SAHİH-İ BUHARİ

İMAM BUHARİ

TERCEME;MEHMED SOFUOĞLU

ÖTÜKEN YAYINLARI

“DUANA BİZİ ORTAK ET
VE BİZİ UNUTMA EY KARDEŞİM”
ücretsiz islami e kitap indir

VAHY BÂBI

EL-CAMİU'S-SAHİH TERCEMESİ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

VAHY BÂBI

Şeyh, imâm, hafız olan Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmail İbn İbrahim ibn el-Muğîre el-Buhârî - Allah ona rahmet eylesin, âmin - şöyle dedi:

1- Bâb[1][1]: Rasûlullah'a -Allah O'na Salât Ve Selâm Etsin- Vahyin Başlangıcı Nasıl Olduğu[2][2] Ve Zikri Yüce Olan Allah'ın Şu Kavli:

"Nuh'a, ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz ve İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, evlâdlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahy

---

1[1] Ebû Zerr (434/945) ve Asîlî (392/1001) rivayetinde "bâb"sız; diğerlerinde "bâb" sözüyledir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/141.

2[2] Musannif Buhârî'ye, kitabına maksadından haber verir bir hutbe ile başlamamış olduğu ve bir de Hamdele ve Şehâdet'le başlamadığı için i'tirâz edilmiştir. Bu iki i'tirâza cevâb:

Hutbede kendisinden hiç ayrılınmayacak bir tek siyâk vâcib olmaz. Hutbeden garaz, maksada delâlet edecek bir şeyle başlamaktır. İmâm Buhârî, kitaba, "Vahyin başlaması" unvanı ve amelin niyetle birlikle devr edici olduğuna müştemil olup maksadına delâlet eyleyen hadîsle başlamıştır. Sanki o: "Ben, mahlûkaatın hayırlısından alınmış olan sünnet vahyini öyle bir veçhile toplamayı kasdettim ki, bunda amelimin güzelliği ve kasdım zahir olacaktır: Kişi için ancak niyet ettiği şey vardır" demekledir. Binâenaleyh tasrîh etme yerine telvîhle, yâni parıldatmakla iktifa etmiştir. Zâten o, bu kitabın başlıklarının çoğunda, bu yola gitmiştir.

Kitabına hamd ve şehâdetle başlamadığı i'tirâzına cevâb şudur:

Ebu Dâvûd ve diğerlerinin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri:

"El-hamdu liliahi İle başlanılmayan her şerefli iş, kesiktir."
"İçinde şehâdet kelimesi bulunmayan her hutbe kesik el gibidir." hadîsleri, Buhârî'nin şartı üzere değillerdir. Bunların her ikisi hakkında söz vardır. Biz bunların hüccetliğe elverişli olduklarını kabul ettik; fakat, bu iki hadîste hamdele ve şehâdetin söyleme ve yazmada beraberce vâcib olacağı hükmü yoktur. Muhtemel ki Buhârî kitabını ortaya koyma sırasında diliyle nutk olarak hamdetmiş ve şehâdetleri söylemiştir de, "Besmele" ile yetinerek, bunları yazmamıştır. Çünkü üç şey, yânî Besmele, hamdele ve teşehhûd'ü bir yere toplayacak olan mikdâr, Allah'ı anmaktır. O da Besmele ile hâsıl olmuştur. Bunu, Kur'ân'da ilk nazil olan *"Rabbinin ismiyle oku!"* kelâmı da te'yîd etmektedir. Binâenaleyh yazmada Kur'ân'a uyma yolu. Besmele ile başlamak ve yalnız onu yazmaktır. Bilhassa bu, birinci babın ihtiva ettiği şeyleri söylemekte uygun düşmüştür. Çünkü bizzat maksûd olan bu babın hadîsleridir.

Keza Rasûlullah'ın hükümdarlara yazdığı mektûblarıyle, hükümler hakkındaki mektûblarının hamdele ve diğerleri olmaksızın, sâdece Besmele ile başlatılmış olmalarıyle, yazmada Besmele'nin yeteceğini te'yîd eder. Buhârî, hamd ve şehâdet lâfızlarına risale ve vesikalarda değil de, ancak hitabelerde ihtiyaç olunacağım iş'âr eder. Musannif, kitabını hutbe ile başlatmayınca, içindekilerle öğrenme ve öğretme yönünden faydalanmaları için, bunu ilim ehline yazılmış-mektûblar mecrasına akıtmıştır.

Bu babın şerhinde daha birçok cevâblar verilmiştir ki, onlarda tefekküre meydân vardır....(İbn Hacer).

Bana göre, buradaki vahyin ma'nâsı, ibaresiyle telâffuz edilmiş ve tilâvet olunmuş bulunan vahiy, yânî Kur'ân ile hadîs denilen gayr-ı metluvv vahiydir. Bu ifâde, müslümânların dillerindeki "Nasıl başladı? Nereden geldi? Bizim yanımıza hangi cihetten vâki' oldu?" şeklinde söylenen ta'bîrlerdendir. Bu suâlin cevâbı: "O bizim yanımıza güvenilir âlimlerden, onlara da sahâbîlerden, onlara da Peygamber'den, ona da Allah'ın ona vahyetmesinden vâki' olmuştur" kelâmıdır. Bâb içinde Allah'ın bu işleri Peygamber'e vahyetmesinin bizce şübhesiz ve mütevâtir bir husus olduğuna delâlet eden hadîsler vardır (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/141-142.

***eylediğimiz ve Dâvûd'a Zebûr verdiğimiz gibi, şübhesiz Sana da vahyettik biz."* (en-Nisâ: 4/163)[3][3]**

1- Bize Humeydî Abdullah ibn Zubeyr (öl.219) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne (öl.198) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143? 146) tahdîs edip şöyle dedi; Bana Muharamed ibn İbrahim et-Teymî (120-121) haber verdi ki, kendisi Alkame ibn Vakkaas el-Leysî (63? - 83?)'den şöyle derken işitmiştir: Ben Umer ibn el-Hattâb -Allah ondan râzî olsun- (20)'dan işittim, minber üzerinde şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S)'dan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan şey ancak odur. Artık her kim nail olacağı bir dünyâ (malı) veya nikâh edeceği bir kadından dolayı hicret etmiş ise, onun hicreti (Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil), hicret etmiş olduğu şeyedir"[4][4].

---

[3][3] Âyetin bâb başlığına münâsebeti, Peygamberimize yapılan vahyin sıfatı, kendinden önce gelip geçmiş peygamberlere yapılan vahyin sıfatına uygun olması cihetindendir.

Buhârî, bu âyeti kitabının başına, vahyin bütün peygamberlerde Allah'ın bir sünneti, bir kanûnu olduğunu isbât gayesi için almıştır. *"Muhakkak biz sana, tıpkı Nuh'a ve ondan sonraki bütün peygamberlere vahyettiğimiz gibi vahyettik."* Yânî, mücerred bir ilham, bir sâniha, bir firâset değil; bütün peygamberlerde kaanûn olan bir vahiy ile vahyettik. Sana olan vahiy, o peygamberlerde cereyan eden ve onları peygamber tanıtan vahiylerin bütün nevi'lerini hâiz ve onların hey'et-i mecmuasına mümasildir. Binâenaleyh seni onlardan tefrîk etmek küfür ve inâddan başka birşey değildir. Sen, ilk gelen bir peygamber değilsin; Nûh'dan sana gelinceye kadar nice peygamberler gelmiştir... Nübüvvetin künhü, bir Allah vergisi olan vahy-i mahsûstur. Bütün peygamberler böyle İlâhî vahy ile peygamber olmuşlardır. Sana da bütün onlara vahy olunduğu gibi vahyolunmuştur ve sen de onların cümlesinin vahiy sureti tecellî etmiş ve sana indirilen Kitâb, bu suretle indirilmiştir... (Hakk Dîni, II, 1524-1525.)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/142-143.
[4][4] Buhârî, bu "Niyet Hadîsi"ni çok büyük bir dikkat ve titizlikle topladığı kitâbına başlangıç yapmakla, bunun el-Câmi'u's-Sahîh içindeki mevkiini, Fâtiha'nın Kur'ân-ı Kerîm içindeki mevkii yerinde tutmuştur. Böylece Buhârî. niyetin insan hayatındaki büyük ehemmiyetini belirtmiş oluyor: Şübhesiz şer'î hükümler ve dînî mükellefiyetler iki esâs üzerinde tezahür eder:

a. Kalbin bir şeye yönelmesi, onu kasdetmesi, o şeye varması, onu kabullenmesi şeklinde tezahür eden kalbî ameller;

b. Organlarla yapılan her türlü ameller, yânî hareketler, işler ve davranışlar. Niyet hadîsi bütün kalbi amelleri içine aldığından, dînin yarısını toplamıştır. Bütün amellerin oluşu ve ayrıca değer kazanması, evvelâ içimizdeki gizli niyetlere, ikinci olarak da organların görünürdeki fiil ve harekellerine dayanmakladır...

Buhârî bu hadîsi, Sahîh'ının diğer altı yerinde, başka başka şeyhleri yolundan getirmiştir: îmân, Itk, Menâkıbu'l-Ensâr (Hicretu'n-Nebî), Nikâh, Eymân ve'n-Nuzur, Hıyel (Terku'l-Hıyel babında). Bu hadîs, kişinin bir nevi' hareketinin kıymeti niyetinin nev'ine bağlı bulunduğuna ve herkesin sevâb ve ikaaba

2- Bize Abdullah ibn Yûsuf (217-218?) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik ibn Enes (179), Hişâm ibn Urve(61-146)'den, o da babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr (20-94/97?)'den, o da mü'minlerin annesi Âişe (58;R)'den haber verdi ki (şöyle demiştir:) Haris ibn Hişâm (18, R), Rasûlullah(S)'dan:

“Yâ Rasûlallah, sana vahy nasıl gelir?” diye sordu. Rasûlullah:

"Bâzı vakitlerde bana çıngırak sesi gibi gelir ki, bana en ağır geleni de budur. Benden o hâl gider gitmez, (meleğin) bana söylediğini iyice bellemiş olurum. Bazen de melek bana bir insan olarak temessül eder, benimle konuşur, ben de söylediğimi iyice bellerim" buyurdu5[5].

Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah'ı, soğuğu pek şiddetli bir günde kendisine vahy inerken görmüşümdür, (işte öyle soğuk bir günde bile) kendisinden o hâl geçtiği vakitte şakaklarından şapır şapır ter akardı.

---

nâiliyeti, niyet ettiği hayr ve şerrden ibaret bulunduğuna delâlet etmektedir. Buna göre, her nevi' hareketimiz üzerinde niyetin pek büyük te'sîri vardır. Böyle yüksek bir hakîkati bildirmekte olduğu için, bunu müelliflerin çoğu kitâblarının başına geçirmişlerdir. Buhârî de Sahih'ine bu hadîs ile başlamıştır. Ebû Dâvûd: Rasûlullah'ın beş yüz bin hadîsini yazdım. Sonra bunlardan hükümlere dâir olan 4800 hadîs seçtim. Zühd'e, faziletlere dâir olanları tahrîc etmedim. Bu hadîslerden dördü insanın dînî hususlarında kâfidir, demiş ve bu niyet hadîsini bu dört hadîs içinde birinci olarak zikretmiştir (Sünen'ın baş tarafındaki hâl tercemesi). Bunun sebebi, bu hadîste vicdanî temayüllerin, her çeşit hareket ve fiillerin iyi veya kötü olmasının ölçüsü niyetler olduğunun ve her fiil ve hareketin îcâb ve terkinde niyetin hâkim bulunduğunun teblîğ buyurulmuş olmasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/143-144.

5[5] Vahy'in mâhiyeti peygamberlerden başkalarınca bilinemez. Diğer kimselerin vahyi ta'rîfe kalkışması körlerin renklerden bahsetmeleri kadar yakışıksızdır. Ancak vahyin mertebeleri, nevi'leri ve vahyin nüzulü zamanında hâzır olanların müşahede ettikleri bâzı eserleri vardır ki, onlardan bahsedilebilir...

Vahy ve iyhâ hakkında şunlar yazılmıştır: İyhâ, vahy göndermektir... Vahy, lugatta risâlet, kitâbet, ilhâm, gizli söz ma'nâlarına gelir. Ve maddenin aslı, sür'at ve seri' işaret ma'nâsınadır. Zeccâc, lugâten umûmî ma'nasını "Gizli bir surette bildirmek" diye ta'rîf etmiştir. Zîrâ sür'at bir gizliliği de gerektirir. Umumiyetle vahy, evvelâ İkiye ayrılmak lâzım gelir ki, biri, Allah'dan başkalarından olan işâret ve bildirme, diğeri de Allah tarafından olan işaret ve bildirmedir. Vahy lügatin esâsında, bunların hepsine şâmil ise de, lügat örfünde ancak Allah tarafından olan işaret ve ilhama isim olmuştur. Mutlak olarak vahy denildiği zaman da bu anlaşılır. Bunun da *"Ve mâ kâne ti-beşerin..."* (eş-Şûrâ: 42/5l) âyetinden anlaşıldığı üzere muhtelif nevi'leri ve peygamberlere mahsûs olup olmayanları da vardır... (Hakk Dîni, II, 1524-1526).

Bâb, vahyin beyânı ve keyfiyyetine bağlanmış olunca, Buhârî burada vahy hakkında gelen hadîslerin zikrine başladı. Şu kadar var ki, niyet hadîsini bunlardan Öne geçirmesi el-Câmi'u's-Sahîh'i tasniften Allah'a yaklaşmayı kasdettiğine tenbîh içindir. Çünkü ameller ancak niyetlerledir. Bir de bunda, Peygamber'in Allah'a hicreti, inzivâya çekilip O'na ibâdet ederek yalvarması, Allah'ın da O'na vahy ihsan edip peygamber göndermesi işlerinin başlangıcı vardır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/144-145.

3- Bize Yahya ibn Bukeyr (104-231) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Leys (93-167) Ukayl(141)'den, o da İbn Şihâb(124)'dan, o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti. Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah'ın ilk vahy başlangıcı uykuda doğru ru'yâ görmekle olmuştur. Hiç bir ru'yâ görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık seçik zuhur etmesin. Ondan sonra kalbine yalnızlık sevgisi bırakıldı. Artık Hırâ Dağı'ndaki mağara içinde yalnızlığa çekilip, orada ailesinin yanına gelinceye kadar adedi muayyen gecelerde tehannüs -ki taabbüd demektir- eder ve yine azıklanıp giderdi. Sonra yine Hadîce'nin yanına dönüp, bir o kadar zaman için yine azık tedârik ederdi. Nihayet Rasûlullah'a bir gün Hırâ mağarasında bulunduğu sırada Hak (yânî vahy) geldi. Şöyle ki, ona melek geldi ve: İkrâ', (yânî: Oku) dedi. O da: *"Ben okumak bilmem"* cevâbını verdi[6][6]. Peygamber buyurdu ki:

"O zaman Melek beni alıp tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ', dedi. Ben de O'na: Okumak bilmem, dedim. Yine beni alıp ikinci defa tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ', dedi. Ben de: Okumak bilmem, dedim. Nihayet beni alıp üçüncü defa sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp: "Yaradan Rabb'ının ismiyle oku.O insanı yapışkan bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabb'ın nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle (yazı yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti.(el-Alâk: 96/1-5) dedi".

Bunun üzerine Rasûlullah (kendisine vahy olunan) bu âyetlerle (korkudan) yüreği titreyerek döndü ve Hadîce bintu Huveylid'in yanına girerek: *"Beni sarıp örtünüz, beni sarıp örtünüz!"* dedi. Korkusu gidinceye kadar vücûdunu sarıp örttüler. Ondan sonra Rasûlullah vâki' olan hâdiseyi Hadîce'ye haber vererek: *"Kendimden korktum"* dedi. Hadîce (R): "Öyle deme; Allah'a yemîn ederim ki, Allah hiçbir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, fakire verir, kimsenin kazandıramıyacağını kazandırırsın, misafiri ağırlarsın, hak yolunda zuhur eden hâdiselerde (halka) yardım edersin" dedi. Bundan sonra Hadîce,

---

[6][6] Bir rivayette "kaale (= dedi)" yerine "kultu (= dedim)" denilmiştir. Mü'minlerin annesi bu hadîste vahyin başlaması kıssasını Peygamber'den işitmesini tasrîh etmeksizin rivâyet ettiğine nazaran hadîsin mürsel olması hâtıra gelebilirse de "kaale" yerine "kultu" rivayetinin de bulunması ve ondan sonra = Kaale feahazenî" buyurulması, hadîsin merfû' olduğuna işarettir Bakılınca aklen de öyle olması gerekir. Çünkü Hz. Âişe vahyin keyfiyyetini Peygamberimizden işitmese nereden bilecekti? (Ahmed Naîm).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/147.

Peygamber'i birlikte alıp amcasıoğlu Varakatu'bnu Nevfel ibn Esed ibn Abdi'l-Uzzâ'ya götürdü. Bu zât, câhiliyyet zamanında Hristiyan dînine girmiş bir kimse olup İbrânîce yazı bilir ve İncil'den Allah'ın dilediği mıkdârda bâzı şeyleri İbrânîce yazardı. Varaka gözlerine körlük gelmiş bir ihtiyardı. Hadîce Varaka'ya:

- Amucam oğlu, dinle bak, kardeşinin oğlu ne söylüyor? dedi. Varaka:

- Ne var kardeşimin oğlu? diye sorunca, Rasûlullah gördüğü şeyleri kendisine haber verdi.

Bunun üzerine Varaka şöyle dedi:

“Bu gördüğün, Allah'ın Musa'ya gönderdiği Nâmûs'tur. Ah keşke senin da'vet günlerinde genç olaydım! Kavmin seni çıkaracakları zaman keşke hayâtta olsam!”

Bunun üzerine Rasûlullah:

- *"Onlar beni çıkaracaklar mı ki?"* diye sordu. O da:

- Evet. Senin getirdiğin gibi bir şey getirmiş (yânî vahy tebliğ etmiş) bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin da'vet günlerine yetişirsem, sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi. Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti; Ve o esnada bir müddet için vahy kesildi[7][7].

---

[7][7] Varaka'ya âid kıssa "vefat etti" sözüyle son bulmuştur. Onun hayâtı ve ölümü ile vahyin kesilmesi arasında ilişki yoktur. Binâenaleyh "Ve fetera'l-vahyu = Ve vahy kesildi"deki vâv, âtıfa değil isti'nâfiyyedir.

İkrâ' Süresi'ndeki ilk âyetlerin inmesinden sonra vahyin bir müddei kesilmesinden ve Cibril'in bir daha görünmemesinden dolayı -diğer rivayetlerden bilindiği üzere- Peygamber'in kalbini o derece hüzün ve gam kapladı ki. kendisini yüksek dağ tepelerinden atıp nefsini helak etmeye bile birkaç kerre teşebbüs etmiş ve her defasında, beraberinde bulunan melek, kendisine görünüp nehyetmiştir. Bu melek rivayete göre İsrafil'dir. Cebrail'in sık sık inmesinden evvel, sırf Peygamber'i teselli etmek için, arasıra görünür ve bir iki kelimelik vahy bile tebliğ ederdi. Vahyin kesilme müddeti hakkındaki rivayetler çeşitlidir. En azı onbeş gün, en çoğu üç senedir.

Câbir'in rivayet ettiği bundan sonraki hadîsten fetreti müteâkıb, ilk nazil olan âyetler *"Yâ eyyühe'l-müddessir.."* sûresinin baş tarafları olduğu anlaşılıyor (Ahmed Naîm).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148.

İbn Şihâb şöyle dedi[8][8]: Ve bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân (194) haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (93) da -geçen hadîsi rivayet edip- şöyle demiştir: Rasûlullah (S), vahyin kesilmesinden bahsederken söz arasında şöyle buyurdu:

"Ben (bir gün) yürürken birden bire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki, Hırâ'da bana gelen melek (yânî Cibril aleyhi's-selâm) semâ ile arz arasında bir kürsî üzerinde oturmuş. Pek ziyâde korktum, (Evime) dönüp: 'Beni örtün, beni örtün' dedim. Bunun üzerine Allah Taâlâ "Ey bürünüp sarınan! Kalk artık korkut. Rabb'ını büyük tanı. Elbiselerini temizle. Azabı terk eyle!" (el-Müddessir: 74/1-5) âyetlerini indirdi. Arlık vahy kızıştı da arka arkaya devam etti."

Bu hadîsi Leys'ten rivâyet etmekte Abdullah İbn Yûsuf ile Ebû Salih (140-224), isnâdın başında bulunup Buhârî'nin şeyhi olan Yahyâ ibn Bukeyr'e mutâbaat etmişlerdir[9][9]. Ve yine bu hadîsi Zuhrî'den rivayet etmekte Hilâl ibn Reddâd, Ukayl'e mutâbaat etmiştir. Yûnus ibn Yezîd (159) ile Ma'mer ibn Râşid (153), bundan evvelki hadisteki "Kalbi

---

[8][8] Bunun gibisi, yânî muhaddisin isnâdın evvelinden bir yâhud daha fazla râvîyi zikretmemesi ta'lîk diye isimlendirilir. Böyle hadîse muallak hadîs denilir. Buhârî ta'lîkı, ancak hadîs kendi nazarında müsned olduğu zaman yapar. Bu müsnedlik ya daha önce geçen isnâd ile, yâhud da diğer bir isnâd ile sabittir...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148.

[9][9] Bu, "mutâbaat" sözünün geldiği ilk yerdir. Buhârî, Sahih'inin içinde mutâbaat sözünü çok kullanmıştır. Bunun için mutâbaat ta'bîrinin ma'nâsmı iyice bellemek lâzımdır:

Hadîsin "mutevâtir", "meşhur", "mustefîz", "aziz" nevî'leri makbul olup "garîb (ferd)" nev'inin kimi makbul, kimi merdûddur. "Garîb hadîs" diğer deyişle "Ferd hadîs", hangi tabakada olursa olsun bir tek şahıs tarafından rivayet edilen hadîstir. Böyle bir hadîs, diğer bir yoldan veya yollardan rivayet edilmiş olmakla ferdlikten ve sıhhatına delâlet eden diğer bâzı karinelerin eklenmesiyle zaîflıktan kurtulur.

Ferd zannolunan bir hadîsin diğer tarik veya tarîklerden acaba râvîsi var mıdır? Diğer hadîscilerce bu hadîs tanınmış mıdır? diye hâlini araştırmağa, ıstılahta "i'tibâr" denir. Câmi'ler, müsnedler, cüz'ler gibi hadîs kitâblarından araştırmak netîcesinde ferd olan hadîsin başkası tarafından da rivayet edildiği tebeyyün ederse, bu hadîs artık ferdlikten kurtulmuş ve "mutâba" yâhud "mutâba'un aleyh" olmuş olur. Mutâba' hadîsin râvîsine de mutâba'un aleyh derler. İkinci, yânî sonradan bulunan râvîye de "mutâbi" ve hadîsine "tâbi" denir. Mutâbi' hadîsi kimden rivayet etmiş ise, o şahsa da "mutâba' aleyh" adı verilir. Hâsılı mutâbaat, muayyen bir râvîye isnadının tamâmında yâhud bir kısmında diğer bir râvînin muvafık ve muşârik olmasıdır.

İ'tibâr'ın kaaidesi şudur: Muhaddis, râvîlerden birinin rivayet ettiği ferd hadîsi ele alıp, arayıp taramak sûretiyle diğer hadîs râvîlerinin rivayetleriyle mukaayese (i'tibâr) edip, acaba bu hadîsi o lâfız ile rivayet eden başkası da var mıdır, diye bakar. Ve o râvînin akranından işe başlar. O hadîsi o lâfz ile başkası da o râvînin şeyhinden rivayet etmiş midir? Böyle bir kimse yok ise, şeyhinin şeyhinden -râvînin şeyhi gibi-başkası rivayet etmiş midir? dîye isnadın sonuna kadar birer birer araştırır. Rivayette ortak bulursa, "mutâbaa" meydana gelmiş ve mutâbî'in keşf edilmesiyle ferd sanılan o hadîsin râvîsi "mutâba"' olmuş olur. Hadîsin mutâbi'ini bulamazsa, o ma'nâda rivayet edilmiş diğer hadîs var mıdır? diye arar. Bulursa, keşfedilen râvî, münferid sanılan râvînin "şâhid"i olmuş olur. Bunu da bulamazsa hadîs, onun nazarında artık ferdlikten kurtulamaz. (Tecrîd Ter., I, 111-112).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148-149.

titreyerek" ta'bîri yerinde "Omuz ile boyun arasındaki etleri titreyerek" ta'bîrini söylediler[10[10]].

4- Bize Mûsâ ibn İsmâîl (223) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Avâne (176) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibnu Ebî Âişe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Cubeyr (95) İbn Abbâs (-3 + 68-R)'dan tahdîs etti ki, o; *"Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için dilini onunla depretme..."* (el-Kıyâme: 75/16) âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir: "Rasûlullah (S), indirilen âyetler(in zabtı yüzün)den güçlük çeker ve bundan dolayı çok kerreler dudaklarını kımıldatırdı." Bunu söylerken İbn Abbâs: "İşte bak Rasûlullah dudaklarını nasıl kımıldatıyor idiyse, ben de sana öylece kımıldatıyorum" demiş[11[11]]

Bunun üzerine Yüce Allah O'na: *"Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için (Cibrîl vahyi iyice bitirmeden) dilini onunla depretme. Onu (göğsünde) toplamak, onu (dilinde akıtıp) okutmak şübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit, sen onun kırâatine uy. Sonra onu açıklamak da hakikat bize âiddir"* (el-Kıyame: 75/6-19) âyetlerini indirdi. "Kur'ân'ı senin göğsünde toplayıp onu okuyabilmen şübhesiz bize âiddir"; "Kur'ân'ı (Cibrîl'in diliyle) sana okuduğumuzda onu dinle ve (sükût ederek) ona kulak ver"; "Ondan sonra onu (dürüst) okumanı biz tekeffül ederiz " demektedir[12[12]]. İşte bundan sonra Rasûlullah'a ne zaman Cibrîl gelirse sükût edip, onu dinlerdi. Cibrîl gidince, onun getirdiği kelâmı (âyetleri), o nasıl okumuş ise Peygamber de öylece okur idi.

[10[10]] Buhârî'nin murâdı şudur: Zuhrî'nin ashabı bu lâfız hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bu hadîste Ukayl, Zuhrî'den, yukarıda geçtiği gibi diye rivayet etti. Ve ona bu lâfızda Hilâl ibn Reddâd mutâbaat etti. Yûnus ile Ma'mer de ona muhalefet ettiler: Zuhrî'den rivayet ettiler. "Bevâdır", "bâdire"nin cem'idir. Badirede insan vücûdunun omuz ile boyun arasında olan etceğize denir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/149.

[11[11]] İbn Abbâs'ın, Peygamber'in bu fiilini aynen taklîd ederek hikâye ettiği gibi, kendisinden rivayet edenler de rivayet esnasında müteselsilen hep öyle hikâye ile dudaklarını depretmişlerdir. Bu şekilde rivayet edilen hadîse müteselsil hadîs denir. Musâfaha hadîsi de bu tarzda müteselsilen rivayet edilmiştir (Tecrid Ter., I, 13, haşiye). Teşbîk bi'lyed hadîsi, Buhârî.'Salât 88. Bâb, 124. hadîs.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/150.

[12[12]] Onu senin göğsünde toplayıp, onu sana ezberletmek bize âid olduğu gibi, onun ma'nâlarından herhangi bir şey sana müşkil olursa, onu sana açıklamak ve anlatmak da bize âiddir. Binâenaleyh onu ezberlemek ve ma'nâlarını sür'atle kavramak hususunda "kaçırır, belleyemem" diye telâş etme.

Bu tavsiye şu âyette de yapılmıştır: *"Sana onun vahyi tamamlanmazdan evvel Kur'ân'ı (okumakta) acele etme; ve 'Rabb'im. benim ilmimi artır' de"* (Tâhâ: 20/114).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/150.

5- Bize Abdûn (221) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek (113-181) haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, Zuhrî'den haber verdi. H ve yine bize Bişr ibn Muhammed (224) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus İbn Yezîd ve Ma'mer ibn Râşid, Zuhrî'den onun benzerini haber verdi; Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah (94 ? 99) haber verdi, İbn Abbâs (68-R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), insanların en cömerdi idi. En cömerd olduğu zaman da ramazânda idi ki (bu ay) Cibrîl'in kendisiyle çokça buluştuğu zaman idi. Cibrîl aleyhi's-selâm ramazânın her gecesinde Peygamber'le buluşur ve onunla Kur'ân'ı müdârese ve müzâkere ederdi. İşte bundan dolayı Rasûlullah hayır dağıtmakta, esmesi maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömerd idi[13][13].

6- Bize Ebu'l-Yemân el-Hakemu'bnu Nâfi' (138-222) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb ibn Ebî Hamze (162), Zuhrî'den haber verdi; Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'un oğlu Ubeydullah haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Abbâs (68) haber vermiştir. İbn Abbâs'a da Ebû Sufyân ibn Harb (31 ? 34) haber verdi ki, gerek kendisiyle, gerek Kureyş kâfirleri ile Rasûlullah'ın Hudeybiye sulhunu akdettiği mütâreke müddeti içinde ticâret için Şam'a giden bir Kureyş kaafilesi içinde bulunduğu sırada (Rûm Kayseri) Hıraklıyus tarafından da'vet olunmuş. Ebû Sufyân ile arkadaşları Hıraklıyus'un yanına gelmişler. O zaman Hıraklıyus ile maiyyetindekiler İliya (yânî Beytu'l-Makdis)'da imiş. Rûm büyükleri yanında iken Kayser bunları meclisine çağırmış. Huzuruna alıp, tercemânın da gelmesini emretmiş. Tercemân:

---

[13][13] İbn Abbâs'ın, Peygamber'in cömerdliğini hiçbir engele rastlamıyarak salıverilmiş rüzgâra benzetmesi, evvelâ cömerdlik ve hayırlar dağıtmakta rüzgârdan daha sür'atli olduğundan, saniyen rüzgâr yağmurlu bulutları toplayıp İlâhî rahmeti muhtaç topraklara ulaştırmaya vâsıta olmasından, sâlisen esen rüzgâr, durgunca hafif rüzgârdan daha ziyâde yol alıp, daha çok yerlere hayır dağıtmasından dolayıdır.

İnsanların en cömerdi idi. Cömerdlik ve kerem öğülmüş sıfatlardandır ki, her mü'minin bununla sıfatlanması lâzım gelir. Peygamber insanların en cömerdidir. Nefsi, nefislerin en şereflisi; mizacı mizaçların en adaletlisi olunca. O'nün fiilinin, fiillerin en güzeli, şeklinin şekillerin en hoşu, ahlâkının da, ahlâkların en güzeli olması zarurîdir. Binâenaleyh O'nun insanların en cömerdi oluşunda hiç şübhe yoktur. Nasıl olmaz ki, O, ebedî ni'metler mukaabilinde fânî ni'metlerden müstağnidir.

En cömerd olduğu zamanlar Cibrîl ile en çok buluştuğu ramazân ayları idi. Çünkü bu bulunmasında makaamlarda çok yükselme ve gayb ilimlerine çok muttali' olması vardı; bilhassa Kur'ân müdâresesinden (Metin haşiyesinden). Hadîsin bu bâbda getirilmesinin münâsebet ciheti, içinde Kur'ân'ın nüzul başlangıcının ramazânda olduğuna işaret bulunmasıdır. Cibrîl, her sene ramazânda O'nunla buluşur ve o sene içinde inen Kur'ân'ı O'nunla mukaabele ederdi. Vefat ettiği yılın ramazânında Kur'ân'ı iki kerre mukaabele etmişti. İşte bu da vahy hükümlerindendir; bâb da vahy hakkındadır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/151-152.

- Peygamber'im diyen bu zâta nesebce en yakın olan hanginizdir? diye sormuş.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

- Nesebce en yakınları benim, dedim. Bunun üzerine Hıraklıyus:

- Onu bana yakın getiriniz. Arkadaşlarını da yakına getiriniz, lâkin arkasında dursunlar, dedi. Ondan sonra tercemânına dönüp dedi ki:

- Bunlara söyle. Ben bu zât hakkında bu adamdan (bâzı şeyler) soracağım. Bana yalan söylerse onu tekzîb etsinler.

Ebû Sufyân dedi ki: Vallahi arkadaşlarım yalanımı ötede beride söylerler diye utanmasaydım, O'nun (yânî Peygamber) hakkında yalan uydururdum. Ondan sonra bana ilk sorduğu şu oldu:

- Sizin içinizde nesebi nasıldır?

- O'nun içimizde nesebi pek büyüktür, dedim.

- Sizden bu sözü ondan evvel söylemiş (yânî ondan evvel peygamberlik da'vâsi etmiş) hiçbir kimse var mıydı? dedi.

- Yoktu, dedim.

- Babaları içinde hiçbir melik gelmiş midir? dedi.

- Hayır, dedim.

- Ona tâbi' olanlar halkın şereflileri mi, yoksa zaîfleri midir? dedi.

- Halkın zaîf olanlarıdır, dedim.

- O'na tâbi' olanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu? dedi.

- Artıyorlar, dedim.

- İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dîninden dönenler var mıdır? dedi.

- Yoktur, dedim.

- Şu dediğini demezden (yânî dîne da'vetten) evvel, hiç yalan ile ittihâm ettiğiniz var mıydı? dedi.

- Hayır, dedim.

- Hiç gadr eder mi (yânî ahdi bozar mı)? dedi.

- Hayır gadr etmez, ancak biz şimdi onunla bir müddete kadar mütâreke halindeyiz. Bu müddet içinde ne yapacağını bilmiyoruz, dedim.

Ebû Sufyân dedi ki: Bana (kendiliğimden) bir şey katmağa imkân verecek, bu sözden başkasını bulamadım.

- O'nunla hiç harb ettiniz mi? dedi.

- Evet, ettik, dedim.

- O'nunla harbiniz nasıldır? dedi.

- Aramızda harb (tâli'i) nevbet iledir. Gâh o bize zarar verir, gâh biz ona zarar veririz, dedim.

- Size ne emrediyor? dedi.

- Bize yalnız Allah'a ibâdet ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak etmeyiniz. Dedelerinizin inanıp söyleyegeldikleri şeyleri terk ediniz, diyor. Bize namazı, doğruluğu, iffetliliği ve Allah'ın eklenip durmasını emrettiği her şeyi ekleyip durmayı emrediyor, dedim.

Bunun üzerine tercümâna dedi ki:

- Ona söyle: Nesebini sordum, içinizde yüksek nesebli olduğunu beyân ettin. Peygamberler de zâten böyle kavimlerinin neseb sâhibleri içinden gönderilirler. İçinizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş hiçbir kimse var mıydı diye sordum; hayır dedin. O'ndan evvel bu sözü söylemiş bir kimse olaydı, bu da kendisinden evvel söylenilmiş bir söze tâbi' olmuş bir kimsedir, diyebilirdim diye düşünüyorum. Babaları içinde hiçbir hükümdar gelmiş midir diye sordum; hayır dedin. Babaları içinden bir hükümdar olaydı, bu da babasının mülkünü geri almaya çalışır bir kimsedir diye

hükmederdim diyorum. Bu da'vâsına kalkışmadan evvel O'nun bir yalanını tutmuş mu idiniz diye sordum; hayır dedin. Ben ise muhakkak biliyorum ki (önceden) halka karşı yalan söylemeyi irtikâb etmemiş iken (sonradan) Allah'a karşı yalan söylemeğe cür'et edemezdi. O'na tâbi' olanlar halkın eşrafı mı, yoksa zaîfleri mi diye sordum; O'na tâbi' olanlar insanların zaîfleri olduğunu söyledin. Rasûlllerin tâbi'leri de (zâten) onlardır. O'na uyanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum; artıyorlar dedin. îmân işi de tamâm oluncaya kadar hep bu şekilde gider. İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dîninden dönen var mıdır diye sordum; hayır dedin. îmân da mûcib olduğu inşirâh kalblere karışıp kökleşinceye kadar böyle olur. Hiç ahde vefasızlık eder mi diye sordum; hayır dedin. Peygamberler de böyledir; gadr etmezler. Size ne emrediyor diye sordum. Yalnız Allah'a ibâdet edip, O'na hiçbir şeyi ortak kılmamayı size emrettiğini, putlara ibâdetten sizleri nehyettiğini, kezâlik namaz ile doğruluk ve iffetlilik ile emrettiğini söyledin. Eğer bu dediklerin doğru ise, şu ayaklarımın bastığı yerlere yakında O zât mâlik olacaktır. Zâten bu peygamberin zuhur edeceğini bilirdim. Lâkin sizden olacağını tahmîn etmezdim. O'nun yanına varabileceğimi bilsem, O'nunla buluşmak için her türlü zahmete katlanırdım. Yanında olaydım (hizmet arz ederek) ayaklarını yıkardım!

Ondan sonra Hırakl, Dıhye'nin elçiliği ile[14][14] Busrâ emîrine[15][15] gönderilen (ve onun tarafından Kayser'e ulaştırılan) Peygamber'in mektubunu istedi. Getiren adam[16][16] onu Hırakl'e verdi; o da okudu. Mektûbda şunlar yazılmıştı:

“Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle. Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den Rûm'un büyüğü Hırakl'e. Hidâyete tâbi' olanlara selâm olsun. Bundan sonra, seni İslâm da'vetine (yânî müslümanlığa) da'vet ediyorum. İslâm'a gir ki selâmette kalasın ve Allah ecrini iki kat versin. Eğer kabul etmezsen çiftçilerin günâhı senin boynunadır."Ey kitâb ehli, hepiniz bizimle sizin aranızda müsâvî bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na

---

[14][14] Dıhyetu'bnu Halîfe el-Kelbî(R)'dir. Sahâbîlerin büyüklerinden, son derece güzel ve yakışıklı bir zât idi. Çok kerreler Cibrîil onun suretine bürünerek vahy getirirdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.
[15][15] Bu emîrin ismi Haris ibn Ebî Şemir Gassânî'dir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.
[16][16] Mektubu Busrâ Emîri'nden alıp Hırakl'e götüren, meşhur Hatim Tâî'nin oğlu Adiyy idi. Dıhye ile birlikte Kayser'in nezdine gitmişlerdi. Bezzâr'ın Müsned'indeki rivayete göre, mektubu Kayser'in eline sunan Dıhye'dir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

hiçbir şeyi eş tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabbler tanımayalım. Eğer yüz çevirirlerse, deyiniz ki: Şâhid olun, biz muhakkak müslümânlarız" (Âli İmrân: 3/64).

Ebû Sufyân dedi ki: Hırakl diyeceğini dedikten ve mektubun okumasını bitirdikten sonra yanında gürültü çoğaldı, sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. (Arkadaşlarımla yalnız kalınca) Onlara dedim ki: İbn Ebî Kebşe'nin[17][17] (yânî Peygamber'in) işi hakîketen büyüyor. Benû Asfar meliki[18][18] O'ndan korkuyor. Artık Rasûlullah'ın gâlib geleceğine tâ Allah İslâm'ı kalbime girdirinceye kadar kesin inancım devam etti[19][19].

İliyâ, yânî Beytu'l-Makdis sahibi ve Hırakl'ın dostu olup Şam hristiyanlarına episkopos ta'yîn edilen İbnu'n-Nâtûr, Hırakl'den bahsederek derdi ki, Hırakl Beytu'l-Makdis'e geldiği zaman (günün birinde) pek ziyâde kederli göründü. Pıtrîklerinden (kumandanlarından) bâzıları[20][20] ona: Senin hâlini başka türlü görüyoruz, dediler. İbnu'n-Nâtûr dedi ki: Hırakl yıldızlara bakar, kâhinliğe[21][21] âşinâ bir kimse idi. Bu suâle ma'rûz kalınca, onlara: Bu gece yıldızlara baktığımda Hitan Meliki'ni zuhur etmiş gördüm. Bu ümmet içinde sünnet olanlar kimlerdir? diye sordu. Yahûdîler'den başka sünnet olan yoktur; onlardan da sakın endîşe etme. Memleketinin şehirlerine yaz, oralardaki Yahûdîler'i öldürsünler, dediler. Derken Hırakl'ın huzuruna Gassân Meliki tarafından Rasûlullah'a dâir haber ulaştırmaya me'mûr olarak gönderilmiş bir adam getirildi. Hırakl o adamdan haberi alınca: Gidin de bu adam sünnetli midir, değil midir, bakın, dedi. Baktılar ve sünnetli olduğunu bildirdiler. Sonra gelen adamdan: Arab kavmi sünnetli midir? diye sordu. Sünnet olurlar cevâbını aldı. Bunun üzerine Hırakl: Bu ümmetin meliki işte zuhur etmiştir, dedi. Ondan sonra Hırakl, Roma'da ilimce kendi

---

[17][17] Müşrikler Peygamber'i Ebû Kebşe adındaki kimseye nisbet ederlerdi. Bu adam putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet ederek Şı'ra'l-Abûr adlı yıldıza tapmış bir Huzâa'lı idi. Peygamber de putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet edince, ona benzeterek "Ebû Kebşe'nin oğlu" ismini verdiler. Bir rivâyete göre de Ebû Kebşe, annesi cihetinden Peygamber'in dedelerindendir. Peygamber'i ona nisbet etmekle, gûyâ ona çekmiş olduğunu kasdetmek isterlerdi (İbnu'l-Esîr, en-Nihâye).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.
[18][18] Arablar Romalılar'a "Benu'l-Asfar" derlerdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/158.
[19][19] İbn Abbâs'ın Ebû Sufyân'dan rivayeti burada bitiyor. Bundan sonraki kıssa, Zuhrî'nin İbnu'n-Nâtûr'a ulaştırdığı rivayettir. Sezilebileceği üzere, Ebû Sufyân'dan rivayet edilmemiştir. İbnu'n-Nâtûr, Abdülmelik'in hilâfeti günlerinde hayâtta idi. Zuhrî kıssayı ondan dinlemiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/158.
[20][20] Pıtrîklik, Roma ile Bizans devletlerinin yüksek dîvân mansıblarından idi. Lâtincesi "patrîçiyûs"dur. Bu, en yüksek ruhanî mansıb olan patriklik değildir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.
[21][21] Kehânet bazen şeytânların ilkaasına dayanır, bazen de yıldızların hükümlerinden istifâde edilirdi. Bunun her iki çeşidi de câhiliyyet devrinde Allah islâm'ı gâlib kılıncaya kadar yaygın idi. islâm gâlib olunca, kâhinlerin şevketi kırıldı ve islâm dîni, kâhinlere i'timâd etmeyi inkâr etti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

benzeri olan bir dostuna mektûb yazıp Hımıs'a gitti. Hımıs'tan ayrılmadan o dostundan, Peygamber'in zuhur ettiği ve bunun bir peygamber olduğu hakkındaki görüşüne muvafık bir mektûb geldi. Müteakiben Hırakl, Hımıs'da bulunan bir kasrına Rûm büyüklerini da'vet ederek kapıların kapanmasını emretti. Sonra yüksek bir yere çıkıp:

- Ey Rûm cemâati, bu peygambere bey'at edip de felah ve rüşde nail olmayı istemez misiniz? diye hitâb etti.

Bunun üzerine cemâati, yaban eşekleri kadar sür'atle kapılara doğru kaçıştılarsa da kapıları kapanmış buldular. Hırakl, bu derece nefretlerini görüp îmâna girmelerinden ümidsiz olunca: Bunları geri çevirin, diye emretti ve (onlara dönüp): Deminki sözlerimi dîninize olan sıkı bağlılığınızı öğrenmek için söyledim, (bunu da) gözlerimle gördüm, dedi. Bu söz üzerine oradakiler memnunluklarını beyân ederek, kendisini ta'zîmen secde ettiler. Hırakl(ın îmâna da'vet olunması) hakkındaki haberin sonu da bundan ibarettir[22][22].

Bu hadîsi Salih ibn Keysan, Yûnus ve Ma'mer de Zuhrî'den rivayet etmişlerdir[23][23].

---

[22][22] Bu hadîsin bu bâbda zikrinin münâsebeti ciheti şöyledir: Hadîs kendilerine vahy verilen peygamberlerin vasıflarından bir kısmına şâmil olmuştur; bâb da vahyin başlama keyfiyeti hakkındadır. Yine Hırakl kıssası, işinin başlangıcında Peygamber'in hâlinin nasıl olduğunu içine almaktadır. Hırakl'e yazılan mektûbdaki âyet ile başlıktaki âyet, Yüce Allah'ın peygamberlere dîni doğrultmalarını ve Tevhîd kelimesini en yüksek kılmalarını vahy ettiğine şâmildirler (Aynî).

Hadîsin son fıkrasındaki ifâdelerden Hırakl'in îmân etmeye yanaştığı, fakat kavminden korkup îmânını açıklamadığı seziliyor. Çünki Hırakl, Mekke ticâret kaafilesi başkanı sıfatıyla o zaman Şam'da bulunan Ebû Sufyân'ı Kudüs'e getirtip, uzun uzadıya suâl cevâb ederek, derin tahkîkaat ve tedkîkaat neticesinde kendisinde vicdanî bir kanâat hâsıl olmuş, toptan îmân etmek üzere Rûm büyüklerine teklîf etmiş; onlar kabul etmediklerinden kendisi de îmânını açığa çıkarmamış olduğu anlaşılabilir!
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

[23][23] Yânî bu üç râvî de bu hadîsi Zuhrî'den rivayet etmekte Şuayb'a mutâbaat ve muvafakat etmişlerdir. Buhârî bu Hırakl hadîsini ayrı ayrı senedler, uzun ve kısa metinlerle Sahîh'ının on dört yerinde getirmiştir: Vahy, İlim, Cihâd, Cizye, Mağâzî, Tefsir, Şahâdât, Edeb, Ahkâm, İsti'zân, Vahidin Haberi., gibi (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

KİTABU'L İMAN

İMAN BABI

Rahmân ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

1- KİTÂBU'L-ÎMÂN1[1]. (Îmân Kitabı)

1- Îmân Babı Ve Peygamberin: İslâm Beş Şey Üzerine Bina Edilmiştir... Kavli

Îmân, dil ile söylemek ve organlarla işlemektir. Îmân, artar ve eksilir. Yüce Allah şöyle buyurdu:

"O, mü'minlerin yüreklerine, îmânlarını kat kat artırmaları için sekîneti indirendir" (el-Feth: 48/4);

"Biz de onların hidâyetini artırmıştık" (el-Kehf: 18/13);

"Allah hidâyeti kabul edenlerin hidâyetini artırır" (Meryem: 19/76);

"Hidâyeti kabul edenler (e gelince), onların muvaffakıyyetini artırmış, onlara takvalarını ilhâm etmiştir" (Muhammed: 47/17);

"Îmân edenlerin de îmânları artsın " (el-Muddessir: 74/31);

Ve Allah'ın şu kavli:

"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden kimi: Bu sûre hanginizin îmânını artırdı, der. Îmân etmiş olanlara gelince (her inen sûre) dâima onların îmânını artırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler" *(et-Tevbe: 9/124);*

Ve zikri celîl olan Allah'ın şu kavli:

1[1] Rasûlullah'a vahyin nasıl başladığı bâbı, el-Câmi'u's-Sahîh'in evvelinde kitaba bir mukaddime gibi olduğu için, onu "kitâb" sözüyle değil de "bâb" sözüyle zikretti. Bundan sonra da fıkıh bâbları yolu üzere diğer "kitâb"lan zikretmeye başladı, îmân Kitâbı'nı diğerlerinden öne geçirdi. Çünki o, hepsinin temeli ve dayanağıdır. Zîrâ geri kalanlar onun üzerine kurulmuş ve onunla şartlandırılmışlardır; iki darda kurtuluş ancak onunladır. Bundan sonra "İlim Kitâbı"nı getirdi. Çünkü ondan sonra gelecek olan kitâbların hepsinin medarı, dönüp dolaşacağı yer, ilimdir; hepsi onunla bilinecek, onunla ayrılıp tafsîl edilecektir. İlim Kitâbı'nı îmân'dan sonra getirmesi, îmânın mükellef üzerine ilk vâcib olan şey olmasından yâhud mutlak olarak işlerin en faziletlisi, en üstünü, en şereflisi olmasındandır. Nasıl olmasın ki, îmân, ilim ve amelce her hayrın başlangıcı, incelik ve büyüklükçe her kemâlin çıkış yeridir... (Umdetu'l-Kaarî, s.119)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/160.

"Onlar öyle kimselerdir ki halk kendilerine: (Düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu hazırladılar, o hâlde onlardan korkun, dedi de, bu (söz) onların îmânını artırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler" (Âli İmrân: 9/173).

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Mü'minler düşman ordularını görünce: işte bu Allah'ın ve Rasûlü'nün bize va'd ettiği şeydir. Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir, dediler. (Bu) onların îmânlarını ve teslimiyetlerini artırmaktan başka bir şey yapmadı" (el-Ahzâb: 33/22)2[2].

2[2] Buhârî, burada îmânın artması husûsuna delîl olmak üzere sekiz âyet zikretti; artmayı kabûl eden her şey zarûrî olarak eksilmeyi de kabûl edecektir.

Eski hadîscilerin îmân mes'elesindeki maksadlarını beyânda şârihlerin sözleri muztarib oldu. Şöyle ki, onlar kalbiyle tasdik, diliyle ikrar edip de amel etmeyene o mü'mindir dediler. Ve ameller îmândandır diye de hükmettiler. Cüz' olmadan küllün mevcûd olmaması kendilerine müşkil oldu.

Bana göre bu mes'elede hakk şudur: îmân iki türlüdür: Biri sırf inkıyâd îmânı'dır; ona dünyâ hükümleri müteferri' olur. Buhârî buna "Bâb: İslâm hakîkat üzere olmadığı zaman" başlığında tenbîh etmiştir. İkincisi hakîkî îmân'dır. Bunların misâli şudur: Meselâ zaîf, nahîf bir erkeğe mecaz olmayarak "o erkektir" deniliyor. Bunun yanında, bütün insanî kuvvetleri toplayan kişiye de yine mecaz olmayarak "o erkektir" deniliyor. İşte bunun gibi kendisinde yalnız tasdîk ve ikrar bulunan kimseye, mü'min deniliyor; bu iki sıfatla beraber sâlih ameli de cami' olan kimseye de mecaz olmayarak "o mü'mindir" deniliyor. Bu da îmânın bir yakînlik derecesinden ibaret olmasıdır (Şah Veliyyullah, Şerhu Terâcim...,s.7-8).

Bu konuda et-Tevbe: 9/124. âyetinin tefsir özeti:

"Bir îmân ziyâde etmek mefhûmu, mevcûd bir îmâna daha yüksek bir kuvvet ve revnak vererek heyecan ve kemâlini artırmak veyâhud yeni baştan bir hakîkat tasdîk ettirmek ma'nâlarından daha umûmîdir ki, evvelki keyfiyyet, ikinci de kemmiyyet bakımından ziyâdedir. Bir hakikate nazaran îmân işi tek olduğundan, bunda kemmiyyet i'tibâriyle değil, ancak keyfiyyet i'tibâriyle bir ziyâde ve noksan düşünülebilir. Bu haysiyyetle peygamberler ve sıddîklar ile diğerlerinin îmân mertebeleri arasında farklar bulunur. Nitekim İbrahim Peygamber'in *"Lâkin kalbimin yatışması için"* (el-Bakara: 2/260) demesi, bu neş'enin kemâlinin en sonunu talebdir. Yine bu bakımdandır ki, "Haber almak, gözle görmek gibi değildir". Gayb ile şuhûd, duygu ile görgü, bedahet ile istidlâl arasında, hattâ hafızadaki şuhûdun hâtırasıyle hâldeki şuhûd arasında ancak zevk ile erilebilen bir kuvvet ve vuzûh farkı vardır ki, bu vuzûh, yakînın aslına değil, kemâl ve keyfiyyet derecesine âiddir. Lâkin îmân, müteaddid işlere ilgisi bakımından düşünüldüğü zaman müteaddid tasdîkler arka arkaya geleceğinden, bunda îmân kemmiyet i'tibâriyle de artar. Meselâ hem namaza, hem zekâta inanmakta, yalnız namaza inanmaktan ziyâde bir îmân vardır. Kezâlik hem geçmiş kitâblara, hem de Kur'ân'a îmân eden müslimde, yalnız Tevrat ve İncil'e inananlardan ziyâde bir îmân vardır. Bu suretle nazil olan teklîfler ve hükümlerin artması nisbetinde, îmânın kemmiyyeti de artar. Ve bu haysiyyetle hükümlerin tafsilâtına vâkıf olan âlimlerin îmânı, her hâlde avamdan ziyâde olur. Keyfiyyet cihetiyle ise bil'akis olmak mümkündür. Halktan birinin icmâlî îmânında, bir âlimin tafsîlî îmânından ziyâde bir kuvvet ve neş'e bulunabilir. Bir de îmân vücûdî, küfr ise ademî olduğundan, îmânın kendisinde küfre nazaran bir vücûd ziyâdesi vardır. Bir kâfir, îmâna geldiği zaman, geçmiş hâline nazaran vücûdunda ve kalbinde bir ziyâdelik kazanmış, bir nemâ hâsıl etmiş olur. Bu veçhile "Hanginize bu bir îmân ziyâde etti?" sözü, gerek keyfiyyet gerek kemmiyyet i'tibâriyle îmân artmasını nefy ve inkâr ma'nâlarına şâmil olduğu gibi, îmân aslının nefy ve inkârını da iş'âr eder..." (Hakk Dîni, III, 2649-2650).

... Sekînet bu sebeble mü'minlerin üzerine iner ve inmesiyle onları bulundukları îmân mertebesinden muayene makaamına nakleder. Ve böyle ıyân ile îmânlarını katlar ki, îmânları ile beraber îmân artırsınlar diye. Basît olan îmân, aslında ziyâde ve noksan olmasa bile, te'yîd edicileri arttıkça îmânın kemâlinin de artacağında şübhe yoktur. Bir de îmânın sebebleri ve ilgilendiği şeyler arttıkça, tevhîdin aslı olan îmân bir ağaç gibi dallarını ve budaklarını artıra artıra neşv-ü-nemâ bularak,

Allah için (yânî Allah'a tâat sebebiyle) sevmek ve Allah için sevmemek îmândandır 3[3].

Umer ibn Abdilazîz (101), Adiyy ibn Adiyy (123)'e şöyle yazdı: Muhakkak ki îmânın bir takım farizaları, akideleri, men' edilmiş şeyleri ve mendûbları vardır. Kim bunları tam yaparsa îmânı tamamlamış olur, kim de bu işleri tam yapmazsa îmânı kemâle erdirmemiş olur. Eğer ben yaşarsam, bu işleri bilmeniz için ben onları size iyice beyân edip açıklayacağım. Ve şayet ölürsem, ben sizlere hemdem ve yâr olmaya hırslı değilim 4[4].

İbrâhîm aleyhi's-selâm da: *"Ey Rabb'ım, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, dedi; Allah: inanmadın mı yoksa, dedi; O da: İnandım, fakat (gözümle de görerek) kalbimin yatışması için."* (el-Bakara: 2/260) demişti.

Muâz ibn Cebel (18), bir zâta: Bizimle otur da (dîn işlerini müzâkere ederek) bir sâat îmânı artıralım, dedi5[5].

İbn Mes'ûd (32): Yakîn, îmânın tamâmıdır, dedi 6[6].

---

nihayet istenen meyvelerini verir, îmânın aslına nazaran ise ziyâde ve noksan, şiddet ve za'f ile tefsîr olunur. Çünkü asıl tasdîk kemmiyyet kabîlinden değildir (el-Feth: 48/4. Âyetin tefsîrinden, Hakk Dîni, VI, 4410).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/162-163.
3[3] Bu ma'nâda gelmiş müsned sahîh hadîsler vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.
4[4] Bu, Buhârî'nin sıhhatine hükmettiği tarîklerdendir. Bunu Umer ibn Abdilâziz'in: "îmânı kemâle erdirmiştir" sözü sebebiyle, îmânın artıp eksileceği hususuna delîl olarak zikretmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.
5[5] Bu eseri, Ahmed ibn Hanbel ve Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe, Esved ibn Hilâl'e varan sahîh bir senedle vasl etmişlerdir. Delâlet vechi açıktır. Muâz, mü'min bulunduğu için îmânın aslına haml edilmesi ihtimâli yoktur, ancak Allah'ı zikr etmekle îmânın artması murâd edilmiş olmasına hamledilir.

Kaadî Ebû Bekr ibnu'l-Arabî şöyle dedi: Bu sözde artmaya bir taalluk yoktur. Zîrâ Muâz ancak îmân yenilemeyi kasdetmiştir. Çünkü kul faraza ilk defa mü'min olur, sonra da her düşünüp fikr ettikçe evvelâ nefy ettiği şeyi sonradan isbât etmek suretiyle, devamlı îmânı yenileyici olur. Çünkü îmân yenilemek îmândandır.

Bunlar Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Bunlar iki nev' üzeredirler: Birisi cezm sîgasıyle zikretmekte olduklarıdır ki, bu, Buhârî tarafından sahîhlikle hükümdür. İkincisi cezm sîgasıyle olmayarak zikretmekte olduğu şeylerdir ki, bunlarda Buhârî'nin sıhhat hükmü yoktur. Buradaki ta'lîkler birincisi nev'indendirler. Bunları, Buhârî, îmânın artıp eksileceğine delîl olarak zikretmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.
6[6] Bu ta'lîk, Taberânî'nin sahîh bir senedle vasl ettiği bir eserin bir tarafıdır; tamâmı şöyledir: = Yakîn, îmânın tamâmıdır, sabr da îmânın yarısıdır". Bu haberi Ebû Nuaym ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Buhârî, işaretle delâlet eden kısmı kısaca almak ve sarahatle delâlet eden kısmı hazf etmek husussundaki âdeti üzere yürümüştür. Çünkü nısf lâfzı, îmânın cüz'lere ayrılmasında sarihtir.

Ahmed ibn Hanbel, Abdullah ibn Hakîm tarıkından İbn Mes'ûd'un: "Yâ Allah, bizim îmânımızı, yakînımızı ve fıkhımızı artır!" der idiğini rivayet etti. Bunun isnadı sahihtir. Fakat musannif Buhârî, zikrettiğim sebebden dolayı, bunu zikretmiyor (Ibn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.

İbn Umer (73): Kul, gönlündeki şübhe veren şeyleri tamâmiyle terk etmedikçe takvanın hakîkatine ulaşmaz, dedi7[7]. Mucâhid ibn Cebr (101), *"Dînden Nuh'a tavsiye ettiğini sizin için de bir şeriat yaptı"* (eş-Şûrâ: 42/13) âyetini: Ey Muhammed, sana da Nuh'a da bir tek dîn tavsiye ettik, demektir diye tefsîr etti.

İbn Abbas, *"Sizden herbîriniz için bir şeriat, bir yol ta'yîn ettik"* (el-Mâide: 5/48) âyetindeki "şır'a ve minhâc"ı, geniş yol ve sünnet diye tefsîr etti. Yine İbn Abbâs, *"Duanız olmasaydı Rabb'ım size değer verir miydi de"* (ei-Furkan: 25/77) kelâmı sebebiyle, duânız îmânınız demektir, diye tefsîr etti. Duânın lugattaki ma'nâsı îmândır 8[8].

1- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ (213-214) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hanzalatu'bnu Ebî Sufyân (151), İkrime ibn Hâlid(115)'den, o da İbn Umer'den haber verdi: İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûl'ü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacc etmek, ramazân orucunu tutmak"9[9].

2- Îmâna Âid İşler Ve Yüce Allah'in Şu Kavli Bâbı: "Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne döndürmeniz hâlis iyilik değildir. Fakat hâlis iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitâb 'a ve peygamberlere îmân eden, malı sevgisine rağmen akrabaya, yetimlere, yoksullara, yol oğluna, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya veren, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, ahidleştikleri zaman sözlerini yerine getirenler, sıkıntıda ve hastalıkta ve muharebenin kızıştığı

7[7] İbn Umer'in bu sözünün ma'nâsı, Müslim'in Sahîh'inde Nevvâs (R)'dan merfû' olarak gelmiştir (el-Birr ve's-Sıla, 5. Bâb, "2553").
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.
8[8] İbn Umer'in ta'lîkını, Abd ibn Humeyd Tefsîr'ınde vasl etmiştir. İbn Abbâs'ınkini de Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir. Bundan murâd, Kitâb ve sünnet delillerinin, îmânın artıp eksilmesi hususunda birbirlerini takviye edip durdukları şey, bütün peygamberlerin şerîatinden ibâret olduğudur. Nitekim Yüce Allah, Kitâb'ında şöyle buyurmuştur:

"O, dîni doğru tutun, onda tefrikaya düşmeyin diye (asl-ı) dînden hem Nuh 'a tavsiye ettiğini, hem sana vahyettiğimizi, hem İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi sizin için de şeriat yaptı.," (eş-Şûrâ: 42/13). Yânî bütün ümmetler dînin asıllarında birleşmişler, feri'lerinde taaddüd etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.
9[9] Bu, beş rüknü ile islâm'ın hâlini, beş direk üzerine dikilen çadırın hâline benzetmedir. İslâm binasının rükünlerinin, etrafında deverân etmekte olduğu mihveri "La ilahe illellâh... " şehâdetidir. îmânın kalan şu'beleri, yan direkleri gibidir.

Bu beş şey, bir zümrenin yerine getirmesiyle diğerlerinden sakıt olmayan, muhakkak her şahsın yerine getirmesi lâzım gelen aynî farzlardandır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/165.

zamanlarda sabr ve metanet gösterenlerin bu hayırlı işleridir. İşte böyleleri, sâdık olanlardır ve onlar takvâya erenlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 2/177) 10[10];

"Mü'minler muhakkak felah bulmuştur ki, onlar namazlarında huşû 'u gözetenlerdir, onlar boş ve fâidesiz şeylerden yüz çeviricidirler, onlar zekâtlarını verenlerdir, onlar ırzlarını koruyanlardır, şu var ki, zevcelerine yâhud sağ ellerinin mâlik olduklarına karşı müstesnadır, çünkü onlar kınanmış değildirler. O hâlde kim bunların ötesini isterse şübhe yok ki, onlar haddi aşanlardır. Ve öyle mü'minler ki, onlar emânetlerine ve ahidlerine riayetkardırlar, onlar namazlarına devam ederler" (el-Mu'minûn: 23/1-9)11[11].

2- Bize Süleyman ibn Bilâl (172), Abdullah ibn Dînâr(127)'dan o da Ebû Sâlih(101)'ten, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"îmân altmıştan fazla şu'bedir. Hayâ da îmândan bir şu'bedir"* buyurmuştur 12[12].

3- Müslümân. Dilinden Ve Elinden Müslümânların Selâmette Kaldığı Kimsedir Bâbı

10[10] Bu bâb ve bundan sonraki bâbların hepsi, birinci bâbla alâkalıdır ve hepsi de îmânın kavl ile amelden ibâret olup, artar eksilir bulunduğunu beyân edicidirler (Aynî).

Bu âyet, görüleceği gibi, bütün insanî kemâlleri sarahaten yâhud zımnen delâlet ederek toplamaktadır. İnsanî kemâller bütün çoklukları ve şu'belenmeleriyle beraber, üç şeye inhisar eder: İ'tikaad sahîhliği, iyi geçinme ve nefis temizliği. Birincisine "Men antene billahi... ve'n-Nebiyyine" kavli ile; ikincisine "Ve âte'l-mâle... " kavli ile; üçüncüsüne de "Ve ekaame's-salâte... " kavli ile işaret edilmiştir. Bundan dolayı, îmân ve i'tikâadına nazaran bunları kendisinde toplayanı, sâdıklık vasfı ile vasıfladı. Halk ile muaşereti ve Hakk ile muamelesine i'tibâr ederek de takva ile vasıfladı. Rasûlullah da: "Kim bu âyetle amel ederse îmânını kemâle erdirmiştir" kavli ile buna işaret buyurdu. İşte bu, müellif Buhârî'nin, bu âyetle istidlal etmesinin vechi ve bunu bâb başına koymasının uygunluğu cihetidir. Sonra Buhârî bu maksad için diğer bir âyetle de istidlâl etti (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166.
11[11] Bu âyetlerden de bilindi ki, kendisiyle felah ve necat hâsıl olacak olan îmân, içinde bu söylenen ameller mevcûd bulunan îmândır. İbn Battâl şöyle dedi: Tasdîk, îmân mertebelerinin birincisidir.İmânı tam ve kâmil kılmak ise, ancak zikr olunan bu işlerle olur. Buhârî, îmânı kemâle ulaştırmayı irâde etmiştir (Kirmânı).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166.
12[12] Hadîsteki Şu'be ile murâd haslettir; yânî îmân birçok hasletlere sâhibdir.
Hayâ; tevbe ve rucû' ma'nâsınadır. Hayâ ve istihyâ, utanmak ma'nâsınadır. Mütercim der ki, Zemahşerî ve Matarzî dediler ki, haya ve istihyâ maddesi hayâttan alınmıştır... Haya levm, ayıblama ve kötüleme olunacak vaziyetlerden sakınmak sebebiyle, insan hayâtına arız olan tagayyür ve inkisâr (yânî değişme ve kırılma)'dan ibârettir. "Hayiye" kelimesi de bu haletten nâşî hayâtın vaziyeti mütegayyir oldu demektir ki, ondan utanmak ile ta'bîr olunur. Ve Seyyid Şerif dedi ki, hayâ iki nevi' olur: Birisi nefsânî ki, Hz. Hudâ onu nefislerde halk ve ibdâ' eylemiştir; yânî fıtrî olur; insanların yanında avret yeri açmaktan hayâ gibi. ikincisi, îmânî olur. Mü'min olan kimsenin Allah'tan korktuğu için ma'siyetlerden çekinmesinden ibârettir (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166-167.

3- .... Bize Şu'be (160), Abdullah ibn Ebî's-Sefer'den ve İsmâîl ibn Ebî Hâlid(145)'den, onlar da Şa'bî'den, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Müslüman dilinden, elinden müslümânların selâmette kaldığı kimsedir. Muhacir de Allah'ın nehy ettiğini terk edendir".*

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve Ebû Muâviye (194) dedi ki: Bize Dâvûd ibn Ebî Hind (139) Âmir eş-Şa'bî'den tahdîs etti. Şa'bî: Ben Abdullah ibn Amr'dan işittim; o da Peygamber'den dedi.

Ve keza Abdu'1-A'lâ (189) Dâvûd'dan; o da Âmir'den, o da Abdullah ibn Amr'dan, o da Peygamber'den söyledi[13][13].

4- Müslümânların Hangisi Efdaldir Bâbı

4- .... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir:

- Yâ Rasûlallah! Müslümanların hangisi efdaldır? diye sordular.   Rasûlullah (S):

- *"Müslümanlar, dilinden ve elinden selâmette kalandır"* buyurdu [14][14].

5- Yiyecek Yedirmek İslâm'dandır Bâbı

---

[13][13] Buhârî burada bu iki ta'lîki getirdi. Buhârî birinci ta'lîk ile Şa'bî'nin Abdullah ibn Amr'dan işitmesini beyân etmek istedi... İkinci ta'lîk ile de Abdu'l-A'lâ'nın rivayetinde mübhem bırakılan Abdullah'ın, Ebû Muâviye rivayetinde beyân edilen, Abdullah ibn Amr'dan ibaret olduğuna tenbîh etmek istedi..

Bu, Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Çünkü Buhârî, Ebû Muâviye'ye ve Abdu'l-A'lâ'ya kavuşamadı. Bunlardan kendisine birer vâsıta ile ulaşıp aslı i'tibâriyle müsned ve muttasıl olan bu iki isnadı ta'lîkan zikretti; bunların muallaklığını göstermek için de "Haddesenâ" yâhud "Ahbaranâ"yı kullanmayıp, yine cezm ve kat'iyyet ifâde eden "Kaale" ile şevketti. Bu ise caizdir. Çünkü bu, istişhâd ve mutâbaat içindir; müstakillen kendisiyle istidlal etmek değildir (Kirmânî, İbn Hacer ve Aynî).

Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü geçen bâbda îmânın birçok şu'beleri olduğu zikredilmişti; bu bâbda da bu şu'belerden ikisi zikredilmektedir ki, onlar da müslümânların müslümânın dilinden ve elinden selâmeti, muhacir de nehy edilenlerden ayrılandır. Bunda müslümânları, eza verecek her şeyi terke teşvîk vardır. Bundaki sırr da bütün insanlarla iyi huylu olmaktır. Nitekim Hasan Basrî ebrârın tefsîrinde: Onlar zerreye(yanî küçük karıncalara bile) eziyyet vermeyenler ve şerre râzî olmayanlardır, demiştir...(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/167-168.

[14][14] Her iki bâb arasındaki münâsebet açıktır. Çünkü ikisi de müslümâna hass olan vasıflardan bir vasfın beyânı hakkındadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/168.

5- .... Bize Leys ibn Sa'd (175) Yezîd(128)'den, o da Ebu'l-Hayr(90)'dan, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti (O şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a:

- İslâm'ın en hayırlısı hangisidir? diye sordu.

Rasûlullah (S):

- *"Yiyecek yedirmen, tanıdığına tanımadığına selâm vermendir"* cevâbını verdi [15][15].

6- Kişinin Kendi Nefsi İçin Arzû Ettiğini Kardeşi İçin De Arzû Etmesi Îmândandır Bâbı

6- .... Bize Müsedded ibn Muserhed (228) tahdîs edip şöyle dedi:

Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân (198) Şu'be ibn Haccâc'dan, o da Katâde ibn Diâme es-Sedîsî(117)'den, o da Enes ibn Mâlik(93)'ten, o da Peygamber(S)'den tahdîs etti.

Ve kezâ Hüseyin el-Muallim'den; dedi ki: Bize Katâde, Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Hiçbiriniz, kendiniz için arzû ettiğinizi kardeşiniz için arzû etmedikçe, (kemâliyle) îmân etmiş olmaz"* buyurdu [16][16].

---

[15][15] İnsanlara yiyecek yedirmek İslâm'ın yâhud îmânın şu'belerindendir. Bu, cömerdlik ve iyi ahlâkın emâresindendir. Bunda muhtaçlar için menfaat, Peygamber'in meded ve yardım istediği açlığın kapatılması ve giderilmesi vardır. Herkese selâm vermek ise müslümânlara kanat açmaya ve tevâzu'ya delâlet eder. Bunda da kalblerin yaklaşmasına, kelimelerin toplanmasına ve birbirlerine meveddet ve muhabbete teşvîk vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/169.

[16][16] el-Hubb, "hâ"nın dammı ve "bâ"nın teşdîdiyle dostluk ve sevgi ma'nâsına isimdir. Müellif Basâir'de bu resme tahkîk eylemiştir ki, ma'lûm ola ki işbu hubb maddesi lûgatta beş ma'nâ üzere devr edicidir: **a.** Safâ ve beyaz ma'nâsına... **b.** Uluvv ve zuhûr ma'nâsına... **c.** Lüzûm ve sübût ma'nâsınadır; deve çöktüğü ve kalkmadığı zaman habbe'l-baîru derler, **d.** Hulûs ve lubâb ma'nâsınadır: Kalbin özü ve dâhili demek olan habbetu'l-kalb sözü bundandır. Hubûbât'ın tekili olan habbe de bundandır, çünkü bir şeyin aslı ve kıvâmının maddesidir, **e.** Hıfz ve imsak ma'nâsınadır. İçinde suyu muhâfaza edip tutmakta olan kaba habbu'lmâ' denmesi de bundandır. Bunda aynı zamânda sübût ma'nâsı da vardır. Hâsılı zâhir bir iştir ki, işbu beş ma'nâ mahabbet ve vedâdın lâzımelerindendir. Zîrâ kalbin safâsı, irâdesi ve derûnun taalluku mahbûb tarafına kemâl üzere uluvv ve zuhûru ve sübûtunun luzûmu ve muhibbin kalbinin özü mahbûba ihale olunması ve derûnda alâkasının mahfuz olması ve mahabbet bâ'bında derkârdır. Bu vechile mahabbet husûsunda anılan beş ma'nâ topluca gerçekleşmiştir. Hulâsa bu ma'nâları câmi olan mefhûma delâlet edici olmak için hubb maddesini koydular ki, boğazın en ötesinden olan hâ harfiyle dudak harfi olan bâ'dan mürekkeb olduğu için, gûyâ ki muhibbin ibtidâ ve intihâ hâl ve sânı baştanbaşa mahbûbuna münhasır olup, araya şâir eşyânın girmesi olmadığını telmîh ve iş'âra mebnîdir. Asıl mahabbetin dahî şânı böylece olmak lâzımdır. Bundan noksan olursa, ona mahabbet denmesi sahih ve revâ değildir (Kaamûs Ter.).

Peygamber bu hadîsinde ahlâkın en büyük asıllarından birini bu kadar câmialı ve vecîz ifadesiyle kaanûnlaştırmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/169-170.

7- Rasûlullah(S)'ı Sevmek Îmândandır Bâbı

7-....... Bize Ebû'z-Zinâd (130) el-A'rac(l 17)'dan, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasından da, evlâdından da daha sevgili olmadıkça (kemâliyle) îmân etmiş olmaz" 17[17].

8- Bize Ya'kûb ibn İbrâhîm (252) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbn Uleyye (194) Abdulazîz ibn Suheyb'den, o da Enes'ten, o da Peygamber'den tahdîs etti. H ve keza bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes şöyle demiştir:

Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz ben ona babasından da, evlâdından da, bütün insanlardan da sevgili olmadıkça (kemâliyle) îmân etmiş olmaz".

8- Îmânın Tatlılığı Babı

9-....... Bize Eyyûb es-Sahtıyânî (131) Ebû Kılâbe(104)'den, o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

17[17] Peygamber sevgisini cibillî mertebesine çıkaramayan mü'min, hiç değilse Rasûlullâh'ın rızâsını diğer mahlûkların rızâsına ve kendi hevasına tercih ve takdîm ederek cibillî ve fıtrî derecesine yaklaştırmağa çalışmalıdır.

Şarih Aynî, Rasûlullah mahabbetinin ta'zîm ve iclâlden ibaret kalması kâfi olmayıp, bütün ma'nâsınca kalbin meyli ma'nâsına mahabbet olması lâzım geleceğini isbât ettikten sonra, şu iki rivayeti de naklediyor:

Amr ibnu'1-Âs (R): Hiç kimse bana Rasûlullah'tan daha sevgili olmadığı gibi, hiç kimse de benim nazarımda O'ndan daha celâletli değildi. O'na karşı olan ta'zîm ve iclâlimin kemâlinden dolayı gözlerimi doyura doyura yüzüne bakamadım, demiştir.

Umer ibnu'l-Hattâb da, bu metindeki hadîsi işittikten sonra: Yâ Rasûlallah, sen bana nefsimden başka her şeyden daha sevgilisin, demiş. Buna karşı Rasûlullah: *"Yâ Umer, nefsinden de sevgili olmalıyım"* buyurmuş. Bunun üzerine Umer "Nefsimden de" deyince, *"Yâ Umer, işte şimdi oldu"* buyurmuş (Tecrîd Ter., I, 26-27).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/170.

"Kimde üç şey bulunursa îmânın tatlılığını tatmış olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine başkalarından daha sevgili olmak; bir kimseyi sevmek, fakat yalnız Allah için sevmek; (Allah onu küfürden kurtardıktan sonra) yine küfre dönmekten, ateşe atılacakmışçasına hoşlanmamak" 18[18]

9- Bâb: (Kâmil) Îmânın Alâmeti Ensâr'ı Sevmektir

10- .... Bana Abdullah ibnu Abdillah ibn Cebr haber verip şöyle dedi: Ben Enes(R)'den işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Kâmil îmânın alâmeti Ensâr'ı sevmek, münafıklığın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir"*19[19]

10- Bâb 20[20]

18[18] Bu büyük bir hadîs ve İslâm'ın asıllarından bir asıldır, îmânın tatlılığı tâatlerden lezzet almak, Allah ve Rasûl'ünün rızâsı uğrunda meşakkatlere tahammül etmek ve bunu dünyâ metâına üstün tutmak demektir.

Îmân tatlılığının bu üç şeyde olmasının hikmeti nedir, denilirse; buna şöyle cevâb verilir: Bu üç şey bu lezzeti meydana getirici olan kâmil îmânın unvanıdır (yânî sernâmesi ve önsözüdür). Çünkü nefsinde ni'met verenin ancak Yüce Allah olduğu, O'ndan başka ne verici, ne de mâni' olucu bulunmadığı, başkalarının sâdece arada vâsıtalardan ibaret olduğu inancı yerleşip kuvvetlenmedikçe, bir kimsenin îmânı tamamlanıp kemâle eremez...(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/171.

19[19] Münafık zahiren mü'min, bâtınen kâfir demek olunca Peygamberimizle muhacirleri evlerini ve gönüllerini açıp konuk etmek, onlara çocukları ve ıyâllerden daha ileri muamele etmek ve uğurlarında mallarını ve canlarını onlara tahsîs edip vermek, dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak suretiyle barındırmak, yardım etmek ve İslâm Dîni'ni azîz kılıp yükseltmek gibi bahâ biçilmez ulu menkabelerle sıfatlanmış olan Ensâr'a, bu sıfatlarından dolayı buğz edenler -mü'min görünseler de- kalben kâfir olduklarında şübhe yoktur. Bununla beraber bu ma'nâca sakındırma, yalnız Ensâr'ın değil bütün sahâbîlerin şânında da gelmiştir. Nitekim Alî ibn Ebî Tâlib'e Müslim'deki rivayette: *"Yâ Alî, sana mü'minden, başkası mahabbet etmez, münafıktan başkası da buğz etmez"* buyurulduğu gibi, umûmî olarak sahâbîlerin fazîleti babında da: *"Her kim onları severse bana muhabbetinden dolayı sever, her kim de onlara buğz ederse bana buğzundan dolayı buğz eder"* buyurulmuştur.
Bu hadîste bahse konu olan mahabbet ve buğz, işte bu cihetten olanıdır. Yoksa bir kimsede bu cihetten olmaksızın muhalefeti çekici ârizî bir işten dolayı bir sahâbî hakkında -Allah korusun- muvakkat mahabbetsizlik eseri görülse, bununla ne münafık, ne kâfir olur. Nitekim sahâbîler arasında muharebeler olmuşken, hiçbiri diğerine nifak isnâd etmiş değildir. Bunların çekişmeleri ictihâdî idi. İctihâdda ise hasımların kimi isabet edici, kimi hatâ edicidir. Bununla beraber sahabe devri geçtikten sonra kendilerine rızâ ve mahabbetsizliğe götürecek geçici dünyevî sebebler defteri kapanmış ve medihlerine dâir Kur'ân nassları bunları bürüyecek ve *"Allah onlardan râzî olmuştur, onlar da Allah'tan râzî olmuşlardır."* (el-Mâide: 5/119; Tevbe: 9/101; Mucâdile: 58/22; Teğâbun: 64/8) ilâhî berâetini muvakkaten olsun dürecek hiçbir vesile kalmamış olduğundan sahâbîlere buğz etmeyi mezheb edinen fırkaların sapıklık olduğunda şübhe kalmaz (Tecrîd Ter., I, 28-29).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/172.

20[20] Bunda, kendisinden öncekiyle bir ilgi vardır. "Bâb" kavliyle ikisi arasını ayırmıştır. Nitekim musannıfların tasniflerinde, unvandan soyulmuş olarak "şu fasl" kavilleriyle bunun benzeri yapılagelmektedir... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/172.

11-.......Zuhrî şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs Âizu'llah ibnu Abdillah (80) haber verdi ki, Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) ki, birinci Akabe gecesinde bey'at eden on iki nakîbin biri olmuş ve Bedir harbinde de hazır bulunmuş idi; şöyle demiştir: Rasûlullah (S) etrafında sahâbîlerinden bir cemâat mevcûd olduğu hâlde buyurdu ki: *"Allah'a (ibâdette) hiçbir şeyi ortak kılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız bir yalanla (kimseye) iftira etmemek, hiçbir ma'rûfta (iyi işte) isyan etmemek üzere bana bey'at (yânî benimle ahd) ediniz, içinizden sözünde duran olursa mükâfatı Allah 'in üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda cezalandırılırsa, bu ceza ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, işi Allah'a kalır: İsterse onu afveder, isterse ona ceza verir".* Biz de bu şart üzere Peygamber'le bey'at ettik [21][21].

11- Bâb: Fitnelerden Kaçmak Dîndendir

12-.......Ebû Sâîd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Yakında (öyle fanâlıklar meydana gelecek ki) bir müslümânın, kendi dînini fitnelerden selâmete kaçırmak için, dağ başlarında gezdirip, yağmur sularının düştüğü yerlerde (yânî vâdîler ve sahralarda) güdeceği davarları, en hayırlı malı olacaktır" [22][22].

---

[21][21] Bu, ilk Akabe gecesinde olan bey'attır. el-Mümtehine Sûresi'nin on ikinci âyetinde emredilen şartlar o bey'atta aynen vâki' olduğundan, bu bey'ata bey'atu'n-Nisâ' denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkek ve kadın müsâvîdir. İkinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve ıyâllerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye eylemek üzere bey'at etmişler, ve ahdlerini hakkıyle îfâ ederek, kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlara velî-i ni'met olmuşlardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/173.
[22][22] Bu hadîste fitne günlerinde uzlete çekilmenin faziletli olduğu hükmü vardır. Ancak insan fitneyi izâle etmeğe kudreti bulunan kimselerden ise, fitneyi izâle etmek yolunda çalışması da ona vâcib olur. Bu vücûb da, hâl ve imkâna göre, ya farz-ı ayn yâhud farz-ı kifâye derecesinde olur...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

12- Peygamber(S)'in *"Allah'ı en çok bileninniz benim"* Sözü Ve Yüce Allah'ın: *"Allah sizi yemînlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâhaze eder..."* (el-Bakara: 2/225) Kavli Sebebiyle Ma'rifetin, Kalbin Fiili Olduğu Babı 23[23]

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine emrettiği zaman dâima takat getirebilecekleri işleri emreder idi. (O zamân) sahâbîleri: Yâ Rasûlallah, biz senin gibi değiliz. Allah senin olmuş olacak günâhlarına mağfiret etmiştir, derlerdi de, öfke alâmeti yüzünde bilinecek kadar kızar ve ondan sonra da: *"En ziyâde takvalınız ve Allah'ı en çok bileniniz, şübhesiz ki benim"* buyururdu24[24].

13- Kişinin, Kâfirliğe Dönmekten, Ateşe Atılacakmışcasına Hoşlanmaması Îmândandır Babı

14-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki:

*"Kimde üç şey bulunursa imânın lezzetini tatmış olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine başkalarından daha sevgi-li olan kimse; bir kulu seven, fakat yalnız Allah için seven kimse; Allah kendisini kâfirlikten kurtardıktan sonra yine kâfirliğe dönmekten ateşe atılacakmışçasına hoşlanmayan kimse"*25**[25]**.

23[23] Bu âyetteki hüküm, el-Mâide: 5/89. âyette de tekrar edilmiştir. Bu âyetlerdeki "lağv" kelimesi muhtelif suretlerde tefsir edilmiştir, İmâm A'zâm'a göre: Bir kişinin bir şeyi doğru zannıyle yemîn ettikten sonra, onun hilafı zahir olmasıdır, İmâm Şafiî'ye göre: Yemîn kasdetmeksizin bu sözü te'kîd için "La vallahi, belâ vallahi" demesidir. Kaadî Beydâvî'ye göre ise: Dilin sürçmesiyle sehven edilen yemindir. Âyet bu ma'nâların hepsini şâmildir.

Buhârî'nin maksadı, sâdece kavi ile îmânın tam olmayacağı, muhakkak ona i'tikaadın eklenmesiyle tamamlanacağı; i'tikaad ise kalbin fiili olduğu hususuna, bu âyetle delîl getirmektir. Âyet her ne kadar yeminler hakkında gelmiş ise de, ma'nâda müşterek olmak dolayısıyla îmân hakkında da istidlal açıktır. Çünkü yeminde ve îmânda hakikatin dönüp durduğu yer, kalbin fiilidir. Böylece âyet, îmânın artıp eksileceğine de bir delildir. Çünkü Peygamber'in "Ben sizin Allah'ı en bileninizim" sözü de, zahiren insanların Allah'ı tanımakta birbirlerinden farklı derecelerde olduklarına ve Peygamber'in Allah'ı en iyi bilen insan olduğuna delâlet eder. Böyle olunca da îmân, ziyâde ve noksanı kabul edici olur (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

24[24] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü başlık hadîsten bir parçayı ihtiva etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

25[25] Bu bâb da Allah'ı ve Rasûl'ünü başkalarından çok seven kişinin îmânın tatlılığına zafer bulacağı ma'nâsını içine alır.

Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü hadîsin şâmil olduğu üç şeyden biri, başlığın kendisidir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/175.

14- Îmân Ehlinin Ameller Sebebiyle Birbirlerinden (Faziletçe) Üstün Oluşları Babı

15-.......Bana Mâlik, Amr ibn Yahya el-Mâzinnî'den, o da babasından, o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Cennet ahâlîsi cennete, ateş ahâlîsi de ateşe girdikten sonra Yüce Allah: Kimin kalbinde bir hardal tanesi ağırlığınca îmân varsa ateşten çıkarınız, diye emreder. Bunun üzerine bu kimseler simsiyah kesilmiş oldukları hâlde çıkarılıp Hayât (yâhud Haya) nehri içine atılırlar ve orada sel uğrağında kalan yabanî reyhan tohumları nasıl sür'atle yetişirse öylece yetişirler. Görmez misin, bunlar sapsarı olarak ve iki tarafa salınarak (ne güzel) sürerler" 26[26].

Ve keza Vuheyb ibn Aclânî (105) dedi ki: Bize Amr ibn Yahya babasından, o da Ebû Saîd'den bu hadîsi tahdîs etti ve bu rivayetinde "Hayât Nehri" ve "Hayırdan bir hardal tanesi" ta'bîrlerini söyledi 27[27].

16-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd (l 10-183), Salih ibn Keysân'dan; o da İbn Şihâb'dan, o da Ebû Umâme ibn Sehl'den tahdîs etti ki, o da Ebû Saîd Hudrî (R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

- *"Uyuduğum esnada gördüm ki insanlar bana arz olunuyorlardı. Üstlerinde gömlekler vardı, bu gömleklerin bâzısı memelere ulaşıyor, bâzısı daha kısa idi. Umer ibn Hattâb da bana arz olundu. Üstünde (eteklerini yerde) sürüdüğü bir gömlek vardı."*

- Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.

26[26] Hadîsin başlığa uygunluğu açık olup şöyledir: Bunda îmândan çok az bir şeyin sahibini ateşten çıkaracağı zikr edilmiştir. Kendisinde azlık ve çokluk bulunan bir şeyde farklılaşma ise açıktır. O da îmânda ve amellerinde insanların birbirlerinden fazlalıklı ve meziyyetli olmalarıdır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/176.

27[27] Buhârî bunu burada ta'lîk yoluyla zikretti. Çünkü kendisi Vuheyb'e erişemedi. Kitâbu'r-Rikaak'da ise "Musa ibn İsmail'den o da Vuheyb'den..." isnâdıyle müsned olarak rivayet etmiştir.

Buhârî'nin Vuheyb hadîsinden bu ziyâdeyi getirmesinde birkaç fâide vardır:

a. Buhârî'nin maksadı bu hadîsi Amr'dan rivayet etmekte Mâlik'e muvafakat ettiğini göstermektedir.

b. Vuheyb'in, Mâlik'in hilâfına olarak tahdîs lâfzıyle getirerek: "Haddesenâ Amr" sözü. Çünkü Mâlik "an" lâfzıyle getirmişti. "An"da ise ittisal ve semâ'a delâlet eder mi, yoksa etmez mi tarzında meşhur bir ihtilâf vardır. İşte Buhârî bu ziyâde ile ihtilâf tevehhümünü izâle etti. Maamâfîh Mâlik müdellis değildir. Bu fennin âlimleri indinde meşhur olan "an" lâfzı, muan'ının müdellis olmadığı zaman ittisale hamledilmiştir.

c. Mâlik'in Amr'dan rivayet ettiği hadîsinde "Haya yâhud hayât" lâfzı hakkında gelen şübhenin izâlesi: Vuheyb, o lâfız şübhesiz olarak "Hayât Nehri" demiştir... (Kirmânî, İbn Hacer ve Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/176.

- *"Dîn ile"* dedi[28][28].

15- Haya İmândandır Bâbı

17........ Bize Mâlik ibn Enes, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah(106, 108)'den, o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki (şöyle demiştir): Rasûlullah bir gün Ensâr'dan bir kimsenin yanından geçiyordu. Ensârî, kardeşini hayadan men'ediyordu. Rasûlullah (S): *"Ona ilişme, çünkü haya îmândandır"* buyurdu [29][29].

16- Bâb: *"... Eğer tevbe ederler, namaz kılarlar, zekât verirlerse yollarım serbest bırakın... "* (et-Tevbe: 9/5) [30][30].

18-....... Bize Şu'be, Vâkıd ibn Muhammed'den tahdîs etti: şöyle demiştir: Ben babamdan işittim; İbn Umer'den tahdîs ediyordu (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna (zahirde) şehâdet, namazı ikaame, zekâtı eda edinceye kadar insanlarla muharebe etmekliğim bana emrolundu. Onlar bu işleri yapınca -Müslümanlık hakkının gereği (olan haddler) müstesna- İslâm hakkı olmak üzere canlarını ve

---

[28][28] Hadîsin başlığa uygunluğu, gömleğin dîn ile te'vîli yönündendir. Hadîste insanların çeşitli uzunlukta gömlek giymekte birbirlerinden farklı oldukları zikr edilmiştir. Bu da insanların îmânda birbirlerinden farklı derecelerde bulunduklarına delâlet etmiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/177.
[29][29] îmân, Allah'a karşı ma'siyet işlemeğe mâni" olduğu gibi, haya da Allah'a ve insanlara karşı ma'siyet işlemeğe mâni'dir. Bu sebeble haya îmândan bir şu'be sayılmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/177.
[30][30] Bu hususta gelmiş olan "Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına şehâdet etmelerine kadar" hadîsinin muvafık olması için "Müşriklikten tevbe ederlerse" şeklinde anlaşılmak gerekir. Âyetin baş tarafı şöyledir: *"Haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları (esîr olarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe ederlerse..."*

Bu âyete "Âyetu Seyf = Kılıç Âyeti" derler. Bu hüküm, yalnız müşriklere âiddir. Nitekim bundan sonraki âyetler de bunu göstermektedir. Kitâb ehli olanlarla, yalnız İslâm Devleti'nin tebaiyyetini kabul edinceye kadar harb edilir; onlar bu tebaiyyeti kabul ettikleri zaman kendi dîn, can ve mal hürriyetlerine sâhib olarak yaşarlar. Bu tebaiyyetin şartı da "cizye vergisi"ni vermeleridir. Kitâb ehline âid olan hüküm, et-Tevbe: 9/30. âyette ifâde edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/178.

mallarını benim elimden kurtarırlar. (Bâtınlarından dolayı olan) hesâblarına gelince, o (hesabı görmek) Allah'a âiddir"[31][31]

17- Yüce Allah'ın: *"İşte bu, sizin yapageldiğiniz iyi amelleriniz sayesinde mîrasçı kılındığınız Cennettir"* (ez-Zuhrûf: 43/72; küçük fark ile el-A'râf: 7/43) Kavlinden Dolayı "Îmân Ancak Ameldir" [32][32] Diyen Kimse Babı

Ve ilim ehlinden bir cemâat, Yüce Allah'ın şu: *"İşte Rabb'ına and olsun ki onlara, topuna yapmakta oldukları şeylerden elbette soracağız"* (el-Hıcr: 13/92-93) kavli hakkında (sorulacak şey) "La ilahe illa'llâh"tır dediler. Ve bir de *"Artık çalışanlar da bunun gibi (bir murâd için) çalışmalıdır"* (es-Sâffât: 37/61) [33][33] buyurduğu için (îmân kalbin, lisanın ve a'zâların amelidir).

19-....... Bize İbn Şihâb, Saîd ibn Museyyeb (93 ? 95)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (şöyle demiştir): Rasûlullah'a:

- Amelin hangisi efdaldir? diye soruldu. Rasûlullah (S):

- *Allah'a ve Rasûl'üne îmân etmektir,* buyurdu.

- Ondan sonra hangisi? diye soruldu.

- *Allah yolunda cihâddır,* buyurdu.

---

[31][31] Hadîsin ma'nâsı, âyetin ma'nâsına mutabıktır; bundan dolayı aralarını bir yere getirdi. Kitâbu'1-îmân ile alâkalarına ve bunun bâblarından bir bâb yapılmalarına gelince, bundan, îmân edenin ma'sûm olduğunun bilinmesi, namazı kılmanın, zekâtı vermenin de, Buhârî'nin görüşüne göre, îmân cümlesinden olduğunun bilinmesidir.

Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsât'la Enes'den rivayet ettiğine göre, müstesna olan islâm hakkının ne olduğu Peygamber'den sorulmuş, ve: *"Evlilikten sonra zina, islâm'a girdikten sonra dînden dönmek, bir de nefis katletmek. İşte bunlara mukaabil öldürülebilirler"* diye cevâb verilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/178-179.

[32][32] Burada amel ile murâd; dilin, kalbin ve diğer organların amellerinin toplamıdır. Buna istidlal, âyetlerin ve hadîslerin hepsiyledir; yahûd hepsi delâlet eder olduğu için Kur'ân ve sünnetten her biri bu da'vânın bir kısmına delâlet eder. Hadîs'in bâb başlığına uygunluğu açıktır, o da amelin îmâna ıtlak edilmesidir, ibn Battal şöyle dedi: Âyet, âhıret derecelerine ancak amel ile nail olunacağına ve îmânın söz ve amel olduğuna hüccettir. Buna zikredilen hadîs de şehâdet eder. Bu, ehli sünnetten bir cemâatin mezhebidir. Buhârî'nin de bunu bâb yapmaktan muradı budur. Peygamber bu hadîste îmânı amelden kılmıştır. Diğer hadîslerde de îmân ile amel arasını ayırmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/179.

[33][33] Bu, kâfirler îmân etsin demektir. Binâenaleyh amel söylenip, îmân murâd edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/179.

- Ondan sonra hangisi? denildi.

- *Makbul olmuş haccdır,* cevâbını verdi 34[34]

18- Bâb: İslâm Hakikat Üzere Olmadığı Zaman, Sırf İnkiyâd İçin Yâhud Öldürülmekten Korkmaktan Dolayı Olduğu Zaman (Muteber Olmaz)

Çünkü Yüce Allah: *"Bedeviler îmân ettik dediler. De ki: Siz henüz îmân etmediniz, velâkin henüz îmân kalblerinizin içine girmemiş olduğu hâlde İslâm 'a girdik deyin..."* (el-Hucurât: 49/14) buyurdu. İslâm hakîkat üzere olursa böylesi de zikri celîl olan Allah'ın şu: *"Hakk dîn, Allah indinde İslâm'dır"* (Âli İmrân: 3/19) kavlinin gereği üzere olmuştur.35[35]

20-.......Zuhrî şöyle dedi: Bana Âmir ibn Sa'd(103,104),babası Sa'd ibn Ebî Vakkas(R-55, 58)'dan haber verdi ki, şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir takım insanlara dünyalık veriyordu; bu Sa'd da orada oturuyordu. Derken Rasûlullah içlerinden en ziyâde beğendiğim birini bıraktı. Bunun üzerine:

- Yâ Rasûlallah! Fulânı niçin bıraktın? Vallahi onu bir mü'min biliyorum, dedim.

34[34] Başlığa uygunluğu açıktır; o da amelin îmân ma'nâsında kullanılmasıdır, ibn Battal: Âyet, âhıret derecelerinin amelle elde edilir olduğu ve îmânın kavi ve amelden ibaret olduğu hususlarında hüccettir. Zikredilen bu hadîs de buna şehâdet etmektedir, demiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/180.
35[35] Âyetlerin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü bâb başlığı, "İslâm hakîkati üzere olmazsa fayda vermez" hükmüdür. Âyetler de bu hükme delâlet etmektedir.

Râgıb el-Isfahânî el-Mufredât'ında şöyle der: İslâm, şeri'de iki kısımdır: Birisi îmânın dûnundadır ki, bu lisân ile i'tirâftır. Bununla kan siyânet olunur, beraberinde i'tikaad gerek olsun, gerek olmasın el-Hucurât: 49/14. âyetinde bu ma'nâ kasdolunmuştur. Birisi de îmânın fevkındedir ki, burada lisânen i'tirâf ile beraber hem kalben i'tikaad, hem, vefa, hem de Allah'a bütün kaza ve kaderinde teslimiyet vardır. Nitekim İbrâhîm aleyhi's selâm hakkında: *"Rabb'i ona: Kendini Hakk'a teslim et, dediği zaman o: Âlemlerin Rabb'ına teslim oldum, demiştir'"* (el-Bakara: 2/131) buyurulması böyledir. Kezâlik *"Allah indinde dîn İslâm'dır"* ve *"Benim canımı müslümân olarak al"* (Yûsuf: 101) kavli bu ma'nâyadır. Beni rızâna teslim olan kullarından kıl demektir. Şeytân'ın kaydından salim kıl ma'nâsına olmak da caizdir...

İmâm A'zam'a mensûb el-Fıkhu'l-Ekber'de de şöyle zikredilmiştir: îmân, ikrar ve tasdiktir; islâm Allah Taâlâ'nın emirlerine teslîm ve inkıyâddır. Binâenaleyh îmân ile İslâm arasında lügat tarikından fark vardır. Velâkin şeriat hükmünde islâm 'sız îmân, îmânsız islâm olmaz. Bu ikisi zahir ile bâtın, yüz ile astar gibidir. Dîn ile îmân, islâm ve şerîatin hepsine birden vâki' olan isimdir (Hakk Dîni, VI, 4482).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/180-181.

- *Öyle deme, müslim (de),* buyurdu [36][36].

Bir müddet sustum. Nihayet o adam hakkındaki bilgim bana galebe etti de dayanamadım, yine sözümü tekrar ederek:

- Fulânı niçin mahrum bıraktın? Vallahi ben onu mü'min biliyorum, dedim.

Yine:

- *Öyle deme, müslim (de),* buyurdu.

Ben yine sustum. Lâkin o zât hakkındaki bilgim bana galebe etti, sözümü tekrar ettim. Rasûlullah yine o sözü tekrar ettikten sonra:

- *Ey Sa 'd, bir adama, Allah onu yüzü koyun ateşe atmasın diye başkasını daha ziyâde sevdiğim hâlde ihsanda bulunduğum olur,* buyurdu [37][37].

Bu hadîsi Zuhrî'den Yûnus, Salih ibn Keysân, Ma'mer ibn Râşid ve Zuhrî'nin erkek kardeşinin oğlu Muhammed ibn Abdillah da rivayet etti[38][38].

19- Bâb: Selâm (Vermek) İslâm'dandır

[36][36] Sa'd'ın "mü'minen" sözünü, Peygamber'in mükerreren "ev müslimen" suretinde tashîh etmesi, îmânın bâtınî işlerden ve yalnız Allah'ın bildiği gayb hâllerinden olması dolayısıyle zahirî itaate ve teslimiyete bakarak "müslimen" demenin evlâ olduğunu öğretmek içindir.

Vâkıdî'nin Megâzi'de tasrîh ettiğine göre, bu mahrum edilen zât, muhacirlerden Cuayl ibn Surâka ed-Damrî (R)'dir. Sa'd'ın hüsnü şehâdette bu kadar ısrar etmesi de bundan ileri geliyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/181.

[37][37] Başlığa uygunluğu açıktır; o da islâm hakîkat üzere olmazsa kabul olunmaz hükmüdür. Peygamber bunun için Sa'd'a *"Ev müslimen = Öyle deme müslim de"* demiştir. Çünkü Peygamber'in bu sözünde îmâna kesin hüküm vermekten nehy vardır. Zîrâ îmân bir bâtın işidir, onu Allah'tan başkası bilemez, islâm ise zahir ile bilinmiştir... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182.

[38][38] Yânî bu hadîsi Zuhrî'den şu dört zât da rivayet ettiler ve bunlar, Zuhrî'den olan rivayetinde Şuayb'a mutâbaat eylediler. Böylece hadîsin rivayet tarîklerinin çokluğu ile kuvveti artıyor. Bu ifâdede ve Tirmizî'nin "Bu bâbda fulândan ve fulândan..." gibi sözlerinde birçok fâideler vardır. Birisi bu söylediğimizdir. İkincisi, mutâbaat yâhud istişhâdı tanımak için tarîkleri toplamağa rağbet eden kimsenin, hadîsin râvîlerini bilmesidir ki onların rivayetlerini ve müsnedlerini araştırması için bu bilgi kendisine lâzımdır. Üçüncüsü bu zikredilen râvîlerin de bu hadîsi rivayet ettiklerini tanıması. Bazen bilgisiz kimse isnâdda zikredilenden başka kimselerin bu hadîsi rivayet etmediğini vehmeder. Diğer bir kitâbda bu hadîsi başkasından rivayet edilmiş görür ve yanılarak vehmeder ve hadîs ancak fulân tarîkindendir diye iddiaya kalkışır. Bu bâbda fulândan ve fulândan da gelmiştir denildiği zaman zikredilen vehm zail olur. Dördüncüsü, Buhârî'nin sarîh olarak kendi şartına vefâsıdır. Çünkü denildiğine göre, onun şartı, her bir hadîs için iki ve daha fazla râvî olmaktır. Beşincisi, hadîsin müstefîz, yânî yaygın olmasıdır ki, böylece Kur'ân'ı tahsis etmekte, hadîsin meşhur olmasını şart koşan müctehidler indinde hüccet olur. Müstefîz yânî meşhur, nâkilleri üçten çok olan hadîstir (Aynî, 1,228).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182.

Ammâr ibn Yâsir (37) şöyle dedi: Üç şeyi her kim biraraya getirebilirse îmânı tam toplamış olur: Nefsine karşı olsa da insafı elden bırakmamak, herkese selâm vermek, fakîr iken de infâk eylemek 39[39].

21-.......Abdullah ibn Amr(R)'dan (şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a:

- İslâm'ın en hayırlısı hangisidir? diye sordu.

Rasûlullah (S):

"Yiyecek yedirmen, tanıdığına ve tanımadığına selâm vermendir" buyurdu 40[40].

20- Hayât Yoldaşına Nankörlük Etmek (Bir Nevi' Küfürdür) Ve Kâfirliğin Berisinde Kâfirlik Vardır Babı41[41]

Bu konuda Ebû Saîd Hudrî'den ve Peygamber(S)'den rivayet edilmiş hadîs vardır 42[42].

39[39] Ammâr ibn Yasîr (37)'den gelen bu eserin "selâm vermendir" fıkrası, muteâkıb muttasıl hadîsin aynı fıkrasıyle uyuşuyor. Böylece ta'lîkın muttasıl bir aslı mevcûd olmuş oluyor. Buhârî bu ta'lîk ile selâm vermenin, İslâm'ın yânî îmânın şu'belerinden bir şu'be olduğunu ifâde ettiği gibi, ta'lîkdaki diğer hasletlerin dahî îmânın şu'belerinden olduğunu ifâde etmiştir. Bu ta'lîk bâzı lâfız farklarıyle Ahmed, Bezzâr, Abdurrazzâk ve Taberânî tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182-183.
40[40] Hadîs, başlığın iki fıkrasından birini içine almakta olduğundan aralarında uygunluk tamamdır. Hadîsle ilgili diğer açıklamaları, daha önce geçtiği yerde tam olarak zikretmiştik... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/-183.
41[41] Bu bâb ile bundan evvel geçen bâblar arasındaki münâsebet şudur: Geçen bâblarda zikredilen, îmân işleridir. Küfür ise, onun zıddıdır. îmânla küfür arasındaki münâsebet ise bunların birbirlerine zıd olmaları cihetidir. Çünkü iki şey arasını cem' eden şey, birkaç türlüdür...(Aynî).

Musannif Buhârî'nin maksadı, tâatlere îmân ismi verildiği gibi, ma'siyetlere de küfür isminin verildiğini, ancak ma'siyetlere dînden çıkarıcı olan küfür ma'nâsı kasdedilmeyerek küfür ismi verileceğini beyân etmektir (Ebû Bekr ibnu'l-Arabî).

Küfür, îmânın zıddıdır; küfür aynı zamanda ni'meti inkârdır, bu sonuncu ise şükrün zıddıdır. Küfrân da yukarıdaki şekildedir. Lâkin küfür dînde, küfrân ni'mette çok kullanılır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/183.
42[42] Aşîr, muâşir yâni yoldaş demektir. Şu âyette geçer: *"O zararı fâidesinden daha yakın olana tapar, (taptığı nesne) ne kötü yardımcı ve ne fena yoldaştır"* (el-Hacc:22/13).

Buhârî, bununla, bu bâbda zikrettiği hadîsin burada sevk eylediği tarîkden başka bir tarîki daha olduğunu işaret etmiştir. İşaret ettiği o tarîki Kitâbu'l-Hayz'da tahrîc etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/183.

22-....... Ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

- Bana cehennem gösterildi, bir de gördüm ki cehennem ahâlîsinin çoğu kadınlardır. Onlar küfr ederler, buyurdu.

Bunun üzerine:

- Allah'a mı küfr ederler? diye soruldu. Peygamber:

- Onlar kocalarına karış küfrün ederler, iyiliğe karşı küfrân ederler. Birisine bütün zaman ihsan etsen de sonra senden (hoşuna gitmeyen) bir şey görse, "Ben senden hiçbir hayır görmedim" der 43[43].

21- Ma'siyetler, Câhiliyyet İşi Nev'indendir Babı

Allah'a ortak koşma müstesna, bu Câhiliyyet işlerinin sahihleri, bunları işlemeleri sebebiyle kâfir sayılmazlar. Çünkü Peygamber (S), Ebû Zerr'e: *"Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet ahlâkı bulunan bir kimsesin"* buyurdu; Yüce Allah da: *"Şübhesiz ki Allah, kendisine ortak tanınmasını mağfiret etmez, ondan başkasını, dileyeceği kimseler için mağfiret eyler..."* (en-Nisâ: 4/48,116) buyurdu 44[44].

23-....... Bize Şu'be, Vâsıl el-Ahdeb(120)'den, o da el-Ma'rûr ibn Suveyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Rebeze köyünde Ebû Zerr'e kavuştum. Toplamı bir hullelik, yânî bir ridâ ile bir izâr-dan ibaret bir takımlık kumaşın yarısı kendisinin, yarısı kölesinin sırtında bulunuyordu. Ben kendisine böyle birer yarı

43[43] Başlığa uygunluğu açıktır. Başlık hayât arkadaşına nankörlük etmek ve küfür kelimesinin Allah'ı inkârın dışında kullanılmasıdır. Hadîsteki küfür de nankörlük ma'nâsına kullanılmıştır.

Bundan haklara ve ni'mete nankörlük etmenin haram kılınması hükmü alınmıştır. Çünkü ateşe ancak haramı işleyen girer. Nevevî, hayât yoldaşına karşı ve ihsana karşı nankörlüğü ateşle tehdîd etmesi, bunların büyük günâhlardan olduğuna delâlet eder, demiştir...(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/184.
44[44] Bâb başlığı ma'siyetlere, Allah'ı inkâr ma'nâsına değil, sâdece ni'meti inkâr ma'nâsına olarak mecazen küfür adı verileceğini ifâde ediyor.

Buharı, ma'siyet işlemenin, -günâhları sebebiyle insanları küfre nisbet eden Hâricîler'in hilâfına- insanı dînden çıkarmayan bir küfr olduğunu beyân etmek istedi. Kur'ân'ın nassı da Hâricîler'i reddediyor. Buhârî'nin âyeti delîl getirmesi açıktır.

Ebû Zerr kıssasına gelince, o da, kendisinde Allah'a şirk koşma dışında ister büyük, ister küçük günâh olsun, Câhiliyyet huylarından bir huy bakî kalan kimsenin, bu huy sebebiyle îmândan çıkmayacağı hususuna delîl getirilmek için zikredilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/185.

parçanın her ikisinin sırtında ayrı ayrı bulunmasının sebebini sordum. Bunun üzerine Ebû Zerr (R) şöyle şöyle anlattı: Ben bir kerre bir adamla söğüştüm de onu anasından dolayı ayıbladımdı. Peygamber (S) bana:

"Yâ Ebâ Zerr! Onu sen anasından dolayı mı ayıblıyorsun? Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet (ahlâkı) bulunan bir kimsesin. Hizmetçileriniz sizin öyle kardeşlerinizdir ki, Allah onları sizin ellerinizin altına emânet etmiştir. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara güçleri yetmeyecek zahmetli bir iş yüklemeyiniz. Şayet yüklerseniz, onlara yardım ediniz" buyurdu 45[45].

22- Bâb: *"Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürlerse aralarım barıştırın..."* (el-Hucurât: 49/9). Yüce Allah bu döğüşen kimselere mü'minler ismini verdi 46[46] .

24-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî ile Yûnus ibn Abîd (139), Hasen el-Basrî(110)'den, o da el-Ahnef ibn Kays(67)'tan tahdîs etti. Şöyle demiştir: Şu adama -Buhârî'nin Fiten'deki rivayetinde Peygamber'in amucaoğlu Alî'ye- yardıma gidiyordum. Ebû Bekre beni karşıladı ve:

- Nereye gidiyorsun? diye sordu.

- Şu adama yardım etmek istiyorum, dedim. Ebû Bekre bana:

- Geri dön; çünkü ben Rasûlullah(S)'tan işittim: *"İki müslümân kılıçlarıyle karşılaştıkları zaman, öldüren de ölen de cehennemdedir"* buyuruyordu 47[47].

45[45] Velîd ibn Müslim'in munkatı' olarak rivayetine göre, söğülen zât Bilâl Habeşî (R) imiş. Ve Ona: "Yâ'bne's-sevdâ= Ey kara kadının oğlu!" diye söğmüş. Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygamber'in tevbîhi vâki' olunca, Ebû Zerr yanağını yere koyup: "Bilâl ayağı ile .basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım" diyerek, kusurunun afvını istemiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/185.

46[46] İki bâb arasındaki münâsebet şudur: Bundan evvelki bâbda ma'siyet işleyen kimsenin, bu ma'siyet sebebiyle küfre nisbet edilmeyeceği zikredilmiş ve îmân sıfatı ondan selb olunmamıştı, işte keza bu bâbda da bunun benzeri beyân olunuyor. Çünkü burada zikredilen âyet, bâğîler hakkındadır ve Allah onları mü'minler diye isimlendirmiş ve kendilerinden îmân sıfatı selb olunmamıştır. Bundan da büyük günâh sahibinin îmândan çıkmayacağı bilindi. Bununla Haricîler ve Mu'tezile görüşü reddolunuyor...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186.

47[47] "Bu cezaya hak kazanır" demektir. Yoksa ilâhî afv yetişip kurtulmak da vardır. Ebedî cehennemlik ma'nâsı ise hiç anlaşılmamalıdır. Hadîste her iki tarafa da müslim nâmı verilmesinde de buna işaret vardır. Söz kıtali şer'an caiz kılacak bir te'vîl olmaksızın vâki' olan mukaateledir. Kıtale karışan sahâbîlerin her iki tarafta olanlarının cennet ehli olması da buna delildir. Çünkü onlar ictihâddan ve kıtalde dînin ıslâhı var diye çarpışmışlardı. Başlıktaki el-Hucurât: 49/9 âyetinde de bâğî ehli olanlara -hakk üzere olan hasımları gibi- mü'min denilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186-187.

- Yâ Rasûlallah! Öldüren böyle; ya ölene ne oluyor? diye sordum.

- *"Ölen de arkadaşını öldürmeğe hırslı idi de ondan"* buyurdu.

23- Bâb: Zulmün Bâzısı Daha Hafiftir 48[48]

25-.......Bize Ebu'l-Velîd (227) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti. H Buhârî dedi ki: Ve bana Bişr ibn Hâlid (253) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Ca'fer (192 ? 194) Şu'be'den, o da Süleyman ibn Mıhrân(148)'dan, o da İbrahim ibn Yezîd(96)'den tahdîs etti. Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: *"îmân edip de îmânlarına zulüm karıştırmayanlar, işte emin olmak ancak onların hakkıdır. Doğru yola giden de onlardır"* (el-En'am: 6/82) âyeti indiği zaman Rasûlulah(S)'ın sahâbîleri: Hangimiz nefsine zulm etmemiştir? dediler. Bunun üzerine: *"Allah'a ortak edinmek şübhesiz büyük bir zulümdür"* (Lukmân: 25/13) âyeti nazil oldu 49[49].

24- Münâfıkın Alâmeti Babı

26-.......Bize Nâfi' ibn Ebî Âmir Ebû Süheyl, babası Mâlik ibn Ebî Âmir(112)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler; va'd ettiği vakit sözünde durmaz; kendisine birşey emniyet edildiği zaman hıyanet eder"* buyurdu.

48[48] "Düne" lâfzı, ya gayr yâhud da ednâ ma'nâsınadır. Gayr ma'nâsına alınırsa, zulmün nevi'leri muhtelif ve başka başkadır demek olur; ednâ ma'nâsına alınırsa, zulmün bâzısı zulümlükte ve akıbetinin kötülüğünde daha şiddetlidir demek olur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/187.

49[49] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı şu cihettendir: Zulmün birçok nevi'leri olduğu ve bâzı zulüm nevi'lerinin küfür, bâzısının da küfür olmadığı bilinince, bundan zarurî olarak, zulmün bâzısının daha hafif olduğu bilinmiş oluyor.

Buhârî bu hadîsi iki tarîkten tahrîc etti. Biri: Ebu'l-Velîd'den, o da Şu'be'den, o da Süleyman'dan... Diğeri de Bişr ibn Hâlid'den, o da Muhammed ibn Ca'fer'den, o da Şu'be'den, o da Süleyman'dan...

İmâna şirk karıştırmak, ya nifak ya irtidâd sûretleriyle olur. Müşrik ve münafık olmayanların mazhar oldukları emîn ve emân, cehennemde devamlı kalmaktan emîn ve emândır. Yoksa âsîye azab olacağı birçok nasslarla sabittir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186-187.

27-.....Bize Sufyân es-Sevrî (160), A'meş'ten; o da Abdullah ibn Murre(100)'den o da Mesrûk(63)'tan; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Dört şey her kimde bulunursa hâlis münafik olur; her kimde bunların bir parçası bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir huy kalmış olur. Bunlar şunlardır: Kendisine bir şey emniyet edildiği zaman hıyanet etmek; söz söylerken yalan söylemek; ahd ettiğinde ahdini tutmamak; husûmet zamanında da haktan ayrılmaktır".

Şu'betu'bnu'l-Haccâc bu hadîsi Süleyman el-A'meş'ten rivayet etmekte Sufyân es-Sevrî'ye mutâbaat etti[50][50].

25- Bâb: Kadr Gecesini Tâatle Geçirmek Îmândandır [51][51]

28-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Her kim îmânından dolayı ve ecrini yalnız Allah'tan umarak kadr gecesini tâatle geçirirse, onun lehine geçmiş günâhları mağfiret olunur"* buyurdu.

26- Bab: Cihâd Îmândandır

29-.......Bize Ebû Zur'a ibnu Amr ibn Cerîr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Peygamber (S) buyurdu ki: *“Allah kendi yolunda cihâda çıkan kimseye: "Onu evinden çıkaran şey yalnız bana îmân ve elçilerimi tasdik ise, nail olduğu ecir ve ganimetle (salimen yurduna) geri getireyim, yâhud cennete girdireyim" diye tekeffül etmiştir. Ümmetime meşakkat verecek olmasaydım, hiçbir cihâd*

---

[50][50] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Mezâlim'de vasletti. Burada bu mutâbaattan maksadı, bu hadîsin A'meş'ten; diğer bir tarîkten de rivayet edilmiş olmasıdır. Bu mutâbaatın fâidesi de, takviyedir.

"Bu iki hadîste bahsedilen hasletler bazen müslümânda bulunuyor dersen, murâd amel nifakıdır; kâfirlik nifakı değildir; nitekim, îmân ta'bîri de amele ıtlak ediliyor, diye cevâb veririm" (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/188.
[51][51] Bu ve bunu tâkîb eden üç babın her biri, îmân şu'belerinden birer şu'bedir, demektir.

Müellif Buhârî "Selâm vermek îmândandır" babının beyânını cami' olan îmân Kitâbını zikr edip de, içlerinde îmânla münâsebet bulunduğu için araya istitrâden beş bâb daha soktuktan sonra -ki bunlar "Yoldaşa küfrân.." babından, "Münâfıkın alâmeti" babına kadardır- burada tekrar îmânın alâmetlerini zikre döndü (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/189.

müfrezesinin arkasından geri kalmazdım. Yemîn olsun ki Allah yolunda öldürülüp tiiriltilmemi, ondan sonra öldürülüp diriltilmemi, ondan sonra öldürülmemi ne kadar isterdim!” 52[52]

27- Bâb: Ramazân Gecelerini Nafile İbâdetle Geçirmek Îmândandır

30-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân(95)'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Her kim ramazânda îmânı sebebiyle ve ecrini yalnız Allah'tan umarak nafile ibâdetlerle uğraşırsa, kendisi lehine, geçmiş günâhları mağfiret olunur"53[53] .

28- Bâb: Mükâfatını Yalnız Allah'tan Umarak Ramazân Orucunu Tutmak Îmândandır

31-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Her kim ramazân orucunu, îmânı sebebiyle ve mükâfatını yalnız Allah'tan umarak tutarsa, kendi lehine, geçmiş günâhları mağfiret olunur"54[54].

52[52] Bu hadîsten Allah yolunda cihâdı, ve şehîdliğin fazileti, şahadet temennîsinin cevazı, şehîdlik ecrinin büyüklüğü, insanın takat getireceği şeylerin üstünde ve gücü yetse bile kendisine mümkin olmayacak hayırları temennî ve niyet etmesinin cevazı, cihâdın kifâye farzı olup, ayn farzı olmadığı; hadîsin zahiri kâfirlerle kıtal hakkında ise de, mekruh işleri ve müslümânlardan meşakkatleri gidermek uğrunda çalışmanın, bâğîlerle kıtale gitmenin, ma'rûfu emr ve münkeri nehy etmeyi yerine getirme hususunda cihâda çıkan kimsenin de "fî sebîli'llâh = Allah yolunda" kavline gireceği hükümleri alınmıştır...(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/189.

53[53] Başlığa uygunluğu, içinde, geçmiş günâhların gufranı bulunan amele girişmek îmân şu'belerinden bir şu'be olması yönündendir. Takdîr şöyledir: Ramazânda kalkıp nafile ibâdet yapmak, îmân şu'belerinden bir şu'bedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/190.

54[54] "Ramazân"ın lügat ma'nâsında temizlik, yanmak, keskinlik ma'nâları bulunduğu gibi dînî i'tibârında günâhların yanması ve Allah ayı diye Allah'a izafet ma'nâları âmil olmuştur. Bir hadîste "evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu ateşten azadlık" diye vasıflanan ramazân ayının en mübarek bir gecesi, yânî Kadr gecesi, Kur'ân'ın inmesine başlangıç olmuştur (el-Bakara: 2/185; el-Kadr: 97/l-5).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/190.

29- *"İslâm Dîni kolaylıktır"* ve Peygamber(s)'in: *"Allah'a en sevgili olan dîn müsâadekârlık (semahat) ve kolaylık üzerine kurulmuş olan, hanîf İslâm Dîni'dir"* Sözü Babı [55][55]

32-....Bize Umer ibn Aliyy (190), Ma'n ibn Muhammed el-Gıfârî'den; o da Saîd ibni Ebî Saîd el-Makburî(100)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz ki bu dîn kolaylıktır. Hiçbir kimse yoktur ki, bu dîn hususunda (amellerim eksiksiz olsun diye) kendini zorlasın da dîn ona galebe etmesin (ve erinip büsbütün amelden kesilmesin). Öyle olunca ortalama gidin. (Eğer en kâmili yapamazsanız, ona) yaklaşın, (az olsa da devamlı amel ve ibâdetten dolayı) sevinin; sabah, akşam ve gecenin bir cüz'ünde (ibâdete tevfîk vermesi için Allah'tan) yardım isteyin"[56][56].

30- Bâb: Namaz Îmândandır

Ve Yüce Allah: *"Allah îmânınızı zayi' edecek değildir..."* (el-Bakara: 2/143) kavliyle, Beytu'l-Makdis'e doğru kıldığınız namazlarınızı zayi' edecek değildir, ma'nâsını kasdeder [57][57].

---

[55][55] Bâb başlığının birinci cümlesi, hadîsin ilk cümlesi olduğu için, Rasûlullah'ın sözü olduğu apaçıktır, ikinci cümlenin de Peygamber'in sözü olduğunu Buhârî haber veriyor. Buhârî bu ikinci kısmı burada ta'lîkan verdi ve bunu, bu Sahîh'inde müsned olarak tahrîc etmedi. Edebu'l-Müfred Kitâbı'nda ise mevsûlen tahrîc etmiştir. Diğer muhaddisler de bu sözü mevsûlen rivayet etmişlerdir.

İslâm'ın kolaylık dîni olduğunu nasslaştıran âyetler de vardır. Birini zikredelim: *"Dîn (işlerin)de üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi"* (el-Hacc: 22/78).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/191.

[56][56] Bu hadîs, amelde rıfka teşviki ve en iyisini yapacağım diye uğraşmaktan sakındırmayı tazammun ediyor. Allah yolunda yalnız elimizden kolaylıkla gelen amellerle mükellef olduğumuz gibi, birbirimize teklif edeceğimiz işlerde de takat getirilecek mıkdâr ile iktifa edeceğiz. Peygamber'in bu tenbîhten maksadı, nafile ibâdetleri îfâ için neşâtlı zamanları seçmenin daha faziletli olduğunu beyândır. Arasıra teheccüd namazı kılmağa da bir işâretciği hâvidir. Allah yolunun yolcusu olan tâat ehlinin diyar diyar seyr ü sefer edenlere benzetilmesi de çok beliğ düşmüştür. Bilindiği üzere sıcak beldelerde gündüz yolculuğu pek rahatsız edici, bazen de helak edici olduğu için sabahın, akşamın, gecenin serin zamanlarında yürünmesi tavsiye edilmiştir (Tecrid Ter., I, 40-41; Çantay, Kırk Hadîsler, II, 324'de güzel haşiyesi vardır).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/191.

[57][57] İbn Battal şöyle dedi: Bu âyet Cehmiyye ve Murcie fırkaları aleyhine kat'î bir hüccettir. Çünkü onlar, amellere ve farzlara îmân ismi verilmez demişlerdir. Bu görüşleri nassın hilâfınadır. Çünkü Yüce Allah; sahâbîlerin Beytu'l-Makdis'e doğru kıldıkları namazlarına îmân ismini verdi. Müfessirler arasında da bu âyetin, onların Beytu'l-Makdis'e doğru kıldıkları namazları hakkında indiği hususunda bir ihtilâf yoktur...(Aynî).

33- Bize Amr ibn Hâlid (229) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zü-heyr ibn Muâviye (173) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû İshâk es-Sâbîî(127) Berâ ibn Âzib(R)'den şöyle tahdîs etti:Peygamber (S) Medine'ye ilk geldiğinde Ensâr'dan olan dedeleri (yâhud diğer lâfza göre dayıları) yurduna musâfir oldu. Ve on altı yâhud on yedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı. Hâlbuki kıblesinin BeytuM-Harâm'a doğru olmasını arzu ederdi. Ka'be'ye yönelerek ilk kıldığı namaz, ikindi namazı olmuştu. Bir cemâat de O'nunla birlikte kıldılar. Ondan sonra birlikte namaz kılanlardan biri namâzdan çıktı.Mescidin birinde bulunan bir cemâate namâzdalar iken yolu uğradı. Onlara: "Rasûlullah ile birlikte Mekke'ye doğru namaz kıldığıma Allah için şehâdet ederim" deyince (namazlarını bozmadan) oldukları gibi Beyt'e döndüler.

Rasûlullah Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldığı sırada Yahûdîler ve Hrıstiyanlar O'ndan hoşlanırlardı.Ka'be'ye doğru yüzünü döndürünce, bu fiilini beğenmediler.

Zuheyr dedi ki: Bize Ebû İshâk, Berâ'dan tahdîs etti. Berâ ibn Âzib bu hadîsinde şöyle demiştir: Kıble tahvîl edilmeden evvel, ilk kıbleye doğru namaz kılarak vefat etmiş, öldürülmüş kimseler de vardı. Bunlar hakkında nasıl bir hüküm vereceğimizi bilemedik. O zaman Yüce Allah: "Allah îmânınızı zayi' edecek değildir" (el-Bakara: 143) âyetini indirdi[58][58].

31- Kişinin Müslümanlığının Güzelliği Babı

34- İmâm Mâlik şöyle dedi: Bana Zeyd ibn Eslem haber verdi. Ona da Ata ibn Yesâr haber verdi. Ona da Ebû Saîd Hudrî haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(S)'dan şöyle derken işitmiştir:

"Bir kul müslümân olur ve müslümânlığı da güzel olursa, Allah onun evvelce işlemiş olduğu her kötülüğünü örter. Ondan sonra sıra kısasa (yânî mükâfat ve mücâzâta) gelir. Bir hasene, ondan yedi yüz kat büyük

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/192.

[58][58] Âyetin biraz daha geniş meali ve tefsiri şöyledir: "Gerçi kıblenin bu suretle çevrilmesi elbette büyük bir şeydir. Ancak bu Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler hakkında.böyle değil. Allah îmânınızı zayi' edecek.değildir. Çünkü Allah insanlara çok şefkat edici, çok merhamet eyleyicidir".

...Bu imtihan büyük ve ağır bir şeydir, ancak Allah'ın hidâyet ettiği, îmânda sebat nasîb eylediği kimselere değil; onlara Allah'ın hiçbir emri ağır gelmez. Şunu da biliniz ki, Allah sizin sebatkâr îmânınızı veya îmânınızın eser ve alâmeti olan namazlarınızı hiç zayi' etmek istemez. Binâenaleyh, kıble değiştirilirse, bundan evvel kıldığınız namazlar, vefat eden kardeşlerinizin namazları Allah indinde zayi' olmaz... (Hakk Dîni, I, 526).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/193.

hasene ile; bir seyyie (yânî kötülük) ise, yalnız kendi misli ile karşılanır: meğer ki Allah o seyyieyi afveder"[59[59]].

35-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih(131)'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Biriniz İslâm'a girişini güzel yaparsa, yapacağı her bir hasene, kendisi lehine on mislinden yedi yüz katına kadar büyük derecelerle yazılır; yapacağı her bir seyyie ise, ancak kendi misli ile yazılır"[60[60]].

32- Bâb: Allah'a En Sevgili Olan Dîn (Ameli), En Devamlı Yapılanıdır [61[61]]

36-....... Hişâm dedi ki: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr,

Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), Âişe'nin yanında bir kadın varken yanlarına girdi.

- "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Âişe:

- Fulânca kadındır, dedi ve o kadının kıldığı namazları anlatmağa başladı.

Rasûlullah ise:

[59[59]] Bu, kişinin İslâm'a zahiri ve hatmiyle beraber tam girip, Islâmî emirleri îfâ, nehiylerden çekinme ve mahlûkaata şefkat ile olur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

[60[60]] İslâmî amellere on mislinden başlayıp daha büyük katlara kadar mükâfat; kötülüklere de kendi misli ile ceza verileceği âyetlerle de sabittir. On misli hükmü şu âyettendir:

"Kim bir güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mıkdârdan başkasıyle cezalanmaz. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (el-En'âm: 6/160)

Yedi yüz misli hükmü de şu âyettendir:

''Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli yedi başak bitiren, her başakta yüz dâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah ihsanı bol olan, hakkıyle bilendir" (el-Bakara: 2/261).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

[61[61]] Bu bâbda istenen şey iyi amelere devamdır. Kul iyi amellere, ibâdetlere devam ettikçe Allah tarafından mahabbet artar. Çünkü Allah, kulun iyi amellere devam etmesini sever. "Allah'a en sevgili olan dîn" demek, en sevgili olan dînî âmel demektir. Çünkü dîn, tâattir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

- *"Bu sözü bırak. Dâima elinizden gelecek şeyleri yapınız. Yoksa Allah'a yemîn olsun ki, siz usanmadıkça Allah usanmaz"* buyurdu. Rasûlullah'ın en ziyâde sevdiği dîn (yânî tâat), sahibinin devâmlı olarak yaptığı idi 62[62].

33- Îmânın Artıp Eksilmesi Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı: *"Biz de onların hidâyetini artırmıştık"* (el-Kehf: 18/13), *"...îmân edenlerin de inançları artsın..."* (el-Müddessîr: 74/31)

Ve Allah: *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..."* (el-Mâide: 5/3) buyurdu. Binâenaleyh kemâlden bir şey eksildiği zaman, o eksiktir 63[63].

37-....... Bize Katâde, Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki: *"La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir arpa ağırlığınca hayr (yânî îmân) bulunan kimse cehennemden çıkacaktır. La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir buğday ağırlığınca hayr bulunan kimse cehennemden çıkacaktır. La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir zerre ağırlığınca hayr bulunan kimse cehennemden çıkacaktır."*

Ebû Abdillah Buharı şöyle dedi: Ebân: Bize Katâde tahdîs etti; bize Enes Peygamber'den tahdîs etti, dedi. Bu isnâddaki hadîste "hayrdan" yerine "îmândan" ta'bîri geldi 64[64].

62[62] Müslim'in rivayetinde bu kadının ismi Havla' bintu Tuveyt diye tasrîh edilmiştir. Çok ibâdet eden bir kadındı. Peygamber ile Âişe arasındaki konuşma, kadın Âişe'nin yanından çıktıktan sonra cereyan etmiştir.

Hadîste, amele devamın fazileti; devamlı olacak amele teşvîk vardır. Devamlı olan az amel, kesik kesik olan çok amelden hayırlıdır. Çünkü az'a devam etmekle tâat, zikr, murakabe, niyet, ihlâs ve Allah'a yönelme devam eder. Bir de bu hadîste, Peygamber'in ümmetine olan şefekatı ve re'fetinin beyânı vardır. Çünkü O ümmetini, kendilerine elverişli olacak şeye irşâd eylemiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/195.
63[63] Bu bâbda îmânın artıp eksileceği zikredildi, îmânın, kulun dîn amellerine devam etmesiyle artacağı, amellere devamda kısaltma yapmasıyle de eksileceğinde şübhe yoktur. Bilhassa bu, Buhârî ile muhaddislerden bir cemâate göre böyledir, îmânın artıp eksilmesine kaail olmayanlara göre de, yine amellere devamla îmânda artma, amelleri kısaltma ile de eksilme bulunur; fakat bu artma ve eksilme îmânın zâtına değil de sıfatına râci' olur. Buhârî, üçüncü âyeti ilk iki âyetin üslûbunda söylemedi. Çünkü üçüncü âyetten maksad, artma ma'nâsının lâzımı olan eksilmeyi beyândır. Buna istidlal şöyledir: îmâna artma gireceği gibi, eksilme de girecektir. Çünkü bir şey iki zıddan birini kabul ettiğinde, diğer zıddı da kabul etmesi zarurîdir. Buhârî bunu: "Kemâlden bir şeyi terk ettiği zaman, artık o eksik olur" sözü ile beyân etti.

İlk iki âyetten murâd, artmayı lüzûmen değil de tasrîhen isbât etmektir. Çünkü bu iki âyette artma tasrîh edilmiştir. Üçüncü âyette ise sarîh olan şey, noksanın mukaabili bulunan kemâl'dir. Kemâlden de noksanlık, sarîh olarak değil de, iltizâmen anlaşılır.

Bâb başlığı îmânın artıp eksilmesi suretinde yapılınca, artmaya ilk iki âyetin sarîhliği ile, eksilmeye de iltizâm yoluyle üçüncü âyetle ihticâc etti (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/195-196.

38-.......Bize Kays ibn Müslim (120), Tarık ibn Şihâb (83-R)'den haber verdi; şöyle demiştir: Yahûdîler'den bir kimse Umer ibn Hat-tâb(R)'a:

- Ey Mü'minlerin Emîri! Sizin Kitâb'ınızda okumakta olduğunuz bir âyet var ki, biz Yahûdî topluluğuna nazil olmuş olaydı, nazil olduğu günü bayram edinirdik, dedi.

Umer:

- Hangi âyettir o? diye sordu. Yahûdî:

- *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânlıktan hoşnûd oldum..."* (el-Mâide: 5/3) cevâbını verdi.

Bunun üzerine Umer:

- Biz bu âyetin indiği günü de, yeri de biliyoruz (kıymetini takdîr ediyoruz). Bu âyet Peygamber'e bir cumua günü Arafa'da kaaim iken nazil olmuştur, dedi [65][65].

---

[64][64] Bu, tarîklerdendir. Bu ta'lîki, Hâkim, Kitâbu'l-Erbâîn'inde, Ebû Seleme Musa ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs etti.... tarîkinden vasl etmiştir. Müellif Buhârî, bu ta'lîk ile Katâde'nin: "Bize Enes tahdîs etti" demesinde lâfzını sarahatle söylemesine tenbîh etti. Çünkü Katâde, an'anesiyle ihticâc edilmez bir müdellistir. Müdellis ise, ancak kendisinin an'ane yaptığı kimseden işitmesi sabit olursa ihticâc edilir, işte Buhârî bu ta'lîkle, bu işitmenin sübûtunu göstermiştir.

Bir de Buhârî, metnin "min hayrın" sözü yerine "min îmânın" ta'bîriyle tefsir edilişine tenbîh etmiştir.

Hadîste, sünnet ve cemâat ehli lehine, büyük günâh sahibinin bu fiili sebebiyle tekfir edilemiyeceği, âsî mü'minlerin de cehenneme girecekleri hususuna delîl vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/196.

[65][65] Suâli soran zât Ka'bu'l-Ahbâr'dır; o zaman daha îmân etmemişti. Emîrü'l-Mü'minîn Umer'in cevâbı, suâle mutabık düşmemiş tevehhüm edilebilirse de, mutabakatı üç veçhile söz ehli olanlara zahirdir. Evvelâ: Âyet Arafe günü ikindiden sonra indiği için bayram gecesi inmiş, yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmiş demektir. Saniyen: Cumua günü nazil olmuştur ki, o gün müslümânların her hafta tekrar eden bir bayramıdır. Sâlisen: Arafe gününün kendisi de bayramdır. Nitekim bu hadîs, İshâk ibn Kubeysa rivayetinde: = Arafe olan cumua gününde nazil oldu. Cumua da Arafe de -Allah'a hamd olsun- bize bayramdır"; Taberânî'nin rivayetinde: = ikisi de bize bayramdır" denilmiştir.

Gerek son iki rivayetteki sarahate, gerek Buhârî'deki işarete nazaran suâle mutabık cevâb verilmiş demektir (Ahmed Naîm).

Umer'in sözünün ma'nâsı şudur: Biz bu günü ihmâl etmedik, onun inme zamanı ve inme yeri de bize gizli olmuş değildir. Aksine biz onunla ilgili her şeyi zabt etmişizdir. Hattâ onun inmesi zamanında Peygamber'in sıfatı ve durumunu bile ki, o zaman Peygamber ayakta idi. Bu ise, zabtın son derecesinde olmaktır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/197.

34- Bâb: Zekât İslâmdandır

Ve Allah'ın şu kavli: *"Hâlbuki onlar Allah'a, O'nun dininde ihlâs erbabı muvahhidler olarak ibâdet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyle emrolunmamışlardı. En doğru dîn de bu idi"* (el-Beyyine: 98/5)

39-.......Bana Mâlik ibn Enes, amucası Ebû Süheyl ibn Mâlik'ten, o da babası Mâlik ibn Ebî Âmir'den tahdîs etti ki, o, Talha ibn Ubeydillah(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Necd ahâlîsinden saçı darmadığınık (fakîr) bir kimse Rasûlullah'a geldi. Uzaktan sesini karmakarışık duyuyor, fakat ne söylediğini anlayamıyorduk. Nihayet yaklaştı; meğer İslâm'ın ne olduğunu soruyormuş. Bu suâle karşı Rasûlullah(S):

- *Bir gün bir gece içinde beş namaz,* buyurdu. O zât:

- Üzerimde bu namazlardan başkası da olacak mı? diye sordu.

- *Hayır, meğer ki kendiliğinden kılasın,* buyurdu. Ondan sonra Rasûlullah:

- *Bir de ramazân orucu,* buyurdu. O zât:

- Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu. O da:

- *Hayır, meğer ki kendiliğinden tutasın,* cevâbını verdi. Talha der ki: Rasûlullah, zekâtı da ona söyledi. O zât yine:

- Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu. Yine Rasûlullah:

- *Hayır, meğer ki kendiliğinden veresin,* cevâbını verdi. Bunun üzerine (o Necdli fakîr zât):

- Vallahi bundan ne artık, ne eksik bir şey yapacak değilim, diyerek arkasını dönüp gitti. Bunu duyunca Rasûlullah:

- *Eğer doğru söylüyorsa felah buldu gitti,* buyurdu [66][66].

---

[66][66] Allah, başlıktaki âyette üç şey zikretti: Birincisi bütün ibâdetlerin başı olan dîni hâlis kılmak, ikincisi dînin direği olan namazı ayakta tutmak, üçüncüsü de dâima namazın ardından zikredilen zekâtı vermek. Sonra Yüce Allah bunların hepsine *"işte ayakta duracak olan dosdoğru dîn budur"* kavliyle işaret etti. Hadîsin başlıktaki "Zekât İslâm'dandır" fıkrasına uygunluğu açıktır. Çünkü bunda zekâtı vermek, İslâm esaslarından biri olarak sayılmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/199.

35- Bâb: Cenazenin Arkasından Gitmek Îmândandır

40- Bize Ahmed ibnu Abdillah ibn Alî el-Mencûfî (252) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ravh (205) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Avf ibn Ebî Cemile (146) Hasen Basrî'den ve Muhammed ibn Sîrîn(l 10)'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (ki Ebû Hureyre şöyle demiştir); Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Her kim îmânı sebebiyle ve sevabını-yalnız Allah'tan umarak bir müslümân cenazesi arkasından gider ve üzerine namaz kılıp gömülmesini bitirinceye kadar beraber bulunursa, iki kîrât ecr ile döner ki, kıratların her biri Uhud dağı gibidir. Her kim o cenaze üzerine namaz kılar da defn olunmadan evvel dönerse, bir kîrât ecr ile dönmüş olur".

Usmân ibn Ebî Heysem el-Müezzin (220), bu hadîsi Avf el A'râbî(146)'den rivayet etmekte Ravh'a mutâbaat etti. Dedi ki: Bize Avf, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere geçen hadîs gibi tahdîs etti [67][67].

36- Mü'minin, Farkında Olmaksızın Amelinin Bâtıl Olup Boşa Gitmesinden Korkması Babı

İbrahim et-Teymî (192): "Sözümü amelimle ne zaman karşılaştırdım ise yalancı çıkmaktan korkmuşumdur" dedi. İbn Ebî Muleyke (117): "Peygamber'in sahâbîlerinden otuz zâta yetiştim; hepsi de münafık olmaktan korkuyorlardı, içlerinde, benim îmânım, Cibrîl ve Mîkâîl'in îmânı gibi sağlam ve nifak arız olmaktan masundur diyen de hiç yoktu" dedi. Hasen el-Basrî (110?)'nin de: "Allah'tan mü'minden başkası korkmaz, münafıktan başkası emîn olmaz" dediği zikrolunur. Ve Yüce Allah'ın: *"... Bir de onlar*

---

[67][67] Bu mutâbaatı Ebû Nuaym, el-Mustahrac'ında vasletmiştir. Eğer Buhârî, bu hadîsi Usmân el-Müezzin'den işitti ise, bu tarîk kendisi için bir derece daha yüksektir. Çünkü hadîs, Usmân'ın rivayetinden dört râvîli, Mercûfî'nin rivayetinden beş râvîlidir. Eğer sen, Buhârî, Mercûfî'nin rivayeti Usmân'ınkinden daha nazil iken niçin Mercûfî'ninkini evvelâ zikretti? dersen, Mercûfî'nin rivayeti vasledilmiş ve Usmân'ın rivayetinden ittifakça daha sağlam olduğu için, derim (Aynî).

Hadîs metninde zikredilen "kîrât", aza da çoğa da şâmil olabilen bir sevâb ölçüsüdür; mıkdârını Allah bilir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/200.

işledikleri (günâh) üzerinde, bilip dururlarken ısrar etmeyenlerdir" (Ali-İmrân: 3/135) kavlinden dolayı, tevbe etmeksizin nifak ve ma'siyette ısrar etmekten korkulur 68[68].

41-.......Zubeyd (122) dedi ki: Ben Ebû Vâil(100)'e Murcie fırkası hakkında sordum. Bunun üzerine şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Müslüman'a sövmek fısk, onunla kıtal etmek küfürdür"* buyurmuştur 69[69].

42-....... Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd(143)'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes şöyle dedi: Bana Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) haber verip şöyle dedi: Rasûlullah (S), Kadr gecesini haber vermek üzere (hücresinden) çıktı. Derken müslümanlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

"Ben size Kadr gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulân ile fulân kavga ettiler de o bilgi ref olundu. İhtimâl ki, hakkınızda bu daha hayırlıdır. Artık siz Kadr gecesini (yirmiden sonraki) yedinci veya dokuzuncu veya beşinci gecelerde arayınız" buyurdu 70[70].

68[68] Buhârî bu bâb başlığında birinci cümle ile sonuncu cümle arasına mu'tariza olarak üç tane ta'lîk soktu. Buhârî, İbrahim et-Teymî'nin sözünü, kendi târîhinde Ebû Nuaym'den vasl etmiştir. Bunu diğer bâzı muhaddisler de vaslettiler. İbn Ebî Müleyke'nin sözü olan ta'lîki, ibn Ebî Heysem, kendi târîhinde vasletti. Hasen Basrî'nin sözü olan ta'lîki de Ca'fer el-Firyâbî "Münâfıkın Sıfatı" kitabında müteaddid tarîklerden muhtelif lâfızlarla vasletti.

Buhârî, birinci ve ikinci ta'lîkleri cezm sîgasıyle, üçüncü ta'lîki de tamrîz sîgasıyle sevketti. Hasen'in sözünde tamrîz sîgasını kullanması, bu sözün kendince sahîh görülmemiş olmasından dolayı değil, onu ma'nâ ile ve muhtasarca naklettiği içindir (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/201.

69[69] Peygamber'in maksadı, müslümân ile süvüşmek, fısk ve fücur ehlinin müslümân ile kıtalinin de küfür ehlinin şânından olduğunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin şânından olan ahlâk ve ef'âl vakıa insanı âsî mertebesinden düşürüp, hemen îmânını selbetmez. Fakat îmân kal'asını zedeleyip sahibini maazallah küfür ve nifak vadisine sürüklemelerinden korkulur. Bundan dolayı ümmetin büyüklerinden çok kimseler, îmânlarına nifak karışmış olmaktan ve farkına varmaksızın amellerinin heba olmuş olmasından son derece korkarlardı.

Bu hadîste "Küfürle beraber tâat menfâat vermediği gibi, îmânla beraber ma'siyet zarar vermez" görüşünde olan Murcie fırkasına redd vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/201.

70[70] Buhârî, bundan evvelki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini, bâb başlığının sonuncu hükmünün delîli olarak zikretti. Bu Enes hadîsini de bâb başlığındaki birinci hükmün delîli olarak zikretmiştir. Bu son hadîste kavga ve muhasama etmenin kötülenmesi, bu kavganın, şahıslara âid günâh yüzünden umûma ukubete sebeb olduğu hükmü vardır. Çünkü ümmet, Peygamber'in huzurunda kavga yapılması yüzünden bu mübarek gecenin bildirilmesinden mahrum olmuştur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/202.

37- Cibrîl'in Peygamber'e Îmândan, İslâm'dan, İhsandan, Kiyamet Vaktinin Bilgisinden Sorması Ve Peygamberin Ona Bunları Beyân Etmesi Babı

Ve sonra Peygamber: *"Cibril aleyhi's-selâm sizlere dîninizi öğretmek için geldi"* buyurdu da, Abdu'1-Kays hey'etine îmândan olarak beyân ettiği şeylerle ve Yüce Allah'ın: *"Kim İslâm'dan başka bir dîn ararsa ondan bu dîn asla kabul olunmaz..."* (Âli imrân: 3/85) kavli ile birlikte, buradaki hadîste zikrolunan şeylerin hepsini dîn yaptı 71[71].

43-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah(S) meydanda oturuyordu. Yanına bir adam geldi ve:

- îmân nedir? diye sordu. Rasûlullah:

- *îmân Allah 'a, meleklerine, Allah 'a kavuşmaya, peygamberlerine inanman; kezâlik (öldükten sonra) dirilmeye inanmandır,* cevâbını verdi.

O zât:

- İslâm nedir? dedi. Rasûlullah:

- *Allah'a ibâdet edip, O'na hiçbir şeyi ortak kılmaman, namazı dosdoğru kılman, farz edilmiş olan zekâtı vermen, ramazânda oruç tutmandır,* buyurdu.

Sonra o zât:

- İhsan nedir? diye sordu. Rasûlullah:

- *Allah'ı sanki görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir; eğersen Allah'ı görmüyorsan şübhesiz O seni görmektedir,* buyurdu.

O zât:

71[71] Buhârî, îmân ve İslâm'ı bir tek ma'nâdan ibaret görüyor. Cibrîl'in îmândan ve islâm'dan sormasının zahiri, ve Peygamber'in ona cevâbının zahiri, îmân ile İslâm'ın başka başka şeyler olmasını gerektirince, yânî îmân, tasdîk ve bir takım husûsî işler, İslâm da husûsî bir takım amelleri izhâr etmek olunca, Buhârî zahirî olan bu îmân-İslâm ayrılığını kendi yoluna te'vîl suretiyle reddetmek istedi. Bunu da i'tikâad ve amelin dîn oluşu, Peygamber'in Abdu'1-Kays hey'etine îmânı islâm ile beyân edişi -çünkü onların kıssasında îmânı, burada islâm'ın tefsir elliği şeylerle tefsir etmişti-, Âlu Imrân: 3/85. âyetinin İslâm'ın dînden ibaret olduğuna delâlet edişi, Ebû Sufyân hadîsinin de îmânın dîn olduğuna delâlet etmesi ile istidlal etti. Netice i'tibâriyle bütün bunlar islâm ve îmânın bir şey olduğunu gerektirdi (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/202-203.

- Kıyamet ne zaman? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

*- Bu mes'elede sorulan, sorandan daha âlim değildir. (Şu kadar var ki kıyametten evvel zuhur edecek) alâmetlerini sana haber vereceğim. Ne zaman satılmış câriye sahibini (yânî efendisini) doğurur*72[72]*, kim idikleri belirsiz deve çobanları yüksek bina kurmakta biri-biriyle yarışa çıkarsa kıyametin alâmetleri görülmüş olur*73[73]*. (Kıyametin vakti) Allah'tan başka kimsenin bilmediği beş şeyden biridir,* buyurduktan sonra: *"O saatin ilmi şüphesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru (mukadder olan vakitte ve yerde) O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağım bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez- Şübhesiz Allah (herşeyi) bilendir. Herşeyden haberdârdır"* (Lukmân: 31/34) âyetini tilâvet eyledi. Sonra o zât arkasını dönüp gitti. Rasûlullah: *"Onu geri getirin"* diye emretti; fakat sahâbîler onun izini bulamadılar. Bunun üzerine Rasûlullah: *"İşte bu Cibril'dir. İnsanlara dînlerini öğretmek için geldi"* buyurdu.

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Rasûlullah bu hadîste zikredilen şeylerin hepsini îmândan kıldı74[74].

72[72] Memlûk cariyenin kendi sahibini doğurması, kendisinden doğan efendi-zâdesinin babası yerine geçip ona sâhib olması i'tibâriyledir. Bu emare câriye ve halayıkların kıyametten evvel çoğalacağından kinayedir.

Bir ihtimâle göre de, çocuk anası olan câriye satılacak ve elden ele geçip tedavül ede ede, nihayet maazallah kendi çocuklarının mülkiyetine bilinmeden geçip istifrâş olunacak derecede insanların ahlâkı bozulacak demektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

73[73] Fakîr insan tabakalarının servete kavuşacaklarına işarettir ki, çöllerde oturan müslümânların bir çeyrek asır geçmeden Bizans ile Iran devletlerine gâlib gelerek, birdenbire hatır ve hayâle gelmez büyük servetlere vâris olmaları suretiyle, Peygamber'in bu ihbarı tahakkuk etmiştir. Kıyamet alâmetlerinin behemahal fena şeyler olduğuna kaail olanlara göre ise, servet ve saman zamanın geçmesiyle zatî kıymetleri olmayan sefîl insanların eline geçeceğine işarettir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

74[74] Bu hadîste îmân ve islâm esaslarının Peygamber diliyle takrîr ve tesbiti; îmân, İslâm ve ihsanın en güzel ta'rîfleri yapılmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

38- Bâb [75][75]

44-....... Abdullah ibn Abbâs haber verip, şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber verdi ki, Hırakl ona şöyle demiştir: "Ben sana; onlar (yânî müslümânlar) artıyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum. Sen, onların artmakta olduklarını söyledin, îmân keyfıyyeti de tamâm oluncaya kadar hep böyle gider. Ben sana, içlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dînden dönen var mıdır diye sordum. Hayır, dedin, îmân da, mûcib olduğu inşirah ve ferahlık kalblere karışıp kökleşince böyle olur; hiçkimse onu sevmemezlik ermez..." [76][76]

39- Dînini Tertemiz Yapmak İsteyen Kimsenin Fazileti Babı

45-.......Âmir dedi ki: Ben Nu'mân ibn Beşîr(64-R)'den şöyle derken işittim: Ben Rasûlullah(S)'dan şöyle buyururken işittim: *"Halâl belli, haram da bellidir. İkisi arasında (halâl mı, haram mı belli olmayan bir takım) şübheli şeyler vardır ki, çok kimseler bunları bilmezler. Her kim şübheli şeylerden sakınırsa, ırzını da, dînini de tertemiz tutmuş olur. Her kim şübheli şeylere dalarsa, (içine girmek yasak olan) koruluk etrafında davarlarını otlatan bir çoban gibi, çok sürmez içeriye dalabilir. Haberiniz olsun, her devlet başkanının kendine mahsûs bir koruluğu olur. Gözünüzü açın; Allah'ın yeryüzündeki koruluğu da haram ettiği şeylerdir.*

75[75] Kerîme bintu Ahmed el-Merveziyye ile Ebu'l-Vakt'in rivayetlerinde de "bâb", böyle isimsiz gelmiştir. Ebû Zerr, Asîlî ve diğerlerinin rivayetlerinde ise "bâb" sözü düşmüştür. Nevevî de birinciyi, yânî isimsiz "bâb" şeklini tercîh etti de: "Bâb" isminin, yânî Cibril'in îmândan sormasının bu hadîsle ilgisi yoktur, binâenaleyh bu hadîsin bundan evvelki bâb'a katılması sahîh olmaz, dedi. Ben derim ki; burada ilgiyi nefyetmek iki halde de tamâm olmaz. Çünkü, eğer isimsiz olarak "bâb" lâfzı sabit olursa, bu bâb kendinden önceki babın faslı menzilesinde olur. Böyle olunca da bu babın evvelki bâb ile ilgisi zarurîdir. Eğer "bâb" sözü sabit olmazsa, hadîsin önceki bâb'a ilgisi zâten lâzımdır. Lâkin bu bâb, önceki babın ismindeki "Bunların hepsini dîn kıldı" kavliyle ilgilidir, ilgilenme vechi de, Hırakl hadîsinde onun dîne îmân ismi vermiş olmasıdır. Binâenaleyh dînin îmân olmasıyle, müellif Buhârî'nin muradı tamâm oluyor.

Eğer burada Buhârî lehine hüccet yoktur, çünkü o söz Hırakl'den nakledilmiştir, denilirse,'cevâb şudur: Hırakl o sözü kendi ictihâdıyle söylemedi; o bunu ancak peygamberlerin kitâblarından istikra' ederek haber vermiştir... Keza Hırakl o sözü kendi Rûm diliyle söyledi, Ebû Sufyân da o sözü Arabca olan kendi diliyle ta'bîr etti ve bunu dil âlimlerinden bulunan ibn Abbâs'a nakl eyledi, ibn Abbâs da bunu redd ve inkâr etmeyerek, Ebû Sufyân'dan rivayet etti. Bu da o sözün lâfzan ve ma'nen sahîh olduğuna delâlet etti (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204-205.
76[76] Müellif Buhârî, "Vahyin başlangıcı" babında geçen Ebû Sufyân'ın uzun hadîsinden, burada maksadıyle ilgisinden dolayı, sâdece bu kısa parçayı almakla iktifa etti. Buhârî bunu, burada getirdiği isnâdla "Cihâd Kitâbı"nda sevketmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/205.

*Haberiniz olsun ki, bedenin içinde bir lokmacık et parçası vardır ki iyi olursa bütün beden iyi olur; bozuk olursa bütün beden bozulur. İşte o(et parçası)kalbdir"*77[77].

40- Bâb: Ganimetten Beşte Birini (Devlete) Vermek Îmândandır 78[78].

46- Bize Aliyyu'bnu'1-Ca'd (230) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Ebû Cemre ed-Dab'î(128)'den haber verdi. Ebû Cemre şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın maiyyetinde oturuyordum; İbn Abbâs beni kendi seririnin üzerine oturtur idi. Bana: Benim yanımda ikaamet et, sana kendi malımdan bir hisse ayırayım, dedi. Bunun üzerine ben onun maiyyetinde iki ay ikaamet ettim. Sonra İbn Abbâs şöyle dedi: Abdu'l-Kays hey'eti79[79] (Bahreyn taraflarından) Peygamber'in yanına geldikleri zaman, Peygamber (S):

- *Sizler kimlerdensiniz, yâhud: Nerenin hey'etisiniz?* diye sordu. Onlar:

77[77] "Mudğa" sözünü, bedenin kalan kısmına nisbetle küçültmek iradesiyle "kalb" ma'nâsına kullandı. Kalb bu küçüklüğüyle beraber bedenin salâhı ve fesadı ona tâbi'dir. Kalb, bedenin sultânı olduğundan, o iyi olursa, onun raiyyesi gibi olan diğer organlar iyi olur. Tıbba göre kalb, nutfeden ilk oluşan noktadır. Ondan kuvvetler meydana çıkar, ondan ruhlar gönderilir, idrâk ondan neş'et eder ve akletmek ondan başlar... işte bu ma'nâlardan dolayı bilhassa kalbi zikretti (Aynî).

Ve kalb, yüreğe denir; fuâd ma'nâsınadır. Farsça'da "dil" denir. Bir kavle göre kullanmada fuâd daha husûsîdir ki, lisânımızda ona "gönül" ta'bîr olunur. Mütercim der ki, Nihâye'de işbu *"Size Yemen ehli geldi, onlar kalbleri ince, fuâdları yumuşak insanlardır"* hadîsinde şöyle dedi: Ma'rûf olan kalb ve fuâd birdir, ki "takallub" i'tibâriyle kalb, tefe'ud ve "tevakkud" (yânî yanıp tutuşmak) i'tibâriyle fuâd denilmiştir. Bâzılarına göre fuâd yüreğin ortasına denir; bir kavle göre yüreğin perdesine denir. Ve kalb, habbe ve süveydâsından ibarettir. Tahkik ehli indinde kalb, yürek ta'bîr olunan, çam kozalağı şekilli cismânî ete taalluk eden Rabbânî bir latifeden ibarettir ki, bütün kuvvetlerin başlangıcıdır. Nitekim dimağ, bütün hislerin başlangıcıdır. Hakimler indinde bu insanî hakîkattir ki nutk edici nefis ve bâtın ruh ta'bîr ederler. Ve yürek, natıka olan nefsin saltanat tahtıdır. Ve işbu *"Âdem oğlunda bir çiğnem et vardır, o iyi olduğu zaman bütün beden iyi olur"* hadîsinde kalbden murâd, anılan ilâhî lâtifedir ki, hayât feyzinin menbâıdır. Bâzı muhakkıklar dediler ki, kalb, yedi tabakayı müştemildir... Ve kalb denmesi "takallub"dan yâhud öz ve hâlis ma'nâsından alınmıştır. Ve mahal irâdesi 'itibariyle kalbden akıl ve anlayış ve şecaat gibi şeyler de irâde olunur. Kaldı ki lisânımızda yürek dediğimiz, sol cânibde asılmış olan ma'lûm etten uzuvdur. Lâkin bir gönlümüz dahi vardır ki, sükûn, harekelemeyi, istikrah gibi hâllerin medarıdır. Müellifin ikinci kavli buna mülayim olur ki, fuâd yüreğe ve kalb gönüle denir. Her kuvvetin başlangıcı olacaktır intehâ. Ve kalb, akıl ve heves ma'nâsına da kullanılır ve her şeyin özüne ve hâlisine denir (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/206.

78[78] Yânî ganimetin beşte birini Allah'ın emrettiği yerlere sarf edilmek üzere, devlete vermek de îmân şu'belerinden bir şu'bedir. Ganimet, harble düşmandan alınan mallardır. Ganimetle ilgili Kur'ân âyeti şudur:

"Eğer Allah'a ve hakk ile bâtılın ayrıldığı gün iki ordunun biribirine kavuştuğu gün kulumuz (Mıhammed)a indirdiğimiz (âyetler)e inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka beşte biri Allah'ın, Rasûl'ünün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Allah her şeye hakkıyle kaadirdir." (el-Enfâl: 8/41).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/207.

79[79] Vefd, vâfidin cem'idir. Vâfld, bulunduğu yerden husûsî bir maksad ile kendi kavmi nâmına diğer memlekete giden kimseye denir. Yerine göre, mümessil veyâ sefir gibi bir ma'nâ ifâde eder. O hâlde burada vefd, mümessil hey'et demek olur. Bu hey'et Rabîa kabilelerinden Abdu'1-Kays tarafından Hudeybiye'den sonra Mekke fethinden biraz evvel Peygamber'e Munzir ibn Âiz el-Asarî'nin başkanlığında bir nevi' sefaretle gönderilmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/207-208.

- Biz Rabîa kabîlesindeniz, dediler.

- *Hoşgeldiniz, Allah sizleri utandırmasın, pişman etmesin,* buyurdu.

Bunun üzerine:

- Yâ Rasûlallah, biz sana yalnız haram ayda gelebiliriz. Seninle aramızda kâfir olan Mudar kabilelerinden şu topluluk vardır. O hâlde bize kestirme bir şey emret de geride kalanlarımıza haber verelim; o sebeble de cennete girelim, dediler. Peygamber'e içkileri de sordular.

Peygamber onlara dört şey emretti, dört şeyden de nehy etti. Onlara yalnız Allah'a îmân ile emrettikten sonra:

- *Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir, bilir misiniz?* diye sordu.

Onlar:

- Allah ve Rasûl'ü en iyi bilendir, dediler. Peygamber:

- *Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı eda etmek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini vermenizdir,* buyurdu.

Keza onları dört şeyden, yâni hantem, dubbâ', nakîr, müzeffet (denilen kaplara hurma yâhud üzüm şırası koymak)ten nehyetti. İbn Abbâs'ın müzeffet yerine mukayyar dediği de rivayet edilmiştir 80[80].

Bunun ardından Rasûlullah o hey'et ferdlerine:

- *Bu emrettiklerimi iyice belleyiniz ve bunları arkanızda bıraktığınız kimselere haber veriniz,* buyurdu 81[81].

41- Amellerin Ancak Niyet Ve İhlâs İle Muteber Olacağına Ve Herkesin Eline Ancak Niyet Ettiği Şeyin Geçeceğine Delîl Olarak Gelen Hadîs Babı

80[80] Bunlar o diyarda içinde nebîz ve hamr, yânî şıra ile şarâb kurmak âdet olan dört nevi desti adıdır ki, içlerinde şıra kolayca mayalanıp alkollenirmiş. Bunlardan Hantem: Bir nevi' içi sırlı, ağzı yanından yapılmış, kırmızı veya yeşil topraktan îmâl edilmiş desti. Dubbâ: Desti yerinde kullanılan boş kuru kabak. Nakîr: Şıra kurmağa mahsûs içi oyulmuş ağaç parçası. Müzeffet: Zift yânî kara sakız ile sıvanmış desti adıdır. Mukayyar: Yine zift ma'nâsına olan kaar veya kıyr ile sıvanmış destidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/208.

81[81] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ganimetin beşte birini (devlete) vermenizdir" fıkrasındadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/208.

Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beşerî muameleler bu kelâma girmiştir. Çünkü Allah da: *"De ki: Herkes kendi şâkilesine göre amel eder... "* (el-İsrâ: 17/84) buyurdu. "Şâkilesine göre" demek "niyetine göre" demektir. *"Kişinin, sevabını yalnız Allah'tan umarak kendi ailesine yaptığı harcaması da kendisi lehine bir sadakadır"* ve keza Peygamber (S): *"(Fetihten sonra hicret yoktur) Lâkin cihâd ve niyet vardır"* buyurdu 82[82].

47-....... Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Muhammed ibn İbrahim'den, o da Alkame ibn Vakkaas'tan;o da Umer(R)'den haber verdi ki, Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Ameller niyete göredir. Her bir kimse için ancak niyet ettiği şey vardır. Binâenaleyh her kimin hicreti Allah'a ve Rasûl'üne yönelmişse, onun hicreti Allah'a ve Rasûl'ünedir. Artık nail olacağı bir dünyâ veya evleneceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa, onun hicreti, hicretine sebeb olan şeyedir"

48-...,... Bana Adiyyibn Sabit (l 66) haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den işittim, o da Ebû Mes'ûd(31)'dan; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse ecrini yalnız Allah'tan umarak ailesine infâk ettiği zaman, onun bu nafakası kendisi lehine bir sadaka olur".

49-....... Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) oğluna şöyle haber vermiştir:

Rasûlullah (S) bana hitaben şöyle buyurdu: *"Şübhesiz sen, Allah rızâsını arayarak yapacağın her bir harcamadan dolayı muhakkak ecre nail olacaksın, hattâ eşinin ağzına verdiğin lokmaya kadar"* 83[83]

82[82] Buhârî, babın isminden sonra ileri sürdüğü "Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beşerî muameleler bu kelâma girmiştir" hükmünü takviye etmek için bir âyet ve iki hadîs daha zikretmiştir. Âyetteki "şâkile"nin niyet ile tefsiri, Hasen Basrî'den, Muâviyetu'bnu Kurre'den ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bu hususta birbirine yakın başka tefsirler de gelmiştir.

Takviye için sevk ettiği birinci hadîs, kişinin Allah rızâsını gözeterek yaptığı her işin, her amelin, hattâ kendi ailesine yaptığı harcamaların bile kendisi lehine sevâb olacak birer sadaka olduğunu takrir ediyor, ikinci hadîs ise, Mekke fethinden sonra hicret sebebiyle hayr talebinin kesildiğini ve fakat hayr talebinin cihâd ve niyet olduğunu beyân ediyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/209.
83[83] Bu hadîsteki son ifâde, bundan evvelki hadîste anlatılan aile nafakasından sevaba nail olma hükmünü çok belîğ bir tarzda tavzîh etmektedir.

42- Peygamber(S)'in: *"Dîn ancak Allah için, Rasûlü için, Müslümânların imamları için ve bütün halk için nasihattir"* Kavli İle, Yüce Allah'ın: *"Allah için ve Rasûlü için nasihat ettikleri takdirde..."* (et-Tevbe: 9/91) Kavli Babı 84[84]

50-.......Bana Kays ibn Ebî Hâzım'dan.o da Cerîr ibn Abdillah(74-8)'dan tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'a namazı ikaame etmek, zekât vermek, her müslümâna nasihat edip hayırhah olmak üzere bey'at ettim.

51-.......Bize Ebû Avâne, Ziyâd ibn Ilâka(125)'dan tahdîs etti. Şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'dan şöyle derken işittim: Basra vâlîsi Mugîre ibn Şu'be'nin vefat ettiği gün (50) ayağa kalktı da, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: Başınıza bir emîr gelinceye kadar tek ve ortaksız olan Allah'a ittikaa, vakaar ve sekinet üzere bulunmanızı tavsiye ediyorum. Zîrâ emîriniz şimdi buraya geliyor, diye nasihat etti.

Babın altında Umer'den getirdiği niyet hadîsinin bir rivayeti, el-Câmi'u's-Sahîh'in birinci hadîsi olarak geçmişti: Ameller niyete göredir. Bir işten maksad ne ise, hüküm ona göredir. Allah için çalışan Allah'a erer...
Diğer iki hadîsin başlığa delâletleri açıktır
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/210.
84[84] *"Dîn nasihatten ibarettir"* demek, dînin direği ve kıvamı nasihattir demektir. Buhârî bu hadîsi Sahîh'inde müsned olarak zikretmemiş, bâb ismi olarak ta'lîkan zikretmiştir. Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh'inin Kitâbu'1-îmân bölümünde mevsûl olarak Temîm ed-Dârî'den rivayet etmiştir. Müslim'deki rivayet "Veli-kitâbihi" fıkrasını da ihtiva etmektedir:

Allah için nasihat, Allah'ın vahdaniyyetine sahîh olarak i'tikâad edip, ibâdet ve tâatında niyeti hâlis kılmaktır.

Rasûl'ü için nasîhat, Muhammed aleyhi-s-selâmın rasûlluk ve nebîliğini tasdîk, şerîatini kabul, emir ve nehyine inkıyâd eylemektir.

Kitâb'ı için nasîhat, Kur'ân-ı Kerîm'i tasdîk ve mantûk olduğu hükümlerle amel etmekten ibarettir.

imamlar için nasîhat, müslümânlarm önderleri olanlara, dîne uygun emir ve nehiylerine itaat edip, bâğîlık ve hurûcdan çekinmekten ibarettir.

Halk için nasîhat, herkesi maslahatlarına irşâd ve hayra delâletten ibarettir.

Buhârî burada zikrettiği âyetle de bâb ismindeki hadîsi te'kîd etmiştir. Âyetin tamâmı şöyledir:

"Allah 'a ve Rasûl'üne hayırhah oldukları takdirde ne zaîflere, ne hastalara, ne de harcayacaklarını bulamayanlara bir zorluk (ve mes'ûliyel) yoktur, iyilik edenlere karşı da (muâhazeye) bir yol yoktur. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (et-Tevbe: 9/92).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/211.

Müteakiben: (Vefat eden) Emîriniz için Allah'tan afv dileyiniz, çünkü o afvı severdi, dedikten sonra amma ba'du: Ben Peygamber(S)'e gelip:

- Müslüman olmak üzere sana bey'at edeceğim, dedim.

Şart ettiği şeyler arasında her müslümâna hayırhah olmayı da şart etti. Ben de bu şart üzerine bey'at ettim. Şu mescidin Rabb'ına yemîn ederim ki, ben sizin nasihat ediciniz, yânî hayırhâhınızım, dedi.

Cerîr ibn Abdillah bu hutbeden sonra istiğfar ederek (minberden) indi[85][85]

---

[85][85] Bu nush ve nasihat maddesi, iki ma'nâya konulmuştur. Birisi hâlislik ve sâfîlik ma'nâsıdır. Nitekim mumu alınmış hâlis bala "aselun nâsıhun" denilir. Birisi de söküğü dikmek, yırtığı yamamak suretiyle onarıp düzeltmek ma'nâsınadır. Bu iki ma'nânın mecmuundan alınarak da nush, hüsn-i niyet ve hulûsı kalb ile hayır-hâhlık ederek, eksiklikleri düzeltip ıslâh edecek öğüt vermek, va'z etmek, nasihat eylemek ma'nâsına gelir ki, nasîhat, o verilen öğüdün ismidir. Nasihat edilenin dünyevî ve uhrevî bi'1-cümle hayrını istemekten ibarettir.

Buhari, Kitâbu'l-îmân'ı bu hadîsle sona erdirdi. Çünkü bu büyük, celîl, hafîl (dopdolu) bir hadîstir, İslâm'ın medarı olan dört hadîsten biridir de denildi. Buna göre İslâm'ın dörtte biri olmuş olur. Bâzıları bundan bütün hükümlere delîl çıkarmak mümkin olur, demiştir.

Hadîsin bâb ismine uygunluğu açıktır. Buhâri'nin bâb isminden muradı, dîn'in amel'e vâki' olmasıdır; zîrâ Peygamber nasihate dîn ismini vermiştir, ibn Battal: Onun maksadı, islâm amelsiz sözden ibarettir diyenlere reddir. Çünkü Peygamber Onunla bey'atlaştığı zaman, kendisine her müslümâna nasîhat etmeyi de şart kılmıştır, dedi.

Buhâri bu "îmân Kitâbı"nı nasîhat hadîsiyle bitirmek suretiyle de güzel bir bitiriş yapmış ve islâm'dan olan nasîhat etme vazifesini de yerine getirmiş oluyor. Allah ona rahmet eylesin!
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/211-212.

KİTABU'L İLM

İLİM KİTABI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

2- KİTÂBU'L-İLM (İLİM KİTABI)1[1]

1- İlmin Fazîleti Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

***"... Allah içinizde îmân etmiş olanlarla (bilhassa) kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini yükseltir. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır"* (el-Mucâdîle: 58/12); *"Rabb'ım benim ilmimi artır!"* (Tâhâ: 20/114)2[2]**

2- Konuşmasıyle Meşgul Bulunurken Kendisinden Bir İlim Sorulduğunda, KonuşmasınıTamamladıktan Sonra Suâl Sorana Cevâb Veren Kimse Babı

l- Bize Muhammed ibn Sinan (223) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fuleyh (168) tahdîs etti. H ve keza bana İbrahim ibnu'l-Munzir (226) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Fuleyh (197) tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam tahdîs edip şöyle dedi: Bana Hilâl ibn Aliyy, Ata ibn Yesâr (94)'dan, o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Meclisin birinde Peygamber (S) huzûrundakilere söz söylerken ansızın bir bedevi gelip: Kıyamet ne zamandır? diye sordu. Rasûlullah konuşmasına devam etti. Oradakilerin kimi: Bedevî'nin ne dediğini işitti, amma suâlinden hoşlanmadı dedi; kimi de: Belki işitmedi diye hükmetti. Nihayet Rasûlullah sözünü bitirince: *"O kıyameti soran nerede?"* diye, yânî bunun gibi bir lâfızla suâl etti. Bedevî:

- İşte ben yâ Rasûlallah, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

- *Emânet zayi' edildiği vakit kıyameti bekle,* buyurdu. Yine bedevî:

1[1] el-Câmi'u's-Sahîh'dekı kitâbların hepsinin medarı (dönüp dolaşması) ilim üzerine olduğu içindir ki, Buhâri bu ilim Kitâbı'nı, bundan sonraki kitâbların önüne geçirmiştir. Bunu niçin İmân Kitâbı'nın da önüne geçirmedi? dersen, îmân mükellef üzerine ilk vâcib olan şey olduğu için, yâhud mutlak olarak işlerin en faziletlisi, en şereflisi olduğu içindir derim. Nasıl böyle olmaz ki, îmân, ilimce de amelce de her hayrın başlangıcı, küçük büyük her kemâlin menşeidir. Vahiy Kitâbı'nın en öne geçirilmesine gelince, îmânı ve dîn ile ilgili her şeyi tanıma, ancak vahye dayandığı için, yâhud semâ'dan bu ümmete inen ilk hayr, vahy olduğu içindir (Kirmani, Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/213.

2[2] Buhârî, ilmin faziletini beyân hususunda iki âyeti zikretmekle yetindi. Çünkü Kur'ân, kat'î olan hüccetlerin en kuvvetlisidir. Nefyetmede de, isbât etmede de Kur'ân'la istidlal etme, başkalarıyla istidlalden daha kuvvetlidir (Kirmânî, Aynî).

İlk âyetin baş tarafı şöyledir:
"Ey îmân edenler, size meclislerde 'yer açın' denildiği zaman genişleyin ki, Allah da size genişlik versin. 'Kalkın' denilince de kalkıverin..."

Bu âyetin tefsîri sırasında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ilmin faziletiyle ilgili birçok hadîsler sıralamıştır: VI, 4790-4797.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/213-214.

- Emâneti zayi' etmek nasıl olur? diye tekrar sorunca, Rasûlullah:

- *İş, ehli olmayana yöneltilip dayandırıldığı zaman kıyameti bekle,* buyurdu3[3].

3- İlme Delâlet Eden Bir Konuşmada Sesini Yükselten Kimse Babı

2-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr (123-5)'den; o da Yûsuf ibn Mâhek (63-7)'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Gittiğimiz yolculukların birinde Peygamber (S) geride kalmıştı da sonra bize yetişmiş idi. O sırada namaz vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı, mesh eder gibi, az su ile yıkamağa başladık. Peygamber bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yâhud üç kerre: *"Cehennem'de yanacak ökçelere yazık!"* diye nida etti4[4].

4- Muhaddisin Haddesenâ Yâhud Ahbaranâ Ve Enbeenâ Sözleri Babı5[5]

Bize Humeydî (219): Sufyân ibn Uyeyne(198)'nin nazarında Haddesenâ, Ahbaranâ, Enbeenâ ve Semi'tu bir ma'nâya idi, dedi. Abdullah ibn Mes'ûd da: Rasûlullah (S) sâdık ve masdûk olduğu hâlde Haddesenâ(= Bize tahdîs etti) demiştir. Şakîk da Abdullah ibn Mes'ûd'dan söyledi ki, kendisi: Ben Peygamber'den bir söz işittim, demiştir. Huzeyfe ibn Yemân (36) da: Rasûlullah (S) bize iki hadîs tahdîs etti, demiştir.6[6] Ve Ebu'l-Âliye (190) dedi ki: İbn Abbâs'tan: o da Peygamber'den; O da Rabb'ından rivayet etmekte olduğu hadîsde... Enes ibn Mâlik de: Peyamber(S)'den; O da azîz ve celîl olan Rabb'ından rivayet ederek... dedi. Ebû Hureyre de: Peygamber'den; o da azîz ve celîl olan Rabb'mızdan rivayet ederek... buyurdu, dedi.7[7]

3[3] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsten birçok hükümler alınmıştır: Sorana öğretmenin vücûbu, âlim meşgul bulunduğu müddetçe ona herhangi birşey sormaması öğrencinin âdabından olduğu; çünkü konuşmakta olduğu konuyu tamamlayıncaya kadar sözünü kesmemesi dinleyenlerin hakkı olduğu, öğrenci sormasında katı ve sert bile olsa öğretmenin ona yumuşak ve rıfk ile muamele etmesi, âlimin cevâbda genişletme yapabileceği, cevâb vermekte kaadî, müftî ve müderrisin soru soranların öncelik sıralarını gözetmeleri gerekeceği...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/215.

4[4] Müslim'deki rivayetlerin birinde gösterildiği üzere, bu sefer, Mekke'den Medine'ye dönüş idi. Vakti giren namaz da ikindi namazıydı. Bâzıları konak yerine varır varmaz hemen acele ile abdest almağa başlamışlar, ökçeleri ıslanmamış olanları bile varmış. Müslim'in rivayetinde bu inzardan sonra sarahaten Abdesti eksiksiz alın.'"tenbüıi de vardır: Müslim Ter., 1,323-324; "Tahâre, iki ayağı kemâliyle yıkamanın vücûbu babı", 26(241).

Bu hadîsten: Abdestte iki ayağı tam yıkamanın vücûbu, temizliği her organa tam yaygınlaştırmanın vücûbu, cesedin azâb olunacağı, ilim münazarasında gerektiğinde ses yükseltmenin cevazı, âlimin farzlar ve sünnetlerin zayi' edilmesini gördüğünde bunu yüksek sesle reddedebileceği, te'kîd ve vücûbunda mübalağa olmak üzere mes'elenin tekrar tekrar söylenebileceği gibi hükümler alınmıştır. (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/215.

5[5] Bu, muhaddisin haddesenâ, ahbaranâ ve enbeenâ sözleri arasında fark var mıdır, yoksa hepsi bir midir hususunu beyân babıdır.

Bu babı Kitâbu'l-İlm'de mutlak olarak zikretmesi, kitabını Peygamber'den rivayet edilmiş müsned hadîsler üzerine bina ettiğine tenbîh içindir. Bunun İlim Kitabı ile münâsebeti açıktır. Çünkü bu, muhaddisin lügat ve ıstılah yönünden mezkûr lâfızlar arasındaki farkı bilme hususunda muhtaç olacağı şeyler cümlesindendir. Buhârî "Bu ta'bîrlerin hepsi birdir, aralarında fark yoktur" görüşünü tercîh etmiştir. Buhârî bu görüşü, üstadı Humeydî'den; o da kendi üstadı Sufyân ibn Uyeyne'den nakletti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/216.

6[6] Bunlar arka arkaya üç ta'lîktir. Buhârî bunları sahâbînin bazen haddesenâ, bazen de semi'tu demekte olduğuna, binâenaleyh bunun da sahâbîlerin bu sîgalar arasında fark gözetmediklerine delâlet ettiğine tenbîh olmak üzere getirdi. Birinci ta'lîki, Kader Kitâbı'nda, ikinciyi Cenâiz Kitâbı'nda, üçüncüyü de Rikaak Kitâbı'nda vasletti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/216.

7[7] Bunlar da diğer üç ta'lîktir ki, bunları da an'anenin, yânî "an fulanin, an fulanın" ta'bîrlerinin, -bu fulânların buluşmaları sabit olduğu zaman- vasl ifâde ettiğine tenbîh için getirmiştir. Buhârî bu üç ta'lîki de Tevhîd Kitâbı'nda vasletmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/217.

3- Bize Kuteybe (240) tahdîs etti. Bize İsmâîl ibn Ca'fer (180) Abdullah ibn Dînâr (127)'dan; o da İbn Umer (R-73)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Ağaçların içinden bir nevi' vardır ki, yaprağı düşmez. O ağaç (kâmil) müslümânın benzeridir. Onun ne olduğunu bana tahdîs edin (-söyleyin)"* buyurdu. Orada bulunanlar vâdîlerdeki ağaçlan saymağa daldılar. Abdullah ibn Umer dedi ki: Bunun hurma ağacı olduğu hatırıma geldi, fakat (söylemeğe) utandım. Ondan sonra: Yâ Rasûlallah, onun ne ağacı olduğunu bize tahdîs et (=söyle), dediler. Rasûlullah: *''Hurma ağacıdır"* cevâbını verdi8[8].

5- İmâmın, Kendi Maiyyetindekilere Karşı, Onlardaki Bilgiyi İmtihan Etmek İçin Ortaya Suâl Atması Babı

4-......Bize Abdullah ibn Dînâr, Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Ağaçların içinden bir nevi' vardır ki yaprağı düşmez. O ağaç müslümânın benzeridir. Onun ne olduğunu bana söyleyin"* buyurdu. Orada bulunan insanlar vâdîlerdeki ağaçları saymağa daldılar. Abdullah ibn Umer dedi ki: Bunun hurma ağacı olduğu hatırıma geldi, fakat ben söylemeğe utandım. Ondan sonra sahâbîler: Yâ Rasûlallah, onun ne ağacı olduğunu bize söyle! dediler. Rasûlullah: *"Hurma ağacıdır!"* buyurdu9[9].

6- İlim Hakkında Gelen Sözler Ve Yüce Allah'ın: *"Rabb'ım! Ilmimi artır! de"* (Tâhâ: 20/114) Kavli Babı

7- Muhaddisin Huzurunda Okumak Ve Ona Arz Etmenin Hükmünü Beyân Babı10[10]

8[8] Bu hadîste, üstadın talebeden, talebenin de üstâddan işitmesini tahdîs ta'bîriyle ifâde etmesi vardır. Çünkü Peygamber, sahâbîlere hitaben: *"Bana tahdîs edin"* buyurdu; onlar da Peygamber'e: "Bize tahdîs et" dediler.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/217.

9[9] Başlığa uygunluğu "Onun ne olduğunu bana tahdîs ediniz" ve "Yâ Rasûlallah! Onun ne olduğunu bize tahdîs et" sözlerindedir. Başlık tahdîs, ihbar ve in-bâ diye üç lâfızladır; hâlbuki hadîste tahdîs'ten başka lâfız yoktur dersen, ben: Hadîsin lâfızları muhteliftir, bütün yolları toplanırsa bu ta'bîrlerin hepsi de bulunur derim.

Bu hadîsten:Âlimin, anlayışlarını denemek için ve onları düşünmeye rağbetlendirmek için talebelerine soru sormasının müstehâblığı, büyüklere ta'zîm gösterip yanlarında gereksiz konuşmamak, bir maslahatı kaçırmaya götürmediği müddetçe, hayanın müstehâblığı, cevâbını beyân etmekle beraber bilmecenin cevazı, daha iyi anlatmak ve zihinlerde ma'nâları sû'retlendirmek için misâller getirip beyân etmenin cevazı, kendinden aşağıdaki kişilerin idrâk etmekte oldukları bâzı şeylerin büyük âlime bazen gizli olabileceği; çünki ilmin ilâhî bir hibe ve Rahmani bir mevhibe olduğu: *"Lütuf ve inayet muhakkak Allah'ın elindedir; onu kime dilerse ona verir"* (Âli İmrân: 3/73; el-Hadîd:57/29) gibi hükümler alınmıştır (Aynî)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/218.

10[10] Selefin bâzısı ancak üstâdların lâfizlarından işittikleri söze i'tibâr etmişlerdir de üstâdların huzurunda okunanlara i'tibâr etmemişlerdir, işte bu sebebledir ki Buhârî, Üstâdların huzurunda okunanların da cevazına dâir bu babı açtı ve bundan Hasen Basrî'nin "Âlimin huzurunda okumakta be's yoktur" sözünü getirdi. Bu sözü ta'lîk yaptıktan sonra, müsned olarak da sevk eyledi. Keza Sufyân es-Sevrî'den ve İmâm Mâlik'ten de mevsûlen zikretti ki, bu iki imâm, âlimden işitmek ile âlimin huzurunda okumayı müsâvî kılmışlardır... (İbni Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/219.

Ve Hasen Basrî, Sufyân es-Sevrî, İmâm Mâlik muhaddisin huzurunda okumayı (ondan nakletmenin sahîhliği hususunda) caiz gördüler. Ve bâzıları âlimin huzurunda (kendisinden nakledebilmek için) ona karşı okumanın caiz olduğuna, Dımâm ibn Salebe hadîsini delîl olarak ileri sürdü: Dımâm, Peygamber(S)'e: "Namazları kılmamızı sana Allah mı emretti?" diye sormuştu da, Peygamber de ona: *"Evet"* diye ikrar etmişti. Bu hadîsi delîl getirenler: İşte bu. Peygamberdin huzurunda ona karşı okumaktır. Müteakiben Dımâm, Peygamber'den sorup öğrendiklerini kendi kavmine haber verdi, onlar da bunu caiz görüp, verdiği haberi kabul ettiler.

İmâm Mâlik de bir hakkı i'tirâf edenin ikrarı, yazılmış bulunan mektûbla ihticâc etti ki, o mektûb, hakkı ikrar edenlere karşı okunur; onlar da, bu, sâdece karşılarında kıraat suretiyle okunduğu hâlde "Fûlan bizleri işhâd etti" derler[11][11]. Keza Kur'ân okutucu muallimin huzurunda okunur da, okuyan kimse "Beni fulân okuttu" der. Bize Muhammed ibn Selâm tahdîs etti. Bize Vâsıtlı Muhammed ibn Hasen, Avf el-A'râbi den; o da Hasen Basrî'den tahdîs etti ki, o: "Âlim huzurunda okumakta bir be's yoktur" demiştir. Ve bize Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî haber verdi. Ve bize Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ubeydullah ibnu Musa, Sufyân es-Sevri'den tahdîs etti ki, Sufyân: "Okuyanın (onu rivayet ederken): Bana fulân tahdîs etti demesinde be's yoktur" demiştir. Müellif Buhârî: Ve ben Ebû Âsım(212)'dan işittim ki, o İmâm Mâlik'ten ve Sufyân es-Sevri'den olmak üzere: Alimin huzurunda okumak ile âlimin okuması müsavidir diyordu, dedi[12][12]

5- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Leys ibn Sa'd, Saîd el-Makburî'den; o da Şerik ibn Abdillah ibn Ebî Nemîr'den tahdîs etti ki, o da Enes ibn Mâlik (R)'ten şöyle derken işitmiştir: Peygamber

---

[11][11] Burada "sakk"dan (belki de bugün "çek" dediğimiz şeyden) murâd, içinde bir hakkı i'tirâf ve ikrar eden kimsenin ikrarı yazılı bulunan mektûbdur. O ikrar ediciye, içindeki kendi ikrarı yazılmış olan mektûb okunduğu zaman, kendisi yazılan bu sözleri bizzat telâffuz etmemiş olsa da "Evet buna şehâdet caiz oldu" der. İşte bunun gibi, âlimin huzurunda okunduğu ve onun da bu okunan sözleri ikrar ettiği zaman artık o sözleri kendinden rivayet etmesi sahîh olmuştur (İbn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/220.

[12][12] Buhârî, bâzılarının Dımâm ibn Sa'lebe hadîsiyle âlim huzurunda okumaya hüccet getirmelerini zikredince, hadîsin tamâmını burada getirdi.

Buhârî bu babın başında ilmi elde etme yollarından semâ', kıraat veya arz yollarını zikretmişti. Bundan sonra munâvele ve mükâtebe yollarını zikredecektir. Hadîsi elde etme yolları, sırasıyla şu sekiz çeşitte toplanır:

a- Semâ': Hadîsi bizzat üstadın ağzından işitme.

b- Huzurda okuma: Şeyhinden rivayet edebilmek için yazdığı hadîsleri üstadın huzurunda okuyup tasdîkından geçirmek; buna arz etmek de denir.

c- İcazet: Üstadın semâ' ve kıraat olmaksızın -özel kaaideleri dâhilinde- bütün veya bâzı rivayetlerini öğrencinin rivayet etmesine izin vermesi.

ç- Munâvele: Üstadın rivayetine izin vereceği bir kitabı öğrencisine kendi eliyle vermesidir.

d- Kitabet yâhud mükâtebe: Üstadın kendi işittiği hadîslerinin tamâmını veya bir kısmını hâzır veya gaaib bir kimse için yazması veya yazdırmasıdır.

e- İ'lâm yâhud İ'lâmu'ş-Şeyh: Üstâd kendisinden rivayete izin vermeksizin, fulân hadîsi veya hadîsleri veya hadîs kitabını fulân üstadından işitmiş olduğunu bildirmesidir.

f- Vasıyyet: Üstadın rivayet ettiği bir kitabı veya cüz'ü, sefere çıkarken veya vefat ederken bir şahsa vasıyyet yoluyla bırakmasıdır.

g- Vicâdet: Bir üstadın bir râvînin kendi el yazısıyle yazılmış bir kitabının veya bâzı hadîslerinin, başka bir kimse tarafından bulunması ve elde edilmesidir. Bu yollarla elde edilen hadîsleri rivayette ayrı ayrı ta'bîrler ve elde ediliş yollarını işaret eden eda ta'bîrleri vardır. Bu eda ta'bîrlerinin hadîsin sağlamlık, değer ve güvenilirliğinde çok ehemmiyetleri vardır. Bunlar Hadîs Usûlü ilminde etraflıca öğretilir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/220-221.

(S) ile birlikte oturduğumuz sırada deve üstünde bir kimse gelip, devesini mescide çökerttikten sonra bağladı. Ondan sonra:

- Hanginiz Muhammed'dir? diye sordu. Peygamber sahâbîleri arasında dayanmış oturuyordu:

- İşte, dayanmış olan şu beyaz kimsedir, dedik. O zât:

- Ey Abdu'l-Muttalib'in oğlu! diye hitâb etti. Peygamber:

- *Seni dinliyorum,* buyurdu. O zât:

- Ben sana bâzı şeyler soracağım, amma soracaklarım pek ağırdır; gönlün benden incinmesin, dedi.

Peygamber:

- *Aklına geleni sor,* buyurdu. O zât:

- Senin ve senden evvelkilerin Rabb'ı aşkına (söyle), bütün insanlara seni Allah mı gönderdi? dedi.

Peygamber:

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu. O zât:

- Allah aşkına (söyle), bir gün bir gece içinde beş vakit namaz kılmamızı sana Allah mı emretti? dedi.

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu.

- Allah aşkına (söyle), senenin şu ma'lûm ayında oruç tutmamızı sana Allah mı emretti? dedi.

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu.

- Allah aşkına şu sadakayı zenginlerimizden alıp da fakirlerimize dağıtmayı sana Allah mı emretti? dedi.

Peygamber:

- *Yâ Allah, evet,* buyurunca, o zât:

- Sen ne getirdin ise ben ona îmân ettim. Kavmimin geride kalanlarına da elçi benim. Ben, Sa'd ibn Bekr oğulları'nın kardeşi Dımâm ibn Sa'lebe'yim, dedi.[13][13]

---

[13][13] Sa'd ibn Bekr oğulları Peygamber'imizin süt dayılarının kabîlesidir. Süt annesi Halîme es-Sa'diyye onlardandır. Sa'd oğullarının îmânı, ibn İshâk'ın beyânına göre, hicretin dokuzuncu senesinde Huneyn gazasından sonra vâki' olmuştur. Dımâm'ın "îmân ettim" demesi ihbar mıdır, inşâ mıdır? Buhârî'nin anladığı gibi ihbar ise, Sa'd oğullan nezdine Peygamber tarafından da'vet ve ta'lîm için gönderilen zât vâsıtasıyle îmân etmişler, Dımâm da İslâm'ın rükünlerini bir de vasıtasız olarak doğrudan doğruya Peygamber'in ağzından işitmeğe kavmi tarafından gönderilmiş demek olup, bu sözüyle îmân etmiş olduğunu haber vermiş oluyor. Eğer diğer bâzı muhaddislerin anladığı gibi inşâî ise, îmânı -suâllerinin cevâblarını aldıktan sonra- Peygamber'in huzurunda vâki' olmuş; kendisini gönderen kavmi de ondan sonra îmâna gelmiş demektir. İbn İshâk'ın İbn Abbâs'tan yaptığı rivayet de bunu te'yîd eder. Bu tarîkten gelen hadîsin sonunda

"Suâllerini sorup cevâblarını aldıktan sonra "Eşhedu en-lâ-ilâhe ille'llâh ve eş-hedu enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu" dediği zikrediliyor. Keza Müslim'in başka tarîk ile yine Enes'ten rivayetinde = Senin gönderdiğin kimse iddia ediyor ki." demiş oluyor ki, bu zeame(= iddia ediyor) lâfzı kendisinin de, kavminin de Peygamber'in elçisine henüz inanmayıp, işi anlamak için Dımâm'ın Peygamber huzuruna kavmi tarafından gönderildiğini sezdiriyor. Her ne'hâl ise, bu Dımâm ibn

Bu hadîsi Musa ile Alî ibnu Abdilhamîd de Süleyman'dan; o da Sâbit'ten; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere böyle rivayet etmişlerdir.

Bu hadîsi Musa ibn İsmâîl ile Alî ibn Abdilhamîd (222) Süleyman ibnu'l-Mugîre (150)'den; o da Sabit el-Bunânî (123)'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere bu şekilde rivayet ettiler.

8- Munâvele Hakkında Zikrolunan Sözler İle İlim Ehlinin, İlmi Diğer Beldelere Yazıp Göndermeleri Babı

Enes: Usmân Mushafları yazdırdı da müteakiben bunları diğer şehirlere gönderdi, dedi. Abdullah ibn Umer ibn Âsim (171), Yahya ibn Saîd ve İmâm Mâlik, bu yazıp gönderme işini caiz gördüler. Hicâzlılar'ın bâzısı da munâvelenin câizliği hususuna Peygamber'in şu hadîsini delîl getirdiler: Peygamber, bir müfrezenin kumandanı için bir emirname yazıp eline verdi ve: *"Bu mektubu ancak şu, şu yere ulaştığın vakit oku!"* diye emretti. Kumandan o yere ulaşınca mektubu açıp maiyyetindekilere karşı okudu da, böylece Peygamber'in yazılı emrini onlara haber verdi.[14][14]

6-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir adama bir mektûb verip Bahreyn büyüğüne teslîm etmesini emretti. Bahreyn'in büyüğü mektubu Kisrâ'ya ulaştırdı. Kisrâ onu okuyunca yırttı. (Arada râvî olan Muhammed ibn Şihâb) dedi ki: Zannederim ki Saîd ibn Müseyyeb'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah, Kisrâ ile kavmine *"Parça parça olsunlar"* diye beddua etti.[15][15]

7-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'den haber verdi, o şöyle demiştir:Peygamber (S) bir mektûb yazdırdı yâhud yazdırmak istedi. Kendisine: Onlar (yânî Rûm'dan, Acem'den muhâtab olanlar) bir mektubu mühürlü olmadıkça okumazlar, denildi. Bunun üzerine gümüşten bir mühür edindi ki, nakşı "Muhammed Rasûlullah" idi. Bu mührün Peygamber'in elindeki beyazlığı hâlâ gözümün önündedir.

Sa'lebe muamelesi, hitâb ve suâldeki kabalığıyla beraber, hakkında İbn Abbâs: = Dımâm ibn Sa'lebe'den efdal hiçbir vâfidin geldiğini işitmedik" diyor. Onun bu fazileti bütün kavminin îmânına sebeb olmasıdır (Ahmed Naîm, Tecrid Ter., 1,60-61).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/222-223.

[14][14] Buhârî, babın isminden sonra zikrettiği ta'lîkleri Sahih"inin başka yerlerinde vasletmiştir. Burada müfreze kumandanına verilen yazılı mektûb hadîsini de Sahihinde mevsûlen getirmedi. Bu sahîh hadîsi Beyhakî ile Taberânî vasletmişlerdir.
Peygamber Bedr'den evvel bir müfrezeyi Nahle Vâdîsi'ne gönderdi. Müfreze kumandanı Abdullah ibn Cahş'a, Medine'den iki gün ayrıldıktan sonra mektubu açıp, içindeki emre göre hareket etmesini emretmişti. O da Medine'den iki konak ayrıldıktan sonra mektubu açmış ve sekiz sahâbîden ibaret olan müfrezesine okuyup Peygamber'in emirlerini haber vermiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/223-224.

[15][15] Bu hadîsten "munâvele"ye delâlet ciheti şudur: Peygamber mektubu elçisine karşı okumadı, lâkin mektubu elçiye uzatıp verdi ve ona mektubun içindekileri kendisine isnâd etmesine ve "Bu, Rasûlullah'ın mektubudur" demesine icazet verdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/224.

Şu'be dedi ki: Ben Katâde'ye, onun nakşı "Muhammed Rasûlullah" diyen kimdir? diye sordum. Katâde: Enes'tir, dedi16[16].

9- Meclis Hududunun Nihayete Ereceği Bir Yerde Oturan Kimse İle İlim Halkasında Bir Yarık Görüp Hemen Orada Oturuveren Kimse Babı

8-....... Ebû Vâkıd el-Leysî (R-68) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), huzurunda sahâbîleri olduğu hâlde mescidde otururken, karşıdan üç kişi geldi. İkisi Rasûlullah'a doğru yöneldi; birisi de gitti. Râvî dedi ki: Bu iki kimse Rasûlullah'ın huzurunda durdu. Bilâhare bu ikiden biri halkada bir aralık bularak, oracıkta oturdu. Diğeri ise, oradaki cemâatin arkasında bir yere oturdu. Üçüncüye gelince, arkasını dönüp gitti. Rasûlullah meşgul olduğu konuşmayı bitirince, şöyle buyurdu:

"Bu üç kişinin hâlini size haber vereyim mi? İçlerinden biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan haya etti. Öteki ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi"17[17].

10- Peygamber(S)'in: *"Benden kendisine tebliğ ulaştırılanların bâzısı bizzat işitenden daha iyi belleyicidir"* Kavli Babı18[18]

9-....... Ebû Bekre (R) Peygamber'! zikrederken şöyle demiştir:

Rasûlullah (veda haccında) devesi üzerinde oturdu. Devenin dizginini bir adam tutuyordu.

- *Bu gün hangi gündür?* dedi.

Biz sükût ettik; o derecede ki, başka bir isim ile isimlendirecek zannettik;

- *Kurbân günü değil mi?* buyurdu.

16[16] Hadîs, başlığın son cüz'üne uymaktadır. Bu hadîsten: İlmi yazıp memleketlere göndermenin cevazı, kâfirlere mektûb yazmanın cevazı, devlet başkanının kaadîlelerin, hâkimlerin kendi yazılarına mühür basmalarının cevazı, erkeklerin mühürleme sırasında gümüşten mühür yüzük kullanmalarının cevazı gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/224-225.

17[17] Bu hadîsten de: Bir ilim halkasına oturan kimsenin Allah'ın yakınında ve himayesinde olduğu, ve onun meleklerin üzerine kanatlarını açacakları kimselerden olduğu, âlimin de öğrenciyi böyle barındırıp korumasının vâcib olduğu; bir âlimin meclisine oturmak istenip de bundan utanan kimseye, bu yüksek hayasından dolayı Allah'ın da ona azabdan haya edeceği; âlimin ilim meclisinde oturmaktan yüz çevirenden Allah'ın da yüz çevireceği; ilim halkasında daha iyi işitmek için büyüğe yakın oturmanın müstehâblığı; ilim meclisinin kenarına oturmak ve kimseyi yerinden kaldırmamanın güzel edeblerden olduğu; ilim halkasında boş yer bırakmayanlara ve hayır talebinde sıkışanlara övgünün cevazı; âlimin, meclistekilerin soru sormasından evvel ilmi anlatmaya başlaması... gibi hükümler alınmıştır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/225-226.

18[18] Kirmânî şöyle dedi: Buhârî başlıktaki hadîsi muallak olarak getirdi. Bu, ya daha sonra isnâdıyle zikrettiği hadîsi ma'nâ ile nakletmek bâbındandır, yâhud da yanında başka bir tarîkden sabit olmuş bir hadîstir. Bunun bir rivayeti Tirmizî'de, Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelmiştir. Bu hadîs, Buhârî'nin "Hacc Kitâbı"nda Minâ Hutbesi babında, Ebû Bekre (R)' den gelmiş mevsûl bir hadîstir (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, I, 417-418).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/226.

- Evet, dedik.

Sonra:

- *Bu ay hangi aydır?* diye sordu.

Yine sükût ettik; o derecede ki isminden başka bir isim ile isimlendirecek zannettik.

- *Zu'l-hicce değil mi?* buyurdu.

- Evet, dedik.

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

- "Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu belde içinde, bu ayda, bu günün harâmlığı kadar birbirinize haramdır. Burada hâzır bulunanlarınız, burada bulunmayanlara (yânî müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin. Olabilir ki, hâzır olan kimse, bunu daha iyi anlar bir kimseye tebliğ etmiş olur"[19][19]

11- İlim Öğrenmek, Söz Söylemekten Ve Amel Etmekten Öncedir Bâbı

Çünkü Yüce Allah: *"Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur hakikatini bil..."* (Muhammed: 47/19) buyurup, bunda evvelâ bilmek .emriyle başladı[20][20]. *"Âlimler, ancak ilim mîrâsı bırakan peygamberlere vâris olanlardır. Bu ilim mirasını alan, bol ve kâmil bir nasîb almıştır"*[21][21]. Ve "*Her kim ilim arayarak bir yola girerse Allah da ona, cennette ulaştıracak yolu kolaylaştırır"*[22][22]. Ve zikri ulu olan Allah şöyle buyurdu: *"... Allah'tan, kulları içinde, ancak âlimler korkar"* (Fâtır, 35/28). Ve keza: *"İşte misâller; biz onları insanlar için getiriyoruz. Âlim olanlardan başkası onları anlamaz"* (el-Ankebût: 29/43): *"Eğer biz işitir yâhud düşünür insanlar olsaydık, şu çılgın cehennem yaranı içinde bulunmazdık, dediler"* (el-Mülk: 67/10)

---

[19][19] Bu hadîste tahdîs ve an'ane yolları vardır. Buhârî bunu Hacc, Tefsir, Fiten ve Bed'u'1-Halk kitâblarından da tahrîc etmiştir. Rivayetlerin bazısı mufassal, bâzısı da kısadır.

Bundan da: Âlime, doğrudan doğruya ilim ulaşmayan müstakbel nesillere de ilmi teblîğ etmesi ve ilmi anlamayanlara onu açıklamasının vâcib olacağı; çünkü bunun, Yüce Allah'ın âlimlerden *"Onu muhakkak açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz"* (Âlu lmrân: 3/187) diye te'mînât aldığı bir husus olduğu, daha sonraki zamanlarda ilmi, geçenlerden daha iyi anlayacak kimselerin geleceği, hadîsi taşıyanın ma'nâsını bilmese de ondan hadîs alınmasının caiz olacağı, haram olan şeyin harâmlığını te'kîd edip, Peygamber'in yaptığı gibi en belîğ şekilde bildirmenin âlime vâcib olduğu; mal, can, ırzın harâmlıkta musâvî oldukları gibi hükümler alınmıştır (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/227.

[20][20] Bir şey evvelâ öğrenilip bilinir, ondan sonra söylenir ve onunla amel edilir. Binâenaleyh ilim, konuşmaktan ve amel etmekten evveldir. Keza ilim, şerefçe de sözden ve amelden öndedir; zîrâ o, vücûd organlarının en şereflisi olan kalbin amelidir. İlim, sözün de, amelin de sahîh olmasında şarttır. Bunlar ilimsiz mu'teber olmazlar...
Yüce Allah Peygamber'inin şahsında: *"Binâenaleyh şu 'Allah'tan başka hiçbir tann yoktur' hakikatini bil, hem kendinin, hem erkek mü 'mirilerle kadın mü 'mirilerin günâhının mağfiretini iste. Allah dolaştığınız yeri de bilir, barındığınız yeri de"* (Muhammed: 47/19) âyetinde, evvelâ bilgi ile başladı; ondan sonra söz ve amele işaret olan istiğfar ile emreyledi. Buharı bu âyetle bâb ismindeki sözün Kur'ân'daki şahidini göstermiş oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

[21][21] Bu kelâm, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Hıbbân ve Hâkim'de sahîh denilerek rivayet edilen Ebu'd-Derdâ hadîsinden bir parçadır. Başkaları bunu senedindeki bir ıttırab sebebiyle zaîf bilmişlerse de, kendisini takviye eden birçok şâhidleri vardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

[22][22] Bunu Müslim, A'meş hadîsinden; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahrîc etti. Bu *"Kim bir mü'mini bir kederden nefes aldırırsa... "* diye başlayan uzun hadîsin bir parçasıdır. Bunu, Tirmizî de tahrîc etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

buyurdu. Ve keza: *"De ki: Bilenlerle bilmeyenler musâvî olur mu?..."* (ez-Zümer: 39/9) buyurdu[23[23]]. Peygamber (S) de: *"Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük anlayış verir"*; *"ilim, ancak öğrenmekledir"* buyurdu[24[24]]. Ebû Zerr de ensesini göstererek şöyle demiştir: "(Beni öldürmek için) kılıcı şuraya koysanız, ben de Rasûlullah'tan işitmiş olacağım bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya kadar infaz edebileceğimi, yânî i'lân edebileceğimi bilsem yine infaz ederim"[25[25]]. İbn Abbâs da: *"Rabbaniler olunuz"* (Âli imrân: 3/79) demek, halimler ve fakîhler olunuz demektir, dedi. Ve: Rabbani, insanlar üzerinde ilim ile siyâset icra eden ve büyük ilimden evvel küçük bilgilerle terbiye eyleyen kimseye denilir[26[26]].

12- Peygamber(S)'in Kendi Sahâbîlerine Va'z Ve Nasihat Etmek Ve İlim Öğretmek Hususunda Bıkkınlık Getirip Uzaklaşmasınlar Diye Hâllerini Gözetir Olduğu Babı

10-....... İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), va'z ve nasihat hususunda bize bıkkınlık gelmesin diye hâlimize bakıp günler içinde vakitler kollardı.

11-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu't-Teyyâh (128), Enes'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Kolaylaştırın, zorlaştırmaym; müjdeleyin nefret ettirmeyin"* buyurmuştur[27[27]].

[23[23]] Buhârî arka arkaya sıraladığı bu âyetleri, ilmin ve âlimlerin rütbe ve makaam yüksekliğini isbât için delîl olarak getirmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

[24[24]] Bu iki ta'lîkten birincisini Buhârî, iki bâb sonra mevsûlen rivayet etti. İkincisi, yânî *"İlim ancak öğrenmekledir"* sözü, İbn Ebî Âsim ve Taberânî'nin merfû' olarak Muâviye hadîsinden; Ebû Nuaym el-Isfahânî'nin de Riyâzu'l-Muteallimîn'de Ebu'd-Derdâ'dan merfû' olarak rivayet ettikleri hadîstendir. Tamâmı: *"Ey insanlar, öğreniniz, İlim ancak öğrenmek ile (bâzı rivayetlerde öğretmek ile), hilm ancak tahallum ile, fıkıh ancak tefakkuh iledir. Kim hayrı biriktirirse (yâhud ihtiyar ederse) o kendisine verilir"* tarzındadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228-229.

[25[25]] Ebû Zerr'in bu sözünü Dârimî, Müsned'inde, Evzâî tarîkinden mevsûl olarak şöyle rivayet etmiştir: Bana Mersed ibn Ebî Mersed, babasından tahdîs etti. şöyle demiştir: Ebû Zerr'e geldim, o Minâ'da orta cemrenin yanında oturmuştu, halk etrafında toplanmış, ondan fetva soruyorlardı. Derken ona bir adam gelip yanıbaşmda durdu, sonra: Sen fetva vermekten vazgeçmedin mi? dedi. Ebû Zerr başını ona doğru kaldırıp: Sen benim üzerime murâkıb mısın? Eğer kılıcı şunun üzerine koysanız... dedi.

Onu fetvadan men' eden Osman'dı. Şam'da Muâviye ile Ebû Zerr arasında Kenz âyeti (et-Tevbe: 9/35)'nin tefsirinde ihtilâf çıkmıştı. Muâviye: Bu âyet hâsseten ehli kitâb hakkında nazil oldu, dedi. Bu ihtilâf Ebû Zerr'in Şam'dan Medine'ye, oradan Rebeze'ye geçmesine sebeb olmuştur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/229.

[26[26]] Buradaki birinci ta'lîki, Hatîb Fıkıh ve Mutefakkıh kitabında sahîh bir senedle Ebû Bekr ibn Harbî tarikiyle rivâyet'etti. İbn Ebî Âsim da îlim Kitâbı'nda Mukaddemî'den rivayet etti. ikinci ta'lîk ise Buhârî'nin, bâzılarının görüşü olarak yaptığı nakildir. "Rabbânî" ve "Rıbbiyy" tâbirleri Kur'ân'da birkaç defa geçer (Âli-İmrân: 3/79, 146; el-Mâide: 5/44, 63). Bunların ikisi de Rabb'e nisbettir. Rabb'e kulluk eden demektir. Râ'nın kesresi ile "Rıbbiyy"; Basra, Bısrıyyun gibi ismi mensûb tagayyurâtındandır. Rabbânî, mürebbî demek olan Rabbân'a nisbet olarak düşünülebileceği gibi, Rıbbiyy de cemâat demek olan Rıbbe'ye nisbet olarak da tahlil edilmiştir. Bâzıları Rabbânî ile Rıbbiyy arasındadır ma'nâ farkı bulunduğunu söylemişlerdir: Ezcümle Ibn Zeyd demiştir ki: Rabbânî vâlî olan imamlar, Rıbbiyy de raiyye'dir ki, rabbe müntesibdirler. Binâenaleyh Rabbânî ve Rıbbiyy ikisi de Rabb'e intisâb ma'nâsını mutazammın olmakla beraber, rıbbe intisâb ile terbiye ve ta'lîm görmüş cemâat; Rabb'e intisâb ile diğerlerini ta'lîm ve terbiye edebilecek yüksek seviyede bulunanlar diye tefrîk edilmek en muvafık ma'nâ olacaktır. Maamâfîh bunların müteradif veya rıbbıyyûn, rabbâniyyûn'dan eam olarak da kullanılması caiz olur (Hakk Dîni, II, 1197).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/229-230.

[27[27]] Bu bütün vâlîler, âmirler, idareciler, öğreticiler... topluluklarına yumuşaklık ve mülâyemetle muamele etmeyi emirdir. Bu hadîs cevâmi'u'l-kelim, yânî çok değerli ma'nâlar toplayan câmialı sözlerdendir. Çünkü dünyâ ve âhiretin hayırlarına şâmil bulunmaktadır. Zîrâ dünyâ ameller yurdu, âhiret karşılık görme yurdudur. Rasûlullah (S) iki darda da âlemlere rahmet olduğunu gerçekleştirmek üzere, dünyâ ile ilgili işlerde kolaylaştırmayı, âhiretle ilgili işlerde hayır va'di ve sürür haberi vermekle emretmiştir (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/230.

13- İlim Ehli İçin Belli Günler Ayıran Kimse Babı

12-....... Ebû Vâil şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R) her perşembe günü insanlara va'z nasîhat edip ders yapardı. Bir kimse kendisine: Yâ Ebâ Abdirrahmân! Vallahi senin bizlere her gün ders yapmanı çok arzu ettim, dedi. Ibn Mes'ûd: Beni sizlere her gün ders vermekten men' eden şey, sizleri usandırmak istemememdir. Ben sizlere va'z vermekte sizin hâlinize uygun vakitler gözetiyorum. Nitekim Peygamber (S) de bizlere usanç gelmesinden endîşe ettiği için, bizim durumumuza uygun zamanlar gözetirdi, dedi.28[28]

14- Bâb: "Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük bir anlayış verir".

13-....... Ibn Şihâb dedi ki: Humeyd ibn Abdirrahmân şöyle dedi: Ben Muâviye ibn Ebî Sufyân'dan hutbe yaparken işittim; şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük bir anlayış verir. Ben (verici değil) yalnız taksim ediciyim. Veren ise Allah'tır29[29]. Bu ümmet Allah'ın (kıyamet) emri zuhur edinceye kadar Allah'ın dîni üzerinde hep sebat edip duracak ve kendilerine muhalefet edenler onlara zarar veremiyecektir"30[30].

15- İlimde İnce Anlayış (ın Fazileti) Babı

14-.......Mücâhid (100) şöyle demiştir: Medîne'ye doğru yaptığımız bir yolculukta Abdullah ibn Umer'e yoldaşlık ettim. Kendisinden bu yolculuğumuzda Rasûlullah'tan tahdîs ederken bir tek hadîsten başka hadîs işitmedim. Kendisi şöyle dedi: Biz Peygamber (S)'in yanında idik. Bir hurma göbeği getirildi. Bunun

---

28[28] Peygamber (S) sahâbîlere bilinen vakitlerde va'z eder, üzerlerine bıkkınlık ve sıkıntı vermekten korktuğu için bütün vakitleri kaplamazdı. Nitekim "Kimse iki uyluğunu toplayıp birbirine yanaştırarak (eziyet verici şekilde) namaz kılmasın " ve "Evvelâ akşam yemeğiyle başlayın, sonra namaz kılın" sözleriyle onları nehyederdi ki, bunlardan maksadı Allah'a tam yöneiı.iekten, namazdan ve niyetten, başka şeylerle meşgul olmamaları idi. Yüce Allah da onu ümmetine çok şefkatli olmakla vasıflayıp, şöyle buyurmuştur:
"Andolsun size kendinizden öyle bir Rasûl gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Müzminlere çok şefekatli, çok merhametlidir" (et-Tevbe: 9/128)(Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/231.

29[29] Bu sözün ma'nâsı şudur: Bana vahy olunan dîn ilmini teblîğ ederken, bâzılarına tahsîs edip de diğerlerinden gizlediğim yoktur. Allah tarafından bana her ne bildirilmiş ise herkese musâvî surette teblîğ ediyorum. Ben ancak bir taksîm ediciyim. Tebliğlerim herkese göre farksız olmakla beraber, bu tebliğler insanlar tarafından farklı derecelerde anlaşılıyor. Çünkü anlayışı veren Allah'tır. Allah'ın verdiği şey, kullarına farklı derecelerde oluyor. Bunun izleri de benim tebliğimden sonra görülüyor. Herkes kısmetini benden alırsa da, veren Allah'tır, ben değilim.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/231-232.

30[30] Bu hadîs üç hükmü şâmildir: Biri, dînde fakîh olmanın üstünlüğü; ikincisi, hakîkatte vericinin Allah'tan ibaret olduğu; üçüncüsü de, bu ümmetten bir kısmının ebediyyen hakk dîn üzerinde bakî olacağıdır. Hadîsin son fıkrası: *"Ümmetimden dâima hakk üzere gâlib ve zahir, muhaliflerinin zarar veremiyeceği bir taife hiç eksik olmayacaktır"* (Alâmetu'n-Nübüvve, Müslim, 53. bâb) hadîsinin ma'nâsına da uygundur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/232.

üzerine: "*Ağaçlardan bir ağaç nevi' vardır ki, onun meseli müslümânın meseli gibidir"* buyurdu. Ben, o hurma ağacıdır deyivermeyi istedim. Fakat bir de baktım ki, oradakilerin en küçüğü benim; onun için sustum. Peygamber, *"O hurma ağacıdır"* buyurdu[31][31].

16- İlimde Ve Hikmette Gıbta Etmek Babı

Ve Umer ibn Hattâb: "Seyyidler olmanızdan önce fakîhler olunuz" dedi[32][32].

15-....... Ben Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İki kişiden başkasına gıbta olmaz: Allah tarafından kendisine mal verilip de hakk yolunda o malı helak etmeğe musallat kılınan kimse, Allah tarafından kendisine hikmet verilip de onunla hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse".

17- **Mûsâ Aleyhi's-Selâmın Deniz (Sâhilin)de Hızır'a Gitmesi İle Yüce Allah'ın: *"Musa ona: Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi' olayım mı? dedi"* (el-Kehf: 18/66) Kavli Babı[33][33]**

16-....... Ibn Şihâb da kendisine bu hadîsi Ubeydullah ibn Abdillah'ın haber verdiğini tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) bir defa Hurr ibn Kays ibn Hısn el-Fezârî ile, Musa'nın arkadaşı hakkında münazaa etmiştir. Bu münazaada İbn Abbâs: Musa'nın arkadaşı Hızır'dır, dedi. Derken onların yanına Ubeyy ibn Kâ'b uğradı. İbn Abbâs onu çağırıp: Ben şu arkadaşımla, Musa'nın buluşmak için yol aramış olduğu arkadaşı hakkında çekiştim. Sen Peygamber (S)'den onun hâlini zikrederken işittin mi? dedi. Ubeyy şöyle dedi: Evet, ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

---

[31][31] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in *"Ağaçlardan bir ağaç nevi' vardır ki..."* sözünü, onun sahâbîlerce bilinmesi yoluyla söylemiş olması yönündendir. İbn Umer bu bilgiyi anlamış, fakat bunu açıklamaktan onu hayası ve küçüklüğü men' etmişti. Bunun bir rivayeti daha önce "ilim Kitâbı"nın başlarında geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/232.
[32][32] Bu bâb ismindeki hasedden maksad gıbtadır. Çünkü hased islâm'da haram kılınmış çirkin bir huydur. Hased, bir kimsedeki ni'metin kendisinde olmasını istemekle beraber, ondakinin yok olmasını arzu etmektir. Gıbta ise, bir kimsedeki ni'metin devamını istemekle beraber, kendisinde de olmasını arzu etmektir. Buradaki hased'in gıbta ma'nâsına olduğunu "Fadâilu'l-Kur'ân"da Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadîs te'yîd etmektedir: "Kur'ân sahibinin gıbta edilmesi babı"; 20. bâb, 46. hadîs. Hz. Umer'in sözü olan ta'lîke gelince, onu ibn Abdi'1-Berr, İbn Sîrîn hadîsinden; o da Ahnef'ten olmak üzere sahîh bir senedle rivayet etmiştir. "Efendiler olmanızdan evvel fakîhler olunuz" demek, efendilik ve başkanlıktan önce, daha küçük yaşlarda iken öğrenip âlimler olunuz; yâhud evlenmeden evvel âlimler olunuz, sonra büyüklük, idarecilik veya kocalık sıfatı, sizlerin üstâd önüne oturup ilim öğrenmenize mâni' olur, demektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/233.
[33][33] Bu bâbdan maksad, ilim tahsili için sefer etmeyi isbâttır. Çünkü ilim için sefer, sahâbîler, tabiîler ve tabiîlerin tâbi'leri zamanında (çok) alışılmış değildi. Onlar ilmi kendi beldelerinin âlimlerinden alıyorlardı. Kitâblar tedvîn edilip de bunlar memleketlere yayılınca, ilim talihleri bir beldeden diğerine sefer ettiler. Artık ilim için sefer etmek onlar arasında âdet oldu. Binâenaleyh musannif Buhârî, sahîh, kavî bir aslı isbât etmiştir iyi anla. (Şah Veliyyullah, Şerhu Terâcimi Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî, s. 13-14).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/234.

"Musa, îsrâîl oğulları'ndan seçkin bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona bir kimse geldi ve: Senden daha âlim bir kimse biliyor musun? diye sordu. Musa: Hayır, bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Allah Musa'ya: Hayır, kulumuz Hızır vardır, diye vahyetti. Musa da onunla buluşmak yolunu taleb etti. Allah da onun için balığı bir alâmet yaptı. (Allah tarafından) kendisine: Balığı kaybettiğin zaman hemen dön. Muhakkak sen ona kavuşacaksın, denildi. Musa deniz içinde balığın izini ta'kîb eder oldu. Musa'nın genç adamı (kendisinden kuşluk yemeğini istediği zaman) Musa'ya: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığı(n hâlini söylemeyi) unutmuşum; onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı, dedi. Buna karşılık Musa genç adamına: İşte bizim arayacağımız bu idi, dedi ve izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. İşte Allah'ın kendi Kitâb'ında kıssa yaptığı şey, onların (Musa ile Hızır'ın) hâlindendir"[34][34].

18- Peygamber(S)'in *"Yâ Allah, ona Kitâb'ı öğret"* Kavli Babı

17-....... Bize Hâlid el-Hazzâ'(141) İkrime(104,7)'den; o da ibn Abbâs(68)'tan tahdîs etti. İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) beni kucakladı da: *"Yâ Allah, ona Kitâb'ı öğret!"* diye dua etti, dedi[35][35].

19- Küçüğün Hadîs İşitip Yüklenmesi Ne Zaman Sahîh Olur?[36][36]

18-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada, dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. O zaman bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim: Ondan sonra saffa girdim. Bu yaptığım işe kimse ses çıkarmadı.

---

[34][34] Mûsâ-Hızır kıssası, Kur'ân-ı Kerîm'in el-Kehf sûresi 60-82. âyetlerinde genişçe anlatılmıştır. Buradaki hadîste vak'aya kısaca temas edilmiş, sonunda Kur'ân'daki tafsilâtına işaret buyurulmuştur. Bunun için hadîs ile âyetler birlikte okununca, Mûsâ-Hızır kıssası daha açık olarak anlaşılır. Bununla ilgili hadîsler Sahîh-I Müslim ve Tercemesi, "Kitâbu'l-Fadâil; Hızır'ın faziletlerinden bir bâb' (c. VII, s. 265-276) da toplanmıştır.

Bu hadîsten, ilim tahsîli için uzak mesafelere kadar sefer etmenin fazileti ve ilimle ilgili daha birçok hükümler istidlal edilir. Musa'nın bu sünnetine uyarak sahabe, tâbiûn ve tabiîlerin tâbi'leri ile, onlardan sonra gelen âlimlerin birçokları dîn ilimlerini cem' edip diyar diyar dolaşmışlardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/235.

[35][35] Peygamber'in bu duasının kabul edildiği gün gibi zahirdir. Çünkü "Reîsu'l-Müfessirîn", "Habru'1-Umme", "Tercemânu'l-Kur'ân", "Sultânu'l-Müfessirîn" gibi yüce lakablarla sahâbîler ve tabiîler arasında şöhret bulmuştur. Bunlar Abdullah ibn Abbâs'ın Kur'ân ile ilgili ilminin çokluğunu gösterdiği gibi, Peygamber'in açık bir mûcizesidir de.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/235.

[36][36] Hadîsin âkil ve baliğ tarafından eda ve teblîğ edilmesi hususunda hiçbir ihtilâf yoktur. Ancak hadîsi yüklenmeye, yânî işitip öğrenmeye gelince, ihtilâma yaklaşmasından sonra, akl edip hayır ve şerri ayırdığı zaman, çocuktan da caiz olur. İşte müellif Buhârî, bunu isbât etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/236.

19-.......Bana Zubeydî(147), Zuhrî'den; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî' (R)'den tahdîs etti. şöyle demiştir: Beş yaşımda iken Peygamber (S)'in bir kerre bir kovadan (ağzına su alıp) yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum.

20- İlim Aramak İçin Sefere Çıkmak Babı

Ve Câbir ibn Abdillah, Abdullah ibn Uneys(54)'ten bir tek hadîsi işitebilmek için bir aylık yola gitti [37[37]].

20-....... Evzâî (88-157) dedi ki: Bize Zuhrî, Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi ki, ibn Abbâs (R) bir defa Hurr ibn Kays ibn Hısn el-Fezârî ile Musa'nın arkadaşı hakkında çekişmiştir. Derken onların yanına Ubeyy ibn Kâ'b uğradı, ibn Abbâs onu çağırıp: Ben şu arkadaşımla, Mûsâ'nın buluşmak için yol aramış olduğu arkadaşı hakkında çekiştim. Sen Rasûlullah'tan onun hâlini zikrederken işittin mi? dedi. Ubeyy şöyle dedi: Evet, ben Peygamber'den işittim; şöyle buyuruyordu:

"Musa, Israîl oğulları'ndan seçkin bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona bir kimse geldi ve: Senden daha âlim bir kimse biliyor musun? diye sordu. Musa: Hayır, bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Allah Musa'ya: Hayır, kulumuz Hızır vardır, diye vahyetti. Musa da onunla buluşmak yolunu taleb etti. Allah da onun için balığı alâmet yaptı. (Allah tarafından) kendisine: Balığı kaybettiğin zaman dön, muhakkak sen ona kavuşacaksın, denildi. Bundan sonra Musa deniz içinde balığın izini ta'kîb eder oldu. Musa'nın genç adamı (kendisinden kuşluk yemeğini istediği zaman) Musa'ya: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığın hâlini söylemeyi) unutmuşum, onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı, dedi. Buna karşılık Musa genç adamına: İşte bizim arayacağımız bu idi, dedi ve izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. İşte Allah'ın kendi Kitâb'ında kıssa yaptığı şey, Musa ile Hızır'ın hâlindendir."

[37[37]] Musannif Buhârî bu ta'lîki, ilim aramak için karada ve deryada sefere çıkmanın fazîletine tenbîh olmak üzere zikretti.
Bu tek hadîsi Buhârî "el-Edebu'l-Müfred"de, Ahmed ile Ebû Ya'la da Müsnedlerinde Abdullah ibn Muhammed ibn Ukayl tarîkinden tahrîc etmişlerdir. Bu Abdullah, Câbir ibn Abdillah'tan şöyle derken işitmiştir: Bana bir kimseden, Rasûlullah'tan işitmiş olduğu bir hadîs ulaştı. Bunun üzerine bir deve satın aldım, sonra yolculuk eşyamı deveme yükleyip, ona doğru bir ay yolculuk ettim. Nihayet Şam'a geldim. O zât Abdullah ibn Uneys'miş. Kapıcısına: Ona

"Kapının önünde Câbir bekliyor" de! dedim.

"Abdullah oğlu Câbir mi?" diye sordu.

"Evet" dedim. Bunun üzerine dışarı çıktı ve benimle sarmaştı. Ben:

"Senden bana, senin Rasûlullah'tan işitmiş olduğun bir hadîs ulaştı. Ben de bunu bizzat işitmeden evvel ölmekliğimden endîşe ettim" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Allah kıyamet günü insanları çıplaklar olarak toplar..."

Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî'nin de bir hadîs için Mısır'a kadar gittiği ve hadîsi dinler dinlemez, ikaamet etmeksizin hemen geriye döndüğü rivayet edilmiştir. Bunun da rivayet zinciri ve tafsilâtı tamâmiyle zabtedilmiştir (Umdetu'l-Kaarî, I, 462-463).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/236-237.

21- İlim Öğrenen Ve Başkalarına Öğreten Kimsenin Fazileti Babı

21-....... Bize Hammâd ibn Usâme (201), Bureyd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Musa (R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın benim vâsıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim, bol yağmura benzer. Bu yağmur kâh öyle bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı suyu kabul eder ve çayır ile bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu (üstünde) tutar da Allah onunla insanları fâidelendirir: Ondan hem kendileri içerler, hem de hayvanlarını suvarırlar, ekin ekerler. Bu yağmur diğer bir nevi' toprağa daha isabet eder ki, düz ve kaypaktır; ne suyu üstünde tutar, ne çayır bitirir. Allah 'in dînini anlayıp da Allah 'm benim vâsıtamla gönderdiği hidâyet ve ilimden faydalanan ve bunu bilip de başkasına bildiren kimse ile, bunu duyduğu vakit kibrinden başını bile kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderilen hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir"[38[38]].

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Ishâk ibn Ibrâhîm (238): "Ve kâne minhâ tâifetun kayyeleti'l-mâe (O topraktan kimi suyu içen bir taifedir)" şeklinde söyledi. "Kaaa" üzerinde su durur olan arazî parçasıdır. "Safsaf" da dümdüz arazîdir[39[39]].

22- İlmin Kaldırılması Ve Cehaletin Meydan Alıp Yayılması Babı

Ve Rabîatu'r-Re'y(136): "Kendisinde herhangi bir ilim bulunan kimsenin kendisini zayi' etmesi (yânî ilmini gizlemesi) lâyık değildir" dedi[40[40]].

22-....... Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

[38[38]] Bu taksîme göre, topraklar da, insanlar da üç kısma ayrılmış oluyorlar:

1. Faydalanan, fayda veren;

2. Fayda veren, faydalanmayan;

3. Ne fayda veren, ne de faydalanan.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239.

[39[39]] Hadîste zikredilen "kîân", "kaaa' " lâfzının cem'idir. O da içinde su durmayıp üzerine yükseldiği arazîdir. "Safsaf" da dümdüz arazîdir. Bu son kelime hadîste yoktur. Ancak bunu istidrâd yoluyla zikretmiştir. Çünkü hadîste gelen lâfızları Kur'ân'dakilerden tefsir etmek Buhârî'nin âdetidir. Kur'ân'da "kaaen safsafen" (Tâhâ: 20/106) vâki' olmuştur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239.

[40[40]] İlmin kaldırılıp cehaletin kökleşmesi kıyamet alâmetlerinden olunca, herhangi ilmî bir mes'eleyi bilenlerin onu meydana çıkarması gerekir, ilmin kaldırılıp cehaletin ortalığı kaplaması, musibetlerden bir musibettir. Buhârî, Rabîatu'r-Re'y'in sözüyle, insanlardan ayrılmak ve benzeri suretlerle hadîs rivayetini terk etmenin ve ilmi tedris etmemenin, ilmin kaldırılması ve cehlin yayılması olduğunu ve bunun da içtimaî ve ferdî bir musibet olduğunu isbât etmiştir. Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân(136)'ın bu sözünü Hatîb, el-Câmi"mde, Beyhakî ise el Medhal'inde Abdu'1-Azîz el-Uveysî'den; o da Mâlik'ten; da Rabîatu'r-Re'y'den olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239-240

"İlmin kaldırılması, cehlin kökleşmesi, şarâbın içilmesi, zinanın çoğalması kıyamet alâmetlerindendir".

23-.......Enes (R) şöyle demiştir: Size öyle bir hadîs söyleyeceğim ki, benden sonra hiç kimse onu size tahdîs edip söyleyemiyecektir: Rasûlullah (S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

*"İlmin azalması, cehaletin meydan alıp yayılması, zinanın meydana çıkıp şayi' olması, elli kadının yalnız bir bakanı olacak derecede kadınların çoğalıp erkeklerin azalması kıyamet alâmetlerindendir"*41[41]

23- İlmin Fazileti Babı

24-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan işittim: *"Uykuda iken bana bir kadeh süt getirdiler. O kadar içtim ki, kanıklık te'sîrinin tâ tırnaklarımdan sızdığını hâlâ duyuyorum. İçtikten sonra artığımı Umer ibn Hattâb'a verdim"* buyuruyordu. Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile yorumladın? diye sordular. *"İlim ile"* cevâbını verdi.42[42]

24- Kendisi Bir Hayvan Veya Diğer Bir Binek Üzerinde Dururken Suâl Soranlara Fetva Ve Cevâb Vermek Babı43[43]

25-.......Abdullah ibn Amr ibn As (R)'tan (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Veda haccında, insanlar sorup öğrensinler diye, Minâ'da durdu. Yanına biri gelip:

- Bilemedim de kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah:

- *Kurbânını kes, günâhı yok,* buyurdu. Diğeri gelip:

- Bilemedim de taş atmadan evvel kurbân kestim, dedi.

- *Taşı at, günâhı yok,* buyurdu.

41[41] Her iki hadîsin "İlmin kaldırılması ve cehlin yayılması" başlığına delâletleri meydandadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/240

42[42] Sütün ilim ile tefsîr edilmesinin vechi, her ikisinin çok fayda vermekte iştirakleri, birinin cesedlere, diğerinin ruhlara salâha sebeb teşkil etmeleridir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/240.

43[43] Yânî bu caizdir; aslı sabittir. Bununla beraber bu zamanda ihtiyatlı olan, müftînin fetva vermek için bir mekânda itmi'nânla ve arkadaşlarıyle müşavere hâlinde olmasıdır.

Bu babın hadîsiyle hayvan üzerinde durma sabit olmamıştır. Lâkin Buhârî, bu hususta başka bir tarîkle Peygamber'in Veda haccında, Minâ'da hayvan üzerinde duruşunun sabit olmasına i'timâd etmiştir. Binâenaleyh, sen bu takriri iyi belle, çünkü bu sana bu kitabın çok yerlerinde fayda verecektir (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/241.

Peygamber'e (o gün taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak, tavaf etmek gibi hacc işlerinden) öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış hiçbir şey sorulmadı ki, cevâbında: *"Yap, günâhı yok"* buyurmasın[44][44].

25- Fetvâ (Talebine) El Ve Baş İşaretleriyle Cevâb Veren Kimse Babı[45][45]

26-.......Bize Eyyûb Sahtiyânî, İkrime'den; o da ibn Abbâs'tan tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Peygamber'e Veda haccında suâl soruldu. Soran kimse: Ben taş atmadan önce kurbân kestim, dedi. Peygamber (S) bu suâle: *"Günâhı yoktur"* diyerek eliyle işaret etti. Soran kimse: Kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah: *"Günâhı yoktur"* diyerek eliyle işaret etti.

27-.......Salim ibn Abdillah şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre (R)'den işittim ki, Peygamber (S): *"îlim kabz olunacak (yânî kaldırılacak) cehalet ve fitneler zuhur edecek, herc çoğalacaktır"* buyurdu. Yâ Rasûlallah, herc nedir? diye soruldu. Rasûlullah, katli kasdeder gibi elini eğip indirerek: *"İşte böyle!"* buyurdu[46][46].

28-....... Bize Hişâm ibn Urve, Fâtıma bintu'l-Munzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den tahdîs etti. Esma (R) şöyle demiştir: (Güneş tutulması zamanında) Âişe'nin yanına gittim, o namaz kılıyordu. Bu insanlara ne oluyor? dedim. (Güneş tutulduğunu anlatmak için) gökyüzüne doğru (başıyle) işaret etti. Meğer insanlar hep namaza durmuşlar. Âişe': "Subhânallâh" dedi. Bu bir âyet mi? diye sordum. Başıyle evet diye işaret etti. Bunun üzerine ben de namaza durdum. Nihayet üzerime baygınlık geldi. (Yanımdaki kırbadan) başıma su dökmeğe başladım. Namazdan sonra Peygamber, Allah'a hamd ve sena edip şöyle buyurdu[47][47]: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki bu makaamımda görmüş olmayayım [48][48]. Bana vahy olundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl'ın

---

[44][44] Hacc menseklerinin -ki taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak ve ifâza tavafı yapmaktır- tertîb üzere edası sünnet midir, yoksa vâcib midir?

İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ibn Hanbel ve daha evvelki imamlardan Ata', Tavus, Mucâhid tertibin sünnetliğine kaail olup, menseklerin hangisi evvel yapılsa, te'hîr edildiğinden dolayı keffâret olan kan akıtmak lâzım gelmez, demişlerdir. Dayanakları da bu hadîs ile benzeri diğer hadîslerdir. İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ve kendilerinden evvel gelen imamlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, İbrâhîm Nahaî, Katâde tertibin vücûbuna, ve tertibi bozanlara kan akıtma keffâretf lâzım geleceğine kaail olmuşlardır. Her iki taraf delillerinin tafsîli, fıkıh kitâblarındadır (Ahmed Naîm).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/241-242.

[45][45] Bu zamanda en ihtiyatlı olan bunun aksi ise de, böyle el ve baş işaretleriyle cevâb vermenin de caiz olduğu sabit oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/242.

[46][46] "Herc", ha'nın fethi ve râ'nın sükûnuyla insanlar fitne, ihtilâl, harb ve kıtal hengâmesine düşmek ma'nâsınadır. Lisânımızda "insanlar birbirine düşüp herc ve merc oldu" ta'bîri vardır... Herc'in lügat ma'nâsı ihtilâl ve karışıklıktır. Kati ma'nâsında kullanılması mecâzendir.

Bunda kişinin eliyle yâhud başıyle yâhud irâdesi anlaşılacak bir şeyle işaret ettiği zaman, bunun caiz olacağına delîl vardır. Inşâallah Kitâbu't-Talâk'ta işaretle boşamanın hükmü ve bu konuda fakîhlerin ihtilâfları gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/242.

[47][47] Güneş tutulması namazından sonra hutbenin müstehâb olduğu bundan anlaşılıyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

[48][48] Buhârî'nin Enes rivayetinde olan küsûf'taki diğer hadîs ile Sahîh-i Müslim'de tasrîh edildiği üzere, o namaz esnasında cennet ile cehennem kıble cihetindeki duvarda Peygamber'in gözlerine temessül etmişti. Yânî o duvar, Peygamber'in gözleri için bir nevi' televizyon ekranı vazifesi görmüştü.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

imtihanlarına benzer yâhud ona yakın -Esmâ'nm bu iki sözden hangisini söylediğini bilmiyorum-[49] bir imtihan geçireceksiniz. (Kabre girmiş kimseye:) Bu adam (yânî Muhammed) hakkındaki ilmin nedir? diye sorulacak[50]. Mü'min yâhud yakîn sahibi olan kimse -Esmâ'nın bu ikiden hangi lâfzı söylediğini bilmiyorum- : O zât Muhammed'dir. O Allah 'in Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de da'vetine icabet ettik ve O'na uyduk. O zât Muhammed'dir diyecek. Bu söz üç kerre tekrarlanacak. Ondan sonra o kimseye: Yat da rahatça uyu, o zâtın peygamberliğine kesin surette inanmakta olduğunu bildik, denilecek. Münafık yâhud kalbinde şübhesi olan kimseye -Esmâ'nın bunlardan hangisini söylediğini bilmiyorum- gelince, o (suâle karşı): Ben bilmiyorum, işittim, insanlar birşeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, cevâbını verecek"[51].

26- Peygamber(S)'in Abdu'l-Kays Hey'etini, Îmâni Ve İlmi Belleyip Ezberlemeleri Ve Bunu Arkalarındaki Kimselere Haber Vermeleri Üzerine Teşvik Eylemesi Babı

Mâlik ibn Huveyris(R-94): Peygamber (S) bizlere: *"Ailelerinizin yanına dönünüz ve öğrendiklerinizi onlara öğretiniz!"* buyurdu, dedi[52].

29-....... Bize Şu'be, Ebû Cemre'den tahdîs etti. Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs ile insanlar arasında tercemânlık yapıyordum. İbni Abbâs (R) şöyle dedi: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber'e geldi. Peygamber:

- *Hey'et kimlerdir, yâhud cemâat kimlerdir?* diye sordu.

- Biz Rabîa kabîlelerindeniz, dediler.

- *Hoş geldiniz. Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin,* buyurdu. Onlar:

---

[49] Bu şekk, Esmâ'nm lâfzı hakkında ara yerdeki râvînin şekkidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

[50] Bu suâl ve imtihanı edenler Münker ve Nekîr adlarındaki iki melektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/244.

[51] Başlığa uygunluğu, içinde baş ile işaret etme bulunması yönündendir. Lâkin bu Âişe'nin fiilindendir. Bâzıları, bu fiil Âişe üzerinde mevkuf (yânî durdurulmuş) olur demişlerse de, merfû' hadîs hükmündedir. Çünkü Âişe, Peygamber'in arkasında namaz kılmakta idi. Peygamber de namaz içinde olsa bile arkasını görür idi...
Güneş ve ay tutulması zamanları dakîkası dakikasına, hattâ saniyesi saniyesine erbabı tarafından evvelce hesâb ile haber verilebilir tabiî hâdiselerden oldukları için, vukua gelmelerinden korkuya ne mahal vardır? demek de olmaz. Çünkü bu kâinat nizâmının bozulma günü demek olan kıyametin kıyamı vaktinin, evvelden hesâb ve ta'yîn edilmiş bu gibi hâdiselerle birlikte vuku' bulmayacağına hiçbir aklî delîl yoktur. Fakat O en büyük hâdisenin halleri hakkında: *"... Ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman"* (el-Kıyâme: 75/9) âyetinden anlaşılacağı üzere, kıyamet alâmetlerinden olarak bu kabîl bâzı felekî görünüşlerin meydana geleceği sâdık haberci tarafından da haber verilmiştir. Buna mukaabil *"Kıyametin subûtunun ne zaman olduğunu sana sorarlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabb'imin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklere de, yere de ağır basmıştır. O sizlere ancak apansızın gelir..."* (el-A'râf: 7/187) âyetindeki sarahatten dolayı apansızın kopacak olan kıyametin de vakti ta'yîn üzere bilinmediği için güneş ve ay tutulmalarını yalvarma, dua, niyaz ve ibâdet vesilesi sayarak namaza koyulmak, îmân ehline göre pek tabiî bir keyfiyettir.. (Tecrîd Ter., I, 74).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/244.

[52] Mâlik ibn Huveyris'in bu sözü, Buhârî'nin "Namaz, Edeb ve Vahidin Haberi" kitâblarında getirdiği meşhur hadîsin bir parçasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/245.

- Bizler sana uzak bir yerden geliyoruz. Seninle bizim aramızda Mudarr kâfirlerinden şu cemâat vardır. Biz sana yalnız haram ayda gelebiliriz. O hâlde bize bir şey emret de geride kalanlarımıza haber verelim; o sebeble de cennete girelim, dediler.

Rasûlullah onlara dört şey emretti, dört şeyden de nehyetti. Rasûlullah onlara yalnız azîz ve celîl olan Allah'a îmân etmeyi emrettikten sonra:

- *Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir bilir misiniz?* diye sordu.

- Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dediler. Rasûlullah:

- *Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna şehâdet etmek, namazı ikaame, zekâtı eda etmek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini vermenizdir,* buyurdu. Kezâlik onları dubbâ, hantem ve muzeffet denilen kaplardan nehyetti. Şu'be dedi ki; İbn Abbâs belki nakîr, belki de mukayyer dedi. Sonra Rasûlullah:

- *Bu emrimi ezberleyin ve onu arkanızda kalanlara haber veriniz,* buyurdu [53][53].

27- (Bir Şahsa) Vâki' Olan Bir Mes'eleyi Sormak İçin Sefer Etmek Ve Ehline De Öğretmek Babı

30-.......Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Umer ibnu Saîd ibn Ebi'l-Hasen haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, Ukbe ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti ki, bu Ukbe ibnu'l-Hâris (R), Ebû İhâb ibn Azîz'in kızı ile evlenmişti. Derken yanına bir kadın geldi ve: Ukbe'yi de, evlendiği kadını da ben emzirdim, dedi. Ukbe o kadına: Ne senin beni emzirdiğinden haberim var, ne de evvelce bunu bana söylediğinden, cevâbını verdi. Müteakiben hayvanına binip Medîne'ye Rasûlullah'a gitti ve mes'elenin hükmünü ondan sordu. Rasûlullah (R): *"Bir kerre (senin onun kardeşi olduğun) söylenmiş bulunduğu hâlde (o kadınla evlilik) nasıl olur?"* buyurdu. Bunun üzerine Ukbe o kadından ayrıldı, o da başka bir kocaya vardı[54][54].

28- İlim (Edinmek) Hususunda Nevbetleşmek Babı

[53][53] Bu hadîsin bir rivayeti "Imân Kitabı" 40. babında geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/246.

[54][54] Başlığa uygunluğu "Bineğine binip Medîne'ye Rasûlullah'a gitti ve mes'elenin hükmünü ondan sordu" sözünde olduğu açıktır. Bunun birer rivayeti "Şahâdetler" ve "Nikâh"ta da gelecektir. Bundan, temiz insanın töhmetli durumlardan çekinmesi vâcib olduğu, ilme hırslı olmak ve Allah'a yaklaştırıcı olan nev'inin tercîh edilmesi, emzirici kadının köle de olsa tek başına şahadetinin bâzı hâllerde caiz olabileceği gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/246-247.

31- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi. H Ebû Abdillah Buhari der ki, İbnu Vehb şöyle dedi: Bize Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Ebî Sevr'den; o da Abdullah ibn Abbâs'tan; o da Umer ibn Hattâb'dan haber verdi: Umer (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan bir komşum ile beraber Benû Umeyye ibn Zeyd yurdunda oturuyor idim. Bu yurd Medine'nin Avâlî denilen yüksek semtindedir. (Bir şey öğrenmek ümidiyle) Rasûlullah'ın yanına nevbetleşe inerdik. Bir gün o iner, bir gün ben inerdim. Ben indiğim zaman o gün vahy ve sâireye dâir ne duyarsam, haberini komşuma getirirdim. O da indiği zaman böyle yapardı. Ensârî arkadaşım bir defa nevbetinin gününde idi. Dönüşünde kapımı pek şiddetli çalarak: O burada mı? diye sordu. Ben ürktüm55[55]. Yanına çıktım. Büyük bir iş meydana geldi, dedi. (Umer der ki: Ben zâten böyle birşey olacağını zannedip duruyordum. Sabah namazını kılınca giyinip kuşandım. Sonra Medîne'ye inip) Hafsa'nın yanına girdim. Baktım ki ağlıyor. Rasûlullah (S) sizleri boşadı mı? diye sordum. Bilmiyorum, dedi. Ondan sonra Rasûlullah'm yanına girdim. Ayak üstü durduğum yerden: Zevcelerini boşadın mı? dedim. "Hayır" dedi. Bunun üzerine ben de Allâhu ekber dedim.56[56]

29- Öğüt Verme Ve Öğretme Sırasında Hoşlanmadığı Bir Şey Gördüğü Zaman Öfkelenmek Babı

32-.......Ebû Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir kimse geldi ve:

- Yâ Rasûlallah! Fulânca bize (namaz kıldırırken) o kadar uzatıyor ki, adetâ namazı terkedecek gibi oluyorum, dedi. Peygamber(S)'i hiçbir mev'ıza da o günkü kadar gadablı görmedim. Bu şikâyet üzerine Rasûlullah: *"Ey insanlar! Sizler nefret ettiricilersiniz. Her kim insanlara namaz kıldırırsa namazı hafifletsin. Çünkü cemâatin içinde hasta olanı, zayıf olanı ve iş güç sahibi olanı vardır"* buyurdu.

33-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R-72,78)'den (o şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'den lukatayı (yânî yitik malı) sordu. Peygamber (S):

55[55] Umer'in ürkmesi -diğer rivayetlerde beyân edildiği üzere-, o sıralarda Gassânîler'in Medîne'ye hücuma hazırlandıkları insanların ağızlarında yaygın bulunduğundan dolayı idi. Ensârî arkadaşı telâş ile kapıya gelince, birdenbire Gassânîler'in ansızın hücumlarına uğramış olduklarını sanmıştı.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/247.

56[56] Meydana gelen ve Umer'i bu kadar alâkadar eden mühim iş, Peygamber'in zevceleri hakkında bir ay müddetle îlâ (yânî bir ay müddetle görüşmemeye yemîn) etmesi ve bu îlâ'nın sahâbîler arasında boşama zannedilmiş olması idi. Hz. Umer, kızı Hafsa dolayısıyle bu işin evveliyyâtına vâkıf olduğu için, buradaki metinden hâriç olarak kavs içine alınan "Ben zâten..." sözünü söylemişti, îlâ müddetinin sonunda el-Ahzâb: 28-29. âyetleri nazil olarak, zevcelerin hepsi Allah, Rasûl, âhiret yurdu ile dünyâ hayât ve zîneti ve Rasûl'den ayrılma arasında muhayyer kılınmışlar, ve hepsi birinci şıkkı ihtiyar etmişlerdir.

Bu hadîsten: ilim aramaya hırs göstermek, ilim talibinin kendi maişeti ve ilim aramaya yardım görebileceği hususlara bakıp düşünmesi, vâhid haberinin kabulü, ve sahâbîlerin mürselleriyle amel etmenin cevazı, sahâbîlerin Peygamber'den işittiklerini birbirlerine haber verir ve "Rasûlullah şöyle buyurdu" diyerek, bunu müsned gibi yapar oldukları, çünkü içlerinde yalancı ve güvenilir olmayan bir kimse bulunmadığı; izin istemek için kapıya vurup tıklatmanın cevazı; babaların kızları yanına kocalarından izin istemeden girmeleri ve kocalarıyle zevciyyet işleri hakkında teftîş ve araştırma yapmalarının cevazı; ve ilim elde etmek için arkadaşlarıyle nevbetleşmenin ve bununla meşgul olmanın cevazı gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/248.

- Bağını yâhud kabını, kılıfını belle, sonra onu ötekine berikine bir sene bildir, tanıt. Ondan sonra onu kullan. Ondan sonra da sahibi çıkarsa yine ona ver, buyurdu.

O zât:

- Yitik deve de (böyle mi)? diye sordu.

Rasûlullah o kadar öfkelendi ki, yanakları yâhud yüzü kızardı ve:

- Ondan sana ne? Su tulumunu, ayakkabısını beraberinde taşır. (Muhtaç oldukça) su başına gelir, ağaçlardan otlar. Onu sahibi buluncuya kadar kendi hâline bırak, buyurdu.

O zât:

- Yâ yitik davara ne buyurursun? dedi.

- O yâ senindir, yâ kardeşinindir, yâ kurdundur 57[57], buyurdu.

34-.......Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber(S)'den hoşlanmadığı bâzı şeyler soruldu. Bu gibi suâller çoğaltılınca öfkelendi. Ondan sonra insanlara hitaben:

- Bana istediğinizi sorun! buyurdu.

Birisi kalkıp:

- Benim babam kimdir? dedi 58[58].

- Baban Huzâfe'dir, buyurdu. Bir diğeri kalkıp:

- Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? dedi.

- Şeybe'nin azadlısı Salim'dir, buyurdu.

Umer ibn Hattâb Peygamber'in yüzündeki öfkeyi görünce:

- Yâ Rasûlallah! Biz azîz ve celîl olan Allah'a tevbe ediyoruz, dedi 59[59].

57[57] Yânî onu sen ve başkası tutup almazsa, onu kurt yer demektir. Bu ifâde, deve hâriç, davar kısmını tutup muhafaza etmeye bir izindir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/249.
58[58] Bu zât, Kisrâ'ya sefîr olarak gönderilen Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî el-Muhâcirî'dir. Müslim'in rivayetine göre bu Abdullah, babasından başka bir babaya nisbet edilir ve biriyle kavga ettikçe "fulânın oğlu" diye ayıblanırdı. Annesi böyle bir suâl sorulduğunu işitince: Senden daha fena evlâd görmedim. Ananın câhiliyyet günlerinde kadınların irtikâb ettiği şeylerden birini irtikâb etmediğini nereden biliyordun? Ya ananı, âlem nazarında rüsvây edeydin iyi mi olurdu? diye azarlamış. O da cevaben: Vallahi eğer beni bir zencî köleye ilhak etmiş olaydı, onu baba kabul eder, Kureyşli olmak da'vâsından vazgeçerdim, demiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/250.
59[59] Buradaki her üç hadîsin başlığa delâletleri gizli değildir.

30- İmâmın Yâhud Muhaddisin Huzurunda Önünde İki Dizi Üzerine Çöken Kimse Babı

35-.......Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verip şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik(R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) çıktı. (Kendisine hoşlanmadığı bâzı şeyler soruldu; bu suâlleri çoğalttılar; bundan dolayı öfkelendi de, *benden sorunuz* dedi). Abdullah ibn Huzâfe ayağa kalkıp:

- Benim babam kimdir? dedi. Rasûlullah:

- *Baban Huzâfe'dir,* buyurdu.

Ondan sonra Rasûlullah *"Bana sorunuz"* demeyi çoğaltınca, Umer, iki dizi üstüne çökerek:

- *Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i Peygamber olarak kabul ve tasdîk ettik,* dedi.

Bunun üzerine sükût buyurdu60[60].

31- Anlaşılması İçin Sözü Üç Defa Tekrar Eden Kimse Babı

Rasûlullah: *"İyi dinleyin! Bir de yalan söylemektir"* dedi ve bu sözü durmadan tekrar ediyordu. Ve İbn Umer: "Peygamber üç defa *"Tebliğ ettim mi?"* diye söyledi, dedi61[61].

36-.......Bize Sumâme ibn Abdillah, dedesi Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir söz söylediği zaman, iyice anlaşılsın diye üç kerre tekrar ederdi. Keza bir kavmin yanına gelip selâm verdiği zaman da üç kerre selâm verirdi62[62].

60[60] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Müslim'deki rivayette Rasûlullah bu hitabesinde: "Her kim bana bir şey sorarsa muhakkak haber vereceğim, babasının kim olduğunu sorsa bile" buyurmuş. Abdullah ibn Huzâfe ile Sa'd ibn Salim bunun üzerine ayağa kalkıp, babalarının kim olduğunu sormuşlardır... Bu sırada Rasûlullah'tan daha başkaları da bir takım sorular sorup cevâblarını almışlardır. Taberî rivayetinde: Umer kalkıp Rasülullah'a doğru gitti. Mübarek ayağını öptü ve: "Biz câhiliyyetten kurtulalı çok olmadı, bizi afvet, Allah seni afvetsin" dedi, denilip Umer'in Peygamber'in öfkesini yatıştırıncaya kadar çalıştığı haber verilmiştir.

Umer'in bu sözleri son derece câmialı, vecîz ve kesin bir düstûr şeklinde İslâm îmânının ikrarıdır.

Bu hadîsi Ahmed Naîm şöyle de terceme etmiştir: "Allah'ın Rabb'ımız olduğuna, İslâm'ın dînimiz olduğuna, Muhammed'in Peygamber olduğuna râzî olduk, dedi. Bunun üzerine öfkesi geçip sükût buyurdu" (Tecrîd Ter., I, 80. haşiye).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/251.

61[61] Bâb ismindeki birinci ta'lîk, "Kitâbu'ş-Şehâdât"ta tamâmını vaslettiği hadîsin bir parçasıdır. Yalan sözden sakınma el-Hacc: 22/30. âyette, İbn Umer'den yapılan ta'lîk ise Veda haccı hutbesi hadîsinin'son parçasıdır.
Bâb isminin birinci kısmı, öğretme ve ta'lîm sırasında bâzı sözlerin iyice anlaşılması için tekrar tekrar söylenmesini ifâde ediyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/251.

62[62] "Bir kavmin yanına geldiği zaman" ifâdesinde "zaman" sözünün zahiri umûm için demektir. Lâkin burada bâzı vakitler ma'nâsındadır. Yânî topluluk kalabalık olduğu zaman, Peygamber yanlarına geldiğinde, topluluğun üç tarafına ayrı ayrı selâm verirdi, demek olabilir; yâhud da isti'zân selâmı olabilir. Sarihler başka tevcihlerde de bulunmuşlardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/252.

37-....... Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Yûsuf ibn Mâhek'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Yaptığımız yolculukların birinde Rasûlullah (S) geride kalmıştı da sonradan bize yetişmişti. O sırada ikindi namazı vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı (mesh eder gibi az su ile yıkamaya) başladık. Bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yâhud üç kerre: *"Cehennemde yanacak ökçelere yazık!"* 63[63] diye nida etti.

32- Kişinin Kendi Tasarrufunda Bulunan Dişi Hizmetçisine Ve Ehline İlim Öğretmesi Babı

38-.......Âmir eş-Şa'bî dedi ki: Bana Ebû Burde, babası Ebû Musa'dan tahdîs etti. Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu:

"Üç kişinin ikişer ecri vardır: Bunlardan biri Kitâb ehlinden olup da hem kendi peygamberine, hem de Muhammed'e îmân eden kimsedir. Diğeri köle edilmiş bir kuldur ki, hem Allah'ın hakkını, hem de efendilerinin hakkını eda ettiğinde (o da iki ecre nail olur). Üçüncüsü öyle bir kimsedir ki, yanında tasarruf edeceği bir câriye bulunur da onu edeblendirir, amma (şiddetten uzak olarak) güzel güzel edeblendirir, ve onu iyice öğretir, lâkin (yine rıfk ile) güzel güzel öğretimini tamamlar, bundan sonra da onu hürriyete kavuşturup onunla evlenir. İşte boylesinin de iki ecri vardır".

Bu hadîsi söyledikten sonra Âmir eş-Şa'bî, kendi muhatabına: İşte bu bilgiyi biz sana hiçbir bedel istemeksizin veriyoruz. Hâlbuki vaktiyle Peygamber zamanında bundan küçük bir mes'ele için tâ Medîne'ye kadar bineğe binilip yolculuk edilirdi, dedi64[64].

33- İmâmın Kadınlara Va'z Vermesi Ve Onlara İlim Öğretmesi Babı

39-....... Bize Şu'be, Eyyûb'dan tahdîs etti. Eyyûb: Ben Atâ'dan işittim, dedi. Ata: Ben îbn Abbâs'tan işittim, dedi. ibn Abbâs (R): Ben Peygamber (S) üzerine şehâdet ediyorum, dedi. Yâhud Ata da: Ben ibn Abbâs üzerine şehâdet ediyorum, demiştir: Rasûlullah (mescidde va'z ettikten sonra) kadınlara duyuramadım zannıyle yanında Bilâl olduğu hâlde (erkek saflarından) çıktı. Kadınlara va'z ederek onlara sadaka

---

63[63] Hadîsin bir rivayeti ayniyle bu isnâdla "ilim Kitabı", "ilimde ses yükseltme bâbı"nda geçmişti. Ancak orada Ebu'n-Nu'mân'dan; o da Ebû Avâne'den.. senediyle sevk etmişti. Burada ise; Müsedded'den; o da Ebû Avâne'den şeklindedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/252.

64[64] Sondaki bu sözler, hadîsin râvîsi, tabiî büyüklerinden Âmir eş-Şa'bî'nin sözüdür. Bunu kendisine böyle bir mes'eleye dâir suâl soran bir Horâsânlı'ya söylemiştir. Bununla öğretme ücreti istemeyip, sâdece öğretme ve teblîğ etme sevabını ifâde etmiş oluyor.

Hadîsin bâb ismine mutabakatı, köleler hakkında hadîsin nassı ile, hürr olan aile ferdleri hakkında kıyâs iledir. Çünkü hürr olan aile ferdlerine Allah'ın farzlarını ve Rasûl'ünün sünnetlerini öğretmeğe olan i'tinâ, kölelere öğretmekteki i'tinâdan daha kuvvetlidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/253.

vermeyi emretti. (Sözleri o kadar te'sîr etti ki) kadınların kimi (kulaklarmdaki) küpeyi, kimi (parmağındaki) yüzüğü çıkanp atmağa başladılar. Bilâl de onları eteği içine topluyordu.

Ve Ismâîl (194), Eyyûb'dan; o da Atâ'dan diye söyledi. Ata da: îbn Abbâs'tan söyledi, îbn Abbâs: Ben Peygamber üzerine şehâdet ediyorum ki... demiştir[65][65].

34- Hadîs Öğrenmeyi Şiddetle Arzu Etmek Babı

40-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir kerre: Yâ Rasûlallah! Kıyamet gününde senin şefaatinle en ziyâde mes'ûd olacak insan kimdir? denildi [66][66]. Rasûlullah (S): *"Yâ Ebâ Hureyre! Hadîs bellemek için sende gördüğüm şiddetli arzuya göre, bu hadîsi senden evvel kimsenin bana sormayacağını zâten tahmin ediyordum. Kıyamet gününde halk içinde şefaatimle en ziyâde mes'ûd olacak kimse kalbinden -yâhud içinden-hâlis olarak La ilahe ille'llah.. diyendir"* buyurdu [67][67].

35- İlim Nasıl Kabz Olunacak Bâbı

Ve Umer ibn Abdilazîz (101), Ebû Bekr ibn Hazm(102)'a şöyle yazdı: "Bak Rasûlullah'ın hadîsinden ne bulursan yaz. Zîrâ ben ilmin yok olmasından ve âlimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum. Zabt esnasında Peygamber'in sözünden başkası kabul edilmesin. Bir de (âlimlere söyleyin) ilmi ifşa etsinler (yânı meydana koysunlar; gizlemesinler, herkese söylesinler). Kezâlik âlimler (muayyen yerlere) otu-

---

[65][65] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bununla kadınlara va'z vermenin, onlara âhireti ve islâm hükümlerini hatırlatmanın, sadaka vermeye teşvîk etmenin müstehâblığı sabit oluyor. Peygamber'e ve ailesine sadakanın haram olduğu ma'lûmdur. Bu sadakalar, münâsib yerlere sarfedilmek üzere toplanırdı.

Hadîsin sonundaki ifâde Buhârî'nin ta'lîkidir. Çünkü İsmâîl ibn Uleyye, Buhârî'nin doğum yılı olan 194 yılında vefat etmiştir. Buhârî bu ta'lîkle İsmail'in Eyyûb'dan: onun da Atâ'dan; onun da îbn Abbâs'tan rivayet ettiğini göstermek istedi. Bir de burada kesin olarak İbn Abbâs, Peygamber üzerine şehâdet etmiştir. Binâenaleyh şehâdet lâfzı, yalnız İbn Abbâs'ın kelâmından olduğu da gösterilmiştir. Sonra Buhârî, bu ta'lîkı, "Kitâbu'z-Zekât"ta da Mümil ibn Hişâm'dan; o da İsmail'den olmak üzere mevsûlen tahrîc etmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/254-255.

[66][66] Bir rivayette "Kultu = Dedim", bir yerinde "Kaale = Dedi"; burada da "Kîle = Denildi" tarzında gelmiştir. Bu suâli soranın Ebû Hureyre olduğu hadîsin devamından açık olarak anlaşılmaktadır. "Kile" ve "Kaale" rivayetleri tashîf gibi görünüyor. Sîn ve noktalı ha ile Musahhaf Hadîs, kelimelerindeki bâzı harflerin noktalarını değiştirmek suretiyle yanlış rivayet edilen hadîsdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/255.

[67][67] La ilahe ille'llâh tan sonra Muhammed Rasûlullah sözü vardır. Bunlar birbirini tamâmlar ve ikisi asla ayrılmazlar.

Peygamber'in şefâatından faydalanmayacak ferd yoktur. Peygamberimiz bütün insanlığın dehşet yerinden rahat bulması için umûmî bir şefaatçi olduğu gibi, bâzı kâfirlerin azablarının hafifletilmesi, cezaya hakk kazanan bâzı mü'minlerin cehennemden kurtulması, cehenneme girmiş mü'minlerin kurtulması, bâzı mü'minlerin hesâbsız, azâbsız cennete girmesi, keza cennete giren mü'minlerin derecelerinin yükselmesi için çeşit çeşit şefaatleri vardır. Bu şefaatler içinden en ziyâde faydalanacakların muhlis mü'minler olduğunda şübhe yoktur.

Hadîsten: İlim ve hayra hırslı olmak, çünkü hırslı kişiyi bu hırsı, gizli mes'eleleri ve ince ma'nâlan araştırmaya ulaştırır; âlimin öğrencisini iyi düşünüp, onun ilim içtihadında daha araştırıcı olması için, onu buna tenbîh etmesi; âlimin kendisine soruluncaya kadar ilimden sükût etmesi ilmi gizlemek gibi olmayacağı; Ebû Hureyre'nin hadîs ve ilim öğrenmekteki hırsı ve fazîleti; hitâb sırasında künyenin cevazı gibi hükümler alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/255-256.

rarak ders versinler ki bilmeyenlere öğretilmiş olsun. Zîrâ ilim gizli bir şey hâline getirilmedikçe yok olmaz".

Bize bu Umer ibn Abdilazîz hadîsini "Âlimlerin göçüp gitmesi" sözüne kadar Âlâ ibn Abdi'l-Cebbâr (214) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulazîz ibnu Müslim (167), Abdullah ibnu Dinar'dan böylece tahdîs etti *68[68]*..

41-....... Bana Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'tan tahdîs etti. Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: (Veda haccında) Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Allah, ilmi kullarından çekip çıkarmak (yânî silmek) suretiyle değil, âlimleri kabz etmek suretiyle kabz edecektir. Nihayet hiç bir âlim kalmayınca, halk bir takım câhil kimseleri kendilerine başkanlar edinirler. Bunlara bir takım suâller sorulur, onlar da ilimleri olmadığı hâlde fetva verirler de hem kendileri dalâlete düşerler, hem halkı dalâlete düşürürler"69[69]

Firabrî (320) şöyle der: Bize Abbâs ibn Fadl el-Herevî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Hişâm ibn Urve'den yukarki Mâlik hadîsi tarzında tahdîs etti 70[70]

36- Bâb: İlim (Öğretmek)de Sırf Kadınlar İçin Gün Tâ'yîn Edilir Mi?

42-....... Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Bir defa kadınlar Peygamber'e:

- Senin sözünü dinlemekte erkekler bize galebe ediyorlar, binâenaleyh kendiliğinden bize bir gün tahsîs et, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, kadınlara kendileriyle buluşacağı bir gün va'd ve ta'yîn etti. Kadınlar o ta'yîn edilen günde Peygamber'in yanına geldiler. O da kendilerine va'z etti ve onlara bâzı şeyler emretti.

68[68] Buharı bu isnâdla Umer ibn Abdilazîz'in bu eserini "Âlimlerin göçüp gitmesi" sözüne kadar mevsûl olarak rivayet ettiğine işaret etmiştir. "Zehâbe'l-ulemâ" sözünden sonrasının Umer ibn Abdilazîz'in kelâmından olması, velâkin bu rivayete girmemiş bulunması da muhtemildir; onun kelâmından olmaması da muhtemildir. Bu ikinci ihtimâl daha zahir olandır. Ebû Nuaym da el-Mustahrac'da bunu tasrîh etmiştir. Böyle olduğu takdirde bu söz Buhârî'nin kelâmından olur ki, onu Umer ibn Abdilazîz'in sözü bittikten sonra, onun arkasından getirmiş-tir(Aynî).

Ebû Nuaym Târîhu Isbahân'da bu kıssayı şu lâfızla rivayet etmiştir "Umer ibn Abdilazîz -Allah ondan râzî olsun- bütün memleketlere 'Rasûlullah(S)'ın hadîsine bakınız ve onu toplayınız!' diye yazdı".
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/256.
69[69] "Bunun ma'nâsı şudur: Allah, ilmi kendilerine ihsan ettikten sonra kullarından çekip çıkarmaz. Onlara kendisini bilmeğe ve şeriatını yaymağa götürücü olan ilim hususunda hibe ettiği şeyleri geriye almaz. Lâkin Allah'ın ilmi çekip alması, âlimlerin öğretim yapmayarak kendi ilimlerini zayi' etmeleri suretiyle olur, nihayet geçen âlimlere halef olacak hiçbir âlim bulunmaz, işte Peygamber böylece bütün hayırların kabz olunacağını haber vermiştir"(İbn Battal).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/257.
70[70] Bu kısım, râvînin Buhari üzerine yaptığı ziyâdelerdendir. Bu kabîl ziyâdeler çok azdır. Kuteybe rivayeti olan bu ziyâdeyi İmâm Müslim, Sahihinde tahrîc etmiştir (ibn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/257.

Kadınlara söylediği sözler arasında: *"İçinizden hiçbir kadın yoktur ki, çocuklarından üçünü (âhirete kendinden) evvel yollasın da cehenneme karşı onun için bir siper peyda olmasın "* sözü vardı. Kadınlardan biri:

- İki çocuk da (öyle değil mi)? dedi. Rasûlullah (S):

- *İki dânesi de (öyledir),* buyurdu.

43-.......Bize Şu'be, Abdurrahmân ibni'l-Esbahânî'den; o da Zekvân'dan; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den; o da Peygamber(S)'den yukarıki hadîsi tahdîs etti.

Ve yine Şu'be, Abdurrahmân ibni'l-Esbahânî'den rivayet etti. Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben Ebû Hâzım'dan işittim, o da Ebû Hureyre'den: Rasûlullah (mukayyed olarak): *"Bulûğ çağına ulaşmamış üç çocuk"* buyurmuştur71[71].

37- Birşey İşitip De Anlayamayan Kimsenin, O Şeyi Öğrenmek İçin İşittiği Zâta Tekrar Müracaat Etmesi Babı

44-.......Bize Nâfi' ibn Umer (124) haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Muleyke tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber'in zevcesi Âişe, bilmediği herhangi birşeyi işitse, öğrenmek için muhakkak Peygamber'e müracaat ederdi. Bu cümleden olarak Peygamber (S): *"Kim hesaba çekilirse azâb edilmiş olur"* buyurdu. Âişe dedi ki: Bunun üzerine ben: Allah Taâlâ *"îşte böylesi kolay bir hesaba çekilir"* (el lnşikaak: 84/8) buyurmuyor mu? dedim. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Peygamber: *"Bu senin dediğin ancak arzdır, yoksa her kim ince hesaba çekilirse helak olur"* buyurdu 72[72].

71[71] Yânî Şu'be bu hadîsi Abdurrahmân'dan, biri Ebû Saîd'e, diğeri de Ebû Hureyre'ye ulaşan iki senedle rivayet etmiş oluyor. Ebû Hureyre hadîsinde "Bulûğ yaşına varmış üç çocuk" diye mukayyed olarak gelmiş bir ziyâde vardır.

Hadîsler, başlıktaki sorunun müsbet cevâbını teşkîl etmişlerdir. Bundan kadınların dîn işlerini sormaları ve bu hususta ve ihtiyâçları olan diğer hususlarda erkeklerle konuşmaları cevazı alınmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/258.

72[72] "Arz"dan maksad, amelleri tartılmak üzere insanların mîzâna, yâhud amellerin sahihlerine arz olunmasıdır ki, arz günündeki hesâb, ashâbu'l-yemîn (yânî sağcılar) denilen mes'ûdlar hakkında pek kolay geçeceği, Kur'ân'ın nassı ile bilinmiştir. Bu sağcılar muhasebeye ma'rûz kaldıkları gün, gufran ile müjdelenmiş ve amellerinin kendilerine arzında taksîrâtlarıyle beraber nail oldukları büyük ni'metlere muttali' olacaklardır. Mağfiret müjdesine bitişik olmayan muhasebe ise ağırdır. Hasenattan zannolunan nice amellerin kabul edilmediği, hesâb münâkaşası esnasında tebeyyün edeceğinden, bu münâkaşa azaba götürücü yâhud başa baş selâmete erişilse de, münâkaşanın kendisi azâb olmuş olur (Tecrîd Ter., I, 85).

"İyi bil ki Peygamber(S) burada muhasebenin iki nevi' olduğuna işaret etti. Biri lugavî muhasebe ki, bu Kur'ân'da hisâben yesîren (= kolay muhasebe) diye vasıflandırılandır, ikincisi örfî olandır. O da münâkaşadan ibarettir. Peygamber'in bu kelâmında murâd edilen, işte bu münâkaşa ma'nâsma olan muhasebedir.

Sonra şunu da bil ki, Peygamber (S) bu hadîste bizleri fıkıh usûlü bahislerinden büyük bir bahse irşâd etmiştir. O da Kitâb ve sünnetten muhtelif görünen iki şey arasını birleştirme yoludur" (Şah Veliyullah Dihlevî, Şerhu Tercâmi Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî, s. 15).

Bu hadîsten: Âişe'nin fazileti, öğrenmeğe ve tahkîka olan hırsı, Rasûlullah'ın kendisine tekrar tekrar müracaat edilmesinden sıkılmaz olduğu; hesaba çekilmenin ve günâhların arz edilip gösterilmesinin isbâtı; kıyamet günü azabın isbâtı; münazara etmenin, sünnet ile Kitâb'ı mukaabele etmenin cevazı; hesaba çekilmede insanların farklı oluşları gibi hükümler alınmıştır (Aynî).

38- Bâb: ***"Hâzır bulunup şâhid olanlar gaaib olanlara ilmi tebliğ etsin".*** **Bunu İbn Abbâs, Peygamber(S)'den söyledi [73][73].**

45-....... Bana Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Saîd el-Makburî, Ebû Şurayh(R-68)'den tahdîs etti. Ebû Şurayh Huzâî, Amr ibn Saîd ibni'1-Âs'a Mekke'ye Abdullah ibn Zubeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle dedi: Ey Emîr, Mekke fethinin ertesi günü Rasûlullah(S)'ın ayağa kalkıp îrâd eylediği bir sözü (yânî hutbeyi) sana haber vermekliğime bana izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi, söyleyeni de söylerken gözlerim gördü: Yüce Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu:

"Mekke'yi (tâ evvelden beri) haram eden Allah'tır. Onu haram kılan, insanlar değildir. Bundan dolayı Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de ne kan dökmek, ne de bir ağaca balta vurmak halâl olmaz. Şayet Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafına kaçan biri bulunursa, ona: Allah yalnız Rasûl'üne izin vermiştir, size izin vermemiştir, deyiniz. Bana da yalnız bir günün bir saati içinde izin verdi. Ondan sonra bugünkü harâmlığı dünkü harâmhğı derecesine döndü. Bu dediklerimi burada hâzır bulunup şâhid olanlar burada bulunmayanlara (ve müstakbel nesillere) tebliğ etsin".

Ebû Şurayh'a: Amr ne dedi? diye soruldu. Amr da cevaben: Yâ Ebâ Şurayh, ben senden daha âlimim; Mekke hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı, firar eden hiçbir hırsızı kurtaramaz, dedi [74][74].

46-....... Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibnu Sîrîn'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Bekre'den; oda babası Ebû Bekre'den tahdîs etti. Peygamber zikrolundu (yânî Ebû Bekre, Peygamber'i zikretti de şöyle dedi): Peygamber(S) şöyle buyurdu :

"Şübhesiz kanlarınız, mallarınız -Muhammed ibn Sîrîn: Ebû Bekre oğlunun şunu da söylediğini zannediyorum dedi- *ve ırzlarınız, bu ayınızın içinde bu gününüzün harâmlığı kadar birbirinize haramdır. Dikkat edin, hâzır olanlarınız gaaib olanlarınıza (ve müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin*. -Muhammed ibn Sîrîn: Rasûlullah (S) doğru söylemiştir, yânî O'nun emrettiği aynen vâki' olmuş, bu tebliğ işi devam edip durmuştur, der idi.- Rasûlullah iki kerre: *"Dikkat edin, tebliğ ettim mi?"* buyurdu [75][75].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/259.

[73][73] Bu ta'lîki müellif Buhârî, "Kitâbu'l-Hacc'ın "Minâ günlerinde hutbe bâbı"nda İbn Abbâs'tan olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/259.

[74][74] Bu Amr ibn Saîd ibni'1-Âs, Umeyye oğulları hanedanından ve vâlîlerindendir. Yezîd ile Mervân ve Abdülmelik'in günlerinde Abdullah ibn Zubeyr (R) hazretlerine karşı ordular techîz ve sevk etmiş, nihayet halîfelik sevdasına düştüğü için Abdülmelik ile harb de yapmış ve onun tarafından sulh ve emândan sonra aldatılarak öldürülmüştür. Mekke haremine karşı ordu sevk edilmemesi hakkında Ebû Şurayh(R)'ın nasihatine mukaabil, ona ilim taslayarak verdiği cevâb da mugalatadır. İbn Zubeyr hazretleri, Amr'ın hizmet ettiği kimselerden evvel Şam'dan mâada bütün İslâm beldelerinden bey'at almış olup, sahâbî oğlu sahâbî olmak dolayısıyle halifeliğe de onlardan daha haklı idi. Böyle iken onu âsî, kaatil ve hırsız menzilesinde tutup Harem'in hürmetini parçalamağa kalkışması; cinsiyyet ve kavmiyyet asabiyyetine tâbi' olmaktan başka şeye hami olunamaz (Ahmed Naîm, I, 86-87).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/260-261.

[75][75] Bu babın İlim Kitâbı'yla ilgisi, Şâri'in, ilmin ifâde edilmesi ve yayılmasını istemiş olması yönündendir.

39- Peygamber (S) Üzerine Yalan Söyleyen Kimsenin Günâhı Babı

47-...... Ben Rıb'î ibn Hırâş(101-4)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Alî (R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): *"Benim ağzımdan yalan söylemeyiniz. Her kim benim ağzımdan yalan söylerse cehenneme girsin"* buyurdu.

48-....... Bize Şu'be, Cami' ibn Şeddâd (118)'dan; o da Âmir ibn Abdillah ibn Zubeyr(124)'den; o da babası Abdullah ibn Zubeyr(72)'den tahdîs etti. Abdullah (R) dedi ki: Ben Zubeyr ibn Avvâm(36)'a: Ben senden, fulân ve fulân kimselerin tahdîs eder olduğu gibi, Rasûlullah(S)'tan hadîs söylerken işitmiyorum, dedim. Zubeyr: Bana gelince, ben Rasûlullah'tan hiç ayrılmadım. Lâkin ben Rasûlullah'tan işittim ki, O: *"Her kim benim ağzımdan yalan söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın"* buyuruyordu, dedi 76[76].

49-....... Bize Abdu'l-Vâris, Abdu'l-Azîz'den tahdîs etti. Şöyle demiştir: Enes (R) şöyle dedi: Yemîn olsun beni sizlere çok hadîs rivayet etmekten, Peygamber(S)'in *"Her kim benim üzerime bilerek yalan söylerse, cehennemdeki oturacağı yerine hazırlansın"* buyurmuş olması men' etmektedir.

50- .... Bize Yezîd ibn Ebî Ubeyd (146), Seleme ibnu'l- Ekva'(R-74)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Benim söylemediklerimi her kim bana isnâd ederse cehennemdeki yerine hazırlansın."

51-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Rasûlullah doğru söyledi" sözü, emrettiği şey aynen vâki' oldu ma'nâsınadır. Bu tarz ifâde onların kullanışlarından gelmiştir. Buna göre zahir olan, bu ifâde hadîsin tetimmesine işarettir ki, o da *"Benden kendisine tebliğ ulaştırılanların bâzısı bizzat işitenden daha iyi belleyicidir"* sözüdür (Dihlevî, Şerhu Terâcim, s. 15).

Bu hadîslerden şu hükümler alınmıştır: Ebû Şurayh'ın: "Ey Emîr, bana izin ver" kavlinde, inkâr hususunda güzel bir incelik vardır; bilhassa meliklerin maksadlarına muhalif hususları redd hususunda. Çünkü onlara nâzik davranmak kalblerini daha iyi da'vet edici olur. Ebû Şurayh'ın, dînini tebliğ ve neşir hususunda Allah'ın âlimlerden aldığı taahhüde vefakârlığı ve yerine getirmesi..., *"Bu hutbede şâhid olan burada hâzır bulunmayanlara tebliğ etsin"* kavlinde ilmin nakli, sünnetlerin ve hükümlerin yayılması hususlarına apaçık delâlet vardır. Hadîs Allah'ın Mekke'yi haram kılmasına apaçık delâlet etmektedir. Valilere, me'mûriyet sahiblerine nasihat etmek, onları aldatmamak, onlara karşı kaba söz söylememek, sözde te'kîd yapmak, konuşmada maksaddan önce hamd etmek, haram ve halâl kılmanın Allah katından olduğu, bunda beşer için hiçbir giriş bulunmadığı gibi... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/261.

76[76] Şunu bil ki Peygamber üzerine her ne kadar sahâbîler tarafından yalan söylenmemiş ise de, çok rivayet etmekte bu kabilden bir şeyin vâki' olması zannı vardır. Hâlbuki bir şeyin kendinden sakınmak vâcib olunca, onun zannından da sakınmak lâzımdır. Sahâbîlerin çok hadîs rivayet edenleri ezberlemeyi ve zabtı iyi bağlayan, yalana düşmekten emîn kılınan kimselerdi. Bu sıfatlarıyle onlar ilmi neşretmeyi ve şayi' kılmayı kasdettiler. Böylece onlar bu güzel niyetlerine mukaabil en güzel mükâfat ile mükâfatlandırılmışlardır. Az hadîs rivayet edenleri de yine güzel niyetlerine mukaabil en güzel mükâfat ile mükâfatlandırılmışlardır. *"Herkesin yüzünü kendine döndürücü olduğu bir yönetici vardır"* (el-Bakara: 2/148-Şâh Veliyyullah, s. 16).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/262.

"Benim adımı (kendinize yâhud birbirinize) isim takınınız, fakat künyemi (yânî "Ebu'l-Kaasım" künyesini) takınmayınız 77[77]. (Şu da bilinsin ki) her kim beni ru'yâda görürse, hakikatte beni görmüş olur. Zîrâ şeytân benim suretime temessül edemez. Bir de her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın"78[78]

40- İlmin Yazılması Babı 79[79]

52-.......Bize Vekî'(197), Sufyân'dan; o da Mutarrıf(133)'dan; o da Şa'bî'den; o da Ebû Cuhayfe(R-72)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Alî'ye: Sizin yanınızda (Rasûlullah'tan kalan) bir kitâb, yazılmış bir şey var mıdır? diye sordum. Alî (R): Hayır, bizde Allah'ın Kitâbı'ndan, bir de müslümân olana verilen anlayıştan başka birşey yoktur. Bir de şu sahîfenin içindeki vardır, cevâbını verdi. Ebû Cuhayfe dedi ki: Ben: Peki, bu sahîfenin içinde ne var? diye sorunca: Onun içinde diyetin, esîri kurtarmanın ve bir kâfire bedel müslümânı katil olunmayacağının hükmü vardır, dedi 80[80].

53-.......Bize Şeybân (164), Yahya ibn Ebî Kesîr(129)'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Huzâalılar Câhiliyyet günlerinde öldürülmüş bir müşrik Huzâalı'ya mukaabil Leys oğulları'ndan birini Mekke'nin fethi senesinde diğer bâzı rivayetlerin sevkine göre, fethin ertesi günü-öldürmüşlerdi. Bu hâdise Peygamber'e haber verildi. Peygamber hemen devesine binip hitâb

---

77[77] Dînen nehyedilen, "Ebu'l-Kaasım Muhammed" suretiyle isim ve künyenin bir şahısta toplanmasıdır. Nitekim bunu tasrîh eden rivayet de vardır. Bu nehyin neshine kaail olanlar olduğu gibi, Peygamber'in hayâtına maksûr olduğuna kaail olanlar da vardır. Nitekim İmâm Alî, oğlu Muhammed ibnu'l-Hanefiyye ile Muhammed ibn Ebî Bekr ve Muhammed ibn Talha ibn Ubeydillah'ın künyeleri Ebu'l-Kaasım idi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/263.

78[78] Bu hadîs daha bir kaç lâfızla da gelmiştir ki, hepsi de sahihtir:"= Her kim beni ru'yâda görürse hakkı görmüş olur"; yânî gördüğü hulüm demetleri kabilinden değildir; beni görmüştür. " = Uyanıklıkta da beni görecektir"; " = Beni uyanık hâlde görmüş gibidir". Bu şekil lâfızların hepsi bir ma'nâyadır. Hepsinden anlaşılan ma'nâ, Peygamber'imizi ru'yâda görmenin hakk ve sâdık ru'yâ olmasıdır. Bunun ta'lîki de, metindeki lâfız ile geldiği gibi "= Zîrâ şeytânın kendisini bana benzetmesi olamaz" lâfzı ile de gelmiştir ki, yine aynı ma'nâdır.

Son hükmün ru'yâ ile münâsebet ciheti, Peygamber'imizi ru'yâda görmemiş kimsenin gördüm demesi, kendisini bu vaîdin hükmüne girdireceğini anlatır.

Bu hadîslerden özetle şu hükümler alınmıştır: Peygamber üzerine yalan söyleme harâmlığının azameti; bunun başkaları üzerine söylenen yalandan çok daha büyük bir günâh olduğu; bunun failinin Peygamber'den halâllık istemekten başka keffâret yapamayacağı; Peygamber üzerine yalan söyleme ile hükümlerden, tergîb ve terhîb gibi şeylerden olanlar arasında fark bulunmadığı, bunların hepsinin müslümânların icmâı ile büyük günâhların en büyükleri nev'inden haram oldukları; bir hadîsin uydurma olduğunu bildiği veya zannettiği hâlde râvîlerinin hâllerini ve za'fını beyân etmeksizin rivayet eden kimselerin de bu tehdide gireceği, istikbâlde bir takım hadîs uydurucularının meydana çıkacakları... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/263-264.

79[79] Hakkında ihtilâf edilen hükümlerde Buhârî'nin yolu, o hususlarda kesin bir hüküm söylemeyip, sâdece ihtimâl üzere îrâd eylemektir, işte bu bâb ismi de bu nevi'dendir. Çünkü selef bu hususta amel ve terk yönünden ihtilâf etmişlerdir. Her ne kadar sonradan iş istikrar bulup yazmanın cevazına, hattâ müstehâblığına icmâ' hâsıl olmuşsa da. Hattâ ilmi tebliğ etmek kendisine vâcib olanlardan unutma endîşesi bulunanlara yazmanın vücûbu bile uzak olmaz (Askalânî).

"Müellifin maksadı şudur: Hadîs yazmak her ne kadar Peygamber zamanında, hadîslerin Kur'ân'la karışmaması için yâhud insanların ezberlemekleri ziyâde yazıya dayanmamaları için men' edilmiş ise de, sonradan hadîsleri tedvîn ve te'lîf etmek şayi' olmuştur. Hadîste buna âid bir asi vardır. Abdullah ibn Amr ibn As gibi bâzı sahâbîlerin yazma kıssaları ise, bu hadîs yazma lehine bir takım deliller ve şâhidlerdir" (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/264-265.

80[80] Alî'nin bu hadîsinden bir takım hükümler alınmıştır: ibn Battal şöyle dedi: Bunda Şia'nın bid'atini, Alî'nin Peygamber'in vasîsi olduğu ve Rasûlullah tarafından ona tahsîs edilmiş ondan başkasının bilmediği ilim bulunduğunu iddia edenlerin iddialarını kesip atan delil vardır. Çünkü Alî kendi yanında, insanların yanında yazılı bulunan Allah Kitâbı'ndan başka bir yazı bulunmadığını bildirmiş ve kendi nefsine, başkalarına mümkün olanın gayrı bir şey tahsîs etmemiştir.

Bunda âlimin Kur'ân'dan kendi anlayışıyle şeriat asıllarına uygun olmak şartıyle, müfessirlerden nakledilmiş olmayan anlayış çıkarabileceğine irşâd vardır. Mâlik, Şafiî ve Ahmed bununla müslimin kâfir mukaabilinde kısas olarak öldürülmeyeceğine hüccet getirmişlerdir, imâmdan kendisine has olan işlerden sormanın cevazı... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/265.

ederek şöyle buyurdu: *"Şübhesiz Allah katli yâhud fîli Mekke'den habs (yânî men') etmiştir.* -Katil ve fîl kelimelerinden hangisinin söylendiğinde Ebû Abdillah Buhârî şübhe etti-81[81] *Ve Allah, Mekke ahâlîsine (bir kerre) Rasûlullah ile mü'minleri musallat kıldı* 82[82]*. Haberiniz olsun, Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadığı gibi, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. Biliniz ki o yalnız bir günün bir saatinde yalnız benim için halâl olmuştur. Malûmunuz olsun ki, işte bu saatimde o benim için bile haramdır. Mekke'nin dikeni kesilmez, ağacına balta değdirilmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz, meğer ki sahibini arayacak için olur. O hâlde her kimin bir kimsesi katl olunursa iki şeyden hangisi kendisi hakkında hayırlı ise onu isteyebilir (yânî iki şey arasında muhayyerdir): Ya kendisine diyet verilir, ya maktulün ehli kaatili kısas ettirir".*

Bunun üzerine Yemen ahâlîsinden bir kimse geldi de: Yâ Rasûlallah, (bu söylediklerini) benim için yaz! dedi. Rasûlullah da: *"Ebû Fulân (yânî Ebû Şah) için yazınız"* buyurdu. Derken Kureyş'ten bir zât: Yâ Rasûlallah! Izhır (yânî Mekke ayrığı) müstesna olsun. Zîrâ biz onu evlerimizde ve kabirlerimizde kullanıyoruz, dedi. Bunun üzerine Peygamber(S): *"Izhır otu müstesna, ızhır otu müstesna"* buyurdu 83[83]. Ebû Abdillah Buhârî der ki: Kısas edilir ma'nâsma "Kaved" masdarından kaaf harfi ile "Yukaadu" denilir. Ebû Abdillah Buhârî'ye: Peygamber'in o şahıs için yazdığı hangi şeydir? diye soruldu da, Buhârî: Peygamber o zât için bu hutbeyi yazdırmıştır, dedi.

54-.......Bize Amr ibn Dînâr (126) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Vehb ibn Mürıebbih (114), kardeşi Hemmâm ibn Münebbih(131)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim şöyle diyordu: "Peygamber'in sahâbîlerinden Peygamber'in hadîsini benim kadar toplayan bir kimse yoktur. Yalnız Abdullah ibn Amr müstesnadır. Çünkü o yazardı, ben yazmam".

Hemmâm ibn Münebbih'ten gelen bu hadîsi rivayet etmekte Vehb ibn Münebbih'e Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den tarikiyle mutâbaat etmiştir.

55-.......Bana ibnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da ibn Abbâs'tan haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (son hastalığında) ağrısı şiddetlenince: *"Yazı yazacak şey getiriniz, size öyle bir kitâb (vasıyyetnâme) yazayım ki, ondan sonra hiç dalâlette kalmayasmız"* buyurdu. Umer (R): Peygamber'in hastalığı ağırlaştı. Bizim elimizde de Allah'ın Kitabı vardır. O bize yeter, dedi. Bunun üzerine oradaki sahâbîler ihtilâfa düştüler. Sözleri birbiri-

---

81[81] Buhârî, aradaki râvîler hep böyle "katli yâhud fîli" tarzında şekk üzere rivayet etmiş olduklarım söylüyor. Bâzıları yine şekk üzere "fîl yâhud katil" diye rivayet etmişlerdir. Bir rivayette de cezm üzere yalnız "fîl" denilmiştir ki, zevke en mülayim geleni de budur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.
82[82] Fetih gününde Hâlid ibn Velîd'in Handeme'de müşriklerle zarurî olarak vâki" olan müsademesi ile kanı heder edilmiş birkaç müşrikin, Peygamber'in emriyle öldürülmüş olduğuna îmâ ediliyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.
83[83] Talebden sonraki istisna, ya o ânda buna dâir vahy geldiğine, ya geçen bir vahyde istisnanın beyân ve tebliği talebe ta'lîk buyurulduğuna, yâhud da böyle bir vahy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu hususların tafsillerinde içtihada me'zûn olduğuna delildir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.

ne karıştı. Rasûlullah (S): *"Yanımdan savulun; benim yanımda nizâlaşmak olmaz"* buyurdu. İbn Abbâs, bu sözleri râvî Ubeydullah ibn Abdillah'a nakl ettikten sonra odadan çıkmaya davranıp: "Âh ne büyük musibettir o musibet ki, Rasûlullah ile yazmak istediği kitâb arasına perde oldu" diyerek dışarı çıktı [84][84].

41- Geceleyin İlim Öğretmek Ve Va'z Etmek Babı

56-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Zuhrî'den; o da Hind bintu'l-Hâris el-Firâsıyye'den; o da mü'minlerin annesi Ümmü Seleme(59)'den haber verdi.(Keza İbn Uyeyne dedi ki:) Amr ibn Dinar'dan ve Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den; onlar da Zuhrî'den; o da Hind'den; o da Ümmü Seleme'den. Şöyle demiştir: Bir gece Peygamber (S) uyandı da: *"Subhânallâh, bu gece ne fitneler indi, ne hazîneler de açıldı! Hücrelerin sahibelerini (yânî mü'minlerin annelerini) uyandırınız. Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplakdırlar"* buyurdu [85][85]

42- İlim Uğrunda Gece Uyanık Kalıp Sohbet Ve Lâkırdı Eylemek Babı

57- ....Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir:

---

[84][84] Şarihler bu hadîs hakkında genişçe tevcihler, açıklamalar yapmışlar, Şiîler'in bu hadîse tutunarak Umer aleyhine ileri sürdükleri iddialara mufassal cevâblar vermişlerdir. Ahmed Naîm de Tecrîd Tercemesi'nde (I, 91-94) bu mes'ele üzerinde tatmin edici bir şekilde durmuştur. Ahmed Naîm merhumun bu güzel îzâh ve cevâblarım işaret ettiğimiz yerden okumalarını okuyucularımıza salık verip, Şah Veliyyullah Dihlevî'nin bu husustaki kısa açıklamasını terceme ederek buraya alıyorum:

"İyi bil ki, ibn Abbâs'ın bu "Âh ne büyük musibet!..." sözleri ayakların kayacağı bir yerdir. Nice büyük zâtlar burada sürçmüşler, nice anlayışlar burada haktan sapmışlardır. Ben bu hadîsin, yânî Peygamber'in yazma emrinin bütün tarîklerini teker teker araştırdıktan sonra şu hakikate ulaştım:

"ibn Abbâs'ın "Âh ne büyük musibet..." sözü ancak, onun diğer şübheleri gibi bir şübhe yoluyla meydana gelmiştir. Sahîh rivayetlerde sabit olmuştur ki Ebû Bekr, Alî ve diğerleri gibi büyük sahâbîler, Rasûlullah'ın bunu söylediği sırada hâzır bulunuyorlardı; onlar Peygamber'in bu yazma emrinden maksadının ancak Kur'ân'da gelenleri te'kîd ve tevsikten başka bir şey olmadığını anlamışlardı. Şayet maksadı diğer bir şey olmuş olsaydı, bunu onlara ikinci ve üçüncü defa emrederdi. Çünkü Peygamber, bundan sonra daha günlerce ayık olarak yaşadı.

"Bununla beraber Peygamber'in Alî'ye kâğıd ve yazı âleti getirmekle emrettiği, Alî'nin de yanından gitmesini müteâkıb, Peygamber'in geçmesinden endîşe edip: "Yâ Rasûlallah, ben işitirim ve bellerim, dediği; bunun üzerine Peygamber'in ona sadaka hükümlerini, kâfirlerin Arab Yarımadasından çıkarılması, elçi hey'etlerine kendisinin muamelesi gibi iyi muamele edilmesi; Ensâr'a hayırla vasıyyet ve bundan evvel çoğunu beyân ettiği diğer şeyleri beyân eylemiş olduğu da rivayet edilmiştir.

"Artık bunlardan sonra İbn Abbâs (R)'ın şübhesine tutunmaya ve sahâbîlerin en hayırlıları hakkında söylenegelenleri söylemeğe hiçbir mecal kalmamıştır. Çünkü ibn Abbâs o zaman bulûğa yaklaşmış, taze bir oğlandı. İ'tibâr ise böyle bir çocuğun anlayışına değil, büyük sahâbîlerin anladığı şeyedir. Allah hepsinden râzî olsun (Şerhu Terâcimi Sahîhi'l-Buhâri, s.17)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/267-268.

[85][85] Peygamber'imizin ru'yâda görüp de haber verdiği fitnelerle ni'metler, Allah'ın bildirmesi, yânî vahy yoluyla kendisine bildirilen şeylerdendir. Peygamberin ru'yâları da vahydir. Hz. Âişe'nin haber verdiği üzere, vahyin başlangıcı ru'yâ olmuştur.

Bu hadîsde Peygamber'in nice mu'cizeleri apaçıktır. Peygamber'imiz ümmetinin kendinden sonra hem yakalanacakları fitneler ve musîbetleri, hem de nail olacakları hudûdsuz ni'met ve rahmet hazînelerini haber verdiği gibi, "Kâsiyât, Âriyât" zümresinden, yâhud müstetire olmakla beraber libâsta israf ve tebzîr edecek nice kadınların zuhur edeceğini de haber veriyor. Mü'minlerin annelerini uyandırmayı emretmesi de, kendilerine va'z etmek, sadakaları çoğaltmak ile israfı terketmeyi teşvîk eylemek, Peygamber'in zevceleri olduklarına aldanarak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olamayacağını bildirmek içindir. Dünyâdaki isrâfçı kâsiyât = giyiniklerin âhirette âriyât = çıplaklar olmaları, hasenattan çıplak oldukları içindir de denilmiştir. Bunun daha başka tefsirleri de yapılmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/269.

Rasûlullah (S) hayâtının sonunda bir kerre bize yatsı namazını kıldırdı. Selâm verince ayağa kalktı ve: *"Bu gecenizi görüyorsunuz ya, işte bu gecenizden i'tibâren yüz sene başında (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmıyacaktır"* buyurdu 86[86].

58-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in zevcesi teyzem Meymûne bintu'l-Hâris'in evinde geceledim. Peygamber o gece nevbeti dolayısiyle onun yanında idi. Peygamber (mescidde) yatsı namazını kıldırdıktan sonra evine geldi. Dört rek'at namaz kıldıktan sonra uyudu. Sonra kalktı. *"Çocuk uyudu mu?"* dedi, yâhud buna benzer bir söz söyledi. Sonra namaza durdu; ben de sol tarafına durdum. Beni sağ tarafına geçirip beş rek'at kıldı. Ondan sonra da iki rek'at kıldı, ondan sonra uyudu. O kadar ki, horultusunu, duydum. Ondan sonra namaz kıldırmak üzere (mescide) çıktı 87[87].

43- İlmi Hıfz Edip Bellemek Babı

59-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İnsanlar "Ebû Hureyre çok hadîs rivayet ediyor" deyip duruyorlar. Hâlbuki Allah'ın Kitâbı'nda şu iki âyet olmasaydı hiçbir hadîs nakletmezdim. Ebû Hureyre bu sözden sonra: *"Hakikat, indirdiğimiz o açık açık âyetlerimizi ve doğruyu biz Kitâb'da insanlara onu pek aşikâr bir surette bildirdikten sonra gizleyenler, işte onlara hem Allah lâ'net eder ve hem la 'net etmek şânından olanlar la 'net eder. Ancak tevbe edenler, düzeltenler ve (hakikati gizlemeyip) iyice açıklayanlar başka. Ben artık onların günâhlarından geçerim. Ben en çok tevbeyi kabul edenim, en çok merhamet eyleyenim"* (el-Bakara: 2/159-160) âyetlerini okuyup, şöyle derdi: Muhacir kardeşlerimizi çarşılarda alış veriş etmek işi meşgul ederdi. Ensâr kardeşlerimizi de mallarında çalışmak meşgul ederdi. Ebû Hureyre ise karın tokluğuna Rasûlullah'tan ayrılmazdı da, onların hâzır bulunmadıkları meclislerde hâzır bulunur ve onların belleyemedikleri sözleri bellerdi88[88].

86[86] Câbir'in rivayetinde tasrîh edildiğine göre, Rasûlullah bunu söyledikten sonra bir ay daha yaşamıştır.

Hızır'ın vefat etmiş olduğuna kaail olanlar bu hadîs ile istidlal ederler. Muhalif görüş sahiblerine göre ise bu hadîsin, Îsâ, Hızır, melekler ve Iblîs'e şümulü yoktur. "Yeryüzünde olanlar"dan maksad Muhammed ümmetidir ki, bunlardan kimi icabet ümmeti, kimi da'vet ümmeti olduğundan, o zamanki müslümânlar ile kâfirler bunda dâhildirler. Demin saydıklarımız ise ümmetten sayılmış değillerdir. Tâ altıncı, yedinci hicret asırlarında bile Peygamber'in sahâbîliği iddiasında bulunan Reten Hindî, Ma'mer ibnu Burayk, Ma'mer Mağribî ve benzerleri uzun ömürlülerin yalancılıklarına bu hadîs ile ihticâc edilmiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/269-270.

87[87] Uzanıp uyuduktan sonra abdest almadan namaz kılabilmek Peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyusa da kalbleri uyumaz. Gece namazı bu rivayete göre, son iki rek'at sabah namazının sünnetine ayrıldıktan sonra vitir namâzıyle beraber dokuz rek'attan ibaret olmuş oluyor. Toplamı onbir rek'attır.'..
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/270.

88[88] Ebû Hureyre'nin delîl getirdiği iki âyet, metindeki iki âyet olabileceği gibi, bunlar bir sûredeki âyettir, ikincisi ile de şu âyet kasdedilmiştir, denilmiştir: *"Allah bir zaman kendilerine Kitâb verilenlerden onu behemahal insanlara açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz diye te'mînât almıştı. Onlar işte o sözü sırtlarının arkasına attılar. Onun mukaabilinde az bir menfaati satın aldılar. Müşteri oldukları o şey ne kötüdür"* (Âli İmrân: 3/187).

Ebû Hureyre bu âyetlere bakarak ilmi ketm edip gizlemeyi haram bildiği için, mümkün olduğu kadar bildiklerini neşre çalışmış ve bu yüzden mesmûâtı çok olduğu gibi, merviyyâtı da herkesten ziyâde olmuştur.

Buhârî'nin Târîh'deki rivayetine göre, Ebû Hureyre bir kerre on dâneden çok, büyük sahâbînin toplu olduğu bir mecliste bulunmuş da, onların bilmedikleri bâzı hadîsler rivâyat etmiş. Onlar birbirlerinden tahkik edip, bunların sahîhliğine kaani' olmuşlar. O mecliste bu hâl birkaç kerre tekerrür edince bâzı kimseler: Muhacirler ile.Ensâr, Ebû Hureyre gibi hadîs rivâyet edemesinler, bu nasıl olur? demişler. Bunlara cevaben Ebû Hureyre metindeki bu sözleri söylemiş oluyor (Ibn Hacer).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/271.

60- Bize Muhammed ibn Ibrâhîm ibn Dînâr (182), İbn Ebî Zi'b(159)'den; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Yâ Rasûlallah, ben senden birçok hadîs işitiyorum da unutuyorum, dedim. *"Ridânı yay!"* buyurdu. Yaydım, iki eliyle bir şey avuçlayıp attı. Sonra: *"Topla!"* diye emretti. Ridâmı topladım. İşte ondan sonra artık hiçbirşey unutmadım.

Bize Ibrâhîm ibnu'l-Munzir tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ibnu Ebî Fudeyk tahdîs edip bu hadîsi rivayet etti. Bu rivayete Ebû Hureyre: Rasûlullah eliyle bir şey avuçladı da ridânın içine attı, demiştir.

61-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan iki kab ilim belledim. Bunlardan birini neşrettim. Diğerine gelince, onu neşretseydim, benim şu boğazım kesilirdi 89[89].

44- Alimler(in Söyleyecekleri Şeyler) İçin Susup Dinlemek Babı

62-....... Bana Aliyyu'bnu Müdrik (120), Ebû Zur'a'dan; o da Cerîr(R)'den haber verdi ki, Veda haccmda Peygamber (S) Cerîr'e: "insanları sustur da dinlesinler" diye emretti. (Halk sükût ettikten sonra da): *"Benden sonra birbirinin boynunu vuran kâfirlere dönmeyiniz"* buyurdu 90[90].

45- İnsanların En Âlimi Hangisidir? Diye Sorulduğu Zaman Âlim Kişiye Müstehâb Olan Şey, İlmi Allah'a Dayandırmasıdır Babı

63-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben Ibn Abbâs'a: Nevf el-Bikâlî, Hızır'ın sahibi olan Musa, Israîl oğulları'nın Musa'sı değildir; o ancak başka bir Musa'dır iddiasında bulunuyor, dedim. Bunun üzerine îbn Abbâs şöyle dedi: Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir. Bize Ubeyy ibn Ka'b, Peygamber(S)'den tahdîs etti ki, şöyle buyurmuştur:

89[89] Ebû Hureyre'nin neşrettiği ilim, rivayet ettiği hadîslerdeki ilimdir. Neşretmediği ilim için bâzıları ileride ümmetin başına gelecek fitnelere, musibetlere, kıyametten evvel Ümmetin başına gelecek hâllere âid ilim idi demişlerdir. Peygamber'in vefatından sonra yakın istikbâlde Usmân'ın, Hüseyn'in şehâdetleri ve diğerleri gibi meydana gelecek elemli vak'alar ve şahısları siyâset kaynaşmaları içinde ferman dinleyecek ve hakka samimiyetle kulak verecek hâlde olmayanlara karşı bildiğini söylemek, tarafsız ve fitneden uzak bir zât için hakîkaten tehlikeli idi.

Bâzıları da şuhûd ve irfan sahiblerine hass olup, şerîat ilminin neticesi ve Rasûlullah'a mahabbet ve güzel mutâbaatın büyük meyvesi olan ve diğerlerinin idrâkinden masun kalan esrar ilmidir, derler. Allah murâdını en iyi bilendir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/272.

90[90] *"Benden sonra kâfirlere dönmeyiniz..."* sözünün ma'nâsı "Kâfirlerin hasletleri üzere olmayınız" demek olabilir. Bu takdirde *"Birbirinin boynunu vuran...."* ibaresi ona bir tefsîr ve beyân olur. Bu sözden murâd "Irtidâd etmeyiniz" demek de olabilir. Bu takdirde ise, "Birbirinin boynunu vuran" sözünün ma'nâsı, "Irtidâdınız ve bu sıfatınızla Câhiliyyet ve küfür günlerindeki gibi olursunuz" demek olur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/273.

"Musa Peygamber bir kerre israil oğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine: İnsanların hangisi en âlimdir? diye soruldu. En âlim benim, diye cevâb verdi. Bu hususta (Allah en iyi bilendir diyerek) ilmi Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah ona tevbîh etti. Allah ona: 'iki denizin bitiştiği yerde kullarımdan biri var. O senden daha âlimdir' diye vahyetti. Musa: Yâ Rabb, ona nasıl yol bulayım? dedi. Ona: 'Bir zenbîl içinde bir balık taşı, onu nerede kaybedersen, o kulum oradadır' denildi. Musa gitti. Hizmetçisi Yûşâ ibn Nün (aleyhi's-selâm)'ı da beraberinde götürdü. Bir zenbîl içine bir balık koyup yüklendiler, (îki denizin bitiştiği yerdeki) kayanın yanına varınca başlarını yere koyup uyudular. Derken balık zenbîlden sıyrıldı ve deniz içinde kendine su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yol aldı. Deniz içinde böyle bir yolun açılması Musa ile hizmetçisine hayret edilmeğe değer acîb bir şey olmuştu [91][91]. Uyandıktan sonra o gecenin bakıyyesi ile bütün gün gittiler. Sabah olunca Musa hizmetçisine: Kuşluk yemeğimizi getir, andolsun bu seferimizden bir yorgunluğa kavuştuk, dedi. Hâlbuki Musa, emrolunduğu o yerin ötesine geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı. Hizmetçisi: Ne dersin, taşın dibinde barındığımız zaman balığı (n gittiğini haber vermeyi) unuttum, dedi. Musa: Zâten istediğimiz bu idi, dedi[92][92]. Bunun üzerine kendi izlerine baka baka geriye döndüler. Taşın yanına vardıklarında bir de baktılar ki elbisesine bürünmüş -yâhud elbisesine bürünen- bir zât duruyor. Musa selâm verdi. Hızır:

'Acâib! Bu senin bulunduğun yerde selâm nereden?'dedi.

'Ben Musa'yım' dedi. O:

'Isrâîloğullan'nın Musa'sı mı?' diye sordu.

'Evet' dedi. Musa ona:

'Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi' olayım mı?' dedi. Hızır:

'Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin yâ Musa. Bende Allah 'in bana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın sana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, onu da ben bilemem' cevâbını verdi. Musa:

'Allah isterse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmiyeceğim' dedi. Gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yakınlarına bir gemi uğradı. Kedilerini de yüklemeleri için gemicilerle konuştular. Hızır gemiciler tarafından tanındı. O ikisini ücretsiz olarak gemiye aldılar. O sırada bir serçe geminin kenarına konup, denizden bir iki yudum su aldı. Hızır:

"Yâ Musa, benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile eksiltmez' dedi. Ondan sonra geminin tahtalarından birini el uzatıp söktü. Musa:

---

[91][91] Kıssanın buraya âid kısmı Kur'ân-ı Kerim'de tafsil edilmektedir:(el-Kehf: 18/60-82.)
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/275.
[92][92] İstedikleri bu idi. Çünkü Hızır ile balığın dirilip kaçtığı yerde buluşacaklardı.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/275.

'Bizi gemilerine ücretsiz almış olan bir topluluğun gemilerine kasdedip, içindekileri batırmak için mi deliyorsun?'dedi. Hızır:

'Ben sana sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?' dedi. Musa:

'Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme' dedi. Vakıada Musa'nın bu ilk muhalefeti unutma eseri idi. Yine gittiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocuklarla oynuyor. Hızır, çocuğun başını yukarısından tuttu ve başını eliyle kopardı. Musa:

'Tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha?' dedi. Hızır:

'Ben sana, sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?'dedi. -Ibn Uyeyne: Bu ikincisi daha te'kîdlidir, dedi.- *Yine gittiler, nihayet bir köye gelince, ahâlîsinden yemek istediler. Ahâlî onları müsâfir etmekten çekindiler. Hızır ile Musa orada yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır o duvarı doğrulttu: Hızır eliyle işaret ederek onu doğrultuverdi. Musa Hızır'a:*

'Eğer isteseydin bunun için bir ücret alabilirdin'dedi. Hızır:

işte bu benimle senin aynlışımızdır' dedi".

Peygamber (S) (kıssayı buraya kadar naklettikten sonra):

"Allah Musa'ya rahmet eylesin. Çok arzu ederdik ki, keşki sabredeydi de aralarında geçecek maceralar (Allah tarafından Kur'ân'da) bize hikâye olunaydı" buyurdu 93[93].

93[93] Hızır aleyhi's-selâm bundan sonra Musa'nın sabredemeyip muhalefet ettiği üç hâdisenin iç yüzünü ona açıkladı ve Musa'dan ayrıldı. Buna âid en kesin bilgileri el-Kehf: 18/60-82. âyetlerden okumalıdır. Peygamber'in izhâr eylediği temennî, hakîkaten her mü'minin derin bir iştiyakla iştirak edeceği bir ilim ve hikmet temennîsidir.

Bu hadîs ile âyetlerden ilim tahsîli için uzak mesafelere kadar sefer etmenin faziletine istidlal edilmiştir. Musa'nın bu sünnetine uyarak sahabe, tâbiûn ve tâbiûnun tâbi'leri ile onlardan sonra gelen âlimlerden birçokları dîn ilimlerini toplayıp diyar diyar dolaşmışlardır. Musa'nın bu sefere çıkış sebebini, ilim araştırıcılığının faziletini ve gerçek âlimin ta'rîfini anlatan bir rivayet şudur:

"Musa Peygamber Rabb'ına suâl edip:

- Yâ Rabb! Kullarının sana en sevgilisi hangisidir? demiş.

- Beni zikreden ve unutmayandır, buyurulmuş.

- En hâkim kulun hangisidir? demiş.

- Hakk ile hükmeden ve hevâsına uymayandır, buyurulmuş.

- En âlim kulun kim? demiş.

- Belki bir kelimeye rastgelirim de hidâyete delâlet eder veya bir felâketten kurtarır diye insanların ilmini tetebbu' ile araştırıp kendi ilmine ekleyendir, buyurulmuş.

Bunun üzerine Musa:

- Yâ Rabb, kullarından benden daha âlimi varsa bana göster, demiş.

- Var, buyurulmuş.

- O hâlde onu nerede arayayım? demiş.

- İki denizin birleştiği yerde, kayanın yanında balığı kaybedeceğin yerde..." diye ta'rîf buyurulmuş (Hakk Dîni, IV, 3256-3257).

46- Kendisi Ayakta İken Oturmakta Olan Bir Âlime Suâl Soran Kimse Babı

64-....... Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir kimse geldi ve: Yâ Rasûlallah! Allah yolunda kıtal ne demektir? Kimimiz öfkesine kapılarak, kimimiz arından dolayı kıtal yapıyor? diye sordu. Rasûlullah (S) soran kimseye doğru başını kaldırdı. -Râvî der ki 94[94]: Başını ona doğru kaldırması sırf soran kimsenin ayakta bulunduğundan dolayı idi.- Ve: *"Her kim Allah 'm kelimesi en yüksek olsun diye kıtal yaparsa, onunkisi aziz ve celîl olan Allah yolundadır"* buyurdu 95[95].

47- Haccda Küçük Taşları (Cemreleri) Atma Sırasında Suâl Ve Cevâb Babı

65-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Ben Peygam ber(S)'i Minâ'da cemrenin yanında gördüm, kendisine suâller soruluyordu: Bir kimse: Yâ Rasûlallah, cemreyi atmadan önce kurbân kestim, dedi. Rasûlullah: *"Cemreyi at, günâhı yok"* buyurdu. Diğer biri: Kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah: *"Kurbânı kes, günâhı yok"* buyurdu. Peygamber'e o gün öne geçirilmiş yâhud geriye bırakılmış hiçbir şey sorulmadı ki (cevâbında) *"Yap, günâhı yok"* buyurmasın 96[96].

48- Yüce Allah'ın: *"Sana ruhu sorarlar. De ki: Ruh Rabb'ımm emrindendir. Size az bir ilimden başkası verilmemiştir"* (el-İsrâ: 17/85) Kavli Babı

66-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in maiyyetinde Medîne harabelerinde yürüyordum. Peygamber beraberinde bulunan hurma dalından bir deyneğe dayanıyordu. Derken bir kaç Yuhûdî'ye rastladı. Bir takımı diğer takımına: O'na ruhu sorun, dedi. Bir takımı da: O'na birşey sormayın, bunun hakkında hoşlanmayacağınız birşey söyler, dedi. Bunun üzerine biri kalkıp: Yâ Ebâ'l-Kaasım, ruh nedir? diye sordu. Peygamber sükût etti. Kendi kendime: O'na şübhesiz vahy. olunuyor, dedim. Ve

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/276.

94[94] Sözün zahirine göre bu "kaale(= râvî der ki)"den sonrasını söyleyen, Ebû Musa (R)'dır. Ondan rivayet edenlerin biri olması da muhtemildir. Bunu söyleyen Ebû Musa'dan başkası ise, bu söz haberin arasına katılmış bir söz olur ki, buna "mudrec kelâm" denir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/277.

95[95] Bu hadîsten: Amellerin ancak iyi niyetlerle hesâb edileceği, ibâdette İhlasın şart olduğu; mücâhidler hakkında gelmiş olan fazîletin ancak "Allahın Kelimesini en yüksek kılmak için" mukaatele edenlere hass olacağı; Peygamber'e fasâhat ve câmialı sözler söyleme kaabiliyeti verildiği, çünkü soran kimseyi onun lâfzıyle değil de, sorusunun ma'nâsmı toplayıcı bir cevâb ile cevâblayıp: *"Kim Allah'ın Kelimesi en yüksek olsun diye kıtal yaparsa, işte onunki Allah yolundadır"* buyurduğu gibi hükümler alınmıştır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/277.

96[96] Bu hadîs aynı sahâbîden, küçük lâfız farkıyle Kitâbu'l-İlm, 23. bâb'da geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/278.

yanından kalktım. Vahiy hâli sıyrılınca: *"Sana ruhu sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Onlara az bir ilimden başkası verilmemiştir"* (el-lsrâ: 17/85) âyetini söyledi. Râvî A'meş: Bizim okuyuşumuzda işte böyle "Ve mâ ûtû (= Onlara verilmedi...)" şeklindedir, dedi 97[97].

49- Bâzı İnsanların Anlayışlarının Kısa Olması Ve Terkten Daha Şiddetli Bir Hâle Düşmeleri Endîşesinden Dolayı Üstün Kılınmış Bâzı Şeyleri Yapmayı Yâhud İlân Etmeyi Terkeden Kimse Babı

67-.......el-Esved (75) şöyle demiştir: ibn Zubeyr bana: Âîşe sana çok sırr söyler idi. Binâenaleyh o sana Ka'be hakkında ne tahdîs etti? dedi. Ben de ona şunu söyledim: Âîşe bana dedi ki: Peygamber (S): *"Yâ Âîşe, şayet kavminin zamanları yakın olmasaydı -îbn Zubeyr; küfre yakın olmasaydı dedi- muhakkak Ka'be'yi bozar ve ona biri insanların gireceği, diğeri de çıkacakları iki kapı yapardım"* buyurdu, işte Ibnu Zubeyr Peygamber'in bu arzusunu yerine getirmiştir 98[98].

50- Anlayamamalarından (Hoşlanmadığı Ve Bu Yüzden Aktarılmasını Hoşgörmediği İçin) İlmi, Bir Topluluktan Başka Bir Topluluğa Tahsis Eden Kimse Babı

Ve Alî (İbn Ebî Tâlib-R): "İnsanlara anlayabilecekleri şeyler söyleyiniz. Siz Allah ve Rasûlü'nün tekzîb olunmasını arzu eder misiniz?" demiştir.

Bize Ubeydullah ibnu Musa, Ma'rûf ibn Harrabûz'dan; o da Ebu't-Tufeyl(110-R)'den; o da Alî (İbn Ebî Tâlib R)'den bu sözü tahdîs etti 99[99].

97[97] "Ve mâ ûtû" hadîsin râvîlerinden A'meş'in kıraatidir. Mütevâtir ve meşhur kıraat ise: "Yemâûtîtum(= Size az bir ilimden başkası verilmemiştir)" okunur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/279.

98[98] Bu hadîs bâzı küçük farklarla, Hacc ve Temenni kitâblarında da gelecektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/279.

99[99] Bu hadîs, müellif Buhârî'nin âlî isnâdlarındandır. Zîrâ buna üç râvî ile ulaşmıştır. Üçüncü râvî sahâbî olan ibn Tufeyl'dir. Müellif burada hadîsin senedini metinden sonraya bırakmıştır. Bunu ya hadîsin isnâd yoluyla eserin isnâd yolu arasını ayırmak için, yâhud ibnu Harrabûz sebebiyle isnadın za'fını göstermek için, yâhud tefennün yâni' çeşit çeşit söylemek için, yâhud da bunun da cevazını beyân etmek için böyle yapmıştır, ibnu Harrabûz'u ibn Maîn zaîf addetmiştir. Müellif Buhârî'de de onun bu hadîsten başka hadîsi yoktur.

Hz. Alî'nin bu sözünün benzerini ibn Mes'ûd (R) da söylemiştir ki, bunu imâm Müslim, sahîh bir senedle Sahîh'inin mukaddimesinde şöyle tahrîc etmiştir: Ve bana Ebu't-Tâhir ile Harmele ibn Yahya tahdîs edip şöyle dediler: Bize ibnu Vehb haber verip şöyle dedi: Bana Yûnus, ibn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den haber verdi ki, Abdullah ibn Mes'ûd şöyle demiştir: "Sen akıllarının ermeyeceği bir sözü herhangi bir zümreye (hakîkatte) söyleyici değilsin (yânî söylemiş, ma'rifet ve hizmet yapmış değilsin... Çünkü) o söz onlardan kimi üzerinde ancak bir fitne olmuştur" (Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh, Mukaddime, Bâb: 3.)

Akıllar, takatleri derecesinden fazlasını taşıyamazlar. O takatlerin üstüne çıkılırsa, hâlde mevcûd olan salâh bile yerini fesada bırakır.

Âlimlerin birçoğu, anlaşılması güç ve te'vîli müşkil olan sözlerin ve müteşâbihlerin âmmeye söylenmesini hoş görmemişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/280.

68-.......Katâde şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti:

Muâz ibn Cebel, deve üstünde Peygamber'in terkisinde iken, Peygamber (S):

- *Yâ Mûaz ibne Cebel!* diye nida etti. Muâz:

- Lebbeyk yâ Rasûlallah, ve sa'deyk, dedi. Peygamber yine:

- *Yâ Muâz!* diye çağırdı. Muâz:

- Lebbeyk yâ Rasûlallah ve sa'deyk, dedi. Bu üç kerre vâki' oldu. Üçüncüde Rasûlullah.

- *Hiçbir kimse yoktur ki, kalbinden tasdik ederek Allah 'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna şehâdet etsin de Allah onu ateşe haram etmesin,* buyurdu.

Muâz:

- Yâ Rasûlallah, bunu insanlara haber vereyim de sevinsinler mi? dedi.

- *Haber verdiğin takdirde buna güvenirler,* buyurdu. Muâz ibn Cebel, bunu ölümüne yakın günâhtan sıyrılmak için haber verdi.

69-.......Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi: Bana zikrolundu ki, Peygamber (S), Muâz'a:

- *Allah'a hiçbir şey ortak kılmıyarak Allah'a kavuşan kimse, cennete girdi,* buyurmuştur.

Muâz:

- Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedi. Rasûlullah:

- *Hayır, çünkü ben onların buna güvenmelerinden endîşe ederim,* buyurdu [100[100]]

51- İlim (Öğrenip Öğretmek)de Haya Babı

[100[100]] Bu hadîslerde muvahhidlere büyük bir müjde vardır. Doğrulukla can ve gönülden şehâdet kelimelerini telâffuz edip söyleyen ve itaat eden kimsenin cehennem ateşine haram olacağı müjdesi. Böyle müjdeler Enes'ten ve Ebû Saîd Hudrî'den de rivayet edilmiştir. Günâhları afvolunmamış ma'siyet ehlinin, cehenneme uğradıktan sonra cennete gireceğine dâir daha birçok haberler vardır. Haberlerde nesh carî olmayacağından bu hadîslerin arasını te'lîf etmek gerekir. İşte bunun için buradaki "haram kılma"dan maksad ebedî kılmaktır demişlerdir. Bu takdirde şehâdet kelimelerini Allah rızâsı için gönülden söyleyenler ateşte ebedî olmazlar demek olur. Daha güzel bir tevcihe göre, kâfirlerin karargâhı olan ateşten masun olurlar, demektir. Bu takdire göre âsî mü'minler azab yurduna girseler bile kâfirler gibi orada çok uzun zaman kalmayacaklar demek olur... (Tecrîd Ter., II, 303. 268. hadîs).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/281-282.

Ve Mucâhid ibn Cebr: "Haya eden de, büyüklük taslayan da ilim öğrenemez" demiştir. Âişe (R) de: "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Hayaları kendilerini dînde fakîhler (derin âlimler) olmalarından men' etmedi" demiştir101[101]

70-....... Bize Hişâm, babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti. Şöyle demiştir: Ümmü Suleym (R) Rasûlullah'ın yanına geldi de: Yâ Rasûlallah! *"Allah hakktan haya etmez"* (el-Ahzâb: 33/53). Bir kadın ihtilâm olursa yıkanması îcâb eder mi? diye sordu. Peygamber (S): *"Suyu gördüğünde (evet)"* cevâbını verdi. Ümmü Seleme utancından yüzünü örterek: Yâ Rasûlallah! Kadın da ihtilâm olur mu? dedi. Rasûlullah: *"Evet. Sağ elin toprağa gelsin! Bu olmasa çocuğu kendisine nasıl benzeyebilir?"* buyurdu.

71-....... Abdullah ibn Umer (R)'den (ki o şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Ağaçlardan bir nevi' vardır ki yaprağı düşmez, o ağaç müslümânın benzeridir. Nedir o, bana söyleyin"* buyurdu, insanlar çöldeki ağaçlan saymağa daldılar. Benim kalbime onun hurma ağacı olduğu düştü. Abdullah dedi ki: Fakat ben söylemeğe utandım. Yâ Rasûlallah, onu bize haber ver, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"O, hurma ağacıdır"* buyurdu. Abdullah dedi ki: Müteakiben babama gönlüme düşen şeyi söyledim. Babam: Vallahi onu söylemiş olmaklığın bana, benim şu, şu şeylerim olmasından daha sevimli olurdu, dedi102[102].

52- Âlime Bizzat Kendisi Bir Şey Sormaktan Utanıp da Sorma İşini Başkasına Emreden Kimse Babı

72-....... Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Ben çok mezîsi olan bir adam idim. Peygamber'e sormasını Mıkdâd ibnu'l-Esved'e emrettim. O da sordu. Peygamber (S*): "Abdest alması îcab eder"* buyurmuştur103[103].

101[101] Büyüklere iclâl ve ihtiram ciheti üzere vâki' olacak haya makbuldür. Amma dînî bir işi terke sebeb olacak hayaya, yânî utangaçlığa gelince, o kötülenmiştir. Ve böylesi dînin tavsiye ettiği haya değildir. O ancak zaîflik, gevşeklik ve aczdir.

Mucâhid ibn Cebr'in sözü olan ta'lîkı, Ebû Nuaym, el-Hılye'de Alî ibn Medînî'den; o da İbn Uyeyne'den; o da Mansûr'dan; o da Mucâhid'den tarikiyle Buhârî'nin şartına göre sahîh bir senedle vasl etmiştir.

Âişe'nin sözü olan ta'lîkı da, Ebû Dâvûd, Ubeydullah ibn Muâz'dan, bize babam tahdîs etti, bize Şu'be, İbrahim ibn Muhâcir'den; o da Safiyye bintu Şeybe'den; o da Âişe'den; şöyle dedi... senediyle rivayet etmiştir (ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu bâbdaki hadîs ile ilim öğrenmekte ve öğretmekte utanmak olmayacağı sabit olmuştur. Keza bu hususta utanıp sıkılmamanın güzelliği, hadîsin tarîklerinin birinde takarrür eden hükümle sabittir: Mü'minlerin anneleri bu suâlinden dolayı Ümmü Suleym'i ayıpladılar da Rasûlullah (S) onları bundan men' etmiştir.

Şu hâlde, dînî ve ilmî mes'elelerde utanmanın suâle mâni teşkîl etmemesi lâzım geleceğini öğrenmiş oluyoruz.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/282.
102[102] Bu hadîs küçük lâfız farklarıyle şimdiye kadar Kitâbu'l-İlm'in 3., 5., 14., 50. bâblarında geçmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/283.
103[103] Mezî ince bir sudur ki, oynaşma ve öpme esnasında önden çıkar. Âlime kendisi bir şey sormaktan utanan kimsenin, suâlden doğacak maksadın husulü için, bunu başkasına sordurmasının caiz olduğu bu hadîsten anlaşılmakdır.

53- Mescid İçinde İlim Takrir Etmek Ve Herhangi Bir Suâlin Cevâbını Zikretmek Babı

73-.......Bize Abdullah ibn Umer ibn Hattâb'ın azâdlısı Nâfi', Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti (ki şöyle demiştir): Bir kimse mescidde ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, nereden ihrama girip telbiye etmemizi emrediyorsun? diye sordu. Rasûlullah (S): *"Medine ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den, Şam ahâlîsi Cuhfe'den, Necd ahâlîsi Karn'dan itibâren telbiye etsinler"* buyurdu. Abdullah ibn Umer der ki: Rasûlullah'm: *"Yemen ahâlîsi Yelemlem'den i'tibâren telbiye etsinler"* buyurduğunu da söylüyorlar. İbn Umer: Ben bu son sözü Rasûlullah'tan anlamadım, der idi.

54- Suâl Soran Şahsa, Sorduğu Şeyden Fazlasıyla Cevâb Veren Kimse Babı[104[104]]

74- Bize Âdem (ibn Ebî İyâs) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, Nâfi'den; o da İbn Umer (R)'den; o da Peygamber (S)'den tahdîs etti. Ve keza (Âdem, o da ibn Ebî Zi'b'den), o da Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da İbn Umer'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'den: İhrama giren (insan) ne giyer? diye sordu. Peygamber (S): *"Ne gömlek, ne sarık, ne don, ne bornus, ne çehrî veya zağferân ile boyanmış bir kumaş giyer. Na'leyn bulamadığı takdirde mest giysin ve onları topukların altına varıncaya kadar kessin"* buyurdu.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/284.

[104[104]] Suâl husûsî, cevâb umûmî olursa, .sorulandan fazlasıyla cevâb vermek caizdir Usûlcülerin: "Cevâbın suâle mutabık olması îcâb eder" sözündeki mutâbakaat tan maksad, cevâbda ziyâde olmaması değildir; ondan murâd, cevâbın sorulan hükmü ifâde edici olmasıdır (Kastallânî). Bu son iki babın hadîsleri "Hacc Kitâbı"nda da gelecek ve açıklamalar orada verilecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/285.

3

KİTABU'L VUDU'

TEMİZLİK KİTABI

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

3- KİTÂBU'L-VUDÛ' (ABDEST ALMA KİTABI)1[1]

1- Abdest Almak Hakkında Gelen Şeyler Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

***"Ey îmân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı mesh edip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Cünüb olduysanız boy abdesti alın... "* (el-Mâide: 5/6) 2[2].**

Ebû Abdillah Buharı şöyle dedi: Peygamber (S), abdest almada farz olanın azaları birer defa yıkamak olduğunu beyân eyledi3[3]. ve keza kendisi azaları ikişer defa ve üçer defa yıkadı. Ve üçer defadan fazla yıkamadı4[4]. İlim ehli abdest almakta suyu israf etmeyi ve Peygamber'in fiilinden öteye geçmeyi kerîh gördüler5[5].

1[1] Daha önce (îmân Kitâbı'nın başında) de zikretmiştik ki, Buhârî, kitabını evvelâ "Vahy Babı" mukaddimesiyle başlatmış, bundan sonra fıkıh bâblarına şâmil olan diğer kitâbları sırasıyle zikretmiştir. îmân Kitabı ile ilim Kitâbı'nı, îmân Kitâbı'nın başında zikrettiğimiz ma'nâdan dolayı öne geçirmişti. Ondan sonra ibâdetlerle ilgili olan kitâbları zikre başladı. İbâdetlerle ilgili kitâbları muamelât, âdâb, hudûd... gibi işlerle ilgili diğer kitâblardan evvel getirdi. Çünkü bunların îmân ve İlim Kitâbları'nın ardından zikredilmesi daha münâsibdir. Zîrâ ibâdetlerin aslı ve dayanağı îmândır. Abdest almadan sonra diğer ibâdetlerden önce bütün nevi'leriyle Namaz Kitâblarını getirdi. Çünkü namaz, kitâbda ve sünnette îmânın arkasından gelicidir. Çok devretmesinden dolayı onu bilmek ihtiyâcı daha şiddetlidir. Namaz Kitâbı'ndan evvel Abdest Alma Kitâbı'nı getirdi. Çünkü abdest alma, namazın şartıdır. Bir şeyin şartı ise kendinden öne geçer. Bâzı Buhârî nüshalarında "Taharet Kitabı" şeklinde gelmiş, bunun ardından da "Abdest alma hakkında gelenler babı" gelmiştir. Bu şekil daha münâsibdir. Çünkü Tahâret (= Temizlik) abdest almadan daha umûmîdir... (Umdetu'l-Kaarî, s.641).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/286.

2[2] Bu âyette abdest alma, gusul etme ve suyun yokluğunda veya suyu kullanmaya mânı' hâllerde teyemmüm yapma esâsları, farzları takrîr ve tesbît edilmiştir. Bu üç çeşit temizlik en-Nisâ: 4/43. âyetinde de bildirilmiştir.

Abdest, hadesten taharet yânî i'tibârî ve görülmeyen bir kirlilikten temizlik olduğu için, bununla necasetten taharet için olan yıkamayı birbirine karıştırmamalıdır. Necasetten taharette pislik iyice zâil oluncaya kadar yıkamak ve icâbına göre oğmak veya silmek lâzım ise de, abdestte bu iki temizliğe mâni' olan kir ve pislikler daha evvel giderilmiş bulunacağından, görülmeyen hadesi gidermek için bir defa yıkamak kâfi olabilir; farzı bu kadardır. Çünkü emr tekrar îcâb etmez, fakat iki daha iyidir ve üç defa tekrar sünnettir... Abdestin, guslün, teyemmümün hikmeti maddî nezâfet ve ma'nevî taharettir... (Hakk Dini, II,1587).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

3[3] Buna ayrılmış olan bir bâbda mevsûlen zikredeceği bir ta'lîkdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

4[4] Bu da kendisine ayrılmış olan bir bâbda mevsûlen zikredeceği bir ta'lîkdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

5[5] Buhârî bununla İbn Ebî Şeybe'nin ve İbn Mâce'nin bâzı sahâbî ve tabiîlerden bu ma'nâda rivayet ettikleri hadîsleri işaret etmiştir. Bâzı şarihler de: Buhârî'nin bu sözü, üç defadan fazlayı men'e dâir olan icmâın nakline işarettir, demişlerdir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

2- Bâb: "Tahâretsiz (Yânî Abdestsiz) Hiçbir Namaz Kabul Olunmaz" 6[6].

l-....... Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o Ebû Hureyre (R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S): *"Kendisinde hades meydana gelen kimsenin namazı, o kimse abdest almadıkça kabul olunmaz"* buyurdu. Hadramevt ahâlîsinden bir kimse: "Yâ Ebâ Hureyre, hades nedir?" diye sordu. Ebû Hureyre: "Sessiz veya sesli yel" cevâbım verdi 7[7].

3- Abdest Almanın Fazileti Babı

Ve abdest alma izlerinden dolayı yüzleri nurlular, elleri ve ayaklan sekililer.

2-........ Bize Leys, Hâlid (ibn Yezîd-139)'den; o da Saîd ibn Ebî Hilâl (135)'den; o da Nuaym el-Mucmir'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre ile beraber mescidin arkasına çıktım, akabinde Ebû Hureyre (R) abdest aldı da şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Benim ümmetim kıyamet gününde bedenlerindeki abdest alma izlerinden dolayı yüzleri nurlular, elleri, ayaklan sekililer diye çağırılacaklardır".

Ebû Hureyre: Artık bu parlaklığını daha ziyâde artırmağa kimin gücü yeterse yapsın, dedi 8[8].

4- Bâb: (Abdestli Kimse Abdestinîn Bozulduğunu) Kesinlikle Bilmedikçe Şübheden Dolayı Abdest Almaz

---

6[6] Bu bâb ismi, Müslim'in ve diğer muhaddislerin tahrîc ettikleri bir hadîsin lâfzıdır. Bu hadîsin birçok tarikleri vardır, fakat bunlar içinde Buhâri'nin şartına uygun olanı yoktur. İşte bu sebebden dolayı onu bâb ismi olarak zikretti de bâbın altında Ebû Hureyre hadîsini getirdi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

7[7] Ebû Hureyre'nîn hades nevi'lerinden yalnız bu ikisini söylemesi ya diğerleriyle evleviyyetle namaz kılmamıyacağını kasdetmesinden, yâhud Hadramevtli sorucunun, namaz esnasında musallîden vâki' olabilecek hadesleri sormuş olmasından dolayıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/288.

8[8] Peygamber'in buradaki sözü, abdest almanın faziletine ve abdest organlarında abdest suyunun değdiği yerlerin âhırette ayrı bir parlaklık ve nûrlulukta olacaklarına açıkça delâlet etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/289.

3........ Bize Zuhrî, Saîd îbn Müseyyeb'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da amucası (Abdullah ibn Zeyd-63)'ndan tahdîs etti ki, bu Abdullah ibn Zeyd (R) namazda iken kendisinde bir şey (yânî hades) vukuunu hayâl eden kimsenin hâlini Rasûlullah'a arz eylemiş. Rasûlullah (S) da: *"Bir ses veya bir koku duymadıkça namazdan çıkmasın"* buyurmuştur 9[9].

5- Abdest Almakta Hafifletme Babı

4-....... Bize Sufyan (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti.

Amr şöyle dedi: Bana Kurayb (98), ibn Abbâs (R)'tan haber verdi (ki şöyle demiştir): Peygamber (S) bir gece uyudu, hattâ horladı. Ondan sonra (abdest almaksızın) namaz kıldı. Bu sözü îbn Abbâs'ın: Uzanıp horladı, ondan sonra kalkıp namaz kıldı, tarzında söylediği rivayet olunuyor.

(Alî ibn Abdillah el-Medînî şöyle dedi:) Sonra bu hadîsi Sufyan, bize birçok defalar kâh uzun, kâh kısa olarak Amr'dan, o da Kurayb'dan, o da İbn Abbâs'tan olmak üzere tahdîs etti10[10]. İbn Abbâs şöyle demiştir: Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Geceleyin Peygamber (S) kalktı. Gecenin bir kısmı olunca Peygamber kalktı ve asılı duran küçük bir tulumdan hafif bir abdest aldı. -Amr bu abdestin pek hafif ve pek az su ile olduğunu söylüyordu- Ve kalkıp namaza durdu. Ben de onun aldığı gibi abdest aldıktan sonra gelip sol tarafında namaza durdum. -Sufyan belki yine solu ma'nâsına olan "Şimâlihi" demiştir.- Peygamber benim yerimi değiştirdi; beni sağ tarafına geçirdi. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Ondan sonra uzanıp uyudu; hattâ horladı. Sonra munâdî (yânî müezzin) Ona gelip namaz vaktinin girdiğini haber verdi. Bunun akabinde müezzin kalkıp Peygamber'in maiyyetinde namaza çıktı. Peygamber (tekrar) abdest almadığı hâlde namazı kıldırdı. (Sufyan ibn Uyeyne şöyle dedi:) Biz Amr ibn Dînâr'a: İnsanlar, Rasûlullah'ın uyur, amma kalbi uyumaz derler; (ne dersiniz)? diye sorduk. Amr: Ben Ubeyd ibn Umeyr'den işittim: Peygamberlerin ru'yâları vahiydir, diyordu. Ubeyd bu sözden sonra da *"Ben seni ru'yâmda boğazlıyorum görüyorum... "* (es-Saffât: 37/102) âyetini okudu, dedi 11[11]

9[9] Bu hadîste İslâm'ın asıllarından bir asıl ve fıkhın kaaidelerindenbir kaaide vardır. O da, eşya, aksi kesinlikle bilininceye kadar asılları üzerinde bekaa ile hükmedilir; birden meydana geliveren şekk onlara zarar vermez kaaidesidir. Âlimler bu kaaide üzerinde ittifak etmişlerdir, fakat kullanma keyfiyyetinde, yânî uygulamada görüş ayrılıkları vardır... (Aynî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/289.

10[10] Yânî Sufyan ibn Uyeyne, babın hadîsini Amr'dan bir defa mücmel muhtasar, bir defa da mufassal olmak üzere, iki kerre rivayet etmiştir. Bâb ismi için tesbit edilen, ikincisidir. Buhârî icmali ikincisine ilâve etti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/290.

11[11] Amr ibn Dînâr: Evet insanların söyleyegeldiği şey hakktır. Çünkü ben Ubeyd ibn Umeyr'den işittim: Peygamberlerin ru'yâsı vahiydir, dedikten sonra:

"İbrahîm: Oğulcuğum, ben seni ru 'yâmda boğazlıyorum görüyorum, dedi" âyetini okudu. -Bunu Müslim merfû' olarak rivayet etti.- Binâenaleyh, onların kalblerinin, kendilerine vahyedilen şeyleri bellemeleri için uyumamaları îcâb eder. Nitekim söyleyen söyledi ve söyleyişi de güzel yaptı:
"Peygamber'in ru'yâsında vahy inkâr olunmaz. Çünkü onun öyle bir kalbi vardır ki, gözü uyuduğu zaman kalbi uyumaz" (ed-Dihlevî, Bûsirî'nin Bür'e Kasîdesi'nden) Peygamber'in kalbinin uyumaması, abdestinin bozulmadığına delâlet etmiştir.

6- Abdest Almayı Tam Ve Kâmil Yapmak Babı

İbn Umer: "İsbâğu'l-vudû' her abdest uzvunu pampak kılmaktır" dedi 12[12].

5-.......Kurayb'dan, o da Usâme ibn Zeyd (R)'den tahdîs etti.

Kurayb Usâme'den işitti ki şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Arafat'tan geriye hareket etti. Dağ yoluna girince inip su dökdü. Ondan sonra abdest aldı, fakat abdesti hafif aldı. Ben: Namazı kılacak mısın yâ Rasûlallah? diye sordum. *"Namaz ileride (kılınacak)"* buyurdu. Yine bineğine bindi. Muzdelife'ye varınca indi ve abdest aldı. Bu sefer abdest almayı tam ve kâmil yaptı. Sonra namaz ikaamet edildi de akşam namazını kıldırdı. Ondan sonra herkes devesini kendi durağında çökertti. Sonra yatsı namazı ikaame edildi. Yine namazı kıldırdı ve iki namaz arasında hiçbir namaz kılmadı 13[13].

7- Bir Avuç Dolusu Sudan İki Eli (Birleştirmek Sureti) İle Yüz Yikamak Babı

Hadîsteki âyet, İbrâhîm Peygamber'in İsmâil veya İshâk'ı boğazlamaya me'mûr olduğunu haber veren âyettendir; tamâmı şöyledir: *"Artık o (oğul İbrâhîm'in) yanında koşmak çağına erince (babası): 'Oğulcağızım'dedi, 'Ben seni ru'yâmda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün'. (Oğlu) dedi: 'Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabr edenlerden bulacaksın '"* (es-Saffât: 37/102).

Bu gece namazının bir rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti. Bunda Rasûlullah'ın gece uykudan uyanınca asılı duran kilçük bir tulumdan pek hafîf bir abdest aldıktan sonra gece namazı kılıp tekrar uyuduğu ve müezzinin sabah namazı vaktinin geldiğini haber vermesi üzerine, onunla birlikte hemen namaza çıktığı, fakat bu sefer abdest almadığı zikredilmektedir. Hadîsin başlığa delâleti, bu pek hafîf abdest alma keyfiyetidir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/291.
12[12] el-İsbâğ: Bir nesneyi itmam ve ikmâl eylemek ma'nâsınadır... İsbâğu'l-Vudû' bundan alınmıştır ki, suyu her uzva gereği gibi hakkı üzere verip itmam ve ikmâl eylemekten ibarettir (Kaamûs Ter.).

Bu, Kur'ân'da da bu ma'nâda geçmektedir: *"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah'ın muhakkak sizin için musahhar kıldığını, açık ve gizli birçok ni'metlerini sizin üzerinize bol bol tamamladığım görmediniz mi?.."* (Lukmân: 31/20)

"Tam ve kâmil işler yap... " (Sebe: 34/11).
el-İnkaa: Bir nesneyi pak ve pâkize kılmak ma'nâsınadır.

Buradaki ta'lîki, yânî ibn Umer'in "İsbâğ" kelimesine âid tefsirini, Abdurrazzâk kendi Musannaf'ında mevsûl olarak sahîh bir senedle tahrîc eylemiştir.

İsbâğ, lügatte ikmâl ve itmamdır. Abdest almakta ise suyu abdest yerlerine ulaştırmak ve her uzva hakkını tam vermek demektir. Bu, farzdır. Üçleme, beyazlığı ve nûrlandırmayı uzatma, kirleri ovalamak suretiyle azaları pampâk eylemeye gelince, bunlar sünnetler, müstehâblar ve âdâblardır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/292.
13[13] Başlığa uygunluğu "Peygamber bu sefer abdest almayı tam ve kâmil yaptı" sözündendir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/292.

6-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ata ibn Yesâr'dan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi, ibn Abbâs (R) abdest aldı da yüzünü yıkadı. Şöyle ki, bir avuç su alıp ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra bir avuç su alıp onunla şöylece, yânî sağ avucunu diğer avucu ile birleştirip yüzünü yıkadı. Yine bir avuç su alıp sağ elini (yânî kolunu) yıkadı. Yine bir avuç su alıp sol elini yıkadı. Sonra başını mesh etti. Sonra bir avuç su aldı ve sağ ayağını yıkayıncaya kadar onu azar azar üzerine döktü. Sonra diğer bir avuç daha su aldı ve onunla ayağını, yânî sol ayağını (yine öylece) yıkadı. Ondan sonra: Rasûlullah(S)'ı, gördüm işte böyle abdest alıyordu14[14], dedi.

8- Her Hâl Üzerine Ve Cinsî Münâsebet Sırasında "Bismillah" Demek Babı15[15]

7-....... Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Salim ibn Ebi'l-Ca'd (l00)'dan; o da Kurayb'dan; o da İbn Abbâs (R)'dan tahdîs etti. İbn Abbâs, bunu Peygamber'e ulaştırıyordu. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz eşine (cinsî münâsebet için) geldiği zaman Bismillah, Allâhumme cennibnâ'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ (= Allah'ın ismiyle, yâ Allah, bizleri şeytândan uzaklaştır ve şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl) der de, onların arasında bir çocuk takdir olunursa, şeytân o çocuğa zarar veremez" 16[16].

9- Halâya Girerken Ne Söyleyeceği Babı

8- Bize Âdem (ibn Ebî İyâs) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Abdu'l-Azîz ibn Suheyb'den tahdîs etti. Abdu'1-Azîz şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) halâya girdiği zaman

---

14[14] İbni Abbâs bu hadîsinde abdest alma işini uygulamalı olarak en güzel şekilde ta'rîf edip göstermiş, sonunda: Rasûlullah'ı işte böyle abdest alıyor gördüm demekle de bunun bizzat Rasûlullah'ın abdest alışı olduğunu bildirmiş oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/293.

15[15] Bu her hâl üzerine, yânî tâhir, abdestsiz, cünüb olması hallerinde "Bismillah" demek, Allah'ı anmak hakkında bir bâbdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/293.

16[16] Abdest almak öncesi "Bismillah" demek hakkında Peygamber'in sözünden olarak rivayet edilen *"Abdest almağa Bismillah demeyenin abdesti yoktur"* hadîsi râvîlerinin bâzısı mesturetu'l-hâl(= yâni gizli hâili kadınlar) olması sebebiyle Buhârî'nin şartı üzere olmayınca, Buhârî, abdest almak için "Bismillah" demenin sünnetliğini bu bâbda getirdiği hadîsle isbât etmiştir. Çünkü getirdiği bu hadîs, Allah'ı anmaktan en uzak hâl olan cinsî münâsebet sırasında "Bismillah" demenin müstehablığına delâlet etmektedir, öyleyse, abdest almakta da "Besmele" çekmeye evlâ tarikiyle delâlet eder (Şah Veliyyullah).

Böylece hadîs, başlığın her iki şıkkına da delâlet edip uygun düşmüş oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/294.

"Allâhumme innî eûzu bike mine'l-hubusi ve'l-habâisi (= Yâ Allah, ben hubusten ve habâisten sana sığınırım)" der idi 17[17].

(Buhârî dedi ki):

Muhammed ibn Ar'are, bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Âdem ibn Ebî İyâs'a mutâbaat etti18[18]. Ve Gunder, Şu'be'den: "Halâya geldiği zaman" dedi. Musa ibn İsmâîl ise, Hammâd ibn Seleme' (167)'den: "Halâya girdiği zaman" dedi. Saîd ibn Zeyd de şöyle dedi: Bize Abdu'1-Azîz ibn Suheyb tahdîs etti: "Halâya girmek istediği zaman" 19[19].

10- Halânın Yanına Su Koymak Babı

9-....... Bize Verkaa (199), Ubeydullah ibn Ebî Yezîd'den; o da ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) halâya girdi. Kendisi için (yıkanıp abdest alacak) su koydum. *"Bunu kim koydu?"* diye sordu. Kendisine haber verildi. Bunun üzerine: *"Allâhumme fakkıhhu fi'd-dîn (= Yâ Allah onu dînde ince anlayışlı kıl)"* diye dua etti20[20].

11- Bâb: Kişi Büyük Ve Küçük Hacetini Yaparken Kıble Cihetine Yönelmez, Ancak Duvar Yâhud Benzeri Bir Bina Yanında Olursa Müstesnadır

10-....... Ebû Eyyûb el-Ensârî şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

17[17] Bu iki lâfız ile yapılan dua Peygamber'in "cevâmi'u'l-kelim" sözlerindendir. Bu iki kelime birçok ma'nâlara geliyor: Hubus, şeytânların erkekleri; habâis de onların dişileridir, demişlerdir. Kezâlik habâis, mutlak olarak şeytânlar, ma'siyetler, kötülenmiş fiiller ve düşük huylar; hubus da küfür, fücur, isyan, mutlak olarak şerr ma'nâlarına gelir. İbnu'l-A'râbî hubus'u, bir kerre mekruh, yânî istenilmeyen şey diye tefsîr ettikten sonra, bu ma'nâyı tafsîl ederek, mekruh işlerin nevi'lerine göre başka başka ta'bîrler ile beyân edildiğini ve meselâ habîs kelâma şetm, habîs dîne küfr, habîs taama haram, habîs içkiye dârr denildiğini söylüyor. İşte hubus ile habâis'ten sakınmak, bu söylediğimiz şeylerin hepsinden sakınmak demektir (Tecrîd Ter., 1,114).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/294.
18[18] Velhâsıl Muhammed ibn Ar'are bu hadîsi Şu'be'den, Âdem'in Şu'be'den rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir, işte bu tam mutabaattır, bunun fâidesi sırf takviyedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.
19[19] Buhârî bu ta'lîkleri, kitabının başka yerlerinde vasl etmiştir. Bu rivayetlerin lâfızları muhtelif ise de ma'nâları birbirine yakın olup, bir. ma'nâya dönerler, o da, Peygamber'in halâya girmek istediği zaman bu duayı söyler olduğudur. Müellif, halâdan çıkmak akabinde söyler olduğu şeyi, şartına uymadığı için zikretmedi. Hu hususta İbn Hıbbân ve İbıı Huzeyme de Âişe'den: Rasûlullah (S) gaair'ten çıktığı zaman Gufrâneke der idi; ibn Mâce de Enes'ten Haladan çıklığı zaman Elhamdu lillâhi'llezi ezhebe annî"l-ezâ ve âfâni; Dârakutnî de İbn Abbas'tan: Elhamdu lillâhi'llezi ahraca annî ma yu 'zini ve emseke aleyye ma yenfaunni rivayetleri vardır (Kastallanî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.
20[20] Bu hadisin biraz farklı bir rivayeti Kitabu'l- İlm'in 17. babında geçmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.

"Biriniz hacetini yerine getirmeğe gittiği zaman Kıble'yi karşısına almasın, (Medine'nin) şarkına yâhud garbına doğru dönünüz"[21][21].

12- İki Kerpiç Üzerinde Büyük Hacetini Yerine Getiren Kimse Babı [22][22].

11-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle der idi: Bir takım insanlar, büyük hacetini yerine getirmek için oturduğun zaman Kıble'ye karşı da, Beytu'l-Makdis'e karşı da yönelme, diyorlar. Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Yemîn olsun ki, ben bir gün bizim evin damı üstüne çıkmıştım. Bu esnada Rasûlullah(S)'ın büyük hacetini yerine getirmek için Beytu'l-Makdis'e karşı iki kerpiç üzerine oturduğunu (gözümle) gördüm[23][23]. İbn Umer Vâsi' ibn Hıbbân'a: Belki sen kıynakları üzerinde namaz kılan kimselerdensin? dedi. (Vâsi' dedi ki:) Bunun üzerine: Vallahi ben bilmiyorum, dedim. İmâm Mâlik: Abdullah ibn Umer yerden yükselmeyerek namaz kılan, kendisi (kıynaklarıyle) yere bitişik olduğu hâlde secde eden kimseyi kasdediyor, dedi[24][24].

13- (Haceti Yerine Getirmek İçin) Kadınların Sahraya Çıkmaları Babı

---

[21][21] *"Şarka ve garba doğru dönünüz"* emri, Medîne semtine göredir. Yoksa her semte göre Kıble'yi ta'zîmen hangi cihete yönelmek gerekse, oraya yönelmek lâzım geleceği aşikârdır. Bir bina içinde yâhud duvar, sed, sütün, çit, kaya., yanında olursa, bâb isminde de ifâde edildiği gibi, şark ve garba dönmek gerekmez.

Bu mes'elede kavi, fiile muarızdır. Müellif Buhârî, bâb ismine istisnayı ilâve etmek suretiyle, kavi sahrada, fiil de binalar ve evler içindedir diye cem' cihetine işaret eylemiştir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/296.
[22][22] el-Bezâr, sehâb vezninde açık sahraya denir... Şarihin beyânına göre şu açık sahraya denir ki, onda kuytulanacak bina, taş ve ağaç gibi şeyler olmaz. A'râbîler çölde oturur olmaları sebebiyle, kazayı hacet için boş yerlere çıktıklarından hâliyet ve mahalliyet alâkasıyle kazayı hacette istimal eylediler.

et-Teberrüz: Tefe'ul vezninde bu dahî yabana çıkmak ma'nâsınadır... ve vechi mezkûr üzere mecaz olarak kazayı hacet için çıkmak ma'nâsınadır (Kaamus Ter.).

el- Verik: Ketif vezninde, bedende uyluğun üst tarafına denir ki, evce ve kemiğine evce kemiği denir, iki taraflı ikisine verikân denir. Et ve yağıyle Türkçe'de kıynak ta'bîr olunur...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/296.
[23][23] Peygamber'in nehyi İbn Umer'e sahîh bir yolla ulaşmamış da bu sebebden bunu inkâr etmektedir gibidir. Maksadın mutlaklığının ibtâl olması da mümkündür. Yânî, insanlar o sözün bina içindeki durumla sahradaki durumu arasında fark gözetmiyorlar, demek istemiştir. Yâhud da ibn Umer'in maksadı, nehyin tenzîhi olmasıdır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/297.
[24][24] İbn Umer, Vâsi' ibn Hıbbân'a: Belki sen secdede uylukların karından uzaklaştırılacağı sünnetini bilmiyenlerdensin? Şayet bunu bilenlerden olaydın muhakkak sahra ile gayrisi arasındaki farkı, ve Ka'be'ye yönelmek ile Beytu'l-Makdis'e yönelmek arasındaki farkı bilirdin, diyor. Vâsi' da: Vallahi ben onlardan mıyım, değil miyim bilmiyorum, diyor. Yâhud da: Ben Ka'be'ye veya Beytu'l-Makdis'e yönelmek hususlarındaki sünneti bilmiyorum, diyor. Hadîsin son fıkrasında ise İmâm Mâlik, kıynak üzerinde kılınan namazın tefsirini yapıyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/297.

12-.......Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Peygamber'in zevceleri geceleyin haceti defe çıktıklarında (Medine'nin kenarında olan) Menâsı'a kadar giderlerdi. O (Menâsı' denilen yer) açık bir yerdir. Umer, Peygamber'e: Kadınlarını perde arkasına koy (yânî evden çıkmalarını men' et), der idi de, Rasûlullah (S) onun dediğini yapmıyordu. Nihayet Peygamber'in zevcesi Sevde bintu Zem'a gecelerden bir gece yatsı namazı vaktinde dışarıya çıktı. Sevde uzun boylu bir kadın idi. Umer, hicâb emrinin indirilmesine çok arzu duyduğu için, ona: Yâ Sevde, bilmiş ol ki, biz seni muhakkak tanıdık, diye bağırdı. Bundan sonra Allah "Hicâb Âyeti"ni indirdi [25][25].

13-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) kadınlara: *"Hacetiniz hususunda dışarıya çıkmanıza izin verildi"* buyurdu. Hişâm: Haceti yerine getirmek için dışarıya çıkmayı kasdediyor, dedi.

14- Evlerde Halâ Edinmek Babı

14-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir ihtiyâcım sebebiyle (kızkardeşim) Hafsa'nın evinin damının üstüne çıkmıştım. Bu esnada Rasûlullah(S)'ı gördüm, arkasını Kıble'ye, önünü de Şam'a döndürerek hacetini def ediyordu [26][26].

15- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

15-.......Abdullah ibn Umer (R) haber verip şöyle demiştir: Bir gün evimizin damının üzerine çıktım, bu esnada Rasûlullah(S)'ı Beytu'l-Makdis tarafına yönelerek iki kerpiç üzerine oturmuş (hacetini def eder) hâlde gördüm[27][27].

---

[25][25] Hicâb âyetleri üç defada üç mertebeyi söyler olmak üzere nazil olmuştur: Birincisi el-Ahzâb: 33/59. âyet; ikincisi el-Ahzâb: 33/53. âyet; Üçüncüsü en-Nûr: 24/31. ve el-Ahzâb: 33/32. âyetlerdir.

Bu hicâb âyetlerinden sonra da ihtiyâç gidermekte ve diğer ihtiyâçlarda kadınların dışarıya çıkmalarına izin verilmiştir. Bunu, müteâkib hadîs, sarîh olarak ifâde etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/298.
[26][26] Bunun hakkındaki söz 12. babın 11 rakamlı hadîsinde geçmişti.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/299.

16- Su İle İstincâ Etmek Babı [28][28]

16-.......Bize Şu'be, Ebû Muâz'dan -ki ismi Ata ibnu Ebî Meymûne'dir tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) hacetini defe çıktığı zaman bir çocukla beraber, yanımızda bir su kabı olduğu hâlde (hizmet etmek için) gelirdim. (Râvî dedi ki:) Enes bu su ile, Rasûlullah'ın istincâ edip temizlendiğini anlatmak istiyor [29][29].

17- Temizlenmek İçin Beraberinde Su Taşınan Kimse Babı

Ve Ebu'd-Derdâ (Iraklılar'a):

"Sizin aranızda Rasûlullah'ın ayakkabılarına, temizlenecek suyuna ve yastığına sâhiblik eden kimse yok mu?" dedi[30][30].

17-....... Bize Şu'be (ibn Haccâc), Ebû Muâz'dan tahdîs etti.

---

[27][27] Abdullah ibn Umer'in, damının üzerine çıktığını söylediği bu ev, Peygamber'in zevcesi Hafsa'nın ikaametine tahdîs ettiği evdir, İbn Umer'in, rivayette "Bizim evin damına çıktım" demesi, ya kızkardeşinin evi olduğu için mecazen böyle demesinden, yâhud da Hafsa'nın vefatından sonra mîrâs yoluyla bu ev kendi mülkiyetine geçtiği için, bu ta'bîri kullanmıştır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/299.
[28][28] en-Necv (en-Necâu, en-Necâtu, en-Necâyetu): Kurtulmak ma'nâsınadır...Mütercim der ki: Râgıb'ın beyânına göre bu madde bir şeyden ayrılmak ma'nâsına konulmuştur... Ve necv, hadeslenmek ma'nâsınadır. Çocuk pislediği zaman necâ's-sabî denilir. Ve necv, mutlaka karından çıkan şeye denir. Gerek necs, gerek rîh olsun... Ve karından hades çıkmak ma'nâsınadır...

el-İstincâu: Bu da kurtulmak ma'nâsınadır... Ve haceti kaza ettikten sonra temizlenecek yeri su ile yıkamak yâhud silmek ma'nâsınadır... (Kaamus Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300.
[29][29] İstincâ, lügat yönünden, çıkış yerinin ağzında kalan pisliği izâle etmektir. Fakîhler ıstılahında ise, iki çıkış yerinin birinden necvi, yânî pisliği su ile yâhud taş ile gidermektir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300.
[30][30] Buhârî bu ta'liki Kitâbu'l-Menâkıb, Abdullah ibn Mes'ûd'un meuâkıbı bâbı'nda mevsûlen tahrîc etmiştir. O hadîste görüleceği üzere, Ebu'd-Derdâ bu sözünü, Irak'tan gelen Alkametu'bnu Kays'e hitaben söylemiştir: "Sâhibu'n-na'leyn.."den muradı İbnu Mes'ûd'dur. İbn Mes'ûd o zaman Irak'ta vazîfeli idi. Ebu'd-Derdâ ise Şam'da vazife görüyordu.

İbn Mes'ûd, Peygamber'in, zikredilen husûsî hizmetlerinde bulunduğu için Ebu'd-Derdâ, mes'elelerinizi niçin ibn Mes'ûd'a sormuyorsunuz da, Şam ehline gelip benim gibi birisine soruyorsunuz? demek istiyor.

Müellif Buhârî'nin bu bâbda Enes hadîsi için Ebu'd-Derdâ hadîsinin bir kısmını îrâd etmesi, zikredilen gulâmın İbn Mes'ûd olduğunu kuvvetli bir şekilde bildirmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300-301.

O Ata ibnu Ebî Meymûne'dir ki, şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah (S) hacetini def için dışarıya çıktığı zaman ben, bizden bir çocukla beraber yanımızda bir su kabı olduğu hâlde onun arkasından giderdim[31][31].

18- İstincada Su İle Beraber Dibi Demirli Bir Deymek Taşınması Babı

18-....... Bize Şu'be, Ata ibn Ebî Meymûne'den tahdîs etti. O Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) halâya girerdi de ben bir çocukla beraber bir su kabı ve bir harbe taşırdım. Rasûlullah su ile istincâ edip temizlenirdi.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Muhammed ibn Ca'fer'e Nadr (ibn Şumeyl-204) ile Şâzân (ibn Âmir-208) mutâbaat etmişlerdir [32][32]. "El-Anaze" aşağı tarafında demir bulunan deynektir [33][33].

19- Sağ El İle İstinca Etmekten Nehy Babı

19-....... Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Herhangi biriniz birşey içtiğinde kabın içine hohlamasın. Halâya gittiğinde cinsiyet organına sağ eliyle dokunmasın, sağ eliyle de temizlenip silinmesin".

---

[31][31] Bu hadîs, haceti yerine getirdikten sonra pislik çıkan yerleri su ile yıkama medeniyetine açıkça delâlet etmektedir.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/301.

[32][32] Bu iki mutâbaattan birincisi Nesâî'de vasl edilmiştir; ikincisini musannif Buhârî Kitâbu's-Salât'ta vasl etmiştir.

"Buhârî bu babın hadîsinde mutâbaatı şunun için getirdi: Bu hadîsin tarîklerinin çoğunda, Muhammed ibn Ca'fer'in Şu'be'den yaptığı rivayetteki müstesna, harbenin taşınması zikredilmemiştir. Şu'be'den harbenin taşınması rivayetini nakletmekte Muhammed ibn Cafer'e Nadr ile Şâzân mutâbaat etmişlerdir. İşte Buhârî, kendisinin bunu rivayette yalnız kaldığını vehmetmesi muhtemil olanların vehmini def etmek için, harbe taşınmasını ihtiva eden bu rivayeti, mezkûr mutâbaaları getirmekle kuvvetlendirmiştir" (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/301-302.

[33][33] Bu tefsîr, Kerîme rivayetinde vardır, diğerlerinde yoktur. ez-Zücc, mızrağın aşağı tarafında olan demir harbeye denir ki, yere dikilir (Kaamûs Ter.).

Bu harbeyi Peygamberimize Necâşî hediye etmişti. Aslen bu Habeşliler'in harb âletlerindendir. Peygamber namaza durunca kıblesi cihetine -namaz kılanın sütresi olsun diye- dikerlerdi. Bu harbe Rasûlullah'ın önü sıra taşındığı gibi, Râşid Halîfeler'in de önü sıra taşınırdı. Sonra Adullah ibn Zubeyr'in eline geçmiş ve öldürüldüğü vakte kadar yanında kalmıştı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/302.

20- Bâb: İşediği Zaman Zekerini Sağ Eliyle Tutmaz [34][34].

20-.......Ebû Katâde (54-R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

*"Biriniz işediği zaman sakın zekerini sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle temizlenmesin ve su kabının içine nefes hohlamasın"[35]**[35]***.

21- Taşlarla Silinip Temizlenmek Babı

21-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini def için çıktığında ardından gittim. Yürürken arkasına dönüp bakmazdı, kendisine yaklaştım. *"Silinip temizlenmem için bana taşlar ara"* buyurdu, yâhud buna benzer bir söz söyledi. "Fakat bana kemik ve fışk getirme" dedi. Ona eteğimin kenarı içinde birkaç taş getirip yanına koydum ve yanından savuştum. Hacetini yerine getirdiği zaman onlarla silindi[36][36].

[22 Bâb: (Hayvan Dışkısı İle İstincâ Edilmez)] [37][37].

22-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Bu hadîsi bana (yalnız) Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd) zikretmiş değildir. Lâkin bunu bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved (99) de zikr edip tahdîs etmiştir. O da babası el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî'den. Esved ibn Yezîd, Abdullah ibn Mes'ûd'dan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) halâya gitti ve bana kendisine üç taş getirmemi emreyledi. Ben iki taş buldum.

---

[34][34] Bâb ismi yaptığı şeyin -ki o "Sağ el istincâ etmekten nehy"dir- zikrini bitirince, "Sağ el ile zekeri tutmaktan nehy" ismini zikre başladı. Şayet bu bâb isminin hükmü yukarıda geçmiştir; şu hâlde bu bâb isminin fâidesi nedir? dersen, cevâb şudur: Bunun fâidesi, metnin lâfzında vâkı'olan ihtilâf ile birlikte isnadın muhtelifliği; bir de Buhârî'nin âdeti üzere bâb isimlerinin taaddüdünde, bir tek hadîs içinde toplanmış bulunan çeşitli hükümleri araştırmasıdır (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/302.

[35][35] Bu iki babdaki hadîslerin başlıklara uygunluğu açıktır. Sağ elin ağıza, buruna su verme gibi işlerde kullanılacağı, taharetlenmede sol elin kullanılacağı bu hidislerle sibit oluyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/303.

[36][36] en-Nafd : Bir nesneyi silkmek ma'nâsınadır..

el-İstinfâd: Bir yerin her mahallinde olanını bilmek için geregi gibi bakıştırmak ve işedikten sonra gereği gibi istibrâ eylemek,.., ve taşla istincâ eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/303-304.

[37][37] 1315 tarihli Âmire baskısıyle 1348 târîhli.Munîriyye baskısında bu bâb ve ismi yoktur. Kirmânî, Askalânî, Aynî ve Kastallânî'de bu bâb ve ismi mevcûddur. Kastallânî: Bâbdan sonraki ifâde, Ebû Zerr, Ebu'l-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir ri-vayetlerinde sabit oldu, diyor.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/304.

Üçüncü taşı aradım, fakat onu bulamadım. Bunun için bir de hayvan dışkısı alıp bunları Peygamber'e getirdim. Peygamber iki taşı aldı, hayvan dışkısını attı da: "Bu, pistir" buyurdu.

[İbrâhîm ibn Yûsuf (198), babası Yûsuf ibn Ebî İshâk(157)'tan, o da dedesi Ebû İshâk'tan söyledi. O: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved tahdîs etti, demiştir] 38[38].

23- Organlarını Birer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

23-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ata ibn Yesâr'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) -bir defa- organlarını birer defa yıkayarak abdest aldı.

24- Organlarını İkişer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

24....... Bize Fuleyh ibnu Süleyman, Abdullah ibnu Ebî Bekr ibn Amr ibn Hazm(l35)'dan; o da Abbâd ibn Temîm'dcn; o da Abdullah ibn Zeyd(R)'den -ki Ezan ru'yâsının sahibidir- tahdîs elli (O şöyle demiştir):

Peygamber (S) -bir defa- uzuvlarını ikişer kerre yıkayarak abdest aldı.

25- Organlarını Üçer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

25-.......Bana İbrâhîm ibnu Sa'd, îbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, ona da Ata ibn Yezîd haber vermiştir. Ona da Usmân'ın himayesinde bulunan Humrân (75) haber vermiştir. Humrân, Usmân ibn Affân(R)'ı şu hâlde

---

38[38] Ebû İshâk: Bu hadîsi bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Yezîd tahdîs etti, dedi. Yukarıda geçen isnâdla demek istiyor.

Müellif Buhari bu ta'lîk ile "Ebû İshâk bu haberi tedlîs etti" iddiasında bulunanları redd etmek istemiştir. Bunun araştırmasının zikrinde, (bizi) kısaltma maksadından çıkaracak bir uzunluk vardır (Kastallânî).

Bu ta'lîk 1348 tarihli Munîriyye baskısı Buhârî nüshasında mevcûd değildir. Âmire tab'ında ve şerhlerdeki nüshalarda mevcûddur. Onun için köşeli parantez arasına alındı.

Bu hadîslerde, evvelâ taş ve benzeri şeylerle pislik yerini silip pisliği gidermek, ondan sonra orayı su ile yıkamak suretiyle temizlenmek anlatılmaktadır. Burada, pisliği ele bulaştırmamak için evvelâ taş ve benzeri şeyler kullanılması, ondan sonra su ile yıkamayı öğretmektedir. Çünkü ele bulaşan pisliğin zerrelerini ve kokusunu elden gidermek daha zor olup, ancak sabun ve benzeri şeylerle giderilip temizlenebilir. Bugün bâzı insanlar bunu, yıkanmadan evvel tuvalet kâğıdı kullanmak suretiyle yapmaktadırlar...
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/304.

görmüştür: Usmân bir defa bir su kabı istedi. Müteakiben avuçları üzerine üç defa su döküp onları yıkadı. Sonra sağ elini kabın içine sokup (su alarak) ağzını çalkaladı, ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü ve dirseklere kadar ellerini üç kerre yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra iki ayağını topuklara kadar üç kerre yıkadı. Ondan sonra: Rasûlullah (S): *"Her kim şu benim abdest alışım gibi abdest alır, sonra içlerinde kendi nefsine tahdîs etmeksizin -yânî kendini zihnen hâtıralar ve hayâller ile işgal etmeksizin- iki rek'at namaz kılarsa, geçmiş (küçük) günâhları mağfiret olunur"* buyurdu, dedi.

Ve yine İbrahim (ibn Sa'd)'den;(ki) o şöyle dedi: Salih ibn Keysân dedi ki: İbn Şihâb şöyle dedi: Ve lâkin Urve (ibn Zubeyr), Humrân'dan şöyle tahdîs ediyordu39[39].: Usmân (R) abdest alıp tamamlayınca şöyle dedi: Size bir hadîs söyleyeyim ki, Allah'ın Kitabı içinde bir âyet olmasaydı onu size söylemezdim40[40]. Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu*: "Hiçbir kimse yoktur ki, abdest alsın ve abdest alışını güzel yapsın, sonra (farz olan) namazı kılsın da o abdest ile (daha sonraki) namazı kılıncaya kadar (geçen zaman içindeki) günâhları mağfiret edilmesin''.*

Râvî Urve der ki:(Usmân ibn Affân'ın dediği) âyet "Hakikat, indirdiğimiz o açık âyetlerimizi ve doğruyu -biz Kitâb'da insanlara onu pek aşikâr bir surette bildikten sonra- gizliyenler, işte onlara hem Allah la'net eder ve hem la'net etmek şânından olanlar la'net eder" (el-Bakara: 2/159) âyetidir 41[41].

26- Abdest Alışta Suyu Buruna Çektikten Sonra Nefesle Geri Çıkarmak Babı

Bunu (yânî suyu buruna çektikten sonra geri çıkarmayı) Usmân ibn Affân, Abdullah ibn Zeyd ve İbn Abbâs (R), Peygamber(S)'den olmak üzere zikretmişlerdir 42[42]

39[39] İşte bu İbn Şihâb'dan bir istidrâktir, yânî, iki şeyhi, Humrân'dan; o da Usmân'dan tarikiyle bu hadîsi kendisine yaptıkları rivayetlerinde ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki: Ata ona bir sıfat üzere tahdîs etmiş, Urve de bir sıfat üzere tahdîs etmiştir. Hâlbuki bu bir ihtilâf değildir. Ancak bunlar birbirinden ayrı iki hadîstirler. Atâ'nın tahdîs sıfatı, hadîsin baş tarafında geçti. Urve'nin tahdîs sıfatına gelince, onu da râvî: "Usmân abdest alıp bitirince..." sözüyle işaret etmiş oluyor (Kastallânî).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/306.
40[40] Usmân (R) bu sözü, insanların bu gibi müjdeyi işittiklerinde ma'siyyetlere cür'et etmelerinden, ve "Allah bize bu küçük amel mukaabilinde mağfiret edecek, binâenaleyh biz istediğimiz şeyi yapalım.." demelerinden korktuğu için söylemek istememiştir.
Mâlik, Usmân'dan gelen bu kelâmın tevcihi hakkında: Usmân bunu, insanların bu hadîsi ırak addeyleyip kabul etmemeleri ve inkâra düşmeleri, hadîsi rivayetinde kendisini tekzip edip günâha girmelerinden korktuğu için söylemiştir, dedi.

Lâkin Urve'nin takdîr ettiği âyet, bu tevcihe yakışmıyor. Belki Usmân'ın bu tevcih üzerine îrâd ettiği âyet *"Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu iyi düşünenlere bir öğüttür"* (Hud: 11/115) kavlidir. Binâenaleyh kelâmın ma'nâsı, hadîsi Kur'ân'dan olan nass te'yîd etmektedir. Tarafımdan rivayet edilen bu hadîsi ırak addeylemiş olsanız da artık bunu inkâr etmeniz mümkün değildir. Eğer bu âyet mevcûd olmasaydı, sizin dînde ta'n etmenizden ve hadîsi inkâr eylemenizden korktuğum için bunu sizlere tahdîs etmezdim, demek olur.

Bu yeri iyi anla. Çünkü burası şarihlerin ayaklarının sürçtüğü ve ekseriya çiğneyip geçtikleri yerlerdendir. Hidâyet veren ise ancak Allah'tır ve doğruluk ancak O'na âiddir (Şah Veliyyullah).
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/306.
41[41] Burada sıralanan üç bâb başlığı ile altlarında getirilen hadîslerin birbirlerine uygunlukları apaçık meydanda olduğu için, burada buna işaretle yetinilip, başka açıklamaya gerek görülmedi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/307.

26-....... Bize Yûnus (ibn Yezîd), Zuhrî'den haber verip şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs (80) haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Peygamber (S): *"Her kim abdest alırsa burnunu ayıklasın; her kim taş ile silinirse taşın sayısını tek yapsın"* buyurmuştur.

27- Çakıl Taşları İle Silinmeyî Tek Sayı Olarak Yapmak Babı43[43].

27-....... Bize Mâlik, Ebû'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Rasûlullah (S) şöyle **buyurmuştur**:

"İçinizden biri abdest alacak olduğu zaman burnuna su versin, sonra çıkarsın. Her kim taş ile silinirse, sayısını tek yapsın. İçinizden biri uykusundan uyandığı zaman elini abdest suyu içine sokmadan evvel yıkasın. Çünkü hiçbiriniz (uykusunda) elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez"44[44].

28- Üzerlerine Meshetmeyerek İki Ayağı Yıkamak Babı

28-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir:Yaptığınız yolculukların birinde Peygamber (S) geride kalmıştı da sonradan bize yetişmişti. O sırada ikindi namazı vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı meshedercesine az su ile yıkamaya başladık Peygamber bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yahud uç kerre *"Ateşte yanacak ökçelere yazık!"* diye nida etti 45[45].

42[42] **el-İntisâr:** Saçmak ve suyunu buruna çektikten sonra nefesle geri çıkarmak ma'nâsınadır ki, tıskırmak ta'bîr olunur.

el-İntinsâr : Buruna suyu çektikten sonra geri pıskırmak ma'nasınadir ki, burunu temizlemek için yaparlar. Ve buruna su çekmek ma'nasınadir (Kaamûs Ter.}.

Usmân ibn Affân'ın Abdullah ibn Zeyd'in ve ibn Abbâs'ın Peygamber'den olmak üzere zikrettikleri bu hususu müellif Buharı Sahih'inin muhtelif bablarında mevsûl olarak rivayet etmiştir. Birincisini "Başın tamamını meshetmek" babında, ikincisi yakında gelecek, üçüncüsünü de "Bir avuç su ile yüz yıkamak bâbı"nda. Lâkin burada istinsarın zikri yoktur. İbn Hacer: Sankı musannıf bununla Ahmed ibn Hanbel'in, Ebu Davûd'un ve Hakim'in rivayet ettigi hadise işaret etmiştir, dedi.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/307.

43[43] el-İsticmâr : ...ve çakıl taşlarıyle silinip temizlenmek ma'nâsınadır.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/308.

44[44] Şübhesiz Peygamber (S) bu hadîsinde, medenî insanlığa hârika bir temizlik düstûru öğretmektedir. Elleri herhangi bir işte kullanmadan önce, hele yemekte kullanmadan önce yıkamak emri de bunun kadar kıymetli bir temizlik ve sağlık düstûrudur.
Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/308.

45[45] Bu hadîs, Kitâbu'l-İlm'in "Anlaşılması için sözü üç defa tekrâr eden kimse babı"nda; "ilme delâlet eden bir konuşmada sesini yükselten kimse bâbı"nda ve bir de bu bâbda geçmektedir. Bu üç hadîs arasında, Buhârî'den evvelki ilk ravilerin başka başka kimseler olmasından gayrı bir fazlalık yoktur, ilk hadîsin ravîsi Ebu'n-Nu'mân, ikincisinin râvîsi Müsedded, buradakinin râvîsi de Musa ibn İsmail'dir.

29- Abdest Alişta Ağiza Su Alip Çalkalamak Babi Bunu, İbn Abbâs Ve Abdullah Ibn Zeyd Peygamberden Söylediler [46][46].

29-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Yezîd, Usmân ibn Affân'ın himayesinde bulunan Humrân'dan haber verdi ki, Hum-rân Usmân'ı şu hâlde görmüştür: Usmân abdest suyu istedi. Müteakiben su kabından ellerinin üzerine üç kerre su döküp onları yıkadı. Sonra sağ elini abdest suyunun içine sokup (su alarak) ağzını çalkaladı. Burnuna su verip çıkardı. Sonra yüzünü üç kerre ve ellerini dirseklere kadar üç kerre yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra her bir ayağı üçer defa yıkadı. Sonra şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'i gördüm, şu benim abdest alışım gibi abdest alıyordu. O: "Her kim benim şu abdest alışım, tarzında abdest alıp, sonra içlerinde kendi nefsiyle konuşmayarak iki rek 'at namaz kılsa, onun lehine geçmiş günâhları mağfiret edilir" buyurdu [47][47].

Bu ayakları yıkamak ve meshetmekle ilgili bir tefsir özeti:

el-Mâide: 5/6.'daki abdest âyetinin "Ve erculekum" lâfzı "Ve erculikum" şeklinde fetha ile de, kesre ile de okunmuştur. Nasb, ayakların yüz ve el gibi "yıkayınız" emrine taallukunda, cerr kıraati ise "meshediniz" emrine taallukunda zahirdir. Ve bu iki kıraatin birbirine tevfîki noktası bakımından bir mezheb ihtilâfı hâsıl olmuştur. Zîrâ birine göre ayaklar yıkanacak, birine göre de mesh ile yetinilebilecek görünüyor. Bunun en güzel ve en sahîh çözüm süreti. çıplak ayakların yıkanması, meşhur sünnet ile sabit olduğu veçhile abdestle giyilmiş mest ve fotin üzerine de meshedilmesidir. Ehli sünnet cumhurunun mezhebi budur. Kaffâl tefsirinde sahâbîlerden yalnız İbn Abbâs ve Enes ibn Mâlik; tabiîlerden Ikrime, Şa'bî ve Ebû Ca'fer Muhammed ibn Alî el-Bakır'dan "ayaklarda abdestin farzı mesh" olduğu nakledilmiştir ki, Şia'dan İmâmiyye'nin mezhebi budur. Bütün fakîhler ve müfessirler ise "ayaklarda abdestin farzı yıkamak" olduğunu beyân etmişlerdir, Zâhirriyye'nin reîsi olan Dâvûd Isfahani de "Her ikisinin cem'i vâcib" olduğuna kaail olmuştur ki, bu da Zeydiyye imamlarından Nâsır-lilhakk'ın kavlidir. Hasen Basrî ile Muhammed ibn Cerîr et-Taberî de mükellefin mesh ile gasil arasında muhayyer olduğunu söylemişlerdir. Bunların münâkaşası fıkıh kitâblarında sergilenmiştir. Burada ancak su kadar söyleyelim ki, çıplak ayaklara meshi tecviz etmek, âyetin nihâyetinde "Sizleri tertemiz yapmak istiyor" diye beyân olunan temizlik hikmetine kesin olarak aykırı bulunduğu ve hele yıkanmamış kirli ayaklarla camilere girmenin, taharet şöyle dursun, âdet üzere olan nezâfet ile bile uyuşmadığı aşikârdır. Nitekim ayaklarını güzelce yıkamamış ve ökçelerinde biraz kuruluk kalmış olanlar hakkında Rasulullah *"Vay şu ökçelerin ateşten hâline"* buyurmuş ve tekrar yıkanmasını emretmiştir. Bir de murâd mesh olsa idi "bi-ruûsikum" gibi sâdece "Ve erculikum" demek kâfi olur "ile'l-ka'beyni=iki topuğa kadar" kaydına hiç de lüzüm kalmazdı. Bu da esas farzın yıkamak olduğuna ve meshin buna bina edilmesi lazım geldiğini iş'ar eder. Hâsılı ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem, mesh emri mücmeldir ve sünnet ile beyan olunmuştur (Hakk Dini, II, 1584-1585)

[46][46] Buhârî, bu bâb ismindeki tbn Abbâs ta'Iîkini "Yüzü İki el ile yıkamak bâbı'-nda, Abdullah ibn Zeyd ta'Iîkini de yakında gelecek olan "Ayaklan iki topuğa kadar yıkamak bâbi(41)"nda mevsûlen getirmiştir.

[47][47] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bunda en güzel abdest ahşın, Peygamber'in aldığı şekilde abdest almak olduğu, böyle tam ve güzel alınan abdestin ardından bir namaz kılmanın maddî ma'nevî bir mağfiret ve temizliğe sebeb olduğu da bildirilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/310.

30- (Abdest Alişta) Ayak Ökçelerini Yikamak Babi İbn Şîrîn Abdest Aldığı Zaman Yüzük Yerini Yıkar Idi[48][48].

30-....... Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben

Ebû Hureyre(R)'den işittim; o yanımızdan geçmekteydi, insanlar da temizlik için hazırlanmış bir su kabından abdest alıyorlardı; şöyle dedi: Abdest almayı tam ve kâmil yapınız. Çünkü Ebu'l-Kaasım (S): "Ateşte yanacak ökçelere yazık!" buyurdu. [49][49]

31- Ayaklari, Ayakkabilarin İçinde Bulunurlarken Pabuçlar Üzerinden Meshetmeyerek, Yikamak Babi [50][50]

31-....... Bize Mâlik, Saîd el-Makburî'den; o da Ubeyd ibn Cureyc'den haber verdi. Ubeyd ibn Cureyc, Abdullah ibn Umer'e:

— Yâ Ebâ Abdarrahmân! Arkadaşlarının yaptığını hiç görmediğim dört şeyi, seni yapıyor görüyorum, dedi.

İbn Umer;

— Nedir onlar, ey Cureyc'in oğlu? dedi. İbn Cureyc:

— Seni görüyorum ki, Ka'be'nin rükünlerinden Haceri Esved ruknü ile Yemânî rükünden başkasına el sürmüyorsun. Ve yine görüyorum, tabaklanmış deriden ayakkabılar giyiyorsun. Yine seni görüyorum, sarı boya ile boyuyorsun. Yine seni görüyorum, Mekke'de bulunduğun zaman insanlar (Zu'1-hicce)

---

[48][48] Bu ta'lîki İbn Ebî Şeybe, Afusannafmda sahîh bir senedle vasletmiştir. Bunu Buhârî de et-Târih'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

"Buhârî evvelki bâb ile, ayakların vazifesi yıkanmak değil, mesh olunmaktır iddiasında bulunanlara -ki bunlar Şiîler'dir- redd etmeyi kasdetti. Bu bâb ile de yıkamanın abdest uzuvlarını tamâmıyle kaplamasının vücûbunu isbât etmeyi kasdetti. Ökçeleri zikretmesi de, hadîste zikredilmiş olduğu içindir. Bunu iyi anlayasın! Çünkü sarihlerin bâzısı bu iki bâb arasındaki farktan âciz olmuştur da, zikredilmeleri lâyık olmayacak bir takım tevcihler getirmişlerdir. "İbn Şîrîn yüzük yerini yıkardı" cümlesi de takrir etmiş olduğumuz farkı ifâde etmektedir. Binâenaleyh iyi düşün" (Şâh Veliyyullah).

[49][49] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/311.

[50][50] Bu, iki ma'nâya muhtemildir: Biri, "ayakkabıların içinde" sözü yıkamaya müteallik olur; yânî ayaklan, ayakkabılar içinde bulunurlarken, ayakkabılardan çıkanlmaksızın yıkamak demek olur. Su, ayakların tamâmına ulaştığı takdirde bu caizdir.

İkincisi, "ayakkabıların içinde" terkibinin, zarfı mustakarr olmasıdır. Yânî ayaklar, ayakkabılar içinde bulunurlarken, mest içinde bulundukları hâlde mes-holundukları gibi mesholunmazlar; fakat yıkanırlar demek olur. Sahîh olan da bu ma'nâdır. Nitekim buna İbn Umer'in kıssası şehâdet etmektedir (Şâh Veliyyullah).

hilâlini görür görmez yüksek sesle telbiye okumaya başladıkları hâlde sen, terviye günü (yânî Arefe'den evvelki gün) girmedikçe telbiyeye başlamıyorsun, dedi.

Abdullah ibn Umer şöyle cevâb verdi:

— Beyt'in rükünlerine gelince: Ben RasûlulIarTın Haceri Esved ile Yemânî rükünden başkasına el sürüp meshettiğini görmedim. Tabaklanmış deriden ayakkabılara gelince: Ben Rasûlullah'ın üzeri kılsız deriden ma'mûl ayakkabılar giyip, ayağı içinde iken abdest aldığını gördüm. Onun için ben onları giymeyi severim. Sarı boyaya gelince: Rasûlullah'ın sarı boya ile boyadığını gördüm. Ben de onun için o boya ile boyamayı severim. Telbiyeye gelince: Rasûlullah'ın hayvanı hareket için ayağa kalkıp doğrulmadıkça telbiye ettiğini görmedim .51[51]

32- Abdest Almada Ve Yikanmada Sağ Tarafiyle Ve Sağ Taraftan Başlamak Babi 52[52]

32-....... Bize Hâlid (el-Hazzâ), Hafsa bintu Sîrîn'den; o da Ümmü Atıyye(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) ona ve beraberindeki kadınlara, kızını yıkama hakkında: "Onu yıkamağa sağ tarafianyîe ve abdest uzuvlarıyle başlayınız" buyurmuştur. 53[53]

33-.......Âişe (R) şöyle demiştir: - Peygamber(S)'in ayakkabı giymesinde, taranmasında, temizlenip abdest almasında ve bütün hâllerinde sağdan başlamak O'nun hoşuna giderdi.54[54]

51[51] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayetini Buhârî "Libâs"da da getirmiştir.

en-Na'l (JA3i): Ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakkabı ve pâpûş ta'bîr olunur. Bütün nevi'lerine şâmildir, her mahalde bir gûnâ dikilip ayaklarına giyerler. Ve Türkçe'de nâlin dedikleri ki,

çamurlukta giyilir, na'leyn'in tahrif edilmişidir... Cem'i niâl gelir (Kaamûs Ter.),

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/312.

52[52] Bu babın İki hadîsinden birincisi ile ölüyü yıkamakta sağ tarafıyle ve sağdan başlamak sabit oldu. Ölüyü yıkamak nezâfette onu diriye benzetmek ve sonunun evveli gibi olmasından ibaret olunca, diri yıkamakta da sağ ile ve sağdan başlamak evlâ tarikiyle sabit olmuştur, çünkü diri asıldır (Şâh Veliyullah).

53[53] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/313.

54[54] Bu hâller giyinmek, mescide girmek, süslenmek, başını tıraş etmek... gibi kerîm fiillerden olan hâllerdir. Sümkürmek, istincâ etmek gibi hususlarda ise sol ile ve soldan başlardı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/313.

33- Namaz Vakti Yaklaştiği Zaman Abdest Alacak Su Araştirmak Babi

Ve Aişe Şöyle Dedi: Sabah Vakti Girince Su Arandı, Fakat Su Bulunamadı. Bunun Üzerine Teyemmüm

(El-Mâıde.-6) Emri Indi.55[55]

34-....... Bize Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, o şöyle demiştir: Ben Rasû-Iullah(S)'ı şöyle gördüm: İkindi namazı yaklaşmıştı. İnsanlar abdest alacak su aradılar, fakat bulamadılar. Rasûlullah'a (bir kab içinde) abdest alacak su getirildi. Rasûlullah, elini su kabının içine koydu. Ve insanlara ondan abdest almalarını emretti. Enes der ki: İşte o zaman ben Peygamber'in parmaklan altından, hiç kimse hâriç kalmamak üzere hepsi abdest alıncaya kadar su kaynadığını gördüm .56[56]

34- İnsan Saçi Değdirilmiş Olan Suyun Hükmü Babi

Atâ ibn Ebî Rebâh (115), insan saçlarından İplikler ve ipler edinilmesinde bir be's görmez îdi57[57]. Ve

---

55[55] Bâb isminden sonraki kısım, sahîh bir ta'lîktir; Buhârî onu kitabının birçok yerlerinde müsned olarak tahrîc etmiştir. Bu, Hz. Âişe'nin teyemmüm âyetinin inmesi kıssası hakkındaki hadîsinin bir parçasıdır. Buhârî onu Kitâbu't-Teyemmüm'de zikretmiştir.

56[56] Hâdise, Medîne'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vâki' olmuştur.

"Bu bâb hakkında şunlar söylenmiştir: Buhârî'nİn bu bâbda tahrîc ettiği bu hadîsin bâb ismiyle kuvvetli bir ilgisi yoktur. Bu hadîs, Peygamber'in mu'ci-zeleri bâbiyle daha alâkalıdır. Su aramak abdestten başka bir vâcib olmak mes'elesinde Buhârî'nİn mezhebi Şafiî'nin mezhebi gibi olsa da, bu maksadı bu hadîsle isbât etmek yine uzaktır. Bunda su arama emri de yoktur. Râvî: Onlar su aradılar, demiştir.

"Bana göre ise, Buhârî'nİn maksadı, şudur: Sahâbîler'in âdeti bu idi; onlar su ararlar, araştırırlar ve su yerlerinde araştırma yaparlardı. Onlar teyemmümün cevazı hususunda suyun mevcûd olmamasiyle yetinmezlerdi. Mu'cize izhârı da ancak suyun çoğalması içindir. Bu da suyu tahsîl etmek ve araştırmak için olmuştur. Şayet suyun mevcûd olmaması kâfî olsaydı, insanlar abdest alacak su aramaya ehemmiyet vermezler, Peygamber de yaptığı işi, ihtiyâç olmayınca yapmazdı. Binâenaleyh iyi düşün" (Şâh Veliyyuilah, Şerhu Terâdm...s.25).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/314.
57[57] Bunu, Muhammed ibn İshâk el-Fâkıhî A hbâru Mekke'de sahîh bir senedle mev-sûlen rivayet etmiştir.

"Şâfiîler için hilafı olarak "insan saçı temizdir; içinde saç yıkanan su da •" temizdir" mes'elesinde müellif Buhârî'nİn mezhebi, Ebû Hanîfe'nin mezhebi "° gibidir. Bunu, babın iki hadîsinin iltizâmı delâleti ile isbât etti. "Atâ... be's fi görmezdi" kavli de keza bunu ifâde ediyor" (Şâh Veliyyuilah).

köpeklerin artığı olan su ile köpeklerin mescidde yürümeleri(nin hükmü) babı58[58].

Zuhrî: Köpek, su kabının içini yaladığı ve abdest alıcı için bu kabdakinden başka su da bulunmadığı zaman,

su ile abdest alır, demiştir 59[59].Sufyân es-Sevrı: Bu, yânı o su ile abdest alınmak hükmü, ayniyle (Kur'ân'dan istifâde edilmiş olan) fıkıhtır. Yüce Allah: "Bir su bulamazsanız o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin.."

(en-Nisâ:43; eI-Mâide:6) buyuruyor. İşte bu da bir sudur; fakat bu çeşit bir sudan dolayı gönülde bir gıcıklanma davardır. Binâenaleyh o insan bu su ile abdest alır, sonra da teyemmüm eder, demiştir . 60[60]

35-....... İbn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Abîde(72)'ye: Yanımızda Peygamber(S)'in saçından bir mıkdâr vardır, biz onu Enes tarafından yâhud Enes'in ailesi tarafından elde etmiştik, dedim. Bunun üzerine Abîde: Yanımda, Peygamber'den bir tek saç telinin bulunması muhakkak bana dünyâdan ve dünyâdaki şeylerden daha sevimlidir, dedi61[61].

36-....... Bize Abbâd (ibnu'l-Avvâm~185), İbnu Avn'dan; o da

tbnu Sîrîn'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti (O şöyle demiştir): Rasû-luIlah(S-Vedâ Haccı'nda) başını tıraş ettiği zaman saçından en evvel alan Ebû Talha idi .62[62]

58[58] Bunu Velîd ibn Müslim, Evzâî'den ve başkalarından olmak üzere Musannaf-ında; İbnu Abdilberr de et-Temhîd'de sahîh bir senedle rivayet etmişlerdir.

Bu "köpeklerin artığı necis değildir" mes'elesinde Buhârî'nİn mezhebi, İmâm Mâlik'in mezhebi gibidir. Şâri'in, köpeğin yalamasından sonra kabı yedi kerre yıkamakla ve üzerinden su akıtmakla emretmesi, taabbudîdir; necaset olmasından ötürü değildir. Buhârî bâbda bu hadîsin taabbude hamledilmiş olduğunu işaret etti. Çünkü birçok hadîslerle köpek artığının necis olmadığı sabit olmuştur. Öyle ise bu iki nevi' hüküm arasını cem' etmenin yolu, yedi kerre yıkama emrinin taabbudî olduğunu söylemektir (Şâh Veliyyuilah).

59[59] Velîd ibn Müslim, Zuhrî'nin rivayet etmiş olduğu haberi rivayet ettikten sonra onun akabinde bunu Sufyân es-Sevrî'ye zikrettim de, o: "Vallahi bu ayniyle fıkıhtır dedi" sözünü de zikretmiştir. O hâlde, bu da mevsûl bir haber olmuş oluyor.

60[60] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/315-316.
61[61] İbn Şîrîn'in Peygamber'in bu saçını elde etmesi şöyledir: Muhammed ibn Sî-rîn'in babası olan Şîrîn, Enes ibn Mâlik'in azadlısı idi. Enes ibn Mâlik de Ebû Talha'nın üvey oğludur. Pey61[61]gamber de bu saçları -müteâkib hadîste görüleceği üzere- Ebû Talha'ya vermişti.

Bu hadîsten bâb İsmine delâlet vechi nedir? dersen, bu, Enes'in, Peygam-ber'in saçlarını hıfz etmesinden ve Abîde'nin de Peygamber'den bir saçın, kendi yanında bulunmasını temenni etmesi cihetindedir ki, bunlar da saçın temizliği ve şerefinden ötürüdür; bu da mutlak saçın temiz olduğuna delâlet etti. Saç temiz olunca, saçın yıkandığı su da temiz olur, diye cevâb verildi. Buna da, Peygamber saçı mükerremdir; ona dîğerlerinki kıyâs olunmaz, denildi. Buna da: Hususiyet ancak delîl ile sabit olur, asi olan hususiyet olmamasıdır, diye cevâb verildi... (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/316.
62[62] Berber, Ma'mer ibn Abdillah yâhud Hırâş ibn Umeyye idi, lâkin sahîh olan evvelkidir. Hırâş, Hudeybiye'deki berber idi.

35- Bâb: 'Birinizin Kabından Köpek Içtiği Zaman O Kabı Yedi Kerre Yıkasın".

37-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Birinizin kabından köpek (ağzını sokup bir şey) içtiği zaman o kabı yedi kerre yıkasın"63[63]

38-....... Bize Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam (Abdullah ibn Dînâr)'dan işittim; o da Ebû Salih'ten; o da ebû Hureyre(R)'den ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam, susuzluktan dolayı nemli toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Bu zât hemen kendi ayakkabısını çıkarıp onunla köpek için su avuçlamağa başladı. Nihayet köpeği suya kandırdı. Bundan dolayı Allah o kula sena edip, onu cennete girdirdi".

Ve Ahmed ibn Şebîb (200) şöyle dedi: Bana babam (Şebîb), Yû-nus'tan; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Hamza ibnu Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir; Rasûlullah (S) zamanında köpekler (işer ve), mescidin içinde gider gelirdi de bundan dolayı (mescidi yıkamak için) hiç su serp-mezlerdi .64[64]

Ebû Talha aldığı saçları, Rasûlullah'ın emri üzerine karısı Ümmü Süleym'e saklasın diye teslim etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/317.
63[63] Bu hadîs Şâfiîler'in delillerinden biridir; Hanefîler'e göre ise, üç defa yıkama. emri ile mensûh sayılmıştır.,

Bu hadîs Müslim'de de aynı lâfızla gelmiştir. Müslim'deki rivayetlerin biri V şöyledir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Köpekyaladığı zaman, sizden herhan-\ gi birinizin kabının temizliği, birincisi toprak ile olmak üzere, o kabı yedi defa -, ytkamasıdır" (Müslim, etTTahâre, "Köpek yalamasının hükmü babı",1,251). Bu hadîsteki "Biri toprakla olmak üzere o kabı yedi defa yıkamasıdır" fıkrasındaki toprakla yıkamak hakkında şu açıklama verilmiştir:

"Mikropları imha eden Streptomicine, Tetraceline ve Niyomacine vs. gibi mikrop öldürücü ilâçların çoğu toprak mikroplarından, hattâ en çok mikropla bulanmış olan kabristan toprağından elde edilir. Şimdi köpeğin battığı kabı bir kerre toprakla olmak üzere yedi defa yıkamanın hikmeti meydana çıkmaktadır. Bundan maksad, toprakta bulunan öldürücü mikroplar vâsıtasıyle köpeğin kaba bulaştırdığı mikroplan imha etmektir.

Bu hadîs söylendiği zaman ne üniversite, ne tıb ve bakteri ihtisası vardı! Böylece görüyoruz ki, sened bakımından gayet sağlam olan bu hadîs, Pey-gamber'imiz aleyhi's-selâmm risâletinin doğruluğuna, O'nun havadan konuşmadığına açık bir delildir. İlim ilerledikçe, Allah'ın âyetleri ve Peygamber'imizin

sözlerinin anlaşılmasına; insan aklına yeni ufuklar açacaktır. "(Hakses mecmuası, Mayıs 1966, sayı: 17, "Allah Rasûlü'nün Sözlerinde Tıbbî l'câz", Yazan: Sa'deddîn Raslan, Çeviren: Süleyman Ateş).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/317.
64[64] Buhârî, muallak olarak zikrettiği bu kısmı köpeğin temizliği, artığının temizliği ve mescidde yürümesinin cevazına hüccet getirmiştir. Bu ta'lîki Ebû Dâvûd ve diğerleri tahrîc etmişlerdir. Çok nüshalarda "işerdi" kısmı yoktur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/318.

39-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e-köpek avının hükmünü- sordum da o şöyle buyurdu: "Sen öğretilmiş köpeğini salıverdin de o da avı öldürdüğü zaman, sen o avı ye. Köpek avı yediği zaman ise artık sen o avdan yeme. Çünkü köpek avı ancak kendi nefsi için tutmuştur".

Ben: Köpeğimi salıveriyorum da onunla beraber başka bir köpek daha buluyorum? dedim.

Rasûlullah: "Bu hâlde yeme. Çünkü sen Besmeleyi ancak kendi köpeğinin üzerine çekmiştin, başka köpek üzerine Besmele çekmemiştin" buyurdu .65[65]

36- Yüce Allah'in ... Veya Içinizden Biri Halâdan Gelmişse... "(Ei-Mâide:6) Kavlinden Dolayi Abdest Almayi Ancak İki Çikiş Yerinden, Ön Ve Arkadan (Çikan Şeylerden Ötürü) Vâcib Gören Kimse Babi 66[66]

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh, arkasından kurt yâhud zekerinden bit gibi bir haşere çıkan kimse hakkında: Tekrar abdest alır, dedi.67[67]

Câbir ibn Abdillah: Namaz içinde güldüğü zaman namazı tekrar kılar, fakat tekrar abdest almaz, dedi.68[68]

Hasen Basrî: Saçından veya tırnaklarından kesip alsa yâhud mestlerini çıkarsa kendisine abdest almak lâzım gelmez, dedi.69[69]

Ebû Hureyre: Abdest almak ancak (abdesti bozacak) bir hadesT ten dolayı lâzım gelir, demiştir .70[70]

65[65] Buhârî bu hadîsi, köpek artığının temizliği hususundaki mezhebine bununla istidlal etmek için tahrîc etmiştir.

Bundan bakımlı, öğretilmiş ve hasta olmadığı ma'lûm olan köpeklerin bu gibi işlerde kullanılabilecekleri ve tuttukların şeylerin temiz olduğu anlaşılmaktadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/319.

66[66] Babın maksûdu iki şeyden mürekkebdir: Birincisi mu'tâd olan, mu'tâd olmayan, Kur'ân'danasslanmış olmayıp da Kur'ân'a ziyâde olarak hadîsle sabit olan Şeylere şumûlü ile beraber, iki yolla çıkan şeylerden dolayı abdest almanın vâcib olmasıdır. İkincisi de İki yoldan çıkmayan şeylerden dolayı abdest almanın vâcib olmamasıdır. Buhârî, bâbda zikredilenlerin bâzısı ile birinciyi, diğer bâzısı ile de ikinciyi isbât etti... (Şâh Veliyyullah).

Buhârî bu başlıkla bedenin başka yerlerinden çıkacak kusmuk, kan aldırmak gibi şeylerden dolayı abdest almayı vâcib görenin muhalefetine işaret etmiştir. Abdest bozucuların mu'teberleri, iki mahrece döner demek de mümkindir. Uyku, gaz çıkarması zannolunacak yer, kadına dokunma ve avret yerine dokunmada mezî çıkması zannolunacak yerlerdir...(îbn Hacer).

67[67] Bu ta'lîkİ İbn Ebî Şeybe kendi Musannafmda sahîh bir İsnâdla mevsûlen rivayet etti.

68[68] Bunu Saîd ibn Mansûr ile Dârakutnî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

69[69] Bunu Saîd ibn Mansûr ve İbn Munzir sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmişlerdir.

70[70] Bu, Kaadî İsmail'in el-Ahkâm'da Mucâhİd tarîkinden sahîh bir isnâdla rivayet ettiklerindendir.

Câbir'den zikredilir ki, Peygamber(S) Zâtu'r-Rıkaa' gazvesinde idi; derken bir adam (yânî Abbâd ibn Bişr) bir ok ile vuruldu. Kendisinden çok kan aktı; bu vaziyette rükû' ve secde edip namazına devam etti.

Hasen Basrî: Müslümanlar yaraları içinde namaz kılmakta devam etmişlerdir, dedi.

Tâvûs ibn Keysân, Muhammed ibn Alî (yânî Hüseyn'in torunu Muhammed Bakır), Atâ ve Hicaz ehli: Kan(çıkmak)da abdest almak yoktur, dediler .71[71]

İbn Umer küçük bir yarayı sıktı da ondan kan çıktı. Kendisi bundan dolayı abdest almadı (ve namaz kıldı).72[72]

îbn Ebî Evfâ (87), namazda iken kan tükürdü de namazına devam etti .73[73]

İbn Umer ve Hasen Basrî, kan aldıran kimse hakkında, kendisine sâdece kan aldırma yerlerini yıkamak lâzım gelir, dediler .74[74]

40-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir kul, namazı bekleyerek abdestini bozmadan mescid-de bulunduğu müddetçe hep namazdadır". (Ebû Hureyre bu hadîsi söyleyince) yabancı bir adam: Hades (yânî abdesti bozan) nedir, yâ Ebâ Hureyre? diye sordu. Ebû Hureyre de, sesli yellenmeyi kasdede-rek, sestir, dedi. 75[75]

41-....... Bize İbn Uyeyne, Zuhrî'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da amucasi (Abdullah ibn Zeyd)ndan tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz kılan kimse bir ses işiünceye yâhud bir koku hissedinceye kadar (namazdan) ayrılmasın" buyurmuştur. 76[76]

42-....... Muhammed ibnu'l-Hanefiyye şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle dedi: Ben mezîsi çok bir kimse idim. Bunu Rasû-lullah'a sormaya utandım da Mıkdâd ibn Esved'e sormasını emrettim. O da sordu. Rasûlullah: ''Abdest almak îcâb eder" buyurdu. Bu hadîsi Şu'be (ibn Haccâc) de A'meş'ten rivayet etti.

71[71] Hepsi de İbn İshâk tarîkinden olmak üzere bunu Ahmed, Ebû Dâvûd, Dârakutnî tahrîc ettiler. İbn Huzeyme, İbn Hıbbân ve Hâkim de sahîhtir dediler. Tâvûs'unkini sahîh bîr isnâdla îbn Ebî Şeybe vasi etti. Muhammed Bâkır'ınki-ni Ebû Bişr, A'meş tarîkinden vasi etti.

72[72] İbn Umer'den gelen bu eseri ise sahîh bir İsnâdla Ebî Şeybe vasi etti.

73[73] Bunu Sufyân es-Sevrî sahîh bir isnâdla kendi Co/m'inde mevsûlen rivayet etti.

74[74] İbn Umer ile Hasen Basrî'nin bu eserlerini küçük lâfız farkı ile İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/319-321.
75[75] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321.
76[76] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321.

77[77]

43-....... Atâ ibn Yesâr haber vermiştir. Ona da Zeyd ibn Hâlid, Usmân ibn Affân'a şöyle sorduğunu haber vermiştir: Usmân'a: Bir kimse cinsî münâsebet yapar da menisi gelmezse ne (yapmalıdır) dersin? dedim. Usmân: Namaz için abdest aldığı gibi abdest alır, bacakları arasını yıkar, dedi. Usmân: Ben bunu RasûluIlah(S)'tan işittim, diye de ilâve etti.

Râvî Zeyd: Ben bu mes'eleyi Alî, Zubeyr, Talha ve Ubeyy ibn Ka'b'dan da sordum. Bunların hepsi de o cinsî münâsebet yapan kimşeye böyle emrettiler, dedi .78[78]

44-....... Bize İshâk -ki o İbnu Mansûr'dur- tahdîs edip şöyle dedi: Bize Nadr haber verip şöyle dedi: Bize Şu'be, Hakem (ibn Utey-be)'den; o da Zekvân Ebû Salih'ten; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den haber verdi (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir adama haber gönderip istedi. O zât, başı su damlaya damlaya geldi. Peygamber: "Galiba seni aceleye getirdik" buyurdu. O zât: Evet, dedi. Bunun üzerine Rasûîullah: "Şayet işin aceleye getirilir yâhud menî getirememeğe ma'rûz bırakılırsan, sana yalnız abdest almak lâzım olur" buyurdu. Bunu rivayet etmekte Nadr ibn Şumeyl'e Vehb ibn Cerîr mutâbaat edip: Bize Şu'be tahdîs etti dedi: Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Gunder ve Yahya (ibn Saîd el-Kattân bu hadîsi) Şu'-be'den (bu isnâd ve metin ile rivayetlerinde) abdest almak sözünü söylemediler (de sâdece üzerine lâzımdır ma'nâsma fealeyke dediler) .79[79]

37- Kişinin Kendi Arkadaşina Yardim Ederek Abdest Aldirmasi Babi

45-....... Usâme ibn Zeyd(R)'den (o şöyle demiştir):

77[77] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321-322.

78[78] Bu yolda fetva veren sahâbîler yalnız hadîs metninde İsimleri yazılan beş zât değildir. Aynî'nin sıraladığına göre daha başka sahâbîler de böyle diyorlardı. Ancak bu hüküm Âişe, Ebû Bekr, Umer İbn Hattâb, Abdullah itin Umer, yine Usmân ibn Affân ile Alî, ibn Mes'ûd ve ibn Abbâs'ın ve diğerlerinden rivayet edilen nakillerle mensûh olduğu da nakledilmiştir. Buna göre Usmân, Alî, İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs, nâsiha muttali' olunca evvelki fetvalarından döndükleri istidlal olunuyor. Herhalde guslün vâcib olduğu üzerine sahabe ve tâbiûn devrinden sonra icmâ hâsıl olmuştur.

Cimâ'da menîgelmemesinin hükmü mes'elesi{sahâbîler[arasinda ihtilaflı idi. Bâzısı menî gelmdmesi hâlinde yıkanmanın vâcib olduğuna kaail oluyordu. Bâzısı da sâdece abdest almanın vücûbuna kaail oluyordu. Bu ikincisi Usmân'-m mezhebi idi. Fakîhler cumhuru ise bu hadîsin mensûh olduğu görüşünde idiler. Binâenaleyh menî getirmemek veya getirememekte gusul vâcib olur (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/322.

79[79] Yâni sâdece "aleyke" lâfzı üzerine kısalttı. Bu da gusul yerine abdest almanın mensûh olduğuna birişarettir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/.323.

Rasûlullah (S) Arafat'tan hareket ettiği zaman dağ arasındaki yola yöneldi ve hacetini yerine getirdi. Usâmetu'bnu Zeyd dedi ki: Müteakiben ben Rasûlullah'ın üzerine su dökmeğe, o da abdest almağa başladı. Ben: Yâ Rasûlallah, namaz mı kılacaksın? dedim. "Namaz" kılınacak yer öniinde(yâm ileride) buyurdu .80[80]

46-....... Urve, Mugîretu'bnu Şu'be'den tahdîs ediyordu. Mugîre, bir seferde Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunmuş. Rasûlullah bir hacetini yerine getirmek için gitmiş. Müteakiben abdest alırken suyunu Mugîre dökmeğe başlamış. İşte bu abdestte Peygamber, yüzünü ve ellerini yıkamış, başına ve mestleri üzerine mesh etmiştir .81[81]

38- Abdestsiz İken Kur'ân Okumak Ve Başka İşler Yapmak Babi

Mansûr ibn Mu'temir, ibrâhîm en-Nahafden: "Hammâmda (Kur'ân) okumakta ve abdestsizken

risale yazmakta be's yoktur" demiştir 82[82]. (Ebû Hanîfe'nin hocası) Hammâd ibn Süleyman, İbrâhîm Nahaî'den: "Eğer hammâmdakilerin üzerlerinde fûtaiarı varsa onlara selâm ver, yoksa selâm verme' demiştir.83[83]

47-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi bir gece Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin yanında kalmıştır. Bu Meymûne, İbn Abbâs'ın teyzesidir.İbn Abbâs dedi ki: Ben yastığın enine yattım, Rasûlullah ile ehli de yastığın uzunluğuna başlarım koyarak uzandılar. Rasûlullah (S)

80[80] Hadîsin başlığa deîîlliği abdesl alırken su dökmesi fıkrasıdır. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda da gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/323-324.
81[81] Bu sefer, Tebük seferi idi. Mestler üzerine meshetmenin mensûh olmadığı bu hadîsle de sabittir, çünkü Tebük, Peygamber'in gazvelerinin sonuncusudur.

Bu hadîslerde abdest alma işinde su dökme, hazırlama gibi suretlerle yardım istemenin cevazı hükmü vardır. Müellif bâb ismi için bu hadîslerle istidlal etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/.324.
82[82] Bu ta'lîki, Saîd ibn Mansûr, Ebû Avâne'den; o da Mansûr'dan olmak üzere;

Abdurrazzak ve Sevrî'den; o da Mansûr'dan olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

83[83] Bu ta'lîki de Sevrî,kendi Cam/'inde mevsûlen rivayet etmiştir.Müellifin bâbm hadîsiyle abdestsizin Kur'ân okumasının cevazına istidlal etmesi, Peygamber'in uzun bir uykudan sonra uyanması ve üzerinden uzun bir zamanın geçmesi i'ti-bâriyledir. Bu gibi hâlde gâlib ve ekser olan, yellenme veya başka nevi'den bir abdest bozucu araya girer. Yoksa bu vehm edildiği gibi, uykunun abdest bozuculuğu ile yapılmış bir istidlal değildir, iyi anlayasın (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/324-325.

uyudu. Nihayet gece yarıyı bulduğunda yâhud biraz evvelce yâhud biraz sonraca uyandı. Oturup eliyle yüzünden uykuyu silmeğe başladı. Ondan sonra Âlu İmrân sûresinin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Ondan güzel bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. İbn Abbâs dedi ki: Ben de kalktım ve O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim ve yanıbaşına durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'-at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at kılıp, ondan sonra tek rek'at kıldı. Sonra müezzin gelinceye kadar yine yattı. Sonra kalktı ve hafîf iki rek'at daha kıldı. Sonra çıkıp sabah namazını kıldırdı. 84[84]

39- Hafif Olanindan Değil De Ağirlik Verici Bayilmadan Dolayi Abdest Almayi Vacib Gören.Kimsîe Babi

48-....... Esma (R) şöyle demiştir: Güneş tutulduğu zaman Peygamber'in zevcesi Âişe'ye geldim. Bir de baktım ki, insanlar hep di-kelmiş .namaz kılıyorlar. Baktım Âişe de kalkmış namaz kılmakta. İnsanlara ne oluyor? dedim. Âişe eliyle göğe doğru işaret edip Sub-hânallah dedi. Ben: Bu bir alâmet mi? diye sordum. Âişe başıyle evet diye işaret etti. Bunun üzerine ben de kalkıp namaza durdum. Nihâyet (kıyamın uzunluğundan) üzerime baygınlık geldi. Başımın üstüne su dökmeğe başladım 85[85]. Rasûlullah (S) namazdan ayrılınca Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar (evvelce) görmemiş olduğum hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda onu görmüş olmayayım. Veyemîn olsun bana vah-yolundu ki, sizler kabirlerde Deccâl imtihanına benzer yâhud ona yakın bir imtihana çekileceksiniz -Râvî: Esmâ'nın bu, benzer yâhud yakın tâ'bîrlerinden hangisini söylediğini bilemiyorum, dedi- Birinize gelinecek de: Bu adam (yânî Muhammed) hakkındaki ilmin redir? denilecek. Mü'min yâhud yakın sahibi olan kimse -Râvî: Esma, bu iki sözün hangisini söyledi bilmiyorum, dedi- 'O Allah'ın elçisi Muham-med'dir, bize beyyinelerle hidâyet getirdi. Biz de icabet ettik ve O'na uyduk' diyecektir. Bunun üzerine ona: Sen iyi hâlde yat uyu. Biz kat T olarak bildik ki sen O'na iyice inanmışsın, denilecektir. Münafık yâhud kalbinde şübhesi olan kimseye gelince -Râvî: Esma bunların hangisini söyledi bilmiyorum, dedi- o: Ben bilmiyorum. İnsanlardan işittim, bir şey söylüyorlardı, onu ben de söyledim, diyecektir"86[86].

84[84] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/325-326.
85[85] Hadîsin bâb ismine uygunluğu "Nihayet üzerine baygınlık geldi" sözünde zahirdir. Çünkü bu bayılma ağır basan bir bayılma olaydı, bundan abdest bozulacaktı. Esmâ'nın ma'rûz kaldığı ise, oğunma denilen hafîf bir bayılma idi. Onun ağırlık verici bir bayılma olmadığına delîl ise Esmâ'nın, kendisinden bu hafîf baygınlığın gitmesi için kendi başı üstüne su dökmüş olmasıdır. Bu da Esmâ'nın hislerinin hâzır olduğuna delâlet eder; bu da abdestinin bozulmayacağına delâlet eder (Aynî).

86[86] Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu'I-llm, 53. bâbda 3. hadîs olarak küçük bâzı lâfız farklanyle geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/326-327.

40- Yüce Allah'in "Başlarınızı Meshediniz." (Ci-Mâide: 6) Sözünden Dolayi Başin Hepsini Mesh Etme Babi

İbn Müseyyeb: Kadın, erkek menzilesindedir; o da başı üzerine mesheder, dedi87[87]. Mâlik'e: Başının bir kısmına meshetmesi kâfi gelir mi?dîye soruldu da o kâfî gelmiyeceğine aşağıdaki Abdullah ibn Zeyd hadîsini hüccet getirdi 88[88].

49-....... Bize Mâlik, Amr ibn Yahya eî-Mâzinî'den; o da babasından şöyle haber verdi ki: Bir adam Abdullah ibn Zeyd'e -ki bu Amr ibn Yahya'nın dedesidir-: RasûIullah(S)'ın nasıl abdest alıyor-duğunu bana gösterebilir misin? diye sormuş. Abdullah ibn Zeyd de: Evet, demiş. Bunun üzerine su istemiştir. Râvî dedi ki: Ellerine su dökdükten sonra iki kerre yıkadı. Sonra üç defa ağzını çalkalayıp, burnunu temizledi. Sonra yüzünü üç defa yıkadı. Sonra ellerini dirseklere kadar ikişer defa yıkadı. Sonra iki eliyle bütün başını meshe-dip her iki elini İleri geri götürdü. Ve başının ön tarafından başlayıp ellerini arkasına götürdü. Oradan da başladığı yere getirdi. Ondan sonra ayaklarını yıkadı89[89].

50-....... Bize Vuheyb, Amr'dan; o da babası(Yahyâ ibn Umâre)'ndan tahdîs etti. Şöyle dedi: Şâhid oldum ki, Amr ibn Ebî Ha-sen, Abdullah ibn Zeyd'e Peygamber'in abdest alışını sordu. O da bir tas su istedi de onlar için Peygamber'in abdest alışı gibi abdest aldı. Şöyle ki: Tastan eli üzerine eğerek su döktü ve ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini tasın içine soktu ve üçer defa avuçlayarak ağzını çalkaladı, burnuna su verdi. Sonra elini daldırıp yüzünü üç defa yıkadı. Sonra herbir elini dirseklere kadar ikişer defa yıkadı. Ondan sonra elini sokup başım mesnetti. Şöyle ki: Her iki elini öne ve arkaya doğru bir defa yürüttü. Ondan sonra her iki ayağını da topuklara kadar yıkadı. 90[90]

42-İnsanlarca (Kabda Kalan) Abdest Suyu Fazlasinin Kullanilmasi Babi

---

87[87] Bu ta'lîkİ, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

88[88] Bu suali soran İshak îsa dır-'Bunu îbn Huzeyme onun tarikinden kendi Sahihinde beyan etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/327328.
89[89] Hadîsin başlıktaki meselelere delâlet etmekte olduğu meydandadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/328.
90[90] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/329.

Cerîr ibn Abdillah kendi ev halkına, misvaklanmasından artan su ile abdest almalarını emretmiştir91[91].

51-....... Bize Hakem (ibn Uteybe) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Cuhayfe(74)'den işittim, şöyle diyordu:

RasûluIlah(S-bir seferde) Öğlenin sıcak zamanında yanımıza çıktı. Kendisine abdest alacak su getirildi, abdest aldı. İnsanlar abdest suyunun artanını alıp (teberrüken) vücûdlarına sürmeğe başladılar. Peygamber, önünde bir harbe olduğu hâlde öğleyi ve ikindiyi ikişer rek'at kıldırdı.

Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S-bir defa) içinde su bulunan bir kab istedi. Ellerini, yüzünü kabın içinde yıkadıktan sonra, içine su püskürdü. Sonra onlara: "Bu sudan içiniz ve yüzlerinize göğüslerinize dökünüz" buyurdu.92[92]

52-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi -ki o çocuk iken kendi kuyularından Rasülullah'ın onun yüzüne su püskürmüş olduğu kimsedir. Ve Urve (ibn Zubeyr), Mısver'den ve gayrisinden (yânı Mervân ibn Hakem'den) söyledi; Mis-ver ve Mervân'dan her biri arkadaşının hadîsini tahdîs ediyordu- şöyle dedi: Peygamber (S) abdest aldığı zaman sahâbîler onun abdest suyu üzerinde döğüşmeye yaklaşıyorlardı 93[93].

43- Bâb (Bu, Geçen Bâbdan Bir Fasıl Gibidir)

53-....... Ca'd şöyle demiştir: Ben Sâib ibn Yezîd(91)'den işittim, şöyle diyordu: Teyzem beni Peygamber(S)'in yanına götürdü de: Yâ Rasûlallah! Benim kızkardeşimin bu oğlu ayağından rahatsızdır, dedi. Rasûlullah başımı eliyle sıvazladı ve bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Ben onun abdest

91[91] Bu haberi îbn Ebî Şeybe, Dârakutnî ve diğerleri Kays ibn Hâzim'ın Cerîr ibn Abdillah'ın kendisinden yaptığı rivayet tarîkinden mevsûlen nakletmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/329.

92[92] Bu ziyâde İleride Tâif gazvesi hakkındaki hadîsler arasında uzuncabir hadîsin parçasıdır. Suyu getirenin Bilâl olduğu orada söylenecektir. Tesnîye sîgasının ma'nâsı bu suretle anlaşılıyor. Muhâtablar, Ebû Mûsâ el-Eş'ârîile Bilâl'dir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/330.

93[93] Sahâbîler arasında bu hususta bir döğüş olmadığı için, bu ta'bîr daha isabetlidir. Bu vak'ayı Urvetu'bnu Mes'ûd, sahâbîlerin Peygamber'e ta'zîmlerinin şiddetini Kureyş'e bildirmek için, Kureyşliler'in yanma döndüğü zaman hikâye etmişti. Buhârî bu ta'lîki "Kitâbu'ş-Şurût; Bâbu'ş-şurût fî'l-cihâd"da mev-sûlen rivayet edip, şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Abdurrezzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer haber verip şöyle dedi: Bana Zuhrî haber verip şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Mısver ibn Mahreme ile Mervân'dan haber verdi. Mısver ve Mervân'dan her biri kendi arkadaşının hadîsini tasdik ediyordu. İkisi de şöyle dediler: Rasûlullah (S)Hudeybiye zamanında çıktı... Hadîs çok uzundur; sonlarına doğru Urve ibn Mes'ûd'un sözleri vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/330.

suyundan içtim. Sonra sırtının arkasında dikeldim ve iki omuzu arasında gerdek çadırının büyük düğmeleri -yâhud keklik yumurtası- gibi Peygamberlik mührünü gördüm.94[94]

44- Bir Avuç Sudan Ağzini Çalkalayip Burnuna Da Su Veren Kimse Babi

54-....... Bize Amr ibn Yahya, babası Yahya ibn Umâre'den; o da Abdullah ibn Zeyd'den tahdîs etti. Abdullah ibn Zeyd kabdan eline su döküp ellerini yıkadı. Sonra bir avuç sudan ağzını yıkadı yâhud çalkaladı ve burnuna su verdi. Böyle ağız ve burun yıkamayı üç defa yaptı. Akabinde üç defa yüzünü yıkadı. Ondan sonra dirseklere kadar ikişer defa ellerini yıkadı, başının önünü ve arkasını (bir defa) meshetti, topuklarına kadar ayaklarını yıkadı. Bundan sonra Rasû-lulIah(S)'ın abdest alışı işte böyledir, dedi. 95[95]

45- Başin Bir Kerre Meshedilmesi Bâbi

55-....... Bize Amr ibn Yahya, babasından tahdîs etti. Babası şöyle demiştir: Ben Amr ibn Ebî Hasen'e şâhid oldum, o Abdullah ibn Zeyd'e Peygamber'in abdest alışını sordu. Bunun üzerine Abdullah ibn Zeyd bir kab su istedi ve onlar için abdest aldı. Şöyle ki: Kabı elinin üzerine meylettirip, ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç avuç ile üç defa ağzım çalkaladı, burnuna su verip çıkardı. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç kerre yüzünü yıkadı. Sonra yine elini kabın içine sokup dirseklere kadar ikişer defa ellerini yıkadı. Sonra elini yine kabın içine sokup başını meshedip ellerini ileri geri götürdü. Sonra elini yine kabın içine sokup ayaklarını yıkadı.

Ve keza bize Mûsâ(ibn Ismâîl) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vu-heyb tahdîs etti...(isnadın bundan sonrası tamamen geçen isnâd gibidir. Bu hadîsin metninde başı mesh cümlesi şöyledir): Sonra başını bir kerre rneshetti, dedi. 96[96]

94[94] Sâib ibn Yezîd, küçük sahâbîlerdendir; yedi yaşında iken babasıyle beraber Veda Haccı'nda bulunmuştur. Hicret'in ikinci senesinde doğmuştur. Tebük seferinden dönüşünde Peygamber'i karşılamak için diğer çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ'ya kadar çıkmıştır. Medine'de 91 Hicret senesinde vefat etti. Hadîste, çocukken teyzesi tarafından ayağındaki bir rahatsızlığı için Peygamber'e götürüldüğünde, Peygamber'in abdest uzuvlarından damlayan serpintileri veya abdest suyunun arta kalanından içtiğini haber veriyor. Bu kısım, hadîsin burada şevkinin uygunluk noktasıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/331.
95[95] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/332.
96[96] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/332-333.

46- Kişinin Kendi Karisi İle Beraber Abdest Almasi Ve Kadinin Abdest Suyu Fazlasi Babi

Ve Umer Hristiyan bir kadının evinde ve sıcak su ile abdest almıştır 97[97].

56-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında (hicâb âyeti inmeden) erkeklerle kadınlar birlikte -bir kab içinden- abdest alırlardı 98[98].

47- Peygamberdin Kendi Abdest Suyundan, Bayilan Kimse Üzerine Dökmesi Babi

57-....... Muhammed ibnu'I-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir1den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bana hasta ziyaretine geldi. Ben ise kendimi bilmiyecek kadar hasta idim. Rasûlullah abdest aldı ve abdest suyundan üzerime döktü. Ben kendime geldim ve: Yâ Rasûlallah! Mîrâsım kime kalacak? Benim mîrâsçılarım ancak Kelâ-le (yânı usûl ve furû'dan olmayan kimseler)'dir, dedim. Bunun üzerine mîrâs paylan âyeti nazil oldu 99[99].

48- Teknede, Çanakta, Ağaçtan Ve Taştan Yapilmiş Kablar Içinde Yikanmak Ve Abdest Almak Babi

58-....... Bize Humeyd (143), Enes(R)'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bir defa namaz vakti geldi. Evi yakın olanlar kalkıp ailesinin yanına (abdest almağa) gittiler. Bir topluluk da kaldı. Rasûlullah'a içinde su bulunan taştan yapılmış bir tekne getirildi. Tekne ise içinde avucunu açamayacak kadar küçük idi. Orada kalanların hepsi o tekneden abdest aldılar. (Râvî dedi ki:) Biz Enes'e: Siz kaç kişi idiniz? diye sorduk. Enes: Seksen ve daha ziyâde idik, dedi. 100[100]

97[97] Bu Hristiyan bir kadının evinde onun suyu ile ve bir de sıcak su ile abdest alma haberlerini Saîd ibn Mansûr, Adurrazzâk ve daha başkaları sahîh isnâd ile mev-sûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333.

98[98] Hicâb âyeti (el-Ahzâb:53, 59) indikten sonra erkek ile birlikte abdesı almak cevazı yalnız eşlere ve mahreme inhisar etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333.

99[99] Buradaki ferâiz âyetinden maksad en-Nisâ:ll,12,13'üncü âyetleri, yâhud yine aynı sûrenin sonundaki 176. âyetidir. Bunların her ikisinde de '(KelâIe"den bahs bu yurulmustur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333-334.

100[100] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/334.

59-....... Ebû Mûsâ(R)'dan (O şöyle demiştir): Peygamber (S) içinde su bulunan bir kab istedi. Ellerini, yüzünü kabın içinde yıkadıktan sonra içine su püskürdü [101][101].

60-....... Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geldi. Biz onun için bakırdan bir tas içinde su çıkardık. Abdest aldı. Şöyle ki yüzünü üç defa, ellerini de ikişer defa yıkadı. Başını meshedip, başının önünü ve arkasını sıvazladı. Ayaklarını da yıkadı [102][102].

61-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Peygamber(S)-'in hastalığı- ağırlaştı da ağrısı şiddetlendiği zaman, benim evimde bakılmak hususunda zevcelerinden izin istedi. Onlar kendisine izin verdiler. Müteakiben Peygamber iki adam arasında, Abbâs ile başka bir zât arasında olduğu hâlde, ayakları yerde sürünerek çıktı. Âişe'den rivayet eden Abdullah şöyle dedi: Ben Âişe'nin sözünü Abdullah ibn Abbâs'a haber verdiğimde o: Diğer adam kimdir biliyor musun? dedi. Ben: Hayır (bilmiyorum), dedim. Abdullah; O Alî'dir, dedi. Âişe tahdîs eder idi ki, Peygamber O'nun evine girip de ağrısı şiddetlendikten sonra: "Üzerime bağlan çözülmedik yedi kırba su dökün, belki hafiflerim de insanlara tavsiyede bulunabilirim" dedi. Bunun üzerine kendisi Peygamber'in zevcesi Hafsa'ya âid olan bir leğen içine oturtuldu. Sonra o kırbaların suyunu üzerine dökmeğe başladık. Nihayet O da: "Artık yaptınız!"diyeişaretetmeğebaşladı.Ondansonrainsanlarınyanınaçıktı[103][103].

62-....... Bana Amr ibn Yahya, babası Yahya'dan tahdîs etti. Yahya şöyle demiştir: Amucam (Amr ibn Ebî Hasen) abdest almaktan çok sorar dururdu. O Abdullah ibn Zeyd'e: Sen Peygamber(S)'i abdest alırken nasıl gördüğünü bana haber ver, dedi. Bunun üzerine Abdullah, bir tas su istedi. Su kabını elleri üzerine eğip'ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini tasın içine sokup bir avuç sudan ağzını çalkaladı ve burnundan su çıkardı. Bu ağız burun yıkamayı üç kerre yaptı. Sonra elini kaba sokup onunla su avuçladı da üç defa yüzünü yıkadı. Sonra dirseklere kadar ellerini ikişer defa yıkadı. Sonra eliyle su alıp başının önünü ve arkasını o su ile mesh etti. Ondan sonra ayaklarını yıkadı. Bunun ardından: Ben Peygamber'i gördüm, işte

---

[101][101] Bu hadîs, biraz evvel geçen 42. bâbda da zikredilmiş ve ilgili haşiye orada yazılmış idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/334-335. .

[102][102] et-Tevr:{j'^y. Akmak ma'nâsmadır; elçiye denir. Ve su içecek küçükçe kabın ismidir ki, topraktan, tunçtan dahî yapılır, tas, bardak ve maşraba gibi (Kaa-mûs Ter.),

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/335.

[103][103] Buhârî bu hadîsin bâzı rivayetlerini Sahîh'mın yedi yerinde getirdi: Biri burada; Namâz'da iki yerde. Hastanın cemâat namazında hâzır bulunacağı.hastalık sınırında ve imâm ancak kendisine uyulmak İçin imâm yapıldı bâblannda, Hİ-be'de; Beşte Bir'de; Magâzî'de, Peygamber'in hastalığında ve Tıbb'da. Müslim de Namâz'da getirmiştir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/335-336.

böyle abdest alıyordu, dedi. 104[104]

63-....... Bize Hammâd, Sâbit'ten; o da Enes'ten tahdîs etti ki (şöyle demiştir): Peygamber (S) bir kab su istedi. Kendisine içinde biraz su bulunan ağzı geniş dibi dar bir kab getirildi. Parmaklarını içine koydu. Enes dedi ki: Artık ben onun parmakları arasından suyun kaynayışına bakmağa başladım. Enes dedi ki: O sudan abdest alanları yetmiş ile seksen arasında tahmîn ettim 105[105].

50- Müdd (Mikdâri Su) İle Abdest Almak Babi

64-....... Bize Mıs'ar (155) tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Cubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu:

Peygamber (S) bir sâ' ve nihayet beş müdd (mıkdân su) ile vücûdunu yıkar yâhud yıkanır, bir müdd ile de abdest alırdı 106[106].

104[104] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/336-337.

105[105] Hadîslerin başlığa delâletleri açıktır; bunların bâzı rivayetleri daha Önce de geçmişti.

Enes'in haber verdiği bu vak'a Medine'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vukua gelmişti. Rivayete göre, Peygamber'e getirilen su, bir kişinin abdest almasına yetecek mıkdârda idi. Su gelince Peygamber parmaklarını içine sokup suyun içinde yıkamış, ondan sonra bir su kaynağından su nasıl fışkırırsa mübarek parmakları arasından öyle su fışkırmaya başlamıştır. Bu da koca bir pazar halkının huzurunda vâki' olmuştur. O gün o sudan abdest alanların sayısı sahîh üzere zabt edilmiş değilse de, çeşitli rivayetlere göre yetmiş ile üç yüz arasındadır. Nİ-tekim Enes de bu hadîste onların sayısını yetmiş ile seksen arasında tahmîn etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/337.

106[106] "Sâ' " beş Bağdâd rıtlı ile bir üçte bir ntl alan kaba denir. Bir "müdd" de bir sâ'ın dörtte bir mikdândır. Ancak bu ölçeğin pek ihtilaflı olduğu Kaamûs Ter-cemesi müdd, sâ', mekkûk, rıtl maddelerinde görülebilir.

Peygamber'in çeşitli mıkdârlarda su ile abdest alıp yıkandığına dâir diğer bir çok rivayetler de vardır. Buradaki mıkdârlar orta yapılı bir kimsenin yıkanacak organları üzerinden akacak suyun en az mıkdârını gösterir. Beden azası ıslanıp üzerinden su aktıktan sonra, bu mıkdârdan az su ile abdestsizlik hâli giderilebilir. İsraf dedirtmeyecek ziyâdesi de caizdir.

Medine'de kullanılan müdd (1 1/2) ntl mıkdârı alır bir hacim ölçüsüdür. Dört müdd bir sâ'dır. Ancak müdd ile sâ'ın mıkdârlarini anlamak, mikyas tutulan ölçeğin ne kemmiyyette olduğunu bilmeğe bağlıdır. Rıtl'm ise Bağdadîsi, Şâmî'si, vardır. Yânî birinin küsuru İran, diğerininki Roma ölçüleri olup, he-sâbda takrîbî bir mıkdârı gösteren iki ölçektir. Bağdadî ntl, 130; daha doğrusu 28 4/7 dirhemdir. 1 1/2 ntl olan bir Peygamber müdd'ü bu hesaba göre 171 3/7 veya 130 dirhem hesabına göre 173 1/2 dirhem eder. En doğru hesâb ve takdirde bir dirhem 3,0898 gram ettiğinden, bu mıkdâr su 0,530 gram, yânî yarım litreden biraz fazla tutar. Bu, Şafiî ile Hicaz fakîhlerinin takdiridir. Ebû Hanîfe ile Irak fakîhlerine göre ise müdd, iki ntl olduğundan, abdest suyunun mıkdân 1,060 litre eder ki, beş bardaktan biraz fazladır... Rasûlullah'm buradaki rivayete göre abdest suyu İşte bu kadar az mıkdârdadır. Gusül için kullandığı su da bu rivayete nazaran dörtten beş müdd'e kadardır ki, o da 685 5/7'den 857 1/7 dirhem eder kî, yaklaşık olarak 2,120'den 2,650 litre kadar eder. Irak fakîhlerinin müdd'ü iki ntl i'tibâr ettiklerine göre ise, bu mıkdâr takriben 4,24'ten 5,3 litreye kadardır {Tecrîd Ter., I, 140-142).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/337-338.

51- Mestler Üzerine Meshetmek Babi

65- Bize Esbağ ibnu'l-Ferec el-Mısrî (226), İbnu Vehb'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Amr (ibn Hâris-148) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu'n-Nadr (129), Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'-dan; o da Abdullah ibn Umer'den; o da Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan tahdîs etti ki, Sa'd Peygamber'in mestler üzerine meshettiğini söyledi. Abdullah ibn Umer de bunu babası Umer'e sordu. Umer: Evet (Peygamber meshetti). Sa'd, Peygamber'den rivâyeten sana birşey söylediği zaman sen artık o mes'eleyi başkasına sorma, dedi107[107].

Ve Mûsâ ibn Ukbe (141) şöyle dedi: Bana Ebu'n-Nadr haber verdi ki, ona da Ebû Seleme haber vermiştir. Ona da Sa'd tahdîs etmiştir. (Bir rivayette de) Umer, oğlu Abdullah'a yukarıda geçen sözü tarzında söylemiştir 108[108].

66-....... Urvetu'bnu'I-Mugîre'den; o da babası el-Mugîretu'bnu Şu'be'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S-bir seferde) hacetini def için dışarıya çıkmış, hacetinden döndüğü zaman Mugîre, içinde su bulunan bir kab ile ardından gitmiş, RasûluIIah'a su dökmüş, Rasûlullah da abdest alıp mestleri üzerine mesh etmiştir 109[109].

69-....... Mugîre (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde Peygamber (S)'in maiyyetinde idim. (Abdest alacağı sırada) mestlerini çıkarmak için davrandım. Peygamber bana: "Onları bırak, çünkü ben ayaklarımı abdeslli oldukları hâlde mestler içine soktum" buyurdu ve (mestleri) üzerlerine meshetti. 110[110]

107[107] Kıssa Irak'ta cereyan etmiştir. Abdullah ibn Umer, meshettiğini görünce inkâr etmiş. O da Rasûluîlah'tan gördüğünü söylemiş. Sonra Sa'd ile Umer'in yanında buluşunca Sa'd, Abdullah'a: Babana mesh mes'elesini sor, demiş. O da sorunca babası hadîsteki cevâbı vermiştir.

Abdullah ibn Umer, sohbeti kadîm ve rivayetleri çok, kadri yüksek bir sa-hâbî olduğu hâlde tâ Sa'd'in Irak valiliği zamanına kadar buna muttali' olmaması yâhud meshin câizliğinin yalnız sefer vaktine münhasır olduğunu zannetmesi muhtemildir.

Mestler üzerine mesh, seksenden fazla tarîk ile rivayet edilmiştir. Hasen Basrî bunır yetmiş kadar sahâbîden işitmiştir. Bunu caiz görmeyen Haricîler ile Şiî-ler'in İleri sürdükleri i'tirâzlar sağlam değildir.

108[108] Bu ta'lîki İsmâîlî, Nesâî ve başkaları mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bundan önceki haşiyede verilen bilgiler bu mevsûl rivayetlerden alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/338-339.
109[109] Bu hadîsle ilgili haşiye 37. bâbda verilmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/339.
110[110] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.

53- Koyun Eti Ve Sevîk(Yemek)Ten Dolayi Abdest Almayan Kimse Babi

Ebû Bekr, Umer ve Usmân yediler de abdest almadılar111[111].

70-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Abdullah ibn Abbâs'tan haber verdi (o şöyle demiştir): Ra-sûlullah (S) koyun küreği yedi, sonra abdest almadan namaz kıldırdı. 112[112]

71-.......İbn Şihâb şöyle demiştir. Bana Ca'fer ibn Amr ibn Umeyye haber verdi. Ona da babası (Amr ibn Umeyye) haber vermiştir ki, o RasûlulIah(S)'ı pişmiş koyun küreğinden et kesip yerken görmüş.

O sırada Rasûlullah namaza çağırılmış. Bunun üzerine bıçağı bırakıp abdest almadan namaz kıldirmıştır 113[113].

54- Sevîk Yemeği Yemekten Dolayi Abdest Almayip Sirf Ağiz Çalkalayan Kimse Babi

72-....... Suveyd ibn Nu'mân (R) haber verdi ki, kendisi Hayber yılında Rasûlullah (S) ile beraber sefere çıkmıştır. Nihayet Sahbâ'ya -ki o Hayber'in aşağısındadır- vardıkları zaman Rasûlullah ikindi namazını kıldırdı. Sonra azıkları istedi. Kavuddan başka birşey getirmediler. Rasûlullah onunla ilgili emrini verdi de kavud ıslatıldı. Müteakiben o kavuddan Rasûlullah da, biz de yedik. Sonra akşam namazına kalktı, ağzını çalkaladı, biz de çalkaladık. Sonra abdest almadan namazı kıldırdı 114[114].

111[111] Bu ta'lîki İbn Ebî Şeybe, Muhammed ibn Munkedir'den mevsûlen rivayet etti. Keza Tirmizî de rivayet etti. Taberânî de Şâmlılar'ın müsnedinde sahîh bir is-nâd ile Selîm ibn Âmir yolundan mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.
112[112] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.
113[113] Sahâbîler'den bir kısmı yemeklerden, bilhassa et yemeklerinden sonra abdest almayı ve öylece namaz kılmayı vâcib görmüşlerdir. Bir kısmı da yemekten sonra abdest almayı vâcib görmemiştir. Birincilere hüccet olacak sahîh hadîsler vardır. İkinciler ise Amr ibn Umeyye'nin bu hadîsi İle, bundan önceki îbn Abbâs hadîsini hüccet gösterirler, Abdesti vâcib görmeyenler, Öteki tarafın hüccet edindiği hadîslerdeki "vudû"'lâf7.ım lügat örfüne yânî el, ağız yaykamağa hamlediyorlar. O hadîslerdeki vudû'lar, bilfarz şer'î ıstılah üzere alınsa bileEbû Dâvûd ve Nesâî'nin Câbir ibn Semure'den rivayet ettikleri: = Ateş değmiş şeyler yedikten sonra abdest almayı terk etmek Rasûlullah 'in en son hâli oldu" hadîsiyle mensûhtur. Bu neshin bazılarınca ta'lîline göre, Câhiliyyet'te halk temizlenmemeğe alışkın oldukları için, ateş değmiş yağlı yemekler yedikten sonra abdest almaları farz olmuştu. İslâm'da temizlik kararlaşıp yayıldıktan sonra, müslimânlara sırf kolaylık olmak üzere, bu hüküm neshedilmiştir (Tecrîd Ter., 1,144-145).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341-342.
114[114] Sevîk yânî kavud, kavrulup un hâline getirilmiş buğday ve arpa olduğu için ateş değmiş yemeklerdendir. İşte bundan abdest almak lâzım gelmemiş. Namazdan evvel ağız çalkalaması da diş aralarında kalan parçalan giderip, namaz esnasında

73-....... Bize îbnuVehb haber verip şöyle dedi: Bana Amr, Bukeyr'den; o da Kurayb'den; o da (mü'minlerin annesi) Meymû-ne(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), Meymûne'nin yanında bir kürek yedikten sonra abdest almadan namaz kılmıştır. 115[115]

55- Sütrtcmekvten Dolayi Ağzi Çalkalar Mi? Babi

74-....... Bize Leys,Ukayrden; o da İbn Şihâb'dan; o daUbeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) süt içti de ağzım çalkaladı ve: "Bu, yağlıdır" buyurdu.

Bu hadîsi îbn Şihâb'dan rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd ile Salih ibn Keysân ayrı ayn Ukayl'e mutâbaat etmişlerdir 116[116].

56- Uyumaktan Dolayi Abdest Almak İle Bir İki Uyuklamaktan Yâhud Uyuklama Sebebiyle Başini Bir

Defa Beri Öte Meyl Ettirmekten Dolayi Abdest Almayi Vâcib Görmeyen Kimse Babi

75-.......(Âişe-R-şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:"Biriniz namaz kılarken uyukladığı zaman uykusu gidinceye kadar yatsın. Çünkü uyuklayarak namaz kılarsa bilemez de istiğfar edecek iken belki de o kendine söver." 117[117]

76-....... Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Biriniz namazda uyuk-larsa uyusun, tâ ki okuyacağı şeyi bilsin" 118[118].

---

onlarla meşgul olmamak içindir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/342.

115[115] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/343.

116[116] Yûnus'un hadîsi Müslim'de mevsûlen rivayet edilmiştir. Salih ibn Keysân'm hadîsi ise Ebu'l-Abbâs Serrâc'ın

Müsned'inde mevsûlen rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/343.

117[117] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/344.

118[118] Bu hadîste ve bundan evvelki hadîste, namazda uyuklayan kimsenin namazını bozup uyuması tenbîh buyuruluyor.

57- Abdestli İken Abdest Almak Babi

77-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Amr ibn Âmir'den tahdîs etti. O, ben Enes'ten işittim demiştir. H Buhârî dedi ki: Ve bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Sufyân es-Sevrî'den tahdîs etti. Sufyân şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Âmir, Enes'ten tahdîs etti. Enes şöyle demiştir: Peygamber (S) her namaz vaktinde abdest alır idi[119][119]. (Râvî Amr ibn Amir dedi ki:) Ben Enes'e: Ya sizler nasıl yapar idiniz? dedim. Enes: Her birimize abdestini bozmadığı müddetçe (bir vakitten ziyâde namaz için) bir abdest kâfi gelirdi, dedi. [120][120]

78-....... Bana Suveyt ibnu'n-Nu'mân (R) haber verip şöyle dedi: Hayber yılında Rasûlullah'ın maiyyetinde sefere çıktık. Nihayet Sahbâ'ya vardığımız zaman Rasûlullah (S) bizlere ikindi namazını kıldırdı. Namazı kıldırınca yiyecekleri istedi. Kendisine sevîk (yânî ka-vud)Men başka birşey getirilmedi. Yedik, içtik. Sonra akşam namazına kalktı. Ağzım çalkaladı. Sonra abdest almadan akşam namazım kıldırdı [121][121].

58- Bâb: Sidiğinden Sakinmamak Büyük Günâhlardandir

79-....... Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Mucâhid'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Böyle olunca uyku hakkındaki ihtilâfları burada özetlemek münâsib olur. Uyumak haddizatında mı hadestir, yoksa kendisinde hades zannolunacak yer midir?

Sahâbîler'in bâzısı ile tabiîlerin bâzısı ve imamlardan İshâk ibn Râhûye, Ha-sen Basrî ve Muzenî, uyumanın mutlak olarak abdest bozucu olduğuna kaail olmuşlardır. Çünkü İbn Huzeyme'nin Sahîh'mâc Safvân İbn Gassâl'den rivâ-yet edilen bir hadîste: Ancak dışkıdan, yâhud sidikten yöhud uyumakları" denilerek uyku, hükümce dışkı ile sidiğe musâvî sayılmıştır.

Birçokları da Ebû Davud'un rivayet ettiği: Göz kıçın bağıdır" hadîsine tutunarak, uykunun nefsinde hades olmayıp, hades mazın-nası yânî kendisinde hades zannolunabilecek yer olduğu re'yinde bulunmuşlardır. Bu takımın da Zuhrî, Mâlik gibi kimi azı abdest bozucu değildir; Şafiî ile Ebû Hanîfe gibi kimi mutlaka abdest bozucudur demişlerdir. Bunlar da Müslim'in Enes'ten rivayet ettiği 'Sahâ-btler uyurlar, sonra abdest almaksızın namaz kılarlardı" hadîsini sağlamca oturanların uykusuna hamletmişlerdir. Kimi de uyku abdesti hiç bozmaz, demiştir. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nİn, İbn Umer'in, MekhüTun mezhebleri bu idi (Tec-rtd Ter., 1,147).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/344.
[119][119] Peygamber bunu müstehâb olarak ekseriya ihtiyar ederdi, vâcib olarak değil. Nitekim hadîsin devamındaki Enes'în haberi ile müteâkib hadîsteki Peygam-ber'in fiili bunu isbât etmektedir, yânî namaz vakti abdest almak vâcib olarak değil, müstehâbhk yoluyla sabittir.

[120][120] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/345.
[121][121] Bu yemek, mü'minlerin annesi Safiyye'nin düğün yemeği idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/345.

Peygamber (S) Medine yâhud Mekke bağçelerinden bir bağçe-nin yanından geçti[122][122]. Derken kabirlerinde azab olunan iki insanın sesini işitti. Peygamber: "Bunlar azab olunuyorlar, hem de azab olunmaları büyük bir şeyi için değildir"[123][123] buyurduktan sonra, şöyle devam etti: "Evet, onların biri sidiğinden sakınmazdı, diğeri de koğuculuk ederdi". Ondan sonra yaprakları soyulmuş bir hurma dalı istedi. Dalı iki parça yaptı. Her birinin kabri üzerine bir parça koydu. YâRasûlallah! Bunun niçin yaptın? denildi. "Bunlar kurumadıkları müddetçe -yâhud: kuruyuncaya kadar- onlardan azab hafifletilir" buyurdu. [124][124]

59- Sidiği Yikamak Hakkinda Gelen Hadîs Babi

Ve Peygamber (S) kabir sahibi için: "O sidiğinden sakınmaz idi..." buyurdu da insan sidiğinden başkasını

zikretmedi [125][125].

80-....... Bana Atâ ibn Ebî Meymûne, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini yerine getirmek için dışarıya çıktığı zamân ben kendisine su götürürdüm. O da bu su ile kendini yıkardı. [126][126]

60- Bâb

---

[122][122] Şekk eden, râvîlerden Cerîr'dir. Bununla beraber diğer rivayetlerde bu bağçe-nin Medine'de olduğu kesin olarak beyân edilmiştir. Câbİr'in rivayetinde bağ-çenin Ümmü Mübeşşer el-Ensâriyye'ye âid olduğu bildirilmiştir. Demek ki o civarda bir de kabristan varmış.

[123][123] Bunların büyük şey olmamaları, birkaç damla sidikten sakmılmaması veya dile kolay gelen birkaç söz sarf edilmesi itibariyledir. Yoksa haddizatında her İkisinin hele koğuculuğun ma'siyet olması dolayısıyle büyük olmak lâzım geleceğine işaret buyurmuştur: o Zamân siz o iftirayı dillerinizle yetiştiriyordunuz, hiçbir bilginiz

olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktür" (en-Nûr: 15).

Zamanımız İlminin tesbîtine göre o yaş çubuklar kuruyuncuya kadar bulundukları yerde biyomanyetik bir alan meydana getirmekte ve orayı bir takım şerr kuvvetlerden korumaktadır. İlmin bu îzâhına eriştiren Yüce Allah'a hamd ve senalar olsun!

[124][124] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/346-347.
[125][125] Bu, Buhârî tarafından yapılmış bir ta'lîktir ki, isnadı bundan evvel geçen bâb-dadır. Bununla Buhârî, hadîste zikredilen sidikten murâd, bütün sidikler olmayıp, sâdece insan sidiği olduğuna işaret etmek istemiştir. İşte bunun için "Peygamber insan sidiğinden başkasını zikretmedi" dedi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/347.
[126][126] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/347.

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

81-....... Bize el-A'meş, Mucâhid'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) iki kabrin yanına uğradı da: "Bun/ar azab olunuyorlar. Azab olunmaları da büyük birşey için değildir. Bunların biri sidikten sakınmaz idi. Diğeri ise lâftaştr, koğuculuk ederdi" buyurdu. Ondan sonra yapraklan soyulmuş yaş bir hurma dah aldı da onu iki parça etti. Sonra her bir kabre bir parça dikti. Yâ Rasûllallah! Bunu niçin yaptın? diye sordular: "Bu çubuklar yaş kaldıkları müddetçe belki onlardan azabla-rı hafifletilir" buyurdu.

Muhammed ibnu'I-Müsennâ şöyle dedi: Ve bize Vekî' tahdîs edip şöyle dedi: Bize A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mucâhid'den bunun benzerini işittim, o sidiğinden sakınıyordu "127[127].

61- Peygamberdin Ve İnsanlarin. Bedevi'yi Mescîddekî İşemesinden Ayrilincaya Kadar Birakmalari Babi 128[128]

82-....... Bize İshâk, Enes ibn Mâlik'ten haber verdi ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde işemekte olan bir bedevîyi gördü de: "Onu bırakın" buyurdu. Nihayet işemesinden ayrıldığı zaman bir mıkdâr su istedi de o suyu sidiğin üzerine döktü. 129[129]

62- Mesciddeki Sidiğin Üzerine Su Dökmek Babi "130[130]

83-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd haber verdi ki, Ebû

127[127] Ayrıca, zikrettiği bu isnâddaki hikmet, birinci isnadı takviye etmektir. İşte bunun için burada "se/ni'tu = işittim" lâfzını lasrîlı etmiştir... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/348.

128[128] Babın maksadı, birbirine müteânz ve her ikisinde de mefsedet bulunan iki iş meydana geldiği zaman, onlardan ehven olanının tercih edilmesidir. Şübhesiz bedevinin işemesinde mescidi pisleten bir mefsedet vardır, işemekten nelıyetmekte ise sidiği kestirmek, işetmemek ve bununla da bedevinin zararlanması mefsede-tİ vardır. Bu durumda işemesinden ayrılıncaya kadar onu serbest bırakmak, eh-verj olan hâl çâresidir. Çünkü mescidin pislenmesi temizlenmesi kaabil bir iştir. Binâenaleyh nehyelmekte bir fâide değil, ancak bedevîye zarar vermek ve onu helâle eylemek mefsedeti vardır (Şâh Veliyyullah).

129[129] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/348.

130[130] Buhârî'nin bu bâbdan maksadı, temizlemeyi isbâttır. Bu da ya mesciddeki sidik üzerine su dökmek suretiyle olur; mescidi kazmağa ve toprağı nakletmeğe hacet yoktur -ki bu Şafiî'nin mezhebidir-, yâhud da toprak gevşek olmazsa suyu üze-rinden akıtmakla olur. Bu da Ebû Hanîfe'nin mezhebidir (Şâh Veliyyullah).

Hureyre şöyle demiştir: Bedevinin biri dikilip mescidin içinde işedi. Oradaki insanlar bedevîye doğru bağırıştılar. Peygamber (S) onlara "Onu serbest bırakın... Sonra sidiğinin üzerine dolu bir kova yâhud büyük bir kova su dökünüz. Çünkü sizler ancak kolaylaştırıcılar olarak göndehldiniz, güçlük yapıcılar olarak gönderilmediniz" buyurdu .131[131]

Bize Abd£n tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah (ibn Mubâ-rek) haber verip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim; o da Peygamber'den bu hadîsi rivayet etti. 132[132]

63- Bâb: Sidiğin Üzerine Su Döker

84-....... Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Bir bedevi geldi de mescidin bir tarafına işedi. İnsanlar onu azarladılar. Peygamber (S) de azarlayanları nehyetti. Bedevi işemesini bitirince, Peygamber büyük -yâhud dolu- bir kova su istedi de, bu su sidiğin üzerine döküldü. 133[133]

64- Çocuklarin Sidiği(Nin Hükmü) Babi134[134]

85-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a küçük bir çocuk getirildi. Çocuk O'nun elbisesinin üzerine işedi. Ra-sûlullah hemen su istedi de onu sidiğin üzerine döktü. 135[135]

86-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe'den; o da Mıhsan kızı Ümmü Kays'tan haber verdi. O, henüz yemek yiyemiyen küçük bir oğlunu Rasûlullah'a getirmiştir. Rasûlullah (S) çocuğu kucağına oturttu. Akabinde çocuk Peygam-ber'in elbisesi üzerine işedi. Rasûlullah su istedi. Suyu

---

131[131] Hakikatte gönderilen Peygamber'dir. Gönderilmeyi sahâbîlere isnâd etmesi ise mecazdır.

Bu bedevinin Akra' ibn Habis yâhud Uyeynetu'bnu Hısn Fezârî yâhud da Zu'1-Huveysıra el-Yemânî olduğuna dâir rivayetler vardır. Ebû Davud'un es-S#nen'indeki bir rivayete göre, yaşlık değen toprağın kazınıp dışarıya atılmasından sonra yeri üzerine bir kova su dökülmesi emredilmiştir. Müslim'in rivayetinde, bu bedevîyi yanına çağırıp: "Bu mescidler ne sidik, ne de başka pislik içindir. Bun/ar ancak Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir" buyurmuştur (Tecrîd Ter., 1,150).

132[132] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/349.
133[133] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350.
134[134] Buhârî'nin maksadı, çocukların sidiğinden temizlemenin, suyu azar azar üzerine dökmek suretiyle hâsıl olacağı ve yıkamağa hacet olmayacağıdır. Nitekim Şafiî'nin mezhebi budur.

135[135] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350.

azar azar (sidiğin üstüne) döktü de onu yıkamadı. 136[136]

65- Ayakta Ve Oturarak Işemedin Hükmü) Babı 137[137]

87-....... Huzeyfe (R-36) şöyle demiştir: Peygamber (S) -bir kerre Ensâr'dan- bir kavmin süprüntülüğüne vardı da ayakta dikilerek işedi. Sonra su istedi. Ben de O'na bir mıkdâr su götürdüm, kendisi onunla abdest aldı. 138[138]

66- Arkadaşinin Yaninda İşemek Ve Duvar İle Sütrelenmek Babi 139[139]

88-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Ben kendimi bildim ki, ben Peygamber ile beraberce yürüyorduk. Derken Peygamber bir kavmin bir duvar arkasındaki süprüntülüğüne geldi ve herhangi birinizin di-kelmesi gibi dikelİp işedi. Ben de ondan uzaklaştım. Kendisi bana işaret etti. Ben de yanına vardım ve işemesini bitirinceye kadar topuğunun yanında -yânî arkasında- dikeldim. 140[140]

67- Bir Kavmin Süprüntülüğü Yaninda İşeme Babi 141[141]

136[136] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350-351.
137[137] Yânî bu ayakta dikilerek ve oturarak işemenin hükmünü beyân hakkında bir bâbdır. Hadîsin oturarak işemeğe delâleti evlâ tarîkiyledir. Çünkü ayakla dike-lerek işeme caiz olunca, oturarak işemek daha çok caizdir (Aynî).

Buhârî, ayakta işemeği babın hadîsiyle isbât etti. Oturarak işemeği de evlâ tarîkıyle isbât etti. Sarihler de hükmü böyle takrir eltiler. Bana göre müellifin babı bağlamaktan maksadı, sırf ayakta işemenin cevazını isbât değildir. Sanki o: Ayakta işemek de caiz olur, işemenin cevazı yalnız oturmak hâline münhasır olmaz demiştir (Şâh Veliyyuliah).

138[138] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/351.
139[139] Bu babı bağlamaktan maksad şudur: Peygamber'den naklolunan şey, O'nun haceti def için dışarıya çıktığı zaman uzağa gitmesi, büyük abdesl bozmağa mahsûstur. Çünkü bunda iki cihetten avret yeri açılır. İşeme sırasında ise arkadaşı arkasında dururken bir duvarla sütrelenerek işemesi caiz olur.

140[140] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/352.
141[141] Bu bâb ile bundan evvel geçen iki bâb, Huzeyfe'nin hadîsidir. Şu kadar var ki, bu hadîslerden her biri Buhârî'nin ayrı bir şeyhindendir. Onlardan her birine, zikredilen hadîsin ma'nâlarından bir ma'nâya münâsib olacak bir bâb İsmi yazmıştır. Aralarındaki münâsebet ise aşikârdır (Aynî).

Müellifin maksadı, bir kavmin süprüntülüğüne işemenin, onlardan İzin istemeğe muhtâc olmadığını isbâttır. Çünkü kavmin çöplüğü ekseriya pisliklere mahsûs bir yerdir. Binâenaleyh bu işeme ile onlara bir zarar olmaz (Şâh Veliy-yullah).

89-....... Ebû Vâil şöyle demiştir: Ebû Mûsâ el-Eş'ârî sidik serpintileri dokunmasın diye pek ziyâde şiddet gösterir, ve İsrail oğullan'-ndan birinin elbisesine sidik değerse onu mıkrâz ile kesdiğini söylerdi. Huzeyfe -bunu işitince-: Ah keski Ebû Mûsâ böyle şiddetli davranmaktan ve böyle söylemekten kendini tutsaydı! Rasûlullah (S) bir kavmin süprüntülüğüne geldi de ayakta dikelerek işedi... demiştir. 142[142]

68-Kani Yikamak Babi

90-....... Bana Fâtıma, Esmâ'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bir "kadın Peygamber(S)'e geldi de: Birimiz elbise üzerinde hayız görürse nasıl yapsın buyurursun? diye sordu. Rasûlullah: "Elbisesini eliyle ovalar, sonra su ile oğuşturup sıkar, sonra üzerine azar azar su döker, ondan sonra onunla namaz kılar" buyurdu. 143[143]

91-....... BizeHişâmibn Urve, babasından; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ebû Hubeyş kızı Fâtıma, Peygamber'in yanına geldi ve: Yâ Rasûlallah! Ben devamlı kanamaya ma'rûz kılınan bir kadınım, temiz olamıyorum. Namazı terk mi edeyim? diye sordu. Rasûlullah (S): "Hayır, bu hayız değildir; bir damar(d&n gelen kan)dtr. Senin asıl hayzın (başlama zamanı) geldiği vakit namazı bırak. Hayzın (kesilme zamanı) gelince kendinden kanı yıka (yânî yıkan), sonra namaz kıl" buyurdu.

Hişâm dedi ki: Ve babam (Urvetu'bnu'z-Zubeyr) şöyle dedi: ' 'Ondan sonra yine o vakit gelinceye kadar her bir namaz için abdest al" buyurdu 144[144].

69- Meniyi Yikamak, El İl.E Sürtüp Ovalamak Ve Kadindan İsabet Eden Şeyleri Yikamak Babi

92-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber'in elbisesinden cenabet izini yıkardım da O, elbisesinde yer yer su ıslakları olduğu hâlde namaza çıkardı .145[145]

142[142] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/352.
143[143] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/353.
144[144] Bu son cümle, Urve'nin Peygamber'den rivayet etmesi suretinde irsale yânî mür-selliğe muhtemil olur. Rivayetin Aişe'den; o da Peygamber'den olması suretinde ittisali yânî muttasılliğı muhtemil olur. Sümme ile beraber zamirin müennes olması, muttasılhğmı ifâde eder.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/353.
145[145] Bu hadîs menînin temizliğine kaail olmayan Hanefî fakîhlerine hüccettir. Birçok fakîhler de diğer bir takım hadîslere bakarak menînin temizliğine kaail olmuşlar, bu hadîste vukuu rivayet olunan yıkamanın mendûbluğuna hamledilrniş olduğunu iddia etmişlerdir.

93- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd fibn Zuray') tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr, Süleyman'dan tahdîs etti. Süleyman (ibn Yesâr): Ben Âişe'den işittim demiştir. H ve keza bize Mü-sedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Meymûn, Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Âişe'ye elbiseye isabet eden meniden sordum. Âişe: Ben onu Rasûlullah'ın elbisesinden yıkardım da, yıkama izi, yer yer ıslaklıklar elbisesinde göründüğü hâlde namaza çıkardı, dedi. 146[146]

70- Bâb: Cenabeti Yâhud Cenabetin Gayrisini Yikayip Da Yikanan Şeyin İzi Gitmediği Zaman 147[147]

94-....... Bize Amr ibnu Meymûn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleyman ibn Yesâr'a,cenâbetlik isabet eden elbise hakkında sordum. Dedi ki: Âişe (R): Ben onu Rasûlullah'ın elbisesinden yıkardım. Ondan sonra Rasûlullah, o elbisede yıkama izi, suyun ıslaklık lekeleri olduğu hâlde namaza çıkardı, dedi. 148[148]

95-....... Bize Amr ibnu Meymûn ibn Mihrân, Süleyman ibn YeSâr'dan; o da Âişe'den, Âişe'nin Peygamber'in elbisesinden meniyi yıkar olduğunu, yıkamadan sonra da o elbisede ıslaklık izini yâhud birçok ıslaklık izlerini gördüğünü tahdîs etti. 149[149]

71- Develerin, Diğer Dört Ayakli Hayvanlarin, Koyunlarin Sidikleri Ve Koyun Ağillari Babi

Ve Ebû Mûsâ, sahra yanıbaşında olduğu hâlde postacıların, elçilerin evinde ve hayvan fışkısı bulunan yerde namaz kıldırdı da: Burası ile orası (namazın şahinliğinde) musâvîdir, dedi.150[150]

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/354.

146[146] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/354.

147[147] Buhârî, bâbda, bu bâb İsmine delâlet edecek bir hadîs zikretmedi. Bâzıları: Bâbda cenabet hadîsini zikretti, gayrisini kıyâsen ilhak eyledi ve bununla Ebû Dâvûd'-un ve başkasının rivayet ettiği Ebû Hureyre hadîsine işaret etti... dediler (Aynî).

148[148] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.

149[149] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.

150[150] Bu eseri Buhârî'nin şeyhi Ebû Nuaym Kitâbu's-Salât'mda mevsûlen şu lâfızla rivayet etmiştir: Ebû Mûsâ bize postacılar yurdunda namaz kıldırdı. Orada hayvan fışkıları vardı. Hâlbuki sahra kapının önünde idi. Kapının önünde kıldır-san!. dediler de Ebû Mûsâ yukarıdaki sözü söyledi.

Bunu İbnu Ebî Şeybe de Musanna/ında şu lâfızla tahrîc etmiştir: Ebû Mûsâ bize hayvan fışkısı ve saman üzerinde namaz

96-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan: o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ukl veya Ureyne kabîlelerinden bir takım insanlar (Medine'ye) geldiler. Mîde hastalığından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler. Peygamber (S) onlara sütlü develerin bulunduğu yere gitmelerini, develerin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti [151][151]. Onlar gittiler. Sağlamlaştıkları zaman Peygamber'in çobanını öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Bu haber gündüzün evvelinde geldi. Peygamber arkalarından bir müfreze gönderdi. Gündüz yükselince adamlar getirildiler. Rasûlullah (kısas olarak) ellerinin, ayaklarının kesilmesini emretti. Bu canilerin gözleri de oyulup Harre'ye atıldılar. Onlar su istiyorlardı, (ölünceye kadar) kendilerine su verilmedi.

Ebû Kılâbe: İşte bunlar hırsızlık yapmışlar, insan öldürmüşler,îmâna girmelerinin ardından kâfir olmuşlar, bu cürümleri işlemekle beraber Allah'a ve Rasûlü'ne de muhârib olmuşlardır, dedi [152][152].

97-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), mescidin bina olunmasından evvel koyun ağıllarında namaz kıldırır idi [153][153].

---

kıldırdı. Bize burada namaz kıldırıyorsun, hâlbuki sahra yanıbaşmdadır, dedik. Sahra ve burası musâvîdir, dedi.

Müellif bu ta'lîkten eti yenilen hayvanların sidiğinin temizliğine istidlal etmek istedi. Fakat Ebû Musa'nın bir yaygı üzerinde kıldırmış olması ihtimâlinden dolayı, bunda hüccet yoktur. Bu i'tirâza, asi olan yaygı olmamasıdır, diye cevâb verildi. Binâenaleyh evlâ olan bu, Ebû Musa'nın fiilidir. İbn Umer ve daha başkaları gibi sahâbîler, kendisine muhalefet etmişlerdir. Böyle olunca hüccet olamaz denilmektedir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.
[151][151] Develerin sidiklerinin içilmesi bahsi, biri tedâvî, biri de temizlik, pislik yânî halâl ve haram olmaları bakımlarından tedkîk edilmek gerekir. Arablar'ın deve sidiği ile tedavi ettikleri sabittir. Müteahhİr İslâm tabîblerinden olan Dâvûd Antâkî'nin tezkiresinde, umumiyetle sidiklerinin tıbda kullanıldığı zikredilmiştir. Bu müellif, sidiğin yedi türlü hastalığa deva olduğunu söylüyor. Deve sidiğini, insan sidiğinden sonra bütün sidiklerden şifalı sayıyor.

Hayâtu'l-Hayvân sâhibî Demîrî de deve" kelimesinde, "Deve sidiği ciğer vereminde fayda verir ve cimâda ziyâdelik yapar" diyerek, sidiğin iki tıbbî özelliği olduğunu beyân eder.

Şârih Aynî de deve sidiğinin ve sütlerinin ishal nev'înden birine ilâç olduğunu zikrediyor.

Sidiğin temizlik pislik bahsine gelince, ona bundan önceki haşiyede kısaca temas edilmiştir.

[152][152] Ebû Kılâbe, son sözü ile Peygamber'in el-Mâide:33. âyetindeki hükmü infaz eylediğini haber vermiş oluyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/356-357.
[153][153] Burada Rasülullah'ın davar ağıllarında namaz kıldığı haber verilmiştir. Hâlbuki deve olan yerde namaz kılmak caiz olup olmamak mes'elesi de vardır... Deve yataklarında -koyun ağıllarında olduğu gibi- namaz kılmanın hükmünde ihtilâf edilmiştir.....

Şer'î hükme gelince, fakîhler cumhuru bu gibi yerlerde temiz olmak şartıy-le namaz kılmaya cevaz vermişlerdir (Tecrid Ter., 11,311-312).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/357.

72- Yağ Ve Su İçine Murdar Şeylerin Düşmesi(Nin Hükmü) Babi

Ve Zuhrî: (Murdar şeye âid) Tad yâhud koku yâhud da renk, suyu değiştirmediği müddetçe, suda be's 'i yoktur (yânî su murdar olmamıştır), demiştir 154[154]. t Hammâd ibn Ebî Süleyman: Ölmüş kuş tüyü ile su murdar olmaz,demiştir .155[155]

Ve keza Zuhrî: Fîl ve diğerleri gibi, ölü hayvan kemikleri hakkında ve bunlardan tarak, yağdanlık yapıp kullanan ve bunda be's görmeyen birçok selef âlimlerine yetiştim, demiştir.

Muhammed ibn Şîrîn ile İbrâhîm Nahaî de: Fîl dişi ticâretinde be's yoktur, demişlerdir 156[156].

98-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Rasûlullah'a (donmuş) yağın içine düşmüş fareden soruldu. Rasûlullah (S): "Fareyi ve etrafındaki yağlan atınız; işte bunların topunu atınız da yağınızı yiyiniz" buyurdu. 157[157]

99-....... Bize Ma'n (ibn îsâ-198) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'-ûd'dan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Peygamber(S)'e, bir yağ içine düşmüş olan fareden soruldu. "O fareyi ve farenin etrafındaki yağlan alınız da, bu alınanların hepsim atınız" buyurdu. (Aliyyu'bnu'l-Medînî yukanki isnâdla dedi ki:) Ma'n şöyle dedi: İmâm Mâlik bize... İbn Abbâs'tan, o da Meymûne'den... diyerek sayamıyacağım kadar hadîs söyledi 158[158].

100-....... Bize Ma'mer (ibn Râşid), Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki,

---

154[154] Bu ta'lîki Abdullah ibn Vehb, Müsned'mdc mevsûlen rivayet etti.

155[155] Bu ta'lîki Abdurrazzâk, Musannafında mevsûlen rivayet etmiştir.

156[156] İbn Sîrîn'in bu eserini Abdurrazzâk mevsûien rivayet etmiştir. Buhârî'nin bütün bu ta'lîkleri getirmesi, kendi nazarında su, az olsun çok olsun, ancak değişikliğe uğramakla murdar olacağına delâlet eder. Nitekim Mâlik'in mezhebi de budur (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/357-358.
157[157] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/358.
158[158] Buhârî bu kelâm ile hadîsin, İbn Abbâs tarikiyle Meymûne'nin müsnedlerinden olduğuna işaret etmiştir. Nitekim Muvatta'da da böyledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/358.

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Müslümânın Allah yolunda alacağı her yara, kıyamet gününde yeni açıldığı andaki hey'eti üzere kan fışkırıyor gibi olur: Rengi kan rengidir, fakat kokusu misk kokusudur" .159[159]

73- Akmayan Durgun Su Babi

101-....... Bize Ebu'z-Zinâd haber verdi ki, ona da Abdurrahmân ibn Hurmuz el-A'rac tahdîs etmiştir. O da Ebû Hureyre'den işit-miştir. O da Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Bizler, sonra gelenleriz. (Kıyamet gününde) öne geçecek olanlarız". Bu, geçen hadîsin isnâdıyle: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hiç biriniz, akmayan durgun suya işemesin. Sonra ondan (su alıp) yıkanır"160[160].

74- Bâb: Namaz Kilanin Sirtina Pislik Yâhud Cife Atildiği Zaman O Kimsenin Namazi Bozulmaz

İbn Ömer, namaz kılarken elbisesinde kan gördüğü zaman o elbiseyi bırakır ve namaz kılmasına devam ederdi 161[161]. Saîd ibn Müseyyeb ile Şa'bî: İnsan, elbisesinde kan yâhud menî varken namaz kıldığı zaman yâhud kıbleden başka tarafa namaz kıldığı zaman yâhud teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra vakti içinde suya eriştiği zaman, o namazı iade etmez, dediler 162[162].

159[159] Bu hadîsin bu bâb altına sokulmasının vechi şudur:

Misk -aslı murdar olduğu hâlde- temizdir. Değişikliğe uğrayınca murdarlık hükmünden çıkar. Su da böyledir. Değişikliğe uğrayınca hükmünden çıkar...

Yâhud da müellifin muradı, değişikliğe uğramadığı müddetçe sırf dokunmakla suyun murdar olmayacağı görüşünü te'kîd etmektir. Sıfat tebeddülünün mevsûfda müessir olacağına işte bu hadîsle istidlal etmiştir. Nitekim kanın sıfatının güzel kokuya değişmesi, onu zemm'den medhe çıkarmıştır. Suyun sıfatının necasetle değiştiği zamanki değişmesi de, onu temizlik sıfatından murdarlığa çıkarır (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/359.

160[160] "Uç vasfından -yânı tadı, kokusu, renginden- biri değişmeyen suyun azı murdar bir şeyle buluşunca murdar olur. Murdar olmayan çoğudur" diyen imamlara göre, çok suyun (mâu kesîr'in) mikdârında ihtilâf vardır. Meselâ Şafiî'ye göre çok su, iki külle -iki küp veya iki testi- mikdânna ulaşandır. Hanefî imamlarına göre de havzu kebîrdir. Ancak kulleteyn'in mikdârını takdirde ihtilâf olduğu gibi havzu kebîr'in tefsfrinde de ihtilâf vardır. Bu havz, bâzılarına göre (8 x 8) zirâ'dır, bâzılarına göre (10x 10), kimine göre (15 x 15), daha bâzılarına göre (20x20) zirâ'dır. DelîIIerin tafsili fıkıh kitâblarındadır... (Tecrîd Ter., I, 159-160).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/359.

161[161] Bunu İbn Ebî Şeybe, Afusanna/'mda sahîh bir isnâd ile rivayet etmiştir.

162[162] Bunu Abdurrazzâk, Saîd ibn Müseyyeb veibnu Ebî Şeybe farklı isnâdlarla mev-sûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/360.

102- Bize Abdan tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam (Usmân ibn Cebele), Şu'be'den; o da Ebû îshâk'tan; o da Amr ibn Meymûne (75)'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan haber verdi. O şöyle demiştir; Rasûlullah (S) secde ettiği sırada... H Buhârî dedi ki: Ve keza bana Ahmed ibn Usmân (260) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu-rayh ibn Mesleme (222) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibn Yûsuf (198), babasından; o da Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle dedi: Bana Amr ibn Meymûn tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Mes'ûd şöyle tahdîs etmiştir:

Peygamber (S), Beyt'in yanında namaz kılıyordu. Ebû Cehl ile bâzı arkadaşları da oturuyorlardı. Derken onların biri diğerine: Fu-lan oğulları'nm (yeni kesilen) devesinin döl eşini hanginiz getirir de, secdeye vardığında onu Muhammed'in sırtına koyar? dedi. O topluluğun en şakî olanı seğirdip onu getirdi. Bekledi, Peygamber (S) secdeye varınca sırtının üzerine iki omuzu arasına koydu. Ben ise hiçbir işe yaramıyarak bakıyordum. Keski benim için men' edici kuvvetler olaydı! İbn Mes'ûd dedi ki: Onlar gülmeğe ve birbirine isnâd etmeğe başladılar. Rasûlullah ise secdeden başını kaldırmıyordu. Nihayet Fâ-Uma yanma geldi ve onu sırtından attı. Rasûlullah başını kaldırdı. (Namazı bitirdikten) sonra üç defa: "Yâ Allah! Kureyş'i sana havale ederim" dedi. Rasûlullah onlara beddua edince, bu onlara ağır geldi. İbn Mes'ûd der ki: Çünkü onlar bu şehirde duanın kabul edilecek olduğuna kaail idiler. Ondan sonra Rasûlullah isim sayarak: "Yâ Allah Ebû Cehl'i sana havale ederim; Utbe ibn Rabîa'yı, Şeybe ibn Rabî-a'yı, Velîdibn Utbe'yi, UmeyyeibnHalef'i, ükbe ibn EbîMuayt'ı sana havale ederim" dedi. Yedinciyi de saydı, fakat biz onu zabt edemedik. İbn Mes'ûd der ki: Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'ın saydığı isimlerin sahihlerini Kalîb'de, yânı Bedir çukurunda yere serilmiş gördüm .163[163]

75- Elbisede Tükürük, Sümük Ve Benzeri Bir Şey (Bulunmasinin Hükmü) Babi

163[163] Tayâlîsî'nin Şu'be'den yaptığı rivayette bu hadîste İbn Mes'ûd: "O güne kadar Rasûlullah'ın bunlar aleyhine beddua ettiğini hiç görmemiştim" demiştir. Demek ki, Rabbİne ibâdeti esnasında kendisine karşı hakaarette bulunmaları sebebiyle bu bedduaya hakk kazanmışlardır. Yoksa şahsına ezâ edenlere karşı hilmi, gizli olmayan bir hakikattir.

Bu hadîsi Buhârî namazda iken Üzerine murdar bir şey atılan kimsenin namazı bozulmayacağına delîl olarak getirmiştir. Üzerine atılan necasetin necaset olduğuna muttali' olmayan musallî elbette namazına devam eder. Nitekim Pey-gamber'in bu kıssada namaza devam etmelerini, buna hamledenler de vardır. Ancak namaz esnasında necasetten sakınmanın farz olmadığına kaail miicte-hidler olduğu gibi, başlangıçta namazın tahakkuk etmesine mâni' olan şey, namaz esnasında târî olunca namazı bozmaz diyenler de vardır. İşte bu mezheblerde olanlar, bu hadîsi hüccet yapabilirler. Nitekim İbn Umer, başlama ile devam arasındaki bu farkı gözetenlerdendir. Namazda iken elbisesinde kan görse hemen giderilmesine imkân bulursa giderir, bulamazsa gidip yıkar ve namaz kıldığı yere tekrar gelip bıraktığı yerden devam ederdi. Bu, sahabe ile tabiîlerden bir cemâatin ve tâbi' olunan imamlardan Evzâî, İshâk ibn Râhûye ve Ebû Sevr'in de kavlidir. Şafiî ile Ahmed ibn Hanbel namazın iadesine hükmederler. Mâlik'e göre, vakti içinde iade edilir, vakit geçtikten sonra kaza edilmez (Tecrîd Ter., I, 164-165).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/361-362.

Ve Urve ibn Zubeyr dedi ki: Misver ibn Mahreme ile Mervân ibn Hakem'den: Peygamber (S), Hudeybiye zamanında çıktı...Ve râvî bu hadîsi ve içindeki şu kısmı zikretti:

Peygamber (S) tükürdükçe tükürüğü muhakkak sahâbîlerinden bîrinin elinin içine düştü, akabinde o kimse bu tükürük ile yüzünü ve cildini ovaladı.164[164]

103-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Humeyd'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes (R): Peygamber (S) elbisesinin içine tükürdü... demiştir. (Buhârî dedi ki:) Bu hadîsi İbnu Ebî Meryem (224), uzun uza-dıya zikredip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb (168) haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip: Ben (bu hadîsin benzerini) Peygam-ber'den olmak üzere Enes'ten işittim, dedi 165[165].

76- Râb: Şira İle Ve Sarhoş Edicî İçki İle Abdest Almak Caiz Olmaz

Hasen Basrî şıraile abdest almayı kerîh gördü 166[166]. Keza Ebû'l-Aliye de bunu kerîh gördü 167[167].

Atâ ibn Ebî Rebâh: Teyemmüm etmek bana, şıra ile ve süt ile abdest almaktan daha sevimlidir, dedi 168[168]

104-....... Bize Zuhrî, Ebû Seleme'den; o daÂişe'den tahdîs ettiki, Peygamber (S): "Sarhoşluk veren her içki

---

164[164] Bu hadîsin tamâmı inşâallah Hudeybiye kıssasında müsned olarak gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/362.
165[165] Bu hadîs "Tükürüğün mescidden el ile kazınması bâbı"nda zikredilmiştir. Bundan tükürük ve sümüğün taharetine hükmolunuyor. Bunda âlimler müttefiktirler. Yalnız Selmân Fârisî ile İbrâhîm Nahaî, tükürük ağızdan ayrılınca murdar olur, demişlerdir. Peygamber'in tükürüğünün her tayyibden daha tayyİb, her tâhirden.daha tâhir

olduğuna şübhe yoktur. Diğer kimselere gelince, temiz ağızdan çıkanı temizdir, pis ağızdan çıkanı pistir. Şarâb içenin içerkenki; ağzı yaralı, irinli kimsenin tükürükleri pistir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.
166[166] Bunu İbn Ebî Şeybe ve Abdurrazzâk, Hasen Basrî'den iki tarîk ile rivayet etmişlerdir.

167[167] Bunu Ebû Dâvud, sağlam bir senedle es-Sünen'inâe rivayet etmiştir.

168[168] Bunu da Ebû Dâvûd, İbn Cerîr'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh tarîkinden rivayet etmiştir.

"en-Nebîz, faîl vezninde mef'ûl ma'nâsıyledir. Elden bırakılmış ve atılmış gayrı mu'teber nesneye denir... ve küpe basmakla hâsıl olan hurma ve üzüm şırasına ve içkisine denir. Şârih der ki, mezkûr vech üzere menbûz bi'z-zarf (yânî kap içine atılmış) olması, bu isimle anılma sebebidir" (Kactmûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.

haramdır" buyurmuştur. 169[169]

77- Kadinin Kendi Babasini; (Yânî) Babasinin Yüzünden Kani Yikamasi Babi

Ebû'l-Aliye de: Ayağımın üzerine mesh ediniz, çünkü o hastadır, demiştir170[170].

105-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû Hâzım(135)'dan haber verdi. O da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (91)'den işitmiştir (şöyle ki): Benimle Sehl'in arasında hiçbir kimse yok iken (yânî birbirimize o kadar yakın bulunurken) insanlar Sehl'e: Peygamber (S)'in yarası ne ile tedâvî edildi? diye sordu. Buna cevaben Sehl şöyle dedi: Bunu benden ziyâde bilen kalmadı. Alî, kalkanı ile su getiriyor, Fâtıma da Peygamber'in yüzündeki kanı yıkıyordu. Ve (sonra) bir hasır parçası alınıp yakıldı ve yarası onunla dolduruldu 171[171].

78- Dişleri Misvak Sürtüp Ovalamakla Temizlemek Babi

İbn Abbâs: Ben Peygamber'in yanında geceledim, kendisi dişlerini ovaladı, dedi 172[172].

106-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in yanına vardım, O'nun, elindeki misvakla dişlerini sürtüp temizlediğini ve ağzında misvak olduğu hâlde öğürür gibi u\ u' dediğini gördüm. 173[173]

169[169] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.

170[170] Bunu Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir. Eğer bununla bâb ismi arasında ne mutabakat var? dersen, abdest almakta yardım istemenin cevazı cihetinden, diye cevâb veririm; çünkü bu yardım da necaseti izâle gibidir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/364.

171[171] Peygamber'in yüzünün yaralanması Uhud gazasında vâki' olmuştu. Suheylî'-nin rivayetine göre yaralayan Abdullah ibn Kamie'dir. Bu, Peygamber'in yüzünü yaraladığı gibi, dişlerini de zedelemişti. Peygamber'in kızı Fâtıma kanın dinmediğini görünce, oradaki bir hasır parçasını yakmış, yanığını yaranın üstüne batırdıktan sonra kan dinmişti.

Sehl, Medine'de en son kalan sahâbîdir. Vefatı takriben 91 hicrî yılında, 100 yaşlarında iken vâki' olmuştur. İşte Sehl bundan dolayı: Bunu benden ziyâde bilen kalmadı, demiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/364.

172[172] Bu, İbn Abbâs'm, Peygamber'in gece namazını müşahede etmek İçin mü'min-lerin annesi bulunan teyzesi Meymûne'nİn yanında gecelemesi kıssası hakkındaki uzun hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bu hadîsi birçok tarîkten rivayet etmiştir. Bunlardan bâzısı geçti, bâzısı da ileride gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

173[173] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

107-....... Bize Cerîr (ibn Abdilhamîd), Mansûr'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den tahdîs etti. O: Peygamber (S) geceleyin kalkınca misvak ile ağzını sürtüp ovalardı, demiştir 174[174].

79- Misvaki Daha Büyük Olana Vermek Babi

108- Ve bize Affân (ibn Müslim-220) şöyle dedi: Bize Sahr ibn Cuveyriye, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ru'yâda kendimi bir misvak ile dişlerimi ovalıyorum gördüm. Yanıma, birisi diğerinden daha yaşlı olan iki kimse geldi. Ben misvakı onların küçük olanına uzattım. Bana: Büyüğüne ver, denildi. Ben de misvakı büyüğüne verdim".

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Bu metni, Nuaym ibn Hammâd, Abdullah ibn Mübârek'ten; o da Usâme ibn Zeyd el-Leysî'den; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den olmak üzere kısa olarak rivayet etmiştir 175[175].

80- Geceyi Abdestü Olarak Geçiren Kimsenin Fazileti Babi

109-....... Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana şöyle buyurdu: "Yatacağın yere vardığın zaman namaz için ab~ dest alışın gibi abdest al, sonra sağ tarafın üzerine yat. Sonra:

Allâhümme eslemtu vechî ileyke vefavvadtu emri ileyke. Ve el-ce'tu zahrîileyke rağbeten ve rahbeten ileyke. La melcee velâ mencâ minke illâ ileyke.

Allâhümme âmentu bi-kitâbike'llezîenzelte ve b'ı-nebiyyikellezî erselteİ Yâ Allah, kendimi Sana teslim ettim. İşimi Sana bıraktım. Arkamı Sana dayadım. Çünkü ümîdim de ancak Sen'dendir. Sen'-den sığınacak

---

174[174] Peygamber bütün hayâtı boyunca bu ağız ve diş temizliğine çok önem vermiş, sahâbîlerine her zaman ağız ve diş temizliği yapmalarını ısrarlı bir şekilde tavsiye etmiştir. Kendisi dışarıdan eve geldiğinde yaptığı ilk iş ne idi? diye sordukla-rında Âişe annemiz: Eve geldiğinde ilk önce ağız ve diş temizliği yapmaktı, diye cevâb vermişti. Ölüm hastalığının son demlerinde bile Peygamber'in misvak kullanma isteğini gösteren Âişe hadîsi, ne kadar önemlidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

175[175] Bunu, Taberânî ef-Evsat'ta, Bukeyr ibn Sehl'den "Cibril bana büyüğe vermemi emretti" lâfzıyle mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî'nin bundan maksadı, Ebû Nuaym'm rivayetinde Ben kendimi görüyorum" lâfzının düşürülmesi, bunun ru'yâ hâricinde olduğundan değil, fakat muhtasar olduğundan ileri geldiğini, o rivayette "Erânî" kelimesinin kısaltmak için düştüğünü ifâde etmektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/366.

yer yine Sen'sin, Sen'den kurtulacak yer de yine Sen'sin.

Yâ Allah, indirdiğin Kitâb'ına ve gönderdiğin Peygamber'ine îmân ettim!) de. Şayet o gece ölecek olursan fıtrat (yânî İslâm Dîni) üzere ölürsün. Sen bu sözleri, söyleyeceğin sözlerin sonuncusu yap".

Berâ der ki: Ben bu sözleri Peygamber'in huzurunda tekrar ettim. "Atlâhumme âmentu bi-kitâbikellezîênzelte"yt varınca "Ve Ra-sûl'ke'llezî erselte" dedim. Rasûlullah: "Hayır (Ve Rasûlike... deme, fakat) 'Ve nebiyyike'llezî erselte'" buyurdu [176][176].

---

[176][176] Rasûlullah bunu, duâ lâfızlarının hususiyetlerine riâyet etmenin vücûbuna, müteradif ve musâvî olsalar bile bir lâfzın diğer bir lâfızla değiştirilmeyeceğine İşaret olarak söylemiştir; bunda birçok sırrlar vardır (Şâh Veliyyullah).

Bunda ma'nâ ile hadîs rivayetini men' edenler lehine bir hüccet vardır. Uyunacağı zaman abdest almanın, duâ etmenin ve sağ yan üzerine yatmanın müste-hab olduğu da bundan açıkça anlaşılmaktadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/367.

4

KİTÂBU'L-GUSL

(YIKANIP GUSLETMEK KİTABI)

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

4-KİTÂBU'L-GUSL (YIKANIP GUSLETMEK KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"... Eğer Cünüb Olduysanız Boy Abdesti Alın. Eğer Hasta Olmuşsanız, Yâhud Bir Sefer Üzerindeyseniz Veya İçinizden Biri Ayal Yolundan Gelmişse, Yâhud Da Kadınlara Dokunmuşsanız Ve Bu Hâlde Su Da Bulamamışsanız O Vakit Tertemiz Bir Toprakla Teyemmüm Edin, Binâenaleyh (Niyetle) Ondan Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün. Allah, Sizin Üzerinize Bir Güçlük Yapmayı Dilemez, Fakat Sizi İyice Temizlemeyi Ve Üstünüzdeki Nvmetini Tamamlamayı Diler. Tâ Ki Şükredesiniz" (Ei-Mâide: 6). 1[1]

Ve Zikri Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli:

1[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/368-369.

"Ey Îmân Edenler, Siz Sarhoşken, Ne Söyleyeceğinizi Bitinceye Ve Cünüb İken De -Yolcu Olmanız Müstesnâgusl Edinceye Kadar Namaza Yaklaşmayın. Eğer Hasta Olur, Ya Bir Sefer Üzerinde Bulunursanız Yâhud Sizden Biriniz Ayak Yolundan Gelirse, Yâhud Da Kadınlara Dokunup Da Bir Su Bulamazsanız O Vakit Temiz Bir Toprağa Teyemmüm Edin; Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün. Şübhesiz Allah Çok Afvedici, Çok Mağfiret Eyleyicidir'' (En-Nisâ- 43)2[2].

1- Yıkanma Öncesi Abdest Almak Babı

1-....... Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi (şöyle demiştir): Peygamber (S) cünüblükten yıkandığı zaman ellerini yıkamaktan başlardı. Sonra namâzâçin abdest alır gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya daldırır ve onlarla saçlarının diplerini hilâllardı (yânı aralıklarına su geçirirdi). Sonra iki eliyle başı üzerine üç avuç su dökerdi. Ondan sonra suyu bütün bedeni üzerinden akıtırdı3[3].

2[2] Bu el-Mâide:6. ve en-Nisâ:43. âyetleri, islâm'ın İbâdetlere girişmek için farz kıldığı abdest alma, gusl etme ve su bulunmadığı veya su kullanmaya mâni' olan sefer, hastalık ve benzeri hâllerde abdest ile guslün yerine geçmek üzere teyemmüm yapma esaslarını, bunların farzlarını takrir ve tesbît eden âyetlerdir.

"İslâm'da maddî ve ma'nevî temizlik mes'elesinin o kadar ehemmiyeti vardır ki, su bulunmadığı zaman hiç olmazsa gusül veya abdest yerine taharete niyet ve kalbini temizliğe bağlayıp, maddî cihetten de tertemiz bir toprağı abdest organlarının yansı demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerint tlokundur-malıdır. Yânî ellerini bir kerre toprağa vurup yüze mesh etmeli, bir kerre de vurup dirseklerine kadar ellerini meshetmelidir. ihtimâl ki, îmânı olmayanlar "Bundan ne çıkar?" derler. Fakat aklın bundan en az alacağı ders şudur ki, İnsan hem zahiren ve hem de bâtınen temizliği bırakmamalıdır. Kalbî temizlik asıldır. Kalbi pis olan ne yapsa temizlenmez ve lâkin yalnız kalb temizliği de kâfî gelmez; maddeten zahirini de temizlemelidir. Su bulunmayınca zarurette teyemmüm esasen bir kalbî temizlik işi olmakla beraber, maddî şart ve zahirî şeklinin de "Tamâmına erişilmeyenin tamâmı terk olunmaz" medlulü üzere en güzel bir muhafazasıdır...'' {Hakk Dîni, II, 1359-1360).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/369.
3[3] Gusülden Önceki abdest, RasûluIlah'ın fiili ile sabittir. Yalnız gusül cünüblüğü giderdiği gibi abdest yerine de geçer ve gusül ile namaz kılınır. Ebû Sevr ile Dâ-vûd Zahirî, abdestsiz iken cünüb olan kimse hakkında guslün abdest yerine geçmeyeceğine kaail olmuşlardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.

2-.......İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'in zevcesi Meymûne'den tahdîs etti. Meymûne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yalnız ayaklarını yıkamıyarak namaz için abdest alışı gibi abdest aldı. Bacak aralarını ve oralarına isabet eden yıkanacak şeyleri de yıkadı. Sonra kendi üzerine su döktü. Sonra ayaklarını yerinden ayırıp yıkadı. Onun cünüblükten dolayı yıkanması işte budur. 4[4]

2- Erkeğin, Kendi Karısı İle Beraber Yıkanması Babı

3-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile ben, bir kaptan yıkanırdık. O kap, "farak" denilen bir kadeh idi5[5].

3- Bir Sâ' Ölçeği Ve Benzeri Mikdâr Su İle Yıkanmak Babı

4-....... Bana Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibnu Hafs tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Seleme'den şöyle derken işittim: Ben ve Âişe'nin erkek kardeşi beraberce Âişe'nin yanına girdik. Âişe'nin erkek kardeşi Âişe'ye Peygamber'in yıkanmasından sordu. Âişe bir sâ' mikdârı su alır bir kap İstedi. Onunla yıkandı ve başının üzerine su akıttı. Şu hâlde ki, bizimle kendisi arasında (bedeninin aşağısını perdeleyen) bir perde vardı6[6].

4[4] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.
5[5] "Farak", cumhur kavline göre iki sâ' mikdân su alır bir kaptır ki, takriben altı litre eder. İbnu'1-Esîr ise, "râ"nın fethiyle "farak"ın 16 rıtl, yânî 3 sâ' -ki takriben dokuz litre eder- "râ"nın sükûnu ile "fark'ın 120 rıtl, yâhud 22 1/12 sâ',

yânî takriben 67,5 litre olduğunu beyân ediyor. Mü'minlerin annesi Âişe de "farak, 6 kıst(l*İJ)'tır"demiş.Lûgatçilerin bilittifâk beyâniyle her kist 1/2 sâ' diye ta'rîf edilmiş olduğundan, İbnu'I-Esîr'in nakline diyecek kalmıyor. Sufyân ibn Uyeyne ile İmâm Şafiî ve lûgatçiîer bunda müttefiktir. Ancak Hanefî fakîhleri "müdd"ü 2 rıtl i'tibâr edip, sâ' da4müdd olduğundan, onlarca "farak" 2sâ'-dır ki, yine Hicâzhlar'ın 3 sâ'ın mecmuu i'tibâr ettikleri 16 rıtl demek olur. "Kitâbu'1-Vudû, 49; Müdd ile abdest almak bâbı"nm haşiyesine de bak... (Tecrîd Ter,, I, 172).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.
6[6] Soran, kızkardeşi Ümmü Kulsüm bintu Ebî Bekr es-Sıddîk'm süt oğlu Ebû Seleme Abdullah ibn

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Yezîd ibn Hârûn, Behz ibn Esved ve el-Cüddî (205) de bu hadîsi Şu'betu'bnu Haccâc'dan rivayet ettiler. Bu hadîste ("nahvin min sâ'ın = bir sâ' mikdârı su alır" yerine), "Kadri sâ'm= Bir sâ' mikdârı" lâfzı vardır7[7].

5-....... BizeEbû Ca'fer (Muhammed ibn Alî) tahdîs etti ki, kendisi ve babası Alî ibn Hüseyin, Câbir ibn Abdillah'ın yanında bulunuyordu. Câbir (R)'in yanında da bir topluluk vardı. O cemâat Câbir'e gusülden sordular. Câbir bir sâ' (mikdârı su) yeter, dedi. Bir diğer kimse: Bana bu kadarı yetmez, dedi. Bunun üzerine Câbir; Saçı senden daha gür, kendisi de senden daha hayırlı olan bir zâta (bu kadar su) yetiyordu, dedi. Sonra üstünde bir parça elbise olduğu hâlde bizlere imâm oldu 8[8].

6-....... Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyhe, Amr (ibn DînârJ'dan; o da Câbir ibn Yezîd (103)'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) ile zevcesi Meymûne, bir kaptan beraberce yıkanırlardı.

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Sufyân ibn Uyeyne ömrünün sonunda: İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den diye söylerdi. (Bu iki rivayetten) sahîh olan ise, Ebû Nuaym'ın rivayet ettiğidir 9[9].

Abdirrahmân ibn Avf ile birlikte yanına gelen, bir kavle göre süt biraderi Abdullah ibn Yezîd, diğer bir kavle göre de öz kardeşi Abdurrahmân ibn Ebî Bekr es-Sıddîk idi ki, her hangisi olsa bunlar Âişe'nin mahremi İdiler.

Âişe'nin bu fiilinde, bi'1-fiil öğretmenin nıüstehabhğına bir delâlet vardır. Çünkü fiilen öğretmek, nefiste daha te'sîrli ve daha delâletlidir.

7[7] Yânî bu üçü,Şu'betu'bnu'l-Haccâc'dan bu hadîsi rivayet ettiler. Lâfzı, "nahvin min sâ'ın" yerine "kadri sâ'ın"dir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/371.

8[8] Soran, Ebû Ca'fer Muhammed Bakır ibn Alî İbni'I-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâ-lib'dir. Câbir'den bu hadîsi rivayet eden de odur. Bundan sonra: "Bana bu kadarı yetmez" diyen, yine o mecliste hâzır olan Hasen ibn Muhammed ibn Alî ibn EbîTâlib'dir ki, bu Muhammed ibn Alî, Muhammed ibnu'i-Hanefiyye diye meşhur olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/372.

9[9] Buhârî'nin maksadı şudur: Sufyân ibn Uyeyne sonradan bu hadîsi Meymûııe'-nin müsnedi yapıyordu. Çünkü İbn Abbâs, Peygamber'in Meymûne ile birlikte yıkanma haletlerine muttali' olamazdı. Bu da İbn Abbâs'm bunu Meymûne'den aldığına delâlet eder. Binâenaleyh sahîh olan Ebû Nuaym'ın rivayet ettiğidir ki, bunda hadîs îbn Abbâs'ın değil, Meymûne'nin müsnedidir (Kastallânî).

4- (Gusiıldejbaşı Üzerine Üç Defa Su Akıtan Kimse Babı

7-....... Bana Cubeyr ibn Mut'ım (65) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Bana gelince, ben başımın üzerinden üç kene suyu akıtırım" buyurdu ve her iki eliyle de (akıtma şeklini) işaret etti. 10[10]

8-....... Bize Şu'be, Mihvel ibn Râşid'den; o da Muhammed ibn Alî (Ebû Ca'fer Bâkir)'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti.O: Peygamber (S), başı üzerinden üç defa su boşaltırdı, demiştir. 11[11]

9-....... Bana Ebû Ca'fer Muhammed Bakır tahdîs edip şöyle dedi: Câbir bana şunları söyledi: Amucamın oğlu bana geldi - Câbir, "amucamn oğlu" sözüyle Hasen ibn Muhammed ibni'l-Hanefiyye'yi ta'rîz ediyordu- de: Cünüblükten yıkanmak nasıldır? diye sordu. (Câbir der ki:) Ben de: Peygamber (S) üç avuç su alır ve bunları başının üzerinden akıtır, sonra da bedeninin kalan kısmı üzerinden akıtır idi, diye cevâb verdim. Hasen bana hitaben: Ben saçı çok bir erkeğim, dedi. Ben de: Peygamber senden daha çok saçlı idi, dedim 12[12].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/372.

10[10] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

11[11] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

12[12] Ta'rîz: Tef'îl vezninde kelâmı kinaye ve tevriye ile söylemek ma'nâsmadır. Şâ-rih der ki: Ta'rîz iki kısımdır: Biri mütekelümin sarîh kelâmında ma'nâ murâd olmayıp,, ancak dinleyene onunla murâd olan ma'nâyı ifhâm eyleye. Nitekim müslümânlara ezâ eden kimseye bi'n-nefs hitâbla: "Müslüman, elinden ve dilinden müslümânların selâmette olduğu kimsedir" diye ta'rîz eyleye. Zîrâ mu-râd.ı.e^yet edenden İslâm sıfatını selb etmekten kinayedir. "Ta'rîz tasrîhden daha beliğdir" kavlince bu koyuş müessir olur. Zîrâ bunda gafletten uyarma emrine telvîh olduğundan başka "Kelâm maa'l- burhan ve hitâb maal âmmdir". Diğer kısım, zahirde bir kimseye hitâb ile murâd olan ma'nâyı tasrîh edersin. Bu kısımdan. "Sana söylüyorum ey cariyem, sen işit ey kızcağızım" mefhûmuyle ta'bîr olunur.... (Kaamûs Ter., II, 1274-1275).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

5- Bir Defa Yıkanmak Babı

10-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Meymûne şöyle söyledi: Ben Peygamber'e yıkanmak için su koydum. Kendisi iki yâhud üç kerre ellerini yıkadı. Ondan sonra sol eli üzerine su boşaltıp hayalarını yıkadı. Sonra elini yere sürdü. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra bedeni üzerine su akıttı. Sonra yerinden ayrılıp ayaklarını yıkadı. 13[13]

6- Yıkanma Sırasında Hılâb Yâhud Güzel Koku İle Başlayan Kimse Babı 14[14]

11-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) .cünüblükten dolayı yıkandığı zaman külek gibi bir şey isterdi. Müteakiben avucu ile su alır, başının sağ tarafından (yıkanmağa) başlar, sonra yine su alır, sol tarafını da yıkardı. Sonra İki avucu ile başının ortasına su dökerdi15[15].

13[13] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/374.

14[14] "Hılâb"ın iki ma'nâsı vardır denildi: Birincisi, bâzı tohumlardan çıkarılan usare ma'nâsınadır. Arablar bâzı tohumların usaresini yıkanmadan önce bedenlerine sürer, kullanırlardı. Nitekim yıkanma öncesi güzel kokuyu da kullanırlar. Müellif Buhârî'nin meyli, buna "yâhud güze! koku" ta'bîrini ekleme karînesiyle bu ma'nâyadır.

İkincisi, hılâb, içine devenin südü sağılan kap ma'nâsına olmasıdır. Babın hadîsini bâzıları bu ma'nâ ile de tahrîc etti ki, buna göre râvînin sözünün ma'nâsı, hılâb kadar su alır bir kap istedi, olur. Yânî Peygamber ondan yıkanmak için kendisine bunun gibi su dolu bir kab yaklaştınlmasmı emreyledi, demek olur. Bâzısı da gülsuyu ma'nâsına olan cîm ile "cılâb" diye söyledi. Arablar güzel kokuyu ve gül suyunu yıkanmadan Önce kullanırlar. Bundan dolayı da yıkanmadan sonra bedenlerinde onun koku izi bakî kalırdı (Şâh Veliyyullah).

15[15] "Hılâb: Süt sağacak kaba denir ki, külek ve susak ta'bîr olunur" (Kaamus Ter.). Büyük muhaddîslerden Ebû Avâne'nin Sahîh'inde tahrîc ettiğine göre, bu hadîsin râvîleri zincirinde dâhil olan Ebû Âsim en-NebîI, bu kabı uzunluk ve genişlikçe birer karıştan az tahmîn ettiği gibi Beyhakî de sekiz rıtl su alır bir testi olarak takdîr etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/375.

7- Cünüblük Yıkanmasında Ağzı Çalkalama Ve Buruna Su Çekme Babı

12-....... Bana Salim, Kurayb'den; o da İbn Abbâs (R)'tan tahdîs etti. O da bize Meymûne tahdîs etti demiştir. Meymûne (R) şöyle demiştir: Peygamber'e yıkanmak için su döktüm. O sağ eliyle sol eli üzerine su boşalttı da ellerini yıkadı. Sonra apışarasını yıkadı. Sonra eliyle yere vurdu da elini toprağa sürdü. Sonra elini yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü yıkadı ve başı üzerine su akıttı. Sonra yerinden uzaklaşıp ayaklarını yıkadı. Sonra kendisine bir havlu getirildi, fakat o bununla silinmedi16[16].

8- Daha Temiz Olması İçin Eli Toprakla Sürtmek Babı

13-....... BizeA'meş, Salim ibn Ebi'I-Ca'd'den; o da Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) cünüblükten dolayı yıkandı. Şöyle ki: Eliyle apışarasını yıkadı. Sonra elini duvara sürttü. Sonra elini yıkadı. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı. Nihayet yıkanmasını bitirince ayaklarını da yıkadı. 17[17]

9- Bâb: Cünüb Olan Kimse Elindecünüblükten Başka Bir Pislik Olmadığı Zaman, Elini Yıkamadan Önce Yıkanacağı Su Kabı İçine Sokar Mı?

İbn Umer ve Berâ ibn Azib, elini yıkamadan abdest alacak suyun içine sokmuşlardır

---

16[16] Mindîl ve mindel, el silinecek destmâle denir... Mısbâh'm beyânına göre nakl ma'nâsından ve bâzı aharın beyânına göre kir ma'nâsından alınmıştır. Ve bu hâlen havlu ve çevre ta'bîr olunan dülbendin mecmûuna şâmildir (Kaamus Ter.),

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/375-376.
17[17] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/376.

[18][18].

İbn Umer ile îbn Abbâs, cünüblük yıkanmasından sıçrayacak serpintilerde be's görmemişlerdir [19][19].

14-....... BanaEflâh, el-Kaasım'dan; o da Âişe'den, haber verdi. Âişe (R): Peygamber (S) ile ben bir kaptan yıkanırdık, ellerimiz, o kabın içinde gidip gelirdi, demiştir. [20][20]

15-....... Bize Şu'be, Hammâd'dan; o da Hişâm'dan; o da babası Urve ibn Zubeyr'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasû-lullah (S) cünüblükten dolayı yıkandığı zaman, elini yıkar idi, demiştir. [21][21]

16-....... Bize Şu'be, Ebû Bekr ibn Hafs'tan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R): Ben ve Peygamber (S) cünüblükten dolayı bir kaptan yıkanırdık, demiştir.

(Buhârî der ki:) Ve keza Abdurrahmân ibn Kaasım'dan; o da babası Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Âişe'den olmak üzere Şu'-be'nin Ebû Bekr ibn Hafs'tan rivayet ettiği hadîs gibi rivayet etmiştir [22][22].

17- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Abdullah ibn Abdillah ibn Cebr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o şöyle diyordu:

---

[18][18] İbn Umer'in bu haberini Saîd ibn Mansûr, ma'nâsiyle mevsûlen; Berâ'nm haberini de İbn Ebî Şeybe lâfzıyle mevsûlen rivayet etmiştir.

[19][19] İbn Umer'in bu haberini Abdurrazzâk mevsûlen; İbn Abbâs'ın haberini de İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/376.
[20][20] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.
[21][21] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.
[22][22] Bu, "Şu'be, Ebû Bekr ibn Hafsıtan"kavli üzerine ma'tûftur. Buhârî bununla, Şu'be'nin Âişe'ye varan iki isnadı bulunduğunu, bunlardan birinin Urve'den; diğerinin de Kaasım'dan, her ikisi de Âişe'den olduğunu beyân eylemiştir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.

Peygamber (S) ile kadınlarından birisi beraberce bir kaptan yıkanırlardı.

Müslim ibn İbrâhîm ile Vehb ibn Cerîr, bu hadîsi, Ebû'l-Velîd'in rivayet etmiş olduğu bu isnâdla, Şu'be'den rivayetlerinde, sonunda "cünüblükten" sözünü ziyâde etmişlerdir. 23[23]

10- Yıkanma Ve Abdest Alma Fiilleri Arasını Birbirinden Ayırmak Babı 24[24]

İbn Umer'den zikrolunur ki o, ayaklarını, cildi üzerindeki abdest suyu ıslaklığı kuruduktan sonra yıkamıştır .25[25]

18-.......İbn Abbâs şöyle demiştir: Meymûne (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah için yıkanacağı suyu koydum. Kendisi elleri üzerine su boşalttı ve onları ikişer defa veya üçer defa yıkadı. Sonra sağ eliyle sol eli içine su boşalttı da bu su ile hayalarını yıkadı. Sonra elini toprakla sürttü. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı, başını da üç defa yıkadı. Sonra bedeni üzerine su döktü. Sonra durduğu yerden ayrıldı da ayaklarını yıkadı. 26[26]

11- Yıkanma Sırasında Sağ Eliyle Sol Eli İçine Su Boşaltan Kimse Babı

23[23] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377-378.

24[24] Yıkanma fiilleri arasını ve abdest alma fiilleri arasını ayırmak ifâdesi, İmâm Mâlik mezhebinden meşhur olduğu gibi, ara vermeden yıkanmayı şart kılanlara muhalif olarak, bunun cevazına işarettir. Babın hadîsi ile abdest alma fiilleri sabit olmuştur. Buna kıyasla gusül fiilleri arasını ayırmanın cevazı da sabit olmuştur. Çünkü abdest alma ile olandan başka yıkanma arasında rükünleri ve âdabı hususunda, meşhur fark yoktur.... (Şâh Veliyyullah).

25[25] Bu ta'lîki îmâm Şafiî, el-Uınm'de sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Müellif Buhârî bunu ancak ma'nâ ile zikrettiği için, cezim sigâsıyle değil de, temrîz sigâsıyle getirmiştir. Nitekim bu, onun ıstılahıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/378.

26[26] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/378.

19-....... Bize A'meş, Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan; o da İbn Abbâs'ın azâdlısı Ebû Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Haris kızı Mey-mûne'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Rasûlullah için yıkanma suyu koydum ve kendisine perde yaptım. Kendisi eline su döktü de bir veya iki defa yıkadı. -Süleyman ibn Mıhrân el-A'meş: Salim ibn Ebi'l-Ca'd'ın üçüncü defayı zikredip etmediğini bilmiyorum dedi.- Sonra Rasûlullah sağ eliyle, sol eli üzerine su boşalttı da fercini yıkadı. Sonra elini yere yâhud da duvara sürttü. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su çekti. Yüzünü ve ellerini yıkadı, başını yıkadı. Sonra bedeni üzerine su döktü. Sonra kenara çekildi de ayaklarını yıkadı. Bu sırada (silinmesi için) ben kendisine bir bez uzattım. Fakat o eliyle şöyle yapıp onu istemediğini işaret etti. [27][27]

12- Bâb: Cinsî Münâsebet Yaptıktan Sonra Tekrarlayan Ve Bir Tek Yıkanma İle Kadınlarını Dolaşan Kimse(Nin Hükmü Nedir?) [28][28]

20-....... Bizeİbnu Ebî Adiyy (194) ile Yahya ibn Saîd, Şu'be'den; o da İbrâhîm ibn Muhammed ibni'l- Münteşir'den; o da babası Muhammed'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

İbn Umer'in ("Ben ihramlı olup da koku neşretmemi sevmem") sözünü Âişe'ye zikrettim. Bunun üzerine Âişe: Allah EbûAbdirrah-mân'a (yânî îbn Umer'e) rahmet etsin. Ben Rasûlullah(S)'a koku sürerdim, o da gece kadınlarını dolaştıktan sonra sabahleyin koku neşrederek (yânî koku izleri üzerinde iken) ihrama girerdi, dedi[29][29].

---

[27][27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/379.

[28][28] Buhârî'nin maksadı, iki cima' arasında abdest almanın sünnetliğiyle beraber, bunun caiz olduğunu isbât etmektir. İki cima' arasında abdest almak da diğer hadîslerle sabittir.

[29][29] Bu koku "zerîre" dedikleri bir Hind kokusu imiş. Âişe'nin bu sözü -metinden anlaşıldığı üzere- ihrama girerken koku sürünmeyi caiz görmeyen İbn Umer'in sözüne cevâbdır. Bu hadîsin râvîsi Muhammed ibni'l-Münteşir, ibn Umer'e: İhrama girerken koku sürünmek caiz olur mu? diye sormuş. O da: Bunu yapacağıma vücûduma katran tılâsı sürsem daha iyi olur, demiş. Râvî bu fetvayı Âişe'ye arzetmiş; o da metindeki sözleri söylemiştir.

Bu hadîsten, ihrama girerken hoş kokular sürünmenin müstehâb olduğu ve o kokuların ihramdan sonra payidar olmasında be's olmadığı istidlal olunmuştur. Bâzıları da bunu caiz görmezler.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/380.

21-....... Bize Muâz ibn Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Hişâm, Katâde'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) gece yâhud gündüzün bir saatinde kadınlarını devrederdi; kadınlar da on bir tane idiler, dedi. Katâde dedi ki: Ben Enes'e: Rasûlullah buna takat getirir miydi? diye sordum. Enes: Biz aramızda O'na otuz erkek kuvveti verilmiştir, diye söyleşirdik, dedi. Saîd ibn Ebî Arûbe de Katâde'den, Enes'in onlara dokuz kadın diye tahdîs ettiğini söylemiştir [30][30].

13- Mezîyi Yıkamak Ve Mezîden Dolayı Abdest Almak Babı

22-....... Alî (ibn Ebî Tâlib-R) şöyle demiştir: Ben mezîsi çok olan bir erkek idim. Kızı Fâtıma'nın benim nikâhımda bulunmasından dolayı, ben bir kimseye Peygamber'e sormasını emrettim. O da sordu. Peygamber (S) ona: "Zekeriniyıka da abdest al" buyurmuştur. [31][31]

14- Koku Sürünen, Sonra Da Yıkanan Ve Kokunun İzi Bedeninde Bakî Kalan Kimse Babı

23-....... Bize Ebû Avâne, İbrâhîm ibn Muhammed ibni'lMünteşir'den; o da babası Muhammed'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Âişe'ye sordum da ona: İbn Umer'in: "Koku neşrederek ih-râmlı olmamı sevmiyorum" sözünü zikrettim. Bunun üzerine Âişe: Ben Rasûlullah'a güzel koku sürdüm, sonra O kadınlarını dolaştı, sonra da (üzerinde koku izi

---

[30][30] Müellif Buhârî bunu 12 bâb sonra mevsûlen rivayet etmiştir. Bu sayı farkı ya vakitlerin başka başka olmasından, ya da râvîlerin ayrı kişiler olmasından ileri gelmiştir. Çünkü onbir rivayeti Muâz ibn Hişâm Destevâî, dokuz rivayeti de Saîd ibn Ebân tarîkinden gelmiştir. Yâhud da zevceler dokuz idi, fakat Mâriye ile Reyhâne de tağlîb tarikiyle bunlara katılıp, hepsine onbir kadın denilmiştir.

Peygamber, bünye kemâli bakımından herkese üstün ve erkeklikte insanların en kuvvetlisi olduğu hâlde, yine nefsine herkesten daha mâlik idi. Dikkat çekici taraf şu ki, 25 yaşma kadar geçen gençlik çağında kadına yanaşmamış olduğu gibi, evlenmesinden 50 yaşma kadar da bir kadınla yaşamıştır...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/380.
[31][31] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/381.

varken) ihrâmlı oldu, dedi. 32[32]

24-.......Âişe (R) Peygamber (S) ihramda iken, başının saç ayırımında kokunun parıldamasi sanki hâlâ gözümün önündedir, demiştir. 33[33]

15- Derisini İyice Suya Kandırdığını Zannedip Üzerine Su Akıttığı Zamana Kadar Saçları Hilâllamak Babı

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: RasûluIlah (S) cünüblükten dolayı yıkandığı zaman ellerini yıkar ve namaz için abdest alır gibi ab-dest alır; ondan sonra yıkanırdı. Şöyle ki, sonra eliyle saçlarını hilâllardı. Nihayet derisini iyice suya kandırdığını zannettiği zaman üzerine üç defa su akıtırdı. Sonra bedeninin kalan kısmını yıkardı. Âişe dedi ki: Ben RasûluIlah ile beraber bir kaptan yıkanırdım da o kaptan beraberce su avuçlardık. 34[34]

16- Cünüblük Yıkanmasında Abdest Aldıktan Sonra Bedeninin Kalan Kısmını Yıkayıp Da Abdest Uzuvlarını Yıkamayı Diğer Bir Kerre Daha Tekrar Etmeyen Kimse Babı 35[35]

26-....... Bize el-A'meş, Sâlim'den; o da İbn Abbâs'ın himayesinde bulunan Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den haber verdi. Meymûne (R) şöyle demiştir: RasûluIlah (S) cünüblük yıkanması için su koydu. Müteakiben sağ eliyle sol eli içine iki yâ-hud üç defa kabı eğerek su döktükten sonra apışarasını yıkadı. Sonra elini yere yâhud duvara iki yâhud üç defa vurdu. Sonra ağzım çalkaladı, burnuna su çekti, yüzünü ve iki

32[32] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/381.
33[33] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/382.
34[34] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/382.
35[35] Babın garazı, abdest uzuvlarını yıkamayı tekrar etmenin lâzım olmadığıdır. Buna istidlal, hadîsin zahiri İledir.

kollarını yıkadı. Sonra başı üzerine suyu akıttı. Sonra bedenini yıkadı. Sonra kenara çekildi de ayaklarını yıkadı. Meymûne der ki: Ben (silinmesi için) kendisine bir bez getirdim de, O bunu istemedi ve eliyle silkmeğe başladı. 36[36]

17- Râb: İnsan Mescidde İken, Cünüb Olduğunu Hatırladığı Zaman Teyemmüm Etmeyerek Olduğu Gibi

Dışarıya Çıkar

27-....... Bize Usmân ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus, Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; oda da Ebû Hureyre'den haber verdi. O şöyle demiştir: Namaz ikaamet edildi. İnsanlar ayakta olduğu hâlde saflar düzeltildi. Bunu ta'kîben RasûluIIah (S) çıkıp yanimiza geldi. Nihayet namaz kıldıracağı yerde dikilince kendisinin cü-nüb olduğunu hatırladı. Bunun üzerine bizlere: "Yerinizden ayrılmayınız" dedi. Sonra geri dönüp yıkandı. Sonra başı damlaya damlaya yanımıza çıktı, tekbîr aldı; biz de O'nunla birlikte namaz kıldık.

Abdu'I-A'lâ bu hadîsi Ma'mer (ibn Râşid)'den; o da Zuhrî'den rivayet etmekte Usmân ibn Umer'e mutâbaat etmiştir. Bu hadîsi Ab-durrahmân el-Evzâî de Zuhrî'den rivayet etmiştir37[37].

18- Cünüblük Yıkanmasında Ellerin Silkelenmesinin Hükmü) Babı 38[38]

36[36] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/383.

37[37] Bunun birincisini Ahmed ibn Hanbel, mevsûlen rivayet etmiştir, ikincisini de müellif Buhârî, "Ezan" bâblannın sonlarında mevsûlen rivayet etmiştir. İkincisinde "mutâbaat etti" dememesi, hadîsin lâfzını ayniyle nakletmeyip, sâdece ma'nâsıyle nakletmiş olduğundandır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/383-384.

38[38] Yânî bu caizdir. Bana göre Buhârî'nin maksadı, yaykantı suyunun (beden üzerinde kalan suyun) temizliğini isbât etmektir. Zîrâ silkelemek, bedene serpinti İsabet etmesinden hâlî kalmaz (Şâh Veliyyullah).

28-.;.....îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Meymûne şöyle dedi: Ben

Peygamber için yıkanma suyu koydum da kendisini bir bez ile perdeledim. O, elleri üzerine su döküp onları yıkadı. Sonra sağ eliyle sol eline su döküp apışarasım yıkadı. Akabinde eliyle toprağa vurup, onu toprağa sürdü. Sonra elini yıkadı. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su çekti, yüzünü ve kollarını yıkadı. Sonra başı üzerine su döktü ve bütün bedeni üzerine su akıttı. Sonra yerinden ayrılıp ayaklarını yıkadı. Ben kendisine bir bez uzattım, fakat o bunu almadı da ellerini silkeleyerek gitti. 39[39]

19- Gusülde Başının Sağ Yanını Yıkamakla Başlayan Kimse Babı

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz kadınlardan birimize cünüblük isabet ettiği zaman, iki eliyle üç defa su alıp onu başı üzerine dökerdi. Sonra eliyle su alır, sağ tarafı üzerine ve diğer eliyle su alır, sol tarafı üzerine (döküp yıkanırdı). 40[40]

20- Bismillahirrahmânirrahîm. Halvette Tek Başına İken Çıplak Olarak Yıkanan Ye Örtünmek Daha Faziletli Olduğu İçin Örtünen Kimse Bârı

Ve Behz ibn Hakîm, babası Hakîm'den; o da dedesinden; o da Peygamber(S)'den (olmak üzere):

Allah, kendisinden haya edilmeğe insanlardan daha haklıdır, dedi41[41].

30-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû

39[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/384.
40[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/385.
41[41] Bu ta'lîk, Ahmed ibn Hanbel ile dört Sünen sâhiblerinİn Behz tarikinden mevsûlen rivayet ettikleri hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîse Tirmizî hasen demiş, Hâkim de sahih demiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/385.

Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İsrâîl oğul/arı çıplak olarak, birbirlerine baka baka yıkanırlardı. Mûsâ ise yalnızca yıkanırdı. İsrail oğulları: Allah'a yemin olsun, Musa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan men' eden, ancak O'nun kasığının çıkık olmasıdır, derlerdi. Mûsâ bir defa yıkanmağa gitti, elbisesini de bir taşın üstüne koydu. Akabinde taş elbisesini alıp kaçtı. Mûsâ: Ey taş elbisemi, ey taş elbisemi! diyerek taşın arkasından koştu. Nihayet İsrâîl oğulları onu (çırılçıplak) gördüler de: Vallahi Musa'da hiçbir kusur yokmuş, dediler. Ve Mûsâ elbisesini aldı da taşı dövmeğe başladı. "

Ebû Hureyre: Vallâhî o taşta muhakkak altı yâhud yedi dövme izi kalmıştır, dedi42[42].

Yine Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den, (O) şöyle buyurmuştur: "Eyyûb çıplak yıkandığı sırada üzerine ahundan çekirgeler düştü. Eyyûb hemen elbisesinin içine avuçlamaya başladı. Rabb'i ona: Yâ Eyyüb, şu görmekte olduğun şeyden ben seni zengin kılmamış mı idim? diye nida etti. Eyyûb: Sen'in izzetine yemin ederim ki evet zengin kıldın, lâkin Sen'in bereketinden benim için müstağni olmak yoktur, dedi."

Bu hadîsi İbrâhîm, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Safvân'dan; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den rivayet etti. Peygamber (S): "Eyyûb, çıplak olarak yıkandığı sırada... " buyurmuştur. 43[43]

21- Yıkanma Sırasında Bir Şey İçinde Veya Arkasında İnsanlardan Perdelenmek Râbı

31-....... Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin himayesinde bulunan Ebû Murre haber

---

42[42] Bu söz, ya Buhârî tarafından ta'lîk olarak, yânî sened zikretmeksizin Ebû Hureyre'den naklonunan bir sözdür; yâhud da râvîlerden Hemmâm ibn Müneb-bih'İn sözünün tamamlayıcısıdir ki, evvelki sözlerin devamı ve müsned olmuş olur. Her iki takdirce Ebû Hureyre'nin bu izleri haber vermesi Peygamber'den duyulmuş olduğundandır. Çünkü böyle bir haber, aklî istidlal ile bilinecek şeylerden değildir.

Bir de bu hadîs ile Peygamber'imiz bize Mûsâ Peygamber'e âid iki mu'cize haber vermiş oluyor: Biri [aşın yuvarlanarak gitmesi, diğeri de Musa'nın elle vurması sebebiyle üstünde çentikler, izler meydana gelmesidir. Bu kıssa: "Ey îmân edenler, siz de Mûsâ 'yt incitenler gibi olmayın. Nihayet A ilah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde yüzlü (i'tibârlı bir zât)/rf/"(el-Ahzâî>:69) âyetinde kasdedilen ezaların birini beyândır.

43[43] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/386-387.

vermiştir. O da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâ-ni'den işitmiştir ki, o şöyle diyordu: Ben fetih yılı Rasûlullah'ın yanına gittim ve Ö'nu yıkanır hâlde buldum. Fâtıma da O'nu perdeliyordu. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben Ümmü Hâni'im dedim. 44[44]

32-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), A'meş'ten; o da Salim ibn Ebi'lCa'd'dan; o da Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'-den haber verdi. Meymûne şöyle demiştir: Peygamber (S) cünüblük-ten dolayı yıkanırken ben kendisini perdeledim. O ellerini yıkadı, sonra sağ eliyle sol eli içine su döküp apışarasını ve oraya değen şeyleri yıkadı. Sonra eliyle duvar üzerine yâhud toprağa mesnetti. Sonra ayaklarım yıkamıyarak namaz için abdest alışı gibi abdest aldı. Sonra kendi bedeni üzerine su akıttı. Sonra kenara çekilip ayaklarını yıkadı.

Bu hadîsi A'meş'ten rivayet etmekte Sufyân'a, Ebû Avâne ile İbn Fudayl ayrı ayrı mutâbaat etmişlerdir. Her ikisinin de mutâbaatı perdelemededir (yânî "Ben Peygamber (S)'i perdeledim" lâfzındadır). 45[45]

22- Bâb: Kadın İhtîlâm Olduğu Zaman

33-....... Bize Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Zeyneb bintu Ebî Seleme'den; o da mü'minlerin annesi Üm-mü Seleme'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ebû Talha'nın karısı olan Ümmü Süleym, Rasûlullah'ın yanına geldi de: Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Allah haktan haya etmez. Bir kadın ihtilâm olduğu zaman gusl etmesi îcâb eder mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Suyu gördüğünde (evet)" cevâbını verdi 46[46].

44[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/387.
45[45] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/387-388.
46[46] Bu hadisin daha tafsillİ bir rivayeti "İlim Kitâbı"nda da geçti. Bu hadîsten bu mes'elede istifâde ettiğimiz gibi, dîn işlerinde hayanın yânî utanmanın suâle mâni' olmaması lâzım geleceğinde de istifâde ediyoruz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/388.

23- Cünüb Kimsenin Teri Ve "Müslüman Murdar Olmaz" Babı

34-....... Bize Bekr (ibn Abdillah), Ebû Nâfi'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre cünüb iken Medîne sokağının birinde kendisini Peygamber (S) karşılamış. -Ebû Hureyre- Yanından savuşup gittim (deyip kendisini tekrar tecrîd ederek şöyle devam etti:); Ebû Hureyre gitti ve yıkandı, sonra geldi. Peygamber: "Sen nerede idin yâ Ebâ Hureyre?" diye sordu. Ebû Hureyre de: Cünüb idim. Tahâretsiz olarak seninle birlikte oturmak istemedim, diye ce-vâb verdi. Bunun üzerine: "Subhânallah! Mü'min murdar olmaz" buyurdu [47][47].

24- Bâb: Cünüb Kimse Dışarıya Çıkar, Çarşıda Ve Diğer Yerlerde Yürür.

Atâ: Cünüb olan kimse abdest almasa da kan aldırır, tırnaklarını keser ve başını tıraş eder, demiştir [48][48].

35-....... Katâde ve arkadaşlarına da Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) bir tek gece içinde kadınları üzerine dolaşır idi. O vakit Peygamber'in dokuz kadım vardı. [49][49]

---

[47][47] Lisan örfünde bu gibi kelâmdan şu ma'nâ murâd edilir: Mü'min birbiriyle arkadaşlık yapmayı ve birbiriyle temas etmeyi ve bedenine hakîkî pislik yapışmadığı müddetçe, sırf cünüblükten ötürü olan terinin dokunmasını men' edecek bir murdarlıkla murdar olmaz. Babın hadîsinden cünübün terinin temizliği de anlaşılır. Çünkü Peygamber "Mü'min murdar olmaz" dediği zaman onunla mülakattan ve nıusâfahadan çekinmemiştir. Hâlbuki ekseriya insan, kendi bedeninde terden hâlî olmaz. İşte bundan Peygamber'in insan terinin temizliği ile hükmettiği bilinmiştir. Bu gibi istidlaller de Buhârî'de çoktur... (Şâh Veliy-yullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

[48][48] Bu ta'lîki, Abdurrazzâk Musannafmda İbn Cureyc tarikiyle Atâ'dan mevsû-len rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

[49][49] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

36-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben cünüb iken Rasûlullah (S) benimle karşılaştı ve benim elimi tuttu. Böylece kendisiyle birlikte yürüdüm. Nihayet oturdu. Ben hemen savuştum da barındığım yere geldim, yıkandım. Sonra geldim. O hâlâ oturuyordu. "Sen nerede idin yâ Ebâ Nırr?" dedi. Ben de kendisine (yaptığım işleri) söyledim. Bunun üzerine: "Subhânattah! Yâ Ebâ Hırr, mü'mîn murdar olmaz" buyurdu. 50[50]

25- Cünübün, Abdest Aldığı Zaman Yıkanmadan Evde Durmasının Cevazı) Babı

37-....... Ebû Seleme şöyle demiştir: Ben, Âişe'ye, Peygamber (S) cünüb iken uyur muydu? diye sordum. Âişe (R): Evet, abdest alır, uyurdu, dedi. 51[51]

38-.......(İbn Umer şöyle demiştir:) Umer ibn Hattâb, RasûlulIah'a: Birimiz cünüb iken uykuya varabilir mi? diye sordu. Rasûlul-lah (S): "Evet, herhangi biriniz abdest aldıktan sonra (isterse) cünüb iken de yatsın" buyurdu 52[52].

26- Cünüb Olan Kimse Abdest Alır, Sonra Uyur Babı

39-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisi cünüb olduğu hâlde uyumak

50[50] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.
51[51] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.
52[52] Cünüblükten yıkanmanın fevrî olmayıp, ancak namaza durmak lâzım geldiğinde vakti dariaştıracağı bu hadîsten anlaşılıyor. Abdest almaksızın yatmamak, imamlardan Evzâî, Ebû Hanîfe, Muhammed, Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Han-bel, îshâk ibn Râhûye, Abdullah ibn Mübarek ve daha başkalarının mezhebi-

dir. Bâzıları emredilen abdesti, cinsî münâsebet ile hâsıl olan ezayı, yânî eller ile husûsî uzuvları yıkamağa hami etmişlerdir. Dâvûd Zahirî ile Mâlikîler'den bâzıları bunu vâcib görmüşlerdir.

Cünüb kimsenin abdesti almaksızın uyumasında be's görmeyenler de çoktur: Sevrî, İbnu'l-Müseyyeb, Ebû Yûsuf gibi. Bunların delilleri Rasûlullah'ın abdest almaksızın uykuya vardığına dâir olan diğer hadîslerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.

istediği zaman, apışarasmı yıkar ve namaz için alır gibi abdest alırdı. 53[53]

40-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, Peygamber'den: Birimiz cünüb iken uykuya varır mı? diye fetva istedi. Peygamber: "Abdest aldığı zaman evet"buyurdu. 54[54]

41-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb (R) Rasülullah'a, geceleyin kendisine cünüblük isabet eder olduğunu zikretti. Rasûlullah (S) ona: "Zekerim yıka, abdest at, sonra uyu" buyurdu. 55[55]

27- Bâb: Erkeğin Sünnet Yeri, Kadının Sünnet Yeriyle Buluştuğu Zaman? 56[56]

42- Bize Muâz ibn Fudâle tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hişâm (ed-Destevâî) tahdîs etti. H ve keza bize Ebû Nuaym, Hişâm ed-Destevâî'den; o da Katâde'den; o da Hasen (Basrî)'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Erkek, kadının dört şu'besi arasına oturup da sonra kadına meşakkat

---

53[53] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.
54[54] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.
55[55] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.
56[56] Hatn: Oğlanı ve kızı sünnet eylemek ma'nâsına, birinci ve ikinci bâblardan gelen masdardır. Halın ve mahtûn, hatîne ve mahiûne: Sünnet olmuş oğlana ve sünnet olmuş kıza denir. Hitan ve hıtâne, isimlerdir. Hıtân ve hıtâne, zekerde sünnet yerine de denir.

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî bu mes'eledeki ihtilâfı görünce mü'minlerin annesi Âi-şe'ye gelip: Ey anneciğim, Rasûlullah'ın sahâbîlerinin mühim bir ihtilâfı var ki, sana arzetmek bana pek ağır geliyor, diye söze başladı. Âişe: Ne imiş o? Anandan sorabilecek neyin varsa bana sor, diye cesaret verince, bu mes'eleyi sormuş. Âişe: Erkeğin sünnet yeri kadının sünnet yerine geçince yıkanmak vâcib olmuştur" demiştir. Ebû Mûsâ, bu doyurucu cevâbı alınca: Artık senden sonra bu mes'eleyi kimseden sormayacağım" demiştir.'

Tabiiyyâtta sıhhat ile sırf ilmî mes'eleler erbabı nazarında ne kadar mühim ise, dîniyyâttakİ bu mes'eleler de dîn ehli indinde çok daha mühimdir. Zîrâ taharet, Cenabı Hâlık'a karşı ibâdetin şartıdır. İbâdet ederken zahiren ve bâtmen Allah'ın maiyyetinde edeb şarttır. Nikâh ve talâk mes'delerinde kan kocanın haklan, neseb ve miras mes'eleleri dallanır. Bir kısım Allah hakları ile kul haklarını güzel eda etmek, bu mes'eleleri bilmeğe bağlı olduğundan, bunları ihmâl etmek Allah hakları ile kul haklarını dikkat nazarına almamak demektir (Tec-rîd Ter., I, 170-171).

ulaştırdığı zaman (her ikisine) yıkanmak vâcib olmuştur" buyurdu.

Bu hadîsin benzerini Şu'be'den rivayet etmekte Amr ibn Mer-zûk, Hişâm'a mutâbaat etmiştir. Ve (Buhârî'nin şeyhi olan) Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hasen Basrî bu hadîsin benzerini haber verdi[57][57].

28- Kadın Fercinin Islaklığından İsabet Eden Şeyleri Yıkamak Babı

43-....... Yahya (ibn Ebî Kesîr) şöyle dedi: Bana Ebû Seleme haber verdi, ona da Atâ ibn Yesâr haber verdi. Ona da Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî haber verdi ki, kendisi Usmân ibn Affân (R)'a sorup: Erkek, karısı ile cinsî münâsebet yapıp da menî getirmediği zaman (ne yapmalıdır?) bana haber ver, demiş. Usmân: Namaz için abdest aldığı gibi abdest alır ve bacakları arasını yıkar, diye cevâb vermiş de: Ben bunu Rasûlullah'tan işittim, demiştir.

Râvî Zeyd ibn Hâlid der ki: Ben bu mes'eleyi Alî ibn Ebî Tâ-lib'e, Zubeyr ibn Avvâm'a, Talha ibn Ubeydillah'a, Ubeyy ibn Ka'-b'a da sordum. Bunların hepsi, ben Zeyd'e böyle emrettiler.

Yahya (ibn Ebî Kesîr) şöyle dedi: Ve yine bana Ebû Seleme haber verdi. Ona da Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber vermiştir. Ona da Ebû Eyyûb, kendisinin bunu Rasûlullah'tan-işittiğini haber vermiştir. [58][58]

44-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verip şöyle dedi: Bana Ebû Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Ubeyy ibn Ka'b haber verdi ki, kendisi: Yâ Rasûlallah, erkek kadın ile cinsî mü-nâsebet yapıp da menî indirmediği zaman (nasıl hareket etmelidir?) dedi. Rasûlullah: "Kendinden kadına dokunan şeyi (yânı zekerini) yıkar, sonra abdest

---

[57][57] Dört şu'be, iki ayak ve İki el, yâhud iki bacak ve iki bud ile tefsir edilmiştir. Âlimler başlıktaki ifâdenin ma'nâsı, zekerin kadının ferci içinde görünmez

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/392.
[58][58] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/393.

alır ve namaz kılar" buyurdu. Ebû Abdillah Buhâri şöyle dedi: (Menî indirmeden de) yıkanmak (dînde) daha ihtiyat-h olandır. Bâbdaki bu hadîs ise (Şâri'den rivayet edilen iki emrin) sonuncusudur. Biz bunu ancak sahâbîlerin (yıkanmanın vâcib olup olmaması hususundaki) ihtilâflarından dolayı beyân ettik 59[59].

59[59] Kerîme ve İbn Asâkir nüshalarında: Biz ancak sahâbîlerin ihtilâflarını beyân ettik"; Sâgânî nüshasında » Biz bu son hadîsi ancak onlann ihtilâflarından dolayı beyân ettik" tarzındadır (Kastallânî).

Bu hadîsle ilgili bir açıklama "Abdest Alma Kitabı, 36. Bâb, 43 rakamlı hadîsin haşiyesinde verilmişti; oradan okunsun!

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/394.

5

KİTÂBU'L-HAYZ

(HAYZ KİTABI)

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın İsmiyle

5-KİTÂBU'L-HAYZ (HAYZ KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavlî:

"Sana Kadınların Ay Hâlini De Sorarlar. De Ki: O Bir Ezadır. Onun İçin Hayz Zamanında Kadınlardan Ayrılın.1[1] Temizlendikleri Vakte Kadar Kendilerine Yaklaşmayın. İyice Temizlendiler Mi O Zaman Allah'ın Size Emrettiği Yerden Onlara Gidin. Herhalde Allah Hem Çok Tevbe Edenleri Sever, Hem Çok Temizlenenleri Sever" (El-Bakara: 2/222) 2[2]

1[1] Hayz ve onunla birlikte zikrolunan istihâza İle nifâsın hükümlerini beyân kitabı. Kitabın hayz ile isimlendirilmesi, hayzın diğerlerinden daha çok vâki' olmasındandır. Hayz'ın on tane ismi vardır: Hayz, tams dıhk, ıkbâr, ı'sâr, dırâs, ırak, fırâk, tams , nifâs.

2[2] Ma hız, mimli masdâr veya mekân İsmi veya zaman ismi olabildiğine göre, hayız, hayız yeri veya hayız zamanı demek olur. Hayız, lûgatta seyelân ma'nâsm-dan alınmış olarak, kadınların âdeti olan kan akıntısının ismidir ki, rahimden vakit vakit gelen kirli ve tabiî ifraz olup, şahıslara ve hâllere göre müddeti farklı olur. İmâm Şafiî, en azı bir, en çoğu onbeş gün olduğuna; İmâm Mâlik en az ve en çoğunun ta'yîrıi mümkün olmadığına kaail olmuşlardır. İki hayz arasındaki temizlik müddetine tuhur denilir. Hayzın şer'î hükümleri namaz ve oruca mâni' olması, mescide girmekten, Kur'ân okumaktan ve Mushaf'a dokunmak-tan çekinilmesi, kadının bununla bulûğa .ermesi ve bu hâlde cimâ'ın haram ol-. maşıdır ki, burada mensûs olan da budur (Hakk Dîni, I, 775-776).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/395.

1- Hayzın Başlaması Nasıl Oldu Ve Peygamber(S)'İn:"Hayz Allah'ın Âdem Kızları Üzerine Yazdığı Bir Şeydir" Kavli Babı 3[3]

Ve bâzıları da: Gönderilen hayzın ilki, İsrâîl oğulları (kadınları) üzerine oldu, dediler 4[4].

Ebû Abdillah Buhârî: Peygamber'in (yukarıki) sözü daha şümullüdür, dedi5[5].

2- Hayz Oldukları Zaman Kadınlara Emr Babı 6[6]

3[3] Çünkü hayz, kadınların hilkatlarının aslındandır ki, onda kendilerinin salâhı vardır. Bu salâha Yüce Allah'ın şu kavli delâlet eder: ' 'Zekeriyyâ 'yi da an. Hani o Rabb *ına; Rabb 'im beni yalnız başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısı-sın diye niyaz etmişti. Biz onun bu duasını kabul ettik ve kendisine Yahya 'yi ihsan eyledik. Eşini(doğurmaya) elverişli kıldık... "(el-Enbiyâ:89-90). Buradaki is--lâh, onun karısını kısırlığının ardından kendisine hayzı tekrar vermek suretiyle doğurmaya elverişli kılmakla tefsir edilmiştir.

Hâkim, sahîh bir İsnâdla İbn Abbâs'tan: "Hayzın başlaması, cennetten indirilmesinden sonra Havva üzerinde oldu" hadîsini rivayet etmiştir.

4[4] Buharî bununla, Abdurrazzâk'ın sahîh bîr isnâdla İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği şu hadîsi işaret ediyor gibidir: îbn Mes'ûd şöyle demiştir: "îsrâîl oğullan'nda erkekler ve kadınlar beraberce namaz kılıyorlardı. Kadın erkeğe bakıyordu. Allah o kadınlar üzerine hayzı bıraktı da onları mescidlerden men' etti". Abdur-razzâk'ta, Âişe'den de bu ma'nâda bir hadîs vardır.

5[5] Yânî Peygamber'in "Hayz Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir" sözü, o, bâzılarına âid olan sözden daha şümullüdür. Çünkü Peygamber'in sözü isrâîl oğulları kadınlarına ve diğerlerine şâmildir.

Dâvûdî: Bu iki söz arasında muhalefet yoktur. Çünkü isrâîl oğullan kadınları da Âdem kızlanndandır, dedi.

Muhalefet ise görüldüğü üzere apaçıktır. Çünkü bu sözden İsrâîl oğulları "kadınlarından başkasına hayz gönderilmemiş olması lâzım gelir. Hadîs ise İsrâ-îllİler olsun, gayrılan olsun, bütün Âdem kızlarına hayzın yazılmış olduğunda zahirdir.

İbn Hacer bunu şöyle cevâbladi: Ta'mîme kaail olmakla beraber, İsrâîl oğulları kadınlarına mevcudiyetinin başlangıcı olarak değil de, bir ceza olmak üzere

hayz müddetinin uzatılması şeklinde anlaşılmak suretiyle, iki söz arasını cem' etmek mümkün olur, dedi.. (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/396.
6[6] Bu bâb ile ismi, nüshaların bâzısında düşmüştür.

1-.......el-Kaasım şöyle diyor: Ben Âişe'den işittim, şöyle diyordu: Biz ancak hacc etmeği düşünerek yola çıktık. Şerif mevkiine geldiğimiz zaman ben hayz oldum. Rasûlullah (S) yanıma girdi; ben ise ağlıyordum. "Neyin var (hayız mı oldun?)" diye sordu. Evet dedim. "Bu, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir iştir. Binâenaleyh sen, hacıların eââ ettiği mensekleri eda et, şu kadar ki, Beyt'i tavaf etme" buyurdu. Âişe dedi ki: Ve Rasûlullah, kendi kadınları adına sığır kurbân etti .7[7]

3- Hayızlı Kadının, Kocasının Başını Yıkaması Ve Taraması Babı

2-.......Âişe (R): Ben hayızh olduğum hâlde Rasûlullah'ın başını tarar idim, demiştir 8[8].

3-....... Bana Hişâm, Urve'den haber verdi ki, Urvetu'bnu'zZubeyr'e: Hayızh kadının bana hizmet etmesi yâhud kadının cünüb iken yanıma gelmesi caiz midir? diye sorulmuş. Urve de: Bana göre bunun hepsi caiz, öyle olan da, böyle olan da bana hizmet eder. Bundan dolayı hiçbir taraf için be's yoktur. Bana Âişe haber verdi ki, kendisi hayızlı ve hücresinde ikaamet ederken, Rasûlullah da mes-cidde i'tikâf ettiği zaman, Rasûlullah başını ona doğru uzatır, o da Rasûlullah'ın başını tarardı 9[9].

7[7] Metinde "bi'1-bakari" rivayeti olduğu gibi, "biU-bakarati" rivayeti de vardır. İkinci rivayette bir sığır kurbân edilmiş olduğu taayyün eder. Birincisine göre ise, sığırların birden fazla olması ihtimâli de anlaşılır ki, her iki ihtimâli gözeterek tercemesinde "bir"siz olarak yalnız "sığır" denildi (Ahmed Naîm).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/397.

8[8] Hristiyanlar, hayza hiç ehemmiyet vermezler, hayızlı kadınlarla cinsî münâsebette bile be's görmezler, bu tefrittir; işi küçültmektir. Yahudiler ise, cinsî münâsebet şöyle dursun, hayızh kadınlarla bir odada bile oturmazlar, öerâber yiyip içmezler; bu da ifrattır; tedbîrde ileri gitmektir.

Câhiliyyet Arablar'ı, Yahûdîler'in ifratına tâbi' olmuşlardı. İslâm şerîatİ ise bu ifrat ve tefriti kaldırarak, yalnız hayızh kadınlarla cinsî münâsebeti haram kılmış ve bu hâldeki kadınları cünüb menzilesinde tutmuştur. Baş tarafta zikredilen el-Bakara:222. âyeti, yalnız hayızlı kadınlarla cinsî münâsebeti yasak ettiği gibi, bundan sonraki hadîslerde de Arab'ın hayızlı kadınlar hakkındaki bâtıl i'tikaadlarını yıkar ve bu husustaki şer'î hükümleri beyân eder (Tecrid Ter., I, 183-184).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/398.

9[9] Mü'minlerin annelerinden her birine mahsûs olan hücrelerin kapılan mescide açılırdı. Bu ta'rîfegöre Rasûlullah, Âişe'nin hücresine bitişik bir halvet yerinde i'tikâf etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/398.

4- Erkeğin, Kadın Hayızlı İken Karısının Kucağında Kur'ân Okuması Babı

Ebû Vâil de, kendi hizmetçi kadınını hayızlı olduğu hâlde Ebû Rezîn'e gönderirdi de, kadın Mushaf kesesinin ipinden tutarak onu Ebû VâiPe getirir idi10[10].

4-.......Âişe (R): Peygamber (S), ben hayızh iken başını kucağıma yaslar, sonra Kur'ân okurdu, diye tahdîs etmiştir. 11[11]

5- Nifâsa Hayz İsmini Veren Kimse Babı 12[12]

5-.......Ümmü Seleme (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Peygamber ile beraber bir aba içinde yatmış hâlde idim. Derken hayz oldum. Yavaşça sıyrıldım. Ve hayız elbisemi alıp giydim. Peygamber: "Nifâslandın mı (yânî âdetin mi geldi)?" diye sordu. Ben: Evet, dedim.

Bunun üzerine Peygamber beni çağırdı, ben de saçaklı kadîfenin altında onunla beraber yattım 13[13].

10[10] Bu haberi îbnu Ebî Şeybe, kendi Musannafmda sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399.
11[11] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399.
12[12] Bu babın ismi kalbedilmiştir: Çünkü bunun hakkı "Hayz'a nifâs ismi veren" denilmekti, denildi.

Bu, takdîm ve te'hîre hamlolunur. Takdîr "Hayz'a nifâs ismi veren"dir. Keza "ismi veren" sözü ile murâd, "Nİfâs lâfzım hayız ma'nâsına kullanan" olması da muhtemildir. Buna göre haberdekine tekellüfsüz olarak mutabık olur da denildi (tbn Hacer).

Buhârî'nin irâde ettiği şeyin hâsılı şudur: Hayz'ın nifâsa ıtlâkı, nifâsm hayza illâki Arablar arasında şâyi'dir. Binâenaleyh hayız için sabit olan hükümler, öylece nifâs için de sabit olur... (Şâh Veliyyullah).

13[13] el-Hamîsa: Sefine vezninde bir gûnâ siyah abaya denir ki, dört köşeli ve iki tarafı zencefli olur.

el-Hamîle: Sefîne vezninde... ve kadifeye denir ki ma'rûftur.

6- Hayızlı Kadının Cildine Dokunmak Babı [14][14]

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber ile birlikte her ikimizde cünüb iken bir kabdan yıkanırdık. (Hayız olduğumda) O bana emrederdi, ben de futamı bağlardım. Ben hayızlı iken Peygamber tenini tenime dokundururdu. Keza O (mescidde) i'tikâfta iken, ben de hayızlı olduğum hâlde başını (i'tikâf yerinden dışarıya) çıkarırdı da, ben onu yıkar idim .[15][15]

7-....... BizeEbû İshâk -ki o Şeybânî'dir-, Abdurrahmân ibn Esved (99)'den; o da babası Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe'den haber verdi. O şöyle demiştir: Biz mü'minlerin annelerinden biri hayız olduğu ve Rasûlullah da cildini onun cildine dokundurmak istediği zaman o kadına hayzının hemen başlangıcında iken fûta bağlamasını emreder ve ondan sonra tenini o kadının tenine dokundururdu. Âişe dedi ki: Sizin hanginiz nefsine, Peygamber'in nefsine mâlik olduğu kadar mâlik olabilir? [16][16]

Bu hadîsi Şeybânî'den rivayet etmesinde ayrı ayrı Hâlid ibn Ab-dillah ile Cerîr ibn Abdilhamîd, Alî ibn Mushir'e mutâbaat etmişlerdir .[17][17]

---

el-Hamle: Temre vezninde, bu dahî kadîfeye denir. Ve kilim ve ihram ve zeylu

ve çuha ve mıkrame makûlesi havlı ve saçaklı nesneye denir.. (Kaamûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399-400.

[14][14] Yânî izârm üst tarafındaki derilerde teni tene sürüşmek caizdir. İzârın altındaki derilere gelince, âlimlerin bâzısının hilâfına olarak, caiz değildir. Çünkü bâzı âlimler fercden ve kan yerinden sakınmakla beraber, bunu da caiz görürler... (Şâh Veliyyullah).

[15][15] el-Mubâşere:.....ve cima' eylemek ma'nâsınadır. Bir kavle göre, bir bez içinde beşereleri (yânî cildleri, tenleri) biribirine sürüşmek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Bu lâfzı burada cinsî münâsebet ma'nâsına almağa İmkân yoktur. Çünkü hayızlı kadınla cinsî münâsebet etmek, bi'1-icmâ haramdır, büyük günâhtır...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/400.

[16][16] Bu son sözden Âişe'nin, nefsine güven olmaksızın cild cilde sürtüşmenin kerahetine kaail olduğu zahir oluyor (Şâh Veliyyullah).

[17][17] Hâlid'in mutâbaatını, Ebu'l-Kaasım et-Tenûhî; Cerîr'in mutâbaatım ise Ebû Dâ-vûd ile el-İsmâîlî

8-....... Bize Şeybânî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Meymûne'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) kadınlarından bir kadınla deri deriye sürüşmek istediği zaman, kadın hayızlı olduğu hâlde kadına emreder, kadın da futasını bağlar idi.

Bu hadîsi Sufyân es-Sevrî de Şeyb.ânî'den rivayet etmiştir. 18[18]

7- Hayızlı Kadının Oruç Tutmayı Terketmesi Babı

9-....... Bize Muhammed ibn Ca'fer haber verip şöyle dedi: Bana Zeyd -ki o, Eslem'in oğludur-, İyâd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd Hudrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bir kurban yâhud ramazân bayramında Rasûlullah (S) yanımıza, namaz kılınacak musallaya çıktı. Kadınların yanma uğradı da:

— Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Çünkü sizler bana cehennem ahâlîsinin çoğu olarak gösterildiniz, buyurdu.

Kadınlar:

— Yâ Rasûlallah, neden? diye sordular. Rasûlullah:

— Çünkü siz çokça la'net eder ve kocalarınıza karşı ni'metenankörlük yaparsınız. (Ne acîbdir ki kendini zabt eden) tam akıllı ve ihtiyatlı kimsenin aklını, sizin kadar eksik akıllı, eksik dinli hiçbir kimsenin çelebileceğini görmedim, buyurdu.

Kadınlar:

— Dînimizin ve aklımızın eksikliği nedir? Yâ Rasûlallah? dediler.

— Kadının şahadeti, erkeğin şahadetinin yarısı değil midir?

---

mevsûlen rivayet etmişlerdir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/401.

18[18] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/401.

Kadınlar:

— Evet, dediler.

— İşte bu aklının eksikliğindendir. Hayız olduğu zaman da namaz kılmaz, oruç tutmaz değil mi? buyurdu.

Kadınlar:

— Evet, dediler.

— İşte bu da dîninin eksikliğindendir, cevâbını verdi 19[19].

8- Bâb: Hayızlı Kadın. Beyti Tavaf Etmek Müstesna, Bütün1 Hacc Fiillerini Yerine Getirir

Ibrâhîm en-Nahaî: Hayızlı kadının âyet okumasında be's yoktur, demiştir 20[20]. İbn Abbâs da: Cünübün kıraat

etmesinde bir be's görmemiştir 21[21].

Peygamber(S) de zamanlarının hepsinde (yânî her hâlinde) zikrederdi. Ümmü Atıyye de: Biz, hayızh kadınların (namazgaha) çıkmaları, mü'minlerin tekbîrleriyle tekbîr etmeleri ve duâ etmeleri ile emrolunur idik, dedi.22[22]

19[19] Küll hakkında verilen hükmün o küll ferdlerinden her ferde sâdık olması lâzım gehnez.Nitekim erkeklere taş çıkartır nice kadınlar vardır. Hüküm çoğunluğa göredir. Amel îmândan- cüz'dür ve îmân, ziyâde ve noksan kabul eder diyenler

Peygamber'in bu sözünü- zahirine hamleder ve te'vîline hâcel görmezler. İbâdeti eksik olanların dînini de eksik sayarlar. Muhalifleri ise, îmân, İslâm ve dîn'İn zâtında ziyâde ve noksan terettübü mümkün değildir, bu ziyâde ve naks sıfata râci'dir, derler (Tecrîd Ter., I, 188).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/402.

20[20] Bunu Dârimî mevsûlen rivayet etti.

21[21] Bunu İbnu Munzİr, İbn Abbâs'tan isnâdiyle rivayet etti.

22[22] Bunu Buhârî, "Kitâbu'l-Iyd"de mevsûlen rivayet etti. Yânî bayramda tekbîr getirmeleri evlâ tarîkiyle caiz olur.

İbn Abbâs da şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber i verdi ki: Hıraklıyus, Peygamber'in mektubunu istemiş ve okumuştur. Bu mektûbda: Bismillahirrahmânirrahîm ile "Ey kitâb ehli, hepiniz bizimle sizin aranızda musâvî bir kelimeye gelin:

Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi ortak tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi

RabbHar edinmeyelim... " (âiu imrân:64)sözleri de vardı 23[23].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir'den: Âişe hayz oldu da Beyt'i tavaf hâriç, bütün hacc fiillerini yaptı ve namaz

kılmıyordu, dedi 24[24]. Ve Hakem ibn Uteybe: Ben cünüb iken hayvan keserim. Allah da: "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin; çünkü bu muhakkak bir flSktir... " (el-En'âm:121) buyurdu, demiştir 25[25].

10-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde, haccdan başka bir şeyi düşünmeyerek yola çıktık. Serîf mev-kîine geldiğimiz zaman ben hayız oldum. Ben ağlar hâldeyken Peygamber (S) yanıma girdi ve: "Seni ağlatan nedir?" dedi. Ben: Val-lâhî çok arzu etmiştim; Allah'a yemîn ediyorum ki, ben bu yıl hacc etmedim, dedim. Peygamber: "Muhtemel ki sen hayz oldun" dedi. Evet, dedim. "Şübhe yok, sendeki bu hâl, Allah 'in Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Binâenaleyh hacıların yapacakları fiilleri sen de yap, şu kadar ki, temizleninceye kadar Beyt'i tavaf etme" buyurdu 26[26].

23[23] Bunu Buhârî, "Bed'u'l-Vahy"de mevsûlen rivayet elti.

Bu, Peygamber'in, tâ Allah'ın zikrini mâni' olan kâfirlere olan mektûblaş-malanna kadar her hâlinde Allah'ı zikreder olduğuna delildir. Binâenaleyh müs-lümânlar hakkında evlâ tarîkıyledir.

24[24] Bunu Buhârî, "Kitâbu'l-Ahkâm"da mevsûlen rivayet etti.

25[25] Bunu Bağâvî mevsûlen rivayet etti. "Allah şöyle buyurdu.." ifâdesi, delîl için ikinci bir mukaddime menzilesindedir. Yâni cünüblükle beraber hayvan kesmek caizdir; şu kadar var ki, bu boğazlama dahî Allah'ı zikretmeksizin caiz olmaz. Cünüblük ve hayzın hükümleri de bi'l-icmâ musâvîdir.

Buhârî bu babın ta'lîklerini -'ednâ mulâbese" için (yânîen yakın bir bulaşma için) getirmiştir. Nitekim bu gizli olmaz. Bunun benzerleri müellifte çoktur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/403-404.

26[26] Âişe'nin en baştaki ifâdesi, eskiden hacc aylan içinde umreye niyet edilmez i'tikaadında bulunduğu içindir. Câhiliyyet zamanında İbrâhîm dîninin öğrettiği nu-suk ve ibâdetlerden yalnız hacc ve umre ayakta

9- İstihâza Babı

11-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Fâtıma bintu Hubeyş, RasüIullah'a hitaben: Yâ Rasûlallah, ben temiz olamıyorum, namazı terk edeyim mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Bu, ancak bir damar (ka-m)dır, hayız değildir. Hayız (vakti) geldiği zaman namazı bırak, hayız zamanı geçince kendinden kanı yıka ve namaz kıl" buyurdu .[27][27]

---

kalmıştı ki, o da birçok bid'atler ve bâtıl bâtıl i'tikaadiarla karışmış bir hâlde idi. Bu cümleden olmak üzere hacc ayları içinde umre 'niyetiyle ihrama girip, telbiye ile ses yükseltmek caiz sayılmazdı. Veda haccma kadar bu i'tikaadı bozacak yeni bir teşrî' vâki' olmamıştı.: Bundan dolayı müslümânlar ihrama girdikleri vakit, hep hacc niyetiyle girmiş

; bulunuyorlardı. Bilhassa kurbân sevk etmiş olan Rasûlullah'ın niyetine uyarak, hepsi o niyette idi. Hacc kaafİlesi Mekke'ye yaklaştığında Şerif mevkîinde Peygamber "Beraberinde kurban getirenlerden mâada her kim varsa, haccıfesh ederek umre'ye niyet etsin" diye tebliğ buyurdu. Ve Câhiliyyet Arabi'nin bu husustaki amel ve i'tikaadını bozdu. İsteyenler, hacc ayları içinde de Umre'den istifâdeye imkân buldular. Fakat herhalde Medine'den çıkarken umûmun niyei hacc idi. Bundan dolayı mü'minlerin annesi Âişe "Hacc'dan başka bir niyeti-

miz olduğunu bilmeksizin..." demiştir.

Âişe'nin ağlaması hayızlı hâlde iken hem haccın, hem umrenin rükünlerinden olan ifâda tavafının mümkin olmamasındandır. Bilindiği üzere hayızhnın tavaf etmesi caiz değildir. İşte bu sebeble Peygamber Âişe'ye, metindeki şekilde hareket etmesini emretmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/404.
[27][27] Bunun ma'nâsı: O, rahim kanı değildir ki namazı ve orucu bırakmayı mûcib olsun; o bir damar kanından ibarettir, denildi. Tabîblere göre istihâza da rahimden gelir; öyleyse "Bu ancak bir damardır" sözünün ma'nâsı nedir? denilirse, ben şöyle derim: Onun ma'nâsı: Bu ancak bir rahatsızlık ve onda bir hastalıktır. Damar söylenip, hastalık ve rahatsızlık irâde edilmesidir. Çünkü kanın toplanması ve bozulması orada olur. Bu da ekseriyyâ rahatsızlığa ve hastalığa sebeb olur. Buna göre hadîs ile tabîblerin söylediği arasında muhalefet yoktur. Çünkü tabîbler de hastalıkların çoğunun damarlardaki bir mizâc kötülüğünden meydana gelmekte olduğunu i'tirâf etmektedirler (Şâh Veliyyullah).

el-Mustahâza, şu hâtûna denir ki, kanı hayz kanı olmayıp, yâni rahimden gelmeyip âzİI dedikleri damardan gelir. Bu, mechûi binası olan Ustuhîzat sîga-sındandır. "Ustuhîzati'l-meretu ve hiye mustahâzatun" denilir, yâni kanı ha-yızdan değil de, azil damarından olarak akar (Kaamûs Ter.),

Buna göre mustahâza, hayız müddetinin en büyüğü geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadına denir. Bunun hükmü, bâzı hususlarda hayızlıdan farklı olup, daimî özürlü hükmündedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/405.

10- Hayz Kamnı Yıkamak Babı

12-....... Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da Fâtıma bintu'lMunzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bir kadın, Rasûlullah'tan sorup: Yâ Rasûlallah, birimiz, elbisesine hayzmdan kan isabet ederse nasıl yapsın buyurursun? dedi. Rasûlullah: "Birinizin elbisesine hayzından kan bulaşırsa, onu parmaklarıyla yâhud tırnağıyla kazısın, sonra azar azar üzerine su döküp yıkasın, ondan sonra o elbise içinde namaz, kılsın" buyurdu. 28[28]

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Birimiz hayız olurdu da, sonra temiz olduğu zaman elbisesinden kanı parmaklarıyla kazır ve onu yıkar, müteakiben elbisesinin diğer kısımları üzerine azar azar su döker, ondan sonra da bu elbisenin içinde namaz kılardı. 29[29]

11- İstihâzalı Kadının İ'tikâf Etmesi Babı

14-....... BizeHâlidibnu Abdillah, Hâlid ibn Mihrân'dan; oda İkrime'den; o da Âişe'den tahdîs etti (o şöyle demiştir): -Bir kerre-Peygamber (S) ile birlikte kadınlarından biri istihâzah hâlinde ve kanı görüp dururken i'tikâf etti. Bazen kanının akmasından dolayı altına bir leğen koyduğu da olurdu.

İkrime dedi ki: Âişe usfur bitkisinin suyunu gördü de: Bu öyle bir şeydir ki, fulanca kadın istihâza zamanında onu bulundurur idi, dedi 30[30].

28[28] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/406.
29[29] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/406.
30[30] İstihâzah kadın, hayız müddetinin çoğu geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadın demek olduğu, daha önce bildirildi.

Usfur: Bir nebat adıdır ki, kalîz eti mühre eder ve tohumuna kurtum derler. Türkçe'de tahrif ile âspûr ve tohumuna âspûr tohumu dedikleridir. Pişirildiği zaman ete izafe olunsa, sür'atle mühre eder ve onunla sarı boyanır (Kaamûs Ter.).

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kadınlarından biri Rasûlullah ile birlikte i'tikâf etti. Bu kadın leğen altında iken (kırmızı) kanı ve sarılığı görüyor idi ve bu hâlde o, namaz kılardı31[31].

16-....... Bize Mu'temir, Hâlid'den; o da İkrime'den; o da Âişe'den tahdîs etti ki, mü'minlerin annelerinden biri istihâzah iken i'tikâf etmiştir 32[32].

12- Bâb: Kadın, Hayız Olduğu Elbise İçinde Namaz Kılar Mı?33[33]

17-.......Âişe (R): Bizim her birimiz için, içinde hayız olduğu bir tek elbiseden başkası yoktu. Eğer o elbiseye kandan bir şey bulaşırsa, tükürüğü ile onu ıslatır, sonra onu tırnağı ile ovalar(yıkar)dı, dedi. 34[34]

13- Hayızdan Yıkanması Sırasında Kadının Güzel Koku Sürünmesi Babı .

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

31[31] Bu kadın, mü'minlerin annelerinden Şevde bintu Zem'a yâhud Ümmü Habîbe Remle bintu Ebî Sufyân yâhud da Ümmü Seleme'den biri idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

32[32] Hayızlmın mescide girmesi caiz değil ise de, bu hadîslerden, istihâzah kadının i'tikâfı bile -mescidin kirletilmeyeceğine emniyet edildiği takdirde- caiz olduğu

istinbât olunur. Hadesi devamlı olan özürlü kimseler hakkındaki hükümler de, zâten istihâzalı kadının hükümlerine kıyâs ediliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

33[33] Babın maksadı, bunun câizliğini isbâttır. Çünkü İslâm'dan evvel kadınların i'-tiyâdı, hayzın dinmesinin ardından elbiseyi değiştirmek idi, ve onlar bunu vâcib görüyorlar idi (Şâh Veliyyullah).

34[34] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/408.

18-....... Bize Abdullah ibnu Abdilvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb (es-Sahtıyânı)'dan; o da Hafsa (bintu Sîrîn)'dan tahdîs etti. Ebû Abdillah dedi ki: Yâhud Hişâm ibn Hassan, Hafsa'dan; o da Ümmü Atiyye'den; o da Peygamber'den.

Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Biz bir ölü üzerine üç günden ziyâde süslenmeyi terk etmekten (yânî yas tutmaktan) nehy olunurduk, ancak zevç üzerine dört ay on gün yas tutardık. Bu müddet içinde gözlerimize sürme çekmez, güzel koku sürünmez ve (süs için) boyanmış kumaş giyinmezdik, ancak asb (denilen Yemen kumaşı) müstesna. Hayzın dinmesi zamanında birimiz hayızdan yıkanmak istediğinde azıcık Azfâr kustu (tırnak buhuru) kullanması bize müsâade edilmişti35[35]. Bizler .cenazenin ardından gitmekten de nehy olunurduk.

Ebû Abdillah dedi ki: Bu hadîsi Hişâm ibn Hassan, Hafsa'dan; o da Ümmü Atıyye'den; o da Peygamber'den rivayet etmiştir36[36].

14- Kadının, Hayızdan Temizleneceği Zaman Kendisini Ovalaması, Nasıl Yıkanacağı Ve Nasıl Misklenmiş Bir Parça Alıp Onunla Kan Değen Yeri Sürteceği Babı

19-..... Bize îbnu Uyeyne, Mansûr ibn Safiyye'den; o da annesinden; o da Âişe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Bir kadın Peygamber'e hayızdan sonra yıkanmasının mâhiyyetinden sordu. Peygamber de ona nasıl yıkanacağını şöylece emretti: "Miske bulanmış bir yün veya pamuk parçası al da onunla temizlen " buyurdu. Kadın: Nasıl temizleneyim? dedi. Peygamber: "Onunla temizlen" buyurdu. Kadın tekrar: Nasıl? diye

---

35[35] Asbı sevbi: Yemen dokumalarından boyalı bir kumaşın adıdır; iplikleri boyanır, sonra dokunur idi.

Kust Üçü de lügattir. Buna Kustu Azfâr denildiği gibi, kustu Zafâr da denir. Zafâr, Aden sahilinde bir şehrin ismidir ki, tırnak şeklinde olan Hind kustu, Hindistan'dan evvelâ oraya gelir. Bundan dolayı Arab kadınlarının yıkanma esnasında çirkin kokuyu gidermek için kullandıkları bu ıtra ''Kustu Azfâr" dedikleri gibi "Kustu Zafâr" da derler. Yânî bu Zafâr ile Azfâr lâfzı hakkında iki rivayet vardır: Birinciye göre ma'lûm yere nisbettir. İkinciye göre ise tırnak ma'nâsına olan "zıfr"m cem'idir. Murâd tırnak şekli üzere olan güzel buhurdur.

36[36] Buhârî, bunu Kitâbu't-Talâk'ta mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/408-409.

sorunca: "SubhânaUah! Temizlen işte!" buyurdu. Bunun üzerine ben kadını kendime çektim de: Onunla kan değen yeri (yânî ferci) sürtele, dedim 37[37].

15- Kadının Hayızdan Yıkanması Babı 38[38]

20-....... BizeMansûr, annesi Safiyye bintu Şeybe'den; o daÂişe'den tahdîs etti (şöyle demiştir): Ensâr'dan bir kadın Peygamber (S)'e: Hayızdan nasıl yıkanayım? diye sordu. Peygamber: "Miske bulanmış bir yün veya pamuk parçası al da uzuvlarım üçer defa yıkayarak temizlen " buyurdu. Ondan sonra Peygamber (S) utandı da yüzünü çevirdi. - Yâhud da Peygamber "Buparça ile temizlen"buyurdu.- Bunun üzerine ben o kadını tutup, kendime doğru çektim de, Peygam-ber'in anlatmak istediği şeyi ona haber verdim. 39[39]

16- Kadının Hayızdan Yıkanması Sırasında Taranması Bâb1

21-....... Bize İbnu Şihâb, Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Veda Haccı'nda Râsûlullah (S) ile birlikte ihrama girip, yüksek sesle telbiye ettim. Ben temettü' haccina niyet edip kurbân sevk etmeyen kimselerden biri idim. (Râvî der ki:) Âişe hayız olduğunu ve Arafe gecesi girinceye kadar temiz olmadığını söyledi. O gece: Yâ

37[37] Misk, mim'in kesriyle ma'Iûm ıtrin adıdır.

Meşk, mim'in fethiyle deriye denir. Hadîste bu kelime meşk şeklinde de rivayet edilmiştir. Buna göre "Bir gön parçası al.." temek olur. Buhârî'nin diğer rivayetinde "fursaten mümesseketen" de gelmiştir ki "miske bulanmış yün parçası" demektir. Bir rivayette de "mümseketen" i'fâl babında fail ve mef'ûl isim bî-nâsıyle de okunmuştur ki, "eski bir bez parçası taşı" denmiş olur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/409-410.

38[38] Yânî bu yıkanma vâcibdir, sabittir. Hadîsin bâb ismiyle münâsebeti şudur: En-sârlı kadının "Ben nasıl yıkanayım?" sözü, yıkanmanın aslının subûtu müsellem olduğuna ve suâlin ancak yıkanmanın keyfiyyetinden ibaret olduğuna delâlet eder (Şâh Veliyyullah).

Bir rivayete göre bu bâb "Bâbu gasli'l-mahîd" şeklinde zabtedilmiştir. Bu zabte göre mahîd, ismi mekân olarak hayız yeri, yânî fere demek olacağından, ma'nâsı "Hayız yerini yıkamak babı" olacaktır. Böyle olunca, hadîsle bâb isminin münâsebeti açıktır.

39[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/410.

Rasûlallah, işte bu gece Arafe gecesidir. Ben ise ancak umre niyeti ile ihrama girmiştim, demiştir. Rasûlullah da ona: "Yıkanmak üzere saçlarını çöz, taran ve umre niyetinden vaz geç" buyurmuş. {Âişe dedi ki:) Ben de öyle yaptım. Haccı yerine getirdikten sonra, Muhassab'da bulunduğumuz gece Rasûlullah (erkek kardeşim) Ab-durrahmân'a emretti. O da bana, evvelce başlamış olduğum umre'-nin yerine Ten'îm'den yeni bir umre yaptırdı40[40].

17- Kadının, Hayız Yıkanması Sirasinda Saçlarını Çözmesi Babı 41[41]

22........ Bize Ebû Usâme, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler zu'l-hicce ayının hilâline doğru (Medine'den yola) çıktık. Rasûlullah: "Her kim umre ile ihrama girmek isterse öyle ihram etsin. Bana gelince, eğer ben kurbanlık sevk etmemiş bulunaydım, ben de muhakkak umre ile ihram ederdim" buyurdu. Bunun üzerine kimi umre ile, kimi de hacc niyeti ile ihrama girdiler. Ben hayızlı iken Arafe günü bana erişti. Ben Peygamber'e hâlimi söyledim. "Umreni bırak, saçlarını çöz, taran ve hacc niyetiylejhrâm et" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Nihayet Muhassab'da kaldığımız gece olunca, erkek kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'i benimle beraber gönderdi. Ben Ten'-îm'e kadar çıktım da (ilk başlayıp terk ettiğim) umremin yerine bir umre ile ihram ettim. Hişâm ibn Urve şöyle dedi: Bundan dolayı (kef-fâret olarak) ne kurbân lâzım geldi, ne oruç, ne de sadaka 42[42].

40[40] Muhassab, Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Teşrik günlerinden sonraki gece -ki bayramın dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya "Hayfu Benî Kinâne= Kinâne oğullan hayfı" da denilir.

Ten'îm, Harem'in hâricinde Mekke'ye bir fersah mesafede bir yerdir. Mek-keliler'in üç Mikat'ından biridir. Orada Âişe Mescidi denilen bir de mescid vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/411.
41[41] Yânî bu vâcib midir, yoksa değil midir? Hadîsten zahir olan vâcib olmasıdır. Ancak bu, çok mübtelâ olunduğu ve zorluk lâzım geleceği için, cünüblük yıkanmasında kadından düşmüştür.... (Şâh VeHyyullah).

42[42] Hadîste tasrih edildiği üzere bu son söz, Âişe'nin değil, kız kardeşinin torunu ve bu hadîsin râvîsi olan Hişâm ibn Urve ibn Zubeyr'indir. Ancak bu sözden bir müşkil çıkıyor: Âişe, kıran haccı yapan da olsa, temettü' haccı yapan da olsa, üzerine kıran kurbânı yâhud temettü' kurbânı vâcib olduğuna -Dâvûd Zâ-hirî'den başka- bütün fakîhler müttefik olduğu hâlde, nasıl olmuş da bunların hiçbiri lâzım gelmemiş? Buna verilen cevâb da: "Hişâm, bunlardan hiçbirinin yapıldığına dâir kendisine hiçbir haber erişmemiş olduğundan, hiçbiri lâzım gelmediğini zannetmiş. Hâlbuki bir şeyin vâki' olmadığını bilmemekle

18- "Biz Sizleri... Hilkati Belirsiz Bir Çiğnem Etten, Yarattık..."Babı 43[43]

23-....... Bize Hammâd (ibn Zeyd), Ubeydullah ibni Ebî Bekr'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz Azîz ve Celîl olan Allah, rahime bir melek tevkil etti. O melek: Ey Rabb 'im! Bir nutfedir. Ey Rabb 'im! Bir kan pıhtı-sıdır. Ey Rabb'im! Bir çiğnem ettir, der. Allah onu yaratmayı hükmetmek istediği zaman melek: Erkek midir, yoksa dişi midir? Bedbaht mıdır, yoksa mes'ûd mudur? Rızık nedir, ecel nedir? sorularını sorar. Bunlar anasının karnında iken yazılır"44[44].

---

nefselemr'-de vâki' olmamasına hükmetmek gerekmez. Nitekim Câbir'in rivayetinde Peygamber'in Âişe için bir sığır kurbân ettiği beyân ediliyor" denilmiştir.

Bir de: "Hişâm'ın bu sözünün zahiri, o haccın kıran haccı ve temettü' haccı olmayıp, ifrâd haccı olduğudur" (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/412.

43[43] Buhârî, bu bâb ismini burada, Kur'ân'dan olan bu İki ta'bîri, hayızla İlgileri dolayısıyle tefsîr etmek İçin, yâhud da hâmile kadından gelen kanın hayız olmayacağını tenbîh etmek için getirmiştir. İkinci şık, mezheb imamları arasında ihtilaflıdır. Bâb ismindeki "muhallakatın" ve "gayrı muhaltakatın" ta'bûierini ihtiva eden Kur'ân âyetinin meali şöyle devam ediyor:

"Ey insanlar, eğer siz öldükten sonra tekrar dirilmek hususunda herhangi bir şübhe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki, biz sizi topraktan, sonra insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık, size (kudretimizi apaçık) gösterelim diye. Sizleri dileyeceğimiz mu-ayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvvetinize ermeniz için (büyütüyoruz). Kiminiz Öldürülüyor, kiminiz de bilgiden sonra hiçbir şey bilmemek üzere ömrün en fenasına doğru gerisin geri itiliyor... "(el-Hacc:5)

44[44] İnsanın yaratılma ve tekâmül safhaları el-Mu'minûn: 12-16. âyetlerinde dokuz kademe olarak zikredilmiştir. İnsanı bir hamlede yaratmaya kaadir olan Allah'ın, onun tabiî şeklini alıncaya kadar bir takım tavırlara, kaanûnî tahavvüllere tâbi' tutmasında hiç şübhesiz husûsî ve umûmî birçok hikmetler ve faydalar vardır. Bu hikmetleri ilgili ilim dallarındaki mütehassıslar bulmakta ve yazdıkları eserlerde uzun uzun anlatmaktadırlar. Bu hususlarda tafsîlât için tıbb, biyoloji, fizyoloji ve benzeri dallarda yazılan eserlere müracaat etmelidir (Müslim Ter., VIII, 118).

Hâmile kadının hayız olmayacağı mes'elesindeki görüşleri mufassal şerhlerden ta'kîb etmelidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/413.

19- Hayızlı Kadın Hacca Ve Umreye Nasıl İhram Eder Babı [45][45]

24-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Veda Haccı'nda Peygamber'le birlikte (Medine'den yola) çıktık. Bizden kimi umre niyetiyle, ihrama girmiş, kimi de hacc niyetiyle ihrama girmişti. Nihayet Mekke'ye geldik. Rasûlullah (S): "Umre niyyetiyle ihrama girip de kurbân göndermeyen, ihramdan çıksın. Umre niyetiyle ihrama girip de kurbân gönderen, tâ kurbânını kesmek suretiyle ihramdan çıkıncaya kadar, ihramdan çıkmasın. Hacc niyetiyle ihrama girmiş olan ise, haccını tamamlasın" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben hayız oldum ve tâ Arat e günü oluncaya kadar hayızlı olmakta devam ettim. Ben ise başka değil, sırf umre niyetiyle ihrama girmiştim. Peygamber (S) bana saçımı çözmemi, taranmamı, hacc niyetiyle ihram etmemi ve umreyi terk eylememi emretti. Ben de bunları yaptım. Nihayet haccımı yerine getirince Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'ı benim maiyyetimde gönderdi ve bana eski umrenin yerine Ten'îm'den bir umre yapmakhğımı emreyledi [46][46].

20- Hayzın Gelmesi Ve Gitmesi Babı

Bir takım kadınlar Aişe'ye, içinde sarı lekeli pamuk bulunan bir bez götürürlerdi de, Aîşe onlara: Pamuğu

---

[45][45] Şârih Kastallânî, bunun ma'nâsı hakkında: Burada keyfiyyetle murâd sıfat değil, fakat hayızlı kadının ihram ve telbiye etmesinin isbâtım beyândır, dedi. Bana göre bu, zahiri üzeredir. Maksad, hayızlı ihram ettiği zaman, ihram ve telbiyenin sıfatını isbât etmektir ki, o da ihramının gusle makrûnolmasıdır, bu gusül hayız esnasında olsa bile. Âişe'nin guslünün'buna ihtimâli vardır (Şâh Ve-liyyullah).

[46][46] Bilindiği üzere ihram, Arafat'ta durma, tavaf, sa'y, tıraş gibi menseklerin şer'î

ismi hacc'dır. Bu menseklerin vakfeden ve Minâ işlerinden mâadasına umre de-nİr, ve edası hacc aylarına kasr edilmiş değildir. Umreye "Küçük Hacc" dedikleri de vardır. Nitekim vakfeyi de Minâ'daki işleri de içine alan menseklerin topuna "Hacc" denildiği gibi "Haccu Ekber" de denir... İşte bu rivayetten anlaşıldığına göre

Mü'minlerin Annesi Âişe Veda Haccı'nda, ibtidâ temettü' niyetiyle ihrama girmiş bulunuyordu... Peygamber teşrîk günlerinden sonra, yânî bayramın dördüncü gününden sonra, Mekke ile Minâ arasında bir yer olan Mu-hassab'da, Âişe'ye bu umresini yapma emri vermiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/414.

beyaz göreceğiniz vakte kadar acele etmeyin, der idi.

Bu sözü İle de hayzdan temize çıkmayı murâd ederdi47[47]. Bir takım kadınların gece ortasında kandiller isteyip (tutundukları şeydeki) temizliğe bakar oldukları haberi Zeyd ibn Sâbit'in kızı Ümmü Kulsüm'e ulaştı da: Kadınlar bu işi yapmazlardı, deyip, o kadınları ayıpladı48[48].

25-....... Bize Sufyân, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âi-şe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Fâtıma bintu Ebî Hubeyş isti-hâzaya tutulur durur idi. Bunu Peygamber'e sordu. Peygamber (S): "Bu bir damardır, hayız değildir. Hayızın müddeti geldiği zaman namazı bırak, hayzın müddeti geçtiği zaman yıkan ve namaz kıl" buyurdu 49[49].

21- Bâb: Hayızlı Olan Kadın Namazı Kaza Etmez

Câbir ve Ebû Saîd, Peygamber'den olmak üzere: Hayızlı kadın namazı terk eder, dediler 50[50].

47[47] Bu haberi Mâlik el-Muvatta'âa. Alkame İbn Ebî Alkame hadîsinden; o da Âîşe'nin hizmetçisi olan annesi Mercâne'den olmak üzere rivayet etti. Bundan hay-zın gelmesinin kan gelmesiyle, hayzm gitmesinin de kuruluk ve beyazlıkla olacağı bilinmiştir.

48[48] Bu eseri de İmâm Mâlik, Muvatta'da Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da halasından; o da Zeyd ibn Sâbit'in kızından tahrîc etmiştir.

Kadınları ayıblaması, bu işin kötülenmiş olan zorluğu gerektireceğinden dolayıdır (Kastallânî ve diğerleri).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/415.
49[49] İstihâzalı kadın her namaz vaktinde yıkanıp, namazını kılar. İşte bu hüküm, bu ve benzeri hadîslerden alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.
50[50] Câbir'den gelen sözü müellif Buhârî, Kitâbu'l-Ahkâm'da, Âişe'nin haccda hayz olması kıssasında tahrîc etti. Ebû Saîd'den gelen sözü de Kitâbu VSavm'da ha-yızlının orucu terketmesi babında tahrîc etti. Bunun ma'nâsı hayızlı kadın namazı terk eder ve kaza etmez demektir. Çünkü namazı terk etmek, ödenmemesini gerektirir. Zîrâ Sâri' onu terk etmekle emretti; terk edilmekle emredilen şeyin işlenmesi vâcib olmaz; binâenaleyh kaza edilmesi de vâcib olmaz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

26-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muâze şöyle tahdîs etti: Bir kadın Âişe'ye: Biz kadınlardan biri temiz olduktan sonra (hayz zamanındaki) namazını kaza etmeli mi? diye sordu. Âi--şe: Sen Harûriyye misin? Biz Peygamber (S) ile birlikte iken hayız olurduk da bize bunu emretmezdi; yâhud da biz bunu yapmazdık, diye cevâb verdi 51[51].

22- Hayz Elbisesi İçinde İken Hayızlı Kadınla Beraber Uyumak Babı

27-.......Ümmü Seleme (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S) ile beraberinde bir katîfe içinde bulunurken hayız oldum. Yavaşça sıyrıldım da o örtüden dışarıya çıktım, havza mahsûs elbisemi aldım, giydim. Rasûlullah bana: "Hayız mı oldun?" diye sordu. Ben: Evet, dedim. Bunun üzerine beni çağırdı ve beni kendisi ile beraber o saçaklı kadife örtünün içine soktu. Zeyneb şöyle dedi:.Ve .Ümmü Seleme bana tahdîs etti ki, Peygamber (S) oruçlu olduğu hâlde, Ümmü Seleme'yi öper idi ve (Ümmü Seleme dedi ki): Ben, Peygamber ile beraber bir tek kaptan cünüblükten dolayı yıkanır idim. 52[52]

23- Temizlik Hâli Elbisesinden Başka Hayız Elbisesi Edinen Kimse Babı

51[51] Soran kadının Muâze bintu Abdillah el-Adeviyye olduğu Buhârî'nin bir rivayetinde tasrîh edilmiştir. Diğer bir rivayette, Muâze, Âişe'ye suâlini. Hayızlı neden orucu kaza ediyor da namazı etmiyor?" şeklinde sormuştur. Cevâbdan anlaşılıyor ki, namazı kaza etmemeğe ruhsat verilmesi tahfif içindir: Günde beş defa tekerrür eden bir ibâdeti kaza etmek kolay değildir. Ramazân orucu ise yılda bir kerre farz olur. Sene içinde birkaç günlük orucu ödemek daha kolaydır.

Harûrîler Küfe yakınındaki Harûra' köyüne mensûb Haricîler fırkasidır. Bu taifenin ilk toplantısı orada olduğu için, kendilerine bu isim verilmiştir. Bunlar dîn işinde şiddetlendirme tarafını tuttuklarından dolayı pek çirkin dalâletlere sapmışlardır. Harûrîler, hayızhnm hayız zamanında geçen namazları kaza etmesi vâcib olduğuna kaail olurlardı ki, ümmetin icmâına muhaliftir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

52[52] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/417.

28-....... Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile saçaklı bir örtü içinde yatıyordum. Hayız oldum. Sıyrılıp hayza mahsûs elbisemi aldım. "Hayız mı oldun?" dıyt sordu. Evet, dedim. Bunun üzerine beni çağırdı, saçaklı kadifenin altında onunla beraber yattım 53[53].

24- Hayızlı Kadınların Namaz Yerinden Ayrı Durarak Bayram Namazlarının Kılındığı Sahada Ve Müslümanların Dualarında Hâzır Bulunmaları Babı

29-...,... Hafsa bintu Şîrîn şöyle demiştir: Biz tazelerimizi bayramlarda (namazgaha) çıkmaktan men' ederdik. (Basra'ya) bir kadın gelip Halef oğullan kasrına indi. O kadın kız kardeşinin -ki kocası

Peygamber ile birlikte on iki gazada bulunmuş, kendisi de bizzat altısına iştirak etmiş idi-: Biz yaralılara ilâç yapar, hastalara bakardık, dediğini rivayet ettikten sonra, şöyle dedi: Kız kardeşim Peygamber'e: Birimizin örtünecek çarşafı olmazsa, namaz yerine çıkmamasında be's var mı? diye sormuş. Peygamber: "Arkadaşı kendi cilbâbiann-dan birini ona giydirsin de hayr (meclisin)^e ve müslümânların duasında hâzır bulunsun" buyurmuştur.

(Hafsabintu Şîrîn der ki:) Ümmü Atıyye buraya geldiği zaman: Bunu sen Peygâmber'den işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye: O'na babam feda olsun, evet işittim, dedi. -Hafsa bintu Şîrîn: Ümmü Atıyye ne zaman Peygamber'i anarsa"bi-ebî = O'na babam feda olsun" der idi, dedi.- Ümmü Atıyye şöyle devam etti: Babam O'na feda olsun, ben Peygamber'den işittim, O şöyle buyuruyordu: "Tazelerle perde sahibi kadınlar -yâhud: Perde sahibi tazeler ile- hay izli kadınlar çıkıp hayır (meclisin)^e1 ve müzminlerin duasında hâzır bulunsunlar. Yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar". Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye karşı: Hayızlılar da mı? diye sordum. Ümmü Atıyye

---

53[53] Ümmü Seleme'nin bu "Sıyrılıp, hayıza mahsûs elbisemi aldım" sözü, şu iki şeyi muht emildin

Birisi, kadının hayız kanı geldiği zaman tutunduğu bez, diğeri de kadının hayız kanı geldiği zaman tutunduğu bezden ayrı olarak, insanın giydiği elbiseden ayrı bir elbise.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/418.

cevaben: Hayızlılar Arafat'ta, fulân fulân yerlerde hâzır bulunmuyorlar mı? dedi 54[54].

25- Hah: Kadın Bir Ayda Üç Hayız Olduğu Zaman (Hüküm Nedik?)

Yüce Allah'ın: "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler, eğer onlar Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın, kendi rahimlerinde yarattığı (hayzı ve hamli) gizlemeleri onlara halâl olmaz... " (ei-Bakara: 228) kavlinden dolayı hayız müddeti, hami müddeti ve hayızdan mümkin olabilecek şey (yânı tekrar) hususunda kadınların tasdik olunacakları şeyler 55[55].

Alfden ve Şurayh(98)'dan zikrolunur ki, eğer bir kadın dîninden (ve emînliğinden) râzî olunacak nevi'den kendi hususiyetlerine vâkıf bulunan kadınlardan, bir ayda üç hayz gördüğüne beyine getirirse, tasdik olunur 56[56].

Atâ ibn Ebî Rebâh: Kadının iddet içindeki hayızları iddetten önce âdeti olan hayızlarıdır, demiştir.

54[54] Hayır meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecekleri ilim meclisleri, fıkıh ve hadîs meclisleri, hasta ziyareti yapılacak evler, hastahâneler ve buralara benzer hayırlı ve sevâb kazanılacak olan yerlerdir.

Hayızlılann mescide girmesi caiz değil ise de, belde haricindeki namazgaha gitmelerine cevaz olduğu, bundan anlaşılmıştır. Çünkü namazgah, yalnız namaza mahsûs mahal değildir. Bununla beraber hayızlılann namazgahta namaz kılan erkeklerden biraz uzakça durup, karışmamaları lâzım gelir.

Kadınların bu gibi hayır ve bereket meclislerine gidip duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber "Âmîn" demeleri müstehâbdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/418-419.

55[55] Yânî bu mümkindir. Kadın bunu iddia ettiği zaman, kadın bu sözünde tasdîk olunur. Ayet de kadının bu husustaki sözünün makbul olduğuna delâlet eder. Babın bütün ta'lîkleri de, hayızda bir tahdîd olmadığına ve bunun mümkin olan hususlarda kadının sözüne bırakılmış bulunduğuna delâlet etmektedir (Şâh Ve-liyyullah).

56[56] Bunu Dârimî, Şa'bî'den; râvîleri sıka olan bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

Ibrâhîm Nahaî de buna kaail olmuştur 57[57]. Ve Atâ: Hayzın en azı bir gün, en çoğu da on beş gündür, demiştir58[58].

Mu'temir ibn Süleyman, babasından, şöyle dedi: Ben İbn Sîrîn'e temizliğinden sonra onbeş gün kan gören kadını sordum. O: Kadınlar bunu daha iyi bilicidir, dedi59[59].

30-....... Ben Hişâm ibn Urve'den işittim, şöyle dedi: Bana babam, Âişe'den haber verdi ki (o, şöyle demiştir): Fâtıma bintu Ebî Hubeyş, Peygamber'e sorup: Ben istihâzaya ma'rûz kılınıyorum, temiz olamıyorum. Binâenaleyh ben namazı terk edeyim mi? dedi. Peygamber: "Hayır, çünkü bu bir damardır. Lâkin sen namazı, içinde hay izli bulunduğun günler kadar terk et, sonra yıkan ve namaz kıl" buyurdu. 60[60]

26- Hayız Günleri Hâricinde Kadının Göreceği Sarı Ve Boz Renkli Islaklıklar Babı

31-....... Bize îsmâîl (ibn Uleyye), Eyyûb'dan; o da Muhammed. (ibn Sîrîn)'den; o da Ümmü Atıyye'den tahdîs etti. O: Biz sarılığı ve bozluğu hiçbir şey (yânî namaza mâni') addetmezdik, demiştir61[61].

57[57] Bunu Abdurrazzâk, îbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etti. Yânî, kadın iddet bekleme zamanında muayyen bir müddette, meselâ bir ayda sayılmış hayizlar iddia etse, iddia ettiği şey kendi mu'tâdı ise kabul edilir. İddeti İçinde daha evvelki durumuna muhalif birşey iddia etse, iddiası kabul edilmez.

İbrahim en-Nahaî'nin görüşünü de, yine Adurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

58[58] Atâ'nın bu görüşünü de Dârimî mevsûlen rivayet etmiştir.

59[59] Bunu da Dârimî mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/420.
60[60] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/421.
61[61] Hayız günleri hâricinde kanın bu renkleri kastediliyor. Yoksa hayız günlerinde kan ne renkte olursa olsun, hayz kanıdır. Ebû Davud'un rivayetinde "tuhur-dan sonra" kaydının bulunması da buna delildir.

Kan renkleri siyah, kırmızı, sarı, bozuk yânî bulanık, yeşilimtırak ve toprak rengi olmak üzere altıdır.

Cumhur, sarılık ve bulanıklığın hayız günlerinde hayız olduğuna, hayız günlerinden mâadasında hiçbir şey olmadığına kaaildir. İmâm Alî'den de böyle rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/421.

27- İstihâza Damarı Babı

32-....... Bana îbnu EbîZi'b, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den ve Amre (98)'den; onlar da Peygamber'in zevcesi Âişe'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Cahş kızı Ümmü Habîbe yedi yıl istihâzaya müb-telâ kılındı. RasûluIIah'a bunu sordu. Rasûlullah ona yıkanmasını emretti de "Bu bir damardır" buyurdu. Artık Ümmü Habîbe her namaz için yıkanır oldu 62[62].

28- İfâda Tavafından Sonra Hayız Olan Kadın Babı?

33-....... Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi. O, RasûluIIah'a: Yâ Rasûlallah, Safiyye bintu Huyey hayız oldu diye haber vermiştir. Rasûlullah (S): ''İhtimâl ki o bizi yolumuzdan alıkoyacak! O sizinle beraber ifâda tavafını yapmış değil mi idi?" dedi. Evet, dediler. "Öyle ise çık" buyurdu63[63].

34-....... Bize Vuheyb, Abdullah ibn Tâvûs (132)'tan; o da babası Tûvûs ibn Keysân'dan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Ab-bâs (R): Hayızlı kadına, ifâda tavafını yaptığı zaman (veda tavafını yapmaksızın) vatanına dönmek ruhsatı verildi, demiştir. (Tâvûs der ki:) İbn Umer ilk emrinde hayızlı kadın veda tavafını yapmadıkça memleketine dönmez, der

---

62[62] Peygamber'in "yıkan" emri, mutlaktır; binâenaleyh bu emr tekrarı ifâde etmez. Bu yıkanmaya, Ümmü Habîbe'nin bunu i'tiyâd edinmesi sebebiyle olmuştur, yâhud da tatavvu'dur; vâcib olduğu için değildir, İşte bu tevcih sayesinde Fâtıma hadîsiyle Ümmü Habîbe hadîsi arasında uygunluk olur.

Cumhur da buna kaail olup: Mustahâzaya her bir namaz için yıkanmak vâcib olmaz, ancak abdest almak vâcib olur, dediler (Kastallânî ve Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/422.

63[63] Bu hâl Mekke'den Medine'ye dönüleceği sırada meydana gelmişti. Bundan anlaşılıyor ki, İfâda Tavafı, haccın rükünlerinden biridir. Bunu edâ etmeyen hayızlı kadın temizleninceye kadar bekler, tavaf etmedikçe de bu tavaf uhdeden çıkmaz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/422.

idi. Sonra kendisinden işittim: Hayızlı kadın memleketine döner, çünkü Rasûlullah onlara ruhsat verdi, diyordu. 64[64]

29- Bâb: İstihâzalı Kadın (Arada Kanı Dinmekle) Temizliği Görünce (Yıkanıp Namaz Kılar)

İbn Abbâs: Böyle kadın, temizlik süresi bir saat olsa bile yıkanır, namaz kılar ve kocası da kendisine gelir. İstihâzalı namaz kılmak isteyince yıkanır, namaz kılar. Namaz kılmak (cimâdan) daha büyüktür, demiştir 65[65].

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hayz geldiği zaman namazı terk et. Hayız müddetinin sonu gittiği zaman ise, kendinden kanı yıka ve namaz kıl" buyurdu 66[66].

30- Lohûsa (İken Ölen) Kadın Üzerine Cenaze Namazı Ve Bu Namazın Sünneti Babı

36-....... Bize Şu'be Hüseyin el-Muallim, İbnu Bureyde'den; o da Semure ibn Cundub (59)'dan haber verdi ki (o,şöyle demiştir): Bir kadın lohûsahğında vefat etti. Peygamber (S) ona cenaze namazı kıldı. (Kılarken de bedeninin) ortasına doğru dikeldi67[67].

64[64] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/423.
65[65] Bunu İbnu Ebî Şeybe ve Dârimî mevsûlen rivayet etmişlerdir. "Namaz kılmak daha büyüktür" demek, kadına namaz kılması caiz olunca, cima yapması evlâ tarikiyle caiz olur demektir. Bu son cümle, kocası istihâzalı kadına nasıl cirnâ eder? şeklindeki mukadder bir suâle cevâbdır (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/423.
66[66] Bu, Fâtıma bintu Ebî Hubeyş hadîsinden kısaltılmjştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/424.
67[67] Vefat eden kadın Ümmii Ka'b el-Ensâriyye idi. ölü erkek olursa, namazı kılan imâm yâhud münferid göğsünün hizasına doğru durur. Kadın olursa göğsü hizasına doğru mu, yoksa ortası hizasına doğru mu durmak daha faziletlidir hususunda ihtilâf vardır, ikinci re'yde bulunanların hücceti, bu hadîstir.

31-Bâbb(Bu, Geçen Bâbdan Bir Fasıl Gibidir)

37-....... BizeEbû Avâne-ki onun ismi el-Veddâh'tır- kendi kitabından haber verip şöyle dedi: Bize Süleyman eş-Şeybânî, Abdullah ibn Şeddâd'dan haber verdi. Abdullah şöyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi teyzem Meymûne'den işittim: Bazen öyle olurdu ki, Meymûne hayızlı bulunur, namaz kılmaz, Rasûlullah seccadesi üzerinde namaz kılarken, secde yerinin hizasında uzanmış bulunurdu. Rasûlullah secde ettiği vakit elbisesinin bâzı yerleri Meymûne'ye dokunurdu 68[68].

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/424.

68[68] Maksad, hayızlının necs yânî murdar olmadığını anlatmaktır. Nitekim yukarıki hadîste de lohûsanın necs olmadığı anlaşılmıştı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/425.

6

KİTÂBU'T TEYEMMÜM

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

6-KİTÂBUTTEYEMMÜM

(TEYEMMÜM ETMEK KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli "

Eğer Hasta Olmuşsanız Yâhud Bir Sefer Üzerindeyseniz Veya İçinizden Biri Ayakyolundan Gelmişse, Yâhud Da Kadınlara Dokunmuşsanız Ve Bu Hâlde Su Da Bulamamışsanız, O Vakit Tertemiz Bir Toprakla Teyemmüm Edin. Binâenaleyh Ondan (Niyetle) Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün "(Ei-Mâide: 6- En-Nisâ: 43) '[1][1].

1-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm seferlerinin birinde onunla beraber yola

---

[1][1] Bu iki sûredeki âyetlerin bu parçalan, teyemmümün farzlarını ve nasıl yapılacağını aynı lâfızla beyân etmektedirler. el-Mâide'dekinde bir tek "minhu" kaydı fazladır.

Teyemmüm; lûgatta kasıd demektir, onun için niyetsiz teyemmüm olmaz, mâhiyetinde dâhildir.

Saîd de yeryüzü demektir ki, taşa, toprağa şâmildir. Bu sebeble eline hiç toprak bulaşmasa bile bir taş ile teyemmüm caiz olur. Lâkin İmâm Şafiî birazcık olsun toprak bulaşmah demiştir.

Tayyib de tertemiz demektir. Binâenaleyh mülevves veya şübheli olmamalıdır. Demek olur ki, İslâm'da maddî ve ma'nevî taharet mes'elesinin o kadar ehemmiyeti vardır ki, su bulunmadığı zaman, hiç olmazsa gusül veya abdcsı yerine taharete niyet ve kalbini temizliğe bağlayıp maddî cihetten de tertemiz bir toprağı abdest organlarının yansı demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerine dokundurmahdır. Yânı ellerini bir kerre toprağa vurup yüzüne mesh etmeli, bir kerre daha vurup dirseklerine kadar ellerini meshetmelidir... (HakkDîni, II, 1359-1360)

el-Mâide:6.'daki âyette, fazla olarak "minhu" kaydı zikredilmiş ve bu suretle teyemmümde sırf kasd ve niyet ile mesh kifayet etmeyip, saîde temas etmek de lâzım olduğu iş'âr olunmuştur. "Min" ibtidâ veya teb'îz olmak muhtemil-dir. İbtidâ olduğuna göre, elin saîde dokunması kâfidir. Teb'îz olduğuna göre de muhakkak elden yüze ve kollara da biraz şey sürülmesi lâzım gelir. Evvelki Hanefî, ikinci Şafiî mezhebidir. Taşa, mermere ve ma'dene teyemmüm caiz olup olmayacağı hakkındaki ihtilâfın çıkış yeri budur. İbtidâ olması ruhsat, teb'îz olması ihtiyattır (Hakk Dîni, II, 1589).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/426.

çıktık [2[2]]. Tâ Beydâ'ya yâhud Zâtu'I-Ceyş'e vardığımızda bir gerdanlığım koptu[3[3]]. Onun aranması için Rasûlul-lah (orada) bekledi, insanlar da onunla beraber beklediler. Hâlbuki bir su başında değillerdi. İnsanlar Ebû Bekr es-Siddîk'a geldiler ve: Sen Âişe'nin yaptığını görüyor musun? Rasûlullah'ı da, insanları da bir su başında değiller ve yanlarında da su yok iken yollarından alıkoydu, dediler. Bunun akabinde Ebû Bekr (yanıma) geldi. Rasûlul-lah da başını dizimin üzerine koymuş hâlde uyumuştu. Ebû Bekr:

— Sen Rasûlullah'ı ve insanları yollarından alıkoydun. Onlar bir su başında değiller ve yanlarında da su yoktur, dedi.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr beni kötüleyip azarladı, Allah'ın söylemesini istediği şeyleri söyledi, eli ile de boş böğrümü dürtmeğe başladı. Beni kipirdamaktan, Rasûlullah'm dizim üzerinde bulunmasından başka hiçbir şey men' etmiyordu. Sabah olunca Rasûlullah (S) kalktı, hiç su yoktu. Allah "Teyemmüm Âyeti"ni indirdi[4[4]]. Herkes te-yemmüm etti. Useyd ibn Hudeyr.[5[5]]

— Ey Ebâ Bekr hanedanı, bu sizin ilk bereketiniz değildir, dedi. Âişe dedi ki: (Sonra gideceğimiz sırada) üzerine bindiğim deveyi kaldırdık ve gerdanlığı onun altında bulduk. [6[6]]

[2[2]] Bu sefer, hicretin beşinci yâhud altıncı senesinde yapılan Benu'l-Mustalık diğer adiyle Mureysî' gazâsıdır diyenler vardır. Hz. Âişe'ye iftira edilmesi de bu gazada olmuştur. Bâzıları da iftiranın Benu'l-Mustalık gazasında olduğu muhakkak ise de, burada bahis konusu olan sefer Zâtu'r-Rıka' gazâsıdır derler.

[3[3]] Vak'anın bu İki yerden hangisinde olduğunda şekk eden Hz. Âişe'dir. Beydâ, en sahîh kavle göre Zu'1-Huleyfe'nin diğer ismidir. Zâtu'1-Ceyş de Medîne'ye bir berîd, yânî dört fersah mesafede bir yerin ismidir. Her ikisi de Medîne ile Mekke yolu üzerindedir.

[4[4]] Bilindiği üzere her ikisi de Medenî olan en-Nisâ Sûresi ile el-Mâide Sûresİ'nde, birer teyemmüm âyeti vardır. el-Mâide'deki âyetin baş tarafı abdest almağa dâir olduğu için, ona abdest âyeti de derler. Bu kıssada nazil olan teyemmüm âyetinin hangisi olduğu hakkında haylî ihtilâf vardır. Birincisinde yalnız teyemmümden bahsedildiğine, ikincisine abdest âyeti denildiğine bakarak, bu defa nazil olan en-Nisâ:43. âyetidir diyenler vardır. Ebû Bekr Humeydî'nin bir rivayetinde: " denildiğine göre, ilk nazil olan, el-Mâide'deki âyet olmak lâzım

gelir.

[5[5]] Useyd ibn Hudayr (20), ikinci Akabe gecesi Peygamber tarafından Evs üzerine "nakîb" ta'yîn olunan zâttır. Düşürülmüş gerdanlığı yollarda aramağa gönderilenlerin başında idi.

[6[6]] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/427-428.

2-.-...... Bize Câbir ibn Abdillah haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur .7[7]

"Benden evvel hiçkimseye verilmedik beş şey bana verilmiştir: Bir aylık yola kadar korku (salmak) ile nusret olundum. Yeryüzü bana namazgah ve temizlik sebebi kılındı8[8]. Onun için ümmetimden her kime namaz vakti erişirse, hemen namazını ktlıversin. Ganimetler bana halâl edildi. Hâlbuki benden evvel kimseye halâl edilmemiştir. Bana şefaat verildi. Bir de benden evvel her peygamber, hâsseten kendi kavmine gönderilirken, ben umûm insanlığa gönderildim" 9[9].

1- Bâb: İnsan Su Ve Toprak Bulamadığı Zaman? 10[10]

3-...... Bize Hişâm ibn Urve, babasından; o daÂişe'den tahdîs etti ki, Âişe, (kız kardeşi) Esmâ'dan yine geri vermek üzere âriyeten bir gerdanlık almıştı. Bu gerdanlık kayboldu. Peygamber (S) aramak için bir adam gönderdi. Nihayet o gerdanlığı buldu 11[11]. O aramağa gidenlere namaz vakti erişti. Yanlarında hiç su yoktu. (Abdestsiz oldukları

7[7] Amr ibn Şuayb'm babasından, dedesinden rivayet ettiği hadîste Peygamber, ni'-meti tahdîs için verdiği bu haberi, son gazvesi olan Tebük gazvesinde söylemiştir (Kastallânî).

8[8] Geçmiş peygamberler zamanında ancak havra, kilise gibi ibâdete tahsis edilmiş yerlerde namaz kılınabilirdi. Peygamberimiz ile ümmetine ise, temiz olmak şar-tıyle, bütün yeryüzü mescid olduğu gibi, temiz olan toprağı da temizleyici ve hadesi izâle edici oldu. Abdest suyu bulamayan kimse hemen toprakla teyemmüm edip, her nerede olursa namaza durur.

9[9] Muhammed (S)'in peygamberlik hususiyetleri bu beşe münhasır değildir. Nitekim Sahih-i Müslim, Kitâbuıl-Mesâcid ve Mevâdi'u's-Salât'taki 523 müselsel rakamlı Ebû Hureyre hadîsinde, altı şey ile peygamberler üzerine tafdîl edildiğini haber vermiştir. Diğer hadîs kitâblannda daha başka hususiyetlerle tafdîl edildiğini bildiren hadîsler de vardır. Rasûlullah'm hususiyetleri bu metinlerdeki aded-lere maksûr olmak da lâzım gelmez. Nitekim Ebû Saîd Nişâbûrî Şerefu'l-Mustafâ adını verdiği kitabında, diğer peygamberlerde olmadık hususiyetlerini altmışa kadar çıkarıyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/429.

10[10] Yânî insan abdest almak için su, teyemmüm etmek için toprak bulamadığı zaman namaz kılar mı, yoksa kılmaz mı? Bunda âlimlerin çeşitli görüşleri vardır.

11[11] Buradaki "buldu" sözü ile bundan önce geçen hadîsteki "gerdanlığı bindiğim devenin altında isabet ettik" sözü arasında munâfât yoktur. Çünkü "isabet ettik" lâfzı Aişe'ye de, o adama da yâhud Peygamber'e de âmm ve şâmildir.

hâlde) namazı kıldılar 12[12]. Sonra bu yaptıkları işi Peygamber'e arzettiler. Bunun akabinde Allah "Teyemmüm Âyeti"ni indirdi. Bunun üzerine Useyd ibn Hudayr, Âişe'ye hitaben: Allah seni hayırla mükâfatlandırsın. Vallahi senin başına hoşlanmadığın hiçbir iş gelmez ki, Allah onda senin için de müslümânlar için de bir hayr bulundurmasın, demiştir 13[13].

2- Su Bulamadığı Ve Namaz Vaktinin Geçmesinden Korktuğu Zaman Hazarda Teyemmüm Etmek Babı

Atâ ibn Ebî Rebâh da buna kaail olmuştur 14[14].

Hasen el-Basrî, yanında su var, fakat suyu kendisine ulaştıracak (ve kullanmasında yardım edecek) kimsesi bulunmayan hasta hakkında da teyemmüm eder, demiştir 15[15].

İbn Umer, Cüruf mevkiindeki arazîsinden gelirken, Medine dışındaki develerin habsedildiği yerde ikindi namazını kılma vakti geldi. Kendisi teyemmüm edip, namazı kıldı. Sonra güneş henüz ufkun üstünde iken Medine'ye girdi de, kılmış olduğu namazı iade etmedi.16[16]

12[12] Bu "abdestsiz oldukları hâlde" kaydı, Müslim'deki rivayette tasrih edilmiştir.

13[13] Useyd ibn Hudeyr'in bu sözleri, kıssanın ifk'dan, yânî Âişe'ye iftiradan sonra olduğuna, bu ıkd ve kılâde düşmesinin taaddüdüne; ifk kıssasının evvelkisinde cereyan ettiğine delâlet eder.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/430.

14[14] Bunu Abdurrazzâk ile İbn Ebî Şeybe, sahîh bir vech ile mevsûlen rivayet etmişlerdir. Atâ'dan yapılan bu menkûlde iadenin vücûbu lehine bir teşebbüs yoktur.

15[15] Kaadî Ismâîl el-Ahkâm'da sahîh bir vech ile bunu mevsûlen rivayet etmiştir. İbn Ebî Şeybe de Hasen ile İbn Sîrîn'den daha başka bir vech ile rivayet etmiştir.

16[16] Bunu imâm Mâlik el-Muvatta'da Nâfi'den muhtasar olarak rivayet etti. Lâkin bunda "yüzünü ve dirseklere kadar iki elini mesnetti" fıkrasını da zikretti.

Cüruf, Medîne'nin Şâm cihetinde üç mil uzaklıkta bir yer ismidir. İbn İs-hâk, iki fersah mesafede bir yerdir, gazveye çıkmak istediklerinde orayı asker toplama yeri yaparlardı, dedi.

Mirbedu'n-Naam da, Medine'den iki mil uzaklıkta, develerin habsedildiği bir yerdir.,

Bu haber, ibn Umer'in hazardaki kimse için teyemmümün cevazı görüşünde olduğuna delâlet eder. Çünki kısa sefer, hazar hükmündedir (Kastallânî).

4-.......el-A'rac şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın himayesinde olan UmeyT'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin azatlısı olan Abdullah ibn Yesâr ile birlikte geldim de, nihayet Ebû Cuheym ibnu'l-Hâris ibni's-Sımmet el-Ensârî'nin yanına girdik. Ebu'l-Cuheym şöyle dedi.17[17] Peygamber (S) Bi'ru Cemel tarafından geliyordu .18[18] Kendisini bir kimse karşılayıp selâm verdi19[19]. Peygamber, oradaki bir duvara yönelip (duvara el dokundurarak) yüzünü ve ellerini meshetmedikçe, o kimsenin selâmını karşılamadı. (Ancak teyemmüm ettikten) sonra o kimsenin selâmına karşılık verdi 20[20].

3- Bâb: Teyemmüm Eden Kimse Ellerine Üfürür Mü?

5-....... Abdurrahmân ibn Ebzâ şöyle demiştir: Umer ibnu'lr Hattâb'a bir kimse geldi de: Ben cünüb oldum, su da bulamadım (ne yapayım?), dedi21[21]. Bunun üzerine Ammâr ibn Yâsir, Umer ibmı'l-Hattâb'a şöyle dedi: Hatırlamaz mısın? Ben ve sen ikimiz bir seferde

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/430-431.

17[17] Ebû Cuheym ibnu'l-Hâris ibni's-Sımme el-Hazrecî en-Neccârî'dir. Kendisine Ebû Cuheym denildiği gibi ta'rîf harfiyle Ebu'l-Cuheym de denir. Babası, Bedr'de hâzır bulunan büyük sahâbîlerdendir.

18[18] Bi'ru Cemel yâhud Bi'ru'l-Cemel, Medine'ye yakın bir yer ismi idi.

19[19] Peygambere tesadüf eden kimse, râvînin kendisi, yânî Ebû Cuheym'dir. Nitekim imâm Şafiî tarikinden gelen rivayette bu cihet tasrîh edilmiştir. Râvînin kendisini mübhem kılmasına sebeb, münasebetsiz bir zamanda bilmeyerek selâm vermiş olmasından dolayı ikide birde kendini ortaya atmaktan haya etmesi olmuştur.

20[20] Şafiî'nin rivayetinde, hacetini kaza ettiği esnada o kimse oradan geçip selâm vermiş oluyor. Taberânî ile Ebû Davud'un rivayetlerinde de bu cihet tasrîh edilmektedir. Hattâ teyemmümden sonra: "Senin selâmım karşılamaktan beni men' eden, taharet üzere bulunmayışımdır" buyurduğu, Taberânî'nin rivayetinde beyân ediliyor... Diğer bir takım rivayetlerden de vakıanın ikiden ziyâde olduğu istidlal olunabilir.

Selâm, ilâhî isimlerden olduğu İçin, selâmı karşılama zımnında olsa da, o mübarek ismi tahâretsiz anmama ciheti kasdedilmiş ki, bunu müstehâblığa hamledenler olduğu gibi, abdestsiz zikrin evvelleri caiz olmadığına kaail olanlar da vardır....

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/431-432.

21[21] Ebû Davud'un Sözen'deki rivayetine nazaran Umer: "Ben olsam su buluncaya kadar namaz kılmazdım" demiş. Bunun üzerine orada hâzır bulunan Ammâr, metindeki kıssayı kendisine hatırlatmıştır.

idik. Sen namaz kılmadın[22][22]. Ben ise (toprak üstünde) yuvarlandık-

tan) sonra namazı kildıydım. Müteakiben bu yaptığım işi Peygam-ber'e arzettim de, Peygamber (S): "Sana bu kadarı yeter" buyurdu. İki elini yere vurdu, ellerine üfürdü, sonra iki ayucu ile yüzüne ve iki eline mesh etti idi .[23][23]

4- Bâb: Teyemmüm Yüz Ve İki El İçindir

6-....... Bize Şu'be haber verdi. Bana Hakem, Zerr'den; o da Saîd ibn Abdirrahmân ibn Ebzâ'dan; o da babası Abdurrahmân ibn Ebzâ'dan haber verdi. Ammâr, bundan önce geçen Âdem'in Şu'-be'den olan rivâyetindeki metni söyledi. Haccâc dedi ki: Şu'be iki elini yere vurdu, sonra ellerini ağzına yaklaştırdı. Sonra yüzünü ve iki elini meshetti. Ve en-Nadr şöyle dedi: Bize Şu'be Hakem'den haber verdi. Hakem şöyle dedi: Ben Zerr'den işittim. O, Abdurrahmân ibn Ebzâ'nın oğlundan söylüyordu. Hakem şöyle dedi: Ben bunu Abdurrahmân'in oğlundan işitmişimdir, o da babasından. Babası Abdurrahmân ibn Ebzâ şöyle demiştir: Ammâr: Temiz toprak müslü-mânın temizlik sebebidir, su yokluğunda temiz toprak ona kifayet eder, dedi.[24][24]

7-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o

---

[22][22] Umer, ya vaktin çıkmasına kadar su bulurum ümidiyle namazı kılmamış, yâ-hud teyemmüm yalnız küçük hadesi izâle eder, büyük hadesi izâle etmez i'tika-adında bulunmuş olabilir. Bu ikinci ihtimâl daha kuvvetlidir. Kendinden meşhur olan görüş de budur. Abdullah ibn Mes'ûd'un içtihadı da ona uygun olduğu, kendisiyle Ebû Mûsâ el-Eş'ârî arasında cereyan eden münazaradan anlaşılıyor (Buhârî, et-Teyemmüm, 6. babın son hadîsi ile 7. bâb).

[23][23] Teyemmümün sıfatı ve keyfiyeti hakkında Sahih, Sünen ve Müsnedlerde rivayet edilen hadîslerde ihtilâf çoktur. Kimine göre bir vuruş, kimine göre iki vuruş olduğu gibi, yüz ile ellerin hangisi meshde öne geçirileceği ve ellerin mesh edilecek mikdârı hakkındaki rivayetler de ihtilaflıdır... Daha başka görüşler de vardır. İmamların her biri bir rivayete tutunarak ayrı ayrı ictihâdlarda bulunmuşlardır. Nihayet abdeste kıyâsen biri yüz, diğeri dirseklere kadar eller için olmak üzere, iki vuruşa delâlet eden, kitabın zahiri ile bunu tasrih eden sünnet rivayetlerinin mantûkuna rucû edilmiş ve amel bunun üzerine takarrür etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/432-433.
[24][24] Abdurrahmân ibn Ebzâ el-Huzâî sahâbîlerden; bir kavle göre de tabiîlerdendir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/433.

da babasından tahdîs etti ki, o, Am-mâr, Umer'e: Biz seninle bir seviyede bulunduyduk, ikimiz de cünüb oldu idik,derkenUmer'in yanında hâzır bulunmuştur. Bu hadîste yakın ma'nâda olan "nefeha fihimâ" 25[25] dedi. 26[26]

8-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babası Abdurrahmân'dan haber verdi. Abdurrahmân şöyle dedi: Ammâr, Umer'e: Ben toprağa bulanmıştım. Müteakiben Peygamber'e geldim de O: "İki el ile beraber yüz sana kâfi gelir" buyurdu dedi. Bize Müslim (ibn İbrâhîm) tahdîs etti. Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrah-mân'ın oğlundan; o da Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:. Ben Umer'in yanında hâzır bulundum. Ammâr, Umer'e şöyle dedi... diyerek hadîsin tamâmım şevketti. 27[27]

9-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babasından tahdîs etti. Abdurrahmân şöyle demiştir: Ammâr dedi ki: Müteakiben Peygamber (S) elini yere vurdu, (avucuyla) yüzünü ve ellerini meshetti 28[28].

25[25] Bu üfleme müstehâb yâhud sünnettir. Ele, bedene ezâ verecek kum taneleri ve toprağa yabancı başka şeyler bulaşmış ise onları gidermek, yâhud ele çok toprak yapıştı ise onu azaltmak içindir. Bâzı rivayetlerde (îJi) yerine (Jâîî) gelmiştir ki, ellerini silkelemek demektir; sebebi yine dediğimizdir.

26[26] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434.

27[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434.

28[28] Müellif Buhârî bu hadîsi şu bâb içinde altı kimsenin rivayetinden olarak tahrîc etmiştir. Son tarîk içinde kendisi ile Şu'betu'bnuT-Haccâc arasında iki kişi vardır. Buhârî bunlardan hiçbirisinin rivayetinde hadîsi tam olarak sevketmedi. Umer'in suâl soran kimseye verdiği cevâbı da zikretmedi. Bu, müellif Buhârî'-den değildir. O cevâbı Beyhakî, Âdem ibn Ebî Iyâs tarîkinden tahrîc etmiştir. Keza o cevâbı, Müslim, Yahya'dan; her ikisi de Şu'be'den olmak üzere tahrîc etmişlerdir. Bunların lâfzı: "Sen namaz kılma"dır. es-Serrâc: "Su buluncaya kadar..." kısmını ziyâde etmiştir. İşte bu Umer'den meşhur olan mezhebdir. Bu görüşte kendisine ibn Mes'ûd muvafakat etmiştir. Bu hususta Ebû Müsâ ile İbn Mes'ûd arasında bir münazara cereyan etmiştir ki (6. babın son hadîsi ile 7. bâbda) gelecektir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434-435.

5- Bâb: Temiz Toprak Müslümânın Temizlik .Sebebidir; Suyun Yokluğunda Onu Sudan Müstağni Kılar 29[29]

Hasen el-Basrî: Kişiye, hades yapmadığı müddetçe (bir) teyemmüm kâfî gelir, demiştir 30[30]. İbn Abbâs, kendisi teyemmümlü olduğu hâlde (abdestli kimselere) imâm olmuştur 31[31].

Yahya ibn Saîd: Toprağı çorak ve tuzlu yer üzerinde namaz kılmakta ve böyle yerle teyemmüm etmekte be's yoktur, demiştir 32[32].

10-....... Bize Ebû Racâel-Utâridî, İmrân ibn Husayn'den tahdîs etti. İmrân şöyle demiştir:

Biz Peygamber (S) ile birlikte yolculuk ediyorduk. Geceleyin yürüdük. Nihayet gecenin sonunda olduğumuz zaman öyle bir düşüş düştük ki, yolcu için bundan daha tatlı bir düşüş olamaz. Bizi güneşin sıcağından başka uyandıran olmadı. İlk uyanan fulânca, sonra fulânca, daha sonra fulânca oldu. -Uyananların isimlerini râvî Ebû Raca el-Utâridî söylüyordu, diğer râvî Avf el-A'rabî unutmuştur. Sonra Umer ibnu'l-Hattâb dördüncü olarak uyandı.

Peygamber (S) uyuduğu zaman, kendiliğinden uyanmadıkça biz O'nu uyandırmazdık. Çünkü bizler, uykusunda kendisine ne hadis olacağını bilemezdik. Umer -ki kuvvetli ve salâbetli bir adam idi- uyanıp da, herkesin başına geleni görünce tekbîr almaya, hem de yüksek sesle tekbîr almaya başladı. Böyle tekbîr almaktan vazgeçmedi, yüksek sesle

---

29[29] Bu bâb ismini Sünen sahihleri "on yıl su bulamasa da" ziyadesiyle rivayet etmişlerdir. Tirmizî, İbn Hıbbân ve Dârakutnî de buna sahihtir demişlerdir.

30[30] Bu Abdurrazzâk'm Musannafmda. ve diğerlerinde mevsûlen rivayet edilmiştir.

31[31] İbn Abbâs'm bu fiilini Beyhakî, İbnu Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla rivayet etmişlerdir. Bu, Şafiî, Mâlik, Ebû Hanîfe ve cumhurun mezhebidir. Buna, temizliğin za'fından dolayı Evzâî muhalefet etmiştir (Kastallânî).

32[32] îbn Huzeyme buna Âişe hadîsiyle ihticâc etti. Rasûlullah (S) Medîne'yi kasde-derek: "Ben sizin hicret yurdunuzu çorak topraklı ve hurmalıktı gördüm" buyurmuştur. Peygamber Medîne'ye "Tayyibe" ismini de vermiştir. Binâenaleyh bu çorak ve tuzlu toprağın tayyibde dâhil olduğuna delâlet etmiştir, dedi (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/435.

tekbîr ala ala nihayet onun sesinden dolayı Peygamber uyandı. Uyanınca, sahâbîler başlarına gelen işi O'na arzettiler. Rasülullah: "Zarar yok" yâhud "Zarar vermez, hareket ediniz"'buyurdu. Akabinde kendisi hareket etti ve pek de uzak olmayan bir yere kadar yürüdükten sonra, konak etti ve abdest suyu istedi. Abdest aldı, namaz için nida edildi. Kendisi insanlara namaz kıldırdı. Namazından yüzünü döndürünce baktı ki, bir kimse ayrıca bir kenara çekilmiş, cemâatle beraber namazım kılmamış. "Yâ Fulân, cemâatle beraber namaz kılmana mâni' olan nedir?" diye sordu. O da: Bana cünüblük isabet etti, su da yok, dedi. "Yeryüzündeki toprağa bak, o sana yeter" buyurdu. Ondan sonra Peygamber yürüdü33[33]. Bir müddet sonra insanlar kendisine susuzluktan şikâyet ettiler. Peygamber konak etti. Fulânı -ki Ebû Raca ismini söylediği hâlde diğer râvî Avf unutmuştur-çağirdı. Alî'yi de çağırdı. "Gidin, su arayın" emrini verdi. İkisi gittiler34[34]. Nihayet devesi üstünde iki büyük kırba yâhud iki tulum arasına oturmuş bir kadına rast geldiler. Kadına: Su nerede? diye sordular. Kadın: Dün bu saatte suyun başında idim, adamlarımız yolcudurlar, bizi arkada bıraktılar, dedi. Öyle ise yürü, dediler. Kadın: Nereye? dedi. Allah'ın Rasûlü'nün yanına, dediler. Şu Sâbiî denilen adamın yanına mı? diye sordu 35[35]. O senin kasdettiğin zâtın yanına; haydi yürü, dediler. İkisi o kadını Peygamber'in yanına getirdiler, ve hâdiseyi O'na anlattılar. Râvî der ki: Kadını devesinden indirdiler. Peygamber bir kap istedi. Her iki büyük kırbanın yâhud iki tulumun ağızlarından o kabın içine su boşaltıp, ağızlarını bağladı 36[36]. Öteki taraflarındaki

---

33[33] Bu kıssaya âid latifelerden biri de şudur: Uyanılmış, abdest alınmış, ezan okunsun diye Bilâl'e emrolunmuş. Peygamber fecir namazından evvelki iki rek'ati kılmış, namaz ikaame edilmiş, farz olan iki rek'at cemâatle kılınmış, yine bâzıları: Yâ Rasûlallah, bu namazı yarın sabah vaktinde iade etmeyelim mi? diye sormuşlar. Cevaben: "Rabbımz Tebâreke ve Taâlâ sizi ribâdan nehyedip dururken, sizden faiz alır mı?" buyurmuştur (Ahmed ibn Hanbel'den naklen Aynî).

34[34] Alî ile birlikte çağırılan bu zât -diğer rivayetlerden istidlal olunduğu üzere- bu hadîsin râvîsi İmrân ibn Husayn'in kendisidir.

35[35] "es-Sab'u", sâd'm fethi ve bâ'nın sükûniyle ve "es-Subû", kuûd vezninde, bir dînden çıkıp diğer dîne nakleylemek ma'nâsınadır. Asıl "meyi" ma'nâsına konulmuştur (Kaamûs Ter.),

Arab müşrikleri yeni bir dîn çıkardı diye Hâtemu'n- Nebiyyin'eSâbi' derlerdi. Dîninin, peygamberler dîni olduğundan gafildiler.

36[36] Taberânî ile Beyhakî'de hadîsin burasında: "Boşalan suyun içine ağzını çalkalayıp, yine tulumların ağızlarından döküp iade etti" ziyâdesi vardır ki, tulumların ağızlarının açılıp tekrar bağlanmasındaki hikmet bu ziyâde ile açığa kavuşuyor. Suda görülen o bereket, Peygamber'in ağız ıslaklığının karışması sayesinde hâsıl olmuş demektir.

Mezâde C^y) yâhud Satîha adını verdikleri büyük tulumların biri baş, ikisi ayak taraflarında olmak üzere üç ağzı vardır. Baş tarafında olana fem, diğerlerinin her birine aziâ derler. İki tulumda dört azla bulunaca-

ağızlarını açtı. "Gelin, (hayvanlarınızı) suvarın ve (kendiniz için) su alın" diye insanlara nida olundu. Bunun üzerine isteyen hayvanını suladı, isteyen kendisi için su aldı, En sonunda da Rasûlullah, kendisine cünüblük isabet eden kimseye bir kap su verip: "Git üstüne dök" buyurdu. O kadın ayakta, suyunu nasıl kullandıklarına bakıp duruyordu. Allah'a yemîn ederim ki, artık su alınmaktan vazgeçildi de hâlâ kırbalar bize, işe başlamadan evvelki zamandan daha dolu görünüyorlardı. Peygamber: "Kadın için birşeyler toplayın" diye emretti. Onun için Medîne'nin en iyi hurmasından, undan, sevîkten bir haylî şey topladılar, hattâ ona birçok da buğday topladılar. Bunların hepsini çuval kabilinden bir bez içine koydular. Kadını devesine yükleyip, çuvalı da kucağına yerleştirdiler. Rasûlullah kadına: "Görüyorsun ki, senin suyundan hiçbirşey eksiltmedik, lâkin bize su verip suya kandıran Allah'tır" buyurdu.

Kadın, kendi kabîlesinin yanma (bu işten dolayı) gecikmiş olarak gitti. Onlar: Yâ Fulâne, seni (yolundan) alıkoyan nedir? diye sordular. Kadın: Şaşılacak şey, bana iki kimse rast geldi. Beni Sabi' denilen şu adamın yanma götürdüler. O da şöyle etti, böyle etti, Allah'a yemîn ederim ki bu adam -bunu söylerken de orta ve şahadet parmaklarını göğe doğru kaldırıp, semâ ile arzı kasdederek- ya sununla bunun arasmdakilerin en sihirbazıdır, yâhud da Allah'ın Rasûlü'dür, dedi.

Bundan sonra müslümânlar o kadının bulunduğu yerin etrafındaki müşrikler üzerine baskın yaptıkları vakitlerde, onun mensûb olduğu obaya ilişmezlerdi. Bir gün kadın kendi obasına: Zannediyorum ki, bu adamlar size, bilerek (ve benden dolayı) ilişmiyorlar. İslâm'a girmek işinize gelir mi? dedi. Kavmi kadına itaat edip, İslâm'a girdiler.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Sabee, bir dînden çıkıp diğer bir dîne nakletmektir, dedi. Ve Ebû'l-Âliye (Rafı' ibn Mihrân er-Rıyâhî): es-Sâbün <ei-Bakara:62,ei-Hacc: n), ehli kitâbdan bir fırkadır, Zebur okurlar demiştir [37][37].

ğından, cemî' sigâsıyla azâlî denmiştir.

[37][37] Bunu, İbn Ebî Hatim, kendi tefsirinde mevsulen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/437-439.

6- Bâb: Cünüb Olan Kimse Nefsi Üzerine Hastaliktan Yâhud Ölmekten Veya Susuz Kalmaktan

Korktuğu Zaman. Teyemmüm Eder

Amr ibnu'l-As'ın soğuk bir gecede cünüb olup teyemmüm ettiği ve gerekçe olarak): "... Kendinizi öldürmeyin. Şübhe yok ki Allah size çok merhametlidir" (en-Nisâ: 29) âyetini okuduğu, müteakiben Amr'ın bu yaptığı Peygamber'e söylendiğinde, Peygamberin bunu reddetmediği zikrolunur 38[38].

11-....... Ebû Vâil şöyle demiştir: Ebû Mûsâ, Abdullah ibn Mes'ûd'a hitaben: Cünüb kimse su bulamadığı zaman namaz kılmayacak (mı)? dedi. Abdullah da: Cünüb için teyemmümün cevazında onlara ruhsat verirsem, onların biri suyu soğuk bulunca bunu yapar, yânî teyemmüm eder de namaz kılar, dedî. Ebû Mûsâ dedi ki: Ben Ammâr'ın Umer'e söyl39[39]

12-....... Bize A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Şakîk ibn Seleme'den işittim, şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd ve Ebû Musa'nın yanında idim. Ebû Mûsâ, Abdullah'a:

38[38] Bu ta'lîki Ebû Dâvûd ile Hâkim, Amr ibnu'l-Âs'dan mevsûlen rivayet etmişlerdir. Amr şöyle demiştir; Zâtu Selâsil gazvesinde soğuk bir gecede ihtüâm oldum. Yıkanıp helak olmamdan korktum da teyemmüm ettikten sonra, arkadaşlarıma sabah namazı kıldırdım. Müteakiben onlar bunu Peygamber'e söylediler. Peygamber: "Yâ Amr, cünüb olduğun hâlde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?" dedi. Ben de kendisine, beni yıkanmaktan men' eden gerekçeyi haber verdim ve ben Allah'tan: "Kendinizi öldürmeyin, şübhesiz Allah size çok merhametlidir^ı(en-Nisâ:29) buyurduğunu işittim, dedim. Bunun üzerine Peygamber güldü de hiçbirşey söylemedi.

Bu hadîsin isnadı kuvvetlidir. Lâkin Buhârî bunu hulâsa ettiği için temrîz sigâsıyle ta'lîk yapmıştır. Buhârî'nin sevk edişinin zahirî, Amr'ın, âyeti cünüb-ken arkadaşlarına okuduğu vehmini vermiştir. Hâlbuki böyle değildir. Amr, âyeti, Peygamber'e döndükten sonra okumuştur. Peygamber onu Zâtu Selâsil . gazvesinde kumandan yapmıştı.

Bu hadîste, ister soğuk sebebiyle, İster başka sebeble olsun musâvî olarak suyu kullanmaktan zarar bekleyen kimse için teyemmüm etmenin cevazı, ab-destli olanlara, teyemmümümün namaz kıldırması ve Peygamber zamanında ic-tihâdın cevazı hükümleri vardır (İbn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/439-440.
39[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/440.

— Yâ Ebâ Abderrahmân, bir kimse cünüb olsa da su bulamasa, nasıl yapar? Bana haber ver, dedi.

Abdullah:

— Su buluncaya kadar namaz kılmaz, dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:

— Peygamber (S) kendisine "Sana şöyle yapman kâfi gelirdi" buyurduğu vakİtki Ammâr'ın sözünü nasıl yaparsın? dedi.

Abdullah:

— Görmedin mi, Umer bu söze kaanî' olmadı, cevâbını verdi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:

— Ammâr'ın sözünü bir tarafa bırakalım. (Teyemmüm âyetini kasdederek) Ya şu âyeti ne yapacaksın? mukaabelesinde bulundu. A Buna karşı İbn Mes'ûd ne diyeceğini bilemedi de:

— Biz şayet bu adamlara bu hususta bir ruhsat verirsek, nerede ise onların birine su soğuk gelince, suyu bırakıp teyemmüm edecektir, dedi.

A'meş şöyle dedi: Ben Şakîk'a:

— Abdullah ibn Mes'ûd, cünübün teyemmüm etmesini, soğuktan dolayı teyemmüm etmesi ihtimâlinden dolayı mı kerih gördü? diye sordum.

Şakîk buna:

— Evet, diye cevâb verdi. 40[40]

40[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/441.

7- Bir Vuruş Olarak Teyemmüm Babı [41][41]

13-.......Şakîk şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnMes'ûdileEbû Mûsâ el-Eş'ârî'nin beraberinde oturuyordum. Ebû Mûsâ Abdullah'a:

— Şayet bir kimse cünüb olsa da bir ay müddetle su bulamasa, artık o kimse teyemmüm etmeyecek ve namaz kılmayacak mı? Pekî, el-Mâide Sûresi'ndeki şu ".... Eğer su bulamazsanız, tertemiz toprakla teyemmüm edin.." (altıncı) âyeti ne yapacaksın? dedi.

Bunun üzerine Abdullah:

— Eğer bu adamlara bu hususta bir ruhsat verilirse, neredeyse su kendilerine soğuk olunca da toprakla teyemmüme kalkacaklar, dedi.

A'meş dedi ki: Ben Şakîk'a:

— Siz cünübün teyemmüm etmesini, suyu soğuk bulanın teyemmüm edeceğinden dolayı mı kerih gördünüz? dedim.

---

[41][41] Buhârî'nin maksadı, bâzı âlimlerin cumhura muhalif olarak söylemekte olduklan görüşü isbât etmektir. Çünkü cumhura göre teyemmümde iki vuruş vâcib oluyor.. (Şâh Veliyyullah).

Daha evvel de işaret edildiği gibi, teyemmümün sıfatı ve keyfiyeti sahîh, sünen ve müsnedlerde rivayet edilen hadîslerde ihtilâf çoktur. Kimine göre bir vuruş, kimine göre de iki vuruş olduğu gibi, yüz ile ellerin hangisinin evvelâ mes-hedileceği ve ellerin meshedilecek mikdân hakkındaki rivayetler de birbirine ay-kırıdır.

Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî ile bunların ashabı ve Leys ibn Sa'd, yüz için bir vuruşa, eller için de diğer bir vuruşa kaail olmuşlardır. Ancak Mâlik'e göre mesh bilekçelere kadar farz ve dirsek uçlarına kadar ihtiyarîdir. Hasan ibn Hayy ile

İbn Ebî Leylâ: "İki darbedir. Herbİri ile hem yüz, hem de dirseklerden parmak uçlarına kadar meshedilir" demişlerdir.

İmâm Zuhrî, meshi tâ koltuklara vardırır. Bâzı âlimler, cünııb olan omuz başlarına kadar, olmayan bileklere kadar mesheder demiş ise de, kavli zaîftir. İmâm Mâlik'in üç vuruş kavli de vardır ki, ikisi farz, üçüncüsü müstehâbdir demiş, İbn Sîrîn'den nakledilen bir kavle göre, yüz için bir, eller için de birer olmak üzere üç darbedir. Bunlardan başka zikrinden vazgeçtiğimiz diğer görüşler de vardır. Hâsılı herbiri bir rivayete tutunarak ayrı ayrı ictihâdlarda bulunmuşlardır. Nihayet abdeste kıyâsen -biri yüz, diğeri dirseklere kadar eller için olmak üzere- iki darbeye delâlet eden kitabın zahiri ile bunu tasrîh eden sünnet rivayetlerinin mantükuna dönülmüş ve amel, bunun üzerine takarrür etmiştir (Diğer sarihlerden özetle Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 210).

Şakîk:

— Evet, dedi.

Ebû Mûsâ Abdullah'a:

— Sen Ammâr'ın Umer'e söylediğini işitmedin mi: Rasûlullah beni bir işe göndermişti. Ben cünüb oldum, su da bulamadım. Akabinde hayvanın toprakta yuvarlandığı gibi toprak içinde yuvarlandım. Müteakiben bunu Peygamber'e söyledim. Peygamber: ''Sana şöyle yapmaklığın kâjîgelirdi" buyurup avucunu yer üzerine bir defa vurdu. Sonra elini silkeledi. Sonra onunla (bir vuruşla yâhud eliyle) sol avucu ile sağ avucunun arkasına yâhud sağ avucu ile sol avucunun arkasına meshetti. Sonra onunla (vuruş yâhud eliyle) yüzüne mesnetti demişti, dedi.

Buna karşı Abdullah ibn Mes'ûd:

— Görüyor musun Umer, Ammâr'ın sözüne kaanî' olmamış, dedi[42][42].

Ya'lâ, el-A'meş'ten; o da Şakîk'ten diye yaptığı rivayette şunu ziyâde etti. Şakîk şöyle demiştir: Ben Abdullah ile Ebû Musa'nın beraberlerinde idim. Ebû Mûsâ, Abdullah'a: Sen Ammâr'm Umer'e şu söylediğini işitmedin mi: Rasûlullah beni ve seni bir yere göndermişti. Ben cünüb oldum da toprak üstünde yuvarlanmıştım. Müteakiben Rasûlullah'ın yanma gelip, toprakta yuvarlanmamı kendisine haber vermiş idik. Rasûlullah da: "Sana şu kadarı kâfi gelirdi" buyurdu da, yüzüne ve iki eline bir defa mesh etmişti, demişti[43][43].

---

[42][42] Müslim'de de Abdurrahmân ibn Ebzâ'dan gelen rivayette Umer:

—"Yâ Ammâr (rivayet ettiğin hususta) Allah'tan kork", yânî iyi düşün, olur ki unuttun yâhud da yanılıyorsun. Ben seninle beraber imişim de öyle bîr şey hatırlamıyorum, demiştir. Ammâr:

— "Vallahi yâ Emîre'l-Mü'minîn, arzu edersen bunu hiç kimseye söylemem" deyince:

—Hayır va/lâfıi, üzerine aldığın mes'ûliyeti elbette sana bırakırız" cevâbını vermiş (Aynî , Umdelu'l-Kaarî, II, 194); demek ki kıssayı hatırlamakla beraber, redd de edememiş (Tecrîd Ter., II, 209).

[43][43] Bunu Ahmed ibn Hanbel ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/443-444.

8- Bâb (Bu, Geçen Bâbdan Bir Fası! Gibidir)

14-....... Bize Avf (el-A'râbî), Ebû Raca' el-Utâridî'den haber verdi. Ebû Raca şöyle demiştir: Bize İmrân ibn Husayn el-Huzâî şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), ayrıca kenara çekilmiş, cemâatle beraber namaz kılmamış bir adam gördü de:

— Ya fulan, seni cemâat içinde namaz kılmandan men' eden nedir? diye sordu.

O kimse:

— Yâ Rasûlallah, bana cünüblük isabet etti, su da yok, dedi. Rasûlullah:

— (Âyette zikredilen) Toprağa yapış, çünkü o yapışma sana kâfi gelir, buyurdu. 44[44]

44[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/444.

7

KİTÂBU'S-SALÂT

NAMAZ KİTABI

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

7-KİTÂBU'S-SALÂT

(NAMAZ KİTABI)

1- İsrâ Gecesinde Namazların Nasıl Farz Kılındığı Babı

İbn Abbâs şöyle dedi:

Bana Ebû Sufyân uzun HırakI hadîsinde tahdîs etti ki, Ebû Sufyân (Hırakl'a karşı, Peygamber'i kasdederek):

O bize namaz kılmayı, doğru olup doğru söylemeyi ve ffetli olmayı (yânî haramlardan, çirkin şeylerden

çekinmeyi) emretmektedir, demiştir 1[1]

1-....... Enes (R) şöyle demiştir: Ebû Zerr, Rasûlullah'ın (Mi'râc kıssasını) şöyle haber verdiğini tahdîs ederdi: "Ben, Mekke'de iken evimin tavanı (ansızın) yarıldı. Cibril aleyhi's-selâm indi. Göğsümü yardıktan sonra onu zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dopdolu olan ahundan bir leğen getirdi de onu göğsümün içine boşalttı ve göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâya doğru çıkardı. Dünyâ semâya

---

1[1] Buhârî bu HırakI hadîsini, biri Vahy bölümünde olmak üzere, Sahîh" mm on-dört yerinde tahrîc etmiştir. Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de tahrîc etmişlerdir.

Babın hadîsi, namazın evvelâ İsrâ gecesinde 50 olarak farz olması, sonra işin beş üzerinde kararlaşması haysiyyetinden, onun keyfiyetlerinden bir keyfiyeti isbât eder.

İbn Abbâs'ın sözünün bâb ismiyle münâsebeti, namazın farz kılınışının İslâm'ın evvelinde olması, hattâ bunun şöhret mertebelerinin en sonuna baliğ olup, bölgelerin uzağında da şâyı' olması i'tibâriyledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/445.

(yânı yere en yakın olan semâya) vardığımda Cibril, o semânın bekçisine:

— Aç, dedi. Bekçi:

— Kimdir o? dedi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberinde kimse var mı? dedi.

— Beraberimde Muhammed vardır, dedi.

— O'na (gelsin diye) haber gönderildi mi? dedi.

— Evet, dedi. .

Kapı açılınca dünyâ semânın üstüne çıktık. Bir de gördüm ki bir kimse oturmuş, sağ tarafında bir takım karaltılar, sol tarafında da bir takım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. O zât:

— Merhaba (yânî hoş geldin) sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul, dedi.

Ben Cibril'e:

— Bu kim? diye sordum.

— Bu, Âdem Peygamber'dir. Sağında, solunda olan bu karaltılar da çocuklarının ruhlarıdır. Sağında olanları cennetlikler, sol tarafında olan bu karaltılar da cehennemliklerdir. Sağma bakınca güler, sol tarafına bakınca ağlar, dedi.

Derken Cibril beni ikinci semâya doğru çıkardı. Oranın bekçisine de:

— Aç, dedi.

Oranın bekçisi de evvelkinin söyledikleri gibi söyledi de kapıyı açtı."

Enes der ki: Ebû Zerr, RasûluIIah'ın semâlarda Âdem, İdrîs, Mû-sâ, îsâ ve İbrâhîm'i -Allah'ın salavâtı üzerlerine olsun- bulduğunu söyledi ise de, onlardan her binlerinin menzillerinin nasıl olduğunu tesbît etmedi; yalnız Âdem'i dünyâ semâda, İbrâhîm'i

altıncı semâda bulmuş olduğunu söyledi[2][2]. Yine Enes der ki .[3][3]

Cibrîl, Peygamber ile birlikte îdrîs'e uğradıklarında, İdrîs aleyhi's-selâm:

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş, demiş. Peygamber buyurmuş ki:)

— "Bu kim? diye sordum. Cibrîl:

— Bu, İdrîs'dir, dedi. Sonra Musa'ya uğradım. Oda:

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş, dedi.

— Bu kim? dedim.

Cibrîl:

— Bu, Musa'dır, dedi.

Sonra îsâ'ya uğradım. O da:

— Hoş geldin sâlih kardeş, hoş geldin sâlih Peygamber, dedi.

— Bu kim? dedim. ';. Cibrîl:

— Bu, isa'dır, dedi. Sonra İbrahim'e uğradım.

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul, dedi.

— Bu kim, dedim. Cibrîl:

---

[2][2] Enes'in, Mâlik ibn Sa'sa'a'dan Sahîhayrı'da rivayet edilen hadîsinde dünyâ semâda Adem'e, ikinci semâda Yahya ve îsâ'ya, üçüncü semâda Yûsuf'a, dördüncü semâda İdrîs'e, beşinci semâda Harun'a, altıncı semâda Musa'ya,

yedinci semâda İbrahim'e kavuştuğu zikredilmekte olduğundan, iki rivayet arasında İb-râhîm'in menzil ve makaamına dâir bir ihtilâf var demektir. Zîrâ Ebû Zcrr'den olan rivayette bu peygamber, altıncı semâda, Öteki rivayette ise yedinci semâda gösteriliyor. Bu iki rivayetten mâada rivayetlerin hepsinde ise yedincide olduğu sabittir. Mi'râc eğer müteaddid ise, rivayetler arasında taâruz bahsini etmeğe mahall yoktur. Eğer bir defa vâki' olmuş ise, cemâatin rivayetini tercîh etmek evjâdır.Çünkü bunların rivayetinde Peygamber'imiz İbrâhîm'i, arkasını Beytu'l-Ma'mûr'a dayamış bir hâlde gördüğünü zikretmektedir. Beytu'l-Ma'mûr ise, ihtilafsız yedinci semâdadır.

[3][3] Hadîsin bundan sonraki parçasını Enes, Ebû Zerr'den işitmemiş olup, başka bir zâttan aldığı anlaşılıyor.

— Bu, İbrahim aleyhi's-selâmdır, dedi."

İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibnu Hazm haber verdi ki: İbn Abbâs ile Ebû Habbe el-Ensârî şöyle derler idi: Peygamber (S) şöyle dedi:

"Sonra ben çok yükseklere çıkarıldım, nihayet kalemlerin cızırtılarını işittiğim yüksek bir yere çıktım"4[4].

Yine İbn Hazm ile Enes ibn Mâlik şöyle demişlerdir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"(O zaman) Allah, ümmetime elli namaz farz etti. Bufarzıyük-lenerek döndüm. Derken Musa'ya rast geldi m. Mûsâ:

— Allah ümmetine neyi farz etti? diye sordu.

— Elli namaz farz etti, dedim.

— Rabb'ına dön, çünkü senin ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Müracaat ettim. Allah bir kısmını indirdi. Ben yine Musa'nın yanına dönüp:

— Bir kısmını indirdi, dedim. O yine:

— Rabb'ına müracaat et, çünkü senin ümmetin takat getiremez, dedi.

Bir daha müracaat ettim. Allah bir kısmını daha indirdi. Musa'nın yanına yine döndüm. O yine:

— Rabb'ına dön. Zîrâ ümmetin buna takat getirmez, dedi. Bunun üzerine tekrar Allah'a müracaat ettim. Allah:

— "Onlar beştir ve yine onlar ellidir. Benim nezdimde söz tebdil olunamaz" buyurdu5[5].

4[4] Rivayetin bu kısmı Enes'ten nakledilmiş değildir.

5[5] Günde beş vakitten az namaz ile mükellef olmamamız Allah tarafından muhkem bir kaza olduğu için "Benim nezdimde söz tebdil olunmaz" buyuruldu. Elli namaza hükümden sonra bu mikdârın beşe indirilmesi ise "Allah dilediğini mahveder ve sabit kılar. Ana kitâb onun nezdindedir" (er-Ra'd: 39) âyetinin nâ-tik olduğu muallak kaza nev'ine dâhil olduğundandır. Elli namaz farz idi; fakat Peygamber'in ihtiyarına mevkûfen farz idi. Namazlar fiil i'tibâriyle sayıca beş, sevâb i'tibâriyle ellidir.

Bu hadîsteki kat'iyyete binâen bize farz olan yalnız beş vakit namâzdır.Bun-dan dolayı âlimler vitr namazının farziyyetine kaail olmamışlardır.

Musa'nın yanına döndüm. O yine:

— Rabb'ına müracaat et, dedi. Ben de:

— Rabb'ımdan utanır oldum, dedim.

Sonra Cibril beni tâ Sidretu'l-Müntehâ'ya varıncaya kadar birlikte götürdü. Sidre 'yi öyle acîb renkler kaplamıştı ki, onlar nedir bilemem. Sonra cennete girdirildim ki içinde birçok inci dizileri vardı6[6], toprağı da misk idi"7[7]

2-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Allah namâzı farz ettiği zaman, hazarda ve seferde (akşamdan başka namazları) ikişer rek'at ikişer rek'at olarak farz etmişti. Sonra sefer namazları oldukları gibi bırakıldı da hazar namazlarında artırma yapıldı 8[8].

2- Namazın, Avreti Örtecek Şeyler İçinde Vâcib Olması, Yüce Allah'ın

"... Her mescid huzurunda ziynetinizi alın... " (ei-A'râf: 3i)

Bir de şunu unutmamak gerektir kî, Mi'râc gecesinde beş vakit namazın farz olmasından evvel de namaz kılınıyordu (Ahmed ibn Hanbel, Müsned'âc, Zeyd ve oğlu Üsâme'den). İsrâ'dan evvel Rasûlullah'ın da, sahâbîlerinin de namaz kıldıkları kat'îdir. Ancak beş vakit namaz farz olmadan evvel, farz namaz var mıydı, yok muydu; ihtilâf vardır...

6[6] Diğer rivayette inciden kubbeler" şeklinde zabtedilmiştir.

7[7] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/447-450.
8[8] Akşam namazı gündüzün vitridir. İlk farz olduğu zaman üç rek'at olarak farz olmuştur.

Diğer rivayetlerden bilindiğine göre, dört rek'atlı namâzlardaki ikişer rek'at ziyâde, hicretten bir sene sonra farz edilmiştir. Sabah namazının iki rek'at olarak bırakılması, kıyamın kıraatinin uzun olmasındandır diyenler vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/450.

Kavli Ve Bir Bez İçinde Sarınarak Namaz Kılan Kimse Babı [9][9]

Seleme ibnu'l-Ekvâ'dan, Peygamber (S)'in: "(Namaz kılan kimse) O bezi bir dikenle de olsabdüğmeler" buyurduğu zikrolunur. Bunun isnadında nazar vardır [10][10]. Pislik görmediği müddetçe içinde cinsî münâsebet yaptığı elbise ile namaz kılan kimse [11][11].

Peygamber (S), çıplak kimsenin Ka'be'yi tavaf tmemesini emretmiştir [12][12].

3-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Bize iki bayram gününde hayızh kadınları ve perde arkasında yaşayan kadınları çıkarmamız emredildi de, kadınlar müslümânların cemaatında ve dualarında hâzır bulunurlar, hayızlılar ise kadınların namaz yerinden ayrı

9[9] Buhârî, âyetteki ziynetin, avreti örtecek şeyle tefsîr edildiğini işaret etti. Bu kelâmda, namazda avret yerini örtmenin vâcib olduğuna delîl vardır.

10[10] Yânî avret yerinin görünmemesi için bezin iki tarafı arasını birleştirmek suretiyle düğmeler. Bunu Buhârî Târîh'mde, Ebû Dâvûd, İbn Huzeyme, İbn Hıb-bân, Seleme ibnu'l-Ekvâ'dan mevsûlen rivayet etmişlerdir. Seleme şöyle demiştir: Yâ Rasûlallah, ben av yapan bir kimseyim, binâenaleyh bir tek gömlek içinde namaz kılayım mı? diye sordum. RasûluIIah: "Evet, onu bir dikenle de olsa düğmele" buyurdu.

Bu lâfız İbn Hıbbân'mdır. Buhârî bunu başka bir isnâdla rivayet etti. Buhârî bunun senedindeki Mûsâ ibn İbrâhîm hakkında, İbnu'l-Kattân'ın tenkidine işaret etmek isteyerek "İsnadında nazar vardır" dedi ve bunu temrîz sigâsıyle zikretti (Kastallânî).

Diğer rivayette Seleme: Yâ Rasûlallah, ben avda bulunuyorum, üzerimde bir tek gömlekten başka birşey bulunmuyor? dedim. RasûluIIah: "Onu bir diken ile de olsa düğmele" buyurdu.

Bunu Hâkim el-Müstedrek'inde rivayet edip: Bu, Medenî ve sahîh bir hadîstir. Bu rivayetle buradaki Musa'nın, İbnu'l-Kattân'ın zannettiği Musa'dan başka olduğu zahir oldu. Bunların biri Teymî, diğeri ise Mahzûmî'dir.. dedi (Aynî).

11[11] Buhârî bununla, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivayet ettiği, İbn Huzeyme ile İbn Hıbbân'ın, Muâviye ibn Ebî Sufyân tarîkinden sahîhtir dedikleri şu hadîse işaret ediyor: "Muâviye, kız kardeşi Ümmü Habîbe'ye: RasûluIIah, içinde cinsî münâsebet ettiği elbise ile namaz kılar mıydı? diye sordu. Ümmü Habîbe de: Evet, onda pislik görmediği zaman, dedi.

12[12] Buhârî bununla, Ebû Bekr'in hacc emirliğinde, Alî'nin de gönderilişi hakkındaki Ebû Hureyre hadîsine işaret etmiştir. Bu hadîsi biraz sonra mevsûlen rivayet edecektir.

Gördün ki, Buhârî burada üç hadîsten parçalar almış, ve bunları bâb ismine katmıştır. Birincisi Selemetu'bnu'1-Ekvâ' hadîsidir, geçti. İkincisi Ümmü Ha-bîbe hadîsi; onun metnini 9. haşiyede verdik. Üçüncüsü de bu haşiyede işaret ettiğimiz Ebû Hureyre hadîsi ki, biraz sonra zikredilecektir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/451.

dururlardı. Bir kadın: Yâ Rasûlallah, birimizin cilbâbı (yânî örtünecek çarşafı) yoktur, dedi. Rasûlullah: "Kadın arkadaşı kendi cilbâblanndan birini ona giydirsin" buyurdu.

Ve Abdullah ibn Raca şöyle dedi: Bize İmrân (el-Kattân) tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti. Bize Ümmü Atıyye tahdîs edip: Ben Peygamber (S)'den bunu işittim, dedi.13[13]

3- Namaz Kılacak Kimsenin Namaza Girerken İzârını Boynunun Gerisine Bağlaması Babı

Ebû Hazım, Sehl (ibn Sa'd-91-)'den: Sahâbîler zârlarını çiğinleri üzerine bağlamış olarak Peygambe S) ile birlikte namaz kıldılar, dedi14[14].

4-....... Bana Vâkıd ibn Muhammed, Muhammed ibnu'lunkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Câbir, elbiseleri, elbise sehbâsı15[15] üzerine konulmuş olduğu hâlde, bir tek izârını boynunun gerisine bağlamış olarak namaz kıldı. Bir kimse ona: Bir tek izâr içinde mi namaz kılıyorsun? dedi. Câbir de: Bunu ancak senin gibi bir ahmak kimsenin beni görmesi için yaptım. Peygamber (S) zamanında bizim hangimizin iki sevbi vardı? dedi. 16[16]

13[13] Bu ta'lîki Taberânî el-Kebtr'de mevsûlen rivayet etmiştir. Bu ta'Iîkin fâidesi, Muhammed ibn Sîrîn'in, Ümmü Atıyye'nin kendisine bu hadîsi tahdîs edişini tasrîh etmesidir. Bununla, bâzılarının "Muhammed ibn Şîrîn, bunu kız kardeşi Hafsa'dan, o da Ümmü Atıyye'den işitmiştir" iddiaları bâtıl olmuştur (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/452.
14[14] Buhârî bunu "Sevb dar olduğu zaman oâbı"nda, mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/452.
15[15] el-Mişc kaç ahşabı birbirine çatıp yere dikerler ve üzerine esvâb sererler (Kaamûs Ter.).

eş-Şucub. Sehpây ta'bîr olunan nesneye denir ki, çoban ona kovasını ve çantasını asar; şehirlerde ve camilerde dahî kullandıkları sehpâya ıtlak olunur (Kaamûs Ter.).

16[16] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/453.

5-....... Bize Abdurrahmân ibnu Ebî'l-Mevâlî, Muhammed bnu'l-Munkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Ab-dillah'ı gördüm ki, o, bir tek sevb içinde namaz kılıyordu ve: Ben Peygamber(S)'i bir sevb içinde namaz kılarken gördüm, dedi. 17[17]

4- Bir Sevb İçinde Onunla Örtünerek Namaz Kılmak Babı

İbn Şihâb ez-Zuhrî: İltihâf hakkında rivayet ettiği adîsinde: el-Multehıf, el-Mutevaşşıh demektir, dedi.

O da sevbin iki ucunu iki omuzu üzerinde çaprasvârî ağlayandır ve Tavaşşuh, kumaşla örtünen kimsenin,

kumaşın iki ucunu iki omuzu üzerinde bağlamasıdır18[18].

Buhârî dedi ki: Ümmü Hâni* şöyle demiştir:Peygamber (S) bir kumaşla örtünüp, onun iki ucunu muzlan üzerinde çapraslama bağladı 19[19].

6-....... Bize Hişâm ibn Urve, babasından; o da Umer ibn Ebî eleme'den tahdîs etti ki (O, şöyle demiştir): Peygamber (S-bir defa) iki ucunu çapraslamasına bağladığı bir kumaş içinde namaz kıldı20[20].

17[17] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/453.

18[18] Bundan nıurâd, ya İbn Ebî Şeybe'nin el-Musannafmda. Salim ibn Umer'den mevsûlen rivayet ettiğidir, yâhud da Ahmed ibn Hanbel'in Ebû Hureyre'den mevsûlen rivayet ettiği hadîstir. Zahir olan, Zuhrî, rivayet ettiği hadîsin yanında Multehıf'ı Mutevaşşıh ile tefsir edince, buhârî müteâkıb sözlerle bu tefsîri tavzîh etmiştir.

19[19] Müellif bunu, bu bâb içinde mevsûlen rivayet etti, fakat "Ve halefe beyne tara-feyhi(= İki ucunu çapraslama bağladığı hâlde)" demedi. Bu ifâde,Ebû Hureyre'den gelen diğer bir vechden, Müslim'de sabit olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454.

20[20] Sevb, kumaş demektir. O zamanın tam takım elbisesi -biri izâr, diğeri rıdâ olmak üzere- iki sevb idi. İzâr, fûta gibi bele bağlanır, rıdâ, ihram gibi omuza atılır; ikisi bir hülle ederdi. Burada bir sevbden murâd, rıdâdır ki, sağ ucunu sol omuzundan geçirip ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkarıp, iki ucunu ya göğsü tarafından, ya arkadan bağlamak suretiyle örtünerek namaz kılmanın cevazı bununla sabit oluyor. Bu türlü giyinmeye "teveşşuh, iltihâf ve istimal" de denir. Kumaşın iki ucunu bağlamaktaki fâide, rükû' esnasında kumaşın düşmemesi ve namaz kılan kimsenin kendi avret yerine gözünün ilişmemesidir.

7-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam (Urve bnu'z-Zubeyr), Umer ibn Ebî Seleme'den tahdîs etti ki, Umer ibn bî Seleme, Peygamber (S)'i mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin evinde, bir kumaş içinde, kumaşın iki ucunu omuzları üzerine atmış olarak namaz kılarken görmüştür [21][21].

8-....... Umer ibnu Ebî Seleme haber verip şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ı, Ümmü Seleme'nin evinde bir kumaş içinde, onunla örtünmüş ve kumaşın iki ucunu omuzlan üzerine koymuş olduğu hâlde namaz kılarken gördüm. [22][22]

9-....... Bana Mâlik ibn Enes, Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde bulunan Ebu'n-Nadr'dan tahdîs etti. Ona da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin himayesinde bulunan Ebû Murre haber verdi ki, kendisi Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'den şöyle derken işitmiştir: Fetih senesi Rasûlullah'ın yanına gittim, O'nu yıkanır hâlde buldum. Kızı Fâtıma, O'nu setr edip perdeliyordu. Selâm verdim. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben: Ebû'Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'im dedim. Bunun üzerine: "Hoş geldin Ümmü Hâni'" dedi. Yıkanmasından ayrılınca, bir kumaş içinde, kumaşı sırtında çapraslamasına bağlamış olduğu hâlde namaza durup sekiz rek'at namaz kıldı. Namazdan çıktığı zaman: Yâ Rasûlallah, anamın oğlu benim emân verdiğim fulânı, İbnu Hubeyre'yi öldüreceğini söylüyor, dedim [23][23]. Rasûlullah (S): "Yâ Ümme Hâni', senin ahd ve emân verdiğine biz

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454.

[21][21] Buhârî bu hadîsi bundan evvelki hadîsten bir derece daha inik olduğu hâlde, içinde Hişâm'm, babasından, kendisine Umer'in haber verdiğinin tasrîhi olduğu için getirmiştir. Geçen hadîste ise an'ane ile vâki' olmuştur. Bir de burada, zikredilen tasrîhi te'yîd eder mekân ta'yîni ziyâdesi ile kumaşın iki ucunun Pey-gamber'in omuz başında olması ziyâdesi vardır (Aynî ve Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454-455.

[22][22] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/455.

[23][23] Râvî, İbn Hubeyre'nin ismini mübhem kıldığı için şahsını ta'yînde haylî ihtilâf edilmiştir. Hubeyre ibn Vehb Mahzûmî,Ümmü Hâni'nin kocası olup Mekke'nin fethi üzerine Necrân'a kaçmış ve şirk üzere vefat etmiştir. Himaye edilip afvedilen kimse de, Fetih gününde Peygamber tarafından i'lân edilen sulh ve emânı kabul etmeyerek, Hâlid İbn Velîd kumandasındaki müfrezeye karşı çarpışmaya kalkışan küçük topluluğa dâhil olanlardan idi.Ümmü Hâni'nin, Hu-beyre'den Umer, Hâni', Yûsuf, Ca'de isimlerinde dört oğlu vardı. Hubeyre'nin diğer bir kadından Ümmü Hâni'nin yanında bir oğlu daha olması ihtimâlinden bahsedenler de vardır ki, şefaat istenen ya oğlu Ca'de, yâhud ismi hatırda kalmayan bu üvey oğludur. Ümmü Hâni'den

de ahd ve emân verdik" buyurdu.

Ümmü Hâni': Bu kıldığı namaz Duhâ namazı idi, dedi. 24[24]

10........ Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibn Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a bir tek kumaş içinde namazdan sordu. Rasûlullah (S) da: "Her Dirinizin ikişer kumaşı var mı ki?" buyurdu 25[25].

5- Bâb: Kişi Bir Tek Kumaş İçinde Namaz Kılacağı Zamâı (Onun Bîr Kısmını) Omuzları Üzerine Koysun

11-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hiçbiriniz üzerinde bir tek kumaş varken onun bir mikdârım boynunun kökü ile omuz başları arasına dolamaksızın namaz kılmasın " buyurdu 26[26].

12-....... Bize Şeybân, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den tahdîs etti. Yahya: Ben İkrime'den işittim yâhud ben ona sormuş idim, dedi. İkrime şöyle dedi: Ebû Hureyre'den işittim, o şöyle diyordu: Ben Rasûlullah (S)'ın: "Her kim bir tek kumaş içinde namaz

---

gelen diğer rivayetlerde şefaat istenenin bir değil, iki olduğu da zikr ediliyor. Muhtelif rivayetlerde isimleri sayılanlar, yediye varıyor. Bunların hepsi de Mahzûmî ve kocası Hubeyre'nin akrabası idî ki, Hâlid'le olan Cerha muharebesinden sonra içlerinden biri veya ikisi Ümmü Hâni'ye iltica etmiş iken, kardeşi Alî Öldürmeğe kalkışmış. Ümmü Hâni' Mekke'nin üst başında Abtah 'da kurulan büyük çadır içinde Rasûlullah'tan şefaat istemiş ve metindeki cevâb ile şefaat edilmiştir.

Bundan mü'min bir kadının kâfire verdiği emânın müslümânlarca makbul olduğu meydana çıkıyor.

24[24] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/455-456.
25[25] Bir tek sevb, yânî kumaş veya bez içinde namazın cevazına sahabe ve tabiîler cumhuru kaaildir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/456.
26[26] Yânî, bu takdîrde musallî nasıl yapar? Kumaş dar olduğu zaman, kumaşı bele bağlayıp izâr edinmesi ve yukarıdan Örtünmemesi lâzım gelir. Çünkü o dar kumaşı yukarıdan Örtünmek, avret yerinin açılmasına sebebdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/457.

kılacak olursa, onun iki ucunu çapraslamasına iki omuzundan geçirsin" buyururken (kulağımla) işittiğime şehâdet ederim. 27[27]

6- Bâb: Sevb (Yânî Kumaş) Dar Olduğu Zaman 28[28]

13-....... Bize Fulayh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Biz Câbir ibn Abdillah'a bir tek sevb içinde namaz kılmaktan sorduk, o şöyle dedi: Peygamber'in seferlerinin birine29[29] onun maiyyetinde olarak çıktım. Bir gece bir işimden dolayı yanına gittim. O'nu namaz kılarken buldum. Benim de üzerimde bir tek sevb vardı. Onu ihrama bürünür gibi bürünüp yanı başında namaza durdum. Namazdan çıktığında: "Yâ Câbir, gece gelişinin sebebi nedir?" diye sordu. İşimi O'na haber verdim. Sözümü bitirdikten sonra "Ya şu gördüğüm istimal (yânî kumaşı bürünme) ne oluyor?" diye sordu. Bir sevb vardır, dedim. Bunun üzerine: "Libâsın geniş olursa ona bürün;(bunun gibi) dar olursa izâr olarak beline bağla" buyurdu 30[30].

14-....... Sehl (R) şöyle demiştir: (Bâzı kerreler) bir takım erkekler, bellerindeki futaları (dar oldukları için) çocuklar gibi boyunlarına bağlamış olarak Peygamber'le birlikte namaz kılarlardı da. (cemâate gelen) kadınlara: Erkekler doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denirdi. 31[31]

27[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/457.
28[28] Atık, omuz başı ile boyun kökü arasına denir; çiğin ta'bîr olunur.

29[29] Peygamber'in bu seferi, Medîne taraflarında olan Buvât gazvesidir. Bu-vât Medine'den üç berîd yâhud daha fazla uzaklıktadır. Bu, Peygamber'in ilk seferlerinden biridir (İbn Hacer, Aynî).

30[30] Bu hadîsteki Peygamber'in istifsar ve ta'Iîmi, yukarıda geçen hadîsteki "işti-mâP'i tefsîr edicidir. Peygamber'in bu emrinden anlaşılıyor ki, evvelki hadîslerde ta'rîf buyurulan "istimal" (iltihâf, tevaşşuh), hep geniş olan tek

sevbe göre olup, dar gelen sevbler, münferiden "iştimâl"e elverişli değil imiş. İçine bürü-nülen dar sevbler bedeni ayakta iken örtse bile, bükülme hâlinde avretin açılmasına mâni' değildir. Tek ve dar olan sevbin namaza göre mahzurunu izâle için, onu fûta gibi bele bağlamak gereği öğretiliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/458.
31[31] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/458.

7- Şam'a Mensûb (Yânî Gayrimüslimler Tarafından İ'mâl Edilmiş) Olan Cübbe İçinde Namaz Kılmak Babı

Ve Hasen el-Basrî: Mecûsîler'in dokuduğu kumaşlar çinde namaz kılmakta be's görmemiştir 32[32].

Ma'mer (ibn Râşid): Ben ez-Zuhrî*yi gördüm; o, boyasına sidik karıştırılarak boyanmış olan Yemen

kumaşları giyerdi, demiştir33[33].Alî ibn Ebî Tâlib de: -Yine kâfirlerin i'mâl ettiğiyıkanmadık yeni kumaşlar içinde namaz kılmıştır 34[34].

15-....... Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle demiştir: Ben Peygambe S) ile birlikte bir seferde idim 35[35]. Bana: "Yâ Mugîre, su kabını al" buyurdu. Ben matarayı aldım. Rasûlullah (S) gözümdem gizleninceye kadar uzağa gitti ve hacetini kaza etti. Üzerindebir Şâm cübbesi vardı. Elini cübbenin yeninden çıkarmaya davrandı, fakat dar oldu. Bunun üzerine elini cübbenin aşağısından çıkardı. Ben kendisine su öktüm. O, namaz için aldığı abdesti aldı. Mestleri üzerine meshetti, sonra namaz kıldı 36[36].

32[32] Bu ta'lîki Ebû Nuaym ibn Hammâd, meşhur nüshasında mevsûlen rivayet etmiştir.

33[33] Bunu Abdurrazzâk el-Musannafmda mevsûlen rivayet etmiştir. Ancak Zuhrî'-nin Yemen kumaşlarını yıkadıktan sonra giydiğine, yâhud da bu kumaşların -kendi mezh'ebine göre temiz olan- eti halâl hayvanların sidiği ile boyandığına hamlediliyor.

34[34] Alî'den gelen bu haberi, İbn Sa'd, Ata ibn Ebî Muhammed'den mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/459.

35[35] Bu sefer, hicretin dokuzuncu senesindeki Tebük seferi idi.

36[36] Peygamber'in bu cübbesi, o târihlerde henüz küfür diyarı olan Şam'dan Hicaz'a giden dar yenli cübbelerden idi. Bu rivayet küffâr dokuması olan esvâb içinde namazın sıhhatine delildir. Küfür diyarında dokunan kumaşlar, pislikleri tebey-yiin etmedikçe yıkanmaksızın giyilip, içinde namaz kılmayı İmâm Şafiî ile Küfe fakîhleri tecvîz etmişlerdir. İmâm Mâlik, müşriklerin dokuduğu esvâb içinde namaz kılmayı da, giymeyi de mekruh görür. İshâk ibn Râhûye ise bütün esvâbla-rı temiz addeder (Tecrîd Ter, II, 240).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/459-460.

8- Namazda Ve Namaz Hâricinde Soyunup Çıplak Olmanın Keraheti Babı

16-....... Bize Amr ibn Dînar tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir bn Abdillah'tan işittim, o şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) Ku-reyş ile birlikte Ka'be için taş naklediyordu37[37]. Futası da üzerinde idi. Amucası Abbâs O'na: Ey kardeşimin oğlu, futanı çözsen de onu omuzlarının üzerine koyup, taşların altına getirsen? dedi. Câbir yâhud ona haber veren dedi ki: Peygamber futasını çözüp omuzlarının üzerine koyunca, hemen bayılıp yere düştü. İşte ondan sonra çıplak görülmemiştir 38[38].

9- Gömlek, Şalvarlar (Donlar), Dizleri Kapamayan Kısa Don Ve Kaftan İçinde Namaz Kılmak Babı

17-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir kimse Peygamber'e oğru kalktı da O'na bir tek sevb içinde namaz kılmaktan sordu. Peygamber: "Sizin her birerleriniz iki sevb bulabilir mi ki?" buyurdu. Sonra bir kimse bu mes'eleyi Umer'den sordu. Umer de: Allah size genişlik verdiğinde siz de elbisenizi geniş tutunuz. Bir kimsenin birden ziyâde elbisesi olursa onu üzerine alsın. Bir kimse izâr ile ridâ içinde de, izâr ile gömlek içinde de, izâr ile kaftan içinde de, şalvar (veya don) ile ridâ içinde de, şalvar ile gömlek içinde de, şalvar ile kaftan içinde de, dizleri kapamayan kısa don ile kaftan içinde de, dizleri kapamayan kısa don ile gömlek içinde de namaz kılabilir, dedi. RâvîEbû Hureyre dedi ki: Zannediyorum ki Umer: Dizleri kapamayan kısa don ile ridâ içinde de, dedi39[39].

37[37] Yıkılacak hâle gelen Ka'be'yi. bi'sete yakın Câhiliyet günlerinde Kureyş yeniden bina etmişti. Bunun târihi hakkında yedi kadar muhtelif rivayet vardır.

38[38] İnsanların yanında şer'î zaruret olmadıkça avret yerini örtmenin farziyyetinde kimsenin şübhesi yoksa da, halvette bile soyunup çıplak olmayı hoş görmeyenler vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/460.
39[39] İzâr, fûta; ridâ, ihram gibi giyilen libâs; kamış, bizim gömlek dediğimiz; kaba, kaftan; serâvîl, bizim don dediğimiz şeylerdir, şalvara da denilir. Tubbân, dizleri kapamayan kısa bir don imiş. işte Umer, bu hadîste, avret yerini örtmek şartıyle bir tek libâs içinde namaz kılmayı tecvîz ettiği gibi, bolluk zamanında dokuz türlü giyinişi daha ta'rîf etmiş oluyor. İş, libâsın nev'i ve mikdârında değil, avret yerini örtmektedir

18-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'a orup: ihrama giren kimse ne giyer? dedi. Rasûlullah (S): "Gömlek giymez, şalvarlar ve bornus giymez, çeri veya zağferân ile boyanmış kumaş giymez. Na'leyn bulamadığı takdirde mest giysin ve onları da topuklardan aşağıya varıncaya kadar kessin" buyurdu.

Yine Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den bunun benzeri olan hadîsi rivayet etti. 40[40]

10- Avretten Örteceği Şey Babı 41[41]

19-...... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ştimâlu's-sammâ'dan42[42], insanın, büründüğü kumaşın bir parçası avret yeri üzerinde bulunmaksızın tek kumaş ile ihtibâ43[43] etmesinden nehyetti44[44]

{Tecrîd Ter,, II, 237).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/461.
40[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/461-462.
41[41] Diğer zabta göre ma'nâ: "Avretten örtülmesi gereken şey babı" olur. Her iki zabtta "mo"masdariyye veya mevsüle'dir, "min"de beyâniyye'dir. Avret, sev'e ve utanılacak her şeydir. Buhârî'nin tasarrufundan, onun namaz hâricinde yalnız sev'eteyn'in örtülmesini vâcib gördüğü zahir oluyor.

42[42] İştimâlu's-sammö': Sevb ile A'râb'ın büründükleri gibi bürünmektir ki, ihramı sağ canibinden sol kolunun ve sol omuzunıın üzerinden götürüp, bâdehû arkadan sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden atmakla tamamen bürünmekten ibarettir ki, elleri ve ayaklan ve cümle a'zâsı mesdûd olur. Ve alâ kavlin İzâr ve ihram makûlesinden yalnızca bir kat sevbi bürünmekten ibarettir. Şöyle ki, eğninde ondan gayrı sevb olmayıp ve onun bir canibini kaldırıp diğer omuzu üzerine atıp, lâkin bedenini tamamen setr edemediğinden bâzı avret yeri zahir ola... Şârih der ki, ikinci ta'rîf, fakîhler kavlidir. İki ta'rîfte de mahzûrolduğu için, Peygamber'den nehy sâdır olmuştur. Zahiren birinci kavi, namaz hâline mübtenîdir (Kaamûs Ter.}.

Bu tercemede ihtimâl ki, müstensih yanılması vardır: "Ba'dehû arkadan sol" değil "Sağ kolunun ve sağ omuzunun üzerinden" demek lâzım gelir. Fakîhler kavli olan tefsire göre "iştimâlu's-sammâ'"ya "İdtıbâ" da denir. Lûgat-çılerin verdiği ilk ma'nâca "iştimâl"in ta'rîfine nazaran, vücûdun her tarafı sımsıkı sarılmış olacağından, sevbi bu tarzda giymiş olan kimse, avret yeri görünmemek için ellerini behemehal libâsın aşağısından dışarıya çıkarabilir. Ve namaz esnasında ellerini istediği gibi hareket ettiremez. Nehiydeki hikmet budur. Fakîhlerin ta'rîfine muvafık olan ve "idtıbâ" denilen istimal sureti ise, eğer avret yerinden birşey açık kalacak vech ile olursa, haramdır; yoksa mekruhtur.

43[43] el-îhtibâ: Bir adam sevbine sarınıp bürünmek, alâ kavlin dülbend ve kemer ma-kûlesiyle sırtım ve

20-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), iki türl alış verişten (yânî) "limâs" ile "nibâz" 45[45]alışverişlerinden, "iştimâlu's -sammâ"dan, bir de insanın tek sevb içinde (avret yerini örtmeyecek şekilde) "ihtibâ" etmesinden nehyetti. 46[46]

21-....... Bize İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu (Muhammed ibn Abdillah), amucası(Muhammed ibn Şihâb)'ndan tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Bana Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Ebû Bekr şu (ma'lûm olan) haccda47[47], nahr gününde birçok münâdîlerle birlikte Minâ'da "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc, hiçbir çıplak Beyt'i tavaf etmesin" diye i'Iâna beni de gönderdi. Râvî Humeyd ibnu Abdirrahmân dedi ki: Sonra Rasû-lullah (S) -Ebû Bekr'in ardından- Alî'yi gönderip: Berâe Sûresi'ni i'-lân etmesini emretti. Ebû Hureyre dedi ki: Alî de bizimle

---

baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsmadır ki, dervişler ıstılahında "kemende girmek" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter,).

Daha kolay tefsîri, insan üyeleri üzerine oturup ve bacaklarını dikip, o hey'et üzere sarınmaktır. Bu tertîbde dikkatsizce sarınan kimsenin görünmesi haram olan beden a'zâsmdan bâzılarını Örtmemesi ihtimâli gâlib olduğundan, böyle oturanın dikkatli olması lâzım gelir. Hamamlarda, belinde peştemâl yıkanan dikkatsiz kimselerde ekseriyyâ vâki1 olur. Her hâlde "iştimâlu's-sammâ"' ile "ihtibâ"daki nehyin sebebi, haram olan avretin açılması korkusudur. Avret yerinin açılmasına mahall vermeyecek derecede olursa haram olmazlar (Tecrîd Ter., II, 243).

44[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/462-463.
45[45] "Bey'u limâs"yâhud "Bey'u mıtlâtnese"i\e "Bey'u ntbâz" y&hud "Bey'u mu-nâbeze". Câhiliyet günlerindeki alışveriş nevi'lerinden ikisinin adıdır. İslâm kaa-nûnu ile nehyedilmiş oldukları için tabîatıyle her ikisi de amelden düşmüş ve bu yüzden geçmişteki icra keyfiyetleri hakkında çeşit çeşit tefsirlere yol açılmıştır. İnşaallah alış verişler kitabında bunlara âid tefsirlere işaret edilecektir.

46[46] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/463.
47[47] Bu, Ebû Bekr'İn emirliği İle dokuzuncu hicret yılında edâ edilen haccdır ki, Mekke fethinden bir sene sonra ve Rasûlullah'm bizzat idare ettiği Veda Haccı'ndan bir sene evvel İdi. Sekizinci senede fetihten sonra Mekke'ye emîr ta'yîn edilen Attâb ibn Esîd'in emîrliğİ ile hacc edilmişti. Bütün Arabistan halkı henüz İslâm'a girmemiş bulundukları için, sekizinci ve dokuzuncu senelerde hep birlikte hacc edilmiş ve islâm'ın hacc mensekleri yanında müşriklerin çirkin bid'atlan da icra olunmuştu. Ebû Bekr o sene Peygamber'e niyâbeten îslâm usûlü üzere hacc menseklerini öğretmeğe me'mûr edilmiş olup, maiyyetinde Medîneliler'-den üç yüz kadar sahâbî var idi. O sırada Berâe Sûresi nazil oldu. Bunu müşriklere i'lân etmek üzere arkadan Alî gönderildi... İşte bu te'kîdli Plânlarla müşriklik ve bid'atleri, o yıldan sonra tamâmiyle ortadan kaldırılmış oldu (Tecrîd Ter., II, 246).

beraber nahr gününde Minâ'daki halk arasında: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc etmesin, hiçbir çıplak kimse Beyt'i tavaf etmesin" diye (bağıra bağıra) i'lân etti. 48[48]

11- Ridâsız Olarak Namaz Kılmak Babı

22-....... Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'in yanına girdim. O bir sevb içinde ona bürünmüş olarak namaz kılıyordu. Ridâsı da konulmuştu. Namazdan çıkınca Ona: Yâ Ebâ Abdirrahmân, ridân konulmuş olduğu hâlde sen namaz (mı) kılıyorsun? dedik. Kendisi: Evet, sizin gibi câhillerin beni (bu şekilde) namaz kılarken görmelerini arzu ettim. Ben Peygamber-(S)'i işte böyle namaz kılarken gördüm, dedi49[49].

12- Uyluk Hakkında Zikrolunan Şey Babı

İbn Abbâs'tan 50[50], Cerhed ibn Rizâh'tan 51[51] ve Muhammed ibn Cahş'tan52[52]; bunların her üçü dePeygamber'den olmak üzere"Uyluk avrettir" hadîsi rivayet ediliyor.

Enes: Peygamber (S) uyluğunu açtı, dedi 53[53].Alimlerin ihtilâflarından çıkılmak için, Enes hadîsi ened yönünden daha sahihtir, Cerhed hadîsi ise tesettür işinde) daha

---

48[48] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/464.
49[49] Yânî bu, caizdir. Bu hadîsin çok az fark ile benzeri, üçüncü bâbda geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/464-465.
50[50] Bunu îbn Abbâs'tan Ahmed ile Tirmizî, içinde Ebû Yahya el-Kattât bulunan -ki o zaîftir- bir senedle mevsûlen rivayet etmişlerdir.

51[51] Cerhed'den imâm Mâlik, Tirmizî ve İbn Hıbbân mevsûlen rivayet etmişler, Tirmizî hasen, İbn Hıbbân sahîh demiştir.

52[52] Bu zât, mü'minlerin annesi Zeyneb'in erkek kardeşinin oğludur. Hem kendisi hem babası sahâbî idiler. Onun bu hadîsini Buhârî Târîh'te, Ahmed.ve Hâkim de kitâblannda rivayet ettiler.

53[53] Bunu Enes'ten, Buhârî yakında mevsûlen rivayet etti.

ihtiyatlıdır 54[54].

Ebû.Mûsâ el-Eş'ârî: Usmân, huzuruna girdiği zaman eygamber (S) iki dizini örttü, dedi55[55]. Zeyd ibn Sabit: Allah (en Nisa: 95. kelâmım) Rasûlüne, O'nunuyluğu benim uyluğum üzerinde iken indirdi. Bu sırada uyluğu bana o kadar ağır geldi ki, ben :J uyluğum ezilecek diye korktum, demiştir56[56].

23-....... Bize Abdulazîz ibnu Suheyb, Enes'ten tahdîs etti (o,şöyle demiştir): Rasûlullah (S), Hayber gazasına çıkmıştı. Hayber'ln yanıbaşında sabah namazını daha karanlık iken kıldık. Sonra Allah'ın Peygamberi (hayvanına) bindi. Ebû Talha da bindi, ben de Ebû Taî-ha'nın terkisinde idim. Allah'ın Peygamberi, Hayber'in sokağı içine sürdü. Benim dizim Allah'ın Peygamberi'nin uyluğuna dokunur hâldeydi. Sonra izârını (yânı futasını) uyluğundan sıyırdı. Hattâ Allah'ın Peygamberi'nin uyluğunun aklığı hâlâ gözümün önündedir. Şehre girerken de: "Allahu Ekber, Hayber harâb oldu -yâhud harâb olsun.-Biz bir kavmin yurduna girdik mi, inzâr edilmiş olanların hâli yaman olur!" buyurdu 57[57]. Bunu da üç kerre söyledi. Enes dedi ki: Hayberliler (sabah vakti) işlerinin başına çıkınca: İşte Muhammed; râvî Abdulazîz ibn Suheyb'in bâzılarından rivayetine nazaran da: İşte Muhammed! İşte ordu! dediler. Enes dedi ki: Biz Hayber'i zorla, yânı harben ele geçerdik. Harb esirleri toplandı. Akabinde Dıhye gelip: Ey Allah'ın Peygamber'i, bana esirlerden bir câriye ver, dedi. Peygamber ona: "Git de bir câriye al" buyurdu. Dıhye, Safiyye bintu Huyey'i aldı. Bir kimse Peygamber'e geldi ve "Ey Allah'ın Peygamberi, Dıhye'ye Benû

54[54] Uyluğun avret olmadığına zâhib olanlar arasında Abdurrahmân İbn Ebî Zi'b, Ismâîl ibn Uleyye, Muhammed ibn Cerîr et-Taberî, Dâvûd Zahirî gibi imamlar vardır. îbn Hazm eİ-Muhallâ'smda: "Ale'l-ıtlâk namazda ve namaz hâricinde insanların hâzır olduğu yerde örtmesi farz olan avret, erkeğe göre yalnız kubul ile dubûr (yânî ön ile arka) olup, erkeğin uyluğu avret değildir. Kadının ise yalnız yüzü ile ellerinden başka bütün bedenidir. Bunda hürr ile köle, hürre ile eme arasında fark yoktur" dedikten sonra, buradaki hadîs ile ihticâc etmiştir.

Bunlara muhalif olan âlimler cumhuru ise uyluğun avret olduğuna kaail-dir.Bu gün fetva cumhurun kavli üzerinedir. Bilhassa yukanki üç ta'lîkdeki"uyluk avrettir" hadîsi de bu içtihadı takviye etmektedir. İhtiyata en uygun olan da -Buhârî'nin dediği gibi- odur.

55[55] Buhârî'de "Usmân'ın menkıbeleri bâbı"ndaki hadîsin parçasıdır.

56[56] Buhârî, bunu en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde mevsûlen rivayet etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/465-466.
57[57] Peygamber'in bu sözü es-Saffât Sûresi: 177. âyetinden iktibas edilmiştir..

Kurayza ile Benû Nadr'ın seyyidesi olan Safiyye bintu Huyey'i verdin. (Hâlbuki) o kadın, senden başkasına münâsib olamaz, dedi. Bunun üzerine: "Onu da, onu da çağırınız" buyurdu. Akabinde Dıhye, Safiyye'yi getirdi. Peygamber Safiyye'ye baktı da, Dihye'ye: "Esirlerden, bundan başka bir câriye al" buyurdu. Enes dedi ki: Peygamber Safiyye'yi azâd etti ve onunla evlendi. Sabit el-Bunânî, Enes'e hitaben: Yâ EbâHamza, Peygamber Safiyye'ye mehr olmak üzere ne verdi? dedi. Enes: Safiyye'nin nefsini; onu azâd etti ve onunla evlendi, dedi. Nihayet yol üzerinde iken, Ümmü Süleym, Safiyye'yi Peygamber için cihâzladı ve gece olunca onu Peygamber'e teslim edip gerdeğe koydu. Artık Peygamber güveyi olmuştu. Sabah olunca: "Kimde birşey varsa onu getirsin" buyurdu da bir yaygı yaydı. Artık kimi insan hurma, kimi yağ getirmeğe başladı. Râvî Abdulazîz: Enes, sevîkı da saydı zannediyorum, dedi. Enes dedi ki: Oradaki cemâat "hays" yemeği yaptılar. İşte Rasûlullah'ın düğün aşı bu olmuş oldu [58][58].

---

[58][58] Buhârî'nin sîretle ilgili olan bu hadîsi namaz bahsinde de alması, uyluğun avret olup olmadığı hakkındaki ihtilâfa işaret içindir.

"Uyluk avret midir, yoksa avret değil midir? Bu hususta mezhebler muhteliftir. Şafiî ve Ebû Hanîfe'ye göre, uyluk avrettir. Ancak aralarında, diz ve göbek hakkında ihtilâf vardır. İmâm Mâlİk'e göre uyluk avret değildir. Bu husustaki hadîsler birbirine müteârızdır. Rivayetçe kuvvet, İmâm Mâlik'in görüşü lehinedir.

Ben derim ki: Bu hadîsler arasını cem' şöyle olur: Uyluk, insanın kendi husûsî şahıslarına ve sırr yakınlarına nisbetle avret değildir. Bunlarla yanına çok girenleri, girip çıkmaları şiddetli olan kimseleri kasdediyorum. Umûma ve seyrek ziyaret eden kimselere nisbetle, uyluk avrettir. Usmân'ın Peygamber huzuruna girmesi, Peygamber'in Ebû Bekr ve Umer'in yanında uyluğunu açmasına rağmen, Usmân'ın girişinde uyluğunu örtmesi hadîsi, sana bu tatbikata delâlet eder.

İmâm Mâlik'İn işçiler, deveciler ve benzerleri için namazda uyluğun ötesini, yânî sâdece ön ve arkayı örtmekle yetinmeyi tecviz etmesi mezhebine gelince, bizim nazarımızda bunun sıhhatine hiçbir.şübhe yoktur. Çünkü Peygamber'in. bu kimselere ve benzerlerine namaz esnasında uyluğu dize kadar örtmekle mükellef kılmadığı hususu, pek çok yollarla rivayet edilmiş, nihayet zarurî ilim hâsıl olmuştur. İşte burada bir kaaide vardır: O da, Peygamber uyluk içinnamâzdan iki vech beyân etmiştir: Bîri muhsînlerin namazı, diğeri umûm mü'minlerin namazıdır. Nice şeyler vardır ki, Peygamber bunları ikinciler hakkında tecvîz etmiş, birinciler hakkında bunları nehy etmiştir. İşte sen bu kaaideyi bellersen, namaz hakkındaki mütenâkız yerlerin çoğu sana kolay olacaktır" (Şâh Veliy-yullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/467.

13- Bâb: Kadın Kaç (Parça) Elbise İle Namaz Kılar?

Ikrime: Kadın kendi bedenini bir sevb ile örtmüş olsa,, bu ona kâfî gelir, demiştir 59[59].

24-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, Âişe R) şöyle demiştir: Yemîn olsun Rasûlullah (S) fecr namazını kıldırdı da mü'minelerden bir takım kadınlar (mırt denilen)60[60] örtüleriyle kendilerini örterek, Rasûlullah'Ia beraber namazda hâzır bulunurlardı. Sonra evlerine dönerlerdi ki, onları kimse tanıyamazdı61[61].

59[59] Ikrime'den gelen bu sözü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/468.

60[60] Mırt Mîm'in kesriyle bir günâ futaya denir ki, abâgibi yünden ve hazz ta'bîr olunan tiftikten dahî dokunur. Hâtûnlar bürünürler. Cem'i "mürût"'Jlir (Kaamûs Ter,).

Mırt denilen bu Örtünün şerhlerde çeşitli ta'rîfleri yapılmıştır. Bu ta'rîflerin ' -& toplamından bunun câr gibi başa örtülüp bütün vücûdu kaplayan, yünden, tiftikten, ketenden, kıldan ma'mûl ve kadınlara mahsûs bir örtünün adı olduğu anlaşılıyor.

61[61] Buhârî bu hadîsi kadın namazının kaç parça elbise ile sahîh olabileceğine şâhid larak sevketmiştir.

îbn Abbâs: Sık dokunmuş olmak şartıyle bir kamîs içinde namaz kılmasın-a\ da be's yoktur, demiştir. Mü'minlerin annesi Meymûne'nin de yenlerini başına etirmek üzere bir tek ferace içinde namaz kıldığı rivayet edilmiştir (Aynî).

İbnu'I-Munzir', cumhurdan: Kadına vâcib olan bir gömlek ile bir baş örtüsü içinde namaz kılmasıdır, diye hikâye ettikten sonra, şöyle demiştir: Bundan da murâd, bedenini ve başını örtmektir. Sevb geniş olursa, bunun fazlasıyla başını da örterse, bu da caiz olur. Atâ'dan, onun: Kadın bir gömlek, bir izâr (yânî fûta), bir de baş örtüsü İle namaz kılar dediğini; İbn Sîrîn'in de, bu üçe ilâveten bir de ' 'milhâfe'' yânî câr ve çarşaf ile örtünür dediğini rivayet etmiştik ki, bunların müstehâbhğa mahmul olduğunu zannederim" (İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, II, 28).

Bu hadîsten, kadınların cemâatle namaz kılmak için mescide çıkmalarının cevazı da istidlal olunur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/468-469.

14- Bâb: Bir Şahıs Damgaları Bulunan Bir Kumaş İçinde

(Yânî Onu Giyinerek) Namaz Kıldığı Ve Onun Damgalarına

Baktığı Zaman? 62[62]

25-....... Bize İbnu Şihâb, Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti o şöyle demiştir): Peygamber (S), üstünde damgaları bulunan bir ha-mîsa 63[63] içinde, namazda ve (namaz içinde) hamîsanın damgalarına ir defa baktı. Namazdan çıkınca: "Benim şu hamîsamı Ebû Cehm 'e (geri) götürün de bana Ebû Cehm'in enbicâniyy esini64[64] getirin. Çünkü hamîsa demin beni namazımdan alıkoydu" buyurdu 65[65].

Hişâm ibn Urve, babasından; o da Âişe'den söyledi ki, Peygamber (S): "Ben namazda iken onun damgasına bakıyordum, onun beni fitneye düşürmesinden korkarım" buyurmuştur. 66[66]

62[62] Yânî namaz bozulmaz, lâkin böyle meşgul edici kumaşı terketmek evlâdır.

63[63] Hamîsa: Yünden yâhud tiftikten, dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi' siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdi (Aynî).

Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup, Peygamber'e Ebû Cehm tarafından

hediye edilmişti.

64[64] Enbicâniyye: Bu kelime hakkında birkaç tefsir varsa da, en yakın görüneni En-bicân'a nisbet olmasıdır. Bunakşı olmayan yumuşak, fakat kaim yün abaya denir ki, hamîsa kadar fâhır kumaşlardan sayümazmiş.

65[65] Peygamber'in bu sözünde, olur olmaz şeylerle hatırı meşgul olan zaîf kimselerin göz ve gönüllerini oyalayacak nakışlardan âzâde ve sâde kumaşlar içinde namaz kılmalarım tavsiye ve namaz esnasında şuurlarım toplamağa çalışmalarını ta'lîm ma'nâsı vardır. Yoksa O'nun kalbini hiçbir şâgil Rabb'ine teveccühden alıkoyamaz.

Namaz hâricinde bu elbiseleri giymekte be's yoktur. Alimler de bu hadîsten mescid mihrâb ve duvarlarının musallîyi işgal edecek nakış ve hatlar ile süslenmesinin mekruh olduğunu istinbât etmişlerdir.

66[66] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/469-470.

15- Bâb: Bir Kimse Saüb (Yânı Haç) Şekilleri Nakşedilmiş Elbise İle Yâhud Başka Suretler Bulunan Bir Elbise İle Namaz Kılsa Namazı Bozulur'mu? 67[67]

Ve bu nevi'den olmak üzere nehy olunan şeyler68[68]

26-....... Bize Abdulazîz ibn Suheyb, Enes'ten tahdîs etti (O şöyledemiştir): Âişe'nin bir kiramı vardı69[69]. Âişe onunla odasının bir tarafını örtmüştü. Peygamber (S) ona: "Şu kırâmım karşımızdan gider. Zîrâ onun tasvirleri, namazımda bana görünüp duruyor" buyurdu. 70[70]

16- Arkasında Yırtmaçlı İpekten Bir Ferrûc İçinde Namaz Kılıp Sonra Onu Çıkaran Kimse Babı

27-....... Ukbe ibn Âmir (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir'ipekferrûc (yânî ferace)71[71] hediye edilmişti. Onu giyip içinde namaz kıldı. Namazdan çıktıktan sonra, onu istemeyen, kerîh gören bir kimse gibi, bedeninden şiddetle çıkardı ve: "Bu, muttakîlere yaraşmaz" buyurdu. 72[72]

67[67] Buhârî, burada da hakkında ihtilâf bulunan mes'elelerde kat'î ifâde kullanmamak usûlüne göre yürüyor. Yânı namazı bozulmaz, lâkin bu mekruhtur.

68[68] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/470.

69[69] el-Kırâm: Kitâb vezninde... al perdeye ve duvağa denir. Bir kavle göre yünden alaca ve nakş işlenmiş ince nehâlıya denir ki, kapılara perde ederler yâhud be-gâyet ince zâra,çârşâba denir (Kaamûs Ter.).

70[70] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/470-471.

71[71] el-Ferrûc: Tennûr vezninde küçük çocuk gömleğine denir ve ensesinden yırtmacı olan kaftana denir ki, üste giyilir. Bu, hâlâ ferace dediğimiz şeydir ki, fârisî-de fered derler. Evvellerde yırtmacı ensesinden olur idi. Sonra şimdiki alışılan hey'ete girmiştir (Kaamûs Ter.).

Bu feraceyi Peygamber'e hediye eden Dûmetu'l-Cendel meliki Ukeydir ibn Abdilmelik'tir.

72[72] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/471.

17- Kırmızı Bir Elbise İle Namaz Kılmak Babı

28-....... Bize Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı ırmızı sahtiyandan yapılmış bir kubbe içinde gördüm73[73]. Ve Bilâl'ı de gördüm ki, o, Rasûlullah'm abdest alacağı suyunu aldı. İnsanları da gördüm ki, (Peygamberdin kullandığı) abdest suyuna doğru koşuyorlardı. O sudan kimin eline bir şey değdiyse (teberrük için) üzerine sürdü. Ondan birşey elde edemeyen ise arkadaşının elindeki ıslaklıktan aldı. Sonra gördüm ki, Bilâl bir harbe alıp (kubbenin dışında bir yere) dikti. Peygamber (S) kırmızı birhulle 74[74]giyinmiş ve cemrenmiş olarak dışarı çıktı 75[75], harbeye doğru insanlara iki rek'at namaz kıldırdı76[76]. Yine gördüm ki, o harbenin önünden insanlar ve hayvanlar geçip gidiyorlardı. 77[77]

18- Evlerin Damları Üstünde, Minberde, Ağaç Parçaları Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Ebû Abdillah Buhârî şöyle der: Hasen Basrî, buz üzerinde namaz kılınmasında ve altından yâhud üstünden yâhud önünden sidik aksa bile, namazkılanla köprü arasında bir sütre bulunduğu zamanköprüler üzerinde namaz kılınmasında bir be'sgörmemiştir.

73[73] el-Kubbe, tepesi müdevver binaya denir ki, künbetta'bîr olunur... Fî'1-asıl Arab evlerinden küçük ve müdevver çadıra denip, sonradan mutlak olarak kullanıldı (Kaamûs Ter.}.

Bu hadîsteki kıssa Peygamber'in Mekke'ye yaptığı seferlerinden birinde vâki' olmuştur. Ya Mekke fethi seferi veya Veda Haccı seferi esnâsındadır. Peygamber Minâ'ya yakın Ebtah denilen yerde imiş. Nesâî'nin rivayetine göre, yanında kırk kadar sahâbî var idi.

74[74] Bu hülle -hadîsin lâfzından anlaşıldığına göre- başka renk karışmamış kan kırmızı bir hülle idi. Binâenaleyh bundan safî kırmızı olan libâs giymenin mekruh olmadığı hükmü çıkarılıyor.

75[75] Müslim'in rivayetinde çemrenrnenin zikri sırasında: Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir" ta'rîfi vardır.

76[76] Bu namaz, yolcu namazı idi. Müslim'in rivayetinde: Rasûiullah ileri geçip öğleni iki rek'at kıldırdı, sonra ikindiyi iki rek'at kıldırdı, sonra da Medîne'ye dö-nünceye kadar hep ikişer kıldırdı durdı" denilmiştir.

77[77] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/472.

Ebû Hureyre de (aşağıdaki) imâmın namazına uyarakmescidin tavanında namaz kılmıştır [78][78]. İbn Umer de, sıkışmış kar üzerinde namaz kılmıştır. [79][79]

29-....... Bize Ebû Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Sehl ibn Sa'd'a: (Peygamber mescidindeki) minber hangi şeyden(yapılmış)dir? diye sordular. Sehl şöyle dedi: İnsanlar içinde bunu benden iyi bilen kalmadı[80][80]. O, Gâbe'nin esi (yânî ılgın) ağacındandır.[81][81]Onu Rasû-lullah için, fulanca kadının himayesinde bulunan fuları kimse yaptı idi. Yapılıp yerine konulduğu zaman RasûluIIah (S) üzerine çıktı ve kıbleye karşı dikelip (iftitâh) tekbîri aldı. İnsanlar da arkasında (mescidin içinde) namaza durdular. Okuyup rukû'a vardı. Cemâat de arkasında rükû' ettiler. Sonra rukû'dan başım kaldırdı (ve kıbleden yüzünü ayırmayarak) gerisin geriye döndü ve yere secde etti. Sonra yine minbere çıktı. Sonra yine rukû'a vardı. Sonra (yine rukû'dan) başını kaldırıp gerisin geriye yürüyerek yere secde etti. İşte minberin kıssası budur [82][82].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Alî ibnu AbdilJah şöyle dedi: Allah kendisine rahmet eylesin, İmâm Ahmed ibn Hanbel (241) bana bu hadîsten sorup: Ben ancak Peygamber'in insanlardan daha yüksekte olduğunu kasdettim. Binâenaleyh bu hadîse göre imâmın insanlardan daha yüksekte bulunmasında be's yoktur, dedi. (Alî ibn Abdillah el-Medînî) der ki: Bunun üzerine ben de Ahmed ibn Han-bel'e: Sufyân ibn

---

[78][78] Ebû Hure'yre'nin bu fiilini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

[79][79] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/472-473.

[80][80] Sehl ibn Sa'd, Medîne'de en son hayâtta kalan sahâbîdir.

[81][81] Gâbe, Medine'nin Şâm cihetinde dokuz mil mesafede ağaçlık bir yerin ismidir. Orası Peygamber'in develerine mer'â idi. Minber, işte bu ormanlığın esi (jâ) denilen ağacından yapılmıştır. Esi, iki türlü olur: Bodur olanına tarfâ' (eııi) denir, irisine Türkçe'de ılgın denir, gayet sert bir ağaçtır.

[82][82] Sehl İbn Sa'd'dan diğer bir rivayette (Buhârî, Cumua, hutbe..) Rasûlullah (S) bu namazı tamamladıktan sonra, cemâate dönüp:.Ey insan/ar, benim böyle yapışım, sizin bana iktidâ etmeniz ve namazımın nasıl olduğunu öğrenmeniz içindir" buyurmuştur. İmâmın me'mûm-dan yüksek bir yerde durması caiz olduğu anlaşılıyor.

İmâmın me'mûm üzerine yükselmesi bir ihtiyâç olmak şartıyle Hanefîler, Şâfifler, Ahmed ibn Hanbel ve Leys ibn Sa'd'a göre caizdir. Nitekim Peygamberimiz bunu ittibâ lüzumu ve öğretmek maksadıyle ta'lîl buyurmuştur. İmâm Mâlik ve Evzâî'ye göre, caiz değildir.

Uyeyne'ye bu hadîsten pek çok suâl sorulurdu. Binâenaleyh sen ondan bu hadîsi işitmedin mi? dedim. Ahmed ibn Hanbel: Hayır, dedi 83[83].

30-....... Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten haber verdi(şöyle demiştir): Rasûlullah (S) atından düştü de bacağı yâhud kürek kemiği sıyrıldı. Rasûlullah bir ay kadınlarının yanlarına girmemeğe yemîn etti. Kendisine âid bulunan ve merdiveni hurma kütüğünden olan yüksekçe bir odada oturdu. Bu sırada sahâbîleri O'na iyâdet için geldiler. Rasûlullah kendisi oturarak, oradakiler de ayakta olduklarıhâlde onlara namaz kıldırdı. Selâm verince: "İmâm, kendisine uyulsun diye imâm edilir. Binâenaleyh o tekbîr alınca tekbîr alın, rükû 'a vardığı vakit rukû'a varın. Sçcdeye vardığı vakit secdeye varın. Oturduğu hâlde namaz kılarsa siz de hep oturarak namaz kılın" buyurdu. Rasûlullah yirmi dokuz günde oradan indi. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, sen kadınlarından bir ay ayrılacağına yemîn etmiştin, dediler. Rasûlullah: "(Yemîn edilen) ay, yirmi dokuz gündür" buyurdu84[84].

19- Bâb: Namaz Kılan Kimsenin Giydiği Sevb, Secdeye Vardığında Hanımına Dokunduğu Zaman? 85[85]

31-....... Meymüne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), ben karşısında ve hayızh olduğum hâlde namaz kılardı. Bazen secdeye vardığı zaman giydiği elbise -ben hayızh iken- bana

---

83[83] Bu, Ahmed ibn Hanbel'in bu hadîsi Sufyân ibn Uyeyne'den işitmediği hususunda sarihtir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/473-474.
84[84] Bu hadîste haber verilen attan düşme rahatsızlığı, hicrî beşinci yılın zu'1-hicce ayında vâki' olmuştur. O zaman kıldırdığı cemâat namazında metbûların da oturarak namaz kılmalarını emretmiştir. Vefatıyle neticelenen hastalık içinde kıldırdığı namazda ise, tatbîkat başka olmuştur. O zaman kendisi oturarak kılmış, cemâat ise ayakta O'na uyup kılmışlardır.

Hadîsin bâbta ilgisi, Meşrube adiyle zikredilen yüksekçe odada Peygamber'in namaz kılmış ve kıldırmış olmasıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/474-475.
85[85] Yânî bunda bir be's yoktur.

dokunurdu. Yine Meymûne: Rasûlullah hurma yaprağından yapılmış küçük bir seccade üzerinde namaz kılardı, demişti[86][86]

20- Hasır Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Ve Câbir ibn AbdiIIah ile Ebû Saîd Hudrî, geminin içinde herbiri ayakta oldukları hâlde namaz kılmışlardır[87][87]. Hasen Basrî (gemide ayakta mı, yoksa oturarak mı namaz kıldıracağını soran kimseye hitaben): Dikelmekle arkadaşlarına meşakkat vermeyeceğin müddetçe ayakta kıldırırsın ve gemi ile beraber -döneceği yere- dönersin. Onlara meşakkat vereceksen o takdirde oturarak namaz kıldırırsın, demiştir .[88][88]

32....... Bize Mâlik, İshâk ibn AbdiIIah ibn Ebî Talha'dan; oda Enes ibn Mâlik'ten haber verdi. Onun ninesi Muleyke, Rasûlullah'ı, kendisi için hazırlamış olduğu bir yemeğe da'vet etmişti. Rasûlullah o yemekten yedi. Sonra; "Kalkınız da size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes der ki: Ben kullanıla kullanıla simsiyah olmuş bulunan (eski) bir hasırımıza doğru davrandım, üzerine su serptim. Rasûlullah (S) namaza durdu. Yetîm ile ben de arkasında bir saff olduk. Koca kan da arkamızda durdu. Rasûlullah bizlere iki rek'at namaz kıldırdı, sonra ayrıldı [89][89].

---

[86][86] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/475.

[87][87] Câbir ve Ebû Saîd'in bu gemide namaz kılmaları haberini İbn Ebî Şeybe sa-hîh bir sened ile mevsûlen rivayet etmiştir.

[88][88] Hasen Basrî'nİn bu sözünü de yine Jbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/476.

[89][89] Bu hadîs, nafile namazı için cemâatin cevazına delildir. Hanefîlere göre -terâvîhtenmâadâ-birbirini da'vet suretiyle cemâatle nafile namaz kılmak mekruhtur. Onlar, Peygamber'in kıldırdığı bu namazın farîza olduğunu söylerler.

Bu hadîsten, kadınların ayrı saffta olmaları gerekeceği anlaşıldığı gibi, cemâatin arkasında kadınların münferiden iktidâ etmelerinde de be's olmadığına hükmedilebilir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/476.

21- Seccade Üzerinde Namaz Babı [90][90]

33-....... Meymûne (R): Peygamber (S) hurma yapraklarındanyapılmış küçük bir seccade üzerinde namaz kılardı, demiştir. [91][91]

22- Kilim, Keçe Ve Benzeri Döşenen Şeyler Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Enes ibn Mâlik kendi döşeği üzerinde namaz kılmıştır.[92][92]

Ve yine Enes: Bizler Peygamber'in beraberinde namaz kılardık da bizden kimi kendi sevbi üzerine secde ederdi, demiştir [93][93].

34-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ın ön tarafında, ayaklarım O'nun kıblesine (yânî secde edeceği yere) gelmek üzere uyur idim. O secdeye vardığı zaman eliyle beni dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zaman yine uzatırdım. Âişe der ki: O zamanlarda evlerde kandiller (yânî ışıklar) yoktu [94][94].

---

[90][90] Rasûlullah (S)'ın; Muâz ibn Cebel'e: Yüzünü toprağa bula" buyurması, doğrudan doğruya toprak üzerinde namaz kılıp secde ederken alnını toprağa getirmenin fazîletine delildir. Ancak hasır ve nebatî olan herhangi bir yaygı üzerinde namaz kılmakta kerahet olmadığı hususunda icmâ edilmiştir. Yalnız Umer ibn Abdilazîz Allah'a tevazu için hasır üzerinde namaz kılmazdı. Hayvan derileri ve hayvan tüylerinden yapılmış yaygılar üzerinde namaz kılmanın hükmü âlimler arasında muhtelefun-fîhdir.

[91][91] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/477.

[92][92] Enes'in bu fiiline âid haberi ibn Ebî Şeybe ile Saîd ibn Mansûr, Ibnu'l-Mübârek'ten; o da Humeyd'den olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[93][93] Enes'in bu hadîsi, bundan sonraki bâbda mevsûlen gelmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/477.

[94][94] Âişe bu son sözü, özür makaamında söylemiştir. Eğer odamda ışık olaydı, ayağımı dürtmesine ihtiyâç bırakmazdım demek istiyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

35-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Âişe, Peygamber'in eşine âid döşeği üzerinde, kendisi ile kıblesi arasında cenazenin sağdan sola uzanıp yatması gibi yatmış olduğu hâlde Rasûlullah (S) namaz kılar idi. 95[95]

36-,...... Bize Leys, Yezîd'den; o da Irak (ibn Mâlik)'tan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), ÂÎşe, Peygamber'le kıblesi arasında, üstünde ikisinin beraber uyuyageldikleri döşek üzerinde enli-lemesine yatmış olduğu hâlde namaz kılar idi. 96[96]

23- Sıcağın Şiddetinde Sevb Üzerine Secde Etmek Babı

Hasen Basrî: Sahâbîler cemâati, elleri elbisesinin kolu içinde olduğu hâlde sarık ve külah üzerine secde ediyordu, demiştir .97[97]

37-....... Enes (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) ile birlikte namaz kılardık da, bâzılarımız sıcağın şiddetinden dolayı (büründü-ğü) sevbin bir kenarını secde yerine koyardı 98[98].

95[95] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.
96[96] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.
97[97] Hasen Basrî'nin bu sözünü, İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.
98[98] Müslim'in rivayetinde: Sevbini yayıp üzerine secde ederdi"; İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde: " Sıcağın ve soğuğun şiddetinde.." suretinde gelmiştir. Sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında giyilen sevbi namazda iken yayıp üzerine secde etmeyi tecviz eden Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed ibn Hanbel ve tshâk ibn Râhûye bu hadîs ile ihticâc ederler. Onların bu ictihâdlan Umer'in kavline uygundur. îbrâhîm Nahaî, Atâ, Mücâhidve Hasen Basrî de bu ictihâddadırlar.

İmâm Şafiî, - Yâ Rebâh, alnını toprağa bula" hadîsi ile ihticâc ederek, bunlara muhalefet etmiş, bu hadîsteki sevbi, namaz kılanın elbisesinden ayrı bir sevb, yâhud namaz kılanın hareketiyle hareket etmeyen bir sevb ile te'vîl etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/479.

24- Ayakkabılarla Namaz Kılmak Babı

38-....... Bize Ebû Mesleme Saîd ibnu Yezîd el-Ezdî haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e: Peygamber (S) ayakkabıları ayağında iken namaz kılar mıydı? diye sordum. Enes: Evet, cevâbım verdi [99][99].

25- Mestlerle Namaz Kılmak Babı

39-....... Hemmâm ibnu'I-Hâris şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah'ı gördüm ki, o işedikten sonra abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti. Sonra kalkıp namaz kıldı. Kendisine (niçin mest üzerine mesh ettin diye) soruldu. O: Ben Peygamber'in böyle yaptığını gördüm, dedi. Râvî İbrâhîm en-Nahaî der ki: Bu hadîs (Abdullah ibn Mes'üd'un arkadaşlarının) pek hoşlarına giderdi. Çünkü Cerîr, en son müslümân olanlardan biridir [100][100].

40-....... Mesrûk'dan; o da el-Mugîre ibn Şu'be (R)'den tahdîs etti ki, o: Ben Peygamber (S)'e abdest aldirttım da, O mestleri üzerine mesh etti ve namaz kıldı demiştir[101][101]

---

[99][99] Bu hadîs, temiz olmak şartıyle, ayakkabıları çıkarmak sızın namaz kılmanın cevazına delîldir. Ebû Dâvûd

Sünen'de, Abdullah ibn Amr ibn Âs'ın: Rasûlullah'ı yalın ayak da, ayakkabıları ile de namaz kılarken gördüm" dediğini rivayet ediyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/479.

[100][100] Suâli, Cerîr'in böyle yaptığını gören Hemmâm ibnu'l-Hâris sormuştur. Bu suâl, mest üzerine mesh ettiğine i'tirâz kabîlindendir.

Cerîr'in bu rivayeti, mestler üzerine meshi sünnet i'tikaad eden Abdullah ibn Mes'üd'un ashabını memnun ederdi. Çünkü, el-Mâide'nin 6. âyeti ile bu sünneti mensûh sayanların iddiasını Cerîr'in, Peygamber'in bu fiilini o âyetin nüzulünden sonra görmüş olması reddeder.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/480.

[101][101] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/480.

26- Bâb: Namaz Kılan Kimse Secde Etmeyi Tamamlamadığı Zaman? 102[102]

41-....... Bize Mehdî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den haber verdi ki, Huzeyfe (R) rukû'unu ve sucûdunu tamâm yapmayan bir adam gördü. O adam namazını edâ ettikten sonra Huzeyfe ona: Sen namaz kılmadın, demiştir. Ebû Vâil: Ebû Huzeyfe'-nin ona: "Ölmüş olsan, Muhammed'in sünnetinin gayrı üzere ölmüş olursun".dediğini zannediyorum, dedi. 103[103]

27- Bâb: Namaz Kılan Kimse Secde Esnasında Pazularını Açar Ve Yanlarından Uzaklaştırır

42-....... Bize Bekr ibnu Mudar, Ca'fer'den; o da İbn Hürmüz'den; o da Abdullah ibn Mâlikin İbnu Buhayne(R)'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Peygamber (S) namaz kılarken secde esnasında koltuk altlarının beyazlığı görünecek derecede pazularının arasını açar (ve bedenini yerden uzaklaştırıldı.

Leys dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa daBekr'in bu hadîsi tarzında tahdîs etti.104[104]

102[102] Yânî o kimse bu namazdan mahrum olur; çünkü böylesine şiddetli vaîd teret-tüb etmiştir.

"Bu bâb İle bundan sonraki bâb Asîlî rivayetinde sabit, Müstemlî rivayetinde sakıttır. Çünkü bunların yeri "Namazın sıfatları bâblan"ndandır (Kas-tailânî).

"Darîrî'den naklolundu: Kitabın bâzı yapraklan kitaba yapışık değildi. Bu yapraklan ilhak etmekte müstensihlerin bâzısından hatâ vâki1 oldu. Onlar bu yapraklan musannifin bizzat ilhak etmek istediği yerden başka yere ilhak ettiler, işte buradaki bu bâb ve sonraki bâblar bu kabildendir. Çünkü bunlar hakî-katte "Namazın sıfatları bâbı"ndandır. Bunu iyi belle" (Şâh Veliyyullah).

103[103] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/481.
104[104] Bu ta*Iîki, Müslim tahrîc etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/481.

28- Kıbleye Yönelmenin Fazileti Babı 105[105]

Namaz kılacak kimse ayaklarının uçları ile (yânî ayak parmaklarının başlarıyle) kıble tarafına yönelir. Bunu Ebû Humeyd, Peygamber(S)'den söylemiştir.106[106]

43-....... Enes (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim bizim kıldığımız namazı kılar, kıblemize karşı durur ve kestiğimizi yerse, Allah Un ve Allah elçisinin ahd ve emânını hakkeden müs-lümân, işte odur. Artık Öyle olan bir kimsenin ahd ve emânı hususunda Allah'a (ve RasûFüne) hıyanet etmeyin".107[107]

44-....... Enes (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsanlar Lâ ilahe Hlellâh (= Allah'tan başka hakk ilâh yok) deyinceye kadar, onlarla muharebe etmekliğim bana emr olundu. Onlar bunu söyledikleri, namazımızı kıldıkları, kıblemize yöneldikleri ve kestik-leri hayvanları bizim kestiğimiz hayvanlar gibi kestikleri zaman, artık onların kanları ve malları bize haram olmuştur, ancak kanların ve malların kendi hakklan mukaabili olmak müstesnadır. Onların (bâtınlarından dolayı olan) hesâbları Allah'a âiddir".

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Eyyûb) haber verip şöyle dedi: Bize Humeyd et-Tavîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes, Peygamber(S)'den tahdîs etti108[108].

Ve Alî ibn Abdillah şöyle dedi: Bize Hâlid ibn Haris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Humeyd et-Tavîl tahdîs edip şöyle dedi: Meymûn ibnu Siyah, Enes ibn Mâlik'e sorup: Yâ Ebâ Hamza! Kulun kanını ve malını haram kılan şey nedir? dedi. Enes: Kim Lâ ilahe illellah (=

105[105] Müellif, avreti örtmek hükümlerini beyândan fariğ olunca, kıbleye yönelmeyi beyâna başladı. Çünkü namaza başlamak isteyen kimse, evvelâ avreti örtmeye, sonra kıbleye yönelmeye ve bunların ardından mescidlerin hükümlerine muh-tâc olur.

106[106] Bu, ileride "Peygamber'in namazının sıfatı bâbı"nda mevsûlen gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/482.

107[107] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/482.

108[108] Bu ta'lîki Muhammed ibn Nasr ve İbnu Mende,îmân'da, İbnu Ebî Meryem tarîkinden mevsûlen rivayet etmişlerdir. Müellif Buhârî bunu istişhâd ve takviye olarak zikretmiştir. Yoksa, Yahya ibn Eyyûb ta'n edilmiş bir râvîdir. Ahmed: O, seyyiu'l-hıfz'dır, demiştir (Kastallânî).

Allah' tan başka hakk ilâh yoktur) esâsına (zahiren) şehâdet eder, kıblemize yönelir, namazımızı kılar ve kestiğimiz hayvanı yerse, işte o müsiü-mândır. Artık müslümânın lehine olan, onun da lehine; müslümânın aleyhine olan, onun da aleyhinedir, dedi109[109].

29- Medîne. Şam Ve Maşrık Ahâlîsinin Kıblesi Babı

Peygamber'in:"Dışkı çıkarma yâhud işeme esnasında kıbleye karşı yönelmeyiniz, lâkin (Medîne'nin) şark tarafına veya garb tarafına doğru yöneliniz" kavlinden dolayı (Medine semti için) şarkta ve garbda kıble yoktur 110[110].

45-....... Bize Zuhrî, Atâ ibn YezîcTden; o da Ebû Eyyûb elEnsârî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Halâya geldiğiniz zaman kıbleyi karşınıza almayın, kıbleyi arkanıza da almayın, fakat (Medine'nin) şark tarafına doğru veya garb tarafına doğru dönünüz".

Ebû Eyyûb dedi ki: Sonra biz Şam'a geldik ve kıble tarafına doğru bina edilmiş birçok halâlar bulduk. Bu durumda biz, kıble cihetinden eğilip meyleder ve Yüce Allah'tan mağfiret isterdik.

Ve yine Zuhrî'den; o da Atâ'dan. Atâ: Ben Ebû Eyyûb'dan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere, geçen hadîs gibi işittim, dedi111[111].

109[109] Enes'in cevâbının, tahrîm sebebi sorusuna mutabakat vechi, cevâbın sorulan şeyi tazammun etmesidir. Çünkü Enes, şehâdeti ve ona atfettiği şeyleri söyleyince, bunları yapan kimsenin müslümân olduğu bilindi. Müslümânın ise İslâm hakkı müstesna, kam ve malı haram olur. Binâenaleyh cevâb suâle mutabıktır (Kastallânî).

Babın hadîsleri ile kıblenin fazîleti sabit oldu. Çünkü Peygamber, kıbleye yönelmeyi müslim ile gayrisi arasını temyiz ettiren ve bunlar arasını ayıran hasletlerden tek bir haslet yapmıştır (Şân Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/483.

110[110] Bu ta'lîki en-Nesâî mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bu hadîsin umûmu ile ihli-câc etmiştir;

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/483-484.

111[111] Bundan hâsıl olan şudur: Sufyân bu hadîsi Alî'ye iki kerre tahdîs etmiştir. Bir kerre Zuhrî'nin kendisine tahdîsini tasrîh etti ki, bunda Atâ'nın an'anesi vardır. Bir kerre de Zuhrî'den an'ane ile ve Atâ'nın semâmı tasrih ile getirdi (Kas-tallânî).

30- Yüce Allah'ın: Siz De İbrahim'in Makaamından Bir Namazgah Edinin (El-Bakara: 125) Kelâmı

Babı [112[112]]

46-....... Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbn Umer'e: Umre için Ka'be'yi tavaf etmiş, fakat Safa ile Merve arasında sa'y etmemiş olan bir kimse, karısıyle cinsî münâsebet yapabilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Peygamber (S) umre için Mekke'ye geldi, Beyt'i yedi kerre tavaf etti. Makaamın arkasında iki rek'at namaz kıldı. Safa ile Merve arasında sa'y etti. And olsun ki Allah'ın Rasülü'nde sizin için pek güzel bir örnek vardırdı-Ahzâb:2i), dedi.

Biz bu mes'eleyi Câbir ibn Abdillah'a da sorduk. O da: Safa ile Merve arasını sa'y etmedikçe kadına sakın yaklaşmasın, cevâbım verdi. [113[113]]

47-....... Seyf şöyle demiştir: Ben Mücâhid'den işittim, o şöyle dedi: İbn Umer'in yanına gelindi de, ona: İşte şu Rasûlullah, o Ka'-be'ye girdi, denildi. Bunun üzerine İbn Umer şöyle dedi: Peygamber (S) dışarıya çıkmış olduğu hâlde, ben hemen oraya geldim ve BüâPi Ka'be kapısının iki sövesi arasında ayakta buldum. Ve hemen Bilâl'e sorup: Peygamber Ka'be içinde namaz kıldı mı? dedim, Bilâl: Evet, kapıdan giren kimsenin sol tarafına düşen iki direk arasında iki rek'at namaz kıldı, sonra dışarıya çıktı ve Ka'be'nin yüzü -kapısı- karşısında (yânı İbrâhîm makaamında) iki rek'at kıldı, dedi. [114[114]]

48-....... Bize İbnu Curayc, Atâ'dan haber verdi: O şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) Ka'-be'ye girdiği zaman, onun bütün nahiyelerinde

---

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/484.

[112[112]] Buhârî, e!-Bakara:125. âyetinde kıblenin beyânı olduğu için, bu âyetle bâb yapmıştır.

[113[113]] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/485.

[114[114]] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/485.

(yânî cihetlerinde) duâ etti ve oradan çıkıncaya kadar namaz kılmadı. Dışarıya çıkınca Ka'-be'nin önünde iki rek'at kıldı. Ve: "Kıble işte budur" dedi115[115].

31- Namaz Kılacak Kimsenin, Nerede Olursa Olsun, Kıble Cihetine Yönelmesi Babı 116[116]

Ve Ebû Hureyre şöyle dedi: Peygamber (S): Bulunduğun yerde kıble cihetine yönel ve Allahu Ekberde" buyurdu117[117].

49-....... Berâ' ibn Âzîb (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), (Medine'de) on altı yâhud on yedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı idi. Hâlbuki Rasûlullah kıblesinin Ka'be'ye yöneltilmesini arzu ederdi. Bunun üzerine azîz ve celîl olan Allah: "Biz, yüzünü çok kerre

---

115[115] İbn Abbâs'ın bu rivayeti, Ka'be'nin içinde namaz kılınmadığını ifâde ediyor. Peygamber'in maiyyetinde Bilâl ile beraber Ka'be'ye giren Usâme ibn Zeyd'-den gelen rivayet de İçeride namazın nefyini tazammun ediyor. Hâlbuki bu hadîsten önceki hadîste Bilâl, Ka'be'nin İçinde namaz kılındığını haber vermiştir. Bunların te'Iîfi hususunda şunlar söylenmiştir:

Ka'be'ye girişin iki defa vâki' olmuş olması muhtemİIdir. Dârakutnî'nin yine İbn Abbâs'tan rivayetine göre: "Rasûlullah Beyt'in içine girip, iki direğin arasında iki rek'at kıldı. Sonra çıktı, Ka'be kapısı ile Haceru'l-Esved arasında iki rek'at kıldı ve: "Kıble işte budur" buyurdu. Sonra bir defa daha Ka'be'ye girip ayakta duâ ettikten sonra, namaz kılmadan çıktı". Bu rivayetin son kısmı ile metindeki rivayeti arasında bir dereceye kadar uygunluk vardır. Vak'a birden fazla olmuşsa, rivayetleri te'Iîf etmekte müşkilât yoktur. Fakat vak'a bir ise, Bilâl'ın isbâten vâki' olan rivayeti ile amel etmek lâzım gelİF. Zîrâ isbât, nefye mukaddemdir. Binâenaleyh tercîhi lâzım gelir. Usâme gibi nefy edenlerin nefyine ise, sebeb şudur: Onlar Ka'be'nin içine girip kapıyı örttüler. Ve duâ ile meşgul oldular. Bilâl ise Rasûlullah'a yakın bir yerde bulunuyordu. Sonra Peygamber namazı kılınca, yakınında duran Bilâl gördü. Uzakta duran Usâme gör-medi. Bilhassa kapı örtülüp ortalık loş olmuş, namaz da hafîf kılınmış, Usâme ise hep duâ ile meşgul olmuş idi, Usâme zannina binâen namaz kılmadı diyebilir.

Velhâsıl, Ka'be'nin içinde namaz kılmanın cevazı ihtilaflı bir mes'eledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/486.

116[116] Namazda kıbleye yânî Ka'be'ye yönelme esâsı, el-Bakara: 144. ve 150. âyetle-riyle de sabittir.

"Hangi yerden çıkarsan, yüzünü Mescidi Haram 'a doğru çevir, (Ey mtt'-minler) siz de nerede olursanız olun, yüzlerinizi o yana döndürün... "(el-Bakara:15O).

117[117] Buhârî, bu hadîsi Kitâbu'I-lsti'zan,18-"Babu men redde fekâle afeykeVselâmu", 24. hadîsde mevsûlen tanrîc etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/486.

göğe doğru evirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnûd olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. (Namazda) Yüzünü artık Mescidi Haram tarafına çevir. (Ey mü'minler) siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün..." (ei-Bakara: 144) âyetini indirdi. Rasûlullah da Ka'be tarafına yöneldi. Bunun üzerine, in-sanlardan bir takım beyinsizler -ki onlar Yahûdîler'dir-: "Müslümanları, üzerinde durdukları kıblelerinden çeviren nedir?" dediler. "De ki: Doğu da Allah hn, batı da. O, kimi dilerse onu dosdoğru yola iletir" (ei-Bakara: 142). Bu kıble tahvili akabinde bir kimse Peygamber'le beraber (Ka'be'ye doğru) namaz kıldı da, namaz kıldıktan sonra yola çıktı. Nihayet Beytu'l-Makdis'e doğru ikindi namazı kılmakta olan bir Ensâr cemaatına uğradı. Onlara: Peygamber'le beraber namaz kıldığını, Peygamber'in Ka'be cihetine yöneldiğini şe-hâdet ederek söyledi. Bu haber üzerine o cemâat (namazlarını bozmadan) Ka'be tarafına yönelinceye kadar meyi edip döndüler 118[118].

50-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -seferde nâfîlenamâzı devesi üstünde, deve O'nu nereye yöneltirse yöneltsin kılardı. Bir farz namaz kılmak istediği zaman ise deveden iner ve kıbleye yönelirdi 119[119].

51-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) namaz kıldırdı. îbrâhîm Nahaî: Amma Peygamber namazı artık mı, yoksa eksik mi kıldırdı bilmiyorum, dedi. (Sonra tbn Mes'ûd'un lâfzını rivayete dönerek, şöyle dedi): Peygamber selâm verince, kendisine hitaben: Yâ Rasûlallah, namaz hakkında yeniden bir şey mi geldi? diye soruldu. Rasûlullah: "(Yok) neden sordun?" dedi. Yâ Rasûlallah şöyle böyle kıldırdın da ondan, dediler120[120]. Bunun üzerine Rasûlullah (hemen teşehhüd vaziyeti almak için)

118[118] Bu haber veren zât, Abbâd ibnu Bişr yâhud da Abbâd ibn Nehîk idi

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/487.

119[119] Hayvan üzerinde yoldan kalmamak üzere nafileleri kılmanın cevazı, bu hadîste sarihtir. İhram tekbîrini alırken

kıbleye yöneldikten sonra namaz esnasında kıbleden ayrılmak, namazı bozmaz. Farz namazda ise, kıbleye yönelmenin terk olunmaması vâdb olduğuna da bu hadîs delâlet eder. Bu hususta da fakîhlerin icmâı vardır. Yalnız şiddetli korku zamanında kıbleden İnhirafa ruhsat verilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/488.

120[120] Bu hadîse göre, yanılma secdesinden evvel imâm ile cemâat arasında söz alışverişi yapılmıştır. Bu

iki bacağım kıvırdı ve kıbleye karşı yönelip iki secde ettikten sonra selâm verdi. Yüzünü bize döndürünce şöyle buyurdu: "Şu muhakkak ki, şayet namaz hakkında yeni birşey gelmiş olaydı, onu size elbette haber verirdim. Lâkin ben de sizin gibi beşerim. Siz unuttuğunuz gibi, ben de unuturum. (Bir şey) unuttuğum zaman bana hatırlatınız. İçinizden biri namazda şekk edecek olursa doğruyu araştırsın [121][121], (doğrudur diye verdiği) karâr üzerine namazını tamamlasın. Sonra selâm versin, ondan sonra da iki kerre secde etsin" [122][122].

32- Kıble Hakkında (Söylenenlerden Gayrı Olarak) Gelen Şeyler İle, Yanılıp Da Kıbleden Başka Yöne Doğru Namaz Kılan Kişinin O Namazı Yeniden Kılmasını Re'y Etmeyen Kimse Babı [123][123]

Ve Peygamber (S) öğlenin iki rek'atında selâm vermiş, müteakiben yüzünü insanlara döndürmüş, sonra da (farkına varıp) namazın geri kalanını tamamlamıştır [124][124].

52-....... Enes dedi ki: Umer şöyle dedi: Ben üç şeyde Rabb'ime muvafakat ettim[125][125], Yâ

---

sözler namaz hakkında ve namazı ıslâh için olduğundan, namazda imâm ile me'mûmun hangisi ne gibi hususlarda sehven veya amden ne gibi kelâm ile, ne mikdârda konuşabilecekleri hakkında fakîhler arasında uzun uzadıya ictihâd ve ihtilâf kapısı açılmıştır.

121[121] "Doğruya en yakın olanı ihtiyar etsin" demektir. Müslim'in rivayetinde: "^ı^iSi jı iuj ojiî j^dî = Zihnindeki ihtimâllerin hangisi doğruya daha yakın olduğunu araştırsın" denilmiştir.

122[122] Namazda vâki' olacak yanılmadan dolayı yalnız iki kerre secde etmek lâzım geleceği bütün fakîhlerin kavlidir. Yalnız Evzâî ile İbn Ebî Leylâ'dan her yanılma için iki secde lâzımdır görüşü rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/488-489.

123[123] Araştırıp da yanılarak kıbleden başka cihete namaz kılan kimse, bu namazı tekrar kılar mı, yoksa kılmaz mı hususunda ihtilâf vardır.

124[124] Bu ta'lîk, meşhur Zu'1-yedeyn kıssası hakkındaki Ebû Hureyre hadîsinden bir parçadır. O hadîs Sahîhayn'dz birçok tarîklerle mevsûlen rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/489.

125[125] Umer'in sözleri, âyetlerin inmesinden Önce olduğu hâlde "Rabb'ım bana muvafakat etti" demeyip de "Ben Rabb'ıma muvafakat ettim" demesi Allah'a karşı bir edebdir.Fıkıh ve ilminin açık bir nişânesidir. "Benim re'yim, zuhurları muayyen vakitlerine kadar teahhur eden Ezelî Hükm'e muvafık düştü" demek is-

Rasûlaliah, İbrâhîm makaamım namazgah edinsek, dedim. Müteakiben "Siz de İbrahim makaamından bir na-mâzgâh edinin" (ei-Bakara: 125)âyeti nazil oldu. Bir de Hicâb âyeti- Yâ Rasülallah, kadınlarına emretsen de, onlar perde içine girseler. Çünkü hayırlı hayırsız kimseler onlarla konuşabiliyor, dedim. Bunun üzerine Hicâb âyeti (d-Ahzâb:53,32) nazil oldu. Keza Peygamberin zevceleri (bir defa) kendisine karşı kıskançlık (göstermek) üzere ittifak ettiler-di. Onlara: "Eğer O sizi boşarsa yerinize, Rabb'inin O'na sizden hayırlısını vermesi emel edilir..." (et-Tahrîm: 5) dedim. Derken bu âyet nazil oldu.

(Yine Buhârî şöyle dedi:) Bize İbnu Ebî Meryem tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes'ten bu hadîsi işittim .126[126]

53-....... Abdullah ibn Umer(R) Şöyle demiştir: İnsanlar Kubâ'da sabah namazında bulundukları sırada onlara bir kimse gelip: Şübhesiz Rasûlullah'a Kur'ân indirilmiş ve O'na Ka'be'ye yönelmesi emrolunmuştur. Binâenaleyh sizler de Ka'be cihetine yöneliniz, dedi. Cemâatin yüzleri Şâm tarafında iken bu emir üzerine (namaz içinde) Ka'be tarafına döndüler .127[127]

---

temiştir.

126[126] Bu İsnadı getirmesinin fâidesi, bunda Humeyd'in Enes'ten semâ'mın tasrîhi vardır. Böylece tedlîsinden emînlik hâsıl olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/490.

127[127] Bu dönme, imâm mescidin önündeki yerinden arkasındaki yere geçmesi suretiyle oldu. Sonra erkekler onun arkasında oluncaya kadar yer değiştirdiler. Sonra kadınlar yer değiştirip, erkeklerin arkasında oldular.

Bu hadîsten, Peygamber'e emredilen şey ümmetine de lâzım geldiği; Pey-gamber'in sözlerine uyulması gibi fiillerine de uyulacağı; nâşının hükmü teblîğ edilinceye kadar mükellef hakkında sabit olmayacağı ve vâhid haberinin kabulü gibi hükümler istinbât edilmiştir.

Müellifin bu hadîsle istidlal vechi, onlar vücûbunu bilmeyerek, yönelmeleri vâcib olan kıbleye değil de, nesh edilmiş olan kıbleye doğru namaz kıldıkları hâlde, o namazı yeniden kılmakla emrolunmamalarıdir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/490.

54-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle namazım beş rek'at kıldırdı. Sahâbîler: Namaz artırıldı mı? dediler. Peygamber: "Bu suâlin sebebi nedir?" dedi. Sahâbîler: Beş rek'at kıldırdın, dediler. Bu cevâb üzerine Peygamber iki ayağını kıvırdı ve iki secde yaptı. 128[128]

33- Tükürüğü Mescidden El İle Kazımak Babı 129[129]

55........ Enes (-R- şöyle demiştir): Peygamber (S) kıble (duvarında tükürük gördü. Bu kendisine o kadar ağır geldi ki, üzüldüğü yüzünden besbelli oldu. Kalktı ve eliyle onu kazıdı. Sonra şöyle buyurdu: "Herbiriniz namazına durduğu vakit şübhesiz Rabb'ı ile münâcât eder yâhud Rabb'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde hiçbiriniz kıblesine karşı tükürmesin. Muztarr kaldığında ya sol tarafına veya ayaklarının altına tükürsün". Bunu söyledikten sonra Ra-sûlullah, ridâsının kenarını tutup içine tükürdü, sonra bir kısmını diğeri üzerine dürerek: "Yâhud işte böyle yapar" buyurdu 130[130].

56-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kıble duvarında bir tükürük gördü de hemen onu kazıdı. Sonra insanlara dönüp: "Herhanginiz namaz kılarken önüne doğru tükürmesin. Çünkü namaz kıldığı zaman Allah, onun yüzünün geldiği îarafındadır" buyurdu. 131[131]

57-.......Mü'minlerin annesi Âişe'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kıble duvarında bir sümük yâhud tükürük yâhud balgam gördü de, hemen onu kazıdı. 132[132]

128[128] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/491.

129[129] Müellif Buhârî, kıble hükümlerini beyânı bitirince, buradan i'tibâren mescidle-rin hükümlerini beyâna başlamıştır.

130[130] Bu, fiilen öğretmenin, sözle ta'rîften daha kuvvetli olduğuna delildir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/491.

131[131] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.

132[132] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.

34- Mescidden Sümüğü Çakıl Taşı İle Sürtüp Kazımak Babı

İbn Abbâs (R): Yaş pisliğe basmış isen, onu (su ile) yıka. Kurumuş pisliğe basmışsan yıkama (çünkü ona basmak sana zarar vermez) demiştir 133[133].

58-....... Ebû Hureyre ile Ebû Saîd şöyle tahdîs etmişlerdir: Rasûlullah (S) mescidin duvarında tükürülmüş balgam gördü, hemen eline bir çakıl taşı aldı da ona sürtüp kazıdı. Sonra: "Herhangi biriniz öksürüp, aksırıp da göğüsten veya boğazdan balgam çıkardığı zaman, sakın yüzünün doğrultusuna ve de sağ tarafına tükürmesin. Muztarr kalırsa sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün" buyurdu. 134[134]

35- Bâb: Kişi Namaz İçinde İken Sağ Tarafına Tükürmesin

59-....... Ebû Hureyre ile Ebû Saîd şöyle haber vermişlerdir: Rasûlullah (S) mescidin duvarında bir balgam gördü. Hemen Rasûlullah (S) bir çakıl taşı aldı da ona sürtüp sıyırdı. Sonra: "Herhangi biriniz balgam çıkardığı zaman sakın onu yüzü doğrultusuna ve de sağ tarafına tükürmesin. Muztarr kalırsa onu sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün" buyurdu. 135[135]

133[133] İbn Abbâs'm bu sözünü, İbn Ebî Şeybe sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.
134[134] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.
135[135] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.

60-....... Bana Katâde haber verip şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi Peygamber (S): "Herhangi biriniz sakın önüne ve de sağına tükürmesin. Lâkin (muztarr kalırsa) soluna yâhud (sol) ayağının altına tükürsün" buyurdu. 136[136]

36- Bâb: Soluna Yâhud Sol Ayağının Altına Tükürsün

61-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim; şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şübhesiz kimü'min namazda olduğu zaman ancak Rabb'ma münâcât eder. O hâlde, sakın ön tarafına ve de sağ tarafına tükürmesin. Lâkin (muz-tarr kaldığında) sol tarafına yâhud (sol) ayağının altına (tükürsün)" buyurdu. 137[137]

62-....... Bize Zuhrî, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Saîd'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S), mescidin kıblesinde tükürülmüş bir balgam gördü. Hemen onu bir çakıl taşı ile sürtüp kazıdı. Sonra insanın ön tarafına yâhud da sağ tarafına tü-kürmesini nehyetti. Lâkin (muztarr kalırsa) sol tarafına yâhud sol ayağının altına (tükürür) buyurdu.

Ve keza Zuhrî'den; o, Humeyd'den işitmiştir: O da Ebû Saîd'den, bu hadîs tarzında rivayet etti 138[138].

37- Mescide Tükürme (Hatîesinin) Keffâreti Babı

136[136] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.
137[137] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/494.
138[138] Bu son isnâdda, Zuhrî'nin Humeyd'den işitmesinin tasrîhi vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/494.

63-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Mescide tükürmek bir günâhtır. Bu günâhın keffâreti ise onu görmektir"139[139].

38- Mescidde Tükürüğün Gömülmesi Babı

64-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm'dan tahdîs etti. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber şöyle buyurmuştur; "Herhangi biriniz namaza dikeîdiği zaman önüne tükürmesin. Çünkü artık o namaz yerinde bulunduğu müddetçe Allah'a münâcât etmektedir. Sağ tarafına da tükürmesin. Çünkü sağ tarafında (haseneleri yazan) melek vardır. Muztarr kalırsa sol tarafına yâhud ayağının altına tükürüp onu gömer" 140[140]

39- Bab: Tükürük Kendisine Galebe Ettiği Zaman (Namaz Kılan Kimse Onu) Elbisesinin Bir Tarafına Alsın 141[141]

65-....... Bize Humeyd, Enes'ten tahdîs etti (ki o, şöyle demiştir): Peygamber (S) kıblede tükürük gördü. Hemen onu eliyle kazıdı. Ve Peygamber'de bir nefret görüldü yâhud bu

---

139[139] Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'mde Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan: İçinizden her kim mescide (bargam çıkarıp) tükürürse, tükürüğünü bir mü 'minin tenine veya elbisesine dokunup eza vermemek için yok etsin" hadîsini merfûen rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd da Ebû Hurevre'den: mescide girip de tükürecek yâhud balgam çıkaracak olan kimse yeri kazıp içine gömsün. Bunu yapamazsa libâsı içine tükürüp sonra dışarıya çıkarsın" hadîsini merfûan rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/495.

140[140] Sağ tarafa tükürmek hakkındaki nehyin namaza mahsûs olmadığına, bu bâbda mescid içi ile dışının bir olduğuna Nevevî cezm etmiştir. Nitekim İbn Mes'ûd ' namazda değil iken bile sağ tarafa tükürmeyi mekruh görmüştür.

141[141] Yânî tükürük kendisine galebe ettiği ve namaz kılan kimse onu def etmeğe muktedir olamadığı zaman, elbisesinin bir tarafına alsın.

tükürme fiilinden dolayı Peygamber'in nefreti ve bunun Peygamber üzerindeki şiddeti görüldü. Akabinde şöyle buyurdu: "Herbiriniz namazında kıyama durduğu zaman şübhesiz Rabb 'ına münâcât eder, yâhud Rabb 'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde hiçbiriniz kendi kıblesine karşı tükürmesin. Lâkin (muztarr kaldığında) ya sol tarafına yâhud ayağının altına tükürsün". Bunu söyledikten sonra Rasûlullah ridâsınm kenarını tutup içine tükürdü ve ridânın bir kısmını diğer kısmı üzerine katladı da: "Yâhud işte böyle yapar" buyurdu 142[142]

40- İmamın İnsanlara, Namazı Tam Yapmaları Hususunda Öğüd Vermesi ve Kıblenin Zikri Babı

66-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da

Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz, benim kıblem (yalnız) şurasıdır mı sanıyor sunuz? Allah 'a ye-mîn ederim ki, sizin huşû'unuz ve rukû'unuz bana gizli olmaz. Ben sizleri elbette arkamdan da görüyorum" 143[143]

67-..,.... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere bir namaz kıldırdı. Sonra minbere çıktı da namaz hakkında,rükû' hakkında söz söyleyip: "Şübhesiz ki ben sizleri önümden görür olduğum gibi, arkamdan da görürüm" buyurdu m. 144[144]

142[142] Bâzıları Buhârî'nin sevkettİği hadîste mübâdere zikri mevcûd olmadığı hâlde bâb isminde mübâdere ile takyîd etmesini müşkil buldular. Buhârî, sanki bu takyîd ile, zikredilen hadîsin bâzı tarîklerinde bulunan kayda işaret etmiştir: Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîste: "Sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün. Eğer tükürük kendisine galebe ederse elbisesini şöyle yapsın buyurdu, sonra elbisesinin bir kısmını diğer kısmı üzerine dürdü" tarzındadır. İbn Ebî Şeybe ile Ebû Davud'un, Ebû Saîd'den gelen hadîslerinde de bu tarzdadır. Ebû Davud'un rivayetinde, onu elbisesinin içine tükürmek sonra elbisenin bir kısmını diğer kısmı üzerine katlamak ile tefsîr etmiştir. Bu iki hadîs dahî sahihtirler. Lâkin Buhârî'nin şartı üzere değildirler. İşte Buhârî, içinde tafsil bulunmayan hadîsleri, içinde tafsîl bulunanlara hamletmek suretiyle, o, içinde tafsil bulunan iki hadîsi işaret etmiştir (İbn Hacer Askalânî, Fethu'l-Bârî, 11,59).

143[143] Peygamber cemâatin rukû'da, sucûdda ve namaz rükünlerini idrâkteki noksanlarım gördüğünü söyleyerek, bunları tam yapmalarını hatırlatmıştır.

144[144] Bu hadîslerden, namaz rükünlerinin tam yapılmasının ve namazın bütün fiillerinde imâma tâbi'

41- Bab: Fulan Oğulları Mescidi Denilir Mi? 145[145]

68-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den

haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) idmana çekilip zayıflatılmış atlar arasında Hafyâ'dan başlayıp Seniyyetu'l-Vedâ'da nihayet bulmak üzere yarış tertîb etti. Keza idman edilmemiş atlar arasında Seniyye'den tâ Zurayk oğullan Mescidi'ne kadar diğer bir yarış tertîb etti. Abdullah da yarış edenler arasında idi. 146[146]

42- Mescidde Bir Şeyi Bölmek ve Hurma Salkımı Asmak Babı

---

olup, ondan evvel yapmamak lüzumu anlaşılır. Bir de Peygamber'in, önünden gördüğü kadar arkasından da görmesinin, kendisine âid hususiyetlerden açık bir mu'cize olduğu da anlaşılıyor.

145[145] Buhârî bunu isbâta ancak şunun için ihtimam etti. Mescidlerin yalnız Allah'ın mülkü olması, başka hiçkimse için mülk olmamaları, onların herhangi bir kimseye izafe edilmelerinin caiz olmaması vehmini verir. İşte bu vehmi ref' için bina, tevliyet yâhud yakınlık gibi herhangi bir alâkadan dolayı izafe etmenin cevazını isbât etti (Şâh Veliyyullah).

Bu başlıktan maksadı, mescidlerden bir mescidin kurucusuna yâhud kendisinde namaz kılana yâhud bunun gibi birisine izafe edilmesi ve Fulan oğulları Mescidi denilmesi caiz olur mu?

Cumhur bunun cevazı üzerindedir. îbrâhîm Nahaî ise "Hakikatte mescîd ler Allah'ındır... "(el-Cinn:I8) kavlinden dolayı buna muhalefet etmiştir. Babın hadîsi onu reddediyor. Âyetten de şöyle cevâb verildi: Âyetteki Allah'a izafe hakîkat üzeredir. Başkalarına izafe İse, temyiz ve ta'rîf etmek için mecaz yoluyladır, mülkiyet için değildir (Kastallânî).
146[146] Seniyyetu'1-Vedâ, Medine'nin yambaşmda bir boğazdır ki, yolcular oraya kadar teşyî' olunduğu için o adı vermişlerdir.

Hayfâ yâhud yâ'nın öne geçirilmesiyle Hayfâ, beş altı, bir kavle göre yedi mil ötede bir yerdir.

Zurayk oğulları Mescidi, Hazrecliler'den Zurayk ibn Âmir yurdundaki mescidin ismidir. Hadîsin siyakından daha yakın olduğu anlaşılıyor.

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: "el-Kımm", "el-Izku" demektir. İkisi (yânî tesniyesi) "Kınvâni"dir. Cemâati (yânî cem'i) yine "Kınvânun"dur. Sınvun, Sınvâni {ve Sınvânun) gibi **147[147]**

Ve îbrâhîm (163), yânî Tahmân'ın oğlu, Abdulazîz ibn Suheyb'-den; o da Enes(R)'ten söyledi 148[148] O şöyle demiştir: Peygamber(S)'e Bahreyn'den mal getirildi 149[149]. Peygamber: "Onu mescide dökün" buyurdu. Bu mal Rasûlullah'a gönderilen en kesretli mal olmuştu. Akabinde Ras,ûlullah namaza çıktı ve o mala dönüp bakmadı. Namazı bitirdikten sonra geldi ve malın yanına oturdu. Her kimi gördü ise muhakkak (o maldan bir rnikdâr) verdi. Derken Abbâs O'na geldi ve: Yâ Rasûlallah, bana da ver. Çünkü ben hem kendim için, hem de Akîl için fidye vermiştim, dedi 150[150] Rasûlullah ona: "Al" buyurdu. O da avuç avuç bezinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırıp yüklenmeye davrandı, fakat kaldıramadı. Bunun üzerine: Yâ Rasûlallah, birine emret de onu sırtıma kaldırsın,

---

147[147] el-Kınvu, kaaf'ın kesri ve dammıyle, ve'l-Kınâ, ve'l-Kenö, kisâ ve semâ vezinlerinde, hurma salkımına denir. Cem'i kaafların üç harekesiyle Ktnvânun.... gelir.

el-Izku, ayn'ın kesriyle hurma salkımına denir. Kezâlik üzüm salkımına yâhud hurması yâhud üzümü yenilmiş salkım çubuğuna denir...

es-Smvu; sâd'in kesriyle duvarı örülmemiş muattal, işlemez kuyuya, bir adamın öz kardeşine ve bir adamın oğluna..denir. Cem'i Esna ve Sınvânun gelir. Ve hurma ağacının bir kökten çıkan iki yâhud üç ve ziyâde fidanlarının her çatalına denir. Sâd'ın dammıyle de lügattir. Bir kavle göre seçerde eamdır. İki çatalına Sınvâni ve Sınyâni denir, sâd'ın üç harekesiyle. Şârih der ki: Cem'inde dariî Sınyânun denir, farkı hareke İ'tibâriyle tahakkuk eder (Kaatnûs Ter.).

Smvun'un cem'i olan Sınvânun kelimesi er-Ra'd: 4. âyetinde de geçmektedir.
148[148] Buhârî bu bâbda muallak hadîs getirmekle yetindi. Çünkü bu hadîs daha sıkı ilgili bulunduğu diğer bir yerde zikrolunacaktır. Bu hadîse muallak dememiz, sâdece îbrâhîm ibn Tahmân'ın, Buhârî'nin şeyhlerinden olmadığındandır. Bu gibi sened kısaltmalarını Buhârî çok yapar (Şâh Veliyyullah).

Bu hadîsi Ebû Nuaym el~Mustahrac'da; Hâkim de el-Miistedrek'te mevsû-len rivayet etmişlerdir.
149[149] Arab mecûsîlerinden olup Bahreyn meliki ve Sâsânîler tarafından ta'yîn edilmiş vâlî Munzir ibn Sâvâ'ya, Alâ ibn Hadramî vâsıtası ile Peygamber'in mektubu gönderilince, Munzir ile beraber Bahreyn ahâlîsinden birçokları îmân etmiş, etmeyenler Mecusîlik yâhud Yahudilikjüzere kalmıştı. İslâm dînini kabul etmemiş olanlarla harâc vermek üzere sulh akdolunduktan sonra, bütün Bahreyn üzerine Peygamber tarafından Alâ ibn Hadramî vâlî ta'yîn edildi. Vakti gelince harâc malını alıp Medine'ye getirmeye cennetle müjdelenenlerden Ümmetin Emîni Ebû Ubeyd ibnu'l-Cerrâh me'mûr oldu. Ebû Ubeyde beraberinde yüz bin (dirhem yâhud dînâr) getirmişti. Peygamber devrinde ilk gelen harâc malı bu idi. O güne kadar ele geçen zekât, ganîmet mallarından hiçbiri o mikdâra ulaşmamıştı... Bunun sekizinci hicret yılının soolarına doğru olduğu hesâb ediliyor.

150[150] Abbâs, bu sözü ile Bedr'de uğradığı ağır ziyanı hâtıra getirmek istemiştir. Abbâs orada hem kendi fidyesini, hem de kardeşi Ebû Tâlib'in oğlu Akîl için fidye vermek zorunda bırakılmıştı...

dedi. Peygamber: "Olmaz" dedi. Abbâs: Öyle ise onu üzerime Sen kaldırıver, dedi. Peygamber yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun üzerine Abbâs ondan birazını döktü de sonra tekrar kaldırmağa davrandı. Yine: Yâ Rasûlallah, birisine emret de, bunu üzerime kaldırsın, dedi. Rasûlullah: "Olmaz" buyurdu. Abbâs: Öyleyse bunu üzerime Sen kaldır, dedi. Rasûlullah yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun akabinde ondan birazını daha döktü. Sonra onu kaldırıp sırtının üzerine attı ve yürüyüp gitti. Rasûlullah, onun hırsına olan taaccübünden dolayı gözümüzden kayboluncaya kadar hep arkasından bakıp durdu. Rasûlullah o maldan bir dirhem bakî oldukça oradan kalkmadı [151][151]

43- Mescidde İken Yemek İçin Da'vet Yapan Mescidden İtibaren Bu Da'vete İcabet Eden Kimseler Babı[152][152]

69-....... Enes (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'i, mescidde iken

buldum, beraberinde birçok insan vardı. Ben hemen dikildim. Peygamber (S) "Seni Ebû Talha mı gönderdi?" dtĞı. Ben: Evet, dedim. O: "Yemeğe da'veî için mi?" dedi. Ben tekrar: Evet, dedim. Bunun üzerine Peygamber, yanında bulunan kimselere "Kalkın" buyurdu ve yürüdü. Ben de onların önlerinde yürüdüm.

44- Mescidde Erkekler ve Kadınlar Arasında Hükmetmek ve La'netleşme Yaptırmak Babı

70-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, Sehl ibn Sa'd'dart haber verdi ki, bir adam Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, karısıyle beraber bir erkek

[151][151] Buhârî, burada hurma salkımı asmak hakkında bir hadîs zikretmedi. Fakat bu ma'nâyı, mescid içine mal koymanın cevazından almıştır. Çünkü bunların ikisi de muhtaçların alması için koymaktır, Buhârî bununla, Nesâî'de kuvvetli bîr isnâdla gelen Avf ibn Mâlik el-Eşca'î hadîsine işaret etmiştir. O hadîs, BuhârF-nin şartı üzere değildir.

[152][152] Bu.babı akdetmekten maksadı, mubah olan kelâmın mescid içinde de cevazını göstermektir.

bulan kimseye ne re'y edersin? O adamı öldürür mü? dedi. En sonunda o karı koca mescidde la'netleştiler, ben de hâzır bulunuyordum 153[153].

45- Bab: İnsan (Başkasına Âid) Bir Eve Girdiği Zaman O Evin İçinde İstediği Yerde Mi Namaz Kılar Yahud Kılacak Yeri Araştırmayarak Emredilen Yerde Mi Namaz Kılar? 154[154]

71-....... Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî'den; o da Itbân ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Itbân'a gelip, evinin içinde: "Evinin neresinde senin için namaz klimamı istersin?" dedi. Itbân der ki: Ben kendisine bir yeri işaret ettim. Akabinde Peygamber (namaza durup) tekbîr aldı. Biz de arkasında saff olduk. O bize iki rek'at namaz kıldırdı.

46- Evlerde Mescidler (Edinmek) Babı

Ve Berâ ibn Azib, kendi evindeki mescidinde cemâat hâlinde namaz kılchrmıştır 155[155]

72-....... BanaUkayl, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi (o, şöyle demiştir): Ra-sûlullah'm sahâbîlerinden ve Bedr'de hâzır olan Ensâr'dan Itbân ibn Mâlik 156[156], Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, ben gözlerimi inkâr

---

153[153] Buhârî bu hadîsi, burada çok hazifli olarak vermiştir. Aslında daha tafsîlli olan bu hadîs Talâk, Tefsir, l'tisâm, Ahkâm ve Muhâribûn Kitâbları'ndada gelecektir. Bu la'netleşmenin erkek ve kadın tarafından yapılma şekli, en-Nûr:6-9. âyetlerinde öğretilmiştir.
154[154] Yânî o, muhayyerdir. İçeri girme izninden ve iznin verilmesinden sonra, girme hakkındaki umûmî izinle yetinerek istediği yerde namaz kılar. Lâkin bunun neh-yedilmiş olan tecessüse makrûn olmaması gerekir. Yâhud da emredilen yerde namaz kılar. Nitekim Peygamber de dilediği yerde kılmayarak, namaz yeri hakkında ayrıca izin istemiştir
155[155] Bu haberi, İbn EM Şeybe bir lossa içinde rivayet etmiştir.
156[156] Itbân (R), HazrecIİ'dir. Bu hadîsten anlaşılacağı üzere Sâlİm oğullan'na imamlık ederdi. Yaşlanmış olduğu hâlde Muâviye'nin günlerine kadar yaşamıştır. Peygamber hicretin başlangıcında onu Umer ibn

etmişimdir (yânî, gözlerim çok zayıflamıştır). Halbuki ben, kavmime namaz kıldıran kimseyim. Yağmurlar yağdığı zaman onlarla benim aramızda dere akar da mescidlerine gidip onlara namaz kildıramaz oluyorum. Yâ Rasûlallah, gönlüm arzu etti ki, bana gelip evimde namaz kıldırsan da senin namaz kıldığın yeri namazgah edineyim, dedi. Râvî der ki: Rasûlullah (S), Itbân'a: "İnşaattan (bunu)yapacağım" dedi. İtbân der ki: Ertesi sabah Rasûlullah ile Ebû Bekr, gün yükseldiği vakit bana geldiler. Rasûlullah (içeri girmeye) izin istedi. Ben de izin verdim.Eve girdiğinde oturmadı. Sonra: "Evinin neresinde namaz kılmakıığımı istersin?" dedi. Itbân der ki: Ben evin bir tarafını O'.na işaret ettim. Rasûlullah namaza durup tekbîr aldı. Biz de durup saff olduk. İki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Itbân der ki: Rasûlullah'ı, kendisi için yaptığımız bir hazîre yemeği üzerine alıkoyduk 157[157]. Yurdun ahâlîsinden birçok kimseler (Peygamber'in gelmeşini haber alarak) eve gelip doldular. İçlerinden biri: Mâlik ibnu'l-Duhayşin yâhud İbnu'd-Duhşun nerede? dedi. Oradakilerden biri: Mâlik ibnu'd-Duhayşin Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafıktır, dedi. Rasûlullah (S) ona: "Böyle deme. Görmüyor musun, o Lâ ilahe ille'ilah demiştir, ve bu sözü ile Allah'ın rızâsını istemektedir" buyurdu. O sözü söyleyen de: Allah ve Rasûlü en İyi bilendir, dedi. Itbân der ki: Biz Peygamber'i, münafıklar hakkında (hep böyle) müteveccih ve hayırhah bulurduk. Rasûlullah: "Şübhe-

siz ki Allah, Allah rızâsını arayarak Lâ ilahe ille''Hah diyen kimseyi ateşe haram etmiştir" buyurdu.

İbn Şihâb -geçen sened ile- şöyle dedi: Sonra ben Husayn İbnu'l-Muhammed el-Ensârî'ye -ki o Salim oğullan'nın biridir ve onların en hayırlılanndandır- bu Mahmûd ibnu'r-Rabî' hadîsini sordum. O,

bu hadîsi tasdik edip doğruladı.

Hattâb İle kardeş yapmıştı. Müslim ile İsmâîfî'nin müteaddid rivayetlerine göre Itbân'a arız olan, körlüğe yakın görme zayıflığıdır.

157[157] Hazîre, sefine vezninde... yağlı çorbaya denir. Ve hazîre un ufak kıyılmış et ile olan bulamaç aşına denir. Ve eğer et ile olmazsa asîde denir. Bir kavle göre et suyuna irice un ıslağını karıştırmakla olan çorbaya denir (Kaaınûs Ter.). Bir de Sahîhctyrı'da noktasız harflerle Harîre rivayeti de vardır ki, un ile yoğurttan yapılır bir çorbadır.

47- Mescide Girmekte ve Diğerlerinde Sac Ayak İle Başlamak Babı

Ve İbn Umer, girmeye sağ ayağı ile başlar, çıkacağı zaman ise sol ayağı ile başlar idi 158[158]

73-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) muktedir ol duğu müddetçe her işinde, temizlik yapmasında, taranmasında, ayak kabı giymesinde sağdan başlamayı severdi.

48- Bab: Çahiliyyet Devri Müşriklrrinin Kabirleri Açılır ve Yerlerinde Mescidler Edinilir Mi?

(Yânî edinilir.) 159[159] Çünkü Peygamber(S)'in:

"Allah Yahûdîler'e la'net etsin, onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" sözü vardır 160[160]

Ve kabirlerin bulunduğu yerlerde namaz kılmak mekruh olur. Zîrâ Umer ibn Hattâb, Enes ibn Mâlik'i

bir kabir yanında namaz kılarken gördü de: "Kabirden sakın, kabirden çekin" dedi Fakat ona, bu namazı tekrar kılmasını emretmedi 161[161]

74-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam, Âişe'den haber verdi (o, şöyle demiştir):

158[158] İbn Umer'in bu fiilini Hâkim'in el-Miisteârek'de Enes'ten rivayet ettiği şu haber te'yîd eder: "Enes: Mescide gireceğin zaman sağ ayağınla başlaman, çıkacağın zaman ise sol ayağınla başlaman sünnettendir, der idi". Sahâbînin sözü sünnettendir. Böylece bunun Peygamber'e merfû olduğuna hamledilmiştir. Bu da sahihtir (Aynî).

159[159] Bu istifham (ed.Dehr:i) âyetinde olduğu gibi, takrir içindir. Yanı o kabirlerin açılması caiz olur. Çünkü onlar için bir harâm-lık yoktur. Peygamber de müşrik kabirlerini kaldırıp yerine mescid yaptı.

160[160] Buhârî bunu Magâzî'nin sonlarında ve daha başka yerlerde mevsûlen rivâvet etmiştir.

161[161] Umer'in bu sözünü, Vekî' ibn Cerrah, kendi Musannaf mda rivayet etti. İşte Umer'in Enes'e namazı tekrar kılmasını emretmemesi, kabir civarında namaz kılmanın cevazına delâlet eder. Lâkin bu cevaz, aralarında bir hâil olmuş olsa bile, necaset üzerinde kılmış olacağından dolayı kerâhetli bir cevazdır Mezheb imamlarının bu hususta görüşleri çeşitlidir,

Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme, Habeşistan'da gördükleri, içinde tasvirler bulunan bir kiliseye dâir konuştular. Bu kiliseyi Peygamber'e de zikrettiler. Peygamber (S) de şöyle buyurdu: "Onlar, içlerinde iyi bir kimse bulunup vefat ettiğinde, kabri üzerine bir mescid (bir namazgah) yaparlar, içinde de bu suretleri tasvir ederler. İşte onlar kıyamet gününde Allah katında halkın en senlileridirler".

75-.......Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'dan;odaEnes'ten tah-

dîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi ve Medine'nin en yüksek tarafına Amr ibn Avf oğullan denilen kimselerin bulunduğu obada konak etti. Peygamber onların içinde on dört gece ikaamet etti. Sonra (dayıları olan) Neccâr oğullarına haber gönderdi. Onlar da kılıçları boyunlarında asılı olarak geldiler. Peygamber (S), devesi (Kasvâ) üstünde, terkisinde Ebû Bekr ve çevresinde Neccâr oğullan cemâati (olduğu hâlde yola çıkışları) hâlâ gözümün önündedir [162][162]. Nihayet Peygamber Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd'in evinin avlusuna (devesini) çökertti. Peygamber, nerede namaz vakti erişirse oracıkta namaz kılmayı severdi. Davar ağıllarında da namaz kılardı. Mescidin bina olunmasını emretti. Neccâr oğulları'ndan bir topluluğa haber gönderip: "Ey Neccâr oğulları, duvar ile çevrili arsanızın bedelini bana söyleyin" dedi. Onlar ise: Vallahi olmaz. Biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz, dediler. Enes der ki: Onun içinde şu söyleyeceklerim vardı: Müşriklerin kabirleri vardı. Oyuk, tümsek, bakılmamış harâb yerler vardı. Hurma ağaçlan vardı. Peygamber müşrik kabirleriyle alâkalı emrini verdi, ve onlar açıldı. Sonra o harâb yerlerle ilgili emrini verdi, oralar da düzeltildi. Hurma ağaçları kesildi. Hurma ağaçlarını mescidin kıblesine sıra ile dizdiler. Kapının yan taraflarını da taştan ördüler. Sahâbîler recezler söyleyerek taş taşımaya başladılar. Peygamber de onlarla beraber:

---

[162][162] Medine'nin en yüksek yeri demekle, herhalde Medine'nin Necd'e doğru en uzak ma'mûresi kasdedilmiş oluyor. Bu ma'mûre, Medine'den Mekke'ye yönelirken iki mil mesafede yolcunun soluna düşen Kubâ köyüdür. Hazreclİler'den Amr ibn Avf oğulları'nın yurdu idi. İslâm'da umûma âid ilk mescid orada bina olundu. Bu mescidin kıblesi Kudüs'e idi. Peygamber cemâat namazını alenî olarak sa-hâbîlerine ilk defa orada kıldırmıştır.

Peygamber Kubâ Mescidi'ni kurduktan sonra cumua günü kuşluk- vakti yola çıktığı ve ilk cumua namazını Rânûnâ'daki Salim ibn Avf yurdunda kıldırdığı naklediliyor. Rânûnâ'daki mescidin ismi. Gubeyb (s-^1) ve Mescidu Cumua'dır. Peygamber'in Küba'dan Medine'ye hareketinin bir cumua günü olduğu sabittir. Enes ibn Mâlik'in burada müşahede ederek ta'rîf eylediği Peygamber'in seferi, işte bu cumua namazından sonraki, Medine'ye giriş seferidir (Tecrîd Ter., II, 307-308).

"Allâhümme lâ hayra illâ haym'l-âhireti Fağfir lil-Ensân vel-Muhâcireti"

(= Yâ Allah, âhiret hayrından başka hayır yoktur Öyle ise Ensâr ile Muhâcirler'e mağfiret eyle) diyordu.

49- Davar Ağıllarında Namaz Kılmak Babı

76-....... Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan; o daEnes'tentahdîs etti.

Enes (R): Peygamber (S) koyun ağıllarında namaz kılar idi, demiştir. Sonra râvî dedi ki: Bu sözden sonra ben Enes'ten şöyle derken işittim: Peygamber, mescid bina olunmadan evvel koyun ağıllarında namaz kılardı [163][163].

50- Su Yakınlarındaki Deve Yataklarında Namaz Kılmak Babı [164][164]

77-.......Nâfi' şöyle dedi: Ben İbn Umer'i gördüm ki, o devesini kıblesine alarak namaz kılıyordu. Ve îbn UmenBen Peygamber'i böyle yaparken gördüm, dedi[165][165]

---

[163][163] el-Merâbıd, Merbıd'ın cem'idir ki, menzil veznindedir. Koyun ve keçi yatağına ve mandıraya denir.

Buhârî'nİn Kİtâbu't-Tahâre'de geçen hadîste de Rasûlullah'm davar ağıllarında namaz kıldığı rivayet edilmiştir. Buradaki ziyâdeden, Peygamber'in mescidin binasından sonra koyun ağıllarında namaz kılmadığı anlaşılabiliyor. Evet sidik ve dışkıdan selâmetle beraber, bu yerlerde namaz kılma hususunda Peygamber'in izni sabittir.

[164][164] el-Atan', fethaîeynle havuz yöresinde olan deve yatağına denir. Nitekim şâir mahalde olana Murâh ve Me'vâ denir.

el-Ma'tın meclis vezninde bir su yakınında olan deve yatağına denir, cem'i; Mealin gelir (Kaamûs Ter.).

[165][165] Deve olan yerde namaz kılmak mes'elesi ihtilaflıdır. İbn Umer'in yaptığı gibi devesini sütre edip namaz kılmakta ve deve üstünde nafile kılmakta be's olmadığı müttefakun aleyhdir. Ancak deve yataklarında -koyun ağıllarında olduğu gibi- namaz kılmanın hükmünde İhtilâf edilmiştir. Su başlarında sürü sürü develerin birikip uzun müddet yattıkları .yerler ekseriya pis olacağı gibi, kinli develerden birinin namaz kılan kimseye ansızın saldırıp telef etmesi ihtimâlinden dolayı kalbi vesveseden fariğ bırakmaz. Bundan dolayı deve yataklarında namazdan nehy eden rivayetler de vardır. Cumhur, bu gibi yerlerde teiniz olmak şartıyle namaz kılmayı tecviz ediyorlar ve nehye dâir gelen rivayetleri tenzihi kerahete

51- Önünde Ocak Yahud Ateş Yahud (Müşrikler Tarafından) Ma'büd Edilelen Bir Şey Olduğu Halde Yüce Allah'ın Rızasını İrade Edip Namaz Kılan Kimse Babı :

Ve Zuhrî dedi ki: Bana Enes haber verip şöyle dedi:

Peygamber (S): "Ben namaz kılarken ateş (yânî cehennem) bana arz olundu" dedi 166[166].

78-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Güneş tutuldu. Rasûlullah (S) namaz kıldırdı. Sonra: "Bana ateş (yânî cehennem) gösterildi. Bu günkü kadar kötü ve beter hiçbir manzarayı ömrümde görmedim" buyurdu 167[167].

52- Kabirler Bulunan Yerlerde Namaz Kılmanın Keraheti Babı

79-....... Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi. Peygamber (S):

"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız. Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz" buyurmuştur 168[168]

---

hamlediyorlar.

166[166] Bu, uzunca bir hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bunu müteaddid yerlerde, birçok sahâbîlerden kâh muhtasar, kâh mufassal olarak rivayet eder.Burada ise, karşısında ocak, ateş, yâhud müşrikler tarafından ma'bûd edinilen başka birşey olduğu hâlde Allah rızâsı için namaz kılmanın caiz olduğunu göstermek maksadıyle îrâd etmiştir. Bununla beraber Hanefîler, bu nevi7 müşriklere benzeme suretinde olduğu için böyle namaz kılmayı kerîh görmüşlerdir. İbn Sîrîn'in de ocağa karşı namaz kılmayı kerîh gördüğünü İbn Ebî Şeybe el-Mıtsannafmûa. rivayet ediyor. Diğer fakîhlcr bunda be's görmüyorlar.
167[167] Buhârî'nin gerek başlıkta ta'lîk suretinde bulunan Enes hadîsinden, gerek bu İbn Abbâs hadîsinden kendi maksadını istidlal edişinde bir nevi' gizlilik vardır. Bu istidlalin tevcîhi şöyledir: Ateşin, namaz kılanın önünde bulunması şayet Allah katında merdûd ve namazı bozucu olmuş olaydı, Allah bunu Peygamber'i hakkında caiz kılmaz ve ateşi Peygamberinin önüne getirmezdi.
168[168] Cumhur, Peygamber'İn bu sözünü teşbîhi belîğ kabilinden sayıp, "Evlerinizi kabirler gibi namazdan, Kur'ân tilâvetinden hâli bırakıp da surette -kendilerinden teklifler sakıt ve amelleri munkalı' olmuş-ölülere benzemeyiniz" demektir, de-mi şti r.

53- (Allah Tarafından) Yere Batırılmış ve Üzerine Azab İndirilmiş Olan Mekanlarda Namaz Kılma(nın Hükmü) Babı

Alî(R)'nin Bâbil şehrinin yere geçirilmiş harabesi üzerinde namaz kılmayı kerih gördüğü zikrolunur 169[169]

80-....... Bana Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) -Ashâbu'1-Hıcr hakkında- şöyle buyurdu: "Ağ/ayıcılar olmanız müstesna, sakın azaba uğratılmış olan şu kavmin yurduna girmeyiniz. Eğer ağlayıcılar değilseniz, onlara isabet eden azabın sizlere de isabet etmemesi için, onların yurdlarınagirmeyiniz" 170[170]

Bâzıları da Müslim'in bu hadîsi yerine lâfzıyle rivayet ettiğine bakarak: "Evlerinize ölü gömmeyiniz" ma'nâsına alıp, bundan makberelerde namazın kerahetine kaail olmuşlardır.

Evlerde kılınması emrolunan namaz ise fakîhlerin çoğuna göre nafilelerdir. Evdeki nafilenin mesciddeki nafileden efdal olması, evi ibâdetle ma'mûr etmek kasdıyle beraber, gizli kalması dolayısiyle insanı riyadan koruduğu içindir. Bâzıları da bunun farzlar hakkında olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre, hadîsteki emrin ma'nâsı: "Farzlarınızın bâzılarını evlerinizde kıiıniz ki mescide çıkamayan kadınlar, köleler,'hastalar... size iktidâ edip cemâat faziletini kazansınlar" demek olur (İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'den kısaltılarak alındı)...

169[169] Alî'nin bu kerih görüşünü İbn Ebı Şeybe mevsûlen rivayet etti. Bâzıları burada zikredilen yere geçirmeden murâd, en-Nahl:26. âyetinde haber verilen yere geçirmedir, demişlersede, hepsine şâmil olması daha uygun olur.

170[170] Sahihi Müslim, VIII, 533 "39, 40" rivayeti, bu rivayetten biraz daha tafsîlli-dir. O hadîse göre Rasûlullah bu sözü Tebük seferine giderken, Hicr arazîsinden geçerken Ashâbu%Uicr hakkında söylemiştir.

"Orada korkmanın veclıi, ağlamanın tefekküre ve ibrete götürmesidir. Sanki Rasûlullah sahâbîlere, AtlaV-ın Asfrâby'l-Hıcr'e kâfirlik takdir etmesi, bununla beraber arzda onlara kuvvet verip, uzun müddet imhâl etmesi, sonra intikaa-mını ve şiddetli azabını onlara indirin esi ..kabilinden ağlamayı gerektirecek hâller hususunda tefekkür emretmiştir. Onların yurduna uğrayıp da ağlamayı gerektirecek hususlarda, onların Halleriyle ibret alarak tefekkür etmeyen kimse, ihmâlde onlara benzemiştir. Bu onun kalbinin katılığına ve huşû'unun yokluğuna delâiet elmiştir. Bunun kendisini, onların amelleri gibi amel etmeğe çekmesi ve bu se-beble onlara isabet eden azabın kendisine de isabet etmesinden emîn olamaz" (Hattâbî ve jbn Hacer; Kastallânî'den naklen).

54- Hrıstiyan Ma'bedinde Namaz Kılmak Babı

Ve Umer ibnu'l-Hattâb: "Biz içlerinde suretler bulunan kiliselerinize, o timsâllerden dolayı girmeyiz" demiştir [171][171]

Ve îbn Abbâs, kilise içinde namaz kılar idi; ancak içinde timsâller bulunan kilisede kılmazdı[172][172]

81-....... Bize Abdetu, Hişâm ibn Urve'den; o da .babasından;

o da Âişe (R)'den haber verdi (ki, o şöyle demiştir): Ümmü Seleme, Rasûlulîah'a Habeşistan arazîsinde görmüş olduğu Mâriye (kilisesi). denilen bir kiliseyi zikretti. Ve Rasûlulîah'a o kilisenin içinde gördüğü suretleri de zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Onlar öyle bir kavimdir ki, içlerinde sâlih bir kul, yâhud sâlih bir adam öldüğü zaman, onun kabri üstüne bir mescid bina eder ve içine de, o suretleri tasvir ederler. İşte onlar Allah katında mahlûkaatın en senlileridirler" buyurdu [173][173]

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

82-....... Aişe ile Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demişlerdir: Rasûlullah'a son hastalığı

---

[171][171] Umer'in bu sözünü Abdurra^zâk, Umer'in hizmetinde bulunan Eşlem tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir. Umer Şam'a geldiği zaman Şâmlı-lar'ın büyüklerinden olan bir adam Umer için yemek yaptı ve: "Yâ Umer, benim da'vetime İcabet etmeni ve bana şeref vermeni arzu ediyorum'' dedi. Bunun üzerine Umer ona bir vesile ile metindeki sözü söyledi (Kastallânî).

[172][172] İbn Abbâs'ın bu fiilini Bağâvî, ei-Ca'diyyâ/''ta mevsûlen rivayet etmiştir.

[173][173] Tasvirlerin ve timsâllerin nehyedilmiş olması, ekseriya kalblerin sevgilisi olan kimselerin güzelliklerinin zikrini ibkaa.ve devam ettirme gibi bir iyi niyetle başlamışken, gitgide mahabbetin müşrikine ta'zîmâta ve ibâdâta ınkılâb etmiş olmasındandır. Bu ihtimâl kapısını büsbütün kapatmak, Peygamber'in maksadı içindedir. Bu son cümledeki ismi işaretin hem âbidlere, hem musavvirlere âidiyyeti vardır.

geldiği zaman, yanında bulunan bir hamîsayı yüzü üzerine atar dururdu [174][174] O hamîsa sebebiyle sıkıldıkça da onu yüzünden açardı. İşte o hâlde iken Rasûlullah (S): "Allah'ın la'ne-ti Yahudiler ve Nasrânîler üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu. (Rasûlullah bu sözleri ile) onların yaptıklarından ümmetini sakındırıyordu [175][175]

83- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle derpiştir): Rasûlullah (S): "Allah Yahudiler'i gebertsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu [176][176]

56- Peygamber(s)in: "Yer(yüzü) bana mescid ve temizlik sebebi kılındı" Kavli Babı [177][177]

84-.......Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S)

şöyle buyurdu: "Benden önceki peygamberlerden hiçbir kimseye verilmeyen beş şey, bana verilmiştir: Bir aylık mesafeye kadar korku (salmak) ile nusrat olundum. Yer (yüzü) bana mescid ve temizlik sebebi kılındı. Onun için ümmetimden kendisine namaz vakti erişen herkes namazını kılıversin. Ganimetler bana halâl edildi. Peygamber

---

[174][174] Hamîsa, yün yâhud sûfdan dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup, Peygamber'e Ebû Cehm Kureşî tarafından hediye edilmişti.

[175][175] Aşırı derecede ta'zîmin eski ümmetlerde olduğu gibi, kendi ümmetini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden endîşe ediyordu

[176][176] Burada bedduayı yalnız Yahûdîler'e tahsîs etti. Çünkü kabirleri mescid edinme bid'atını ilk başlatanlar Yahûdîler'dir. Hristiyanlar onlara ittibâ' etmişlerdir. Binâenaleyh Yahudiler daha zâlimdirler (Kastallânî).

[177][177] Geçen bâblann ardından bu babı getirmesi, o bâblarda zikredilen kerahetlerin tanrım için olmadığına bir işarettir. Çünkü Peygamber "Yer bana mescid ve

mtemizlik sebebi kılındı" sözünün umûmu, Arz cüzlerinden hangi cüz üzerinde olursa olsun namaz kılmanın cevazına delâlet eder. İbn Battal da: Bu umûmun içine makbereler, davar ağıllan, kiliseler ve daha başkaları da girdi, demiştir (Aynî).

hassaten kendi kavmine gönderilirken, ben bütün insanlığa gönderildim. Ve bana şefaat verildi".

57- Kadının Mescid İçinde Uyuması Babı [178][178]

85-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âişe (R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Arab kabilelerinden birisine âid bir siyah câriye vardı. Onlar bu kadını azâd etmişlerdi. Kadın hurre olduğu hâlde yine onlarla beraber idi. Bu kadın şöyle dedi: Onlara âid bir kız, üzerinde sırımlardan yapılmış kırmızı bir gerdanlığı olduğu hâlde dışarıya çıktı[179][179]. Âişe der ki: O kız üzerinden o gerdanlığı çıkarıp koydu, yâhud üzerinden düştü. O gerdanlığın bulunduğu yere bir çaylak geldi. Onu, atılmış hâlde bulunan bir et parçası sandı, hemen onu kaptı. Câriye der ki: O gerdanlığı aradılar, fakat bulamadılar. Dedi ki: Beni o gerdanlıkla (onu almakla) ittihâm ettiler. Âişe der ki: Kadının her yerini iyice aramağa başlamışlar, hattâ kadının fercini bile araştırmışlar. Câriye dedi ki: Vallahi ben onlarla beraber ayakta dikilip dururken, birdenbire o çaylak geldi ve o deriden gerdanlığı yere attı. Kadın dedi ki: O da tam ortalarına düştü. Dedi ki: Bunun üzerine ben: İşte, aldığımı zannedip de beni ittihâm etmiş olduğunuz şey! Hâlbuki ben ondan berî'im. İşte deri gerdanlık, dedim. Âişe der ki: O siyah kadın Rasûlullah'a geldi ve müslü-mân oldu. Âişe der ki: Mescidde ona mahsûs bir kıl çadır yâhud küçük bir oda vardı[180][180]. Âişe der ki: O kadın bana gelir ve yanımda konuşurdu. Âişe der ki: Yanıma her oturmasında muhakkak:

---

[178][178] Yânî, kadının başka meskeni yoksa, mescid içinde uyuması ve orada ikaamet etmesi caizdir.

[179][179] el-Vişâh: Kİtâb vezninde Arab kadınlarının süs eşyalarından şu gerdanlığa denir ki, inciden ve şâir cevhereden her iki dânenin aralığına diğer nevi'den bir dâne sokarak iki kûr dizerler. Ve o iki kûruribirini diğeri üzerine dizip kıvırırlar. Kezâlik vişâh, bir süs eşyasına denir ki, geniş bir meşin parçasını cevher ne-vi'leriyle süsleyip, hâtûnlar onu boyunlarına takınırlar (Kaamûs Ter.}.

es-Seyr,... ve deriden ince ince dilinip dilim olan uzunca kayışa denir ki sırım ta'bîr olunur; kazınmışına tirşe denir.

el-Hı/ş, hâtûnların iğ ve iplik koyacak kutularına, sepete ve pek küçük eve ve odaya, bir kavle göre kıl çadırdan olanına denir...

[180][180] Bundan, barınacak yeri olmayan fakır kimselerin, hattâ fitne korkusu olmamak şartıyle kadının bile mescidde gecelemesinin caiz olduğu istidlal olunuyor.

"Ve yevmu'l-vişâhi min eâcîbi Rabbinâ Elâ innehumin beldeti'l-kufri encânî"

(= Vişâh işinin olduğu gün Rabb'imizin yarattığı acîb işlerdendir. Şübhesiz ki o küfür beldesinden beni kurtardı)

sözünü söylerdi. Âişe der ki: Bir gün ona: Senin hâlin nedir? Her ne vakit benimle birlikte otursan muhakkak bu beyti söylüyorsun? dedim. Âişe der ki: Bunun üzerine o kadın (yukarıda anlattığım) bu kıssayı anlattı.

58- Mescidde Erkeklerin Uyuması Babı

Ve Ebû Kılâbe, Enes'ten (rivayetle): Ukl kabilesinden bir cemâat Peygamber'in huzuruna geldiler de,

mescidin suflesinde yatırıldılar, demiştir [181][181]

Abdurrahmân ibn Ebî Bekr de:

Suffede kalanlar (yânî Ashâbu's-Suffe) fakır kimselerdi, demiştir [182][182]

86-.......Bana Nâfi' tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn

Umer; kendisi, bekâr, karısı yok bir genç iken Peygamber'in mescidi içinde uyur olduğunu haber verdi.

87-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), (kızı) Fâtıma'nın evine geldi, Alî'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'ya: "Amucanın oğlu nerede?" diye sordu. Fâtıma: Aramızda birşey oldu da darılıştık. Bundan dolayı dışarı çıktı ve gündüz uykusunu benim

---

[181][181] Bu, Buhârî'nin Kitâbu'I-Muhâribîn'de, Urenîler kıssasında mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır.

[182][182] Bu da Alâmâtu'n-Nübüvve Kitâbı'nda gelecek olan uzunca bir hadîsin bir kısmıdır.

yanımda uyumadı, dedi. Rasûlullah bir insana: "Bak, nerede?" buyurdu. O adam (gidip) geldi ve: Yâ Rasûlallah, o, mescidde uyuyor, dedi 183[183]. Rasûlullah gitti, baktı ki Alî yan tarafına yatmış, ridâsı bir yanından sıyrılmış, vücûdu toprağa bulanmış hâldedir. Ra-sûlullah: "Yâ Ebâ Turâb kalk, yâ Ebâ Turâb kalk" diye diye toprağı Alî'nin bedeninden silmeğe başladı184[184]

88-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: "Ben Ashâbu Suffe'den yetmiş zât gördüm. İçlerinde ridâsı (yânî belinden yukarısını örtecek ihramı) olan bir tek kimse yoktu. Ya izâr (yânî fûta) bağlar, yâhud boyunlarına bağladıkları bir kisâ giyerlerdi ki, kiminin bacaklarının yansına, kiminin de topuklarına ancak varabiliyordu. Herbi-ri namazda avret yerinin görülmesini istemediği için giydiğini eli ile

toplardı" 185[185]

183[183] Alî'nin, Fâtıma'nın yanında gündüz uykusu uyumayıp da mescidde yatması, fakîr ve garîb olmayanların da mescidde uyumalarının mubah olduğuna delildir.
184[184] Rasûlullah'm, dâmâdı Alî'yi böyle bir künye ile künyelemesi mîzâh ve bu vesîle ile kendisini taltiftir. Alî'nin "Ebû Turâb" kadar hoşlandığı hiçbir isim yoktur. Biri: "Ebû Turâb" diye çağırınca pek ziyâde sevinirdi {Buhârî, Kitâbu'I-Menâkıb, Alî ibn Ebî Tâlİb'in menkıbeleri babı).

185[185] Suffe, Peygamber mescidinin üstü örtülmüş bir kısmı idi. Meskeni ve kazanma yeri olmayan fakîr muhacirler orada sakin olurlardı. Abdurrahmân ibn Ebî Bekr: Ashâbu Suffe, fukara kimselerdi. Peygamber (S) onları nafakalandırmak için sahâbîledne: "İki kişilik yemeği olan bir üçüncüsünü yanına karsın" diye emir buyurmuştu, diyor (Bu hadîs uzunca bir metin ile ileride gelecektir).

Maûne kuyusu başında şehîd edilen yetmiş kadar sahâbî de burada ikaa-met edip İslâm'ın ilim ordusu olarak yetiştirilmişlerdi.

Yabancının, barınacak evi barkı olmayanın mescidde yatması caiz olduğunda ihtilâf yoktur. Mâadasının yatmasında ihtilâf olunmuştur. İbn Umer bunu tecviz edenlerin başındadır. O, Rasûlullah zamanında mescidde gece de, gündüz de yatardık, diyor. Diğer bâzıları bunu mekruh görmüşlerdir. Fakat hiçbir delillerine muttali' değiliz. Bu mes'eleyi Saîd ibn Müseyyeb ile Süleyman ibn Yesâr'a sormuşlar. Onlar da: "Ehli Suffe mescidde yatıp dururlarken bunu nasıl oluyor da soruyorsunuz? Onlar, meskenleri mescid olan bir kavm idiler" cevâbını vermişler. Taberî de Usmân ibn Affân, Mü'minlerin Enüri iken mescidde uyur görüldüğünü ve etrafında hiçbir kimse bulunmadığını rivayet ediyor.

59- İnsan Bir Seferden Gelince Mescidde Namaz Kılmak Babı

Ka'b ibn Mâlik de: Peygamber (S) bir seferden geldiği zaman evvelâ mescide gelir ve orada namaz kılar idi, dedi 186[186]

89-.......Bize Muhârib ibnu Disâr, Câbir ibn Abdülah'dan tahdîs etti'. O şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde bulunurken ben yanma geldim. -Mıs'ar: Ben Muhârib'in kuşluk vaktinde dediğini sanıyorum, demiştir.-Rasûlullah bana: "İki rek'at (geliş) namazı kıl" buyurdu. Benim Peygamber üzerinde bir alacağım vardı. Akabinde Peygamber borcunu bana ödedi ve bana fazla da verdi.

60- Bab:

“Sizin biriniz mescide girdiği vakitte oturmadan evvel ta namaz kılsın”

90-....... Bize Mâlik, Âmir ibn Abdillah ibni'zubeyr'den; o

da Amr ibn Süleym ez-Zurâkfden; o da Ebû Katâde es-Sülemî'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizden bir kimse mescide girdiği va-kitte oturmadan evvel (tahiyyetu'I-mescid olarak) iki rek'at namaz kılsın" buyurmuştur 187[187]

186[186] Bu ta'lîkı Buhârî Kitâbu'l-Magâzî'nin sonlarında Tebük gazvesi., babında müs-ned olarak zikretti. Buradaki kısım, o uzun hadîsin bir parçasıdır.

187[187] Müslim'deki rivayette bu hadîsin sebebi de zikredilmiştir. Ebû Kalâde mescide girdiğinde Peygamber(S)'i sahâbîleri arasında oturuyor görmüş. O da onlarla birlikte hemen oturuvermiş. Peygamber: ''Namaz kılmaktan seni men' eden nedir?" diye sormuş. O da: "Yâ Rasûlallah, seni oturur gördüm, bunlar da oturuyorlar da onun için" demiş. Bunun üzerine metindeki hadîs ile emredilmiş. İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda diğer tarîkten yine Ebû Katâde'den rivayet edilen hadîste: " ı^ii o^-uiı \JM = Mescidlere haklarını veriniz" buyurulduğu ve "Ha!;!arı nedir?" diye sorulunca: "Oturmadan evvel iki rek 'al namaz" cevâbı verilmiştir. Bu namaza Tahiyyetu'l-Meseiddenilir. İki rek'attan az olmaz ve mendûb olarak kılınır.

61- Mescidde (Hasıl Olan) Hades Babı [188][188]

91-....... Bize Mâlik,Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da

Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz herhangi biriniz namaz kılmış olduğu namaz yerinde ab-destini bozmadan mevcûd bulunduğu müddetçe, melekler ona salât edip: Allâhumme'ğfir lehu, Allâhumme'r hamhu (= Yâ Allah onun günâhlarını mağfiret et ve ona merhamet eyle) derler".

62- Peygamber Mescidinin Yapısının Yapılması Babı

Ve Ebû Saîd: Mescidin tavanı hurma dallarından idi, dedi [189][189]

Ve Umer mescidi daha geniş bina etmeğe başladığı vakit yapıcısına: Sen yalnız insanları yağmurdan saklayıp koru. Sakın allı sarılı zînetler yapıp da

insanları fitneye uğratmayasın, demiştir [190][190]

Enesde: "(Öyle bir zaman gelecek ki) İnsanlar mescidlerle öğünme yarışına girişirler de sonra onları

pek az ma'mûr ederler" hadîsini söylemiştir [191][191]

---

[188][188] el-Hades: İki fetha ile bir nesne yeni peyda olmak haletine denir ve yeni peyda olan şeye denir. Fakîhlerin abdesti bozucu olan hâlete hades demeleri bundan alınmıştır. Cem'i Ahdâs gelir (Kaamûs Ter.)
[189][189] Buharı, Ebû Saîd'den gelen bu hadîsi Kitâbu'l-İ'tikâf'da mevsûlen rivayet etti
[190][190] Umer'in bu emri, Peygamber mescidinin yenilenmesini zikr hakkındaki kıssadan bir parçadır. Bu ma'nâya yakın olarak İbn Mâce, Amr ibn Meymûn'dan; o da Umer'den merfûan şunu rivayet etmiştir: "

- Şimdiye kadar hiçbir kavm gelmemiştir ki, ameli bozuk bir hâle gelince mes-cidlerini süslemeğe kalkışmış olmasınlar" buyurulmuştur.

Buradaki fitneden maksad musallînin namaz esnasında mescidin zînetle-rîyle zihni meşgul olması demektir.
[191][191] Enes'in söylediği bu hadîsi, Ebû Ya'lâ el-Müsned1 inde, İbnHuzeyme de es-Sahîh'inde mevsûlen rivayet etmişlerdir. Hilâl içindeki kısım asıl hadîstendir. Buhârî'nin başlığa aldığı kısımda bulunmadığı

Ve İbn Abbâs: "(Ben mescidleri yüksek bina edip süslemekle emrolunmadım. Bununla beraber) Sizler mescidleri Yahudiler ve Hristiyanlar*in süsledikleri gibi muhakkak süsleyeceksiniz" hadîsini söylemiştir 192[192]

92-....... Bize Nâfi' tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Mescid, Rasûlullah zamanında ham kerpiç ile bina Olunmuş idi. Çatısı hurma dalları, direkleri de hurma gövdeleri idi193[193]. Ebû Bekr (genişletme ve süsleme nev'inden) hiçbir şey ziyâde etmedi. Umer (yalnız enini boyunu) artırıp, Rasûlullah zamanındaki bina tarzına göre kerpiç ve hurma dallarıyle bina etti ve direklerini de tekrar ağaç olarak koydu. Sonra Usmân mescidin binasını (genişletme ve süslendirme olarak) değiştirdi ve hem de çok genişletti. Duvarlarım da (kerpiç yerine) nakışlı taşlarla ve kireçle bina etti194[194]. Ve direklerini nakışlı taşlardan, tavanını da sâç ağacından yaptı 195[195]

---

için, iki hilâl arasına alındı. İmaret, mescidier bina etmek ma'nâsına geldiği gibi, zikr ve ibâdetle, tevhîd ile ma'mûr etmek ma'nâsına da gelir.

192[192] İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bu hadîsi, Ebû Dâvûd ile İbn Hıbbân mevsûlen rivâ yet etmişlerdir. İki hilâl arasına alınan kısım, asıl hadîste mevcûddur. Onun için iki hilâl arasında gösterildi.

Bu süslerden maksad -zuhruf, altun ma'nâsına da geldiğine göre-yaldızdır.

193[193] Müslim'in rivayetinde Ebû Saîd: "Yağmur gelip tavandan aktı. Tavan hurma dallarından idi. Namaz ikaame olundu. Rasûlullah(S)'iii su içinde, çamur içinde secde ettiğini, hattâ alnında çamur izlerini gördüm" diye haber veriyor. Bu hadîs, Buhârî'de de vardır.

194[194] Usmân'ın nakışlı taşlan da zuhruf nev'inden değildi. Zuhruf, yaldızdır. Usmân kerpiç yerine taşla kireçten, hurma dalları yerine daha sağlam olan sâc ağacından fazla birşey kullanmadı. Mekruh olan bid'at, yaldızlardır. Allah'a ibâdete tahsîs edilen temiz ve mübarek yerin, müsrifçesine büyük masraflarla vücûde getirilmesi zühde, huşû'a ve tezellüle aykırıdır. Hakk'ın sevmediği güzellik yarışma ve Övünme yarışma da vesile olur. Keraheti bu yüzdendir.

Mescidleri en evvel süsleyen Velîd ibn Abdilmelik ibn Mervân'dir. Bu, sahabe asrının sonlarına tesadüf etmiştir. İlim ehlinden birçoğu fitne korkusundan dolayı buna karşı sükût etmişlerdir.

Masrafları beytü'I-mâlden çıkilmamak ve bu zînetlerle mescidlere ta'zîm kasdedilmek şartıyle, bunu tecviz eden bâzı âlimler vardır. Hanefî imamları bu cümledendir.

195[195] Sâc ağacı, Hindistan'da çıkan abonuza benzer sert bir ağacın ismidir. Kaamûs mütercimi Asım Efendi şu îzâhı vermiştir: es-Sâc, bir ağaç adıdır. Misbâhın beyânına göre sâc, büyük bir ağaçtır ki, bittiği yer Hindistan'dır. Diğer şehirlere ondan getirilir. Müfredi, sâce ve cem'i sâcât'tır. Ve Zemahşehrî'nin nakline göre sâc, bir siyah ağaçtır ki Hindistan'dan celb edilir. Cem'kSfco/? 'dır;nâr ve nî-rân gibi. Bâzıları abonusa benzer bir siyah ağaçtır, lâkin siyahlığı abonus derecesinde değildir, dediler... Ve sâc, Hindistan'da olur, çınar ağacına benzer, kırmızı ve siyaha mail, çok yapraklı, kokusu hoş bir ağaçtır. Hind ahâlîsi sâkû-te derler. Bu diyarda zâc ağacı diye meşhur olan ağaç olduğu zannolunur.. (Kaamûs Ter., I, 777-778).

63- Mescidin Yapısını Yapmak Hususunda İnsanların Birbirleriyle Yardımlaşmaları Babı

"Allah'a eş koşanların kendi küfürlerine bizzat kendileri şâhid iken Allah'ın mescidlerini Vmâr etmelerine : (ehliyetleri) yoktur. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ateşte ebedî kalıcılardır. Allah'ın k, mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe îmân eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan v başkasından korkmayan kimseler Vmâr eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır"

(et-Tevbe: 17-18)

93-.......İkrime şöyle demiştir: (Birgün)jbn Abbâs'bana ve oğlu Alî'ye: Ebû Saîd'e gidin de onun rivayet ettiği hadîslerden de bir mikdârını işitin, dedi. Bunun üzerine biz ikimiz Ebû Saîd'in yanma gittik. Onu, kendisine âid bir bağçeyi timâr ederken bulduk. Hemen ridâsım alıp büründü. Sonra bize tahdîs etmeğe başladı. Nihayet mescidin yapılışının zikri geldi. Burada şöyle dedi: Biz birer kerpiç birer kerpiç taşıyorduk. Ammâr ise ikişer kerpiç ikişer kerpiç taşıyordu. Peygamber (S) onu (öyle) görünce üzerindeki toprağı silkerek: "Vah Ammâr! Vah Ammâr! Kendisini bağîler cemâati öldürecektir 196[196]. Ammâr onları cennete da'vet eder, onlar ise onu cehenneme çağırırlar" demeğe başladı 197[197]. Ebû Saîd der ki: Ammâr (bunu işitince): Fitnelerden Allah'a sığınırım, derdi.

196[196] Peygamber'in bu çok kıymetli iltifatına mazhar olan Ammâr, Sıffîn'de Muâvi-ye İbn Ebî Sufyân'ın askerleri tarafından öldürülmüştür. Mü'minlerin Emîri Alî İbn Ebî Tâlib'e karşı gelen Şam ehlinin o târihte bağı oldukları, bu sahih hadîs ile sabittir. Mü'minlerin imamet ve imareti, ancak Hasan'ın kendi ihtiyariyle çekilmesinden sonra Muâviye'ye geçebilmiştir. Haber verilmesinden otuz bu kadar sene sonra doğruluğu tahakkuk eden bu haber, Muhammed'in nübüvvet şâhidlerinden biridir. Ammâr'ın katline dâir olan bu hadîsi, Buharı Ebû Saîd ile Katâde ibnu'n-Nu'mân; Müslim Ümmü Seleme'den; Tirmizî Ebû Hurey-re'den; Nesâî Abdullah İbn Amr ibnİ'l-Âs'dan; Taberânî ile diğerleri de Usmân ibn Affân, Huzeyfe ibnu'l-Yenıân, Ebû Eyyûb, Ebû Râfi', Huzeyme ibn Sabit, Muâviye, Amr ibnu'1-Âs, Ebu'l-Yeser'den ve Ammâr'ın kendisinden sahih ve hasen tarîklerle rivayet etmiş oldukları gibi, sayması uzun sürecek bir çok zevattan daha rivayet edilmiştir.

Bu hadîs, Alî'nin harblerinde isabet etmediğini iddia eden Nevâsıb aleyhine bir hüccettir.

197[197] Bu haberden Ammâr'ı Öldüren cemâatin cehenneme da'vetçi olduğu anlaşıldığına ve bu cemâatin İçinde birçok sahâbîlerin de bulunduğuna bakanlar, bu fie-nin ta'yîni hususunda birçok te'vîllere

64- Mescid Yapmkata Yapıcı Sanatkarlardan; Minberin Kuru Ağaçları Hususunda da San'atkar Marangozdan Yardım İstenmesi Babı

94-....... Sehl £R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kadına: "Marangoz oian kölene emret de benim için, üzerine oturabileceğim bir takım tahtalar yapsın" haberini yolladı.

95-....... Bize Abdülvâhid ibnu Eymen, babasından; o da Câbir'den tahdîs etti ki: Bir kadın: Yâ Rasûlallah, senin için üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? Çünkü benim marangoz olan bir kölem vardır, dedi. Rasûlullah (S): "Eğer istersen (yaptır)" buyurdu. Bunun iLcrine o kadın minberi yaptırdı 198[198]

65- Bir Mescid Bina Eden Kimse{nin Fazileti) Babı

96-....... Bana Amr haber verdi. Önada Bukeyr tahdîsetti. Ona da Âsim ibn Umer ibn Katâde tahdîs etti. O da Ubeydullah el-Havlânî'den işitti. O da Usmân ibn Affân'dan işitti. O, Rasûlullah1-ın mescidini yeniden bina ettiği zaman, insanların kendisi hakkındaki

---

gitmişlerdir. Bunun akla en yakın te'vîli şudur: Her İki tarafta olan sahabe müctehiddir, zann ve i'tikaadı iie amel eder. Şu kadar ki, zann ve i'tikaadında da, nefsu'l-emrde de musîb ve Allah'ın rızası tarafında olanlar Alî ile arkadaşları idiler. Diğerleri kendilerini musîb İ'tikaad etmekle beraber, nefsu'l-emrde ve Allah katında muhtî, yânî hatalı bulunuyorlardı. Cennet yolundan maksad Hakk'a itaat ve tâat vecîbesini edâ, cehennem yolundan maksad da Hakk'a isabet edememe ve vâcib olan tâatten sapmaktır... Bilmeyerek böyle yanlış yola gitmek ise fazîlet noksanlığını gerektirirse de cehennem ikaabı cezasını gerektirmez. Nitekim hakkıyle imâm olan Alî, kendisiyle mukaatele edenler hakkında " ^ ı>î i^tj^i = Bunlar bize karşı bağ eden kardeşlerimizdir" demiştir {Tecrîd Ter., II, 322).

198[198] Câbİr hadîsinin şevkinin zahiri, Sehl hadîsinin sevk edilişinin zahirine muhaliftir. Çünkü Câbir hadîsinde tahtalar yaptırmayı Peygâmber'e kadın arzetmiştir; Sehl hadîsinde ise bunu kadından istemek üzere Rasûlullah haber göndermişti denilirse; İbn Battal bu suâli şöyle cevâbladı: Muhtemildir ki, kadın bunu teberru' edici olarak Peygambcr'den sormuştur. Kendisine Peygamber'in kabulü hâsıl olunca, kölenin işi yavaş yapması mümkündür. Bunun üzerine Peygamber kadının niyetinin güzelliğini bildiği için, kadından va'dinin çabuk infazını isteyerek, haber salmıştır. Yâhud kölenin tahtalardan yapacağı şey'in sıfatını ve bunun minber olmasını kadına îa'rîf etmek için haber salmış olabilir (İbn Hacer).

dekikodulan üzerine şöyle diyordu 199[199]. Siz (yaptığım iş aleyhine) çok söylemeğe başladınız. Hâlbuki ben Rasûlullah'tan İşitmişimdir, O şöyle buyuruyordu: "Her kim -Bukeyr dedi ki: Ben Âsım'm "Allah 'in rızâsını istiyerek" dediğini sanıyorum- bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette onun gibi bir ev bina eder" 200[200]

66- Bab: Şahış Mescide Uğradığı Zaman Ok ve Mızrakları Demirlerinden Tutar

97- Bize Küteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Amr ibn Dînâr'a: Sen Câbir ibn Abdil-lah'i: "Bir kimse mescidden geçti. Yanında (demirleri meydanda) oklar vardı.Rasûlullah(S) ona: Okların demirlerinden tut buyurdu derken işittin mi?" dedim 201[201]

67- Mescidden Geçmek Babı

98-.......Bize Ebû Burde ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Ebû Burde'den işittim; o da babasından: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim mescidlerimizin yâhııd çarşılarımızın birinden yanında ok varken geçecek olursa

---

199[199] Mescidin genişletilmek için yeniden bina edilmesi, hicretin 30. senesinde olmuştur. İ'tirâz edenler, mescidin Peygamber devrindeki hâl ve hey'ette bina edilmesini, nakışlı taş ile kireç kullanılmamasını arzu ediyorlardı. Hâlbuki kerpiç duvarlar çabuk gevşiyor, hurma gövdelerinden yapılan direkler az zamanda çürüyor, hurma dallarından yapılan örtü namaza gelenleri yağmurdan koruyamryordu.

200[200] Bu hadîsin ihtiva etliği va'd ve müjde Usmân'dan başka, Ebû Bekr, Umer, Alî, Abdullah ibn Amr, Enes, İbn Abbâs, Âişe, Ümmü Habîbe, Ebû Zerr, Amr ibn Anbese, Vasile ibnu'1-Eska', Ebû Hureyre, Câbİr ibn Abdillah, Ebû Kursâfe, Nubeyt ibn Şurayt, Umer ibn Mâîik, Esma bintu Yezîd, Muâz ibn Cebel, Ebû

, Unıârae, Abdullah ibn Ebî Evfâ, EbûMûsâ, Abdullah ibn Umer'den de birbirine yakın lâfızlarla kâh ziyâdeli, kâh muhtasar olarak rivayet edilmiştir.

201[201] Kuteybe bu siyakta Amr ibn Dînâr'm, Sufyân'm suâline verdiği evet cevâbını zikretmedi. Asîlî rivayetinde ise o konuşmanın sonunda: Amr ibn Dînâr evet dedi, diye zikredildi.

Keza Buhârî bu cevâbı Kitâbu'l-Fiten'deki Kutcybe'den başkasından olan rivayetinde de zikretmiştir. Ekseriyetinin üzerinde bulunduğu râcih mezheb -ki Buhârî'nin mezhebi de budur- Şeylı'in evet sözü şart olmaz, uyanık olduğu zaman sükûtla yetinir (Kastallânî).

eliyle demirlerinden tutsun ki, bir müslümânı yaralamasın" 202[202]

68- Mescidde Şiir (İmşad Etmenin Hükmü) Babı

99-....... Zuhr,î şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. O, Hassan ibn Sabit el-Ensârî'den işitmiş-tir. Hassan, (mescidde şiir inşâd etmenin cevazı hususunda) Ebû Hureyre'yi şâhid yapmak isteyerek, ona: Allah aşkına söyle, sen Peygamber'in "Yâ Hassan, Allah'ın Rasûlü'nden yana {Kureyş kâfirlerine) cevâb ver. Yâ Allah, sen onu Rûhu'l-Kuds (yânî Cebrâîl) ile te'yîd et!" derken işittin mi? dedi. Ebû Hureyre: Evet (işittim), dedi 203[203]

69- Kısa Mızraklı Kimselerin Mescide Girmelerinin Cevazı Babı

100-....... Bize İbrâhîm ibn Sa'd, Salih (ibn Keysân)'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Yemîn ederim ki, bir gün Rasû-lullah'ı hücremin kapısı üzerinde şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyor, Rasûlullah da ben onların oyunlarına bakabileyim diye, kendi ridâsı ile beni perdeliyordu.

202[202] Mescidler, çarşılar gibi insanların toplu bulunduğu yerlerde zarar verebilecek silâhlarla tedbirsiz ve usulsüz dolaşmanın kötülüğünü bu hadîsle pek güzel öğretmiştir. İşte bu Yüce Peygamber'in ümmetinin şahsında bütün insanlığa öğrettiği eskimez medenîyet derslerinden biridir.

203[203] "Peygamber'in şâiri" diye lâkablanıp meşhur olan Hassan ibn Sabit, Ensâr'ın Hazrec kulundandır, islâm'da da, Cahiliyyet'te de akranı arasında en ziyâde temayüz eden ünlü şâirlerdendir. Peygamber'in medhine ve kâfirlerin hicvine dâir kasideleri ve şiirleri meşhurdur. Kendisi, babası, dedesi, dedesinin babası hep yüz yirmişer sene yaşamışlardır. Hassan ibn Sabit altmış yaşında müslü-mân olmuş, yüz yirmi sene yaşamıştır.

Metindeki kıssanın sebebi, Buhârî'nin başka bir kitabında şöyle îzâh ediliyor: Umer mescide girmiş, bakmış ki Hassan şiir inşâd ediyor, Ona dik dik bakmış. Hassan da: Bu mescidde senden daha hayırlısı hâzır olduğu hâlde ben şiir inşâd ederdim, demiş. Sonra Ebû Hureyre'ye dönüp: Allah aşkına söyle.... diyerek, metindeki hadîsi söylemiştir.

Bu kıssa ile Buhârî, mescidde şiir inşadının halâl ve harâmhğı mes'elesini ortaya koymak işlemiştir.

İbrâhîm ibnu'I-Munzir bîr ziyâde yapıp şöyle dedi: Bize İbnu Vehb tahdîs etti. Bana Yûnus, îbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe: Ben Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler kendi kısa mizraklanyle oynuyorlardı, demiştir 204[204]

70- Mesciddeki Minber Üzerinde Alım ve Satım İşinin Zikredilmesi Babı 205[205]

101-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Yahya (ibn Saîd)'dan; o da Amre (bintu Abdirrahmân)'den; o da Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Berîre hürriyetini satın alma yazışması hakkında, yardımını istemek için Âişe'ye geldi. Âişe: Eğer istersen üzerindeki borcun-kalanını sahihlerine veririm, velîlik hakkı bana âid olur, dedi 206[206] Berîre'nin sâhibleri Âişe'ye: İstersen Berîre'ye, üzerindeki borcunun kalanını verirsin, dediler.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne bir defa da -bu "Sen Berîre'ye verirsin" ifâdesi yerine- istersen Berîre'yi azâd edersin, velîlik hakkı da bize âid olur dediler, şeklinde söyledi. Rasûlullah gelince Âişe bu mes'eleyi kendisine hatırlattı. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sen Berîre'yi satın al, sonra azâd et. Velilik hakkı muhakkak surette azâd eden kimseye âidclir" buyurdu. Sonra Rasûiullah, minber üzerinde kalktı. (Sufyân ibn Uyeyne bir kerre de -kalktı yerine- Rasûiullah (S) minber üzerine yükseldi, dedi.) Ve şöyle buyurdu: "Bir takım kimselere ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir takım şartları şart koşuyorlar? Her kim Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan (ve ona muhalif olan) bir şartı şart kılarsa, o şartın kendi lehine bir faydası yoktur; öyle yüz şart koşsa da".

Ve Alî ibnu'l-Medmî şöyle dedi: Yahya ibn Saîd el-Kattân ile Ab-dulvahhâb, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den; o da Amre'den diye söylediler. Ca'fer ibn Avf ise: Yahya ibn Saîd el-

---

204[204] Harbelerle, yânî kısa mızraklarla oyun, âdî bir oyun değildir. Bizim kılıç kalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh kullanmakta idman peyda etmek için oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı için mubah olmuş, hattâ mescidde bile oynanması tecviz buyurulmuştur. Bu hadîs, ileride yine gelecektir.

205[205] Mesciddeki minber üzerinde alım satımın vâki' olduğu değil, başka yerde vâki' olan alım satım işinin mesciddeki minber üzerinde zikredilip haber verildiği anlatılmak isteniyor.

206[206] el-Velâ, kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azâd etmesi sebebiyle, azâd eden ile azâd edilen kimse arasında devam eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle azâd eden, azâd edilenin mirasına hakk kazanır

Ensârî'den, o şöyle dedi: Ben Amre'den işittim, O, şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim... dedi. Ve bu hadîsi Mâlik: Yahya'dan; o da Amre'den; Berîre (geldi).... şeklinde rivayet etti, fakat bunda "Peygamber minbere yükseldi" sözünü zikretmedi 207[207]

71- Mescidde Borçlu Kimseden Borcunu Ödemesini İstemek ve Borcu İstemek İçin Borçkuya Yapışmak Babı 208[208]

102-.......Bize Yûnus (ibn Yezîd), Zuhrî'den; o da Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'tan; o da babası Ka'b'dan haber verdi, (o, şöyle demiştir): Ka'b ibn Mâlik (R), (Abdullah) ibn Ebî Hadred'den ondaki alacağını mescidde (hasmına yapışıp) istedi. Her ikisinin sesleri yükseldi. Nihayet evinde bulunan Rasûlullah, onların seslerini işitti. Ve onlara doğru çıktı, hücresinin perdesini açarak: "Yâ Ka'b!" diye nida etti. Ka'b: Lebbeyk Yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işaret vererek: "Alacağından şu kadarını yânîyansını bağışla" buyurdu. Ka'b, hemen: Vallahi bağışladım Yâ Rasûlallah, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) İbn Ebî Hadred'e hitaben: "Kalk, borcunu öde" diye emretti 209[209]

207[207] Buhârî hadîsin sonunda, hadîsin birkaç tarîkini verip, bunlardaki küçük farklara işaret etti. Bir de Ca'fer ibn Avn tarîkinde Yahya, Amre ve Âişe'nİn birbirlerinden işitmelerinin tasrîh edildiğini gösterdi.

Buhârî, içinde minber zikredilmesi sebebiyle bâb ismine uymasından dolayı, burada Sufyân'ın rivayet ettiği metni almıştır

208[208] et-Tekaadî, Tefâul vezninde, bir kimse alacaklısından hakkını kabz eylemek ma'-nâsınadır.. Lâkin ana kaynaklarda da tekaadî, borcun ödenmesini islemek ma'-nasınadir.

et-Muiâz.eme, bir nesneden asla aynlmayıp onunla sabit ve daim olmak ma'nâsınadir.

209[209] Ka'b ibn Mâlik, Tebük gazvesinden geri-kahp, sonradan tevbeierinin kabul olunduğuna dâir bir âyet inen üç Ensârî'den biridir. O da Hassan ibn Sabit gibi meşhur bir şâirdi. Ömrünün sonlarında gözleri kör olmuştur.

Taberânî'nin rivayetine göre, bu alacak iki ûkıye yânî seksen dirhem imiş. Bu dirhemlerin altun mu, yoksa gümüş mü oldukları böylece mübhem rivayet ediliyor.

"Eğer: Hadîsin bâb ismine uygunluğu nedir? dersen, şöyle cevâb veririm: Tekaadî, hadîste zahirdir. Mulâzemeye yânî borcunu istemek için borçluya yapışmaya gelince, bu, borcun ödenmesi istendiği vakit İbn Ebî Hadrcd'in hasmından ayrılmamasından istinbât edilmiştir. Yâhud da Buhârî buradaki mulâzeme ile Kitâbu's-Sulh'da "kendisinin Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'de bir mal alacağı vardı, bunun için ona yapıştı..." lâfzıyle rivayet ettiği hadîse .işaret etmiştir" (Kastallânî).

72- Mescidi Süpürmek. (Ötesine Berisine Düşmüş) Paçavraları. Çöpleri ve Ağaç Kırıntılarını Toplamak Babı

103-.......(EbûHureyre şöyle demiştir): Bir zencî adam, yâhud zencî kadın, mescidi süpürür idi. Vefat etti. Peygamber (S) onun hâlinden sordu. Öldü dediler. "Bana haber vermeli değil miydiniz? O adamın -yâhud: o kadının- kabrini bana gösteriniz" buyurdu. Müteakiben o adamın veya kadının kabrine vardı ve üzerine namaz kıldı[210][210]

73- Şarab Ticaretinin Haram Kılınmasını Mescidde Zikredip Beyan Eylemek Babı

104-.......Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nden,ribâ hakkındaki (275-279.) âyetler nazil olduğu zaman Peygamber (S) mescide çıktı. Ve bu âyetleri insanlara karşı okudu. Sonra şarâbın ticâretini (yânî alınmasını ve satılmasını) haram kıldı [211][211]

---

[210][210] Hadîsteki zamirlerin müzekker ve müennes suretinde şekk ile söylenmesi, o zâ tın zencî bir. adam veya zeneî bir kadın olduğunun şübheli olarak rivayet edilmesinden dolayıdır. Şekksiz olarak rivayet edilen hadîslerde zamîr yalnız müennes söylenmiştir. Bu şekk gâlib İhtimâlle aradaki râvî olan Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'dendir. Buhârî'nin iki bâb sonraki diğer rivayetinde bir zencî kadın olması ihtimâline, kuvvet verildiği gibi, İbn Huaeyme'nin Sahih 'inde"*bJ-îi/*i=Bir siyah kadın" denilmiş, hattâ Beyhakî, isminrn " ^~ r1 = Ümmü Mihcen" olduğunu tasrîh eylemiştir. Bu zencî kadını hakîr görüp, vefatını Peygamber'e haber vermeğe lüzum görmemişlerdi.

Bu zencî kadının kazandığı fazilet ve ni'met, mescide olan bu hizmeti mu-kaabelesindedir gibi anlaşılıyor. Hakîketen bu gibi hizmetler ufak tefek görülse de, büyük ecri mûcibdir. Peygamber'in bizzat mescidi süpürdüğü de rivayet edilmiştir.

[211][211] Ribânm harâmlığı en son tebliğ edilen şer'î hükümlerdendir, Şarâb ticâretinin tahrîmini Peygamber'in ribâ âyetleriyle birlikte teblîğ etmesinden şarâb harâmli-ğmın da o zamana kadar geri kalmış olduğuna istidlal edilebilirse de, şarâbın harâmlığının çok evvel olduğu muhakkaktır. İhtimâl ki, evvelce şarâbın yalnız aynı, yânî içilmesi haram olmuştu da, alınıp satilmasındaki harâmhk bu vakte kadar geri kalmıştı, diyenler varsa da, bu te'vîl uzaktır. Zîrâ şarâbın aynı haram olunca, alıp satma suretiyle aynından menfâatlanmanm haram olmuş olduğu da şübhesizdir.

Şârih Aynî'nin beyân ettiği üzere hamr'ın harâmlığının, bu vesîle ile ha-râmlığının te'kîdine ve hükmün yayılmasında mübalağa maksadına, yâhud ticâretinin haram kılındığı hakkındaki hüküm kendilerine ulaşmamış kimseler mecliste hâzır oldukları için İlâmının tekrarı ihtimâline binâen olması akla daha mülayim geliyor (Ahmed Nâim, Tecrîd Ter-, II, 321).

74- Mescide Mahsus Hizmetçiler Babı [212][212]

Ve İbn Abbâs: "İmrân'ın karısı: Rahb'im, karnımdakini azâdlı bir kul olarak sana adadım. Benden de bunu kabul et.." (aiû imrân: 35) âyetindeki "Muharraran" sözü, mescide tahsis edilmiş, ona hizmet edecek bir azâdlı demektir, demiştir [213][213]

105-....... Bize Hammâd, Sâbit'ten; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Bir kadın yâhud bir adam mescidi süpürür idi. Ebû Râfi': Ben Ebû Hureyre'nin "bir kadın" dediğini kuvvetle zannediyorum, demiştir. Sonra Ebû Hureyre (iki bâb önce) geçen hadîsi zikredip: Peygamber onun kabri üzerine namaz kıldı, demiştir.

75- Esirin Yahud Borçlunun Bağlanarak Mescidin İçinde Bulundurulması Babı

106-....... Bize Ravh ve Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle demiştir: "Cinn (tâifesin)rfen bir ifrit dün gece namazımı kesmek için ansızın üzerime geldi. - Râvî: Yâhud, Peygamber bu tefeilete cümlesine benzer bir cümle söyledi, demiştir [214][214]. -Hemen Allah beni ona karşı muktedir kıldı da, sabaha girdiğiniz zaman hepiniz ona bakasınız diye, mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman Peygamber'in: RabbVğfir H ve heblî mulken lâ yanbeğî liahadin min ba 'dîinneke ente 1-vahhâb O Ey Rabb'im, bana mağfiret et ve bana öyle bir mülk -saltanat-ver ki, o, benden başka hiçbir

---

[212][212] Münâsib olan, bu babın "Mescidi süpürmek... bâbı'-'nın akabinde gelmesi idi.

[213][213] İbn Abbâs'ın bu tefsirini İbn Ebî Hatim mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla, mescide hizmet etmek suretiyle ta'zîm etmek, geçmiş ümmetlerde de meşru' olduğuna işaret etmiştir. Görmez misin ki, Yüce Allah, Meryem'in annesi Hanne'den, onun gebe kaldığı zaman karnındakinin Allah için azâdlanmış bir kul olmasını yânî Mescidi Aksâ'ya hizmet eder veonun üzerindehiçkimse için bir yol olmamasını adamıştır. Şayet mescidlerc hizmet etmek, Allah'a yaklaştıran işlerden olmasaydı, o bu adağı yapmazdı. İşte bu nokia, bâb isminin delîli olan yerdir (Aynî ve Kastallân)

[214][214] Yânî o ma'nâda bir kelime söyledi. Nitekim Buhârî'nin diğer rivayetinde (U^jU J* ^JSj) yerine (,> jü J, ») gelmiştir ki, yine o ma'nâdadır.

kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdları ihsan eden Sen'sin Sen)(es-sâd:35) kavlini hatırladım"215[215]. Râvî Ravh: Rasûlullah o ifrîti köpek gibi kovdu, dedi 216[216]

76- Kafirin Müslüman Olduğu Zaman Yıkanması ve Yine Esirin Mescid İçinde Bağlanması Babı

Ve Kaadî Şureyh, borçlu kimsenin mescidin bir direğine bağlanmasını emrederdi 217[217]

107-....... Bize Saîd ibn Ebî Saîd tahdîs etti. O Ebû Hureyre'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) Necd cihetine bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sümâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr edip getirdiler 218[218] Ve onu mescidin direklerinden birisine bağladılar. Nihayet Peygamber Sümâme'nin yanma çıktı da: "Artık Sümâme'yi salıverin1" buyurdu 219[219] Sümâme bırakılınca, hemen mescidin

---

215[215] Bundan Süleyman Peygamber'in ashabının,cinni görebileceklerine istidlal olu-* nur. Çünkü peygamberliğinin delillerinden olan cinnlerin ona inkıyâd etmeleri

mu'cizesini ıyânen müşâhade etmemiş olsalardı, hüccet kaaim olamayacaktı. Me-lâike ile cinni aslî suretlerinde ara sıra müşahede etmek peygamberlere ve sûfî-lere mahsûs bîr keramettir.

216[216] Buhârî'nin Kitâbu'I-Enbiyâ'daki bir rivayetinde " \^\J_ '&-J = Onu köpek gibi kovdum" lâfzıyle gelmiştir.

217[217] Kaadî Şureyh'in bu haberinin tamâmını Ma'mer, Eyyûb'dan; o da İbn Sîrîn'-den olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

Kaadî Şureyh İbnu'l-Hâris el-KÎndî en-Nahaî, Peygamber devrine yetişmiş, lâkin onunla buluşamamıştır. Evvelâ Umer tarafından Kûfe'ye kaadî ta'yîn edilmiş, sonra Usmân, Alî ve Emevîler devrinde devamlı altmış sene kaadîlik yapmıştır. Haccâc'ın valiliği zamanında kendi arzusu ile kaadîlıktan çekilmiştir. Aynî, onun 98 hicrî târihinde vefat ettiğini yazıyor. Hu/âsa'da 80 yılında öldüğü rivâ yet ediliyor. Vefatında 110 veya 120 yaşında idi. Uzun ömürlülerdendir. Kaadî Şureyh, şübhesiz tabiî âlimlerinin en yükseklcrindcndir. Şöhreti İslâm hukuk târihinin birçok devirlerinin sermayesidir. Zekâsı, fetâncti hakkında pekçok nâ-direler nakledilir. Birçok hükümleri Âdâbu kazanın bir numûncsidir.

218[218] İbn İshâk: Sümâme'yi yakalayan bu müfrezenin kumandanı, Muhammed İbn Mesleme'dir. Peygamber onu otuz süvârî içinde, alımcı senenin muharrem ayının onuncu gecesinde... gönderdi, dedi.

İbn Sa'd'da ise: Hicretten onbeşinci ayın başında, onun Medine'den gaybubeti ondokuz gecedir. Muharrem'den bir gece kala geldi... tarzındadır (Aynî)

219[219] Hadîs burada kısaltılmış olarak rivayet edilmiştir. Asıl metinde Peygamber'in onun yanına birkaç kere gidip geldiği ve nihayet salıvermelerini emrettiği vardır. Burada ancak bâb başlığına delîl olacak kısım verilmiştir. Bu hadîs ileride mufassal metniyle birkaç defa gelecektir

yakınında bulunan bir suya gitti ve yıkandı. Sonra mescide girdi ve: Eşhedu en lâ ilahe illellâh ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah dedi.

77- Mescidin İçinde Hastalar İçin ve Hastalardan Başkaları İçin Çadır Kurmak Babı

108-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Muâz Hanciak gününde pazu damarından yaralandı. Peygamber (S) ona yakından hasta ziyareti yapabilmek için mescidin içine (ona mahsûs) bir çadır kurdurdu. Mescidde Gifâr oğulları'ndan (bâzı kimselere âid) bir çadır daha vardı. İşte bu Gıfârîler'i kendilerine doğru akıp gelen kandan başkası ürkütmedi. Kanı görünce onlar: Ey çadır ahâlîsi, sizin tarafınızdan bize doğru gelen bu kan nedir? dediler. Bir de baktılar ki, Sa'd'ın yarası kanayıp duruyor. İşte Sa'd orada vefat etti 220[220]

78- Bir İhtiyaç Sebebiyle Mescidi Deve Sokmak Babı

İbn Abbâs da: Peygamber (S) deve üzerinde tavaf etti, demiştir 221[221]

109-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: (Hacc sırasında), hasta olduğumu Rasûlullah'a arzettim. Rasûlullah (S): "(Deveye) binerek insanların arkasından tavaf et" buyurdu. Ben

---

220[220] Bu çadır Rukayye el-Ensârİyye yâhud el-Eslemiyye'nin kurduğu çadır idi. Bu kadın orada yaralıları tedâvî eder ve bu hizmetinin ecrini de Allah'tan umardı (Aynî). Demek ki, bu kadın İslâm'da ilk kadın doktor ve ilk kadın hasta bakıcı oluyor.

Peygamber hasta ziyareti kolay olsun ve tedavisi ile yakından ilgilensin diye Sa'd'ın, Rukayye kadının çadırına naklini emrettikten sonra, sabah akşam yanına gider ilgilenirdi. Bu suretle Sa'd için çadır kurdurmaktan murâd, kendisine bir çadır tahsîs ettirmekten ibaret olmuş oluyor.

Gıfâr oğullan, Ebû Zerr'in kabîlesidir. Mesciddeki ikinci çadırın sahibi, Rukayye'nin kocası idi derler
221[221] Buhârî İbn Abbâs'ın bu hadîsini Kitâbu'l-Hacc'da mevsûlen rivayet etmiştir.

(öylece) tavaf ettim[222[222]] Rasûlullah da Beyt'in yanında namaza durmuş Ve't-Tûri ve kitabin mestûrin sûresini okuyordu [223[223]]

79- Bab [224[224]]

110-....... Katâde şöyle demiştir: Bize Enes (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber'in sahâbîlerinden iki zât, karanlık bir gecede Peygamber'in yanından, önlerinde parıldayan çerâğa benzer iki şey olduğu hâlde çıktılar. O iki kişi birbirlerinden ayrıldıkları zaman, o çerâğlardan her biri biriyle beraber ayrıldı. Ve tâ ehlinin yanına gidinceye kadar (yolunu aydınlattı) [225[225]]

80- Mescide Çıkacak Küçük Kafi ve Gelip Geçme Yeri Babı [226[226]]

111-....... Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S-son hastalığında) hutbe yaptı

[222[222]] Bundan, Özürlü kimsenin binerek tavafının cevazı sabit oluyor. Bundan eti yenen hayvanların mescide girmesini mutlak olarak tecviz ma'nâsı çıkaranlar vardır. Zîrâ bu gibi hayvanların sidikleri bunlara göre temiz sayılır. Temiz saymayanlar, bu devenin yürürken kirletmemeye ta'lîmli olması ihtimâlini öne sürerler. Rasûlullah'm da bir defa binerek tavaf ettiği sabittir.

[223[223]] Makaamu İbrâhîm, evvelleri Beyt'e bitişik denilecek derecede yakın İdi. Onu Umer, mescidin sahnma, şimdiki bulunduğu yere nakletti. Ümmü Seleme'nin tâ Beyt'in yanında kılındığını haber verdiği bu namaz, İbrahim'in makaamında kıldığı namazdır.

[224[224]] Eğer bâb lâfzından evvel yâhud sonra birşey tak"dîr edilmezse, bâb sözü i'râb-lanmış olmaz. Çünkü i'râb ancak bağlama ve terkîbden sonra olur. Sonra Bu-hârî'nin âdeti bâb lâfzını, isimden soyulmuş olarak zikrettiği zaman bu ondan sonra zikredilecek hadîsin, önceki bâbda zikredilen hadîslerle bir münâsebeti olacağına delâlet eder... (Aynî).

[225[225]] Bu iki sahâbînin biri Evsîler'den Abdâd ibn Bişr, diğeri Useyd ibn Hudayr yâhud Üvey m ibn Sâide et-Eşhelî'dir. Bu hâl, Peygamber için mu'cize, o iki sahâ-bî için keramettir.

Buhârî bu hadîsi Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda ve Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'ndaUseydibnHudayr ileAbbâd ibnBişr'in menkabesi olarak tahrîc etmiştir.

[226[226]] el-Havha, hâ'nm fethi ve vâv'm sükûnu ile odanın duvarında olan bacaya denir ki, ondan odaya ışık girer. Ve iki hâne aralığında biri birine geçecek küçük kapı tarzında deliğe denir, üzerinde tahta kapısı olmayıp açık olur, komşu deliği ta'-bîr olunur... (Kaamûs Ter.).

da: "Allah bir kulu, dünyâ ile kendi yanında olan şeyler arasında muhayyer bıraktı. O kul da Allah yanındakileri seçti "dedi. (Bu söz üzerine) Ebû Bekr ağladı. Ben kendi kendime: Allah'ın bir kulu dünyâ ile kendi yanında olan şey arasında muhayyer bulunmasında, onun da Allah yanındakileri tercîh etmesinde ne var ki bu şeyh (böyle) ağlıyor? dedim. Meğer o muhayyer kılman kul, Rasûlullah'ın kendisi imiş. Ebû Bekr de (bunu) hepimizden daha bilici imiş. Rasûlullah: "YâEbâ Bekr, ağlama. Arkadaşlığı hususunda ve malı hususunda insanların bana en çok vergisi olan Ebû Bekr'dir[227][227] Ümmetimden bir halîl edinecek olsa idim muhakkak Ebû Bekr'i edinirdim. Lâkin İslâm kardeşliği (yânı İslâm yüzünden hâsıl olan kardeşlik) ve İslâm sevgisi (şahsî dostluktan daha faziletlidir). Mescide çıkacak hiçbir husûsî kapı kalmasın, muhakkak kapatılsın. Bundan Ebû Bekr'in kapısı müstesna" buyurdu.

112-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında başını bir bez ile bağlamış olduğu hâlde mescide çıktı ve minber üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve sena etti. Sonra şöyle buyurdu:

"Şu muhakkak ki, insanlar içinde nefsi ve malı i'tibâriyle benim üzerimde, Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekr'den çok menn ve atası olan 'hiçbir kimse yoktur. İnsanlardan bir hatıl edinecek olaydım, muhakkak Ebû Bekr'i kendime bir halîl edinirdim. Lâkin İslâm yüzünden olan hullet (yânı derin dostluk) daha faziletlidir. [228][228] Ebû Bekr'in küçük kapısından başka mescide açılan kapıların hepsini benim tarafımdan kapatınız" [229][229]

---

[227][227] Tercemedekİ vergi lâfzı, atâ ma'nâsına olan " J" = Menn"İn mukaabilidir. Menn'in Arabca'da iki ma'nâsı vardır: Biri cûd ve atâ ve ivazsız bahşiştir. Buraya yakışan bu ma'nâdır. Diğeri insanın, birine olan iyiliklerini saymasidır ki, kötülenmiş bir huydur. Türkçe'de buna başa kakmak ta'bîr olunur. Hadîs met-ninde ismi tafdîl sigâsıyle gelen "emenn = *ji " lâfzını birinci ma'nâya hami eylemek zarurîdir

[228][228] Hullet, dostluk demektir. Meveddet ve mahabbet de o ma'nâda ise de, hullette halîi'den başka hiçbir kimseye ve hiçbir şeye mahabbete yer bırakmayacak derecede mahabbeiin İstilâsı altında bulunmak gibi bir ihtisas ma'nâsı vardır. Hullet, ortaklık kabul etmeyen bir nevi' mahabbettir ki, Peygamber bunu Rabb'ına tahsis etmiştir. Gerçi bu nevi' mahabbet bütün peygamberlerde vardır. Fakat Halîlullah lakaabi Ebu'l-Enbiyâ ile Hâtemu'l-Enbiyâ'ya hâsstır

[229][229] Peygamber'in mescidi Mü'minlerin Annelerinden her birine tahsis edilen hücreler ve büyük muhacirlerin evleri ile çevrili idi. Bunların her birinden mescide kolayca girebilmek için oraya açılır küçük birer kapı vardı. İşle Ebû Bekr'in kapısından başka kapatılmaları emredilen kapılar, bu husûsî küçük kapılar idi. Sahâbîler bu istisnayı -diğer işaretlere ilâveten- onun halîfe olmasına bir İşaret

saymışlardır.

81- Ka'be İçin ve Diğer Mescidler İçin Kapılar ve Kilidler (Edinme) Babı [230[230]]

Ebû Abdillah Buharı der ki:

Ve bana Abdullah ibnu Muhammed {el-Cu'fî) şöyle

dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, (Abdulmelik) ibn Cureyc'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana İbnu

Ebî Muleyke: Yâ Abdelmelik, sen İbnu Abbâs'ın mescidlerini ve onların kapılarını bir göreydin... dedi [231[231]]

113-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) -Mekke fethinde- Mekke'ye geldi. Usmân ibn Talha'yı çağırdı. O da (Ka'-be'ye âid) kapıyı açtı. Akabinde Peygamber ile beraber Bilâl, Usâ-me ibn Zeyd ve Usmân ibn Talha içeriye girdiler. Sonra kapı kilitlendi. Peygamber orada bir zaman kaldı. Sonra çıktılar. İbn Umer der ki:

(Onların çıktıklarını görünce) hemen koştum. Bilâl'e sordum. Bilâl: Evet, içeride namaz kıldı, dedi. Neresinde? dedim. Bilâl: İki direğin arasında, dedi. İbn Umer der ki: Bilâl'e, Peygamber kaç rek'at kıldı? diye sormak aklıma gelmemiş.

"Eğer siz ona yardım etmezseniz, kâfirler onu çıkardığı zaman bizzat Allah ona yardım etmişti. (Peygamber ancak) ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma, Allah hiçşübheyok bizimle beraberdir, diyordu... " (ei-Tevbe: 40) âyetinde Ebû Bekrin hicret arkadaşlığı ve dolayisıyle Peygamber'e olan derîn mahabbetine İşaret edilmektedir

[230[230]] el-Ğalak, miğlâk ma'nâsınadır ki, kapıyı kapayacak mandala ve sürgüye ve kilide denir... (Kaaınûs Ter.).

[231[231]] Bu şartın cevâbı hazfedİlmiştir. Muhkemlikleri ve nezâfetlerinden dolayı muhakkak bir güzellik görür idin, demektir. Bu "Lev"İn temenni için olması da muhtemildir ki, o takdirde böyle bir cezaya muhtâc olmaz.

Bu kelâm, o mescidlerin bir takım kapıları ve olabilecek en güzel bir biçimde bir takım kilitleri olduğuna delâlet eder. Lâkin bunlar, İbn Ebî Muleyke'-nin, İbn Cureyc'e bu sözleri söylediği sırada harâb ve münderis olmuşlardı (Aynî).

82- Mescide Müşrikin Girmesi Babı

114-....... Bize Leys, Saîd ibn Ebî Saîd'den tahdîs etti. O Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûhıllah (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sü-mâme ibn Usâl denilen bir adamı esîr alıp getirdi. Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar [232][232]

83- Mescidde Sesi Yükseltmenin Hükmü Babı[233][233]

115-....... Bana Yezîd ibn Husayfe, Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben mescidde dikeliyordum. Bir kimse bana bir çakıl taşı attı. Baktım ki, o Umer ibn Hattâb'dır. Umer bana hitaben: Git şu iki kişiyi bana getir, dedi. Ben gidip o iki şahsı Umer'e getirdim. Umer onlara: Sizler kimsiniz? yâhud: Sizler neredensiniz? diye sordu. Onlar: Biz Tâif ahâlîsindeniz, dediler. Umer: Şayet siz bu şehir halkından olaydınız muhakkak canınızı acıtırdım. Sizler Rasûlullah'ın mescidi içinde seslerinizi yükseltiyorsunuz, dedi.

---

[232][232] Bu hadîs (yedİ,bâb) önce de geçmişti. Buhârî burada hadîsi maksada delâlet etmek üzere kısaca getirmiştir. Tamâmı Magâzî Kitâbı'nda gelecektir.

Müşrikin mescide girmesi hususunda birkaç .görüş vardır: Hanefîler bu hadîse dayanarak mutiak cevaza; Mâlikîler mutlak men'e; Şâfiîler, Mescidi Haram ile diğerleri arasında ayırıma gitmişlerdir. Hakkında âyet olduğu için Mescidi Harâm'a girmez, fakat kitabî için husûsî izin verilir denilmiştir. Babın'hadîsi bu görüşü redd eder. Çünkü Sümâme Kitâb EhİI'nden değildir (İbn Hacer).

[233][233] Buhârî bâb ismiyle bu'konudaki İhtilâfa işaret etmiştir. İmâm Mâlik bunu mutlak olarak kerîh görmüştür. İster ilim hususunda olsun, ister başka hususta olsun müsavidir. Başkaları dînî bîr maksad veya dünyevî bir menfâat olan ile, bir fâide bulunmayan ses yükseltme arasını ayırmışlardır.

Buhârî bu bâbda, men'e delâlet eden Umer hadîsini ve men'e delâlet etmeyen Ka'b hadîsini men'in fâidesiz yükseltmelerde; men' etmemenin de ses yükseltmeye zaruret bulunan yerlerde olacağını işaret olarak sevk etmiştir. Birinci hadîs içinde Umer'in "Bu şehirli olaydınız Rasûlullah'ın mescidinde ses yükselttiğinizden dolayı muhakkak canınızı acıtırdım" sözü bulunduğu için, Buhâ-rî'nin şartına göre merfû'dur. İkinci hadîs bundan (yedi bâb) önce de geçmişti (İbn Hacer).

"Mescidlerde ses yükseltmek mekruhtur. Bunun muttaki olan kimseden j' olması yakışmaz. Bâbdaki birinci hadîs zahire göre mevkuf hadîstir. Buhârî indinde bu gibi hadîs, merfû' hükmündedir. Çünkü içinde Rasûluliah'ın mescidi zikr olunmuştur. Müslim ise 300'e yakın olan bu gibi hadîslerde Buhârî'ye muhalefet etmiş ve bu hadîslerin merfûıuğuna hükmetmiştir" (Sâh Veliv-yullah).

116-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah tahdîs etti. Ona da babası Ka'b ibn Mâlik haber vermiştir:

Ka'b ibn Mâlik, (Abdullah) ibnu Ebî Hadred'den üzerindeki alacağını mescidde ödemesini istemiş. Her ikisinin seslen, evinde bulunan Rasûlullah işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücresinin perdesini açarak: "Yâ Ka'b ibn Mâlik!"-diye nida etmiş. Ka'b: Lebbeyk yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işaret ederek: "Alacağından yarısını indir, bağışla" buyurmuş. Ka'b: Yâ Rasûlallah öyle yaptım, demiş. Rasûlullah da, İbnu Ebî Hadred'e: "Kalk, o kalanı öde" buyurmuştur.

84- Mescidde (İlim İçin) Halkalar (Teşkil Etmek) ve Oturmak Babı

117-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) minberde iken bir kimse: Gece namazı hakkında ne buyurursun? diye sordu. Peygamber: "İkişer ikişerdir. Sabah vaktinden endîşe ettiği zaman bir rek'at kılar ki, bu tek rek'at kılmış olduklarını tekleştirir" buyurdu.

İbn Umer: Geceleyin namazınızın sonunu tek yapınız. Çünkü Peygamber (S) bunu emretmiştir, der idi.

118-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hutbe

yaparken bir kimse geldi de, gece namazı nasıldır? diye sordu. Peygamber: "İkişer ikişerdir. Sabahtan endîşe ettiğin zaman kılmış olduğun rek'atlan senin için tekleşiirecek olan bir tek rek'at kılıp vitr yap" buyurdu [234][234]

---

[234][234] Bâb başlığı iie onu ta'kîb eden iki hadîsin münâsebetini Muhelleb şöyle beliriti: Buhârî,Peygamber mescid içinde hutbe yaparken insanların onun etrafında oturuşlarım, âlimin etrafında halka şeklinde oturmalarına benzetti. Çünkü zahir olan, Peygamber mescid içinde ve minber üzerinde bulunduğu zaman muhakkak yanında halka olanlar gibi gözlerini ona dikmiş bir topluluk bulunurdu. Diğerleri de şöyle dedi: İbn Umer'in hadîsi, başlığın iki rüknünden biriyle ilgilidir; o da oturmadır. Ebû Vâkıd hadîsi ise, başlığın diğer rüknüyle İlgilidir; o da halka olmaktır (îbn Hacer).

el-Velîd ibn Kesîr şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Ubeydul-lah tahdîs etti ki, onlara da İbn Umer şöyle tahdîsetmiştir: Peygamber mescid içinde iken bir kimse Peygamber'e nida etti... 235[235]

119-.......Akîl ibn EbîTâlib'in himayesinde olan Ebû Murre, Ebû Vâkıd el-Leysî'den haber vermiştir. O şöyle demiştir: Rasûlul-Iah (S) mescidde iken karşıdan üç kişi geldi. İkisi Rasûlullah'a doğru yöneldi, birisi de gitti. O ikiden birisi halkada bir aralık gördü de ora-cıkta oturdu. Diğeri ise halkadakilerin arkasında oturdu. Diğer üçüncü kimse ise arkasına dönüp gitti. Rasûlullah (meşgul olduğu sözden) ayrılınca şöyle buyurdu: "Sizlere bu üç kişinin hâlini haber vereyim mi? Onların biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan haya etti. Ötekisi ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi 236[236]

85- Mescid İçinde Sırt Üstü Yatmak ve Ayak Uzatmak Babı

120- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da îbn Şihâb'-dan; o da Abbâd ibn Temîm'den;o da amucasından tahdîs etti. Amu-cası Abdullah ibn Zeyd, Rasûlullah'ı mescidin içinde sırt üstü yatıp, bir ayağını diğeri üzerine koymuş olarak görmüştür 237[237]

235[235] Bu ta'lîki Müslim, Ebû Usâme'den; o da el-Velîd'den diye, mevsûlen rivayet etmiştir ki, bu da Nâfi'nin İbn Umer'den rivayet ettiği hadîsin ma'nâsındadır.

236[236] Bu hadîste ilim ve zikir için halka teşkîl etmenin cevazı hükmü vardır. Bu hüküm hadîs için konulan başlıkta zahirdir. Bu hadîs Kitâbu'l-Îlın'de "Meclisten ulaştığı yere oturan kimse bâbı"nda geçmişti.

237[237] Buhârî bu hadîsi Libâs ve İsti'zân Kitâblarf nda da tahrîc etmiştir.

Buhârî'nin bunu ta'kîben sevk ettiği rivayet ile, Şârih Aynî'nin zikr ettiği diğer rivayetlerden Ebû Bekr, Umer, Usmân, İbn Umer, İbn Mes'ûd ve Enes'in de mescidde bu vaziyette görüldükleri sabit oluyor. Rivayet edilen bu Peygamber fiili i!e sahabe fiili, bunun caiz olduğuna delâlet edici ise de, Câbir ibn Ab-dillah'tan rivayet edilen bir hadîste nehiy buyurulmuştur. Bâzıları bu nehyin mensûhiyetinc kaail olmak istemişlerse de, delîle mukaarin olmayan nesh da'-vâsı makbul olmayacağından, nehyi avret yerinin açılması korkusu olduğu zamana kasr edip, diğer hallerde bu fiilin mutlak cevazına hükmetmişlerdir. Büsbütün caiz olmadığına kaail olanlar da vardır.....

Ve yine îbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, o: Umer ile Usmân da bunu yaparlardı, demiştir.

86- İnsanlara Zarar Gelmeksizin Yolda Mescid Yapılır Babı

el-Hasen el-Basrî, Eyyûb es-Sahtıyânî ve Mâlik ibn Enes insanlara zarar gelmeyecek şekilde yolda mescid kurmanın cevazına kaail olmuşlardır.

121-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Babamla anamın İslâm Dîni ile mütedeyyin olmayarak yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamanlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günün iki ucunda sabah ve akşam vakitlerinde Rasûluliah (S) bize gelmemiş olsun.. Bir zaman sonra Ebû Bekr'e bir re'y hâsıl oldu da, evinin avlusunda bir mescid yaptı. Burada namaz kılmağa, Kur'ân okumağa başladı. Müşrik kadınları ve çocukları, onun yanında duruyor, onun ibâdet ve kıraatine taaccüb ediyor ve ona bakıyorlardı. Ebû Bekr, ince yürekli, çok ağlar bir kimse idi. Kur'ân okuduğu vakit göz yaşlarını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerini korkuttu 238[238]

Hulasaten (^Ûvl = Yüzü koyu yatmak)tan başka istirahat vaziyetlerinin hepsi caizdir. İnbitâh, yânî yüzü koyun yatmak ise nehyedilmiştir ve hakkında: " Jiiîıâı 14'^;" üij» ı^jı - O, Allah Teâla'nm hiç sevmediği bir yatıştır" buyurulmuştur.

238[238] Hadîsle bâb başlığının mutabakat ciheti, Peygamber'in Ebû Bekr'in mescid bina etmesine muttali' olup, onu bu işte ikrar eylemesidir (Îrşâdu's-Sârî).

el-Mâzerî şöyle dedi: Şahsın, kendi mülkünde mescid bina etmesi icmâ' ile caizdir; mülkünün dışında İse icmâ' İle mumtenî'dir. Umûmun faydalanacağı mubah sahalarda İse, kimseye zarar verilmemek şartı ile caizdir. Lâkin bâzısı muhalefet ederek bunu men' etti ve şöyle muhakeme yürüttü: Çünkü yolların mubah sahaları insanların faydalanılması için konulmuştur. Mescid bina edildiği zaman, bâzılarının faydalanması men' olunur. İşte Buhârî böyie düşünenleri redd etmek istedi ve Ebû Bekr'in kıssası ile istidlal eyledi (Fethu'l-Bârî).

Buhârî bu hadîsi, buradan başka Hicret, tcâre, Kefâle ve Edeb kitâblarm-da kısaltılmış ve uzatılmış olarak tahrîc etmiştir. Hadîsin bir kısmını Gazvetu'r-Recî'de de sevk eylemiştir (Umdetu'l-Kaari).

87- Çarşı-Pazar Mescidinde Namaz Kılmak Babı [239][239]

İbn Avn, kapısı üzerine kapatılan bir evdeki mescid içinde namaz kılmıştır [240][240]

122-....... Bize Ebû Muâviye, el-A'meş'ten; o da Ebû Salih'ten;

o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

'"İnsanın cemâatle kıldığı namaz, evinde ve çarşı, pazarda (yalnız) kıldığı namazdan yirmi beş derece ziyâde olur. Çünkü sizlerden biri abdeste niyet edip, abdesti tamâm aldığı ve namazdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zaman, tâ mescide girinceye kadar hiçbir adım atmaz ki Allah Taâlâ, o adımından dolayı onu bir derece daha yükseltmesin, ve bir günâhını eksiltmesin. Mescide girince de, mescid onu alıkoydukça (yânı orada kaldıkça) hep namazda (gibi) olur. Ve namaz kıldığı yerden ayrılmadığı ve kendisinden hades vâki' olmadığı müddetçe (yanındaki) melekler: Yâ Allah, ona mağfiret et, yâ Allah, ona merhamet eyle, diye ona duâ ve istiğfar ederler".

88- Mescid İçinde ve Dışında Parmakları Birbirine Geçirip Kiltlemek Babı

123- Bize Hâmid ibn Umer (233), Bişr (189)'den tahdîs etti. O şöyle dedi: Bize Âsim tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vâkid babasından; o da İbn Umer'den yâhud İbn Amr'dan

---

[239][239] 206 Bu bâb başlığının konma sebebi: Çarşılar arazî parçalarının en şerrlisi, mescidler yer parçalarının en hayır/ısıdır" şeklinde gelen hadîse işarettir. Bu hadîsi Bezzâr ve diğerleri tahrîc etmiştir, fakat isnadı sahîh değildir... Bir de denildi ki, bâb başlığındaki mescidlerle murâd, namaz kılınan yerlerdir, namaz için yapılmış binalar değildir. Sanki "çarşı yerlerinde namaz babı" demiş gibidir.

[240][240] Bütün asıllarda böyledir, tbn Munîr bunda harf yanlışlığı olduğunu ileri sürüp şöyle demiştir: Bu bâb isminin uygunluk ciheti, çarşıda namaz kılmamış olma-sıyle birlikte, ibn Umer hadîsinedir. Musannif, bir hayâl edicinin, kapatılmış olmasından dolayı orada namazı men' etmeyi hayâl etmemesi için, çarşı içinde mescid bina etmenin cevazını beyân etmek İstemiştir. Çünkü İbn Umer'in na^ mazı, üzerlerine kapatılan bir ev içinde idi. Bu kapatma mescid edinilmesini men' etmemiştir (Fethu't-Bârî).

Buhârî bu hadîsi "Cemâatle namazın fazileti bâbı"nda da tahrîc etmiştir.

tahdîs eni. O: Peygamber (S) parmaklarını birbirine geçirip kilitledi, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve Âsim ibn Alî (221) şöyle dedi: Bize Âsim ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben bu hadîsi babam Muham-med ibn Zeyd'den işittim, fakat ben bunu hafızamda iyi tutamadım, akabinde kardeşim Vâkıd, babasından olmak üzere bu hadîsi benim için doğrulttu ve şöyle dedi: Ben babamdan işittim, o şöyle diyordu: Abdullah ibn Amr şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Yâ Abdellah ibn Amr! İnsanların işe yaramaz olan kıymetsizleri içinde kaldığın zaman bu hâlin nasıl olur ki?" buyurdu 241[241]

124-....... Ebû Mûsâ(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"Mü'min ile mü'min (birbirine karşı) duvar gibidir, birbirini sımsıkı tutarlar" buyurdu da bunu söylerken parmaklarını birbirine geçirip sımsıkı kilitledi. 242[242]

125-....... Bize İbnu Avn, İbn Sîrîn'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize öğlen veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. -İbn Şîrîn: Ebû Hureyre bu namazın ismini söyledi, fakat ben unuttum, dedi.- Râvî der ki: Rasûlullah bize iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin içinde yana uza-tılmış bir tahta parçasına doğru kalktı ve oraya öfkeli gibi dayandı. Ve sağ elini sol elinin arkası üstüne koyduktan sonra parmaklarını birbirine geçirdi, sağ yanağını sol elinin ayasına yapıştırdı (ve o vaziyette baka durdu). Acele çıkmak isteyenler mescidin kapılarından çıktılar da (kendi kendilerine): Namaz kısaldı, dediler. Cemâatin içinde Ebû

241[241] Bu hadîsin lâfzı, Humeydî'nin el-Cem' Beyne's-Sahî/ıayıi''ında şöyledir:

"Peygamber (S) parmaklarım birbirine geçirdi de: Yâ Abdellah, insanların işe yaramaz değersizleri içinde kaldığın zaman sen nasıl olursun? Onların ahid-leri ve emânetleri birbirine karışmış, ihtilâf el misler ve şöyle olmuşlardır, buyurdu ve parmaklarını birbirine geçirdi. Abdullah: Yâ Rasûlallah, nasıl yapayım? dedi. Rasüiullah: Tanıdığım alır, tanımadığım bırakırsın; hususiyetin olanları kabul edersin, onları avammlanyle başbaşa bırakırsın buyurdu."

Bu hadîs, Buhârî rivayetlerinin çoğunda düşmüştür. Bunu İsmâîlî de, Ebû

Nuaym da Mustahrac'lannda zikretmemişlerdir. Bu ancak el-Birzâlî'nin aİyaz-masında bulunmuştur.

Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, cüzlerinden birinde hâsıl olmuştur. Buhârî hadîsin, bâb isminin bir kısmına delâlet etmesiyle yetinmiştir. Çünkü Ebû Hureyre hadîsi bâb isminin tamâmına delâlet etmiştir (Umdelu'l-Kaarî).

242[242] Buhârî bunu Edeb'de ve Mezâlim'de de ayr, ayrı yollardan tahrîc etti

Bekr ve Umer de vardı. Bunlar Peygamber'e birşey söylemekten çekindiler. Yine o cemâatin içinde kollan uzun olduğu için Zu'l-Yedeyn dedikleri bir zât vardı. O zât: Yâ Rasûlallah, unuttun mu? Yoksa namaz mı kısaldı? dedi. Rasûlullah: "Unutmadım da, namaz da kısalmadı" buyurduktan sonra: "Zu'l-Yedeyn'm dediği gibi mi?" diye sordu. Sahâbîlcr: Evet, dediler. Bunun üzerine hemen ileriye varıp namazdan eksik bıraktığını kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. (Her vakitki) sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra tekbîr alıp (yine) secdeye gitti. Sonra (yine) başını kaldırıp tekbîr aldı. İbn Sî-rîn'e: Sonra selâm verdi mi? diye sordular. O da: İrnrân ibn Husayn'ın sonra selâm verdi dediği bana haber verildi, diye cevâb verir idi. 243[243]

89- Medine'ye Giden Yollar Üzerindeki Mescidler ve Peygamberin Namaz Kılmış Olduğu Mübarek Yerler Babı

126-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah'ın oğlu Sâlim'in yolda bir takım mekânlar araştırır, oralarda namaz kılar olduğunu gördüm. Ve yine Salim, babası Abdullah ibn Umer'in de bu mekânlarda namaz kılmayı i'tiyâd ettiğini gördüğünü ve Abdullah ibn Umer'in de Peygamber'i bu mekânlarda namaz kılarken görmüş olduğunu tahdîs ederdi.

(Mûsâ ibn Ukbe tekrar şöyle dedi:) Ve bana Nâfi', İbn Umer'-den, onun bu mekânlarda namaz kılar olduğunu tahdîs etti. Ben Salim'e bu mekânları sordum, Salim, biri hâriç, bu mekânların hepsinde

Nâfi'e uygun cevâb verdi. Nâfi' ile Salim sâdece Şerefu'r-Ravhâ'daki mescid hakkında ihtilâf ettiler. 244[244]

243[243] Bûhârî bu hadîsi ayrı yoldan Sehv Bâbı'nda da tahrîc etmiştir. Bu hadîsin bahisleri inşallah Sehv Bâbı'nda gelecektir.

244[244] Râvîlcr, Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim İle kölesi Nâfi'dir. Bunların her ikisinden de rivayet eden Mûsâ ibn Ukbe, evvelâ Salim ibn Abdillah'ın bu mekânlarda namaz kıldığını görüp böyle dediğini işittikten sonra, Nâfi'den de keyfiyeti tahkik etmiş ve Sâlim'in sözlerini hep Nâfi'nin sözlerine uygun bulmuş, yalnız Şercfu'r-Ravhâ tepesindeki mescid hakkında ihtilâf ettiklerini görmüştür.

127-.......Bize Mûsâibn Ukbetahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) umreye gittiği zamanlarda ve Veda Hacci'na çıktığı vakitte Zu'1-Huleyfe'de 245[245], (evvelce) Zu'I-Huleyfe'deki mescidin yerinde bulunan bir mugaylân ağacı altında (bineğinden inip) konaklardı. (Keza) güzergâhı o yola uğrayan bir gazadan, ya haccdan ya umreden döndüğünde Batn Vâdî'den -ki Vâdî'l-Akîk'tir 246[246] iner. Batn Vâdî'nin üstüne çıkınca da vâdînin ağzında ve doğu cihetindeki bathâya (yânı kumsal yere) konar, gecenin sonunda oracıkta sabah oluncaya kadar mola verirdi. (Gece istirahatgâhı işte orası olup) ne taş mescidin yanında, ne de üzerinde (öteki) mescid binası olan kaya tepe idi. -(Abdullah ibn Umer'den rivayet eden râvî der ki:) Orada Abdullah ibn Umer'in namaz kıldığı yerde, içinde (müteaddid) kum yığınları olan bir halîc (yânı derin bir vâdî girintisi) vardı ki, Rasûlullah orada namaz kılarmış. Seyller bathâda(ki kumları getire getire) hailedeki kum yığınlarını düzleyip, Abdullah ibn Umer'in namaz kıldığı o yeri belirsiz etti.

Yine râvî der ki: Abdullah ibn Umer, Peygamber'in Şerefu'r-Ravhâ'daki mescidin berisine tesadüf eden küçük mescidin yanında namaz kıldığını söylerdi. Peygamber'in namaz kıldığı yeri Abdullah bilir ve: Tâ orada, mescidde namaza durduğun vakit sağına düşer, derdi. Bahsettiği o mescid de, Mekke'ye doğru gittiğin vakit sağ tarafına gelir. Onunla büyük mescidin arası bir taş atımı, yâhud ona yakın bir mesafedir.

Yine Abdullah, Munsarafu'r-Ravhâ'nın 247[247] yanındaki ırka (yâ-nî tepeciğe) 248[248] doğru namaz kılardı. Bu tepeciğin son tarafı, Mekke cihetine gittiğin vakit Munsaraf İle

---

Şerefu'r-Ravhâ, Medîne'ye İki konak mesafede mübarek bir yerdir. Peygamber'in, buranın fazîleti hakkında iki hadîsini Ebû Hureyre rivayet etmiştir: " Nefsim elinde olan Allah'aye-mîn ederim ki, Meryem oğlu îsâ günün birinde Ravhâ caddesinde hacc yâhud umre niyetiyle bülend âvâz ile Lebbeyk Lebbeyk diye geçecektir".

Burası cennet vadilerinden bir vâdîdir. Bu vâdîde benden evvel yetmiş peygamber namaz kılmış ve Mûsâ ibn îmrân da îsrâîI oğulları 'ndan yetmiş bin kimse ile ya hacc, ya mu'temir yânı umreye niyet etmiş olarak buraya uğramıştır" (Umdetu 'l-Kaarî).

245[245] Zu'1-Huleyfe, Medînc ahâlîsinin mîkatıdır. Oradan .ihrama girip hacc ve umreye giderler. Medine'ye dört, Mekke'ye yüz doksan sekiz mil.mesafededir

246[246] Vâdî'I-Akîk, Medine civarında hurmalıkları olan bir yerdir. Burada Sa'd ibn Ebî Vakkaas bir kasr yaptırmış ve orada vefat etmiş, na'şı Medine'ye getirilmişti

247[247] Munsaraf, Mu'ccnuı'l-Bıılclân'a göre, Mekke ile Bcdr'in ortasında dörder bc-rîd yânî dört konak mesafededir.

248[248] Irku'z-Zubye denilen mevkî' olacak.

kendi arasındaki mescidin yakınında caddenin kenarına varır. Oracıkta bir mescid bina edilmiş ise de, Abdullah ibn Umer o mescidde namaz kılmazdı. Onu ya solunda, ya ardında bırakarak mescidin kıble cihetinde ırkın kendisine yönelerek namaz kılardı. Abdullah, Ravhâ'dan zevalden sonra çıktığında öğle namazını oraya gelinceye kadar kılmayıp, orada kılar; Mekke'den döndüğünde de oraya sabahtan bir saat evvel, yâhud seherin sonunda yolu düşerse, orada tâ sabah namazını kılıncaya kadar geceleyip mola verirdi.

Yine Abdullah, râvîye şöyle tahdîs etti: Peygamber Ruveyseyezı249[249] varmadan caddenin sağında ve altına gelen cihetinde Ruveyse menzilhânesinin iki millik azıcık berisinde bir tepeciğe kadar geniş ve düz bir yerde (bitmiş olan) koca bir ağacın altına konardı. Bu ağacın yukarısı kırılmış, içi uyulmuştur. Özdeki sakı hâlâ durur. Dibinde bir-çok kum yığınları vardır.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Giderken Arec'in arkasına düşen yokuşça bir seyl yatağının kenarında, caddenin sağında ve yolu gösteren kayaların (yâhud ağaçların) yanında ve o kayaların (yâhud ağaçların) arasında Peygamber genişçe bir tepeye doğru namaz kıldı. Namazgahın yanıbaşında iki üç kabir mevcûddur ki, üstlerinde taş yığınları vardır. Abdullah öğle vakti güneşin zevalden sonra Arec'den 250[250] kalkıp öğle namazını işte o namazgahta kılardı.

Yine Abdullah tahdîs etti ki: Rasûlullah caddenin solunda ve Herşâ 251[251] dağının ilerisindeki inişte bulunan büyük ağaçların yanında konak ederdi. Bu iniş Herşâ dağının kenarına bitişiktir. Cadde ile arasında bir ok atımı mesafe vardır. Abdullah işte bu ağaçların en uzun ve yola en yakın olanına doğru namaz kılardı.

Yine Abdullah ibn Umer tahdîs etti ki: Peygamber Merru'z-Zuhrân'a 252[252] Medîne cihetinde en yakın olan yerdeki inişte konak ederdi. Safrâvât'tan 253[253] aşağıya inerken yokuşun dibindeki genişlikte ve Mekke'ye gidene göre caddenin sol tarafına Rasûlullah'ın konak yeri ile cadde arasında bir taş atımından ziyâde mesafe yoktu.

249[249] Ruveyse, Medîne ile arasında on yedi fersah olan büyük bir köydür
250[250] Aree veya Arc, Ruveyse'den 13, 14 mü uzakta büyükçe bir köydür
251[251] Medîne ile Şâm yolcularının birleştikleri yerde, Cuhfe'ye yakın bir dağın ismidir
252[252] Merru'z-Zuhrân - MerrıTz-Zıhrân-, buna halkın avamını Batnu Mcrv derlermiş kî, Mekke'ye bir merhale mesafededir.
253[253] Safrâvât, Mekke ile Medîne arasında Merru'z-Zuhrân'a yakın bir yer ismidir

Yine Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etti: Peygamber, Zû Tuvâ'da 254[254] konaklayıp, sabah oluncaya kadar orada geceler ve Mekke'ye gireceği sırada sabah namazını kılıp öyle girerdi. Rasûlullah'ın oradaki musallası kayadan bir tepe üstündedir. Orada bina olunan mescidde değildir. Lâkin biraz aşağıda taştan kocaman bir tepe üzerindedir.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (namaz kılarken) kendisi ile Ka'be cihetine gelen yüksek dağ arasındaki iki tepeyi karşısına alırdı. -(Râvî der ki: Abdullah ibn Umer o iki tepeyi karşısına almakla) o mahalde bina olunan mescidi, taş tepenin kenarındaki mescidin sol tarafına almış olurdu. Peygamber'in namazgahı (taş tepe kenarındaki) bu mescidin alt başında, kara taş üstündedir. Taş tepe kenarındaki mescidden on arşın yâhud ona yakın ayrılıp, seninle Ka'be arasına düşen dağın o iki tepesini karşına alarak namaz kılarsın. 255[255]

254[254] Mekke'ye yakın bir vâdî ismidir

255[255] Bu terceme Ahmed Naîm merhumun Tecrîd Tercemesi (II, 356-361)'nden bâzı küçük tasarruflarla alınmıştır. Kendisinin de ifâde ettiği gibi, bu hadîsi Türkçe'ye nakletmek hakîkaten zordur. Hadîste ta'rîf edilen makaamiarm coğrafî mevkileri uzun seneler zarfında tekerrür eden cevvîlhâdiselerin te'sîriyle ekseriya -tâbiûn devrine yetişenlerin bile meçhulü kalacak veçhile- yok olmuştur. Bundan dolayıdır ki, sarihlerin buraya âid izahları pek yetersizdir. Şerhde geniş tafsilât verme yolunu tutan Aynî (855) bile, en müşkil noktalarda sükûtu tercih ediyor. Bunun sebebi -Aynî'ye muasır olan diğer şârih Hafız İbn Hacer el-Askalânî (852)'nİn dediği gibi- bu mübarek makaamlardan yainız Zu'1-Huleyfe ile Rav-hâ'dakİ mescidlerden maadasının daha o zamanlarda da ma'rûf olmamasıdır. Bunlardan evvelki sarihlerin zamanlarında da işin bu merkezde olduğuna şüb-he etmiyoruz. Çünkü sadra şifâ verecek bilgiler vereydiler, elbette bunlar da bize bildirmekte ihmâl göstermezlerdi.

Şurası da dikkat çekicidir: Buharı bu hadîste Medîne yollan üzerindeki mes-cidleri zikrettiği hâlde, Medîne içinde Peygamber'in namaz kıldığı makaamları ve mescidler hakkındaki rivayetleri zikretmiyor. Zîrâ bunlara dâir kendisine ulaşan hadîsler, kendi şartına uygun isnâdlarla gelmemiştir. Şârih Aynî, Medîne içinde ve civarında isnâdlarla yerleri subût bulmuş 48 kadar, Peygamber'e âid namazgahı senedleriyle sayıyor. Fakat onun hayâtta olduğu târihlerde bunlardan -Hafız İbn Hacer'in beyânına göre- sekizden mâadasının İzleri kaybolmuştur. Bu sekiz mübarek mescid de şunlardır:

1. Kubâ Mescidi;

2. Bunun doğusuna düşen Fudayh Cj^») Mescidi;

3. Benû Kurayza Mescidi;

4. Meşrubetu ÜTnnıi İbrahim (Benû Kurayza' Mescidi'nin kuzey indedir);

5. Benû Zafer Mescidi (Bakî'nin doğusunda olup Mescidu'I-Bağle demekle ma'rûftur);

6. Benû Muâviye Mescidi (Mescidu'l-îcâbe adiyle ma'rûftur);

7. Mescidu'1-Feth (Sel'ı nâmındaki dağa yakındır);

8. Mescidu'l-Kıbleteyn (Benû Selime yurdundadır - Fethu'l-Bâri). İbn Hacer'in bu yazdıkları üzerinden 500 küsur yıl dahageçmiştir...

(MUSALÜNİN SÜTRESİNE ÂİD BÂBLAR) 256[256]

90- Bab: İmamın Sütresi, Arkasındakilerin de Sütresidir

128-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da duvarsız olarak insanlara namaz kıldırdığı sırada, ben dişi merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zaman bulûğ yaşma yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Akabinde merkebden indim de otlasın diye merkebi salıverdim ve saffa girdim. Bana karşı bu yaptığımı kimse ayıblamadı. 257[257]

129.......Bize Ubeydullah (149), Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti kî, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bayram günü (namaza) çıktığı zaman (hizmetçisine) bir harbe taşımasını emrederdi. Harbe namazda karşısına konulur, kendisi de ona doğru namaz kılar, insanlar da onun arkasında namaza dururlardı. Rasûlullah bunu seferde de yapardı. İşte emîrlerin (bayram namazlarında) o harbeyi taşıtmaları bundan ileri gelmiştir 258[258].

256[256] Bâzı Buhârî nüshalarında bu ara başlık yoktur. Bu bâblarla geçen bâblar arasındaki münâsebet vechi şudur: Bunlardan önce geçen bâblar bütün vecihleriy-Ie mescidlerin hükümleri hakkındadır. Buradaki beş bâb ise mescidler hâricinde namaz kılanların hükümlerini beyân hakkındadır

257[257] Bu hadîsin başlığa delâleti "duvarsız olarak" sözünden çıkarılır. Çünkü bu lâfız orada bir sütre bulunduğuna iş'âr edicidir. Zîrâ "gayr" lâfzı İbarede dâima sıfat vâki' olur. Takdiri "iiâ şey'in gayri cidârin"dir. Bir de sahra namazlarında Peygamber'in dâima sütre kullandığı sabittir.

Bu hadîs ayniyle ve bu isnâdla Kitâbu'l-ilm'de "Küçüğün hadîs işitmesi ne zaman sahîh olur" babında da geçmiştir.

258[258] Duvarsız yerde namaz kılarken musallînin, kıble cihetine, insan geçmek ihtimâ li olursa namaz kıldığına alâmet olmak üzere bir sütre dikmesinin mendûb olduğunda ittifak vardır. Kimsenin geçmiyeceğine emniyet olunan yerde ise, İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî'ye göre -bu husustaki hadîslerin çokluğundan dolayı- mu-sallî yine sütre dikmekle mükelleftir. Bununla beraber Urve, Atâ, Salim ibn Abdillah, Kaasım ibn Muhammed, Şa'bî, Hasen Basrî gibi büyük tabiîlerin sahrada sütresiz namaz kıldıkları rivayet ediliyor. İmâmın sütresi, cemâatin de sütresidir.

130-.......Bize Şu'be, Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn'dan tahdîs etti.

O şöyle dedi: Ben babamdan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S), Bat-hâ'da önünde bir harbe dikilmiş olduğu hâlde öğle ile ikindi namazlarını ikişer rek'at kıldırdı. Ve namaz içinde iken önünden kadın da, eşek de geçti [259][259].

91- Musalli İle Sütre Arasındaki Uzaklığın Ne Kadar Olması Lazımdır Babı [260][260]

131-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın namaz kıldığı yer ile (kıble cihetindeki) duvar arasında bir davar geçebilecek kadar mesafe olurdu. [261][261]

132-.......Seleme ibn Ekva' (R): Peygamber'in mescidinin duvarının minberin yanma uzaklığı, hemen hemen bir davarın geçeceği kadardı, demiştir.

92- Harbeye (Yani Kısa Mızrağa) Doğru Namaz Kılmak Babı

---

[259][259] Âlimler cumhuru musallî ile sütresi arasından geçmenin harâmhğma kaail ol-muşlarsa da geçen inşân yâhud hayvan, namaz kılanın namazını bozmaz. Hüccetleri bundan önce geçen İbn Abbâs hadîsi ile Buhârî ve Müslim'in Âişe'den rivayet ettikleri bu mealdeki hadîstir: "Rasûlullah namaz kılardı. Ben de onun karşısında cenaze vaziyetinde aykırı yatardım" Bu son hadîs, bâzıları tarafından "hayızh olduğum hâlde" ziyadesiyle rivayet edilmiştir.

Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa olarak, Tahârct'te, insanların abdest alma suyundan artanı kullanmak babında, Namâz'da avret yerini örimc hadîsinde, kırmızı elbise içinde namaz kılma babında, keza burada iki yerde; Ezan Kiîâ-bı'nda; Peygamber'in sıfatında iki yerde; Libâs Kitâbı'nda iki yerde lahrîc etmiştir.
[260][260] Buhârî'nin bunu isbâi etmekten maksadı, musallînin, insanlara yolu danılımama-sı ve bastığı yerden alın koyacağı yere kadar olan mesafeyi daraltmaması için buradaki mikdân geçmemesidir. Peygamber'in dikeldiği yer ile duvar arasının üç zırâ' olduğu sabit olmuştur. Böyle olunca secde yeri ile duvar arasında takriben bir davar geçebilecek mesafe kalır (Şah Veliyyuilah).

[261][261] Davar geçebilecek kadar yerin mikdârını lafımînde irUiiâf edilmiştir. Bir kcrrc musallî ayakta olduğuna göre, duvar ile arası bu mikdâr olmalıdır demişlerdir. İşte bu hâlete göre rükû' ve sucûd payı bırakmak için üç arşın mesafe lakdîr edenler vardır. Bâzıları bu mesafe bir karış olmalıdır demişlerdir ki, bu sucûd hâline göre bir takdirdir. Bâzıları da altı arşın taraflarıdır... Her hâlde uzak durmamak lâzımdır

133-.......Bana Nâfi', Abdullah'tan şöyle haber verdi: Peygam ber için kıble cihetine bir harbe yânî kısa mızrak dikilirdi de, Peygamber (S) ona doğru namaz kıldınrdi.

93- Ucu Demirli Yahud Demirsiz Değneğe Doğru Namaz Kılmak Babı

134-.......Bize Avn ibn Ebî Cuheyfe tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Ebû Cuheyfe'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) sıcağın şiddetli olduğu zamanda bizim yanımıza çikageldi. Akabinde kendisine abdest alacak su getirildi, ve abdest aldı. Müteakiben bizlere öğle ile ikindi namazlarını kıldırdı. Önünde bir değnek dikilmişti ve onun arkasından kadın da, eşek de geçiyordu.

135-.......BizeŞâzân, Şu'be'den; o da Atâibn EbîMeymûne'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) hacetini defe çıktığı zaman bir çocukla beraber yanımızda ucu harbeli bir değnek, ya harbesiz bir asâ, yâhud kısa bir mızrak, bir de su matarası olduğu hâlde (hizmet için) ardından giderdik. İşini bitirince su kabım eline verirdik.

94- Mekke'de ve Mekke Dışında Namaz İçin Sütre Edinmek Babı [262][262]

136-.......Ebû Cuheyfc (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S), Mekke yakınındaki Bathâ'da sıcağın şiddetli zamanında dışarı çıktı, abdest alıp kıbleye gelen ön tarafına bir değnek dikerek, bizlere öğle ile ikindi namazlarını ikişer rek'at kıldırdı. Abdest alırken abdest suyunun damlalarını insanlar ellerine yüzlerine sürmeye başlamışlardı [263][263].

---

[262][262] Buhârî bu babı, bâzılarının; Mescidi Harâm'da namaz kılındığı zaman, insanlara darlık olmaması için sütre yapılmaz; zîrâ orada insanların hepsi namaz tavaf ve diğer tâatlerle meşguldürler, görüşünü redd etmek için bağlamıştır

[263][263] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, "Bathâ'da önünde değnek dikerek namaz kıldı" sözündedir. Çünkü Bathâ, Mekke'deki Bathâ'dır.

95- Üstüvaneye Yani Sütuna Doğru Namaz Kılmak Babı

Umer: Namaz kılmakta olanlar sütunlara, sütunların yanında konuşmakta olanlardan daha hakklıdırlar, dedi.

Yine Umer, iki sütün arasında namaz kılmakta olan bir kimseyi gördü de, onu bir sütuna yaklaştırdı ve: Direğe doğru namaz kıl, dedi 264[264].

137-.......Bize Yezîd ibn Ebî Ubeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Seleme ibnu'1-Ekva' (R) ile beraber geliyordum. Seleme, Mushaf'ın yanındaki direğe doğru namaz kılmaya çalışırdı. Ben ona: Yâ Ebâ Müslim, seni hep bu direğin yanında namaz kılmaya çalışır görüyorum, dedim. Seleme: Ben de Peygamber'in bu direğin yanında namaz kılmayı tercîfi eder olduğunu gördüm, dedi 265[265].

138-.......Enes (R): Yemîn olsun, ben Peygamber'in büyük sahâbîlerinin akşam ezanında, Peygamber çıkıncaya kadar direklere koşuşup beklediklerini gördüm demiştir. "Peygamber çıkıncaya kadar" fıkrası Şu'be rivayetinde ziyâde olmuştur.

Bu hadîs, bundan Önceki ve sonraki bâbtarda da geçmiştir. Buradaki rivayette "İnsanlar, Peygamber'in abdest suyu damlalarını ellerine yüzlerine sürmeye başladılar" fıkrası fazladır.

264[264] Buhârî'nin bu ta'lîkini, Ibn Ebî Şeybe mevsûien rivayet etmiştir. Namaz kılmakta olanların üstüvanelere daha hakklı olmalarının vechi şudur: Namaz kılanlar ve konuşmakta olanlar direklere ihtiyaçta müşterektirler. Konuşmakta olanlar onlara dayanmaya; namaz kılanlar da onları sütre edinmeye muhtâcdırlar. Lâkin namaz kılmakta olanlar, bir ibâdette oldukları için, onlar direklerde daha haklıdırlar (A'ynî).

Sütre arkasında namaz meşru olunca, direk arkasında kılmak evlâ tarikle meşrudur. Sütreye yönelmenin mendûb sureti, onu ya sağ, ya sol başının hizasına almaktır.

265[265] Bu direk, Üstüvânetu'l-Muhâcirîn ismiyle ma'rûftur. Tâ Usmân zamanından beri Rasûlullah'ın mescidinde Mushaf'a tahsis edilmiş bir yer olduğu, bu rivayetten anlaşılıyor. Müslim'in rivayetinde " Sandığın arkasında namaz kılardı" denildiğine göre, Mushaf'ın sandık içinde muhafaza edildiği istidlal olunur.

96- Cemaat Olmadığı Zaman Münferid İken Direkler Arasında Namaz Kılmak Babı **266[266]**

139-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ka'be'nin içine girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Usmân ibn Talha ve Bilâl de girdiler. Peygamber içeride kalmasını uzattı. Sonra çıktı. Onun izi üzerinde içeriye ilk giren insan ben oldum. Ve Bilâl'e: Peygamber nerede namaz kıldı? diye sordum. Bilâl: İlerideki iki direğin arasında; dedi.

140- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdfs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den şöyle haber verdi: Rasû-lullah (S), Ka'be'nin içine girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Usmân ibn Talha el-Hacebî de girdiler. Usmân el-Hacebî Rasûlul-lah'ın üzerine Ka'be'nin kapısını kilitledi. Rasûlullah içeride bir müddet kaldı. Bilâl, dışarı çıktığı anda ben Bilâl'e: Peygamber(S) ile yaptı? diye sordum. Bilâl: Bir direği sol tarafına, bir direği sağ tarafına, üç direği de arka tarafına aldı. -Beyt o zaman altı direk üzerinde idi.-Sonra namaz kıldı, dedi. Buhârî dedi ki: Bize Ismâîl ibn Ebî Uveys şöyle dedi: Bana bu hadîsi Mâlik tahdîs etti. Bunda Bilâl: İki direği sağ tarafına aldı demiştir.

97- Bab

141-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer, Ka'be'nin içine girince alnına doğru yürür, Ka'be'nin kapısını ardında bırakır, alnına gelen duvar ile arasında yaklaşık olarak üç arşın kalıncaya kadar ilerler, oraya varınca namaz kılardı ki, Bilâl'in "Peygamber (S) namaz kıldı" diye haber verdiği yeri arardı. Yine Abdullah ibn Umer: Beyt'in istediği herhangi cihetinde namaz kılınsa hiçbirimize be's yoktur, dedi.

266[266] Buhârîburadaki hadîsleri, cemâat içinde olmadığı zaman iki direk arasında namaz kılmakta be's olmadığına delîl getirmiş, münferid için direğe doğru namaz kılmasının evlâ olduğuna, bu evieviyetle beraber iki direk arasında durmasında da kerahet olmadığına işaret eimiştir. "Cemâatte olmamakla" kayıtlaması, cemâatte safların dümdüz yapılmasının istenmiş olmasındandır

98- Binite, Deveye, Ağaca ve Üzerine Binilecek Olan Semere Doğru Namaz Klmak Babı

142-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) binit devesini aykırı vaziyete getirir ve ona karşı namaz kılardı. İbnu Umer'den bu hadîsi rivayet eden Nâfi'e: Ya develer ayağa kalkarsa ne (yapmalı) dersin? diye soruldu. O da: "Rasûlullah (böyle bir hâl vukuunda) semeri alıp diker ve semerin arkasına doğru namaz kılardı. İbnu Umer de bunu yapardı, dedi [267][267].

99- Şerire Doğru Namaz Kılmak Babı

143-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Siz, bizleri köpek ve eşek ile bir mi tutuyorsunuz? Yemîn olsun, ben görmüşümdür ki, kendim serîr üzerinde yan yatmış bulunurdum da Peygamber gelir ve serîrin tâ ortasına yönelerek namaza dururdu. Ben bir ihtiyâç üzerine kalkmak istediğimde (oturup) kıblesine karşı gelmeyeyim diye, serîrin ayakları tarafından yorganımdan sıyrılıp çıkardım [268][268].

---

[267][267] Hadîs ile bâb unvânindaki deve ve ağacın münâsebet ciheti şudur: Deve aralarındaki toplayıcı ma'nâdan dolayı bineğe, "ağaç da evlâ tarîkle deve semerinekatılmıştır. Yâhud da Nesâî'nin hasen bir isnâdla Alî'den rivayet ettiği şu hadî-se işaret edilmiştir: Alî şöyle demiştir: "Ben şunu biliyorum ki, Bedr günü içimizde uyuyakalmamiş hiçbir insan yoktu. Yalnız Rasülullah uyanıktı ki, bir ağacın dibine doğru tâ sabaha girinceye kadar hep namaz kılıp duâ ediyordu". Harbe, asâ, direk, yenilmesi halâ! ve temiz bir hayvan, ayakta durdurarak deve semeri gibi bir şeyi sütre edinmek meşru olduğuna kıyâsen, ağaçlan da sütre edinmek evlâ tarîkle caizdir

[268][268] Diğer rivayetlerde bu hadîsin râvîlerinden olan Esved ibn Yezîd en-Nahaî'ye, Âişe: Namazı kesen şeyler nedir? diye sormuş...Oda Irak ehlinin mezhebi üzere: Namaza kadın ile köpek keser, demiş. İşte bunun üzerine Âişe, metindeki hadîsi söylemiştir.

Buhârî bu hadîsi beş bâb sonra yine tahrîc etmiştir

100- Bab: Namaz Kılmakta Olan Kimse Önünden Geçecek Olanı (Mendub Olarak) Redd Eder

îbn Umer, kendisi teşehhüdde iken ve Ka'be'de iken önünden geçecek kimseyi redd etmiştir 269[269]. Yine Ibn Umer: Eğer önünden geçici kimse, ille kendisiyle dönüşmenden başkasını kabul etmezse, artık sen de onunla döğüş, demiştir 270[270].

144-.......Bize Ebû Salih es-Semmân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm ki, o bir cumua günü kendisini (gelip geçecek) insanlardan setr edecek bir şeye doğru namaz kılıyordu. Ebû Muayt oğulları'ndan bir genç önünden geçmek istedi. Ebû Saîd de onun göğsüne bir yumruk vurup def etti. O genç etrafına bakındı, fakat onun önünden başka geçecek yer bulamadı. Bunun üzerine dönüp yine geçmeye davrandı. Ebû Saîd, evvelkinden daha şiddetli surette def etti. Bunun üzerine o genç Ebû Saîd'e sövdükten sonra (Medine vâlîsi olan) Mervân'ın yanına gidip, Ebû Saîd'den karşılaştığı muameleyi ona şikâyet etti. Arkasından Ebû Saîd de Mervân'ın yanına girdi. Mervân: Yâ Ebâ Saîd, şu kardeşinin oğlu ile ne alıp veremiyorsun? dedi. O da şöyle dedi: Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "İçinizden biri kendisini gelen geçen insanlardan ko-ruyacak bir sütreye karşı namaza durup da biri önünden geçmeye davranacak olursa onu def* etsin; dinlemez dayatırsa onunla doğuşsun; çünkü o ancak bir şeytândır 271[271].

101- Namaz Kılanın Önünden Geçecek Kimsenin Yükleneceği Günah Babı

145-....... Bize Mâlik, Umer ibn Ubeydullah'ın kölesi Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn

---

269[269] Bunu Abdurrazzâk ile İbnıı Ebî Şeybe, kendi Muscmnafiarmda mevsûlen rivayet ettiler

270[270] Bu ta'lîki de Abdurrazzâk mevsûien rivayet etmiştir

271[271] Buhârî hadîsi burada ayrı ayrı iki senedle getirmiştir. Buhârî bu hadîsi "İblîs'in Sıfatı"nda da tahrîc etmiştir Namazı kesmeye çalışan böyle bir kimseye şeytân denilmesi mecazdır. în-.sanlardan İblîs ahlâklı kimselere mecazen şeytân denilmesi çoktur. Kur'ân'da da "İnsan ve cimi şeytânları" (el-En'âm: 112) buyurulmuştur.

Peygamber de: - Şubhesiz: karını, yâni kendisinden hiç ayrılmayan seyrânı, onunla beraberdir" buyurmuştur (Müslim, Salât, "Namaz kılanın önünden geçeni men' etmek babı").

Saîd'den haber verdi ki, Hâlid ibn Zeyd, Busr ibn Saîd'i, namaz kılanın önünden geçen kimse hakkında Ra-sûlullah'tan ne işittiğini haber vermesi için Ebû Cuheym el-Ensârî'nin yanına yollamıştır. Ebû Cuheym de şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaz kılanın önünden geçen kimse, üzerine ne kadar günâh aldığını bilseydi, onun önünden geçmektense kırk (zaman yerinde) durmayı daha hayırlı bulurdu".

Râvî Mâlik ibn Enes dedi ki: Râvî Ebu'n-Nadr: Kırk gün mü, yâhud ay mı, yâhud yıl mı dedi bilemiyorum, dedi.

102- Kişinin Namaz Kılmakta Bulunan Arkadaşını Yüz Yüze Karşılaşması Babı 272[272]

Ve Usmân ibn Affân: Kişinin, namaz kılar hâldeyken yüzyüze karşılanmasını kerîh görmüştür.

(Buhârî der ki:)

Bu ancak, namaz kılan, karşılayanla uğraşıp meşgul olduğu zaman mekruh olur. Amma namaz kılan, bu

yüzyüze karşılayanla uğraşıp meşgul olmazsa (be's yoktur).

Çünkü Zeyd ibn Sabit:

Ben namaz kılana yüzyüze karşılamayı kayırıp aldırmam, zîrâ kişi, diğer kişinin namazım kesmez, demiştir.

146-....... Bize Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da Müslim ibn Subayh'den; o da Mesrûk'tan

---

272[272] Yânî mekruh olur mu, olmaz mı? Yâhud namaz kılanı alıkoyduğu zamanki karşılama ile alıkoymadığı zamanki arası ayrılır mı? İşte musannif Buhârî bu tafsî le meyi ettt. Ve Usmân ile Zeyd ibn Sâbit'ten zikrettiği ve zahiri ihtilâf olan iki haberi bir yere cem' etti... (İbn Hacer).

şöyle tahdîs etti: Âişe'nin yanında: Namazı ne keser? diye soruldu. Orada bulunanlar: Namazı köpek, eşek ve kadın keser, dediler. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Yemîn olsun, sizler biz kadınları (namazı kesme hükmünde) köpekler (gibi) kıldınız. Yine yeminle söylerim, ben Peygamber'i, kendisi ile kıblesi arasında ve sedir üzerinde yatmış bulunduğum hâlde namaz kılar hâlde görmüşümdür. Bu vaziyette iken bana bir ihtiyâç Msıl olurdu da, oturup O'nun karşısına gelmemi istemediğim için, usulca sıyrılıp çıkardım.

Ve yine Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den isnâdıyle, bu hadîsin benzerini tahdîs etmiştir.

103- Uyuyan Kimsenin Arkasında Namaz Kılmak Babı

147-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urve, Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S), ben onun döşeği üzerinde aykırı yatıp uyuduğum hâlde (bana doğru) namaz kılar, vitri kılmak istediği zaman beni de uyandırırdı. Ben de vitri onunla birlikte kılardım [273][273].

104- Kadının Arka Tarafında Nafile Namazı Kılmak Babı

148-.......Âişe (R) şöyle'demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ın önünde, ayaklarım kıblesine (yânı secde ettiği yere) gelecek şekilde yatar uyurdum. Secdeye vardığı zaman eliyle beni dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zaman yine uzatırdım. Âişe dedi ki: O zamanlarda evlerde ışıklar yoktu [274][274].

---

[273][273] Bu hadîsten, uyuyan kimsenin arkasında namaz kılmanın cevazı hükmü istin-bât olunuyor. Mâlik, Mücâhid, Tâvûs ise uyuyandan, namaz kılana işgal edecek bir şey gelmesi ihtimâline ve namazı tenzih maksadına binâen bunu mekruh saymışlardır

[274][274] Bu hadîs ayniyle bu isnâdla "Yaygı üzerinde namaz" babında, yânî Kitâbu's-Salât'm 22. babında da geçmiştir. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu, yânî başlığa delâlet ciheti açıktır. Peygamber'in, farz namazları dâima mescidde cemâatle kıldığı bilindiği için, evinde kıldığı bu namaz elbette sünnet, tatavvu', nafile, yânî farzlara ilâve olarak kıldığı namazlardır.

105- Namazı Hiçbir Şey Kesmez Diyen Kimse Babı

149-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm, el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. el-A'meş dedi ki: Ve yine bana Müslim (yânî İbn Subayh), Mesrûk'tan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti: Âişe'nin yanında namazı kesecek şeyler zikr olundu da, bunlar köpek, eşek ve kadındır denildi. Bunun üzerine Âişe: Sizler beni eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Allah'a yemîn ederim ki, ben Peygamber'i, kendim serîr üzerinde ve Peygamber'le kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde namaz kılarken görmüşümdür. Bu vaziyette iken, benim için bir ihtiyâç meydana gelir. Ben oturup da Peygamber'e eziyet vermemi istemediğim için şeririn ayaklan tarafından usulca sıyrılıp çıkardım.

150-....... Bana İbnu Şihâb'ın kardeşinin oğlu (Muhammed ibn Abdillah ibn Müslim) tahdîs etti. Kendisi amucası Muhammed ibn Şihâb ez-Zuhrî'ye namazı, namazı kesecek şeyi sormuş. Bunun üzerine İbn Şihâb şöyle demiştir: Namazı hiçbir şey kesmez 275[275]. Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe şöyle demiştir: Yemîn olsun ki, Rasûlullah (S) geceleyin kalkardı da ben kendisiyle kıblesi arasında aykırı yatmış olduğum hâlde, o eşinin yaygısı üzerinde namaz kılardı.

106- Bab: Musalli Namazda Boynu Üzerinde Küçük Kız Çocuğu Taşıdığı Zaman (Namazın Hükmü Nasıldır?)

151-....... Amr ibn Suleym ez-Zurakî'den; o da Ebû Katâde (38) el-Ensârî'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S), kendi kızı Zeyneb'in, Ebû'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn

---

Namaz kılanın karşısında kadının yatması namazı kesmezse, önünden geçmesi evlâ tarikle kesmez. Selefte de, halefte de fakîhler cumhurunun; bu arada Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şafiî'nin görüşü budur

275[275] Bu "Namazı hiçbir şey kesmez" hükmü, tahsis edilmiş ânım bir hükümdür. Çünkü konuşmak ve ameli kesîr, namazı keser. Yâhud da bundan murâd, haklarında niza edilen kadın, eşek ve köpekten hiçbiri namazı kesmez demektir (Kastallânî).

Abdişşems'ten olma kızı Umâme'yi taşıyarak namaz kılardı 276[276]. Şöyle ki, secdeye vardığı zamân onu yere koyar, secdeden kalktıkça da, onu tekrar yüklenirdi 277[277]

107- Bab: Musalli, İçinde Hayızlı Kadın Bulunan Bir Döşeğe Doğru Namaz Kılarsa (Namazın Hükmü Nasıl Olur?) 278[278]

152-....... Abdullah ibn Şeddâd ibnu'1-Hâd şöyle demiştir: Bana teyzem Meymûne bintu'l-Hâris (R) haber verip-şöyle dedi: Benim döşeğim Peygamber'in namaz kıldığı yerin yanında idi. Bazen Peygamber'in giydiği eîbise (namaz kıldığı zaman) ben döşeğin üzerinde iken, benim üzerime düşerdi 279[279]

276[276]276[276] Zeyneb, Peygamber'in en büyük kızıdır. Kocası Ebu'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdi'I-Uzzâibn Abdişşemsibn Abdi Menâf tır. Bu zât " *ûkn '^ = Bathâ'nın ars-lan yavrusu" lakabıyle meşhur olmuştur. Bunun annesi Hadîce binîu Huvey-lid'in ana baba bir kızkardeşi Hind bintu Huveylid'dİr. Ebu'I-Âs, Câhiliyet'te Mekke'nin mal çokluğu, güzel ticâret, doğruluk ve emânet hususlarında parmakla gösterilen ricalinden idi. Nübüvvetten önce, Peygamber'in hemen her gün beraber olduğu, sabah akşam beraber yemek yediği sıkı dostlarından idi. Henüz vahy gelmeden evvel, Hadîce, kızları Zeyneb'i bu Ebu'1-As'a vermeyi Pey-gamber'e teklîf etmiş, o da zevcesine hiçbir hususta muhalefet etmemek âdetinde olduğu için, derhâl muvafakat etmişti. Bu zevç ile zevcenin arasını, Bedr'den sonra İslâm ayırdı. Sonradan Ebu'l-Âs îmân etmekle yine Peygamber dâmâdlı ğı ile şereflenmiştir. Bedir esirleri arasında iken Zeyneb'in Mekke'den annesi Hadîce'nin hediyesi olan gerdanlığı, kocasını kurtarma fidyesi olarak göndermesi, Peygamber'in gerdanlığı görüp tanıması, ve meclise "İsterseniz bunu sahibine idde ediniz" teklifinde bulunması, cidden insanı inceltip duygulandıracak ve tekrar tekrar okunmaya değer vakıalardır.

Umâme bintu Ebi'l-Âs ibni'r-Rabî', Peygamber'in pek sevgili torunu İdi. İbn Sa'd'm Âişe'den rivayetine göre, Rasûluliah'a bir defa boncuktan bir gerdanlık hediye edilmiş. "Bunu ev halkından en çok sevdiğime vereceğim" buyurmuş. Kadınlar Âişe'yi kasdederek: Ebû Kuhâfe'nin kızı bunu kazandı, ' demişler. Derken Peygamber Umâme bintu Zeyneb'i İsteyip gerdanlığı onun boynuna takmıştır. Diğer rivayette "Bunu en merhametli olanınız kimse ona vereceğim" buyurmuş ve kiSâdeyi Ebu'I-Âs'ın Zeyneb'den olan kızının boynuna kendi eliyle bağlamıştır. Bu Umâme, babası ölünce Zubeyr ibnu'I-Avvâm'ın vesayetinde kalmıştır. O da Umâme'yi, Fâtıma'nın vefatından sonra Alî İbn Ebî Tâlib ile evlendİrmiştir.

277[277] Rasûlullah'ın bunu yapması, cevazını beyân içindir. Bu, kıyamete kadar devam edecek bir kaanûndur. Nitekim Ebû Hanîfe. Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mez-hebleri de budur. Sâdece Mâlikîler cevazı kabul etmezler.

Müslim'deki "Peygamber'i omuzunda Umâme olduğu hâlde imâm olarak halka namaz kıldırır gördüm" rivayeti, bunun farz namazda yapıldığını açık olarak gösterir. Zâten Peygamber mescidde yalmz farz namazları kılmak, sünnet ve nafileleri evinde kılmak âdetinde idi.
278[278] Yânî mekruh olur mu, olmaz mı? Babın hadîsi bunda kerahet olmadığına delâlet etmektedir.
279[279] Bu hadîs az bir farkla "Musallînin elbisesi secdede kadına dokunur" babında (19. bâbda) geçmişti

153-....... Bize Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Meymûne'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), ben yanı-başında uyuduğum ve hayizlı bulunduğum hâlde namaz kılardı. Secdeye vardığr zaman giydiği elbisesi bana dokunurdu.

Râvî Müsedded, Hâlid ibn Abdillah'tan şunu ziyâde etti: Hâlid dedi ki: Bize Süleyman eş-Şeybânî tahdîs etti. Meymûne: Ben hayızlı iken, demiştir.

108- Bab: Erkek Namaz Kılarken Secde Sırasında, Secde Edebilmesi İçin Eliyle Karısını Dürter Mi? 280[280]

154-....... Bize Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Kaasım, Âişe'den tahdîs etti. O (R) şöyle demiştir: Ne kötü bir denkleştirmedir ki, sizler biz kadınları köpek ve eşekle bir seviyede tuttunuz. Ye-mîn olsun, ben kendisi ile kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde Rasûlullah'ın namaz kılar olduğunu kat'î olarak bilmişimdir. Secdeye varmak istediği zaman eliyle ayaklarımı dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekip büzerdim 281[281]

109- Kadın. Namaz Kılmakta Olan Erkekten Eza Nevinden Bulunan Bir Şeyi Atıp Uzaklaştırır Babı

155-....... Bize İsrâîl, Ebû îshâk'tan; o da Amr ibn Meymûn'dan; o da Abdullah ibn Mes'ûd

---

280[280] Bundan evvelki başlıkta, kadın namaz kılan erkeğin elbisesine değse de, namazın şahinliğinin beyânı vardı. Bu başlıkta ise, namaz kılan erkeğin vücûdunun bir kısmı kadına dokunsa da, namazın yine sahîh olacağının beyânı vardır.

Erkek ile kadının birbirine el sürmeleri, abdest bozacağı görüşünde olan Şâfiîyye'ye karşı, bu hadîsle de hüccet getiriliyor. Onlar ise arada belki bir hâil vardı, yâhud ellemekle abdest bozulmaması ihtimâl ki peygamberlik hususiyet-, lerindendir diye te'vîl ederler.

281[281] Daha evvel de söylediğimiz gibi, bu hadîs, maksûd ve ma'nâ bir olmakla beraber, el-Câmi'u's-Sahîh'\n birçok bâblarında ayrı ayrı yollardan ve değişik lâfızlarla Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir.

(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Ka'be'nin yanında kalkıp namaz kılmakta bulunduğu sırada, Kureyş'ten bir topluluk da kendi meclislerinde oturmak-talardı. Birdenbire onlardan bir sözcü: Şu (açıkça İnsanların içinde ibâdet eden) murâî kimseye bakmaz mısınız? Sizin hanginiz fulanca ailesinin yeni boğazlanan devesinin yanına kalkıp gider de, henüz iş-kenbesindeki tersini, kanını, döl yatağını kasdedip, onu buraya getirir; sonra onu şunun yanında bekletir de o secdeye vardığı zaman iki kürek kemiğinin arasına koyar? dedi. Oradakilerin en şakisi seğirdip getirdi. Bekledi; nihayet Rasûlullah secdeye varınca, onu iki küreği arasına koydu. Peygamber secde vaziyetinde başını kaldırmadan sabit durdu. Müşrikler gülmeye başladılar, hattâ gülmekten dolayı birbirlerine meyi ettiler. Bir kimse hemen Fâtıma aleyhi's-selâma gidip haber verdi. Fâtıma o zaman küçük bir kızdı. Koşarak geldi. Peygamber hâlâ secde vaziyetinde sabit duruyordu. Nihayet Fâtıma o şeyi sırtından atıp uzaklaştırdı. Ve o harîflere karşı dönüp, onlara ağır sözler söyledi. Rasûlullah namazı tamamladığı zaman üç defa: "Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum " dedi. Sonra da isimlerini söyleyerek: "Yâ Allah, Amr ibn Hişâm'ı, Utbeibn Ra-bîa'yi, Şeybe ibn Rabîa'yı, Velîd ibn Utbe'yi, Ümeyye ibn Halefi, Ukbe ibn EbîMuayl'ı ve Umâre ibnu'l-Velîd'i Sana havale ediyorum " dedi.

Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, bu isimleri sayılanları, Bedr gününde yıkılıp yere serilmişler gördüm. Sonra bunların cesedleri kuyuya, yânî Bedr'deki çukura sürüklendiler. Bundan sonra Rasûlullah (S): "Ashâbu Kalîb'in (yânî bu kuyuya atılanların) hemen ardından la'net gönderildi'' buyurdu [282][282].

[282][282] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-Vudû'un 73. "Namazda iken üzerine pislik atılan yâ-hud cife atılan kimsenin namazı fâsid olmayacağı" babında delil olarak getirmişti. Burada da bâzı küçük lâfız farklanyle bâb başlığına dclîl olmak üzere tekrar getirmiştir.

8

KİTÂBU MEVÂKÎT'TS-SALÂT

(NAMAZ VAKİTLERİ)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

8- KİTÂBU MEVÂKÎTTS-SALÂT

(Namaz Vakitleri Kitabı)

1- Namaz Vakitleri ve Faziletleri Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Çünkü namaz, mü'minler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur"(en-Nisâ. 103)

Yânî Allah müzminlere bu farzın vakitlerini ta'ym etmiştir 1[1].

1- Bize Abdullah ibn Mesleme tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mâ-lik'in huzurunda okudum; o da İbn Şihâb'dan (o, şöyle demiştir): Umer ibn Abdilazîz bir gün ikindi namazını geri bıraktı. Yanına Zu-beyr ibnu'l-Avvâm'ın oğlu Urve girdi de, ona şunu haber verdi: Mu-gîre ibn Şu'be Irak'ta iken bir gün namazı geç bırakmıştı. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd el-Ensârî onun yanma girdi de: Yâ Mugîre! Bu, namazı geç bırakma nedir? Kat'î bilmez

---

1[1] Bu vakitler Kur'ân'da:

a. "Güneşin ortadan kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl, sabah namazını da..." (el-İsrâ: 78);

b. "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz *//... "(Hûd: IÎ4);

c. "Onlar ne derlerse sabret. Güneşin doğmasından evvelde, batmasından evvel de Rabb Um hamd ile tesbîh et. Gecenin bir kısım saatlerinde ve gündüzün etrafında dahî tesbîh et ki, İlâhî rızâya eresin" (Tâhâ: 130);

d., "Akşama girerken, sabaha ererken Allah'ı tenzih edin. Göklerde ve yerde hamd O'nundur. Gündüzün nihâyetinde, öğle vaktine vardığınız yakitte de Allah'ı, tesbîh edin" (Rûm: 30)

gibi âyetlerle öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah; beş vakit olmak üzere, ta'ynı kılınmış ve husûsî smırlarıyle sınırlanıp, ta'rîfi de Peygamber tarafından beyân ve tafsîl olunmuştur. Ve o vakitten beri teâmülen de müslümânlar arasında dînî zaruretlerden olarak zaptedilmiştir (Hakk Dîni, II, 1448-1449).

misin ki, Cibril indi namaz kıldı 2[2]. Rasûlullah da (ardında) kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûlul-lah da kıldı.Sonra bir daha kıldı. Rasûlullah da kıldı.Sonra bir daha kıldı, Rasûlullah da kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûluliah da kıldı 3[3].

Sonra: "İşte bununla emr olundum" dedi 4[4].

Bu sözlerin sonunda Umer ibn Abdilazîz, Urve'ye: Söylemekte olduğunu iyi bil. Namaz vakitlerini Rasûlullah için ikaame eden, yânı vakitleri ta'yîn eden Cibril'in kendisi midir? dedi. Bunun üzerine Urve de: Beşîr ibn Mes'ûd, babasından böyle tahdîs ederdi, dedi. Yi-ne Urve şöyle dedi: Yemîn olsun (teyzem) Âişe bana, Rasûlullah(S)'ın henüz hücresinde güneş varken ve gölge hücreden yükselmeden ikindiyi kılar olduğunu söyledi 5[5]

2[2] Cibril'in namaz vakitlerini öğretmek için inmesi, Mi'râc gecesinin hemen aka-bindeki günde vâki' olmuştu. Kitâbu's-Salât'ın I. bâbındaki Enes hadîsinde geçtiği üzere, beş namaz ümmete mi'râc esnasında farz olunmuş, müteakiben Cibril, bu beş farzdan herbirinin başlama ve bitme zamanlarını göstermeye gelmiştir

3[3] Bu rivayette yalnız Cibril'in beş, Râsûlullah'm da beş kerre namaz kıldığı zikredildi. Buna göre yalnız namaz sayısı söylenmiş, namaz vakitleri söylenmemiştir. Ancak Ebû'Mes'ûd'un maksadı, Mugîre ibn Şu'be'ye beş vaktin başlama ve son bulmaları hakkındaki bilgisine i'timâd ederek sayıyı zikretmekle vakitleri de hatırlatmaktır.

Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve et-Tirmîzî Sümer'lerinde Câbir ibn Abdillah, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivayet -edilen uzunca hadîste namaz vakitlerinin evvelleri Üe sonlan gösterilmiştir. Bunda Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cibril iki defa (yânı iki gün) Ka'be'n'm yanında bana imâm oldu. İlk defasında zeval vaktinde güneşin verdiği gölge bir nalın tasması kadar uzadığında bana öğle; herşeyin gölgesi birer misli uzadığında ikindi,oruçlu oruç bozduğu vakitte akşam, kırmızılık gâib olduğunda yatsı, oruçluya yemek içmek haram olduğu vakitte sabah namazlarını kıldırdı. Ertesi gün öğle namazını herşeyin gölgesi bir misli ikindi namazını iki misli olduğu; akşam namazım oruçlu iftar ettiği zamanda, yatsı namazını gecenin üçte birine doğru, sabah namazını da ortalık iyice aydınlandığı vakit kıldırdı. Sonra bana döndü ve: 'Yâ Muhammed, bu Sen'-den evvelki peygamberlerin vaktidir. Namaz vakti, bu ikişer vakitler arasındadır' dedi."

Beş namazın farz kılınmasının ardından Cibril'in ilk kıldırdığı namaz, zuhur namazı olduğundan, bu namaza "Saiâtu Ûlâ — Ülâ Namazı "denilmiştir.

4[4] Metindeki " oj*ı " lâfzındakİ " T-" ötre de, üstün de rivayet edilmiştir. Birinciye göre "Bununla emr olundum", ikinciye göre "Bununla emr olundun"demek olur. Hitâb olduğuna göre, söyleyicisi Cibril'dir ve: "Dün gece sana mücmelen emr olunan namazın mufassalen tefsiri işte budur" demek olur. Mü-tekellim sîgâsıyle olduğuna göre, söyleyicisi Peygamber olmak ihtimâli olduğu gibi, Cibril de olabilir. Birinci takdire göre ma'nâ açıktır. İkincisine göre ise Cibril: "İşte böylece sana öğretmek ile emr olundum" demek olur.

5[5] Buhârî bu hadîsi, Bed'u'1-Halk ve Mağâzî Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

2- Bab: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Hepiniz O'na dönün, O'ndan korkun. Namaza devam edin, müşriklerden olmayın" (er-Rûm: 31) 6[6]

2-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Abdu'I-Kays hey'eti, Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve: Biz şu topluluktan Rabîa kabîlele-rindeniz. Biz sana başka zaman değil, yalnız haram ayda ulaşabiliriz. O halde bize bir şey emret de, biz onu senden alalım ve arkamızda kalanları ona da'vet edelim, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Ben sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden nehy ediyorum: Allah'a îmân etmek" dedikten sonra, Allah'a îmân etmeyi onlara şöyle tefsîr etti: "Lâ ilahe ille'ilah- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah 'in Rasûl'ü olduğuma şahadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı edâ etmek, ganimet aldıklarınızın beşte birini bana ver-menizdir. Dubbâ', hantem, muhayyer ve nakîrden nehyediyorum" (Yânî, bu isimlerdeki kablara şıra kurmaktan nehyediyorum)7[7].

3- Namazı Dosdoğru Kılmak ÜzereineBey'at Babı 8[8]

3....... Bize Kays (ibn Ebî Hazım), Cerîr ibn Abdillah'tan tah-

6[6] Bu âyet, mefhûmunun iktizâ etmesi sebebiyle namazı terk edenin tekfirine kaa-il olanların kendisiyle istidlal ettikleri âyetlerdendir. Onlara: Bununla murâd, namazı terk etmenin müşriklerin fiillerinden olduğu, müşriklere benzemeye çalışmaktan da nehy geldiğidir; yoksa murâd, namazı terk etmekte onlara muvafakat edenin müşrik olduğu değildir, diye cevâb verildi.

Bu âyet namazın fazlı hakkında Kur'ân'da gelenlerin en büyüklerindendir. Âyetin Abdu'1-Kays hey'eti hadîsiyle münâsebet ciheti şudur: Âyette şirki ne.hy etmenin, namaz ikaamesine bitişikliği, hadîste ise tevhîd isbâtının;namaz ikaa-mesine bitişikliğidir (İbn Hacer).

7[7] Buhârî, bu hadîsi on yerde tahrîc etmiştir. îmân Kitâbı'nda da bu hadîs hakkında açıklamalar geçmiştir

8[8] Bey'atla murâd, İslâm üzere bey'atlaşmaktir. Peygamber (S)'in, tevhîdden sonra ük şart kıldığı şey, namaz kılmak idi. Çünkü namaz bedenî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra zekât vermeyi şart kılardı. Zîrâ zekât, mâlî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra her kavme en muhtâc oldukları şeyleri Öğretirdi. Cerîr'le nasihat etmek üzere bey'at etti. Çünkü Cerîr, kavminin seyyidi bulunuyordu. Bundan dolayı Peygamber Cerîr'e, onlara nasihatle cmr ettiğini öğretmesini irşâd etmişiir. Abdu'1-Kays hey'eti ile beşte biri edâ etmek üzere bey'atlaşmıştı.-Çünkü onlar kendilerine yakın olan Mudarr kâfirleriyle harb hâlinde bulunuyorlardı (İbn Hacer).

dîs etti. O: Ben Rasûlullah'a, namazı dosdoğru kılmak, zekât vermek ve her müslümâna samimiyetle hayır isteyici olmak üzere bey'at ettim, demiştir[9][9].

4- Bab: Namaz Kılmak (Günahlara) Keffarettir

4-....... Bana Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Huzeyfe'den işittim, şöyle dedi: Biz Umer (R)'in yanında oturuyorduk. Umer: Rasûlullah (S)'ın fitne hakkındaki sözünü hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu.Ben ezberimde tutuyorum,hem de Rasûlullah'ın söylediği gibi, dedim. Umer: O'na (yânî Peygamberce) yâhud buna (bu makaaleye) karşı çok cesursun, dedi [10][10] Ben: İnsanın ehli, malı, çocukları ve komşusu yüzünden uğradığı fitneye, namaz, oruç, sadaka, iyiliği emr, kötülükten nehy keffâret olur, dedim. Umer: Sormak istediğim bu fitne değildir, lâkin denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitnedir, dedi. Bunun üzerine Huzeyfe: Ey Mü'minlerin Emîri, o fitneden senin üzerine bir şey yoktur. Çünkü seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedi. Umer; Kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe: Kırılacak, dedi. Umer: O takdirde ebeden kilitlenemiyecek, dedi [11][11]. Biz Huzeyfe'ye: Umer kapıyı biliyor mu? diye sorduk. Huzeyfe: Evet, yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi (biliyordu). Ben ona, içinde hiçbir yalan yanlış bulunmayan bir söz söylemişimdir, dedi. (Râvî Şakîk ibn Seleme el-Esedî:) Biz kendimiz Huzeyfe'ye sormağa cesaret edemedik de, Mesrûk ibnu'l-Ecda'a: Kapı kimdir? diye sordurduk. O da kapıyı ondan öğrenip: Kapı Umer'dir, dedi [12][12].

5-....... İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir kimse (yabancı) bir kadından bir öpücük

---

[9][9] Bu Cerîr hadîsi, Kİtâbu'l-îmân'ın sonunda da geçmişti

[10][10] Ona karşı'1 yâhud "buna karşı" suretinde vâki' olan şekk, ya Huzeyfe'ye yâhud aradaki râvîye âiddir. "Ona karşı", Peygamber'e karşı demektir; "buna karşı" da makaaleye, yânî söz söylemeye karşı cür'ctin çoktur demektir.

[11][11] Çünkü sağlam kapı bir daha kilitlenebilir; kırık kapı ise yerinde duramaz ve ki-litlenemez. Kapının kırılması, Usmân'ın şehâdetidir.

[12][12] Buhârî bu hadîsi, Zekât, Alâmâtu'n-Nübüvve, Fiten ve Savm Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir

aldı13[13]. Müteakiben o zât Peygamber'e geldi ve olan işi ona haber verdi. Bu hâdise üzerine Azîz ve Celîl olan Allah, şu âyeti indirdi:

'Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri (günâhları) giderir. Bu, iyi düşünenlere bir ö'ğüddür" (Hûd: H4) 14[14].

Bunun üzerine o kimse: Yâ Rasûlallah, bu yalnız benim için mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Ümmetimin hepsi için, bütün ferdleri içindir" buyurdu 15[15].

13[13] Bu kadının Ensâr'a mensûb olduğu bilinirse de, ismi kasden mechûl kalmıştır. Bu adam da, en sahîh kavle göre, Ebıı'UYeser Kâ'b ibn Amr ibn Abbâd el-Ensârî es-Selcmî'dir. Akabe ile Bedr'de hâzır bulunan sahâbîlerdendir. Kısa boylu, koca karınlı bir zât olduğu hâlde, pek boylu boslu olan Abbâs ibn Abdilmıııttalib'i Bedir'de esîr eden odur. Bedir sahâbîlerinin en sona kalanı olup, 55. hicret yılında Medîne'de vefat etmiştir. Bunun ismi hakkında beş rivayet daha varsa da, biz bunları zikr etmiyoruz. Bu zât, hasbe'l-beşeriyye işlediği kabahattan son derece pîşmânlık göstermiş, insanların gözlerinden hâlî olan bir yerde ma'siyet işlediği hâlde, havsalaya sığmaz bir cesaret ve fazilet göstererek, çâresini bulsunlar diye evvelâ sahâbîlerden bâzılarına, en sonunda Peygamber'e müracaatla, kendisine zina cezası uygulanmasını istemiştir. Tirmizî'nin rivayetinde Ebu'l-Yeser şöyle diyor: Hurma satın almak için bana bir kadın geldi. Evde daha iyisi var, dedim. İçeriye beraber girdik. Üzerine saldırıp öptüm. Bunun üzerine Ebû Bekr'e gelip mes'eleyi anlattım. Tevbe et de, kendini rezîl etme, dedi. Umer'e gidip anlattım. O da: Tevbe et de, kendini rüsvây etme; kimseye haber verme, dedi. Sabr edemedim. Rasûlullah'ın yanına gittim; işi arzedince: "Allah yolunda gazveye gitmiş bir müslümânın karısına böyle mi bakarsın?" buyurdu. Ebu'l-Yeser bunun üzerine, kendisini cehennem ehlinden olmuş zanmyle: Bu saate gelinceye kadar keski îmân etmemiş olaydım, diye temennide bulundu. Yine Ebu'l-Yeser: Rasûlullah uzun müddet başını eğdi, nihayet "Ekimu's-Salât.. "(Hûd: 114) âyeti vahy olundu, dedikten sonra kıssasına metinde olduğu gibi devam ediyor.

Muâz'dan geien bir rivayette de Ebu'I-Yeser'İn: Yâ Rasûlallah, Allah'ın emrettiği haddi bana uygula, demesi ve bu sözü tekrar etmesi üzerine, mübarek yüzünü çevirdiği ve namaz kıldıktan sonra âyetin nazil olduğu zikr ediliyor.

Bu hadîslerin mecmuundan yalnız haram olan mahalde cinsî münâsebetin zina haddi (cezası) tatbîkini gerektirdiği istidlal olunur.

14[14] Gündüzün iki tarafındaki namazlar sabah, öğle, ikindi; gecenin yakın sâatle-rindeki namazlar da akşam ve yatsı namazlarıdır (Medârik).

15[15] Bundan, beş namazın küçük günâh işleyenlere tevbe yerine geçeceği ma'nâsi çıkar. Bâzıları beş namazın küçük büyük bütün günâhlara keffâret olduğuna ka-ail olmuşlarsa da, ehli sünnetin cumhuru evvelki görüştedir. Çünkü bu hadîs ile, bundan evvelki hadîsteki mutlaklığı, Müslim'in rivayet ettiği: "Büyük günâhlardan çekinildikçe, beş namaz, aralarında geçen günâhlara keffârettir" hadîsi takyîd etmektedir..

Buhârî, bu hadîsi Tefsîr Kitâbı'nda da tahrîc etmiştir.

5- Vakti İçinde Kılınan Namazın Fazileti Babı [16][16]

6-....... Bize Şu'be tahdîs edip, şöyle dedi: Bana Velîd ibnu'I-Ayzâr haber verip şöyle dedi [17][17]: Ben Ebû Amr eş-Şeybânî (96)'den işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd'un evini işaret ederek, bize şu evin sahibi tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'e: Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir? diye sordum. Peygamber (S): "Vaktinde (kılman) namaz" buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra hangisi? dedim. Peygamber: "Sonra ana-babaya iyilik etmek" buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra hangisi? dedim, Peygamber: "Allah yolunda cihâdetmek"buyurdu. İbn Mes'ûd: Bunları bana Rasûlullah (S) tahdîs edip söyledi. Daha ziyâdesini soraydım, yine bana haber verecekti, dedi [18][18].

6- Bab: Beş Namaz (Aralarındaki Günahkara) Keffarettir [19][19]

7-....... Ebû Hureyre (R) Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken

işitmiştir: "Re 'yinizi söyler misiniz: Birinizin kapısı önünde bir akarsu bulunsa, (ev sahibi) her günde beş defa onun içinde yaykansa, ne dersiniz? Bu yıkanma, onun kirinden pasından birşey bırakır mı?" buyurdu. Sahâbîler: Hayır, bu onun kirinden hiçbir şey bırakmaz, dediler. Rasûlullah "Beş (vakit) namaz da işte bunun gibidir. Onlarla Allah Taâlâ günâhları siler, mahveder" buyurdu [20][20].

---

[16][16] Bâzı nüshalarda "Fî vaktihâ..", bâzısında da "Alâ vaktihâ" şeklinde gelmiştir
[17][17] Metinde bu ibarede takdîm, te'hîr vardır. Biz, bunu yerli yerine koyarak terce-me ettik.

[18][18] Namaz, îmândan sonra, şübhesiz amellerin en fazîletlisidir. Çünkü dînin direğidir. Ana-babaya iyilik ve dînin insana yüklediği en büyük vâciblerdendir. On-lara, kâfir de olsalar kendilerine ihsan ile muamele edip, itaatsizlikten çekinmek farzdır. Onlara can sıkıntısı ile, "Öf!" demek bile Kır'ân'm nassıyle nehyolunmuştur (el-tsrâ:23; el-Ahkâf:l7). Emirlerine ma'siyet olmadıkça itaat vâcibdir. Allah yolunda cihâd da "Kelimetullah'ı en yüksek kılma" kasdıyle can ve malı ortaya koyarak uğraşıp, mukaatele etmektir.

Buhârî bu hadîsi Edeb, Tevhîd, Cihâd Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir
[19][19] Bu başlık, Müslim'in rivayet ettiği hadîsin bir cümlesidir.

[20][20] Bu hadîs dahi zahiren küçük ve büyük günâhları şâmil ise de, cumhur bunları küçük günâhlar ile kayıdiamaktadır.

7- Namazın Kendi Vaktinde Zayi' Kılınması Babı [21][21]

8-....... Bize Mehdî, Geylân'dan; o.daEnes'ten tahdîs etti. Enes (Haccâc namazı vaktinden te'hîr edince): Peygamber (S) zamanında mevcûd olanlardan hiçbir şey tanımıyorum, dedi. Kendisine: Namaz (Peygamber zamanında mevcûd olup devam eden bir şeydir, binâenaleyh bu umûmî selbedici kazıyye nasıl doğru olur?), denildi. Enes (cevâbında): O, kendisinde zayi' kılmalar, tağyîrler yapıp, zayi' etmiş olduğunuz bir şey değil mi? dedi.

9-....... Usmân ibn Ebî Ravvâd şöyle demiştir: Ben ez-Zuhrî'den

işittim, şöyle diyordu: Ben Dımaşk'ta Enes ibn Mâlik'in yanma girdim; o ağlıyordu. Ona: Seni ağlatan nedir? dedim. Enes: (Beni Rasûlullah zamanında) erişmiş olduklarımdan, namaz müstesna, hiçbir şeyi tanımaz olmaklığım (ağlatıyor). İşte bu namaz dahi zayi' edilmiştir, dedi [22][22].

Ve Bekr ibn Halef şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Bekr el-Bursânî (203) tahdîs edip, şöyle dedi: Bize Usmân ibn Ebî Ravvâd, bu tarzda haber verdi [23][23].

---

[21][21] Namazın zayi' kılınması, vakti çıkıncaya kadar geri bırakılmasıdır. Bİr de namazı zayi' kılmak, müstehâb olan vaktinden geri bırakmaktır, denildi. Birinci görüş daha zahir olandır. Çünkü zayi1 kilmak, ancak onda meydana gelir (Aynî).

Namazın zayi' kılınmasından murâd, vaktinden çıkarılmasıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardır" (Meryem: 59; Kastallânî).

[22][22] Enes ibn Mâlik, Irak vâlîsi Haccâc'dan Velîd ibn Abdilmelik İbn Mervân'a şikâyetçi olarak Dımaşk'a gelmişti. Rasûlullah zamanında gereği gibi ve zamanında yapılan ibâdetlerden hiçbirini Şâm ve Basra Emirlerinde müşahede ettiklerinde bulamadığını, namaz ibâdetinin bile vaktinden çıkarılmak suretiyle zayi' edilmiş olduğunu söylüyordu.

Haccâc ile emîri Velîd ve diğerlerinin namazları kendi vakitlerinden geri bıraktıkları hususu, sahih ve sabit olmuştur. Bu İse, namazın zayi' kılınması ta'-bîrini, namazları müstehâb olan vakitlerinden geri bırakmalarıylc tefsîr edenlerin görüşünü reddetmektedir.

[23][23] Yânî bu hadîsin başında bulunan seneddeki Amr ibn Zurâre'nin, Abdülvâhid'-den; o da Usmân Ebî Ravvâd'dan... diye sevk edişi gibi.

8- Bab: Namaz Kılmakta Olan Kimse. Aziz ve Celil Olan Rabbına Munacat Etmektedir [24][24]

10-.......Bize Hişâm, Katâde'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her biriniz namaz kıldığı zaman şübhesiz Rabb 'ı ile münâcât eder. O hâlde sakın sağ tarafına tükürmesin, velâkin (sıkıştığında) sol ayağının altına (tükürsün)" buyurdu. Ve Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den şöyle dedi: "Ön tarafına yâhud önüne tükürmesin, velâkin (muztarr kalırsa) ya sol tarafına, ya ayaklarının altına (tükürsün)". Ve Şu'be ibnu'l-Haccâc yine Katâde'den olmak üzere şöyle dedi: "Önüne ve sağına tükürmesin, velâkin (sıkışırsa) .yer 50/ tarafına, ya (sol) ayağının altına tükürsün". Humeyd de Enes'ten; o daPeygamber(S)'den olmak üzere şöyle buyurduğunu söyledi: "Namaz kılmakta olan kimse kıblesine karşı ve sağ tarafına tükürmesin, lâkin (sıkışırsa) 50/ tarafına yâhud (sol) ayağının altına tükürür"[25][25].

11-.......Bize Katâde, Enes(R)'ten; o da Peygamber'den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Secde ederken secdenizi tam yolunda yapınız. (Namaz kılan kimse) kollarını köpek gibi yere yaymasın. (Sıkışıp) tükürdüğü vakit de önüne ve sağ tarafına tükürmesin. Çünkü o, Rabb'ı ile münâcât etmektedir"[26][26].

---

[24][24] Münâcât, birisine fısıltı ile hitâb etmek ve söz söylemektir. Kul, namaz içinde Rabb'ına fısıltı hâlinde hitâb ile niyaz eder.

Bu bâb ile bundan önceki bâbların münâsebeti şudur: Bu bâbda namazın eda vakitlerinin Allah'a münâcât vakitleri olduğu, kula Allah'la münâcâtın ise hassaten ancak bu vakitler içinde hâsıl olacağı beyân edilmiş. Geçen bâblar ise namazı vaktinde kılanın medhine, geri bırakanın zemmine delâlet etmiştir. Bu-hârî bu babın hadîsini, musallînin bu yüksek menzilden mahrum olmaması için, münâcât hasletini gereği gibi tahsîl etmek hususuna musailîyi rağbetlendir-mek maksadıyle getirmiştir (Aynî).

[25][25] Buradaki rivayetlerin hepsi de mevsûldür. Bunlar değişik râvî ve lâfızlarla, îmânın artıp eksilmesi, mescidden eliyle tükürüğü kazımak, namazda sağına tükürmesin... bâblannda da tahrîc edilmişlerdir

[26][26] Sucûdda i'tidâl, Kitâbu's-Salât'ın 27. babında da ta'rîf edildiği gibi, iki avucu-nu yere dayayıp dirsekleri yerden ve iki yanından ayırmak ve karnını uyluğundan uzak tutmak hey'etinde vâki' olur ki, buna "Tecnîh" denir. Bu hey'et daha mütevâzıânedir ve tenbelhares da değildir. Alın da yere daha sağlam dayanmış bulunur. Dirsekleri yere yapıştırıp kolları yaymak, köpek oturuşuna benzer çirkin bir hey'et olduğu gibi, namazda gevşeklik ve ehemmiyet vermemezliği iş'âr eder bir hâldir.

9- Sıcağın Şiddetli Vaktinde Öğle Namazını Serinliğe Bırakmak Babı

12-....... Salih ibn Keysân şöyle dedi: Bize el-A'rac Abdurrahmân ve ondan başkası, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. (Salih ibn Keysân dedi ki:) Ve yine Abdullah ibn Umer'in himayesinde bulunan Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Ebû Hureyre ile İbn Umer, bu râvîlerden her birine Rasûllulah'tan tahdîs etmişlerdir. Rasûlul-lah (S) şöyle buyurdu: "Sıcak şiddetlendiği vakitte namazı serin/iğe bırakınız. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır"27[27].

13-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber'in müezzini öğle namazı ezanını, okumağa davrandı. Peygamber (S) hemen: "Serinliği bekle, serin/iği bekle!" buyurdu.- Yâhud da: "Bekle, bekle!" buyurdu.- Ve yine Peygamber: "Sıcağın şiddeti, cehennemin kaynamasındandır. Sıcak şiddetli olduğu zaman, (namazı serin vakte bırakıcılar olarak) namazdan geri durun, tâ tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğünüz zamana kadar" buyurdu 28[28].

14-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Biz bunu ez-Zuhrî'den ezberledik, o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Sıcak şiddetli olduğu zaman namazı serin/iğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Cehennem ateşi Rabb'-ına şikâyet arzetti de: Yâ Rabb, bir kısmım bir kısmımı yedi (yânî ben beni yiyorum, izin ver) dedi. Allah da iki defa nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. İşte hissetmekte olduğunuz

---

27[27] İbrâd, burada öğle namazını vaktinin evvelinde kılmayıp da ortalığın biraz serinlediği zamana kadar geri bırakmaktır, İbrâd hakkındaki bu emir, vücûb için değil, müstehâblık içindir. Gölge olmayan saatte, sıcakta cemâate gitmekte meşakkat olacağından, ümmet hakkında bir hafifletme olmak üzere buna ruhsat verilmiştir. Vaktin evvelinde kılmanın faziletine bakarak, bu ibrâdı namaz vaktinin tazeliği ma'nâsma hamledenler de vardır... Bâzı Emevî melikleri ile emirlerinin öğle ile cumuayi ikindiden sonralara kadar geri bırakmayı âdet etmeleri, hep bu ruhsatın sû'i istimalinden ileri gelmiştir.

28[28] Arabistan'da toprak yâhud kum tepeleri, ekseriya yayvan olduğundan, öğlenin başlangıcından epey zaman geçmedikçe gölgeleri belli olmaz.

sıcağın en şiddetlisi ile soğuğun en şiddetlisi budur"29[29].

15-.......Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Öğle namazını serinliğe bırakınız. Çüntyk sıcağın şiddeti, cehennemin kaynama-sındandır" buyurdu.

Sufyân es-Sevrî, Yahya el-Kattân ve Ebû Avâne, Hafs ibn Gı-yâs'a mutâbaat ettiler30[30].

29[29] Yeryüzünde sıcaklığın şiddeıi cehennemin kaynamasından olması, kinaye ve mecaz kabilinden olduğu gibi, ateşin şikâyeti ve nefes alması da mecazîdir. Bununla beraber bunların hakikat olmasına da hiçbir aklî mâni' yoktur. Aklî bir mâni' denebilmek için bunların hakikatlerine muttali' olmamız lâzım gelir ki, böyle bir iddia kimsenin hatırından geçmez. İnsandan başka varlıkların nutk ve idrâki var mıdır, yok mudur? Bunu da kendi tecrübe hasselerimizle kestirip asmamıza imkân yoktur. Eğer varsa -nutk ve idrâkin mi'yâr ve mikyası bizce yalnız kendi nutk ve İdrâkimiz olmadığı için- bu konuda vereceğimiz hüküm herhalde hakikatten uzak olmuş olur. Elektrik nev'inden bir birikme yerinde mev-cûd hareket ettirici kuvvetin varlık ve mikdânni kaba veya hassas terazinin yâhud civâ sütununun hareketsiz kaldığına bakıp da inkâr etmek ne kadar ma'nâsız ise, insandan başka mevcûdların nâtık ve müdrik olmadıklarına, insanların kendi hiss ve idrâklerini ölçü tutarak hükmetmeleri de o kadar ma'nâsız oiur. Bunu ancak Hâhk'ları bilir, bir de o Hâlık'ın böyle bir mi'yâr ve mikyas ile bazen mücehhez kıldığı mahlûklar. Kâinatın yaratıcısı ise Hiçbirşey yoktur ki, O'nu tesbîh ve tahmîd edip durmasın. Şu kadar ki, siz onların'teşbihlerini anlamıyorsunuz" (cl-İsrâ: 44) buyuruyor. Tesbîh, şübhesiz ki nutk'dur. Her şeyin nutku da kendine göre olur. Çakıl taşlarının Peygamber'in elinde teşbihlerini, kendisi duyduğu gibi, yanında bulunan sahâbîler de o ana mahsûs olarak kulaklanyle duydular. Demek ki, o anda Allah onlara o teşbihleri duyacak bir idrâk yaratmış. Gayrı nâtık mevcûdlar dediğimiz mahlûkların, kendilerine göre, bizim anlamadığımız birer teşbihleri olduğu gibi, şikâyetleri de olabilir. Cehennemin kendi hâlinden şikâyeti, kıyamet gününde "oS^-ı J* = boldun m«?" (cl-Kaaf: 30) suâline karşı, " ±,y 'y. Ji = Daha yok mu?" diye cevâb vermesi; üzerinden geçecek mü'mine: Ey mü 'min, çabuk geç ki, senin nurun benim ale-vimi söndürüp duruyor" demesi de böyledir.

Bunların hepsini de, hâl lisânı sözlerinden diyerek, mecaza hamletmek mumlan olduğu gibi, hakikatlerine de hamletmeğe hiçbir aklî mâni' yoktur (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., 11,392).

30[30] Buharı, bunların hepsinin Hafs ibn Giyâs'a mutâbaatianyle, bunların kendi rivayetlerinde ei-A'meş'den "Öğle namazını serinliğe bırakınız" Iâfzındaki mu-tabaatlarını kasdetti.

Buharı bu babın hadîslerini çok güzel bir tertîble sıralamıştır: Evvelâ mutlak hadîsi getirmiş, ikinci olarak içinde serinletmenin sonu.olacak vaktin -ki le-pelerin gölgelerinin zuhurudur- nihâyetinejrşâdda bulunan hadîsi, üçüncü olarak kendisinde bu mutlakm mukayyede mahmul olmasındaki illetin beyânı bulunan hadîsi, dördüncü olarak da takyîdle tekellüm edilmiş hadîsi getirmiştir. Muvaffak kılıcı, ancak Allah'tır (İbn Hacer).

10- Öğle Namazını Seferde de Serinliğe Bırakmak Babı [31[31]]

16-....... Ebû Zerr el-Gıfârî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'Ie birlikte bir seferde bulunuyorduk. Müezzin öğle namazı için ezan okumak istedi. Peygamber (S) "Serinliği bekle!" buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine ezan okumak istedi. Peygamber yine: "Serinliği bekle!" buyurdu. Nihayet müezzin, biz tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğümüz zamana kadar bekledi. Bunun üzerine Peygamber: "Şüb-hesiz sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Binâenaleyh sıcak şiddetlendiği zaman namazı serinliğe bırakın" buyurdu.

İbnAbbâs: "Tetefeyyeu zılâluhû = Gölgelerimeyillenir döner" (en-Nahl: 48) demektir, dedi[32[32]].

11- Bab: Öğle Namazının Başlanğıç Vakti, Güneşin Tam Ortadan Batıya Meylettiği Sıradır

Câbir: Peygamber (S) öğle namazını gündüzün ortasında sıcağın şiddetli olduğu zamanda kıldırırdı,

Dedi [33[33]].

[31[31]] Buhârî şu başlıkla, namazı serinliğe bırakmanın hazara mahsûs olmadığını, lâkin seferde bunun yerinin yolcunun konakladığı zamandaki yer olacağını irâde etmişîir. Yolcu yürümekte yâhıd bir yürüyüş üzerinde bulunduğu zaman ise bunda cem'u't-takdîm yâhud cem'u't-te'hîr vardır. Nitekim bu, kendi babında gelecektir (İbn Hacer).

Buradaki sefer, ittifâkîdir. Namazı serinliğe bırakmanın illeti, Peygamber tarafından beyân buyurulduğu üzere, sıcaktan hâsıl olacak ezâ ve meşakkat olduğundan, bu hususta hazarın seferden farkı yoktur. Ve serinliğe bırakmaktaki müstehâblık sefere kasr edilmiş de değildir.

[32[32]] İbn Abbâs'ın bu kelime hakkında verdiği bu ma'nâyı, İbn Ebî Hatim kendi tefsirinde mevsûlen rivayet etmiştir.Âyetin tamâmı şöyledir: "Onlar Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye dikkatle bakmadılar mı ki, onların gölgeleri bile zelil zelîl Allah'a secde ediciler olarak durmadan sağa sola döner" (en-Nahi: 48).

[33[33]] Bu, Buhârî'nin "Akşam namazının vakti bâbı"nda Câbir'den mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir tarafıdır.

17-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) güneş (gündüzün ortasından) meylettiği zaman çıktı ve öğle namazını kıldırdı 34[34]. Akabinde minber üzerinde ayakta durdu, kıyamet saatini zikretti. Kıyamet gününde büyük büyük işler olacağını zikredip haber verdi. Sonra: "Bana birşey sormak isteyen varsa sorsun. Bu makaamımda durduğum müddetçe her ne sorarsanız hemen muhakkak haber veririm" buyurdu. İnsanlar ağlamakta ileri gittiler, Rasûlullah da: "Bana sorunuz" demeyi çoğalttı 35[35]. Derken İbn Huzâfe es-Sehmî ayağa kalkıp: Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah: "Baban Huzâfe'dir"buyurdu 36[36]. Sonra yine "Bana sorunuz" demeyi çoğalttı. Bunun üzerine Umer ibn Hattâb, iki dizi üstüne çöktü de: Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn ve Muhammed'i peygamber olarak kabul ve tasdîk ettik, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sükût etti. Sonra "Demincek cennet ile cehennem şu duvarın yüzünde bana arz olundu. Ben böyle hayrın ve şerrin benzerini görmedim" buyurdu.

18-.......Bize Şu'be, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze'den tahdîs etti (Ebû Berze -R- şöyle demiştir): Peygamber (S) sabah namazını her birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman kıldırır, bu namazda altmıştan yüz âyete kadar okurdu. Öğle namazını güneş (batıya) meylettiği vakitte kıldırırdı37[37]. İkindiyi de, birimiz (namazdan sonra mescidden) Medine'nin en uzak yerine gider dönerdi de, güneş henüz dipdiri bulunurdu38[38]. Râvî Ebu'l-Mİnhâl dedi ki: Ben Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında dediğini unuttum. Ebû Berze: Rasûlullah yatsı namazını gecenin (ilk) üçte birine kadar -sonradan dediğine göre, yarısına kadar- geriye bırakmakta be's görmezdi, dedi.

34[34] Öğle namazının ilk vakti, zeval ânı olduğu buradan da anlaşılmış oluyor

35[35] Münafıklardan bâzı kimselerin Rasûlullah'ı gûyâ cevâbdan âciz bırakacak bir takını suâller tertîb ettiklerini işitmesi bu haklı öfkeye sebeb olmuş, öfkeli olarak "sorunuz" diye tekrar etmiştir. Sahâbîlerin ağlamalarına, o hutbede kıyamet gününün büyük korkunç İşlerini duymaları kadar, Peygamber'in öfkesi yüzünden üzerlerine İlâhî azâbın'.inmesinden korkmaları da sebeb olmuştur. Nitekim eski ümmetlerin peygamberlere karsi muhalefetlerinden dolayı nice nice azâblara uğradıkları-, Kur'ân-ı Kerîm'den bildikleri hususlardandı

36[36] Bu Abdullah ibn Huzâfe, Peygamber'in, mektubunu Bahreyn Meliki Munzir ibn Sâvâ vâsıtasıyle Husrev Pervîz'eyollamaya me'mûr ettiği sahâbîdir. Usmân zamanında Mısır'da vefat etmiştir.

37[37] , zeval vakti demektir ki, güneşin gündüzün ortasına geçip batı cihetine meyi etmesinin başlangıcıdır. Bu, vaktin evvelini gösterdiği için, bundan Önceki serinliğe bırakma hadîslerine münâfî' olma?..

38[38] Güneş'in dipdiri olması, henüz sıcağı geçmemiş, rengi değişmemiş; bembeyaz olması demektir ki, bundan, ikindinin ilk vakitte kılınmasının müstehâb olduğu istidlal olunur.

Ve Muâz ibn Muâz (196) dedi ki: Şu'be ibn Haccâc (yukarıda geçen isnâdıyle) şöyle dedi: Sonradan Ebu'l-MinhâPe diğer bir kerre daha kavuştum da kendisi: Yâhud gecenin üçte birine kadar, dedi39[39].

19-....... Bana Gâlib el-Kattân, Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den; o da Enes ibn Mâlik'den tahdîs etti. O şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın arkasında öğle namazlarını kıldığımız zamanlarda sıcaktan korunmak için kendi elbiselerimiz üzerine secde ederdik 40[40].

12- Öğle Namazını İkindiye Kadar Geri Bırakmak Babı

20-....... Bize Hammâdibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o daCâbir ibn Zeyd'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı (birlikte) yedi rek'at ve sekiz rek'at olarak kıldırdı 41[41]. Eyyûb Sahtiyanı Câbir'e:

39[39] Yatsı namazının müstehâb vakti gecenin ilk üçte birinden yarısına kadardır. Gecenin sonuna kadar caiz olduğuna da kat'î deliller vardır.

40[40] Bu, öğle namazını zevali müteâkib, sıcağın şiddetli zamanında, vaktinin evvelinde kıldıklarına delâlet etmektedir (Aynî).

41[41] Burada leffun ve neşrim müşevveş vardır. Zîrâ yedi rek'at akşam ile yatsının, sekiz rek'at da öğle ile ikindinin rek'atleri toplamıdır. Ebû Davud'un es-Sünen'inde yine İbn Abbâs'tan ve diğer tarikten rivayet olunan bu hadîste = Korku olmadığı ve sefer de bulunmadığı hâlde.." ziyâdesi olduğu gibi, İmâm Mâlik'in bunu işittiğinde: = Bunun yağmurlu bir günde olduğunu düşünürüm" dediği nakledilmektedir. Bu hadîs, Müslim ile Nesâî'de de imâm Mâlik'in sözü hâriç, böyle rivayet edilmiştir.

Müzdeiife'de akşam namazı ile yatsı namazını, yatsı vaktinde kılmak hakkında bütün ümmetin İttifakı vardır. Peygamber, Veda Haccı günü öğle ve ikindiyi Arafat'ta, akşam ile yatsıyı da Müzdeiife'de -ki bu münâsebetle orası Cem' diye isimlendirilir- kıldırmıştır. Başka zaman ve mekânda namazları cem' etmeyi Hanefîler İle İmâm Evzâî tecviz etmezler. Bununla beraber korku, sefer, ve yağmur Özürlerinden dolayı öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı bâzı şartlar dâhilinde cem' etmeye kaail olanlar da çoktur.... Bunların delilleri, metindeki hadîs ile o ma'nâda olan birçok hadîslerdir.

Hanefîler ise Buhârî ile Müslim'de Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayet edilen "Rasûlullah'ın Cem'den başka yerde vaktinin hâricinde hiçbir namaz kıldığını görmedim. Cem'de, yânî Müzdeiife'de akşam ile yatsıyı beraber kıldırdı ve ertesi gün sabah namazını vaktinden evvel kıldırdı" hadîsine dayanırlar ve bu hadîs, hazarda, seferde herhangi iki namazı cem' etmenin cevazına müş'ir olan bütün hadîsler ile ameli ibtâl etmiştir, derler. Cem' ile ilgili sahîh hadîsleri de, cem' olunan namazların -evvelkisi son vaktine te'hîr,

Muhte-rnil ki bu yağmurlu bir (gündüz ve) gecede olmuştur, dedi. Câbir de: Muhtemildir, dedi.

13- İkindi Namazının Vakti Babı

Ve Ebû Usâme, Hişâm'dan: "Güneş Aişe'nin odasından çıkmadan" dedi 42[42].

21-.......Bize Enes ibn I yâd, Hişâm'dan o da babası Urve'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasûluilah (S), ikindi namazını güneş Âişe'nin hücresinden çıkmamış hâlde iken kılardı, demiştir.

22-.......Âişe(R): Rasûlullah (S) ikindi namazım henüz Âişe'nin hücresinde güneş varken ve gölge Âişe'nin hücresinden yükselmeden kılardı, demiştir.

23-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere şöyle haber verdi: Âişe (R): Peygamber (S), güneş odamda zahirken ve henüz gölge yükselmemişken ikindi namazını kılardı, demiştir. Ve İmâm Mâlik, Yahya ibn Saîd, Şuayb ibn Ebî Hamza ve İbn Ebî Hafsa: "Güneş yükselmeden önce" diye rivayet

---

diğeri de, evvel vaktinde kılınmak suretiyle ta'cîl edilmesinden dolayı- bîr araya getirilmiş gibi göründüklerini ve hakikatte her namaz vaktinde kılınmış olduğunu ileri sürerler.

İbn Şîrîn,Rabîatu'r-Re'y, Eşheb, İbnu'l-Munzir, Kaffâl Kebîr ve hadîsçi- . lerdcn bir cemâat ise -âdet etmemek şartıyle- hazarda namazların cem'iniri ec- . vâzına gitmişlerdir. Bunların müstenedi, metindeki hadîsin Müslim'deki rivayetinde: "İbn Abbâs'a Rasûlullah bunu niçin yaptı?;diye sordular. Ümmete zahmet oimasın için, cevâbını verdi" ta'Iîlidir.

42[42] Bu ta'lîk, Ebû Zerr, Asîlî ve Kerîme nüshalarında burada bâb başlığı akabinde gelmiştir. Doğru olan ise Buhârî'nin bu hususta carî olan âdeti gibi, mevsûl is-nâddan sonraya bırakılmasıdır (îbn Hacer).

Öğle ile ikindi namazının başlangıç vakitlerini ta'yîn ederken, her beldede ve her günde başka olan "Fey' u zevâl"i de hesaba dâhil edip, fey' u zevali müteakiben öğle vakti, fey'u zevale bir şeyin bir veya iki misli kadar gölge eklendikten sonra ikindi vakti girer.

etmişlerdir[43][43].

24-.......Bize Avf, Seyyar ibn Selâme'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben ve babam, Ebû Berze el-Eşlemi (R)'nin yanına girdik. Babam ona: RasûluIIah farz yazılmış namazı nasıl kılardı? diye sordu. Ebû Berze şöyle dedi: RasûluIIah, sizin Ûlâ Namazı diyegeldiği-niz zuhur (yâni öğle) namazını, güneş göğün ortasından batı cihetine kaydığında kıldırırdi[44][44]. İkindi namazını kıldırır, birimiz namazdan sonra Medine'nin en uzak yerindeki evine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Seyyar dedi ki:) Ben Ebû Berze'nin akşam namazı'hakkında söylediği sözü unuttum. Ebû Berze şöyle devam etti: RasûluIIah, sizin Atame adını vermekte olduğunuz yatsı namazını geri bırakmayı sever, tercîh, ederdi. Bu namazdan evvel uyumayı, ve ondan sonra oturup konuşmayı kerîh görürdü, hoşlanmazdı[45][45]. Sabah namazından da, insan kendi yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman çıkar ve (bu namazda) altmışla yüz âyete kadar okurdu

25-.......Enes (R) şöyle demiştir: Biz ikindi namazını kılardık. Sonra insan Amr ibn Avf oğullan yurduna giderdi de, onları ikindi namazı kılıyorlar bulurdu [46][46].

---

[43][43] Buhârî bununla şuna işaret ediyor; Burada isimleri söylenen bu dört zât, bu is-nâdla zikredilen hadîsi rivayet etmişlerdir. Bunların yanında hadîs: "Güneş yükselmeden önce" lâfzıyledir ki, bunların rivayetlerinde zuhur yânî yükselme, güneşe âiddir. Sufyân ibn Uyeyne rivayetinde ise zuhur yânî yükselme, fey'e, yânî gölgeye âiddir (Aynî).

[44][44] Beş namazın farzıyetini müteâkib Cibrîl'in Peygamber'e ilk kıldırdığı namaz, zuhur namazı olduğundan,.bu namaza "Salâtu Olâ" yânî Öğle namazı denilmiştir.

[45][45] Yatsıdan evvel uyumak tenzîhî kerahet ile mekruhtur. Zîrâ uykuya dalmakla yatsı namazını kaçırmak korkusu vardır. Uyandıracak kimse varsa be's yoktur.

Yatsıdan sonra oturup konuşmak da mekruhtur. Çünkü bu da insanı, tâ-atten, gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabah namazının geçirilmesine de se-beb olabilir. Bununla beraber İlim müzâkeresi, misafir ağırlamak, ehl ve ıyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet geri bırakmakta hiçbir kerahet yoktur.

[46][46] Amr ibn Avf oğullan Medînc'yc iki mil mesafede Küba'da otururlardı. Renc-ber oldukları için, ikindi namazını evvel vaktinden geri bırakırlarmış demek oluyor.

26-.......Bize Ebû Bekr ibnu Usmân ibnSehlibn Huneyf haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Umânıe (Es'ad ibn Sehl)'den işittim, şöyle diyordu 47[47]: Bir defa Umer ibn Abdilazîz'in arkasında öğle namazını kıldık. Sonra çıkıp Enes ibn Mâlik'in yanına girdik. Biz onu ikin-diyi kılıyor hâlde bulduk. Ben ona: Ey amucam, şu kıldığın ne namazıdır? diye sordum. Enes: İkindi namazıdır; bu namaz, vaktiyle beraberinde kılmakta olduğumuz Rasûhıllah'm namazıdır, dedi 48[48].

14- İkindi Namazının Vakti Babı

27-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S), güneş henüz yüksek ve dipdiri olduğu halde ikindi namazını kıldırdı. Namazdan sonra Avâlî'ye gidecek insan giderdi de, güneş hâlâ yüksek bulunurken onların yanına varırdı. (Râvî dedi ki:)Avâlî'nin bâzı yerleri Medine'ye dört mil yâhud ona yakın mesafededir 49[49].

28-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere haber verdi. O şöyle demiştir: Bizler ikindi namazını kılardık. Namazdan sonra bizlerden Küba'ya gidecek olan kimse gider, güneş hâlâ yüksek bulunurken Kubâhlar'm yanma varırdı50[50].

47[47] Ebû Umânıe Es'ad ibn Sehl, küçük sahâbîierdendir, 100'üncü hicret yılında vefat etmiştir

48[48] Hadîsciler, sahâbîlerin "şöyle yapardık, böyle ederdik" diye rivayetleri bahso-lunan fiillerinin, Peygamber zamânında emir veya hiç değilse takrir buyurulan fiiller olduğunu kabul eder ve bu gibi mevkuf hadîsleri merfû' sayarlar.

49[49] Avâlî, Medîne civarında Necd cihetine doğru meskûn olan yerlerin'ismidir. En yakın ma'mûresi İki, en uzak yerleri altı ile sekiz mil mesafede idi. Bunun için bu hadîsin râvîieri kâh böyle dört mi! takdir ettikleri gibi, kâh iki, kâh altı, kâh üç mil dedikleri de vardır. Mesafe bildirmekten maksad, ikindi namazını Rasû-lullah'm ilk vaktinde kıldırdığını anlatmaktır.

50[50] Kubâ, Medîne'nin güneyinde iki mil kadar uzaklıkta, zirâatı bol, meskûn bir. yerdir. Meşhur Kubâ Mescidi oradadır.

15- İkindi Namazını Kaçıran Kimsenin Günahı Babı

29-.......Rize Mâlik, Nâfi'den;oda İbn Umcr(R)'dcn haber verdi: O şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "İkindi namazını vaktinden kaçıran kimse sanki ehlini ve malını elinden kaçırmış gibidir" 51[51] buyurdu. Ebû Abdillah şöyle dedi: Yetirukum a'mâlekum "Size amellerinizi eksiltti" demektir. Kendisinin bir yakınım öldürdüğüm yâhud ona âid malı aldığım zaman Vetertu'r-racule (denir)52[52].

16- İkindi Namazını Terkeden Kimsenin Günahı Babı

30-.......Ebu'l-Melîh şöyle demiştir: Biz bulutlu bir günde Bureyde ile gazvede bulunduk. Bureyde şöyle dedi: İkindi namazını ta'-cîl ediniz. Çünkü Peygamber (S): "Herkim ikindi namazını (kasden) terk ederse ameli bâtıl olur" buyurdu 53[53].

51[51] Ehl ve evlâdı katlolunmuş, serveti telef olmuş kimsenin musîbeti ne kadar büyükse, bir ikindi namazım geçiren kimsenin musîbeti de o kadar büyüktür. Bu namazın geçirilmesi, ya güneşin batmasına, ya muhtar vakitten sonraya, yâhud güneşin sararması zamanına kadar bilerek geri bırakılmasıdır. Beş namaz İçinden ikindinin tahsis edilmesi hakkında türlü türlü tevcihler varsa da, en doğru söz Aliah istediği namaza, istediği fazileti tahsis etmiş demektir.

52[52] Buhârî bununla, Allah Taâlâ'mn: "Len yetirakum a'mâlekum.." (Muhammed: 35) kavlindeki "yetirukum'''' lâfzına işaret etti. Çünkü orada bu fiil iki mef'ûlü nasb etmiştir. Biri hİtâb kâfi, ikincisi de 'tatmâ!ekum"dür. Binâenaleyh bu fiil iki mef'ûlc teaddî edicidir. Bu ise hadîsteki iki "lâm"m mansûb okunmasını te'yîd eder. Buhârî "vetertu''r-racu!e" kavli ile de aynı fiilin bir mef'ûle teaddî ettiğine işaret etmiştir. Bu da hadîsteki "lânT'i ötre okuyan Mustemlî rivayetini te'yîd eder.

İşaret edilen âyetin meali şudur: "Onun için gevşek davranmayın. Siz daha gâlib iken, (zillet göstererek) sulha da'vet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. Amellerinizi asla eksiltmez''(Muhammed:'5$).

53[53] Bureyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, hayli rivayetleri olan büyük bir sahâbîdir. 62 hicret yılında Merv'de gazada İken vefat etmiştir. Horasan diyarında en son vefat eden sahâbîdir. Peygamber, Ebû Bekr'le birlikte hicret yolunda iken 70 sü-vârî ile karşılarına çıkıp, kısa bir kelâmdan sonra müslümân oluşları çok ibretlidir. Medine'ye girişte bayrak açılmasını teklîf edip, sarıktan bir bayrak yaparak, en önde bayrak tutarak yürümüştür.

Bulutlu günde ta'cîiİn hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namazı muhtar vakitten sonraya bırakmak yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur.

Âsîleri tekfir eden Haricîler, bu hadîsi kendilerine sened edinerek: Her kim îmân edilecek şey'e küfr eder tasdik etmezse ameli heba o/«r"(el-Mâide:5) âyetini tefsîr eden hadîslerden .sayarlar. Hâlbuki iş onların dedikleri gibi olursa, âyetin mefhûmu ile hadîsin mantuku müteânz çıkar. Çünkü âyetin mefhûmu "îmân

17- İkindi Namazının Fazileti Babı

31-....... Bize İsmâîl, Kays'tan; o da Cerîr'den olmak üzere tahdîs etti. Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygam-ber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) bir gece; yânî ayın on dördü olan bedr gecesi aya baktı da, şöyle buyurdu: "Sizler şu ayı, görülmesinden hiçbiriniz mahrum olmaksızın (yâhud birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın) 54[54] hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi, Rabb'inizi de muhakkak öylece göreceksiniz 55[55]. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki namazların hiçbirinden ahkonmamamza muktedir olursanız, onu yapınız"56[56]. Sonra şu âyeti okudu: "...Rabb'ini, güneşin doğuşun-dan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh eV (Kaaf: 39).

İsmâîl ibn Ebî Hâlid: Bu namazları yapın, sakın bu namazlar sizden kaçıp gitmesin, demiştir.

---

edilecek şey'e kâfir olmayanın ameli bâtıl olmaz" iken, hadîsin mantuku: "İkindi namazının farzlığma îmân ettiği hâlde îerkeden kimsenin ameli bâtıl olur" sûretindedir. O hâlde bu hadîsi şöyle te'vîl etmek gerekir: Bu namazı terkedenin amelinin sevabı -sonradan kaza etse bile- heder olur, yâhud azalır, yâhud diğer sâüh amellerinin sevâbları kendisine ancak tevbe etmesiyle verilir. Yâhud da meleklerin güzel şahadetinden mahrum kalır, gibi zecr ve teşdîdi hâiz ma'nâlarla tcv'îl gibi (İbn Haccr ve Aynî).

54[54] Kavis içindeki terceme, metindeki "tudâmûne" lâfzının "tudâmmûne" suretindeki rivayetine âİddir.
55[55] Bu görüleni görülene benzetme değil, görmeyi görmeye benzetmedir. Bütün hadîs kitâblarındaki birçok rivayetlerin lâfızları hep bunu te'yîd edicidir. Kıyamet gününde mü'min kullara Rabb'Ierinin cemâlini hicâbsız olarak görme ve müşahede etme müyesser olacağına Mu'tezile ile Hâricîler'den başka bütün İslâm fırkaları ittifak ederler. Bununla ilgili hadîsleri en az yirmi kadar sahâbî rivayet etmiş olduğundan, bunlar ma'nen mütevâtır oldukları gibi "Yüzler o gün terü tazedir. Rabb'lerini göreceklerdir1 \c\~Kıyâme:22), "Hayır, şübhesiz ki onlar o gün Fabb'lerinden kat'iyyen mahrumdurlar"(ct-Tatfîf: 15) âyetleri ile diğer âyetler, bu görüşü te'yîd edicidir.

56[56] Yânî bu iki vakitteki namazı kılmaktan alıkoyacak, sabah uykusu, gündüzdeki meşgaleler gibi manialarıı bertaraf etmek elinizden gelirse yapınız, demektir. Müslim rivayetinde tasrîh edildiği üzere, güneşin doğmasından evvelki namaz sabah namazı, batmasından evvelki namaz da ikindi namazıdır. Farz namazların hepsi de fazîletçe müsavidirler. Ancak her birinin kendine hâss bir meziyetle diğerlerinden ayrılmasına da bir mâni' yoktur. Bu iki vakite hâss olan fazîlet ve meziyet, müteâkıb hadîsteki gece melekleri ile gündüz meleklerinin birleşme zamanlan ve amellerin Allah'a arzı gibi hususiyetler olup, bu iki vakitte Allah'a çıkan amellerin mükâfatı da, âhirette Allah'ı müşahede olması pek yakışır.

32-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir57[57]:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir takım melekler geceleyin, diğer takım melekler de gündüzün birbirlerini müteâkıb size gelirler. Bunlar sabah ile ikindi namazlarında birleşirler. Sonra içinizde kalmış olan melekler semâya yükselirler58[58] Rabb'ları namaz kılmış kullarının hâller'ıni en iyi bilir olduğu hâlde, yine o meleklere: Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Biz onları namaz kılar hâlde bıraktık ve yanlarına da namaz kılarlarken varmıştık, derler"59[59].

18- Güneşin Batmasından Önce İkindi Namazından Bir Rek'atı Yetiştiren Kimse Babı 60[60]

33-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Biriniz ikindi namazından bir secdeyi gün batmadan evvel yetiştirdiği zaman, namazını tamamlasın. Sabah namazından da bir secdeyi gün doğmadan önce yetiştirdiği zaman, o da namazını tamamlasın" 61[61].

57[57] İbn Huzeyme'nİn Sahîlfinde merfûen rivayet edilen hadîs, en tafsîllidir: Terce-mesi şudur: ' 'Gece melekleri ile gündüz melekleri sabah ile İkindi namazlarında sizde birleşirler. Sabah namazında birleştikten sonra gece melekleri semâya yükselir, gündüz melekleri kalırlar, ikindi namazında da birleşirler. Bu defa da gündüz melekleri yükselir, gece melekleri kalırlar. Yükselen meleklere Rabb 'leh.....

diye sorar"

58[58] Her iki takım meleklerin namaz vaktinde gelip gitmeleri, müslürnânlarla birlikte namazda hâzır olmaları, mü'minler hakkında ilâhî bir lütuf ve keremdir. Çünkü melekleri, insanların en iyi hâllerine muttali' kılıp haklarında güzel övgü ve şahadette bulundurmuş oluyor.

59[59] Mü'minlerin birbirlerine güzel şahadette bulunmaları, lehine şahadet olunan hakkında Allah katında rahmet vesilesi olduğu için, meleklerin mü'minler hakkındaki şahadetleri de elbette ilâhî rahmete sebebdir.

İbâdet ve tâatimize muttali' olan bu melekler, kavillerin en sahihine göre, hayr ve şerr işlerimizi yazmakla vazifeli olup, hayât devam ettiği müddetçe yanımızda duran, öldükten sonra kabrimizin başından ayrılmayan, Hafaza Me-lekleri'nden başka meleklerdir.

60[60] Buhârî'nin bu babı bağlamaktan garazı, musallî, güneş batmadan evvel bir rek'at, güneş battıktan sonra da ikinci rek'at kılınacak şekilde ikindi namazını kılsa, bu namazı caiz olup kaza etmeye ihtiyâç olmadığına işaret etmektir (Şâh Veli-yullah).

61[61] Güneşin batmasından evvel ikindi namazının bir rek'atı kılındıktan sonra gün batarsa, namaz bâtıl olmayıp, tamamlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifakı vardır. Sabah namazı hakkında da cumhurun

34-....... Bana İbrahim, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da babasından olmak üzere tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) ona, Rasûlullah'tan şu temsili işittiğini haber vermiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: "Sizden evvel gelen ümmetlere nisbetle sizin (dünyâdaki) bekaanız, (bütün güne nisbetle) ikindi namazından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir 62[62]. Tevrat ehline Tevrat verildi. Onunla çalıştılar. Lâkin gün yarıyı bulunca çalışmaktan âciz kaldılar. Fakat kendilerine yine birer kîrât (olan gündelikleri) verildi. încîl ehline de İncil verildi. Onlar da ikindi namazı vaktine kadar (onunla) çalıştıktan sonra, onlar da âciz oldular. Onlara da birer kîrât (olan gündelikleri) verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Güneşin batmasına kadar çalıştık ve bize ikişer kîrât olarak (gündelik) verildi. Bunun üzerine Tevrat ehli ile İncîl ehli: Ey Rabb'tmız, onlara ikişer kîrât, bize ise (yalnız) birer kîrât verdin; hâlbuki biz daha çok çalıştık, derler. Aziz ve Celîl olan Allah da: (Bütün gün çalıştığınıza göre şart edilen) gündeliğinizden birşey kestim mi? diye sorar. Onlar: Hayır (kesmedin), derler. O da: İşte o benim fadlımdır ki, onu dilediğime veririm, buyurur*'63[63].

35-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Musa'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Müslümanlara karşı Yahudiler ve Hnstiyaniar'ın hâli şuna benzer ki, bir adam bir takım kimseleri (sabahtan) gecenin girmesine kadar çalışmak üzere ücretle tutmuş. Bu işçiler

---

kavli budur. Yalnız Hanefîler, sabah namazı tamamlanmadan güneş doğarsa namaz bâtıl olur, derler. Vakil namazını özürsüz olarak böyle dar zamana kadar geri bırakmak günâhtır.

62[62] İkindi namazına âid hadîsler arasında Buhârî'nin, Peygamber'in bu meselini zikr etmesine sebeb, hadîsin metnindeki "İkindi namazından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir" ibâresidir. İkindi vakti, herşeyin gölgesi iki misli olduğu zaman girer diyenler, bu ibarenin zimmndaki işaret ile de ihticâc ederler. Çünkü sözün siyakı, ikindi müddetinin azlığına delâlet eder..İkindinin başlangıcı, gölgenin bir misli olduğu zamandan i'tibâr edilse, gündüzün yarısından İkindiye kadar çalışanların çalışma müddeti, kendilerinden sonrakilere ya musâvî, ya daha az olmuş olur ki, bu takdirce temsildeki kuvvet azalmış olur.

63[63] Bu hadîsden şu anlaşılıyor: Yahûdîler'in bütün gün, Hristiyanlar'ın da gündüzün kalan yansında çalışmak üzere ecri ikişer kîrât imiş. Hangisi işi sonuna kadar tamamlasa, tamâm ücreti hakk kazanmakla ikişer kîrât alacakmış. Lâkin işi yanda bırakıp taahhüd ettikleri işe vefa etmedikleri için, herbirine isabet eden kadar ücret alıp, birer kırata nâiiolmuşlar. Sonra Müslümanlar gelip de her iki taifenin ücretlerinin toplamım alınca hasede uğradılar. İş bu tarzda olmamış olsa, bu sözlerin ma'nâsı sahîh olmaz... (Hattâbî).

günün yansına kadar çalıştıktan sonra: Senin (vereceğin) gündeliği istemeyiz, deyip savuşmuşlar (tam ücreti hakk etmemişler). O adam başkalarını ücretle tutup, kendilerine: Şu günü tamamlayın da şart ettiğim gündeliği size (eksiksiz) vereyim, demiş. Bu ikinci takım da çalışmağa koyulmuşlar. İkindi namazı vaktine gelince bunlar da (işten vazgeçip): Çalıştığımız senin olsun (gündelik istemeyiz), demişler. Bu sefer yine başkalarını ücretle tutmuş da, onlar günün kalan mikdârında, gün batıncaya kadar çalışmışlar ve (kendilerinden evvelki) her iki takımın gündeliklerini tastamam olarak hakk etmişler"[64][64].

19-Akşam Namazının Vakti Babı

Atâ ibn Ebî Rebâh: Hasta oİan kimse akşam namazı ile yatsı namazı arasım birleştirir demiştir [65][65]

36-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Râfi' ibn Hadîc'in himayesinde olan Ebu'n-Necâşî -ki o, Atâ ibnu Suheyb'dir- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Râfi' ibn Hadîc(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz akşam namazını Peygamber ile birlikte kılardık da, her birimiz namazdan çıktıktan sonra attığı okların düştüğü yerleri muhakkak görürdü [66][66].

37-.......Bize Şu'be, Sa'd'dan; o da Muhammed ibn Amr ibni'l-Hasen ibn Alî'den olmak

---

[64][64] Bu, Allah'ın emrettiğini terk eden Yahudiler ve Hristiyanlar iîe, Hakk'ın hidâyetini ve Rasûlullah'in getirdiğini kabul eden Mtislümânlar hakkında darb edilmiş bir meseldir... (Aynî).

[65][65] Bu ta'lîki, Abdurrazzâk kendi Musannafmda mevsûlen rivayet etti. Ahmed ibn Hanbel ileiîshâk ve Şâfiîler'den bâziları da buna kaail olmuşlardır. Bunlara göre akşam ile yatsının vakti birdir. Kaa'dî Iyâd şöyle dedi: Vakitleri müşterek olan namazları cem' etmek bazen sünnet, bazen ruhsat olur. Arafat ile Müzdelife'de iki namaz arasını cem' etmek sünnettir. Sefer, hastalık ve yağmur özürleriyle iki namazı birleştirmek ise ruhsattır... (Aynî).

[66][66] Bu söz yalnız temsil ve beyân için zikr edilmiyor. Akşam namazından sonra karanlık büsbütün basıncaya kadar ok yarışı bi'1-fiil vâki' olduğu, hadîslerin ifâdelerinden anlaşılıyor.

üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Haccâc Medine'ye geldiğinde, biz Câbir ibn Abdillah'a (namaz vaktini) sorduk. Câbir de şöyle dedi 67[67]: Peygamber (S) öğleni (zevalden sonra) gündüzün sıcağında, ikindiyi henüz güneş beyaz ve tertemiz iken, akşamı güneş battığında, yatsıyı da bazen erken, bazen geç kildırırdı. Cemâati toplanmış gördüğünde erkence kıldırır; gecikdiklerini gördüğünde namazı geri bırakırdı. Sabah namâzmı ise onlar yâ-hud Peygamber karanlıkta kılarlardı 68[68].

38-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'le beraber akşam namazını güneş hicâbla gizlendiği zaman (yânı ufuk çizgisinin arkasına girip görünmez olduğu zaman) kılardık 69[69].

39-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) birleştirilmiş olarak yedi rek'at ve yine birleştirilmiş olarak sekiz rek'at kıldırdı, demiştir 70[70].

20- Akşam Namazına Işa Denilmesini Kerih Gören Kimse Babı

67[67] Haccâc'ın vâiî olarak Medîne'yegelmesi.îbn Zübeyr'in öldürülmesinden sonra, 64. hicret yılındadır. Haccâc, Emevîler'in valilerinin âdeti veçhile namazları vakitlerinden geri bırakırdı. Hz. Alî'nin torununun oğlu Muhammed'in Câbir'e suâli, işte buna dâirdir. Câbir de metindeki cevâbı vermiştir.

68[68] Bu şekk, Muhammed ibn Amr'dandır. Câbir: "Onlar kılıyorlardı" mı demiş, yoksa "Peygamber onu kılıyordu" mu demiş? Burası hatırında kalmamış demektir.

Bu hadîs, beş namazın vakitlerini bildirdiği gibi, namazı vaktinin evvelinde kılmanın faziletini de haber veriyor.

69[69] Yânî güneş perdenin arkasına girip görünmez olduğu zaman demektir. Akşam namazı sözü karinesine i'timâd ederek, faili zikretmeksizin zamîrlendirmiştir.

70[70] Bu hadîs, öğle namazını ikindiye kadar geri bırakma babında (12. bâbda) geçmişti. Peygamber, akşamla yatsıyı birleştirilmiş olarak yedi rek'at; öğle ile ikindiyi de birleştirilmiş olarak sekiz rek'at kıldırmış oluyor. Bu lâfız, takdim ve te'hîre muhtemiidir. Lâkin bâb başlığına uygun düşmesi için, bunun te'hîre ham-led-Hmesi daha evlâdır.

40-....... Bana Abdullah el-Muzenî (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bedeviler takımı sizin şu namazınızın, yânî akşam namazınızın isminde size gâlib gelmesinler". Peygamber -yâhud Abdullah ibn Mugaffal el-Muzenî- Bedeviler (akşam namazına) ışâ derler, dedi 71[71].

21- (Hadislerde) Işa ve Ateme'nin Zikredilmesi 72[72] ve Ateme İsmini Işa Ma'nasına Kullanmayı Caiz Gören Kimse Babı

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S):

"Münafıklara en ağır gelen namaz ışâ ile fecr namazlarıdır" buyurdu 73[73] Yine Peygamber (Ebû Hureyre'ye hitaben): "Eğer onlar ateme ve fecr namâzlarmdaki fazileti bilir olsalardı, (muhakkak ona emekliyerek dahî gelirlerdi)" buyurdu 74[74].

71[71] Son cümlenin kaaili Peygamber olduğuna göre -ki sözün şevki bunu gerektiriyor-hadîsin metnine dâhildir. Kaali Abdullah ibn Mugaffel el-Muzenî olduğuna göre ise, bir Müdrec kelâm olmuş olur.

Bu hadisi Müslim, İbn Umer tarîkinden şöyle rivayet etmiştir: «^■şlı v^Ulj Sjiyu' (hÎıj ;Ci*Ji <JJi L_*\k" J liîû .f£ş> /J Jp iı>Sı f^Li; Sl= Bedeviler takımı şu namazınızın isminde size 'galebe etmesinler. Çünkü o(nun İs-mi) Allah'ın Kitdbı'nda ısadır. Bedeviler develerini atemeyânîyatsı karanlığında sağarlar da onun için ışâ'ya bu ismi verirler".

Mağrib'e 'ışâ", isa'ya "ateme" ve "ışâi âhire", ve her ikisine birden îağ-■lîb tarikiyle "ışâeyn" demek Arablar arasında pek yaygındır. Nitekim Peygamber ve sahâbîler tarafından da bu lâfızlar çok kullanılagelmîştir. Binâenaleyh konumuz olan hadîslerdeki nehiy, tahrîm için değildir. Yalnız Allah'ın Kitâbı'-na uymak için yatsı vaktine "ışâ", yatsı namazına da "ışâ" dedikten sonra, akşam namazı vaktine "mağrib" demeye ümmeti alıştırmak istenilmiştir. Hadîsin müeddâsı: "Bedevîler'in dediği gibi siz de mağribe ışâ diye diye her iki vakit nazarınızda seçilemez hâle gelecek, siz de akşam namazını isim benzerli-- ğine aldanarak, ışâ vaktine kadar geri bırakmakta be's görmeyeceksiniz" de-

mek olur

72[72] Bu bâbdakİ hadîsin siyakı ile bundan önceki bâb hadîsinin siyakı birdir. Böyle olunca iki bâb başlığının mugâyereti (gayrı oluşluk) vechi nedir? dersen, ben derim ki: Peygamber'den "ışâ" isminin mağrib ma'nâsında kullanılması sabit olmadı, fakat "ateme" isminin "ışâ" ma'nâsına kullanılması sabit olmuştur. İşte Buhârî bu haysiyetle, iki bâb başlığı arasında mugâyeret yapmıştır (Aynî).

73[73] Buhârî bu ta'iîkı "Cemâatle ışâ namazının fazîleti bâbı"nda mevsûlen tahrîc etti.

74[74] Bunu, "Ezan konusunda kur'a çekme bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

Ebû Abdillah el-Buhârî:

İhtiyar edilecek olan, Yüce Allah'ın "Ve min ba'di salâtVl-ışâ" (en-Nûn 58) kavlinden dolayı, ışâ denilmesidir,

dedi.

Ve Ebû Musa'dan: Bizler işâ namazı sırasında nevbetleşe Peygamber'e

giderdik. Peygamber bu namazı karanlık iyice şiddetleninceye kadar geriye bıraktı, dediği zikrolunur 75[75]

Ve Ibn Abbâs ile Aişe: Peygamber, ışâ namazını oyalanıp geceye bıraktı, dediler 76[76].

Bâzıları da Aişe'den: Peygamber ateme namazını geceye bıraktı, dediğini söylediler 77[77].

Ve Câbir: Peygamber, ışâ namazını kıldırdı, dedi 78[78]. Ebû Berze de:

Peygamber ışâ namazını te'hîr ederdi, dedi79. Enes de: Peygamber el-ışâe'1-âhire namazım geriye bıraktı,

dedi. Keza İbn Umer, Ebû Eyyûb ve İbn Abbâs:

Peygamber (S) mağrib namazını ve ışâ namazını kıldırdı, demişlerdir 79[79]

75[75] Bunu, "İsa'nın fazîleti bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

76[76] Buhârî, İbn Abbâs'ın bu sözünü "isa'dan Önce uyumak bâbı"nda; Âişe'nin sözünü ise "Işâ'nm fazîleti bâbı"nda tahrîc etti.

77[77] Buhârî Âişe'nin bu sözünü, kadınların geceleyin mescidlere çıkmaları babında tahrîc etti. Bu üç ta'lîk, içlerinde "ateme" ve "a'teme" zikredilmiş olanlardır. Bundan sonra Buhârî, ışâ'nm zikredildiğine şahadet eden ta'lîkleri zikretmeye başladı.

' Buhârî bunu, "Akşam namazının vakti babı" ile "Yatsı namazının vakti babı" 3a mufassal olarak rivayet etti.

78[78] Buhârî bunu, "Akşam namazının vakti babı" ile "Yatsı namazının vakti babı" 3a mufassal olarak rivayet etti.

79[79] Buhârî bu üç ravînin hadîslerini sırasıyle Hacc, Veda Haccı, ve Öğle namazının ikindiye kadar geri bırakılması bâblarında mevsûlen rivayet etmiştir.

41-.......Salim şöyle demiştir: Bana babam Abdullah ibn Umer (R) haber verip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gece bize ışâ namazını küdırdı, ki o namaz insanların "ateme" diye isimlendire geldikleri namazdır. Sonra namazı bitirip bize karşı döndü de şöyle buyurdu: "Bu gecenizi gördünüz mü! İşte bu geceden i 'tibaren yüz senenin başında (bu gün) yeryüzünde bulunanlardan hiçbir kimse kalmayacaktır 80[80]

22-İnsanlar Toplandıkları Yahud Toplanmakta Geciktikleri Zaman Yatsı Namazının Vakti Babı

42-.......Muhammed îbn Amr şöyle demiştir: Biz Câbir ibnAbdillah'a Peygamber'in namazından sorduk. O da şöyle dedi: Peygamber, öğle namazını (zevalden sonra) gündüzün sıcağında; ikindiyi henüz güneş dipdiri iken; akşamı güneş battığında; yatsı namazını da insanlar toplanıp çoğaldıkları zaman erken vaktinde; insanlar az birikip toplanmayı geciktirdikleri zaman ise geç kıldırırdı. Sabah namazını ise karanlıkta kıldırırdı 81[81].

23- Yatsı Namazının Fazileti Babı

43-.......Urve'ye de Âişe (R) haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazını geç vakte kadar geri bıraktı. Bu, henüz İslâm yayılmadan evvel idi 82[82]. Peygamber (o gece hücresinden) çıkmadı. Nihayet Umer: (Buradaki) kadınlar, çocuklar uyuyakaldi-lar, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah dışarı çıktı ve^mescid ahâlîsine hitaben:

80[80] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'1-İlm, cs-Semer bi'l-İlm babında da zikretmiştir. Aleme: Mağrib kırmızılığı... battıktan sonra gecenin ilk üçte birine denir. Bir kavle göre,'ışâi âhire namazının vaktine denir ki, yatsı vakti ta'bîr olunur (Kaaınûs Ter,).

81[81] Bu hadîs ve ilgili haşiyeler "Akşam namazının vakti" babında (20 bâbda) geçmişti.

82[82] Bunu, 26. bâbda gelecek olan İbn Umer hadîsi açıklamaktadır

"Şimdi yeryüzünde bu namazı sizden başka kimse beklemiyor" buyurdu 83[83].

44-....... Ebû'Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben ve gemiden benimle gelmiş olan arkadaşlarım Bakîu Buthân'da konaklamıştık 84[84]. Peygamber (S) de Medine'de idi. Her gece yatsı namazı vaktinde Peygamber'in huzuruna bizimkilerden beş on kişilik bir cemâat nevbetle giderlerdi. Ben ve arkadaşlarım bir defasında Peygamber'i kendisine âid bir işle meşgul bulduk 85[85]. Ondan dolayı namazı, gecenin yarısı oluncaya kadar geciktirdi. Sonra Peygamber çıktı ve cemâate namazı kıldırdı. Namazı bitirince, yanında hâzır olanlara: "Gitmeye acele etmeyiniz. Sevininiz, insanlar içinde sizden başka bu saatte namaz kılan kimsenin bulunmaması-Allah'ın size hâss olan ni'metlerinden-dir -yâhud da: Bu saatte sizden başka kimse namaz kılmadı-" buyurdu. Bu iki sözden hangisini buyurduğunu ,râvî Ebû Mûsâ bilmiyor. Yine Ebû Mûsâ: Bunun üzerine bizler yerimize döndük ve Rasûlul-lah'tan bunu işitmiş olmamız sebebiyle sevinip ferahlandık, dedi 86[86].

24-Yatsı Namazından Önce Uyumanın Mekruh Görülmesi Babı

45-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namazından önce uyumayı ve ondan sonra da oturup konuşmayı kerîh görürdü 87[87].

83[83] Umer'in "Kadınlar ve çocuklar uyuyakaldılar" sözü, bunların cemâate devam ettiklerine ve bu devamın müstehâb olduğuna delâlet eder.

84[84] Eş'ârîler'in müsâfir kaldıkları Bakîu Buthân, Medine etrafındaki üç vadiden birinin ismidir.

85[85] Taberânî'nin el- Mu 'cem 'inde, Peygamber'in bu sırada ordu techîzi ile meşgul' bulunduğu sahîh bir senedle tasrih edilmiştir.

86[86] Bu hadîs ile bundan evvelki hadîs, yatsı namazını gecenin ilk üçte birine kadar yâhud gecenin yarısına kadar geri bırakmaktaki fazîleti beyân etmek için sevk edilmiştir. Buna dâir başka rivayetler de vardır.

87[87] Yatsı namazından evvel uyumak ienzîhiyye kerahet ile mekruhtur. Bu hadîs, ve kerâhatin sebebleri 13. bâbda geçmişti. Hadîs, burada biraz daha tafsîlli bir lâfızla gelmiştir.

25- Uyku Basmasına Yenilen Kimsenin Yatsı Namazından ' Evvel Uyuması Babı

46-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namazını bir gece geç vakte kadar bıraktı. Nihayet Umer (Peygamber'in hücresine doğru) yüksek sesle: es-Salâte, (mescidde bulunan) kadınlar ve çocuklar uyudular, diye nida etti. Bunun üzerine Rasûlullah çıktı da "Bu namazı yer ahâlîsinden sizden başka hiç kimse beklemiyor" buyurdu. Râvî: (Yatsı namazı) o zamanlarda Medine'den başka yerde kılınmazdı, dedi 88[88].

Yine Râvî: 0 zamanlar müslümânlar yatsı namazını, kırmızılığın kaybolmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit içinde kılarlardı, dedi 89[89].

47-....... Bize Abdurrezzâk haber verip şöyle dedi: Bana İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Nâfi' haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazında meşgul kılındı da bu namazı o kadar te'hîr etti ki, bizler mescidde uyuduk, sonra uyandık, sonra yine uyuduk, sonra yine uyandık. Sonra Peygamber yanımıza çıktı, sonra: "Şimdi yer ahâlîsinden, sizden başka bu namazı bekleyen kimse yoktur" buyurdu.

İbn Umer, uyumakla namaz vaktini kaçırmaktan korkmadığı zaman yatsının takdimi ile te'hîri arasında fark gözetmezdi, hattâ yatsıyı kılmadan evvel yatar uyurdu.

İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a bunu söyledim de, o bana şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah ışâ namazım bir gece o kadar geç bıraktı ki (mesciddeki) insanlar uyudular, uyandılar, yine uyudular, yine uyandılar. Bunun üzerine Umer ibnu'I-Hattâb ayağa kalktı da (yüksek sesle): es-Salâte, dedi 90[90].

Atâ şöyle dedi: İbn Abbâs şöyle dedi: Derken Allah'ın Peygam-ber'i (hücresinden) dışarı

88[88] İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târihlerde böyle olması, tabiîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namazı olmadığı gibi, müslümânîık da Medîne hâricine yayılmamıştı. Vakıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kaldıkları İçin, cemâatle namaz yalnız Medîne'ye mahsûs idi.

89[89] Hadîs metnindeki "eş-Şafak", Ebû Yûsuf, Muhammcd ve Şafiî'ye göre, yatsıdan evvel batı cihetindeki kızıllığın; Ebû Hanîfe'ye göre ise, o kızıllıktan sonraki beyazlığın adıdır.

90[90] Bu rivayet ile diğer rivayetlerden Umer'İn mescidden Peygamber'in hücresine doğru yüksek sesle "es-Salâte" diye bağırdığı anlaşılıyor.

çıktı. Başı su damlatır hâlde ve elini başı üzerine koymuş vaziyette çıkışı hâlâ gözümün önündedir. Gelişini müteakıb: "Ümmetime meşakkat yükleyecek olmasaydım, muhakkak onlara bu namazı böyle kılmalarını emrederdim" buyurdu.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'dan, Peygamber'in kendi elini başına koyması keyfiyyetini, İbn Abbâs'ın haber verdiği gibi iyice tesbit ve ta'rîf etmesini istedim. Atâ benim için parmakları arasını biraz ayırdıktan sonra parmak uçlarını tepesi üzerine koydu. Sonra bitiştirip o hey'ette başının üzerine yürüttü, gezdirdi. Nihayet baş parmağı yüz cihetinden kulak yumuşağına değinceye kadar (yukarıdan aşağı) dulununa ve sakalının kenarına doğru indirdi 91[91]. Bunu böylece (tekrar tekrar yaparken) ne eksiltiyor, ne de acele ediyordu. Müteakiben Peygamber: "Benim tarafımdan ümmetim üzerine meşakkat yüklemek olmasaydı, muhakkak onlara, bu namazı böyle kılmalarını emrederim" buyurdu 92[92].

26-Yatsı Namazının Vakti Gece Yarısına Kadardır Babı

Ebû Berze: Peygamber (S) yatsı namazını geri bırakmayı müstehâb görürdü, dedi 93[93].

48-....... Bize Zaide, Humeyd, et-Tavîl'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ışâ namazını gece yarısına kadar te'hîr etti, sonra namazı kıldırdı, sonra da: "(Bu saatte) insanlar namaz kılıp uyumuşlardır. Siz ise namaz kılmayı beklediğiniz müddetçe (bir nevi') namazda demeksiniz"'buyurdu.

İbnu Ebî Meryem şunu ziyâde etti: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana

---

91[91] Sudğ :Göz ile kulağın arasına denir ki "dulun" ta'bîr olunur. Ve dulun üzerine sarkan saça denir ki, zülüf ve pörçük ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

92[92] Bu siyaka göre İbn Cureyc, doğrudan doğruya Peygamber'in fiilini değii, Atâ'-nın hikâye ettiği suret ile olan fiilini ta'rîf etmiş oluyor. Bununla beraber hadîsin başında "İbn Abbâs şöyle dedi" diye tasrîh etmiştir.

Bu rivayete göre, yatsı namazının fazilet vakti, gecenin ilk üçte biri olduğu anlaşılıyor. Bu vakti beyân için sahâbîlerin kullandığı lâfızlar muhteliftir. Fa-kîhlerin bu konudaki ihtilâfları da bu lâfızların ihtilâfından neş'et etmektedir

93[93] Bu, "İkindi namazının vakti bâbı"nda geçen Ebû Berze hadîsinin bir tarafıdır.

Humeyd tahdîs etti, O, Enes'ten işitmiştir. Enes: Peygamber'in o namazı geciktirdiği gecede, Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir, demiştir 94[94].

27- Sabah Namazının Fazileti Babı

49-.......Bize Kays tahdîs etti. Bana Cerîr ibnu Abdillah (R) şöyle dedi:

Bizler bir gece Peygamber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) ayın on dördü olan bedr gecesinde aya baktı da şöyle buyurdu: "Dikkat edin, sizler şu ayı birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi -yâhud: Görülmesinde bir seçilememezliğe ve şübheye düş-meksizin görüyor olduğunuz gibi- Rabb'inizi de muhakkak göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki namazların hiçbirinden alıkonmamanıza muktedir olursanız, onu yapınız"- Sonra şu âyeti söyledi: "Rabbini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh et" (ei-Kaaf: 39}95[95],

50-.......Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hamza, Ebû Musa'nın oğlu Bekr'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. O (yânî Ebû Mûsâ -R-) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S): "İki serinlik namazını (yânî sabah ve ikindi namazlarını) her kim kılarsa cennete girdi" buyurdu 96[96].

94[94] Buhârî bu ta'lîki Kitâbu'l-Libâs'ta mevsûlen tahrîc etmiştir. Buhârî'nin burada bu la'lîkle muradı, Humeydî'nin hadîsi Enes'ten İşitmiş olduğunu beyândır.

95[95] Bu hadîs, "İkindi namazının fazileti" ismiyle geçen 18. bâbda da geçmişti. Buradaki lâfızda terdîd olarak Tudâhûne" ta'bîri gelmiştir. Bu da bir nesneye şebîh ve müşâkil olmak yânî bir şeye çok benzeyip seçilemez olmak ma'y nâsına gelen "iuCi1iı= el-Mudâhât" masdanndandır.

Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası "Güneşin doğmasından Önceki... namazdan alıkonmamanıza muktedir olursanız..." sözüdür

96[96] Berdön, iki serinlik zamanı demektir; sabah ve ikindi namâzlarıyle tefsîr edilmiştir.

Bu hadîs Müslim'de Umâre ibn Rueybe(R)'den: "£$* ji J^^ 3Ü1 $■ 'J ı+jjje- Jjj jj-^-i - Güneşin doğması İle batmasından evvel namaz kılan kimse, cehenneme asla girmiyecektir" lâfzıyle gelmiştir.

Ve İbnu Recâ şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Ebû Ham-za'dan tahdîs etti ki, ona da bunu Abdullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr haber vermiştir 97[97].

51- Bize İshâk ibn Mansûr, Habbân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Cemre, Abdullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr'den; o da babasından; o da Peygambcr'den olmak üzere bu hadîsin benzerini tahdîs etti " 98[98]

28- Sabah Namazının Vakti Babı

52-.......Bize Hemmâm Katâde'den; o da Enes(R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Ona da Zeyd ibn Sabit (R), Peygamber ile beraber sahur yemeği yediklerini, sonra namaza durduklarını tahdîs etmiştir. (Enes dedi ki:) Ben, Sahur yemeği ile namaz arasında ne kadar zaman geçmişti? diye sordum. Zeyd: Elli yâhud altmış (âyet okuyacak) kadar, dedi 99[99].

53-....... Ravh dedi ki: Bize Saîd {ibnu Arûbe), Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Allah'ın Peygamberi (S) ile Zeyd ibn Sabit (R) beraber olarak sahur yemeği yemişler. Sahûr yemeğini bitirdikleri zaman Allah'ın Peygamberi namaza kalkınca hep beraber namazı kılmışlar 100[100]. Ebû Katâde dedi ki: Ben Enes'e: Sahur

---

97[97] Buhârî bu' ta'lîki, üstadı Abdullah ibn Recâ'dan getirdi ki, maksadı senedde zikri geçen Ebû Bekr'in, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nîn oğlu olduğunu bildirmektir. Zîrâ insanlar onda ihtilâf etmişlerdir.

98[98] Buhârî bununla da yine Ebû Cemre'nin üstadının, Ebû Bekr İbnu Abdillah ibn Kays -ki o Abdullah ibn Kays, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'dir- olduğunu göstermiştir. Bunu Ebû Bekr'in, Umâre ibn Rueybe'nİn oğlu olduğunu ileri sürenlere redd için getirdi.

Umâre hadîsini de Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir. Bundan da bunların ayrı ayrı iki hadîs olduğu, biri Ebû Musa, diğeri de Umâre ibn Rueybe'den geldiği zahir olmuştur (Aynî ve Kastallânî)

99[99] Bundan sabah namazının erken kılındığı ve sahuru, fecrin tulûuna yakın zamana kadar geri bırakmanın müstehâb olduğu istidlal olunur. Elli, altmış âyet okuyacak mikdâr zaman, bir saatin üçte birinin beşte biri, yânî dört dakîka kadar takdîr edilmiştir ki, bir abdest alacak zamandır. Bâzıları el-Hâkkaa Sûresi'ni misâl olarak îrâd etmişlerdir.

100[100] Buradaki metinde " ÜİU = Müteakiben namaz kıldık" tarzındadır. Bu da mes-cidde Zeyd ve diğer

yemeklerinden ayrılmaları ile sabah namazına girmeleri arasında ne kadar zaman olmuş? diye sordum. Kişinin elli âyet okuyacağı zaman kadar, dedi.

54-....... Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'den işitmiştir. O şöyle diyordu: Ailem içinde sahur yemeğini yerdim de sonra sabah namazını Rasûlullah ile beraber kılmayı yetiştirebilmem için bana sür'atli davranış olurdu (yânî, evimden çıkmakta acele ederdim).

55-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Zubeyr'in oğlu Urve haber verdi. Ona da Âişe haber verip şöyle demiştir: Mü'mine kadınlar Rasûlullah ile beraber sabah namazında örtülerine örtünerek hâzır bulunurlar, sonra namazı yerine getirdikleri zaman evlerine dönerlerdi de daha henüz ortalık alaca karanlık olduğundan dolayı onları kimse tanımazdı [101][101].

29- (Güneş Doğmadan Evvel) Sabah Namazından Bir Rek'at Yetiştiren Kimse Babı

56-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim güneş doğmadan evvel sabah namazından birrek'-at yetiştirirse, o sabah namazını yetiştirmiş olur. Her kim de güneş batmadan önce ikindi namazından bir rek'atyetiştirirse, o ikindi namazını yetiştirmiş olur" [102][102].

---

sahâbîler de beraber olarak namazı kıldıklarını ifâde ediyor.

[101][101] Buhârî küçük bir farkla bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Kadın kaç elbise İçinde namaz kılar" ünvâmyle geçen 13. babında da tahrîc etmişti.

Sabah namazını kılmak için tağlîs yânî ortalık iyice aydınlanmadan evvelki vakti seçmek mi, yoksa isfâr, yânî aydınlığa kadar gecikmek mi efdaldir? Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, îshâk ibn Râhûye hep tağlîsi tercîh ederler ve buna delâletine kaail oldukları bu hadîsle ve daha açık olan diğerleriyle ihticâc ederler. Hanefîler ise isfâr'ı daha faziletli görürler. Delilleri bu hadîsin kuvvetinde olmadığı hâlde, müteaddid tarîklerle rivayet edilen: " faÂ 2Ü j^iii \jj£Â ,Jr% = Sabah namazı is/ân tercîh ediniz, çünkü ecri daha büyüktür" gibi hadîslerdir.

[102][102] Bu hadîs küçük farkla 19. bâbda da geçmişti.

30- (Güneş Batmadan Evvel) İkindi Namazından Bir Rek'at Yetiştiren Kimse Babı [103[103]]

57-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namazdan bir rek'at yetiştirebilen, o namazı yetiştirmiş olur" buyurdu [104[104]].

31- Sabah Namazından Sonra Güneş Yükselinceye Kadar Namaz(ın Hükmü Nedir?) Babı

58-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Katâde'den; o da Ebu'l-Âliye'den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Kendilerinden râzî olunmuş bir çok adamlar -ki bence onların en râzî olunanı Umer ibn Hattâb'dır- Peygamber (S)'in, sabah namazından sonra güneş işrâk edinceye (yânı o vakte gelinceye) kadar, ikindi'namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehyetmiş olduğunu benim yanımda şahadet etmişlerdir [105[105]].

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (el-Kattân), Şu'be'den; o da

---

103[103] Bu bâb ismi ile geçen bâb ismi arasındaki fark şudur: Birincisinde geçen hadîs, çok defa kaçırılmalar! vâki' olabilmeleri sebebiyle iki namaza hâsstır. İkinci bâb isminin tefsîri olan hadîs ise daha umûmîdir.. (Kastallânî).

104[104] Bu iki babın hadîsleri ile o ma!nâda olan birçok haberlere binâen gurûbdan evvel İkindi namazından bir rek'at kılındıktan sonra güneş batarsa namaz bâtıl olmayıp, tamamlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifakı vardır. Sabah namazı hakkında da cumhurun kavli budur. Yalnız Hanefî fakîhleri sabah namazı tamamlanmadan gün doğarsa namaz bâtıl olur, derler. Namazın bâtıl olmasının onlarca illeti, nehiy vaktinin girmesidir...

105[105] Namaza göre kerahet vakti sayılan zamanlar hakkında hadîsler çoktur. Kerahet vakitlerinin hududunu beyân eden hadîsler ise farklı lâfızlar İle geldiklerinden, o rivayetlere bina edilen hükümler hakkında da fakîhler ihtilâf etmişlerdir. Meselâ bu metindeki " J^ijüi jjlıj j*. = Güneş işrâk edinceye kadar" lâfzı, bâzı yerde " ^JJıi\ ^ ^ = Güneş tulü' edinceye kadar" şeklinde gelmektedir. Tulû'un başlangıcından işrâka kadar olan vaktin, namaz için nehyedilmîş vakit olduğuna delâlet eden hadîsler de çoktur...

Tâ güneşin yükselmesine kadar olan zamanı kerahet vakti sayanlar " C^." lâfzını " Jjîj" ma'nâsına husûsî bir tulü' ile tefsir ederler ve her iki lâfız ile gelen rivayetlerde fark gözetmezler.

Katâde'den olmak üzere tahdîs etti. (Katâde dedi ki:) Ben Ebu'l-Âliye'den işittim; o da İbn Abbâs'tan; o: İnsanlar bu hadîsi bana tahdîs ettiler, demiştir [106][106].

59-....... Bize Yahya ibn Saîd, Hişâm'dan tahdîs etti. Hişâm: Bana babam haber verdi, dedi. Babası Urve: Bana İbn Umer haber verdi, dedi. İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S): "Kılacağınız namaz için güneşin doğma zamanını ve batma zamanını taharri (yânî arayıp intihâb) etmeyiniz" buyurdu [107][107].

Ve Urve ibnu'z'-Zubeyr şöyle dedi: Bana îbn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Rasülullah (S) şöyle buyurdu: "Güneşin hâcibi tulü edip göründüğü vakit tâ güneş yükselinceye kadar, güneşin hâcibi battığı vakitte tâ gâib oluncaya kadar namazı te'hîr ediniz" buyurdu [108][108].

Abdetu'bnu Süleyman, bu hadîsi rivayet etmesinde Yahya ibn Saîd el-Kattân'a mutâbaat etti [109][109].

60-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü alış verişten, iki türlü giyinişten, bir de şu iki namazdan n'ehiy buyurdu: Sabah namazından sonra gün

---

[106][106] Bu, zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktir. Buhârî bu tarîki, Katâde'nin bu hadîsi Ebu'l-Âliye'den işitmesini bildirmek için zikretmiştir. Çünkü hadîsin birinci tarîkinde işitme tasrîh edilmemişti. Bir de Buhârî bu tarîki Şu'be'nin, hadîsi Katâde'den almakta Hişâm'a mutâbaatını göstermek için de zikretmiştir. Şayet sen: Katâde'nin, içinde Ebu'l-Âliye'den işitmesi bulunan hadîsi evvelâ getirmek yakışırdı, dersen; ben de: Buhârî birinci tarîki, âlî oluşundan dolayı öne geçirmiştir, derim (Aynî).

[107][107] et-Taharrî: Bir nesneyi samîmî kasd ve azm eylemek, kullanmaya en lâyık olan nesneyi taleb eylemek... ma'nâlarmadır.

Burada taharriden maksad, namazı kılmayıp kılmayıp da o zamanı gözetlemektir. Peygamber'in bu nehyi, güneşin doğma ve batma vakitlerini araştıran güneşe tapanlara benzenilmemesi hikmetine dayanır. Kerahet vakitlerinde namazı mutlaka me.n' edenler, bunu müstakili sayıp taharri kasdı olsun olmasın btj vakitlerde namaz kılmayı tahrîmî kerahetle mekruh görürler. Tecvîz edenler ise bu hadîsi bundan evvelki hadîsin tefsîr edicisi sayıp, sabah ile ikindi namazlarından sonra namaz kılmanın keraheti yalnız tulü'ile gurubu namaz içingözet-leyenlere mahsûstur, derler. Ve Âişe'nin Müslim'de rivayet edilen "Umer yanılmıştır. Rasülullah ancak güneşin doğuşu ile batışının taharri edilmesinden nehiy buyurmuştur" hadîsi ve bu nevi'den diğer hadîslerle ihticâc etmek isterler.

[108][108] Güneşin hâcibi, doğma ve batma zamanlarında kursunun ilk ve son gözüken kenarlarına denildiği gibi, güneş henüz ufkun altında iken, cirminden evvel sabahleyin gözüken şualarına da denildiği vardır.

[109][109] Buhârî bunu, Bed'u'1-Halk Kitâbı'nda tahrîc etmiştir.

doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurdu. Keza istimali sanıma ile bürünmekten, bir de tek sevb İçinde avret yerini göğe doğru açacak biçimde ihtıbâ etmekten nehiy buyurdu. Keza munâbeze suretiyle alış verişten ve bir de mulâbese suretiyle alışverişten nehiy buyurdu 110[110]

32- Bab: Musallı, Kılacağı Namaz İçin Güneşin Doğuşu Öncesi Vakti Seçmez

61-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Herhangi biriniz kılacağı namazı için güneşin doğuşu ve batışı sıralarını seçip de tam o vakitlerde namaz kılmasın" buyurdu.

62-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Atâ ibnu Yezîd el-Cunde'î haber verdi. O Ebû Saîd el-Hudrî (R)'den şöyle derken işit-mistir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim: "Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar hiçbir namaz olmaz; ikindi namazından sonra da güneş kayboluncaya kadar hiçbir namaz olmaz" buyuruyordu.

63-.......Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Humrân ibn

---

110[110] Bu hadîs daha önce geçtiği gibi, ileride Kitâbu'I-Buyû' ileKitâbu'I-Libâs'ta da gelecektir.

Hadîsin buradaki bâb ismine uygunluk noktası "...iki namazdan:Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar...'namaz kılmaktan nehiy buyurdu" fıkrasidır.

Hadîsteki iştimâlu's-sammâ ve ihtibâ ile ifâde edilen giyinişler, daha önce geçtiği yerde açıklanmıştı. Munâbeze ve mulâbese sûretleriyle yapılan câhiliyye alış veriş çeşitlerini de Kitâbu'l-Buyû'da açıklamak daha uygun olacaktır. Bununla beraber kısaca tanıtılmaları şöyledir:

Limâs alış verişi: "Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma elinle dokundun mu, alış veriş gerçekleşir, yânî tercîh etme hakkımız düşsün" diye pazarlık etmek...

Nibâz alış verişi: Bunun hakkında da çeşitli ta'rîfler vardır: Zuhrî'ye göre alış veriş yapacaklardan her biri diğerine kendi kumaşını atar ve hiç biri diğerinin malına ve razı olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile satış ve alış gerçekleşir ve seçme hakkı sakıt olur....

Limâs ye nibâz'ın her ikisi de bey'i garer ve kumar nev'İne dâhil oldukları için şer'an nehy olunmuşlardır. Müşteri alacağı malı görmeli ve vasıflarını bilmelidir. Aldatmaca alış veriş sahîh değildir...

Ebân'dan işittim, o Muâviye'den tahdîs ediyordu. Muâviye ikindiden sonraki iki rek'atı kasd ederek şöyle demiştir: Sizler öyle bir namaz kılıyorsunuz ki, yemîn olsun biz Rasûlullan ile o kadar beraber bulunduk da, onun bu namazı kıldığını hiç görmedik. Ve yine yemîn olsun ki, bilâkis O bu namazı kılmaktan nehiy buyurmuştur 111[111].

64-...... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şu iki namazdan nehiy buyurdu: Sabah namazından sonra gün doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurdu.

33- İkindiden Sonra ve Bir de Sabah Namazından Sonra Müstesna: Namaz Kılmayı Kerih Görmeyenler Babı

Bu kerîh olmamayı Umer, İbn Umer, Ebû Saîd ve Ebû Hureyre rivayet etmişlerdir 112[112].

65-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben arkadaşlarımı nasıl kılar gördüm ise, ben de öyle kılarım. Ne gece, ne de gündüz hiçbir kimseyi istediği gibi namaz kılmaktan nehy etmem. Yalnız güneşin doğuşu ile batışını taharri etmeyiniz 113[113].

111[111] Muâviye bu sözü hutbede söylemiştir. Başkaları, bilhassa Aişe, Peygamber in bu namazı kıldığını haber veriyorlar. Muâviye nefy ediyor, diğerleri ise ısbat ediyorlar İsbât edicinin nefy ediciden Öne alınması ise, kararlaştırılmış bir kaa-idedir O görmemekle, kılmamış olması lâzım gelmez. Nitekim kıldığını gören var İsbât rivayeti, nehiy hakkında gelen rivayetlere muarız değildir. Çünkü ıs-bât rivayetinin sebebi vardır. Binâenaleyh sebeblı olan ona katılır. Sebebsiz olan nafileler de umûm üzere bakî kalır, yânî nehy edilmiş olur (İbn Hacer ve Kas-tallânî).

112[112] Bu iki vakitin dışında namaz kılmayı kerîh görmeyen bu sahâbîlerin hadîsleri, bundan önceki bâblarda geçmiştir.

113[113] İmâm Mâlik bu hadîse tutunarak, istiva vaktinde namaz kılmakla be's görmez. Şafiî İle Ebû Yûsuf nehiy hadîslerine bakarak "menindir" demiş ve yalnız cu-mua gününü istisna etmişlerdir. Leys ibn Sa'd, Evzâî, Hasen Basrî, Tâvûs da Mâlik'in içtihadına uygun iclihâdüa bulunmuşlardır. Ebû Yûsuf'tan başka Kûfeliler cumuayı da istisna etmezler

34- İkindi Namazından Sonra Kılınagelen Faiteler ve Benzeri Namazlar (Cenaze ve Ratibeler Gibi) Babı

— Kurayb, Ümmü Seleme'den olmak üzere şöyle dedi: Peygamber (S) ikindiden sonra iki rek'at namaz kıldı

da: "Abdu'l-Kays'tan bir takım insanlar beni öğle , namazının ardındaki iki rek'attan alıkoymuşlardı" dedi 114[114].

66-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ı vefat ettiren Allah'a yemîn olsun ki, Rasûlullah o iki rek'atı Allah'a kavuşuncaya kadar terk etmedi. Namaz kılmağa kudreti kesilmedikçe de Yüce Allah'a kavuşmadı. Namazlarının birçoğunu oturarak kılardı. Âişe ikindiden sonraki iki rek'atı kasdederek, Peygamber bu iki rek'atı kılardı. Lâkin ümmete ağır gelir korkusuyla bunları mescidde kılmazdı. Ümmetten hafifletmeyi gerektirecek şeyleri (yapmayı pek) severdi.

67-.......Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam haber verip şöyle dedi: Âişe: Ey kız kardeşimin oğlu, Peygamber (S), ikindi namazından sonraki iki rek'atı benim hücremde hiç terketme-di, dedi 115[115]

114[114] Buhârî bu ta'Iîki, Sehv'de, Abdu'1-Kays hey'etinde, bir de Ebvâbu'1-Amel .fî's-Salât'm "Kendisi namaz kılarken kelâm edildiği zemân eliyle işaret eder ve dinler" babında (153) müsned olarak tahrîc etmiştir.

115[115] İkindiden sonra nafilenin kaza edilmesini caiz görenler buna ve benzerlerine futundular. Mâni' olanlar; bunun Peygamber'in hususiyetlerinden olduğunu ileri sürerler.

Müslim'de bu şöyle gelmiştir: "Peygamber bu iki rek'atı ikindi namazından evvel kılardı. Sonra bir defa meşgul olup kılamadı. Yâhud unuttu da kıla- madı. Bundan dolayı İkindi namazından sonra kıldı. Sonra buna devam etti. Çünkü (herhangi) bir namazı kılarsa, ona devam etmek âdetİndeydİ"

68-.......Âişe (R) şöyle demiştir: İki namaz vardır ki, Rasûlullah (S) onları sırren de, alenîyeten de (yânı evinde de, dışarıda da) terketmezdi. Onlar sabah namazından evvel iki, ikindi namazından sonra da iki rek'at idi " 116[116].

69-.......Âişe (R): Peygamber(S)'in hiçbir gün ikindi namazından sonra bana gelip de iki rek'at kılmadığı olmazdı, demiştir 117[117].

35- Bulutlu Günde Namazı Evvel Vaktinde Eda Eylemek Babı

70- .... Ebu'I-Melîh tahdîs edip şöyle demiştir: Biz, bulutlu bir günde Bureyde ile beraber bulunduk. O şöyle dedi: Namazı evvel vaktinde eda eyleyin. Çünkü Peygamber (S): "Her kim ikindi namazını (kasden) îerkederse ameli bâtıl olur" buyurdu 118[118].

116[116] Bu hadîs ile o ma'nâda olan hadîslere, ikindi namazından sonra, gurûb zamanında namaz kasd etmemek şartıyle nafile kılmayı caiz gören fakîhler tutunmuşlar. Bu nafileyi mutlaka mekruh görenler ise, yalnız râtibelerden kaçırılmış namazların kazası caiz olduğuna hükmetmişler ve Peygamber'in buna devamını Peygamberlik hususiyetlerinden saymışlardır.

117[117] Bu hadîslerle, ikindi namazından sonra namaz kılmayı nehyeden hadîslerin arası şöyle cem' edilir: Nehiy hadîsleri, sebebsiz olan nafileler hakkındadır. Bu son hadîslerdeki namazın sebebi ise, bâb başlığında da geçtiği gibi, öğle namazının kaçan fâitesinin kaza edilmesidir (Kastailânt).

118[118] Bu hadîs küçük farkla aynı kitabın "İkindi namazını terkeden kimsenin günâhı" babında (17. bâb) geçmişti. Orada hadîsle ilgili açıklamalar verilmişti. Burada şu kadarını tekrar edelim: Bulutlu günde namazı evvel vaktinde kılmanın hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namazı muhtar olan vaktinden .sonraya bırakmak, yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur. Bundan dolayı Hanefî fakîhler de bulutlu günde ikindi namazını evvel vaktinde kılmayı müstehâb görmüşterdir.

Bureyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, 62.;hicret yılında Merv'dc gazada iken vefât etmiş bir sahâbîdir. Horasan diyarında en son vefat eden sahabîdir. İslâm'a girişi de zikre değer: Peygamber'e Allah tarafından hicrete izin çıktığı zamân, yanında Ebû Bekr ve hizmetçisi Âmir İbn Fuheyre olduğu hâidc Mekke'den gizlice Medine'ye doğru yollanmışlar. Sû'i.kasda azm etmiş olan Kureyş kâfir-

iraleri de kendisini bulup getirene büyük mükâfatlar va'd ettikleri için, güzergâhtaki kabilelerden buradi duyanlar tamâ'a kapılıp, yollarda taarruza, hazırlanmışlardı. O cümleden olarak Bureyde de -kendi rivayetine göre- Sehm , oğulları'ndan yetmiş süvari ile birlikte belki rastlarım diye çıkmıştı. Karşılaştıklarında Peygamber:

— Sana kim derler? diye sormuş.

— Bureyde, deyince, Peygamber Ebû Bekr'e dönüp:

36- Namaz Vaktinin Çıkıp Gitmesinden Sonra Ezan Okumak Babı

71-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber ile birlikte yolculuk ediyorduk. Topluluktan biri:

— Yâ Rasûlallah, bizlere bir gece sonu konaklaması yaptırsan! dedi.

Rasûlullah:

— "Uyuyakalıp namazı geçireceğinizden korkarım" buyurdu Bilâl:

— Ben sizleri uyandırırım, dedi.

Yattılar. Bilâl de arkasını, bindiği devesine dayadı. Derken gözleri kapanıp, o da uyuyakaldı. Nihayet Peygamber uyandığı zaman güneşin kursu doğmuş hâldeydi. Peygamber:

—Muhakkak bizi/n iş serinledi ve salâh buldu" diyerek lefe'ul etmiştir. Sonra Bureyde'ye:

— Kimlerdensin? diye sormuş.

— Eslem'denim, cevâbım alınca:

— Selâmet bulduk" demiş. Sonra:

— Eşlem'in hangi kolundan? demiş.

— Benû Sehm'den, deyince:

— Yo Ebâ Bekr, senin seninin, nasibin buyurmuş.

Ondan sonra sıra Bureyde'ye gelip:

— Yâ sen kimsin? diye sordu.

— Ben Abdullah oğlu Muhammed, Allah'ın Rasû Iü'yü m "^cevâbını alınca:

— şahadet kelimesini söylemiş; bu kadar bozuk bir niyetle çıkmışken, kendisi de, beraber getirdikleri de hep birden îmân etmişlerdir. Bureyde: "Allah'a hamd ederim ki, bizler zorlanmaksizm isteyerek müslümân olduk" demiş. Ertesi gün Bureyde:

— Yâ Rasûlallah, yanında bayrak olmaksızın Medîne'ye girmek münâsib değildir, demiş ve başından örtüsünü çözüp mızrağın ucuna bağlamış, Medîne'ye girinceye kadar elinde Muhammed'in bayraği olarak önleri sıra yürümüş durmuştur (Radıya'IIahu anhum- Tecrîd-Ter., 11,404).

— "Yâ Bilâl, dediğin nerede kaldı?" buyurdu. Bilâl:

— Bu güne gelinceye kadar bana bunun gibi ağır bir uyku atılmamıştır, dedi.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz Allah istediği zamanda ruhlarınızı kabz etti ve yine istediği zamanda onları size geri verdi. Yâ Bilâl, kalk da insanlara namazı ilân et (yânî ezan oku)" buyurdu. Akabinde Rasûlullah abdest aldı. Güneş yükselip bembeyaz olduğu vakitte de kalktı, namaz kıldırdı 119[119].

37- Vakit Geçip Gittikten Sonra İnsanlara Cemaatla Namaz Kıldıran Kimse Babı

72-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Handak harbi günü Umer ibnu'l-Hattâb, güneş battıktan sonra geldi de Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Yâ Rasûlallah, ikindi namazını az daha güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Peygamber de: "Vallahi ben de kılamadım" buyurdu. Bunun üzerine kalktık, Buthân vadisine gittik. Orada Rasûlullah namaz için abdest aldı, biz de namaz için abdest aldık. Müteakiben güneş batmış olduğu hâlde ikindiyi, sonra arkasından da akşamı kıldırdı 120[120].

119[119] el-Ezân, et-Te'zîn; nida, da'vet ve i'lân demektir. Bu, geçmiş namaz için ezan okunacağına delildir. Geçmiş namazlar için ezan ve ikaamet mes'elesinde âlimlerin görüşleri farklıdır. Hanefîler'e göre geçmiş nama?; için hem ezan okunur, W. hem ikaamet edilir. Ahmed ibn Hanbel, Ebû Sevr ve Îbnu'l-Munzir'in kavilleri ,y de budur. Geçmiş namazlar birden fazla ise, birincisi ezan ve ikaametle kılınır, .£ diğerlerinde yalnız ikaametle yetinmek ihtiyara bağlıdır. Çünkü Tirmizî'nin İbn Mes'ûd'dan Handak gazvesi hakkındaki rivayetinde: "Handak gününde Pey-v-k gamber'in dört namazı geçmişti. Gece ilerlediği vakitte Bilâl'e emretti. Ezan oku-vğ du, sonra ikaamet etti, öğle kılındı. Sonra ikaamet etti, ikindi kılındı. Sonra i» ikaamet etti, akşam kılındı, sonra ikaamet etti, yatsı kılındı" denilmiştir.

Tulû'dan sonra güneş yükselinceye kadar geçmiş namazları kaza etmenin caiz olmadığına Hanefi'ler bununla ihticâc ederler.

120[120] Buradaki beyândan yalnız ikindi namazının geçirildiği anlaşıhyorsa da, Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde Ebû Saîd Hudrî'den gelen hadîste, ve bundan evvelki haşiyede zikredildiği üzere Tirmizî'de İbn Mes'ûd'dan gelen hadîste öğle ile ikindi ve akşam namazları geçirilmiş oiup, bunlar yatsıdan sonra kılınmıştır. Nesâî'deki rivayet de bu ma'nâyadır. İmâm Mâlik'in el-Muvatta'ında. ise Öğle ile ikindinin fevt olduğu anlaşılıyor. Bu hadîslerin cem'i şöyledir: Handak harbi günlerce sürmüştür. Bir gün öğle ile ikindi, başka gün yalnız ikindi namazlarını kaçırmış olmaları hâtıra gelebilir.

Bu hadîsten kaza namazının cemâatle kılınması meşru olduğuna istidlal etil-miştir. Nitekim icmâ', bunun cevazı üzerine vâki' olmuştur. Yalnız Leys ibn Sa'd bunu men' etmiştir. Bu hadîsten akşam namazı vaktinin

38- Kim Bir Namazı Unutursa Onu Hatırladığı Zaman Hemen Kılsın. O, Bu Namazdan Başkasını Kaza Etmez Babı

İbrahim en-Nahaî:

Bir tek namazı (meselâ) yirmi sene unutan kimse, bu namazdan başkasını kaza etmez, demiştir.

73- Bize Ebû Nuaym ile Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dediler: Bize Hemmâm (ibn Yahya), Katâde'den;odaEnes'ten;o da Pey-gamber'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir namazı unutursa, onu hatırladığında kılsın. O namazın bundan başka keffâreti yoktur ~ Ve beni hatırlamak için namaz kıl' (Tâhâ: 14).

Mûsâ ibn İsmâîl dedi ki: Hemmâm şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o hadîsi rivayet etmesi zamanından sonra "Ekimi's-salâte liz-zikrâ = Hatırlamak için namaz kıl' diyordu [121][121].

Ve Habbân şöyle dedi: Bize Hemmâm tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs etti. Bize Enes, Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etti [122][122].

---

kırmızılıktan sonraya kadar uzadığı da ifâde edilmiş oluyor. Herhalde o vakte kadar uzuyormuş ki, o gün akşam namazından evvel diğer namazlar kılınmış

[121][121] Bu İkinci okuyuş ez-Zuhrî'den işitilmiş ise de, meşhur olan kıraat Mushaf'larda ve metinde olduğu gibi "Li-zikrî = Benim zikrim için" tarzıdır. Bu âyetin burada getirilmesi Peygamber tarafından mı vâki' olmuştur, yoksa hadîsi rivayet ettikten sonra işiticiye hüccet dikmek için Katâde mi okumuştur? En sahîh olan, bunun Peygamber'in sözünde dâhil olmasıdır. Delîli de Müslim 'de: "Biriniz uyuyakalıp namaz kılmazsa yâhud namazdan gaflet ederse, onu hatırladığında kılsın. Çünkü Allah: Ekimi's-salâte li-zikrî buyuruyor" denilmiş olmasıdır. O rivayet de Katâde tarîk indendir.

Bu hadîsten, unulan ile uyuyakalıp kilamayana kaza etmesi lâzım geleceği hükmü çıkarılır. Kasden kılmayana kazanın vücûbu ise evleviyette kalır. Cumhurun mezhebi budur. Özürlüye kaza lâzım geliyorsa, kasden kılmayana evlâ tarikiyle lâzım gelir.

[122][122] Bu ta'hki Ebû Avâne kendi Sahîh'lnde mcvsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla Katâde'nin Enes'ten işitmesini beyân etmek istemiştir. Zîrâ bunda Katâde tahdîsi sarahatle söylemiştir. Katâde müdetlislerden olduğu için evvelâ ondan "an Enesin" lâfzıyle rivayet etti, sonra da bunu "Haddesenâ Enesun" lâfzıyle gelen rîvâyetiyle takviye etmek istedi (Aynî).

39- Geçmiş Namazların Sıra İle Kaza Edilmeleri Babı

74-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb Handak harbi günü Kureyş'in kâfirlerine sövmeye başladı ve: Yâ Rasü-lallah, ikindi namazını az kalsın güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Câbir dedi ki: Bunun akabinde Buthân vâdîsine indik. Rasû-lullah güneş battıktan sonra ikindiyi kıldırdı, sonra da akşam namazını kıldırdı [123][123].

40- Yatsı Namazından Sonra Uyumayıp Lakırdı Etmenin Mekruh Görülmesi Babı

75-....... Bize Ebu'I-Minhâl tahdîs edip şöyle dedi: Ben, babam Selâme ile Ebû Berze el-Es!emî(R)'nin yanma gittim. Babam ona: Rasûlullah'm farz yazılmış olan namazları nasıl kıldırır olduğunu bize tahdîs et, dedi. O da şöyle dedi: Rasûlullahöğleyi -ki siz onu "ûlâ" ismiyle çağırmaktasınız- güneş semânın ortasından batıya doğru kaydığı zaman kildırırdı. İkindiyi kıldırırdı. Namazdan sonra birimiz mes-cidden Medine'nin en uzak yerine gider, ailesine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Ebû'l-Minhâl şöyle dedi:) Ben Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında söylediğini unuttum. Ebû Berze dedi ki: Rasûlullah yatsı namazını geceye bırakmayı müstehâb görürdü. Ve yine Ebû Berze: Rasûlullah yatsı namazından evvel uyumayı ve yatsıdan sonra da oturup konuşmayı kerih görürdü [124][124], dedi. Sabah namazından da birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman ayrılırdı. Bu namazda altmıştan yüz âyete kadar okurdu.

---

[123][123] Bu hadîs bundan üç bab önce "Vakit geçip gittikten sonra insanlara cemâatle namaz kıldıran kimse" unvanlı 37. bâbda az farkla geçmiştir.

[124][124] Bu hadîs de 13. bâb altında ve 25. bâb altında geçmişti. Hadîsle ilgili açıklamalar oralarda verilmiştir.

Yatsıdan sonra oturup konuşmak -ki buna semer ve musâmere denir- mekruhtur. Çünkü bu insanı gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabah namazını kaçırmaya da sebeb olabilir. Amma ilim müzâkeresi, misafir ağırlamak ehl ve tyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet te'hîr etmekte kerahet yoktur

41- Yatsı Namazından Sonra İlim ve Diğer Hayırlı İşler Hususnda Uyanık Kalıp Sohbet Etmek Babı

76-.......BizeKurratu'bnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Bir gün Hasen'Basrî'yi ders verecek diye bekledik. Bize gelmesi gecikti. Nihayet (mescidden ve dersten) kalkıp gideceği vakit yaklaşınca geldi de: Şu komşularımız bizi çağırdılar, dedi. Sonra Enes'ten şunu rivayet etti: Enes (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'i hemen hemen gece yansı oluncaya kadar bekledik. Sonunda geldi ve bize namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe îrâd edip şöyle buyurdu: "Dikkat edin, şimdi insanlar namaz kılmış ve sonra uyumuşlardır. Siz ise namaz kılmayı beklediğiniz sürece namaz içindesiniz".

Hasen Basrî: Her kavm hayrı gözetleyip bekledikleri müddetçe hayır içindedirler, dedi. Kurre: Hasen'in bu son sözü, Enes'in Pey-gamber'den rivayet ettiği kelâm cümlesindendir, dedi 125[125].

77-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim ile Ebû Hasme'nin oğlu Ebû Bekr tahdîs ettiler ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir:

Hayâtının sonunda bir gece Peygamber (S) yatsı namazını kıldırdı. Selâm verdikten sonra ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: "İşte bu gecenizi gördünüz mü! Bundan sonra geçecek yüz senenin başında, bu gün yeryüzünde o/anlardan hiçbir kimse kalmayacaktır". İnsanlar Rasûlullah'ıı bu kelâmında (yânî onu anlamakta) yanılıp kork-tular da yüz sene hakkındaki şu ma'lûm dedikodulara (yânî yüz sene sonra kıyamet kopacaktır zann ve korkularına) daldılar. Hâlbuki Peygamber (S): "Bu gün yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmaya-çaktır" buyurmakla bu müddetin bu asırda yaşayanları mahvedeceğini haber vermek istemiştir 126[126].

125[125] es-Semr: Emr vezninde, ve's-Sumûr, zuhur vezninde gece uyumamak ma'nâsı-nadir ki, murâd, uyumayıp sohbet ve lâkırdı eylemektir...

es-Semer; geceye ve gece sohbetine denir; geceleri oturup sohbet eden kimselerin meclisine denir... (Kaamûs Ter.).

126[126] Bu hadîs dahî yatsıdan sonra fıkıh ve diğer hayırlı işler için oturup konuşmanın cevazına delîl

42- Konuklar ve Aile Ferdleriyle Beraber Gecenin Bir Kısmında Uyanık Kalıp Sohbet Etmek Babı

78-....... Bize Ebû Usmân, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ashâbu's-Suffa bir takım fakır insanlardı. Bir defa Peygamber (S): "Evinde iki kişilik yiyeceği olan, onlardan bir

üçüncüsünü, dört kişilik yiyeceği olan bir beşincisini yâhud altıncısını alıp birlikte götürsün" buyurdu [127][127].Ebû Bekrbunlardan üçünü eve getirdi. Peygamber de on kişiyi

---

hadîslerdendir.

Bu hadîste, hakîkaten İbn Umer'in zamanında bâzılarının yüzüncü senenin bitiminde kıyametin kopacağını söylemiş oldukları anlaşılıyor. Nitekim Ta-berânî ile başka muhaddisler bunu Ebû Mes'ûd Bedrî'den rivayet ellikleri gibi, Alî ibn Ebî Tâlib'in bu sözü redd ettiğini naklederler. İbn Umer de bu kabîlden dedikoduları redd için bu hadîsin ma'nâsım böyle îzâh ve beyân etmiş oluyor. Bu hadîs de, Peygamber'in en görmez gözlere çarpacak mu'cizelerinden-dir. Âlimlerin istatistiklerine göre, Peygamber'in haber verme zamanı olan onbirinci hicret senesinden i'tibâren yüz sene geçtikten sonra, o gün hayâtta olanlardan hiç kimse kalmamıştır. En sona kalan sahâbî Ebu't-Tufeyl Âmir ibn Vasile (R)'dir. Bütün hadîseiler de bu zâtın 110 hicret yılında vefat ettiğinde müttefiktirler. Vefatı günü yeryüzünde hiçbir sahâbî kalmamış ve sahabe nesli münkariz olmuştur. Allah'ın ndvânı onlara olsun!

[127][127] Bütün sahâbîler o sırada geçim darlığı çektikleri için, üç nüfuslu aileye yalnız bir, dört nüfuslu olana.yine bir veya iki fakîr konuk edilmiştir ki, bu takdirde nüfûs başına isabet eden yemek hissesinin yalnız üçte biri yâhud beşte biri mü-sâfire ayrılmış oluyordu. Sahâbîleri daha çok fakîr doyurmakla mükellef tutmak, fakirlerle beraber aile halkının da aç kalmasına sebeb olabilir. Bundan kıtlık zamanlarında yoksul olanları varlıklı olanların evlerinde besletmenin caiz olduğu hükmü çıkıyor ki, zaruret vaktinde yardımlaşmanın, fakirlere zenginlerin bakıp aç bırakmaması hususunun farz olduğu anlaşılıyor. Nitekim Umer ibnu'l-Hattâb kıtlık senesinde fakirlerin çokluğundan dolayı her eve nüfûsları sayısınca aç ve yoksul dağıtmış ve: "Bir insan günlük azığının yansıyle yetin-. mekle helak olmaz" demiştir.

Şübhesiz malda zekâttan başka bir takım haklar da vardır" dedikleri, işte bu gibi şeylerdir.

evine götürdü. Bizim ev halkı ben, babam, anam, bir de bizim ev ile Ebû Bekr'in evinde müşterek hizmet eden hizmetçiden ibaretti. (Râvî Ebû Usmân:) Abdurrahmân, bir de benim zevcem dedi mi, demedi mi bilemiyorum, dedi. Yine Abdurrahmân şöyle dedi:ıEbû Bekr, Peygamber'in evinde akşam yemeğini yedi, sonra yatsı namazı kılınıncaya kadar orada kaldı 128[128]. Sonra evine dönüp (mü-sâfirlerin ağırlanmasını ailesine emrederek) Peygamber akşam yemeğini yiyinceye kadar kaldı. Müteakiben geceden Allah'ın dilediği kadar geçtikten sonra evine geldi. Karısı ona: Seni konukların yanında bulunmaktan alıkoyan nedir? dedi. O da: Onlara hâlâ yemek vermedin mi? dedi. O da: Sen gelmedikçe yemek yemiyeceklerini söylediler, yemek çıkardık; kabul etmediler, dedi. Abdurrahmân dedi ki: Ben gidip saklandım. Ebû Bekr bana: Hey câhil! diye bağırdı, sövüp saydı. Akabinde oradakilere: İçinize sinmez olsun, yiyiniz, dedi ve: Vallahi ben bu yemekten ebeden yemiyeceğim, diye de ilâve etti. Abdurrahmân dedi ki: Allah'a yemîn olsun biz yerken hiçbir lokmaya el uzatmadık ki, altından yemek daha ziyâde çoğalmış olmasın. Nihayet doydular, yemek de yenmezden evvelki mikdârından daha çok olarak duruyordu. Ebû Bekr yemeğe baktı, bir de gördü ki, olduğu gibi duruyor, yâhud da daha çoğalmış. Karısına hitaben: Ey Firâs oğul-ları'nın kız kardeşi! Bu nedir? dedi. O da: Gözümün nuruna yemîn ederim ki, yemek şimdi evvelkinden üç kat daha çoktur, dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr o yemekten yedi de, etmiş olduğu yemîninİ kas-dederek: O olan söz şeytandandır, dedi. Sonra o yemekten bir lokma yedi, sonra o yemeği Peygamber'e götürdü. Yemek onun yanında sabaha kadar durdu. Bizimle bir kavm arasında bir ahd vardı. Müddet son bulmuştu. (Bunun için Medine'ye gelmişlerdi). İçlerinden oniki kişi ayırdık. Her biri ile beraber kaç kişi olduğunu Allah bilir; işte onların hepsi o yemekten yediler.(Râvî Ebû Usmân rivayetini bitirdikten sonra:) Yâhud bu lâfızlara benzer lâfızlarla söyledi, dedi 129[129].

Ebû Bekr dört nüfuslu bir aile reîsi olduğuna göre, o akşamki yemeğinin üçte birinden çoğunu; Peygamber de mü'minlerin annelerinin sayısına bakınca, günlük rızıklarının takrîben yarısını fakîrlere ayırmış demek oluyor.

128[128] Müslim ile İsmâîlî'nin rivayetinde ikinci "taaşşa" yerine "naase = uyudu"gel-mistir ki, Peygamberin uykusu gelinceye kadar yanında kaldı demek olur. Bu rivayete göre, kıssa daha kolay anlaşılıyor ve tekrardan doğan kapalılık gidiyor.

129[129] Buhârî bu hadîsi buradan başka Alâmetü'n-Nübüvve ile el-Edeb'de de değişik râvîlerden ve bâzı farklılıklarla tahrîc etmiştir. Müslim de el-Et'ime'de tahrîc etmiştir.

Hadîs ile bâb başlığı arasındaki mutabakat ciheti, Ebû Bekr'in gece ailesine gelmesi, konukların haberini soruşturması ve aralarında geçen konuşmalarla meşgul olmasıdır (Kastallânî)

9

KİTÂBU'L-EZÂN

EZAN KİTABI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

9- KİTÂBU'L-EZÂN

(Ezan Kitabı)

1- Ezanın Başlaması Babı

Ve Azız, Celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Biribirinizi namaza çağırdığınız zaman onu bir eğlence ve oyun edinirler. Bu, kendilerinin hakîkaten akıllarını

kullanmaz bir güruh olmalarındandır" (ei-\ıaide: 58).

Ve Allah'ın şu kavli: "Ey îmân edenler, cumua günü namaz için çağırıldığınız zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alışverişi bırakın. Bu, bilirseniz sizin için çok " (el-Cumua: 9) 1[1].

1-.......Enes (R) şöyle demiştir: Ateş yakmayı ve çan çalmayı zikr ettiler, Yahûdîler'i ve Hnstiyanlar'ı da zikrettiler (yânî bunların onlara âit olduğunu düşündüler de onlardan vazgeçildi). Müteakiben Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu 2[2]

1[1] Buhârî bu âyetleri Ezan Kitâbi'nın başında hem teberrük için, hem de ezanın Kur'ân'ın nassi ile sabit olduğunu göstermek için zikretmiş gibidir.

2[2] Ebu'ş-Şeyh ibn Hıbbân'ın KitâbıTI-Ezâırında Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah zamanında namaz vakitleri geldikçe birisi sokaklarda koşa koşa dolaşıp "esSctlâte, es-Salâte" diye nida ederdi. Bu halka ağır geldi. Bir çan edinsek, dediler. Rasûluilah: "O, Hrisüyanlar'a mahsûstur" buyurdu. Boru çal-sak dediler, "O, Yahûdîler'e mahsûstur"buyurdu. Yüksek bir yerde ateş yak-sak, dediler. "O, Mecûsîler'e mahsûstur" buyurdu... Bu hadîs, metindeki hadîsin daha tafsîllisidir.

Ezan, lügatte i'Iâm demektir. Şeriat Örfünde ise özel vakitlerde özel lâfızlarla yapılan özel bir İ'Iâmdır. Bu vakitler namaz vakitleri, bu lâfızlar da Şâri'in ta'yîn ettiği tekrarlı lâfızlardır. Ezan, ihtiva ettiği az ve kısa cümlelerle İslâm'ın i'tikaadî ve amelî esaslarının hemen hepsini özet olarak toplamaktadır.

"Allahu Ekber" cümlesi Allah'ın varlığını tasdike delâlet ettiği gibi, bütün kemâl sıfatlarını da isbât eder.

"Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah" cümlesi, tevhîde ve şirkin nefyine;

"Erine Mu hammeden Rasûlullah" cümlesi de Muhammed'in peygamberliğine ve onun zımnında bütün nebiler ve rasûllerin mutlak olarak nübüvvet ve risâletlerinî tasdike delâlet eder.

"Hayye ale's-salât" emir sîgası, ancak Rasûl sayesinde bilinmiş olan ilâhî tâate da'vettir.

"Hayye ale'l-felâh " sîgası da, daimî bekaa demek olan felah ve necat yoluna çağırmaktır ki, bu da maâd ve ukbâyı tasdikten ileri gelir.

Bu lâfızların tekrar edilmesi, mazmunlarını te'kîd içindir
Ezânın fâideleri namaz vaktinin girdiğini haber vermek; halkı cemâatle namaz kılmaya çağırmak; İslâm şeâirini izhâr gibi pek mühim şeylerdir. Bu i'lâm İçin fiilin değil de sözün tercih edilmesinin hikmeti, sözün kolaylığı, herkes İçin her zaman ve mekânda kolayca yapılabilmesidir.(İbn Hacer, Aynî).

Ezan 'in Başlaması

Ezanın başlaması hakkında birçok sahâbîlerİn rivayetleri vardır. Bunların lâfızları ayrılıklar gösterse de ma'nâlan birbirine yakındır. Bunlar içinde en câ-mİâlı olanlardan birisi de, Abdullah ibn Zeyd'in kendi rivayetidir. Bu, Enes ibn Mâlik tarafından da rivayet edilmiştir:

Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) namâzın^cemâatle kılınabilmesi için çan (nâkûs) yapılıp çalınmasını emrettiği sırada idi.Uykuda iken bana elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona: Ey Allah'ın kulu, şu nâkûsu satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi. Bununla insanları namaza çağırırız, dedim. Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı? dedi. Hay hay dedim. Bunun üzerine, şöyle dersin, dedi:

Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber

Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah Eşhedu en lâ ilahe il/'Hah

Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah

Hayye ale's-salât Hayye ale's-salât

Hayye ale'l-felâh Hayya ale'l-felâh

Allahu Ekber Allahu Ekber

Lâ ilahe ille'Hah.

Sonra biraz geri çekildi, sonra yine bana dönüp: Namaza davrandığın vakit de

şöyle dersin, dedi:

Allahu Ekber Allahu Ekber

Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah

Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah

Hayye ale's-salât

Hayye ale'l-felâh

Kad kaameti's-salâtu Kad kaameti's-salâtu

2-....... İbnu Umer (R) şöyle der idi: Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman bir araya toplanırlar da, namaz vaktini gözetlerlerdi. O ilk zamanda namaz için nida edilmezdi. Bir gün bu hususta konuştular. Bâzıları: Hrıstiyanlar'm çanları gibi çan edinin, dediler. Diğer bâzıları da, çan olmasın da Yahûdîler'in nefiri gibi boru olsun, dediler. Umer: Namaza çağıracak bir adam niye göndermiyorsunuz? dedi. Rasûlullah bunun üzerine: "Yâ Bilâl, kalk, namaz için nida et (yânî ezan oku)" buyurdu 3[3].

2- Bab: Ezan Lafızları İkişer İkişerdir

3-....... Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer; ikaamet lâfızlarım da birer birer söylemesi emr olundu; yalnız "Kad kaameti's-salâtu" lâfzı müstesna (ki onu iki defa söylemekle emrolundu) 4[4].

4-....... Enes (R) şöyle demiştir: İnsanlar çoğaldığı zaman, namaz vaktini tanıyageldikleri bir şeyle alâmetlendirmeyi konuştular. Bir ateş tutuşturmayı yâhud da bir çan çalmayı

Allahu Ekber Allahu Ekber

Lâ ilahe ille'Hah.

Sabah olunca Peygamber'in yanına geldim ve gördüğüm rü'yâyı kendisine haber verdim. "înşâallah hakk ru'yâdır. Bilâl ile beraber kalk da gördüğünü ona öğret, ezanı okusun; çünkü sesi senden daha yüksektir" buyurdu. Bilâl ile beraber kalktık, ben ona öğretmeye, o da okumağa başladı. Bu sırada Umer ibn Hattâb bunu evinden duydu. Elbisesini (ridâsını) sürüyerek acele çıktı ve: Yâ Rasûlaliah, seni hakk İle gönderen Allah'a yemîn olsun ki, onun gördüğünü ben de gördüm, dedi. Rasûlullah: "Öyle olunca Allah'a harn'd ve sena olsun!" buyurdu (Ebû Dâvûd, es-Sünen).

Bu hadîsi bâzı farklarla Tirmizî es-Siinen'de, Ahmed İbn Hanbel el-Müsned'dc, İbn Hıbbân es-Sahıh'dc rivayet etmişlerdir.

3[3] Ezan'm Lâfızları ve Sıfatı; Bunu gösteren hadîs şudur:

Muâz ibn Hİşâm şöyle haber verdi: Bana babam, Âmir el-Ahvel'den; o da MekhûFden; o da Abdullah ibn Muhayriz'den; o da (Peygamber'in müezzini) Ebû Mahzûre(R)'den tahdîs etti ki, Allah'ın Peygamberi (S) Ebû Mahzûre'ye şu ezanı: İki kerre "Allahu Ekber", iki kerre "Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah", iki kerre "Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llgh" diye telkin buyurduktan sonra, yine iki kerre "Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah", iki kerre "Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah", iki kerre "Hayye ale's-salât", iki kerre "Hayye aie'l-felâh"; İshâk'ın rivayetinde iki kerre "Allahu Ekber", bir kerre "Lâ ilahe ille'Hah", diye öğretmiştir (Müslim, Es-Salât; "Ezanın Sıfatı babı", II, 11).
4[4] Ezan lâfızlarının çoğu ikişer olarak tekrarlandığı için, Enes böyle demiştir. Yoksa ezanın evvelindeki tekbîrlerin dört olduğu bilinmektedir

zikrettiler. Nihayet Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu 5[5].

3- Bab: "Kad Kaameti's-Salatu" Kavli Müstesna Îkaamet Lafızları Tekrar Edilmez

5-....... Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den; o daEnes'ten olmak üzere

tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezan lâfızlarını çiftlemesi, ikaamet lâfızlarını tek tek söylemesi emrolundu 6[6].

İsmail ibn Uleyye şöyle dedi: Ben bu Hâlid hadîsini, Eyyûb es-Sahıyanı ye zikrettim deo:Bu ikaamet lâfz, (yânî ‘Kad kaameti’s-salatu sözu) müstesnadır, dedi 7[7].

5[5] Bu hadîslerde mechûl sîgasıyle Bilâl'e emrolundu, denilmiştir. Hiç şübhe yok ki, bu emri veren Rasûlullah'tır.

Ezan cümlelerinin ikişer, ikaamet cümlelerinin birer defa söylenmesinin hikmeti şu denildi: Ezan gâiblere i'lâmdır. Binâenaleyh gâiblere daha çok ulaşıcı olması için cüzleri tekrar edilir. İkaamet ise hâzırlar içindir. İşte bundan dolayı ezâmn, ikaamet hilâfına yüksek bir yerde okunması, ezanda sesin ikaametten daha yüksek olması, ezanın tertilli; ikaametin ise sür'atli olması müstehâb olmuştur (İbn Hacer).

6[6] Ezanda cümleleri ikişer İkişer söylemek, ikaamette teker teker söylemek mes'e-lesinde üç imâm ile Hanefîler arasında görüş ayrılığı vardır. Şafiî, Ah'med ibn Hanbel, Mâlik'in hüccetleri_bu hadîs ile yukarıda geçen Abdullah İbn Zeyd ibn Abd Rabbih hadîsi ve Peygamber'in Ebû Mahzûre'ye ezan lâfızlarını ikişer, ikaamet lâfızlarını birer olmak Üzere okumasını emir-buyurmasına dâir olan Bu-hârî'ninEPâlu'l-IbâdKitâbı'ndaki diğer hadîsidir. Medine ahâlisinin amelinin de böyle olması ve Hicaz, Şâm, Mısır ve Mağrib diyarına kadar uzak İslâm memleketlerinde bu amelin câri olması, hüccetlerine daha ziyâde kuvvet vermiştir. Hanefîler ise, gerek hacc mevsimlerinde, gerek diğer günlerde bütün İslâm yurd-lan ahâlîsinin toplantı ve buluşma yeri olan Mekke'de amelin ikaamet lâfızlarını ikişer söyleme olduğuna bakarak, diğer üç imâma muvafakat etmezler. Ve ezan ile ikaamet cümleleri ikişerdir derler. Onların da kendilerine göre delilleri vardır.

Ezanın evvelinde tekbîri dörtlemek, Abdullah ibn Zeyd ile Ebû Mahzûre'-nin sahîh rivayetlerine muvafıktır. Bununla beraber bu hadîsler yirie sahîh olan diğer vecihlerden ikişer tekbîr ile de rivayet edilmiş olduklarından, İmâm Mâlik bunlara tutunarak tekbîri iki defa söylemeye kaail olmuştur.

Peygamber'in müezzinleri dört zât idi: Medine'de Bilâl ibn Ebî Rebâh ile Amru'bnu Ümmi Mektûm, Küba'da Sa'du'l-Karaz yâhud Sa'du'l-Karazî, Mekke'de Ebû| Mahzûre'dir.[Bunların içinde Ebû Mahzûre gibi ezanda tere? edenler olduğu gibi, ikaamette tesnîye edenler de vardır. Bilâl ise ezanda tercî' yapmaz, ikaametle lâfızları birer defa söylerdi. İmâm Şafiî ile Mekke ahâlîsi Ebû Mahzûre'nin ezanı ile Bilâl 'İn ikaametine futundular. Ebû Hanîfe ile Irak ahâlîsi Bilâl'ın ezanı ile Ebû Mahzûre'nin ikaametini aldılar. Ahnıed ibn Han-bel ile Medîne ahâlîsi Bilâl'ın ezanı ile ikaametini aldılar. İmâm Malik ise, iki cihetten bunlara muhalefet etti: İkaamet cümlelerini İkişer söylediği gibi, tekbîrleri de İkişer söyledi. Netîce olarak bu okuyuşların hepsi de sahihtir ve delilleri vardır.

7[7] Yânî ikaametle bu "Kad kaameti's-salâtu" cümlesi iki kerre söylenir. Çünkü ikaametten bizzat kasdolunan, odur.

4- Ezan Okumanın Fazileti Babı

6-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaz için nida edildiği zaman, şeytân, ezanı işitmemek için yüzgeri dönüp yellene yellene kaçar 8[8]. Müezzin nidayı bitirince yine gelir. Nihayet namaz için ikaamet edilince yine yüzgeri edip kaçar. Müezzin ikaameti bitirince gelir 9[9], insan ile nefsi arasına sokulur, fulan şeyi hatırla, fulan şeyi hatırla diyerek (namazdan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar (kendisiyle uğraşır)".

5- Bab: Ezan Okumada Sesi Yükseltmek

Umer ibnu'l-Abdilazîz de (bir müezzine): "Ya külfetsiz ezan oku, yâhud yanımızdan ayrıl" demiştir 10[10].

8[8] Burada bir temsil vardır: Şeytanın kaçarken hâli, apansızın büyük bir korku ve dehşete kapılmış kimsenin hâline benzer demek istenir ki, böyle olan kimsenin nasıl dizlerinin bağı çözülür, eklemleri gevşer ve sinirleri boşanıp sidik ve dışkı mahreçlerini tutamaz olursa, o da öyle olur. Bu takdirce şeytâna, böyle şiddetli korkuya düşmüş kimse gibi yellenme isnâd edilmiş demektir. Şârih Taybî: Şeytân, ezanı işitimemek için kendi sesi ile kendisini işgal eder ki, bu ses, takbih olarak, yellenmeye benzetilmiştir, der. Bununla beraber kendisine keyfiyyeti bilinmeyerek- hakîkat ma'nâsınca yellenme isnâd edenler de vardır. Müslim'in Ebû Hureyre rivayetinde " Ve lehu husâsun" ta'bîrî her iki ma'nâyı muhtemildir. Husâs; yellenme ma'nâsma geldiği gibi, hızlı koşup kaçma ma'-nâsina da gelir. Binâenaleyh şeytanın "şiddetli kaçması, yellenme ile kaçma ma'-nâstna ikaame edilmiş oluyor

9[9] Bu metindeki "Müezzin ezanı bitirdiği zaman" ve "Müezzin ikaameti bitirdiği zaman" cümleleri böyle ma'lûm sîga ile geldiği gibi, mechûl sîgası ile de gelmiştir. Bu hadîs, ezanın ve ezan okumanın büyüklüğünü i'lâm ediyor. Çünkü şeytân ezandan kaçıyor da, namaz içinde daha faziletli olan Kur'ân okunurken kaç-mıyor. Tabîatiyle müezzin ezanı Allah rızâsı için okursa, bu büyük faziletten nasîblenecektir.

10[10] Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Müezzinin kim olduğu zab-tedilmemiş ise de, hâdise Umer ibn Abdilazîz'in Medîne valiliği zamanına tesadüf ettiğine göre, bu zâtın, Peygamber'in müezzini olan Sa'du'î-Karaz'ın çocuklarından biri olması gâlib zanndır. Külfetsiz ezandan maksad, tatrîb külfetinden âzâde, gamgamasız ezandır. Yoksa sesi uzatmak değildir.

Bu ta'lîkin bir benzerini Dârakutnî, hafif bir sened ile İbn Abbâs'ian şöyle rivayet ediyor: Rasûlullah'm tatrîb ile ezan okur bir müezzini vardı. Peygamber kendisine: "Müezzin dediğin sehl ve semh olur, yânî

7-.......Bize Mâlik, Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'sa'a el-Ensârî sonra el-Mâzinî'den; o da babası Abdullah'tan haber verdi. Ona da Ebû Saîd el-Hudrî (R) haber verip şöyle demiştir: Görüyorum ki, sen davarı ve kırları seviyorsun. Davarların başında yâhud bâdiyende iken namaz için ezan okuyacak olduğun zaman tîz sesle nida et. Zîrâ müezzin, sesinin yetiştiği yere kadar inşân, cinn, hattâ hiçbirşey yoktur ki, ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin lehine şahadette bulunmasın. Ebû Saîd (hadîsin sonunda): Ben bunu (yânî müezzinin sesinin yetiştiği yere kadar insan ... ifâdesini) Rasûlullah(S)'tan işittim, dedi 11[11].

6- Ezan Okunması Sebebiyle Kan Akıtmaktan Alıkonacağı Babı 12[12]

8-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizleri bir kavm üzerine gazaya götürdüğü vakitlerde sabah olmadıkça ve beklemedikçe bize hücum ettirmezdi. Bekler, ezan sesi işitirse onlara saldırmaktan vazgeçerdi. Ezan sesi işitmezse üzerlerine baskın yapardı. Enes dedi ki: BU Hayber'e doğru yola çıktık; nihayet geceleyin onların yurduna ulaştık. Sabah olup da bir ezan işitmeyince, Rasûlullah hayvanına bindi. Ben de Ebû Talha'nın hayvanının arka tarafına bindim. Benim ayağım muhakkak surette Peygamber'in ayağına dokunuyordu. Ora halkı sepetleri ve çapalarıyîe bize doğru çıktılar. Peygamber'i gördükleri vakit: Muhammed; vallahi Muhammed ve hamîs yânî ordu! dediler. Enes dedi ki: Rasûîullah onları görünce: "Allahu Ek-ber. Hayber harâb oldu. Biz bir kavmin yurduna indik mi, itizar edilmiş olanların hâli yaman olur'1 buyurdu 13[13].

---

suhulet ve semaha! i/e külfetsiz ezan okur. Ya ezanın sehl ve semh olsun, ya ezan okuma" buyurdu.

Anlaşılan Umer ibn Abdilazîz'in müezzini de ezan kelimelerini behi etmeyecek derecede nağme-perdâzlık ediyormuş. Bu ise "Fasih o/andan, yânî ezan lâfızlarını açık söyleyenden başkası size ezan okumasın" hadîsiyle nehyedilmiştir.

11[11] Bu hadîsten, müezzinin sesini uzaklara eriştirmek için tîz perdeden ezan okuması ve yüksek yere çıkması mendûb olduğu ve münferiden de ezfın okuyabileceği hükümleri çıkarılır.

12[12] Bâb başlığındaki "el-Hakn", alikomak ma'nâsınadır; birinci ve ikinci bâblar-dandır. Kati olunacak adamın kanını akıtmayıp, kailden azade kılmak ma'nâsınadır ki, heder eylemenin mukaabilidir (Kaamûs Ter.).

13[13] Buhârî bu hadîsi, uzun ve kısa metinlerle, ilgisi bulunan fıkhî meS'elelere delîl olmak üzere birçok yerlerde zikretmiştir. Nitekim evvelce KÎtâbu's-Salât'ta uyluğun avret sayılıp sayılmayacağı mes'elesini tahkik münâsebetiyle zikretmişti. Burada ise bir memlekette ezan okunmasının -İslâm'a delâlet etmesi

7-İnsan Müezzini İşittiği Zaman Ne Söyler Babı 14[14]

9-.......(Ebû Saîd -R- şöyledemiştir:) Rasûiullah (S): "Müezzinin nidasını işittiğiniz zaman siz de onun demekte olduğu sözler gibi söyleyiniz" buyurdu 15[15].

10-....... Bana'îsâibn Talhatahdîs etti. O da Muâviye'den işitmiştir. Muâviye bir gün ezan okunurken müezzinin dediklerini "Eş-hedu enne Muhammeden rasûlu'llah" sözüne kadar aynen tekrar etmiştir 16[16].

11-...... Bize Hişâm, Yahya'dan; geçen hadîs tarzında tahdîs etti. Yahya ibn Ebî Kesîr şöyle dedi: Kardeşlerimizin bâzısı bana tahdîs etti ki, Muâviye, müezzin "Hayye ale's-sctlât" dediği vakit "Lahavle ve/â kuvvete illâ billahi" demiş, ondan sonra da: İşte biz Peygamberimizin böyle söyler olduğunu işittik, diye İlâve etmiştir 17[17].

---

dolayısiyle «kan dökülmemesine sebeb olduğunu anlatmak istemiş ve buna delîl olarak sev-ketmiştir. İleride Cihâd, Mağâzî ve Nikâh Kitâblarında da gelecektir.

Hadîsin son fıkrası es-Saffât: 177. âyetine meâlen yakın bir ifâdedir.

Ezan, İslâm Dîni'nin şiarı olduğu için, terk edilmesi caiz olmayan hükümlerdendir.
14[14] Buhârî bu hususta ihtilâf olduğu için, müezzini işitenin söyleyeceği sözü başlıkta açıklamadı. Lâkin babın altında biri Ebû Saîd'den, diğeri Muâviye'den olmak üzere iki hadîs zikretti. Ebû Saîd'inki âmmdır. İkincisi, bu umumîliği tahsîs etmektedir. Buhârî bununla, kendi tercîhinin ve cumhurun tercihinin "fiayy'a-le"\cr müstesna, müezzinin sözlerini aynen söylemek olduğuna işaret etmiş gibidir.(Aynî).

15[15] Cumhura göre, müezzinin söylediği "Hayye ale's-sa/ât" ve "Hayye ale'l-/ı?/â/î'1ardan mâadâki lâfızları söylemesinin ardından, peyderpey ve aynen tek-râr etmek lâzımdır. Bu iki lâfızdan sonra da "Havka/e" yânî "Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi" demekle icabet olunur
16[16] Bu hadîse göre amel edip, yalnız tekbîrlerle teşehhüdlere icabet edenler olduğu gibi, "Havkale"\erden sonra sükût edenler de vardır, ondan sonrakileri de tek-râr edenler vardır
17[17] Havkale; "Allah'a ma'siyetten tahavvül ancak Allah'ın verdiği ismet ile, tâate kuvvet ve iktidar da ancak O'nun yardımı ile hâsıl olabilir" ma'nâsmadir. Da'-vetİ işiten mü'min bunu söylemekle, icabetle hâsıl olacak ni'metin, icabet etme-mekle de edilecek ma'siyetin azametini hatırlıyarak, İlâhî lütfün ancak İlâhî tevfîkle müyesser olabileceğini söylemiş oluyor.

Ezanı işiten herkes, mâni'i olmadıkça müezzine icabet eder. Kur'ân okumak, zikr ve tesbîh gibi fiillerle meşgul iken ezanı duyarsa, kıraati, zikri, tesbîhi geri bırakarak dinler ve kelime kelime cevâb verir. İcabetten başka hiçbir işle meşgul olunmaz.

8- Ezan Okunup Tamamlandığı Zamanki Dua Babı

12-.......Câbir (R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Hekim ezanı işittiği zaman [18][18]: Allâhumme Rabbe hâzihda'vetVt-tâmme ve's-salâtil kaaimeti, âti Muhammeden el-vesîlete vel-fadîlete ve'b 'ashu makaamen Mahmuden ellezî vaattehu (= Yâ Allah, ey bu tam da'vetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabb'ı, Muham-med'e vesileyi, fazileti ihsan et. Bir de kendisine va'd ettiğin Makaa-mu Mahmûd'u verip oraya ulaştır) derse, kıyamet gününde benim şefaatim ona vâcib olur" [19][19]

9- Ezan Okumak Hususunda Kur'a Atmak Babı

Ve zikrolunur ki, bir takım topluluklar ezan okumak hususunda ihtilâf etmişlerdir. Sa'd ibn Ebî Vakkaas da bunlar arasında kur'a atmıştır [20][20].

---

[18][18] Ezanın tamâmını işittiği zaman demektir. Niîekim Müslim'in Abdullah ibn Amr rivayetinde: Müezzinin demekle olduğunu deyin, sonra bana (asliye edin, sonra benim için Allah'tan vesile isteyin" lâfzıyla gelmesi de bunu te'yîd eder

[19][19] Davet, ezan lâfızlarıdır ki, tevhide da'vettir. Tam olması da sözlerin en tamâmı olan Tevhîd kelimesini müştemil olduğu içindir. Tam ve kâmil olmasının bir vechi de, tebdil ve tağyîre ma'rûz olmaması ve kıyamet gününe kadar bakî ve akaaİdi tamamen cami' olmasıdır. es-Salâtu'!-Kaaime, şu kılınmak üzere olan namaz demek olduğu gibi, dâim, yer ve gökler bakî kaldıkça nesh ve tebdile uğramıyacak olan namaz ma'nâsına gelir. Vesile, lügat yönünden, bir büyüğe yakınlaşmaya sebeb olacak şey demektir. Buradaki örfî ma'nâsını, Müslim.'in

Abdullah İbn Amr'dan rivayet ettiği şu mealdeki hadîs tefsîr etmektedir: "Sonra bana sala t ve selâm getirin. Zîrâ her kim bana t asi iye ederse, ondan dolayı Allah ona on kerre tas/iye buyurur. Sonra benim için Allah 'tan vesileyi dileyin, çünkü o cennette bir menziledir ki, Allah kullarından yalnız bir kuldan başkasına lâyık olmaz. Umarım ki, o kul ben olayım. Öyle ise benim için vesileyi her kim Allah'tan dilerse, şefaati hakk eder".

Makaamu Mahmûd, her lisânın hamd ve senasına lâyık makaam demektir ki, o makaamda olanı bütün evvelkiler ve sonrakiler medh ve sena eder. Bu makaam "Ütnîd edebilirsin, Rabb'in seni bir Makaamu Mahmûdfa gönderecek-fr>"(el-İsrâ:79) âyetinde Peygamberimize va'd olunan makaamdır.

Beyhakî'nin rivayetinde duanın sonunda:" Hiçşübheyok ki Sen va'dinden dönmezsin" ziyâdesi vardır

[20][20] Bu ta'lîki, Seyf ibnUmer el-Futûh'ta ve Taberî, Abdullah ibn Şubrume'den mev-sûlen rivayet etmişlerdir. Bu, Umer ibn Hattâb zamanında 15. hicret yılında Ka-dîsiye fethinde olmuştur. Bu rivayete göre Kadîsiye öğleden evvel f'eth olunmuştur. Herkes yerli yerine döndüğü vakit müezzinin şehîd

13-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsanlar ezan okumakta ve birinci saf/ta neler olduğunu bilseler de kur'a atmaktan başka çâre bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardı. Yine insanlar her namazın ilk vaktinde olan fazileti bilir olsalardı, ona ulaşmak için muhakkak öne geçme yarışı yaparlardı. Yine insanlar yatsı ile sabah namâzlarmdaki sevabı bilselerdi, muhakkak bu iki namazın cemâatine emekleye emekleye (yâhıid kıç üstünde sürüne sürüne) de olsa giderlerdi" 21[21].

10- Ezan Okuma Arasında Kelam Etmek Babı

Ve Süleyman ibn Surad (R), ezan okuması arasında konuşmuştur 22[22]. el-Hasen el-Basrî de: Müezzinin, ezan okurken yâhud ikaamet ederken gülmesinde be's yoktur, demiştir 23[23].

14-.......Abdullah ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Abdullah ibn Abbas (R) çamurlu bir (cumua) gününde bize hutbe îrâd edeceği sırada, müezzine, ezan okurken "Hayye ale's-salâti" sözüne ulaştığı zaman "es-Salâtü fi'r-rıhâl (= Namaz evlerde kılınacak)" diye nida etmesini emretti. Bu emirden dolayı insanların bâzısı bâzısına baktı. Bunun üzerine İbn Abbâs: Müezzine böyle nida ettirmeyi İbn Abbâs'tan çok daha hayırlı olan kimse (yânî

---

olduğu meydana çıkmış. Birçok kimseler ezanı ben okuyayım diye niza7 etmişler. Başkumandan Kadisiye fâtihi ve Sâsânî Devleti'ne son veren Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a gelinmiş. O da kur'a ile birini müezzin ta'yîn edip, nizâ'ı bertaraf etmiştir.

21[21] Habvun, ellerini ve dizlerini yere basarak emeklemek ma'nâsına ve kıçüstü sürüne sürüne gitmek ma'nâsına gelir. Bu hadîs şanları müsâvî olan hakk sahihlerinden birini veya birkaçını tcrcîh etmek için kur'a çekmenin meşruluğuna delâlet eder

22[22] Buhârî bu ta'lîki tarih'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Bu zâtın adı Câhiliyyei devrinde Yesâr idi. Peygamber ona Süleyman ismini verdi. Hicretin 65. yılında 4.000 kişinin kumandanı olarak Hüseyin'in intikaamını almak mücâdelesinde iken, Cezîre'de şehîd edilmiştir. Bu sahâbV, asker içinde ezan okurken, ezân arasında hizmetçisine bir ihtiyâç için emir verirdi. Bunu Buhârî'nin lâfzı ile İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir

23[23] Bu ta'iîki deÜbn Ebî Şeybe el-Musannaf'ında rivayet etti.

Peygamber) yapmıştır. Bu (yânî cumua namazı) zarurî ve vâcib bir şeydir, dedi 24[24].

11- Kendisine Vaktin Girdiği Haber Verecek Biri Bulunduğu Zaman Gözlere Kör Olan Kimsenin Ezan Okuması(nın Cevazı) Babı

15-.......(Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S)şöyle buyurdu: "Bilâl, ezanını gece okuyor. Binâenaleyh sizler îbnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyiniz içiniz,".

Sonra râvî: İbnu Ümmi Mektûm gözlen kör bir kimse idi. Kendisine sabah oluyor, sabah oluyor denilmedikçe. ezan okumazdı, dedi 25[25].

12- Ezan, Fecrin Tulu'undan Sonradır Babı 26[26]

16-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bana Hafsa şöyle haber verdi: Müezzin sabahı gözetlemek için durup beklediği ve sabah belirdiği zaman Rasûlullah (S) farz namaz ikaame olunmazdan evvel hafîf iki rek'at namaz kılardı.

17-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R): Peygamber (S) sabah namazının nidası, yânî ezam ile ikaameti arasında iki hafîf rek'at namâz kılardı, demiştir 27[27].

24[24] er-Rahl, insanın meskeni ve eşyasının bulunduğu yere denir. Bu, ister bİnâ ister binasız bir yer olsun, seferde hazarda insanın durağı, menzili ra/j/'dır. İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek; gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelemeyenler tabiî olarak" evlerinde öğle namazını kılmakla yetinirler

25[25] "Esbahle" ta'bîrleri "Sabaha girdin" şeklinde değil de, "Sabaha giriyorsun; sabah oluyor" seklinde terceme edilmesi, fecrin tulû'undan sonra yemek ve içmenin İttifakla haram olmasından dolayıdır. Kendisine vakti haber verenler, vaktin evvelinden biraz Önce, vakiin yaklaştığını hab'cr vermiş oluyorlar.

Buhârî bunu, a'mânın ezanının sahîh olabileceğine delîl olarak sevk etmiştir

26[26] Yânî sabah namazı için mu'teber olan ezan, fecrin tulû'undan sonradır

27[27] Sabah namazının râûbesini hafîf kılmak müstehâbdır. Peygamber bu râtıbenin Ukrek'atındaf&iAaiie "Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn'\ ikinci rek'ai £a Fatiha ile''Kul huve'flâhu ahad" ve diğer rivayetlerde de diğer

18-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den oimak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bilâl ezam geceleyin okuyor. Binâenaleyh sizler İbnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncuya kadar yiyiniz, içiniz" 28[28].

13- Fecrden Evvelki Ezan Babı 29[29]

19-....... Bize Zuheyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bilâl'in ezanı hiçbirinizi -yâhud: Sizden hiçbir kimseyi- sahur yemeğinden alıkoymasın. Çünkü o henüz gece iken ezan okur. Onun bu okuması, ibâdetle kaaim olanınızı (artık sabah yaklaşıyor diye) vazgeçirmek, uykuda olanınızı da uyandırmak içindir. Fecr -yâhud sabah-, böyle zahir olmak değildir; tâ böyle olmayınca fecr olmaz"- Râvî Zuheyr dedi ki: Peygamber ("Fecr böyle zahir olmak değildir" derken) parmaklarını yukarıya kaldırıp baş aşağıya dikdi 30[30]. ("Tâ böyle olmayınca" derken de) Sebbâbelerini yânî şehâdet ve orta parmaklarını üst üste bindirip sağa sola uzatmak suretiyle işaret buyurdu 31[31].

âyetleri okumuştur.

28[28] Bilâl'in vaktinden evvel ezan okuması, namaza da'vet için değil, -bundan sonra gelecek hadîste beyân edileceği üzere- uytaıda olan uyansın, oruç tuîacak olan sahurunu hemen yesin, gece namazında olan namazını kısa kesip vitir namazına başlasın içindir, demişlerdir

29[29] Yânî meşru' mudur, değil midir; fecrden sonraki ezan yerine geçer mi, geçmez de tekrar ediür mi?

Buhârî buradaki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini fecrden evvel czân okunabileceğine delîl olarak getirmiştir.

30[30] Bu, fecri kâzib'i ta'rîf içindir. Beyân edilen Peygambcr'in bu işareti, ufuktan baş semtine doğru uzanan mustatîl nuru gösterir

31[31] Bu da fecri sâdıkı ta'rîf içindir. Peygamber'in işareti sâdık sabahta ufukta görünen yaygın nuru gösterir. Her iki fecri anlatmak için, bu iki türlü işaretten daha uygunu olamaz. Her İkisi de Peygamberler ve rasûllere hass bir beyân ve îzâh kudreti ile, en anlamaz kimselere anlatabilecek vech ile ta'rîf buyurulmuş-tur. Fecri kâzib dediğiniz ve fıkıh kitâblarında oruç ve namaz mes'eleleri arasında ehemmiyetle bahsedilen zıya' hâdisesi, sabahlan doğu tarafından -tabanı ufukta, mihveri göğe doğru uzanmış ve ziyası saman yolu zıyâsma benzer- akçıl, donuk ve pek uzun bir nûrânî ehram (piramit) suretinde zahir olur ki, bu ehramın tabam ufukta ve güneşin bulunduğu cihette olduğu ve nûrânî bir sütün gibi ufkun üstünde başa doğru gittikçe incelerek göründüğü İçin, fakîhler dilinde buna "beyaz mustatîl" nâmı verilir. Bu beyaz mustatîlin dağılıp zail olma-sıyle beraber ufukta bütün doğu tarafına boydan boya uzanmış bir çizgi gibi subhu sâdık zuhur eder ki, bu "beyaz musta'rîd", oruçlu için yeme ve içmenin haram, müslümân için sabah namazının farz olduğu zamanın nihayeti ve başlangıcıdır.. (Ahmed Naîm, Tecrîd

20- Bize İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Usâme haber verdi. Ubeydullah: Bize tahdîs etti, dedi 32[32]. el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe'den ve Nâfi'den; o da İbn Umer'den: Rasûlullah (S) buyurdu ki; ... H33[33] ve yine bana Yûsuf ibn îsâ el-Mervezî tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Fadl (ibn Mûsâ) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Umer'in oğlu Ubeydullah, el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Bilâl ezanı gece-leyin okur. Binâenaleyh İbnu ÜmmiMekîûm ezan okuyuncaya kadar yiyiniz ve içiniz" buyurdu.

14- Bab: Ezan İle İkaamet Arasında Ne Kadar Fasıla Vardır?

Ve namaz ikaametini bekleyen kimse (ezandan sonra ne kadar bekler)?

21-.......Bize Hâlid, el-Cuveyrî'den; o da İbn Bureyde'den; o da Abdullah ibn Mugaffel el-Müzenî (R)'den olmak üzere tahdîs etti. Rasülulluh (S) üç kerre: "Her iki ezan (yânî her ezan ile ikaamet) arasında, kılmak isteyen için bir namaz vardır" buyurmuştur34[34].

22-.......Enes İbn Mâlik (R) şöyle demiştir: Müezzin ezan okuduğu vakit, Peygamber, sahâbîlerinden bir takım insanlar acele ile direklere doğru durup namaz kılarlardı. Nihayet Peygamber (S) çıktığı vakit onları öyle akşam namazının farzından evvel iki rek'at kılıyorlar hâlde bulurdu. Hâlbuki ezan ile ikaamet arasında (çok) bir şey yoktu.

Tercemesi, II, 478-480).

32[32] "Bize tahdîs etti" sözünde takdîm-te'hîr vardır. Terkibin aslı: Ebû Usâme: Bize Ubeydullah el-Kaasım'dan tahdîs etti, şeklidir. Sanki râvî burada aslı üzere zikretmemiş olan şeyhinin lâfzını gözetmiş gibidir

33[33] Bu "H", hadîsin metninin zikrinden önce bir İsnâddan diğer isnada tahvîle işarettir. Hâil'e veyâ hadîs'e işarettir de denilmiştir

34[34] Buhârî bu hadîsi ezan iie ikaamel arasında ne kadar fasıla bırakmak gerekeceğini bildirmek için sevketmiştir. Bu işarete göre, İkisi arasında bir namaz kılacak kadar fâsıia bırakmak lâzım gelir. Tâ ki bu müddet zarfında eemâat hazırlansın, abdestlerini alıp toplanabilsinler

Usmân ibn Cebele ve Ebû Dâvûd da Şu'be'den gelen rivayette şöyle demiştir: Ezan ile ikaamet arasında ancak az bir müddet vardı 35[35].

15- (Ezanı İşitmesinden Sonra Namaz Îçin) İkaameti Bekleyen Kimse Babı 36[36]

23-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), müezzin sabah namazının ilk ezanını okuduğunda, sabah namazından evvel fecr aydınlığı iyice belirdikten sonra kalkar, hafîf iki rek'at kılar, sonra sağ yanı üzerine uzanır, tâ müezzin namaza ikaamet (edeceğini haber vermek) için gelinceye kadar beklerdi 37[37].

16- Bab: Her Ezan İle İkaamet Arasında Kılmak İsteyen , İçin, Bir Namaz Vardır

24-.......Abdullah ibn Mugaffel (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her iki ezan (yânî ezan ile ikaamet) arasında bir namaz vardır. Her iki ezan arasında bir namaz vardır" buyurduktan sonra, üçüncüsünde: "İsteyen için" sözünü ilâve etti 38[38].

35[35] Bu, üst tarafta geçen "Ezan ile ikaamet arasında (çok) bir şey yoktu" tarzındaki mutlaklığm takyididir. Yâhud da geçen ibarede menfî olan şey çokluktur, burada müsbet olan ise azlıktır. Binâenaleyh çokluğun nefyedilmesi, azlığın is-bâtını gerektirir (Kastallânî).

Yânî bu sonuncusu, üst taraftaki "... bir şey yoktu" ibaresini "az bir şey vardı" şeklinde bir tefsîrdir.

36[36] Bu başlığın konulmasından, bunun ekseriya imâma mahsûs olduğuna işaret edildiği anlaşılıyor

37[37] Burada ilk ezandan maksad, ya vakti ilân için okunan ezandır, ki namaza başlanacağını haber vermek için yapılan ikaamete nazaran ilk sayılır; yâhud da bundan evvelki ve sonraki hadîslerde fecru sâdikin girmesinden evvel okunan ezandır. Bu, iki rek'at sabah namazının râtibesidir; farzdan evveldir. Farzdan sonra kılınmaz. Bunun hafîf kılınması müstehâbdır

38[38] Buhârî bu rivayeti de ezan ile ikaamet arasında bir nafile namaz, yâhud vakit râtibesi kılınabileceğini anlatmak için sevk etmiştir. Müslim ile İsmâîrTde "İsteyen, için" kaydı dördüncü defasında îrâd edilmiştir. Ebû Davud'un rivayetinde ise bu kelâm iki defa söylenmiştir. Akşamdan başka vakitlerin farzlarından evvel râtıbeler ve sünnetler kılınabileceğinde şübhe yoktur. Yalnız akşam namazından evvel tatavvû' kılınmasında, fakîhler arasında görüş ayrılığı vardır.

17- Seferde Bir Tek Müezzin Ezan Okusun Diyen Kimse Babı [39][39]

25-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Kavmimden beş on kişilik bir toplulukla beraber Peygamber'inyanma geldim. Yanında yirmi gece kaldık. Peygamber rahîm ve rafîk tabîatli idi. Ehil ve ıyâlimizi özlediğimizi görünce bize: "Dönünüz, onların yanlarında bulununuz. Onlara (dîni) öğretiniz. (Beni nasıl namaz kılar gördünüz ise öylece) namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. En yaşlınız da size imâm olsun" buyurdu [40][40].

18- Cemaat Oldukları Zaman Yolcular İçin Dahi Ezan ve İkaamet Olacağı, Arefe ve Müzdelife'de De Böyle Olacağı, Soğuk Yahud Yağmurlu (Gün ve) Gecede Müezzinin "Es-Salatu Fi'r-Rihal." Sözü Babı

26-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde bir yolculukta bulunuyorduk. Müezzin (öğle) ezanım okumak istedi. Peygamber (S) ona: "Serinliği bekle!" buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine okumak istedi. Peygamber yine: "Serin-liği bekle!" buyurdu. Sonra yine ezan okumak istedi. Peygamber de yine: "Gölge tepelerin yüksekliği mikdârına musâvî oluncaya kadar serinliği bekle" buyurdu, müteakiben

---

[39][39] Seferde bir tek müezzin.." sözü için mefhûm yoktur; yânî hazarda birden çok olsun ma'nâsı yoktur. Çünkü hazarda da böyledir, bir tek müezzin ezan okur. Şehirlerin kuturları birbirinden uzaklaşması sebebiyle birkaç müezzin olmasına ihtiyâç duyulursa, her biri bir cihete ezan okur, toplu hâlde okumazlar, denildiğine göre toplu hâlde ezan okumayı ilk ihdas edenler Umeyye oğullan'dır. Şafiî, Kitâbu'l-Umm'de: "Bir müezzinin diğer müezzinden sonra ezan okumasını hoş görürüm. Lâkin birçok müezzinin hep birden okumasını hoş görmem; meğer ki mescid büyük olsun. Bu suretle her müezzin kendi cihetinde olanlara ezanı duyurmuş olur" demiştir (İbn Hacer.).

[40][40] Ebû Davud'un Sünen'inde Ebû Mes'ûd Bedrî'den nıerfû olarak rivayet edilen şu hadîste: "Bir kavm içinde Allah 'in Kitabım en çok okuyup belleyen, kıraate en evvel Başlamış olan her kim ise, .o kavme o imâm olsun. Kıraat hususunda musâvî iseler, hicreti en kadîm olan hangisi ise o; hicrette de musâvî İseler en yaşlıları hangisi ise o imamlık etsin" buyuruimuştur. Metindeki hadîste, gelen hey'etin hep yirmişer gece Peygamber'in yanında kalmış ve Kur'ân öğrenme hususunda aralarında farklılık bulunmamış ve hicretleri de bir günde başlamış olmasından, ifk iki fazîlet sebebinde aralarında musâvât bulununca, yalnız yaş üstünlüğü mes'elesi kalır ki, iste bu hadîste ona riâyete nıe'mûr olmuşlardır.

Peygamber (S): "Sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır" buyurdu 41[41].

27-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: İki kimse sefere niyet ederek Peygamber'in yanına (vedâya) geldiler. Peygamber (S): "Buradan çıktığınızda (her namaz vakti geldikçe) ezan okuyunuz. Sonra ikaamet ediniz. Sonra en büyüğünüz imâm olsun" buyurdu 42[42].

28-.......Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in yanma geldik. Biz, yaşça birbirine akran gençler idik. Peygamber'in yanında yirmi gün yirmi gece ikaamet ettik. Rasûlullah çok merhametli ve çok rıfklı idi: Ehlimizi arzu ettiğimizi yâhud ehlimize iştiyak hâsıl ettiğimizi anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı bize sordu. Biz de kendisine haber verdik. Rasûlullah: "Haydin (ehillerinizin yanma) dönünüz. Onların aralarında ikaamet ediniz. Onlara öğretiniz, söyleyecek şeyleri söyleyip emrediniz" buyurdu. Bir de birçok şeyler buyurdu ki, şimdi onları hatırlıyorum yâhud hatırlamıyorum (râvî şekk ediyor). Ve o arada: "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. En yaşlınız da size imâm olsun" buyurdu 43[43].

29-.......BanaNâfi' tahdîsedip şöyle dedi: İbn Umer (R), Dacnân'da iken soğuk bir gecede ezan okudu. Sonra "Sallû fîrihâlikum = Namazlarınızı olduğunuz yerlerinizde kılınız" dedi. Daha sonra bize şunu haber verdi: Rasûlullah (S) seferde iken soğuk yâhud yağmurlu bir gecede müezzine ezan okumasını ve ardından da "Elâ sallû fî'r-rıhâl (yânı: Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız)" diye nida etmesini emrederdi, dedi 44[44].

41[41] Bu hadîs, Kitâbu Mevâkîîi's-Saiât'ın 19. babında da geçmişti
42[42] Bu hadîslerden ezan İle cemâatin yolcular hakkında da meşru olduğu ve birisinin ezanının bir cemâat için kifayet ettiği İstidlal olunur
43[43] Bu hadîsteki "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız" düstûru, bu en birinci İslâm ibâdeti olan namazın kıyamete kadar devam edecek ve hiçbir değiştirmeye imkân ve ihtimâl bırakmayacak kesinlikte şeklinin muhafazasını te'mînât a-itına alan ebedî bir düstûrdur.
44[44] Bu hadîsin benzeri aynı kitabın 10. babında da geçmişti.

Buhârî bunu kâh ezan arasına söz karıştırmak, kâh özürden dolayı cemâate gelmemek ruhsatını beyân İçin

30-....... Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Ben el-Abtah'ta Rasûlullah(S)'ı gördüm. Bilâl yanma geldi de O'na namazı i'lâm etti. Sonra Bilâl bir harbe ile dışarı çıktı, nihayet onu Abtah'ta Rasûlul-lah'm önünde bir yere dikti ve namazı ikaame etti 45[45].

19- Bab: Müezzin Ezan Okurken Ağzını Sağa Sola Döndürür mü ? ve Yine Müezzin Ezan Esnasında Sağa Sola Döner mi? 46[46]

Bilâl'ın ezan okurken iki parmağını iki kulağına soktuğu zikrolunur 47[47]. İbn Umer ise iki parmağını iki kulağına sokmazdı 48[48].

İbrâhîm en-Nahaî: Abdestsiz olarak ezan okumakta be's yoktur, demiştir 49[49]. Atâ ibn Ebî Rabâh ise: Abdest almak dînde sabit olmuş bir sünnet ve kaanûndur, demiştir 50[50].

Aişe: Peygamber (S) -abdestli, abdestsiz- her hâlinde Allah'ı zikrederdi, demiştir 51[51].

---

müezzinin "Elâ sallû fi'r-nhâl" riidâsıyle key-fiyyeti i'lân etmesinin cevazı bahislerinde sevk etmiştir. Binâenaleyh burada da ezana başka söz karıştırmanın cevazına îmâ ediyor.

Daha önce geçen 10. bâbda Süleyman ibn Surad(R)'m ezan esnasında konuştuğu ve Hasen Basrî'nİn ezan ok'ur yâhud ikaamet ederken gülmekte be's yoktur dediğini ta'Iîkan zikretmekle bu re'yini te'yîd etmiş oluyor.

Hasen Basrî gibi Ahmed ibn Han bel, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Katâde, Atâ ibn Ebî Rebâh da Buhârî'nİn bu hadîslerine tutunarak, ezan esnasında mutlak olarak kelâma ruhsat vermişlerdir. Nahaî ile İbn Şîrîn ve Evzâî ise, bunu mekruh görmüşlerdir... Şafiî'ye göre sözün azına ruhsat varsa da, çoğuna yoktur. Mâlikîler'e göre memnu'dur. Lâkin söz söylemeyi gerektirecek mühim bir iş zuhur ederse söylenebilir...

45[45] Bu hadîs de daha önceki kitâblarda birkaç defa geçmişti. Hadîsteki hâdise Mekke'ye olan seferlerden birinde vâki' olmuştur. Abtah, Mekke'de Minâ'ya yakın bir yer ismidir. Rasûlullah orada konak ederdi.

46[46] Müslim Sahîh'mdt de Ebû Cuhayfe'den Bilâl'in ezan okurken (Hayy'ale'Ierde) ağzını sağa sola döndürdüğü; Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve diğerlerinde de müezzinin ezan esnasında sağa sola döndüğü rivayet edilmiştir

47[47] Bunu Abdurrazzâk ve diğerleri rivayet etmiştir

48[48] Bunu da Abdurrazzâk ve İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir

49[49] Bunu da İbn Ebî Şeybe Mıisannafmâa Cerîr'den; o da Mansûr'dan olmak üzere rivayet etti

50[50] Bunu Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûl olarak, İbn Ebî Şeybe ve diğerleri de mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

51[51] Bunu Müslim, Abdullah el-Behiyy tarîkinden mevsûlen rivayet, etti. Yânı Peygamber, abdestü olsun olmasın musâvî olarak her hâlinde Allah'ı zikrederdi. Ezan da bir zikr'dir. Binâenaleyh ezan için abdest ve kıbleye yönelme şart kılınmaz. Nitekim diğer zikirlerde de şart kılınmaz. O zaman namaz, abdest ve kıb-leye yönelme hükümlerinde ezana muhalif olmasından dolayı, ezan namaza katılmaz.

31-....... Bize Sufyân, Avn ibn Ebî Cuhayfe'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. Ebû Cuhayfe, Bilâl'ı ezan okurken gördüğünü haber verip: Ben ezan okuduğu sırada Bilâî'in ağzını şu tarafta ve şu tarafta ta'kib etmeye başladım, demiştir.

20- İnsanın "Namaz Bizden Kaçtı'' Sözü Babı 52[52]

İbn Şîrîn; Namaz bizden kaçtı demeyi kerîh görüp; lâkin "Biz namaza erişemedik" desin, demiştir. Peygamber(S)'in sözü ise daha sahihtir 53[53].

32-....... Ebû Katâde şöyle demiştir: Biz Peygamber'le birlikte namaz kılmakta olduğumuz sırada, Peygamber birçok kimselerin koşuşma seslerini işitti. Namazı kıldırdıktan sonra: "Ne oluyorsunuz?" diye sordu. Namaza yetişmek için acele ettik, dediler. Peygamber: "Öyle acele acele koşuşmayınız. Namaza geldiğiniz zaman (vakaar

ve) sekınetten ayrılmayınız (ağır ağır yürüyünüz). Namazdan yetiştiğiniz kadarım (imâmla beraber) kılınız, kaçırdığınızı da (sonra yalnızca) tamamlayınız" buyurdu 54[54].

Buhârî'nin bâb başlığı akabinde bu haberleri zikretmesinin münâsebeti bu noktalardan tanınır. En az münâsebet de kâfidir. Âlimlerin bu mes'elelerdeki ihtilâflarından dolayı Buhârî kesin söylemeyip, istifham lâfzıyle zikretti (İbn Hâ-cer, Aynî, Kastalîânî).

Buhârî'nin maksadı, ezanın, hükümlerde namaza mülhak olmadığı ve do-layısıyle ezanda kıbleye yönelme şart kılınmayacağım isbat etmektir. Bununla da bâb başlığı ile burada gelen haberler arasındaki münâsebet tahakkuk etmektedir (Şâh Veliyyullah).
52[52] Yânı bu söz mekruh olur mu, yâhud olmaz mı?
53[53] İbn Sîrîn'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe Musanrıafında mevsûlcn rivayet etmiştir. "Biz erişemedik" sözünde "Namaz bizden kaçtı" ta'bîrinin hilâfına, erişeme-meyi kendisine nisbet etme inceliği vardır.

"Peygamber'in sözü ise daha sahihtir" kelâmındaki esahh lâfzı ile, cf'alu't-tafdîl murâd edilmemiştir. Çünkü onunla ef'alu'ı-tafdîl murâd edilirse, İbn Sîrîn'in sözü sahih, Peygamber'in sözü ondan daha sahîh olmak lâzım gelir. Hâlbuki böyle değildir. Esahh ile sahîh murâd edilmiştir. Çünkü bâzan ismi tafdîl zikr olunur da, onunla tafdîl değil, tavzih irâde edilir-. Bu kelâm Buhârî'den İbn Sîrîn'e bir reddir. Çünki Şân' fevât lâfzını kullanıp cevaz vermiş, İbn Şîrîn ise onu kerîh görmüştür (Aynî).
54[54] Demek iftitâh tekbîrini kaçırmak korkusu olsa da, olmasa da, herhalde namaza sekînet ve vakaar ile gitmek gerekiyor. Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadîste de: Biriniz cemâat namazına niyeî edip gittiği vakitte ağır ağır yürüsün. Çünkü o artık namaz içindedir. Yetiştiği kadarını imâm ile birlikte kılsın. Kaçırdığını da sonra yalnızca kaza etsin" denilmiştir (el-Muhallâ).

21-Bab: İnsan Namaza Koşmaz. Fakat Sekinet İle ve Vakaar İle Gelmelidir

Peygamber de: "Namazın erişdiğiniz kadarını (imâmla) kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız"

buyurdu. Bu hadîsi Ebû Katâde, Peygamberden rivâvet etti 55[55].

33-....... VeyineîbnuEbîZİ'b, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs.etti. Peygamber (S): "îkaameti işittiğiniz zaman, sekînet ve vakaarla namaza doğru yürüyünüz; sür'at etmeyiniz. Namazın eriştiğiniz kadarını (imâmla beraber) kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız'1 buyurdu 56[56].

22- Bab: İkaamet Edilmesi Sikasında İmamı Gördüklerinde İnsanlar Ne Zaman Ayağa Kalkarlar? 57[57]

34-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr), Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan yazdı. Babası Ebû Ka-tâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): ''Namaz

---

55[55] Bu, Buhârî'nin bundan önce geçen 20. bâb altında rivayet ettiği hadîsin bir kısmıdır. Buhârî hadîsi burada iki senedle getirmiştir

56[56] Sekînet, sükûn ve itmi'nân, sebat ve temkin ma'nâsına masdardır ki, nefisteki telâş ve helecanın kesilmesiyle hâsıl olan kalb oturması, yürek ısınması, gönül rahatı ia'bîr olunan huzur ve sükûn hâline veya onun mcnşeine isim dahi olur. Hafifliğin ve telâşın zıddıdir..

Vakaar; sehâb vezninde ağır meşrebliliğe. denir, hafiflik mukaabilidir; nâ-mûsu muhafazayı mûcib haslettir..,

57[57] Bu bâb başlığının altındaki hadîs, gereken cevâbı umûmî olarak beyân etmektedir. İmâm Mâlik e/-Mıtvat/a'\nda: "Namaza ikaame edilirken cemâatin ayağa kalkacağı zaman hakkında hiçbir sınırın ta'yîn edildiğini işitmedim. Şu kadar ki, ben bu, insanların takatine göre olur derim. İçlerinde ağır davranan da bulunur, hafif davranan da" demiştir.

Enes'İn, müezzin ''Kad kaameti's-salâtu" dediği vakit kalkdığı rivayet olunur. Bu konuda başka görüşler de vardır.

ikaame edildiği vakit beni (odamdan çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız" buyurdu.

23- Bab: İnsan Namaza Doğru' Acele Edici Olarak Koşmaz, Fakat Sekinet ve Vakaarla Kalkmalıdır

35- Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şeybân, Yah-yâ'dan; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan tahdîs etti. Babası Ebû Katâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namaz ikaame edildiği vakit, beni (odamdan çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız, sekînet üzere olunuz" buyurdu. Bu hadisi Yahya ibn Ebi Kesir'den rivayet etmekte Aliyyu'bnu'l-Mubarek , Şeyban'a mutabaat etmiştir.[58][58]

24- Bab: İnsan (Namaza İkaametten Sonra) Bir Zarüretten Dolayı Mescidden Dışarıya Çıkar Mı?

36-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S), namaz ikaamet edilmiş ve saflar dümdüz doğrultulmuş olduğu hâlde ve hattâ namaz kıldıracağı yerde dikeldiği ve biz O'nun tekbîr almasını beklediğimiz zaman yerinden ayrıldı ve: "Yerinizde durun" deyip mes-cidden dışarı çıktı. Biz, bulunduğumuz vaziyet üzere bekledik. Nihayet yıkanmış ve başı su damlatır hâlde bizim yanımıza çıkıp geldi [59][59].

25- Bab: İmam "Dönüp Gelinceye Kadar Yerinizde Durun" Dediği Zaman, Cemaat Onu Beklerler

---

[58][58] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Cumua'da mevsûlen rivayet etti. Bu mutâbaat in buradaki fâidesi üstündeki hadîsi takviyeden ibarettir.

[59][59] Buhârî bu hadîsi, değişik lâfız ve değişik tarîklerden Kitâbu'l-Gusl'de ve burada birkaç yerde tahrîc etmiştir.

37-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir defasında namaz ikaame edildi, insanlar saflarını düzelttiler, Rasûlullahodasından çıktı; haddizatında cünüb olduğu hâlde öne de geçti. Sonra hatırlayarak: "Yerinizden ayrılmayınız" dedi de odasına döndü ve yıkandıktan sonra başı su damlatarak mescide çıktı ve saff hâlinde bekleyen insanlara (ikaameti tekrar ettirmeksizin) namaz kıldırdı [60][60].

26- Kişinin "Biz Namaz Kılmadık"' Sözü Babı

38-....... Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle haber verdi: Handak harbi günü Peygamber'in yanına Umer ibnu'I-Hattâb geldi de: Yâ Râsulallah, az kalsın ikindi namazını güneş batmadan kılamaya-caktım, dedi. Ve bu oruçlu orucunu bozduktan sonra idi. Peygamber (S): "Vallahi o namazı ben de kılamadım" dedi. Müteakiben Peygamber, Buthân deresine indi. Ben de beraberinde idim. Abdest aldı. Sonra namaz kıldı. Yânî güneş battıktan hayli zaman sonra O, ikindi namazını kıldı, sonra onun ardından da akşam namazını kıldı [61][61].

27- (Namaz İçin) İkaametten Sonra Kendisine Bir İhtiyaç Arız Olan İmam Babı

39-....... Enes (R) şöyle demiştir: (Bir defa yatsı) namazı ikaame edilmişken, Peygamber (S) mescidin bir tarafında biri ile yavaş yavaş konuşuyordu. Cemâat uyuklayıncaya kadar

---

[60][60] Bu hadîs de imâmın bir zaruretten dolayı ikaametten sonra dışarıya çıkabileceğine ve kendisinin bekleneceğine delâlet ettiği gibi, ikaamet ile ihram tekbîri arasında kelâmın cevazına da deiîldir.

[61][61] Buhârî bu hadîsi, biraz değişik lâfızla, Kitâbu Mevâkîti's-Salât'ın 38. babında ve daha başkalarında tahrîc etmiştir. Kitâbu'l-Magâzî'de de gelecektir.

Burada "Mâ sallayım" ta'bîrini isbâta ihtimamın sebebi, bâzı âlimlerin "Fâtetnâ's-salâtu =Namâz bizden kaçtı"yâhud "Mâ sallaynâ-Namaz kılmadık" gibi sözleri tekellüm etmenin kerâhatine kaail olmalarıdır. Nitekim bunun misâli geçmişti. Lâkin Buhârî buna Peygamber'in "Mâ satleytuhâ = Onu ben de kılmadım" kavliyle istidlal edeydi, daha münâsib olurdu. Çünkü Peygamber bu lâfzı tasrîh etmişti. Maamâfih bu da onun hâsılıdır (Şâh Veliyyullah)

(sözü uzattı ve) namaza durmadı'62[62].

28- Namaz (İçin) İkaamet Edildiği Zaman Kelam Edip Konuşmak Babı

40-....... Bize Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'ye: İnsan, namaz (için) ikaame edildikten sonra konuşabilir mi? diye sordum. O bana Enes ibn Mâlik'ten şu hadîsi tahdîs etti. Enes şöyle demiştir: Bir kerre namaz (için) ikaame edildi. Derken Peygamber'in karşısına bir kimse çıktı ve namaz (için) ikaamet edildikten sonra kendisini namaza başlamaktan habsedip alıkoydu 63[63].

29- Cemaat Namazının Vacibliği Babı

Hasen Basrî: Bir kimseyi anası, ona olan şefekatından dolayı yatsı namazı cemâatine gitmesinden men' ederse, o kimse anasının bu men'ine itaat etmez, demiştir 64[64]

62[62] Bu namazın yatsı namazı olduğu Müslim'in rivayetinde tasrih edilmiştir. Bu hadîs "Kadkaameti's-salâiu"denince ihram tekbîri imâma vâcib olur diyenlerin aleyhinedir

63[63] Hanefîler'e göre ikaamet ile iekbîr arasında zaruret olmaksızın konuşmak mekruhtur.

64[64] Bu, vücûbu'1-ayn irâde etmekte olduğunu İş'âr ediyor. Çünkü Allah'a ma'siyet olmayacak hususta ana-babaya itaat vâcibdir. Binâenaleyh cemâati terk ona göre bir ma'siyettir. Buhârî bu haberi yakın bir ma'nâ ile mevsûlen Kitâbu's-Sıyâm'da tahrîc etmiştir (Kastallânî),

Bu konuda Şafiî'nin mezhebi cemâat namazının kifâye ile farz, ve her bir kimse için de zât üzerine müekked sünnet olmasıdır. Babın maksûdu bu olmak muhtemildir.Buhârî Hasen'in sözü ile cemâatin vucûbuna istidlal etti. Çünkü Hasen, ma'siyette olmak müstesna, anaya itaat vâcib olduğu hâlde, ona cemâ-ati terkle emrettiğinde anaya itaat etmemeyi emretmiştir. Bundan cemâati terk etmenin, anaya itaat edilmeyecek bir ma'siyet olduğu bilindi (Şah Veliyyullah).

Cemâati namazını terk eden hakkındaki vaîde dâir istisnasız bütün hadîs kitaplarında çeşitli lâfızlarla birçok hadîsler vardır. Bu hadîslerin mecmuundan fakîhlerin cemâat hakkında çıkardıkları hüküm, özet olarak üçtür:

a. Cemâat farzu ayn'dır. b. Cemâat farzu kifâye'dir. c. Cemâat müekked sünnet'tir.. Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre müekked sünnet'tir.

41-.......Ebû Hureyre'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun, içimden öyle geçti ki, birçok odun toplanmasını emredeyim. Odunlar yığılsın. Sonra namaz için ezan okunmasını emredeyim; okunsun. Sonra birine emredeyim de o insanlara imâm olsun. Sonra o cemâati bırakayım da namaza gelmeyen erkeklerin üzerine gidip evlerini üstlerine yakıvereyim. Ve yine nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, onların herhangisi (burada) semiz etli bir kemik parçası yâhud iki tane güzel paça bulacağını bilir olsaydı, muhakkak yatsı namazına gelip hâzır bulunurdu".

30- Cemaat Namazının Fazileti Babı

Esved ibn Yezîd en-Nahaî, bir cemâati kaçırdığı zaman başka mescide giderdi (de cemâat faziletini

kazanmağa çalışırdı) 65[65].

Enes ibn Mâlik de mescidin birine içinde namaz kılındıktan sonra geldi, ezan okudu, ikaamet etti ve (yanındaki gençlerle birlikte) cemâat namazı kıldı 66[66].

42-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Cemâatle kılınan namaz yalnızın kıldığı namazdan yirmi yedi derece

---

65[65] Bu ta'Iîki Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

66[66] Bunu da ibn Ebî Şeybe ve Ebû Ya'lâ kendi Müsnedberinde mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Buhârî'nin maksadı, bir mescidde cemâat namazı kılındıktan sonra, bir daha orada cemâatle namaz edâ etmenin - bugünkü ta'bîr ile son cemâatin- cevazı hakkındaki ihtilâfa ve kendisinin tecvize meyyal olduğuna işaret etmektir. İbn Mes'-ûd, Ata, Hasen Basrî, Aıhmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye'ninictihâdlan da bu merkezdedir. Delilleri buradaki hadîstir.

Bir mescidde namaz kılındıktan sonra bir daha aynı vaktin cemâat namazı kılınamaz diyen bir taife de vardır. Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim, Ebû Bekr'İn torunu Kaasım ibn Muhammed, Ebû Kılâbe bu zümredendirler.... Bu ictihâd-ları da müslümânların kelime birliğinin, fırka fırka olup ayrılması korkusun-dandır. Bunu tecvîz etmekle bid'at ehlinin cemâate muhalefete yol açıp bunu vesile edinmekle namazı ayrıca kılmalanndan sakınmak istemişlerdir.

faziletli olur" buyurmuştur.

43-.......Ebû Saîd (R) Peygamber (S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Cemâatle kılınan namaz, yalnızın kıldığı namazdan yirmi beş derece faziletli olur" 67[67].

44-.......Ben Ebû Hureyre'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kişinin cemâat içinde kıldığı namaz, evinde ve pazarda yalnızca kıldığı namazı üzerine yirmi beş misli katlanır. Bu katlamanın sebebi şudur; O abdeste niyet edip abdesti tam alır, sonra kendisine namazdan başka birşey çıkarmayarak mescide doğru yola çıkarsa, tâ mescide varıncaya kadar hiçbir adım atmaz ki, onun için adıma mukaabil bir derece yükseltilmesin ve yine adımından dolayı kendinden bir günâh indirilmesin. Namazı kıldığı zaman ise, namaz kıldığı yerde kaldığı müddetçe melekler ona şu salâtı okumaktan ayrılmazlar: Aîlahumme sallı aleyhi, Alîahumme ırhamhiı (= Yâ Allah ona salât et, yâ Allah ona merhamet eyle). Her biriniz namaz kılmayı beklediği müddetçe bir (nevi') namaz içinde bulunmakta devam eder" 68[68].

31- Sabah Namazını Cemaat İçinde Kılmanın Fazileti Babı

45-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu "Cemâatle kılınan namaz,

---

67[67] Derecelerin fazlalığı hakkındaki hadîslerin kiminde yirmi beş, kiminde yirmi yedi adedi bildirilmiştir. İbn Umer hadîsinde yirmi yedi, Ebû Saîd Hudrî ile Ebû Hu-reyre hadîslerinde yirmi beştir. Bu iki rivayet arasını, azın zikri çoğu nefyetmez, çünkü adedin mefhûmu mu'teber değildir. Yâhud Peygamber evvelâ 25'İ haber verdi, sonra Allah ona fazilet ziyâdeliğim bildirmiş, o da 27'yi haber vermiştir şeklinde cem' edenler olmuştur.

Bâzıları da sevâb nevi'lerini takdîr eden sayıların sırrı ancak peygamberlik nuru ile açıklanabilecek hususlardan olduğu için, bu iki sayının vechini beyân sadedindeki tevcihlerden bahsetmek abes olur demişlerdir.

68[68] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Çarşı mescidinde namaz kılmak" unvanlı 87. babında farklıca bir lâfızla rivayet etmişti.

birinizin yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş cüz' (yânı derece) daha faziletli olur. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazında bir araya gelirler". Sonra Ebû Hureyre (bunu takviye ve iştişhâc için): İsterseniz

İnne Kur 'âne "l-fecri kâne meşhûden (= Şübhesiz fecr Kur'ân'ı şâhidli-dir)" (ei-isrâ: 78) âyetini okuyunuz, der idi [69][69].

Şuayb şöyle dedi: Ve bana Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tah-dîs etti. O: Cemâat namazı yirmi yedi derece faziletli olur, demiştir [70][70]

46-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Salim (ibn Ebi'I-Ca'd)'den işittim, şöyle dedi: Ben Ümmü'd-Derdâ'dan işittim, şöyle diyordu:Ebu'd-Derdâ (R) öfkeli olarak yanıma geldi.Seni öfkelendiren nedir? dedim. Vallahi ben Muhammed ümmetinden, onların cemâatle namaz kılmaları müstesna, (kusursuz yaptıkları başka) bir şey tanıyamıyorum, dedi [71][71].

47-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namazdan dolayı insanların en büyük ecre hakk kazananı (cemâat mescidine) derece derece uzaktan yürüyüp gelenlerdir. İmâm ile beraber kılayım diye namazı bekleyen kimse de, hemen kılıp sonra yaîıverenden daha büyük ecre nail olur" [72][72].

---

[69][69] Fecr Kur'ân'ından maksad, sabah namazıdır. Namaz içinde Kur'ân okunduğu için Kur'ân denilmiştir. Nitekim rükû' ve sucûd'u şâmil olduğu için namaza rükû' ve sucûd da denir. Namazda okunan Kur'ân'ın kendisi olmak da mıhtemildir. Bu namazın yâhud bu Kur'ân'ın şâhidli olması da, gündüz meleklerinin namazda hâ/.ır olması i'tibâriyledir. Bu hususta başka türlü tefsirler de vardır.

[70][70] Bu, Mâlik ve diğerlerinin İbn Umer'den gelen rivayetlerine uygundur. Bu Şuayb tarîki, ta'lîk değil, mevsûldür.

[71][71] Hadîsin bâb ismine uygunluk ciheti şudur: Cemâatle namaz kılanların diğer işlerinde eksiklik ve değiştirmeler vâki' olmuştur. Bundan cemâatle namaz kılmaları hâriçtir. Onda bu kabilden hiçbir şey vâki' olmamıştır. Bu da cemâatle namaz kılmanın faziletinin azîm olduğuna delâlet etmektedir (Aynî).

[72][72] Cemâate uzak mesafeden gelmekteki büyük ecr, adımların çokluğundan ve her adıma ecr terettüb etmesinden; hulâsa ecirlerin meşakkat nisbetinde olmasından ileri geliyor. Meşakkat ziyâdeliği, ecr" ve fazîlet ziyâdeliğine sebeb oluyor.

Hadîsin son kısmı uykusunu cemâate tercîh ederek, yatsıyı hemen kıhp yatan kimse hakkındadır.

32- Öğle Namazını İlk Vaktinde Kılmaya Davranmanın Fazileti Babı

48- Bize Kuteybe, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himayesinde olan Sumeyy'den; o da Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"(Vaktiyle) bir kimse yolda yürürken, yolu üstünde bir diken dalı buldu. Onu yoldan dışarıya attı. Allah onun bu amelini kabul buyurdu ve onun günâhlarını mağfiret etti". Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu:

"Şehîdler beştir: Taundan ölen, karın (yânî iç) hastalığından ölen, suda boğulan, yıkıntı altında kalıp ölen, bir de Allah yolunda şehîd olan{yzm öldürülen)dır".

Yine Rasûlullah şöyle buyurdu:

"İnsanlar ezan okumakta ve birinci saffta olan (hayır ve bereketler)/ bilir olsalar da (onları elde etmek için) kur'a atmaktan başka çâre bulamasalardı, muhakkak kur'a alışırlardı. Onlar namazı ilk vaktinde kılmaktaki fazileti bilselerdi, (ona yetişmek için) muhakkak yarış ederlerdi. Yatsı ile sabah namazlarında olan sevabı bilselerdi, muhakkak bu iki namaza (onların cemâatine) emekleye emekleye de olsa gelirlerdi" 73[73].

Bu hadîsten, dîn işlerinden herhangi birinin değiştirilmesi sırasında elinden bundan fazlası gelmediği zaman öfkelenmenin ve öfke ile o münker işi reddetmenin cevazı istinbât edilir.

73[73] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât,Kitâbu'ş-Şahâdet, Kitâbu'l-Cihâd gibi ayrı ayrı yerlerde değişik râvî ve lâfızlarla rivayet etmiştir.

Buradaki rivayet beş hadîsi bir arada toplamaktadır. Diken dalı hadîsi, şehîdler hadîsi, kur'a atma hadîsi, namazı vaktinin evvelinde kılma hadîsi, emekleme hadîsi. Buhârî bunların arasını âdeti olduğu gibi bâb başlıkları için ayırmamıştır. Çünkü Kuteybe bu hadîsi Mâlik'ten böyle topluca tahdîs etmiştir' (Aynî).

Bu hadîsin baş kısmından, yolculara zahmet verecek şeyi yoldan kaldırıp atmaktaki fazîlet anlaşılıyor. Memleket halkının rahat yolculuk edebilmeleri için umûmî yollar inşâsı ile bunları güzel muhafaza etmek de elbette bu fazîle-tin en yükseklerinden sayılmalıdır.

33- Mescid Yolunda Atılan Adımlar Mukaabilinde Allah'tan Ecir, Sevab ve Rıza Niyaz Eylemek Babı

49-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Ey Selime oğullan, mescidyolunda attığınız adımlarınızın ecrini hesaba katmaz mısınız?" buyurdu.

Ve Mucâhid: " Ve nektubu mâ kaddemû ve âsârahum (= Biz önden gönderdikleri şeyleri ve -bıraktıkları- eserleri yazıyoruz)" (Yâsîn: 12) âyetindeki "âsâr" lâfzını tefsir edip, "Hutâ = Adımlar" demektir, demiştir [74].

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan olan Selime oğulları, (mescide uzak düşen) menzillerinden göçüp Peygamber'e yakın bir yere konaklamak istediler. Rasûlullah Medine'yi (koruyan menzillerini) ıssız bırakmalarını beğenmedi de onlara hitaben: "Eserlerinizi (yânı attığınız adımların ecrini) hesaba katmaz mısınız?" buyurdu. Mucâhid: Onların eserleri adımlarıdır, yeryüzünde yürürken ayaklarının bıraktığı izlerdir, demiştir[75].

34- Yatsı Namazını Cemaat İçinde Kılmanın Fazileti Babı

50-....... Ebû Hureyre (R)'şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Münafıklar

---

[74] Mucâhid'in bu "âsâr" lâfzı hakkındaki tefsirini Abd ibn Humeyd, İbnu Ebî Nucayh ve diğerleri tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî iki defa sevk ettiği bu ta'lîk İle Selime oğullan kıssasının o âyetlerin tefsirine tatbik edildiğini işaret etmek istemiştir.

[75] Bu Selime oğulları'na mensûb olan Câbir ibn Abdillah: Evlerimiz mescidden uzakta idi. Bunları satıp mescide yakın yerlere gelmeye niyet ettik idi. Rasûlullah (S) bizi bundan nehyedip: " U-ji ;>^ j^. '<M öl = Attığınız her adıma mu-kaabil size bir derece verilir" buyurdu, dediğini Müslim rivayet ediyor. Diğer bir rivayette Selime oğullan yurdunun Sel'de olduğu tasrîh ediliyor ki, bu Sel' denilen yer, Medîne'nin takriben bir mil uzağındadır.

Bu hadîs de namaz için atılacak ziyâde adımların ecir ziyâdeliğini mûcib olduğuna delâlet ettiği gibi, mescid yakınında ikaametin de müstehâb olduğuna delâleti tazammun eder. Çünkü Peygamber onların asıl maksadlarmı beğenme-mezlik etmemiş, yalnız Medine civarının boş bırakılmasını askeri bakımdan, yâni emniyet cihetinden uygun görmemiştir.

üzerine sabah ile yatsı (cemâat) namazlarından daha ağır hiçbir namaz yoktur. Hâlbuki bu iki namazda olan şeyleri bilselerdi emekleye emekleye de olsa, onlara muhakkak gelirlerdi. Yemin olsun içimden öyle geçti ki, müezzine emredeyim namazı ikaame etsin, sonra bir kimseye emredeyim, o da insanlara imamlık etsin, sonra ateşli fitilleri alayım, ezanı işitmeyi müteâkıb namaza çıkmayanların evlerini başlarına yakayım" 76[76].

35- Bab: İki Kişi de, İkiden Ziyadesi de Cemaattir

51-....... Bize Hâiid, Ebû Kılâbe'den; o da Mâlik ibnu'l-Huveyris (R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz (vakti) geldiği zaman ezan okuyunuz ve ikaamet ediniz. Sonra ikinizin en yaşlısı size imamlık etsin" buyurmuştur 77[77].

36- Namazı Bekleyerek Mescid İçinde Oturan Kimse ve Mescidleri Fazileti Babı

76[76] Buradaki münafıklık, amel ve ma'siyet nifakıdır, kâfirlik nifakı değildir. Yâni bu hadîste kötülenenler, mü'minlerin cemâate devam hususunda tenbel davranan zümresidir. Bunlar, îmândan büsbütün soyulmuş kâfir münafıklar gibi değildir. Bunlar îmânsız münafıkların hâllerine benzedikleri için, zecr, maksadıyle böyle münafıklıkla vasıflandırılmışlardır. Bunlar evlerinde namaz kılıyorlar. Hakîkî münafık ise kâfir olduğundan elbet evinde namaz kılmaz. Çünkü mürailik ihtiyâcını bile duyacak kadar bir ıztırârı yoktur. Münafıkların ta'rîfi hakkında nazil olan: Namaza kalktıklarında tenbel tenbel kalkarlar" {en-Nisâ: 141) Namâza gelişleri behemahal tenbel olaraktır, zekât verişleri de behemahal istemi-yerekür.. " (et-Tevbe: 54) âyetlerine nazaran, bariz vasıfları namazda tenbellik, zekât ve harcamada isteksizlik olduğundan, bu gibi kötü sıfatlarla bir derece u sıfatlanan mü'minler de münafıklar zümresine mülhak gösterilmişlerdir.

Bu iki vaktin cemâatine gelmenin bu kadar ağır olması, sabah namazının tatlı uyku zamanına, yatsı namazının da istirahat vaktine tesadüf etmesinden-dir. Hadîste bu maksadın "eskale= en ağır" lâfzıyle îrâd edilmesi, diğer namazlara da gelmenin kendilerine ağır geldiğine, şu kadar ki, en ağırı bu iki namaz olduğuna delâlet eder.

Buhârî bu hadîsi biraz değişik bir lâfızla aynı kitabın "Sabah namazını cemâat içinde kılmanın fazileti" unvanlı 31. babında da tahrîc etmişti.

77[77] Buhârî bu hadîsi, daha mufassal bir lâfızla, aynı kitabın 18. babında da zikretmişti. Buhârî burada, iki kişiye hitâb eden bu hadîsi, namaz kılan iki kişiye, yânı imâm ile me'mûma da cemâat denilmesinin doğruluğuna delîl için getirmiştir. Bâb ismi hadîs metnindeki tesniye zamirlerinden alınmıştır.

52- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizlerden her biri namaz kıldığı yerde bulunmakta devam ettiği ve kendisinden hades vâki' olmadığı müddetçe, melekler ona: Al-lahumme ığfir lehu, Allahumme ırhamhu (= Yâ Allah buna mağfiret et, yâ Allah buna merhamet eyle!) diye salât yânı dua ve istiğfar ederler. Sizlerden her biri namaz kendisini habsetmekte devam ettiği müddetçe ve kendisini ancak namaz, ehline dönmesinden men' etmekte devam ettiği müddetçe bir (nevi') namâz'JÇİnde bulunmakta devam eder 78[78].

53-....... Bana Hubeyb ibnu Abdirrahmân, Hafs ibnu Âsım'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Yedi kişi ki, Allah onları kendi gölgesinden başka gölge olmayan günde, gölgesi altında gölgelendirecektir: Adaletli imâm;Rabb'-ine ibâdet içinde yetişmiş genç; gönlü mescidlere bağlı olan kimse; Allah yolunda sevişip, buluşmaları da ayrılmaları da buna müste-nid olan iki kimsenin her biri; mevki' ve güzellik sahibi bir kadın kendisini istediği hâlde: Ben Allah'tan korkarım diyen erkek; infâk ettiğinde, sol tarafının, sağ tarafının ne infâk etmekte olduğunu bilmeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse; tenhâ yerde Allah 't zikr edip de, iki gözü dolup taşan kimse" 79[79].

54-....... Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle,. demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Rasûlullah mühür-yüzük edindi mi? diye soruldu da Enes şöyle dedi: Evet, Rasûlullah bir gece yatsı namazını gecenin yarısına kadar te'hîr etti. Sonra namazı kıldırmasının ardından yüzünü bize döndürdü de "(Bu saatte) insanlar namazı kılıp uyudular, siz ise namaz kılmayı beklediğiniz sürece bir (nevi') namaz içinde olmakta devam ettiniz"

78[78] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "Mescid içinde hades" unvanlı 62. babında daha kısa bir lâfızla geçmişti.

79[79] Bu hadîsin baş tarafında gölgenin Allah'a izafeti, mülk izafetidir. Bu i'tibâr ile her gölge, Allah'ın gölgesi olmuş olur.

Hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti "gönlü mescide bağlı olan kimse" kelâmıdır. Eğer mescidlerde bu fazîlet olmayaydı, kalbi oralara bağlı kimsede bu büyük fazîlet bulunmazdı.

buyurdu. Enes dedi ki: Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir [80][80].

37- Mescide Gidip Gelen Kimsenin Fazileti Babı

55-.......Bize Muhamnıed ibn Mutarrıf, Yezîd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber verdi: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim (namaz için) mescide gider gelirse, her gidip geldikçe Allah ona cennetteki konağını hazırlar".

38- Bab: Namaz Îkaame Edildiği Zaman, Artık Farz Olan Namazdan Başka Namaz Kılınmaz [81][81]

56- Bize Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibnu Sa'd, babasından; o da Hafs ibnu Âsım'dan; o da Mâlik ile Buhayne'nin oğlu olan Abdullah'tan olmak üzere tahdîs etti. Abdullah (R): Peygamber (S) bir adama uğradı, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve yine bana Abdurrahmân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Behz ibnu Esed tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Sa'd ibn İbrâhîm haber verip şöyle dedi: Ben Ezd kabilesinden olup, kendisine Mâlik ibnu Buhayne dahi denilen bir kimseden işittim (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir sabah namaz ikaa-me edilmiş İken, bir kimsenin iki rek'at sünnet kılmakta olduğunu gördü. Rasuluîlah namazdan çıkınca, oradakiler etrafını sardılar. Rasûlullah (tevbîh olarak) o kimseye: "Sabah namazını dört rek'at olarak mı kılıyorsun? Sabah namazını dört rek'at olarak mı

---

[80][80] Bu hadîs, Kitâbu'Mevâkîti's-Salât, "Yatsı namazının vakti gece yansına kadardır.." unvanlı 27. bâbda da geçmişti

[81][81] Sabah namazı ikaamet olunurken mescide giren kimse, sabah namazının râti-besi olan iki rek'atı kılar mı, kılmaz mı? mes'elesinde imamlar ihtilâf etmişlerdir. Bir taife, imâm sabah namazına başladıktan sonra bu iki rek'atı kılmayı buradaki hadîsle ihticâc ederek mekruh görmüşlerdir. Diğer taife de son rek'at-ta imâma yetişebileceğinrkestirebilirse,mescid dışında o iki rek'atı kılmasında be's yoktur, demişlerdir. Bu da Ebû Hanîfe;ile Evzâî'nin kavlidir...

kılıyorsun?" buyurdu.

Bu hadîsi bu isnâdla Şu'be'den; o da rvlâlik'ten diye rivayet etmesinde Behz ibn Esed'e Gunder ile Muâz ibn Muâz el-Basrî mutâ-baat etmişlerdir.

Muhammed ibn İshâk da şöyle dedi: Sa'd ibn İbrahim'den; o da Hafs ibn Âsım'dan; o da Abdullah ibn Buhayne'den.

Hammâd ibn Ebû Seleme de şöyle dedi: Bize Sa'd ibn İbrâhîm, Hafs'tan; o da Mâlik'ten diye haber verdi 82[82].

39- Hastanın Cemaatte Hazır Olması Hususundaki Sınır(ın Beyanı) Babı 83[83]

57-.......el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî şöyle demiştir: Biz bir gün Âişe'nin yanında idik. Namaza devamlı olmayı ve ona ta'zîm eylemeyi zikrettik. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah, vefat etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zaman (bir kerre) namaz vakti gelmiş, ezan da okunmuştu. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e söyleyin de insanlara namazı kıldırsın" buyurdu. Ebû Bekr pek yufka yüreklidir, senin makaamında durup da halka namaz kıldıramaz, denildi. Rasûlullah emrini tekrar etti. Yanındakiler de kendi söylediklerini tekrar ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah üçüncü defa yine o emrinijekrâr etti de: "Şübhesiz ki sizler

---

82[82] İkisinde de "semi'tu raculen mine'1-Ezdi yukaalu lehu Mâliku'bnu Buhaynete" suretinde sevkedilmiştir. Demek ki, hadîsin râvîlerinin bâzısı "Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhaynete" diyecek yerde yanlışlıkla "Mâlik ibn Buhayne" de mislerdir. Mâlik ise Buhayne'nin oğlu değil, kocasıdır. İşte Buhârî'nin ayrı ayrı dört sened ile sevk ettiği bu hadîs, bu yanılmayı meydana çıkaracak surette sevkedilmiş olmaktadır. Hadîs lâfızlarının ve sarihlerinin bu sened hakkında haylî sözleri vardır. Mâlik'in sahâbîliği hafızlar arasında ihtilaflıdır. Buhayne, MâIik'in değil, Abdullah'ın anası olduğu için, İbn Buhayne'deki "ibn" lâfzını hemzesiz yazmak ve Mâlik lâfzını tenvînsiz okumak kaaideten yanlıştır.

Râvî Abdullah, Mâlik ile Buhayne'nin evlenmelerinin mahsûlüdür. Bundan dolayı anasına da nisbet edilmiştir. Kendisi de, anası da ilk devirlerde müs-lümân olanlardandır. Abdullah ibâdete düşkün, faziletli bir zât idi; hicrî 56 yılında vefat etmiştir. Abdullah Kureyş'ten değil, Kureyş'in halîfi olan Ezdu Şenûe'-den olduğu için, bâzı râvîler onu Ezd'den bir adam diye kayıdlamişlar, bununla onun Kureyşî olmadığına ve yalnız Kureyş içinde bulunduğuna işaret etmişlerdir.

83[83] Buhârî buradaki hadîsi, hastanın cemâate hâzır olması hangi sınıra kadar meşru' olduğunu anlatmak için sevketmiştir. Rasûlullah'ın iki kişiye yaslanarak namaza çıkmakla, cemaata devam hususunu ne kadar büyük tutmuş ve bu konuda şiddeti, ruhsata tercih eylemiş olduğunu göstermiş oluyor.

Yûsuf Peygamber'in sahibelerisiniz (yânı onun günündeki kadınlar gibisiniz) 84[84]. Ebû Bekr'e emredin, insanlara namazı o kıldırsın"buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr (mihraba) çıkıp namazı kıldırdı. (Bu namazlardan biri esnasında) Peygamber, kendisinde bir hafiflik hissetti de iki kimseye dayanarak namaza çıktı. Tâkatsız-lığından dolayı yürürken ayaklarını yerlerde sürüdüğü hâlâ gözümün önündedir. Ebû Bekr geriye çekilmek istedi. Peygamber (S) ona, yerinde dur, diye işaret etti. Sonra ileriye götürüldü de nihayet Ebû Bekr'in yanına oturdu. Râvî el-A'meş'e: Namazı Peygamber kıldırıyordu da, Ebû Bekr O'nun namazına, cemâat de Ebû Bekr'in namazına uyarak (mı) namaz kılıyorlardı? denildi; A'meş, başı ile evet, dedi 85[85].

Bu hadîsi Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Şu'be'den; o da el-A'meş'ten olmak üzere bir kısmını rivayet etti. Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım, el-A'meş'ten yaptığı rivayetinde; Rasûlullah, Ebû Bekr'in soluna oturdu. Ebû Bekr de ayakta olarak namaz kılıyordu, sözlerini ziyâde etmiştir.

58-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Mes'ûcTun oğlu Ubeydullah haber verip şöyle dedi: Âişe şöyle dedi: Peygamber (S) ağırlaşip da ağrısı şiddetlendiği zaman, benim evimde bakılmak üzere kadınlarından izin istedi. Onlar da kendisine izin verdiler. Ondan sonra Peygamber bir tarafında Abbâs, diğer tarafında bir zât olduğu hâlde, ayakları yerde sürünerek çıktı. Ubeydullah ibn Abdil-lah şöyle dedi: Âişe'nin bu dediğini İbn Abbâs'a zikrettim. O bana: Âişe'nin ismini söylemediği kimsenin kim olduğunu bilir

---

84[84] Yânî içlerinde gizledikleri fikrin hilafını izhâr etmeleri cihetinden Yûsuf Pey-gamber'le maceraları anlatılan kadınlar gibisiniz, demiş oluyor. Ma'lûm olduğu üzere Zuleyhâ, hakikatte Yûsuf'a aşkındaki ma'zeretini, Mısır'ın büyük kadınlarına göstermek istediği hâlde, onlara ziyafet çekip, kendilerine son derece ikramda bulunmuştur. Hakîkî maksadı onlara ziyafet değil, bunu vesile ederek Yûsuf'u onlara gösterip, âşıklıktaki Özrünü isbât etmekti (Yûsuf: 23-53).

İşte Âişe de hakîkî maksadı babasını insanların nefret ve uğursuz saymalarından korumak olduğu hâlde, bundan hiç bahsetmeyip, babasının yufka yürekli olduğunu, sesini cemâate işittiremiyeceğini söylüyordu. Maksada erişmek İçin ısrarı artırmakta Zuleyhâ'ya benzediğinden, buradaki teşbih daha kuvvetli düşmüştür. Yânî "Sizler Yûsuf'un sahibesi Zuleyhâ cinsinden kadınlarsınız" denilmiş oluyor.

85[85] el-A'meş'in bu sözünden ve Âişe'nin diğer hadîsinden bu namazda imâmın Pey-gamber olduğu, gelişinden sonra Ebû Bekr'in hizmetinin yalnız tebliğden ibaret kaldığı anlaşılıyor.

Demek ki Peygamber bu derece bir beden zaîfliği hâlinde bile evinden mescide çıkıp namaz kaldırmıştır. İste hadîsin bu fıkrası, bâb başlığına uygunluk noktasıdır. Hastalık aralarındaki hafiflemeler ve yardımlaşma ile çıkabilmeler bile -hastalığı artırmaz ise-... cemâate çıkmayı meşru kılmaktadır. Bu hududu geçen rahatsızlıklarda ise, cemâatte hâzır bulunmak meşru olmaz.

misin? dedi. Ben: Hayır,dedim. O Alî ibn Ebî Tâlib'dir, diye haber verdi 86[86].

40- Yağmurda ve Diğer Bir İllette Kendi Menzilinde Namaz Kılmaya Ruhsat Babı 87[87]

59-.......(Nâfi- şöyle demiştir:) Abdullah ibn Umer (R)soğuk

60-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; odaMahmûdibnu'r-Rabî' el-Ensârî'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): İtbân ibn Mâlik gözleri görmediği hâlde kendi kavmine imamlık ederdi. O bir defasında Ra-sûlullah'a: Yâ Rasülallah, karanlık oluyor, seyl oluyor; ben ise gözleri görmez bir kimseyim. Binâenaleyh ey Allah'ın Elçisi, benim evimdeki bir yerde namaz kıldır da ben orasını namaz kılma yeri edineyim, dedi. Bu müracaat üzerine Rasûlullah ona gitti ve: "Nerede namaz kıldırmamı istersin?" buyurdu. Itbân, evden bir yeri işaret et-1 ti. Rasûlullah (S) orada namaz kıldırdı 88[88].

41- Bab: İmam (Cemaate Gelmeme Ruhsatı Varken) Mescide Gelmiş Olanlara Namaz Kıldırır Mı?

Ve yine cumua günü yağmur yağar halde (gelmiş olan kimselere) hutbe yapar mı?

86[86] Âişe'nin ikinci şahsın ismini sarahatle söylememesi, muhtemîl ki, Mü'minlerin Emîri Alî ibn Ebî Tâlib ile aralarında geçmiş olan hâdiselerden dolayıdır.

87[87] Yânı, yağmurda ve cemâatte hâzır bulunmaya mâni' olucu diğer herhangi bir illette, kendi menzilinde namaz kılmanın meşruluğu. Burada ânım, yânı umûmî olan illet lâfzı, hâss olan yağmur lâfzı üzerine atf edilmiştir.

88[88] Bu-zâtta, Müslim ile İsmâîlî'nin rivayetlerine nazaran, yalnız görme zaîfliği vardır. Burada ise bizzat kendisi: "Ben gözleri görmez bir kimseyim" demiştir. Herhalde a'mâ değilse bile a'mâya yakın bir hâlde görme azlığı olmuş olacaktır.

61-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, tahdîs edip şöyle dedi. Bize ez-Ziyâdî'nin arkadaşı olan Abdulhamîd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'I-Hâris'ten işittim, şöyle dedi: İbnu Abbâs (R) çamurlu bir günde bize hutbe îrâd etti. (Hutbe öncesi) müezzine "Hayyeale's-salâtı"sözüne ulaştığında "es-satâtu fVr-nhâl(= Namaz evlerde kılınacak)" diye nida etmesini emretti. İnsanlar bu sözden hoşlanmamışlar gibi birbirine bakıştılar. Bunun üzerine İbn Abbâs: Sizler bunu beğenmemişe benziyorsunuz. Hâlbuki bunu -Peygamber'i kasdederek-benden hayırlı olan Zât yapmıştır. Bu (yânî cumua namazı) kılınması lâzım ve vâcib bir şeydir. Ben ise sizleri (olduğunuz yerlerden çıkararak) günâha sokmak istemedim, dedi.

Ve yine Hammâd'dan; o da Âsım'dan; o da Abdullah ibnu'I-Hâris'ten; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere yukarıki hadîs tarzında rivayet etti. Şu kadar var ki, bu rivayette İbn Abbâs: Ben sizleri günâha sokmak istemedim, ki gelecektiniz ve dizlerinize kadar çamura batacaktınız, demiştir 89[89].

62-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'ye sordum da, o şöyle dedi: Bir bulut geldi, yağmur boşandı, hattâ mescidin tavanı aktı. Mescidin sakfı hurma dallarından idi. Namaz ikaame edildi. Ben Rasûlullah'ı su içinde ve çamur içinde secde ederken gördüm. Hattâ (namazdan bize döndüğünde) alnında çamur izini gördüm 90[90].

63-....... Bize Enes ibnu Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr'dan bir adam Peygamber'e hitaben: Ben seninle namaz kılmağa gelemiyorum, dedi. O zât şişman bir kimse idi. İşte o zât Peygamber için yemek pişirdi de Peygamber'i evine da'vet etti. Peygamber'e bir hasır yaydı ve hasırın kenarına su serpti.

89[89] İbn Abbâs cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî olarak evlerinde öğle namazını kılmakla yetinirler.

Bu İbn Abbâs hadîsi, bâb ismindeki sorulara müsbet cevâb teşkil etmektedir.

90[90] Buhârî bu hadîsi Salât, Savm, İ'tikâf Kitâbları'nda da ayrı ayrı râvîlerden ikişer kerre tahrîc etmiştir

Peygamber o hasırın üzerinde iki rek'at namaz kıldırdı. Âlu Cârûd'dan bunu işiten bir kimse Enes'e: Peygamber (S) duhâ namazı kılar mıydı? diye sordu. O da: O günden başka onu kıldığını görmedim, dedi 91[91].

42- Bab: Yemek Hazır Olup Geldiği ve Namaz da İkaamet Edildiği Zaman (Hangisine Başlanır)?

İbnu Umer yemeğe başlar idi 92[92]. Ebu'd-Derdâ da: İnsanın namaza, kalbi fariğ olarak yönelebilmesi için,

evvelâ kendi ihtiyâcına yönelmesi, fıkhının kemâlindendir, demiştir 93[93].

64-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim, Peygamber (S): "Yemek konulduğu ve namaz da ikaamet edildiği zaman, yemeğe başlayınız" buyurmuştur 94[94].

65-.......(Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Akşam yemeğiniz önünüze konulduğu vakit, akşam namazını kılmadan yemeğe başlayınız; acele edip de

---

91[91] Bu hadîsten, cemâate gidemiyecek kadar şişman olanların da özürlüler sınıfına girdiği anlaşılıyor.

İbn;Hibbân,es-Sû/n7i'indebu özürleri sünen kitâblarından araştırdığını ve hepsinin on adedine vardığını söyler: Gidemiyecek kadar hasta olmak, akşam namazı kılınırken akşam yemeği hâzır olup önüne konmuş olmak, bâzan insana arız olan unutkanlık, çok şişmanlık, insanın nefsince haceti olmak, mescide giderken nefs ve malı için korkmak, şiddetli soğuk, ezâ verecek derecede yağmur, şiddetli karanlık, sarmısak, soğan, pırasa yemiş olmak (Aynî).
92[92] İbn Umer'in bu hâli, bu bâb altında yazılan üçüncü rivayet içinde zikredilmektedir
93[93] Ebu'd-Derdâ'nm bu sözünü Abdullah ibnu'l-Mubârek, Kitâbu'z-Zühd'de, Mu-hammed ibn Nasr el-Mervezî tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

94[94] Bu hadîste namaz lâfzı mutlaktır. Akşam namazından başkasına da masruf olabilir. Ancak hadîs hadîsi tefsîr edici olduğu ve bundan sonraki hadîste mukay-yed bulunduğu İçin bazılarınca mutlakı mukayyede hami etmek râcih olur. Diğerlerine göre ikinci hadîste âkşâm namazının zikri hasr ifâde etmez. Çünkü oruçsuz olan aç kimsenin oruçludan ziyâde iştahı olabilir.

yemeğinizi bırakmayınız 95[95]

66-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizden her birinizin yemeği konulduğu ve namaz da ikaamet edildiği zaman, yemeğe başlayınız. Yemekten fariğ oluncaya kadar acele etmesin" buyurdu.

İbnu Umer, önüne yemek konulur, ötede namaz ikaamet edilirdi; hattâ imâmın kıraatini işitir olduğu hâlde yemeği bırakıp da namaza gitmezdi.

Zuheyr (ibnu Muâviye) ile Vehb ibn Usmân, Mûsâ ibn Ukbe'-den; o da Nâfi'den olmak üzere söylediler: İbn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizlerden her biriniz yemek üzerinde bulunduğu zaman namaz ikaamet edilmiş olsa bile işini bitirince-ye kadar acele etmesin ". Bu hadîsi İbrâhîm ibnu'l-Munzir, Vehb ibn Usmân'dan rivayet etti. Bu Vehb ise Medîneli'dir 96[96].

43- İmam, Elinde Yemekte Bulunduğu Birşey Varken Namaza Çağrıldığı Zaman (Nasıl Yapar)? Babı

67-.......İbn Şiriâb şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Umeyye'nin oğlu Ca'fer haber verdi. Babası şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ı pişmiş bir koyun bacağından bıçakla etleri kesip yerken gördüm. Bu sırada namaza çağrıldı. Bunun üzerine Rasûlullah hemen kalktı, bıçağı elinden bıraktı ve abdest almadan namazı kıldırdı 97[97].

95[95] Bu hadîs, bir görüşe göre, üst tarafındaki hadîsi tefsîr ve takyîd edici mâhiyettedir. Namaz kılmayı yemekten önce yapmaktaki kerahet de mutlak değildir. Bu kerahet namaz vakti geniş olduğuna göredir. Yemek yediği takdirde namaz vakti geçecek derecede dar olursa, namazı te'hîr etmek caiz olmaz.

96[96] Metnin en sonundaki iki zât, yânî îbrâhîm ibnu'l-Munzir ile Vehb ibnu Usmân, Buhârî'nin üstâdlarındandır.

"Bu konudaki hadîsler müteârızdırlar. Bunlar .arasım cem', şöyle olur: Yenilmesi geri bırakılmakla yemeğin bozulması yâhud açlık ıztırâbı yâhud buna benzer'suretlerde yemeğe başlamak evlâdır. Bu işlerden hiçbiri bulunmadığı zaman, namazla başlamak evlâdır. Her hadîs ve her haber kendi mahmilİne hamledilir. Müellif Buhârî de bu babı îrâdı ve baba lâhık olanları îrâdı ile bu konudaki delillerin tearuzuna işaret etmiştir. Aralarını cem' ise, biraz önce zikrettiğimiz tarzdır" (Şâh Veliyyullah)
97[97] Bu hadîs Kitâbu'1-Vudû', "Koyun etinden... abdesi almayan kimse" unvanlı 53. bâbda da geçmişti.

44- Ailesinin İhtiyacında Meşgul Olan Kimse Namaz İkaamet Edilince Hemen Çıkar Babı

68-....... el-Esved şöyle demiştir: Ben Âişe'ye: Peygamber (S) evinde ne yapardı? diye sordum. Âişe: Kendi ailesinin işinde, yânî kendi evinin hizmetinde bulunurdu. Namaz vakti gelince de namaza çıkardı, dedi [98][98].

45- Kendisi Namaz Kılmak Arzu Etmediği Halde Sırf İnsanlara Peygamber'in Namazını ve Sünnetini Öğretmek Maksadiyle Halka Namaz Kıldıran Kimse Babı

69-....... Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'I-Huveyris, bizim şu mescidimize -yânî Basra mescidine- geldi ve: Asıl arzum namaz kılmak olmadığı hâlde, ben size namaz kıldıracağım [99][99] Peygamber (S)'i nasıl namaz kılar gördümse, ben size öyle namaz kıldıracağım, dedi. Eyyûb dedi ki: Ben Ebû Kılâbe'ye, Mâlik'in nasıl namaz kıldırdığını sordum. Bizim şeyhimiz olan şu Amr ibn Selime gibi dedi. Yine Eyyûb dedi ki: Ve o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ve ayağa kalkmadan evvel (birazcık) oturan bir şeyh idi [100][100].

Rasûlullah namaz kılmayı yemekten öne aldı. Hâlbuki başkalarına yemeği öne almayı emretmişti. Muhtemil ki, kendi hususiyetinden dolayı azimeti aldı da başkalarına ruhsatla emretti. Çünkü başkası belki şehvetinin itelemesine kuvvet yetiremez. Bu hadîsle, Peygamber'in "yemekle başlayın" emrinin vucûb için değil, nedb için olduğu da istidlal edilir. Zîrâ yemeği öne geçirme vâcib olsaydı, Peygamber yemeği bırakıp namaza kalkmaz idi (Kastallânî)

[98][98] Bu hadîs, evinin işi ile meşgul olan kimsenin hamâz ikaameı edilince hemen çıkması lâzım geleceğini anlatmak için sevk edilmiştir.

Bu arada Peygamber'in kendi ailesinin hizmeti ile meşgul olmakla gösterdiği en yüksek tevâzû' da meydana çıkıyor. Aişe'nin Tirmizî'nîn Şemâi/'\ndek\ lâfzı şudur: " ^i .^Jj *îCı ^UJj îsj JİÎ ^ Vi Jır £ = O da her beşer ferdi gibi bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarım sağar, kendi hizmetçiğini görürdü." Diğer rivayetlerde "Elbisesini diker, na'leynlerinİ diker", "Meşin kovasını yamardı" müşahedeleri nakledilmiştir

[99][99] "Namaz kılmak arzum olmadığı hâlde" sözünden, takarrub niyeti olmaksızın namaz kılmak gibi bir ma'nâ seziliyorsa da, maksad o değildir. Çünkü böyle olan namaz sahîh olmaz. Farz edâ edilecek zaman olmadığı, yâhud vakit farzını kılmış olduğum hâlde sırf size öğretmek için bir namaz kılıp, bunu Allah'a yaklaşma vesilesi edeceğim, demek istemiştir.

[100][100] Ebû Kılâbe'nin bu şeyhi, Ebû Bureyd yâhud Ebû Yezîd Amr ibn Selime(R) olduğu Buhârî'nin diğer

46- Bab: İlim ve Fazilet Sahibi Olan Kimseler İmamlığa (Başkalarından) Daha Haklıdırlar

70-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalığa tutuldu ve hastalığı şiddetlendi. Bunun üzerine Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de o insanlara namaz kıldırsın " buyurdu. Âişe: Şüb-hesiz EbûBekr ince yürekli bir kimsedir. O senin makaammda dike-lip durduğu zaman insanlara namaz kıldırmaya muktedir olamaz, dedi. Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de insanlara namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe yine ilk sözünü tekrar etti. Peygamber: "(Ey Âişe), sen Ebû Bekr'e emret de, insanlara namazı kıldırsın. Şübhesiz siz kadınlar, Yûsuf Peygamber1 in sahibeleri olan kadınlar amindensiniz" buyurdu. Müteakiben Ebû Bekr'e haberci elçi geldi ve Peygamberdin hayâtında insanlara o namaz kıldırdı 101[101].

71-....... Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah hastalığında: "Ebû Bekr'e emredin, insanlara namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe dedi ki, Ben, Ebû Bekr senin makaammda (yânı namaz kıldırdığın mihrâb-da) dikeldiği zaman ağlamaktan (kıraati) insanlara işittiremez. Binâ-

---

rivayetinde gösterilmiştir. Onun İçin ismini tercemeye

koyduk.

Bu hadîsten, söylendiği gibi öğretme maksadıyle namaz kıldırmanın ve bunu Allah'a yaklaşma vesilesi edinmenin sahîhliği anlaşılır. Bir de bu hadîste dikkat çekici olan "İstirahat celsesi" mes'elesi vardır. Bu, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında secdeden başını kaldırdıktan sonra biraz oturup, ondan sonra ayağa kalkmaktır. Bâzı Şâfiîler "İhtiyar, yâhud zaîf olursa istirahat oturuşu yapar ve ellerini yere dayayıp kalkar" demişlerdir. Diğerleri bu celseyi tanımazlar. İbn Mes'ûd, îbn Abbâs, Umer, Alî ile Mesrûk, Mekhûl, Atâ, Hasen Basrî de oturduktan sonra dayanıp .kalkmak taraf darıdırlar. İstirahat cel sesi taraftarlarının hücceti Mâlik ibnu'l-Huveyris'in bu hadîsidir. Muhalifleri de: "Medine'de Rasûlullah on sene Ebû Bekr, Umer, Usmân, birçok sahabe ve tabiî senelerce namaz kılmış ve kıldırmış oldukları hâlde, nasıl olur da Medî-ne ahâlîsi topu topu yirmi gün orada kalmış olan Mâliku'bnu'I-Huveyris'in haber verdiği bu mes'eleden habersiz olurlar? Bu olsa oisa, Mâlik'İn İktİdâsı, Rasû-lullah'ın bir beden arızasına uğradığı bir zamana tesadüf etmiş olmasıyle te'vîl olunabilir" diyorlar {Tecrîd Ter., II, 525-526).

101[101] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu zahirdir. Çünkü Ebû Bekr sahâbîlerin en fazî-letlesi, en âlimi, en fakîhidir. Peygamber'in ısrarla onun kıldırmasını emretmesi de buna delâlet eder. Ebû Musa'nın son sözü de Ebû Bekr'in ümmetin en faziletlisi olduğuna işaret ettiğini gösterir. Ebû Mûsâ bu sözü, Ebû Bekr'in kü-çük imamete takdiminden, büyük imamete ehakkıyyetini istidlal ettiğini anlatmak için söylemiştir.

enaleyh Umer'e emret de insanlara namazı o kıldırsın, dedim. Âişe dedi ki: Ben Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaammda durduğunda ağlamaktan (kıraati) insanlara işittiremez. Umer'e emret de insanlara namazı o kıldırsın deyiver, dedim. Hafsa dediğimi yaptı. Onun üzerine Rasûlullah: "Yeter (sus)! Şübhesiz sizler elbette Yûsuf Peygamber 'in sahibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namazı o kıldırsın" buyurdu. Bunun üzerine Hafsa, Âişe'ye hitaben: Ben zâten senden bir hayira isabet edecek değildim, dedi (de canının sıkıntısını açığa vurdu).

72-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) haber verdi ki, bu Enes, Peygamber'e tâbi' olup, O'ndan hiç ayrılmamiş, O'na hizmet etmiş ve O'na sâhib olmuştur (O, şöyle dedi): Peygamber'in, içinde vefat etmiş olduğu hastalığında sahâbîlere Ebû Bekr namaz kıldırıyordu. Nihayet pazartesi günü olunca sahâbîler saff saff namaza durdukları esnada Peygamber hücrenin perdesini açtı da, bizlere bakmaya başladı. Kendisi ayakta duruyor ve yüzü de Mushaf yaprağı gibi parlıyordu. Sonra tebessüm edip güldü. Peygamber'i görmekle sevincimizden az kalsın namazı bozuyorduk. Ebû Bekr, Peygamber namaza çıkıyor zannıyle (ilk) saffa girmek için iki topuğu üzerinde geri geri gelmeğe başladı. Bu sırada Peygamber bizlere namâzı-.nızi tamamlayın diye işaret etti ve perdeyi salıverip Örttü. İşte o gün Pevaamber vefat etti [102][102].

73-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) üç gün çıkmadı. Namaz ikaame edildi. Ebû Bekr ileriye varıp mihraba geçti. Peygamber perdeyi eliyle şöyle kaldırdı. Peygamber'in yüzü meydana çıktı ki, o anda bize görünen Peygamber'in o parlak yüzünden daha hoş, daha güzel bir manzara görmüş değiliz. Peygamber, Ebû Bekr'e ileriye geç diye eliyle işaret etti ve perdeyi indirdi. İşte ondan sonra vefat edinceye kadar güzel yüzünü bir daha görmek müyesser olmadı [103][103].

---

[102][102] Peygamber'in tebessüm edip yüzünün sevinçten parlaması, ümmetinin namazda buluşup bir kelime birliği üzere bulunduklarından ve dîn emrinin yerine getirilmekte olmasından ileri geliyordu

[103][103] Bu hadîs, Ebû Bekr'in Peygamber'in vefatına kadar Rasûlullah'ın halîfesi olduğunu gösterir. Şîa'nin iddia ettiği gibi imamlıktan az! de etmemiş olduğunu isbât eder. Bu sabah namazı, Peygamber vefat etmezden evvelki namazların sonuncusudur. Küçük imamet ise, büyük imâmet'e delâlet eder.

74-....... Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da (Sâlim'in kardeşi) Hamzaibn Abdillah'tan tahdîs etti. O da babası Abdullah ibn Umer'-den haber yerdi. O şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı şiddetlendiği zaman kendisine namaz işi hususunda birşeyler söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emredin de insanlara namazı o kıldırsın" buyurdu. Âişe: Ebû Bekr ince duygulu bir erkektir, okuduğu zaman ağlamak ona galebe eder, dedi. Rasûllullah: "Ona emredin, o kıldırır" buyurdu. Âişe (veya yanındaki kadınlar o) sözü tekrar etti. Rasûlullah: "Ona emredin, o kıldıracak. Şübhesiz sizler Yûsuf'un sahibeleri olan kadınlarsınız" buyurdu.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmesinde Yûnus ibn Yezîd'e ez-Zubeydî, Zuhrî'nin kardeşinin oğlu ve bir de İshâk ibn Yahya el-Kelbî mutâbaat etmişlerdir.

Ve Ukayl ile Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Hamza'dan; o da Pey-gamber'den şeklinde söylediler.

47- Bir İlletten Dolayı İmamın Yanıbaşında Namaza Duran Kimse Babı

75-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı zamanında Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emir buyurdu. Artık Ebû Bekr insanlara namaz kıldırıyordu. Urve dedi ki: (Bu namazlardan biri esnasında) Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de dışarıya çıktı. Tam bu zamanda Ebû Bekr insanlara imamlık yapıyordu. Ebû Bekr Peygamberdi görünce geriye çekilmeye davrandı. Peygamber ona olduğun gibi yerinde dur diye işaret etti. Sonra Ebû Bekr'in hizasında, tâ yanıbaşında oturdu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uymak suretiyle namaz kıldırıyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uymak suretiyle namaz kılıyorlardı [104][104]

---

[104][104] Bâzı râvîler Peygamber'in oturduğu yerde imâm olarak, diğer râvîler de yine oturduğu yerde me'mûm olarak namaz kıldığını söylüyorlar. Her iki taraftaki râvîlerin hıfz ve ıtkaan ehli olduklarına bakanlar, Peygamber'in son hastalığı esnasında mescide iki defa çıkmış olup, birinde imâm, diğerinde me'mûm olmuş olduğu cihetini daha kuvvetli görürler.

Gazvelerinin sonu olan Tebük gazvesinde Peygamber'in bir defa sabah namazını Abdurrahman ibn Avf'm arkasında kılmış olduğunu Müslim rivayet ediyor.

48- Bir Kimse İnsanlara İmamlık Yapmak İçin Namaza Girse, Akabinde de Asıl Vazifeli Olan Birinci İmam Gelse. Bu Takdirde İlk Namazı Başlatan İmam Geri Çekilse de Yahud Çekilmeyip Namazı Kıldırsa da Namazı Caiz Olmuştur Babı

Bu çekilip çekilmeme hususunda Aişe'den; o da Peygamber'den olmak üzere gelen hadîs vardır 105[105].

76-....... Bize Mâlik, Ebû Hazım ibnu Dinar'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R)'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kerre aralarım ıslâh için Amr ibn Avf oğulları yurduna gitti. Namaz vakti geldi. Müezzin, Ebû Bekr'e geldi de: İnsanlara namaz kıldırır mısın, namazı ikaamet edeyim mi? diye sordu. O da: Evet, dedi. Ebû Bekr namaza başladı. Rasûlullah, insanlar namazda iken geldi. Saffları yara yara birinci saffa vardı. Onu gören cemâat el çırptılar. Ebû Bekr, namazını kılarken başını hiç çevirmezdi. Cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi ve Rasûlullah'ı gördü 106[106].

Rasûlullah "Yerinde dur!" diye kendisine işaret etti. Ebû Bekr ellerini kaldırıp, Rasûlullah'm kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamd ve sena etti. Sonra Ebû Bekr, saffa dümdüz girinceye kadar geri geri gitti. Rasûlullah da ileriye geçip namazı

Bu hadîsten, herhangi bir illetten dolayı imâmın yanıbaşında namaza durmanın caiz olduğu anlaşılır. Meselâ imâm zaîf olur, sesini uzaktakiler işitemez-se, biri onun yanıbaşında durur ve imâmın tekbîrlerini insanlara işittirir. Yâhud da yer darlığı sebebiyle ve daha başka bir sebeble imâmın yanıbaşında namaza durulmak caiz olabilir.

105[105] Buhârî bununla bundan önce geçen bâbda Urve'nin Aişe'den rivayet ettiği hadîse işaret etmiştir.

106[106] Amr ibn Avf oğulları, Evsliler'den bir koldur. Meskenleri Küba'da İdi. Buhâ-rî'nin başka yerdeki rivayetinde: Kubâhalkı bir defa kavga etmişler, birbirlerine girip taş atışmışîardı. Keyfiyyet Rasûlullah'a haber verildi. Bunun üzerine Peygamber: "Haydin gidelim de onları barıştıralım "buyurdular denilmiştir.!Bu haber yine Buhârî'nin diğer rivayetine göre, Öğle namazı kılındıktan sonra ulaşmıştır.

Ebû Davud'un Sünen 'indeki rivayet de şudur: "Amr ibn Avf oğulları'nda bir kıtal oldu. Peygamber bunu haber aldı. Aralarını düzeltmek.için oraya öğleden sonra gitti. Giderken de Bilâl'e: ikindi namazına kadar şayet geteınezsem Ebû Bekr'e söyle, namazı kıldırsın, buyurdu.."

Bundan râtıb imâmın, yânı cemâate temelli imâm olan kimsenin ihtiyâç hâlinde yerine halef ta'yîn edebileceği istidlal edilmiştir.

kıldırdı 107[107].

Namazdan çıkınca: "Yâ Ebâ Bekr, sana emr ettiğim vakit yerinde kalmaktan seni men' eden ne idi?" diye sordu. Ebû Bekr de: Ebû Kuhâfe'nin oğlu için Rasûlullah'm önünde durup namaz kılmak lâyık olmaz, dedi. Ondan sonra Rasûlullah cemâate dönüp: "Size ne oluyordu? El çırpmayı neden bu kadar çoğalttınız? Namazda iken her kim bir şey arız olduğunu görürse tesbîh etsin. Teşbih ettiği vakit elbette kendisine (imâm tarafından) iltifat ve dikkat olunur. El çırpmak kadınlara mahsûstur" buyurdu 108[108].

49- Bab: Namaza Gelenler Kur'an Okumakta Birbirlerine Musavi Oldukları Zaman, En Büyükleri Onlara İmamlık Eder

77-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanma (yaşları birbirine yakın) gençler grubu hâlinde geldik ve yanında yirmi gece kadar ikaamet ettik. Peygamber merhametli idi. Bize şöyle buyurdu: "Kendi memleketinize dönseniz, onlara öğ-retseniz- Onlara emredin de/ulan namazı fulan vakitte, fulan namazı Julan vakitte kılsınlar. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun, en yaşlınız da size imamlık etsin" 109[109].

50- Bab: İmam Bir Kavmi Ziyaret Ettiği Zaman Onlara İmam Olur

78-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verip şöyle dedi: Ben

---

107[107] Bu kıssadan bir tek namazı birbiri arkasından öne geçen iki İmâmın arkasında kılmanın cevazı istinbât edilmiştir. Bu, üzerinde ittifak edilmiş bir husustur. İmâmda meselâ hades vâki' olur, yerine bir halîfe geçirir, halîfe namazı tamamlarsa namaz sahihtir. İşte bu namazda Ebû Bekr, namazın bir kısmında imâm iken, diğer bir kısmında me'mûm olması da bunun gibidir. Burada bir mes'ele de şudur: Vazîfeli imâm, vekilini namaza başlattıktan sonra namaz tamâm olmadan gelirse, ona uymada yâhud kendi imamete geçip vekilini me'mûm sırasına geçirmekte muhayyer olur. Bu surette namaz kesilmez, me'mûmlann namazı da bozulmaz.

108[108] Namaz içinde hamd ve tesbîh etmek caizdir. İmâmın namaz fiillerinde yâhud kıraatte yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatin tesbîh etmesi caiz olduğunda ittifak vardır.

109[109] Bu Mâlik ibnu'l-Huveyris hadîsi Kitâbu'1-Ezân'in "Seferde bir tek müezzin ezan okusun diyen kimse" unvanlı 17. babında da geçmişti. İlgili açıklamalar için oraya bakılsın

Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Peygamber evime girme izni istedi, ben O'na izin verdim. Yanıma gelince: "Evinin neresinde namaz kıldırmamı istersin?" diye sordu. Ben O'na arzu etmekte olduğum mekânı işaret ettim. Rasû-lullak namaza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Sonra selâm verdi, biz de selâm verip namazdan çıktık 110[110].

51- Bab: İmam Ancak Kendisine Uyulmak İçin İmam Edinilmiştir 111[111]

Peygamber vefat etmiş olduğu hastalığı sırasında kendisi oturduğu hâlde insanlara (ayakta) namaz

kıldırdı.

İbnMes'ûd: "Biri imâmdan önce secdeden başını kaldırdığında hemen döner, başını kaldırdığı zaman kadar secdede durur, sonra imâma tâbi' olur"demiştir 112[112].

Hasen Basrî, imâmla beraber iki rek'at kılıp da secdeye muktedir olamayan kimseler hakkında:

"Böylesi sonuncu rek'at için iki secde yapar, sonra birinci rek'atı secdeleriyle birlikte kaza eder" demiştir. 113[113]

Bir secdeyi unutup da nihayet kıyama başlayan kimse hakkında da: "(Kıyamı atıp) secde eder" demiştir 114[114].

110[110] Bu hadîs de daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât, "Evlerindeki mescidler..." unvanlı 46. babında geçmişti. Burada Peygamber'in ev sahibine "Nerede namaz kıldırmamı istersin?" suâli, ev sahibinin iznini tazammun ediyor.

111[111] Bu söz, bâb altında gelecek olan Âişe hadîsinde Peygamber'in söylediği bir sözdür.

112[112] Ibn Mes'ûd'un bu sözünü ma'nâ olarak îbn.Ebî Şeybe sahîh bir isnâd ile mev-sûlen rivayet etmiştir.

113[113] Hasen Basrî'nin bu sözünü, İbnu'l-Munzir, kendi kitabında mevsûlen rivayet etmiştir

114[114] Bunu da ma'nâsiyle İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Yânî, secdeyi unutan kimse namaz nizâmına uymayarak yaptığı kiyâmı atar ve onu yapılmamış kılar da secde eder, demiş oluyor.

Hasen Basrî'nin bu dediği vaziyet, çok kalabalık ve izdihamda kılman cu-nıua ve bayram gibi namazlarda olabilir.

79-.......Bize Zaide, Mûsâ ibn EbîÂişe'den; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Âi-şe'nin yanma girdim de: Rasûlullah'm hastalığından bana anlatır mısın? dedim. Âişe: Evet, anlatırım, diyerek şöyle devam etti: Peygamber ağırlaştığı zaman: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır (yâ Rasûlallah), onlar seni bekliyorlar, dedik. "Öyleyse benim için leğene su koyunuz'' buyurdu. Âişe dedi ki: Oturup yıkandı. Sonra kalkmaya davranırken bayıldı. Sonra ayıldı. Yine: ''İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah,bnlar seni bekliyorlar, dedik. "Benim için leğene su koyun" buyurdu. (Koyduk) oturup yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken yine bayıldı. Senra ayıldı. Yine: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. "Benim için leğene su koyun" buyurdu. (Koyduk), oturup yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken bayıldı, sonra ayıldı. Yine: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" dedi. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. O sırada insanlar mescidin içinde toplanmışlar, .yatsı namazı için Peygam-ber'i bekleyip duruyorlardı. Bunun üzerine Peygamber, insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekr'e haber gönderdi. Haberci elçi Ebû Bekr'e gitti de: Rasûlullah sana, insanlara namaz kıldırmanı emrediyor, dedi. Ebû Bekr -ki o, yüreği yufka bir zât İdi- Umer'e: Yâ Lfmer, insanlara sen namaz kıldır, dedi. Umer ona hitaben: Buna sen daha haklısın, dedi. Sonra Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de, birisi Abbâs olan iki adam arasında öğle namazı için dışarıya çıktı. Ebû Bekr de bu sırada insanlara namaz kıldırıyordu. Ebû Bekr, Peygam-ber'i görünce mihrâbdan geri çekilmeye davrandı. Peygamber ona "Geriye çekilme" diye işaret etti, ve: "Beni onun yanıbaşına oturtunuz" buyurdu. Onlar da kendisini Ebû Bekr'in yanına oturttular. Râvî dedi ki: Ebû Bekr, Peygamber'in namazına, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak ayakta, Peygamber de oturduğu hâlde namaz kılmaya başladılar.

Râvî Ubeydullah ibn Abdiltah şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ab-bâs'ın yanına girdim de: Peygamber'in hastalığı hakkında Âişe'nin bana söylediklerini sana arzedeyim mi? dedim. Söyle, dedi. Ben de Âişe'nin hadîsini ona arzettim. İbn Abbâs o hadîsten hiçbir şeyi inkâr etmedi. Şu kadar ki, İbn Abbâs: Abbâs ile beraber olan o ikinci kimsenin ismini Âişe sana söyledi mi? dedi. Hayır, dedim. İşte o, Alî ibn EbîTâlib idi, dedi [115][115].

---

[115][115] Bu hadîs ile, özürlü oturanın kendi gibi özürlü oturanlara da, ayakta ofunlara da imamlığının sahîh olduğuna istidlal edilmiştir. Bâzı âlimler ayakta olanın, oturanın arkasında namaz kılmasını tecviz etmişler

80-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde evinde (bir kerresinde) namaz kıldırdı idi.

Bu namazı kendisi oturarak, bir topluluk da arkasında ayakta kıldılar. Peygamber onlara: "Oturunuz" diye işaret etti. Namazdan çıktıktan sonra: "İmâm, ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Öyle o/unca o rukû'a vardığı vakit siz de rukû'a varınız. Başım kaldırdığı vakit siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu hâlde namaz kıldığı zaman, sizler de hep oturarak namaz kılınız" buyurdu [116][116].

81-.......(Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) bir ata bindi de ondan düştü, bundan dolayı vücûdunun sağ tarafı berelendi. İşte o zaman namazlardan birini kendisi oturduğu hâlde kıldırdı, bizler de onun arkasında oturarak kıldık. Namazdan çıkınca: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir, öyle olunca imâm ayakta namaz kıldırdığı zaman sizler de ayakta olduğunuz hâlde namaz kılınız. İmâm rukû'a yardığında, siz de rukû'a varınız. O kendini kaldırdığı zaman siz de kendinizi kaldırınız. îmâm Semiallâhu limen hamideh (= Allah kendisine hamd edenin hamdini işitip kabul etti) dediği zaman, sizler: Rabbena ve leke 1-hamd (= Ey Rabb'imiz, biz sana itaat ettik; yâ Rabb, ibâdetimizi kabul et, itaatimizden ve sana niyazımızdan dolayı da sana hamd olsun) deyiniz. İmâm ayakta olarak namaz kıldırırsa, siz de ayakta olarak namaz kılınız; imâm oturarak namaz kıldırdığı zaman, sizler de oturarak kılınız" buyurdu.

Bu, Peygamber'in eski hastalığında olmuştu. Sonra, bunun arkasından bir defa da Peygamber oturarak namaz kıldırdı. İnsanlar O'nun arkasında ayakta namaz kıldılar; Peygamber onlara oturmayı emretmedi. Peygamber'in fiilinden ancak sırasıyle sonuncuları alınır [117][117].

---

ve buradaki Âişe hadîsiyle ihticâc eylemişlerdir. Zîrâ bu hadîs, Peygamber'in imâm olduğu namazların sonuncusudur. Bunda kendisi oturmuş, cemâat ayakta kılmışlar, hâzır olanlara oturun diye emretmemiştir. Bundan dolayı amel bunun üzerine olmak gerekir.

[116][116] Bu hadîsteki hastalık, bundan evvelki hadîslerde bahsedilen ve Peygamber'in vefâtıyle neticelenen son hastalığı değildir. Bundan sonraki hadîste açıkça görüleceği üzere, bu daha eski bir rahatsızlıktır ki, attan düşmek sebebiyle vücûdu incinmiş, bundan dolayı mescide çıkmadığı gibi, namazı oturarak kılmaya mecbur kalmıştı.

[117][117] Buhârî'nin kendi şeyhi Humeydî'den naklettiği bu son fıkralar, bundan önceki haşiyede belirtilen

52- İmamın Arkasında Namaz Kılanlar Ne Zaman Secde Ederler? Babı

Enes:

"İmâm secde ettiği zaman, sizler de secde ediniz" sözünü söyledi 118[118].

82-....... Bana Abdullah ibnu Yezîd tahdîs edip şöyle dedi ki Abdullah: "Bana el-Berâ tahdîs etti" sözünde yalancı değildir-119[119]: Bana el-Berâ tahdîs edip şöyle dedi: RasüluIIah (S) "Semiallâhu limen hamideh" dediğinde Peygamber secdeye varmadıkça bizden hiçbir kimse (secdeye varmak için) belini bükmezdi. Biz ondan sonra onun ardından (O'na tâbi' olarak) varırdık 120[120].

Bize Ebû Nuaym, Sufyân'dan; o da Ebû İshâk'tan olmak üzere bu isnâdla bu hadîs tarzında tahdîs etti.

---

görüşlerin dayanağı ve delilidir. Humeydî bu son sözleriyle şunu demek istemiştir: Peygamber daha önceki attan düşme rahatsızlığında oturarak namaz kılıp, arkasında ayakta kılanlara oturun diye işaret etmişti. Vefâ-tiyle neticelenen son hastalığında ise, kendisi oturarak namaz kıldırdı, arkasındakiler ayakta namaz kıldıkları hâlde Peygamber onlara oturun diye emretmedi. Binâenaleyh bu hususta Peygamber'in bu son ameli alınır.

118[118] Bu ta'lîk,yânîEnes'in naklettiği bu söz, bundan önceki babda geçen hadîsinin -bâzı tarîklerinde bulunan- bir tarafıdır (İbn Hacer).
119[119] "Ki o yalancı değildir" sözünden murâd, o, hadîste vehm edici değildir, bil'a-kis o güzel zabteder bir zabıttır, demektir. Bundan söyleneceği her yerde kasde-dilen ma'nâ budur. Sahâbî hakkında da böyledir. Çünkü onların hepsi makbuldürler, hakîkî yalandan emîn sayılmışlardır. Onlar hakkında yalan te-vehhümüne hiçbir mecal yoktur (Şâh Veliyyullah).

120[120] Bundan, imâmın fiillerine uymanın vâcib olduğu istidlal olunur. İbu'f-Cevzî'nin bundan me'mûm olan kimse imâm rüknü tamamlamadıkça o rükne başlayamaz ma'nâsını çıkarmış ve bu görüşü ile cumhura muhalefet etmiştir. Zîrâ bu takdirde imâma mutâbaat mutasavver değildir. Herhalde râvînin maksadı Ra-sûlullah secdeye vardıktan sonra ve secdeden kalkmadan secdeye inerdik demektir. Ayrı ayrı lâfızlarla gelen birçok rivayetlerin hepsi de bu ma'nâyı bildirir. Bundan maksad mutâbaatı ta'rîftir. Ve imâmdan evvel hiçbir rükne başlamanın câİz olmadığını anlatmaktır.

53- Başını İmamdam Evvel Kaldıran Kimsenin Günahı Babı

83-....... Ben Ebû Hureyre (R)'den işittim, Peygamber (S): "Herhangi biriniz başınızı imâmdan evvel kaldırdığı zaman, Allah 'in onun başını eşek başına çevirmesinden -yâhud onun suretini eşek suretine çevirmesinden- korkmaz mı kî?" buyurmuştur 121[121].

54- Kölenin ve Azad Edilip de Üzerinde Velayet Devam Eden Kimsenin İmamlığı Babı

Aişe'ye, kölesi Zekvân Mushaf'tan imamlık eder idi; ve

zina çocuğunun (veledi zinanın), bedevinin ve Peygamberin: "Cemâate, Allah'ın Kitabı'm en çok

belleyip okuyan kim ise, o imamlık eder" sözünden dolayı, henüz ihtilâm olmamış bulunan

çocuğun imamlığı 122[122].

121[121] Hadîsteki şekk, râvî Şu'be'dendir. Bu kabahati işleyen başın tahavvülünü söylemek ile suretin tahavvülünü:yâhud yüzün tahavvülünü söylemek hep bir ma'-nâya dönücüdür. ,

Bu hadîs imâmdan evvel davrananlar hakkında şiddetli bir tehdîd ihtiva etmektedir. İmamına mutâbaat etmeyenin sureti eşek suretine çevrilmesi mecazîdir. Böyle olan kimse iktidâya niyet etmişken, iktidâ etmiyor ve iktidâ etmemesiyle beraber kendini muktedî bilecek kadar eşeklik gösteriyor. Peygamber'in bu sözü, eşek sîretini ihtiyar eden bu kimselere yakışan suret, eşek suretidir., gibi bir tevbîh ve sakındırmayı tazammun etmiş oluyor.

Bâzı âlimler hadîsi mecazî ma'nâya hamletmeyip, çevrilmenin(meshin) bilfiil vâki' olmasından korkulur, demişler. Mecazî ma'nâya gidenler, çevrilmenin Mu-hammed Ümmeti hakkında vukûunun caiz olmadığına ve Muhammed Ümme-ti'nin meshten yânî başka kılığa çevrilmekten emîn kılınmış olduğuna dayanırlar. Bu hadîsi Alî, Ebû Hureyre, İmrân İbn Husayn da rivayet etmişlerdir

122[122] Buharı bu başlık içinde, Hz. Âişe'ıİn, kölesi Ebû Amr Zekvân henüz çocuk iken ona ramazânda Mushaf açtırıp, arkasında namaz kıldığını misâl olarak zikrederek ve yine Peygamber'in aynı bâb başlığı içindeki hadîsi sebebiyle kölenin, himayede bulunan azâdlının, veledi zinanın, bedevinin, bulûğ çağına varmamış mümeyyiz çocuğun imametlerine, hem de yüzünden ve Mushaf'tan okumakla, namazın sahih olacağına işaret etmiş oluyor.

Mushaf'tan okumakla narnâz kılmağa İbn Şîrîn, Hasen Basrî, Hakem ve Atâ da kaail olmuşlardır. İmâm

Köle illetsiz (yânî zaruret olmadan) cemâatten men' olunmaz [123][123]

84-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: İlk muhacirler, Küba'da bir yer olan el-Usbate denilen mevki'e geldikleri zaman, Rasûlullah'ın (hicret edip) gelmesinden önce, kendilerine Huzeyfe'nin himayesinde olan Salim imamlık eder idi. Salim onların, Kur'ân'ı en çok belleyip okuyanları idi [124][124].

85-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: BanaEbu't-Teyyâh, Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Üzerinize, başı kuru üzüm dâ-nesi gibi olan Ha beşi i bir köle de âmil (yânî vâlî ve kumandan) ta'yîn edilmiş olsa, onu dinleyiniz ve itaat ediniz" buyurmuştur [125][125].

Mâlik, bunu yalnız ramazân kıyamında tecvîz etmiştir. İbrâhîm en-Nâhaî, Saîd ibn Müseyyeb, Şa'bî, Süleyman İbn Hanzale, Mucâhid İbn Cubeyr, Hammâd ve Katâde ise caiz görmezler. Ebû Hanîfe, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel de bunlardandır. Çünkü Mushaf'tan okumak, ameli kesirdir. Ameli kesir ise, namazı bozar.

Ebû Yûsuf ile Muhammed ibnu'l-Hasen eş-Şeybânî'ye göre caizdir. Çünkü Mushaf'a bakmak da ibâdettir. Yalnız Hrıstiyanlar'a benzemek dolayısiyle bunu kerahetle tecvîz ederler.

Kölesi Zekvân'ın ramazânda Âişe'ye imamlık ettiği haberini, İbn Ebî Şey-be ile diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Buhârî'nin bu başlıktan maksadı, bunların cevazını isbât etmektir. Şâfİî de buna kaafldir. Ebû Hanîfe bunu kerîh görür. İmâm'ın Mushaf'tan okuması Ebû Hanîfe'ye göre namazı bozucudur. Şafiî'ye göre bunda be's yoktur.

Aişe'den ta'lîkan nakledilen haberin zahiri Şâfiîler'in görüşünü te'yîd ediyor. Hanefi'ler onu te'vîl ediyorlar ve "Âişe'ye Mushaf'tan imamlık ederdi" sözünün ma'nâsı, Âişe'nin beraberinde olan Mushaf'a yakın bir yerde, ona bakarak namaz kıldırıyordu; noksanlık imâmın namâzındadır, diyorlar (Şâh VeliyyuIIah).
[123][123] Bu kısım hadîsten değil, Buhârî'nin sözündendir.

Kölenin cemâatte hâzır bulunmaktan men' edilemeyeceğinin vechi ibâdet konusunda Allah hakkının efendi hakkından önde tutulmuş olmasındandır.
[124][124] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti, Sâlim'in henüz azâd edilmeden önce - o cemâate imamlık etmesidir. Huzeyfe ailesi, sonra Sâlim'İ azâd edip oğul edinmişlerdi. Bu oğul edinme hususu da bilâhare Kur'ân-ı Kerîm'de el-Ahzâb: 4-5. âyetlerinde, oğul edinilenin nesebi kanştınlmıyacak şekilde düzeltilmişti
[125][125] Bu hadîsin namaz ile münâsebeti, kendisine amel yânî me'mûriyet verilmiş olan emîr vâlî gibi kimselerin namazlarda imâm olmaları sünnet gereği olmasıdır. Kölenin emirlik ve valiliği sahih olunca, arkasında namaz kılmak da sahih olmak lâzım gelir. (Âmil için aşağıda 130. haşiyeye bakınız).

Kölenin, veledi zinanın, bedevinin imametleri cumhura göre sahihtir. Yalnız İmâm Mâlik: "Köle olan, hürrlere imâm olamaz. Şu kadar ki, hürrler içinde okuyucu bulunmazsa, cumuadan başka namazlarda köleye iktidâ edilebilir. Çünkü cumuua, köleye vâcib değildir" der.

55- Bab: Îmam Namazı Tamam Kıldırmadığı Zaman ve Arkasındakiler Tamamladığı Zaman?

86-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "İmamlar sizin için namaz kılarlar. Eğer isabet ederlerse (yânî doğru, eksiksiz kılarlarsa) hem sizlere, hem onlara (namaz sevabı) vardır. Eğer hatâ ederlerse sizler için sevâb, onlar için ikaab vardır" buyurdu 126[126].

56- Fitneye Giren (Veya Fitneye Ma'ruz Kalan) Kimsenin ve Bid'at İşleyenin İmamlığı Babı

HasenBasrî: Sen bid'atçı imâmın arkasında namaz kıl, bid'atının günâhı onun

---

Âişe veledi zinanın imametinde be's görmemiş, hattâ "Ana-babasının günâhından ona birşey yok" der imiş. Ümer ibn Abdilazîz İle Mücâhid ve Mâlik, veledi zinanın râtib imam olmasını mekruh görmüşlerdir. Sebebi de aleyhinde söz söylenir makûleden olduğu için, onun yüzünden halkın günâha girmesidir. İmâm Şâfiî: "Babası belli olmayan kimseyi imâm ta'yîn etmek istemem" demiştir. Hanefîler ise, kolejle veledi zinanın imamlıklarını -halkın istihfafına hedef oldukları için- mekruh görürler. Lâkin bunlardan biri imamete geçti mi, arkasında kılmabilir, derler...

126[126] Bu hadîsteki imamlar, mutlaka namaz kıldıran İmamlar olduğu gibi, valiler ve emirler ma'nâsma da gelir. Çünkü namaz kıldırmak asıl onların vazîfesidir.

İsabetin ma'nâsı, en kuvvetli kavle göre, namazı eksiksiz kılmaktır. Bâzıları isabetten murad, vakte isabet etmek, yânî namazı vaktinde kılmaktır, demişlerdir.

Hadîsteki hatâ, amd mukaabİH olan hatâ değildir. Çünkü kasidsız vâki' olan eksikliğin günâhı yoktur. Bu, İsabet mukaabili olan hatâdır ..»Buna göre ma'nâsı "namazı eksik yâhud vaktinden geri bırakmış yâhud rükünler, şartlar ve sünnetlerce kemâlden ârî olarak kıldırırlarsa" demek olur.

Bu hadîs, imâmın taksirinden dolayı muktedîye birşey terettüb etmeyeceğine delîl edinilmiştir. İmâmın bâzı işlerde hatâsı, doğru kılmakta oian me'mumun namazının sahîhiiğine müessir olmaz. Meselâ imâm abdestsiz yâhud cünüb olur, yâhud üzerinde göze görünmeyen bir pislik bulunursa me'mûm namazı iade etmez. Hanefîler'e göre ise, imâm da, me'mûm da o namazı iade eder. Mâlik ile Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezheblerine göre, muktedî yalnız muvafakat cihetinden imâma tâbi'dir. Yânî yalnız onun icra etliği fiilleri ve hareketleri icra etmekle mükelleftir, imâmın namâzındaki şahinlik ve bozukluk ile alâkadar olmaz. Hanefîler'e göre ise sihhat ve fesad cihetinden de imâma tâbi'dir.

boynunadır, demiştir [127][127]

87- Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve bize Muhammed ibn Yûsuf söyleyip şöyle dedi: Bize el-Evzâ'î tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ubeydullah'tan; o da Adiyy ibn Hıyâr'ın oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. Bu Ubey-dullah, evinde muhasara edilmiş hâlde bulunan Usmân ibn Affân'm yanma girdi de: Sen umûmun İmamısın, başına şu görmekte olduğun işler geldi. Bize bir fitne imâmı namaz kıldırıyor. Biz bundan kaçınıyoruz; ne buyurursun? dedi. Halîfe Usmân: Namaz, insan-ların yapacağı işlerin en iyisidir. İnsanlar İyi bir şey yaparlarsa, sen de onlarla beraber onu yap; fena bir şey yaparlarsa sen onların fenalıklarından sakın, dedi [128][128].

Ve ez-Zubeydî (148) şöyle dedi: ez-Zuhrî: Biz kurtuluş olmayan bir zaruretten dolayı olmak müstesna, kadınlığa Özenen kimse arkasında namaz kılınmasını doğru görmeyiz, demiştir [129][129].

88-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Ebû. Zerr'e hitaben: "Dinle ve itaat et, velev ki (itaat yâhud emir) başı kuru üzüm dönesi gibi olan Habeş/i bir kimse için de olsa" buyurdu [130][130].

---

[127][127] Hasen Basrî'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr mevsûien rivayet etmiştir.

[128][128] Fitne imâmı, fitne önderi ve ihtilâl reîsi demektir. Bunun Hz. Usmân'ı muhasara eden Mısırhlar'ın reislerinden bîri olan Abdurrahmân ibn Adîs yâhud Kinâ-ne ibn Bişr olduğu söylenir
[129][129] Zuhrî'nin bu sözünü Ma'mer ile Abdurrazzâk tahrîc etmişlerdir.

Muhannes, huyu, kadın huyu olan, kadınlığa özenen erkek demektir. İki türlü olur: Biri bu huy hilkaten olur; kendisinin bunda bir sun'u olmaz. Böylesine bir günâh ve kötüleme olmaz. Diğeri de, hılkî olmayarak, kendisi kadınlığa özenen ve kadınlık külfetine girendir, böylesi kötülenmiştir.
[130][130] Benzeme ciheti, saçlarının kara, kıvırcık, kısa ve başının küçük olması gibi şeylerdir.

Âmil -büyük, küçük- bir yeri idareye hükümet tarafından ta'yîn edilen vâlî ve emîre denir.

Bu hadîs, bundan biraz önce geçen 54. babın hadîslerinden biri olarak, küçük lâfız farkıyle tahrîc edilmişti.

57- Bab: İmam İle Me'müm İki Kişi Oldukları Zaman Me'müm, İmamın Sağ Tarafında Yanıbaşına, Bir Hizada Olarak Dikilir

89-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzem Meymûne'nin evinde kaldım. Rasûlullah (S) -mescidde- yatsı namazını kıldıktan sonra evine geldi. Dört rek'at namaz kıldıktan sonra uyudu. Sonra kalktı (namaza durdu). Ben de geldim, O'nun sol tarafında namaza durdum. Beni sağ tarafına geçirdi, akabinde beş rek'at namaz kıldı. Ondan sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra uyudu. Hattâ ben O'nun horultusunu duydum. Ondan sonra (mescidde kıldıracağı farz) namaza çıktı 131[131].

58- Bab: Me'müm Olan Kimse İmamın Sol Tarafında Namaza Durduğu Zaman İmam Onu Sağ Yanına Geçirdiğinde Her İkisinin Namazı Bozulmaz

90-....... Bize Amr, Abdu Rabbih ibnu Saîd'den; o da Mahrame ibn Süleyman'dan; o da İbn Abbâs'm azâdlısı Kurayb'dan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben -bir gece teyzem- Mey-mûne'nin yanında uyudum. Peygamber bu gecede Meymûne'nin yanında bulunuyordu. Peygamber abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de O'nun sol yanında namaza durdum. Peygamber beni tuttu da sağ tarafına geçirdi. On üç rek'at namaz kıldı. Sonra (uykuya mahsûs) teneffüsü duyulacak kadar uyudu. Zâten uyuyunca seslice teneffüs etmek âdeti idi. Sonra yanına müezzin geldi. Bunun üzerine çıkıp namaz kıldırdı ve abdest almadı 132[132].

131[131] Hadîs ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere bâzı lâfız farklarıyle bundan önce birkaç yerde geçmişti. Burada tekrar edilmesinden maksad, bâb başlığına delîl olmasıdır. İbn Abbâs çocukluk haliyle yalnız başına iktidâeylediği zaman imâmın neresinde durulacağını bilmeyerek sol tarafına geçmişken, Peygamber'in onu sağ tarafa geçirdiği beyân edilmiştir. Me'mûm tek olursa imâmın hizasında ve sağ tarafında durmak lâzımdır. Bu, Umer, İbn Umer, Enes, İbn Abbâs ile imamlardan Sevrî, Mekhûl, Şa!bî, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Ebû Hanîfe, Mâlik, Evzâî ve Ishâk'ın kavilleridir/ Muhammed ibnu'l-Hasen: Ayaklarının parmaklarını imâmın ökçesi yanma kor, diyor. Şafiî'ye göre musâvât hizasından biraz gerilemesi müstehâbdır. îbrâhîm Naharye göre, rukû'a varıncaya kadar imâmın arkasında durur. O vakte kadar biri daha gelmezse imâmın sağına geçer. Ahmed ibn Hanbel, muktedî imâmın solunda durursa namazı bozulur, der.

132[132] Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda ve diğer yerlerde geçmişti.Uzanıp uyuduktan sonra abdest almadan namaz kılabilmek, Peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyuşa da, kalbleri

Amr dedi ki: Ben bu hadîsi Bukeyr'e tahdîs ettim. O: Bana bu hadîsi Kurayb tahdîs etti, dedi 133[133]

59- Bab: İmam Başkalarına İmam Olmaya Niyet Etmemişken, Sonradan Bir Topluluk Gelip de Onlara İmamlık Ettiği Zaman? 134[134]

91-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzemin yanında kaldım. Peygamber geceleyin kalkıp namaza durdu. Ben de O'nunla beraber namaz kılmak üzere kalktım ve O'nun sol tarafına namaza durdum. Peygamber (S) başımdan tuttu da beni sağ tarafında dikelt-ti 135[135].

60- Bab: İmam Namazı Uzattığı ve Me'müm Olan Kimsenin de Bir İhtiyacı Olduğu Zaman, Namazdan Çıkıp Yalnızca Kılarsa?

---

uyumaz.

Bu hadîste Peygamber'in sabah namazı sünnetiyle beraber on üç rek'at kıldığı bildiriliyor. Buna göre bu gecede vitirle birlikte onbir rek'at gece namazı kılmış oluyor. Başka sayılarda da kılmıştır.

Peygamber'in İbn Abbâs'ı namaz içinde tutup sol tarafından sağ tarafına geçirmesi ve namaza böylece devam etmeleri, namazlarının bozuJmadığmın delilidir. Bu noffia, hadîsin bâb başlığına uygunluk ve delîl teşkîl eden yeridir.

133[133] Amr bu sözü ile, kendisinin Bukeyr'den yaptığı rivayetinin senedinin, yukarıda zikredilmiş olan birinci rivayetinin senedinden daha yüksek olduğunu ten-bîh etmiştir.

134[134] Buhârî "iza"nın cevâbını zikretmedi. Çünkü bu mes'elcde görüş ayrılığı vardır. Yânî İmâmın imamlığa niyet etmesi şart olup olmamasında farklı görüşler vardır. Bâzıları: İktidânın sahîh olmasında imâmın imamlığa niyet etmesi şart değildir; imâma cemâat faziletine nail olması için niyet miistehâb olur, dediler. Kaadı Hüseyin: Münferid olarak namaz kılan kimseye bir topluluk iktidâ etse, kendisi bunları bilmemiş olsa, yine cemâat faziletine nail olur. Çünkü onlar da onun sayesinde bu fazilete nâİl olmuşlardır, dedi. Ahmed, farz ile nafile arasını ayırdı. Nafilede değil de, farzda niyeti şart kıldı.. Ebû Hanîfe: İmâmın imamete niyet etmesi erkekler hakkında şart değil, kadınlar hakkında şarttır. Çünkü kadının imâmın yanında durması ile imâmın namazının bozulması ihtimâli vardır, demiştir. (Aynî, Kastallânî).

135[135] Hadîsin bu başlık altında şevkinden maksad, imâmın bir topluluğa imâm olmaya dönüşmesi, namazdan evvel kendisinde bunun için bir niyet bulunmasına ihtiyâç olmayacağını bildirmektir (Şâh Veliyyullah).

92- Bize Müslim ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Muâz ibn Cebel, Peygamberce beraber namazı kılar, ondan sonra döner, kendi kavmine imamlık ederdi 136[136].

Buhârî şöyle dedi: Ve bana Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gundertahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle dedi: Muâz ibn Cebel Peygamber'in maiyyetinde namaz kılar, ondan sonra döner de kendi kavmine imamlık ederdi. Bir defasında yatsıyı kıldırdı da el-Bakara Sûresi'nden başlayarak okumağa kalktı. Cemâatten biri ayrıldı. Muâz onun hakkında fena söz söyler gibi oldu. Bu iş Peygâmber'e ulaşınca üç defa: "Fettansın, fettansın, fettansın" yâhud "Fâtin oldun, fâtin oldun, fâtin oldun" buyurdu, ve Mufassal bölümünün ortasından iki sûre ile (kıldırmasını) emretti. Amr ibn Dînâr: Ben o iki sûrenin hangi sûreler olduğunu hatırımda tutamadım, demiştir. 137[137].

61- İmamın Rukü'u ve Sucüdü Tamamlamakla Beraber Kıyamda Hafifletme Yapması Babı

93-.......Bize İsmâîl (ibn Hâlid) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Kays'tan işittim, şöyle dedi: Bana Ebû Mes'ûd (R) şöyle haber verdi: Bir kimse gelip: Yâ Rasûlallah, fulancanın bize namaz kıldırırken uzatmasından dolayı sırf onun yüzünden sabah namazına gitmekten geri kalıyorum, dedi. Rasûlullah'ı hiçbir mev'izada o günkü kadar öfkeli görmedim. Sonra Rasûlullah (S): "İçinizden bâzı kimselerde cemâati nefret ettirme hasleti vardır. Herhanginiz namaz kıldıracak olursa, kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemâatin içinde zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâç sahibi olanı vardır" buyurdu 138[138].

136[136] Müslim'in rivayetinde Rasülullah'ın arkasında kıldığı namazı kavmine kıîdırırdı" ziyâdesi vardır ki, zahir ma'nâsı, farzı Peygamber ile birlikte kıldıktan sonra henüz kılmamış olan kavmine imâm olur, kendi nafile kılıcı iken, arkasındaki cemâat farz kılıcı olurlardı. Bu mes'eîede Hanefîler ve Mâlikîler İle diğerleri arasında büyük görüş ayrılığı vardır.Onlar, farz kılan kimsenin nafile kılana iktidâsı sahîh değildir, derler. Şâfiîier ile Hanbeltler ise bunu tecviz ederler. Delillerinden biri de Muâz ibn Cebel'in bu fiilidir.

137[137] Fâtin, ezâ ve azâb veren, işkence yapan ma'nâsına geldiği gibi, nefret ettirici; dîni sevmeye mâni' olucu ma'nâsına da gelir. Fettan da bunun mubâlağa sîgası-dır.

138[138] Şikâyet eden zât bazılarınca Hazm ibn Ebî Ka'b'dir. Şikâyet olunan bu fulan-ca, Muaz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dan biridir. '

62- Bab: Kişi Kendi Kendine Namaz Kıldığı Zaman Namazını İstediği Kadar Uzatsın

94-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "Biriniz insanlara namaz kıldıracak olursa, hafif tutsun. Çünkü içlerinde zaîf olanı var, hasta olanı var, yaşlı olanı var. Kendi kendine namaz kıldığında ise (namazını) istediği kadar uzatsın" buyurdu 139[139].

63- Kendilerine Namazı Uzattığı Zaman İmamından Şikayet Eden Kimse Babı

Ve Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî el-Bedrî (R) oğluna hitaben: Namazı bize uzun kıldırdın, ey oğulcuğum, demiştir 140[140].

95-....... Ebû Mes'ûd (R), şöyle demiştir: Bir kimse: Yâ Rasûlallah, fulancanın bize uzun namaz kıldırmasından dolayı muhakkak sabah namazından geri kalmaktayım, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah öyle bir öfkelendi ki, ben O'nun hiçbir yerde o günkü kadar öf-kelendiğini görmedim. Sonra Rasûlullah (S) şöyle hitâb etti: "Ey insanlar! İçinizden bâzı kimselerde cemâati nefret ettirme (hasleti) vardır. Her kim insanlara imamlık ederse, namazı hafif tutsun. Çünkü onun arkasındaki cemâatte zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâç sahibi olanı vardır".

139[139] Bu hadîslerden imâm için namaz, hafif tutmanın mendûb olduğu anlaşılır hata bazılarınca bu emir vâcib say.hr. Uzatmaya râz, olan sayıs, mahdûd kim ct rejcıldıran kımsenm uzun sureler okumasında, rükû' ve sücûdda teşbihleri çoğaltmasında ise be's yoktur. Nitekim Peygamber, sahâbîlerin bu husûstak rıza ve rağbetlerini bildiği için, bâz, kerreler böyle yapardı. Herhalde namazda naiıtletme yapacağım diye namaz rükünlerinin hiçbirini eksik yapmamak gerekir '

140[140] Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Bu Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî es-Sâidî, Bcdr harbine iştirak eden bahtiyarlardandır. Onlardan en son vefat eden olduğu nakledilir. Oğlunun ismi eİ-Munzir'dir.Ebû Useyd1-in oğluna karşı söylediği söz, oğlunun yânî imâmın namazı uzatmasından şikâyetidir.

96- Bize Âdem ibn Ebû Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Bir kimse gece karanlığı basmış olduğu hâlde iki sulama devesi ile geldi. Muâz'm yatsı namazı kıldırmasına tesadüf etti. Hemen devesini bıraktı, ve Muâz'm yanına geldi. Muâz namazda el-Bakara yâ-hud en-Nisâ sûresini okumağa başlayınca, o zât ayrıldı gitti. Akabinde Muâz'ın bu zât hakkında kötü bir söz söylediği haberi bu kimseye ulaştı. Bunun üzerine o kimse Peygamber'e geldi ve O'na Muâz'dan şikâyet etti. Peygamber (S) üç defa: "Yâ Muâz, sen bir fettan mısın? -yâhud: Sen bir/âtin misin?-" buyurdu da, akabinde Muâz'a: "Seb-bih isme Rabbike'l-al'lâ, Ve'ş-şemsi ve duhâhâ, Vel~leyli izâ yağşa sûrelerini okuyup namaz kıldırmak değil miydin? Şu muhakkak ki, senin arkandaki cemâatte yaşlı olan, zaîfolan, iş ve ihtiyâç sahibi olan kimseler namaz kılmaktadır'"buyurdu. Şu'be: "Şu muhakkak ki senin arkanda.." cümlelerinin hadîse dâhil bulunduğunu zannediyorum, dedi 141[141].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve Şu'be'ye, bu hadîsin aslını rivayet etmekte (Sufyân Sevrî'nin babası olan) Saîd ibn Mesrûk, Mus'ır ibn Keddâm ve bir de eş-Şeybânî Ebû İshâk mutâbaat etmişlerdir.

Amr ibn Dînâr, Ubeydullah ibnu Miksem ve Ebu'z-Zubeyr, Câbir'den olmak üzere: Muâz yatsı namazında el-Bakara Sûresi'ni okudu, demişlerdir. Ve Şu'be'ye, Muhârib'den rivayet etmekte el-A'meş-mutâbaat etmiştir 142[142]

141[141] Müslim'de Biri ayrı bir tarafa çekildi, selâm verip namazı yalnız başına kildi"; Nesâî rivayetinde: - O adam çekilip mescidin bir tarafında namaz kıldı"; İbn Hıbbân'da da "Bir adam el-Bakara Sûresi'nden başladığını görünce ayrı bir tarafa çekilip yalnızca kıldı" denilmiştir. Bu hadîslerden o zâtin namazı kesip yeni baştan namaz kıldığı anlaşılıyor. Bundan, Şâfiîlcr bir özürden dolayı namazı kesmek ve ibtâl etmenin cevazını istidlal etmektedirler. Hanefîler ile Mâlikîlcr ise bunu, ameli bâtıl kılmaktır diyerek, asla tecviz etmezler.

Bâzıları bu zâtın ancak iktidâyı kesmiş olduğunu ve namazını bozmaksızın, selâm vermeksizin münferiden tamamlamış olduğunu söylerler; bu, Şâfiî-ler'e göre caizdir. Ancak özürsüz olursa mekruhtur.

142[142] Buhârî'in haber verdiği bu ayrı ayrı mutâbaatlar, hadîsin tarîklerinin çokluğunu gösterdiği gibi, hadîsin kuvvet ve sağlamlığını da göstermektedir. Aynı zamanda hadîsin iyi anlaşılması ve hüküm istinbâtında gerekli olan tamamlayıcı bilgilerin kaynaklan da gösterilmiş olmaktadır. Çünkü bu tarîklerin bâzılarında hadîs, daha mufassal lâfızlarla ve ziyâdelerle rivayet edilmiş olabilmektedir

64- Namazı Kemale Ulaştırmakla Beraber Namazda Vecizlik (Yani Kısaltma, Hafifletme) Yapmak Babı

97-....... Enes (R): Peygamber (S) namazı hem kısa kıldırır, hem de kemâle ulaştırırdı, dedi 143[143].

65- Çocuğun Ağlaması Sebebiyle Namazı Hafif Kıldıran Kimse Babı

98-....... Bize el-Velîd ibn Müslim haber verip şöyle dedi: Bize

el-Evzâî, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan; o da babası Ebû Katâde'den oltnak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben namaza, içinde kıraati uzatmak niyetiyle dururum da geriden bir çocuğun ağlamasını duyunca, anasına meşakkat vermek istemediğim için, namazımı kısa keserim" buyurmuştur 144[144].

Bu hadîsi el-Evzâî'den rivayet etmekte, el-Velîd ibn Müslim'e Bişr ibnû Bekr, Abdullah ibnu'l-Mubârek, Bakıyye ibnu'l-Velîd el-Kelâî (197) mutâbaat etmişlerdir.

99-....... Bize Şerîk ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Ben asla, Peygamber (S) kadar tamâm ve hafif namaz kıldıran bir imâmın arkasında namaz kılmış değilim. Şu muhakkak ki, Peygamber çocuk ağlaması işi-tirdi de,

---

143[143] Yânî cemâatin hâline merhameten namazı kısa tuttuğu hâlde, namaz rükünleri ve sünnetlerinden hiçbirini de eksik bırakmazdı, demek istemiştir.

144[144] Bu hadîsi Buhârî ile Müslim, müteaddid tariklerle Enes'ten rivayet etmişlerdir. Peygamber'in ümmetine olan re'fet ve şefekatının sayısız delillerinden biri de budur. Çocuğu ağlayan kadının kalbi çocuğu ile meşgul olacağından, gönül duruluğu İle namaza devam edemez. Yâhud namazım bozup çocuğu ile meşgul olur. Her iki suretle ya cemâat, ya huşu faziletlerinin birinden mahrum kalmış olur. Bunlar imâmın namazı hafifletmesi için kâfî sebeblerdir. Peygamber bir defasında birinci rek'atta altmış âyet kadar okumuşken, bir çocuğun ağlamasını işitince ikinci rek'atta yalnız üç âyet ile yetinmiştir.

çocuğun anasının fitneleneceğinden (yânî üzülüp sıkılacağından) korktuğu için hemen namazı hafifletirdi.

100-....... Bize Katâde tahdîs etti. Ona da Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben namazı uzatmak isteğiyle namaza giriyorum, derken bir çocuk ağlamasını işitiyorum; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği şiddetli üzüntüyü bilmekte olduğumdan, hemen namazımda hafifletme yapıyorum".

101-....... Bize İbnu Ebî Adiyy, Saîd'den; o da Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben namazı uzatmak isteğiyle namaza girerim, derken bir çocuk ağlamasını işitirim; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği üzüntünün şiddetini bilmekte olduğumdan, hemen namazı kısaltır, hafifletirim" 145[145].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes Peygam-ber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti 146[146]

66- Bir Kimse Namazı İmamla Beraber Kılıp da Sonra Başka Bir Topluluğa İmamlık Ettiği Zaman(ki Hükmü Beyan) Babı 147[147]

102-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Peygamber (S)'in maiyyetinde namazı kılardı da, sonra kendi kavmine gelir ve onlara (kılmış olduğu bu) namazı kıldırırdı

145[145] Arka arkaya sıralanan bu hadîslerle, çocukların ve çocuklu kadınların mescide girmesinde be's olmadığı, kadınların erkek şaftlarının arkasında cemâate katılmalarının caiz olduğu istidlal olunur. Bir de Peygamber'in bu sözü, namazda iken müstehâb olan bir şeyi yapmaya niyet eden kimseye, o müstehâbı yapmak vâcib olmadığına delildir.

146[146] Bu ta'lîkm fâidesi, hadîsi Katâde'nin Enes'ten işitmiş olduğunu beyândır (Aynî).

147[147] Buhârî, hakkında görüş ayrılığı bulunan mes'elede kesin hüküm vermeyi terk etmek hususundaki âdeti üzere yürüyerek "izâ"nın cevâbını zikretmemiştir. Bununla beraber Buhârî'nin meylinin bunun cevazına olduğu zahirdir. Öyleyse mukadder cevâb "Bu caiz olur" yâhud "Bu kâfî olur" sözüdür (Aynî).

148[148]

67- İmamın Tekbirlerini Cemaatteki İnsanlara İşittiren Kimse Babı

103-....... Bize Abdullah ibn Dâvûd tahdîs edip, şöyle dedi: Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde vefat etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zaman, Bilâl O'na gelir, namaz vaktini bildirirdi. Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın" buyurdu. Ben: Şübhesiz Ebû Bekr ince kalbli bir insandır. Eğer senin makaa-mına geçip dikelirse ağlar ve okumaya muktedir olamaz, dedim. Peygamber yine: "Ebû Bekr'e emredin, namazı kıldırsın" buyurdu. Ben de o söylediğim sözün benzerini söyledim. Peygamber üçüncü yâhud dördüncü defasında: "Şübhesiz sizler Yûsuf Peygamber'in sahibesi olan kadınlarsınız (yânı onlar cinsinden kadınlarsınız). Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr namazı kıldırmağa başladı. Peygamber de iki kişiye dayanarak çıktı.

Peygamber'in iki ayağı ile yerde çizgi çizerek çıkışı hâlâ gözümün Önündedir. Ebû Bekr, Peygamber'i görünce geri çekilmeye davrandı. Peygamber; namazı kıldır, diye işaret etti. Fakat Ebû Bekr İmamlık makaammdan geriye çekildi. Peygamber Ebû Bekr'in yanıbaşına oturdu. Ebû Bekr, tekbîrleri insanlara işittiriyordu 149[149].

Bu hadîsi el-A'meş ibn Süleyman'dan rivayet etmekte Muhâdır el-Hemedânî el-Kûfî (206), Abdullah ibn Davud'a mutâbaat etmiştir.

148[148] Bundan önce geçen 60. babın 136 rakamlı haşiyesinde, bu konu ile de ilgili gerekli açıklama geçmişti. Bu mes'elede Hanefîler ile Mâlikîler bir tarafta, Şâfiî-ler ile Hanbelîler diğer taraftadır. Hanefîler ile Mâlikîler, farz kılan kimsenin nafile kılana iktidâ etmesi sahîh değildir, derler. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, bunu caiz görürler. Delillerinden biri de Muâz ibn Ccbel'in bu fiilidir.

149[149] Bu hadîs aynı kitabın 39. ve 46. bâblarmda da geçmişti. Burada bâb başlığına şâhid olan kısım "Ebû Bekr tekbîrleri insanlara işittiriyordu" ifadesidir. Bu ifâde, cumhura göre, geçen rivâyetlerdeki "Ebû Bekr, Peygamber'in namazına uyarak namaz kılıyor, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak namaz kılıyorlardı" sözlerinden kasdedilen ma'nâyı tefsîr edicidir... (İbn Hacer).

Bu hadîsten ve diğer hadîslerden, Peygamber'in gelmesinden sonra o namazı Peygamber'in imâm olup kıldırdığı, Ebû Bekr'in hizmeti yalnız teblîğden ibaret kaldığı anlaşılıyor.

68- Bab: (Îşittirici Olan) Kimse İmama Uyar, İnsanlar da İmama Uymuş Olan O Kimseye Uyarlar [150][150].

Ve Peygamber(S)'den: "Sizler bancı uyunuz, sizin arkanızdaki kimseler de size uysunlar" sözü zikrolunur [151][151]-

104-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı ağırIaştığı zaman Bilâl gelip namaz vaktini bildiriyordu. Rasûlullah: 'Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emredin" buyurdu. Ben: Yâ Ra-sûlallah, şübhesiz Ebû Bekr hisli, gamlı bir insandır. Muhakkak ki o senin makaamında durduğu zaman insanlara işittiremeyecektir. Bu işi Umer'e emretsen, dedim. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emrediniz, o insanlara namaz kıldırır" buyurdu. Ben Hafsa'ya da: Şübhesiz Ebû Bekr hüzünlü bir kimsedir. Muhakkak ki o senin makaamına durduğu zaman kıraati insanlara işittiremez. Umer'e emir buyursan, deyiver dedim. (Hafsa dediğimi yaptı.) Rasûlullah: "Yûsuf Peygamber'in sahibeleri şübhesiz ki siz kadınlarsınız- Ebû Bekr'e, insanlara namaz kıldırmasını emrediniz" buyurdu. Ebû Bekr

---

[150][150] İbn Battal: Bu, Mesrûk ile Şa'bî'nın cumhura muhalif olarak "Şaftlarının bir kısmı diğer kısmına uyar" sözlerine muvafıktır, dedi. Şa'bî'nin sözünü Abdur-razzâk ile îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Buhârî bu mes'elede kendi tercihini açıkça beyân etmedi. Çünkü, bâb başlığına "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlardı" kavline delâlet edici bir şekilde başladı. Sonra insanların Ebû Bekr'e iktidâsini ihtiva eden bu rivayeti tekrarladı. Bunun zahiri, muallak hadîsin zahirini gösteriyor. Buhârî'nin, Şa'bî'nin kavline gider olması ve ilk rivayetteki "Tekbîrleri insanlara işittiriyordu" kavlinin, İnsanların Ebû Bekr'e uymalarını nefyetmediğini düşünmesi muhtemildİr. Çünkü tekbîrleri insanlara işittirmesi, kendisine uymakta oldukları şeyin bir cüz'üdür. Bunda ise, diğerleri için bir nefiy yoktur. Bunu da İsmâîlî'nin "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlar. Ebû Bekr de oniara İşittiriyordu" rivayeti te'yîd eder (İbn Hacer).

Bu başlık iki ma'nâya gelir: Biri, kişi imâma uyar, insanlar da me'mûma uyarlar; yânî insanlar tekbîrleri o şahıstan işitirler, böylece imâm, hakikatte her biri için imamdır. İkincisi, İnsanlar hakîkaten o kimseye uyarlar. Müellif Buhârî, Peygamber'in Ebû Bekr'e imâm olması ve Ebû Bekr'in de insanlara imâm olmasında her iki ihtimâle gitmiştir. Peygamber'in Ebû Bekr'e uymuş olması görüşü -ki bu üçüncü ihtimâldir ve İmâm Ahmed'in görüşüdür-; müellif bunu söylemedi (Şâh Veliyyullah

[151][151] Bu ta'lîki, Müslim Sah fh'inde Ebû Saîd Hudrî'den şöyle tahrîc etmiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerinde bir gerileme gördü de onlara: "İlerleyiniz, bana uyunuz, arkanızda olanlar da sîze uysunlar. Bir kavın (namazda) geri kalmakla devam ederlerse nihayet Allah onları (herşeyde) geriletir" buyurdu. Bu hadîsi Sünen sahihleri de tahrîc etmişlerdir.

namaza girince, Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de kalktı ve iki adam arasında dayanarak, iki ayağı yerde sürüne sürüne götürüldü. Nihayet mescide girdi. Ebû Bekr O'nun gelişteki hafif sesini işitince, gerilemeye davrandı. Rasûlullah ona işaret etti. Akabinde Rasûlullah geldi, nihayet Ebû Bekr'in soluna oturdu. Ebû Bekr ayakta namaz kılıyordu. Rasûlullah ise oturarak namaz kılıyordu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyuyorlardı[152][152].

69- Bab: İmam Namazda Şübheye Düştüğü Zaman İnsanların Sözüne Tutunur Mu?

105-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S), iki rek'at kıldırıp namazdan çıktı. Zu'1-Yedeyn O'na: Yâ Rasûlallah, namaz kısaldı mı, yoksa unuttun mu? diye sordu. Rasûlullah oradaki-lere: "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?" diye sordu. Onlar: Evet, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah ayağa kalktı ve iki rek'at daha namaz kıldırdı. Sonra tekbîr alıp daha önceki sucûdu gibi yâhud biraz daha uzun (iki) secde yaptı [153][153].

106-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir defa öğle namazını iki rek'at kıldırdı. Kendisine: İki rek'at kıldırdın, denildi. Bunun üzerine iki rek'at daha kıldırdı. Sonra selâm verdi, sonra iki secde daha yaptı [154][154].

---

[152][152] Buhârî bu hadîsi, şimdiye kadar değişik tarîklerden bâzı lâfız farklanyle 39., 46., 67. bâblar gibi birçok yerlerde tahrîc etmiştir. Her tahrîc ettiği yerde de o başlıkta bulunan mes'elenin delilini göstermek istemiştir. Hadîsin bu 68. bâbdaki başlığa delîl olan kısmı "Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyuyorlardı" şeklindeki bu son fıkrasıdır.

"Rasûlullah geldi, nihayet Ebû Bekr'in soluna oturdu.." ifâdesi de Pey-gamber'İn imâm, Ebû Bekr'in mc'mûm olduğuna delâlet eder.

[153][153] 153 Bu hadîs daha önce, Kitâbu's-Salât, "Her nerede olursa kıbleye yönelme" unvanlı 31. babında Abdullah ibn Mes'ûd'dan; yine Kitâbu's-Salât, "Mescidde parmaklan birbirine geçirmek" unvanlı 88. bâbda Ebû Hureyre'den olmak üzere geçmişti.

Burada "Namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?" suâli üzerine, işin hakî-katini ve künhünü cemâatten araştırıp öğrendikten sonra, namazı tamamlamıştır. îşte Rasûlullah'm araştırıp, mes'eleyi tahkik eylemesi, bâb başlığındaki suâlin cevâbı oluyor

[154][154] Müslim'de Ebû Saîd Hudrî'den rivayet edilen hadîs şöyledir:

70- Bab: İmam Namaz İçinde Ağladığı Zaman? 155[155]

Ve Abdullah ibn Şeddâd şöyle demiştir: Ben saffların sonuncusunda bulunduğum hâlde 'L Umer'in feryâd etmeyerek için için ağlamasını işittim. O, "Ben kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a şikâyet ediyorum... " (Yûsuf: S6) âyetini okuyordu 156[156].

.

107-......Mû'minlerin annesi Âişe(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı içinde: "Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emredin" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben: Ebû Bekr senin makaamında (yânî namaz kıldırdığın mihrâbda) durduğu zaman ağlamaktan kıraati insanlara işittiremez. Umer'e emret de, insanlara o kıldırsın, dedim. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaamında durursa, ağlamaktan insanlara işittiremez, Umer'e emret de insanlara o namaz kıldırsın deyiver, dedi. Hafsa dediğini yaptı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yeter, şübhesiz sizler elbette Yûsuf'un sahibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namazı o kıldırsın" buyurdu. Hafsa, Âişe'ye: Zâten ben senden bir hayra nail olacak değildim, dedi (de canının sıkıntısını ifâde etti) 157[157].

Biriniz, namazında şekk edip de, üç mü yoksa dört mü kıldı bilemezse,' şübheyi atıp, yakın Üzerine namazı bina etsin"

155[155] Yânî ağlamak namazı bozar mı, bozmaz mı? Abdullah ibn Şeddâd'm haberi ile bâb altındaki hadîs, ağlamanın cevazına delâlet etmektedirler. Bu hususta bâzı tafsilât da vardır (İbn Hacer).

156[156] Bu haberi Saîd ibn Mansûr ile.ibnu'l-Munzir mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bunda Umer namaza Yûsuf Sûresi ile başlamış, işaret edilen âyete kadar okumuş, orada için için ağladığı İşitilmiştir.

Bu haberdeki neşîc lâfzının ma'nâsı şöyle açıklanmıştır: en-Neşic, nûn'un fethiyle, sesini çıkarmayıp feryâdsızca, boğularak, ve bukâ' boğazda tıkanıp kısılarak ağlamak ma'nâsınadır... (Kaamus Ter.).

157[157] Hadîsin bâb ismine uygunluk ve delîllik ciheti, Âişe, babasının duygulu bir insan olduğunu, Kur'ân okurken ağladığını daha önceki müşâhadelerinden bildiği İçin, Peygamber'in makaamına geçtiğinde de duygulanıp ağlayacağım ve Kur'ân'ı insanlara işittiremiyeceğİni ısrarla söylediği hâlde, Peygamber yine Ebû Bekr'in irnâmııığında ısrar etmiş olmasıdır (Aynî).

71- Saffları, İkaamet Sırasında ve İkaametten Sonra (Namaza Başlamadan Önce) Dümdüz Yapmak Babı

108-....... Ben en-Nu'mân ibn Beşîr(R)'den işittim, şöyle diu: Peygamber (S): "Safflarınızı ya dümdüz yaparsınız, ya Allah yüzlerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir" buyurdu [158][158].

109-....... Bize Abdu'l-Vâris, Abdulazîz'den; o daEnes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Namazsafflarını doğrultunuz. Zîrâ ben sizleri arkamdan da görüyorum" buyurmuştur [159][159].

72- Saffların Düzeltilmesi Sırasında İmamın İnsanlara ' Karşı Yönelmesi Babı

110-....... Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir defa namaz ikaamet edilmişti. Rasûlullah (S) yüzünü bizlerden tarafa döndürdü de: "Namaz safflarınızı doğrultunuz ve sımsıkı birbirinize yapışınız. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm" buyurdu [160][160].

---

[158][158] Saffları dümdüz yapmaktan maksad, saffa girenlerin bir hizada bulunması, saff-ta aralık bulunuyorsa kapatılmasıdır. Safflar dolu, aralıksız ve boydan boya tamâm olmalıdır. Öndeki saff bu şekilde dolmadıkça ikinci saffta, o da böyle dolmadıkça üçüncü saffta bulunmak olmaz.

Hadîsin son fıkrası "Allah kalblerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir" şeklinde de rivayet edilmiştir. Yüzlerin ayrı ayrı taraflara çevrilmesi, kalblerin birbirine karşı dönük olması, yânî müslümânlar arasında kin ve düşmanlık peyda olması demektir. İşte namaz safflarının bozuk olmasına, kalblerin bozukluğu gibi şiddetli ilâhî bir ceza terettüb ediyor. Müslümânlar arasında amelen en büyük toplayıcı sebeb namaz olduğundan, salâhları ve içtimaî nizâmları, namazdaki salâh ve nizâmı güzel muhafaza etmeye bağlı kılınmış demek oluyor.

[159][159] Peygamber'in arkasındakileri görmesi hakîkat de, mecaz da olabilir. Hakikat olması hâlinde bu, Peygamberlik hususiyetlerinden olmuş olur

[160][160] Bu hadîsten de ikaamet ile namaza girme arasında imâmın cemâate dönüp saffları düzeltme hususunda kelâm edebileceği ve saffları düzeltmenin vâcib olduğu anlaşılmaktadır.

73- Birinci Saff Babı

111-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyuruyordu: "Şehîdler; suda boğulan, taundan ölen, karın illetinden ölen, yıkık altında kalıp ölen (bir de Allah yolunda ölen) dir." Yine buyurdu ki: "İlk vakitte olanı bilselerdi, muhakkak (ona yetiş-mek için) yarış ederlerdi. Yatsı ile 5ööâ/i(cemâatlann)<ia olan fazileti bilselerdi, emekleye emekleye de olsa muhakkak bu iki namaza gelirlerdi,Birinci saffta (bulunmakta) neler olduğunu bilselerdi (onlara nail olmak için) muhakkak kur'a atarlardı" [161][161].

74- Bab: Saffı Doğrultmak, Namazın (Güzel) Tamam Olmasındandır

112-.......Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Binâenaleyh imâma muhalif iş yapmayınız. O rukû'ya varınca rukû'a varınız. Başını kaldırdığı zaman siz de kaldırınız. Semiallahu limen hamideh dediği zaman Rabbena leke H-hamd deyiniz. Secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidiniz. Oturduğu hâlde namaz kıldığı vakit sizler de hep oturarak namaz kılınız. Namazda saffı doğrultunuz. Çünkü saff doğrultmak namazın güzelliğindendir" [162][162].

---

[161][161] Bü hadîs bâzı lâfız farklarıyle daha önce de Kitâbu'İ-Ezân, "Ezan okumak hususunda kur'a atmak" unvanlı 9., ve keza aynı kitâb, "Öğle namazını ilk vaktinde kılmanın fazileti" unvanlı 32. bâbda geçmişti. Burada bâb başlığına delîl olan kısmı, hadîsin son fıkrasıdır. Birinci saff da imâma yakın olan safftır.

[162][162] Bu hadîs, Kitâbu'I-Ezân, "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır" unvânh 51. bâbda Âİşe'den olmak üzere geçmişti. Burada Ebû Hu-reyre'dendir ve bâzı ziyâdelikier ihtiva etmektedir.

Daha evvel geçen bâblarda "îmânı oturduğu hâlde namaz kıldığı vaki! sizler de hep oturarak namaz kılınız" emrinin Peygamber'in hastalık günlerinden birinde verdiği bir emir olduğu, bundan sonra, bu emrin İmâm oturduğu hâlde ayakta ona iktidâ edilmesi şeklinde takarrür ettiği isbât edilip gösterilmişti.

Bu hadîste bâb başlığına delîl olan kısım, son fikrasıdır ki, saffı doğrultmanın namazın güzelliklerinden olduğunu takrir etmiştir.

113-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Safflartmzı dümdüz yapınız. Çünkü saff lan dümdüz yapmak, namazı ikaame etmek(işlerin)dendir" buyurmuştur 163[163].

75- (Namaza Durma Sırasında) Saffları Tamamlamayan Kimselerin Günahı Babı

114-....... Bize Saîd ibn Ubeyd et-Tâî, Buşeyr ibn Yesâr el-

Ensârî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle haber verdi: Enes ibn Mâ-lîk (R) Basra'dan Medine'ye geldi. Kendisine: RasûluIlah(S)'ın ahdinden (zamanından) beri bizde beğenmediğin şeyler nelerdir? Diye soruldu. Enes: Sizin beğenmediğim bir şeyiniz yok; şu kadar var ki, sizler saffları doğrultmuyorsunuz, dedi.

Ve Ukbetu'bnu Ubeyd: Buşeyr ibn Yesâr'dan, Enes ibn Mâlik Medine'ye bizim yanımıza geldi., deyip bu hadîsi rivayet etti 164[164].

76- Saffta Omuzun Omuza ve Ayağın Ayağa Yapıştırılması Babı

Ve Nu'mân ibn Beşîr: Ben bizden olan kimsenin kendi topuğunu yanındaki arkadaşının topuğuna yapıştırdığını gördüm, demiştir 165[165].

163[163] Bu hadîslerde Peygamber'in safflanndümdüz yapılmasına atfettiği büyük ehemmiyet en açık surette görülmektedir

164[164] Ukbetu'bnu Ubeyd,üstteki hadîsin râvîsi olan Saîd ibn Ubeyd'in kardeşidir. Bu-hâri bu ikinci tarîki zikretmekle Buşeyr ibn Yesâr'ın bunu Enes'ten işitmesini göstermek istemiştir.

"Demek ki, tabiîler zamanındaki namaz safflarını sahâbîler beğenmemişler. Zamânımızdaki namaz saffları ise cidden yürekler acısıdır. Ehli İslâm arasındaki tenâfur ve tebâğuz hâli de Peygamber'in inzârına tastamam tetâbuk ederek safflarımtzın hâline denk geliyor" (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 560).

165[165] Nu'mân'ın bu sözü, Ebû Davud'un tahrîc ettiği hadîsin bir tarafıdır. Buna İbn Huzeyme de sahihtir, demiştir.

115-....... Bize Zuheyr, Humeyd (et-Tavîl)'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz saff/arınızı doğrultunuz. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm" buyurdu. Yine Enes: Bizim herbirimiz kendi omuzunu arkadaşının omuzuna, ayağını da arkadaşının ayağına yapıştırırdı, dedi 166[166].

77- Bab: Me'müm Olan Kimse, İmamın Solunda Namaza Durduğu ve İmam da Onu Arka Tarafından Tutup Sağ Yanına Geçirdiği Zaman Namazı Tamam Olmuştur

116-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece Peygamber'Ie beraber namaza kalktım da O'nun sol tarafına durdum. Rasû-lullah (S) arka tarafımdan başımı tuttu ve beni sağ tarafına geçirdi. Böylece namazı kıldı ve uyudu. Müteakiben O'na müezzin geldi, kalkıp abdest almadan namaz kıldı 167[167]

78- Bab: Kadın Tek Başına Bir Saff Olur

117-....... Enes ibn Mâlik (R): Ben bir yetîm ile beraber bizim evde Peygamber(S)'in arkasında cemâatle namaz kıldık; annem Üm-mü Süleym de bizim arkamızda (namaz kıldı) demiştir 168[168].

166[166] Bundan maksad, safları doğrultmak ve aralıkları kapatmak husussundaki mübalağadır.

167[167] Buhârî bu hadîsi şimdiye kadar birçok yerde tahrîc etmiş ve her bir yerde de, o yerle ilgili bulunan dînî hükümleri İstinbât eylemiştir. Bunun benzerini bu kitabında çok yapmıştır. Bu da müellifin ictihâd kuvvetine delâlet eden hususlardan biridir. Çünkü o, hadîsin her bir cüz'ünden hüküm çıkarır. Bu makaam ise cemâat mes'elesiyle ilgilidir. Me'mûm tek kişi olduğu zaman namaza duruş sünneti, imâmın sağına durmaktır. Bununla beraber şayet me'mûm imâmın soluna durursa namazı bozulmuş olmaz (Şâh Veliyyullah).

168[168] Kadın erkeklere karışmayarak, tek başına onların,arkasında namaza durursa. bu duruşu saff hükmünde olur. Bu hadîste kılındığı haber verilen namazda Enes ibn Mâlik'in annesi Ümmü Süleym, onların arkasında tek başına namaza durmuş ve bir saff teşkil etmiştir. Bu da bâb başlığındaki mes'elenin delilidir.

79- Mescidin ve İmamın Sağ Tarafına Gitmek Babı [169][169]

118-.......Bize Âsim, eş-Şa'bî'den; o da İbn Abbâs(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben bir gece, namaz kılmak üzere Peygam-ber'in solunda durdum. Peygamber (S) benim elimi yâhud pazumu-tuttu da, eliyle arkamdan işaret ederek nihayet beni sağ tarafına dikeltti.

80- Bab: İmamla Me'mümlar Arasında Duvar Yahud Sütre Olduğu Zaman? [170][170]

Ve Hasen Basrî (110): Seninle imâm arasında bir nehir bulunduğu hâlde (imâma uyup) namaz kılmanda

be's yoktur, demiştir [171][171].

Ebû Miclez (101) de: Aralarında yol yâhud duvar bulunsa da, imâmın tekbîrlerini işittiği zaman insan

imâma uyabilir, demiştir [172][172].

119-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gece vakti olunca kendi hücresinde

---

[169][169] Me'mûm bir kişi olduğu zaman duracağı yer imâmın sağıdır. Böylece imâma göre, mescidin de sağ tarafında bulunmuş olur, ki bunda niza ve müşkülik yoktur. Me'mûmlar çok oldukları zaman ise, mescidin sağ tarafının faziletine bir delîl yoktur... Çünkü biz, Buhârî bu bâb başlığını ancak hadîste gelene uygun olmak üzere koymuştur diyoruz... (Aynî).

[170][170] Yânî bu ona zarar vermez. Bu mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için Buhârî hükmü kesin beyân etmemiştir.

[171][171] Hasen'in bu görüşünü Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâdla rivayet etmiştir. Ha-sen'in nehir dediği elbette küçük nehirdir; büyük nehir gibi geniş bir hâilin ikti-dâya mâni' olduğunda şübhe yoktur. Bu da ihtilaflı mes'elelerdendir.

[172][172] Ebû Miclez'in sözünü(îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

namaz kılardı. Hücrenin duvarı alçak olduğu için, insanlar Peygamber'in (namaz kılarken) şahsım, yânı karaltısını gördüler. Bir takım insanlar kalktılar ve O'nun namazına uyup, namaz kıldılar. Sabah olunca bu yaptıklarını aralarında konuştular. Ertesi gece Peygamber yine namazına kalktı. Yine bir takım insanlar kendisine uyarak namaz kıldılar. Bu işi iki yâhud üç gece tekrar ettiler. Ondan sonraki gece olunca Rasûlullah evinde oturdu ve oraya çıkmadı. Sabah olunca bâzı kimseler (sebebini anlamak için) bunu Ra-sûlullah'a arzettiler. Rasûlullah cevaben: "Gece namazı sizin üzerinize farz yazılacak diye- korktum" buyurdu 173[173].

81- Gece Namazı Babı 174[174]

120-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in bir hasırı vardı ki, onu gündüzleri yayar, geceleri de hücre hâline kordu (da orada namaz kılardı). İşte insanlar oraya döndüler de, O'nun arkasında namaz kıldılar.

121- Bize Abdu'1-A'lâ ibn Hammâd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe, Salim Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn Saîd'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir):

Rasûlullah ramazânda, zannederim hasırdan bir hücre edindi de birkaç gece namaz kıldı.

173[173] Sahâbîlerin bu fiilinden, imâm olmaya niyet etmemiş kimseye iktidâ etmenin cevazına istidlal olunduğu gibi, tatavvu' namazında cemâat olmanın cevazına da istidlal olunabilir. Çünkü bu namazın tatavvu' olduğunda şübhe yoktur. Hattâ kıssanın ramazânda cereyan etmiş olduğu rivayetine bakılacak olursa bu, teravih namazı İdi.

Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle özür beyân etmesi ümmetine olan re'fct ve rahmetinin kemâline delâlet eden parlak delillerdendir.

Buhârî sarihi Ebû Süleyman Hattâbî şöyle diyor: "Gece namazı Peygam-ber'e vâcib idi. Peygamber'in devam ettiği şer'î fiillerde kendisine uymak Kur'ân nâssları mucibince ümmete vâcibdir. Mescide çıkıp gece namâzs kılmayı i'tiyâd etmeleri -beş namazdan başkaca yeni bir farz inşâsı değil- kendisine teessî ve iktidarım vâcib olması yüzünden ümmete belki vâcib olur diye sakındı. Bu, ayniyle bir kimsenin kendi üzerine adak olan bir namazı vâcib kılması gibidir ki, o namaz nezreden hakkında farz olmakla beraber asıl dînde farz edilmiş bir namaz değildir".

174[174] Bâzıları bu başlık için şöyle bir münâsebet zikrettiler: Kendisiyle imâmı arasında duvar yâhud bir engel bulunan musallî olunca, bunun saff yapmaya mâni' olacağı zannolunabilir. İşte bu başlığı, içindekilerle bu zannı def etmek için zikretti (Aynî).

Sahâbîlerinden bir takım insanlar da O'nun namazına uyarak namaz kıldılar. Rasûlullah onların yaptıklarını bilince oturmağa başladı. Müteakiben onların yanma çıktı da şöyle buyurdu: "Yaptığınızı gördüğüm şu işi tanıyıp beğendim. Lâkin ey insanlar, siz (bu nafileyi) evlerinizde kılınız. Çünkü farz olanı müstesna, insanın namazının en faziletlisi kendi evinde kıldığı namazdır" 175[175].

Affân ibn Müslim şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi. Ben Ebu'n-Nadr'dan işittim, o da Busr'dan; o da Zeyd'den; o da Peygamber'den 176[176].

175[175] Bu hadîsteki "ramazânda" kaydından, bu kılınan namazın ramazândaki gece namazı yânî teravih olduğu anlaşılıyor.

Farzların mescidlerde cemâatle edası, dînin şeâirini izhâr içindir. Nafilelerin evlerde kılınması ise riyadan uzak olduğundandır.

176[176] Bu tarîkin fâidesi, Müsâ ibn Ukbe'nin, hadîsi Ebu'n-Nadr'dan işitmesini beyân etmektir.

10

EBVÂBU SIFATİ'S-SALÂT

NAMAZIN SIFATLARI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

10- EBVÂBU SIFATİ'S-SALÂT

(Namazın Sıfatı Bâbları) 1[1]

1- Namaza Başlarken "Allahu Ekber" Demenin Vucubu Babı 2[2]

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah bir ata bindi de vücûdunun sağ tarafı incinip berelendi. Enes dedi ki: İşte o gün Rasûlullah namazlardan birini bize oturduğu halde kıldırdı. Biz de O'nun arkasında oturarak kıldık. Sonra selâm verince şöyle buyurdu: "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm edinilmiştir. Böyle olunca imâm ayakta namaz kıldırdığı zaman, siz de ayakta namaz kılınız. Rükû 'a vardığı zaman, sizde rükû'a varınız. Başını kaldırdığında siz de kaldırınız,. Secdeye vardığında siz de secdeye varınız. İmâm Semiallâhu limen hamideh dediği zaman siz de Rabbena ve leke'Uhamd deyiniz" 3[3]

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir attan düştü de vücûdu berelendi. Akabinde bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de O'nunla beraber oturarak namaz kıldık. Sonra namazdan çıktı da şöyle buyurdu: "İmâm ancak -yâhud da: ancak imâm- kendisine uyulsun diye imâm yapılmıştır. Öyle ise Allâhu Ekber dediği zaman, siz

---

1[1] Buhârî cemâat, ikaamet, saffları dümdüz yapma hükümlerini beyândan sonra, - bütün nevi'leriyle birlikte namazın sıfatını beyâna başlamıştır.

2[2] Iftitâh tekbîri yâhud ihram tekbîri farzdır. Onsuz namaz sahîh olmaz. Namaza başlamak için, kudreti olana göre AHâhu Ekberlafzını söylemek taayyün etmiştir. Çünkü Rasûlullah namaza hep bu lâfız ile başlamıştır. Tesbîh ve tehlîlin, tekbîr yerine geçip geçmiyeceği hususunda ayrı ayrı görüşler ve tafsilât vardır

3[3] Bu hadîste namaza başlama tekbîri açıkça zikredilmiyorsa da, mukadder olarak vardır. Çünkü rükû', şübhesiz olarak namaza başlama tekbîrinin daha evvel söylenmiş olmasını gerektirir.

de Allâhu Ekber deyiniz. O rükû' yaptığında siz de rükû' yapınız. O başını kaldırdığında siz de kaldırınız. İmâm Semiallâhu limen hamideh dediği zaman, Rabbena lekeH-hamd deyiniz. O secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidiniz" 4[4].

3-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilmiştir. Böyle olunca imâm tekbîr aldığı zaman siz de tekbîr alın, rükû' yaptığı zaman siz de rükû'yapın; Semiallâhu limen hamideh dediği zaman Rabbena ve leke 1-hamd deyiniz. Secde yaptığı zaman siz de secde yapınız. O oturarak namaz kıldırdığı zaman, siz de toptan oturarak namaz kılınız" 5[5].

2- Namaza Başlarken İlk Tekbir İle Birlikte Aynı Zamanda Ellerin de (Omuz Hizasına Kadar) Yukarıya Kaldırılması Babı

4-.......(Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) namaza başladığında ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Rükû' için tekbîr aldığında ve rukû'dan başını kaldırdığında yine ellerini öylece kaldırır, Semiallâhu limen hamideh, Rabbena ve lekel-hatrid der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı 6[6].

4[4] Bunda ve bundan önceki hadîste zikredilen bu attan düşme hâdisesi, beşinci hicret yılının Zu'1-hicce ayında olmuştur. Peygamber bir ata binip Gâbe'yefyânî Me-dîne yakınındaki ormanlığa) gitmiş, bir hurma ağacının gövdesine çarpıp attan düşmüş, bu sebeble vücûdunun sağ tarafı berelenmiştir. Bundan dolayı mescide çıkamadığı gibi, namazı da oturarak kılmaya mecbur kalmıştır. Evinde ziyarete gelenler de kendisine uyup, öylece namaz kılmışlardır.

5[5] İmâm oturarak namaz kıldığı zaman, cemâatin de oturarak namaz kılması hükmü, Peygamber'in vefat hastalığı sırasındaki tatbikatta kaldırılmış olduğu, daha önce geçmişti

6[6] İftitâh tekbîrini alırken elleri nereye kadar kaldırmalı? Cumhur bu hadîsle benzerlerine tutunarak, elleri omuzların hizasına kadar kaldırırlar. Haneliler Müslim'in Mâlik İbn Huveyris'ten rivayet ettiği hadîse tutunarak, elleri kulak hizasına kaldırırlar. İmâm Şafiî, her iki sureti cem' için, iki ellerini, parmak uçları kulaklarının üstüne, baş parmaklan kulağın yumuşağına denk olacak veçhile, omuzlarının hizasına getirmeyi tercîh etmiştir. Ellerini başından yukarıya kaldıranlar; göğsüne kadar kaldıranlar da vardır. Hepsi de muhafaza edilmiş olan haberlere uygun düşer. Bu gibi hadîslerin tehâlüfü genişletmeden başka bir şeye delâlet etmez.

3- (Namaz Kılan Kimsenin) Tekbir Aldığı Zaman, Rukü'a Vardığı Zaman ve Bir de Rükü'dan Kalktığı Zaman Ellerini Yukarıya Kaldırması Babı

5-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı şöyle gördüm: Namaza durduğu zaman, iki eli omuzlan hizasında oluncaya kadar ellerini yukarıya kaldırdı. Bu el kaldırmayı rükû' için tekbîr aldığı zaman da ve başını rukû'dan kaldırdığı zaman da yapar, ve Semiallâhu limen hamideh der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı 7[7].

6-......» Bize Hâlid ibn Abdillah, Hâlid (el-Hazzâ)'den; o da Ebû Kilâbe'den tahdîs etti. O, Mâlik ibn'ul-Huveyris'in şöyle namaz kıldığını görmüştür: Namaza durduğu zaman tekbîr aldı ve ellerini yukarıya kaldırdı. Rukû'a varmak istediği zaman, iki elini yukarıya kaldırdı. Başını rukû'dan kaldırdığı zaman yine ellerini yukarıya kaldırdı. Ve Mâlik ibn Huveyris, Rasûlullah'ın da böyle yaptığını söyledi.

4- Namaz Kılan Kimse Ellerini Nereye Kadar Kaldırır Babı

7[7] Rukû'a varırken ve rukû'dan kalkarken ref'u'î-yedeyn yânîiki eli yukarı kaldırmak hakkındaki ihtilâf meşhurdur. Sahâbîler ile tabiîlerden ve büyük imamlardan bir kısmı rukû'a giderken ve rukû'dan kalktığında elleri kaldırırlar. Buhârî, Sahih 'İndeki rivayetlerle yetinmeyerek il Ref'u'l-yedeyn ft's-salât{-Namazda iki eli kaldırmak)" isminde bir kitâb bile te'Iîf etmiştir. Buhârî bu kitabında, on yedi sahâbîden rivayet etmiştir. Daha sonraki araştırıcıların kimisi ondokuz sa-hâbîden, kimi yirmi sahâbîden, kimi otuz küsur sahâbîden, kimi elli sahâbîden bunun rivayet edildiğini tesbît etmişlerdir. Bu râvîlerin içinde cennetle müjdelenmiş on sahâbînin hepsi de dâhildir. Rivayetlerin -bâzılarına mütevâtır dedirtecek derecedeki- kuvvet ve çokluğuna bakan Evzâî ile Dâvûd ez-Zâhirî,el kaldırmanın vucûbuna bile kaail olmuşlardır.

Diğerleri ise öteki rivayeti daha kuvvetli görürler. Bu mes'efe hakkında gelen hadîsler pek çok olduğundan, münâkaşaları da o nisbette uzun sürer.

Namazda ref u'1-yedeyn sırf taabbüddür; tevhîde, mâsivâyı terke, kul ile ma'bûd arasında hicabın ref'ine işarettir diyenler de vardır. İmâm Şafiî: "Allah'a ta'zîm ve Peygâmber'in sünnetine ıttıbâ'dır" demişdir. İbn Umer'de: Elleri kaldırmak namazın zînetlerindendir. Her yükseltmede on yâni on parmağa mukaabil bir hasene vardır demiştir. (Tecrîd 7er.II, 565-568, 413. hadîsin haşiyesinde).

Ebû Humeyd el-Ensârî, sahâbîlerden olan arkadaşları arasında: Peygamber (S) ellerini omuzları hizasına kaldırdı, demiştir 8[8].

7-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'! namazı şöyle kılarken gördüm: Peygamber namaza Aîlâhu Ekber sözüyle girdi. Bu tekbîri alırken iki elini de omuzlan hizasına getirinceye kadar yukarı kaldırdı. Rükû' i£in tekbîr aldığı zaman da yine böyle ellerim kaldırdı. Semiallâhu limen hamideh dediği zaman da yine böylece ellerini kaldırdı. Rabbena ve leke'l-hamd dedi de artık secdeye giderken ve de secdeden başını kaldırırken bu ellerini kaldırma hareketini yapmadı 9[9].

5- İkinci Rek'attan Sonra Ayağa Kalktığı Zaman Elleri Yukarıya Kaldırmak Babı

8-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbnu Umer (R) namaza girerken tekbîr a' r ve iki elini yukarıya kaldırırdı. Rukû'a giderken yine ellerini yukarıya kaldırırdı. Semiallâhu limen hamideh dediği zaman ellerini kaldırırdı. İkinci rek'attan sonra ayağa kalktığı zaman yine ellerini yukarı kaldırırdı. Ve bu fiilleri İbn Umer Pey-gamber'e ref ederek rivayet etti 10[10].

Ve bunu Hammâd ibn Seleme, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etti. Keza bunu İbnu Tahmân da Eyyûb ile Mûsâ ibn

---

8[8] Buhârî bu ta'lîki bu kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti" unvanlı 64. babında tahrîc etmiştir. Bu fıkra o hadîsin bir tarafıdır.

9[9] Semiallâhu limen hamideh irtifâ'm, yânî rukû'dan kalkmanın; Rabbena ve leke'i-

hamd ise i 'tidâün, yânî sucûddan evvel doğrulup ayakta durmanın zikridir. Cumhura göre her ikisini cem' etmek imâm için de, me'mûm için de sünnet olmuş* tur. Hanefî'ler, tesmî' İmâmın; tahmîd de me'mûmun vazifesidir, derler.

Hadîsin son fıkrasından sucuda varırken ve secdeden başını kaldırırken ellerin kaldırılmayacağı anlaşılıyor.

10[10] Bu hadîsten İbn Umer'İn ikinci rek'attan sonra ayağa kalkarken de ellerini ref ettiği ve bunu Peygamber'den rivayet ettiği anlaşihyor. Teşehhüdden sonra elleri kaldırmak, İbnu'I-Munzir, Beyhakî, Bağâvî ve Buhârî gibi bâzı hadîscilerin mezhebidir.

Ukbe'den muhtasar olarak rivayet etmiştir 11[11].

6- (Namazın Kıyamında İken) Sağ Elin Sol El Üzerine Konulması Babı

9- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: (Rasûlullah gününde) İnsanlara, namaz kılarken musallînin sağ elini sol bileği üzerine koyması emredilirdi.

Râvî Ebû Hazım Seleme ibn Dînâr: Benim bildiğime göre Sehl ibn Sa'd bunu Peygamber'e ref ediyor, demiştir. Diğer râvî İsmâîl ise mechûl sîgasıyle "Yumnâ" yânî hadîs Peygamber'e ref olunuyor demiş de, Peygamber'e ref ediyor dememiştir 12[12].

7- Namaz İçinde Huşü'lu Olmak Babı

10-.......Bana MâlikEbu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz benim kıblem (yalnız) şurasıdır (ve namazda Önümden başka bir yeri görmem) mı sanıyorsunuz? Allah'a yemîn ederim ki, sizin huşu'unuz da, rukû'unuz da bana gizli kalmıyor. Şübhesiz ben sizleri muhakkak sırtımın

---

11[11] Bu ta'lîklerden birincisini Buhârî, ikincisini Beyhakî mevsûlen rivayet etmiştir.

12[12] Her iki rivayete nazaran da namazda elleri kavuşturmanın sünnetliği sabit oluyor. Zîrâ sahâbîlerin Peygamber gününde böyle, şöyle yapardık, yâhud bize şöyle böyle emrolunurdu demesi, hadîsin merfü' olduğuna alâmettir.

Namazda sağ eli sol elin üzerine koymak Hanefî, Şafiî ve Hanbelîler'e göre sünnettir. İrsali yedeyn, yânî elleri bağlamamak yalnız İmâm Mâlik'in meşhur mezhebi olup, Abdullah ibn Zubeyr, Hasen Basrî ve İbn Sîrîn'in de mezhebleri bu olduğu rivayet edilir.

Leys ibn Sa'd'a göre, kıyam uzar, yorgunluk gelirse el kavuşturulur. Evzâî ise, musallîyi el bağlamak ile bağlamamak arasında muhayyer bırakıyor.

Eller Hanefîler'e göre göbeğin altından; Şâfiîler'e göıe göğsün üzerinden yâhud altından kavuşturulur. Tirmizî şöyle der: "Sahabe ile tabiîler ve tabiîlerin tabiîleri arasında amel sağ eli sol elin üzerine koymak olup, elleri bâzıları göbeğin üstünde, diğer bâzıları da göbeğin altında tutmak re'yinde bulunmuştur. Herhangisi yapılsa, genişlik vardır".

arkasından da görüyorum" 13[13].

11-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namazda rukû'u vesucûdu doğrultunuz. Allah'a yemîn ederim ki, ben sizleri muhakkak arkamdan da (görürüm) -Belki de şöyle dedi- Sizler rükû' ettiğiniz ve sucûd ettiğiniz zaman ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görürüm"14[14] .

8- Namaza Giriş Tekbirinden Sonra Ne Söyler Babı

12- Bize Hafs ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den;o da Enes'ten tahdîs etti. O: Peygamber(S), Ebû'Bekr ve Umer (R) namaza hep Elhamdu littâhi RabbVl-Âlemîn ile başlarlardı, demiştir 15[15].

13-.......Bize Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah namaza giriş tekbîri ile kıraat arasında azıcık sükût ederdi. Râvî Ebû Zur'a: Ebû Hureyre: Azıcık dedi zannederim, demiştir. Ben: Yâ Rasûlallah, babam anam sana feda olsun, tekbîr ile kıraat arasındaki şu sükûtun (nedir; orada) ne söylersin? dedim. Rasûlullah: "Allâ-humme bâıd beyni ve beyne hatâyâye kemâ bâatte beynel-Meşrıkı ve'l-Mağrıb. Attâhumme nakkınî mine%hatâyâ kemâ yunakka's-sevbul-ebyadu mine'd-denesi. Allahumme'ğsılhatâyâyebVl-mâi ve's-selci vel-beredi (= Yâ Allah, benimle, günâhlarım arasını, doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Yâ Allah, beyaz kumaş kirden

---

13[13] Namaz, kulun Rabb'ına bağlantısıdır. Her kim namazda bu bağlantıyı gerçekleştirirse, ona tecellî tâlialan parlar ve huşû'lu olur. Kur'ân, huşû'Iu namaz kılanın felahına şehâdet etmiştir: "Müzminler muhakkak felah bulmuştur ki, onlar namazlarında huşu 'a riayetkardırlar. Ki onlar boş ve fâidesiz şeylerden yüz çeviricidirler, ki onlar zekâtlarım yapanlardır, ki onlar ırzlarını koruyanlardır" (el-Mu'minûn: 1-5).

14[14] Bu hadîs, KitâbuVSalât, "İmâmın insanlara namazı tamamlama hakkında öğüt vermesi.." unvanlı 40. babında da yakın lâfızla geçmişti

15[15] Cehrî namazlarda imâmın Besmele'yİ açıktan okuyup okumaması mes'elesi, âlimler arasında meşhur bir hılâfî mes'eledir.

temizlendiği gibi, beni günâhlardan temizle. Yâ Allah, -geçmiş-günâhlarımı da su ile, kar ile, dolu İle tertemiz yıka) derim" dedi16[16].

9- Bab

(Bu, geçen babın bir faslı gibidir)

14-....... Bana İbnu Ebî Muleyke, Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) kusûf namazını kıldır-diydı. Şöyle ki: Kıyama durdu, kıyamı çok uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı ve kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucû-du uzattı. Sonra ayağa kalktı, kıyamı uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı, kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra namazdan çıktı 17[17]. Akabinde şöyle buyurdu: "Cennet bana yaklaştı. O kadar ki, eğer cür'et etseydim salkımlarından bir tanesini (alıp) size getirebilecektim. Cehennem de bana o kadar yaklaştı ki: Ey Rabbim, ben de onlarla beraber miyim? dedim. Orada bir kadın gördüm". -Râvî İbn Ebî Muleyke: O'nuh şöyle dediğini sanmaktayım, demiştir: "Bir kadını bir kedi tırmalayıp duruyor. Buna ne oluyor? diye sordum. Bu kadın o kediyi

---

16[16] Farz olsun, nafile olsun; namaza giriş tekbîri ile Fatiha arasında bir iftitâh duası okunmasının meşrüiyyeti bu hadîs ve benzeri diğer hadîslerle sabit olur. Pek çok rivayetlerden bilindiği üzere Rasûlullah'ın iftitâh duaları müteaddiddir.Bi-ri metindeki duadır ki, Buhârî'nin bunu ihtiyar ettiği anlaşılıyor. Diğeri Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Âişe ile Umer'den rivayet ettikleri: % "Subhâneke Allahumme ve bi-hamdike ve tebâreke's-muke ve taâlâ cedduke i velâ ilahe gayruke{ = Yâ Allah, sana kemâl üzere tesbîh ederim. Teşbihi dehamde bitişik kılarım. İsminzâtın pek yücedir. Celâl ve azametin âlîdir. Senden başka hakk ma'bûd yoktur)." Bunu Hanefîler ile Hanbelîler tercîh etmiştir. Şafiî ise şunları tercîh etmiştir: tnnîveccehtu vechiye lilleziy fatara's-semâvâti ve'l-arda hanîfen ve mâ ene mine'l-rrtüşrikîyn" (ei-En'âm: 79); ""İnne salâtiy ve nusukiy ve mahyâye ve memâtiy lillâhi RabbVl-Âlemin lâ şerike lehu ve bizâlike umîrtu ve ene mine'l-muslimtn" (el-En'âm: 163). Âyette son fıkra "Ke ene evvelu'l-muslimîn" şeklindedir.

17[17] Tabiîdir ki, diğer namazlarda olduğu gibi, oturma ve teşehhüdden sonra namazdan çıkmıştır. Buradaki tâ'rîfe göre, iki rek'at olarak kılınmıştır. Bu iki rek'-atın her birinde iki defa rükû' ve iki defa sucûd edilmiş; kıyamlar, rukû'Iar, kavmeler, sucûdlar da çok uzun sürmüştür. Bu güneş tutulması namazı hakkında ileride tafsilât gelecektir.

açlıktan ölünceye kadar habsetti. Kadın ona yiyecek vermedi, kendi kendine yemesi için de salıvermedi. "RâvîNâfi': O'nun şöyle dediğini sanırım, dedi: "Yerin haşerelerinden yesin diye salıvermedi, dediler" 18[18].

10- Namaz İçinde Gözü İmama Doğru Kaldırmak Babı

Aişe de şöyle dedi: Peygamber (S):

"Benim geri çekildiğimi gördüğünüz zaman ben cehennemi bâzısı bâzısını kırıyor hâlde gördüm"demiştir 19[19].

15-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz Habbâb'a: Rasûhıllah (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Habbâb ibnu'l-Erett: Evet, dedi. Biz tekrar: Sizler bunu nereden anlardınız? diye sorduk. Habbâb: Çenesinin hareket edip oynamasından, dedi 20[20].

16-.......Bize Ebû İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den işittim; o hitabe yaparken şöyle dedi: Bize el-Berâ, yalancı olmayarak tahdîs etti ki, onlar Peygamber ile beraber namaz kıldıkları zaman Peygamber başını rukû'dan kaldırır, sahâbîler Pey-gamber'i secdeye inmiş görünceye kadar ayakta kalırlardı.

18[18] Bu hadîsten cennet ve cehennemin el'an mahlûk ve mevcûd olduğu, Allah'ın 'v| sevgili kullarına ıyânen açılabileceği istihraç olunur. Hicâb ehline göre, keyfiy-w " yeti ne ta'rîfe, ne ta'rîf olunursa idrâke yol vardır. "Tatmayan bilmez". Birde bu hadîsten, hayvanlara azâb etmenin haram olduğu; mazlum olan hayvanların, mazlum olan İnsanlar gibi kıyamet gününde zâlimlerine musallat edilecekleri de ma'lûm oluyor.

19[19] Bu "Dâbbe boşandığı zaman" unvanlı bâbdamevsûlen rivayet edilmiş olan hadîsin bir cümlee'dir.
20[20] el-Fatiha'dan başka Kur'ân okuyor mu?" demektir. Çünkü cehrîde olduğu gibi, gizli okunan namazda da el-Fâtiha okunacağında şübhe yoktur.

Buhârî bu hadîsleri me'mûm olan kimsenin, namaz esnasında namazın salâhını muhafaza edebilmek için imâmın hâllerini ve hareketlerini murakabe edip, ona bakması lâzım geleceğini anlatmak için sevketmiştir. Çenenin hareketi orada Kur'ân okumaya delâlet ettiği gibi, zikir ve duâ ile meşgul olduğuna da delâlet edebilir. O hâlde nasıl olmuş da kıraate istidlal olunmuş? Anlaşılan cehri namazda kıyam kıraat mahalli olduğu İçin, sırrî namazda da ona kıyâsen kıraat mahalli saymışlardır..,

17-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu da kusûf namazı kıldırdı. Sahâbîler: Yâ Ra-sûlallah, namaz içinde durduğun yerden (görmediğimiz) bir şeye elinle uzandığını gördük, sonra (yine namaz içinde) irkilip geri geri geldiğini gördük, dediler. Peygamber: "Bana cennet gösteri/di de, ben ondan bir salkıma elimle uzandım. Eğer o salkımı alabilseydim, dünyâ bakî kaldığı müddetçe ondan muhakkak yerdiniz" buyurdu 21[21].

18-........Bize HİIâI ibn Alî' Enes ^n Mâlik'ten tahdîs etti O Wle demiştir: Peygamber (S) bize namaz kıldırdı. Sonra minbere Si da eliyle mescidin kıble tarafına işaret etti. Sonra söyle buyurdu :"Yemîn ederim, şimdi size namaz kıldırdığım zaman cenneti ve cehenne-mi şu duvarın kıble tarafında sûretlendirilmişler olarak gördüm. Ben hayır ve şerr hâlleri hususunda bugünkü gibi bir manzara görmedim". Peygamber bunu üç defa söyledi 22[22].

11- Namaz İçinde Gözleri Semaye Doğru Kaldırma(nın Çirkinliği) Babı

19-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S): "Bâzı kimselere ne oluyor ki, namaz kılarlarken gözlerini semâya dikiyorlar?"buyurdu. Bu husustaki sözleri şiddetli oldu, nihayet: "Bunlar ya bu fiillerinden vazgeçerler, ya gözleri kör olur" buyur-du 23[23]

21[21] Çünkü cennet ni'metleri ebedi dünya ise fanidir. "Kesilmeyen, yasak da edilmeyen.." (el-Vakıa: 33)

22[22] Buhârî bu hadîsi Salât ve Rikaak Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir.

23[23] Namaz İçinde ister duâ, ister başka fiilleri edâ ederken, başı yukarı kaldırıp gökyüzüne bakmak, buradaki te'kîdli nehiy ve şiddetli vaîdden dolayı doğru değildir. Çünkü namaz kılanın kıbleye yönelmiş olması farzdır. Gözleri kaldırmak ise, kıbleden bir nevi yüz çevirmeyi ve namaz hey'etinden bir dereceye kadar çıkmayı tazammün eder.

12- Namaz İçinde Sağa Sola Boyun Çevirip Yönelme(nin Çirkinliği) Babı

20-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Ben Rasûlui!ah*a, namaz içinde başı sağa sola çevirmeyi sordum. "O, kulun namazından şeytânın kapıp kaçtığı bir şeydir" buyurdu 24[24].

21-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Peygamber (S), üstünde damgaları bulunan bir hamîsa (aba) içinde namaz kıldı da: "Bunun damgaları beni meşgul etti; bu hamîsayı Ebü Cehm'e (geri) götürün ve bana bir enbicâniyye getirin" buyurdu 25[25].

13- Bab: Namaz Kılan Kimse, Kendisine İnmekte Olan Bir İşten Yahud Bir Şey Görmesinden Yahud Kıble Tarafında Bir Tükürük Görmesinden Dolayı Sağa Sola Boyun Döndürüp Yönelebilir Mi?

Sehl ibn Sa'd da:

Ebû Bekr başını döndürdü de Peygamber'i gördü, demiştir 26[26].

22-.......Bize Leys, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların önünde namaz kıldırırken, mescidin kıblesinde bir tükürük gördü de, onu kazıyıp giderdi. Sonra namazı bitirdiği zaman: "Şübhesiz, herbihniz namazına durduğu zaman, muhakkak Allah onun yüzü tarafındadır. O hâlde hiçbir kimse namaz içinde yüzü

24[24] Yânı musallî sağa sola döner, yönelirse; yönelme ânında kendisine şeytân zafer bulup, ibâdetten meşgul eder. Fiillerinde yanılır ve yanlış yapar. Çünkü maksadının gayrı şeyle meşgul olmuştur Ve kalbi hâzır değildir. Bu fiil, razı olunmamış olduğu için, şeytâna nisbet edilmiştir...

25[25] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât "Damgalı kumaş içinde namaz kıldığı zaman..'1 unvanlı 14. bâbda da geçmişti.

26[26] Buhârî bunu Kitâbu'1-Ezân "İnsanlara imamlık yapmak için mescide giren... kimse" unvanlı 48. bâbda da rivayet etmişti. Bu başlıktan ve hadîsten, namaz kılan kimsenin herhangi bir ihtiyâcdan dolayı başını tamamen değil de birazcık çevirmesi namaza zarar vermemiş oluyor. Çünkü Peygamber namazı iadeyi değil, devamı emretti.

tarafına tükürmesin" buyurdu 27[27].

Bu hadîsi Mûsâ ibnu Ukbe ile İbnu Ebî Ravvâd da Nâfi'den rivayet etmişlerdir.

23-....... Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip şöyle dedi: Müslümanlar sabah namazını kilmaktalarken, birden Rasûlullah'ın, Âi-şe'nin hücresinin perdesini açtığını görüverdiler. Rasûlullah onlara baktı. Onlar ise saff saff namaza durmuşlardı. Rasûlullah tebessüm edip güldü. Ebû Bekr, Peygamber namaza çıkmak istiyor zanmyle ilk saf fa ulaşmak için topukları üzerinde geri geri çekilmeğe başladı. Müslümanlar (Peygamber'i görme sevinciyle) namazlarını bozmayı kas-dettiler. Peygamber onlara, namazını tamamlayın diye işaret etti de, perdeyi salıverdi. İşte bu günün sonunda Rasûlullah vefat etti 28[28].

14- Hazarda, Seferde. Açıktan Okunanda. Gizli Okunanda Olsun, Namazların Hepsinde İmam ve Me'müm İçin Kur'an Okumanın Vücubu Babı

24-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Küfe ahâlîsinden bâzıları Sa'd ibn Ebî Vakkaas'i Umer'e şikâyet ettiler. Umer onu azledip, yerine Ammâr ibn Yâsir'i üzerlerine âmil ta'yîrı etti 29[29]. Kûfeliler şikâyeti o kadar ileri götürmüşlerdi ki, namazı bile güzel kıldırmıyor, demişlerdi, Umer ona haberci gönderip, getirtti. Ve: Yâ Ebâ İshâk, bu

---

27[27] Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Mescidden tükürüğü el ile kazımak" unvanlı 33. bâbda dahî geçmişti

28[28] Buhârî bu hadîsi Kİtâbu'1-Ezân, "İlim ve fazîlet sahibi, imamlığa daha hakklıdır" unvanlı 46. bâbda da rivayet etti.

Hadîsin başlığa uygunluk ve delîllik ciheti şudur: Peygamber perdeyi açtığı zaman, sahâbîler ona yöneldiler. Zîrâ hücre kıblenin solundadır. Oradaki kimsenin işaretine bakan insan, oraya yönelmeye muhtâc olur. Oraya yönelmeleri olmayaydı, Peygamber'in işaretini görmezlerdi.

29[29] Umer'in Sa'd'ı azletmesi, vâki' şikâyete inandığından deği], azlinde maslahat gördüğündendİr. O sıralarda İran fetihlerine gönderilecek orduların sevk ve idare mahalli Küfe idi. Cihâda gidecek ordularda kelime birliği bulunması, kumandanın etrafında kalb birliği olması lâzım geldiği için hem bunu te'mîn, hem de yanında alıkoyup re'y'nden istifâde eylemek maksadıyle bunu yapmıştı. Bu azl, fitne maddesini kökünden kazımak için ihtiyatî bir azl idi. Gönderilen tahkik me'muru Muhammed ibn Mesleme (R) idi. Abdullah ibn el-Erkam da maiyyetine verilmiş, Mesîh ibn Avf da yollarda delîl olmak üzere kendilerine refik yapılmıştı.

adamlar sen-namâzı güzel kıldırmıyorsun diye iddia ediyorlar? diye sordu. Sa'd: Vallahi ben onlara Rasûlullah'ın namazını kıldırıp, ondan hiçbir şey eksiltmezdim. Yatsı namazını -yâhud öğle ile ikindiyi- kıldırırken ilk iki rek'atlarda biraz çokça dururdum, son iki rek'atta hafif tutardım, dedi. Umer: Senin hakkındaki zannımız da bu idi, yâ Ebâ İshâk, dedi. Müteakiben (mes'eleyi tahkik için) birini yâhud birkaç kimseyi kendisiyle birlikte Kûfe'ye gönderdi. Gönderilen zât Küfe ahâlîsinden Sa'd'm hâlini sordu. Hiçbir mescid bırakmadı ki, oradan Sa'd'in hâlini sormasın. Onlar da hep hayırlı övgülerde bulundular. Nihayet Abs oğulları'na âid bir mescide girdi. Ebû Sa'de künyesiyle anılan Usâme ibn Katâde isminde biri ayağa kalktı ve: Madem ki bize and verip, bildiğimizi söylemeye çağırdın (söyleyelim): Sa'd askerin basma geçip harbetmez. Mal taksim eder-ken musâvât gözetmez. Hükümde adalet etmez, dedi. Bunun üzerine Sa'd da: Madem ki böyle söyledin, ben de vallahi (senin aleyhine) üç duâ edeceğim: Yâ Allah, senin bu kulun yalancı ise, riya ve sum'a olsun diye ayağa kalktı ise ömrünü uzat, fakirliğini çoğalt, fitnelere uğrat, dedi. Râvî Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Sonraları o adama hâli sorulduğu vakit: Kocamış, fitneye uğramış, yaşlı bir kimseyim. Bana Sa'dJm bedduası isabet etti, der idi. Câbir'den bu hadîsi rivayet eden Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Sonraları onu ben de gördüm. Yaşlılıktan kaşları gözlerinin üzerine sarkmış olduğu hâl-de, yollarda rast geldiği kızlara sataşır, onları çimdiklerdi [30][30].

25-........ Bize ez-Zuhrî, Mahmûd ibnu'r-Rabî'den, o da Ubâde ibnu's-Sâmit'ten tahdîs etti. Rasûlullah (S): "Fâtihatu'l-Kitâbı okumayanın namazı yoktur" buyurmuştur [31][31].

26-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah mescide girdi. Akabinde bir kimse

---

[30][30] Bu hadîste son rek'atlarm İlk iki rek'atlardan daha kısa olmasından ve bu farkın âdet veçhile sûre zammı farkından neş'et ettiğinden dolayı, bir derecede kıraatin vücûbuna delâlet vardır.

Namazda kıraatin vücûbu ve vücûb mikdârı hakkında ayrı ayrı görüşler vardır: Şafiî İle Ahmed ibn Hanbel'e göre namazın her rek'atında kıraat vâcib-dir. Ebû Hanîfe'ye göre yalnız ilk iki rek'atta vâcibdir...
[31][31] Bu hadîste kıraatin Fâîihatu'l-Kİtâb olarak ta'yîni bahis konusu olmaktadır. Şâ-fiîler'ce bu hadîse nazaran musallî ister münferid, ister imâm,isterse me'mûm olsun, namaz da ister sırrı, ister cehrî olsun; her rek'atta Fatiha okumayan mu-sallînin namazı nefy olunuyor. Bu nefiy, onlarca sıhhatin nefyine hamledilmiştir. Hanefîler'e göre Fatiha okumak vâcibdir. Şu ma'nâca ki, terki hâlinde namaz sakıt olur, terk edicisine günâh da terettüb eder. Zîrâ bu hadîsteki nefiy, kemâlin nefyine hamledilmiştir. Ve mutlaka kırâatryânı ister el-Fatiha, ister diğer sûre veya âyetler okumak farz olmakla beraber, Fâtiha'sız namazdan kemâl giderilmiştir

de girdi ve namaz kıldı. Sonra Peygam-ber'e selâm verdi. Peygamber selâmını aldıktan sonra: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. O kimse döndü, kıldığı gibi tekrar namaz kıldı. Sonra geldi ve Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. Bu da üç defa oldu. Nihayet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bundan başka türlüsünü bilmiyorum; bana (doğrusunu) öğret, dedi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: "Namaza durduğun vakitte Allâhu Ekberde. Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rükû'a var, beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra başını kaldırıp, ayakta büsbütün doğruluncaya kadar, yânı tâ beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ mutma'in oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutma'in oluncaya kadar otur. Bunu namazın bütününde (böylece) yapın [32][32].

15- Öğle Namazında Kıraat Babı

27-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Ben onlara (yânî Küfe ahâlîsine) Rasûlullah'ın namazını kıldırıyor, ondan hiçbir şey eksiltmiyordum. Şöyle ki, öğle ile ikindi namazlarını kıldırırken ilk iki rek'atlarda fazla durur, son iki rek'atta ha fîf tutardım, dedi. Bunun üzerine Urner: Senin hakkındaki zann(ımiz zâten) budur, dedi [33][33].

---

[32][32] Buharı bu hadîsi Salât ve îsti'zân kitâblannda da tahrîc etmiştir. Bu hadîs, fakîhier arasında "Hadîsu'1-musî' salâtehu(^ Namazı doğru kılmayı bilmeyenin hadîsi)" nâmıyle şöhret bulmuş ve birçok hilafı mes'elelerde iki tarafa ihticâc silâhı olmuştur. Hallâd ibn Râfi'e olan bu iade emirleri tuma'-nînetteki noksandan ileri geldiği beyân siyakından anlaşılıyor. Tuma'nîneti farz bilenler, bu iade emirlerini namaz farzının tuma'nînetsiz yerine gelmeyeceğine; farz görmeyenler ise kemâlin nefyine, yâni böyle olan namazın eksik olarak edâ edilmiş olduğuna hamletmişlerdir.

Hadîsteki "Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku" fıkrası bâb başlığına delîl teşkil eder. Hadîsin sonundaki "Bunu namazın bütününde yap" fıkrasından birçok imamlar, her rek'atta rükû' ve sucûd farz olduğu gibi, her rek'atta kıraatin de farz olduğuna kaail olmuşlar ve Ebû Bekr, Umer, İbn Mes'ûd, Âİşe ve diğer sahâbîlerden nakledilen rivayetlere tutunmuşlardır. Bâzı Hanefîler ise kıraat yalnız iki rek'atta farzdır. Son iki rek'atta musallî isterse okur, isterse tesbîh eder. Hiçbirşey okunmasa da namazı sahîh olur, derler

[33][33] Bundan önceki 14. bâbdaki Sa'd hadîsinin bir tarafıdır.

28-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle namazının ilk iki rek'atında Fâtihatu'l-Kitâb ile beraber birer de sûre okur, birinci rek'atta uzunca, ikinci rek'atta ise kısa sûre okurdu. Gizlice okuduğu âyeti de bâzan bizlere işittirirdi. İkindi namazında da (ilk iki rek'atta) Fâtİhatu'l-Kitâb ile beraber birer sûre okur, birincisinde uzun, ikincisinde kısa sûre okurdu. Sabah namazının ilk rek'a-tında kıraati uzatır, ikincisinde kısaltırdı 34[34].

29-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz, Habbâb ibnu'l-Erett'e:

Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Evet, dedi. Biz: Bunu hangi şeyle tanırdınız? dedik. Sakalının oynamasından (anlardık), dedi 35[35].

16- İkindi Namazında Kıraat Babı

30-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Ben Habbâb ibnu'l-Erett'e: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarında Kur'ân okur mu idi? dedim. Habbâb: Evet, dedi. Ben: Siz Peygamberdin okumasını hangi şeyle bilirdiniz? diye sordum. Sakalının debelenmesiyle, dedi.

31-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarının ilk iki fek'atlarında Fâtihatu'l-Kitâb ile beraber birer de sûre okur, bâzı defalarda okuduğu âyeti bizlere işittirirdi.

34[34] İlk iki rek'atta Fatiha ile bir sûre okumanın meşrûiyyeti bundan anlaşılmaktadır. Hanefîler'e göre farz olan mutlak kıraat olup, kıraatin Fatiha ile tahsisi vâcibdir. Diğerleri ise farz ma'nâsına vâcibdir, derler. Sûre ilâve etmek de Hanefîler'e göre farz ma'nâsına olmayarak vâcibdir. Diğer üç imâma göre sünnettir.
35[35] Bu hadîs de 10. bâbda geçmişti

17- Akşam Namazında Kıraat Babı

32-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Bir defa annem)Ümmü'l-Fadl, oğlu ben Abdullah'ın Ve 1-mürselâti urfen sûresini okuduğunu işitti de: Ey oğulcuğum, Allah'a yemîn ederim ki, bu sûreyi okuman ile derdimi aklıma getirdin. Bu sûre Rasûlullah'ın akşam namazında okuduğunu en son işittiğim sûredir, dedi [36][36].

33-.......(Medine Vâlîsi bulunan) Mervân ibnu'l-Hakem şöyle demiştir: Zeyd ibn Sabit bana: Sen neden akşam namazında hep Kısâri Mufassal'dan (yânı mufassal grubunun kısa sûrelerinden) okuyorsun? Hâlbuki ben Rasûlullah'tan dinledim; O, akşam namazında en uzun iki sûrenin uzununu okuyordu, dedi [37][37].

18- Akşam Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı

34-....... Cubeyr ibn Mut'im: Ben Rasûlullah'ın akşam namazında Ve't-Tûri sûresini okuduğunu işittim, demiştir [38][38].

---

[36][36] Bu hadîsi Buhârî, Peygamber'in vefatı babında rivayet ederken Ümmü'l-Fadl'ın: Bundan sonra Allah O'nun ruhunu alıncaya ka: dar Rasûlullah bir daha bize namaz kıldırmadı" ziyâdesini rivayet ediyor. Bu ziyâdeye göre Peygamber'in cemâate kıldırdığı son namazın bir akşam namazı olduğu anlaşılır. Hâlbuki Hz. Âişe, sgn namazın bir öğle namazı olduğunu tasrîh etmiştir. Buhârî'nin bu iki rivayetini uzlaştıranlar, Ümmü'l-Fadl'ın bahsettiği son namaz, Peygamber'in kendi hücresinde kıldırdığı namazdır. Âişe'nin zikrettiği son namaz ise, mescidde kıldırdığı namazdır, demişlerdir.

[37][37] Hakikatte gerek âyet sayısı, gerek lâfızlar sayısı i'tibâriyle en uzun sûre el-Bakara süresidir. Ondan sonra da lâfızlar sayısı İ'îibâriyle olmasa da, âyet sayısı bakımından en uzun sûre el-A'râf süresidir. Tûleyeyn'in, yânî en uzun iki sûrenin tefsirinde râvîlerin ihtilâfı vardır: a. el-A'râf ile el-Mâide, b. A'râf ile En'âm, c. A'râf ile Yûnus, d. A'râf ile Nisa. Herhalde en uzun sûreler denilen iki sûrenin en uzunu A'râf olmuş oluyor.

Öyle anlaşılıyor ki, Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in neşât vaktinde bu sûreden, mufassaldaki sûrelerden ziyâdece bir mikdâr okumuş olduğunu söylemek ve Mervân'a biraz daha neşât hâlini gözetip, yalnız mufassalın kısalarıyle yetinmemesini anlatmak istemiştir.

[38][38] Sûrenin tamâmını mı, yoksa bir kısmını mı okumuştur? Burası sarîh değildir. Zîrâ buradaki lâfız, her iki veçhe de muhtemildir

19- Yatsı Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı*'

35-....... EbûRâfi' Nufey' es-Sâğî şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazını kıldım. İza's-semâu'nşakkat sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Ben ona bunu sordum. O da: Ben Ebu'l-Kaasım(S)'ın arkasında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi 39[39].

36-....... BizeŞu'be, Adiyy (ibn Sâbit)'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben el-Berâ'dan işittim (şöyle dedi): Peygamber (S) bir seferde idi. Yatsı namazında iki rek'atın birinde Ve't-tîni ve'z-zeytûni sûresini okudu 40[40].

20- Yatsı Namazında İçinde Tilavet Secdesi Bulunan Süreyi Okumak Babı

37-....... Bu Ebû Râfi' Nufey es-Sâğî şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazını kıldım, tza's-semâu'nşakkat sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Bu nedir? diye sordum. O da: Ben Ebû'l-Kaasım'ın ardında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi.

21- Yatsı Namazında Kıraat Babı

38-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim; yatsı namazında Ve't-

---

39[39] Secde yeri bir kavle göre "Ve karşılarında Kur'ân okunduğu zaman (derin saygı ile) secde etmiyorlar" (el-İnşikaak: 21) âyeti, diğer kavle göre, sûrenin sonudur.

Bu hadîsde İmâm Mâlik aleyhine getirilen iki hüccet vardır: İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okunduğu vakit -meşhur kavline göre- secdeyi mekruh görür, hem de el-lnşikaak sûresinde secdenin varlığına kaail değildir.

40[40] 40 Bu hadîs, gelecek bâbda daha tafsîlli olarak rivayet edilmiştir.

tîni ve'z-zeytûnisûresini okuyordu. O'ndan güzel sesli -yâhud O'ndan güzel okuyuşlu- hiçbir kimseyi dinlemedim.

22- Bab: Musalli, İlk İki Rek'atta Uzatma. Son İki Rek'atta İse Kısaltma Yapar

39-....... Ben Câbir ibn Semure'den işittim, şöyle dedi: Umer, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Kûfeliler senden namaza varıncaya kadar herşey hakkında şikâyet ettiler, dedi. Sa'd: Bana gelince, ben namazın ilk iki rek'atında uzatma yapar, son iki rek'atında kısaltır ve Ra-sûlullah'm iktidâ etmiş olduğum namazından hiçbir şeyi eksiltmiyordum, dedi'. Umer: Sen doğru söyledin. Senin hakkındaki zann zâten budur -yâhud hakkındaki zannım zâten budur, dedi.

23- Sabah Namazında Kıraat Babı

Ve Ümmü Seleme: Peygamber(S) et-Tûr Sûresi'ni okudu, dedi 41[41].

40-....... Bize Seyyar ibn Selâme tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam ile beraber Ebû Berze el-Eslemî'nin yanma girdim, ve ona namazların vakitlerini sorduk. Bunun üzerine Ebû Berze şöyle dedi: Peygamber (S) öğleni güneş semânın ortasında batıya meylettiği za-man kılardı. İkindiyi de (öyle bir saatte kıldırdı ki), insan Medîne'-nin en uzak yerine (gidip evine) dönerdi de güneş henüz dipdiri olurdu. Ebu'l-Minhâl Seyyar ibn Selâme: Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında söylediğini unuttum, dedi. Ebû Berze dedi ki: Peygamber yatsı namazını gecenin ilk üçte birine kadar geri bırakmakta be's görmezdi; yatsı namazından evvel uyumayı ve yatsı namazından sonra da oturup konuşmayı sevmezdi. Sabah namazını kıldırır, namazdan ayrılınca insan yanında oturanı tanırdı. Sabah namazının iki rek'a-tında -yâhud ikisinden birinde- altmış âyetten yüz âyete kadar

---

41[41] Buharı bu ta'lîki Kitâbu'l-Hacc'da müsned olarak rivayet etti.

Kur'-ân okurdu [42][42].

41-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Her namazda Kur'ân okunur. Rasûlullah'ın bize işittirdiklerini biz de sizlere işittiriyoruz. Bizden gizlice okuduklarını, biz de sizlerden gizli okuyoruz.

Ümmü'I-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsan sana yeter. Daha ziyâde okursan daha hayırlıdır [43][43].

24- Sabah Namazı Kıraatinin Açıktan Okunması Babı

Ve Ümmü Seleme şöyle dedi: Ben insanların gerisinde tavaf ettim; Peygamber et-Tûr Sûresi'ni okuyarak namaz kıldırıyordu [44][44].

42-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), sahâbîlerinden birkaç kişi ile birlikte Ukaz panayırına doğru yürüyorlardı [45][45]. O târihte şeytânlar semâdan haber

---

[42][42] Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkîti's-Salât, "öğie namazının vakti zeval sırasındadır" unvanlı 11. bâbda zikretmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delîl olan yeri, son fıkrasıdır. İşte Buhârî bu fıkradan dolayı bu babı yazmıştır

[43][43] Bu söz -Müslim'in rivayetinden anlaşıldığına göre- ismi söylenmeyen bir kimsenin: Yâ Ümmü'l-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsam? suâline cevâbdır. Üç imâm hadîsin zahirine bakıp, Fâtiha'ya sûre ilâve etmenin müstehâb olduğuna kaail olmuşlardır. Hanefîler'e göre ise, bu vâcibdir.

[44][44] Ümmü Seleme'nin bu sözü 41. haşiyede de geçtiği gibi, Kitâbu'l-Hacc'da gelecek olan hadîsin bir parçasadır. Ümmü Seleme tavaf ettiği sırada namaz kıldırmakta olan Peygamber'in okuyuşunu işitmesi, bâb başlığına delîl teşkîl etmektedir

[45][45] Senenin belli aylarında, günlerinde Arabistan 'da kurulan umûmî pazarlar, panayırlar vardı. Bunlardan biri Ukaz panayırı idi. Kureyş'in üç panayırı vardı. Bunların biri Arafa'nm arkasında Zu'1-Mecâz'da, diğeri Merru'z-Zahrân'da Me-cenne'de, üçüncüsü ve en mühimmi de Ukaz'da kurulurdu. Ukaz, Taife bir, Mekke'ye üç konak mesafededir. Ukaz panayırı, Zu'1-ka'de hilâlinin ertesi gününden başlar, yirmi gün devam ederdi. Oranın bozulan pazarı, Mecenne'de, Zu'1-hicce'nin başlangıcına kadar sürer, ondan sonra pazar Zu'1-Mecâz'da kurulup Terviye gününe, yânî Zu'1-hicce'nin sekizinci gününe kadar devam ederdi. Ondan sonra da Mir.â'ya, Arafat'a çıkılıp hacc edilirdi. Ukaz yalnız Kureyş'in –if değil, bütün Arabistan pazarlarının en mühimmi idî. Orası alış veriş pazarı olduğu gibi, şiir yarışlarının da pazarı idi. Yedi Muallaka'nm diğer Arab şiirlerine üstün olduklarına peyderpey orada karar verilip, bütün Arabistan halkına orada neşr ve i'lân edilmiştir.

almaktan men' edilmiş, (haber almaya çıktıkça) üzerlerine şihâblar (ateşli şeyler) atılmış bulunuyordu. (Semâdan kovulan) şeytânlar, kavimleri yanına döndüklerinde kendilerine: Ne oluyorsunuz (Neden hiçbir haber getirmiyorsunuz)? dediler. Onlar da: Semâdan haber almaktan men' edildik; üzerimize şihâblar salıverildi, dediler. Bunun üzerine onlara: Sizinle semâ haberi arasına girip, sizin haber almanıza mâni' olan şey, muhakkak yeni peyda olmuş bir şeydir. Arzın doğularını ve batılarını dolaşın da, sizinle semâ haberi arasına engel olan şeyi, bakıp öğreniniz, denildi. İşte bunların içinden Tihâme cihetine yollanmış olan takım da Ukaz panayırına gitmek üzere Nahle'de bulunan Peygamber'in bulunduğu yere varmış oldular. O sırada Rasûlullah orada sahâbîlerine sabah namazını kıldırıyordu. (Namazda okuduğu) Kur'ân'ı işitince, bunlar kulak verdiler. Ve birbirlerine: Semâdan haber almaktan sizi men' eden yemîn olsun işte budur, dediler. İşte o zaman bu haberciler kendi kavimleri yanma döndüklerinde: "Ey kavmimiz, biz, hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o Hakk 'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabbımıza asla hiçbir şeyi ortak tutmayacağız," dediler. Allah da Peygamber'ine: Kul ûhiye iley-le ennehu istemea neferun mine 7-cinn sûresini indirdi 46[46].

Rasûlullah'a vahyolunan işte cinnlerin bu sözleridir 47[47].

43-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namazda emr olunduğu yerde (açıktan) okudu. Yine emr olunduğu yerde sükût etti (yânî gizli okudu) 48[48]. "Ve mâ

Hadîsteki kıssa Peygamber'in hicretinden önce, Tâif dönüşünden sonra vâki' olmuştur.

46[46] Burada ma'kûl kavi, iki âyetten iktibas edilmiştir: "Ey kavmimiz" nidası el-Ahkaaf: 30'dandır. Orada "/z sarrafnâ ileykeneferân mine'l-cinni — O zaman ki cinnlerden bir taifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik..." (el-Ahkaaf: 29)'dan i'tibâren başlayan kıssada Allah, cinn taifesinden bir topluluğu Peygamber'e doğru sevkettiği ve onlar Kur'ân'ı işittikten sonra kendi kavimleri yanına inzâr ediciler olarak dönüp: Ey kavmimiz, diye hitâb ve da'vet ettiklerini Peygamber'ine ve bizlere haber veriyor. Bu hitâbdan sonraki kısım el-Cinn sûresinin baş taraflarıdır. Bu sûrenin büyük kısmı Kur'ân'ı dinleyen cinn kavimlerini nasıl inzâr ve hakk dîne da'vet ettiklerine dâirdir.

47[47] Buhârî bu hadîsi Kur'ân'ın sabah namazında açıktan okunmasına delîl olarak sevketmiştir. Yine bu hadîsten Peygamber'in, insanlara ve cinnlere peygamber gönderildiği sarahaten anlaşılmaktadır ki, el-Ahkaaf sûresinin sonları ile el-Cinn süresindeki âyetler de bu yüce elçiliği bizlere bildirmek için indirilmiştir

48[48] Buradaki okuma, açıktan okuma demektir. Sükûttan maksad da gizli okumaktır, kıraati terk değildir. Zîrâ Peygamber farz namazları hep imâm olarak kılmıştır. Miinferid ile me'mûmun sırrî namazda kıraatle mükellef olup olmadığı ihtilaflı olsa bile, bu, imâm hakkında vârid olamaz. Çünkü imâmın sırren olsun, cehren olsun kıraatle mükellef olduğunda ihtilâf yoktur. Sabah namazı ile akşam ve yatsının ilk iki rek'atlannda açıktan okuduğu tevâturen ma'lûmdur

kâne Rabbüke nesiyyen — Ve Senin RâbbUn unutkan değildir" (Meryem: 64), Ve "And olsun ki, Allah'ın ElçisVnde sizin için güzel bir örnek vardır'1 (ei-Ah/âb: 211) 49[49].

25- Bir Rek'at İçinde İki (ve Daha Ziyade) Sürenin Cem' Edilmesi, Süre Sonları İle Kıraat Yapılması, ve (Usman Mushafının Tertibine Muhalif Olarak) Bir Süreden Evvel Diğer Bir Süre Okunması, Bir Sürenin Evveli İle Kıraat Yapılması Babı 50[50]

Ve Abdullah ibnu's-Sâib'den rivâyeten zikrolunur ki, bir defa Peygamber (S) Mekke'de sabah namazında el-Mü'minûn Sûresi'ni okumuş, nihayet Mûsâ ve Hârûn yâhud isa'nın zikrine gelince kendisini bir öksürük tutmuş, bu sebeble rukû'a varmıştır 51[51].

Umer de, birinci rek'atta el-Bakara Sûresinden yüzyirmi âyet, ikinci rek'atta el-Mesânî'den bir sûre okumuştur 52[52].

Keza el-Ahnef ibn Kays da sabah namazının ilk rek'atında el-Kehf Sûresi'ni, ikinci rek'atında Yûsuf yâhud Yûnus Sûresi'ni okuyup, sabah namazını Umer'in arkasında bu sûreler ile kıldığını söylemiştir 53[53].

îbn Mes'ûd da namazda birinci rek'atta el-Enfâl Sûresi'nden kırk âyet, sonra ikincide el-Mufassal'dan bir sûre okumuştur 54[54].

Katâde'ye bir sûreyi iki rek'ata taksim ederek okuyan kimse, keza bir tek sûreyi her iki rek'atta tekrar eden kimse hakkındaki hükmü sorulduğunda, o: Be's yoktur, hepsi de Allah'ın Kitâbfdır, demiştir 55[55].

Ubeydullah dedi ki: Sabit el-Bunânfden, o da Enes ibn Mâlikken (o, şöyle demiştir): Ensâr'dan bir zât kendi kavmine Kubâ mescidinde imamlık ederdi. O zât açıktan

---

49[49] Bu ve bundan önceki hadîs, cehrî rek'atlarda kıraatin farz olduğunu gösterir. Bu, bütün imamlar ve fakîhler gibi, İbn Abbâs'ın da kavlidir. Bundan önceki hadîsde Peygamber'in Batnı NahFde sabah namazında açıktan okuduğunu rivayet ettiği gibi, bu hadîste de cehr yerinde cehr etmiş olduğunu söylüyor
50[50] Bu hususların caiz olduğu anlaşılır
51[51] Bu ta'lîki Müslim, İbn Cureyc tarîkinden rivayet etmiştir
52[52] Bunu, İbn Ebî Şeybe, bu lâfza yakın bir lâfızla rivayet etti
53[53] el-Ahnef'in bu fiilini Ebû Nuaym el-Mustahrac'da mevsûlen rivayet etti
54[54] İbn Mes'ûd'un bu fiilini Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etti
55[55] Katâde'nin bu fetvasını Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etti

okunacak namazlarda ne zaman namazda okunacak sûrelerden birini okuyacak olsa, evvelâ Kul huvellahu ahad Sûresi'ni okur, onu bitirdikten sonra ötekine başlardı. Bunu her rek'atta yapardı. Arkadaşları ona itirâz edip: Sen bu sûreyi okuyorsun, sonra buna kanmıyorsun da başka bir sûre daha okuyorsun- Ya bu sûreyi okumakla yetin, yâhud bunu bırak da başka sûre oku, dediler. O da: Ben bunu terkedecek değilim.

Böylece imamlık etmemi isterseniz, edeyim. İstemediğiniz takdirde sizi terkederim, kıldırmam, dedi. Hâlbuki o zâtı onlar kendilerinin en faziletlilerinden sayarlardı. Bunun için başkasının imâm olmasını da istemiyorlardı. Peygamber onlara geldiği zaman keyfiyyeti O'na haber verdiler. Peygamber de: "Yâ fulan, arkadaşlarının tavsiye ettikleri şeyi yapmaktan seni men' eden nedir? Her rek'atta seni bu sûreye yapışmana sevkeden sebeb nedir?" diye sordu. O zât: Ben bu sûreyi seviyorum, dedi. Peygamber de: "Onu sevmen şübhesiz seni cennete girdirecektir" buyurdu 56[56].

44-....... Amr ibn Murre şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil'den işittim, şöyle dedi: Bir gün İbn Mes'ûd'a bir kimse geldi ve: Ben bu gece bütün Mufassal\ bir rek'atta okudum, dedi. İbn Mes'ûd cevaben: Şiir okur gibi acele acele mi? Vallahi ben Peygamber(S)'in Nazâir'dçn (nıikdârca birbirine yakın sûrelerden) hangilerini bir araya getirdiğini biliyorum, dedi ve her biri ikişer okunmuş sûreler olmak üzere, mufassaldan yirmi sûre saydı 57[57].

26- Bab: Musalli (Dört Rek'atlı Namazların) Son İki Rekatlarında Fatihatü'l-Kitab Okur

45-.......(Ebû Katâde -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namazının ilk iki rek'atında Ümmü'l-Kitâb (yânı el-Fâtiha) ile birer de sûre; son iki rek'atında da yalnız Ümmü'l-Kitâb okurdu. Bazen bize (gizli okuduğu) âyeti de işittirirdi. İlk rek'atta kıraati, ikinci

---

56[56] Bu hadîsi Müellif Buhârî'den başka Tirmizî ve Bezzâr da rivayet etmişlerdir. İmâm olan zât, rivayete göre Amr ibn Avf oğulları'ndan Kulsüm ibnu'I-Hidm el-Ensârî'dir. Hicret esnasında Peygamber Medîne'ye gelmezden evvel, bir müddet onun evinde müsâfir kalmıştır

57[57] Bu hadîsten İki yâhud daha ziyâde sûrenin bir rek'atta cem'inde be's olmadığı hükmü istinbât edilmiştir. Hadîsin lâfzı, iki sûrenin cem'inin cevazında sarihtir. Bu kadarının cem'i caiz olunca, ziyâdesinin cevazında da şübhe kalmaz

rek'-attan ziyâde uzatırdı. İkindi namazında da böyle, sabah namazında da böyle yapardı 58[58].

27- Öğle ve İkindi Namazlarında Kıraati Gizli Okuyan Kimse Babı

46-.......Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Umâre ibn Umeyr'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Habbâb'a: Rasûlallah (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sordum. Evet, dedi. Biz, bunu nereden bildin? diye sorduğumuzda: Sakalının oynamasından, dedi 59[59].

28- Bab: İmam (Sırrı Namazda Okuduğu) Âyeti İşittirirse?

47-.......Bana Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarının ilk iki rek'atlarında Ümmû'I-Kur'ân ile beraber birer de sûre okurdu. Ve bazen gizli okuduğu âyeti bizlere işittirirdi. Birinci rek'atta kıraati uzatırdı 60[60].

29- Bab: Musalü Birinci Rek'atta Kıraati Uzatır

48-....... (Ebû Katâde şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namazının birinci rek'atında kıraati uzatır, ikinci rek'atında kısaltırdı. Bu, birinci rek'atta uzatıp, ikincide kısaltmayı

58[58] Bu hadîs aynı kitabın "Öğle namazında kıraat" unvanlı 15. babının ikinci hadîsi olarak geçmişti.

Bu hadîsten, gizli okumakta, insanın okuduğunu kendine İşittirmesi gerektiği, bunun İçin de dilini ve dudaklarını hareket ettirmesinin zarurî olduğu istidlal edilmiştir (Kastallânî).

59[59] Bu hadîs de yine aynı kitabın "Namaz içinde gözü imâma doğru kaldırmak.." unvanlı 10. babında geçmişti

60[60] Bu hadîsin bâb başlığına delîl teşkîl eden kısmı, Ebû Katâde'nin "Okuduğu âyeti bâzenibizlere işittirirdi" sözüdür. Bundan, gizli okunan namazlarda kıraati ha-fîf işittirmenin caiz olduğu anlaşılmıştır

sabah namazında da yapardı 61[61].

30- İmamın "Âmin" Sözünü Açıktan Söylemesi Babı

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh:

Amîn, bir duadır. Ibnu'z-Zubeyr ile ardında namaz kılanlar öyle âmîn derlerdi ki, mescid seslerinden çınlardı, demiştir 62[62].

Ebû Hureyre de müezzinliğini yaptığı imâma: Bana "Âmîn"i kaçırtma, diye nida ederdi 63[63].

Nâfi' de: ibn Umer "Amîn" demeyi hiç terketmezdi; herkesi de "Amîn" deyiniz diye teşvîk edip rağbetlendirirdi. "Âmîn" demek hakkında ben ondan hayırlı haber işîtmisimdir, demiştir 64[64].

49-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme'den haber verdi, Bu ikisi de Ebû Hureyre'den haber vermişlerdir. (Ebû Hureyre şöyle demiştir:) Peygamber (S): "İmâm Âmîn dediği zaman, siz de Âmîn deyiniz. Zîrâ her kimin Âmîn demesi meleklerin Âmîn demesine denk olursa, geçmiş günâhları mağfiret edilir" buyurdu. Râvî İbn Şihâb ez-Zuhrî: Rasûlullah da Âmîn der idi, dedi 65[65].

61[61] Namazın birinci rek'atmda, İkinci rek'ata nazaran daha uzun kıraat yapmak, bütün namazlara şâmil olan bir sünnettir

62[62] Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

Şârih Aynî, Beyhakî'den: Atâ: Ben öyle zamanlar bilirim ki, Peygamber'-in sahâbîlerinden iki yüz zât, bu mescidde ne zaman imâm '*,. gayriH-mağdûbi aleyhim vele'd-dâlltn" dese, ortalığı çın çın çınlatırlardı, demiştir.

63[63] Ebû Hureyre'nin bu sözünü de Abdurrazzâk rivayet etmiştir. Ebû Hureyre'nin imamları Alâ ibn Hadramî ile Medîne Vâlîsi Mervân ibnu'l-Hakem idiler. Ebû Hureyre, namazı ikaame, saffları düzeltme ile meşgul iken, acele namaza başlayıp yâhud:Acele okuyup ben namaza durmadan âmîn diyecek yere kadar okuma, demek istemiştir.

64[64] Nâfi'nin bu sözünü de Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmiştir

65[65] Cehri namazlarda imâm ile cemâate ''Amîn"in açıktan söylenmesi, bu hadîse tutunan bâzı imamlara göre sünnettir. İmamlardan bir cemâat ise, gizli söylenmesine tarafdâr olmuşlardır

31- "Âmin" Demenin Fazileti Babı

50-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:)Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizlerden biri Âmîn dese, melekler de gökte Âmîn deseler de her ikisi birbirine uygun düşerse, o kimsenin geçmiş günâhları mağfiret edilir" 66[66].

32- Me'mümun "Âmin" Sözünü Açıktan Söylemesi Babı

51- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himayesinde bulunan Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İmâm GayrVl-mağdûbi aleyhim vele'd-dâllîn dediği zaman, sizler Âmîn deyiniz. Çünkü her kimin Âmîn demesi, meleklerin Âmîn demesine uyarsa, onun geçmiş günâhı mağfiret edilir" 67[67].

Muhammed ibn Amr, bu hadîsi Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den.. senediyle rivayet etmekte Sumeyy'e mutâbaat etmiştir. Keza Nuaym el-Mucmir de yine Ebû Hureyre'den olmak üzere Sumeyy'e mutâbaat etmiştir.

33- Bab: Namaz Kılacak Kimse Saffın Ötesinde Rükü' Etse?

66[66] Lâfız burada mutlaktır. Bu ıtlâka göre, ister namaz içinde, ister dışında; namazda da ister imâm, ister me'mûm olsun; biri Fatiha okur da "Âmîn" derse bu fazilete mazhar olur. Amîn, böyle olsun yâhud kabul et, yâhud da ümidimizi boşa çıkarma ma'-nâsma İbranî veya Süryânî bir lâfızdır ki, herhangi duadan sonra, o duanın mazmununu icmâlen ve te'kîden tekrar taleb etmeyi ifâde eder. Bu, duâ edene göredir. Duayı dinleyen kimsenin "Âmîn'' demesi ise, talebe iştirak ma'nâsınadır

67[67] Cumhura göre imâm "Âmîn" der demez, cemâat de "Âmîn" demek lâzım gelir. Bu babın hadîsi de bunun sünnet olduğunu sarahaten gösterir.

Amîn demekte, me'mûmun meleklere muvafakati kavlen ve zamanen muvafakattir. Hadîsin lâfzından bu da sarahaten anlaşılmaktadır

52-....... Bize Hemmâm, Ziyâd el-A'lem'den; o da el-Hasen'den; o da Ebû Bekre'den tahdîs etti. Ebû Bekre (bir defa koşa koşa) Peygamber'in yanına vardı. Peygamber rukû'da idi. O da saffa ulaşmadan geri tarafta rukû'a vanverdi. Sonra bu hareketini Peygamber'e haber verdi. Peygamber: "Allah hırsını artırsın, lâkin bir daha (bunu) yapma" buyurdu 68[68].

34- Tekbirin Rükü' İçinde Tamamlanması Babı 69[69]

İbn Abbâs bunu Peygamber'den olmak üzere söyledi 70[70]

Bu konuda Mâlik ibn Huveyris hadîsi de vardır 71[71].

68[68] Buradaki hırs,, şübhesiz kötülenmiş olan hırs değildir. "Allah senin hayra olan hırsını, cemâate yetişmeye olan hırsını artırsın" demektir.

Bir daha yapılmasından nehyedilen şey hakkındaki sözler çeşitlidir. İmâm Şafiî'nin tefsîrine göre, saffın gerisinde bir daha yalnızca rukû'a varma demektir. Bâzıları namaza koşa koşa, nefes nefese gelecek şekilde girme; diğer bâzıları da cemâate yetişmek için bir daha bu kadar geç davranma ma'nâsım vermişlerdir.

"Velâ teud' = Bir daha yapma" nehyi, bu sayılan şeylerin hangisiyle alâkalı olursa olsun, Ebû Bekre'ye namazı yeniden kılmak emri verilmemiştir. Cumhura göre, bu fiiller namazı bozucu şeyler olmayıp, ictinâb edilecek mekruhlardandır.

Saff gerisinde tek başına iktidâ ile namaz kılan kimsenin namazı bahsine gelince, Ebû Bekre'nin saff gerisinde fezz olarak namaza girmiş olması namazını bozmadığına kıyâsen, bu namaz sahihtir. Bu nokta, bâb başlığının cevâbı ve delili olmaktadır.

Hadîsteki "Allah hırsını artırsın" tasvibkâr sözü ile ondan gelen "Bir daha yapma" nehyi arasında zıdlik yoktur. Çünkü herbirİ başka cihete hamle-dilmiştir.

69[69] Bu kıyamdan rukû'a geçmekte tekbîri uzatıp, Allahu Ekber'in "r"si rukû'da söylenmek suretiyle olur. Yâhud murad, tekbîrde bir uzatma yapmaksızın harflerini iyice belli etmektir; yâhud da namaz tekbîrleri sayısını rükû' tekbîriyle tamamlamaktır (Kastallânî).

Buhârî'nin maksadı, hem rukû'a varırken Allâhu Ekher demek, hem de tekbîrin evvelindeki elif kıyama, sonundaki "r" rukû'a bitişik olacak veçhile tekbîr almaktır

70[70] Buhârî bu ta'lîkle, ma'nâ olarak bunu ta'kîb eden bâbda ve ondan sonraki bâbda bulunan hadîsi işaret etmiştir.

71[71] Bu hadîs "Tumâ'nînet..." unvanlı 46. bâbda gelecektir

53-.......İmrân ibn Husayn, Basra'da Alî'nin arkasında namaz kılmıştır. Namazdan sonra râvî Mutarrıf ibn Abdillah'a: Vallahi bu zât bize Rasûlullah ile birlikte kılageldiğimiz namazı hatırlattı, deyip, Rasûlullah'ın her kalkıp eğildikçe Allâhu Ekber dediğini zikret-miştir 72[72].

54-....... Bize Mâlik, tbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber vermiştir. Ebû Hureyre (R) onlara namaz kıldırmış da, her eğilip kalktıkça tekbîr alırmış. Namazdan çıktıktan sonra da: Şübhesiz ki içinizde namazı Rasûlullah'ın namazına en çok benzeyen benim, dermiş 73[73].

35- Tekbirin Sucüdda Tamamlanması Babı 74[74]

55-....... Mutarrıf şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn ile birlikte Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında namaz kıldım. Alî, secdeye varırken, secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan kalkarken hep Allâhu Ekber diyordu. Alî namazı bitirdikten sonra, İmrân ibn Husayn elimden tuttu da: "Bu zât bana, Muhammed (S)'in namaz kıl-dırışını hatırlattı" yâhud "Vallahi bize Muhammed'in kıldırdığı namazı kıldırdı" dedi 75[75].

72[72] Her kalkıp her eğilişten, yalnız rukû'dan kalkış müstesnadır ki, orası bi'1-icmâ' tahmîd yeridir. Binâenaleyh metindeki "kullemâ = her" lâfzı, tahsis edilmiş âmm bir lâfız olmuş olur
73[73] Namazdan sonra Ebû Hureyre'nin bunu söylemesi öğünmek için değil, unutulmuş derecesini bulmuş olan intikaalât tekbîrlerini almakla sünnete riâyet etmiş olduğunu bildirmek içindir.

Her alçalma ve yükselmedeki intikaal esnasında tekbîr almak meşrudur. Bu cumhur kavlidir, bugün amel bunun üzerinedir.

İntikaalât tekbîrlerinin vâcib yâhud sünnet olduğunda ihtilâf edilmiştir
74[74] Bu da rukû'da zikredilen diğer ihtimâllerle birlikte, kıyamdan sucuda geçişten başlayıp Allâhu Ekber'iu "r"si sucûd hâlinde vâki' olmak suretiyle olur. Yânı bunda da i'tidâlden sucuda intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi tesbîhe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaalât tekbîrleri de böyledir
75[75] Bunca sahâbîler henüz hayâtta iken intikaal tekbîrleri unutulacak derecede metruk mu îdi ki, İmrân, Alî'nin namaz kıldırması ile bunu hatırlıyor? Bu suâlin cevâbı Ahmed ibn Hanbel'in rivayetinde verilmiştir. Yine Mutarrıf şöyie diyor: İmrân ibn Husayn'a: Yâ Ebâ Nuceyd, en evvel tekbîri terk eden kimdir? diye sorduk. Yaşlandıktan ve sesi kısıldıktan sonra Usmân ibn Affân'dır dedi. Demek ki Usmân ma'zeret sebebiyle cehren tekbîr almayı terk etmiş, lâkin sonraları Emevî-Ier arasında sünnet gibi telâkkî edilmiştir

56-.......İkrime şöyle demiştir: Ben Makaami İbrâhîm'in yanında bir kimse gördüm; her eğilme ve yükselmede tekbîr alıyordu, dike-lince ve alçalınca da. Ben bunu İbn Abbâs'a haber verdim. İbn Ab-bâs: Hey anasız kalası, bu şekilde namaz kılmak Peygamber(S)'in sünneti değil midir? dedi.

36- Sucüdden Kalkarken "Allahü Ekber" Demek Babı

57- Bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm, Katâde'den; o da İkrime'den haber verdi. İkrime şöyle demiştir: Mekke'de bir ihtiyar adamın ardında namaz kıldım. Yirmi iki kerre tekbîr aldı. Ben İbn Abbâs'a: Bu harîf ahmaktır, dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs: Öyleyse anan seni kaybetsin -diğer ta'bîrle anan ağlasın-; bu, Ebû'l-Kaasım(S)'ın sünnetidir, dedi 76[76].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize İkrime tahdîs etti 77[77].

58-.......Bizeel-Leys, UkayPden; oda İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris'in oğlu Ebû Bekr haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: RasûluLlah (S) namaza kalktığında ayakta iken ihram tekbîri alırdı. Sonra ru-kû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra rukû'dan belini doğrulttuğunda Se-miallâhu limen hamideh, sonra ayakta iken Rabbena ve leke'l-hamd derdi. Sonra secdeye inerken tekbîr alır, sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alır, sonra (ikinci) secdeye varırken tekbîr alır, sonra bir daha başını kaldırırken tekbîr alır, sonra tamâm edinceye kadar bütün namazda böyle yapardı. İkinci rek'atı bitirip oturduktan son ra ayağa kalkarken de tekbîr alırdı 78[78].

76[76] Hakîkaten dört rek'ath bir namazda ihram tekbîri ile beraber tekbîrlerin sayısı yirmi iki'dir. Tahâvî'nin rivayetine göre, bu ihtiyar imâm Ebû Hureyre imiş

77[77] Buhârî bu mutâbaatı fâideyi artırmak ve Katâde'nin İkrime'den tahdîsini tasrîh etmek için zikr etmiştir.

78[78] İlk intikaal tekbîrini rukû'a intikaale başlarken başlayıp, rıkû'a varıncaya kadar uzatmak sünnettir. Kıyamdan ve celseden sucuda, sucûddan celseye ve kıyama, kaaideden kıyama intikaal ederken de

37- Rukü'da Avuçları Dizler Üzerine Koymak Babı

Ebû Humeyd sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rukû'da elleriyle dizlerini tutardı, demiştir 79[79].

59-.......Bize Şu'be, Ebû Ya'fûr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Mus'ab ibn Sa'd'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben, (bir defa) babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın yanında namaz kıldım. Rukû'da iki avucumu birbirine yapıştırdıktan sonra, o vaziyette ellerimi iki uyluğumun arasına koydum. Babam beni bundan nehyetti ve: Biz bunu evvelleri yapardık, (lâkin sonra bundan) nehyolunduk ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emrolunduk, dedi 80[80].

38- Bab: Musalli Rukü'u Tam Yapmadığı Zaman?

60-.......Bize Şu'be, Süleyman'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Vehb'den işittim, şöyle dedi: Huzeyfe rukü'u ve sucûdu tamam yapmayan bir kimse gördü de, ona: Seri namaz kılmış olmadın. Şayet bu hâl üzere ölürsen, Allah'ın Muhammed'i yaratmış olduğu fıtrattan başka bir fıtrat üzere ölürsün, dedi 81[81].

---

böyledir. Secdeye varırken Şâfiiyye'ye göre sünnet olan dizlerini ellerinden evvel yere dayamaktır. Mâlikiyye'ye göre ise, iş bunun aksinedir. Her iki tarafın da Rasûlullah'ın fiil ve kavlinden delilleri vardır

79[79] Buta'lîk, aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babında daha mufassal olarak gelecektir.

80[80] Hadîs metnindeki "tatbik", rukû'da iki avucunu birbirine yapıştırıp mecmû'-larmı iki dizin arasına getirmektir. Tatbîk'in mukaabili tefrîc'dıi ki, dizleri avuçları içine alıp parmaklarını dağınık olarak kıbleye karşı bacaklar üzerine sarkıtmaktır. Bugün bütün mezheblerce, uygulanan sünnet koyusu işte budur.

Hadîsteki sarahate göre, evvelâ tatbik ile başlanmış, sonradan tefrîc'e geçilmiştir. Eski şekil nesh edilmiştir. Bununla beraber İbn Mes'ûd ile onun ashabı, eski şekli devam ettirmişlerdir. Buna göre nehyin tenzîhî kerâhate hamledilmiş olması da mümkündür. Çünkü Ümer ile Sa'd tatbîk'ten nehyettikleri hâlde, namazı tekrar kılmayı emr de etmemişlerdir.

81[81] Bu hadîsi Nesâî de de Salât Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

39- Rukü'da Belin Dividüz Yapılması Babı

Ve Humeyd, sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rükû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir 82[82].

40- Rukü'u Tamamlamanın Sınırı İle Rukü'da İtidal ve Tuma'ninet Babı 83[83]

61-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in kıyam ile ka'de müstesna olmak üzere rukû'u, sucûdu, iki secde arası, rukû'-dan baş kaldırması birbirine takriben müsâvî idi 84[84].

Huzeyfe, Peygamber'in namazı güzel kılamayan kimseye "Sen namaz kılmış olmadın, yeniden kil" hadîsine dayanarak, rükû ve sucûdda tuma'nînet'in. farzlığına kaail olup, bu yapılmayınca namazın kilınmadığına hükmetmiştir. Bu Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezhebidir. Yâhud da namazın kemâlini nefyetmiştir. Ebû Hanîfe-ile İmâm Muhammed buna gitmişlerdir. Onlara göre, rükû' ve sucûdda tuma'nînet farz değil, vâcibdir.

Buradaki fıtrat, dîn yâhud sünnet ma'nâsınadır. Bu kelâmla ileriki kılacağı namazlarda bu fiili yapmaması için, muhatabının fiilinin kötülüğüne tevbîh kasdedilmiştir
82[82] Humeyd'in bu sözü aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babında mevsûlen rivayet edilmiş olarak gelecektir
83[83] el-Kuşmeyhenî nüshasında burada görüldüğü gibi arka arkaya iki tane bâb lâf-zıyle gelmiş unvan vardır. Diğer Buhârî nüshalarında buradaki ikinci "bâb" lâfzı yoktur; her iki unvandaki ifâdelerin hepsi bir tek unvan içinde zikr edilmiştir. Ancak onlar Humeydî'nin geçen ta'lîkteki sözünü, birinci cümleye hâss olduğu için bu unvanın arasına koymuşlar da, bâb unvanı şöyle olmuştur: "Rukû'da

. belin dümdüz yapılması ve Humeydî sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber rükû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir. Ve rukü'u tamamlamanın sınırı ile rukû'da i'tidâl ve tuma'nînet".

Her iki bâbdan sonra rivayet edilen el-Berâ hadîsi, her iki bâb unvânında-kİ hususlara delil olduğu için, ayrı bâblar hâlinde olsa veya bir unvan altında da olsa, netice değişmemektedir
84[84] Bu hadîsteki kıyam ile kuûdun istisnası kaydına göre, Peygamber'in kıyam ile kuûdu, diğer rükünlere nisbetle daha uzun tuttuğu anlaşılıyor. Rukû'a, sucuda, i'tidâle, secde aralarındaki celselere tahsîs ettiği zaman İse nisbeten kısa olduğu gibi, şayet bunlardan birini uzatsa diğerlerini de uzatır; birini kısaltsa diğerlerini de kısaltırmış. Bundan i'tidâlin de rükû' ve sucuda yakın uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şafiî'ye göre ercâh olan bunun kasîr bir rükn olmasıdır. Lâkin gelecek olan diğer hadîslere göre rükû' ve sucûd ise behema-hal kısa rükün olmak lâzım gelmez

41- Peygamber(S)'in, Rukü'unu ve Sucüdunu Tam Yapmayan Kimseye Namazı Yeniden Kılmayı Emretmesi Babı

62-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescide girdi. Derken biri de girdi ve namaz kıldı. Sonra Peygamber'in yanma gelip selâm verdi. Peygamber onun selâmını aldıktan sonra: "Dön, yeni baştan namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. O kimse tekrar namaz kıldı, sonra gelip Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. Bu kılıp dönmeler üç defa oldu. Nihayet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bunun başka türlüsünü bilmiyorum; bana doğrusunu öğret, dedi. Peygamber de şöyle buyurdu: "Namaza durduğun vakitte, ihram tekbîrini al, sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rukû'a var da beden organların yattşıncaya kadar dur. Sonra başını kaldır, ayakta (büsbütün) doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var da mutmain oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutmain oluncaya kadar otur. Sonra yine secdeye varıp, bedenin secdede sâkinle-şinceye kadar kal. Sonra bunu namazının bütününde de böylece yap" 85[85].

42- Rukü'da Dua Etmek Babı

63-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) rukû'unda ve sucûdunda; "Subhâneke Allâhümme Rabbena ve hl-hamdike. Alla-humme iğfir lî(= Ey Rabb'imiz olan Allah, Seni kendi kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfîk ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd

---

85[85] Buhârî bu hadîsi, küçük lâfız farkıyle aynı kitabın 14. babında da tahrîc etmişti: Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, rükû' ve sucûdu tam yapmayan kimseye Peygamber'in "Dön, namazı yeniden kıl" buyurmasıdır.

Hadîsin sonundaki "Böylece kıl" ta'lîmİnden maksad tekbîri, kıraati, rukû'u, sucûdu ve culûsu ta'rîfe uygun olarak edâ et, demektir. Bütün namazda bunu yapmaktan maksad da, bunları her rek'atta böylece tekrar etmektir.

"Hattâ tatmainne = Bedenin yatışıncaya kadar., fıkrası, rükû' ite sucûdda tuma'nînetin vucûbuna delâlet eder. Bunun vucûbu veya sünnetliği hakkında görüş ayrılıkları vardır. Hadîsin bundan önce geçtiği yerdeki açıklamalara da bakılsın.

ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret eyle)" der idi 86[86].

43- Rukü'dan Başlarını Kaldırdıkları Zaman İmam ve Arkasında Namaz Kılanların Söyleyecekleri Söz Babı

64-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Semiallâhu limen hamideh dediği zaman Allâhümme Rabbena ve lekel-hamdu der idi 87[87]. Ve yine Peygamber, rükû' ettiği zaman ve rükû'-dan başını kaldırdığı zaman tekbîr alırdı. İki secdeden sonra ayağa kalktığında da Allâhu Ekber der idi.

44- "Allahümme Rabbena Leket-Hamd" Sözünün Fazileti Babı

65-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "îmânı Semiatiâhu limen hamideh dediği zaman, sizler Allâhümme Rabbena lekel-hamd deyiniz. Çünkü her kimin böyle demesi, meleklerin böyle demesine uygun düşerse, geçmiş günâhları mağfiret edilir" 88[88].

86[86] Hakkında geçmiş ve gelecek günâhlarının mağfiret edileceği (el-Feilı: 2)âyeti inen Peygamber'in bu lâfızlarla mağfiret istemesi, Allah'a karşı iftikaar arzı, inkı-yâd isbâtı, iz'ân ve ubûdiyyet izhârı, şükür ve ni'metin devamını lalebgibi ma'-nâları mutazammın olduğu gibi, evlâyı terkten, ibâdeti hakkıyle edâ edememiş olmaktan istiğfar ma'nâsına da gelebilir. Zâten duanın kendisi de ibâdettir. Bundan rükû' ile sucûdda zikrin sünnet olduğu zahirdir

87[87] Bu iki lâfzın imâm İie me'mûm arasında bölünmesine; birincisinin yalnız tesmî' diğerinin de yalnız tahmîd İle meşgul olmak vazifesi olduğuna kaail olan Mâlik ile Ebû Hanîfc lehine, bu hadîs de hüccettir. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, hadîste Peygamber her ikisini cem' ettiği sabit olduğu için, münferid ile imâm her iki kelimeyi cem' etmek gerekir diyorlar. Şâfiîter fazla olarak me'mümun da ikisini cem' etmesine kaaildirler

88[88] Bu hadîs ayniyle bu kitabın "İmâmın Âmîn lâfzını açıktan söylemesi..." unvanlı 30. babında geçmişti

45- Bab [89][89]

66-....... Ebû Hureyre (R): Yemîn olsun sizlere Peygamber'in namazına yakın namaz kıldıracağım, dedi. Ebû Hureyre öğle, yatsı ve sabah namazlarının son rek'atlarmda Semiallâhıı limen hamideh dedikten sonra kunût yapar, bu kunûtta mü'minlere duâ ve kâfirlere la'net ederdi [90][90].

67-....... Enes ibn Mâlik (vaktiyle) kunût, akşam ile sabah namazlarında (okunur) idi, demiştir [91][91].

68-....... Rifâa ibn Râfi1 (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber'in arkasında namaz kılıyorduk. Rukû'dan başını kaldırdığında Semiallâhu limen hamidehu dedi. Ardında namaz kılmakta olan biri: Rabbena ve lekeH-hamdu hamden kesîran tayyiben mubârekenfîhi (Allah'a çok hayırlı, tertemiz, bereketli kılınmış olarak bol bol hamd olsun), dedi. Peygamber namazdan çıkınca: "Demin şu kelâmı söyleyen kim idi?" diye sordu. O zât da: Benim, dedi. Peygamber (S): "Allah'a yemin olsun, otuz bu kadar melek gördüm ki, o sözü hangisi evvel yazacak diye yarış ediyorlardı" buyurdu [92][92].

---

[89][89] Asîlî rivayetinde "bâb" lâfzı yoktur, diğerlerinde ise unvansız olarak mevcud-dur. Bâzıları: Râcih olan "Bâb" sözünün isbâtıdır. Çünkü bundan sonra zikredilen hadîslerde Attâhumme'Rabbena Jeke'l-hamd kelâmına sarih olarak delâlet yoktur. Binâenaleyh evlâ olan bunun kendinden önceki bâbdan bir fasıl menzilesinde olmasıdır, demişlerdir (İbn Hacer, Aynî).

[90][90] Bu hadîste zikredilen üç vakitte kunûtu meşru görenler, bu hadîs ile ihticâc ederler. Zâhiriyye'ye göre, bütün namazlarda kunût güzel bir fiildir.

Kunût'un namaz içindeki yeri Şafiî'ye göre rukû'dan sonra, İbn Ebî Leylâ'ya göre rukû'dan evveldir. Ebû Hanîfe'ye göre Vitr namazına hâss olmak üzere rukû'dan evveldir... Bâzı sahâbî ve tabiîlere göre de kunûtu rukû'dan önce veya sonra yapmak muhayyerliği vardır

[91][91] Bundan evvelki hadîste Peygamber'in öğle, yatsı ve sabah namazlarında; bu Enes hadîsinde sabah ile akşam namazlarında: Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayet edilen bir hadîste de muharebe zamanlarında bütün namazlarda kunût duası okuduğu sabittir. Vitir namazında kunût duası okunduğu rivayetleri de başkadır. Burada bahis konusu edilen farz namâzlardaki kunûttur. Hanefîİer farz namâz-lardaki kunûtun muvakkat bir zaman için okunduğunu, sonra nesli olunduğunu ileri sürerler. Şâfiîler ve onlarla beraber olanlar, Peygamber'in dünyâdan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunûtu terketmediğine dâir olan Enes ifâdesine bakarak, neshin sabah namazından maadasında olduğuna kaaif olmuşlardır.

[92][92] Bu hadîs, namaz içinde hamdin faziletini gayet güzel ve açık olarak belirtmektedir

46- Rukü'dan Başını Kaldırdığı Zaman Beden Uzuvlarının Tamamen Sakinleşip Yatışması Babı

Ve Ebû Humeyd: Peygamber başını kaldırdığında omurga kemiklerinden herbiri yerli yerine gelinceye kadar dümdüz doğrulurdu, demiştir [93][93].

69-.......Bize Şu'be, Sabit (ibn Eşlem el-Bunânî)'den tahdîs etti' O, şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (R) bize Rasûlullah'ın namazını ta'rîf ederdi. Namaz kıldırdı da başını rukû'dan kaldırdığı vakitte secdeye varmayı (galiba) unuttu diyeceğimiz kadar ayakta kalırdı [94][94].

70-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, sucûdu, rukû'dan başını kaldırdığı zamanki durması ve iki secde arasındaki oturması birbirine takrîben musâvî idi [95][95].

71-.......Bize Hanımâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Mâlik ibnu'I-Huvcyris (R) bize Peygamber'in namazının nasıl olduğunu gösteriyordu. Bunu göstermesi namaz vakti dışında oluyordu. Mâlik ayağa kalkıp ayakta durdu, sonra rukû'a vardı ve rukû'u tam yerleştirdi. Sonra başını kaldırdı, azıcık durdu. Râvî der ki: Ve bize bu şeyhimiz Ebû Bureyd'in namazı gibi kıldırdı. Ebû Bureyd de ikinci

---

[93][93] Ebû Humeyd'in bu hadîsi, aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 63. babında daha geniş ve mevsûl olarak gelecektir

[94][94] Bu hadîs i'tidâlin uzun bir rükün olduğuna delâlette sarihtir. Bâzı imamların kısa bir rükün oiduğu görüşünde oldukları daha önce geçmişti.

[95][95] Bundan da i'tidâlin rükû' ve sucuda yakın, uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şafiî'ye göre ercah olan bunun kısa rükün olmasıdır. Aynı kitabın 40. babında da geçen bu hadîs, bir de istisna ihtiva etmekte idi ki, ilgili açıklama için oraya bakılsın

secdeden başını kaldırdığı zaman dümdüz oturur, sonra ayağa kalkardı 96[96].

47- Bab: Musalli Secdeye Giderken Tekbir'le Birlikte Süzülerek İner 97[97]

Nâfî' de: İbn Umer secdeye süzülürken ellerini dizlerinden evvel yere koyardı, demiştir 98[98].

72-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O, şöyle demiştin Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'ın oğlu Ebû Bekr ile Abdurrahmân ibn Avf'un oğlu Ebû Seleme şöyle haber verdiler: Ebû Hureyre farz nev'inden olsun, başka nevi'den olsun; keza ramazânda olsun, ramazân dışında olsun, her namazda tekbîr alırdı" 99[99]. Şöyle ki, namaza dikilip başladığı zaman tekbîr alırdı. Sonra rukû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra Semiallâhu limen hamideh der, daha sonra secdeye varmazdan evvel Rabbena ve lekel-hamd derdi. Sonra secdeye süzülüp inerken Allâhu Ekber der, daha sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci secdeyi ederken tekbîr alırdı. Sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci rek'at-taki ilk oturuştan ayağa kalktığı zaman tekbîr alırdı. Namazı bitirinceye kadar her rek'atta bunu yapardı. Sonra namazdan kalktığı zaman: Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun ki, içinizde Rasûlul-lah'ın namazına en çok benziyen namazı kıldıran benim. Şu muhakkak ki Rasûlullah (S) dünyâdan ayrılıncaya kadar O'nun namazı vallahi işte böyle idi, derdi.

Râvî Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dediler: Yine Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah başını rukû'dan kaldırırken Semiallâhu limen hamidehu,

---

96[96] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'I-Ezân, "İnsanlara sırf Peygamber'in namazını ve sünnetlerini öğretmek maksadıyie namaz kıldıran kimse" unvanlı 45. babında daha mufassal olarak tahrîc etmişti

97[97] Yânî i'tidâlden intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi teşbihe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaal tekbîrleri de bunlar gibidir

98[98] Nâfi'nin bu haberini İbn Huzeyme, Tahâvî ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir. İbn Umer'in meşhur mezhebi budur. Zîrâ: "Biriniz secde ettiğinde evvelâ ellerini yere koysun. Secdeden kalktığında da evvelâ ellerini kaldırsın. Çünkü yüz secde ettiği gibi eller de secde eder" dediği rivayet edilmiştir. Bu sözün de bâzı rivayetlerinde "Peygamber böyle yapardı" ziyâdesi de vardır. Ziyâdenin merfû' olması hakkında dedikodu olmuştur. Bundan dolayı ilim ehli arasında bu konuda görüş ayrılığı olmuştur. Bâzıları dizlerden evvel elleri yere koymanın evlâ olduğuna kaaildirler. Bil'akis dizleri ellerden evvel yere koymayı tercih edenler de çoktur

99[99] Ebû Hureyre Mervân ibnu'l-Hakem tarafından istilılâf edildiği zaman, bu namazları kıldırmıştı

Rabbena ve lekel-

hamd der, isimlerini söyleyerek bir takım kimseler için dua eder ve: Yâ Allah, Velîd ibnu'I-Velîd'i, Seleme ibn Hişâm'ı, Ayyaş İbn Ebî Rabîa'y* ve (kâfirlerin elinde bunalıp) zaîf görülen diğer mü'minle-ri kurtar. Yâ Allah, Mudâr'ı daha şiddetli çiğne, içinde bulundukları bu yıllan Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet, der idi. Ebû Hureyre: O sıralarda Mudâr'ın doğu tarafta olanları, Rasûlullah'a henüz muhalif idiler, dedi [100][100].

73-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne birçok kerre ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah bir defasında attan düştü - Sufyân "min feresin" yerine belki "an feresin" demiştir - de sağ tarafı berelendi. Bizler hasta ziyareti yapmak üzere yanına girdik. Derken namaz vakti geldi. Peygamber bize oturduğu hâlde namaz kıldırdı, biz de oturduk. Sufyân birlkerre de:Biz de oturarak namaz kıldık,ışeklinde söyledi. Peygamber namazı bitirince: "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Binâenaleyh imâm tekbîr aldığında, siz de tekbîr alınız. Rukû'a vardığında, siz de rükû'a varınız. Rukû'dan başını kaldırdığmda siz de kaldırınız. Semiallâhu limen hamiden dediği zaman, Rabbena ve leke'l-hamdu deyiniz. Secde ettiğinde siz de secde ediniz" buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne, tilmizi Alî ibn Abdillah'a: Ma'mer ibn Râ-şid de hadîsi bunun gibi mi getirdi? diye sordu. Alî ibn Abdillah: Evet, dedim. Sufyân: Vallahi Ma'mer, Zuhrî'den sağlam, sahîh bir ezberleme ile ezberlemiştir. Zuhrî de Ma'mer'in söylediği gibi Ve leke'l-hamdu demiştir, dedi.

Sufyân: Ben de Zuhrî'den, onun, sağ yanından berelendi dediğini ezberledim. Biz İbn Şihâb ez-Zuhrî'nin yanından çıktığımızda İbn Cureyc: Ben de Zuhrî'nin yanında bulunduğum hâlde, sağ bacağından berelendi dedi [101][101].

---

[100][100] İsmâîl Peygamber'in evlâdından olan Arab kabîleleri Mudâr ve Rabîa diye iki büyük kola ayrılıyor. Kureyş, Mudâr'ın en hâlisidir. Bunlar gibi Hicaz'ın doğusunda oturan Huzeyl, Esed, Temîm, Dabbe, Muzeyne gibi kabileler de henüz kâfir ve Peygamber'e muhâsım idiler. Rabîa'dan olan Abdu'1-Kays hey'etinin Peygamber'inyanında: Bizimle senin aranda Mudâr'dan olan şu kâfir kabîle var demeleri de, Ebû Hureyre'nin bu sözlerini te'yîd eder.

[101][101] Buhârî bu kısımla Zuhrî'den rivayet eden râvîlerin bâzı lâfızlarda ihtilâf ettiklerini işaret etmektedir

48- Secde Etmenin Fazileti Babı

74- Bize Ebu'I-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştin Bana Saîd İbnu'l-Müseyyeb ile Atâ ibn Yezîd el-Leysîhaber verdiler. Onlara da Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Bâzı insanlar:

—Yâ Rasûlallah, kıyamet gününde biz Rabb'imizi görecek miyiz? diye sordular.

Rasülullah:

— "Ayın ondördüncü gecesi görmeye mâni' olucu hiç bir bulut yokken kornerde şekk ve ihtilâf eder misiniz?" dedi.

Sahâbîler:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediler. Rasülullah tekrar:

— "Ya görmeye mâni' olucu hiçbir bulut yokken güneşi görmekte şekk ve ihtilâf eder misiniz?"dedi.

Yine:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediklerinde; Rasülullah şöyle buyurdu:

— "İşte O'nu siz böyle göreceksiniz. Kıyamet gününde insanlar bir araya toplanacak da Allah: "Her kim her neye tapıyor idiyse, onun ardına düşsün" buyuracak (yâhud: Allah'ın emriyle bu sözü diyen diyecek). Artık kimi güneşin, kimi kamerin, kimi tâgûtlarm ardına düşecek. Yalnız bu ümmet, içlerinde münafıkları da olduğu hâlde (yerinde durup) kalacak. Allah onlara (tanıdıklarından başka bir surette) gelecek de: Ben sizin Rabb'inizim, buyuracak. Onlar (Rabblerini o tecellî ile tamyamayacakları için: Senden Allah'a sığınırız) Rabb'i-miz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Rabb 'imiz bize geldiğinde biz O'nu tanırız, diyecekler. Allah onlara (bu defa tanıdıkları surette) gelecek de: Ben Rabb'inizim, buyuracak. Onlar da: Sen bizim Rabb'imizsin, diyecekler. Allah da onları da'vet buyuracak. Cehennemin ortasına sırat (yânî köprü) kurulur. Ümmetini (onun üstünden) en evvel geçirecek, ben olacağım. O gün rasûllerden başka hiçbir kimse (korku ve dehşet dolayısiyle) kelâm edemez. Rasüllerin de o günkü kelâmı:

Allâhumme setlim, settim (Yâ Allah selâmet ver, selâmet ver) olacaktır.

Cehennemde sa'dân dikenlerine benzer çengeller vardır. Sa'dân dikenlerini gördünüz mü?" Sahâbîler:

— Evet, dediler. Rasülullah şöyle devam etti:

— "İşte bu çengeller sa'dân dikenlerine benzer. Ancak şu var ki, ne kadar büyük olduklarını ancak Allah bilir. İşte bunlar insanları (kötü) amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimi (kötü) ameli dolayısiyle helak olur. Kimi hardal gibi ezim ezim ezildikten sonra kurtulur. Nihayet Allah, ateş ehlinden kimlere rahmet buyurmayı dilemiş ise (onları çıkaracak. Dünyâdaiken)Allah 'a ibâdet etmiş olanları çıkarmalarını meleklere emredecek. Onlar da onları çıkaracaktır. Melekler onları sucûd izlerinden (yânî secde uzuvlarmdaki izlerden) tanıyacaklardır. Ve işte onlar öylece çıkarılacaklardır. Allah secde izini yemeyi, ateşe haram kılmıştır. Binâenaleyh Âdem oğlu 'nun bütününü ateş yer de, yalnız sucûd izini yiyemez 102[102].

Bunlar ateşten kavurulup kapkara olarak çıkarılacaklar. Üzerlerine hayât suyu dökülecek de, sel uğrağında biten reyhan tohumları nasıl çabuk biterse, yeniden Öylece biteceklerdir. Sonra Allah, kullan arasında hüküm ve kazayı sona erdirir. Ancak cennet ile cehennem arasında yüzü ateşe dönük bir kimse kalır ki, o cennete girecek'ateş ehlinin sonuncusu olacaktır. O kimse "Yâ Rabb, yüzümü şu ateşten döndür; kokusu beni zehirleyip duruyor; yalazı beni yakıp duruyor", diyecek. Allah ona: "Bu senin dediğin yapılacak olursa, acaba başka şey istemeyecek misin?" buyuracak. O ise: "İzzetineyemin olsun ki hayır" diyecek ve Allah 'a, ilâhî meşîetin ilgili bulunduğu ahd ve mîsâkt verecek. Ondan sonra Allah onun yüzünü cehennem cihetinden cennet tarafına çevirecek. Yüzünü cennete doğru döndürünce, cennetin güzelliğini görecek. Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût ettikten sonra: "Yâ Rabb! Beni cennetin kapısına yanaştır" diyecek. Allah ona: "Evvelce istediğinden başka hiçbir şey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş değil miydin?" diyecek. O da: "Yâ Rabb!Mahlûkaatının en bedbahtı ben olmayayım"diyecek. Bunun üzerine yine Allah: "Bunu da sana verirsem, başka bir şey istemeyecek misin?" diyecek. O da: "İzzetine yemîn olsun ki, hayır; bundan başka hiçbir şey isteyecek değilim" cevâbını verecek. Ve Rabb'ine dilediği ahd ve mîsâkı verdikten

102[102] Buhârî'nin "Secde etmenin fazileti" unvanı altında açtığı bu bâbdaşu kıyamet ve arz hadîsim zikretmesi, secde ızmm işte bu faziletine delâlet ettiği içindir

sonra, Rabb'i onu cennetin kapısına yanaştıracak. O kimse cennet kapısına varıp da ondaki revnak ve letafeti ve içindeki nadrat ve sevinci görünce, yine Allah '-in dilediği kadar bir müddet sükût edecek. Sonra: "Yâ Rabb! Beni içeriye sok" diyecek. Allah Taâlâ da: "Allah lâyıkmı versin behey Adem oğlu, sen ne sözünde durmaz kimsesin! Sen verdiğimden başka birşey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş değilmiydin?" buyuracak. O da "Yâ Rabb! Beni mahlûkaatın en bedbahtı kılma " diyecek. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah ona gülecek ve cennete girmesine izin verecek. Oraya alırken de ona: "Temenni et" buyuracak. O da uzun temennilerde bulunacak. Nihayet dilekleri kesilince Azîz ve Celîl olan Allah: "Şunu da, şunu da, şunu da, bunu da iste" buyuracak ki, istenecek şeyleri Azîz ve Celîl olan Rabbi aklına getirecek. Nihâyet bu türlü dileklerinin hepsi de kesilince, Allah Taâlâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" buyuracaktır."

(Hadîsi Ebû Hureyre'den rivayet edenlerden biri olan Atâ ibn Yezîd el-Leysî der ki: Ebû Hureyre bunu rivayet ederken Ebû Saîd Hudrî de oturuyor ve Ebû Hureyre'nin dediklerinden hiçbir şeyi değiştirmeyi lüzumlu görmüyordu. Tâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senin" sözüne gelince) Ebû Saîd Hudrî, Ebû Hureyre'ye: "Rasûlullah (S), Azîz ve Celîl olan Allah: Bunlar ve daha on misli senindir buyuracaktır, demişti" dedi. Ebû Hureyre: Rasûlullah'tan yalnız "leke zâlike ve maahu misluhu = bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" buyurduğunu belledim, dedi. Ebû Saîd ise: "Bunların hepsi ve on misli de senindir" buyurduğunu ben işittim, dedi "103[103].

49- Bab: Erkek Musalli Secde Halinde Pazularını Açar ve Karının Uyluklarından Uzaklaştırır 104[104]

103[103] Ebû Saîd Hudrî'nin rivayetinde bu ihsanlar naklolunduktan sonra: "Artık kendi menziline girer. Derken Hür îyn'den olan iki zevcesi yanına girip: Seni bizim için, bizi de senin için diriltip yaratan Allah'a hamd ve sena olsun, derler. Râvî der ki: O kimse: Bana verilen nİ'metler hiçbir kimseye verilmiş değildir, diyecek" müjdesiyle söz hitâma erdiriliyor.

Bu hadîste secde etmenin fazileti zahirdir, zâten bâb da bununla unvânlan-dırılmıştı. Keza bunda Ekremu'l-Ekremîn olan Allah'ın keremi, lûtfu ve geniş fadhnın beyânı vardır. Yine bunda sıratın hakk olduğu, cennetin hakk olduğu, nârın hakk olduğu, haşrin hakk olduğu, neşrin hakk olduğu, suâlin hakk olduğu sabittir (Aynî).
104[104] Bu bâb ve bundan sonraki bâb ayniyle unvanları ile birlikte Kitâbu's-Salât'ın 27. ve 28. bâblannda da geçmiştir. Ancak 27. babın hadîsinde küçük bir lâfız farkı, 28. bâbda ise üç hadîs vardı.

75-....... Bana Bekr ibnu Mudâr, Ca'fer'den; o da İbnu Hurmuz'dan; o da Buhayne'nin oğlu Abdullah ibn Mâlik'ten tahdîs etti. (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) namaz kıldığı zaman, secde esnasında koltuklarının aklığı görünecek derecede pazularının arasını açar (bedenini yerden uzak tutar)dı.

Leys de: Bana Ca'fer ibn Rabîa bunun benzeri olan hadîsi tah dîs etti, demiştir 105[105].

50- Bab: Musalli Namazda Ayak Parmaklarının Uçlarını Kıbleye Yöneltir

Bunu Ebû Humeyd es-Sâidî, Peygamber'den söylemiştir 106[106].

51- Bab: Musalli Sucüdu Tam Yapmadığı Zaman

76........ Bize Mehdî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den tahdîs etti. Huzeyfe (R), bir defasında rukû'unu ve sucû-dunu tam yapmayan bir kimse görmüş; o kimse namazını bitirince Huzeyfe ona: Sen namaz kılmış olmadın, demiştir. Râvî Ebû Vâil dedi ki: Ebû Huzeyfe'nin şunu da söylediğini sanıyorum: Sen bu hâl üzere ölecek olsan, Muhammed (S)'in sünneti üzere olmayarak ölmüş olacaksın 107[107].

52-Yedi Kemik Üzerine Secde Etmek Babı 108[108]

77-.......(İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) yedi uzuv üzerine secde etmekle, saçları ve elbiseyi toplamamakla emrolundu. (O yedi uzuv:) Alın, iki el, iki diz ve iki

---

105[105] Bu ta'lîki Müslim mevsûlen rivayet etti.
106[106] Ebû Humeyd'in bu hadîsi "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 14. bâbda mevsûlen gelecektir.
107[107] Buhârî bu hadîsi aynı kitabın "Musallî sücûdu tam yapmadığı zaman? "unvanlı 38. babında da başka tarîkden az bir lâfız farkıyle rivayet etmişti. Açıklamalar İçin oraya bakılmalıdır.
108[108] Yedi kemikten maksad, yedi uzuvdur. Hadîsin bâzı rivayetlerinde yedi uzuv diye gelmiştir. Bu yedi uzuvdan her birinde çok kemik varsa da, bu, ba'zın hükmünü külle vermek nev'inden bir isimlendirmedir

ayaktır.

78-....... Bize Şu'be, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs (R) 'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Bizler yedi kemik üzerine secde etmekle, elbise ve saçı (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) toplamamakla emrolunduk" buyurdu.

79-....... Bize İsrâîl, Ebû İshâk'tan; o da Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize yalancı olmayarak Berâ ibn Âzib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in ardında namaz kılardık. Peygamber Semiallâhu limen hamideh dediğinde, Peygamber alnım yere koymadıkça, hiçbirimiz (secdeye varmak için) belini bükmezdi 109[109]

53- Burun Üzerine de Secde Etmek Babı

80-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben, biri alın -(alnını gösterirken) eliyle burnunu da işaret etti -, iki el, iki diz, iki ayak uçları olmak üzere yedi kemik (yâni yedi organ) üzerine secde etmek/e emrolundum. Namaz kılarken elbiseyi ve saçları (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) toplamaktan da nehyolundum" 110[110].

109[109] Bu hadîs az. bir lâfız farkıyle Kitâbu'l-Ezân'ın "İmâmın arkasında namaz kılan ne zaman secdeye varır" unvanlı 52. babında da geçmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, alnı yere koymayı ifâde eden cümlesidir.

110[110] Bu hadîs ile benzerlerindeki sarahate binâen, yedi uzuv üzerine secde etmenin meşru i yy etinde ittifak vardır. Bu uzuvlar metinden de anlaşıldığı üzere yüz, dizler, eller (yânî ellerin içi), ayak uçları, yânî parmaklardır. Yüzden maksad alındır. Alın üzerine secde etmenin faziletinde ittifak vardır. Burunun bunda dâhil olup olmadığı hususunda görüş ayrılığı vardır. Herhalde alın ile burun üzerine secde etmenin, en az, müstehâb olduğunda şiibhe yoktur.

Diğer secde organlarına gelince, her iki elini, her iki dizini, her iki ayağını yere dayamak -bâzı âlimlere göre- vâcib olduğundan, bunlardan da herhangi organ dolayısiyle secdeyi bozan musaliînin namazı sahîh olmaz. Bâzı âlimlere göre ise bu organların yalnız birer cüz'ünü yere koymakla, farz yerine gelmiş olur. Elbise ile saçların namaz için yâhud namaz içinde toplanması mekruhtur. Bu kerâhat, tenzihi kerâlıattir. Binâenaleyh bunun namaz bozucu olmadığında. ittifak vardır.

54- Çamur İçinde İken de Burun Üzerinde Secde"Etmek Babı

81- Bize Mûsâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd Hudrî'ye gittim de: Bizimle hurmalığa doğru çıkmaz mısın, orada konuşalım? dedim. Çıktı. Râvîdedi ki: Ben ona Kadir Gecesi hakkında Peygamber'den işittiğini bana tahdîs et, dedim. O şöyle dedi:

Rasûhıllah ramazânın ilk on gününde i'tikâf etti. Biz de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Sonra O'na Cibril geldi de: Aradığın şey önündedir, dedi. Rasûlullah ortadaki on gün için de i'tikâf etti. Bizler de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Yine O'na Cibrîl geldi ve: Aradığın şey önündedir, dedi. Peygamber (S) ramazânın yirminci gününün sabahında ayağa kalktı, bir hutbe îrâd ederek şöyle buyurdu: "Peygamber'-le beraber kim i'tikâf ediyorsa (i'tikâf yerine) dönsün. Çünkü bana Kadir Gecesi gösterildi. Fakat sonra unutturuldum. Kadir Gecesi son on gün içindeki tek sayılı gecededir. Ben (ru'yâda) kendimi çamur ve su içinde secde eder hâlde gördüm ". Râvî dedi ki: Mescidin tavanı hurma ağacından idi. Biz gökde bir şey görmüyorduk. Akabinde bir bulut parçası geldi. Yağmura mazhar kılındık. Peygamber bize namaz kıldırdı. Ben Rasûlullah'ın alnı üzerinde ve burnunun ucunda çamur izini gördüm. Bu çamur ve su izi, Peygamber'in gördüğü rıT-yânın tasdiki, yânî te'vîlidir [111[111]].

55- Elbisenin Düğümlenmesi ve Bağlanması

Ve namazda iken avret yerinin açılacağından korktuğu zaman, elbisesini kendine doğru

[111[111]] Buhârî bu hadîsi Namaz, Oruç ve İ'tikâf Kitâblan'nda uzun, kısa lâfızlarla ve değişik tarîklerden tahrîc etmiştir.

Buradaki başlığa delil olan kısmı, yağmur çisentisinde kıldıkları namazda Peygamber'in alnı ile burnu üzerinde ıslaklık ve çamur izi görüldüğünü ifâde eden kısmıdır. Demek ki, hafîf yağmur ile ıslanmak, hafîf çamura bulanmak bile secdeye mâni' olmuyormuş

toplayan, kimse babı [112][112].

82-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: İnsanlar Peygamber (S) ile beraber namaz kılarlardı. Öyle hâlde ki, bâzıları bellerindeki futaları dar ve küçük oldukları için, boyunlarına bağlamışlardı. Bundan dolayı cemâate gelen kadınlara: Erkekler tamâmiyle doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denilirdi.

56- Bab: Namaz Kılan Kimse Saçları Avuçlayıp Toplanmaz

83-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yedi ke mik üzerine secde etmekle, (namaz kılarken) elbisesini ve saçlarını top lamamakla emrolundu [113][113],

57- Bab: Namaz Kılan Kimse, Namaz İçinde Elbisesini Toplamaz

84-.......Bize Ebû Avâne, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben yedi şey üzerine secde etmekle emr olundum. Ben (namazda) saçları ve elbiseyi toplamam" buyurdu.

58- Secde Halinde Tesbih ve Dua Etmek Babı

85-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), rukû'unda ve sucûdunda Subhâneke

---

[112][112] Buhârî bu başlıkla, biraz önce geçen elbise toplama yasağının zaruret hâli dışına hamledilmiş olduğunu işaret etmiştir. Metindeki gibi zaruret hâlleri, bu yasaklıktan ve kerâhatten müstesnadır. Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Elbise dar olduğu zaman?" unvanlı 6. bâbda da geçmişti

[113][113] Sarihler bunehiyde iki hikmet bulmuşlardır: Saçlar olsun, elbiseler olsun mu-sâllî ile beraber secdeden hissedar olmak için. Yere değmesin diye saçlarını çem-renip, elbisesini toplayan kimse mütekebbire benzer bir hey'ete giriyor. Makaam ise hudû' ve huşu' makaamıdır. Bir de Arablar'da âdet, saçları uzatıp salıvermektir; baş üzerine toplamak âdeti onlarda yoktur

Allâhumme, Rabbena ve bi-hamdike, Allâhumme ığfir it (-Ey bizim Rabb'imiz olan Allah, seni kendi havi ve kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfik ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret et) demeyi çokça

yapardı 114[114].

Âişe: Peygamber bunu demekle Kur'ân'm emrine imtisal ediyordu, dedi 115[115].

59- Namazda İki Secde Arasında (Biraz) Beklemek Babı

86-....... Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) arkadaşlarına: Rasûlullah(S)'m namazını size göstereyim mi? dedi. Bunu söylerken henüz namaz vakti değildi. Mâlik ayakta durdu. Sonra rukû'a varıp tekbîr aldı. Sonra başını kaldırdı. Azıcık durduktan sonra secdeye vardı. Sonra başını kaldırıp azıcık durdu. Ve şeyhimiz Amr ibn Seleme'nin namazı gibi kıldırdı. Râvî Eyyûb Sahtiyanı dedi ki: Amr ibn Seleme, başkalarının yapageldiklerini görmediğimiz bir şeyi yapıyordu. Yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu. Ebû Kılâbe rivayetine devam ederek, Mâlik'in şöyle dediğini haber verdi: Biz Peygamber'in yanma geldik ve bir müddet ikaamet ettik. Bize: "Ehlinizin yanına dönseniz-'Fulân namazı fulân vakitte, fulân namazı dafulân vakitte kılınız. Namaz vakti geldiğinde biriniz ezan okusun, en yaşlınız size imâm olsun"' buyurdu 116[116].

87-.......el-Berâ şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, iki secde arasındaki oturması

114[114] Bu hadîs aynı kitabın "Rükû hâlinde duâ" unvanlı 42. babında geçmişti. İki babın hem başlıklarında, hem de hadisin metninde küçük lâfız farkı vardır. Tarîkleri de ayrıdır. Böylece ayrılık hâsıl olmuştur
115[115] Peygamber'in yerine getirdiği Kur'ân emri en-Nasr Sûresi'ndeki "Rabbini hamd ile tesbîh et..." (1-3) emridir
116[116] Bu hadîs Kitâbu'l-Ezân'm "Seferde bir tek müezzin ezan okusun diyen kimse" unvanlı 17. ile "Kıraatte musâvî olduklarında en büyükleri İmâm olsun" un-vânlı 49. bâblarında geçmişti.

Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı "sonra başını kaldırıp azıcık durdu" fıkrası ile "yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu.." fık-rasıdır. Bu istirahat celsesi ki, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında, secdeden başını kaldırdıktan sonra azıcık oturup, ondan sonra kalkmaktır. Daha evvel geçtiği gibi bu celseyi bâzı âlimler müstehâb sayıyor, bâzıla-. rı da tanımıyor. Geçen bâblardaki açıklamalara da bak.

birbirine takriben musâvî idi 117[117].

88-.......Enes (R): Peygamber (S), bize nasıl namaz kıldırır idiyse, onu gördüğüm şekilde size namaz kıldırmaktan vazgeçmeyeceğim, dedi. Sabit ibn Eşlem el-Bunânî, namazın ta'rîfi olmak üzere şöyle dedi: Enes, sizi yaparken görmediğim bir şey yapardı: Başını rukû'dan kaldırdığı vakit, gören secde etmeyi unuttu diyecek kadar ayakta dururdu. İki secde arasında da yine gören unuttu diyecek kadar otururdu 118[118].

60- Bab: Namaz Kılan Kimse Secde Esnasında Kollarını Yere Yayıp Döşemez

Ve Ebû Humeyd: Peygamber (S) secde etti de ellerini yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksızin koydu, dedi 119[119].

89-.......Bize Şu'betahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim, o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S): "Secdede i'iidâl üzere bulununuz. Hiç biriniz kollarını (secde esnasında) köpeğin kolunu yayması gibi yaymasın" buyurdu 120[120].

117[117] Bu hadîs aynı kitabın "RukÛ'u tamamlamanın sınırı.." unvanlı 40. babında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılmalıdır.

118[118] Sabit el-Bunânî bu ifâdelerle Enes'in kavme ve celsesini ta'rîf etmiştir ki, o da Peygamber'in kavme ve celsesini tatbik ediyordu
Bu hadîs de aynı kitabın "Rukû'den başını kaldırdığı zaman beden Uzuvlarının tamamen sakinleşip yatışması" unvanlı 46. babında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılsın.

119[119] Bu ta'lîk, iki bâb sonra gelecek olan "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babın ikinci hadîsinin bir parçasıdır.
120[120] Kollarını yere yaymaktan nehyolunmasındaki hikmet, nehyolunan hey'etin ten-bel ve namaza lâyıkıyle ehemmiyet vermeme hâline benzemesidir. Hâlbuki kolların kaldırılıp yanlardan uzakça tutulması tevazu' hâline daha münâsibi olduğu gibi, alnı yere dayamaya da dalia ziyâde hizmet eder. Herhalde kolları secdede yaymak mekruhtun Fakat bu, tenzîhî kerâhattir

61- Namazının Tek Rek'atlarında Olduğu Zamanlarda (Bir Müddet) Dümdüz Oturup, Sonra Ayağa Kalkan Kimse Babı

90-....... Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris el-Leysî(R) haber verdi ki, kendisi Peyamber(S)'i şöyle namaz kılarken görmüştür: Peygamber namazının tek rek'atlarmda olduğu zamanlarda (bir müddet) dümdüz oturmadıkça (sonraki rek'at için) ayağa kalkmazdı [121][121].

62- Bab: Namaz Kılan Kimse Rek'attan Kalktığı Zaman Yere Nasıl Dayanır?

91-....... Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) bize geldi de, bizim şu (Basra'daki) mescidimizde bize namaz kıldırdı. Gelince: Namaz kılmak istemediğim hâlde sizlere namaz kıldıracağım. Lâkin sizlere Peygamber'i nasıl namaz kılar gördüğümü göstermek istiyorum, dedi: Eyyûb dedi ki: Ben, Ebû Kılâbe'ye: Mâ-lik'in namazı nasıl oldu (yânî nasıl kıldırdı)? diye sordum. Bizim şu şeyhimiz, yânî Amr ibn Seleme'nin namazı gibi dedi (ki o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ayağa kalkmadan evvel otururdu). Eyyûb: Bu şeyh, (i'tidâlden başka olarak her intikaalde) tekbîri tamamlar, ikinci secdeden başını kaldırdığında biraz oturur ve yere dayandıktan sonra ayağa kalkardı, dedi [122][122].

63- Bab: Namaz Kılan Kimse İki Secdeden (Üçüncüye) Kalkarken Tekbir Alır

Abdullah ibn Zubeyr de kalkışında tekbîr alırdı [123][123].

---

[121][121] Bu hadîs birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında istirahat oturuşuna, yâni azıcık oturduktan sonra müteâkib rek'ata geçmek için ayağa kalkmaya âid olan rivayettir. Buna dayanarak bâzı âlimler bu celsenin müstehâblığına kaail olmuşlar, bâzıları da bu celseyi ihtiyarlık ve za'f kaydıyle müstehâb görmüşler, daha başkaları ise buna da kaail olmamışlardır. Geçen 59. bâbda da bu konuda bilgi verilmişti

[122][122] Şafiî'ye göre sünnet olan, yere dayanarak kalkmaktır. Hanefîler'de bu dayanma sünnet değildir

[123][123] İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

92-....... Bize Fulayh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ebû Saîd Hudrî (R) bize namaz kıldırdı da, bu namazda secdeden başını kaldırırken, (ikinci) secdeye varırken, bu secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan ayağa kalkarken tekbîrleri açıktan aldı ve: Peygamber'i namazı böyle kılar gördüm, dedi 124[124].

93-....... Bize Gaylân ibnu Cerîr, Mutarrıf'tan tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn (R) ile birlikte (Cemel vak'asından sonra) Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında bir namaz kıldım. Emîru'l-Mü'minîn Alî, secdeye varırken, secdeden kalkarken, ikinci rek'attan kıyama kalkarken hep Allâhu Ekber diye tekbîr aldı. Alî namazdan selâm verip çıktığı zaman, İmrân benim elimden tuttu da: Yemîn olsun bu zât bize, Muhammed(S)'in kıldırdığı namazı kıldırdı - yâhud şöyle: Vallahi bu zât bana Muhammed'in namaz kıldın-şını hatırlattı -, dedi 125[125].

64- Teşehhüdde Oturma Sünneti Babı

Ve Ümmü'd-Derdâ, namazında erkek oturuşu hey'etinde otururdu; kendisi de bir fakîhe

---

124[124] İsmâîlî'nin et-Mustahrac'ındaki hadîsin sonunda tercemesi ile, "Ebû Saîd namazdan çıkınca ona: Senin kıldırdığın namaz hususunda insanlar ihtilâfa düştüler, denildi. Bunun üzerine Ebû Saîd, minberin yanında ayağa kalktı da cemâate hitaben: Vallahi kıldığınız şu namaz hakkında ihtilâf çıkmış, çıkmamış; hiç umurumda değil. Ben Rasûlullah(S)'ı namazı böyle kılar görürdüm, dedi" ziyâdesi de vardır ki, bu, Buhârî'deki metni daha ziyâde îzâh ediyor.

Askalânî'nin dediği gibi, hadîste sözü edilen bu ihtilâf, namazda imâmın tekbîrleri açıktan söyleyip söylememesi hakkında vâki' olmuştu. İmrân hadîsinin şerhlerinden bilindiği üzere, Emevîler ile ta'ym ettikleri âmiller, İntikaalât tekbîrlerini cehren almazlardı. Ebû Saîd'in ihya etmek istediği sünnet unutul-muş ve cemâatten çoğunun meçhulü kalmış olduğundan, tekbîrlerde cehr, sünnete uygun mudur, değil midir? diye ihtilâf vâki' olmuştur.

Kulübü Sitte sahihleri İçinde bu hadîsi yalnız Buhârî tahrîc etmiştir. Buharı hadîsleri üzerine Mustahrac yazan İsmâîiî, başka bir tarîkten Ebû Saîd Hud-rî'nin namaz kıldırması sebebini naklediyor. Ma'lûm olduğu üzere Medîne'nin Emevîler tarafından vâlîsi olan Mervân ibnu'l-Hakem, Medîne'de olmadığı zaman, yâhud bir özrü bulunduğu zamanlarda Ebû Hureyre'yi namaz kıldırmak üzere kendine nâib nasb edermiş. "Bir defa Ebû Hureyre hastalandı, yâhud hazır değildi. Bize namazı Ebû Saîd kıldırdı. Namaza başlarken, rukû'a varırken, secdeye giderken..." diye söze başlıyor.

125[125] Bu hadîs kısa ve uzun lâfızlarla aynı kitabın "Tekbîrin sücûdda tamamlanması" ve "Tekbîrin rukû'da tamamlanması" unvânlarıyle geçen 35. ve 38. bâblarında da geçmişti. Açıklamalar için oralara bakılmalıdır

idi [126[126]]

94-.......Abdullah ibn Umer'in oğlu şöyle haber vermiştir: Kendisi, Abdullah ibn Umer'in namazda teşehhüd için oturduğunda bağdaş kurduğunu görmüş. (Abdullah dedi ki:) Ben de babam Abdullah ibn Umer gibi bağdaş kurdum. Ben o günlerde yaşça küçüktüm. Babam Abdullah ibn Umer beni bu oturuştan nehy etti ve: Namazdaki sünnet ancak sağ ayağını dikmen, sol ayağını da bükmendir, dedi. Oğlu ona: Sen bunu yapıp duruyorsun, deyince; İbn Umer: (Evet, yapıyorum) çünkü ayaklarım beni taşımıyor, cevâbını vermiştir [127[127]].

95- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Leys, Hâlid'den; o da Arar ibn Halhala'nın oğlu Muhammed'den; o da Amr ibn Atâ'nın oğlu Muhammed'den tahdîs etti. H Ve yine bize el-Leys ibn Sa'd, Yezîd ibn Ebî Habîb'den ve Yezîd ibn Muhammed'den; onlar da Muhammed ibn Amr ibn Halhala'dan; o da Muhammed ibn Amr ibn Atâ'dan tahdîs etti. Muhammed ibn Atâ şöyle demiştir: Peygam-ber'in sahâbîlerinden bir takım zevat ile beraber otururken, Peygam-ber'in namazını konuştuk. Ebû Humeyd es-Sâidî şöyle dedi: Rasûlullah'm namazını en iyi belleyeniniz ben idim. Ben O'nu görürdüm ki, iftitâh tekbîrini aldığında ellerini omuzlan hizasına getirir. (Sonra Kur'ân'dan bir mikdâr okurdu). Rukû'a vardığında elleriyle dizlerini tutardı. Sonra belini (kamburlaştırmadan) büker, başını kaldırdığında kemiklerinden her biri yerli yerine gelinceye kadar doğrulur. Secde ettiğinde kollarını yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksızın koyup,

---

126[126] Buhârî Ümmü'd-Derdâ'nın bu oturuşunu ei-Târîhu's-Sctgîr'mde Mekhûl'den mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir

127[127] Bir fiilin sünnet oluşuna sahâbînin şahadet etmesi, Peygamber'in bu hususta ya sözünü işitmiş, yâhud fiilini görmüş olduğuna delâlet eder ki, bir merfû' hadîs hükmündedir.

Namazda otururken sağ ayağı dikip sol ayağı bükmek sünneltir. Sünnetin bu kadarı sabit olduktan sonra oturuşun sıfatı hakkında ihtilâf edilmiştir. Bâzı insanlar erkek oturuşu ile kadın oturuşu arasında ayrılık görürler. Buhârî bâb başlığında Ümmü'd-Derdâ'nın namazda teşehhüdde erkek gibi oturduğunu rivayet etmekle berâber,'Ümmü'd-Derdâ'nın bir fakîhe olduğu kaydım ilâve et-mesİ, oturuşlarda erkek ile kadın arasında fark gözetmemek mezhebine mail olduğunu iş'âr eder. Seleften bâzıları kadın hakkında sünnet bağdaş kurmak olduğunu söylemiş; bâzıları da yalnız nafile namazlarda bağdaş kurmasını tecvîz etmiştir.

Herkese göre nafile namazda ve yalnız hasta hakkında farzda bağdaş kurmanın cevazında, âlimler arasında ihtilâf vardır.

ayaklarının parmaklarını kıbleye karşı getirir. İlk iki rek'at başında (teşehhüd için) oturduğunda, sol ayağının üzerine oturup sağ ayağım diker 128[128]. Son rek'atta oturduğunda ise, sol ayağını ileri alıp ve diğerini dikip, mak'adesi üstüne oturur idi 129[129]. el-Leys ibn Sa'd da, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; Yezîd ise Muhammed ibn Halhala'dan; İbnu Halhala ise İbn Atâ'dan işitmiştir. Ebû Salih, el-Leys ibn Sa'd'dan "Kullu fakaarin" şeklinde söyledi. Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Eyyûb'dan söyledi. O şöyle demiştir: Bana Yezîd ibnu Ebî Habîb tahdîs etti. Ona da Muhammed ibn Amr "Kullu fakaarin (= Her sırt kemiği)" şeklinde tahdîs etmiştir'.130[130]

65- Peygamber (S) İkinci Rek'attan Üçüncü Kalktığı ve Geriye Dönmediği İçin, Birinci Teşehhüdü Vacib Görmeyen Kimse Babı

96-....... ez~Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdulmuttalib oğulları'nın azadhsı olan Abdurrahmân ibn Hürmüz tahdîs etti. Ve Zuhrî bir kerre de Rabîa ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib'in azadhsı diye söyledi (ki bu iki nisbet arasında münâfât yoktur). Ezd Şenûe'den ve Abdu Menâf oğulları'nın halîflerinden olan Abdullah ibn Buhayne —ki Pcy-gamber'in sahâbîlerinden idi— şunu nakletti: Peygamber (S) bir defa onlara öğle namazı kıldırmış. Bu namâzda'ilk iki rek'attan sonra teşehhüde oturmaksızın (secdeden üçüncü rek'ata) kalkmış. İnsanlar da O'na uyarak birlikte ayağa kalkmışlar. Namazı bitirip de -halk,-selâm vermesini bekledikleri sırada- oturduğu yerde tekbîr alıp, selâm vermeden

128[128] Sol ayağın üzerine oturup sağ ayağını dikmeye "iftirâş" denir. Tahâvî'nin rivayetinde teşehhüd hey'eti hakkında tafsîlâf fazladır. Orada şöyle deniliyor: "Sonra oturup sol ayağını iftirâş etti, yânî altına aldı. Sağ ayağının üslünü kıbleye karşı getirdi. Sağ avucunu sağ dizinin üzerine ve sol avucunu sol dizinin üzerine koydu. Ve Şahadet Kelimesi'ni telâffuz ederken parmağı ile işaret elti".

129[129] Mak'ade üzerine bu oturmaya "teverruk" denir. Bu hadîsin Ebû Dâvûd'daki rivayetinin sonunda: Ahmed İbn Hanbel rivayetinde şu ziyâde vardır: Ebû Humeyd ile birlikte o mecliste hâzır bulunan sahâbîler: Doğru söylüyorsun, Rasûlullah işte böyle namaz kılardı, dediler" ziyâdesi vardır ki, kıssanın bu fıkrası Buhârî'de yoktur. Ebû Humeyd'İn rivayet ettiği bu hadîs, bu suretle pek ziyâde ehemmiyet kazanıyor. Zîrâ takriben on sahâbînin daha tasdîkına mazhar oluyor.

Bu hadîs, birinci ve ikinci oturuş arasında oturuşça fark gözetenler ile gözetmeyen Ebû Hanîfe arasındaki dayanaklardan biridir. Şafiî ile o tarafta kalan birçok fakîhler, birinci oturuşta yalnız iftirası, ikinci oturuşta ise teverrukü sünnet addederler.

130[130] Buhârî buradaki isnâdlarla, bu hadîste vâki' olan an'anelerin semâ menzilesinde olduğunu ifâde etmek istemiştir (Kastallânî).

(yanılmaktan dolayı) iki kerre secde etmiş ve sonra selâm vermiştir 131[131].

66- (Üç ve Dört Rek'atlı Namazlarda) Birinci Oturuşta Teşehhüd Okumak Babı

97-.......Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhayne (R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah bizlere öğle namazı kıldırdı. Üzerinde oturmak vazifesi varken ayağa kalkiverdi. Nihayet namazının sonunda -bulunduğu zaman oturduğu yerden iki secde yaptı 132[132].

67- Sonuncu Oturuşta Teşehhüd Okumak Babı

98-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber'in arkasında namaz kıldığımız vakitlerde'es-âm« ala Cibnyle ve Mîkâ-îyle, es-Selâmu alâfulânin vefulânin {Cibril'e ve Mikâîl'e selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere selâm olsun) derdik. Rasûlullah (S) bize döndü de şöyle buyurdu: "Selâm Allah'ın kendisidir 133[133]. Herhanginiz namaz kıldığında et-Tahıyyâtu liİlâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyıbâtu. es-Selâmu ateyke eyyuhen-nebiyyu ve rahmetu İlâhi ve be-rekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhVs-sâtthıyn (Tahiyyetler Allah'a dönücü ve O'na mahsûstur. Salâvât Allah içindir; tayyibât da O'na mahsûstur. Ey Peygamber, selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri Senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın sâlih kullarına selâm olsun), desin 134[134]. Zîrâ bu ibâdu'llâhVs-sâlihıyni

---

131[131] Bu lassayagöre ilk teşehhüdün mahalli olan birinci oturuşun terki üzerine nok-- sanın yanılma secdesi ile bütünlenip telâfi edilmesi, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır. Nitekim cumhur kavli budur

132[132] Yânî selâmdan önce ve teşehhüdden sonra iki secde yaptı. Bu hadîste "Üzerinde oturma vazîfesi varken ayağa kalkıverdi" dediği İçin, bâzı âlimler bunda vu-cûba bir iş'âr vardır, demişlerdir.

et-teşehhüd; tefa'ul vezninde, namaz oturuşunda Şehâdet Kelimelerİ'ni müş-temil olan "Tahıyyât"ı okumak ma'nâsınadır ki, şer'î bir vazı'dır (Kaamûs Ter.).

133[133] Buhârî'nin diğer rivayetinde hadîs es-Selâmu alâ'llâht fıkrasını ihtiva ediyor. Selâm, Allah'ın güzel isimlerinden olunca, es-Selâm alâllah, es-Selâm alâ's-Selâm takdîrinde olmuş oluyor ki, selâmın ma'kûl vechi kalmaz. Peygamber bu se-beble "Selâm Allah'ın kendisidir" (Yânî, O'na selâm gerekmez) buyurmuştur.

134[134] Bundan sonraki ibare "Veala ibâdi'ilâhî's-sâlihıyn"lafzıyla selâm etmenin diğer lâfızlara neden üstün olduğunu beyân eden bir ara cümledir. Yoksa "Ve ala İbâdillâhi's-sâlihıyn "den sonra hemen

dediğinizde, gökte olan ve yerde olan hersâlih kula râcV olmuş olur. (Bundan sonra da:) Eş-hedu en lâ ilahe üle'llâh ve eşhedu enne Muhammeden ahduhu ve rasûluhu (Şehâdeî ederim ki, Allah'tan başka hakk ma'bûd yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Vluhammed O'nun kulu ve elçisidir), deyiniz" buyurdu.

68- (Teşehüdden Sonra) Selamdan Önce Dua Etmek Babı

99-....... Bize Urveibnu'z-Zubeyr, Peygamber'in zevcesi ÂÎşe'den haber verdi. Âişe (R) ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) namazın içinde (yânî sonunda) 135[135]: "Allâhumme innî eûzu bike miti azâbVl-kabri. Ve eûzü bike min fitnetVl-MesîhVd-Deccâl Ve eûzu bike mine'l-mahyâ vel-memâti. Allâhumme innî eûzu bike mine1-me'semi vel-mağrami (Yâ Allah, ben kabir azabından Sana sığınırım. Dec-câl Mesih fitnesinden de Sana sığınırım. Hayâtın ve ölümün fitnelerinden de Sana sığınırım. Yâ Allah, ben günâh işlemekten ve borçlu olmaktan da Sana sığınırım)" diye duâ ederdi. Bir sözcü kendisine: Borçtan Allah'a sığınmayı neden çok söylüyorsun? dedi. Bunun üzerine Peygamber:« borçlandığı vakit söz söyler de yalan uydurur; söz verir de sözünde duramaz" buyurdu 136[136].

Yine ez-Zuhrîden: Şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, Âişe: Ben Rasûlullah'tan, namazının içinde Deccâl fitnesinden Allah'a sığınmakta olduğunu işittim, demiştir.

---

teşehhüd gelir. Nitekim bâzı rivayetlerde bu ara cümlesi kelâmın sonuna ve teşehhüdden sonraya alınmıştır. Bu rivayette.bu sözün araya girmesi râvîlerden birinin tasarrufu gibi görünüyor. Peygamber'in "es-Selâmıt alâ Cibrîyle ve Miköîyle, es-Selâmu alâfulanın ve falanın" diyerek melek isimlerini saymaktan vazgeçirmek için Öğrettiği bu mübarek lâfız, Peygamber'in cevâmi'u'I-kelîm sözlerinden biridir. Farzı muhal sahâbîler ömürleri oldukça birer birer melâike isimlerini saysalardı, yine melâi-kenin çoğu açıkta kalacaktı. Bu lâfız ise bütün melekleri şâmil olduğu gibi, Peygamberler Rasûiler, Sıddîklar, hulâsa sâlih olan kulların hepsini de şâmildir

135[135] Fi's-Salât = Namazda" demekle, namazın hangi rüknünde bu duanın okunacağı kat'î olarak büinemese de duâ yerinin namazın sonunda teşehhüdden sonra selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karinelerden başka bâzı haberler ile de sabit oluyor. Nitekim bundan sonraki bâbda zikredilecek bu hadîsin diğer rivayetinin sonunda "Sonra dilediği duayı seçer" buyurulmuştur. Hadîsler birbirini tefsir edicidir. Binâenaleyh duâ yerinin son teşehhüdden sonrası olduğu taayyün ediyor. Bu konuda başka hadîsler de vardır.

136[136] Mesîh.îsâ ibn Meryem'e de, Deccâl'e de denir. Lâkin ikincisi dâima Deccâl kay-dıyle birinciden ayırdedilir. Deccâl'e Mesîn denilmesi, kendisinden hayır silindiği, yâhud gözlerinden biri silik olup tek gözlü olduğu, yâhud yeryüzünü kısa zaman içinde dolaşacağı içindir.

Meryem oğlu îsâ'ya Mesîh denmesi hakkında türlü türlü vecihler beyân edilmiş ise de, kelimenin İbrânîce "Meşîha"dan alındığına dâir olan vecih, hepsinden kuvvetli görünüyor.

Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Ben Halef ibn Âmir'den işit-tim;,o, şeddesiz el-Mesîh ile şeddelenmiş el-Messîh isimleri hakkında: Bu ikisi arasında hiçbir fark yoktur; bunların biri îsâ aleyhi's-selâm, diğeri de Deccâldir, diyordu 137[137].

100-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebu'l-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Amr'dan; o da Ebû Bekr es-Sıddîk'dan tahdîs etti. Ebû Bekr, Rasülullah'a: Bana bir duâ öğret de, namazımın içinde (yânî sonunda) onunla duâ edeyim, demiş. RasûluIIah da: "Allâhumme innî zalemtu nefsi zulmen kesîran. Ve lâ yagfiru'z-zunûbe illâ ente. Fağfir lî ıhağfiraten min indike ve'rhamnî. İnneke ente'l-gafûru'rrahîmu (—Yâ Allah, şübhesiz ben kendime çok zulüm ettim. Günâhları mağfiret edecek de ancak sensin. Öyle ise kendi rahîmiyyet katından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve bana rahmet eyle. Şübhesiz ki. Gafur ve Rahîm, ancak Sen'sin), de" buyurdu 138[138].

69- Teşehhüdden Sonra (Selamdan Önce) Vacib Olmaksızın Tercih Olunacak Dua Babı

101-.......Bana Şakîk, Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Bizler Peygamber'in beraberinde namaz içinde bulunduğumuzda, es-Selâmu ala İlâhi min ibâdihi, es-Selâmu alâfulânin vefulânin (= Allah'a kullarından selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere de selâm olsun) der idik. Peygamber (S) bize: 'Allah'a selâm olsun demeyin. Çünkü Selâm, Allah'ın kendisidir. Lâkin şöyle deyiniz: Et-Tahıyyâtu ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. Es-Selâmu aleyke eyyuhen-nebiyyu ve mhmetullahi ve berekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdVllâhVs-sâlihıyn. Zîrâ sizler bu İbâdi''llâhi''s-sâlihıyn "ı söy-

---

137[137] Buhârî bu fıkrada, o zâtın Mesîh ve Messîh isimleri arasında fark görmediğini hikâye ediyor. Bu iki isim arasında fark olduğu görüşleri de vardır.

138[138] Bu hadîsi sahâbî sahâbîden rivayet etmiştir. Bundan dolayı da hadîscilerden kimi Abdullah ibn Amr'ın müsnedinde, kimi ise Ebû Bekr'in müsnedinde zikretmişlerdir.

Hadîste taleb, niyaz ve rahmetle ikmâl ediliyor. Ve-duâ Allah'ın Gafûriyet ve Rahîmiyetine İltica ile sona erdiriliyor, ki bu mübarek duanın cevâmi'u'l-kelimden olduğuna şübhe yoktur. Zîrâ kul, büyük ve çok zulüm sahibi olmak gibi taksîrâtınm kemâlini i'tirâf etmekle beraber, mağfiret ve rahmetten ibaret olan in'âmın kemâlini de taleb ediyor. Mağfiret, cehennem ateşinden uzak bırakılmak, rahmet de cennete girdirilerek Rabb'a nazardan hissedar kılınmaktır. Ne saadet! Ne büyük kurtuluş ve zafer!

lediğiniz zaman, gökte olan her kula -yâhud gök ile yer arasındaki her sâlih kula- râci' olmuş olur. (Sonra da:) Eşhedu enlâ ilahe ille'l-lâh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu deyiniz. Sonra musallîen çok beğendiği duayı seçer de onunla niyazda bulunur" buyurdu 139[139].

70- Namazı Kılıp Tamamlanıncaya Kadar Alnını ve Burnunu Eliyle Silmeyen Kimse Babı

Ebû Abdillah el-Buhârî: Ben el-Humeydî'yi gördüm ki, o musallînin namaz içinde iken alnını elle mesh edip silemiyeceğine bu gelecek hadîsle ihticâc ediyordu, dedi.

102-....... Bize Hişâm, Yahya'dan; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir. Ben (Kadir gecesini) Ebû Saîd'e sordum. O, şöyle dedi: Ben RasûluIlah (S)'ı su ve çamur içinde secde eder hâl-ile gördüm. Hattâ (namazdan çıktığımızda) Rasûlullah'ın alnında çamur izini gördüm 140[140].

71- (Namazın Sonunda) Selam Vermek Babı

139[139] Buradaki "Sonra en çok beğendiği duayı seçer" ta'bîri, duaların vâcib olmayıp, mcndûb olduğuna delâlet etmiştir.

Teşehhüdden sonra Peygamber'e salât okumak Şafiî'ye göre vâcibdır. Bâzılarına göre ise bu da mendûbdur

140[140] Peygamber unutarak yâhud da ru'yâsının tasdiki için bilerek burnundan çamur izini silmemişti. İnsanlar görsün de bu gecenin o gece olduğunu istidlal etsinler diye. Peygamber'in bunu hissetmemiş olması yâhud cevazını beyân için bilerek terketmiş olması da muhtemildir. Müellif Buhârî bu ihtimâllerden dolayı bu husustaki işi, bununla istidlal eden Humeydî'ye muvafakat veya muhalefette müc-tehide bırakıp, hüküm vermemiştir.

Bu hadîs, daha geniş olarak aynı kitabın "Çamur içinde iken de burun üzerinde secde etmek" unvanlı 54. babında da geçmişti.

103-.......Bize ez-Zuhrî, Hind bintu'I-Hâris'ten tahdîs etti. Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) :namâzdan- selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı zaman kadınlar hemen kalkarlar , Rasûlullah da ayağa kalkmadan evvel azıcık dururdu 141[141].

İbn Şihâb şöyle demiştir: Öyle sanıyorum ki -Allah en iyi bilendir-Rasûlullah'ın bu bekleyip eğlenmesi, kadınlar, cemâatin namazdan çıkmış olanları kendilerine yetişmezden evvel savuşmuş bulunsunlar içindir 142[142].

72- Bab: İmamla Namaz Kılan Kimse İmam Selam Verirken Selam Verir

Ve ibn Umer, imâm selâm verdiği vakit, arkasında olanların hemen selâm vermelerini müstehâb görürdü 143[143].

104-... Itbân (R): Biz Peygamber'le birlikte namaz kıldık. 0 selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik, demiştir 144[144].

141[141] Namazdan çıkmak için selâmın farz veya sünnet olduğu mes'elesinde görüşler ayrılmıştır.'Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre selâm rükündür; namazdan cüzdür; namaz onunla tamâm olur. Selâm vermedikçe namazdan çıkmak caiz değildir.

Ebû Hanîfe'ye göre bir rivayette vâcib, diğerinde sünnettir.

Bu hadîs, Peygamber'in namazdan çıkmak için selâma devam ettiğini iş'âr edicidir. Buna delâlet eden diğer hadîsler de çoktur. "Sallû kemö raeytuınûnî usalli" hadîsiyle ise, bu kat'î olarak sabittir
142[142] Bu sözden Peygamber'in, kadınların mescidden çıkmalarına vakit bırakmak için biraz beklediği anlaşılıyor
143[143] İbn Umer'in bu haberini İbn Ebî Şeybe ma'nâsıyle rivayet etmiştir.

144[144] Bu hadîs, evvelce daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât'm 46. babında geçmişti. Buhârî bunu Sahîh 'inin on yerden fazla yerlerinde tahrîc etmiştir. Burada Buhârî'nin bu hadîsten çıkarmak istediği hüküm, me'mûmun -duâ ve diğer şeylerle meşgul olarak- selâmını imâmın selâmından sonraya bırakmaması müs-tehâb olduğudur. İbn Umer'in haberini de bunun için rivayet etmiştir.

73- İmamın Selamına Karşılık (Olmak Üzere Üçüncü Bir) Selâmı Tekrar Etmeyen ve Namazın İki Selâmı İle İktifa Eden Kimse Babı

105-....... Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den haber verdi. O, şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî haber verdi ve Rasûlıllah'ı hatırladığını, evlerinde bulunan bir kovadan ağzına su alıp püskürdüğünü hatırladığını söyledi. Bu Mahmûd şöyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'dcn sonra Salim oğullan'nın birinden işittim. Itbân şöyle dedi: Ben kendi kavmim olan Salim oğullan'na namaz kıldırır İdim. Peygambcr'e geldim de: Gözlerimi inkâr eder oldum. Selİer benimle kavmimin mescidi arasında engel oluyor. Gönlüm arzu etti ki, Sen bize gelsen ve benim evimde bir yerde namaz kıldırsan, ben de o yeri bir mescid edinsem, dedim. Rasûlullah: "İnşâallah (bunu)yaparın?" dedi. Ertesi sabah Rasûlullah, beraberinde Ebû Bekr olarak, gündüz şiddetlendikten sonra bana geldi. Peygamber içeri girme izni istedi. Ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı, hemen: "Evinizin neresinde namaz kıldırmamı isliyorsun?" dedi. Akabinde Itbân Peygambere, namaz kıldırmasını arzu ettiği münâsib bir yeri gösterib işaret etti. Orada Peygamber namaza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik [145][145].

74- Namazdan Sonra Zikr (Etmek) Babı

106-.......İbn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: İnsanlar farz namazdan çıkınca yüksek

---

[145][145] Buhârîbu hadîsi Kitâbu's-Salât, "Evlerde mescidler..." unvanlı 46. bâbda, küçük İâfiz farkıyle ve ayrı tarîkten rivayet etmişti. Hadîsin buradaki başlığa dciîl olan yeri, son cümlesidir.

Namazdan çıkmak için kaç kerre selâm verilir? Bu selâmlar ikidir. Birçok hadîslerde bildirildiği üzere musallî bir kerre sağ tarafına yanağın akı görıinün-ceye kadar dönüp "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah", bir kerre de sol tarafına yine yanağın akı görününceye kadar dönüp "es-Selâmu aleykım ve rahmetullah" der. Namazdan çıkarken selâmın sünnet olan lâfzı işte budur. Peyganıber'in başka lâfız ile selâm verdiğini rivayet eden yoktur.

Mâlikîler imâma selâmı redd olmak üzere, muktedînin kıbleye yönelerek üçüncü bir selâm daha vermesini müstehâb görürler.

Buhân muktedînin üçüncü selâmı vermeksizin yalnız iki selâm İle yetineceğine delîl olmak üzere, bu Itbân ibn Mâlik hadîsini buraya getirmiştir. Buhârî, bilindiği üzere, mes'elede ayrı görüşler olduğu zaman başlığı kesin hüküm ver-miyecek bir ifâde ile yazıyor.

sesle zikretmek (tâ) Peygamber (S)'in zamanında var idi.

Yine aynı senedle İbn Abbâs: Ben bu sesi işitir işitmez, bununla {yânî zikr seslerinin yükselmesiyle) insanların namazdan çıktıklarını bilirdim, demiştir 146[146].

107- Bize Alî ibnu Abdillah haber verip şöyle dedi: Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr (ibn Dînâr) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'tan haber verdi. İbn Abbâs (R): Ben Peygamber (S)'in namazı bitirdiğini tekbîrden anlardım, demiştir.

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti. Amr ibn Dînâr: Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'm azadlı kölelerinin en doğru söz-lüsüdür, demiştir. Alî ibnu'l-Medînî: Ebû Ma'bed'in ismi Nâfiz'dir, dedi 147[147].

108-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Fakirler Peygamber'e geldiler de: Servet sahihleri en yüksek dereceleri ve devamlı ni'meti alıp gittiler. Onlar bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim oruç tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Onların artık malları var da onunla hacc ediyorlar, umre yapıyorlar, cihâd ediyorlar, sadaka veriyorlar, dediler. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Size bir şey haber vereyim mi ki, siz, onu yaptığınız takdirde hem (bu hususlarda) sizi geçmiş olanlara yetişesiniz, hem de sizden sonraya kalanlardan hiçbir kimse size yetişemesin 148[148]? Ve içlerinde bulunduğunuz cemâat içinde en hayırlı (ümmet) siz olasınız 149[149]? Meğer ki (onların içinde size tavsiye

---

146[146] Seleften bâzıları farz namazdan sonra tekbîr ile Allah'ı anmakla sesi yükseltmenin müstehâb olduğuna bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Zîrâ İbn Abbâs, Peygamber zamanında yapılan bir şeyi haber veriyor ki, bu merfü' haber hükmündedir. Hâlbuki mezheb imamları tekbîr ve zikr ile ses yükseltmenin müstehâb olmadığında müttefiktirler. Yalnız müteahhırînden İbn Hazin bunu müstehâb görüyor. İmâm Şafiî, bu hadîsi Peygamber'in dâima yapmayıp bâzı kerreler sahâbîlerine zikrin keyfiyyetini öğretmek için cehren zikretmiş olduğuna hamledip, namazdan çıktıktan sonra imâmın da me'mûmun da gizlice zikretmelerini ve öğretme maksadı bulunursa, öğretmek için açıktan edilip sonra gizlenmesini tercîh etmiştir.

147[147] Buhârî bunu Alî ibnu'I-Medînî'den; o da Sufyân ibn Uyeyne'den; o da Amr ibn Dînâr'dan olarak nakletmekle, bu Ebû Ma'bed hadîsinin sıhhatinde ta'n yapılamiyacağını, Ebû Ma'bed'in âdil bir râvî olduğunu, çünkü bunu Ahmed de Müsned'inde rivayet ettiğini... işaret etmiştir

148[148] "Sizlerden sonraya kalanlar.."dan maksad, bu öğreteceğim zikri yapmayıp, derecelere nail olmakta geri kalanlar demektir

149[149] En hayırlı olmakla vasıflanan ümmet, sadaka veren zenginlerle zikreden fakîr-lerin toplamı olmak daha uygundur. Bu hayriyyet, yalnız zikredici fakîrlere tahsîs edilirse, zikrin sadakadan mutlaka efdal olduğuna hükmetmek lâzım gelir ki, bu dâima böyle olmaz

ettiğim amelin) benzerini yapan biri bulunsun 150[150]. Her farz namazdan sonra otuzüç kerre tesbîh eder, tahmîdeder, tekbîr alırsınız'1. Râvî dedi ki: Aramızda ihtilâf ettik: Bâzımız otuz üç kerre tesbîh, otuz üç kerre tahmîd eder, otuz dört kerre tekbîr alırız, dedi. Bunun üzerine (sormak için) yanına döndüm. O: Subhânallâhı, vel-hamdulVllahi ve Allâhu Ekber ta'bîrlerinden her biri otuz üçer oluncaya kadar söylersin dedi 151[151].

109-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd'dan tahdîsetti. Verrâd şöyle dedi: Mugîre ibn Şu'be, Muâviye'ye yazdığı bir mektûbda bana şöyle imlâ etti. Peygamber (S) her farz namazdan sonra: "Lâ ilahe UW-llâhu vehdehu la şerike lehu. Lehu 1-mülkü ve lehu yl-hamdu ve huve ala külli şey 'in kadîr. Allâhumme la mania limâ a 'tayte velâ mu 'tiye Uma mena He velâ yenfau ze 1-ceddi minke 1-ceddu (= Yegâne Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Onun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'-nundur.'Hamd O'na mahsûstur. Her şeye kudreti yeten de O'dur. Yâ Allah, Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok; vermediğini verebilecek de hiç yok. Zenginlik sahibinin zenginliği ve bahtı, Sen'in lûtfun ve ihsanın yerine geçip de kendisine fâide veremez}" der idi 152[152]. Ve Şu'be, Abdulmelik'ten de bu hadîsi rivayet etti. Ve yine Şu'-be, el Hakem'den; o da el-Kaasım ibnu Muhaymira'dan; o da Ver-râd'dan olmak

---

150[150] Bu istisna hükmünce, öğreteceğim zikirleri yapan zenginler, sizlerin aşağısında kalmamış olurlar demek gibidir. Bu takdîrce istisna edilen zenginler, şikâyet eden fakîrlere ya musâvî, ya onlardan efdal olmuş olurlar. Bundan da zikredici zenginlerin, zikredici fakirlerin -hiç değilse- aşağısında olmadıkları istidlal olunur.

Fakîrlere tesliyyet verici olan Peygamber'in bu öğretmesinden maksad, mutlaka zenginleri fakirlerin aşağısında bırakmak değil, mâlî kudretleriyle yetişe-miyecekleri sevâblara, en yüksek derecelere ve devamlı nİ'mete kolaylıkla yetişebilmelerinin yolunu göstermektir. Çünkü "Bu Allah'ın bir fadlıdır ki, onu kime dilerse ona verir" (el-Mâide: 54; eİ-Hadîd: 21; el-Cumua: 4).

"Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri temenni etmeyin...'1 (en-Nisâ: 31)âyetindeki nehiy ise, husulü mümkin olmayan şeyleri temenni hakkındadır

151[151] Bu rivayete göre râvî Sumeyy başka türlü, ihtimâl ki on bir kerre tesbîh ve tahmîd ve tekbîr edeceğini anlamış. Ehlinden kendisine muhalif olan zât, tekbîrin otuz dört kerre olacağım söylemiş. Ebû Hureyre'den hadîsi alıp bu mes'elede hakem edinilen Ebû Salih, doğrusu otuz üç tesbîh, otuz üç tahmîd, otuz üç tekbîr olduğunu söylemiş. Fakat bu konuda birbirine muhalif rivayetler çoktur. Yalnız Aynî bunlardan on altısını tesbît etmiştir. Biz hulâsa olarak şunu diyebiliriz ki, bu zikirlerin adetleri hakkındaki rivayetler muhtelif olduğu gibi tertîb-leri arasında da ihtilâf vardır.

152[152] Namazdan sonra bu zikri okumak müstehâb olduğu gibi, okunması müstehâb diğer zikirler de vardır. Muâviye bu zikri esasen biliyordu. Bildiği hâlde Mugî-re'ye yazıp sormasındaki maksadı bildiğini takvîye ve te'kîddir. Şayet unutulmuş bir parça varsa bu suretle hatırlamak ve bunu herkese yaymaktır

üzere bu hadîsi rivayet etti. el-Hasen el-Basrî: Bu "el-Ceddu", zenginliktir, dedi 153[153].

75- Bab: İmam Selam Verdiği Zaman İnsanlara Yönelir

110-....... Bize Ebû Raca, Semûre ibn Cundeb {R)'den tahdîs etti. O: Peygamber (S) bir namaz kıldığı zamâh (selâm verdikten sonra) yüzünü bize doğru döndürürdü, demiştir 154[154].

111-....... Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra bize sabah namazı kıldırdı. Namazdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: "Azız ve Ceiîi olan Rabb'ımzın ne buyurduğunu bilir misiniz?" dedi. Sahâbiler: Allah ve Rasûlu en bilendir, dediler. Rasûlullah dedi ki: "Allah: Kulfanmdan kimi bana mü'min, kimi kâfir (olarak) sabaha erişti. Her kim Allah 'in fadl ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o baha îmân etmiş, yıldıza îmân etmemiştir. Her kim defulân vefulân yıldızın nev'i (yâni batıp doğması) ile üzerimize yağmur yağdı dediyse işte o, bana îmân etmemiş, yıldıza îmân etmiştir" buyurdu 155[155].

153[153] Bunlar hadîsin diğer tarîkleridir. Bunları Sirâc kendi Müsned'inde; diğerleri de kendi kitâblannda mevsûlen rivayet etmişlerdir

154[154] Buhârî bu hadîsi Sahfh'inin onbirden fazla yerinde, ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere rivayet etmiştir. Buradaki rivayet Cenâiz Kitâbı'nda gelecek uzun hadîsin mukaddimesidir.

Âlimlerin bâzıları: "İmâmın, me'mûm olanlara arkasını dönmesi, imamlık hakkına müsteniddir. Binâenaleyh namaz bitince arkaya dönmenin sebebi zail olacağından, rnü'mir^lere karşı büyüklenmeyi kaldırmak için onlara yönelmesi lâzım gelir" demiştir. Bâzılarına göre de bu, cemâate katılmak isteyen hâriçteki kimsenin artık namazın bitmiş olduğunu istidlal etmesi için müstehâb kılınmıştır. Zîrâ imâmın yüzü selâmdan sonra da kıbleye dönük olsa, hâlâ namaz kılınıyor zanneder.

Bu hadîsin zahirine göre, imâm namazdan sonra zikrullah gibi bir sebeb-den dolayı otursa yüzünü cemâate dönecek. Hanefîlerin kavli budur. Şâfiîler ise, sağ tarafını cemâate, sol tarafını da mihraba döner, derler.

155[155] Bu hadîslerde "Fulân ve fulân yıldızın batıp doğması ile üzerimize yağmur yağdı" demek, yağmurun yıldızın fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri; için, ya şirk ma'nâsma küfürdür, yâhud da ni'meti nankörlük ma'nâsına küfürdür, ki, bu da verici ve mâni' olucu Allah olduğuna îmânları olup, nail oldukları nzıktan dolayı Allah'ı anmayı unutup, müşriklere benzeyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur. Her iki ma'nâca da ilâhî ni'metleri yıldızlara isnâd etmek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfür sarihtir. İkinci ma'nâya göre çirkin bir hatâdır. Çünkü hem dîne aykırıdır, hem de kâfirlerin söyledikleri bir söze benzemektedir

112-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazını gecenin bir kısmına kadar geriye bıraktı. Nihayet namazı kıldırdığı zaman yüzünü bizlere döndürdü de: "İnsanlar namazı kılmış ve uyumuşlardır. Sizler ise namazı beklediğiniz müddetçe bir (nevi') namaz içinde olmakta devam etmişsinizdir" buyurdu 156[156].

76- Selamdan Sonra İmamın Kendi Namaz Yerinde Biraz Eğlenmesi Babı

Ve Bize Adem şöyle dedi: Bize Şu'be ibn Haccâc, Eyyûb Sahtiyânî'den; o da Nâfi'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbn Umer farzı kıldığı yerde, sünnetleri de kılardı 157[157].

Ve (onu izleyerek) Kaasım ibn Muhammed de bunu yaptı.

Ebû Hureyre'den, onun Peygamber'e ref ettiği zikr olunan "İmâm farz kıldığı yerde nafile kılmaz" sözü ise, sahîh değildir 158[158].

113- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibn Sa'd tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Hâris'in kızı HInd'den; o da Ümmü Seleme'den tahdîs etti. Ümmü Seleme (R): Peygamber (S), (namazdan) selâm verdiği zaman yerinde azıcık beklerdi, demiştir.

İbn Şihâb: Öyle zannediyorum ki, Peygamber'in bu beklemesi, -Allah en iyi bilendir- namaz kılıp da gitmekte olan kadınların çıkmaları (savuşmaları) içindir, demiştir 159[159].

İbn Ebî Meryem de şöyle dedi: Bize Nâfi' ibn Yezîd haber verip şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa haber verdi. Ona İbn Şihâb yazıp şöyle demiştir: Bana Fırâs oğulları'na mensûb bulunan Haris kızı Hind, Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti. Bu Hind,

---

156[156] Buhârî bu hadîsi Mevâkıti's-Salât Kitâbı'nın "Yatsı namazının vakti gece yarı sına kadardır..." unvanlı 27. babında da tahrîc etmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı, "Namazı kıldırdığı zaman yüzünü bizlere döndürdü" fıkrasıdır

157[157] İbn Umer'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

158[158] Buhârî farzı müteâkib nafileye kalkan kimsenin yer değiştirmesini emredici olup Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Beyhakî taraflarından rivayet edilen bu Ebû Hureyre hadîsi için; "Lâ yasıhhu = Sahîh olmaz" diyor. Çünkü bunda inkıta ve zaîflik vardır

159[159] Buna göre cemâatin hepsi erkeklerden olursa, bu eğlenme müstehâb olmaz

Ümmü Seleme'nin arkadaşlarından idi. Ümmü Seleme: Rasûlullah selâm verirdi de, mihrâbdan ayrılmazdan evvel kadınlar mescidden çıkar ve evlerine girerlerdi, demiştir 160[160].

Ve İbnu Vehb dedi ki: Yûnus'tan; o da İbn Şihâb'dan. O: Bana Hind el-Firâsiyye haber verdi, demiştir 161[161].

Ve Usmân ibn Umer dedi ki: Bize Yûnus, Zuhrî'den haber verdi. O: Bana Hind el-Firâsiyye tahdîs etti, demiştir 162[162].

Ve ez-Zubeydî şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verdi. Ona da Hind bintu'l-Hâris el-Kuraşiyyetu haber vermiştir. Bu kadın Ma'bed ibnu'I-Mıkdâd'ın nikâhı altında idi. Bu Ma'bed de Zuhre oğullan '-nın yeminli dostu idi. Hind de Peygamberdin zevcelerinin yanlarına girer çıkardı.

Ve Şuayb, Zuhrfden söyledi. O: Bana Hind el-Kuraşiyye tahdîs etti, demiştir. İbnu Ebî Atîk da şöyle dedi: ez-Zuhrî'den, Yahya ibn Saîd tahdîs etti. Onu İbn Şihâb'dan; o da Kureyş'ten bir kadından; o kadın da Peygamber'den tahdîs etmiştir 163[163].

77- İnsanlara Namaz Kıldırıp Da Bir İhtiyacı Hatırlayan ve İnsanları (Omuzlara) Üzerinden Geçerek Giden Kimse Babı 164[164]

160[160] Bu zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktir. Bunu ve diğerlerinden çoğunu Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî, ez-Zuhriyyât kitabında mevsulen rivayet etmiştir.

161[161] İbn Vehb'in bu haberini Nesâî mevsûlen rivayet etti. Bu daha tafsîliıdır. Kadınlar selâm verdiklerinde hemen kalkarlar, Rasûlullah ile birlikte namaz kılmış olan erkekler duracakları kadar dururlar, Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı". Buna göre kalkıp çıkmaları için erkeklerin imâmı beklemelerinin sünnet olduğu da anlaşılıyor.

162[162] Usmân ibn Umer'in hadîsini Buhârî, aynı kitabın gelecek olan "Kadınların Mes-cidlere çıkmaları..." unvanlı 81. babında nvâyet etti

163[163] Yalnız bu sonuncu ta'lîk mevsûl değildir. Çünkü Hind, tâbiiyye'dir. Buraya ka-darkİ bütün ta'lîklerin hepsi diğer hadîsçiler tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir. Sonuncusu da diğer tariklerde mevsûl olduğundan, sâdece şekil bakımından mevsûl değü, hakikatte o da mevsûldür

164[164] Buhârî buradaki başlık ile, bundan Önce geçen "Selâmdan sonra biraz oturma.." hükmünün, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâç olmadığı vakte mahsûs olduğunu, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâç varsa, imâmın o beklemeyi terk edebileceğini hadîsteki Peygamber'in fiili ile istidlal edip, göstermek istemiştir (Aynî).

114-....... Ukbe ibnu'l-Hâris (R) şöyle demiştir; Medine'de Peygamber'in arkasında ikindi namazı, kıldım. Peygamber selâm verdi. Sonra kalktı, acele acele ve cemâatin omuzları üstünden aşarak, kadınlarına mahsûs hücrelerden birine gitti. İnsanlar, Peygamber'in bu sür'atli gidişinden ürktüler 165[165]. Biraz sonra cemâatin yanına çıktı. Ve onların, kendinin sür'atli gidişinden hayret ettiklerini görünce: "(Namâzda iken) bizde biraz altın olduğunu hatırladım 166[166]. Onun beni alıkoymasını istemedim de taksim edilmesini (ve dağıtılmasını) emrettim" buyurdu 167[167].

78- Namazdan Çıkınca Sağa ve Sola Bükülüp, Sağdan ve Soldan İşine Gitmek Babı

Enes ibn Mâlik, namazdan çıkınca kâh sağa, kâh sola döner gider, ve sırf sağa dönmeyi araştıran yâhud sağa bükülmeyi kasdedenleri ayıplardı 168[168].

115-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Herhangi biriniz (namazdan çıkarken) muhakKak sağ tarafına dönmek, üzerine vâcibdir zannederek şeytâna namazından bir hisse ayırmasın 169[169]. Yemîn olsun, ben Peygamber'in sol tarafa döndüğünü çok

165[165] Sahâbîler'in bundan ürküp korkmaları tabiî idi. Onlar Peygamber'de ne zaman böyle alışmadıkları bir fevkalâdelik görseler, acaba istenmeyen bir hâdise mi oldu diye, dâima korkarlardı.

166[166] Bu, namaz içinde namaza âid olmayan bir şeyi düşünmekle namaza bozukluk arız olmadığını gösterir

167[167] Buradaki alıkoymaktan maksad, altınları hatıra getirip de Allah'a yönelmekten meşgul etmek demektir. Peygamber "Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alış veriş Allah zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekâti vermekten alıkoymaz... "(en-Nûr:37) âyetinin mantûkunca,hiçbir ticâret ve hiçbir dünyevî gailenin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymayan büyükler zümresinin başı olduğu hâlde, bu düşünceye varması, ihtiyatının kemâlinden olmakla beraber, dünyâ metâimn,mal ve menfâatin insanları hakk yolundan azdırmaktaki acîb te'sîrini bi'1-fiil göstermek için de olduğu hâtıra gelir.

Buhârî bu hadîsi Zekât, İsti'zân Kitâbları'nda da rivayet etmiştir.

168[168] Enes'in bu fiili, Müsedded'in el-Müsnedu'i-Kebtr'inde mevsûlen rivayet edilmiştir. Enes'in bu rivayetini te'yîd eden haberler çoktur. Bu cümleden olarak İbn Mâ-ce'nin sahîh sened ile rivayetine nazaran Abdullah ibn Amr: "Namazda Rasû-lullah'ın sağına da soluna da büküldüğünü görmüşümdür" dediği gibi, Alî ibn Ebî Tâlib de: "Namaz kılanın işi sağ cihette ise sağma, sol cihette ise soluna döner" demiştir

169[169] Şeytâna hisse ayırmak, böyle bâtıl bir i'tikaad yüzünden vesveseye düşüp şeytânı sevindirmek ve onun masharası olmak demektir.

kerreler görmü-şümdür 170[170].

79- Çiğ Sarımsak, Soğan ve Pırasa Yemek Hakkında Gelen Hadisler Babı

Ve Peygamber(S)'in: "Her kim açlıktan yâhud (sevip rağbet etmek veya katık edinmek gibi) başka bir sebebden dolayı sarımsak yerse, sakın bizim mescidimize yaklaşmasın" sözü 171[171].

116-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber gazvesinde "Her kim şu yeşillikten yânı sarımsaktan yediyse, mescidimize yaklaşmasın" buyurdu 172[172].

117-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) sarmısağı kasdederek: "Her kim bu yeşillikten yerse mescidlerimize namaza gelmesin" buyurdu. Râvî Atâ ibn Ebî Rebâh dedi ki: Câbir'e (yâhud Abdulmelik ibn Cureyc dedi ki: Atâ'ya): Acaba hangi sarmısağı kasdediyor? dedim. Zannıma göre sarmısağın ancak çiğini kasdediyordu, dedi.

Ve Mahled ibn Yezîd (193), İbn Cureyc'den olmak üzere şöyle dedi: Ancak kokusunu murâd etti, cevâbını verdi-(demiştir) 173[173].

170[170] Müslim'de Enes'ten diğer bir rivayet vardır: Bunda râvî Suddî, Enes'e: Namaz kıldığımda, namazdan nasıl çıkayım? Sağımdan mı, yoksa solumdan mı? diye sordum. Ben Rasûlullah'm ekseriya sağ taraftan çıktığını görürdüm dedi, diyor. Buhârî'nin ta'lîkina Müslim'in bu rivayeti munâfi' gibi görünüyorsa da hakîkatîe aralarında zıdlık yoktur. Çünkü Buhârî'nin rivayetinde söl cihete doğru bükülüp gitmenin men' olunduğuna dâir bir işaret yoktur. Yalnız sağ tarafı iltizâm edenlere ayıplaması vardır ki, bu ayıplama sağa dönmenin vücûbunu i'ti-kaada râci'dir. Nitekim hadîste İbn Mes'ûd bu içtihadı reddetmiştir.

N'evevî, İbn Mes'ûd ile Enes hadîsindeki Peygamber'in ençok sağa veya sola döndüğüne âid haberi şöyle te'lîf eder: "Her iki sahâbî de Peygamber'in hem sağa, hem sola doğru dönüp gittiğini çok görmüş olup, şu kadar ki, herbiri kendi i'tikaadına göre ekseriyetin hangi fiilde olduğunu haber vermiştir" der

171[171] Bu, hadîsin lâfzı değildir. Fakat bu, musannif Buhârî'nin derin fıkhı anlayışı ve hadîsi -ma'nâsıyle zikretmeye cevaz vermesindendir. Açlık ve diğerleriyle kayıtlama, Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîsin bâzı tarîklerinde gelen sahâbî kavlinden alınmıştır

172[172] Metinde de tasrîh edildiği üzere, bu hadîs Hayber'de söylenmiştir

173[173] Bu hadîslerden çıkarılan hüküm, çiğ sarmısağı yemek haram değil, mekruhtur. Zâhiriyye âlimlerinden bâzısı sarmısağın harâmlığına kaail olmuştur. Kerâhati kokusundan dolayıdır. Zîrâ gerek

118- Bize Sâid ibn Ufeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Vehb, Yûnus'tan, o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Atâ dedi ki, Câbir ibn Ab-dillah şöyle söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim sarmısak yâhud soğan yemiş bulunursa bizden -yâhud mescidimizden- uzak dursun ve evinde otursun" 174[174].

Yine aynı senedle gelen hadîste, Peygamber (S)'in yanına içinde taze sebzeler bulunan bir tencere getirildi. Peygamber onda hoş olmayan bir koku duydu. Ne olduğunu sordu. İçinde olan sebzelerin ne olduğu kendisine haber verildi. Bunun üzerine sahâbîlerin yanında bulunanlardan birine (işaret ederek), ona: "Götürünüz" buyurdu. (O sahâbî de Peygamber'in) böyle yaptığını görünce, onu yemek istemedi. Bunun üzerine Peygamber: "Sen bundan ye, zîrâ ben senin munâcât etmediklerinle munâcât ederim" buyurdu 175[175].

Ve Ahmed ibn Salih, ibn Vehb'den olmak üzere "Utıye bi-kıdrın fîhîhadirâtun" yerine, "Utıye bi-bedrin fîhî hadırâtun"demiştir. İbn Vehb: "Bedr"den maksadı "Tabakan fîhî hadırâtun (İçinde yeşil sebzeler bulunan tabak)" dur demiştir. el-Leys ile Ebû Safvân, Yû-nus'tan bu kıdr kıssasını zikretmediler (de, sâdece ilk hadîsle yetindiler).

(Müellif, yâhud şeyhi Saîd ibn Ufeyr yâhud da İbnu Vehb:) Bu kıdr kıssası Zuhrî'nin (mudrec olan) sözünden mi, yâhud zikredilen hadîsin içinde mi rivayet edilmiştir, bilmiyorum, demiştir.

119-.......Abdulazîz şöyle demiştir; Bir kimse Enes ibn Mâlik'e:

---

mesciddeki cemâat, gerek mescid dışındaki hâzırlar kokusundan eziyet duyarlar.

Soğan, pırasa, turp gibi çirkin kokusu olan yeşillikler de sarmısak gibidir. Bu hadîslerden bu gibi çirkin kokulu şeylerle şaibeli yiyeceklerin çiğ olarak yenmesinde kerâhetolduğu gibi, bunları yiyenlerin koku gidinceye kadar mescide ve diğer topluluklara varmaktan nehyolundukları anlaşılıyor

174[174] Metnin buraya kadar olan kısmı ayrı, bundan sonrası da ayrı bir hadîstir. Ancak senedleri bir olup, aynı mes'elede birbirini tamamladıkları için Buhârî ikisini bir yere toplamıştır. Hattâ şârih İbn Hâcer Askalânî, birinci kısmın Hayber'de, ikinci kısmın hicretin başlangıcında vâki' hadîsler olduğunu tasrîh ederek, aralarında en az altı senelik bir zaman fasılası bulunduğunu haber veriyor.

175[175] Munâcât, bir kimseye fısıldamak ma'nâsmadır. Allah'a niyâzâ munâcât denmesi, gizleme cihetiyle olduğuna binâendir.

Buradaki munâcât, hâzırların muttali' olamayacakları veçhile, meleklerle tekellüm ma'nâsmadır.

Peygamber(S)'den sarmısak hakkında ne işittin? diye sordu. O da: Peygamber (S): "Her kim şu yeşillikten yedi ise bize yaklaşmasın ve bizimle birlikte namaz da kılmasın" buyurdu, dedi.

80- Çocukların Abdest Almaları, Kendilerine Temizlenmek ve Gusl Etmenin Ne Zaman Vacib Olacağı, Cemaat Namazı İle Bayram ve Cenaze Namazlarında Hazır Olup Yetyişkinlerin Saflarına Dahil Olmaları Babı

120-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleyman eş-Şeybânî'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Amr eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Bana, Peygamber ile birlikte yolu kenarda kalmış bir kabre uğrayan bir zât haber verdi. Peygamber o kabrin yanında sahâbîleri-ne imâm olmuş, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağlamışlardır. Süleyman Şeybânî dedi ki: Ben Şa'bî'ye: Yâ Ebâ Amr, bunu sana nakleden sahâbî kimdir? diye sordum. O: İbnu Abbâs'tır, dedi [176][176].

121-....... Bana Safvân ibnu Suleym, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Cumua gününün yıkanması her baliğ olan kimseye vâcibdir" buyurmuştur [177][177].

122-....... Bize Sufyân, Amr ibn Dînâr'dan haber verdi. O şöyle demiştir: Bana ibn Abbâs'ın

---

[176][176] Hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri "Peygamber o kabrin yanında sahâbîleri-ne imâm oldu, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağladılar" fıkrasıchr. Bu hadîs Kitâbu'l-Cenâiz rivayetlerine dâhil olmak lâzım gelirken, Buhârî'nin bunu burada açtığı bâbda zikretmesindeki hikmet, kıssanın cereyan ettiği zamanda henüz baliğ olmamış bulunan İbn Abbâs'ın o cenaze namazında ve o cemâatte hâzır olmasıdır. Bu hadîsi burada rivayet etmekte çocukların cemâatte hâzır ve safflara dâhil olabileceklerini anlatmak istemiştir.

[177][177] Bulûğ ve ihtilâm, cumua yıkanmasının şartı olunca, cumua namazı da diğer namazlar da bulûğdan evvel vâcib olmamış olur. Cumhurun kavli budur. Zâten Buhârî de Kitâbu'l-Cumua hadîslerinden olan bu hadîsi, bundan evvel ve sonraki iki hadîsle birlikte buradaki bâbda dercetmesi, bunu anlatmak içindir. Bu-nunla beraber gusül için değilse de, abdest ve namaz ile mükellefiyetin çocuklara da daha evvel, yânî on yaşında başladığını ileri sürenler vardır. Delilleri Ebû Davud'un Sw«e/f inde rivayet edilen iki rrierfû' hadîstir

azadlısı olan Kureyb haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in zevcesi teyzem Mey-, mûne bintu'l-Hâris'in evinde kaldım. Peygamber uyudu. Gecenin bir' kısmında olduğu zaman RasûluJlah kalktı. Asılı duran küçük bir kırbadan hafîf bir abdest aldı. Râvî Amr ibn Dînâr bu abdestin pek ha-fîf olduğunu gösteriyordu. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de kalktım, ve O'nun aldığı abdest gibi ben de abdest aldım. Sonra geldim ve Peygamber'in sol tarafına namaza durdum. Peygamber benim yerimi değiştirdi, beni sağ tarafına durdurdu. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Sonra yan üstü yatıp uyudu, hattâ horladi. Nihayet munâdî geldi, O'na namaz vaktini haber veriyordu. Peygamber kalktı ve onunla beraber namaza gitti, ve abdest almadan namaz kıldırdı. (Sufyân dedi ki:) Biz Amr ibn Dînâr'a: İnsanlar, Peygamber Jin gözleri uyur amma kalbi uyumaz derler (ne dersin?), diye sorduk. Amr da: Ben Ubeyd ibn Umeyr'den; Peygamberlerin ru'yâ-ları vahiydir, dedikten sonra "înnî erâfi'l-menâmi ennî ezbahuke Ben ru'yâmda seni boğazlıyorum diye görüyorum" (es-Saffât. 102) âyetini okuduğunu işittim, dedi [178][178].

123-.......Enes ibn Mâlik'ten. Ona da anne annesi Muleyketahdîs etti. Muleyke, Rasûlıülah için hazırladığı bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etmişti. Rasûlullah, o yemekten yedikten sonra: "Kalkınız da size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes dedi ki: Ben hemen kullanıla kullanıla simsiyah kesilmiş olan hasırımıza varıp, üzerine (yumuşa-sın diye) biraz su serptim. Rasûlullah namaza durdu. Yetîm benimle beraber, koca karı da bizim arkamızda "saff olduk. Rasûlullah bize iki rek'at namaz kıldırdı [179][179].

124-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir:-Rasûlullah (S) Minâ'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zaman bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflar-dan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim.

---

[178][178] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'I-Vudû', "Abdest almakta hafifletme yapma" unvanlı 5. babında da rivayet etmişti. Burada hadîsin bâb başlığına delîi olan kısımları, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde abdest alıp, Peygamber'in yanında namaza durması... fıkralarıdır

[179][179] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "Hasır üzerinde namaz..» unvanlı 20. bâbda da geçmişti Buradaki başlığa delîl olan yeri "Yetîm benimle beraber... saff olduk fikrasidir. Çünkü yetîm sözü, küçük çocuğa delâlet etmektedir.

Ondan sonra saffa girdim. Bu yaptığıma kimse ses çıkarmadı 180[180].

125-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi. Âişe: Peygamber, yatsıyı gecenin karanlığı şiddetlendiği zaman kıldırdı, demiştir. Ve râvî Ayyaş şöyle dedi: Bize Abdu'I-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah işâ namazını geç vakte kadar bıraktı. Nihayet Umer: Kadınlar ve çocuklar hep uyuyakaldılar diye Rasûlullah'a nida etti. Bunun üzerine Rasûlullah dışarıya çıktı da: "Şu muhakkak ki, yer halkından sizden başka hiç kimse bu namazı kılar değildir" buyurdu. (Râvî:) O günlerde Medine ahâlîsinden başka kimse namaz kılmazdı, dedi 181[181].

126-.......Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Abis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim: İbn Abbâs'â biri: Rasûlullah ile birlikte (bayram namazgahına) çıkışta hâzır bulundun mu? diye sordu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, orada bulunamayacaktım. -Râvî dedi ki: Yaşımın küçüklüğünden dolayı (bulunamayacaktım) demek istiyordu.- Yine İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah, Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin hizasındaki sütunun yanına geldi. Sonra orada hutbe îrâd etti. Sonra kadınların bulunduğu tarafa gelip onlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar, onların herbiri elini üzerindeki (yüzük vesaire gibi) halkalara uzatıp, zînetini Bilâl'ın eteğine atmaya başladı. Sonra Peygamber Bilâl ile birlikte evine döndü 182[182].

180[180] Buhârî bunu Kitâbu'1-Üm, "Küçüğün hadîs işitmesi ne zaman sahîh olur?" unvanlı 18 bâbda da ayrı tarîkden rivayet etmişti. Burada çocuğun cemaatte ve safHarında, hâzır olması fıkrası, başlığa şâhid ve delîl olan kısmıdır.

181[181] Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkiti's-Salât, "Yatsı namazının fazileti" unvanlı 24. babında da ayrı tarîkten rivayet etmişti.

Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı açıktır: Kadınlar ve çocukların mescidde,, cemâatte hâzır bulunmaları fıkrası, hadîsin burada getirilmesine sebebdir.
182[182] Bu hadîs, Bayramlar ve İ'tisâm Kitâbları'nda da gelecektir.

Kendine mâlik oiup, kendini oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer ibâdet toplantı yerlerinde hâzır olmasının meşru' olduğu bu hadîsten de anlaşılıyor. Keza buna göre kadınlar bayram namazgahında hâzır bulundukları takdirde, imâmın onlara va'z ve tezkîrde bulunması ve sadakayı emretmesi ve bayram namazının sahrada kılınması ve bayram hutbesinin namazdan sonra okunması gibi hususlar da bundan sabit oluyor.

81- Kadınların Geceleyin ve Alaca Karanlıkta Mescidlere Çıkmaları Babı

127-......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ışâ namazını geç vakte kadar bırakmıştı. Nihayet Umer: Kadınlar ve çocuklar uyukladılar diye Rasûlullah'a nida etti. Bunun üzerine Peygamber (hücresinden dışarıya) çıktı da: "Şimdiyeryüzünde sizden başka hiç-bir kimse bu namazı beklemiyor" buyurdu. (Râvî dedi ki:) Yatsı namazı o zamanda Medîne'den başka bir yerde kılınmazdı. O zamanlarda müslümânlar yatsı namazını kızıllığın gâib olmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit arasında kılarlardı 183[183].

128- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Hanzala'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da İbn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S); ''Kadınlarınız sizden geceleyin mescide izin istediklerinde kendilerine izin veriniz" buyurmuştur 184[184].

Bu hadîsi el-A'meş'ten; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmekte Şu'be ibn Haccâc, Ubeydullah ibn Musa'ya mutâbaat etmiştir.

129-....... Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) zamanında kadınlar farz namazdan selâm verdiklerinde hemen kalkarlar, Rasûlullah ve birlikte namaz kılmış olan erkekler Allah'ın dilediği kadar dururlar (yânî duracakları ka-dar dururlar), Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı 185[185].

183[183] İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târihlerde böyle olması pek tabiîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namazı olmadığı gibi, müslümânhk Medine'nin de hâricinde yayılmamıştı. Vakıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kıldıkları için, cemâatle namaz yalnız Medine'ye mahsûs idi.

Bu hadîsin buradaki bâb başlığına şâhid olan fıkrası, "Kadınlar ve çocuklar uyukladılar" kısmıdır
184[184] Bu hadîse göre kâd.nlann cemâat namazına çıkacakları ve aym zamanda namaz ,içın de olsa dışarı ç.kabilmeleri kocasının yâhud velîsinin iznine bağlı olduğu snicişıiır.

185[185] Hadîsin bâb başlığı ile münâsebeti gayet açıktır.

130- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten tahdîs etti. H Ve yine bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber verdi. Âişe: Şu muhakkak ki, Rasûlullah (S) sabah namazını kıldırırdı, kadınlar mırtları içinde örtünmüşler olarak giderlerdi de, alaca karanlıktan dolayı onlar tanınmazlardı, demiştir 186[186].

131-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Ben (bazen) namaza (kıraati) uzatmak niyetiyle dururum da (geriden) bir çocuğun ağladığını duyunca, anasına meşakkat ve zahmet getirme-yeyim diye, namazı kısa keserim" buyurdu 187[187].

132-.......Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber verdi. Âişe (R): Rasûlullah (S) şimdiki kadınların ihdas ettikleri (fazla süslenme gibi) şeylere erişmiş olaydı İsrâîl oğulları kadınlarının dışarıya çıkmaktan (yâhud mescide gitmekten) men' olundukları gibi bu kadınları da men' ederdi, demiştir.188[188]

Yahya ibn Saîd dedi ki: Ben Amre'ye: İsrâîl oğullan kadınları men' mi olunmuşlar? dedim. Amre: Evet, men' olunmuşlardır, dedi 189[189].

186[186] Bu hadîste, kadınların namazı cemâatle edâ etmek için mescide çıkmaları, bâb başlığına delildir
187[187] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'I-Ezân, "Çocuk ağlaması sırasında namazı hafîf kıldıran kimse" unvanlı.65. bâbda da rivayet etmişti. Bu hadîs iie çocukların mescide girdirilmelerin.de be's olmadığı, kadınların erkek şaftlarının arkasında cemâate katılmaları caiz olduğu istidlal olunur.

188[188] Bu hadîse göre, kadınların camilere gitmeleri, çarşı ve pazarlarda gezinebilme-leri için her türlü fitneden emîn olunmasının şart kılındığı muhakkaktır
189[189] Abdurrahmân kızı Anıre'nin İsrâîl oğullan kadınlarının bu men' olunmaları hususundaki bilgiyi Âişe'den, yâhud başkasından aldığı zahir oluyor.

Bu 81. bâb altında yazılan hadîslerin delâlet ettikleri hususlar sırasıyle kısaca şunlardır:

a. Âişe hadîsinden, geri bırakılan yatsı namazını bekleyen cemâat arasında kadınların ve çocukların bulunduğu;

b. îbn Umer hadîsinden, kadınların mescidlere ve dışarıya gitmelerine izin verilmesi gerektiği;

c. Âişe ve Ümmü Seleme hadîslerinden, Peygamber zamanında gece ile gündüz farkı gözetilmeksizin, kadınların cemâatlere, toplantılara devam edip, geri safflarda durdukları bilinmiş oluyor

82- Kadınların, Erkeklerin Gerisinde Namaz Kılmaları Babı

133-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) namazdan selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı anda kadınlar hemen kalkar; Rasûlullah kendisi ayağa kalkmazdan evvel oturduğu yerde biraz beklerdi. İbn Şihâb ez-Zuhrî: Öyle düşünürüm ki -Allah en bilendir- Rasûlullah'ın bu beklemesi, kadınların, erkeklerin kendilerine yetişmelerinden evvel savuşup gitmeleri içindir, demiştir 190[190].

134-....... Enes ibn Mâlik (R); Peygamber (S) -annem- Ümmü Suleym'in evinde namaz kıldırdı. Ben ve bir yetîm çocuk Peygamber'in arkasında namaza durduk, Ümmü Suleym de bizim arkamızda namaza durdu, demiştir 191[191].

83- Kadınların Sabah Namazı Cemaatinden Sonra Çıkıp Gitmekte Sür'at Etmeleri ve Namazdan Sonra Mescidde Kalışlarının Az Olması Babı

135-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), sabah namazını karanlıkta kildırırdı da, mü'minlerin kadınları namazdan sonra (evlerine) giderler, karanlıktan dolayı

190[190] Hadîsten ve İbn Şihâb'ın bu sözünden Peygamber'in; kadınların mescidden serbestçe çıkmalarına vakit bırakmak için beklediği anlaşılmıştır.

Bu hadîsten; kadınların mescidlere çıkabilecekleri ve erkeklere karışmakst-zın namazı müteâkib hemen mescidi terkedip evlerine dönmeleri; onlar çıkıncaya kadar imâmın namaz kıldığı yeri terketmemesi hususları da sabit olmaktadır.

191[191] Hadîste zikredilen bu yetîm çocuk, Peygamber'in azadlısı Ebû Dumeyre'nin oğlu Dumeyre idi.

Bu hadîs, nafile namazı için de cemâat teşkilinin cevazına delîldir. Hanefî-ler'e göre terâvihden mâada tedâî yânî birbirini da'vet suretiyle nafile kılmak mekruhtur. Çağırma olmaksızın nafile kılacak iki kimse, tesadüfi olarak birbirine iktidâ edebilirler.

Keza bu hadîsten, çocukların da erkeklerle beraber bir saffta durabilecekleri; kadınların ayrı saffta olmaları gerekeceği, cemâatin arkasında kadınların tek başına iktidâ etmelerinde be's olmadığı istidlal ediliyor.

tanınmazlar yâhud kadınların bâzısı diğerlerini tanımazlardı 192[192].

84- Kadının Mescide Çıkmak İçin Kocasından İzin İstemesi Babı

136- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Zu-ray', Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den; o da babasından tahdîs etti. Peygamber (S): "Herhangi birinizin karısı izin istediğinde sakın kadım men'etmesin" buyurmuştur 193[193].

192[192] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. 189. haşiyede geçen açıklama ve görüşler, buraya da aynen uygundur.

193[193] Bu hadîste zaman ve mekân kaydı yoktur. Bu mutlaklığa göre, gece olsun, gündüz olsun; gerek mescide ve gerek diğer bir yere gitmek istediklerinde kendilerine izin vermek lâzım geleceği anlaşılırsa da, mutlak'tn mukayyed'e hamli lâzım gelir kaaidesine binâen, diledikleri gibi ipleri salıverilmiş olmayacakları anlaşılır. Bu hadîsin gerektirdiği hüküm, kadının -velev namaz için olsun- dışarı çıkabilmesi, kocasının veya velîsinin iznine bağlı olmasıdır.

11

KİTÂBU'L-CUMA

CUMA KİTABI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

ll-KİTÂBU'L-CUMUA

(Cumua Kitabı)

1- Cumua'nın Farz Olması, Yüce Allah'ın Şu Kavli Sebebiyledir, Babı:

“Ey îmân edenler, cumua günü namaz için çağırıldığı zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alış verişi bırakın. Bu bilirseniz, sizin için çok hayırlıdır” (el-Cumua: 9) 1[1].

1-.......Ebû Hureyre (R) RasûlulIah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir:

"Bizler (kitâb ehline nazaran) en sonra gelenleriz; kıyamet gününde en başa geçecek olanlarız 2[2]. Şundan dolayı ki, bizden evvel onlara, (daha sonra bizlere) kitâb verildi. Sonra bu, onlara farz kılınan günleri idi, fakat o gün hususunda ihtilâf ettiler 3[3]. O güne

---

1[1] Buhârî, Cumua'nın farzıyyetini bu âyetle isbât etti. Cumua, en meşhur lügate göre, cîm'in ötüresi ve mîm'in ötüre veya sükûnu ile okunur. Şimdi perşembe ile cumartesi dediğimiz günlerin arasındaki günün ismi, aynı zamanda o gün hutbeden sonra kılınması farz olan iki rek'at namazın ismidir. Esâsı, cem'İyet ve cemâat gibi toplanma ve dernek ma'nâsıyle alâkalı olan. cumua, bizim bu ad ile bildiğimiz ma'lüm günün ismidir ve müslümânlann hafta bayramıdır.

2[2] Kitâb ehline nazaran âhirûn, yânı en sonra gelenler olmamız, zaman bakırnın-dan sonradan gelişimizdendir; Peygamberlere âid ümmetlerin dünyâya en son gelmiş olanıyız. Sâbıkûn olmamız ise hidâyet ve .menzile yüksekliği bakımından, eski ümmetlerin önüne geçmemiz ve bunun semeresi olarak kıyamet gününde her ümmetten evvel haşr olunacağımız gibi, en evvel hesabı görülmek ve cennete girmek hususlarında da he> ümmetin önüne geçmek, Muhammed Ümmeti'-ne nasîb olacaktır. Nitekim Müslim'deki Ebû Hureyre İle Huzeyfe rivayetinde Biz hem dünyâ ahâlîsinin en sona kalanlarıyız, hem de kıyamet gününde en başa geçip bütün mahlûkaattan evvel lehlerine hüküm verJlecek (yâhud: aralarındaki da'-vâlar ayrılacak) olanlarız" buyurulmuştur (Cumua, 6. bâb, 22-857).

Bir bakıma göre, pazardan hattâ cumartesinden evvel gelen günün -ki cumuadır- faziletini elde ettiğimiz için sabıklar sayılırız.

3[3] Bu ihtilâfa Kur'ân'da da kısaca işaret edilmektedir. "Cumartesi ta'tîli ancak onda ihtilâfa düşenlere (farz) edi7tf/"(en-NahI:l27). Allah Taâlâ'nın ta'zîmini ve toplu olarak İbâdet edilmeye tahsisini farz kıldığı gün, aynı ile cumua mı idi, yoksa herhangi bir toplanma günü farz edilip de o günün ' ta'ymi eski ümmet-

i'tibâr etmek için Allah bizlere hidâyet verdi. Artık bu hususta insanlar bizim ardımızdan gelişidirler. Yahûdîler(in ibâdet günü) yarın, Hristiyan-/ür(ınki) de yarından sonradır" 4[4].

2- Bab: Cumua Günü Yıkanmanın Fazileti

Çocuklara yâhud kadınlara cumuada hazır bulunmak vâcib olur mu? 5[5]

---

lerin ictihâdlanna bırakılmış ve ictihâd hatâsı olarak başka bir gün mü seçilmişti? Her iki ihtimâl de vâriddir

4[4] Hidâyetin burada iki vechi vardır: Ya Hakk Taâlâ'nın gün seçmeyi içtihadımıza bırakmayıp cumuayı tahsis buyurması suretiyle hidâyet, yâhud gün ta'yîni, geçmiş ümmetler gibi bizim de içtihadımıza havale edilmiş iken, içtihadımızda isabet edip, Allah rızâsına muvafık olan günü seçmekle mazhar olduğumuz hidâyet. Medine'de ilk cumua namazı hakkında rivayet edilen Es'ad ibn Zurâre kıssası ikinci ma'nâyı kuvvetlendiriyorsa da, Ebû Hureyre İle Huzeyfe'nİn yukarıda ri-

. vâyet ettikleri hadisin devamı, ilk ma'nâyı te'yîd etmektedir: "Allah Taâlâ biz-den evvel gelenlere cumuayı tutmak yolunu göstermedi. Yahûdîler'in husûsî günü cumartesi, Hristiyanlar'ın husûsî günü pazar oldu. Derken bizi dünyâya getirdi ve cumua günü yolunu bize gösterdi. Ve cumua, cumartesi, pazar günlerini ibâdet günü kılmış oldu". "Allah bizleri o güne hidâyet eyledi"; bu kelâmın tevcihi hususunda sarihler dediklerini demişlerdir. Tevrat'ta sahîh olan bilgiye nazaran bende şu görüş vardır: Cumartesi bizatihi Yahûdîler'e farz kılınmıştı. Yanıldıklarını iş'âr eden o sözün ma'nâsı, kitâb ehli kendi günlerini hürmetli kılmalarında yânî Yahûdîler cumartesiyi seçmekte, Hristiyanlar pazarı seçmekte hatâ ettiler demek değil, fakat onun ma'nâsı şudur: Allah, kullarına her bir hafta içinde kendisine ibâdet edilmek için konulmuş bir gün olmasını kararlaştırdı, tşte bu gün mücmel idi, ta'yîn edilmemişti. Bu günün ta'yîn edilmesi, Allah'ın inâyetiyle onların istidadı ilimlerine ve tabiî isti'dâdlanna bırakılmıştı. Yahûdî-ler'de, Allah'ın mahlûkaatını bu günde yaratmaya başladığına ilimleri bulunup, bu İlim avâmm ve havâsslannın kalblerine sirayet ederek, cumartesiyi ta'zıme âdet edinmiş ve buna alışmış olduklarından bu mücmellik onlar hakkında cu-martesi'de taayyün etti ve bu gün, onlara farz kılındı. Hristiyanlar hakkındaki beyân da böyledir. Muhammed Ümmeti ise, Allah'ın kullarını boş bıraktığı zaman olan cumua günü hususundaki ta'yînine hidâyet buldu. Böylece onlar Yahudi ve Nasârâ'nın ulaşamadıkları bir fazilete nail oldular. Yahudi ve Nasârâ'nın kendi günlerinden dolayı kınanmış olmaları, her ne kadar hayız, kadının kendi işi ve kesbi altına girmeyip, tabiî istidadından neş'et eden bir hâl ise de, kadının yine de hayzı sebebiyle dîn eksikliği ile levm edilmesi gibidir. İşte bu tahkîk iledir ki, hadîs, Tevrat'ta da sabit olan duruma uygun düşmüştür. İyi düşün!(Şâh ^ Veliyyullah, Şe'rhu Terâcim... s. 79-80).

Cumua âyeti, cumuanın farzıyyetinde nass olduğu gibi, bu ve benzeri hadîsler de nasstır.

5[5] Bu başlıkta üç kısım vardır: Birincisi cumua günü yıkanmanın fazîleti; ikincisi çocuğun cumuada hâzır bulunması; üçüncüsü kadının cumuada hâzır bulunmasıdır. Sonra Buhârî, birinci kısmın hükmünü zikretmekle yetindi ki, o da yıkanmanın faziletidir. Çünkü bunun ma'nâsı yıkanmağa rağbet ettirmektir; bu hükümde deliller ittifak etmiştir. Son iki kısımda hükmü kesin söylemedi de soru tarzında zikretti. Çocuk ve kadın hakkındaki ihtimâli gelecek hadîslerle bertaraf edecektir.

2-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Her biriniz cumua namazına geldiğinde yıkansın" buyurmuştur 6[6].

3-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir defa Umer ibnu'I-Hattâb cumua günü (minber üstünde) dikilip hutbe îrâd ettiği esnada, Peygamber'in sahâbîlerinden ve ilk muhacirlerden bir zât -ki Usmân ibn Affân olduğunda ittifak vardır- mescide girdi. Umer , (gecikmesinden dolayı onu tevbîh ve inkâr kasdıyle) yüksek sesle: Bu 1 saat hangi saattir? diye nida etti. O da: Meşgul idim, evime geldim, 1 derken ezanı işittim, ancak bir abdest alabildim, dedi. Bunun üzeri-> ne Umer (inkârı daha şiddetlendirerek): Bir de Rasûlullah'ın yıkanmayı emredip durduğunu bildiğin hâlde yalnız abdest almak hâ! dedi 7[7].

4-.......Ebû Saîd Hudrî'den: Rasûlullah (S): "Cumua günü yıkanması, her baliğ olan kimseye vâcibdir" buyurmuştur 8[8].

3- Cumua İçin Güzel Koku Sürünmek Babı

5-.......Bize Şu'be, Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Suleym el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd'in şöyle dediğine şehâdet ederim: Ben Rasûlullah (S)'ın: "Her baliğ olan-kimseye cumua günü yıkanmak ve imkân bulursa gerek misvaklanmak, gerek hoş koku sürünmek vâcibdir" buyurduğuna şehâdet

---

6[6] Bu emir, bu yıkanmanın cumua namazına hass bir yıkanma olduğunu gösterir. Müslim'de "İzâerâdeahaduhum..." (el-Cumua, I-"844") denilmiş olması, bu hükmü daha sarîh olarak anlatır.

7[7] Bu hadîste haber verilmiş olan Peygamber'in ısrarlı-yıkanma emri, vucûb için olmadığı anlaşılıyor. Zîrâ bu emrin vucûb için olduğu gerek Umer, gerek Usmân, gerekse mescidde hâzır olan diğer sahâbîlerce ma'lûm olaydı, Umer ten-bîh ile yetinmez de: "Hemen dön, yıkan" der idi. Usmân'ın ise o gün cumua yıkanması için evine döndüğüne dâir hiçbir tarîkten rivayet yoktur.

8[8] Buradaki vâcib sözünü fakîhlerin çoğu tergîb ve te'kîde hamletmişlerdir

ederim [9][9].

(Seneddeki Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, kendisinden önceki râvî Amr ibn Suleym'in şu mütalaasını haber verdi:) Amr dedi ki: Yıkanmağa gelince, bunun vâcib olduğuna ben de şehâdet ederim. Lâkin misvak tutunmak ile koku sürünmeğe gelince vâcib mi, değil mi, Allah bilir. Lâkin bu hadîste böyle gelmiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi:,O, yânî senedde geçen Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, Muhammed ibnu'I-Münkedir'in kardeşidir. Hadîste râvî olan bu Ebû Bekr'in ismi söylenmedi. Bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den, Bukeyr ibnu'l-Eşecc, Saîd ibnu Ebî Hilâl ve daha birçok insanlar rivayet etti. Muhammed ibnu'l-Münkedir, Ebâ Bekr ve Ebâ Abdillah ile künyelendirilirdi [10][10].

4- Cumuanın Fazileti Babı

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim cumua günü cünüblük guslü ite yıkanır [11][11], sonra (ilk saatte cumua namazına) [12][12] giderse, bir deve kurbân etmiş gibi; ikinci saatte giderse bir sığır kurbân etmiş gibi; üçüncü

---

[9][9] "Vâcibdir" sözü, "vâcib gibidir" ma'nâsına da gelebilir.

İmâm Mâlik, vücûba delâlet eden hadîslerin zahirine bakarak, cumua yıkanmasının vâcib olduğuna kaail olmuştur. Fakîhlerin çoğu ise, vucûba kaail olmayıp, vucüb lâfzını burada tergîbe ve emri vâcib imişcesine te'kîde hamletmişlerdir. Zîrâ bu hadîste -vâcib olmadığı üzerinde ittifak edilmiş olan- misvak tutunmak ile güzel koku sürünmek, yıkanmak üzerine atf edilmiştir. Ma'tûf ile ma'tûfun aleyh'in ise hükmü birdir. İkisi vâcib olmayınca gusül de vâcib değil demektir...

Hulâsa bu hadîste emredilen yıkanma, misvaklanma ve hoş koku sürünme; bunların üçü de cemâate bedenin çirkin kokusuyle ezâ vermemek hikmetine binâen olup, gusül, diğer ikisinden daha müstehâb emirdir.

[10][10] Bu izahtan murâd, Şu'be'nin bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den rivayet etmekte yalnız kalmadığını göstermektir (İbn Hacer).

[11][11] Cünüblük yıkanması ile yıkanmak, keyfiyeti o yıkanmağa benzeyen yıkanmak ma'nâsınadir, yoksa cünüb kimseye vâcib olmuş gusül gibi hükümde, yânî vu-cûbda, ona benzeyen demek değildir.

Maamafih bâzıları vechi şebehi hükümde bulup, musallînin halâl ve haramda gözü kalmaksızın rahat ve nefs sükûnu ile cumuaya gidebilmesi için, cinsî münâsebetten sonraki yıkanma kasdediidiğini söylemişlerdir.

[12][12] "İlk saatte" kaydı, Muvatta'daki rivayette sabittir. Bu, cumua namazına erken davranma saatlerinin başlangıcını ifâde eder.

saatte giderse (sağlam) boynuzlu bir koç kurbân etmiş gibi, dördüncü saatte giderse bir tavuk sadaka etmiş gibi; beşinci saatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur. İmâm (hutbeye) çıkınca da melekler hâzır olur, zikri (yânî hutbeyi) dinlerler" 13[13].

5- Bab

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

7-.......Bize Şeybân, Yahya (ibn Ebî Kesîr)'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Umer cumua günü hutbe îrâd etmekteyken mescide bir zât girdi. Hemen Umer: Namazdan niçin alıkonuluyor sunuz? dedi. O zât: Ancak ezanı işitip abdest aldım, başka iş yapmadım, dedi. Umer: Peygamber (S)'in ''Herhangi biriniz cumuaya gittiğinde yıkansın" buyurduğunu işitmediniz mi? dedi 14[14].

6- Cumua İçin Yağ Sürmek Babı

8-.......Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir kimse cumua günü yıkanıp elinden geldiği kadar paklanır ve yağından yağlanır yâhud evindeki kokudan sürünür, sonra cumuaya çıkar, yanyana oturan iki kimsenin arasını açmaz, daha sonra (Allah tarafından) ona takdir olunduğu kadar namaz kılar, daha sonra da

---

13[13] Müslim'deki rivayet de şöyledir: "Cumua günü olunca mescid kapılarının her birinde bir takım melekler, girenleri sirasıyle yazarlar; imâm minbere çıkıp oturunca fazilet derecelerini tesbtte mahsûs olan sahîfeleri yânî defterleri dürüp hutbeyi dinlemeğe gelirler... " (el-Cumua, 7. bâb, 24-"850").

Cumuaya erken davranmak, cemâatin zimmetine terettüb eden bir vazîfe-dir. İmâmın ise Peygamber ile Râşid Halîfeler'e uyarak hutbe vaktine kadar gecikmesi sünnettir.

14[14] Bu hadîs, 3 rakamıyle daha mufassal olarak geçti. Hadîsin geçen bâb başlığına uygunluk vechi, Umer'in, erken davranmaktan alıkonulması sebebiyle sahâbî-ler ve büyük tabiîlerin huzurunda, Usmân'ın büyüklüğüne rağmen, ona karşı çıkışmasıdır. Erken davranmanın fazileti olmayaydt Umer, Usmân'a karşı bu çıkışmayı yapmazdı. Cumuaya erken davranmakta fazîlet sabit olunca, cumua için fazîlet sabit olur (Kastallânî).

imâm söze başlayınca (namaz bitinceye kadar) sesini keserse, muhakkak o cumua ile öteki cumua arasındaki günâhları mağfiret edilir 15[15]

9-.......Tâvûs ibn Keysân şöyle dedi :Ben İbn Abbâs'a: Peygamber (S)'in: "Cumua günü cünüb olmasanız bile gusül ediniz ve başlarınızı yıkayınız 16[16], ve bir mikdâr hoş koku sürünüz" buyurmuş olduğunu söylediler (ne dersin)? dedim 17[17]. İbn Abbâs: Gusül evet (böyle buyurduğunu bilirim), fakat hoş koku (hakkında birşey buyurduğunu) bilmiyorum, dedi.

10-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana İbrâhîm ibnu Meysere, Tâvüs'tan; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere haber verdi. İbn Abbâs (R), Peygamber'in cumua günü yıkanmak hakkındaki sözünü zikretti. Tâvûs: Ben İbn Abbâs'a: Kişi, kendi ailesi yanında var ise güzel koku yâhud yağ sürünecek mi? dedim. İbn Abbâs: Bunu bilmiyorum, dedi 18[18].

7- Bab: Cumuaya Gidecek Olan Kimse, Bulabileceği Giysilerin En Güzelini Giyer

---

15[15] öteki cumuadan maksad, kılınan cumuadan sonraki cumua da olabilir, evvel-: kişi de olabilir.

Hulâsa va'd edilen mağfiretin elde edilmesine medar olacak müstehâbların mühim bir kısmı metinde sayılmış oluyor. Hadîsin zahiri, bahis konusu olan günâh silinmesinin ancak bu işlerin cem'i ile hâsıl olacağını gösteriyor.

16[16] Cumua günü cünüb olanın yıkanması vâcib olduğu gibi, cünüb olmayanın da yıkanması sünnettir.

Hadîs metninde baş yıkamak yıkanmakta dâhil iken iğtisâl { = yıkanmak) üzerine atfedilerek zikredilmesi, hâssın âmm üzerine atfı nev'inden bir te'kîd-dir. Guslün şanına ihtimam edip, meselâ saç örgülerini çözmeğe hacet yok vehmine düşmeyip, tastamam bir gusl edilmesi emrediliyor. Yâhud iğtisâl, nıa'lûm olan gusle, baş yıkamak da, başı iyice temizleme ve saçları tarayıp yağlamak suretiyle dağınıklığını gidermeye hamledilmiştir.

17[17] "Zekerû= Söylediler" fiilindeki fail ile Ebû Hureyre'nin kasdedilmiş olması muhtemildir." Çünkü İbn Huzeyme, îbn Hıbbân ve Tahâvî, Amr ibn Dînâr tarikinden; o da Tâvüs'tan; o da Ebû Hureyre'den bunun benzerini rivayet etmişlerdir.

18[18] Yânî bu güzel koku yâhud yağ sürmek işinin Peygamber'in sözünden olduğunu veya bunların mendûb olduğunu bilmiyorum.

11-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Umer ibn Hattâb, mescidin kapısı yanında satılık ipekli çitârî nev'inden yollu bir elbise 19[19] gördü de: Yâ Rasûlallah; bunu satın alsan da cumua günü ve sana elçiler geldiği zaman giysen, dedi. Rasûlullâh da: "Bunu âhireîte nasibi olmayan giyer" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a o ipeklilerden birçok elbiseler geldi. Rasûlullah onlardan birisini Umer ibn Hattâb'a verdi. Umer: Yâ Rasûlallah! Bunu bana verdin, hâlbuki daha önceleri Utârid ibn Hâcib'e âid hülle hakkında bana söylediğini söylemiştin, dedi 20[20]. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Ben onu sana giyesin diye vermedim ki" buyurdu. Umer müteakiben o elbiseyi Mekke'de bulunan müşrik bir kardeşine giydirdi 21[21].

8- Cumua Günü Misvak Kullanma Babı

Ve Ebû Saîd Hudrî ("Cumua günü güzel koku sürünmek" babında zikredilen hadîsinde) Peygamber'den olmak üzere: Dişlerini misvak ile ovalar, dedi22[22].

19[19] "Hulletun siyerâu" tâbirindeki hülle, ızâr ve ridâ'dan meydana gelen takım elbise demektir. "Siyerâ" kelimesi hakkında: '*Bir nevi' alaca kumaştır ki yol yol san kalemli ve çubuklu olur, ve nescinde bol bol ipek karışık bulunur" denilmiştir (Kaamûs Tercemesi).

Bol ipekli olduğu için Peygamber nehyetmiştir. Binâenaleyh ipeği az olan kumaşın kullanılması caiz oluyor. Kumaştaki ipeğin azhğı-çokluğunda Hanefî-ler kumaşın argacıyle erişini; ŞâfiîSer ağırlığını mikyas almışlardır. Hanefîler'e göre bir kumaşın erişi ibrişim, argacı, pamuk, keten, yün... olursa, ondan yapılan elbiseyi giymekte be's yoktur.

20[20] Utârid ibn Hâcib, Benû Temînı reislerinden "Zû'l-Kavs= Kavs sahibi" laka-biyle tanınmış bir zâttır. Benû Temîm tarafından Peygamber'in huzuruna gönderilen yetmiş seksen kişilik bir hey'etin başında bulunanlardan biri idi. O hey'et, el-Hucurât Sûresi'nin baş kısımlarının nazil olmasına sebeb olmuştu.

Hadîsden, mescid kapılarında alış verişin cevazı da çıkarılır. Yine bu ha-dîsden giymesi caiz olmayan şeyi temellük ve başkasına hediye etmek caiz olduğu ma'nâsı da çıkar. Zîrâ sahibi giymese bile kadınlara giydirmek gibi başka suretle faydalanılabilir.

21[21] Bu zât, Umer'in yâhud kardeşi Zeyd'in ana baba bir kardeşi, bir kavle göre de Umer'in süt biraderi Usmân es-Sulemî'dir. Bu hadisin başka tarikten gelen Bu-hârî rivayetinde "İslâm'a girmezden evvel" denildiğinden, daha sonra İslâm'a girdiği anlaşılır.

Umer'in bu fiilinden kâfir olan akrabayı bile gözetmek güzel görülüp, kâfire hediye vermenin caiz olduğu istidlal olunmuştur.

22[22] Parantez içindeki ifâdelerle, Ebû Saîd hadîsinin yeri gösterilmiş ve böylece bâb başlığındaki bu hadîsin muallak olmadığı isbâtlanmıştır.

12-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "Ümmetime -(diğer rivayete göre) yâhud insanlara- meşakkat vermem endîşesi olmayaydı, kendilerine her namaz kılarken misvak kullanmalarım emrederdim" buyurdu 23[23].

13-....... Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S):

"Misvak kullanmak hakkında size çok sözler söyledim, (artık dinleyip itaat etmek gerek)" buyurdu 24[24]

14-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin kalktığı zaman ağzını (ve dişlerini) iyice ovalayıp temizler idi 25[25].

9- Başkasının Misvakıyle Misvaklanan Kimse Babı 26

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kardeşim Abdurrahmân ibnu Ebû Bekr yanında misvaklanmakta bulunduğu bir misvak olduğu hâlde, odama girdi. Rasûlullah Abdurrahmân'a baktı. Bunun üzerine ben, Abdurrahmân'a: Yâ Abdarrahmân! Şu misvakı bana ver, dedim. O da misvakı bana verdi. Ben Abdurrahmân'ın dişlerine sürtmekte

23[23] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Savm'da Ebû Hureyre'den, lâkin Her abdest aldıkça kendilerine misvaklanmayı emrederdim" lâf-zıyle rivayet etmiştir. Hadîsin son fıkrası, bazılarınca misvak kullanmanın farz olmayıp mendûb olduğuna delildir.

24[24] Diş ve ağız temizliği hakkındaki emirlerin çokluğu bu işi tergîb ve teşvîk içindir. Cumua ile kuvvetli münâsebeti de vardır. Zîrâ bundan evvelki hadîste farzlar ve nafilelerin hepsinde misvak kullanmaya teşvîk vardır; bu namazların içinde misvak kullanmaya en çok ihtiyâç gösteren cumua namazıdır. Çünkü cumua namazında cemâat büyük olur; böyle cemâate eza vermemek için yıkanmak nasıl müstehâb ise, yıkanmakla giderilemeyecek çirkin kokuları ağızdan gidermek de öylece müstehâbdır.

25[25] Geceleyin bâtını temizlemek için misvak kullanmak meşru olunca, cumua için içi ve dışı temizleyip güzelleştirmek hususunda misvak kullanmak daha lâyık ve daha lüzumludur.

26 Yânî bu bâb, başkasının misvakıyle misvaklanan kimseyi beyân hakkındadır. Buhârî, bu babın hadîsi ile bu işin cevazına işaret eder gibidir. ÇünküRasûlul-lah, Abdurrahmân'ın misvakıyle misvaklanmıştır

olduğu yeri kırıp ayırdım 26[26]. Sonra misvağın yeni ucunu çiğnedim ve misvağı Rasûlullâh'a verdim. Rasûlullah benim göğsüme dayanarak o misvakla dişlerini ovaladı 27[27].

10- Cumua Günü Sabah Namazında Okunacak Süre Babı

16-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü sabah namazında ElîfLâm Mîm Tenzîlu es-Secde Sûresi'ni ve Hel etâ ale'l-insâni hînun mine'd-dehr Sûresi'ni okur idi 28[28].

11- Köylerde ve Şehirlerde Cumua Namazı Babı 29[29]

17-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın Medine'deki mescidinde kılınan cumuadan sonra (Medine hâricinde) ilk kılınan cumua namazı Bahreyn'de bulunan Cuvâsâ'da Abdu'1-Kays mescidindedir 30[30].

26[26] Hadîs metnindeki bu kelimede üç rivayet vardır: Biri, kaaf ve noktasız sad ile olan rivayettir ki, bu ekseriyetin rivayetidir; bunun ma'nâsı, tercemede verdiğimiz kırıp, oradan ayirmak'tır. İkinci rivayet fâ ve noktasız sâd ile fasm'dan olup, bunun ma'nâsı, kırılan yeri ayırmaksızın kırmaktır. Üçüncü rivayet kaaf ve noktalı dâd iledir ki, bu Kerîme, Müstemlî, Hamavî rivayetidir. Bunun ma'nâsı dişlerin kenârlanyle birşeyi çiğneyip yemektir.

27[27] Buhârîbunu Cenâiz, Fadâil, Hums, Mağâzî, Peygamber'inHastalığı ve Âişe'-nin Fadlı bölümlerinde tahrîc etmiştir. Vak'amn Peygamber'in hastalığında cereyan ettiği açıkça anlaşılmaktadır

28[28] Peygamber (S), sabah namazının birinci rek'atmda EHf Lâm Mîm Tenzîlû Sûresi'ni, ikinci rek'atmda da öteki sûreyi okur idi. Bu iki sûrenin cumua günleri sabah namazında okunmalarının hikmeti, belki bunlarda Âdem Peygamber'in yaratılışı ile kıyamet hâllerinin bulunmasıdır, denilmiştir. Bir hadîs meali:

29[29] Buhârî bu başlık ile bu konuda fakîhler arasındaki görüş ayrılıklarına, yânî köylerde ve şehirlerde cumua kılınıp kılmmıyacağı hususundaki ihtilâflara işaret etmiş ve bâb altında rivayet ettiği hadîslerle de köylerde cumua kılınmasını tecviz eden fakîhlerin mezhebini kuvvetlendirmiştir.

30[30] Abdu'1-Kays, îslâm'a ilk giren Bahreyn kabîlelerindendir. Cuvâsâ da -belki sonradan şehir hâlinde büyüyen- Bahreyn köylerinden biridir. Peygamber zamanında vahiy nazil olup dururken, hiç kimsenin kendi re'yi ile bir dînî işi takrir veya ref edemiyeceği bilindiğine göçe, bu hadîs köylerde de cumua kılınabileceğine kuvvetli bir delîl oluyor. Buhârî bu hadîsi bu maksadla sevkeylemiş görünüyor.

Ebû Hureyre'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı cumua günüdür. Âdem aleyhisselâm o gün yaratıldı, o gün cennete girdirildi, yine o gün cennetten çıkarıldı. Bir de kıyamet cumuadan başka bir günde kopmayacaktır" (Müslim, Cumua; Cumua gününün fazileti babı).

Küfe âlimleri herhangi sûreyi veya âyeti herhangi vakit namazına tahsis etmek, meselâ es-Secde Sûresi ile Hel etâ'yı her cumua günü -sanki vâcib yâhud. başkasını okumak mekrûhmuş gibi- okumak mekruhtur. Lâkin ara sıra başka sûreler de okumak şartıyle, bu iki sûreyi Rasûl'ün fiiline uyma olsun diye cumua günleri teberrüken okumakta kerahet yoktur, derler.

18-.,.....Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî'den haber verdi. Zuhrî şöyle demiştir: Bize Salim ibnu Abdillah haber verdi: İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her birerleriniz çobandır..."

Ve Leys, senede şunu da ziyâde etmiştir: Yûnus dedi ki, Ruzeyk ibnu Hukeym, İbnu Şihâb'a bir mektûb yazmıştı. O sırada ben de Vâdi'l-Kurâ'da İbn Şihâb'ın yanında idim [31][31]. Ruzeyk, (mektubunda yanımdaki işçilere) burada cumua namazı kıldırmamı münâsib görür müsün? diye soruyordu. O sırada Eyle Vâlîsi bulunan Ruzeyk, yine o sırada vilâyet içinde bir arazî üzerinde zirâatle meşgul bir âmil idi. Orada Sûdân'h ve başkalarından olarak bir cemâat de vardı. İbn Şihâb cevâb yazdı. (Okudu da) ben de işittim. (İbn Şihâb cevâbında) yanındakilere cumua namazı kıldırmasını Ruzeyk'a emrediyor ve ona, Sâlim'in kendisine tahdîs ettiği şu hadîsi haber veriyordu: Abdullah ibn Umer şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her birerleriniz çobandır ve her birerleriniz e/inin alttnda-kinden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyle muhafaza etmekten sorumludur. Erkek, aile-sinde bir çobandır ve o da eli alttndakilerden sorumludur. Kadın da, kocasının evinde bir

---

[31][31] Buhârî bu hadîsi iki tarîkten rivayet ediyor ve böylece ikinci tarîkteki kıymetli ziyâdeyi de vererek, sevkettiği delili daha da kuvvetlendiriyor.

Vâdî'1-Kurâ, Şam cihetinden olmak üzere Medine'ye yakın bir yerdir. Eyle ise, Kızıldeniz'in kuzeyinde, Süveyş Körfezi'nin mukaabili olan sahilde bulunan bir belde imiş; bugün harâbdır. Adı geçen Ruzeyk ibn Hukeym, işte bu Ey-le'nin Umer ibn Abdilazîz tarafından ta'yîn edilen âmili imiş, ve Zuhrî'ye mektubu yazdığı vakit, vilâyet dâhilinde kendi arazîsinin başında da çalışıyormuş.

çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur" 32[32].

Râvî şöyle demiştir: Ve ben zannederim ki Peygamber muhakkak şunu da söyledi: "Ve kişi, babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur. (Hulâsa) her birerleriniz çoban ve her birerleriniz elinin altındakilerden sorumludur" 33[33].

12- Bab: Cumua Namazında Hazır Bulunmayan Kadınlara, Çocuklara ve Diğerlerine Yıkanmak Lazım Olup Olmadığı? 34[34]

İbn Umer: Yıkanmak ile ancak üzerine cumua kılmak^ vâcib olan kimseler mükelleftir, demiştir 35[35].

32[32] Ferdî ve içtimaî rahat ve huzuru kâfi! muazzam bir düstûr olduğu bedîhî olan bu hadîs ile bundan önceki İbn Abbâs hadîsi, şehirlerde olduğu gibi, köylerde de cumua namazının kılınacağı görüşünün delilidirler. İbn Umer hadîsinin ikinci tarîkindeki ziyâdeye göre, Ruzeyk ibn Hukeym, âmil bulunduğu yerde cumua-yı ikaame etmesi caiz olup olmadığını Zuhrî'den sormuş, o da şayet ikaame etmezse bu hadîsin hükmünce sorumlu olacağım îmâ etmiş oluyor.

Bu iki hadîs ile benzerleri olan diğer cumua hadîsleri, müetehidler arasında cumua hakkında üç mühim mes'elenin münâkaşa edilmesine sebeb olmuştur: 1. Cumua nerelerde kılınabilir? 2. Cumua namazı kaç kişi ile kılınabilir? 3. Cumua namazını kıldırmak için devlet izni şart mıdır, değil midir? Bu konularda mezheb imamlarının çeşitli ve birbirinden farklı görüşleri ve ileri sürdükleri de-lîller vardır. Bunlar geniş şerhlerden ve fıkıh kitâbla'rından okunabilir. Kısaca ifâde edilirse, İmâm Mâlik'e göre, mescidi ve çarşısı olan her karyede (şehre de lûgaten karye denilir) cumua namazı kılmak vâcibdir. Mikdârı az oisun, çok olsun çadırlarda oturanlara -müsâfir hükmünde oldukları İçin- cumua farz değildir.

İmâm Şafiî ile Ahmed'e göre (ister köy, ister şehir olsun) hangi karyede hür, baliğ olarak mukîm kırk erkek bulunursa, üzerlerine cumua vâcib olur.

Ebû Hanîfe'ye göre ise, cumua yalnız kalabalık, yâni cem'iyyetli şehrin İçinde yâhud şehir hârici olan namazgahında kılınmak sahih olup, köylerde caiz değildir.. Ebû Hanîfe'ye göre devletin izni olmadıkça cumua namazı sahih olmaz..

33[33] Hadîse göre râî ve mer'î, yânî güden ve güdülen olmadık hiçbir mükellef yoktur. Herkes bir bakıma güden ve başka bir bakıma güdülendir. Cemiyetin her ferdi başkasının ya zâtına, ya malına, gözetip riâyet edicidir. Karşısında mer'î denilecek kimse olmasa bile yine kendi vücûdu ve organlarının, kuvvetleri ve duygularının güdücüsüdür. Bunları güzel muhafaza ile, Allah'ın rızâsına muhalif işlerde kullanmamakla mükelleftir ve o vazifesini güzelce yerine getirip getirmemek yüzünden sorumludur.

34[34] "Diğerleri" sözünden maksad, cumua ile mükellef olmayan yolcular, köleler, mahbûslar, hastalar, körler, yatalaklar... dır.

35[35] İbn Umer'in bu hadîsini Beyhakî sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir. Bu hadîs, müteâkıb lıadîslerdeki mutlaklığı takyîd etmektedir.

19-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibnu Abdillah tahdîs etti; o, Abdullah ibn Umer'den şöyle derken işitmiştir: Ben Rasûlul-lah (S)'tan işittim: "Sizden her kim cumuaya gelirse yıkansın" bu-yuruyordu 36[36].

20- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Safvân ibn Su-leym'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd Hudrî'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Cumua günü yıkanması, her baliğ olan kimse üzerine vâcibdir" buyurmuştur 37[37].

21-.......Bize İbnu Tâvûs, babasından tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bizler (eski ümmetlere göre) en son gelenleriz, kıyamet gününde öne geçecek olanlarız. Onlara kiîâb bizden önce verildi. Bizlere ise kitâb onlardan sonra verildi. Şu gün, onların, hakkında ihtilâf ettikleri gündür. Allah bize hidâyet buyurdu. Binâenaleyh Yahûdîler'in (toplanma günü) yarındır; Hristiyanlar9in yarından sonradır"38[38]. Rasûlullah biraz sükût ettikten sonra: "Her yedi günde bir gün yıkanıp, başını ve bütün bedenini yıkamak, her müslümân üzerine bir hakktır" buyurdu 39[39].

Bu hadîsi, Ebân ibnu Salih, Mucâhid'den; o da Tâvûs'tan rivayet etti.Ebû Hureyre şöyle

---

36[36] Bu hadîs de yıkanmayı, cumuaya gitmekle takyîd edip, gitmeyenlerin bununla mükellef olmadıklarını gösterir.

37[37] Bu Ebû Saîd hadîsi de yıkanma vucûbunu baliğ olanlara kasr edip, baliğ olmayan çocuklar hâriç bırakıyor.

"Âlimler cumua günü yıkanmasının gün için mi, yoksa namaz için mi olduğu hususunda görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bu ihtilâf üzerine bir çok fer'î mes'eleler ortaya çıkar. Nitekim bunlar fıkıh kitâblannda görülür. Hadîsler ise bu mes'eledeki her iki ihtimâle de nazırdır. Çünkü bâbda, İbn Umer'in ta'lîki ile birinci hadîs, yıkanmanın namaz için olduğu hususunda sarîhtir. Diğer hadîsler ise, bu yıkanmanın gün için olduğunda zahirdirler. Şafiî de buna kaail olmuştur. Yıkanmanın sünnetliği günden dolayıdır, lâkin bu bâbda gelen hadîslerin hepsiyle amel etmek İçin, yıkanmayı namaza yakın yapmak ve araya hades girmeden bununla namaz kılmak gerekir" (Şâh Veliyyullah).

38[38] Hadîsin bu kısmı küçük lâfız farkıyle Cumua Kitâbi'nm başında geçmişti.

39[39] "Bedenini yıkamak" buyurulmuş iken, bedenin bir parçasından ibaret olan başın da ayrıca zikredilmesi, sânına ehemmiyet içindir. Zîrâ o târihlerde baş yağlamak ve başa hatmi ve diğer şeyler sürmek âdet idi; onun için yıkanırken evvelâ baştaki bu yağlan ve diğer şeyleri gidermek gerekir.

demiştir: Peygamber (S): "Her yedi günde bir gün yıkanmak her müslümân kişi üzerine Yüce Allah'ın bir hakkıdır" buyurdu.

22-....... Bize Verkaa, Amr ibn Dinar'dan; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Kadınlara geceleyin mescide gitmelerine izin veriniz" buyurmuştur 40[40].

23-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Umer'in bir zevcesi vardı ki, sabah ve yatsı namazlarını her gün mescidde cemâatle kılardı. O kadına: Umer'in bunu istemez ve kıskanır olduğunu bilip dururken niye mescide çıkıyorsun? denildi. Kadın: Beni nehyetmesinden Umer'i men' eden şey nedir? dedi. Sofan zât da: Rasûlullah'm "Allah'ın dişi kullarını, Allah'ın mescidlerinden men' etmeyiniz" sözüdür, dedi 41[41].

13- Yağmurda Cumuaya Gelmezse Ruhsat Babı 42[42]

24-....... Bize Muhammed ibn Şîrîn 'in amuca oğlu olan Abdullah ibn el-Hâris tahdîs etti. îbnu Abbâs (R) yağmurlu bir cumua gününde müezzinine: Eşhedu erine Muhammeden

---

40[40] Bu hadîsten gündüzün namaza ve binâenaleyh cumua namazına izin vermeyin ma'nâsı da çıkarılıp, kadınlar curnuada hazır bulunmayacaklarından, cumua yıkanması da üzerlerine vâcib olmamış olur denilmişse de, bu, mefhûmu muhaliftir. Muvafık mefhûm ise kadınlara geceleyin mescide çıkmaları için izin verilince, gündüzleyin çıkmalarına izin verilmek daha lâyıktır. Çünkü gece tehlike düşünülecek bir zamandır. Binâenaleyh kadınlar vâcib olmayarak, cumuaya da çıkabilirler (özetle Kastallânî).

41[41] Bu kadın, Umer'in zevcelerinden Âtike bintu Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'dir ki, cennetle müjdelenenlerden Saîd ibn Zeyd'in kızkardeşidir. Kocası namaza çıkınca o da arkası sıra gidermiş. Umer ona: Bilirsin ki ben böyle bir şeyi sevmem, dediğinde; o da: Vallahi sen beni nehyetmedikçe ben de gelmekten vazgeçmem der imiş. Umer de, onu nehyetmekten mani' olan Peygamber'in yukarıdaki sözü olduğunu söylermiş. Hattâ Umer mihrâbda iken, Ebû Lu'lu'nun zehirli hançeriyle vurulduğu gün bile zevcesi Âtike mescidde bulunmuş.

Aynîde, İbn Umer'in mukayyed olan hadîsine istinaden, kadınların gündüz de mescide gidebilecekleri ma'nâsını çıkarıp: "Fitne mahalli olan gece çıkmaları caiz olduktan sonra, gündüzün izin alabilmeleri evleviyyette kalır" dedi.
42[42] Buhârî bu bâbda, yağmurlu çamurlu günlerde cumuada hâzır bulunmamağa ruhsat olduğunu göstermiştir.

Rasûlullah dediğin zaman Hayye ale 's-salâti deme de onun yerine Sallû fî buyûtikum (= Namazınızı evlerinizde kılınız!) sözünü nida et, dedi. İnsanlar bundan hoşlanmamış gibi davrandılar. İbn Abbâs: Bunu benden (çok) hayırlı olan Zât yaptı. Çünkü cumua kat'î bir farzdır (yânî Hayye ale's-salâti = Haydin namâzâ! nidâsıyle çağırılınca hemen icabet edip gelmek farz olur) 43[43]. Ben ise sizleri, çamur ve cil içinde yürümeniz sebebiyle günâha sokmak istemedim, dedi 44[44].

14- Bab: Azız ve Celil Olan Allah'ın

"Cumua günü namaz için nida edildiği zaman hemen Allah'ı zikretmeğe gidin; alış verişi bırakın... " (ei-cumua:9).

Kavli İle Farz Olan Cumuaya Ne Kadar Mesafeden Gidilecek ve Bu Âyetle Cumua Namazı Kimlere Vacib Olacaktır? 45[45]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Toplayıcı bir karye içinde bulunduğun vakitte cumua günü namaza nida edilse, ezanı işit yâhud işitme, namazda bulunman senin' üzerinde bir hakktır, demiştir 46[46].

43[43] Bu "Sallfi fî buyûtikum = Evlerinizde kılınız!" sözü cemâatin, yağmurun azî-meti, ruhsata çeviren özürlerden olduğunu bilmeleri için nida edilmiştir. Bu, cumhur mezhebidir. Lâkin Şâfiîler'le Hanbelîler'ce yağmurun Özür sayılması, elbiseyi ıslatmakla eziyet verecek dereceye ulaşmasiyle kayıdlanmıştir. Yağmur hafîf olur yâhud içinde yürüyebileceği bir tünel bulunursa özür olmaz (Kastallânî).

44[44] İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinip cumuayı kıldırmak, gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî evlerinde öğle namazını kılmakla yetineceklerdir.

Bu konu ile ilgili diğer hadîsler ve bilgiler Ezan KİtâbI'nda geçmişti.
45[45] Âyetle hem nîdâ, hem de "gidiniz" emriyle cumuaya gitmek vucûbu sabit oluyor. Buhârî ne kadar mesafeden gidilmesi vâcib olacağını ve kimlere vâcib olacağı hususlarını açıklığa kavuşturmak için, aşağıdaki haberleri ve hadîsi sevketmiştir.

46[46] Abdurrazzâk bunu İbn Cureyc'den mevsülen rivayet etmiş ve şunu da ziyâde etmiştir: İbn Cureyc şöyle demiştir: "Atâ'ya, Karyetun câmİatun (yânı toplayıcı karye) nedir? dedim. Atâ: Cidde gibi cemâati, emîri, kaadısı, birbirine bitişik toplu evleri olan karyedir, dedi". Bu ta'rîfe göre Atâ, karyeyi şehir

Ve Enes (R), kasrında iken bâzı vakitlerde (Basra camiinde) cumuada hâzır bulunur, bâzı vakitlerde de hâzır bulunmazdı. Bu kasr (Basra'nın dışında) iki fersah mesafede Zaviye denilen yerde idi 47[47].

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Peygamber zamanında) insanlar (gerek Medîne'ye yakın) menzillerinden, (gerek) avâlîden cumua gününde nevbetleşe hâzır olurlardı. Toz toprak içinde gelirler de toz ve ter vücüdlarma siner ve bedenlerinden ter kokusu çıkardı. (Bir defa) Rasûlullah (S) benim yanımda iken bunlardan biri (yâhud bir takımlan) Rasûluîlah'ın huzuruna geldi. Peygamber (S): "Keski bu gününüz için iyice temizlemeydiniz!" buyurdu 48[48].

15- Cumuanın (İlk) Vakti, Güneşin (Semenın Ortasından) Zail Olduğu Zamandır Babı

Umer'den, Alî'den, Nu'mân ibn Beşîr'den ve Amr ibn Hureys'den de böyle rivayet olunuyor -Allah onlardan

---

ma'nâsında kullanmıştır. Nitekim Mekke ile Tâif şehirlerinden Kur'ân'da (ez-Zuhrûf:3i) İki karye diye ta'bîr edildi.

47[47] Enes, toplayıcı şehir içinde değil, hâriçte bulunmuş ve tıpkı Medine uzağındaki avâlîden gelen sahâbîler gibi iki fersah (altı mil) mesafeden cumuaya kâh gelir, kâh gelmezmiş. Avâlî, daha evvelki hadîslerde anlatıldığı üzere Medine etrafında en yakını iki, en uzağı altı ilâ sekiz mil mesafede bir takım meskûn yerlerin ismidir. En yakın yeri Medîne hâricinde iki mil, yânî 8000 (sekiz bin) adım mesafede olan yerlerden sahâbîlerin cumuaya gelmeleri, şehir hâricinden iki mil mesafede olanlara cumua namazı vâcib değildir diyen Küfe âlimlerine karşTtfe-lîl yapılmıştır. Hanefîler ise, gelenler nevbetleşe gelmiş olduklarından, hadîsin kendi ictihâdlarini te'yîd edici olduğunu ileri sürerler. Zîrâ eğer şehrin dışarısında oturanlara cumua vâcib olaydı, bunların her hafta cumuaya gelmeleri ve cumuada hâzır bulunmayı nevbete bindirmemeleri lâzım gelirdi, derler.

Şehir hâricinde olanlara cumuanın hangi mesafeden vâcib olacağı hakkında âlimlerin bir milden altı mile kadar görüş ayrılıkları vardır. Bunların İcti-hadları ve tutundukları delilleri mufassal şerhlerde ve fıkıh kilâblarından okunabilir.

48[48] Buhârî, âyetteki "Gidiniz" emrinden gidileceğini göstermek İçin açtığı bâbda bu hadîsi getirmekle, sahâbîlerin ikiden sekiz mile kadar mesafeden cumuaya geldiklerini anlatmak istemiştir. Hadîsin son fıkrası, aynı zamanda cumua yıkanmasının sebebidir.

razı olsun- 49[49].

26-....... Bize Yahya ibn Saîd haber verdi ki, kendisi Abdurrahmân kızı Amre'ye cumua günündeki yıkanmanın mâhiyetinden suâl sormuş. Amre de şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: (Peygamber zamanında) insanlar kendi işlerinin hizmetçileri idiler (yânî kendi işlerini kendileri yapan takımdan idiler). Cumuaya gittikleri vakit (iş zamanlarındaki hey'etleri ne ise) o hâl ve hey'etleri ile giderlerdi. Bundan dolayı kendilerine "Keski yıkamanız!" buyuruldu 50[50].

27-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua namazını, güneş (tam ortadan batıya) meylettiği zamanda 51[51] kıldırır idi 52[52].

28-....... Enes (R): Vaktiyle biz sahâbîler, cumua namazını erken kılar, gündüz uykusunu da cumuadan sonraya bırakırdık, demiştir 53[53]

49[49] Buhârî, zeval vaktinin, cumua namazına İlk başlama vakti olduğunu bildirip, burada isimleri sayılan sahâbîlerin de buna kaaü olduklarını ta'lîk olarak rivayet etmiştir. Bu ta'lîklerin hepsi de diğer hadîscilerce mevsülen rivayet edilmiştir: Umer'inkini İbn Ebî Şeybe ile Buhârî'nin üstadı Ebû Nuaym kendisinin Kitâbu's-Salât'ında; Alî'ninkini İbn Ebî Şeybe; Nu'mân ibn Beşîr'inkini yine İbni Ebî Şeybe, Simâk ibn Harb'den, Amr ibn Hureys'inkini de yine İbn Ebî Şeybe, Velid İbnu'l-Ayzâr tarîkinden sahîh isnâd ile mevsülen rivayet etmiştir

50[50] Müslim'de lâfız daha açıktır: "Halk rençber olup işlerini görecek yardımcıları da yoktu. Bundan dolayı vücûdları ağır kokardı. Bu sebeble kendilerine: Cumua günü yıkansanız! buyuruldu".

Bu hadîs dahi bundan evvelki gibi cumua günündeki yıkanmanın hikmetini göstermektedir.

Revâh, mutlaka gitmek ma'nâsına gelirse de meşhur ma'nâsı zevalden sonra gitmektir. İşte Buhâri, bu lâfızdan dolayı cumua vaktinin zevalden sonra olduğuna kaail olan ekseriyetin mezhebine delîl olduğunu îmâ etmiş gibi görünüyor.

51[51] Güneşin batıya meylettiği zamandan maksad, istivayı müteâkıb olan zeval vaktidir.

52[52] Bu hadîsi Ebû Dâvûd ile Tİrmizî de Sw«c«'[erinde, yine Enes ibn Mâlik'ten rivayet etmişlerdir. Tİrmizî bu hadîs için: Hasendİr, sahîhtir dedikten sonra: "Buna binâen cumuanın vakti öğle namazının vakti gibi güneşin zeval vakti olduğuna ilim ehlinin çoğu ittifak etmişlerdir. Nitekim Şafiî, Ahmed ve İshâk İbn Râhû-ye'nin de mezhebi budur. Cumua namazı zevalden evvel kılınmak da caiz olduğunu bâzıları rivayet etmişlerdir. îmâm Ahmed, zevalden evvel kılana tekrar kılmak lâzım gelmez idi" demiştir.

53[53] Enes'in "Biz cumua namazını erken kılar, cumuadan sonra da gündüz uykusuna yatardık" sözündeki erken ta'bîri de, zevalden i'tibâren olan ilk vakitlerde kılardık ma'nâsınadır. Binâenaleyh cumua ile öğle namazlarının vakti birdir ve zevalden önce cumua kılınmaz

16- Bab: Cumua Günü Sıcak Şiddetli Olduğu Zaman? 54[54]

29-....... Bize Ebû Haldete -ki o Hâlid ibnu Dinar'dır- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) soğuk şiddetli olduğu zamanlarda namazı erken kıldırır, sıcak şiddetli olduğu zamanlarda da namazı serinlik vakte kadar geri bırakırdı. Râvî: Enes cumua namazını kasdediyor, demiştir.

Yûnus ibn Bukeyr şöyle dedi: Bize Ebû Haldete bu hadîsi haber verdi de, sırf "namazı" ta'bîrini söyledi, fakat "cumua" sözünü zikretmedi 55[55].

Ve Bişr ibnu Sabit de şöyle dedi: Bize Ebû Haldete tahdîs edip şöyle dedi: Bir emîr, bize cumuayı kıldırdıktan sonra Enes'e: Peygamber (S) öğle namazını nasıl kıldırırdı? diye sordu (da Enes bu cevâbı verdi) 56[56].

17- Cumua Namazına Yürümek;

54[54] Yânî musallî o günün namazını da öğle namazında olduğu gibi, serinlik vakte bırakır.

55[55] Bu hadîs öğıkvaktindeki"tebkîr(= erken kıldırmak)" ve "ibrâd(= serinliğe bırakmak)" mes'elesini, cumuada da açıklığa kavuşturmak için getirilmiştir. Hadîste "ya'nî'l-cumuate^ cumua namazını kasdediyor" ziyâdesi sabit değil ise, Öğle namazına sarf edilebilir ve zevalden evvel cumua namazı kıldırmayı caiz görenlere hüccet olmaz. Nitekim Buhârî, Yûnus ibn Bukeyr tarikinden gelen rivayette "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesinin mevcûd olmadığını tasrîh ediyor.

56[56] Kıssa, özet olarak şudur: Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî, Hakem ibn Ebî Akîl adında bir amuca oğlunu kendine nâib olarak Basra'ya emîr ta'yîn etmişti. O da Hac-câc'ın mesleğine uyarak, cumua günü hutbeyi hemen hemen ikindi vakti girecek zamana kadar uzatırmış. Bir gün namaz kılındıktan sonra Yezîd ed-Dabbî adında bir zât bu yaptığına i'tirâz etmiş. Hakem, serîr üstünde oturan Enes'e bu suâli sormuş, o da, metindeki cevâbı vermiş. "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesi de, kıssanın cumua bahsiyle ilgili olması dolayısıyle, râvî tarafından ilâve edilmiş. İsmâîlî'nin mevsûl rivayetinde meâlen: "Kış olunca öğle namazını Peygamber erken kıldırır, yaz olunca serinlik vaktine kadar geri bırakırdı. Lâkin, ikindi namazını güneş bembeyaz ve tertemiz iken kıldırırdı" demiştir. Bu hadîsi Beyhakî de böylece rivayet eder.

Kıssa cumua ile ilgili olduğu hâlde Hakem ibn Ebî Akîl'in öğle vaktinin hükmünü sorması, Enes'in de o suâle göre cevâb vermesi, Enes'in de cumua ile öğle namazlarının vakti birdir kanâatinde olduğunu gösteriyor.

Ve zikri celîl olan Allah'ın: "Allah'ı zikretmeye sa'y edin.. "(cl-Cumua: 9) kavli ve Yüce Allah'ın: "Her kim de âhireti ister ve ona lâyık bir sa'y ile onun için çalışırsa... " (ei-Urâ: 19) kavlinden dolayı "Sa'y edin" emrindeki sa'y, cumua namazı için çalışmak ve ona gitmek ma'nâsınadır diyen kimse babı 57[57].

Ve İbn Abbâs: Cumua için nida edildiği zaman alış veriş akidleri haram olur, demiştir 58[58]. Atâ ibn Ebî Rebâh da: Ezanla beraber bütün sınaî hareketlerin devamı haram olur, demiştir 59[59].

İbrâhîm ibn Sa'd da Zuhrî'den:

Cumua günü müezzin ezan okuduğu zaman, yolculuk hâlinde bulunan kimse ezanı işitse, o cumua

namazında hâzır bulunması (müstehâb olarak) lâzımdır dediğini, .nakletmiştir 60[60]

57[57] Âyetteki Sa'y ediniz" emrini Umer ile İbn Mes'ûd "';UbeyyibnKa'bda Yürüyünüz" sek [inde okumuşlardır. Bu son iki okuyuş şaz kıraattir. îşte bu şâz kırâtler de Sa'y ediniz" emrinin, gitmek ma'nâsma olduğunu isbât eder.

Sa'y; lügatte, koşmak ve seğirtmek., demek İse de, âyette gitmek ile tefsîr edilmiştir. Her namaz için tavsiye edilmiş olan vakaar ve sekînetle gitmek, cu-•iû mua namazı için de aynıdır. Binâenaleyh, cumua namazına da koşmak suretiyle değil, ağır ağır vakaarla gidilecektir. Sa'y el-İsrâ: 19. âyetinde olduğu gibi çalışmak ma'nâsına da gelir. Meşy ise, yaya gitmek ma'nâsmadır.

58[58] Bu ta'lîkı, İbn Hazm, İkrime tarîkinden ma'nâsıyle mevsûlen rivayet etmiştir: Ayetteki cumuaya gitmek ve alış verişi bırakmak emirlerinin vücûbu cumua ezanı ile tahakkuk eder. Âyetteki nehiyden dolayı cumua saatinde alış veriş akidleri haram olur. Alış veriş ve diğer akidlerin harâmhğı, cumua namazından çıkmakla zail olur. Bu harâmhğın başlangıcı ise, iç ezanı dediğimiz, mesciddeki ezandır. Hanefîler'in, Şâfiîler'in, Hanbelîler'in ve fakîhlerin çoğunun kavli budur. Saadet asrında cumua günü okunan ezan işte bu idi. Minaredeki dış ezan ilerideki hadîslerde görüleceği üzere, sonradan bir ihtiyaçtan dolayı konulmuş ve sahâbîler tarafından doğru bulunmuştur.

59[59] Atâ'nın bu sözünü, Ahd İbn Humeyd Tefsîr'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Buna göre âyetteki "ahş verişi bırakın" nt-JiyinİR, cumuaya gitmeye mâni' olacak her nevi' sınaî, iktisâdı, ticarî, hukukî akidler ve'faâliyetlereşumülü bulunduğu açıkça anlaşılır.

Özetlenirse "Cumua günü namaz nida edildiği zaman Allah'ı zikretmeye gidin"emri, cumua namazının"farzıyyetine sarahaten delâlet etmektedir. Sonra "Ahş verişi bırakınız''1 emri ile de, ezanla beraber iktisadî, ticarî, sınaî, hukûkî... her türlü fiil ve hareketler nehyolunuyor. Bu da cumuaya davranmanın ikinci bir delîli oluyor. Çünkü, bir akdin yapılması, bir san'atın icrası aslında mübâh olan şeylerdendir. Bunlar yalnız bir vacibin ifâsına mâni' olmakla men' edilmiş olabilirler. İktisadî akidlerden ahş verişin harâmhğı âyetin sarâhatiyle, icâre gibi akidlerin harâmhğı da alış veriş akdine kıyâs ile sabit oluyor.

60[60] Zuhrî'nin bu kavli, yolcuya cumua lâzım gelmez diyen cumhurun kavline muhaliftir. Bununla beraber başka tarîkten yine Zuhrî'nin: "Musâfir üzerine cumua yoktur" dediği de rivayet edilmiştir. Onun için bu iki kavlini te'lîf etmek İsteyenler, Buharî'deki sözü "Kılması müstehâbdır"; cumhura muvafık olan sözü ile

30-....... Bize Abâye ibnu Rifâa tahdîs edip şöyle dedi: Ben cumuaya giderken Ebû Abs (R) arkamdan bana yetişti de şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Herkimin ayakları Allah yolunda toza bulanırsa, Allah onu cehennem ateşine haram eder" 61[61].

31-....... Bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti.

Ve yine bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi 62[62]: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi; o şöyle demiştir; Bana Ebû Seleme ibnu Ab-dirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Namaz (için) ikaame olunduğu zaman, namaza koşa koşa gitmeyip, vakaar ve sekîneti elden bırakmayarak ve ağır ağır yürüyerek gidiniz. Namazın yetiştiğiniz kadarını (imâmla beraber) kılınız, kaçırdığınız kısmım da (yalnız olarak) tamamlayınız" 63[63].

32-....... Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Abdullah ibnu Ebû Katâde'den tahdîs etti. Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ben Abdullah'ın bu hadîsi ancak babası Ebû Katâde Haris ibn Rib'î el-Ensârî'den; onun da Peygamber'den rivayet ettiğini biliyorum. Peygamber (S): "Namaza ikaame edildiği vakit beni (hücremden çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız ve sekînet üzere olunuz" buyurmuştur 64[64].

"Cumua musâfire vâcib değildir" ma'nâsına söylemiştir derler (Kastallânî).

61[61] Hadîsin râvîsi Ebû Abs, Ensâr'ın Evs kolundan ve ilk müslümânlardan bir Bed-rî'dir.Bedir'den İ'tibâren bütüngazâlardaPeygamber'le beraber bulunmuştur. Muhammed ibn Mesleme ile birlikte Peygamber'in o zaman en büyük düşmanı olan Yahûdî Ka'b ibn Eşrefin öldürülmesine iştirak edenlerden biridir. Bu zâtın Buhârî'de yalnız bu hadîsi vardır. Buhârî bu hadîsi Cihâd'da da tahrîc etmiştir. Bu hadîsi Tirmizî ile'Nesâî de rivayet etmişlerdir.

62[62] Buhârî bu hadîs için burada diğer bir sened daha sevketmektedir

63[63] Hadîsteki gidişi belirleyen bu kayıdlar, daha önce geçen rivâyetlerdeki bilgilerin delilleri ve kuvvetlendiricileri olmakladır.

64[64] Bu hadîs de, bundan önceki hadîs gibi, Kitâbu'l-Ezân'ın sonlarında ilgili bâblarda geçmişti.

18- Bab: Cumua Günü (Mescide Girmiş Olan) İki Kişinin Arası Açılmaz [65][65]

33-....... Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü gusül edip de gücünün yettiği derecede mü-kemmelen temizlendikten, yâhud yağlandıktan, yâhud herhangi güzel kokudan süründükten sonra (câmi'e) giden, cemâatten iki kişinin arasına girmeyen, sonra kendisine takdir edilen namazı kılan, sonra imâm minbere çıktığı zaman susan hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, onun o günle gelecek diğer cumua arasındaki günâhları muhakkak ki mağfiret olunmuştur" [66][66].

19- Bab: İnsan Cumua Günü (Din) Kardeşini Kaldırıp da Onun Yerine Oturmaz [67][67]

34-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim, şöyle diyordu: Ben İbnu Umer(R)'den işittim; Peygamber (S) insanın kendi (dîn) kardeşini oturduğu yerinden kaldırıp oraya oturmasını nehyetti, diyordu. (İbnu Cureyc şöyle dedi:) Ben Nâfi'e:

Bu nehiy cumuada mı? diye sordun. Nâfi': Cumuada da başka namazlarda da, dedi [68][68].

---

[65][65] Bu tefrik edilmez fiili ma'lûm. ve mechûl şekilde gelmiştir.

[66][66] Bu hadîs küçük bir lâfız farkıyle 6. bâbda 8. hadîs olarak geçmişti. Burada tekrar sevkedilmesi, başlıktaki "İki kişinin arası açılmaz" hükmüne deiîl teşkîl eden fıkrası sebebiyledir. Ara açmamaktan maksad, yanyana oturan iki kimseyi sıkıştırıp ortalarına girmemek, yâhud üzerlerinden atlayıp ileriye geçmemektir. Her iki takdîrde de onlardan biri sağa, diğeri sola çekilip yer ve yol vermekle ezaya uğramış olurlar, yâhud da iki dostun arasına girilmekle ezâ verilmiş olur. Bu da cemâat çok yâhud mescide geç gitmekle veya geri saflarda yer varken ilk saflara geçmekle olur.

[67][67] Buhârî başlıktaki "Cumua günü" kaydını, Müslim'in rivayet ettiği bir hadîste geldiği için zikredip, ona işaret etmiş oluyor

[68][68] Birini yerinden kaldırmak da onu kaldırdıktan sonra yerine oturmak da nehye-dilmiş fiillerdir. Zîrâ bunlar mü'min kardeşine karşı büyüklenme ve onu küçük görme ma'nâsmı tazammun eder.

20- Cumua Günündeki Ezan Babı 69[69]

35-.......Size İbn EbîZi'b, Zuhrî'den; o da es-Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Cumua günü ezanın ilki Peygamber (S) ile Ebû Bekr ve Umer (R) zamanlarında imâm minbere oturduğu vakit başlardı. Usmân halîfe olduğu ve insanlar (Medine'de) çoğaldığı zaman Zevrâ üzerinde okunan üçüncü nidayı ilâve etti 70[70]. (Ebû Abdillah Buhârî: Zevrâ Medine çarşısında bir yerdir, dedi) 71[71].

21- Cumua Günü Tek Müezzin Babı 72[72]

36-.......Sâib ibnu Yezîd (R) şöyle demiştir: Cumua günü üçüncü ezan okumayı ziyâde eden Usmân ibn Affân(R)'dır ki, Medîne ahâlîsi çoğaldığı zaman idi. Peygamber(S)'in ise

---

69[69] Bu "Cumua günü namaz için nida edildiği zaman.. "(el-Cumua:9) âyetinde zikredilen cumua ezanıdır ki, o ezanla beraber cumuaya gitmek vâcib, alış veriş haram olur.

70[70] Üçüncü nida denilen bu ezan bugün minarelerde okunup, dış ezanı dediğimiz ilk ezandır. Diğer iki ezan, hutbeden evvel imâmın karşısında, okunan ezan ile hutbeden sonraki İkaamettir. Ezan ile ikaametin ikisine de tağlîb yoluyla ezan denilmiştir. Bunlardan birinci İle müezzin namaz vaktini, kaamet İle de namaza başlamayı takriben aynı lâfızlarla i'lân ettiği için, her ikisine de ezan denilmiştir. Dış ezanı insanları mescide da'vet İçindir. Bu ilk da'vet olduğu hâlde hadîste üçüncü nida denilmesi, eskiden beri okunagelen diğer ikisine İlâve edildiği . içindir.

Medine'nin büyüyüp insanların çoğalması gerekçesiyle bir ihtiyâcdan dolayı Usmân tarafından ilâve edilen bu ezan ve Usmân'ın bu içtihadı, bütün sa-hâbîlerin sükûtî icmâı ile meşru olmuş hiçbiri tarafından inkâr edilmemiştir. Ondan dolayı da o târihten beri devam edip gelmektedir.
Bu hadîsten, iç ezanın hutbeden evvel olduğu, hutbenin de namazdan evvel olduğu sabit olmaktadır.

71[71] Buhârî'nin Zevrâ hakkında verdiği bu bilgi, Ebû Zerr rivayetinde mevcûddur. Onun için bu kısım böyle kavis içinde gösterildi.

İbn Mâce ile İbnu Huzeyme rivayetlerinde: " iijjjJt L^J JÜJ ıiJ-& J j1* J*-Çarşıda Zevrâ denilen bir evin üzerinde..." ezan okutulmuş olduğu tasrîh ediliyor.
72[72] Yânî insanların ameli olan cumuada ve diğer günlerde birden fazla müezzinler rin topluca ve seslerini yükselterek ezan okumaları âdeti Peygairiber zamanında yoktu. O zaman bir müezzin, ezanı ve ikaameti okurdu. İnsanların yapageldik-leri ise sonra meydana çıkardıkları işlerdendir. Bunun aslı da Peygamber'in, Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'e ezanı Bilâl'e karşı okuması emrinden alınmıştır ki, her biri kendi sesini yükselterek ezanı nida etmişlerdi (Şâh Veliy-yullah, Şerhu Terâcim.., s.82).

bir müezzinden başka yoktu 73[73] ve cumua ezan okunması da imâm minber üzerine oturduğu vakitte olurdu 74[74]

22- İmam Minber Üzerinde İken Nidayı İşittiği Zaman Müezzine Cevab Verir (Ezan Lafızlarını Söyler) Babı 75[75]

37-...... Ebû Umâme ibn Sehl ibn Huneyf şöyle demiştir: Ben Ebû Sufyân'ın oğlu Muâviye'den şöyle dediğini işittim: O, minber üzerinde oturmuş iken müezzin ezan okudu da: Allâhu Ekber Allâhu Ekber dedi. Muâviye de: Allâhu Ekber, Allâhu Ekber dedi. Müezzin: Eşhedu en lâ ilahe ille'llâh dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi 76[76]. Müezzin: Eşhedu enne Muhammeden rasûlullah dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi. Müezzin ezan okumayı bitirince Muâviye: Ey insanlar! Ben RasûluIlah(S)>ın,bu'ma-kaamda (yânı bu minber üzerinde) oturur ve müezzin ezan okurken benden işittiğiniz bu sözleri söyler.olduğunu işitmişimdir, dedi 77[77]

73[73] Bu tek müezzin Bilâl ibn Rebâh idi. Başka müezzinin cumua ezanı okumamış olmasından, ikaamet eden ile ezanı okuyanın bir kimse olduğu anlaşıldığı gibi, iki kimsenin birlikte ezan okumamış oldukları da anlaşılır. Biz buna "çifte ezan" diyoruz. Bu, İmâm Şafiî'ye göre mekruhtur, Hanefîler'e göre caizdir

74[74] "Rasûlullah'ın bîr müezzini bulunurdu" demek, cumua için yalnız bir müezzin ezan ve ikaamet eder idi demektir ki, o da Bilâl Habeşî idi. Yoksa Rasûlullah'ın birden ziyâde müezzini yok demek değildir. Nitekim ramazânda sahur vakti Bilâl Habeşî ezan okur, sabah namazı için de İbnu Ümmi Mektûm okur olduğu-sabittir.

75[75] Kerîme rivayetinde "cevâb verir" yerine "ezan sözlerini söyler" tarzındadır.

76[76] Sünnet olan teşehhüd lâfızlarını aynen tekrar etmektir. Kısaltarak "Ben de" yâhud "Ben de şehâdet ederim" demek caiz ise de, teşehhüdü tam lâfzıyle te-berrük etmek daha iyidir.

Bu hadîsin daha evvel geçen rivayetinde Hayye ale's-salât.. dedikten sonra Lâ havle velâ kuvvete illâ billah dediği haber verilmişti. Nitekim diğer rivayetlerde Muâviye'nin ezan lafızlarını evvelinden sonuna kadar müezzinin dediği gibi peyderpey tekrar ettiği ve yalnız orada Hayy'ale'hre, Havkale ile mukaa-bele eylediği tafsîlen beyân ediliyor. Havkale; "Allah'a ma'siyetten tahavvul ancak Allah'ın verdiği ismet ile tâate kuvvet ve iktidarda ancak O'nun yardımı ile hâsıl olabilir" ma'nâsmadır.

77[77] Bundan, müezzine cemâat gibi imâmın da cevâb vermesinin sünnet olduğu; imâmın hutbeye başlamadan evvel tekellüm etmesi mubah ve minberde iken ilim Öğretmesi caiz olduğu anlaşılıyor.

23- Ezan Okunması Esnasında Minber Üzerinde Oturmak Babı[78][78]

38-.......Sâib ibn Yezîd (R) şöyle haber vermiştir: Cumua günü ikinci ezan okunmasını, mescid ahâlîsi çoğaldığı zaman Usmân (R) emretti ve cumua günü ezan okunması, imâm minbere oturduğu sıra idi.

24- Hutbe Önünde Ezan Okunması Babı

39-.......Zuhrî şöyle demiştir: Ben Sâib ibn Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr ve Umer zamanlarında cumua günü ezan, birincisi imâm cumua günü minber üzerine oturduğu sırada idi. Sonra Usmân (R)'ın halifeliği zamanında insanlar çoğaldığında Usmân cumua günü üçüncü ezanı emretti de, bu ezan Zevrâ üzerinde okundu. Binâenaleyh iş bu minval üzere (yânî iki ezan, bir ikaamet üzerine) sabit oldu [79][79].

25- Hutbenin Minber Üzerinde Yapılması Babı

---

[78][78] Yânî ezânm okunma süresi kadar oturmak.

[79][79] Bu rivayetlerin birinde İkinci te'zîn, öbürlerinde üçüncü nida, üçüncü te'zîn, üçüncü ezan denilmesi hep bir ma'nâyadrr. Maksad Hz. Usmân zamanında emrohı-nan ilk ezandır ki, biz buna dış ezanı ta'bîr ederiz. Bundan sonra hatibin minbere oturduğu sıra okunan ikinci ezana da iç ezanı deriz. Bunların üçüncüsü de namaza başlamak için yapılan ikaamettir. Ezan ile ikaamete "nidâeyn" ve "ezâneyn" dahi denir. Bu i'tibâr ile, târih bakımından sonra başlamış olan dış ezanına üçüncü nida veya üçüncü ezan denildiği gibi, kaameti dikkate almaksızın hâss ma'nâsıyle ezan düşünülüp, ikinci ezan dahi denilmiştir.

Hulâsa, Peygamber zamanında cumua için birinci rîidâ hatîb minbere oturduğu zaman mescidin kapısı üstünde okunan ezan; ikinci ezan da hatîb inerken edilen ikaamet idi. Usmân zamanından beri kararlaşmış olan icmâ' ve teamüle göre de birinci nida, cumua vaktinin girmesiyle okunan dış ezan; ikinci nida hatîb minbere oturduğunda okunan iç ezanı; üçüncüsü de ikaamettir. tzâ nudi-ye âyetindeki nidadan murâd da, ilk okunan ezan olmak lâzım geleceği aşikârdır. Çünkü birinci ezan okununca, zikrullaha sa'yin şartı olan çağınlma vâki' olmuş olur.. (Hakk Dîni, IV, 4963).

Enes ibn Mâlik (R) de: Peygamber (S) minber üzerinde hutbe yaptı, demiştir80[80].

40-....... Bize Ebû Hazım ibnu Dînâr (140) şöyle tahdîs etti: Minberin hangi ağaçtan yapıldığında münâkaşa eden bir takım kimseler, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye geldiler de, ona bu mes'eleyi sordular. Bunun üzerfne Sehl şöyle dedi: Vallahi ben onun neden yapıldığını bilmekteyim. Ve yine yemîn olsun ki, ben onu ilk kurulduğu günü de, Rasûlullah'ın ilk defa üzerine oturduğu günü de görmüşümdür. Ra-sûlullah (S) Ensâr kadınlarından fulân kadına -Sehl, bu kadının ismini söylemiştir:- "Marangozkölene emret de, benim için insanlara hitâb ettiğim zaman üzerine oturabileceğim, tahtalardan birşey yapsın " buyurdu. O kadın da o kölesine emretti. O da Gâbe'nin ılgın ağaçlarından onu yaptı. Sonra onu getirdi. Kadın Rasûlullah'a haber yolladı. O da emretti, işte şuraya konuldu. Sonra Rasûlullah'ın bunun üzerinde şöyle namaz kıldığım* gördüm: Rasûlullah minber üzerinde tekbîr aldı, sonra yine minber üzerinde iken rukû'a vardı. Sonra geri geri aşağıya indi de minberin dibinde secde etti. Sonra yine minber üzerine dönüp tekrar etti. Böylece iki rek'at namazı bitirince, Rasû-lullah insanlara döndü de: "Ey insanlar! Bu gördüğünüz şeyleri ancak bana uyasınız ve benim namazımı öğrenesiniz diye yaptım" buyurdu 81[81].

41-....... Bana Yahya ibnu Saîd haber verip şöyle dedi: Bana Enes'in oğlunun oğlu haber verdi ki, o Câbir ibn Abdillah'tan işit-miştir. Câbir (R) şöyle demiştir: Bir hurma kütüğü vardı, Peygamber (S) -hutbe yaparken- onun üzerinde dururdu 82[82]. Kendisi için minber konulduğu zaman biz bu kütükten, gebeliği on aylık develerin iniltisine benzer sesler

---

80[80] Buhâri Enes'in bu hadîsini İ'tisâm ve Fiten Kitâblan'nda uzun olarak mevsûlen rivayet etmiştir.

81[81] Bu hadîs biraz değişik lâfızla Kitâbu's-Salât'ta da geçmişti.

Bu hadîsten iki üç adımlık hafif yürüyüşün namazı bozmadığı, öğretmek kasdıyle imâmın cemâatten biraz yüksek bir yerde durması caiz olduğu gibi, hutbe için minber yaptırmanın da müstehâb olduğu anlaşılır. Minberin kıbleye karşı durulunca mihrabın sağ tarafında bulunması da müstehâbdır. Minber olmazsa imâm yüksek bir yer seçer. Böyle bir yer de yoksa, sünnete uyarak ayağı yerden kesecek bir ağaç parçası üzerine çıkmalıdır. Nitekim minber yapılmadan evvel Peygamber bir ağaç kütüğü üzerine çıkardı.

Bu hadîsten her yeni şeyde şükür ve teberrük olarak namaz ile başlamanın da müstehâb olduğu anlaşılır
82[82] Burası, elimizdeki nüshalarda "^ fyî(= Onun üzerinde dururdu)" şeklindedir. Bâzı rivayetlerde " O'(^i (-Ona doğru dikilirdi -yâhud ona dayanırdı)" şeklindedir.

işittik. Tâ ki Peygamber (minberden) inip de elini onun üzerine koyunca (sustu) 83[83].

Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd'den söyledi (o, şöyle demiştir): Bana Enes ibn Mâlik'in oğlu olan Ubeydullah'ın oğlu Hafs ha-beF verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'tan işitmiştir 84[84].

42- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'-den tahdîs etti. Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Peygam-ber(S)'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim (hutbesinde): "Her kim cumuaya gelecekse yıkansın" buyurdu 85[85].

26- Hutbe, Hatib Ayakta Dikilerek Olur Babı

Enes de: Peygamber (S) ayakta dikilerek hutbe yaparken... demiştir 86[86].

43-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sizin şimdi yapmakta olduğunuz gibi, ilk hutbeyi ayakta yapar, sonra oturur, sonra (tekrar ikinci hutbe için) ayağa

---

83[83] Hadîsin başlığa uygunluğu, yânî delîl olan yeri "Peygamber minberden indi" sözünden anlaşılır. Çünkü inmesi, minbere çıkmasından sonra olmuştur (Aynî). Parantez içindeki "sustu" lâfzı, Câbir'in Buhârî'deki rivayetinde vardır.

84[84] Buhârî bu ta'lîki, bu isnâd ile Alâmâtu'n-Nübüvve'de mevsûl olarak rivayet etmiştir. Buhârî bununla, hadîsin Enes'in oğlunun oğlundan geldiğini isbât etmiş oluyor.

Bu hadîse "Hanînu cız'(= Hurma kütüğünün iştiyak feryadı)" hadîsi denir. Muhammed'in Peygamberliğinin delillerinden bir mu'cizedir. Bu vak'a bir cumua günü mescidde ve sahâbîlerin huzurunda cereyan etmiştir. Buhârî bunu Câbir ile İbn Umer'den rivayet etmiştir. Diğer muhaddisler de daha birçok sa-hâbîlerden rivayet etmişlerdir. Ibn'Hacer: Gerek, hurma kütüğünün inlemesi, gerek kamerin yarılması kıssaları hadîste mümârese sahibi olmayana yakîn ifâde etmese de, hadîsin tarîklerine muttali' olanlara kat'iyyet ifâde edecek derecede müstefîz olarak rivayet edilmiştir, der (Fethu'l-Bârî).

85[85] Hadîsin başlığına delîl olan kısmı "Ben Peygamber'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim" fıkrasıdır

86[86] Buhârî Enes'in bu hadîsini tstiskaa'da bütünüyle mevsûlen rivayet etmiştir. Bundan bâb başlığında yazılmış olan hutbe ve hitabe için ayağa kalkmak hükmü alınır

kalkardı 87[87].

27- Hutbe Yaparken İmam Yüzünü Cemaate Yöneltir 88[88]; ve İnsanların da Yüzlerini İmama Yöneltmeleri Babı

İbn Umer ile Enes (R) imâma yöneldiler 89[89].

44-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Günün birinde Peygamber (S) minber üzerine oturdu, bizler de çepçevre O'nun etrafında oturduk 90[90].

28- Hutbe (Mukaddimesin)de Allah'ı Sena Ettikten Sonra "Amma Ba'du" Diyen Kimse Babı 91[91]

Hutbe mukaddimesin d eki bu "Amma ba'du" sözünü İkrime, İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den rivayet

---

87[87] Hutbe ve hitabe ayakta yapılır. Mazeretsiz oturarak hutbenin cevazında ihtilâf edilmiştir. "Onlar bir ticâret yûhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönetip dağıldılar, seni ayakta bıraktılar.. "(el-Cumua:11) âyeti de bu hususta açık delildir.
88[88] Bu hadîsi Ziya el-Makdisî, el-Muhtâre'sinde rivayet etmiştir.

89[89] Bunun cumua hutbesi olmadığı, o esnada sahâbîlerle bir konuşma, bir sohbet olduğu anlaşılır. Böyle bir sohbette ve konuşmada da söz söyleyen ile dinleyen topluluğun, birbirlerine yönelmeleri gerekir. Böyle yapmak, söylenen ve öğretilen şeylerin daha iyi kavranmasına yardım eder.

90[90] Bunun cumua hutbesi olmadığı, o esnada sahâbîlerle bir konuşma, bir sohbet olduğu anlaşılır. Böyle bir sohbette ve konuşmada da söz söyleyen ile dinleyen topluluğun, birbirlerine yönelmeleri gerekir. Böyle yapmak, söylenen ve öğretilen şeylerin daha iyi kavranmasına yardım eder.

91[91] Bu "Amma ba'du" la'bîrine Faslu'i-Hitâb denir; hutbe mukaddimesi ile asıl hutbeyi ayırır. "Amma ba'du" bir kelimedir ki, Arab hatîbleri emirler huzurunda inşâd ettikleri hutbelerde duadan sonra söylerler."^ jua ii; = Benim sana olan duamdan sonra" takdirindedir. İlk defa Dâvûd aleyhi's-selâm, bir kavle göre Ka'b ibn Luey tekellüm etmiştir. Müelliflerin dibacelerde Amma ba'du kavilleri " UU% *JXl^jtj illljı ü' - Besmele, hamdele ve tasliye'den sonra" takdirinde olur (Kaamûs Ter., I, 1083).

etti [92][92].

45-....... Bize Hişâm ibnu Urve tahdîs edip şöyle dedi: Bana Fâtıma bintu'l-Munzir, Ebû Bekr'in kızı Esma 'dan haber verdi. Esma (R) şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim. İnsanlar namaz kıl-maktalardı. Ben: İnsanların bu hâli nedir? dedim. Âişe (güneş tutul-duğunu anlatmak için) başı ile gökyüzüne doğru işaret etti. Ben: Bir âyet (yânî bir azâb yâhud kıyamet alâmeti) mi? diye sordum. Âişe yine başıyla evet dedi. Esma şöyle dedi: (Bunun üzerine ben de namaza durdum) Rasûlullah namazı çok uzattı. Nihayet bana bir baygınlık geldi. Yanımda su dolu bir kırba vardı. Onun ağzını açtım ve ondan başıma su dökmeye başladım. Nihayet Rasûlullah namazı bitirdi, güneş de açılmıştı. Rasûlullah namazdan sonra insanlara hutbeye başlayıp; Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla hamd ettikten sonra "Amma ba'du" dedi. Esma dedi ki: Tam bu sırada Ensâr'dan bir takım kadınlar konuşup gürültü etmeye başladılar. Ben de onları susturayım diye yüzümü onların tarafına meylettirdim. Bundan dolayı "Amma ba'du" dan sonrasını işitmedim. Âişe'ye: Rasûlullah ne dedi? diye sordum. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki, bu

---

[92][92] Buhârî bunu bu babın son hadîsinde mevsülen rivayet etti.

Bu hadîslerin burada getirilmesi, hatibin Allah'a hamd ve sena ettikten sonra "Amma ba'dû" diyerek söze başlamasının sünnet olduğunu anlatmak içindir. .,. Buhârî bu bâbda, başlığa münâsebeti açık olan altı hadîs getirmiştir: Birincisi Esma bintu Ebî Bekr'in güneş tutulması hakkındaki hadîsidir. Bunda "Peygam-ber Allah'a lâyikıyle hamd etti, sonra Amma ba'du dedi, sonra kabir fitnesi kıssasını zikretti" vardır.

İkincisi, Amr İbn Tağlib hadîsi ki, onda "Rasûlullah Allah'a hamd etti, sonra sena etti, ondan sonra da Amma ba'du dedi" vardır.

Üçüncüsü, gece namazı hakkındaki Âişe hadîsidir ki, onda da "Rasûlullah şehâdet kelimelerini söyledi, sonra Amma ba'du dedi" fıkrası vardır.

Dördüncüsü Ebû Humeyd es-Sâidî hadîsidir. Onda da Peygamber'in namazdan sonra şehâdet kelimelerini söyleyip, lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı sena ettiği, ondan sonra da Amma ba'du dediği zikredilmiştir.

Beşincisi, Misver ibn Mahreme hadîsidir; onda da Rasûhıllah'ın ayağa kalktığı, şehâdet kelimelerini söylediği, ondan sonra da Amma ba'du dediği sabittir.

Altıncısı, îbn Abbâs hadîsidir. İbn Abbâs: Peygamber minbere çıktı -ki bu hutbe İçin minbere son çıkışı olmuştu- Allah'a hamd ve sena etti, ondan sonra Amma ba'du dedi, demiştir.

Bütün bu hadîslerde Peygamber'in Allah'a hamd ve senadan sonra Amma ba'du diyerek söze başladığı sabit oluyor. Demek ki, bunun sünnetliği birçok rivayetler ve muhtelif tariklerle sabittir. Hafız Abdulkaadir Rehâvî, içinde Amma ba'du bulunan hadîslerin tarîklerini araştırarak, bu lâfzı otuz iki sahâbîden rivayet edilmiş buluyor (İbn Hacer).

makaamımda görmüş olmayayım. Ve şu da bana vahyolundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl (yüzünden çekilecek) imtihanlara benzer yâhud 93[93] ona yakın bir imtihan geçireceksiniz. Kabirde her birinize gelinecek de: Bu adam hakkındaki ilmin nedir? denilecek. Mü'min yâhud mûkın olan kimse -bu şekki Hişâm söyledi-: O, Muhammed'dir, o Allah'ın Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de O'na îmân ettik, da'vetine icabet ettik, izine uyduk ve O'nu tamâmıyle tasdik eyledik, diyecek. Bu cevâb üzerine o kimseye: Yat da iyice uyu. Biz senin O zâta inanmakta olduğunu kat'iy-yetle bilmekteyiz, denilecek. Amma münafık yâhud şübheci olan kimseye gelince -yine Hişâm terdîdli söyledi- ona da: Senin bu adam hakkındaki bilgin nedir? denilecek. O da: Ben bilmiyorum, insanların bir şey söylediklerini işittim, ben de söyledim, diyecektir."

Hişâm şöyle dedi: Yemîn olsun Munzir kızı Fâtıma bunları bana söylemiş, ben de aynen ezberlemişimdir. Şu kadar ki, Fâtima'nın kat'î söylemediği şeyleri ezberlemedim.

46-.......Bize Ebû Âsim, Cerîr ibn Hâzım'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim, şöyle diyordu: Bize Amr ibnu Tağlib (R) şöyle tahdîs etti: (Bir defa) Rasûlullah'a -Bahreyn'den-birçok mal yâhud bir çok esîr getirilmişti. Onu taksîm etti de bâzı kimselere atıyye verdi, bâzı kimselere atıyye vermedi. Sonra atiyye vermediği kimselerin gücenip şikâyet ettikleri haberi kendisine ulaştı. Bunun üzerine (hitâb etmek için) Allah'a hamd, sonra sena etti, ondan sonra da "Amma ba'du" diyerek şöyle buyurdu: "Vallahi ben atıyye vermediğim kimseyi, atıyye verdiğim kimseden ziyâde sevip dururken, yine birine atıyye verir (sevdiğime) atıyye vermediğim olur. Lâkin şu kadar var ki, ben bir takım kimselere, kalblerinde sabırsızlık ve hırs gördüğüm için mal veririm 94[94] Bâzı kimseleri de Allah Taâlâ'mn, kalblerinde yarattığı zenginlik ve hayra havale ederim (mal vermem). Amr ibn Tağlib de bu sonuncular arasındadır" 95[95].

93[93] Bu şekk, Esmâ'nın lâfzı hakkında ara yerdeki râvînin şekkidir.

94[94] " £_j* " lügatte sabırsızlık, " £ii "da sabırsızlığın son derecesidir. " £j>*-" ve İ_ji*" bunlardan yapılmış sıfatlardır. Helü" = Korkak ve tamâ'kâr diye de tefsîr edilmiş ise de, en uygun olanı Allah'ın Kitâbı'ndaki tefsirdir: ü-y* 'jAs ZJ- Wj l*jji- J^ <~* W &j* jM- ûı_j1Iı ö\ = Şübhesiz insan hırsına düşkün (ve sabrı kıt) yaratılmıştır. Kendisine şerr dokundu mu feryadı basandır, ona hayır dokununca da çok c/mr/d/r"(el-Maâric: 19).

95[95] Peygamber'in bu sözü, Amr ibn Tağlib için büyük ve çok değerli bir menkabe-dir. Müteâkib1 ifadesiyle Amr, bu sözün değerini hakkiyle anladığını dile getirmiştir.

Râvî Amr ibn Tağlib: Vallahi Rasûlullah'ın bu kelâmına bedel kırmızı develere mâlik olmayı gönlüm istemez, demiştir. Bu hadîsi rivayet etmekte, Yûnus ibn Ubeydillah ibn Dînâr el-Abdî, ona mutâ-baat etmiştir 96[96].

47-.......Bize Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti.

İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi; ona da Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gece hücreden dışarıya çıktı, mes-cidde namaz kıldı. Bir takım insanlar da onun namazına uyup na-. mâz kıldılar. Sabaha girince insanlar bunu kendi aralarında İ konuştular. Bundan dolayı müteâkıb gece daha çok insan toplandı T ve yine Peygamber ile birlikte gece namazı kıldılar. Sabah olunca in-v sanlar yine konuştular. Üçüncü gece mescid ahâlîsi haylî çok oldu. t Rasûlullah yine çıktı, insanlar da O'nun namazına uyarak namaz kıl-a dılar. Dördüncü gece olduğu zaman mescid, ahâlîyi almaktan âciz r oldu (Peygamber onların yanlarına gitmedi). Nihayet sabah namazını kıldırmak için çıktı. Sabah namazını kıldırınca, insanlara yönelip şehâdet kelimelerini söyledi.'Sonra'Mmmâ ba'du"dedi ve:"Şu muhakkak ki dün geceki durumunuz bana gizli olmadı. Lâkin ben, gece namazı üzerinize farz olunur da sonra ondan âciz olursunuz diye endîşe ettim" buyurdu.

Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, bu hadîsi rivayet etmekte Ukayl'e mutabaat etmiştir 97[97]

48- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuh-rî'den haber verdi; o şöyle demiştir: Bana Urve, Ebû Humeyd es-Sâidî'den haber verdi: Ebû Humeyd, ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gün öğle ile akşam arasında bir namaz ardından hut-beye kalkıp teşehhüd etti, Allah Taâlâ'ya hamd ve sena eyledi. Ondan sonra da "Amma ba'du" dedi.

Bu hadîsi Hişâm'dan; o da babasından; o da Ebû Humeyd'den; o da Peygamber (S) "Amma ba'du" dedi, diye rivayet etmekte Ebû Muâviye ile Ebû Usâme, Zuhrî'ye mutâbaat

---

96[96] Bu mutâbaatı Ebû Nuaym, Yûnus ibn Ubeydillah müsnedinde sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir (Kastallânî)

97[97] Buna göre Yûnus ibn Yezîd de aynı hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmiş oluyor ki, bu mutâbaatı Müslim mevsûlen rivayet etmiştir.

etmişlerdir. Muhammed ibn el-Adenî ise Zuhrî'ye, Sufyân ibn Uyeyne'den sâdece "Amma ba'du" lâfzında mutâbaat etmiştir, hadîsin tamâmında değil "98[98]

49-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibn Hüseyin (94) haber verdi. Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ayağa kalktı, ben ondan işittim ki, şehâdet kelimelerini söylediği zaman "Amma ba'du" diyordu.

Zubeydî Zuhrî'den rivayet etmekte ona mutâbaat etti 99[99]

50-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün omuzu üzerindeki büyük bir ridâya sarınıp bürünmüş olarak ve başını da boz bir sarık ile bağlamış olduğu hâlde minbere çıktı. Bu (hi-tâb etmek için minbere) son oturması oldu. Allah'a hamd ve sena etti. Sonra: "Ey insanlar! Yakınıma gelin" buyurdu. Sahâbîler O'na doğru toplandılar. Ondan sonra Rasûlullah "Amma ba'du" diyerek şöyle buyurdu: "İyi biliniz ki, bu Ensâr cemâati (günden güne) azalacaklar, başka kimseler ise çoğalacaklardır. Binâenaleyh Muham-med Ümmeti 'nden her kim herhangi bir şey üzerine vilâyet sahibi olup da bir kimseye zarar vermeye veya menfâat eriştirmeye muktedir olacak olursa, Ensâr'dan iyilik edenlerin iyiliğini kabul, kötülük edenlerin seyyiesinden vazgeçip affetsin" 100[100]

98[98] Bundan, hutbeye evvelâ teşehhüd ve Allah'a hamdu sena ile başlayıp, sözü Amma ba'du ile fasi ettikten sonra, maksada girişmenin sünnet olduğunu anlatmış oluyor.

Bu iki mutâbaattan Ebû Muâviye'ninkini Müslim, Magâzî'de; Ebû Usâ-me'ninkini de hem Müslim, hem Buhârî Zekât'ta mevsûlen rivayet etmişlerdir

99[99] Bu mutâbaatı Taberânî, Müsnedu'ş-Şâmiyyîn'de mevsûlen rivayet etmiştir

100[100] Peygamber'in Amma ba'du fasl hitabını Medine'deki Cumua hutbelerinden evvel de kullandığı Müslim'deki Dımâd ibn Sa'lebe el-Ezdî (R) kıssasıyle de sabit oluyor:

İbn Abbâs dedi ki: Dımâd Mekke'ye geldi. Bu, Ezdû Şenûe kabîlesine men-sûb olup, delilere nefes ederdi. Mekke ahâlîsinden bâzı beyinsizlerin Muhammed delidir dediklerini işitti. Şu adamcağızı görsem! Belki Allah benim eliml O'na şifâ nasîb eder, diyerek kalkıp görüşmeye gitti. O'na kavuştuğunda: Yâ Muhammed, ben şu cinn çarpmasına nefes ederim. Allah Taâlâ dilediğine benim elimle şifâ ihsan eder, Nefes edeyim, ister misin? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

diyerek söze başladı. Dımâd: Âmân! Bu sözlerini bana tekrar et, dedi. Rasûlullah tekrar etti ve üç kerre söyledi. Bunun üzerine Dımâd: Yemîn olsun ki, ben kâhinlerin sözlerini işittim, sihirbazların sözlerini işittim, şâirlerin sözlerini dinledim. Amma senin bu sözlerine benzer hiçbir söz işitmedim. Bu sözlerin, de-nizlerin en derin yerine bile vardı (bütün deryayı kapladı). Ver elini, seninle İslâm üzerine bey'at edeyim, dedi. Rasûlullah da onunla bey'atlaşıp: "Bu bey'at kavmin nâmına da olsun mu?" diye sordu. O da: Kavmim adına da olsun, dedi... (Müslim, Cumua, Namaz ve hutbenin hafîf tutulması babı).

29- Cumua Günü İki Hutbe Arasında Oturmak Babı

51-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki hutbe yapar, aralarında oturur idi 101[101]

30- Cumua Günü Hutbeye Kulak Tutup İşitmek Babı 102[102]

52-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü olduğu zaman mescidin kapısı yanında melekler durur, gelenleri Öncelik sırasıyle yazarlar. Erken gelenin meseli bir deve kurbân eden kimse gibidir. Ondan sonraki bir sığır kurbân eden gibi; ondan sonra bir koç kurbân eden gibi; ondan sonraki bir tavuk sadaka eden; sonra bir yumurta sadaka eden gibidir. İmâm hutbeye çıkınca melekler sahîfelerini dürüp zikri dinlerler" 103[103].

Bu, Peygamber'in diliyle tebliğ edilmiş büyük bir taltiftir. Bunca mal ve can fedâkârlıklarıyle kazanılmış yüksek mertebeler hakkında sâdık haberci be-yânıyle bildirilen ne büyük bir müjdedir!

Son fıkrada zikredilen af, haddi gerektiren seyyielere şâmil değildir. İlâhî haddleri afvetmek hakkı, hiç kimseye verilmemiştir.

101[101] Hutbeyi ayakta yapmanın ve iki hutbe arasında biraz oturmanın müekked bir sünnet olduğunda ihtilâf yoktur. Bâzıları bunun vâcib olduğu görüşündedir. Çünkü Peygamber bu fiillerine ısrarla devam etmiştir.

102[102] Hutbeyi dinlemek farzdır. îstimâ'm İnsât'tan farkı vardır. İnsât, söz söylememektir; istimâ' ise söylenen söze kulak verip işitmektir. Bu işte kemâl, insât ile istimâ' yânî susmak ile işitmeyi cem' etmektedir. Birçok müfessİrler "Kur'ân okunduğu zaman derhâl onu dinleyin, susun; tâ ki merhamet olunasımz" (el-A'râf: 204) âyetinin hutbe hakkında geldiğini, hutbeye, Kur'ân'ı şâmil olması sebebiyle Kur'ân ismi verildiğini zikretmişlerdir (Kastallânî).

103[103] Bu hadîsle meleklerin hutbeyi dinledikleri sabit olmuştur. İnsanların dinlemeleri ise evlâ tarikiyledir; çünkü insanlar ibâdetlerle mükelleftirler.

31- Bab: İmam, Hutbe Yaparken İçeriye Gelen Bir Kimse Gördüğünde Ona İki Rek'at Namaz Kılınması Emreder

53-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü insanlara hutbe yaparken bir kimse geldi. Hemen Peygamber: "Yâfulân, sen namaz kıldın mı?" diye sordu. O zât: Ha- yır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) kalk da iki rek'at namaz kıl" buyurdu 104[104]

32- İmam Hutbe Yaparken Gelen Kimse İki Hafif Rek'at Namaz Kılar Babı

54-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yaparken bir kimse girdi. Peygamber ona: "Namaz kıldın mı?" diye sordu. O: ±iayır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) iki rek'at namaz kıl" buyurdu 105[105].

33- Hutbe Esnasında Elleri Kaldırmak Babı

55-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yapmakta iken bir zât ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah! At sürüleri helak oldu, davar sürülen helak oldu. Allah'a, bize yağmur vermesini duâ ediver! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini uzattı ve duâ

104[104] Bu Tahiyyetu'l-Mescid namazıdır. İmâm hutbede iken tahiyyetu'l-mescid namazı kılmanın caiz, hattâmüstehâb olduğuna kaail olan Şafiî, Ahmed ibn Han-bel, İshâk ibn Râhûye ve fakîh muhaddislerin dayandığı delillerden biri, bu hadîstir. Bu imamlara göre mescide giren kimsenin -imâmı hutbede bulsa da-bu iki rek'atı kılmadan oturması mekruh olup, hutbeyi dinleyebilmek için bu iki rek'atı hafifçe kılması da müstehâbdır. Mâlik, Leys ibn Sa'd, Ebû Hanife, Sevrî ile sahabe ve tabiîlerden birçokları da bil'akis hutbe esnasında namaz kılın-mayacağma kaaildirler. Hüccetleri, imâmı dinlemenin vucûben emredilmiş olmasıdır.

105[105] Bu hadîs Câbir, Enes, Ebû Hureyre, Sehl İbn Sa'd ve Ebû Zerr'den de rivayet edilmiştir.

Müslim'in Câbir'den olan rivayetlerinin birinde, Peygamber o kimseye: "Yâ Suleyk, kalk da iki rek'at namaz kıl, lâkin hafif tut" buyurduktan sonra cemâ-te dönüp:"Herhangibiriniz imâm hutbede iken mescide gelecek olursa iki rek 'at namaz kılsın. Bu namazı da hafif tutsun" buyurmuştur.

etti [106][106].

34- Cumua Günü Hutbe Esnasında Yağmur Duası Babı

56-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) zamanında insanlara bir kıtlık isabet etti. Bir cumua günü Peygamber hutbe yaparken bir bedevi Arab ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, çoluk çocuk da aç kaldı; bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah iki elini kaldırdı ki, biz o sırada gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun, bulutlar dağlar misâli gökyüzünü kaplamadıkça Rasûlullah ellerini indirmedi ve minberinden de inmedi. Nihayet yağmur tanelerinin O'-nun sakalı üzerinde yuvarlandığını gördüm [107][107]. O günümüz, ertesi günü, daha ertesi günü ve ondan sonra gelen gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağıp durdu. Ertesi cumua yine o bede-vî (Enes'in dediğine göre) yâhud bir başkası ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, binalar yıkıldı, mallar boğuldu. Bizim için Allah'a duâ et, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah yine iki elini kaldırdı da: "Allâhum-me havâleynâ velâ aleynâ = Yâ Allah, etrafımıza (yağdır), üzerimize değil" diye dua etti [108][108]. Bunu söylerken de eliyle hangi cihetteki buluta işaret ediyor idiyse, orası açıldı ve Medîne (üstü açık) bir alan gibi oldu. Kanat Vâdîsi bir ay mütemadiyen aktı ve herhangi cihetten kim geldi ise bol bol yağmur yağdığını söyledi [109][109].

---

[106][106] Buhârî, hadîsten evvel Enes ibn Mâlik'e varan iki senedini vermiştir. Hadîsten, başlıktaki el kaldırmaktan maksadın hutbe esnasında yapılan yağmur duâsın-daki el kaldırma olduğu anlaşılıyor.

Duâ ederken elleri gökyüzüne kaldırmak, Rabb'a karşı tezellül ma'nâsı ifâde ettiğinden, duâ âdâbındandır
[107][107] Gerek buradaki, gerek diğer rivâyetlerdeki sözler, hep Peygamber'in duasının Allah katında çabucak kabul edildiğini gösterir. Duayı müteâkib hemen bulutlar peyda olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan sakalım ıslatmıştır. Bulutların hücumunu görüp de hutbeyi kesmek ve namazı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanıncaya kadar minberde kalması tesadüfi değildir. İlâhî lütuf eserinin, vücûduna bi'1-fiil değmesini arzu etmiştir.

[108][108] Bedevinin yâhud ikinci gelen bedevinin rahmet ve ni'met olan yağmurun kesilmesi dileğinde bulunması ve bu dileğin Peygamber'ce yerine getirilmesi, çoğa vardığında yağmurun kesilmesi için de duâ etmenin caiz olacağını gösterir. Buna Askalânî "= Havayı açma niyazı" demiştir. Ancak bu ikinci duanın

. kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmet ve ni'metin devamım istirham ile beraber yalnız vebal ve zararın kalkmasını istemek tarzında olması şükran âdâbındandır.
[109][109] Bu hadîs de Peygamber'in açık mu'cizelerindendir. Evvelki cumuada olduğu gibi bu cumuada da duasının sür'atjle kabul edilmiş olduğu görülüyor.

35- Cumua Günü İmam Hutbe Yaparken Susmak ve O Sırada Yanındaki Arkadaşına "Sus" Diyen Kimse de Lağv Yapmıştır Babı

Ve Selmân, Peygamber'den: İmâm konuştuğu zaman (herkes) susar (buyurdu), dedi 110[110].

57-....... BanaSaîdibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, onadaEbû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S): "Cumuagünü imâm hutbe yaparken sen (yanındaki) arkadaşına 'Sus (dinle)' desen, yine lâğv etmiş olursun" buyurdu 111[111].

36- Cumua Günü Kendisinde Duanın Kabul Edileceği Saat Babı112[112]

58-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) cumua gününü zikretti de: "Onda

---

110[110] Buharı bunu "Cumua için yağ sürme bâbı"nda uzunca olarak mevsûlen rivayet etmişti.

111[111] el-Lağv:.. tekellüm eylemek ma'nâsınadır... vei'tibâr edilmeyen herze ve bîhû-de nesneye denir, fiillerden ve kavillerden de umûmîdir (Kaamûs Ter.).

Bu ta'rîfe göre lağv, sözlere ve fiillere şâmil olduğundan, cumua sevabını eksiltici veya giderici bir kusurdur. Hatibi dinlemekten insanı men' eden her söz ve fiil, lağv'dır. Bu hadîsten hutbe esnasında her nevi' kelâmın nehyedildİği anlaşılıyor. Zîrâ Şârî'in emrine muhalif olarak,o sırada söz söyleyen kimseye "Susı" veya "Dinle" demek, ma'rûfla emretmektir. Ma'rûfla emretmek de farzdır. Böyle, bir farzın edası için söylenmiş tek bir kelime yasak olursa, başka kelâmın ya-saklığı evleviyette kalır.

"İmâm hutbe yaparken" kaydından, insâtın emredilmiş ve kelâmın neh-yedilmiş olmasının hutbe zamanına has olduğunu anlatmak içindir.

112[112] Saat, lügatte uzun olsun, kısa olsun mutlaka bir zaman demektir. Bundan dolayı gece ile gündüz toplamının yirmidörtte birine saat denildiği gibi, gündüz ile gecenin onikişer cüz'e taksîm İle 'i'tibâr ettikleri zaman uzunluklarına da saat denilmiştir.

Bu saat, Kadir Gecesi ve İsmi A'zam gibi mübhem bırakılmış kıymetli bîr zaman parçasıdır. Gizli birakılmasındaki incelik de açıktır. İcabet saatini kollayan kimse, günün hangi cüz'ünde olduğunu bilmeyince, o saate râstgelir diye bütün gün kalbini huzur içinde tutup zikre, duaya devam eder ve dünyâ vesveselerinden uzaklaşmaya çalışır

bir saat vardır ki, müslümân olan hiç bir kul kalkıp namaz kılarken o saate rastlayıp da Yüce Allah'tan bir şey istemeyedursun, ille O, bunu kendisine venV'buyurdu ve o saatin kısa olduğunu anlatmak için eli ile işaret etti 113[113].

113

37- Bab: Cumua Namazında (Bazı) İnsanlar İmamın Meclisinden Çıkıp Gittikleri Zaman, İmamın ve Kalıp Cemaatte Hazır Bulunanların Namazı Caizdir 114[114]

59-....... Bize Câbir ibn Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber (S) ile birlikte (cumua) namazı kılacağımız sırada (Şâm tarafından) yiyecek yüklü bir kervan geliverdi. İnsanlar o kaafileye doğru yönelip gittiler. Nihayet Peygamber'in beraberinde on iki kişiden başka kalmadı 115[115]. Onun üzerine işte şu âyet nazil oldu: "Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar da, seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah'ın yanındaki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır ve Allah rızık verenlerin en hayirltSldir" (el-Cumua: II) 116[116].

113[113] Hadîsin ibaresinden, duâ edenin namazda dikilmiş olmasının şart olmadığı da anlaşılır, tcâbet saatinin girmesi, musallînin kıyam zamanına tesadüf etmesi yâhud vakit, namazı beklerken girmiş olsa da yine böyledir. Çünkü "Namazı beklemekte olan namazda gibidir" hadîsi sabittir (Buhârî, Müslim).

Hulâsa, icabet saati kesin olarak ta'yîn edilmiş değildir. Gizli kalması da o vakte rast gelir umuduyla cumuanın ekser vaktini zikr, ibâdet ve duâ ile geçirmeye sebeb olduğu için ümmet hakkında ayrıca bir rahmettir.

Peygamber'in baş parmağını, elinin ortasına tesadüf eden diğer iki parmağına basarak işaret etmesi icabet saatinin pek kısa olduğuna sarahaten delâlet eder
114[114] Buhârî, hâzır buiunmalanyle cumıianın sahîh olacak cemâat sayısının namazın sonuna kadar devamının, cumuanın sıhhati için şart olmadığına delîl getirmek istemişe benziyor
115[115] Bu kervan Dıhye ibn Halîfe yâhud Abdurrahmân ibn Avf'a yâhud da ortaklık suretiyle her ikisine âid olup Şâm diyarından haylî erzak getirmişti. Medine ahâlîsi o sırada pek ziyâde ihtiyâç ve darlık içinde kıvrandıklarından, gelişi i'lân edilince sahâbîlerden bir takımları, erzak satılıp tükenmeden tedârik edebilmek telâşı ile oraya koşuşmuşlar ve burada görüldüğü üzere ilâhî azara uğramışlardır. Âyetteki "Seni ayakta bıraktılar" nazmı, hâdisenin hutbe esnasında meydana geldiğine şübhe bırakmıyor. Peygamber'in yanından ayrılmayan oniki kişiden onu Cennetle müjdelenenler, ikisi de Bilâl ile Câbir yâhud Ammâr ile İbn Mes'ûd yâhud Bilâl ile İbn Mes'ûd İdi. Bu isimler başka başka rivayetlerde zikredilmektedir.

116[116] Ayetteki "ev = yâhud" terdîd harfi, mescidi terkedenlerin kimi ticâret, yânîalış veriş etmek, kimi de panayır yerini görüp gönül eğlendirmek kasdıyle gittiklerini gösterir. Âyetteki İlâhî azarlama ve tevbîh, ayrı ayrı her iki taifeye de râci' olur.

38- Cumuadan Sonra ve Önce Kılınan Namaz Babı [117][117]

60-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) öğle namazından evvel iki ve ondan sonra yine iki, akşam namazından sonra da kendi evinde iki rek'at namaz kılardı. Yatsı namazından sonra (yine evinde) iki rek'at kılardı. Cumua namazından sonra ise (mescidden kendi evine) dönmedikçe namaz kılmazdı. Lâkin evine dönünce iki rek'at kılardı [118][118].

39- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Artık o namaz kılınınca yeryüzüne dağdın, Allah'ın /adlından arayın... " (ei-cumua: 10)

Bu hadîste zikrolunduğu üzere, cemâatin dağılma hâdisesi, âyetin inmesinden evvel vâki' olmuştur. Ondan sonra İse sahâbîler, bu İlâhî tevbihten gereken dersi aldılar da şu ilâhî övgüye hakk kazandılar:

"öyle adamlar vardır ki, onları ne bîr ticâret, ne bir alış veriş Allah 'ı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalb-terin ve gözlerin (dehşetle) döneceği günden korkarlar" (en-Nûr: 37).

[117][117] Hadîs, evvel hakkında değil de sarîh olarak sonra hakkında geldiği için, Buhârî, âdetine aykırı olduğu hâlde sonra'yı evvel'den öne geçirdi.

[118][118] Bu hadîste farz olan namazlara bitişik olarak kılınan Râtibe Sünnetleri'nm mik-dârı bildiriliyor..

Cumuadan evvelki râtibeden söz edilmemesi, cumua namazı öğle namâzına bedel olduğu için, müekked sünnetinin öğle gibi olduğunu anlatmak içindir.

Yoksa cumuanın gerek ilk ve gerek son sünneti hakkındaki rivayetler, öğlenin sünnetleri hakkında olduğu gibi, müteaddiddir. Cumua farzından evvel de en az İki rek'at kılmak sünnet olduğunda şübhe yoktur. Ancak buradaki rivayette dikkati çeken cihet, Peygamber'in bu iki rek'atı dâima evinde kılmış olmasıdır.

iki rek'atlı oian cumua namazı, dört rek'atlı olan öğle namazına bedel olduğu cihetle böyle yapması, cumua farzının dörde ulaştırılabileceği vehmine meydan vermemek için idi.

Cumuadan sonraki sünnetin rek'at sayısına gelince, bu hadîste İki ise de, dört; hattâ altı olduğuna dâir de rivayetler vardır. Cumuadan sonraki nafileler hakkında fakîhler üç taifeye ayrılmışlardır: Birinci taifeye göre, cumuadan selâm verince iki rek'at sünneti kılmak için eve dönmelidir. Bunların delîlİ bu hadîstir. İkinci taifeye göre, cumua farzından sonra evvelâ iki, sonra dört rek'at kılınmalıdır.

Üçüncü taifeye gelince, onlar arada selâm verilmeksizin dört rek'at kılınır, diyorlar.

Halvette nafile kılmak, riyaya yer bırakmadığı için, nafilelerin evde kılınması, mescidde kılınmasından daha faziletlidir.

119[119]

61-.......Sehl ibnu Sa'd (R) şöyle demiştir: İçimizde bir kadın vardı. Su arkları kenarındaki tarlasında pazı bitkisi yetiştirirdi. Her cumua günü olunca pazıların köklerini söker, bir tencereye kor, sonra öğüttüğü bir avuç arpayı içine atardı ki, o kökler etli kemik manzarasını alırdı. Bizler cumua namazından çıkınca o kadına uğrar, selâm verirdik. O da bu yemeği bizlere yaklaştırır, biz de onu kaşıklardık. Ve biz, kadının o yemeği için cumuanın çabuk gelmesini temenni eder dururduk 120[120].

62-.......Bize İbnu Ebî Hazım, babasından; o da Sem"den (yukarıda geçen) bu hadîsi tahdîs etti. Ebû Hâzım'ın oğlu Abdulazîz burada şunu ziyâde etmiştir: Biz (Peygamber zamanında) cumuayı kılmadan ne gündüz uykusuna yatar ve ne de kuşluk yemeği yerdik, dedi 121[121].

40- Gündüz İstirahatı Cumua Namazından Sonradır Babı

63-.......Bize Ebû İshâk el-Fezârî, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes (R)'ten işittim: Bizler cumuaya erken davranır, namazdan sonra da gündüz istirâhati yapardık, diyordu 122[122].

119[119] Buhârî burada bu âyeti zikretmekle, âyetteki "dağıtın" ve "arayın" emirlerinin vücûb için değil, ibâha için olduğuna isabet etmiştir. Çünkü kullar cumua günü nida vaktinde cumua namazına ikaameden dolayı yeryüzüne dağılmaktan men' olunmuşlardır. Namazlarını kılıp ayrıldıkları zaman yeryüzüne dağılmak ve Allah'ın zenginliğinden aramakla emrolundular. Bu emirler, en sahîh kavle göre ibâha içindir. Binâenaleyh namaz kılındıktan sonra hemen çıkmak vâcib olmayıp, mescidde kalmak da mubah olur.
120[120] es-Silk: ...pâzî ta'bîr olunan nebata denir.. (Kaamûs Ter.).

Bu hadîsin bâb başahğına uygunluğu, sahâbîler cumuadan ayrılmalarının ardından bu kadının pazı köklerinden hazırlar olduğu yemeği aramalarıdır. Bu hâl sahâbîlerin kanâatine ve dünyâ hırslarının olmadığına delâlet etmektedir.
121[121] Buna göre cumua günlerinin gündüz uykusu ile kuşluk yemeği, namazdan sonraya bırakılmış oluyor. Diğer günlerde bu iki iş de kuşluk vaktinde yapılmak âdet idi
122[122] Tebkîr, daha evvel geçtiği üzere bir işe erken davranmak, cumuayı beklemek için öğleden evvel mescide gitmek ma'nâsına geldiği gibi, hemen zevalde öğle namazının ilk vaktinde namaz kılmak ma'nâsına da gelir.

64-.......Sehl (R): Bizler Peygamber (S) ile birlikte cumua namazını kılardık; kaylûle yânî gündüz istirâhati ondan sonra olurdu, dedi [123][123].

Hatime: Bu Cumua Kitabı 79 hadîs ihtiva etti. Bunlardan 64 tanesi mevsûldür. Muallak ve mutâbaalar ise 15 tanedir. Bunlardan Cumua'da ve daha önce de mükerrer olanları 36'dir. Hâlis olanı yâni tekrarsız olanı 43 hadîstir; bunların hepsi de mevsûldür... (İbn Hacer).

Kaile ve kaylûle, İçinde uyku olsun veya olmasın gündüz istirâhati veya gündüzün evvelinde, yânî kuşluk vaktinde yapılan istirâhattir.

[123][123] Bu hadîs, biraz farklı bir rivayetle daha önce de geçmişti.

12

EBVÂBU SALÂTİ'L-HAVF

KORKU NAMAZI

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

12- EBVÂBU SALÂTİ'L-HAVF

(Korku Namazı Bâbları)

1- Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli (Babi) 1[1]:

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endîşe ederseniz, namazdankısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Şübhesiz ki, , kâfirler sizin apaçık düşmânınızdır. Sen de içlerindebulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun, silâhlarını (yanlarına) alsınlar. Bu suretle secde ettikleri zaman da arka tarafınızda bulunsunlar. (Bundan sonra) henüz namazını kılmamış olan diğer kısmı gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat

tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar. O küfredenler arzu ederler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız

1[1] Bu bâblarda anlatılacak olan namaz, Salâtu'1-Havf, yâni korku zamanında cemâatle kılınacak namazdır. Yüce Allah: " Vj*j J3^^ »"^j ^jL^ > ijJüU-ijoi» .& - Namazlara ve bilhassa orta namaza devam ediniz, huşu ve hudû' ile Allah için dîvân durun" (el-Bakara: 238) âyetiyle farz namazları husûsî vakitlerinde kılmaya devam etmeyi emir buyurduğu gibi bu farzın hiçbir veçhile sakıt olmıyacağını bildirmek için de: tfCrj jî VU-y ^ iıi = Fakat korkarsamz, o hâlde namazı yürüyerek yâhud süvârî olarak kılın... (el-Bakara: 239) buyurmuştur. Bu takdirde îmâ ile olsun yine namaz kılınacak demektir.

Dînin direği olan namaz farzı, şehâdet kelimeleri gibi, hemen hemen hiçbir sebeb ile düşmeyecek bir vecîbe olduğu için, ne sıhhat hâlinde, ne hastalık hâlinde, ne hazarda, ne seferde, ne kudret hâlinde, ne acz hâlinde, ne korku hâlinde ne emînlik hâlinde mükelleften düşmez. Farzıyyeti hiçbir zaman çözülmez.

Herhalde namaz Şehâdet kelimelerinden sonra, dînin en mühim rüknü olup, ii; nasıl imkân bulunabilirse kılınmak lâzımdır. Hiçbir hâlde sakıt olmaz. Hattâ n kudretsizlik zamanlarında yalnız bir baş, o da olmadığı takdîrde bir göz işaretiyle edâ edilmelidir.

Korku namazının cemâatle edâ keyfiyyeti Kur'ân ile sabit olduğu gibi, sünnet ile de sabittir. Rasûlullah'm bu namazı birçok defalar ayrı ayrı suretlerde kıldırdığı sahîh rivayetlerle bilinmektedir. Bu namazın Kur'ân'dan olan delili el- Bakara: 238-239. âyetleriyle, en-Nisâ: 101-103. âyetleridir. Buhârî en-Nisâ'daki iki âyeti bâb başlığına almakla, evvelâ bu namazın Kur'ân'daki delilini en güzel şekilde göstermiştir.

da üstünüze derhâl bir baskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyyet olursa, yâhud hasta bulunursanız

silâhlarınızı koymanızda üzerinize vebal yoktur. (Fakat yine) bütün ihtiyat tedbîrlerini alın. Şübhe yok ki, Allah

kâfirlere hor ve hakîr edici bir azâb hazırlamıştır"

(en-Nisâ: 101-102) 2[2]

1- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'-den haber verdi. Şuayb dedi ki: Ben Zuhrî'ye: Peygamber (S) korku namazı kıldı mı? diye sordum. Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim haber verdi ki, Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ile birlikte Necd tarafına gazveye gitmiştim. Düşmanın hizasına geldik, onlara karşı safflarımızı düzdük. (Namaz vakti gelince) Rasûlullah (S), bize kıldırmak üzere namaza durdu. Bir kısım sahâbîler de O'nunla beraber namaza durdular. Diğer bir kısım ise yönünü düşmana çevirdi. Rasûlullah kendisiyle birlikte olanlarla beraber rukû'a vardı ve iki defa secde etti. Sonra beraber namaz kılanlar henüz namaz kılmamış olan taifenin yerlerine gittiler. Ötekiler de gelip Rasülullah'-ın arkasında namaza durdular. Rasûlullah onlarla beraber rukû'a varıp iki secde etti. Sonra selâm verdi. (Ondan sonra) o iki taifenin her biri nevbetleşe namaza durup, kendi hesâblarına birer kerre rukû'a varıp

---

2[2] Bu âyet, bi'1-fİİI kıtal olmaksızın, yalnız düşman hücumundan endîşe edildiği zamanlarda korku namazının cemâatle edâ suretini mücmelen bildirmektedir. Bu âyete göre imâm cemâati ikiye böler. Bir takımı ilk rek'atı imâm ile beraber kıldıktan sonra düşmanı bekleyip gözetlemek hizmetlerinden dolayı namaza iştirak etmemiş olan diğer takım, o rek'atı kılanların yerine geçip kendi yerlerini onlara terkederler ve ikinci rek'atı onlar imâm ile beraber kılarlar. Cemâatten her ferdin imâm arkasında kıldığı mıkdâr, âyetin zahirine göre işte böyle bir rek'at olup, diğer rek'at veya rek'atların nasıl tamamlanacağı da sünnet ile çeşitli rivayetlerle sabittir.

Korku namazı hakkındaki hadîslerin bu namazı çeşit çeşit suretlerde anlatması, Peygamber'in her birini birer vakitte "thtiyât tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar"(çn-Nisâ:10l) âyeti mantûkunca düşman taarruzundan sakınmaya ve şerrinden korunmaya en elverişli vaziyeti ihtiyaten seçmiş olduğuna delâlet eder.
Bundan dolayı namaz suretlerinde büyük ihtilâflar olmakla beraber, fakîhler tefcîh ettikleri suretlerden dolayı birbirlerini yanılmaya nisbet etmemişlerdir. Nitekim Ahmed ibn Hanbel bu namazların herhangisi kılınsa caiz olacağına kaa-ildir. Diğer imamlar da; korku namazı, hem düşmandan korunmak, hem de farz olan İbâdeti yerine getirmek için teşrî' edilmiştir. Kur'ân'daki vasıf ve ta'rîfte namaz fiillerini hasren ta'yîn için olmayıp, mümkin olan hâli hikâye için gelmiştir. Onun için bu iki maksad, rivayet edilen suretlerin herhangisi ile elde edilmek mümkin olursa yapılabilir, demişlerdir (Tecrîd Ter., 111,135-136).

ikişer secde ettiler [3][3].

2- Korku Namazının Yayalar ve Süvariler Olarak Kılınması Babı

"Râcü", ayakta duran demektir.

2-.......Bizeİbnu Cureyc, Mûsâ ibnu Ukbe'den; odaNâfi'den; O da İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R), Mucâhid'in: "Müslümanlar İle düşmanlar birbirine karıştıklarında namazı ayakta kılarlar" sözünde benzer bir söz söylemiştir [4][4]. İbnu Umer burada

---

[3][3] Gerek âyette, gerek hadîslerde hep bu namazı cemâatte kılacakların iki taifeye ayrılacağı bildirilip, her taifenin diğerine sayıca nisbeti zikredilmemiş olduğundan, namaza başlayan taife ile evvelâ bekçilik için ayrılan taifenin mikdârlan birbirine nisbetle az veya çok olmasında be's yoktur. Yalnız üçten daha az olmaması gerekir (Tecrîd Ter,, III, 138).

Korku namazı âyetleriyle bu husustaki hadîsler, fazla olarak cemâatle namaz kılmanın ehemmiyetini pek açık gösteriyor. Namazın cemâatle kılınabilmesi için başka hiçbir namazda caiz olmayacak, başka namazı ittifakla bozacak birçok hareketlerin yapılmasına müsâade edilmiştir ki, yalnız olarak namaz kılındığı takdirde bunların hiçbirine hacet kalmaz (Tecrîd Ter., 111,138).

Tehlike Zamanında Namaz:

Kur'ân tarafından da buna mu'tâd dışı tafsilatla önem verilmistir(en-Nisâ:101-i03). Şunu demek istiyorum ki, fiilen muharebe devam ederken dahi ■-(günlük beş vakit namaz ve cemâat terkedilmez. İslâm askerleri bu suretle günde X , birçok defalar, bir dünyâ kazancı düşünmeksizin Allah için döğüştüklerini ha-% tırlamış olurlar. Bir hadîste "Savaşanların, içinde yalnız Allah sözünün hâkim R olması maksadıyle döğüşenler, cennete gidecektir" buyurulmuştur (Buhârî birkaç yerde; İslâm'da Devlet İdaresi, s.227).

[4][4] Bu hadîs, Zuhrî tankından Salim ibn Abdillah ibn Umer rivâyetiyle olan bundan evvelki hadîsin Nâfi' rivayetinde de olan ziyâdesidir ki, ötekinde yok idi. Müslim'deki Zuhri rivayetinde ise, İbn Umer:'1 Lfıj j_4 dJJ> j>'J^ -iJ^jiTijü eW ^'r- m* 'f = Korku bundan da ziyâde olduğunda ise hayvan üstünde, yâ-hud yaya olarak ve yalnız îmâ ile yetinerek kılsın'' diyor. İşte bu ziyâdeyi Buhârî, İbn Cureyc, an Mûsâ ibn Ukbe, an Nâfi', an İbn Umer isnâdiyle: İbn Umer, Mucâhid'in "Müslümanlar ile düşmanlar birbirine karıştıklarında namazı ayakta kılarlar" sözüne benzer bir söz söylediğini haber verdikten sonra: Ve İbn Umer, Peygamber'den naklen... diyerek sevkediyor. Böylece bu ikinci rivayetin, bundan evvelki Salim rivayetinde olmayan metindeki lâfızları muhtevi bir ziyâdesi olduğunu göstermiştir. Buhârî, Mucâhid'in sözüne yalnız işaret edip, asıl rivayetin ne olduğunu ne burada, ne de kitabının başka yerinde zikretmemiş olduğundan, Mucâhid'in İbn Umer'İn sözü ile ma'nâca müşterek olan ibaresi nedir, anlaşılmıyor. Ancak İsmâîlî, el-Müstahrac'inde Mucâhid'den: " y- Ujü ı^Iüı ıiı ^\% ij\h\ = Müslümanlar ile düşmanları birbirine karıştığında artık yalnız baş işareti ile namaz kılınır" diye rivayet ettikten sonra, Buhârî'nİn yine aynı isnâd ile İbn Umer'in de Mucâhid gibi: " ... Uîıî ı^Üüı im " dediğini ve ondan sonra ziyâde olarak merfûan: "

Peygamber(S)'den nakil olmak üzere şunu ziyâde etmiştir: "Düşmanlar daha çok (olup da korku daha ziyâde) olursa yayalar ve binektiler olarak (yânı ayakta ve hayvan üstünde olarak) namaz kılsınlar" 5[5].

3- Bab: Korku Namazında Musalülerin Bir Kısmı Diğer Kısmını Bekleyip Korur

3-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaza kalktı, insanlar da O'nunla beraber namaza kalktılar. Peygamber tekbîr aldı, insanlar da O'nunla birlikte tekbîr aldılar. Peygamber rukû'a vardı, insanlardan bir kısmı da rukû'a vardılar. Sonra Peygamber secde etti, rükû' edenler de O'nunla beraber secde ettiler. Sonra Peygamber ikinci rek'at için kalktı, secde etmiş olanlar da kalktılar ve (geriye çekilip) öteki kardeşlerine bekçilik etmeye koyuldular. Bu sırada (Peygamber'le birinci rek'atta rükû' ve'secde etmemiş olan) diğer taife geldi. Onlar da Peygamber'le beraber rukû'a varıp secde ettiler. Bu esnada cemâatin hepsi namaz içindedir, lâkin bir kısımları diğerlerine

---

^liii Ju uij jî 'uii'j \jrjx* \İJ£ jıî = Düşmanlar daha ziyâde olurlarsa, müslümânlar hayvanların üstünde ve yaya olarak ayakta namaz kılsınlar" dediğini rivayet eder...

Bu îzâh ile Mucâhid'in İbn Umer'in sözüne benzeyen mevkuf rivayeti bilinmiş olur. Her ikisinden müştereken gelen rivayet de, İbn Umer'in ziyâdesi de anlaşılmış olur. Kaldı ki, metindeki ziyâde hakikatte merfû' mu, yoksa mevkuf mu olduğu bazılarınca tereddüde sebeb olduğundan, Buhârî "Peygamber : (S)'den...." demekle, merfû' olduğunu söylemiştir. Demek ki, metindeki ziyâdenin merfû' olması, Buhârî'ce daha râcih görülmüştür.

5[5] Buna"Salâtu'l-musâyefe" yâni "Kılıç kılıca iken kılman namaz" denilmiştir. Salâtu'l-musâyefe'nin de (yânî kılıç kılıca iken namazın da) -fakîhlerin çoğunun re'yince- teşrî' buyurulmuş olduğuna göre, namazın hiçbir özür ile düşme- ; yeceğİ bir kat daha tebeyyün eder. Bir müslümân için Allah'ı zikr borcu, dünyâ ■ yurdunun hiçbir zaman ve mekânında sakıt olmaz. Bu ve bu ma'nâdaki bunca , hadîslerin ve onlara müstenid ictihâdlann dayanağı şu âyettir: "

Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah 'in dîvânına tam huşu' ve tâ-atle durun. Fakat korkarsanız o hâlde namazı yürüyerek, yâhud süvârf olarak kılın. (Tehlikeden) emin olduğunuz vakit ise, yine Allah 't, size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise o vech İle anın" (el-Bakara: 238-239).

İmâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre, İkinci âyet, mukaatele hâlinde de namazın vâcib olduğuna delildir. Hanefi imamlarına göre ise, âyette kıtal tasrîh buyurulmayıp, yalnız havf hâli zikredilmiş olduğuna bakarak, havf hâlinde birinci hadîste zikredilen suretlerle, İbn Umer'in dediği yâhud rivayet ettiği gibi şiddetli korkuda yânî düşman tarafından mahsur olmak, her an çarpışmayı bekler olmak gibi ziyâde korku zamanlarında " ı^j y ^W> " âyetinin hükmünü icraya sıra gelir. Bunda musallî kıbleye yönelme ile mükellef değildir. Yoksa musâyefe ve kıtal esnasında namaz kıhnmayıp, sonradan edâ veya kaza edilir. Zîrâ yürüyerek, kılıç sallayarak düşmana karşı kendini savunmak yâhud düşmanı öldürmek için ameli kesîri gerektiren fiiller ile namaz sa-hîh olmaz (Tecrîd Ter.,Ul,\4l).

bekçilik ediyorlardır 6[6].

4- Kal'aların Mukaavemeti Esnasında ve Düşmanla Karşılaşma Sırasında Namaz Babı

Evzâî de şöyle demiştir: Eğer fetih zamanı yaklaşıp namaz kılmaya kaadir olmazlarsa, îmâ ile namaz kılarlar. Herkes ayn ayrı namaz kılar, imâya da kaadir olmazlarsa, kıtale ara verilinceye kadar yâhud emniyette oluncaya kadar namazı geri bırakır, sonra iki rek'at kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, bir rükû' ile iki sucûdden ibaret bir

namaz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, kendilerine tekbîr kifayet etmez; namazı emîn

olacakları zamana kadar geri bırakırlar 7[7].

Mekhûl de buna kaail olmuştur 8[8]. Enes ibn Mâlik de şöyle demiştir:

Tuster Kal'ası muhasara edilirken tan yeri ağardığı

vakitte hâzır bulundum. Kıtalin alevlenmesi şiddetlendi de, sabah namazını kılamadılar.

6[6] Düşman kıble cihetinde olduğuna göre tasavvur edilecek olan bu ta'rîfe nazaran cemâatin hepsi birden Peygamber'e uyarak iftitah tekbîrini almışlar. İlk rek'-atın rükû' ve sucûduna yalnız bir takımları uyduktan sonra, ikinci rek'atta rükû' ve sucûdda öteki takım uyup, her bir takım namaz fiillerindeki arkadaşlarına bekçilik etmişler. Bu işler esnasında hepsi de namaz içinde bulunmuşlardır.

Buna göre Peygamber her taifeye yalnız birer rek'at kıldırmış, her bir taife yalnız bir rek'atla kalıp, diğer rek'atı kaza yânî itmam etmemişler. Bu tasvîre göre imâm iki, cemâat ise birer rek'at kılmış oluyorlar.

Hadîsin son fıkrası bâb başlığına açık olarak delâlet etmekte olan kısımdır.

Sahîh rivayetlerle sabit olan edâ suretleri müteaddid ve muhteliftir. Bundan Rasûlullah'ın korku namazını müteaddid defalar kıldırdığı ve düşmanın her vaziyetine göre başka başka şekillerin muvafık geleceği anlaşılıyor {Tecrîd Ter., IH, 125).
7[7] Evzâî'nin bu sözlerini, Velîd ibnu Müslim, Kitâbu't-Tefsîr'de zikretmiştir.

8[8] Yânı Mekhûl de Evzâî'nin bu görüşüne kaail olmuştur. Bunu da Abd ibn Hu-meyd, kendi tefsirinde mevsûlen şu lâfızla rivayet etmiştir: "Cemâat yerde namaz kılmaya muktedir olamadıkları zaman hayvanların sırtları üzerinde iki rek'at kılarlar. Buna da muktedir olmazlarsa, bir rükû' iki secdeden İbaret bir namaz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa emîn oluncaya kadar namazı geri bırakırlar, sonra yerde kılarlar.."

Gün yükselmeden

namazı kılamadık. Biz o namazı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî ile beraber kıldık. KaPanın fethi de bize müyesser oldu".

Yine Enes:

"Bu namaza mukaabil dünyâ ve içindekilere mâlik olmak beni sevindirmez" demiştir 9[9].

4-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Handak günü (güneş battıktan sonra) Umer gelip, Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Ve: Yâ Rasülallah, ikindiyi az daha güneş batmadan kılamaya-caktım, diyordu. Peygamber: "Vallahi onu henüz ben de kılamadım" dedi. Bunun üzerine Peygamber Buthân vadisine indi ve orada ab-dest aldı. Güneş batmış iken ikindiyi kıldırdı, sonra onun ardından da akşamı kıldırdı 10[10].

5- Düşmanı Kovalayan Kimsenin ve Düşman Tarafından Kovalanan Kimsenin Hayvan Sırtında Îmaen Olan Namazı Babı

el-Velîd ibnu Müslim el-Kuraşî de şöyle demiştir: Ben Evzâî'ye:

Şurahbîl ibnu's-Samt el-Kindî ile arkadaşlarının hayvan üstünde namaz kıldıklarını zikrettim. Evzâî: Eğer namaz vaktinin kaçıp gideceğinden korkulursa, namaz işi bizce de böyledir (yânî böyle yapılmalıdır), dedi. Velîd (bunu rivayet ederken kovalayan kimse meselesinde Evzâî'nin mezhebini te'yîd için)

Peygamberin "Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza'ya varmadıkça kılmasın!" kavlini

---

9[9] Enes'in bu sözlerini, İbnu Sa'd ile Umer ibnu Şeybe, Katâde tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir. Enes ibn Mâlik'in son cümlesinin tefsirinde ihtilâf edilmiştir: Enes'in "O namaza bedel" diyerek kasdettiği namaz, kaza olarak kılman bahis mevzuu namaz mı, yoksa îmâ ile kılınmayıp kazaya bırakılan namaz mı olduğunda sarihler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fakat herhalde Enes şayet bu mezhebde değilse, onun kumandanı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin o mezheb-de olduğu anlaşılıyor.

10[10] Bu hadîs Kitâbu Mevâkiti's-Salât; "Bâbu men salla bi'n-nâs cemâaten ba'de zehâbi'l-vakf'de geçmişti.

hüccet getirmiştir 11[11].

6- Bab 12[12]

5-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ahzâb'dan dönünce Peygamber (S) bizlere: "Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza yurduna ulaşmadıkça kılmasın" buyurdu. Oraya gidenlerin bâzıları yolda iken ikindi vakti girdi. Bâzıları: Oraya varmadıkça namazı kılmayız, dediler. Diğer bâzıları da: Hayır, biz kılarız. O emirle bizden istenen bu (dediğiniz) değildir, dediler. Sonra bu işi Peygamber'e arzettiler. Peygamber (S) onlardan hiçbir kimseye darılmadı 13[13].

7- Düşmana Baskın Esnasında ve Harbde "Allahu Ekber" Demek, Sabah Namazını Karanlıkta Kılmak; Baskın ve Harb Önünde Namaz Kılıp Tekbir Getirmek Babı

11[11] Bunu Kitâbu's-Siyer'de zikretti. Taberîile.îbnu Abdi'1-Berr de bunu Evzâî'den başka bir tarîkle şöyle rivayet etmişlerdir: Dedi ki: "Şurahbîl, bir kal'ayı fethe çalışırken ashabına: Sabah namazını yere inmeden, hayvan sırtında kılın, dedi. Maiyyetinde olan Ester en-Nahaî yere inip kıldı. Emre muhalefetinden dolayı Şurahbîl ona çok kızdı..."

Şurahbîl, kal'anm fethinden ümîtli olduğu için îmâ ile kılmış ve sonra kal'ayı fethetmiştİr. Ester de yaralanmıştır.

Düşmanın elden kaçırılması, canın elden gitmesi yâhud vaktin kaçıp gitmesi korkusu olunca, hayvan üstünde îmâ ile namaz kılmak, diğer insanlar gibi Evzâî'nin de mezhebidir. Bu hususta kovalayan ile kovalananın (tâlib ile matlûbun) farkı olmadığına işaret için, Buhârî evvelâ Evzâî'den bu kıssayı, ondan sonra da İbn Umer'in mevsûl hadîsini sevketmiştir.

12[12] Burada isimsiz bir "bâb" sözü vardır. Asılda ve feri'de böyledir. Ebû Zerr rivayetinde ise bu düşülmüştür.

13[13] Korku namazı ile hiçbir münâsebeti yokken, Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesi, bundan evvel ta'Iîkan zikrettiği kıssa ile alâkası olduğu içindir. Çünkü o kıssanın sonunda hüccet getirilen Peygamber'in emri, bu hadîsin bir fıkrasıdır.

Bu hadîste bahis konusu, bir kısım sahâbîlerin îmâ ile hayvan üzerinde namaz kılmış olmalarına dâir hiçbir nakil yoksa da, arkadaşları gibi tâlib vaziyetinde olan diğer takım sahâbîlerin düşmanı elden kaçırmak korkusu İle namazı geri bırakmaları zikredilmiştir. Böyle bir sebeble te'hîr etmek caiz olunca, vaktin kaçmasını beklemeyip, nasıl mümkin olursa îmâ ile kılmak evleviyyetle Caiz olur denmek istenmiştir (Tecrid Ter., 111,149-150).

6-.......Bize Hammâd, Abdulazîz ibn Suheyb'den ve Sabit el-Bunânî'den; o ikisi de Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti (Enes şöyle demiştir): Rasûlullah (S), sabah namazını Hayber yakınında alaca karanlıkta kıldırdı, sonra hayvanına bindi de: "Allâhu Ekber. Harıbet Hayberu. înnâ izâ nezelnâ bi-sâhati kavmin fe-sâe sahâbu'l-munzerîn = Allâhu ekber. Hayber harâb oldu gitti -yâhud harâb olsun-Biz bir kavmin yurdunu (basıp, içine) girdik mi, inzâr edilmiş olanların sabahı yaman olur" buyurdu 14[14]. Hayber ahâlîsi dışarı çıktılar, sokaklarda koşarak: İşte Muhammed ve ordu, diyorlardı. Râvî: "Ha-mîs", ordu demektir, dedi. Nihayet Rasûlullah onlara gâlib geldi, mu-hâriblerini öldürdü, zürriyetlerini esîr aldı. Safiyye bintu Huyey evvelâ Dıhye el-Kelbî'nin milki oldu, sonra da Rasûlullah'ın milki oldu. Sonra Safiyye'ye hürriyet verip onunla evlendi. Safiyye'nin hürriyete kavuşturulmasını da kendisine mehr yaptı. Râvî Abdulazîz ibn Suheyb, ; Sabit el-Bunânfye: Yâ Ebâ Muhammed! Enes'e, ona neyi mehr yaptı diye sen sordun mu? dedi. Sabit de: Peygamber, Safiyye'ye hürriyetini mehr yaptı, dedi de gülümsedi 15[15].

Hatime: Bu "Korku Namazı Bâbları" merfû ve mevsûİ altı hadîs ihtiva etti. Bunlardan ikisi daha önceki bahislerde tekerrür etti. Dördü, bu bahse hâlistir... (İbn Hacer).

14[14] Hadîsin başlığa delîl olan yeri Enes'in: Rasûlullah Hayber'in yanıbaşında bize sabah namazını, daha karanlık iken kıldırdı, sonra hayvanına bindi'de Allâhu Ekber.... buyurdu, sözleridir. Rasûlullah bu sözün son kısmını es-Saffât:177. âyetten iktibas etmiştir.

Bu hadîste, her korkulu işe girerken ve sevinilecek işler sırasında tekbîr getirmenin meşrû'luğu sabit oluyor. Çünkü tekbîrde, Allah'ın dînini izhâr etme ve sânını yüceltme vardır.

15[15] Bu hadîs, "Uyluk hakkında zikredilen şey" babında uzun bir lâfızla geçmişti. Mağâzî ve Nikâh Kitâbları'nda da gelecektir.

13

KİTÂBU'L-IYDEYN

BAYRAM NAMAZI

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

13- KİTÂBU'L-IYDEYN

(İki Bayram Namazı Kitabı)

1- İki Bayram ve Bayramda Süslenmek Hakkında Bab 1[1]

1-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb çarşıda satılmakta olan kalın ipekten bir kaftan aldı. Müteakiben o kaftanı alıp Rasûlullah'a getirdi ve: Yâ Rasûlallah, bu kaftanı satın al da bayramda ve elçiler geldiği vakitler giyinip onunla süslen, dedi 2[2]. Rasûlullah da ona: "Bu ancak (âhiretten) nasibi olmayan kimsenin giyeceği libâstır" buyurdu. Bundan sonra Umer Allah'ın dilediği kadar ikaamet etti. Sonra Rasûlullah ona dîbâcdan dokunmuş bir kaftan yolladı. Umer bu kaftanla geldi ve onu Rasûlullah'a getirdi de: Yâ Rasûlallah! Sen, bu ipekli cübbe âhirette nasibi olmayan kimsenin giyeceğidir, buyurmuştun; böyle iken şimdi bana bu ipekli cübbeyi gönderdin! dedi. Rasûlullah (S) da ona cevaben: "Onu satarsın ve bedeliyle bir hacetini görürsün" buyurdu 3[3].

1[1] Iydeyn — İki bayram, ramazân ve kurbân bayramlarıdır. Iyd(= bayram), her yıl tekerrür ettiği için, âdet veya avdet kökünden türemiştir. Bayramın gelişiyle sevincin de avdet etmesinden yâhud Allah'ın, kullarına bayramda döndürdüğü ni'metleri çok olduğu içindir de denilmiştir (Kastallânî).

el-Iyd, ayn'ın kesriyle.. ve cemiyyeti nâs olan ma'rûf güne denir ki, bayram ta'bîr olunur; senede iki kerre ider; biri oruçtan sonradır, arafesi urfîdir ve biri kurbân bayramıdır ki arafesi şer'îdir; avdet'ten yâhud âdet'ten alınmıştır. Sarihin beyânına göre cem'idır; haşeb ma'nâsına olan cem'-ine karışmamak için vâv yaya ibdâl olundu (Kaamûs Ter.).

2[2] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasıdır.

3[3] Peygamber'in, Umer'in isteğine karşı olan inkârı, bayram için elbise tavsiye etmesine değil, tavsiye olunan elbisenin ipek olmasınadır. Bu hadîse göre, her kim olursa olsun ipekli giymek haram gibi anlaşılırsa da, buradaki mücmelliği tefsîr edici olan diğer hadîsler delaletiyle, ipek kumaşın yalnız erkeklere haram olup, kadınlara mubah olduğu anlaşılır.

Bayram için güzel elbise giyip süslenmek Kur'ân'da da tavsiye edilmiştir: "

Ey Âdem oğulları, her mescid huzurunda zînetinizi alın (giyinin). Yiyin, için israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez" (el-A'râf: 31).

2- Bayram Günü Mızraklar ve Kalkanlar(la Oynanması) Babı

2-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Bayram günlerinin birinde) Rasûlullah yanıma girdi. O esnada benim yanımda Buâs harblerine âid ezgileri (def çalarak) okuyan iki kız vardı. Yatağına uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebû Bekr de girdi ve: Peygamber'in yanında şeytân mızmârı mı? diyerek beni azarladı 4[4]. Rasûlullah hemen ona döndü ve: "Onları bırak" buyurdu 5[5]. Babamın zihni başka şey ile meşgul olunca ben kızlara işaret ettim, onlar da dışarı çıktılar. Yine bir bayram günü siyahiler kalkanlar ve mızraklarla oynuyorlardı. Ya ben Pey-gamber'den (bakmağa izin) istedim, yâhud kendiliğinden: "Bakmak arzu ediyor musun?" dedi. Ben: Evet (istiyorum), dedim. Hemen beni arkasında yanağım yanağı üzerine gelecek şekilde ayak üstü di-keltti ve: "Haydin Er/ide oğulları!" dedi. Nihayet bakmaktan usandığımda: "Artıkyeter mi?" diye sordu. Ben: Evet, dedim. "Öyleyse git" buyurdu 6[6].

4[4] Mızmâr ve mezmûr, nefes İle çalman herhangi bir saza dendiği gibi gınâ'ya yânî ses ile okunan şeye de denir. Mızmâre'deki tâ, vahdet içindir. Câriye genç kız demektir; erkekteki gulâm gibidir. O kızların yanında deften başka âlet bulunmadığı için, burada mızmâr ve mezmûrlar, hep ses ile okunan şeylere hamledil-miştir. Ebû Bekr'in orada kızını azarlaması, bir babanın kızını, kocasının yanında azarlamasına, ona edeb dersi vermeye şer'î selâhiyeti olduğunu gösterir

5[5] Bundan düğünlerde, bayramlarda sevinmenin, ölçüyü kaçırmaksızin oyun, eğlence, tegannî etmenin caiz olduğu hükmü alınmıştır. Hattâ bayramlarda sevinç izhâr etmek dînin şeâirindendir

6[6] Siyahilerin oynadıkları oyun, kılıç-kalkan oyununa benzer bir oyunmuş. Yalnız kılıç yerine harbe kullanıyorlarmış. Harbe, kısa mızraktır. Buradaki siyâhî-ler HabeşIİler'dir. Diğer rivayetlerden bu Habeşliler'in hem mescidde harb oyunu oynamış oldukları ve harbelerle hücum ederken veya onlardan korunurken sıçrayışlarının raksa benzer bir oyun olduğu, hem de bunu bayramlarda oynamak âdetleri olduğu anlaşılıyor... Mescidde silâh taşımak ve oyun oynamak caiz değilse de, Habeşliler'in evvelâ bu oyunu, hakikatte oyun değil, silâh kullanma mümârese ve idmanıdır. İkinci olarak o gün silâh taşımaları kimseye zarar vermediği için bu tarzda gösteri yapmalarına izin verilmiştir.

Hadîsteki Benû Erfide, Habeş kavminin lakabıdır. Bâzıları büyük-dedelerinin ismidir derler. Bir takımlarına göre, Habeşliler'in rakseden soyuna denirmiş.

Bâzı grupların semâ ve raksa delîl edindikleri hadîs işte budur. Söz ile olsun, saz ile olsun, mûsikî hakkında âlimlerin görüşleri çeşitlidir. Harâmlığına ve halâllığına kaail olanlar olduğu gibi, mes'eleyi tafsil edip bâzf şartlarla mubah görenler de vardır.

Hadîsin zahiri Peygamber'in, Ebû Bekr'in mâni' olmasına mâni' olduğu için, bu husustaki ruhsatı ve mübâhlığı ifâde etmektedir.

3- İslam Ahalisi İçin Bayramların Sünneti (Yani Bayramların Yapılacak İşler) Babı

3-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den hutbe söylerken işittim; şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa muhakkak bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur"7[7].

4-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Benim yanıma Ebû Bekr girdi. O sırada benim yanımda Ensâr kızlarından iki kız vardı ki, bunlar Buâs harbinde Ensâr'm birbirleri hakkında söyledikleri şiirleri tegan-nî ediyorlardı. Âişe dedi ki: Bu iki kız tegannîyi san'at ve âdet edinmiş kızlar da değil idiler. Ebû Bekr: Rasûlullah'ın evinde şeytân mızmârları mı? dedi. Bu da bir bayram gününde olmuştu. Rasûlul-lah (S) ona: "Yâ Ebâ Bekr, her kavmin bayramı vardır; bu da bizim bayramımızdır" buyurdu 8[8].

4- Ramazan Bayramı Günü Bayram Namazına Çıkıştan Önce Birşey Yenilmesi Babı

5-....... Bize Huşeym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes'in oğlu Ebû Bekr'in oğlu TJbeydullah, dedesi Enes'ten haber verdi. Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) ramazân

---

7[7] Peygamber hutbe yaparken "îlk yapacağımız şey namaz kılmamızdır.. " diye haber verdiği namaz, yine ilk olarak yapılmış oluyor. Çünkü bayram hutbesi namazdan sonra yapılmaktadır. Hadîsteki sünnet, ıstılah ma'nâsındaki yânî vu-cûb mukaabili olan sünnet değildir. Yol, hayât yolu, yaşayış tarzı ma'nâsma-dır. Bu ise vucûb ile nedb'den daha umûmî bir ma'nâdir. Buna göre hadîsin son fıkrası ise "Bizim gittiğimiz yoldan gitmiş olur" demektir... Buradaki sünnet lâfzından, gerek bayram namazının, gerek kurbân kesmenin sünnet veya vâcib olduğu hususunda müctehidler ayrı ayrı hükümlere gitmişlerdir

8[8] Buâs harbleri, Ensâr'ın Evs ve Hazrec adlı iki kardeş kabilesinin, bir kavle göre 120 yıl kadar sürdürdükleri harblerdir. Nihayet İslâm'ın gelmesiyle helak olmak tan kurtulup, kardeşliklerini perçinlemişlerdir (Âlu İmrân:I03).

Bundan evvelki babın haşiyelerinde belirtildiği gibi Peygamber'in Ebû Bekr'e hitaben söylediği bu sözleri, Ebû Bekr'in mâni' olmasına mâni' olduğunu ifâde etmektedir. Demek ki düğünlerde, bayramlarda bu gibi sevinç izhârı gösteriler meşrû'dur.

bayramı günü birkaç tane hurma yemeden, bayram namazına çıkmazdı, demiştir 9[9]. Murecce' ibnu Recâ da şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes: Peygamber'in bu hurmaları tek adetli olarak yer idiğini tahdîs etti 10[10].

5- Kurban Bayramı Günü Yemeğinin (Bayram Namazından Sonra) Yenilmesi Babı

6-....... Enes (R) şöyle demiştir: "Peygamber (S): "Herkim bayram namazından evvel kurbânım kesmiş ise tekrar etsin" buyurdu. Bunun üzerine bir kimse ayağa kalktı da: Bu, et yemek arzu olunan bir gündür, dedi ve komşularının fakirlik ve ihtiyâçlarını zikretti. Peygamber (komşularının fakirliği hakkındaki sözlerinde) o zâtı tasdîk etti gibi oldu. O zât: Benim yanımda, et için kesilecek iki davardan bana daha sevgili olan yaşma girmemiş bir çepiş var, dedi 11[11]. Peygamber o zâta bu çepişi kurbân etmesine izin verdi. Artık ben, bu ruhsat ondan başkalarına da sirayet etti mî, yâhud etmedi mi; bilmiyorum 12[12].

7-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bayram

---

9[9] Ramazân bayramı namazından evvel birşey yemekteki hikmet, orucun bayram namazı kılınıncaya kadar devam etmesi gibi bir vehmi gidermek ve aynı zamanda vücûda bayram namazı için kuvvet kazandırmaktır

10[10] Bu ikinci tarîkin zikrindeki fâîde, Ubeydullah'm: Bana Enes tahdîs etti., diye tasrih etmesidir. Çünkü evvelki tarîkde an'ane ile idi. Bir de Murecce'in Hu-şeym'e mutâbaat etmesi fâidesi vardır.

Hurmaları tek olarak yemesi Allah'ın vahdaniyetine işaret içindir. Nitekim Peygambenbu ma'nâyıjtelmîhen adetli olarak yaptığı işlerin hepsini tek olarak yapmak âdetinde idi

11[11] Metindeki "Anâk" lâfzı, dişi oğlağa denir. "eI-Cezâ";cîm'in 1 ve noktalı dâl'ın fethi ile seniyy kertesinden evvel, yânî yaşı o kerteden eksik olan hayvana denir. Müennesi "Ceze'a"dir ve bu hayvana mezkûr zamanda isimdir. Bitecek ve düşecek dişe mülâbis olmaya. Sarihin beyânına göre seniyy, seniyye (ön) dişini bırakmış hayvana denir ki, çatal tırnaklı ve bütün tırnaklı olanlar üçüncü yılda bırakır. Ve deve altıncı yılda bırakır. Pes ceza', seniyy haddine varmayan hayvana denir. Mısbâh'm beyânı üzere kuzu ve oğlak ikinci seneye duhûlünde ve sığır, at dölleri, üçüncüde ve deve beşincide ceza olur. Ve İbn Arabî dedi ki; ceza' vaktin İsmidir, yoksa bitecek ve düşecek dişe münâsebeti yoktur. Oğlak kısmı bir yaşında ceza' olur ve bâzenkuvvetli olmakla daha önce ceza' olur. Türkçe'de ona çepiş ta'bîr olunur. Ve kuzu eğer anası babası gene İse yedi ayda ceza' olur, ki ona toklu ta'bîr'olunur ve koca dölü ise sekiz yâhud on ayda ceza' olur.. (Kaamûs Ter., III, 206-7).

12[12] Müteâkib hadîste bu zâtın ismi tasrîh edilmiştir.

Bu, yaşma girmemiş çepişi kurbân etmesi ruhsatının yalnız o zâta has olduğu veya onun şahsında umumîlik ifâde ettiği görüşleri ileri sürülmüştür. Hadîsin zahiri, bu ruhsatın hususîliğini ifâde etmektedir. Nitekim bu husus müteâkib hadîsin sonunda tasrih buyurulmuştur

namazından sonra bize hutbe yaptı da: "Her kim bizim bu namazımızı kılar, (ondan sonra) keseceğimiz kurbânı keserse, kurbân (sünnetin)e uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namazdan evvel keserse, kurbanlık namazdan evvel kesilmiş olur ve onun için kurbân (sevabı) yoktur" buyurdu. Bunun üzerine Berâ ibnu Âzib'in dayısı Ebû Burde ibnu Niyâr: Yâ Rasûlallah! Ben^ davarımı namazdan evvel kurbân etmiş bulundum. Bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, davarımın evimde boğazlanan ilk davar olmasını arzu ettim. Bu sebeble davarımı kestim de namaza gelmeden evvel sabah yemeğini yedim, dedi. Rasûlullah: "Senin bu davarın (kurbân davarı değil), yalnız yenecek et davarıdır" buyurdu. Ebû Burde: Yâ Rasûlallah, bizim henüz yaşına basmamış dişi bir çepişimiz vardır ki, o bana iki davardan daha sevgilidir. (Onu kes-sem) benim için kurbân olarak yeter mi? dedi. Rasûlullah: "Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yeîmiyecektir" buyurdu 13[13].

6- (Bayram Namazı İçin) Minbersiz Olarak Sahra Namazgahına Çıkış Babı

8-....... Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazân bayramı günü ile kurbân bayramı gününde namazgaha çıkardı 14[14]. İlk başladığı şey namaz olurdu. Sonra namazdan çıkar, cemâat (oldukları hey'ette) safflarmda otururlarken ayağa kalkar, onlara yönelerek kendilerine va'z eder, tavsiyelerde bulunur ve emirler verirdi. Hattâ o esnada bir askerî birlik göndermek isterse gönderir, yâhud başka bir şeyin

---

13[13] Bir yaşına girmemiş çepişin kurbân edilmeye elverişli olmadığı bu hadîsin son cümlesindeki sarahatten anlaşılıyor. Nitekim cumhurun kavlince dişi düşmemiş, yaşına basmamış bir keçinin kurbân edilmesi caiz değildir. Toklu'ya gelince, öteden beri sahabe ve tabiînin ilim ehli olanları tarafından tecvîz edildiğini Tirmizî Sözen'inde zikretmiştir.

14[14] Musalla, namaz kılınacak yer demektir. Hadîsteki musalla, yânî namazgah, Me-dîne'de, mescidin kapısına bin arşın uzakta bulunan geniş bir meydanın ismidir. Bayramlarda namaz mescidde değil, orada kılınırdı. Bu hadîs bayram namazları için yağmur ve kar gibi bir özür olmadıkça, sahraya çıkmanın sünnet olduğuna delâlet eder. Sahrada bayram namazı kılmak, mescidde kılmaktan daha faziletlidir. Hanefîler buna kaaildir. Peygamber'in mescidi, Mescidi Harâm'-dan başka dünyâdaki bütün mescidlerden efdal iken, Peygamber, bayram namazlarını hep Medîne haricindeki namazgahlarda kıldırmıştır. Mâlikîler ile Hanbelîler'ce Mekke'den başka her nerede olursa olsun, sahrada kılınması ef-daldir. Mekke'nin istisnasının sebebi, Mescidi Harâm'ın fazîleti ile beraber genişliğidir. Şâfiîler'ce Mescidi Haram ile Eeytu'l-Makdis'de bayram namazı kılmak, sahrada kılmaktan efdaldİr. Zîrâ bu iki mescid pek büyük şerefi hâiz olmakla beraber geniştirler ve onlara gitmekte daha ziyâde kolaylık vardır.

yapılmasını emredecek olursa emreder ve ondan sonra namazgahtan Medine'ye dönerdi. Ebû Saîd şöyle dedi: İnsanlar (sünnete uygun olarak) hep böyle yapıp dururlarken, nihayet ya bir kurbân bayramında veya bir ramazân bayramı gününde Mervân ibn Hakem ile birlikte namazgaha çıktım. O zaman Mervân, Medîne Emîri idi. Namazgaha geldiğimizde bir de baktım ki, orada Kesîr ibnu's-Salt'ın bİnâ ettiği bir minber var. Bir de gördüm ki, Mervân namazı kıldırmadan evvel o minberin üzerine yükselmeğe davranıyor! Ben hemen (mâni' olmak için) elbisesinden yakalayıp çektim. O da beni çekti. Nihayet o (benden kurtulup) minbere çıktı ve namazdan evvel hutbe îrâd etti. Ben ona:

— Vallahi siz (Rasûl'ün sünnetini) değiştirmiş oldunuz, dedim 15[15]. O:

— Yâ Ebâ Saîd, senin o bildiğin şey gitmiştir (yânî onun hükmü kalmamıştır), dedi.

Ben de:

— Benim bildiğim şey, (dediğine göre) bilmediğim şeyden vallahi daha hayırlıdır, dedim 16[16].

Bunun üzerine Mervân:

— Namazdan sonra insanlar (bizi dinlemek üzere) karşımızda oturmayacakları için, ben

---

15[15] Ebû Saîd'in bu sözlerinden, hutbeyi bayram namazından öne almak ile bayram hutbesini de minber üstünde ilk yapan Mervân ibnu'I-Hakem el-Emevî olduğu anlaşılıyor.

İbn Hıbbân'm: Namazı kıldığı yerde ayakta olarak insanlara dönerdi" rivayeti ile İbnHuzeyme'nin:

Bir bayram günü ayaklan üzere durup hutbe yaptı" rivayetine göre, Peygamber zamanında namazgahta minber yoktur, mesciddeki ağaç minber de oraya taşınmamıştır..

Kesîr ibnu's-Salt el-Kindî büyük tâbiî'dir. Peygamber zamanında doğmuş, kendisi ve kardeşleri daha sonra Medîne'ye gelip yerleşmişlerdir. Bunlar Arab eşrâfmdandır. Kesîr ibnu's-Salt sıka râvîlerdendir. Arab eşrafından zengin bir kimse olup, Abdulmelik ibn Mervân'a bir aralık kâtiblik etmiştir. İkaametgâhı musallanın kıble cihetinde ve bitişiğinde olduğu için, ya kendiliğinden, yâhud bâzı rivayetlere göre, Mervân'ın emriyle o minberi kerpiçten bina etmiştir. Ağaçtan yapmaması açıkta ve hava te'sîrlerine ma'rûz olduğundandır.

16[16] Burada mühim olan nehyî ani'l-münker yapılmış olmasıdır. Emri bi'1-ma'rûf ile nehyi ani'l-münker hakkında Kitâb ve sünnette pek çok emirler vardır. Bunlar İslâm Dîninin kıvam ve bekaasmı te'mîn eden en mühim esaslardandır. Nitekim ; geçmiş ümmetlerin helak olmaları, hep Allah'ın ve Rasûlü'nün emir ve nehyine muhalefet zamanlarında sükût edip hakkı doğrultmada gevşeklik göstermelerinden olduğunu Kur'ân'da okuyoruz. Sahîh hadîsler de bunu mükerreren te'-yîd eylemiştir.

Ebû Saîd bu acı sözleri söyleyip münkeri nehy ettiği gün, Mervân, üzerlerinde nüfuzlu bir vâlî idi

hutbeyi namazdan evvele aldım, dedi 17[17].

7- Bayram Namazına Yayan ve Binekli Gitmek, Namazı Hutbeden Evvel, Ezansız ve İkaametsiz Kılmak Babı 18[18]

9-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), kurbân bayramında ve ramazân bayramında (evvelâ) bayram namazını kıldırır, sonra namazın ardından da hutbe yapardı 19[19].

10-....... Bize Hişâm (ibn Yûsuf) haber verdi. Onlara da İbnu

Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber verdi. Atâ şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) ramazân bayramı günü namaz yerine çıktı da hutbeden evvel namaza başladı 20[20].

İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki İbn Abbâs Abdullah ibn Zubeyr'e bey'at olunduğu ilk zamanlarda ona: Ramazân bayramı günü bayram namazı için ezan okunmazdı; hutbe de muhakkak namazdan sonradır, diye haber göndermiştir 21[21].

(Yine ibn Cureyc, aynı senedle şöyle dedi:) Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, İbn Abbâs ile Câbir ibn Abdillah'tan şöyle haber verdi: Onlar: Peygamber zamanında ne ramazân bayramı gününde, ne de kurbân bayramı gününde (bayram namazı için) ezan okunmazdı, demişlerdir.

17[17] Bu cevâbına göre Mervân, hutbeyi kendi maslahatını gözeterek, kendi ictihâ-diyle namazın önüne geçirmiş oluyor.

18[18] Bu başlıkta üç hüküm vardır: Bayram namazına gitme sıfatı; namazı hutbeden evvel kılmak; bayram namazını ezânsız, ikaametsiz kılmak. Başlık altındaki hadîsler de bu hükümlerin delilleridir.

19[19] Bu hadîste Rasûlullah'm evvelâ bayram namazı kıldığı, sonra hutbe yaptığı apaçık belirtilmiştir. Bu, başlıktaki ikinci hükmün delillerinden biridir.

20[20] Bu da başlıktaki ilk iki hükmün delîllerindendir.

21[21] Bu, 64 hicrî yılında Muâviye'nin oğlu Yezîd'in ölümünün akabinde olmuştu

Yine aynı isnâdla Câbir ibn Abdillah'tan: Atâ şöyle demiştir: Ben Câbir'den işittim; o şöyle diyordu: Peygamber (S) ayağa kalktı ve namaza başladı. Sonra namazın ardından insanlara hutbe yaptı. Allah'ın Peygamber'i hutbeyi bitirince, bulunduğu yüksekçe yerden indi; ve kadınların yanına geldi. Bilâl'ın eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl ihramını açmıştı. Kadınlar o elbisenin içine sadaka atıp duruyorlardı.

Seneddeki râvî İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Bu günde imâmın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlara va'z ve nasîhatte bulunmasını, üzerine vâcib görüyor musun? diye sordum. Atâ: Bu onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer? cevâbını verdi 22[22].

8- Hutbe Bayram Namazından Sonradır Babı 23[23]

11-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr, Umer ve Usmân (Allah onlardan râzî olsun) ile birlikte bayram namazında hâzır bulundum. Bunların hepsi de namazı hutbeden evvel kılarlardı.

22[22] Bu hadîslerden bilhassa şu hususlar sabit oluyor:

a. Bayram namazlarının hutbeden evvel olduğu,

b. Bayram namazları için ezan ve ikaametin meşru' olmadığı,

c. Bayram namazına yaya gitmenin faziletli olmasıyla beraber, binekli gitmenin de meşru olduğu.

Müellif Buhârî'nin, bayrama binekle gitme meşrûiyyetini, Peygamber'in Bi-lâl'in eline dayanarak va'z etmesi fıkrasından çıkarmış olması muhtemildir. Çünkü yorulup ihtiyâç duyunca mümkin olan kolaylıklardan faydalanmak esâstır.

d. Kadınların da namazgaha çıktıkları. Kadınların hutbeyi iyice işitmemiş olmak ihtimâlinden ötürü ayrıca va'z ve nasîhata lâyık görülüp, sânlarına i'tinâ buyurulduğu görülüyor.

Hadîsin sonundaki Atâ'nın sözü de son derece güzeldir. İslâm ümmetini idare edenler, erkek kadın bütün ümmet ferdlerini okutup eğitmekle kıyamete dek vazifelidirler. Bu öğretme ve eğitme vazîfesi, onlar üzerinde ilâhî bir haktır. Millet ferdlerini, erkek dişi fark yapmaksızın okutup eğitmeyenler, bu hakkı ödemediklerinden ötürü, Allah katında sorumludurlar.

23[23] Hutbenin bayram namazından sonra olduğu bundan önceki bâblarda ve hadîslerde de geçmişti. Lâkin oralarda bu mes'ele, diğer mes'eleler içinde zikredilmişti. Burada ise husûsî bir bâbda yeniden yazılmış ve mes'elenin ehemmiyetinden dolayı delîller daha tafsîlli olarak sıralanmıştır.

12-.......İbn Umer (R): Rasûlullah (S), Ebû Bekr, Umer (R) her iki bayram namazını hutbeden evvel kılarlardı, demiştir 24[24].

13-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazân bayramı günü yalnız iki rek'at namaz kıldırdı; ondan evvel de, sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulundukları yere geldi, onlara sadaka vermeyi emretti. Kadınlar atmaya başladılar. Kadın taifesi artık halkalarını, gerdanlıklarını (BilâFin eteği içine) atıyor, atıyordu 25[25].

14-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmamızdır. Ondan sonra evlerimize dönüp kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namazdan evvel boğazlarsa, bu yalnız ehline takdim ettiği bir et demek olup, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti yoktur". Rasûlullah'm bu sözleri üzerine Ensâr'dan Ebû Burde ibnu Niyâr denilen bir zât:

— Yâ Rasûlallah! Ben (davarımı namaza gelmeden önce) kesmiş bulundum. Bende yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah ona:

— "Dediğin çepişi onun yerine kurbân et. Lâkin sonra da böylesi hiçbir kimse için kifayet etmiyecek -yâhud: kurbân yerine geçmiyecektir"- buyurdu 26[26].

24[24] Bu İbn Umer hadîsiyle, bundan önceki İbn Abbâs hadîsi bâb başlığının en kat'î delilleridir.

25[25] Bayram namazının yalnız iki rek'at olduğu, Peygamber devrinden bu güne kadar bütün müslümânlann fiilî icmâi ile de sabit olduğu gibi, bayram namazı tekbîrleri ve bayram namazında Peygamber tarafından okunan sûreler hakkındaki hadîslerle de sabittir. Bayram namazından evvei ve sonra hiçbir nafile namaz bulunmadığı hususunda da bu hadîs en kesin ve şübhe bırakmayan bir delîldir.

26[26] Bu hadîs, çok yakın bir lâfızla daha evvel geçmiş ve ilgili açıklamalar orada verilmişti. Burada şu kadar söyleyelim: Ebû Burde o çepişi sonra kurbân etmiştir.

..... Hadîsin son fıkrasından, bir çepiş kurbân etmiş olmak Ebû Burde'nin husûs yellerinden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Şeriat tebliğ edici, hükümlerden bâzısını bâzı kişilere hass kılabilir. Nitekim şâhidliği iki şâhid yerine geçmek de Huzeyme ibn Sâbit'in husûsiyetlerindendir.

9- Bayramda ve Harem Arazisi İçinde Silah Taşımanın Mekruh Kılınması Babı 27[27]

Ve Hasen Basrî de: Müslümanlar, bir düşman saldırısından korkuları olmadıkça, bayram günü silâh taşımaktan nehyolunmuşlardır, demiştir 28[28].

15-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Mızrak demiri tabanının çukuruna dokunup da ayağı üzengiye yapıştığı zaman, ben İbn Umer'in yanında idim. Hemen deveden indim ve mızrağı ayağından çıkardım. Bu vak'a Minâ'da oldu. Haccâc'a haber ulaştı da Haccâc, İbn Umer'i yoklamaya geldi. Haccâc: Ah seni yaralayan kimdir, bilseydik! dedi. İbn Umer: Beni yaralayan sensin, dedi. Haccâc: Bu nasıl söz? dedi. O da: Silâh taşınmayacak bir günde silâh taşıttın ve Harem'e silâh girmezken, oraya sen silâh soktun, cevâbını verdi 29[29].

16-.......Saîd ibn Amr şöyle demiştir: Haccâc, îbn Umer'in yanına yoklamak için girdi, ben de onun yanında idim. Haccâc: O (yâ-nî îbn Umer) nasıldır? dedi. İbn Umer: İyidir, dedi.

Bu hükmün Ebû Burde'ye hass olduğu bu şekilde anlaşılmakla beraber, bâzıları buna, onun şahsında umûmîdir, demişlerdir. İleri sürdükleri delillerden biri de şudur: Buhârî'nin Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'den rivayetine nazaran bu ruhsat Ebû Burde'ye mahsûs kalmamıştır. Ukbe şöyle diyor: Peygamber (S) kurbanlık olarak sahâbîler arasında taksim etmek üzere bana bir davar sürüsü verdi. Taksimden sonra benim elimde bir çepiş kaldı. Peygamber'e arz ettim. "Onu sen kurbân et" buyurdu (Udhıyeler Kitabı, İmâmın insanlar arasında kurbanlıklar taksim etmesi babı, 3. hadîs).

27[27] Bayramlarda ve Harem arazîsinde silâh taşımanın mekruh, belki de haram olması, taşıyan kimsenin dikkatsizlikle, bilhassa kalabalık yerlerde ve dar yollarda başkalarına zarar vermek ihtimâlindendir.

28[28] Hasen Basrî'nin bu sözünü ma'nen te'yîd eden hadîsler,İbn Munzir,Abdurraz-zâk ve İbn Mâce tarafından yakın lâfızla rivayet edilmiştir. Harem'deki nehiy hakkında da Müslim, Câbir'den mevsûlen rivayet etmiştir: Rasûlullah (S) Mekke'de silâh taşınmasını nehyetti".

29[29] Abdullah ibn Zubeyr vak'asım bertaraf ettikten sonra Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a, İbn Umer'e hiçbir hususta muhalefet etmemesini yazmış. Hâlbuki İbn Umer, -Sayrafî'nin nakline göre- mancınık kurup Ka'be'ye taş attırdığından dolayı Haccâc'ı muaheze etmiş olduğundan, bu emir kendisine pek ağır gelmiş ve bir desise ile İbn Umer'i öldürmeyi tasarlamış. Bir adama mızrağını zehirleyip, yanlışlıkla olmuş gibi İbn Umer'e dokunuvermesini emretmiş. O da Arafat dönüşünde o kalabalık içinde harbesiyle îbn Umer'in ayağını sıyırtıver-miş. Bir müddet sonra İbn Umer bu yaranın te'sîriyle vefat etmiştir. Bu, 72 yılında olmuştur (ez-Zubeyrî'nin Kitâbu'l-Ensâb'md&n naklen).

Haccâc: Seni kim yaraladı? dedi. İbn Umer de (Haccâc'ın bizzat kendisine ta'rîz ederek): Beni, silâh taşımak halâl olmayan bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı, dedi. İbn Umer bu sözüyle Haccâc'ı kasde-diyordu 30[30].

10- Bayram Namazına Erken Davranmak Babı

Ve Abdullah ibn Busr: Şu muhakkak ki, bizler şu saatte bayram namazını bitirmiştik, demiştir. Bu bitirme vakti de (kerahet vaktinin geçtiği) nafile kılma zamanıdır 31[31].

17-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bizlere hutbe yapıp şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey, namaz kümamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namaz kılmadan evvel hayvanı keserse, bu ancak acele edip ehline verdiği bir etten ibaret olmuş olur; kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz". Peygamber'in bu sözleri üzerine dayım Ebû Burde ibnu Ni-yâr ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben davarımı namaz kılmadan evvel kesmiş bulundum. Bende yaşma girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah:

— "Dediğin çepişi onun yerine kurbân et -yâhud: Onu kes-. Lâkin (yaşına girmemiş olan

---

30[30] Bundan önceki hadîste ibn Umer: "Beni yaralayan sensin" diye, yaralama fiilini sarih olarak Haccâc'a nisbet etmişti. Bu hadîste ise "Beni silâh taşınmayacak bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı" diyerek bir ta'rîz yapmış oluyor. Bu durum, ıyâdetİn birden ziyâde olmasını veya suâlin tekrar edilmiş olmasını; bu sebeble İbn Umer'in birinde ta'rîz etmiş, diğerinde sarahatle söylemiş olması ihtimâlini düşündürür.

31[31] Abdullah ibn Busr el-Mâzinî, Şam'da en son vefat eden sahâbîdir. Vefatı hicrî 88 yılındadır.

Abdullah ibn Busr'un bu sözünü Ahmed ibn Hanbel, Humeyr tarîkinden mevsûlen şöyle rivayet etmiştir: Dedi ki: Abdullah ibn Busr, bir ramazan yâhud kurbân bayramı günü insanlarla beraber bir namaza çıktı. İmâmın geç davranmasını ayıplayıp reddetti de, başlıktaki sözleri söyledi (Kastallânî)

böyle) bir çepiş, senden sonra hiçbir kimse için kifayet etmeyecektir" buyurdu 32[32].

11- Teşrik Günlerindeki İbadet Amelinin Fazileti Babı

İbn Abbâs: "Ve*z-kurûllâhe fî eyyâmin maHûmâtin", zu*l-hicce'nin ilk on günüdür; "Ve'l-eyyâmu'l-ma'dûdâtu" ise teşrik günleridir, demiştir33[33]

İbn Umer ile Ebû Hureyre, on günler içinde çarşıya çıkarlar, yüksek sesle tekbîr alırlardı; işiten insanlar da onların tekbîrlerine uyup yine yüksek sesle tekbîr alırlardı34[34]

Muhammed ibn Alî el-Bâkır da (bu günlerde yalnız farzlardan sonra değil) nafile namazdan sonra da tekbîr alırdı 35[35].

32[32] Hadîs daha önce de küçük lâfız farkı ile geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delâleti ciheti "Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey... "fıkrası-dır. Çünkü bayram namazını gündüzün evvelinden geri bırakan kimse, namazdan başka bir işe başlamıştır. Çünkü o namazı terke ve ondan başka şeylerle günlük işe başlamış olur.. (Kastallânî).

33[33] İbn Abbâs'ın bu sözünü Abd ibn Humeyd kendi Tefsir'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Buradaki Kur'ân lâfzını hatırlatan ta'bîrleri rivayet etmede Buhârî Sa hîh'mın râvîleri birbirlerinden ayrılmışlardır. Bir tanesi hâriç, hiçbiri Kur'ân'-daki okunuşa uygun değildir. Buna da Buhârî'nin bu ta'bîrlerle Kur'ân'daki okuyuşu kasdetmediği, sâdece İbn Abbâs'ın sözünü hikâyet etmek istediği İbn Abbâs'ın da sâdece Kur'ân'daki "ma'dûdât" ve "ma VÖmâf "ıtefsîr etmek istediği şeklinde cevâb verilmiştir.. (Kastallânî).

Bu nakle göre: "o^J-^* .Lİ j ibı tjjs'iıj = Bir de sayılı günlerde Allah'ı zik-/■erf/«"(el-Bakara:203) âyeti ile " oUy« fu j iûi ^1 \3/£'i= Ma'lûm olan günlerde Allah Un adını ansınlar,. "(el-Hacc:28) âyetindeki bu ta'bîrleri, İbn Abbâs başlıktaki gibi tefsir etmiştir. Yâni "ma'lûm olan günleri" zu'l-hicce'nin ilk on günü ile, "sayılı günler"i de teşrik günleri ile tefsîr etmiştir. Nitekim Abd ibn ■ Humeyd'İn Fe/sî/-'indemevsûlen rivayet olunduğuna göre, İbn Abbâs: "Allah ; Taâlâ'yı sayılı günlerde Allahu Ekber diye zikrediniz; yine Allah Taâlâ'yı bilinen günlerde Allahu Ekber diye zikrediniz. Sayılı günler, teşrîk günleri; bilinen günler de zu'1-hicce'nin ilk on günüdür" demiştir.

34[34] İbn Umer ile Ebû Hureyre'nin bu fillerini Bagavî ile Beyhakî mevsûlen zikretmişlerdir.

35[35] Muhammed ibn Alî el-Bâkır'ın bu filini de Dârakutnî, el-Mu'telifte mevsûlen rivayet etmiştir. Teşrîk günlerinde amellerin faziletli olması, yalnız nafile'namazdan efdal olan sünnet kılınmış olan tekbîre münhasır değil, diğer ibâdetler de bunlara dâhildir. Bu İbâdetlerin en mühimmi de hacc menseklerıdir.

Zu'1-hicce'nin sekizinci gününe "Terviye Günü", dokuzuncu gününe "Arafe Günü", kurbân bayramının ilk gününe "Nahr Günü", ondan sonraki üç güne "Teşrîk Günleri" denir. Teşrîk günlerinin ilkine "(Minâ'da) ikamaet günü",ikinci gününe " birinci dağılma günü", sonuncu gününe " ikinci dağılma günü" denir.

18-....... Bize Şu'be, Süleyman ibn Mihrân'dan; o da Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cübeyr'den; o da îbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "On günlerdeki iyi ameller, bu günler dekinden, yânı teşrik günlerindekilerden daha faziletli değildir" buyurdu. Sahâbîler: Cihâd da mı (daha faziletli değil)? dediler. Peygamber: "Cihâd da; meğer ki Bîr kimse (Allah yolunda cihâda) çıkıp canını ve malını tehlikeye atar da hiçbir şeyi geri getiremez olursa" buyurdu 36[36].

12- Mina Günlerinde ve (Dokuzuncu Günü Sabahı) Arafat'a Giderken Tekbir Getirmek Babı

Ve Umer ibn Hattâb (R), Minâ'daki kubbesinde (küçük çadırında) tekbîr alırdı da, mescid ahâlîsi bunu işitir; onlar da tekbîr alırlar, çarşı pazarda onlar da tekbîre başlarlardı ve nihayet bütün Minâ, tekbîr sadâlarıyle sarsılırdı 37[37].

Ve İbn Umer de o günlerde, yânî Minâ günlerinde tekbîr alır dururdu. Namazlardan sonra da, yatağında da, fustâtında da (otağında da), oturduğu yerde de, yürüdüğü yerlerde de; o günlerin hepsinde tekbîr alırdı 38[38].

Ve müzminlerin annesi Meymûne (öl. 51) de nahr gününde, yânî kurbân kesme gününde tekbîr alırdı 39[39].

Gelecek olan hadîs metnindeki «-i* J» , bâzı nüshalarda «.^ i-i» jı dan mak sad, zu'I-hiccenin ilk on günüdür. "And olsun fecre, on geceye... "(el-Fecr:l-2) âyetlerinde sânlarına yemîn edilen günler, bu günlerdir.

36[36] Bu hadîsi Buhârî'den rivayet eden râvîler, bâzı lâfızlarını değişik şekilde rivayet etmişlerdir. Buradaki metin Kerîme'nin, Kuşmeyhenî'den yaptığı rivayettir. Bu rivayet Ebû Zerr Herevî'nin yine Kuşmeyhenî'den olan diğer rivayetine muhalif olduğundan şazdır. Mahfuz olan rivayet şudur:

ibn Abbâs'tan, Peygamber (S):

"Başka günlerin hiç birinde şu on gündeki amellerden daha e/da! hiçbir amel yoktur" buyurdu. Sahâbîler: Cihâd'dan da mı? dediler. Peygamber: "Cihâd'-dan da; meğer ki bir kimse (Allah yolunda cihâda) çıkar, canım ve malını tehlikeye atar, hiçbir şeyi geri getiremez olursa (işte onun ameli bunlardan da efdaldir)" buyurdu.

37[37] Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Ebû Ubeyd ve Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir

38[38] İbn Umer'in bu fiilini İbnu'l-Munzir ve el-Fâkihî deAhbâru Mekke'de İbn Cu-reyc'den; o da Nâfi'den tarikiyle, mevsûlen rivayet etmişlerdir

39[39] İbn Hacer, Meymûne'nin bu fiiline mevsûl olarak vâkıf olmadım, dedi. Umde sahibi İse Meymûne'nin nahr günkü bu tekbîrini Beyhakî rivayet etti, dedi.

Ve kadınlar teşrik günlerinde Ebân ibn Usmân'ın ve Umer ibn Abdilazîz'in ardından erkeklerle beraber mescidde tekbîr alırlardı 40[40].

19-.......Bize Mâlik ibnu Enes tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muhammed ibnu Ebî Bekr es-Sakafî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Minâ'-dan Arafat'a doğru yürüdüğümüz sırada Enes'e telbiyenin keyfiyetinden sordum. Sizler Peygamber (S) ile beraber iken nasıl yapardınız? dedim. Enes: Lebbeyk okuyan lebbeyk okur, inkâr edilmezdi; tekbîr getiren tekbîr getirir, inkâr olunmazdı (yânî hiç kimse tarafından kendisine niçin telbiye ediyorsun, yâhud niçin tekbîr alıyorsun denilmezdi), dedi 41[41].

20-.......Ümmü Atiyye (R) şöyle demiştir: Biz kadınlara, bayram günü namazgaha çıkmamız, hattâ bulundukları ev köşelerinden bakire kızlara ve hayızlı kadınlara varıncaya kadar namazgaha çıkarmamız emredilirdi de, kadınlar erkeklerin arka tarafında olurlar, onların tekbîr getirmelerine uyup tekbîr getirirler ve onların duâlarıyle duâ ederlerdi. Onlar bu bayram gününün bereketini ve paklığını (yâ-nî

40[40] Kadınların bu tekbîrlerini Ebû Bekr ibn Ebu'd-Dünyâ Kitâbu'l-Iyd'da mevsûlen rivayet etmiştir. Ebân o zaman Medine Vâlîsi idi. Umer ibn Abdilazîz de mü'minlerİn emîridir.

Buraya kadar zikredilen haberlerden teşrik günlerinde namazlardan sonra tekbîr almanın vâcib veya hiç değilse müstehâb olduğu anlaşılır

41[41] Telbiye, hacı olacakların ihrama girdikleri andan i'tibâren birinci taşlamayı yapıp halâl oluncaya kadar, yânî ihramdan çıkıncaya kadar hep Lebbeyk, Lebbeyk diye İbrahim'in da'vetine icabetlerini izhâr ve i'lân etmelerine denir. İbn Umer rivayetinde Rasûlullah'm telbiye lâfızları şunlardır:

Lebbeyk Allâhumme lebbeyk

Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk

inne'l-hamde ve'n-nVmete leke

Ve 'l-mülke lâ şerike leke
Tekbîr'in sîgâsı birkaç türlüdür. Biri şudur: Allâhu Ekber AUâhu Ekber Lâ ilahe illeHlâhu Vallâhu Ekber Allâhu Ekber ve MlâhVl-hamdu

Kurbân bayramında olduğu gibi, ramazan bayramında da namazgaha giderken yolda ve namâzgâhda, bayram gecesinde ve gündüz sabahleyin de yüksek sesle tekbîr almak müstehâbdır. Yalnız Dâvûd Zâhirî'ye göre vâcibdir (Tecrîd Ter., III, 198). Bu tekbîrlere Kur'ân'da da delâlet vardır:eI-Bakara:185.

günâhlardan temizlenmeyi) umud ederlerdi 42[42].

13- Bayram Gününde Harbeye Doğru Namaz Kılınması Babı

21-....... BizeUbeydullah, Nâfi'den; o da îbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ramazân bayramı ve kurbân bayramı günü (namazgahta), Peygamber'in önüne bir harbe dikilirdi. Ondan sonra Peygamber (o harbeye doğru) bayram namazını kıldınrdı.

14- Bayram Günü İmamın Önünde Ucu Demirli Yahud Demirsiz Kısa Mızrak Taşınması Babı

22-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namazgaha, önünde kısa bir mızrak taşınır hâlde giderdi. Bu mızrak namazgahta Peygamber'in ön tarafına dikilirdi. Peygamber de o mızrağa doğru yönelerek namazı kıldınrdı.

15- Temiz Kadınların ve Hayızlı Kadınların (Bayramda) Namaz Kılınacak Yere Çıkmaları Babı

23-....... Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye (R): Bizlere, henüz kocaya gitmemiş taze kızları, perde arkasında yaşayan kadınları (namaz kılınacak yere) çıkarmamız emrolundu, demiştir. Ve yine Eyyûb'dan; o da Hafsa bintu Sîrîn'den, Muhammed'in hadîsi tarzında rivayet etti. Eyyûb, Hafsa hadîsinde şunu ziyâde etti: Eyyûb yâhud Hafsa şöyle rivayet etmiştir: Taze kızları ve perde arkasında yaşayan kadınları (çıkarmamız) ve hayızlı kadınlar namaz yerinden

---

42[42] Bu Ümmü Atiyye hadîsi biraz farklı lâfız ile Kitâbu'l-Hayz'da da geçmişti. Hacc Kitâbı'nda da gelecektir

uzakça dursunlar (diye bize emredildi) 43[43].

16- Çocukların Namaz Kılınacak Yere Çıkmaları Babı

24-...."... Bize Sufyân (es-Sevrî), Abdurrahmân (ibn Âbis)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, şöyle dedi: Ben bir ramazân bayramı yâhud kurbân bayramı günü Peygamber'-in maiyyetinde namazgaha çıktım. Peygamber bayram namazını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra da kadınların bulunduğu yere geldi de, kadınlara va'z etti, onlara hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emreyledi 44[44].

17- Bayram Hutbesinde İmamın İnsanlara Yönelmesi Babı

EbûSaîd: Peygamber (S) insanlara karşı ayakta dikildi, dedi 45[45].

25-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü Bakî'a çıktı da iki rek'at bayram namazını kıldırdı. Sonra yüzünü bize döndürdü ve şöyle buyurdu: "Bu günümüzde ibâdetimizin ilki namaza başlamamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönüp kurbân kesmemizdir. Herkim böyle yaparsa, işte o bizim sünnetimize uygun iş yapmıştır. Her kim ondan evvel boğazlarsa, o ancak acele edip ailesine verdiği bir şey olmuş olur, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz"- Bu söz akabinde bir kimse: Yâ Rasûlallah, ben davarımı namazdan evvel kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi. Rasûlullah: "O çepişi kes; fakat böylesi

---

43[43] Hadîs, daha önce de küçük lâfız farkıyle geçmişti.

"el-'Atık" cem'i:Avâtık ve yeni yetişmiş taze kıza denir ve henüz ere varmamış kıza denir, bir kavle göre ortaca yânî gerçi yetişip de henüz ere varmamış olup, lâkin vakti dahi geçmemiş ola. Bunların zevcîerin temellük kaydından henüz âzâde oldukları mülâhazasıyledir, hass vasıftır.. (Kaamûs Ter.).

44[44] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde Pey-gamber'le beraber bayram namazına çıkmış olmasıdır

45[45] Buhârî Ebû Saîd'in bu sözünü "Musallaya çıkmak" babında, uzunca bir hadîs içinde mevsûlen rivayet etmişti.

senden sonra hiçbir kimse için kâjî gelmez" buyurdu 46[46].

18- Bayram Namazı Kılınacak Yerdeki Alamet Babı

26-.......Bana Abdurrahmân ibnu Abis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim. Ona birisi tarafından: Sen Peygam-ber'le birlikte bayram namazında hâzır bulundun mu? diye soruldu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, yaşımın küçüklüğünden dolayı orada bulunamayacaktım. Peygamber namaz yerine çıktı, nihayet Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin hizasındaki alâmetin (sütunun) yanına geldi 47[47]. Ve bayram namazım kıldırdı. Sonra orada hutbe yaptı. Ondan sonra da yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa geldi. Kadınlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve onlara sadaka vermelerini emir buyurdu. Bu emir akabinde ben kadınları gördüm ki, onların herbiri elleri üzerindeki şeyleri uzatıyor, onu Bilâl'in elbisesi için atıyorlardı. Sonra Peygamber, Bilâl ile birlikte kendi evine gitti.

19- (Erkeklerin Beraberinde Hutbeyi İşitemedikleri Zaman) İmamın Kadınlara Va'z Vermesi Babı

27-.......Bize İbn Cureyc tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber

---

46[46] Berâ'nm bu hadîsi de bâzı küçük lâfız farkları ile birkaç defa geçmiştir.

47[47] Kesîr ibnu's-Salt ibn Ma'dîkerb, el-Kindî'dir. Ailesi Kureyş'in halîflerindendir. Başlangıçta Cumah oğulları'nm halîfleri iken, sonra Abbâs'ın halîflerinden olmuşlardır. Amucaları hey'et olarak Peygamber'in huzuruna gelip îmân ettikten sonra Yemen'e dönmüşler ve orada İrtidâd etmiş oldukları için öldürülmüşlerdir. Sonradan kendisi, kardeşleri Zubeyd ve Abdurrahmân ile birlikte Medine'ye hicret ettiler. Kesîr, Peygamber zamanında doğmuş olup, epey rivayetleri vardır. İlkin ismi "Kalîl" iken "Kesîr"e tebdîl edilmiştir. Bu tebdîl ya Peygamber yâhud Umer tarafından yapılmıştır. Kesîr, Medine'nin dışında bayram namazı kılınan yere kerpiçten bir minber bina etmişti. Bu hadîste zikredilen alem, belki bu veya bunun yerinde bulunan bir sütüncuk idi. Kesîr'in evi, namaz yerinin kıble cihetinde imiş.

Bu hadîsten de; kendine mâlik olup gönlünü oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer toplu ibâdet yerlerinde hâzır bulunması meşru' olduğu anlaşılır. Keza kadınların böyle toplantılarda hâzır bulunmaları ve onlara ayrıca ehemmiyet verilmesi de anlaşılır. Bu hususta daha önce bilgiler verilmiştik

verip şöyle dedi: Ben Câbir'den işittim, Peygamber (S) ramazân bayramı günü ayağa kalkıp, bayram namazı kıldırdı. Yânî evvelâ namazla işe başladı. Sonra hutbeyi yaptı. Peygamber hutbeyi bitirince bulunduğu yerden indi ve kadınların yanına geldi. Bilâl'in eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl elbisesini açmıştı. Kadınlar sadakalarını onun içine atıp duruyorlardı. Râvî İbn Cureyc: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Kadınların bu verdikleri ramazân bayramı zekâtı mı idi? diye sordum. Atâ: Hayır, lâkin o zamanda vermekte oldukları bir sadaka idi. Herbir kadın kendi gümüş halkalarını atıyor, hepsi de atıyorlardı, dedi 48[48].

İbn Cureyc: Ben yine Atâ'ya: Sen imâmın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlaraıva'z ve hatırlatma yapmasını imâm üzerinde bir hakk görüyor musun? dedim. Atâ: Bu, onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer! dedi.

İbn Cureyc (yine yukarıki isnâdla) şöyle dedi: Ve bana Hasen ibn Müslim, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi. O şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S) ile, ondan sonra Ebû Bekr ile, Umer ile ve Usmân ile birlikte ramazân bayramı namazında hâzır bulundum. Hepsi de namazı hutbeden evvel kılarlardı. Sonra namazı kılmalarının ardından hutbe yapılırdı. Peygamber (S) hutbeden sonra yerinden çıktı. (Cemâat dağılmadan, bilhassa kadınlar çekilmeden erkekler çıkmasınlar diye) mübarek eliyle oturun diye işaret etmesi hâlâ gözümün önündedir. Sonra (oturmakta olan) erkeklerin safflarını yararak gelip, kadınların safflanna kadar gitti. Bilâl de beraberinde idi. . Oraya varınca şu âyeti okudu:

"Ey Peygamber, mü'min kadınlar sana gelip de Allâhu TaâW-ya hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, evlâdlarını öldürmemek, başkasının çocuğunu kocalarına yapıştırma iftirasında bulunmamak, hiçbir iyi işte sana muhalefet etmemek üzere bey 'at etmek isterlerse, bu şartlar dâiresinde sen de onların bey 'atını kabul et ve kendileri için Allah'tan mağfiret iste. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-Mümtehine: 12).

Sonra bu âyetin okumasını bitirdiği zaman: "Sizler bu bey 'at üzere sabit misiniz?" diye sordu. İçlerinden, kim olduğunu râvîHasen'-in bilmediği, yalnız bir tek kadın; Evet, dedi.

48[48] Fıtır sadakasından başka bir sadaka idi demek istiyor. Herhalde İslâm devletinin bir ihtiyâcı için toplanmış bağışlardan idi

Ondan başkası cevâb vermedi 49[49]. Onun üzerine; "Madem ki öyledir, sadaka verin" buyurdu. Bilâl elbisesini yaydı da sonra: Gelin, anam babam size feda olsun, haydi getirin atın, dedi 50[50]. Kadınlar da halkalarını, yüzüklerini Bilâl'ın ihramı içine atmaya başladılar.

Abdurrazzâk: el-Fetahu, büyük halkalardır; Câhiliyyet'te vardı, demiştir 51[51].

20- Bab : Kadının Bayramda Dışa Giyecek Elbisesi Bulunmadığı Zaman (Nasıl Yapacağı)? 52[52]

28-.......Bize Eyyûb, Hafsa bintu Sîrîn'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Biz taze kızlarımızı bayram gününde namaz yerine çıkmalarından men' eder idik. Basra'ya bir kadın geldi ve Halef oğullan kasrına indi 53[53]. Ben de o kadının yanına geldim. O kadın, kız kardeşinin kocasının Peygamber ile birlikte on iki gazvede bulunduğunu, kız kardeşinin de bizzat bunlardan altı gazvede kocasıyle beraber bulunduğunu, onun "Biz hastalara bakıyor ve yaralılara ilâç yapıyorduk" dediğini rivayet ettikten sonra dedi ki: Kız kardeşim: Yâ Rasûlallah, bizden herhangi birimizin cilbâbı yânî örtünecek dış elbisesi

---

49[49] Bu kadının ismi ne Buhârî'de, ne Müslim'de zikredilmiyor. îbn Hacer, Hatîbetu'n-Nisâ denmekle ma'rûf olan Esma bintu Yezîd ibn Seken el-Ensâriyye olmasını tahmin ediyor. Bu tahmininin dayanağı da Taberânî ile Beyhakî'deki rivayetinde bu kadın aynı kıssayı naklederken, kendisinin orada hâzır olduğunu söylemesidir

50[50] Helümme, fiil isimdir, emir ma'nâsmadır, beri gel demektir. Aslı "hâ lümme" idi ki, hâ tenbîh harfidir, lümme kelimesi toplamak ma'nâsına olan lemem maddesinden emir olduğunda " Sen kendini bize yanaştır" yânî bizim yanımıza gel demektir. Elif hazf olunup, basît bir kelime gibi kullanıldı. Hicâzhlarca müfredi, cem'i, müzekker ve müennesi musâvîdir. Temîm kabilesi "helümme, helummâ, helummû, hefummî, helmumne" diye tasrîf ederler. Lâzım ve müteaddî olup "Beri gelin ve beri getirin"-demek olur (Kaamûs 7fe/-;,IV,531).

51[51] el-Fethatuve'l-Feîehatu, bir nevi' büyük yüzük ismidir ki, el ve ayak parmaklarına geçirirler. Bir kavle göre hâtem gibi gümüşten bir halkadır. Arab kadınları parmaklarına takınırlar. Hicaz'da yedi mâdenden yapılıp gelen halkalar gibi. Eğer kaşı olursa "hâtem" denir... Kendisiyle mühür basıldığı cin"... bizim diyarlarda dahî bilinir... kadınlar baş parmaklarına takınırlar. Cem'i: el-Fetahu gelir ki cinsi cem'idir.Futûhve fetahât da gelir (Âsim Efendi, Kaamûs Ter., 1,1035).

Hadîsin bâb başlığına delâlet yerleri, metin tercemesinden açıkça anlaşılmaktadır

52[52] Buhârî bâb başlığındaki şartın cevâbını, hadîste gelecek olana havale ederek zik-retmemiştir (ez-Zeyn ibnu'l-Munîr).

53[53] Bu kasr, Talhatu't-Talahât denmekle ma'rûf olan Talhatu'bnu Abdillah ibn Halef el-Huzâî'nin kasrı idi

olmazsa, namaz yerine çıkmamasında be's var mı? diye sormuş. Rasûlul-lah da: "Diğer bir kadın arkadaşı kendi ciîbâblarından birini ona giydirsin de bu kadın hayır (meclislerin) de ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsun buyurmuştur 54[54].

Hafsa bintu Şîrîn şöyle dedi: Ümmü Atıyye buraya geldiğinde ben onun yanına geldim ve: Böyle böyle buyurduğunu sen Peygam-ber'den işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye şöyle dedi: Babam O'na feda olsun, evet işittim. -Ümmü Atıyye ne zaman Peygamber'i ansa, muhakkak bi-ebî, yânî O'na babam feda olsun der idi- Peygamber (S): "Perde sahibi olan genç kızlar -yâhud: Genç kızlar ve perde sahibi olan hanımlar (râvî Eyyûb terdîdli söylemiştir)- ve ha-yızlı kadınlar namaz yerine çıksınlar; ve kadınlar da hayır (meclisle-rince ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsunlar; yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar" buyurdu.

Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye: Hayızlılar da mı? dedim. Ümmü Atıyye: Evet, bu hayızlı kadınlar Arafat'ta ve fulân fulân yerlerde hâzır bulunmuyorlar mı? diye cevâb verdi 55[55].

21- Hayızlı Olan Kadınların Namaz Yerinden Uzakça Durmaları Babı 56[56]

29-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle dedi: Bize namaz yerine çıkmamız ve hayızhları, genç kızları ve perde sahibi kadınları çıkarmamız emredildi. -İbn Avn şekk ederek: Yâhud, perde sahibi olan genç kızları, dedi.- Hayızlı kadınlara gelince, onlar da müslümânların

---

54[54] Hayır meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecek meclisler, fıkıh ve hadîs meclisleri, ıyâdet edilecek hasta evleri... gibi hayırlı ve sevâb kazanılacak olan mahallerdir

55[55] Bu hadîsten, kadınların bayrama çıkmaları yalnız kendi arzularıyla kalmadığı, bizzat Peygamber, tarafından buna emrolunduklan, örtünecek çarşafı ve dış elbisesi olmayana ariyet elbise ile çıkması tavsiye buyurulduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Hayızlıların mescide girmesi caiz değilse de, şehir haricindeki namazgaha gitmelerine cevaz verilmiş oluyor. Çünkü namazgah, yalnız namaza mahsûs yer değildir.

Kadınların bu gibi hayır meclislerinde gidip duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber âmîn demeleri, ilim öğrenmeleri ve İslâm cemiyetinde kendilerine düşen ,. içtimaî vazifeleri yerine getirmeleri, Peygamber tarafından hiçbir şübheye ve münâkaşaya meydan bırakmayacak açıklıkla ifâde ve emir buyurulmuştur. Böyle yüce bir medeniyet kuran İslâm'ın mensûbları bulunduğumuz için, Hakk Taâ-lâ'ya sonsuz hamdu senalar olsun (M. Sofuoğlu).

56[56] Bu başlığın muhtevası, bundan evvel geçen hadîsin ihtiva ettiği kısımlardan biridir. Buhârî bu hükme ehemmiyet vermek için tekrar etmiş gibidir (Ibn, Hacer).

cemaatında ve (topluca yaptıkları) dualarında hâzır bulunurlar ve müslümânların namaz kıldıkları yerden biraz ayrı dururlardı 57[57].

22- Kurban Bayramı Günü Namaz Kılma Yerinde Nahr ve Zebh Yapmak Babı 58[58]

30-.......îbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaz kılma yerinde -kurbân edilecek hayvanı- nahr veya zebh eder idi 59[59].

23- Bayram Hutbesi Esnasında İmamın ve İnsanların Kelam Etmesi ve İmam Hutbe Yaparken (Dinden) Herhangi Birşey Sorulduğu Zaman Sorana Cevab Vermesi Babı

31-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân bayramı günü bayram namazının ardından bize hutbe yaptı da şöyle buyurdu:

"Her kim bizim bu namazımızı kılar ve (ondan sonra) keseceğimiz kurbânı keserse

---

57[57] Hayızlı kadınların namaz kılınacak yerden biraz ayrı ve uzakça durmaları, orayı kirlendirme ve namaz safflarının düzgünlüğünü bozma endîşesinden dolayıdır. Orası gerçek bir mescid olmadığı için, hayızhları namaz yerine girmekten bu men ediş, tenzîhî bir men' ediştir.

58[58] Nahr da, zebh de Türkçe'ye boğazlamak ile terceme edilebilir. Arabça'da ise aralarında fark vardır:

Nahr, hayvanı lebbesinden yânî boynunun göğüs kemiğine bitişik yerinden; zebh ise, boynundaki evdâcından, yânî İki yanındaki şah damarından olmak üzere boğazından kesmek ma'nâsınadır. Deve nahr olunur. Sığır gibi cüssece ikisi arasında olanlar da nahr edilirse de, onların nahr'ine zebh de denilebilir. Nitekim İsrâîl oğullan'nın boğazlamakla mükellef oldukları bakara(sığır) hakkında "Bunun üzerine o ineği (bulup) boğazladılar ki, az kaldı (bunu) yapmıyacaklardı"(el-BakavaJl) buyurulmuştur.

Sünnete muvafık olan, nahr edilecek kurbanlık ve sâireyi ta'rîf veçhile nahr etmek, zebh edilecek olanı zebhetmektir. Nahr edilecek olanı zebh, zebh edilecek olanı nahr etmenin cevazında şübhe eden bile olmamıştır

59[59] "Veya" terdîd edatından, nahr ile zebh'in hükmen musâvî olduğu anlaşıldığı gibi, bu hadîsten herkesten evvel imâmın namazgahta kurbânını kesmesi lâzım geleceği de anlaşılır. Bunun iki fâidesi vardır: Namaz kılınmadıkça kurbânlar kesilemiyeceğinden, imâmın namazgahta nahr veya zebhi, kurbân kesmek zamanının girdiğini ilândır. Kurbân, umûmî olan kurbetlerden olduğundan, izhârı efdal olup, insanların gözleri önünde musallada icra edilmesi, sünneti ihya etmek demektir

muhakkak kurbân sünnetine uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namazdan evvel keserse, o, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuş olur".

Bunun üzerine Ebû Burde ibn Niyâr ayağa kalkıp şöyle dedi: Yâ Rasûlallah, yemîn olsun ki, ben namaza çıkmadan evvel davarı kesmiş bulundum. Ve bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, artık acele ettim, hem kendim yedim, hem aileme ve komşularıma yedirdim. Rasûlullah da: "Bu, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuştur" buyurdu. Ebû Burde: Benim yanımda yaşına girmemiş dişi bir çepiş vardır ki, o bence iki et davarından daha iyidir. (Onu kesecek olsam) benim adıma kurbân yerine yeter mi? dedi. Rasûlullah: "Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yetmiyecektir" buyurdu 60[60].

32-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân günü bayram namazını kıldırdıktan sonra hutbe yaptı da, bayram namazından evvel kesmiş olan kimseye kurbânını tekrar kesmesini emretti. Bunun üzerine Ensâr'dan bir zât -ki Ebû Burde'dir- ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah, benim bir takım komşularım vardır.

O zât, ya komşularda açlık vardır, veyâhud da onlarda fakîrlik vardır dedi de, şöyle devam etti:

— Ve ben namazdan evvel davarımı kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına basmamış bir dişi oğlak daha vardır ki, o, bana iki et davarından daha sevgilidir, dedi.

Rasûlullah da bu zâta, o keçi oğlağını kurbân etmek hususunda ruhsat verdi 61[61].

33-.......Cundeb (ibn Abdillah el-Becelî-R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân kesme günü bayram namazını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra kurbân kesti de: "Her kim namazı kılmadan evvel kurbân kestiyse, onun yerine başka bir kurbân daha kessin.

60[60] Yukarıda da geçtiği gibi, bu yaşına girmemiş oğlağı kurbân etmek, Ebû Bur-de'ye mahsûs husûsî bir ruhsat olmuş oluyor.

Hadîsteki karşılıklı sözler, bâb başlığındaki hususun delili olan kısımlardır
61[61] Bu ruhsatın sırf ona mahsûs olduğu, başkalarına sirayet etmediği daha evvelki hadîste tasrîh edilmişti. Maamâfîhbunun hususîliği veya onun şahsında umûmî de olabileceği hakkında bâzı görüşler ileri sürülmüş olduğu da geçmişti.

Her kim-de kesmemiş ise Bismillah ile kessin" buyurdu 62[62].

24- Bayram Günü Namaz Yerinden Dönerken (Gittiği Yoldan) Başka Yol Tercih Eden Kimse Babı

34-....... Bize Ebû Tumeylete Yahya ibnu Vâdıh, Fulayh ibn Süleyman'dan; o da Saîd ibnu'l-Hâris'ten; o da Câbir'den haber verdi. Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) bayram günü olunca (namaz yerine gitmek için) başka yol, (oradan dönmek için de başka yol) ter-cîh eder idi, demiştir.

Bu hadîsi, Yûnus ibnu Muhammed de, Fulayh'tan; o da Saîd'-den; o da Ebû Hureyre'den rivayet etmekle Ebû Tumeylete'ye mutâ-baat eylemiştir. Ve Câbir hadîsi daha sahîhtir 63[63].

25- Bab: Cemaatle Bayram Namazı Kılmayı Kaçıran Kimse İki Rek'at Namaz Kılar

62[62] Âişe'nin rivayetinde Peygamber, gözlerinin etrafı, paçaları ve göğsü kara ak bir 't koçu getirip yatırdıktan sonra: Bismülâhi. Allâhumme takabbel min Muham-medin ve âli Muhammedi'n ve min ümmeti Muhammedin - Bismülâhi. Yâ Allah, Muhammed'den, Muhammed ailesinden ve Muhammed ümmetinden kabul et " (Müslim, Edâhî) demiş ve kurbanını bizzat kesmiştir. Buhârî'nin Enes rivayetinde, Peygamberin keserken Bismillah deyip tekbîr aldığı da vardır. Bismillah derken, Besmele'dekiRahmânu'r-Rahtm sıfatlarını zikretmek omakaama münâsib düşmez. Bismillah demek vâcib, kesme esnasında tekbîr almak ve hayvanı sol yanına yatırıp sağ yanma basmak müstehâbdır.

63[63] İsmâîlî'nin ei-Mustahrac'daki rivayetinde: "Peygamber (S) bayram namazına çıktığında, gittiği yoldan başka bir yoldan geri döner idi" denilmiştir. Tirmizîde bu hadîsi Ebû Hureyre'den "Rasûlullah (S) bayram günü bir yoldan namazgaha çıktığında, ondan başka bir yoldan döner idi" Iâfzıy-le rivayet etmiş, sonra bu konuda Abdullah ibn Umer ve Ebû Râfi'in de rivayetleri olduğunu haber vermiş, sonra Câbir'in Buhârî'deki isnâd ile hadîsini zikredip -tıpkı Buhârî'nin dediği gibi- "Câbir'in hadîsi, Ebû Hureyre'nİnkinden daha sahîhtir" dedikten sonra: "İlim ehlinden bâzıları bu hadîse uyarak, imâmın, namaza gittiği yoldan başka bir yoldan dönmesini müstehâb görürler. Şafiî'nin kavli de budur" der.

İmâm Şafiî, Kitâbu'l-Ümm'de, imâm için de, me'mûm için de bunun müstehâb olacağını söylemiştir.

İmâm Mâlik de: Yetiştiğimiz imamların hep böyle yaptıklarını gördük, demiştir. İmâm Ebû Hanîfe de bunu müstehâb görür ve terkinde be's görmez.

Peygamber(S)'in: "Bu gün, biz müslümânların bayramıdır' kavlinden dolayı, namazgaha gelmemiş olan kadınlar da, namaz kılınırken evlerinde kalmış şehirliler de, köylüler de böyle iki rek’at namaz kılarlar 64[64].

Enes ibn Mâlik de zaviye denmekle tanınan Basra'daki namazgaha iki fersah uzaklıktaki ikaametgâhında bulunup da, Basra'daki namazgaha gelemediği bir günde, himayesindeki Ebû Utbe'ye bütün işçilerini, ehlini, evlâdını bir yere toplamayı emredip, onlara şehir ahâlîsinin namazı gibi, tekbîrleriyle beraber bir bayram namazı kıldırmıştır 65[65].

İkrime de: Sevâd ehli, yânı köylüler bayramda bir araya toplanıp, şehirdeki imâmın yapmakta olduğu gibi iki rek'at bayram namazı kılarlar, demiştir 66[66].

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Bir kimse bayram namazını kaçırırsa, iki rek'at kılar, demiştir 67[67].

64[64] Buhârî bu başlık ile bayram namazını kaçırmış olanın iki rek'at kılacağına, na-mâzgâha gelmemiş kadınların, namaz kılınırken evlerinde kalmış şehirlilerin ve köylülerin de bu iki rek'atla mükellef olduklarını îmâ etmiştir. Delili de Âişe'-nin tegannî eden cariyeler hadîsinde, Peygamberin: "Bu gün, biz müstümânla-rın bayramıdır" buyurmuş olmasıdır. Yânî bayram, imâm arkasında bulunan ve bulunmayan her mükellef müslümânın bayramı olduğu için, o günün dînî şiân olan namaz ile mükelleftirler demek istemiştir. Bu ma'nâyı te'yîd için de, bundan sonra Enes'ten, Atâ'dan ve İkrime'den ta'lîkan üç rivayet sevk ediyor

65[65] Enes'in bu fiilini İbnu Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Enes'in bayram namazına gidemediği günlerde bütün ailesini, evlâdını, himayesinde bulunanları toplayıp ma'Iûm tekbîrlerle iki rek'at bayram namazı kıldırmak âdeti olduğuna dâir daha sarîh rivayetler de vardır

66[66] İkrime'nin bu sözlerini de yine İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

67[67] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözlerini ei-Feryâbî kendi Musannafmda mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî burada "Bayram namazını bir sebebden dolayı kaçırıp kılamayan kimse, onu kaza eder", "Bayram namazını kaza ederken, aslı üzere İki rek'at kılar" mes'elelerini ortaya atmıştır. Her iki mes'elede Takîhler ihtilâf etmişlerdir, imâm Mâlik'e ve Şâfiîler'den Muzenî'ye göre, bayram namazını kaçırana kaza lâzım gelmez. Hanefîler'e göre ise, imâm arkasında kılmayı kaçırana kaza yok ise de, imâm da cemâat gibi kaçırmış ise, ertesi gün cemâatle kılınır. Ertesi gün de kaçınlırsa, artık kılınmaz... (Tecrîd Ter., III, 202-203).

"Bu (yâni bayram namazım kaçıranın kaza etmesi) Şafiî'nin mezhebidir. İmâmla beraber bayram namazını kılamayan iki rek'at kılar. Böylece her ne kadar imâmın maiyyetinde cemâati kaçırmış ise de, bayram namazının faziletine erişir. "Hanefîler'e göre bayram namazının kazası yoktur. İmâmla beraber ka-çırmışsa, doğrudan doğruya kendisi kaçırmıştır. Müellif Buhârî bâb başlığına Peygamber'in "Bu bizim bayramımızdır" sözüyle istidlal etti. Çünkü o sözde, bayram, bütün İslâm ahâlîye izafe edilmesi, zahiriyle bayramın bâzı kimselere hass olmadığına, bil'akis herkes için bayram olduğuna delâlet eder. Böyle olunca islâm ahâlîsinin hepsi bu güne hâss olan ibâdet payına nail olması gerekir... Rasûlullah'm erkekler ve cemâatle namaz kılanlarla kayıdlamaksızm "Bu günler bayram günleridir" sözü de, yine buna delâlet eder, yânî bayram yapmanın günün hakkı olduğunu iş'âr eder. Binâenaleyh bu günde kadın, çocuk, bedevî, köylü musâvî olarak, her kim mevcûd olursa bayram yapar.

35-....... Bize Leys, UkayI (ibn Hâlid el-EylÎ)'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etmiştir: Minâ günlerinde benim yanımda iki kız def çalıp tegannî ederlerken içeriye Ebû Bekr girdi. Peygamber de o sırada içeride ihrâmıyle örtünmüş hâldeydi. Ebû Bekr girmesiyle beraber hemen o iki kızı azarladı. Ebû Bekr'in bu azarlaması üzerine Peygamber yüzünü açtı da: "Yâ Ebâ Bekr, o kızlara ilişme, onları serbest bırak. Çünkü bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ günleridir" buyurdu.

Yine geçen isnâdla Âişe şöyle demiştir: Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyorlardı, ben de Habeşliler'e bakıyordum; bu hâlde iken Peygamber beni perdeliyordu. Umer o Habeşliler'i oyunlarından men' etmeye davrandı. Peygamber Umer'e: "Onları eminler olarak bırak. Ey Erfide oğulları, emniyet içinde olun (oynayın)" buyurdu 68[68].

26- Bayram Namazından Önce ve Sonra Nafile Namaz (Kılınıp Kılınmayacağı) Babı

Ve Ebû Muallâ şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Cubeyr'den işittim ki, İbn Abbâs, bayram namazından önce namaz kılmayı kerîh görmüştür 69[69].

36-.......(İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) bir ramazân bayramı günü namazgaha çıktı ve yalnız iki rek'at namaz kıldırdı. Ondan evvel de, sonra da hiçbir

---

"Sarihler bu makaamda müşkilliğe uğramışlar, anlayışlar bunda şaşırmış, vehîmler ardarda yürümüştür. Allah yegâne azîz ve allâm olandır (Şâh Veliy-yullah, Şerhu Ebvâb..., s.87-88).

68[68] Tegannî eden kızları Ebû Bekr'in tekdîr ettiği gibi, Umer de Habeşliler'in mescidde oynamalarını men' etmeye kalkmıştır. İkisi de bu hususta Peygamber'in izni olduğundan habersiz olarak men'e kalkışmışlardı. Peygamber de bayram günü olduğu, binâenaleyh sevinç gösterisi, tegannî ve belli idman oyunlarının meşru olduğunu bildirerek, onların bu men'Ierini men' etmiştir.

Bu iki hadîste bayram namazı zikredilmediği için, bâb başlığıyle münâsebetini anlamakta müşkiller olmuştur. İbnu'l-Munîr, Peygamber'in bu hadîsteki "Bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ günleridir" sözlerinden bu münâsebet alınabilir; çünküPeygamber bayramın sünnetini mutlak olarak güne

69[69] Buhârî bu başlıkta tbn Abbâs'ın bayram namazından önce namaz kılmayı kerîh gördüğü haberini getirmiştir. Babın altındaki İbn Abbâs'tan olan merfû' hadîs ise, bayram namazından önce de, sonra da namazın terk edilmesi hakkındadır

namaz kılmadı. Yanında Bilâl de vardı 70[70].

izafe etmiştir. Binâenaleyh bayramın sünnetini yerine getirmekte münferid, cemâat, kadınlar, erkekler musâvî olur, demiştir. îbnu Reşîd de: Peygamber "Minâ günleri bayram günleridir" diye isimlendirdiği için, bu günler bayram namazının edası için bir mahal olmuştur; binâenaleyh imâmla kılamayan, onu bu günlerde edâ eder. Çünkü bu namaz bayram günü için meşru kılınmıştır... demiştir (İbn Hacer ve Kastallânî).

70[70] Bu hadîs, bu konuda şekk ve şübhe bırakmayacak bir naklî delîl olmakla beraber, diğer bâzı rivayetlerden bayram günü namazdan evvel ve sonra nafile namaz kılmanın caiz olup olmadığı mes'elesi ortaya çıkmıştır.

İbn Mâce'nin Sünen'inde Abdullah ibn Amr'dan, İbn Abbâs hadîsi gibi: 'Peygamber, hiçbir bayram namazında ne evvel, ne de sonra hiçbir namaz kılmadı" rivayeti vardır.

Rivayet olunan hadîslerde Peygamber'in fiili hikâye olunup, o gün bayramdan evvel veya sonra nafile namazı kılmaktan nehye dâir hiçbir fiili hâvî olmadıklarından, sahabe ve tâbiîler'Ie müetehid imamlar, bayram namazından evvel veya sonra, veya hem evvel hem sonra, imâmın veya cemâatten bir ferdin nafile namaz kılmasında kerahet olup olmadığında haylî ihtilâf etmişlerdir. Tafsîl yeri burası değildir.

Metindeki hadîs bu hususta şübhe bırakmayacak kuvvette ve sarahattedir.

Buhârî de, mes'eleye açıklık vermek için bu hadîsi getirmiş oluyor.

İki Bayram Kitabı, 45 merfÜ* hadîs İhtiva etmiştir. Bunlardan 4 tanesi muallak, geri kalanı mevsûldur. Bunlardan gerek burada, gerek önce geçmiş olan bölümlerde tekrar edilenleri 26 tanedir; geri kalanı buraya hâlistir...

Burada sahabe ve tabiîlerden 23 tane muallak haber vardır. Bu muallaklardan bayram namazının hutbeden evvel olduğuna dâir Ebû Bekr, Um er ve Usmân'ın haberleri muallak değildir. Çünkü bunlar ibn Abbâs hadîsi içinde mev-sûldürler.. (tbn Hacer)

14

KİTÂBU'L-VİTR

VİTİR NAMAZI

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

14- KİTÂBU'L-VİTR

(Vitr Namazı Kitabı)

1- Vitr Namazı Hakkında Gelen Şeyler Babı 1[1]

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den ve Abdullah ibn Dinar'dan; onlar da îbn Umer'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Bir kimse, Rasûlullah'a gece namazını sordu. Rasûlullah (S): "Gece namazı ikişer ikişerdir 2[2]. Herhangi biriniz sabah vaktinden endîşe ettiği zaman bir tek rek'at kılar ki, (bu tek rek'at) onun evvelce kılmış olduklarını (ekleştirir" buyurdu 3[3].

Geçen isnâd ile yine Nâfi'den, o: Abdillah ibn Umer vitr'de tek rek'at ile iki rek'at arasında selâm verirdi. O kadar ki, arada bâzı işlerinin yapılmasını bile emrederdi, demiştir4[4].

2-.......İbn Abbâs (R), Kureyb'e, Meymûne'nin yanında -ki o İbn Abbâs'ın teyzesidir- gecelediğini haber verip, şöyle demiştir: Ben başımı bir yastığın enine koyup uzandım. Rasûlullah ile ehli de yastığın boyuna başlarını koyarak uzandılar. Rasûlullah gece yarışı oluncaya, ;yâhud buna yakın bir zamana kadar uyudu. Sonra yüzünden uykuyu eliyle

1[1] Vâv'ın kesr ve fethi ile vitr ve vetr, beş vakit farzlarından sonra gece kılınan tek rek'ath bir namazın ismidir. Bunun fazileti hakkında Sahîh ve Sünen kitâb-larında birçok hadîsler gelmiştir
2[2] İkişer ikişerdir demek, her iki rek'atte bir selâm vermek demektir. Müslim'deki rivayette râvî Ukbe ibn Hureys: İbn Umer'e: İkişer ikişer ne demektir? diye sordum. O: Her iki rek'atten sonra selâm verirsin, dedi, diyor. Gece ve gündüz nafile namazlarında iki rek'atte bir mi, yoksa dört rek'atte bir mi selâm vermek daha faziletli olduğu hakkında fakîhler arasında görüş ayrılıkları ve herbirinin tutunduğu delîller vardır....
3[3] Bundan vitr namazının sonu, fecrin tulûu vakti olduğu istidlal olunmuştur. Bir de bundan, vitr'den sonra kılınacak nafile namaz olmadığına istidlal olunmuştur
4[4] Saîd ibn Mansûr, sahîh bir isnâd ile Ebû Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den gelen rivayette şöyle demiştir: ibn Umer iki rek'at kıldı, sonra: Ey çocuk! Bizim binek devemizi hazırla! dedi. Sonra da kalkıp bir tek rek'at kıldı (Kastallânî).

silerek uyandı. Sonra Âlu İmrân Sûresi'nden son on âyeti okudu 5[5]. Sonra Rasûlullah kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Güzelce bir abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de (kalkıp) O'nun yaptığı gibi yaptım ve O'nun (sol) yanma namaza durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup bükmeye koyuldu 6[6]. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at namaz kıldı. Ondan sonra tek rek'atlı bir namaz kıldı 7[7]. Sonra müezzin gelinceye kadar yine uzandı. (Müezzin gelince) kalkıp iki rek'at namaz kıldı, sonra çıktı ve sabah namazını kıldırdı 8[8].

3-.......Bana Amr (ibn Haris) haber verdi. Ona da Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım, kendi babasından; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etmiştir. Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Gece (kılınacak nafile) namazı 9[9]ikişer ikişerdir. Gece nafilesinden çıkmak istediğin zaman bir rek'at kıl ki, senin daha önce kılmış olduğun rek'atleri (ekleştirsin) .

el-Kaasim ibn Muhammed: Biz bulûğa erdiğimiz günden beri birçok insanları hep üç rek'atle vitr kılıyorlar gördük. Bununla beraber hepsi -yânî bir de, üç de, beş de, yedi de caizdir. Ben bu sayıdan hiçbirinde be's olmadığım umarım, demiştir 10[10].

4-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) on bir rek'at namaz kılardı 11[11].

5[5] Âlu îmrân: 190-200. âyetleri. Bundan abdest almaksızın ezberden Kur'ân okunabileceği anlaşılır

6[6] Peygamber'in bu kulak bükme fiili, tek olan muktedînin imâmın sağ tarafına durması lâzım geleceğini tenbîh içindir

7[7] Bu tek rek'atlı namaz birer rek'at mı, yoksa üç rek'at mı; ibarenin mantûkun-dân sarîh olarak anlaşılamıyor. Onun için vitr namazını fakîhlerin kimi bir niyetle üç, kimi ikincide selâm İle fasledereк üç rek'at, kimi de yalnız tek rek'at i'tibâr etmişlerdir

8[8] Peygamber'in sabah namazının farzını kıldırmak üzere evinden çıkmadan önce kıldığı iki rek'at ise, sabah namazının sünnetidir.

Bu hadîste Peygamber 6 kerre ikişer rek'at kıldıktan sonra kalkıp bir tek rek'at kılmıştır ki, bu, vitrin tek rek'at olduğuna kaail olanlara pek kuvvetli bir. delildir

9[9] Gece kılınan tatavvu' namazları, ikişer ikişer kılınmalıdır, diyenlerin hücceti olan hadîslerden biri budur

10[10] Bu, Ebû Nuaym'm Mustahrac1nda önceki isnâd ile sabittir.

11[11] On bir ve on üç rek'at kıldığı hakkında sahih rivayetler olduğu gibi, daha az sayılarda kıldığı hakkında da sahîh rivayetler vardır. Bunlardan Peygamber'in en az bir rek'at, en çok on bir veya on üç rek'at gece nafile namazı kıldığı sabit oluyor

Namazı işte bu idi. Mü'minlerin annesi, gece namazını kasdediyor.- O bu namaz içinde öyle secde eder idi ki, hiç başını kaldırmadan herbirinizin elli âyet okuyacağı kadar dururdu: Ve sonunda sabah namazından evvel iki rek'at kılar, sonra müezzin sabah namazı için kendisine gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı 12[12].

2- Vitr Namazının Saatleri (Kılınma Vakitleri) Babı

Ebû Hureyre: Peygamber (S) bana uykuya varmadan evvel vitr namazını kılmayı tavsiye etti, demiştir 13[13].

5-....... Bize Enes ibn Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'e: Sabah namazından evvelki iki rek'at hakkında ne re'y eder-, sin (yânî ne dersin)? Bunlarda kıraati uzatayım mı? dedim. İbn Umer: Peygamber (S) geceleyin ikişer ikişer namaz kılar ve bir rek'atla vitr yapardı. Sabah namazından evvel sanki eli kulağında ezan (yânî ikaa-met) okunuyormuşçasına (sür'atle) iki rek'at namaz kılardı, dedi. Hammâd: Yânı sür'atle, demiştir 14[14].

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Gecenin her saatinde Rasûlullah (S) vitr namazı kılmıştır 15[15]. (Son vakitlerindeki) vitri ise (gecike gecike) seher vaktine varıp dayanmıştı 16[16].

12[12] Sağa yatış, Peygamber'in teyâmünü, yânî her şeye sağla başlamayı sevmesinden dolayıdır. Sabah sünnetinden sonra sağ yanı üzere uzanmayı da bâzıları mendûb saymışlardır.

13[13] Ebû Hureyre'nin bu sözünü İshâk ibn Râhûye kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Peygamber'in Ebû Hureyre'ye olan bu vasiyyeti, belki uyku gâ-lib gelir diye ihtiyatlı davranmayı tavsiyeden ibarettir. Yoksa gece kalkmaya kaadir olanın, gecenin sonunda kılması efdal olduğunda şübhe yoktur

14[14] Bundan, sabah namazının sünnetinin kısa kılınmasının da sünnet olduğu anlaşılmıştır.

15[15] "KulIe'I-leyl", tercemedeki gibi "Gecenin her saatinde" ma'nâsına gelebileceği gibi "her gece" ma'nâsına da gelebilir. Tercemenİn her iki sureti de vâki' hâle uygundur. Peygamber, hazarda seferde, sıhhatte hastalıkta vitr kılmağa devam ettiği gibi, yatsı namazından sonra tâ fecrin tulû'una kadar gecenin her cüz'ün-de de vitr kılmıştır. Lâkin Hz. Âişe'nin muradı, tercemede tercîh ettiğimiz ma'nâ olduğuna şâhid Müslim'deki biraz daha mufassal olan rivayettir.

3- Peygamber (S)' in Geceleyin Ehlini Vitr Namazı İçin Uandırması Babı

7-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ben O'nun döşeği üzerinde aykırı vaziyette uyuduğum hâlde (bana doğru) namazını kılar, vitri kılmak istediği sırada beni de uyandırırdı; ben de vitr namazını kılardım 17[17].

4- Bab : Musalli Namazının Sonunu Vitr Yapsın

8-....... Bana Nâfî', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Geceleyin namazınızın sonunu vitryapınız" buyurmuştur 18[18].

Bu hadîsten gecenin yatsı namazına zarf olup herhangi saatinde yatsıdan sonra vitr kılınabileceği anlaşılır. Peygamber'in gecenin evveli ile gecenin ortasında kılmış olması, cevazı bildirmek için; gecenin sonuna te'hîr etmesi de mîâdında uykudan kalkmaya i'timâdı olanlar hakkında efdal olanın bu olduğunu tenbîh için olduğu hâtıra gelir.

16[16] Peygamber'in son zamanlarda ölümünden evvelki âdeti, vitri seher vaktine yaklaştırmak olduğu, Müslim ile Ebû Dâvûd'daki rivayetlerde daha sarîh olarak beyân edilmiştir.

17[17] Vitr namazı farz olmamakla beraber, sânına pek ziyâde i'tinâ edilmek lâzım gelen bir namazdır. İşte Peygamber, geceleyin ehlini vitr namazı kılmak üzere bundan dolayı uyandırdı. Bu hadîse göre vitr namazı erkek ve kadın hakkında sabit demek olduğu gibi, "Ehline namazı emret. Kendin de ona sebat ile devam eyle. Biz senden bir nzk istemiyoruz. Seni biz rızıklandınnz. Akıbet takvanındır "(Tâ-hâ:132) âyeti gereğince, uyanık olanların uykudakileri uyandırmalarını mûcib olacak derecede müekked bir ibâdet olmuş oluyor.

18[18] Bu hadîse ve yine Ibn Umer'in "Vitr, gecenin sonunda bir rek'attir" merfû' hadîsine ve Peygamber'in teheccüd namazları hakkında rivayetlere bakarak Şâfiîler ile Hanbelîler, vîtr namazının en azı bir, en çoğu on bir ve en kemâllisinin en azı üç rek'attir demişlerdir. Ebû Hanîfe, bir selâmda çıkılmak üzere üç rek'at olduğuna, artık eksik olamıyacağma kaaildir. Mâ-lik'e göre ise, daha evvel selâm ile fasledilmiş çift rek'atlı bir namaz kılınmış olmak şartıyle tek rek'attir. Çift namazın hududu yoktur ve ikiden daha az olamaz. Maahâzâ müsâfirin çift namazdan vazgeçerek bir tek rek'at İle vitr kılmasının cevazı da İmâm Mâlik'ten rivayet edilmiştir. Tek rek'at ile namaz kıldıkları Ebû Bekr, Umer,Usmân, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, İbn Abbâs, Muâviye, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, İbnu'z-Zubeyr, Âişe -Allah onların hepsinden razı olsun-'den de nakl olunuyor...

Vitr, akşam namazı gibi bir selâm ile üç rek'at olduğuna, Ebû Hanîfe gibi Umer ibn Abdilazîz, Sufyân es-Sevrî, Ebû Yûsuf, Muhammed, Abdullah İbn Mübarek de kaail olmuşlardır. Alî ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Mes'ûd, Ubeyy ibn Ka'b, Zeyd ibn Sâbİt, Enes ibn Mâlik, Ebû Umâme ile Huzeyfe'nin ve Yedi Fakîh'in, hattâ Umer ibn Hattâb'm da -Allah onların hepsinden razı olsun- mezhebi bu olduğu rivayet edilmiştir. Bunlar, evvelki mezheb sahihlerine hüccet olan hadîslerdeki vitr lâfzının tek rek'at ma'nâsına gelmek ihtimâli olduğu kadar, Çift ile beraber kılınmış tek rek'at ma'nâsını da muhtemildir, derler... (Tecrîd Ter., 11,347-348).

5- Binek Hayvanı Üzerinde Vitr Namazı Babı

9-.......Saîd ibn Yesâr şöyle demiştir: Ben, Abdullah ibn Umer ile birlikte Mekke yolunda gece sefer ediyordum. Yine Saîd dedi ki: Sabah vakti yakın mı diye şübhe edince devemden indim ve vitr namazını kıldım. Sonra Abdullah ibn Umer'e yetiştim. Abdullah ibn Umer: Nerede idin? diye sordu. Ben de: Sabah olacağından-endîşe ettim de inip vitr namazım kıldım, dedim. Bunun üzerine Abdullah: Allah'ın Elçisi'nde senin için güzel bir örnek yok mu? dedi. Ben: Evet, vallahi vardır, dedim. Abdullah: Muhakkak Rasûlullah (S) deve üzerinde vitr namazı kılar idi, dedi 19[19].

6- Sefer Esnasında Vitr Namazı Babı

10-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sefer esnasında binek devesi üzerinde, deve yönünü hangi cihete çevirirse çevirsin namaz kılardı. Farzlardan başka gece namazım îmâ ederek edâ ederdi. Vitr namazını da binek devesi üzerinde kılardı 20[20].

Bundan, vitri te'hîr etmenin müstehâb olduğu anlaşılır. Hikmeti de -Allâhu a'lem- gece vakti kılınan namazların başlangıcı ve sonu tek olmaktır. Gecenin ilk namazı olan akşam namazı tek rek'atlı olduğundan, gece tâatinin hitâmında başlangıcına benzemek için tek rek'atlı olmak müşâkelede en münâsib olmuş olur. Gecenin girmesiyle beraber tek rak'ath bir namaz ile ibâdete başlamaktaki ilâhî sırr her ne ise, ihtitâmına da teşmîl ediliyor demektir. Amellerin ibtİdâ ve intihâsındaki, fevâtih ile havâtimindeki ehemmiyet, vasattan ziyâde olduğu "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür"(Hûd:H4) âyeti ve Câbir'den naklolunan hadîste " \%^> jjjt j*T ju = Çünkü gecenin sonu şâhidlidir"duyurulmuş olması delaletiyle, gündüzün evveli ve sonu ile gecenin sonunda duanın kabul edileceği daha ümîdli olduğu içindir... (Tecrîd Ter.,\\\,22A).

19[19] Bu hadîsteki "Allah Elçisinde en güzel örnek" düstûru, Alî ile İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir

20[20] Bu hadîste, farzlardan başka olan gece namazının ve bu arada vitr namazının binek üzerinde kılındığı sarîh olarak beyân edilmiştir. Gerek bu hadîs, gerek bundan önceki hadîs ile evvelâ seferde vitrin meşrûiyyeti sabit oluyor, ikinci olarak, sefer esnasında binek üzerinde ve binek ne tarafa yönelirse yönelsin îmâ ile nafile kılmak cevazı sabit oluyor... Üçüncü olarak, "Farzlar müstesna" şeklindeki istisna kaydına göre, zarûretsiz farz namazlarının hayvan üzerinde ki lınmasinin caiz olmadığı anlaşılıyor. Özürlü olan ise farzını hayvan üzerinde de kılabilir.

Râtibe sünnetleri de bu hususta tatavvu' hükmündedir. Ancak Ebû Hanî-fe'ye göre, sabahın sünneti için

7- Ruku'dan Evvel ve Sonra Kunut'un Meşruluğu Babı [21[21]]

11-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb (es-Sahtıyânî)'den; o da Muhammed (ibn Sîrîn)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Peygamber (S) sabah namazında kunût duasını okudu mu? diye soruldu. O da: Evet, dedi [22[22]]. Bunun üzerine kendisine: Rukû'dan evvel mi kunût yaptı? diye soruldu. O da: Az müddet sürmek üzere rukû'dan sonra kunût yaptı, dedi [23[23]].

---

hayvandan inmek gerekir. Dördüncü olarak bu iki hadîs, vitrin vucûbuna kaail olmayanların tutundukları hüccetlerdendir. Bunlara göre, vitr vâcib olmadığı için, binek üzerinde kılınmış ve seferde farzlar terk olunmadığı gibi bu da terk buyurulmadığından, diğer sünnetlerden daha müekked bir sünnet olmuştur.

[21[21]] Bu bâb, aslında sabah namazı bâblannm mutaallaklanndandır. Çünkü burada gelen hadîsler, sabah namâzmdaki Kunût'a delâlet etmektedirler. Babın burada getirilmesi bir kısım âlimlerin vitr'de Kunût'a kaail olmaları i'tibârıyledir. Sonra mezhebler Kunût hakkında ayrı ayrı görüştedirler: Hanefîler'e göre sa-bah namazında asla Kunût yoktur. Mâlik'e göre sabah namazında Kunût vardır, fakat rukû'dan evveldir...{Şerhu Teröcimi Ebvâb.,.,s,90).
[22[22]] Kunût'un bir çok ma'nâları vardır:

* Tâat ki, Kaanit, Allah'a muti1 demek olur;

* Huşu! Namazda kunût, huşu' ma'nâsına gelir.

* Mutlaka namaz ki, kaanit, musallî demektir;

* Dua. Bildiğimiz Kunût Duası gibi;

* İbâdet;

* Namazda kıyam;

* Namazda uzunca ayakta durma; "Namazın ef-i dalı kunûtu uzun olandır" sahîh hadîsinde olduğu gibi. Bu hadîste kunût, kıyam uzunluğu ma'nâsmdadır. " Yoksa o âhiretten korkarak, Rabbİnin rahmetim umarak gecenin saatlerinde secdeye kapanır, kıyamda durur bir hâlde tâat ve ibâdet eden kimse gibi midir... " (ez-Zumen 9) âyetindeki kaanit İse musallî ma'nâsına geldiği gibi, hâşi', âbid, namazın kıyamında çok okuyan ma'nâlanna da gelir ve hepsi de yakışır.

* Sükût. Zeyd ibn Erkam'ın "Evvelleri biz namazda konuşurduk. (Namazda) Allah için kaanitler olarak'(el-Bakara:238) âyeti inince, namazda kelâm etmemekle me'mûr olduk" (Buhârî, Müslim) demesi, kunûtun bu son ma'nâsına hüccettir.

Bu hadîsteki suâl, sabah namazına âid olduğu için kıyamda iken Kur'ân'ı çokça okur muydu? ma'nâsına bir suâl olduğu, hâtıra gelebilirse de, ikinci defa vâki' olan suâl ve cevâbdan bahis konusu kunûtun, rukû'dan evvel veya sonra okunmuş bîr duâ olduğu apaçık anlaşılıyor.

[23[23]] Enes'in Muhammed ibn Şîrîn tarîkinden rivayet edilen bu hadîste kunûtun yeri rukû'dan sonra gösterilmiş ise de, bundan sonraki hadîste rukû'dan evvel gibi gösterilip yalnız bir ay kadar müddet

12- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Âsim ibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e kunût hakkında suâl sordum. Enes: Muhakkak ku-nût vardır, dedi. Ben: Kunût rukû'dan evvel mi, yâhud sonra mı idi? dedim. Enes: Rukû'dan evvel idî, dedi. Âsim: Fulân kimse senden rivayet ederek bana haber verdi ki, sen rukû'dan sonra idi demişsin (buna ne dersin)? dedi. Bunun üzerine Enes: O yanlış söylemiştir 24[24]. Rasûlullah (S) rukû'dan sonra yalnız bir ay kunût yaptı. Bu kunûtun sebebi şu oldu zannederim: Peygamber (S) takriben yetmiş kişiye varan ve kendilerine Kurrâ adı verilen bir takım insanları, müşriklerden bir kavmin yanma göndermişti. O kurrâ, sayıca müşriklerden az idiler, (bunun için onların eliyle helak olmuşlardı). O müşrikler ile Rasûlullah arasında bir ahd de vardı. Rasûlullah bir ay o müşrikler aleyhine düâ ederek kunût yaptı.

Yine (bu isnâdla) bize Ahmed ibn Yûnus haber verip şöyle dedi: Bize Zaide ibn Kudâme, et-Teymî Süleyman ibn Tarhân'dan; o da Ebû Mıclez'den haber verdi. Enes: Peygamber

---

rukû'dan evvel kunût yapılmış olduğundan beyânı da buradaki ")firi - Az süren bir müddet" ta'bîrinin tefsîri yerine geçmiş olur. Bununla beraber dikkat edilirse Enes'in gerek bu ve gerek gelecek rivayete göre yalnız mühim hâdise üzerine bir ay rukû'dan sonra kunût yapılmış olduğunu haber verip, ne o hâdiseden evvel veya sonra kunût yapılıp yapılmadığından, ne de başka zamanlarda kunût yapılmış ise bunun rukû'dan evvel veya sonra olduğundan, sâkittir.

Kunûtun yeri, İmâm Şafiî'ye göre buradaki İbn Şîrîn rivayetine uygun olarak rukû'dan sonra; İmâm Mâlik'e göre ise Âsim ibn Süleyman tarîkinden gelen müteâkıb Enes hadîsine uygun olarak rukû'dan evveldir. Gerek sabah ve gerek vitr namazında duanın rukû'dan evvel de, sonra da edildiğine dâir rivayetler müteârız ve her ikisi de sahîh olan Enes hadîsinin de iki tarîkden birbirine zıd iki vecihle rivayet edilmiş olması, kunûtun yeri hakkında her iki tarafın kendi mezheblerine hadîs ile ihticâc edebilmelerine mâni'dir. Sabah namâzmdaki kunût, îmâm Şafiî ile İmâm Mâlik'e göre sünnettir. İmâm Şafiî, Râşid Halîfe-ler'in dördünün de sabah namazında kunût duası okuduklarını rivayet etmiştir. Ebû Hanîfe ile Abdullah ibn Mubârek'e göre İse, sabah namazında sünnet değildir. İmâm Ahmed: Yalnız imamlar orduları için kunût duasına sabah namazında devam ile mükelleftirler. Başkalarının da bunu yapmasında be's yoktur, demiştir.

Vitrin son rek'atmda da kunût sünnettir. Ancak Şâfİî ve Mâlik'in meşhur kavline göre yalnız ramazânın son yarısında sünnettir. Küfe imamları ile Ahmed, Sufyân es-Sevrî, Abdullah ibn Mübarek, İshâk ibn Râhûye'ye göre bütün senenin her gecesinde vitr kunûtu vardır. Ebû Hanîfe'ye göre vâcibdir de.. (Tec-rîd Ter., 111,230-231).

24[24] Enes'in " Kezebe" ta'bîri "yanlış söyledi" diye terceme edildi. Kizib, yalan söylemek ma'nâsına geldiği gibi, Hicâzlılar lugâtında hatâ etmek, yanılmak ma'nâsına da kullanılır. Onların lügat örfünde vakıa mutabık olmayan söz -söyleyeni ister müteammid, İster muhti' olsun- kizibdir. Hadîs kitâblarmda si-kalardan olan zâtlar hakkında akranları tarafından bâzı kerre "gibi ta'bîrler kullanılması hep bu örfe göre "hatâ etti" ma'nâsmadır. (Tecrîd Ter.,111, 234).

Kunûtun yeri hakkında sahâbî âlimleri arasında da ihtilâf vardır. Bu ihtilâf ise mubah ihtilâf nev'indendir

(S) Rı'l ve Zekvân kabileleri aleyhine bir ay dua ederek kunût yaptı, demiştir 25[25].

Yine bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. Enes: Kunût (vaktiyle) akşam ve sabah namazlarında idi, demiştir 26[26].

Hatime: Vitr bâbtarı, 15 merfû' hadîs ihtiva etti. Bunlardan bir tanesi muallaktır. Burada ve daha öncekiler içinde mükerrer olanlar 8 tanedir. Buraya hâlis, 7 hadîstir. Bunları tahrîc etmekte Müslim Buhârfye muvafakat etti. Burada 3 tane de mevsûl âsâr vardır. Vallâhu a'lem (İbn Hacer).

25[25] Bi'ru MaÛne faciası ile geniş bilgiler Mağâzî Kitâbı'nda gelecektir. Bu acıklı hâdise üzerine Peygamber bir ay kadar o zâlim kabileler aleyhine kunût yapıp, beddua etmişti

26[26] Bu hadîsten (ve benzeri olarak daha önce geçen hadîslerden) akşam namazı kunütunun biM-icmâ mensûh olduğu, sabah namazı kunûtunun neshinde ise ihtilâf olduğu öğrenilmiştir.

Müslim ile Ebû Davud'un Berâ ibn Âzib ile İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri hadîsler, farz namazların hepsinde kunût yapıldığını isbât etmektedir. Ancak sonradan terk buyurulduğuna göre, farzlarda kunût mensûh olmuştur.

Me'sûr Olan Kunût Duaları

Me'sûr (ya'nî nakledilmiş) olan kunüt duaları birkaç tanedir. Bunlar arasında rivayet bakımından en kuvvetlisi Şâfiîler'in sabah namazında okudukları şu duadır:

' "Hasen ibn Alî (R) şöyle dedi: Dedem Rasûlullah (S) vitr kunûtunda söyleyeyim diye bana şu kelimeleri Öğretti:

"Yâ Allah, hidâyet ettiklerin arasında bana da hidâyet et. Dünyâda, ukbâ-da derdden âzâd ettiklerin içinde beni de âzâd et. Sevdiklerin arasında beni de sev. Bana her neyi bağışlarsan dâim et ve gittikçe artır. Hükmettiğin herhangi bir şerrden beni koru. Zîrâ hükmeden Sen'sin. Sana karşı hükmedilemez. Senin sevdiğin zelîl kalmaz, düşmanı olduğun kimse de azîz olmaz. Yücesin, âlîsin Rabb'ımız! Her neye hüküm ve kazan taalluk ederse hamd Sana. (Her ne ettimse) Sen'den mağfiret dilerim. Sana tevbe ve rucû' ederim"! (Tirmizî, îbn Mâce, Nesâî).

Nesâî'nin rivayetinde duanın sonunda " ziyâdesi de vardır ki, salâtu selâm, evvelce edilen duaların kabulüne vesîle olur.

Hanefîler'in vitr'de her gece, Şâfiîler'in ise yalnız ramazânın son yansında okudukları duâ şudur:

Bu, el-Kütübü's-Sitte'de yok ise de, Abdurrazzâk, Muharrimed ibn Nasr, Tahâvî ve İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerinde bu duaları Umer ile Alî'nin fecr namazında okudukları anlaşılıyor.

15

KİTÂBU'L-İSTİSKAA

YAĞMUR NAMAZI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

15- KİTÂBU'L-İSTİSKAA

(Yağmur Duası Kitabı) [1][1]

[1][1] Ebu'1-Vakt ile Asîlî nüshalarında Kitâbu'l-îstiskaa, Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen rivayetinde Ebvâbu'l-îstiskaa şeklindedir. Bâzı rivayetlerde müfred olarak Bâbu'l-İstiskaa şeklinde ve Besmele'sizdir (İbn Hacer, Kastallânî).

1- Yağmur İsteme Duası [2][2] ve Peygamber (S)'in Yağmur İsteme Duasına Çıkması Babı

1-.......Abdullah ibn Zeyd [3][3] şöyle demiştir: Peygamber (R) yağmur isteme duası yapmak üzere (namazgaha) çıktı [4][4] ve ridâsını tahvîl etti [5][5].

---

[2][2] es-Sakyu, et-Teskıyetu ve'l-îskaau bir ma'nâyadır, suvarmak ve su içirmek demektir. Bâzıları bunları farkedip, saky ve teskıye, su içirmeğe; iskaa ise suya delâlet etmeye mahsûstur dediler..

el-îstiskaa, bir adamın karnında es-sıkyu dedikleri, zikrolunan su birikmekle müsteskaa olmak ma'nâsınadir ki, bir hastalıktır; tıb kitâblarında açıklanmıştır. Ve bir adamdan içecek su istemek ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).

Burada maksûd olan beldeleri ve kullan feyizli ve bereketli yağmurlarla suya kandırmasını Razzâku Alem olan Allah Taâlâ'dan niyaz eylemekten ibarettir. Bu diyar ahâlîsi ona "Yağmur Duası" der. İhtiyaç zamanında Rabbu'l-Âlemîn'in nihayetsiz lütuf ve kereminden böyle niyazda bulunmak, dînimizde meşru kılınmış hususlardandır.
Mü'minin hacetini arz edeceği yegâne merci' Allah'tır. Duanın kendisi ve Hâlık'a fakirliğini arzetmek ibâdettir. Yüce Allah, Kitâb'ında: "Bana duâ ediniz ki, dileğinizi vereyim. Duâ ile olsun ibâdet etmekten yüksünenler, sonra zelil ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir" (Gâfir: 60); keza: "Muztarr kalanın duâ ve istirham ettiğinde imdadına yetişen, duasına cevâb veren O'ndan başka kimdir ki" (en-Neml: 62) buyurmuştur.

Bu duâ için hazırlık olmak üzere, dargınların barışmaları, herkesin istiğfar ve ettiklerine tevbe, köle âzâdı ve sadaka gibi hayır vecihlerine yönelip Allah'a yaklaşmaya çalışmaları, zulümlerden vazgeçmeleri, yânî can, ırz ve mal gibi kullarla ilgili haklardan dolayı halâllaşmalan mendûbdur. Zîrâ Yüce Allah, Kitâ-bı'ında, Hûd Peygamber'den: "Ey kavmim, Rabb 'inizden mağfiret dileyiniz, sonra O 'na tevbe ediniz ki, üzerinize yağmuru bol bol yağdırsın "(Ey insanlar) artık Rabb 'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. (O sayede) gök üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır" <Nûh: 10-12) buyuruyor.

Binâenaleyh -arasıra edilen yağmur isteme dualarında olduğu gibi- günâhlar ve ma'siyetlerimizden ve bilmediğimiz bir hikmetten dolayı tevbe ve istiğfarımız, niyaz ve istirhamımız istenen semereyi vermese de, yine Allah'a karşı tezellül ve aczimizi ikrar fâidesi vardır ki, o da yaratılış gayemize göre hareket ve kemâl gayemize göre doğru bir adım daha yaklaşmak demektir. Bununla beraber ilâhî rahmete gönül bağlamak, icrası mu'tâd olan tabiî sebeblerin hiçbirini geri bırakmayı gerektirmez.. (Tecrîd Ter.,III,249-262).

Yağmur isteme duası, namazı ve hutbesi ile bu husustaki diğer işler ve bunlarla İlgili tafsîlât, geniş şerhlerden ve fıkıh kitâblanndan okunabilir.

[3][3] Bu Abdullah ibn Zeyd, ezan hadîsinde geçen Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rab-bih değildir. Bu zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim ibn Ka'b el-Mâzenî el-Ensârî'dir (Buhârî, aynı kitâb, 7. hadîs).

[4][4] Bu söz, yağmur isteme duasının meşruiyetini isbât eder. Nitekim mesnûn olduğu müslümânlar arasında, üzerinde icmâ edilmiş bir husustur. Buhârî'nin diğer rivayetlerinde "Namazgaha çıktı ve yağmur isteme duası yaptı" denildiği için, tercemede "namazgaha" sözü parantez içinde olarak ilâve edildi.

[5][5] Buhârî'nin diğer iki ve Müslim'in bir tarîkinden gelen rivayetlerde "havvele" yerine, hemen hemen aynı ma'nâya olan "kallebe" ta'bîri kullanılmıştır. Ebû Davud'un Zuhrî rivayetinde "Rİdânın sağ yanını, sol

2- Peygamber (S)' in: "Yâ Allah, içinde bulundukları) « yıllan onlara, Yûsuf Peygamber'in yılları gibi kıtlık yıllan yap" Diye Dua Etmesi Babı

2-.......Bize Mugîre ibnu Abdirrahmân, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) son rukû'dan başını kaldırdığı zaman şöyle der idi: "Yâ Al/ah! Ayyaş ibn Rabta'yi kurtar. Yâ Allah! Selemete'bne Hişâm 'ı kurtar. Yâ Allah! et- Velîd ibnu 7- Vetîd'i kurtar. Yâ Allah! (Kâfirler elinde bunalıp) zaîf ve âciz görülen diğer mü 'minleri kurtar! Yâ Allah! Mudâr (kâfirleri) üstüne baskını daha da şiddetlendir. Yâ Allah! (İçinde bulundukları) bu yılları onlara Yûsuf Peygamberin yılları gibi kıtllk yılları yap!" 6[6].

Ve yine Peygamber şöyle dedi: "Ğıfâr kabilesine gelince Allah onlara mağfiret etsin. Eşlem kabilesi ile de Allah musâlim olsun, yânı barışık gitsin"7[7].

İbnu Ebî'z-Zinâd, babası Ebu'z-Zinâd'dan olmak üzere: Bu duanın hepsi sabah namazı içinde idi, demiştir.

3-.......Mesrûk şöyle demiştir: Biz Abdullah ibn Mes'ûd'un yanında bulunuyorduk. O şöyle dedi: Peygamber (S) insanlarda (yânî Kureyş'te İslâm'a karşı) aleyhdârlık görünce:'' Yâ Allah/Bunlar hakkındaki dileğim) Yûsuf Peygamber'in yedi kıtlık seneleri gibi yedi

---

cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalbetti" denildiğine göre, "kalb" rivayetleri de "havvele" ma'nâsınadır.

6[6] Yûsuf Peygamber'in haber verdiği bu kıtlık yıllan, Yûsuf Sûresi, 43-49. âyetlerinde geçmektedir.

7[7] Bu hadîsin yağmur duâsıyle münâsebeti, Buhârî'ye göre, şudur:

Bâzr kabileler ile muayyen şahıslar aleyhine, diğer bir takımlarının lehine duâ buyurulmasından, kâfirler aleyhine duanın ve yağmur duasında da böyle yapmanın caiz olduğunu anlatmak içindir. Kunût duasında ve şâir vakitlerde olduğu gibi, yağmur isteme duasında da İslâm ve müslümânlar aleyhinde olanların aleyhine duâ, meşrû'dur. Kâfirlerin kıtlığa uğramaları, zaîf olmalarını ve binâenaleyh müslttmânlara tecâvüze vakit bulamamalarını intâc eder. Buhârî bu hadîsi burada İşte bu mülâhaza ile tekrar etmiştir. Yoksa hadîste yağmur duasına dâir bir söz geçmiyor.

Hadîsin en son cümlelerindeki mâzî sigâları, ihbârî ma'nâsına da, duâ ma'-nâsma da gelebilir. Hadîsin Üst tarafı duâ olması karînesiyle, mâba'dı da duâ olarak terceme edilmiştir.

senedir" dedi. Bunun üzerine onları öyle bir kıtlık yakaladı ki, her şeyi kökünden kuruttu (bütün bitkileri yok etti). O derecede ki, her çeşit hayvan derilerini, ölü hayvan etlerini hem de kokmuşlarını yediler. Onlardan biri gökyüzüne bakınca açlıktan dolayı (gözleri ortalığı) duman görürdü. Derken Ebû Sufyân Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muhammed, Sen Allah'a tâatı ve hısımlara ilgiyi emredip duruyorsun. Kavmin ise helak oldu. Artık onlar için Allah'a duâ et, dedi. Yüce Allah şöyle buyurdu: "O hâlde semânın ap-âşikâr bir duman getireceği günü gözetle. (Öyle bir duman ki) insanları saracaktır o. Bu pek yaman bir azâb (diyecekler). Ey Rabb 'imiz, bizden bu azabı açıp kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz. Onlar için düşünüp, ibret almak nerede? Kendilerine (hakikatleri) açıklayan bir Rasûl geldiği hâlde, yine O'ndan yüz çevirdiler. Bir öğretilmiş, bir mecnûn dediler. Biz bu azabı biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsınız. Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün, muhakkak ki biz (onlardan) intikaam alıcılarız" (ed-Duhân: 10-16). Batşe, Bedr günü olandır. Demek ki Duhân da, Batşe de, Li-zâm da, Rûm âyeti de (meydana gelmiş ve) geçmiştir 8[8].

3- Yağmursuz Kaldıkları Zaman İnsanların İmamdan (Yani En Büyük Âmirlerinden) Yağmur Duası Yapmasını İstemeleri Babı

4-....... Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah, babası Abdullah ibnu Dinar'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn U mer'i, Ebû Tâlib'in şu şiirini mesel edinerek okuduğunu işittim:

(Hey babasız, ırz ve harîmi himaye eden, kötü sözlü olmayıp kimseye de yük teşkîl etmeyen bir efendiyi bir kavmin terketmesi nedir? O öyle bir seyyiddir ki, bembeyazdır; yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur istenir; yetimlerin yediricisi, dulların

---

8[8] Burada dört âyet zikredilmiştir; hâlbuki İbn Mes'ûd'un diğer rivayetlerinde o zaman beş âyetin geçmiş olduğu haber verilmektedir: Lizâm, Rûm, Batşe, Kamer, Duhân. Duhân ile Batşe'nin ne olduğu görüldü. Lizâm, Kureyş reislerinden yetmişinin müslümânlara esîr düşmesidir. Kamer, ayın ikiye ayrılmasıdır Rûm da er-Rûm:l-2 âyetinde haber verilen, Rûm'un İranlilar'a gaiebesidir.

Bu hadîsin de mevridi Kur'ân'daki Duhân âyetinin tefsiridir. Ebû Sufyân'ın "Onlar için Allah'a duâ et" niyazı üzerine yağmur duası yapılmış olması münâsebetiyle "Yağmur İsteme Duası Kitabı" bâblan arasına mükerre-ren katılmıştır.

koruyucusudur) 9[9].

Ve Umer ibn Hamze şöyle dedi 10[10]: Bize Salim, babası İbn Umer'-den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber(S)'in (Medine'de minbere çıkıp) yağmur duası yaptığını ve daha inmesine mahal kalmadan olukların gürül gürül coşup aktığım görünce, Rasûlullah'ın mübarek yüzüne baka baka o ma'lûm şâirin:

Ve ebyadu yusteskaa'J-gamâmu bi-vechihi Simâlu'I-yetâmâ, ısmetun li'1-erâmili...

sözünü nice defalar hatırlamışımdır. (Râvî Abdullah ibn Dînâr el-Adevî dedi ki:) Bu söz Ebû Tâlib'in sözüdür 11[11].

9[9] Beyitteki''lâfzı ref' ve nasb ile rivayet olunduğu gibi ve lâfızlarıma sıfat ba'de's-sıfat olmak üzere, mansub veya merfû'dur. Ref'in vehi takdirinde mahzûf mubtedâmn haberi olması, nasbin vechi ise kasidenin bundan evvelki beytindeki lâfzına ma'tûf olmasıdır. "yteij"nun başındaki vâv, "Rubbe" ma'nâsına olarak bu lâfızları mecrûr okuyanlar da vardır. Fakat bu vech, o kadar vecîh sayılmamıştır.

Bu kasideyi Ebû Tâlib, eş-Şi'b de Benû Hâşim ve Benû Muttalib ile birlikte mahsur olduğu sırada söylemiştir. Ebû Tâlib Benû Hâşim ile Benû Muttalib'i yanına alarak Şı'bu Ebî Tâlib'e kapandı ve orada üç sene kadar kardeşinin oğlu Muhammed Rasûlullah'ı himaye ederek, akraba ve yakınları ile beraber her türlü meşakkat ve mahrumiyete katlandı. Bu muhasaranın tafsilâtına siyer ve İslâm târihi kitâblarmdan bakılabilir.

Ebû Tâlib, 110 beyit kadar olup 93 beyit kadarı İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinde bulunan bu kasideyi işte o zaman söylemiştir. Ebû Tâlib bu uzun kasidesinde Kureyş'in ileri gelenleriyle eskiden beri aralarında mevcûd olan samimiyet ve sevgiden bahsettiği gibi, bazen kadrlerini yükseltir, bazen tehdîd eder, bazen na-sîhat, bazen tevbîh eder. Rasûlullah'ın faziletlerinden bahseder. Peygamber'in zâtına olan şiddetli mahabbetini beyân ile kendisi de, akrabası da toptan mah-volmadıkça düşmanlarına teslim etmiyeceğini söyler. Hulâsa kaside, Kureyş ileri gelenlerinin teker teker isimlerini zikrederek, o zaman İslâm'a en büyük düşmanlıkların kimler tarafından açığa çakarıldığını bizlere gösterir (İbn Hişâm, es-Sîre, II, "Şi'ru Ebî Tâlib fi ıstftâfi Kureyş", 272-280).

10[10] İbn Umer'in bahsettiği bu yağmur duasının bir istek üzerine vâki' olduğunu Enes'ten rivayet olunan bundan sonraki hadîsin devamı daha ziyâde isbât etmektedir.

11[11] Bu ta'lîk, Ahmed ibn Hanbel ile İbn Mâce tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir. Buhârî'nin bunu getirmesi, daha evvel zikrettiği mevsûl hadîsten biraz daha tafsillİ olmasından ve bir de bunda Peygamber'in zikredilmiş olmasından ileri gelmişe benziyor. Çünkü mevsûl hadîste yalnız İbn Umer'in bu beyit ile temes-sül ettiği zikredilmiş olup, Peygamber'in yağmur duası zikredilmiyor. Muallak hadîsi rivayet eden zât, İbn Umer'in torunu Umer ibn Hamze'dir. Hakkında Ahmed ile Nesâî söz etmiş oldukları için, rivayetini Buhârî ta'lîk etmiş demek oluyor. Lâkin bu zât birçok hadîs münekkidi imamlara göre sıkaattandır. Yalnız bazılarınca arasıra rivayette hatâ eder diye, hıfzı cihetinden biraz ma'lûl sayılır. Bu gibi râvîlerin haberleri mutâbaa ve muâdade (yardımlaşma) tarîkiyle "sahîh li-gayrihi" merteb'esine varabilir. Nitekim Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve tbn Mâce hadîslerini tahrîc etmekte be's görmemişlerdir... (İbn Hacer, Ay: nî, Kastallânî).

5-.......Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi; Bana babam Abdullah ibnu'I-Musennâ, Sumâme ibnu Abdillah ibni Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti ki, halk yağmursuz kalıp kıtlığa uğradıkları zaman, Umer ibnu'I-Hattâb (Peygamber'in amucası) Abbâs ibnu'l-Abdilmuttalib'i vesîle edinerek 12[12] yağmur duası yapar ve duada: "Yâ Allah, bizler Peygam-ber'imizi vesîle edinerek Sen'den niyazda bulunurduk da, Sen bize yağmur ihsan ederdin. (Şimdi de) Peygamber'imizin amucasını vesîle edinerek Sen'den niyaz ediyoruz; bize (yine) yağmur ihsan eyle" der idi 13[13]. Râvî Enes: (Bu duanın akabinde) kendilerine yağmur ihsan olunurdu, demiştir 14[14].

12[12] el-Vesîle, ve'l-Vdsile: Paye, rütbe ve yakınlığa denir ki, melikler yanında i'tibâr olunur. Melik yanında onun için vesîle ve vasile vardır denilir; yânî menzile, derece ve kurbet. Müellif el-Basâir'de dedi ki, vesîle hakikati kendisiyle bir nesneye rağbetle ulaşılacak nesneden ibarettir ve bu tavassuldan daha husûsîdir. Zîrâ bu, rağbeti mutazammındır, ba'dehu bu münâsebetle paye ve menzilet de kullanıldı.

et-Tevsîl: Hakk Taâlâ dergâhına takarrub edecek amel İşlemek..

et-Tevessül: Tefa'ul vezninde tevsîl m&'nâs\nw\\T..(Kaamûs Ter.),

Tevessül, vesîle edinmek demektir. Vesîle de, Cevherî'nin beyânına göre âhare takarruba bâdî olan şeye ıtlak olunur. Şevket ve kudretinden dolayı kendisine yanaşmak müşkil olan bir zâttan matlûbunu kolaylıkla elde etmek İçin sevdiği bir zâtı araya koymak gibi ki, o aradaki zât (vesîle), işini gördürmek isteyen kimsenin onu araya koyması da, o kudret sahibi olan zâta aradaki vâsıta ile (tevessül) olmuş olur. Allah'a takarrub için hüsnü zann olunan sâlihler ile tevessül edildiği gibi, sâlih ameller ile de tevessül edilir. Vesîle lâfzı, Kur'ân-ı Kerîm'de (el-Mâide:35 ile el-tsrâ:57'de) de zikredilmektedir.

"Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, ona (yaklaşmaya) vesttearaytn ve O'nun yolunda savaşm. Tâ ki muradınıza gresiniz" (el-Mâide:35).

13[13] Abbâs ibnu Abdilmuttalib, Peygamber'in babası Abdullah ibnu Abdİlmutta-lib'in ana baba bir kardeşi olduğu için, Rasûlullah'a neseben en yakın olan zât idi. Umer'in bunca sahabe arasında onunla tevessül edişi, işte bu yakınlığı do-layısiyle oluştu.

14[14] Bu hadîsteki kıssa âmmu'r-Ramâde adiyle ma'rûf olan büyük kıtlık senesi içinde vâki1 olmuştur. Bu kıtlık, hicretin onsekizinci senesinde hacc dönüşü başlayıp dokuz ay sürmüştür. Ramâde, ya ihlâk ma'nâsına olan ramd'den, yâhud da kül ma'nâsına olan remâd'dan türemiştir. O sene Arab Yanmadası'na yağmur yağmadı. Yerler kupkuru kalıp, topraklar kül gibi savruldu. İnsanlar da, hayvanlar da aç kaldı. Umer, Medîne ahâlîsini açlıktan kurtarmak için etraftaki emirlere yazıp, zahire istedi. Suriye Emîrİ Ebû Ubeyde'nin gönderdiği dört bin yük zahire ile Filistin Emîri Amr ibn Âs'ın Mısır'dan ve denizden gönderdi-ği bir gemi yükü buğday, Medîneliler'in sıkıntısını biraz hafifletti.!Bir taraftan da yağmur duası gibi ma'nevî tevessüllerden geri durulmayip, hadîs metninde zikredildiği üzere, Peygamber'in amucası ile istişfâ* yoluna müracaat edilmişti.

Rivayete göre yağmur duası günü Umer, Abbâs'ı da birlikte alıp,'Medine ahâlîsini narnâzgâha çıkarmış. Abbâs'ı minbere beraber çıkarıp ve bileğinden tutup ayağa kaldırmış, kendisi de gözlerini semâya dikip: "Yâ Allah, biz sana Peygamber'in amucası ile tevessül ederek takarrub etmek istiyoruz. Kitâb'ında "Dıvâra gelince, bu, o şehirde iki yetim oğlancığındı. Altında da onlara âid bir define vardı. Babalan iyi bir adamdı... (el-Kehf: 82) buyurdun. Buyuruğun hakktır, doğrudur. Haber verdiğin bu iki yetîmi babalarının salâhı

4- Yağmur İsteme Duasında Üst Elbiseyi Tahvil Etme Babı

6-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da Abdullah ibn Zeyd'den haber verdi. O: Peygamber (S) yağmur isteme duası yaptı da ridâsım (yânî üst elbisesini) geriye döndürüp tersine çevirdi, dedi 15[15].

7-.......Afabâd ibn Temîm, kendi amucası Abdullah ibn Zeyd'den olmak üzere, babası Ebû

---

yüzünden korudun. Peygamber'inin de hatırını amucası dolayısiyle hoş et.Zîrâ biz O'nu şefaate vesîle edinerek, günâhlarımızdan da istiğfar ederek Sana yaklaşıyoruz" diye duâ ettikten sonra hâzır bulunanlara hitâb ederek: Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. (O sayede) gök, üstümüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır" (Nûh: 10-12) âyetlerini tilâvet etti... Yağmur duasında istiğfar, bundan dolayı meşru' olmuştur.

15[15] Buhârî'nin burada arka arkaya getirdiği iki hadîste ve Müslim'in bir tarîkinden gelen hadîste " Sf- " yerine " çjî " fiili kullanılmıştır. Bu fiilin ma'nâsı hakkında şu bilgiler verilmiştir:

el-Kalbu: Kaaf'ın fethi ve lâm'ın sükûnuyle, bir nesneyi geri döndürmek ve çevirmek ve bir nesneyi tersine çevirmek ve içerisini taşra döndürmek ma'nâ-smadır... Basâir'de istifâde edildiği üzere, kalb bir nesneyi hılkîya tabiî ya ca'lî cihetten çevirip döndürmek, aks ve tahvil ma'nâsınadır; bunun beş sureti vardır: Aşağısını yukarıya ve dışını içine döndürmek ki, tersine çevirmek ta'bîr olunur...

et-Taklîb,\Tef'î\ vezninde, bu dahi bir nesneyi cihetinden geri döndürmek ma'nâsınadır... Ve bir şeyin tersini çevirmek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).

Ebû Davud'un Zuhrî rivayetinde: "Ridâsınm sağ yanım sol cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre, bu "kalebe" rivayetleri de "havvale" ma'nâsınadır.

Elbisenin eteğini omuz tarafına ve omuz tarafını etek tarafını çevirmek "Tenkis" dedikleri şeydir. Bahis konusu olan bu rida, Umman dokumalarından olup, boyu dört arşın bir karış, eni de iki arşın bir karış; Vâkıdî'nin naklincgöre boyu altı arşın, eni dört arşın bir karış olup ızârı da dört arşın bir karış ve iki arşın bir karış eninde idi ki, bu hülleyi (ridâ ile ızârdan meydana gelen bu bir takım elbiseyi) Peygamber, cumua günleri ile bayramlarda giyerdi. Başka vakitlerde dürülür saklanırdı.

Tahvil ve tenkîs'teki hikmet, tefe'üldür. "Yâ Rabb, bizim hâl ve kıyafetimiz şimdi nasıl değişti ise, içinde bulunduğumuz darlık ve kıtlık hâli de öyle değişsin" gibi bir ma'nâ ifâde eder.

Yine Buhârî'nin biraz sonra aynı sahâbîden ve Müslim'in de yine ondan rivâyetlerîyle te'yîd edilmiş bulunan hadîse göre, bu ridâyı tahvîl işi duaya başlanacağı sırada vukua gelmiştir. Buna binâen cumhura göre ridâ tahvîli sünnettir. Yalnız Ebû Hanîfe sünnet olduğuna kaail olmayıp, Peygamber'in bu fiili, sünneti beyân için değil, yalnız kıtlığın bolluğa dönüşmesine işaret olmak üzere tefe'ül kasdıyle vâki' olmuştur, der.

Abdillah ibn Ebî Bekr'e şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) namazgaha çıktı ve yağmur isteme duası yaptı; akabinde kıbleye yöneldi, ridâsım kalb etti ve iki rek'at namaz kıldırdı.

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Sufyân ibn Uyeyne, bu yağmur duası hadîsinin râvîsi, ezan sahibi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'tir zannediyordu. Bu zann bir vehimdir. Çünkü bu yağmur duası hadîsinin râvîsi olan zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî'dir; Mazimi'1-Ensâr'dır [16][16].

5- Yağmur İsteme Duasının Camş' Olan Mescid İçinde (Dahi) Yapılması Babı

8-.......Bize Şerik ibnu Abdillah ibni Ebî Nemir tahdîs etti. O da Enes ibn Mâlik'ten şöyle zikrederken işitmiştir [17][17]: Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, minberin karşısında bulunan bir kapıdan içeriye girdi ve Rasûlullah'ın karşısında ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, davarlar helak oldu, yollar kesildi. Binâenaleyh Allah'a duâ et de imdadımıza yetişsin, dedi. Râvî dedi ki: Bu söz üzerine Rasûlullah hemen iki elini kaldırdı da: "Ailâhumme es-kınâ; Allâhumme eskınâ; Allâhumme eskınâ (= Yâ Allah bize yağmur ver; yâ Allah bize yağmur ver; yâ Allah bize yağmur ver)" dedi[18][18]. Yine Enes şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne ince bulut; hiç, hiçbir şey görmüyorduk. Bizimle Sel'i Dağı arasında o zaman hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından, kalkan şeklinde bir bulut

---

[16][16] Bu yağmur isteme duası hadîsinin râvîsi,Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî el-Ensârî'dir. Bâzılarının zannettiği gibi ezan hadîsinin râvîsi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih de değil, Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî de değildir. İşte Buhârî, yanlışlıkları önlemek için bu bilgiyi vermek gereğini duymuştur (Bu-hârî, İstiskaa, Bâbu'd-duâ fi'1-istiskaa kaaimen).

[17][17] Bu yağmur duası hadîsini Enes'ten rivayet edenler, ma'nâları yakın çeşitli lâfızlarla rivayet etmişler, Buhârî ile Müslim de hadîsi çeşitli tarîklerden ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere çok kerreler tekrar etmişlerdir.

Bir hafta evvel susuzluktan dolayı sığırlar, davarlar helak oldu diye şikâyet edilirken, bu sefer de suyun bolluğundan şikâyet ediliyor. Çünkü hayvanlar artık mer'aya çıkamıyor; çıkanlar da yağmurdan barınacak yer bulamıyorlar. Bir hafta evvel de yolların kapandığından şikâyet edilmişti. Çünkü hayvanlar su ve mer'a bulamadıkları için sefere çıkmaya takatleri yoktu. Şimdi ise sellerden geçit bulamadığı için yollar kesilmiş, kapanmış oluyor (Tecrîd Ter., III, 295).
[18][18] Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'e karşı tezel ma'nâsmi ifâde ettiğinden, duâ âdâbmdandır.

parçası çıkageldi. Semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağmur yağmağa başladı. Enes dedi ki: Allah'a yemînle söylüyorum, biz altı gün (yânı bir hafta) güneşin yüzünü görmedik. Sonra öbür cu-mua günü yine Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse girdi, Peygamber'in karşısına geçti ve ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar da kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmuru tutsun, dedi. Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı ve: "Yâ Allah, etrafımıza (yağsın), üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, dağlara, kal'alara, bayırlara, derelere, ağaçlıklara yağdır" diye duâ etti. Enes dedi ki: Bunun üzerine hemen yağmur kesildi. Ve namazdan çıktığımızda güneşte yürür olduk 19[19]. Hadîsi Enes'ten rivayet eden Şerîk ibn Abdillah dedi ki: İkinci hafta gelen adam, evvelki hafta gelen adam mıydı? diye Enes'ten sordum. Enes, bilmem, dedi.

6- Yağmur İsteme Duasının Kıbleye Yönelmeksizin Cumua Hutbesi İçinde Yapılması Babı

9-.......Bize İsmâîlibnCa'fer, Serik'ten; o daEnesibnMâlik'ten tahdîs etti (O,.şöyle demiştir): Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken Dâru'I-Kadâ tarafında vaktiyle mevcûd olan bir kapıdan içeriye girdi de, Rasûlullah'm karşısında ayakta durdu 20[20].

19[19] Bundan zararı def için yapılan duanın tevekküle aykırı olmadığı anlaşılır. Bir de duanın burasındaki Peygamber'in edebi de dikkate değer ki, yağmurun mutlaka kesilmesine duâ etmemiştir. Zîrâ olabilir ki, yağmura olan ihtiyâç büsbütün gidememiştir. Binâenaleyh menfaatin ikbaa ve devam ettirilmesini niyaz etmekle beraber, yalnız zararın giderilmesini niyaz etmiştir.

Gerek buradaki, gerek diğer rivayetteki sözler, hep Peygamber'in duasının Allah katında sür'atle kabul olunduğunu gösterir. Duayı müteâkib hemen bulut peyda olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan yağmur yağmağa başlamıştır.

Bu hadîsten, cumua namazım kılarken ayrıca bir de yağmur isteme namazı kılmaya hacet olmadığı, yağmur isteme duâsmm, cumua hutbesi içindeki duaya idhâl edilebileceği anlaşıldığı gibi, ridâyı tahvil ve kıbleye yönelmenin de yağmur isteme duasında şart olmadığı anlaşılıyor. Keza bu hadîs istiskaanın namazsız olarak, yalnız duâ ve istiğfardan ibaret olduğuna kaail olup, cemâatle namazın sünnet olduğuna kaail olmayan Ebû Hanîfe'ye de hüccettir.

20[20] Dâru'1-Kadâ, Uıner'İn, borçlarını ödemek için satılmasını vasiyyet ettiği evi İdi. Evvelleri "Dâru Kadâı deyni Umer = Umer'in borcunun ödenmesine âİd ev" denilirken gitgide kısaltılarak "Dâru'1-Kadâ" denilmeğe başlanmıştır. Diğer rivayete göre Dâru'1-Kadâ, Abdurrahmân ibn Avf'un evi imiş; şûra geceleri oraya kapanıp halk ile konuşmadan hükmünü vermiş olduğu için, bu isimle adlandırılmıştır. Bir aralık dîvânlar, yânî hükümetin resmî kayıdları ile Beytu'l-Mâl orada korunurdu. Sonra Seffâh'ın gününde Mescid'e avlu yapıldı. Bu ev hakkında evvelce de bilgiler verilmişti.

Sonra: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar kesildi. Allah'a duâ et de bizlere yağmur ihsan etsin, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: "Allâhumme eğısnâ, Allâhumme eğısnâ, Al-lâhumme eğısnâ (= Yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur ver)" dedi 21[21]. Enes dedi ki: Allah'a yemîn ile söylüyorum, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne de ince bir bulut görüyorduk; bizimle Sel'ı Dağı arasında hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından kalkan şeklinde bir bulut çıktı. O bulut semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağmur yağmağa başladı. Allah'a yemîn ediyorum ki, biz altı gün güneşi görmedik. Sonra (öbür) cumua günü, yine Rasûlul-Iah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse daha girdi; Ra-sülullah'ın karşısına geçip dikeldi. Ve: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmurları bizden tutsun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: "Yâ Allah, etrafımıza (yağsın), üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, bayırlara; derelerin içlerine, ağaç ve ot bitecek yerlere (yağdır)" diye duâ etti. Enes dedi ki: Bu duâ üzerine hemen yağmur kesildi. Biz de mescidden çıkıp, güneşte yürüyorduk.

Şerîk ibn Abdillah dedi ki: Enes'e: İkinci hafta gelen zât, evvelki hafta gelen zât mıydı? diye sordum da, o: Bilmiyorum, dedi.

7- Minber Üzerinde Yağmur İsteme Duası Babı

10-.......Enes (R) şöyle demiştir: Cumua günü Rasûlullah (S) hutbe yaparken birdenbire bir adam geldi ve: Yâ Rasûlallah, yağmur kıtaldi. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Derken üzerimize yağmur yağmağa başladı. Öyle ki, az daha evlerimize ulaşamıyacaktık. Ondan sonraki cumuaya kadar üzerimize hep rahmet yağdı durdu. Enes dedi ki: Öbür cumua, bu adam yâhud bir başkası ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, bu yağmuru bizden çevirmesi için Allah'a duâ et de, bu yağmuru üzerimizden çevirsin, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Allah, etrafımıza (yağdır), üzerimize değil"

21[21] Bu duâ, "bize yağmur ver" ma'nâsına da, "bizim imdadımıza yetiş" ma'nâsı-na da gelir. Çünkü el-Gavs, feryâd ederek meded istemeğe, ve meded ve nusra-ta ıtlak olunur; el-Gays ise yağmura denir. Bunlardan if'âl babına nakledildiğinde, ayrı ayrı yukarıda verilen ma'nâlara gelir.

dedi. Enes dedi ki: Yemîn olsun, bulutların sağa sola doğru parçalandıklarını ve etraftakiler üzerine yağmur yağarken Me-dîne ahâlîsinin yağmur altında olmadıklarını muhakkak görmüşümdür [22[22]].

8- Yağmur İsteme Duası Halinde Cumua Namazı İle Yetinen Kimse Babı

11-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de: Hayvanlar helak oldu, yollar kesilip kapandı, dedi. Alcabinde Peygamber duâ etti. Artık bize o cumuadan i'tibâren öteki cumuaya kadar yağmur verildi. Sonra bir daha geldi, ve: Evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu. Allah'a duâ et de şu bulutların sağna-ğını tutsun, dedi. Bunun üzerine Peygamber: "Yâ Allah, tepelere, bayırlara, derelere ve ağaç bitecek yerlere (ağaçlıklara yağdır)" diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medîne'nin üstünden kumaş dü-rülür gibi dürüldü.

9- Yağmur Çokluğundan Yollar Kesildiği Zaman Dua Edilmesi Babı

12-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm yanına bir zât geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, yollar kesildi; Allah'a dua ediver, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Duâ akabinde bir cumuadan diğer cumuaya kadar halkın üzerine hep yağmur yağıp durdu. Nihayet bir zât yine Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Yâ Allah, dağ başlarına, tepelere, vadilerin içlerine ve ağaç bitecek yerlere (yağdır)" diye duâ etti. Bulutlar hemen Medine'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü [23[23]].

[22[22]] Bu hadîsin hangi rivayetine bakılırsa Rahmeten lil-Âlemîn olan Peygamber'i-mizin bahir bir mu'cizesi olarak, evvelki cumuada olduğu gibi, bu cumuada da duasının sür'atle kabul edilmiş olduğunu göstermektedir.

[23[23]] Allah'ın rahmetinden ibaret olan yağmurun kıtalması ve yokluğu sırasında yağmur isteme duasının meşru' olduğu gibi, bol yağdığı ve taşkınlara sebebiyet verdiği zaman kullardan zararın def edilmesi için de duâ etmek caizdir ve meşrû'-dur. Askalânî buna "(Havayı açma niyazı)" demiştir.Ancak bu ikinci duanın kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmeî ve ni'metin bekaa ve devamını

10- "Peygamber (S) Cumua Gününde Yaptığı Yağmur İsteme Duasında Dış Elbisesini Tahvil Etmedi" Denilmesi Babı [24][24]

13-....... Bize Muâfâ ibnu İmrân, el-Evzâî'den; o da İshâk ibn AbdiIlah'tan; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle tahdîs etti: Bir şahıs Pey-gamber'e geldi de (su kıtlığı sebebiyle) malların helakini, çoluk çocuğun meşakkatini şikâyetle arzetti. Bunun üzerine Peygamber yağmur istemek üzere Allah'a duâ etti. (Enes'in râvîsi İshâk ibn İbrâhîm yâ-hud onunla Buhârî arasındaki diğer bir) râvî dedi ki: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti [25][25].

11- Bab: Halk Kendilerine Yağmur Duası Yapması İçin İmama Gidip Şefaat İstediklerinde, İmam Onları Geri Çevirmez

14-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'a geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, yollar kesildi, Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah Allah'a duâ etti. Derken o cumuadan öteki cumuaya kadar üzerimize yağmur yağıp durdu. Nihayet bir zât Peygamber'e geldi de: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Yâ Allah, dağların sırtlarına, tepeler üzerine,

---

istirham ile beraber, yalnız vebal ve zararın kaldırılmasını istemek tarzında olması şükran âdâbındandır.

[24][24] Yânî dış elbiseyi tahvîl etmek veya etmemek şıklarının her ikisinin aslı vardır; her ikisi de Peygamber'den sabit olmuştur. Bu hadîs, cumua namâzındaki yağmur duasında dış elbisenin tahvîl edilmediğine delîl olmuş oluyor.

[25][25] Dış elbisenin tahvîli hakkmdaki sahîh rivayetler Buhârî'de hep ibn Zeyd tarî-. kindendir. Enes'ten olan rivayetlerde bundan bahsetmediği sabit oluyor. Nitekim bu hadîsin sonunda, Enes'in râvîsi İshâk ibn Abdillah yâhud onunla Buhârî arasındaki diğer bir râvî: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti, demiştir. Ancak Enes'in bu konuyu zikretmemesi, diğer râvînin yalancılığını yâhud hatâsını gerektirmediği gibi, Enes'in dış elbiseyi tahvîl ve kıbleye yönelmeyi inkâr ettiğine de delâlet etmez. Nitekim Ta-berânî, el-Mu'cemu'l-Evsat''ında, Enes'ten, Rasûlullah'm yağmur duası yaptığını, namazdan evvel hutbe îrâd ettiğini ve kıbleye yönelerek, dış elbisesini tahvîl , ettikten sonra inip, iki rek'at namaz kıldığını ve yalnız iftitâh tekbîri ile yetindiğini rivayet etmektedir

derelerin içlerine ve ağaç ve ot bitecek yerlere (yağdır)!' diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medine'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü 26[26].

12- Bab: Kuraklık Sırasında Müşrikler Müslümanlardan Şefaat Diledikleri Zaman? 27[27]

15-.......Bize Mansûr ile el-A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti. Mesrûk şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd'a geldim. O şöyle dedi: Kureyş kavmi İslâm'a girmekte geciktiler. Bunun üzerine Peygamber (S) onların aleyhine duâ etti de onları bir kıtlık yakaladı ki, o yıl helak oldular, ölü hayvan eti yediler ve kemikleri kemirdiler. Ebû Sufyân, Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muham-med, sen akrabayla ilgilenmeyi emrederek geldin. Senin kavmin ise helak oldular. Artık Yüce Allah'a duâ et, dedi. Rasûlullah veya İbn Mes'ûd: "O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle... ""ted-Duhân: ıo) âyetim okudu. Sonra Kureyşliler tekrar kâfirliklerine döndüler. Bu dönüşlerinin cezası da Yüce Allah'ın şu kavlidir: "Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün muhakkak ki biz intikaam alıcılarız" (ed-Duhân: 16); bu gün, Bedr günüdür.

Buhârî şöyle dedi: Ve Esbât ibn Nasr, Mansûr'dan isnâdiyle şunu ziyâde etti: Rasûlullah (S) duâ yaptı da onlara yağmlır ihsan olundu. Yedi gün yedi gece adamakıllı ıslandılar. Ondan sonra halk yağır u-run çokluğundan şikâyet ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Allah, etrafımıza yağdır; üzerimize değil" diye duâ etti de, başının üstünden bulut sıyrıldı, etraflarındaki halk yağmurdan istifâde etmeye başladı 28[28].

26[26] Bir hafta evvel gelip yağmur duası isteyen kimse, yağmursuzluktan hayvanların helak olduğu, yolların kapandığı gerekçesini ileri sürmüştü. İkinci hafta ise yağmur çokluğundan dolayı evlerin yıkıldığı, yolların kapandığı ve hayvanların helak olduğu gerekçesi ile duâ taleb etmiştir. Peygamber her iki talebi de yerine getirmiştir; reddetmemiştir.

27[27] Yânî bâb altındaki hadîslerde "Rasûlullah yağmur duası etti. Onlara yağmur ihsan olundu..." sözleri bulunduğu için, müslümânlar onlara da icabet edip, onlar için şefaat isterler.

28[28] Hadîsin ikinci isnâd ile gelen kısmından, Peygamber'in kendi düşmanları için duâ ettiği, hem de duasının semeresinin hâsıl olduğu anlaşılıyor. Ancak bu kısımda isnâd bakımından bir karıştırma ihtimâli vardır. Mekke'deki duâ ile Medine'deki yağmur dualarından biri, bu tarîkde karıştırılmışa benziyor.. Sarihler bu hususla ilgili olarak ayrı ayrı îzâhlar yapmışlardır.

13- Yağmur Çok Olduğu Zaman: "Havâleynâ; lâ aleynâ = Etrafımıza; üzerimize değil" Diye Dua Edilmesi Babı [29][29]

16-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cumua günü hutbe yapıyordu. İnsanlar ayağa kalktılar ve: Yâ Rasû-lallah, yağmur kıtaldi, ağaçlar kıpkırmızı olup kurudu, hayvanlar helak oldu. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, diye bağırdılar. Rasûlullah iki defa "Yâ Allah, bize yağmur ver; yâ Allah, bize yağmur ver!" diye duâ etti. Allah'a yemîn ederim, o sırada biz gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Hemen bir bulut çıktı ve yağmur yağmağa başladı. Rasûlullah minberden indi de namaz kıldırdı. Namazdan çıktığı zaman yağmur, ondan sonraki cumuaya kadar hep yağıp durdu. Öteki cumua Peygamber (S) kalkıp hutbe yaparken, halk yine kendisine doğru: Evler yıkıldı, yollar kesilip kapandı; Allah'a duâ et de bizden bulutları habsetsin, diye bağırdılar. Bunun üzerine Peygamber (S) gülümsedi, sonra da: "Allâhumme ha-vâleynâ velâ aleynâ (= Yâ Allah etrafımıza yağdır; üzerimize değil)" diye duâ etti. Derken Medine'nin üstü sıyrıldı. Bulutlar Medine'nin etrafına damlarken, Medine'ye bir damla düşmüyordu. Medine'ye baktım, o tâcia sarılmış bir baş gibiydi. '

14- Yağmur İsyeme Duasında Ayakta Dikilerek Dua Etmek Babı

Ve bize Ebû Nuaym, Zuheyr'den; o da Ebû İshâk'tan söyledi:

Abdullah ibnu Yezîd el-Ensârî (yağmur duası için sahraya) çıktı. Yanında el-Berâ ibnu Azib ile Zeyd ibnu Erkam (R) da varlardı.

Abdullah, sahrada yağmur isteme duasını şöyle yaptı: Minber kurmaksızın cemâatle

---

[29][29] Bundan maksadı, yağmur bolluğu sırasında duayı bu lâfızlar ve benzerlerine hasretmektir. Bunun sebebi de: Çünkü yağmur, Yüce Allah'tan bir rahmettir. Binâenaleyh mutlak olarak tutulmasını istemek münâsib olmaz. Münâsib olan, yağmurun faydalarım celb, zararlarını def etmek isteğidir. İşte "Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ" sözünün ma'nâsı budur (Şâh Veliyyullah).

birlikte ayağa kalktı, istiğfar (ve duâ) etti. Sonra kıraati açıktan okuyarak iki rek'at namaz kıldırdı. Bunda ezan okutmadı, ikaamet de yaptırmadı.

Ebû İshâk: Bu Abdullah ibn Yezîd, Peygamber(S)'i gördü, demiştir 30[30].

17-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abbâd ibnu Temîm tahdîs etti ki, ona da amucası Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî -ki o, Peygam-ber'in sahâbîlerinden idi- şöyle haber vermiştir: Peygamber (S), kendileri için yağmur isteme duası yapmak üzere insanları (namazgaha) çıkardı. Sahrada ayağa kalktı, ayakta dikelerek Allah'a duâ etti. Sonra kıble tarafına yöneldi, üst elbisesini tahvil eyledi. Nihayet insanlara yağmur ihsan olundu 31[31].

15- Yağmur İsteme Duası (Namazı) da Kıraati Açıktan Okuma Babı

18-.......Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yağmur isteme duası yapmak üzere (namazgaha) çıktı. Duâ etmek üzere kıbleye yöneldi ve ridâsmı (üst elbisesini) tahvil etti. Sonra iki rek'at namaz kıldırdı, bu iki rek'at içinde kıraati açıktan okudu.

30[30] Bu Abdullah ibn Yezîd (R) 17 yaşında Hudeybiye'de hâzır bulunmuştur. Hicrî 64 târihinde, Abdullah ibn Zubeyr tarafından Küfe Vâlîsi iken, ibn Zubeyr'in emri ile yağmur isteme duası için Küfe ahâlîsini sahraya çıkarmış, yanında Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibn Erkam da olduğu hâlde, yağmur isteme duası yapmıştır.

Yağmur isteme duası hakkında Peygamber'den rivayeti yoktur. Lâkin yanında kıdemli sahâbîlerden İki zât olduğu hâlde onların i'tirâzma hedef olmaması, yağmur isteme duasının meşru' ve mesnûn vech üzere yapıldığını gösterir.

31[31] Başlıktaki rivayetle hadîs arasındaki fark, birincisinde iki rek'at namaz kıldırıl-dığı zikredilmişken, ikincisinde namaz zikredilmemiştir; fakat siyaktan namaz kılındığı anlaşılmaktadır.

Bu rivayetlerden namazgaha çıkma, ayakta duâ etme, kıbleye yönelip cemâatle iki rek'at namaz kılmanın sünnet olduğu sabit oluyor. Bu hadîs, müteâ-kib bâbda daha tafsîlli olarak gelecektir.

16- Bab: Peygamber (S) -Yağmur İsteme Duasında- Sırtını İnsanlara Nasıl Çevirdi?

19-.......Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Ben, yağmur isteme duası yapmak üzere sahraya çıktığı gün Peygamber'i gördüm, Râvî dedi ki: Derken arkasını insanlara döndürüp, duâ etmek üzere kıbleye yöneldi. Sonra ridâsını tahvîl etti. Sonra bize, içlerinde kıraati açıktan okuyarak, iki rek'at namaz kıldırdı 32[32].

17- Yağmur İsteme Namazı İki Rek'attır Babı

20-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibnu Temîm'den; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) yağmur isteme duası yapmış ve ridâsını kalb etmiştir.

18- Sahra Namazgahında Yapılan Yağmur İsteme Duası Babı

21-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den tahdîs etti. O da Abbâd ibn Temîm'den işitmiştir; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den. O şöyle demiştir: Peygamber (S), yağmur isteme duası yapmak üzere sahra namazgahına çıktı, orada kıbleye yöneldi, iki rek'at namaz kıldırdı ve ridâsını tahvîl etti.

Sufyân dedi ki: Bana el-Mes'ûdî, (mezkûr Abdullah'ın babası olan) Ebû Bekr'den haber verdi. O (kalb etmeyi tefsîr ederek): Ridâ-sının sağ yanını sol yanı üzerine getirdi, demiştir 33[33].

32[32] Arka arkaya gelen bu iki bâb başlığına âid mes'elelere, alt taraflarında aynı sa-hâbî tarafından rivayet edilip yazılmış bulunan hadîsler delîl kılınmıştır. Bu hadîs ve râvîsi hakkında daha önce geçen bâblarda gerekli açıklamalar yapılmış idi.

33[33] Hadîsin bu iki babında gelen rivayetlerinde "Havvele" yerine "Kalebe" fiili kullanılmıştır. Kalebe fiili de çevirmek, altını üstüne getirmek ma'nâlarma gelir. Ebû Davud'un es-Sünen'indeki Zuhrî rivayetinde: "Ridâsının sağ yanını sol cepkeni, sol yanını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre,

19- Yağmur İsteme Duasında Kıbleye Yönelme Babı

22-.......Abdullah ibnu Zeyd el-Ensârî (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) namaz kıldırmak üzere sahra namazgahına çıktı. Duâ ettiği yâhud duâ etmek istediği zaman kıbleye yöneldi ve ridâsım tahvîl eyledi34[34].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bâb hadîsinin râvîsi olan bu Abdullah ibnu Zeyd, Mâzinî'dir. (Yağmur isteme duasında ayakta dikilerek duâ etme bâbı'nda geçen) birinci râvî ise Küfî'dir. O, Abdullah ibnu Yezîd el-Kûfî'dir35[35].

20- İnsanların Yağmur İsteme Duasında İmamın El Kaldırması İle Beraber Ellerini Yukarı Kaldırmaları Babı

23- Eyyûb ibn Süleyman şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibn Ebî Uveys, Süleyman ibnu Bilâl'den tahdîs etti., Yahya ibnu Saîd şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o şöyle dedi: Sahra ahâlîsinden A'rabî bir adam cumua günü Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, çoluk çocuk helak oldu, insanlar da helak oldu, dedi. Rasûlullah (S) iki elini kaldırıp duâ etti: İnsanlar da Rasû-lullah ile beraber ellerini kaldırıp duâ ettiler 36[36]. Enes dedi ki: Henüz mescidden çıkmamıştık ki, üzerimize yağmur yağmaya

---

"Kalebe" rivayetleri de "Havvele" ma'nâsınadır.

Bu hadîsten, imâm ile beraber memleket halkının da belli bir günde Allah'a tevazu ile şehir hâricine çıkıp, hep birlikte yağmur isteme duasında bulunmalarının sünnet olduğu istidlal edilmiştir. Dört Sünen ile Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'ınûz rivayet olunan İbn Abbâs rivayetinde Peygamber, o gün mütebez-zil, yânî i'tinâsız giyinmiş olarak tevazu' ve tadarru' ile dışarıya çıkmış, namazgaha gelince minbere çıkmıştır... Maamâfîh şehir hâricine çıkmaksızın, mescidde cumua hutbesi esnasında yağmur isteme duası ile yetinildiği de, daha önceki bâblarda zikredilmişti.

34[34] Bu hadîs, daha önce de birkaç defa tekrar etmişti. Burada, yağmur isteme duasında kıbleye yönelme mes'elesine hüccet olmak üzere getirilmiştir.

35[35] Buhârî, râvîlerin birbirine karıştırılmamasma çok ehemmiyet verdiği için, burada da adı geçen râvîleri nisbetleriyle zikrederek belirtmiş olmaktadır. Daha önce de bu belirtmeyi yapmıştı.

36[36] Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'a karşı tezel-lül ma'nâsını ifâde

başladı. Artık öteki cumua oluncaya kadar üzerimize hep yağmur yağdı durdu. O zât, Allah'ın Peygamberi'ne geldi ve: Yâ Rasûlallah, yolcular yolların kapalılığından artık usandı ve yollar geçilmez oldu, dedi.

Ve Uveysî şöyle dedi: Bana Muhammed ibn Ca'fer, Yahya ibn Saîd ile Serik'ten tahdîs etti. O ikisi de Enes'ten işitmişlerdir. Enes: Peygamber (S) iki elini, ben koltuk altlarının beyazını görünceye kadar kaldırdı, demiştir.

21- Yağmur İsteme Duasında İmamın Kendi Elini Yukarıya Kaldırması Babı 37[37]

24-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hiçbir duasında ellerini yukarıya kaldırmazdı, yalnız yağmur isteme duası müstesna. Çünkü Peygamber (bunda ellerini) koltuk altlarının beyazı görününceye kadar kaldırırdı 38[38].

---

ettiğinden, duâ âdâbmdandır. Ancak duanın bu edebi hak kında küçük bir ihtilâf da vardır: Müslim ile Tirmizî'nin rivayetlerinde Umâre ibn Rueybe es-Sakafî (R), Irak Vâlîsi Bişr ibn Mervân'ın minber üzerinde ellerini kaldırmış, duâ ettiğini görünce: "Şu kısacık ellerin Allah belâsını versin. Vallahi ben Rasûlullah'ı duâ ederken gördüm. Şu kabarcıktan ziyâde ellerini kaldırmıyordu" demiş ve söylerken şehâdet parmağı ile ölçüsünü göstermiştir. İşte bu rivayete dayanarak imâm Mâlik -bir rivayete nazaran- duâ esnasında ellerini kaldırmanın mekruh olduğuna kaail olmuştur. Diğer âlimler ise, herhangi duada elleri kaldırmak caizdir, derler. Buhârî de cumhurun kaail olduğu bu cevazı te'yîd için, bu hadîsi bu başlık altında tekrar etmiştir.

Duâ âdabından biri de sonunda ellerini yüze sürmektir. Bunun delili, Tir-mizî'de Abdullah ibn Umer'in rivayet ettiği hadîstir.

37[37] Bu bâb başlığından maksûd olan, imâmın ellerini nereye kadar kaldıracağım isbâttır. Bundan önceki bâb başlığından maksûd ise, duada el kaldırmanın aslıdır. Binâenaleyh tekrar yoktur (Şâh Veliyyullah).

38[38] Yağmur isteme duasından başka münâsebetlerle elleri kaldırarak duâ buyurul-duğu hakkında Buhârî, Müslim ve diğer sahîh kitâblar ve sünen'lerde birçok rivayetler vardır. Enes'in metindeki haberi, ya ellerin ziyâde ve meselâ yüz veya baş hizasına kadar kaldırılması yağmur isteme duasına mahsûs olduğunu ifâde etmek maksadıyle vâki' olmuştur, yâhud da Enes, yağmur isteme duasından başka vakitte Peygamber'în ellerini kaldırdığına tesadüf etmemiştir.

Hâlbuki Peygamberdin başka dualarda ellerim yukarıya kaldırdığı vâkı'dır

22- Sema Yağmur Yağdırdığı Zaman Söylenecek Olan Söz Babı 39[39]

Ve İbn Abbâs: "Ke-sayyıbin"; yağmur'dur, dedi 40[40]. İbn Abbâs'tan başkası da "Sâbe yesübu ve esâbe" dedi 41[41].

25-.......(Âişe -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) yağmuru gördüğü zaman: "Allâhumme, sayyıben nâfi'an (Yâ Allah, bize faydalı yağmur ver)" der idi 42[42].

Bu hadîsi Ubeydullah'tan rivayet etmesinde ona el-Kaasım ibnu Yahya (197) mutâbaat etmiştir ve bu hadîsi el-Evzâî ile Akîl de Nâ-fi'den rivayet etmişlerdir 43[43].

39[39] Buradaki "ma", mevsûle yâhud mevsûfe yâhud da istifhâmiyye olabilir. Buna göre tercemesi: "Semâ yağmur yağdırdığı zaman söylenecek şey", "Semâ yağmur yağdırdığı zaman söylenecek olan hangi şeydir", "Semâ yağmur yağdırdığı zaman ne söylenecek "tir.

40[40] Bu ibn Abbâs'ın "Ev ke-sayyıbin... = Yâhud semâdan boşanan bir yağmur gibidir ki..." (el-Bakara: 19) âyetinin tefsiridir. Cumhur kavli de budur. Onun bu tefsirini Ebû Ca'fer et-Taberî, Alî ibn Ebî Tâlib tarîkrnden mevsûlen rivayet etmiştir: İbnu'l-Münîr şöyle dedi: İbn Abbâs'ın bu haberinin Âişe hadîsiyle münâsebeti, babın merfu' hadîsinde "Sayyıben" lâfzı bulunmasıdır. Musannif Buhârî, bâb başlığında bu lâfzın tefsirini takdîm etmiştir. Bu, Buhârî'nin kitabında çok olur (İbn Hacer).

41[41] Burada kelimenin türediği asıl olan, sülâsî ve ziyâde fiillerine işaret edilmiş oluyor.

42[42] "Allâhumme sayyıben nâfi'an" rivayetinden başka, "Allâhumme sabben nâfi'an" rivayeti de vardır. Sabb, yukarıdan aşağıya akıtmak demek olduğundan, ma'nâsı "Yâ Allah, üzerimize yağmuru nâfı' olarak akıt" olur. Sayyıb, yağmurun faydalısına da, zararlısına da şâmil olduğundan, nâfi' ile vasıflandırılmasmdaki hikmet açıktır.

43[43] el-Evzâî'nin rivayetini en-Nesâî "Amelu yevm ve leyle" kitabında; Ahmed ibn Hanbel de el-Müsned'de tahrîc etti. Bu mutâbaa ve rivayetlerde küçük lâfız farkı vardır.

23- Yağmur Yağarken, Yağmur Taneleri Kendi Sakalı Üzerinden Aşağıya Doğru Yuvarlanıncaya Kadar Yağmura Tutulan (Yahud Tutulmak İsteyen) Kimse Babı [44][44]

26-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) zamanında insanlara bir kıtlık isabet etti. Bir cumua günü Rasûlullah minber üzerinde hutbe yaparken, A'râbî'nin biri ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, çoluk çocuk da aç kaldı. Bizim için Allah'a duâ et de, bizleri suya kandırsın, dedi. Enes dedi ki: Ra-sûlullah iki elini kaldırdı. Bu esnada gökyüzünde hiçbir bulut parçası yoktu. Enes dedi ki: Dağlar gibi bulutlar -yâhud bulutlar dağlar gibi- gökyüzüne hücum etti. Sonra minberinden inmemişti, tâ ki ben yağmur tanelerinin O'nun sakalı üzerinden aşağıya doğru yuvarlandıklarını gördüm [45][45]. Enes dedi ki: O günümüz, ertesi gün, daha ertesi gün ve onu ta'kîb eden gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağdı durdu. Ertesi cumua yine o A'râbî, yâhud ondarr başka bîr kimse ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, artık binalar yıkıldı, mallar suda boğuldu. Binâenaleyh bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Bunun üzerine Rasülullah iki elini kaldırdı ve: "Yâ Allah, etrafımı-' za (yağdır); üzerimize değil" diye duâ etti. Enes dedi ki: (Bunu söylerken) eliyle semâdan hangi tarafa işaret ettiyse, orası açıldı ve Medîne, üstü açık bir alan gibi oldu. Kanat Vâdîsi bir ay mütemadiyen aktı. Herhangi taraftan kim geldiyse muhakkak bol bol yağmur yağdığını söyledi.

---

[44][44] et-Tamattur, tefa'ul vezninde... ve yağmura tutulmak, bir kavle göre serinlemek için yağmura çıkmak ma'nâsınadir (Kaamûs Ter.).

Belki Buhârî bu başlıkla, Müslim'in Ca'fer ibn Süleyman'dan; o da Sâbıt -' ten; o da Enes'ten tarikiyle tahrîc ettiği şu mealdeki hadîse işaret etmek ıstemış-:™, tir: Enes dedi ki: Bir defa biz Rasûlullah ile beraber iken yağmura tutulduk. Rasûlullah ridâsmı çıkardı, vücûduna yağmur değdi. Bunu niçin yaptın? dediğimizde, "Bu rahmet, Yüce olan Rabb'ının henüz yeni yarattığı bir rahmettir; * onun iç in " cevâbını verdi.

Buhârî, yağmur tanelerinin Peygamber'in sakalı üzerinden yuvarlanmalarının tesadüfi olmadığım, bunun kendi iradesiyle olduğunu beyân etmek ıste-. mise benziyor,İşte bunun için bâb başlığını "Tamattara, yânî yağmurun kendi üzerine düşmesini kasdeden kimse" şeklinde yazdı. Çünkü iradesiyle olmasaydı, başlangıcında minberden inerdi. Lâkin o hutbeyi yağmurun çoğalması ve sakalı üzerinden akmasına kadar uzattı (Askalânî).

[45][45] Bulutların hücumunu gördüğünde hutbeyi kesmek ve namazı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanmcaya kadar minberde kalması tesadüfi değildir. Allah'ın lûtfunun eserini kendi vücûdunda görmek ve bu yağmurun bİ'1-fiil vücûduna değmesini arzulamasından ileri gelmiştir.

24- Bab: Rüzgar Estiği Zaman (Ne Yapılır)?

27-....... Bana Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, o, Enes (R) şöyle derken işitmiştir: Şiddetli bir rüzgâr estiği zaman bundan dolayı Peygamber'in yüzünde (bir endîşe derhâl) belli olurdu 46[46].

25- Peygamber(S)in:"Ben sabo rüzgârı ile yardım olundum" Sözü Babı

28-....... Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den; o da ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben sabâ rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi ise batı rüzgârı ile ihlâk olundular" buyurdu 47[47].

46[46] Müslim'in Âişe'den rivayetinde " Hava rüzgârlı ve bulutlu olduğu vakit" denilmiştir. Bundan, Peygamber'in ümmet için geçirdiği korkunun yalnız rüzgâra münhasır olmadığı; bulut belirdiğinde de böyle bir korku geçirdiği anlatılmaktadır. Hz. Âişe o hadîsinde Peygamber'in o hâlini daha taf-sîlli anlatmaktadır.

Peygamber, eski ümmetlerden bâzısı böyle rüzgârla helak edildiği, icâ bet mevkiinde bulunan ümmetin isyanı yüzünden onlannkîne benzer bir tabiî azâb olabileceği ihtimâlinden endişeleniyordu. Bu hâlde Allah'a sığmıyor, Al-$1 lah'a duâ ediyordu.

47[47] es-Sabâ, doğudan esen rüzgârın ismidir, gün doğuşudur. Batıdan esen rüzgârın ,v adı da ed-Debûr'dur. Kuzeyden esen rüzgâra -şîn'in fethiyle- Şemâl, onun mu-',- kaabili olan rüzgâra da -cîm'in fethiyle- Cenûb denir. Bu aslî rüzgârların arala-1, rında da dört rüzgâr vardır.

^ Peygamber'in "Sabâ rüzgârı ile yardım olundum" buyurması, Ahzâb har-11 ** bine âid olan " i*j>: p by^-j Uj 'f+i* ÜCju j>4 ^^ üt = Size birçok ordular -* geldiği zaman, onların üzerine şiddetli bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz bir takım ordular gönderdik "(e\-Ahzâb:9) âyetine işarettir.

Âd kavminin helaki kıssası Kur'ân'ın birkaç yerinde haber verilmiştir: "Ad'e ■*Ö gelince, onlar da uğultulu azgın bir fırtına ile helak edildiler. Allah onu yedi -f gece sekiz gün ardı ardınca üzerlerine musallat etti... "(eI-Hakkaa:6-9). Ancak Ad îi£ kavminin İhlâkına me'mûr olan Debûr, yânî batı rüzgârı, Hûd Peygamber'e îmfin Ki etmeyenlerin hepsini öldürmüş iken, Ahzâb'ın dağılmasına sebeb olan Sabâ'da kimse ölmemiştir. Sabâ'nın esmesi Peygamber'e nusrat olmuş ve korkularından kaçan müşrik Arablar, dört beş sene sonra toptan İslâm'a girmişlerdir. He-zîmete uğramalarıyle beraber vucûdlarımn yok edilmemesindeki hikmet de budur.

26- Zelzeleler ve Alametler (Büyük Hadiseler) Hakkında Denilenler Babı [48][48]

29-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İlim kabz olunmadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zaman yaklaşmadıkça, fitneler meydan alıp gâlib gelmedikçe, öldürmek ve ancak öldürmekten ibaret olan here çoğalmadıkça, sizlerde mal pek çoğalıp sel gibi akıp taşmadıkça kıyamet kopmaz" [49][49].

30-.......Bize tbnu Avn, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir: -Peygamber (S) [50][50]: "Allâhum-me bârik lenâfîŞâminâ ve Yemeninâ (= Yâ Allah, Şam'ımızda ve Yemen'imizde bize bereket ihsan et)" buyurdu. Bâzı kimseler: "Ve fî Necdinâ (= Necd'imize de)" diye niyazda bulundular. Rasûlullah tekrar: "Allâhumme bârik lenâ fî Şâminâ ve Yemeninâ" buyurdu. Onlar yine: "Ve fî Necdinâ" deyince: "Zelzeleler ve fitneler işte oradadır. Şeytânın karnı (yânî hizb ve ümmeti) de orada çıkacaktır" buyurdu [51][51].

---

[48][48] Şiddetli rüzgârın esmesi huşûa ve Allah'a yönelmeye götüren korkuyu gerekti-' rince, zelzeleler ve benzeri büyük tabiat hâdiseleri buna daha lâyıktır. Hassaten haberde zelzelelerin çoğa varması, kıyamet alâmetlerinden olduğu beyân edilmişken.

Zeyn ibnu'l-Munîr şöyle dedi: Bu bâb başlığının yağmur isteme bâbları arasına konmasının sebebi, zelzelenin ve benzeri büyük hâdiselerin meydana gelmesi, ekseriya yağmur inmesiyle beraber vâki* olmasındandır... (tbn Hacer).

[49][49] Hadîsteki "Takarrubu'z-zamân - Zamanın yaklaşması" ta'bîrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür: Bu, gece ile gündüz zamanlarının biribirlerine yaklaşması demektir; bununla murâd kıyamet kopmasının yaklaşmasıdır... gibi. Bu ta'bîre âid güzel bir açıklama, Kaamûs Tercemesi, I, 426-428. sahîfelerinden okunmaya değer.

[50][50] Bu hadîs, buradaki metinde Peygamber'e nisbet edilmeksizin, İbn Umer üzerine mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Hakikatte ise hadîs, merfû' ve mevsûldür. , Zîrâ Abdullah ibn Avn'm oğlu Ubeydullah ibn Avn ile Ezher es-Semmân'ın yine Abdullah ibn Avn tarîkinden gelen rivayetlerinde Peygamber'in ismi anılmıştır. Zâten hadîsin muhtevası re'y ile bilinecek şeylerden olmadığı düşünülürse, duaların ve sonunda geçen ihbarın Peygamber'in lâfzı olduğuna şübhe kalmaz. Bununla beraber Buhârî, başka yerde, başka tarîkden bu hadîsi merfû' olarak tahrîc etmiş olduğu gibi, Tirmizî es-Sünen'inde, İsmâîlî de Buhârî üzerindeki el-Mustahrac'm da böyle tahrîc etmişlerdir.

[51][51] "Nazartu yemneten veşe'meten" ta'bîri "Sağıma ve soluna baktım" demektir.

Yemen, arkasını Ka'be kapısına veren kimsenin sağ tarafına, Şâm da sol tarafına düştüğüne göre, burada Hicaz'ın güney ve kuzeyinde bulunan bütün diyarlar kasdedilmİş olabileceği gibi, hassaten Yemen ve Şâm adlarıyle anılan iki kıt'a da kasdolunmuş olabilir. Yemen ile Şam'ın faziletlerine âid olan diğer hadîslerden ikinci ihtimâl daha kuvvetli görünür.

27- Yüce Allah'ın:Ve rızkınızı siz herhalde tekzibe mi kalkışırsınız (el-Vakıa: 82) Kavli Babı [52][52]

İbn Abbâs, ("Rızkakum " yerine) "Şükrakum demiştir [53][53].

31-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra, bize sabah namazını kıldırdı. Namazdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: "Bitir misiniz Rabb'ınız ne buyurdu?" diye sordu. Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Dedi ki: "Kullarımdan kimi bana mü'min, kimi kâfir (olarak) sabaha ulaştı. Her kim Allah 'ınfadlı ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte

---

Hicaz ile Yemen'in sahil tarafları Tıhâme'dir. Hicaz'ın doğusundan i'tibâ-ren Irak'a kadar uzanan yaylaya da Necd denir.

Kam, bir asırda yaşayan insanların tabakası; içlerinden bir peygamber çıkıp bir müddette yaşamış olanlar; ilim ehlinden bir tabaka... ma'nâlarına gelir. Nitekim "Hayru'l-kurûnikarni., "hadîsinde "Benim karn'ım"dan Peygamber'in muradı, kendisini görmüş olan sahâbîler tabakasıdır. Binâenaleyh "Şeytân'm karn'ı", şeytânın hizbi ve ümmeti demek olur.

Peygamber'in duasında Yemen ile Şam'ın bilhassa zikredilmesi, bu iki ik-lîmin mübarek olduğuna delâlet eder. Necd'in, yânî doğu halkının duadan mahrum bırakılmasmdaki hikmet de, hadîs metninde beyân edilmiştir. Orasının İlâhî gadab asarından olan şiddetli zelzeleler yatağı, fitne ocağı, şeytân hizbi yuvası olduğu Peygamber'ce bilindiği için, kendisi Rahmeten lil-Âlemîn iken, orası lehine duâ etmeye dili varmamıştır. Çünkü geçmiş olan ilâhî kaderi bilip dururken onun hilâfına duâ etmemek gibi yüce ve ince bir edeb gözetmiştir.

Bu hadîsin Buhârî tarafından yağmur isteme hadîslerinin sonunda getirilmesindeki hikmet şudur: Kıtlık ve pahalılık gibi büyük musibetlerde, azab emaresi sayılabilecek şiddetli gök gürültüsü ve şimşek esnasında tevbe, istiğfar ve Hakk'a dönüş sünnet olduğu gibi, zelzele ve benzeri -tekerrür ve çoğalması kıyametin yaklaşmasına alâmet olup, bâzı eski ümmetlere azab olmuş- müdhiş hâdiselerin zuhurunda da Allah'a sığınmanın meşru' ve sünnet olmasıdır.
[52][52] Bu başlığı yağmur isteme bâbları arasına girdirme vechi, bu âyetin, yağmur istemenin yıldızlarla olacağına kaail olanlar hakkında inmesidir, denilmiştir (Tef-sîru Abd İbnİ Humeyd).

Bu kelâmın baba uygunluğu şöyledir: Çünkü onlar fiilleri Allah'tan başkasına nisbet ediyorlar ve yıldızların onlara yağmur verdiğini; rızık verdiğini zannediyorlardı. Bu ise onların tekzîbi idi. Allah, kullan ve beldeleri için hayât sebebi kıldığı yağmurları yıldızlara nisbet etmekten onları nehyetti ve bunu kendisine izafe etmelerini -çünkü yağmur Allah'ın onlara ni'metidir- ve bu ni'mete karşılık şükrü O'na tahsîs eylemelerini emretti (Aynî).
[53][53] Bu ta'Iîkı, Abd ibn Humeyd kendi Tefsir7inde mevsülen rivayet ettiği gibi, Mansûr ibn Saîd de sahîh bîr isnâdla rivayet etmiştir. îbn Abbâs bu lâfzı, ya "Şukra rızkıkum" şeklinde hazfu muzâf üzere veya rızkı zikredip lâzımı olan şükrü irâde etme kabilinden bir mecaz saymıştır.

o bana îmân etmiş; yıldıza îmân etmemiştir. Her kim defulân vefulân yıldızın nev'i (yânî batıp doğması) ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o da bana îmân etmemiş; yıldıza îmân etmiştir" buyurdu 54[54].

28- Bab; Allah'tan Başka Hiçbir Kimse Yağmurun Ne Zaman Geleceğini Bilmez 55[55]

Ve Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den şunu söyledi: "(Gaybdan) beş şey var ki, onları Allah'tan başkası bilmez"56[56]

54[54] Bu hadîste "Fulân ve fulân yıldızla yağmura kavuştuk" demenin küfr olması iki ma'nâyadır. Biri şirk ma'nâsına küfrdür. Çünkü mukaabili îmân olarak beyân edilmiştir. Yağmurun ve diğer kevnî hâdiselerin yıldızların fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri için.

Bir ma'nâsı da ni'mete küfrân, yânî nankörlük olabilir ki, bu da verici ve mâni' olucu olduğuna îmânları olup, nail oldukları rızktan dolayı Allah'ın fadl ve rahmetini anmayı unutmakla şirk ehline benziyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur.

Her iki ma'nâca ilâhî lütuf ve ni'metleri yıldızlara atf ve isnâd eylemek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfr, sarîhdir. İkinci ma'nâya göre fahiş hatâdır. Bununla beraber ne şirk, ne de küfrân maksûd olmaksızın, yalnız yağmurun hangi zamanda yağdığım beyân için: "Şu yıldız zamanında üzerimize yağmur yağdı" demekte hiçbir harâmhk yoktur. Zîrâ bunu söyleyen kimse, hesâb ehlinin fulân yıldızın nev'i dedikleri vakitlerde yağmur yağdırmak Allah'ın carî âdetidir demek ister (Tecrîd Ter., II, 842)

55[55] Geçen babın ardından bunu ta'kîb ettirdi. Çünkü o bâbda yağmurun ancak AIIah'ın kazası ile ineceği ve yağmur indirmede yıldızların hiç te'sîri olmadığı vardı. Bunun kaziyyesİ İse, yağmurun ne zaman geleceğini, Allah'tan başkasının bilemiyeceğidir (Askalânî).

56[56] Buhârî bunu Kitâbu'I-Imân'da, ve Lukrhân:31. âyetinin tefsîrinde "Fî hamsin = (Bunlar, Allah'tan başkasının bilemiyeceği) beş şey içindedir" lâfzıyle rivayet etmiştir.

el-Cinn Sûresi âyetinde yalnız rasûller istisna edilmiş olmasını Mu'tezile, evliyanın kerametini inkâra delîl edinmek istemişlerdir. Fakat bir rasûle tâbi' !- olan velînin, Allah'ın bildirmesiyle gayb işlerinden birine muttali' olması da-kendisi hakkında keramet olmakla beraber- tâbi' olduğu rasûlün mu'cizesidir. s_ Arada bir fark varsa, o da nebî ve rasûlün gayba ıttılâı, vahyin her nevi' ile olabildiği hâlde, velî yalnız ru'yâ veya ilham yoluyla muttali' olabilmesinden ve -. peygamberin ihbarı tahaddî yânî nübüvvet da'vâsına mukaarin olmasından ibâ-\ rettir. Evliyanın ale'l-ıtlak kerameti, Meryem'in Allah katından merzûk olması j' ve Âsaf ibn Berhıyâ'nın Belkıs'in tahtını bir anda celb etmesi hakkındaki âyet-i lerle de sabit olduğu gibi, bâzı kulların Allah'ın ilhâmiyle bâzı gayblara muttali' olabilmeleri, Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği şu hadîsle de sabittir:

"Hiç şübhe etmeyiniz ki, sizden evvelki ümmetlerde peygamber değilken mu-haddes yânî mülhem olanlar vardı. Benim ümmetimde de böylesi varsa, Umer'dir".

Müslim de Âişe'den bu hadîsi, yakın bir lâfızla rivayet etmiştir ki, bunda muhaddeslik Umer'e kasr edilmemiştir:

32-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Gaybın anahtarı beştir ki, onları Allah'tan başkası bilemez: Yarın ne olacağını hiçbir kimse bilemez. Rahimlerde olacak şeyi hiçbir kimse bilemez. Hiçbir nefs yarın (hayr ve şerr) ne kazanacağını bilemez. Keza hiçbir nefs hangi arzda öleceğini bilemez. Hiçbir kimse de yağmurun ne zaman geleceğini bilemez"[57][57].

"Benim ümmetimde de onlardan varsa, şübhesiz Umer ibnu'l-Hattâb da onlardan biridir" (Tecrîd Ter., III,308-310'dan özetlendi).

[57][57] Gayb Bilgisi Hakkında Bâzı Âyetler ve Bir özetleme:

"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez.

Karada, denizde ne varsa hepsim O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey müstesna olmamak üzere, hepsi apaçık bir kitâbdadır" (el-En'âm: 59).

"De ki; Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez; onlar da ne zaman diriltileceklerini bilmezler''*(en-NemI:65).

"O saatin ilmi şübhesiz ki Allah 'in nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez- Şübhesiz Allah (herşeyi) bilendir; herşeyden haberdârdır"(Lukmân:34).

Binâenaleyh, bahis konusu şu beş şeyi bilmek, hiçbir kimsenin tama' edebileceği hususlardan değildir. Taberî'nin rivayetine göre Âişe: Allah'tan başka her kimin gaybı bilebileceğini söyleyen kimse, yalan söylemiş ve Allah'a büyük bir iftirada bulunmuştur. Çünkü gaybı bilmek Allah'a mahsûstur. "Gaybı zann etmeye" gelince, ondan bahsetmekte be's yoktur. Zîrâ zannın mertebesi ne olursa olsun, hiçbir vakitte ilim mertebesini bulamaz. Çünkü ta'yîn ifâde etmez. "Şübhesiz zann, hakk'tan hiçbir şeyin yerini tutmaz"(Yûnus:36; en-Necm:28). İlâhî ilimde olup da Allah'tan başka kimseye ma'lûm olmayan mugayyebât hudûdsuz olup, el-En'âm'daki âyette mutlak olarak gayb ilmi Allah'tan başkasından nefy olunmuştur. Lukmân âyeti ile bu hadîste ise, mugayyebâttan yalnız "mefâtîhu'1-gayb" nâmı verilen bu beşi bahis konusu olmuştur. Demek ki, ikincisini birincisi tefsîr etmekte ve evvelkisindeki mutlaklık, beriki kayıdlarla mülâhaza edilmek gerekmektedir. Nitekim el-Cinn Sûresi'ndeki "Allah bütün gaybı bilendir. O gaybına kimseyi muttali' kılmaz. Meğer ki beğenip seçtiği bir kimse ola. Çünkü O bunun önünden, ardından gözetleyiciler dizer... "(el-Cinn:26-27) âyeti de, gaybm Allah'a hass olmakla beraber, Allah'ın dilediği bir kuluna mu'-cize veya keramet olarak, vahy veya ilham tarikiyle bâzı mugayyebâtı bildirdiğini gösterir.

Gayb ilminin Allah'a mahsûs olması, Allah'ın bildirmesi ile bâzı kullarının bâzı mugayyebâta muttali' olabilmelerine munâfî gelmediği, Allah'ın, Yûsuf Peygamber'den hikâyeten: "Her ikinize (gerek ru'yâda, gerek uyanıkken) rızkınız olacak hiçbir taam gelmez ki, o taam size gelmeden te 'vîtini (yânî ne key-fiyyette bir taam olduğunu) size evvelden haber vermiyeyim "(Yûsuf:37), ve îsâ Peygamber'den hikâyeten: "Bir de yiyeceğiniz ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri size haber verebilirim "(Âlu Imrân:49) âyetleriyle de te'yîd edilmiştir.

16

KİTÂBU'L-KUSÛF

GÜNEŞ TUTULMASI

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

16-KİTÂBU'L-KUSÛF

(Güneş ve Ay Tutulması Kitabı)

1- Güneş Tutulması Sırasında Namaz Kılmak Babı 1[1]

1-.......Ebû Bekre (Nufey ibnu'l-Hâris -R-) şöyle demiştir: Biz RasûluIlah(S)'m yanında idik. Derken güneş tutuldu. Peygamber, ri-dâsını ardından sürükleyerek kalktı ve mescide girdi. Biz de girdik. Bize güneş siyahlıktan sıyrılıncaya kadar iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra: "Şübhesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Siz bunların böyle tutulduklarını gördüğünüzde, başınıza gelen bu hâl açılıncaya kadar namaz kılın ve duâ edin" buyurdu 2[2].

1[1] el-Kesf, keşf vezninde kesmek ma'nâsınadır;... kesf, Hakk Taâlâ'mn güneş ve ayı tutmak ma'nâsınadır.

el-Kusûf, kuöd vezninde, güneş ve ay tutulmak ma'nâsmadır. Perdelendikleri zaman ikinci bâbda "kesefe'ş-şemsu ve'1-kameru" denir. En güzeli, kamer'de hasf, güneş'te kesf denilmektir, el- İnkişâf^dahi, gün ve ay tutulmak demektir.. (Kaamûs Ter.).

el-Hasf, göz çıkarmak, yırtmak, yırtılmak, -müteaddi lâzım olur-; kesmek, pınarın suyu savulmak yâhud yere batmak, eksilmek, bir adamı mahallîyle yere geçirmek, dabbeyi yemsiz habs eylemek... ma'nâlarına gelir.

el-Kusûf; kuûd vezninde ikinci bâbdan bir mahal yere geçmek, ve ay tutulmak ma'nâsınadır. Bâzılarına göre kusûf, güneşe; ve husuf, aya isnâd olunup, "kesefeti'ş-şemsu ve hasefe'l-kameru" denir... (Kaamûs Ter.).

2[2] Kusûf namazının meşrûiyyeti muttafakun aleyhtir. Sebebi bizzat kusûf olduğundan, kusûf zamanında kılınır ve tekerrürü ile tekerrür eder. Kusûf namazı müekked sünnettir; vâcib değildir. Güneşin cirmi ile ayın cirmi karanlıktan sıyrılmasından sonra, kusûf namazının vakti geçmiş olacağından, artık namazlar da kılınmaz.

Bâzı âlimler güneş ve ay tutulması sırasında kılman namazın teşriini şu

âyetin'işaretinden de sezmek istemişlerdir:"Hâhk'm âyetlerindendir. Siz güneş ile ay'a secde etmeyiniz de, bu dört âyeti yaratan Allah'a secde ediniz" (Fussilet: 37)

2-.......Kays (ibn Ebî Hazım) şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Şübhesiz güneş ile ay insanlardan hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Fakat bu güneş ile ay(m tutulmaları) Allah 'in âyetlerinden iki âyettirler. Siz bunları (tutulmuş) gördüğünüz zaman hemen kalkıp namaza durun " buyurdu 3[3]

3-....... İbn Umer (R), Peygamber (S)'den şöyle buyurduğunu haber verir dururdu: "Şübhesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden, ve de hayâtından dolayı tutulmazlar; lâkin bunlar, Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. Siz bunların tutulduklarım görünce hemen namaza durun"4[4].

4-....... el-Mugîre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamânında, oğlu İbrahim'in öldüğü

3[3] "Siz bunları gördüğünüz zaman" sözündeki mensûb zamîrin tesnîye olmasından kusûf namazı ile husuf namazının her cihetçe hükmü bir olduğuna ve husuf namazının da cemâatle kılınabileceğine istidlal edilmiştir.

4[4] Kusûf ile husuf hâdiselerinin vukuunda namaz kılmanın meşrûiyyeti Rasûlul-lah'ın kavi ve fiilleriyle sabit olduğu gibi, Kitâb ile de, ümmetin icmâı ile de sabittir. Fakîhler: "... Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz" (el-tsrâ: 59) âyetini kusûf namazına delîl sayarlar. Zîrâ namaza ve duaya koyulmak, Allah'tan korkmanın lâzımıdır.

Hakk Taâlâ günlük, haftalık, hattâ yıllık vakit değişmelerinin hepsinde birer namaz meşru' kılmıştır. Bunlar gibi, her ufukta muayyen vakitlerde görülmeyen güneş ve ay tutulmaları da büyük ilâhî âyetlerden olup, bunların meydana geliş zamanlarında da İslâm dînince bir namaz tahsis edilmesinde garîb görülecek bir cihet yoktur. Bilhassa kıyamet hâllerini beyân sadedinde: " jJiij ı^sJi 'çJr'i .'JJ& Jl-^3 .j^Jı JJ lîıî - İşte göz (dehşetle) kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman... "(eI-Kıyâme:7-9) âyetinden de anlaşılacağı üzere, kıyamet alâmeti olarak bu kabilden bâzı felekî görünüşlerin de meydana geleceği Sâdık Haberci tarafından haber verilmiştir. Buna mukaa-bil: " ^jlflj ol ^

= Kıyametin subûtunun ne zaman olduğunu sana sorarlar.De ki: Onun ilmi ancak Rabb 'imin nezdindedir. Onun vaktini kendisinden başkası açık-layamaz. Göklere de ve yere de ağır basmıştır O. O size ancak ansızın gelir... "(el-A'raf: 187) âyetinin sarahatine binâen apansızın kopacak olan kıyametin de vakti ta'yîn üzere bilinmez. Bunun için kusûf ve husuf hâdiselerini tadarru', niyaz ve taabbud vesilesi ederek namaza koyulmak, imanlılara göre pek tabiî bir keyfiyettir. Bundan korkuya düşmekte de ayıblanacak birşey yoktur.

Husuf ve kusûf zamanlan, dakikası dakikasına; hattâ saniyesi saniyesine erbabı tarafından evvelce hesâb edilerek haber verilebilir. Çok tekrar eden tabiî hâdiselerden oldukları için vukû'Iarından korkuya ne mahall var demek de olmaz. Çünkü bu kevnî nizâmın çözülme günü demek olan kıyametin kopması miadının evvelden hesâb ve ta'yîn edilmiş bu gibi hâdiselerle birlikte vuku' bulmayacağına hiçbir aklî delîl yoktur. İşte o büyük hâdisenin meydana gelme ânında bu, ilâhî âyetlerden biridir diyerek namaza,taabbud ve niyaza koyulanlara ne mutlu! (Tecrîd Ter., I, 4 74).

gün güneş tutuldu5[5], İnsanlar: Güneş, İb-râhîm'in ölümünden dolayı tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay, hiçbir kimsenin ölümünden ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Bunu gördüğünüz zaman hemen namaz kılın ve Allah'a duâ edin" buyurdu 6[6].

2- Güneş Tutulması Esnasında Sadaka Vermek Babı

5-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu. Rasûlullah insanlara namaz kıldırdı. Şöyle ki: Namaza durdu ve ayakta durmayı uzattı7[7]. Sonra rükû' yaptı; rukû'u da uzattı 8[8]. Sonra rukû'dan kalktı ve kıyamı yine uzattı ise de bu ikinci kıyamı, evvelki kıyamdan az sürdü. Sonra yine rukû'a vardı ve rukû'u uzattı ise de bu ikinci rukû'u evvelki rukû'undan kısa idi. Sonra secde etti ve sucûdu uzattı. Sonra ikinci rek'atta da ilk rek'atta yaptığı gibi yaptı 9[9]. Sonra güneş açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı. Akabinde insanlara hutbe yaptı. Şöyle ki: Allah'a hamd ve sena etti, sonra: "Şüb-hesiz ki, güneş ile ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman hemen Allah *a

---

5[5] Rasûlullah'ın oğlu İbrahim'in annesi, Mukavkıs'm Peygamber'e hediye ettiği Mâriye el-Kıbtıyye (R)'dir. En meşhur kavle göre, hicretin sekizinci senesi Zu'I-hicce'sinde doğmuş ve onsekiz ay yaşadıktan sonra vefat etmiş ve Bakî' mezarlığına gömülmüştür. Onaltı ay; onyedi ay sekiz gün; on ay altı gün yaşadığı hak-kında da rivayetler vardır.

6[6] îbrâhîm'in ölümü ile güneşin tutulması hâdisesini birbirine bağlayan, tutulmanın bu ölüm sebebiyle meydana geldiğini zanneden ve bu zannını konuşmala-rıyle etrafa yayan kimseler bulunduğu Peygamber tarafından haber alınınca, halk arasındaki bu yanlış düşünceler îrâd edilen belîğ bir hutbe ile izâle edilmiştir.

Güneşin hiçbir kimsenin ne ölümü, ne de hayâtı için tutulmuş olmayacağı hakkındaki bu hadîs, Ebû Bekr ile Mugîre gibi Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Ebû Mes'-ûd el-Bedrî, İbn Abbâs, İbn Umer ve Âişe {Radıyallâhu anhum) tarafından da rivayet edilmiştir.

7[7] İbn Abbâs hadîsinde birinci rek'atta "el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar.." denilmiş; Ebû Davud'un Sünen'indeki Urve rivayetinde, ikinci rek'attaki ilk kıyamda "Âlu İmrân Sûresi'ni okuyacak kadar..." denildiğinden, bu rek'atların ne kadar uzatıldığı tahmin edilebilir.

8[8] Rukû'u kıraatle değil, tesbîh ve tekbîr kabilinden zikrlerie uzatmıştır. Bu da el-Bakara'dan seksen âyet okuyacak süre kadar tahmin edilmiştir

9[9] Kusûf namazının böylece uzatılması müstehâb olup, bu uzatma diğer cemâat namazlarında olduğu gibi, cemâatin rızâsına bağlı değildir. Zîrâ bu nadiren kılman namazlardan olduğu için, Peygamber'in kıldırdığı gibi kılınması gerekir

duâ edin, tekbîr alın, namaz kılın.ve sadaka verin " buyurdu 10[10]. Sonra da şunları söyledi: "Ey Muhammed ümmeti, Allah'a yemin ederim ki, erkek kulunun veya dişi kulunun zina edişinden dolayı Allah Taâlâ kadar kıskanç olan hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti, Allah'a yemîn ederim ki, benim bilmekte olduğumu sizler bilseniz, muhakkak az güler, çok ağlardınız" 11[11]

3- Güneş Tutulması Sırasında "Es-Salatu Camiatun" Diye Nida Edilmesi Babı

6-....... Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibni Avf ez-Zuhriyyu, Abdullah ibn Amr(R)'den haber verdi. O: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutulduğu zaman "İnne's-salâte câmiatun (-Namaz toplayıcıdır)" diye nida edildi, demiştir 12[12]

10[10] Hadîsin bâb başlığına delîl olan fıkrası, bu "Sadaka verin" emridir.

11[11] Bu hadîs ile diğerleri, kusûf namazından sonra hutbenin müstehâb olduğunu beyânda sarihtir. Bu hutbe cumua ve bayram hutbeleri gibi şartlarını câmi'dir.

Peygamber buradaki ve daha sonraki hutbede sahâbîler Peygamber'in verdiği haberlerde şekk hatıra getirmedikleri hâlde, haberi yemîn ile te'yîd etmesi Arab şivesi üzere haberi te'kîd etmek içindir.

Burada Allah'ın gayretinden maksad, bunun lâzımıdır: Ailesini, nâmûsu-nu kıskanan kimse, tecâvüz edenin cezasını tertîb ile ukubete uğratırsa, Allah da haramları işleyenlere şiddetli ceza hazırlamıştır demektir, Peygamber'in bu hutbesinin son fıkrası çok ma'nâlıdır. Peygamber'in bu sözündeki azamet ne kadar teemmül edilse az gelir. Hakîkaten "Allah'ın azametinin ne olduğunu, cürüm sahihlerinin uğrayacağı ilâhî intikaamm şiddetini, kıyamet hâllerini, ateş azabının şiddetini bilseniz" demektir ki, bunları müşâhade eden kimsede neşve ile dünyâ sevinci kalmayacağı bedîhîdir. Buradaki "Az gülerdiniz" demek "Gülmeğe hiç mecaliniz kalmazdı" demek olur.

Umudu korkusuna gâlib olanlar ise buna "Allah'ın geniş rahmetini; hilmi-nin, lûtfunun, kereminin derecesini bilseniz, ihmâle uğrattığınız sevâblı fiillerin kaçırılmasından devamlı ağlar; gülmeğe vakit bulamazdınız" ma'nâsmı verirler. Peygamber'in bu son sözleri Kur'ân'daki şu âyeti hatırlatıyor: "Artık irti-kâb etmekte oldukları günâhların cezası olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar" (et-Tevbe: 82).
12[12] Bâzı rivayetlerde "Eni's-salâtu câmiatun"; bâzılarında "Bi-salâti câmiaten" (bu kitabın 23. hadîsinde); diğer bâzılarında da burada olduğu gibi "İnne's-salâte câmiatun"şeklinde zabtolunmuştur. Hepsinin ma'nâian "Cemâatle namaza hâzır olun" demektir.
Kusûf namazında ezan da, ikaamet de meşru'-değildir. Bu ta'bîrler ezan ve ikaamet yerine geçmiş olur.

4- Güneş Tutulmasında İmamın Hutbe Yapması Babı

Aişe ile Esma: Peygamber (S) hutbe yaptı, dediler 13[13]

7- Bize Yahya ibnu Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bana el-Leys ibn Sa'd, Ukayl el-Eylî'den; o da İbnu Şihâb'dan tahdîs etti. H ve yine bana Ahmed ibn Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize Anbese (ibnu Hâlid ibn Yezîd el-Eylî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus (ibnu Yezîd el-Eylî), İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urve, Peygamber'İn zevcesi Âİşe'den tahdîs etti; o şöyledemiştir: Pey-gamber'in hayâtında güneş tutuldu. Peygamber (S) hemen mescide çıktı. İnsanlar O'nun arkasında saff oldular. Rasûlullah Allâhu Ekber diyerek tekbîrini aldı, müteakiben uzun bir kıraatle Kur'ân okudu. Sonra Allâhu Ekber deyip uzun bir rükû' yaptı. Sonra Semiallâhu litnen hamideh deyip doğruldu. Secdeye gitmedi ve uzun bir kıraat daha yaptı. Bu ikinci kıraati birinci kıraatten daha kısadır.Sonra Allâhu Ekber deyip uzun bir rükû' daha yaptı. Bu ikinci rükû' birinciden daha kısadır. Sonra Semiallâhu litnen hamidehu, Rabbena ve lekel-hamdu dedi. Sonra secde yaptı. Bu secdeden sonra sonuncu (yânî ikinci) rek'at içinde de, birinci rek'attakiler gibi yapıp söyledi. Böylece Peygamber dört secde içinde dört rukû'u tam kemâle ulaştırdı. Namazdan çıkmadan önce de güneş açıldı. Sonra Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayağa kalktı ve lâyık olduğu sıfatlarla Allah'a sena etti. Bundan sonra da: "Güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Onlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Siz bunların tutulmalarını gördüğünüzde hemen namaza sığınınız'' buyurdu. (Zuhrî, yukarıdaki senedde geçen "Bana Urve tahdîs etti" sözü

üzerine atıf olarak şöyle dedi:) Ve Kesîr ibnu Abbâs tahdîs ediyordu ki, baba bir kardeşi olan Abdullah ibn Abbâs "Güneşin tutulduğu gün" hadîsini, Urve'nin Âişe'den rivayet ettiği hadîs gibi tahdîs ederdi 14[14]. Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye: Senin kardeşin Abdullah

13[13] Aışe'nin hadisi "Güneş tutulması esnasında sadaka vermek" babında mevsû-len geçti. Esmamın hadîsi ise aynı kitabın 16. babında gelecektir. İşte bütün bu rivayetler, kusûf namazından sonra hutbe yapmanın delili oluyor.

14[14] Bu ifâdeden Abdullah ibn Abbâs'ın rivayetinin Hz. Âişe'nin rivayetine muvafık olduğu sabit oluyor. Nitekim bunu Müslim de böyle tesbît etmiştir.

ibnu'z-Zubeyr Medine'de güneş tutulduğu gün {adedde ve hey'ette) sabah namazı gibi kıldı; iki rek'at üzerine ziyâde etmedi, dedim. Urve: Evet, öyle yaptı; çünkü o sünneti tecâvüz etti, dedi 15[15].

5- Bab: Kişi (Fark Gözetmeksizin) "Kesefeti'ş-Şemsu'" Yahud "Hasefeti'ş-Şemsu" Ta'birlerini Söyler Mi?

Ve Yüce Allah: "Fe haşefe 1-kameru" (ei-Kiyâme: 8) buyurdu 16[16].

8-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) güneş kusûf ettiği, yânı tutulduğu gün namaz kıldırdı. Şöyle ki; ayağa kalktı, Allâhu Ekber diye tekbîr aldı ve uzun bir kıraatle okudu. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başını rukû'dan kaldırıp Semiallâhu limen hamidehu dedi. Ve yine olduğu gibi ayakta dikildi. Sonra uzun bir

---

15[15] İsmâîlî'nin rivayetinde: Ben Urve'ye: Vallahi senin kardeşin Abdullah ibn Zu-beyr böyle yapmadı. Kendisi Medîne'de bulunup, Şam'a yürümek istediği zamanki güneş tutulmasında (adedde ve hey'ette) sâdece sabah namazı gibi kıldırdı, dedim. O da: Evet; öyle yaptı, dedi (Bu Kusûf Kitâbı'mn sonundaki 23. hadîsi ta'kîb eden rivayetteki hadîs).

İbn Hazin, Peygamber'in güneş tutulması namazlarının birinde iki rek'at namaz kıldırıp; iki rek'atm birinde "Ve'n-Necm Sûresi"ni okuduğuna dâir el-Hasen el-Basrî'nin mürsel rivayetini aldıktan sonra, şöyle demiştir: Seleften bir taife bununla amel etmiştir. Ezcümle Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) de kusûfta diğer namazlarda olduğu gibi, yalnız-iki rek'at kıldırmıştır. Kardeşi Urve ibnu'z-Zubeyr onu hatâya nisbet etmiştir derlerse, biz Urve'yi hatâya nisbet etmeyi daha hakklı buluruz. Zîrâ Abdullah ibnu'z-Zubeyr Rasûlullah'm sahâbîsidir ve bildiği ne ise, onunla âmil olmuştur. Urve ise, bilmediği bir şeyi inkâr etmiştir (Tecrîd Ter., 111,223).

Metindeki kelâmdan, kusûf namazının herbir rek'atında iki rükû' yapılmasının sünnet olduğu istidlal edilmiştir

16[16] et-Kesfve -noktalı hâ ile- el-Hasf kelimeleri hakkında bu kitabın ilk haşiyesinde açıklama geçmişti. Bu iki kelime, lügat bakımından müteradiftir. Güneş İle ayın tutulmalarına "Kusûfân" ve "Husüfân" denir. Cevherî'nin es-Sahâtı'mda mu-sâvî olarak "Kesefeti'ş-şemsu" ve "Hasefe'l-kameru" denilebileceği beyân edilmekle beraber, "Husufun kamer hakkında kullanılmasının daha güzel olacağını zikretmiştir.

Buharı ve Müslim'in rivayetlerinde, güneşe ve aya tahsis etmeksizin her iki lâfız birbiri yerine kullanılmıştır.

Buhârî bu başlıkta aynı mes'eleyi ele alıp, her iki ta'bîrin kullanılabileceğini göstermiş ve bu arada Kur'ân'ın kamer hakkında husuf ta'bîrini kullanmasından dolayı, ay hakkında Kur'ân'a uyarak, bunun daha güzel olacağını bildirmiş oluyor.

kıraat yaptı. Bu kıraati birinci kıraatinden az sürdü. Sonra yine uzun bir rukü' yaptı ise de, bu ikinci rukû'u birinci rukû'undan kısa idi. Sonra uzun bir secde yaptı. Bundan sonra sonuncu, yânî ikinci rek'at içinde de birinci rek'attaki işler gibi yaptı. Sonra güneş açılmış olduğu hâlde selâm verip namazdan çıktı. Akabinde insanlara bir hutbe yaptı da, güneş ve ay tutulmaları hususunda: "Şübhesiz güneş ve ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı husuf etmezler; yânî tutulmazlar. Sizler bunların tutulduğunu gördüğünüz zaman hemen namaza sığınıp iltica ediniz" buyurdu.

6- Peygamberin "Allah, güneş ve ay tutulması ile kullarım korkutur" Sözüne Aid Bab

Ve bu sözü Ebû Mûsâ Peygamber'den olmak üzere söylemiştir 17[17].

9- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibnu Zeyd, Yûnus (ibn Ubeyd)'dan; o da el-Hasen el-Basrî'den tahdîs etti. Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Velâkin Yüce Allah bu âyetle kullarını korkutur" buyurdu.

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Abdulvâris ibnu Saîd, Şu'be ibnu'I-Haccâc, Hâlid ibn Abdillah ve Hammâd ibn Seleme yukarıda adı geçen Yûnus ibnu Ubeydillah'tan yaptıkları rivayetlerinde "Allah bununla kullarını korkutur" kısmını zikretmediler 18[18].

Ve bu hadîsi Mübarek ibn Fudâle'den, o da el-Hasen'den rivayet etmekte Mûsâ (ibn İsmâîl el-Tebuzekî veya İbn Dâvûd ed-Dabbî), Yûnus ibn Ubeyd'e mutâbaat etmiştir. Bu mutâbaa hadîsinde el-Hasen şöyle demiştir: Bana Ebû Bekre, Peygamber (S)'den haber

17[17] Buhârî bu sözü sekiz bâb sonra mevsûlen rivayet etmiştir.

18[18] Buhârî, Abdulvâris, Şu'be ve Hâlid'in bu hadîslerini bu Kusûf Kİtâbı'mn bâb-ları içinde mevsûleıı rivayet etmiştir. Sonuncusunun yânı Hammâd ibn Seleme'nin hadîsini ise Taberânî, Haccâc ibn Mİnhâl tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmişti

verdi ki, Peygamber: "Şübhesiz Allah bunlarla kullarını korkutur" buyurmuştur.

Ve yine bu hadîsi el-Hasen'den rivayet etmekte Eş'as ibnu Ab-dilmelik, Mübarek ibn Fudâle'ye mutâbaat etmiştir (Ancak bunda "Allah'ın bunlarla kullarını korkutması" fıkrası yoktur; bu da mu-tabaatta şart değildir) 19[19].

7- Güneş ve Ay Tutulması Sırasında Kabir Azabından Allah'a Sığınma Babı

10- Bize Abdullah ibn Mesleme, İmâm Mâlik'ten; oda Yahya ibn Saîd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den tahdîs etti ki, bir Yahûdî kadın'20[20] (atıyye) istemek üzere Âişe'ye gelmiş de ona: Allah seni kabir azabından korusun, diye duâ etmiştir. Bunun üzerine Âişe (R) RasûluIIah'a: İnsanlar kabirlerinde azâb edilirler mi? diye sormuş. Rasûlullah da: "Ondan, yânı kabir azabından Allah'a sığınırım" demiştir. (Âişe dedi ki:) Sonra Rasûlullah, (oğlu İbrâhîm'in son demlerini yaşadığını haber aldığından) sabah vakti bir bineğe binip çıktı. Derken güneş tutuldu. Kuşluk vaktinde döndüğünde Rasûlullah (mescid bitişiğinde zevcelerine âid olan) hücrelerin aralarına uğradı. Sonra kalkıp namaza durdu. İnsanlar da O'nun arkasında dikilip namaza durdular. Şöyle ki: Rasûlullah uzun bir kıyam yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başını rukû'dan kaldırdı ve uzun bir kıyam daha yaptı. Bu ikinci kıyam,

---

19[19] Bu mutâbaalar ile de o fıkranın subûtu daha ziyâde kat'iyyet kazanmış oluyor. Güneş ve ay bizzat Allah'ın âyetlerinden olduğu gibi, bunların tutulmaları da -Peygamber'in birçok hadîslerinde buyurduğu üzere- birer âyettir. Güneş ve ay tutulması hakkındaki ilmî izahlar, bunların Allah'ın azamet ve kudretine delâlet eden birer âyet olmalarını küçültmek değil, bilhassa daha da takviye eder.

Allah bazen bu âyetleri kullarına kendini hatırlatmak, daldıkları gafletlerden uyarmak, sonsuz kudretini ve te'dîbini sezdirerek onları korkutmak için de kullanır. Zelzele, yıldırım ve diğer tabiat hâdiselerini de bunun için kullanır. Bunda ilme aykırı düşecek hiçbir taraf yoktur. Bu gibi tabiat olaylarını korkutmak için vâsıta yapacağını şu âyetinde belirtmiştir:'' u^ Vt ob,S'L J-.J; ûj = Biz (kudretimizin beyyinât ve alâmetleri olan) âyetlerimizi ancak kullarımızı korkutmak için göndeririz"(el-Isrâ: 59).

Demek bütün tekvînî ve tenzîlî âyetlerinin hedefi budur. Bu hususta Fussi-Iet:37. âyeti de zikredilebilir.

Buna göre yalnız güneş ve ay tutulmalarında değil, zelzele, şiddetli rüzgâr, tûfân, gündüz karanlığı gibi herhangi korkunç bir tabiat hâdisesi vukû'unda Allah'a sığınma, O'na duâ ve niyazda bulunma tavsiye edilmiş oluyor

20[20] Bu Yahûdî kadının ismi hakkında belli bir rivayete rastlanmamıştır. Âişe'nin yanma gelenlerin iki Yahûdî kocakarı olduğu da rivayet edilmiştir

birinci kıyamdan kısa oldu. Sonra bir uzun rükû' daha yaptı. Bu da ilk rukû'dan kısa sürdü. Sonra başını rukû'dan kaldırıp secdeye vardı. Sonra kalktı ve uzun bir kıyama durdu. Bu kıyam da birinci kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rukû'a vardı ise de, bu da evvelki rukû'dan kısa sürdü. Sonra başını kaldırıp secdeye gitti. Sonra uzunca bir kıyama durdu ise de, bu da evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzunca bir rukû'a vardı ise bu da birinci rukû'dan kısa sürdü. Sonra rukû'dan başını kaldırıp secdeye vardı. Ve namazdan çıktı 21[21]. (Hutbede) Allah ne söylemesini diledi ise onları söyledi. Sonra sahâbîleri-ne kabir azabından (Allah'a) sığınmalarını emretti 22[22].

8- Kusüf Namazında Sucüdün Uzatılması Babı

11-.......Bize Şeybân (ibn Abdirrahmân), Yahya (ibn Ebî Kesîr)'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Abdullah ibn Amr'dan tahdîs etti. Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutulduğunda "İnne's-salâte câmiatun (— Şübhesiz namaz top-layıcıdır -toplayacaktır-)" diye nida edildi. Bunun akabinden Peygamber (S) bir rek'atta iki kerre rükû' yaptı. Sonra kalkıp, yine bir rek'atta iki kerre rükû' yaptı. Sonra (ka'deye) oturdu. Sonra (ka'dede iken) güneş açıldı. Râvî (Ebû Seleme yâhud Abdullah ibn Amr) dedi ki: Âişe.bana: Daha evvel ömrümde bu kadar uzun süren bir su-cûdda bulunmamıştım, dedi 23[23].

21[21] Hz. Aişe'nin buradaki kusûf namazı ta'rîfine göre, bu namazın iki rek'atında ikişer kıyam ile ikişer rükû' ve birer de secde yapılmıştır

22[22] Hadîsinbâb başlığına delîl olan kısmı bu son fıkrasıdır. Nitekim baş tarafında da Yuhûdî kocakarının Âişe'ye kabir azabından koruma duası yapması sebebiyle, Aişe'nin bunu Rasûlullah'tan sorması fıkrası da başlığa delildir. Yahûdî kadınların bunu Âişe'den evvel öğrenip haber vermeleri, kabir azabını eski peygamberlerin de ümmetlerine haber verdiklerini düşündürür. Eldeki Tevrat nüshalarında değil kabir azabı, âhiret bahsi de yoksa da, Tevrat'ın elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd olduğuna delâlet eder.

Kur'ân-ı Kerîm'de de kabir azabına işaret eden yerler vardır. Tâhâ: 124. âyeti ile et-Tekâsur Sûreşi'ni buna işaret sayanlar olduğu gibi, Katâde ile Rabî ibn Enes de '_'y*V ^-^-= Biz onları iki kerre azâblandtracağu"(et-7evbe:l0l) âyetinin tefsîrinde, iki kerre azabın, biri dünyâda olacağını, diğerinin de kabir azabı olduğunu söylemişlerdir (Kastâllânî)

23[23] Hadîsin son kısmı bâb başlığına kuvvetli bir delildir. Bu kusûf namazı da iki rek'at olarak kılınmıştır. Metindeki "Fî secdetin" ta'bîri "Bir rek'at içinde" demektir. Terceme de böyle yapılmıştır. Bu iki rek'atın her birinde iki defa rükû' yapılmış, secdeler de çok uzun sürmüştür. Kusûf namazında secdelerin diğer namazlardan daha uzun olduğu hakkındaki hadîsler Âişe, Esma bintu Ebî Bekr, Ebû Hureyre, Abdullah ibn Amr, Ebû Mûsâ, Semure ibn Cundeb ve diğer sa-hâbîler tarafından müteaddid lâfızlarla rivayet edilmiştir.

Fakîhlerden.bir takımı rivayet tarîklerinin en kuvvetlilerine tutunmuş ve bu cümleden Âişe, İbn Abbâs ve

9- Kusüf Namazının Cemaat Halinde Kılınması Babı

Abdullah ibn Abbâs, Zemzem'in gölgeliğinde, topluluğa bu namazı kıldırmıştır 24[24]. îbn Abbâs'ın oğlu Alî, insanları namaz için toplamıştır 25[25].

İbn Umer de halka cemâatle kusûf namazı kıldırrmştır 26[26].

Abdullah ibn Amr'in iki rek'atta ikişer rükû' ile ikişer sucûd rivayetlerine yapışmışlardır.

Her rek'atte birden ziyâde rukû'u kabul etmeyen Haneffler de diğer sahîh hadîslere tutunur ve bu iki rukû'iu hadîsleri te'vîl ederler.

Birden ziyâde rükû' rivayetlerinin menşeini İmâm Muhammed şöyle îzâh eder: "Pek muhtemildir ki, Peygamber (S) rukû'u diğer namâzlardakinden fazla uzatmış olduğu için, birinci saffta olanlar -imâm kavmeye kalktı zannıyle- başlarını kaldırmışlar, geri safftakiler de onlara uymuşlar. Birinci safftakiler Ra-sûlullah'ı hâlâ rukû'da görünce tekrar rukû'a varmışlar, geridekiler de onlara bakarak tekrar rukû'a varmışlar. Rasûlullah kalkınca geri safftakiler iki defa rükû' edildi zannederek, kendi meşhûdlanna göre rivayette bulunmuşlar. Mü'-minlerin annesi Âişe kadınlar saffında veya hücrelerin birinde, İbn Abbâs da yaşının küçüklüğü hasebiyle çocuklar saffında bulundukları için, geride olanların zannedebilecekleri tarzda rivayette bulunmuş olabilirler. Rukû'un taaddüdü hadîsleri çok kuvvetli olmakla beraber, anlatışlarda farklılıklar vardır. Binâenaleyh hüccetliğe elverişli değildir".

Hulâsa, rivayet tarîklerine bakılırsa, bu hadîslerin hepsi de sahîh veya ha-sendir. Bundan dolayıdır ki, hangi birine tutunmuş bir taife varsa, onlara karşı rivayetler tenkîd yolundan diğer sahîh hadîsler ile veya kıyâs ile ihticâc edilegelmiştir.

İbn Hazm, Peygamber'in kusûfların birinde iki rek'at namaz kıldırıp, iki rek'atın birinde Ve'n-Necmi Sûresi*ni okuduğuna dâir Hasen Basrî'nin mürsel rivayetini aldıktan sonra, şöyle der: "Seleften bir taife bununla amel etmiştir.
Bu cümleden olarak Abdullah ibnu'z-Zubeyr (Radiyallâhu anhuma) da kusûf-ta diğer namazlarda olduğu gibi, yalnız iki rek'at kıldırmıştır. Kardeşi Urve ibnu'z-Zubeyr onu hatâya nisbet etmiştir derlerse, biz Urve'yİ tahtıe etmeyi daha hakklı buluruz. Zîrâ Abdullah İbnu'z-Zubeyr, Rasûlullah'ın sahâbîsidir ve bildiği ne ise onunla amel etmiştir. Urve ise bilmediği bir şeyi inkâr etmiştir". Bununla beraber İbn Hazm, sıhhati sabit olmuş hadîslerin hepsi ile amel etmeyi caiz görür (Tecrid Ter., III, 322-323).

Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in kusûf namazını, sabah namazı gibi birer rükû' H ile kıldırdığı ve kardeşinin onun bu fiilini sonradan sünnete tecâvüz saymasını, "_., Buhârî bu Kusûf Kitâbı'nın sonuncu babının altındaki mutâbaa hadîsinde tes-bît etmiştir (Kitâbu'l-Kusûf, 19. bâb, 23. hadîsin devamı).

24[24] Bu ta'lîkı eş-Şâfiî İle Saîd ibn Mansûr beraberce Sufyan ibn Uyeyne'den; o da Süleyman el-Ahvel'den olmak üzere tahrîc etmişlerdir
25[25] İbn Hacer: Bu habere mevsûl olarak vâkıf olamadım, demiştir. îbn Abbâs'ın oğlu Alî, hicrî 40. yılda, Alî'nin öldürüldüğü gece doğmuş, bu sebeble kendisine onun adı ve künyesi verilmiştir. Tâbiî'dir. Doğumu 40, Ölümü 114 veya 118 hicret yılındadır. Kendisi bütün Abbasî Halîfeleri'nİn dedesİdir. Çok secde ettiği için es-Seccâd lâkabıyle meşhurdur (Aynî, Kastallânî).

26[26] Bundan önceki haberin bakiyyesi olmak muhtemildir. İbn Ebî Şeybe bunun ma'-nâsıyle bir haberi

12-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutuldu da Rasûlullah şöylece namaz kıldırdı: Namaza durdu ve takriben el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar süren uzun bir kıyam yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra rukû'dan yükselip birinci kıyamdan kısaca olmak üzere, uzun bir kıyam daha yaptı. Sonra ilk rukû'dan kısaca olmak üzere, uzun bir rükû' daha yaptı. Sonra secdeye vardı. (İki secde yaptıktan) sonra, uzun bir kıyam daha yaptı ve bu kıyam, ilk kıyamdan kısa oldu. Sonra ilk rukû'dan kısa olmak üzere uzun bir rükû' yaptı. Sonra bu rukû'dan yükselip yine ilk kıyamdan kısa süren, uzun bir kıyam daha yaptı. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı ki, bu rükû' ilk rukû'dan kısa sürdü. Sonra secde yaptı. (Secdelerden) sonra güneş açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı27[27]. Akabindeki hutbede:

"Şübhesiz güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmazlar. Binâenaleyh sizler bunu (yânî bu ikisinden birinin tutulmasını) gördüğünüzde hemen Allah 'ı zikrediniz" buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, biz seni (namaz içinde) durduğun yerden bir şeye elinle uzandığını gördük. Sonra (yine namaz içinde) irkilip geri geri geldiğini gördük, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Şübhesiz ben cenneti gördüm ve elimle bir salkıma uzandım. Eğer ben o salkımı ele geçirebilseydim, dünyâ bakî kaldıkça ondan yerdiniz (de tükenmezdi)28[28]. Ve bana ateş de gösterildi. Ömrümde bugün gördüğüm kadar çirkin, berbad hiçbir manzara gör-memiştim. Ve cehennemin ahâlîsinin çoğunu da kadınlar olarak gördüm" buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, ne sebeble (kadınların çoğu cehennemlik oluyorlar)? diye sordular. Rasûiullah: "Küfürleri sebebiyle" buyurdu. Allah'a îmân etmiyorlar mı? yenildi.

---

mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî'nin bunların hepsi ile muradı, kusûf namazında cemâatin meşrûiy-yetine şah id getirmektir

27[27] îbn Abbâs'tan rivayet olunan kusûf namazları ta'rîfi üçer rukû'lu ve ikişer ru-kû'Iu olmak üzere iki türlüdür. Bu rivayetteki ta'rîfi ikişer rukû'lu ve uzun kı-yâmlı, uzun kırâatli ve uzun rukû'lu olarak, Hz. Âişe tarafından rivayet edilip, daha önce geçmiş olan kusûf namazı ta'rîfine uygun olanıdır.

28[28] Cennet taamının dünyâya müsâade edilmemesindeki hikmeti beyân için sarihlerin kimi: Cennetin yemişleri " Kesilmeyen, yasak da edilmeyen... "(eI-Vâkıa:33) âyeti hükmünce, devamlı ve bakîdir; dünyâ ise fânîdir. Fena bulacak yerde, fena bulmayan ni'met yakışmaz; kimi de: Eğer insanlar onu görmüş olaydı îmânları, îmân bi'ş-şahâde olurdu, hâlbuki onlar gaybe îmân ile mükellef olup, el-En'âm: 158. âyeti mûcebince tevbe kapısı belki kapanırdı. Hâlbuki îmân ve tevbeden nasîb alacak çok kimseler vardı. Bu men' işte onlar hakkında büyük -bir lütuf olmuştur, demişler. Kimi de: Cennet amellerin mükâfatıdır. Bu da ancak âhırette olur. Onun için bu âyetin izhârı men' olundu, demişlerdir. Bu görüşlerin hepsi aklî olup, naklî delîle dayanmıyor.

Rasûlul-lah: "Kocalarına karşı ni'mete nankörlük ederler. İyiliğe karşı küf-rân ederler. Onlardan birine bütün ömür boyu (yâhud bütün zaman) iyilik etsen de sonra senden (hoşlanmadığı ufacık) bir şey görse: Senden hiçbir hayr görmedim ki, der" buyurdu [29][29].

10- Güneş Tutulmasında Kadınların Erkeklerle Beraber Namaz Kılmaları Babı [30][30]

13-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Güneş tutulduğu vakitte ben, Peygamber'in zevcesi Âişe'nin yanına geldim. Bir de gördüm ki, insanlar hep ayaktalar; namaz kılıyorlar. Âişe de di-kelmiş, namaz kılıyor. İnsanlara ne oluyor? dedim. Âişe, eliyle gökyüzüne doğru işaret etti de: Subhânallâhi dedi. Ben^ Bu bir âyet mi (yânî azâb veya kıyamet alâmeti mi)? diye sordum. Âişe başıyle evet diye işaret etti. Esma dedi ki: Bunun üzerine ben de namaza durdum. (Kıraatin uzamasından dolayı) nihayet üzerime baygınlık geldi. Ben (yanımdaki kırbadan) başımın üstüne su dökmeğe başladım. Rasü-lullah namazdan çıkınca Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda görmüş olmayayım. Bana vahy olundu ki, sizler kabirlerde Mesth Deccâl (yüzünden çekilecek) fitnelere benzer, yâhud ona yakın bir imtihana uğratılacaksınız". Aradaki râvî: Esma bu ta'bîrlerin hangisini söyledi, bilmiyorum, dedi. "(Kabre girdikten sonra) her birinize gelinecek de kendisine: Bu zât hakkın^ daki (yânî Muhammed hakkındaki) bilgin nedir? diye sorulacak. Mü *-min yâhud yakın sahibi olan kimse -Râvî: Esmâ'nın hangi sözü söylediğini bilmiyorum, dedi-: O, Muhammed'dir. O, Allah'ın Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de da'vetine icabet edip îmân getirdik ve (eserine) uyduk, diyecek. Bu cevâb üzerine o şahsa: Yat da iyice rahat et; biz senin kat'îinanıcı olduğunu bildik, denilecek. Kabirdeki kimse münafık yâhud kalbinde şübhe olan biri ise -Râvî yine, Esmâ'nın bu sözlerden hangisini söylediğini bilmiyorum, dedi- o soruya karşılık: Ben bilmiyorum. İşittim. İnsanlar bir-şeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, diye cevâb verecektir".

---

[29][29] Hadîsin son fıkrası, kadınların daha çok hislerine ve duygularına mağlûb olduklarını ve buna göre hüküm verdiklerini anlatmaktadır.

[30][30] Buhârî bu başlıkla, kadınları bundan men' edenlerin kavlini redde işaret etmiştir. Bu, Sevrî ve bâzı Kûfeliler'den menkûl olup, kadınlar teker teker namaz kılarlar, demişlerdir (İbn Hacer).

11- Güneş Tutulması Sırasında Köleye Hürriyet Vermeyi Seven Kimse Babı

14-....... Burada Esma: Yemîn ederim ki, Peygamber (S) güneş tutulması dolayisıyle köle azâd etmeyi emretti, demiştir 31[31].

12- Mescid İçinde Güneş Tutulması Namazı Kılınması Babı

15-....... Bana Mâlik, Yahya ibnSaîd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etmiştir. Bir Yahûdî kadın birşey istemek için Âişe'nin yanına gelmiş ve ona: Allah seni kabir azabından korusun diyerek duâ etmiş. Bunun üzerine Âişe, Rasûlul-lah'a: İnsanlar kabirlerinde azâb edilirler mi? diye sormuş. Rasûlul-lah da: ' 'Ondan (yânî kabir azabından) A ilah 'a sığın ınm'' buyurmuştur. Sonra Rasûlullah, (oğlu İbrahim'in vefatı sebebiyle) sabah vakti bir bineğe binip çıktı. Derken güneş tutuldu. Rasûlullah kuşluk vaktinde (cenazeden) döndü de (ailelerine mahsûs olan) hücreler arasına uğradı 32[32]. Sonra (mescidde) ayağa kalkıp namaza durdu. İnsanlar da arkasında namaza durdular. Rasûlullah uzun bir kıyam yaptı, sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra rukû'dan yükselip uzunca bir kıyam daha yaptı. Bu, evvelki kıyamdan kısa sürdü.

31[31] Köle azad etmeyi tavsiye etmesi, bunun iyilik vecihlerinin en yükseği olmasın-dand.r. Yoksa buna imkân bulamayanların diğer iyilik yollarından hangilerini yaparlarsa girişmeleri mendûbdur. Buradaki emr, vucûb için değil, nedb vd ıî£iq£ eder.Peyga,?ber'İLn bu emrinde bir hikmet de-şu idi: Mü'minlerin tahayyül bile arm nTanaT f "^ olmak için, can azâd etmelerini, AllaS kuL kaama en S- ?nbînnden hÜrdyete Cıka™ala"nı hâtıra getirmek, bu ma-kaama en munasıb olan vasiyetlerdendir. Nitekim başka bir hadîste

MrlZLrT' AHak Tam dQ QZâd °lmm her uzvu™ ****- °*M edenin bir uzvunu cehennem ateşinden azâd eder" buyurulmustur. Efdal olan işte budur. Buna gücü yetmeyen de: " & & £ juı ^ = Cehennem ateşinden hiç

olmazsa yarım hurma sadaka vererek korununuz'' vasıyyeti ile amel etmesi gerekir (Tecrıd Ter., 111,343.344)

32[32] Ailelerine mahsûs olan bu hücreler, mescide bitişik olduğu için "Hücrelere uğradı, sonra ayağa kalkıp namaza durdu" demesi, bu namazın mescid İçinde kılındığını ifâde ediyor. Müslim'deki Süleyman ibn Bilâl rivayetinde mescidde kılındığı sarahatle İfâde edilmiştir. Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı da bu-rasıdır. Bundan dolayı güneş tutulması namazı sahrada kılındığı gibi, mescidde kılınması da sünnet oluyor.

Sonra uzun bir rükû' daha yaptı; bu da evvelki rukû'dan kısa sürdü. Sonra rukû'dan yükseldi ve uzun bir secde yaptı. Sonra ayağa kalktı, yine uzun bir kıyam yaptı. Bu da evvelki kıyamdan kısadır. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Bu rükû' da evvelkinden kısadır. Sonra tekrar uzun bir kıyam yaptı. Bu da evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı ki, bu da evvelki rukû'dan kısadır. Sonra secde yaptı. Bu secde, evvelki sucûddan kısa sürdü. Sonra namazdan çıktı. Müteakiben Rasûlullah (hutbede) Allah ne söylemesini diledi ise onları söyledi. Sonra sahâbîlerine kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti.

13- Bab:

"Güneş hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmaz".

Bu hadîsi Ebû Bekre Nufey' îbnu'l-Hâris, Mugîretu'bnu Şu'be, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Abdullah ibn Abbâs ve Abdullah ibn Umer -Allah onlardan razı olsun- rivayet etmişlerdir [33[33]].

16-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Güneş iie ay, hiçbir kimsenin ölümünden, ve hayâtından dolayı tutulmazlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunların tutulduklarını görünce hemen namaza durun" buyurdu.

17-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûluliah zamanında güneş tutuldu. Peygamber ayağa kalkıp insanlara namaz kıldırdı. Şöyle ki: Kıraati uzattı. Sonra rukû'a vardı ve rukû'u uzattı. Sonra rukû'dan başını kaldırdı ve tekrar kıraati uzattı. Bu ikinci kıraati, birinci kıraatinden kısarak idi. Sonra tekrar rukû'a vardı ve bu rukû'u birinci rukû'undan biraz eksik uzattı. Sonra rukû'dan başını kaldırdı. Akabinde iki secde yaptı. Sonra ayağa kalktı

[33[33]] Bu, sahâbîlerin haber verilen şu rivayetlerinin hepsi, bu kitabın bâblarında mev-sûlen nakledilmiş bulunmaktadır

ve bu ikinci rek'atta da birinci rek'atta yaptığı gibi yaptı. Sonra hutbeye kalktı da: "Şübhesiz güneş ile ay, hiçbir kimsenin ölümü, ve hayâtı için tutulmazlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir ki, Allah bunları kullarına gösterir. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman hemen namaza sığınınız" buyurdu 34[34].

14- Güneş Tutulması Zamanında Zikretmek Babı

Bu, güneş tutulması sırasında zikr etmeyi, İbnu Abbâs (R) rivayet etti35[35].

18-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Güneş tutuldu.Bunun üzerine Peygamber (S) bunun saat (yânî kıyamet alâmeti) olmasından korkarak belinleye belinleye telâşla kalktı ve mescide geldi. Ve o zamana kadar asla yaparken görmediğim en uzun kıyam, en uzun rükû' ve en uzun sucûdlarla namaz kıldırdı 36[36] ve: "Allah

Taâlâ'mn göndermekte olduğu işte bu âyetler, hiçbir kimsenin ölmesinden, ve hayâtından dolayı olmaz. Lâkin Allah bu tutulma ile kullarını korkutur. Binâenaleyh sizler bu kabilden (korkunç) birşey gördüğünüz zaman hemen Allah'ı zikr etmeye,

---

34[34] Metindeki el-Fezaı aslında masdârdır. Belinleme ve uçunmadır ki, ansızın zuhur eden korkunç bir hâdise üzerine insana arız olan ürkeklik ve korku demektir. İlâ ile sîgalandığında yardım istemek ve bir kimseye sığınmak ma'nâsmadır.. (Kaatnûs Ter.).

35[35] İbn Abbâs'ın bu rivayeti, aynı kitabın "Kusûf namazını cemâat hâlinde kılmak bâbı"nda geçmiştir.

36[36] Kattu" kelimesi, kaaideye göre menfî maziden sonra gelir. Bu rivayette ise Yûsuf:85. âyetinde olduğu gibi " (L-) = Mâ"siz olarak "iui iü öjj= ^a' eytuhu kattu yef'aluhu" suretinde gelmiştir. Bununla beraber diğer bâzı nüshalarda kaaideye uygun olarak "fak iü ^İjU " şeklinde de zabtedilraiştir.

Ebû Musa'nın: "Peygamber bunun saat olmasından korkarak telâşla kalktı..." ifâdesi, kendince Peygamber'in sür'atle yerinden kalkmasının sebebini göstermiş gibidir. Gerçi böyle bir hâdiseden korkulmasında haklı sebebler vardır: "Fakat insan önündeki (o kıyameti) yalanlamak diler; kıyamet günü ne za-mânmış, diye sorar, tşte göz (hayretle ve dehşetle) kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman, o gün insan 'Kaçış nereye?' diyecek., "(el- Kıyâme:5-10); "Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz" (e\4srZ;59) bu se-bebleri gösterir.

Böyle olmakla beraber Peygamber'in buradaki sür'atli ve telâşlı hareketi, peygamberliğin son yılında tekerrürü umulmayan ve devamı bir iki saate sığabilecek olan bu hâdiseyi, en mühim bir irşâd ve ta'lîm vazifesi sayması ve bu fırsatı kaçırmamaya gayret etmesidir.

Allah'a dua etmeye ve Allah'tan mağfiret istemeye (koyulup) sığınınız" buyurdu 37[37].

15- Güneş ve Ay Tutulması Sırasında Dua Etmek Babı

Bu sırada duâ etme hadîsini Ebû Mûsâ ile Aişe (R) Peygamber(S)'den söylemişlerdir 38[38]. .:

19-....... Bize Ziyâd ibnu Ilâkatahdîs edip şöyle dedi: Ben Mugîre ibnu Şu'be'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber'in oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. İnsanlar, güneş İbrahim'in ölümü için tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmazlar. Sizler bunları (tutulmuş) gördüğünüz zaman hemen Allah 'a duâ ediniz ve açılıp parlayıncaya kadar namaz kılınız" buyurdu 39[39].

16- İmamın, Güneş Tutulması Hutbesinde "Amma Ba'du" (Hitab Ayırımını) Söylemesi Babı

Ve Ebû Usâme şöyle demiştir: Bize Hişâm (ibn Urve) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Munzir

---

37[37] Hadîsin son fıkrası, bâb başlığına delîl olan yeridir.

38[38] Ebû Musa'nın hadîsi bundan önce geçti. Âişe'nin hadîsi ise gelecek olan bâbdadir.

39[39] Peygamber'in bu oğlu hakkında 5 numaralı haşiyede kısaca bilgi verilmişti. Peygamber hutbesinin bu kısmı ile yıldızların yeryüzündeki vakıalara müessir ol duğu hakkında -ve hattâ şimdi bile avâmm arasında- yaşayan bâtıl bir i'tikaadı bertaraf etmiş oluyor. Güneş de, ay da Allah'ın kudretine musahhar iki mahlûkudur. Başka mahlûklara tasallut ederek, meselâ yeryüzünde ölüm gibi, harb gibi, karanlık ve kıtlık gibi zararlar meydana getirmeye kaadir olamadıklarından başka, Allah'ın teshîri ile musahhar olduklarından kendi nefislerinde vâki' olan hâdiseleri bile def ve ref etmekte zerre kadar dahi ve te'sîrleri yoktur. Güneş, İbrahim'in ölümünden dolayı tutuldu demek, yıldızların te'sîrlerine inanılması bâtıl inancına benzer, İşte Peygamber, güneş ve ayın kimsenin ölüm ve hayatiyle alâkalı olmadığını, husuf ile kusûfun, bunların kendilerine göre konulmuş kaanûnlara göre cereyan ettiklerini, bu vesîle ile ve en güzel şekilde öğretmiş, yanlışın, hurafenin yayılmasına fırsat vermemiştir.

kızı Fâtıma,

Esmâ'dan haber verdi. O, şöyle demiştir:

Rasûlullah (S), güneş karanlıktan açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı. Akabinde hutbeye girişti. Şöyle ki: Evvelâ Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla hamd etti.

Sonra "Amma ba'du" dedi 40[40].

17- Ay Tutulmasında da Namaz Kılmanın Meşrü'luğu Babı

20-.......(Ebû Bekre-R-:) Rasûlullah zamanında güneş tutuldu da, Rasûlullah (S) iki rek'at namaz kıldırdı, demiştir41[41].

21-......, Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu. 3unun üzerine Rasûlullah ridâsını arkasından sürük-leye sürükleye (odasından) dışarıya çıktı

40[40] Buhârî, bu başlığı içinde Esma hadîsini kısaltılmış ve muallak hâlde getirmiştir. Bu hadîs, bu tarîkten olmak üzere mufassal olarak Kitâbu'l-Cumua'da da geçmiştir.

Amma ba'du, Arab hatîblerinin emîrler huzurunda inşâd eyledikleri hutbede duadan sonra getirmekte oldukları bir kelimedir.' 'Sana olan bu duamdan sonra*' takdirindedir. İlk defa Dâvûd Peygamber yâhud bir kavle göre Ka'b ibnu Lueyy tekellüm eylemiştir. Müelliflerin dibacelerde "Amma ba'du" sözleri, "Besmele, hamdele ve salvele'den sonra" takdirinde olur (Kaatnûs Ter.).

Buna, Allah'a hamd ve senadan ibaret olan hutbe girişi ile asıl hutbe arasını ayırdığı için "Faslu'l-hitâb = Hitâb ayırımı" denilir. "Sözün bundan ötesine gelince:" denilmiş oluyor.

Demek ki, Peygamber'in bu hutbesi de, cumua ve bayram hutbeleri hey'e-tinde ve görünüşe göre namaz hutbesi olarak şartlarını cami' olmak üzere îrâd buyurulmuştur
41[41] Buhârî burada Ebû Bekre hadîsini iki tarikten kısa ve uzun olarak getirdi. Kısa olanda ne lâfız, ne de ihtimâl olarak ayın zikri yoktur diye i'tirâz edildi. Buna Buhârî, kısa olan hadîs, uzun hadîsin bir kısmı olduğunu beyân etmek istedi. Uzuna gelince, ondaki "Şübhesiz güneşle ay..." kavlinden sonraki "Bu tutul-ma olduğu zaman namaz kılınız" emrinden, kasdedilen hüküm (yânî ay tutulmasında da namaz kılma hükmüjalınır diye cevâb verilir. Kaldı ki, bu hadîsin ~\ bâzı tarîklerinde "Bu ikisinden Biri tutulduğu zaman..." şeklinde gelmiştir (İbn Hacer).

Onaltı rakamıyla geçen Ebû Mes'ûd hadîsinde de güneş ve ay zikredildikten sonra, onlara dönen teşriiye zamîrİ ile, onların tutulmaları akabinde namaz emredilmişti. Binâenaleyh, o da bu hükme delîl olabilir (Kastallânî).

da nihayet mescide vardı42[42].

İnsanlar da O'nun yanına toplandılar. Rasûlullah insanlara iki rek'at namaz kıldırdı. Güneş de açıldı. Bunun akabinde Rasûlullah şöyle buyurdu: "Şübhesiz güneş ile ay Allah'ın (yarattığı) âyetlerden iki âyettir. Ve bunlar hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Bunlarda tutulma olduğu zaman, sizin başınıza gelen bu hâl açılıncaya kadar namaz kılınız ve dua ediniz" buyurdu. (Râvî dedi ki:) Bu hutbenin sebebi şu oldu: Peygamber'in İbrâhîm adiyle söylenen bir oğlu vefat etti de (bâzı) insanlar bu hususta dedikodu etmişlerdi 43[43].

18- Bab: Kusüf Namazında İlk Rek'at Daha Uzundur 44[44]

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) güneş tutulmasında sahâbîlere iki rek'at içinde dört rükû' olarak namaz kıldırdı. îlk rukû*lar daha uzundur 45[45].

42[42] Buradaki eteklerini sürümek ve yürürken toplamamak dikkatsizliği, birçok hadîslerde nehyedilen ridâ sürümek kabîlinden değildir. Bu etek sürüme kibir ve azamet eseri olursa kötü denmiştir. Burada ise İslâm'dan sonra yeni meydana gelmiş olan bu hâdisenin ehemmiyeti ve ümmetine bir azâb inmesinden dâima endişeli olan Peygamber'in hâdise ile ifrat derecede meşguliyeti bu i'tinâya vakit bırakmamıştır. Yoksa Peygamber kadar tevâ2Û'da kararlı hiçbir ferd yaratılmamış olduğunda şübhe yoktur. Hattâ Peygamber o kadar telâş ve acele ile hücresinden çıkıp mescide doğru yürümüştür ki, Esma bintu Ebî Bekr'in Müs lim'deki rivayetine göre, feza'm (korkunun) şiddetinden ötürü kendi ridâsı yerine yanlışlıkla kadınların feracelerinden birini giyip dışarı çıkmış, ridâsı hemen arkadan yetiştirilmiştir. Bu telâş ve acelenin sebebi, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin fik-i rince bu hâdisenin kıyamet alâmeti olması korkusu idi (14. Bâb,17. hadîs).

43[43] İnsanlar Câhiliyye'deki "Güneş ile ay âlemde bir ölüm ve zarardan dolayı değişme îcâb ettirirler, yânî tutulurlar" şeklindeki i'tikaadlannı söylemişlerdi. Rasûlullah hemen o İ'tikaadm bâtıl olduğunu bildirmiştir (Kastallânî).

44[44] Yânî kusûf namazında birinci rek'atm rukû'ları derece derece daha uzundur. Bu birinci rek'at ikinciden; İkinci rek'at üçüncüden; üçüncü rek'at da dördüncüden daha uzundur demektir.

45[45] İbn Battal şöyle dedi: Birinci rek'atın, iki kıyam ve iki rükû' ile beraber, yine kıyam ve rjıkû'larıyle birlikte ikinci rek'attan daha uzun olduğunda ihtilâf yoktur. Âlimler ikinci kıyam ile iki rukû'nun, birinci kıyam ile iki rukû'undan daha kısa olduğunda ittifak ettiler de, ikinci rek'atın ilk kıyamı ile rukû'u hususunda ihtilâf eylediler. Bu ihtilâfın sebebi ise " JjVı rLüı ûjj yj= O ilk kıyamdan kısadır" sözünün ma'nâsınm anlaşılmamasıdır. Acaba bununla murâd, ikinci rek'attan olan birinci midir, yâhud da zamîr cemî'ine mi dönmektedir? Bu takdirde herbir kıyam, kendinden öncekinden kısa olur... (Kirmânî, İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

19- Kusüf Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı

23-.......bize el-Velîd (el-Kuraşî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Nemir (Abdurrahmân ed-Dımaşkî) haber verdi. O, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den işitti ki, Peygamber (S) kusûf namazında kıraatini açıktan okumuştur [46[46]]. Peygamber kıraatini bitirdiği zaman Attâhu Ekber deyip rukû'a vardı. Rukû'dan yükseldiği zaman Semiallâhu limen hamidehu, Rabbena ve lekeH-hamd dedi. Sonra kusûf namazında tekrar kıraate başlardı ki, iki rek'at içinde dört rükû ile döTt secde ederdi. (Yine Velîd dedi ki:) el-Evzâî ve ondan başkası şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den (O, şöyle demiştir)[47[47]]: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutuldu da Rasûlullah, Bi 's-salâti câmiaten (yânî cemâatle namaza hâzır olun) diye nida etmek üzere munâdî çıkardı. Akabinde öne geçti ve iki rek'at içinde dört rükû' ile dört secde yaparak, kusûf namazını kıldırdı.

Velîd şöyle dedi: Ve yine bana Abdurrahmân ibnu Nemir haber verdi. O, İbnu Şihâb'dan bunun (yânî birinci hadîsin) benzerini işit-miştir. İbn Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye hitaben: Senin kardeşin böyle yapmadı. Kardeşin Abdullah ibnu'z-Zubeyr Medine'de kusûf namazı kıldırdığı zaman, sabah namazı gibi iki rek'at namazdan başkasını

[46[46]] Kusûf namazı kıraatinde açıktan ve gizli okumak mes'elesi munâzaalıdır. Bu hadîsteki "Kusûf" lâfzını kamere hamledenler husufta cehrî, kusûfta gizli okumaya tutunmuşlardır. Zîrâ birincisi gece namazı,'diğeri gündüz namazıdır. Ancak hadîsteki kusûf, hassaten kamer husufu demek olmadığı diğer tarîklerle sabit

w olduğundan, Tirmizî'nin nakline göre husufta da, kusûfta da cehren kıraat İmâm Mâlik, Ahmed ve İshâk ibn Râhûye'nİn mezhebidir...

İki kusûfta cehre kaail olanlar, buradaki hadîse tutunurlar. Güneş tutulmasında gizli okumaya kaail olanlar ise Semure ibn Cundeb (R), TırmİzîEbû H!- Dâvûd, Neseî, İbn Mâce ve Tahâvî taraflarından tahrîc edilen ve Tirmizî'nin "Bu hasen, sahîh bir hadîstir" kaydıyle sıhhati gösterilen hadîs ile, İbn Abbâs'-m "Ben kusûf namazında Peygamber (S)'den bir kelime bile işitmedim" hadîsidir ki, bu son hadîste İbn Abbâs, Rasûlullah'm yambaşında namaza durduğunu haber veriyor...

Lâkin cehre kaail olanlar, İbn Abbâs hadîsinin hep çürük yollardan rivayet edilmekle beraber, Peygamber'e yakın durduğu da bu çürük yollardan olsun sabit olmadığını, Semure ile İbn Abbâs'ın geri şaftlarda kalıp, kıraati işitmemiş oldukları muhtemel olduğunu, kusûf namazında Âişe'nin cehr rivâ yeti birçok yollardan sabit olmuş bir hadîs olduğu gibi, Alî ibn Ebî Tâlib'in de güneş tutulma namazım cehf ile kıldırdığını İbn Huzeyme ile Tahâvî'nin sahîh isnâdlarla zikretmiş olduklarını, i'tirâz makaammda söylerler... (Tecrîd, Ter., III, 349-350).

[47[47]] Bunu Müslim, mevsûlen rivayet etmiştir

kıldırmadı, dedim. Urve: Evet, çünkü o sünnete denk düşüremedi, dedi48[48]. Kusûf namazında kıraati açıktan okumak hakkındaki bu hadîsi, ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Sufyân ibnu Huseyn ile Süleyman ibnu Kesîr, İbnu Nemir'e mutâbaat etmişlerdir 49[49].

48[48] el-Kusmeyhenî rivayetinde: " i*-Ji 'u-*ı «îl J*t & = Sünnette hatâ ettiği için" şeklindedir. Bu rivayet, 4. Babın 7. hadîsinde de geçmiş ve oradaki haşiyede de kısaca bilgi verilmişti

49[49] Sufyân ibn Huseyn'inkini Tirmizî, Süleyman ibn Kesîr'inkini de Ahmed ibn Han-bel mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

17

EBVÂBU SUCÛDİ'L-KUR'ÂN

SECDE BABI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

17- EBVÂBU SUCÛDİ'L-KUR'ÂN

(Kur'ân 'ın Secde Edilecek Yerlerine Âid Bâblar) 1[1]

1[1] el-Müstemlî nüshasında bu şekilde gelmiştir. Diğerlerinin rivayetlerinde "Bâbu mâ câe fî sucûdi'l-Kur'ân ve sünnetihâ (el-Asîlî'de: Ve sünnetihî) - Kur'ân'ın secdeleri ve tilâvet secdesinin sünnetliği hakkında gelen hadîsler babı" şeklindedir. Ebû Zerr nüshasında Besmele düşmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'in ondört veya onbeş yerinde okuyanın da, dinleyenin de secde etmesi gereken Secde âyetleri vardır. Elimizdeki basılı Mushaf'larda bunların yalnız ondördü işaretlenmiştir. Bu secde yerleri, sırasıyla şunlardır:

1. el-A'râf: 206 8. el-Furkaan: 60 12. Fussilet:37

2. er-Ra'd:I5 9. en-Neml:25 (-26; Mâlik 13. en-Necm:62

3. en-Nahl:49-50 ve Şafiî'ye göre) 14. el-İnşikaak:21

4. el-îsrâ:107 10. es-Secde:15 15. el-Alâk:19

5. Meryem:58 II. Sâd: 24 (Burada secde etmek

6. el-Hacc:18, 77 Mâlik ve Şafiî'ye göredir.

Hanefî'ye göre burada secde yoktur.)

Bu secde âyetlerinin sayısını onbeşten on'a kadar indiren görüşler de vardır. İbnu Ebî Şeybe'nin İbnu Mes'ûd'dan rivayetine göre, Azâimu Sucûd, yânî vazgeçilmeyecek olan secdeler Benû İsrâîl, el-İsrâ, Ve'n-Necm, el-lnşikaak ve İkra' bi's-mi Rabbike olmak üzere beştir. Yine İbnu Ebî Şeybe'nin Alî'den rivayetine göre Azâimu Sucûd, Elîf Lâm Tenzil, Hâ Mîm, Ve'n-Necmi, îkra' bi's-mi Rabbike olmak üzere dörttür. Azâimu Sucûd üçtür diyen de vardır.

Tilâvet secdesinin sebebi, okuma, işitme ve iktidâdır. Binâenaleyh okuyan secde edeceği gibi, işiten de secde eder. Cemâat içinde olup işitmeyen de, imâma uyarak secde eder. Hanefîler'e göre tilâvet secdesi okuyana, kasıdlı kasıdsız işitene vâcibdir. Çünkü Hakk Taâlâ şöyle buyurur:

a. " jjâilj M oijüı \j& tsş ıiij a>Uj/5l (4İLİÎ = Onlara ne oluyor ki îmân etmiyorlar, karşılarında Kur 'ân okunduğu vakitte secde etmiyorlar * '(el-fnşikaak:20-21);

b. "tj-i^tj Âı ı_.İLJj= Artık Allah'a secde edip ibâdet etfım'z"(el-Hacc:77);

c. " u^ij i>-ij = Secde edip Allah'a yakınlık peyda «_/*'{el-Alâk:i9). Son iki âyetteki emirler vucûb için olduğu gibi, ilkinde de Kur'ân'ı işitip

secde etmeyenler, Allah tarafından kötüleniyor.Zemm ve kötüleme ise ancak vacibin terkine terettüb eder.

Şafiî'ye göre tilâvet secdesi müekked sünnettir. Bir rivayete göre Mâlik, İmâm Ahmed, İsjıâk, Evzâî, Dâvûd Zahirî de sünnettir demişlerdir.

1-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'de iken Ve'n-Necmi Sûresi'm okudu da bunun sonunda secde yaptı. O'nunla beraber olanlar da, bir ihtiyar müstesna (mü'min ve müşrik) hep secdeye vardılar. O ihtiyar kimse de bir avuç çakıl veya toprak alıp alnına götürdü ve: Bu kadarı bana yeter, dedi. İşte o kimse ki, ben onu bundan sonra (Bedr'de) kâfir olarak öldürülmüş gördüm 2[2].

1- Es-Secde, Yani "Elîf Lâm Mîm. Tenzîlu'1-Kitâb" Süresinin Secdesi Babı

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü sabah namazında Elîf Lâm Mîm. Tenzîlul-kitâbi lâ reybefîhî min RabbVl-Âlemîn, yânî es-Secde Sûresi ile Heletâ ale'l-insâni... Sûresini okur idi3[3],

2- Sad Süresi'ndeki Secde Babı

3-.......İbn Abbâs (R): Sâd Sûresi'ndeki secde, kat'iyetle emredilmiş secdelerden değildir. Hâlbuki ben Peygamber(S)'i, bu sûrede secde ederken görmüşümdür, dedi 4[4].

2[2] Müellif Buhârî niçin Ve'n-Necmi ile başladı? dersen; çünkü bu, içinde secde bulunup ilk indirilen sûredir diye cevâb veririm. Nitekim Buhârî'deki tsrâîl rivayetinde böyle sabittir. îkra' Sûresi ilk indirilen sûre olduğunda icmâ' vardır diye i'tirâz edilirse, İkra'dan ilk nazil olan baş tarafıdır. Onun geri tarafı Ebû Cehl'in Peygamber'i namazdan nehyetmesi hakkındaki hadîs delâleti ile daha sonra nazil olmuştur diye cevâb verilir. Müellif bu hadîsi yine burada, Peygam-ber'in Bi'seti'nde, Mağâzî'de ve Tefsîr'de getirmiştir (Kastallânî).

3[3] Bu hadîste secde tasrîh edilmedi. Fakat Taberânî'nin el-Mu'cemu's-Sagtr'indeki Alî hadîsinde t« tasrîh vardır. Alî (R): Peygamber (S) sabah namazında Tenzîl es-Secde Sûresi'nde secde etti, demiştir (Kastallânî).

tbnu Battal: Âlimler, es-Secde Sûresi'nde secde etmek üzerine ittifak etmişler, ancak bu sûre ile kılman namaz içindeki secde hususunda ihtilâf eylemişlerdir, demiştir (İbn Hacer).

Bu hadîs, Cumua Kitâbi'nda da geçmiş ve gerekli açıklamalar orada verilmişti.

4[4] Hadîs metninde geçen azâim, azîmet'in cem'idir. el-Azm, ve'l-Azîm, ve'1-Azîme bir nesneyi işlemeğe kat'î kalb bağlamakla kasd ve teveccüh kılmak ma'nâsma-dır. Bir kavle göre bir işte ciddi sa'y ve ihtimam

3- Ve'n-Necmi Süresi'ndeki Secde Babı

Bu sûredeki secdeyi İbn Abbâs, Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi 5[5].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudu da bitiminde secde etti. Oradaki topluluktan hiçbir ferd kalmayıp, muhakkak secde etti. O topluluktan bir kimse de bir avuç çakıl veya toprak aldı da onu yüzüne doğru yükseltti ve: Bu kadarı bana yeter, dedi. Yemîn olsun, ben o kimseyi sonra kâfir olarak öldürülmüş görmüşümdür 6[6].

---

eylemek ma'nâsınadır...

el-Azâim, azîme'nin cem'idir,... ve Allah Taâlâ'nm kullarına emr ve îcâb eylediği farzlardan ibarettir (Kaamûs Ter.).

Azîme, aslında bir şeye gönül bağlamak ma'nâsma konulmuş iken, sonra Allah'ın emir ve îcâb eylediği farzlarda kullanılmıştır.

Sâd Sûresi'ndeki secdenin subûtu hakkında pek ihtilâf yoktur. Yalnız İhtilâf, bu 'secdenin azîmetli secdelerden, yânî kat'îyetle emredilmiş ve farz kılınmış secdelerden olup olmadığındadır.

imâm Şafiî, îbn Abbâs'm metindeki "Sâd, azîmetli secdelerden değildir.." sözüyle hüccet getirerek: "Sâd secdesi vâcib değildir. Bu bir şükür secdesidir. Namaz hâricinde müstehâb olarak secde edilir; namazda haramdır" demiştir.

Ebû Hanîfe ile ashabı ise İbn Abbâs'ın mücerred içtihadını ifâde eden bu rivayetle amel etmeyip, Buhârî'nin Sâd Sûresi'nin tefsîrindeki nassa dayanan ve Peygamber'in fiilini bildiren rivayetlerini tercîh etmişlerdir

5[5] İbn Abbâs'ın bu hadîsi, bundan sonra gelecek olan bâbda mevsûlen sevk edilmiştir (4. Bâb'ın 5 rakamlı hadîsi).

6[6] Bu hadîs de, küçük lâfız farkıyle, bâbların baş tarafında geçmişti.

4- Müşrik Kişi Pis ve Onun İçin Abdest Almak (Bahis Konusu) Olmadığı Halde, Müslümanların Müşriklerle Beraber Secde Etmeleri Babı7[7]

Ve İbn Umer (R) abdestli olarak secde eder idi 8[8].

5-.......Bize Eyyûb, tkrime'den; o da îbn Abriâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S), Ve'n-Necmi Sûresi'ni okumakla secde etti. Ve Peygamberce beraber müslümânlar da, müşrikler de, cinn de, ins de secde etti. (Buhârî dedi ki:) Ve bu hadîsi İbrâhîm ibnu Tahmân da Eyyûb'dan rivayet etmiştir 9[9].

5- Es-secde Süresi'ni Okuyup da Secde Etmeyen Kimse Babı 10[10]

6-.......Atâ, îbnû Kuseyt'a şöyle haber vermiştir: Kendisi Zeyd ibn Sâbit'e, en-Necm Sûresi'nin sonundaki sucûddan sormuş. Zeyd de Peygamber'in huzurunda Ve'n-Necmi Sûresi'ni okuduğunu ve Pey-gamber'in bu sûrede secde etmediğini söylemiştir.

7[7] Buhârî'nin tilâvet secdesi için abdest almanın şart olmayacağına, müşriklerin abdestsiz olarak secde etmeleri ve Peygamber'in onları bundan nehy etmemesiyle istidlal eylemesi, bu secde için abdestin şart olması cevazından dolayı müş-killikten hâlî olmaz. Lâkin Peygamber onları bundan nehyetmedi. Çünkü onlar inatçılar ve itaatsizlerdi. Onlara abdest almakla emretseydi, bu onlara te'sîr etmeyecekti. Yoksa sucûdun abdestsiz caiz olacağından değil (Şâh Veliyyullah, Şerhu TerScimi Sahîhi'l-Buhârî, s. 93).

8[8] Asîlî rivayetinde böyle "gayr" lâfzının hazfi iledir. Ekseriyetin rivayetlerinde ise "t^'i j- > ^-. = İbn Umer abdestsiz olarak secde ederdi" şeklindedir.

Birincisi sahâbînin hâline en lâyık olandır, İbn Ebî Şeybe, Ubeydu'bnu'l-Hasen tarîkinden; o da kendisi gibi olduğunu söylediği bir adamdan; o da Saîd ibn Cu-'■! beyr'den rivayet etti ki, İbn Cubeyr: îbn Umer binek devesinden İner, su döker, sonra binerdi ve secdeyi okur, abdest almiyarak secde ederdi, demiştir (İbn Hacer).

9[9] Bu hadîste müşriklerin müslümânlarla beraber secde etmelerine âid bilgiler, inşâattan Tefsir Kitâbi'ndaki rivayette gelecektir.

10[10] Buhârî bu başlıkla, alt taraftaki hadîsleri, Kur'ân'ın el-Mufassal bölümünde su-cûd yoktur yâhud husûsiyle en-Necm Sûresi 'nde secde yoktur diye hüccet yapanlara karşı reddi işaret ediyor. Çünkü bu halette o sûrede sucûdu terketmek, mutlak olarak terkedildiğine delâlet etmez. Zîrâ bu terkteki sebeb, o anda ya abdestsiz bulunması, yâhud vaktin kerahet vakti olması yâhud o zaman cevazı beyân İçin terketmiş olması ihtimâlleri olabilir. Bu sonuncu İhtimâl, ihtimâllerin en râcih olanıdır. Şafiî de buna cezm etmiştir. Çünkü şayet vâcib olmuş olaydı, bundan sonra elbette ona secde etmesini emreylerdi (îbn Hacer).

7-.......Zeyd ibn Sabit (R): Ben Peygamber'in huzurunda Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudum, fakat Peygamber (S) bu sûre(nin bitimin)de secde etmedi, demiştir 11[11].

6- "İzâ's-semâu inşakkat" Süresindeki Secde Babı

8-.......Ebû Seleme (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'nin, İzâ 's-semâu inşakkat sûresini okuyup secde ettiğini gördüm. Yâ Ebâ Hureyre, ben seni secde ederken görmedim mi? dedim. Ebû Hurey-re: Ben Peygamber(S)'i bu (sûrede) secde ederken görmeyeydim, secde etmezdim, dedi 12[12].

11[11] Bundan evvel geçen îbn Mes'ûd ve ibn Abbâs hadîslerinde Peygamber'in bu sûrede secde ettiği sabit olmuştu. Burada ise Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in secde etmediğini söylüyor. Bu ifâde, bundan Önceki haşiyede işaret edilen ihtimâllerden biri veya bâzısından dolayı secde edilmediğini gösterir.

12[12] Bed'u'1-Ezân Kitâbı'nda geçen rivayet ile buradaki 6. babın 8. hadîsindeki rivayet, daha tafsîlli olarak şöyledir:

Râvîlerden Nufey1 es-Sâiğ dedi ki: Bir defa Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazı kıldım. İzâ 's-semâu inşakkat Sûresi'ni okuyup secde yerinde secde etti. Bu nedir? diye sordum. O da: Ebû'I-Kaasım (S)'ın ardında ben de bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, cevâbını verd

Secde yeri bir kavle göre: Ve karşılarında kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar"(el-lnşikaak:21) âyeti, diğer kavle göre de sûrenin sonudur.

Ebû Seleme'nin ve Nufey' es-Sâiğ'in, Ebû Hureyre'ye secde etmesinin sebebini sormaları, Kur'ân'ın Mufassal bölümünde secde olmadığına dâir şayi' olmuş bulunan zaîf rivayettir. Hâlbuki Ubeyy ile İbn Abbâs'ın mevkuf veya mür-sel olan o hadîslerine karşı, Ebû Hureyre'nin bu sahîh rivayetleri kuvvetli hüc-cettir.

Ebû Hureyre'nin yedinci hicret senesinde îmân etmiş olduğundan, İslâmı müteahhir olduğu hâlde, Peygamber'in bu sûrede secde etmesini haber vermesi, Medîne'ye gelmesinden sonra secde etmediği hakkındaki rivayeti çürütür. Zîrâ kaaideten müsbit olan delil, nâfîye karşı hüccetlikte öne geçirilir.

Bu hadîste İmâm Mâlik aleyhine iki hüccet vardır: İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okunduğu zaman -meşhur kavline göre- secdeyi mekruh görür, hem de el-Inşikaak Süresi'nde secdenin varlığına kaail değildir.

Hanefi'ler, Şâfiîler, Hanbelîler bu sûrede secde olduğuna kaaii olmuşlardır.

Nafile namazlarda secde âyeti okumanın cevazında ise, imamlar arasında f yoktur.

7- Okuyucunun Secde Etmesine Tabi' Olarak Secde Eden Kimse Babı

Ibn Mes'ûd da henüz çocuk olduğu hâlde, huzurunda secde âyetini okuyan Temîm ibn Hazlem'e; Haydi, secdeye sen başla, çünkü bu secdede imamımız sensin, demiştir 13[13].

9-.......İbnUmer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde secde âyeti bulunan sûreyi bize karşı okur ve secde ederdi. Biz de (O'na uyarak) secde ederdik. O kadar (kalabalık ve sıkışık bir hâlde secde ederdik) ki, bâzılarımız alnını koyacak yer bulamazdı 14[14].

8- İmam Secde Âyetini Okuduğu Zaman (Yer Darlığı ve Secde Edenlerin Çokluğundan Dolayı Secdede) İnsanların Kalabalık Edip Sıkışmaları Babı

10-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) biz yanında olduğumuz hâlde secde âyetini okur ve secde eder, biz de O'-nunla beraber secde ederdik. Öyle ki bâzımız (yer darlığı ve çokluğumuzdan dolayı) alnı için üzerine koyup da secde edeceği bir yer

---

13[13] Yânî secde bize senin cihetinden taalluk ettiği için, sen bizim imamımız ve met-bûumuzsun demektir. İbri Mes'ûd'un Temîm ibn Hazlem ile olan bu kıssasını Saîd ibn Mansûr, es-Sünen'inde; İbn Ebî Şeybe el-Musannafmda ve Beyhakî es-Sünen'inde mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

Buhârî, İbn Mes'ûd'un bu rivayetini, tilâvet secdesinde muste'mi' (-dinleyici)in okuyucuya tâbi' olacağı mes'elesini te'yîd maksadıyle getirmiştir. Nitekim bâb altındaki hadîs de bu mes'elenin umûmî bir delili olmaktadır. Beyhakî de, Atâ ibn Yesâr'dan şu sözleri rivayet etmiştir: Atâ şöyle demiştir: Bana baliğ oldu ki, biri Peygamber'in huzurunda Kur'ân'dan bir secde âyeti okudu. Okuyan secde etti; Peygamber de ona uyarak secde etti. Sonra bir diğeri de böyle bir âyet okuduktan.sonra secde etmedi de, Peygamber'in secde etmesini bekledi. Beklemesi uzayınca: Yâ Rasûlallah, ben secde âyeti okudum, secde etmedin, demiş. Peygamber cevaben: "iÜ- Uj^-öj^-jI» ÜÎüi cji — //nâmımız sensin, secde edeydin, bizde seninle beraber secde ederdik" buyurmuştur. Aynî burada şöyle diyor: Rasûlullah'm ve Ibn Mes'ûd'un secde etmeyi okuyucunun sucûduna ta'lîk etmeleri "Sen secde et ki, biz de edelim" ma'nâsı-nadır, yoksa ' 'Secde etmezsen, biz de etmeyiz'' demek değildir. Zîrâ secde, okuyucuya âid olduğu gibi, işitene de âiddir. Tilâvet eden secde etmediği takdirde sâmi'den sakıt olmaz. Bu, ashabımız Hanefî fakîhlerinin mezhebidir. Mâlikîler ise, sâmi'a secde terettüb etmez de müste'mi'a eder derler. Hanbelîler'e gelince, onlar: "Okuyan secde etmedikçe müstemi' secde etmez" derler.

14[14] Peygamber'in bu fiili " jg-" ile anlatıldığı için, bunun devamlı olduğu anlaşılır

bulamayacak kadar kalabalık edip sıkışırdık [15][15].

9- "Aziz ve Celik Olan Allah Tilavet Secdesini Vacib Kılmamıştır" Re'yinde (Görüşünde) Bulunan Kimse Babı [16][16]

Ve İmrân ibn Husayn'a: Bir kimse secdeyi dinlemek için oturmamış olduğu (yânî dinleyici olmadığı) hâlde

secdeyi işitirse (nasıl yapacak)? diye soruldu. îmrân:

Şayet o sûreyi dinlemek için oturmuş olaydı, ne düşünüyordun ki! dedi. (Buhârî dedi ki) İmrân bu sözü ile, dinlemek için oturan kimse üzerine secde etmeyi vâcib görmüyor gibidir [17][17].

Ve Selmân Fârisî: Biz bunu dinlemek maksadıyle gitmedik (binâenaleyh secde etmeyiz), demiştir [18][18].

Ve Usmân ibn Affân: Secde etmek ancak secde âyetini dinlemekte olana (yânî dinlemeyi

---

[15][15] Müslim yine İbn Umer'in bu hadîsini, başka bir tarikten söyle rivayet etmiştir:

= öyle olurdu ki, Rasûlullah (S) Kur'ân okuyup yanında sıkışık bulunduğumuz vakitte de bize secde ettirirdi. O kadar ki, bâzılarımız secde edecek yer bulamazdı; bu da namaz hâricinde olurdu".

Bu rivayet " UJJ = Rubbemâ" lâfzı İle başlamıştır. Bu lâfız hem "nâdİ-ren", hem de "çok kerre" ma'nâsına zıdd ma'nâlı kelimelerdendir. Burada çokluğa delâlet ettiği Buhârî'nin " otf = Kâne" rivayeti üstünlük kazanıyor. Müslim'in rivayetinden, burada kasdedilen izdihâmh secdenin namaz içinde vâki' bir secde olmadığı da anlaşılmaktadır

[16][16] Bu bâb altında gelecek olan hadîs ile daha önce geçen Zeyd ibn Sabit hadîsinden dolayı bu görüşte bulunuyorlar. Onlara göre el-İnşikaak: 20-21. âyeti ile, " iji^ij ııi ijül.ıi = Artık Allah'a secde edip, ibâdet eyleyiniz "(en-Necm:62); " v.^'j J*^*ij = Secdeet ve Allah'a yakınlık peyda et" (eI-A'Iâk:I9) âyetleri vucûba değil, nedbe yâhud namazdaki secdeye hamledilmiştir. Yâhud farz namazda vu-cûb, tilâvet secdesinde nedbe hamledilmiştir.

[17][17] Imrân'm bu sözünü İbn Ebî Şeybe, sahih bir isnâd ile mevsûl olarak rivayet :.. etmiştir. Dinleyiciye vâcib kılmayınca, tesadüfen işitene vâcib kılmaması evleviyettedir.

[18][18] Selmân'ın bu haberini Abdurrazzâk, Ebû Abdirrahmân es-Sulemîtarîkıyle mev-sûlen rivayet etmiştir. O şöyle demiştir: Selmân, oturmuş Kur'ân okumakta olan bir topluluğun yanına uğradı. Onlar secde âyetini okuyup secde ettiler. İmrân'a da secde etmesi söylendi. Bunun üzerine İmrân: Biz onu işitmek için gelmedik ki, demiştir.

kasdedip, ona kulak tutan kimseye) lâzım gelir, demiştir 19[19],

Ve İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir:

İnsan ancak temiz olması hâlinde secde eder. Eğer sen hazarda (yânî mukîm) iken secde edecek olursan,

kıbleye yönelir secde edersin. Eğer seferde binek üzerinde olursan secde sırasında kıbleye yönelmek

senin üzerine borç değil, yüzünün bulunduğu cihete (îmâ ile) secde edebilirsin 20[20].

Ve Sâib ibn Yezîd (82); kıssa anlatıcının okuduğu secde âyetinde secde etmez idi 21[21].

11-.......Bize Hişâm ibnu Yûsuf haber verdi. Onlara da. İbnu Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Ebî Mıı^y-ke, Usmân ibnu Abdirrahmân'dan; o da Rabîa ibnu Abdillah el-Hüdeyr et-Teymî'den olmak üzere haber verdi. -Ebû Bekr ibnu Ebî Muleyke: Rabîa insanların en hayırlılanndandır, demiştir.- Yânî bana Ebû Bekr, Usmân'dan; o da Rabîa'dan; Rabîa'nın Umer ibnu'l-Hattâb'ın meclisinde hazır bulunmuş olduğunun kıssasından olmak üzere haber verdi ki, Umer (R), bir cumua günü minber üzerinde en-NahI Sûresi'ni okumuş, nihayet secde âyetine geldiği zaman minberden inip secde etmiş; insanlar da onunla beraber secde etmişler. Ertesi cumua olduğu zaman Umer, o sûreyi yine okumuş, nihayet secde âyetine geldiği zaman: Ey insanlar, biz sucuda uğrayıp geçiyoruz. Binâenaleyh her kim secde ederse, muhakkak sünnete icabet etmiş; doğru yapmıştır. Her kim de secde etmezse, ona da günâh,yoktur, demiştir 22[22].

19[19] Usmân'ın bu haberini bu ma'nâ İle Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir. Sami' ile müste'mi' arasındaki fark şudur: Müste'mİ', işitmeyi kasdedip ona kulak tutan kimsedir. Sami' ise, kasdetmeksizin; tesadüfen işilen kimsedir.

20[20] İbn Şihâb'm bu haberini Abdullah ibn Vehb, Yûnus'tan olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

işte bâb başlığına delîl olan yer, burasıdır. Çünkü vâcib olan secde, emniyet hâlinde binek üzerinde edâ edilmez

21[21] Sâib ibn Yezîd (R) Medîne'de en son vefat eden sahâbîdir. Hicrî 82 yılında vefat etmiştir.

Kaass, kıssalar, haberler ve va'zlar okuyan hikayeci demektir. Kur'ân okumayı kasdetmeksizin naklettiği haberler, va'zlar ve kıssalar arasında tilâvet secdesi olan âyeti okuduğu sırada... demektir.

22[22] Umer'itı bu sözü, tilâvet secdesinin vâcib olmayacağında zahirdir. Çünkü muhtar olarak fiili terkedenden günâhın kalkması, bunun vâcib olmadığına delâlet eder. Umer bunu bir sahabe topluluğu önünde söylediği hâlde, hiçbir kimse tarafından redd olunmadığından dolayı, sükûtî bir icmâ' olmaktadır

Ve Umer (R), kendisi de secde etmemiştir.

Ve Nâfî\ İbn Umer'den olmak üzere bu rivayette şunu ziyâde etmiştir: Şübhesiz Allah Taâlâ (tilâvette) secde etmeyi farz kılmadı; istemekliğimiz müstesnadır [23][23].

10- Namaz İçinde Secde Âyetini Okuyup da, O Secde Âyeti Sebebiyle Hemen Secde Eden Kimse Babı

12-....... Ebû Râfi' Nufey' şöyle demiştir: Ben Ebû Hurfcyre'nin ardında yatsı namazını kıldım. Ebû Hureyrei/sö's-.yemâi/ inşûkr kat sûresini okudu da, secde yerinde secde etti. Ben: Bu secde ne oluyor? diye sordum. O da: Ben Ebû'l-Kaasım(S)'ın arkasında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar ben bu secde yerinde hep yapıp duracağım, dedi [24][24].

11- Kalabalık ve Sıkışıklıktan Dolayı Secde Etmek İçin Bir Yer Bulamayan Kimse Babı [25][25]

13-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde secde âyeti bulunan sûreyi okur, secde ederdi. Biz de O'na uyarak secde ederdik. Hattâ bâzımız alnım koymak için bir yer bulamıyordu [26][26].

---

[23][23] İsmâîlî ile Beyhakî ve diğerleri bunu böylece rivayet etmişlerdir (İbn Hacer).

[24][24] Bu hadîse âid açıklamalar, aynı kitabın 6. bâbındaki 8. hadîsin haşiyesinde verilmişti.

[25][25] Yânî bu kimse ne yapacaktır? Buhârî bu mes'elede imamlar arasında ihtilâf olduğu için, bâb başlığını böyle kesin bir hüküm ifâde etmiyecek şekilde tertîb etmiştir. İmamlardan kimi, öndeki mü'min kardeşinin sırtına secde eder demiş, kimi de, önündeki secdesini yapıp bitirinceye kadar bekler, sonra secde eder demiştir.

[26][26] Taberânî'nin rivayetinde: " ^^ A^ <> j*-/ ***~î j^= O kadar ki, adamlar birbirinin sırtı üzerine secde etti" ziyâdesi de vardır. Buna göre kalabalıkta birbirinin sırtına da tilâvet secdesi yapılacağı anlaşılıyor. Bunun caiz olup olmadığı mes'elesine gelince, Beyhakî'nin sahîh bir isnâd ile rivayet ettiği Umer hadîsi,

1 bunun namazda bile caiz olduğunu gösterir:

Umer: "Farz olan namazda izdihamdan dolayı alnım yere koyup secde etmeye kaadir olmayan kimse, mü'min kardeşinin sırtına secde etsin" der imiş. Bundan dolayı Sufyân es-Sevrî, Şa'bî, Küfe fakîhleri, Ahmed İbn Hanbel, İs-hâk ibn Râhûye ve Ebû Sevr buna kaail olmuşlardır. İbn Umer'in azâdhsı Nâ-fi': îmâ ile yetinilir, der. Atâ ibn Ebî Rebâh ile Zuhrî'ye göre ise bekler, Önündeki kalkınca kendisi secde eder. İmâm Mâlik ile ashabı da böyle söylerler. Hattâ mü'min kardeşinin sırtına secde ederse namazı tekrar kılar derler. Önündeki kimsenin sırtına farz namazda secde etmeyi caiz görenlere göre tilâvet secdesinde bu, evleviyetle caizdir. Çünkü namazda sucûd farzdır, tilâvet secdesi ise farz değildir

18

EBVABU TAKSIRI'S-SALAT

NAMAZIN KISALTILMASI

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

18- EBVABU TAKSIRI'S-SALAT

(Namazın Kısaltılması Bâbları) 1[1]

1- Kısaltmak Hakkında Gelen Şeyler ve Yolcunun Namazı Kısaltmak İçin Kaç Gün İkaamet Edeceği

Babı 2[2]

1- .....İbn Abbâs (R): Peygamber (S) -Mekke'de- ondokuz gün namazı kısaltarak ikaamet etti. Biz de sefer ettiğimizde ondokuz gün kalırsak (dört rek'ath) namazları kısaltır; daha fazla kalırsak namazları tamâm ederiz, demiştir 3[3].

1[1] Ebû'l-Vakt'in rivayetinde başlık böyledir. Müstemlî rivayetinde "Ebvâbu't-Taksîr" şeklindedir. Bunların rivayetlerinde "Besmele" sabit olmamıştır. "Besmele" Kerîme ve Asîlî rivayetlerinde sabit olmuştur. Bâzı Buhârî nüshalarında başlık "Kitâbu't-Taksîr" şeklindedir (Aynî).

2[2] el-Kasr: Bir nesneyi kısaltmak; el-İksâr: Bu da bir nesneye kaadir İken imtina' ile terk eylemek; et-Takstr: Bu da bir nesneye muktedir iken el çekip imtina' eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Kasr yâhud iksâr yâhud da taksîru's-salât, sefer esnasında dört rek'atlı farz namazları kısaltıp, ikişer rek'at kılmaktır. Kasru's-Salât ta'bîri daha meşhur ve daha fasihtir. Kur'ân'ın lügati da budur. Sabah ve akşam namazlarında kasr olmadığında icmâ' vardır. Kasr yalnız öğle, ikindi ve yatsı namazlarında olur. Sefer hâlinde bu namazları kısaltmanın Kur'ân'dan delili "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size-fenâlık yapacağından endîşe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize vebal yoktur..." (en-Nisâ: 101) âyetidir. Kasr'ın meşrûiyyet sebebi bu âyette sarahatle düşmandan korkma olmuş iken, seferin meşakkati gerektirir olması dolayısıyle, her uzun seferde meşru' kılınmıştır.

Bu bâb başlığındaki "Kaç gün ikaamet edecek?" suâlinin cevâbı, bâbdan sonra gelen hadîslerde mevcûddur.

3[3] İbn Abbâs'ın ibaresi harfiyyen: "Biz eğer ondokuz gün sefer edersek..." şeklinde terceme edilmek gerekti. Fakat maksadının tercemedeki ibare olduğu, hadîsin baş tarafında ".ikaamet etti" demesiyle sabit olduğu gibi, Ebû Ya'lâ'nın AfMS/icrfindeki rivayette "Sefere çıkıp da bir yerde ondokuz gün ikaamet eder-sek..." şeklinde; Tirmizî'deki diğer bir vecihten gelen nakilde "Bundan daha çok ikaamet edersek, namazı dört rek'at kılarız" denmiş olmasından da sabit bulunmaktadır.

2-.......Bize Yahya ibnu Ebî İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim; o şöyle diyordu: Biz Peygamber (S) ile birlikte (hacc niyetiyle) Medine'den Mekke'ye çıktık 4[4]. Peygamber bize Medîne'-ye döndüğümüz zamana kadar (akşamdan başka namazları hep) ikişer rek'at ikişer rek'at kıldırıyordu. (Râvî Yahya dedi ki:) Ben Enes'e: Mekke'de hiç ikaamet ettiniz mi? diye sordum. Enes: Mekke'de on gün ikaamet ettik, dedi 5[5].

2- (Taş Atma Günlerinde) Mina'da Namaz Babı 6[6]

3-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Minâ'da Peygamber (S) ile, Ebû Bekr ile, Umer ile, emîrliğinin evvellerinde Usmân ile birlikte hep ikişer rek'at kıldım. Sonra Usmân namazı dörde tamamladı 7[7].

4- Bize Ebû'I-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be (ibnu'l-Haccâc) tahdîs etti. Dedi ki: Bize Ebû İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Harise ibnıı Vehb'den işittim, o: Peygamber (S) Minâ'da en emîn olduğu hâlde bize namazı iki rek'at olarak kıldırdı, dedi 8[8].

4[4] Müslim'in rivayetinde "Medine'den hacca..." diye tasrîh edilmiştir. Bu hacc seferi, Veda Hacci seferidir. Hicret'in onuncu senesi Zu'1-ka'de ayının yirmibe-şinci cumartesi günü öğlen ile ikindi arasında Medine'den çıkılmış. O günün öğle namazı Medine'de dört, ikindi namazı Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at olarak kıldırılmış ve Zu'1-hicce'nin dördüncü pazar sabahı Mekke'ye varılmıştı. On gün içinde hacc mensekleri îfâ ve ümmete bizzat Peygamber tarafından öğretilip, Zu'1-hicce'nin ondördüncü çarşamba günü sabahı Mekke'den hareketle Medîne'-ye dönülmüştü.

5[5] Mekke'de ikaametten, Mekke ile havâlîsi olan Minâ, Arafat ve Müzdelife'deki ikaametlerin toplamı kasdedilmiştir; yalnız Mekke'deki ikaamet bahis konusu değildir

6[6] Buhârî, o günlerde Minâ'da kılınan namaz hakkında ihtilâf olduğu için, mes'e-Ienin hükmünü zikretmeyip, mutlak olarak "Minâ'da namaz babı" demiştir

7[7] Müslim'in bir rivayetinde râvî: "Peygamber (S) Minâ'da yolcu namazı*kıldırdı. Ebû Bekr de, Umer de, sekiz yâhud altı sene Usmân da böyle kıldırdılar" demiştir. Buna göre Usmân'ın Minâ'da namazı kısaltması sekiz veya altı sene devâm ettikten sonra, orada mukîm namazı kılmağa başlamış ve bu yüzden bâzı sahâbîlerin ta'rîzlerine uğramıştır.

8[8] Müslim'in lâfzında "Halk en emîn ve en çok olduğu hâlde"; diğer rivayetteki lâfzında: "İnsanlar en çok oldukları hâlde... Veda Hatcı'nda iki rek'at kıldırdı" diye gelmiştir.

Harise ibn Vehb (R)'in bu rivayetinden, seferde korku olmaksızın da namazı kısaltmanın cevazı istinbât olunmuştur ki, bu, cumhurun kavlidir. Kasru salât'ın korku ve harb zamanına hâss kılınmış olduğunu zannedenlere karşı da bu hadîs pek kuvvetli bir hüccettir

5-.......Bize İbrâhîm (en-Nahaî) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Yezîd'den işittim; o şöyle diyordu: Usmân ibn Affân (R) bize Minâ'da dört rek'at farz kıldırdı 9[9]. Bu keyfiyet Abdullah ibn Mes'ûd(R)'a söylenildiği zaman, o: "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhirâci-ûn (Bizler Allah'ınız ve bizler muhakkak O'na dönücüleriz) (ei-Bakara: 156), dedikten 10[10] sonra: RasûIullah(S)'ın ardında Minâ'da iki rek'at kıldım. Ebû Bekr(R)'in ardında Minâ'da iki rek'at kıldım. Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın ardında da Minâ'da yine iki rek'at kıldım. Âh nasîbim o dört rek'at olacağına keski (Allah katında) kabul olunmuş iki rek'at olsa, dedi 11[11].

9[9] Bu, hacc amellerinden sonra taş atmak için Minâ'da ikaamet edildiği günlerde olmuştur

10[10] İbn Mes'ûd'un îstircâ âyetim okumasının sebebini, bundan önceki Harise ibn Vehb hadîsi göstermektedir ki, İbn Mes'ûd, Usmân'ın Minâ'da namazı dört rek'at kıldırmasını sünnete aykırı bulmuş oluyor.

11[11] İbn Mes'ûd'un bu sözü, Hanefiler'ce seferde kasrın vucûbuna; şâir tâifelerce bilâkis dört kılmanın cevazına delâlet eder gibi görünmüştür.

Usmân'ın Minâ'da namazı dört rek'at kılmasındakİ sebeblerden biri olmak üzere, şu görüş de ileri sürülmüştür: Bu bâbda sahîh vecih -Allâhu a'lem- şudur: Usmân ile Âişe'nin seferde namazı dört rek'at kılmaları, Rasûlullah'm kasr ile itmam arasında muhayyer iken, kendi ihtiyarini ümmet hakkında en kolay :L olan cihete -ki kasrdır- sarf etmiş olduğuna i'tikaad ettiklerinden dolayıdır... ''Hâsseten "Rasûlullah'm iki şey arasında muhayyer bırakılıp da en kolay cihetini tercih etmediği hiçbir vakit vâki' değildir. Meğer ki bu cihetlerden biri günâh olsun" hadîsi de Âişe'den rivayet edilmiştir. Kasr ile itmamın her ikisi de caiz u olunca, Usmân ile Âişe, azimet ve şiddet tarafını ruhsata tercîh eylemişlerdir.İbn Mes'ûd'un inkâr ve ayıblamasıridan sonra yine Usmân'ın ardında namazı,dört rek'at kıldığında kendisine: Sen bundan dolayı Usmân'ı ayıblamıştm? denildiğinde,''İhtilâf çıkarmak şerrdir" demekle özür bildirmesi de cevazın ve azî-meti tercîh ettiğinin delilidir (İbn Battal).

Tirmizî, öteki görüş sahihlerinin azınlıkta olduklarını belirtmek için şöyle demiştir: Bu hususta ümmetin ameli, Peygamber'in fiili ve Ebû Bekr'le Umer'-in fiilleri üzerine carîdir ki, seferde namazı kısaltmaktır. Muhammed ibn Sah-nûn ile İmâm Mâlik ve Ahmed'den sabit olan rivayet de budur. Sevrî'nİn, Hammâd'm kavilleri de böyledir. Umer, Alî, Câbir, İbn Abbâs ve İbn Umer'-den nakledilmiş olan da budur. Sahabe ve tabiîn cumhuru İddiası nasıl kabul edilebilir? Bu sebeble Hasen ibn Hay, ibn Süleyman, ka'sden dört rek'at kılan müsâfirin namazı tekrar kılmasıyle hükmetmişlerdir (es-Sünen).
Hanefîler'in seferde kasrın vucûb ve. azimeti hakkında dayandıkları delillerden bâzıları şunlardır:

a. Safîîhayn'da rivayet olunan Hz. Âişe'nin: "Allah namazı farz kıldığında hazarda da seferde de ikişer rek'at olarak farz kılmıştı. Sefer namazı iki rek'at olarak ibkaa edildi de hazar hâlindeki namaza iki rek'at ziyâde kılındı" hadîsi;

b. Müslim'de İbn Abbâs'tan rivayet olunan: "Allah (öğle, ikindi, yatsı) namazlarının hazarda dört, seferde iki, harb hâlinde de bir rek'at kıhnmasınıPey-gamber'İnizin dili ile farz kılmıştır" hadîsi;

c. Neseî'nin rivayet ettiği İbn Umer'in: "Rasûlullah (S) bize seferde iki rek'at kılmamızı emir buyurdu" hadîsi.

Bu hadîsler ve diğerleri, seferde namazı kasr etmenin vucûbuna sarahaten delâlet etmektedir. Hadîslerdeki "farz kıldı" ve "emretti" ta'bîrleri vucûbu ifâde hususunda birer nass'tir.

3- Bab: Peygamber (S) Haccı Sırasında Mekke'de Kaç Gün İkaamet Etti? 12[12]

6-....... Bize Eyyûb (Sahtiyanı), Ebû'l-Âliye el-Berâ'dan olmak üzere tahdîs etti. İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile sahâbîîeri Mekke'ye hacc niyetiyle telbiye ederek, Zu'1-hicce ayının dördüncü günü sabahı geldiler 13[13]. Peygamber, yanlarında kurbanlık hayvanı getirenleri müstesna tutup, diğerlerine hacclarını umre'ye çevirmelerini emir buyurdu.

Atâ ibn Ebî Rebâh, bu hadîsi Câbir ibn Abdillah'tan rivayet etmekte Ebû'l-Âliye'ye mutâbaat etmiştir 14[14].

4- Bab: Musalli Kaç Günlük Mesafede Namazı Kısaltır? 15[15]

Peygamber (S), bir gün ve bir gecelik müddete "sefer" adını vermiştir 16[16].

İbn Umer ile İbn Abbâs dört berîdlik mesafe içindeki seferde namazı kısaltırlar, orucu da

---

12[12] Zu'1-hicce'nin dördüncü günü sabahı Mekke'ye girdi, sekizinci gününde Minâ'ya çıktı. Mekke'de dördüncü günün öğlesinin evvelinden sekizinci günü öğlesi sonuna kadar dört gün ikaamet etti. İşte bu, bâb başlığına cevâb ve delîl olan yerdir. Her ne kadar hadîste bu müddetin sonu tasrih edilmemişse de, bu son vâki' da ma'rûftur. Yâhud da murâd Medîne'ye yönelinceye kadarkİ ikaametidir; o da Enes hadîsinde geçtiği üzere on gündür (Askalânî, Kastallânî).

13[13] Zu'1-hicce'nin dördünde pazar sabahı Mekke'ye vardı. O günün sabah namazı Mekke hâricinde Zûtuvâ'da kılınmıştı. Pazartesi, salı, çarşamba günleri Mekke'de ikaamet edildikten sonra, sekizinci perşembenin kuşluk vaktinde Minâ'ya gelmiştir ki, o vakte kadar Mekke'de yirmi (gelişteki sabah namazı dâhil edilirse yirmibir) vakit namaz kıldırmıştır. O gece MÎnâ'da kalındı. Ertesi cu-mua günü de Minâ'dan Arafat'a hareket edildi. Zevalden sonra Arafat'a varıldı. O gün Arafat yakınındaki Nemiremevkiinde hutbe yapıldı. Güneşbatıncaya kadar orada kalındıktan sonra, cumartesi gecesi Muzdelife'ye gelindi...

14[14] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Hacc'da, temettü', kıran ve ifrâd bâbmda mev-sûlen rivayet etmiştir

15[15] Ebû Zerr ile Ebû'1-Vakt nüshalarında: "Namaz ne kadar mesafede kısaltılır?" şeklindedir. Buhârî burada kasr mesafesi hakkındaki rivayetleri toplamak istemiştir. Buhârî, yolcunun, ulaşmak istediği zaman namazı kısaltmak caiz olacak ve ondan daha azında kısaltma caiz olmayacak olan mesafeyi beyân etmek istiyor. Bu, hakkında çok ihtilâf yayılmış olan konulardandır. İbnu'l-Munzir ve başkası bu konuda yirmi kadar görüş hikâye etmiştir. Bu husustaki görüşlerin en azı bir gün bir gecedir. En çoğu da beldesinden gâib olduğu süredir. Musannif, bâb başlığını soru lafzıyla getirmiş, akabinde tercihinin kasr mesafesinin en azı olan bir gün ve bir gece olduğuna delâlet edecek sözü de getirmiştir (İbn Hacer).

16[16] Bu bâbdaki 9 rakamlı hadîste.

tutmazlardı. Dört berîd, onaltı fersahtır 17[17].

7- Bize İshâk ibn İbrâhîm el-Hanzalî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Usâme (Hammâd ibn Üsâme el-Leysî)'ye: Bize Ubeydullah, Nafizden; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kadın mahrem sahibinin maiyyetinde olmak müstesna, üç günlük mesafeye yolculuk etmez" buyurmuştur.

8-.......Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Kadın, nikâh geçmez bir mahrem sahibinin maiyyetinde olmak müstesna, üç gün yolculuk etmez" buyurmuştur.

(Buhârî'nin şeyhlerinden biri olan) Ahmed ibn Muhammed el-Mervezî bu hadîsi, îbnu Mubârek'ten; o da Ubeydullah el-Umerî'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den rivayet etmekte Ubeydullah el-Umerî'ye mutâbaat etmiştir 18[18].

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Allah'a ve âhiret gününe îmân eder bir kadına, yanında bir mahremi olmaksızın bir gün bir gecelik mesafeye kadar yolculuk etmesi halâl olmaz" buyurdu 19[19].

Geçen hadîsin metninin lâfzım M ak bun* den; o da Ebû Hurey-re'den olmak üzere rivayet etmesinde Yahya ibn Ebî Kesîr, Süheyl îbn Ebî Salih ve İmâm Mâlik, İbn Ebî Zi'b'e

---

17[17] Bunu Beyhakî, sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Onaltı fersah, ağırlık beraber olarak iki günde yâhud bir gün bir gecede kat edilen mesafedir ki, İmâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed bunu kasr mesafesi saymışlardır. Ebû Hanîfe üç merhalenin, yânı yirmidört fersahlık mesafenin aşağısında kasrı tecviz etmez. Evzâî, bir günün yolculuğunda kasra kaaildİr. Dâvûd Zahirî ise, seferin uzununda da, kısasında da kasr caizdir, der. Sefer üç günlük olursa kasrın efdaliy-yeti muttafakun aleyhdir... (Tecrid Ter., III, 381).

18[18] Buhârî, onun bu mutâbaatını "Bu hadîs mevkuftur" diyen kimseyi def için zikretmiş ve mevkuf olmadığını göstermiştir. Bunu îbn Ebî Şeybe, Müsned'm-de rivayet etmiştir

19[19] Kadının mahremi ile sefer edip edemiyeceğimes'elesiyle ilgili olan bu hadîsin, mutlak olarak seferde namazı kısaltma mesâfesiyle de alâkası vardır. Bu husustaki rivayetlerin hepsi sahihtir. "Berîden" rivayetinden maadasını te'lîf çok kolaydır: Bir gün bir gece rivayeti, yirmidört saatlik mesafeye sefer olup, yavaş yürüyüşle bu mesafe alelade üç menzilde kat' olunduğu için, bir gün bir gece rivayeti ile üç gün rivayeti arasında ma'nâ farkı kalmamış olur. "Yevmen" ile "leyleten" ta'bîrleri de yine evvelki ma'nâlarda kullanılmıştır. "Yevmgn" deyince gecesiyle birlikte bir gün; "leyleten" deyince de gündüzü ile birlikte bir gece kasdolunur.

mutâbaat etmişlerdir [20][20].

5- Bab: Yolcu (Sefer Kasdiyle) Yerinden Çıktığı Zaman (Dört Rek'atlı) Namazları Kısaltır [21][21]

Ve Alî aleyhi's-selâm sefere çıktı da, Kûfe'nîn evlerini görür hâlde iken namazı kısalttı. Bu seferden döndüğü

zaman: İşte Kûfe'nin evleri göründü (namazı tam mı kılacağız)? denildi. Alî:

Hayır; Kûfe'ye girinceye kadar kasr yaparız, dedi [22][22].

10-.......Enes(R): Ben öğle namazını Medine'de Peygamber'in maiyyetinde dört rek'at olarak, ikindi namazını ise Zu'I-Huleyfe'de iki rek'at olarak kıldım, demiştir [23][23].

11-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Namaz ilk farz kılındığı zaman iki rek'at olarak (farz kılındı). (Hicret'ten) sonra sefer namazı olduğu gibi bırakıldı da hazar namazı dört rek'ata tamamlandı.

İbn Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye: Öyle olunca Âişe neden seferde dört rek'at kılardı? dedim. Urve: Âişe de Usmân'ın te'-vîl etmesi gibi te'vîl etmişti, dedi [24][24].

---

[20][20] İbn Ebî Kesîr'in mutâbaatını Ahmed, Süheyl İbn Sâlih'inkini Ebû Dâvûd ile İbn Hıbbân, İmâm Mâlik'inkini de Müslim ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

[21][21] Buhârî burada "Sefere çıkan kimse hangi vakitten i'tibâren ve seferden dönerken de hangi vakte kadar namazı kısaltır?" suâlinin cevâbını getirmektedir

[22][22] Alî'nin bu fiilini Hâkim ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir

[23][23] Zu'1-Huleyfe, Medine'den altı veya yedi mü uzaklıktadır. Enes bu hadîsle, Veda Haccı için Medine'den çıkıldığı gün öğle namazının Medine'de dört rek'at, ikindi namazının Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kılındığını haber veriyor. Buna göre şehirden çıkmamış bulunan yolcu, vakit namazını itmam ile kılmak gerektir

[24][24] Usmân'ın bu te'vîlerinin bâzı sebebleri daha önce verilen 11. haşiyede geçmişti

6- Yolcu Sefer Esnasında Akşam Namazını Üç Rek'at Olarak Kılar Babı

12-.......Bize Şuayb (ibn Ebî Hamza), ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Salim, Abdullah ibn Umer'den haber verdi. Abdullah ibn Umer (R): Ben RasüIullah(S)'ı, seferde acele sürüp gittiğinde akşam namazını geri bırakıp, onu yatsı namazı ile birleştirir gördüm, demiştir. Salim: (Babam) Abdullah ibn Umer de acele sürüp gittiği zaman bunu yapardı, dedi.

Leys ibn Sa'd (Şuayb'ın rivayeti üzerine) şunu ziyâde edip, şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Salim: (Babam) İbnu Umer (R) akşam ile yatsı namazlarını Muzdelife'de birleştirirdi, demiştir.

Salim şöyle demiştir: Babam Abdullah ibn Umer'e, zevcesi Sa-fiyye bin-tu Ebî Ubeyd'in ölüm haberi ulaştırılmıştı. Akşam namazını te'hîr etti. Ben kendisine namazı hatırlattım. Bana yürü dedi. Ben yine kendisine namazı söyledim. Tekrar bana yürü dedi. îki mil yâhud üç mil kadar yürüdükten sonra bineğinden indi ve (cem' ederek) namazı kıldı. Sonra: Ben Peygamber(S)'i, acele sürüp gittiği zaman böyle kılar gördüm, dedi [25][25].

Ve yine Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Peygamber'i şöyle yaparken gördüm: Yolculukta acele sürüp gittiği zaman akşam na-mâzmı ikaamet eder ve onu üç rek'at olarak kıldırdıktan sonra selâm verirdi. Ondan sonra yatsıyı ikaamet edinceye kadar pek az bekleyip, onu da iki rek'at kıldırır, sonra selâm verirdi. Yatsıdan sonra da gece ortasında kalkıncaya kadar hiçbir namaz kılmazdı [26][26].

7- Binekler Üzerinde ve Bineğin Yönelttiği Herhangi Cihete Doğru Nafile Namazı Kılınması Babı

---

[25][25] Buhârî, Abdullah ibn Umer'in bu kıssasını burada ta'lîk şeklinde, Kitâbu'I-Cİhâd'da Eşlem tarîkinden mevsûlen rivayet etmektedir. Hâdise Mekke'den Me-dîne'ye dönülürken vâki' olmuştur. Yolda Abdullah ibn Umer'in zevcesi meşhur Muhtar es-Sakafî'nin kızkardeşi Safiyye bintu Ebî Ubeyd'in vefatı haber alınmış ve sür'atle yol almaya lüzum görülmüştür. İşte bu sür'atli yürüyüş esnasında, hadîs metninde anlatılan tatbikat cereyan etmiştir

[26][26] Buradaki sarahatten ve diğer hadîslerden akşam namazında seferde kısaltma yapılmayacağı sabit oluyor. Bâb başlığına delîl olan yer, burasıdır

13-.......Âmir ibn Rabîael-Anzî(37): Ben Peygamber(S)'i binek devesi üzerinde, devesi O'nu ne tarafa yöneltmişse o tarafa doğru namaz kılarken gördüm, demiştir 27[27].

14-.......Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) tatavvu' namazını, binek üzerinde iken kıbleden başka cihete (yönelmiş olarak) kılar idi, diye haber vermiştir 28[28].

15-.......Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den tahdîsetti. O şöyle demiştir: İbnu Umer (R) binit devesi üzerinde namaz kılardı1 ve yine binit üzerinde vitir namazını da edâ eder idi ve Peygamber (S)'in de -böyle yapar olduğunu haber verirdi 29[29].

8- Binek Üzerinde (Kılınacak Nafile Namazda Rüku ve Sucud İçin) Îma Edilmesi Babı

16-.......Bize Abdullah ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibnu Umer (R) sefer esnasında bineği üzerinde, bineği her ne tarafa yönelirse, îmâ ederek namaz kılardı ve Peygamber(S)'in de böyle yapar olduğunu zikrederdi 30[30].

27[27] Âmir ibn Rabîa el-Anzî -nûn'un sükûnu İle- Habeşistan'dan sonra Medine'ye hicret eden ilk sahâbîlerdendir. Hicretinde zevcesi Leylâ bîntu Ebî Heyseme de beraberdi. Vefatı bir rivayette hicretin 32. yılında diye kaydedilmişse de, 37 yılında olması rivayeti daha kuvvetlidir

28[28] Hadîsteki nafile kaydından dolayı farz namazları hâriç olur. Nezir ile cenaze namazları da bir ma'nâda farz olduklarından, binek üzerinde kılınmazlar.

Binek üzerindeki nafilede kıble ciheti olsun olmasın, kasdedilen menzile doğru namaz kılınır. Farzda kıble olan Ka'be cihetinden sapmak caiz olmadığı gibi, hayvan üzerinde kılınan nafilede de bineğin yöneldiği cihetten -velev Ka'be cihetine doğru- inhiraf etmek caiz değildir. Zîrâ bu nafilenin kıblesi, kasdedilen menzil ciheti olmuştur.

29[29] Bunda da nafilenin de, vitir namazının da binek üzerinde, bineğin yönelttiği cihete doğru kılındığı sarîh olarak beyân edilmiştir.

Bu hadîslere, seferde binek üzerinde kılınan nafile namazlarda kıbleye yönelmenin gerekmediği hususunda el-Bakara: 115. âyeti de delîl teşkîl etmektedir

30[30] Bu hadîs, binek üzerinde kılınacak nafile namazında rükû' ve sucûd için îmâ edilerek kılınmasının delilidir. Bineğin gidişte yöneldiği cihet her nereye olursa olsun, o cihete doğru namaz kılınacağı; sucûd için, rukû'dakinden biraz daha fazla eğilerek îmâ edileceği tabiîdir. îmâ keyfiyyetinin başını biraz eğmekle olduğu da Ahmed ibn HanbeFin Müsned'inde Ebû'Saîd Hudrî'nin rivayet ettiği hadîste sarîh olarak haber verilmiştir

17-.......Âmir ibnu Rabîa (R) haber verip şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ı binek devesi üzerinde, bineği hangi cihete yönelirse o cihete doğru, nafile namazı kılar gördüm. Ve Rasûlullah bunu farz olan namazda yapmaz idi.

Ve Leys şöyle dedi: Bana Yûnus (ibn Yezıd), İbnu Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Salim: Abdullah ibn Umer yolcu iken geceleyin binek hayvanı üzerinde nafile namazı kılardı; bunda yüzü hangi cihete olursa olsun, aldırmazdı, dedi.

Abdullah ibnu Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) de binit devesi üzerinde, yüzü hangi cihete yönelik olursa olsun, nafile namazı kılardı. Ve yine deve üzerinde vitir namazını da edâ ederdi. Şu kadar var ki Rasûlullah, binek üzerinde farz namazı kılmazdı 31[31].

18-.......Abdurrahmân ibn Sevbân şöyle demiştir: Bana Câbir

ibnu Abdillâh (R): Peygamber (S) binit devesi üzerinde olarak doğu tarafına doğru (nafile) namazı kılardı. Farz namaz kılmak istediği zaman bineğinden inip kıbleye yönelirdi, diye tahdîs etti 32[32].

31[31] İşte bu ve benzeri hadîsler hep"Yüzünü artık Mescidi Haram tarafına çevir, (Ey mü'minler!) de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün...' (el-Bakara: 144-150) âyetini tahsîs ile,"Maşrık da Allah'ındır, mağrib de. Onun için nereye (hangi semte) döner yönelirseniz Allah'ın yüzü (kıblesi) oradadır. Şübhe yok ki, Allah pek vâsVdir, hakkıyle bilicidir" (el-Bakara: 115) âyetindeki ruhsatın seferde binek üzerinde kılman nafilelere masruf olduğunu gösterir. Bu tahsîs ve ruhsat vermedeki sırr, Allah Teâlâ'nın rahmetinin kemâlinden kullarına ziyâde ecir kazandırmak için nafile ibâdetleri kolaylaştırmak murâd buyurmasıdır. Bu düşünceden olsa gerektir ki, İmâm Ebû Yûsuf ile Şafiî'den Ebû Saîd Istahrî yalnız seferde değil, hazarda bile binek üzerinde ve kıbleye yönelmeksizin nafile kılmayı tecvîz etmişlerdir. Hüccetleri de Buhârî'nin bu îbn Umer hadîsidir.

32[32] Bu hadîsten, farz namaz için binekten inileceği ve kıbleye yönelip kılınacağı anlaşılıyor. Şübhesiz bu da imkân elverdiği ve herhangi bir zorluk olmadığı tak-dîrdedir.

Zarûretsiz farz namazları hayvan üzerinde kılmak caiz değildir. Ma'zûr ise farzını böylece kılabilir. Meselâ seferde iken yağmur yağıp da namaz kılacak kadar kuru bir yer bulamazsa, hayvanı üzerinde kıbleye karşı durup îmâ ile kılar ve hayvanı durdurabilirse kıbleye yönelmiş olur; buna kaadir olmazsa, namazda kıbleye yönelme kaydında olmaz... (Tecrîd Ter,, 111,227).

10- Eşek Üzerinde Nafile Namazı Kılınması Babı

19-....... Bize Enes ibnu Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) Şam'dan döndüğü vakit karşılamağa çıktık. Ona Aynu't-Temr'de kavuştuk. Gördüm ki yüzü -eliyle işaret ederek- şu canibe, yânî kıblenin sol tarafına olduğu hâlde bir eşek üzerinde namaz kılıyor. Ben ona: Ben seni kıbleden başka cihete namaz kılıyor gördüm, dedim. Bunun üzerine Enes: Rasûlullah(S)'ın böyle yaptığını görmemiş olaydım ben de yapmazdım, dedi 33[33].

Bu hadîsi İbrâhîm ibnu Tahmân, Haccâc ibn Haccâc el-Bâhîlî'den; o da Enes ibn Sîrîn'den; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmiştir 34[34].

11- Seferde Farz Namazların Ardında ve Önünde Nafile Kılmayan Kimse Babı 35[35]

20-....... Hafs ibnu Âsim tahdîs edip şöyle demiştir: İbnu Umer (R) sefere çıktı da, şöyle dedi: Ben Peygamber (S) ile birlikte yolculuk ettim; O'nım seferde nafile kılar olduğunu

---

33[33] Enes ibn Mâlik'in Şam'a kadar yaptığı bu sefer, Abdulmelik ibn Mervân nez-dinde Haccâc'ı şikâyet etmek içindi. Basra'ya dönüşünde kendisi ile karşılayıcıların buluşma yeri Aynu't-Temr olmuştu. Aynu't Temr, Küfe civarında ve Fırat'ın batısında bir yer olup, Ebû Bekr'în halifeliği sırasında 12. hicret yılında, Hâlid ibn Velîd tarafından zorla fethedilmişti. Fetih sırasında Kisrâ'nın elinde rehine duran kırk kadar Arab çocuğu kurtarılıp sahâbîlere dağıtılmıştı.

Enes İbn Şîrîn, Enes ibn Mâlik'in eşeğe binmesine ve artıklarının temizliği şübheli olan eşek üzerinde namaz kılmasına i'tirâz etmiyor da, yalnız kıbleden başka cihete yönelerek namaz kılmasına i'tirâz ediyor. Enes ibn Mâük cevâbında, Peygamber'in hayvan üzerinde ve hayvan kıblenin gayrı cihete yönelik olarak namaz kıldığını haber veriyorsa da, bu hayvanın eşek olduğuna dâir sarahat yoktur. Bu cihet de Serrâc'm hasen bir isnâdia yine Enes'ten rivayet ettiği bir hadîsle teeyyüd etmiş bulunuyor. Müslim'de îbn Umer'den aynı mealde bir rivayet vardır. Demek ki, seferde deve ile at üzerinde nafile namazı kılmak caiz olduğu gibi, eşek ve katır üzerinde de caizdir. Bunların ter ve bulaşıklarından sakınmaya mahal yoktur. Zîrâ Rasûluilah'm fiili ile Hayber yolunda ve Hicâz'in bilinen o sıcağında vâki' olmuştur.

Hayvan üzerinde nafile kılan musallînin dizgini tutması ve ayaklarını hareket ettirmesi de caizdir. Yalnız kelâm etmez, sağına soluna dönmez. Bir de su-cûdda rukû'dan ziyâde eğilir, o kadar

34[34] Musannif metni sevketmedi, biz de İbrâhîm tarîkinden mevsûl olarak vâkıf olamadık. Evet, Serrâc'm yanında Amr ibn Âmir'den; oda Haccâc'dan... tarikiyle buna yakın bir metin vâki' olmuştur.., (İbn Hacer).

35[35] Buhârî bu babı, seferde tatavvu' namazı kılıp kılmamak mes'elesini çözmek mak-sadıyle açmıştır.

görmedim. Zikri yüce olan Allah da: "Lekad kâne lekum fî Rasûlillâhi usvetun hasenetun (= Muhakkak Allah Elçisinde size güzel bir örnek vardır)'' buyurdu.

21-.......îsâ ibnHafs şöyle demiştir: Bana babam tahdîs etti ki, kendisi İbn Umer'den şöyle derken işitmiştir: Ben Allah Elçisi'ne seferde yoldaşlık ettim; O, seferde iki rek'attan fazla kılmıyordu. Ebû Bekr, Umer ve Usmân(R)'a da seferde yoldaşlık ettim; onlar da böyle yapıyorlardı 36[36].

12- Seferde Farz Namazların Arkaları ve Önlerinde Olmayarak (Yani Ratibelerin Haricinde Olarak) Tatavvu' Namazı Kılan Kimse Babı 37[37]

Ve Peygamber (S) seferde sabah namazının iki rek'at râtibesini kıldı.

22-.......İbnu Ebî Leylâ şöyle demiştir: Bize Ümmü Hânif den başka hiçbir kimse Peygarnber'in duhâ namazı kıldığını gördüğünü haber vermedi. ÜmmüHanî'-

---

36[36] Bu sözler farz olan iki rek'attan ziyâde hiçbir namaz kılmazlardı ma'nâsını ifâde ettiği gibi, dört rek'atlı farzları da iki rek'atten fazla kılmazlardı ma'nâsına, yâhud da her iki ma'nâya birden hamledilebilir. Hâlbuki Müslim'deki, Hafs ibn Asim'ın, amucası İbn Umer ile birlikte Mekke yolunda vâki' olan seferini anlatan hadîsinde şöyle diyor: "Öğle namazını bize iki rek'at olarak kıldırdı, sonra

If konduğu menzile döndü. Bİz de beraber dönüp birlikte oturduk. Namaz kıldır-;s dığı yöne bir aralık gözü ilişti; bir takım İnsanların namaza durmuş olduklarını gördü. Bunlar ne yapıyor? diye sordu. Nafile namazı kılıyorlar, dedim. Bunun üzerine: Eğer ben nafilelerden birini kılacak olaydım, farzı tamâm kılardım. Seferde Rasûlullah ile birlikte bulundum; vefat edinceye kadar iki rek'atten ziyâde kıldırmadı.." Bundan maksadının, nafilelerin kılınmaz idiğini haber vermek olduğu anlaşılıyor.

37[37] Seferde farz namazdan evvel veya sonra râtibe sünnetleri kılınır mı? mes'eiesi âlimler arasında, hakkında ihtilâf edilen mes'elelerdendir. Tirmizî şöyle demiştir: "Peygamber'in sahâbîlerinden bâzıları, seferde tatavvu' kılmak re'yinde bulunmuşlardır. Ahmed ibn Hanbel ile İshâk ibn Râhûye de buna kaaüdir. İlim %! ehlinden bâzıları da farzlardan ne evvel, ne" de sonra kılmamak görüşünde bulunmuşlardır. Seferde tatavvu' kılınmaz diyenlerin kasdettikleri ma'nâ, ruhsatı kabulden ibarettir. Yoksa her kim tatavvu' kılarsa çok faziletine nail olur. İlim ehlinin çoğunun kavli işte budur. Onlar seferde tatavvu'u tercîh ederler".

Nevevî'ye göre seferde nafile kılmak mes'elesinde âlimler üç fırkaya ayrılmışlardır: Bir fırkaya göre mutlaka men' edilmiştir. Diğerine göre mutlaka caizdir. Üçüncülere göre ise râtibeler İle mutlak nafileler arasında fark vardır. Râtibeler terk olunur ve mutlak nafileler edâ olunabilir. İbn Umer'in mezhebi de budur (İbnHacer, Fethu'l-Barî)

.Peygamber'in Mekke Fethi günü kendi evinde yıkandığını, akabinde sekiz rek'at namaz kıldığını zikretmiş ve: Peygamber'in bu namazdan daha hafif bir namaz kıldığını görmedim. Şu kadar var ki, Rasûlullah rukû'u ve sucûdu tamamlıyordu, demiştir.

Ve Leys ibn Sa'd da şöyle demiştir 38[38]: Bana Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Âmir tahdîs etti. Ona da babası Âmir ibn Rabîa el-Anzî, Peygamber(S)'i seferde geceleyin nafile namazını binit devesinin üzerinde ve devesi O'nu ne tarafa yöneltirse o tarafa doğru kıldığını haber vermiştir.

23-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir. Bana Salim ibn Abdilîah, İbn Umer'den, Rasûlullah'm seferde binit devesi üzerinde yüzü nereye yönelik olursa olsun başıyle îmâ ederek nafile namazı kılar olduğunu ve İbn Umer'in de bunu yapar olduğunu haber verdi 39[39].

13- Seferde Akşam İle Yatsı Namazları Arasını Cem' Etmek Babı 40[40]

24-.......Bize Sufyân İbn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o da Sâlim'den; o da babası Abdilîah ibn Umer'den. O: Peygamber (S) yürüyüş şiddetli olduğu zaman akşam ile yatsı namazları arasını da cem' eder idi.

Ve İbrâhîrn ibn Tahmân, el-Hüseyn el-Muallim'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan söyledi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir. Rasûlullah (S) yürüyüş üzere olduğu vakitte 41[41] öğle ile ikindi namazları arasını cem' ederdi. Ve

---

38[38] Bu rivayeti ez-Zuhlî de, ez-Zuhriyyât'ta. mevsûlen rivayet etmiştir.

39[39] Merfû' haberin ardından ibn Umer'in fiilini getirmesi, bununla amel etmenin müstemirr olduğunu ve buna herhangi bir muarız ve nâsih erişmediğini işaret etmektir.

40[40] Buhârî "Namazı Kısaltma Bâbları" içinde cem1 bâblarmı getirdi. Çünkü cem' de zamana nisbetle bir kısaltmadır. Sonra oturarak kılınan ma'ziretli namazını getirdi. Zîrâ bu da bâzı fiillerin suretlerine nisbetle bir kısaltmadır.

41[41] Burası bâzı nüshalarda "Binek sırtında yol alırken..." şeklinde gelmiştir ki, ma'nâda bir değişiklik yoktur. Açıktır kî yürüyüş hâlinde ve binek üzerinde iken farz namaz kılınmaz. îbn Abbâs'm maksadı cem'u te'hîr olduğu görülüyor. Bu da öğle.namazını ikindi ve akşam namazını yatsı ile birlikte kılmaktır

(keza) akşam ile yatsı namazları arısını da cem' eder idi.

Ve yine Hüseyn el-Muallim'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Hafs ibn Ubeydillah ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten; o: Peygamber (S) seferde akşam namazı ile yatsı namazı arasını cem' eder idi, demiştir 42[42].

Ve bu hadîsi Yahya el-Kattân'dan; o da Hafs'tan; o da Enes'ten tarikiyle rivayet etmekte Alî ibnu'I-Mubârek ile Harb ibn Şed-dâd, el-Hüseyn el-Muallim'e mutâbaat etmişlerdir. Peygamber (S) cem' yaptı 43[43].

14- Bab: Yolcu Akşam İle Yatsı Namazları Arasını Cem' Ettiği Zaman Ezan mı Yahud İkaamet mi Eder?

25-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, Abdullah ibn Umer'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı gördüm ki, O, sefer esnasında yürümek O'nu acele ettirdiği zaman, akşam namazını geri bırakır, nihayet akşam namazı ile yatsı namazını birleştirirdi..

Salim şöyle dedi: Abdullah ibn Umer de, yürümek kendisini acele sürdüğü zaman bunu yapardı. Akşam namazı için ikaamet eder, ve onu üç rek'at olarak kılar, sonra selâm verirdi. Sonra azıcık durur ve yatsıya ikaamet eder, onu iki rek'at olarak kılar, sonra selâm verirdi. Bu iki namaz arasında da, yatsıdan sonra da hiçbir namaz kılmazdı; tâ gece ortasında teheccüde kalkıncaya kadar 44[44].

42[42] Buhârî bu bâbda üç hadîs getirdi. Biri İbnUmerhadîsidir ki, bu yürüyüş şiddetli olduğu zaman ile kayıdlanmıştır. İkincisi İbn Abbâs hadîsidir ki, o da yürümekte olduğu zaman ile kayıdlanmıştır. Üçüncüsü de mutlak olan Enes hadîsidir. Buhârî mutlak ile ameli işaret olarak bâb başlığını mutlak yapmak istedi. Zîrâ mukayyed olan onun ferdlerinden bîr ferd hadîsdir. Buhârî, yürür olsun yâhud olmasın, yürüyüş şiddetli olsun yâhud olmasın, musâvî olarak seferde cem'in cevazı görüşünde gibidir. Bu, âlimler arasında ihtilâf edilen meselelerdendir. Sahabe, tabiî ve fakîhlerden birçokları mutlak olarak cem' görüşündedir. Bir topluluk, Arafe ve Muzdelife dışında cem' mutlak olarak caiz olmaz demiştir... (Fethu'I'Bört).

43[43] Alî ibnu'l-Mubârek'in mu tabamı, Ebû Nuaym el-Mustahrachnda. mevsûlen rivayet etmiştir. Harb'ın mutâbaasını ise musannif Buhârî bu bâbdan sonraki bâb içinde mevsûlen rivayet etmiştir

44[44] Bu hadîste cem' edilen namazların her biri için ikaamet edildiği haber verilmiş, fakat ezandan söz edilmemiştir. Buna göre Buhârî'nin bâb başlığından maksadı: Ezan okur mu, yoksa ikaametle yetinir mi? şeklidir.

26-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Rasülullah (S) seferde şu iki namaz arasını yânî akşam ile yatsı namazlarını birleştirirdi 45[45].

15- Bab: Yolcu, Güneşin Ortadan Meyl Etmesinden Önce Yola Çıktığı Zaman Öğle Namazını İkindiye Kadar Geriye Bırakır

Bu konuda İbn Abbâs'ın, Peygamber'den rivayeti vardır 46[46].

27-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), güneş devrilmeden; yâni zeval vaktinden evve! yola çıktığında öğle namazını ikindi vaktine kadar te'hîr eder, sonra inip her iki namazı birleştirirdi. Yola çıkmadan evvel güneş devrildiği takdirde ise öğle namazını kıldırır, sonra binerdi.

16- Bab: Güneş Meyl Ettikten Sonra Yola Çıktığı Zaman Öğle Namazını Kılar, Sonra Bineğine Biner

28-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S), güneş meyi etmeden evvel yola çıktığı zaman, öğle namazını ikindi vaktine kadar geriye bırakır, sonra inip her iki namazı cem' ederdi. Eğer yola çıkmadan evvel güneş meyi ederse, öğle namazını kıldırır, sonra bineğine binerdi 47[47].

45[45] Bu, cem'u takdime ve cem'u te'hîre muhtemildir. Buhârî bu hadîsi, bundan önce geçen İbn Umer hadîsiyle müfesser "(tefsîr edilmiş) olarak getirmiştir. Çünkü Enes hadîsinde mücmellik vardır. Tefsîr edilen ise, tefsîr ediciye tâbi'dir (Kas-tallânî).

46[46] Buhârî bu sözüyle 13. bâbda geçen İbn Abbâs hadîsine işaret etmektedir

47[47] Bu hadîsler seferde iki namazı birleştirmenin, yânî iki namazı birinin vaktinde kılmanın cevazına delîl olan hadîslerden bâzılarıdır. Sahîhayn 'da ve diğer hadîs kitâblarında daha birçok sahâbîden nakledilmiş başka hadîsler de vardır.

Sahabe ve tabiî fakîhleri iki namazı birleştirmenin cevazında, birleştirme sıfatında ve birleştirmeyi mubah

17- Oturanın Namazı Babı

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde kendi evinde (bir defa) namaz kıldırdı idi. Bu namazı kendisi oturarak, bir takım kimseler de arkasında ayakta kıldılar. Rasûlullah onlara "Oturunuz" diye işaret etti. Namazdan çıktığında: "İmâm kendisine uyulsun diye imâm edilir. Öyle olunca, imâm rukû'a vardığı vakit rukû'a varınız. (Başını) kaldırdığı vakit de siz (başınızı) kaldırınız" buyurdu 48[48].

---

kılan şeylerde İhtilâf etmişlerdir. Bir kerre Arafat'ta cem'u takdim ile öğle ve ikindiyi; Muzdelife'de cem'u te'hîr ile akşam ve yatsı namazlarını kılmanın caiz olduğunda ittifak etmişler ve bu namazları cem' ederek kılmak sünnettir demişlerdir. Bu iki mekânın hâricinde cem'in cevazında ise ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile ashabı, hiçbir veçhile iki namazı cem' etmenin caiz olmadığına kaail olmuşlardır. Sahâbîlerden İbn Mes'ûd ile Hasen Basrî, Muhammed ibn Şîrîn, İbrâhîm Nahaî, Esved ibn Yezîd'in de kavli budur.

Fakîhler cumhuru ise, zikredilen hadîslerin zahirine tutunarak, gerek tak-dîmen, gerek te'hîren seferde iki namazı cem' etmenin cevazına kaaildirler. Bu görüşe de Alî ibn Ebî Tâlib, Saîd ibn Ebî Vakkaas, Saîd ibn Zeyd, Usâme ibn Zeyd, Muâz ibn Cebel, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, İbn Umer, İbn Abbâs gibi birçok sahâbîlerle tabiîlerden birçok fakîhler kaaildirler...

Hanefîler'in başlıca delili Sahîhayn'daki İbn Mes'ûd hadîsi ile Müslim'deki Ebû Katâde hadîsidir. İbn Mes'ûd: "Ben RasûluIIah'ın Muzdelife'den başka hiçbir yerde hiçbir namazı vaktinin hâricinde kıldığını görmedim. İşte Rasûlullah Muzdelife'de akşam ile yatsıyı cem' etti. Bir de sabah namazını erkence ve vaktinden evvel kıldırdı" demiştir.

Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'İndeki rivayetinde İbn Mes'ûd: "Birini vaktinin sonuna kadar geri bırakır, diğerini ise vaktinin evvelinde kılmak suretiyle ta'cîl ederek.." demekle, bu cem'in sûrî olduğunu ve her iki namazın kendi vakitleri içinde kılınmış olduğunu anlatıyor.

İbn Abbâs'm Müslim'deki şu hadîsi de dikkate değer: İbn Abbâs: "Rasûlullah (S) bir kerre korku ve yağmur yokken Medîne'de öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birlikte kıldırdı" demiştir. Bunun sebebi sorulduktа: "Ümmetini günâha sokmamak için" cevâbını vermiş ve bunun teşrîindeki hikmeti beyân etmiştir. Müslim'deki bu son hadîs korku, sefer, yağmur olmadığı hâlde sırf cevazı beyân ve güçlüğü kaldırmak için öğle ile akşam namazları son vakitlerinden çıkarılmaksızın, ikindi ve yatsı namâzlarıyle evvel vakitlerinde sûretâ cem' edilerek kıldırılmış olması da mümkindir.

48[48] Bu hadîste anlatılan hastalık, Peygamber'in son hastalığı değildir. Humeydî'-nin -Buhârî'nin rivayetine nazaran- tasrîh ettiği gibi, eski bir hastalığıdır. Ondan sonra vefat etmezden evvelce bir daha oturarak namaz kıldırmış, cemâat ayakta olarak iktidâ ettikleri hâlde, oturmalarını emretmemiştir. Evvelki hastalığının sebebi Enes ile Câbir tarafından açıklanmış olduğu veçhile, attan düşüp sağ yanının incinmesi ve hattâ Câbir hadîsine göre ayağı yanlmasıdır.

Bu hadîsten şu hükümler çıkarılmıştır: Ayaktakilerin oturana iktidâsı sahihtir. Bütün fiillerinde imâma mutâbaat vâcibdir. Muktedî rükû' ve sucûdda ve diğer namaz fiillerinde imâmdan öne geçemez. Ebû Hanîfe, ikinci hadîsteki taksîme bakarak, imâmın vazîfesi tesmî; me'mûmun vazîfesi de tahmîddir, demiştir. Mâlik ve bir rivayette Ahmed ibn Hanbel de bu görüştedir.

30-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir defa attan düştü de sağ yanı berelendi. Biz kendisine hasta ziyareti yapmak üzere yanına girdik. Ziyaret esnasında namaz vakti geldi. Kendisi oturarak namaz kıldı, bizler de arkasında oturarak namaz kıldık. Rasûlullah: "İmâm, ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Öyle olunca imâm tekbîr aldığı zaman siz de (Allâhu Ekber diyerek) tekbîr alın. İmâm rukû'a vardığı zaman siz de rukû'a varın; imâm başını kaldırdığında, siz de başınızı kaldırın. Semiattâhu limen ha-mıdeh dediği vakit, sizler Rabbena ve lekeH-hamd deyin " buyurdu.

31- Bize İshâk ibnu Mansûr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ravh ibnu Ubâde haber verip şöyle dedi: Bize Hüseyn el-Muallim, Abdullah ibn Bureyde'den; o da İmrân ibn Husayn(R)'dan haber verdi ki, İmrân Allah'ın Peygamberi'ne sormuştur.

H ve yine bize İshâk haber verip şöyle dedi: Bize Abdussamed haber verip şöyle dedi: Ben babam Abdulvâris ibn Saîd'den işittim, şöyle dedi: Bize el-Hüseyn, İbnu Bureyde'den tahdîs edip şöyle dedi: Bana îmrân ibn Husayn tahdîs etti. Kendisi bâsûrlu idi 49[49]. Şöyle dedi: Ben Rasûlullah'a insanın oturarak namaz kılıp kılamıyacağını sordum 50[50]. Rasûlullah: "Eğer ayakta kılarsa bu efdaldir. Her kim oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini hakk eder. Her kim de nâi-men (yânî yan yatarak) 51[51] kılarsa, oturarak kılanın yarı ecrini hakk eder" buyurdu 52[52].

49[49] Bâsûr, mak'addaki damarların ağzında katı ve sevdâvî kandan hâsıl olan ziyâde etlerdir. Bunun meme düğmesine benzeyen kısmına "sulûliye" denir ki, memeli basur denilendir. Enli ve müdevver olan kısmına da "ayniye" denilir

50[50] Bu suâl farz olsun, nefl olsun; hasta namazı hakkında sorulmuştur. Ancak nafile kılan, ma'ziretli olsun, olmasın; bu ruhsattan istifâde edebilirse de, farz kılacak olan imâm olsun, me'mûm olsun yâhud münferid olsun bu ruhsattan istifâde için kıyamdan âciz olması şarttır

51[51] Buradaki nâim, uyuyan demek olmayıp, yan yatan demektir. Nitekim Buhârî'-nİn "Nâimen" lâfzını "Mudtacıan" ile tefsîr ettiğini nüshalarına kaydeden râvîlerin rivayeti de bunu te'yîd edicidir. Müsnedu Ahmed'dekî bir rivayetinde de "Mudtacıan" demiş olması, maksadın yan yatmak olduğunda şübhe bırakmıyor

52[52] Buharı bu İmrân ibn Husayn hadîsini buradaki arka arkaya gelen üç bâbda da ayrı ayrı üç tarikten rivayet etmiştir.

18- Oturanın Îma İle Namazı Babı

32-.......Bize Hüseyn el-Muallim, Abdullah ibn Bureyde'den tahdîs etti ki, İmrân ibn Husayn -İmrân bâsûrlu bir zât idi. Buhârî'nin şeyhi Ebû'Ma'mer bir defasında "enne İmrâne" yerine "an İmrâne" demiştir- şöyle söyledi: Ben Peygamber'e insanın oturur hâldeki namazından sordum. Peygamber (S): "Her kim ayakta kılarsa, bu en faziletli olandır. Her kim oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini hakk eder. Her kim de nâimen (yânî yan yatarak) kılarsa, onun lehine oturanın yarı ecri vardır" buyurdu. Ebû Abdillah el-Buhârî: Buradaki "nâimen" lâfzı, bana göre "mudtacıan" ma'nâsınadır,dedi 53[53].

19- Bab: Oturarak Namaz Kılmaya Güç Yetiremediği Zaman Yan Üstü Yatarak Kılar

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: "Kıbleye dönmeye gücü yetmezse, yüzü nerede ise o tarafa doğru namaz kılar"

demiştir 54[54].

33-.......İmrân (R) şöyle demiştir: Bende basurlar vardı. Peygamber(S)'e namazdan sordum,, gücün yetmezse oturarak; ona da gücün yetmezse yan üstü yatarak kıl" buyurdu 55[55].

53[53] Buhârî'nin lâfzının ma'nâsına olduğunu anlatan bu tefsîri, el-Asîlî, Ebû Zerr ve Ebû'1-Vakt nüshalarında tesbît edilmiştir

54[54] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu görüşünü Abdurrazzâk, İbn Cureyc tarîkinden; o da Atâ'dan olmak üzere buna yakın ma'nâda olarak mevsûlen rivayet etmiştir

55[55] Dârakutnî'nin Alî(R)'den merfû' olarak rivayet ettiği: "Buna da gücün yetmezse yüzünü kıbleye yönelterek sağ yanı üzere yatarak... "hadîsine göre sünnet olan, kabre konan meyyit hey'etin-de olarak, sağ yanına yatar

20- Bab: (Kıyamdan Âciz Olan Kimse) Namaza Oturarak Başladıktan Sonra Sıhhat Bulsa Yahud Bedeninde Bir Hafiflik Hissetse, Namazın Kalan Kısmını Ayakta Tamamlar (Yeni Baştan Kılmaz)

Ve Hasen Basrî: "Hasta dilerse iki rek'at ayakta, iki rek'atı da oturarak kılabilir" demiştir 56[56].

34-....... Bize Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da mü'minlerin arıuesi Âişe'den haber verdi. Âişe, Urve'ye: Allah Elçisi'nin gece namazını yaşı kemâle eresiye kadar hiçbir vakit oturarak kıldığını görmediğini, (yaşı ilerleyince de) Kur'ân'ı oturarak okur olduğunu, tâ rukû'a varmak isteyince kalkıp otuz âyet yâhud kırk âyet kadar okuyup sonra rukû'a varır olduğunu haber vermiştir 57[57].

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) oturarak namaz kılardı. Şöyle ki: Oturduğu hâlde kıraati okur, kıraatinden otuz yâhud kırk âyet kadar kalınca ayağa kalkar ve ayakta iken o mıkdâr âyetleri de okur, sonra rukû'a, daha sonra da secdeye varırdı. Sonra ikinci rek'atta da evvelkisi gibi yapardı. Namazını bitirince bakardı; eğer ben uyanık olursam, benimle konuşurdu; şayet uyumakta isem, yan üstü uzanırdı.

56[56] Hasen Basrî'nin bu görüşünü İbn Ebî Şeybe ma'nâsıyle mevsûlen rivayet etmiştir

57[57] Bu hadîslerin zahirine göre aynı rek'atın yansını ayakta, diğer yarısını oturarak kılmak câîz olduğuna Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî ve imamların çoğu kaail olmuştur. Hattâ ayakta iken oturmak veya oturmuş iken ayağa kalkmak arasında fark yoktur.

Bu hadîslerden fakîhler, ayakta namaza başlayan musallînin namaz kılarken hastalanarak oturması ve bunun aksi yânî oturarak başlayanın namaz esnasında iyileşip ayakta kılarak tamamlamasının cevazına ve yine böyle yatarak namaza başlayıp da sonra ya oturarak veyahut ayakta kılmaya muktedir olanın, hâlin icâbına göre namazı tamamlamasının lüzumuna istidlal etmişlerdir

19

KİTÂBUT-TEHECCÜD

TEHECCÜD

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

19-KİTÂBUT-TEHECCÜD

(Teheccüd Namazı Kitabı) [1][1]

1- Geceleyin Teheccüd Namazı Kılmak Babı

Ve Azîz, Celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Gecenin bir kısmında da uyanıp, sırf sana mahsûs (fazla bir ibâdet) olmak üzere Kurbânla gece namazı kıl. Ümîd edebilirsin, Rabb *ın seni bir Makaamu Mahmûd'a gönderecektir" (el-îsrâ: 76).

1-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman ibn Ebî Müslim, Tâvûs'tan tahdîs etti. Tâvûs ibn Keysân, İbn Abbâs'tan işitti ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gecenin bir kısmında teheccüd namazı kılmak için kalktığında şöyle duâ

---

[1][1] Buhârî nüshalarının bâzısında ve Wensik'in Fihristinde böyle "Kitâbu't-Teheccüd" şeklinde, diğer bâzılarında da "Besmele" ve "Bâbu't-Teheccüd" şeklinde gelmiştir.

Buhârî'nin maksadı, bu gece namazının hükmüne girişmeksizin meşrûiy-yetini isbâttır.

el-Hucûd: Kuûd vezninde, uyumak ma'nâsınadır; birinci bâbdandır. Müellif Basâir'de seher (yânî uyanıklık) ile tefsîr etmiş ve zıdd ma'nâlı kelimelerden olduğunu takrir eylemiştir.

et-Teheccüd: Tefa'ul vezninde bu da uyumak... ve uyanmak ma'nâsına olmakla zıdd ma'nâlı olur.. (Kaamûs Ter.). Böylece teheccüd kelimesi, namaz ve Allah'ı zikr için gece uyanmak ma'nâsına kullanılarak şer'î ıstılah olmuştur.

Teheccüd namazı el-îsrâ:76. âyetine göre, Peygamber'imİze ümmetinden müstesna olarak tahsis buyurulan bir ibâdet olduğu anlaşılıyor. Fakat bu ziyâde ve müstesna ibâdetin hükmü hakkında fakîhler arasında çeşitli görüşler vardır. Buhârî sarihlerinden İbn Battal, seleften gece namazı Peygamber'e vâcibdî diyenlerin, teheccüd âyeti hakkındaki şu tefsîrlerinî nakletmiştir:"Bu gece namazı senin için beş vakit namaz üzerine ziyâde kılman bir farîzadir; bu namazla sen, ümmetinden mümtaz kılındın" (Vmdetu'l-Kaarî).

Teheccüd namazı, hadîsçiler ve fakîhler cumhuruna göre, ümmet hakkında mendûbdur. Seleften bâzıları, ümmet için de vâcibdir demiştir. Fakat Nevevî, bu görüşün yanlış bir iddia olduğunu bildirip, mendûb ve müekked sünnet olduğunu tasrîh etmiştir.

ederdi:

"Allahumme leke'l-hamdu ente kayyimu's-semâvâti vel-ardı ve menfîhinne. Ve leke'l-hamdu leke mülkü 's-semâvâti ve'l-ardt ve men fîhinne. Ve leke H-hamdu nuru 's-semâvâti ve 1-ardı. Ve leke 'l-hamdu entehakku ve va'dukel-hakku ve ükaaukehakkun vekavlukehak-kun vel-cennetu hakkun ve'n-nâru hakkun. Ve'n-nebiyyûne hakkun ve Muhammedun hakkun ve's-sâatu hakkun.

Allâhumme leke eslemtu ve bike âmentu ve aleyke tevekkeltu. Ve ileyke enebtu ve bike hâsamtu ve ileyke hâkemtu. Fağfirlîmâ kad-demtu ve mâ ahhartu ve mâ esrartuye mâ a lentu entel-mukaddimu ve ente'l-muahhiru.

Lâ ilahe illâ ente ev lâ ilahe gayruke "

(= Ya Allah, her hamd Sana mahsûstur. Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin dâimi müdebbirisin. Yine her hamd Sana mahsûstur; göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin melikliği Sen'indir. Yine her hamd Sana mahsûstur, Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin nurusun (aydınJatıcısısın). Yine her hamd yalnız Sen'indir. Sen hakk-sın; Sen'in va'din de hakktır, Sana kavuşmak da hakktır, Sen'in sözün de hakktır. Cennet de hakktır, ateş de hakktır, Peygamberler de hakktır, Muhammed de hakktır. (Kıyamet gününün geleceği) saat de hakktır.

Yâ Allah, kendimi yalnız Sana verdim, yalnız Sana îmân ettim, yalnız Sana güvendim, yalnız-Sana döndüm. Yalnız Sen'in burhanlarına dayanarak mücâdele ettim. Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım. (Yâ Rabb) önce işlediğim, sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve açıktan işlediğim bütün günâhlarımı bağışla! Öne geçiren, geriye bırakan ancak Sen'sin.

İbâdete lâyık tanrı yok, yalnız Sen varsın (yâhud Sen'den başka ibâdete lâyık tanrı yoktur).

Sufyân şöyle demiştir: Abdulkerîm Ebû Umeyye: "Velâ havle velâ kuvvete illâ billahi (Hareket ve kuvvet ancak Allah iledir) fıkrasını ziyâde etti 2[2].

Yine Sufyân şöyle dedi: Süleyman ibnu Ebî Müslim, bu hadîsi Tâvûs'tan; o da İbn

2[2] Bu, Sufyân ibn Uyeyne'nin geçen isnâd ile sevk ettiği diğer bir tarîktir. Hadîsin bu tarîkinde Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi fıkrası gelmiştir

Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den işittiğini söyledi [3][3].

2- Gece (Namazına) Kalkamanın Fazileti Babı

2-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir; Peygamber'in hayâtında birisi bir düş gördüğü zaman, o düşü Rasûlullah'a hikâye ederdi. Ben de bir düş görmeyi ve onu Rasûlullah'a. arzetmeyi temenni ettim. O sırada ben taze bir gene idim ve Rasûlullah zamanının âdeti üzere mes-cidde uyurdum. Derken ben de ru'yâmda şöyle gördüm: İki melek beni yakaladılar ve beni ateşin (yânî cehennemin) yanına götürdüler. Cehennem kuyu duvarı gibi yanlan örülüp durulmuş ve iki tane boynuzu vardı. Bir de gördüm ki, içinde kendilerini iyice tanıdığım bir takım insanlar var. Ben hemen Eûzu billahi mine'n-nâr (= Ben ateşten Allah'a sığınırım) demeğe başladım. İbn Umer dedi ki: Bu sırada bize başka bir melek kavuştu ve bana hitaben: Sen korkma, dedi. Ben bu ra'yâmı (kızkardeşim ve mü'minlerin annesi olan) Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Rasûlullah'a hikâye etti. Rasûlullah (S): "Abdullah ne iyi adamdır, keski gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinseydi'* buyurmuş [4][4]. (Salim) Bundan sonra Abdullah geceden az bir kısmı müstesna olmak üzere, uyumaz oldu (demiştir).

3- Gece Namazında Sucudun Uzunluğu Babı

3-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) onbir rek'at namaz kılardı. O'nun gece namazı işte bu idi. O namaz içinde öyle secdeler vardı ki, başını kaldırmadan her

---

[3][3] Metindeki birinci hadîsin senedinde "Süleyman ibn Ebî Müslim an Tâvûs" şeklinde gelmiş, yânî Süleyman'ın Tâvûs'tan işitmesi tasrîh edilmemiş idi. Buradaki tarîkte ise Süleyman, Tâvûs'tan bu hadîsi işittiğini tasrîh etmiştir.

[4][4] Hadîsin bâb başlığına mutabakat noktası bu "Abdullah ne iyi adamdır, keski gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinse" fıkrasıdır. İşte bu temenni fıkrası hem gece namazının fazîletine delîldir, hem de gece namazı kılan kişilerin iyi insan olma yolunda bulunduklarını göstermektedir.

Buhârî, hadîsin başında görüleceği üzere, ayrı ayrı iki senedi bir tahvil işaretiyle yazıp tesbit eylemiştir

birinizin elli âyet okuyacağı kadar dururdu 5[5] ve (sonunda) sabah namazından evvel iki rek'at kılar, sonra sağ yanı üzerine yatardı. Tâ müezzin (sabah namazının vaktini haber vermek için) O'na gelinceye kadar.

4- Hasta Olan Kimsenin Gece Namazını Terketmesi (Yani Tekedebileceği) Babı

4-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), el-Esved'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Cundeb'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) keyf-sizlendi de bu sebeble bir gece yâhud iki gece (namaza) kalkmadı 6[6].

5-.......Cundeb (R) şöyle demiştir: Cibril (S- bir müddet) Peygamber'e görünmemişti. O sırada Kureyş'ten bir kadın: Muhammed'in şeytânı Muhammed'e gelmekte gecikti, demişti. Müteakiben "Ve'd-duhâ ve 1-leyli izâ secâ. Mâ ve 'd-deake Rabbuke ve mâ kala... (And olsun kuşluk vaktine. Sükûna vardığı dem geceye ki, Rabb'ın seni terketmedi; darılmadi da..)" sûresi indi 7[7].

5- Peygamber (S)'in Vacib Kılmaksızın Gece Namazına ve Nafile Namazlara Teşvik Etmesi Babı

Ve Peygamber (S) bir gece kızı Fâtıma ve Aliyye'ye (ikisine de selâm olsun) namaza kalkmalarını teşvik için gitmiştir 8[8].

5[5] Hadîsin bu "Elli âyet okuyacağı mikdâr dururdu" fıkrası, bâb başlığına uygunluk yeridir. Bu uzun sucûd duâ, Allah'a tadarru' İçindir. Çünkü, sucûd, tevazu1 ve tezellül hâllerinin en beliğidir. Ve yine bundan dolayıdır ki kulun Rabb'ına en yakın olacağı hâl secde hâlidir (fcastallânî).
6[6] Bu hadîs, hastalık sebebiyle gece namazının terkedilebileceğine delildir. Bundan sonra gelen hadîs ise, Peygamber'in bu keyfsizliğinin, vahyin gecikmesi veya fasılası sırasına tesadüf ettiğini gösterir gibidir.
7[7] Vahyin gecikmesi, böyle bir iki gece namaza kalkamıyacak derecede teessür, gevşeklik ve za'f meydana getirmiş olabileceği gibi, bu sırada herhangi başka bir rahatsızlık da olabilir
8[8] Buhârî bu taiîki, bundan sonraki hadîsin arkasında mevsûlen vermektedir.

6-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gece uyandı da: "Subhânallâh! Bu gece ne fitneler indirildi ve ne hazineler indirildi! Hücrelerin sahibelerini kim uyandırır? Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar" buyurdu 9[9].

7-....... Alî ibn Ebî Tâlib şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Bir gece kendisine ve Peygamber kızı Fâtıma'ya geldi de: "Sizler gece namazı kılmaz mısınız?" dedi. Ben: Yâ Rasûlallah, nefislerimiz Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak dilerse uyandırır, dedim. Biz bu sözü söylediğimiz zaman Rasûlullah bana hiçbir cevâb vermeyerek hemen geri döndü. Bu arada yüzünü bizden çevirirken, kendi uyluğuna vurarak: "Ve kânel-insânu eksera şey'in cedelen (= İnsan kısmı ne de çok cidalci oluyor!)" (ei-Kehf: 54) buyurduğunu işittim 10[10].

8-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın,halk onunla amel eder de üzerlerine farz kılınır korkusuyle, İşlemesini sevdiği bir kısım hayırlı işi (işlemeyip) bırakmak âdeti idi, Rasûlullah asla duhâ namazı kılmamıştı. Duhâ namazını ancak ben kılmaktayımdır 11[11].

Bâb başlığı iki şeyi kaplamıştır: Teşvik, ve vâcib kılmayı nefy. Ümmü Seleme ile Alî'nin hadîsi teşvîki, ÂÎşe hadîsi de ikincisi içindir (İbn Hacer).

9[9] Mü'minlerin annelerini uyandırmayı emretmesi kendilerine va'z etmek,, sadaka vermeyi çoğaltma ile israfları terketmeyi teşvik eylemek, Peygamber zevceleri olduklarına aklanarak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olmayacağını bildirmek içindir. "Giyinikler çıplaklar" zümresinden yâhud örtünücü olmakla beraber elbisesinde israf edecek nice kadınların zuhur edeceğini haber veriyor. Dünyâda müsrifçe giyinenlerin çıplaklar olmaları, hasenattan ârî olmalarına binâendir.

10[10] Hadîsteki " Taraka", gece ziyaretine denir. Burada birde "Leyi = Gece" kelimesi getirilmesi te'kîd içindir.

Hz. Alî'nin "Nefislerimiz Allah'ın elindedir" sözü;Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği ruhu tutar, diğerini muayyen bir vakte kadar salıverir. Şübhe yok ki, bunda, iyi düşünecek bîr kavim için kat'î ibretler vardır "(ez-Zumer:42) âyetinin ma'nâsından iktibas edilmiştir. Peygamber, Alî'nin bu âyetin ruhunu ifâde eden belîğ bir vecîze ile cevâb vermiş olmasından dolayı hayranlık duymuş ve bu hayranlığını eline dizine vurarak ve el-Kehf:54. âyetini okumak suretiyle İzhâr etmiştir. Diz dövmek, teessür ve teessüf sırasında yapılırsa da burada hâdisenin seyrine göre taaccüb ma'nâsı kasdedilmiştir. Peygamber, Alî'nin gece namazına kalkmak hususunda ileri sürdüğü fikir ve ma'zireti kâfî görüp, başka bir söz söylemeden ve gece namazına kalkmalarında ısrar etmeden, geri dönmüştür

11[11] Hz. Âişe'nin:'Peygamber bâzı hayır ve ibâdetleri işlemeyi arzu ettiği hâlde, ümmete farz kılınır düşüncesiyle bırakırdı, demesi "bunları hiç işlemezdi" demek değildir. Belki Peygamber bu ibâdetleri cemâat hâlinde edâ edip resmîleştirmekten çekindiklerini bildirmek istemiştir.

9-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece mescidde namaz kıldı. Bir takım insanlar da O'nun namazına uyup gece namazı kıldılar. Sonra ikinci gece de namaz kıldı. Bu sefer O'na uyan insanlar çoğaldı. Sonra üçüncü yâhud dördüncü gecede insanlar toplandılar. Fakat Rasûlullah onların yanına çıkmadı. Sabah olunca: "Yaptığınız işi gördüm. Beni sizin yanınıza çıkmaktan, ancak üzerinize/arz kılınmaktan korkmuş olmaklığım men' etmiştir" buyurdu. Bu da ramazânda olmuştu.12[12]

6- Peygamber (S)'in Geceleyin Ayakları Şişinceye Kadar Gece Namazında Dikilmesi Babı

Aişe (R) de: Peygamber ayakları çatlayıncaya kadar ayakta durdu, demiştir 13[13]. "Futûr", şukûk (yânî yarmak); "İnfatarat" da inşakkat (yânî yarıldı) ma'nâsınadır 14[14].

10-.......Ziyâd şöyle demiştir: Ben el-Mugîre'den işittim; şöyle diyordu: Peygamber (S, gece) namaz kılmak için iki ayağı yâhud iki baldın şişinceye kadar ayakta dururdu.

Hadîsin ikinci kısmındaki duhâ namazı mes'elesi, ileride ayrı bir bölüm hâlinde gelecektir. Burada şu kadarını söyleyelim: Âişe'nin bu namazı nefy ve inkârı, namazın aslına değil, belki devamına müteveccih olabilir. Buna göre Âişe:

Ben Rasûlullah'm devamlı duhâ namazı kıldığını görmedim; fakat bu duhâ namazını ben devamlı kılmaktayım, demiş olur.

12[12] Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle ma'ziret göstermesi, ümmetine olan rahmetinin açık delîllerindendir.

Bu rivayetinde de Âişe, Peygamber'in münferid olarak gece namazına devam ettiğine işaretle beraber, endîşesinin yalnız gece namazının edası hususunda olduğunu, ifâde etmiş oluyor.

Hadîsin son fıkrası, bu krıınan namazın, ramazândaki gece namazı, yânî "Teravih Namazı" olduğunu ifâde ediyor.

13[13] Buhârî, Âişe'nin bu hadîsini el-Feth Sûresi'nin tefsîri sırasında müsned olarak rivayet etmiştir. Kuşmeyhenî rivayetinde "Kâne yekuumu = ayakta dururdu" şeklindedir. Ebû Zerr rivayetinde ise buradaki gibi "ayakta durdu" şeklinde zabt edilmiştir (İbn Hacer, Kastallânî

14[14] Ebû Ubeyde, Mecâzu'l-Kur'ân'da "el-Futûr"u böyle tefsir etmiştir.

"İnfatarat" kelimesini de Dahhâk böyle tefsir etmiştir. Onun bu tefsirini İbn Ebî Hatim mevsûlen rivayet etmiştir

Kendisine (niçin bu kadar me-şekkatle ibâdet yapıyorsun?) denilirdi de, Peygamber (S): "Ben çok şükreder bir kul olmayayım mı?" diye cevâb verirdi 15[15].

7- Seher Sırasında Uyuyan Kimse Babı 16[16]

11-....... Abdullah ibn Amr ibnu'1-Âsî (R) haber vermiştir ki, Rasûlullah (S) ona hitaben şöyle buyurmuştur: "Allah'a en sevimli olan namaz, Dâvud aleyhi's-selcimın namazıdır. Allah'a en sevimli olan oruç da yine Dâvûd Peygamber'in orucudur. Dâvûd, gecenin yansında uyurdu, gecenin üçte birisinde namaz kılardı. Gecenin altıda fyirinde yine uyurdu. Ve Dâvûd, bir gün oruç tutar, bir gün de oruç tutmazdı 17[17].

12-.......Eş'as şöyle demiştir: Ben babam Suleym ibn Esved el Muhâribfden işittim; şöyle dedi: Ben Mesrûk'tan işittim; şöyle dedi: Ben Âişe'ye: Hangi amel Peygamber'e daha sevimli idi? diye sordum. Âişe: Devamlı olan amel, dedi. Ben: Rasûlullah (gece namazına) ne zaman kalkar idi? dedim. Âişe: Horoz sesini işittiği zaman kalkardı, dedi.

13-.......el-Eş'as (yukarıda geçen isnâdla): Rasûlullah (S) horoz sesini işitince kalktı, müteakiben namaz kıldı, dediğini rivayet etmiştir 18[18].

15[15] Buhârî bu Mugîre hadîsini Rikaak ve Tefsîr Kitâbları'nda da zikretmiştir. Bu hadîs, Kerîme rivayetinde "Elbette kalkar, namaz kılar" suretinde zabtolunmuştur

16[16] Kuşmeyhenî ve Asîlî rivayetinde "Sahur sırasında" şeklindedir; buna göre "Sabahın birazcık evvelinde uyuyan kimse" ma'nâsına olur. Seher vaktinde tekrar uyumak, teheccüd namazından hâsıl olan yorgunluğu dinlendirmek içindir.

17[17] Dâvûd Peygamber'in namaza tahsîs ettiği gecenin üçte biri, gece altı parçaya ayrıldıkta dördüncü ve beşinci parçalara tesadüf eden zamandır. Gecenin altıda biri de altıncı cüz'üdür ki, fecrin tulûundan önceki zamandır ve tam seher vaktidir. Davud'un dördüncü ve beşinci parçalan ibâdete ayırmasının sebebi, bu zaman icabet sâatî olmasından dolayıdır. Bu, biraz sonra gelecek olan Ebû Hu-reyre hadîsinde bildirilmiştir. Seher vaktinin tekrar uykuya tahsîs edilmesi de teheccüd namazından hâsıl olan yorgunluğu gidermek içindir

18[18] es-Sârıh, horozdur; es-Serha da sayhaya denir. Horozun öttüğü zamanı ta'yîn hususunda gecenin yarısı, ondan biraz evvel veyâhud biraz sonra veya son üçte bir olmak üzere bir haylî görüşler ileri sürülmüştür. Horoz bu vakitlerin hepsinde öter; fakat İbnu Battâl'ın dediği gibi, onun çılgınca sayhalarının arka arkaya gelmesi ancak gecenin son üçte birinde duyulur. Bunlar, Hz. Âişe'nin maksadının son üçte bir olduğuna delâlet olabilir

14-.......Âişe (R): Seher vakti O'nu, benim yanımda muhakkak uyur bulurdu, demiştir; "O'nu" zamîriyle de Peygamber(S)'i kas-detmektedir [19][19].

8- Sahur Yemeği Yiyip De Sabah Namazını Kılıncaya Kadar Uyumayan Kimse Babı [20][20]

15-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Allah'ın Peygamberi (S) ile Zeyd ibn Sabit (R) beraber sahur yemeği yemişler. Sahur yemeğini bitirdiklerinde Allah'ın Peygamberi namaza kalkmış ve namaz kıldırmıştır. (Râvî dedi ki:) Biz Enes'e: Sahur yemeklerini bitirmeleri İle namaza girmeleri arasında ne kadar zaman vardı? dedik. Enes: İnsanın elli âyet okuyabileceği kadar, dedi [21][21].

9- Gece Namazında Kıyamın Uzun Olması Babı [22][22]

16-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir gece ben Peygamber (S) ile beraber namaz kıldım. Peygamber devamlı ayakta duruyordu. Nihayet ben fena bir iş yapmayı kurdum. (Râvî dedi ki:) Biz: Ne yapmayı düşündün? diye sorduk. İbn Mes'ûd: Oturmak ve Peygamber'i (ayakta yalnız) bırakmak istedim, dedi [23][23].

---

[19][19] Buradaki uyur olmaktan maksad, hakîkaten uyku mu yâhud yan üzerine uzanmak mıdır? İki ihtimâl de olabilir.

[20][20] Çoğunluğun nüshalarında başlık böyledir. Hamavî ve Müstemlî nüshalarında ise "Sahur yemeğini yedikten sonra namaza kalkan kimse babı" şeklindedir.

[21][21] Bu dört beş dakikalık bir vakit eder denilmiştir. Bâzıları 52 âyetten el-Hakkaa Sûresi'ni misâl olarak getirmişlerdir.

[22][22] Çoğunluk için başlık böyledir. Hamavî ile Müstemlî nüshalarında ise, "Gece kıyamında namazın uzun olması" şeklindedir. Şübhesiz namazın uzun olması, dolayısıyle kıyamın uzun olmasını gerektirir. Çünkü rükû', sucûd gibi diğer rükünler, kıyamdan daha uzun olmazlar

[23][23] Nafile namazın, ayakta durmaya muktedir iken oturarak kılınması caiz olduğu hâlde, İbn Mes'ûÜ'un bunu ferjâ iş sayması, Peygamber'e muhalefet şeklinde edebi terk olmasından dolayıdır

17-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin teheccüd namazı kılmak için kalktığında ağzını misvak ile ovardı.

10- Bab: Peygamberin Namazı Nasıl İdi?

Ve Peygamber (S), gecenin bir kısmında kaç rek'at namaz kılardı? 24[24]

18-....... Salim ibn AbdiIIah, babası Abdullah ibn Unıer'in şöyle dediğini haber verdi: Bir kimse:

— Yâ Rasûîallah, gece namazı nasıldır? diye sordu. Rasûlullah (S):

— "İkişer ikişerdir. Sabah vaktinin gireceğinden korktuğun zfc mân, bir tek rek'atla vitr namazı kıl" buyurdu.

19-....... İbn Abbâs (R): Peygamber(S)'in namazı onüç rek'at idi, demiştir. İbn Abbâs (bu namaz ile) gece namazını kasdediyor.

20-...... Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'ye Rasûlullah(S)'ın geceleyin kıldığı namazını sordum. Âişe: Sabah namazının iki rek'at sünnetinden başka (gâh) yedi, (gâh) dokuz, (gah) onbir rek'attır, dedi.

21-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gecenin bir kısmında onüç rek'at namaz

---

24[24] Buhârî, bu başlıktaki mes'elelerin cevâbı olacak dört hadîsi arka arkaya getir-. mistir. Bu hadîslerden ilk ikisi "Vitr Bâblan" bölümünde de geçmiş ve gerekli kısa açıklamalar orada verilmişti

kılardı. Vitr namazı ile sabah namazının iki rek'at sünneti de bu sayıdandır 25[25].

11- Peygamber (S)'in Geceki İbadeti, Uykusu ve Gece İbadetinden Nesh Edilen (Mıkdar) Hakkında Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey bürünen, gecenin birazı hâriç olmak üzere kalk. (Gecenin) yarısı mıkdârınca yâhud ondan birazını eksilt. Yahud (o yarının) üzerine artır. Kur'ân'ı da açık açık tane tane oku. Hakikat biz sana ağır bir söz vahyediyoruz. Gerçek gece (ibâdete) kalkan nefs, o hem uygunluk Vtibâriyle daha kuvvetlidir. Hem kıraatçe daha sağlamdır. Çünkü gündüz senin için bir meşguliyet" (el-Muzzemmil: 1-7) 26[26].

25[25] Muhammed ibn Kaasım tarikiyle Âişe'den gelen bu onüç rek'at rivayeti ile, ondan evvelki Mesrûk tarikiyle gelen yedi, dokuz, onbir rivayeti arasında bir taâruz görülmemelidir. Kaasım'ın Âişe'den onüç rivayeti, Peygamber'in ekser hallerde kıldığı gece namazına âiddir. Mesrûk rivayetinde ise Âişe, Peygamber'in gâh yedi, gâh dokuz, gâh onbir rek'at kıldığım bildirmiştir.

Bu konuda ayrı ayrı sahâbîlerden gelen çeşitli rivayetler, Peygamber'in ayrı ayrı zamanlarda kıldığı teheccüd namazlarına âiddir. Her sahâbî kendi gördüğünü, bildiğini haber verdiği için, aralarında fark bulunması tabiîdir

26[26] Bu Âyetlerle İlgili Bir Tefsir özeti:

"...Çünkü biz sana ağır bir söz ilkaa edeceğiz. Tahammülü, icra ve îfâsı çok zor olan büyük bir kelâmı üzerine indirip, tatbik ve icrasını sana emredeceğiz ki, o söz ağır teklifleri ve mes'ûliyetleri ihtiva eden ve def'u reddi kaabil olmayan Kur'ân ile risâlet emri; ilkaası da onun vahyidir. Rasûlullah'a vahy nazil olurken o kadar ağır ve şiddetle gelirdi ki, derhâl çehresi değişirdi.... Vahy ve ilkaa böyle maddeten bile bir sıklet ve tazyîk ile geldiği gibi, ma'nâsındaki ahkâm ve ahlâkın icra ve tatbikatı da nice mucâhedelere mütevakkıf ağırlıkları muhtevidir. Kur'ân'ı okumak kolay olsa da, onunla amel zordur. Sonra mîzân-da ecr ve sevabı da ağırdır.' Işteibaşlangıçta gece kıyamı ve Kur'ân tertîli ile emr, o cümleden olmak üzere gelecek olan ağır emirlerin icrasına kaabiliyet ve isti'-dâd kazanmak üzere nefslerin terbiyesi ve mucâhede kuvvetlerinin terakki ve inkişâfı için ihzârî bir riyazettir. Bunun gündüz yapılmayıp da geceden başlamasının sebebi hikmeti, çünkü gece nâşiesi, gece yetişen nefs veya gece vukua gelen hâdise veyd gece neş'esi ve neş'eti ...- muvâtaa uygunluk, mutabakat demektir-, yânı gece nâşiesi daha baskın, daha samimî, yâhud kalb ve vicdana daha uygun. Gece sükûnet ve inkıta' hengâmı olduğu için, uyanık olanların gözü gönlüne daha mutabık ve gündüzün manialarıı ve meşguliyetleri içinde duyulamıyacak hâdiseleri duymak için keşfi daha açık, riyadan, ağyarın muzâhamesinden âzâde olarak ihlâs gayesine daha muvafık, yâhud daha keskin, daha fîi'1 dokunaklıdır. Ve deyişçe, söyleyişçe, söyleyiş ve anlayış cihetiyle daha sağlamdır. Kelâm daha iyi söylenir ve duyulur. Gürültüler kesilmiş bulunacağı cihetle kıraat ve tefekkür, mutâbaa ve tezekkür, söylenen ve dinlenen söz daha sağlam olur... (Hakk Dîni, VII, 5428).

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: 27[27]

"Şübhe yok ki, Rabb'in, senin gecenin üçte ikisinden biraz eksik; yarısı; üçte biri kadar ayakta durmakta olduğunu ve senin maiyyetinde bulunanlardan bir zümrenin de (böyle yaptığını) elbet biliyor. Geceyi, gündüzü Allah saymaktadır. O, bunu sizin sayamıyacağınızı bildiği için, size karşı (ruhsat canibine) döndü. Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyun. Allah muhakkak bilmiştir ki, içinizden hastalar olacak, diğer bir kısmı Allah'ın adlından (nasîb) aramak üzere yeryüzüne yol tepecekler, başka bir takımı da Allah yolunda çarpışacaklardır. O hâlde, O 'ndan kolay geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefsleriniz için ne hayr gönderirseniz, onu Allah yanında daha hayırlı ve sevâbca daha büyük olarak bulursunuz. Allah'tan mağfiret isteyin. Şübhesiz ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Muzzemmii: 20) 28[28].

İbn Abbâs: "Neşee" kelimesi Habeş dilinde "Kaame(= Kalktı)" ma'nâsınadır, demiştir. Yine İbn Abbâs, "Vatae" kelimesini de: Kur'ân'ın uvâtaasım, "Gece okunan Kur'ân'ın gündüzden ziyâde işitmeye, göze ve kalbe (nüfuzu şiddet ve) uygunluğu vardır" şeklinde tefsir etmiş; sonra bu tefsiri te'yîd ederek: "Li-yuvâtıû" (et-Tevbe: 37) Li-yuvâfıkû (yânî uymaları için) ma'nâsınadır, demiştir 29[29].

22-.......Bana Muhammed ibn Ca'fer, Humeyd et-TavîI'den tahdîs etti ki, o, Enes'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) her aydan (o kadar günlerde) oruç tutmaz idi ki, biz

---

27[27] Bu el-Muzzemmil:20. âyetinin sonradan nazil olup, sûrenin evvelindeki gece kıyamı emrini hafifletmiş ve ta'dîl etmiş olduğunda ittifak vardır.

28[28] Buhârî bu âyetlerde Müslim'in Sa'd ibn Hişâm tarîkinden tahrîc ettiği şu hadîse işaret eder gibidir: Âişe şöyle demiştir: "Allah bu el-Muzzemmil Sûresi'nin evvelinde gece namazını farz kıldı. AlIah'ınPeygamberi ile sahâbîleri bir yıl gece namazını kıldılar. Nihayet bu sûrenin sonunda hafifletme ruhsatı indirildi de gece İbâdeti, farziyyetinin ardından tatavvu' bir ibâdet oldu Buhârî kendi şartı üzere olmadığı için bu hadîsi getirmekten Enes hadîsi -,ı ile müstağni oldu. Çünkü Enes hadîsi Peygamber'in bazen bütün gece uyuduğuma na delâlet etmektedir. Bu ise tatavvu' yoludur. Eğer vucûb devam etmiş olsaydi, Peygamber kalkmayı ihlâl etmezdi. Ve burası ile hadîsin başlığa uygunluğu zahir oluyor (tbn Hacer).

29[29] İbn Abbâs'ın bu tefsirlerinin birincisini Abd ibn Humeyd sahîh bir isnâd ile İbn Cureyc'den; o da İbn Abbâs'tan şeklinde mevsûlen rivayet etmiştir. İkincisini de "Li-yuşâbihû" lâfzıyle Taberî mevsûlen rivayet etmiştir.

Yüce Allah bu 20. âyet ile Peygamber'i gece yarısında, yâhud gece yarısından biraz evvel yâhud gece yarısından biraz sonra teheccüd namazına kalkmakta muhayyer bırakmıştır.

O'nu artık o ayın hiçbir gününde oruç tutmayacak zannederdik. Yine Rasûlullah her aydan (o kadar günlerde) oruç tutar idi ki, biz O'nu artık o aydan hiçbir gün orucu bırakmayacak zannederdik. Yine Rasûlullah'ı geceden bir kısmında namaz kılar görmek istemiyorsundur ki, muhakkak namaz kılar görürdün. Uyur görmek istemiyorsundur ki, muhakkak uyur görürdün 30[30].

Bu hadîsi Humeyd'den rivayet etmekte Süleyman ibn Bilâl ile Ebû Hâlid Süleyman ibn Hayyan el-Ahmer, Muhammed ibn Ca'fer'e mutâbaat etmişlerdir 31[31].

12- İnsan Geceleyin Namaz Kılmadığı Zaman, Şeytanın Onun Başının Arka Köküne Düğüm Bağlaması Babı

23-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi biriniz (gece) uyuyunca Şeytân onun boyun köküne üç düğüm bağlar. Her düğüme: 'Senin üzerinde uzun bir gece vardır (rahat uyu' telkinini) vurur. O kimse, uyanıp Allah'ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılarsa bir düğüm daha çözülür. Artık o (teheccüd sahibi) kimse, düğümü çözük, gönlü hoş ve neş'eli olarak sabaha girer. Fakat Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa, gönlü kirli ve uyuşuk hâlde sabaha girer" 32[32].

30[30] Enes ibn Mâlik, bu hadîsi ile Peygamber'in nafile namaz kılmak ve oruç tutmak hususunda muayyen ve nıuttarid bir programa tâbi' olmadığını bildirmek istiyor

31[31] Ebû Hâlid'in mutâbaatını Buhârî, Kitâbu's-Savm'da mevsûlen rivayet etmiştir

32[32] Bu hadîsteki düğümü İbn Melek: Bir tenbellik ve atâlet düğümüdür ki, Şeytân bu tenbellik ve atâleti gafillerin üzerine yükler, demiştir. Taybî de: Şeytân'ın gaflet ehlini ağırlaştırması ve bunları bağlamış gibi hareketten alıkoymasıdır, demiştir. Beydâvî de şöyle der: Şeytân'ın düğümü bağlaması, uykuyu zînetle-mesinden ve o kimsede uykuya karşı derin bir sevgi uyandırmasından istiare edilmiştir. Düğümlerin üç tane olması da Allah'ı zikre, abdeste, namaza karşı birer düğüm edinmesinden ve Şeytân'ın bu üç ibâdetten üç tesvîl ve iğfal ile alıkoymasından dolayıdır.

Bu hadîsteki düğümü kalbin düğümünden; azm ve İrâdenin felce uğramasından ibarettir diye tefsir edenler isabet etmişlerdir. Gûyâ Şeytân, teheccüde kalkmak arzusunda bulunan mü'minin gönlüne "Yat, yat, daha gece uzundur" diye vesvese bırakarak, onu gece namazından alıkoymuş oluyor.

Bu hadîsten öğrendiğimiz hakikat, Allah'ı zikrin, abdestin, namazın Şey-tân'ı ve onun telkinlerini, nefsin şerr ve fesada olan temayülünü def etmesi key fiyetidir. Bir de teheccüd sahihlerinin gözü nurlu, gönlü sürûrlu olarak yeni günün ,sabahına girmesidir. Bu neş'e ve sevinç, teheccüd sahihlerinin yüzünde parlar

24-.......Bize Ebû Recâ el-Utâridî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Semüre ibnıCundeb (R), Peygamber (S)'den tahdîs etti ki, uzun ru'-yâ hadîsinin içinde Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "O başı taş ile yarılıp berelendiğim gördüğün kimseye gelince, şübhesiz o, Kur'-ân'ı alıyor; müteakiben onu (ezberlemeyi ve onunla amel etmeyi) ter-kediyor, ve farz olan namazdan gafil olarak (bütün gece) uyuyordu" 33[33].

13- Bab: İnsan Uyuduğu ve Namaz Kılmadığı Zaman Şeytan Onun Kulağına İşer

25-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber'in yanında bir adam anıldı ve bu adam sabaha kadar uykuya dalar; namaza kalkmaz denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Öyle ise onun kulağına $ytân işemiştir" buyurdu 34[34].

14- Gecenin Son Saatlerinde Namaz İçinde Dua Babı 35[35]

Azız ve Celîl olan Allah da şöyle buyurdu: "(Çünkü) Muttakîler gecenin az bir kısmında

---

ve açıkça görülür. Her günün hayır ve bereketi ve hattâ sıhhî saadeti de, o günün fecri ile birlikte doğar (Tecrîd Ter., IV, 131-134).

33[33] Buhârî bu hadîsi birçok yerlerde parça parça kesilmiş olarak getirmiştir. Tamâmı Kitâbu'l-CenâİZ'in sonlarında gelecektir. Buyu', Cihâd, Bed'u'I-Halk, Edeb, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, Tefsîr, Ru'yâ Ta'bîri Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir. Müslim de Ru'yâ Kitâbı'nda Muhammed ibn Beşşâr'dan ve Bundâr'dan muhtasa-ran rivayet etmiştir... {Umdetu'l-Kaarî, III, 616-617).

34[34] Hattâbî: Bu adamın uykusunun ağırlığı ve kendisini namazdan gafil hâle getirmesi, kulağına işenen ve işitme_duygusu bozulan kimsenin hâline benzetilmiştir demiş ve bu ta'bîri temsîle hamletmiştir.

Taybî: Şeytân bu gafilin kulağını bâtıl şeylerle doldurmuş ve kulağında hakk sözü işitmeye mâni' bir sağırlık meydana getirmiştir denilebilir, demiştir.

Kurtubî ise: Şeytân'ın bu fiilini hakîkî ma'nâya hamletmekte be's görmemiştir.

35[35] Bu Ebû Zerr'in rivayetidir. Ondan başkalarının rivâyetinde&aşlık "Gecenin sonunda duâ ve namaz babı ..." şeklindedir

uyurlardı ve seher vakitlerinde de onlar mağfiret dilerlerdi" (ez-Zâriyât: 17-18) 36[36].

26- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da îbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ile Ebû Abdillah el-Ağarr'dan; bunların her ikisi de Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Gecenin son üçte biri kaldığı zaman Mübarek ve Âlî olan Rabb'ı-mız (keyfiyetini bilmediğimiz bir hâlde) her gece dünyâ semâya iner ve: Bana kim dua eder ki onun duasına icabet edeyim! Benden kim bir hacet ister ki ona dileğini vereyim! Benden kim mağfiret diler ki onun için mağfiret edeyim!' buyurur" 37[37].

36[36] Buhârî bu âyeti başlığa "Yehcaûn = Uyurlar" ma'nâsmdan dolayı, gece İbâdetinin Kur'ân'dan delîli olmak üzere almıştır. Hucâ' fiili hakkında daha Önce açıklama geçmişti. Ma'nânm daha iyi anlaşılması için bu âyeti altı ve üstü ile tekrar yazalım:

"Şübhesiz muttakîler Rabb 'larımn kendilerine vermiş olduğunu almış olarak cennetlerde ve pınarlardadırlar. Çünkü onlar bundan evvel iyi amel edenlerdir. Onlar gecenin (ancak) az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde de onlar istiğfar ederlerdi" (ez-Zâriyât: 15-18).
37[37] Bu hadîs, "Nuzûl Hadîsi" diye anılır. Altı Kitâb'da ve diğer sahîh, sünen, müs-ned ve mu'cemlerin hepsinde rivayet çokluğu ile seçkin olmak ve müteşâbihler-den bulunmakla nıühimnı ve meşhurdur. Bunu yirmiden fazla sahâbî rivayet etmiştir.

Hadîsteki "Yenzilu = İner" fiili, Buhârî nüshalarında yâ'nm fethi ile zab-tedilmiştir. Buna göre yakınlık ile te'vîl edilerek ma'nevî nuzûl kasdolunabilir ve: Allah, lûtfu keremi ile kullarına yaklaşır, demek olur. "Dünyâ semâ", Allah'ın bize yaklaşması hâlinden İbaret bulunur. Dünyâ kelimesinin "dunuvv"-den "kurb - yakınlık" ma'nâsım ifâde etmesi de bunu te'yîd eder.

Ebû Bekr ibn Fürek, bâzı âlimlerin bu fiili yâ'nın ötresi ile "Yunziîu = İndirir" şeklinde zabt ettiklerini hikâye etmiştir. Bu takdîrde fiilin hazf olunmuş bir mef'ûle ta'diye etmesi gerekir: "Yunzilullahu meleken- Allah bir melek indirir" demek olur. Kurtubî bu rivayetin sahîhliğine delîl olarak Nesâî'nİn " Sonra var mı duâ eden diyecek bir munâdîyi emreder.." rivayetini delîl getirip, böylece müşkilin kalkacağını bildirir (Fethu'l-Bârî, III, 272).

Aynî'nin Vmdetu'l-KaarT'sinde bu hadîs hakkında çok güzel tevcihler ve açıklamalar vardır. Bu tevcihlerden biri özetle şudur: Nuzûl, intikaal, i'Iâm, kavi, İkbâl, teveccüh ve bir hükmün çıkışı ma'nâlarına kullanılır. Bu ma'nâların hepsi lügatçılar arasında bilinen şeylerdir. Madem ki nüzulün böyle müşterek ma'-nâsı vardır; Allah'ın kendisiyle tavsîfi caiz olan bir ma'nâya hamledümesi en doğru bir harekettir. Burada Allah'ın rahmetle, dileklerini vermekle, mağfiretler etmek suretiyle teheccüd kılanlara ikbâl ve teveccüh buyurmasıdır denilebilir. Bu bir te'vîl değil, fakat lâfzı, medlulü olan müşterek ma'nâlardan birisine hamletmektir kî, îmâm Mâlik gibi bâzı selefin te'vîlleri de hep bu yolda bir te'vîldir (III, 618-623).

15- Gecenin Evvelini Uyuyup, Sonunu (Namaz, Kıraat, Zikir Gibi İbadetle) İhya Eden Kimse Babı

Ve Selmân Fârisî, kardeşliği Ebu'd-Derdâ'ya: Sen uyu, demiş; gecenin sonundan bir vakit olunca da: Şimdi kalk, demiştir. Peygamber (S) de: "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu 38[38].

27-.......el-Esved şöyle demiştir: Ben Âişe'ye: Peygamber'in gece namazı nasıldı? diye sordum. Âişe (R) şöyle cevâb verdi: Rasûlullah (S) gecenin evvelinde uyurdu. Gecenin sonunda da kalkar, namaz kılardı. (Namazdan) sonra da yatağına dönerdi. Müezzin ezan okumaya başlayınca sıçrayıp kalkardı. Eğer kendisine bir ihtiyâç olmuşsa yıkanır, (yıkanmaya ihtiyâç) yoksa abdest alır ve (mescide) çıkardı 39[39].

38[38] Buhârî başlığa koyduğu bu hadîsi Ktitâbu's-Savm ve Kitâbu'l-Edeb'de Ebû Cu-hayfe'den mevsûlen rivayet ettiği uzunca hadîsten almıştır. Buraya aldığı kısa fıkra, bâb başlığına lâyık vecîz bir ifâdedir. Hadîsin bütününden biraz daha genişçe bir kısmı şöyledir:

"Gece olunca Ebu'd-Derdâ, gecenin evvelinde namaz kılmak istedi. Selmân:

— Uyu, diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmak istedi. Yine Selmân:

— Uyu, diye men' etti. Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Artık şimdi kalk, dedi.

Beraber kalkıp namaz kıldılar. Namazı müteâkıb Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— Şübhesiz senin üzerinde, Rabb'in için bir hakk vardır. Keza senin üzerinde nefsin için de bir hakk vardır. Senin üzerinde ailen için de bir hakk vardır. Binâenaleyh sen her hakk sahibine hakkım ver, dedi.

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber'e geldi ve bu hâdiseyi Peygamber'e söyledi. Peygamber de Ebu'd-Derdâ'ya hitaben:

— "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu.

39[39] Hadîsin başlığa mutabakatı açıktır. Son fıkradaki "Eğer kendisine bir ihtiyâç olmazsa" sözü, cinsî münâsebet yapılmış da yıkanma gerekmişse demektir

16- Peygamber (S)'in Ramazan'daki ve Diğer Aylardaki Gece İbadeti Babı

28-.......Abdurrahmân ibn Avf un oğlu Ebû Seleme, kendisinin Âişe'den Rasûlullah'ın ramazân ayındaki namazının nasıl olduğunu sorduğunu ve Âişe'nin cevâbını Saîd'e haber vermiştir. Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) ne ramazânda, ne de ramazânın gayrı (ge-celer)de onbir rek'at üzerine ziyâde etmezdi. Rasûlullah evvelâ dört rek'at kılardı ki, artık sen o rek'atların güzelliğinden veuzunluğun-dan sorma. Sonra Rasûlullah dört rek'at daha kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma. Sonra üç rek'at kılardı. Âişe dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, vitr kılmandan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: "Yâ Âişe, benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz" buyurdu 40[40].

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i gece namazından hiçbir rek'atta, tâ yaşlamncaya kadar oturarak okur görmedim. Yaşlandığı zaman oturarak okurdu. Üzerinde sûreden otuz yâhud kırk âyet kaldığında ayağa kalkar, ve o âyetleri de okur, sonra rükû' yapardı 41[41].

17- Gece ve Gündüz Temizlenip Paklanmanın Fazileti İle Gece ve Gündüzde Abdest Almanın Ardından Namaz Kılmanın Fazileti Babı 42[42]

30-.......Bize Ebû Usâme, Ebû Hayyân'dan; o da Ebû Zuradan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs

40[40] Ebû Seleme, ramazânın şeref ve faziletinden dolayı Peygamber'in ramazândaki teheccud namazının kemmiyet ve keyfiyetinde, yânî sayısı ve sıfatında bir değişiklik olabileceğini tahmin ederek, Hz. Âişe'den yalnız ramazândaki gece namazını sormuştu. Fakat Âişe, sorucuda hiç şübhe bırakmamak için,- Peygamber'in hem ramazândaki, hem de ramazândan başka gecelerdeki namazını haber vermiştir. İşte bu cevâb, bâb başlığına uygun düşmektedir. Peygamber'in jıamâzmın bütün sene içinde musâvî olduğu sabit olmaktadır.

Bu hadîsten nafile olan gece namazında bir selâm ile dört rek'at kılındığı da, vitr namazının bir selâm ile üç rek'at kılındığı da sarih olarak sabit oluyor. Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in uyku ile abdesünin bozulmadığını açıkça bildiriyor.

41[41] Bu hadîsin bir rivayeti "Namazı Kısaltma Kitâbı"nda geçmişti

42[42] Kuşmeyhenî nüshasında ikinci kısım "Gece ve gündüz abdest alma sırasında namaz kılmanın fazîleti..." şeklindedir.

etti ki, Peygamber (S) sabah namazı sırasında Biiâl'e hitaben şöyle buyurmuştur: "Ya Bilâl! İslâm içinde işlediğin ve senin nazarında menfaatça en ümîdli olan bir amelini baha söyle. Çünkü ben bu gece cennetin içinde, önümde senin iki ayakkabının yürüyüş sesini işittim". Bilâl: Ben kendime göre menfaatça şundan daha ümîdli olan bir iş işlemedim: Ben gece yâhud gündüzün herhangi bir saatinde iyice temizlenir ve bu temizlik ile de muhakkak bana kılmakhğım takdîr Duyurulduğu kadar namaz kılarım, dedi 43[43].

Ebü Abdillah el-Buhârî: "Deffu na'leyk" ile ayakkabıların hareket ettirilmesini kasdediyor, dedi.

18- İbadette Şiddet ve Katılık Yapmanın (Yani Fazla Meşakkat Yüklemenin) Mekruh Kılınması Babı

31-....... Bize Abdulvâris, Abdulazîzibn Suheyb'den; odaEnes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti, O şöyle demiştir: Peygamber (S) -mescide-girdi. Girince mescidin iki direği arasına bir ip çekilmiş olduğunu gördü. "Bu ip nedir?" diye sordu. Sahâbîler: Bu Zeynep (bintu Cahş)'in ipidir 44[44]. Zeyneb (namazda ayakta durmaktan) yorulunca bu ipe tutunur, dediler. Bunun üzerine Peygamber: "Hayır (ibâdette böyle güçlük olnıaz). Bu ipi çözünüz. Sizin biriniz zinde ve kuvvetli oldukça namazı (ayakta) kılsın. Yorulup gevşeyince de hemen otursun (ve oturarak tamamlasın)" buyurdu 45[45].

Dedi ki: Ve Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den söyledi. Âişe şöyle demiştir: Yanımda Esed oğulları'ndan bir kadın vardı 46[46]. Bu sırada üzerime Rasûlullah girdi. "Bu kadın

---

43[43] Buhârî bu hadîsi Bilâl'ın fazîleti babında da getirmiştir. Müslim de aynı bâbda getirmiştir {Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, VII, 370-371).

Bu hadîsten, gece gündüz temizliği devam ettirmenin ve her temizlik akabinde namaz kılmanın fazîleii sabit oluyor.

44[44] Bu kadın, Zeyneb'in kendisi değil, kardeşi Hamne bintu Cahş olduğu da söylenmiştir

45[45] Bu hadîsten, ayakta namaza başlayıp da mecalsiz kalınca gerisini oturarak tamamlamanın cevazı; ibâdette i'tidâle teşvîk, külfet ve meşakkata girişmekten nehiy; kadınların camide namaz kılmalarının cevazı; bütün gece namaz kılmanın mekruh olduğu hükümleri çıkarılmıştır

46[46] Bu kadın Havla bintu Tuveyt'tir ki, Kureyş'in Esed kulundandır.

kimdir?" diye sordu. Fulâncadır; geceleyin uyumaz imiş; namazından zikrolun-du (yâhud namazından zikrediyor), dedim. Rasûlullah: "(Bu sözü) bırak, dâima takat yetireceğiniz işleri yapınız. Şübhesiz Allah, sizusan-madıkça usanmaz" buyurdu 47[47].

19- Gece Namaza Kalkmayı Âdet Edinen Bir Kimsenin Gece Namazını Terketmesinin Mekruh Kılınması Babı

32-.......Bize Mübeşşir, el-Evzâî'den tahdîs etti. H ve yine bana Muhammed ibn Mukaatil Ebu'l-Hasen tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana Yahya ibn Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahmân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana: "Yâ Abdullah! Senfulân kimse gibi olma. O, geceden bir kısmında namaza kalkar idi; sonra gece namazını terketti" buyurdu 48[48].

Ve Hişâm ibn Ammâr şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Işrîn tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr), Umer ibnu'l-Hakem ibn Sevbân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme bu hadîsin benzerini tahdîs etti 49[49].

Ve bu hadîsi el-Evzâî'den rivayet etmekte Amr ibnu Ebî Seleme, İbnu Ebî Işrîn'e

---

47[47] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-îmân'da da biraz ziyâde ile rivayet etmiş idi

48[48] Bu hadîs hem gece namazına teşvîkı ve tergîbi, hem de bu ibâdete alışıp da sonraları terketmekten sakındırma ma'nâsım taşımaktadır. Çünkü gece namazını âdet edinen bir kimsenin bilâhare terketmesi, ibâdetten yüz çevirmeyi iş'âr edebilir.

Hadîsteki "fulân" diye kinaye edilen şahsın kim olduğu bilinememiştir. Bu mübhemliğin, râvîlerden biri veya kusuru örtmek için bizzat Peygamber tarafından söylenmek ihtimâli vardır.

Buhârî bu hadîsi burada üç senedle sevketmiştir. Üçü de büyük tabiî Ebû Seleme'ye dayanmaktadır. Senedlerdeki râvîlerin Bağdâd, Haleb, Şam, Beyrut, Merv, Yemâme, Medîne gibi çeşitli ilim merkezlerine mensûb olmaları, hadîsin çok yaygın bir şöhreti olduğunu gösterir.

49[49] Bunu İsmâîlî ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bu seneddeki İbnu Ebî Işrîn, Abdulhamîd ibn Habîb ed-Dımaşkî el-Beyrûtî, el-Evzâî'nin kâtibidir; hakkında kelâm edilmiştir. Buhârî'nin bunu zikretmesinin fâidesi, Umer ibnu'I-Hakem'in Yahya ile Ebû Seleme arasındaki ziyâdesi, muttasıl senedlerdeki ziyâdeden olduğunu tenbîh etmektir. Çünkü Yahya, Ebû Seleme'den işitmesini tasrîh etmiştir. Eğer arada vâsıta olaydı tahdîsi tasrîh etmezdi (Kastallânî).

mutâbaat etmiştir 50[50].

20-Bab 51[51]

33-....Ebu'l-Abbâs şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Amr(R)'dan şöyle dediğini işittim: Peygamber (S) bana:

— "Senin geceleyin ibâdet ve gündüzleyin oruç tutmakta olduğun bana haber verilmedi mi?" dedi.

Ben:

— Evet ben bunu yapıyorum, dedim. Peygamber:

— "Şübhesiz sen bunu yaptığın zaman gözlerin içeri girer, nefsin yorulur. Şübhesiz nefsin için bir hakk vardır; ehlin için de bir hakk vardır. Onun için (bazen) oruç tut, (bazen) tutma; (gecenin bir kısmında) namaz kıl, (bir kısmında) da uyu" buyurdu 52[52].

21- Gecenin Bir Kısmında (Yatağı Üzerinde) Dönüp (Allah'ı Anarak) Uyanan ve Akabinde Namaz Kılan Kimse Babı

34-.......Bana Ubâde ibnu's-Sâmit tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim

---

50[50] Bu son mutâbaayı da Müslim mevsûlen rivayet etmiştir.

51[51] Burada "Bâb" lâfzı unvansız gelmiştir. Bu ise kendinden önceki bâbdan bir fasl (^ayırma) menzilesindedir. Musannıfların âdeti, hükümlerden bir hükümde "Bâb" yazıp, sonra onun akabinde de "Fasl" yazmaları şeklinde carî olmuştur. Onlar bu "Fasl" sözüyle bu hükmün kendinden önceki hükümden ayrılığını ve fakat işin aslında da onunla ilgili bulunduğunu göstermek isterler (Umdetu'l'-Kaarî, III, 635).

52[52] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu da Peygamber'in oruç tutmak ve namaz kılmakla emretmekle beraber, bazen de oruç tutmamayı ve gecelerin bir kısmında uyumayı emretmiştir. Şübhesiz bu emr ibâdetlerde şiddet ve meşakkati terk etmeyi gerektirir (Umdetu'l-Kaarî, aynı yer).

Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Savm ile Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da; Müslim de Oruç Kitâbı'nda tahrîc etmiştir

gecenin bir kısmında dönüp uyanır ve akabinde Lâ ilahe illellâhu vahdehû lâ şerike lehû, lehul-mülkü ve lehu 1-hamdu ve huve alâ külli şey 'in kadîr. Elhamdu lillâhi ve sub-hâne İlâhi ve lâ ilahe ille Hlâhu v 'A llâhu ekber ve lâ havle velâ kuvvete illâ billahi (= Allah'tan başka ibâdete lâyık tanrı yoktur, ancak bir Allah vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk ancak O'nundur. Hamd de yalnız O'nundur. O, herşeye gücü yetendir. Bütün hamd Allah'a mahsûstur. Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. Ve Allah en büyüktür. Ve hiçbir hareket ve kuvvet yoktur; ancak Allah ile vardır) der ve sonra Allâ-hummağfir lî (= Yâ Allah, bana mağfiret eyle) sözünü söyleryâhud dua ederse, icabet edilir. Eğer abdest ahp-namâz kılarsa namazı kabul olunur" 53[53].

35-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana el-Heysem ibn Ebî Sinan haber verdi ki, o da Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Ebû Hurey-re va'zı içinde menkabeler anlatırken Rasûlullah(S)'ı da anmış, O'nun (Abdullah ibn Revâha'nın aşağıdaki şiirini inşadı sırasında): "Şüb-hesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyurduğunu haber vermiştir 54[54]. Râvî ez-Zuhrî: Rasûlullah "kardeşiniz" sözüyle Abdullah ibn Revâ-ha'yı kasdetmektedir, demiştir:

"Ve imâ Rasûlullâhi yetlû kitâbeh

İzâ'nşakka ma'rû/un mine'I-Iecri sâtıu

Erânâ'1-hudâ ba'de'Lamâ fe kulûbunâ

Bihî mûkmâtun enne mâ kaale vâkıu

Yebîtu yucâfî cenbehu an

53[53] Teârre kelimesinin aslı Teârere'dir; idgam edilmiştir.Gece uyumayıp döşek içre kendi kendisine söylenerek bir taraftan öbür tarafa dönmek ma'nâsınadır... Lâkin el-Esâs'ta, en-Nihâye'deTeârr,uykudan kelâmla uyanıp kalkmak ma'nâsı-na resmedilmiştir (Kactmûs Ter.),

Bu uyanma hâli, ekseriyetle söz söylemekle birlikte bulunduğu için, Peygamber bu uyanmayı ta'kîb edecek sözün teşbih, tehlîl olmasını öğretmeyi arzu etmiştir.

54[54] Abdullah ibn Revâha (R) bu kasideyi inşâd ettiği sırada Peygamber şiirini tak-dîr ederek, mecliste bulunanlara hitaben "Şübhesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyurmuş ve böylece güzel şiirin, güzel söz gibi, medhe lâyık olduğunu, çirkin şiirin de kötüleneceğİni bildirmiş oluyor.

Firâşihi İza's-teskale! bi'1-müşrikîne'l-madâciu"

"Tan yeri ağarıp fecr yükseldiği sırada

Rasûlullah Kitâb'ını okuyarak içimizde

O bize dalâletin ardında hidâyeti gösterdi

Kalblerimiz O'na tereddüdsüz inanmıştır ki

O'nun söylediği herşey muhakkak vâki' olacaktır.

Müşriklere yatakları ağırlık verdiği sıralarda

O Peygamber yanını döşeğinden uzaklaştınyordu" 55[55].

Bu şiiri İbn Şihâb'dan rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd'e Ukayl ibn Hâlid mutâbaat etmiştir 56[56].

Ve Muhammed ibnu'l-Velîd ez-Zubeydî şöyle demiştir: Bana ez-Zuhrî, Saîd îbn Müseyyeb ile el-A'rec'den; onlar da Ebû Hureyre'-den olmak üzere haber verdi 57[57].

36-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber zamanında şöyle ru'yâ gördüm: Elimde kaim ipek kumaş parçası vardı. Ben cennette herhangi bir yere gitmek istersem

---

55[55] Şâir Abdullah ibn Revâha son beytiyle şu âyetlere telmîh etmektedir: "Bizim âyetlerimize ancak öyle kimseler îmân ederler ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiği zaman, onlar büyüklük taslamıyarak yüzü üstü secdeye kapanırlar ve Rabb 'lerini hamd ile tesbîh ederler. Yanları yataklarından uzaklaşıp, korku ve ümîd ile Rabb Herine duâ ederler. Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden de sarf ederler. Artık onlar için yapmakta olduklarına bir mükâfaat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" (es-Secde: 15-17).

Bu son beyit, bâb başlığının ma'nâsma uygundur. Çünkü yataktan yanını uzaklaştırma ya namaz, ya zikr, ya da okumak için olur.

Birinci beyitte Peygamber'in İlmine, üçüncü beyitte ameline, ikinci beyitte gayn tekmilleştirmesine işaret vardır. Çünkü Peygamber, kâmil ve mükemmil-dir (Kastallânî).

56[56] Bu mutâbaatı Taberânî el-Mu'cemu'I-Kebîr'de mevsûlen rivayet etmiştir.

57[57] Bunu da Buhârî et-Târîhu's-Sagîr'de; Taberânî de el-Mu'cemu'l-Kebîr'de mevsûlen tahric etmişlerdir (Kastallânî).

hemen o kumaş parçası muhakkak oraya uçardı. Ve yine ru'yâda şöyle.gördüm: İki (melek) bana geldiler. Bunlar beni cehenneme götürmek istediler. Fakat bunları üçüncü bir melek karşıladı ve onlara: Korkulmasın (yânı onun için korku olmaz), ondan ellerinizi çekiniz, dedi. (Ben bu ru'yâları-mı kızkardeşim Hafsa'ya anlattım). Hafsa da bu ru'yâlanmın birini Peygamber'e anlattı. Bunun üzerine Peygamber (S) "Abdullah ne iyi adamdır; gecenin bir kısmında namaz kılsa" buyurmuştur. Ondan sonra Abdullah gecenin bir kısmında namaz kılar oldu. Sahâbî-ler de Peygamber'e devamlı Kadir Gecesi'nin, ramazânın yirmi yedinci gecesinde olduğuna dâir gördükleri ru'yâları anlatıyorlardı. Peygamber de cevaben: "Ben sizin rüyalarınızın, ramazânın son on günü içinde uygun düştüklerini görüyorum. Binâenaleyh kim Kadir Gecesi'ni araş-tırırsa, onu ramazânın son on günü içinde arasın" buyurdu 58[58].

22- Sabah Namazının İki Rek'at Ratibe Sünnetini Kılmayı Devam Ettirmek Babı

37-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yatsı namazını kıldı. Sonra sekiz rek'at daha namaz kıldı. İki rek'at da oturarak kıldı. Sabah namazının ezanı ile ikaamet arasında da iki rek'at (nafile) kıldı ki, o, bu iki rek'atı hiçbir zaman terk etmedi 59[59].

23- Sabah Namazının İki Rek'at Ratibesinin Ardından Sağ Yanı Üzerine Yatış Babı

38-.......Âişe (R): Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at râtibe sünnetini kıldığı zaman sağ yanı üzerine yatar idi, demiştir.

58[58] Buhârî bu hadîsi burada şeyhi Ebu'n-Nu'mân'dan, Ru'yâ Ta'taîri bölümünde de diğer şeyhi Ma'Iâ ibn Esed'den rivayet ediyor. Bu hadîs bâzı küçük lâfız far-kıyle bu kitabın üçüncü bâblnda da geçmişti. Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Abdullah ne iyi adamdır; gecenin bir kısmında namaz kılsa" hkrasıdır.

59[59] Peygamber'iri yatsıdan sonra kıldığı rek'atlar gece nâfilesidir. Sabah ezam İle ikaameti arasında kıldığı iki rek'at ise, sabah namazının râtibesünnetidir. Peygamber bunu hazarda ve seferde terketmemiştir

24- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetinin Ardından Yatmayarak Konuşan Kimse Babı

39-...... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim Ebu'n-Nadr, Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki:

Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at râtibesini kıldığı zaman eğer ben uyanık bulunursam, benimle konuşurdu. Uyanık değilsem, namaza çağnhncaya kadar yan üstü yatardı (demiştir) 60[60].

25- Nafile Namazda İkişer Rek'at İkişer Rek'at Kılınacağı Hususunda Gelen Hadisler Babı 61[61]

Bu, nafilede iki rek'atta selâm verilecek hadîsi, Ammâr ibn Yâsir, Ebû Zerr, Enes ibn Mâlik (R) ile Câbir ibn Zeyd, îkrime ve Zuhrf den de zikrediliyor 62[62].

Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143) de: "Memleketimizin eriştiğimiz fakîhleri, gündüz nafilesinde muhakkak iki rek'atta bir selâm veriyorlardı" demiştir 63[63].

40-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizlere Kur'ân'dan sûre öğretir gibi, işlerin hepsinde îstihâre'yi öğretirdi, "Her biriniz bir işe kasdettiği zaman, farz

---

60[60] Buhârî bu başlık ve hadîslerle Peygamber'in bu yatma ve konuşma fiillerinin vucûb ifâde etmediğini işaret etmektedir.

61[61] Bu bâb, nüshaların çoğunda "Sabah namazının iki rek'atında okunacak şeyler bâbı"ndan sonra vâki' olmuştur. Çünkü sabah namazının iki rek'atı ile ilgili bâblar altı tanedir. Bunların birincisi "Sabah namazının iki rek'at râtibesini devam ettirmek babı", sonuncusu ise "Sabah namazının iki rek'at râtibesinde okunacak şeyler bâbı"dir. Bu bâblann ardarda zikredilmesi en uygun olanıdır. Lâkin bâzı Buhârî nüshalarında bu "Nafilede ikişer ikişer..." babı, bu altı babın arasında gelmiştir... (Aynî).
62[62] Buhârî burada, üçü sahâbî, üçü de tabiî olmak üzere altı şahıs ismi zikretti. Am-mâr'ınkini Taberânî; Ebû Zerr'İnkini îbn Ebî Şeybe; Enes'inkini ise Buhârî Sa-hîh'inde rivayet etmiştir. Tabiî olan diğer üç zâtın rivayetleri de, diğer hadîsçilerce rivayet edilir
63[63] Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143), tabiîdir. "Arazimiz" sözüyle Medine'yi kasdet-mektedir. Medîne fakîhleri Zuhrî, Nâfi', Saîd ibn Müseyyeb, Abdurrahmân ibn Kaasim, Ca'fer ibn Muhammed ... ve diğerleridir. Kendisi, bunlardan ve diğerlerinden rivayet etmiştir

olmayarak iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı söylesin;

Allâhumme innî estehîruke bi-ilmike ve estakdiruke bi-kudretike ve es 'eluke min fadlike H-azîm. Feinneke takdim velâ akdiru ve ta He-mu velâ a'lemu ve ente allâmu'l-ğuyüb.

Allâhumme in kunte ta'lemu enne hâzel-emre hayrun lîfîdînî ve meâşî ve akıbeti emri -yâhud da şöyle buyurdu: Âcili emrî ve icili-hi-fakdurhu lî ve yesserhu it Summe bârik lîfîhî.

Ve in kunte ta'lemu enne hâzel-emre şerrun lîfî dînî ve meâşî ve akıbeti emrî -yâhud şöyle buyurdu: Fî âcili emrî ve ecilihU fasrifhu annî vasrifnî anhu, vakdur liye 'l-hayra haysu kâne summe ardınî bi-hî desin" buyurdu 64[64].

Câbir: İstihare eden kimse duanın "bu iş" lâfzı yerinde, kendi hacetini adiyle anar, demiştir. Duanın tercemesi şöyledir:

- "Yâ Allah, bildiğin için Sen'den hayırlısını dilerim. Gücün yetiştiği için Sen'den beni kudretlendirmeni dilerim. Hayırlı olanın beyân ve takdirini Sen'in o büyük fadlından isterim. Çünkü Sen'in (herşeye) gücün yeter; benim ise gücüm yetmez. Sen (herşeyi)

64[64] Buhârî tstihâre (Hayırlısını isteme) hadîsini, bu "Gece nafilesinin ikişer rek'at kılınacağı hususunda gelen hadîsler bâbı"nda getirmiştir. Buradaki bâb başlığına uygunluğu "Farz olmayarak iki rek'at namaz kılsın" kavlidir. Peygamber'in bu iki rek'at kılsın emri, mutlaklığı ile, gece ve gündüz nafilelerini şâmil

olur.

Buhârî bu İstihare Hadîsi'ni Kitâbu'd-Deâvât ile Kitâbu't-Tevhîd'de de tah-rîc etmiştir. Diğer hadîs imamları da bu hadîsi kitâblannda rivayet etmişlerdir.

Buhârî'deki bu hadîsin senedinde Abdurrahmân ibnu Ebî'l-Mevâlî vardır. Ebû'l-Mevâlî, Alî ibn Ebî Tâlib'in kölesidir. İsmi Zeyd'dir. Abdurrahmân da bunun oğludur. Abdurrahmân sıka'dır; sağlamdır. Kendisinden Sufyân es-Sevrî ve diğer imamlar rivayette bulunmuşlardır.

Bu zât, istihare hadîsini rivayetle teferrüd etmiştir. Buhârî'nin de bu Abdurrahmân ibnu Ebi'l-Mevâlî'den rivayetle teferrüd etmiş olması, bu hadîsin isnâdmdaki latifelerden sayılmıştır. Bu hadîse diğer sahâbîlerden şâhidler gösterilmiştir. Böyle olunca istihare hadîsi, mutlak ferd olmaktan çıkıyor. Tirmizî, Yahya ibn Maîn, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Zur'a, İbnu Ebi'l-Mevâlî için sıka'dır demişlerdir. İstihare hadîsi, İbn Mes'ûd, Ebû Eyyûb Ensârî, Ebû Bekr, Ebû Saîd Hud-rî, Sa'd ibn Ebî Vakaas, Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Umer, Ebû Hurey-re ve Enes ibn Mâlik olmak üzere, on sahâbîden rivayet edilmiştir. Bu rivayetleri Aynî, Umdetu'l-KactrF'de senedleri ile birer birer zikretmiştir. Metinlerde ziyâde, noksan, takdîm, te'hîr farkları vardır. Yalnız Enes ibn Mâlik'ten gelen rivayet: "İstihare eden kimse husrân görmez. İstişare eden pîşmân olmaz. İktisâde riâyet eden kimse de ihtiyâç görmez" şeklinde, istihareyi teşviki ihtiva etmektedir {Umdetu'l-Kaarî, 111,646-650).

bilirsin; ben ise bilmem. Ve Sen bütün gaybları pek yakından bilensin! Yâ Allah, şu işin dînim, hayâtım ve âhiretim -yâhud şöyle der: dünyâ ve âhiret işim [65[65]] hususunda bana hayırlı olduğunu bilmekte isen (yânı; Sen'in ilminde böyle olduğu kararlaşmiş ise) bunu bana mukadder kıl ve bunu bana kolaylaştır. Sonra müyesser kıldığın bu işte bana bereketler ihsan eyle!

Ve şu işin dînim, yaşayışım ve âhiretim -yâhud şöyle der: dünyâ ve âhiret işim- hususunda benim için bir şerr olduğunu bilmekte isen, bu işi benden; beni de o işten çevir. Ve hayr her nerede ise, onu benim için makdûr (ve müyesser) kıl. Sonra da beni bu hayrdan râzî kıl" [66[66]]

41-.......ez-Zurâkî, Ebû Katâde'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S): "Sizin biriniz mescide girdiği zaman, iki rek'at namaz kılmadıkça oturmasın" buyurdu [67[67]].

42-.......Enes ibn Mâlik: Rasûlullah (S) bize iki rek'at namaz kıldırdı, sonra döndü, demiştir [68[68]].

65[65] "Yâhud: dünyâ ve âhiret işim" cümlesindeki "yâhud" edatını Cezerî, Miftâhu'l-Hısn'da: Tahyîr içindir; binâenaleyh istihare eden kimse muhayyerdir, dilerse "maâşî ve akıbeti emri" der, dilerse "fî âcili emrî ve ecilihi" der, demiştir. Buna göre, Peygamber tarafından muhayyer kılınmış oluyor. Taybî de: İbarenin zahirine göre bu, râvînin şekkidir; Peygamber'in bunlardan hangisini söylediğini râvî Câbir kestirememiştir', demiştir (Tecrîd Ter., IV, 160-176).

66[66] İstihare, İnsanın müstakbel hayr ve saadete mazhar olabilmesi İçin, Allah'ın ilim ve kudretinden yardım istemesi ve beşeriyetin fal, remil gibi mübtelâ olduğu hurâfelerden kurtarılması gayesine ma'tûf, dînî bir vazı'dır. İstikbâlin koyu ka-~' ranlıklan arasında saklanan hayr ve saadet ışığını göremiyen insanlar, mukadderatı ta'yîn için böyle hurafe nev'inden bir takım boş vâsıtalardan yardım isteyegelmişlerdir. Bu gün Yirminci Medeniyet Asrında ileri milletlerin aydın sınıfları arasında bile bu gibi hurafelerle meşgul olanları görüp işitiyoruz. İslâm Dîni bütün Câhiliyyet hurafeleri ile mücâdele ettiği gibi, bu nevi' âdetlerle, kanâatlerle de.mücâdele etmiştir.

İşte beşeriyeti hurafelerden men' eden İslâm Dîni onlara ivaz olarak hayr ve saadetin, rızâ ve inayetin Allah'tan dilenmesini göstermiştir... [Huccetu'Uâ-hi Bâliğa, II, 5).

67[67] Hadîsin bâb başlığına delâleti "İki rek'at kılmadıkça.." emrinde açıktır. Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât'm evvellerinde "Mescide girdiği zaman iki rek'at kılsın bâbı"nda zikretmişti. Bu Tahiyyetu'l-Mescid namazıdır

68[68] Bu hadîs de o kitabın "Hasır üzerinde namaz bâbı"nda geçmişti

43-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) ile birlikte öğle namazından önce iki rek'at, öğle namazının ardından iki rek'at, curnua namazının ardından iki rek'at, akşam namazının ardından iki rek'at, yatsı namazının ardından da iki rek'at namaz kıldım 69[69].

44-.......Bize Amr ibn Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'dan işittim; o şöyle dedi: Rasûlullah (S) hutbe yaparken: "Herhangi biriniz imâm hutbe yaparken yâhud hutbeye çıkmış iken mescide geldiği zaman hemen iki rek'at namaz kılsın" buyurdu 70[70].

45-.......Ben Mucâhid'den şöyle derken işittim: İbn Umer'e kendi evinde gelindi de ona: Şu Allah'ın Rasûlü Ka'be'ye girmiştir (orada namaz kıldı mı)? denildi. İbn Umer şöyle dedi: Hemen ben geldim ve Rasûlullah'ı Ka'be'den çıkmış buldum. Bilâl'ı de Ka'be'nin kapısı yanında ayakta buldum. Yâ Bilâl, Rasûlullah Ka'be'nin içinde namaz kıldı mı? diye sordum. Bilâl: Evet (kıldı), dedi. Ben: Nerede kıldı? dedim. Bilâl: Şu iki direğin arasında kıldı. Sonra dışarı çıktı ve Ka'be'nin yüzüne doğru (yânı Makaamu İbrâhîm'de) iki rek'at kıldı, dedi 71[71].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) bana iki rek'at kuşluk namazım vasıyyet etti, demiştir 72[72].

Ve Itbân ibn Mâlik de şöyle demiştir: Güneş yükseldikten sonra Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr bana geldiler. Biz Rasûlullah'm arkasında saff olduk; o da bize iki rek'at namaz

---

69[69] Bu hadîs de Kitâbu'l-Cumua'da "Cumuadan evvel ve sonra namaz bâbı"nda geçmişti. İbn Umer bu namazları, Peygamber farzı kıldırdıktan sonra hücresine gittiği zaman, orada onunla beraber kılmış oluyor.

70[70] Bu Câbir hadîsi de Kitâbu'I-Cumua, "îmâm hutbede iken gelen kimse bâbı"n-da geçti

71[71] Bu hadîs de Kitâbu's-Salât'm evvellerinde "Yüce Allah'ın: "İbrahim Makaa-mim namazgah erf"(el-Bakafa:125) kavli bâbı"nda geçmişti. Bu hadîsteki "Ka'be'nin yüzüne doğru" sözü, Makaamu İbrahim'dir; Ka'be ile Haceri Es-ved'in arasıdır; Altun Oluk tarafıdır diyenler vardır. Fakat Ka'be'nin insana karşı gelen her cüz'ü kıbledir.

72[72] Buhârî bunu ileride gelecek olan "Hazarda duhâ namazı bâbi"nda mevsûlen rivayet etmiştir.

kıldırdı 73[73].

26- Sabah Namazının İki Rek'at Sünneti Ardından Konuşmak Babı

46- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs etti. Ebu'n-Nadr Salim şöyle dedi: Bana babam (Ebû Umeyye), Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki (Âişe şöyle demiştir): Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at sünetini kılardı. Eğer ben uyanık bulunmuşsam benimle konuşur; uyanık değil isem yan üstü uzanırdı. (Alî ibn Abdillah dedi ki:) Ben, Sufyân ibn Uyeyne'ye: Bâzıları (İmâm Mâlik'i kasdediyor) bunu sabah namazının (farzından önceki) iki rek'ati diye rivayet ediyorlar? dedim. Sufyân ibn Uyeyne: Bu odur, dedi 74[74].

27- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetini Muhafaza Etmek ve Bu İki Rek'ata Tatavvu' Adını Veren Kimse Babı 75[75]

47-....... Bize İbn Cureyc, Atâ'dan; o da Ubeyd ibn Umeyr'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe (R): Peygamber (S) nafilelerden hiçbir namaz üzerinde sabah namazının iki rek'at

---

73[73] Bu ta'lîk, "Evlerde mescidler bâbı"nda mevsûlen geçmiş olan hadîsin bir parçasıdır. Bir de ileride gelecek olan "Nafile namazım cemâatle kılma bâbı"nda uzunca metin ile tahrîc etmiştir.

İbnu'l-Munir şöyle dedi: Buhâri İstihare, tahıyye ve devamlı fiillerle istidlal etmeyi "Nafile namaz ikişer ikişerdir" kavliyle istidlal etmeyi daha uygun görmüştür. Çünkü bu söz, gündüz nafilesini istidlal etmeye şarflı olarak elvermiyor... (Kastallânî

74[74] Bu hadîsin bir rivayeti 39 rakamı ile geçti

75[75] Başlığın ikinci fıkrası, müekked râtibe olan sabah namazının iki rek'at sünnetine de tatavvu' yâni nafile ismi verildiğini göstermiş oluyor. Hadîs metnindeki nafileler sözünün, tatavvu'lar.ma'nâsma geldiği kasdediliyor.

sünneti derecesinde şiddetli muhafaza edici değildi, demiştir 76[76].

28- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetinde Ne Mıkdar Okunacak Babı

48-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geceleyin onüç rek'at namaz kılardı. Sonra sabah ezanını işitince hafîf iki rek'at de sabah namazının sünnetini kılardı 77[77].

49-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da halası Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe: Peygamber (S) ...idi, demiştir.

H ve yine bize Ahmed ibn Yûnus tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zuheyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya -ki o ibnu Saîd'dir-, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Amre'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) sabah namazı farzından evvelki o iki rek'at sünneti o kadar hafifletirdi ki, ben (gönlümden) kat'î olarak: Acaba Rasûlullah el-Fâtiha Sûresi'ni okudu mu? der idim 78[78].

76[76] Peygamber'in sabah namazından önceki bu iki rek'at sünneti hazarda ve seferde dâima kıldığı ve bundan ötürü sünnet namazlar içinde en te'kîdli bir sünnet olduğu sabittir.

Diğer sünnet namazlar, imâm farza başladıktan sonra kat'iyyen kılınmaz. Çünkü Peygamber "îkaamet edildikten sonra farzlardan başka namaz kılınmaz" buyurmuştur. Yalnız sabah namazının sünneti şiddetle te'kîd edilmiş olduğundan dolayı, müstesna tutulmuştur.

Yine sabah namazının bu kuvvet ve şerefinden dolayı fakîhler, ilim ehlinden fetva mercii olan zâtın, insanların bu dînî ihtiyâcım telâfi edebilmesi için, şâir sünnetleri terkedebileceğinİ tecviz ettikleri hâlde, sabah namazının sünnetini bu cevaz ve müsâadeden müstesna tutmuşlardır (Fethu'I-Kadtr, I, 313).

77[77] Buhârî'nin İmâm Mâlik tarikiyle gelen ve Muvatta'da da tahrîc edilmiş bulunan bu rivayetinde, Hz. Âişe bu onüç rek'ata yatsı namazının son sünnetini de katarak haber vermiş oluyor. Bu yatsının iki rek'at son sünneti çıkarılınca on-bir rek'at kalır. Bu, Peygamber'in gece namazıdır. Peygamber gece namazında kıraati uzun tutmak âdetinde iken, sabahın iki rek'at sünnetinde kıraati çok kısa tutardı. Bu rek'atların birinde Fâtiha'dan sonra Kul yâ eyyühe'l-kâfîrûn, ikin-

1} çişinde Kul huvellâhu ahad sûrelerini okumak i'tiyâdında bulunduğunu Müslim ve Dört Sünen sâhibleri İbn Mes'ûd, Enes ibn Mâlik ve İbn Umer'den rivayet etmişlerdir. Kul âmenna billahi ve mâ «rtzı7etfe.ynâ(el-Bakara:136; AIû İmrân:84) ve Rabbena âmenna bimâ enzelte vetteba'nâ'r-rasûle fektubnâ maa'ş-şâhidîn (Âlu tmrân: 53) âyetlerini okuduğunu da Ebû Hureyre'den Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî rivayet etmişlerdir

78[78] Buhârî bu hadîsi burada ayrı ayrı iki senedle vermektedir.

Kurtubî şöyle demiştir: Âişe'nin "Acaba Rasûlullah el-Fâtiha okudu mu? derdim" sözüyle, Peygamber'in el-Fâtiha okuduğunda şübhe ederdim ma'nâsı anlaşılmamalıdır. Âişe: Peygamber umumiyetle nafile kılarken kıraati uzattığı hâlde, sabah namazının sünnetinde hafifletirdi; o derecede ki, adetâ insan el-Fâtiha okumadı zannederdi, demek istiyor.

Bu hadîsten teheccüd namazını uzatmak hususundaki Peygamber'in âdetine nisbetle, sabah namazının sünnetinde kıraati hafifletmekte mübalağa edilebileceğini öğreniyoruz. Yoksa, mutlak surette kıraati uzatmakta hiçbir be's yoktur.

20

EBVABUT-TATAVVU

TATAVVU NAMAZI

Rahman ve Rahim olan Allah 'm ismiyle

20-EBVABUT-TATAVVU

(Tatavvu' Namazı Babları) 1[1]

1- Farz Namaz Ardında Tatavvu' Kılmak Babı 2[2]

1-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bize Nâfi', İbn Umer(R)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile beraber öğle namazından evvel iki rek'at; öğle namazından sonra iki rek'at; akşam namazının ardından iki rek'at; yatsı namazının ardından iki rek'at; cumua namazının ardından da iki rek'at namaz kıldım. Amma akşam ile yatsı namazlarının ikişer rek'at sünnetlerine gelince, bunlar Peygamber'in evinde kılındı.

İbnu Ebi'z-Zinâd, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den (olan rivayetinde İbn Umer'in) "Yatsıdan sonraki iki rek'atı ailesi içinde" dediğini söylemiştir.

Bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Kesîr ibnu Ferkad ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Ubeydullah'a mutâbaat etmişlerdir. Ve Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Bana kızkardeşim Hafsa şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) fecrin tulü' etmesi ardından hafîf iki rek'at kılardı. İbn Umer dedi ki: Çünkü bu sabah namazından evvelki zaman, benim

1[1] Bu kitâb adı olacak büyük başlık, Buhârî nüshalarının çoğunda yoktur. Hâlbuki bunun bulunması fayda verir, zarar vermez (Umdetu'i-Kaarî, III, 658).

Buhârî bu büyük başlık altında farz namazların önlerinde ve arkalarında onlara bitişik olarak kılınan müekked ve gayrı müekked râtibe namazlarını ayrı ayrı bâblar altında zikretmiştir. Burada bu râtibe sünnetlerinin mıkdârları bildiriliyor.

2[2] Tatavvu', tefa'ul vezninde, tekellüfle tâat eylemek ma'nâsmadır. Bu münâsebetle vâcib ve lâzımdan olmayan nesnede teberru' eylemek ma'nâsma kullanıldı; teneffele (= nafile yaptı) gibi bir şey teberru' ettiği zaman "tatavvaa bini" denilir. Tatavvu', yânî nafile namazı da bu ma'nâdandır (Kaamûs Ter.),

Tatavvu', Şâfiîler'e göre şerîatin terkedilmesi caiz olduğu hâlde, işlenmesini terkedilmesinden üstün tuttuğu şeydir. Böyle olunca tatavvu', sünnet, müstehâb, memdûh, mergûb (yanî rağbetli kılınmış) ta'bîrleri müteradif lâfızlardır (Kastallânî).

Peygamber'in yanma giremediğim bir saat idi3[3].

Ve bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Kesîr ibnu Ferkad ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Ubeydullah'a mutâbaat ettiler.

Ve İbnu Ebi'z-Zinâd, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den olmak üzere İbn Umer'in "Yatsıdan sonraki ailesi içinde idi" dediğini nak-letmiştir 4[4].

2- Farz Namaz Ardında Tatavvu' Kılmayan Kimse Babı

2-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Ebu'ş-Şa'sâ' Câbir ibn Zeyd'den işittim, şöyle dedi: Ben İbnu Abbâs(R)'tan işittim: Ben Rasûlullah (S) ile beraber öğle ile ikindiyi cem' ederek sekiz rek'at; akşam ile yatsıyı da cem' ederek yedi rek'at kıldım, dedi. (Amr ibn Dînâr dedi ki:) Ben de:

— Yâ Eba'ş-Şa'sâ! Öyle zannediyorum ki, Rasûlullah öğle namazım geri bıraktı; İkindiyi ilk vaktinde acele etti ye yine böyle, akşam namazını geri bıraktı; yatsıyı ilk vaktinde acele kıldı (da bu suretle namazları cem' etmişti), dedim.

Ebu'ş-Şa'sâ:

— Ben de öyle sanıyorum, dedi5[5].

3[3] Bu hadîste, öğleden evvelki müekked sünnet yalnız iki rek'at gibi görünüyor. Bir de buradaki metnin birinci kısmında, sabah namazının farzından evvel kılınan iki rek'at râtİbeden söz edilmiyor. Çünkü İbn Abbâs, mü'minlerin annesi Hafsa dolayısiyle Peygamber'in kayın biraderidir ve ancak farzlardan evvel ve sonra Peygamber'in evine girip, beraberce kıldığı râtibeleri haber veriyor. Sabah namazının râtibesine gelince, bunu, hadîsin üçüncü fıkrasında açıkladığı gerekçeden ötürü, mü'minlerin annesinden öğrenmiştir. Yine bu hadîste akşam ile yatsı sünnetlerini hep evinde ve ailesi içinde kıldığı ayrıca tasrîh edilmektedir. İbn Umer'in bu nakline göre, müekked olan râtibe sünnetleri on rek'attır...

4[4] Bu hadîste takdîm, te'hîr ve tekrar vâki' olmuştur. Nüshalar da birbiriyle ihtilâf etmektedir. Biz bu nüshamızda Mısır Bulak Matbaasi'nda basılmış olan Sultân Abdulhamîd'in nüshasına uygun yürüdük (İdâretu't-Tıbâati'l-Munîriyye baskısı haşiyesi).

5[5] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu ve delîl olması şöyledir: Namazları cem' etmek, iki namaz arasının râtibe olan veya râtibe olmayan bir namaz ile ayrılmamasını gerektirir. Bu da birinci namazdan sonra tatavvu'un terkedilmesine delâlet eder, Murâd edilen budur. İkinci olan namazdan sonraki tatavvu'a gelince, ondan sükût edilmiştir. Birinciden evvelki tatavvu' da böyle olması muhtemildir (İbn Hacer).

3- Seferde Duha (= Kuşluk) Namazı Babı [6[6]]

3-....... Muvarrık şöyle demiştir: Ben İbn Umer'e:

— Duhâ namazını kılar mısın? diye sordum.

— Hayır kılmam, dedi.

— Umer kılar mıydı? dedim.

— Hayır (kılmazdı), dedi.

— Ebû Bekr kılar mıydı? dedim.

— Hayır, diye cevâb verdi.

— Peygamber (S) kılar mı idi? dedim.

— Peygamber'in kılıp kılmadığım bilmiyorum, dedi.

4-.......Bize Amr ibnu Murre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle diyordu: Bize sahâbîler arasında Ümmü Hâni'den başka hiçbir kimse Peygamber(S)'i duhâ namazı kılarken gördüğünü tahdîs etmedi. Ümmü Hâni': Peygamber (S) Mekke fethi günü Ümmü Hâni'nin evine girdi, yıkandı ve sekiz rek'at namaz kıldı. Ben bu namazdan daha hafîf bir namaz asla görmedim. Şu kadar ki, Peygamber rukû'u ve sucûdu tamamlıyordu, demiştir [7[7]].

6[6] Buhârî bu başlık ile, seferde duhâ namazının kılınıp kılınmayacağı mes'elesini getiriyor. İbn Umer hadîsi nefye; Ümmü Hâni' hadîsi ise isbâta delâlet ediyor.

İbnu'l-Munîr şöyle demiştir: Bana zahir olan şudur: Buhârî, hadîsleri kendi katında İbn Umer hadîsi gibi nefîce; Ebû Hureyre'ye duhâ namazı kılmasının tavsiye edilmesi hadîsi gibi isbâtca taâruz edince, nefî hadîsini sefere; isbât hadîsini de hazara indirmiştir. Ebû Hureyre hadîsi için "Hazarda duhâ namazı babı" başlığını getirmesi, bu görüşü kuvvetlendiriyor... Ümmü Hâni' hadîsine gelince, onda duhâ namazının kolaylık durumuna göre, seferde kılınacağına işaret vardır (İbn Hacer).

7[7] Bu bâbdaki iki hadîsten birincisi olan îbn Umer'in haberi ile ikincisi olan Ümmü Hânİ'nin haberi arasında nefî ve isbât bakımından açık bir zıdhk vardır. İbn Umer ne Peygamber'in, ne de Ebû Bekr ile

4- Duha Namazını Kılmayan ve Bu Kılmamayı Mubah Gören Kimse Babı

5- Bize Âdem tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den; odaUrve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe(R): Ben RasüIullah(S)'ın duhâ nafilesini kıldığını görmedim. Ancak ben o namazı kılıyorum, demiştir8[8].

5- Hazarda Duha Namazı Babı

Bunu Itbân ibn Mâlik, Peygamber (S)'den söyledi 9[9],

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Halîlim (yânî kalbî dostum olan Rasûlullah) bana üç şey vasiyyet etti; bunları ölünceye kadar terketmem: Her aydan üç gün oruç tutmak, duhâ namazı kılmak, vitr namazını kılıp da uyumak 10[10].

Umer'in duhâ namazı kıldıkla-.rını bilmediğini söylüyor. Ümmü Hâni' ise kıldığını haber veriyor. Bu müşkil-lik, ya bundan evvelki haşiyede yazıldığı şekilde giderilir, yâhud da İbn Umer'in nefyi, vukû'u nefî değil de, müdâvemeti nefî ma'nâsma hamledilerek giderilir. Başka tevcihler de yapılabilir. Meselâ: Ümmü Hâni' hadîsi, Peygamber'in Mekke fethi sırasında meşguliyetleri sebebiyle kılamadığı bir namazı ancak bu kuşluk vaktinde fırsat bularak kılmış olduğu herhangi bir namaz olabileceği, bir kaza namazı olabileceği veyâhud da fetih için kılınmış bir şükür namazı olabileceği ileri sürülmüştür.

8[8] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Hz. Âişe bu hadîsinde, Rasûlullah'm devamlı olarak duhâ namazı kıldığını görmedim, fakat bu duhâ namazını ben devamlı olarak kılarım, demiş olabilir. Buna göre de nefy, namazın aslına değil, muttarıdan devamına yönelik olur.

9[9] Buhârî bunu "İmâm bir kavmi ziyaret edip onlara imâm olduğu zaman bâbı"n-da zikretmişti. Bunu İmâm Ahmed, Zuhrî'den; o da Mahmûd ibnu'rrRabî'den; o da Itbân ibn Mâlik senediyle mevsûlen şöyle rivayet etmiştir. "Rasûlullah (S) Itbân'ın evinde kuşluk nafilesini kıldı. Oradakiler arkasında durdular ve O'nun namazına uyarak namaz kıldılar". Bunu Müslim de İbn Vehb rivâyetiyle tahrîc etmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

10[10] Peygamber'in bu üç kıymetli tavsiyeyi sahâbîler arasında Ebû Hureyre ile Ebu'd-Derdâ'ya yapması dikkatle İncelenmeye değer. Ebû Hureyre ve Ebu'd-Derdâ fakır sahâbîlerden ve feragat sahibi iki sîmâdır. Zengin değillerdi; bunun için kendilerine mâlî ibâdetler tavsiye edilmemiştir. Bunun yerine bedenî ibâdetlerin en şereflisi bulunan nafile namazlar ve oruçla taltîf edildiler.

7-.......Enes ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Ensâr'dan iri vucûdlu şişman bir kimse Peygamber'e (geldi ve O'na) hitaben: Yâ Rasûlallah! Ben seninle beraber namaz kılmağa muktedir olamıyorum, dedi. Akabinde Peygamber için bir yemek yaptı ve Peygamber'i evine da'vet etti. Peygamber ona gidince, bir hasırın bir tarafını (yânî bir .yüzünü) Peygamber için su serpip yumuşattı. Peygamber de onun üzerinde iki rek'at (nafile) namaz kıldı. Ve Cârûdoğlu Fulân oğlu Fulân (yânî Abdulhamîd ibnu'l-Munzir), Enes'e hitaben:

— Peygamber (S) duhâ namazı kılar mıydı? diye sordu.

Enes de:

— O günden başka bir günde böyle bir namaz kıldığını görmedim, diye cevâb vermiştir [11][11].

6- Bab : Öplenin Farzından Önce İki Rekat

8-.......îbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den on rek'at namaz belledim: Öğle farzından evveliki rek'at; öğlenin ardından iki rek'at; akşam namazından sonra da Peygamber'in evinde iki rek'at; yatsı namazından sonra yine Peygamber'in evinde iki rek'at; sabah namazından önce iki rek'at sünnet namaz. Sabah namazından Önceki zaman, Peygamber'in yanına girilmiyecek bir saat idi. Hafsa bana dedi ki: Müezzin ezan okuyup fecr tulü' ettiğinde de Peygamber iki rek'at (râtibe sünneti) kılardı [12][12].

Bu hadîste duhâ namazı mutlak olarak zikredilmiştir. Müslim'in rivayetinde "İki rek'at kuşluk namazı" diye rek'at sayısı tesbît edilmiştir. Ahmed ibn Hanbel'in rivayetinde ise "Her gün duhâ namazı" diye bir ziyâde de vardır.

[11][11] Bu hadîs, imamet bâblanndan olmak üzere "İmâm hâzır olanlara namaz kıldırır mı bâbı"nda geçmişti. Hadîsin bâb başlığına uygunluk yeri "O'nu evine çağırdı.." ve devamıdır ki, Peygamber onun evinde namaz kıldırrmştır; bu da hazarda olmuştur.

[12][12] Bu hadîs, küçük birkaç lâfız farkıyle 1 rakamlı hadîs olarak geçmişti. Oradaki haşiyede de belirtildiği gibi, İbn Umer bu hadîslerde farz olan namazlara bitişik olarak kılman râtibe sünnetlerinin mıkdârlannı bildiriyor. Sabah namazından evvel Peygamber'in evine girilmiyecek olan mahrem zaman olduğu için de sabah namazından evvelki iki rek'at râtibeyi kızkardeşi Hafsa'dan rivayetle haber alıp öğrenmiş oluyor.

9-.......(Âişe -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle farzından önce dört rek'at, sabah farzından evvel de iki rek'at (tatavvu') kılmayı terketmezdi [13[13]].

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte îbnu Ebî Adiyy (194) ile Amr ibn Merzûk (224), Yahya ibn Saîd'e mutâbaat ettiler.

7- Akşam Namazı Farzından Önce Namaz Babı

10-....... Abdullah ibn Bureyde şöyle demiştir: Bana Abdullah el-Muzenî tahdîs etti: Peygamber (-S- üç defa): "Akşam namazından evvel (iki rek'at nafile) namaz kılınız" buyurdu. Üçüncüsünde, insanların bu namazı, devam etmesi lâzım bir ibâdet edinmelerinden hoş-lanmıyarak: "(Bu namaz) isteyen içindir" buyurdu [14[14]].

11-.......Ben, Mersed ibn Abdillah el-Yezenî'den işittim; o şöyle dedi: Ben Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'ye geldim ve:

[13[13]] Öğle namazından önceki râtibe bu hadîste dört rek'at; bundan önceki hadîste iki rek'at olduğu bildirilmiş olduğundan bir farklılık meydana gelmiştir. Bu farklılık şöyle îzâh edilmektedir: Peygamber öğleden evvelki râtibe sünnetini bazen dört, bazen iki rek'at kılmış; dört rek'atı Âişe, iki rek'atı da İbn Umer haber vermiş olabilir. Yâhud Peygamber mescidde iki, evinde dört" kılmış; birinciyi İbn Umer, ikinciyi Âişe haber vermiştir, ibn Umer Peygamber'in yalnız mesciddeki hâline, Âişe ise hem mesciddeki, hem de evindeki hâline vâkıftır. Gerek İbn Umer, gerek ÂÎşe, şâjıid oldukları vakıaları bildirmiş olmakla beraber, ÂiiK şe'nin şâhid olduğu vak'alar daha çok olması îcâb eder. Nitekim Taberî: Rasûlullah'ın dört rek'at kılması ekser ahvâlde idi; iki rek'at kıldığı ise az idi, demiştir.

[14[14]] Hadîsin tercemesindeki parantez içinde olan ziyâdeler, Ebû Nuaym'ın el-Mustahrac'mdeki rivayetten alınmıştır.

Bu namazı Peygamber'in kıldığına dâir bir haber nakledilmediği gibi, Dört Halîfeler ile sahâbîlerin büyüklerinden pek çoğunun böyle bir namaz kılmadıkları sahîh rivayetlerle sabittir. .

Bâzıları bu namazın ilk zamanlarda tavsiye edilip, sonra nesh edildiğini İleri sürmüşlerdir. Bu Abdullah ibn Muzenî hadîsini, Bureyde ibn Huseyb (R)'in Ebû Dâvüd'dan rivayet ettiği "Akşam namazından başka, her iki namaz arasında iki rek'at vardır" hadîsiyle mesh edilmiş olduğuna delildir.

Akşam namazının vaktini daraltır diye bu namazın müstehâb olmadığına, kerâhatine ve hattâ bid'atlığma kaail olanlar vardır. Bununla beraber bu namazı müstehâb sayanlar da vardır

— Ebû Temîm'in işinden seni hayrete düşüreyim mi? Ebû Te-mîm, akşam namazından evvel iki rek'at namaz kılıyor, dedim.

Bunun üzerine Ukbe:

— Biz Rasûlullah (S) zamanında bunu kılardık, dedi.

— Şimdi seni, bunu kılmaktan alıkoyan nedir? dedim.

— İşle güçle uğraşmak, diye cevâb verdi 15[15].

8- Nafile Namazların Cemaatle Kılınışı Babı

Bunu Enes ibn Mâlik ile Aişe (R), Peygamber(S)*den zikrettiler 16[16].

12-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî haber verdi ki, o Rasûlullah'ı akledip hatırlamış ve kendi yurdlarında bulunan bir kuyudan Rasûlullah'ın ağzına su ahp kendi yüzüne doğru su püskürttüğünü de hatırlamıştır 17[17].

15[15] Birinci hadîste "İsteyen iç in " buyurulmuş olması, bu hadîste Ukbe'nin kılmamaktaki gerekçesi, bu namaz hususundaki genişlik ve serbestliği açıkça bildirmiş oluyor.

Buhârî "Tatavvu' Bâblan" büyük başlığı altında topladığı birkaç babın hadîsleri ile sabah, öğle, akşam râtibelerini bildirmiştir. Buhârî ikindi ile yatsının İlk sünnetleri hakkında hiçbir hadîs rivayet etmemiştir.

İkindinin sünneti hakkındaki İbn Umer'ın: "Peygamber (S): İkindi'nin farzından evvel dört rek'at namaz kılan kişiye Allah rahmet etsin" hadîsini Ebû Dâvûd, İbn Hıbbân rivayet etmişlerdir. Tirmizî'nin bu ikindi sünneti hakkında Alî'den de rivayeti vardır.

Yatsı namazının farzından evvelki dört rek'at sünnet hakkında da Buhâ-rî'nin rivayeti yoktur. Buhârî'de olmadığı gibi, diğer Sahîh ve Sünen sahihlerinin de Peygamber'in bu dört rek'atı kıldığı hakkında sarih rivayetleri yoktur.

Maamâfîh Abdullah ibn Muzenî'nin: Rasûlullah (S): "Her iki ezan arasında bir namaz vardır" buyurdu. Sonra üçüncüsünde: "Dileyen için" buyurdu, hadîsi, yatsı farzından evvel nafile kılmağa bir mâni* olmadığı için, bu namâzm müstehâbhğını ifâde edebilir. Bu hadîsi Buhârî Sahîh'min birkaç yerinde ayrı ayrı tarîklerden rivayet etmiştir.

16[16] Buhârî, Enes'in hadîsini "Hasır üzerinde namaz bâbı"nda; Âişe'nin hadîsini de Kitâbu'I-Kusûf'un "Güneş tutulmasında sadaka vermek bâbı"nda mevsû-len rivayet etmiştir.

17[17] Mahmûd, Peygamber'in.kendisine bu suyu püskürttüğü zaman beş yaşında bulunduğunu, Buhârî'nin

İşte bu Mahmûd, Itbân ibn Mâlik el-Ensârî(R)'den işitmiştir. It-bân Bedr'de Rasûlullah'ın maiyyetinde hazır bulunmuşlardan idi. Itbân şöyle diyordu:

Ben Salim oğullan'nda kendi cemâatime namaz kıldırırdım. Onlarla benim aramda bir dere vardı ki, yağmurlar geldiği zaman aramıza perde oluyor ve onların mescidi tarafına geçmek bana meşakkat veriyordu. Rasûlullah'a geldim ve O'na şöyle dedim: Ben gözümden hoşnûd değilim. Benimle cemâatim arasında bulunan dere, yağmurlar geldiği zaman akıyor ve bana o dereyi geçmek meşakkatli oluyor. Arzu ettim ki, Sen gelesin de evimden bir yerde namaz kıldirsan; ben de orayı namazgah edinsem!

Rasûlullah (S): "Bunu yapacağım" dedi. Ertesi sabah gündüz şiddetlendikten (yânî güneş yükseldikten) sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr bana geldiler. Rasûlullah içeri girmeye izin istedi. Ben de O'na izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı da "Evinden nerede namaz kılmamı istersin?" buyurdu. Ben kendisine, içinde namaz kılmasını arzu etmekte olduğum yeri işaret edip gösterdim. Rasûlullah namaza dikeldi ve tekbîr aldı. Biz de O'nun arkasında saff olduk. İki rek'at kıldırdı, sonra selâm verdi. O selâm verdiği zaman biz de selâm verip, namazdan çıktık 18[18]. Ben Rasûlullah için yapılmış olan bir hazîr yemeğini yemesi gayesiyle O'nu alıkoydum. Yurdun ahâlîsi Rasülullah'ın benim evimde bulunduğunu işittiler. Yurd ahâlîsinden birçok kimseler geldiler, ve nihayet evde adamlar çok oldu. Onlardan biri: Mâlik (ibnu'd-Duhşun) ne yapıyor, ben onu görmüyorum? dedi. Oradakilerden biri: O Allah ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafıktır, dedi. Rasûlullah da ona: "Böyle deme! Görmüyor musun ki, o Lâ ilahe iüe*Üâh (Muhammed Rasûlullah) diyor ve bununla Allah'ın rızâsını taleb ediyor" buyurdu. O söyleyen de: Allah ve Rasûlü en bilendir. Amma bize gelince, Allah'a yemîn ederiz ki, biz O'nun sevgisinin ve sözlerinin (yânî nasîhatlerinin) ancak münafıklara olduğunu görüyoruz, dedi. Rasûlullah da: "Şübhesiz Allah, Allah'ın rızâsını arayarak Lâ ilahe illellâh diyen kimseyi ateşe haram etmiştir" buyurdu.

Mahmûd şöyle demiştir: Ben bu kıssayı bir topluluğa söyledim. İçlerinde Rasülullah'ın'sahibi Ebû Eyyûb da vardı. Ebû Eyyûb'un vefat etmiş olduğu Rûm

---

Kitâbu'l-îmân'da geçen başka bir hadîsinde bildirmiştir. Kendisi küçük sahâbîlerdendir. Muâviye zamanındaki İstanbul muhasarasına İştirak etmiştir. Bu Kostantîniyye gazvesinde bulunduğunu, kendisi bu hadîsin sonunda bildirmektedir.

18[18] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasıdır.

diyârındaki bu gazvede, Muâviye'nin oğ!u Yezîd onların üzerinde kumandan bulunuyordu 19[19]. Ebû-Eyyûb, benim sözümü reddetti ve: Vallahi Rasülullah'ın senin söylediğini söylemiş olduğunu zannetmem, dedi. Bu söz bana çok ağır geldi. Ve: Eğer Allah bana selâmet verir de, bu gazvemden salimen dönersem ve Itbân ibn Mâlik'i kendi kavminin mescidinde hâlâ hayâtta bulursam, bu hadîsi kendisine tekrar sormaklığım üzerimde Allah hakkı olsun demeğe başladım. Nihayet Bizans seferinden döndüm. Hacc yâhud umre niyetiyle ihrama girdim. Sonra yürüdüm ve Medine'ye geldim. Salim oğulları yurduna vardım. Baktım ki Itbân gözleri görmez, çok yaşlı bir ihtiyar; hâlâ kavmine namaz kıldırıyor. Namazdan selâm verince ben de ona selâm verdim ve benim kim olduğumu kendisine haber verdim. Akabinde ona bu hadîsi sordum. Bunun üzerine Itbân bana bu hadîsi, ilk defa tahdîs ettiği gibi tekrar tahdîs etti.

9- Evde Nafile Namazı Kılmak Babı

13-....... Bize Vuheyb ibn Hâlid, Eyyûb es-Sahtiyânî'derı ve Ubeydillah'tan; onlar da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti. İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namazınızdan bir kısmını ev/erinizde kılınız ve evlerinizi kabirler edinmeyiniz" buyur-du.

Bu hadîsi, Eyyûb'dan rivayet etmekte Abdulvahhâb es-Sakafî, Vuheyb'e mutâbaat etti 20[20].

19[19] Bu, hicretin ellinci yılında veya biraz sonra Kostantîniyye'yi fethetmek üzere çıkılan gazvedir. Bu seferde Kostantîniyye'ye ulaştılar ve muhasara ettiler, Ebû Eyyûb orada vefat etti:

Muâviye'nin devlet başkanlığı zamanında Kostantîniyye'ye karşı ilk gaza edeceklere Peygamber lisânıyle va'dedilmiş olan büyük ecri almak için, Muâviye'nin oğlu Yezîd'in kumandasında sevkedilen ilk müslümân ordusuna katılmış, Kayser'in şehrine gâzî olarak gelmiş, burada hastalanarak vefat etmiş ve sûrun dibine gömülmüştür.

el-Ikdu'l-Ferîd sahibi Endelüslü tbn Abdi Rabbih (246-328), Utbî'den (ve-fâtı:228) rivâyeten şöyle diyor: İslâm ordusu Halîç'e vardığı vakit Ebû Eyyûb ağırlaştı. Yezîd onu ziyarete gelip: Bir dileğin var mı? diye sordu. O da cevaben: Sizin dünyânızın bana hiç lüzumu yok. Lâkin beni elinden geldiği kadar düşman diyarı içinde ileriye doğru götürüp defn et. Zîrâ Rasûlullah (S)'tan işittim: "Kostantîniyye sûrunun dibinde sâlih bir kimse defn olunacaktır" buyurdu. Umarım ki, o kimse ben olayım, dedi. Vefat ettiğinde Yezîd, kefenlenmesinİ emretti. Serîri üzerine konduktan sonra da müfrezelerini çıkarıp ve serîri kuşa-darak harb ede ede ileriye sürdü... (Tecrîd Ter., I, 114-117'de uzun tafsilât vardır).

20[20] Bu mutâbaati Müslim: "Ev/erinizde namaz kılınız; onları kabirler edinmeyiniz" lâfzıyle, Muhammed

ibn Musennâ'dan mevsûlen rivayet etmiştir.

Müslim'in Câbir ibn Abdillah'tan bir rivayeti de şöyledir: Peygamber: "Evlerinizde namaz kılınız. Herhangi biriniz farz namazını gittiği mescidde kıldığı zaman, kendi evine de namazdan bir nasîb ayırsın" buyurdu. Bu nasîb, farzların dışındaki her nafileyi şâmildir.

Birçok sahâbîden rivayet olunan metindeki hadîsin ikinci fıkrasında: "Evlerinizi namazdan boş bırakıp, onları kabre çevirmeyiniz" buyurulmuşîur. Bu hadîsten ve bu ma'nâdaki diğer hadîslerden, evlerde kılınan nafilenin mescidde kılman nafileden efdal olduğu anlaşılmıştır. Bu hadîs, gündüz ve gece nafilelerini mescidde kılmayı müstehâb gören seleften bâzılarına karşı hüccettir.

21

KİTÂBU FADLİ'S-SALÂTİ FÎ MESCİDİ MEKKE VE'L-MEDÎNE

MEKKE VE MEDİNE MESCİDİNDE NAMAZ KILMA

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle 1[1]

21-KİTÂBU FADLİ'S-SALÂTİ FÎ MESCİDİ MEKKE VE'L-MEDÎNE

(Mekke ve Medine Mescidlerinde Namaz Kılmanın Fazileti Kitabı)

1- Mekke ve Medine Mescidlerinde Namaz Kılmanın Fazileti Babı 2[2]

1-.......Bana Abdulmelik ibn Umeyr (225), Kazaa'dan haber verdi. O: Ben Ebû Saîd Hudrî'den dört şey işittim, demiştir. Ebû Saîd de: Ben (bu dört şeyi) Peygamber (S)'den işittim demiştir 3[3]: (Kazaa dedi ki:) Ebû Saîd, Peygamber'in maiyyetinde oniki gazvede hazır bulunmuştur.

H bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hu-reyre'den tahdîs etti 4[4]. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(İbâdet için) şu üç mescidden başkasına yolculuk edilmez: el-Mescidu 'l-Harem, Mescidu'r-Rasûl ve Mescidu'l-Aksâ" 5[5]

1[1] es-Sagânî nüshasında "Besmele", buradaki gibi bâbdan Öncedir. Bu, Yünînî'-de sahihtir denilmiş olduğundan, Ebû Zerr'e âiddir. Miftâhu Kunûzi's-Sünne'de bu bölüm ayrı bir kitâb gibi rakamlanmış ve 20. Kitâb olarak gösterilmiştir.

2[2] Babın hadîsinde Mekke ve Medine mescidleriyle beraber Kudüs Mescidi de zikr edilmiş iken, Buhârî'nin bu bâb başlığında yalnız Mekke ve Medine mescidleri-ni söyleyip, Kudüs Mescidi'ni söylememesi, biraz sonra Kudüs Mescidi için ayrıca bir bâb açacağındandır

3[3] Buhârf, hadîsi burada kısaca rivayet etmiştir. Bu dört şeyin sayılması "Beytu'I-Makdis Mescidi bâbı"ndaki hadîste gelecektir

4[4] Burada verilen iki sened, gelecek metne âid değildir. Çünkü Ebû Saîd hadîsi, yukarıda geçtiği gibi sâdece dört şeyi şâmildir. Ebû Hureyre'nin bu hadîsi ise yalnız sefer üzerinedir.

5[5] Hadîsteki "Şeddu'r-rihâl", deveye yük bağlamak demektir, ve seferden kinayedir. "Lâ" nefiy edatıdır, nehiy ma'nâsınadır. Nehiyden nefye sapmanın inceliğini Aynî şöyle bildiriyor:

Bu beyân üslûbunda, üç mescid ziyaretine, dinleyiciyi en belîğ surette teş-vîk ve bunlardan başka mescidlere sefer etmekten de en latîf bir şekilde men: ve sakındırma vardır {Umdetu'l-Kaarî, III, 681).

Üç mescidin Öbürlerine üstünlüğü, hadîsin sarahatinin gereği bulunduğundan, bu konuda âlimlerin ittifakı vardır. Buhârî'nin hadîsi sevkediş başlığı da bunu nâtıktır. Binâenaleyh tafsile ihtiyâç yoktur. Yalnız bu üç mescidin kendi aralarındaki derece farkları vardır ki, bu da âlimler cumhuruna göre hadîsteki tertîb

2-....... Bize Mâlik (179), Zeyd ibn Rebâh (13i) ile Ubeydullah ibnEbî!Abdillah el-Agarr'dan bunların ikisi de Ebû Abdillah Süleyman el-Agarr'dan o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Peygamber (S): "Benim şu (Medîne) Mescidimde kılınan bir namaz, (Mekke'deki) Harem Mescidi müstesna olmak üzere, başka mescid-lerde kılınan bin namazdan hayırlıdır" buyurdu 6[6].

2- Kuba Mescidi Babı

3-....... Bize Eyyüb es-Sahtiyânî, Nâfi'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): İbn Umer (R) duhâ (yânî kuşluk) vakti namaz kılmazdı, yalnız şu iki gündeki hâli bundan müstesnadır: Biri Mekke'ye geldiği gündür; çünkü İbn Umer Mekke'ye kuşluk vakti gelir, akabinde Beyt'i tavaf eder, sonra da İbrahim Makaamı'nın arka tarafında iki rek'at namaz kılardı.

---

veçhile Harem Mescidi, mescidlerin en efdalıdır. Bunu ta'kîben Medine Mescidi gelir. Aksa Mescidi de, Medîne Mescidi'ni ta'kîb eder.

Gelecek olan 2 rakamlı hadîste Medîne Mescidi'nin Harem Mescidi'nden başka mescidlere üstünlüğü bulunduğunu bildirmektedir.

Üç mescidin diğerlerine üstünlük sebebi: Her üçünün Peygamberler eliyle kurulmuş olmalarıdır. Bununla beraber Harem Mescidi, bütün müslümânların kıblesidir. Peygamber'in Mescidi, takva üzerine kuru!muştur(et-Tevbe:iO8).

Aksa Mescidi de geçmiş ümmetlerin kıblesidir. Harem Mescidi'ne uzaklığından dolayı el-Mescidu'1-Aksâ
(= En Uzak Mescid) denilmiştir {Umdetu'l-Kaarî, III, 682).
6[6] Bu fazilet farkını değişik sayılarda gösteren hadîsler de vardır:

Ebû Saîd Hudrî şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah (S), birisi ile vedâlaştı, sonra da ona: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. Ozât: Beytu'l-Makdis'e gitmek istiyorum, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Harem Mescidi müstesna olmak üzere, başka mescidlerde kılınan yüz namazdan efdaldtr" buyurdu. (Bunu Ebû Ya'Iâ el-Mevsılî rivayet etti ve isnadını sahîhtir dedi.)

Ebû Zerr şöyle demiştir: Biz, Rasûlullah'm huzurunda: Bunların hangisi efdaldir; Rasûlullah'm Mescidi mi yoksa Beytu'l-Makdis mi? diye müzâkere etmiştik. Rasûlullah (S): "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Beytu'l-Makdis Mescidi'nde kılınan dört yüz namazdan efdaldir. Benim mescidim ne güzel namaz kılınacak yerdir!" buyurdu (Taberânî, el-Evsat).

İmâm Ahmed ile tbn Mâce'nin rivayetinde veda eden kimsenin ismi verilmiştir.

Metindeki hadîsin sarih ifâdesinden, Medine'deki Peygamber Mescidi'nin Aksa Mescidi'ne üstünlüğü anlaşılır.

Diğeri de Kubâ Mescidi'ne geldiği gündür; çünkü İbn Umer, her cumartesi günü Kubâ Mescidi'ne ziyarete gelirdi. Mescide girince, oradan namaz kılmadan çıkmayı çirkin görürdü de, nihayet mescidde namaz kılardı. Nâfi' dedi ki: Ve İbn Umer, Rasûlullah (S)'ın (cumartesi günleri) bu Kubâ Mescidi'ni binekli veyâhud yaya olarak ziyaret eder olduğunu tahdîs ederdi. Nâfi1 şöyle dedi: Ve yine İbn Umer, ben Nâfi'e şöyle eler idi: Ben dostlarımın nasıl ziyaret ettiklerini gördüm ise, ben de o suretle ziyaret ederim. Ve ben gece veya gündüzden herhangi bir saat içinde namaz kılan bir kimseyi, namaz kılmaktan men' etmem. Şu kadar ki, onlar (namaz için) güneşin doğuş ve batış vakitlerini seçmesinler 7[7].

3- Her Cumartesi Günü Kuba Mescidi'ne Gelen Kimse Babı

4-....... Bize Abdulazîz ibnu Müslim, Abdullah ibn Dînâr'dan tahdîs etti. İbnu Umer (R): Peygamber (S) her cumartesi günü yürüyerek yâhud binekli olarak Kubâ Mescidi'ne gelirdi, demiştir. Abdullah ibn Umer bizzat kendisi de böyle yapardı 8[8].

7[7] Bu hadîs, Kubâ Köyü'nün, Kubâ Mesddi'nin ve o mescidde kılınan namazın fazîletine delâlet etmektedir. Kubâ Mescidi hicret sırasında Peygamber tarafından kurulmuş ve Kur'ân'da (et-Tevbe: 108)-râcih olan bir kavle göre- Takva Mescidi diye zikredilmiştir. Peygamber hicrette Küba'ya geldi. Oradaki Amr ibn Avf oğullan arasında Kulsum ibn Hedm'in evinde dört beş gün konuk oldu. İşte bu konukluk sırasında Kulsum'un hurmalarını kuruttuğu yerde bu mescidi kurdu. Kubâ Mescidi'nin İnşâsı zamanı, beşer târihinde benzeri görülmeyen bir içtimaî, siyâsî ve dînî hâdisenin gerçekleşme başlangıcı oldu. Bu mes'ûd ve mev'ûd gâ-yeyî en yakından sezen Peygamber, İslâm Âlemi'nin ilk mescidi olmak şerefini kazanan bu binanın inşâsında sür'atli davrandı ve Taberânî'nin rivayetine göre kendisi de bir işçi gibi çalıştı.

Kubâ, Medîne'nin güneyinde, üç mil kadar uzaklıkta bir köydür. Mu 'cemu 7-Buldân'da Küba'nın Mekke'ye gidilirken sol tarafa tesadüf ettiği ve Takva Mescidi'nin burada bulunduğunu bildiriyor ki, bu hadîslerde sözü edilen Kubâ Mes-cidi'dir. Bu mescid, Kur'ân'da anılmıştır (et-Tevbe: 108)
8[8] Bu Kubâ Mescidi ziyaretinin cumartesi günü yapılma sebebi, şöyle îzâh edilmiştir:

Kubâ halkı cumua günleri cumua namazı için Medine'ye gelirlerdi. İslâm'ın bu ilk mescidi, cumua günleri garîb kalırdı. Ahde vefayı, eski hukuka saygıyı îmân eserinden sayan Peygamber, cumartesi günleri orayı ziyaretle, ora halkının gönüllerini hoş eder ve cumua günkü garibliğini telâfi eylerdi, denilmiştir.

Bazen binekli, bazen yaya gitmesi ise, bunlardan hangisi kolay gelirse o şekilde giderdi demektir

4- Kuba Mescidi'ne Yürüyerek Veya Binerek Gitmek Babı

5-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Nâfi', İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R): Peygamber (S) Küba'ya bazen binekli, bazen de yaya gelirdi, demiştir.

îbn Numeyr şunu ziyâde etmiştir: Dedi ki: Bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdîs etti. "Ve Peygamber Kubâ Mescidi'nde iki rek'at namaz kılardı" 9[9].

5- Peygamberin Kabri İle Minberi Arasındaki Sahanın Fazileti Babı 10[10]

6-.......Bize Mâlik, Abdullah ibnEbîBekr'den; oda Abbâdibn Temîm'den; o da Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Evimle minberim arasındaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçedir" buyurmuştur 11[11].

7-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Hubeyb ibn Abdirrahmân, Hafs ibn Âsım'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Benim evimle minberim arası cennet

---

9[9] Buhârî arka arkaya getirdiği bu bâblarda hem hadîsin senedinin birkaç tane olduğunu, hem de farklı hükümlerin delili olduğunu göstermiş oluyor.

Abdullah ibn Numeyr'in ziyâdesini Müslim ile Ebû Ya'Iâ mevsûlen rivayet etmişlerdir.
10[10] Bu bâbdakİ hadîsin bâzı rivayet yollarında "Beytî(= Evim)" lâfzı yerine "Kab-rî(= Kabrim)" lâfzı gelmiştir. İşte Buhârî, bu başlıkta o rivayete işaret etmiştir.

Peygamber'in dünyâ hayâtında sakin olduğu Hz. Âişe hücresine gömüldüğünden, dünyâdaki evi ile ebedî merkadı mahall i'tibâriyle birdir. Her iki ta'bîr arasında ilgilendiği şey i'tibâriyle ittihâd vardır. Fakat "Beytî" rivayeti sahihtir.
11[11] Alimlerden çoğu bu hadîsin zahirine bakarak, Peygamber'imizin pâk ravzası-nm aynen olduğu gibi cennete nakledileceğine kaail olmuşlardır. Bâzıları da Peygamber'in evi ile minberi arasındaki bu sahada ibâdet etmek, ibâdet eden kimseyi cennete ulaştırmaya sebeb olur ma'nâsı kasdolunabilir demişlerdir. Binâenaleyh hadîs, Peygamber'in kabrini ziyarete, mescidinde ve bilhassa kabri ile minberi

v. arasındaki mübarek ravzada namaz kılmayı teşvik ve tergîbi ihtiva etmektedir. Bunun bir teşbîh olması ve teşbîh edatının mahzûf bulunması da muhte-r. mildir: "Kabr; ins, cinn ve melekler tarafından dâima ziyaret edilmekte bulun--i ması sebebiyle bu mübarek arz parçası cennet gibidir" demek olur.

Ravzanın yüzölçümü: Ravzamn yânî Peygamber'in kabri ile minberin arası on metre eninde ve yirmi metre uzunluğunda olup, yüzölçümü ikiyüz metrekareye ulaşır.

bahçelerinden bir bahçedir. Ve minberim de havzım üzerindedir" buyurmuştur 12[12].

6- Beytu'l-Makdis Mescidi Babı

8-....... Bize Şu'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben, Ziyâd'ın himayesinde olan Kazaa'dan işittim, o şöyle dedi: Ben Ebû Saîd Hudrî'den işittim; o, Peygamber(S)'den dört şey tahdîs ediyordu ki, bu dört şey hem beni hayrete düşürdü, hem de sevindirdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: (("• Eşi veya bir mahremi kendisiyle beraber bulunmayan kadın, iki günlük mesafeye sefer etmesin. b- Ramazân bayramının ilk günü ile Kurbân bayramının dört gününden ibaret olan Ramazân ve Kurbân bayramı günlerinde oruç tutmak yoktur. c- îki namazdan sonra da namaz yok-tur: Biri sabah namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar, s öbürü ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar. d- Namaz kılmak için şu üç mescidden başka hiçbir mescide sefer edilmez: Harem Mescidi, Aksa Mescidi ve benim mescidim" 13[13].

12[12] Hadîste minberin, üstünde konulmuş bulunduğu haber verilen havz, Kevser Hav-zı'dır. "Minberim, havzım üzerindedir"cümlesi hakkında Kaadî Iyâz şöyle demiştir: Âlimlerden çoğu bu fıkrayı da zahirine hami ederek, minberi Cenabı Hakk aynen Peygamber'in havzı üzerine İade buyurur, demişlerdir. Bu cümleden açıkça anlaşılan ma'nâ da budur. Bâzı alimler de Peygamber'in havzı üzerinde bir minber bulunduğunu ifâdedir, demişlerdir.

13[13] Bu hadîsin son fıkrası, 1 rakamlı hadîste geçtiği için orada bâzı açıklamalar verilmişti. Burada şunu ilâve edelim:

"Câhiliyet devrinde câhil kavimler kendilerince ta'zîme lâyık görülen yerleri ziyaret için yükler bağlayarak bu ziyaret ettikleri makaamlarla teberrük kas-dederlerdi. Bu ise Allah'tan başka bir fânîye ibâdete zerîâ" ve vesiledir; dînin şeâirini tahrîftir. Peygamber (S) dînin şeâirinden olmayan bu nevi' ziyaretlerin, dînin şeâirine karışmaması için bu kapıyı kapamıştır. Buna göre hakk olan velî--lerden herhangi bir velînin ibâdet yerini ve kabrini ziyaret için, Turu Sînâ için sefer ihtiyar etmek kamilen nehyedilmiş olmakta musâvîdir; Allah en bilendir" (Şâh Veliyyullah Dihlevî, Huccetu'ltâhi'l-Bâliğa, I, 153).

22

EBVÂBU'L-AMEL FÎ'S-SALÂT

NAMAZ İÇİNDE AMEL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

22-EBVÂBU'L-AMEL FÎ'S-SALÂT

(Namaz İçinde Amel Bâbları) 1[1]

1- Namaz İşinden (ve Namazı Takviye Etmek Üzere) Olduğu Takdirde Namaz İçinde Elle Yardım İsteme Babı

Ve İbn Abbâs:

İnsan, namazı içinde kendi bedeninden istediği herhangi bir organı ile yardım isteyebilir (yânî organını kullanabilir) demiştir 2[2]. Ebû İshâk Amr ibn Abdillah da namazı içinde kendi

başlığını eliyle koyup kaldırmıştır3[3] Alî ibn Ebî Tâlib de namazda sağ elinin avuç içini sol kolunun bileği ile eli arasındaki eklem üzerine (yahud ayaktaki aynı eklem üzerine) koymuş ve namazda cildi kaşımakta ve elbiseyi düzeltmekte be s yoktur, demiştir 4[4].

1[1] Bâzı Buhârî nüshalarında hâsseten es-Sağânî nüshasında böyle ' 'Besmele' 'Ii bir büyük başlıkla gelmiştir. Miftâhu Kunûzi's-Sünne'dc de bu, ayrı bir kitâb halindedir.

2[2] Babın hadîsinde Peygamber, İbn Abbâs'ı namaz içinde sol yanından sağ yanına eliyle geçirmiştir. Namaz içinde böyle el ile yardım istemek caiz olunca, buna kıyâsen bedeninden istediği herhangi bir organıyle yardım istemesi caiz olur.

3[3] Ebû İshâk, Amr ibn Abdillah es-Sebîî'dir. Kûfe'de yetişen büyük tabiî fakîhi-dir; otuz sekiz sahâbtden rivayeti vardır. 126 hicret yılında 96 yaşında vefat etmiştir. Ebû Hanîfe'nin üstâdlarından sayılmıştır {Umdetu'l-Kaarî, III, 697).

4[4] Alî ibn Ebî Tâlib'in bu fiilini, Buhârî'nin üstâdlarından olan Müslim ibn İbrâ-hîm, Abdusselâm ibn Ebî Hâzım'dan; o.da Gazvân ibn Cerîr'den; o da babasından böyle tahrîc etmiştir. Bunu İbn EbîŞeybe de tahrîc etmiştir (Fethu'l-Bârî).

Bu ta'lîktekİ "rusğ" kelimesi hakkında şu bilgi verilmiştir:

râ'nın dammı ve sîn'in sükûnuyle ve iki damma İle hayvan kısmının tırnağıyle ellerinin ve ayaklarının İncikleri kavuştuğu yerin arasında olan mev-zıa denir ki, hurda ve bukağılık ta'bîr olunur. Bir kavle göre insanda zikredilen şekilde bileğe, kezâlik ayakta incikle tabanın kavuştuğu yerde olan oynak yerine denir ki, eldeki bileğin yerindedir. Cem'i "j-C-jî" ve " m*L*'j " gelir, ve her hayvanın dahi zikredilen yerine "rusğ"

1-.......Bize Mâlik, Mahrame ibn Süleyman'dan; o da İbn Abbâs'ın himayesinde bulunan Kurayb'den haber verdi. Kurayb de Mah-rame'yeîbn Abbâs(R)'tan şöyle haber verdi:

îbn Abbâs, bir gece mü'minlerin anası olan Meymûne'nin yanında kalmış. Meymüne, İbn Abbâs'm teyzesidir. İbn Abbâs şöyle dedi: Ben (başımı) yastığın enine koyarak uzandım. Rasûlullah ile ehli de başlarını yastığın boyuna koyarak uzandılar. Rasülullah uyudu. Tâ gece yarıyı bulduğu, yâhud biraz evvelce, yâhud biraz sonraya kadar. Sonra Rasülullah uyandı. Akabinde oturdu ve eliyle yüzünden Uykuyu sildi. Ondan sonra Âlu İmrân Sûresi'nin son on âyetini okudu. Sonra kalktı ve asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. O kırbadan güzelce bir abdest aldı. Sonra dikilip namaz kılmaya koyuldu. Abdullah ibn Abbâs dedi ki: Ben de kalktım ve O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim ve O'nun (sol) yanına, namaza durdum. Rasülullah sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı eliyle tutup büküyordu 5[5]. İki rek'at kıldı, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra tek (rek'atlı bir namaz) kıldı. Sonra müezzin O'na (çağırmaya) gelinceye kadar yine uzandı. Sonra kalktı ve hafif iki rek'at namaz kıldı. Sonra da evinden çıkıp sabah namazını kıldırdı 6[6].

---

denir.

"â^'": râ'nın dammıyle " çL)\ " ma'nâsınadır ki, zikrolundu {Kaamûs

5[5] Rasûlullah'ın onun sağ kulağını bükmesi, imâm yalnız olduğu zaman me'mû-mun sağ tarafta duracağını tenbîh içindi... "Abdest almayı hafîf yapmak bâ-bı"nda geçen hadîste İbn Abbâs: Beni yerimden çevirip sağ yanına geçirdi, demiştir.

Buhârî, Rasûlullah'ın işte bu fiilinden, namaz kılanın, namazını düzeltip kuvvetlendirecek bir işi eliyle yapabileceği hükmünü çıkarmıştır. Çünkü musal-lîye namazı içinde başkasına âîd bir işte elini kullanması caiz olunca, ihtiyâç duyduğu zaman namazında kuvvetli olmak ve neşâtlanmak için kendi şahsiyle ilgili bir işte eliyle yardım etmesi, evlevİyetle caiz olur (Kastallânî).

Buhârî bununla küçük amelin (ameli yesîrin) namaza mâni' olmayacağını isbât etmek istemiştir.

6[6] Bu tek rek'atlı namaz bir rek'at mı, yoksa üç rek'at mı; ibarenin mantûkundan açıkça anlaşılamıyor. Onun için vitr namazını kimi bir niyetle üç, kimi ikinci rek'atta selâm ile ayırarak üç rek'at, kimi yalnız tek rek'at i'tibâr etmiştir.

Buhârî bu hadîsi, bâzı küçük kelime farklanyle Sahfh'inin oniki yerinde, ayrı ayrı mes'elelere delîl yapmak üzere getirmiştir.

2- Namaz İçinde Nehyedilen Kelam Babı 7[7]

2-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz (İslâm'ın başlangıcında) Peygamber (S) namazda olduğu hâlde kendisine selâm verirdik; O da bize selâmla mukaabele ederdi. Biz Habeş Meliki olan Necâşî'nin yanından döndüğümüz zaman (yine namazda iken) Peygamber'e selâm verdik, fakat bu defa Peygamber bize selâmla mukaabele etmedi. Ve: "Şübhesiz namaz içinde (Allah ile) büyük bir meşguliyet vardır" buyurdu.

3-.......Bize Hüreym ibnu Sufyân, el-A'meş'ten; o da İbrâhîm'den; o da Alkame'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd (R)'danolmak üzere, bir önceki hadîs tarzında tahdîs etti.

4-.......Ebû Amr şöyle demiştir: Zeyd ibn Erkam bana şöyle dedi:

Muhakkak biz, Peygamber zamanında namaz içinde iken kelâm ederdik. Bizim herhangi birimiz (yanındaki) arkadaşına kendi hacetini söylerdi. En sonunda "Namazlara ve orta namazı muhafazaya devam edin. Tam huşu' ve tâat ediciler olarak Allah için dîvân durun1' (ei-: 238) âyeti indi de, bize namazda susmak emrolundu 8[8].

7[7] Bu bâbdaki hadîsler, İslâm'ın başlangıcında namaz içinde bâzı hacetlerle kısaca söz söylemenin mübâh olduğunu isbât ediyor. İslâm'ın başlangıcında namazda kelâmın mübâh olup, sonradan haram kılındığı hususunda da fakîhlerin çoğu nun ittifakı vardır. Şu kadar var ki İmâm Mâlik, namazı ıslâh için namaz içinde kelâmı tecviz etmiştir. İmâm Şafiî de hatâen kelâm etmenin namazı bozmayacağına kaail olmuştur. Hanefîler ise böyle farklara lüzum görmemişler, namazda kelâm ister namazı ıslâh kasdiyle, ister sehven söylenmiş olsun namazı bozar demişlerdir.

Namazla ilgisi olmayan konuşmaların harâmlığmda ve namazı bozacağında âlimler ittifak etmişlerdir.

8[8] Birincisindeki "Şübhesiz namaz içinde azametli bir meşguliyet vardır" fıkrası ile üçüncü hadîsteki "Bize susmak emrolundu" fıkrası bâb başlığına uygunluk yerleridir. Bunlar artık, namaz içinde, başlangıçta mevcûd olan genişlik ve serbestlik derecesinde söz söylemenin nehyedildiğini isbât eder. Bununla beraber İhtiyâç hâlinde namazı düzeltmek veya yanılmayı hatırlatmak için teşbih, hamd ve benzeri küçük cümlelerin söylenebileceği, bunun ardındaki ve başka hadîslerle sabittir.

3- Namaz İçinde Erkeklerin "Slibhânallah" ve 'Elhamdu lillâh" Nevinden Sözlerinin Caiz Olacağı Babı

5-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Amr

ibn Avf oğullan arasında sulh (yânî barış) yapmak üzere (onların yurduna) çıktı. Namaz vakti de geldi. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve: Peygamber ahkonuldu. İnsanlara imamlık eder misin? dedi. Ebû Bekr: Eğer isterseniz evet, dedi. Bu cevâb üzerine Bilâl namaza ikaamet etti. Ebû Bekr de öne geçip namazı kıldırmaya koyuldu. Bu esnada Peygamber safflar arasında yürüyerek, saffları yara yara geldi, nihayet birinci saf fa ulaşıp dikeldi. İnsanlar tasfîh yapmaya başladılar. Sehl dedi ki: Tasfîh nedir bilir misiniz? Tasfîk'tır (yânî el çırpmaktır)9[9].

Ebû Bekr namazını kılarken başını çevirmezdi. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi. Baktı ki Peygamber saf-fin içinde. Peygamber hemen ona "Yerinde dur" diye işaret etti. Ebû Bekr iki elini yukarıya kaldırdı da Allah'a hamd etti 10[10]. Sonra geri geri Peygamber'in arkasına geçti. Peygamber ileriye geçip namazı kıldırdı 11[11].

9[9] Cemâatin el çırpması, Peygamber'in geldiğini Ebû Bekr'e haber vermek içindi. Buna *' j^' - Tasfîh" yâhud " j^ = Tasfîk" denir. Bâzı lûgatçılara göre tasfîh, bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Tasfîk ise, avuçları birbirine çarpmaktır. Namazda ihtiyâç sırasında bunu yapmak kadınlara mahsûstur. Bazılarınca sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmak diye ta'rîf edilmiştir.
10[10] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri burasıdır. Namaz içinde hamd olsun, tes-bîh olsun caizdir. İmâmın namaz fiillerinde yâhud kıraatte yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatin tesbîh etmesi caiz olduğunda ittifak vardır. Bunun maadası hakkında fakîhler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir
11[11] Buhârî bu hadîsi Sahîh'inde ayrı ayrı başlıklara delîl olmak üzere bâzı sened ve lâfız farkları ile yedi yerde getirmiştir.

4- Namaz İçinde Bazı Kimselerin İsimlerini Söyleyen Yahud Yine Namaz İçinde İken (Namazı Bozup Bozmayacağını) Bilmeyerek' Başkasına Selam Veren Kimse Babı [12][12]

6-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz: Tahiyye namaz içindedir der, bir takım isimler söyler ve birbirimize selâm okurduk (yânî fulâna selâm olsun, fulâna selâm olsun derdik). O isimlere selâm ettiğimizi Rasûlullah (S) işitti de:

Et-Tahiyyâtu îillâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. Es-Selâmu aleyhe eyyuhe fn-nebiyyu ve rahmetu 'ilâhi ve berekâtuhu. Es-Selâmu aleynâ ve ala ibâdVllâhVs-sâlihîn. Eşhedu en lâ ilahe ille'llâhu ve eş-hedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu deyiniz. Çünkü sizler bu Ve ibâdiHlâhVs-sâlihîn (= ve Allah'ın bütün iyi kullarına selâm olsun) sözünü söylediğiniz zaman, muhakkak Allah 'in gökteki ve yerdeki her bir sâlih kuluna selâm vermiş olursunuz" buyurdu [13][13].

5- El Çırpmak Kadınlara Mahsüstur Babı

7-.......Bize ez-Zuhrî, Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Tesbîh etmek erkeklere, el çırpmak kadınlara mahsûstur" buyurmuştur.

8-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):. "Subhânallah demek erkeklere; el çırpmak (yâhud da sağ elin içini, sol elin üstüne vurup ses çıkartmak) kadınlara mahsûstur" buyurdu [14][14].

---

[12][12] Bu başlıkta Hamavî, Kuşmeyhenî ve Kerîme nüshalarında "muvâceheten" lâfzı sabit olmuştur. Ebû Zerr, Asîlî ve İbn Asâkir nüshalarında bu lâfız düşmüştür. Bâzı nüshalarda ismi fail vezni ile ve zamire muzâf haliyle " H^r j^ J* = Ona yönelici olmayarak" şeklinde gelmiştir. Biz bu ihtilâftan dolayı başlık tercemesinde "muvacehe" kelimesini katmadık.

Başlıktaki iki hükme de hadîste mutâbaat noktaları vardır.
[13][13] Bu Tahiyyât Duâsı'nm tercemesi, Teşehhüd babında verilmişti
[14][14] Hadîslerin bâb başlığına delâlet noktalan açıktır. Bunlar aynı hadîsin değişik sahâbîler tarafından rivayetidir. Birinci hadîste " jj-^= et-Tasfîk"; ikincisinde ise " «jJ-tJi = et-Tasfîh" lâ.fzıyle gelmiştir. Bu

6- Namazı İçinde Yüzünü Yürüdüğü Tarafa Cevirmeksizin Geri Geri Giden Yahud Kendisine İnecek Bir İşten Dolayı Önüne Doğru İlerleyen Kimse Babı

Bu hadîsi Sehl ibn Sa'd, Peygamber(S)'den rivayet etmiştir 15[15].

9-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik şöyle haber verdi: Müslümanlar o pazartesi günü sabah namazı içinde bulundukları sırada ve Ebû Bekr onlara sabah namazını kıldırırken, Peygamber (S) birdenbire onlara göründü. Âişe'nin odasının perdesini açmış hâldeydi. Peygamber, saff saff dizilmiş (namaz kılmakta) olan sahâbî-lerine baktı ve tebessüm edip gülüyordu. Ebû Bekr, Rasûlullah namaza çıkmak istiyor zannederek (saffa girmek için) yüzünü kıbleden ayırmadan, iki topuğu üzerinde geri geri çekildi. Müslümanlar Peygam-ber'i gördükleri zaman, O'nu görmekle aşırı derecede sevinerek namazları içinde fitneye düşmelerini (yânı namazlarını bozmalarını) düşündüler. Bu sırada Peygamber onlara eliyle "Namazınızı tamamlayın" diye işaret etti. Sonra içeriye girdi ve tuttuğu perdeyi salıverdi. İşte Peygamber, bu gün vefat etti 16[16].

---

lâfızların aynı ma'nâya (yânî el çırpmak ma'nâsma) geldiği 5 rakamlı hadîsin haşiyesinde geçmişti. Bâzı lûgat-çtlara göre "Tasfîh", bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Tasfîk ise, avuçları birbirine çarpmaktır. Bazılarınca sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmak diye ta'rîf edilmiştir.

15[15] Buhârî Sehl ibn Sa'd'ın bu, namaz içinde geri geri ve ileriye doğru gidişi anlatan meşhur Minber Hadîsi'ni, Kitâbu's-Salât'ın evvellerinde ve Kitâbu'l-Cumua'da mevsûlen rivayet etmiştir.

Bu hadîsten iki üç adımlık hafîf yürüyüşün namazı bozmayacağı ve öğretmek gibi bir maslahat için imâmın me'mûmlardan biraz yüksek bir yerde durması... caiz olduğu hükümleri çıkarılmıştır
16[16] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı açıktır.

7- Bab : Anası, Namaz Kılmakta Olan Evladını Çağırdığı Zaman? 17[17]

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir kadın oğluna nida edip çağırdı. Oğlu bu esnada ibâdet yerinde (namazda) bulunuyordu. Anası: Yâ Cureyc! dedi. Cureyc: Yâ Allah! Anama icabet hakkı ile namazımı tamamlama hakkı birleşti! dedi. Anası yine: Yâ Cureyc! dedi. Cureyc: Yâ Allah! Anam ve namazım! dedi. Anası yine: Yâ Cureyc! diye nida etti. Cureyc de yine: Yâ Allah! Anama cevâb mı vereyim, yoksa namazı mı tamamlayayım? dedi. Bu sefer anası: Yâ Allah! Cureyc fahişe kadınların yüzüne bakmadıkça ölmesin, diye ilendi. Cureyc'in savmıasına koyun güden çoban bir kadın sığınır dururdu. (O çoban kadın başka biri ile cinsî münâsebet etmişti.) Derken bir çocuk doğurdu. Kadına: Bu çocuk kimdendir? diye soruldu. Kadın: Cureyc'dendir, savmıasından indi (bu çocuğa beni hâmile yaptı), dedi. Bu haber Cureyc'e ulaşınca: Çocuğunun bana âid olduğunu iddia etmekte olan bu kadın nerede? dedi. Sonra (kadınla çocuk getirildiğinde): Ey çocuk, senin baban kimdir? diye sordu. Küçük çocuk dile gelip: Koyun güden bir erkek çobandır, dedi" 18[18].

8- Namaz İçinde İken Çakıl Taşlarını El ile Dokunup (Gidermek) Babı

11-.......Bana Muaykîb (ibn Ebî Fâtıma) tahdîs etti ki, Peygamber (S), secde edeceği yerdeki toprağı eliyle düzelten bir kimsenin durumu hakkında: "Bir daha böyle toprak düzleyecek olursan elinle bir defa dokun" buyurmuştur 19[19]

17[17] Yânı namaz içinde iken ananın çağırmasına icabet vâcib olur mu, olmaz mı? Vâcib olursa namaz bâtıl olur mu, olmaz mı? Bu iki mes'elede görüş ayrılıkları vardır. îşte Buhârî, bundan dolayı izâ'nın cevâbını zikretmemiştir (Fethu'l-Bârî).

18[18] Hadîsde Cureyc'İn namaza devamla, anasına cevâb vermek arasında tereddüd ettiği; namazını bırakıp anasına İcabet etmek evlâ iken, namaza devam etmeyi üstün gördüğü, bu yüzden anasının ilericiyle bir iftiraya uğradığı, fakat Yüce Allah'ın onu bu musibetten kurtaracak duasına icabet ettiği sabit oluyor.

Buhârî bu hadîsi Meryem Sûresi Tefsiri ile İsrail oğulları'nı Zikr bölümlerinde, daha uzun bir metin hâlinde getirmiştir. Oradaki açıklamalar daha fazla olacaktır.

19[19] Hadîsteki "racul" tağlîb olarak geldiğinden, çakıl taşlarına el ile dokunma ve toprak düzeltme cevazı erkek kadın herkes hakkında carîdir. Bir defaya mahsûs olmak üzere, secde ederken namaz kılana ezâ

9- Namazda İken Üzerine Secde Etmek İçin Elbiseyi Yere Yaymak Babı

12-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) ile birlikte sıcağın şiddetinde namaz kılardık da, bâzılarımız sıcaktan yüzünü yere değdirmeye muktedir olamadığı zaman, büründüğü elbisenin bir ucunu secde yerine yayar ve üzerine secde ederdi 20[20].

10- Namaz İçinde İken Yapılmaları Caiz Olacak (Diğer) Ameller Babı

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaz kılarken ben (karşısında uyurdum da) ayaklarımı O'nun kıblesine uzatmış bulunurdum. Peygamber secdeye vardığı zaman, eliyle beni dürterdi. Ben de ayaklarımı geriye çekerdim. O secdeden kalktığı za-mân, ben yine ayaklarımı uzatırdım 21[21].

14-....... Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir namaz kılmış, şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz şeytân namazımı bozmak için benim karşıma geldi ve bana hücum etti. Allah bana ona istediğimi yapma kuvveti verdi. Ben de onun boğazını sıktım. Ve yemin ederim ki, sabah olunca hepiniz ona bakasınız diye, onu bir direğe bağlamak istedim. Fakat Süleyman Peygamber'in (O'na selâm olsun): RdbbVğfir lî ve heb lî mulken lâ yenbağt li-ahadin min ba'dî inneke

---

verecek çakılların gidebilmesinde; toprağın el ile düzeltilmesinde dînî bir mahzur yoktur.

20[20] Bu hadîs de, Buhârî'nin bâb başlığında işaret ettiği gibi, sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında, giyilen elbiseyi namazda iken yayıp üzerine secde etmenin cevazına delâlet etmektedir.

21[21] Bu hadîs, bâb başlığındaki hususa, yânî namaz içinde iken yapılan küçük iş ve hareketlerin cevazına delâlet etmektedir. Bununla beraber erkek ile kadının birbirlerine el ile dokunmalarının abdesti bozmayacağına, ve uyuyan insana doğru namaz kılınabileceğine de açıkça delâlet etmektedir

ente'l-vehhâb (— Ey Rabb'ım, bana mağfiret et. Bana öyle bir mülk ver ki, o benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz Sen bütün murâd-ları ihsan edensin) (sâd: 35) demiş olduğunu hatırladım. Allah da onu köpek gibi kovdu" 22[22]

Nadr ibn Şumeyl, noktalı zâl ile "feza'attuhu" yânî onu boğdum şeklinde söyledi. Dâl ve şeddeli ayn ile "fede'attuhu" kelimesi ise Yüce Allah'ın: "Yevmeyuda'ûne... = Ö gün onlar cehennem ateşine itilip kakılırlar'" (et-Tûr: 13) kavimdendir. "Yuda'ûne = Yudfa'ûne" yânî itilip kakılırlar ma'nâsmadır. Doğru olan "Fede^attuhu" şeklidir. Şu kadar var ki, Şu'be işte böyle ayn ve tâ harflerinin şeddesi ile söylemiştir 23[23].

11-Bab: Musalli, Namazda İken Hayvanı Bağlı Bulunduğu Yerden Ansızın Çözülüp Boşansa (Ne Yapar)?

Ve Katâde: Namaz kılan bir kimse (hırsız tarafından) elbisesinin alındığını görse, namazı bırakıp o hırsızın

---

22[22] Bu hadîs dahî Peygamber'in namaz içinde iken kendisine görünüp, namazını bozmak için hücum eden şeytânı yakalayıp def etmesi gibi fiilleri ile bâb başlığına delildir. Bâb başlığına uyan yeri "Onu def ettim" yâhud "Boğdum" ma'-nâsına olan ifâdelerdir. Çünkü bunlar küçük ameldir. Bundan, küçük amellerin namazı bozmayacağı hükmü çıkarılmıştır.

23[23] İbn Şurneyl'den gelen bu ziyâde Buhârî'nin Ebû Zerr, Ebû'1-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir nüshalarında yoktur. Bu ziyâde Kuşmeyhenî ile Kerîme nüshalarında sabittir (Fethu'l-Bârî). Buradaki kelimeler lûgatta şöyledir:

Jj-Ojı : Darb vezninde, unf.ve şiddetle öte kakmak ma'nâsmadır, üçüncü bâbdandır...

öj-jjı : Dâl'in fethi ve noktalı gayn'ın sükûnu ile öldürünceye kadar boğazını sıkıp boğmak ma'nâsınadır. Üçüncü bâbdandır.

jjjjı : Zâl'in fethi ve hemzenin sükûnuyle pek şiddetle boğmak ma'nâsınadır.

^■ji\: Noktasız ayn ile oUü ma'nâsınadır, üçüncü bâbdandır. Ve şiddetle def eylemek ma'nâsmadır.

İi}\: Dâl'in fethi ve ayn'in teşdîdiyle unf ve azar ile def eylemek ma'nâsmadır; birinci bâbdandır (Kaamûs Ter.).

ardından gider, demiştir [24][24].

15-.......Bize el-Ezrak ibnu Kays tahdîs edip şöyle dedi: Bizler el-Ahvâz mıntıkasında Harûriyye fırkası ile harb ediyorduk. Bu harb günlerinde ben, bir nehir kenarında (yâhud yamacı üzerinde) bulunuyordum [25][25]. Baktım ki, birisi orada binek hayvanının gemi elinde olduğu hâlde namaz kılıyor. Namaz kılarken hayvan o zâtı çekiştirmeye; o da hayvanının ardından gitmeye başladı. Râvî Şu'be: Bu namaz kılan zât Ebû Berze el-Eslemî(R)'dir, demiştir. İşte Ebû Berze'nin namaz içindeki bu hâlini gören, Hâricîler'den bir adam: Yâ Allah, şu ihtiyara cezasını ver! diyordu. O ihtiyar (yânî Ebû Berze) namazı bitirince (o Haricîye karşı) şöyle cevâb verdi: Ben senin sözünü işittim. Ve yine ben Rasûlullah ile beraber altı yâhud yedi yâhud sekiz gazvede bulundum. Ve Rasûlullah'ın (namazda ve diğer hususlarda insanlara dâima) kolaylaştırma gösterdiğine şâhid oldum. Şimdi benim bu hayvanın hareketine engel olmakhğım, onu başıboş bırakmaklığım-dan bana daha sevgilidir. Çünkü bırakılınca hayvan kendi yemliğine dönecek ve o takdirde bana meşakkat ve zorluk olacaktır [26][26].

---

[24][24] Katâde'nin bu sözünü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiş ve: "Musallî kuyu kenarında bir çocuğu görür de, çocuğun kuyuya düşmesinden korkarsa namazını bozar, çocuğa koşar" dediğini de ziyâde etmiştir (Aynî ve Kastaliânî).

[25][25] Hadîsteki bu "j£ ^»'J? " terkibinde cüruf, cîm'in ve râ'nın dammı ile sel suyunun yardığı yere denir. Dilimizde "yar" ta'bîr olunur.

jU Jj* sel suyunun oyup götürdüğü arz parçasıdır. Buna göre £ y-*'j>- nehir yan, demek olur. Bu kelime Kuşmeyhenî nüshasında noktasız hâ ile zabto-lunmuştur. Huruf ise cânib ma'nâsına olduğundan tercemede bu iki ma'nâya işaret edildi. Sarihler bunun, Duceyl nehri olduğunu bildirmişlerdir.

el-Ahvâz, Basra ile Fars arasında dokuz kazaya denir ki, herbirinin husûsî ismi vardır; mecmûuna Ahvâz denir. Herbirine müfred olarak Hevz denilmez. Dokuz kaza şunlardır: Râmehurmuz, Asker Mukrim, Tuster, Cundisâbûr, Sûs, Şarak, Nehr Teyrî, Eydec, Menâzer (Kaamûs Ter.). Bütün Ahvâz, Umer'in ha-lîfeligi devrinde fetholunmuştur
Ahvâz'daki Haricîler harbi Ebû'l-Abbâs Muberred'in Kâmilinde hicretin 60'ıncı yılında başlayıp, 65 yılında sona erdiği bildirilmiştir.
[26][26] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Hayvanı onu çekiştirmeye, o da onun ardından gitmeye başladı" fıkrasıdır (Umdetu'l-Kaari, III, 721).

Kastaliânî şöyle demiştir: Fakîhîer, devamlı çok yürüyüşün farz namazı bozacağı üzerinde ittifak etmişlerdir. Bunun için Ebû Berze hadîsinde bahsedilen yürüyüş, az yürüyüşe hamledilir. Amr ibn Merzûk'un rivayeti bunu te'yîd etmektedir. Amr ibn Merzûk rivayetinde: Ebû Berze atını tuttu, sonra namaz yerine arka arkaya yürüyüp geldi, şeklindedir. Bu da onun dönüşünün çok yürümekle olmadığını iş'âr eder. Bu bir küçük amel ve az yürüyüş idi. Kıbleye arka dönme de yoktu. Bu sebeble Ebû Berze bu fiilini namaza mâni' saymıyordu (frşâdu's-Sârî, II, 357).

16-....... Urve şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: .Güneş tutuldu. Peygamber hemen namaza kalktı ve uzun bir sûre okudu. Sonra rükû' etti; rukû'u da uzattı. Sonra başını rukû'dan kaldırdı. Sonra diğer sûreye başladı. Sonra rukû'u yerine getirince, rukû'dan başını kaldırdı. Sonra secde etti. Sonra ikinci rek'atta da bu iki kıyam ve iki rukû'u yaptı. Sonra şöyle buyurdu: "Şübhesiz bunlar, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman, sizden açılıncaya kadar namaz kılınız, Yemîn olsun ki, ben şu kusûf namazı kıldığım yerde bana va 'd olunan her şeyi görmüşümdür. Hattâ namazda benim ileriye doğru gitmeye başladığımı gördüğünüz vakit de ben cennetten bir salkım üzüm almak istediğimi görmüşümdür. Ve yine yemîn olsun ki, beni geriye çekilir gördüğünüz sırada ben cehennemi, bâzıst bâzısını kırıyor görmüşümdür. Ve ben cehennemin içinde Amr ibn Lahuyy'ı da gördüm; işte o, putlar için hayvanları sâibe yapan (yânı salıveren) kimsedir" 27[27].

12- Namaz İçinde İken Tükürük Çıkarmak ve Üfürmek Nevinden Caiz Olacak Şeyler Babı

Ve Abdullah ibn Amr'dan zikrolunur ki, Peygamber (S) bir kusûf namazında secdesi esnasında üfürmüştür 28[28].

17-....... Bize Hammâd, Eyyûb*dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) mescidin kıblesinde bir tükürük gördü de bundan dolayı

27[27] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Peygamber'in bu kusûf namazı içinde İken, bulunduğu yerden biraz ileriye gittiği, ve bir şey tutar gibi elini uzattığı sonra gerilediği fıkralarıdır. İşte BuKârî bütün bu hareketlerin namazı bozmadığını işaret etmiş oluyor.

Hadîsin son fıkrasında Peygamber, sâibe hurafesini ilk îcâd edeni ve cehennemde gördüğünü haber vermektedir. Sevâib, sâibe'nin cem'İdir. Sâibe, adak yapılarak başıboş salıverilen ve bir daha hiçbir işte kullanılmayan devedir. Arablar Câhiliyyet devrinde bir hastanın sıhhatine kavuşması veyâhud bir yolcunun selâmetle dönmesi için deveyi adaklayıp işaret koyarak salıvermek âdetinde idiler. Artık sâibe deve, eceli ile ölünceye kadar istediği merada otlar, istediği sudan içerdi. Hiçbir kimse ona binmek, yük yüklemek hakkını hâiz değildi. Onu kullanmak Arablar'ca haram kılınmıştı. el-Mâide: 102. âyeti ile bu ve diğer hurafeler ve asılsız Câhiliyyet âdetleri redd ve haram kılınmıştır.
28[28] Abdullah ibn Amr'in bu hadîsini Ebû Dâvûd mevsûlen rivayet etmiştir.

Bâb altındaki hadîslerin bâb başlığına delâleti gayet açıktır.

mescid ahâlîsine karşı öfkelenip üzüldü ve şöyle buyurdu: "Şübhesiz Allah, herbiri-nizin yüzünün yöneldiği taraftadır. Binâenaleyh herhangi biriniz namaz içinde bulunduğu zaman sakın tükürmesin". Râvî: Yâhud "Balgam çıkarmasın" buyurdu, dedi. Sonra Rasûlullah indi de onu eliyle kazıdı. Ve tbn Umer: "Herhangi biriniz tükürmek zorunda kaldığı zaman, sol tarafına tükürsün" dedi.

18-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes(R)'ten: Peygamber (S): (Mü'min) namaz içinde olduğu zaman şübhesiz o Rabb'ı ile munâcaat eder. Bunun için sakın önüne tükürmesin, sağ tarafına da tükürmesin. Fakat (zarurî durumda) sol tarafından sol ayağının altına (tükürebilir)" 29[29].

13- Namazı İçinde İken Erkeklerden Bilmeyerek El Çırpan Kimsenin Namazının Bozulmayacağı Babı

Bu konuda Sehl ibn Sa'd(R)'ın, Peygamber(S)'den hadîsi vardır 30[30].

29[29] Bu hadîsler zarurî hâlde tükürme hakkındaki hükme delâlet etmektedir. Buhâ-rî'nin Abdest Alma ve Namaz Kitâbları'nda Enes'ten rivayet ettiği hadîslerde Peygamber, tükürme âdabını gösterir. Enes şöyle demiştir: Peygamber (S) -namazda iken- elbisesinin içine tükürdü (yânî onu mendil gibi kullandı), demiştir.

Bu son hadîsin Namaz Kitâbı'ndaki rivayeti şöyledir:

Enes (R)'ten: O şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün kıblede tükürük buldu. Bu kendisine o kadar ağır geldi ki, üzüldüğü yüzünden besbelli oldu. Kalktı, eliyle onu kazıdı. Sonra: "Herbiriniz namazına durduğu zaman şübhesiz Rabb 'ı ile munâcât eder. Rabb 'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde, hiçbiriniz k'ıblesine karşı tükürmesin. Zarurî olduğunda ya sol tarafına, ya sol ayağının altına tükürsün " buyurdu. Sonra elbisesinin kenarından tuttu ve içine tükürüp dürerek "Yâhud İşte böyle yapsın" buyurdu.

Tükürük, İbrâhîm Nahaî'den başkasına göre tâhir ise de, mescide, bilhassa kıble cihetine tükürmek edebe aykırı olduğu için nehyedilmiştir.

Buhârî bu fiillerin bâzısının nehyedilmiş olduğunu, bâzısının da zaruret hâlinde caiz olup namazı bozmayacağını işaret etmek istemiştir.

30[30] Setıl'in bu hadîsi "Subhânaltah, erkeklere.... el çırpmak kadınlara mahsûstur..." ibaresiyle daha evvel de geçmişti. Buhârî bununla iki bâb sonra gelecek olan hadîsi işaret etmektedir. Rasûlullah, bilmeyerek erkeklere mahsûs olan Subhâ-nallah ta'bîrini söylemeyip de kadınlara mahsûs olan el çırpmayı yaptıkları hâlde o namazın tekrar kılınmasını emretmemesi, bu fiilin namazı bozmadığına delîl oluyor.

14- Bab : Namaz Kılan Kimseye "İleri Git" Yahud "Bekle" Denildiği Zaman, Bunda Be's Yoktur

19-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: (Bâzı) insanlar Peygamber (S) ile birlikte namaz kılardı. O halde ki, bunlar bellerindeki futalarım, küçük olduğu için (çocuklar ^gibi) boyunlarına bağlamış olurlardı. Bu sebebden (cemâate gelen kadınlara): Erkekler doğru-lup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denirdi 31[31].

15- Bab : Musalli Namaz İçinde İken Selama Mukaabele Etmez

20-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) namazda iken kendisine selâm verir idim, O da bana mukaa-bele ederdi. (Necâşî'nin yanından) dönüp geldiğimiz zaman (yine namazda iken) kendisine selâm verdim, fakat bu sefer selâmıma mukaabele etmedi (ve namazdan sonra): "Şübhesiz namaz içinde (Allah ile) azametli bir meşguliyet vardır" buyurdu 32[32].

21- Bize Ebû Ma'mer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Kesîr ibnu Şınzîr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Mus-ta'lık oğulları seferinde) beni kendisine âid bir ihtiyâca gönderdi. Ben

---

31[31] İbn Hacer, bunu söyleyenin Bilâl Habeşî olması gâlib zann olduğunu ileri sürüyorsa da Ebû Dâvûd ile Beyhakî'nin Esma bintu Ebî Bekr'den olan rivayetlerinden, bunu söyleyenin bizzat Rasûlullah olduğu anlaşılıyor.

Bâb başlığına uyan kısım, metindeki hadîsin son fıkrasındaki tavsiyedir.

32[32] Bu hadîs, bu bölümün "Namaz içinde iken kelâmın nehyedilmesi" unvanlı ikinci babında da geçmişti.

Her iki hadîsin bâb başlığına delâletleri açıktır.

Fakîhler bu hadîslerle namaz kılanın sözle mukaabele edemiyeceğinekaail olmuşlardır. Bâzıları işaretle mukaabele edilebileceğini ve bunun müstehâb olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hadîslerin sarîh hükmü, namaz kılana selâm vermenin kerâhatidir.

gittim. Sonra o işi yerine getirerek geri döndüm ve kendisine selâm verdim. Fakat Rasûlullah selâmımı karşılamadı. Bunun üzerine kalbimde öyle şiddetli bir hüzün meydana geldi ki, «nun mâhiyetini yalnız Allah bilir. İçimden de: Belki Rasûlullah bana danldı, bu işini ağır yaptığıma hükmetti, dedim. Sonra kendisine tekrar selâm verdim. Yine selâmıma mukaabele etmedi. Bu defa gönlümde birinci de-fakinden daha şiddetli bir hüzün meydana geldi. Sonra Rasülullah'a (üçüncü defa) selâm verdim. Bu kerre (namazdan çıkınca) selâmımı karşıladı. Ve: "Beni, senin selâmına selâm ile mukaabele etmekten, yalnız benim namaz kılmakta bulunmaklığım men' etmiştir" buyurdu. Ve Rasûlullah bu sırada devesi üzerinde kıbleden başka cihete yönelmiş olarak yol alıyordu 33[33].

16- Namaz İçinde İken Meydana Gelecek Herhangi Bir İşten Dolayı Elleri Yukarı Kaldırmak Babı

22-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a, Kubâ'daki Amr ibn Avf oğullan arasında bir kavga meydana geldiği haberi ulaştı. Rasûlullah, sahâbîlerinden bir takım insanlarla, onların arasında barış yapmak üzere hemen yola çıktı 34[34]. Rasûluilah orada alıkonuldu. Namaz vakti de geldi. Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve: Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah alıkonuldu, namaz vakti de geldi. Sen insanlara imamlık yapar mısın? dedi. Ebû Bekr: Peki, istersen kılalım, dedi. Bunun üzerine Bilâl namaza ikaamet etti. Ebû Bekr de öne geçip insanlara namaz kıldırmak için Allâhu Ekber deyip namaza başladı. Bu sırada Rasûlullah, safflar arasında yürüyerek, saffları yara yara geldi ve nihayet birinci saffta dikildi. İnsanlar tasfîha (yânî el çırpmaya) başladılar 35[35].

Sehl: "Tasfîh", tasfîk; yânî el çırpmaktır, dedi.

33[33] Hadîsin son fıkrası, süvarinin kıbleden başka tarafa doğru gittiği sırada bineği üzerinde namaz kılmasının cevazına delildir.

34[34] Amr ibn Avf oğullan Evs kabilesinden bir koldur. Bu hadîste de ifâde edildiği gibi, meskenleri Küba'da idi. Buhârî'nin başka bir rivayetinde: Kubâ halkı kavga etmişler, birbirine girip taş atmışlardı. Bu keyfiyyet Rasûlullah'a haber verildi. Rasûlullah: "Haydin gidelim de barıştıralım" buyurmuştur.

35[35] Cemâatin el çırpması, Rasûlullah'ın gelmiş olduğunu Ebû Bekr'e haber etmek içindi

Sehl şöyle devam etti: Ebû Bekr, namazını kılarken başını çevirmezdi. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirip baktı ve Rasûlullah'ı gördü ki, Rasûlullah ona işaret edip, insanlara namazı kıldırmasını emretmekte! Ebû Bekr hemen elini kaldırıp (Rasû-lullah'ın kendisine olan bu emrinden dolayı) Allah'a hamd etti [36][36]. Sonra Ebû Bekr geri geri çekilerek, Peygamber'in arkasına geçti ve saffta dikeldi. Rasûlullah da öne ilerleyip insanlara namazın bakıy-yesini kıldırdı. Namazı bitirince yüzünü insanlardan tarafa döndürüp, şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size ne oluyordu ki, namaz içinde bir şey arız olduğu zaman el çırpmaya başladınız? El çırpmak, ancak kadınlara mahsûstur. Her kime namazı içinde iken bir şey arız olursa Suhhânallah desin". Bu sözlerden sonra Rasûlullah Ebû Bekr'e yöneldi ve: "Yâ Ebâ Bekri Sana namazı kıldır diye işaret ettiğimiz zaman seni insanlara namaz kıldırmandan men' eden nedir?" diye sordu. Ebû Bekr: "Ebû Kuhâfe oğlu için, Rasûlullah'in önünde durup namaz kıldırması lâyık olmaz" dedi.

---

[36][36] Hadîsin bâb başlığındaki hükme delîl olan yeri burasıdır.

Daha evvel geçen diğer rivayette: "Ebû Bekr ikielini kaldırıp.... Allah'a hamd etti" şeklindedir. İşte bundan, namaz içinde herhangi bir sebebden dolayı hamd, duâ, zikr için bu kadarcık bir el hareketinin, eli yukarı kaldırmanın cevazı sabit oluyor.

17- Namazda İken Elini Boş Böğrü Üzerine Koyma(nın Hükmü) Babı [37][37]

23-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etmiştir. Ebû Hurey-re: Namazda iken eîi boş böğür üzerine koymak nehyedildi, demiştir.

Ve Hişâm ibn Hassan ile Ebû Hilâl Muhammed ibn Selîm, İbn Sîrin'den;o da Ebû Hureyre'den;o daPeygamber(S)'den olmak üzere söylediler [38][38].

24-....... Bize Muhammed ibn Şîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Ebû Hureyre: Kişinin, elini boş böğrü üzerine koyarak namaz kılması nehyedildi, demiştir [39][39].

---

[37][37] Lûgatla ilgili açıklamalar:

İnsanın ortasına denir ki, bel ta'bîr olunur... İftiâl vezninde ... ve kelâmı mu'cîz ve muhtasar kılmak ma'nâsı-nadır; gûyâ ki kelâma ortasından başlamış olur...

Ve Kur'ân-i Kerîm'de secde âyetini tilâvet ederken, secde eylememek için secde âyetini terkedip geçmek ma'nâsına şer'î bir isti'mâldir. Bir kavle göre, secde eylemek için yalnız secde âyetini tilâvet eylemek ma'nâsmadır ki, ikisinde de şer'î nehy sâdır olmuştur...

Ve ihtisar, eli böğür üzerine koymak ma'nâsmadır. Ve namazda sûrenin âhirinden hemen bir yâhud iki âyet okumak ma'nâsına şer'î bir hakikattir... Ve bir nesneden fuzûlî ve bîhûde olanı hazf ve izâle eylemek ma'nâsmadır... Ve yolun pek yakın olanına gitmek ma'nâsmadır. Ve bir nesneyi kökünü kazımak üzere kesmeyip, hemen bir mıkdârca kesmek ma'nâsınadır.

•j-*^': Boş böğüre denir... Harkafe (omca kemiğinin başı) yânî yan başında olan kemik ile kısa eğenin arasına denir... (Kaamûs Ter.).

İbn Esîr de en-Nihâye'sinde bu ma'nâları verdikten sonra şunu da ilâve etmiştir: Bir ma'nâda musallînin namazda elinde asâ tutup, ona dayanmasıdır ve hadîsteki nehy buna yöneliktir, demiştir.

Tirmizî de, namaz kılan kimsenin elini böğrüne koymasıdır diye tefsir etmiştir ki, bu tefsir, İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda bu hadîsi Ebû Hureyre'-den rivayet eden Muhammed ibn Sîrîn'den nakledilmiştir.

İhtisarın mühim bir tefsirini de Herevî Gartbeyn'inde şöyle bildirmiştir: İhtisar, namazda kıyamı, rukû'u, sucûdu kısaltmaktır. Hadîste böyle hafif teriîb namaz kılmaktan nehyedilmiştir, demiştir.

[38][38] Bunlardan birincisininkini Buhârî burada, ikincisininkini de Dârakutnî mevsû-len rivayet etmiştir. Bununla hadîs merfû' oluyor.

[39][39] Bu lügat ve ıstılah ma'nâlarmdan sonra, hadîsler hakkında daha fazla söz etmeye ihtiyâç yoktur. Bu ma'nâlardan tercih ettiğimize göre, hadîslerin bâb başlığına mutabakatları açıktır.

18- Bab : İnsan Namaz İçinde İken Herhangi Bir Şeyi Düşünür

Ve Umer (R): Ben namazda iken ordumun mühimmatını hazırlar, tertîb ve tanzîm eylerim, demiştir 40[40].

25-.......Bana İbnu EbîMuleyke, Ukbe ibnu'l-Hâfis(R)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Peygamber ile beraber ikindi namazını kıldım. Peygamber namazdan selâm verince, sür'atle kalktı; acele acele kadınlarından birinin yanına girdi. Sonra dışarı çıktı ve sür'at-le gitmesinden dolayı cemâatin yüzlerindeki hayretlerini gördü de: "Ben namazda iken bizde biraz altın bulunduğunu hatırladım 41[41]. Ve bizim yanımızda akşama ulaşmasım-yâhud şöyle dedi: Bizim yanımızda gece geçirmesini- istemedim de, onun taksim edilip dağıtılmasını emrettim" buyurdu 42[42].

26-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyie buyurdu: "Namaz için ezan okunduğu vakit şeytân, ezanı işitmemek için (yâhud ezan sesini duymayacak yere kadar; yâhud ezanı duymasın diye) yüzgeri edip (telâşla) yellene yellene kaçar. Müezzin (ezam bitirip) sustuğu zaman, döner gelir. Namaz için ikaamet edilince, yine arkasını dönüp kaçar. îkaameti bitirip susunca yine dönüp gelir. Artık devamlı insanla bulunur da ona: Namazdan evvel hiç aklında olmayan şeyleri hatırla, der durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar" 43[43]

40[40] Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir. Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde ve başkalarında, Umer'in bu konuda daha başka ifâdeleri de vardır. Umer'in bu sözlerinden dolayı hiçbir sahâbînin inkârına ma'rûz kaldığına dâir hiçbir rivayet de yoktur. Demek ki mutlak hâtıralar ve düşünceler namazın hakikatine zarar vermiyormuş.

41[41] Bu, namaz İçinde namaza âid olmayan bir şeyi düşünmekle, namazın bozulmayacağını gösterir. Bâb başlığına delil olan yer de burasıdır

42[42] Bu hadîs, Ezân'ın Başlaması Kitâbı'nm "İnsanlara namaz kıldırıp da bir hacetini hatırlayan ve insanların omuzlarından aşan kimse bâbı"nda da geçmiş ve ilgili bâzı îzâhlar orada verilmiş idi.

43[43] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, bu son tarafıdır. Nefsânî hâtıralar ve şeytanî vesveseler namazla ilgili şeyler değildir. Namaz kılarken hâtıralardan, vesveselerden âzâde kalabilen var mıdır? Belki vardır. Fakat şu muhakkak ki, ümmetin büyük bir kısmı namaz esnasında yabancı olan herşeyden gönlünü bo-şaltmaya muvaffak olamıyor!.. (Tecrîd Ter., I, 122-123).

Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân: Sizden herhangi biriniz bunu yaptığı zaman oturur hâldeyken iki secde yapsın, dedi. Ve Ebû Seleme bunu Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir 44[44].

27-.......Bana ibnu EbîZi'b, Saîd el-Makburî'den haber verdi.

O şöyle demiştir: Ebû Hureyre şöyle dedi: İnsanlar, Ebû Hureyre Pey-gamber'den çok hadîs rivayet ediyor, deyip duruyorlardı. Bir adama kavuştum da ona:

— Rasûlullah (S) dün gece yatsı namazında ne okudu? Diye sordum.

O zât: :r

— (Ne okuduğunu) bilmiyorum, dedi.

Ben:

— Sen o namazda hâzır bulunmadın mı? dedim 45[45].

O:

— Evet, bulundum, dedi 46[46]. (Ebû Hureyre dedi ki:)

— Lâkin ben Rasûlullah'ın o namazda şu ve şu süreleri okuduğunu bilmekteyim, dedi 47[47].

Buharı bu hadîsi Ezân'm Başlaması Kitâbı'nda da zikretmişti
44[44] Ebû Seleme'nin bu hadîsi, Kitâbu's-Sehv'de gelecek olan bir hadîsin bir tarafıdır. Buradaki kısmın sonu, bunun mevkuf değil, merfû' olduğunu göstermektedir.

45[45] Burası, bâzı nüshalarda soru hemzesiz " liip^' p = Sen onda tam bir huzurla hâzır bulunmadın (yânî fikrin başka şeylerle meşgul idi)" şeklindedir.
46[46] O zât, namaz işinden başka şeylerle meşgul olmuş da Peygamber'in okuduğu sûreleri unutmuş gibidir
47[47] Ebû Hureyre, fikrini namaz fiilleriyle meşgul edip iyice zabt ve sağlamca bildiğini ifâde etmiş oluyor. Bu hadîste Ebû Hureyre'nin zabtının şiddeti ve sağlamlığı, çok hadîs işitip, çok rivayet etmesi .... vardır. Kitâbu'l-İlm'de de Peygamber'den çok hadîs işitip bellemesini ve çok rivayette bulunmasını gayet güzel bir gerekçe ile savunması geçmişti.

Buradaki hadîs, Buhârî'nin Müslim'den yalnız olarak rivayet ettiği hadîslerdendir.

23

EBVÂBU'S-SEHV

(Unutup Yanılma ile İlgili Bâblar)

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

23-EBVÂBU'S-SEHV

(Unutup Yanılma ile İlgili Bâblar) 1[1]

1- Musalli, Farzın İki Rek'atından, Oturmayarak Kalktığı Zaman Bu Yanılma Hakkında Gelen Hadis Babı 2[2]

1-.......Abdullah ibn Buhayne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize namazların birinden iki rek'at kıldırdı. Sonra (birinci teşehhüd için) oturmadan ayağa kalktı. Cemâat de O'nunla beraber ayağa kalktı. Rasûlullah namazını tamamladığında biz selâm vermesini beklerken, selâm vermeden evvel Allâhu Ekber dedi ve oturduğu hâlde (yanılmadan dolayı) iki secde yaptı, sonra da selâm verdi 3[3].

2-.......Abdullah ibnu Buhayne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) öğle namazının ilk iki

---

1[1] el-Câmi'u's-Sahîh'in Avrupa baskısında ve ona göre yapılmış olan Miftâhu Kunüzi's-Sünne fihristinde burası ayrı bir kitâb halindedir.

2[2] Ebû Zerr nüshasında "bâb" sözü yoktur. Bu durum ise "Sehv hakkında gelen şeyler" fıkrasının "Kitâb", gerisinin "bâb" başlığı altında olmasını düşündürür.

es-Sehv ve es-Suhv: Bir adamın kalbi başka yere gitmekle bir hususu gaflet edip unutmak ma'nâsmadır; birinci bâbdandır. Şârih der ki: Sehv, "fî" cerr harfi ile sılalanırsa (yanı fiil isme bu harf ile bağlanıp ulanırsa) bilmeyerek terk, ve "an" harfiyle sılalanırsa bilerek terk ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter,).

3[3] Bu hadîse göre, birinci teşehhüdün yeri olan ilk oturmanın terki üzerine, bu noksanın sehv secdesi ile telâfi edilmesi, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır.

Bu hadîsteki mes'elelerden biri de sehv secdesinin selâmdan evvel edilmiş olmasıdır. Bu mes'elede fakîhler üç fırkaya ayrılmışlardır: a. Yanılma secdesi mutlaka selâmdan evveldir; b. Yanılma secdesi eğer noksan dolayısiyle olursa selâmdan evvel, ziyâde sebebiyle olursa selâmdan sonradır; c. Yanılma secdesi mutlaka selâmdan sonradır...

Yanılma secdesinin selâmdan evvel veya sonra yapılması hakkındaki ihtilâf, evleviyyet hususunda bir ihtilâftır. Namazın sıhhati ve bozulması ile hiç de alâkası yoktur. Bu noktayı Hidâye sahibi ile Nevevî tenbîh etmişlerdir

rek'atından sonra, aralarında oturmadan (üçüncü rek'ata) kalktı. Namazını edâ ettiği zaman iki secde yaptı. Sonra bu iki secdenin ardından selâm verdi 4[4].

2- Bab : Musalli Dört Rek'atlı Farzı Beş Rek'at Kıldığı Zaman? 5[5]

3-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: (Bir defasında) Rasûlullah (S) öğle namazını beş rek'at kıldırdı. Kendisine: Namazda artırma mı yapıldı? diye soruldu. Rasûlullah: "Bu nasıl suâldir?" buyurdu. Sonra sahâbî de: Namazı beş rek'at kıldırdınız, dedi. Bu cevâb üzerine Rasûlullah, selâm verdikten sonra (yanılmadan dolayı) iki defa secde etti 6[6].

3- Bab : Namaz Kılan Kimse İki Rek'atta.Selam Verdiği Zaman; Yahud Üç Rek'atta Selam Verdiği Zaman Namaz Sacdesi Gibi veya Ondan Uzun İki Secde Yapar

4-....... BizeŞu'be, Sa'dibn İbrâhîm'den; odaEbû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir defa Peygamber (S) bize öğle veya ikindi namazını kıldırıp iki rek'atta selâm verdi. Zu'I-Yedeyn isimli sahâbî hemen: Yâ Rasûlallah, namaz kısaldı mı? dedi. Peygamber, sahâbîlerinehitaben: "Zu'l-Yedeyn'insöylemekte olduğu doğru mu?" diye sordu. Sahâbîler evet dediler. Bunun üzerine Peygamber, sonuncu iki rek'atı da kıldırdı, sonra (yanılmadan dolayı) iki secde yaptı 7[7].

4[4] Buhârî, sened ve metinde biraz farklı olan bu hadîsi, birinci hadîste yanılmalı kılman namazın öğle namazı olduğunu belgelemek için getirmiştir. Her iki hadîsin bâb başlığına delâletleri açıktır

5[5] Buhârî bundan evvel geçen bâb hadîslerinde namaz fiillerindeki noksanın; burada ise namaz fiillerinde yapılan ziyâdenin hükmünü göstermek istemiştir.

6[6] Bu hadîs, Müslim'in bir rivayetinde şu ziyâdeyi ihtiva ediyor: Peygamber (S): "Ben de sizin gibi bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi, ben de unutabilirim. Sizin biriniz namazda bir unutma yaptığı zaman, hemen iki secde ile secde etsin" buyurdu. Sonra Rasûlullah henüz oturduğu yerden yüzünü kıbleye çevirdi ve iki defa secde etti.

Yine Müslim'in bir rivayetinde: Namazdan selâm verdikten ve bu suretle suâl ve cevâbdan sonra, Rasûlullah sehv İçin iki secde yaptı" ziyâdesi vardır

7[7] Hadîste yalnız iki rek'atta selâm vermekten başkası yok; sonra bunda üç rek'atta selâm vermek de yoktur. Bu takdirde, hadîs ile bâb başlığının son fıkraları arasında uygunluk yoktur denilirse, buna şöyle

Sa'd ibn İbrâhîm şöyle dedi: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'i gördüm ki, o, akşam namazından iki rek'at kıldırıp (yanılarak) selâm verdi ve konuştu. Sonra kalan rek'atı kıldırdı ve (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı. Ve: İşte ben, Peygamber'in böyle yaptığını gördüm, dedi 8[8].

4- İki Sehv Secdesinin Ardından Teşehhüd Okumayan Kimse Babı

Ve Enes ibn Mâlik ile Hasen el-Basrî, iki sehv secdesi akabinde, teşehhüd okumaksızın selâm vermişlerdir 9[9].

Katâde de: Sehv secdesi yapan teşehhüd okumaz» demiştir 10[10].

5-.......Muhammed ibn Sîrîn'den; o daEbû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) iki rek'attan ayrıldı. Zu'1-Yedeyn ona: Yâ Rasûlallah, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu? dedi. Rasûlul-Iah: "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?"buyurdu. İnsanlar: Evet, doğru söyledi, dediler. Bu cevâb üzerine RasûluUah kalktı ve sonuncu rek'-atı da kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her zamanki sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırdı 11[11].

---

cevâb verilmiştir: Üç rek'atta selâm verme, Müslim'de İmrân ibn Husayn'dan gelmiştir; Buhârî ona işaret etmiş gibidir. "Namaz secdesi gibi yâhud daha uzun iki secde yapar" fıkrası da, bundan sonra gelecek babın hadîsinde gelmiştir.

8[8] Sa'd ibn tbrâhîm'in bu hadîsini İbn Ebî Şeybe, Gunder'den; o da Şu'be'den tarikiyle mevsûlen rivayet etmiştir.

9[9] Enes ile Hasen el-Basrî'nin bu fiillerini, İbn Ebî Şeybe, Katâde tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

10[10] Katâde'nin bu "Teşehhüd etmez" sözü, Buhârî nüshalarında bu şekilde "lâ" nefî harfiyle gelmiştir. Bu menfî şekil, Katâde'nin, Enes ile Hasen'den rivayet ettiği fiile uygundur. Binâenaleyh, Katâde bu hususta onlara uymuştur.

İbn Hacer, Abdurrazzâk'ın, Ma'mer'den bu fiili "lâ"sız olarak rivayet ettiğini ve Buhârî nushalarındaki "lâ"nm zâid olabileceğim savunmuştur. Aynî ise, İbn Hacer'in görüşünü doğru bulmamıştır (Umdetu'l-Kaari, III, 746

11[11] Hadîsin bab başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîsin buradaki rivayetinde RasûluHah'ın teşehhüd okuduğu zikredilmemiştir (Umdetu'l-KaarT).

6-....... Seleme şöyle demiştir: Ben, Muhammed ibn Sîrîn'e: Sehv secdelerinde teşehhüd var mıdır? dedim. İbn Şîrîn: Ebû Hureyre hadîsinde teşehhüd yoktur, dedi 12[12].

5- Sehvin İki Secdesinde Allâhu Ekber Diyen Kimse Babı 13[13]

7-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. Muhammed ibn Şîrîn; Zan-nımın çoğu ikindi namazı olmasıdır, demiştir.- Peygamber, iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin önündeki bir tahta parçasına doğru kalktı, elini onun üzerine koydu. O cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bu ikisi Peygamber'le kelâm etmekten heybet duyup çekindiler. İnsanların acele edenleri çıktılar da (kendi kendilerine): Namaz kısaldı mı? (yâhud: Namaz kısaldı), dediler. Yine o cemâatin içinde Peygamber'in Zu'l-Yedeyn ismini ver-mekte olduğu bir zât da vardı. O zât: (Yâ Rasûlallah!) Unuttun mu, yoksa namaz mı kısaldı? dedi. Peygamber: "Unutmadım da, kısal-madı da" buyurdu. O zât: Evet, unuttuğun muhakkak, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki rek'at kıldırdı. Sonra selâm yerdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her vakitki sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra başını yere koydu. Sonra tekbîr alıp yine (ilk) sucûdu gibi yâhud daha uzun bir secde yaptı. Sonra başım kaldırıp tekbîr aldı 14[14].

8-....... Bizeel-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Abdu'I-Muttalib oğulları'nın yeminli dostu olan

12[12] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır. Ebû Nuaym'ın eZ-Mus/a/ircc'ındaki rivayette, İbn Şîrîn: Ben bu hususta Ebû Hureyre'den birşey bellemedim; fakat teşehhüd okumak bana daha sevimlidir, demiştir.

Teşehhüd okumak, onun gayrisinin hadîsinde gelmiştir: Ebû Davud'un İm-rân ibn Husayn'dan rivayet ettiği hadîs bu cümledendir. Şöyle ki: Peygamber onlara namaz kıldırdı, yanıldı ve iki secde yaptı, sonra teşehhüd etti, sonra selâm verdi. Bunu Tirmizî, Nesâî, Hâkim ve İbn Hıbbân da tahrîc etmişlerdir (Umdetu'l-Kaarî).

13[13] Yânî namazında unutan kimsenin, iki yanılma secdesinde tekbîr alacağı görüşünde olan.
Âlimler topluluğu sucûd tekbîri ile yetinme üzerindedirler. Hadîslerin çoğu da buna şehâdet etmektedir (Aynî).

14[14] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, son cümlelerdir. Ve bu delâlet apaçaktır.

İbnu Buhayne oğlu Abdullah el-Esdî(62)'den 15[15] tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) öğle namazını kıldırdığı sırada, üzerinde teşehhüde oturmak vazifesi var-ken (oturmayıp üçüncü rek'ata) kalktı. Namazını tamamladığı zaman iki defa secde yaptı. Şöyle ki: Oturduğu hâlde, selâm vermeden evvel herbir secdede tekbîr aldı,Unuttuğu oturmanın yerine Peygamber'le beraber bu iki secdeyi insanlar da yaptılar 16[16].

İki sehv secdesinde tekbîr getirmek hakmdaki bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte, İbnu Cureyc, el-Leys ibn Sa'd'a mutâbaat eylemiştir 17[17].

6- Bab: Musalli Kaç Rek'at; Üç Rek'at Mı Yahud Dört Rek'at Mı Kıldığını Bilmediği Zaman, Oturduğu Halde İki Kerre Secde Eder .

9-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaza nida edildiği vakit şeytân ezanı işitmemek için yüz-geri edip yeltene yellene kaçar. Ezan bitirildiği zaman gelir. Namaz için ikaamet edilince yine yüzgeri edip kaçar. İkaamet okumak biti-rilince yine gelir, insan ile kalbi arasına sokulur 18[18]. Fulan şeyi hatırla, fulan şeyi hatırla diyerek (namazdan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Nihayet insan kaç rek'at kıldığını bilemez olur. İşte herhangi biriniz kaç rek'at; üç rek'at mı, yoksa dört rek'at mı kıldığını bilmediği zaman, oturur hâlde iki kerre secde etsin"19[19].

15[15] Bu zâtın nisbeti el-Ezdî'dİr; bazen buradaki gibi zâl, sîn'e tebdîl edilerek el-Esdî şeklinde de söylenir (Kastallânî).

16[16] Bu hadîsin de bâb başlığına uygunluğu "Herbir secdede tekbîr alırdı" ifadesidir. Bu hadîsin biraz farklıca bir rivayeti yakında geçmişti.

17[17] Bu mutâbaatı Adurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

18[18] İnsan ile nefsi yâhud kalbi bir şey olduğu hâlde, burada araya girmekten mak-sad, son derece yakınlığı misâllendirmedir. "Kan, beden içinde nasıl akarsa, insanın içinde de şeytân öyle cereyan eder" mealindeki hadîs gibi, yakınlık temsilidir. Namaza edilen niyete ve namazda iken kalbin Hakk tarafına yönelmeşine vesvese ile mâni' olur demektir
19[19] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, son cümleleridir

7- Farz Namazda ve Nafile Namazda Yanılmak Babı

Ve jbn Abbâs (R) vitr namazını kıldıktan sonra iki kerre secde etmiştir 20[20].

10-....... Ebû Hureyre (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Herhangi biriniz kalkıp namaza durduğu zaman şeytân gelir ve namazını karıştırır. Nihayet o kimse kaç rek'at kıldığını bilemez. Sizden herhangi biriniz bu karışıklığı hissettiği zaman oturur ya- ziyette iken iki kerre secde etsin " 21[21].

8- Bab: İnsan Namaz Kılmakta İken Kendisine Söz Söylendiği ve Onun da Bu Kelamı İşitip Eli ile İşaret Ettiği Zaman (Hüküm Nasıl Olur)?

11-.......(İbn Abbâs'ın kölesi Kureyb şöyle demiştir:) İbn Abbâs, Mısver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibn Ezher -Allah onlardan razı olsun- ben Kureyb'i, Âişe'ye gönderdiler de: Hepimizden Âişe'ye selâm söyle ve ona ikindinin farzından sonraki iki rek'at nafile namazın hükmünden sor; ve ona: "Bu namazı senin kılmakta olduğundan haberdâr olduğumuzu, hâlbuki Peygamber(S)'in bu iki rek'at namazdan sahâbîleri men' ettiği haberinin bize ulaştığını" söyle dediler.

Ve İbn Abbâs (ilâve olarak): Ben, Umer ibn Hattâb ile beraber halktan böyle iki rek'at

---

20[20] ibn Abbâs'ın bu fiilini tbn Ebî Şeybe, sahîh bir isnâd ile Ebû'l-Âliye'deiı mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî bu başlık ile farz namazda ve nafile namazda yanılma meydana geldiği zaman, yanılma secdelerinin yapılıp yapılmayacağı hükmünü belirlemek İstemiştir.

İbn Abbâs'ın vitr namazında yanılma secdesi yaptığının sabit olması, bu secdelerin farz namazda olduğu gibi nafile namazlarda da yapılacağını gösterir. Bu hususta farz ile nafile arasında bir fark olmadığını göstermiştir.

21[21] Hadîsteki Peygamber emri, kılınan namazın farz veya nafile olduğunu kayıdia-maksızm, mutlak namaz ta'bîriyle geldiği için, farza da, nafileye de şumûlü olduğundan bâb başına delîl yapılmıştır, yânî kılınan namâ2 ister farz, ister nafile olsun; yanılma vukua geldiği takdirde sehv için iki kerre secde yapılacağına de-

lâlet etmektedir.

namaz kılan insanları döverdim, demişti.

Kureyb dedi ki: Ben Âişe'nin yanına girdim ve beni gönderenlerin benimle yolladıkları haberi kendisine tebliğ ettim. Âişe bana cevaben: Sen bu mes'eleyi Ümmü Seleme'ye sor, dedi. Ben de yanından çıktım ve o üç zâta gelip, Âişe'nin cevâbını onlara haber verdim. Onlar beni Âişe'ye gönderdikleri gibi, bu defa da Ümmü Seleme'ye gönderdiler.

Ümmü Seleme (R) şöyle dedi: Ben, Peygamber(S)'den, halkı ikindiden sonraki bu namazdan nehyederken işittim. Sonra bir kerre de Peygamber'i, ikindi namazını kıldığı sırada iki rek'at namaz daha kılarken gördüm. Şöyle ki: Rasûlullah benim odama girmişti. Fakat -o sırada yanımda Ensâr'dan, Haram oğullarından bir takım kadın konuklar bulunuyordu. Rasûlullah namaz kılmağa başladı. O'nun böyle ikindinin akabinde benim yanıma girmesinden sonra namaz kıldığını görünce kendisine bir kız gönderdim ve kıza: Rasûlullah'in yanında dur:"Yâ Rasûlallah! Sana Ümmü Seleme,şu iki rek'at namazdan nehyettiğini işittim, hâlbuki şimdi seni onları kılıyorsun görüyorum" diye soruyor de! Eğer Rasûlullah (namazda bulunduğuna) eliyle işaret ederse, yanından geri çekil, dedim. Kız bu emrimi yerine getirdi. Ve hakîkaten Rasûlullah eliyle işaret etti; kız da O'ndan geri çekildi[22][22].

Rasûlullah namazdan ayrılınca bana hitaben: ''Ey Ebâ Ümeyye kızı! İkindi namazından sonra kıldığım iki rek'at.namazdan sormuştun. Bunun sebebi şudur: Bana Abdu "l-Kays kabilesinden bir takım insanlar gelmişti. Bunlar, şu öğle namazından sonraki iki rek'at (nâfile) namazdan beni meşgul edip alıkoymuşlardı. İşte kıldığım iki rek'at namaz, öğlenin o iki rek'at son sünnettidir" buyurdu.

---

[22][22] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, Peygamber'İn namazda iken kızın söylediği sözleri işitip dinlemesi ve sonra eliyle işaret ederek namazda bulunduğunu bildirmesidir. Bu hadîsten, namaz kılan kimsenin başkasının sözünü dinleyip anlamasının cevazı ve bunun namaza zarar vermemesi; namaz kılanın eliyle ve hafif fiillerden sayılacak herhangi bir fiil-ve hareket ile işaret etmesinin namazı bozmayacağı; her âlimin kendisinden daha yüksek âlime mes'eleyi iyice anlamak için müracaat etmesinin miistehâblığı; vâhid haberinin ve kadın haberinin kabulü; mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin müstesna zekâ ve fetâneti ve suâl hususunda gösterdiği ince rûhluluğu, sonra dîn işine alâka ve ihtimam gösterme derecesi... gibi birçok hükümler çıkarılmıştır.

Bu hadîs, Bühârî'nin Mağâzî Kitâbı'nda da gelecektir.

9- Namaz Kılmakta Olan Kimsenin, Namaz İçinde İken İşaret Yapması Babı

Bu konudaki hadîsi Kureyb, Ümmü Seleme(R)'den; o da Peygamber(S)'den söylemiştir[23[23]].

12-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Bir defasında Rasûlullah'a Amr ibn Avf oğullan arasında bir kavga meydana geldiği haberi ulaşmıştı. Rasûlullah hemen beraberindeki bir takım insanlar içinde olarak, onların arasında barış yapmak üzere yola çıktı. Bu esnada namaz vakti de olmuştu. Bilâl, Ebû Bekr'e geldi de: Yâ Ebâ Bekr! Şübhesiz Rasûlullah gittiği yerde alıkonulmuştur. Namaz vakti de olmuştur. Sen insanlara imamlık yapar mısın? dedi. Ebû Bekr: Peki, istersen kılalım, dedi. Akabinde Bilâl namaz için ikaa-met etti. Ebû Bekr de öne geçip tekbîr alarak insanlara namaz kıl-dırmaya başladı. İnsanlar henüz namazda iken Rasûlullah safflar içinde yürüyerek geldi, nihayet saffta dikeldi. İnsanlar el çırpmaya başladılar. Ebû Bekr, namazını kılarken başını çevirip bakmazdı. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca, başını çevirip baktı ki, Rasûlullah kendisine işaret etmekte ve namazı kıldırmasını emir buyurmaktadır. Ebû Bekr hemen iki elini kaldırıp Allah'a hamd etti, sonra geri geri giderek Rasûlullah'ın arkasına çekildi, saffın içinde durdu. Rasûlullah da öne geçip insanlara namazı kıldırdı.

Rasûlullah namazdan çıkınca yüzünü insanlara yöneltti de şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size ne oluyordu ki, namaz içinde iken size bir şey arız olduğu zaman el çırpmaya başladınız? El çırpmak ancak kadınlara mahsûstur. Sizden her kime namazı içinde iken herhangi bir şey arız olursa Subhânallah desin. Şu muhakkak ki, o Subhânal-lah dediği zaman, onu işiten kimse muhakkak yüzünü çevirip bakacaktır.

Yâ Ebâ Bekr, sana işaret ettiğim zaman, insanlara namaz kıldırmaktan seni men' eden nedir?" diye sordu. Ebû Bekr de: EbûKuhâ-fe oğlu için, Rasûhıilah'ın önünde durup namaz kıldırması lâyık olmaz, dedi [24[24]].

23[23] Bu ta'lîkte haber verilen Kureyb hadîsi, bundan önceki 8. babın 11. hadîsi olarak geçmişti.

24[24] Hadîsin bâb başlığına delâlet eden kısmı bu "Rasûlullah kendisine işaret etmekte ve namazı kıldırmasını emir buyurmaktadır" fıkrasıdır. Hadîse âid diğer açıklamalar daha evvel geçtiği yerde verilmişti.

13-.......Esmâbintu EbîBekr şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim; o dikilmiş namaz kılmakta idi. İnsanlar da hep dikilmiş namaz kılıyorlardı. Ben, insanların hâli nedir? diye sordum. Âişe (güneş tutulduğunu anlatmak için) başı ile gökyüzüne doğru işaret etti. Ben yine: Bu bir âyet (yânı insanlara bir azâb alâmeti) mi? dedim. Âişe başıyle evet diye işaret etti [25][25].

14-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde evinde oturarak namaz kıldıydı. Arkasında da bir takım insanlar ayakta namaz kıldılar. Rasûlullah onlara (namaz içinde iken eliyle) "Oturunuz!" diye işaret etti. Namazdan çıktığı zaman. "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Öyle olunca, imâm rukû'a vardığı vakit rukû'a varın; başını kaldırdığı vakit siz de başlarınızı kaldırın" buyurdu[26][26].

---

[25][25] Esmâ'nın bu hadîsinin bâb başlığına delîl olan noktaları da, son kısmındaki iki suâl ve onları Âişc'nin başıyle işaret ederek cevâblamasıdır Bu hadîs dahî İlim Kitabı ile Güneş Tutulması Kitâbı'nda geçmişti.

[26][26] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Onlara oturunuz diye işaret etti" fıkra-sıdır. Hadîs daha evvel "imâm ancak kendisine uyulmak için imâm edilmiştir bâbı"nda geçmişti

24

KİTÂBU'L-CENÂİZ

CENAZELER

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

24-KİTÂBU'L-CENÂİZ

(Cenazeler Kitabı) 1[1]

1- Bab: Cenazeler Hakkında 2[2] ve Son Sözü "La ilahe illellah" Olan Kimse Hakkındadır 3[3]

Ve Vehb ibn Münebbih'e: Lâ ilahe HleHlâh cennetin anahtarı değil midir? denildi. Vehb: Evet, anahtarıdır; lâkin bu anahtarın muhakkak kendine mahsûs bir takım dişleri vardır. Eğer sen cennetin kapısı önüne dişleri bulunan bîr anahtar ile gelirsen o kapı sana açılır, yoksa kapı sana açılmaz, demiştir 4[4].

1[1] Asîlî ve Ebû'1-Vakt nüshalarında, burada olduğu gibi, "Besmele" ile "Kitâbu'l-Cenâiz" büyük başlığı vardır.

2[2] el-Cenz, kenz vezninde, örtmek ma'nâsınadır; ikinci bâbdandır. Ve biriktirmek ma'nâsınadır. Ve cenz, kerpiçten ve balçıktan yapılmış muhtasar eve denir.

el~Cinâze, cîm'in kesriyle meyyite denir. Cîm'in fethiyle de caizdir. Bir kavle göre cîm'in kesriyle meyyite ve fethiyle serîre, yânî tâbuta denir. Bir kavle göre aksi üzeredir. Yâhud kesr ile üstünde meyyit olarak tâbuta denir ve bu setr ma'-nâsmdan alınmıştır... (Kaamûs Ter.)

3[3] Babın İkinci fıkrası "Her kimin son sözü Lâ ilahe illellah olursa, o kimse cennete girer" mealindeki hadîse işaret etmektedir; o hadîs, muttasıl isnâdlarla Muâz ibn Cebel'den, Ebû Dâvûd da; Enes ibn Mâlik'ten İbn Ebî Şeybe'nin Mu-sannafmda; yine Muâz ibn Cebel'den Müsedded'in Müsned*İnde; Ebû Harb'-' den, Ebû Ya'lâ'nın Müsned'inds rivayet edilmiştir. Buhârîbirçok tarîkle rivayet edilen bu hadîste Tevhîd Kelimesi ile âhirete göçen kimsenin âhiret mükâfatının cennete girmekten ibaret olduğunu bildirmiş oluyor. Buhârî'nin buradaki şartın cevâbını zikretmemesi, alt tarafta gelecek olan Vehb ibn Münebbih'in haberini te'vîl etmek gayesine ma'tûftur da denilmiştir.

4[4] Vehb ibn Münebbih'in bu haberini Buhârî et-Târîh'te; Ebû Nuaym da el-Hilye'de mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bu haberi Beyhakî Sünen'İnde Muâz ibn Cebel'-, den merfûan da rivayet etmiştir. Şöyle ki: Rasûlullah, Muâz'ı Yemen'e vâlî gönderirken: "Ey Muâz, Yemen 'e vardığında yanına Kilâb ehli kimseler gelip sana muhakkak: Cennetin anahtarı nedir? diye soracaklardır. Sen onlara cevaben: «. Lâ ilahe ille 'ilah cümlesidir. Lâkin bu Tevhîd Kelimesi, cennetin dişsiz bir anahtandır. Eğer sen cennetin kapısı önüne dişli bir anahtarla gelirsen cennet sana açılır; yoksa açılmaz, diye cevâb ver" buyurmuştur. (Umdetu'l-Kaarî, IV, 3; îrşâdu 's-Sârî).

1-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Bana Rabb 'im tarafından gelen (Cibril) geldi de: Ümmetimden her kim Allah 'a hiçbir şeyi ortak tanımayarak ölürse, o kimse cennete girer, diye haber verdi -veya bununla beni müjdeledi-" buyurdu. Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) O adam zina ettiği ve hırsızlık yaptığı tak-dîrde de (yine cennete girer) mi? dedim.

Rasûlullah:

—"(Evet) zina ettiği ve hırsızlık yaptığı takdîrde de" 5[5].

2-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Allah'a bir şeyi ortak sayarak ölen kimse cehenneme girer" buyurdu. Ben de: Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmayarak ölen kimse cennete girer, dedim 6[6].

Vehb ibn Münebbih'in bu cevâbı, cennete girebilmek için dînî vecîbelerin M lüzumuna yânî îmân ve İslâm asıllarına luzûmu işaret etmiştir. Şârih Kirmânî: Lâ ilahe ille 'ilah tevhîdi, Muhammedun Rasûlullah kelimesini de tazammun eder, demiştir.

5[5] Ebû Zerr'in bu hadîsi Buhârî'nin İlim, îmân, Libâs, Tevhîd Kitâbtan'nda da uzun ve kısa metinlerle rivayet edilmiştir.

Buradaki rivayette şirk etmeden ölen kimsenin cennete gireceği müjdelen-miştir. Şirki terketmek ise Tevhîd'dir. Lâ ilahe ille'ilah demek de tevhîdi'izhârdan ibarettir.

6[6] Buhârî bu hadîsi îmân, Nuzur, Tefsir Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim ile Nesâî de rivayet etmişlerdir. Bu rivayetler meâlen bir olmakla beraber, lâfzan farklıdır. Meselâ Müslim'in Vekî' ve İbn Numeyr tarikiyle rivayetinde bu iki cümle aksedilmiş olarak gelmiştir:

"Rasûlullah: Kim Allah'a bir şeyi ortak kılmayarak ölürse, cennete girer, buyurdu. Ben de: Kim Allah'a bir şeyi ortak kılarak ölürse cehenneme girer, dedim".

İbn Mes'ûd'un Müslim'deki bu Vekî' ve Numeyr yoluyla gelen rivayeti istisnâ edilirse, diğer tarîklerin hepsi müttehiddir. Konumuz olan rivayet tarîkine;tamâmıyle uygundur. Hadîsin vaîde ilgili olan kısmı merfûan, va'de ilgili olan r-j parçası mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Vekî' ve tbn Numeyr tarîkıyle gelen rivayet ise, bunun tamâmıyle aksidir.

Hadîs sarihleri bu iki tarîki te'lîf için bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî şöyle diyor: "Bu konuda söylenen sözlerin en doğrusu şudur: İbn Mes'ûd bu hadîsin hem vaîde, hem de va'de ilgili olan iki kısmını da ezberlemiştir. Fakat bilâhare va'de dâir olan kısmı unutmuştur. Binâenaleyh birinci kısmı merfûan, ikinci kısmı da mevkûfen rivayet etmiştir. Bir zaman sonra da bunları aksedilmiş olarak hatırlamış ve bu yolda rivayet etmiştir. İki rivayeti cem' etmenin yolu budur. Ve bu suretle hadîsin her iki kısmı da merfûan rivayet edilmiş olur".

Şârih Aynî de Nevevî'nin bu tevcihine iştirak ediyor.

2- Cenazelerin Ardından Gitmekle Emr Edilmesi Babı

3-.......el-Berâu'bnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti, yedi şeyden de bizi nehy eyledi: Peygamber bize cenazeler ardından gitmeyi; hastayı ziyaret etmeyi; da'vetçi-yi icabet eylemeyi; zulme uğramışa yardım etmeyi; yemini kabul etmeyi; selâmı karşılamayı; aksırana duâ etmeyi emreyledi. Yine Peygamber (S) bizi gümüş kap (kullanmak)tan; altım yüzükten; harîr, dîbâc, kas-sıyy, istebrak (denilen ipekli kumaşları kullanmaktan da nehyetti 7[7].

4- Bize Muhammed ez-Zuhlî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Ebî Seleme, el-Evzâî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana İbnu Şİhâb haber verip şöyle dedi: Bana Saîd ibnuM-Müseyyeb haber.verdi ki Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; şöyle buyuruyordu: "Müslümânın müslümân üzerindeki hakkı beştir: Selâmı karşılamak; hastayı ziyaret etmek; cenazeler ardından gitmek, da'vete icabet eylemek ye aksırana duâ eylemek" 8[8].

Bu hadîsi rivayet etmekte Amr ibn Ebî Seleme'ye, Abdurrazzâk ibn Hemmâm mutâbaat etmiş ve bize Ma'mer ibn Râşid haber verdi demiştir. Bu hadîsi, Selâme ibn Ravh, Ukayl ibn Hâlid'den rivayet etmiştir.

7[7] Hadisin bâb başlığına delîl olan yeri, ".... cenazeleri ta'kîb etmekle... emreyledi" fıkrasıdır.

Cenazeye ittibâ', cenazeyi arkası sıra ta'kîb etmek, cenaze namazını kıldıktan sonra da bu suretle devam etmektir. İttibâ' ta'bîrinin zahirî ma'nâsı budur. Bu sebeble Hanefîler'e göre cenazeyi ta'kîb etmekte efdal olan,Cenazenin arkasından gitmektir. Şâfiîler'e göre efdal olan cenazenin ön tarafında gitmektir. Mâlikîler arasında; a. Önde gitmek; b. Arkada gitmek; c. Yayalar önde, binekliler arkada gitmek suretiyle üç görüş vardır.

Cenazeye iştirak eden kadınların cenazeyi arkadan ta'kîb etmelerinde imamların İttifakı vardır (Kastallânî).

Da'vete icabet, iki suretle olur: Yardım dileyen bir kimsenin bu dileğini yerine getirmeye icabet suretiyle, düğün gibi hayırlı bir toplantıya edilen da'vete icabet etmekle.

8[8] Bu hadîsin de bâb başlığına delâlet noktası yine cenazeleri ta'kîb etmek fıkrası-dır. Diğer hususlar da topluluk ferdleri arasında yapılmaları, topluluğun sağlamlığı ve medenî münâsebetlerin kemâli bakımından gerekli olan hareket ve davranışlardır... En yüksek medeniyet ve insaniyet alâmetleridir.

3- Ölümden Sonra, Kefeni İçine Sarıldığı Zaman Ölünün Yanına Girmek Babı

nuşmadı. Doğru Âişe'nin odasına girdi. Hemen Peygamber'e yaklaştı. Peygamber'in yüzü Yemânî bir bürde ile örtülü idi. Yüzünden örtüyü açtı. Sonra üzerine kapandı ve O'nu öptü; sonra ağladı 9[9]. Bunun ardından: Yâ Nebiyallah! Babam sana feda olsun. Allah sana bu ölüm şiddetinden başka ikinci bir ölüm vermeyecektir. Sana yazılmış olan bu mukadder ölüm geçidini ise şimdi geçmiş bulunuyorsun, dedi.

Râvî Ebû Seleme şöyle dedi: İbn Abbâs da bana şunu haber verdi. Ebû Bekr, Âişe'nin odasından çıktı. O sırada Umer insanlara bir-şeyler söylüyordu. Ebû Bekr ona:

— Otur, dedi.

Fakat Umer (dehşetinden) oturmadı. Ebû Bekr tekrar:

— Otur, dedi.

Umer yine oturmadı. Bunun üzerine Ebû Bekr yüksek sesle şehâ-det getirdi. Bu sırada halk Umer'i bırakıp, Ebû Bekr'in yanma geldiler. Ebû Bekr Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şunları söyledi:

— Amma ba'du: Sizden her kim Muhammed'e ibâdet ediyor idiyse, bilsin ki, Muhammed ölmüştür. Her kim de Allah'a ibâdet ediyorsa, bilsin ki, Allah diridir, ölümsüzdür. Yüce Allah şöyle buyurdu: ' 'Muhammed ancak bir rasûldür. O 'ndan evvel daha nice rasûller gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür yâhud öldürülürse ökçelerinizin üstünde (gerisin geri) mi döneceksiniz? Kim böyle iki ökçesi üzerinde (ardına) dönerse elbette Allah 'a hiçbir

---

9[9] Ebû Bekr, bu hareketi ile Rasûlullah'ın bu fiiline uymuş bulunuyor. Tirmizî'-nin sahîh rivayetine göre, vaktiyle Peygamber de Usmân ibn MazTm'un vefatında böyle yapmıştı. Kıdemli bir İslâm mücâhidi olan Usmân ibn Maz'ûn 'un ölümünde, Rasûluilah, Usmân'in cenazesi üzerine kapanmış, onu Öpmüş ve ağlamıştır. Hattâ gözyaşları yanakları üzerinden akmıştı.

İbn Abdilberr de bu firaklı vak'ayı et-Temhîd'inde şöyle rivayet etmiştir: Rasûlüllah,İbn Maz'ûn'un cenazesi tâbuta konulduğu sırada Yâ Usmân, şimdi mutluluk senin içindir. Ne dünyâ sana bir elbise giydirdi, ne de sen dünyâya bir kıymet verdin" buyurmuştur.

İbn Maz'ûn, muhacirlerin fakirlerinden idi. Fakirliğinden dolayı kefen bulunamamış da eski ihramı ile kefenlenmişti. Peygamber bu matemli sözleriyle o acıklı vak'ayı işaret etmişti

şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükr (ve sebat) edenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144).

İbn Abbâs rivayetine devamla: Allah'a yemin ederim ki, Ebû Bekr bu âyeti okuyuncaya kadar sahâbîler hayretlerinden bu âyeti hiç bilmiyorlarmış gibi idiler. Sanki Allah bu âyeti yeni indirmişti de, onlar Ebû Bekr'den yeni duyup öğreniyorlardı. Her işiten sahâbî muhakkak âyeti (hayret içinde) kendi diliyle okuyordu 10[10].

6-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice haber verdi. Ona da Ensâr'dan, Peygamber'e bey'at etmiş olan Ümmü'1-Alâ' ismindeki kadın (R) şöyle haber vermiştir: Muhacirler kur'a ile (Ensâr arasında) taksim edilmişti. Bizim ailenin payına da Usmân ibn Maz'ûn düşmüştü. Biz Usmân'ı evlerimizde konuk ettik. Fakat Usmân (bir süre sonra) ölüm sebebi olan bir hastalıkla hastalandı. Vefat edince gasl edildi ve kendi elbisesi ile kefenlendi. Sonra Rasûluilah cenazeye geldi 11[11]. Ben (cenazeyi tezkiye ederek):

— Yâ Ebâ Sâib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun. Benim senin hakkındaki şehâdetim şudur: Yemîn ederim ki, Allah seni kerem ve inayetine mazhar kılmıştır, dedim.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Allah 'm bu ölüye kerem ve inayet ettiğini sana bildiren nedir?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Babam sana feda olsun. Allah (buna ikram

etmez de) kime ikram eder? dedim.

10[10] Bu âyetler daha çok evvel, hicretin üçüncü yılında meydana gelen Uhud Harbi hakkında inmişti.

Hadîste haber verilen Ebû Bekr'in fiilleri, bâb başlığına delü olan kısımlardır. Bunlardan ölünün yüzünü örtmenin müstehâb olduğu; ölünün yüzünü öpmenin cevazı; feryâd etmeksizin sessiz ağlamanın cevazı hükümleri alınmıştır.

11[11] Ebû Sâib, Usmân ibn Maz'ûn'un künyesîdir. Biraz evvelki haşiyede de geçtiği gibi, bu Usmân kıdemli sah ahilerdendir. İslâm olanların ondördüncüsüdür. Evvelâ Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bedr Harbi'nde yararlıklar göstermiş ve hicretin ikinci yılında vefat etmiştir. îbn Maz'ûn'un ölümü Peygamber'i çok kederlendirmişti. Medîne muhacirlerinden ilk vefat eden, bu zâttır (Vmdetu'l-Kaarî).

Bu defa da Peygamber:

— "Usmân ibn Maz'ûn'a gelince, muhakkak ki, ölüm ona gelmiştir. Ve A ilah 'a yemîn ederim ki, ben de bu ölü için hayr ve saadet ummaktayım. Yine Allah 'a yemin ederim ki, ben Allah 'in Rasûlü iken bana (ve size, yarm) Allah tarafından ne muamele yapılacağını bilemem" buyurdu 12[12].

Ümmü'1-Alâ': Vallahi bundan sonra ben ebeden hiçbir kimseyi tezkiye etmem, demiştir 13[13].

7-....... Bize el-Leys, bu hadîsin benzerini tahdîs etti. Ve Nâfi' ibnu Yezîd, Ukayl'den "Ona ne muamele yapılacağını bilemem" şeklinde söyledi 14[14].

Bu hadîsi rivayet etmekte ona Şuayb, Amr ibnu Dînâr ve Ma'-mer mutâbaat etmişlerdir 15[15].

8-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Muharnmed ibnu'l-Münkedir'den işittim; o şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'ten işittim; o şöyle dedi: Babam (Uhud'da) şehîd edildiği zaman, ben ağlayarak yüzünden elbisesini açmaya başladım. Oradakiler beni

12[12] Peygamber'in bu sözü "De ki: Ben peygamberlerden ilk defa (gelmiş biri) değilim. Bana ve size ne yapılacağım bilmem. Ben, bana vahyolunmakta bulunandan başkasına uymuyorum.,. "(el-Ahkaaf:9) âyetinin bir kısmına lâfzan da uygun düşmüştür

13[13] Bu vefat ve tezkiye hâdisesi hicretin ikinci yılında vâki' olduğu için henüz Feth Sûresi nazil olmamış ve Peygamber'in geçmiş ve gelecek günâhlarının mağfiret buyurulduğu müjdelenmemişti. Bu müjdeleme, hicretin altıncı yılında Hudey-biye Anlaşmasi'nın imzalanmasından sonra Medine'ye gelirken yolda vâki' olmuştu.

Bedr Harbi'nde hazır bulunanların mağfiret oldundukları Peygamber tarafından haber verilip müjdelendiği sahîh olarak sabit bir hakikat iken, Usmân ibn Maz'ûn hakkında tereddüdü ifâde eden bir uslûb ile Ümmü'l-Alâ'ya cevâb vermesi, Usmân ibn Maz'ûn'un vefatı Bedr Harbi'nde bulunanların cennet ehli oldukları haberi verilmezden evvel olmasındandır.

Bu hadîsten, cennetle müjdelenen on kişi ve Bedr sahâbîleri gibi cennetlik oldukları nasslandırılmış olanlardan başka hiçbir kimse hakkında cennetliktir diye hükmedilmemesi; ihlâs bir kalb işi olduğundan, kimsenin vicdanına nufûz etmenin yolu bulunmadığı; ölü evine techîz ve tekfîn edildikten sonra girilmesi gibi hükümler çıkarılmıştır.

14[14] Buhârî, hadîsin geri kalan kısmının muttafakun aleyh olduğuna işaret olarak bü kadarıyle yetinmiştir

15[15] Buhârî, Şuayb'ın mutâbaatmı Kitâbu'ş-Şehâdet'te; Ma'mer ibn Râşid*in mutâ-baatını da Ta'bîr Kitâbı'nın "Cereyan edici göz bâbı"nda mevsûlen rivayet etmiştir. Amr ibn Dînâr'ın mutâbaasını ise îbnu Ebî Umer, kendi Müsned'İnde îbn Uyeyne'den; o da kendisinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

ağlamaktan nehyediyorlardı. Hâlbuki Peygamber (S) beni nehyetmiyordu. Halam Fâtıma da ağlamaya başladı. Peygamber (S): "(Yâ Fâtıma!) Siz ona ağlasamz da, ağlamasanız da, siz şehidi yerinden kaldırınca-ya kadar melekler kanatlarıyle onu gölgelendirmekte devam ettiler'' buyurdu 16[16].

Bu hadîsi rivayet etmekte Şu'be'ye, İbn Cureyc mutâbaat etmiş ve şöyle demiştir: Bana ibnu'l-Münkedir, bunu Câbir(R)'den işittiğini haber verdi 17[17].

4- Bab: İnsan, Ölü Sahiblerine (ve Din Kardeşlerine) Ölüm Haberini Açıklar 18[18]

9-....... Ebû Hureyre(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Necâşî'nin vefatını, Necâşî öldüğü gün bizzat haber verdi. Akabinde namaz yerine çıktı, sahâbîlerini saff yaptı ve dört tekbîr aldı 19[19].

16[16] Bu hadîsin de bâb başlığına uygunluğu açıktır.

Bakı' ibn Mahled, Câbir'den şunu rivayet etmiştir:

Rasûlullah bana kavuştu da: "Sana bir müjde vereyim mi? Allah babanı diriltti ve kendisine perdesiz doğrudan doğruya söz söyledi. Hâlbuki şimdiye kadar hiçbir kimseye böyle perdesiz söylememiştir'' buyurdu {Umdetu 'l-Kaarî, IV, 20)

17[17] Bu mutâbaati Müslim, Abdurrazzâk tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bu "mutâbaatı, Müslim'de îbn Mâhân hakkında vâki' olan şeyi, yânî o isnâd-daki Muhammed ibn Alî ismini nefyetmek için zikretmiş ve doğrusunun Şu'be'nin rivayet ettiği gibi Muhammed ibnu'l-Münkedir olduğunu beyân eylemiştir. (Kas-tallânî).

18[18] en-Na'y, es-Sa'y vezninde, en-Niâ, el-Gınâ vezninde ve'n-Nu'yân, el-Gufrân vezninde bir adamın vefat ettiğini haber vermek ma'nâsınadır; ikinci bâbdandır. (Kaamûs Ter.). Bugünkü ta'bîr ile Ölüm ilânı demek oluyor.

19[19] Necâşî, Habeş meliklerine verilen unvandır. İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinde bu Necâşî'nin ismi Ashame'dir; atıyye ma'nâsınadır denilmiş. Ebû'l-Ferec de Asha-me ibn Ebcerî'dir, demiştir. İbn Sa'd'm et-Tabakaat'mda müslümân oluşu şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlulah, hicretin altıncı yılında Hudeybiye'den dönüp, yedinci yılın Muharrem'inde Amr ibn Umeyye ed-Damrî ile bir mektûb gönderdi ve onu İslâm'a da'vet etti. Necâşî, Rasûlullah'ın mektubunu hürmetle alıp, karşısına koymuş ve tahtından inip yer üzerinde oturmuş, sonra müslümân olmuş ve İslâm'ı kabul ettiğini bir mektûbla Peygamber'e bildirmiştir. Ca'fer ibn Ebû Tâlib'in Necâşî'ye İslâm Dînİ'ni öğrettiği de Tabakaat'ta rivayet edilmiştir.

Necâşî'nin vefatı, Tebük Seferi'nden dönüldüğü yedinci yılın Receb ayma tesadüf etmişti. Müslim'in Sahîh'inde, Peygamber tarafından kendisine mektûb gönderilen Necâşî'nin, cenazesine namaz kıldığı Necâşî olmadığı rivayet ediliyor. Mektubun yazılıp gönderilmesi ile vefat târihi arasında altı aylık bir zaman vardır. Buna göre her iki şıkk da muhtemil olur.

10-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -minber üzerinde-: "Sancağı Zeyd ibn Harise aldı; akabinde şehîd edildi. Sonra sancağı Ca'fer ibn Ebî Tâîib aldı; o da şehîd edildi. Sonra sancağı Abdullah ibn Revâha aldı; o da şehîd edildi" buyurdu. -(Bunu söylerken) Rasûlullah'ın iki gözünden yaş akıyordu.- (Rasûlullah devamla): "Bundan sonra sancağı emirsiz olarak Hâlid ibn Velîd aldı ve ona feth ihsan olundu" buyurdu [20][20].

5- Cenazeyi Bildirmek Babı [21][21]

Ve Ebû Râfi\ Ebû Hureyre(R)'den söyledi ki, o: Peygamber (S) "Onu bana neden bildirmediniz?" buyurdu, demiştir [22][22].

11-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Hastalığında kendisini Rasûlullah'ın ziyaret etmekte olduğu bir insan vefat etti. Vefatı da geceleyin oldu da, onu geceleyin gömdüler. Sabah olunca onu Rasû-lullah'a haber verdiler. Rasûlullah (S): "Onu bana bildirmekten sizleri men'eden nedir?" buyurdu. Sahâbîler: Gece idi; gece karanlıktı. Bunun için sana

---

Bu hadîs, cenaze ilânının cevazına, cenaze namazının mescid içinde değil, mescid haricindeki namazgahta gâib namazı olarak kılındığına ve cenaze na-mâzmın da diğer namazlarda olduğu gibi saff bağlandıktan sonra dört tekbîr ile kılındığına delâlet etmektedir.

[20][20] Mûte Harbi'nde kumandanların arka arkaya şehîd düştüklerini Peygamber, Medine'deki mescidde halka haber vermiş, en sonra da Hâlid ibn Velîd'in kumandayı kendiliğinden üzerine alarak İslâm ordusunu büyük bir felâketten kurtardığını bildirmiştir/Mûte Harbi'nin haberleri henüz Medine'ye ulaşmadan, gününde Peygamber tarafından böylece haber verilmiş ve haber verildiği gibi cereyan etmiştir.

Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Buhârî bu hadisi Cınad,

Alâmâtu'n-Nübüvve, Hâlid'in Fazîleti, Mağâzî bölümlerinde de getirmiştir.

[21][21] Bu başlıkla bundan önceki başlık arasında şu fark vardır: Birincisi, ölüyü bilmeyen kimselere bildirmek; bu ise ölüyü bilip, ölünün işine hazırlanacak kimselere bildirmektir. (Fethu'l-Bârî; İbnu'l-Munîr'den)

[22][22] Bu Ebû Râfi'in Ebû Hureyre'den nakli, daha evvel "Mescidin süpürülmesi ve çöplerinin toplanıp kaldırılması bâbı"nda geçmiş olan hadîsin bir tarafıdır. Bu kısmın da bâb başlığına delâleti meydandadır.

meşakkat vermek istemedik, dediler. Akabinde Rasûlullah o zâtın kabrine geldi ve kabre karşı namaz kıldı 23[23].

6- Bir Çocuğu Ölüp de Allah'ın Hükmüne Razı; Rahmet ve Mağfiretini Ümid Edici Olarak Sabreden Kimsenin Fazileti Babı 24[24].

Azîz ve Celîl olan Allah da: "Sabredenlere müjdele... " (ei-Bakara: 155) buyurdu 25[25].

12-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Henüz ergenlik çağına ulaşmadan üç çocuğu ölen insanlardan hiçbir müslümân yoktur ki, illâ Allah g müslümânı, bu çocuklara ihsan ettiği geniş rahmeti ile cennete girdirmiş olmasın" 26[26].

23[23] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu Rasûlullah'ın "Onu bana bildirmenizden sizleri men' eden nedir?" buyurmasidır.

24[24] Babın hadîsinde üç çocuğu Ölen müslümâmn hâli söylendiği hâlde, Buhârî'nin bâb başlığında bir çocuğu ölenin hâlini zikretmesi, hadîsin diğer rivayetleri arasında bir ve iki ile kayıdlanmış olanları bulunduğundan dolayıdır. Buhârî bu başlık ile o rivayetlerin subûtuna işaret etmiş oluyor.

25[25] Buhârî bu âyeti bâb başlığındaki "İhtisâb" lâfzına te'kîd olarak getirmiştir. Çünkü ihtisâb, ancak sabır ile olacaktır. Âyetin tamâmı, o âyetler grubu içinde daha iyi anlaşılacaktır: * 'Ey îmân edenler, sabır ile, bir de namaz ile yardım isteyin. Şübhesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülmüş olanlar için ölüler demeyin. BiVakis onlar diridirler. Fakat siz iyice anlayamazsınız. And olsun, biz sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve mahsûllerden yana eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenlere müjdele ki, onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman; Biz Allah'ınız ve biz ancak O'na dönücüleriz, diyenlerdir. Rabb Herinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerinedir ve onlar doğru yola erdirilenlerin tâ kendileridir"(el-Bakara: 153-157).

26[26] Bu hadîs de rivayet yollarının çokluğu ile seçkin hadîslerden biridir. İsnâd yolları kırk kadar sahâbîye varmaktadır. İşte islâm Dîni'nin aslî saffetinde korunmuş olduğunun canlı şâhidlerinden biri. Bu sahâbîlerden rivayet edilen metinler birbirlerinden küçük farklılıklar gösterir ki, bu tabiî birşeydir. Yalnız ifâde ettikleri ma'nânın özü birdir. Hadîste aranan da budur. Şark ve Garb mütefekkirlerinin insaflıları, İslâm Dîni kadar hiçbir içtimaî hâdisenin metodolojik bir usûl ile zamanımıza kadar nakledilmediğini i'tirâf ederler. Bu yalnız ve yalnız İslâmî nakillerin mazhar olduğu ilâhî bir lûtuftur (Kâmil Mîrâs, Tecrid Ter., IV, 395-396).

Bu bâbdaki hadîslerin hepsi mahzun ve kederli ana-babaları en belîğ şekilde tesliye eden Peygamber sözleri ve Muhammedî metanet reçeteleridir.

Burada şu İlâhî sözler de hatırlanıp, sabr ve teslimiyetin değeri iyice kav-ranmalıdır: '.... Ancak sabredenlere ücretleri hesâbsız ö'denecektir"(ez-ZumeT-10).

13-....... Bize Abdurrahmân ibnu'I-Isbahânî, Zekvân'dan; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Kadınlar Peygamber'e: Bizim için bir gün ayır, dediler. Nihayet ayırdığı günde Peygamber kadınlara va'z etti. Ve bu arada: "Herhangi bir kadının üç çocuğu ölmüşse, o çocuklar cehenneme karşı birer siper olurlar" buyurdu. Bir kadın: iki tane (ölmüşse)? dedi. Peygamber (S): "İki tanesi de (öyledir)" buyurdu.

Ve Şerîk ibn Abdillah, İbnu'l-Isbahânî'den söyledi. Abdurrahmân ibnu'I-Isbahânî şöyle demiştir: Bana Ebû Salih Zekvân es-Sem'în, Ebû Saîd ile Ebû Hureyre'den; onlar da Peygamber'den olmak üzere tahdîs etti. Ebû Hureyre: "Bulûğ çağına varmamış üç çocuk" demiştir 27[27].

14- Bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrf den işittim; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Üç çocuğu ölen herhangi bir müslim kişi cehenneme girmez; ancak Allah'ın yemini yerini bulacak kadar girer".

Ebû Abdillah el-Buhârî burada: "Sizden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere illâ oraya (cehenneme) uğrayacaktır. Bu, Rabb'ımn uhdesinde vâcib kıldığı, kaza ettiği bir şeydir'' (Meryem: 7i) âyetini söyledi 28[28].

7- Erkeğin, Kabir Yanındaki Bir Kadına "Sabret!" Damesi Babı

27[27] Bu ta'lîki ibn Ebî Şeybe de mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî, ilim Kitâbı'nda da küçük bir farkla bu isnadı ve ziyâdeyi getirmişti.

28[28] Hadîsteki "Tahıllete'l-kasem" ta'bîri, Allah'ın yeminini halâl kılacak mıkdâr demektir. Buhârî'nin işaret ettiği üzere, hadîsteki bu tahıllete'l-kasem. "Ve in minkum illâ vâridûhâ{ = Vallahi sizden her bir kimse İllâ o ateşe uğrayacak)" (el-Meryem:71) kavlinde mukadder olan yemîndir. Bu uğrayiş, geçerken yol uğrağı görüşten veya günâhı kadar ikaametten ibaret olabileceğine göre, hadîsin ma'nâsı "Üç çocuğunun ölüm acısıyle yanıp buna sabreden ana baba, cehennem ateşini ya geçerken görecek yâhud günâhı kadar kalacak" demek olur.

15-.......Bize Sabit el-Bunânî tahdîs etti. Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kabir yanında ağlamakta olan bir kadına uğradı da, o kadına "Allah'a ittikaa et ve sabreyie!" buyurdu [29][29].

8- Ölüyü Su ve Sidr İle Yıkamak ve Abdest Aldırmak (Yahud Abdest Almak) Babı [30][30]

İbn Umer (R) Saîd ibn Zeyd'in vefat eden bir oğlunu yıkayıp kokulandırdı ve cenazeyi nakledip, namazını kıldı ve kendi abdest organlarını (tekrar) yıkamadı [31][31].

İbn Abbâs (R) da "Müslim diri iken de, ölü iken de necs olmaz" demiştir [32][32].

Sa'd ibn Ebî Vakkaas da: "Eğer ölü (dînen) necs '.; olsaydı ben ona elimle dokunmazdım"

---

[29][29] Hadîsin bâb balığına uygun yeri son fıkrasıdır. Peygamber'in bu emri kadının feryâd ile ağlamakta olduğunu gösterir. "Sabretmezsen Allah'ın gadabına uğrarsın" demek oluyor.

Bu hadîsten, kabir ziyaretinin mutlak surette cevazı, ziyaretçinin erkek ve-yâhud kadın olmasının farkı olmayacağı gibi hükümler alınmıştır. Çünkü hadîste böyle bir ayırım yoktur.

Bu hadîs, ileride daha geniş olarak tekrar gelecek ve ilgili açıklamalar daha fazla orada verilecektir
[30][30] Başlıktaki "Ve vudûihî" zamîri meyyite de, yıkayıcıya da gidebilmek ihtimâli olduğundan, tercemede ikinci ihtimâl parantez içinde gösterildi.

es-Sidr: Sîn'in kesresi ve dâPın sükûnu ile nebk ağacının ismidir ki, Arabistan kirazı ta'bîr olunur. Trabzon hurması o nev'idendir. Müfredisvrfre'dir... Bu ağaç da iki gûna olur: BİrÎ bûstânîdir ki, yemişi hoş olup ve yaprağıyle yıka-. ma yapılır. Ve birisî berrîdir ki, yemişi kekre olur. Ve ikisinin de gölgesi be gâyet koyu ve lâtîf ve hafîf olur...

en-Nebk: Sidr ağacının yemişine denir ki Arabistan kirazı ta'bîr olunur (Kaa-mûs Ter.).

en-Nebk: Sidr ağacının yemişi ki köknar yemişi dahi derler (Ahterî).

Sidr bulunmazsa, cöven, hatmî kullanılır. Bunların hepsi kiri gidermek İçin sabun yerine kullanılmış şeylerdir. Kirleri gidermek için bunlardan hiçbirisini bulmak mümkin olmazsa, yalnız hâlis su ile yıkanır.

[31][31] ibn Umer'in bu fiilini İmâm Mâlik el-Muvatta' da Nâfi'den mevsûlen rivayet etmiştir
[32][32] İbn Abbâs'm bu sözünü Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâdla mevsûl olarak rivayet etmiştir. Dârakutnî ile Hâkim ise bunu merfû* olarak rivayet etmişlerdir.

ibn Ebî Şeybe bu haberi şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbâs: Ölülerinize ne-cistir demeyiniz. Çünkü mü'min hayâtında da, Ölümünde de necs değildir, demiştir.

Necs olduğu kabul edilirse, tahareti, yânî paklanması kaabil değildir demek olur

demiştir 33[33].

Ve Peygamber (S): "Mü'min necs olmaz" buyurmuştur 34[34].

16-....... Ümmü Atıyye el-Ensâriyye (R) şöyle demiştir: RasûlulIah(S)'m kızı vefat ettiğinde Rasûlullah yanımıza geldi de 35[35]: "Kızum su ve sidr ile üç, yâhud beş yâhud lüzum görürseniz bundan daha çok yıkayınız. Son def ak inde kâfur yâhud kâfur nev'inden kokulu birşey kullanınız. Yıkamayı bitirdiğiniz zaman bana bildiriniz1' buyurdu. Biz yıkamayı bitirdiğimizde Peygamber'e haber verip bildirdik. Ra-sûlullah bize hıkv denilen kendi izârını verdi de: "Bunu kızıma iç gömleği yapın " buyurdu. Râvî Muhammed ibn Şîrîn: Ümmü Atıyye hıkv ile izârını kasdediyor, demiştir 36[36].

9- Ölünün Tek Sayıda Yıkanmasının Müstehab Olacağı Babı

17-....... Bize Abdulvahhâb es-Sakafî, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Aüyye (R) şöyle demiştir: Bizler, kızım yıkamakta olduğumuz sırada Rasûlullah (S) yanımıza girdi de: "Onu su ve sidr ile üç, yâhud beş, yâhud da bundan daha fazla yıkayınız. Son yıkayışta kâfur kullanınız. Yıkamayı

33[33] Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın bu sözünü de İbn Ebî Şeybe tahrîc etmiştir.

34[34] Peygamber'in bu sözü, Buhârî'nin Kitâbu'l-Gusl'de "Cünüb çarşıda yürür babı' 'nda Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır.

35[35] Peygamber'in kızı Rukayye'nin Hayber seferi sırasında vefatı üzerine diğer kızı Ümmü Kulsüm, Usmân'la evlendirilmiş, sonra hicretin dokuzuncu yılında o da vefat etmişti. Peygamber'in diğer kızı Zeyneb de hicretin sekizinci yılında vefat etmişti. Ümmü Atıyye ölü yıkayıcı bir kadın oduğundan, Zeyneb'i de, Ümmü Kulsüm'ü de yıkamış olabilir. Muhtemil ki, Buhârî, Peygamber'in bu iki kızından hangisi olduğunu kestiremediğinden, burada "Peygamber'in kızı öldüğü zaman" demiş; isim zikretmemiştir. Fakat Müslim'in şartına göre Zeyneb olduğu sabit olduğundan, Müslim bu ismi zikretmiştir.

36[36] Buhârî bu Ümmü Atıyye hadîsini uzun, kısa metinlerle yalnız bu Cenazeler Ki-tâbı'n'da, arka arkaya gelecek çeşitli bâblarında onbir defa getirmiştir. Bir çok hükümlerin delili olan bu hadîsten, özetle şu hükümler çıkarılmıştır:

Ölüyü yıkamak; yıkama esnasında Ölüye abdest aldırılması; su ve sıdr ile yıkamak; yıkamanın sayısı; yıkamada kâfur ve benzeri güzel kokulu şeyler kullanılması; kadının cenazesini kadınların yıkaması; cenaze yıkayan kimsenin gu-sül veya abdest alıp almayacağı; ölünün necs olmadığı; bundan dolayı yıkamanın abes olmayıp cesedin temizlenebileceği; erkek elbisesinin kadına kefen yapılabileceği... gibi.

bitirdiğinizde bana bildiriniz" buyurdu. Biz yıkamayı bitirdiğimiz zaman kendisine haber verip bildirdik. Rasûlullah bize hıkv denilen izârını attı da: "Bunu kızıma iç gömleği yapın" buyurdu 37[37].

Ve Eyyûb es-Sahtıyânî, yine geçen isnâd ile şöyle demiştir: Bu Ümmü Atıyye hadîsini bana Muhammed ibn Şîrîn'in haber verdiği gibi, ktzkardeşi Hafsa bintu Şîrîn de tahdîs etti. Fakat Hafsa'nm hadîsinde, Muhammed'in hadîsinden fazla olarak: "Kızımı tek sayıda yıkayınız"38[38], yine Hafsa'nm hadîsinde: "Üç su, yâhud beş su, yâhud yedi su yıkayınız"; yine Hafsa'nm hadîsinde Rasûlullah'in: "Onu yıkamağa sağlarından başlayınız ve abdest uzuvlarından başlayınız" buyurduğu; yine Hafsa'nm hadîsinde: Ümmü Atıyye'nin, biz onun saçını üç bukle yaptık, dediği fıkraları vardır 39[39].

10- Bab: Ölünün Yıkanmasına Sağ Azalarıyle Başlanır

18-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), kızının yıkanması hususunda: "Bedeni/î sağ yanları ile ve abdest uzuvları ile yıkamaya başlayınız" buyurdu 40[40].

11- Ölünün Abdest Yerleri Babı

37[37] Hadîsin bu kısmı küçük bir fark ile bundan evvelkibâbda da geçmişti. Devamı olan kısımlar ise burada gelmiştir.

38[38] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri burasıdır. Cenaze yıkamakta tek sayı üzerine emrediimesi, "Allah tektir; Sekleri sever" hadîsinden ileri gelebilir. Bu teklemenin gerçekleşmesi, bu Hafsa hadîsinde ölünün üç su, beş su, yedi su ile; diğerinde üç, beş ve gerekirse daha fazla sayıda yıkanmasıyle olabileceği bildi-rilmiştir. Yıkamaktan istenen gaye, ölünün temizlenmesidir.

39[39] Hadîsin sonundaki "Onun saçını taradık, üç bukle yaptık" fıkrası Ümmü Atıy-ye'nin haber vermesidir. Yoksa hadîste bunun Rasûlullah tarafından bir emir ve işaretle yapıldığına dâir bir kayıd ve rivayet yoktur. Bu sebeble Hanefîler'e göre saç iki bukle yapılıp kadının göğsüne, gömlek üstüne konulur. Şâfiîler'ce üç bukle yapılarak arkaya uzatılır. Ahmed ibn Hanbel ile tshâk'ın görüşü de budur.

40[40] Peygamber hayâtta dâima sağ ile başlamak geleneğinde idi. Bunda "Ashâbu'l-yemîn = Sağ taraf sahihlerinden " (el-Vakıa; 8, 27, 38: el-Müddessir: 39; el-Beled: 19) olma alışkanlığını kazandırmak temennisi veya yümn, hayr ve bereket sahibi olmaya bir alıştırma olması mümkindir.

19-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in kızını yıkamaya koyulduğumuzda; bizler onu yıkarken, bize hitaben: "Onu sağ taraflarlyle ve abdest uzuvlarıyla yakamağa başlayınız" buyurdu 41[41].

12- Bab: Kadın, Erkek İzarı İçinde Kefenlenir Mi?

20-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kızı vefat etti. Bunun üzerine Peygamber (S) bize: "Onu üç yâhud beş yâhud eğer gerekli görürseniz bundan fazla sayıda yıkayınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildiriniz" buyurdu. Öiz yıkamayı bitirince Peygamber'e haber verip bildirdik. Peygamber belinden izârını çıkardı ve: "Bu izan kızıma iç gömleği yapın" buyurdu 42[42].

13- Bab: Cenazeyi Son Yıkayışında Kafürlu Su Kullanır

41[41] Ölü yıkamaya abdest azâlarıyle başlanması müstehâbdır. Bu abdest, ağız çalkalama ve buruna su verme bulunmaksızın, hayâttaki gusl abdestinin aynıdır

42[42] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Lügat açıklamaları şöyledir:

el-Hakvu, bedende böğüre denir. Ve futaya denir; izâr ma'nâsınadır. Bir kavle göre fûta bağlayacak yere denir ki, bel olacaktır. Bunda hâ'mn kesriyle el-Hıkve de lügattir.

el-Kâfûr ve el-Kufurrâ: Ve bunda kâfin ve fâ'nın üç harekesiyle lügattir. Hurma çekirdeğinin kapçığına denir. Ve kâfur bir nevi' güzel kokulu nebat ismidir ki, çiçeği papatya çiçeğine benzer olur. Tib müfredatında reyhânu'I-kâfûr ile resmedilmiştir ki, kâfur otu ta'bîr olunur. Kâfur bu isimle ma'rûf koku ismidir. Hind ve Çin dağlarında biten bîr ağaçtan meydana gelir, yânı onun zamkıdır. Bu ağaç gayet büyük olduğu için gölgesinde pek çok insan mekân tutar. O mekânın harareti sebebiyle kaplanlar bu ağacın etrafında barınırlar ve kâfurun azlığına sebeb budur... (Kaamûs Ter.)

ei-İzâr: Bedene bürünecek câr ve milhafeye denir... Şârih der ki: Gerçi müellif mutlaka milhafe ile tefsir eyledi; lâkin izâr belden aşağı tutulan fûta ve peş-temâl makûlesine denir. Nitekim ridâ, belden yukarı tutulan elbiseye denir. Meselâ hacıların belden yukarı tutundukları ihram, ridâ ve belden aşağı tutundukları izârdır... (Kaamûs Ter.)

eş-Şiâr: At kısmının çuluna denir ki asıl şiar, insanın gömleğine denir. Ve mutlaka bedenine dokunan elbisesine denir, kıllara dokunduğu için...

et-İş'âr; Bir adama bir nesneyi bildirmek... ve bir kimseye şiar yânı gömleği giydirmek ma'nâsınadır. (Kaamûs Ter.).

21-.......Bize Hammâd ibri Zeyd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye şöyle demiştir: Peygamber'in kızlarından biri vefat etti. Bunun akabinde Peygamber dışarı çıktı da: "Kızımı su ve sidr ile üç yâhud beş, yâhud eğer gerekli görürseniz bundan daha fazla sayıda yıkayınız. Sonuncu yıkayışta kâfur yâhud kâfur nev 'inden kokulu birşey kullanınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildiriniz" buyurdu. Ümmü Atiyye dedi ki: Biz yıkamayı bitirince kendisine bildirdik. Peygamber bize kendi izârını attı da: "Bunu kızıma iç gömleği yapın" buyurdu. Ve yine Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Hafsa bîntu Sîrîn'den; o da Ümmü Atıyye'den yukarıda geçen hadîsin benzerini rivayet etti. Burada Ümmü Atıyye şöyle demiştir: Rasûlullah: "Onu üç, yâhud beş, yâhud yedi, yâhud da eğer gerekli görürseniz bundan daha fazla sayıda yıkayınız" buyurdu.

Hafsa dedi ki: Ümmü Atıyye: Biz onun başım üç bukle yaptık, dedi 43[43].

14- Yıkama Sırasında Kadının Saç Örgüsünü Çözmek Babı

İbn Şîrîn: Ölünün saçının çözülüp bozulmasında beis yoktur, demiştir 44[44]

22-.......Bize İbnCureyc haber verdi. Eyyüb es-Sahtıyânî şöyle dedi: Yine ben Hafsa bintu Sîrîn'den işittim; o şöyle dedi: Bize Ümmü Atıyye (R) tahdîs etti ki, onlar Rasûlullah'm kızının başını üç bukle yapmışlardır. İbn Atıyye:Biz yıkayacağımız sırada saç örgülerini çözdük. Sonra başını yıkadık, sonra da saçları üç bukle yaptık, dedi 45[45].

43[43] Bu hadîsin de bâb başlığına delâlet yeri açıktır

44[44] Muhammed ibn Sîrîn'in bu sözünü, Saîd ibn Mansûr, Eyyûb es-Sahtıyânî tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

45[45] Kadın cenazesinin saçının üç bukle yapılıp arkasına bırakılması Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye'nin mezhebidir. Hadîste görülen Ümmü Atiy-ye'nin kendi yaptıklarını haber vermesinden ibarettir. Yalnız bunu Peygamber'in işaretiyle yapmış olması da muhtemildir. ihtimâl üzerine hüküm bina edilemi yeceği ise şer'î bir esastır. Bunun için Hanefîler saçların iki bölük yapılıp cenazenin göğsüne ve gömleğinin üstüne konulması içtihadında bulunmuşlardır. Hanefîler'ce saçı tarakla tarayıp arkaya atmaya luzûm yoktur.

Bâb başlığındaki ta'lîkte ve hadîs metninde ifâde edilen saç örgülerinin çözülmesi, vefatından evvel insanın başında örülü bulunan saçlara suyun iyice işlemesi için yıkama sırasında bu örgülerin çözülmesini anlatmaktadır.

15- Bab: Ölüye İç Gömleği Giydirmek Nasıldır?

Ve Hasen el-Basrî: Beşinci bez ki, ölü yıkayıcı gömleğin altından olrnak üzere, uylukların aşağısını ve yukarısını bununla sarıp bağlar, demiştir 46[46].

23-....... Bize îbnu Cureyc haber verdi. Ona da Eyyûb haber verip şöyle demiştir: Ben Muhammed ibn Sîrîn'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah ile bey'at etmiş Ensâr kadınlarından biri olan Ümmü Atıyye Basra'ya geldi. Basra'daki bir oğluna yetişip görmek üzere ansızın geliyordu; fakat ona yetişememişti. İşte o zaman bize tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber'in kızını yıkama hâlinde iken yanımıza Peygamber (S) girdi de: "Onu su ve sidr ile üç yâhud beş, yâhud gerekli görürseniz bundan daha fazla sayıda yıkayınız. Son yıkayışta kâfur kullanınız. Yıkamayı bitirdiğiniz zaman bana bildiriniz" buyurdu. Ümmü Atıyye dedi ki: Biz yıkamayı bitirince Peygamber bize hıkvesini (yânî izârmı) attı da: "Bu izan o kıza iç gömleği yapın" buyurdu. Eyyûb dedi ki: Muhammed ibn Şîrîn bunun üzerine bir şey ziyâde etmedi Yine Eyyûb: Bu yıkanan kız, Peygamber'in hangi kızıdır bilmiyorum, dedi. Ve yine Eyyûb: İş'âr, yıkayıcı kadınlar o kızı bu izâr içine sardılar demektir. (Tâbiîler'in ölüler bilgisinde en âlim olanı) Muhammed ibn Şîrîn de işte böyle kadın cenazesine boydan boya iç gömleği giydirilmesini ve izâr bağlanmamasını emreder idi, demiştir 47[47].

46[46] Ibmı Ebî Şeybe Hasan el-Basrî'nin buna yakın bir lâfzını mevsûlen rivayet etmiştir

47[47] Bu hadîsten kadın cenazesinin beş parça bezle kefenleneceği açıkça anlaşılıyor ki, bu parçalar: Din', izâr, lifâfe, hımâr ve hırka'dır. Bunların îzâhı ve kullanış suretleri şöyledir: Bu hadîsteki ifâdelerde anlatılan kadın cenazesinin kefenleni-şini Aynî şöyle îzâh ediyor: "Cenaze evvelâ dır'a, yânî gömlek giydirilir. Sonra hımâr denilen bez, baş örtüsü gibi kadının başına Örtülür ve gömlek üzerine açılır. Bunun üzerine izâr, onun üzerine de lifâfe denilen en geniş bez sarılır. En sonra da bu bezler açılmamak için, hırka denilen enli bez, kadının memesi ile göbeği arasına bağlanır" (Umdetu'l-Kaarî, IV, 49).

16- Bab: Ölü Kadının Saçı Üç Bukle Yapılır Mı? 48[48]

24-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Hişâm ibn Hassân'dan; o da Ümmü'l-Huzeyl (Hafsa bintu Sîrîn)'den; o da Ümmü Atıyye(R)'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye: Biz Peygamber'in kızının saçlarını ördük, yânî üç örgü yaptık, demiştir.

Vekî' de dedi ki: Sufyân es-Sevrî: Alın perçemini bir bukle, başın iki yan tarafının saçlarını da ayrı ayrı iki bukle yapmıştır, dedi.

17- Bab: Ölü Kadının Saçları Arkasına Atılır

25-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kızlarından biri vefat etti. Akabinde Peygamber (S) bize geldi de: "Onu sidrli su ile tek sayıda yıkayın. Ya üç, ya beş, yâhud eğer gerekli görürseniz bundan daha fazla tek sayıda yıkayınız. Son yıkama suyunun içine kâfur yâhud kâfur nev'inden güzel kokulu birşey katınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildirin" buyurdu. Nihayet biz yıkamayı bitirdiğimizde kendisine bildirdik. Peygamber bize hıkve-sini (yânî izârmı) attı. Biz o kızın saçlarım üç örgü yaptık ve bu üç örgüyü de arka tarafına atıp salıverdik 49[49].

18- Kefen İçin Beyaz Bez (Kullanılması) Babı 50[50]

26-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) pamuktan, suhûliyye denilen üç parça beyaz Yemen bezi içinde kefenlendi. Bu kefen parçalarının içinde gömlek ve başlık yoktu

48[48] Buhârî bâb başlığını böyle suâl tarzında vermekle bu husustaki görüş ayrılığına işaret etmiş oluyor. Hadîs metni ile de üç bukle yapılacağını bildirmiş ve suâli delîli ile cevâblamış bulunuyor
49[49] Ölü kadının saç buklelerinin ön tarafa veya arka tarafına doğru salıverilmesi hakkındaki tatbîkatia ilgili îzâh daha önceki hadîslerde geçmişti
50[50] Buhârî ölülerin yıkanma hükümlerini bitirince, kefeni beyâna başladı.

51[51].

19- Cenazeyi İki Bez İçinde Kefenleme Babı [52][52]

27-.......Bize Hammâd (ibn Zeyd), Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir adam Arafat'ta vakfe ederken ansızın devesinden düştü. Düşer düşmez deve onun boynunu kırdı. Peygamber (S): "Bu adamı su ve sidr ile yıkayınız ve iki ihram bezi içinde kefenleyiniz. Ona koku sürmeyiniz; başına bez de sarmayınız. Çünkü bu ihrâmlı hacı kıyamet gününde Lebbeyk, Aîlâhumme lebbeyk... diyerek diriltilecektir" buyurdu.

20- Ölü İçin Güzel Koku Kullanmak Babı [53][53]

28-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın beraberinde bir kimse Arafat'ta vakfe

---

51[51] Hadîsin bâb başlığına delâleti zahirdir. Bâzı lügat açıklamaları şöyledir:

Yemâniyye: Yemen'e mensûb demektir. Bu kelime yâ'nın tahfifi ile de söylenir. Kaaide nisbet yâ'smın şeddeli olmasını gerektirir ise de, kelimeye elif ziyâde kılınarak nisbet yâ'sı hafîfletilmiştir. Aslında Yemâniyye iken, Yemâniye de denilmiştir.
Sehûliyye: Ezherî: "Sîn'in fethi İle Yemen'de bez dokunan bir nahiyenin adıdır; sîn'in dammı ile de beyaz bezin adıdır'' diye ta'rîf etmiştir. Diğer lügat -çiler Yemen'de bir nahiyenin adı olduğunu başka ma'nâlarından önce söylemişlerdir.

Kursuf: Kâfin ve sîn'in dammı ve râ'nin sükûnu ile pamuk demektir.

Esvâb: Sevb'in cem'idir. Aslında dokunmuş olan bez, keten, ipek, yün ma-kûlesidir. Dönüp varacağı şey i'tibâriyle mecazen libâsa ıtlak olunur.

Kamlı: Gömlek; imame de başlık ve sarık demektir.

52[52] Buhârî bu başlık İle kefenin üç olmasının vâcib değil, sünnet olduğuna işaret etmiştir. Zaruret olmayarak kefenin iki parçaya indirilmesi ile sünnet terkedilmiş olur. Bir parça ise, vâcibdir.

Hadîs metnindeki "vakasat" ve "evkasat" kelimeleri aynı ma'nâda olup her ikisi de boynunu kırdı demektir
53[53] el-Hanût, sabûr vezninde ve el-Hınât, kitâb vezninde, güzel kokulu nesnelerden terkîb edilmiş kokuya denir ki, ölünün kefeni üzere saçılır ve buharlandın-lir; kâfur, sandal ve sâireden nıürekkeb olur.

el-Ihnâî ve't-Tahnît, ölüye hanût saçmak, ölünün kefenine hanût saçmak ve buharlandırmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

yaparken birden devesinden düştü. Râvî: Deve de onu kana bürüdü, yâhud deve onu derhâl öldürdü, demiştir. Bnnun üzerine Rasûlullah (S): "Onu su ve sidr ile yıkayınız ve iki ihram bezi içinde kefenleyiniz. Ona koku sürmeyiniz; başına da bez sarmayınız. Çünkü bu zât kıyamet gününde telbiye okuyarak diriltilecektir" buyurdu 54[54].

21- Bab: İhramlı İken Ölen Kimse Nasıl Kefenlenir?

29-.......İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Biz Peygamber'le bulunduğumuz sırada devesi bir adamın boynunu kırdı, o adam da ihrâmlı hâlde idi. Peygamber (S): "Onu su ve sidr ile yıkayınız, iki parça ihramı içinde kefenleyiniz. Ona hiçbir koku sürmeyiniz ve başına da bez sarmayınız. Çünkü Allah onu kıyamet gününde başının saçına zamk makûlesi nesne sürüp yapıştırmış bir kimse olarak diriltecektir" buyurdu 55[55].

30-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr ile Eyyûb es-Sahtıyânî'den; bunların ikisi de Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs ettiler, ibn Abbâs(R) şöyle demiştir; Bir adam Arafat'ta Peygamber ile birlikte vakfe yapmakta idi. Birdenbire devesinden düştü. Râvî Eyyûb "fevakasathu = deve onun boynunu kırdı" ta'bîrini söyledi. Amr ise "feeksaathu = deve onu derhâl öldürdü" ta'bîrini söyledi. Ve o zât derhal öldü. Bunun üzerine Peygamber (S): "Onu su ve sidr ile yıkayın,iki ihram bezi içinde kefenleyin. Onu kokulandırmayın, başına da bez sarmayın. Çünkü o kıyamet gününde -Eyyûb: Telbiye okuyarak, dedi; Amr ise; Telbiye edici olarak, dedi- diriltilecektir" buyurdu 56[56].

54[54] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı, ihrâmlı için hanûtun men'inden anlaşılan mefhûm yoluyladır. Bu hadîs metninde râvî, devenin işlediği cinayeti, yukarıdaki hadîstekinden farklı ve iki kelime ile terdîdli olarak ifâde etmiştir.

Birincisi, kâf, sâd, ayn harflerinden if'âldir ki, "Feaksaathu" kelimesidir. Bunun birçok ma'nâlarından biri, birşeyi kana bürümek ve kıpkızıl etmek, ezmek. ..dir. Buna göre deve onu ezip kana bürüdü, kıpkızıl etti demek olur.

İkincisi, kaf, ayn, sâd harflerinden yapılmış if'âddir. Bunun sülâsîsi: Derhâl ölmek ve çabuk öldürmek ma'nâsınadır. İf'âlİ de, yânî el-İkaas da derhâl öldürmek ma'nâsınadır. Bu suretle aralarında yine çok ma'nâ farkı yoktur.

55[55] et-Telbîd; ihramda olan hacı başının saçı perişan olmayıp toplanmak için saçına zamk makûlesi nesne sürüp yapıştırmak ma'nâsmadır.

56[56] Hadîste râvîlerin "fevakasat" veya "feaksaat" şeklinde terdîd ile bildirmeleri, kendilerinin tesbît

22- Etrafı Dikilen Yahud Etrafı Dikilmeyen Gömlek İçinde Kefenleme ve Gömleksiz Kefenlendirilen Kimse Babı 57[57]

31-.......Ubeydullah şöyle demiştir: BanaNâfi', îbnUmer'den tahdîs £tti (o, şöyle demiştir): Abdullah ibn Ubeyy öldüğü zaman oğlu Abdullah, Peygamber'e geldi ve: Yâ Rasûlallah! Gömleğini bana ver de babamı onun içinde kefenleyeyim; namazını da Sen kıldır ve onun için mağfiret isteyiver, dedi. Peygamber(S), Abdullah'a kendi gömleğini verdi ve: "Cenaze hazırlanınca bana haber ver de namazını kılayım" buyurdu. Müteakiben Abdullah cenazenin hazırlandığını Peygamber'e bildirdi. Peygamber onun cenaze namazını kıldırmaya davrandığında Umer (R) Peygamber'i çekti ve: (Yâ Rasûlallah!) Al-lah seni münafıklar üzerine namaz kılmaktan nehyetmedi mi? dedi 58[58]. Peygamber (S): "Ben iki tercih etme arasında serbestim (yânî istiğfar etmekte ve etmemekte muhayyerim). Allah Taâlâ: Onlar için istiğfar et yâhud istiğfar etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfar dahi etsen, yine Allah kendilerini kafiyyen mağfiret etmiyecektir («-Tevbe: 80) buyurdu" diye cevâb verdi. Ve Rasûlullah, Abdullah ibn Ubeyy'in cenazesine namaz kıldı. Bunun üzerine: "Onlardan ölen hiçbir kimse üzerine dua etme; (defn veya ziyaret için) kabrinin başında da dikilme. Çünkü onlar Allah *ı ve Rasûlü ynü inkâr ile kâfir oldular ve onlar fâşıklar olarak öldüler*' (et-Tevbe: 84) 59[59].

---

edişlerinin neticesidir. "Vakasa" boynu kırdı ma'nâsmadır. İkincisi ayn, kaf, sâd ve ayn harfi kökün if'âl babından olan mâzîsidir. "Fea-kaasat, birşeyi kana bürüdü ve kıpkızıl etti" demektir. Binâenaleyh ma'nâca aralarında çok ayrılık yoktur.

57[57] Şârih Kirmanı, Buhârî'nin bu başlığını, terceme ettiğimiz şekilde tefsîr etmiştir. Buhârî'nin ifâdesine göre kefen cümlesinden olan gömleğin etrafı dikilmiş olup olmaması; İlik konulmuş veya konulmamış olması müsâvîdir.

58[58] Hz. Umer'in bu nehy hükmünü "Onlar için istiğfar etsen de istiğfar etmesen de haklarında birdir. Allah onları kat'iyyen mağfiret etmez. Şübhesiz Allah fâ-sıklar güruhuna hidâyet vermez "(el-Munâfıkûn:6) âyetinden almış olması muh-temildir. Umer'in içtihadına göre istiğfar, salât ile te'vîl edilmiş ve bu sözden namazdan nehy Duyurulduğu hükmü çıkarılmış olur.

Abdullah İbn Ubeyy, Medîne'de münafıkların reîsi idi. Müslümanlara birçok kötülükleri dokunmuştu.
59[59] Bu hâdise üzerine et-Tevbe:84. âyetinin inmesi, Hz. Umer'in görüşünü doğrulamış oluyor.

Peygamber'in münafıkların reisine hayâtında müsamahalı davranması, öldüğünde mübarek gömleğini vermesi, cenaze namazını kılması ve istiğfar etmesinin sebebleri şöyle özetlenmiştir: Müslümânlar'ın ilk zamanlarında büyük bir kabileye başkanlık etmekte bulunması, şeklen de olsa müslümân görülen bir zâtı

32-....... Bize îbnuUyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti. O, Câbir'den şöyle dediğini işitmiştir: Abdullah ibn Ubeyy gömüldükten sonra, Peygamber (S), Abdullah ibn Ubeyy'in yanına geldi ve onu çukurundan dışarı çıkarttı. Akabinde onun cildine kendi tükürüğünden üfledi ve ona gömleğini giydirdi 60[60].

23- Gömleksiz Kefenleme Babı

33-.......Âişe (R): Peygamber (S) üç tane beyaz pamuk bezi içinde kefenlendi. Bu kefen parçalarının içinde gömlek de, başlık da yoktu, demiştir.

34-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) içlerinde gömlek ve başlık bulunmayan üç tane bez içinde kefenlendirildi, demiştir 61[61].

24- Başlık Olmayarak Kefen Babı

---

her türlü kötülüklerine rağmen vaziyeti ıslâh ve idare etmek basiretinin kâbı olması, öldüğünde oğlu Abdullah'a bir taltîf olması, yâhud daha mühim olarak, bu zâtın son deminde Peygamber'in gömleği ile şefaat olunmak dileği gö rülüp duyularak, kabîlesi halkından münafık olanları ıslâh etmek gayesi veya Bedir günü Abbâs'a giydirmiş olduğu gömleğine karşılık vermiş bulunması...

60[60] Bu Câbir hadîsinde Peygamber'İn, Abdullah ibn Ubeyy'in kabrine defn edildikten sonra geldiği haber veriliyor. Bundan evvelki îbn Umer hadîsinde, gömülmezden evvel geldiği ve namazını kıldığı haber verilmişti. îki hadîs arasında görülen bu zıdlığı sarihler şöyle gidermeye çalışmışlardır: ibn Umer hadîsindeki "gömleğini verdi" sözü, "ihsan etti" demektir. Peygamber'İn vereceğini va'd etmesinden mecazen "verdi" diye ta'bîr edilmiştir, demişlerdir, ibn Cevzî de Peygamber'İn iki gömlek vermiş olması muhtemildir, der.

Câbir'in: "Peygamber İbn Ubeyy'i çukurundan çıkarttı ve ona gömleğini giydirdi" demesinden, bu ölünün gömleksiz defn olunduğu hatıra gelir. Yâhud Peygamber'İn kendi gömleği ile teberrük etmesi istenildiğinden, ölünün üstündeki gömlek çıkarılıp Peygamber'İn gömleği giydirilmiştir. Bâb başlığının ikinci kısmına delîl olan yer, işte burasıdır.
61[61] Hadîslerin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Bunlara yakın bir metin, daha evvel de geçmişti.

35-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) pamuktan dokunmuş sahûliyye denilen üç parça beyaz bez içinde kefenlendi. Bu kefen parçala^ rı içinde ne gömlek ve ne de başlık vardı, demiştir 62[62].

25- Kefen. Ölünün Malının Mecmuundan Tesviye Edilir (Üçte Birinden Değil) Babı 63[63]

Atâ ibn Ebî Rebâh, ez-Zuhrî, Amr ibn Dînâr ve Katâde de bu görüşe kaail olmuşlardır 64[64].

Amr ibn Dînâr: Ölü yıkarken kullanılacak koku, ölünün malının mecmuundan sarf olunur, demiştir.

İbrahim en-Nahaî de: Ölünün malından evvelâ kefen ile harcamaya başlanır. Sonra borcu ödenir. Sonra vasıyyeti yerine getirilir, demiştir. Sufyân es-Sevrî de: Kabir ücreti, yıkama harcaması, kefen masrafları cümlesinden sayılır, demiştir 65[65].

36-....... Bize İbrâhîm ibn Sa'd, babası Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da babası İbrâhîm ibn

---

62[62] Bu hadîsin de bir rivayeti biraz önce geçmişti. Bu üç parça bez, lifâfe, izâr, ve kısa ridâ diye ta'rîf edilmiştir.Lifâfe,leff yânı sarmaktan alınmış olup"sargı" demektir. Cenaze ıstılahında, Ölünün başından ayağına kadar vücûdunu bürüyen örtüye denir.

İzâr da aynı ma'nâya hamledilmiştir; baştan aşağıya kadar vücûdu bürü-yen örtü demektir. Bâzı fakîhler, İzâr, omuzdan aşağıya bürüyen örtüdür, demişlerdir. Bir de yakasız, yensiz ve etrafı dikiş İle bastırılmamış, göğüs tarafı açılmamış bir parça vardır ki, buna yukarıda anlatıldığı şekliyle, gömlek deni-lemiyeceği aşikârdır. İşte bu üç parça bez, erkekler için sünnet kılınan bir kefendir. Hadîste başlık açıkça istisna edildiğinden, hesaba dâhil değildir.
Bu üç parça bezin temiz olmak şartıyle yeni veya kullanılmış olması musâvîdir.

63[63] Buhârî bu başlık ile Ölünün techîz ve tekfin masraflarının, malının umûmundan yapılacağını bildirip, ölünün malının üçte birinden yapılır diyen küçük bir grubun görüşünü reddetmek istemiştir. Bu üçte bir görüşü, Hallâs ibn Umer'in kavli olduğu nakledilmiştir
64[64] Buhârî bâb başlığındaki hükümde, burada isimleri verilen tabiî müctehidlerinin ittifak etmiş olduklarını da bildirmiş oluyor. Bu müctehidlerin görüşleri Dâri-mî'de, Abdurrazzâk'ın Musannafmda mevsûlen rivayet edilmiştir.

65[65] Amr ibn Dinar'ın bu sözünü Abdurrazzâk; İbrâhîm Nahaî'nin sözünü Dârimî; Sufyân es-Sevri'nin sözünü de yine Dârimî mevsûl olarak rivayet etmişlerdir

Abdirrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Babam Abdurrahmân ibn Avf'un önüne bir gün yemeği getirilmişti. Bunun üzerine dedi ki: Mus'ab ibn Umeyr (Uhud'da) şehîd edildi. Hâlbuki o benden çok hayırlı idi. Ona bir tek kaftandan başka içinde kefenlenleneceği birşey bulunmamıştı. Hamza da şehîd edildi -.Yâhud diğer bir adam şehîd edildi, demiştir-. O da benden hayırlı idi. Ona da bir kaftandan -yâhud kaftanından- başka içinde kefenle-nebileceği şey bulunamamıştı. Yemîn olsun ki ben, âhiret için kazandığımız hasenelerin bize bu dünyâ hayâtımızda peşin verilmiş olmasından endîşe etmişimdir, dedi; sonra da ağlamaya başladı [66][66].

26- Bab: Bir Tek Bezden Başkası Bulunmadığı Zaman (Ne Yapılır)?

37-....... Bize Şu'be, Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da babası İbrâhîm'den haber verdi. O şöyle demiştir: Oruçlu bulunduğu bir gün babam Abdurrahmân ibn Avf un önüne bir iftar sofrası getirilmişti. Babam (sofraya bakıp) şöyle dedi: Mus'ab ibn Umeyr (Uhud'da) şe-hîd edildi. Hâlbuki o benden daha hayırlı idi. Öyleyken Mus'ab bir tek bürde içinde kefenlendi.-Bununla başı örtülse ayakları açılıyor; ayakları örtülse başı açılıyordu. Râvî dedi ki: Ben babam Abdurrahmân ibn Avf şunu da söyledi zannediyorum: Hamza da şehîd edildi. Hâlbuki o da benden daha hayırlı idi. Sonra bize dünyâ ni'metlerin-den önümüze serilen bunca ni'metler yazılıp serildi -Yâhud da: Dünyâdan bize verilen bunca ni'metlere nail olduk, dedi-. Hâlbuki bizler, âhiret için kazandığımız hasenelerin ta'cîl edilip de, bize dünyâda verilmiş olmasından endîşe etmekteyiz, dedi; sonra üzülerek ağlamaya başladı, hattâ yemeği de terkeyledi [67][67].

---

[66][66] İbn Hacer'in rivayet hususunda ekseriyyetinİ bildirdiği burdehu (Onun bürdesi) nüshasında mef'ûl zamîri Mus'ab'a râcî olduğundan, şehidin kefen-lendirildiği bürdenin kendisine âid olduğu tasrîh edilmiş bulunuyor. Bu ise hadîsin mensûb olduğu babın unvanına uygunluğu bakımından son derece lâzım olan bir mes'eledir. Ölünün cümle malından en evvel tekfîn masraflarının ayrılması mes'elesidir. Bu da hadîsteki bürdenin Mus'ab'a âid olduğu tasrîh edilmekle te'mîn olunabilir.

Hadîsten, zaruret hâlinde bir kefenle yetinilebileceği ve bunun caiz olduğu hükmü alınmıştır. Yine bu hadîsten, ilk müslümanların ne kadar maddî imkânsızlık ve çetinlikler altında mücâdele ettikleri apaçık sezilmektedir.

[67][67] Bâb başlığındaki suâlin cevâbı hadîs metninde mevcûddur. O da "Mus'ab ibn Umeyr bir tek bürde içinde kefenlendi" sözüdür. Şübhesiz ki bürde, bir tek bezden ibarettir.

27" Bab: Ölü Sahibleri, Ölünün Yalnız Baş Tarafını Yahud Yalnız Ayak Tarafına Örtecek Şeyden Başka Kefen Yapacak Birşey Bulamadıkları Zaman, O Tek Şeyle Ölünün Yalnız Gövdesiyle Baş Tarafını Örterler

38-....... Bize Habbâb (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Allah rızâsını kasdederek Peygamber (S) ile hicret ettik. Artık ecrimiz (va'di gereğince) Allah'a vâcib oldu. Yoldaşlarımızdan bunun ecr ve ni'me-tinden hiçbirşey tatmadan âhirete gidenler vardır. Mus'ab ibn Umeyr bunlardan birisidir. Dostlarımızdan, kendilerine hicret semeresi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır. Mus'ab, Uhud günü şehîd edilmişti de biz onu saracak bir kefen bulamamıştık. Yalnız (şehide âid) bir kaftan bulmuştuk da bu şehîdi ona sarmağa çalışmıştık 68[68]. Bürdeyle başını örttüğümüzde ayaklan açığa çıkıyor; ayaklarını ört-tüğümüz zaman ise başı açığa çıkıyordu. (Bu yokluk karşısında) Peygamber (S) bize şehidin başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de ızhır (denilen kokulu ottan) koymamızı emreyledi 69[69].

28- Peygamber (S) Zamanında Kefen Hazırlayan ve Bu İşi Redd ve İnkar Olunmayan Kimse Babı 70[70]

39-....... Sehl ibn Sa'd'den (o, şöyle demiştir): Bir kadın kenarlı dokunmuş bir bürdeyi Peygamber'in yanına getirdi. Sehl:

— Bilir misiniz, bürde nedir? diye sordu. Oradakiler:

68[68] el-Burdu (JJ?ı); bâ'nın zammı ile bir nevi' çizgili yânî çubuklu kumaş adıdır... ve bir nevi' abaya denir ki ihram gibi bedene bürünürler. Ve bu cemi'dir; müf-redi bürde'dir. Ve hâlen bu diyarlarda hırka ta'bîr ettiğimiz libâsa da bürde ıtlak edilir (Kaamûs Ter.).

Şârih Aynî, bürde'yi nemîre ile tefsîr ediyor ki, alaca yün kaftan demektir. Sa'leb de yaşlı kadınların giydikleri çizgili bir sevbdir, demiştir.

69[69] Şehide kefen yapmak için üzerinde taşıdığı bu bir tek bürdeden başka birşey bulunmaması, Mus'ab ibn Umeyr'in ne derece fakirlik ve ihtiyaç içinde olduğunu pek belîğ şekilde göstermektedir. Hadîsin bâb başlığına delâleti gayet açıktır

70[70] Buhâri bu başlık ile Peygamber devrinde kefenini hayâtta iken hazırlayan kimseyi, Peygamber'in reddetmediğini isbât için getirmiştir

— Semledir, ihramdır, diye cevâb verdiler.

Sehl:

— Evet öyledir, dedi.

Kadim:

— Bu bürdeyi kendi elimle dokudum ve sana giydirmek için geldim, dedi.

Peygamber de o bürdeyi aldı ve zâten kendisinin böyle bir bür-deye ihtiyâcı vardı. Akabinde Peygamber o bürdeyi örtünerek bizim yanımıza çıktı. Fulân sahâbî de bu bürdenin güzelliğini belirtti ve:

— (Yâ Rasülallah!) Bu ne kadar güzel; bunu bana giydir, dedi. Orada bulunanlar, o zâta:

— Bunu söylemekle iyi etmedin. Peygamber bu bürdeyi ihtiyâcı olarak giymişti. Sonra sen Peygamber'in hiçbir isteyeni reddetmez olduğunu bildiğin hâlde bunu kendisinden istedin, dediler.

O da:

— Vallahi ben bu bürdeyi giymek için istemedim. Ben onu ancak benim kefenim olsun diye istedim, dedi.

Sehl'ibn Sa'd: Hakîkaten bu bürde o zâtın kefeni oldu, demiştir [71][71].

---

[71][71] Bu bürdeyi Peygamber'e getiren kadının ismini, sonra bürdenin güzelliğini belirtip onu Peygamber'den isteyen sahâbînin ismini Buhârî vermemiştir. Buna sebeb, verilen isimlerde çeşitlilik bulunması olabilir. Fakat SehPin son ifâdesinden, onun bu sahâbîyi iyi bildiği anlaşılır.

Hadîs bâb başlığına tamâmiyle uygun bir delildir. Hadîste hakîkaten Pey-gamber*den kefen yapmak üzere istenmiş, Peygamber bu isteği kabul etmiş, sa-hâbîler evvelâ bunu kendisi giymek için istedi sanarak hoş görmemişler; sonra kefen yapmak için istediğini anlayınca ses çıkarmamışlardır. Bu vak'adan bir mü'min hayâtta iken ölümden sonrası için kefen gibi techîz ve tekfin ihtiyâçlarını hazırlamasının cevazı hükmü çıkarılmıştır. Hattâ bu hazırlık meâd için olduğundan, fazîlet kabûf edilmiştir. Peygamber (S): "Mü'minlerin îmânca en faziletlisi, ölümü çok hatırlayan ve ona iyi hazırlanandır" buyurmuştur (Umdetu 'l-Kaarî).

29- Kadınların Cenazeler Ardından Gitmeleri (Mes'elesi) Babı [72][72]

40-.......Ümmü Atıyye: Biz kadınlar cenazeler ardında gitmekten nehy olunduk. Cenazeler ardından gitmek bizim üzerimize vâcib kılınmadı, demiştir [73][73].

30- Kadının, Kocasından Başkalarının Ölümü Üzerine Yas İçin Süslenmeyi Terketme Süresi Babı

41-.......Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ümmü Atıyye'nin bir oğlu ölmüştü. Vefatının üçüncü günü olunca, Ümmü Atıyye safranlı bir koku istedi. Akabinde bu kokuyu kendisine sürdü de: Biz kadınlar, kocadan başka ölüler için üç günden fazla yas tutmaktan nehyolunduk, dedi.

42-.......Bize Eyyûb ibnu Mûsâ tahdîs edip şöyle dedi: BanaHumeyd ibnu Nâfi', Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den haber verdi. (Ümmü Habîbe'nin kendi kızı ve râvîsi olan Ebû Seleme kızı) Zeyneb şöyle demiştir [74][74]: Şam'dan Ebû Sufyân'ın ölüm haberi Medine'ye

---

[72][72] Kadınların cenazeler ardında gitmelerinin nehyedilmesi mes'elesinde bu nehyin tahrîmî veya tenzîhî olduğu veya bâzı kayıdlarla cevazı şeklinde görüşler vardır. Buhârî bu görüş ayrılıklarından dolayı, bu husustaki hükmü kesinleştirmemiştir.

[73][73] Hadîsin bu son fıkrası "Cenazeler ardında gitmek bize vâcib kılınmadi" ma'-nâsına olabileceği gibi, "Bize cenazeleri teşyî' ve arkalarından gitmemizin nehyedilmesi, diğer nehiyler derecesinde şiddetli ve te'kîdli kılınmadı" ma'nâsına da gelir. Her iki takdîre göre de Ümmü Atıyye: "Bize cenazeleri teşyî' haram edilmeyerek mekruh kılındı" demiş olur. Buna göre hadîsin zahiri, bu hehyin tenzîhî bir nehiy olmasını gerektirir. Âlimler cumhurunun mezhebi de budur. Ibn Ebî Şeybe'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadîs şöyledir: Peygamber (S) bir cenazede İdi. Umer'in bir kadına bağırdığını gördü de ona hitaben: "Yâ Vmer, o kadını serbest bırak. Çünkü su an, göz ağlamakta, gönül musibete uğramış, ölüm hâdisesinin de yakın bulunduğu bir zamandır" buyurdu. Bu Ebû Hureyre hadîsini Hâkim de el-Müstedrek'de tahrîc etmiştir (Umdetu 'l-Kaarî).

Hulâsa kadınların cenazeler ardından gitmeleri hakkındaki en kuvvetli görüş, bu nehyin tenzîhî olmasıdır

[74][74] Ümmü Habîbe, Peygamber'in zevcelerindendir. Ebû Sufyân'ın kızı ve Muâvi-. ye'nin kızkardeşidir. İsmi de Ramle'dir. İslâm'ın evvelinde kocası Abdullah ibn Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş idi. Kocası orada hristiyan olarak vefat ettiğinden, Habeşistan'da iken Peygamber'e nikâhı vekâletle yapılmış ve mehri de Peygamber hesabına Necâşî tarafından ödenip, Medine'ye gönderilmiştir. Ümmü Habîbe ilk

geldiğinin üçüncü günü (Ebû Sufyân'm kızı, annem) Ümmü Habîbe zağfe-rânlı bir koku istedi. Akabinde bunu iki yanağının safhasına ve iki kollarına sürdü ve: Şübhesiz ben böyle süslenmekten müstağni bir kadınım. Fakat ben Peygamber(S)'i şöyle buyururken işittim: "Allah'a ve âhiret gününe îmân eden bir kadının, eşinden başka bir ölü üzerine üç günden fazla yas tutması halâl olmaz. Lâkin kadın, eşinin ölümü üzerine dört ay on gün yas tutar" 75[75].

43-.......Zeyneb bintu Ebî Seleme (R) haber verip şöyle demiştir: Ben Peygamber'in zevcesi olan Ümmü Habîbe'nin yanına girdim. Ümmü Habîbe şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyu-ruyordu: "Allah 'a ve âhiret gününe îmân eden bir kadına zevcinden başka bir ölü için üç günden fazla yas tutması halâl olmaz. Lâkin kadın, zevcinin ölümü üzerine dört ay on gün yas tutar".

Zeyneb bintu Ebî Seleme şöyle dedi: Sonra bir kerre de ben, erkek kardeşi vefat ettiğinde Zeyneb bintu Cahş'ın yanına girdim. Zeyneb bintu Cahş da bir koku isteyip kendisine sürdü 76[76]. Sonra da şöyle dedi: Benim gibi yaşını başım almış bir kadının kokuya ne ihtiyâcı olabilir? Şu kadar ki, ben Rasûlullah(S)'tan minber üzerinde işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah'a ve âhiret gününe îmân eden bir kadına, zevcinden başka bir ölü için üç günden fazla yas tutması halâl olmaz. Lâkin kadın, zevcinin ölümü üzerine dört ay

---

müslümân olan kadınlardandır. Dînî salâbeti ile meşhurdur. Sa-hîh rivayete göre 44 hicrî yılında vefat etmiştir.

Zeyneb bintu Ebî Seleme'ye gelince, bu da Ümmü Habîbe'nin ilk kocası olan Abdullah'tan olan kızıdır. Abdullah Ebû Seleme künyesi ile anıldığı için, Zeyneb de Ebû Seleme kızı diye anılırdı. Bu sebebden Zeyneb, Peygamber'in üvey kızıdır. Ümmü Habîbe'nin ilk kocasından Umer ibn Ebî Seleme-isminde bir de oğiu vardı. Bu da, buradaki Zeyneb'in kardeşi oluyordu. Bu Zeyneb, 73 târihinde vefat etmiştir.
75[75] el-İhdûd, kadmın zevcine yâhud akrabasından birinin ölümü üzerine yas ve matem tutmasidır. Cevheri, bu matemi "Kadının ellerini ve saçlarını kınalamaması, hüzün ifâde eder bir tarzda boyasız elbise giyinip süslenmekten çekinmesidir" diye ta'rîf etmiştir.

Kadının, kocasından başkasının ölümü üzerine tutacağı yas müddeti üç gündür. Bu üç gün hüzün ve kederin şiddetli olduğu zamandır. Bu yas, vâcib de değildir. Çünkü hadîste vücûb ifâde eden bir sîga yoktur.
76[76] Zeyneb bintu Cahş, Peygamber'in halası Umeyye bintu Abdümuttalib'in kızıdır. Hicretin üçüncü yılı dul kalmış ve Peygamber'in kadınları araşma katılmıştır. Zeyneb 20. hicret yılında vefat etmiştir. Zeyneb bintu Cahş'in Abdullah, Ubeydullah ve Ebû Ahmed adlarında üç erkek kardeşi vardı. Bunlardan Abdullah üe Ebû Ahmed, kendisinden evvel vefat ettiğinden hadîste zikredilen yasın, Ubeydullah'ın Habeşistan'da vefatını işittiğinde tutmuş olması mümkindir.

on gün yas tutar" 77[77].

31- Kabirleri Ziyaret Etmek Babı

44-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), bir kabir yanmda ağlamakta olan bir kadının yanından geçti de, o kadına: ;

— "Allah'a ıttıkaa et ve sabreyle" buyurdu.

Kadın:

— Benden uzaklaş, sen benim musibetimle musîbetlenmedin, dedi.

Kadın Peygamber'i tanımıyordu. Kadına:

— Bu zât Peygamber'dir, denildi.

Bunun üzerine kadın Peygamber'in kapısına geldi. Kadın, Peygamber'in kapısı yanmda kapıcılar (bekçiler) bulmadı 78[78]. (Peygamber'in yanına girdi de:)

— Ben seni bilemedim, dedi. Peygamber (S):

— "Sabr ancak musibetin birinci darbesi sırasındadır" buyurdu 79[79].

77[77] Bu yas, zevcin zevce üzerinde meşru bir hakkıdır. Ölüm gibi acı bir akıbetle eşinden, hayât yoldaşından ayrılan bir kadının, iddetî zamanında süslenmesi şuursuzca bir hareket olur. Kadının bu müddet içinde zîneti ve süslenmeyi terketmesi, hem kaybettiği hayât ortağının toprağına hürmet, hem de Ölünün ana baba gibi hayâtta olan aile ferdlerine karşı bir saygı ifâde eder. Bunun ehemmiyetini ve vucûbunu her duygulu insan kendi gönlünde hisseder (Tecrıd Ter., IV, 468). Bu bâbdaki hadîslerde kadının kocasından başka Ölen yakınları için üç gün; kocası için ise dört ay on gün yas olarak süslenmeyi bırakacağı hususu delîllen-miş oluyor. Hadîslerin bâb başlığına delâletleri bu yönden açıktır.
78[78] Kadının bu müşahedesi, Peygamber'in bütün hayâtının ve zamanının halk arasında geçtiğine, kapısı önünde sultân saraylarında olduğu gibi kapıcılar, muhafızlar ve içeri girmeye mâni1 olucu bekçiler bulunmadığına, halk içinde gezerken de sağında solunda gözcüler, muhafızlar bulunmadığına açıkça delâlet eder.

79[79] Bu hadîsin bâb başlığına delâleti açık olup, kabir ziyaretinin mutiak surette cevazını; ziyaretçinin erkek veya kadın olması; ziyaret edilen kabrin müslim veya gayri müsiime âid bulunmasının mısâvî olduğunu ifâde etmektedir. Çünkü hadîste böyle bir ayırma yoktur.

Kabir ziyareti hakkındaki ibâha, umûmî bir mubah kılınmadır. Nitekim kabir ziyaretinden nehy de vaktiyle umûmî idi; sonra bu nehy nesh edildi ve umûma mubah kılındı. Erkekler için de, kadınlar için de caiz oldu.

32- Peygamber(S)'in: "Ölü, kendi ailesinin bir nevi' ağlamasından dolayı azâb olunur" Sözü Babı [80][80]

Bu azâblanmaya sebeb olan ağlama, sağlığında Ölülere feryâdla ağlama, ölünün kendi âdeti ve hayât

yolundan olduğu zamandır [81][81].

Bunun mubah kılınması hakkında birçok hadîsler gelmiştir:

Bureyde (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Ben sizleri kabirleri ziyaret etmekten nehyetmiştim; artık şimdi kabirleri ziyaret ediniz" buyurdu (Müslim) hadîsi gibi...

Kadınlar için kabir ziyaretinin mubah olduğuna tarafdâr olan âlimlerin dayandıkları en kuvvetli delîl, İbni Abdilberr'in Temhîd'de Abdullah ibn Ebî Mu-leyke'den rivayet ettiği şu haberdir:

İbn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Âişe bir kerre kabirlerden doğru geliyordu. Kendisine:

— Ey Mü'minlerin Anası, nereden geliyorsun? diye sordum. Âişe:

— Kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in kabrini ziyaret ettim; oradan geliyorum, dedi.

Ben ona:

— Rasûlullah kabirleri ziyaretten nehyetmez mi İdi? dedim. Âişe:

— Evet, vaktiyle nehyetmiş idi; fakat sonra ziyaret edilmesini emretti, dedi.

Âİşe'nin bu hükmü ve beyânına ve diğer hadîslere istinaden âlimler cumhuru kadınlar için kabir ziyaretinin mubah olduğunu kabul etmişlerdir. Yalnız bu ziyaretin erkek-kadm karışık olarak yapılması suretinde mesfedete vesîle olabileceği için gençlerin iştiraki doğru bulunmamıştır. Yalnız kadınlara âid ziyarette böyle bir mahzur olmadığından, genç ihtiyar diye bir ayırıma luzûm görülmemiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 75-78).

[80][80] Buhârî bu hadîsi bâb içinde İbn Abbâs'tan böyle "Ağlamasının bâzısı, yânî bir nevi' İle..." şeklinde kayıdlı olarak; îbn Umer'den de: "Ağlaması ile..." diye kayidsız olarak mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî, kayıdlı olan İbn Abbâs hadîsini bu başlıkta tercîhan zekretmekle, kayidsız olanın kayıdlıya hamledilmesi gerektiğini işaret etmiş oluyor.

[81][81] Buhârî bununla ölünün hayâtta İken ağlayıcı olup olmaması suretiyle bir farka işaret ederek: "Sağlığında ölülere feryâdla ağlamayı âdet edinen kimse ailesinin kendisine ağlamasıyle azâb olunur" fikrasıyle birinci nev'in hükmünü bildiriyor. Buna da et-Tahrîm: 6. âyetiyle istidlal ediyor. Âyetle istidlal suretine gelince, şöyledir: Hayâtında ölülere feryâdla ağlayıcılık eden bir adam, çocuklarını da bu çirkin âdete alıştırmış ve kendisi ölünce, bu alışık aile halkı bu defa da kendisine feryâdla ağlayacaklarından, iyi terbiyeleri ve çirkin işlerden korun-malarıyle vazifeli bulunduğu ailesi ferdlerini iyi terbiyeleri şöyle dursun, ağlayıcıhk gibi bir mekruha alıştırmış bulunduğundan kendi kötü eseri olarak azâb olunur demek olur.

Buhârî bu âyetten sonra da'vâsım te'yîd için Curmıa Kitabı'nda geçen çobanlık ve sorumluluk hadîsini de

Çünkü Yüce Allah: "Ey îmân edenler, kendilerinizi ve aile ferdlerinizi ateşten koruyun.., "buyurmuştur (Tahrirn: 6).

Peygamber de: "Her biriniz birer çobandır ve güttüklerinden sorumludur" buyurmuştur 82[82].

Ölü üzerine yapılan ağlama, ölünün hayâtta iken yapageldiği sünnetinden meydana gelmiş değilse, işte bu nevi' ağlama Aişe'nin dediği gibidir: "Günahkâr hiçbir nefs diğerinin (günâh) yükünü taşımaz*' (ei-En'âm: 164; el-İsrâ: 15; Fâtır: 18; ez-Zumer: 7; en-Necm: 38).

Bu da Yüce Allah'ın şu kavli gibidir:

"Günâh işleyen hiçbir nefs, başkasının günâhını çekmez. Eğer yükü ağır bir kişi (diğer birini) onu taşımaya çağırırsa, bu, hışmı da olsa, kendisine ondanhiçbirşey yükletilmez... " (Fât.r: ısı. Ruhsat verilen ağlama ise, feryâdsız olan ağlama o nev'idir 83[83].

Ve Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Herhangi bir nefs zulm ile öldürülecek olursa, muhakkak onun kan günâhından bir pay, birinci âdemoğlu üzerinde sabit olur. Bu da şundandır: çünkü o birinci âdemoğlu öldürmeyi âdet edenlerin birincisidir" 84[84].

---

getirmiştir. Bu hadîsle devlet reisinden hammala kadar cem'iyetin her ferdinin karşılıklı hakk ve vazifeleri ve sorumlulukları bulunduğunu, çocukların iaşeleri ve iyi tahsîl ve terbiye edilmeleri sorumlulğunu hatırlatıyor.

Buhârî böylece feryâdla ağlayıcıhğı âdet edinen kimseye, ailesi feryâdla ağlayıp rriâtem tutarlarsa, kendi taksîri eseri olarak azâb edileceğini Kitâb ve sünnetle demlendirmiş bulunuyor

82[82] Buhârî bu fıkra ile ikinci nev'e işaret ederek: ölen kişi hayâtta iken ölülere fer-yâd etmek alışkanlığında değilse, şimdi ailesinin kendi arkasından feryâdla ağlamalarından sorumlu değildir. Bu kimse Âişe'nin dediği gibi (eî-En'âm:163,...) âyetlerinin hükmüne tâbi'dir deyip, bunu da diğer bir âyet grubu ile takviye ediyor

83[83] Burası da aslında İbn Ebî Şeybe, Taberânî ve Hâkim'in tahrîc ettiği bir hadîstir. Buhârî'nin şartı üzere olmadığı için, sâdece ona işaret etmekle yetinmiştir. Bu fıkra bâb başlığına ma'tûf bir parça olduğundan ' 'Ve ruhsat verilen ağlama nev'i feryâdsız olandır babı" takdirindedir.

84[84] Buhârî bu hadîsi Diyetler Kitâbı'nda mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu burada getirmesi, kaatil olmayı ilk çıkaran ve âdet eden kimseye, kıyamete kadar meydana gelecek kati suçlarından bir pay ayrıldığı gibi, ailesi içinde ölü üzerine'fer-yâdla ağlama âdetini koyup devam ettirenin de aynı şekilde suçlu olacağını delîllendirmek içindir.

45-.......Usâme ibn Zeyd (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber(S)'in kızı (Zeyneb) Peygamber'e:

— Oğlum öldü, bana geliniz, diye haber gönderdi. Peygamber de kızına selâm söyleyerek:

— "Allah'ın aldığı ve verdiği her şey Allah'a âiddir ve her şey Allah katında belirlenmiş bir müddet, bir ömür iledir. Binâenaleyh ey kızım, sen sabr et ve bu sabrın Allah yanında sevabı olduğunu hatırla" diye cevâb yolladı.

Bu defa Zeyneb, Peygamber'e yemîn vererek:

— Muhakkak geliniz, diye haber gönderdi.

Bu haber üzerine Peygamber kalktı. Maiyyetinde Sa'd ibn Ubâ-de, Muâz ibn Cebel, Ubeyy ibn Ka'b, Zeyd ibn Sabit ve bir takım insanlar olduğu hâlde Zeyneb'in evine geldi. Çocuk Rasûlullah'm kucağına verildi. Çocuğun canı gidip gelmekte ve hareket hâlinde idi. Râvînrn: Vücûdu sanki (zaîfhktan) eski su kırbası gibi idi, dediğini sanıyorum demiştir. Rasûlullah'ın iki gözü yaş döktü. Sa'd ibn Ubâde:

— Yâ Rasûlallah, bu yaş, bu ağlayış nedir? dedi. Rasûlullah:

— "Bu gözyaşı, bir rahmettir ki, Allah onu kullarının gönülleri içine koymuştur. Allah ancak kullarından merhametli olanlara merhamet ihsan eder" buyurdu 85[85].

46-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın bir kızının (Ümmü Kulsüm'ün) cenazesinde hazır bulunduk. Enes dedi ki: Rasûlullah kabrin bir tarafına oturmuştu. Yine Enes dedi ki: Ben Rasûlullah'ın iki gözünün yaş akıtmakta olduğunu gördüm. Yine Enes dedi ki: Rasûlullah (S):

— "İçinizde bu gece günâh işlememiş kimse var mıdır?" diye sordu.

Ebû Talha:

85[85] Hadîsin son kısımları, yânî Peygamber'in çocuğa ağlaması ve Sa'd ibn Ubâde'-ye verdiği cevâb, bâb başlığının ruhsatlı olan ağlama nev'ine güzel bir delîl olmaktadır

— Ben varım, dedi. Rasûlullah:

— "Haydi kabre in!" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha o kadının kabrine indi(de yerleştirdi) 86[86].

47-..... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ubeydillah ibn Ebî Muleyke haber verip şöyle dedi:

Usmân'ın kızı (Ümmü Ebân) Mekke'de vefat etmişti. (Namazında ve gömülüşünde) hazır bulunmak için bizler de bu cenazeye gelmiştik. İbn Umer ile İbn Abbâs da bu cenazede hazır bulundular. Ben İbn Umer ile İbn Abbâs'ın arasına oturmuştum. Yâhud da şöyle dedi: Yâhud ben bu ikisinden birinin yanına oturmuştum da diğeri de gelip benim yanıma oturmuştu. (Bu sırada evden kadınların feryadı yükseldi.) Bunun üzerine Abdullah ibn Umer, yanında bulunan Usmân'ın oğlu Amr'e:

— Şu kadınları ağlamaktan nehy etmez misin? Çünkü Rasûlul-lah (S): "Şübhesiz ölü, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı azâb edilir" buyurdu, dedi.

Buna karşı Abdullah ibn Abbâs da:

— Umer, ölü kendisine ailesinin her ağlaması yüzünden değil, bâzı gûnâ ağlaması sebebiyle azâb olunur der idi, dedi 87[87]. Bundan sonra da İbn Abbâs şu hâdiseyi anlatıp,

---

86[86] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Peygamber'in kabirin bir tarafına oturup, iki gözü yaş akıtarak ağlamasıdır. Buhârî Peygamber'in defn esnasında ağladığı bu kızının ismini vermemiştir. İbn Sa'd, Taberî, Devlâbî, Tahâvî bu kızın Us-mân'm zevcesi olan Ümmü Kulsüm olduğunu tasrîh etmişlerdir. Ümmü Kul-süm dokuzuncu hicret yılında vefat etmiştir.

Bu hadîsten, kabrin bir tarafına oturmak caiz olduğu, kadın cenazesinin kabre erkek tarafından konulmasının cevazı; koca ve baba gibi ölünün yakınları varken, bunların izni ile yabancı erkek tarafından kadın cenazesinin mezarına konulmasının cevazı hükümleri anlaşılmıştır.

87[87] Her ikisi de merfû' olan bu İbn Umer ve İbn Abbâs hadîslerinden İbn Umer'in-ki "Şübhesiz ölü, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı azâb edilir" şeklinde mutlaktır. İbn Abbâs'ın hadîsi ise: "Ölü kendisine ailesinin bâzı nevi'ağlaması sebebiyle azâb edilir" şeklinde mukayyeddir. Buhârî'nin bâb başlığında da işaret ettiği gibi, bu iki hadîsten mutlak olanı, mukayyed olanına hamledilecektir. Bu iki hadîsten mutlak olan ağlama, feryâd ile kayıdh olan ağlamaya hamledilir. Âlimlerin mutlakı, mukayyede hamletmekteki ittifakları da bunu te'yîd eder. Buradaki Umer hadîsindeki "Ölüye, ailesinin bâzı gûnâ ağlaması sebebiyle..." kaydı, mutlak'ın mukayyede hamledilmesini gerektirir. Bu hamlin üçüncü bir müeyyidesi de, bu hadîslerin râvîsİ olan Umer ile İbn Umer'in ölüye fiilen ağlamış olmalarıdır, tbn Ebî

şöyle dedi:

— Ben Mekke'den Umer ile birlikte hacc'dan dönmüştüm. Biz (Mekke ile Medîne arasındaki) Beydâ mevkiinde duraklamakta iken, büyük bir semure ağacının altında develi bir yolcu kaafilesi göründü. Umer bana:

— Git bak, bu kaafile kimlerdir? dedi.

Ben de baktım ve derhâl Suheyb'i tanıdım. Ve bunu Umer'e haber verdim. Umer:

— Suheyb'i bana çağır, dedi. Ben Suheyb'in yanına döndüm ve:

— Mü'minlerin Emîri'nin yanına gel ve onunla buluş, dedim. (Beraber Medine'ye geldik.) Umer vurulduğu zaman Suheyb ağlayarak Umer'in yanına girdi ve:

— Vah kardeşim, vah yoldaşım! diyerek feryada başladı. ^ Umer:

— Yâ Suheyb! Bana mı ağlıyorsun? Hâlbuki Rasûlullah: "Ölü, ailesinin bâzı gûnâ ağlamalarından dolayı azâb olunur" buyurdu, dedi.

Sonra İbn Abbâs şöyle dedi:

— Umer vefat ettiğinde bu vak'ayı Âişe'ye anlattım. Âişe: Allah Umer'e rahmet etsin. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah (S): "Allah, ehl ve ailesinin ölüye ağlamasından dolayı bir mü'mini azâb eder" hadîsini söylememiştir. Lâkin Rasûlullah (S): "Allah ehl ve ailesinin kendisine ağlamasından dolayı kâfirin azabım artırır" buyurdu. Ve Âişe devamla: Size Kur'ân kâfidir. "Günahkâr hiçbir nefs, diğerinin (günâh) yükünü taşımaz" (ei-En'âm: 164) dedi.

İbn Abbâs, Âişe'nin bu sözlerini naklettikten sonra: Hakikat su: Güldüren de, ağlatan da Allah'tır" (en-Necm: 43) dedi.

İbnu Ebî Muleyke: Allah'a yemîn ederim ki, İbnu Umer bundan sonra birşey söylemedi, demiştir 88[88].

Şeybe'nin Musannaf ında Hz. Âişe: "Sa'd ibn Muâz'ın cenazesinde Rasûlullah ile ELî Bekr ve Umer hazır bulundular. Ben de odamdan bunlara bakıyordum. Muhammed'in hayâtı elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben Umer'in Sa'd'e ağladığını, Ebû Bekr'in ağladığından daha iyi biliyorum" demiştir.

88[88] Âişe'nin, Umer ve Abdullah ibn Umer'i vehme nisbet etmesi hakkında Hattâbî şöyle diyor: Ölüye

48-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), ailesi başında ağlaşmakta olan bir Yahûdî karısının (mezarı) yanından geçmişti de: "Bunlar ölüleri üzerine ağlıyorlar. Hâlbuki ölü kabrinde azâb olunuyor" buyurdu 89[89].

49-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir:Umer vurulduğu zaman Suheyb: Vah kardeşim! diyerek ağlamaya başlamıştı. Bunun üzerine Umer: Yâ Suheyb! Peygamber(S)'in "Şübhesiz ölü, dirinin ağlaması ile muhakkak azâb olunur" buyurduğunu bilmez misin? dedi 90[90].

33- Ölü Üzerine Feryadla Ağlamanın Mekruh Kılınması Babı

Ve Umer (R): "Kadınlara ilişmeyin; Ebû Süleyman'a ağlasınlar; başlarına toprak saçmadıkça yâhud feryâd (ve) figân etmedikçe" demiştir 91[91].

---

ağlamak mes'elesinin hakîkî mâhiyeti, Âişe'nin içtihadı veçhile olması muhtemildir. Çünkü Âişe'nin rivayetine göre ölüye ağlamanın azaba vesîle olması, Yahûdî cenazesi hakkında gelmiştir. Sonra mü fesser olan haber, mücmel olan haberden daha kuvvetlidir. Bir üçüncü cihet de Âişe'nin âyet ile hüccet getirmiş bulunmasıdır... (Umdetu'l-Kaarî).

Hz. Âişe'nin burada yemîn ile kat'î ifâde etmesi, ya Rasûlullah'tan bu azabın kâfire has olduğunu sarîhen işitmiş olduğundan, yâhud da bu ihtisası karî-nelerle anlamış bulunmasındandır.

İbn Abbâs: "Allah güldürür, Allah ağlatır" demekle, insanların gülmenin ve ağlamanın menşei olan ibrete bizatihi mâlik olmadıklarını ifâde etmiş oluyor.
89[89] Bu hadîste de Âişe'nin, bundan evvelkinde olduğu gibi, Abdullah ibn Umer'-in: "Şübhesiz Allah, ailesinin kendisine ağlaması sebebiyle mü'mine azâb eder" şeklindeki rivayetini redd ve inkârı vardır. İbn Abbâs, Âişe'den İbn Umer'in, ölü sâhiblerinin ölülerine ağlamasına terettüb eden azabı, mü'min cenazesine teşmil ve belki de tahsis ettiğini sorduğunda, Âişe bu rivayetinde: "Hayır, Rasûlullah: Mü 'min ailesinin ağlaması ile azâb olunur demedi; Rasûlullah bir Yahûdî kadının kabri başında ailesi ferdleri ağlaşırken oradan geçmişti de, bunları görünce: Bunlar ölülerine ağlıyorlar; hâlbuki ölü, kabrinde azâb olunuyor buyurdu", demiş oluyor.

90[90] Bu hadîsteki Hayy kelimesi, diri ma'nâsma geldiği gibi, kabile ma'nâsına da gelir. Bu ikinci ma'nâya göre, diğer rivayetteki "ehl" kelimesine uygun olur.

Burada Umer'in Suheyb'i ağlamaktan men' etmesi, Suheyb'in ağlarken sesini yükselterek feryâd mâhiyetini alması; bunun da Peygamber tarafından neh-yedilmiş bulunmasındandır.
91[91] Umer'in bu sözünü Buhârî et-Târîhu'1-Evsat'mda mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu Beyhakî de

'en-Nak' ", başa toprak saçmak; "el-Laklaka" da, ağlarken çıkarılan sestir 92[92].

50........ el-Mugîre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Benim ağzımdan yalan söylemek, başka bir kimse ağzından yalan söylemek gibi değildir. Her kim bile bile benim ağzımdan yalan uydurursa ateşteki yerine hazırlansın".

el-Mugîre dedi ki: Ben yine Peygamber'den işittim: "Herhangi ölüye feryâd ve figânla ağlanırsa, kendisine yapılan buferyâd ve figân sebebiyle azâblandırıhr" buyuruyordu 93[93].

51- Bize Abdan tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Usmân ibn Cebele, Şu'be'den; o da Katâde'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da İbn Umer'den; o da babası Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ölü, kendisine feryâd ve figânla ağlanması se-

---

mevsûlen şöyle rivayet etmiştir:

A'meş'e varan muttasıl senedle o da Şakîk'ten. Şakîk şöyle demiştir: Hâlid ibn Velîd vefat ettiğinde, Benû'l-Mugîre kadınları toplanıp ağlaşmaya başlamışlardı. Orada bulunan cemâat tarafından Umer 'e: Bir haber göndersen de şu kadınları ağlamaktan nehyetsen, denildi. Umer de cevaben: Şu kadınları bırakınız; varsın Ebû Süleyman Hâlid ibn Velîd'e ağlasınlar. Başlarına toprak dökmedikçe, avaz avaz bağınşıp çağinşmadıkça yalnız gözyaşı dökmek, bu kadınlar aleyhine bir hüküm ifâde etmez, dedi. Ebû Süleyman, Hâlid ibnu'l-Velîd'in kün-yesidir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 92).
Hâlid ibnu'l-Velîd hicretin yirminci yılında vefat etmişti. Umer, Peygam-ber'in Câhiliyyet şeklinde olmayarak ağlanmasını tabiî bir ihtiyâç saydığını bildiği ve bizzat Peygamber'in de ağladığını gördüğü İçin, Mugîre oğullan kadınlarını ağlamaktan men' etmiyordu.

92[92] Buhârî, Umer'in sözündeki bu iki kelimeyi böyle ma'nâlandırmıştır. Buhârî râ-vîlerinden îsmâîlî "laklaka"yı yüksek ses diye vasıflandırıyor ki, feryâd, figân ve çığlıktır.

Saîd ibn Mansûr, "en-Nak"', yakaları yırtmak diye ta'rîf edildiğini bildirmiştir.

Lügatte şu bilgiler verilmiştir:

en-Nevh, en-Niyâh, en~Niyâha: Ölü üzerine feryâd ve figân ederek ağlamak ma'nâsınadır ki, Türkçe'de sağı sağmak ta'bîr olunur...

en-Nak'u:İM Nün'un fethi ve kaaf'ın sükûnu ile feryâd eylemek ve mu-sîbet deminde yaka yırtmak, kati eylemek ... ve devekuşu ötmek... boğazlamak... peyderpey feryâd ve figân eylemek, ses ve avazı yükseltmek .. ma'nâsınadır. Üçüncü bâbdandır.

el-Laklaka: Zelzele vezninde, leylek ötmek ve mutlaka ızdırapla olan savta yâhud şiddetli savta denir (Kaamûs Ter.).
93[93] Bu hadîs, iki hüküm İhtiva ediyor: Biri Peygamber'in dilinden yalan uydurmağa ve O'nun söylemediği bir şeyi söyledi diye haber vermeğe terettüb eden azâb; ikincisi ölüye feryâd figân edilmesinin sebeb olduğu azâb. İhtiva ettiği bu hükümler bakımından bâb başlığına uygunluğu meydandadır

bebiyle kabrinde azâb olunur" buyurmuştur 94[94].

Bu hadîsi rivayet etmekte Abdân'a Abdu'1-A'lâ mutâbaat etmiş ve şöyle demiştir: Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibnu Ebî Arûbe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti 95[95].

Ve Âdem ibn Ebî Iyâs da Şu'be'den (bâb hadîsinin isnâdıyle) "Ölü, dirinin -yâhud kabîlenin- kendisine ağlaması sebebiyle azâb olunur" hadîsini söyledi 96[96].

34- Bab 97[97]

52-....... Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle dedi:

Uhud günü babam şehîd edilip, burnu, kulakları, etrafı kesilmiş olarak getirildi ve nihayet Rasûlullah'ın önüne konuldu. Üzeri bir bezle örtülmüş hâldeydi. Ben babamın üstünden örtüsünü açmak isteyerek yanma vardım. Akrabalarım beni bundan nehyettiler. Sonra bir daha açmak üzere vardım. Yine kabîlem beni nehyettiler. Bu defa Rasülullah emir buyurdu da, örtü kaldırılıp açıldı. Bu sırada bir kadın çığlığı işitti ve:

— "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Oradakiler:

— Amr'ın kızıdır, yâhud Amr'ın kızkardeşidir, diye cevâb verdiler.

Rasülullah:

— "Bu kadın niçin ağlıyor?" Yâhud da: "Ağlamasın! Çünkü o azız şehidi melekler,

94[94] Bu hadîs, 49. râkamıyle de geçmiş ve ilgili açıklama orada verilmişti. Şübhesiz buradaki nevha, başına toprak saçarak, saçlarını yolarak feryâd ve figânla ağlamaktır ki, bu nevi' ağlama, Câhiliyyet devri ağlaması olup, Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

95[95] Bu mutâbaati Ebû Ya'lâ kendi MüsneeFinde mevsûlen rivayet etmiştir

96[96] Âdem ibn Ebî Iyâs'ın hadîsi de daha evvel bu lâfızla geçmişti

97[97] Buhâri, burada tercemesiz, unvansız böyle bir "bâb" açmıştır. Bu bâb sözü, Ebû Zerr ve Kerime nüshalarında yok; yalnız Asîlî nüshasında vardır. "Bâb" sözü, bundan evvelki babın son bulduğuna işaret ve hem de öncekinin sonrakinden ayrılmakla beraber, yine de birbirleriyle ilgili yanı bulunduğunu ifâde eder.

cenazesi kaldırılıncaya kadar kanatlarıyla gölgelemekte devam ettiler" buyurdu 98[98].

35- Bab: 'Yakalar yırtan bizden değildir"

53-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

"(Ölüler için) avuç içi ile yanaklarım döven, yakalarını yırtan ve Câ-hiliyyet çağırışı ileferyâd (ve) figân eden kimse bizden değildir" buyurdu 99[99].

36- Bab: Peygamber (S), Sa'd İbn Havle'ye Mersiye Edip Hüznünü Açıklamıştır 100[100]

54-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Veda Haccı yılında Mekke'de tutulduğum şiddetli bir hastalığımda Rasülullah bana hasta ziyareti yapıyordu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bendeki hastalık şu şiddetli dereceye ulaşmıştır. Ben mal sahibi bir kimseyim. Bana yalnız bir tek kızdan başkası mîrâsçı olmayacak. Buna göre malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Rasülullah:

98[98] Hadîsin bundan evvelki bâb başlığına uyan ciheti, Peygamber'İn açıkça olmasa da, hakikatte şehidin kızkardeşi Fâtıma bintu Amr'ı yüksek sesle ağlamaktan nehyetmesidir.

99[99] Hadîsin bir fıkrası bâb başlığı yapılmıştır. Hadîs, ölü için yüz, baş dövmeyi yaka yırtmayı, münasebetsiz sözler söyleyerek fcryâd ve figânla bağırıp çağırmayı açık olarak nehyetmiştir. Bu nevi' cahilane hareketler İlâhî hükme razı olma mayı İham eder. Hadîsteki hareketlerin bir arada toplanması şart değildir; bunlar teker teker nehyedilmiştir.

"Bizden değildir" demek nehiyde mübalağa ifâde eder. Hakîkatte ise: "Bizim sünnetimize uymamış ve koyduğumuz İslâm âdet ve medeniyetine uymamıştır" demektir. Yoksa müslümânlıktan tamâmiyle çıkar demek değildir. Sünnet ehline göre ma'siyet işlemek, ma'siyet sahibi olan mü'mini, o ma'-siyetin halâl olduğuna i'tikaad etmedikçe îmândan çıkarmaz.

100[100] er-Resvu, râ'nın fethi ve üç noktalı sâ'nın sükûnu ile ... ve masdar olur; mersi-ye*eylemek, yânî güzellik ve İyiliklerini zikrederek acıyıp ağlamak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter,),

— "Hayır, sadaka yapma" buyurdu.

— Yansını sadaka yapayım mı? dedim. ,M Rasûlullah yine:

— "Hayır, sadaka yapma" dedi. Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Üçte bir (sadaka yap). Üçte bir de büyüktür yâhud çoktur. Senin mirasçılarını zengin bırakman, muhtaç ve halka el açar halde fakır bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Sen Allah rızâsını isteyerek harcayacağın herbir nafakadan muhakkak ücret alacaksın. Hattâ yemek yerken eşinin ağzına koyacağın bir lokmadan dolayı da ecre nail olacaksın".

Yine ben:

— Yâ Rasûlallah! (Siz Medine'ye döneceksiniz de) ben arkadaşlarımın arkasında geriye mi bırakılacağım? diye sordum.

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Sen geri bırakılmıyacaksın. (Şayet burada kalır da) sâlih amel işlersen, elbette onunla derecen artacak, merteben de yükselecektir. Sonra zannediyorum ki, sen uzun zaman yaşatılacaksın. Hattâ senden bir takım kavimler faydalanacak; diğer bir takımları da senden dolayı zarara uğrayacaklardır. Yâ Allah! Sahâbîlerimin hicretlerini tamamla, onları topukları üzerinde ters çevirme!"

Lâkin hâli üzüntülü olan Sa'd ibn Havle'dir. Rasûlullah (S) ona, Mekke'de ölmüş olmasından dolayı şefaat edip, üzülmektedir[101][101].

---

[101][101] Buhârî bu hadîsi el-Câmi'u's-Sahîh'imn on yerinde getirmiştir. Senedinin sıhhatinde bütün ilim ehlinin İttifak ettikleri bir hadîstir. İslâm fıkhında vasıyyet mıkdân hakkında bir asıl olarak kabul edilmiştir. Daha başka hükümlere de kaynak olan câmiâh bir hadîstir.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas, cennetle müjdelenmiş olan seçkin sahâbîlerdendir. Yedinci olarak İslâm'a girmiştir. Müslüman olduğunda onyedi yaşında bir gençti. "Müslüman olduğumda yüzümde tüy yoktu" dediği oğlu Âmir'den rivayet edilmiştir. Peygamber'in "Sen uzun zaman yaşatılacaksın" buyurduğu üzere, hakîkaten cennetle müjdelenen on sahâbîden en son vefat edendir. Hicretin 55. yılında vefat etmiştir. Demek ki, Mekke'deki hastalığından kurtulup, ondan sonra 45 sene daha yaşamış ve bu arada islâm'a pekçok hizmetler îfâ etmiştir. Hâlbuki Mekke'deki hastalık günlerinde, babasının vefatı üzerine kendi hayâtından da ümîd keserek vasıyyet etmeğe başlamıştı.

Babası Sa'd ibn Havle de müslümân olmuştur. Buhârî, Sa'd ibn Havle'nin hicret ettiğini, Bedr'de ve müteâkıb gazvelerde bulunduğunu, Veda Haccı'nda vefat ettiğini zikretmiştir (Umdetu'l-Kaari, IV, 101).

37- Musibet Sırasında Saç Yolmanın Nehyedilmesi Babı

55-.......Bana Ebû Musa'nın oğlu Ebû Burde tahdîs edip şöyle dedi: (Bir kerre babam) Ebû Mûsâ şiddetli bir hastalıkla hastalanmıştı. Bu sırada başı ailesinden bir kadının kucağında olduğu hâlde bayılmıştı. Bunun üzerine kadın ağlamağa başladı. Fakat Ebû Mûsâ, kadının bu ağlamasını men' etmeye muktedir olamamıştı. Ebû Mûsâ bu baygınlıktan açıhnca şöyle dedi: Rasûlullah'm hoşlanmayıp uzak bulunduğu kimselerden ben de uzağımdır. Şübhesiz Rasûlullah (S) musîbet zamanında sayha eden, saçını yolan ve elbisesini yırtan kadınlardan uzak bulunmuştur 102[102].

38- Bab: 'Yanaklara vuran bizden değildir'

56-.......Abdullah ibn Mes'ûd'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yanakları döven, yakalan yırtan ve Câhiliyyet çağırış bağır işiyle fery ad eden kimseler bizden değildir" 103[103].

Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, Sa'd ibn Havle'nin zikredildiği son fıkrasıdır. Rasûlullah, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a tesellî verip, hadîsteki bir takım müjdeleri haber verdiği zaman, o günlerde hicret edip çıktığı yer olan Mekke'de ölmüş olan Sa'd ibn Havle'ye acımış ve ona üzüldüğünü açıklamıştır.
Bu son sözün Sa'd ibn Ebî Vakkaas tarafından söylendiği de ileri sürülmüştür. Bunun Zuhrî tarafından buraya sokulduğu da söylenmiştir (Umdetu'l~i Kaan ve Îrşâdu's-Sârî).

102[102] el-Hâlıka : Matem ve musîbet hengâmmda saçını tıraş eden kadına denir.

es-Sâlika : Matem ve musîbet hengâmmda yüksek avaz ile sayha ve feryâd. eden kadına yâhud yüzüne şamar vuran kadına denir.

es-Sâlıka : Musîbet zamanında yüksek savt ile nevha ve feryâd eden ve keza musîbet zamanında saçını tıraş eden kadına denir.

eş-Şâkka : Musîbet zamanında elbisesini parçalayan kadındır (Kaa-mûs Tercemesi).

Müslim'in bir rivayetinde Peygamber: "Ben saçını yolan, sesini yükselten, elbisesini parçalayan kimselerden uzağım" buyurmuştur. Bunda erkek, kadın aynı hükümdedir
103[103] Hadîsin bir fıkrası bâb başlığı yapıldığı için, delâleti açıktır. Burada arka arkaya müstakili bâblara delîl olmak üzere getirilmiş olan bu hadîs, 57 rakamı ile geçmiştir

39- Muşibet Sırasında Cahiliyyet Çağırışının ve Vaveyla Etmenin Nehyolunması Babı

57-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Yanakları döven, yakaları yırtan ve Câhiliyyet çağırışı ile bağırıp çağıran bizden değildir" buyurdu 104[104].

40- Bir Musibet Sırasında Oturan ve Kendisinde Hüzün Farkedilen Kimse Babı 105[105]

58-....... Bana Amre bintu Abdirrahmân haber verip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber'e (Mûte şehîdle-ri) Zeyd ibn Hârise'nin, Ca'fer'in, Abdullah ibn Revâha'nın şehîdlik haberi geldiği zaman, Peygamber (mescidde) oturmuştu. Yüzünde hüzün ve keder eseri fark ediliyordu. Ben de kapının Rasûlullah'ın görülebileceği bir

---

104[104] Bu hadîsin buradaki başlığında zikredilen vaveyla, ansızın gelen musibet zamanında Arablar'ın söyleyip kullandıkları bir nidadır. Bu kelime lügatte şöyle açıklanmıştır:

el-Veyl: Şerrin gelmesi ma'nâsınadır. Bâzıları dedi ki, veyl, fecaate düşme kelimesidir, bir musibet hudûsunda îrâd olunur. Lisânımızda vây, yazık, ve hayf ve dırîğ ile ta'bîr olunur. Veylehu, Vey/eke, Veylî dahi denilir. Feryâd haletinde Veylâhû derler; kendisine isabet eden korkunç işten nâşî gûyâ ki veyl ve helâkî da'vet eder... (Kaamûs Ter.).

İslâm'ın bu husussta yasak ettiği Câhiliyyet âdetleri şunlardır:

Nudbe: Ölünün İyiliklerini sayıp dökerek ağlamak;

Niyâha: Avaz avaz ağlamak;

Latmu'l-hadd: Yanaklarını, yüzünü, başını, dizlerini döğmek;

Sakku't-Ceyb: Yaka ve elbise yırtmak;

Hamşu't-Vech: Yüzünü tırmalamak;

Neşru şiir; Manzumelerle ölünün iyiliklerini yaymaya çalışmak;

Duâu veyl ve's-subûr: Azâb ve helak ile duâ etmek (Nevevî).

105[105] Bu bâb başlığı, bir musibet sırasında kişinin mahzun ve mükedder oturup hüznünü izhâr etmesinin cevazını göstermek için sevkedilmiştir. Hadîsin buna delâleti açıktır.

aralığından, yânı kapının yarığından kendisine bakıyordum. Bu sırada Rasûlullah'a bir adam geldi ve:

— Ca'fer'in kadınları, dedi ve onların ağlaştıklarım söyledi. Rasûlullah (S) o kimseye kadınları bu çığlıktan men' etmesini

emretti. O adam gitti. Sonra ikinci defa Rasûlullah'a geldi ve kadınların kendisine itaat etmediklerini haber verdi. Rasûlullah yine:

— "Kadınları nehyet!" buyurdu. O adam üçüncü defa geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Vallahi kadınlar bize galebe ettiler, dedi. (Râvî Amre dedi ki:) Âişe: Rasûlullah o adama: "Bu kadınların

ağızlarına toprak saç" buyurdu, dedi.

Âişe dedi ki: Ben de o adama: Allah senin burnunu topraklasın, yânı Allah seni zelîl etsin. Sen ne Rasûlullah'ın sana verdiği emri yerine getirdin, ne de hüzün ve keder içinde bulunan Rasûlullah'i kendi hâlinde bıraktın! dedim.

59-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Maûne kuyusunda yetmiş kadar kurrâ şehîd edildiği zaman bir ay kunût yaptı (ve müşrikler aleyhine duâ etti). Ben Rasûhıllah'ın o zamandan daha şiddetli bir hüzünle üzüldüğünü asla görmedim [106][106].

41- Musibet Sırasında Kederini Açığa Vurmayan Kimse Babı [107][107]

Muhammed ibn Ka'b el-Kurazî de: "el-Cezau", kötü söz söylemek ve kötü zannda bulunmaktır, dedi [108][108].

---

[106][106] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Enes'in: "Ben Rasûlullah'ı o zamandan daha şiddetli bir hüzünle üzüldüğünü asla görmedim" sözüdür. Bundan hüzün ve kederi ma'kûl ölçüde belli edip, boşalmanın ruhî bir ihtiyâç olduğu ve bu ölçüde bunun caiz olduğu anlatılmış oluyor

[107][107] Bu bâb da bundan öncekinin aksine, musîbet sırasında hüzün ve kederi açığa vurmamanın, azimete tutunup gönülden sabretmenin cevazını ifâde etmek için getirilmiştir

[108][108] Muhammed ibn Ka'b el-Kurazî, Medîne'de Peygamber'in sağlığında doğmuş, seksen sekiz yaşında

Ya'kûb Peygamber de:

"Ben kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a şikâyet ediyorum..." dedi (Yusuf: 84) 109[109]

60-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha haber verdi. O, Enes ibn Mâ-lik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Ebû Talha'nm hasta olan bir oğlu vardı. Enes dedi ki: Bu çocuk Ebû Talha evden dışarıda bulunduğu bir sırada öldü. Karısı Ümmü Süleym, çocuğun öldüğünü görünce bir şey hazırladı (yâni çocuğu yıkadı, kefenledi) ve çocuğu kokuladı da evin bir tarafına koydu. Ebû Talha geldiğinde: Oğlan nasıldır? diye sordu. Ümmü Süleym: Çocuğun nefsi sâkinleşti. İstirahat etmiş olmasını ümîd ederim, dedi. Ebû Talha, kadın doğru söylüyor sandı ve yattı (yânî eşi ile birleşti). Sabah olunca yıkandı. Dışarı çıkmak istediğinde Ümmü Süleym, Ebû Talha'ya çocuğun öldüğünü bildirdi. Ebû Talha mescide gidip, Peygamber ile namaz kıldı. Sonra da bu karı koca arasında o gece olup bitenleri Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Allah'ın sizlere, bu geceniz hakkında bereketler ihsan etmesini dilerim" diye duâ etti 110[110].

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Ensâr'dan (Ibâye ibnu Rıfâa isminde) bir kimse: Ben Ebû

---

iken 117 yılında Medîne'de vefat etmiştir. îbnu Ebî Hatim Seele Sâilun Sûresi'tan tefsiri sırasında Eyyûb ibn Mûsâ tarîkinden olmak üzere Muhammed ibn Ka'b'ın bu sözüne benzer bir metin rivayet etmiştir (Fethu'l-Bârî). Buradaki kötü söz söylemekten maksad, musîbet sırasındaki şiddetli hüzün sebebiyle mukadderatı kötüleme ve İlâhî hükme karşı gelmeyi ifâde edecek münasebetsiz şeyler söylemektir.

Kötü zanndan maksad da, musibetin acısına sabretmenin bir sevaba sebeb olmayacağı şeklinde bâtıl, hatalı ve yanlış düşüncelere düşmek demektir.
109[109] Yûsuf Sûresi: 84. âyetinin bu fıkrasının bu başlığa konulması da çok münâsib düşmüştür. Hakîkaten Ya'kûb Peygamber, hüzün ve kederlerin en şiddetlisi olan evlâd acısıyle yanıp tutuştuğu hâlde, bu şiddetli hüznünü açığa çıkarmamış, hüznünü yalnız Allah'a şikâyet ederek sabır ve metanetle, şifâsını ve sevabını yalnız Allah'tan beklemiştir. Bu da, örnek edilmeye son derece lâyık ve eskimez bir tutumdur
110[110] Hadîs, diğer tarîklerde ve Müslim'de daha tafsîllidir. Ümmü Süleym, Enes ibn Mâlik'in anasıdır. Ebû Talha da Ümmü Süleym'in ikinci kocasıdır ve Enes'in üvey babasıdır. Bunların hâl tercemeierİ ileride Faziletler Kitâbı'nda daha geniş anlatılacaktır.
Ümmü Süleym'in o gece kocası Ebû Talha ile çiftleşmesinden, belki de Ra-sûlullah'ın duası bereketiyle Abdullah adında bir oğullan olmuştur.

Hadîsin bâb başlığına delîl olan ciheti gayet açıktır: Ümmü Süleym'in kederini habsederek sabra tutunması, ve târihte benzerine nâdir tesadüf edilir bir surette İlâhî kazaya kemâliyle teslimiyet göstermesi, Ümmü Süleym için başlı başına hârika bir menkabedir. Ümmü Süleym'in bu hareketinden, muktedir olabilenler için ruhsatı terkedip şiddet tarafına tutunmanın caiz olduğu hükmü alınmıştır.

Talha ile Ümmü Süleym'in dokuz çocuklarını gördüm, bunların hepsi de Kur'ân okurdu, dedi 111[111]..

42- "Sabr, musibetin birinci darbesi sırasındadır" Babı

Ve Umer (R) şöyle demiştir:

Şunlar ne güzel iki denk ve ne güzel ilâvedir.

"Onlar kendilerine bir musibet geldiği zaman 'Biz Allahhn mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz' derler. İşte onlar; Rabb lerinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerinedir ve onlar doğru yola erdirilenlerdir''

(el-Bakara: 156-157) 112[112].

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Hem sabr (ve sebat) ile hem de namaz ile (A Hah 'tan) yardım isteyin. Şübhesiz bu elbette büyük bir şeydir.

Ancak Allah'a karşı yüksek saygı gösterenler üzerinde öyle değildir" (el-Bakara: 45)

111[111] Bâzıları bu dokuz çocuğun, Ümmü Süleym ile Ebû Talha'nm o geceki birleşmelerinden doğan Abdullah'ın çocukları olduğunu söylemişlerdir. Böyle de olsa bu hâdisede, yine Peygamber'İn duasının bereketi güneş kadar açıktır.

112[112] Umer'in bu sözünü Hâkim, Beyhakî ve Abd ibn Humeyd mevsûlen rivayet etmişlerdir.

el-Adl; bir nesneyi bir nesne ile berâberleştirmek ma'nâsınadır.... mahfede bir adama denk olmak ma'nâsınadır... ve bir nesne mukaabilinde olan ceza ve ivaz ma'nâsınadır...

Ve Idl, ayn'm kesriyle bu dahi misi ve nazır ma'nâsmadır ve yükün bir dengine denir.

el-İtâve: Kitabe vezninde .... ve dâbbeye yüklenmiş olan iki dengin aralığına zâid olarak konulan nesneye denir ve mutlaka bir nesne üzerine ziyâde kılınan şeye denir (Kaamûs Ter.).

Bu lügat ma'nâlarına göre "Rabb'terinden mağfiretler" bir denk, "Rabb'-lerinden bir rahmet" diğer bir denk, "Onlar doğru yola erdirilenlerdir" fıkrası da bu iki dengin üzerine konulan bir ilâve olmuş bulunuyor.
Diğer bir tefsîre göre "İtinâ lillâhi ve innâ ileyhi râcîûn" iki ıdl yânî iki denktir. Bunlara karşılık olarak zikredilen müteâkıb sevâblar da ilâvedir. İyi bil ki, sabr Kur'ân-ı Azîm'de 95 yerde zikredilmiştir... (Irşâdu's-Sârî).

113[113].

61-.......Bize Şu'be, Sabit el-Bunânî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn MâIik(R)'ten işittim; Peygamber (S): "(Gerçek) sabr, musibetin ilk darbesi sırasında (katlanıp dayanmak) buyurmuştur 114[114].

43- Peygamber(S)'in: "(Yâ İbrahim!) Bizler senin ayrılığın sebebiyle çok kederliyiz" Kavli Babı

Ve İbn Umer (R) Peygamber(S)'den olmak üzere: "Göz ağlar ve kalb mahzun olur'* demiştir 115[115].

62-.......Bize Kurayş -ki o İbnuHayyân'dır-,Sâbit el-Bunânî'den tahdîs etti. Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah ile demirci bir san'atkâr olan Ebû Seyf in yanına girdik. Ebû Seyf, (Peygam-ber'in çocuğu) İbrahim'in süt babası idi. Rasûlullah, İbrahim'i aldı, onu öptü ve kokladi. Bundan sonra bir kerre daha Ebû Seyf in evine gittik. Bu defa İbrâhîm can veriyordu. Rasûlullah'ın iki gözü yaş dökmeye başladı. Bunun üzerine Abdurrahmân ibn Avf:

113[113] Bunun ardından gelen âyet şöyledir: "Onlar hakîkaten Rabb'Ierine fcavuşucu ve hakîkaten O'na dönücü olduklarım bilirler"(d-Bakara:46).

Diğer bir âyette bu sabretme ile ve namaz kılma ile Allah'tan yardım iste-1 me şöyle ifâde edilmiştir: "Ey imân edenler! Sabr ile bir de namaz ile (Allah'tan) yardım isteyin. Şübhesiz Allah sabredenlerle beraberdir "(el-Bakara: 153). Namaz içinde zikr, duâ, huşu' bulunduğu İçin, namazın sabretmeye yardımcı olacağı ifâde edilmiştir (Kastallânî).

Bu âyetlerin bâb başlığına konulması, musibetler zamanında tutunulması gereken sabr ve metinliğe en mükemmel şekilde bir teşvîk ve râğbetlendirmedir.

114[114] Bu hadîs, 44 rakamıyle daha önce de geçmişti. Hadîsin buradaki metni bâb başlığına aynen konulmuş olduğu için, mutabakat tamâmiyle görülmektedir

115[115] Bâb başlığı, gelecek olan hadîsin bir cümlesidir. Bu cümle ve onu ta'kîb eden diğer cümle, hadîste Enes ibn Mâlik'ten rivayet edildiği gibi, tbn Umer'den de rivayet edilmiştir. Müslim, Enes'ten; İbn Mâce, Esma bintu Yezîd'den; İbn Hıb-bân, Ebû Hureyre'den; Taberânî, Ebû Umâme ile Sâib ibn Yezîd'den rivayet etmişlerdir.

— Yâ Rasûlallah! Halk musibet zamanında sabr etmeyebilir; fakat sen de mi? diye taaccüb ifâde etti.

Rasûlullah:

— "Ey Avf oğlu! Bu halet, bir rahmet ve şefekattir" buyurdu. Sonra bu göz yaşını diğer bir gözyaşı ta'kîb etti. Bu defa da Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz göz ağlar, kalb de mahzun olur. Biz ise, Rabb'i-mizin razı olacağı sözden başka söz söylemeyiz. Yâ İbrahim! Bizler senin ayrılığınla pek mahzun ve kederliyiz" buyurdu [116][116].

Bu hadîsi Mûsâ ibn Ismâîl, Süleyman ibnu'l-Mugîre'den; o da

Sabit el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmiştir [117][117].

44- Hasta Yanında Ağlamak Babı

63-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ubâde bir kerre kendisine arız olan bir hastalıktan dolayı rahatsız oldu. Peygamber (S), Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibn Ebî Vakkaas ve Abdullah ibn Mes'ûd ile birlikte Sa'd'e hasta ziyaretine geldiler. Peygamber, Sa'd'in yanına girdiği zaman, onu ailesi halkı tarafından çepçevre kuşatılmış bir hâlde buldu. Rasûlullah:

---

[116][116] Peygamber'in oğlu İbrâhîm, hicretin sekizinci yılı Zu'1-hicce ayında doğmuştur.. Peygamber'in azadlılanndan Selmâ ebelik etmiş, kocası Ebû Râfi' de Pey-gamb.er'e bir oğlu doğduğunu müjdelemiş, Peygamber de çok sevinmiştir. İbrahim'in doğumu akabinde ona süt analığı yapmak için Medine kadınları arasında bir rekaabet uyanmış. Nihayet Peygamber, onu emzirmek için Munzir'in kızı Ümmü Bürde'ye teslim etmiştir. Kaadî Iyâd, Ümmü Bürde'nin adı Havle'-dir, kocası da Ebû Seyf el-Berâ ibn Evs el-Ensârî'dir diyor.

İbrâhîm işte bu karı-kocanm yanında süt emerken hastalanıp vefat etmiştir. Vefat târihi hicretin onuncu yılıdır, fakat ayı ve günü hakkında birkaç görüş vardır (Umdetu'l-Kaarf).
Peygamber bu oğlunun vefatına üzülmüş ve hadîsteki sözleri söylemiştir. Sahîh-ı Müslim'de Umer'den: İbrâhîm vefat ettiğinde Peygamber (S): "îbrâ-hîm benîm oğlumdur. O, meme emerken ölen bir yavrudur. Onun süt emmesini tamamlamak için cennette iki tane süt anne ta'yın buyuru/muştur" dediği rivayet edilmiştir: Müslim,
[117][117] Mûsâ ibn Ismâîl et-Tebûzekî'nin bu hadîsini Beyhakî ed-Delâil'inde'mevsûlen rivayet etmiştir.

— "Sa'd öldü mü?" diye sordu

Oradakiler:

— Hayır yâ Rasûlallah, ölmedi, dediler.

Peygamber duygulanıp ağladı. Topluluk Peygamber'in ağladığını görünce, onlar da ağladılar 118[118]. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "İşitmez misiniz? Şübhesiz ki, Allah gözyaşı ile ve iç üzüntüsü ile azâb etmez. Lâkin -diline işaret ederek- işte bunun yüzünden ya azâb eder, yâhûd da merhamet eyler. Ve şübhesiz ölü, ailesinin kendisine (nehyedilmiş bir ağlayışla) ağlamasından dolayı azâb olunur" buyurdu 119[119].

Umer (R) de (Câhiliyyet âdeti üzere) ağlandığında sopa ile döver, çakıl taşları atar ve toprak saçardı 120[120].

45- Feryad (ve) Fiğan Etmenin ve (Yüksek Sesle) Ağlamanın Nehyedilmesi ve Bu Fiillerden Men' Edilmesi » Babı

64-.......Bize Yahya ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân kızı Amre haber verip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Zeyd ibn Harise, Ca'fer ve Abdullah ibn Revâha'nın ölüm haberleri geldiği zaman Peygamber (S) mescidde oturdu. Kendisinde hüzün fark ediliyordu. Ben de kapının (görülebilecek) aralığından Peygamberce bakıyordum. Bu sırada kendisine bir kimse geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Ca'fer'in kadınları, dedi ve onların (çığlıkla) ağlayışlarım zikretti. Rasûlullah da o kimseye kadınları bu çığlıktan nehyetmesini emretti. O adam da gitti. Sonra geldi de: Onları neh-yettim, dedi, ve kadınların kendisine itaat etmediklerini

---

118[118] Bâb başlığına delîl olan fıkra burasıdır. Şübhesiz bu, gözyaşı akıtmak ve hü-zünlenmekten ibaret bir ağlamadır; feryâd edip çağırışmak nev'inden İslâm'ca nehyedilmiş ağlama değildir. Birinci nevi' ağlama, Peygamber'in de hadîsin devamında bildirdiği gibi, azaba sebeb olmaz; bu ağlamanın meşru' olan nevi'dir.

119[119] Hadîsin bu fıkralarına âid açıklamalar daha önceki bâblarda geçmiştir

120[120] Umer ibn Hattâb'ın bu fiilleri bu hadîste geçen isnâd ile mevsûlen İbn Umer tarafından rivayet edilmiştir

söyledi. Peygamber ikinci defa ona kadınları nehyetmesini emretti. O zât tekrar gitti. Sonra geldi ve:

— Vallahi kadınlar bana -yâhud bize- galebe ettiler, dedi. Şekk, râvî Muhammed ibn Havşeb'dendir. (Amre dedi ki:) Âişe: Peygamber (S) o adama: "Bu kadınların ağızlarına toprak saç" buyurdu, dedi. (Âişe dedi ki:) Ben de o adama: Allah senin burnunu toprağa sürsün (yânî seni zelîl kılsın)! Vallahi sen ne Rasûlullah'ın verdiği emri. yaptın, ne de (hüzün ve keder içinde bulunan) Rasûlul-lah'ı kendi hâlinde bıraktın, dedim 121[121].

65-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), biz kadınlardan İslâm üzerine bey'at aldığı sırada ölüye feryâd ve çığlıkla ağlamıyacağımıza dâir de söz almıştı 122[122]. Beş kadından başka bizden hiçbir kadın (o zaman) ahdine vefa etmedi. Ahdini yerine getiren beş kadın: Ümmü Süleym, Ümmü'1-Aiâ, Mufiz'ın karısı olan Ebû Sebre kızı, ve daha iki kadındır. Yâhud Ebû Sebre kızı üe Muâz'ın karısı ve diğer bir kadın 123[123].

46- Cenaze İçin Ayağa Kalkmak Babı

121[121] Bu hadîs, 40. bâb başlığına delîl olmak üzere de sevkedilmişti. Burada "el-Bukâ (ağlamak)" İle "en-Nevh(feryâd ve çığlık atmak)" arasındaki farkı beyân edip, birincisinin caiz, ikincisinin men' edildiğini delîllendirmek için getirmiştir. Ağlama, uzatarak olduğu zaman nehyedilen nevha ma'nâsma olur; kısa olduğu zaman hüzün ma'nâsına olur.

122[122] Hadîsin bâb başlığına delîl onan fıkrası, hicret akabinde kadınlardan islâm Dîni nâmına bey'at alındığında, bey'at maddeleri arasında Ölüye feryâd ve figân edilmemesinin de konulmuş olmasıdır. İslâm'da feryâd ve figânla ağlamak nehyedilmiş olmasaydı böyle bir ahd almağa luzûm görülmezdi.

Hadîste "Bizden ahdine vefa eden yalnız beş kadındır" demekle, öbür müs-lümân kadınlar nevha yapma âdetini bırakmadılar demek değildir. Ümmü Atıyye, benimle bey'at eden kadınlardan beşi hâriç olarak, Öbürleri bu ahidleşme akabinde bu çirkin âdeti birden bırakamadılar. Fakat bu beş kadın derhâl bu ahidleşmeye bağlılıklarını gösterdiler demek olur (Nevevî).

123[123] Ümmü Atıyye'nin ahde vefalı olarak vasıflandırdığı beş kadından üçüncünün hüviyetini ta'yîn hususunda tereddüt etmiştir. Ebû Sebre kızı denilen bu kadın, Muâz ibn Cebel'in karışıdır da her ikisi bir şahsiyet midir? Ve binâenaleyh geriye beşi doldurmak için iki kadın mı kalıyor? Yoksa Ebû Sebre kızı ayrı, Muâz ibn Cebel karısı da ayrı olarak dört oluyor da, geriye bir kadın mı kalıyor? İşte Ümmü Atıyye'nin rivayetinde görülen tereddüdün çıkış yeri budur. Bu iki bakış noktasından birincisine atıf vâv'sız "îmreetu Muâz" rivâyetiyle; ikincisine de atıf vâv'ıyla "Ve ımreetu Muâz" rivâyetiyle işaret edilmiştir. Birinciye göre beşi doldurmak için iki kadın, ikinci rivayete göre de bir kadın kalıyor.

66-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den; o da Âmir ibn Rabîa'dan tahdîs etti. Peygamber (S): "Sizler cenaze gördüğünüzde, cenaze sizi geride bırakıncaya kadar ayağa kalkınız" buyurmuştur 124[124].

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim, babasından haber verdi. Babası Abdullah ibn Umer: Bize Âmir ibn Rabîa, Peygamber'den haber verdi, demiştir 125[125].

el-Humeydî Ebû Bekr Abdullah el-Mekkî, Sufyân ibn Uyeyne'den yaptığı rivayetinde: ' 'Cenaze sizi geride bırakıncaya yâhud cenaze yere konuluncaya kadar ayakta durunuz" fıkrasını ziyâde etmiştir 126[126].

47- Bab: Cenaze İçin Ayağa Kalktığında İnsan Ne Zaman Oturur? 127[127]

67-.......Bize el-Leys ibn Sa'd, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den; o da Âmir ibn Rabîa'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi biriniz bir cenaze gördüğünde, cenazenin beraberinde yürüyücü değilse, cenazeyi arkada bırakıncaya kadar, yâhud cenaze onu geride bırakıncaya kadar; yâhud cenaze o kimseyi arkada bırakmazdan evvel cenaze yere indirilinceye kadar ayağa kalksın" 128[128].

124[124] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Cenazenin, müslümân cenazesi yâhud am-mî cenazesi olması müsavidir. Bu kalkış, ruhları kabzeden Allah'a ta'zîm içindir (Kastallânî).

125[125] Buhârî'nin bu tarîki zikretmesi, birinci rivayetin an'aneli; bunun ise ihbar lâf-zıyle oluşunu beyân edip birinciyi kuvvetlendirmek içindir.

126[126] Bu rivayette, cenaze görenlerin ayağa kalkmaları ve bu kalkışlarının ya cenaze kendilerini geride bırakıp ilerleyinceye kadar, yâhud cenaze ileri götürülmeyip, orada musalla gibi bir yere konuluncaya kadar devam etmesi emredilmiştir.

127[127] Bu suâlin cevâbı gelecek hadîsler içinde verilmektedir.

128[128] Bu hadîste terdîd edatları arka arkaya geldiği için, anlaşılmakta karışıklığa dü-şülmemelidir. Görülen bir cenazeye ayakta durma müddeti gösterilirken, üç nevi' hareket teblîğ edilmiş zannedilebilir. Hâlbuki böyle değildir. Birinci "yâhud" terdîde; ikincisi tenvîa (yânî nev'ilendirmeye) hamledilmiştir. Râvî Âmir ibn Ra-bîa, Peygamber'in: "Siz cenazeden geri kalıncaya kadar" mı; yoksa "Cenaze sizi geride bırakıncaya kadar" mı ayakta durunuz buyurduğunu kestiremedi-ğinden, bunu terdîd ile ifâde etmiştir. Bu iki fıkranın medlulleri birdir. Cenaze uzaklaşmcaya kadar ayakta durulmasıdır. Ve bu, bir nev'idir. İkinci

68-.......Keysân şöyle demiştir: Biz bir cenazede bulunduk. Ebû Hureyre, Mervân'ın elini tuttu. Cenaze yere konulmazdan evvel ikisi oturdular. Bunun üzerine Ebû Saîd el-Hudrî gelip Mervân'ın elinden tuttu ve:

— Ayağa kalk! Yemin olsun şu adam (yânı Ebû Hureyre), Pey-gamber'in bizleri cenaze omuzlardan yere indirilmedikçe oturmadan nehyettiğini kat'î olarak bilmektedir, dedi.

Bu söz üzerine Ebû Hureyre de:

— Ebû Saîd doğru söyledi, dedi 129[129].

48- "Bir Cenaze Ardından Giden Kimse, O Cenaze Erkeklerin Omuzlarından İndirilip Konuluncaya Kadar Oturmaz, Eğer Bundan Önce Oturursa Kalkmakla Emredilir" Babı

69-.......Bize Yahya ibn Ebî Kesîr, Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Bir cenaze gördüğünüz zaman hemen ayağa kalkınız. Cenazenin ardından giden kimse ise, cenaze konuluncaya kadar oturmasın" bu-yurmuştur 130[130].

---

nevi'de cenazenin yere konulmasıdır. İkinci "Ev (= Yâhud)" edatı bunu ifâde ediyor.

129[129] Ebû Hureyre'nin elinden tuttuğu Mervân ibnu'l-Hakem, Emevî hükümdarlarının dördüncüsüdür. Bu hâdise onun Medîne Vâlîsi bulunduğu sırada olmuştur. Onun Medîne valiliği kırksekiz hicrî yılma kadar devam etmiştir. Mervân'ın sünnete aykırı bir takım hareketleri böyle zaman zaman sahâbîler tarafından redd ve inkâr edildiğinden, ismi hadîslere geçmiştir.

Hadîsin râvîsi Ebû Saîd el-Makburî, Medîneli'dir. Benû Dînâr kabirlerini muhafazaya me'mûr olf1 jğundan böyle "Makburî" nisbetiyle anılmıştır. Kendisinin kabre dâir rivayetleri daha mu'teberdir. Umer, Alî, Usâme'den de rivayetleri vardır. Kendisinden de oğlu Saîd ve daha başkaları rivayet etmişlerdir. Vâkıdî, yüz târihinde vefat ettiğini bildirmiştir (Hulâsa lil-Hazrecî ve Umdetu 'l-Kaari).

130[130] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Hadîsteki konulma ile maksad yere konulmak mı, yâhud lâhde konulmak mıdır? Bu hususta iki görüş vardır. Buhârî bu hadîs için yazdığı başlıkla, yere konulmayı işaret etmiş gibidir.

Bâb başlığındaki "Bundan önce oturursa kalkmakla emredilir" hükmü, bundan evvelki Ebû Saîd hadîsinin sonunda "kalk" diye daha açık ifâde edilmiş ve Ebû Saîd'in Mervân'a yaptığı bu emr, Ebû Hureyre tarafından da tasdik olunmuştu.

49- Bir Yahudi Cenazesi İçin Ayağa Kalkan Kimse Babı

70-.......Câbir ibn Abdillah şöyle demiştir: Bir kerre yanımızdan bir cenaze geçmişti. Peygamber (S) hemen o cenaze için ayağa kalktı. Biz de ona uyarak ayağa kalktık ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu bir Yahûdî cenâzesidir, dedik.

— "Bir cenaze gördüğünüzde hemen ayağa kalkınız" buyurdu 131[131].

71-....... Bize Amr ibnu Murre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle dedi: Sehl ibn Huneyf ile Kays ibn Sa'd, Kaadisiyye mevkiinde oturuyorlardı. Ora halkı bunların yanından bir cenaze geçirdiler. Sehl ile Kays hemen ayağa kaİk-tılar. Kendilerine: Bu cenaze, bu arazîlerin halkından, yânî zimmet ehlindendir, denildi. Bunun üzerine Sehl ile Kays:

— Peygamber(S)'in yanından bir Yahûdî cenazesi geçmişti de Peygamber hemen ayağa kalkmıştı. Bunun üzerine Peygamber'e de: Bu bir Yahûdî cenâzesidir, denilmişti de Peygamber (S): "Bu da (yaşayıp ölen) bir insan değil mi?" diye cevâb vermişti, demişlerdir 132[132].

Tahâvî'nin Şa'bî tarikiyle Ebû Saîd Makburî'den gelen rivayetinde Ebû Saîd Hudrî'nin Mervân'a hitaben vâki' olan "kalk emri" üzerine Vâlî Mervân'ın hemen ayağa kalktığı tasrîh edilmiştir.

131[131] Bu hadîsi Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivayet etmiştir. Müslim'in rivâyetnde. Çünkü ölüm korkunç şeydir" ziyâdesi vardır.

Ebû Davud'un rivayeti daha tafsîllidir:

"Biz, Peygamber'in beraberinde bulunuyorduk. Bu sırada yanımızdan bir * cenaze geçti. Peygamber cenaze için ayağa kalktı. Biz de kalkıp cenazeyi omuzlamak için gittik. Varınca onun bir Yahûdî cenazesi olduğunu gördük. Ve: Yâ Rasûlallah! Bu bir Yahûdî cenâzesidir, dedik. Rasûlullah: ölüm korkunç (ve ibret alınacak) bir hâdisedir. Herhangi bir cenaze gördüğünüz zaman hemen ayağa kalkınız buyurdu."

Binâenaleyh ölüm korkuç bir hâdise olması cihetiyle ölünün müslim, kâfir cenazesi olması musâvîdir. Her Âdem evlâdının ölüsü herkes için uyanma sebebi olabilir.

132[132] Kaadisiyye ile Küfe arasında onbeş fersahlık bir mesafe vardır, Umer ibn Hat-tâb'ın halîfeliği zamanında onaltıncı hicret yılında iranlılar'la yapılan muharebe burada cerâyen etmiştir. Sa'd ibn Ebî Vakkaas kumandasındaki islâm ordusu burada îranlılar'a karşı kat'î zafer kazanmıştır... (Kirmanı ve Kaamûsu'l-

Ve Ebû Hamze Muhammed ibn Meymün, el-A'meş'ten; o da Amr'dan; o da İbn Ebî Leylâ'dan söyledi. îbn Ebî Leylâ şöyle demiştir: Ben Kays ile Sehl'in beraberinde idim. Bunlar: Biz Peygam-ber'in beraberinde idik... dediler 133[133].

Zekeriyyâ ibn Ebî Zaide de Şa'bî'den; o da İbn Ebî Leylâ'dan söyledi ki, o Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Amr el-Ensârî ile Kays ibn Sa'd; her ikisi de cenaze için ayağakalkarlardı, demiştir 134[134].

50- Cenazeyi Kadınların Değil de Erkeklerin Taşıması Babı

72-...... Keysân, EbûSaîd el-Hudrî'den işitti ki, Rasûiullah (S) şöyle buyurmuştur: "Cenaze (tâbuta) konulup erkekler omuzları üzerine yüklendikleri zaman, eğer o cenaze iyi bir kişi ise: 'Beni (sevabıma) ulaşdınmz' der. Eğer o cenaze iyi olmayan bir kişi ise: 'Eyvah! Bu cenaze ile nereye gidiyor sunuz?' diyeferyâd eder. Cenazenin bu feryadını (gafil)

A'lâm'dan özetle).

Peygamber bu cevâbında da cenazeye kalkmanın, cenazeyi ta'zîm değil, fakat bütün hayât sahihlerine hayât ve maişetlerini veren Allah'ın, bunların ruhlarını ve hayâtlarını alarak câmid ve sönük bir cüsse hâline koyduğunu hatırlattığını ve bu suretle Allah'a ta'zîm edilmiş bulunduğunu bildirmiştir. Müslim cenazesi Allah'ın azametini hatırlamağa vesîfe olduğu gibi, bir Yahûdî, bir Hristiyan cenazesi de sebeb olabilir demek olur. Ahmed ibn Hanbel'in Miisned'inden:

Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'tan bâzı şeyler sordu da dedi ki: Yâ Rasûlallah! Yanımızdan kâfir cenazesi geçiyor; buna da ayağa kalkacak mıyız? Rasûiullah: "Evet, kâfir cenazesine de kalkınız. Çünkü siz hakikatte o kâfir cenazesine kalkmıyorsunuz. Fakat beşer nefislerini kabzeden Allah'a kalkıyorsunuz" buyurdu.

Leys ibn Sa'd'ın Ebû Burde'den muttasıl rivayeti yoluyla Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'den rivayet ettiği hadîs, bu konuda en fazla tafsili ihtiva etmektedir. Bu hadîste Peygamber (S): "Sizin yanınızdan bir cenaze geçtiğinde o ister müslü-mân, ister Yahûdî yâhud da Nasrânî ölüsü olsun; ayağa kalkınız. Çünkü biz, hakîkaten o Ölüye kalkmıyoruz- Fakat onunla beraber olan ölüm meleğine ta'zîm edip kalkıyoruz" buyurmuştur.
Zeynuddîn Irakî de: Ebû Mûsâ hadîsinde zikr ve tasrîh edilen sebeb ve illet Fj, müslim ve gayrimüslim cenazesinde mütehakkık bulunduğuna göre, hükmün Adem evlâdlan'mn hepsine şümulünü, hattâ kitâb ehli olmayan kâfirlerin cenazesi geçerken bile kalkmanın lüzumunu gerektirir, demiştir (Tecrîd Ter., IV, 568).

133[133] Ebû Hamze'nin bu rivayetini Ebû Nuaym el-Mustahrac'mdz mevsûlen getirmiştir. Buhâri'nin bunu getirmekten maksadı, Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'nın bu hadîsi Kays ile Sehl'den bizzat İşitmiş olduğunu göstermektir.

134[134] Bunu da Saîd ibn Mansûr mevsûlen rivayet etmiştir

insandan başka her varlık işitir. İnsan bu sayhayı işit-seydi, muhakkak düşer bayılırdı" 135[135].

51- Cenazeyi Yolcu Edip Taşımakta Sür'at Edilmesi Babı

Ve Enes ibn Mâlik (R): "Sizler, ölüyü, yerine ulaştırmak için beraberinde gidenlersiniz. Onun için cenazenin önünde, arkasında, sağında solunda yürüyünüz" demiştir 136[136].

Enes'ten başkası da: "Cenazeye yakın gidiniz" demiştir 137[137].

73-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Biz şu gelecek hadîsi ez-Zuhrî'den

---

135[135] Hadîsin bâb başlığına delîl olabilecek yeri, "Erkekler omuzları üzerine yüklendikleri zaman... "ihbârî cümlesidir. Bu cümleden, cenazeyi yükleyip taşımanın erkeklere mahsûs olduğu hükmü alınmıştır. Ancak cenazeyi nakledecek erkek bulunmazsa, böyle zaruret hâlinde kadınlar taşırlar ve gömerler...

Şârih İbnu Battal: "Cenaze iyi bir kişi ise beni ulaştırınız demesi, nefsî ve ruhî bir tekellümdür. Yoksa şuur medrekleri olan ruh, bedenden ayrıldıktan sonra bedenin tekellümü mümteni'dir. Meğer ki Allah'ın kudreti, Ölünün ruhunu bedenine redd ve iade etmiş olsun" demiştir (Umdetu't-Kaari).

Kâmil Mîrâs da şöyle demiştir: "Fakat bize göre bu kelâm ne nefsi, ne de Iâfzîdir. Her cenazenin şu fânî âlemdeki hayâtına göre, ibret almayı gerektirir olmasıdır. Hayâtını hayır yolunda geçiren iyi bir kişi ile zâlimlerden birisinin; üçü beşi bir çatı altına sığınan feragatli bir âİIe ölüsü ile dünyâya sığamayan bir cihangirin; bir fakîr ile dünyâya tasarrufa çalışan bir milyonerin şimdi içine sığındıkları tâbutları acaba beşer hayâline neler haykırmıyor! Bu sanduklar İçinden hayâlimize ne ma'nâh sesler aksetmiyor. Beşerin gafleti bu çok ma'nâlı sesleri işitmeye ve ibret gösteren bu levhaları görmeye mâni1 oluyor. İbret nazarları önünden her gün gelip geçen bu nevi' kevnî olayları hakkıyle görmek, bu sesleri lâyıkıyla işitmek mümkin olsaydı, hadîste haber verildiği üzere insan derhâl düşer bayılırdı1'. (Biraz sadeleştirilerek Tecrîd Ter., IV, 575-576).

136[136] Enes'in bu sözünü Abdulvahhâb ibn Atâ el-Haffâf kendi Cenazeler Kitâbı'nda ve İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmişlerdir.

et-Teşyî't^şşiâî):Sürüden ayrılan deveye haykırmak, ve bir semte giden adamı, ona veda etmek ve menziline ulaştırmak İçin beraberinde gitmek, ... ve bir adama, kalb kuvveti vermekle yüreklendirmek... ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

137[137] Buhârî'nin "Enes'ten başkası" sözüyle kimi kasdettiği araştırılmış, bâzıları bunun Abdurrahmân ibn Kurt (R) olduğunu ileri sürmüştür. Bu zât suffa sahâbî-lerinden olup, Umer zamanında Hımıs'ta vâlîfik yapmıştır (el-Hazrecî, Hulâsa, ve Aynî, Umdetu'l-Kaarî).

Cenazeye yakın gitmek de cenazenin dört bir tarafından cenazeye yaklaşarak gitmek demek olacaktır. Bu suretle gerektiğinde cenazeyi yüklenenlere yardım imkânı te'mîn edilmiş olur.

ezberledik; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cenazeyi sür'atlice naklediniz. Eğer bu ölü iyi bir kişi ise, bu bir hayr-dır. Onu (bir an evvel kabirdeki) hayr ve sevabına ulaştırmış olursunuz. Eğer bu cenaze iyi bir kişi değilse, bu da bir şerrdir. Onu omuzlarınızdan (çabuk) indirip korsunuz'' 138[138].

52- Ölünün Tabut Üzerinde İken "Beni Yerime Ulaştırınız!" Kavli Babı

74-....... Keysân, Ebû Saîd Hudrî'den işitmiştir. O şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle der iûi:"Cenâze tâbuta konulduğu ve erkekler onu omuzlan üzerine yüklendikleri zaman, eğer o cenaze iyi bir kişi idiyse; 'Beni (sevabıma) ulaştırınız' der; ve eğer o cenaze iyi olmayan bir kişi idiyse, cenaze ahâlîsine hitaben: 'Bu cenazeye yazıklar olsun! Onu nereye götürüyorlar?' diye feryâd eder. Cenazenin bu feryadını insandan başka herşey işitir. İnsan bunu işitseydi, muhakkak düşer bayılırdı" 139[139].

53-Cenaze Namazında İmamın Arkasında İki Yahud Üç Sıra Saff Olan Kimse Babı

75-.......Câbir ibn Abdillah (R): Rasûlullah (S-Habeş hükümdarı olan) Necâşî üzerine

---

138[138] Sarihler hadîsteki "Cenazeyisür'atle götürün" emrinden, şiddetli bir sür'at is-tenmeyip, yürümekle koşmak arasında ortalama bir seyr ve hareket istendiğini bildirmişlerdir. Bâzıları bu ivmek ve sür'at ile matlûb olan, ölüm tahakkuk edip tamamen kesinleştikten sonra techîz ve tekfini acele yapmaktır demişlerdir. Bütün âlimler, öldü zanmyle büyük bir felâkete meydan verilmemek için bu sür'atin başlangıcının, ölümün gereği gibi tahakkuku zamanı olduğunu kabul etmişlerdir. Hattâ İbn Bezîze gibi bir kısım âlimler, Ölümün lâyıkıyle anlaşılması için aradan bir gün ve bir gece geçmedikçe, ölünün teçhizine sür'at edilmemelidir demişlerdir. Zamanımızda belediye tabîbi tarafından muayene edilip, ölümün tahakkuku hakkmda bir rapor verilmedikçe techîz edilmemesi, en iyi bir tedbîrdir. Ölüm kesinleştikten sonra bir müslimin gövdesini ailesinin gözü önünde hapsedip kokutmak muvafık değildir. Artık bundan sonra sür'atle cesed, yerine emânet edilmelidir. Bu ma'nâda bir hadîsi de Ebû Dâvûd Husayn ibn Vahvah'dan rivayet etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 126).

139[139] Bu hadîs 72 rakamıyle de geçmiş ve gerekli haşiyeler orada verilmişti.

Bâb başlığı, hadîsteki iyi kişinin sözünü ihtiva etmektedir.

Yâ veylâhâ (uSÇjij)'nın ma'nâsı, "Ey hüznüm, ey helakim; gel artık, tam senin zamanındır" demektir. Helak ve musibete uğrayan kimse tarafından söylenir

cenaze namazı kıldırdı. Ben ikinci yâhud üçüncü saffta bulundum, demiştir 140[140].

54- Cenaze Namazında Cenazeye Karşı Sıra İle Dizilmiş Safflar Babı

76-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Necâşî'nin ölüm haberini sahâbîierine ulaştırdı. Sonra (namaz kıldırmak üzere) kendisi öne geçti, sahâbîler O'nun arkasında dizi dizi sıralanıp saff oldular. Akabinde Peygamber dört tekbîr aldı 141[141].

77-.......Bize Süleyman eş-Şeybânî, eş-Şa'bî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: BanaPeygamber'in yanında hazır bulunmuş olan bir kimse haber verdi. Peygamber (S) bir defa kenarda kalmış bir kabre gelip, kabr üzerine sahâbîleri saff saff dizmiş ve dört tekbîr alarak cenaze namazı kıldırmıştır. (Süleyman eş-Şeybânî dedi ki:) Ben eş-Şa'bî'ye hitaben: Bu hadîsi sana kim (yânî hangi sahâbî) tahdîs etti? diye sordum. eş-Şa'bî: İbnu Abbâs (R) diye cevâb verdi 142[142].

78-.......Bana Atâ ibn EbîRebâh haber verdi. O, Câbir ibn Abdil!ah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S): "Bu gün Habeş milletinden iyi bir adam ölmüştür, gelin de ona cenaze namazı kılın!" buyurdu. Câbir dedi ki: Biz dizilip saff olduk. Bizler dizi dizi safflar

---

140[140] Bu hadîs, cenaze namazında cemâatin iki yâhud üç sıra hâlinde saff tutmalarının delili olmak üzere getirilmiştir.

141[141] Bu hadîs daha tafsîlli olup, şu hususlara sarîh olarak delâlet etmektedir: Pey-gamber'in namaz için cemâatin önüne geçtiği, sahâbîlerin O'nun arkasında dizi dizi saff bağladıkları; cenaze namazında dört tekbîr aldığı

142[142] münferid ve uzak kalmış; köşeye, kenara düşmüş; diğer emsalinden ayrılmış ma'nâsınadır. Burada tenvîn ile "Menbûzin" şeklinde okunduğundan, diğer kabirlerden ayrı, kenarda kalmış bir kabir demek olur.

unbir ma'nâsı da "lakît", yânî bulunmuş çocuk'tur. Burada birinci ma'nâ daha uygundur.

Müslim'in rivayetinde: "Rasûlullah taze bir kabre vardı. Üzerine namaz kıldı. Cemâat arkasında saff bağladılar. O da dört tekbîr aldı" şeklindedir.

Buhârî'nin sevkettiği senedde sahâbî olan râvînin ismi tasrîh edilmemiş, fakat eş-Şa'bî'nin bu sorusu ile sahâbînin tbn Abbâs olduğu meydana çıkmıştır.

hâlinde iken Peygamber Necâşî üzerine cenaze namazı kıldırdı.

Ebû'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim, Câbir'den söyledi. Câbir: (Peygamber Necâşî'ye cenaze namazı kıldığı zaman) ben ikinci saffta idim, demiştir [143[143]].

55- Cenazeler Üzerinde Kılınan Namazlarda Erkeklerin Beraberinde Çocukların Da Saff Tutmaları Babı

79-....... Bize Süleyman eş-Şeybânî, Âmir eş-Şa'bî'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) geceleyin içine cenaze gömülmüş olan bir kabre uğradı. Orada bulunan cenaze sâhiblerine:

— "Bu cenaze ne zaman gömüldü?" diye sordu. Onlar da:

— Geçen gece (yânı dünkü günün gecesinde), diye cevâb verdiler.

(Peygamber bu ölüyü hastalığı sırasında ziyaret etmiş bulunduğundan) cenaze sâhiblerine:

— "Bana niçin haber vermediniz?" diye serzeniş etti. Onlar:

— Biz onu gecenin karanlığında gömdük; sizi o vakitte uyandırmak istemedik, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah namaza dikeldi. Biz de arkasında saff bağladık. İbn Abbâs dedi ki: Ben de bu saffların içinde bulundum. Rasûluliah bu gömülü olan ölüye namaz kıldı [144[144]].

[143[143]] Bu hadîsin ve bundan evvelki hadîsin bâb başlığına delîl olan yerleri açıkça bellidir

[144[144]] Hadîsin râvîsi olan ibn Abbâs, kendisinin de erkeklerin saffları içinde cenaze namazı kıldığını bildirdiği ve o sırada kendisinin bulûğ çağına ulaşmamış bir çocuk olmasından, çocukların da cenaze namazını safflar arasına karışarak kılabilecekleri anlaşılmıştır. Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı da burasıdır.

56- Cenazenin Üzerine Namaz Kılmanın Kaanunlaştırılması Babı [145][145]

Peygamber (S): "Cenaze üzerine namaz kılan kimse..." buyurdu.

Ve yine: "Arkadaşınız üzerine namaz kılınız" buyurdu. Ve yine:

"Necâşî üzerine namaz kılınız" buyurdu. Peygamber bu sözleriyle, içinde rükû* ve sucûd bulunmayan, kelâm da edilmeyen; fakat içinde ölüye duâ edilen, tekbîr alma ve selâm verme bulunan bu husûsî duruşa namaz ismi vermiştir [146][146].

Ve İbn Umer, cenaze namazını ancak temiz olarak kılardı ve o, cenaze namazını güneşin doğuşu ve batışı sırasında kılmaz ve tekbîr alışta iki elini yukarı kaldırır idi [147][147].

Ve Hasen Basrî: Zamanlarına yetiştiğim (sahâbî ve tabiîden olan) insanlar, cenazeleri üzerine kılınacak namazda imamete en ziyâde lâyık gördükleri kimseler, farz

---

[145][145] Cenaze namazı bir takım şartlan ve rükünleri hâiz olarak Peygamber tarafından teşrî' buyurulup kaanûnlaştırılmış olan bir namazdır. Cenaze namazı da diğer namazlar gibi abdestli, kıbleye yönelik ve tekbîr ile kılınır. Diğer namazlardan farkı rukû'suz, sucûdsuz, sırf duâ ile meşru kılınmış olmasıdır. Buhârî bütün bu cihetlere "Cenaze üzerine namazın kaanûnlaştırılması babı" ile işaret etmiştir.

[146][146] Buhârî muttasıl hadîslerden muttasıl hadîslerden alarak arka arkaya sıraladığı Peygamber'in bu sözleri ile, kendisinde ölüyü duâ edilen bu husûsî ibâdete "Salât = Namaz" adını verdiğini delîllendirmek istemiştir. Diğer namazlarda tekellüm caiz olmadığı gibi, bunda da dünyâ kelâmı caiz olmadığını; diğer na-mazlara tekbîr ile başlanıp selâm vererek çıkıldığı gibi bu namazda da öyle olduğunu bildirmiştir

[147][147] İbn Umer'in bu sözünü İmâm Mâlik el-Muvatta'ında muttasıl sened ile rivayet etmiştir. Buhârî bununla, cenaze namazının diğer namazlara benzediğini istidlal etmek istiyor. Bu hadîs, üç mes'eleyi ihtiva etmektedir:

a. Cenaze namazının temizken kılınacağı: Bu temizliğin hem abdeste, hem de teyemmüme şumûlü olduğundan, yerine göre her ikisinin de taraftarları vardır: Ebû Hanîfe: Abdest ile meşgul olarak cenaze namazını kaçıracağına kanaat eden kimse için, suyun bulunması ile beraber teyemmümü tecvîz etmiştir, tbn Adiyy de İbn Abbâs'tan merfûan: "Abdestsiz bulunduğun bir sırada ansızın cenaze namazı ile karşılaşırsan teyemmüm eyle" hadîsini rivayet etmiştir.

Mâlik, Şafiî, Ebû Sevr cenaze namazında teyemmüm etmeyi tecvîz etmemişlerdir.

b. İbn Umer'in güneşin doğuşu ve batışı zamanlarında cenaze namazı kılmaması...

c. ibn Umer'in cenaze namazında tekbîr alırken ellerini kaldırması keyfiy-yeti, Buhârî'nin buradaki "Ellerini kaldırırdı" rivayeti mutlaktır. îlk tekbîr kas-dedildiği gibi, dört tekbîre de hamle müsâiddir. Bâzıları ikinci görüşe gitmişlerse de çoğunluğun tatbîkatı yalnız ilk tekbîrde el kaldırıp, diğerlerinde kaldırmamaktır.

namazlarında imamlığına razı oldukları kimselerdi, demiştir 148[148].

Keza: Bayram günü namazında abdesti bozulan yâhud cenaze namazı kılınacağı sırada abdesti olmayan kimse, su arar da teyemmüm etmez 149[149].

Ve yine Hasen Basrî; Bir kimse cenaze namazına cemâat namaz kılarken ulaşırsa, cemâatle beraber bir tekbîr alarak namaza girer, demiştir 150[150]. Saîd ibn Müseyyeb de:

Erkek kişi, cenaze namazında gecede gündüzde, seferde hazarda musâvî olarak dört tekbîr alır, demiştir 151[151].

Enes ibr. Mâlik de: Birinci tekbîr namaza başlama tekbîridir, demiştir 152[152].

Ve Yüce Allah ' 'Onlardan hiçbir kimse üzerine ebedî salât etme. Kabrinin başında da durma..." (et-Tevbe: 85) buyurdu, yânî buna "Salât" ismini verdi 153[153].

Ve bu cenazeye yapılan salâtta diğer namazlar gibi safflar da, imâm da mevcûddur 154[154].

80-.......Şa'bî şöyle demiştir: Bana, Peygamberiniz ile beraber yolu yalnız bir kabre uğrayan bir zât haber verdi. O zât: Peygamber (S) bize imâm oldu; biz de O'nun arkasında saff bağladık, dedi. Süleyman Şeybânî dedi ki: Biz eş-Şa'bî'ye: Yâ Ebâ Amr! Bunu sana tahdîs eden sahâbî kimdir? dedik. eş-Şa'bî: İbnu Abbâs(R)'tır, diye cevâb

---

148[148] Buhârî Hasen Basrî'nin bu sözlerini cenaze namazında imamlığa en ziyâde ve müstahakk olan kimdir mes'elesini çözmek için getirmiştir. Âlimlerden birçoğuna göre memleketin vâlîsi, Ölünün velîsi, câmi'in imâmı diye bir sıralama yapılmıştır.

149[149] Bu kısmın bâb başlığına atıf olması yâhud Hasen'in sözünün devamından bulunması da muhtemildir.

Buhârî bunu, abdestsiz olarak cenaze namazına rast gelen kimsenin şer*î vaziyetini cevâblamak için getirmiştir

150[150] Buhârî burada, namaz esnasında gelen bir kimsenin cenaze namazına giriş şekline temas ediyor. İbn Ebî Şeybe Musannafmda Hasen'in bu sözlerini mevsû-len rivayet etmiştir. Oradaki bir tarikte Hasen: "Namaz esnasında yetişen kimse yetişebildiği tekbîrleri alır, geçen tekbîrleri kaza etmez" demiştir. Muhammed ibn Sîrîn'in de: "Yetiştiği tekbîrleri alır, geçen tekbîrleri kaza eder" dediği rivayet edilmiştir

151[151] Saîd ibn Müseyyeb'in bu sözüne yakın bir ma'nâ ibn Ebî Şeybe'nin Musannaf-ında sağlam bir isnâd ile sahâbî Ukbe ibn Âmir'den rivayet edilmiştir (Kastallânî).

Bu ve benzeri rivayetler sebebile âlimlerin pek çoğu gece cenaze defnine ruhsat vermişlerdir. Husûsiyle Peygamber'in ve Râşid Halîfeler'in gece gömülmüş olmaları bu ruhsatın en sağlam ilmî dayanağıdır

152[152] Enes'in bu sözünü Saîd ibn Mansûr vasletmiştir

153[153] Bu et-Tevbe: 85. âyeti de bâb başlığı üzerine atfedilmiştir.

154[154] Yânî bu zikredilen şeyler ölü üzerine yapılan bu işe "Salât", yânî "Namaz" denmesinin sahîhliğine şehâdet etmektedirler.

verdi1 155[155].

57- Cenazelerin Beraberinde Gitmenin Fazileti Babı 156[156]

Ve Zeyd ibn Sabit (R-45): Cenaze namazını kılınca, üzerindeki cenazeye ittibâ borcunu ödemiş olursun, demiştir 157[157]. Humeyd ibn Hilâl de: Biz cenaze namazı üzerine geri

dönmek için cenaze sahihlerinden izin almak bilmiyoruz, lâkin cenaze namazını kıldıktan sonra geri

dönen için bir kîrât sevâb vardır, demiştir 158[158].

81-.......Bize Cerîr ibnu Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim, şöyle diyordu: İbnujUmer'e:

— Ebû Hureyre, cenazenin beraberinde giden kimse için bir kîrât ecir vardır diyor, denildi.

İbn Umer:

— Ebû Hureyre bize (hadîs rivayet etmeyi) çoğalttı, dedi. Fakat Âişe, Ebû Hureyre'yi tasdîk etti ve:

155[155] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Peygamber bize imâm oldu, biz de arkasında saff olduk" fıkrasındadır. Hadîs biraz önceki bâbda da geçmişti.

156[156] et-Tebeu ve't-Tebâatu: Bir kimseye uymak, ona uyup ensesinde gitmek yâhud uğrayıp koşulup beraberce gitmek...

el-lttibâ': Hemzenin ve şeddeli tâ'nın kesresiyle tebeiyet eylemek ma'nâsı-nadır... "İttebeahu(= Ona uyup gitti)" denilir ki,tebiahu ma'nâsınadır... (Kaa-mûs Ter.).

Cenazeye ittibâ' etmek, cenaze ile birlikte gitmek ve cenaze namazını kılmakla tefsîr edilmiştir

157[157] ZeydibnSâbit(45)'inbusÖzünüSaîdibnMansûrile İbnEbî Şeybe muttasıl bir senedle rivayet etmişlerdir. Bunların rivayetinde: "Borç olan namaz edâ edildikten sonra, cenaze ile cenaze sahihlerini kendi hâllerine bırakınız" ziyâdesi vardır.

Namazdan sonra kabre kadar gidilirse, bunun için de ziyâde bir ecir vardır.

158[158] Buhârî bununla, cenaze namazından sonra ayrılmak isteyen için cenaze sahihlerinden izin almak veya almamak görüşlerinin varlığına işaret etmiştir

— Ebû Hureyre'nin söylemekte olduğu hadîsi ben de Rasûltfl-lah'tan işittim, dedi.

Bunun üzerine Abdullah ibn Umer:

— Yemîn olsun ki, biz pek çok kîrâtlardaki sevabı almakta kusur ettik, dedi.

(Buhârî dedi ki:) "Farrattu" "Allah'ın emrinden zayi' ettim" demektir 159[159].

58- Cenaze Gömülünceye Kadar Bekleyen Kimse Babı

82- Bize Abdullah ibnu Mesleme tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Ebî Zi'b'in huzurunda okudum. O da Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den; o da babası Ebû Saîd Keysân'dan. O, Ebû Hureyre'-den sormuş; Ebû Hureyre de: Ben Peygamber(S)'den işittim, demiştir.

H ve bana Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti: Bize Hişâm tahdîs etti: Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den. Peygamber (S) buyurdu ki...

Bize Ahmed ibnu Şebîb ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Şebîb ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd tahdîs etti. İbnu Şihâb dedi ki: Ve bana Abdurrahmân el-A'rac tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir 160[160]: Rasûlullah (S): "Cenazede, cenaze namazı kılınıncaya kadar hazır bulunan kimseye bir kîrât vardır. Cenaze gömülünceye kadar hazır bulunan kimse için ise iki kîrât sevâb olur" buyurdu.

159[159] Şârih Kirmanı: el-Kîrât; lügatte denk'in yarısıdır, burada nasîb demektir, demiştir. Bâzıları Allah indinde ma'lûm olan cüz'lerden bir hayr cüz'üdür demiştir.

Kaamûs'da: el-Kîröt ve el-Kırrât, ağırlık ölçülerinden bir ölçü ismidir ki, mıkdârı memleketlere göre değişir, denmiştir.

Buhârî'nin âdeti, hadîsteki garîb kelimeyi tefsir etmektir. Keüme, Kur'ân'-daki bir kelimeye uygun düşmüşse, ona işaret ederek tefsirini verir. Burada da et-Tefrît kelimesini, şu âyette geçtiği ma'nâsıyle tefsîr etmiştir:

"Her nefsin: Allah yanında işlediğim taksirlerden dolayı vay hasretime!... "(ez-Zumer:56).

160[160] Buhârî bu hadîsi burada ayrı ayrı Uç tarîkten getirmiştir. Bu tarîklerin sırasında bâzı nüshalarda farklılık vardır. Buradaki sıra, Aynî'nin Umdetu'l-Kaari''dekine uygun olan el-Matbaatu'1-Müniriyye baskısının sırasıdır. İbn Hacer'in Fethu'l-Bârt'û ile Kastallânî'nin İrşâdu's-Sâri'sindeki sırada küçük bir takdim, te'hîr farkı vardır.

İki kîrât nedir? denildi. Rasûlullah: "İki büyük dağ gibidir" buyurdu 161[161].

59- Cenazeler Üzerine Kılınan Namazlarda Çocuklarında Da İnsanların Beraberinde Cenaze Namazı Kılmaları Babı 162[162]

83-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kabre geldi. Orada bulunanlar: Bu cenaze dünkü günün gecesinde gömüldü dediler. İbn Abbâs bu kelimeyi dufine yâhud dufinet şeklinde ter-dîdli söylemiştir. İbn Abbâs: Biz Rasûlullah'ın arkasında saff olduk, sonra Rasûlullah o gömülü cenaze üzerine namaz kıldırdı, dedi 163[163].

161[161] Hadîsin Müslim'deki rivayeti daha tafsîllidir:

Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle anlatmıştır: Bir kerre Sa'd ibn Ebî Vak kaas, kendisi İbn Umer'in yanında otururken oraya Maksure sahibi olan Hab-bâb (R) da geldi ve:

— Ey Umer'in oğlu Abdullah! Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'tan şöyle buyururken işittim dediğini duymaz mısın: "Kim cenaze ile beraber cenaze evinden çıkar ve cenaze namazını kılar da sonra gömülünceye kadar cenazeyi ta 'kîb ederse, ona herbiri Vhud Dağı kadar olan iki kfrât ecir verilir. Kim, cenaze namazını kılıp da sonra dönerse ona da Uhud Dağı kadar bir ecir verilir, "

(Sa'd ibn Ebî Vakkaas dedi ki:) Bunun üzerine İbnu Umer, Ebû Hureyre'nin bu rivayetini sorup anlamak ve Âişe'nin de dediğini öğrendikten sonra gelip kendisine haber vermek üzere Habbâb'ı, Hz. Âişe'ye gönderdi. Sonra îbnu Umer mescidin çakıllarından bir avuç alıp, onları elinde döndürüyordu. Nihayet elçi Habbâb geldi ve îbnu Umer'e Âişe'nin:

— Ebû Hureyre doğru söylemiştir, dediğini bildirdi. Bunun üzerine îbn Umer, elindeki çakılları yere çarptı da:

— And olsun, biz bir çok kîrâtlar almak hususunda kusur ettik, demiştir. (Müslim, Kitâbu'l-Cenâiz; "Cenaze üzerine namaz kılmanın ve cenazeyi ta'kîb etmenin fazîleti babı"; Müslim Tercemesi, III, bâb:17, hadîs:56).

162[162] Buhârî bu babında çocukların cenaze namazlarında erkeklerin arkasında ayrı saff tutmak suretiyle değil, erkeklerin safflan arasında beraber saff tutacaklarını delîllemek istemiştir. İbn Abbâs'm bu hadîste bulûğa ulaşmamış bir çocukken ""Peygamber'in arkasında saff olduk" demesi bâb başlığının delilidir.

Buhârî bu hadîsi burada rivayet etmekle, çocukların cemâatte hâzır ve saff-lara dâhil olabileceklerini anlatmak istemiştir.

163[163] Gömülmüş olan cenaze üzerine namaz kılmanın cevazı hakkında fakîhler değişik bâzı şartlar ileri sürmüşlerdir:

Hanefîler, namazı kılınmaksızın gömülen Ölünün bedeninin dağıldığı tah-mîn edilmedikçe, gömülü olduğu hâlde namaz kılmak caizdir demişlerdir (Meb-sût\ax\ naklen Umdetu'l-Kaarî).

Bâzıları üç güne kadar kılınır, bâzıları daha uzun sürede kılınır, bâzıları yıkanmış olarak gömülmesi hâlinde kılınır... demişlerdir.

60- Cenazeler Üzerine Kılınacak Namazların (Bunun İçin Ayrılmış Musallada) Namazgahta ve Mescidde Kılınması Babı

84-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize Habeşler'in meliki olan Necâşî'nin ölüm haberini, Öldüğü gün bildirdi ve: "Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret isteyin" buyurdu.

Ve İbn Şihâb'dan: O şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Peygamber'in onları namazgahta saff yapıp Necâşî üzerine dört tekbîr aldığını söylemiştir 164[164].

85- Bize îbrâhîm ibmı'İ-Munzir tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Damre tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti. Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Yahudiler kendilerinden zina etmiş olan bir erkek ile bir kadını Peygamber'e getirdiler. Peygamber bu.zinâcılann taşlanmasını emretti. Bunun üzerine ikisi de

mescidin yanında cenazelerin konulduğu yere yakın bir mekânda taşla Öldürüldüler 165[165].

61- Kabirler Üzerinde Mescidler Edinmenin Mekruh Kılınması Babı

Alî ibn Ebî Tâlib'in torunu olan el-Hasen ibnu'l-Hasen (97) vefat ettiğinde, eşi ve yine Alî'nin torunu olan Fâtıma bintu'l-Hüseyin (110), kocasının kabri üzerine bir sene kadar

---

164[164] Hadîsin bâb başlığına deKl olan kısmı "Onlan musaliâda saff yapıp Necâşî üzerine dört tekbîr alması" fıkrasıdır.

165[165] Bu hadîsin delîl alınan yeri "Mescidin yanında cenazelerin konulduğu yer..." fıkrasidır. Buradaki "ınde(= yanında)" kelimesinin "fî(= de, da)" ma'nâsına olduğu bildirilmiştir

bir kubbe kurmuştu 166[166]. Sonra bu kubbe kaldırıldı. O sırada Fâtıma ve yanında bulunanlar bir sayha işittiler. Sayha sahibi:

— Düşün bak! Bu musîbet-zedeîer kaybettiklerim buldular mı? diye soruyordu.

Diğer bir sayha sahibi de bu suâle:

— Hayır, onlar ümîdlerini kestiler de döndüler, dîye cevâb vermişti 167[167].

86-.......Urve'den;odaÂişe(R)'dentahdîsetti. Peygamber (S) âhirete göç ettiği hastalığında: "Allah Yahûdîler'i ve Hrısüyanlar'ı rahmetinden uzak kılsın. Bunlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler" buyurmuştur 168[168]. Âişe: Böyle bir endîşe olmasaydı sahâ-bîler, Rasûlullah'ın kabrini açık bırakırlardı. Lâkin ben onun mescid edinilmesinden korkarım, demiştir 169[169].

166[166] eî-Kubbe: Tepesi müdevver binaya denir ki, künbed ta'bîr olunur... FFI-asl Arab evlerinden küçük, yuvarlak çadıra denip, sonra mutlak olarak kullanıldı (Kaa-mûs Ter.),

Çadırdan yapılmış kubbe, küçük ve yuvarlak bir odacıktan ibarettir ve bu Arab evlerindendir (lbnu'1-Esîr, en-Nihâye).

Kubbe darb etmek, yere çakılan bir takım direkler üzerine çadırı dikmek ve kurmaktır
167[167] Şârih ibn Battal: "Bu hasen üzerine kurulan kubbede hem oturuluyor, hem de namaz kılınıyordu. Bunun için Buhârî bu hâdiseyi kerahete delîl olarak getirdi" demiştir.

Îbnu't-Tîn: Bu iki sayha sahihlerinin cinn taifesinin mü'minlerinden olmaları yâhud meleklerden bulunmaları muhtemüdir, demiştir.

Kabir üzerine bina yapmanın yasaklığına delâlet eden hadîslerin başında Müslim'deki Câbir hadîsi gelir: Câbir (R): "Rasûlullah (S) kabrin kireçle yapılmasını, kabir üzerine oturulmasını ve kabir üzerine bina yapılmasını nehyetti" demiştir (Kitâbu'l-Cenâiz, en-Nehy an tecsîsi'İ- kabri ve'1-binâ aleyhi, 32. bâb. 93-"970").

168[168] Rasûlullah'ın âhiret âlemine göçeceği sıralarda, Mûsevîler'İn ve Hrıstıyanlar'ın Peygamber kabirlerine ibâdetlerinden ve ibâdeti andırır ihtiram ve saygılanndan şiddetli bir ilençle bahsetmesi, ümmetini Yahûdî ve Hristiyanrar'ın bu müşrikçe ve cahilane hareketlerinden men' etmek ve sakındırmak içindir. Muhammed'in Peygamber olarak gönderilmesinde en büyük hedef, insanlığın türlü

irin türlü ihtiraslarla bozulan bu tevhîd akidesini aslî safveti ile insanlara Öğretmekti. İşte bu sebeble ölüm hastalığında bile ümmetini bu nevi' câhiliyet ve müşriklik âdetlerinden şiddetle sakındırmayı ihmâl etmemişti. Ki, bu hâldeki bu tenbîhi çok daha beliğ olmuştur. Kaldı ki, Peygamber bu ve benzeri tavsiyelerini bir çok defalar çeşitli vesilelerle hutbelerinde, va'zlannda tekrarlamış bulunuyordu.
169[169] Âişe'nin dediği gibi, böyle kabre taabbüd endîşesi olmasaydı, müslümânlar Peygamber'in kabri üzerine girmeye mâni' bir bina kurmaziardı. Kabri perdesiz olarak halkın ziyaretine açık bulundururlardı. Âişe'nin izhâr ettiği bu endîşeye bakarak, şârih Aynî, kabrin açık tutulmasını men' eden bizzat Âişe olmak îcâb eder diyor ki, çok doğrudur.

62- Lohusalığı İçinde Öldüğünde Lohusa Kadının Üzerine Cenaze Namazı Kılınışı Babı

87-.......Semure ibn Cundeb (R) şöyle demiştir: Ben.lohûsahğından dolayı vefat eden bir kadın üzerine Peygamber'in arkasında cenaze namazı kıldım. Peygamber (S), o kadının cenazesinin karşısında tam ortasına doğru ayakta durdu 170[170].

63- Bab: Cenaze Namazını Kıldıracak Kimse, Kadın ve Erkek Cenazesinin Neresine Doğru Dikelir? 171[171]

88-.......Bize Semure ibnu Cundeb (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben nifâs müddeti içinde ölmüş bir kadına Peygamber(S)'in arkasında cenaze namazı kıldım. Peygamber cenazenin karşısında ve ortasına doğru ayakta durdu 172[172].

64- Cenaze Üzerine Kılınan Namazda Dört Tekbir Alınması Babı

Ve Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir:

170[170] en-Nifâs: Nûn'un kesresi ile kadının çocuk doğurma haletine-denir; lohûsalik ta'bîr olunur; kan ma'nâsma olan nefs'ten alınmıştır. Bu İsimdir.

en-Nifâs: Kitâb vezninde, kadın lohûsa olmak ma'nâsmadır.

en-Nufesâ da doğum zamanı yaklaşan lohûsa kadına denir. Bu kelime gayrı kıyâsî bir müfreddir.

Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Cenazesine namaz kılınan bu kadının Ümmü Ka'b adında bir Ensâriyye olduğu Müslim'in rivayetinde bildirilmiştir.

171[171] Buhârî bu husustaki görüş ayrılığına işaret olarak başlığı soru şeklinde sevket-miş ve cevâbın hadîs içinde verileceğini düşündürmüştür

172[172] Ölü erkek olursa namazını kılan imâm yahu d münferid, göğsünün hizasına doğru durur. Kadın olursa göğsü hizasına doğru mu, yoksa ortası hizasına doğru mu durmak daha fazîletli olduğu ihtilaflıdır. İkinci görüşte bulunanların delili bu hadîstir.

Enes (R) bizlere cenaze namazı kıldırdı da bunda üç defa tekbîr aldı, sonra selâm verdi. Akabinde bu husus kendisine söylendi. Bunun üzerine hemen kıbleye yöneldi, sonra dördüncü tekbîri aldı, sonra da selâm verdi 173[173].

89-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), vefat etmiş olduğu gün içinde Necâşî'nin ölümünü bildirdi. Ve sahâbîleri musallaya çıkardı, onları sıralayıp saff yaptı ve Necâşî üzerine dört defa tekbîr aldı.

90-....... Bize Saîd ibnu Mînâ, Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ashame en-Necâşî üzerine dört defa tekbîr almıştır. Ve Yezîd ibn Hârûn ile Abdussamed, Selîm'den yaptıkları rivayette "Ashame" demişlerdir 174[174].

Ve bu hadîsi rivayet etmekte Abdussamed ibnu Abdilvâris, Yezîd ibn Harun'a mutâbaat etmiştir 175[175].

65- Cenaze Üzerine Kılınan Namazda Fâtihatu'1-Kitâb Sûresini Okuma (nın meşruluğu) Babı

ef-Hasenu'1-Basrî de: Çocuk üzerine cenaze namazı kıldıracak olan kimse Fâtihatu'I-Kitâb'ı okur, sonra da

---

173[173] Humeyd et-Tavîl'in bu hadîsini Abdurrazzâk muttasıl bir senedle rivayet etmiştir. Enes'in bu fiilinin bâb başlığına delîlliği açıkça görülür

174[174] Ayrı ayrı tarîklerden ve bâzı küçük lâfız farklarıyle getirilen bu iki hadîsin de bâb başlığına delâletleri açıktır. Buhârî bu hadîsin Yezîd ibn Hârûn tarîkinden gelenini Habeşistan hicreti konusunda Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe'den rivayet etmiştir

175[175] Bu mutâbaatı da İsmâîlî, Ahmed ibn Saîd tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Bu rivayet ve mutâbaaları arka arkaya getirmesi Ashame kelimesinin doğru yazılış ve okunuşunu tesbît etmiştir. Bu kelime burada getirilen rivayetlerin hepsinde şeklinde, yânî elif, sâd, noktasız hâ, mîm ve yuvarlak tâ ile zabt edilmiştir. Doğrusu budur. Bu kelime o iyi Habeş Meliki'nin ismidir ki, kelime olarak Arabca ma'nâsı atıyye demektir. Buhârî dışındaki diğer bâzı rivayetlerde bu kelime: " Sahmete(Noktalı hâ ile) Ashame"; "(Bir noktalı bâ ile) Ashabe" şekillerinde de nakledilmiştir. Buhârî bunların yanlışlığını işaret etmiş oluyor (Kirmânî, ibn Hacer, Aynî).

"Allahumme'c'alhu lenâ faratan ve selefen ve ecran (Yâ Allah, bu çocuğu -cennette- bizim için karşılayıcı, teşrîfâtçı ve âhiret armağanı kıl) diye duâ eder, demiştir 176[176].

91- Bize Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gun-der tahdîs edip şöyle dedi. Bize Şu'be, Sa'd ibn İbrahim'den; o da Talha ibn Abdiîlah'tan tahdîs etti. Talha: Ben İbn Abbâs'ın arkasında cenaze namazı kıldım, demiştir.

Ve bize Muhammed ibnu Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Suf-yân es-Sevrî, Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da Talha ibn Abdillah ibn Avf -tan haber verdi. Talha: Ben İbn Abbâs'ın arkasında cenaze üzerine namaz kıldım; bu namazda îbn Abbâs Fâtihatu'I-Kitâb'ı okudu da: Cenaze namazında Fâtihatu'I-Kitâb okumak bir sünnet olduğunu bilsinler dedis demiştir 177[177].

176[176] el-Hasenu'I-Basrî'nin bu haberini Ebû Nasr Abdulvahhâb ibn Atâ kendi te'lîfi olan Cenazeler Kitâbı'nda, Saîd ibn Arûbe'den muttasıl senedle rivayet etmiştir. Bu mevsûl rivayette îbn Arûbe'ye: Çocuğa cenaze namazı kılınır mı? diye sormuşlar. O da Katâde'nin "Evet" diyerek, Hasen'in yukarıdaki haberini ri-vayet ettiğini söylemiştir.

177[177] Bu hadîsi Ebü Dâvûd, Tirmizî, Nesâî de S«m?/TIerinde Cenaze Kitâbları'nda rivayet etmişlerdir Buhârî burada görüldüğü üzere hadîsi, tabiî fakîhlerden Talha ibn Abdillah'a varan iki sened ile getirmiştir. İkinci tarîkte Talha'nın, îbn Abbâs'ın arkasında cenaze namazı kılıp, İbn Abbâs'ın hadîsteki o sözlerini söylediğini bizzat işittiğini bildirmesi, hadîsin sahîhliği ve kuvveti bakımından çok ehemmiyetlidir.

Kitâbul-Cenüz/1257

Cenaze namazında Fatiha okuma İhtilaflı bir mes'eledir. tbnu'l-Munzir Ha-sen ibn Alî'den, Abdullah ibn Zubeyr'den, Mısver ibn Mahreme (R)'den meşruluğunu nakletmiştir. Mekhül, İmâm Şafiî, İmâm Ahmed, Ishâk ibn Râhûye birinci tekbîrden sonra Fatiha okunur demişler; Hasen el-Basrî ise her tekbîrden sonra Fatiha okunabileceğine hükmetmiştir.

Öbür tarafta Ebû Hureyre'nin, Abdullah ibn Umer'in cenaze namazında kıraati reddettikleri, imâm Mâlik'in, Ebû Hanîfe'nin de görüşü böyle olduğu

rivayet edilmiştir.

Bu hadîste Fâtiha'nın okunma yeri bildirilmemiştir. Beyhakî'nin İmâm eş-Şâfiî tarikiyle rivayet ettiği Câbir (R) hadîsinde kıraat yeri şöyle bildirilmiştir:

Câbir (R): "Rasûlullah (S) cenaze namazında dört tekbîr aldı. Birinci tekbîrden sonra ÜmrmVl-Kur'ân'ı okudu" demiştir. Fakat Zeynuddîn Irâkî bunun

isnadını zayıf bulmuştur.

İbn Abbâs hadîsi şübhesiz mevkuf bir hadîstir. Fakat sahîh kavle göre sa-hâbî sözü, sünnetten sayıldığından bu hadîs merfû' hükmündedir.

66- Ölü Gömüldükten Sonra Kabir Üzerine Cenaze Namazı Kılınması Babı

Tahâvî, teşehhüdün terkedilmesiyle kıraatin terkedilmesine istidlal etmiş ve "Cenaze namazı ölüye bir duadan İbarettir. Sahâbîler'den Fatiha okuyan zâtların Fâtiha'yı tilâvet kasdıyle değil, duâ niyyetiyle okumuş olmaları çok muhtemildir" demiştir.

Cenaze namazında Fatiha okumayı kabul eden Şafiî imamları, bunun vu-cûb tarikiyle okunacağını iddia etmemişler, sâdece müstehâbdir demişlerdir.

Fâtiha'nın gizli mi, açıktan mı okunacağı hususu da bu îbn Abbâs hadîsinde bildirilmemiştir. Bunu Beyhakî'nin Şafiî tarîkinden; onun da îbn Uyeyne'-den; onun da İbn Aclân'dan; onun da Saîd ibn Ebî Saîd'den rivayet ettiği bu hadîsten Öğreniyoruz: Saîd ibn Ebî Saîd: Ben cenaze üzerine kılınan namazda îbn Abbâs'tan Fâtihatu'I-Kitâb'ı açıktan okuduğunu işittim. Akabinde: Ben bunu, ancak bunun bir sünnet olduğunu bilmeleri için yaptım dedi, demiştir.

Cenaze namazında Fatiha okunması hakkında daha birçok rivayetler vardır. Bunları çok güzel bir tertîble Aynî Umdetu'l-KaarVûe rivayet edip toplamıştır {Umdetu'l-Kaarî, IV, 154-157).

BİR TENBÎH

Buhârî cenaze namazında okunacak dualardan yalnız bu hadîsteki ve bâb başlığındakini rivayet etmiştir. Müslim'de ve diğer sahîh ve sünen sahihlerinde bir haylî duâ metinleri rivayet edilmiştir. Bunlardan Peygamber'in kıldırdığı cenaze namazlarında muayyen bir duâ okumadığı, herbirinde başka başka dualar okuduğu, her sahâbî de işittiği duayı nakl ve rivayet ettiği anlaşılıyor. Bundan dolayı fakîhler, musallînin bildiği kısa uzun herhangi bir duayı okumasını caiz görmüşlerdir. Şu kadar ki, Peygamber'den sabit olan duaların tercîh edilmesi tavsiye edilmiştir. Biz bu konuda en sahîh bir duâ olduğu için Müslim'deki du-alardan birini aynen verelim:

Avf ibn Mâlik el-Eşcaî (R) şöyle dedi: Bir cenaze namazı kıldırırken Pey-gamber(S)'den işittim; şu duayı söylüyordu:

Allahumma'ğfir lehu ve'rhamhu va'fu anhu ve âfihî. Ve ekrim nuzulehu ve vessV mudhalehu va'ğsilhu bi-mâin ve setçin ve beradin. Ve nakkıhîmine'l-hatâyâ kemâyuhakka's-sevbu'I-ebyadu mine'd-denesi. Ve ebdilhu daran hayran min dârihî ve enlen hayran min ehlihî ve zevcen hayran min zevcihî. Ye kthî fîtnete'l-kabri ve azâbe'n-nârî(= Yâ Allah, ona mağfiret et, ona merhamet eyle! Onu afvet ve onu her türlü belâ ve kötülüklerden salim kıl. Vardığı yerde ona ikram eyle! Girdiği yeri geniş kıl. Onu su, kar ve dolu ile yıka. Onu beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi günâhlardan temizle. Ona dünyâdaki mekânı yerine daha hayırlı bir mekân; ehli yerine daha hayırlı bir ehil; eşi yerine daha hayırlı bir eş ihsan eyle. Onu kabir fitnesinden ve ateş azabından da koru). Râvî Avf: RasûluIIah'ın bu ölü üzerine yaptığı şu duadan ötürü, keski ölünün yerinde ben olaydım diye temenni ettim, dedi (Müslim, KÎtâbu'l-CenÂİz: Müslim Ter-cemesî, III, 141-144, "Cenaze namazında ölü için okunan duâ babı"). Burada diğer dualardan bâzıları da toplanmıştır.

Cenaze namazında İlk tekbîrden sonra Subhâneke'llâhumme..., ikinci tekbîrden sonra salâvât duaları, üçüncü tekbîrden sonra *da yukarıda verilen dualardan biri okunur. Üçüncü tekbîrden sonra o duaları bilmeyenler el-Bakara:201. âyetindeki duayı, yâhud es-Saffât:l80-182. âyetini okurlar.

92-....... Ben eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Bana, Peygamber(S)'in beraberinde, kenarda kalmış bir kabre uğrayan kimse haber verdi. Peygamber onlara imâm olmuş, onlar da Peygamber'in arkasında o mezar üzerine cenaze namazı kılmışlardır. (Süleyman eş-Şeybânî dedi ki:) Ben eş-Şa'bî'ye hitaben: Yâ Ebâ Amr, bu hadîsi sana tahdîs eden (sahâbî) kimdir? dedim. eş-Şa'bî: Abdullah ibn Ab-bâs(R)'tır, dedi [178][178].

93-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Bir zencî adam yâhud zencî kadın mescidi süpürür idi [179][179]. Günün birinde vefat etti. Fakat Peygamber onun ölümünü bilmemişti. Bir gün Peygamber o zâtı andı da: "Bu insan ne yaptı?" diye sordu. Sahâbîler: O öldü yâ Ra-sûlallah, dediler. Rasûlullah: "Bana (vefatını) haber vermeli değil miydiniz?" buyurdu. Sahâbîler: O şöyle şöyle oldu diye, onun kıssasını zikrettiler. Râvî dedi ki: Sahâbîler bu sözleriyle o zâtın sânını horla-dılar (onu küçük ve ehemmiyetsiz gördüler). Rasûlullah: "Haydin onun kabrini bana gösteriniz" buyurdu. Akabinde onun kabrine vardı ve üzerine namaz kıldı [180][180].

67- Bab: Ölü, (Dirilerin) Ayakkabılarının Sesini İşitir

94-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

---

[178][178] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Peygamber onlara imâm olmuş, oniar da Peygamber'in arkasında o mezar üzerine cenaze namazı kılmışlardır" fıkra-sıdır. Hadîs, daha önceki 59. bâbda 83 rakamıyle de geçmişti

[179][179] Bu şekk, gâlib ihtimâl ile Sabit el-Bunânî'dendir. Buhârî'nin diğer rivayetinde bir zencî kadın olması ihtimâline kuvvet verildiği gibi, İbn Huzeyme'de "Siyah bir kadın" denilmiş, Beyhakî de isminin Ümmü Mıhcen olduğunu açıkça söylemiştir

[180][180] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

Kabir üzerine cenaze namazı kılmanın cevazı ihtilaflı meselelerdendir. Alî ibn Ebî Tâlib, Ebû MÛsâ el-Eş'arî, Abdullah ibn Umer, Abdullah ibn Mes'ûd, Âişe (R) ile Evzâî, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, îshâk ibn RâhÛye hep cevazına kaail olanlardır. Bir takımları tecviz etmezler ki, İbrâhîm Nahaî, Hasen Basrî, Sufyân Sevrî, Ebû Hanîfe, Leys ibn Sa'd, Mâlik bunlardandır. Bâzıları şartlı olarak cevaz verirler: ölünün velîsi, beldenin vâffsi namazını kılmamış bulunursa, kabri üzerinde namazı kılınabüir demişlerdir. Cevaza kaail olanların da ne zamana kadar kılınabileceğinde ihtilâfları vardır. Bir aya kadar diyenler olduğu gibi, cesed çürümedikçe caiz görenler, hattâ ebeden tecviz edenler vardır (Tec-rîd Ter., 11,330).

Bu hadîs daha evvel de geçmişti.

"Kul kabrine konulduğu ve sahihleri geri dönüp gittikleri zaman -ki ölü bunlar yürürken ayakkabılarının sesini muhakkak işitir- ona iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona:

— Şu Muhammed denilen kimse hakkında ne dersin? diye sorarlar.

O mü'min kul:

— O'nun Allah'ın kulu veRasûlüolduğunaşehâdetederim, der. Bunun üzerine melekler tarafından:

— Ey mü'min, cehennemdeki yerine bak. Allah bu azâb yerini senin için cennetten bir makaama tebdil eyledi, denilir''.

Peygamber (S): "O mü'min, cehennem ve cennettekUki makaa-mini birden görür" buyurmuştur.

"Fakat kâfir veyâhud münafık olan ölü (meleklerin suâline):

— Muhammed hakkında bir şey bilmiyorum. İnsanların O'na diyegeldikleri bir sözü (işitir), ben de onlara uyup söylerdim, diye ce-vâb verir.

Bu iki melek tarafından o kâfir veya munâfıka:

— Hay sen anlamaz ve uymaz olaydın! denilir.

Sonra bu kâfir veya munâfıkın iki kulağı arasına demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yiyince kâfir veya münafık şiddetli birferyâd ile bağırır ki, bu feryadı ins ve cinnden başka, bu ölüye yakın olan her şey işitir" 181[181].

181[181] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "ölü, ölü sahihleri yürüyüp giderlerken ayakkabılarının sesini muhakkak işitir" fıkrasıdır.

Hadîsin sonundaki "Sakaleyn(= İki ağırlık)", ins ile cinn'dİr. Bunlara iki ağırlık denilmesi, arzın başlıca ağırlığı oldukları veya manevî bir ehemmiyette oldukları, veya sorumluluk ağırlığını taşıdıkları... gibi sebeblerden dolayıdır.

Kâfir veya munâfıkın kopardığı çığlığı insan ve cinnlerin işitmekten men' edilmiş olmalarının sebebi, imtihan yurdu olan bu fânî' âlemdeki imtihanın devam etmekte olmasıdır. Bu iki sınıfın bu çığlığı duymaları mümkin olsa, ibtilâ ve imtihan ortadan kalkar ve îmân bir zaruret hâlini alırdı. Bu iki sınıfın nev'i-nin bekaasına hizmet eden muameleler ve münâsebetler derhâl dururdu.

Hadîste kabir azabına da açık delâlet vardır ki, buna âid diğer hadîsler ilgili bâblarda gelecektir

68- El-Arzu'l Mukaddese'de Yahud Onun Gibi Mukaddes Olan Diğer Yerlerde Gömülmeyi Arzu Eden Kimse Babı [182[182]]

95-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ölüm meleği Mûsâ Peygamber'e gönderildi. Melek Musa'ya gelince, Mûsâ, meleğe bir tokat vurdu. Melek Rabb'ına döndü ve:

— Sen beni ölmek istemeyen bir kula gönderdin, dedi.

Allah, meleğe gözünü (yâhud eski kudret ve metanetini) iade etti ve tekrar Musa'ya dön de ona: Elini bir öküzün sırtına koymasını ve elinin örttüğü her bir kıla mukaabil bir yıl Ömür verileceğini söyle, dedi.

Mûsâ, bu ilâhî bahşişi duyunca:

— Yâ Rabbî! Bundan sonra ne olacak (ölecek miyim, yoksa daha yaşayacak mıyım)? diye sordu.

Allah:

— Sonra öleceksin, buyurdu. Mûsâ:

— Öyleyse ölüm şimdi gelsin, dedi de Allah'tan bir taş atımı mesafeye kadar kendisini Mukaddes Arz'a yaklaştırmasını (orada ölüp orada gömülmesini) diledi [183[183]].

Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Eğer ben Musa'nın gömüldüğü yerde sizinle beraber bulunsaydım, onun yol kenarında olan ve kızıl bir kum tepesinin yanında bulunan kabrini muhakkak sizlere gösterirdim" buyurdu [184[184]].

182[182] "Yâhud onun gibi mukaddes olan diğer yerler"den maksad, kendisine ibâdet ve namaz için yolculuk edilmeye izin verilmiş bulunan Mekke ve Medîne arazîleri yâhud mescidleridir.

183[183] Mûsâ, Mukaddes Arz'a girmesi müyesser olmayınca, bir taş atımı menziline kadar kendisinin oraya yaklaştınimasını ve orada ölüp, orada gömülmesini dilemiştir. Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri de bu fıkrasıdır.

184[184] Hadîste Mûsâ ıın nerede vefat ettiği ve nerede gömüldüğü ta'yîn edilmemiştir. Yalnız Peygamber, Mi'râc seferinde Musa'yı kabrinde namaz kılarken gördüğü için, yerini biliyordu. Bu bilgisiyle, hadîsin son fıkrasında ifâde buyurduğu gibi, Mûsâ'nm kabrinin yerini mücmel surette tavsîf etmiş ve: "Eğer sizinle

69- Cenazeyi Geceleyin Gömme Babı [185][185]

Ebû Bekr (R) de geceleyin gömülmüştür [186][186].

96-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin gömülmesinin ardından bir kimsenin mezarı üzerine cenaze na-mâzı kıldı. Bu namazda kendisi ve sahâbîleri ayakta durdular. Peygamber o kimse hakkında suâl sorup "Bu kimdir?" demişti de, oradakiier: Dünkü günün gecesinde gömülmüş olan Fulân kimsedir diye cevâb vermişlerdi. Bu cevâb akabinde hepsi birden o kabir üzerine cenaze namazı kıldılar [187][187].

---

orada bulunsaydım, kabrini size muhakkak gösterirdim" buyurmuştur.

Peygamber'in bu haberinden Mûsâ'nm kabrinin Beytu'I-Makdis dâhilinde olmadığı, hâricinde ve belki de bir derece yakınında olduğu anlaşılabilir. Fakat orası neresidir? Bu husus meçhuldür. Sonra, Musa'nın taleb ettiği bir taş atımı ile o zamanın örfüne göre ne kadar bir uzaklık kasdedilmişti? Bunlar da bilin-miyor. Bundan dolayı âlimler Mûsâ'nm kabrini ta'yîn hususunda birçok görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlar içinde en meşhuru Musa'nın kabrinin Kudüs'ün yirmi kilometre kuzeydoğusunda ve Lût Denizi'nin kuzeybatı cihetinde bulunan Erîha kasabasında olduğudur. Hadîste bildirildiği veçhile, burada kırmızı kum tepeceği ile bir yol bulunduğu ve burada duanın kabul edildiği naklolunuyor. Eski bir kasaba olan Eriha'yı îsâ Peygamber'in de ziyaret ve bir â'mânın gözlerini İyi ettiği de rivayet edilmiştir.

[185][185] Buhârî bu başlıkla, geceleyin cenaze gömmenin meşrû'luğunu beyân etmek istemiştir. Ancak bunda görüş ayrılıkları bulunduğu için, cevaz lâfzını açıklamı-yarak böyle muallak bırakmıştır

[186][186] Buhârî bu ta'lîki Cenaze Kitâbı'nm sonlarındaki "Pazartesi günü ölmek bâbı"n-da Âişe hadîsinden olmak üzere senedleyerek rivayet etmiştir. Bunun bâb başlığına delâleti açıktır.

[187][187] Oradakilerin Peygamber'in suâline: Dün gece gömülen Fulân kimsedir, diye cevâb vermelerini işittiği hâlde, bu fiillerini reddetmemiş olması, hadîsin bâb başlığına delâlet noktasıdır. Bu hadîs bâzı lâfız farklanyle daha önce de geçmişti. Orada da belirtildiği gibi bu hadîs cenazeyi geceleyin gömmenin cevazına delîl olan hadîslerdendir. Bu ve benzeri rivayetlere dayanarak ilim ehlinden çokları gece cenaze defnine ruhsat vermişlerdir. Bilhassa Peygamber'in ve Dört Halîfe'nin geceleyin gömülmüş olmaları, bu ruhsatın en sağlam ilmî dayanağıdır.

Müslim'de Câbir'den rivayet edilen bir hadîste Peygamber'in geceleyin cenaze gömmeyi nehyettiği bildirilmiştir. Buhârî'nin buradaki hadîsi ile bu Müslim hadîsinin ayrı hükümleri hakkında şârih Aynî: Bu hadîsler arasındaki ihtilâf, gece cenaze defninin evvelce nehyedilmiş olduğunu, fakat sonra ruhsat verildi-ğini ifâde eder diyor. Nevevî de: "Müslim hadîsinde nehyolunan, namazı kılınmadan cenaze defnidir" diyor. Namazı kılınmadan cenaze defni mutlak surette nehyedilmiştir. Namazı kılınmadan gece de, gündüz de cenaze defn edilmez. Binâenaleyh bu hadîsin zahirinden, cenazenin gece de defni hükmü alınmıştır (Umdetu'l-Kaarî, IV, 135).

70- Kabir Üzerine Mescid Kurulmasının Meni) Babı

97-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hasta olduğu zaman kadınlarından bâzısı Habeşistan'da gördükleri bir kiliseyi konuştular. Ona Mâriye (yânî Meryem Ana) Kilisesi deniyormuş. (Sonradan Peygamber'in kadınlarından olan) Ümmü Seleme ile Ümmü Habîbe (R) Habeşistan arazîsine gitmişlerdi 188[188]. Bu iki kadın o kilisenin güzelliğini ve içindeki suret ve timsâlleri zikrettiler. Bunun üzerine Peygamber başını yukarı kaldırdı da: "Onlar kendilerinden iyi bir kimse çıkıp da vefat ettiği zaman, onun kabri üzerine bir mescid bina ederler, sonra o binaya bu suretleri (yânî resimleri) yaparlar. İşte onlar Allah katında mahlûkaatın en şerlileridirler" buyurdu 189[189].

71- (Lahdine Yerleştirmek İçin) Kadının Kabrine Girecek Kimse Babı

98-....... Bize Fulayh ibnu Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hilâl ibnu Alî tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'in kızının cenazesinde hâzır bulunup, şuna şâhid olduk: Rasûlullah kabrin bir tarafına oturmuş hâldeydi. İki gözünün yaş dökmekte olduğunu gördüm. Rasûlullah: "İçinizde bu gece günâh işlememiş bir kimse var mı?" diye sordu. EbûTalha: Ben vanm, dedi. Rasûlullah: "Bu kızın kabri içine in" buyurdu. Râvî Enes dedi ki: Bu emir üzerine Ebû Talha, Rasûlullah'm tazmin kabrine indi ve o kız,

---

188[188] Bu iki kadın, kocaları ile birlikte Habeşistan'a muhacir olarak gitmişlerdi. Ümmü Habîbe'nin kocası Ubeydullah ibn Cahş, Habeşistan'da ölmüştü. Hicretin altıncı yılında Peygamber Umeyye ed-Damrî'yi gönderip, kendisini tezvîc ve nikâh akdi için Necâşî'yi tevkil etmiş, mehrini Necâşî kendi kesesinden verip sonra Medine'ye yollamıştı. Ümmü Seleme, kocasıyle birlikte Medine'ye döndükten sonra kocası ölmüş olduğundan, o da Peygamber'in zevceleri arasına katılmıştı. Her İki kadın da kocaları gibi Kureyş'in en büyük ailelerinden olmakla beraber ilk müslümânlardan bulunduklarına hürmeten ve mahzun kalblerini hoş etmek maksadıyle Peygamber tarafından zevceliğe alınmışlardı.

189[189] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. İyi kimselerin kabirleri üzerine mescid bi-nâsıyle kabir sahihlerine ibâdeti andırır veçhile ta'zîm etmek dînen nehyedilmiştir. Peygamber, bu ta'zîm gitgide, oranın bir put edinilmesine ve putlara ibâdet etmeye götürür diye bunu nehyetmiştir. Bundan, kabirleri mescid edinmek, suretleri ve timsâlleri asıp dikmek, bir ölünün şâmna ta'zîmen kabrinin başında namaz kılmaktan nehy buyurulduğu gibi, mutlak olarak makbere namaz kılmaktan da nehy buyurulmuştur.

Hadîsin son fıkrasındaki "İşte onlar" ismi işaretinin, hem ibâdet edenlere, hem musavvirlere aidiyeti vardır

lahdine yerleştirip gömdü [190][190].

Ebû Abdillah el-Buhârî-'Lİ-yakterifû" ''(Kazanmaları için)" (el-En'am 113) ma'nasmadır.dedi [191][191].

72- Şehid Üzerine Namaz Babı [192][192]

99-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Uhud şehîdlerinden ikişer kişiyi bir örtü (yânî bir kabir) içinde birleştiriyordu. Sonra: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye soruyordu. Bu çift şehîdlerden biri kendisine işaret edilince, onu kabirdeki lahdin içine önce koyuyordu. Ve sonra: "Ben bu mu~ câhidler üzerine (yânî hayâtlarım Allah yolunda feda ettiklerine) kıyamet günü bir şahidim" buyurdu ve bu şehîdlerin kendi kanları içinde, yıkanmadıkları ve üzerlerine namaz da kılınmadığı hâlde gömülmelerini emretti [193][193].

190[190] Hadîsin bâb başlığına delîlliği, RasülüHah'm Ebû Talha'ya "Kızın kabrine in" Duyurmasıdır. Bundan, kadın cenazesinin kabre bir erkek tarafından konulmasının cevazı alınmıştır. Zevç ve baba gibi ölünün en yakınları varken bunların izni ile yabancı bir erkek tarafından kadın cenazesinin mezarına konulmasının cevazı bu hadîsten açıkça anlaşılmaktadır. Bu hadîs, cenazenin kabre indirilmesi sırasında kabrin bir tarafına oturmanın cevazına da delâlet etmektedir.

191[191] Buhârî bu lügat açıklamasıyle, Abdullah ibnu'l-Mubârek'in Fulayh'ten naklettiği ma'nâyı te'yîd etmek istemiştir denildi. Bu kelimeyi bâzıları günâh işlemek, bâzıları da eşi ile cinsî münâsebet etmek ma'nâsıyle tefsîr etmişlerdir. Buhârî'-nin işaret ettiği el-En'âm:113. âyetinde günâh işlemek, günâh kazanmak ma'-nâsına tefsîr edilmiştir. Bu tefsîri Taberî, Alî ibn Ebî Talha'dan; o da tbn Abbâs'tan rivayet etmiştir (Vmdetu'l-Kaarî).

192[192] Buhârî burada hükmü açıklamaksızın böyle mutlak bir başlık koydu. Çünkü bâb altında iki hadîs getirdi. Bunlardan Câbir hadîsi şehîde cenaze namazının kılmmadığına, Ukbe hadîsi İse şehîdlere bir müddet sonra da olsa cenaze namazı kılındığına delâlet ediyor. Bundan dolayı âlimler bu konuda ayrı ayrı görüş-

lere gitmişlerdir.

193[193] Hadîs umûmiyetiyle şehîdler üzerine namaz kıhnmayacağına delâlet ediyor. Harb-de ölen şehîdler üzerine cenaze namazı kılınıp kılınmayacağı hususunda ihtilâf edilmiştir. Şafiî, Mâlik ve Ahmed bunun haram olduğuna kaail olmuşlardır. Şâ-fiîlerin bâzısı vâcib değil, lâkin caiz olur demişlerdir. Hanefîler'e göre şehîd yı-kınmaksızm namazı kılınır.

100-.......Ukbe ibn Âmir(R)'den (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) bir gün çıkıp Uhud şehîdlerine cenaze üzerine kıldığı namazı gibi namaz kıldı [194][194]. Sonra Medîne'ye dönüp minbere çıktı da: "Ben sizin için havuza ilk erişeniniz olacağım. Sizin hakk yolundaki hizmetlerinize şehâdet ediciyim. Allah'a yemin ederim ki, ben şu anda (cennetteki) havuzumu muhakkak görmekteyim. Ve emîn olunuz ki, bana arz'ın hazînelerinin anahtarları -yâhud arz'ın anahtarları- verilmiştir. Vallahi ben, benden sonra sizin müşrikliğe döneceğinizden hiç korkmam. Lâkin ben sizin ihtiras ile Dünyâ hazîneleri hususunda birbirinizle nefsâniyet yarışına düşüp didişmenizden korkarım" buyurdu [195][195].

73- Bir Kabir İçinde İki ve Üç Kişinin Gömülmesi Babı

101-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) Uhud harbi şehîdlerinden iki kişiyi bir kabirde birleştiriyordu [196][196].

74- Şehidleri Yıkamayı Düşünmeyen Kimse Babı

102-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Onları, yânî Uhudşehîdlerini kendi kanları içinde gömünüz" buyurdu. Hâlbuki Peygamber onları yıkatmamıştı da [197][197].

---

[194][194] Bu Ukbe hadîsi, bir müddet geçtikten sonra da olsa umumiyetle şehîdler üzerine cenaze namazı kılınacağına delâlet etmektedir.

Rasûlullah'm vefatına yakın bir zamanda Uhud'a gidip oradaki şehîdlerin mezarına namaz kılması, harb şehidine de cenaze namazı kılınacağına delâlet eder. Peygamber Uhud harbi akabinde bu şehîdlere namaz kilamaması, o sırada mağlûb bir ordunun yerine getirilmesi zarurî ve acele işleriyle meşgul bulunmasından dolayı olabilir. Rasûlullah ordusunun tanzimi ve harbin getirdiği çetinliklerin hafifletilmesi ile meşgul olduğu için şehîdlerin namazlarım daha mu-sâid ve münâsib bir zamana bırakmış olabilir. Yâhud da başta şehîde namaz kılınmaz iken, sonradan kılınır olmuştur.

[195][195] Hadîsin sonundaki hutbede Peygamber, nübüvvet nuruyla görüp haber verdiği yakın ve uzak istikbâle âîd bâzı mu'cizelerinİ dile getirmiştir.

[196][196] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Hadîste üç kişinin zikri yoksa da, ikinin üç'e de delâletine işaret edilmiş oluyor. Murgînânî, lüzum görüldüğünde beşe kadar gömülebileceğini zikretmiştir

[197][197] Hadîsteki Peygamber'in sarih emri, bâb başlığına açıkça delâlet ettiği gibi, Pey-gamber'in onları

75- Lahdin İçinde Öne Geçirilen Kimse Babı [198][198]

Kabir içindeki oyuğa îahd denilmesi, onun kabrin bir tarafındaki mey! olmasından dolayıdır. Her zulm edici, mülhiddir (yânî hakktan meyledîcîdir). "Mültehad" (ci-cinn: 22), meyi edip sığınılacak yerdir. Eğer kabir bir yana meyilsiz olarak dümdüz olsaydı, o bir darîh, yânî yerde düz bir çukur ve yarıktan ibaret olurdu [199][199].

103-.......Câbir ibn AbdiIIah(R)'tan (o, şöyle demiştir): Rasülullah (S) Uhud şehîdlerinden iki kişiyi bir örtecek yer içinde, yânî" bir kabir içinde birleştiriyordu. Sonra: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye sorardı. Bu iki şehîdden birine işaret edilince onu kabirdeki lahdin içinde önce geçirir ve: "Ben bu şehîd-ler üzerine bir şahidim" buyurup, onları yıkamadığı ve üzerlerine cenaze namazı kılmadığı hâlde, şehîdlerin kendi kanlan içinde gömülmelerini emreyledi.

(Abdullah ibn Mübarek şöyle dedi:) Ve bize el-Evzâî, ez-Zuhrî'den haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Uhud şehîdleri için: "Bunların hangisi Kur'ân'ı

---

yıkatmamış olduğunun bildirilmesi de bu hususu kuvvetlendirmiş oluyor. Şehidin yıkanmadan gömülmesinde fakîhler arasında hemen hemen ihtilâf yok gibidir. Yalnız Saîd ibn Müseyyeb: Şehîd yıkanır. Çünkü her ölü cünüb olur ve yıkanması yâcib olur demiştir. Hasen Basrî de bu görüşe kaail olmuştur (Umdetu'l-Kaarî, IV, 171-175).

[198][198] el-Lahd: Kabrin bir yanında oyulan yarığa denir... ve lahdi olmayan kabre "ed-Darîh" denir...

ed-Darîh; baîd ma'nâsınadır. Ve kabre, bir kavle göre kabrin ortasında olan yarığa, ve bir re'ye göre lahdi olmayıp yarık olan kabre denir...

el-İlhâd: Kabre lahid yapmak ve bir nesneden meyi ve udûl eylemek, niza' ve cidal eylemek...

el-îltihâd: Bu dahi bir nesneye meyi eylemek.

el-Mültehad: İltihâd'dan mekân ismidir; meyi olunacak mekâna denir; bu alâka ile sığınacak yere ve adama ıtlak olunur. Yüce Allah'ın: "iten ondan başka bir sığınak bulamam "(el-Cinn:22) kavli bu ma'nâdadır... (Kaamûs Tercemesi).

Hadîs bu başlığı beyân etmektedir
[199][199] Buhârî bu Mültehad kelimesini âyetteki ma'nâyı şâhid getirerek açıklamak istemiştir:

"De ki: Hakikat ben (isyan edersem) beni Allah'tan hiçbir kimse kaVİyyen kurtaramaz ve ben O'ndan başka bir sığınak da kaabü değil bulamam" (el-Cinn: 22).

daha çok öğrenmiştir?" diye sorardı. Kendisine bir adamın daha çok Kur'ân bildiği işaret edilince, Rasûlullah o adamı kabirdeki lahdin içinde yanındaki arkadaşından öne geçirirdi 200[200].

Ve Câbir: (Uhud şehîdlerinden olan) babam Abdullah ibn Amr ile amucam Amr ibn Cumûh bir tek çizgili abâ içinde kefenlendirildi, demiştir.

Ve Süleyman ibnu Kesîr dedi ki: Bana ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Câbir(R)'den işiten kimse tahdîs etti 201[201].

76- Kabir İçine Izhır Çayırı ve Kuru Ot Konuluşu Babı 202[202]

104-.......Bize Hâlid el-Hazzâ-, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Azız ve Cetîl olan Allah Mekke'yi haram kılmıştır. Artık Mekke, benden evvel hiçbir kimse için ha-lâl olmadı; benden sonra da hiçbir kimse için hatâl değildir. Mekke bana da bir gündüzün bir saatinde halâl kılınmıştı. Mekke'nin otu kopanl-maz, ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz. (Mekke'de yitirilen şeyi) ancak onun sahibini araştıracak kimse atabilir". Rasûluilah'ın bu sözleri üzerine Abbâs: Yâ Rasûlallah, kuyumcular ve kabirlerimiz için ızhır otu müstesna olsun, dedi. Rasûlullah: "Izhır müstesnadır" buyurdu 203[203].

Ebû Hureyre Peygamber'den rivayet ettiği hadîste o zâtın: "Kabirlerimiz için ve

---

200[200] Abdullah ibnu'I-Mubârek bu kısmı da geçen sened ile rivayet etmiştir

201[201] Bu ismi söylenmeyen kişi, Leys'in rivayetinde isimlendirilmiştir ki, o, Abdur-rahmân ibn Ka'b ibn Mâlik'tir. Ve bu tefsîre göre hadîsteki mürsellik iddiası giderilmiş olur

202[202] et-Izhır... mutlaka ter ü taze ve sebz olan otluğa denir ve bir nevi' hoş kokulu otluğun ismidir; Türkçe'de Mekke ayrığı ve Mekke samanı dedikleridir.

el-Haşts: Kuru otluğa, yânî kurumuş ota denilir (Kaamûs Ter.).

203[203] Hadîsin bâb başlığınadelîl olan yeri' "Izhır otu müstesnadır" fıkrasıdır. Hadîste kuru ot zikredilmediği hâlde, başlıkta konulmasına gelince, kabir yarıkları doldurulurken, diğer kuru otların da katılıp kullanılacağına işaret edilmiş oluyor.

İstekten sonraki istisna, yâ o anda buna dâir bir vahiy geldiğine, yâ daha evvelki bir vahiyde istisnanın beyân ve teblîği isteğe ta'lîk edildiğine, yâhud da böyle bir vahiy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr kılındığı hususların tafsilinde içtihada izinli bulunduğuna delildir.

Buhârî bu hadîsi değişik râvîlerden bâzı lâfız farkları ile îlim, Hacc ve Mekke Fethi bölümlerinde de getirmiştir

evlerimiz için (ızhır müstesna olsun)" dediğini söyledi 204[204].

Ve Ebân ibnu Salih, el-Hasen ibn Müslim'den; o da Şeybe'nin kızı Safıyye'den söyledi ki, bu Safıyye: Ben Peygamber(S)'den işittim, deyip bu hadîsin benzerini (yânı kabirler ve evleri zikrettiğini) rivayet etmiştir 205[205].

Mucâhid de Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan söyledi ki, Abbâs: Izhır, Mekkeİiler'in demircileri, dökümcüleri ve evleri için (zarurî bir ihtiyaç maddesi)dir, demiştir 206[206].

77- Bab: Ölü Herhangi Bir Sebebden Ötürü Kabirden ve Lahidden Çıkarılır Mı? 207[207]

105-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs etti. Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S), Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl kendi çukuru içine konulduktan sonra onun çukuruna geldi; onun dışarıya çıkarılmasını emretti. O da dışarıya çıkarıldı. Rasûlullah onun cesedini kendi iki dizi üzerine koydu da, onun cildi üzerine tükürüğünden üfledi, ve ona kendi gömleğini giydirdi. Rasûluilah'ın kendi gömleğini ona giydirmesinin sebebini Allah en bilendir. Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl, Peygamber'in amucası Abbâs'a bir gömlek giydirmiş idi.

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Ebû Hureyre şöyle demiştir 208[208]: Rasûluilah'ın üzerinde iki gömlek vardı. Abdullah ibn Ubeyy'in oğlu Abdullah, Rasûlullah'a: Yâ Rasûlallah, senin cildine dokunan gömleğini babama giydir, dedi.

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Peygamber'in kendi gömleğini Abdullah ibn Ubeyy'e giydirmesini, vaktiyle onun Abbâs'a gömlek giydirmiş olmasına bir karşılamadır zannederlerdi 209[209].

204[204] Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini İlim Kitâbı'nda, senediyle rivayet etmiştir.
205[205] Ebân'ın bu hadîsini, senediyle birlikte îbn Mâce rivayet etmiştir.
206[206] Mucâhid'den gelen bu hadîsin tamâmını da Buhârî, Hacc Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.
207[207] Buhârî, başlığı soru şeklinde zikretmiş, getireceği üç hadîsteki cevâbla yetinerek, cevâbı zikretmemiştir
208[208] Rivayetlerin çoğunda "Ebû Hureyre dedi" şeklindedir. Bâzılarında "Ebû Hârûn" dedi şeklindedir.

209[209] Buhârî bunu Cihâd Kitâbı'nın sonlarında "Esirlere elbise giydirmek" babında senediyle getirmiştir.

106-.......Câbir ibn AbdiIIah (R) şöyle demiştir: Uhud harbi vakti geldiğinde babam Abdullah beni geceleyin çağırdı ve: "Ben Peygam-ber'in sahâbîlerinden ilk şehîd edilecekler içinde şehîd olacağımı kuvvetle zannediyorum. Ve ben kendimden sonraya Rasûlullah'ın zâtı müstesna senden daha kıymetli bir kimseyi geride bırakmıyorum. Benim üzerimde bir borç vardır. Binâenaleyh onu öde. Kızkardeşlerine hayr vasiyet etmeyi iste dur" dedi. Sabaha girdik. Babam ilk şehîdlerden oldu. Ve bir tek kabir içinde diğer bir şehîdle beraber gömüldü. Sonra gönlüm, onu başka bir kimsenin beraberinde terk etmekten hoşlanmadı. Altı ay geçtikten sonra onu mezarından çıkardım. Bir de gördüm ki o, kulağı müstesna, yenice gömülmüşcesine, mezarına koyduğum gündeki gibi duruyor [210][210].

107-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Babam Ahdullah ibn Arnr'ın beraberinde bir adam gömülmüştü. Benim gönlüm buna razı olmadı, nihayet babamı mezardan çıkardım ve onu tek başına bir kabir içine koydum [211][211].

78- Kabir İçinde Bulunacak Lahid ve Yarık Babı

108-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Uhud şehîdlerinden ikişer kişiyi bir

---

Bedr günü Abbâs, Kureyş esirleri arasında bulunuyordu. Mağlûbiyet perişanlığı ile üzerinde gömleği yoktu. Kendisine giydirilmek üzere gömlek alındı. Fakat Abbâs uzun boylu olduğundan, yalnız Abdullah ibn Ubeyy'in gömleği denk gelmişti. O da hemen gömleğini Abbâs'a hediye etmişti. Buna mukaabele edilmesi içtimaî âdâb gereği idi. Fakat münâsib bir zemîn bulunmadığından karşılanamamıştı, işte Peygamber Abdullah'ın ölümü üzerine oğlunun da isteği İle kendi gömleğini ona giydirmekle, bunu karşılamış oluyordu.

Bu hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri işte Peygamber'in kendi gömleğini Abdullah ibn Ubeyy'e giydirmek İçin mezarından dışarıya çıkartmış olmasıdır. Buna da Ölünün bundan faydalanması düşüncesi sebeb olmuştur. Böyle bir hacet ve zaruret için ölünün kabrinden çıkarılmasının cevazı alınmıştır.

[210][210] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Altı ay sonra onu mezarından çıkardım" fıkrasidır
[211][211] Arka arkaya getirilen bu Câbir hadîslerinde Ölünün mezardan çıkarılması, dirinin gönlünün hoş olması için yapılmıştır. Bundan da ölünün herhangi bir ihtiyâç sebebiyle mezarından çıkarılacağı hükmü sabit oluyor

kabirde birleştiriyordu. Sonra: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok bellemiştir?" diye soruyordu. Bu çift şehîdlerden biri kendisine işaret edilince, onu kabirdeki lahdin içine önce koyardı. Akabinde: "Ben kıyamet gününde bu şehîdler üzerine bir şahidim " der, onları yıkamadığı hâlde, bunların kendi kanları ile gömülmelerini emrederdi 212[212].

79- Bab: Sabi (Yani Çocuk) İslam'a Girip de Öldüğü Zaman Üzerine Cenaze Namazı Kılınır Mı?

Ve çocuğa İslâm'a girmesi teklîf edilir mi? 213[213] Hasen Basrî, Kaadı Şurayh, İbrâhîm Nahaî ve Katâde ibn Diâme:

Ana-babadan biri İslâm'a girdiği zaman çocuk ıi bunlardan İslâm'a girenin beraberinde olur, demişlerdir 214[214].

Ve İbn Abbâs da Mekke'de, annesinin beraberinde zayıflatılmak istenen(mustad'aflar)den idi de, kavminin dîni üzere bulunan babası Abbâs'ın beraberinde değil idi 215[215].

Ve (Rasûlullah): "İslâm (dâima) yüksek olur; onun üstüne yükselinmez" dedi 216[216].

212[212] Hadîsin bâb başlığına delâleti, kabir içindeki bulunacak lahdi sarîh olarak ihtiva etmesidir. Başlıktaki şıkk = yarık sözü de lahdin bir tefsiri gibidir. Hadîs daha önce de geçmiş ve gerekli haşiyeler orada da verilmişti.

213[213] Buhârî burada arka arkaya soru hâlinde iki başlık getirip, cevâblannı vermemiştir. Buhârî bu suâllerin cevâblannı bâb altında veya başka yerde rivayet edeceği hadîsler içinde buldurmak istemiştir

214[214] Bu tabiî âlimlerinden Hasen Basrî ile Kaadı Şurayh'm görüşlerini Beyhakî se-nedleriyle rivayet etmiştir.

tbrâhîm en-Nahaî ile Katâde'nin görüşlerini de Abdurrazzâk, yine senedli olarak rivayet etmiştir

215[215] Buhârî, îbn Abbâs'ın Mekke'de iken annesi Lubâbe bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'nin beraberinde bulunup, müşrik dîni üzere olan babası Abbâs'ın beraberinde bulunmadığını delîlleyen bu hadîsi, bâb içinde senediyle getirecektir.

216[216] Buhârî bu sözün söyleyicisini açıkça belli etmemiştir. Bundan dolayı belki sözcünün îbn Abbâs olduğu zannedilebilirse de, böyle değildir. Bu güzel sözün kaa-ili, Rasûlullah'tir. Dârakutnî bunu kendi Sünen'mde sahih senedle şöyle rivayet etti:

Âiz ibn Amr el-Muzenî (R): Peygamber (S): "İslâm yüksek olur; onun üstüne yükselinmez" buyurdu, demiştir.

109-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber verdi: Umer ibnu'l-Hattâb, Peygamber(S)'in beraberinde bir topluluk içinde İbnu Sayyâd (denilen küçük kâhin)in bulunduğu tarafa gittiler. Ve onu (Ensâr'dan) Megâle oğulları'nın taştan yapılmış sağlam kale binası yanında çocuklarla oynarken buldular. İbnu Sayyâd o sırada henüz bulûğ çağma ermeye yaklaşmıştı. İbn Sayyâd, Peygamber'i bilemedi. Nihayet Peygamber eliyle ona (hafifçe) vurduktan sonra İbnu Sayyâd'a:

— Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Bunun üzerine ibnu Sayyâd, Rasûlullah'a baktı ve:.

— Senin Ümmîlerin Rasûlü olduğuna şehâdet ederim, dedi ve Peygamber'e hitaben: Sen de benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? dedi.

Rasûlullah onun suâline cevâb vermeyi bıraktı da:

— Ben Allah'a ve (hakk) rasûllerine îmân ettim, dedi. Akabinde İbnu Sayyâd'a: Ne görüyorsun? diye sordu.

İbnu Sayyâd:

— Bana doğru haber de, yalan haber de gelir, dedi.Bu cevâb üzerine Peygamber:

— öyleyse iş sana çok karıştırılmış, buyurdu. Bundan sonra Peygamber İbnu Sayyâd'a: Senin içingönlümdebirşeysakladım (şunubil), buyurdu.

îbnu Sayyâd:

— Gönlündeki o şey "Duh"tur, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah:

Rivayet olundu ki Fetih yılı Âiz ibn Amr, Ebû Sufyân ibn Harb'in beraberinde gelmiş. Sahâbîler: Bunlar: Âiz ibn Amr ve Ebû Sufyân'dır demişler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "İşte Âiz ibn Amr ile Ebû Sufyân! İslâm bundan daha azizdir. İslâm yüksek olur ve onun üzerine yükselinmez" buyurmuştur (Fethu'l-Bârîve Umdetu'l-Kaarî).

İbn Hazm, el-Muhallâ isimli kitabında bu sözü Hammâd ibn Zeyd'den; o da Eyyûb'dan; o da İkrİme'den; o da ibn Abbâs'tan rivayet etmiştir.

İbn Abbâs: Yahûdî yâhud Nasrânî bir kadın, Yahûdî yâhud Nasrânî erkeğin nikâhı altında iken İslâm'a girdiğinde, araları ayrılır. (Çünkü) İslâm yüksektir ve onun üzerine yükselinmez, demiştir (Kastallânî).

Bunu İbn Abbâs'ın bu şekilde söylemiş olması bile, Rasûiullah'tan işitmiş olduğunu düşündürebilir

— Sus, yıkıl git; haddini tecâvüz eîme, buyurdu 217[217]. Peygamber'in onu böyle azarlaması üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah, beni bırak da şunun boynunu vurayım, dedi. Peygamber:

— Ona dokunma, eğer bu çocuk o Deccâl ise, sen onu vurmaya me'mûr ve muktedir kılınmadın 218[218]. Eğer Deccâl değil ise, onu Öldürmekte senin için hiçbir hayır yoktur, buyurdu.

Ve Salim şöyle dedi: Ben babam Abdullah ibn Umer'den işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bundan sonra bir kerre de Ubeyy ibn Ka'b ile beraber İbnu Sayyâd'ın bulunduğu hurmalığa gitmişti. Rasûlullah onu gafil yakalamak ve îbn Sayyâd kendisini görmeksizin onun husûsî hayâtını görmek ve onun kâhinliğinden, tabiî olmayan hâlinden ve sözlerinden birşeyler işitmek ve sahâbîlere göstermek istiyordu. Peygamber onu kadife örtüsü içinde yan yatmış bir hâlde gördü. Kadife hırkası içinde genizden gelen anlaşılmaz bir hırıltı vardı. Tam bu sırada bir hurma ağacının arkasına gizlenmiş bulunan İbnu Sayyâd'ın annesi, Rasûlullah'ı gördü ve hemen:

— Yâ Safı! İşte Muhammed geldi, diye seslendi.

Safî, İbnu Sayyâd'ın adıdır. İbnu Sayyâd sür'atle ayağa kalktı. Bunun üzerine Peygamber (S), maiyyetinde bulunan kimselere:

217[217] Rasûlullah'ın gönlünde Duhân Sûresi'ni tuttuğu veya elinde Duhân ismini tuttuğu, İbn Sayyâd'a bunun ne olduğu sorulunca yalnız "Duh" diye cevâb verdiği söylenmiştir. Bu kelimenin hem lâfzının zabtında, hem de ma'nâsınm ta'yîninde görüş ayrılıkları vardır. Bu kelime duhân, yânî duman ma'nâsına-dır. İbn Sayyâd'ın, Peygamber'in sakladığı şeyden yalnız iki harfi kapıp söyleyebildiği ve Peygamber'in bu gâib büklük iddiasından ötürü onu azarladığı bildirilmiştir.

İbn Cevzî şöyle demiştir: Gaybı bilmek, Peygamberlere mahsûs vahy ile, ümmetten iyi ve uyanık kimselerin idrâki olan ilham ile mümkindir. tbn Sayyâd'ın bu sözü şeytân atmasından başka birşey değildi..

Peygamber, beraberindeki sahâbîlere yolda gelirken Duhân Sûresi'ni hıfzında tutacağını söylemişti. Nitekim Umer'den Rasûlullah'ın kendisine söylediği rivayet edilmiştir. İşte kâhinin söylediği Iâfz, o sırada çalman iki harftir. Peygamber'in bu yalancı peygamberi böyle imtihana tâbi' tutması da, kâhinliğin yalancılık olduğunu sahâbîlerine göstermek içindi.

218[218] es-Sait ve's-Salît : Şedîd nesneye, şedîd ve sert kelâmla insanların kalblerini azûrde eden lisana denir. Ve dili uzun, yânî kötü ve yakışıksız sözler ile insanları rencide eden kimseye denir... es-Sultân: Burhan, hüccet ve delîl ma'-nâsınadır.

et-Teslît : Bir kimseyi başkası üzerine kahr ve kudretle gâlib ve müstevli kılmak ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.).

— Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o tutarsız saçma sapan sözleriyle, tabiî olmayan hâli ile size ne mal olduğunu açıklardı, buyurdu 219[219].

Ve Şuayb ibn Ebî Hamza kendi hadîsinde: "Ferafasahu, ramrametun" yâhud "zemzemetun" şeklinde söyledi. Ukayl ibn Hâlid ise "Ramrametun" dedi. Ma'mer ibn Râşid ise "Ramzetun" diye söyledi 220[220].

110-.......Enes (R) şöyle demiştir: Bir Yahûdî çocuğu vardı, Peygamber'e hizmet ederdi. Bir ara çocuk hastalandı. Peygamber (S) ona hasta ziyaretine geldi ve başının yanında oturdu. Ve çocuğa hitaben: "İslâm'agir" buyurdu. Çocuk yanında bulunan babasının yüzüne baktı. Babası: Ebû'I-Kaasım'a itaat et (yânî O'nun emrini kabul et), dedi. Bunun üzerine o çocuk hemen (şehâdet kelimelerini söyleyip) müslümân oldu. Müteakiben Peygamber hastanın yanından çıkarken: "Bu çocuğu cehennem ateşinden kurtaran Allah'a hamdolsun" diyordu 221[221].

219[219] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri Peygamber'in: "Sen benim Rasûlullah olduğuma şehâdet eder "buyurmasıdır. İşte bu kelâm,çocuğa İslâm'ı arz ve teklif etmektir.

İbn Sayyâd, henüz bulûğa ermemiş halde bulunduğu için, bundan çocuğa İslâm'ı arz etmenin meşru' olacağı anlaşılmıştır.

220[220] Buhârî, Şuayb'in hadîsini Edeb Kitâbı'nda, Ukayl'in hadîsi ile Ma'mer'in hadîsini de Cihâd Kitâbı'nda senedleriyle getirmiştir.

Bu rivayetlerde gelen bu lâfızların ma'nâlan birbirine yakındır:

er-Remzu : Gamz vezninde ve râ'nın dammı ve iki fetha ile lügattir, mutlak işaret eylemek, dudakları île yâhud göz ile yâhud kaş ile yâhud ağız ile yâhud el ile işaret etmek ma'nâsmadır.

et-Teremrum : Tezelzül vezninde söylemeye ağız açıp debrenip yapınmak ma'nâsınadır, kelâm için ağzı hareket ettirip söyleyemediği zaman " Teremreme" denilir.

ez-Zemzeme: Zelzele vezninde uzun uzadıya gürüldiyerek ve yankılanarak seslenmek ma'nâsmadır, ıraktan dağ içinden gelen top ve gök gürültüsü gibi... Bu kelime isim olarak kullanılır. "Semi'tu zemzemeten = Uzak bir ses işittim" demektir. Ve peyderpey gök gürüldemek ma'nâsmadır.

Ve Zemzeme, ateş-perest taifesi taam ederken söyledikleri nağmeye denir ki, genizlerinde ve boğazlarmda-bir gûnâ ezgi ile, terane ile terdîd ve tercî', avaz eylemekten ibarettir; ne dudak açarlar, ne dili hareket ettirirler, aralarında o kelâm masnû'dur. Yabancılar anlamayıp hemen kendileri anlarlar. Bu ma'nâ-da masdar ve isim olarak kullanılır.. {Kaamûs Ter., IV, 328).

221[221] Bu hadîs de bundan evvelki uzun hadîs gibi, çocuğa müslümânlık teklifinin cevazına delâlet eder. Bu hadîsten zımmîyi, bilhassa komşuluk hakkı da bulunursa, hasta ziyaretine gitmenin caiz olduğu anlaşılmıştır. Çünkü bu ziyarette İslâm medeniyetinin güzelliğini açıklama ve zimmet ehli ile ziyâde ülfet ederek İslâm'a rağbetlendirme vardır. Yine bundan kâfirin ve çocuğun hizmete alınmasının cevazı, hukuka hürmetkârlık faziletinin öğretilmesi hükümleri alınmıştır

111-.......Ubeydullah el-Leysî şöyle dedi: Ben tbn Abbâs'tan işittim; o: Ben ve annem Lubâbe, mustad'atînden (yânî Medine'ye hicret edemeyip Mekke'de kalan ve orada zaîf bırakılmak istenen müslümân-lardan) idik. Ben çocuklar sınıfındaki mustad'aflardan idim, annem ise kadınlar sınıfından olan mustad'aflardan idi [222][222].

112-.......İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Her ölen çocuğa, zina eden bir kadına âid olsa bile, cenaze namazı kılınır. Çünkü o çocuk İslâm fıtratı üzere yaratılmış olup, o fıtrat üzere doğurulmuştur. Onun anasıyle babası yâhud anası gayrı müslim olsa bile, bilhassa babası müslümân olduklarını iddia ederlerse o çocuk doğum sırasında ağlayarak doğmuş ise, ona namaz kılınır. Böyle hayât emaresi izhâr etmeyerek, yânî ağlamayarak doğan çocuğa, eksik ve hami müddeti tamam olmadan düşük bir cenîn olarak doğduğu için namaz kılınmaz. Çünkü Ebû Hureyre (R) şu hadîsi tahdîs edip durmuştur:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her doğan çocuk muhakkak fıtrat üzere doğar. Sonra

---

[222][222] Peygamberin amucası Abbâs, Bedr harbinden sonra müslümân olmuştu. Fakat oğlu Abdullah ile karısı Lubâbe, ikisi de hicretten evvel müslümân olmuşlar, Peygamber'in müsaadesiyle hicret etmeyip Mekke'de kalmışlardı. Harbe, seferin şiddet ve zorluklarına muktedir olamayıp hicret edemiyen çocuk, kadın, ma'-lûl müslümânlar Kur'ân dilinde "Mustad'afûn" diye anılmışlar ve bu ta'bîr ümmetin zaîf görülmek istenenleri ma'nâsıyle, bu sınıfa bir şeref unvanı olmuştur.

îbn Abbâs yukanki beyânıyle gerek kendisinin, gerek annesi Lubâbe bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'nin hicretten evvel müslümân olduklarını ifâde etmiş oluyor.

İşte Buhârî, Îbn Abbâs'ın bu beyânını burada rivayet etmekle çocuğa dîn öğretmenin cevazım te'yîd etmek istemiştir.

Kur'ân'da bu mustad'aflar erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan olrnak üzere en-Nisâ:75, 96-97 ve 126. âyetlerinde zikredilmiştir:
"Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve acz ve ıstırâb içinde bırakılıp: "Ey Rabb 'tmız, bizi ahâlîsi zâlim olan şu memleketten kurtarıp çıkar, bize tarafından bir sâhib gönder, bize katından bir yardımcı yolla' diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda düşmanla çarpışmıyorsunuz? imân edenler Allah yolunda harb ederler. Küfredenler de şeytân yolunda savaşırlar. Öyle ise o şeytânın dostlanyle döğüşün. Şübhesiz ki, şeytânın hilekârlığı zaîftir"(çn-Nisâ:75-76).

1 'Erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan za'/ ve acz içinde bıraküıp da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna. İşte onlar, Allah 'in onları afvedebUeceğini umabilirler... "(en-Nisâ:98-99).

Eski peygamberlerin ümmetlerinden olan mustad'aflar da Kur'ân'ın pek-çok yerinde zikredilmiştir: El-A'râf: 74, 136, 149; el-Kasas: 4-5; es-Sebe': 31-33...

anasıyle babası onu Yahûdî yâhud Nasrânî yâhud Mecûsî yaparlar. Nasıl ki, kusursuz doğundan her hayvan yavrusu, organları tam olarak doğar. Siz hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik, kesik birşey hisseder misiniz?"

Bundan sonra Ebû Hureyre: "O hâlde sen yüzünü birmuvahhid olarak dîne, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah *m yaratışına hiçbir şey bedel olamaz. Bu, dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanların çoğu bilmezler*' (er-Rûm: 30) âyetini söyler idi 223[223].

113-.......İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûluilah (S) şöyle buyurdu: "Her çocuk ancak fıtrat üzere dünyâya getirilir. Bundan sonra anası babası (Yâhûdî ise) onu Yahûdîya-parlar, (Nasrânî ise) onu Nasrânîyaparlar, (Mecûsî ise) onu Mecûsî yaparlar. Nitekim kusursuz doğan bir hayvan yavrusu içinde siz kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını hiç görüyor musunuz?"

Bundan sonra Ebû Hureyre (R) şu âyeti söylerdi: "O hâlde sen yüzünü bir muvahhid olarak dîne, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah 'in yaratışına (hiçbir şey) bedel olamaz- Bu, dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanların çoğu bilmezler" (er-Rûm: 30) 224[224].

223[223] Bu uzunca hadîs iki bölümü ihtiva etmektedir: Birinci kısım imâm ez-Zuhrî'nin haberidir. İkinci kısım da birinci kısmın delili olmak üzere sevkedilmiş olan Ebû Hureyre hadîsidir. İbn Şihâb, Ebû Hureyre'ye yetişemediği için bu hadîs zahirde İbn Şihâb'a dayanıp mevkuf bir hadîs gibi görülür. İbn Şihâb bunu Ebû Hu-reyre'den bir râvî vâsıtasıyle almıştır. Buhârî bundan sonra gelen hadîsi, bunun da merfûluğuna delîl olmak üzere başka bir tarikten merfûan getirmiştir.

224[224] Arka arkaya ve birbirini kuvvetlendirici bir tarzda getirilen bu hadîsler çocuğa İslâm dînini arz ve teklif etmenin, sabîlik hâlinde vefat eden çocuklara cenaze namazı kılınmasının cevazına delâlet etmektedirler.

Bu hadîslerin öğrettiği en büyük bir hakîkat da insanlarda dîn duygusunun ve hakîkat aşkının fıtrî oluşudur. Akıllara hayret veren şu hayâtın, haricî, dahilî bir takım duygularla techîz edilmiş bulunan şu muazzam beşer binasının o necîb dîn duygusu üzerine kuruluşudur. Bu hakîkati hem Peygamber'in bu sözlerinden, hem de delîl olarak sevkedilen Fıîratullah âyef/nden öğreniyoruz.

Âyetteki "Fıtrat "ı, hakk dîni kabule istidâd ve kaabiliyet ma'nâsına tefsîr etmişlerdir ki, nazmın gereği budur, aslî hilkat demektir.

Bu âyeti,-bu sözlerinin sonunda bizzat Rasûlullah'ın okuduğunu belgeleyen rivayet de vardır

80- Bab: Müşrik Olan Kimse Ölüm Sırasında "Lâ ilahe ille'llah" Dediği Zaman? 225[225]

114-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb, kendi babası Müseyyeb ibn Hazn'dan haber verdi. Müseyyeb ibn Hazn (R) ona şöyle haber vermiştir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldiği sırada ona Rasûluilah (S) geldi ve amucasmın yanında Ebû Cehl ibn Hişâm ile Abdullah ibn Ebî Umeyye'yi buldu. Rasûluilah, Ebû Tâlib'e hitaben:

— "Yâ amuca! Lâ ilahe illefilah kelimesini söyle de, bununla Allah katında sana şehâdet edeyim" dedi.

Ebû Cehl ve Abdullah ibn Ebî Umeyye:

— Yâ Ebâ Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çevireceksin? diye men' ettiler.

Fakat Rasûlullah bu tevhîd kelimesini amucasma arz etmeye devam ediyordu. O iki kişi de mütemâdiyyen o sözlerini tekrar ediyorlardı. Nihayet Ebû Tâlib bunlara söylediği son söz olarak:

— O (yânî ben), Abdulmuttalib milleti üzeredir, dedi ve Lâ ilahe ülellah demekten çekindi.

Rasûlullah (S):

225[225] Buhârî bu başlığı soru şeklinde getirip, cevâbım zikretmemiştir. Bunun da sebebi, bu mes'elenin şöyle bir tafsile tâbi' bulunmasıdır:

ölürken Lâ ilahe ille'llah diyen bir gayrı müslim ya kitâb ehlidir, yâhud kitâb ehli değildir. Her iki surette bu şehâdet kelimesini o kimse ya ölüm görünmeden söylemiştir, yâhud ölüm gelip çattığı sırada söylemiştir. Bu son şekle göre hayâtının son demine eren bu kimse kitâb ehli olsa da, müşrik olsa da bu şehâdetin faydası yoktur. "Rabb'ının bâzı âyetleri gelip ölüm çattığı gün... daha evvelden îmân etmiş veya îmânında bir hayır kazanmış olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmânı asla fayda vermez... "(el-En'âm: 158) bu hakikatin delilidir. Şehâdet kelimesinin fayda ve menfâati yalnız kitâb ehli olmayan ve hayâtta iken îrâd etmiş olan müşriklere mahsûs ve münhasırdır. Böyle olan müşrikin İslâm olmasıyle hükmolunur. "Ben insanlarla Lâ ilahe illellah deyinceye kadar harb etmekle emrolundum" (Buhârî, Müslim) hadîsinde,kitâb ehli olmayan müşriklerle mukaatelenin nihayeti, şehâdet kelimesini söylemekle hudûdlandınhp ta'-yîn buyurulmuştur. Kitâb ehli, her iki şehâdet kelimesini söylemekle faydalanabilir.

Bundan başka "İslâm dîninden başka bütün dînlerden teberrî ettim" demesi de şarttır... (Umdetu'l-Kaarî

— "İyi bil ki (ey amucam)! Allah'a yemin olsun, bensanamağ-firet dilemekten nehyolunmadığım müddetçe, senin için muhakkak Allah'tan mağfiret isteyeceğim" dedi.

Akabinde Allah bu hususta şu âyeti indirdi:

"Müşriklerin o çılgın ateşin yaranı oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra, artık onların lehine, velev hısım olsunlar, ne Peygamber ne de müzmin olanların istiğfar etmeleri doğru değildir" (et-Tevbc: 113) 226[226].

81- Kabir Üzerine Hurma Dalı Koyma Babı

Ve Büreyde el-Eslemî kendi kabrinin içine iki hurma dalı konulmasını vasıyyet etmiştir 227[227].

İbn Umer (R), Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'ın kabri üzerinde bir çadır gördü de: Ey oğul, bu çadırı sök, çünkü ölüyü kabrinde ancak kendi ameli gölgeler, dedi 228[228].

Ve Hârice ibn Zeyd şöyle dedi: Usman'ın halifeliği zamanında biz gençler topluluğu iken kendimi gördüm ki, bizim en şiddetli sıçrayıp atlayanımız Usmân ibnMaz'ûn'un kabrini, üzerinden öteye geçecek kadar sıçrayıp atlayan kimse idi 229[229].

Ve Usmân ibn Hakîm şöyle dedi: Hârice ibn Zeyd, benim elimi tuttu, beni bir kabir

---

226[226] Bu âyetin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğu açıkça bildirilmiştir. Bu sebeble Zec-câc Maâni'/-Kur'ân'da bu konuda müfessirlerin ittifakı bulunduğunu Vâhidî'-den nakletmiştir. Bununla beraber Peygamber'in ebeveyni hakkında indirildiğini, binâenaleyh, ana babası için de mağfiret dilemekten nehy olunduğunu iddia edenler de vardır. Fakat bu Müseyyeb ibn Hazn hadîsinin sonundaki sarahat karşısında başka delâlete i'tibâr yoktur; onların ilmî dayanakları kalmamış olur

227[227] Büreyde'nin bu haberini İbn Sa'd, senediyle rivayet etmiştir: Büreyde ibn Ab-dillah el-Eslemî, hicretin 62. yılında Merv'de vefat etmiştir. (= Kabrinin içinde)" rivayetine göre "Ke-şeceratin tayyıbetin" (İbrahim: 24) kavli sebebiyle hurmadaki bereketten dolayı Büreyde kabrinin içine iki hurma dalı koymayı vasıyyet etmiş olabilir. "Alâ kabrihi(= Kabri üzerine)" rivayetine göre ise, Peygamber'in fiiline uymuş olması muhtemildir.

228[228] îbn Umer'in bu haberini de İbn Sa'd senediyle rivayet etmiştir: Eyyûb ibn Ab-dillah ibn Yesâr şöyle dedi: Abdullah ibn Umer, Ebû Bekr'in oğlu ve Âişe'nin erkek kardeşi olan Abdurrahmân'ın kabri yanından geçti, üzerinde bir çadır kurulmuş gördü de: Ey oğul! Bu çadırı sök!Çünkü onun kabrini ancak kendi ameli gölgeler, başkası değil, dedi (Kastallânî

229[229] Hârice ibn Zeyd'in bu haberini Buhârî et-Târihu's-Sagîr'inde senediyle rivayet etmiştir. Hârice Medine'nin yedi büyük tabiî fakîhından biridir. Bu haberin başlığa münâsebeti, kabir üzerine hurma dalı koymanın, kabrin sırtını yerden yükseltecek şeyler koymanın cevazına irşâd edici olmasıdır.

üzerine oturttu ve bana amucası Zeyd ibn Sâbiften şunu haber verdi: Zeyd ibn Sabit: Kabir üzerine oturmak ancak orada yakışmayacak söz ve fiil yapan kimseler için mekruh görüldü, demiştir 230[230].

Nâfi de: İbn Umer (R), kabirler üzerine oturur idi, demiştir 231[231].

115-.......Bize Ebû Muâviye, el-A'meş'ten; o da Mucâhidibn Cebr'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) azâb edilmekte olan iki kabre uğradı da: "Bunlar muhakkak azâb ediliyorlar. Hem de bunlar büyük bir işten dolayı azâb edilmiyorlar. Bunlardan biri sidikten sakınmaz idi. Diğeri de koğu-culuk ederdi" buyurdu. Sonra Peygamber yapraklan koparılmış taze bir hurma dalı aldı ve bunu ikiye böldü. Sonra her bir kabre bunlardan birini dikti. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah! Bunu niçin yaptınız? diye sordular. Rasûlullah (S): "Bu dallar kurumayıp taze kaldığı müddetçe, bu iki kabir sahibinden azabın hafiflemesini ümîd ederim" buyurdu 232[232].

82- Muhaddisin Kabir Yanında Va'z Etmesi ve Bu Sırada Arkadaşlarının Onun Etrafında Oturmaları Babı

"Yevme yahrucûne minel-ecdâs" (ei-Kamen 7) kavlindeki el-Ecdâs, kabirler ma'nâsınadır. "Bu'siret" (ei-infitar: 4) usîret (= eşelendi) ma'nâsinadır. "Havzımi eşeledim" demek, havzımın dibindeki şeyleri yukarısına çıkardım, demektir. "el-îfâd" (d Maâric: 43); sür'atie gitmek manasınadır. el-A'meş, bu âyetteki "NSB" lâfzını "İlâ nasbin"

230[230] Usmân ibn Hakîm'in bu haberini Müsedded, et-Müsnedu'l-Kebîr'inde senediyle rivayet etmiştir. Oradaki rivayete göre, kendisine kabir üzerine oturmanın kötülüğünü ifâde eden bir hadîs söylenmiş, o da buna karşı başlıktaki vak'ayı anlatmış ve sonunda da bu kerâhatin kimler için olduğunu göstermiştir. Buhârî bu gerekçenin delili olmak.üzere tbn Umer'in fiilini getirmiştir.

231[231] Nâfi'in bu haberini Tahâvî, senediyle rivayet etmiştir.

232[232] Bu hadîs buna yakın bir metinle Abdest Alma Kitâbı'nda geçmişti. Orada da ifâde ettiğimiz gibi 20. Asır ilmi yaş bitkinin kendi etrafında biyo-manyetik bir alan oluştuğu ve bunun orayı bir takım şerli cereyanlardan koruduğu sırrına ulaşmıştır. Kabirlere ağaç dikilmesinin manevî fâidesi Peygamber'in bu fiilinden ve sözlerinden anlaşılıyor. Kur'ân'da da *'.... Hiçbir şey hâriç değil, hepsi O'na hamd ile tesbîh eder. Fakat siz, onların teşbihini iyi anlamazsınız..- "(el-îsrâ:44) buyurulmustur. Demek ki, kabre dikilen ağaç yaş kaldıkça onun zikrinden kabir sahibi faydalanacaktır. Ağacın maddî, sıhhî, medenî faydalan ise ne kadar meydanda bir hakikattir

okudu ki, dikilmiş bir şeye doğru öne geçme yarışı yapıyorlar, demektir. "Nusb" lâfzı dikilen tek şeye isimdir; "Nasb" ise dikmek ma'nâsına masdardır. "Yevme'l-hurûc" (ei-Kaaf: 42) kabirlerden çıkış günüdür. "Yensilûn" (Yâsîn: 51), çıkıp gidiyorlar, demektir 233[233].

116-.......Alî ibn Ebî Tâlib şöyle demiştir:

Biz bir kerre Bakîu'l-Garkad kabristanında bir cenazede buIuı duk. Peygamber (S) bizim yanımıza gelip oturdu, biz de O'nun etrafında oturduk. Peygamber'in elinde bir deynek vardı. Başını aşağıya doğru eğdi de, elindeki deynekle yere vurmaya başladı 234[234].

Sonra:

— "Sizden hiçbir kimse ve ne/eşlendirilmiş hiçbir can hâriç ol-mamak üzere, muhakkak herbirinin cennetten ve cehennemden olan yeri (takdîr edilip) yazılmıştır. Ve herbir kimse muhakkak şakı yâ-hud saîd olarak yazılmıştır" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîlerden biri:

— Öyle ise Yâ Rasûlallah, ameli ve ibâdeti bırakıp yazılmış olan kitabımıza dayanamaz mıyız? Bizden saadet ehli olan her kişiyi İlâhî yazı, saadet ehlinin hayr ameline sevkeder

---

233[233] Buhârî bu bâb başlığında da âdeti üzere Kur'ân'daki kabir ile ilgili bâzı lügatlerin ma*nâlarını da veriyor. Böylece mes'eleyi açıklığa kavuşturmak suretiyle gönüllere iyice yerleştirmeyi ve bilgileri delîllendirmeyi hedef ediniyor. Buhârî'nin ma'nâlarım verdiği kelimeleri ihtiva eden âyetlerin ma'nâlannı sirasıyle yazmakla, bu gayenin daha iyi gerçekleşmesi ümîd edilir:

"...Oda \et edicinin tanınmamış bir şeye da 'vet edeceği gün, gözleri zelîl ve hakir olarak, hepsi de çıvgın çekirgeler gibi kabirlerinden çıharlar" (el-Kamen 6-7).

"Kabirler alt üst edildiği zaman... "(el-fnfitâr:4).

' 'O gün onlar sanki dikili bir şey 'e koşuyorlar gibi kabirlerinden fırlaya fır-laya çıkarlar" (el-Maâric: 42).

"Nida edenin yakın bir yerden ünliyeceği güne kulak ver. O gün (bütün halk) o hakk sayhayı işitecekler. İşte bu (kabirlerden) çıkış günüdür"(Kaaf:4\-42).

"Sûra üfürülmüştür. Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden (kalkıp) Rabb '-terine doğru koşup gidiyorlar^'(Yâsîn:51).

234[234] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri burasıdır. Peygamber oturmuş, sahâbîler de O'nun etrafına oturmuşlar. Peygamber oturmasında ve orada yaptığı konuşmada, oradakilere en mükemmel bir va'zda bulunmuştur.

Hadîsten kabirde oturmanın, orada ilimli, öğlidlü, te'sîrli güzel konuşma yapmanın cevazı anlaşılmıştır.

(cennetlik olur). Yine bizden şakaavet ehli (olması mukadder) olan her kişiyi de îlâhî yazı, şa-kaavet ehlinin (şerr) ameline sevkeder (bu da cehenneme girer), dedi.

Rasûlullah

— "(Diğer rivayette: Siz amele devam edin, çünkü herkes niçin yaratıldı ise o kendisine kolaylaştırılır) Saadet ehline gelince, onlara saadet amelini işlemek kolaylaştırılır. Şakaavet ehline gelince, on/ara da eşkıya zümresinin şerr işlerini işlemek ciheti kolaylaştırılır" buyurdu. Sonra da şu âyeti okudu: "Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç olanı kolaylaştırırız" (ei-Leyi: 5-10) 235[235]

83- Kendi Kendini Öldüren Kimse Hakkında Gelen Hadisler Babı

117-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den; o da Sabit ibnu'd-Dahhâk(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herkim İslâm'dan başka bir dîne yalancı ve kasdedici olarak yemîn ederse, o kimse dediği gibi(y&l&ncı)dir 236[236]. Kim de kendini demirden yapılmış kes-

---

235[235] insanın meleklik kuvvetiyle hayvanlık kuvveti arasında daimî bir itişme ve çekişme vardır. Meleklik kuvveti insanı yüksekliğe, altındaki hayvanlık kuvveti ise alçaklığa doğru çeker. Hayvanlık üstün gelip de, eserleri galebe ederse meleklik siner, gizlenir. Aksi de böyledir. Allah'ın, aslî ve kesbî istî'dâdm îcâb ve temayülüne göre nizâm ve intizâm vücûda getirmekte hâss bir inayeti vardır. Eğer o isti'dâd hayvanca haletler kazanmaya çalışırsa, onun husulüne yardım eder. Binâenaleyh ona uyan şeyleri, sebebleri kendisine kolaylaştırır. Yok, meleklik hasletlerini kazanmak isterse, onda o hususlara uygun şekillerde yardım eder, kolaylık verir. Nitekim Allah, el-Leyl sûresinin 5-10. âyetlerinde bunu açıklamıştır. Diğer bir âyette meâlen: "Herbirîne, onlara da bunlara da Rabbanin vergisinden birbiri ardınca veririz. Rabb hnın vergisi kimseden men' edilmiş (esirgemiş) değiidir"(el-tsTİıAB-20) buyurulmuştur (Nuccetu'ilahi'l-Bâliğa, Hasan Basrî Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, III, el-Leyl Sûresi).

236[236] "Kâziben(= Yalancı olarak)" kaydı "Halefe(= Yemîn etti)" fiilindeki muste-tir fâîl zamirinden hâldir. Ve: "Yemîn eden kimse, adına yemîn ettiği dîn ve millete ta'zîm etmekte yalancı olarak" demektir. Çünkü îslâm dîninden başka bir dîne yemîn eden kimse her hâlde ve her zamanda bu yemininde yalancıdır, ve doğruluğu ihtimâli yoktur.

"Müteammiden(= Kasd ve niyet edici olarak)" kaydı, "Bu yeminin gerçekten yalan olduğuna ve bir nevi ta'zîm ifâde etmediğine i'timâd ve i'tikaad ederek" demektir.

"O dediği gibidir" demek, o kimse yemininde hakîkaten yalancıdır; kâfir değildir demektir. Çünkü bu yemîn hâdisesi ile dîninden çıkıp, adına yemîn ettiği dîne girmiş değildir. Şu kadar ki, onun bu yemîni,

kin bir âletle öldürürse, bu kimse de cehennem ateşinde o âletle azâb olunur" buyurmuştur 237[237].

Haccâc ibnu Minhâl da şöyle dedi: Bize Cerîr ibnu Hazım tah-dîs etti ki, el-Hasen ei-Basrî şöyle demiştir: Bize Cundeb (R) şu Basra Mescidi'nde Peygamber'den aşağıdaki hadîsi tahdîs etti. Biz o hadîsi unutmadık. Cundeb'in yalan söylemesinden de korkmuyoruz (Çünkü Cundeb çok doğrudur). Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Sizden evvel geçen ümmetlerden birinde) yaralı bir adam vardı. (Acısına dayanamayıp) kendisini öldürdü. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah: Kulum kendi kendisini öldürmeye davranmakla benim hükmüme sabırsızlık etti. Ben de ona cenneti haram kıldım, buyurdu" 238[238].

118-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir. Peygamber (S): "(Dünyâda iken) kendini boğan kimse, ateşin içinde de kendini boğar durur. Kendini dürtüp vuran (ve böylece kendini öldüren) kimse de ateşte kendini dürter durur" buyurdu 239[239].

---

i'tikaadımn zıddı olduğu için yalancı olur. Bu îzâhlara göre hadîsin maâli "Kim İslâm dîninden başka bir dîn adına, o dîne ta'zîm etmekte yalancı olarak ve bu yalanma i'timâd ve i'tikaad ederek yemîn ederse, o kimse hakîkaten yemininin ifâde ettiği ta'zîmde yalanı tercîh etmiş olur" demektir.

237[237] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasadır. Fakîhler ve sünnet ehli âlimleri : Hayâtına kasdeden bir kimse bu çirkin hareketiyle islâm'dan dışarı çıkmış olmaz. Binâenaleyh namazı kılınır. Günâhı kendisine âiddir demişlerdir... Umer ibnu Abdilazîz ile Evzâî müstesna, bütün fakîhler intihar eden kimseye cenaze namazı kılmakta kerahet olmadığında ittifak etmişlerdir. Çünkü RasûluJlah bütün müslümânlara namaz kılmak âdetini koymuş ve bundan hiçbir müslümânı istisna etmemiştir {İbn Battal).

238[238] "Bederenî", mubâdere etti ma'nâsınadır; yânî benim hükmümün önüne geçmeye davrandı demektir. Bu da kulun, ruhunun Allah tarafından alınıncaya kadar sabredememesidir. Bu kendi kendini öldüren kimseye cennetin haram kılınışından, bunun devamlı bir ukubet olduğu anlaşılıyor. Cezanın devamlı ol-% masının sebebi de bu kaatilin, intiharı halâl saymış olmasıdır. Yoksa bundan önce geçen Sabit İbn Dahhâk hadîsinin haşiyesinde beyân edildiği gibi, intihar kâfirliği ve binâenaleyh ebedî azabı gerektirmez. Bir de bu ebedî cezanın o adamın şahsına âid olması muhtemildir. Yânî o adamın intihar suçundan başka müşrik veya dinsiz olması suçu da bulunmuş olabilir..

239[239] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Buhârî bu hadîsi, daha uzun bir metinle, Tıbb Kitâbf nda da getirmiştir. O hadîs bunu açıklayıcı olacaktır:

"Kim kendini bir dağın tepesinden atar da öldürürse, o kimse cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak muhalled bir hâlde kendini yukarıdan aşağıya atar durur. Kim zehir içerek kendini öldürürse, bu da cehennem ateşinde, elindeki zehiri ebedî ve daimî içerek muhalled bir hâlde o acıyı hisseder durur. Kim kendini demirden yapılmış bir âletle Öldürürse, bu da cehennem ateşine o âleti elinde olarak getirilir de devamlı ve ebedî hâlde karnına saplar durur ".

Hadîste çeşitli intihar şekillerinden bâzıları zikredilmiş ve böylece bütün nevi 'leriyle bunun uzun bir süre azâb olunmayı gerektirecek büyük günâhlardan olduğu anlatılmıştır.

84- Münafıklar Üzerine Cenaze Namazı Kılmanın ve Müşrikler İçin Allah'tan Mağfiret İstemenin Mekruh Kılınması Babı

Bu iki hususun mekruh kılındığı hadîsini Abdullah ibn Umer (R) rivayet etti 240[240].

119-....... Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûİ öldüğü zaman, Rasûlullah (S) onun cenazesine namazını kıldırması için çağırıldı. Rasûlullah kalkıp dikilince ben O'na doğru sıçrayıp fırladım da: Yâ Rasûlallah! Abdullah ibn Ubeyy üzerine cenaze namazı kılacak mısın? Hâlbuki o, şu, şu, şu ve şu günlerde şöyle şöyle demişti diyerek, Rasûlullah hakkındaki çirkin sözlerini teker teker sayıyordum. Rasûlullah gülümsedi de: "Benden geriye çekil yâ Umer!" buyurdu. Ben kendisine karşı sözü çoğaltınca: "Ben muhayyer kılındım da istiğfar etmeyi tercih ettim. Eğer ben yetmişten fazla istiğfar ettiğim takdirde ona mağfiret edileceğini bilir olaydım, muhakkak yetmiş defadan ziyâde mağfiret isterdim" buyurdu. Umer dedi ki: Akabinde Rasûlullah, Abdullah ibn Ubeyy üzerine namaz kıldı, sonra döndü. Ancak az bir zaman ikaamet etmişti ki, nihayet Berâe sûresinden iki âyet indi: "Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî duâ etme, (defn veya ziyaret için) kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah 'i ve Rasûlü Vım inkâr ile kâfir oldular; onlar fasıklar olarak öldüler" (et-Tevbe: 84). Umer: Ben sonra Rasûlullah'a karşı olan o günkü cür'etimden dolayı hayret ettim, Allah ve Rasûlü en bilendir, demiştir 241[241].

240[240] Abdullah İbn Umer'in bu hadîsini Buhârî, bu Cenazeler Kitâbı'nın 22. babında senediyle getirmiştir. Orada bu hadîse âid bâzı açıklamalar da verilmişti.

241[241] Hadîs burada diğer bir sahâbî olan tbn Abbâs vâsitasıyle, doğrudan doğruya bizzat Umer tarafından verilmektedir.

Hadîsin bâb başlığına delâleti "Onlardan ölen hiçbir kimse üzerine ebedî cenaze namazı kılma... " nehy kavimdedir. Çünkü bu nehiy, kerâhatİ gerektirir.

Bâb başlığındaki müşriklere mağfiret istemenin kerâhatine delâlet eden şey nerededir? dersen, bu da hadîsin sonunda indiği haber verilen âyetlerin öncesinden alınmıştır ki, o da şudur: "Onlar için ister istiğfar et, ister istiğfar etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfar dahi etsen, yine Allah kendilerim kat 'iyyen mağfiret edecek değildir. Bu böyledir. Çünkü A ilah 'ı ve Rasûlü 'nü inkâr ile kâfir olmuşlardır. Allah ise fâşıklar güruhuna hidâyet etmez"(et-Tevbe:%0).

85- İnsanların Ölüyü Hayırla Anıp Övmeleri Babı [242][242]

120-.......Ben Enes ibn MâIik(R)'ten işittim; şöyle diyordu: (Bir kerre) Peygamber ve sahâbîlerinin yanında bir cenaze geçirdiler. 5a-hâbîler bu cenazeyi hayırla anıp övdüler. Peygamber (S) "Vâcib oldu" dedi. Sonra başka bir cenaze daha geçirdiler. Sahâbîler bu cenazeyi de şerr ile anıp kötülediler. Peygamber yine: "Vâcib oldu" buyurdu. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb:

— Ne vâcib oldu? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Şu önce geçen cenazeyi hayır ile anıp övdünüz. İşte ona cennet vâcib oldu. Şu sonraki cenazeyi de şerr ile anıp kötü/ediniz. Buna da cehennem vâcib oldu. Çünkü sizler yeryüzünde Allah'ın şâhidlerisiniz" buyurdu [243][243].

121-.......Ebu'l-Esved ed-Duelî(69) şöyle demiştir: Bir kerre Basra'dan Medine'ye gelmiştim. O sırada Medine'de bir hastalık vâki' olmuştu. Ben Umer ibnu'l-Hattâb'in yanına oturdum. Bizim topluluğun yanından bir cenaze geçti. Bu cenazenin sahibi oradakiler tarafından hayırla anılıp övüldü. Bunun üzerine Umer: Vâcib oldu, dedi. Sonra

---

et-Tevbe Sûresi'nin 113. âyeti ile el-Munâfıkûn Sûresi'-nin 6. âyeti de bu kerâhiyet hükmüne daha açık olarak delâlet etmektedir,

[242][242] Buhâri bu bâbda dirilerin Ölüleri hayırla anıp Övmelerinin meşruluğunu isbât etmek istemiştir.

Dirilerin dirilere medh ve sena etmeleri, övmede mübalâğa edilirse, nehye-dilmiştir. Çünkü mübalâğalı övgü, ahlâkı bozucudur. Hem medhedenin, hem de medh olunan kimsenin ahlâkları üzerinde kötü te'sîr eder. Övüleni uebe, kendini beğenmeye; övücüsünü de riyakârlığa sevk edebilir.

[243][243] Ölüler hakkında ise bu kötü te'sîrler yoktur. Sena, güzel huylar ve güzel vasıflarla anmaktır. Hayırda kullanılır. Senanın şerrde kullanılması nâdirdir. Buradaki hadîslerde şerrde de kullanılması, hayra müşâkele yânî mukaabele içindir. "Cennet vâcib oldu" cümlesindeki vücûb ile subût ve tahakkuk ma'nâları kasdedilmiştir. Hükmün vukûunun sıhhati o kadar kuvvetlidir ki, vâcib derecesini bulmuştur demek oluyor. Yoksa Allah'a hiçbir şey vâcib olmadığı sünnet ehli indinde kararlaşmış İslâmî bir esastır. Bu asla göre hadîsin ma'nâsı: "Dirilerin ölüler hakkındaki hayırla anıp övmeleri, o ölünün dünyâda hayır sever, iyilik sever bir kimse olduğuna delâlet eder. Bunun için İlâhî va'd gereği, cennet vâcib olur. Dirilerin ölüleri şerr ile anıp vasfetmeleri de, o ölünün dünyâda işi gücü şerr olduğuna delâlet eder. Bunun için de İlâhî adalet gereği cehennem vâcib olur demektir. Hadîste açıkça buyurulduğu üzere, mü'minlerin bâzılarının bâzılarına şehâdetlerinin te'sîri bu suretledir

diğer bir cenaze daha geçirildi. Yine orada bulunanlar tarafından bu cenazenin sahibi de hayırla anılıp övüldü. Umer yine: Vâcib oldu, dedi. Daha sonra üçüncü bir cenaze geçirildi. Bu sefer orada bulunanlar tarafından bu cenaze şerr ile anılıp kötülüğü söylendi.

Umer bu sefer de: Vâcib oldu, dedi. Ebu'l-Esved dedi ki: Ben:

— Ey Mü'minler'in Emîri! Ne vâcib oldu? dedim. Umer:

— Ben, Peygamber'in söylediği gibi söyledim; Peygamber (S): "Herhangi bir müsiümân hakkında dört (mü'min) kişi hayr ileşehâ-deî ederse, Allah o müsiümân kişiyi cennete girdirir" buyurdu. Biz: Üç kişi şehâdet ederse de böyle mi? diye sorduk. Peygamber: "Üç kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Sonra: İki kişi şehâdet ederse de böyle midir? dedik. Peygamber: "İki kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Bundan sonra biz Peygamber'e bir şâhidden sormadık 244[244].

86- Kabir Azabı Hakkında Gelen Hadisler Babı 245[245]

244[244] Cenazenin iyi veya kötü hâline şehâdet hususunda şâhidlerîn dört, üç, iki olarak ihtilâfının hikmeti şöyle îzâh edilmiştir:

Bu sayı ihtilâfı, şehâdetin ma'nâları ve mertebelerindeki ihtilâfa tâbi' bir ihtilâftır. Çünkü ölü bâzı defa İyilikleri ve faziletleri halk dilinde yaygın bir kimse olur da, güzel huyu herkes tarafından duyulur, bilinir. Böyle cenazede şâhidle-rin tevatür ve çokluğu müstehâb kılınmıştır ki, dörttür. Ve bu sayı, şehâdetin en yüksek mertebesidir. Allah bunu yalnız zina şâhidliğinde teklif buyurmuştur. Sonra şehâdet, lehine şehâdet edilenin hâllerini idrâke vesîle olduğundan, dört şâhid bulunmazsa üçe; üç şâhid de bulunmazsa ikiye kasredilmiştir. Bu da şehâdetin en aşağı mertebesidir. Bu sebebden sahâbîler bir şâhidden suâl etmemişlerdir. Şehâdetin âhıret işleri hakkında da, dünyâ işlerinde olduğu gibi cereyanına müsâade buyurulması, hiç şübhesiz Allah'ın kullarına bahşeylediği bir rahmetidir.

Bu arada şehâdet ve tezkiyenin vakıa mutabık olup olmaması hususları da fakîhlerce ayrı ayrı tafsîl edilmiştir. Kimisi tezkiyenin ve şehâdetin vakıa uygun olmasını şart koşmuş, kimisi de tezkiye vakıa mutabık olmasa da faydası olur demişlerdir...

245[245] Buhârî bu başlık altında kabir azabının hakk olduğuna dâir hadîsleri getirmiştir. Bu unvanda yalnız kabir azabının mevcudiyetini kasdedip, bu azabın ruha mı, yoksa rûh İle bedenin mecmûuna mı ilgili bulunduğu hususuna girişmiyece-ğini bildirmek istemiştir.

Buhârî bâb başlığında kabir azâbıyle ilgili üç âyet de getirmiştir. Bunlardan Buhârî'nİn, kabir azabı mes'elesine çok ehemmiyet verdiği, kabir azabı Kur'-ân'da yoktur diyenleri, yoluyla redd eylemek ve Kur'ân'da işâreten de olsa zikrolunduğunu isbât etmek istediği anlaşılıyor. Şimdi sırasıyle bu âyetlerin tamâmını yazıp, ma'nâsmm daha iyi anlaşılmasına çalışalım:

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"... Ölümün şiddetleri içinde, meleklerin de pençelerini uzatarak kendilerine: 'Canlarınızı kurtarın... Bu gün hakaaret azâbıyle cezalandırılacaksınız' dedikleri zaman, sen o zâlimleri bir görmelisin" (ei-Enâm: 93). ie "el-HûnJ\ horluk, zelîllikten ibarettir. "el-Hevn" ise, rıfk ve kolaylık ma'nâsınadır 246[246]. Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli: "... Biz onları iki kerre azaba uğratacağız. Sonra da daha büyük bir azaba döndürüleceklerdir" 247[247]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: tiFir1avn*ın kavmini ise kötü azâb kuşatıverdû: (Azâbdan biri de) o ateştir ki, onlar sabah akşam ona arzolunacaklar, kıyametin kopacağı gün de Fir'avn hanedanını azabın en çetinine sokun (denilecek)" Mü'min: 45-46) 248[248].

122-....... el-Berâu'bnu Âzib(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Mü

246[246] "Allah'a karşı yalan düzüp atandan, yâhud kendisine hiçbirşey vahy edilmemişken 'Bana da (kitâb) vahy olundu'diyenden, birde 'Allah'ın indirdiği gibi ben de. indireceğim' diye söyleyenden daha zâtim kimdir? Ölümün şiddetleri içinde, meleklerin de pençelerini uzatarak kendilerine: 'Canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı haksız olanı söyleyegeldiniz, Allah'ın âyetlerinden kibirlenerek uzaklaşmış olduğunuz içindir ki, bu gün hakaaret azâbiyle cezalandırılacaksınız' (dedikleri zaman), sen o zâlimleri bir görmelisin'\e\-En'âm:93).

el-Hûn; ei-Hevân; el-Mehâne: Hor ve zelîl olmak ma'nâsmadır. el-Hevn, avn vezninde bir nesne kolay olmak; vakaar, teennî ve sekînet ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

247[247] Çevrenizdeki bedevilerden ve Medine ahâlîsinden bir takım münafıklar vardır ki, onlar nifak üzerinde idman yapmışlardır. Sen bunları bilmezsin. Onları biz biliriz. Biz onları iki kerre azaba uğratacağız. Sonra da daha büyük bir azaba döndürüleceklerdir onlar''(et-Tevbe: 101).

İbn Abbâs bu âyetteki iki kerre azabı, rusvâyhk ve kati yâhud bunlardan biri ile kabir azabı diye tefsir etmiştir (Beydâvî),

Mucâhid de: Bu iki azâbdan birisi açlıktır, öbürüsü kabirde azâblanmak-tır, demiştir

248[248] Nihayet Allah onların kurdukları tuzakların fenalıklarından bu zâtı korudu. Fir 'avn 'in kavmini ise kötü azâb kuşatıverdi. (Azâbdan biri de) âteştir ki, onlar sabah akşam arz olunacaklar, kıyametin kopacağı gün de Fir'avn hanedanını azabın en çetinine sokun (denilecek)" (el-Mü'mİn: 45-46).

Dünyâda sudan boğuldular; âhirette de ateşe girdiler (Celâleyn, Hâzin). Ka bir azabının subûtu bu âyetle de istidlal edilmiştir. Mukaatil.Katâde, Suddî,Kelbî; Her kâfirin ruhu dünyâ durdukça sabah akşam cehenneme arz olunur, demişlerdir.

Ebu'1-Leys es-Semerkandî: "Bu âyet kabir azabına pek açık delâlet eder. Çünkü âyetin son fıkrasında kıyamet gününe âid olan şiddetli azâb ayrıca zikredilmiştir. Sabah ve akşam arz olunan azâb, bu şiddetli azâbdan başka ve ondan önce olan bir azâbdır; bu da kabir azabıdır" demiştir.

Bu tefsîr İbn Mes'üd ile İbn Umer'den de rivayet edilmiştir.

'mine gelinip de mü'min kabri içinde oturtulduğu zaman, (suâllerden) sonra mü'min: Eşhedu en lâ ilahe ille'-llah ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah (= Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Muham-med muhakkak Allah'ın Rasûlü'dür) diye şehâdet eder. İşte bu şehâdet, Allah 'in şu kavlidir: Allah îmân edenlere dünyâ hayâtında da, âhirette de o sabit sözde dâima sebat ihsan eder (Allah zâlimleri şaşırtır; Allah ne dilerse yapar)" (ibrâhîm: ıi) 249[249].

123-.......Bize Şu'be bu geçen hadîsi tahdîs etti ve bunda şu ziyâde oldu: "Allah îmân edenleri o sabit sözde dâima sabit kılar.., "

(ibrâhîm: 27) âyeti, kabir azabı hakkında indi 250[250].

124-....... Salih ibn Keysân şöyle demiştir: Bana Nâfi' tahdîs etti. Ona da İbn Umer haber verip şöyle demiştir: Peygamber (S) Kalîb Çukuru'nda cesedler üzerine vardı da onlara:

— "Rabb'inizin sizlere va'd ettiği şeyi hakk buldunuz mu?" diye seslendi.

Peygamber'e:

— Bir takım ölü cesedlere mi hitâb ediyorsun? denildi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Sizler bunlardan daha fazla işitir değilsiniz. Fakat bunlar .cevâb veremezler" buyurdu 251[251].

249[249] îmân edenleri Allah dünyâ hayâtında da, âhirette de Lâ ilahe ille 'ilah, Muhammeden Rasûlullah(= Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur, Muhammed Allah'ın rasûlü'dür) sözünde sabit kılar. Dünyâda herhangi bir belâya uğradıkları zaman, onlar dînlerinde sebat ve metanet göterirler...

Sabit söz, Tevhîd kelimesidir. O hüccetle sabit olan, kalblerde yerleşen en güzel kelimedir. Bu k°lime yerleşince sâhibleri dünyâ hayatındaki imtihanlarda sebat ve sadâkat gösterirler (ölümü dahi hiçe sayarlar). Zekeriyyâ, Yahya, Cercîs gibi. Onlar âhirette de yânî mevkıfta da i'tikaadları hakkında sorulduktarı zaman şaşırmazlar, kıyametin korkularından yâhud kabir suâlinden dehşet hissetmezler (Ebu's-suûd).

250[250] Bu hadîste, İbrâhîm: 27 âyetinin kabir azabı hakkında indiği açıkça belirtilmiş oluyor

251[251] Kalîb, taşla Örülmemiş ve kırlarda sâhibsiz bırakılmış eski kuyulara denir. Toprağı kalb ve nakledildiği için bu kuyu çukurlara "kalîb" denilmiştir. Hadîste zikredilen bu kuyunun Bedr'de olduğu ve Kalîb ehlinin isimleri Müslim'in Enes ibn Mâlik'ten gelen rivayetinde belirtilmiştir:

Müslim Kitabu'l-Cenâiz, 9. bâb, 26-"932";

125-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ancak: "Bu ölüler, kendilerine söylemekte bulunduğum sözümün hakk ve doğru olduğunu şimdi muhakkak biliyorlar" buyurmuştur. Nitekim Yüce Allah da: "Zîrâ şübhesiz sen ölülere duyuramazsın. (Arkalarını dönmüş kaçarlarken sağırlara da da'veti işittiremezsin)" (en-Nemi: 80) buyurdu [252[252]].

126-.......Âişe(R)'den: Âişe'nin yanına bir Yahûdî kadını girip, kabir azabını zikretmiş; akabinde de Âişe'ye hitaben: Allah seni kabir azabından korusun, diye duâ etmiş. Bunun üzerine Âişe, Rasû-lullah'a kabir azabım sormuş. Rasûlullah (S) da: "Evet, kabir azabı (hakktır, vardır)" buyurmuştur.Âişe: Ben bundan sonra Rasûlullah'ın hiçbir namaz kılıp

---

" Kitâbu'l-Cihâd ve's-Siyer, 39. bâb, 1O7-"I794";

" Kitâbu'l-Cenneh ve Sıfatı Naîmihâ... 17. bâb, 76-78-"2873-2875".

Bu hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri: "Siz bunlardan daha fazla işitici değilsiniz" fıkrasıdır. Bu fıkra, öldükten sonra berzah âlemi diye anılan kabirde bir hayât olduğuna ve azabı hakk edenlerin orada azâb olunacaklarına delâlet etmektedir.

252[252] Hadîsin bâb başlığına delâlet noktası "Bu ölü/er kendilerine söylemekte bulunduğum sözümün doğru olduğunu şimdi muhakkak biliyorlar" cümlesidir.

Bu Âişe hadîsi ile bundan önceki İbn Umer hadîsi arasında bir farklılık var dır: Âişe: Peygamber ancak "Bilirler" buyurdu diyor. İbn Umcr hadîsinde ise Peygamber: "Sizler bunlardan daka fazla işitir değilsiniz" buyurmuştu. Âişe kendi rivayetini en-Neml:80. âyetini getirerek te'yîd etmiş ve İbn Umer rivâye-' tini reddetmiş bulunuyor.

Îbnu't-Tîn şöyle demiştir: ".... Rasûlullah'ın her iki sözü de söylemiş olmasında bir mânİa yoktur. ÂÎşe: "Bilirler" buyurduğunu hıfz ve rivayet etmiş, İbn Umer de "İşitirler" buyurduğunu işitmiş ve rivâyel eylemiş olabilir. Bir de ölü için "Bilgi" vasfı kabul edilince "Duygu" vasfını da kabul esmek pekâlâ caizdir. Amma bu işitme ister kulakla olsun, ister ruhî olsun. Elverir ki, ölüde bir nevi' "Duygu" bulunduğu sabit olsun. Şu kadar ki, bu ta'mîm cumhurun görüşüne uymaz. Kabirde suâlin bedene girmeksizin yalnız ruha yöneldiğini kabul edenlerin görüşüne göre tamâm olabilir. Hâlbuki i'timâda lâyık olan cumhurun görüşüdür, ölünün kabirde ruh ve cesediyle beraber ni'metlenmesİ veya azâblanmasıdır. Suâl ve azabın yalnız ruha tahsisi hâlinde kabrin bu azaba ihtisası mümkin olmaz (Kastaliânî).

Bir uyarma: Kabir suâli ve kabir azâbi ta'bîrlerinden kasdedilen ma'nâ, ber-zâhî bir hayâttır. Binâenaleyh ölüm hâli ister döşekte gelsin de beton ve mermer bir kabir İçine defn edilsin; ister Fir'avn ve tâbi'leri gibi denizde boğularak balıklara yem olsun; ister bir yangında yanıp kül olarak vucûd zerreleri savrulsun; ister atom ve hidrojen bombalanyle vücûdu duman olup gitsin yâhud maddesi kuvvete ve enerjiye tahavvül etsin, müsavidir. Ve ölüm her ne sebeble gerçekleşirse gerçekleşsin, vücûdun maddî varlığı ne ve nerede olursa olsun, berzahı bir hayât başlayacaktır. O hayâtta sorulacak, o neş'e ile ni'metlenecek veyâhud azâblanacaktır.

da kabir azabından Allah'a sığınmayı terkettiğini görmedim, demiştir 253[253].

127-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, o Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan işitmiştir. Esma (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir kerre hutbe yapmaya kalktı ve kişinin kabirde tâbi' tutulacağı imtihan fitnesini zikretti. Rasûlullah kabir hâllerini böyle tafsîlâtıyle anlatınca müslümânlar dehşetlf bir surette feryâdla ağlaştılar. Râvî Gunder: Kabir azabı (hakktır), cümlesini ziyâde etmiştir 254[254].

128-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes ibn Mâlik (R) onlara şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlul-lah (S) şöyle buyurdu: "Kul, kabri içine konulduğu ve arkadaşları ile cemâati geriye dönüp gittikleri zaman -ki ölü bunların yürürken çıkardıkları ayakkabılarının seslerini bile muhakkak işitir- ona iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona:

— Şu Muhammed adlı kimse hakkında ne der idin? diye sorarlar.

Bu soruya muhâtab olan mü'min kul:

253[253] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Bundan kabir azabını, geçmiş peygamberlerin kendi ümmetlerine haber verdikleri anlaşılıyor. Gerçi eldeki Tevrat nüshalarında kabir azabı, hattâ âhiret bahsi de yoktur. Fakat Yahûdî kadının bunu Âişe'ye haber vermesi, ya Tevrat'ın ya geçmiş peygamberlerin bugün elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd bulunduğuna delâlet eder. Bu hadîste de diğer sahîh rivayetlerde olduğu gibi, kabir azabının hakk olduğu haber verilip, bu azâbdan Allah'a sığınmak da öğretilmiştir

254[254] Bu hadîsin başlığa uygun olan yeri, fitne ta'bîrinin kabir suâli ile kabir azabına delâlet ve böyle umûmî bir ma'nâyı ihtiva etmesidir. Nesâî'de aynı hadîsin sonunda şu ziyâde vardır:

.... Cemâatin bu feryâd ve figânı, Rasûlullah'ın bu hutbesini anlamama mâni' oldu. Bu sayhalar sükûnet bulunca bana yakın olan birisine:

— Allah sana bereketler İhsan etsin! Rasûlullah hutbesinin sonunda ne buyurdu? diye sordum.

O zât:

— Bana vahy olundu ki, siz, kabirlerinizde Deccâl'in fitnesine yakın bir fime ile imtihan olunursunuz buyurdu, dedi.

Gunder'in buradaki ziyâdesinde "hakk" kelimesi hazf edilmiştir. Kastaliânî bu kelimenin yalnız Ebû Zerr el-Herevî nüshasında mevcûd olduğunu, şu kadar ki, bu kelimenin üzerine sukût{ - düşme) alâmeti konulduğunu bildiriyor. Aynı kelime, bundan önceki hadîste de yazılmamıştı. Onun için tercemesinde parantez içine alınmıştır.

— O'nun Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğunaşehâdetederim, der. Bunun üzerine melekler tarafından:

— Cehennemdeki oturacak yerine bak. Allah bu azâb yerini senin için cennetten bir oturacak makaama tebdil etti, denilir de o mü '-min kul, cehennem ve cennetteki o iki makaamını beraberce görür".

Katâde: "O mü'mine, kabri içinde bir genişlik verileceği bize zikrolundu" dedi ve sonra yine Enes hadîsine döndü. Rasûlullah şöyle buyurdu:

"Münafık ve kâfir olan kula gelince, ona da:

— Şu kimse hakkında ne der idin? diye sorulur. O da:

— Ben O 'nun hakkında birşey bilmiyorum. Ben sâdece insanların O'nun hakkında söyleyegeldikleri sözü söylerdim, diye cevâb verir.

Bunun üzerine ona:

— Anlamadın ve uymadın (yâhud: Sen hem anlamadın, hem de Kur'ân'ı tilâvet etmedin; yâhud da: Anlamaz ve uymaz olaydın) denir, ve ona demirden tokmaklarla öyle bir vuruş vurulur ki, derhâl şiddetli bir sayha ile bağırır. Bu bağırışı insan ve cinnlerden ibaret olan iki ağırlıktan başka bu ölüye yakın olan her şey işitir" 255[255].

87- Kabir Azabından Allah'a Sığınmak Babı

129-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Avn ibnu Ebî Cuhayfe, babası Ebû Cuhayfe'den; o da el-Berâ ibnu Âzib'den tahdîs etti ki, Ebû Eyyûb (R) şöyle demiştir:

Peygamber (S), güneş batmış olduğu hâlde Medine'den dışarıya çıkmıştı. Bir ses işitti de: "Yahudi kabilesi, kendi kabirleri içinde azâb olunuyor" buyurdu 256[256].

255[255] Hadîsin bâb başlığına delâlet yeri "Ona demirden tokmaklarla öyle bir vuruş vurulur ki... " fıkrasıdir. Bu hadîs ufak lâftz farkı ile bu kitabın 67. babında 94 rakamı ile de geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti

256[256] Bâb başlığı kabir azabından sığınmayı ve sığınmanın keyfiyetini beyân hakkında; hadîs ise kabir

en-Nadr ibnu Şumeyl şöyle dedi: Bize Şu'be haber verip şöyle dedi: Bize Avn tahdîs edip şöyle dedi. Ben el-Berâ'dan işittim; o da Ebû Eyyûb(R)'dan; o da Peygamber(S)'den 257[257].

130-.......Mûsâ ibn Ukbe şöyle demiştir: Bana Hâlid ibn Saîd ibni'l-Âsî'nin kızı Eme tahdîs etti. O da Peygamber(S)'den, kabir azabından Allah'a sığınırken işitmiştir 258[258].

131-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle duâ ederdi: "Allâhumme innî eûzu bike min azâbVl-kabri ve min azâbVn-nâri ve min fitnetVl-mahyâ ve'l-memâti ve min fitnetVl- < MesîhVd-Deccâli (= Yâ Allah! Ben, kabir azabından, ateş azabınızdan, hayât ve ölüm imtihan ve şiddetlerinden ve Deccâl Mesîh fitne- ?-sinden sana sığınırım)" 259[259].

88- Gıybet ve Sidikten Dolayı Kabir Azabı Babı

132-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki kabrin üzerine uğradı da: "Bu

---

azabının subûtunu beyân hakkındadır.

- Kirmânî: Âdet, böyle ses işiten herkesin bu şekilde sığınacağını hükm edicidir, demiştir (Kastallânî). Böylece bâb ile hadîsin uygunluğunu göstermek istemiştir.

257[257] Buhârî bu ikinci tarîki, bunun işitme suretiyle muttasıl olduğunu tenbîh için sev-ketmiştir. Hâlbuki birinci tarîk an'ane ile gelmişti. Bu ikinci tarîki ef-İsmâîlî tam senedi ile rivayet etmiştir

258[258] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır

259[259] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

Kabir azabından sığındıktan sonra, ateş azabından da sığınılması, tahsîs-ten sonra ta'mîmdir. Nitekim hayât ve ölüm şiddetlerinden sonra Deccâi Mesih'in fitnesinden sığınmak da ta'mîmden sonra tahsis bi'z-zikr nev'inden bir edebî san'attır.'

Rasûlullah bu fitnelerin ve imtihanların hepsinden emîn ve masun olduğu hâlde bunlardan sığınması, bu sığınmanın bir duâ ve ibâdet olması; ve bir de sığınmayı ümmete öğretmek maksadıyle olabilir.

Bir de "Eûzu bike li-ümmeti", ümmetim İçin sana sığınıyorum, ma'nâsına da olabilir.

Zamanına yetişemiyeceği muhakkak olduğu hâlde Deccâl Mesîh fitnesinden sığınması da, o la'netlinin haberi asırdan asra, cemâatten cemâate yayılıp, yalancı, sahtekâr, iftiracı, fesâd çıkarıcı, büyüleyici olduğu mü'minlerce bilinsin de aldanmasınlar içindir.

iki kabir muhakkak azâb olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azâb olunmuyorlar" buyurdu. Sonra da: "Evet, biri koğuculuk ederdi, diğeri de sidiğinden sakınmazdı" buyurdu. Râvî dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah yaş bir deynek aldi, deyneği iki parçaya böldü. Sonra o parçalardan her birini bir kabir üzerine dikti. Sonra da: "Bunlar kurumayıp taze kaldıkları müddetçe belki bu kabir sahihlerinden azâb hafifletilir" buyurdu 260[260].

89- Ölüye, Sabah Akşam Kendi Oturacağı Yerinin Gösterilmesi Babı

133-....... Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz öldüğü zaman, ona varıp oturacağı yeri sabah akşam gösterilir. O kimse cennet ehlinden ise cennetten; cehennem ehlinden ise cehennemden olan yeri gösterilir. Ve ona: işte senin oturacağın yer burasıdır, nihayet kıyamet günü Allah seni buraya gönderecek, denilir" 261[261].

260[260] Hadîs, koğuculuk etmek ile sidikten sakınmamanın kabir azabına sebeb olduğunu açıkça ifâde etmektedir. Hadîsteki koğuculuk ta'bîri, gıybeti de içine aldığından, bâb başlığına delâlet vardır.

Bu iki suçun büyük şey olmamaları, birkaç damla sidikten sakınılmamasi veya dile kolay gelen birkaç söz sarfedilmesi i'tibâriyledir. Yoksa haddizatında her ikisinin; hele söz taşıyıcılığının ma'siyet olması dolayısıyle büyük günâh olduğunda şübhe yoktur.

"O zaman siz o (iftirayı) dillerinizle birbirinize yetiştiriyordunuz; hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz, ve bunu küçük, kolay bir şey ı sayıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktüry'(en-Nûr:l6).

Bu hadîs, bâzı küçük lâfız farklanyle, aynı kitabın 81. babının 115. hadîsi olarak da geçmiş ve gerekli açıklamaların bir kısmı orada verilmişti.

261[261] Hadîsin bâb başlığına uyan yeri açıktır. Ölüye cennet veya cehennemdeki yerinin sabah akşam arz olunup gösterilmesi, burası senin müstakbel durağındır diye haber verilmesidir.

Âlimler ölünün buna muhâtab olabilmesi ve haberi idrâk etmesini çeşit çeşit tevcihlerle îzâh etmeye çalışmışlardır. Onların bu izahları ve tercihlerinde kat'-iyyet ifâde eden hiçbir söz yoktur. Hepsi İhtimâle dayanan görüşlerden ibarettir. Bunun sebebi de âhiret âleminin ve onun başlangıcı olan berzâhî hayâtın, beşerin idrâk ve ihata vâsıtalarından tamâmiyle uzak bulunmasıdır. Onun için ke-lâmcılar hayâttan sonraya âid uhrevî mes'elelerde münhasıran nassın irşâd ve ilhamım umûmî bir kaaide olarak kabul etmişlerdir

90- Ölünün, Tabut Üzerinde Taşınırken Söylediği Kelam Babı

134-.......Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cenaze tâbuta konulup da erkekler onu omuzlan üzerine yüklendikleri zaman, o cenaze iyi bir kişi ise: Beni (sevabıma) ulaştırınız, ulaştırınız der. Şayet iyi bir kimse değilse: Yazıklar olsun! Bu cenazeyi nereye götürüyorlar? diye seslenir. Cenazenin bu sesini (gafil) insandan başka herşey (her varlık) işitir. Eğer insan bunu işitseydi, muhakkak düşer bayılırdı" 262[262].

91- (Henüz Buluğa Ermeden Ölen) Müslüman Çocukları Hakkında Söylenmiş Hadisler Babı

Ebû Hureyre (R): Peygamber(S)'in: "Her kimin bulûğa ermeden üç çocuğu ölmüşse, bu çocuklar o kimse için ateşten yana bir nevi* perde olur yâhud o kimse cennete girer" buyurduğunu söylemiştir 263[263].

135-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Günâh işleme

---

262[262] Şârih ibn Battal: "Cenaze iyi bir kişi ise beni ulaştırınız demesi, nefsî ve ruhî bir tekellümdür. Yoksa şuurun idrâk yeri olan rûh, bedenden ayrıldıktan sonra bedenin kelâm etmesi mümteni'dir. Meğer ki Allah'ın kudreti ölünün ruhunu bedenine redd ve iade etmiş olsun" demiştir.

Aynî de: "tbn Battâl'ın bu fikri, hayât, kelâmın şartı olarak kabul edilmesine göredir. Hâlbuki kelâm, sesler ve harflerden ibaret olduğuna göre, hayât şartına luzûm ve ihtiyâç olmaksızın İlâhî kudret o lâfzı ve savtı ölüde yaratabilir. Nefsî kelâm, rûh ile kaaim olur. Ve yalnız Ölüde yaratılan sesler işitilmiş olur. Hadîs ile kasd olunan bu olsa gerektir" demiştir.

Kâmil Mîrâs da: "Fakat bize göre bu kelâm ne nefsî kelâmdır, ne de Iâfzî kelâmdır. Belki her cenazenin şu fânî âlemdeki hayâtına göre ibret almaya ve gönül gözünü açmaya sebeb olmasıdır..." demiş ve hâdisenin düşünmeye ve ibret alınmaya teşvik edici oluşunu işaret etmiştir. (Tecrîd Ter., IV, 572-576).

Bu hadîs aynı kitabın 52. babında, 73. hadîs olarak geçmiş ve orada da bâzı açıklamalar verilmişti.
263[263] Buhârî buna yakın bir hadîsi, bu kitabın "Bir çocuğu ölüp de Allah'ın hükmüne razı ve mağfiretini ümîd ederek sabreden kimsenin faaîleti bâbı"nda 6 rakamıyle getirmiştir.

Bu çocuklar ana'babalan için cehenneme birer perde olurlarsa, ana babaların cehennemden perdelenmiş ve korunmuş olacakları evleviyetle sabit olur

çağına ermemiş üç çocuğu ölen hiçbir müs-lümân (ana baba) müstesna olmamak üzere, Allah muhakkak onu, bu çocuklara ihsan eylediği geniş rahmeti ile cennete girdirir" 264[264].

136-.......Sabit, el-Berâ(R)'dan şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S), çocuğu İbrâhîm vefat ettiği zaman: ' îbrâhîm için cennette muhakkak bir süt annesi vardır" buyurdu 265[265].

92- Müşriklerin Ölen Çocukları Hakkında Söylenmiş Hadisler Babı 266[266]

137-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: RasûIuIIah(S)'a müşriklerin ölen çocuklarından soruldu da: "Allah onları yarattığı za-I, mân, onların ne yapacaklarını en iyi bilendir" buyurdu 267[267].

264[264] Hadîs, küçükken müslümân çocuklarının cennetlik olduklarına delâlet eder. Ceb-rîyeciler müstesna, îslâm âlimleri bu mes'elede ittifak etmişlerdir.

Hadîsin geliş sebebi yukarıda da söylendiği gibi, evlâdının ölümü ile gönülleri yanık ana ve babalara teselli vermektir.

265[265] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, İbrahim'in cennette emzirildiğinin haber verilmesidir ki, bu müslümân çocuklarının cennetlik olduğuna açıkça delâlet eder. Bu hadîslere göre ilim ve içtihadına güvenilen âlimler, küçükken ölen müslümân çocuklarının cennetlik olduklarında ittifak etmişlerdir

266[266] Buhârî bulûğa ermeden ölen müşrik çocuklarının cennetlik veyâhud cehennemlik olduklarına dâir hiçbir hüküm ifâde etmeyip, tavakkuf etmiştir. Fakat bâb altında sıraladığı hadîslerden bu çocukların da mü'min çocukları gibi cennetlik olmaları görüşüne meyyal olduğu sezilmektedir

267[267] Yânî Allah onları yaratırken, onların azâblandirmayı gerektirecek bir iş yapmayacaklarını bilir. İbn Battal şöyle demiştir: "Allah onların ne yapacaklarını en iyi bilendir" sözü, üç türlü te'vîl edilir:

a. Peygamber tarafından bu müşrik çocuklarının cennetlik oldukları bildirilmezden evvel, böyle tavakkuf edilmiş olması;

b. Bu müşrik çocuklarının büyüyüp iradeli hareket çağına geldiklerinde nasıl yaşayacaklarını, hangi dîn üzere öleceklerini Allah bilir demek olması;

c. Peygamber'in bu sözünün mücmel olması ve el-A'râf: 172. âyetiyle tefsir edilmiş bulunmasıdır.

"Hani Rabb 'in Âdem oğulları 'ndan, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefislerine şâhid tutmuş: Ben sizin Rabb 'iniz değil miyim? (demişti). Onlar da: Evet (Rabb'imizsin), şâhid olduk, demişlerdi... "(el-A'râf:I72).

Bu âyetle işaret buyurulan umûmî bir ikrardır ki, burada mü'minlerin çocukları gibi, müşriklerin çocukları da dâhil bulunur.

138-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber(S)'e, müşriklerin (ölen) çocuklarından soruldu da: "Allah onların neyi işleyi-ciler olduklarını en iyi bilendir" buyurdu 268[268].

139-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her doğurulan çocuk, fıtrat üzere doğurulur. Sonra anası ile babası onu Yahudi yaparlar, yâhud Nasrânîyaparlar, yâhud Meclisi yaparlar. Hayvan yavrusunun eksiksiz tam bir hayvan yavrusu sıfatında doğurulması gibi. Sen o hayvan yavrusu içinde kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını hiç görür müsün?" 269[269].

93- Bab 270[270]

140-.......Semure ibnu Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sabah namazım kılınca

---

268[268] Bu Ebû Hureyre hadîsi de hemen aynı lâfızla, bundan Önceki İbn Abbâs hadîsinin benzeridir.

Şârih Nevevî, muhakkak âlimlerin sahîlı mezhebi ve tercihi, müşrik çocuklarının cennetlik olduklarıdır, demiştir. Tahkîk ehli "... Hiçbir günahkâr, başkasının günâh yükünü yüklenmez. Biz bir rasûl gönderinceye kadar (hiçbir kimseye ve kavme) azâb ediciler değiliz"(el-lsrâ:i5) âyetini hüccet getirip, âkil ve reşîd olmayan çocukların azâb olunmayacağına hükmetmişlerdir.
Hulâsa bu hususta âlimler arasında üç görüş vardır:

a. Müşrik çocuklarının babalarına tâbi' olması;

b. Bu hususta bir hükme varmayıp tavakkuf edilmesi;

c. Müşrik çocuklarının cennetlik olmalarıdır.

Nevevî'ye göre de sahih olan üçüncüsüdür.

269[269] Hadîsin bâb başlığına uyan kısmı "Her doğan çocuk, fıtrat üzere doğurulur" ifâdeleridir. Bu ifâde müşrik çocuklarının cennetlik olduklarını'dolayısıyle bildirir. Yânî bu hadîs, gerek müslümândan, gerek kâfirden doğmuş olsun doğan her çocuğun İslâm fıtratı üzere doğduğunu bildirmektedir.

Bu hadîs, bu Cenazeler Kitâbı'nm 79. babında 112 ve 113 rakamlanyle de geçmiş ve orada da bâzı açıklamalar verilmişti.
270[270] Bu "Bâb" sözü, Ebû Zerr nüshası müstesna, diğer nüshaların hepsinde böylece sabit olmuştur. Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibidir. Burada gelecek hadîsin de önceki bâb başlığıyle ilgili ve ona uyan yeri olduğu için böyle getirilmiştir... (Fethu'l-Bârî).

yüzünü bize yöneltir ve: "Bu gece sizden kim ru'yâ gördü?" diye sorar idi. Eğer birisi ru'yâ görmüş ise, ru'-yâsını Peygamber'e hikâye ederdi. Peygamber de o şahsın ru'yâsı hakkında Allah'ın dilediği şeyleri (yânî yorumunu) söylerdi.

Yine bir gün bize sordu ve: "Sizden ru 'yâ gören var mıdır?" buyurdu. Biz: Hayır, yoktur, dedik. Peygamber dedi ki: "Lâkin bu gece ben şöyle bir ru'yâ gördüm: Bana iki adam geldi, bunlar elimi tuttular ve beni^Mukaddes Arz'a (yânî pampâk ve düz bir arazîye) çıkardılar. Orada bir adam oturuyordu. Diğer bir adam da ayakta duruyor, elinde de demirden çatal bir kanca vardı. - Mûsâ ibn İsmail'den rivayet eden bâzı arkadaşlarımız şöyle dedi:- Ayaktaki adam bu çatal kancayı oturanın ağzının sağ tarafına, tâ kafasına kadar sokuyor ve ağzın bu kısmını parçalıyordu. Sonra bu adam onun ağzının diğer tarafını da böyle yapıyor ve bu tarafı da parçalanıyordu. Bu sırada ağzın sağ tarafı iyi olmaya dönüyordu. Bu defa da buraya dönüyor, yine kancayı sokup parçalıyordu.

Ben, benim yanımdaki iki zâta: Bu adam kimdir ve bu hâl nedir? dedim. Onlar bana: (Sorma) yürü, dediler. Birlikte ileri gittik. Nihayet arka üstü yatmış bir adamın yanına geldik. Bunun baş ucunda da bir adam dikilmiş, elinde yumruk büyüklüğünde bir taş var. Bu taşla yatan adamın başım kırıyordu. Taşı başına her vurduğunda, taş yuvarlanıp gidiyordu. O adam da arkasından taşı almak için koşuyordu. O dönüp gelmeden bunun kırılmış olan başı düzeliyor ve tekrar eski hâline dönüyordu. Öteki adam dönüp gelince, yine başına vurup eziyordu.

Ben yanımdaki adamlara: Bu adam kimdir? diye sordum. Onlar: (Hiç sorma) ileri yürü, dediler. Birlikte ileriye gittik. Fırın gibi altı geniş, üstü dar bir deliğe eriştik. Bu deliğin altında ateş yanıyordu. Ateş alevlenip yükseldikçe içindeki insanlar da yükseliyor, hattâ delikten çıkmağa yaklaşıyorlardı. Ateşin alevi sâkinleşince de aşağı dönüyorlardı. Bunun içinde çıplak erkekler ve çıplak kadınlar vardı.

Ben yanımdaki iki zâta: Bunlar kimdir? diye sordum. Onlar da: (Hiç sorma) ileri yürü, dediler. Beraber yürüdük. Nihayet kandan bir nehrin yanına geldik. O nehrin içinde ortasında ayakta bir adam dikiliyordu. -Râvî Yezîd ile Vehb ibnu Cerîr ibn Hazım şöyle dediler:-Bu nehrin kıyısında da bir adam duruyordu. Önünde de bir takım taşlar vardı. Nehrin içindeki adam yüzerek kenara doğru gelip dışarı çıkmak isteyince, kıyıdaki adam onun ağzının içine bir taş atıyor ve onu geriye eski yerine döndürüyordu. Çıkmak için sahile doğru gelmeye her teşebbüs ettikçe, kıyıdaki hemen ağzına bir taş fırlatıyor ve

onu eski yerine döndürüyor.

Ben yine yanımdaki iki zâta: Bu nedir? diye sordum. Onlar da: Sorma; ileri yürü, dediler. Beraberce yürüdük. Nihayet yeşil bir bahçeye vardık. Bu bahçede büyük bir ağaç vardı. Bu ağacın dibinde de yaşlı bir adamla bir takım çocuklar bulunuyordu. Bu ağaca yakın bir yerde de bir adam vardı ve önündeki ateşi yakmaktaydı.

Benim yanımdaki iki zât, benimle beraber ağaca çıktılar. Ve beni bir eve soktular ki, ben asla bundan güzel bir ev görmedim. Burada bir takım yaşlı erkekler, bir takım gençler, bir takım kadınlar ve bir takım çocuklar vardı. Sonra yanımdaki iki adam beni buradan dışarıya çıkardılar. Benimle birlikte ağaca yukarı çıktılar. Ve beni evvelkinden daha güzel ve daha kıymetli bir eve girdirdiler. Burada da bir takım yaşlılar ve gençler vardı.

Ben, yanımdaki iki zâta: Sizler beni bu gece (iyi) gezdirdiniz. Şimdi bana gördüğüm şeyleri haber verip, bildiriniz, dedim. Onlar: Evet (anlatalım) dediler: Şu ağzının parçalandığını gördüğyn kimseye gelince, o bir yalancı idi; o dünyâda devamlı yalan söylerdi. Bunun yaydığı yalan her tarafa ulaşırdı. İşte bu yalancı, kıyamet gününe kadar yapılmakta olduğunu gördüğün şekilde azâb olunacaktır.

Başı ezilmekte olduğunu gördüğün kimseye gelince, öyle bir adamdır ki, Allah ona Kur'ân öğretmiş, o da (bu ni'metin kıymetini bilmeyerek) bütün gece uyumuş, gündüz de Kur'ân ile amel etmemişti. İşte hayâtında Kur'ân 'dan yüz çeviren bu gafil kimse de, kıyamet gününe kadar bu suretle azâb olunacaktır.

O delik içinde gördüğün çıplak kimselere gelince, onlar da bir alay zina edicilerdir. Nehir içinde gördüğün kimse ise, ribâ (yânî faiz) yiyicilerdir. Ağacın dibindeki yaşlı kimse İbrahim Peygamber 'dir. İbrahim'in etrafındaki çocuklar ise, insan çocuklarıdırlar [271][271]. O ateş yakan kimse, cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir. Girdiğin birinci ev, bütün mü'minlerin ortak evidir. İkinci gördüğün o muhteşem saray da, şehîdlerin sarayıdır. Ben Cibril'im, bu da (kardeşim) Mîkâîl'-dir. (Yâ Muhammed!) Sen başını yukarı kaldır, dedi. Başımı kaldırdım, bir de gördüm ki, üst tarafımda beyaz bulut misâli bir şey!

---

[271][271] Hadîsin bâb başlığına uyan ve delîl getirilen noktası burasıdır. İbrâhîm Peygam-ber'in etrafındaki bu çocukların "insan çocukları" diye ta'bîr edilmesi, bunun müslümânların çocukları ve kâfirlerin çocuklarına şümulünü ifâde eder. Bu\.un zahirine göre kâfir çocukları âhiret hükmünde müslümân çocuklarına katılmış oluyor. Zira onlar fıtrat üzere ölmüşlerdir. Netice olarak bu hadîsten de müşrik çocuklarının cennetlik oldukları açıkça anlaşılmaktadır.

Melekler: işte burası senin makaamındır, dediler. Ben: Beni bırakınız da şu makaamıma gireyim, dedim. Melekler: Hayır. Senin daha tamamlamadığın kalan bir ömrün vardır. Onu ne vakit tamamlarsan, o zaman menziline girersin, dediler" 272[272].

94- Pazartesi Günündeki Ölüm Babı

141-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Bekr'in yanına girdim. O:

— Peygamber'i kaç parça bez ile kefenlediniz? diye sordu.

Âişe de:

— Gömlek ile başlık olmaksızın, üç parça beyaz Yemen'in Su-hûl beldesinde dokunmuş pamuk bezi içinde, diye cevâb^verdi.

Müteakiben Ebû Bekr, Âişe'ye:

— Rasûlullah hangi gün içinde vefat etmişti? diye sordu.

Âişe de:

— Pazartesi gününde, diye cevâb verdi. Ebû Bekr:

— Bu. gün, hangi gündür? diye sordu. Âişe:

— Bu gün pazartesi günüdür, dedi. Ebû Bekr:

— Benim vefatımın da şu saatimle bu gece arasında vâki' olmasını ümîd ediyorum, dedi.

Sonra Ebû Bekr, içinde hasta bulunduğu elbisesine baktı da, onda da bir zağferan lekesi olduğunu gördü ve:

— Benim üstümdeki bu elbisemi yıkayınız ve buna iki parça bez daha ilâve ediniz de beni bunların içine sarınız, dedi.

272[272] Buhârî bu hadîsi et-Ta'bîr, eI-Buyû\ Bed'u'1-Halk, el-Cihâd, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, et-Tefsîr, ve el-Edeb ... kitâblannda da getirmiştir

Ben:

— (Babacığım) muhakkak ki bu elbise eskimiştir, dedim. Ebû Bekr:

— Şübhesiz diri, bunun yenisine ölüden daha lâyıktır. Çünkü yeni bez ancak hayâtında bir müddet bakaa gören kimse içindir, dedi.

Ebû Bekr, salı gecesi akşamına kadar vefat etmedi. Ve sabaha girmeden önce, geceleyin gömüldü 273[273].

95- Birdenbire (Ansızın) Ölmek Babı

142-.......Âişe (R)'den (o, şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e geldi de: Annemin canı ansızın çıktı gitti. Öyle zannediyorum ki, annem söylenebilseydi tasadduk (edilmesini vasıyyet) ederdi. Şimdi ben onun adına sadaka versem, annem için bir sevâb olur mu? diye sordu. Peygamber (S): "Evet (olur)" buyurdu 274[274].

96- Peygamber (S) ile Ebü Bekr ve Umer'in Gömülüşleri Hakkında Gelen Hadisler Babı

"Akbarahu" (Abese: 2i); "Onu kabre gömdürdü" demektir. Ölü için bir kabir yapıp

---

273[273] Ebû Bekr onüçüncü hicret yılı cumâda'l-âhire ayının yedisi olan pazartesi günü yıkanmış. O gün çok soğuk bir gün imiş. 15 gün ateşli bir hastalığa tutulmuş. Cumâda'l-âhirenin çıkmasına 8 gün kala olan salı gecesinin akşamında vefat etmiştir (İbn Sa'd, Âişe'den).

Ebû Bekr'in pazartesi günü ölmeyi temenni etmesi, Peygamber'in o gün ölmüş olması sebebiyle, onda diğer günler üzerinde bir meziyyet olduğu ve bu i'tibârla teberrük kasdı ve hayır husulü içindir. Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

274[274] Buhârî bu hadîsi, ansızın ölmenin mekruh olmadığına delîl olmak üzere sevket-miştir. Böyle ansızın ölmekte kerâhat olmaması, gelen zâtın yânî Sa'd ibn Ubâ-de'nin Peygamber'e sorduğu suâle, Peygamber'in verdiği cevâbda kerahete delâlet eder birşey bulunmamasıdır. Buhârî böylece ansızın ölümün kerih olduğuna dâir görüş ve rivayetleri cevâblamış oluyor. Hadîsten alınan diğer kıymetli bir bilgi de, ölmüşlerin ardından onlar nâmına yapılacak hayırların o ölülere fayda vereceği hususunun bizzat Peygamber'in diliyle haber verilmiş olmasıdır. Bunun daha başka delilleri de vardır; yerinde görülecektir.

hazırladığın zaman "Akbartu'r-racule" denir. "Kabartuhu"; "Ölüyü gömdüm" demektir [275][275].

" (ei-Mürseiât: 25) "Bir toplantı yeri" demektir. İnsanlar diriler olarak yeryüzünde toplanmış olurlar,

ölüler olarak da yerin içinde gömülürler [276][276]

143-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ölüm hastalığında iken, Âişe gününün geç.kaldığından şikâyet ederek: Ben bugün kimin nevbetindeyim? Yarın kimin nevbetinde olacağım? der (ve benim günümü özlediğinden dolayı) diğer kadınlarına özür beyân eylerdi. Benim nevbetimde olduğu zaman Allah Peygamber'in ruhunu benim göğsüm ile gerdanım arasında kabzedip aldı. Ve bedeni de benim odamın içine gömüldü [277][277].

---

[275][275] Buhârî burada âyette geçen kelimeyi alarak, bu fiilin sülâsî ve if âl bâblannda farklı ma'nâda olduğunu göstermiştir.

el-Kabr...: Ölüyü defn eylemek ma'nâsınadır; birinci ve ikinci bâbdandır.

ei-Ikbâr: Bir kimse için mezar hazırlamak, ve ona mezar yeri göstermek ve mezar yeri vermek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

"O kahr edilesi insan ne nankördür! Onu yaratan, hangi şeyden yarattı? Bir damla sudan yarattı da onu biçimine koydu. Sonra onun yolunu kolaylaştırdı. Sonra onu öldürüp kabre soktu. Daha sonra, dilediği zaman da onu tekrar diriltecek "(AbeseM-22).

Bu âyetlerde Allah insanı ana karnında yarattığı ve birçok tavırları geçirerek dünyâya getirdiği, sonra insanı öldürüp yeri ona mezar yaptığı; sonra dilediği zaman da onu dirilteceği beyân edilmiştir. Bu âyetlerde öldürme ve kabre koyma, birer ni'met olarak zikredilmiştir. Allah'ın insanı öldürmesi, şu fânî hayâttan çekip, ebedî bir hayâta mazhar etmesidir. Şübhesiz ki bu bir ni'mettir. Sonra insan nev'ine bahşettiği zekâ ile kabirlenmesi; bu da ayrı bir îlâhî Iutûf-tur. İnsan nev'inin ölüsü, diğer hayvanların leşleri gibi yeryüzünde sürünmüyor; kurda kuşa yem olmuyor.

Buhârî âyete işaret etmekle, hem kabrin Kur'ân'da zikr edildiğini, hem de ma'nâsmı hatırlatmış oluyor.
[276][276] Buhârî, el-Mürselât:25. âyetindeki "Kifâten" kelimesini işaret edip, bunun tefsirini vermiş ve bunun da ölülerin toplantı yeri ma'nâsıyle kabre delâletini göstermiştir. Bu tefsiri başlıkta yazdık. Şimdi âyetlerin de tamâmını yazalım:

"Biz sizi hakîr bir sudan yaratmadık mv.onu sağlam bir yerde tutup da ma 'lûm bir vakte kadar. İşte biz bunu kudretimizle yaptık. Demek biz ne güzel kaadirleriz. Yalan sayanların vay o gün hâline! Biz yeri bir toplantı yeri yapmadık mı dirilere de, ölülere rfe..."(el-Mtirselât:20-25),
[277][277] Hz. Âişe, Peygamber'in vefatı sırasında kendisine ebedî fahr ve şeref bahş eden vaziyetini bu gayet belîğ vecizesiyle tasvîr etmiştir ki, gerek mantûkan, gerek mefhûmen hâiz olduğu müstesna ebedî kudrete hayran kalmamak kaabil değildir. O kudsî ve melekî hâli, ümmetin hâtırasında ebediyyen yaşatan

144-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir daha kalkmadığı hastalığı içinde iken: "Allah, Yehûda ve Nasrânîler'i rahmetinden uzak kılsın! Bunlar Peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu. (Âişe:) Böyle bir endîşe olmayaydı, Rasûlullah'ın kabri meydana çıkarılırdı. Şu kadar var ki, Peygamber endîşe etti.

Yâhud, O'nun kabrinin bir mescid edinilmesinden endîşe edildi, dedi 278[278].

Ve (yukarıki isnâdla) Hilâl ibn Humeyd el-Vezzân'dan; o: Urvetu'bnu'z-Zubeyr beni künye sahibi kılıp, bir künye ile künye-lendirdi; hâlbuki benim çocuğum olmadı, demiştir 279[279].

145-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verip şöyle dedi: Bize Ebû Rekr ibnu Ayyaş (193), Sufyân et-Temmâr'dan haber verdi. Sufyân kendisinin, Peygamber(S)'in kabrini yer seviyesinden biraz yükseltilmiş deve hörgücü gibi hörgüçletilmiş olarak gördüğünü tahdîs etmiştir 280[280].

---

mü'minle-rin annesi Âişe'nin bu ebedî vecîzesidir.

Bu hadîs Peygamber'in, Âişe'nin nevbetinde ve kucağında öldüğünün, ve yine Âişe'nin odasına gömüldüğünün delîli olmaktadır. Bununla beraber hadîs, biraz evvel de işaret ettiğimiz gibi, Hz. Âişe'nin hâiz olduğu yüksek menzi-let ve fazîletine de en parlak bir hüccettir.

278[278] Hadîsin bâb başlığına uyan kısmı açıktır. Kabre taabbud endîşesinden dolayı Peygamber'in kabri, içeriye girmeye mâni' bir bina içinde olup, halkın ziyaretine açılmadığı belirtilmiştir

279[279] Hilâl: Benim çocuğum olmadığı hâlde bu hadîsi kendisinden rivayet ettiğim Urve, beni künyelendirdi, demiştir. Çünkü gâlib kaidede kişi ancak çocuklarının ilkinin ismiyle künyelendirilir. Hilâl'in bu künyesinde ihtilâf edilmiştir. Ebû Amr, ; Ebû Umeyye, Ebû'l-Cehm'dir diye görüşler ileriye sürülmüştür.

Buhârî'nin bu kelâmı getirmekten maksadı, Hilâl'in Urve'ye kavuştuğunu tenbîh etmektir

280[280] Bu hadîsi İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiş ve buna Ebû Bekr ile Umer'in kabirle--A rinin de hörgüçlendirilmiş olduklarım ziyâde etmiştir. Ebû Nuaym'ın Mustahrac'mda da bu ziyâde ile beraber rivayet edilmiştir.

Ebû Dâvûd ve Hâkim, Kaasım ibn Muhammed'den şu haberi rivayet etmişlerdir: Kaasım şöyle demiştir: Bir kerre Âişe'nin yanma girdim de: Anneciğim, Rasûlullah'ın ve iki arkadaşının kabirlerini bana açıp gösterseniz! diye rica ettim. Âişe bana üç kabir gösterdi. Bu kabirler ne yüksekti, ne de zeminin kırmızı çakılları seviyesinde yassı ve basıktı. Ve bunlarla çakıllanmıştı. Rasûlullah'ın kabrini önde, Ebû Bekr'in başı, Peygamber'in kürek kemikleri arasına tesadüf etmiş, Umer'in başı da Peygamber'in ayaklan yanında olarak gördüm. Bu, Muâviye'nin halifeliği zamanında olan durum idi... (Fethu'I-Bâri).

Aynî, bu üç kabrin biribirlerine göre duruşlarını anlatan muhtelif rivayetleri sıralamış ve bu arada üç kabrin bu rivayetlere göre alacağı .durumu altı şekil hâlinde çizip şekillendirerek göstermiştir (Umdetu'l-

146-....... Bize Alî (ibn Mushir), Hişâmibn Urve'den; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): el-Velîdu'bnu Abdilmelik zamanında (Halifeliği 86-95 yılları arasıdır) Peygamber'İn gömülü bulunduğu hücrenin bir duvarı yıkılınca, bunu yapmağa giriştiler. Bu sırada dizine kadar baldın ile beraber bir ayak ortaya çıktı. Bu ayak, Peygamber'İn ayağıdır zannederek, oradakiler (yânî Umer ibnu Abdilazîz ve beraberindekiler) korkup ağ-Iaştılar. Ve hücrenin aslî vazıyyetini bilen bir kimse de bulamamışlardı. Nihayet Zubeyr'in oğlu Urve, oradaki cemâate hitaben: Allah'a ye-mîn ederim ki, bu ayak Peygamber'İn ayağı değildir Bu ayak ancak Umer ibn Hattâb'ın ayağıdır, dedi (ve böyle yeminle te'yîd ederek müşkili çözdü) 281[281].

Kaarî IV, 248-250).

Bu üç merkadin vaziyeti hakkındaki rivayetler arasında ehemmiyetli farklar vardır. Bunun yegâne sebebi bundan evvel 144 rakamıyle geçen Âişe hadîsinde görüldüğü üzere, Âişe ve sahâbîler tarafından kabrin halka açılmaması, kabrin mescid edinilmesinden endîşe edilerek dâima mahfuz ve kapalı bulundu-rulmasıdır. Ki bu suretle Peygamber'in Tevhîd nâmına taşıdığı yüksek gaye ve arzusu tamâmiyle gerçekleşmiş bulunuyor. Bu mübarek kabirlerin sıfat ve vaziyetleri hakkındaki bu ihtilâflar, Peygamber'in arzusunun gerçekleştiğinin en bariz Şahididir {Tecrid Ter., IV, 774, özetle).
281[281] Bu hadîs, Peygamber'İn kabri hakkında târihî mühim bir hâdiseyi bildirmektedir. Hadîsin bâb başlığına delâleti şöyledir: Hadîs, Peygamber'İn kendisinin ve ayağının kabir içinde olduğuna delâlet etmektedir. Başhk da Peygamber'İn kabri hakkındadır.

Bu rivayeti açıklayan diğer rivayetlerden bâzıları şunlardır: Hamavî, Ebû Bekr el-Âcurî'nin, hücrenin inşâsı hakkında Şuayb ibn îs-hâk vâsıtasıyle Hişâm ibn Urve'den şöyle rivayet ettiğini bildiriyor: Umer ibn AbdiJazîz zamanında halk, Peygamber'İn kabrine doğru namaz kılmaya başlamıştı. Umer ibn Abdilazîz, buna mâni' olmak üzere bu üç kabrin bulunduğu Aişe hücresinin duvarını yükseltmek istedi. Eski duvarı yıktırdığında, diz kapağına kadar bir ayak görüldü. Umer ibn Abdilazîz ağlamağa başladı. Nihayet Urve durumu aydınlattı ve: "Bu gördüğünüz, Umer ibn Hattâb'm ayağıdır" dedi. Umer ibn Abdilazîz, Urve'nin bu sözünden son derece memnun olup sevindi.

Ebû Bekr el-Âcurî'nin, Recâ el-Kindî (112)'den diğer bir rivayetinde şöyle bildirilmiştir: Velîd ibn Abdilmelik, Umer ibn Abdilazîz'e bir mektûb gönderip,. Peygamber'İn kadınlarının hücrelerini satın alarak yıktırması ve Mescid'i genişletmesini emretmişti. Umer, odaları satın aldı ve kendisi Mescid'in bir köşesine oturup hücrelerin yıkılmasını emretti.

Umer ibn Abdilazîz'in bu günkü kadar çok ağladığını hiç görmemiştim. Sonra Umer kabir üzerine istediği gibi bir hücre yaptırıp eski hücreyi yıktırınca, üç kabir meydana çıktı. Bu kabirlerin üstündeki kumlar akıp yere inmişti. Umer bu vaziyetten müteessir olup, ağlayarak kumları toplamağa ve kabirleri bizzat düzeltmeye başladı. Recâ el-Kindî dedi ki: Ben:

— Yâ Emîr! Allah sana iyilik versin! Sen bu işi bizzat yapmak istersen halk da iştirak eder. Sen birine emret de, o düzeltsin! dedim.

İstiyordum ki bana emretsin. Hâlbuki Umer, kölesi Muzâhim'e:

— Yâ Muzâhim, haydi kalk, düzle! diye emretti. Muzâhim düzeltti. Recâ dedi ki: Ebû Bekr'in kabri, Peygamber'İn ortasına tesadüf etmişti. Umer'in kabri de Ebû Bekr'in arkasında, Umer'in başı da Ebû

Ve yine Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da halası Âişe'den olmak üzere geldi ki, Âişe, erkek kardeşi Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e şöyle vasıyyet etmiştir: "Siz beni Rasûlullah ve iki halîfesinin yanına gömmeyiniz. Onların beraberinde gömülmek sebebiyle ebedî olarak tezkiye ve medh edilmeyeyim. Siz beni el-Bakî' mezarlığında gömülü bulunan kadın arkadaşlarımın (yânî.Peygamber'İn diğer kadınlarının) yanına gömün" 282[282].

147-....... Amr ibnu Meymûn el-Evdî şöyle demiştir: Umer ibnu'I-Hattâb'ı gördüm. O, Ebû Lu'lü' tarafından hançerle vurulduğu zaman oğlu Abdullah ibn Umer'e:

— Mü'minlerin Anası Âişe'ye git de ona: Umer ibnu'l-Hattâb sana selâm ediyor, de. Sonra iki arkadaşımın beraberinde gömülmek-liğime ondan müsâade iste, dedi.

Âişe:

— Burayı ben kendim için ayırmıştım. Fakat bu gün elbette Umer'i nefsime tercîh ederim, dedi.

Abdullah dönüp geldiği zaman Umer ona:

— Yanında ne haber var? diye sordu. Abdullah da:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Âişe, arkadaşlarının yanına gömülmen için sana izin verdi, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Bugün benim için o yere gömülmemden başka, bana ehemmiyetli olan hiçbir iş ve arzu yoktur. Benim ruhum alındığı zaman, cenazemi taşıyınız. Sonra Âişe'ye teslîm ediniz. Sonra: Umer ibnu'l-Hattâb sizden müsâade diler, deyin. Eğer benim orada gömülmeme müsâade ederse, beni orada gömünüz. Eğer müsâade etmezse, beni müslümânlarm kabirlerine götürüp orada gömünüz, diye vasıyyet etti.

Bekr'in ortası hizasında bulunuyordu.

Bu hususta daha geniş rivayetler de vardır (Umdetu'l-Kaarî, IV, 250-252'den naklen Tecrîd Ter., IV, 775-782).

282[282] Buhârî bunu diğer bir tarîkten senedli olarak el-1'tisâm Kitâbi'nda da getirmiştir.

Bu hadîs, Hz. Âişe'nin derin, engin görüşünü, tevazu' ve yüksek feragatini göstermektedir.

(Bu sırada Umer'in yanına bâzı kimseler gelmiş ve: Ey Mü'minlerin Emîri! Yerine bir halîfe tavsiye etsen! demişlerdi. Umer bunlara hitaben:)

— Ben bu halîfelik makaamına, Rasûlullah'ın kendilerinden razı olarak vefat ettiği şu kimselerden daha lâyık hiçbir kimse bilmiyorum. Bunlar aralarında kimi halîfe seçip kabul ederlerse, benden sonra halîfe odur. Artık onun emirlerini dinleyiniz, dedi.

Ve Rasûlullah'ın kendilerinden razı olduğu kimseler olarak şu isimleri sıraladı: Usmân, Alî, Talha, Zubeyr, Abdurrahmân ibnu Avf, Sa'd ibnu Avf, Sa'd ibnu Ebî Vakkaas.

Bu sırada Ensâr'dan genç bir kimse Umer'in yanına girdi ve:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Allah'ın senin hakkındaki lutûf ve inayeti ile sevin. İslâm Dîni'ne girmekteki kıdeminden dolayı bilmekte olduğum bu kadar yüksek hizmetlerin vardır. Sonra halîfe seçildin ve adalet ettin. Sonra bütün beşerî faziletlerin ardından şehîdlik (rütbesini kazandın), diye teselli etti.

Bunun üzerine Umer:

— Ey kardeşim oğlu! Bugün ben ondan, o da benden uzaklaşan bu halîfelik yok mu? Keski bunun bana ne ikaabı, ne de sevabı do-kunsaydı. Benden sonraki halîfeyi seçmek için ilk muhacirleri tavsiye ederim. Bu ilk muhacirlerin hakklarının tanınması, kendilerine yapılan hürmetin muhafaza edilmesi çok hayır ve büyük isabet olur. Sizlere Ensâr'a da hayırlı olmanızı tavsiye ederim. O Ensâr ki, hicretten evvel Medîne'de ikaamet etmişler, îmâna yardım ve yurd hazırlamışlardır. İşte bütün bunların iyilerinin iyilikleri kabul edilmeli, kötülerinin kötülükleri ve kusurları afvedilmeli. Size Allah'ın ve Ra-sûlü'nün ahd ve emânmda olan bütün müslümânlarm (ve Kitâb ehli olanların) hakklarına hürmetkar olmanızı da tavsiye ederim. Bütün bunların haklan verilmeli, işleri görülmelidir. Mukaatele zarurî olursa, bunların arkalarından mukaatele edilmelidir. Ve insanlara, takatlerinin üstünde teklifler yüklememelidir 283[283].

283[283] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Umer'in Âİşe'den, onun hücresi içinde Pey-gamber'in ve Ebû Bekr'in yanında gömülmek istemesi kıssasmdadır.

Ayrıca bunda kabristanlarda, üzerlerine rahmet indiğinde rahmete nail ol-,;,i mak; ziyaret edenlerin dualarından faydalanmak için sâlih kimselerin kabirlerine komşu olmaya şiddetle arzu duymanın meşruluğu; ölüm hâlinde olan kimseye yaptığı iyi şeyleri zikrederek tesellî edici sözler söylenebileceği; Umer'den sonra halifeliğin bir şûra meclisine bırakılmış olduğu; Umer'in müslümân ve Kitâb ehli bütün insanlarla ilgili en mühim insan haklan maddelerini ihtiva eden son derece kıymetli bir vasıyyet yapmış

97- Ölülere Sövmek ve Kötülemekten Nehyedilmesi Babı 284[284]

148- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: BizeŞu'be, el-A'meş Süleyman ibn Mıhrân'dan; o da müfessir Mucâhid ibn Cebr'-den; o da Âişe'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir. Peygamber (S): "Ölülere sövmeyiniz. Çünkü onlar, önden göndermiş oldukları amellerinin karşılıklarına ulaşmışlardır" buyurdu 285[285].

Ve bu hadîsi Abdullah ibnu Abdilkuddûs es-Sa'dî er- Râzî, el-A'meş'ten ve Muhammed ibn Enes de yine el-A'meş'ten olmak üzere rivayet etmişlerdir.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Âdem ibn Ebî Iyâs'a, Alî ibnu'1-Ça'd, Muhammed ibnu Ar'ara ve İbnu Ebî Adiyy ayrı ayrı mu-tâbaat etmişlerdir 286[286].

98- Ölülerin Şerriilerini Anmak Babı 287[287]

149-.......Bize Amr ibnu Murre, Saîd ibnu Cubeyr'den; o da İbnu Abbâs'tan tahdîs etti ki,

---

olduğu ve daha başka hükümler alınmıştır.

Bu hadîs ileride Usmân'ın menkıbeleri babında daha uzun bir metin ile gelecektir. Oradaki rivayette bunlara ilâveten, Umer'in sabah namazında nasıl vurulduğu ve sahâbîlerin heyecanı ve nihayet Usmân'ın şûra meclisi tarafından ittifakla halîfe seçilmesi hususları da bildirilmiştir.

284[284] es-Sebb; kesmek, ve bir kimsenin makadına dürtmek, sövmek ve kötülemek; duvarı sinirlemek ma'nâlarmadır (Kaamûs Tercemesi)

285[285] Bu hadîsteki "sebb"ten maksad, Ölünün kötülüklerini sayıp dökerek, hayırsız ve faziletsiz bir kimse olduğunu ortaya koymaktır. Bu suretle ölünün günâhlarını ve ayıplarını zikretmek nehyedilmiştir. Bu nehyin gerekçesi de, ölenlerin hayâtlarında yaptıkları her şeyin karşılığına kavuşmuş bulunmaları; binâenaleyh kötülemenin boş ve lüzumsuz olduğu, hattâ bu kötülükleri söylemenin onların diri olan yakınlarını üzüp, İslâm topluluğu içinde yersiz ve zararlı olan bir ayrılık sebebi olabileceği gibi hususlardır.

Ebû Dâvûd ile Tirmizî, 5w«e«'lerinde Abdullah ibn Umer'den Peygamber'in: " Ölülerinizin iyiliklerini anınız da kötülüklerinden dillerinizi tutunuz" buyurduğunu rivayet, etmişlerdir.

286[286] Bu mutâbaalardan Alîibnu'l-Ca'd'mkini Buhâri, Rıkaak Kitâbı'nda; İbnu Ar'-ara'nın mutâbaatını Gusül Kitâbı'nda; İbnu Adiyy'in mutâbaatını da el-İsmâîlî senedleriyle rivayet etmişlerdir.

287[287] Buhârî, İslâm'a zarar verenlerin, İslâm'ı körletmek yolunda tertîbler ve tuzaklar yapanların bu kötülüklerinin söylenmesi ve onların açtığı kötü çığırların yok edilmesinin cevazını anlatmak için geçen babın ardından bunu getirmiştir.

İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Allah'ın la'neti üzerine olası Ebû Leheb Abdu'1-Uzza ibn Abdilmuttalib, Kureyş'i Safa üzerinde topladığı günün bakıyyesinde Peygamber(S)'e hitaben: "Tebben leke(= Yûh sana, helak ve ziyan sana)" demişti. İşte bunun üzerine: "Ebû Leheb *m iki eli kurusun, kendisi de kurudu helak oldu" sûresi indi 288[288].

288[288] Peygamber (S) "yakın hısımlarını «jwirfir/"(eş-Şuarâ:214) âyeti indiği zaman, Safa tepesine çıkıp Kureyş'e nida etmiş ve onlara İslâm'a girmeyi Öğütlemişti. İşte o gün amucası Ebû Leheb: "Tebben leke = Yûh sana, bizi bunun için mi buraya topladın?," diye ağzını bozmuştu. Bunun üzerine Tebbet Sûresi inmiş ve Ebû Leheb, ebedî olarak İlâhî rahmetten uzak kalmıştır. Bu sûre bütün devirlerde Ebü Leheb tıynetinde olanların, onun şahsında rahmetten uzak kalacaklarını insanlığa îlân etmektedir.

Hadîsin, sahâbîninin mürseli olduğu, çünkü İbn Abbâs'ın o vakit küçük bir çocuk olduğu ve la'net sözünü İbn Abbâs'ın söylediği hususları da dikkatten kaçırılmamalıdır. Bu hadîs, eş-Şuarâ:214 âyetinin tefsîri sırasında tekrar gelecektir.

25

KİTÂBUZ-ZEKÂT

ZEKAT

Rahman ve Rahfm olan Allah'ın ismiyle

25- KİTÂBUZ-ZEKÂT

(Zekât Kitabı)

1- Zekatın Vacib Olması Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin..."(en-Nûr: 56; el-Mucâdik: 12) 1[1]

Ve İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân (R) tahdîs edip, Peygamber'in hadîsini zikretti: Kendisi Hırakl'e "Muhammed bize namaz kılmamızı, zekât vermemizi, hısımlarla ilgilenmemizi, iffetli olmamızı emrediyor" demiştir 2[2].

1[1] Buhârî zekâtın farz olduğuna delîl olmak üzere Kur'ân'daki iki âyeti zikretmiştir. Bu âyetlerin tamâmı şöyledir:

"Namazı dosdoğru kılın; zekâtı verin; o RasûVe itaat edin. Tâ ki ilâhî rahmete kavuşturulastmz "(en-Nûr:56);

"... O hâlde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah ne yaparsanız hakktyie haberdârdır" (el-Mucâdile: 13).

2[2] Bu İbn Abbâs hadîsi, Vahy Kitâbı'nda uzun bir metin ile geçmişti; burada onun \ sâdece zekât bahsine dâir fıkrası getirilmiştir.

Hicretin yedinci yılında bir ticâret kaafilesiyle Şam'da bulunan Ebû Sufyân ile Roma imparatoru Hırakliyus arasında yapılan konuşmada, Hırakliyus tercemânı vâsıtasıyle Ebû Sufyân'a Muhammed'in hâilen ve söyledikleri şeyler hakkında bir takım suâller sormuş, cevâblar almıştı. Bu suâl ve cevâblardan biri şöyledir:

Hırakliyus:

— Peki, Muhammed size ne emrediyor? dedi.

Ebû Sufyân:

— Bize yalnız bir Allah'a ibâdet ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak etmeyiniz, dedelerinizin ibâdet ettiğini terk ediniz, diyor. Bize namazı, sadakayı, yâni zekâtı, doğru sözlülüğü, İffetli olmayı, hısımlara ilgiyi devam ettirmeyi emrediyor, dedi.

1-.......İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderirken, ona: "Yemenlileri (evvelâ) Allah'tan başka ibâdete lâyık bir tanrı olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet etmeye da'vet et. Eğer bu iki şehâdeti kabul ederlerse, bu defa Allah'ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bu namaz farzına itaat ederlerse, bu defa onlara mallarında Allah'ın zekât farz kıldığını bildir. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir" buyurdu 3[3].

2-.......Bize Şu'be, İbni Usmânibn Abdillah ibn Vehb'den; o da Mûsâ ibn Talha'dan; o da Ebû Eyyûb(R)'dan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e:

— Bana, kendimi cennete girdirecek bir amel haber ver! dedi.o. Orada bulunanlar;

— Buna ne oluyor? Bunun ne dileği var ki? dediler. Peygamber:

— "Bu, bir hacet sahibidir; nesi olacak" buyurdu da, o sorana karşı: ''Allah'a ibâdet edersin ve O'na hiçbir şeyi ortak kılmazsın; namazı kılarsın, zekâtı verirsin, hısımlığa (iyilik) ekler durursun" buyurdu 4[4].

---

el-Vucûb: Lâzım olmak ma'nâsmadır ki, murâd subût ve temekkün veçhile lâzım olmaktan ibarettir; ikinci bâbdandır. Müellifin el-Basâir'de beyânı üzere, vucûb maddesi "sukût(= düşmek)" ve "vukû'(= vâki' olmak)" ma'nâsma konulmuştur...

el-îffet, el-Affu ve'l-Afâfu: Çirkinliklerden ve haram kılınmış şeylerden per-hîz edip geri durmak ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.)

el- Vasi, es-Sıla, el- Vusul: Bir nesneyi bir nesneye ulaştırıp bitiştirmek ve eklemek; bir nesneye erişip ulaşmak; bitişiklik ve ulaşıklık; bir nesneyi bir nesneye ekleyip bitiştiren şey ma'nâlanna gelir (Kaamûs Ter.)

3[3] Muâz ibn Cebel, Yemen'e vâlî ve muallim olarak Peygamber tarafından gönderilmiş ve kendisine hadîsteki ve diğer hadîslerdeki ta'Iîmât verilmişti. Gönderilişi dokuz veya onuncu hicret yılında olduğu bildirilmiştir.

Hadîsteki "sadaka", zekât ma'nâsınadır. Nitekim "*.}/>& oiU^Ji \A= Sadakalar ancak fakirlere mahsûstur" (et-Tevbe:60) âyetinde de sadaka, zekât ma'nâsınadır

4[4] Hadîsin bâb başlığına hüccet olan kısmı "Zekâlı verirsin" cümlesidir. Bu hadîste cennete girmeye sebeb olacak mühim işlerden "Hısımlara hısımlık ilgisini ekleyip durmak"fıkrası da vardır. Hısımlar arasında sıkı bağlar bulunursa, onlarda devamlı bir birlik, nizâm ve sağlamlık bulunur. Böyle birbirine bağlı aileler, boylar., ve topluluklardan meydana gelen büyük topluluk ve milletler de aynı şekilde birbirlerine sağlam ilgilerle bağlı, birlikli, dirlikli, kuvvetli bir durumda bulunmuş olurlar. Yânî bu ilgi ve irtibat, ferdler ve cem'iyetin huzur, birlik ve dirliğine en mühim bir te'mînâttır. Çünkü bu ilgi ile ferdî ve ailevî ihtiyâçlar

Ve Behz ibn Esed şöyle demiştir: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize.Muhammed ibn Usmân ve onun babası Usmân ibn Abdillah tahdîs ettiler ki, bu ikisi de Mûsâ ibn Talha'dan işitmişler; o da Ebû Eyyûb'dan bu hadîsi işitip rivayet etmiştir 5[5].

Ebû Abdillah el-Buhârî: Muhammed isminin hıfz edilmemiş olmasından endîşe ederim, çünkü o, Amr'dir dedi 6[6].

3-.......Bize Vuheyb (ibn Hâlid), Yahya ibn Saîd ibn Hayyân'dan; o da Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Peygamber'e bir bedevi Arab geldi ve:

— Bana, öyle bir işe delâlet et ki, ben onu işleyince cennete girebileyim, dedi.

Peygamber (S):

— "Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmıyarak, yalnız Allah'a ibâdet edersin, farz yazılan namazı kılarsın, farz kılınmış olan zekâtı verirsin ve ramazân orucunu tutarsın" buyurdu.

Bedevi Arab:

— Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben senden işittiğim bu ibâdetler üzerine bir artırma yapmam, dedi de arkasını dönüp gidince, Peygamber:

— "Kim, cennet ehlinden bir kimseye bakması kendisini sevin-direcekse, işte şu zâta baksın!" buyurdu 7[7].

---

giderilecek, sıkıntılar yok edilecek; böylece toplumun ma'rûz kalacağı parçalanma ve ayrılmalar önlenmiş olacaktır.

5[5] Bu isnâdda Şu'be, İbnu Usmân'ın isminin Muhammed olduğunu bildirmiştir.

6[6] Buhârî bu ifadesiyle îbn Usmân'ın isminin Amr ibn Usmân olduğunu bildirip, Şu'be'nin bu ismi zabt etmekte bir tereddüdü olabileceğini açıklamış oluyor. Çünkü bu hadîs, diğer rivayet yollarında Amr ibn Usmân'dan hıfz edilmiş bulunuyor

7[7] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Bu suâli soran bedevinin Ebû'l-Mugîre Sa'd ibnu'l-Ahrem olduğu bildirilmiştir. Kendi kabîlesinin elçisi olarak Peygamber'e gelmiş, bu suâli sormuş ve İslâm'ın esaslarını ve en mühim farzlarını öğrenip, yine kavmine dönmüştür.

Taberânî'den el-Mu'cemu'l-Kebîr'indeki rivayette bu Ebû'l-Mugîre: Rasûlullah'a geldim, dedim ki, diye söze başlıyor ve Peygamber'in cevaben saydığı farzlar arasında şunu da ziyâde olarak rivayet ediyor:

4- Bize Müsedded, Yahya el-Kattân'dan; o da Ebû Hayyân'dan tahdîs etti. Bu Ebû Hayyân Yahya ibn Saîd: Bana Ebû Zur'a, bu hadîsi Peygamber(S)'den olmak üzere haber verdi, demiştir8[8].

5-....... Bize Hammâd ibnu Zeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Hamze (Nasr ibn İmrân) tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Ab-bâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber'e geldiler ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu topluluk Rabîa kabîlesindendir. Seninle bizim aramıza Mudâr kâfirleri girmiştir. Biz sana yalnız haram ay içinde ulaşabiliriz. O hâlde sen bize kestirme birşey emret de bizler onu senden alalım ve arkamızda kalan kimselerimizi de ona çağıralım, dediler.

Rasûlullah (S);

— "Ben size dört şey emrediyor ve dört şeyden de nehyediyorum: Allah'a îmân etmek ve Lâ ilahe illeUlah { = Allah'tan başka tanrı yoktur hakikatine) şehâdet etmek" buyurdu ve (parmağını) eliyle şöyle bağladı; devamla: "Namazı kılmak, zekâtı vermek ve ganimet aldığınız şeylerin beşte birini (devlete) vermenizdir. Ve sizleri dubbâ', hantem, nakîr ve müzeffet (denilen kablarda yapılan \çV\\tr)den nehyediyorum" buyurdu.

Ve Süleyman ibn Harb ile Ebu'n-Nu'mân Muhammed ibnu'l-Fadl es-Sedûsî, Hammâd ibn Zeyd'den; "Allah'a îmân, Lâ ilahe il~ le'llah (= Allah'tan başka tanrı yoktur) diye şehâdet

---

"Kendine gelmesini arzu ettiğin her hayr ve ni 'metin, insanlar için de olmasını arzu edersin; sana gelmesini istemediğin her şerr ve zararı, insanlar hakkında da istemez ve insanları ondan bırakırsın" buyurdu.

Müslim'deki rivayette bu zât; "Bu senden işittiklerim üzerine hiçbir artırma yapmam, bunlardan da hiçbir eksiltme yapmam" demiştir.

8[8] Buhârî bundan evvelki hadîste râvîyi Yahya ibn Saîd ibn Hayyân diye ismiyle zikretmişti; burada ise Ebû Hayyân diye künyesiyle zikretmiştir.

Yahya el-Kattân bu hadîsi Ebû Hayyân'dan görüldüğü gibi mürsel olarak rivayet etmiştir. Çünkü Ebû Zur'a tabiîdir ve Ebû Hureyre'yi zikretmemiştir. Böyle olunca Vuheyb'e muhalefet etmiş oluyor. Buhârî'nin Vuheyb hadîsinden sonra bu tarîki getirmesi, illetin yaralayıcı olmadığını bildirmek içindir. Çünkü Vuheyb hafızdır ve bundan dolayı onun hadîsini daha önce getirmiştir. Binâenaleyh bu tarîkten gelen hadîs dahi hakîkatte mürsel değil, sahîh bir hadîstir.

etmektir" şeklinde söylemişlerdir 9[9].

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) vefat ettiği zaman, Ebû Bekr halîfe olup Arab kabilelerinden bâzıları kâfirliğe dönerek tekrar kâfir olduklarında (onlara karşı ordu şevkine giriştiğinde) Umer, Ebû Bekr'e hitaben:

— Sen bu insanlara nasıl kıtal yaparsın? Hâlbuki Rasûlullah (S): "Ben insanlar Lâ ilahe ille'llâh... (= Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed O 'nun elçisidir) deyinceye kadar onlarla harb yapmakla emr olundum. Kim bu sözü söylerse, artık o kimse.İslâm kaanûnu-nun hakkı karşılığı olmak müstesna, benden malını ve canım korumuş olur. (Gizli günâhlarının) hesabı ise Allah'a âiddir" buyurmuştur, dedi.

Ebû Bekr de Umer'e karşı:

— Allah'a yemîn ederim ki, ben namaz ile zekât vermek arasını ayıran kimselerle muhakkak harb ederim. Çünkü zekât, mâlî bir hakk-tır. Allah'a yemîn ederim ki, bunlar Allah'ın Rasûlü'ne veregeldik-leri bir dişi oğlağı (yânî umûmî olarak zekâtı) benden men' ederlerse, bu zekâtı men' etmek suçundan dolayı onlarla muhakkak harb ederim, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Vallahi bu mürtedlerle harb edilmesi hakkındaki hüküm, Allah'ın Ebû Bekr'in göğsünü, gönlünü açıp genişletmiş olmasındandır. Ben bu sayede onlarla harb etmenin hakk olduğunu Öğrendim, dedi 10[10].

9[9] Buhârî, Süleyman ibn Harb'ın hadîsini Mağâzî Kitâbı'nda; Ebu'n-Nu'mân'ın hadîsini ise Hums Kitâbı'nda senedleri ile rivayet etmiştir.

Bu hadîs, şimdiye kadar îmân Kitabı ve daha birkaç yerde geçmiş ve ilgili açıklamalar oralarda verilmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı, Abdu'l-Kays hey'etine emredilen dört tslâmî temelden birinin zekât vermek maddesi olmasıdır

10[10] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

Ebû Bekr'in "Zekât mâlî bir hakktır" sözüyle Tevhîd Kelimesi'nin mal, can masuniyetini gerekli kılması, ancak Tevhîd ve islâm şartlarının yerine getirilmesine bağlıdır. Namaz, zekât gibi iki şarta bağlı olan masuniyet, bunlardan yalnız biri ile hâsıl olmaz demek istemiştir. Böylece İslâm'ın bütünlüğünü, çelikleşen iradesiyle korumuştur. Ebû Bekr'in bu isabetli kararının doğruluğu Umer tarafından da anlaşılıp i'tirâf edilmiş ve böylece Ebû Bekr'in engin ve keskin görüşü dile getirilmiştir.

2- Zekat Vermek Üzere Bey'at Edip Ahidleşmek Babı

"... Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar ve zekâtı verirlerse, s. artık onlar dinde sizin kardeşlerinizdirler" (et-Tevbe 11) 11[11]

7-....... Kays şöyle demiştir: Cerîr ibnu Abdillah el-Becelî (R):

Ben Peygamber(S)'e namaz kılmak, zekât vermek ve her müslümâ-na hayır isteyici olmak üzere bey'at ettim, demiştir 12[12].

3- Zekat Vermeyen Kimsenin Günahı Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"... Altını, gümüşü yığıp biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar, işte bunlara pek acıtıcı bir azâb muştula! O gün bunlar, üzerlerinde, cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla

---

11[11] Buhârî bu âyeti bâb başlığını te'yîd etmek için getirmiştir. Bundan evvelki ve sonrakiyle beraber tamâmı maâlen şöyledir:

"Onlar bir mü'min hakkında ne bir yemîn, ne de bir vecîbe gözetip tanımazlar. Onlar taşkınların tâ kendileridir. (Bununla beraber) eğer tevbe ederler, namaz kılarlar ve zekât verirlerse, artık onlar dînde sizin kardeşterinizdir. Biz âyetleri bilecek bir kavm için açıklarız. Eğer ahidlerinden sonra yine andlarını bozarlar ve dîninize saldınrlarsa, bütün küfrün Önderlerini hemen öldürün. Çünkü onlar andlan olmayan adamlardır. (Bu suretle) umabilirsiniz ki vazgeçer ler" (et-Tevbe: 10-12). Yânî İslâm'da harbin hedefi kati değil, ıslâh edip düzeltmektir.

Bu âyet, küfürden tevbeye ve dînde islâm kardeşliğine nail olmaya ancak

namazı kılan ve zekâtı veren kimselerin gireceğini ifâde etmektedir. İslâm bey'atı ancak zekât vermekle bütünlenecek ve zekâtı men' eden de ahdini bozmuş olacaktır. Peygamber'in bey'atının içine aldığı herşey de vâcib'dir.

12[12] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Bu hadîs, îmân Kitabı'mn sonunda da geçmişti. Râvî Cerîr ibn Abdillah en son müslümân olanlardan olduğu için, bu bey'atı çok ehemmiyetlidir ve hükmün ebedîliğinin te'mînâtıdır

dağlanacak; işte bu nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifçilik ettiğiniz bu nesneleri tadın! denilecek" (et-Tevbe: 34-35) 13[13]

8-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sahibi, kendisindeki zekât hakkını vermediği zaman deve, kıyamet günü en kuvvetli haliyle sahibinin üzerine gelir ve onu ta-banlarıyle çiğner. Koyun da kendisindeki zekât hakkını vermediği zaman en kuvvetli ve besili haliyle sahibi üzerine gelir ve tırnaklarıy-le onu çiğner, boynuzlarıyle da ona vurur".

Peygamber devamla buyurdu: "Bu hayvanların haklarından birisi de su başlarında sütlerinin sağılması (ve oradakilere sadaka edilmesi)dır" 14[14].

Yine Peygamber şöyle buyurdu: "Sakın sizden hiçbiriniz kıyamet günü zekâtını vermediği davarını omuzunda bağırır hâlde taşıyıp gelmesin ve (yardım isteyerek): Ya Muhammedi demesin. O zaman ben ona: Ben senin için hiçbirşey yapmaya mâlik değilim; ben (ilâhî emirleri) tebliğ etmişimdir, derim. Yine sizden hiçbiriniz zekâtım ver-mediği devesini böğürür hâlde omuzu üzerinde taşıyarak gelmesin v Yâ Muhammedi demesin. Ben ona: Ben senin lehine hiçbirşeye mu lik olamıyorum; ben (Allah'ın emir ve nehiylerini) tebliğ etmişimdir, derim" 15[15].

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kim ki, Allah kendisine mal verir de o malın zekâtını vermezse, kıyamet gününde zekâtı verilmeyen mal, sahibi için çok zehirli erkek bir yılan suretine konulur. Bu yılanın iki gözü üstünde

---

13[13] Bu âyetler zekât vermeyenler, ferdî ve içtimaî yardımlaşmadan geri duranlar, istifciler, servetlerini Hakk yolunda harcamayanlar hakkında İnmiştir. Bâzı âlimler bunun Kitâb ehli milletler hakkında indiğini ileri sürmüşlerse de, cumhur hem Kitâb ehli olanlar, hem müslümânlar hakkındadır, demişlerdir.

14[14] "Su başında sağılma hakkı" sürü sahihlerinin sürülerini su başlarına getirdiklerinde sütlerinden bir mikdârını sağıp orada bulunan fakirlere, yolculara sadaka yapmalarıdır. Şârih İbn Battal dedi ki: Bu bir ikram hakkıdır, musâvât hakkıdır; farz demek değildir; terkine ceza terettüb etmez. Su başında süt ta-sadduk etmek Arablar'ın âdeti idi. Bunun için fakîrler ve zaîfler su başlarında bunu bekler dururlardı.

Bu hadîsten iki nevi' hakk sabit oluyor: Farz olan zekât, farzın gayrı hakk. Süt, İkinci nevi' hakk ve iyi ahlâk cümlesinden oluyor. Farz kılınan hakk hu-dûdlandırılmıştır; farz kılınmayan hakk ise hudüdlandinlmamıştır

15[15] Bu hadîs, deveden, sığırdan, davardan zekât verilmesinin vâcib olduğuna delâlet eder. Yalnız keyfiyet ve mıkdârı burada bildirilmemiştir. Bu hususlar İleride gelecek hadîslerle bildirilecektir

iki nokta vardır. Bu azgın yılan kıyamet gününde mal sahibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra yılan ağzı ile sahibinin çenesini iki tarafından yakalar. Sonra: Ben senin (dünyâda çok sevdiğin) malınım; ben senin hazînenim, der". Ebû Hureyre dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah şu maâldeki âyeti okudu: "Allah 'in/adlından kendilerine verdiğini (harcamakta) cimrilik edenler, sakın bunun kendileri için bir hayr olduğunu sanmasınlar. BiVakis bu, çnlar için bir şerr-dir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır" (Âiu imrân: 180) 16[16].

4- Bab: Peygamberin: "Beş ûkıyyeden az mikdârdaki gümüşte zekât yoktur" Kavlinden Dolayı Zekatı Verilen Mal Kenz Değildir 17[17]

Ve Ahmcd ibnu Şebîb ibn Saîd şöyle dedi:

Bize babam Şebîb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Hâlid ibn Eşlem şöyle demiştir:

Bir kerre Abdullah ibn Umer ile Medine hâricine çıkmıştık. Bir bedevî gelip İbn Umer'e: "... Altını ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar; işte onlara pek elemli bir azabı muştula" (et-Tevbe: 34) kavlindeki *'Kenz t9in

---

16[16] Hadîsteki mal ta'bîri umûmî bir lâfız olduğu için, altın, gümüş, ticâret metâ'la-rı gibi bütün zekât mallarını şâmildir. Hadîs, bütün bu malların zekâtını vermeyenlerin uğrayacakları azabı anlatmaktadır .Hadîsin sonunda Peygamber'in okuduğu âyet, anlatılan hakîkati pek güzel te'kîd etmektedir. Bunlar zekâtın içtimaî bir yardım olduğunu ve bunu îslâm Dîni kadar hiç bir dînin ve hiçbir içtimaî teşekkülün kendi mensûblarına zarurî ve kat'î bir vazife hâlinde yüklemediğini belirten hüccetlerdir. Bu bâbda arka arkaya getirilen iki hadîs ve onların ma'nâlarını te'yîd eden iki âyet, bu mâlî ibâdetin ehemmiyetinin, farzıyyetinin ve İslâm Dîni'nin içtimaî yardıma verdiği müstesna ehemmiyetin ebedî ve hiç eskimeyecek hüccetler indendirler.

17[17] Buhârî bu unvandaki "Zekâtı verilen mâl kenz değildir" hükmünü, Peygam-ber'in "Beş ûkıyyeden az mikdârdaki gümüşte zekât vâcib değildir" hadîsi ile delîllendirrniştir. Babın unvanına göre bir malın kenz olması ve sahibinin azabı hakk edici bulunması İki şeye bağlanmış oluyor: a. Malın nisâb mıkdân olması; b. Zekâtı verilmemiş bulunması. Şu hâlde nisaba ulaşmayan mal kenz olmaz ve sahibi de kenz âyetinde fet-Tevbe:34) bildirilen azâblanacak kimselere dâhil bulunmaz. Yine böyle bir mal nisâb mıkdân olup da zekâtı verilirse, buna da kenz denilmez ve sahibi de azaba müstehıkk olmaz.

Buhârî'nin muradı: "Beş ükıyyenin aşağısı kenz değildir. Çünkü Su mık-darda zekât vâcib değildir. Beş ûkıyye ve ziyâdesinin zekâtı verilirse bu da kenz değildir. Sahibi âyetteki vaîde dâhil değildir" demektir.

mâhiyetinden bana haber ver! dedi. İbn Umer şöyle dedi; Her kim bu malları biriktirip de zekâtlarını vermezse, onun için heîâk ve azâb vardır. Ancak zekât âyetinin indirilmesinden önce ihtiyâçtan fazla olup da Allah yolunda harcanmayan mallar kenz sayılırdı. Zekât indirilince, Allah zekâtı, mallar için bir temizlik sebebi kılmıştır 18[18].

10-.......O da Ebû Saîd(R)'den şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Beş ûkıyyeden az mıkdâr (gümüş) da zekât yoktur. En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında da zekât yoktur. Beş vesk mıkdânnın aşağısında(ki mahsûllerde) da zekât yoktur"19[19].

11- Bize Alî tahdîs etti. O Hüşeym'den şöyle dediğini işitmiştir: Bize Husayn haber verdi

18[18] Buhârî bu hadîsi Tefsîr Kİtâbı'nda da buradaki tarzda getirmiştir. Nesâî de Ze-kât'ta getirmiştir.

îbn Umer'in bu hadîsinden, zekâtın farz kılınmasından önce Allah yolunda harcamanın daha şiddetli olduğu anlaşılıyor. Bu sıkı vaziyeti "... Sana hangi şeyi nafaka vereceklerim sorarlar. De ki; İhtiyacınızdan artanı (verin)"(ei- Bakara:219) âyetinden de öğreniyoruz.ı Zekât âyeti ininceye kadar bu âyette haber verildiği üzere, zarurî ihtiyâçlardan fazlası tamamen sadaka olarak verilirdi ki, hakîkaten güç İdi. Zekât âyeti indirildikten sonra, bu güçlük ve ağırlık hafifletilmiş oldu.

Kenz, lugatta gömülü mal demektir. Dîn ıstılahında ise kenz, zekâtı verilmeyen maldır.

19[19] Okıyye, dîn lisânında kırk dirhem'dir. Bir ûkıyye'nin kırk dirhem olduğunda hadîscilerin, fakîhlerin, lügat âlimlerinin ittifakı vardır ve bu, Hicaz ahâlîsinin ûkiyyesidir. Rai gibi bâzı ölçülerin Şâmî'si, Irâkî'si olduğu ve aralarında vezn i'tibâriyle fark bulunduğu gibi, ûkıyye de muhteliftir ve her yerin kendisine mahsûs bir ûkıyyesi vardır... Fakat her yerde nisaba mikyas olarak dînen mu'teber olan ûkıyye, kırk dirhemdir. Buna göre beş ûkıyye, ikiyüz dirhem eder ve iki-yüz dirhemden az gümüşte zekât yoktur. Binâenaleyh gümüşün zekât nisabı, ikiyüz dirhemdir.

"Hadîsin ikinci fıkrasında devenin zekât nisabı bildirilmiştir ki, üzerinden en aşağı üç sene geçen beş deveden ibarettir. Böyle beş deveye mâlik olan kimseye bi'1-icmâ bir koyun zekât lâzım gelir. Bu konuda fakîhler arasında ihtilâf geçmemiştir.

Zevd, üç ile onbeş yaş arasında olan deveye denir; Ezvâd diye cem'ilenir. Bâzı lugatçiler, iki yaşı başlangıç olarak kabul etmişlerdir. Bâzıları da yaşın sonunu yirmi-otuz yaşa kadar ilerletmişlerdir.

Hadîsin üçüncü fıkrası, hurma, üzüm, hububat gibi mahsûllerin zekât nisabını öğretmektedir ki bu da beş vesk'tan ibarettir. Vesk, aslında bir şeyi toplayıp yüklenmek ma'nâsınadir (Ve'l-Leyli ve mâ vesa*a;-el-İn$ikaak:17). Bir vesk, ittifakla Peygamber sâ'ıjile 60 sâ'a denir. Vesk'in cem'i Evsuk gelir. Bir sâ', 1040 dirhem ayarındaki ölçeğe denildiğine göre, beş vesk, kesirsiz olarak 1000 kilo ve eski okka ile 780 okka eder. Ancak Peygamber sâ'ınm mıkdârında Iraklılar ile Hicâzlılar arasında görüş ayrılığı varsa da, hesabın neticesi birdir. Bir sâ'ın 1040 dirhem olduğudur.

ki, Zeyd ibnu Vehb şöyle demiştir: Ben Re-beze'ye uğradım. Orada Ebû Zerr ile karşılaştım. Ona: Senİ bu menziline indiren nedir? dedim. Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Ben Şam'da bulunuyordum. "... Altını, gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar, işte onlara elemli bir azabı muştula... " (et-Tevbe: 34) âyetinin tefsiri hakkında Muâviye ile ihtilâf ettim. Muâviye: Bu âyet Kitâb ehli hakkında indi, dedi. Ben de: Bu âyet hem bizim hakkımızda, hem de Kitâb ehli hakkında indi, dedim. Bu konuda benimle onun arasında bir niza' oldu. Muâviye, Usmân'a bir mektûb yazıp beni şikâyet etti. Bunun üzerine Usmân da bana, Medine'ye gel diye mektûb yazdı. Medîne'ye geldim. İnsanlar beni bundan evvel hiç görmemişler gibi, yanımda toplanıp çoğaldılar. Ben bu hâli Usmân'a söyledim. Usmân bana: İstersen bir kenara çekilirsin ve yakın bir yerde olursun, dedi. İşte beni bu menzile indiren hâdise budur. Eğer benim üzerime bir Habeşli'yi emîr ta'yîn etmiş olsaydılar, ben muhakkak onu dinler ve itaat ederdim20[20].

12- Bize Ayyaş ibnu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdu'l-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Cuveyrî, Ebu'l-A'lâ'dan tahdîs etti ki, el-Ahnef ibn Kays: Ben bir topluluğun yanına oturdum... demiştir.

H ve yine bana İshâkibnu Mansûr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdussamed haber verip şöyle dedi: Bana babam Abdu'l-vâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Cuveyrî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebu'l-A'lâ ibnu'ş-Şıhhîr tahdîs etti. Onlara da el-Ahnef ibn Kays tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Kureyş ileri gelenlerinden bir cemâatin yanına oturdum. Bu sırada sert saçlı, sert elbiseli ve sert görünüşlü bir kimse geldi; nihayet o topluluğun yanında dikeldi ve onlara selâm verdi. Sonra: Altın ve gümüşleri biriktirip infâk etmeyenlere, üzeri cehennem ateşinde kızdırılmış taşlardan haber ver. Sonra bu taşlar,

---

20[20] Ebû Zerr Gıfârî'nin görüşüne göre, aile nafakasından fazla mal biriktirmek haramdı. Kendisi bu yolda fetva verirdi. Şam'da vâlî bulunan Muâviye ile arasında bu yüzden bir niza' çıkmış, Muâviye ona bu görüşünü halka yaymamasını tavsiye etmiş; Ebü Zerr görüşünde ısrar edince, Muâviye, tarafdârlannın çoğalmasından endîşe ederek, Medîne'ye çağırması için Halîfe'ye yazılı müracaat etmiştir. Ebû Zerr Medine'de aynı görüşü yaymaya başlayınca, orada da halk onun yanında fazla toplanmış; bunun üzenine Medîne'ye üç merhale uzaklığındaki Rebeze köyünde, ikaamete gönderilmiştir. Usmân devrinde Rebeze'de vefat etmiştir.

Ebû Zerr, zekâtı verilse bile fazla mal biriktirmenin aleyhinde idi. Hâlbuki Muâviye ve tarafdârlarına göre, azabı gerektiren kenz, zekâtı verilmeyen maldan ibaretti. Zekâtı verilen mal, kenz değildi. Bu suretle yânî zekâtını ve diğer Allah hakklarmı vermek suretiyle mal toplamak, artırma yapmak meşru idi.

Bu iki görüşün bu günde de geçerliliği ve savunucuları vardır ve hattâ kıyamete kadar da var olacaktır.

onlardan her birinin memesi ortasına konulur, nihayet iki kürek kemiğinden çıkar. Kürek kemikleri üzerine konulur; nihayet memeleri ortasından dışarı çıkar. Böylece kürek kemikleri ile memeleri arasında gider gelir, dedi. Bunları söyledikten sonra o zât geri döndü ve direğin yanına oturdu. Ben de onun arkasından gittim ve yanına oturdum. Ben onun kim olduğunu bilmiyordum. Ona: Ben bu insanların senin söylediğin sözlerden hoşlanmadıklarını sanıyorum, dedim. O cevaben: Onlar hiçbir şeyi akıl etmiyorlar. Dostum bana şöyle buyurdu, dedi. Ben: Senin dostun kimdir? dedim. Peygamber'dir, dedi. Peygamber (S): "Yâ EbâZerr! UhudDağı'nt görüyor musun?" dedi. Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah bir ihtiyâcı için beni oraya gönderecek zannederek, gündüzden ne kadar zaman kaldı diye güneşe baktım ve evet Uhud'u görüyorum, dedim. Rasûlullah: "UhudDağı gibi altınım olup, üç dî-nâr hâriç, bunun hepsini infâk etmek isterim" buyurdu. Bu insanlar ise akıl etmiyorlar; ancak dünyâ metâ'ı topluyorlar. Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'a kavuşuncaya kadar onlardan hiçbir dünyâ metâ'ı İstemem ve onlara dînden bir şey de sormam 21[21].

5- Malı Hakklı Yerde Harcama Babı 22[22]

13-.......İbnu Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "İki kimseden başkasına gıbta olmaz: Biri şu kimsedir: A Hah ona mal vermiş; hem de o malı hakk yolunda harcayıp tüketmeye yetecek kudret bahsetmiştir. İkincisi de şu kimsedir: Allah ona hikmet ihsan etmiş, o da bu ilim ve hikmetle hükmetmekte ve onu başkalarına da öğretmektedir"23[23].

21[21] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Altm, gümüş ve benzeri dünyâ zenginliklerini biriktiren, bunlardaki Allah ve kul haklarını Ödemeyen, infâk etmeyen is-tifçiler kötülenmektedir. Bunları dünyâda da, âhirette de dehşetli felâketler beklemektedir.

22[22] Yânî malın dünyâ ve âhiretçe hakkında bir muaheze bulunmayan bir harcama yerine harcanması babı
23[23] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, birinci fıkrasındadtr. Çünkü orası malın hakklı yerlere harcanmasını teşvîke delâlet etmektedir.

Hadîste malın hepsini sıhhat yolunda harcamaya ve mirasçıyı mahrumiyete ve dînin men' ettiği benzer hususlara götürmediği müddetçe, malı tamamen hayır yollarında tüketmeye cevaza hüccet vardır (Ibnu't-Tîn).

Bu hadîs, İlim Kitâbı'nın "İlim ve hikmet hususunda gıbta edilmesi bâbı"n~ da da geçmişti.

6- Sadakada Gösteriş Yapma(nın Kötülüğü) Babı

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu: ; "Ey îmân edenler; malını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi -başa kakmak ve incitmek suretiyle- heder etmeyin. Çünkü onun hâli, üzerinde bir toprak bulunup da kendine şiddetli bir yağmur isabet eden; bu suretle o, kendisini kaskatı bir taş hâlinde bırakmış olan kaypak bir kayanın hâli gibidir.

Onlar işledikleri hiçbir şeyden (sevâb kazanmaya) muktedir olmazlar, Allah, kâfirler güruhuna hidâyet

Vermez" {el-Bakara: 264) 24[24]

İbn Abbâs (R): Âyetteki "Salden", üzerinde toz toprak bulunmayan düz taş'tır, demiştir 25[25].

İkrime de: "Vâbil", şiddetli yağmurdur; "et-Tallu", çiğ denilen ıslaklıktır, demiştir 26[26].

24[24] Buhârî, bâb başlığını bu âyetle hüccetlendirmiş oluyor.

25[25] İbn Abbâs'uı âyette geçen "Salden" kelimesine âid olan bu tefsirini Muham-med ibn Cerîr, Muhammed ibn Sa'd'dan senediyle rivayet etmiştir.

26[26] İkrİme'nin bu îzâhını da Abd ibn Humeyd, kendi tefsirinde senediyle rivayet etmiştir. îkrime'nin tefsirini verdiği kelimeleri ihtiva eden âyetin tamâmı şudur: "Allah'ın nesini istemek ve ruhlarında olan (îmân)i kökleştirip takviye etmek için mallarım harcayanların hâli de bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin hâline benzer ki', ona bol bir yağmur isabet etmiş ve meyvelerini iki kat vermiştir. Ona bol bir yağmur düşmese de bir çisinti (bulunur). Allah, ne yaparsanız hakkiyle görücüdür "(el- Bakara: 265).

7- Bab: Allah Çalınmış Maldan Yapılan Sadakayı Kabul Etmez [27][27]

Allah yalnız halâl kazançtan yapılan sadakayı kabul eder.

Çünkü Allah'ın şu kavli vardır:

"İyi bir söz ve bir ayıp örtme, ardından eziyet gelen bir sadakadan hayırlıdır. Allah (kullarının sadakalarından) müstağnidir, halimdir (cezada acele edici değildir)'

(Bakara: 263)[28][28].

8- Yüce Allah'ın: "Allah ribânın bereketini tamamen giderir; sadaka(sı verilen mal)ları ise artırır. Allah (haramı halâl tanımakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez* îmân eden, iyi iyi amellerde bulunan, namazı dosdoğru kılan, bir de zekâtı veren kimseler; işte onların Rabb Heri indinde mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olacak değillerdir" (el-Bakara: 276-277) Kavlinden Dolayı Sadakanın Halal Kazançtan Yapılması Babı [29][29]

14- Bize Abdullah ibn Munîr tahdîs etti. O, Ebu'n-Nadr'm şöyle dediğini işitmiştir: Bize Abdurrahmân -ki o, Ibnu Abdiilah ibn Dinar'dır-, babası Abdullah'tan; o da Ebû Salih'ten tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kim halâl

---

[27][27] Bu başlık Müslim'in Sahîn'inde Mus'ab ibn Saîd'den rivayet ettiği şu hadîsin bir parçasıdır: İbn Âmir'in bir hastalığında Abdullah ibn Umer ona hasta ziya retine gelmişti. İbnu Âmir: Ey Umer'in oğlu, bana duâ et, dedi. Ibn Umer, ab-destli olmadığını i'tizâren bildirdi de, Rasûlullah'ın: "Abdestsiz namaz ve duâ, çalınmış maldan verilen sadaka kabul olunmaz" buyurduğunu işittim. Sen de ;t bir ara Basra'da vâlî bulunmuştun, dedi ve İbn Âmir'e üzerinde halk hukuku bulunması ihtimâli ile tevbe etmesini hatırlattı.

[28][28] Buhârî bâb başlığını bu iki âyetle de takviye etmiştir.

[29][29] Buhârî bu bâb başlığını da zikrettiği âyet ile delîllendirmiştir. Asıl başlık ise gelecek olan Ebû Hureyre hadîsinin bir parçasıdır; yânı o da Rasûlullah'ın hadîsidir.

"Ey îmân edenler, in/âkı kazandıklannızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdi, bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin. Bilin ki, şübhesiz Allah her-şeyden müstağnidir; asılhamde lâyık olan O'rfı/r"(el-Bakara:267) gibi daha birçok âyetlerde bu husus tekrar tekrar emredilmiştir.

kazancından bir hurma değerinde bir sadaka verirse -ki Allah halâl maldan verilen sadakadan başka hiçbir sadakayı kabul etmez-işte Allah bu halâl sadakayı sağ eliyle kabul eder30[30]. Sonra o tek hurma değerindeki sadakayı, dağ gibi oluncaya kadar, sizin birinizin sütten ayrılmış tayını büyütüşü gibi, sadaka sahibi için dikkatle büyütür"31[31].

Bu hadîsi Abdullah ibn Dînâr'dan rivayet etmede Süleyman ibn Bilâl, Abdurrahmân'a mutâbaat etmiştir 32[32].

Ve Verkaa ibn Umer, Abdullah ibn Dînâr'dan, o da Saîd ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi 33[33].

Ve yine bu hadîsi Müslim ibn Ebî Meryem, Zeyd ibn Eşlem, Süheyl üçlüsü de Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet etmişlerdir 34[34].

9- Kabul Edilmeyip Geri Çevrişmesinden Önce Sadaka Vermek Babı

15-.......Bize Ma'bed ibn Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Harise ibn Vehb'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Sadaka veriniz. Çünkü

30[30] "Sağ el ta1 bîr buyurulması, kıymetli şeylerin sağ el ile alınması örfünden istiare edilmiştir" (Şârih Hattâbî).

Selef imamlarına göre Kur'ân'da ve hadîslerde gelen yemîn, yed, kadem ve benzerleri Allah'ın sıfatlarıdır. Bunları te'vîl, tekyîf, ta'tîl ve tahrif etmeyerek zahirleri üzere icra vâcibdir. Selefi bir hadîsçi olan Sıddık Hasen Han, selef imamlarının mezhebini bu surette takrîr ettikten sonra: "Selef mezhebi hakktır. Uyulmaya en hakklı olandır. Halefin mezhebi bu sıfatlan te'vîlden ibarettir, za-îftır ve mercûh bir mezhebdir. Bu mezhebe Kitâb ve Sünnet'ten, şerîatin gayesinden gafil olanlar uyarlar" diyor.

31[31] Fevt: Fâ'nın fethi ve lâm'ın sükûnu ile çocuğu ve şâir yavruyu memeden çekip ayırmak ve memeden kesmek ma'nâsınadır....

Feluvv: Aduvv vezninde memeden kesilmiş bir yaşındaki beygir yavrusuna denir ki, biz ona tay deriz. Dişisine defelüvve derler (en-Nihâye ve Kaamûs).

Hadîsin son fıkrası bir meseldir. Memeden ayrılan tayın hayâtına, büyümesine sahibi nasıl dikkat ederse, halâl olmak şartıyle bir hurmadan ibaret olan küçük bir sadakayı da Allah'ın kendi inâyetiyle dağ misâli büyüteceği; ecrinin büyük olacağı anlatılmış oluyor

32[32] Buhârî bu mutâbaatı Tevhîd Kitabı 'nda küçük bir lâfız muhalefetiyle senedli olarak getirmiştir. Ebû Avâne ve diğerleri de mevsûlen rivayet etmişlerdir.

33[33] Verkaa'nın bu hadîsini de Beyhakî senediyle rivayet etmiştir.

34[34] Bu üç zâtın birincisinin hadîsini senediyle Kaadî Yûsuf ibn Ya'kûb Zekât Kitâ-bı'nda; diğer ikisinin hadîsini ise Müslim, senedleriyle mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

size öyle bir zaman gelir ki, kişi o sırada sadakasıyla yürür de onu kabul edecek bir kimse bulamaz. (Sadaka verilmek istenilen) her kişi: Bu sadakayı dün ge-tirseydin, muhakkak ben onu kabul ederdim. Fakat bu gün benim için bu sadakaya ihtiyâç yoktur, der"35[35].

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İçinizde mal çoğalıp da (her yer) dolup (aşmadıkça kıyamet kopmaz. Hattâ o sırada mal sahibini, sadakasını kim kabul eder ki diye tasalandırır. Hattâ mal sahibi sadakayı arz eder de, kendisine arzedileceği kimse: Benim mala ihtiyâcım yoktur, der"36[36].

17-.......Bize Muhıll ibnu Halîfe et-Tâî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Adiyy ibn Hâtim(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'ın yanında idim. Rasûlullah'a iki kişi geldi. Onlardan biri fakirlikten şikâyet ediyordu. Diğeri de yol kesilmesinden (emniyet ve asayişsizlikten) şikâyet ediyordu. Rasûlullah (S) bunlara cevaben şöyle buyurdu: "Amma yol kesilmesi mes'elesine gelince, o çok sürmez; az sonra sana bir zaman gelir ki, o vakit ticâret kervanı kimsenin himaye ve kefaletine muhtâc olmayarak, tâ Mekke'ye kadar çıkar (gider). Ortalığın darlık ve fakirlik sıkıntısına gelince, sizin biriniz sadakasıyle dolaşıp da kendisinden bu sadakayı kabul edecek bir kimse bulamayacak bir hal-de müreffeh günler gelmedikçe, kıyamet kopmaz 37[37]. Sonra (âhirette) sizden herbiriniz

---

35[35] Bâb başlığı ve altındaki bu hadîsler, sadaka vermekte acele davranmayı teşvîki, aynı zamanda sadaka vermeyi geciktirmekten de sakındirmayı ihtiva etmektedir. Çünkü sadakanın geri bırakılması, sonra sadakayı kabul edecek fakir bulamamak gibi bir mahzura veşîle olacağı bildirilmiştir.

"Hadîsin zahirine göre, sadaka verecek fakîr bulamamak vaziyeti, mal çoğaldığı bolluk zamanında meydana gelir ki, bu da kıyametin yaklaşması zamanıdır" (Şârih tbn Battal).
36[36] "Sadakayı kabulden çekinme keyfiyyeti zamanın sonunda olur" (İbn Hacer).

37[37] Mal bolluğunun ve zekât kabulünden çekinme keyfiyetinin sahâbîler devrinde ve Umer'in halifeliği zamanında Suriye, Mısır, Irak ve îrân fetihlerinden i'tibâ-ren başladığı da îslâm târihinin şehâdetiyle sabittir. Kisrâlann asırlık hazîneleri; Mısır'ın, Suriye'nin altın yığınları tamamen Medine'ye taşınmıştı. İstisnasız sahâbîler zenginleşmişti. Yukarıda ta'rîf edildiği üzere dînin ta'rîfi dâiresinde sadaka alması caiz olan fakîr bulmak hakîkaten güçleşmişti. Binâenaleyh Peygamber'in bir mucize halinde istikbâle âid bu ihbarı, çok geçmeden gerçekleşmiş bulunuyor.

Nitekim hadîsteki yol kesiciliğinin yakında sona ereceği haberi de çok geçmeden gerçekleşmiş; emniyet ve âsâyiş tahakkuk etmişti. Şu hâlde Peygamber'-İn bu ihbarlarının hem sahâbîler devrinde gerçekleştiği, hem de zamanın sonunda tekrar meydana geleceği şeklinde anlaşılması da mümkindir. Şârih Kİrmânî ve

muhakkak Allah'ın huzurunda, Allah ile kendi arasında hiçbir perde olmayarak ve Allah'ın kelâmını terceme edecek bir tercemân da bulunmayarak duracaktır. Sonra Allah o kula:

— Ben sana mal vermedim mi? diye muhakkak soracak. O kul da:

— Evet (verdin Allah'ım), diye muhakkak cevâb verecektir. Sonra Allah:

— Ben sana bir Rasûl (yânî elçi)göndermedim mi? diye elbette sorar.

O kul da

— Evet (gönderdin Rabb'im), diye şübhesiz cevâb verir.

Bu hâlde o kimse sağına bakar; cehennem ateşinden başka bir-şey göremez. Sonra soluna bakar; cehennem ateşinden başka birşey göremez. Binâenaleyh şimdi sizin herbiriniz tek bir hurmanın yarısı ile, bunu da bulamazsa güzel bir sözle olsun kendisini cehennem ateşinden korusun" 38[38].

18-.......Ebû Müsâ(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar üzerine muhakkak öyle bir zaman gelecektir ki, o vakit bir adam altın sadakasıyle (taraf taraf) dolaşacak da sonra elinden sadakasını alacak bir fakır bulamayacak. Yine o zaman (harb musî-betleriyle) erkeklerin azlığından ve kadınların çokluğundan dolayı (himayesiz) kırk kadının bir erkeğin arkasından gitmekte oldukları ve onun himayesine sığındıkları görülecektir" 39[39].

---

diğer bâzı sarihlerin görüşleri budur.

38[38] Hadîsin son fıkrası içtimaî yardımlaşmayı, en yüksek medeniyeti ancak Peygam-ber'e lâyık bir vccîzliklc anlatmıştır

39[39] Peygamber tarafından vukua geleceği haber verilen bu içtimaî ve iktisadî dengesizliklerin ve beşerî sıkıntıların büyük harbler, fitneler, kıtaller sonunda ola cağı ve bunların da kıyamet alâmetlerinden bulunduğu diğer hadîslerde de bildirilmiştir.

10- Bab:

"Velev ki yarım hurma ile ve az sadaka ile de olsa, kendinizi cehennem ateşinden koruyunuz"40[40]

"Allah'ın rızâsını istemek ve ruhlarında olan îmânı kökleştirip takviye etmek için mallarını harcayanların hâli de bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin hâline benzer ki, ona bol bir yağmur isabet etmiş de meyvelerini iki kat vermiştir. Oha bol bir yağmur düşmese de bir çisinti (bulunur). Allah, ne yaparsanız hakkıyle görücüdür"

"Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki hurmalardan, üzümlerden onun bir bahçesi olsun, altından ırmaklar aksın, orada kendisinin her çeşit meyveleri bulunsun, (fakat) ona ihtiyarlık çöksün, âciz ve küçük çocukları da olsun, derken o bahçeye içinde bir ateş bulunan bir bora isabet etsin de o yanıversin? İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildirir; olur ki iyi düşünürsünüz" (el-Bakara: 265-266) 41[41]

19-.......Ebû Mes'ûd (R) şöyle demiştir: "Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini temizlemiş; bununla onları bereketlendirmiş olasın.. " maâlindeki (et-Tevbe; 103) sadaka âyeti indiği zaman, biz arkamızda ücretle yük taşımağa (kazancımızdan sadaka verip bu sevaba ermeye) çalışırdık. Sahâbîlerden biri çokça bir para getirip sadaka olarak verdi. Bunu gören münafıklar: Bu murâîdir; gösterişçidir; dediler. Sonra diğer bir kimse geldi ve bir sâ' hurma sadaka verdi. Bu defa da münafıklar:, Allah bu adamın bir sâ' sadakasından şübhesiz ganîdir, dediler. Bunun üzerine şu âyet indi: "Sadakalarda, bağışlarda bulunan müzminlerle (bir türlü), güçlerininyetebildiğinden başkasını bulamayan fakirlerle (diğer türlü lâf atarak, kaş göz oynatarak) eğlenenler;

40[40] Bu başlık, hadîsin bir parçasıdır. Buhârî hadîs ile âyetler, az olsun, çok olsun; sadaka vermeye teşviki ihtiva ettikleri için, bunları başlıkta bir araya getirmiştir

41[41] Bunlar iki âyettir. Buhâri bunların birer fıkrasını verip işaret etmekle yetinmiştir. Biz, ma'nânm daha iyi anlaşılması için âyetlerin tamâmının tercemelerini verdik .

Her iki âyet, ibâdetlerimizde ve her türlü fiil ve hareketlerimizde doğrudan doğruya Allah rızâsının kasdedilmesi; ibâdetlerin zoraki değil,' yüksek bir îmân ve ihlâsla yapılması gereğini gayet belîğ bir mesel hâlinde öğretmektedir.

Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için acı-tıcı bir azâb da vardır** (et-Tevbe: 79) 42[42].

20-.......Ebû Mes'ûd el-rEnsârî (R) şöyle demiştir: (Sadaka -et-Tevbe: 103- âyeti inip de) Rasûlullah (S) bize sadaka ile emrettiği sıralarda (sadaka vermeye kudreti olmayan) herhangi birimiz çarşıya gider ve arkasında ücretle yük taşır da iki avuç hurma kazanırdı. (Ve bu kazancından sadaka verirdi). Ve şübhesiz bunlardan bâzılarının bu gün yüzbinlik serveti vardır 43[43].

21-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ma'kıl'dan işittim, şöyle dedi: Ben Adiyy ibn Hâtim(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben RasûluIlah(S)'tan işittim; "Bir hurmanın yarısı ile de olsa kendinizi ateşten koruyunuz" buyuruyordu 44[44].

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerre yanıma bir kadın girdi. Beraberinde iki kız çocuğu vardı; bir şey istiyordu. O sırada yanımda bir hurmadan başka birşey bulamadım. Ben kadına o tek hurmayı verdim. Kadın hurmayı iki çocuğu arasında taksim etti ve kendisi ondan birşey yemedi. Sonra kalktı ve çıkıp gitti. Müteakiben yanımıza

---

42[42] Vâhidî'nin Esbâbu'n-NuzûPde beyânına göre, çok para tasadduk eden zât Ab-durrâhmân ibn Avf'dır. Zekât âyeti inip de Rasûlullah sahâbîlerini zekât ve sadaka vermeye teşvik ettiğinde, Abdurrahmân İbn Avf o günü mâlik bulunduğu sekiz bin dirhemin dört bin dirhemini sadaka etmiş ve: Yâ Rasûlullah, servetimin yarısını getirip Allah'a ödünç veriyorum, öbür yansım da aileme alıkoydum demiş. Peygamber de: "Verdiğinle alıkoyduğun malına Allah bereket İnşân etsin" diye duâ etmiş. Bu duâ sebebiyle Abdurrahmân'm servetinde çok büyük bir artma olmuştur.

O gün Âsim ibn Adiyy de sadaka olarak yüz vesk hurma getirmiştir. Ebû Akîl el-Ensârî de: Bir sâ' hurma götürüp bir sâ' da aileme alıkoydum, demiştir. İşte zekât âyeti inip de sahâbîlerin birbirleriyle yarışırcasına az çok bu mâlî vazîfeyi yerine getirdiklerini gören münafıkların bunlarla eğlenmeleri üzerine, ter-cemesini verdiğimiz âyet nazil olmuştur.
43[43] Hadîs metnindeki müdd Irak'a ve Şam'a âid olmak üzere ayrı ayrı mikdâr-ları gösterir. Fakat yuvarlak ve takrîbî bir hesâbla iki avuç açılarak aldığı mıkdâra deniyor.

Ebû Mes'ûd (R), bu hadîsinde saadet asrmdaki geçim darlığı ile İslâm fetihlerinin arka arkaya gelişmesinden sonraki refah ve bolluk devrini ifâde etmiştir. Sahâbîlerin zekât ve sadaka vermekte bu derece ileri gayretler götermeleri, müstakbel insanlık için en mükemmel ve eskimeyecek bir sosyal yardımlaşma örneğidir. Bugünkü ve yarınki insanlığın ızdıraplannı dindirmek veya hafifletmek için İslâm'ın bu eskimez asıllarını yaşamak ve yaşatmaktan başka çâre yoktur.
44[44] Bu hadîs bâb başlığının aynıdır ki, bundan daha ziyâde uygunluk olamaz

Peygamber girdi. Bu vak'ayı kendisine haber verdim. Peygamber (S): "Kadın erkek, herhangi bir kimse şu kız çocukları yüzünden herhangi bir suretle sıkıntıya uğratıhrsa o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan birer perde olurlar" buyurdu 45[45].

11- Hangi Sadaka Daha Faziletlidir? ve Sıhhatli Cimri Kimsenin Sadakasının Fazileti) Babı

Yüce Allah'ın şu âyetleri bu mes'eleye hüccettir: "Herhangi birinize ölüm gelip de: Ey Rabb'im, beni yakın bir müddete kadar geciktirseydin de sadaka verip dursaydım, iyi adamlardan olsaydım, diyeceğinden evvel, size rızk olarak verdiğimiz şeylerden (Allah - yolunda) harcayın" (ei-Munâfıkûn: ıo).

"Ey îmân edenler, içinde ne bir alış veriş, ne bir dostluk, ne de şefaat (imkânı) bulunmayan bir gün gelmezden evvel, size verdiğimiz rızıktan (Hakk yolunda) harcayın. Kâfirler zulmedenlerin tâ kendileridir" (e) Bakara: 254) 46[46]

23-.......Bize Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber(S)'e bir kimse geldi ve: Yâ Rasûlallah! Ecir ve sevâb yönünden hangi sadaka daha büyüktür? dedi. Rasûlullah: "Senin sıhhatli, son derece cimri olduğun, fakirlikten korkar ve zenginliği emel edinir bulunduğun hâlde verdiğin sadakadır. Can boğaza ulaşıp, bu malım fulân içindir, şu malım fulân kimse içindir deyinceye ve bunlarda mirasçıların oluncaya kadar sadakanı geriye bırakma!" buyurdu 47[47].

45[45] Bu hadîs, az mikdârda olsa bile sadakaya teşvîki, isteyeni eli boş çevirmemek için yanında bir hurma da bulunsa, bunu sadaka yapmanın makbûllüğünü ifâde etmektedir. Yüce Allah'ın anaların gönlünde yarattığı engin analık şefkat ve merhametinin en belîğ şekilde tecellî edişi de hadîstegâyet açık biçimde belirtilmiştir. Yine bu hadîste kız çocuklarının nafakası, terbiye ve yetiştirilmeleri hususunda çalışmanın, cehennemden kurtuluşa sebeb olacak hayır işlerinin en faziletlisi olduğuna da delâlet vardır.

46[46] Buharı bâb başlığına, arka arkaya zikrettiği bu iki âyeti hüccet olmak üzere sevk etmiştir. Âyetler sadakaların geriye bırakılmaması hususunu pek belîğ biçimde teşvîk etmektedir.

47[47] Sıhhatli cimrinin sadakasının, diğer kişilerinkinden fazîletli oluşu şöyle açıklanmıştır: Çünkü cimri,

12- Bab 48[48]

24-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kadınlarından bâzısı Peygamber'e hitaben: Hangimiz sana daha çabuk kavuşacaktır? dediler. Peygamber (S): "Eli uzun olanınız" buyurdu. Bunun üzerine Peygamber'in kadınları bir kamış endaze alıp kollarını ölçmeye başladılar. Şevde bintu Zem'a içlerinde en uzun kollu kadın idi. Fakat Rasûlullah'm vefatından sonra öğrendik ki, kolu uzun olan kadın, sadakası bol (eli açık) kadın demekmiş. Ve hakîkaten Sevde, içimizde Peygamberce ilk kavuşan kadın oldu. Ve Şevde sadaka vermeyi severdi 49[49].

13- Aşikare Verilen Sadaka Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Mallarını gece gündüz, gizli ve aşikâr (Hakk yolunda) harcayanlar, işte onların Rabb Heri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku da yoktur; onlar mahzun da olacak

---

nefsinde cimrilik gibi fazîlete mâni' bir zorlayıcının varlığından dolayı canının yansı olan malını ayırıp da bir fakîre verebilmek için nefsiyle çetin bir mücâdele etmiştir. Bu nefis mücâhedesi ise Allah'ın emrine çok ınkıyâddan neş'et etmiştir.

Bu sebeble cimrinin sadakası, başkalarının sadakasından daha fazîletli olmuştur.
48[48] Çoğunluğun rivayetlerinde böyle yakı1 olmuştur. Ebû Zerr rivayetinde ise bu yoktur. Ebû Zerr rivayetine göre buradaki hadîs, geçen babın başlığının hadîslerinden olur. Diğerlerinin rivayetlerine göre de bu "Bâb" sözü, Âişe hadîsini evvelki bâbdan ayıran bir fasl olur. Çünkü musannıfların âdeti, konuları toplamakta böyle kitâb lâfzını zikretmekle cereyan eder, sonra kitâb içinde birçok bâblar zikrederler, sonra da her bir bâbda fasıllar zikrederler (Aynî). Buhârî'-nin Sa/ıîh'\nöe unvansız olarak görülen "bâb"lar birer "fasP'dan ibarettir
49[49] Hadîsin geçen kısımla ilgisi, Peygamber'e kavuşmaya sebeb olacak el uzunluğundan maksadın el açıklığından ibaret olduğunu açıklamasıdır. Bu e! açıklığı sıfatı ise ancak sıhhatliden ve sıhhati hâlinde bu el açıklığını devam ettiren kimseden hâsıl olacaktır (Aynî). Hadîsteki "Kolu uzununuz" ta'bîrindeki "Yed" lâfzı "sadaka" İçin istiare edilmiştir. "Tül" de müsteârun minhin mülayimi olduğu için istiareye terşîh olarak îrâd edilmiştir.

Peygamber'in vefatından sonra kadınlarından ilk önce vefat eden kadın Şevde bintu Zem'a mıdır, yoksa Zeyneb bintu Cahş mıdır? Bu hususta bâzı görüş, rivayet ve târih ayrılıkları vardır

değillerdir" (el-Bakara: 274) 50[50]

14- Gizli Verieln Sadaka Babı

Ve Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'in: "... Bir de sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek derecede gizli sadaka veren kimse" buyurduğunu söyledi. Yüce Allah da şöyle buyurdu:

"Eğer sadakaları aşikâre verirseniz o ne güzel; eğer sadakaları gizler ve onları (bu suretle) fakirlere verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır. (Allah o sebeble) günâhlarınızdan bir kısmını örter. Allah ne yaparsanız, ondan hakkıyle haberdârdır" (ei-Bakara: n\) 51[51]

15- Bab: İnsan Bilmiyerek Bir Zengine Sadaka Verdiği Zaman (Sadakası Makbuldür)

25-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"(İsrail oğullarından) bir kimse: Yemîn olsun (bu gece) muhakkak bir sadaka vereceğim, dedi ve sadakasıyle dışarı çıktı. Akabinde sadakasını (tesadüfen) bir hırsızın eline koydu. Sabaha ulaştıklarında halk: Bir hırsıza sadaka verilmiştir, diye konuşurlar. Sadakayı veren (bu yanlış işten üzülmeyerek):

50[50] Buhârî, "Aşikâre verilen sadaka bâbı"nda hadîs getirmemiştir. Zahir olan, onun bu konuda kendi şartına uyan bir hadîs bulamayıp, yalnız zikrettiği âyetle yetindiğidir. Âyette gizli açık harcama yapanların Rabb'leri katında mükâfatları olduğu bildirildiğinden, başlığa delîl olmuştur.

ei-Alenu ve'I-Alâniyetu: Bir nesne zahir ve aşikâre olmak ma'nâsınadır ki, gizli ve gizlilemek mukaabİlidir; 1, 2, 4, 5. bâblardan gelir (Kaamûs Ter.).

51[51] Buhârî, bu "Gizli verilen sadaka bâbı"nda, Ebû Hureyre hadîsinin gizli verilen sadakanın üstünlüğünü bildiren fıkrası ile gizli verilen sadakaların daha hayırlı olduğunu anlatıp teşvik eden âyeti getirmiştir.

Ebû Hureyre hadîsini daha evvel Kitâbu'1-Ezân "Mescidde namaz beklemek için oturan kimse bâbı"nda, senediyle ve bütünüyle getirmiş olduğu için, burada senedsiz olarak ve sadece ilgili fıkrasını göstermekle yetinmiştir.

— Yâ Allah, hamd ancak sana mahsûstur (sadaka verdiğim için hamd ederim), dedi de yine: Allah 'a yemin olsun, muhakkak bir sadaka vereceğim, deyip sadakasıyle dışarıya çıktı.

Bu defa da bilmeyerek sadakasını zina edici bir kadının ellerine koydu. Sabaha girdiklerinde halk: Zina edici bir kadına bu gece sadaka verilmiş, diye konuşur dururlar. Sadaka veren kimse hiç aldırmayarak:

— Yâ Allah, sadakamı bir fahişeye, yine senin irâdenle vermiş olduğum için, hamd ancak sana mahsûstur, dedi ve yine: Muhakkak bir sadaka vereceğine yemîn ederek, sadakasıyle dışarı çıktı. Bu sefer de sadakasını bilmiyerek bir zenginin ellerine koydu. Sabaha girdiklerinde halk: Bir zengine sadaka verilmiş diye konuşur oldular. Sadaka veren zât:

— Yâ Allah! Hırsıza, fahişeye, zengine sadaka verdiğim için de hamd ancak sana mahsûstur, dedi.

Ru'yâsında ona gelindi de şöyle müjdelendi:

— Hırsıza verdiğin sadakana gelince, umulur ki, o sadaka sebebiyle hırsız hırsızlığından vazgeçer; temiz hayâta kavuşur. Fahişeye gelince, umulur ki, bu kadın da zinasından vazgeçip, temiz ve iffetli olur. Zengin kişiye gelince, umulur ki, bu zengin de aldığı sadakadan ibretlenip utanır da, Allah 'in kendisine ihsan eylemiş olduğu zenginliğinden fakirlere infâk etmeye başlar" 52[52].

52[52] Hadîsle hırsız ve fahişe de zikredilmişken, bâb başlığında yalnız zengine verilen sadakanın durumunun açıklığa kavuşturulmaya çalışılması, zengine hiçbir hâlde sadaka vermenin caiz olmamasındandır. Böyle iken bilmiyerek bir zengine sadaka verildiğinde, sadaka veren, niyeti ve bu ameli ile sevâb kazanır, sadakası da makbul olur. Diğerlerinde ise, sadakanın kabul edileceği, evleviyetle sabit olur.

İmâm Ahmed bu hadîsi İbnu Lahîa tarikiyle el-A'rec'den rivayet etmiştir. O rivayette bu sadaka veren kimsenin îsrâîl oğulları'ndan olduğu belirtilmiştir. Bu hadîsten îsrâîl oğulları zamanında da sadakanın takva ehlinden muhtâc olan fakîrlere verilegeldiği ve bu sebeble halkın bu üç sınıfa sadaka verildiğini duyunca hayret ve söz ettikleri anlaşılıyor. Hadîste Allah'ın bu kuluna hayır niyeti ve ameliyle ru'yâsında sevâb bahşetmesi, sadakasının kabul edileceğine delâlet etmiş oluyor. Hadîsten zekât ve sadakanın içtimaî çöküntüleri ve ahlâkî bozuklukları düzelttiği ve bu hususta çok te'sîrli olduğu görülmektedir. Şuurlu bir insan ne kadar kötü olursa da, gördüğü iyilik ve ihsanın minnet yükü altında kalarak düştüğü kötü yoldan kendisini kurtarmağa çalışır. Hele o kötü fahişelik yoluna zaruret şevkiyle düşmüş ise, böyleleri için zekât ve sadakanın uyanma vesilesi olduğu çok görülmüştür.

16- Bab: İnsan Bilmiyerek Kendi Oğluna Sadaka Verdiği Zaman 53[53]

26-....... Bize Ebu'l-Cuveyriye tahdîs etti. Ona da Ma'n ibnu Yezîd (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben babamın ve dedemin beraberinde Rasûlullah ile bey'at ettim. Rasûlullah beni nişanladı ve evlendirdi. Ben Rasûlullah'a da'vâ arzettim. (O, bana hakk verdi.) Bir defa babam Yezîd, sadaka etmek üzere bir takım altın paralar çıkardı da bunları kendi nâmına tasadduk edivermesi için mescidde bir adamın yanma koydu. Sonra ben geldim, o adamdan bu altınları aldım da, babamın yanına bu altınlarla geldim. Bunun üzerine babam:

— Vallahi bu altınları sana verilsin diye bırakmadım, dedi ve altınları almak istedi.

Ben de Rasûlullah'a bu da'vâyı arzettim. Rasûlullah (S) babama hitaben:

— "Yâ Yezîd, niyet ettiğin sadaka sevabı sana âiddir; (bana karşı da:) Yâ Ma'n, aldığın sadaka paraları da senindir" buyurdu 54[54].

53[53] Bu şartın cevâbı kaldırılmıştır; bunun takdiri "Caiz olur"dur. Buhârî bu cevâbı ya kısaltmak için, yâhud da bâb hadîsinin delaletiyle yetinmek için zikretme-mistir. Babanın bilmemesinden dolayı oğul, yabancı gibi olacağı İçin zikretmedi de denilmiştir.

54[54] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu şöyledir: Yezîd altınları kendi nâmına sadaka edivermesi için bir adama verdi ve ona bir hudûd koymadı. Akabinde oğlu Ma'n gelip o zâttan bu altınları aldı. Ve böylece Yezîd bizzat kendisi sadaka altınlarının oğlunun eline düşmesine sebeb oldu. Böylece de bilmiyerek kendi oğluna sadaka vermiş gibi oldu.

Râvî Ma'n, babası Yezîd, dedesi Ahnes ibn Habîb Bedr gazilerinden oldukları rivayet edilmiştir. Baba, oğul, torun üçlüsünün bu müstesna şerefi îs-lâm târihinde hiçbir sahâbî ailesine nasîb olmamıştır.

Âlimlerin ittifakına göre babanın borcu olan vâcib sadakayı oğlunun alması, babanın borcunu düşürmez. Bu menfî hükümden tatavvu' ve nafile sadakalar müstesnadır. Şârih İbn Battal: Bu hadîste Peygamber, Yezîd ibn Ahnes'e: "Niyet ettiğin sadakanın sevabı senindir" buyurduğuna göre, bu sadakanın vâ cib olan sadaka ve zekât nev'inden olmayıp, tatavvu' sadakası olduğu anlaşılır ve nafile sadakaya hamledilmelidir, demiştir. Şafiî de: Bir babanın oğlu borçlu yâhud asker ve gâzî olursa, babasının sadakasını alabilir, demiştir.

İmâm Şafiî ve diğer İmamlara göre ihtilafsız sabit olan bir şer'î hakîkat de şudur: Nafakası vâcib olmayan hâllerde baba ve oğuldan zengin olan tarafın, fakîr olan tarafa, fakirler ve miskînler payından zekât ayırıp vermesi caizdir. Bu hâlde iki taraftan biri öbürüne yabancı vaziyetinde bulunuyor. Başka surette caiz değildir. «Usûlün fürûa, fürû'un da usûle zekât vermelerinin caiz olmadığı mes'elesi, Hanefî kitâblannda sabit bir asıldır... Nafakası vâcib olmayan sair hısımlardan muhtâc olanlara zekât verilmesi hakkında âlimler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir...

Bu hadîsten babanın malından sadaka, hibe yoluyla evlâdın zimmetine geçen mala babanın dönmesi sahîh

17- (Rağbet Edilecek Sadaka Bizzat Kendi) Sağ Eliyle Verilen Sadakadır Babı

27-.......BanaHubeyb ibnu Abdirrahmân, HafsibnÂsım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yedi sınıf insan vardır ki, Allah kendi gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmayan kıyamet gününde, bunları kendi arşının gölgesinde gölgelendirir: Âdil imâm (yânî devlet başkanı); Allah'a ibâdet ederek temiz bir hayât içinde serpilip büyüyen genç; gönlü mescidleresevgiyle bağlanmış olan namâzlı kimse; Allah içirt sevişen ve bu sevgi ile birleşip, bu sevgi ile ayrılan iki kişi; içtimaî mevkf sahibi ve güzelliği olan bir kadın tarafından çağınlıp da kadınlığını kendisine arz ettiğinde; 'Ben Allah 'tan kor/carım' cevabiyle karşılık veren er kişi; sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak derecede gizli sadaka veren zengin kişi; insanlardan tenhâ (boş) olarak Allah 'ı anıp gözleri yaş döken takvâlı kişi" 55[55].

28-.......Ben Harise ibn Vehb eI-Huzâî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Sizler sadakalarınızı veriniz. Çünkü sizin üzerinize öyle bir zaman gelecektir ki, o vakit insan kendi sadakasıyle yürür de vermek istediği kimse: Sen bu sadakayı dün getirmiş olaydın ben onu senden kabul eder alırdım, amma bu güne gelince artık benim için ona hiçbir ihtiyâç yoktur, der"56[56].

---

olmadığı, yine bundan hukukî mes'elelerde baba ile oğul arasında husûmet ve ihtilâf meydana gelerek oğulun mahkemeye müracaat etmesi, oğulun babasına âsî sayılmıyacağı hükmü alınmıştır.

55[55] Hadîsin bâb başlığına lâfzan uyan fıkrası "Sağ elinin verdiği sadakayı sol elinin bümiyeceği derecede gizli sadaka veren to?/" cümlesidir. Bu fıkrada sadakanın vasıtasız olarak bizzat kendi eliyle ve kimseye duyurmadan taşınıp verilmesinin değeri ifâde edilmiş oluyor.

Dînî, içtimaî ve ahlâkî çok mühim esasları toplayan bu hadîsi, Buhârî Ezan, Zekât, Cumua, Rikaak, Muhâribûn kitâblannda da getirmiştir.

56[56] Hadîsin bâb başlığına delâleti "İnsan kendi sadakasıyle yürür..." fıkrasıdır. Bu hadîs şu Zekât Kitâbı'nın dokuzuncu babında da geçmişti.

18- Sadakasını Bizzat Kendisi Vermeyip de Hizmetçisine Vermesini Emreden Kimse Babı

Ve Ebû Mûsâ (R), Peygamber'in "O (yânî hizmetçi) sadaka veren iki kimsenin birisidir" buyurduğunu söyledi 57[57].

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Kadın evinin yiyeceğinden, aile dirliğini bozucu olmayarak (israf etmeyerek) infâk ve ikram ettiğinde, in/âk etmesi sebebiyle kadın için bu in/âkın sevabı vardır, bu malı kazanması sebebiyle kocası için de sevabı vardır, bu malı bekleyen bekçi için de bir o kadar sevâb vardır. Bunlardan bâzısının ecri, diğerlerinin sevabından hiçbirşey eksiltmez" 58[58].

19- Bab: Sadaka Ancak Bir Zenginlik Üzerinden Verilir 59[59]

57[57] Ebû Mûsâ'mn bu hadîsi altı bâb sonra "Sadaka verdiğinde hizmetçinin sevabı babı' 'nda senediyle gelecektir. Buhârî bu bâb başlığıyle bi'1-vâsıta verilen sadakadan da mâl sahibinin ecir alacağını bildirmek istemiştir.

58[58] Erkeğin kazancından kadının tasarrufu en nâzik içtimaî mes'eklerdendir. Bu sebeble hadîste “(Ma'rûf hududu geçmekle aile geçimini ve aile birliğini) bozucu olmayarak" kaydı getirilmiştir. Bu, menfî bir şarttır. Fakat şumûl sahası çok geniştir. Kadının tasarrufu ile aile geçiminin, aile dirliğinin bozulmaması bir takım şartların bulunması ve gerçekleşmesiyle sağlanabilir. Bunlardan birisi, bu in-fâkm ev azığına münhasır olmasıdır. Bu tahsis, hadîsin sarahati ile de sabittir. İkincisi kadının infâkı zevcin iznine ve örfe uygun olmasıdır...

59[59] Yânî kâmil sadaka, ancak kuvvetli bir servete dayanan zenginlikten verilen sa Peygamber (S), kişinin kendi malını mahvetmesini ,' nehyetmiştir. Bundan dolayı bir kimsenin sadaka için

dakadır. Bu başlık, Ahmed ibn Hanbel'in el-Müsned'de Ebü Hureyre'den rivayet ettiği hadîsten alınmıştır. Buhârî bu fıkrayı Vasıyyetler Kitâbı'nda da zikretmiştir. Buhârî başlıktaki bu hükmü, müteâkib rivayetler ve hadîslerle tefsîr ve takviye etmiştir.

Kendisi ihtiyâçh yâhud ailesi muhtaç yâhud da üzerinde borç bulunan kimse bu hâlde sadaka vermeğe kalkarsa; borcun ödenmesi sadaka vermekten, köle âzâd etmekten ve hibe yapmaktan daha hakklıdir. Borçlunun sadaka vermesi, köle âzâd etmesi ve hibe yapması merdûddur. Böylesi için insanların' mallarını telef etmek hakkı yoktur 60[60].

Peygamber (S) de: "Her kim halkın mallarım telef etmek isteyerek borç alırsa, Allah onu telef eder" buyurdu 61[61]. Ancak, kendisi sabr edicilikle tanınmış olup da, kendisinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile başkalarını kendi nefsine tercih edebilecek kimseler, bu hâlde sadaka verebilirler; Ebû Bekr'in bütün malını sadaka yaptığı zamanki fiili gibi. Ensâr da bu şekilde muhacirleri kendi nefislerine tercih etmişlerdi 62[62].

insanların mallarını zayi' ve imha etmeye hiçbir hakkı yoktur 63[63].

Ve Ka'b ibn Mâlik (R) dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, günâhlarımdan tevbe ettim. Allah'ın rızâsına ve Rasûlü'nün sevgisine ermek için bütün malımı sadaka yaparak, malımdan tamâmiyle soyunmam da bu tevbemdendir, dedim. Rasûlullah: "Sen malının bir kısmını kendin için alıkoy. Bu senin için hayırlı bir harekettir" buyurdu. Ben Hayber'deki payımı elimde tutuyorum, dedim 64[64].

60[60] Sadaka verecek kimsenin ne kendisi, ne de ailesi muhtâc olmamak, borçlu da bulunmamak gerekir. Üzerinde kul borcu olan kimse için vâcib olan, evvelâ borcunu vermektir. Bu farzdır. Sadaka vermek nafiledir. Borçlunun kazancı kendisinin değil, bi'1-kuvve alacaklının malıdır. Binâenaleyh borçlunun, kazancından sadaka vermek suretiyle tasarrufu sefîhliktir. Hâkim tarafından hacr olunur

61[61] Buhârî hadîsi, Ödünç İsteme bölümünde Ebû Hureyre'den senediyle rivayet etmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kim halkın malını edâ etmek niyetiyle borç alırsa, Allah o kimseye borcunu ödemeyi kolaylaştırır. Kim de halkın malım telef ve israf etmek üzere borç alırsa, Allah onu telef eder, borç aldığı malın hayır ve bereketini giderir!"

62[62] Buhârî bu fıkra ile, kendisi ve ailesi muhtâc iken sadaka verebilecek, yalnız Ebû Bekr Sıddîk ve Ensâr gibi temiz nefis sahihleridir diyerek, bunları istisna ediyor. Bu iki istisna ile de Ebû Bekr'in ve Ensâr'ın bu fiillerini anlatan hadîslere işaret etmiş oluyor. Ebû Bekr'in malının hepsini sadaka verişini Ebû Dâvûd ve diğerleri rivayet etmiştir. Ensâr'ın, muhacirleri kendi nefislerinden üstün tutmaları vakıası ise hadîslerle sabit olduğu gibi, Kur'ân'da da dile getirilmiştir: ' 'Onlardan evvel (Medîne 'yi) yurd ve îmân evi edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyaç meyli bulmazlar. Kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile onları öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa işte murâdlarına erenler ancak onlardır" (e!-Haşr: 9).

63[63] Bu, Namazın Sıfatı bölümünün sonlarında geçmiş olan Mugîre hadîsinin bir parçasıdır. Buhârî, insan kendi malını zayi' etmekten men' edilince, başkasının malını zayi' ve telef etmekten evleviyetle reddedilir şeklinde istidlal etmiş oluyor

64[64] Ka'b ibn Mâlik'in tevbesine âid olan bu uzun hadîs Tefsîr Kitâbf nda Tevbe Sûresi'nin tefsiri sırasında gelecektir. Rasülullah'ın Ebû Bekr'i bütün malını sadaka yapmasından men' etmeyip de, îkincı Akabe Bey'ati'nde bulunmak şerefini taşıyan Ka'b gibi kıdemli bir sahâbîyi bu hareketinden men' etmesi, Ebû Bekr'in sabrı şiddetli, tevekkülü kuvvetli, müstesna bir şahsiyet olmasından dolayıdır. Ebû Bekr'in bu yüksek seviyesi hiçbir kimse için misâl edinme örneği olamazdı.

30-.......ez-Zuhri şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdi. O Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber (S): "Sadakanın hayırlısı bir zenginlik üzerinden ayrılıp verilendir. İnfâk ve îasadduka da nafakası üzerine vâcib olan kimse ile başla" buyurmuştur 65[65].

31-.......BizeHişâm, babası Urve ibn Zubeyr'den; o da Hakîm ibn Hızâm(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüksek el, alçak elden hayırlıdır. Sadaka vermeye nafakası üzerine vâcib olanlara ihsan ile başla. Sadakanın hayırlısı (yânı kâmil olanı) bir zenginlik üzerinden verilenidir. Dilenmekten ve çirkin işlerden çekinip iffetli kalmak isteyeni Allah iffetli kılar; insanlardan müstağni olmak isteyeni de Allah zengin kılar" 66[66].

32- Bize Ebu'n-Nu'mân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtryânî'den; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Ben Peygamber{S)'den işittim, demiştir.

H ve bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da Abdullah ibnUmer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) minber üzerinde iken sadakayı, iffetli kalmaya çalışmayı ve isteyiciliği zikredip: "Yüksek el alçak elden hayırlıdır. Çünkü yüksek el infâk edici (yânî

65[65] Bu hadîsin ma'nâsını bundan sonraki hadîs daha çok açmaktadır.

66[66] Bu hadîsteki tertîb, iyi düşünülürse, Peygamber'in sadaka vermek hususunda evleviyet ve akrabiyete göre bir silsile tertîb ve ta'kîb buyurduğu anlaşılır. Ne-sâî'nin Ebû Humeyd eş-Sâidî'den gelen rivayetinde daha şümullü ve umûmî bir tertîb vardır. Bu tertîbi de Taberânî'deki rivayette Rasûlullah şöyle öğretmiştir: "Evvelâ zatî ve nefsî vazifeni ifâ et. Nefsinden artan şeyi de ehline, ailene sar-fet. Ailenden birşey artarsa bunu da hısımlarına sadaka yap. Bunlardan arta kalanı da sağındaki, solundaki konuya komşuya sadaka yap" (Taberânî).

Bu Hakîm ibn Hızâm hadîsinde de, bundan önceki Ebû Hureyre hadîsinde de birinci derecede nefse âid vazîfe zikredilip, diğerlerinden öne geçirilmiştir. Bunda bir hodgâmlık vardır sanılmamalıdır. Bil'akis aile, akraba ve diğer medenî vazifelerin îfâsif bir aile reîsinin tamamen zinde ve sıhhatte olmasına bağlıdır. Bunun için insanın yemek, giymek gibi hayâtın devamı için muhtâc olduğu kendi zatî vazîfeferini en önce yapması zarurîdir.

Yalnız aklî ve felsefî esaslardan ilham alınarak yazılan ahlâkî eserlerde de ahlâkî vazifeler bu suretle beş nev'e ayrılmıştır: Nefsî, ailevî, hemşehri, insanî, medenî.

verici), alçak el ise isteyici eldir" buyurmuştur 67[67].

20- Bir İnsana Verdiği Şeyleri Sayıp Söylemek Suretiyle Başa Kakan Kimse(nin Kötülüğü) Babı

Çünkü Allah'ın şu kavli vardır: "Mallarını (Allah yolunda) harcayıp da, sonra o harcadıklarının arkasından bir başa kakış ve bir eziyet takıp katmayanlar, onların Rabb yleri yanında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, mahzun da olacak değillerdir onlar" (ei-Bakara: 262) 68[68]

21- Sadakayı Gününden Geciktirmeyip Acele Vermeyi Seven Kimse Babı 69[69]

33-.......Ukbe ibnu'l-Hâris (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) bize ikindi namazını kıldırdı. Acele gitti, sonra evine girdi. Akabinde çok geçmeden cemâatin yanına çıktı. Benim tarafımdan yâhud başka biri tarafından bu sür'atli girip çıkmasının sebebi kendisine söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Evde sadakadan bir mık-dâr altın geriye bırakmıştım. Onu bu gece evde bulundurmamı istemedim de hemen onu taksim ettim" buyurdu 70[70].

67[67] Bundan önce 31 rakamıyle geçen Hakîm ibn Hızâm hadîsindeki "Yüksek el, alçak elden hayırlıdır" vecizesinin burada Rasûlullah tarafından güzel bir tefsî-ri yapılmıştır. Hakîkaten yüksek el veren eldir; verir yükselir; alçak el de iste yen, alan eldir; alır alçalır. Bu vecîz hadîs, verici ve alıcı olan ellerin verir ve alırkenki durumlarını ve bu durum altındaki ruhî ve manevî farklılığı çok belîğ biçimde anlatmıştır.

68[68] el-Menn; ni'met vermek, bir adama iyilik etmek; el-Minnet; bir adama ettiği iyiliği, lutûf ve ihsanı saymakla başına kakmak ma'nâsınadır.. el-lmtinân: Bir adam bir kimseye ettiği ihsanı zikr ve ta'dâd ile başına kakmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Verdiği şeyleri söyleyip başa kakmak, vereni de, verileni de küçülten; yapılan iyiliği değersizleştiren kötü bir şeydir. Buhârî başlıktaki bu hükmü demlendirmek için el-Bakara: 262. âyeti getirmiştir. el-Bakara: 264. âyeti de aynı hükme hüccet olacak bir fıkra ihtiva etmektedir: "Ey îmân edenler, sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle heder etmeyin..''.

69[69] Buradaki sadaka sözü, farz kılınmış olanları ve nafile sadakaları şâmildir. Her iki hâlde de iyiliğin hayırlısı, bekletmeden çabucak yapılanıdır

70[70] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır: Peygamber namazı bitirince sür'atle hareket etmiş, eve girmiş ve evdeki altını bizzat taksim etmiş, sonra da o altını evinde geceletmeyi istemediğini haber vermiştir. İşte

22- Sadaka Vermeye Teşvik Etmek ve Sadaka Verilmesi Hususunda Şefaat ve Delalet Eylemek Babı

34-.......Bize Adiyy (ibn Sabit), Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir bayram günü (musallaya) çıktı ve yalnız iki rek'at namaz kıldırdı. Ondan evvel de, sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa meyi etti de, onlara va'z etti ve onlara sadaka vermelerini emreyledi. Bunun üzerine kadınlar bilezikleri, altın, gümüş halka ve küpeleri atmaya başladılar 71[71].

35-.......Bize Ebû Burde, İbnu Mûsâ(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kendisine bir isteyici geldiğinde yâhud kendisinden herhangi bir hacet istenildiğinde bize: "Siz de (bu işin meydana gelmesi için bana) delâlet ediniz, ecre nail olursunuz. Gerçi A Hah, Peygamber'inin dili üzerine (yânı onun niyaz ve şefaati üzerine) ne dilerse onu yerine getirecek(infâz eyleyecik)" buyurdu 72[72].

36-.......Bize Abdetu (ibnu Süleyman), Hişâm'dan; o da Fâtıma (bintu'l-Munzir)'dan haber verdi ki, Ebû Bekr kızı Esma şöyle demiştir: Peygamber (S) bana: "Kesenin ağzını iple boğma, senin üzerine de nasibin bağlanıp boğulur" buyurdu 73[73].

---

bu, sadakanın bekletilmeden verilmesinin müstehâb olduğuna delâlet etmiştir.

Bu hadîs, biraz lâfız farkıyle Namaz Kitâbı'nm sonlarında 77 rakamlı "İnsanlara namaz kıldırıp da bir haceti hatırlayan kimse..." unvanlı bâbda da geçmişti. Buradaki "Kasemtuhu = Onu taksim ettim" rivayeti, taksimin bizzat Peygamber tarafından yapıldığına delâlet ettiği gibi, kendi emri ile yapılan bir fiili kendisine izafe ettiğine de delâlet eder. Bu sebeble iki hadîs arasında bu hususta bir ayrılık bulunmamış olur

71[71] Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in kadınların yanına gelip onlara va'z ederek, sadaka vermelerini emreylemesi, bâb başlığına hüccet olan yeridir. Peygamber'in bu teşviki kadınlarda çok te'sîrli olmuştur

72[72] Bu hadîste Peygamber'in sahâbîlerine emrettiği şefaat, bir fakîr için, yâhud bir ihtiyâç sahibi için başka bir şahıs nezdinde İstenilen şeyin kabulüne delâlet etmektir. "Kim güzel bir şefaatle şefaatte bulunursa, ondan kendisine bir hisse vardır. Kim de kötü bir şefaatle şefaatte bulunursa, ondan kendisine bir (günâh) payı vardır, Allah her şeye hakkıyle kaadirdir ve nazırdır" (en-Nisâ: 85).

73[73] Hadîsin bâb başlığına delâleti ma'nâ cihetiyledir. Çünkü Peygamber kesenin ağzını boğmaktan nehyetmiştir. Bu ise ancak para biriktirmek için yapılır; Bu nehyin ma'nâsı "biriktirme de sadaka yap"

37-.......Bize Usmân ibnu Ebî Şeybe, Abdet'ten yukarıdaki senedle tahdîs etti. Bu rivayette Peygamber, Esmâ'ya: "Malım sayıp zabtetme! Allah da sana nimetlerini sayıp zabteder" buyurmuştur 74[74].

23- Sadaka, İnsanın Gücü Yettiği Mikdarda(Verilmeli)dir Babı

38-.......Bize Ebû Âsim, İbnu Cureyc'den tahdîs etti. (Buhârî dedi ki) H ve yine bana Muhammed ibnu Abdirrahîm, Haccâc ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, İbnu Cureyc şöyle demiştir: Bana İbnu Ebî Muleyke, Abbâd ibn Abdillah ibni'z-Zubeyr'den haber verdi. Abbâd'a da babası Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Esmâ'dan şöyle haber vermiştir. Ebû Bekr'in kızı Esma bir defasında Peygamber'in yanına geldiğinde, Peygamber (S) ona hitaben: "Sakın çömlekte para saklama! Saklarsan, Allah da sana karşı ni'metini saklayıp tutar. (Ey Esma), gücün yettiği kadar\az olsa da sadaka ver"buyurmuştur 75[75].

24- Bab: Sadaka Günahı Örter

39-....... Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Umer: Rasûlullah'ın fitneden bah-, seden hadîsini hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu 76[76]. Huzeyfe dedi ki: Onu Rasûlullah'ın dediği gibi ben ezberimde

---

demektir.

74[74] el-îkaa: Kırba ağzını iple boğmak.

et-Ihsâ: Bir şeyin veznini, sayısını saymak;

el-fyâ: Kab içinde biriktirmek ve saklamak ma'nâsınadır
75[75] "er-Radhu": Üçüncü bâbdandır. Pek nesneyi kırıp ufaltmak ve azca atıyye vermek... ma'nâlannadır.

Hadîs, insanın gücünün yettiği mikdâra göre az da olsa sadaka vermeye delâlet etmektedir.
76[76] Fitne, aslında imtihan ve ihtibârdır ki, Türkçe'si sınama demektir. Hâlisi, karışığından belli olsun diye altını, gümüşü potada eritmeye fitne dendiği gibi, iyiliği kötülüğü belli olsun diye insana edilen her muameleye de fitne denilir. Bu lâfzın ma'nâlan çoktur...

tutuyorum, dedim. Umer: Sen O'na (yânı Rasûlullah'a) karşı çok cesursun. Peki nasıldır? dedi. Huzeyfe dedi ki: "İnsanın ailesi, çocukları, komşusu yüzünden uğradığı fitneyi namaz kılmak, sadaka vermek ve iyilik etmek örter" dedim. -Râvî Süleyman ibn Mıhrân el-A'meş: Ebû Vâil bâzan "Namaz kılmak, sadaka vermek, iyiliği emretmek ve kötülükten neh-yetmek... " şeklinde söylemiştir, dedi 77[77].- Umer: Hayır; sormak istediğim bu fitne değil, lâkin denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitneyi sormak istiyorum, dedi. Huzeyfe dedi ki: Ey Mü'minlerin Emî-ri, o fitneden senin üzerine birşey yoktur; seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedim. Umer: O kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe dedi ki: Hayır, açılmıyacak; fakat kırılacak, dedim. Umer: Şübhesiz olan şu ki, o kapı kırıldığı zaman ebeden (yânî kıyamete kadar) kilitlenemez, dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben evet, dedim. Râvî Şakîk şöyle dedi: Biz Huzeyfe'ye: Kapı kimdir? diye sormaktan korktuk da, Mesrûk'a: Bunu Huzeyfe'den sen sor, dedik. Şakîk dedi ki: Mesrûk bunu Huzeyfe'ye sordu. Huzeyfe: (Kapı) Umer(R)'dir, dedi. Şakîk dedi ki: Biz Huzeyfe'ye: Peki Umer senin kasdettiğin kimsenin kendisi olduğunu bildi mi? dedik. Huzeyfe: Evet; yarından evvel bir gece bulunduğunu bildiği gibi. Bunun sebebi şudur: Çünkü ben ona içinde yalan yanlış olmayan bir hadîs söyledim, dedi 78[78].

25- Müşrilik Halinde İken Sadaka Veren, Sonra da Müslüman Olan Kimse(?) Babı 79[79]

40-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Câhiliyet devrinde kendileriyle ibâdet edegel-mekte olduğum sadaka vermek, köle âzâd eylemek, hısımlık bağım devam ettirmek nev'inden bir takım işler

---

77[77] İnsanın ailesi yüzünden fitnesi, onlardan dolayı halâl olmayan söz söylemesi, halâl olmayan iş işlemesi;.çocukları yüzünden fitnesi, onlara aşın sevgisiyle beraber birçok hayrata onların yüzünden fırsat bulamaması, yâhud onları geçindireyim diye halâla, harama bakmaması; komşusu yüzünden fitnesi, zengin olmasına hoş nazarla bakmayıp temennî ve hasedde bulunmasıdır.

78[78] İşte burada sayılan ibâdet ve faaliyetler bu nevi'den olacak günâhları örtecek, onlara keffâret olacaktır. Hadîsin bâb başlığına delâleti, "sadaka vermenin günâhı Örter olması" fıkrasıdır. Bu hadîs bâzı küçük lâfız farklanyle Namaz Vakitleri Kitâbı'nda 4 rakamlı "Namaz keffârettir" babında da geçmişti.

79[79] Yânî müşriklik hâlinde iken sadaka veren, sonra da İslâm'a giren kimsenin bu işleri mu'teber olur mu yâhud olmaz mı? Hadîsin zahiri, Câhiliye devrinde yapılan İyiliklerin mu'teber olması şıkkıdır

hakkında ne düşünürsün? Bu işlerde benim için ecr ve sevâb var mıdır? dedim.

Peygamber (S):

— "Sen, geçmiş olan hayırların üzerine İslâm'a girdin" buyurdu 80[80].

26-Hizmetçi, Efendisinin Emri İle, Serveti Bozucu Olmayarak Sadaka Verdiği, Zaman. Bu Hizmetçinin de Sevab Alacağı Babı

41-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Kadın, kocasının yiyeceğinden, bozguncu olmayarak sadaka verdiği zaman, bu sadakadan dolayı kadının bir ecri olur. Bu malı kazandığı için kocasının da ecri, bu malın bekçisinin de bunun kadar bir ecri olur" 81[81].

42-.......Ebû Mûsâ (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Efendisinin emrini tam olarak yerine getirecek olan -Belki de şöyle buyurdu: Efendisi tarafından kendisine emredilen sadakayı tamamen, derhâl ve gönül hoşluğu ile, verilmesi emrolunan kişiye verip teslim edecek olan-müslim, emniyetli bekçi, sadaka veren iki hayır sahibinden birisidir" 82[82].

80[80] Hadîsteki Tahannüs; takarrub ve taabbud yânî Allah'a yaklaşma ve ibâdet etme ma'nâsınadır.

Hakîm ibn Hızâm hadîsinden, müşrikin İslâm'a girmesi ve İslâm olarak vefat etmesi hâlinde, daha önceki iyi işlerinden sevâb alacağı ve faydalanacağı anlaşılıyor. Küfr üzere ölürse "... Kim îmânı tanımayıp kâfir olursa, herhalde bütün yaptığı boşa gitmiştir ve o âhirette en çok ziyana uğrayacaklardandır'(el- Mâide:5) âyeti uyarınca, işlediği bütün hayırlı işler bâtıl olur.

Âlimler Peygamber'in bu sözünü bir kaç türlü te'vîl etmişlerdir: Hadîsin ma'nâsı: "Ey Hakîm, sen mâzîde kazandığın güzel tabîatler ile İslâm oldun. Müslümanlıkta bu selîm tab'ından faydalanırsın" demektir; yâhud: Câhiliyet devrinde işlediğin hayırlarla iyi bir nâm kazandın ve bu içtimaî şerefinle müslü-mân oldun, demektir

81[81] Bu hadîs küçük bir iâfız farkıyle aynı kitabın 18. babında 29 rakamıyle geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

82[82] Bu hadîste hizmetçinin ve İş vekilinin sevaba nail olması bâzı şartlara bağlanmıştır;

a. Hizmetçinin, efendisinin malını alıp harcamaya izinli bir iş vekili olması;

27- Kadın (Aile Servetini) Bozguncu Olmayarak Kocasının Evinden Sadaka Verdiği Yahud (Örfe Göre Ailesine, Konuklarına) Yedirdiği Zaman Bu Kadının da Sevabı Olacağı Babı

43-.......Bize Mansûr ile el'A'meş, Ebû Vâü'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe'den, Peygamber'in: "Kadın, kocasının evinden sadaka verdiği zaman.." hadîsini tahdîs etti. H yine bize Umer ibnu Hafs tahdîs edip şöyle dedi: Bize babam Hafs ibnu Gıyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-A'meş, Şakîk'tan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kadın, kocasının evinden bozguncu olmayarak yedirdiği zaman kendisi için bir ecir, kocası için de onun benzeri bir ecir vardır. Malı muhafaza eden hâzin için de bunun kadar bir ecir vardır. Kocasına malı kazandığından ötürü, kadına ise infâk ettiğinden dolayı ecir vardır" 83[83].

44........ Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Şakîk'tan; o da Mesrûk'tan; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Kadın, kendi evinin yiyeceğinden, bozguncu olmayarak infâk ettiği zaman, kadın için bu infâkın sevabı vardır. Bu malı kazanmasından dolayı kocası-na; muhafaza ettiğinden dolayı da bekçiye bunun kadar sevâb vardır" buyurmuştur 84[84].

---

b. Hizmetçinin müslim olması, çünkü sadakada niyet şarttır, kâfir ise bu ehliyeti hâiz değildir.

c. Hizmetçinin emin olması; bununla da hıyaneti sabit olan hizmetçi çıkarılıyor.

d. Sadaka hususunda efendisinin emrini-yerine getirmesi.

e. Hizmetçinin vermeye me'mûr olduğu sadakayı, gönül hoşluğuyla vermesi. Bu şart da niyetin varlığı için lâzımdır. Çünkü niyet, ecrin dayanağıdır.

f. Emr olunan sadakayı, efendisinin emrettiği kimseye vermesi. Şayet başkasına verirse emre muhalefet ve emînlikten uzaklaşmış olur.

İşte bu vasıflan taşıyan İş vekili, efendisine vekâleten verdiği sadakadan dolayı iki sadaka verenin birisi bulunuyor ve efendisiyle başbaşa ecre nail oluyor.
83[83] Hadîslerin bâb başlığına delâletleri açıktır. Bu hadîslerde ısrarla tekrarlanan "bozguncu olmayarak" kaydı, çok mühimdir. Bu kayıd, aile nizâmının, aile geçiminin kilit şartıdır. Bu hususta daha evvel geçtiği yerde açıklama verilmişti
84[84] Buhârî bu bâbm hadîslerini Âişe'ye varan üç yoldan getirmiştir. Bu yolların hepsi Şakîk üzerinde

28- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız Amma kim cimrilik eder, kendini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç olanı hazırlarız" (ei- 'M

Leyi: 5-10)

' "Yâ Allah! Mal harcayana bir bedel ver!" 85[85]

45-.......Ebu'l-Hubâb, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kulların kendisinde sabaha erdiği her bir günde muhakkak iki melek iner. Bu iki melekten biri: Yâ Allah! İnfâk ediciye bir bedel ver, der. Diğeri de: Yâ Allah! (Malı) tutucu olana telef ver, diye beddua eder" 86[86].

---

deveran eder. O da Mesrûk'tan; o da Âişe'dendir. Bu yolların herbirinde,diğerinde olmayan ziyâde bir fâide vardır.Nitekim el-A'meş'in lâfzı "Kadın kocasının evinden yedirdiği zaman "; Mansûr'un lâfzı "Kadın kendi evinin yiyeceğinden in/âk ettiği zaman" şeklinde olduğunu görürsün. Allah müellif Buhârî'ye rahmet eylesin; faydaların incilerini ne kadar da çoğaltmıştır! Ve mükâfatını ancak Allah verebilir ki, onun tekrarı ne kadar da tatlı olmuştur (Kastallânî).

85[85] Bu âyetlerin burada zikredilmesi, hayır yollarında mal harcamayı rağbetlendir-meğe işarettir. Çünkü Allah, yapılan harcamaya dünyâda bedelini, âhirette bol sevabını verecektir. Âyetler cimrilik yapan ve Allah'a yaklaşma yollarında mal harcamaktan çekinen kimseleri de tehdîde işarettir.

Âyetteki "en güzel" ta'bîri Lâ ilahe il/e'llah\; yâhud İslâm Dîni'ni, yâhud cenneti ifâde eder (Medârik).

Âyetlerden sonraki fıkra, âyetteki"Yusrâ = En kolay'\ tefsir etmekte gibidir. Bu fıkra hadîsten bir parça olup, atıf harfi olmadan bâb başlığına bağlıdır; Çünkü böyle de caizdir

86[86] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Yâ Allah, infâk ediciye bir bedel ver" kavlinden dolayı açıktır. Çünkü onu beyân etmektedir. Hadîs "... (Hayır için) ne sar/ederseniz, Allah bunun ardından bedelini ihsan eder. O, rızıklandıranların hayırhsıdır" (Sebe': 39) âyetine tamâmiyle uygundur.

Bir kudsî hadîste Allah: "Sen infâk et ki, ben de sana infâk edeyim" (Buhârî-Müslim) buyurmuştur. Hadîsteki bu infâk, hem vâcibi.'hem mendübu şâmildir.

Hadîsteki meleklerin duasının kabul edileceği, "Kimin âmin demesi, meleklerin âmîn demesine uygun düşerse, geçmiş günâhları mağfiret olunur" (Buhârî-MüslÎm) hadîsinin delaletiyle sabittir.

29- Sadaka Verip Duran Cömert Kimse İle Cimrinin Meseli Babı

46-.......Bize Abdullah ibn Tâvûs, babası Tâvûs'tan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Peygamber (S): "Cimri ile sadaka verici cömert kişinin örneği, üzerlerinde demirden cübbeleri bulunan şu iki kişinin örneği gibidir..." buyurdu.

H ve yine bize Ebû'l-Yemântahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb haber verip şöyle dedi: Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti. Ona da Abdur-rahmân el-A'rec, Ebû Hureyre'den işittiğini tahdîs etmiştir. Ebû Hu-reyre (R) de Rasûlullah'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Cimri ile infâk eden cömert kimsenin meseli, üzerlerinde memelerinden köprücük kemiklerine kadar demirden birer cübbeleri bulunan iki kişinin meseli gibidir. Cömert kişi in/âk etmeğe davranınca, muhakkak demir cübbe cildi üzerinde tâ ayak parmaklarım örtecek ve ayak izlerini silecek kadar uzar yâhud bollanır. Cimri kişiye gelince, o herhangi birşey in/âk etmek isteyince muhakkak demir cübbenin herbir halkası kendi yerine yapışır. Cimri kişi bu dar cübbeyi genişletmeye çalışır, fakal o genişlemez" 87[87]

İki cübbe hakkındaki bu hadîsi Tâvûs'tan rivayet etmekte el-Haşen ibnu Müslim, Tâvûs'un oğluna mutâbaat etmiştir. Hanzala ibn Ebî Sufyân, Tâvûs'tan yaptığı kendi rivayetinde "Cunnetân = İki zırh" demiştir. el-Leys ibn Sa'd da şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Ra-bîa tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Hürmüz şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre'den işittim; o, Peygamber(S)'den "Cunnetân = İki zırh" diye söyledi 88[88].

87[87] Bu hadîslerde cömert ile cimrinin rûh hâlleri en belîğ bir temsîl ile tasvîr edilmiştir: Cömert, ihtiyâç içinde bunalmışlara yardıma koşmakla gönlünde bir rahatlık ve sevinç duyar. Bu, iç açıklığının ve hazzın tâ parmaklarına kadar bütün vücûdunu kapladığını nefsinde hisseder. Bir de cömertlik, onun ruhî ve hârici bütün ayıplarını tamâmiyle örter.

Cimri ise, düşkünlere ve fakirlere karşı katı -yürekli olmakla beraber, gönlünde fıtrî bir merhamet duygusu da vardır. Fakat cimriliği bu asîl duyguya galebe etmektedir. O, gönlündeki bu iki zıd temayülden dolayı devamlı bir ızdırap içindedir. Bu ızdırap Allah'ın fıtrat gereğince cimrilerde yarattığı bir iç üzüntü-sü, bir gönül darlığıdır ki, hadîste ifâde edildiği gibi bu ruhî hâl, cimriyi baştan ayağa kadar cendere içinde gibi sıkıştırır durur. Bir fakîre yardım edip de bu gönül azabından kurtulmayı başaramaz

88[88] Buhârî buradaki nıutâbaati Libâs Kitâbı'nda "Gömleğin yakası bâbı"nda getirmiştir. Hanzala'nın rivayetini de yine Libâs Kitâbı'nda muallak olarak getirmiştir. Bu ta'lîki İsmâîlî, İshâk el-Ezrakî tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Bu son rivayetlerde "Cubbetân=lki cübbe" ta'bîri yerine "Cunnetân = İki zırh" ta'bîri gelmiştir. Bu ta'bîr, hadîsin ma'nâsında bir değişiklik meydana getirmemektedir.

30- Çalışıp İş Yapmakla Kazanılandan ve Ticaretten Sadaka Vermek Babı

Bunun delili Yüce Allah'ın şu kavlidir: "Ey îmân edenler, hakk yolunda harcamayı » kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden \ çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdî, bayağı şeyleri vermeye yellenmeyin. Bilin ki, şübhesiz Allah herşeyden müstağnidir, asıl hamde lâyık olan O'dur"(ei-Bakara: 26?) 89[89].

31- Bab: Her Müslüman Üzerine Sadaka Vermek Vacibdir

Sadaka edecek mal bulamayan ise (dînce işlenmesi) iyi tanınan iş yapsın 90[90].

47-....... Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den: Peygamber (S):

— "Her müslümân üzerine sadaka vermek vâcibdir" buyurdu.

Orada bulunan sahâbîler:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sadaka edecek birşey bulamazsa (ne yapar)? dediler.

Rasûlullah:

89[89] Buhârî bu başlıkla, dînen mu'teber olacak sadakanın, ancak halâl kazançtan ve halâl ticâretten verilecek sadakadan ibaret olduğuna işaret etmiştir. Burada, zikrettiği âyetle yetinip, başka bir hadîs getirmemiştir. Çünkü âyet ancak halâl-t; dan sadaka verilmesini emretmekte ve haramdan verilecek sadakayı nehyetmektedir. Buhârî bu başlıktan kasdettiğini, delîl getirme yoluyla zikrettiği bu âyetle açıklamıştır.

90[90] Bu başlık, gelecek olan hadîsten alınmış İki cümledir. Ma'rûf, Allah'a itaat, Allah'a yaklaşma, insanlara iyilik nev'inden herşeyi toplayan câmialı bir sözdür. Diğer deyişle dînin ve selîm aklın iyi gördüğü şeyler; örfler, âdetlerdir. Münker de bunun zıddıdır ki, dînin ve selîm aklın kötülediği şey ve çirkinlik demektir.

Allah, Kur'ân'da "Ma'rûf ile emret, münkerden nehyet" (Lukmân: 17; el-A'raf: 199) itâblarıyle Peygamberine teblîğ ve yüksek irşâd vazifesinin iki mühim ana hattını öğretmiştir, islâm ümmeti için ma'rûfla amel edip, münkerden kaçınmak birer vecîbe olmuştur.

— "Eliyle çalışır; elinin emeğiyle kazandığından hem kendini faydalandırır, hem de sadaka verir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Çalışmaya da gücü bulunmazsa? dediler.

Rasûlullah:

— "İhtiyâç sahibine, bunalmış mazluma yardım eder "buyurdu.

— Buna da güç bulamazsa (ne yapar)? dediler. Rasûlullah:

— "Ma'rûf(yâm hayır) işlesin, şenden kendini tutsun. Çünkü bu da o kimse için bir sadakadır'1 buyurdu 91[91].

32- Bab: Zekattan Ne Mikdar ve Sadakadan Ne Mikdar Verilir?

Bir zekâttık koyunu tamamen bir fakire veren kimse(nin hükmü nedir)? 92[92]

91[91] Hadîsin bâb başlığına delâleti son derece açıktır, çünkü başlık hadîsten alınmıştır. A, Hadîs, Peygamber ile sahâbîler arasında bir suâl cevâb üslûbu ile cereyan v" etmiştir. Böylece en zengininden hiçbir şeye mâlik bulunmayan ferde kadar herkesin kendi imkânı nisbetinde, içinde bulunduğu cemiyet ferdlerine yardım etmesi kaanûnu vaz' edilmiştir. Hiçbir şeye gücü yetmeyen kimse de, iyi hareket edip dosdoğru yaşayacak ve kendini kötülükten uzak tutacaktır. İşte bu son derece sâde ve vecîz ifâde içinde her ferde en eskimez bir iyilik ve medenî hayât düstûru verilmiştir.

92[92] Buharı bu başlıkta üç mikdâr sorusu getirmiştir: Birincisi: Farz kılınan zekâtı verecek olan kimse ne mikdâr verecektir sorusudur. Zekât mallarının sınıflarına göre çeşitli mikdârlarda verilecek olan bu mikdâr sorusu, Zekât Kitâbı'nda-ki birçok bâblarda bildirilmiştir. Buhârî bu bilgilerin hatırda bulunduğuna güvenerek, burada buna dâir hiçbir hadîs sevk etmemiştir. Buhârî'nin bu âdeti Sahîh'inin birçok yerinde böyle cereyan etmiştir. Buhârî bu unvan ile burada şerîat koyucu tarafından nasslaştınlan zekât mikdârlarından bir indirme ve eksiltme caiz olmayacağına işaret etmek istemiştir ki, bu da bâblarda bilinmişti.

İkincisi, sünnet ve mendûb olan sadakayı verecek kimse, ne kadar verecektir sorusudur. Mendûb olan sadakanın hududu bir mikdâr ile takdir ve tahdîd edilmemiştir. Çünkü bu nevi' sadaka bir ihsandır; onu veren muhsindir. "Ve Allah ihsan eden muhsinleri sever" {el-Bakara: 195; el-Mâide: 14, 96).

Üçüncü soru: Bir zekât koyununu kamilen ve tamamen bir fakire veren kimsenin hükmü nedir sorusudur. Buhârî bu soru ile, bir zekât koyununun tamamen bir fakire verilmesinin cevazına işaret etmiştir. Çünkü şeriat koyucu tarafından koyun zekâtının parçalanmadan bir fakire verilmesi nâsslaştınlmış ve tesbît edil

48-.......Ümmü Atıyye Nuseybe el-Ensâriyye (R) şöyle demiştir: Ensâriyye Nuseybe'ye (yânı bana: Zekât malından) bir koyun gönderilmişti. Ben Nuseybe de bu koyunun etinden bir parça Âişe'ye göndermişti. Bu sırada Peygamber (gelip):

— "Yanınızda yiyecek birşey var mı?" diye sordu.

Âişe dedi ki:

— Benim yanımda birşey yoktur, yalnız Nuseybe'nin şu zekât koyunundan (bana) gönderdiği bir parça et vardır, dedim.

Peygamber:

— "Haydi getir! Zekât yerine ulaşmıştır" buyurdu 93[93].

33- Gümüşün Zekatı Babı 94[94]

49-....... Yahya ibn Umâre şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den işittim, o şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında zekât yoktur. Beş ûkıyye-den (yânı ikiyüz dirhemden) az mikdârdaki gümüşte zekât yoktur.

---

mistir. Binâenaleyh bir zekâthk koyunun kesilip etinin parçalanarak birkaç fa-kîre verilmesi caiz değildir. Sadaka olan koyun ise tamamen bir fakire verilebileceği gibi, parçalanıp fakirlere dağıtılması da caizdir.

93[93] Hadîs, Nuseybe (Nesîbe) Ümmü Atıyye el-Ensâriyye'nin kendi rivayeti iken, mü-tekelüm sigasiyle değil de, gâib sigasıyle sevkedilmiştir. Bu da bir anlatım tarzıdır. Müslim'deki rivayeti ise mütekellim sigasıyle olup daha açıktır:

Ümmü Atıyye dedi ki: Rasûlullah (S) bana zekâthk bir koyun gönderdi. Ben de bunun etinden bir parça Âişe'ye gönderdim. Rasûlullah, Âişe'nin yanına gelince: "Yanında yiyecek birşey var mıdır?" diye sormuş. O da: Hayır, birşey yoktur. Yalnız sizin Nuseybe'ye yolladığınız koyunun etinden bize gönderdiği bir parça et vardır, demiş. Rasûlullah: "(Getiriniz!) O zekât yerine ulaşmıştır" buyurmuştur (Müslim, Zekât).

Peygamber, kendisi zekât malından yemez; ailesi ferdlerini de yedirmezdi. Çünkü zekât malı onlara haram idi. Fakat zekât Ümmü Atıyye'nin mülkiyetine geçtikten sonra Âişe'ye gönderildiğinden, bu etin mâhiyeti değişiyordu; artık bu, hediye oluyordu. Hediyeyi ise yiyebilirlerdi. "Zekât yerine ulaşmıştır" edebî vecizesi ile bu şer'î hakîkat ifâde edilmiştir.

94[94] Buhârî, her yerdeki insanların ellerinde gümüşün deveranı ve revacı çok olduğu için bu "Gümüşün zekâtı bâbı"nı diğer zekât mallarından önce getirdi

Beş vesk mikdârının altındaki (hurma, üzüm ve hububat) mahsûllerinde de zekât yoktur" 95[95].

50-.......Ebû Saîd (R): Ben Peygamber(S)'den bu hadîsi işittim, demiştir 96[96].

95[95] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Beş ûkıyyeden az mikdârdaki gümüşte zekât yoktur" fıkrasıdır. Bu hadîs, cümlelerin yer değişikliği farkıyle "Zekâtı verilen mal kenz değildir... " unvanlı 4. babın başlığı içinde ve aynı babın 10 rakamlı hadîsi olarak geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti . Şu kadar söyleyelim:

Ükıyye, şeriat lisânında 40 dirhemdir. Bir ûkıyyenin 40 dirhem olduğunda hadîsçilerin, fakîhlerin ve lugât imamlarının ittifakı vardır. Ve bu, Hicaz ahâlîsinin ûkıyyesidir. Rıtl gibi bâzı ölçülerin Şâmî'si, Irâkî'si olduğu ve aralarında vezn i'tibânyle fark bulunduğu gibi, ûkıyye de muhteliftir. Ve her yerin kendisine mahsûs bir ükıyyesi vardır. Bâzı yerde yedi miskale, bâzı yerde de dokuz miskale bir ûkıyye demişlerdir. Fakat her yerde nisaba mikyas olarak şer'an mu'-teber olan ûkıyye, 40 dirhemdir...

Kitâbu'l-Mekaayîl'de Vâkıdî'den, Abdurrahmân ibn Sabit (118)'in şu bilgileri haber verdiği rivayet edilmiştir: Kureyş'in Câhiliyet devrine âid bir takım vezinleri vardı. İslâm devri geldiğinde müslümânlar bunları olduğu gibi kabul ettiler ki, şunlardır:

Ûkıyye = 40 dirhem

Rıtl ~ 12 ûkıyye = 480 dirhem

Neş = 20 dirhem

Nevât = 5 dirhem

Miskâl = 22 kîrât'tan bir habbe eksik

10 dirhem = 7 miskâl 1 dirhem = 15 kîrât

Bu ölçüler ile paraların Câhiliye ve İslâm devirlerinde çeşitli ülkelerdeki târihî gelişmeleri hakkında Kâmil Mîrâs'ın güzel araştırma ve toplamasını Tecrîd Tercemesi, V, 41-189 sahîfelerinden okunması tavsiyeye lâyıktır.

Hulâsa,bu Ebû Saîd hadîsinde beş ûkıyye mikdârmdan azda zekât olmadığı açıkça bildirildiğinden, gümüşün nisabı 200 dirhem oluyor.

Hadîste, en aşağı üçer yaşında olan beş devenin, zekât nisabı olduğu sabit oluyor. Böyle beş deveye mâlik olan kimseye bi'1-icmâ' bir koyun zekât lâzım gelir. Bu konuda fakîhler arasında hiçbir ihtilâf geçmemiştir.

"Beş vesk mikdân mahsûlden aşağısında zekât yoktur" cümlesi de hurma, üzüm, hububat gibi mahsûllerin zekât nisabını öğretmiştir. Vesk, aslında bir şeyi toplayıp yüklenmek ma'nâsmadır. Ve bi'1-ittifâk bir vesk, Peygamber sâ'ı ile 60 sâ'a denilir... B\r sâ', 1040 dirhem ayarındaki ölçeğe denir; beş vesk, kesirsiz olarak 1000 kg ve eski okka ile 750 okka eder... (Tecrîd Ter., V, 110-111).

96[96] Bu, zikredilen hadîsin diğer bir tarîkidir. Bunu getirmekten maksad, hadîsin kuvvetini beyân etmektir. Çünkü bu, geçen isnadın hilâfına vâsıta ihtimâli olmadığı için en yüksek derecededir.

34- Zekatta Arz (Yanı Nassla Ta'yin Edilmiş Olanın Kıymetinde Bir Metal) Verilmesi Babı 97[97]

Ve Tâvûs dedi ki: Muâz ibn Cebel (R) Yemen ahâlîsine:

Bana zekâtta elbise, hamîs yâhud lebîs denilen metâ'Iarı, arpa ve darı yerine zekât olarak getirin. Bu size daha kolay ve Peygamberin Medine'deki sahâbîleri için de daha hayırlı ve daha yararlıdır, dedi 98[98].

Ve Peygamber (S): "Hâlid'e gelince, o zırhlarını, silâh ve binek gibi harb araç ve gereçlerini Allah yolunda (kullanmaya hazırlayıp) habs yânı vakfetmiştir" buyurdu " 99[99].

Ve yine Peygamber, farz olan zekâtı, farz olmayanından ayırmaksızın: "Ey kadınlar! Siz de velev zînet eşyalarınız cinsinden olsa da, sadaka veriniz" buyurdu. Bu emr üzerine kadın taifesi küpelerini, sihâb denilen altınsız, gümüşsüz gerdanlıklarını atmaya başladılar. Peygamber harcama yeri i'tibâriyle altın ve gümüşe, diğer metâ'lardan ayrı

97[97] el-Ard: Ayn'm fethi, râ'nın sükûnu ile eşyanın kıymetini ta'yîn eden altından, gümüşten başka olan metâ'a denilir. Altın ve gümüşe ise Ayn denilir.

el-Arad: Ayn'ın ve râ'nın fethi ile, az olsun çok olsun, insana arız olan dünyâ malına denir ve mutlak mal demektir. Nitekim "Dünyâ hâzır bir metâ'dır; ondan insanların iyisi de yer kötüsü de" denilmiştir. Binâenaleyh ard (arz) ile arad arasında umûm husus mutlak vardır. Ard, hâss'dır; arad, âmmdır. Her ard, araddır; fakat aksi sahîh değildir. Rasûlullah: "Zenginlik mal ve metâ'ın çokluğundan vücûd bulur değildir. Fakat zenginlik insanın nefsinden meydana gelen bir rûh hâlidir" buyurmuştur (Buhârî; Müslim). Mala araz (arad) denilmesi, sahibine sonradan geldiğinden dolayıdır. Bir ân gelip arız, sonra da zail olur. Bu iki kelimenin daha başka ma'nâları da vardır (Umdetu'l-Kaarî).

98[98] Tâvûs'un bu hadîsini İbnu Ebî Şeybe, el-Musannafmda; Yahya İbnu Âdem Kitâbıı'l-Harâc'mda muttasıl senediyle rivayet etmişlerdir. Bu rivayet, zekâtın kıymetle verilebiimesinde nasstır. Zekâtın aynen verildiği gibi, kıymeti takdîr edilerek bedelen de verilmesinin cevazı buradan alınmıştır.

Bu rivayetteki bâzı isimlerin ma'nâları:

el-Hamîs; Dört köşeli ve iki tarafı damgalı siyah abadır. Vaktiyle Yemen'-in ma'rûf elbiselerinden olup, uzunluğu beş zira' imiş. , el-Lebîs: Giyilmiş ve kullanılmış elbisedir. es-Siyâb: Hamîs ve lebîsten daha umûmî bir lâfızdır. ez-Zuratu: Zâl'in dammı ile, hubûbât'tandır

99[99] Hâlid ibn Velîd'den de konuşulan bu hadîsi Buhârî, Yüce Allah'ın "Ve fi'r-' Rikâb... "(et-Tevbe:61) kavli babında, Ebû Hureyre'den senediyle rivayet etmiştir. Buhârî'nin bununla istidlali şöyledir: Zekât âmilleri Hâlid İbn Velîd'in zırhlarım ve diğer harb araç ve gereçlerini ticâret malı gibi zekâta tâbi'dir zannederek, bunların kıymetinin zekâtını istemişlerdi. Demek ki, kıymeti üzerinden zekât alınması, zekât verilmesi caizdir. Fakat Peygamber tarafından harb araç ve gereçlerinin zekâta tâbi' olmadığı; bunların Allah yolunda kullanılmak üzere habs ve vakf olduğu bildirilmiştir.

bir hususiyet vermemiştir 100[100].

51-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk (R), Enes ibn Mâlik'e (zekât âmili ta'yîn ettiğinde), Allah'ın kendi Rasûlü'ne (alınmasını) emrettiği mikdârları açıklayan bir mektûb yazmıştı (ki, şunlar o mektûbdandır): Kimin zekâtı bir yaşını doldurmuş bir dişi deveye ulaşırsa ve mal sahibinin yanında bu sıfatta deve bulunmaz da yanında iki yaşında bir dişi deve bulunursa, mal sahibinden zekât olarak bu hayvan kabul edilir de zekât tahsildarı (yaş farkını telâfi için) mal sahibine ya yirmi dirhem, yâhud iki koyun verir. Mal sahibi yanında bir yaşında bir dişi deve bulunmaz da iki yaşında erkek deve bulunursa, bu da o kimseden zekât olarak kabul edilir. Fakat fark olarak birşey verilmez 101[101].

100[100] Buhârî bu hadîsi İki Bayram Kitâbı'nda İbn Abbâs ile Câbir ibn Abdiilah'tan, senediyle uzunca bir metinle getirmiştir. İlim Kitâbı'nda da yine İbn Abbâs'tan getirmiştir.

Buhârî bu hadîsi ve beraberinde söylediği sözlerini, kıymet üzerinden eşyalar ve metâ'lar ile zekât verilmesine istidlali göstermek için getirmiştir. İstidlali şöyledir: RasûluHah, farz olan zekât ile sadakayı ayırmaksızın, mutlak olarak kadınlara: "Sadaka veriniz" buyurmuştur. Kadınlar da küpeleri, yüzükleri ile, yapımında altın, gümüş gibi mâdenler karışmamış olan ve "sihâb" denilen gerdanlıklarını Rasûlullah'a vermişlerdi. RasûluHah da altını, gümüşü, eşya ve metâ'lardan ayırdetmiyerek kabul etmişti, ki işte Peygamber'in bu fiili, kıymetten zekât vermenin cevazını ve aynen vermekten hiç farkı olmadığım gösterir.

Hadîsin istidlale dayanak noktası "sihâb" kelimesidir. Bu kelimenin ma' nâsımı Kaamûs Tercemesi'nden nakledelim: "es-Sihâb; kitâb vezninde, Arab kadınlarına mahsûs bir nevi' kilâde (gerdanhk)dir ki, sük ta'bîr olunan güzel bir koku mürekkebâtı ile karanfilden düzerler. Onda cevahire (ve mâdenlere) âid birşey yoktur. Cem'i, kütüb vezninde Suhub gelir".

Bu hadîste Peygamber, farz olan zekâtın sarf yeri ile müstehâb olan sadakanın sarf yerini ayırmamıştır. Çünkü her iki ibâdetle kasdedilen Allah'ın rızâsı ve Allah'a yaklaşmadır. Sarf yeri ise et-Tevbe:61. âyette sayılan sekiz çeşit yerdir. Kısaca ifâde gerekirse fakirdir, muhtâc olan kimsedir.

Buhârî, Ebû Bekr'in Enes'e yazdığı bu meşhur mektubu aitı bölüme ayırarak, birbiri ardınca gelecek olan ayrı ayrı altı bâbdaki hükümlere delîl olarak sevketmiştir; Ayrıca Humus, Şerîket, Libâs ve Hileleri Terk kitâblarında da getirmiş olduğundan, Buhârî bu hadîsi Sahih 'inin on yerinde parça parça getirmiş oluyor.

101[101] Bintu Mahâd: Mîm'in fethi ile, bir yaşını dpldurup ikisine giren ve anası gebe olmak isti'dâdmda bulunan deve nev'ine denir. Erkeğine îbnu Mahâd derler. Mâhıd, hâmil demektir. Anası hâmil olup da doğurunca, evvelki yavruya Arab-lar, dişi olursa Bintu Lebûn, erkek olursa İbnu Lebûn derler. Lisânımızda koyunun her yaşta kuzu, toklu, şişek, güveç gibi adlarla anıldığı gibi, Arablar arasında da deve her yaşta, hattâ dişisine, erkeğine ayrı ayrı birer isim verilmiştir. Deve Arab'ın en kıymetli malı olduğu için her yaşa âid adlara ehemmiyet verilir. Bu hususta kitâblar yazılmıştır.

Hadîs, zekâtın aynen verildiği gibi, kıymet takdîr edilerek bedelen de verilmesinin cevazını göstermektedir. Buhârî'nin istidlali şöyledir: Hadîste, develerin zekâtını verecek olan bir mal sahibinin bir

52-....... Bize İsmâîl ibn Uleyye, Eyyûb es-Sahtıyânî'den tahdîs etti ki, Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah üzerine şehâdet ederim ki, O elbette ve muhakkak bayram namazını hutbeden önce kıldırmıştır. Sonra kendisi kadınlara hutbesini işittiremediğini düşündü de yanında Bilâl, eteğini yaymış olduğu hâlde, kadınların yanına geldi. Onlara va'z etti ve sadaka vermelerini emreyledi. Bu emr üzerine kadın taifesi, artık (halka, gerdanlık ne varsa) Bilâl'ın eteği içine atmaya başladılar. Râvî Eyyûb eliyle kulağına ve boğazına işaret edip (bunlarda bulunan küpe, halka ve gerdanlığı kasdettiğini) göstermiştir 102[102].

35- Bab: "Ayrı Ayrı Bulunan Zekat Malları Bir Araya Toplanmaz; Toplu Olanların da Arası Ayrılmaz"

Ve Sâlim'den; o da babası İbn Umer'den; o da Peygamber(S)'den bu başlığın benzeri olan hadîs zikredilir 103[103].

53-....... Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr (R), Rasûlullah'ın takdir buyurduğu zekât mikdârına âid Enes ibn Mâlik'e yazdığı mektûbda: Zekât (artar veya eksilir) endîşesiyle, ayrı ayrı bulunan zekât malları bir araya toplanmaz; toplu bulunanların arası da ayrılmaz, diye yazmıştır 104[104].

---

yaşında bir dişi deve vermesi îcâb edip de, kendisinin bu vasıfta dişi devesi bulunmayıp iki yaşında dişi devesi olur ve mal sahibi bunu vermek isterse, zekât me'mûru onu kabû! eder. Fakat me' mûr, aradaki bu yaş farkını telâfi etmek için mal sahibine ya yirmi dirhem, yâ-hud iki koyun geri verir. Hadîsçiler ve fakîhler örfünde buna "Cebrân = îki telâfi yolu" denilir.

102[102] hadîsin bir parçası başlık içinde geçmiş ve ora ile ilgili haşiyede gerekli açıklamalar verilmişti.
103[103] Bu başlığı meydana getiren vecîz kaanûn, başlığın altında getirilen Enes'in rivayet ettiği Ebû Bekr'in mektubunda aynen mevcûddur. Buhârî bunun diğer bir sahâbîden de: Peygamber'e dayanan bir senedle rivayet edildiğini göstermiş ve hadîsi daha da kuvvetlendirmiştir
104[104] Hattâbî, hadîsteki "faraza11 fiilini şer'î vücûb ma'nâsına "farzetti" değil, "takdir etti" ma'nâsınadir, demiştir. Gerçekten zekâtın vücûbu Kur'ân'ın nâssı ile bildirilmiş, mikdârmm ta'ymi Rasûlullah'a bırakılmıştır.

Hadîsteki zekâtın gerekmesinden veya düşmesinden, aynı zamanda artmasından veya eksilmesinden

36- Bab: "Karışık İki Sürüden Oluşan Ortaklı Bir Sürünün Zekatı Hususunda, Bu Karışık Sürünün İki Sahibi Kendi Aralarında Adalet Gereğince Birbirlerine Müracaat Ederler" 105[105].

Tâvûs ibn Keysân ile Atâ ibn Ebî Rebâh da: İki ortaktan herbiri ortaklı maldaki hisselerini bilebilirler ve ayırdedebilirlerse, zekât hususunda bu ortakların malları cem' olunmaz, demişlerdir 106[106].

---

korkacak kimse zekât me'mûru mu, yoksa mal sahibi mi, yoksa her ikisi mi olduğu bildirilmemiştir. Fakat her iki taraf için de böyle bir endîşe vardır. Zekât me'mûru zekâtın düşmesinden veyâhud eksilmesinden çekinir. Mal sahibi de zekâtın gerekmesinden veyâhud artmasından korkar. Bu korkuyu hakk düşüncesi değil, menfaat düşüncesi doğurur. Binâenaleyh hadîste iki edebî ve ilmî vecîze hâlinde zikredilen "Ayrı olanın toplanması ile toplu bulunanın ayrılması"; hem zekât me'mûruna, hem de mal sahibine yönelik olmak üzere nehyedilmiştir. Bu nehyİn misâllendirilişi şöyledir:

Zekât amiline yönelen nehiy: îki kimseye âid olan kırk koyunu zekât almak maksadiyle bir yere toplaması gibidir. Âmilin toplu bir zekât malını ayırması da: Bİr kimsenin malı olan 120 koyunu kırkar kırkar ayırıp, üç zekât istemesi gibidir. Hâlbuki bu yolda zekât, şer'an matlûb değildir. Bu-sebeble zekât me'mûru birinci misâldeki toplamak ile ikinci misâldeki ayırmadan nehyedilmiştir.

Mal sahibine yönelik kısmın misâli şöyledir:

Ayrı olanın birleştirilmesi: Kırk koyun sahibi bir kimsenin, yine kırk koyuna mâlik diğer birisiyle bu ayrı ayrı iki sürüyü sayım zamanı birleştirerek iki koyun yerine bir koyun zekât vermek istemeleri gibidir. Toplu olanın ayrılması da: Karışık ve ortak yirmişer koyun sahibi olan iki kişinin zekât me'mûruna karşı bu toplu bir sürüyü sayım zamanı ikiye ayırmaları ve zekâtın düşmesine sebeb olmaları gibidir. Bu hareket de Beytü'1-mâle zarar verir ve nehyedilmiştir. Bu toplama ve ayırma daha başka şekillerde de olabilir. Böyle aldatmalı işler, dînen nehyedilmiştir.

105[105] Hctlîtayn: Halil'in tesniyesidir. Bu kelimenin şer'î medlulünü ta'yînde görüş ayrılıkları vardır. Ebû Hanîfe, Halil, şerik demektir, demiştir, tbn Esîr de bunu te'yîd ediyor ve: Rasûlullah'm bize hitâb ettiği şeriat dilinde halîtayn, birbirinden ayırdedilemiyecek bir halde malları birbirine karışan iki şerikten ibarettir, diyor. Binâenaleyh ayrılması kaabil olmayacak şekilde birbirine karışmayan mala halîtayn denilmez. İki ortaktan herbirinin malı birbirinden ayrılabildiği surette bu birlikte hulta yoktur. Ebû Hanîfe'ye göre, iki şerikten veya fazla şeriklerden hiçbirisine hisseleri nisaba ulaşmadıkça zekât vâcib değildir. Bunlar müşterek olmadıkları hâlde ne hükme tâbi' iseler, yine haklarında o hâl câridir.

Zekât ve nisâb konusunda Ebû Hanîfe'nin yegâne şart olarak i'tibâr ettiği "Şeriklerin müşterek maldaki hisselerinin ayırdedilmemesi" şartı, yüksek bir iktisadî dehâ ile konulmuş bir şarttır. Tâvûs İle Atâ da bu şarta tutunmuşlardır. İmâm Buhârî de bu şartı tercih etmiş oluyor.

Daha evvel de söylediğimiz gibi arka arkaya getirilen bu bâb başlıkları Ebû Bekr'in Enes'e yazdığı zekât mîkdârları mektubunun bölümleridir.

106[106] Tâvûs ile Atâ'nın bu sözlerini Ebû Ubeyd, Kitâbu'f-Emvâ/'de senediyle rivayet etmiştir. Buhârî bunu

Sufyân es-Sevrî de:

İki ortaktan birisinin kırk, öbürüsünün de kırk koyunu tamâm olmadıkça, zekât vâcib olmaz, demiştir 107[107].

54-.......Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr, Rasûlullah'ın takdîr buyurduğu zekât mikdârına dâir Enes'e şunu da yazmıştır: "Herhangi iki karışık sürüden oluşan ortaklı bir sürünün zekâtı hususunda, bu karışık sürünün iki sahibi, kendi aralarında adalet gereğince birbirlerine müracaat ederler" 108[108].

37- Deve Zekatı Babı

Bu deve zekâtı hadîsini Ebû Bekr, Ebû Zerr ve Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)*den zikretmişlerdir 109[109].

55-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Bir A'râbî, Rasülullah'a hicretten sordu. (Medîne'ye hicret edeyim mi? dedi). Ra-sûlullah: "Sanayazık; hicret etme! Çünkü hicret işi çok çetindir. Senin deve nev'inden zekâtını vermekte olduğun malın var mıdır?"

---

burada istidlal maksadıyle zikretmiştir. Demek ki, Tâvûs ile Atâ'nın cem'i caiz değildir dedikleri bu şerîket, şuyû'lu olarak tasarruf ifâde eden bir şeriket değildir; "Şerîketi civar = komşuluk ortaklığı" denilen ve komşuluk ifâde eden bir birliktir.

107[107] 107 Sufyân es-Sevrî'nin bu sözünü de Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir. Tey-mî: "Sufyân es-Sevrî Ebû Hanîfe gibi zekâtta haltı, yânı şerîketi müessir bulmuyor" demiştir. Tavzîh'de de: İmâm Mâlİk'in kavli Atâ ibn Ebî Rebâh'ın kavli gibidir, denilmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 355-357).

108[108] Hadîsteki "Bi's-seviyye" kelimesini İbn Hacer; "musâvât" İle tefsîr etmiştir. Aliyyü'l-Kaarî Mirkâtu'I-Mesâbid'de: Bi's-seviyye kaydı delâlet ma'nasına ham-ledümelidir, diyerek şu açıklamayı veriyor: Şu hâlde hadîsin ma'nâsı "Müşterek bir sürünün zekâtı iki şerikin birisinden alındığında, onun adalet gereğince diğer ortağa müracaat hakkı vardır" demek olur. Ve bu ma'nâca hadîsin hükmü, bütün hulta ve şerîketlere şâmil bulunur.

109[109] Deve zekâtının beyânı hakkında Ebû Bekr'in iki uzun hadîsi yakında gelecektir. Ebû Zerr ile Ebû Hureyre'den bu konudaki hadîsler de yine bu Zekât Kitâ-bı'nda altı bâb sonra gelecektir.

buyurdu. A'râbî: Evet, vardır, diye cevâb verdi. Rasûlullah (S): "Öyle ise sen, denizlerin ötesinde (bulunsan da) çalış. Çünkü Allah senin çalışmandan hiçbir şeyi asla terketmeyecektir" buyurdu 110[110].

38- Yanındaki Develerin Zekatı Bintu Mehad'a Ulaşan; Fakat Yanında Bintu Mehad Bulunmayan Kimse Babı

56-.......Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir; Ebû Bekr (R), Enes ibn Mâlik'e, Allah'ın kendi Rasûlü'ne emretmiş olduğu zekât farizası mik-dârlarıni şöyle yazdı:

"Kim ki yanında bulunan develerinin sayısı bir cezea zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında cezea bulunmaz da hıkka bulunursa, (zekât âmili tarafından) o kimseden hıkka kabul edilir 111[111]. Mal sahibi bu hıkka ile birlikte (noksanı telâfi için zekât me'mûruna) iki koyun vermek mal sahibi için kolay olursa ya iki koyun verir yâhud da yirmi dirhem gümüş verir. Bir kimsenin mâlik olduğu develeri bir hıkka zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında hıkka bulunmaz da cezea bulunursa, (zekât me'mûru tarafından) o kimseden cezea kabul edilir ve zekât me'mûru bu cezea île birlikte mal sahibine yirmi dirhem gümüş, yâhud iki koyun verir. Her kimin mâlik olduğu develerin zekâtı bir hıkka zekât nisâbına ulaşır, yanında da yalnız bintu lebûn bulunursa, (zekât âmili tarafından) o kimseden bintu lebûn kabul edilir. Ve mal sahibi yâ iki koyun yâhud yirmi dirhem verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır, develeri içinde

---

110[110] Arab ve A'râb kelimeleri: Arab, cins ismidir. İnsanlardan bir sınıfa, bir kavme denilir; nisbetinde Arabi denir. A'râb ise, Arab kavminden çölde oturanlara hâss bir İsimdir. Bunun nisbetinde A'râbî denir ve bedevî ta'bîr olunur. Bu cihetle şehirliler için Arabî denilmesi hususiyet kazanmıştır.

Hadîsin bâb başlığına delîl olan fıkrası "Senin deve nev'inden zekâtını vermekte olduğun malın var mı?" suâline A'râbî'nin "Evet" cevâbıdır.

Hadîste zikredilen A'râbî, Medîne'de ikaamet etmek üzere hicret için Pey-gamber'den müsâade istemiş, Peygamber bu müsâadeyi vermemiş; gerekçeli olarak kendi yurdunda oturmasını, orada çalışmasını, çalışmalarından hiçbirinin Allah katında terk ve zayi' edilmeyeceğini öğretmiştir,

111[111] Hadîs metnindeki bu cümlelerin harekeleri, Türkçe'ye tercemede güçlük meydana getirmiştir. Aslında deve sayısı, belağa fiilinin faili, "Sadakatu'l-cezea" ta'bîrinin mef'iîl olması düşünülür.

Aliyyii'l-Kaarî, Mirkât'ta: Buradaki cerr harfi fail üzerine dâhil olmuştur. Ahfeş'e göre zâiddir, et-lbi faildir. İbare: "Kim ki mâlik olduğu develerin sayısı bir cezea zekât nisâbına ulaşırsa" demektir, demiştir. Terceme, umumiyetle buna göre yapılmağa çalışılmıştır

hıkka bulunursa, (zekât me'mûru tarafından) mai sâhibin-.den bu hıkka kabul edilir. Ve zekât me'mûru mal sahibine ya yirmi dirhem, yâhud da iki koyun verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında bintu lebûn bulunmaz da bintu mehâd bulunursa, o kimseden zekât olarak bintu mehâd kabul edilir. Ve mal sahibi bintu mehâd'm beraberinde ya yirmi dirhem, yâhud iki koyun verir" 112[112].

39- Koyun Cinsinin Zekatı Babı

57-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: EbûBekr(R), Enes ibn Mâlik'i Bahreyn'e zekât âmili olarak gönderdiği zaman, onun için şu kitabı (yânî mektubu) yazmıştır 113[113].

112[112] Bu hadîs ile bundan sonra gelecek olan hadîsteki deve İsimleri:

Arablar bir yaşından i'tibâren muhtelif çağlardaki develere ayrı ayrı isimler vermişlerdir. Türkçe'de bu isimlerin çoğunun karşılıkları yoktur. Yalnız de-b' ve yavrusuna "dorum, potuk, köşek"; tohumluk erkek deveye "boğur" deriz. öbürlerini hangi yaşta olursa olsun umumiyetle "deve" diye ifâde ederiz. Şimdi hadîslerin daha iyi anlaşılması için, bu isimlerin bâzılarını ve ma'nâlarını kısaca yazalım:

İsimler	Ma'nâları
-Bintu Mehâd	Umumiyetle bir yaşım doldurmuş, ikisine basmış dişi deve.
İbnu Mehâd	Bir yaşını doldurmuş, ikisine basmış erkek deve.
Bintu Lebûn	iki yaşım doldurmuş, üçüne basmış dişi deve.
İbnu Lebûn	İki yaşını doldurmuş, üçüne basmış erkek deve.
Hıkka	Üç yaşını doldurmuş, dördüne basmış dişi deve.
Hıkk '	Üç yaşını doldurmuş, dördüne basmış erkek deve.
Cezea	Dört yaşını doldurmuş, beşine basmış dişi deve.
Cez'	Dört yaşını doldurmuş, beşine basmış erkek deve.

Şârih Aynî, en-Nadr ibn Şumeyl'in Kitâbu'I-îbl'inden naklen deve isimleri ile bu isimlerin verilme sebebleri hakkında bilgiler vermiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 250-252).

113[113] Bu Enes hadîsi ayniyle bu isnâdla-, bundan önceki bâblarda da parçalanmış olarak geçmişti. Bu hadîs deve, koyun ve gümüş zekâtının beyânını ihtiva etmektedir. Bu hadîsi Ebû Dâvûd da Zekât Kitâbı'nda şöyle tahrîc etmiştir: Hammâd ibn Seleme dedi ki: Enes ibn Mâlik'in torunu ve Abdullah ibn

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. "İşte bu, Allah'ın kendi Rasûlü'ne emrettiği ve Rasûlullah'ın müsîümânlar üzerine takdir ve ta'yîn buyurduğu zekât farîzasıdır. Her-hangi bir müslümândan bu kitâbda bildirilen mikdârlar veçhiyle zekât istenirse, o müslümân bu zekâtım versin. Bundan fazlası istenirse (ziyâdeyi) vermesin!

"Deveden yirmidört tanesinde ve bundan aşağısında koyun olarak (vâcib olan zekât), her beş devede bir koyundur.

"Deve sayısı:

25'e erişince, 3Ve kadar dişi bir bintu mehâd;

36'ya erişince, 45'e kadar dişi bir bintu lebûn;

46'ya erişince, 60'a kadar boğur basacak bir hıkka;

61'e erişince, 75'e kadar " " bir cezea;

76'ya erişince, 90'a kadar iki tane bintu lebûn;

91'e erişince, 120'ye kadar boğur basacak iki hıkka zekât vermek vâcib olur.

"Deve sayısı yüzyirmiden fazla olunca, her kırk devede bir tane bintu lebûn, ve her elli devede bir hıkka zekât vardır. Beraberinde dört tane deveden başka bulunmayan kimseye gelince; bu mikdâr devede zekât yoktur. Ancak deve sahibi, kendi isteği ile verebilir. Deve sayısı beşe ulaşınca da bir koyun zekât vermek vâcib olur.

"Senenin birçok günleri yaylakta güdülen koyunun zekâtında, koyun sayısı kırk olunca, yüzyirmiye kadar bir koyundur. Yüzyirmiden ziyâdede de, ikiyüze kadar iki koyundur. Koyun sayısı ikiyüz-den fazla olursa, üçyüze kadar üç koyundur. Koyun sayısı üçyüzden fazla olunca, her yüz koyunda bir koyun zekât vardır. Bir kimsenin de yayılır koyunu, kırktan bir koyun noksan olursa, bu noksan koyunda zekât yoktur. Ancak koyun sahibi isterse kendiliğinden nafile olarak verebilir.

Enes'in oğlu Sü-mâme'den bir kitâb aldım. Bu kitabı Ebû Bekr'in Enes ibn Mâlik'e yazdığını söylüyordu. Bu mektubu Ebfl Bekr, Enes'i zekât âmili olarak gönderirken yazmış ve Rasûluüah'ın mührü ile mühürleyip tasdîk etmişti. Bu mektûb "Bu, zekât farîzasıdır" cümlesiyle başlıyordu, diyerek baştan başa bu uzun mektubu rivayet etti.

Bu zekât hadîsini Nesâî ile İbn Mâce de Zekât bölümlerinde rivayet etmişlerdir.

"(İkiyüz dirhem) gümüşte de onda birin dörtte biri (yânî kırkta bir mıkdârı) zekât vâcibdir. Gümüş mıkdârı yüzdoksan dirhemden başka olmazsa, bunda da zekât yoktur. Ancak gümüş sahibi isterse kendiliğinden nafile olarak verebilir" 114[114].

40- Bab: Zekatta Malın Yaşlısı, Ayıplısı ve Döl Hayvanı Alınmaz: Ancak Zekat Me'mürünun (Bunlardan Almak) Dilemesi Müstesna

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr (R), Allah'ın kendi Rasûlü'ne (takdirini) emrettiği zekât mikdârlannı Enes ibn Mâlik için yazdı (Şu hükümler de ondandır): "Ve zekât vermekte malın yaşlısı, ayıplısı (koç ve teke gibi) döl hayvanı çıkarılmaz. Ancak zekât me'mûrunun bunları almak dilemesi müstesna" 115[115].

114[114] Hadîste bildirilen koyun zekâtı hakkında âlimlerin ittifakı vardır. Kırk koyundan aşağısında zekât olmadığı; kırk'ta bir; yüzyirmibir'de iki; ikiyüzbir'de üç koyun zekât vâcib olduğunda hiçbir muhalefet geçmemiştir. İkiyüzbir'den dört-yüz'e kadar yine üç koyun zekât lâzım olup, koyun dörtyüz olunca zekât da dört olur. Sonra her yüzde muttariden bir koyun zekât olarak hesâb edilir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî -ve bir kavle göre- Ahmed İbn Hanbel, Sevrî, İshâk, Evzâî'nin ve umumiyetle hadîsçilerin mezhebi budur. Alî ve İbn Mes'ûd'dan da böyle rjvâyet edilmiştir. Yalnız bu hesabın son kısmında Şa'bî, Nahaî, Ha-sen ibn Hayy muhalefet etmişlerdir. Bunlar, koyun zekâtının üçyüze kadar olan hesabında icmâ'da dâhil oldukları hâlde, üçyüzbir'den dörtyüz'e kadar olan zekât mikdânndan i'tibâren icmâ'dan ayrılmışlardır. Bunlar üçyüzbir'den dörtyüz'e kadar dört koyun verilir, demişlerdir. Ahmed ibn Hanbel'den de böyle bir rivayet vardır.

Ticâret maksadıyle besiye çekilen hayvanlarda, kırlarda otlatılma şartı aranmaksızın, zekât lâzım geldiği fıkıh kitâblannda açıkça belirtilmiştir.
Hadîsin sonundaki "er-Rıka" kelimesi, râ'nm kesri ve kaaf'm tahfifi iledir; sonundaki "He" de aslındaki vâv'dan bedeldir. Aslı el-Va'd ve el-Ide'de olduğu gibi, eî-Verık idi. el-Verık ve er-Rıka, darbedilmiş darbedilme-miş gümüşe denir. Gümüşün zekâtı onda birin dörtte biri; yânî kırkta bir'dir.

115[115] Bu hadîs de Buhârî'nin altı kısma ayırıp, Zekât Kitâbı'nm altı babında bir is-nâdla rivayet ettiği Enes hadîsinin bir parçasıdır. Bu parçaların hepsinde Buhârî'nin senedi hep aynıdır. Bu kısım, hadîsin'altıncı parçasıdır.Ebû Bekr'in Enes'e yazdığı mektubun bu fıkrasında: a. Dişleri dökülen yaşlı; b. Kıymeti düşük ayıplı hayvan; c. Koç veya tekenin zekât olarak alınması neh-yedilmiştir. Bu nehiy, farz olan zekâta âiddir; nafile sadakayı şâmil değildir. Hadîsin istisnâh fıkrası: "Zekât me'mûru, vekili bulunduğu hakk sâhible-ri ve müslümân fakîrler hakkında bu hayvanlardan zekât almayı haklı ve men-faatlı bulursa alır" demek olur. Fakirlerin haklarını korumaya me'mûr olan zekât âmilinin dişi dökülmüş, ihtiyar ve hastalıklı hayvanı zekât olarak almakta bir hakk, bir menfâat görmesi, ancak bütün sürünün bu vasıfta olması hâlinde olabilir.

Hadîsin son kelimesini Ebû Ubeyd, dâl'ın fethi ve teşdidi ile "el-Musaddaku = jJuiİJi " şeklinde rivayet etmiştir. Bu, mal sahibi demektir. Bu hâlde istisna yalnız koç veya tekenin nefyine münhasırdır. Binâenaleyh mal sahibi koçunu zekât olarak vermeye mecbur değildir. Amma dilerse verebilir, demek olur. Artık istisna üst tarafa sirayet etmez.

41- Zekatta (Bir Yaşını Bitirmiş) Dişi Keçi Oğlağının Zekat Olarak Alınması Babı

59-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (R): Eğer bunlar Rasüluîlah'a ödeyegeldikleri bir dişi oğlağı benden men' eder vermezlerse, bunun men' edilmesine karşı muhakkak onlarla mukaa-tele ederim, dedi. Umer (R) de şöyle dedi: Ben Ebû Bekr'in bu hükmünü, başka değil; ancak Allah'ın Ebû Bekr'in gönlünü harb etmeye açıp genişletmesi olarak gördüm. Ve öğrendim ki, bu muharebe hakktır 116[116].

42- Bab: Zekatta, Halkın Mallarının En İyileri Zekat Olarak Alınmaz

60-....... Ebû Ma'bed'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Muâz ibn Cebel'i Yemen'e vâlî gönderdiğ iza-mân, ona şöyle buyurdu: "Ey Muâz, sen Kitâb Ehli olan bir kavim üzerine vâlî gidiyorsun. Allah'a ibâdet etmek, onları çağıracağın ilk şey olsun. Onlar Allah'ı tanıdıkları zaman, Allah'ın onlara gündüz ve geceleri içinde beş namaz farz kılmış olduğunu haber ver. Onlar bu namazları ifâ ettikleri zaman da, Allah'ın onlara mallarından alınarak fakirlerine verilecek olan bir zekât vergisi farz eylediğini onlara haber ver. Ve sen, insanların mallarının en iyilerini almaktan da sakın" 117[117].

116[116] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Eğer bunlar Rasûluîlah'a ödeyegeldikleri bir dişi oğlağı {yânî zekâtı) benden men' ederlerse..." sözlerindedir. Buhârî bu başlıkla bir yaşını doldurmuş oğlak ve kuzuların zekât olarak alınmasının cevazına işaret etmiştir. Bu hadîs, zekâtı vermek istemeyenlere karşı harb hakkında Ebû Bekr ile Umer'in münâkaşasını anlatan hadîsin bir parçasıdır. O hadîs, bu Zekât Kitâbı'nm evvelinde 6 rakamıyle uzunca bir metin hâlinde geçmişti.

Ebû Bekr: Anâk yâhud Ikaal, yânî az veya çok herhangi bir hakkı men' edenle harb etmemiz vâcibdir. Bunlar da men' etmiş olduklarından, onlarla har-betmemiz vâcib olmuştur, hükmüne varmış, Umer de bu hükmün haklılığını görüp tasdîk etmiştir.

el-Anâk, keçi yavrusunun dişisine denir. Müslim ile Ebû Dâvûd ve bir rivayetinde Buhârî "Anâk" yerinde "Ikaal" lâfzıyle rivayet etmişlerdir. îkaal ile kasdedilen meşhur ma'nâ, umûmî olarak zekâttır.

117[117] Bu hadîs, bâzı lâfız farklanyle Zekât KÎtâbı'nın başında 1 rakamı ile de geçmişti. Oradaki rivayette bulunmayan fıkralar burada vardır ki, onlar da: Yemenli-ler'in Kitâb Ehli oldukları, Muâz'ın Yemen'e vâlî olarak gönderildiğini ifâde eden alâ harfi cerri ve bir de son fıkradır.

43- Bab: Beş Deveden Aşağısında Zekat Yoktur

61-....... Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'-saa el-Mâzinî'den; o da babasından; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Beş vesk mıkdâ-rından aşağıdaki hurmada zekât yoktur. Beş ûkıyye (yânî ikiyüz dir-hsmyden az mıkdârdaki gümüşte zekât yoktur. En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında da zekât yoktur" 118[118].

44- Sığır Zekatı Babı

Ve Ebû Humeyd Abdurrahmân es-Sâidî (R) şöyle dedi: Peygamber (S):

"Yemîn olsun, ben sizden herhangi bir kimsenin, böğürmesi olan bir sığır ile Allah'ın huzuruna gelişini muhakkak tanırım..." buyurdu 119[119].

Buhârî: "Huvâr" yerine, cîm ve hemze ile "Cuâr" dahî denilir. "Tec'erûne", sığırın böğürmesi gibi sesinizi yükseltirsiniz, demektir, dedi 120[120].

Kerâîm, Kerîme'mn cem'idir. Kerîme, hayvana izafetle bol sütlü, gösterişli, etli, canlı, boylu boslu hayvan demektir. Peygamber, zekât âmillerini,-mal sahihlerinin gözbebeği olan böyle birinci sınıf mallarını zekât olarak almaktan men' etmiştir. Bu, mal sahihlerinin ruhî durumlarının dikkate alınması ve yüksek idareciliğin gereğidir. Peygamber'İn Muâz'a, Yemenliler'in Kitâb Ehli olduklarını hatırlatması da çok yerindedir. Peygamber, Yemenliler'in münevver olduklarını, müşrikler gibi câhil, gafil olmadıklarını, binâenaleyh basîretli olmasını tenbîh etmiş bulunuyor.

118[118] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri son fikrasidır. Hadîs bu maddelerin burada zikredilen mıkdârlardan aşağısında zekâtın düşmesine delildir. Hadîs, aynı kitabın "Gümüşün zekâtı bâbı"nda da geçmiş, bâzı açıklamalar orada verilmişti. Hadîs, orada gümüş nisabı için; burada ise deve nisabı için getirilmiştir. Buhârî bu hadîsi burada bir de senedindeki ihtilâftan dolayı tekrar etmiştir:

Seneddeki Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'saa el-Mâzinî; bu zât, İmâm Mâlik'in rivayetinde de böyledir. Ma'rûf olan ise, bunun Muhammed ibn AbdiIlah ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'saa şeklinde olmasıdır. Dedesine nisbet edilmiş; dedesi de dedesine nisbet edilmiştir (Umdetu'l-Kaari).

119[119] Buhârî bu hadîsi "Kitâbu Terki'l-Hıyel = Hileleri Terk Kitâbi"nda getirmiştir. Bu kısım, Buhârî'nin birçok yollardan müsned ve mevsûl olarak tahrîc ettiği İbnu'l-Lutbiyye hadîsinin bir parçasıdır. Bunun bâb başlığına uygunluğu, sığır zekâtını ödemeyen hakkında vaîdi ihtiva etmesi cih'etindendir. İşte bu vaîd, sı-ğır zekâtının vucûbuna delâlet eder

120[120] Buhârî, benzeri Kur'ân'da vâki' olmuş bir garîb kelimeye uğrayınca, fâideyi çoğaltmak için hem

62-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben bir defasında Peygamber'in yanına vardım. O: "Nefsim elinde olana" yâhud: "Kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayana" diye; yâhud da nasıl yemîn ettiyse öyle yemîn etti de, şöyle buyurdu: "Develeri yâhud sığırları yâhud koyunları olup da, bunlardaki Allah hakklarım ödemeyen herkese, muhakkak kıyamet günü bu hayvanlar, olabilecekleri en iri ve en semiz halleriyle getirilecekler de ayaklarıyla sahihlerini çiğniyecek, boynuzlarıyle de ona toslayacaklardır. Bütün insanlar arasında hükm olununcaya kadar o sürülerin sonları her geçtikçe, ön tarafları tekrar o adam üzerine döndürülecektir" 121[121].

Bu hadîsi Bukeyr, Ebû Salih Zekvân'dan; o da Ebû Hureyre'-den; o da Peyganıber'den rivayet etmiştir 122[122].

45- Yakınlara (Yani Hısımlara) Verilen Zekat Babı

Ve Peygamber (S): "Hısımına veren için iki ecr vardır: Hısımlık ecri, sadaka ecri" buyurdu 123[123].

63-...... Bize Mâlik, Abdullah ibnu Ebî Talha'nın oğlu İshâk'tan haber verdi ki,o,Enes ibn

---

Kur'ân'daki o kelimeyi, hem de tefsîrini zikretmek âdetinde dir. Buradaki "Tec'erûne" kelimesi "Sizeulaşan her nVmet Allah"1 tandır. Sonra size herhangi bir keder ve musibet dokunduğu zaman ancak O 'na tadarrû' ve feryâd edersiniz "(en-Nahl:53) âyetinde geçmektedir. Aynı fiil, diğer şekillerde "Nihayet refah içinde olanlarını azâb ile yakaladığımız vakit onlar hemen feryâd ve istimdâd edeceklerdir. Bu gün (boşuna) feryâd etmeyin. Çünkü bizden yar-dımcı bulamayacaksınız'\el-Mü'mmûn:64-65) âyetlerinde de geçmektedir.

121[121] Hadîsin bâb ballığına delâleti bundan önceki hadîste söylediğimiz şekildedir.

122[122] Bukeyr'in bu hadîsini Müslim rivayet etmiştir. Buhârî'nin bundan maksadı, bu hadîsin, sığırın zikredilmesinde Ebû Zerr hadîsine uygunluğunu göstermektir. Çünkü her iki hadîs, içinde gelen hususların hepsinde birbirine müsavidirler

123[123] Buhârî bu ta'lîki, aynı kitabın "Kadının kocaya ve himayesinde bulunan yetîm-lere zekât vermesi bâbı"nda Abdullah ibn Mes'ûd'un karısı Zeyneb hadîsinde, senediyle getirmiştir. Bâzıları buradaki zekâtın, şer'î ma'nâsıyle zekât değil, tatavvu' ve tasadduk ma'nâsına olduğunu söylemişlerdir.

Mâlik (R) şöyle derken işitmiştir: Ebû Talha, Medîne'de hurmalık mal cihetiyle Ensâr'ın en zengini idi. Kendisine mallarının en sevimlisi de Beyruhâ (denilen bûstânı) idi. Beyruhâ, Mescid'in karşısında idi. Rasûlullah (S) da Beyruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi. Enes dedi ki: Şu "Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infâk ederseniz, şübhesiz Allah onu bilicidir" (Âiu imrân: 92) âyeti inince, Ebû Talha kalkıp, doğru Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz çok mübarek ve çok yüce olan Allah "Siz sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız... "buyuruyor. Bana malımın en sevgili olanı ise Beyruhâ'dır. Beyruhâ, Allah için sadakadır. Bu sadakanın hayrını ve onun Allah katında bir âhiret azığı olmasını umud ediyorum. Yâ Rasûlallah! Bu bustânımı Allah'ın sana gösterdiği münâsib cihete koy, sarfet, dedi. Enes dedi ki: Bu söz üzerine Rasûlullah:

— "Ne hoş! İşte bu kazançlı bir maldır. İşte bu kazançlı bir maldır. Ben senin söylediğin sözü işitmişimdir. Ben bu bustânı yakınlarına tahsis etmeni uygun görürüm" buyurdu.

Ebû Talha da:

— Yâ Rasûlallah, ben de senin arzun gibi yaparım, dedi.

Ve Ebû Talha Beyruhâ'yı yakınları ve amca oğulları arasında tak-sîm etti [124][124].

Bu hadîsi rivayet etmekte Ravh da Abdullah ibn Yûsuf'a mutâ-baaî etti. Yahya ibn Yahya ile İsmail'in İmâm Mâlik'ten gelen rivayetlerinde "Râbih" yerine "Râyıh" lâfzını söylemiştir [125][125].

---

[124][124] En sevimli malın en yakın hısımlara verilmesi, aile ve yakınlardan fakır olanlara sadaka verilip yardım edilmesi, başkalarına yapılacak yardımdan hayırlı olduğu bu hadîsten en açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu suretle evvelâ akrabalar arasındaki ihtiyâç sahihlerinin ihtiyâçları giderilecek; akrabalar arasındaki maddî . ve ma'nevî bağlar sağlamlaştınlacak; ondan sonra derece derece diğer daha büyük grup ve topluluklar arasındaki bağlar sağlamlaştırılmış olacaktır. Böylece en küçüğünden en büyüğüne doğru birbirlerine bağlı, kinsiz, düşmanlıksız gruplardan oluşan mîllet de en sağlam bir millet olacaktır. Aile, boy, aşîret gibi milleti oluşturan gruplar arasındaki yaraları saramamış, kinleri, düşmanlıkları düzeltememİş olan milletler, birlikli, dirlİkli ve kuvvetli değillerdir. Milleti teşkil eden çeşitli meslek grupları arasındaki gelir dağıtımını âdilce yapamayan milletlerin murûz kalacakları derin huzursuzluklar, çalkantılar ve neticede başka milletlere sömürge oluşların temelinde bu gibi iktisadî ve içtimâi pürüzler vardır.

[125][125] Buhârî, Ravh'ın mutâbaasını Buyu'; Yahya'nın rivayetini Vekâlet; İsmail'in rivayetini de Tefsîr kitâblarında senedli olarak getirmiştir

64-.......Bana Zeyd (ibnu Eşlem), lyâd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kurbân yâhud ramazân bayramında namazgaha çıktı. Sonra namazdan ayrılıp insanlara va'z etti ve onlara sadaka vermekle emretti: "Ey insanlar! Sadaka veriniz!" buyurdu. Akabinde kadınların yanına uğradı ve: "Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Çünkü ben siz kadınları, cehennem halkının çoğunluğu olarak gördüm" buyurdu. (Kadınlar:) Yâ Rasûlallah! Ne sebeble kadınlar cehennem halkının çoğunluğu olmuşlardır? dediler. Rasûlullah: "Sizler la'neti çok söylersiniz, zevcelerinize karşı ni'meti küfrün (yânî nankörlük) edersiniz- Ey kadınlar topluluğu! (Ne acîbdir ki) kendini zabteden tam akıllı ve dîninde ihtiyatlı kimsenin aklını sizin kadar eksik akıllı, eksik dînli hiçbir kimsenin çelip giderebildiğini görmedim" buyurdu. Sonra Rasûlullah, bu konuşmasından ayrılıp evine döndüğünde, İbnu Mes'ûd'un karısı Zeyneb gelmiş, yanına girmeye izin istiyordu.

— Yâ Rasûlallah, şu izin isteyen kadın Zeyneb'dir, denildi. Rasûlullah:

— "Zeyneb'lerin hangisidir?" diye sordu.

— İbnu Mes'ûd'un kadınıdır, diye cevâb verildi. Rasûlullah:

— "Evet, ona izin veriniz" buyurdu. Ve Zeyneb'e izin verildi. Zeyneb:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sen bugün sadaka vermekle emrettin. Benim yanımda kendime âid bir takım zînetler vardır; bunları sadaka yapmak istedim. Fakat İbnu Mes'ûd, kendisinin ve oğlunun sadaka vereceğim kimselerden daha ziyâde sadakaya müstehıkk olduklarını iddia etti; (ne buyuruyorsun?) dedi.

Peygamber (S):

— "İbnu Mes'ûd doğru söylemiştir; kocan ve oğlun, sadaka vereceğin kimselerden daha ziyâde sadakaya lâyıktır" buyurdu [126][126].

---

[126][126] İmâm Şafiî, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd; Mâlikîler'den Eşheb, Ebû Yûsuf, Muham-med ve Zahirîler, bu hadîsteki sadakayı farz olan zekât ma'nâsına hamlederek ve bununla hüccet getirerek, kadının, fakîr olan kocasına zekâtını vermesini caiz görmüşlerdir.

Diğer taraftan Hasen Basrî, Sevrî, Ebû Hanîfe, Mâlik, zevcenin zevcine malının zekâtını vermesi caiz değildir, demişlerdir. Bunlar bahsimiz olan Zeyneb hadîsindeki sadakayı, farz kılınmış olan zekât ma'nâsma değil, yardımlaşma ve gönüllü sadaka ma'nâsına hamletmişlerdir.

Bu sadakanın medlulü, tatavvu' olduğunu, Tahâvî'nin Râita tarikiyle rivayet ettiği uzunca bir hadîs dahî

46- Bab: Müslüman Üzerine Atı İçin Sadaka (Yani Zekat Vermek) Yoktur

65-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S): "Müslüman kişi üzerine atı için ve kölesi için zekât vermek vâcib değildir" buyurdu, demistir 127[127].

---

te'yîd etmektedir:

Râita bintu Abdillah şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'üd'un eşi Zeyneb, san'atkâr bir kadın idi. Abdullah ibn Mes'ûd ise fakîr idi. İbnu Mes'ûd\ı ve oğlunu Zeyneb İnfâk ederdi. Ve: Seninle oğluna bakmak, beni sadaka vermekten men' ediyor; sizinle beraber dışarıya sadaka vermeye gücüm yetmiyor, diye şikâyet ederdi, Abdullah ibn Mes'ûd da cevaben:

—Bize yaptığın harcama ve yardımdan .dolayı sevâb almazsan, ben de senin bu ihsanını istemem, demişti.

Bunun üzerine Zeyneb ve İbn Mes'ûd, Peygamber'e giderek, Zeyneb;Pey-gamber'den:

—Yâ Rasûlallah! Ben san'at sahibi bir kadınım. El emeğimi satar, kazanırım.Oğlumun ve zevcimin birşeyleri yok.Bunları ben infâk ediyorum.Bunların maişetinden artırıp, hârice sadaka veremiyorum. Bunları infâk ve İaşeden dolayı bana ecir var mıdır? dedi.

Peygamber:

— "Evet; bunları in/âktan sevâb alırsın. Sen kocanı ve oğlunu infâk et" buyurdu.

Kadmıriî kocasına farz olan zekâtını vermesinin caiz olup olmaması hususundaki ihtilâfı, yukarıda özetledik. Hanefîler'in fıkıh kitâblarında Ebû Hanî-fe'nin cevaz vermemesine dâir fetvası tercîhan metinlerde zikredilmiş; îmâmeynin cevaza dâir ictihâdlan ise, muhalefet hâlinde sarihler tarafından gösterilmiştir. Binâenaleyh Hanefî fıkhında zekât verecek olan, zekâtını usûlüne, yânî babasına, büyük babasına, ne kadar yükselirse yükselsin veremez. Furû'una, yânî oğluna, oğlunun oğluna, ne kadar inilirse inilsin, yine veremez. Karısına da veremez. Buraya kadar Hanefîler arasında ihtilâf yoktur. İttifak vardır, ihtilâf ancak kadının kocasına zekâtını verebilmesindedir. Ve bu hususta Ebû Hanîfe'nin menfî içtihadı tercîh edilmiştir.

127[127] Saîd ibn Müseyyeb, Umer ibn Abdilazîz, Mekhûl, Atâ, Şa'bî, Hasen Basrî, İbn Şîrîn, Sevrî, Zuhrî, Mâlik, Şafiî, Ahmed, İshâk ve Zahir ehli bu hadîsle hüccet getirerek, mutlak surette atta zekât yoktur, demişlerdir. Hanefîler'den Ebû Yûsuf ile Muhammed'in ictihâdlan da böyledir.

Tirmizî: "Ümmetin ameli bu Ebû Hureyre hadîsi üzerine cereyan etmiştir. İlim ehline göre, sâime olan atta ve hizmet için tercîh edilen kölede zekât yoktur. Ticâret için tutulanlarda, bir sene geçince kıymeti üzerinden zekât vâcib olur" der.

İbrâhîm Nahaî, Hammad ibn Ebî Süleyman, Ebû Hanîfe.., tenasül için muhafaza edilen atlarda zekât vâcibdir, demişlerdir ki, ilgi hâlinde sâime olarak yetişen atlar olacaktır. Serahsî, Zeyd ibn Sâbit'in mezhebi de bu olduğunu zikretmiştir.

Şu hâlde, münferid binek atları ve cihâd atlarında zekât yok; zürriyet ve ticâret için olanlarda zekât vardır

47- Bab:Müslüman Üzerine Kölesi İçin Sadaka (Yani Zekat Verme Vucübü) Yoktur

66-.......Bize Huseym ibnu Irak ibni Mâlik, babası Irak ibn Mâlik'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Müslüman kişi üzerine kölesi ve atı hususunda sadaka (yânî zekât vermek) yoktur" buyurmuştur 128[128].

48- Yetimlere Sadaka Vermek Babı

67-....... Bize Atâu'bnu Yesâr tahdîs etti ki, o, Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle tahdîs ederken işitmiştir:

Peygamber (S), günün birinde minber üzerine oturmuştu; biz de O'nun etrafında oturmuştuk. Bu hâlde Peygamber:

— "Benden sonra dünyâ çiçeğinden ve dünyâ zînetlerinden önünüze açılacak ni'met bollukları, hayât sahnelen sizin için korkmakta olduğum şeylerdendir" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîlerden biri:

— Yâ Rasûlallah! Hiç hayr ve ni'met, şerr ve mefsedet getirir mi (ki korkuyorsunuz)? diye sordu.

Peygamber (vahiy bekleyerek bir müddet) sükût etti. O soran kimseye sahâbîler tarafından:

— Senin sânın nedir ki Peygamber'e suâl soruyorsun? Hâlbuki O sana kelâm söylemiyor, denildi.

O sırada biz, Peygamber üzerine vahiy indirilmekte olduğunu gördük. Râvî Ebû Saîd dedi

128[128] Buhârî burada da aynı hadîsi değişik yollardan getirmiş ve başlıktaki hükme delîl olmak üzere sevk eylemiştir.

ki: Peygamber, dökmekte olduğu bol teri alnından sildi ve suâl soran kimseyi över bir edâ ile:

— "Soran nerededir?" diye sordu. Ve sonra şöyle buyurdu: "Ha-kâkaten hayr ve ni'met, şerr ve mefsedet getirmez (fakat sebeb olabilir): Baharın bitirdiği otlardan (zehirli) bir kısmı vardır ki, o (yiyeni) öldürür yâhud Ölüme yaklaştırır. Lâkin yeşil ot böyle değildir. Onu otlayan hayvan, ölüm tehlikesinden korunmuştur. Bu hayvan, o yeşil otu yer, iki böğürünü şişirince bahar güneşini karşılar. Kolayca fışkısını çıkarır, işer, genişler. Yine bol bol yer. İşte bu dünyâ malı da yeşil ot gibi çekicidir, tatlıdır. Bu ni'metten miskîne, yetime, vatanından ayrı düşmüş yolculara sadaka veren zengin müslümân ne hayırlı kişidir!" (Râvî ihtiyat ederek:) Yâhud Peygamber'in buyurduğu gibidir: "Şu muhakkak ki haksız; haram mal toplayan hırslı kimse de dâima yiyen, bir türlü doymayan obur gibidir. Kıyamet gününde bu mal, kendi sahibinin cimriliğine şâhid olacaktır" 129[129].

49- Kadının Kocaya ve Himayesinde Bulunan Yetimlere Zekat Vermesi Babı

Bunu (yânî kocaya ve yetimlerine zekât vermeyi) Ebû Saîd, Peygamber'den olmak üzere

---

129[129] Hadîs birkaç benzetme ihtiva etmekte olup, belîğ ve i'câzkâr bir uslûb ile ifâde edilmiştir: Bu benzetmelerden biri "Size açılacak dünyâ çiçekleri" edebî cümlesidir. Peygamber bununla: Ben aranızdan ayrılıp ebediyyet âlemine gittikten sonra sizin bugünkü feragatli ve zühdî hayâtınızı bırakarak, kayserlerin ve kisrâlarm

feth edilecek geniş ve zengin ülkelerinin çeşitli zenginlikleri önünüze serildiği zaman, bu çiçek renklerinin gözlerinizi kamaştırmasından; kokularının da bütün his ve idrâkinizi alt üst etmesinden, Islâmî hayâtınızı bozmasından endîşe ediyorum... buyurmuş oluyor.

"Hayr, şerr getirmez" vecizesi ve temsîlî îzâhı çok beliğdir. Evet; mal, servet Allah'ın insanlara bahşettiği hayr ve saadettir. Bu cihetle mal, şerr ve fesad olmaktan uzaktır. Lâkin bu servetin gerek kazanılmasında, gerek sarf suretinde onun rengi, onun mâhiyeti değişir; zararlı ve felâketli olabilir.

İşte Peygamber'in bu yüksek tebliği, iki temsîl İhtiva etmektedir: Bunun birisi ile dünyâ malını toplamakta, fakîr haklarını men' etmekte ifrat edenlerin hâli; öbürsüyle de kazancında, harcamasında i'tidâl yolunu tutanların müstesna vaziyeti tasvir edilmiştir.

Hadîsin son fıkrası ile bildirilen şehâdetin, bu servetin kazanma ve harcama keyfiyetlerine âid olacağı diğer hadîslerde gelmiştir.

Hulâsa hadîste servet, haddizatında hayr olduğu, fakat kazanma sureti ve harcama keyfiyeti i'tibâriyle saadet vesilesi veyâhud felâket sebebi olacağı bildirilmiştir.

söyledi 130[130].

68-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bana Şakîk, Amr ibnu'I-Hâris'ten; o da Abdullah ibn Mes'ûd'un kadını Zeyneb'den tahdîs etti. A'meş dedi ki: Ben bu hadîsi Ibrâhîm ibn Yezîd'e söyledim. İbrâhîm de bana Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd)'den; o da Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Abdullah'ın kadını Zeyneb'den mu-sâvî olarak bu hadîsin benzerini tahdîs etti. Zeyneb şöyle demiştir:

Ben Mescid'de idim. Peygamber (S)'i gördüm ki, O: "Kadınlar! Velev ki, kendi zînetlerinizden olsun; sadaka veriniz. " buyurdu. Zeyneb ise hem kocası Abdullah'ı, hem de kendi himaye ve terbiyesinde bulunan bir takım yetîmleri infâk ediyordu. Râvî dedi ki: Zeyneb, Abdullah'a: Sen Allah'ın Elçisi'ne: Benim sana ve himayemde bulunan yetîmlerine nafaka vermekliğim, benden sadaka yerine kâfi gelir mi? soruver, dedi. Abdullah: Allah Elçisi'ne sen kendin sor, dedi. Zeyneb dedi ki: Bunun üzerine ben (bayram günü) Peygamber'e gittim. Kapıda Ensâr'dan bir kadını (bekler) buldum. Onun haceti de benim hacetim gibi idi. Bilâl yanımıza geldi. Biz herbirimiz Bilâl'e:

— Peygamber'e sor: Benim, kocama ve himayemde bulunan yetimlerime nafaka vermekliğim, benden sadaka olarak yeter mi (Sadaka vermiş olur muyum)? dedik.

Ve bu esnada Bilâl'e: Bizim isimlerimizi Peygamber'e haber verme, diye de tenbîh ettik.

Bilâl içeri girdi ve Peygamber'e sordu. Rasûlullah:

— "Bunu soranlar kimdir?" dedi. Bilâl:

— Zeyneb'dir, dedi. Rasûlullah:

— "Zeyneb'lerin hangisidir?" diye sordu. Bilâl:

— Abdullah'ın kadınıdır, dedi. Rasûlullah:

— "Evet, ona iki ecr vardır: Biri hısımlık (yânî hısımla ilgilenme) ecri, öbürü de sadaka

130[130] Bundan evvel "Hısımlara zekât verilmesi bâbı"nda 64 rakamında, bâzı lâfız farklılığı mevsûlen geçmiş olan hadîse işaret etmiştir

ecridir" buyurdu 131[131].

69-.......Bize Abde ibn Süleyman, Hişâm'dan; o da babası Urve ibn Zubeyr'den; o da Ümmü Seleme'nin kızı olan Zeyneb'den tahdîs etti. Zeyneb şöyle demiştir: Ümmü Seleme dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! (Ölen kocam) Ebû Seleme'nin çocuklarını infâk etmemden dolayı bana ecr ve sevâb var mıdır? Onlar benim de çocuklanmdır! diye sordum.

Rasûlullah:

— "Bu çocuklara infâk et. Senin için bu çocuklara verdiğin nafakanın ecri vardır" buyurdu 132[132].

131[131] Râvıye Zeyneb'in, Peygamber'in kapısı önünde buluştuğu kadının ismi, Buhâ-rî'nin rivayet tarîkinde zikredilmemiştir. Bunun ismi de Zeyneb olduğu ve Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Âmir'in kadını bulunduğu, Ebû Dâvûd Tayâlîsî ile Nesâî'nin rivayetlerinde bildirilmiştir. Bu iki Zeyneb'in ikisinin zevçlerinin de fakîr olduğu ve himayelerinde yetîmleri bulunduğunu Buhârî'nin rivayetinde öğreniyoruz. Fakat bu yetimlerin kız ve oğlan kardeşlerinin yetîm çocukları olduğu Ebû Dâvûd Tayâlîsî'nin rivayetinde tasrîh edilmiştir. Nesâî'nin rivayetinde ise: Bu iki Zeyneb'in birisinin fazla malı vardı. Fakat himayesinde oğlan kardeşinin yetîmleri bulunuyordu. Öbürüsünün de fazla malı vardı. Onun kocasının da eli yufka, yânî fakîr idi, denmiştir.

Bu hadîsteki infâktan maksad, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre vâcib sadaka olan zekât olmadığını, İmâmeyn ile İmâm Şafiî ve emsaline göre farz olan zekât olduğunu 64 rakamıyle geçen hadîsin haşiyesinde bildirmiştik. Bu iki ihtilaflı görüşe göre, bu rivayetteki "Benden kâfî gelir mi?" sorusunun ma'nâsı, Ebû Hanîfe'ce: Kocamı ve yetimlerimi infâk etmekliğim, benden nafile sadaka yerine geçer mi? demek olur. Öbürlerine göre de: "Farz kılınmış zekât olarak kabul olunur mu?" şeklinde bir suâl olur.
132[132] Bu Ümmü Seleme hadîsinde de aynı açıklamalar geçerlidir. Hadîsin bâb başlığına delîlliği şöyledir: Bu hadîsten, zekât vericinin çocukları olan yetimlere sadaka vermek mu'teber ve geçerli olduğu bilinince, buna kıyâsla, onların başka kocaya âid yetîmlerine zekât vermek, kâfî gelir. Yâhud da hadîs, sırf yetîme infâk hakkında olan birinci hadîse münâsebetinden dolayı bu bâbda zikredilmiştir. Buharı bu nevi'den takviyeyi çok yapar (Umdetu'l-Kaarî).

Aynî'nin bildirdiğine göre, Ümmü Seleme'nin Ebû Seleme'den dört çocuğu olmuştu: Umer, Muhammed, Zeyneb, Durre.

50- Yüce Allah'ın: "Sadaklar ancak kölelere-esîrlere, borçlulara, Allah yolunda... harcamaya mahsûstur... " (et-Tevbe: 60) ; Kavli Babı 133[133]

İbn Abbâs'tan "Kişi kendi malının zekâtından köle âzâd eder ve farz haccı yapması için fakire atıyye verir" dediği zikrolunur 134[134].

Hasen Basrî: Kişi zekâttan babasını satın alırsa caiz olur. Mücâhidlere ve hacc yapmayana atıyye verir, dedi. Sonra "Sadakalar Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere, sadaka üzerine me'mûr olanlara, kalbleri alıştırılmak istenenlere, kölelere-esîrlere, borçlulara, Allah yolunda ve yolculara mahsûstur.. " (et-Tevbe: 60) âyetini okudu. Bu sekiz harcama yerinden hangisine verirsen, zekâtını ödemiş olursun 135[135].

Peygamber (S): "Şübhesiz Hâlid, zırhlarım Allah yolunda vakfetmiştir" buyurdu) 136[136].

Ebû Lâs'ın: Peygamber (S) bizleri hacc için zekât develeri üzerine yükledi, dediği zikrolunur 137[137].

70-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyie demiştir: Rasûlullah (S) sadaka (yânî zekât) ile emr ettiğinde kendisine: İbnu Cemîl, Hâlid ibnu'l-Velîd ve Abbâs ibnu Abdilmuttalib zekâtı men' edip vermediler, denildi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: "İbnu Cemîl zekât vermekten nasıl çekinebilirdi ki, o fakır iken Allah ve Rasûlü onu zengin etmiştir. Hâlid'e gelince, siz Hâlid'den (zekât istemekle) ona zulm ediyorsunuz. Hâlid zırhlarını vakfetmiş ve harb

---

133[133] Buhârî bu bâb başlığında zekâtın sarf yerleri âyetinden konu bakımından ihtiyâç duyulan yerleri kesip almıştır.

134[134] İbn Abbâs'ın bu sözünü Ebû Ubeyd, Kitâbu'l-Emvât'de Mucâhid'den; o da İbn Abbâs'tan senediyle rivayet etmiştir.

135[135] Hasen Basrî'nin bu haberini İbnu Ebî Şeybe, senediyle rivayet etmiştir.

136[136] Peygamber'in bu hadîsi, bu babın hadîsi olarak senediyle gelecektir.

137[137] Ebû Lâs'm bu haberini Ahmed ibn Hanbel, Ibnu Huzeyme, Hâkim ve diğerleri senediyle rivayet etmişlerdir.

âlet ve gereçlerini Allah yolunda (cihâd için) hazırlamıştır. Abbâs-ibnu Abdilmuttalib'e gelince, o, Allah Elçisi'nin amucasıdır. Zekât ona vâcibdir. Abbâs'ın zekâtı (zamanından evvel) bir misli ile beraber (veril-miş)dir" 138[138].

Bu hadîsi Abdurrahmân ibnu Ebi'z-Zinâd, babası Ebu'z-Zinâd'dan rivayet etmekte Şuayb'e mutâbaat etmiştir 139[139].

Megâzî İmâmı Muhammed ibn İshâk, Ebu'z-Zinâd'dan yaptığı rivayetinde, sadaka lâfzı zikredilmeksizin "Zekât Abbâs'in borcudur. Bununla beraber bir misli daha (geçmiş senenin borcu) vardır" şeklinde söylemiştir 140[140].

İbn Cureyc de: Bana el-A'rec'den bunun benzeri (yânı sadaka lâfzı olmaksızın îbn İshâk'm rivayeti gibi) tahdîs edildi, demiştir 141[141].

51- İstemekten Sakınıp Geri Durmak Babı

138[138] Bu hadîste Peygamber'in emir buyurduğu bildirilen sadaka ile murâd, farz olan zekâttır. Elimizdeki Buhârî nüshalarında "es-Sadaka"nın ahd lamı ile ma'rife yapılmış bulunması bunun en açık delilidir. Nevevî de: Sahîh ve meşhur olan, bu sadakanın, farz kılınmış zekât olmasıdır, diyor. Nevevî'nin bu sözünü Müslim'in rivayeti veçhile, Peygamber'in Umer'i zekât âmili ta'yîn etmiş olması da te'yîd ediyor. Zekât âmili mendûb olan sadakayı değil, farz kılınan sadakanın tahsili için ta'yîn edilgelmiştir. Mendûb olan sadaka, ferdlerin kendi İhtiyarına bırakılmıştır.

İbn Cemîl, et-Tevbe:75. âyeti ile kendilerinden tevbe etmeleri istenen taifeden idi. KendiskRabb'im benden tevbe etmemi istedi. Ben de tevbe ettim, der imiş, ve hakîkaten hâlini ıslâh edip münafıklık lekesini silmiştir.

Bu hadîsin son fıkrası, bir tefsîre göre zekâtın miadından evvel peşin alınmasının câİz olduğuna delîl sayılmıştır. Bu konuda yânî vaktinden evvel zekât vermek caiz midir, değil midir hususunda, âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler zekâtın peşin alınmasını kabul; bâzıları da reddetmişlerdir.
139[139] Bu mutâbaatı Ahmed ve diğerleri senediyle rivayet etmiştir.

140[140] İbn İshâk'ın hadîsini Dârakutnî, senediyle rivayet etmiştir. Dârakutnî'nin, Ab-bâs'ın mâlî durumu bozuk olduğu için onun zekâtının bir yi! geri bırakıldığı hakkındaki diğer bir rivayetini ve Umer'in Abbâs'a sert muamelesini, Müslim'in Verkaa'dan gelen rivayeti te'yîd ediyor: Umer, Peygamber'e Abbâs't şikâyet edince, Peygamber: "Abbâs'ın zekâtını bir misli fazlasıyle ben üzerime alıyorum" buyurmuş ve sonra: "Bir adamın amucası, babasının soyu olduğunu bilmedin mi?" diye itâb etmiştir.

141[141] İbn Cureyc'in hadîsini de Abdurrazzâk Musannafmda senediyle rivayet etmiştir. Ancak İbn Cureyc, İbn Cemîl ismi yerine Ebû Cehm ibn Huzeyfe ismini koymuş ve bu suretle diğer râvîlere muhalefet etmiştir.

71-.......Ebû Saîd_eI-Hudrî(R)'den (O, şöyle demiştir): Ensâr'dan bâzı kimseler, Rasûluİlah'tan (sadaka) İstediler. Rasûlullah da onlara verdi. Sonra bunlar yine istediler. Rasûlullah yine verdi 142[142]. Nihayet yanındaki mal tükendi. Akabinde Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Sadaka malından yanımda mevcûd olan şeyleri sizlerden asla saklamam. Kim (dilenmekten) sakınmak isterse, Allah o kimseyi iffetli kılar. Kim halktan istiğna ederse, Allah onu zengin kılar. Kim sabretmek isterse, Allah ona sabır ihsan eder. Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve sabırdan daha geniş hiçbir ni'met verilmemiştir" 143[143].

72-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-Arec'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber verdi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim yedinde olan Allah'ayemîn ederim ki, sizden birinizin ipini alıp da sırtına odun toplaması, bir kimseye gidip de ondan sadaka istemesinden elbette daha hayırlıdır. O isteyeceği kimse kendisine ya verir yâhud da vermez (her iki hâlde de alçaklık vardır)" 144[144].

73-....... Bize Hişâm, babası Urve'den; o da ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin urganını alıp da arkasında odun demeti getirmesi, akabinde bu demeti satması ve bu kazancından dolayı Allah'ın onun yüzünü (alçalmaktan) koruması, elbette bu kimse için insanlardan istemekten daha hayırlı ve şereflidir. O insanlar onaya verirler yâhud vermezler" 145[145].

142[142] Buhârî, Sahîh'İnin Ebû Zerr rivayeti ile Yûnînî nüshasında bunların Rasûluİlah'tan üçüncü defa istedikleri ve Rasûlullah'ın da verdiğine dâir bir fıkra daha vardır:

143[143] Hadîsten Rasûlullah'ın cömertliği, fakirleri ve her tütlü ihtiyâç sâhiblerini kendi nefsine tercih etmek hususunda beşeriyete en yüksek bir fazilet numunesi olduğu açıkça görülür. Hadîsteki en mühim ahlâkî bir umde de, geçim darlığına sabır ve mukaavemetin, ahlâk güzelliklerinden olduğudur.

144[144] Bu hadîste, alın teri ile kazanmaya; kimsenin minneti altına girmemeye beliğ bir teşvîk vardır.

145[145] Hadîsteki odunculuğun dilenmekten daha hayırlı olduğunun bildirilmesinden, bunun kazanç yollarının en faziletlisi olduğu zannedilmemelidir. Belki Rasûlullah' bunu, sermayesiz, aletsiz, vasıtasız bir

74-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'tan atıyye istedim, o bana istediğimi verdi, Sonra yine istedim, bana yine verdi. Sonra üçüncü defa yine istedim, bu defa da bana verdi. Bundan sonra şöyle buyurdu: "Ey Hakîm! Şübhesizpu dünyâ malı, (sanki)yeşil renkli, yemesi tatlı bir meyvedir. Her kim bu malı nefis feragati ile hırssız alırsa, o mal kendisi için bereketli ve meymenetli kılınır. Her kim de bunu nefis hırsı ile alırsa bu mal, alan kimse için bereketli ve şerefli olmaz. O ihtiraslı kimse (doymazlık hastalığına tutulmuş) bir obur gibidir ki, dâima yer; bir türlü doymaz- Yüksek el, alçak elden hayırlıdır"

Hakîm dedi ki; Ben: Yâ Rasûlallah! Seni hakk Peyamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben şu dünyâdan ayrılıncaya kadar senden başka hiçbir kimsenin malından birşey alıp eksiltmem, dedim.

(Râvî dedi ki:) Hakîkaten Ebû Bekr (R), Beytu'l-mâl'deki hakkını vermek için Hakîm'i çağırırdı. Fakat Hakîm, Ebû Bekr'in bu ihsanını kabul etmekten çekinirdi. Sonra Umer (R) de hakkını vermek için onu da'vet etmiş, Hakîm ondan da herhangi birşey kabul etmekten çekinmiştir. Bundan sonra Umer (sahâbîlerin huzurunda):

Ey müslümânlar topluluğu! Ben sizleri Hakîm üzerine şâhid yapıyorum ki, ben harâc ve ganimet malından ta'yîn edilmiş olan hakkını kendisine arz ediyorum, fakat o bu hakkını almaktan çekiniyor, dedi. Ve hakîkaten Hakîm, Rasûlullah(S)'tan sonra tâ vefat edinceye kadar hiçbir insanın malından alıp eksiltmemiştir 146[146].

---

geçim yolu olduğu için zikretmiştir... (Nevevî).

Bir hadîste "Kazancın hayırlısı ve şereflisi, el emeği ve alın teriyle kazanılandır" buyurulmuştur. Nitekim Buhârî Sahth 'inde de Mıkdâm ibn Ma'-dikerib (R)'den Peygamber'in "Muhakkak ki hiçbir insan, elinin kazancından yemesinden daha hayırlı hiçbir taam yememiştir" buyurduğu rivayet edilmiştir. Bu hususta daha başka rivayetler ve tafsilât vardır.

146[146] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Yüksek el, alçak elden hayırlıdır" fıkrası-dır. Çünkü bir tefsire göre yüksek elden murâd, istemeyip iffetli kalmaya çalışan eldir. Fakat meşhur olan tefsir, yüksek elin, verici el olduğudur.

52- Allah Her Kime, Kendisinin İstemesi ve Nefs İhtirası Olmaksızın Birşey İhşan Ederse (O Kimse Bu İhsanı Kabul Etsin) Babı 147[147]

"Ve zenginlerin mallarında isteyen fakirin de, (iffetinden dolayı istemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır" (ez-Zâriyât: 19) 148[148]

75-.......Umer'in oğlu Abdullah (R) şöyle demiştir: Ben Umer'den işittim; şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bana bâzı bazı beytu'l-mâlden gâzîlik bahşişi verirdi. Ben de: Sen bunu benden daha muh-tâc olan bir fakîre ver, der idim. Rasûlullah da: "Sen bunu al! Sen hırslı bir kimse olmadığın ve isteyen de bulunmadığın hâlde, bu maldan sana bu suretle birşey geldiği zaman, sen o malı al. Bu sıfat üzere olmayan (yânî kendi gelmeyen ve nefsin kendisine meylettiği) bir malın arkasında da nefsini koşturma!" buyurdu 149[149].

147[147] Buhârî, başlıktaki şartın cevâbını, hadîs ona delâlet ettiği için zikretmemiştir. Biz onu parantez içinde gösterdik.

148[148] Bu âyetteki "(İffetinden dolayı istemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır" fıkrası başlığa çok uygundur. Müstemlî nüshasında bu âyet, şart cümlesinden önce gelmiştir. Buhârî nüshalarından birçoğunda, bu âyet zikredilmemiştir.

149[149] Ha'dîsteki, Peygamber'in Umer'e verdiği atanın mâhiyetini hadîs sarihleri bildirmiyor. Kaamûs Tercemesi'nde: Atâ, asâ vezninde bahşiş tarikiyle verilen vergiye denir, deniliyor. Afyonkarahisarlı Mustafa, AhtertKebîr'inde ziyâde olarak şu bilgileri veriyor: Bâzı lisân ehli: Atâ, beytu'l-mâlden senede yâhud aylık verilen bahşiştir; nzık da her gün verilen gündeliktir demişlerdir. Bâzıları da: Atâ, ekseriyetle mucâhidlere; nzık da müslümân fakirlere verilen maldır diye ta'rîf etmişlerdir...

Hakîkaten müslümân gazilerin zekât harcama yerlerinden muayyen hissesi bulunduğu için, hadîsteki atâ, gâzîlik bahşişi diye terceme edildi. "Kâne" fiili, bunun devamlı bir i'tiyâd hâlinde tekerrür ettiğini gösterdiğinden, buna da terce-mede "bâzı bâzı" sözleriyle işaret edildi.

Bu hadîsin âlimlerin içtihadını üzerine toplayan noktası "îJiJ = Harîs ve tâlib olmayarak gelen atâ ve ihsanı al!" emridir. Taberî'nin beyânına göre bu emrin bir nedb ve irşâd emri olduğunda âlimlerin ittifakı vardır. Yalnız ihtilâf, kayıdsız şartsız her verenin her verdiği alınır mı; yoksa bunun da bir haddi var mıdır? Bu hususta âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler: Verilen her atıyye kabul edilir, alınır. Veren kimse isterse sultân olsun, başkası olsun; sâlih olsun, fâsık olsun musâvîdir; elverir ki atıyye vermesi caiz olan bir zenginlik sahibinden gelsin. Bu hususta Ebû Hureyre'nin: "Bana her hediye verenin hediyesini muhakkak kabul ederim. Hediye istemeye gelince asla" dediği rivayet edilmiştir.

Bâzı âlimler de:Hediye kabulü Rasûlullah'tan ümmete mendüb ve me'sûr-dur, demişlerdir. Yalnız bunlar saltanat sahiplerinin atıyyesini istisna etmişlerdir. Bu âlimlerden bâzıları sultân atıyyelerinin kabulü haramdır; bâzıları da mekruhtur demişlerdir. Üçüncü bir kısım âlimler de, bunun tamamen aksi bir ictihâd ile yalnız sultân atıyyesinin kabulü mendûbdur, başkalarının değildir diyorlar... Taberide: "Bana göre atıyye mes'elesinde doğru olan ictihâd, ister sultân caizesi olsun, isterse sultândan başka herhangi bir

53- (Bir İhtiyacı Kapatmak İçin Değil de) Mal Biriktirip Çoğaltmak İçin İnsanlardan İsteyip Dilenen Kimse Babı

76-....... Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim; o şöyle dedi. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bâzı haris, yüzsüz kimse hiç durmadan dâima insanlardan ister. En sonu kıyamet gününde bu yüzsüz kimse, yüzünde bir et parçası olmaksızın (Arasat meydanına) gelir 150[150]. Yine Rasûlullah şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde güneş (insanlara) o kadar yaklaşır ki, hattâ dökülen ter, insanın (boyunla) kulak ortasına erişir. İşte insanlar bu elemli vaziyette bulundukları sırada (evvela) Âdem'den, sonra Musa'dan, sonra Muhammed'den ımdad ve şefaat isterler" 151[151].

Ve Leys ibn Sa'd'm kâtibi Abdullah ibn Sâlih şunu ziyâde etti: Bana el-Leys tahdîs etti. Bana İbnu Ebî Ca'fer tahdîs etti: "Rasûlullah halk arasında hüküm ve kaza olunması için şefaat eder, bunun için ilerler, nihayet hacet kapısının halkasını tutar, işte o güjıu Allah Taâlâ, Rasûlü'ne Makaamu Mahmûd'u ihsan eder. (Bu lütuf ve delâietten dolayı) mahşer

---

kimsenin hediyyesi olsun, kabul edilmelidir, ve kabul edilmesi mendûbdur." demiştir. Taberî'nin dayandığı de-lîl, bu hadîste Peygamber'in; tahsîs etmeksizin, herhangi bir cihetten Allah bir mal ihsan ederse, onun kabulünü "O malı al" emriyle mendûb kılmasıdır. Bunun bir müstesnası varsa, o da Peygamber'in istisna buyurduğu haram maldan gelen ve onun haram olduğu bilinen hediyesidir.

Malında haram karışık olan kimsenin hediyesinin kabulü ve kendisiyle alış-r veriş yapılıp yapılmaması hakkında da ihtilâf vardır. Bâzı âlimler kerîh görmüşler, bâzıları da tecvîz etmişlerdir.

Taberî, ibâhaya kaail olanlar nâmına en iyi delîl olarak kitâb ehlinden cizye alınmasını ileri sürüp şöyle diyor: "Allah Kitâb ehlinden cizye alınmasını mubah kılmıştır. Hâlbuki bu kitabîlerin kazançlarının en çoğunu şarâb ve domuz ticâreti teşkîl ediyor. Faizcilik de en ağır şartlarla bunların tercih ettikleri üçüncü bir kazanç yoludur. Bütün bunlar Allah katında ma'lûm iken, Kitabîlerden cizye alınmasının mübâh kılınması, elindeki malını halâldan mı, yoksa haram yoldan mı kazandığı bilinmeyen bir müslümâmn verdiği hediyeyi kabul etmek caiz ve mubah olduğuna en açık surette delâlet etmektedir. Kazancının halâl ve harâmlığma pek aldırmayan kimselerin hediyesini almak, bu delîle istinaden kat'-iyyen haram değildir. Yalnız haram kazanç aynen bilinmiş olursa bundan ayrılan hediyenin kabulü haramdır. Bu hususta sahâbî ve tabiîlerden pekçok haberler vardır" (Umdetu'l-Kaarî, IV, 404-405)

150[150] Bu harîs kimsenin yüzünde bir et parası bulunmayarak hasrolunmasının ma'-nâsı, cinayet yeri olan yüzde bi'1-müşâhede ceza ve ukubetin belirmesıdır. Çünkü bu harîs, dünyâda yüzünü zelîl kılmıştı (Hattâbî).

151[151] Burada ihtisar vardır. Çünkü burada zikredilmeyen diğer peygamberlerden de yardım isteneceği Öteki hadîslerden bilinmişti

halkının hepsi Muhâmmed'e hamd edip överler" 152[152].

Ve Muallâ şöyle dedi: Bana Vuheyb en-Nu'mân ibn RâşÎd'den; o da ez-Zuhrî'nin kardeşi olan Abdullah ibn Müslim'den; o da Ham-za'dan tahdîs etti. Hamza, İbnu Umer'den; o da Peygamber(S)'den istemek hakkındaki bu hadîsi işitmiştir 153[153].

54- Yüce Allah'ın:"Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de birşey istemezler... " (el-Bakara: 273) Kavli Babı 154[154]

Ve kişiyi istemekten men' edici zenginliğin mikdârı ne kadardır? Ve (bu hususta) Peygamber(S)'in: "Lâkin (hakîkî) miskin, kendini geçindirecek şeyi bulunmayandır..." kavli ile Yüce Allah'ın şu kavli vardır: 155[155]

(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. Hâllerini bilmeyen, iffet ve istiğnalarından dolayı onları zenginler sanır. Sen o gibileri sımalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de (birşey) istemezler. Siz (hakk yolunda) ne mal harcarsanız, şübhesiz Allah onu hakkıyle bilicidir" (el-Bakara: 273)

77-.......Bana Muhammed ibn Ziyâd haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Halkın kendisine bir iki lokma, bir iki hurma verdiği dilenci makû-lesi kişi miskin değildir. Lâkin (hakîkî) miskin, kendini geçindirecek şeye mâlik olmayan ve istemekten haya eden yâhud insanlardan yüzsüzce

---

152[152] Abdullah ibn Salih'in rivayet ettiği bu ziyâde, yalnız Ebû Zerr rivayetinde vardır. Diğer Buhârî râvîleri bu ziyâdeyi rivayet etmemişlerdir. Ebû Zerr'in bu rivayeti, ondan gelen bütün Buhârî nüshalarında mevcûddur

153[153] Bunu, Beyhakî senediyle hadîsin birinci kısmının sonunda, öteki ziyâde olmaksızın rivayet etmiştir

154[154] Burada âyetin istemeyenleri medheden fıkrası başlık yapılmış, müteâkib fıkralarla da bu husus kuvvetlendirilmiştir

155[155] "Kişiyi istemekten men' edecek zenginliğin mikdârı" hakkında bâbda bir sarahat yoktur. Fakat Buhârî, ya şartına uygun bir hadîs bulamadığı için getirmemiş, yâhud da bâb altında gelecek Ebû Hureyre hadîsinden anlaşılacak ma'nâ ile yetinmek istemiştir. Buhârî, Peygamber'in buradaki sözü ile el-Bakara:273. âyetini başlıktaki "Zenginliğin mikdârı ne kadar?" suâlinin tefsiri olmak üzere getirmiştir. Ebû Zerr rivayetinde, âyetten önce "Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır" ifâdesi mevcûddur.

istemeyen iffetli, nezîh kimsedir" 156[156].

78-.......eş-Şa'bî şöyle demiştir: Bana el-Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd tahdîs edip şöyle dedi: Ebû Sufyân'ın oğlu Muâviye, el-Mugîre ibn Şu'be'ye bir mektûb gönderip, içinde: "Peygamber' den işitmiş olduğun hadîslerden birini bana yaz (gönder)" diye yazmıştı. el-Mugîre de Muâviye'ye hitaben şu hadîsi yazdı: Ben, Pey-gamber(S)'den işittim; şöyle buyuruyordu: "Şübhesiz Allah sizin için üç şeyi çirkin gördü: Dedikodu; malı zayi' ve israf etmek; çok suâl sormak" 157[157].

79-.......Bize Ya'kûb ibnu İbrâhîm, babasıİbrâhîmibn Sa'd'dan; o da Salih ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, İbnu Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Âmir ibnu Sa'd haber verdi ki, babası Sa'd ibnu Ebî Vakkaas şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -kalbleri İslâm'a alıştırılanlardan- bir takım kimselere atiyye veriyordu. Ben Sa'd da onların içinde oturuyordum. Râvî Sa'd dedi ki: Derken Rasûlullah, onların İçinde en çok beğendiğim bir kimseyi bıraktı (birşey vermedi). Bunun üzerine ben,Rasûlullah'a doğru kalktım ve ona gizlice:

— Fulân kimseyi neden bıraktın? Vallahi ben onu elbette bir mü'-min biliyorum, dedim.

Rasûlullah bana:

— "Öyle deme! Müslim de!" buyurdu.

Az bir müddet sustum. Sonra o adam hakkındaki bildiğim şey bana galebe etti ve dayanamadım da yine:

— Yâ Rasûlallah! Fulândan sana ne oldu ki, onu bıraktın? Allah'a yemîn ederim, ben onu muhakkak bir mü'min biliyorum, dedim.

156[156] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı yânî delîlliği "insanlardan yüzsüzce istemeyen " fikrasıdır

157[157] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Çok suâl" fıkrasıdır. Sarihler bunu: Çok dilenmek, lüzumsuz herşeyi sormak diye ta'rîf ediyorlar ki, ikisi de zararlıdır; ikisi de nehyedilmiştir. Burada hadîsin şevki delaletiyle çok dilenmek ve zarû-retsiz, ihtiyâcsız her zaman dilenmeyi san'at edinmek ma'nâsı kasdedildiği anlaşılır. İkinci ma'nâya da hamledilebilir. Bu hadîste nehyedilen fiillerin her üçü de aileleri ve cemiyeti bozacak, çökertecek mühim içtimaî hastalıklardır.

Rasûlullah bana:

— "Öyle deme! Müslim de!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Ben az bir müddet daha sustum. Sonra o adam hakkında bildiğim şey bana galebe etti de, ben tekrar:

— Yâ Rasûlallah! Fulân kimseden sana ne oldu? Onu neden bıraktın? Vallahi ben onu elbette bir mü'min biliyorum, dedim. Rasûlullah bana:

— "Mü'minen deme, müslimen öte/" buyurdu (Yânı "mü'min" lâfzı yerine "müslim" lâfzını kullanmasını kasdediyordu).

Müteakiben: "Şübhesiz ben bâzı defa daha çok sevdiğim kimse varken (onu bırakırım da) başka birisine atıyye veririm. Bu tercihimin sebebi, bu adamın mal hırsı ile yüzü koyun, cehenneme atılması endişesidir" buyurdu 158[158].

Ve Ya'kûb ibn İbrâhîm, babası İbrahim'den; o da Salih ibn Keysân'dan; o daîsmâîl ibn Muhammed'den olmak üzere söyledi ki, bu İsmâîl şöyle demiştir: Ben babam Muhammed ibn Sa'd ibn Ebî Vak-kaas'tan işittim. O bu hadîsi tahdîs ediyordu. Ve hadîsi içinde şunları da söyledi: Rasûlullah eliyle vurdu da boynum ile kürek kemiğim arasını birleştirdi. Sonra:

— "Ey Sa'd, bana dön! Şübhesiz ben bazen öyle kişiye veririm ki..." diye buyurdu 159[159].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Fe-kubkibû", "Yüzleri üzere çevrildiler" (eş-şuarg: 94) demektir. "Mukibben", "Yüzü üstü olarak" (ei-Müik: 22) demektir. Fiil bir kimse üzerine vâki' olmadığı (yânî lâzım olduğu) zaman, "Ekebbe'r-raculu = Kişi yüz üstü oldu" diye if'âl babından kullanılır. Fiil bir kimse üzerine vâki' olduğu (yânî müte-; addı olduğu) zaman ise sülâsîden "Kebbehu'llâhu li-vechihi = Allah onu yüzü üstü attı (yâhud: Atsın)";

158[158] Vâkıdî'nin bildirdiğine göre, bu atıyye verilmeyen zât, muhacirlerden Cuayl ibn Surâka (R)'dir. Sa'd'ın "Mü'min" demesini, Peygamber'in mükerreren "Müslim de!" buyurarak tashih ve ihtar etmesi, îmânın vicdanî, bâtınî bir iş olup, bilinmesi Allah'a âid gayb hâllerinden bulunmasından dolayı, zahirî hâle göre "Müslim" demenin daha doğru olduğunu öğretmek içindir.

159[159] Bu zikredilen hadîsin diğer bir tarîkidir. Hem birinciyi takviye etmiş, hem de faydalı bir ziyâde ihtiva etmiştir.

"Ve kebebtuhu ene - Ve ben onu yüzü üstü attım" dersin 160[160].

80-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; odael-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sadaka için) insanlar üzerinde dolaşıp bir iki lokmanın, bir iki hurmanın geri çevirmekte olduğu dilenci makûlesi kişi, miskin değildir. Lâkin (kâmil) miskin, kendini geçindirecek bir gına bulamayan ve kendisine sadaka verilmek için (halkça) zarurette olduğu bilinemeyen; kendisi de kalkıp insanlardan (sadaka) istemeyen iffetli, nezih kimsedir" 161[161].

81-.......Bize Ebû Salih, Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yemîn olsun, sizden birinizin ipini alması, sonra sabah vakti -Ebû Hureyre dedi ki: Şöyle buyurduğunu zannediyorum:- dağa gitmesi odun toplayıp .akabinde bunu satması ve bunun bedelinden yemesi ve sadaka vermesi, o kimse için insanlardan istemesinden daha hayırlıdır" 162[162].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Salih ibn Keysân, ez-Zuhrî'den yaşça daha büyüktür. Ve bu Salih, İbn Umer'e erişmiştir 163[163].

160[160] Buhârî, âdeti üzere yürüyerek, hadîsteki garîb lâfız, Kur'ân'daki lâfza muvafık düştüğü zaman, istidrâden Kur'ân'daki lâfzı da zikredip, hadîsteki lâfzın tefsirini vermektedir. Buradaki îzâhında if'âl babından olan "ekebbe"nin lâzım; sülâsîden olan "kebbe" fiilinin ise müteaddî olduğunu göstermektedir. İfâlinin lâzım; sülâsînin müteaddî oluşu, bu fiilin bir garîbliğidir

161[161] Bu hadîsin, isnâd ve lâfızda değişik kısa bir rivayeti 77 rakamında geçmişti. Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri: "Kalkıp insanlardan (sadaka) istemeyen iffetli kişidir" fıkrasıdır.

İslâm'da istemenin, dilenmenin kötülüğünü ve Peygamber tarafından neh-yedildiğini gösteren pekçok hadîsler vardır. Hattâ Peygamber'in "Kimseden hiçbir şey istememek üzere bey'at aldığı" ve bunun karşılığının ne olduğu sorulduğunda "Cennettir" buyurduğu Ebû Umâme ile Sevbân tarafından rivayet edilmiştir (Taberânî).

ibn Umer, Peygamber'in "Zengin için, ve hilkati yerinde, bedenî kuvvetleri zinde olanlar için sadaka halâl değildir" buyurduğunu rivayet etmişty-(Tirmizî),

162[162] Bu hadîsin isnâd ve lâfız f^rklılıklarıyle iki rivayeti 72 ve 73 rakamlarında geçmiş ve orada bâzı açıklardalar verilmişti. Hadîs burada biraz daha tafsîllidir.

163[163] Yânî Salih ibn Keysân, yaşça ez-Zuhrî'den büyüktür;,bu sebeble doğrudan doğruya, İbn Umer'e erişip ondan vasıtasız olarak hadîs işitmiştir. Zuhrî'nin ise tbn Umer'e kavuşmasında ihtilâf edilmiştir. Sahîh olan, Zuhrî'nin îbn Umer'e ka-vuşmayıp; İbn Umer'in oğlu Salim vâsıtasıyle îbn Umer'den rivayet ettiğidir (Kas-tallânî).

55- Hurmanın Yaşken Ağacı Üzerinde Mikdarını Takdir ve Tahmin Etmek Babı **164[164]**

82-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Biz, Peygamber'in beraberinde Tebük gazvesine gittik. Peygamber Vâdî'l-Kurâ'ya vardığı zaman, kendi bahçesinde çalışan bir kadına tesadüf etti. Peygamber (S) sahâbîlerine:

— "Şu bahçedeki hurmayı tahmin ediniz" buyurdu.

(Biz tahmîn ettik.) Rasûlullah da on vesk tahmîn etti. Akabinde bahçe sahibesi olan kadına:

— "(Hurma toplarken) buradan ne kadar kîle hurma çıkacağını say!" buyurdu.

Tebük'e geldiğimizde Rasûlullah:

— "Dikkat ediniz! Bu gece muhakkak şiddetli bir rüzgâr esecektir. Sakın kimse bulunduğu yerden ayağa kalkmasın! Beraberinde devesi olan da devesini sıkı bağlasın!" buyurdu.

Bu emir üzerine biz de develerimizi sıkı bağladık. Ve (hakîkaten o gece) şiddetli bir rüzgâr esti. O sırada birisi ayağa kalkmıştı. Rüzgâr onu Tayy Dağı'na sürükleyip attı. Bu sefer sırasında Eyle Meliki, Peygamber'e (Düldül adlı) beyaz bir katır hediye etmiş ve bir bürde giydirmişti. Peygamber de bu Melİk'e deniz kenarındaki beldeleri halkı için bir emâfi-nâme yazdırmıştı.

(Dönüşte) Peygamber Vâdî'l-Kurâ'ya gelince, hurmalık sahibesi olan kadına:

— "Bahçen ne mıkdâr hurma getirdi?" diye sordu. O:

164[164] Hars : Yaşken ağaç üzerinde ne kadar meyve bulunduğunu tahmîn etmektir (es-Sahâh).

Bâzı ilim ehlinden "hars"m, kendisine zekât vâcib olan hurma, üzüm gibi yaş meyvenin, erişilmesinden sonra mahsûlün ne mikdâr tutacağını takdir ve tahminden ibaret olduğu rivayet edilmiştir (Tirmizî).

Fakîhler, zekât almaya dayanak olan bu takdir ve tahmîn İşinin tafsili ve meşruluğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı hurmanın, üzümün ermeye, olgunlaşmaya başladığı zaman tahminini caiz görmüş, bir kısmı da caiz görmemiştir. Her iki tarafın delilleri ve tafsilâtı geniş şerhlerde ve fıkıh kitâblannda görülebilir.

— Allah Elçisi'nin tahmîni veçhile on vesk getirdi, dedi. Nihayet (sefer hey'eti Medîne'ye yaklaşınca) Peygamber:

— "Ben Medine'ye (yetişmek için) acele edeceğim. Sizden her kim benim beraberimde bir ân evvel Medîne'ye varmak isterse acele etsin!" buyurdu.

(Râvî dedi ki:) İbn Bekkâr burada bir söz söyledi ki, ma'nâsı şöyledir: Peygamber Medîne'ye yaklaşıp, uzaktan görünce de (eliyle işaret edip):

— "îşte Tâbe!". buyurdu.

Uhud'u görünce de:

— "İşte dağcağız! Uhud bizleri sever, biz de onu severiz!" buyurdu.

(Sonra berâberindekilere:)

— "Dikkat edin! Sizlere Ensâr mahallelerinin en hayırlısını haber vereyim!" buyurdu.

Sahâbîler:

— Evet, haber ver! dediler. Rasûlullah:

— "(Evvelâ) Neccâr oğulları yurtları, sonra Abdu'l-Eşhel oğulları yurtlan, sonra Sâide oğulları yurtları, yâhud el-Hâris ibnu 'l-Hazrec oğulları yurtları ve (hulâsa) bütün Ensâr yurtlarında hayır vardır" buyurdu [165][165].

Ve Süleyman ibn Bilâl şöyle dedi: Bana Arar: "Sonra el-Hâris oğulları yurdu, sonra Benû Sâide yurdu" diye tahdîs etti [166][166].

Ve yine bu Süleyman ibn Bilâl, Sa'd ibn Saîd'den; o da Umâre-tu'bnu Gaziyye'den; o da Abbâs'tan; o da babası Sehl ibn Sa'd'dan şöyle dedi: Peygamber (S): "Uhud öyle bir

---

165[165] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri açıktır: Peygamber'in: "Şu hurmayı tahmîn ediniz" buyurup, kendisinin de tahmîn etmesidir

166[166] Bu, hadîsin diğer bir tarîkidir. Bu tarîk Ensâr'ın Faziletleri Kitâbı'nda tam senediyle mevsûl olarak rivayet edilmiştir.

dağdır ki, o bizi sever, biz de onu severiz" buyurmuştur 167[167].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Üzerinde çepçevre ihata duvarı bulunan her bustân hadîkadır. Üzerinde çevreleyen duvar, çit bulunmayana hadîka denilmez 168[168].

56- Sema Suyu İle (Yani Yağmurla) ve Akar Su İle Sulanan Yer Mahsüllerinde Uşr(= Onda Bir Vergi) Vardır Babı 169[169]

Umer ibn Abdilazîz, balda bir şey (yânî zekât vergisi) görmedi169.

83-.......Bana Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den;o da Abdullah'ın oğlu Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Semânın ve pınarların suladığı, yâhud sulanmaksızın kendi ince damariarıyle su emip yetişmiş olan yer mahsûllerinde uşr, yânî onda bir zekât vergisi; kuyulardan, kova ve dolapla sulananlarda ise yirmide bir zekât vergisi vardır" 170[170].

167[167] Bu da hadîsin bir diğer tarîkten rivayetidir. Bunu Ebû Alî ibn Huzeyme de el-Fevâid'inde senediyle rivayet etmiştir. Buhârî hadîsin birkaç tarîkini ve tarîk-lerdeki isnâd ve lâfız farklarını'bir yere toplamış ve göstermiş oluyor.

168[168] Buhârî burada "hadîka"nm ta'rîfini vermiştir. Hadîka hakkında Âsim Efendi şunları söylemiştir:

el-Hadîka; sefine vezninde sulu, ağaçlı bahçeye denir ki, cem'i hadâik'tır. Bir kavle göre hurma ve şâir ağaçlık olan bustâna denir, yâhud etrafı duvar ile çevrilmiş olan bustâne denir, yâhud hurmalık kıt'asma denir (Kaamûs Tercemesi).

169[169] Umer ibn Abdilazîz'in bu re'yini, İmâm Mâlik ei-Muvatta'mda, Abdullah ibn Ebî Bekr ibn Hazm'dan senediyle rivayet etmiştir. Abdullah şöyle dedi: Babam Ebû Bekr ibn Hazm Minâ'da iken, Umer ibn Abdilazîz'den babama bir mek-tûb geldi. O mektûbda: "Atlardan ve baldan zekât alınmaz" diye yazmıştı (Kas-taliânî).

170[170] el-Aserî, arabî vezninde, dibi ve kökü İle değil de, kökündeki etrafa yayılan ince damariarıyle su emip faydalanan ağaçlar ve ekinlerdir. Ağaçlar ve ekinler doğrudan dibine ve köküne su vurarak sulandığı gibi, yakınında bulunan suyu ince

,m damariarıyle emmesi suretiyle de istifâde eder. İşte hadîste ağaçların, ekinlerin bu ikinci suretle sel suyundan, akar sudan istifâde edip yetişenlerine "Ev kâne aseriyyen" cümlesiyle işaret edilmiştir.

Ağaçlar, ekinler gerek kökleriyle, gerek ince damariarıyle yağmur, ırmak, pınar sularından faydalanmış olsunlar, bunda sahibinin sınaî ve amelî mühim' bir te'sîri olmadığı için, tam uşr'e yânî onda bir zekât vergisine tâbi' tutulmuşlardır. Fakat " ^ = Nadh" ile yânî kuyudan, nehirden kova, dolap, motor gibi ziraî bir vâsıta ile sulanan yer mahsûllerinde yarım uşr, yânî yirmide bir zekât vergisi vâcib olduğu öğretiliyor.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîs, evvelki Ebû Saîd hadîsinin tefsiridir 171[171]. Çünkü Ebû Saîd hadîsinde onda bir yâhud yirmide bir diye bir hudûdlama yapılmamıştı. -Râvî der ki: Buhârî bu hadîs sözüyle, İbn Umer'in "Semânın suladığı mahsûllerde onda bir... zekât vardır" hadîsini kasdediyor.- Peygamber bu İbn Umer hadîsinde (onda bir yâhud yirmide bir vâcib olanı) beyân edip mıkdârı ta'ym eylemiştir 172[172]. Sıka'dan gelen ziyâde ise kabul edilmiştir. Mü-fesser (yânî hâss) olan, mübhem (yânî âmm) olan üzerinde hükmeder, yânî onu tahsîs eyler. Ziyâde, güvenilir râvîler rivayet ettiği zaman makbuldür. Nitekim el-Fadl ibnu Abbâs: Peygamber fetih günü Ka'-be'de namaz kılmadı, diye rivayet etti. Bilâl ise: Peygamber o gün Ka'be'de namaz kılmıştır, dedi. Netîce'de BilâPin sözü alındı da Fadl'-ın hadîsi bırakıldı 173[173].

57- Bab: Beş Vesk(Yani Bin Kilo)'den Az Mahsülde Sadaka (Yani Zekat) Yoktur

84-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Beş veskten daha az olan mahsûlde zekât yoktur. En küçüğü üçer yaşında olan beş deveden azında da zekât yoktur. Beş ûkıyyeden daha az mıkdârda olan gümüşte zekât yoktur" 174[174].

Bu ve Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği birbirine yakın mealdeki hadîslerin hepsinin ifâde ettiği ma'nâ, el emeği ile, ziraî sulama vâsıtaları ile (yânî kova, dolap, motor gibi âletlerle ayrı bir çalışma ve masrafla) elde edilen toprak mahsûllerinde yirmide bir zekât vâcib olduğudur.

171[171] Buhârî'nin evvelki hadîs dediği, Ebû Saîd el-Hudrî'nin "Zekâtı verilen mal kenz değildir" (10. bâb) ile "Gümüşün zekâtı babı" (23. bâb)nda geçen ve bundan sonraki 56. babda da tekrar gelecek olan hadîstir. Bu bâbla alâkalı olan kısmı "Beş veskten aşağısından zekât yoktur" fıkrasıdır.

172[172] Buhârî'nin bu sözünün şerhinden bana açılan ma'nâ budur. Kirmânî ve diğer sarihler ise biraz değişik bir ma'nâya gitmişlerdir.. Üzerinde düşünülsün! Evet, İbn Umer'in bu hadîsi umumîliği ile nisâb şartı olmamakta zahirdir. Ebû Saîd hadîsi ise", onun mutlaklığını kayıdlayıcıdır. Ve nitekim İbn Umer hadîsi de, Ebû Saîd hadîsinin mutlaklığını kayıdlayıcıdır. Şu hâlde bu iki hadîsten herbiri, içindeki ziyâde ile diğerini tefsîr edicidir (Kastallânî).

173[173] Fadl'ın hadîsini senediyle Ahmed ibn Hanbel; BİlâPinkini ise Buhârî, Hacc Kİ-tâbı'nda mevsûlen rivayet etmiştir. BilâPin sözü, Fadl'ın sözüne munâfî değildir. Fakat onun maksadı, Fadl, bir kenarda duâ ile meşgul bulunması sebebiyle Peygamber'in namaz kıldığım görmedi demektir (Kastallânî).

174[174] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Çünkü başlık, hadîsin ilk parçasıdır. Bu hadîs, bundan önceki bâbda da geçmiş ve onun haşiyesinde işaret edildiği üzere daha evvelki iki bâbda da geçmişti. Binâenaleyh açıklamalar için gösterilen yerlere bakılmalıdır. Yalnız şunu söyleyelim: Bir sâ', 1040 dirhem ayarındaki ölçeğe denildiğine göre, beş vesk, kesirsiz olarak 1.000 kilo ve eski okka ile 780 okka eder.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîs, bundan önce geçen bâbda zikredilen İbn Umer hadîsinin tefsiridir.. Çünkü o İbn Umer hadîsinde nisâb mıkdârını beyân etmediği için, şimdi Ebû Saîd el-Hudrî hadîsinde "Beş vesk mıkdârından az olan mahsûlde zekât yoktur" buyurmuştur. İlimde ise ebedî olarak sağlam tesbît edici râvîlerin getirdiği yâhud beyân ettikleri ziyâde alınır 175[175].

58- Hurma Zekatının Hurmalar Olgunlaştığı Zaman Ağaçlardan Kesilip Devrişilmesi Sırasında Alınması ve Küçük Çocuk Serbest Bırakılır da Zekat Hurmasına Dokunur Mu? Babı 176[176]

85-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Hurmaların kesilip devşirilmesi sırasında Rasûlullah'a zekât hurması getirilirdi. Şu biri hur-masıyle gelir, o biri de hurmasından gönderirdi. Nihayet bu hurmalar Rasûlullah'ın yanında bir harman, bir tınas olurdu. Bir kerre Hasen ile Hüseyin (R) bu hurmalarla oynarlarken, çocuklardan biri (Hasen ibn Alî), ansızın bu sadaka hurmasından bir tane alıp ağzına koydu. Rasûlullah (S) çocuğa (şöyle bir) baktı. (Zekî) çocuk hemen hurmayı ağzından dışarı çıkardı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Sen Muhammed ailesinin sadaka malı yemediklerini bilmedin mi?" buyurdu 177[177].

175[175] Buhârî bu sözleriyle hem en güzel bir açıklama yapmış, hem de İlmî ve usûlî bir kaaideyi hatırlatmıştır.

176[176] Bâb başlığı iki kısımdır. Her iki kısmın delîli ve cevâbı bâb altında gelecek hadîste verilmiştir. Birinci kısmına "... Her biri mahsûl verdiği zaman mahsûlünden yiyin. Devşirildiği ve toplandığı gün de hakkım (sadakasını) verin. İsraf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez "(el-En'âm: 141) âyeti de açık olarak delâlet eder.

177[177] Peygamber, sadakayı insanların mallarının kiri saymıştır. Bu kirden kendi aile ferdleri ve zürriyetinin münezzeh yaşamalarını, hâlde ve istikbâlde insanların sadaka ve zekât malİanyle yaşayan asalak bir zümre olmalarını en açık şekilde önlemiştir.

Peygamber, insanlığa yaptığı büyük irşâd ve iyiliğe karşılık ne kendisinin, ve ne de ailesi ve zürriyetinin maddî bir mükâfat görmelerini istemiyordu.O yalnız Allah'ın "Ben peygamberliğe karşılık hiçbir ücret istemem; sâdece hısımlıkta sevgi isterim dc/"(eş-Şûrâ:23) emir ve ta'lîmi veçhile samîmi bir sevgi istiyordu.

Hadîste, çocuğun da büyük gibi haramdan uzaklaştırılacağı, bilgi üzerine yetişip gelişmesi ve teklîf vaktinin kendisine dînden bir ilim üzerinde iken gelmesi için, hangi şeyden nehyedildiğinin kendisine öğretilmesi gerektiği hükmü vardır (Kastallânî).

59- Kim Meyvelerini Yahud Meyveli Hurma Ağacını Yahud Ekinli Arazisini Yahud Ekinini Onda Bir Veya Sadaka- (Yani Zekat) Vacib Olduğu Halde Satar da Bu Sattığı Mahsüllerden Dolayı Kendisine Tahakkuk Etmiş Olan Zekat Borcunu Başka Malından Öderse Yahud Sadaka (Yani Zekat) Vacib ; Olmadığı Halde Mahsülünü Satarsa (Bu Satışı Caiz Olur) Babı [178][178]

Ve Peygamber(S)'in: "Ağaç üzerindeki meyveleri, âfetlerden salâha ulaşmaları meydana çıkıncaya kadar satmayınız" kavli babı [179][179].

Buhârî dedi ki: Binâenaleyh Peygamber, meyvelerin salâhı meydana çıkmasından sonra satılıp alınmasını hiç kimseye men' etmemiş ve (yine: "Meyvelerin salâhı meydana çıkıncaya kadar.." sözü umûmî olduğundan dolayı) kendisine zekât vâcib olanı, zekât vâcib olmayandan ayırıp, husûsîleştirmemiştir [180][180].

86-.......Bana Abdullah ibnu Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben İbnu Umer(R)'den işittim: Peygamber (S), salâhı meydana çıkıncaya kadar meyve alım satımını nehyetti (dedi). İbnu Umer, meyvenin salâhının mâhiyeti sorulduğu zaman: Olgunlaşıp âfete uğraması ihtimâlinin gitmesine kadar demektir, dedi [181][181].

87-.......Bana Hâlid ibnu Yezîd, AtâibnuEbîRebâh'tan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan

---

[178][178] Şartın cevâbı olan "Bu satış caiz olur" fıkrası başlıkta zikredilmemiştir. Bu satışa cevaz verilmiştir. Çünkü satıcı, zekâtın vucûbundan sonra sattığı takdîrde, caiz olan bir işi yapmış ve zekâtı ödemek onun zimmetine yapışmıştır. Artık o kimseye borcu olan bu zekâtını başka malından ödemesi lâzımdır

[179][179] Peygamber'in bu sözü biraz sonra 86 rakamıyle Ibn Umer'in hadîsinden olmak üzere senediyle gelecektir

[180][180] Çünkü "Meyvelerin salâhı meydana çıkıncaya kadar.." sözü umûmîdir. Hâlbuki o vakit, zekât vaktidir. Peygamber, satış cevazını meyvenin aynından zekât vermekle kayıdlamamıştır. İşte bu, bu mes'eledeki iki görüşten biridir. İkinci görüş -ki Şafiî'nin görüşüdür- satış caiz olmaz. Çünkü bu kimse, mâlik olacağı ve mâlik olmayacağı -ki bu fakirlerin ağacından yiyecekleri nasîbleridir- şeyi satmış olur... (Kastallânî).

[181][181] Hadîsin bâb başlığına delîllik ve uygunluğu meydandadır. Çünkü Buhârî başlıkta senedsiz olarak getirdiği.Peygamber'in sözünü, burada senediyle vermiştir

tahdîs etti ki, Peygamber (S), meyvelerin olgunlaşıp salâhları meydana çıkıncaya kadar alım satımlarını neh-yetmiştir 182[182].

88-....... Bize Kuteybe ibn Saîd, Mâlik'ten; o da Humeyd (et-Tavîl)'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S), Hurma koruğunun izhâ (denilen alacalanma) devrine girinceye kadar hurma satışını nehyetti. "İzhâ devrine girinceye kadar" demek, kızarıp renkleninceye (yânî alacalanıncaya) kadar demektir, dedi 183[183].

60- Bab: Sadaka (Yani Zekat) Veren Kimse, Vermiş Olduğu Sadaka Malını (Bedel Ödeyerek) Satın Alabilir Mi? 184[184]

Sadaka verilen kimsenin, kendisine sadaka edilen malı, (verenden) başka birine satmasında ise dînî bir manzûr yoktur. Çünkü Peygamber (S) –gelecek hadîste- ancak sadaka veren Kimseyi, hassaten verdiği sadakasını satın almaktan nehyetmiş; bundan, başkasını nehyetmemiştir.

89-....... Abdullah ibnu Umer (R) şöyle tahdîs eder idi: Umer ibnu'l-Hattâb, Allah yolunda (cihâd için bir kimseye) bir at sadaka etmişti. Sonra o ata satılır hâlde tesadüf etti. Ve o atı bedel ödeyip satın almak istedi. Sonra Peygamber'e geldi de bu mes'elede Peygamber'in emrini öğrenmek istedi. Peygamber (S) kendisine: "Sadaka ettiğin atına artık bir daha dönme!" buyurdu. İşte Peygamber'in bu nehyi sebebiyledir ki, Abdullah ibn Umer, sadaka vermiş olduğu herhangi birşeyi (tekrar mülkiyetine girmesi için) satın almak

---

182[182] Bu hadîs, hurmadan başka umûmî olarak diğer meyve türlerinin de olgunlaşıp salâhları meydana çıkıncaya kadar alım satımlarının nehyine delâlet etmektedir.

183[183] Bu son fıkra, hadîs metnindeki "Hatta tüzhıye"nin tefsiridir. Kitâbu'l-Bey'deki rivayette, bu tefsîrin bir suâl üzerine bizzat Rasûlullah tarafından yapıldığı açıkça belirtilmiştir

184[184] Bu suâlin cevâbı, hadîs metninde geleceği üzere, menfîdir, yânî "Satın alamaz"dır.

üzere kimseyi bırakmazdı; ancak o şeyi sadaka etmek için bırakırdı 185[185].

90-.....Eşlem (60) şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: (Bir kerre yaya bir; mücâhidi) Allah yolunda cihâd etmesi için bir at üzerine yüklemiş (yânî atı ona vermiş) idim. At kendi tasarrufunda bulunan bu zât, (ata bakmayarak zayıflatıp) değerini zayi' ettirdi. Bu sebeble ben, o zât bu hayvanı ucuz bir fiatla satar zannederek, ondan satın almak istedim. Bu düşüncemi Peygamber'e sordum. Peygamber (S): "Bu atı satın alma! Sana bunu bir dirhem karşılığında verse de artık yapmış olduğun sadakana bir daha dönmez. Çünkü sadakasına dönen kişi, kustuğu nesneyi tekrar yemeye dönen kimseye benzer" buyurdu 186[186].

61- Peygamber (ve Ailesi) Hakkında, Sadaka Konusunda Zikrolunan Şey (Yani Haramlık) Babı

91-.......Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Alî'nin oğlu Hasen (R) sadaka hurmasından bir hurma alıp ağzına koydu. Peygamber (S), çocuğun, ağzındaki bu hurmayı dışarı atması için "Kaka, kaka" dedi de, sonra "Sen bizim sadaka yemez olduğumuzu şuuruna yerleştirmedin mi?" buyurdu 187[187].

185[185] Bu son kısım Ebû Zerr rivayetinde böyle nefy harfi ile "Lâ yetruku(= Bırakmaz)" şeklindedir. Diğer bâzı rivayetlerde nefy harfi olmaksızın "Yetrukıı(Bırakır)" şeklinde gelmiştir. Buna göre, ma'nâ "tbn Umer sadaka ettiği bir şeyi satın almayı terkederdi..." olur.

186[186] İbn Sa'd'ın Tabakaat'mdun naklen şârih Kastallânî'nin beyânına göre, hadîste bahse konu olan atın adı Verd imiş. Bu atı Temîm ed-Dârî (R) Peygamber'e hediye etmiş, Peygamber de TJmer'e hediye buyurmuştu. Umer de ismini söylemediği bir gâzîye hediye etmişti.

Peygamber'in Umer'e "Bir dirhem karşılığında da verse sadakana dönme" buyurması, ucuzlukta mübalâğa; "Kusmuğunu yemeye dönen kimse gibidir" cümlesi ise, sadaka ve hibeye dönmenin kötülüğünü bildiren belîğ bir teşbih ihtiva etmektedir.

187[187] Bu hadîs, sened ve bâzı lâfız farkıyle 85 rakamıyle geçti. Bu rivayetteki "Kâh kâh" lâfızları hakkında şu açıklama verilmiştir: "Kâh kâh, kâfların fethi ve kesriyle ve hâ'ların sükûnuyle ve teşdîdleriyle ve tenvînleriyle lügattir. Bu, ses isimlerindendir; çocuk kısmı bir nesne yemekten ve bir nesne almaktan ve bir murdar şeye bulaşmaktan zecr ve men' için telâffuz olunur., ve bunun tekerrürü te'kîd içindir" (Kaamûs Ter.).

62- Peygamberin Zevcelerinin Âzadlı Kölelerine Verilen Sadaka(nın Hükmü) Babı

92-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir koyunu ölmüş buldu. Bu koyun, mü'minlerin anası Meymûne'nin azâdlı cariyesine sadaka malından verilmiş idi. Peygamber:

— "Bu koyunun derisinden faydalanmış olsanız ya!" buyurdu.

— Bu koyun ölmüştür, dediler. Peygamber:

— "Ölü hayvanın ancak etini yemek haram oldu"'buyurdu 188[188].

93-.......el-Esved ibn Yezîd, Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe (R), Berîre'yi azâd etmek için (efendileri olan Benû Hilâlden) satın almak istedi. Efendileri de Berîre'nin velâsı (yânî hükmî hısımlık ve mî-râsı) kendilerine âid olmak şartıyle muvafakat etmek istediler. Âişe, bu mes'eleyi Peygamber'e zikretti. Peygamber (S) Âişe'ye:

— "Berîre'yi satın al! (Velâ ve verasete gelince) velâ ancak azâd edene âiddir" buyurdu.

Âişe dedi ki: (Bir kerre) Peygamber'in huzuruna (Berîre'ye hediye edilmiş) bir parça et getirildi. Ben:

— Bu et, azâdlım Berîre'ye sadaka edilmiş olan ettir, dedim. Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu et Berîre'ye sadakadır; bize de hediyedir" buyurdu 189[189].

188[188] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "O koyun Meymûne'nin bir azâdlı cariyesine sadaka malından verilmiş idi" sözüdür. Peygamber'in, Meymûne'nin cariyesine sadaka verilmesini reddetmemesi, Peygamber kadınlarının azâdlı kölelerine sadakanın halâl olduğuna delâlet etmiştir.

Bir de bu ve benzeri hadîslerden, ölü hayvan derisinin tabaklanmakla temizleneceği ve kullanılabileceği anlaşılmıştır.

189[189] Bu hadîslerden Peygamber'in zevceleri tarafından azâd edilen kölelere zekât verilmek caiz olduğu; sadaka, sadaka verilenin kabul etmesiyle mülkiyetine geç tikten sonra mâhiyeti değişeceğinden, Hâşimîler için bunu yemek caiz olduğu hükümleri alınmış oluyor.

Sadaka etinin, ölü hayvan eti gibi, zâtında harâmhk yoktur. O, bizatihi ha-lâldir. Buna harâmhk, sadaka

63- Bab: Sadaka Tahavvül Ettiği (Yani Sadaka Olmaktan Çıktığı) Zaman? 190[190]

94-....... Ümmü Atıyye Nuseybe el-Ensâriyye şöyle demiştir:

Peygamber (S) Âişe'nin yanma girdi de:

— "Yanınızda yiyecekten birşey var mıdır?" diye sordu. Âişe:

— Hayır, birşey yoktur. Yalnız senin Nuseybe'ye göndermiş olduğun sadaka koyunundan, Nuseybe'nin bize gönderdiği bir parça et vardır, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "O sadaka, muhakkak kendi yerine ulaşmıştır"^ buyurdu 191[191].

95-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti

(Enes şöyle demiştir): Peygamber'in huzuruna, Berîre'ye sadaka edilmiş bir parça et getirildi de Peygamber (S): "O et, Berîre'ye sadakadır; (Berîre'den ise) bize hediyedir" buyurdu 192[192].

Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî (204) şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den haber verdi 193[193].

---

vasfının muzâf olmasından ileri gelmiştir. Fakat sadaka, sadaka edilen kimsenin mülkiyetine geçmekle bu vasıf yok olmuş bulunuyor. Hediye edilince de, hediye verilen kimse İçin, hediye olarak halâl oluyor.

190[190] Bu başlıkta izâ'nın cevâbı hazf edilmiştir. Takdiri şöyledir: Sadaka, sadaka edilenin mülkiyetine geçmek suretiyle sadaka olmaktan çıktığı zaman, Peygamber ve diğer Hâşimîler için alınması caiz olur

191[191] Sadaka hem Peygamber'e, hem de ailesine haramdı. Fakat zekât, Ümmü Atıy-ye'nin mülkiyetine geçtikten sonra Âişe'ye gönderildiğinden, bu etin mâhiyeti değişiyor; hediye oluyordu. Hediyeyi ise yiyebilirlerdi.İşte bu yolla sadaka mâhiyetinin hediye hâline dönüşmesi, bu Ümmü AtıyyĞ Nuseybe hadîsinde açıkça görülmektedir. Başlığa delîl olması da bu cihetidir. Peygamber'in: "Sadakayerine ulaşmıştır" edebî vecizesi, bu dînî hakikati en belîğ ve açık şekilde ifâde etmiş bulunuyor.

192[192] "O et Berîre'ye sadakadır; bize de hediyedir" vecîzesi de aynı hakikatin daha açık bir ifadesidir.

193[193] Bu ta'lîki (Süleyman Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî'den başka) Ebû Nuaym de el-Mustahrac'mda senediyle rivayet etmiştir. Buhârî'nin bu ta'lîki burada zikretmesinin fâidesi, Katâde ibn Diâme'nin bu hadîsi

Katâde, Enes'ten; o da Peygamber'dert işitmiştir.

64- Farz Kılınmış Olan Sadakanın Zenginlerden Alınıp Her Nerede Bulunurlarsa Fakirlere Verilmesi Babı 194[194]

96-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûîullah (S), Muâz ibn CebelM Yemen'e gönderirken şöyle buyurdu: "Muâz, şübhesiz ki sen Kitâb ehli olan bir kavme gideceksin. Onların yanına vardığın zaman, onları Lâ ilahe ülellah ve enne Muhammeden Rasûlu'llah (= Allah'tan başka hakk ilâh yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisi-dir) düstûruna şehâdet etmelerine çağır. Eğer onlar buna şehâdet et~ mekle sana itaat ederlerse bu sefer onlara, Allah'ın kendilerine her gündüz ve gecede beş namaz farz kıldığını haber ver. Eğer onlar bu beş namazda sana itaat ederlerse, bu sefer Allah'ın kendilerine bir zekât farz kıldığını, bu zekâtın zenginlerinden alınıp fakirlerine verileceğini onlara haber ver. Bu zekât işinde sana itaat ederlerse, sahihleri yanında en kıymetli olan mallarını (zekât malı olarak) almaktan sakın ve mazlumun (kötü) duasından da çok çekin! Çünkü mazlum ile Allah arasında (duanın kabulüne) hiçbir engel yoktur" 195[195].

Enes'ten işitmesini sarahatle bildirmiş olmasıdır. Katâde müdellis olduğu için, bundan önce geçen isnâdda an'ane ile verilen hadîste tedlîs etmesi ihtimâli giderilmiştir.

194[194] Buhârî'nin "Her nerede bulunurlarsa fakirlere verilir.." sözü, zekâtın bir beldeden diğerine nakledilmesinin cevazını tercîh ettiğini iş'âr ediyor. Bu mes'ele-de ihtilâf vardır...

195[195] Hadîsin bâb başlığına delîl noktası "Zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir" fıkrasıdır. Hadîs, biraz farklıca bir isnâd ve lâfız ile Zekât Kitâbı'nın başında da geçmişti.

Kerâîm, kerinte'nin cem'idir. Kerîme, hayvana izafetle sütü bol, gösterişli, etli, canlı ve boylu boslu hayvan demek olur. Peygamber zekât âmillerini, mal sahiplerinin gözbebeği olan böyle birinci sınıf mallarını almaktan men' ederdi. Peygamber, Muâz'a "Sen Kitâb ehli bir kavme vâlî gidiyorsun!" demekle, Mu-âzın basiretli olmasını tenbîh etmiş bulunuyor. Kitâb ehli olan millet, münevverdir; câhil müşrikler gibi gafil değildirler, buyurmuş oluyor.

Bu hadîsin sonunda zulümden sakınmakla emir buyurması, bütün zulüm nevi Merinden, her mazlumun duasından sakındlrmayı tazammun edebileceği gibi halkın en değerli malı alınmak suretiyle meydana gelecek husûsî zulmü müşte-mil olmak üzere ilâve edilmiş olması da caizdir. Birinci umûmî ma'nâya ham-letmek elbette daha kuvvetlidir. Zulüm bizatihi çirkindir. Her dînde, her şerîatte haram kılınmıştır. Fakat İslâm Dîni'nin zulümden sakındırmaları daha şiddetlidir: " J»JW J£ il îSfsli = Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin te-pesindedir"(HM: 18; el-A'râf: 44) kavli, bütün insanlara karşı îrâd edilmiş şiddetli ve umûmî bir hitâbdır. Bu şiddetli ceza, yalnız mü'minleri korumaya ma'tûf bir ceza da değildir. Mazlum, kâfir olsa bile, onun âtu da Allah'a yükselecek ve asla reddedilmeyecektir. Peygamber: "Mazlumun duasına, kâfir bile olsa icabet edilmiştir" buyurmuştur (Ahmed ibn Hanbel, Ebû Hureyre'den).

65- İmam'ın (Yani Devlet Başkanı veya Onun Yerinde Bulunan Yüksek İdare Adamının) Sadaka Sahibi Lehine Salat ve Dua Etmesi. 196[196]

Ve Allah'ın şu kavli babı:

"Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini temizlemiş ve bununla onları bereketlendirmiş olasın. Ve onlara dua et. Çünkü senin duâ etmen onlar için sükûnettir" (et-Tevbe: 103) 197[197]

97-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), huzuruna bir cemâat zekâtlarıyla geldikleri zaman "Yâ Allah! Fulân ailesine salât et (yânı rahmet ve mağfiret ihsan eyle)" diye duâ eder idi. Ba"bam Ebû Evfâ, sadakasıyle geldiğinde de: "Yâ Allah! Ebû Evfâ ailesine rahmet eyle!" diye duâ buyurdu 198[198].

66- Denizden Çıkarılacak Şeylerin Zekat Vergisine Tabi' Tutulup Tutulmayacağı Babı

196[196] Buradaki salât'tan murâd, duadır. Çünkü salât'ın lügat ma'nâsı duadır. Bura da duâ lâfzının salât lâfzı üzerine atfedilmesinin sebebi, salât Iâfzıyle duâ etmenin zarurî olduğunun anlaşılmaması, fakat sena ve hayır ma'nâsım ifâde edecek herhangi bir lâfızla duâ edildiğinde, bunun da kâfi geleceğinin bilinmesidir. "Âce-rekettâhu fîmâ a'teyte ve bâreke fîmâ ebkayte = Allah sana verdiğinde ücret ihsan etsin, geri bıraktığında da bereket ihsan eylesin"; "Allâftumma'ğfîr lehu = Yâ Allah, ona mağfiret eyle!" ve benzeri ta'bîrlerle duâ buyurması gibi. Sadaka ve zekât veren hakkında, salât lâfzından başkasiyle duâ edilebileceğine delillerden biri de en-Nesâî'nin Vâil ibn Hucr'dan rivayet ettiği hadîstir: Vâil dedi kir-'Sahâbîlerden biri zekât olarak güzel bir deve göndermişti. Peygamber (S) o zât hakkında: "Alla hum m e bârik fîhi ve fi iblilihî = Yâ Allah, bu zâta zekâtı ve develeri hakkında bereketler ihsan eyle!" diye duâ buyurdu.

197[197] Başlıktaki et-Tevbe:103 âyetinden alınan kısım, Peygamber'e zenginlerin mallarını temizlemek, vicdanlarını arındırmak için, zenginlerden zekât alması emrinden sonra zekât sâhiblerine salât, yânî duâ etmesi de emredildiğinin delîlidir. İşte bu emirden dolayıdır ki, Peygamber, zekât sâhibleri ve aileleri hakkında duâ ve istiğfar etmiştir.

198[198] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu ve delîlliğİ gayet açıktır. Zira bu Ebû Evfâ hadîsi, Peygamber'in, sadakasını, yânî zekâtını getiren kimselere âyetteki emre uyarak salât ve duâ etmek âdetinde olduğunu göstermektedir.

Ve İbn Abbâs (R) "Anber, mâden ve kenz değildir, o denizin kıyıya attığı bir şeydir" demiştir 199[199].

el-Hasen el-Basrî de: "Anberde ve incide hums, yânî beşte bir nisbetinde vergi vardır" demiştir 200[200].

Buhârî (Hasen Basrî'nin bu sözünü reddetmek maksadıyle): "Peygamber (S) beşte bir vergiyi, ancak mâdenlerde vâcib kılmıştır; yoksa suda elde edilecek (balık, anber ve inci gibi) şeylerde beşte bir zekât vergisi yoktur" dedi 201[201].

98-.......Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: BanalCa'fer ibnu Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmutur: îsrâîl oğullan'ndan bir kimse, kendi kavmi ferdlerinin bâzısından kendisine ödünç olmak üzere bin dînâr vermesini istedi. İstediği zât bu parayı ona (belli bir va'-de ile) ödünç verdi. Parayı alınca deniz seferine çıktı. Nihayet parayı miadında göndermek istedi. Fakat bir vapur bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası aldı. Odunu oydu, içine bin dînâr (ile bir mek-tûb) koydu ve (Allah'ım, sahibine ulaştır! diye) denize attı. Ödünç veren kimse de (borçlu zamanında gelir ümîdiyle deniz kenarına) çıkmıştı. Sahilde bir odun parçasıyle karşılaştı. Odunu ailesinin evde yakması için aldı. -Râvî Ebû Hureyre, hadîsin geri kalanını tamâmiyle zikrettikten sonra- Ödünç veren kimse evinde odun parçasını kesip kırınca bin dinarı buldu (diye rivayet etmiştir) 202[202].

199[199] İbn Abbâs'ın bu sözünü Şafiî, ibn Ebî Şeybe ve Beyhakî senediyle rivayet etmişlerdir. İbn Abbâs'a göre anber, vergiye tâbi' değildir, demek İstiyor.

Anber, kanber vezninde, ma'rûf olan güzel kokulu bir maddenin ismidir ki, buna deniz kaymağı da denilir. Bunun zağferân ile karışık bir nev'i daha vardır ki, buna da ahir denilir, ibn Abbâs'ın vergiye tâbi' değildir dediği ve burada bahsedilen, birinci nevi' asıl anberdir. Bu kıymetli deniz maddesinin denizde meydana geliş keyfiyeti hakkında pekçok rivayetler vardır. Bâzıları deniz hayvanının kazuratıdır demişlerdir. Bâzıları deniz bitkisidir, denizin derinliğinde biter ve onu bâzı deniz hayvanları yer, mîdesi dolunca kusar, demişlerdir, ibn Sînâ da bu iki görüşü uzak addetmiş ve denizde bir kaynaktan çıkan yağlı bir maddedir; yağlılığı hasebiyle denizin yüzüne çıkar, donar demiş, imâm Şafiî de el-Umm kitabında KİTâbu's-Selem'de: Sözlerine güvendiğim birçok kimselerin bana haber verdiklerine göre anber, denizin iki tarafında Allah'ın yarattığı bir nevi' nebattan hâsıl olan bir maddedir, demiş...-(KİrmânÎ, tbn Hacer, Aynî).
200[200] Hasen el-Basrî'nin bu sözünü de ibn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

201[201] Buhârî'nin bu sözüyle işaret edip dayandığı Ebû Hureyre hadîsi, yakında senediyle rivayet edilmiş olarak gelecektir.

202[202] Buhârî bu hadîsi Kefalet, İstikrâd, Lukata, Şurût, İsti'zân kitâblannda da getirmiştir. Bunlar içinde en mufassal rivayeti Karz, Duyûn ve Kefâlet'teki rivâ-'

67- Bab: Rikazda Beşte Bir (Nisbetinde Vergi) Vardır 203[203]

İmâm Mâlik ibn Enes ile Muhammed ibn İdrîs eş-Şâfiî: "Rikâz, Câhiliyct Dcvri'nde yere gömülen hazînelerdir. Bunların keşf olunanlarında az olsun, çok olsun, beşte bir (nisbetinde vergi) vardır" demişlerdir 204[204].

---

yetleridir. Buradaki rivayetin sonunda " i^-aAİı jrli = Râvî, hadîsin tamâmını zikretti" diye işaret ettiği kısmı da Kefalet Kitâbı'ndaki ziyâdeli rivayetidir. Bu-hârî'nin Kefalet Kitâbı'ndaki bu mufassal rivayeti, yerinde gelince tam terce-mesiyle verilecektir.

Hadîsin zekât konusuyla ilgisine gelince, Ismâîîî ile Dâvûdî, İmâm Buhâ-rî'nin hadîsi bu bâbda getirmesine bir münâsebet yoktur, demişlerdir. Bu görü-. şe karşı olanlardan Abdulmelik ise şöyle demiştir: Buhârî bu hadîsi burada, denizin attığı herşeyin alınmasının mubah olduğunu, ve onun müslümânlarm malından olduğunu bilmediği zaman bunda beşte bir zekât vergisi olmadığı, eğer müslümânlarm malı olduğunu bilirse alınması caiz olmayacağına delil yapmak için getirmiştir. Çünkü alacaklı kimse o odunu mubah olarak ve ona mâlik olmak için almış ve içinde de o malı bulmuştur. Eğer bu iş bugün vâki' olaydı lukata gibi olurdu. Çünkü Allah Taâlâ'nın odun içinde basılı altınlar yaratmayacağı bellidir...

Îbnu'l-Munîr dedi ki: Istişhâd yeri o zâtın ağaç parçasını ancak odun olarak almasıdır. Bu da denizin attığı anber ve benzeri şeylerin sahibi bilinmediği müddetçe alfnmasmın mubah olduğuna delâlet etmiştir... (İbn Hacer, Aynî).

Hadîsçiler arasında "Hasebe Hadîsi" diye anılan bu hadîsi Buhârî'nin burada getirmesi, baş tarafta İbn Abbâs'ın içtihadını ta'lîkan zikretmesi, Hasen el-Basrî'nin görüşünü zikredip reddetmesi, Buhârî'nin de denizden çıkan anber ve inci gibi mallarda zekât olmadığı görüşünde olduğunu açıkça göstermektedir.
203[203] Bâzı ta'rîfler:

Mâden: Yeraltında yaratılmış ve gömülü olan altın; gümüş gibi kıymetli bir cevheriihtivâ eden topraklardır. Bunlar keşfedilerek ocaklar açılır, işletilirse, üretilen cevherler vergiye tâbi'dir.

Hazîne: Eski kavimler tarafından vaktiyle yer altına saklanmış altın, gümüş gibi kıymetli paralara, levhalara, madenî eşyaya denir. Bunlara kenz de denilir. Türkçe'de define denilmesi yaygındır. Bunları bulanlar da vergiye tâbi'dir.

Rikâz: Yer İçinde -yaratılmış yâhud insanlar tarafından konulmuş olsun biriktirilmiş maldır. Binâenaleyh mâdene, define ve hazîneye şâmil umûmî bir lâfızdır. Rikâz yer altında Fatır kudretin yarattığı mâdene denildiği gibi, kadîm kavimlerin yer altına koyup gizlediği hazîneye de denilir. Bu umûmî ma'nâ, İmâm Ebû Hanîfe ve ona uygun ictihâd sahibi imamların görüşüdür. İmâm Mâlik ve Şafiî ise rikâzı, yalnız keşfedilmiş hazînede kullanmışlardır. Bu suretle mâdenlerin rikâz sayılıp sayılmayacağı imamlar arasında ihtilâfı mûcib olmuştur. Bu da alınacak verginin alınma suretindeki ihtilâfı doğurmuştur.
204[204] Şu hâlde bu iki mezheb imamına göre rikâz, yalnız keşf olunan definelere deniliyor. Ve bunlar beşte bir derecesinde vergiye tâbi' oluyor. Mâden rikâzdan sas yılmıyor. Binâenaleyh kırkta bir nisbetinde zekât gibi resm alınıyor.

Ebû Hanîfe ile arkadaşlarına göre, rikâzdan sayılıp mâdenlerin de beşte bir vergiye tâbi' olduğunu göstermiştik.

Buhârî dedi ki: Peygamber (S): "Mâden zararı hederdir; rikâzda da beşte bir vergi vardır" buyurdu 205[205].

Ve Umer ibn Abdilazîz; mâdenlerden üretilen cevherin her ikiyüz dirheminden beş dirhem vergi almıştır (ki bu da kırkta bir'dir) 206[206].

Ve Hasen Basrî: "Harb diyârındaki arazîde bulunan ." rikâzda beşte bir vergi vâcibdir. Sulh ve selâmet diyarı arazîsinde bulunan rikâzda da zekât vardır" demiştir.207[207].

Ve yine Hasen Basrî: "Eğer düşman arazîsinde yitik mal bulursan, onu (yânı onun . müslümâna mı, düşmana mı âid olduğunu) tahkik et. : O yitik şey düşmana âid ise (yânî düşmana âid olduğu sabit olursa) bunda da beşte bir nisbetinde vergi vâcibdir" demiştir 208[208]

Ve bâzı Adem oğulları ise "Mâden, tâbi' olduğu mâlî . vecîbe hususunda Câihiliyet defineleri gibi rikâzdır" demiştir.209[209]

Buhârî dedi ki: Çünkü mâden işletip de ocaktan cevher çıkmaya başlayınca "Erkeze'l-ma'dinu Mâden rikâza, yânî cevher vermeye başladı" denilir.» Bâzı Âdem oğullarına denildi ki: Bir kimseye bir mal hibe edildiğinde, yâhud birisi çok para kazandığında,

---

İmâm Buhârî, Mâlik ve Şafiî'nin mezheblerini ve bunlara göre rikâz, yalnız definelere denilip, keşf edilmiş mâdenlere şumûlü bulunmadığın; bu suretle kaydettikten sonra, kendisinin de bu kanâatte bulunduğunu ihsas edmek müteâkib delilleri arka arkaya sıralıyor.

205[205] Bâb başlığı altındaki Ebû Hureyre hadîsi. Bu hadîse göre mâden ile rikâz arasında fark vardır, tkisi bir harca tâbi' değildir. İmâm Buhârî, eğer mâdenden beşte bir alınsaydı, böyle bir farka işaret edilmezdi, demek istiyor.

206[206] Umer ibn Abdilazîz'in bu fiilini, Ebû Ubeyd Kitûbu'l-EmvâV'de senediyle mev-sûlen rivayet etmiştir. Buhârî Umer'in bu fiili, mâdenlerin rikâzdan sayılmadı-ğının açık bir delilidir, demek istiyor

207[207] Hasen el-Basrîinin bu sözünü ma'nâ olarak İbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî Hasen Basrî'nin bu içtihadı da, aradaki farkı i'lân etmektedir, demiş oluyor.

208[208] Hasen Basrî'nin bu içtihadı da, yukanki görüşünü te'kîd için istidlâlen getirilmiştir.

209[209] İmâm Buhârî, yukanki ifâdelerle imâm Mâlik ve îmâm Şafiî'ye destekleme yaptıktan sonra, İmâm Ebû Hanîfe ile ictihâd arkadaşlarına karşı kapalı ve ta'rîzli bir dil ile i'tirâzda bulunuyor.

İmâm Buhârî, îmâm Ebû Hanîfe ile ictihâd arkadaşları olan Kûfeli Sufyân Sevrî ve Şamlı el-Evzâî'ye ve diğerlerine de bu "Ba'zu'n-Nâs" ta'bîriyle i'tirâz etmiştir. İbnu't-Tîn gibi bâzıları bu hucûmu daha te'sîrli kılmak için Buhârî'-nin "Ba'zu'n-Nâs" ta'bîri ile maksadı, yalnız Ebû Hanîfe'dir, demişlerdir. Bunların bu iddiaları sebebsiz de değildir. Çünkü Buhârî, Sahîh'inâeki bu ta'rîzleri, bu kapalı hücumları Târth'inde tamamen açığa vurmuştur...

İmâm Buhârî'nin İmâm Ebû Hanîfe'ye bu ta'rîzleri Sahîh'inin birkaç yerinde -ki bu birincisidir- gelmiştir ve Buhârî'nin, Ebû Hanîfe'nin adını "Ve bâzı Âdem oğulları şöyle demiştir" diye andığı İlim ehli arasında ma'lûm olan bir mes'eledir.

yâhud meyve ağacının mahsûlü bol olduğunda "Erkezte = Sen mâden buldun" deniliyor (ve bunlardan da beşte bir derecesinde vergi mi alınır)? 210[210].

Sonra da bu görüşün sahibi olan bâzı Âdem oğulları tezada düştü de: "Mâdeni gizlemesinde ve beşte bir zekâtı vermemesinde be's yoktur" demiştir 211[211].

99-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Hayvân(m cinayet ve zararı) hederdir. Kuyu (zararı) da hederdir. Mâden (zararı) da hederdir, (yânî tazminleri lâzım gelmez), rikâzda -gömülü malda- beşte bir nisbetinde vergi vardır" 212[212].

210[210] Sonra Buhârî, Ebû Hanîfe hesabına bu sözlerle istidlal etmiş ve bunu ta'kîben Ebû Hanîfe hesabına ortaya koyduğu bu lügat delilini, yine kendisi bu şekilde çürütmüş oluyor.

211[211] Buhârî bu ifadeleriyle Ebû Hanîfe'nin içtihadında tezâd olduğunu ileri sürüyor. Buhârî'nin bu tezâd iddiası şöyledir: Gûyâ Ebû Hanîfe: Bulunan defineyi, beşte bir vermemek için gizlemekte be's yoktur, demiş; mâden de Ebû Hanîfe'ye ; göre rikâz cümlesinden olduğundan, bunu saklayıp da beşte bir vermemekte be'iss yoktur demek oluyormuş. Bu ise "Mâdenden beşte bir vergi alınır" da'vâsına aykırı ve nakz edici imiş.

Bu tenakuz iddiası rivâyetsiz ortaya konmuştur. Mes'elenin esâsı şudur: Tahâvî, Ebû Hanîfe'den rivayet ediyor: "Bir kimse, bir rikâz, bir defîne bulsa, bunun beşte birini fakîrler ve muhtaçlara kendi eliyle dağıtsa, yâhud kendi fakîr ve ihtiyâcı olsa da beşte biri de kendisi için muhafaza etse, caizdir" demiştir. Sonra Tahâvî bu içtihadın sebebini şöyle beyân ediyor: "İmâm Ebû Hanîfe,fakîr olan kimse, kendinin bu verginin harcama yeri cümlesinden olduğunu hesâb ederek, beşte bir harcında nefsine hasr ve tahsisinde be's görmemiştir" demiştir.

Demek ki Ebû Hanîfe'nin içtihadı doğrudur; yanlış anlaşılmıştır.

212[212] Bâb başlığı, bu hadîsin son fıkrasından ibaret bulunduğu için, delâlet çok açıktır. Bu hadîsten istifâde edilen hükümler sekiz vech üzeredir: Hayvanların cinayet ve zararları; kuyu kazmaktan doğan zararlar, cinayetler; rikâzm beşte biri nisbetinde resmî vergiye tâbi' olduğu; mâden nevi'leri; Üretilen cevherlerin azından ve çoğundan resm lâzım olup, bir nisâb ile mukayyed olup olmadığı; rikâ-zın mekânına dâir hükümler; rikâzı keşfedip bulanın müslim-gayrimüslim, harbî olmasıyle ilgili hükümler; sarf yerleri hakkındaki ictihâdlar. Bunlar fıkıh kitâb-lannda yazılıp tafsil edilmiştir.

68- Yüce Allah'ın "Sadakalar, zekât işinde çalışan me'mûrlar için de... bir hakktir" (et-Tevbe: 60) Kavli İle Zekat Me'mürlarının, Devlet Başkanı Olan İmam Huzurunda Hesaba Çekilmeleri Babı 213[213]

100-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Esed kabilesinden İbnu'l-Lutbiyye denilen bir kimseyi Suleym oğulları'nın sadakalan(m toplamak) üzere me'mûr ta'yîn etmişti. İbnu'l-Lutbiyye (vazifeden) geldiği zaman, Rasûlullah onu hesaba çekti 214[214].

69- Sadaka Develerinin ve Sütlerinin Sırf Yolculara Tahsis Edilip O Yolda Kullanılmaları Babı

213[213] Buhârî bu başlıkta, zekâtların sekiz kalem olan harcama yerlerinden yalnız "Zekât işinde çalışanlar" maddesini almıştır. Çünkü bâb başlığının devamı, zekât İşlerinde çalışanların hesaba çekilmeleri konusudur. Âyetteki sadakalar ile mak-sad, farz kılınan zekâttır. Bunda tatavvu' yâni nafile sadaka dâhil değildir.

Sadakaat, sadaka'mn cem'idir. Sadaka, zenginlerin malından muayyen bir mıkdânnı ayırıp Allah rızâsı için muhtaçlara vermektir. Bu vergi, temlîk suretiyledir. Bu kelime, Allah'a sadâkat ma'nâsmdan alınmıştır. Bu cihetle sadaka vermekten ibaret olan tasadduk kelimesinin delâlet ettiği ma'nâ sıdk ve ihlâs taharrisi demek olur.

Bu farz olan sadakanın, yânî zekâtın, nakidlerin zekâtı; hayvanların zekâtı; ganîmetlerin zekâtı; toprak mahsûllerinin zekâtı -ki onda bir demek olan uşr'dur- mâdenlerin zekâtı gibi muhtelif ve müteaddid nevi'leri bulunduğu için, âyette sadakalar diye cem'i sîgasıyle gelmiştir.

İşte bütün bu farz olan sadakalar âyette sayılan sekiz kalem harcama yerlerine harcanacaktır: Âyetin tamâmı şöyledir:

"Sadakalar, Allah 'tan bir farz olarak, ancak fakirlere, miskinlere, sadaka işlerinde çatışanlara, kaİbleri müslümânüğa alıştırılmak istenenlere, kölelere, eşitlere, borçlulara, Allah yolunda (harcamaya) ve yol oğluna mahsûstur. Allah hak-kıyle bilen tam hüküm ve hikmet sahibidir" (et-Tevbe: 60).

214[214] Buhâri bu hadîsi Sahîh'inin birçok yerinde, dar ve geniş metinlerle rivayet etmiştir. Hibe, Ahkâm, Terku Hiyel, Eymân, Nuzûr bölümlerindeki metinler geniştir. Bu rivayetler arasında uzunluk ve kısalık ve sened farklılıkları olmakla beraber, hepsi de esâsta aynı şeyi anlatmaktadır. Hadîste farz olan sadakaların alınması, toplanması, muhafaza edilmesi, nakledilmesi, gerekli yerlere harcanması ve bütün bu işlerin yazılıp hasâblanması gibi İslâm devletinin mâlî işleriyle vazîfeli me'mûrlann devlet başkanı veya onun yerine ilgili yüksek idare amirlerince murakabe edilip hesaba çekilmeleri esâsı getirilmiştir. Böylece devlet me' mûrlarmın millet zararına olacak fulleri ve sûi istimalleri önlenmekte, bu mâlî işlerin daha iyi yürütülmesi sağlanmaktadır.

101-.......Bize Katâde, Enes(R)'ten tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Urayne kabilesinden bedevî bir takım insanlar, mide ağrısına tutulduklarından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler. Rasûlullah (S) bu kimselere sadaka develerinin bulunduğu yere gitmelerine, develerin sütlerinden ve bevllerinden içmelerine ruhsat verdi. (Bunlar oraya gittiler; iyileşince de) oradaki çobanı öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Bu haber Medine'ye ulaşınca, Rasûlullah bunların arkasından bir müfreze yolladı. Akabinde yakalanıp Medine'ye getirildiler. Rasûlullah bunların (suçlarına göre ceza olarak) ellerini,' ayaklarını kestirdi, gözlerini oydurdu ve Harre taşlığına terketti de, ölünceye kadar orada taşları kemirdiler [215][215].

Bu hadîsi Enes ibn Mâlik'ten rivayet etmekte Ebû Kılâbe, Humeyd et-Tavîl ve Sabit el-Bunânî,Katâde'ye mutâbaat etmişlerdir [216][216].

---

[215][215] Buhârî bu hadîsi Sahîh'imn yedi yerinde ayrı ayrı mes'elelere hüccet olmak üzere bâzı sened ve lâfız farklılıklanyle getirmiştir. Burada zekâtın, sekiz sınıf harcama yerlerinden sâdece bir sınıfa verilmesinin cevazını isbât için sevketmiştîr. Hakîkaten bu hadîste Rasûlullah, zekât develerinin sütlerinden faydalanmayı bîr sınıfa; yalnız yol oğlu sınıfına tahsîs etmiştir. Bu bakımdan hadîsin bâb başlığına hüccetliği gayet sarihtir.

[216][216] Buhârî buradaki mutâbaalardan Ebû Kırâbe'ninkini Kitâbu't-Tahâre'de; Sabit el-Bunânî'ninkini Kitâbu't-Tıbb'da senedleriyle mevsûlen rivayet etmiştir. Humeyd et-TavîPin mutâbaasını ise Müslim, en-Nesâî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve İbn Huzeyme senediyle mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Ebû Kılâbe'nin rivayetinin sonunda: "Bu nankör, Uraynîler hırsızlık yaptılar, adam öldürdüler, îmândan sonra kâfirliğe dönüp irtidâd eylediler ve bu suretle Allah ve Rasûlü'ne harb açtılar" buyurdu ziyâdesi vardır ki, bu şiddetli cezanın Allah ve Rasûlü'ne fiilen harbe kalkışma gibi en şenî' bir cinayete karşı ta'yîn edildiğine işaret edilmiş oluyor.
Hakîkaten bu ağır cinayet ve suçların cezası Kur'ân-i Kerîm'de de böylece tesbît ve tahrîr edilmiştir: "Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanların, yeryüzünde fesatçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları yâhud elleriyle ayaklarının çaprasvârî kesilmesi yâhud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyâdaki rüsvâylığıdtr. Âhirette ise onlara pek büyük bir azâb da vardır" (el-Mâide: 33).

"Âyetteki ölüm cezası yalnız öldürene, asma cezası öldürmekle beraber yol kesen ve mal alan kimseye, kesme cezası yalnız mal alana, sürgün cezası da bunlardan başka suretlerde fesâd yapanlaradır. İbn Abbâs ile Şafiî'nin kavli budur (Ceiâleyn). Ebû Hanîfe'ye göre sürgünden maksad habsdir.

Hadîsteki uranîlere tatbîk edilen cezaların Kur'ân'daki delili işte bu âyette zikredilenlerdir. Gözlerinin oyulup diri diri Harre taşlığına atılma ve kendi kendilerine ölünceye kadar taşları ısırmaları, Peygamber'in çobanını aynı şekilde işkence ile öldürmelerinin karşılığı ye benzeri bir ceza ile cezalandırılmalarından ibarettir.

70- İmamın Sadaka Develerini Kendi Eliyle Damgalayış Alametlemesi Babı

102-....... Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben bir kuşluk vakti (kardeşim) Abdullah ibn Ebî Talha'yı bir çiğnem yapıp çocuğun ağzım parmağıyle çalması için, Rasûlullah'a götürdüm. Ra-sülullah'a (bir davar ağılında) rast geldim. Elinde hayvan dağladıkları demir âleti vardı. Bu âletle sadaka develerini damgalayıp alâmetliyordu 217[217].

217[217] Hadîsteki tahnık, hurma gibi bir şeyi ağzında çiğneyip çocuğun damağına şehâ-det parmağıyla çalmağa denir. Hayra, duaya vesile olmak için küçük çocuklar, gıdâlanmaya başlama çağında Peygamber'e getirilir, teberrüken hurma çiğnemi yalattırılır di.

Hadîs metnindeki mîsem, hayvan dağladıkları demir âlettir. Sadaka hayvanlarının, şahısların mülkü olan hayvanlardan ayrılıp seçilmesi için Peygamber, sadaka develerini böyle bir âletle damgalardı. Peygamber'in bu fiili, hayvan üzerinde fark ettirici alâmet olarak dağlama ve damgalama tatbikatının mubah olduğuna delâlet eder. Hayvan ve sürü sâhibleri tarafından yapılan bu alâmetlerin çeşitli nevi'leri ve tatbikatı vardır. Develerde, sığırlarda, davarlarda ayrı ayrı ve türlü şekillerde yapılagelmiştir.

26

EBVÂBU SADAKATİ'L-FITR

FITR SADAKASI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

26- EBVÂBU SADAKATİ'L-FITR

(Fıtr Sadakası Bâbları) 1[1]

1- Fıtr Sadakasının Farzlığı Babı 2[2]

Ve Ebu'l-Âliye RafîVbnu Mihrân er-Rıyâhî, Muhammed ibn Şîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh fıtr sadakasını farz görmüşlerdir 3[3].

1[1] Besmele, birçok nüshalarda mevcuddur. el-Müstemlî'nin nüshasında böyle "Eb-vâbu Sadakati'1-Fıtr, Bâbu farzı sadakati'1-fıtr" şeklindedir. Diğerleri sâdece "Bâb..." ve devamı ile yetinmişlerdir. Ebû Nuaym'ın nüshasında "Bâb" yerine "Kitâb" lâfzı vardır, ibn Hacer ile Aynî, kendi şerhlerinde buradaki gibi, el-Müstemlî nushasındaki başlığı almışlardır.

2[2] Fıtr sadakası, ramazândan iftara çıkmakla vâcib olduğu için, -hükmün kendi şartına izafesi kabilinden mecaz olarak- sadaka lâfzı, fıtr lâfzına izafe edilmiştir.

Fıtr lâfzı lügatte oruç tutmanın zıddı olarak kullanılmıştır. Kaamûs'ta oruçlu yiyip içtiğinde " ^'UJI ıjU = Fatara's-sâimu" denildiği ve mîm harfinde (yani savm maddesinde) de orucun, yemekten içmekten, söylemekten kendini tutmak olduğu bildirilir.

Yâhud da bu fıtr kelimesi hilkat yânî yaratılış ma'nâsına olan fıtrat 'tan alınmıştır. Yüce Allah'ın "Sen yüzünü bir muvahhid olarak dosdoğru dîne Allah '-in fıtratına çevir ki, Allah insanları bunun üzerine yaratmıştır... " (er-Rûm: 30) kavlinde murâd edilen ma'nâ budur. Bunu İbn Kuteybe söyledi. Buna göre ma'-nâ: Bu fıtr sadakası, hilkat, yânî yaratılmış üzerine, nefs için tezkiye, amelleri için bir nemâlandırma olarak vâcib olmuştur, demek olur.

Bu sadakaya fıtr sadakası, fıtr zekâtı, ramazân zekâtı, oruç zekâtı, başlat sadakası, bedenler zekâtı dahî denilir (Kastallanî ve diğerleri).

3[3] Ebû'l-Âliye ile Atâ'nm görüşlerini İbn Ebî Şeybe el-Musannafmda senediyle rivayet etmiştir. Bunlar "Fıtr sadakası bir farizadır" demişlerdir.

Atâ'nm sözünü de Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir.

Fıtr sadakasının hükmünde âlimler farz, vâdb, sünnet, mendûb olmak üzere görüşler ileri sürmüşlerdir. Yukarıda isimleri verilen âlimler ile Şafiî, Mâlik, Ah-med'in görüşleri, bunun bir fariza olduğudur. İmâm Buhârî, kendisi de fıtr sadakası babının unvanını "Fıtr sadakasının farzlığı babı" şeklinde koymasıyle, fıtr sadakasının farz olduğu kanaatini açıklamış oluyor.

Hanefîler'e göre fıtr sadakası vâcibdir. Bâzı fakîhler de sünnet olduğunu kabul etmişlerdir.

1-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) fıtr zekâtını müslümânlardan köle, hürr, erkek, kadın, küçük, büyük üzerine hurmadan bir sâ' yâhud arpadan bir sâ' olarak farz kıldı. Ve bu zekâtın insanların bayram namazına çıkmasından önce verilmesini emreyledi 4[4].

2- Fıtr Sadakası Müslğmanlardan Köle ve Diğerleri Üzerine Vacibdir Babı

2-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) fıtr zekâtını, müslümânlardan erkek yâhud her bir dişi hürr yâhud köle üzerine, hurmadan bir sâ' yâhud arpadan bir sâ' olarak farz kıldı 5[5].

4[4] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Rasûlullah (S)... farz kıldı" fıkrasındadır. Bu hadîste Rasûlullah'ın fıtr zekâtının verilmesini emrettiği de haber verilmiştir. Mutlak emr ise, vucûb içindir. Hanefîler'in bu nevi' emre farz demeyip de vâ-cib demeleri, kat'î delîl ile sabit olan emrin ismi olmasından dolayıdır. Fıtr sa-dakasının luzûmu emri vâhid haberi ile sabit olmuştur. Yânî mes'ele, sâdece bir ta'bîr farkından ibarettir.

5[5] Bu hadîsle bundan önce geçen hadîs, senedde ve lâfızda bâzı farklar olmakla beraber, getirdikleri hükümler hemen hemen aynıdır. Bunu takviye edip daha ziyâde açıklayan bir hadîs de şudur:

Sa'lebe ibnu Suayr ef-Uzrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazân bayramından bir veya iki gün evvel bize bir hutbe yaptı da, bu hutbesi içinde: "Her hürr ve köleden; her küçük ve büyükten fıtr sadakası olarak yarım sâ' (520 dirhem) buğday yâhud bir sâ' (1040 dirhem) hurma yâhud bir sâ' arpa veriniz" buyurdu. (Bunu Abdurrazzâk, sahîh bir senedle rivayet etmiştir.)

Haşiyede verdiğimiz bu Sa'lebe hadîsi ile metindeki İbn Umer hadîsi, fıtr sadakası hakkında iki dayanaktır. Bunlar biribirinin tamamlayıcısıdır. Her ikisi de birer ziyâde hüküm ifâde etmektedirler. Sa'lebe hadîsindeki ziyâde, buğ-., day fıtr sadakasının yarım sâ' yânî 520 dirhem olmasıdır. Bu fıkra İbn Umer \ hadîsinde rivayet edilmemiştir. İbn Umer hadîsi, rivayet tariklerinin çokluğu ' i'tibâriyle Öbürüsünden daha kuvvetli ve daha ehemmiyetlidir. ei-Kütübü's-Sitte *'- sâhibleriyle beraber diğer bütün sahîh ve sünen sâhibleri birçok senedlerle rivâ-0 yet etmişlerdir. îfâde ettiği fıkhî hükümler Sa'lebe hadîsi ile birkat daha kuv-v vetlenmiştir. Fıtr sadakasının vucûbu hükmü, nevi'leri ve mıkdârları '^ açıklanmıştır. Sa'lebe hadîsine münferiden dayanan hüküm, yalnız buğday nisâbının yarım sâ' olduğudur.

Gerek İbn Umer hadîsinden, gerek Sa'lebe hadîsinden istifâde edilen hüküm, fıtr sadakasının büyük, küçük; köle, hürr her İnsana vâcib olması hükmüdür.

« İbn Umer hadîsindeki farzın, îcâb ma'nâsına yâhud takdîr ma'nâsma olması muhtemildir. Zahir olan, îcâb ma'nâsına olmasıdır. Ve bu da farzın ıstılahı medlülüdür. Buna göre "Rasûlullah farz etti" cümlesinin ma'nâsı, "Rasûlullah fıtr sadakasını vâcib kıldı" demek olur.

Farz, takdîr ma'nâsına hamledilirse, bu cümlenin ma'nâsı' 'Rasûlullah vâcibin mıkdârmı takdîr ve ta'yîn

3- "Fıtr Sadakası Arpadan Bir Sa'dır" Babı

3-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Zeyd ibn Eslem'den; o da Iyâd ib-

nu Abdillah'tan; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den tahdîs etti (ki o): Biz sadakayı (yânî fıtr sadakasını) arpadan bir sâ' olarak yedirir idik (demiştir) 6[6].

---

evledi" demek olur; Farzın takdîr ma'nâsına ! delâleti lugavîdir. Hâkim tarafından yetîmin nafakası takdîr ve ta'yîn edildiğinde, "Farada'l-kaadî sadakate'1-yetîm" denildiği yaygındır... Şafiî ve diğer-'~ lerinin fıtr sadakası farzdır demeleri, Hanefîler gibi vâcib ile farz arasında bir ; fark görmeyip, farzı vâcibden daha umûmî bir ıstılah olarak kabul etmelerin-*;* dendir. Binâenaleyh Hanefîler'le bunlar arasında ma'nâ i'tibâriyle fıtr sadakasının hükmünde esaslı bir ihtilâf yoktur denilebilir.

Sâ1, dört müdd mahsûl alan kîlenin ismidir. Şu kadar ki, sâ'ın kesri olan müdd'ün vezninde Irakîılâr'la Hicâzlılar; diğer deyişle Ebû Hanîfe ile Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel arasında görüş ayrılığı vardır... Sâ' hesabında rau'teber olan vezin midir, yoksa keyl midir? Yoksa her ikisi de mu'teber midir?

sorularında da görüşler farklıdır...

Sâ' hakkında bundan Önceki kitâbda da bâzı bilgiler verilmiş ve bu hususta daha fazla bilgi bulunacak yerlere İşaret edilmişti. Biz burada şunları kısaca yazmakla yetindim:

"es-Sâ', es-Suvâ, es-Sıvâ, es-Sav, bir günâ ölçek ismidir ki, müslümânla-rın hükümleri, onun üzerine döner. Yânî keyl hususunda İslâm ahâlînin muamelesi onunla mütedâvel ve müteâver olur... Ve sâ', dört müdd mahsûl alır kîiedir... Ve Dâvûdîdedi ki, sâ'ın muhtelif olmayan, yânî muvafık mî'yân, büyük ve küçük olmayan, yânî orta iki pençe ile dört kerre avuçların içine aldığı mahsûldür. Zîrâ her mahalde Peygamber sâ'ı bulunmaz. Pes, ortaca adam iki pençesini birden doldurup dört defa böylece avuçlayıp bir yere koysa, işte onun mıkdân nesne alan kîle, Peygamber sâ'ı mıkdân olur. Müellif der ki: Bunu kendim tecrübe eyledim, sahîh ve muvafık buldum... {Kaamûs Tercemesi, III, 329).

6[6] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Buhârî bu Ebû Saîd hadîsini burada Sufyân es-Sevrî tarikiyle, kısaltılmış olarak getirdi. İki bâb sonra diğer bîr tarîkten tam olarak gelecektir. Sahâbînin Peygamber zamanına âid yaptıkları bir işi böyle haber vermeleri, Peygamber'in takririni tazammun ettiğinden dolayı, hadîsçilerce merfû' hadîs sayıldığı bellidir.

4- "Fıtr Sadakası Taamdan (Yani Buğdaydan veya Herhangibir Yiyecek Maddesinden) Bir Sa' idi" Babı 7[7]

4-.......Buradaki râvî, Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle derken işitmiştir: Biz fıtr zekâtını taamdan (yânî buğdaydan veya her nevi' yiyecek maddesinden) bir sâ' olarak çıkarır idik. Yâhud arpadan bir sâ' olarak, yâhud hurmadan bir sâ' olarak, yâhud ekit denilen yoğurt kurusundan bir sâ' olarak, yâhud kuru üzümden bir sâ' olarak (çıkarır idik) 8[8],

5- Fıtr Sadakası Hurmadan Bir Sa' idi Babı

5-.......Abdullah (ibnu Umer) şöyle'demiştir: Peygamber (S) fıtr zekâtının hurmadan bir sâ' olarak, yâhud arpadan bir sâ' olarak ve-' rilmesini emir buyurdu. Abdullah ibn Umer (R): Müteakiben insanlar buğdaydan iki müdd'ü (yânî yarım sâ'ı) bunun dengi yaptılar, demiştir 9[9]

6- (Fıtr Sadakası) Kuru Üzümden Bir Sa'dır Babı

6-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) zamanında -fıtr sadakasını- taamdan (yânî buğdaydan veya her nevi' yiyecek maddesinden) bir sâ'veriridik. Hurmadan bir sâ', yâhud arpadan bir sâ', yâhud kuru üzümden bir sâ'

7[7] Buhârî bu başlıkları böyle ayrı ayrı getirmekle bu yiyecek nevi'lerinde muhayyer kılmayı tercîhe işaret etmek istemiş gibidir.

et-Taâm; Iugat yönünden her yenilecek ve azık edilecek şeye denir. Taamın bu umûmî ve lugavî ma'nâsı, Haneffler'in tercihidir. Şafiî ve diğer bâzıları bununla hasseten buğday kasdedildiğini tercîh etmişlerdir.
8[8] imâm Şafiî bu hadîsteki taamı, buğday ma'nâsına hamlederek, buğdaydan fıtır sadakasının bir sâ' olduğunu kabul etmiştir, imâm Mâlik, Ahmed İbn Hanbel ve İshâk'ın mezhebleri de böyledir...
9[9] Tahâvî'nin ve Ebû Davud'un bir rivayetinde İbn Umer, arpa ile hurmanın fıtr sadakasını Peygamber'den rivayet ettikten sonra "Umer zamanında Medine'de buğday çoğalıp da buğdaydan da fıtra verilmeye luzûm görülünce, insanlar (yânî sahâbîler) buğdayın iki müddünü (yânî yarım sâ'ını) diğer nzıklann bir sâ'ı-na denk saydılar" demiştir.

verirdik. Muâviye (devlet başkanlığına) geldiği ve Şam'dan buğday bolgelinceMuâviye: Buğdaydan bir müdd, (diğer hububattan) iki müdde denk olur zannediyorum, dedi 10[10]

yorum, dedi 10.

7- Fıtr Sadakası Bayram Namazından Önce (Verilmelidir Babı

7-....... Bize Musa ibnu Ukbe, Nâfi'den; o da İbnu Umer(R)'den; tahdîs etti ki, Peygamber (S) fitr zekâtının, insanlar bayram namazına çıkmalarından önce verilmesini emreylemiştir 11[11]. '

8-....... Ebû Sâid el-Hudrî (R): Biz Rasûlullah zamanında (fıtr sadakasını) bayram gününde her nevi' taamdan (yânî her nevi' yiyecek maddesinden veya buğdaydan) bir sâ' olarak çıkarır idik, demiştir. Ve yine Ebû Saîd: Arpa, kuru üzüm, yoğurt kurusu ve hurma ise bizim (âdet edindiğimiz) yemeğimiz idi, demiştir 12[12].

10[10] Bu hadîsin de bâb başlığına delâleti açıktır. Çünkü başlık, hadîsteki "Yâhud kuru üzümden bir sâ'..." fıkrasından ibarettir.

Buhârî'nin diğer bir rivayetinde Ebû Saîd el-Hudrî: "Bir hacc veya umre için Muâviye Hicaz'a geldiğinde bir hutbe yaptı da: Öyle zannediyorum ki, iki müdd buğday, bir sâ' hurmaya denk olur, dedi. Halk da bununla amel etmeye ve yarım sâ' (yânî 520 dirhem) buğdaydan fıtr sadakası vermeye başladılar. Ben hurma İle arpadan bir sâ' (yânî 1040 dirhem) veririm" demiştir.

Metinde ve haşiyede verdiğimiz bu hadîsten Muâviye'nin bu teblîğinin halkça kabul edilip, gereğince amel edildiği bildirilmiş oluyor ki, bu bir icmâ'dır.

11[11] Peygamber'in fıtr zekâtının bayram namazına çıkmadan evvel verilmesini emretmesi, bu mâlî vecîbenin müstehâb olan edâ zamanını beyândır. Yânî bu emr, bir müstehâbhk emridir. Şârih Aynî, bunun müstehâblık emri olduğunda hiçbir muhalefet hikâye edilmediğini bildiriyor. Şârih Hattâbî de bunda icmâ bulunduğunu hikâye etmiştir. Binâenaleyh bayram günü sabahından önce verilmesi de caizdir. Çünkü vucûb sebebi olan insan başı, bayram gününden önce de mev-cûddur. Evvel veriimekle ihtiyat edilmiş olur. Bâzı fakîhler ramazân girince verilebileceğini, hattâ ramazândan evvel vermek de caiz olduğunu söylemişlerdir. İbn. Hazm Zahirî: Hadîsteki emir vucûb içindir. Fıtr sadakasının bayram namazı vaktinden geri bırakılması haramdır demiştir.

12[12] Kuru üzüm ve yoğurt kurusu fıtrasının bir sâ' olduğu da bu Ebû Saîd hadîsinde açıkça zikredilmiştir.

Zeylâî'nin Nasbu'r-Râye'de Beyhakî'den naklettiği bir hadîste de fıtr sadakasının arpa, hurma, ve üzümden bir sâ'; buğdaydan yarım sâ' olduğu Hz. Alî tarafından da rivayet edilmiştir: Beyhakî'nin senedi şöyledir: " Ca''fer es-Sâdık, babası Muham-med Bâkır'dan, o da babası Alî Zeynu'l-Âbidîn'den; o da babası Husayn ibn

8- Fıtr Sadakasının Hürr Kimse Üzerine de, Köle Üzerine de Vucübu Babı 13[13]

Ve İbn Şihâb ez-Zuhrî: Ticâret* için hazırlanmış olan kölelerden, yılın sonunda, hem ticâret kıymetlerindeki zekât verilir, hem de bedenlerin zekâtı olan fıtr zekâtı verilir, demiştir 14[14].

9-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) fıtr sadakasını yâhud ramazân sadakasını, erkek, kadın; hürr, memlûk üzerine hurmadan bir sâ' arpadan da bir sâ' farz kılmıştır 15[15]. Fakat insanlar (Muâviye'nin bir hitabesi üzerine) yarım sâ' buğdayı bir sâ'

Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den" (Nasbu'r-Râyi ti-Ehâdîsi'l-Hidâye, II, 413) rivâyetleri suretiyle teşekkül eden bu isnâd, Hadîs Usûlü ıstılahında "Silsiletu'z-Zeheb = Altın Zincir" adiyle anılır ki, en kuvvetli isnâdlardandır. Binâenaleyh Hz. Alî'den gelen bu rivayet dahi, kuru üzümden fıtr sadakasının bir sâ' olduğunun en kuvvetli delillerinden biridir

13[13] Bundan beş bâb önce "Fıtr sadakası müslümânlardan köle ve diğerleri üzerine vâcibdir babı" geçmişti. Lâkin orada ibn Asâkir'in rivayetinden gayrılan "Müslümânlardan" kaydıyle kayıdlamıştı. Buradaki başlıkta ise bu kayıd düsürülmüştür.

ez-Zeyn ibnu'l-Munîr şöyle dedi: Buhârî'nin ilk başlıktan maksadı, fıtr sadakasınm kâfirden çıkarılmayacağıdır, işte bunun için o, başlığı "Müslümânlardan" kaydıyle kayıdladı. Buradaki başlıktan garazı ise, kendine fıtr sadakası vâcib olan kimseyi (yânî hürrü) yâhud islâm şartı bulunduktan sonra kendisinden ötürü üzerine fıtr sadakası vâcib olan kimseyi (yânî efendiyi) tem-yîz etmektir. Onun içindir ki burada fıtr hakkında islâm'ı zikretmekten istiğna eyledi (Kastallânî).

"Bu bâb dahi fitr sadakasının hürr ve köleye vâcib olduğunu beyân hakkındadır. Buhârî başlık ile fıtr sadakası vucûbunda hürr ile kölenin musâvî olduklarım, lâkin aralarında vucûb cihetiyle bir fark bulunduğunu; zîrâ fıtr hürrün nefsine, kölenin de efendisine vâcib olduğunu; lâ*kin burada da bir fark bulunduğunu; şöyle ki, köle hizmet için olursa fıtrasının efendisine vâcib olacağı; ticâret için olursa mes'elede yânî fıtra lâzım gelip gelmeyeceğinde ihtilâf bulunduğunu göstermek istemiştir..." {Umdetu'l-Kaarî, IV, 474-475).

14[14] ez-Zuhrî'nin bu görüşü cumhurun görüşüdür. Hanefîler: Efendiye, ticâret kölelerinden dolayı fıtr zekâtı lâzım gelmez. Zîrâ bir malda iki zekât lâzım gelmez, demişlerdir.

Zuhrî'nin bu sözünü İbnu'l-Munzir, senediyle rivayet etmiştir. Ebû Ubeyd de Kitöbu'l-Emvâr'de bu sözün bir kısmını zikretmiştir.

15[15] Hadîsin bu fıkrası köleye de, hizmetçiye de fıtr sadakasının vucûbunu göstermektedir. Yalnız bizzat hizmetçi kendisi mi verecektir, yoksa efendisi tarafından mı verilecektir? Bu noktada İhtilâf edilmiştir. Zahirîler hadîsin zahirîne bakarak hizmetçinin kendi kazancından kendisinin vermesi vâcibdir; efendisi hizmetçisine fıtr sadakasını kazanabilmek için izin verir. Nasıl namaz kılmak İçin izin vermek vâcib ise, bu da vâcibdir, demişlerdir.

Bunun aksine hizmetçinin fıtr sadakasını efendisi verir diyenler de, iki zümreye ayrılmışlardır: Bir kısmı -ki Mâlik, Evzâî, Leys ibn Sa'd, Şafiî, İshâk, îbn Munzir bunlardandır- hizmetçinin, velev ki kazancından

hurmaya denk kıldılar. Râvî Nâfi' dedi ki: İbnu Umer, fıtr sadakasını yine hurmadan vermeye devam ederdi. (Yalnız bir kerre) Medîne ahâlîsi hurmaya muhtâc olmuşlardı, hurma kıtlığı vardı. O sene hurma bulmak mümkün olmadığından İbnu Umer fıtrasını arpa ile verdi, îbnu Umer büyük küçük, infâk ettiği kimselerin fitralarını da verir idi. Hattâ (azâdlılan bulunduğumuzdan) bizim çocuklarımızın fıtralarını da verirdi. Yine îbnu Umer (R) fıtr sadakasını (hükümetin bayram sabahı) faaliyete geçen zekât âmillerine verirdi. Hâlbuki halk fıtr sadakalarını bayramdan bir veya iki gün evvel verirlerdi 16[16].

9- Fıtr Sadakası Küçük Çocuk Üzerine de, Büyük Kimse Üzerine de Vacibdir Babı 17[17]

10-.......İbnu Umer (R): Rasûlullah (S) fıtr sadakasını küçük, büyük; hürr, köle üzerine arpadan bir sâ' olarak yâhud hurmadan bir sâ' olarak farz kıldı," demiştir 18[18].

---

istifâde için olsa bile, köle ve hizmetçinin fıtr sadakası efendisine vâcibdir, demişlerdir. Diğer bir taife -ki Atâ ibn Ebî Rebâh, Nahaî, Sevrî ve Ebû Hanîfe bunlardandır- ticâret kas-dıyfe muhafaza edilen kölenin fıtrasını vermek ne efendisine, ne de kendisine vâcib değildir. Efendi kendi hizmetinde kullandığı hizmetçinin fıtr sadakasını verir, demişlerdir. Ve bu hizmetçinin müslümân veyâhud kâfir olmasında bir fark görmemişlerdir...

16[16] Hadîsin bu fıkrası 7 rakamlı hadîsin sonunda da geçmiş ve gerekli açıklamalar oradaki 11'inci haşiyede verilmişti.

17[17] Yânî bu bâb, fıtr sadakasının küçüğe ve büyüğe vucûbunun beyânı hakkındadır.

Bâzıları, bu başlığın tekrar olduğunu söylemişlerdir. Ben ise: Bunda küçük ve büyüğün fıtr sadakasında musâvî olduklarına tenbîh vardır, şu kadar ki, vu-cûb ciheti muhteliftir, derim (Aynî).

18[18] Küçük yetîm olsa bile zengin çocuğa fıtr sadakası vâcibdir. Zengin yetîmin malından vasîsi, zengin çocuğun malından da velîsi fıtr sadakasını edâ eder...

Bâzı fakîhler "Fakîr çocuğun fıtr sadakası velîsine vâcibdir. Zengin çocuğun fıtri, kendi malından verilir" demişlerdir. Bâzıları da çocuğun malından verilmez, demişlerdir.

Bu münâsebetle şu da sorulur: Henüz doğmamış, ana karnındaki cenine de fıtr sadakası vâcib midir? Âlimler cumhurunun içtihadı, cenîne vâcib olmadığı merkezindedir. Yalnız İbn Hazm Zahirî, Hz. Usmân'dan gelen "Cenîne fıtr sadakası vâcib olduğu" şâz rivayetine dayanarak ve hadîsteki "Sağîr = Küçük" lâfzını ana karnındaki cenîne de teşmil ederek, cenîn için fıtr sadakası verilmesi vâcibdir, demiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda, tabiî ricalinden Ebû Kılâbe, Abdullah ibn Zeyd'den: " j^Aİı ^ JU öj& J\f = Sahâbîler hâmilden bile fıtr sadakası verirlerdi" dediğini rivayet etmiştir. İbnu Bezîze: Selef âlimlerinden bir kısmı: Ana karnındaki cenîn, bayram gecesi fecrinden evvel yüzyirmi gününü tamamlarsa, bundan da fıtr sadakası vermek vâcibdir, dediklerini hikâye etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 464).

İbnu Âbidîn, bütün mu'teber fıkıh metinlerinde kendisinden fitr sadakası verilecek çocuk, fakîr çocuk diye yazılmış olup, çocukluk da ana karnından ayrıldığı andan i'tibâren ihtilâm yaşına kadar devam eden bir çağdan ibaret bulunduğundan, bundan evvel ana karnındaki devre şumûlü olmadığını, Bercendî'den naklen bildirerek âlimler cumhurunun görüşünü te'yîd ediyor.

27

KİTÂBU'L-HACC

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

27-KİTÂBU'L-HACC

(Hacc Kitabı) 1[1]

1- Haccın Vucubü. Fazileti ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... Ona bir yol bulabilenlerin Bey t'i hacc etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim küfrederse, şübhesiz ki Allah âlemlerden ganîdir" (Âlu İmrân: 97) 2[2]

1-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: el-Fadl ibnu Abbâs, Rasûlullah'm redîfi (yânî hayvan üstünde Peygamber'in arka tarafına binmiş kimse) idi. Has'am kabilesinden genç bir kadın Rasûlullah'a geldi. Bu sırada Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Peygamber de Fadl'ın yüzünü (eliyle kadından) başka tarafa çevirmeye koyuldu.

Kadın:

1[1] Bu Kıtabu'1-Hacc" unvanı, Ebû Zerr rivayetidir. Asîlî rivayetinde "Kitâbu'l-Menasık" şeklindedir. Müslim Sahîh'mût de Asîlf nushasındaki unvan vardır. Tahavı, kitabında her ikisini cem' ederek "Kitâbu Menâsiki'1-Hacc" unvanını vermiştir

2[2] Âlimlerin cumhuruna göre haccın vucûbu Kitâb'dan bu Âlu İmrân:97 âyet ile sabit olmuştur. Allah bu âyette hacc işini, haccın vucûbuna delâlet eden birkaç vucuh ile te'kîd etmiştir.

Hacc emrinin haber sîgasıyle gelmesi; isim cümlesi olarak getirilmesi; hac-cm, halkın boynunda Allah'ın vâcib ve sabit bir hakkı olduğunu ifâde eder surette teblîğ edilmesi; hükmün evvelâ ta'mîm, sonra tahsisi; haccı terke küfr ismi verilmesi; istiğna zikr edilmesi ki, burada haccı terk edenin yardımsız kalacağına ve en aşağı bir mahlûk olduğuna delâlet eder (Beydâvî).

Bâzı âlimler haccın vucûbu "Haccı da umreyi de Allah için tam yapınız... "(el-Bakara:196) âyeti iledir, demişlerdir. Kâsânî'nin Bedâyu's-Sanâi'de "İnsanlar içinde haccı Vlân et... "(el-Hacc:27) âyetinin ma'nâsı, bâzı âlimlere göre "Allah'ın haccı insanlara farz kıldığını i'lân et" demek olduğunu bildirmiştir. Bunların hepsi, haccın Kur'ân'daki delili olmakla beraber, cumhurun delîli daha zahirdir.

Haccın sünnetteki delilleri ise, bu kitâbda gelecek olan hadîslerdir

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın kulları üzerinde hacc hususundaki farizası babama çok yaşlı ihtiyarlığında erişti. O deve üzerinde sabit duramaz hâldedir. Binâenaleyh kendisine (vekâleten) ben hacc edebilir miyim? diye sordu.

— "Evet, vekâleten hacc edebilirsin!" diye cevâb verdi. Bu suâl ve cevâb, Veda Haccı sırasında vâki' oldu 3[3].

2- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"İnsanlar içinde haca Vlân et. Gerek yaya, gerek her uzak yoldan gelecek arık develerin üstünde (biniciler)

olarak sana gelsinler. Tâ ki kendilerine âid olan menfâatlere şâhid (ve hâzır) olsunlar" (el-Hacc: 27-28} 4[4]

"Ficâcen" (Nuh. 20), "Geniş yollar" demektir 5[5].

2-....... İbnu Umer (R) şöyle dedi: Ben Rasûluüah(S)'ı Zu'l-Huleyfe'de devesine binmekte, sonra da devesi kalkıp doğrulasıya değin telbiye okumakta iken gördüm 6[6].

3[3] Hadîsin bâb başlığına hüccetliği ince bir bakışla idrâk edilir. Şöyle ki: Hadîs, hacc emrinin te'kîdine delâlet etmektedir. O derecede ki, mükellef bizzat hacc etmekten acizliği sırasında bile haccı terketmesi özür kabul edilmiyor da, kendi yerine başka bir kimseyi nâib edinmesi lâzım geliyor. İşte bu da haccı bizzat îfâ etmekteki büyük fazîlete delâlet eder. İşte hadîs ile başlık arasındaki uygunluk buradan alınır (Aynî).

Bu hadîsten pekçok dînî, ahlâkî, içtimaî hükümler çıkarılmıştır.

4[4] Buhârî, haccm vücubunda binek şartının, bineğe kudreti olsun olmasın, yaya olarak da haccın cevazına münâfî olmayacağına tenbîh etmek için bu âyeti başlık yapmıştır. Çünkü âyet, yayaları ve bineklileri şâmil olmuştur.

5[5] Buhârî'nin âdeti böyle cereyan etmiştir: O, hadîste yâhud Kur'ân'da bir kelime geldiği zaman, onun hadîsteki yâhud Kur'ân'daki nazîrini de zikreder: Burada daNûh:20. âyetindeki "Ficâcen" kelimesinin tefsirini vermiştir. el-Fecc, geniş yol; Ficâc, geniş yollar demektir. Bu tefsîr Ferrâ, Ebû Ubeyd, ve el-Ezherî'nin kavlidir. Beydâvî ve diğer tefsîr imamlarının zikrettikleri ma'nâ da budur (Aynî, Kastallânî).

6[6] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, içinde binme ve uzak yol bulunması cihetin-dendir. Binme, "Devesine binmekte"; "Feccu amîk", yânî uzak yol ise Zu'l-Huleyfe'dir. Çünkü Zu'1-Huleyfe ile Mekke arası on merhale, yânî ikiyüz millik mesafedir. Zu'1-Huleyfe, Medine'ye de dört mil uzaklıktadır. Burası Medî-neliler'in ve o taraftan gelenlerin ihrama girme yerleridir.

3-.......Bizeel-Evzâîtahdîsetti.O, AtâibnEbîRebâh'i, Câbir ibn Abdillah'ın şu hadîsini tahdîs ederken işitmiştir: Rasûlullah'ın yüksek sesle telbiye okuması, Zu'I-Huleyfe'den devesi onu dümdüz doğrulttuğu sıradan i'tibârendir 7[7].

Bu hadîsi, Enes ibn Mâlik ile îbn Abbâs da rivayet ettiler 8[8].

3- (Tevazü İçin) Deve Semeri Üzerinde Hacc Etmek Babı

Ve Ebân ibn Yezîd şöyle demiştir:

Bize Mâlik ibn Dînâr tahdîs etti; o da el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Aişe'den ki, Peygamber (S), Aişe'nin beraberinde erkek kardeşi Abdurrahmân'ı göndermiş ve Abdurrahmân da Âişe'yi, devesinin hörgücü mıkdârında olan küçük semeri üzerinde taşıyarak Ten*îm'den umre yaptırmıştır 9[9].

Umer (R) de: Hacc yoluna deve semerlerini bağlayın. Çünkü hacc, iki cihâdın biridir, demiştir 10[10].

Muhammed ibn Ebî Bekr el-Mukaddemî de dedi ki: Bize Yezîd ibn Zuray' tahdîs edip şöyle dedi: Bize Azvetu'bnu Sabit tahdîs etti ki, Sumâmetu/bnu Abdillah ibn Enes şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik cimri olmadığı hâlde, deve semeri üzerine binmiş olarak hacc etti ve Rasûlullah'ın da binit devesi azığını ve eşyalarını taşıdığı hâlde devesinin semeri

---

7[7] Îbnu't-Tm şöyle dedi: Buhârî, Allah'ın başlıktaki âyette yayaları bineklilerden önce zikrettiğinden dolayı, yaya hacc daha faziletlidir iddiasında olanları red detmek istedi. Eğer yaya hacc daha faziletli olaydı, Peygamber muhakkak onu yapar ve onu kasdederdi. Ve bunun içindir ki, Peygamber Zu'1-Huleyfe'de devesi kendisini doğrultuncaya kadar ihrama girmemiştir, diye beyân etmiştir (Kastallânî).

8[8] Enes ibn Mâlik'in hadîsi "Zu'I-Huleyfe'de sabaha kadar geceleyen kimse bâbı"n-da; İbn Abbâs'ınki de "İhrâmh libâslardan neyi giyer bâbi"nda gelecektir.

9[9] Ebân'ın bu hadîsini Ebû Nuaym ei-Mustahrac'mda mevsûlen rivayet etmiştir.

10[10] Umer'in bu sözünü Adurrazzâk ile Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etmişlerdir. Umer bunu ya tağlîb cihetiyle, ya da hakîkat olarak söylemiştir. Çünkü hacı da sefer meşakkatine ve lezzetlenecek şeyleri terke karşı nefsine sabırla mucâhede eder.

üzerine binip hacc ettiğini tahdîs etti 11[11].

4-.......Bize Eymen ibnu Nâbil tahdîs edip şöyle dedi: Bize.el- Kaasım ibnu Muhammed, Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Âişe:

— Yâ Rasûlallah, sizler umre yaptınız; hâlbuki ben umre yapmadım, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yâ Abderrahmân, kızkardeşin Âişe'yi götür de ona Ten'-tm'den bir umre yaptır" buyurdu.

Abdurrahmân bu emir akabinde Âişe'yi dişi devesi üzerinde arka tarafına bindirip taşıdı ve bu suretle Âişe umre yaptı 12[12].

4- Mebrür Haccın Fazileti Babı

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'e amellerin hangisi en faziletlidir? diye soruldu. Peygamber:

— "Allah'a ve Rasûlü'ne îmân etmektir" buyurdu.

— Ondan sonra hangisidir? denildi.

Peygamber:

— "Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdu.

11[11] Muhammed ibn Ebî Bekr el-MukaddemFnİn bu hadîsini el-tsmâîlî mevsûl olarak rivayet etmiştir.

Buradaki haberlerin hepsinin bâb başlığına uygunluğu açıkça görülmektedir.
12[12] Bu hadîsin de bâb başlığına uygunluğu, "Feahkabehu" kelâmındadır. Çünkü bunun ma'nâsı "Onu deve semerinin hakîbesi üzerinde taşıdı" demektir.

"el-Hakîbe, ketîbe vezninde eğrim dedikleri nesnedir ki, kundak tarzında içini doldurup, deve hatabımn ense tarafına korlar ve mutlaka palan ve havud ensesine bağlanan nesneye denir; heybe, hare ve şâir nesne olsun" (Kaamûs Ter-cemest).

— Ondan sonra hangisidir? denildi.

— "Mebrûr (yânî makbul olmuş, içine günâh ve riya karışmamış) haccdır" buyurdu 13[13].

6-.......Bize Habîb ibnu Ebî Amre, Talha kızı Âişe'den; o da Mü'minlerin Annesi olan Âişe'den haber verdi. Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Biz cihâdı amellerin en faziletlisi görüyoruz. Binâenaleyh biz cihâd etmeyelim mi? diye sordu.

Rasûlullah da:

— "Hayır; siz kadınlar için cihâdın en faziletlisi mebrûr haccdır" buyurmuştur 14[14].

13[13] Bu hadîs, îmân Kitâbı'nda "îmân da ameldir bâbı"nda geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına uygunluğu meydandadır.

Hadîsteki mebrûr kelimesinin aslı hakkında şu bilgiler verilmiştir: el-Birr, bâ'nm kesri ve râ'nın teşdîdiyle sıla ve in'âm ma'nâsınadır... Mü-ellefin Basâir'de beyânına göre asıl berr, bâ'nın fethiyle bahr {yânî deniz) mu-kaabiline konulmuştur. Sonra ondan genişleme ma'nâsı i'tibâr olunup bâ'nın kesriyle birr kelimesi hayr işlemeye girişmek ve hayrda genişlik manâsında kullanıldı. Allah'a nisbet olunduğu gibi, bâzan kullara da nisbet olunur. Meselâ "Berre'1-abdu Rabbehu" derler; "Rabb'ine tâatte genişledi'1 ma'nâsınadır. Pes Cenabı Bârî'den sevâb ve kullardan tâat murâd olunur. O dahi iki nevi'dir. Biri i'tikaad ve biri ameller cihetiyledir. Ve "Birru'l-vâlideyn" onlara hizmet ve ihsanda genişlemek ve bollamaktan ibarettir ki, ukûk mukaabilidir. Ve birr söz doğruluğunda da kullanılır; bollamcı hayırdan olmak hasebiyle; ve yemîn sıdki bundan şu'belelırniştir. Ve hacem kabulü ma'nâsı İlâhî sevâb cümlesindendir. Ve buğdaya bâ'mn ötresiyle burr denilmesi, gıda hususunda kendisine muhtâc olunanların en genişi olmak münâsebetiyledir İntehâ...

Ve birr, hayr, fadl ve hasene ma'nâsına kullanılır... Ve hacc makbul olmak ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).

14[14] Buhârî râvîlerinin çoğu, hadîsteki "Lâkin" kelimesini lâm''n fethi ve kâfin zammı ile ve kadın cemâatine hitâb olarak "Lekunne" rivayet etmişlerdir. Hattâ Kaabisî bu kelimenin bu suretle zabtı, gönlümün kendisine yöneldiği bir kıraattir, demiştir. Yalnız Hamevî'nin rivayeti kâfin kesriyle ve istidrâk iledir. Burada ekseriyetin rivayetine göre terceme edilmiştir. İstidrâk kabul edildiğine göre, ma'nâ: "Lâkin kadınlar hakkında en makbul olan cihâd, mebrûr haccdır" demek olur.

Bu hadîsten, kadınlar için cihâdın bir vazîfe ve ibâdet olduğu anlaşılır. Hadîste "Kadınlar için en faziletli cihâd, mebrûr haccdır" buyurulmakla, kadınlar için haccdan başka cihâd ibâdeti de vardır; şu kadar ki, kadınlar için hacc, cihâddan daha faziletlidir, demek oluyor. Nitekim İslâm kadınlarının gazalara katıldıkları hakkında birçok sahîh haberler vardır.

Şârih Ibnu Battal şöyle demiştir: Cihâdın haccdan daha faziletli olduğu hakkındaki rivayet, İslâm'ın ilk devirlerine âiddir. İslâm'ın hayâtı bahis konusu olduğu o devirde, her müslümâna cihâda katılmak kat'î bir farz idi. islâm Dîni gâlib olup açılmağa başlayınca cihâd, kifâye farz oldu. Bu devirde cihâd, cihâda me'mûr olanlar tarafından îfâ edildi. Ve bu devirde hacc efdal oldu. Hz. Âişe'ye: "Sizin en faziletli cihâdınız, mebrûr haccdır" buyurulması da bu devre âiddir. Fakat düşman müslümânların hududuna gelip dayandığı ve

7-....... Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle fauyuruyordu: "Kim Allah rızâsı için hacc yapar da cinsî münâsebette ve onu da'vet eden hareketlerde bulunmaz ve tâat yolundan dışarı çıkmaz ise, o kimse (günâhlardan sıyrı-lıp) anasının onu doğurduğu günkü gibi tertemiz dönmüş olur"15[15].

5- Hacc ve Umre Mikaatlarının Farz Edilişi Babı 16[16]

8-....... Bana Zeyd ibnu Cubeyr tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibn Umer'e, konağında iken gelmiştir. îbn Umer'in de kıldan bir çadırı, bir de çadjrın sahnmda yukarı tarafında aykırı çekilmiş büyükçe perdeli yeri vardı 17[17].

---

düşmanı def etmek zarureti görüldüğünde, memleketin bütün insanlarına ve bütün icti-mâî sınıflarına cihâd farz ve elbette haccdan daha faziletli olur (Umdetu'l-Kaarî, IV, 492).

15[15] er-Refes ve er-Rufûs, cima' eylemek ma'nâsınadır ve fahiş (yâni çirkin) kelâm söylemek ma'nâsınadır. Ve hâtûnlara cimâ'a müteallik söz söylemek, bir kavle göre yüzlerine karşı fuhşiyâtla ilgili söz söylemek ma'nâsınadır... Birinci, dördüncü ve beşinci bâblardandır (Kaamûs Ter.).

Bu er-Refes kelimesi, el-Bakara:187 Ve 197. âyetlerde de cinsî münâsebet ma'nâsına tefsir edilmiştir.

"Hacc bilinen aylardır. İşte kim onlarda haccı kendine farz eder (ihrama girerce artık haccda kadına yaklaşmak, günâh yapmak, kavga etmek yoktur. Siz ne hayr yaparsanız Allah onu bilir. Bir de aziklanırız. Muhakkak ki azığın en hayırlısı (insanlara yük olmaktan) sakınmaktır. Ey kâmil akıl sahihleri, benden korkun" (el-Bakara: 197).

Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Anasının onu doğurduğu günkUgibi (tertemiz) döner" fıkrasından alınır.
16[16] Yânî hacc ve umre için ihrama girilecek yerlerin takdir, ta'yîn ve beyân edilişi babı. Buradaki ve hadîs metnindeki farz etme, takdîr, ta'yîn ve beyân eyleme

veyâhud vâcib kılma ma'nâsınadır.

Mıkaat, hudûdlandırılmış vakit ma'nâsmdan mif'âl vezninde bir isimdir.

Burada mekân için istiare edilmiştir. Ka'be'ye giderken, etraftan bu ta'yîn edilmiş mîkaatlara ulaşanlar, Beyt'i ta'zîmen ve İclâlen, dînî bakımdan ihrama gir meleri lâzımdır.

17[17] es-Surâdık, evin sahnının yukarı tarafında aykırı çekilen serâperdeye denir..., " ve zârden cibinlik tarzında beyte denir... Birinci ma'nâya göre, evi ikiye bölüp, meselâ yukarı bölüğü çadır sahibine, aşağı bölüğü tâbi'lere mahsûs olur. Sâri-hin beyânı üzere bu serâperde arabçalaştınlmıştir ki, pâdişâh otağına ve çadır tozluğuna ve çadır verâsında hass harem ikaamet eylemek için çadır içine çekilen perdeye ve çadır etrafına çekilen sokağa ıtlak olunur.. (Kaamûs Ter.).

(İbnu Cubeyr dedi ki:) Ben İbn Umer'e: Benim nereden umre yapmaklığım caiz olur? diye sordum. İfjn Umer: Rasûlullah (S) mî-kaatları farz yânî ta'yîn buyurdu. Necd ahâlîsi için Karn'ı, Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Şâm ahâlîsi için de Cuhfe'yi ta'yîn buyurdu, dedi [18][18].

6- Yüce Allah'ın: "...Bir de azıklanın. Muhakkak ki azığın en hayırlısı, Olmaktir... " (el-Bakara: 197) Kavli Babı [19][19]

9-....... Bize Şebâbe, Verkaa'dan; o da Amr ibnu Dinar'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Yemen ahâlîsi seferde ve hacc müddetince gerekli olan azıkları hazırlamak-sizın ve: Bizler Allah'a dayanıp güvenen kimseleriz, diyerek haccaçı-karlardı. Nihayet Mekke'ye geldiklerinde insanlardan azık isterlerdi. Bu sebeble Yüce Allah: "...B/> de (hacc seferinizde yetecek mıkdâr-da) azıklarım. Muhakkak ki azığın en hayırlısı da takvâlı olmaktır (yâhud insanlara yük olmaktan korunmaktır)" (ei-Bakara: i97) âyetini indirdi [20][20].

Bu hadîsi Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da İkrime'den; İbn Abbâs'i zikretmeksizin, mürsel olarak rivayet etmiştir [21][21].

---

[18][18] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîste bu yerlerin hacc ve umre yapacaklar için ihrama girme noktalan olmak üzere, bizzat Peygamber tarafından ta'yîn edildikleri beyân olunmuştur.

[19][19] Buhârî bâb başlığı yaptığı bu âyette emredilen azıkların mâhiyetini, nüzul sebebi olan vak'a ile açıklamak istemiştir. Allah Taâlâ bu "Azıklanın" emriyle dünyâ azığını hazırlamayı irşâd ettikten sonra, ondan daha hayırlı olan âhiret azığını, yânî takvayı teşvîk ve emretmektedir.

[20][20] Burada tevekkülü kötüleme yoktur. Çünkü hazırlıksız gelenlerin yaptığı, tevekkül değil, teekkül; yânî Allah'a dayanmak değil, insanlardan yemeğe çalışmaktır. Zîrâ tevekkül, bütün hazırlık ve sebebleri yerine getirmekle beraber, sebeblerden bakışı kesmektir; bilkülliye sebebleri terk değildir. Sebebleri yerine getirmekle, meydana geleceği beklenen veya meydana gelen zarar def edilir. Bu ise tevekküle aykırı olmaz. Bil'akis yıkılacak duvardan kaçmak ve boğaza gerilen lokmayı su ile gidermek gibi, vâcibdir (Kastallâni).

Âyetin lâfzı, hem dünyâya âid azıkları, hem de âhirete âid azıkları hazırlamayı emr ve teşvîk etmektedir.
[21][21] Buhârî, hadîsin hem mevsûl tarîkini, hem de mürsel tarîkini göstermiş, böylece Verkaa tarîkinin mevsûllüğünü, Sufyân ibn Uyeyne tarîkinin mürselliği ortaya koymuş oluyor.

7- Mekke Ahalisinin Hacc ve Umre İçin Yüksek Sesle Telbiye Okuyacakları Yer Babı [22][22]

10-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Şâm (Mısır, Mağrib) ahâlîsi için Cuhfe'-yi, Necd ahâlîsi için Karne'1-Menâzil mevkiini, Yemen ahâlîsi için Ya-lemlem'i (ihrama girme) mîkaadı ta'yîn etti. Bu yerler, hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler ahâlîleri ile diğer memleketler halkından yolları bu yerlere gelen kimselerin mîkaatlarıdır. Bunlardan başka bu mîkaatlarla Mekke arasındaki yerler halkı da haccı inşâ etmiş bulundukları mahallerden ihrama girerler. Hattâ Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler [23][23].

---

[22][22] el-Ihlâl:... ve hacc eden kimse yüksek sesle telbiye eylemek ma'nâsmadır. (Kaa-mus Ter.). ei-Mühell, bundan mekân ve zaman ismi ile mimli masdar olur. Buradaki Mühell, yüksek sesle telbiye edilecek yer ma'nâsına ve genişleme olarak ihrama girilecek yer, yânî mîkaat ma'nâsmadır.

[23][23] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler" fıkrasıdır. Yânî Mekkeliler ihrama girmek için hâricdeki mîkaatlara kadar çıkmağa muhtâc olmaksızın, bulundukları yerden hacc için ihrama girip telbiye ederler. Yalnız umre için bir mîkaata kadar gideceklerdir. Buna âid îzâhlar ileride gelecektir.

Burada söylenen mîkaatlardan Zu'1-Huleyfe yukarıda geçmiş ve ona âid bilgi de orada verilmişti. Şimdi diğerlerini kısaca tanıyalım:

e/-Cuhfeyy\ Ebû Ubeyd şöyle tanıtmıştır: el-Cuhfe, camii ve minberi bulunan bir köydür. Deniz kenarına sekiz mil uzaklıktadır. Şâm, Mısır ve Mağrib beldelerinden gelen hacıların mîkaadıdır. Mekke'den üç konak mesafededir. Medine'ye sekiz konaktır. Amâlika, Yesrib'den sonra burada mekân tutmuştur. Peygamber tarafından Mehyea ismi verilmiştir.

ibn Hazm, Mekke'ye 82 mil mesafede bulunduğunu bildirmiştir. Yâkût el-Hamavî de kendi zamanında Cuhfe*nin harâb olduğunu bildiriyor.

Karnu'l-Menâzil: Mekke'ye bir gün ve bir gecelik uzaklıkta bir yerin adıdır. Birkaç yolun kavuşma noktası olduğundan dolayı bu adla adlandırılmıştır. Kam kelimesi, râ'nın fethiyle Karen şeklinde de söylenmiştir. Meşhur Uveys el-Karanî'nin mensûb olduğu kabilenin ismidir.

Yalemlem: Yemen'in Mekke yolu üzerindedir. Tihâme Dağlan'nm en büyüklerinden olup İbn Hazm'ın beyânına göre Mekke'ye otuz mil mesafededir.

Mîkaatlar beştir. Bu hadîste dördü zikredilmiştir. Beşinci mîkaat olan Zötu Irk, Irak ahâlîsinin mîkaadıdır. Bu husus diğer hadîslerde gelecektir.

8- Medine Ahalisinin Mikaadı Zu'l-Huleyfe Mevkii Olduğu ve Medine Yönünden Gelenlerin Zu'l-Huleyfe'den Evvel İhram ve Telbiye Etmeyecekleri Babı [24][24]

11-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Medine ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den; Şâm ahâlîsi Cuhf e'den; Necd ahâlîsi de Kam mevkiinden i'tibâren ihram ve telbiye ederler" buyurmuştur.

Abdullah ibn Umer: Rasûlullah'm "Yemen ahâlîsi de Yalemlem mevkiinden i'tibâren ihram ve telbiye ederler" buyurduğu bana ulaştı, demiştir [25][25].

9- Şam Ahalisinin İhram ve Telbiye Etme Yeri Babı

12-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Şâm ahâlîsi için Cuhfe'yi, Necd ahâlîsi için Karnu'l-Menâzil'i, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'ynı buyurdu. Bu yerler, isimleri söylenen memleketler ahâlîlerinin ve başka memleketler halkından olup da hacc ve umre yapmak isteyip, yollan bu mîkaatlara uğrayan kimselerin mîkaatlarıdırlar. Bu mîkaatların berisinde, yânî Mekke tarafındaki yerlerde bulunan bulundukları mekândır. Hattâ Mekke ahâlîsi Mekke'den ihrama girerler [26][26].

10- Necd Ahalisinin İhram ve Telbiye Etme Yeri Babı

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeynetahdîs edip dedi ki: Biz bu hadîsi ez-Zuhrî'den ezberledik;

---

[24][24] Çünkü Peygamber'in beraberinde hacc yapanların hiçbirinden Peygamber'in daha önce ihram ettiği nakledilmemiştir
Bu başlığın zahiri, Buhârfnin mîkaattan önce ihrâmlanmayı men' etme görüşünde olduğudur.

[25][25] İbn Umer bu fıkrayı Peygamber'den bizzat kendi kulağı ile işitmediğini, bunu diğer sahâbîlerden öğrendiğini bildirmiş oluyor. Sahâbînin mürselinin de sa-hîh olduğu bilinen bir düstûrdur. Kaldı ki bu fıkra İbn Abbâs, Câbir, Âîşe ve Haris ibn Amr hadîslerinde Peygamber'in sözü olarak sabit bir husustur.
[26][26] Bu hadîs, 10 rakamında, küçük bir sened ve lâfız farkıyle geçmiş, gerekli bilgiler de orada verilmişti

o da Sâlim'den; o da babası İbnu Umer'-den belledi. İbnu Umer: Peygamber (S) mîkaatları ta'yîn etti... diyerek hadîsi rivayet etmiştir.

Buhârî dedi ki: H Bize Ahmed ibn îsâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Baha Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibnu Abdillah'tan; o da babası Abdullah'tan haber verdi. Abdullah şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Medine ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Zu'l-Huleyfe'dir. Şâm ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Mehyea'dır -ki o Cuhfe'dir-, Necd ahâlîsininki Karn'dır" 27[27].

İbn Umer şöyle dedi: Sahâbîler: Peygamber(S)'in "Yemen ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Yalemlem'dir" buyurduğunu söylediler; ben bu fıkrayı kendi kulağımla işitmedim 28[28].

11- İkaamet Yerleri Mikaatların Berisinde (Yani Vatanları Mikaatlarla Mekke Arasında) Olan Kimselerin İhram ve Telbiye Etme Yerleri Babı

14-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'I-Huleyfe'yi, Sânı ahâlîsi için Cuhfe'yi, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i, Necd ahâlîsi için de Karn'ı mîkaat ta'yîn etti. Bu mîkaatlar hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler halklarının ve diğer memleketler halkından bu memleketler üzerine gelen kimselerin mîkaatlarıdır. Bu mîkaat yerlerinin berisinden (yânı mîkaatlarla Mekke arasındaki yerler halkından) olan kimsenin ihrama girme yeri ise, kendi ailesinin bulunduğu çevredir. Hattâ şübhesiz Mekke ahâlîsi de Mekke'den ihram ve telbiye ederler 29[29].

27[27] Bu bâb ile bundan önceki ve bundan sonraki bâbların, İbn Umer ve İbn Abbâs hadîsleriyle beraber tekrar edilmelerinin sebebi, bu hadîslerin alındığı şeyhlerin ve hadîs tarîklerinin değişikliği ile, bâzı metin farklılıklarıdır.

Hadîsin buradaki bâb başlığına uygunluğu "Necd ahâlîsininki Karn'dır" fıkrasidır

28[28] İbn Umer'in bu sözünün benzeri, 11 rakamlı hadîste de geçmiş ve gerekli açıklama oradaki haşiyede verilmişti.

29[29] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Bu mîkaatlarm berisindeki yerler halkından olan kimsenin ihrama girme yeri..." fıkrasından alınır. Daha evvelce de işaret etmiştik ki, bu mîkaatlarla Mekke arasındaki yerlerde ikaamet eden kimseler hacc için ihrama bulundukları yerlerden girip telbiye ederler. Umre için

12- Yemen Ahalisinin İhram ve Telbiye Edecek Yerleri Babı

15-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne ahâlîsi için Zu'i-Huleyfe'yi; Şâm ahâlîsi için Cuhfe'yi; Necd ahâlîsi için Karne'l-MenâziFi; Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn buyurdu. Bu mîkaatlar, hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler ahâlîleri ile, bunlardan başka memleketlerden olup da bu memleketler üzerine gelecek herkesin mîkaatlarıdır. Bunlardan başka, bu mîkaatlarla Mekke arasındaki memleketler halkı da haccı inşâ ettikleri o yerlerden (yânî bulundukları yerlerden) ihram ederler. Hattâ Mekke ahâlîsi de Mekke'den ihrâmlanırlar 30[30].

13- Bab: Zatu Irk Mevkiİ Irak Ahalisi İçin Mikaattır

16-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Şu iki şehir, yânî Basra ile Küfe şehirleri Umer zamanında feth edilip kurulunca, bu şehirler halkı Umer'e geldiler ve:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Şübhesiz Rasûlullah (S) Necd ahâlîsi için Karn'ı mîkaat ta'yîn buyurmuştur. Hâlbuki burası bizim yolumuzdan sapadır. Eğer biz Karn'dan ihrama

---

ihram edecekleri vakit ise, kendilerine en yakın bulunan hılle kadar çıkıp, oradan ihram ve telbiye ederler, önünde bir mîkaat bulunup, oradan ihrama girmiş afakîler bile Mekke'ye girip hacc veya haccla birlikte bir umre yaptıktan sonra, tekrar bir umre yapmak İstediklerinde, yine en yakın hılle kadar gidip, oradan tekrar ihram ve telbiye ederler. Amma böyle bir afakî herhangi bir sebeble mîkaatlar-dan dışarı çıktığında tekrar Mekke'ye dönerken önünde hangi mîkaat varsa o mîkaattan ihram ve telbiye eder.

30[30] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Peygamber Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn buyurdu" fıkrasıdir.

el-Esrem, Ahmed'den hikâye etti ki, Ahmed'e:

— Peygamber (S) mîkaat lan hangi sene içinde ta'yîn etti? diye soruldu. Ahmed:

— Hacc yaptığı yılda, diye cevâb verdi.

İlim Kitâbı'nda İbn Umer'in "Bir kimse mescidde ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah, bizim nereden i'tibâren ihram edip yüksek sesle telbiye okumamızı emredersin?..." lâfzıyle olan hadîsi geçmişti (Fethu'l-Bârî).

girmek istersek bu bize meşakkatli oluyor, diye şikâyet arzettiler.

Umer bunlara:

— Öyleyse siz, Mekke'ye giden yolunuz üzerinden size sapa olmayan Karne'I-MenâziFin hizasında bulunan bir noktaya bakıp, orayı mîkaat edininiz, dedi.

Akabinde Iraklılar için Zâtu Irk mevkiini mîkaat ta'yîn etti 31[31].

14- Bab 32[32]

17-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Zu'1-Huleyfe'deki vâdîde devesini çökertti. Sonra inip orada (iki rek'at) namaz kıldı. (İbn Umer'in râvîsi ve azâdlısı şöyle dedi:) Abdullah ibn Umer de burada bu namazı kılardı 33[33].

31[31] Abdullah ibn Umer'in bu hadîsine göre Irâklılar'ın mîkaatı Peygamber tarafından ta'yîn ve tahsis edilmiş değildir. Bu sebeble Irâklılar'ın mîkaadı bâzı âlimlerin tenkidine uğramıştır. Fakat Tahâvî'nin Hz. Âişe'den gelen rivayetinde Zâtu Irk'ın Iraklılar'a Peygamber tarafından mîkaat ta'yîn buyurulduğu açıkça bildirildiğinden, bu tenkîdler yerinde değildir.

Buranın Zâtu Irk diye isimlendirilmesi, burada ırk, yânı küçük bir dağ bulunmasından dolayıdır. Burası, ılgın ağacı bitiren çorak bir arazîdir. Zâtu Irk'-la Mekke arasında iki merhale ve kırkiki millik mesafe vardır. Burası Necd ile Tihâme'yi ayıran hudûddur (İbn Hacer).

32[32] Asıllarda böyle unvansız olarak sâdece "Bâb" şeklindedir. Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasl menzilesindedir. tki bâb arasındaki münâsebet, gelecek hadîsin mîkaattan ihrâmlanmak istenildiği sırada iki rek'at namaz kılmanın müstehâblığma delâleti yönündendir. Bâzı sarihler buraya "Bathâ'da inmek ve Zu'1-Huleyfe'de namaz kılmak" şeklinde başlık koymuşlardır (İbn Hacer).

Ebu'1-Vakt nüshasında -bâzı i'timâd edilen asıllarda gördüğün gibi- "Zu'l-Huleyfe'de namaz babı" şeklindedir (Kastallânî).

33[33] Peygamber'in bu iki rek'at namazı burada Mekke'ye giderken mi, yoksa dönüşte mi kıldığı, bu rivayette bildirilmemiştir. Bu namazı Mekke'ye giderken kılmış olması, Buhârî'nin tertibine göre, daha zahir görünüyor.

Şârih Kastallânî: Bu iki rek'at namaz, Mekke'ye giderken kıldığı ihram namazı yâhud iki rek'at seferi ikindi namazı veyâhud da Mekke'den dönüşte kıldığı namazdır, demiştir.

15- Peygamber(S)'in -Mekke'ye Gidişte, Medine'nin-Şecere Yolu Üzerinden Çıkması Babı

18-....... Abdullah ibnu Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (MedîneMen çıkarken Zu'I-HuIeyfe Mescidi yanındaki) Şecere yolunu izleyerek çıkar idi. Medine'ye de (Zu'1-Huleyfe Mesci-di'nden daha aşağıda ve Medîne'ye daha yakın bulunan) Muarres yoluyla girer idi. Ve yine Rasûlullah (S) Mekke'ye giderken Şecere Mescidi'nde namaz kılardı. Mekke'den dönüşünde de Vâdî'nin ortasındaki Zu'1-Huleyfe'de namaz kılardı ve sabaha kadar burada gecelemek âdeti idi 34[34].

16- Peygamber(S)'in "el-Akik, mübarek bir vadidir" Kavli Babı

19-....... Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr) tahdîs edip şöyle dedi; Bana İkrime tahdîs etti ki, o İbn Abbâs'tan şöyle derken işitmiştir: İbn Abbâs da Umer (R) şöyle derken işitmiştir: Ben el-Akîk vadisinde Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Bana bu gece Rabb'im tarafından bir geiici (yâri Cibrîl) geldi de: Bu mübarek vadide namaz kıl ve 'Hacc içinde umreye niyet ettim' de! dedi" 35[35].

34[34] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Rasûlullah Şecere yolundan çıkar idi" fıkrası dır.

Rasûlullah'ın Zu'* 'uleyfe'de geceleyip, sabahleyin Medîne'ye hareket etmesi, şehre gündüz girmek içindir
35[35] Akîk vâdîsi, Bakî'a yakın bir vâdîdir ki, Medine ile bu vâdî arasında dört mil kadar bir mesafe vardır (Kastallânî).

Cibril'in edâ edilmesini tavsiye ettiği bu namazın, İhram namazı olduğu açıktır (Kirmânî).

"Hacc içinde umre" ta'bîri, hacc ile umreyi bir ihramda cem' etmek demek olan Kıran Hacci'nı ifâde eder. Binâenaleyh Peygamber Veda Haccı'nda Kaarin idi ve bu, vahyin gereği idi. Buna göre Kıran Haccı, İfrâd Haccı'ndan ve Temettü' Haccı'ndan daha faziletli oluyor. Haccın bu üç nev'i bu kitâbda çok geçeceği için, bunları kısaca ta'rîf edelim:

İfrâd Haca: Umresiz, yalnız haccdir. Yalnız hacc yapana Mufrid denir. Haccın diğer iki nev'İnde, hacc İle umre cem' edilir.

Temettü' Haccı: Hacc ile umreyi ayrı ayrı ihramlarda edâ etmektir. Şöyle, ki, hacı mîkaatta ihrama girdiği sırada, ihram namazından sonra "Yâ Allahîı Ben umre yapmak istiyorum. Bana bunu kolaylaştir ve kabul eyle" der ki, bu, yalnız umreye niyettir. Sonra telbiye eder. Mekke'ye girdiğinde Ka'be'yi tavaf, — Safa ile Merve arasında sa'y edip tıraş olur. Umresi bu suretle edâ edilmiş olur. Artık hacı ihramdan çıkıp, mu'tâd

20-.......Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim ibnu Abdillah, babası Abdullah ibnu Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) -Veda Haccı'nda- Akîk Vâdîsi'nin ortasındaki Zu'1-Huleyfe'de gecelemek üzere devesinden indiği görüldü. (Sahâ-bîler tarafından) kendisine: "Sen mübarek Bathâ'da (yânî vâdîde) bulunuyorsun", denildi. Hadîsin üçüncü râvîsi olan Mûsâ ibn Ukbe şöyle dedi: Bir hacc seferinde Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'in vaktiyle devesini çökertir olduğu yeri araştırarak, bizi oraya indirdi ki, Abdullah ibn Umer'in "Rasûlullah VedâHaccı'na giderken, bu vâdîde devesinden inip gecelediği yerdir" diye araştırarak, buraya gelip indiğini Salim görmüştür. Burası vâdînin içindeki mescidin alt tarafında idi. Vâdî ile yol arasında tam ortalama bir mevki' idi 36[36].

17- (Hacc Esnasında) Elbiseden Güzel Kokunun Üç Kerre Yıkanması Babı

21-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi. Atâ'ya da Ya'lâ'nın oğlu Safvân şöyle haber vermiştir: Ya'Iâ ibn Umeyye, Umer ibn Hattâb'a: Peygamber'e vahy edilirken, Peygamber'i bana göster, demişti. Ya'lâ ibn Umeyye dedi ki: Peygamber el-Cı'râne'de bulundu sırada, yanında sahâbîle-rinden bir topluluk da varken, yanına bir adam çıkageldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Güzel koku sürünmüş olarak umre için ihrama giren bir kimse hakkında nasıl re'y edersin (yânî ne buyurursun)? diye sordu.

---

olan elbisesini giyer, Mekke'de kalır, thrâm hâlinde koku sürünmek ve eşi yanında ise onunla cinsî münâsebette bulunmak gibi haram olan şeyler halâl olur. Nihayet Zu'1-hicce'nin sekizinci terviye günü, yeniden hacc için ihrama girip, sırasıyle bütün hacc meriseklerini yerine getirerek haccı da îfâ eder...

Kıran Haccı: Umre ile haccı bir ihramda cem' etmektir. Umre İle haccın ikisine birden niyet ettiği için, Mekke'ye gelip tavaf ve sa'y ettikten sonra mutemetti' gibi ihramdan çıkamaz. Bütün hacc menseklerini îfâ edinceye kadar ihram hâli devam eder.

Bir de Hedy = Kurbanlık şevki vardır ki, bu nadiren yapılır. Böyle boynuna kılâde ve nişane takılarak kurbân sevkeden hacı da mîkaattan, haccın sonuna kadar mutemetti' olsa bile ihramdan çıkamaz.
36[36] "Akîk adıyla anılan on yer vardır. Bunlar içinde meşhur olan ve Arab şiirlerinde kendisinden çok bahsedilen Akîk, Medîne Akîki'dir. Bu Medine'ye dört mil uzaklıktadır" (Yâkût el-Hamavî).

Peygamber (S) bir müddet sustu. Akabinde kendisine vahy geldi. Umer hemen Ya'Iâ'ya işaret etti. Ya'lâ da geldi. O sırada Rasû-lullah'ın üzerinde bir örtü vardı, bu örtü O'na gölgelik yapılmıştı. Ya'lâ başını bu örtünün içine soktu. Ve Rasûlullah'ı (vahyin şiddetli ağırlığından) yüzü kızarmış bir hâlde gördü. Rasülullah, uyuyan kimsenin gidip gelen nefesi gibi hırıltıyle nefes alıp veriyordu. Sonra Ra-sûlullah'tan bu hâl (yavaş yavaş) sıyrıldı. Akabinde:

— "Umreden sormuş olan kimse nerede?" buyurdu. Bunun üzerine yanına birisi getirildi. Rasülullah ona:

— "Bedenine ve elbisene bulaşan kokuyu üç kerre yıka, üzerindeki cübbeyi de çıkar, (bu ihramı giy de) haccında yapacağın işler gibi, umrende de yap!" buyurdu [37][37].

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya, Peygamber bu adama üç defa yıkamasını emrettiği zaman, temizlemeyi paklamayı mı kasdetmiş-tir? diye sordum. Atâ da bana: Evet, diye cevâb verdi [38][38].

---

[37][37] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Kendindeki kokuyu üç kerre yıka!" kavlin-dedir. Metindeki halûk, zağferân karıştırılmış boyalı güzel bir kokudur; Arab-lar'a mahsûstur.

Bu vak'a İbn Hazm ve başkalarının beyânına göre Hicret'in sekizinci yılında Huneyn gazasından dönülüp ganîmet mallan taksim edildiği zaman olmuştur. Huneyn ile Cı'râne, birbirine yakın mesafededir.

Onuncu yılda yapılan Veda Haccı'nda ise Âişe annemizin, Peygamber'in bizzat ihramı için koku sürdüğünü, bundan sonra gelecek hadîste göreceğiz.

Muhtemil ki, bu soran zât, ihrama nasıl girileceğini bilmiyordu. İhram ile beraber eski ve kirli elbiselerini de giymişti. Bu boyalı koku bedenine ve elbiselerine sinmişti. Zâten hadîs metnindeki "Mutedammıhun" lâfzı, böyle "boyalı kokuya bulanmış" ma'nâsınadır.

Rasülullah, ona ihrama girmesini öğretmiş oluyor. Peygamber'in ona "Hac-cmda yapacağın fiiller gibi umren içinde de yap" buyurmasından, o zâtın daha evvelden hacc fiillerini bildiği ve fakat umreyi bilmediği anlaşılır.

[38][38] Atâ'nın İbn Cureyc'e verdiği bü cevâb da, Peygamber'in o zâta boyalı ve kirli elbiselerini ve bedenini temizletmek ve pampâk eylemek kasdetmiş olduğu görüşüne kuvvet kazandırıyor.

18- İhrama Girme Sırasında Koku Sürmek, Şahsın İhrama Girmek İstediğinde Giyebileceği Şeyihramlının Taranacağı ve Kendine Yağ Sürebileceği Babı [39][39]

İbn Abbâs: İhrâmlı kişi güzel kokulu bitkiyi koklar, aynaya bakar, yiyeceği zeytin yağı ve hayvanı yağ ile tedâvî olabilir," demiştir [40][40].

Atâ ibn Ebî Rebâh da:

İhrâmlı kişi yüzük takınır; uçkur, kuşak ve içine para ve şâire konulan dağarcık kuşanabilir, demiştir[41][41].

Ve îbnu Umer, ihrâmlı iken, karnı üzerine bir bezi sağlamca bağlamış olduğu hâlde tavaf etmiştir [42][42].

Âişe (R) de, hevdecini bağlayıp hazırlayan kimseler için kaba avreti örtecek çok kısa iç donu giymelerinde bir mahzur görmemiştir [43][43].

22-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: İbnUmer (R) ihrama girme sırasında zeytin yağı ile yağlanırdı. Mansûr dedi ki: Ben İbn Umer'in ihram sırasında koku sürmekten

---

[39][39] Buhârî bu başlıkla, bundan önce geçen hadîsteki güzel kokuyu yıkama emrinin elbiseye nîsbetle olduğunu beyân etmek istemiştir. Çünkü ihrâmlı, boya sürülmüş birşey giyemez. Nitekim bu husus biraz sonra gelecektir.

Kokuya gelince, onun bedende devam etmesi men' olunmaz. Buhârî, koku fıkrasına taranma, yağlanma gibi şeylerin de dâhil olduğunu ifâde etmiştir (İbn Hacer).

[40][40] İbn Abbâs'ın bu sözünü Saîd ibn Mansûr ile İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmişlerdir.

er-Reyhân: Râ'nın fethiyle fesleğen ta'bîr olunan güzel kokulu bitkiye denir. Bir kavle göre mutlaka güzel kokulu olan bitkiye yâhud uçlarına yâhud yapraklarına denir ki, koku yeridir... (Kaamûs Ter,).

[41][41] Atâ'nın bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

et-Hitnyân, hâ'nın kesriyle uçkura ve kuşağa denir, ve dağarcığa denir ki, içine zâd ve zade koyup bele kuşanırlar (Kaamûs Ter.).

[42][42] İbn Umer'in bu fiilini, Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmiştir.

[43][43] Âişe'nin bu re'yini de Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmiştir. Bu rivayette Âişe, beraberinde kendisine hizmet eden oğlanları olduğu hâlde hacc etmiş, oğlanlar hevdecini bağlarlarken bedenlerinden bâzı yerleri meydana çıkmış, bunun üzerine onlara ihrâmlı oldukları hâlde kısa iç donları giymelerini emretmiş, onlar da kısa iç donları giymişlerdir. Bu Âişe'nin içtihadıdır. Cumhur İse kısası ile uzunu arasını ayırmayıp, ihrâmlıyı don giymekten men' etmişlerdir (Kas-tallânî).

et-Tubbân, rummân vezninde galîz avret yerini örtecek küçük iç dona denir. (Kaamûs Ter.).

çekinmesini İbrâhîm en-Nahaî'ye söyledim. O bana şöyle dedi: Sen İbn Umer'in sözüyle ne yapıyorsun! (Çünkü Rasûlullah'ın İbn Umer'inkine muhalif olan fiili sabit olmuştur. Şöyle ki:) Bana el-Esved tahdîs etti. Âişe (R): Ra-sülullah (S) ihrâmh iken, başının ayrım yerlerindeki kokunun parıldaması, sanki hâlâ gözümün önündedir, demiştir 44[44].

23-.......Kaasımibn Muhammed'den: Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi. Âişe (R): Ben Rasûlullah(S)'ı ihrama girerken, ihramı için, bir de ihramı çıkarıp hılle girdiği için Ka'be'yi tavaf etmesinden önce güzel koku ile kokulandırır idim, demiştir 45[45].

19- Saçlarını Yapışkan Bir Şeyle Bir Yere Toplamış Olarak Telbiye Eden Kimse Babı

24-.......İbnu Umer (R): Ben Rasûlullah(S)'ı, başının saçlarını (zamklı bir madde ile) toplamış olduğu hâlde, yüksek sesle telbiye ederken gördüm, demiştir 46[46].

44[44] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu kokunun parıldaması, Peygamber'in ihrama girerken sürdüğü kokudan ileri gelmesi yönündendir. Bu da yalnız kokunun devamına değil, koku maddesinin aynının varlığına da delâlet eder. Aişe ' 'Bakıyor gibiyim" sözüyle, bunun muhakkak olduğuna, kat'ÎlÎğine işaret etmiştir.

45[45] Mü'minler anasının bu sözü, ihrama girerken koku sürünmeyi caiz görmeyen İbn Umer'in sözüne cevâbdır...

Bu hadîslerden ihrama girerken güzel kokular sürünmek müstehâb olduğu, ve o kokuların ihramdan sonra payidar olmasında bir be's olmadığı istidlal olunmaktadır. Nitekim imamlardan Sevrî, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, Dâvûd Zahirî ve diğerleri; sahâbîlerden de Sa'd ibn Ebî Vakkaas, tbn Abbâs, İbnu'z-Zubeyr, Muâviye, Âişe, Ümmü Habîbe hazretleri ile birçok tabiîler, fakîhler ve hadîsciler toplulukları bu ictihâddadırlar.

İmamlardan Zuhrî, Mâlik, Muhammed ibnu'l-Hasen ile birçok sahâbîler ve tabiîler ise bunu caiz görmezler
46[46] el-Teibîd, başın saçlarını yapışkan bir madde ile birbirine toplayıp tutturmak tır. Telbîdin fâidesi, ihramda saçların dağılmaması ve eziyet verici haşerelerden korunmaktır. Bundan ihram sırasında saçları böyle toplamanın müstehâb olduğu hükmü alınmıştır. Şafiî bunun müstehâb lığın a hükmetmiştir.

20- Zu'l-Huleyfe Mescidi Yanında Yüksek Sesle Telbiye Etmek Babı

25-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah'ın oğlu Sâlim'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Umer'den işittim. (Buhârî dedi ki:) H ve yine bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâ-lik'ten; o da Mûsâ ibnu Ukbe'den; o da Abdullah'ın oğlu Sâlim'den tahdîs etti ki, Salim, babası Abdullah'tan şöyle derken işitmiştir: Ra-sûlullah (S), Mescid'in yanından başka bir yerde telbiye etmedi, yânî ancak Zu'I-Huleyfe Mescidi'nde telbiye etti 47[47].

21- İhrama Giren Kimsenin Giymeyeceği Elbiseler Babılf.

26-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Bir kimse:

— Yâ Rasûlallah! İhrama giren kimse, elbiselerden ne giyer? diye sordu.

Rasûlullah (S) buyurdu ki:

— "Gömlekler, başlıklar, şalvarlar (yânî donlar), bornuslar, mestler giymez- Ancak iki edik bulamayan kimse mest giysin ve onları da topuklarından aşağısına kadar kessin. Siz ihrâmlılar bir de zağ-ferân yâhud vers ile boyanmış bir kumaş giymeyiniz" 48[48].

47[47] İbn Umer'in bu rivâyetiyîe, bundan iki bâb sonra gelecek İbn Abbâs hadîsi arasındaki zıdlaşmayı gideren ve bundaki darlığı kaldıran bir hadîs şudur: Ebû Dâvûd ile Hâkim, Saîd ibn Cubeyr tarikiyle İbn Abbâs'tan rivayet ettiler. Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben İbn Abbâs'a:

— Rasûlullah'ın telbiyesi hakkında, Rasûlullah'ın sahâbîleri arasındaki ihtilâftan dolayı hayret ettim, dedim.

İbn Abbâs şöyle cevâb verdi:

— Rasûlullah Zu'1-Huleyfe Mescidi'nde iki rek'at namaz kıldı ve namazdan ayrılınca telbiye etti. Bunu bir kısım sahâbî işitti ve belledi. Sonra devesine bindi, deve doğruluncaya kadar telbiye etti. Bunu da evvelki telbiyeyi duyma-

48[48] Bu hadis ilim Kitabı'nın sonunda da geçmişti. Burada bab başlığına delaleti meydandadır

22- Hacc Yolunda Bir Bineğe Binmek ve Bineğin Arka Tarafına da Bir Başkasını Bindirmek Babı

27-.......İbn Abbâs(R)'tan (O şöyle demiştir): Usâme, Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Peygamber'in redifi (yânî bineğinin arka tarafına binen kişi) idi. Sonra Peygamber Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Abbâs'ın oğlu FadPı, kendi binitinin arkasına bindirdi. Bunların her ikisi de: Peygamber (S), Akabe cemresini taşla-yıncaya kadar telbiye etmekten ayrılmadı, demişlerdir 49[49].

23- İhrama Giren Kimsenin Elbiseler, Rıdalar ve İzarlar Nevinden Giyebileceği Şeyler Babı 50[50]

Ve Âişe (R) ihrâmh olduğu hâlde sarı boya ile boyanmış elbiseler giymiştir 51[51]

Ve yine Aişe, muhatabı olan ihrâmh kadına: Ağzına yaşmak tutunma, vers (yânî alâçehrî veya Yemen zağferânı denilen bitki) ile ve zağferân ile boyanmış elbise giyme, demiştir 52[52].

49[49] Bu hadîsten binekli hacc etmenin fazileti anlaşılmıştır. Bundan, Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiye okumaya devam etmek hükmü de alınmıştır.

Peygamber çok mühim bulduğu seferlerde sahâbîlerin zekî, hafızası kuvvetli gençlerini devesinin arkasına bindirirdi. Tâ ki o genç, cereyan edecek hâdiseleri ve onlar hakkında Peygamber'in sözlerini ve fiillerini iyice bellesin, sonra ümmete nakletsin. İşte Veda Haccı'nda da Peygamber hacc menseklerini ümmete İyice öğretmek istediği için yanından redîf eksik etmiyordu. Bundan dolayı hakîkaten hacc menseklerine dâir hadîsler pek çoktur ve rivayet yolları da boldur.

50[50] Buhârî, bundan önceki bâbda ihrâmlmın giyemiyeceği şeyleri beyân edince, burada ihrâmlının giyebileceği şeyleri beyân etmeye başlamıştır. Sıyâb, sevb'in cem'-idir. Sevb, kumaş, elbise ma'nâsınadır. Erdiye, ridâ'nm cem'idir. Ridâ, vücûdun üst yansım örten bezdir. Uzr veya uzur, izâr'm cem'idir. îzâr ise, vücûdun alt yarısını örten bez ve kumaştır (Umdetu 'l-Kaarî).

51[51] 51 Âişe'nin bu fiilini Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etmiştir.. et-Usfur, san boya yapmakta kullanılan bir bitkidir. Türkçe'de tahrîf ile aspur ve tohumuna aspur tohumu denir...

52[52] Aişe'nin bu sözlerini Beyhakî, senediyle rivayet etmiştir. el-Lisâm, kitâb vezninde, kadınların ağızlarına tutundukları örtüye denir ki, yaşmak ta'bîr olunur. et-Telessüm, tefa'ul vezninde, kadın yaşmaklanmak ma'nâsınadır.

el-Burku', el-Burka', el-Burkû': Kadınların yüzlerine tutundukları peçeye denir... Teberku', peçelenmek

Câbir ibn Abdillah da: Usfurla (yânı sarı boya ile) boyanmış şeyi, kokulandırılmış görmem, demiştir 53[53]. Ve Aişe, ihrâmlı kadın için zînet takmada, siyah elbisede, gül rengi boya ile boyanmış elbisede ve ayakkabı giymede bir mahzur görmemiştir 54[54].

İbrâhîm en-Nahaî de: İhrâmlının, giymekte olduğu elbisesini değiştirmesinde bir mahzur yoktur, demiştir 55[55].

28-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gerek kendisi, gerek sahâbîlerİ saçlarım taradıkları, güzel kokular süründükleri, (en güzel) izâr ve ridâlarmı giydikten sonra Medine'den (öğle ile ikindi arasında Veda Haccı için) yola çıktılar. Peygamber, giyilmesi âdet olan ridâlar ve izârlardan hiçbirşeyi giymekten kimseyi men' etmedi. Yalnız (kokusu ve rengi) vücûda bulaşacak derecede zağferânlı libâsın giyilmesini nehyetmişti. Bu büyük hacc topluluğu, gündüzün Zu'1-Huieyfe'ye vardı. (Öğle namazını orada kıldı ve Zu'l-Huleyfe'de geceledi. Sabahleyin) Peygamber devesine bindi. Beydâ Dağı'na yükselince, Peygamber ve sahâbîleri tehlîl ve telbiye ettiler. Peygamber kurbanlık devesine kılâde (yânî gerdanlık) takdı ve kurbanlık nişânıyle nişanladı. Bu telbiye ve kılâde işleri Zu'1-ka'de'den beş gün kala (ayın yirmi beşinde) olmuştu. Nihayet Zu'1-hicce'nin dördüncü günü Peygamber Mekke'ye vardı. Beyt'i tavaf, Safa ile Mer-ve arasında sa'y etti. Kurbanlık develerine nişan taktığı için de artık o hayvanlar kurbanlık bedene olduklarından dolayı, Peygamber ihramdan çıkmadı. Tavaf ve sa'ydan sonra Peygamber hacca telbiye edici olarak Mekke'nin yüksek tarafındaki Hacûn mevkiine konakladı, Ka'be'yi tavaf ettikten sonra, artık tâ Arafat'tan dönünceye kadar Ka'be'ye bir daha yaklaşmadı. Peygamber sahâbîlerine, Beyt'i tavaf etmelerini, Safa ile Merve

---

ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

el-Vers: Vâv'ın fethi ve râ'nm sükûnu ile simsim tarzında bir nebat adıdır; Yemen ülkesine mahsûstur. Bir defa ekildikte yirmi seneye dek çiçek ve meyve vererek kalır... Ve onunla boyanmış libâs giymek cimâyı kuvvetlendirir. Ve bazen dağ servisi ve dedikleri nebatta ve şâir eşcârda dahî hâsıl olur. Husû-san Habeş ülkesinde dahî olur, lâkin ekilmiş olanda alçaktır. Bu nebat, Türkçe'de alaçehre ve Yemen zağferânı dedikleridir ki, onunla sarı boyanır (Kaamûs Ter.).

53[53] Câbir'in bu sözünü, Şafiî ve Müsedded, senediyle rivayet etmişlerdir.

54[54] Aişe'nin bu re'yi "Kadınların tavafı bâbı"nda mevsûlen gelecektir. Bu kısmını da Ibn Ebî Şeybe, senediyle rivayet etmiştir.

el-Huff: Hâ'nın dammı ve fâ'mn teşdîdiyle... insanın ayağına giydiği çizmeye, mest, edik, çedik, tomak makûlesi ayakkabına denir ki, üzerine mesh müm-kin ola... (Kaamûs Ter.).

55[55] ibrâhîm en-Nahaî'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr ile Ibn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmişlerdir.

arasında sa'y etmelerini, sonra da saçlarını kısaltmalarını, bundan sonra da ihramdan çıkmalarını emreyledi. Peygamber'in bu emri, beraberinde kılâdelediği bir kurbanlığı bulunmayan kimseler içindi. Böyle bir kimse ihramdan çıktığında, beraberinde zevcesi varsa, artık zevcesi kendisine halâldır (yânî onunla cinsî münâsebeti halâldır). Güzel koku sürünmesi, (mu'tâd olan) elbiselerini giymesi de halâldır 56[56].

24- Zu'l-Huleyfe'de Geceleyip Nihayet Sabaha Giren Kimse Babı 57[57]

Bunu (yânî Zu'1-Huleyfe'de gecelemeyi) İbn Umer (R), Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi 58[58].

29-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'de (öğleyi) dört rek'at, Zu'1-Huleyfe'de (ikindiyi) iki rek'at kıldı. Sonra sabaha girinceye kadar Zu'1-Huleyfe'de geceledi. Bineğine bindiği ve devesi kendisini sırtında dümdüz yaptığı zaman, yüksek

---

56[56] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Peygamber giyilmesi âdet olan ridâlardan, izârlardan hiçbirşeyi nehyetmedi" fıkrasındadır.

Hadîsin tercemesindeki kavis arasındaki ziyâdeler, Buhârî'nin diğer rivâ-yetleriyle, Müslim'in Sahih1 indeki rivayetlerden alınmışlardır. Bunlar metnin aslı derecesinde sahîhdirler.

Hacûn, Muhassab yanında, Akabe Mescidi hizasındaki yüksek dağdır. Ka'-be'den birbuçuk mil uzaklıktadır (Umde/u 't-Kaarî).

Kılâde; kurbanlık hayvanın boynuna takılan nal ve mezâde gibi nişanedir. Böyle alâmetli kurbâna Kur'ân dilinde Hedy denilmiştir. Bu kurbân deveden,

sığırdan^ davardan olur. Kurbân varacağı varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin... "(el-Bakara:196) âyeti gereğince hacının Ka'be'ye bir ihtiram hediyesi olarak sevkettiği bu kurbân, nahr gününde Minâ'da kesilmedikçe kurbân sahibi olan hacı tıraş olmaz, ihramdan çıkmaz. Hedy şevkinin bu zorluğundan dolayı, son zamanlarda beraberinde kurbân sevk etme işi terkedilmiştir.

Peygamber'in Mekke'ye varınca tavaf, sa'y ettikten sonra Hacûn mevkiine konup, Arafat'tan dönüp gelinceye kadar bir daha Ka'be'ye yaklaşmamasının sebebi meşguliyet idi; yoksa nafile tavaf etmesine hiçbir mâni' yoktu, denilmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

57[57] Buhârî'nin bu başlıktan muradı, mîkaatta gecelemenin meşrû'luğunu isbâttır. Orada gecelemenin, ihramı geciktirme olmayacağı; bunun mîkaadı ihrâmsız geçen kimseye benzemiyeceğini göstermektir

58[58] Buhârî bununla İbn UmerMn "Peygamber'in Şecere yolundan çıkışı bâbı"nda geçen hadîsine işaret etmiştir:

sesle telbiye etti [59][59].

30-.......Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten tahdîs etti. (Enes ibn Mâlik şöyle demiştir:) Peygamber (S) Medine'de öğleni dört rek'at klıdı. İkindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kıldı.

Ebû Kılâbe: Ben Peygamber'in Zu'1-Huleyfe'de sabaha girinceye kadar gecelediğini sanıyorum, demiştir [60][60].

25- Telbiye İle Sesi Yükseltmek Babı

31-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'de öğleni dört, ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kıldı. Ben, Peygamber ve beraberinde Kıran haccına niyet eden kimselerin hacc ile umreyi birlikte yüksek sesle açıkça söylerlerken işittim[61][61].

26- Telbiye(nin Keyfiyeti) Babı

32-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den, Rasûlullah'ın telbiyesinin şöyle olduğunu haber verdi: Lebbeyke Allâhumme lebbeyk Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk fnne'l-hamde ve'n-nVmete leke VeH-mulke lâ şerike leke

(= Yâ Allah, da'vetine tekrar tekrar icabet ettim; emrini yerine getirmeye tekrar tekrar hâzırım. Tekrar tekrar icabet ettim; Senin hiç ortağın yoktur. Sana tekrar tekrar itaate hâzırım. Şübhesiz hamd, ni'i met ve mülk Sana mahsûstur; Sana hiçbir ortak yoktur)

---

[59][59] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

[60][60] Bu da, yukarıdaki hadîsin diğer bir tarîkidir. Bunda öğle ve ikindi namazları açıkça zikredilmiştir

[61][61] Bu hadîs, sonundaki ziyâde ile geçen hadîsin başka bir tarîkidir. Bundan Peygamber'in ve sahâbîlerin telbiyeyi yüksek sesle söyledikleri, Peygamber'le bir kısım sahâbîlerin Kıran Hacca niyet ettikleri anlaşılmıştır.

62[62].

33-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in nasıl telbiye eder olduğunu elbette biliyorum:

Lebbeyke Allâhumme lebbeyk Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk İnne 'l-hamde ve 'n-ni 'mete leke 63[63].

Bu hadîsi el-A'meş'ten rivayet etmekte Ebû Muâviye, Sufyân es-] Sevrî'ye mutâbaat etmiştir 64[64].

Şu'be ibnu'l-Haccâc da şöyle dedi: Bize Süleyman el-A'meş haber verip şöyle dedi: Ben Hayseme'den işittim; o da Ebû Atıyye'den. O da: Ben Âişe'den işittim, demiştir 65[65].

27- Binek Heyvanı Üzerine Binişten Sonra Yapılan Telbiyeden Önce Tahmid, Tesbih ve Tekbir (Yapılacağı) Babı

34-....... Bize Eyyûb (es-Sahtıyânî), Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah" (S) -Veda Hacci'na giderken-öğle namazını Medine'de, biz de kendisiyle beraber olduğumuz hâlde dört rek'at kıldı. İkindiyi de Zu'1-Huleyfe'de (kısaltarak) iki

---

62[62] Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Çünkü hadîs, telbiyenîn lâfızlarını beyân etmektedir. (Kaamûs Ter., I, 481-482'de telbiyenin güzel bir açıklaması vardır.)

Allah Taâlâ ''İnsanlar içinde haccı i'lân et!... "(eI~Hacc:27) emriyle insanları Ka'be'yi ziyaret etmeye çağırmıştı. İşte bu telbiye lâfızlarıyle Allah'ın bu da'-vetine tekrar tekrar icabet edilmektedir. Bu lâfızlarla İcabet, tâ Ibrâhîm Peygamber'den beri devam edip gelen ve kıyamete kadar da hiç durmadan devam edecek olan ebedî bir icabettir

63[63] Bu hadîsin de bâb başlığına delâleti bundan önceki hadîsin delâleti gibidir. Bu Âişe rivayetinde, bundan önceki İbn Umer rivâyetindeki Ve*l-mülke lâ şerike

'■'- leke kavli, kısaltma olarak düşmüştür. Buhârî bu hadîsi, ötekinin ardından içinde Peygamber'in telbiyeye devam ettiğine delîl bulunduğu için getirmiştir.

64[64] Bu mutâbaatı Müsedded, kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu Cûzâkî de, Abdullah ibn Hâşim tarîkinden tahrîc eylemiştir.

65[65] Şu'be'nin bu hadîsini Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, kendi Müsned'inde senediyle rivayet etmiştir. Ahmed ibn Hanbel de Gunder'den; o da Şu'be'den olmak üzere tahrîc etmiştir. Bu tarîk, Ebû Atıyye'nin bu hadîsi Âişe'den işitmesini ifâde etmiştir

rek'-at kıldı. Sonra sabaha kadar orada geceledi. Sonra (sabahleyin devesine) bindi. Nihayet devesi onu Beydâ yokuşu üzerine doğrulttu. Rasûlullah, Allah'a hamdetti, tesbîh etti ve tekbîr getirdi. Sonra hacc ile umreye beraberce niyet ederek, telbiye yaptı. Beraberindeki insanlar da hacc ile umreye niyet edip, telbiye eylediler. (Ve böylece ihrama girdiler). Mekke'ye geldiğimizde Rasûlullahjinsanlara emretti. Onlar ihramdan çıktılar 66[66]. Nihayet terviye (yânî Zu'1-hicce ayının sekizinci) günü olunca, insanlar hacc için ihrama girdiler. Râvî Enes: Peygamber kendi eliyle ayakta durdukları hâlde birçok kurbanlık develer kesip boğazladı. Rasûlullah Medine'de de alacalı iki koç boğazladı, dedi 67[67]. Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bâzıları, bu Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da bir adamdan -ki o Ebû Kılâbe'dir veya Ham-mâd ibn Seleme'dir denildi- o da Enes'tendir, dediler 68[68].

28- Binek Vasıtası Kendisini Dümdüz Doğrulttuğu Zaman Telbiye Eden Kimse Babı

35-....... İfanu Umer (R): Peygamber (S), devesi ayağa kalkıp kendisini dümdüz doğrulttuğu zaman telbiye etti, demiştir 69[69].

29- Kıble Tarafına Yönelerek Telbiye Etmek Babı

36-....... Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Nâfi'den tahdîs etti. Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer Zu'I-Huleyfe'de sabah namazım kıldığı zaman binek devesinin hazırlanmasını emreder, deveye semeri bağlanır, sonra da devesine biner idi. Devesi onu dümdüz yükselttiği

---

66[66] Çünkü bunların beraberlerinde kılâdelenmiş hedyleri, yânî kurbanlıkları yoktu. Bunun için umre yaparak ihramdan çıktılar
67[67] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Rasûlullah Allah'a hamd etti, tesbîh etti ve tekbîr eyledi..." kavlindedir.
68[68] Denildi ki, mübhem olan "bâzıları"ndanmurâd, Ismâîl ibn Uleyye'dir. Ham-mâd ibn Seleme olması da muhtemildir, denildi.

Bu hadîsi el-İsmâîlî onun tarîkinden; o da Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten tahrîc etmiştir. Böylece o mübhem kişinin Ebû Kılâbe olduğu bilinmiştir... (Umdetu'l-Kaari).
69[69] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, son fıkrasında apaçıktır.

zaman, ayakta olarak kıbleye yönelir, sonra da tâ Harem'e ulaşıncaya kadar telbiye eder idi. Harem'e girdikten sonra telbiyeyi keserdi. Nihayet Zu Tu-vâ'ya geldiğinde, burada gecelerdi. Nihayet sabaha girip sabah namazını kılınca da (Mekke'ye giriş için) yıkanırdı. İbn Umer, Rasûlullah'ın da böyle yaptığını söyledi 70[70]. Yıkanmak hakkındaki bu hadîsi Eyyûb'dan rivayet etmekte îsmâîl ibn Uleyye, Abdulvâris'e mu-tâbaat etmiştir 71[71].

37-.......Bize Fuleyh tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R) Mekke yönüne yola çıkmak istediği zaman, içinde güzel bir koku bulunmayan bir yağ ile yağlanır, sonra Zu'1-Huleyfe Mes-cidi'ne gelir, orada namaz kılar, sonra bineğine binerdi. Bineği onu ayakta olarak dümdüz doğrulttuğunda telbiye ederdi. Bundan sonra da: Ben Peygamber(S)'i işte böyle yapar gördüm, der idi 72[72].

30- İhramlının, Vadinin İçine İndiğinde Telbiye Etmesi Babı

38-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Bizler ibn Abbâs'ın yanında idik. Oradakiler Deccâl'ı konuşup, Peygamber'in: "Onun iki gözü arasında kâfir yazılmıştır" buyurduğunu zikrettiler. Bunun üzerine İbn Abbâs: Ben Peygamber'den bunu işitmedim. Velâkin Pey-gamber: "Musa'ya gelince; ben onu (Ezrak) vadisinin içinde aşağıya inerken telbiye eder hâlde görüyor gibiyim" buyurdu, dedi 73[73].

70[70] Zû Tuvâ, Mekke dışında, kuyularıyle meşhur bir yerin adıdır. Mekke'ye gelen hacıların bu kuyuların sularıyle yıkanmaları müstehâbdır (Umdetu'l-Kaarî).

71[71] Buhârî, bu mutâbaatı "Mekke'ye giriş sırasında yıkanma bâbı"nda mevsûlen rivayet etmiştir.

72[72] Bu hadîsin geçen hadîsten fazlalığı, ibn Umer'in güzel kokusu bulunmayan bir yağ ile yağlanması fıkrasidır. ibn Umer bu yağı, haşereleri kendisinden men* etmek maksadıyle sürerdi. Güzel kokulu şeyden de ihramı korumak için çekinirdi.

73[73] Hadîsin başlığa uygunluğu "Vâdî içinde aşağıya indiğinde telbiye eder gördüm" fikrasıdır.

Hadîsteki nazar(= bakma), hakîkî bakma ma'nâsınadır. Allah, Peygamber'in ruhunda müstesna bir kudret yaratmıştır ki, o sayede bakışlardan uzak olan şeyleri ru'yâda nasıl görürse, onu uyanık iken de aynı hâlde görürdü, tsrâ hâdisesi bunun en yakın bir şahididir. Şübhesiz Peygamberler, Allah katında ebedî diridirler, nzıklandırılırîar. Müslim'in Sahîh 'inde Enes'ten gelen rivayette, Peygamber, Musa'yı Mi'râc sırasında kabrinde ayakta olarak namaz kılarken

görmüştü.

31- Bab: Hayızlı ve Nifaslı Kadınlar Nasıl İhrama Girerler?

Kalbindekini yüksek sesle söylediği zaman "Ehelle" denilir. "İstehlelnâ" ve "Ehleinâ'l-hilâle", "Hilâlin meydana çıktığını gördük" demektir. Bunların hepsi "meydana çıkma" ma'nâsındadır. "İstehelle'l-mataru (= Yağmur buluttan çıktı)" ta'bîri de bu ma'nâdadır. "Ve mâ uhille H-gayrıllâh (— Üzerine Allah'tan başkasının ismi söylenip kesilen hayvanlar..)" (el-Bakara: 74[74]; el-Mâide: 3; el-En'âm: 144; en-Nahl: 115) kelâmı da, çocuğun doğarken sesini feryâdla yükseltmesi ma'nâsındadır74.

39-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in beraberinde Veda Haccı için yola çıktık. Ve umre niyetiyle telbiye ettik. Sonra Peygamber: "Beraberinde hedy, yâni kurbanlık hayvanı bulunan, umre ile birlikte hacca niyet edip telbiye eylesin, sonra da umre ile haccdan birlikte ihramdan çıkıncaya kadar da, ihramdan çıkmasın!" buyurdu. Ben hayızlı olarak Mekke'ye geldim. Beyt'i tavaf etmedim; Safa ile Merve arasında sa'y etmedim. Bu durumumu Peygamber'e şikâyet tarzında arzettim. Peygamber (S) bana: "Başının saç örgülerini çöz, saçlarım tara, umreyi terk et ve yalnız hacca niyetle telbiye et!" buyurdu. Ben de böyle yaptım. Hacc fiillerini yerine getirip tamamladığımız zaman, Peygamber beni erkek kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in beraberinde olarak, Ten'îm mevkiine gönderdi de, ben oradan umre yaptım. Peygamber: "îşte bu, senin umrenin yeridir" buyurdu.

Âişe dedi ki: Umre niyetiyle telbiye etmiş olanlar Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını

Şu da caizdir ki, Peygamber, Musa'yı ru'yâda telbiye ederken görmüştü. Fakat Mûsâ ibn Ukbe, bu hadîsi Nâfi'den rivayet ederken, bu suretle tasrîh etmiştir. Peygamberlerin ru'yâları ise haktır; vahy'dir (Kastallânî).

ibn Hacer ise; bu konudaki görüşleri sıraladıktan sonra: Bence mu'temed olan, bunun ru'yâ olmasıdır, demiştir (Fethu'l-Bârî).

74[74] Buhârî burada da âdeti üzere yürüdü. O, Kur'ân'da yâhud sünnette gelen kelimelerden birçok ma'nâlarda kullanılan bir madde gördüğünde, bunu zikr ve beyân eder ve birkaç ta'bîr getirir... Burada da asılları meydana çıkmak ve ses yükseltmek ma'nâsına olan yukarıki fiilleri bunun için ayrı ayrı bâblardan misalleriyle getirmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

sa'y ettikten sonra ihramdan çıktılar. Sonra Minâ'dan dönmelerinin akabinde diğer bir tavaf daha yaptılar. Amma hacc ve umreyi cem' edenlere gelince, onlar ancak bir tavaf yaptılar 75[75].

32- Peygamber(S)in Zamanında Peygamberin İhrama Girmesi Gibi İhrama Girip Telbiye Eden Kimse Babı 76[76]

Bu başlıkta zikredilen şekli, İbn Umer (R), Peygamber'den olmak üzere söyledi 77[77]

40-.......Bize el-Mekkî ibnu İbrâhîm, İbn Cureyc'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Atâ şöyle dedi: Câbir (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Alî ibn Ebî Tâlib'e (Yemen'den, beraberinde kurbanlık olduğu hâlde Mekke'ye geldiği zaman) girmiş bulunduğu ihramı üzerinde kalmasını emretti. Atâ yâhud Mekkî dedi ki: Câbir bu hadîsinde Surâ-ka'nın sözünü de zikretmişti 78[78].

41-.......Bize Suleymibnu Hayyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mervân el-Asfar'dan işittim ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Alî, Yemen'den (Mekke'ye) Peygamber'in yanına geldi. Peygamber, Alî'ye: "Ne niyetle ihrama girip telbiye ettin?" diye sordu. Alî: Pey-

---

75[75] Hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri "Başının saç örgülerini çöz, saçlarını tara, umreyi terk et ve hacca niyetle telbiye et!" buyuruğudur.

Bu hadîs, değişik bir sened ve farklıca bir metin ileHayz Kitâbı'nda da geçmişti

76[76] Bunu Peygamber ikrar edip kabul eylemiştir. Buhârî'nin burada "Peygamber zamanında" diye zamanla kayıdlaması, Peygamber'den sonra bunun bizlere caiz olmayacağına bir işarettir. Bu hususta mezheb imamlarının farklı görüşleri vardır. Bu muallak ihram, fulân zâtın ihrâmlandığı gibi ihrâmlanıyorum diyerek ihrâmlanmaktır

77[77] Buhârî bu İbnu Umer hadîsini Magâzî Kitâbı'nda "Alî'nin Yemen'e gönderilmesi bâbf'nda getirmiştir-

78[78] Bu, Habîb el-Mualiim tarîkinden; o da Atâ'dan; o da Câbir'den olmak üzere "Ten'îm Umresi bâbi"nda gelmiştir. O hadîste Surâka'nın Rasûlullah'a, Akabe cemresine taş atarken rast geldiği ve: Yâ Rasûlullah, bu size has bir şey midir? diye sorduğu; Peygamber'in ona; "Hayır, bize has bir şey değil, ebediyete kadar böyledir" buyurduğu (yânî, Kaann için umre fiilleri hacc filleri içine dâima girer, bu, bu yılın hususiyeti değildir buyurduğu) zikredilmektedir.

Bu hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri, Peygamber'in Alî'ye: İhramı üzerinde kalmayı devam ettirmesini emir buyurmasıdır.

gamber'in ihrama girdiği gibi ihrâmlanıp telbiye ettim, dedi. Peygamber: "Benim yanımda hedy (yânî kurbanlık) olmayaydı (Mekke'ye varınca ziyaret tavafı ve sa'yden sonra tıraş olup) ihramdan çıkardım" buyurdu.

Ve Muhammed ibnu Bekr İbnu Cureyc'den şunu ziyâde etti: Enes dedi ki: Peygamber (S), Alî'ye: "Yâ Alî! Sen ne niyetiyle ihrama girip telbiye ettin?" diye sordu. Alî: Peygamber'in ihram ve telbiye ettiği gibi, dedi. Peygamber: "Öyleyse sen Beyt'e kurbanlık hediye et ve şu hâlinde olduğun gibi ihrâmlı olarak kal" buyurdu 79[79].

42- Bize Muhammed ibnu Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Suf-yân es-Sevrî, Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccı'n-dan evvel- beni Yemen'deki bir kavme vazife ile göndermişti. Yemen'den dönüşümde Peygamber'e Bathâ'da ihrâmlı olarak kavuştum. Peygamber bana:

— "Ne niyetiyle ihrâmlandın?" diye sordu. Ben de:

— Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrâmlanıp telbiye ettim, dedim.

Peygamber yine:

— "Beraberinde herhangi bir hedy var mı?" dedi. Ben:

— Hayır, yoktur, dedim.

Bunun üzerine bana tavaf ve sa'y etmemi emretti. Ben de Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasını da sa'y ettim. Sonra Peygamber ihramdan çıkmamı emretti.Ben de ihramdan çıktım. Akabinde kavmimden bir kadının yanına geldim. O kadın başımı taradı yâhud başımı yıkadı.

Umer (Halifeliği zamanındaki bir hacc mevisiminde Mekke'ye)

geldi ve şöyle dedi: Allah'ın Kitâbı'm alırsak, o bize (başlama akabinde umre ile haccı) tamamlamamızı emrediyor. Yüce Allah: "Haca da, umreyi de Allah için tam yapın.." (ei-Bakara: 196) buyurdu. Eğer

---

79[79] Bu hadîsin de bâb başlığına delîlliği meydandadır.

Peygamber'in sünnetini alırsak, o da kurbânı kesinceye kadar ihrama dan çıkmamıştır 80[80].

80[80] Bu hadîsin de bâb başlığına şâhidliği, Ebû Mûsâ'mn Peygamber'in sorusuna: "Ben de Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrâmlanıp telbiye ettim" şeklindeki cevâbıdır.

Buhârî bu hadîsin son kısmını çok kısaltmıştır. Hadîsin son kısmı, Umer devrindeki görüş ayrılığıdır. Hadîsin bu kısmı Müslim'de daha geniş olduğu için, oradan nakledelim:

Müslim'in rivayetinde Ebû Mûsâ "Kadın başımı yıkadı" dedikten sonra, şöyle devam ediyor:

"Sonra ben (Arafat'a çıkılacağı sırada) hacc için ihrama girdim. Bu hacc fiillerini soranlara ben, Ebû Bekr ve Umer'in halifelik zamanlarında bu yolda fetva verirdim. Bir hacc mevsiminde yanıma birisi geldi ve:

— Yâ Ebâ Mûsâ! Sen Emîrü'l-Mü'minîn'in hacc hususunda ortaya koyduğu şeyi bilmiyorsun (sen bize başka türlü söylüyorsun), dedi.

Bunun üzerine ben de halka karşı:

— Ey İnsanlar! Biz hacc hakkında kime fetva verdikse acele etmesin, işte Mü'minlerin Emîri yanınıza geliyor. Onun sözünü alsın (benimkini bıraksın). Sizler haccımzı Mü'minlerin Emîri'nin emri üzere tamamlayınız! dedim.

Umer Mekke'ye gelince, ben kendisine:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Hacc fiilleri hakkındaki meydana çıkardığın bu ictihâd nedir? diye sordum.

Umer:

— Allah'ın Kitâbı'nı ele alırsak, Allah "Haca ve umreyi Allah için tamamlayınız... " (el-Bakara: 196) buyurdu. Peygamber'in sünnetini alırsak, o da kurbân kesmeden ihramdan çıkmayı halâl kılmamıştır, dedi (Müslim, Hacc).

Yânî Umer, haccı feshedip umreye dönmeyi ve temettü' haccını hoş görmüyor; ihramın devam etmesini ileri sürüyordu. Ebû Mûsâ ise Mekke'ye gelince tavaf ve sa'y ile ihramdan çıkılabilir... diyordu.
Yukarıda hacc nevi'lerini anlatmıştık. Hacc fiillerini tamamlayıncaya kadar ihramın devamı, iki surette olur: Birisi, hacı ih,râma girerken hacc ile umre-;: yi bir ihramda îfâ etmeye niyet etmekle. Bu kaarın haccı yapan, Minâ'da kurbân . kesinceye kadar ihramdan çıkamaz. Öbürüsü de: Kur'ân dilinde hedy denilen 'W ve kurbân edilmek üzere hıll'den hareme getirilen kurbanlıktır. Hacının bu kur-'"! bânhğını yanında getirmesiyle olur. Bu hâlde de hacı, getirdiği kurbanlığını Minâ'da kesmedikçe, ihramdan çıkamaz.

Ebû Mûsâ, açıkladığımız bu iki hâl, yânî kıran haccına niyet etmek veyâ-hud hedy sevk etmiş olmak hâlleri dışında ihramın devamına kaani' değildi. İhramdan çıkılıp temettü' yapılabileceğini de ileri sürüyordu.

Umer ise temettu'dan nehyediyordu. Nevevî: Umer'in bu nehyi ifrâd hac-cına tergîb için vâki' olan tenzîhî bir nehiydir, demiştir. Mâzerî de: Umer, te-mettu'un bâtıllığına değil, fakat ifrâd hacem daha faziletli olduğuna kanâat ederek men' etmiştir, diyor.

Sonra temettu'un kerâhatsiz olarak cevazı hakkında icmâ' meydana gelmiştir.

33- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Hacc (ayları) bilinen aylardır. İşte kim onlarda haccı (kendine) farz ederse, artık haceda kadına yaklaşmak (veya kötü söz söylemek), günâh yapmak, kavga etmek yoktur... ** (el-Bakara: 197)

"Sana yeni doğan aylan sorarlar. De ki: Onlar, insanların fâidesi için, bir de hacc için vakit

Ölçüleridir..." (el-Bakara: 189) 81[81]

Ve İbn Umer (R): Hacc ayları Şevval, Zu'1-ka'de ve Zu'1-hicce'nin on günüdür, demiştir 82[82].

İbn Abbâs (R) da: Hacc için hacc aylarının dışında ihrama girmemek sünnettendir, demiştir 83[83].

Usmân ibn Affân (R) da; Horasan'dan yâhud Kirmân'dan ihrama girmeyi kerîh görmüştür °" 84[84]

43-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'ın beraberinde, hacc aylarında, hacc gecelerinde ve hacc hâllerinde (Medine'den) çıktık. Nihayet (Mekke'nin hududu olan) Şerif mevkiine indik.

Âişe dedi ki: Rasûlullah, sahâbîlerine doğru çıktı da:

— "Sizden her kimin beraberinde hedyi (kurbânı) yoksa ve hac-cini umreye çevirmek isterse, o (haccmı feshedip) umre yapsın! Beraberinde hedyi bulunan da haccını umreye çevirmesin" buyurdu.

Âişe dedi ki: Peygamber'in bu Öğretmesinden sonra, sahâbîle-rinden umreyi alanlar da

81[81] Yânî buradaki iki âyetin tefsiri hakkında bâb.

82[82] îbn Umer'in bu haberini, Taberî ile Dârakutnî senediyle mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

83[83] İbn Abbâs'ın bu sözünü de tbnu Huzeyme, Dârakutnî ve Hâkim mevsûlen rivayet etmişlerdir.

84[84] Usmân'ın bu içtihadını da Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmiştir. Bu Kirman ismi, "Kermân" şeklinde de zabt edilmiştir

oldu, terkedenler de bulundu.

Yine Âişe dedi ki: Fakat Rasûlullah ile sahâbîlerinden bir takım kimselerin -ki bunlar kuvvet sahibi kişilerdi- kurbanlıkları beraberlerinde idi. Bunlar (hacci feshedip) umre yapmaya muktedir değillerdi. Âişe dedi ki: Rasûlullah bu emri verdikten sonra (çadıra) benim yanıma girdi. Ben ise ağlıyordum. Rasûlullah:

— "Ey kadın! Seni ne ağlatıyor ki?" dedi Ben de:

— Senin sahâbîlerine söylediğin sözünü işittim. Demek ki ben umreden (tavaf ve sa'y edemiyerek) men' olundum, dedim [85][85].

Rasûlullah:

— "Senin hâlin nedir ki?" dedi. Ben:

— Namaz kılamıyorum, dedim. Rasûlullah:

— "Bu sana zarar vermez. Sen de ancak Âdem kızlarından bir kadınsın. Allah, bütün Âdem kızları üzerine yazdığı şeyi senin üzerine de yazmıştır. Böyle olunca sen hacca niyetinde sabit ol. Allah sana umreyi de nasîb eder" buyurdu.

Âişe dedi ki: Rasûlullah'ın bu (Veda) haccında Arafat'a çıktık. Nihayet Minâ'ya geldik. Ben de artık temiz olmuştum. Sonra Minâ'-dan çıktım. (Ve Mekke'ye gelip) Beyt'e ifâda tavafı yaptım. Âişe devam edip dedi ki: Sonra Minâ'dan sonuncu dönüşte, Rasûlullah'ın beraberinde yola çıktım. Rasûlullah Muhassab mevkiine gelip, konakladı. Biz de O'nunla beraber orada konakladık. Rasûlullah, kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'i çağırdı ve:

— "Kızkardeşini haremden çıkar, (hıll ile harem hududunda) umre niyetiyle ihram ve telbiye yaptır. (Tavaf ve sa'y ettikten) sonra ihramdan çıkınız, sonra buraya geliniz. Ben burada ikiniz benim yanıma gelinceye kadar sizleri gözlüyorum" buyurdu.

Âişe devamla şöyle dedi: Kardeşimle birlikte çıktık. Nihayet (Ten'îm'de) ihrâmlandiktan; tavaf ve sa'yi de yaptıktan sonra, seher vaktinde Rasûlullah'ın yanına geldim. Rasûlullah:

---

[85][85] Âişe annemiz, hayızlanmasi sebebiyle umre yapamayacağı için, hacc ile umreyi cem' edemiyeceğinden dolayı üzülmüştü. Yânî onun ağlaması, bu hâlde iken hem haccın, hem de umrenin rükünlerinden olan ifâda tavafının mümkin olamamasıdır. Bilindiği üzere hayızlmm tavafı caiz değildir.

— "Umreyi bitirdiniz mi?" dedi. Ben de:

— Evet bitirdik, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîlerine (Medîne'ye doğru) hareketi i'lân etti. İnsanlar hareket ettiler. Rasûlullah da Medîne'ye yö-nelici olarak yürüdü 86[86].

Buhârî dedi ki: Hadîsteki "Dayra", "Dara yadîru dayran" fii-Iindendir. Bu fiilde "Dara yadûru davran" dahî denilir. Ve (ma'nâ-si) "Darra yadurru darran"dır 87[87].

34- Temettü', Ikran, İfrad Hacclarının Beyanı İle Beraberinde Hedy (Kurban) Bulunmayan Kimseler İçin Haccın Feshedilmesi (ve Umreye Çevrilmesinin Cevazı) Babı 88[88]

44.......Aışe (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in beraberinde haccdan başka bir niyetimiz olduğunu bilmeksizin (Medîne'den) çıktık 89[89]. Mekke'ye varıp (umre için)

86[86] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Hacc aylarında, hacc gecelerinde, hacc hâllerinde Rasûlullah'ın beraberinde yola çıktık" fıkrasmdadır.

87[87] Buhârî hadîsteki "Lâ yadîruki(= Sana zarar vermez)"-kavlinde, biri böyle ec-veften birinci ve ikinci bâblardan, öteki de muda'aftan "Lâ yadurruki" şeklinde rivayet olunca, bu ecvef fiilin birinci ve ikinci bâblardan kullanıldığını; ma'nâsının da "Darra yadurru"ya denk olduğunu bildirmiştir.

88[88] Buradaki hacc nevi'lerini daha önce anlatmıştık. Şimdi kısaca tekrar edelim:

Temettü'Hacc: Hacc aylarında yalnız umre niyetiyle ihrama girmek, tavaf sa'y, tıraş ile umreyi bitirdikten ve ihramdan çıktıktan sonra, yine o sene içinde hacc içinde ihrâmlanıp hacc menseklerini îfâ etmektir. Yânî umre ile haccı ayrı ayrı ihramlarda cem' etmektir.

Ikrân veya Kıran Hacc: Umre ile haccı bir ihramda cem' etmektir.

Ifrâd Hacc: Mîkaatta yalnız hacc için ihrâmlanmaktır.

Haccın Feshi: Hacc için ihrâmlanıp Mekke'ye 'geldikten sonra, hacc niyetini bozup, umre niyetine geçmek ve umre niyetiyle tavaf ve sa'y ederek İhramdan çıkmak ve bu surette mutemetti' hacısı olmaktır. Kıran Haca ile îfrâd Haca nda imamlar arasında ihtilâf geçmemiştir. Haccm feshinin cevazı hakkında ise ihtilâf edilmiştir.

89[89] Mü'minlerin annesinin böyle demesi, eskiden hacc ayları içinde umreye niyet edilemez tıkaadmda bulunduğu içindir. Câhiliyet zamanında İbrahim Dîni nin Öğrettiği nüsük ve ibâdetlerden yalnız hacc ve umrelpâyidâr olmuştu1 ki, o da birçok bid'atler ve bâtıl İ'tikaadlarla karışmış bir hâlde idi. Bu cümleden olmak üzere hacc aylan içinde umre niyetiyle ihlâl, yânî ihrama girip telbiye ile ses yükseltmek caiz sayılmazdı. Veda Haccı'na kadar bu i'tikaadı bozacak yeni bir teşrî' vâki' olmamıştı. Bundan dolayı

Beyt'i tavaf (ve Safa- Merve'-yi sa'y) ettiğimiz zaman Peygamber (S), hedy sevk etmeyenlerin ihramdan çıkmalarını emretti. Bu emir üzerine hedy sevk etmeyenler ihramdan çıktılar 90[90]. Peygamber'in kadınları da hedy sevk etmemişlerdi. Onlar da ihramlarından çıktılar90. Âişe devamla dedi ki: Yalnız ben (Şerifte) hayz oldum da Beyt'i tavaf edemedim. Hacıların teşrik günlerinden sonra konaklayageldikleri Hasbe (yânî Muhassab) gecesi olunca, ben Âişe:

— Yâ Rasûlallah! İnsanlar bir hacc ve bir umre ile dönüyorlar, ben ise yalnız bir hacc ile dönüyorum, dedi.

Rasülullah:

— "Mekke'ye geldiğimiz gecelerde sen tavaf etmedin mi?" diye, sordu.

Âişe:

— Hayır; etmedim, diye cevâb verdi. Rasülullah:

— "Öyleyse kardeşinle Ten'îm'e git, oradan umre ihramına girip telbiye et. Sonra tavaf ve sa 'y edip, buluşma yerimiz olan bu yere geliniz" buyurdu.

(Mü'minlerin annesi) Safiyye (R) şöyle dedi: Ben de âdetimi görmüş olduğumdan, kendimi muhakkak insanları yollarından ahkoyucu sanıyordum. Rasülullah:

— "Ey yaralayıalığı ve kökünden sökücülüğü halkın hareketim durduran kadın! 91[91].

---

müslümânlar ihrama girdikleri vakit hep hacc niyetiyle girmiş bulunuyorlardı. Bilhassa hedy sevk eden Rasûlullah'm niyetine mutâbaaten, hepsi o niyette idi. Hacc kaafilesi Mekke'ye yaklaştığında -büyük ihtimâlle Şerifte- Rasülullah: "Birlikte hedy (kurbân) getirenlerden mâada her kim varsa haccıfesh ederek umreye niyet etsin" diye teblîğ buyurdu. Câhiliye Arabları'nın bu husustaki amel ve i'tikaadını bozdu. İsteyenler hacc ayları içinde de umreden temettu'a yânî istifâdeye imkân buldular. Fakat herhalde Medîne'den çıkarken umûmun niyeti hacc idi. Bundan dolayı mü'minlerin annesi "Haccdan başka bir niyetimiz olduğunu bilmeksizin..." demiştir.

Şerif, Mekke'ye takriben on mil mesafede olan bir yerin İsmidir.

90[90] Hadîsin, bâb başlığındaki "Haccm feshi" mes'elesine delîl olan yeri burasıdır. Peygamber'in beraberlerinde kurbânları bulunmayanlara umre yapıp ihramdan çıkmalarını emretmesi, hacclarını feshedip, umreye çevirmelerini emretmesi demektir. Bu emir de, durumu uygun olanlar tarafından aynen uygulanmıştır.

91[91] Bu akrâ ve halkaa kelimelerinin aslı, yaralamak ve kökünden söküp atmak ma'-nâlarınadır. Bu kelimeler Arablar arasında yayılmış, kullanılmış; ancak hiçbir zaman va'z olundukları hakîkat ma'nâsi kasdedilmemiştir. Bunlar "Teribet ye-dâhu, kaatelehullahu" ta'bîrleri gibidir, denilmiştir. Akr'm kesmek,

Sen nahr gününden ifâda tavafını yapmadın mı?" dedi.

Safiyye devamla dedi ki: Ben de:

— Evet, yaptım, diye cevâb verdim. Bunun üzerine Rasülullah:

— "Be's yoktur (veda tavafı hayızlıdan düşmüştür), haydi yollan!" buyurdu.

Âişe dedi ki: Umreden dönüşümde Peygamber bana; ben Mekke'ye inmekte, kendisi de Mekke'den yukarı çıkmakta iken; yâhud da ben çıkmakta, kendisi de aşağı inmekte iken kavuştu.

45-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Veda Haccı yılında Rasûlullah'ın beraberinde hacca çıktık. Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrâmlanıp telbiye etti. Kimimiz hacca ve umreye birlikte niyetle ih-râmlanıp telbiye etti. Kimimiz de yalnız hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Rasûlullah da hacca niyetle ihrâmlanıp telbiye etti. Yalnız hacc niyetiyle ihrama girip telbiye edenler, yâhud hacc ile umreye niyetle cem' eden hacılara gelince, onlar kurbân bayramının ilk günü oluncaya kadar ihramdan çıkmadılar 92[92].

46-.......Mervân ibnu'I-Hakem şöyle demiştir: Ben Usmân ve Alî'ye (hacc sırasında) şâhid oldum. Usmân halkı temettü' haccın-dan ve hacc ile umreyi cem' etmekten (tenzîhen) nehyediyordu. Alî bu nehyi görünce, her ikisine birden niyet ederek Lebbeyke bi-umretin ve haccetin diye yüksek sesle telbiye edip ihrâmlandı. Ve: Ben Pey-gamber(S)'in sünnetini kimsenin sözünden dolayı terk edici değilim, dedi 93[93].

---

yaralamak, kan akıtmak; halk'm da tıraş edip kökünden kazımak ma'nâları; kadının hayız kanı akıtması ve bu musîbeti ile de hacc kaafilesini Medîne yolundan habsedip ahkoyucu olması ma'nâlarını sezdirir.

92[92] Bundan evvel geçen Âişe hadîsindeki "Hacc seferine çıktığımızda biz yalnız hacc edileceğini zannediyorduk" sözüyle buradaki "Kimimiz umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmişti..." sözü arasında zıdlık görülmemelidir. Âişe'nin oradaki bu zannı, Medine'den çıkarken ve Peygamber tarafından haccın bu üç nev'i tebliğ edilmezden evvel vâki' olan bir kanâat idi. Âişe'nin bu hadîsinde ise ihram sırasında Peygamber tarafından bildirilerek bu üç nevi' niyetle ihrama girildiği haber verilmiştir. Bu gibi tercihlere dikkat edilmezse, Âişe'nin rivayetleri arasında zıdlık var gibi görülür... (Kirmânî).

93[93] Hadîsin başlığa uygunluğu "Alî hacc ve umreye niyet ile ihram edip.... telbiye eyledi" ifâdesindedir. Alî'nin son cümlesi, kıyamete kadar eskimeyecek sağlamlık ve güzellikte bir dînî düstûrdur. Bu düstûr, dînî işlerde Allah ve Peygamber'-den başka hiçbir merci' ve otoritenin sultasının kabul edilmemesi esâsını

47-.......Abdullah ibnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Câhiliye Arabları hacc aylarında umre etmeyi, yeryüzünde işlenen günâhların en büyüğü nev'indendir diye i'tikaad ederlerdi. Ve bunlar Muharrem ayındaki harâmhğı da safer ayına naklederlerdi de: Devenin arkasındaki yara iyi olur, ayak izleri silinir gider, safer ayı da çıkarsa artık umre yapmak işte o zaman umreciye halâl olur derlerdi. Peygamber (S) sahâbîleri ile beraber (zu'1-hicce'nin) dördüncü gecesi sabahında hacc niyetiyle telbiye ediciler olarak (Mekke'ye) geldiler. Peygamber sahâbîlerine, hacclarmı umreye çevirmelerini ve (tavaf, sa'y, tıraşla) ihramdan çıkmalarını emreyledi. (Hacc aylarında umre yapmayı büyük günâh gördükleri için) hacc aylarında umre ile emredilmesi, kendilerine ağır geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu hangi hılldır; nasıl umredir (İHrâmın haram kıldığı şeyleri bu da halâl kılar mı)? diye sordular.

Rasûlullah:

— "(Hacc aylarındaki) bu emrenin yerine getirilmesi de bunların hepsini halâl kılar" buyurdu 94[94].

48-.......Ebû Mûsâ (R): Ben (Yemen'den) Peygamber'in huzuruna geldim. Peygamber (S), ben Ebû Musa'ya (umreyi yerine getirdikten sonra) ihramdan çıkmayı emreyledi, demiştir 95[95].

49- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik tahdîs etti. H ve yine bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Hafsa (R):

---

en ve-cîz bir tarzda ifâde etmiştir.

94[94] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Peygamber sahâbîlerine hacclannı umreye çevirmelerini emretti" kaylindedir. Çünkü bu emir, haccın feshedilip umreye çevrilmesinden ibarettir.

95[95] Buhârî bu hadîsi burada kısaltılmış olarak getirmiştir. Bunun tamâmı "Peygamber zamanında, Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrama giren kimse bâbı"nda da geçmişti

— Yâ Rasûlallah! İnsanların hâli nedir ki, umre ile ihramdan çıktılar; hâlbuki sen umrenden çıkmadın? diye sormuş.

Rasûlullah (S):

— "Ben başımın saçlarını yapışkan bir madde ile telbîd edip topladım, kurbânımı da (Ka'be nâmına) kılâdeledim. Artık ben kurbânımı kesmedikçe ihramdan çıkamam" buyurmuştur 96[96].

50-.......Bize Ebû Cemre Nasr ibnu İmrân ed-Dubaiyyu haber verip şöyle dedi: Ben temettü* haccı yapmak istedim de insanlar beni temettu'dan nehyetti.Ben de bunu İbn Abbâs'a sordum. O da bana temettü' üzerinde devam etmemi emretti. Müteakiben ben ru'yâm-da, bir adamın bana: Temettü', mebrûr bir hacc ve kabul edilmiş bir umredir, demekte olduğunu gördüm. Ben bu ru'yâmı İbn Abbâs'a haber verdim. İbn Abbâs bana: Temettü', Peygamber'in sünnetidir, dedi ve tekrar bana: Yanımda otur da sana kendi malımdan bir pay ayırayım diye ilâve etti. Şu'be dedi ki: Ben Ebû Cemre'ye: İbn Ab-bâs'ın sana pay vermesinin sebebi nedir? diye sordum. Ebû Cemre: İbn Abbâs'ın sana. pay vermesinin sebebi nedir? diye sordum. Ebû Cemre: Görmüş olduğum o ru'yâdan dolayı, dedi 97[97].

51-.......BizeEbû ŞihâbMûsâibnNâfi' tahdîs edip şöyle dedi:

Bir defasında Mekke'ye mutemetti' hacısı olarak umre niyetiyle geldim. Terviyeden üç gün evvel Mekke'ye girdik. Mekke ahâlîsinden bâzı insanlar bana:

— Şimdi senin haccın Mekkeliler'in (az meşakkatli ve az sevâb-lı) haccma dönmektedir,

---

96[96] Hadîs burada iki yoldan getirilmiştir.

Telbîd, başın saçlarını yapışkan bir madde ile birbirine tutturmaktır. Bunun fâidesi saçların dağılmaması ve eziyet verici haşerelerden başı korumaktır. Bunun hakkında daha önce de bilgi verilmişti.

97[97] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ben temettü' haccı yapmak istedim, İnsanlar beni nehyetti... İbn Abbâs bana temettü' haccı yapmamı emretti" fıkrasıdır.

Ebû Cemre'yi temettü' haccından nehyedenlerin kimler olduğu hadîsin tarîklerinde bildirilmemiştir. Bu suâl ve nehy vak'ası, Abdullah ibn Zübeyr'in emîr-liği zamanında cereyan etmiştir. Müslim Sahîh'inde: İbnu Zübeyr'in temettu'dan nehyeder, ifrâd hacca teşvik eyler olduğunu rivayet etmiştir (tbn Hacer).

dediler.

Ben de hemen Atâ ibn Ebî Rebâh'ın yanına gittim ve kendisinden fetva istiyordum. Atâ şöyle dedi:

— Bana Câbir ibn Abdillah (R) şöyle tahdîs etti: Kendisi, Pe-yamber (S) Mekke'ye kurbanlık develer gönderdiği hacc günü, Peygamber ile beraber hacc etmiştir. Sahâbîler o günü mufred hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etmişlerdi. Peygamber onlara:

— "Haccınızı umreye çeviriniz: Bey t'i tavaf, Safa ileMerve arasını sa'y etmek ve saçlarınızı kısaltmak suretiyle ihramlarınızdan çıkınız. Sonra ihrâmsız olarak Mekke'de ikaamet ediniz. Tâ terviye (yânî Zu'1-hicce'nin sekizinci) günü olduğu zaman hacc niyetiyle ihrama girip, telbiye ediniz. Ve evvelki ihrâmlanmış olduğunuz mufred haccınızı (böylece) temettü' haccı yapınız" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlaİlah! Biz ilk ihrama girişimizde hacc diye isimlendirdiğimiz hâlde, o haccımızı nasıl mut'a' (yânî umre) yaparız? dediler.

Peygamber:

— "Siz benim emrettiğim şeyi yapınız! Eğer ben de kurbân sevk etmemiş olaydım, muhakkak size emrettiğim gibi yapardım. Lâkin şimdi kurbânım varacağı yere ulaşıncaya (yânî Minâ'da kesilinceye) kadar, ihrâmlıya haram olan şeylerden hiçbirisi bana halâl olmaz" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîler de Peygamberdin emrettiği gibi yaptılar 98[98].

52-....... Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib ile Usmân ibn Affân (R) Usfân mevkiinde bulunurlarken, mut'a (yânî temettü') hakkında ihtilâf ettiler. Alî, Usmân'a: Sen, başka değil; ancak Peygamber'in yapmış olduğu bir işten nehyetmek

---

98[98] Hadîsin bâb başlığına hüccetliği meydandadır. Bâzı Buhârî nüshalarında bu hadîsin sonunda şu ziyâde vardır: Buhârî dedi ki: Bu Ebû Şihâb'ın Peygamber'-den, bu hadîsten başka müsned bir hadîsi yoktur.

istiyorsun, dedi. İbnu'l-Müseyyeb dedi ki: Alî, Usmân'ın bu nehyini görünce, umre ile haccı birlikte niyetle ihram edip, telbiye etti" 99[99].

35- Hacc Niyetiyle İhrama Girip Telbiye Eden ve Haccın Nevini İsimlendirip Ta'yin Eden Kimse Babı

53-.......Ben Mucâhid ibn Cebr'den işittim, şöyle diyordu: Bize Câbir ibnu Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde ve Lebbeyke Allâhumme, Lebbeyke bVUhacc diyerek Mekke'ye geldik. Rasûlullah (S) bizlere, bu haccımızı umre yapmamızı emreyledi 100[100].

36- Temettü' Babı 101[101].

54-.......Katâde şöyle demiştir: Bana Mutarnf tahdîs etti ki, İmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah (S) zamanında temettü' haccı yaptık. Kur'ân da (temettü'un câizliği hakkında) indi. Bir adam da kendi re'yi ile dilediği şeyi söyledi 102[102].

99[99] Alî, böylece Kıran Haccı'na niyet etmiş oluyor. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Usfân, Mekke'ye otuz mil mesafede büyükçe bir köydür.

100[100] Hadîsin başlığa hüccetliği ''Lebbeyke Allâhumme lebbeyke bVl-hacct" kavlin-dedir. Çünkü hem telbiye etmiş, hem de "bi'1-haccı" sözüyle ihramının nev'ini isimlendirip ta'yîn eylemiştir. Bundan, haccın nev'ini ta'yîn etmenin daha faziletli olduğu ve müfrid yâhud mutemetti' yâhud kaarın olsun; telbiyesi içinde haccının ismini söylemesinin de efdal olduğu hükmü alınmıştır (Umdetu'l-Kaarî).

101[101] Ebû Zerr nüshasında: "Peygamber (S) zamanında temettü* bâbî" tarzındadır. İbn Hacer ile Aynî, Ebû Zerr nushasındaki başlığı almışlardır. Hadîsin lâfzı da Ebû Zerr nüshası başlığına daha uygundur.

102[102] İmrân ibn Husayn'ın, temettu'un cevazına dâir Kur'ân'da nâzii olduğunu bildirdiği âyet: '*... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbân (keser)... "(el-Bakara:196) âyetidir.

Müslim'in rivayeti: "Kur'ân'da temet-Eu'u tahrîm eder, urfıreden nehyeder, surette inmedi; Peygamber de Ölünceye kadar umreden ve temettu'dannehyetmedi" (yânî nesh olunmak ihtimâli de yoktur) şeklindedir

İmrân'm re'yi ile söz söyledi dediği kimse, Umer'dir, demişlerdir. Usmân ile Abdullah ibn Zubeyr'in de temettu'dan (tenzîhen) nehyeder olduklarını Müslim'den öğrenmiştik. İbn Abbâs'ın ise bil'akis temettu'u emrettiği biraz evvel geçmişti.

37- Yüce Allah'ın: "... Bu, ailesi Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan ittikaa edin ve bilin ki Allah, cezası cidden çetin olandır" (ei-Bakara: 196) Kavlinin Tefsiri Babı [103][103]

55- Ve Ebû Kâmil Fudayl ibnu Huseyn el-Basrî (237) şöyle dedi: Bize Ebû Ma'şer tahdîs etti. Bize Usmân ibnu Gıyâs, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R), hacc nıut'a'sından sorulduğunda o şöyle dedi: Veda Haccı'nda Muhacirler, Ensâr ve Peygamber'in zevceleri ihrama girip telbiye ettiler. Biz de ihrama girip telbiye ettik. Mekke yakınına geldiğimiz zaman Rasûlullah (S):

— "Hedy kılâdeleyip beraberinde getirmiş olanlar müstesna, hacc niyetiyle yaptığınız ihram ve telbiyelerinizi umreye çeviriniz!" buyurdu.

Bizler Beyt'i tavaf, Safa ile Merve'yi sa'y edip (ihramdan çıktık), kadınlara geidik ve âdetimiz olan dikişli elbiseleri giydik. Rasûlullah:

— "Kurbanlığa kılâde ve nişan takmış olan kimselere, kurbân varacağı yere ulaşıncaya (yânî Minâ'da kesilinceye) kadar ihramın haram kıldığı şeylerden hiçbiri halâl olmaz" buyurdu.

Sonra bizlere zu'1-hiccenin sekizinci terviye günü öğlenin ardından hacc için ihrama girmemizi emretti. Nihayet biz Arafat'ta vakfe, Müzdelife'de geceleme, bayram günü Minâ'da cemre atma ve tıraş gibi hacc rnenseklerini bitirip de akabinde Mekke'ye geldiğimiz, Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasım sa'y ettiğimiz zaman, artık bizim haccı-mız tamâm olmuş ve üzerimize kurbân vâcib gelmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu:

"... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbânı keser. Fakat onu bulamazsa hacc günlerinde (ihrâmlı olarak) üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak

---

[103][103] Âyetteki "Zâlike = Bu" ta'bîri, temettu'a işarettir. Çünkü "Zâlike = Bu" işaret isminden önce, temettü' sözü geçmiştir.

Bu âyette temettü' ta'bîri iki kerre geçmektedir: "Femen temetten bi'1-umreti ile'1-hacc", "Sizden her kim hacca kadar umre İle fâidelenici olursa" demektir. Bu ise, umre ile haccı beraberce ihram edeni yâhud evvelâ umre ile ihrama girip, onu bitirdikten sonra hacc niyetiyle ihram edeni şâmil olur. Bu sonuncusu, hâss ma'nâsıyle temettu'dur. Âmm ma'nâsıyle temettü' ise, iki kısmı da şâmil olur.. (Umdetu'l-Kaarî)

üzere oruç tutmak (vâcib olur ki), bunlar tam on gün eder. Bu, ailesi Mescidi Haram 'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan ittikaa edin ve bitin ki, Allah, cezası

cidden çetin Olandır" (ei-Bakara: 196).

Âyetteki "Döndüğünüz vöft/Y"ta'bîri, "Memleketlerinize döndüğünüz zaman" demektir. Kurbân olarak bir davar kâfi gelir. Böyle yapanlar bir yılda iki büyük İbâdeti, hacc ile umre arasını birleştirmişlerdir. Çünkü Yüce Allah kendi Kitâb'ında hacc ile umreyi cem' etmeyi indirmiş, Peygamber'i de bunu şeriat ve kaanûn yapmış ve temettu'u Mekke ahâlîsinden başka olan insanlar için mubah kılmıştır. Allah: ilBu hüküm, ailesi Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir..." (ei-Bakara: 196) buyurdu. Yüce Allah'ın Kitâbı'nda (ei-Bakara: 197) zikretmiş olduğu hacc ayları ise, şevval, zu'1-ka'de ve zu'1-hicce'dir. Her kim bu aylar içinde umre ile fâidelenirse, ona bir kurbân kesmek yâhud oruç tutmak vâcib olur 104[104].

er-Refes, cinsî münâsebet; el-Fusûk, ma'siyetfer; el-Cidâl ise kavga etmek'tir.

38- Mekke'ye Girme Sırasında Yıkanmak Babı

56-.......Bize Eyyûb (es-Sahtiyânî), Nâfi'den haber verdi. O şöyle demiştir: İbnu Umer (R), Harem'in en yakın hudûd mevkiine girdiği zaman telbiyeyi keser. Sonra Zû Tuvâ'da geceyi geçirir, sonra orada sabah namazını kılar ve (Mekke'ye girmek için de) yıkanırdı. İbnu Umer, Allah Peygamberi'nin de böyle yapar idiğini söylerdi 105[105].

104[104] Hadîsin başlıktaki âyeti tefsir ettiği açıktır. Bu hadîsi el-îsnıâîlî de tamâm senedli olarak rivayet etmiştir.

Âyet ve İbn Abbâs'ın bu tefsiri, Mekke ve civarında oturanlar için temettü' ve kıran haecı olmayacağını, bunların dışında bütün yeryüzünden gelecek hacıların ise temettü' veya kıran haccı yapmak suretiyle fâidelenebilecekleri ve bu fâidelenme şükrânesi olarak da bir kurbân kesecekleri; kurbân bulamayan veya bedelini tedârik etmekten âciz olanlara da ihrama girdikten sonraki hacc fiilleriyle meşgul olduğu zamanlarda üç gün, haccı tamâmiyle bitirip memleketine döndüğü zaman da yedi gün olmak üzere, tamâmı on günlük oruç tutmak lâzım geldiği öğretilmiştir.

105[105] Hadîsin başlığa delîl olan yeri: "Zû Tuvâ'da (Mekke'ye girmek için) yıkanırdı" fikrasıdır. Bu hadîs, şehirlere, medeniyet yuvalarına girişte, yolculuğun insan üzerindeki maddî manevî bütün kirlerini dışarıda bırakmak ve şehre tertemiz girmek için, yıkanmayı öğretmektedir, işte İslâm Dîni, Mekke'nin şahsında, me deniyet merkezleri olan şehirlere en medenî giriş usûlünü, kıyamete dek eskimeyecek bir esas olarak bütün insanlığa böyle öğretmiş ve öğütlemiş oluyor.

39- Mekke'ye Gündüzleyin Yahud Geceleyin Girilmesi(nin Meşru'luğu) Babı

Reygamber (S) Zû Tuvâ*da geceleyip sabaha ulaştı. ,> Sonra da Mekke'ye girdi. İbnu Umer de böyle yapardı106[106].

57-....... Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Nâfi' haber verdi ki, ibnu Umer (R): Peygamber (S) Zû Tuvâ mevkiinde geceyi geçirip sabaha ulaştı. Sonra (gündüzleyin) Mekke'ye girdi demiştir. Nâfi': İbnu Umer de böyle yapardı, demiştir.

40- İhramlının Mekke'ye Nereden Gireceği Babı

58-.......Bana Mâlik,Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Rasülullah (S), Mekke'ye Seniyyetu'l-UIyâ'dan girer ve (çıkarken de) Seniyyetu's-Suflâ'dan çıkar idi, demiştir 107[107].

41- Bab: İhramlı Mekke'den Çıkışta Nereden Çıkar?

59- Bana Müsedded ibnu Muserhed el-Basrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'-den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Rasûlullah (S) Mekke'ye Kedâ denilen Bathâ'daki Seniyyetu'1-UIyâ' yolundan girdi; (çıkışta da) Kudâ

Buhârî bu hadîsi "Kıbleye yönelerek telbiye etme bâbı"nda daha uzun olarak getirmişti.

106[106] Bu hadîs, bundan önce senediyle mevsûlen geçtiği için, bu başlıkta senedsiz olarak kısaca getirilmiştir. Bâb altında da aynı hadîsi başka bir senedle getirmiştir
107[107] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, içinde başlıktaki sorunun cevâbı bulunması cihetiyledir.

denilen es-Seniyyetu's-Suflâ yolundan çıktı, demiştir 108[108].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi kirMüsedded, ismi gibi sağlamlaştırılmış dosdoğru bir zâttır denilir idi.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ben Yahya ibnü Maîn'den işittim, şöyle diyordu: Ben Yahya ibn Saîd el-Kattân'dan işittim, şöyle diyordu: Şayet ben evinde Müsedded'e gelsem de ona hadîs söylesem, o buna elbette lâyıktır; ben, kitâblanm yanımda olmuş yâhud Müsedded'in yanında bulunmuş olsun, buna aldırmam 109[109].

60-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Mekke'ye geldiği zaman, içeriye Mekke'nin yüksek tarafından girmiş; çıkarken de aşağı tarafından çıkmıştır 110[110].

61-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) Fetih yılında Mekke'ye Kedâ Tepesi yolundan girdi. Çıkarken

---

108[108] Bu hadîsin de başlığa delîlliği, bundan önceki haşiyede zikrettiğimiz şekildedir.

109[109] Buhârî, bu sözlerinden birincisi ile Müsedded isminin doğruluk ma'nâsma olan "Sedâd''dan türetilmiş olduğu için, bu zâtın da ismi gibi çok doğru bir kimse olduğu, binâenaleyh bu zâtın ismi ile tam bir uygunlukta olduğu söylenirdi, diyor. İkinci sözü ile'de, yukarıdaki tezkiyesiyle yetinmeyip, devrinde cerh ve ta'-dîl üstadı ve imâmı olan Yahya ibn Maîn'den, Yahya ibn Saîd el-Kattân'ın, Müsedded'in sağlamlığına dâir sözünü nakletmiştir. Buhârî bu iki sözü ile Müsedded'in sağlamlık, doğruluk ve sıkalıkta en son ve pek yüksek derecede olduğunu belîğ bir şekilde ifâde ve isbât etmiş oluyor.

Bu Senİyyetu'l-Ulyâ'dan Mekkelİİer'in makberesi olan Muallâ'ya inilir. Ve bu yola fetha ve medd ile "Kedâ" denilir, Senİyyetu's-Suflâ da Mekke'nin alt tarafmdadır. Buna da ötre ve kesr ile "Kudâ" denilir (Umdetu'l-Kaarî).

Bu Senİyyetu'l-Ulyâ'dan Mekke'nin makberi olan Hacûn'a inilir. Yükselmesi zor bir yoldur. Sonra sırasıyle Muâviye, Abdulmelik, Mehdî tarafından düzeltilip düzleştirildi. Sonra zamanımızda evvelâ 811 hicrî yılında, sonra da 820 yılında Melik Müeyyed tarafından bu yol inşâ edildi... (İbn Hacer).

Bizim zamanımızda (1376/1.957) ise Suudî Hükümeti bu yollan geniş geniş asfalt yollar hâlinde yeniden îmâr ve inşâ etmiştir (M.Sofuoğlu).

110[110] Bu hadîsten Mekke'ye Senİyyetu'l-Ulyâ'dan girmek, çıkarken de Seniyyetu's-Suflâ'dan çıkmak müstehâb olduğu ve bu hükmün hacı, umreci veya Mekke'ye ihrâmsız giren kimseler için musâvî bulunduğu hususlarında İstifâde edilmiştir.

de Mekke'nin yukarı tarafındaki Kudâ'dan çıktı 111[111].

62-....... Bize Amr, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den: "Peygamber (S) feth yılında Mekke'ye, Mekke'nin yüksek tarafındaki Kedâ yolundan girdi" diye tahdîs etti. Hişâm dedi ki: Urve, Mekke'ye Kedâ ve Kudâ yollarının her ikisinden de girer idi. En çok da Kedâ yolundan girerdi. Bu Kedâ yolu, O'nun ineceği yere en yakın olanı idi 112[112].

63-....... Urve: Peygamber (S) Fetih yılında Mekke'nin yüksek tarafından Kedâ'dan girdi, demiştir. Hişâm: Urve de ekseriya bu Ke-dâ'dan girer idi. Hâlbuki bu yol, kendi menziline iki yolun en yakını İdi 113[113].

64-.......Bize Hişâm, babası Urve'den: Peygamber(S) Fetih yılında Kedâ yolundan girdi, diye tahdîs etti. Hişâm: Urve, bu yolların her ikisinden de Mekke'ye girer idi. En çok girmekte olduğu yolu da bu ikisinin kendi evine en yakını olan Kedâ'dan idi 114[114].

Ebû Abdilîah el-Buhârî: Kedâ ve Kudâ, Mekke'de iki yer ismidir, dedi.

42- Mekke ve Mekke'nin En Meşhur Binası Olan Ka"be'nin Fazileti İle Yüce Allah'ın Şu Kavlinin Tefsiri Babı:

111[111] Bu da, Âişe hadîsinin diğer bir tarîkidir. Lâkin râvî, burada giriş ve çıkış yollarında çevirme yapmıştır.

112[112] Bu da yine Âişe hadîsinin başka bir tarîkidir. Burada Hişâm, babası Urve'nİn rivayet ettiği hadîse muhalif olarak, en çok Kedâ yolundan girmesine, bu yolun ineceği evine yakınlığını gerekçe yapmış ve buna bir ma'ziret kılmıştır. Urve Mekke'ye oradan girmeyi zarurî görmemiştir. Bunu arasıra yapmış; çok defa da kolaylık maksadiyle başka yerden girme işini yapmıştır.

113[113] Bu hadîsin Urve üzerine mevkûfluğu veya mürselliği hususunda ihtilâf edilmiştir. Buhârî iki tariki de zikredip, ayıplı olmadığını göstermiştir

114[114] Bu da aynı hadîsin diğer bir tarîkten rivayetidir. Buradaki hadîslerin haşiyelerini hep Umdetu'l-Kaarfden özetle naklettik

"Hani biz beyti insanlar için bir toplantı yeri ve emin bir mahall yapmıştık (hatırlayın). Siz de İbrahim Makaamı 'ndan bir namazgah edinin. İbrahim ile ismail'e de: 'Evimi, tavaf edenler, ibâdet kasdıyle orada kalanlar, rükû ve sucûd eyleyenler için titizlikle temizleyin' diye kuvvetli emir vermiştik. Hani İbrahim:

'Ey RabbHm! Burasını emniyetli bir şehir yap ve ahâlîsinden Allah'a ve âhiret gününe inananları türlü mahsûller ve servetlerle rıziklandır* demişti. (Allah da:)

- Kâfir olanı dahî kısa bir zaman için (yaşadığı müddetçe) fâidelendireceğim. Sonra onu cehennem azabına icbar edeceğim. Varacağı yer ne kötüdür, buyurmuştu.

Hani İbrahim o Beyt'in temellerini İsmail ile birlikte yükseltiyordu (da ikisi de şöyle dua etmişlerdi): 'Ey Rabb'imiz, Bizden (şu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen 'sin Sen. Ey Rabb 'imiz, ikimizi de sana teslimiyette sabit kıl.

Soyumuzdan da (yalnız sana boyun eğen) müslümân bir ümmet (yetiştir) ve bize ibâdet edeceğimiz yerleri (hacc amellerini) göster. Tevbemizi kabul et. Çünkü tevbeleri en çok kabul eden, kemâliyle acıyan Sen'sin Sen!" (el-Bakarş: 125-127) [115][115]

65-.......Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim; şöyle dedi: Kureyş tarafından Ka'be bina olunurken, Peygamber ile amucası Abbâs' gidip, birlikte taşları omuzlarında taşıyorlardı. Abbâs Peygamber'e: İzârını çıkar da boynun üzerine koy, dedi. İzârını çıkarıp koyacağı sırada hemen yere düştü. Ve iki gözü semâya dikilerek; Abbâs'a: "îzâ-rımı bana göster" dedi. Akabinde izârını alıp onu kendi üzerine bağladı [116][116].

66-.......Muhammed ibn Ebî Bekr'in oğlu Abdullah, Abdullah ibn Umer'e, Âişe'den haber vermiştir: Peygamber'in zevcesi Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah (S), ben Âişe'ye hitaben:

— ''Kavmin Kureyş'in Ka'be'yi bina ederlerken, îbrâhîm Peygamber'in koyduğu

[115][115] Bu âyetlerin Mekke'nin, Harem'in ve onun en meşhur binası olan Ka'be'nin fazlı ile ilgisi açıktır.

[116][116] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ka'be bina edilirken..." kavlinden alınır. Çünkü Ka'be'nin bina edilmesi, Mekke'nin bina edilmesine ve büyük bir medeniyet ma'-mûresi olmasına sebeb olmuştur. Bu suretle hem sebeb olan Ka'be'nin, hem de müsebbeb olan Mekke'nin faziletine, hadîste bir uygunluk ve delîl bulunmuştur.

temellerden bir kısmını terkederek kısalttıklarını bilmez misin?" dedi.

Ben: . :

— Yâ Rasûlallah! Sen Ka'be'nin duvarlarını İbrâhîm'in temelleri üzerine döndürmez misin? dedim.

Rasûlullah:

— "Kavminin zamanı kâfirlik devrine yakın olmasaydı, muhakkak ben Ka 'be 'nin duvarlarını îbrâhîm 'in temelleri üzerine yapardım'' buyurdu 117[117].

Abdullah ibnu Umer: Vallahi Âişe bu sözü muhakkak Rasûlul-lah'tan işitmiştir. -Ben Rasûlullah'm Hicr'a yakın bulunan o iki Ka'be köşesini isti'lâmı terkettiğini sanmam; ancak şu var ki, herhalde Beyt, İbrâhîm'in temelleri üzere tamâm olmamıştır, demiş (böylece Âişe'-yi te'yîd etmiş)tir 118[118].

67-.......Bize Eş'as, el-Esved ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'e İsmâîl Hicri'nin duvarından sorup:

— Bu duvar Beyt'ten midir? dedim. Rasûlullah:

— "Evet, duvar Beyt 'tendir" buyurdu. Ben yine:

— Kureyş için ne mâni' vardı ki duvarı yânî Hıcr'i Beyt'in içine katmadılar? dedim.

Rasûlullah(S):

— "Kavmin olan Kureyş'in bu Hıcr'ı, Ka'be'ye girdirmeye ve Ka'be içine katmaya büdçeleri kısa gelip yetmedi" buyurdu.

Ben yine:

— Ka'be'nin kapısı neden bu kadar yüksektir? diye sordum. :

117[117] Bu hadîsin de başlığa hüccetliği yukarıki hadîsteki gibidir.

118[118] îbn Umer'in bu sözü, Âişe'nin rivayetini zayıflatmak ve doğruluğunda şübheye düşürmek için değildir. Çünkü Âişe, mümkin olan en yüksek derecede doğru sözlü, ezberleyici ve iyi zabtedicidir. Lâkin Arab kelâmında çok kerre teşkîk suretinde söz vâki' olur da, bundan takrir ve kesin kanâat murâd edilir. Bunun Kur'ân'-da da örnekleri vardır: el-Enbiyâ:lll; Sebe':50. âyetlerihde olduğu gibi.

Rasûlullah:

— "Senin kavmin, dilediklerini Ka'be'ye girdirmeleri, dilediklerini de girmekten men' etmeleri için böyle yaptılar. Eğer kavmin Câhiliyet devrine yakın olmasaydı, Hıcr'ın duvarını Beyt'e katmak ve Beyt'in kapısını yer seviyesine indirmek isterdim. Fakat duvarı Beyt 'e girdirmem ve Ka 'be kapısını yer seviyesine indirmemden ötürü, onların gönüllerinin kırılmasından endîşe ederim" buyurdu 119[119].

68-....... Bize.Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana şöyle buyurdu: "Eğer senin kavminin küfrden ayrılması yeni olmasaydı, ben elbette Beyt'i bozar, sonra onu İbrâhîm Peygamber'in temeli üzerine bina ederdim. Şübhesiz Kureyş Beyt 'in binasını kısattmıştır ve Beyt için bir half yânı kapı yapmıştır. (Diğer zabta göre mütekellim zamî-ri ile: Ben ona bir half yânî bir kapı yapardım)" buyurdu.

Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım şöyle dedi: Bize Hişâm, "Halfen", yânî bir kapı diye tahdîs etti 120[120].

69-....... Bize Cerîr ibn Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ye-

zîd ibnu Rûmân, Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), Âişe'ye hitaben şöyle buyurmuştur:

— "Yâ Âişe! Senin kavmin Câhiliyet.devrine zamanca yakın olmayaydı, ben Beyt'in yıkılmasını emrederdim ; o da yıkılırdı. Sonra Beyt'ten dışarıda bırakılan Hıcr'ı, Beyt'e katar ve kapısını da yere yapışık yapardım. Bir de Beyt'e biri şark tarafında, öbürü de garb tarafında olmak üzere iki tane kapı koydururdum. Bu suretle de Beyt'i, îbrâhîm Peygamber'in temeline ulaştırmış olurdum".

Urve: İşte Abdullah ibn Zubeyr'i Beyt'i yıkmaya ve yeniden inşâya sevk eden sebeb,

---

119[119] Âişe'nin bu hadîsleri Ka'be'nin Kureyş zamanındaki inşâsı, Peygamber'in kendi zamanında Îbrâhîm Peygamber devrindeki aslî hey'etini diriltme arzusu ve Kureyş'in İslâm'ının yeni oluşu sebebiyle gönüllerinin kırılmaması için bu işe girişmediği hakkında gayet emîn bilgiler vermektedirler.

120[120] Âişe'nin bu hadîsleri Ka'be'nin Kureyş zamanındaki inşâsı, Peygamber'in kendi zamanında Îbrâhîm Peygamber devrindeki aslî hey'etini diriltme arzusu ve Kureyş'in İslâm'ının yeni oluşu sebebiyle gönüllerinin kırılmaması için bu işe girişmediği hakkında gayet emîn bilgiler

Âişe'nin haber verdiği Peygamber'in bu arzusudur, demiştir.

Cerîr ibn Hazım dedi ki: Bana Yezîd ibn Rûmân:

— İbn Zubeyr, Beyt'^yıktığı ve yeniden bina ettiği zaman, ben de hâzır bulundum. O, Hıcr'dan bir mıkdârım Beyt'e katmıştı. Bu sırada ben, İbrâhîm Peygamber'in deve hörgüçleri gibi olan temel taşlarını gördüm, dedi.

Cerîr dedi ki: ben de Yezîd'e:

— İbrâhîm'in bu temellerinin yeri neresidir? diye sordum. Yezîd:

— (Gel!) Şimdi onu sana göstereyim, dedi. Ben kendisiyle beraber Hıcr'e girdim. O bana:

— İşte şurasıdır, diye Hıcr'ın aslî hududunun bulunduğu bir yer işaret edip gösterdi.

Cerîr dedi ki: Ben Hıcr'den olan bu yerin altı zira' yâhud ona yakın mikdâr olduğunu takdîr ettim 121[121].

(Hacc Kitâbı'nın devamı dördüncü cilddedir.)

43- Mekke Hareminin Fadlı ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı

"(De ki:) Ben ancak bu şehrin Rabb'ine -ki O buna hürmet vermiştir- İbâdet etmekle emrolundum. Herşey Onundur. Ben müslümânlardan olmakla emrolundum" (en-Neml: 91).

'"... Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak her şeyin mahsûllerinin gelip toplanacağı korkusuz bir Harem 'de yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu (bu hakikati) bilmezler" (el-Kasas: 57). 122[122]

121[121] Hicr, yarım dâire şeklinde 39 zirâ'dır, alçak bir duvarla çevrili, Ka'be bitişiğinde ma'rûf yerdir. Tavaf, bunun dışından yapılır. Bunun altı zirâ'ı ihtilafsız Beyt'ten sayılmıştır. Altı zirâ'dan fazlasının Beyt'ten sayılıp sayılmayacağında ihtilâf vardır.

122[122] en-Neml:91. âyetinin başlıkla ilgisi, Yüce Allah'ın bütün dünyâ beldeleri arasından Mekke'yi kendine izafe edip ayrı bir hususiyet bahşetmesi ve onu "Harem" kılması cİhetiyledir.

70-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Mekke'nin fethi günü şöyle buyurdu: "Şübhesiz bu beldeyi Allah, Harem kılmıştır. (Bu hürmetten dolayı) onun dikeni kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitik eşyası el uzatılıp alınmaz, ancak i'lân edip sahibini bulmak için muhafaza edilir" 123[123].

44- Mekke Evlerinin Miras Edilmeleri Satılıp Alınmalarının Hükmü) ve Bütün İnsanların Hassaten El-Mescidü'l-Harem'de Müsavi Oldukları Babı 124[124]

İnsanların oradaki bu eşitlikleri, Yüce Allah'ın şu kavlinden dolayıdır:

"Hakikat o küfr edenler, o Allah'ın yolundan ve kendisinde (kendisini ziyarette) yerli

---

el-Kasas:57. âyetin başlığa ilgisi İse, Allah'ın Mekke'ye kendi tarafından bir rızık olarak bütün maddî ve ma'nevî bereketlerin toplanacağı emin bir Harem kıldığını bildirmiş olmasıdır

123[123] Hadîsin başlığa hüccetliği "Şübhesiz bu beldeyi Allah Harem kılmıştır... " kav-lindedir. Bu harem kılmada Mekke'nin ta'zîmi vardır. Ta'zîm edilmesi ise, diğer dünyâ beldeleri arasında Mekke'nin faziletine ve hususîliğine delâlet eder.

Mekke Haremi, Mescidi Harâm'ı her taraftan çevreleyen bir arazî sahasıdır. Bu arazînin dâhiline Harem ve Harem havzası, hâricine denilir. Bu Harem sahasına bir takım dînî hükümler ilgilendiğinden, Mekke Haremi'nin hududu talyîn buyurulmuş ve nişanlar konulmuştur.

İbn Abbâs'tan rivayet edilen hadîse göre, İbrâhîm Peygamber, Beyt'in inşâsını tamamladıktan sonra Cebrâîl aleyhi's-selâm gelip, kendisine Harem hududunu göstermiş, tbrâhîm tarafından buralara birer alâmet konulmuştur. Sonra İsmâîl, daha sonra Kusayy ibn Kılâb taraflarından bu alâmetler yenilenmiştir. En sonra Rasûlullah bu alâmetleri yenilemiştir. Umer de halifeliği zamanında Kureyş'ten dört zâtı gönderip, bunlar ma'rîfetiyle Harem hududunu gösteren alâmetler dikilmiştir. Daha sonra Muâviye, Abdulmelik zamanlarında da yeni alâmetler konulmuştur.

Harem'in Hududu: Medine cihetinden üç mil mesafede bulunan Ten'îm, Irak yolu üzerinde yedi mil uzaklıktaki Seniyyetu'r-Rahi, Cı'râne yolu üzerinde dokuz mil mesafede bulunan Şa'b; Tâif yolu Üzerinde yedi mil mesafede Batnu Nemire; Cidde yolu üzerinde dokuz mil mesafede Aşâir İle hudûdlanan arazî Haretn'dİr. Bunlar arasında Mekke'ye en yakın olanı Ten'îm'dir. Mekke'den umre yapmak İsteyenler ihrama girmek için Ten'îm'e çıktıklanndan, buraya Umre de denilir. îşte bu yerler Harem hududu olduğundan, Mekke'ye gidenler için buralara ihrâmsız girmek günâh sayılır.

Bu Harem hududu, mîkaatlardan başkadır. Mîkaatlar ihrama girme hududu ve Mekke'ye daha uzaktır.

"Harem " unvanı Beyt'ten ve Mescid'den başka Kur'ân dilinde Mekke şehrine de verilmiş bir şeref unvanıdır. İşte burasının yeryüzünde başka bir örneği bulunmayan hurmetliği, emînliği, bereketliliği ve hükümleri vardır. Bunlar ilerideki hadîslerde daha çok açıklanacaktır.

124[124] el-Mescidu'l-Harâm'dan maksad, yukarıda hudûdları tanıtılmış olan Harem'in bütünüdür.

misafir bütün insanları musâvi kıldığımız Mescidi Haram 'dan alıkoymakta olanlar... Kim orada zulm ile ilhâda yeltenirse biz ona pek acıklı bir azâb taddinnz" (el-Hacc: 25) 125[125]

Bu âyetteki "el-Bâdi", "et-Târî", yâni misafir; Ma'kûfen" (ei-Feth: 25) de "Mahbûsen" ma'nâsınadır 126[126].

71-.......Usâme ibn Zeyd(R)'den, Usâme:

— Yâ Rasûlallah! Yarın Mekke'de nereye ineceksin, kendi evine mi? diye sormuştur.

Rasûlullah (S):

— "Akıl burada evlerden yâhudyurdlardan birşey bıraktı mı?" buyurdu.

(Râvî bunu tefsir ederek dedi ki:) Akıl ve kardeşi Tâlib, Ebû Tâ-lib'e mîrâsçı oldular. Hâlbuki Ca'fer ile Alî (R), Ebû Tâlib'e mirasçı olmadılar. Çünkü Ca'fer ile Alî müslümân idiler. Akîl ile Tâlib ise kâfir idiler 127[127].

Umer ibnu'l-Hattâb (R): Mü'min, kâfire vâris olmaz, der idi 128[128].

İbn Şihâb da şöyle dedi: Selef âlimleri Yüce Allah'ın şu âyetin-deki velayeti, mîrâs

---

125[125] Bu âyet Mescidi Harâm'da yerli, misafir bütün insanların müsâvî olduklarının Kur'ân'dan delili olmak üzere getirilmiştir. Çünkü âyette bu eşitlik açıkça belirtilmiştir.

126[126] Bunlar, Buhârî tarafından ma'nâ İle yapılan tefsirlerdir. Târî, misâfır'dir. Nitekim Akif de mukîm, yânî ikaamet edici ma'nâsınadır

127[127] Bâzı âlimler: Rasûlullah'm bu hadîste bahsettiği ev, Hâşim ibn Abdi Menâfin evi idi. Hâşim öldükten sonra oğlu Abdulmuttalib'e kaldı. Abdulmuttalib de çocukları arasında bölüştürdü. Rasûlullah da babası Abdullah'ın mirasını aldı ve burada dünyâya geldi, demiştir (Kirmanı).

Rasûlullah: Akîl bize evden yâhud yurddan birşey bıraktı mı? buyurduğuna göre, bu ev, Rasûlullah'm mülkü idi. Şu da muhtemildir ki, Ebû Sufyân'-m muhacir evlerinde tasarruf ettiği gibi, Akîl de Rasûlullah'm evinde tasarruf eylemiştir.

Ebû Tâlib'İn dört oğlundan Akîl ile Tâlib, Ebû Tâlib'in evine tasarruf ederlerken, Tâlib Bedr harbinde ölmüş, Akîl onun hissesini de alarak yalnız olarak Ebû Tâlib'in mirasına tasarruf etmiştir. Mekke fethinden sonra Rasûlullah, Ku-reyş'ten müslümân olanların kalblerini alıştırmak için Câhiliyet tasarruflarını olduğu gibi ibkaa etmişti. Bu suretle bu mallar Akîl'in üzerinde kaldı. Akîl'in ölümünde Haccâc'ın kardeşi Muhammed ibn Yûsuf tarafından binyüz dînâra satın alınıncaya kadar, çocuklarının tasarrufunda kalmıştır.

128[128] Umer'in bu sözü mevkuf hadîstir. Buhârî bu hükmü Mağâzî Kitâbı'nda merfû' hadîs olarak da getirmiştir. Umer'in ve Peygamber'in hadîslerindekî bu hüküm, el-Enfâl: 72. âyetinin devamından istifâde edilmiştir.

velayeti ile tefsîr ederlerdi: "îmân edip hicret edenler, Allah yolunda mallartyle, canlarıyle cihâdda bulunanlar, (muhacirleri) barındırıp yardım edenler, işte onlar biribirlerinin (mî-râsta) velîleridirler. îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbirşey ile velayetiniz yoktur. (Bununla beraber) eğer onlar dîn hususunda sizden yardım isterlerse, yardım etmek üstünüze borçtur. Şu kadar ki, sizinle aralarında muahede bulunan bir kavm aleyhinde değil. Allah yapacaklarınızı hak-kıyle görücüdür" (ei-Enfâi: id) 129[129].

45- Peygamber(S)'in Mekke'ye İnmesi Babı

72-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Minâ'dan- Mekke'ye gelmek istediğinde: "Yarın inşâallah menzilimiz Kinâne oğulları yurdunda olacaktır ki, orada Kureyş ile Kinâne oğullan küfr üzerinde ahidleşmişlerdi" buyurdu 130[130].

73-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ebû, Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Minâ'da iken kurbân kesme gününün üçüncüsünde şöyle buyurdu: "Bizler yarın Kinâne oğulları yurduna ineceğiz ki, orada Kureyş ile Kinâne oğulları küfr üzerine yeminleşip ahidleşmişlerdi."

Zuhrîdedi ki: Peygamber bu Kinâne oğullan yurdu demekle, Mu-. hassab mevkiini kasdetmiştir. Bu ahidleşme, Kureyş ile Kinâne oğulları arasında, Hâşim oğulları'yle Abdulmuttalib oğulları -yâhud Muttalib oğulları- aleyhine, Peygamber'i kendilerine teslîm edinceye (itaatli kılıncaya) kadar onlarla kız alıp vermemek, alışveriş yapmamak

---

129[129] Muhacirler ve Ensâr hicret ve yardımla, akraba olmaksızın birbirlerine vâris olurlardı. Nihayet bu hüküm: "... Hısımlar Allah'ın Kitâbı'nca birbirlerine daha yakındırlar. Allah herseyi hakkıyle bilendir'^{e!-Enfâi:75) âyetiyle kaldırılmıştır. Bu âyetle hısımların birbirine vâris olacakları hükmü sabit olmuştur.

Yukarıki 72. âyetteki mü'minlerin birbirlerine vâris olacakları hükmünden, mü'minin kâfire vâris olmayacağı hükmü lâzım gelmez. Lâkin bu ikinci hüküm o âyetin devamı olan "... îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velayetiniz yoktur" fıkrasından alınmıştır (Aynî ve Kastallânî).

130[130] Bâb başlığından Buhârî'nin maksadı, Peygamber'in indiği yeri tesbît etmektir. Hadîs, bu yeri tesbît etmektedir.

üzere yazılmıştı 131[131].

Ve Selâme ibn Ravh, Ukayl ibn Hâlid ile Yahya ibn Dahhâk'-tan, onlar da el-Evzâî'den olmak üzere söyledi ki, Evzâî: Bana tbn Şihâb haber verdi demiştir. Bu Selâme ile Yahya: Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları diye söylediler. Ebû Abdillah el-Buhârî: Muttalib oğullan ta'bîri daha doğrudur, dedi 132[132].

46- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı

"Hatırla o zamanı ki, tbrâhîm: 'Rabb'im!' demişti, *Bu şehri emniyetli kıl! Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Rabb'im, çünkü onlar insanlardan birçoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra kim bana uyarsa işte bendendir. Kim de bana karşı gelirse hakikat sen çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicisin. Ey Rabbimiz, ben evlâdlanmdan kimini Sen'in mukaddes olan evinin yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Sebebi şudur ki Rabb 'imiz, dosdoğru namazlarını kılsınlar. Artık Sen, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyi ettir. Onların şükretmeleri ümid edildiği için, kendilerini bâzı meyvelerle rızıklandır (îbrâhîm: 35-37) 133[133]

131[131] Bu, hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadîsteki "Gad", buıada yarın ma'nâsına de-ğü, mecazen "öbürsü günü" ma'nâsmadır. Çünkü Minâ'dan Muhassab mevkiine zu'l-hi ecenin onüçüncü günü inildiği bilinmektedir.

Hadîsin sonunda yapıldığı bildirilen yemînleşme, bir parça üzerine yazılıp Ka'be'ye asılmış bulunan meşhur boykot-nâmedir

132[132] Buhârî burada hadîsin diğer bir tarîkini getirmiştir ki, bu tarîki, İbn Huzeyme mevsûlen rivayet etmiştir. Bir de Buhârî buradaki Muttalib oğullan ta'bîrinin doğru olduğunu bildirmiştir. Muttalib oğulları ta'bîri daha doğrudur; çünkü Ab-dulmuttalib, Hâşim'in oğludur. Öyleyse "Hâşim" lâfzı ondan (Abd lâfzından) müstağnidir. Muttalib ise, Hâşim'in kardeşidir. Bunların ikisi Abdi M«nâf in oğullandır. Murâd, onların Abdi Menâf oğulları aleyhine yemînleşmiş olduklarıdır (Kastallânî).

133[133] Buhârî bu başlık altında hadîs getirmemiştir. Sanki o, Îbrâhîm Peygamber'in Hâcer ile oğlu İsmail'i Mekke'nin kurulacağı yerde iskân etmesi kıssası hakkındaki İbn Abbâs hadîsine işaret etmiş gibidir. Bu İbn Abbâs hadîsi, inşâallah Ehâdîsu'I-Enbiyâ Kitâbı'nda, genişletilmiş olarak gelecektir (İbn Hacer).

Mekke kayalık, zirâate elverişsiz bir yerdi. Rivayete göre Hâcer, Sâre'nin cariyesi idi. İbrâhîm Peygamber'e bağışladı. Ondan îsmâîl dünyâya gelince, beşeriyet gereği kendisinde bir kıskançlık hâsıl oldu. Onların, nezdinden çıkarılmalarını ısrar İle istedi, tbrâhîm Peygamber de kendilerini Mekke tarafına götürdü. Mekke susuz, çorak, kayalık bir yerdi. Yüce Allah orada Zemzem suyunu meydana çıkardı. Bu suretle orası şenlendi.

47- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı

"Allah Ka'be'yi; o Beyti Haram'ı, o haram olan ayları, Mekke'ye hediye edilecek kurbânı ve onların boyunlarındaki gerdanlıkları insanlar için bir nizâm yaptı. Bu da Allah'ın göklerde ne var, yerde ne varsa hepsim bildiğini, Allah'ın (zâten herşeyi) hakkıyle bilici olduğunu sizin de bilmeniz içindir" (ei-Mâide: 97) 134[134]

74-.......Bize Ziyâd ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ka'be'yi (zamanın sonunda) Habeşliier'den iki cılız bacaklı birisi tahrîb edecektir" buyurmuştur 135[135].

75-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti.

H ve yine bana Muhammed ibn Mukaatil tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Ebî Hafsa, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Müslümanlar, ramazân farz kılınmadan evvel Âşûrâ (Muharremin onuncu) günü oruç tutarlardı. Ve o günü Ka'-be'ye (yeni) örtü örterlerdi. Allah ramazân orucunu farz kılınca Rasûlullah (S): "Âşûrâ orucunu tutmak

---

Allah Taâlâ, İbrahim'in bu duasını kabul buyurdu. Mekke'yi emîn bir yer kıldı. Orada her mevsimde meyvelerin, mahsûllerin nevi'lerini toplayıp çoğalttı (Beydâvî).

Zamanımızda ise (1395/1975) Suudî Arabistan ülkesi çöldeki petrol denizi sebebiyle dünyânın en zengin memleketlerinden biri olup, ora halkı hakîkaten maddî ve ma'nevî zenginliklere gömülmüş bir hâldedir.
134[134] Bu âyet, insanların İşlerinin kıvamı, dîn ve dünyâ işlerinin kalkınması Ka'be ile olacağı; Ka'be'nin bütün devirlerde ta'zîm edileceği; ziyaretçilerinin kıyamete dek kesilmeyeceği; Ka'be mevcûd olduğu ve ona beş vakit namazda yönelmek suretiyle ta'zîm devam ettiği müddetçe, dînin de ayakta kalacağı hususlarına delâlet etmektedir.

Buhârî bu âyetle, insanların işlerinin kıvamı, dîn ve dünyâ işlerinin kalkınması Ka'be ile olacağına; Ka'be o iki cılız bacaklı eliyle yok olunca, insanların işlerinin de bozulacağına işaret etmiştir. Buna da âyetteki "Kıyameti IVn-nâs" sözü delâlet etmektedir.
135[135] Hadîs, bundan önceki haşiyede işaret edilen hususa delîl olmak üzere sevk edilmiştir.

isteyen, onu yine tutsun; onu terketmek isteyen de onu ter ketsin" buyurdu [136][136].

76-.......Bize İbrâhîm ibn Tahmân, el-Haccâc ibnu Haccâc'dan; o da Katâde'den; o da Abdullah ibnu Ebî Utbe'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ye'cûc ve Me'cûc'-un çıkmasından sonra da Beyt elbette hacc edilecek ve umre yapılacaktır" buyurmuştur [137][137].

Bu hadîsi Katâde'den rivayet etmekte Abdullah ibnu Ebî Utbe'-ye, Ebân ibnu Yezîd ile İmrân el-Kattân mutâbaat etmişlerdir [138][138].

Abdurrahmân ibn Mehdî de Şu'be'den; o da Katâde'den senediyle "Beyt hacc edilmez oluncaya kadar kıyamet kopmaz" dedi demiştir. Birinci rivayet (isimleri zikredilen zâtların o lâfızda ittifak ettikleri için) daha çoktur. Şu'be ise bu ikinci lâfızla infirâd etmiştir. Katâde Abdullah ibn Ebî Utbe'yi işitti, Abdullah ibnu Ebî Utbe de Ebû Saîd'i işitti (böylece Katâde'nin tedlîs töhmeti kalktı) [139][139].

48- Ka'be Örtüsü(nde Tasarrufun Hükmü) Babı

77-.......Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vâsıl el-Ahdeb tahdîs etti ki, Ebû Vâil: Ben Şeybe'ye geldim, demiştir. H ve bize Kabîsa tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî, Vâ-sıl'dan; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti. Ebû Vâil şöyle dedi: Ben bir kerre Şeybe ibn Usmân el-Hacebî ile Ka'be içindeki bir serîr üzerinde oturdum. Şeybe

---

[136][136] Bu Âişe hadîsi de Ka'be'nin çok eskiden beri ta'zîm edildiğini, perde ile, kisve ile örtüldüğünü bildirmiş; binâenaleyh başlık âyetİndeki ''Hürmetli Beyt" ta'-bîriyle muhterem kılınan Ka'be'nin bu ihtiramı ile hadîs arasında uygunluk olmuştur

[137][137] Bu Ebû Saîd hadîsi de, içinde tavsîf edilemez şiddetler ve mihnetler bulunacak olan Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışından sonra da Ka'be ziyaretçilerinin kesilmeyeceğini bildirmektedir. Böylece başlık âyetİndeki Ka'be'nin Hürmetli Beyt, insanlar için bir kıvam ve nizâm kılınmış olması husûslanyle uygunluk meydana gelmiş olur.

[138][138] Bu zevatın mutâbaalarını Ahmed ibn Hanbel ile Ebû Ya'lâ ve ve İbn Huzeyme, senedleriyle rivayet etmişlerdir.

[139][139] Abdurrahmân'in rivayetini de Hâkim, Ahmed ibn Hanbel tarîkinden, senediyle rivayet etmiştir. Buhârî buradaki son ifadeleriyle, hadîsteki tedlîs ihtimâlini en kuvvetli bir uslûbla yok edip, hadîsin bütün tarîklerinin kuvvetini göstermiştir.

bana dedi ki: Şu kürsîye Umer ibn Hattâb (R) da oturmuştu: Konuşma arasında bana:

— Ka'be içinde altın, gümüş, ne kadar kıymetli eşya varsa bunların hiçbirini bırakmayıp, hepsini fakirler arasında taksîm edeyim diye düşünmüşümdür, demişti.

Ben de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Senin iki arkadaşın Rasûlullah ile Ebû Bekr bu işi yapmadılar, dedim.

Umer:

— Onlar mürüvvet sahibi iki kâmil insandırlar. Ben deonların izine uyarım (onların işlemedikleri bir şeyi ben de işlemem), dedi 140[140].

49- Ka'be'nin (Zamanın Sonunda) Yıkılması Babı

Âişe (R): Peygamber (S): "(Zamanın sonunda) bir ordu Ka'be'yi yıkmak için harb eder de

---

140[140] Câhiliyet zamanından beri her devirde birçok hükümdarlar ve emirler Ka'be'ye hediyeler ve teberru'lar yapagelmişlerdir. Bunların pek mühim olanları Ka'be naziresinde muhafaza edilmiştir. Ka'be'ye âid kıymetli eşyadan birisi de Ka'-be'nin kisvesi, yânî örtüşüdür. İşte Buhârî bu hadîsi bu sebeble Ka'be örtüsü ' babında zikretmiş ve Ka'be eşyası ile Ka'be örtüsü üzerindeki tasarrufun hükmünü meydana çıkarmak istemiştir.

Umer'in içtihadına göre, fakîrlerin ihtiyâcını hafifletmek, Ka'be'ye kisve giydirmekten daha faziletlidir. Umer evvelâ fakîrlerin menfâatlerini tercîh etmiştir. Fakat ne Rasûlullah'ın, ne de Halîfe Ebû Bekr'in böyle bir işe girişmedikleri kendisine hatırlatılınca, böyle bir hareketten çekinmiştir, Umer'in Ubeyy ibn Ka'b İle de böyle bir konuşmasını Hasen Basrî tarîki ile Abdurrazzâk rivayet etmiştir. Bu defa da Ubeyy ibn Ka'b: Yâ Emîre'l-Mü'minîn, senden evvel iki dostun böyle bir iş işlemediler. Bunda bir hayr ve menfâat olaydı, onlar yaparlardı, demiş. Umer de îbn Ka'b'ı doğrulamıştır.

Rasûlullah ile iki halîfesinin Ka'be örtüsünü tecâvüz etmemeleri, Ka'be kisvesinin ehemmiyetini ifâde eder.

Şârih îbn Battal: "Ka'be'ye hediye edilen eşya ve bu arada Ka'be Örtüsü vakf demektir. Vakıflar hakkında câri olan hükümlere tâbi'dir, vechinden değiştirilmesi caiz değildir. Bunda İslâm'ı ta'zîm ve düşmanları korkutmak vardır" demiştir (Kirmânî, İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu hususta birçok görüşler ve tafsilât vardır. Özetle ifâde edilirse zahir olan mezhebe göre eski örtü gün geçtikçe bozulacak ye helak olacağından taksîm edilip Beytu'l-mâFca lüzumuna göre kullanılmalıdır denilmiştir.

Buhârî bu hadîsi I'tisâm Kitâbı'nda da getirmiş, Ebû Dâvûd ile Tirmizî de Hacc Kitâblannda rivayet etmi

hepsi yere batırıhr" buyurdu, demiştir 141[141].

78....... Bana İbnu Ebî Muleyke; ona da İbn Abbâs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ka'be'yi yıkacak olan o apışık, iri ayaklı, koyu siyah Habeşli'yi Ka'be'nin (duvar) taşlarını birer birer koparır hâlinde görür gibiyim" buyurmuştur 142[142].

79.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "(Zamanın sonunda) Ka'be'yi Habeşliler'den iki cılız bacaklı birisi tahrîb eder" buyurdu, demiştir 143[143].

50- El-Haceru'l-Esved Hakkında Zikredilen Şeyler Babı

80-.......Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten; o da îbrâhîm ibn Yezîd en-Nahaî'den; o da Abis ibnu Rabîa'dan haber verdi ki, Umer (R) -bir haccmda- Haceri Esved'e yaklaşıp onu öpmüş ve akabinde: Ben çok iyi biliyorum ki, sen zarar veremez, menfaat veremez bir taş parçasısın. Eğer Peygamber'in seni öptüğünü görmeseydim, seni öp-mezdim, demiştir 144[144].

141[141] Aişe'nin bu hadîsi, Kitâbu'l-Buyû'da geniş olarak gelecek olan aynı hadîsin bir tarafıdır.

142[142] Bu İbn Abbâs hadîsinin başlığa delâleti meydandadır.

143[143] Bu Ebû Hureyre hadîsi "Yüce Allah'ın: Allah Ka'be'yt hürmetli bir beyt yaptı... kavli babı"nda geçmişti.

144[144] Hz. Umer'in Haceri Esved'e karşı söylediği bu sözündeki maksadı hakkında Mu-hammed ibn Cerir et-Taberî şunları söylemiştir:

Arab Yarımadası halkı öteden beri puta tapandır. Bunların müslümânhğı, Câhiliyet ve putataparhk devirlerine pek yakın bulunduğundan, Umer, Haceri Esved isti'lâmını, câhil bir sınıf halkın eskiden beri Arablar'ın sanemlere hürmet ve ibâdeti kabilinden bir ihtiram sanmalarından endîşe etmişti. Ve bu sö-züyle: Haceri Esved isti'lamından gaye bu taş parçasına taabbüd değil, fakat doğrudan doğruya ve yalnız Allah'a ta'zîm ve Peygamber'in emri ve tebliği karşısında kayıdsız şartsız durmaktan ibarettir. Allah bu taşa ta'zîmi emretmiş ve ta'Zîmi haccın menseklerinden saymıştır. Binâenaleyh müşriklerin sanemlere ibâ-detleriyle, müslümânların, bu İlâhî emrin tecellîsine mazhar olan bir taşa hürmet etmeleri arasında kıyâs kaabil olmayacak derecede bir fark bulunduğunu bildirmek istemiştir. İbâdet ancak âsîlere zarar ve ceza, itaatlilere de menfaat ye mükafat verecek derecede mutlak bir kudret sahibine mahsûs olduğuna, bu-na da ancak Celâl sahibi olan Allah Taâlâ sâhib bulunduğuna tenbîh etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 606).

51- Ka'be'nin Kapısının Kapatılması ve İçeriye Giren Kimsenin Beytin Nahiyelerinden Hangisinde İsterse Namaz Kılabileceği Babı

81-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: (Mekke'nin fethi günü) Rasûlullah, Beyt'e girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Us-mân ibn Talha da girdiler. Üzerlerine Beyt'in kapısını kapadılar. (Bir müddet sonra) kapıyı açtıklarında içeriye ilk giren ben oldum. Ve Bilâl'e kavuştum. Bilâl'e:

— Rasûlullah Beyt'in içinde namaz kıldı mı? diye sordum.

Bilâl:

--Evet, Yemen tarafındaki ilk iki direk arasında kıldı, dedi 145[145].

52- Ka'be İçinde Namaz Kılmak Babı

82-.......Nâfi' şöyle demiştinîbn Umer,Ka'be'ye girmek isteyip girdiğinde, mukaabil tarafa doğru yürürdü. Kapıyı sırtı tarafında kılarak ilerlerdi. Nihayet yüzü tarafındaki duvarla kendi arasında üç zirâ'ya yakın bir uzaklık kalınca, Bilâl'in: Rasûlullah burada namaz kıldı, diye haber verip gösterdiği yeri kasdederek, orada namaz kılardı. Maamâfîh hiçbir kimse için Beyt'in, istediği herhangi bir canibinde namaz kılmakta be's yoktur 146[146].

53- Ka'be Binasının İçine Girmeyen Kimse Babı

145[145] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Üzerlerine kapıyı kapadılar.." sözlerindedir.

146[146] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîs, Namaz Kitâbı'nda "Direkler arasında namaz bâbı"nda da geçmişti.

İbn Umer de çok hacc yapar, fakat her zaman Beyt'e girmezdi 147[147].

83-.......Abdullah ibnu Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) (kaza) umre(sini) yaptı. Bunda Beyt'i tavaf edip, Makaam'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı. Yanında kendisini insanlardan perdeleyen bir kimse de bulunuyordu. O koruyucu ve gözcü olan kişiye birisi gelip:

— Rasûlullah bu umresinde Ka'be'ye girdi mi? diye sordu. Oda:

— Hayır (girmedi), diye cevâb verdi 148[148].

54- Ka'be'nin İç Taraflarında Tekbir Getiren Kimse Babı

84-.......Bize İkrime tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Fetih günü Mekke'ye) geldiğinde Ka'be'ye girmekten çekindi. Çünkü Ka'be'nin içinde ilâhlar (yânı putlar) vardı. Rasûlullah bunların çıkarılmasını emretti. Putlar çıkarıldılar. Sahâ-bîler, İbrahim ve İsmâîl Peygamberler'in ellerinde fal kalemleri olduğu halde yapılmış suretlerini de dışarıya çıkardılar. Rasûlullah (S): "Allah bunları yapanları helak eylesin! Dikkat edin! Yeminle söylüyorum; bu putperestler, bu iki peygamberin hiçbir zaman böyle fal ok-larıyle rızık aramadıklarını bilmişlerdir" buyurdu. Akabinde Beyt'e girdi ve

---

147[147] ibn Umer'in fiiliyle ilgili olan bu ta'lîki Sufyân es-Sevrî, senediyle kendi Cami'-inde, Tâvûs şöyle dedi diyerek rivayet etmiştir.

Buhârî bu başlıkla, hacc ve umre sırasında Ka'be'ye girmeyi hacc ve umre menseklerinden zannedenleri reddetmek istemiş; Ka'be'ye girmenin hacc menseklerinden olmadığına hüccet yapmak için de İbn Umer'in fiilini getirmiştir.

148[148] Rasûlullah'ın bu umresi, Mekke fethinden evvel yedinci hicret yılında îfâ ettiği kaza umresi olduğu bildirilmiştir. Rasûlullah'ın bu umrede Ka'be İçine girmemesinin sebebini Nevevî şöyle açıklıyor: Ka'be'nin içi putlarla, duvarları suretlerle dolu idi. Rasûlullah bu halde Ka'be'ye giremezdi. Müşrikler de başka ziyaretçileri içeriye bırakmıyorlardı. Fetih günü ise bu putların hepsi yere serilmiştir...

Kastallânî: Kaza umresinde Rasûlullah'ın Ka'be İçine girmemesi, Hudey-biye sulh andlaşmasında buna dâir bir madde bulunmamasından dolayı olması da muhtemildir. Binâenaleyh Ka'be'ye girmek İsteseydi, Kureyş muhakkak men' ederdi. Nitekim Mekke'de üç günden fazla ikaamet edilmesine müsâade etme-mişlerdi. Rasûlullah böyle bir engellemeye uğramamak için ka'be içine girmek istememişti, diyor.

Beyt'in her tarafında tekbîr getirdi; fakat Beyt'de namaz kılmadı 149[149].

55- Bab: Ka'be'yi Tavafta Remel (Yanı Kısa Adımlarla Hızlı) Yürüyüşünün Başlaması Nasıl Oldu?

85-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah, sahâbîleriyle (beraber kaza umresi için Mekke'ye) geldi. Müşrikler kendi kendilerine: Muhammed sizin üzerinize geliyor, hâlleri şu ki Yesrib'in humması onları zayıflatmış! dediler. Peygamber bunun üzerine sa-hâbîlerine tavaf m ilk üç şavtında koşmalarını, Yemen tarafındaki iki köşe arasında da (mu'tâd yürüyüşle) yürümelerini emretti. Peygam-ber'i, tavafın bütün şavtlarında koşmalarını emretmekten men' eden bir şey varsa, o da ancak sahâbîlerine şefkatından ibarettir 150[150].

149[149] Hadîsin başlığa delîlliği "Beyt'e girdi ve her tarafında tekbîr getirdi" fıkrasın-dadır. Hadîsteki "Ezlâm", "Zelem"in cem'idir. Zelem, fâl kalemi ve fâl oku demektir. Bu oklar üç parça olup, birinde "Yap", öbüründe "Yapma" yazılı, üçüncüsü de boş olurdu. Bir iş tutmak isteyen, bir yola çıkacak olan kimse, bu işin ve bu yolculuğun kârlı ve kazançlı olup olmadığını bu fallarla anlamak is-. terdi. İslâm Dîni bütün bu hurafeler ve câhilce zihniyetleri reddetmiş, falcılığı da yasak etmiştir (el-Mâide: 90).

Rasûlullah bu hadîste, İbrâhîm ve ismâîl Peygamberleri böyle çirkin şeylerle kısmet aramaktan tenzih eylemiştir.

Bu hadîste ibn Abbâs, Peygamber'in Beyt'e girip tekbîr getirdiğini, fakat namaz kılmadığım; ibn Umer ise BilâPden naklen namaz kıldığım bildirdiğinden, bu iki hadîs arasında zahirî bir tenakuz görülmektedir. İbn Hıbbân: Bu tenakuzu kaldırmak, bence bu iki haberin başka başka girişlere âid olmasıdır. Biri Mekke fethi günü Ka'be'ye girişi, Öbürüsü de Veda Haccı'nda girişidir. Birincide Beyt'te namaz kılmış, Bilâl bunu rivayet etmiş, Veda Haccı'nda kılmadığını da İbn Abbâs rivayet etmiştir. Fakat namaz kıldığına dâir rivayetler daha çoktur., demiştir (Umdetu'l-Kaarî).

150[150] Hadîsin başlıktaki soruya cevâb olmak üzere uygunluğu, Peygamber'in berâ-j, berinde Mekke'ye gelenlere remel yapmalarım emretmiş olmasıdır ki, işte bu emir, remelin meşru'iyetinin başlangıcı olmuştur.

Eşvât, şavfm cem'idir. Şavt, bir başlangıç noktasından sona kadar gidip oradan dönerek hareket noktasına gelmeye denir ki, defa ve kerre ma'nâsına-dır. Beyt'in etrafım bir defa dolaşmağa şavt denir. Remel de yelmek ve koşmak ma'nâsınadır.

Tavaftaki bu remelin hükmünde âlimler: Remel, haccın ve tavafın sünnetlerinden midir? Terki caiz midir, değil midir? Remel bir sebeble işlenmişti; bilâhare bu illet yok olmuştur, bunun fiili ihtiyarî olmuş demek midir? sorularının cevâblannda ihtilâf etmişlerdir. Umer, İbn Mes'ûd, Ibn Umer, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî, Ahmed sünnettir demişlerdir. Diğer bâzıları da sünnet değildir; dileyen işler, dileyen terkeder, demişlerdir, tbn Abbâs, Tâvûs, Atâ, Hasen Basrî, Kaasım, Sâlim'in bu görüşte oldukları nakledilmiştir.

56- Hacı Adayının Mekke'ye Geldiği Zaman Yapacağı Her Tavafın Evvelinde Haceri Esved'i İsti'lam Etmesi ve Tavafın İlk Üçünde Remel Yürüyüşü Yapması Babı **151[151]**

86-....... İbnu Umer (R): Ben Rasûlullah'ın-Vedâ Haccı'ndaMekke'ye gelişinde yapacağı her tavafın evvelinde Siyah Rüknü is-ti'lâm ettiğini ve yedi tavaftan üçünde remel yürüyüşü yaptığını gördüm, demiştir 152[152].

57- Hacc ve Umre (Tavaflarının Bir Kısmın)da Remel Yürüyüşü Yapmak Babı

87_.......Bize Sureyh ibnu'n-Nu'mân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fuleyh, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) Peygamber (S) hacc ve umredeki tavafların ilk üç şavtında remel yaptı, dört şavtında da yürüdü, demiştir 153[153].

Bu hadîsi rivayet etmekte Sureyh'e, el-Leys ibnu Sa'd mutâbaat edip şöyle demiştir: Bana Kesîru'bnu Ferkad, Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den tahdîs etti 154[154].

151[151] Bu başlıktaki tavaf, Ka'be etrafını Haceri Esved'den başlayıp yine oraya gelinceye kadar dolaşmak ma'nâsınadır ki, buna şavt dendiğini daha evvel bildirmiştik.

152[152] Hadîsin bâb baslığına uygunluğu çok açıktır. Çünkü hadîsin ma'nâsımüsâvî olarak başlığın ma'nâsıdır.

Ibn Umer bu haberinde hacc menseklerinden ikisini ve bu hususta Peygamber'in fiillerini bildirmiştir. Bunlar da: Mescidi Harâm'a girildiğinde sünnet olan evvelâ Haceri Esved'in isti'lâm edilip selâmlanması, sonra tavafın yedi şavtın-dan ilk üçünde link ile yürünmesi fiilleridir. Bunları da Safa ile Merve arasında sa'y ta'kîb eder. İsti'lâm ile remelin hacc menseklerinden olduğu hadîsten ziyâde Buhârî'nin koyduğu bâb unvanında remelin isti'lâm üzerine atıfla zikredilmiş bulunmasından açıkça anlaşılmıştır. Hadîsin metninde bu açıklık yoktur. Buhârî bu ünvân ile adetâ hadîsi şerhetmİştir.

Hadîsteki Habb fiilinin de remel ma'nâsına olduğu yine bu unvandan anlaşılır. Habb'm bu ma'nâsı da cûş u hurûşa gelmek ma'nâsından alınmıştır. Kaa-mûs Tercemesi'ndc remel, link yürümek ve hervele denildikten sonra, hervele de aynen şöyle ta'rîf ediliyor: Hervele, dahrece vezninde seğirtme ile yürüme arasında olan yürümektir ki, yelmek ta'bîr olunur. Yâhud sür'atle yürümektir; hulâsası link ile yürümektir (Hervele maddesi).

153[153] Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc ve umrede..." şeklindeki devamıdır.

154[154] Bu mutâbaatı, Nesâî ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

88-....... Bana Zeyd ibnu Eşlem, babası Eslem'den haber verdi ki, Umer ibnu'I-Hattâb (R), Rükn yânî Haceri Esved için: Dikkat! Vallahi ben senin zarar veremez, fayda veremez bir taş olduğunu pek iyi bilmekteyim. Eğer Peygamber'in seni isti'lâm ettiğini görmüş olmayaydım seni isti'lâm etmezdim, demiş ve akabinde Haceri Esve-d'i isti'lâm etmiştir. İsti'lâmdan sonra: Bizim bu hızlı yürüyüş ile hâlimiz nedir(yânî buna neden devam ediyoruz)? Biz bu hızlı yürüyüşle ancak müşriklere kuvvet gösterişi yapar idik. Hâlbuki Allah onları helak etmiştir, dedi. Sonra da (bu düşünceden dönerek): Bu remel, yânî hızlı yürüyüş, Peygamber'in yaptığı bir şeydir; işte bunun için biz remel yürüyüşünü terketmek istemiyoruz, dedi 155[155].

89-...... Bize Yahya (el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, Umer (R): Ben Peygamber(S)'in şu iki köşeyi isti'lâm ettiğini gördüğüm zamandan beri şiddette ve rahatlıkta (yânî Harem'in kalabalık ve tenhâ hâlinde) Yemen tarafındaki bu iki rüknü isti'lâm etmeyi hiç terketmedim, demiştir. Râvî Ubeydullah dedi ki: Ben Nâfi'e: İbn Umer bu iki rükn arasında yürür (diğerleri arasında koşar) mıydı? diye sordum. Nâfİ': Tbn Umer bu iki rükün arasında ancak isti'lâmının daha kolay olması için yürür idi, dedi 156[156].

58- Haceri Esved Rükünnün Deynekle İsti'lam Edilmesi Babı

155[155] Bu hadîsin değişik bir senedle kısa bir rivayeti, daha önce de geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği gayet açıktır.

156[156] Yemânî iki rükün, Haceri Esved rüknü ile ona yakın olan asıl Yemen doğrultusundaki rükündür. Tağlîb yoluyla her ikisine Yemâniyân denilmiştir, Ebâvân gibi. Bu iki rükün (yânî Ka'be'nin bu iki köşesi) İbrahim'in temelleri üzeri olduklarından, hassaten ta'zîm edilmiştir. Haceri Esved rükününde hem Haceri Esved bulunması, hem de İbrâhîm temeli üzerine kurulu olmasından dolayı iki fazilet vardır. İkinci rükünde ise, yalnız ibrâhîm temelinde bulunmak fazileti vardır. Haceri Esved'in bulunduğu rükün, işte bu iki faziletinden dolayı Yemânî rükünden daha ziyâde isti'lâm ve ta'zîme tahsis edilmiştir.

Ka'be'nin diğer iki rüknü yine tağlîben Şâmiyân'dır. Bunlar Hıcr'a yakın olan köşelerdir. Bunlar İbrahim'in köşeleri üzere tamamlanmamışlardır.

90-.......Bana Yûnus ibn Yezîd, îbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Âbdillah'tan haber verdi ki, İbn Abbâs (R): Peygamber (S) Veda Haccı'nda bir deve üzerinde "mihcen" denilen deynek ile Haceri Esved'i isti'lâm ederek tavaf etti, demiştir 157[157].

Bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte olan Yûnus'a, Abdula-zîz ed-Derâverdiyyu mutâbaat etmiştir: ed-Derâverdî, Zuhrî'nin kardeşinin oğlu Muhammed ibn Âbdillah'tan; o da amucası Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den diye rivayet etmiştir 158[158].

59- İki Yemânî Köşeden Başkasını İsti'lâm Etmeyen Kimse Babı

Ve Muhammed ibn Bekr dedi ki: Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, Câbir ibn Zeyd: Beyt'ten olan birşeyden kim sakınır ki? (Yânî: Hiçbir kimseye Beyt'in herhangi bir parçasından sakınması lâyık olmaz) demiştir 159[159].

Ve Muâviye (R), dört köşeyi de isti'lâm eder idi. İbn Abbâs ona: Şübhesiz Hıcr'a yakın olan bu iki köşe isti'lâm olunmaz, dedi. Muâviye de ona: Beyt'ten hiçbirşey terkedilmiş değildir, dedi 160[160]. İbn Zubeyr de bu dört köşenin hepsini isti'lâm eder idi 161[161].

91-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'i Beyt'ten iki Yemânî köşelerden

---

157[157] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Haceri Esved'i mihcen ile isti'lâm ederek..." sözleridir.

Mihcen, ucu eğri olan bir deynektir ki, onunla deve sevkedıhr, yere düşen bir şey de buna takılarak alınır. Peygamber'in deve üzerinde tavaf ettiği herkes tarafından görülmek ve herkes şübhesini sorabilmek maksadıyle böyle yapıldığı söylenmiştir. Peygamber'in bu sırada biraz rahatsız olduğu için böyle deve Üzerinde tavaf edip deynekle isti'lâm ettiği, tavaftan sonra devesinden inip, Ma-kaamı İbrahim'de iki rek'at tavaf namazı kıldığı da rivayet edilmiştir (Ebû Dâvûd).
158[158] Bu mutâbaatı el-İsmâîlî, senediyle rivayet etmiştir.

159[159] Câbir ibn Zeyd'İn bu sözünü Ahmed ibn Hanbel senediyle rivayet etmiştir.
160[160] Muâviye'nin bu fiil ve sözünü Ahmed, Tirmizî ve Hâkim, senediyle, mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Başlığa delîl olan yer, İbn Abbâs'ın "Bu iki Şâmî köşe isti'lâm olunmaz" sözüdür. Şâmî olan iki köşe isti'lâm olunmayınca, isti'lâm, Yemânî olan iki köşeye münhasır olur.
161[161] İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. İbn Zubeyr Ka'be'yi ta'mîr ettiği ve onu İbrâhîm temelleri üzerine tamamladığı zaman, artık Ka'be'nİn dört köşesi de îbrâhîm temelleri üzerinde bulunduğu için hepsini de isti'lâm etmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

başkasını isti'lâm eder görmedim, demiştir162[162].

60- Haceri Esved'in Öpülmesi Babı

92-.......Bize Zeyd ibn Eşlem haber verdi ki, babası Eşlem şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'ı gördüm,-o Haceri Esved'i öptü de: Eğer Rasûlullah'in seni öptüğünü görmeseydim, seni Öpmezdim, dedi 163[163].

93-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti ki, ez-Zubeyr ibnu Arabî şöyle demiştir: Bir kimse, îbn Umer'e, Haceri Esved'in isti'lâm edilmesinin hükmünü sordu. İbn Umer de: Ben Rasûlullah'in Haceri Esved'i isti'lâm ettiğini, (yânî eliyle dokunduğunu) ve onu öptüğünü gördüm, diye cevâb verdi.

Râvî Zubeyr ibn Arabî dedi ki: Ben îbn Umer'e: Eğer dar yerde kıstırılıp sıkıştırılır sam ne dersin? Zor ve kuvvetle oraya varmaktan yenilmiş olursam ne dersin? diye sordum. îbn Umer (bu suâllerden hadîse aykırı re'y ve ictihâd ileri sürüldüğünü anlayıp üzülerek): Ey sorucu! Sen bu "Eraeyte ~ Ne re'y edersin" sorularını Yemen'de kıl! Ben Rasûlullah(S)'ı bu taşı isti'lâm ederken ve onu öperken gördüm, dedi 164[164].

61- Tavafta Haceri Esved'e Geldiği Zaman Sadece Ona İşaret Eden Kimse Babı 165[165]

162[162] Hadîsin bâb başlığına delîlliği apaçıktır.
163[163] Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Bu hadîs "Hacc ve umrede remel yapmak bâbı"nda bundan daha tamâm olarak geçmiş idi.

164[164] Yânî ben sana Rasûlullah'in bu taşa el sürüp öptüğünü gördüm, diyorum. Burada artık re'y ve içtihada yer yok. Sen "Eraeyte = Ne dersin?" sorularını Ye-men'e götür, demiş oluyor. Bu sözlerinden, ibn Umer'in sıkışıklığı ve mağlûb edilmeyi istı'lâmı terketmekte bir ma'ziret görmediği anlaşılıyor
165[165] Yânî tavafta Haceri Esved'e geldiği zaman ona el sürmek suretiyle İsti'lâm etmekten âciz olduğunda, sâdece ona işaret etmekle yetinen kimse babı.

94-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavaf etti. Haceri Esved hizasına her gelişinde (elindeki deynekle) ona işaret etti 166[166].

62- Haceri Esved Rüknü Yanında Tekbir Edilmesinin Müstehablığı) Babı

95-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavaf etti. Bu tavafta Haceri Esved rüknüne her geldikçe, yanında bulunan birşey ile Haceri Esved'e işaret etti ve Allâhu Ekber diye tekbîr getirdi 167[167].

Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ'dan rivayet etmekte Hâlid ibn Abdil-lah et-Tahmân'a, İbrahim ibn Tahmân el-Herevî mutâbaat etmiştir 168[168].

63- Mekke'ye Geldiğinde Kendi Evine Dönmeden Önce Beyti Tavaf Eden, Sonra İki Rek'at Namaz Kılan Sonra da (Sa'y İçin) Safa'ya Çıkan Kimse Babı 169[169]

96-.......Bana Amr (ibnu'l-Hâris), Urve'nin yetimi olan Muhammed ibn Abdirrahmân'dan haber verdi (o şöyle demiştir): Ben Urve'ye, Mekke'ye gelen kimsenin hükmü hakkında söylenilen şeyleri zikrettim 170[170].

166[166] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bu hadîs "Rüknü, mihcen ile isti'Iâm bâbı"nda da geçmişti. Hadîs buradaki rivayette daha tafsîllidir.

167[167] Bu da Abdullah ibn Abbâs hadîsinin diğer bir tarîkten gelen rivayetidir. Bu rivayette "Yanında bulunan bir şeyle işaret etti ve tekbîr getirdi" fıkrası ziyâde olmuştur. Bu da tavafın her savu başında Haceri Esved'e her gelişte tekbîr etmenin müstehâblığma delîl olmuştur.

168[168] Bu mutâbaatı Buhârî Talâk Kitâbı'nda mevsûlen getirmiştir. Buhârî, bu mutâ-baatı, bundan önceki bâbda geçen Abdulvahhâb rivayetinin tekbîr maddesinden ârî olması, Hâlid ibn Abdillah'ın bu ziyâdesinde bir ayıblama yapmayacağını tenbîh için getirmiştir. Çünkü İbrâhîm'in mutâbaatı vardır

169[169] Buhârî'nin bu bâbdan maksadı, Mekke'ye hacı yâhud umreci olarak gelen kim senin Ka'be'yİ tavaf edeceği, sonra iki rek'at namaz kılacağı, sonra Safâ'ya çıkıp sa'y edeceği; eğer umreci ise tıraş olup ihramdan çıkacağı; eğer hacc için ihrama girmiş ise tâ terviye günü hacc fiilleri için Minâ'ya çıkıncaya ve haccı îfâ edinceye kadar ihramı üzerinde sabit kalacağım beyân etmektir (Aynî). Sev-kedilen hadîs de bu beyânın kat'î bir delilidir.

170[170] Buhârî, hadîsin sâdece Urve'den merfû' olan kısmım almış olup, diğer kısımlarını almamıştır. Bu

Urve dedi ki: Bana Âişe şöyle haber verdi: Peygamber (S) Mekke'ye geldiğinde îfâya başladığı ilk ibâdet olmak üzere abdest aldı. Sonra tavaf etti. Sonra Peygamber'in bu tavaf ve sa'yi umre olmadı (yânî Peygamber bunu umre sayıp ihramdan çıkmadı). Peygamber'-den sonra Ebû Bekr ve Umer de Peygamber'in haccı gibi hacc yaptılar (yânî tavaf ve sa'yi umre saymadılar).

Urve dedi ki: Sonra ben babam Zubeyr'in beraberinde hacc ettim. Onun da ilk başladığı hacc fiili, tavaftır. Sonra muhacirleri ve Ensâr'ı gördüm; onlar da böyle yapıyorlardı.

---

hadîsin Müslim'deki şevki daha geniş ve mükemmeldir: Hadîsin üçüncü derecede râvîsi olan Muhammed ibn Abdirrahmân dedi ki: Bana Iraklı bir zât, bu hadîsin ikinci râvîsi bulunan Urve ibn Zubeyr'e şöyle bir suâl sormaklığımı söyledi:

— Bir kimse hacc niyetiyle ihrama girse tavaf ve sa'y ile İhramdan çıkabilir mi, çıkamaz mı? Eğer Urve "Çıkamaz" derse, sen de: Bir zât "Bil'akis çıkar diyor" dersin, dedi.

Yine İbn Abdirrahmân dedi ki: Bu havale edilen suâli Urve'ye sordum. Urve cevaben:

— Hacc niyetiyle ihrama giren kimse, yalnız haccı edâ etmekle ihramdan çıkabilir, dedi; haccı feshetmeye cevaz vermedi.

Ben:

— Birisi, haccı feshederek umreye çevirmekle ihramdan çıkabilir diyor; sen buna ne dersin? dedim.

Cevaben:

— Bu adam çok fena söylemiş, dedi.

Irakh zât bana rast geldiğinde Urve'nin bu cevâbını anlattım. Bu defa
Urve'ye:

— Birisi Rasûlullah'ın böyle yaptığını haber veriyor; (Urve'nin ebeveynine de işaret ederek) Esma bintu Ebî Bekr ile Zubeyr de haccı umreye çevirmişlerdir diyor, siz ne dersiniz? diye sormakhğımı rica etti.

Ben ikinci defa Urve'ye gelip böylece söyledim. Urve bana:

— Bu adam kimdir? diye sordu.

Ben de:

— Bilmiyorum, dedim.

Bunun üzerine Urve İbn Zubeyr:

— Bu adam niçin kendi gelip. sormuyor?Zannsdersem bu Iraklı'dır, dedi. Ben de:

— Bilmiyorum, dedim. Bu defa Urve:

— Bu adam yalan söylemiştir. Rasûlullah hacc etmiştir; fakat haccını umreye çevirmemiştir, diye cevâb verdi ve: Bana Âişe haber verdi ki, diyerek metindeki hadîsi şevketti (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî),

Anam Esma bintu Ebî Bekr de bana: Kendisinin ve kızkardeşi Âişe'nin, Zubeyr'in, fulân ve fulân zâtların umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettiklerini, bunlann Haceri Esved'e elleriyle dokunup tavafı ve sa'yi tamamladıkları zaman ihramdan çıktıklarını haber verdi 171[171].

97-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) hacc veya umre için Mekke'ye gelişinin evvelinde tavaf ettiği zaman, tavafın ilk üç dolaşmasını koşmuş, dört dolaşmasını da yürümüştür. Böylece tavafı yaptıktan sonra iki rek'at tavaf namazı kılmıştır. Bu namazdan sonra da Safa ve Merve arasında dolaşırdı 172[172].

98-.......Bize Enes ibnu Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbnu Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Beyt'i ilk tavaf ettiği zaman ilk üç dolaşmayı koşar, dört dolaşmayı da yürürdü. Peygamber Safa ile Merve arasında dolaştığı zaman da vâdînin karnında yine koşardı 173[173].

64- Kadınların Erkeklerin Beraberinde Tavafları Babı

99-Buhârî dedi ki: Bana Amr ibn Alî söyledi: Bize Ebû Âsim en-Nebîl (212) tahdîs etti

---

171[171] Âişe'nin Veda Haccı'nda hayızlı bulunduğu, umreyi sonra yaptığı yukarıdaki hadîslerde geçmişti. Burada Esmâ'mn Urve'ye haber verdiği rivayet edilen hacc, Âişe'nin Veda Haccı'ndan başka Peygamber'in vefatından sonra yaptığı hacc-lardan olacaktır.

172[172] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Mekke'ye gelişinin evvelinde..." ifâdeleridir.

173[173] Bu hadîs de yukarıda geçen tbn Umer hadîsinin başka bir tarîkten rivayetidir. Burada Peygamber'in Safa ile Merve arasında sa'y ederken vâdînin karnında yânî vâdînin içinde yine koştuğu ziyâdesi vardır.

Batnu'l-MesÎÎ: Sel suyunun biriktiği yer demektir. Fakat daha sonraları bu sel suyunun birikecek çukur yeri dolmuş, zamanla gelen seller bu çukurluğu doldurmuştur. Sonra sa'y esnasında koşulacak olan bu mahalli göstermek için iki tane yeşil direkcik konulmuştur. Altı zira' boyunda olan bu iki direkciğin biri Mescid'in duvarında, öbürüsü de Abbâs'ın evine konulmuştu (Kastallânî).

174[174]: İbn Cureyc (150) şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh(114) haber verdi: îbnu Hişâm (Hacc emirliği sırasında) kadınların erkeklerin beraberinde tavaf etmelerini men' ettiği zaman bu Atâ, (îbrâhîm ,ibn Hişâm'a veya kardeşi Muhammed ibn Hişâm'a): Peygamber'in kadınları erkeklerin beraberinde tavaf etmiş oldukları hâlde, sen bu kadınları nasıl men' edersin? demiştir. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadınların, erkeklerin beraberinde yaptıkları o tavafları, hicâb âyetinin (ei-Ahzâb: 35) inişinden sonra mı, yâhud evvel miydi? diye sordum. Atâ: Evet, ömrüme yeminle söylüyorum, ben hicâb âyetinden sonra o kadınların, erkeklerin beraberinde tavaf ettiklerine eriştim, dedi.

îbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadınlar erkeklere nasıl karışırlar? diye sordum. Atâ: Kadınlar erkeklere karışmazlardı. Âişe (R) erkeklerden ayrı bir yerde tavaf eder ve erkeklere karışmazdı. Âişe ile beraber tavaf eden (Dıkre isminde) bir kadın, Âişe'ye: Ey Mü'-minlerin Anası! Haydi yürü de Haceri Esved'e el sürüp isti'lâm edelim, dedi. Âişe ona: Benden ayrıl, dedi ve (el sürmek suretiyle) isti'lâmdan çekindi. Âişe ve arkadaşları geceleyin tanınmaz hâlde (veya örtülü oldukları hâlde) çıkarlar ve erkeklerin beraberinde tavaf ederlerdi. Lâkin bu kadınlar Beyt'in içine girdiklerinde, oradan çıkacakları zamana kadar, erkekler Beyt'ten çıkarılmış olduğu hâlde içeride ibâdetle kaaim olurlardı, dedi.

Yine Atâ: Ben (Peygamber devrinde doğmuş olup Mekke Kaa-dısı bulunan) Ubeyd ibn Umeyr ile birlikte, Âişe, Muzdelife'deki Se-bîr Dağı'nm içinde mücavir, yânı ikaamet edici hâlde iken, Âişe'nin yanına gider idim, dedi. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Âişe'nin o günkü hicabı ne idi? diye sordum. Atâ: Âişe o gün keçeden yapılmış bir küçük Türk çadırı içinde idi. Çadırın bir perdesi vardı. Âişe ile bizim aramızda bundan başka birşey yoktu. Ben Âişe'nin üzerinde gül rengi ile boyanmış bir gömlek gördüm, dedi 175[175].

174[174] Bu isnadın lâtîfliklerinden biri şudur: Buhârî, kendi şeyhî Amr ibn Alî'den zikrediyor; o da aynı zamanda Buhârî'nin şeyhi olan Ebû Âsim en-Nebîl'den rivayet ediyor (Aynî).

175[175] Atâ ile İbn Cureyc arasında cereyan eden bu çok güzel ve ilmî konuşmanın bâb başlığına delâleti açıktır.

Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiklerindendir. Bu arz ve müzâkere nev'inden güzel bir metindir. Bâzı Buhârî nüshalarında düşmüştür. Fakat asıllarda ve Etraf Kitâblannda mevcûddur. Bunu Beyhakî ile Mustahrâc yazan iki arkadaşı zikretmişlerdir. Ebû Nuaym ise: Bu, çıkış yeri dar, çok kıymetli bir hadîstir, demiştir (Aynî).

100-.......Peygamber'in zevcesi olan Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben (hacc esnasında) rahatsız olduğumu Rasûlullah'a söyledim. "Halkın arka tarafından deveye binerek tava et!" buyurdu. Ben de öylece tavaf ettim. O sırada Rasîullah Beyt'in tâ yanında namaza durmuş, sabah namazı kıldırıyor, namaz içinde de VeH-Tûri ve Kitabin Mestûrin sûresini okuyordu 176[176].

65- Tavaf Esnasında Kelam Etmek Babı

101-.......îbn Cureyc tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Süleyman el-Ahvel haber verdi; ona da Tâvûs, İbn Abbâs(R)'tan haber verdi. Peygamber (S) Ka'be'yi tavaf ederken, elini diğer bir insanın eline bir kayışla yâhud bir iple yâhud bunlardan başka bir şeyle bağ-lamış bir insanın yanından geçti. Peygamber, kendi eliyle bu bağı kopardı. Bundan sonra da onun yanındaki adama: "Bu insanı etiyle yed!" buyurdu 177[177].

66- Bab: Şahıs Tavaf Esnasında Çirkin Görülen Bir Yürüme Yahud Bir Kayış veya Herhangi Birşey Gördüğü Zaman Onu Koparır

102- Bize Ebû Âsim, îbn Cureyc'den; o da Süleyman el-Ahvel'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ka'be'de bir yular yâhud bundan başka

---

176[176] Hadîsin başlığa mutâbakaatı "fasonların arka tarafından tavaf et!" kavimdedir. Bu lâfızdan, kadınların erkeklerin beraberinde tavaf edebilecekleri, ancak mürakin olduğunca erkeklerin arka taraflarından tavaf etmeleri daha iyi olacağı anlaşılır. Tavaf, namaza benzer bir ibâdettir. Namazda nasıl kadınlar erkeklerin arkasında dururlarsa, tavafta da öyle olmaları gerekir.

Bir de bu hadîsten; ma'ziretlinin bİnekli olarak tavaf edebileceği hükmü alınmış ve bunda ittifak edilmiştir. Ma'ziretsizin binekli tavafında İhtilâf edilmiştir...

Buhârî bu hadîsi, Kitâbu's-Salât'ta "Mescid'e deve girdirilmesi bâbı"nda da başka bir senedle getirmişti.
177[177] Hadîsin başlığa hüccetliği "Bunu eliyle yed!" buyruğudur. Peygamber, "Bu İpi çöz de bunu eliyle yed!'' buyurmakla, insana hürmetin en yüksek dînî ve medenî bir gerek olduğunu, Allah'ın takrîmine mazhar olan Âdem evlâdının hayvanlar gibi iple yedirmesinin gerilik eseri olduğunu İşaret etmiştir

bağlayacak bir bağ ile tavaf eder bir kimse gördü de, onun bağını kopardı [178][178].

67- Bab: Ka'be'yi Çıplak Kişi Tavaf Etmez; Müşrik Olan da Hacc Yapamaz

103-....... Ebû Hureyre şöyle haber vermiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk, Veda Haccı'ndan bir sene evvel Rasûlullah tarafından hacc emîri olarak Mekke'ye gönderildiği haccda, Ebû Bekr de Ebû Hu-reyre'yi, kurbân bayramının ilk günü Minâ'da büyükçe bir topluluk içinde halka şu iki maddeyi i'lân etmeye yollamıştır: "Ey insanlar! İyi biliniz! Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc yapamaz, ve çıplak kişi de Ka'be'yi tavaf edemez!" [179][179].

68- Tavaf Etmekte Olan Kimse Tavaf Esnasında Durduğu Zaman (Tavafı Kesilir Mi Yahud Kesilmez Mi)? [180][180]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Tavaf etmekte olanların içinde namaz ikaame edilirse, yâhud tavaf eden kişi tavaf yerinden def edilirse, namazından selâm verince kestirilmiş olduğu tavafına dönüp devam eder, demiştir. Atâ'nın bu sözüne benzer bir söz de İbn Umer'den

---

[178][178] Bu hadîs, geçen İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkten gelen rivayetidir. Bunda da insanın mekruh ve çirkin sayılacak bir fiil, bir şey veya herhangi birşey gördüğünde, o çirkinliği bertaraf etmesi gerektiği en belîğ biçimde ifâde edilmiştir. Hayvanı bağlayıp yedmekte kullanılan yular ve çilbir nev'inden şeylerle, Allah tarafından mükerrem kılınan (el-İsrâ:70) insanın bağlanıp sevkedilmiye bu fiilin medeniyete zıdd bir gerilik ve ilkellik olduğu öğretilmiş oluyor.

[179][179] Câhiliyet devrinde Ka'be'yi erkek kadın çıplak olarak tavaf etme bid'ati çıkmıştır. "Ey Âdem oğullan, size çirkin yerlerinizi örtecek bir libâs, bir de giyinip süsleneceğiniz bir libâs indirdik. Takva libâsı ise, o daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın âyetlerindendlr. Tâ ki iyice düşünsünler"

'Ey Âdem oğullan, şeytân ana-babamzı, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa, sakın size de bir fitne yapmasın... "(el-A'râf:26-27);

"Ey Âdem oğullan, her mescid huzurunda zînetinizi alın, yiyin için, israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez" (eI-A'râf:3l) âyetlerinin indirilmesini müteâkib, hicretin dokuzuncu yılındaki bu haccda bu bid'at'er böylece kaldırılmıştır.

Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu's-Salât; "Avreti örtecek şey bâbi"nda geçmişti

[180][180] Buhârî bu hususta görüş ayrılıkları bulunduğu için, hükmü bildirrneyip, mutlak olarak mes'eleyi ortaya koymuştur. Cumhur, tavaf eden kişiye, t»vâfı esnasında birşey arız olur da durursa, sonra onun üzerine bina edip tavafım tamamlar; yeniden başlamaz demiştir. Bâzıları da yeniden başlar demiştir.

ve Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'den zikr olunuyor 181[181]

69- Bab: Peygamber (S) Yedi Dolaşmalık Tavafı İçin İki Rek'at Namaz Kıldı

NâfT de: İbn Umer, her yedi dolaşmalık tavafı için iki rek'at namaz kılardı, demiştir 182[182].

İsmâîl ibn Uleyye de: Ben Zuhrfye: Atâ, tavaf eden kişiye kılacağı farz namaz, tavafın iki rek'atından kifayet eder diyor, dedim. Zuhrî: Sünnet (yânî sünneti gözetmek) daha faziletlidir. Peygamber asla birçok yediler dolaşıp tavaf etmedi; ancak yedi dolaşmalık tavaf akabinde iki rek'at namaz kıldı, dedi 183[183].

104-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Biz İbn Umer'e: Umre niyetiyle Ka'be'yi tavaf eden kimse Safa ile Merve arasında sa'y etmeden evvel, kadı-nıyle cinsî münâsebet yapabilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Rasûlul-lah (S) -umre için Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolaşıp tavaf etti. Sonra Makaamı İbrâhîm arkasında iki rek'at namaz kılıp Safa ile Merve arasında sa'y etti, dedi ve: "And olsun, Allah Elçisi 'nde sizin için güzel bir uyma numunesi vardır" (ei-Ahzâb: 2i) âyetini söyledi.

Amr ibn Dînâr dedi ki: Ben Câbir ibn Abdillah'a da aynı şeyi sordum; Câbir: Safa ile,Merve arasını dolaşıp sa'y etmedikçe erkek, kadınına yaklaşmaz, diye cevâb verdi

---

181[181] Buhârî bu başlık altında hadîs getirmeyip, büyük tabiî âlimi Atâ'nın görüşü ile İki sahâbînin sözlerini getirmekle yetinmiştir. Çünkü bunların sözleri ve görüşleri de Peygamber'den yansımış ilmî bir er, asıldır. Atâ'nın bu sözünü Abdurraz-zâk, ibn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmiştir.

İbn Umer'in sözünü, Saîd ibn Mansûr, Abdurrahmân1 m sözünü de Ab-durrazzâk, senedleriyle mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

182[182] Nâfi'nin bu hadîsini Abdurrazzâk, Sevrî'den; o da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Sâlim'den; o da îbn Umer'den senediyle mevsûlen rivayet etmiştir.

183[183] İsmâîl ibn Uleyye'nin bu haberini Abdurrazzâk ile İbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[184][184].

70- Mekke'ye Gelip Yaptığı İlk Geliş Tavafından Sonra ta Arafat'a Çıkıp Tekrar Dönüp Gelinceye Kadar Ka'be'ye Yaklaşmayan ve (Nafile) Tavaf Yapmayan Kimse Babı

105-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) – Veda Haccı'nda Mekke'ye- geldi, Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasında sa'y etti ve bu tavafından sonra tâ Arafat'tan dönünceye kadar Ka'be'ye yaklaşmadı [185][185].

71- İki Rek'at Tavaf Namazını Mescidden Dışarı Çıkarak Kılan Kimse Babı

Umer (R) bu namazı bir defasında Harem'den çıkarak dışarıda kılmıştır [186][186].

---

[184][184] Hadîsin başlığa uygunluğu (el-Azhâb:2l) âyetinden alınır. Çünkü tbn Umer bu âyeti söylemekle, sünnetin yedi dolaşma akabinde iki rek'at namaz kılmak sonra Safa ile Merve arasında sa'y etmek olduğunu; çünkü Rasûlullah'ın böyle yaptığım bildirmek istemiştir.

Bu hadîs, Kitâbu's-Salât; "tbrâhîm Makaamı'ndan bir namazgah edinin bâbi"nda da geçmişti.

[185][185] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Çünkü hacı üzerine kudüm yânî geliş tarafından başka tâ Arafat'a gidip gelinceye kadar hacc menseki olarak bir tavaf vazî-r fesi yoktur. Geliş tavafı ise ihrâmlı olsun olmasın, Mekke'ye gelen her kişiye müstehâbdır. Amma isteyen bu geliş tavafından başka bu arada nafile tavaflar yapabilir. Zâten bu "Hâriçten gelenler için Ka'be'de nafile tavaf, nafile namaz kılmaktan efdaldir" denilerek, bâzı âlimlerce teşvik de edilmiştir.

Rasûlullah'ın Veda Hacci'nda geliş tavafından başka nafile tavaf yapmaması, bunun haccın gereğidir sanılmaması ve ümmetine kolaylık sağlamak içindir (Umdetu'UKaart).

[186][186] Bu bâb iki rek'at tavaf namazını Mescidi Harâm'dan dışarıda kılmanın cevazını beyân İçin getirildi. Yânî iki rek'at tavaf namazı için muayyen bir yer yoktur, Tavaf eden kişi bu namazı istediği yerde kılabilir. Bu caizdir. Yalnız Makaam'-ın arkasında kılmak daha faziletlidir, işte bu fazîletten ötürü Buhârî, bu bâb-dan sonra, orada kılmakla ilgili babı getirmiştir.

Buhârî burada Umer'in fiilini de getirdi, Umer sabah namazından sonra tavaf yaptığı için ve kendisi sabah namazından sonra mutlak olarak nafile kılmayı kerîh gördüğü için, gereken tavaf namazını sonra Harem'den dışarıda kılmıştır. Umer'in bu fiilini Beyhakî senediyle rivayet etti.

106-.......Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Urve'den; o da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den tahdîs etti ki, Üm-mü Seleme (R): Ben Rasülullah'a rahatsızlığımı arzettim... demiştir.

H ve yine bana Muhammed ibn Harb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Mervân Yahya ibnu Ebî Zekeriyyâ el-Gassânî, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah Mekke'de iken Ümmü Seleme de (rahatsızlığı sebebiyle) henüz tavaf etmemişken, Rasûlullah ve Ümmü Seleme (Harem'den veya Mekke'den) çıkmak istediklerinde, Rasûlullah Ümmü Seleme'ye:

— "Sabah namazı ikaamei edildiği zaman insanlar namaz kılarlarken, sen devenin üzerinde tavaf et!" buyurdu.

Ümmü Seleme böyle yaptı ve tavaf namazı kılmadan dışarı çıktı 187[187]

72- İki Rek'at Tavaf Namazını Makaam(ı İbrahim)in Arkasında Kılan Kimse Babı

107-.......Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim; şöyle diyordu: Peygamber (S) Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi kerre dolaşıp tavaf etti, müteakiben Makaam'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı. Sonra da Peygamber (S) sa'y yapmak için Safâ'da çıktı. Yüce Allah da zâten: "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma numunesi vardır.,."(ei-Ahzâb: 2i) buyurmuştur 188[188].

187[187] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ümmü Seleme iki rek'at tavaf namazını kılmadı ve Harem'den çıktı" ifadesidir. Ümmü Seleme bu namazı Harem dışında kılmıştır. Bu da Peygamber'in huzurunda yapılıp, O'nun tarafından takrîr ve tasvîb edildiği için, tavaf namazının Harem dışına kadar geri bırakılmasının cevazına delâlet etmiştir... (Umdetu'l-Kaarî).

188[188] Müslim'de Veda Haccı'nın sıfatı hakkındaki Câbir'in uzun hadîsinde: Peygamber tavaf etti. Sonra "İbrâhîm MakaamVnda bir namazgah ed/nm"(el-Bakara:l25 âyetini okudu ve Makaam'ın yanında iki rek'at namaz kıldı... şeklindedir. Bundan anlaşılan ma'nâ, âyetin bu iki rek'atı kılmayı emredici olmasıdır. Emr ise Şafiî'ye göre vucûb İçindir, Lâkin bu vucûb "Üzerimde başka namaz var mıdır?"hadîsine muarız olduğu için vucûbluğu değil, sünnetliği delîl olur... (Kas-tallânî).

73- Sabah ve İkindi Namazlarından Sonra Tavaf Etmek Babı

İbn Umer (R) güneş doğmadığı müddetçe iki rek'at tavaf namazını kılar idi. Umer ibn Hattâb (R) ise sabah namazından sonra bineğine binmiş, nihayet bu iki rek'atı Zü Tûvâ mevkiinde kılmıştır 189[189].

108-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir takım insanlar sabah namazından sonra Beyt'i tavaf ettiler, sonra da bir vaizin huzurunda oturdular. Nihayet güneş doğduğu zaman kalkıp namaza koyuldular. Bunun üzerine Âişe (R): Bunlar oturdular; nihayet içinde namaz kılmak mekruh kılınan şu saatte kalkmış, namaz kılıyorlar, demiştir 190[190].

109-.......Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, O, güneşin doğması sırasında ve bir de batışı sırasında namaz kılmaktan nehyediyordu 191[191].

110-.......Bize Ubeyde ibnu Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip, şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr(R)'i gördüm. O fecr namazından sonra tavaf eder, sonra da iki rek'at namaz kıldırdı. Râvî Abdulazîz dedi ki: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i gördüm, ikindiden sonra iki rek'at namaz kılardı ve Âişe'nin kendisine Peygamber'in bu iki rek'atı kılmadan evine girmediğini tahdîs ettiğini haber verdi

---

189[189] İbn Uiher'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Umer'in fiilini de İmâm Mâlik el-Muvatta'da rivayet etmiştir. el-Esrem de bunun benzeri bir ibareyi rivayet etmiştir.

190[190] Bundan anlaşılan ma'nâ Âişe'nin bu nehyi umûmu üzere hamleder olduğudur. Bunu Atâ'nın kendisinden rivayet ettiği şu haber te'yîd ediyor: İbn Ebî Şeybe'-nin rivayetinde Âişe, Atâ'ya: Sabah veya ikindi namazından sonra Beyt'i tavaf etmek istediğinde tavaf et de tavaf namazım güneş kayboluncaya yâhud doğuncaya kadar geri bırak. Ve her yedi dolaşma için iki rek'at namaz kıl, demiştir. Bu, Mâlİkîler'in mezhebidir. Hanefîler ise mekruh vakitlerde bu iki rek'at kı-inmaz; eğer mekruh vakitler içinde kümrsa kerâhatle beraber sahih olur, demişlerdir (Kastallânî).

191[191] Bunun başlığa mutabakatı, bundan önce geçen hadîsten bilinmiştir. Bunun bahisleri de Kitâbu's-Salât'taki "Namaz vakitleri bâbı"nda geçmişti.

192[192].

74- Rahatsız Olan, (Bir Binite) Binerek Tavaf Eder Babı

111-.......Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da îbn Abbâs'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir deve üzerinde olduğu hâlde Beyt'i tavaf etti. Haceri Esved rüknüne geldikçe ona elindeki bir şeyle işaret edip, tekbîr getirdi 193[193].

112-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a rahatsız olduğumu arzettim. Bunun üzerine bana: "Sen binekti olarak insanların ötesinden tavaf et!" buyurdu. Ben, Rasûlullah Beyt'-in yanında namaz kıldırırken tavaf ettim; kendisi namaz içinde Ve't-Tûri ve Kitabin Mestûrin sûresini okuyordu 194[194].

75- Hacılara Su İçirilmesi Babı

113-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Abbâs ibnu Abdilmuttalib (R) hacılara su (ve şerbet) dağıtmak için Minâ gecelerinde Mekke'de ikaâmet etmek üzere Rasûlullah'tan izin istedi. Rasûlullah da ona izin verdi 195[195].

192[192] ibnu'z-Zubeyr sabah namazından sonra namaz kılma cevazım, ikindiden son-rakî namazın cevazından istinbât etmiş gibidir. O bunu, o cevazın umûmî olduğu i'tikaadına binâen yapıyordu. Şafiî'nin mezhebi, vakitlerin hepsinde kerâhatsiz olarak tavaf sünnetinin kılınmasının cevazıdır... (Kastallânî).

193[193] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin birazcık farklı bir rivayeti yakında "Haceri Esved yanında tekbîr getirme bâbı"nda geçmişti. _

194[194] Bunun da başlığa uygunluğu ve delîlliği meydandadır. Bunun da farklıca bir rivayeti yakında "Kadınların erkeklerin beraberinde tavafı bâbı"nda geçmişti.

195[195] Kureyş, hacılara suda yapılmış kuru üzüm şırası içirirlerdi. Bu işi Câhiliyet'te babası Abdulmuttalib'den sonra Abbâs üzerine almıştı. Peygamber İslâm devrinde onun bu vazifesini takrîr etti, artık bu vazife kıyamete kadar onun ailesi için bir hakktır. İşte Peygamber, Abbâs'a bu iş için Minâ'nın 11., 12., ve 13. gecelerinde Mekke'de ikaametine izin vermişti. (Kastallânî).

114-.......Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Harem'deki şerbet dağıtılan sebîl yerine geldi ve şerbet istedi. Abbâs, oğluna:

— Ey Fadl, anana git de yanındaki (husûsî) şerbetten Rasûlullah'a getir! dedi.

Rasûlullah:

— "(Hayır.) Bana bu şerbetten ver!" buyurdu. Abbâs:

— Yâ Rasûlallah! Halk buradaki şerbete ellerini sokuyorlar! dedi. \; Rasûlullah:

— "İşte halkın içtiği bu şerbetten ver!" buyurdu.

Ve Abbâs'ın sunduğu umûmî şerbetten içti. Sonra Rasûlullah Zemzem Kuyusu'na geldi. Abbâs oğulları (burada hacılara) su içiri-yorlardı ve kuyudan su çekiyorlardı. Rasûlullah:

— "(Ey Abdulmuttalib oğulları,) çekiniz! Siz hayırlı bir iş yapıyorsunuz, dedi.

Sonra Rasûlullah:

— "Halkın (su çeldşine uymak için) kalabalık etmesi endîşesi olmasaydı ben de devemden iner, hattâ -kuyunun ipini, eliyle omuzu-na işaret ederek- şuraya kor, sizin gibi su çekerdim" buyurdu [196][196].

76- Zemzem Suyu Hakkında Gelen Haberler Babı

115-.......Enes ibn Mâlik dedi ki: Ebû Zerr (R) bu Mi'râc kıssasını şöyle tahdîs eder idi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben Mekke'de iken içinde bulunduğum evin tavam yarıldı. Cibril aleyhi's-selâm indi. Göğsümü yardıktan sonra içini Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dolu altın bir leğen getirip, içindekini göğsümün içine boşalttı.

---

[196][196] Hadîsin başlığa hüccetliği ve Yüce Peygamber'in erişilmez tevâzu'u ve halkçılığı bu hadîste güneş kadar açıktır!...

Sonra göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâya doğru çıkardı. Cibril oranın, yânı yere en yakın semânın bekçisine "Aç!" dedi. Bekçi: Kimdir o? dedi. Cibril: Ben Cibril'im, dedi 197[197].

116-.......İbnu Abbâs (R) şöyle tahdîs etmiş: Ben Rasûlullah'a "zemzem suyundan sundum. O da ayakta olduğu hâlde içti, demiştir.

Âsim el-Ahvel dedi ki: İbn Abbâs'ın âzâdhsı İkrime Allah adiyle yemîn edip: Rasûlullah (S), îbn Abbâs'm kendisine Zemzem suyundan içirdiği gün, muhakkak deve üzerinde bulunuyordu, dedi 198[198].

77- Kıran Haccı Yapan Kimsenin Tavafı Babı 199[199]

117-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'ın beraberinde Veda Haccı'na çıktık, ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettik. Sonra Rasûlullah (S): "Beraberinde hedy kurbânı olan, hacc ve umre niyetiyle ihram edip, telbiye eylesin. Sonra bu ikisini bitirinceye kadar ihramdan çıkmaz" buyurdu. Nihayet ben hayızlı olarak Mekke'ye geldim. Haccımızı yapıp tamamladığımızda, Rasûlullah beni Abdurrahmân'm beraberinde Ten'îm mevkiine gönderdi. Ben oradan umre için ihrama girip, umremi yaptım. Rasûlullah: "İşte bu umre, senin yapacağın umrenin yerinedir" buyurdu. Umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmiş olanlar, Mekke'de tavaf ve sa'yi yaptıktan sonra ihramdan çıktılar. Sonra da Minâ'dan dönmelerinin ardından hacc için diğer bir tavaf daha yaptılar. Amma (yanlarında hedy olanlarla) hacc ile umreyi (bir ihramda) cem'

197[197] Hadîsin başlığa uygun yeri "Cibril indi, sonra göğsümü açıp Zemzem suyu ile yıkadı" kelâmıdır. Cibril'in bu fiili Zemzem'in faziletine delâlet etmiştir. Zîrâ Cibril, Peygamber'in göğsünü ondan başka olan sulardan hiçbiriyle değil de, yalnız Zemzem ile yıkamıştır. Şeyhu'l-îslâm Bulkînî: Zemzem, Kevser'den daha faziletlidir. Çünkü Peygamber'in kalbi bununla yıkandı. Hâlbuki kalb ancak suların en faziletlisi ile yıkanır, demiştir (Kastallânî).

Bu hadîs, Kitâbu's-Salât'ın başında "Isrâ'da namaz nasıl farz olundu bâ-bı"nda uzun uzadıya geçmişti.

198[198] Bunun başlığa uygunluğu, içinde Zemzem zikredilmesi sebebiyledir.

199[199]Yânî Kıran Haccı yapana bir defa tavaf yapması yeter mi? Yâhud ona da iki tavaf zarurî midir? Bu konuda ihtilâf olduğu için, Buhârî hükmü beyân etmeyip, böyle mutlak olarak söylemiştir.

etmiş olanlara gelince, bunlar bir tavaf yaptılar [200][200].

118-.......Bize ibnu Uleyye, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti (NâfV şöyle demiştir): İbnu Umer'in binek devesi hacc yolculuğu için evinde hazırlanmış bulunduğu sırada oğlu Abdullah ibn Abdil-lah yanına girdi de: Ben bu yıl insanlar arasında bir harb olacağından ve bu sebeble onların seni Beyt'i ziyaretten men' edeceklerinden endîşe ediyorum. Onun için bu yıl hacca gitmesen de evinde ikaamet etsen! dedi. Bunun üzerine İbn Umer: Rasülullah (S) umre için yola çıktı. Kureyş kâfirleri O'nunla Beyt arasında perde oldular. Eğer benimle Beyt arasına mâni' olunursa, ben de Rasûlullah'm yaptığı gibi yaparım: "And olsun Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma numunesi vardır ".(ei-Ahzâb: 21) dedi. Sonra da: Ben sizi şâhid kılıyorum. Ben umremle beraber bir haccı kendime vâcib kıldım (yânî kıran hac-cına niyet ettim), dedi. Oğlu Abdullah dedi ki: Bundan sonra baham İbn Umer (Arafat'ta vukuftan sonra Minâ'dan Mekke'ye) geldi ve hacc ile umresi için bir tek tavaf yaptı [201][201].

119-.......Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): İbnu Umer, Haccâc'm İbn Zubeyr ile harb etmek için Mekke'ye indiği yıl hacc etmek istedi. Çocukları tarafından kendisine: İnsanlar arasında bir harb vardır. Biz onların seni haccdan men' edeceklerinden korkuyoruz, denildi. İbn Umer: "And olsun Allah Elçisi'nde sizin için çok güzel bir uyma numunesi vardır" (ei-Ahzâb: 21). Eğer Beyt'i ziyaretten men' olunursam, o takdirde ben de Rasûlullah'm yaptığı gibi yaparım. Ben sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umre yapmayı kendime vâcib kıldım, dedi. Sonra yola çıktı. Nihayet (Zu'1-Huleyfe'nin önündeki) Beydâ meydanına vardığı zaman: Hacc ile umrenin hâli (mâni' olunmakla

---

[200][200] Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc İle umreyi (bir ihramda) cem' edenlere gelince..." fıkrasındadır. Çünkü böyle yapan kaarın'dir. Burada kaannın tavafının bir defa olduğu beyân edilmiştir. Bu hadîs "Hayızlı ve nifâsh kadınlar nasıl ihrama girip telbiye ederler bâbı"nda da geçmişti.

[201][201] Hadîsin başlığa delîl yeri "Hacc ve umre için bir defa tavaf yaptı" fıkrasındadır.

İbn Umer'e göre kıran haccı yapanın tavafı işte budur. Şafiî ile onun sözüne uyanlar da bu görüşe gitmişlerdir.

Kaarın için de iki tavaf ve iki sa'y'e kaail olanlar, bu bir tavaf sözüyle, umre ve haccın herbiri için bir tavaf kasdedilmiştir, derler

ihramdan çıkmak cevazında) bir şeydir (yânî aralarında fark yoktur). Sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umremle beraber haccı kendime vâcib kıldım, dedi. Yolda Cuhfe yakınındaki Kudeyd mevkiinden satın aldığı kurbânı hedy olarak şevketti. Ve bu tek kurbân üzerine ziyâde etmedi. Çünkü ihramın haram kıldığı suçlardan birini işlemediğinden başka bir kurbân kesmedi. Arada ihramdan çıkmadı, ihramdan dolayı haram olan fiillerin hiçbiri kendine halâl olmadı, tıraş Olmadı, saçını kısaltmadı. Nihayet nahr günü olunca, İbn Umer kurbânını kesti, tıraş oldu ve ifâda tavafını yaptı. İbn Umer nahr günü yaptığı bu ilk tavâfiyle hacc ve umre tavafını edâ etmiş olduğu görüşünde bulundu. Ve Rasûlullah (S) da böyle yaptı, dedi [202][202].

78-Tavafın Abdestli Yapılacağı Babı

120-.......Bize İbnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Nevfel el-Kuraşî haber verdi ki, bu Muhammed ibn Abdirrahmân, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e, (hacc niyetiyle ihrama giren kimse tavaf.ve sa'y ile ihramdan çıkabilir mi, çıkamaz mı mes'elesini, yânî haccın umreye çevrilmesi mes'elesini) sormuş. Urve de -hacc niyetiyle ihrama giren kimsenin yalnız haccı bitirdikten sonra ihramdan çıkabileceğini, haccın umreye çevrilemeyeceğini isbât yolunda- şöyle demiştir:

Peygamber (S) şöyle hacc etmiştir: Bana Âişe (R) haber verdi: Peygamber Mekke'ye geldiğinde îfâya başladığı ilk ibâdet olmak üzere abdest aldı. Sonra Beyt'i tavaf etti. Sonra Peygamber, bu tavaf ve sa'yi umre olmuş saymadı. Peygamberden sonra Ebû Bekr hacc yaptı. Onun da Beyt'i tavaf etmek ilk yaptığı şey oldu. Sonra bu tavaf ve sa'y umre olmadı. Ebû Bekr'den sonra Umer de bunun gibi yaptı. Umer'den sonra Usmân (R) hacc yaptı. Ben Usmân'ı iyice gördüm; onun da ilk yaptığı iş, Beyt'i tavaf etmektir. Sonra bu

---

[202][202] Hadîsin başlığa delîlliği "Nahr günü yaptığı bu İlk tavafı ile hacc ve umre tavafını edâ etmiş olduğu görüşünde bulundu ve Rasûlullah da böyle yaptı dedi" kavlindedir. Hadîsin bu son fıkrası, kaarın hacc olan ihrâmlı iki tavafa muhtâc olmaz diyenlerin delilidir. Hanefîler'e göre kaarın için de iki tavaf lâzımdır. Onların bu konuda başka delîlleri vardır.

Burada Beyt'i tavaf ile maksad, haccın rüknü olan ifâde tavafıdır. Hacı kaarın olsun, mufrid olsun, kudüm, yânî geliş tavafı bu ifâda tavafı yerine geçmez. O geliş tavafı, Mekke'ye her gelenin yapması gereken müstehâb bir tavaftır. Bu hadîs, geçen hadîsin İkinci bir tarîkten rivayetidir (Bu babın haşiyeleri Aynî ile Kastallânî'dendir.)

tavaf ve sa'y, umre olmadı. Sonra Muâviye ve Abdullah ibnu Umer hacc yaptılar. Sonra ben babam Abdullah ibnu'z-Zubeyr ibni'l-Avvâm'ın beraberinde hacc yaptım. Onun da Beyt'i tavaf etmek, ilk yaptığı iş oldu. Sonra bu tavaf ve sa'y, umre olmadı. Sonra ben Muhacirler ve En-sâr'ı gördüm; onlar da hep böyle yapıyorlardı da, onların bu tavaf ve sa'yleri bir umre olmadı. Sonra böyle yaptığını gördüğüm insanların sonuncusu İbnu Umer'dir. Sonra o da haccı bozup umreye çevirmedi.

Ve işte İbnu Umer, o suâli soranların yanındadır. Öyleyken bunu niye ondan sormuyorlar? İbnu Umer haccını bozup umre yapmamış; geçmiş olanlardan da hiçbir kimse haccını bozmamıştır. Onların hepsi Beyt'i tavaf için ayaklarını Mescid'in içine koydukları zaman, başka bir ibâdete başlamazlardı. Tavaftan sonra da kendileri halâl olmaz, yânî ihramdan çıkmazlardı. Ben annem Esma ve teyzem Âi-şe'yi de gördüm ki, onların ikisi de Mekke'ye geldikleri zaman Beyt'i tavaf etmekten evvel başka bir işe başlamazlardı. Onlar Beyt'i tavaf ederler, sonra da halâl olmazlardı 203[203].

Bana annem Esma bintu Ebî Bekr haber verdi ki, kendisi ve kız-kardeşi Âişe,Zubeyr, fulân ve fulân kimseler umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmişler, bunlar Haceri Esved'i isti'lâm edip el sürdükleri,yânî tavafı ve sa'yi tamamladıkları zaman ihramdan çıkmışlardır 204[204].

203[203] Hadîsin bâb başlığa hüccetüği "Mekke'ye geldiği zaman ilk yaptığı iş abdest alması oldu" sözündedir.

204[204] "Haceri Esved rüknüne el sürdüklerinde halâl oldular" sözünün ma'nâsı, tavaf ettiler, sa'y ettiler ve tıraş oldular da ihramdan çıktılar demektir. Bu mukadder sözler bilindiği için hazfedilmişlerdir.

Eğer bu son kısım bundan önceki' 'Esma ile Âişe Beyt'i tavaf ettiler, sonra halâl olmadılar" fıkrasına aykırıdır, binâenaleyh bunun zikrinde ne fâide vardır? dersen, ben derim ki: İlki hacc hakkında idi; ikincisi ise umre hakkındadır. Onun garazı şudur: Onlar umre niyetiyle ihrama girdiklerinde tavaftan sonra ihramdan çıkıyorlar. Çünkü onlar tavaftan sonra ihramdan çıkmadıkları zaman umreciler olmadıklarını ve hacclannı fesh edemiyeceklerini biliyorlardı. Bunun da sebebi şudur: Çünkü haccda yapılan ilk tavaf, geliş içindir; umredeki tavaf ise umrenin rüknüdür" (Kirmânî).

Bu hadîs "Mekke'ye geldiği zaman Beyt'i tavaf eden kimse bâbı"nda da geçmişti

79- Safa İle Merve Arasını Sa'y Etmenin Vücübu ve Bu Satın Allah'ın Şeairinden (Alametlerinden) Kılınmış Olduğu Babı [205[205]]

121-.......Urve şöyle demiştir: Ben Âişe'ye şöyle sordum: Yüce Allah'ın "Şübhesiz Safa ile Merve Allah'ın alûmetlerindendir. İşte kim o Beyt'i hacc ve umre kasdıyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir be ys yoktur. Kim gönüllü olarak (vâcib olmayan amellerden) bir hayr işlerse (mükâfatını görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren, hakkıyle bilendir" (d-Bakara: ıss> kavli hakkında ne re'y edersin? Yemîn ederim ki, Safa ile Merve arasında sa'y etmemek hiç kimse üzerine bir günâh olmaz, dedim.

Âişe:

— Ey kardeşim oğlu, sen fena söz söyledin! Eğer bu âyetin ma'-nâsı (hükmü) senin te'vîl ettiğin gibi (sa'y mubah) olsaydı, âyet "Safa ile Merve arasında sa'y etmemekte günâh yoktur'' suretinde olurdu. Şu kadar ki, bu âyet Ensâr hakkında indirilmiştir. Ensâr müslümân olmalarından önce, Müşellel mevkii yanında bulunup kendisine ibâdet edegeldikleri Tâğıye Menât putu için ihrama girip telbiye ederlerdi. İşte Ensâr'dan ihrâmlanan kimseler (kendi putları karşısında dikili bulunan) Safa ile Merve putları arasında sa'y etmeyi günâh sayarlardı. Ensâr müslümân oldukları zaman müşkil saydıkları bu vaziyeti Rasûlullah'a şöyle sordular:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi günâh sayıyorduk (bu iş bize ağır geliyor), dediler.

Bunun üzerine Yüce Allah "Şübhesiz Safa ile Merve Allah 'in alâmetler inde mi ir..." âyetini indirdi. Âişe (R):

— Rasûlullah Safa ile Merve arasında dolaşıp sa'y etmeyi kendi fiili ile de kaanûnlaştırmıştır. Artık bu iki tepe arasında dolaşmayı, yânî sa'yi terketmek kimse için caiz değildir, demiştir.

Zuhrî dedi ki: Âişe'nin bu hadîsim Abdurrahmân'ın oğlu Ebû Bekr'e haber verdim (ve bu

---

[205[205]] Şeâir, Şofre'nİncem'idir. Şaîre de, alâmet ve nişan demektir. Yânî, bu tepeler Allah'a ibâdet etmeye vesîle kılman alâmetler ve nişanelerdir. Allah onlar arasında sa'y etmeyi de, hacc ve umre menseklerinden kılmıştır

konudaki bilgisini sordum). O bana cevaben şöyle dedi:

— Âişe'nin Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasında sa'yi günâh sayan bir zümre bulunduğunu haber vermesi, şübhesiz ki bir ilimdir. Fakat ben bunu işitmiş değilim. Ben ilim ehli olan birçok kimselerden işittim ki, onlar şöyle zikrediyorlardı: Âişe'nin haber verdiği Menât için ihrama girmekte olan bu zümreden başka, Ensâr'dan bir zümre daha vardı. Bunların hepsi de bil'akis Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasında tavaf ederlerdi. îslâm devri gelip, Yüce Allah "... O kadîm Beyt'i tavaf etsinlâr" (ei-Hacc: 29) kavliyle Beyt'i tavaf etmeyi zikredip de Safa ile Merve tavafı Kur'ân'da zikredilmeyince, bunlar:

— Yâ Rasûlallah! Biz öteden beri Safa ile Merve arasında tavaf ederdik. Allah Beyt'i tavaf emrini indirdiği hâlde, Safa ile Merve arasında sa'yi zikretmedi. Biz Safa ile Merve arasında sa'y edersek, bize günâh var mıdır? diye sordular.

Bunun üzerine Yüce Allah: "Şübhesiz Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre kasdı ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur. Kim gönlünden bir hayr işlerse (mükâfatını görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren, hakkıyle bilendir" (ei-Bakara: 158) âyetini indirdi 206[206]. Yine Abdurrahmân oğlu Ebû Bekr devam edip şöyle dedi: Ben bu el-Bakara: 158. âyetinin Ensâr ve Arablar'ın diğer bir kavminden oluşan her iki fırka hakkında, yânî hem Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasında tavaf etmeyi günâh sayanlar fırkası, hem de Câhiliyette Safa ile Merve arasını tavaf edegeldikleri hâlde sonradan İslâm devrinde Aliah'ın Beyt'i tavafı emredip de (ei-Hacc: 29) Safa ve Merve'yi zikretmediği için Safa ile Merve arasını tavaf etmeyi günâh sayanlar fırkası hakkında indiğini işitirim. Nihayet Allah Beyt'i tavafı zikretmesinin (ei-Hacc: 29) ardından, bu Safa ile Merve arasında sa'yi

---

206[206] Safâ ile Merve, Mekke'de iki tepenin ismidir. Câhiliyet zamanında Safâ'da erkek suretinde Isâf, Merve'de kadın suretinde Naile isimlerinde meşhur birer put vardı. Mekke'nin fethinden sonra o putlar kırıldı. Bu putların zihinlerde bırak tığı çirkin hâtıralardan dolayı müslümânlar bu iki tepe arasında sa'y etmekte tereddüd gösterdiler. Allah bu tereddüdü gidermek üzere bu (el-Bakara:l58) âyeti indirdi.

Bu hadîste Urve'nin "Onları tavaf etmekte günâh yoktur" kavlinden, Safa ile Merve arasında sa'yin mübâh olduğuna istidlaline, Âişe'nin fena bir icti-hâd demesi ve Rasûlullah'ın bu sa'yı fiiliyle de bir kaanûn yaptığını bildirmesi ve en sonra, kimse için Safa ile Merve arasında sa'yi terk caiz değildir içtihadında bulunması, âyetin zahirinden sa'yin mübâhhğını anlamaya mâni' olduğundan ve sa'yin farz olduğuna hükmedecek derecede kat'iyet de bulunmadığından, Hanefî imamları sa'yin farzhğına değil de, vâcibliğine kaail olmuşlar ve haccın rükünlerinden saymamışlardır. Mâlikî, Şafiî ve Hanbelîler ise, sa'yi haccın rükünlerinden saymışlardır.

de (ei-Bakam: ısg) zikretti (yânî el-Bakara: 158. âyetinin inmesi, el-Hacc: 29 âyetinin inmesinden sonra oldu) 207[207].

80- Safa İle Merve Arasında Sa'yin Keyfiyeti Hakkında Gelen Haberler Babı

Ve İbn Umer (R): Sa*y, Abbâd oğulları evinden Ebû Huseyn oğulları sokağına kadardır, demiştir 208[208].

122-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S), geliş tavafı olan ilk tavafı yaparken ilk üç dolaşmayı hızlı, dört dolaşmayı ise (âdet olan yürüyüşle) yürürdü. Safa ile Merve arasında dolaşırken de sel yerinin karnında (bugünkü iki yeşil sütûncuk arasında) koşardı. Râvî dedi ki: Ben, Nâfi'e: Abdullah ibn Umer, Yemen tarafındaki köşeye ulaştığı zaman yürür müydü? diye sordum. Nâ-fi': Hayır, ancak rükn üzeri kalabalık ve sıkışık olması hâlinde yürürdü. Çünkü İbn Umer, rüknü isti'lâm etmedikçe terketmezdi 209[209].

123-.,.... Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Biz İbn Umer'e:

— Eğer bir kimse umre niyetiyle Beyt'i tavaf eder de Safa ile Merve arasını dolaşmazsa (ihramdan çıkıp) kadınına gelebilir mi? Diye sordum.

İbn Umer:

207[207] Abdurrahmân oğlu Ebû Bekr'in verdiği bu bilgiler, Âişe'nin verdiği bilgileri reddetmiyor, bil'akis onları daha da açıklayıp te'kîd etmiş oluyor. Bilhassa burada zikredilen âyetlerin iniş târihlerinin evvellik ve sonralığını da bildirmek suretiyle, âyetlerin inişine sebeb olanların her iki fırkaya dâhil olanlar olduğunu ortaya koyuyor

208[208] İbn Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. O rivayette Usmân ibnu'l-Esved: Ben Mucâhid ile Atâ'yı, Abbâd oğullan kapısından Ebû Huseyn oğullan sokağına kadar koşarlarken gördüm. Onlar bu koşmayı, İbn Umer'e nisbet ediyorlardı, demiştir.

Bu sözün başlığa uygunluğu, koşmanın Abbâd oğulları evinden başlayıp Ebû Huseyn oğullan sokağına kadardır, sözündedir.

209[209] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sel yerinin karnında koşardı" sözündedir. Bu hî. Hîs "Mekke've eeldiginde Beyt'i tavaf eden kimse bâbı"nda da geçmişti.

— Peygamber (S) -umre için-Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolaştı, Makaam'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı, akabinde Safa ile Merve arasını da yedi kerre dolaştı. "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için çok güzel bir uyma örneği vardır'* (ei-Ahzâb: 2i), dedi.

Râvî dedi ki: Biz Câbir ibn Abdillah'a da aynı şeyi sorduk. Cabir de:

— Safa ile Merve arasında sa'y etmedikçe, kadına sakın yaklaşmasın, dedi 210[210].

124- Bize Mekkî ibnu İbrâhîm tahdîs etti ki, İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Dînâr haber verip şöyîe dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) Mekke'ye geldi, Beyt'i tavaf etti, sonra iki rek'at namaz kıldı, Sonra Safa ile Merve arasın-da sa'y etti. Sonra da "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma örneği vardır" (ei-Ahzâb: 21) âyetini okudu 211[211].

125-.......Bize Asım ibn Süleyman haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Sizler Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi çirkin görüyor muydunuz? diye sordum.

Enes:

— Evet. Çünkü bu sa'yler, Allah "Şübhesiz Safa ile Merve Allah alâmetlerindendir, İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre niyetiyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur... " (ei-Bakara: 158) âyetini indirinceye kadar, Câhiliyet alâmetlerinden idi, diye cevâb verdi 212[212].

126-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, îbn

210[210] Bâb başlığına uygunluğu "Safa ile Merve arasında yedi kerre dolaştı" sözündedir. Bu hadîs de daha evvel geçmişti.

211[211] Bu da, bundan önce zikredilen hadîsin diğer tarîkidir.

212[212] Bunun başlığa uygunluğu, içindeki âyette Safa ile Merve arasında sa'y(= koşma)in isbâtı bulunması cihetiyledir.

Abbâs (R): Rasûlullah (S) Beyt'i ve Safa ile Merve arasını ancak müşriklere kendi kuvvetini göstermek için koşarak sa'y etti, demiştir 213[213].

el-Humeydî şunu ziyâde edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyey-ne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Atâ'dan işittim, İbn Abbâs'tan yukarıki hadîsin benzerini rivayet etti 214[214].

81- Bab: Hayızlı Kadın Hacc ve Umrede Ka'be'yi Tavaf Etmesi Hariç, Diğer Menseklerin Hepsini Yerine Getirir

Hacc ve umre yapan kişi, Safa ile Merve arasında abdestsiz olarak sa'y ettiği zaman (hüküm nedir)? 215[215]

127-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'ye hayızlı olarak geldim. Ka'be'yi de, Safa ile Merve arasını da tavaf etmedim. Âişe dedi ki: Ben bu hâlimi Rasûlullah'a şikâyet ettim. Rasûlullah (S): "Hacının yapacağı işleri sen de yap, şu kadar ki, sen ancak temiz oluncaya kadar Beyt'i tavaf etme!" buyurdu 216[216].

128- Bize Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvahhâb tahdîs

---

213[213] Bunun da başlığa uygunluğu meydandadır. Bunda tbn Abbâs tavaf ve sa'ydaki koşmayı, Peygamber'in kendi kuvvetini müşriklere göstermesi sebebine hasretmektedir. İbn Abbâs'tan diğer bir sebeb daha gelmiştir ki, o da, babamız îbrâ-hîm'in koşmasıdır; hattâ bu koşmanın sebebinin Hacer'in koşması olduğu da gelmiştir.

214[214] Humeydî'nin bu ziyâdesinin fâidesi buradaki râvîlerin hadîsi birbirlerinden an'ane ile değil de, işitme ile almış olduklarını isbât etmiş olmasıdır.

215[215] Buhâri başlığın birinci kısmında hükmü açıkça bildirdi. İkinci kısımda ise, görüş ayrılığı bulunduğu için, hükmü bildirmeğe girişmedi. Hasen el-Basrî, sa'y için temizliği şart kılmıştır, Hanbelîler'den bir rivayet de böyledir.

216[216] Hadîsin başlığa hüccetliği "Beyt'i tavaf hâric, hacının yapacağı işler gibi yap" kavimdedir.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda "Hayızlı Beyt'i tavaf hâric, bütün hacc fiillerini yerine getirir bâbı"nda da geçmişti.

edip şöyle dedi:

H Müellif Buhârî dedi ki: Ve yine bana Halîfe ibn Hayyât söyledi. Bize Abdulvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Habîbun el-Muallimu, Atâ'dan tahdîm etti ki, Câbir ibn Abdillah şöyle demiştir: Peygamber (S) ve sahâbîleri hacc için ihrama girdiklerinde, Peygamber ile Talha'dan, bir de Yemen'den gelen Alî'den başka sahâbîlerden hiçkimsenin beraberinde kurbanlığı yoktu. Alî, Yemen'den kurbânı beraberinde olarak Mekke'ye geldi ve: Ben Peygamber'in ihrama girdiği gibi ihrâmlandım, dedi. (Biz Mekke'ye geldiğimizde) Peygamber, sahâbîlerine, ihrama girerken niyet ettikleri hacci umreye çevirmelerini, tavaf ve sa'y yapmalarını, sonra saçlarını kısaltmalarını ve ihramdan çıkıp halâl olmalarını; yalnız yanında kurbanlığı bulunanların ihramlarından çıkmamalarını emretti. (Haccı feshedip, umreye çevirmeye me'mûr olan sahâbîler, bu hâle taaccüb ederek:)

— Bizler herbirimizin cinsiyet âletleri menî damlatır hâlde mi Mi-

nâ'ya gideceğiz? dediler.

Sahâbîler arasında söylenen bu söz Peygamber'e ulaşınca, cevaben:

— "İşimden şimdi bildiğimi (yânı hacc aylarında umrenin caiz olduğunu şimdi bildiğim gibi) ihrama girerken de bilmiş olaydım, kurbân sevketmezdim. Ve yanımda kurbânım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihramdan çıkardım" buyurdu.

Ve Âişe hayz oldu da bütün hacc fiillerini yerine getirdi, yalnız Beyt'i tavaf etmedi. Nihayet temizlenince Beyt'i tavaf etti. Âişe:

— Yâ Rasûlallah, sizler bir hacc ve bir umre ile gidiyorsunuz, ben ise yalnız bir hacc ile gidiyorum, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a Âi-şe'nin beraberinde Ten'îm'e kadar çıkmasını emretti. Âişe de hacc-dan sonra oradan bir umre yaptı [217][217].

129-.......Hafsa bintu Şîrîn şöyle demiştir: Biz taze kızlarımızı (ihtiyâçlar veya diğer işler

[217][217] Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır.

hususunda) dışarı çıkmalarından men' ederdik. Nihayet Basra'ya bir kadın gelip Halef oğulları kasrına indi. O kadın, kızkardeşinin Rasûlullah'm sahâbîlerinden birinin nikâhında olduğunu, kocasının Rasûlullah'm beraberinde oniki gazvede bulunduğunu, kızkardeşinin de bizzat kocasının beraberinde altı gazaya iştirak ettiğini, kızkardeşinin: Biz yaralılara ilâç yapar, hastalara bakardık, dediğini tahdîs etti. Ve sonra: Kızkardeşim, Rasûlullah'a:

— Birimizin cilbâbı, yânı örtünecek bir şeyi bulunmazsa, böyle işler için dışarıya çıkmamasında üzerine bir günâh var mıdır? diye sormuş.

Rasülullah ona:

— "Arkadaşı kendi cilbâblarından birini ona giydirsin de, hayr (işlerin) da ve mü'minlerin da'vet ve dualarında hazır bulunsun" buyurmuştur.

(Hafsa bintu Şîrîn dedi ki:) Ümmü Atiyye buraya geldiğinde kadınlar bunu ona sordular yâhud da biz ondan bu hadîsi sorduk. Hafsa bintu Şîrîn: Ümmü Atıyye ne zaman Rasûlullah'i ansa,muhakkak"Bi-ebî = O'na babam feda olsun" cümlesini bir ara cümlesi olarak söylerdi, dedi.

Biz Ümmü Atıyye'ye:

— Sen Rasülullah'tan şunu şunu, yânîyukarıki hadîsi söylerken bizzat işittin mi? dedik.

Ümmü Atıyye yine:

— Babam O'na feda olsun, evet işittim. Rasülullah (S): "Kocaya gitmemiş tazeler, perde sahihleri -yâhud da: Kocaya gitmemiş taze kızlar, perde sahibesi olan kadınlar- ve hayızlı kadınlar dışarı çıksınlar da hayır -(meclislerin)- da ve müslümânların duasında hâzır bulunsunlar. Yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden ayrıca dururlar" buyurdu, dedi.

Ben:

— Hayızlı kadınlar da mı? diye tekrar sordum. Ümmü Atıyye:

— Bu hayızlı kadınlar Arafat'ta hazır bulunmuyorlar mı? Fu-lân yerde hazır

bulunmuyorlar mı? Fulân yerde hazır bulunmuyorlar mı? dedi 218[218].

82- Mekkeli İçin ve Temettü' Haccı Niyetiyle Hariçten Gelen Âfaki Hacı İçin Mina'ya Çıkacağı Zaman, Mekke Vadisindeki Batha'dan ve Mekke'nin Diğer Yerlerinden İhrama Girmesi Babı 219[219]

Ve Atâ'ya: Mekke'de mücavir olup oturan kimsenin hacc niyetiyle telbiye etmesi hâli soruldu. Atâ: îbn Umer, Zu'1-hicce'nin sekizinci terviye günü telbiye ederdi, dedi 220[220].

Ve Abdulmelik, Atâ'dan; o da Câbir(R)'den söyledi ki, o: Biz Peygamberdin beraberinde Mekke'ye geldik. (Umre yapıp ihramdan çıktık.) Nihayet terviye günü hacc niyetiyle telbiye ederken, Mekke'yi arka tarafımıza atmıştık, demiştir 221[221].

Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim şöyle dedi: Câbir: Bizler Bathâ'dan ihrama girip

---

218[218] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Bu hayızlı kadmlar Arafat'ta hâzır bulunmuyorlar mı?..." kavlinden alınır. Fulân ve fulân yer diye kinayeli söyledikleri Muzdelıfe de, Minâ'da, cemre atmada hâzır bulunmadılar mı, demektir Yağmur duası yapılan yerlerde de hâzır bulundukları sabittir.

Hayr meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecekleri meclisler, Kur'ân, hadîs fıkıh meclisleri, bütün öğretim kurumlan, hasta bakılacak hasta evleri ve bütün sağlık kurumlan, ve benzerleri gibi hayırlı ve sevâbh olan yerler ve işlerdir. İslâm kadınları bütün bu dînî ve dünyevî işlerde erkeklerle beraber çalışır, yetişir ve faaliyet gösterirler. îşte bu hadîsler bu hususta Peygamber'in eskimez emirleri ve her asırda geçerli ta'lîmleridir.

Bununla beraber kadınların bu gibi hayr meclislerine gidip hâzır bulunmaları, duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber "Âmîn" demeleri müstehab ise de, genç ve güzel olanlarının böyle yere çıkmalarının daha selef zamanında, tabiîler devrinde bile -fitne korkusundan dolayı- men'İ hakkında görüşler İleri sürülmüş,

fetvalar verilmiştir.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda "Hayızlılarm İki bayram namazında hâzır bulunması bâbı"nda da geçmişti.

219[219] Yânı Mekkeli'nin ve temettü' haccı yapanın ihrama girme yeri, Mekke'nin kendisidir. Bunlar Harem hâricinden değil, Mekke'nin bütün bölgelerinden ihrama girerler. Çünkü Rasülullah (S) "Hattâ Mekke ahâlîsi Mekke'den ihrama girsin" buyurdu.

220[220] Atâ'nın bu sözünü Saîd ibn Mansûr rivayet etmiştir. Yânî İbn Umer, bineğine bindiği şehirden çıkma başlangıcında telbiye ederdi

221[221] Bu sözden, onların çıkış sırasında ihrâmlı oldukları bilinmiştir. Bu Abdulme-Hk, Âbdulmelik ibn Ebî Süleyman veya Abdulmelik ibn Cureyc olması muhte-mildir. İkincisininkini Müslim rivayet etmiştir.

telbiye ettik, demiştir 222[222].

Ve Ubeydullah ibn Cureyc, İbn Umcr'e: Ben seni Mekke'de olduğun zaman gördüm, insanlar hilâli gördükleri zaman ihrama girip telbiye ettiler; sen ise terviye gününe kadar telbiye etmedin, dedi. îbn Umer:

Ben Peygamberdi, devesi onu hareket ettirinceye kadar telbiye eder görmedim, demiştir 223[223]

83- Bab: Terviye Günü Öğle Namazını Nerede Kılar?

130........ Abdulazîz ibnu Rufey' şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e sordum ve:

— Peygamber(S)'den hatırladığın bir şeyi, yânî zu'1-hiccenin sekizinci günü Öğle İle ikindi namazlarını nerede kıldığını bana haber verir misin? dedim.

Enes:

— Minâ'da kıldı, dedi. Ben:

— Minâ'dan dönüş günü ikindi namazım nerede kıldı? dedim. Enes:

—Ebtah'da (yânî Muhassab'da) kıldı, dedi. Bundan sonra Enes, ben Abdulazîz'e:

— Sen de emirlerinin işleyeceği gibi işle, dedi 224[224].

131-.......Bize Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip şöyle dedi:

222[222] Ebu'z-Zubeyr'in bu haberini Ahmed ibn Hanbel, Müsned'de; Müslim de Sa-hîh'te rivayet etmiştir.

223[223] Buhârî, tbn Cureyc ve tbn Umer'in bu haberini "İki ayağın iki na'hn için de yıkanması bâbı"nda uzunca bir metin olarak mevsûlen rivayet etmiştir.

224[224] Hadîsin başlığa cevâbhğı açıktır. Ebtah, Mekke ile Minâ arasında geniş bir yerdir. Buraya Muhassab da denilir.

Ben Enes'e kavuştum. H Buhârî dedi ki: Ve bana Ismâîl ibn Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Bekr ibn Ayyaş tahdîs etti ki, Abdulazîz şöyle demiştir: Ben terviye günü Minâ'ya çıktım ve Enes'e bir eşek üzerinde giderken kavuştum. Ve kendisine: Peygamber (S) bu gün öğle namazını nerede kıldı? dedim. Enes: Sen emirlerinin kılacağı yeri gözetle de, sen de orada kıl! dedi 225[225].

84- Mina'daki Namaz(ların Keyfiyyeti) Babı 226[226]

132-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Umer'in oğlu Ubeydullah, babasından haber verdi. O: RasûluIlah (S) Minâ'-da (dört rek'atlı farzları) iki rek'at kıldı. Ebû Bekr ile Umer de, ve halifeliğinin başlarında Usmân da böyle kıldılar 227[227].

133-.......Harise ibn Vehb el-Huzâî (R): Peygamber (S), biz en çok ve en ziyâde korkusuz olduğumuz hâlde bizlere Minâ'da namazı iki rek'at kıldırdı, demiştir 228[228].

134.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamberdin maiyyetinde Minâ'da iki rek'at kıldım. Ebû Bekr'in maiyyetinde iki rek'at kıldım. Umer'in maiyyetinde iki rek'at kıldım.

225[225] Bu, yukanki hadîsin diğer bir tarîkidir. Buhârî bunu İshâk el-Ezrâk rivayetini kuvvetlendirmek için getirmiştir.

Bu hadîslerde emîr sahihlerine uymaya ve cemâate muhalefetten sakınmaya işaret vardır. (Çünkü bu vâcib bir nüsk değildir, müstehâbdır.) Emirler, Pey-gamber'in yaptığı gibi Ebtah'a inerler ve öğle ile ikindiyi ancak Minâ'da kılarlardı. İşte bunun için dört imâm ve diğerleri bunu müstehâb saymışlardır (Umdetu'l-Kaari).

226[226] Yânî Minâ'da dört rek'atlı namazlar olduğu gibi mi, yoksa kısaltılarak mı kılınacaktır? Buhârî burada üç hadîs getirdi ki, bunları namazı kısaltma bâbların-da da aynı başlıkla getirmişti.

227[227] Müslim'in bir rivayetinde Usmân'ın Minâ'da namazı kısaltarak kıldırması sekiz veya altı sene devam ettikten sonra orada mukîm namazı kılmağa başlamış ve bu yüzden bâzı sahâbîlerin ta'rîzlerine uğramıştır. Lâkin kısaltmanın da, dört kılmanın da caiz olduğunu beyân etmek istemişti.

228[228] Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır.

Harise ibn Vehb'in bu hadîsinden, seferde korku olmaksızın da namazı kısaltmanın cevazı alınmaktadır ki, cumhurun kavli budur. Namazı kısaltmanın harb ve korku zamanına hass olduğunu zannedenlere karşı da pek kuvvetli bir hüccettir.

Sonra sizin yollarınız ayrıldı. Âh nasibim o dört rek'at olacağına, keski kabul olunmuş iki rek'at olsa! demiştir 229[229].

85- Arefe Günü Orucu Babı 230[230]

135-.......Bize Salim Ebu'n-Nadr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ümmü'l-Fadl'ın âzâdlısı Umeyr'den işittim; o da Ümmü'1-Fadl Lu-bâbe'den. Lubâbe (R): Arafat'ta arefe günü Peygamber(S)'in orucu (yânî oruçlu olup olmadığı) hususunda insanlar şübhe ettiler. Ben.Pey-gamber'e bir (bardak) şerbet gönderdim, O da bu şerbeti içti, demiştir 231[231]

86- Mina'dan Kuşluk Vakti Arafat'a Giderken Telbiye ve Tekbir Etmek Babı

136-.......Bize Mâlik, Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sakafî'den haber verdi ki, o, Enes ibn

---

229[229] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs burada biraz kısaltılmıştır. Aslında İbn Mes'ûd, Usmân'ın dört rek'at kıldırdığı kendisine söylendiğinde: "Innâ İiilâhi ve itine İleyhi râciûn " (el-Bakara: 156) istircâını okuduktan sonra, bu hadîsi söylemiştir. Bu istircâ' âyetini okumasının sebebi, Usmân'ın Minâ'da dört rek'at kıldınşmı sünnete aykırı bulmuş olmasıdır.

Bir de İbn Mes'ûd bu hadîste "Yollar sizi ayırdı" demiştir ki, bunun da ma'nâsı "Namazı kısaltmak ve kısaltmamak hususunda ihtilâf ettiniz de kiminiz kısaltır, kiminiz kısaltmaz oldu" demektir.

İbn Mes'ûd'un son sözü Hanefîler'ce seferde namazı kısaltmanın vucûbuna, diğer mezheblerce bil'akis dört kılmanın cevazına delâlet eder gibi görünmüştür.

Askalânî: îbn Mes'ûd itmamı caiz görmeseydi "Keski dört rek'attan payımı...." demezdi. Çünkü kasr vâcib olsa, itmam namazı bozar. Bozulan namazdan ise hazz alınmaz. İstircâ'ın sebebi: Usmân'ın fiilini, evlânın hilafı gördüğündendir, diyor.

230[230] Arefe günü oruç tutmak mes'elesi ihtilaflı olduğu için, Buhârî başlıkta hüküm beyân etmedi; mes'eleyi hadîse bıraktı ve hadîsle cevâbladı

231[231] Hadîsin başlığa cevâb olması, içinde Peygamber'in arefe günü orucu terk ettiğinin .bildirilmiş olması cihetiyledir.

Ümmü'1-Fadl Lubâbe, İbn Abbâs'ınanasıdır.Fadl büyük oğlu olduğu için Ümmü'1-Fadl diye künyelenmiştir.

Peygamber'in Arafat'ta hutbe yaparken oruçlu olup olmadığı sahâbîler arasında konuşulmuş. Bunu işiten Ümmü'1-Fadl, bir bardak içecek gönderip mes'eleyi kesinliğe kavuşturmak istemiş, Peygamber bunu içtiği için oruçlu olmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeble hacılar için Arafat'ta oruçlu "bulunmamak müstehâb sayılmıştır (Kastallânî).

Mâlik ile birlikte Minâ'dan Arafat'a doğru kuşluk vaktinde giderlerken, Enes ibn Mâlik'e:

— Sizler bu arefe gününde Rasülullah'ın beraberinde iken nasıl yapardınız? diye sormuş.

Enes de:

— Bizden telbiye etmek isteyen telbiye eder, inkâra uğramazdı; tekbîr etmek isteyen tekbîr eder, o da inkâra uğramazdı, demiştir 232[232].

87- Arefe Günü Güneşin Ortadan Meylettiği Zaman Arafat'ta Vakfe Yapılacak Yere Gitmek Babı

137-.......Salim şöyle demiştir: Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân, Irak Vâlîsi bulunan Haccâc'ı Hicaz'a, İbn Zubeyr üzerine gönderdiği ve hacc emîri yaptığı zaman kendisine bir mektûb yazdı ve bu mektubunda hacc hükümleri hususunda İbn Umer'in re'yine zinhar muhalefet etmemesini emretmişti.

Ben Salim, beraberinde olduğum hâlde, arefe günü güneş tam ortadan meyi ettiği zaman, babam Abdullah ibn Umer Arafat'a geldi ve hac emîrinin perdeli çadırı önünde yüksek sesle seslendi. Hac-câc üzerinde sarı boyalı büyük bir maşlah olduğu halde çadırdan çıktı ve:

— Ne var yâ Ebâ Abdirrahmân! dedi.

İbn Umer:

— Eğer sünnete uymak istersen (hutbe zamanıdır), yürüyün, dedi. ıi: Haccâc:

— Şu saat mı? diye sordu. :

İbn Umer:

232[232] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu ve benzeri hadîslere göre Peygamber'in, sahâbîlerin bu fiillerini takrîr etmesinden, Arafat'a çıkan hacı adaylarının telbiye ve tekbîr yapmakta muhayyer oldukları anlaşılır.

Bu hadîs, İki Bayram bâblarında "Minâ'dan Arafat'a gidişte ve Minâ günlerinde tekbîr bâbı"nda da geçmişti

— Evet, bu saat, dedi.

Haccâc:

— Beni biraz bekleyin, başımı yıkayayım, sonra çıkarım, dedi. îbn Umer devesinden indi, Haccâc çıkıncaya kadar bekledi. Haccâc çıkınca babamla benim aramızda yürüdü. Bu sırada ben Haccâc'a:

— Eğer sünnete uymak istersen hutbeyi kısalt, vakfeyi çabuk yap! dedim.

Bunun üzerine Haccâc, Abdullah ibn Umer'e bakmaya başladı. Babam Abdullah ibn Umer, Haccâc'm bu bakış ve tereddüdünü görünce:

— Salim doğru söyledi, dedi 233[233].

88- Arafat'ta Binek Üzerinde Vakfe BaıI

138-.......Ümmü'1-Fadl bintu'l-Hâris şöyle demiştir: Bir takım insanlar arefe günü Peygamber'in orucu hakkında ben Ümmü'1-Fadl'in yanında ihtilâf ettiler. Bâzısı Peygamber oruçludur dedi, bâzısı da oruçlu değildir dedi. Bunun üzerine ben Peygamberce, kendisi Arafat'ta devesi üzerinde vakfe yapmakta iken bir bardak süt gönderdim, O da bu sütü içti 234[234].

89- Arafat'ta İki Namaz Arasını (Öğle İle İkindi Namazlarını) Birleştirmek Babı

233[233] Hadîsin başlığa delîlliği "Bu saat mı?..." sözünden alınır. Çünkü bu söz, güneşin tam ortadan meylettiği zamana işarettir. Bu ise vakfe yapılacak yere gitmek vaktidir.

Ayrıca bu hadîsten, fâcir vâlînin arkasında namaz kılmanın cevazı, ednâ-nın, efdal ve daha âlim kişi üzerine emirliğinin cevazı, Arafat'ta hutbenin luzû-mu... gibi daha birçok hükümler çıkarılmıştır.

234[234] Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber devesi üzerinde vakfe yaparken..." sözün-dedir. Bu hadîs iki bâb önce de geçti.

İbn Umer, Arafat'ta namazı imâmla beraber kılamadığı zamanda da kendi durağında öğle ile ikindiyi birleştirir idi [235][235].

139-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Salim şöyle haber verdi:

Haccâc ibn Yûsuf, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'le harb etmek üzere Mekke'ye indiği 73 senesinde, Abdullah ibn Umer'e: Arefe günü vakfe yerinde nasıl yaparsınız? diye sordu. Salim, Haccâc'a: Eğer sünnete uymak istersen arefe günü namazı sıcağın şiddetli zamanında kıl, dedi. (Haccâc'ın tereddüdlü bakışı üzerine Sâlim'in babası) Abdullah ibn Umer: Salim doğru söyledi, dedi. Çünkü onlar sünnette öğle ile ikindi namazlarını birleştiriyorlardı. İbn Şihâb dedi ki: Ben Sâlim'e: Rasûlullah (S) böyle mi yapmıştır? dedim. Salim: Sizler bu fiillerde ancak O'nun sünnetine uymaktasınız, dedi [236][236].

90- Arafat'ta Hutbenin Kısa Yapılması Babı

140-.......Salim şöyle demiştir: Halîfe Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a hacc işleri hususunda Abdullah ibn Umer'e uymasını yazmıştı. Arefe günü olunca ben de beraberinde olduğum hâlde, güneş ortadan meylettiği sırada İbn Umer geldi ve Haccâc'ın çadırının yanında:

— Haccâc nerededir? diye yüksek sesle seslendi. Bunun üzerine Haccâc, İbn Umer:

— Haydi (hutbe ve vakfe yapmak üzere) yürü! dedi. Haccâc:

— Şimdi mi? dedi.

İbn Umer:

---

[235][235] îbn Umer'in bu cem' işini İbrâhîm el-Harbî el-Menâsik'tt, Sufyân es-Sevrî de Cömi'inde mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[236][236] Bu haberin başlığa uygunluğu "Çünkü onlar sünnette öğle ile ikindi namazlarını birleştiriyorlardı." kavlindedir.

Bu haber burada ta'lîk suretinde getirilmiştir. Bundan önceki 86. bâbda ise bu haberin aslı mevsûlen geçmişti. Bu haberi buradaki şekliyle İsmâîlî, Yahya ibn Bukeyr ile Ebû Salih tarîkinden beraberce Leys'ten olmak üzere mevsûlen de rivayet etmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

— Evet (şimdi onun vaktidir), deyince,

Haccâc:

- Bana biraz mühlet ver, üzerimden bir su taşırayım (yânî yıkanayım), dedi.

Bu söz üzerine İbn Umer bineğinden inip, o çıkıncaya kadar bekledi. Haccâc çıkınca, babam İbn Umer'lebenim aramda yürüdü. Bu sırada ben kendisine:

— Eğer sen bu gün sünnete icabet etmek istiyorsan, hutbeyi kısa tut ve vakfeye geçişi çabuklaştır, dedim.

İbn Umer de:

— Salim doğru söyledi, dedi 237[237].

91- Vakfe Yapılacak Yere Çabuk Gitmek Babı 238[238]

92-Vakfe'nin (Başka Yerde Değil; Ancak) Arafat'ta Yapılacağı Babı

141-.......Bize Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım tahdîs etti ki, babası Cubeyr ibn Mut'un (R): Ben bana âid bir deveyi arıyordum.. . demiştir. H ve yine bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti ki, Amr, Muhammed ibn Cubeyr'den, o da babası Cubeyr ibn Mut'ım'den şöyle dediğini işitmiştir: Ben arefe günü bir devemi

---

237[237] Hadîsin başlığa hüccetliği son fıkrasındadır. Bu hadîs, biraz önce de.geçmişti.

238[238] Buhârî nüshalarının çoğu bu başlıkta hadîs zikretmediler. Ebû Zerr ve İbn Asâ-kir nüshalarında ise bu başlık yoktur. Lâkin Ebû Zerr, bâzı Buhârî nüshalarında bu başlıktan sonra şunları gördüğünü söyledi: Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Burada bundan önce zikredilen imâm Mâlik hadîsi zikredilir. Lâkin ben bu kitabın içine tekrar edilmiş hiçbir hadîs koymak istemem. îçinde şayet tekrarı îhâm eden birşey görürsen -İyice dikkat et, anlarsın ki, gerek isnâdda ve gerek -mühmeli kayıdlama, mübhemi tefsir, bir ziyâdeyi ihtiva gibi-metne âid bir fâide için yazılmıştır. Bu nüktelere ancak kitabı iyice tetebbu' eden vâkıf olabilir. Bu dediğim gayelerden hâlî olarak bir tekrar vâki' olmuş ise, kasdım olmaksızın olmuştur. Hem de böylesi nadiren vuku' bulmuştur" (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, IV, 675; Kastallânî, III, 199; Tecrîd Ter., I, 489 haşiyede). Bu-hârî'nin buradaki sözleri es-Sagânî nüshasında da küçük bir farkla mevcûddur ;(lbn Hacer).

kaybetmiş ve onu aramağa gitmiştim. Bu sırada Pey-gamber(S)'i Arafat'ta vakfe ederken gördüm ve: Vallâhî burada vakfe yapan bu zât hums(yânî ahmesler)dendir. Fakat onun hâli nedir ki, burada yânî Arafat'la vakfe yapıyor? dedim 239[239].

142-.......Bize Alî ibnu Mushir tahdîs etti ki, Hişâm ibn Urve şöyle demiştir: Urve şöyle dedi: İnsanlar Câhiliyet'te Ka'be'yi çıplaklar olarak tavaf ederlerdi, bundan ancak ahmesler müstesna idiler. Ahmesler ise Kureyş ile onun doğurduğu diğer kabilelerden ibaretti. Bu ahmesler diğer insanlara Allah rızâsı için âriyeten elbiseler verip sevâb ümîd ederlerdi. Erkek erkeğe elbise verir, bu ariyet elbiseyi alan kişi de aldığı bu elbise ile tavaf yapardı. Kadın kadına elbise verir, o da elbiseli olarak tavaf ederdi. Hums ferdlerinden birinin elbise vermediği kişi ise Ka'be'yi çıplak olarak tavaf ederdi. Ve keza diğer insan toplulukları, Arafat'tan ifâda yaparlardı; hums ise

Muzdelife'den ifâda yaparlardı.

Hişâm dedi ki: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe'den haber verdi. Şu: "... Sonra insanların ifâda yapıp döndüğü yerden siz de dönün... " (ei-Bakara: 199) âyeti bu ahmesler hakkında inmiştir. Dedi ki: Onlar (yânî ahmesler) Cem'den (yânî Muzdelife'den) ifâda yapıyorlardı, bu âyetle Arafat'a götürüldüler (yânî oraya gitmekle emr olundular) 240[240].

239[239] el-Hums, el-Ahmes sıfatının cem'idİr. Ahmes nefsi ve dîni hususunda şiddetli hamâsetli demektir. Bu, Câhiliyet'te Kureyş'in îcâd ettiği bir dînî asalet ve şereflilik unvanıdır. Kureyşlüer Fil Vak'ası'ndan evvel veya sonra, Harem içinde yaşayan Kureyş, Huzâa, Kinâne gibi kabilelerin Hıll'de yaşayanlarla müsâvî olmadıklarını, Harem dâhilinde yaşayanların Ka'be'ye izafetle asâletli olduklarını ileri sürdüler. Ve bu asâletli kabilelere hums unvanı verip, bunların Arafat'ta diğer Arab kabîleleriyle bir arada vakfe ve ifâda yapmalarının uygun olmayacağına karar verdiler. Böylece herkes Arafat'ta vakfe ve ifâda yaparken bu hums kabileleri Müzdelife'de toplanır, husûsî vakfe yaparlardı.

"Arafat'tan boşanıp akdığımz zaman Meş'arı Harâm'ın yanında Allah'ı zikredin. O size nasıl hidâyet verdiyse siz de Onu öylece anın. Siz bundan evvel gerçek sapıklardandınız. Sonra insanların döndüğü yerden siz de dönün..." (el-Bakara:l98-199) âyetleriyle bu Câhiliyet bid'atma son verilmiş ve Peygamber sa-hâbîlçriyle beraber halkın vakfe ve ifâda yaptığı yerde vakfe ve ifâda yapmıştır. Cubeyr ibn Mut'ım Veda Haccı'ndan evvel Mekke'nin fethi sırasında müs-lümân olmuş ise de, bu âyetin inmesinden ve hums bid'atımn kaldırıldığından haberi yoktu.Humeydî'nin Müsned'İndeki rivayete göre, Veda Haccı'na da iş-tirak etmemişti. Devesini arayarak Arafat'a gelmiş, Peygamber'i orada halk ile beraber vakfede görünce şaşarak, hadîsteki sözleri söylemiştir

240[240] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Sonra siz de insanların ifâda yaptıktan yerden ifâda yapınız. "(el-Bakara:l98-199) kavlinden alınır. Çünkü insanların İfâda yaptıkları yerden ifâda yapmak emri, ancak Arafat'la vakfe yaptıktan sonra olur. İşte bu suretle Arafat'ta vakfe yapmakla da emredilmiş oldular.

93- Arafattan Ayrıldığı Zâmân Müzdeüfete Doğru Yürüyüş Babı

143........Urve şöyle demiştir: Ben beraberinde oturur iken Usâme'ye:

— Veda Haccı'nda Arafat'tan Muzdelife'ye doğru ayrıldığı zaman RasûluIIah (S) nasıl (hareketle) yürüyordu? diye soruldu.

Usâme ibn Zeyd:

— Rasûlullah hızlı ile yavaş yürüyüş arasında orta bir yürüyüş yürüyordu. Fakat geniş bir meydan bulduğu zaman hızlı hareket ederdi, dedi.

Hişâm ibn Urve: "Nass", "Anak"tan daha hızlı bir yürüyüştür, dedi [241][241].

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Fecve", geniş, hâlîyer'dir. Bunun cem'i "Fecevât" ve "Ficâ"' gelir. "Rakve(= Küçük kayık, gönden ve sahtiyandan düzülmüş küçük su kabı)"nin de böyle "Rakavât" ve "Rikâ"'şeklinde iki cem'i vardır. "Ve lâte hîne menâs {- Hâlbuki o vakit kaçma zamanı değildir)" (Sâd: 3) âyetindeki "Menâs", bu hadîsteki "Nassa" fiilinden değildir (yânî "Nassa" mudaaf, "Nâse" ise vavh ecveftir), dedi [242][242].

Hadîsle ilgili diğer bilgiler, bundan önceki hadîsin haşiyesinde verilmişti.

[241][241] Hadîsin bastığa uygunluğu "Anak yürüyüşü ile yürürdü" sözündedir. Çünkü bu, Peygamber'in Arafat'tan ayrıldığı zamanki yürüyüşünün sıfatıdır.

el-Anak; Deve ve şâir hayvanlara mahsûs bir günâ yürüyüşe denir ki, adımları açıp, boyunlarını sundurup yere döşenerek eşkin yürüyüşünden İbarettir.

"Neşâl ve sür'atle ol resme yürürler

Tarîk-ı Hicaz'da gece içre develer"..,

en-Nass: Bir haberi isnâd ile söyleyicisine dek ref eylemek ve davarın yürümesinin gayetini çıkarmak için şiddetle sürmek ve harekete getirmek ma'nâ-sınadır (Kaamûs Ter.).

[242][242] Buhârî buradaki kelimelerin müfred ve cemi'Ierini misâllendirerek göstermiştir. Birde Nass ile Sâd:3 âyetindeki Menâs'in aynı fiilden olmadıklarını, Nass'-in mudaaf, Menâs'ın ise vâvî ecvef olup, ma'nâsının da kaçmak olduğunu bildirip tenbîh etmiştir.

94- Arafat İle Müzdelife Arasında (Herhangi Bir İhtiyacı Yerine Getirmek İçin) İnmek Babı 243[243].

144-.......Usâme ibn Zeyd şöyle demiştir: Peygamber (S) Arafat'tan dönüşünde iki dağ arasındaki yola doğru saptı, hacetini yerine getirdi ve abdest aldı. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namaz mı kılacaksınız? dedim. Rasûlullah:

— "Namaz önünde (yânî Müzdelife'de kılınacak) buyurdu 244[244].

145-.......Bize Cuveyriye tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer Müzdelife'de akşam namâzıyle yatsı namazlarını birleştirirdi. Şu kadar ki, onun bu namazları birleştirmesi şöyle olurdu: O da yolda Rasûlulîah'ın girmiş olduğu o iki dağ arası yoluna girer, orada hacetini giderip gereği gibi temizlenir (yânî istincâ ve istibrâ' yapar) sonra abdest alır, fakat namaz kılmazdı. Nihayet namazları Müzdelife'de kılardı 245[245].

146-.......Usâme ibn Zeyd(R) şöyle demiştir: Arafat dönüşünde ben, Rasûlulîah'ın bineğinin arka tarafına bindim. Rasûlullah (S) Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dağ arasındaki sol yola ulaşınca devesini çöktürdü, (inip) orada işedi. Sonra geldi. Ben kendisine abdest suyu döktüm, O da hafif bir abdest aldı. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namaz mı kılacaksınız? dedim. Rasûlullah:

— "Namaz, önündeki Müzdelife'de (hazırdır)" buyurdu.

243[243] Bu bâb, Arafat ile Müzdelife arasında herhangi bir ihtiyâcı yerine getirmek için inilmesinin hacc menseklerinden olmadığını beyân kasdiyle getirilmiştir.

244[244] Bâb başlığına uygunluğu "Rasûlullah iki dağ arasındaki yola saptı ve hacetini yerine getirdi..." kelâmmdadır. Çünkü bunun ma'nâsı Arafat ileMüzdelife arasında bulunan bu yerde indi demektir.

245[245] Başlığa uygunluğu "Şu kadar ki, o da yolda Rasûlulîah'ın girmiş olduğu iki dağ arası yoluna girer, orada hacetini giderir..." sözlerinden alınır.

Ve Rasûlullah devesine binip sonunda Müzdelife'ye geldi ve başka şeyle meşgul olmayıp, hemen akşam ile yatsı namazlarını kıldı. Bir müddet istirahattan sonra, bayram günü sabahında Rasûlullah devesinin arka tarafına Fadl bindi. Kureyb: Bana Abdullah ibn Ab-bâs, Fadl ibn Abbâs'tan; Rasûlulîah'ın Akabe cemresine ulaşıp taş-layincaya kadar telbiye yapmakta devam ettiğini haber verdi, demiştir 246[246].

95- Arafat'tan Dönüş Sırasında Peygamberin Sahabilerine Sekinet Emretmesi ve Onlara Kamçısı İle İşaret Eylemesi Babı

147-.......Bana Vâbile el-Küfî'nin rr^evlâsı olan Saîd ibnu Cubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbn Abbâs (R) tahdîs etti ki, kendisi, Peygamberce beraber arefe günü Arafat'tan ayrılmıştı. (Yolda Müzdelife'ye doğru ilerlerken) Peygamber (S) arka tarafında develeri hızlı sürmek için şiddetli bağırma çağırma ve develeri dövme sesleri işitti. Bunun üzerine Peygamber onlara kamçısı ile işaret etti ve: "Ey insanlar! Ağır olunuz (yumuşaklıkla ve sıkışıklık yapmadan yürüyünüz)! Çünkü hâlis iyilik ve hayr, acele ve sür'atli yürütmekle sağlanır değildir" buyurdu 247[247].

Buhârî dedi ki: "Evdaû"nun ma'nâsı "Bineklerini hızlı yürüttüler" demektir, "ffilâlekum" (et-Tevbe: 47) de "Aranıza sokulmak" ma'nâsına olan "Tahallul " masdarındandır. "Feccer-nâ hılâlehumâ neheren (Onların aralarından bir de ırmak fışkırttık)" (ei-Kehf: 33) âyetinde de "Hilâl" böyle "Ara" ma'nâsınadır 248[248].

246[246] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah, Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dağ arasındaki sol yola ulaşınca devesini çöktürdü, orada işedi..." sözündedir. Çünkü deveyi çöktürme ve işeme fiilleri ancak inmekle olurlar.

Hadîsin daha sonraki kısmı da Rasûlullah'ın akşam ve yatsı namazlarını cem'i te'hir ile Müzdelife'de cem' ettiğini, ertesi günün.sabahında da Fadlar: kasına bindirdiği ve tâ Akabe cemresine ulaşıncaya kadar telbiye okumakta devam eylediği açıkça görülmektedir.

247[247] Başlıkta iki kısım vardır: Peygamber'in sahâbîlere sükûnet emretmesi ve kam-çısıyla onlara işaret eylemesi. Hadîste bu iki kısma delîl olan kısımlar açıkça görülmektedir.

248[248] Buhârî âdeti üzere bu hadîste geçen ei-Iydâ' masdarmın ma'nâsini Kur'ân'da geçtiği âyete işaret ederek tefsîr etmektedir: "Eğer içinizde onlar da (savaşa) çık-salardı sizde şen ve fesadı artırmaktan başka birşey yapmazlar, aranıza muhakkak ki fitne sokmak isteyerek, bozgunculuğa koşarlardı. İçinizde onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah o zâlimleri çok güzel bilendir "(et-TevbeAl).

96- Müzdelife'de Akşam ve Yatsı Namazlarını Birleştirmek Babı

148-.......Kureyb, Usâme şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) Arafat'tan döndü. İki dağ arası yola indi ve işedi. Sonra abdest aldı. Âbdest almayı mübalağalı yapmadı (yânı hafif aldı). Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namaz mı? diye sordum. Rasûlullah:

— "Namaz ilerinde (kılınacak)" buyurdu.

(Yine bindi.) Müzdelife'ye gelince (inip) abdest aldı. Lâkin bu sefer abdesti daha uzunca tuttu. Sonra namaz ikaamet edildi de akşam namazını kıldırdı. Ondan sonra herkes devesini kendi durağında çökertti. Sonra yatsı namazı ikaamet edildi. Peygamber namazı kıldırdı ve iki namaz arasında (hiç bir namaz) kılmadı 249[249].

97- İki Namazı Birleştiren ve Aralarında Tatavvu' Namazı Kılmayan Kimse Babı

149-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını birleştirdi. Bu iki namazdan her-biri bir ikaametle kılındı ve Peygamber ne bu iki namaz arasında ve ne de bunlardan herbirinin ardında sünnet namazı kılmadı 250[250].

150-.......Bana Ebû Eyyûb el-Ensârî (R): Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda akşam ile yatsı

Buhârî "Hılâlekum "un ma'nâsım te'kîdye lugata âid fâideleri çoğaltmak için "Bu iki bağ mahsûlünü vermiş, bundan bir şeyi eksik bırakmamıştı. Onların arasından bir de ırmak fışkırtmıştık" (d-Kehf: 33) âyetini de getirdi (Umdetu'l-Kaarî).

249[249] Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda da biraz farklı olarak geçmişti.

250[250] Bu hadîsin başlığa delâleti gayet açıktır

namazlarını Müzdelife'de birleştirdi, diye tahdîs etti [251].

98- Müzdelife'deki Bu Akşam ve Yatsı Namazlarından Herbiri İçin Ezan ve İkaamet Eden Kimse Babı

151-.......Bize Ebû İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd (R) hacc yaptı. Müzdelife'ye geldik. Müzdelife'ye gelişimiz yatsı ezanı vakti yâhud da buna yakın bir zamanda oldu. Abdullah bir kimseye emretti. O da ezan okudu ve ikaamet getirdi. Sonra Abdullah akşam namazım kıldı. Onun arkasından da iki rek'at (sünnetini) kıldı. Sonra akşam yemeğinin getirilmesini istedi ve yemeğini yedi. Sonra, zannediyorum ki, bir kimseye emretti de o kimse ezan ve ikaamet okudu. Râvî Amr: Ben bu "Zannediyorum" şekki ancak Zuheyr'dendir biliyorum, demiştir. Sonra yatsı namazını iki rek'at kıldı. Fecr tulü' edince (sabah namazını kıldı) ve: Peygamber (S) bu günde bu mekânda bu namazdan başka bu saatte namaz kılmazdı, dedi. Abdulah ibn Mes'ûd şöyle devam etti: Bu ikisi (mu'tâd olan müstehâb) vakitlerinden çevirilen iki namazdırlar. Akşam namazı insanların Müzdelife'ye gelmelerinin ardından; sabah namazı da fecr meydana çıkarken kılındı. Abdullah ibn Mes'ûd: Ben Peygamber'i böyle yapar gördüm, dedi [252].

99- Ailesinin (Kadın, Çocuk, Yaşlı Gibi) Zaif Kişilerini Kondukları Yerden Geceleyin Önden Gönderen ve Bu Kişilerin Müzdelife'de Vakfe Yapmaları, Dua Etmeleri Akabinde Ay Kaybolduğu Zaman Onları Yine Önden Mina'ya Yollayan Kimse Babı

152-.......Salim şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer (R) kendi ailesinin zaîf kişilerini önden gönderir idi de, onlar geceleyin Müzdelife'de el-Meş'aru'1-Harâm'ın yanında vakfe

---

[251] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır.

[252] Hadîsin başlığa delîlliği iki yerde "Ezan okuttu ve ikaamet ettirdi*' sözündedir.

yaparlar, Azız ve Celîl olan Allah'ı hatırlarına gelen zikirlerle zikrederler, duâ ederler. Sonra imâmın Minâ'da vakfe yapmasından evvel ve Minâ'ya hareketinden önce, Minâ'ya dönerlerdi. Artık onlardan kimi Minâ'ya sabah namazı vaktinde gelir, kimi de bundan sonra gelirdi. Minâ'ya geldikleri zaman Akabe cemresine taşları atarlardı. İbnu Umer: Rasûlullah (S) bu zaîf kimseler hakkında böyle yapmalarına ruhsat verdi der idi [253][253].

153-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da îkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) beni Müzdelife'den geceleyin (Minâ'ya) gönderdi, demiştir [254][254].

154-.......Bana Ubeydullah ibn Ebî Yezîd haberverdi ki, o İbn Abbâs'tan: Ben Peygamber(S)'in, ailesinin zaîfleri içinde Müzdelife gecesinde Minâ'ya önden gönderdiği

---

[253][253] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Abdullah ibn Abbâs o zamâh delikanlı bir genç bulunduğundan, belki de yardım etmesi için kadınların bâzısı ile birlikte önden Minâ'ya gönderilmiştir.
[254][254] Bu bâblar ve hadîslerde anılan bâzı İsimler hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Yevmu Arefe, Arefe, Arafat ve Meş'aru'l-Harâm

Yevmu Arefe: Harfu ta'rîfsiz, zu'1-hicce ayının dokuzuncu günüdür ki, hacıların Arafat'ta vukufu günüdür. Te'nîs ve alamiyet illetleriyle sarftan mem-nû'dur.

Arafat: Hacıların arefe gününde vukuf ettikleri mevkıfın ismidir. Mekke'ye onikİ mil mesafededir. Bu İsmin verilmesinde birçok vecihler beyân ettiler. Ezcümle Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten Arz'a indiklerinde herbiri bir tarafa İnerek, bir zaman sonra burada buluşup taâruf eylemeleriyle o mahalle Arafat ismi verildi. Yâhud Cibril aleyhi's-selâm îbrâhîm'e bu yerde hacc menseklerini öğrettiğinde "Ea'rafte, ea'rafte(= Bildin rni, bildin mi)?" diye sormasıyle, İb-râhîm'in de "Araftu, araftu (= Bildim, bildim)" diye cevâb vermesi, bu tesmiyenin sebebidir. Yâhud da bu arazî muazzam, mukaddes bir yer olduğu için gûyâki ta'rîf yânî güzel koku ile kokulandırılmış olması, bu isimle adlandırılmasına sebeb olmuştur.

tşbu Arafat lâfzı, her ne kadar bir kavle göre cemi' olursa da, cemi' sîgası üzere İsim olduğundan cem'lenmez, Zîrâ mekânlar zail olmamaları sebebiyle bir şey mesabesinde olur. Bu ma'rifedir ve munsarıftır. Zîrâ sonundaki "tâ" harfi, Müslimîn ve Müslimûn kelimelerinin sonlarında olan "yâ, vâv"menzile-sindedir. Arafat'ın nisbetinde Arabi vezninde Arafî denir. Ve Zunful İbn Şed-dâd el-Arafî ki, etbâu tâbiîn'dendir, Arafat'ta sakin olduğu için oraya nisbet [plundu. Arafat lâfzının sıhhat üzere müfredi yoktur. Arablar'm "Nezelnâ ara-Şete{ = Arafeye indik)" demeleri müvelled kelâma benzer.

Şârih der ki: İbn Hâcib ve şâir üstâdlar zikredilen mevkıfın alemi Arefe ve Arafat olduğuna kaaildirler. Nitekim yevmu arefe ona muzâftır. "Ve 'l-haccu âra/e/un(= Ve hacc arefedİr)" hadîsi, o ta'bîrin sonradan çıkmış olmadığının sahîh delilidir. Hulâsa gerek Arefe ve gerek Arafat o mevkıfın alemidir. Ve her tarafın mevkıf olması i'tibâriyle cem' olunmuştur. Ve Arafât'm elifi işbâiyye olmak dahî muhtemildir. Nitekim kelimenin ortasında elifi işbâiyye şâyi'dir. Bu-hârî şârihi Kirmânî'nin kelâmından Arefe adı söylenen günün ve Arafat müte-addid mahaller i'tibârıyle zikredilen mevkıfın ismi olduğu anlaşılır {Kaamûs Ter., III, 673-674).

kimselerden idim, derken işitmiştir 255[255].

155-......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Esmâ'mn himayesinde bulunan Abdullah ibn Keysân Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan şöyle tahdîs etti: Esma (R): Akşamla yatsı namazlarının cem' edildiği gece Müzdelife'ye indi ve kalkıp namaz kıldı. Bir saat namaz kıldıktan sonra (ben Abdullah'a):

— Ey oğlum! Ay battı mı? diye sordu.

Ben:

— Hayır (batmadı), diye cevâb verdim. ** Bunun üzerine bir saat daha namaz kıldı.,Sonra yine:

— Ay battı mı? diye sordu.

Ben de:

— Evet, battı, diye cevâb verdim.

Esma:

— Öyle ise Minâ'ya doğru yollanınız, diye emretti.

Biz de yollandık ve.yürüdük. Nihayet cemre mevkiine gelip, Akabe cemresine taş attı. Sonra Esma, Minâ'daki menziline döndü ve bu menzilinde sabah namazını kıldı. Ben kendisine:

— Ey Hanım Efendi! Ben öyle sanıyorum ki, bizler meşru' olan. vakitten önce davrandık, dedim.

Esma:

— Ey oğlum! Rasûlullah (S) mahfeli kadınlariçin erken cemre taşlamalarına izin verdi,

---

255[255] Bu, üst taraftaki ibn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

dedi [256[256]].

156-.......Âişe (R): Şevde, Müzdelife gecesinde Peygamber'den (Minâ'ya erken gitmek hususunda) izin istedi. Kendisi ağır ve yavaş hareketli bir kadın idi. Peygamber ona izin verdi, demiştir [257[257]].

157-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Veda Haccı'nda biz Müzdelife'ye indik. Şevde bintu Zem'a, insanların izdihamından ev^vel kendisinin Minâ'ya gönderilmesi hususunda Peygamber'den izin istedi. Şevde iri yapılı, yavaş hareketli bir kadındı. Peygamber Sevde'ye izin verdi. Şevde halkın izdihamından evvel Minâ'ya gitti. Biz de sabaha kadar Peygamber'in yanında kaldık. Sonra Peygamber'in hareket etmesiyle biz de hareket ettik. Yemîn olsun Sevde'nin Rasûlullah'tan izin istediği gibi izin istemiş olmaklığım, bana kendisiyle sevinilecek şeylerin en sevgilisi olurdu [258[258]].

100- Hacı Adayı Müzdelife'de Sabah Namazını Hangi Vakitte Kılar Babı [259[259]]

158-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamber(S)'in, Müzdelife'de birleştirdiği iki namaz müstesna, hiçbir namazı (mu'tâd) vaktinin dışında kıldığını görmedim. Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını birleştirdi. Bir de sabah namazını (mu'tâd)

[256[256]] Hadîsin başlığa hüccetliği "Haydi yollanın dedi, biz de yollandık" sözündedir. Çünkü onların bu hareketi ayın kaybolması akîbinde olmuştur. O gece ayın kaybolması yânî batması, gecenin on üçte biri evvellerindedir

[257[257]] Hadîsin başlığa uygunluğu, Sevde'nin geceleyin önden Minâ'ya gönderilmiş olan zaîflerden olması cihetiyledir

[258[258]] Bu da yukarıki hadîsin daha tafsîlli bir rivayetidir. Bunda Âişe annemizin halkın kalabalıklığı sebebiyle izdiham ve sıkışıklıktan çok üzülmüş olduğu, onun için geceden izin alıp da Şevde gibi tenhâca Minâ'ya Önden gitmiş olmasını pek sevinilecek birşey saydığı anlaşılıyor.

[259[259]] Bu başlık Ibn Hacer ile Aynî'nin de esas aldıkları Buhârî nüshalarında burada ki gibidir. Bâzı nüshalarda ise "Sabah namazını Müzdelife'de kılan kimse babı" şeklinde gelmiştir. Birincisi daha doğru ve daha açıktır.

vaktinden önce kıldı, demiştir 260[260].

159-.......Abdurrahmân ibn Yezîd şöyle demiştir: Arafat'tan Abdullah ibn Mes'ûd'un beraberinde Mekke'ye doğru yola çıktık. Sonra Müzdelife'ye geldik. Abdullah akşamla yatsrnamâzlanndan herbirini başlı başına birer ezan ve ikaametle kıldı. Ve bu iki namaz arasını akşam yemeği ile ayırdı. Bundan sonra îbn Mes'ûd şafak söktüğü sırada sabah namazını (çok erken) kıldı. Hattâ kimi insan fecr tulü' etti, kimi insan da fecr tulü' etmedi diyordu. Sonra Abdullah şöyle dedi:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Akşam ile yatsıdan ibaret olan bu iki namaz, şu Müzdelife mevkiinde (alışılmış) vakitlerinden tahvil edilmiştir. İnsanlar, yatsı vaktine girmedikçe Müzdelife'ye gelmeye çalışmasınlar. Sabah namazını da -fecrin doğuşuna işaret ederek- şu saatte kılsınlar".

Bundan sonra îbn Mes'ûd tan yeri ağanncaya kadar Müzdeli-fe'de vakfe yaptı. Sonra:

— Mü'minlerin Emîri (Usmân) bu saatte Müzdelife'den hareket etse, Peygamber'in sünnetine isabet etmiş (yânî ona uygun hareket etmiş) olur, dedi.

Râvî Abdurrahmân ibn Yezîd:

— îbn Mes'ûd bu sözü mü evveî söyledi, yâhud Usmân'ın Müzdelife'den Minâ'ya hareketi mi evvel vâki' oldu bilmiyorum. îbn Mes'ûd, kurbân bayramının ilk günü Akabe cemresini taşlaymcaya kadar ^elbiyeye devam etti, demiştir 261[261].

260[260] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sabah namazını kendi vaktinden önce kıldı" sö-zündedir. Bunun ma'nâsı, alışılan vaktinden önce kıldı demektir. Yoksa sabah namazını meşru' vaktinin girmesinden önceye düşürdü demek değildir. Sâdece çok karanlıkta kılındığını bildirmek kasdedümiştir (Aynî).

261[261] Bu hadîs, bundan önceki İbn Mes'ûd hadîsinin diğer bir tarîkidir. Başlığa hüc-cetliği aynı şekildedir.

îbn Mes'ûd'un bu hadîslerinin zahirine tutunan Hanefîler, bu, hazarda olsun, seferde olsun herhangi ikî namazı cem) etmenin cevazını bildiren bütün hadîsler ile ameli İbtâl etmiştir, derler. Arafat'ta öğle ile ikindiyi cem'i takdîm, Müzdelife'de akşam ile yatsıyı cem'i te'hîrin dışında namazları birleştirmeyi caiz görmezler. Onlar cevaza dâir hadîsleri, Peygamber birini son vaktinde, diğerini de ilk vaktinde kılmıştır da birleştirmiş gibi olmuştur diye te'vîl ederler. Diğer imamlar ise, buralardan başka seferde gündüz farzlarını yânî öğle ile ikindiyi, gecede akşam İle yatsıyı birleştirirler. Bunlara âîd bilgiler daha evvel ilgili yerde, geçmişti.

101- Bab: Müzdelife'den Mina'ya Ne Zaman Hareket Edilir?

160-.......Ben Amr ibnu Meymûn'dan işittim, şöyle diyordu:

Ben Umer ibn Hattâb'a şâhid oldum. O, sabah namazını Müzdelife'de kıldı. Sonra (Meş'arı Harâm'da) vakfe yaptı da şöyle dedi: Müşrikler güneş doğmadıkça Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmezlerdi. Ve o müşrikler: Ey Sebîr Dağı -güneşin ışıklarıyle- parla (da biz Minâ'ya gidelim), derlerdi. Peygamber (S) müşriklere muhalefet etti de güneş doğmazdan evvel (alaca karanlıkta) Müzdelife'den Minâ'ya doğru hareket etti 262[262].

102- Nahr Günü Sabahı Akabe Cemresini Taşlayıncaya Kadar Telbiye Etmek ve Tekbir Getirmek İle Müzdelife'den Mina'ya Gidişte Bineğin Arka Tarafına Başka Bir Kimse Bindirmek Babı 263[263]

161-.......Abdullah ibn Abbâs (R): Peygamber (S) Müzdelife'den Minâ'ya kadar Fadl ibn Abbâs'ı bineğinin arkasına bindirdi. Fadl, Peygamber'in Akabe cemresini taşlaymcaya kadar telbiyeye devam eylediğini haber verdi, demiştir 264[264].

162-.......Abdullah ibn Abbâs (şöyle demiştir): Zeyd oğlu Usâme, Arafat'tan Minâ'ya kadar

---

Bu hadîste telbiyenin devam süresi nahr'günü Akabe cemresini taşlayınca-ya kadar olduğu bildirildi. Sahâbîler ve âlimlerin bir kısmı da bu görüştedir. Bâzı sahâbîler arefe günü güneş batıncaya kadar telbiye devam eder, güneş batınca kesilir derler. Bu hususta daha başka tafsilât da vardır.

262[262] Hadîsin başlıktaki soruya cevâb oluşu "Sonra güneş doğmadan evvel Müzdelife'den Minâ'ya hareket etti" sözündedir. Böylece Müzdelife'den hareketin güneş doğmadan evvel olduğunu beyân etti.

Sebîr, Müzdelife'de bir dağ ismidir. Müşrikler, o dağ güneş ışıklarıyle par-ladıktan sonra Minâ'ya hareket ederlermiş.

263[263] Bu başlık üç şeyi ihtiva etmektedir: Telbiye, tekbîr ve binicinin bindiği bineğin arka tarafına bir insan daha bindirmesi. Hadîsler bu üç şeyin delili olmak üzere sevk edilmiştir

264[264] Bu hadîs daha evvel de geçmiş idi; başlığa hüccetliği açıktır.

Peygamber'in bineğinin arka tarafına binmişti. Sonra Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Peygamber, Abbâs'ın oğlu Fadl'ı arka tarafına bindirdi. Abdullah ibn Abbâs dedi ki: Fadl ile Usâme her ikisi de: Peygamber (S) Akabe, cemresini taşlayıncaya kadar telbiye okumaya devam etti, dediler 265[265].

103- Bab:

"... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbân (keser). Fakat onu bulamazsa, hacc günlerinde (ihrâmlı olarak) üç; döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki) bunlar tam on gündür. Bu, ailesi (ikaamet yeri) Mescidi Haram 'da bulunmayanlara âiddir. Allah Han korkun ve bilin ki Allah, cezası cidden çetin Olandır" (el-Bakara: 196) 266[266]

163-.......Bize Şu'be haber verip şöyle dedi: Bize Ebû Cemre tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a temettu'dan (hükmünden) sordum. İbn Abbâs bana temettü' yapmaklığımı emretti. Ben yine kendisine hedyden sordum. îbn Abbâs: Temettü' haccmda erkek-dişi deve, yâhud sığır, yâhud davar kurbân etmek, yâhud da deve ve sığır kurbânında ortak olmak vardır, dedi. Ebû Cemre dedi ki: Bâzı insanlar temettu'u hoş görmezlerdi. Ben uyudum ve ru'yâmda şöyle gördüm: Bir insan» "Temettü', mebrûr bir haccdır ve kabul edilmiş bir umredir" diye nida ediyordu. Ben uyanınca İbn Abbâs'a geldim ve bu ru'yâmı kendisine söyledim. İbn Abbâs: Allâhu Ekber, (Umre ile temettü') Ebu'l-Kaasım(S)'in sünnetidir, dedi 267[267].

265[265] Bu da yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir; başlığa delâleti meydandadır. Çünkü her iki şâhid de Peygamberin redifi olmuşlar, bu fırsatla Peygamber'in bu yolculuktaki fiillerini olduğu gibi zabt ve nakl etmişlerdir. Allah onlardan razı olsun!

266[266] Buhârî'nin bu âyetle maksadı, hedy'i tefsîr etmektir. Şöyle ki: Buhârî haccm buraya kadarkİ sıfatlarını anlatıp Minâ'ya kadar ulaşınca, burada hedy'İn ve nahrın hükümlerini beyân etmek istedi. Çünkü kurbân kesme işi ekseriya Mi-nâ'da olur (İbn Hacer).

Ben derim ki: Buhârî'nin maksadını sırf buna hasr etmeye sebeb yoktur. Buhârî bu âyeti umre, temettü' ve bununla ilgili kurbân, oruç gibi birçok mes'-eleleri ihtiva ettiği için burada zikretmiştir (Aynî).

267[267] Bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Bu hadîs "Temettü' ve ıkrân haccı bâbı"nda da geçmişti.

Buhârî dedi ki: Âdem, Vehb ibn Cerîr ve Gunder, Şu'be'den gelen rivayetlerinde "Kabul edilmiş bir umredir ve mebrûr (yânî makbul) bir haccdır" demişlerdir 268[268].

104- Kurbanlık Develere Binmek Babı

Çünkü Allah şöyle buyurdu:

'Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah ın ılâmetlerinden kıldık. Onlarda sizin için hayr vardır. O hâlde onlar ayakta durur(boğazlanır)larken üzerlerine Allah'ın ismini anın. Yanları üstü düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcını gizleyen ve izlemeyip dilenen fakirlere yedirin. Onları şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık. Onların ne etleri, ne kanları hiçbir zaman Allah'a (yükselip) erişmez; fakat sizden O 'na yalnız takva ulaşır. Size olan hidâyetine karşı Allah'ı büyük tanımanız içindir ki O, bunları böylece size ram etmiştir. İyi hareket edenleri müjdele" (el-Hacc: 36-37) 269[269]

Mucâhid: Develer bedenli ve iri cüsseli oldukları için "Bedene" diye isimlendirildi, demiştir 270[270].

Buhârî dedi ki:

Kaan isteyen, Mu'terr ise zenginden yâhud fakirden, develer etrafında dolaşan kimsedir 271[271].

Şaâirullah (ei-Hacc: ,32) kurbanlık hayvanları büyütmek ve onları güzel görmektir 272[272].

268[268] Buhârî, Âdem İbn Ebî Iyâs'ın hadîsini, Temettü' ve ıkrân bâbı'nda mevsûlen getirdi. Vehb ibn Cerîr'in hadîsini Beyhakî mevsûlen rivayet etti.

Muhammed ibn Ca'fer el-Basrî'den ibaret olan Gunder1'in hadîsini de Ah-med ibn Hanbel mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bu rivayetleri haber vermekle hem hadîsteki küçük bir takdîm-te'hîr farkını, hem de hadîsin yaygınlığını ve dolayısiyle kuvvetini göstermek istemiştir.

269[269] Buhârî kurbanlık develere binmenin cevazını bu âyetten istidlal etmiştir. İstidlal yeri "Onlarda sîzin için -binme, süt, vb. nev'İnden- hayr vardır" kelâmıdır

270[270] Mucâhid bu ma'nâyı îmâm Halil'den naKIetmiştir

271[271] Bu, Buhârî'nin kelâmındandir. îbn Abbâs, Saîd ibn Müseyyeb, Hasen el-Basrî böyle tefsîr etmişlerdir

272[272] Şaîre, hacc için nişanlanmış olan kurbân devesine denilir. Hediye edilmiş bedene ma'nâsma cem'i Şeâir gelir. Şaîre, Meş'ar ve Şiâre gibi hacc mensekleri mevziine, yânî edâ edilecek mahalline ıtlak olunur.

Atık (ei-Hacc: 29>, Allah'ın zâlimlerden (onların saldırısından) âzâd ettiği (koruduğu) demektir.

Vecebet (ei-Hacc: 36), yere düştü ma'nâsınadır. Vecebet şemsu (= Güneş battı) bu ma'nâdandır [273][273].

164-.......Ebû Hureyre (R,şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kurbanlık devesini sevk eden bir kimse gördü de ona:

— "Deveye bin!" buyurdu.

O zât:

— Bu kurbanlıktır (nasıl binerim)? dedi.

Rasûlullah: ;

— "Bu (kurbanlık) deveye bin!" buyurdu.

O zât yine:

— Bu kurbanlıktır, deyince, Rasûlullah üçüncü yâhud ikinci defasında:

— "Yazıklar olsun sana! Bin şu deveye!" buyurdu [274][274]

165-.......Bize Katâde, Enes'ten tahdîs etti (o, şöyle demiştir):

Şeâiru 'l-hacc ki, müfredi mezbûr Şaîre'd\r, mensekleri, alâmetleri ve eserlerinden ibarettir. Tavaf, sa'y, taşlar atmak, vukuf ve kurbânlar kesmek gibi. Bir kavle göre, hacc alâmetlerine denir ki, Hakk Taâlâ'nm kullarına oralarda kıyam ve mensekleri edâ ile emreylediğİ alâmetler ve ta'yîn edilmiş mevzilerden ibarettir: Safa, Merve, Minâ, Arafat'gibi (Okyanus).

Dinin şeari, Allhın kendisine ibadet vesil olmak üzere saygı göstermeyedir. Bu i'tibâr ile hacc ameıerme Maâlim de şeâir demektir. Yollardaki kilometreleri, kavşakları bildiren taşlar, yazılar, ordu sancakları birer ma'lemdir. Dağa alem denilmesi dahî bundandır. Dînin maâlimi veya şeâiri, dînin adetâ nîrengi noktalarıdır (Meali Kerîm).

[273][273] Bunlarda işaret edilen âyetlerdeki bu kelimelerin tefsirleridir.

[274][274] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır

Peygamber (S) kurbanlık bir deve sevk eden bir insan gördü de ona:

_ "Bu deveye bin" buyurdu. O zât:

— Bu deve kurbanlıktır, dedi. Rasûlullah:

— "Bu deveye bin!" buyurdu. O zât yine:

— Bu deve kurbanlıktır, dedi. Rasûlullah üçüncü kerre yine:

"Bu (kurbânI*k) deveye bin!" buyurdu [275][275].

105- Hill'den Harem'e Beraberinde Kurbanlık Hayvan Sevk Eden Kimse Babı

166-....Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Veda Haccı'naa umreyi hacca eklemek suretiyle temettü' etti. Ve Zu'l-Huleyfe mevkiinden beraberinde kurbanlık sevk edip, bunları (Ka'-be'ye) hediye eyledi. Şöyle ki, Rasûlullah ihrama girerken umre ile telbiyeye başladı. Sonra hacc (niyeti) ile telbiye etti. İnsanlar da Peygamber'in maiyyetinde nihayet hacca kadar umre ile temettü' ettiler. İnsanlardan kurbanlık sevk ve hediye edenler de oldu, kurbanlık hediye etmeyenler de oldu. Peygamber Mekke'ye gelince insanlara şöyle i'lân buyurdu: "Sizlerden kurbanlık hediye edenler (ihramlarını muhafaza etsinler). Öyle kimseye haccı edâ edinceye kadar ihrâmlıya işlemesi haram olan şeylerden hiçbirşey işlemesi halâl olmaz. Kurbanlık hediye etmeyenler ise Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasında sa'y etsin, saçından biraz kısaltıp ihramından çıksın. Sonra (Arafat'a çıkılacağı sırada) hacc için ihrama girip telbiye etsin. Nihayet Minû'da kesecek kurbân bulamayan herferd (hacc niyetiyle ihrâmlandıktan sonra), hacc sırasında üç gün oruç tutsun. Yedi gün de ehline (memleketine) döndüğü zaman oruç tutsun (on günü doldursun)".

Peygamber Mekke'ye geldiği zaman ilk iş olarak Haceri Esved rüknünü isti'lâm edip tavafa koyuldu. Bu başlamanın ardından ilk üç dolaşmayı koşar gibi yaptı, dört dolaşmayı da yürüdü. Beyt etrafında yedi dolaşmayı tamamladığı zaman Makaam'ın

[275][275] Bu da aynı hadîsin, diğer sahâbî olan Enes tarafından rivayetidir.

yanında iki rek'-at namaz kıldı. Sonra selâm verip namazdan çıktı. Bunun ardından Safâ'ya geldi. Safa ile Merve arasında yedi defa dolaştı. Sonra tâ (Arafat'ta vakfe yaparak) haccını bitirip, nahr günü kurbânını kesinceye kadar ihramdan dolayı haram olan şeylerden hiçbiri kendisine halâl olmadı. Nihayet Arafat'tan dönüp Beyt'i tavaf ettikten sonra, ihram sebebiyle kendisine haram olan herşey halâl oldu. İnsanlardan kurbanlık hayvan hediye ve sevk eden kimseler de Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaptılar [276][276].

İbn Şihâb dedi ki: Urve'den gelen rivayette de Âişe Urve'ye Pey-gamber'in temettu'u hakkında: Peygamber umreyi hacca katmak suretiyle temettü' etti, beraberinde insanlar da temettü' ettiler, diye Sâlim'in bana İbn Umer'den; onun da Rasûlullah'tan haber verdiği hadîs gibi haber vermiştir [277][277].

106- (Ka'be'ye Hediye Edeceği) Kurbanlık Hayvanı Yoldan Satın Alan Kimse Babı

167-.......Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer'in oğlu Abdullah, babası Abdullah'a: Bu sene hacc etme de yerinde ikaamet et. Çünkü bu yıl fitneden emîn olmuyorum, Beyt'i ziyaretten men' olunacak, dedi. İbn Umer: O takdirde ben Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaparım. Allah: "Yemfn olsun, Allah Elçisi'nde sizin için pek güzel bir uyma örneği vardır" (ei-Ahzâb: 2i) buyurmuştur. Ben sizleri şâhid tutuyorum ki, bu sene umre yapmayı kendi nefsime vâcib kıldım, dedi ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Abdullah ibn Umer'in oğlu Abdullah dedi ki: Sonra İbnu Umer yola çıktı. Nihayet Beyda mevkiine vardığı zaman hacc ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti ve: (Muhasara olunmak sebebiyle ihramdan çıkmanın cevazında) hacc ile umrenin şanı başka değil, ancak birdir, dedi. Sonra (Harem dışındaki) Kudeyd mevkiinden kurbanlık satın aldı. Sonra Mekke'ye geldi, hacc ve umre için Ka'be'yi bir tavaf ve (bir sa'y) yaptı. Hacc ve umrenin her ikisinden beraberce ihrâmden çıkıncaya kadar da ihramdan çıkmadı [278][278].

---

[276][276] Hadîsin bâb başlığına mutâbaakatı "Beraberinde (Hıll'den Harem'e) kurbanlık hayvan şevketti" kavimdedir. Beraberinde kurbanlık sevkedenlerin Ka'be'-yi tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'yden sonra ihramdan çıkmayacakları, tâ bütün hacc fiillerini yerine getirinceye kadar ihram hallerinin devam edeceği hususu, bundan önce geçen hadîslerden de iyice bilinmiştir.
[277][277] Buhârî bu hadîsin diğer tarîkten de aynı şekilde geldiğini göstermiş ve hadîsi daha da kuvvetlendirmiş oluyor
[278][278] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Sonra Kudeyd mevkiinden kurbanlık satın aldı" cümlesidir. Çünkü Kudeyd, Harem dışında ve yol üzerinde bir mevkidir.

107- Zu'l-Huleyfe'de Kurbanlık Devesini Alametleyip Gerdenlık Taktıktan Sonra İhrama Giren Kimse Babı

Nâfi' de: İbn Umer Medine'de kurbanlık hediye ettiği zaman Zu'1-Huleyfe'de bu kurbanlık devesinin yüzü kıble yönünde ve çökmüş olduğu hâlde hörgücünün sağ yanını dürtüp kanatmak suretiyle alâmetler ve gerdanlık takardı, demiştir 279[279].

168-.......Bize Ma*mer (ibn Râşid), ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den haber verdi ki, el-Misver ibn Mahrame ile Mervân ibnu'l-Hakem her ikisi de şöyle demişlerdir: Peygamber (S) Hudey-biye zamanında Medîne'den yüzer kişilik on küsur sahâbî kıt'ası içinde yola çıktı. Nihayet Zu'1-Huleyfe'de oldukları zaman Peygamber kurbanlık hedye gerdanlık taktı, nişanladı ve umre niyetiyle ihrama girdi 280[280].

169-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamberdin kurbanlık develerinin gerdanlıklarını kendi elimle büktüm. Sonra Peygamber o develere bu gerdanlıkları taktı, onları alâmetledi ve hepsini Harem'e hediye etti. Ve (bundan önce) kendisine halâl

---

Hadîsin son fıkrası Kıran haccı yapan ihrâmlı, iki tavafa muhtâc olmaz diyen fakîhlere delildir. Hanefîler'e göre ise, kıran haccı yapan için de iki tavaf lâzımdır. Bu tavafta farz olan ifâda tavafıdır, geliş tavafı ayrıdır. Bu hadîs daha önce de geçmiş ve bâzı bilgiler verilmişti.

279[279] Başlığa uygunluğu İbn Umer'in Zu'1-Huleyfe'de kurbanlığına gerdanlık takıp alâmetler olmasıdır. Çünkü gerdanlık takma ve alâmetleme ile başlaması, İbn Umer'in bu iki işi ihrama girmeden önce yaptığına delâlet eder. Başlık da böyledir.

ibn Umer'in bu fiilini İmâm Mâlik el-Muvatta'da. mevsûlen rivayet etmiştir.

el-Iş'âr:... ve hacc menseklerinden kurbân devesine i'lâm İçin alâmet ve nişan eylemek ma'nâsınadır ki, murâd, hörgücün sağ tarafını bıçakla bir mıkdâr yarıp yâhud bir nesne ile dürtüp kanadırlar, tâ ki kurbanlık olduğuna nişan ola (Kaamûs Ter.).

eş-Şefre: Büyük bıçağa denir; yatağan gibi.
280[280] Başlığa delîlliği, Peygamber'in kurbanlıklarına gerdanlık takma ve alâmetleme işinden sonra ihrama girmiş olmasıdır. Başlık da alâmetleme, gerdanlık takma, sonra ihrama girme hakkındadır

kılınmış olan hiçbirşey O'na haram olmadı 281[281].

108- Kurbanlık Develer ve.Sığırlar İçin Gerdanlıklar Rükülmesi Babı

170-.......BanaNâfi', îbnu Umer'den haber verdi ki, mü'minlerin anası Hafsa şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlullah! İnsanların hâli nedir? Onlar umre ile ihramdan çıktılar, fakat sen ihramdan çıkmadın? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ben başımın saçlarını toplayıp yapıştırdım ve kurbânıma gerdanlık taktım. Artık ben bütün hacc fiillerini bitirip ihramdan çıkıncaya kadar, ihramdan çıkamam" buyurdu 282[282].

171-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûluilah (S) Medine'den (Mekke'ye kurbanlık hayvan) hediye ederdi de ben O'nun kurbanlık hayvanlarının gerdanlıklarını bükerdim. Sonra Rasûlullah, ihrâmlının çekineceği şeyler nev'inden olan hiçbir şeyden çekinmezdi 283[283].

109- Kurbanlık Hayvanlara Kurbanlık İşareti Çizilmesi Babı

281[281] Başlığa delîlliği "Sonra develere gerdanlık taktı ve alâmetledi..." sözündedır.

Hadîsin son fıkrası, Müzdelife'de bu işleri yapıncaya kadar Peygamber'e ihramın haram kıldığı şeylerden hiçbirinin haram olmadığı açıkça bildirilmiştir.

282[282] Bu hadîs "Temettü' ve ikrân bâbı"nda da ayrı bir isnâdla geçmişti. Oradaki haşiyede bâzı bilgiler verildi. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır

283[283] Yânî Rasûlullah ihrama girmediği hâlde kurbanlıkları gönderirdi. İşte bundan dolayı, yânî henüz ihrama girmediği için ihramın haram kıldığı şeylerden çekinmezdi. Demek ki kurbanlık gönderen kimse, kurbanlık göndermekle ihrama girmiş olmaz. Tâ ihrama girinceye kadar ihrâmlının çekineceği şeylerden çekinmez...

(Aynî).

Ve Urve, Misver ibn Mahrame(R)*den: Peygamber (S) kurbanlık hayvanlara gerdanlık taktı, kurbanlık alâmeti çizdi ve umre niyetiyle ihrama girdi, diye rivayet etmiştir 284[284].

172-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber'in kurbanlık hayvanlarının gerdanlıklarını büktüm. Sonra Peygamber o hayvanlara kurbanlık alâmeti çizdi ve gerdanlıklar taktı. Yâhud da hayvanlara ben gerdanlık taktım. Sonra Peygamber bu hayvanları Ka'be*ye gönderdi. Kendisi de Medine'de bir müddet daha ikaamet etti. Bu ikaamet sırasında kendisine halâl olmuş bulunan hiçbirşey O'na haram olmadı 285[285].

110- Kurbanlık Hayvanlara Bizzat Kendi Eliyle Gerdanlıklar Takan Kimse Babı

173-.......Abdurrahmân kızı Amre şöyle haber vermiştir: Ebû Sufyân'ın oğlu Ziyâd 286[286], Âişe'ye bir mektûb yazdı da bu mektubunda: Abdullah ibn Abbâs: Kim Mekke'ye kurbân gönderip Ka'be'ye hediye ederse, kurbânı kesilinceye kadar hacılara ihrâmh iken haram olan şeyler, o kimseye de haram olur, dedi. (Senin re'yin nedir?) diye sormuştu.

Âişe cevaben şöyle dedi: Bu mes'ele İbnu Abbâs'ın dediği gibi değildir. (Hicretin dokuzuncu yılında) Rasûlullah'ın kurbânlarının gerdânlık iplerini iki elimle ben büktüm. Sonra Rasûlullah o kurbanlık hayvanlara bu gerdanlıkları kendi elleriyle taktı. Sonra da

---

284[284] Buhârî bu Misver ibn Mahrame hadîsini biraz önce mevsûl olarak rivayet etmişti.

285[285] Buhârî bu hadîsi de biraz önce farklı bir isnâd ile getirmişti. Buhârî bu babı ve altındaki hadîsleri gerek sened, gerek metin bakımından bâzı ziyâde ifâdeler sebebiyle getirmiştir.

286[286] Mektûb sahibi Ziyâd ibn Ebî Sufyân'ın annesi Sumeyye, Ubeyd'in karışıdır. Ziyâd da bunun döşeğinde dünyâya gelmiştir. Bu sebebden ona Ziyâd ibn Ubeyd denilirdi. Bilâhare Muâviye'nin halifeliği zamanında birçok kimseler Ebû Suf-yân'm "Ziyâd benim oğlumdur" dediğine şehâdet ettiklerinden, Muâviye bu Ziyâd'ı Sufyân ailesine kattı. Ziyâd'ın nesebi başlangıçta böyle meçhul olduğu için "Ziyâd ibn Ebîhi(= Babasının oğlu Ziyâd)" diye de meşhurdur. Ziyâd idare - işlerinde müdhiş bir dehâ sahibi olduğu için, Muâviye onu Irakayn, yânı Basra ile Küfe vilâyetlerinin ikisine birden vâlî ta'yîn etmişti. Ve esasen Ziyâd'ı bu maksadla kendi soyuna katıp kardeşi olduğunu i'lân etmişti (Kastallânî).

Ziyâd, Arab'ın meşhur dahî ve hatîblerindendir. Umer devrinde Medine'de ilk defa olarak büyük topluluk huzurunda bir hutbe yapmış, bu hitabesi herkesin takdirini toplamış, dinleyiciler birbirlerine: Bu hatîb kimin oğludur? diye sormağa başlamışlar. Bu sırada Ebû Sufyân yanındakilere: "Ziyâd'ın kimin oğlu olduğunu ben bilirim, fakat Umer'in kırbacından korkarım" diyerek, kendisinin gayrı meşru' döşek mahsûlü olduğuna işaret etmişti. İşte Muâviye o kimselerin Ebû Sufyân'ın bu sözleri söylediğine şehâdetleri üzerine onu kendi soyuna katmış ve kardeşi olduğunu i'lân etmiştir.

bu kurbanlık' hayvanları babam Ebû Bekr es-Sıddîk ile Mekke'ye gönderdi. İhrâmh hacıya haram olan şeylerden hiçbirşey Rasûlullah'a haram olmadı. Bu kurbânlar (Mekke'de) kesilinceye kadar Allah O'na bu şeyleri halâl kıldı [287][287].

111- Koyunlara Gerdanlık Takılması Babı

174-.......Âişe (R): Peygamber (S) bir defa -Mekke'ye- kurbanlık koyun hediye etti, demiştir [288][288].

175-.......Bize İbrahim, el-Esved'den tahdîs etti ki, Âişe (R):

Ben Peygamber (S) için gerdanlıklar bükerdim de, O bu gerdanlıkları koyunlara takar ve kendisi ailesi içinden halâl olarak ikaamet ederdi, demiştir.

176-.......Bize Mansûr ibnu'l-Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi:

H ve yine biz Muhammed ibnu Kesîr tahdîs etti. Bize Sufyân (es-Sevrî), Mansûr'dan; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den haber verdi ki, Âişe (R): Ben Peygamber için koyunların gerdanlıklarını bükerdim de, Peygamber bu koyunları (Mekke'ye) gönderir, sonra da halâl olarak (Medine'de) ikaamet eder kalırdı, demiştir.

177-.......Bize Zekeriyyâ, Âmir eş-Şa'bfden; o da Mesrûk'tan

tahdîs etti kî, Âişe (R): Ben, Peygamber'in kurbânı için ipleri bükerdim, demiş ve bununla Peygamber ihrama girmeden evvel gerdanlıklar,, bükerdim demek istemiştir

[287][287] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah onlara kendi elleriyle gerdanlık taktı..." sözündedir.
[288][288] el-Ganem, koyun cinsine konulmuş isimdir ve müennestir. Lâfzından müfredi, yoktur. Şât müfredidir. Erkek ve dişiden herbirine ve karışık olduklarında mec-mû'una "Ganem" denilir. Bunun cem'i Ağnam, Guhûm ve Ağânim gelrf ve iki sürü iradesiyle tesniye kılınıp Ganemânî denir (Kaamûs Ter.).

289[289].

112- Renk Renk Boyanmış Yünlerden Gerdenlıklar Babı

178-.......Bize İbnu Avn, el-Kaasım ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, mü'minlerin anası Âişe (R): Ben kurbanlık hayvanların gerdanlıklarını yanımda bulunan renkli bir yünden büktüm, demiştir 290[290].

113- Kurbanlık Hayvana Na'l Gerdanlığı Bağlamka Babı

179-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Allah'ın Peygamberi (S) bir kurbanlık deve sevkeden bir adam gördü. Ona:

— "Bu deveye bin!" buyurdu.

O zât:

— Bu deve kurbanlık bir devedir, dedi.

- Peygamber:

— "Bu deveye bin!" buyurdu.

Ebû Hureyre: Yemîn olsun ben o kimseyi deveye binmiş de Pey-gamber'le yürüyüş yarışı yapmaya çalışırken görmüşümdür. Devenin boynunda na'l vardı, dedi 291[291].

289[289] Buradaki hadîslerin dördü de Âişe hadîsinin ayrı senedlerden ve tarîklerden rivayetleridir. Metinlerde ve senedlerde ayrılıklar ve ziyâdelikler ihtiva ettikleri için, ayrı hadîsler sayılmışlardır. Bu hadîslerden koyun kurbanlıkları için de gerdanlık takılması sabit olmaktadır (Aynî).

290[290] Hadisin başlığı deliliği meydandadır

291[291] en-Na'l: Nûn'un fethi ve ayn'ın sükunuyla-ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakkabı ve pâbûş ta'bîr olunur..., bütün nevi'lerini şâmildir. Her mahalle bir gûnâ dikip ayaklarına giyerler. Türkçe'de "Nalın" dedikleri, ki, çamurlukta giyilir; "Na'leyn" muharreridir... (Kaatnüs Ter.). Hadîsin başlığa delîlliği "Boynunda na'l vardı" sözündedir. Hadîs daha Önce de geçmişti.

Bu hadîsi rivayet etmekte ona Muhammed ibnu Beşşâr mutâbaat etmiştir [292[292]].

180- Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi haber verdi [293[293]].

114- Develer İçin Hazırlanmış Olan Çullar Babı

îbn Umer (R), deve üzerine konmuş olan çulları ancak hörgüç yerinden yarar idi. Deveyi kestiği zaman, kanın o çulları bozmasından korktuğu için çulunu çıkarırdı da sonra onu sadaka yapardı [294[294]].

181.......Alı ifan Ebî Tâlib şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana, kestiğim kurbân develerinin çullarını ve derilerini sadaka yapmamı emretti [295[295]].

[292[292]] İbarenin zahiri, Muhammed.ibn Beşşâr, Muhammed ibnu' 1-Musennâ'ya mu tabaat etmiştir... Bundan sonraki senedde geleceği üzere, haddizatında AK ibnu'l-Mubârek, Ma'mer'e mutâbaat etmiştir (Aynî).

Zahire göre mutâbaa olunan Ma'mer, mutâbaat eden Muhammed ibnu Beşşâr'dır. Lâkin tahkikte o Alî ibnu' 1-Mabârek'tir. Ma'mer onun yanında bu mutâbaaya muhtâc oldu. Çünkü Basralılar'ın ondan rivayetlerinde söz vardır. O, onlara Basra'da ezberinden tahdîs etmiştir. Bu İse Basralılar'ın rivâyetindendir (İbn Hacer).

[293[293]] Buhârî bu tarîkle, bundan evvel zikrettiğimiz veçhile, Alî ibnu'l-Mubârek'in Ma'mer'e mutâbaatını işaret etmiştir (Aynî).

[294[294]] îbn Umer'İn bu haberinin bir kısmını İmâm Mâlik el-Muvatta'da mevsûlen rivayet etmiştir.

el-Culi, -cem'i: Cilal- deve, at, eşek, katır gibi hayvanların sırtı üzerine atılan örtüdür. Bu örf yönünden böyledir. Fakat âlimler et-Tedî!= Çullama ta'-bîri, Örtü ve benzeri nev'inden deveye hâsstır demişlerdir (Aynî).

[295[295]] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır

115- Ka'be'ye Hediyelik Kurbanını Yoldan Satın Alıp da Gerdanlık Takan Kimse Babı [296[296]]

182-..... Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R), İbnu'z-Zubeyr'in emirliği zamanında Harû-rîler'in hacc ettiği (64. hicret) yılı hacc etmek istedi. (Oğlu tarafından) kendisine:

— İnsanlar arasında harb olmaktadır. Biz onların sana Ka'be(ye gitmek)den mâni' olmalarından korkuyoruz, denildi,

İbn Umer:

— "And olsun muhakkak ki Allah ElçisVnde sizin için çok güzel bir uyma örneği vardır" (d-Ahzâb: 2i). O takdirde ben de Rasûlul-lah'ın (Hudeybiye senesi) yaptığı gibi yaparım. Ben sizi şâhid

-tutuyorum, ben kendime umre yapmayı vâcib kıldım, dedi.

Nihayet Zu'1-Huleyfe'nin önündeki Beydâ'nın yüksek yerinde olduğu zaman:

— (Mâni' olunmak sebebiyle ihramdan çıkmanın cevazında) hacc ile umrenin sânı başka başka değil, ancak birdir. Ben sizleri şâhid tutuyorum:. Ben bir umrenin beraberinde haccı birleştirdim, dedi.

Ve satın aldığı kurbanlığı gerdanlıklanmiş olarak Ka'be'ye hediye olmak üzere şevketti. Nihayet Mekke'ye geldiği zaman Ka'be'yi tavaf, Safa üe Merve'yi de sa'y etti. Bunun üzerine birşey artırmadı. İhram sebebiyle haram olmuş şeylerden hiçbiri de tâ nahr gününe kadar halâl olmadı (yânî ihramdan çıkmadı). Nahr günü tıraş olup kurbânını kesti. Ve o gün. (Arafat'ta .vakfeden sonra) yaptığv ilk ifâda tavâfıyla hacc ve umre tavafını yerine getirmiş olduğu re'yinde bulundu. Sonra:

— Peygamber (S) de böyle yaptı, dedi [297[297]].

[296[296]] Bu başlığı, bundan sekiz bâb önce "Gerdanlık takdı" kısmı hâriç, getirmişti. Burada gerdanlık taktı kısmını ilâve etmiştir.

[297[297]] Hadîsin başlığa uygunluğu "Satın aldığı kurbanlığı gerdanlık takılmış olarak şevketti" sözündedir. Hadîs, zikredilen önceki bâbda farklı bir isnâdla, biraz değişik bir lâfızla geçmişti.

116- Erkeğin, Kadınların Emri Olmaksızın, Kendi Kadınları Adına Sığır Kesmesi Babı

183-.......Abdurrahmân'm kızı Amre şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz Rasûlullah'ın beraberinde zu'l-kia'de ayının çıkmasına beş gün kala (Medine'den Veda Haccı için) yoia çıktık.Biz (bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannediyorduk. Nihayet Mekke'ye yaklaştığımızda Rasûlullah (S), beraberinde kurbânı bulunmayan kimselere Ka'be'yi tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y ettiği zaman ihramdan çıkmalarını emr eyledi. Âişe dedi ki: Kurbân bayramının ilk günü (Minâ'da elinde) sığır eti ile yanımıza girildi. Ben:

— Bu nedir? diye sordum.

Eti getiren kimse:

— Rasûlullah (S) zevceleri adına kurbân kesti, dedi.

Yahya ibn Saîd el-Ensârî dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'e zikrettim. O: Amre bu hadîsi sana (hiç-birşey kısaltmadan ve te'vîl ile değiştirmeden) tam bir sevk edişle sev-ketmiştir, dedi [298[298]].

117- Mina'da, Peygamberdin Kurban Kestiği Yerde Kesmek Babı

184-.......Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den tahdîs etti ki, o, Abdullah ibn Umer (R) kurbânını, kurbân kesilecek yerde keserdi, demiştir. Ubeydullah: Rasûlullah'ın kurbân

---

298[298] Hadîs ile başlık arasında uygunluk yoktur. Çünkü başlıkta kesmek, hadîste nahr etmek lafzıyle gelmiştir, denilmiştir. Fakat Buhârî, hadîsin bâzı tarîklerinde "kesmek" lâfzıyle geldiğine işaret etmiştir diyecevâb verilmiştir. Bu hadîs, yedi bâb sonra da gelecektir.

Hadîsin son kısmında kadın râvîsi Amre'nin doğrulanması, oaun ezberlemesi ye zabt etmesinin sağlamlığını haber verme vardır.

kestiği yerde, demiştir [299[299]]

185-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R), kurbânını Müzdelife'den gecenin sonunda, içlerinde hürr ve köle kişiler bulunan hacılar topluluğunun beraberinde (Minâ'ya) gönderir, nihayet kurbân, Peygamberdin kurbân kestiği yere girdirilirdi [300[300]].

118- Kurbanını Bizzat Kendi Eliyle Kesen Kimse Babı

186-.......Bize Vuheyb, Eyyûb'dan; o daEbûKılâbe'den; o da Enes'ten tahdîs edip (ve inşâallah biraz sonra tamâmı gelecek olan) bu hadîsi kısaltılmış olarak zikretti. Enes (R): Peygamber (S) yedi tane deveyi ayakta oldukları hâlde kendi eliyle nahr etti. Medine'de de iki tane alacalı ve boynuzlu koçu yine kendi eliyle kesti, demiştir [301[301]].

119- Develerin Bağlanmış Olarak Kesilmesi Babı

187-.......Ziyâd ibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben (Minâ'da) tbn Umer'i gördüm. O,

---

[299[299]] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah'ın kurbân kestiği yer" sözündedir.

tbnu't-Tîn: Peygamber'in kurbân kestiği yer, birinci cemrenin yanında ve Minâ Mescidi'ne yakın olan mahaldedir, demiştir.

el-Fâkîhî de İbn Cureyc'den; o da Atâ'dan; o da TâvûVtan, Peygamber'in Minâ'daki menzili musallanın sol tarafında idi diye rivayet etmiştir... (Umdetu'l-Kaarî).

[300[300]] Bu hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî, Nâfi'den gelen bu Ukbe hadîsini, ancak içinde kurbân kesecek yerin Rasûlullah'a izafesi tasrîh edilmiş olduğu için, geçen hadîsin ardından getirmiştir.

Bir de bu hadîste İbn Umer'in kurbânını, köleler ve hürrlerin beraber bulunduğu bir hacılar kaafilesiyle yolladığı bildirildi ki, bu da bu işte köle ve hürr diye bir ayırım yapılmadığını gösterir (Umdetu'l-Kaarî).

[301[301]] Bu bâb ve hadîs, Buhâri nüshalarının çoğunda yoktur. Bu yalnız Ebû Zerr'İn Müstemlî'den gelen rivayetinde vardır. es-Sagânî nüshasında başlıktan sonra Sehl ibn Bekkâr'ın Vuheyb'den rivayet ettiği hadîs vardır diyerek, sâdece işaret etmekle yetinmiştir (İbn Hacer).

Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber yedi deveyi kendi eliyle kesti.." sözündedir (Aynî).

kurbanlık devesini cöktürmüş de kesmekte olan bir kimsenin yanına geldi ve o kimseye: Deveyi ayağa kaldır da ayakta ve ayağı bağlanmış olarak kes. Devenin bu suretle kesilmesi Muham-med'in sünnetidir, dedi 302[302].

Ve Şu'betu'bnu'l-Haccâc: Yûnus, bana Ziyâd haber verdi dedi, demiştir 303[303].

120- Develerin Ayakta Oldukları Halde Kesilmesi Babı

Ve İbn Umer:

Muhammed'in sünneti olarak (böyle kesilir), demiştir 304[304].

İbn Abbâs da:

"Savâffe" (ei-Hacc: 36), ayakta oldukları hâlde ma'nâsınadır demiştir 305[305].

188-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccına çıkmadan evvel- öğle namazını Medine'de dört rek'at kıldı. İkindiyi de Zu'1-Huleyfe'de (kısaltarak) iki rek'at kıldı. Ve geceyi orada geçirdi. Sabah olunca binek devesine bindi de tehlîl ve tesbîh etme-

---

302[302] Hadîsin başlığa delîlliği "Ayakta ve bağlı olarak kes" sözündedir
303[303] Bunu zikretmesinin fâidesi, Yûnus'un hadîsi Ziyâd'dan işitmesini göstermektir.

304[304] Buhârî, îbn Umer'in bu sözünü bundan Önce geçen bâbda mevsûlen getirmişti
305[305] İbn Abbâs'ın bu tefsirini Saîd ibn Mansûr mevsûlen rivayet etmiştir.

"Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah 'm şeâirinden kıldık. Onlarda sizin için hayr vardır. O hâlde onlar ayaktalarken üzerlerine Allah 'in ismini anın. Yanlan-üstü düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlere yedirin. Onları şükredesiniz diye böylece, size musahhar (el-Hacc:36).

İşte bu âyetteki "Develer ayakta oldukları hâlde üzerlerine Allah ismini zikrederek kurbân ediniz" kavlindeki "Savâffe" lâfzını îbn Abbâs ayakta olmakla tefsir etmiştir. Deve bu vaziyette, yânî bir ayağı bağlı ve üç ayağı üzerinde dikildiği hâlde gerdanından boğazlanır. Böyle boğazlamaya "Nahr*' denir. Sığır ve davar İse, yatırılıp üç ayağı bağlanarak kesilir. Buna da "Zebh" denir. Nahr'da da, zebh'de de Allah'ın ismi zikrolumır: "Bismillah, Vallâhu Ekber, Atlâhumme minke îleyke(Allah ismiyle keserim. Allah herşeyden büyüktür. Yâ Allah, senden sana" denilip bıçak vurulur.

el-Hâkim, el-Mustedrek'mte İbn Abbâs'm bu tefsirini "Üç ayak üzerinde dikelmiş ve bağlı olarak kesiniz" şeklinde rivayet etmiştir.

ğe başladı. Müzdelife'deki Beydâ üzerine yükselince hacc ile umreyi beraberce telbiye etti. Mekke'ye girdiği zaman (beraberinde kurbânları bulunmayan sahâbîlerine) ihramdan çıkmalarım emretti. Bu hacc-da Peygamber (S) kendi eliyle ayakta oldukları hâlde yedi tane deve kesti. Medine'de de (bir kurbân bayramında) alacalı boynuzlu iki koç kurbân etti 306[306].

189-......Bize İsmâîl, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti'ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) Medîne'de öğle namazını dört rek'at kıldı, ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kıldı, demiştir 307[307].

Ve yine Eyyûb'dan; o da bir'adamdan; o da Enes'ten gelen rivayette: Sonra sabaha girinceye kadar orada geceledi. Sabah namazını kıldı. Sonra da binek devesine bindi. Devesi O'nu Beydâ'ya dümdüz yükselttiği zaman umre ile hacca niyet edip telbiye etti, demiştir 308[308].

121- Bab: Kesiciye Kurbandan Hiçbirşey Verilmez

190......Bize Sufyân (es-Sevrî) haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Necîh, Mucâhid ibn Cebr'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan haber verdi ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) beni gönderdi de ben kurbanlık develerinin yanında bulunup onlarla ilgili işleri yerine getirdim. Peygamber bana emretti, ben de kurbânların etlerini taksîm-ettim. Sonra bana emretti, ben kurbân develerinin çullarım ve derilerini de taksim ettim.

Sufyân es-Sevrî dedi ki: H ve bana Abdulkerîm, Mucâhid'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan tahdîs etti ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana kurbân

---

306[306] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber (S) kendi eliyle ayakta oldukları hâlde yedi deve kesti" kavlindedir.

Bu hadîs kısaltılmış olarak aynen bu isnâdla bundan bir bâb önceki (118.) bâbda da geçmişti.
307[307] Bu da Enes hadîsinin baş kısmı hakkında diğer bir tarîktir.
308[308] Bu, meçhul bir isnâddır, lâkin mutâbaat yoluyla zikredilmiştir. Mutâbaalar, asılların taşımadığım taşıyabilirler. Bir de buradaki meçhulden murâd, Ebû Kılâ-be'dir, denilmiştir (el-Kirmânî).

develerine, üzerinde gözetleyici olmamı ve bunların kesilme ücretleri hususunda kurbândan (ücret olarak) hiçbir parça vermemekliğimi emreyledi 309[309].

122- Bab: Kurban Derileri Sadaka Edilir

191-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana el-Hasen ibnu Müslim ile Abdulkerîm el-Cezeri haber verdiler ki, onlara da Mucâhid haber vermiştir. Ona da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ haber vermiştir. Ona da Alî (R) haber verdi ki, Peygamber (S) ona, kendi kurbanlık develerine âid işleri görmesini," kurbân develerinin hepsini, etlerini, derilerini, çullarını taksim etmesini ve kesilme ücretleri hususunda kesiciye kurbândan hiçbirşey vermemesini emretmiştir 310[310].

123- Bab: Kurban Develerinin Çulları Sadaka Edilir

192-.......Bize Seyf ibnu Ebî Süleyman tahdîs edip şöyie dedi:

Ben Mucâhid'den işittim, şöyle diyordu: Bana İbnu Ebî Leylâ tahdîs etti. Ona da Alî (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccı'nda- yüz deve kurbânı hediye etti. Bana onların etlerini tak-sîm etmemi emretti, ben de etleri taksim ettim. Sonra çullarını tak-sîm etmemi emretti. Ben onların çullarını da taksîm ettim. Sonra kurbânların derileriyle ilgili emri de verdi, ben derilerini de taksîm ettim 311[311].

309[309] Hadîsin başlığa hüccetliği "Kesilme ücretleri hususunda kisiciye birşey vermememi emretti" sözündedir.

310[310] Bu hadîs de yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir. Başlığa delâleti meydandadır. Bu hadîslerden kurbânın kesilmesi, etinin taksimi, derilerin ve çulların taksîmi hususlarında vekâlet caiz olduğu; kurbânın kesme ücretini kurbân etinden vermenin caiz olmadığı istidlal edilmiştir. Kurbân kesenin ücreti ayrıca verilecektir. Kesici fakîr İse, kesme ücreti tamamen verildikten sonra kurbân etinden sadaka verilmesi caiz görülmüştür

311[311] Buda Alî hadîsinin bir başka tarîkidir. Başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîsin fâidesi, bunda Peygamber'in Veda Haccı'ndaki kurbânlarının sayısmın.yüz deve olarak tesbît edilmiş bulunmasıdır.

124- Bab:

Hatırla o zamanı ki, biz Beyfin yerini İbrahim'e, bana hiçbir şeyi eş tutma, Beyt'imi tavaf edenler, kıyam

edenler, rükû' ve sucûd edenler için iyice temizle diye \ı_ merci9 yapmıştık. İnsanlar içinde haca Vlân et. | Gerek yaya, gerek her uzak yoldan gelecek arık develerin üstünde binici olarak sana gelsinler. Tâ ki kendilerine âid menfâatlere şâhid ve hâzır olsunlar. Allah'ın rızk olarak kendilerine verdiği dört ayaklı (kurbanlık) hayvanlar üzerine ma'lûm olan günlerde Allah'ın adını ansınlar. İşte bunlardan yiyin, yoksulu, fakiri de doyurun. Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarını yerine getirsinler ve o Beyti Atîk'ı tavaf etsinler. İşte emr budur. Kim Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeyleri ta'zîmde bulunursa, bu, Rabb'i indinde kendisi için sırf hayrdır..." (ei-Hacc: 26-30) 312[312]

125- Kurban Etinden Sahibinin Yiyeceği ve Sadaka Yapacağı Mikdar Babı

Ve Ubeydullah; Bana Nâfî\ İbn Umer'in "İhrâmhya avlanmasının cezası olarak kestiği kurbân ile adak kurbânından yedirilmez. Bunların dışındakilerden yedirilir" dediğini haber verdi, demiştir 313[313].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: Temettü* haccı yapana kesmesi vâcib olan kurbândan sahibi yer

---

312[312] Buhârî bu âyetler, hacc ve kurbân ile ilgili birçok hükümleri şâmil bulundukları için, bilhassa bu hükümlerin ehemmiyetine bir tenbîh olmak üzere, bunları burada sırf başlık hâlinde zikretmiştir. Bu hükümler: Beyt'İn tavaf edenler, namaz kılanlar için putlardan, fetişlerden, pisliklerden temizlenmesi; Allah'ın Ra-sûlü'ne insanlara haccı i'lân ve da'vet etmesi emri; hacc ibâdetine mahsûs olan dînî ve dünyevî menfâatlerde hâzır bulunmak; belli günlerde Allah'ın ismini telbiye, tekbîr, teşbih ve tehlîllerle anmak; kesecekleri kurbanlık hayvanlar nev'-inden Allah'ın nzık olarak ihsanlarına karşı Ona şükretmeleri; bu kurbânlardan yemek ve fakîrlere yedirmek emri; tıraş olmak ve temizlenmek gibi işleri yapmak; adakları yerine getirmek; Beyti Atîk'ı tavaf ile Allah'ın hürmetli kıldığı şeyleri ta'zîm eylemek gibi hükümlerdir (Aynî).

313[313] İbn Umer'in bu haberini îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etti.

ve başkalarına yedirir, demiştir 314[314].

193-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Bize Atâ tahdîs etti. O, Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Biz Minâ'da kaldığımız üç günden fazla bir zamanda, kurbân develerimizin etinden yemezdik. (Üç günden arta kalan eti sadaka yapardık.) Sonra Peygamber (S) bize ruhsat verdi de: "Kurbân etlerinizi yiyiniz ve (kavurup) azık yapınız" buyurdu. Bu müsâade üzerine biz de yedik ve azık edindik. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Câbir, Medine'ye gelinceye kadar dedi mi? diye sordum. Atâ: Hayır (Câbir Medine'ye gelinceye kadar demedi), dedi 315[315].

194-......Bana Abdurrahmân kızı Amre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz, Rasûlullah'ın beraberinde -Veda Haccı'na- zu'I-ka'deden beş gün kala (Medine'den) çıktık. Biz (bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannediyorduk. Nihayet Mekke'ye yaklaştığımız zaman Rasûlullah beraberinde kurbanı bulunmayanlara emretti. Onlar Beyt'i tavaf, (Safa ile Merve arasını sa'y) ettiklerinde, bundan sonra ihramdan çıkarlardı. Âişe dedi ki: Kurbân bayramının bifinci günü bir sığır eti ile yanımıza girildi.

Ben:

314[314] Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmiştir

315[315] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yiyiniz ve azık edininiz.." kavimdedir.

Bu hadîsin rivayet tarîkleri çoktur ve muhteliftir. Meselâ Müslim'de hadisin sonu: Atâ: Evet, dedi tarzında vâki' olmuştur. Bu sebeble âlimler kurbân etinin ne mıkdârı yenilip, ne mıkdârı sadaka edileceği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Alkame'nin beyânına göre, İbn Mes'ûd, Alkame'ye, kurbân etini üç parçaya ayırmasını; bunun birini sadaka, birini hediye etmesini, üçüncü üçte birini de ailesiyle yemesini emretmiştir. Bu kavi Atâ'dan da nakledilmiştir. Şafiî, Ahmed, Ishâk'ın da görüşleri budur. Sufyân Sevrî kurbânın çok mıkdârı sadaka yapılmalıdır, demiştir.

Ebû Hanîfe üçte birden az mıkdârı sadaka edilmesi görüşünde bulunmuştur.

Hidâye sahibi: Kurbân etinin yenilmesinin cevazını bildirdikten sonra, bu hükmün adak olmayan kurbâna mahsûs olduğunu, adak kurbânında ise adayan kimsenin ister zengin olsun, ister fakîr bulunsun, adak etinden yemesi caiz olmadığını zikretmiştir.

Mâlik, Şafiî ve Ahmed'in mezhebleri de böyledir.

Sonra kurbân etinden sahibinin yemesi âlimlerin çoğuna göre müstehâb-dır. (Umdetu'l-Kaarî).

— Bu et nedir? diye sordum.

Eti getiren kimse tarafından:

— Peygamber (S) kendi kadınları adına kurbân kesti, denildi. Yahya ibn Saîd dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasım(ibn Muham-

med ibn Ebî Bekr)'a zikrettim de el-Kaasım:

— Amre sana bu hadîsi olduğu gibi tastamam getirmiştir, dedi 316[316].

126- Kurbanı Tıraştan Önce Kesme(nin Hükmü) Babı

195-.......Bize Mansûr ibn Zâzân, Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e, kurbânı kesmeden önce saçını tıraş eden ve bunun benzeri (meselâ taş atmadan önce ifâda tavafı gibi) bir iş yapan kimsenin hükmü soruldu. Peygamber: "Darlık yok, darlık yok" buyurdu 317[317].

196-.......Bize Ebû Bekr ibnu Ayyaş, Abdulazîz ibn Rufey'den; o da Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber'e:

— Ben cemreye taş atmadan önce Ka'be'ye farz olan ziyaret tavafını yaptım, dedi.

Peygamber:

— "Hiçbir darlık yok" buyurdu.

Aynı şahıs veya diğer biri:

Ben kurbânımı kesmeden önce başımı tıraş ettim, dedi. peygamber:

316[316] Bu hadîs "Erkeğin kadınları adına sığır kurbânı kesmesi bâbı"nda ayrı bir isnâdla geçmişti
317[317] Peygamber'in iki defa "Darlık yok, darlık yok" buyurması, aslolan kurbân kesmenin tıraştan önce olduğuna; ve bunun önce yapılmasının da cevazına delâlet etmektedir. Böylece hadîs başlıkta zımnen sunulmakta olan hükmü beyân etmiş oluyor

"Darlık yok" buyurdu.

Ben cemreye taş atmadan kurbânımı kestim, dedi. "Darlık (ve günâh) yok" buyurdu 318[318].

Ve Abdurrahîm ibn Süleyman er-Râzî dedi ki îbnu Hüseyni şöyle dedi: Bana Atâ, îbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den haber verdi. Ve el-Kaasım ibnu Yahya (öl. 197) şöyle dedi: Bana İbnu Huseym, Atâ'dan; o da İbn Abbâs'tan; o da Peyamber'den tahdîs etti, dedi.

Ve Affân (ibn Müslim es-Saffâr): Ben Vuheyb'in şöyle dediğini

zannediyorum:Bize Abdullah ibnu Huseym (^M^l^Saîd ibn Cu-beyr'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den.

Ve Hammâd (ibn Seleme), Kays ibn Sa'd ile Abbâd ibn Man-sûr'dan; onlar da Atâ'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan; o da Pey-gamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi söyledi 319[319].

197-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e birisi tarafından soruldu. O soran zât:

— Ben güneşin ortadan meyli ile batması arasındaki zamana girişimin ardından cemreye taş attım, dedi.

Peygamber:

— "Darlık yoktur" buyurdu. (O zât veya başkası:)

— Ben kurbânımı kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Peygamber:

— "Darlık yoktur" buyurdu 320[320].

318[318] Bu hadîs de bundan önceki hadîsin başka bir tarîkidir, bâb başlığına delâleti de yine aynı şekildedir.

319[319] Buhârî burada aynı hadîsin ayrı ayrı rivayet yollarından birkaç tanesini arka arkaya getirmiş ve bu rivayetlerle de hadîsin aslının bir olduğu ve fakat bâzı lâfız farkları bulunduğunu göstermek istemiştir. Buhârî'nin burada getirdiği se-nedlerl'e gelen hadîslerin bâzısını kendisi Sahîh'min diğer yerlerinde, bâzısını da diğer hadîs imamları mevsûlen rivayet etmişlerdir

320[320] Bu da îbn Abbâs hadîsinin diğer bir tarîkidir; başlığa delâleti meydandadır. Cemre taşlamak, kurbân kesmek, tıraş olmak, farz olan ifâda tavafı yapmak için hacc menseklerinin sıra ile yapılması sünnet midir?

198-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben (Yemen'den döndüm de) Rasûlullah Bathâ'da iken O'nun yanma geldim. Rasûlullah bana:

— "Hacca niyet ettin mi?" dedi.

Ben:

— Evet, niyet ettim, dedim.

Rasûlullah:

— "Hangi nevi' hacca niyet edip ihrama girdin?" dedi.

Ben:

— Peygamber'in ihrama girişi gibi bir ihrama girişle Lebbeyk

dedim, diye cevâbladım.

Rasûlullah:

— "Güzel yaptın. Şimdi git Bey t'i tavaf et, Safa ile Merve arasım sa'y eyle" buyurdu.

Ben bunları yaptıktan sonra Kays oğulları kadınlarından bir kadına geldim. Kadın başımın saçını tarayıp ayıkladı (yânı beraberimde kurbân olmadığı için umre yapıp ihramdan çıktım). Sonra hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettim. Artık sonraları ben, tâ Umer'in halifeliğine kadar insanlara bununla, yânî hacca kadar umre ile temettü' yapmakla fetva veriyordum. Nihayet Umer halîfe olunca bunu kendisine zikrettim. Umer:

— Allah'ın Kitabı1 m alırsak, o bize (başlanmış olan umre ile hac-cı), tamamlamayı

Yoksa vâcib midir? İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ibn Hanbel ve daha önceki imamlardan Atâ, Tâvûs, Mucâhid tertîb ve sıranın sünnetliğine kaail olup, menseklerin hangisi evvel yapılsa, ötekinin geri bırakılmasından dolayı keffâret olarak kurbân kesmek lâzım gelmez demişlerdir. Delilleri de bu hadîs ile buna benzer diğer hadîslerdir, tmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ve kendilerinden önce gelen imamlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen el-Basrî, İbrâhîm en-Nahaî, Katâde tertîbin (sıranın) vucûbuna ve tertîbi bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzım geleceğine kaail olmuşladır. Her iki tarafın delillerinin tafsîli fıkıh kitâblarındadır.

emrediyor (ei-Bakara: 196). Allah Elçisi'nin sünnetini alırsak, şübhesiz Allah Elçisi kurbân, kesileceği yere ulaşıp kesilince-ye kadar, ihramdan çıkmamıştır, dedi 321[321].

127- İhrama Girme Sırasında Başının Saçlarını Yapışkan Bir Şeyle Toplayıp Keçeleştiren ve İhramdan Çıkışta da Saçlarını Kestiren Kimse Babı

199-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den haber verdi ki, Hafsa (R):

— Yâ Rasûlallah! İnsanların hâli nedir ki, onlar umre ile ihramdan çıktılar da sen umrenden dolayı ihramdan çıkmadın? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Ben başımın saçlarını toplayıp keçeleştirdim, kurbânıma da Ka'be nâmına gerdanlık taktım. Artık ben kurbânımı kesmedikçe ihramdan çıkamam" buyurmuştur 322[322].

128- İhramdan Çıkış Sırasında Saçları Kestirmek ve (Kestirmeyip) Kısaltmak Babı

200......Nâfi' şöyle dedi: ibn Umer (R): Rasûlullah (S), haccında başının saçlarım kestirdi, der ıdı 323[323].

321[321] Hadîsin başlığa delîlliğİ "Kurbân, kesileceği yere ulaşıncaya kadar.." sözünden alınır. Çünkü kurbânın kesilme yerine ulaşması, orada kesilmesinden ibarettir. Kesmenin geri bırakılması İse ruhsat yoluyladır. Bu hadîsin bir rivayeti de "Peygamber zamanında Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrama giren kimse bâbı"nda geçmişti.

322[322] Hadîsin başlığa uygunluk ciheti "Ben başımın saçlarını toplayıp keçeleştirdim" kavimdedir. Hadîste saç kestirmek zikredilmemiş ise de bu husus gelecek olan îbn Umer hadîsinde zikredilmektedir. Binâenaleyh hadîsin, başlığın bir kısmına delâleti kâfi görülüp, her iki kısmına delâleti şart kılınmaz.

Bu hadîs ayniyle "Temettü' ve ıkrân haccı bâbı"nda da geçmişti.
323[323] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah saçlarını kestirdi" kavlİndedir.

Rasûlullah'm bu tıraşı Hudeybiye'de mi, yoksa Veda Haccı'nda mı olduğu sarahatle bildirilmemiştir. Fakat Veda Haccı'nda tıraş olduğuna delâlet eden sahîh hadîsler vardır.

201-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, o şöyle, demiştir:

Rasûlullah (S):

— "Yâ Allah! Başlarını tıraş edenlere rahmet eyle!" diye duâ etti.

Ben:

— Evet, niyet ettim, dedim. Rasûluüah:

— "Hangi nevi' hacca niyet edip ihrama girdin?" dedi.

Ben:

— Peygamber'in ihrama girişi gibi bir ihrama girişle Lebbeyk

dedim, diye cevâbladım.

Rasûlullah:

— "Güzel yaptın. Şimdi git Beyt'i tavaf et, Safâ ile Merve arasını sa'y eyle" buyurdu.

Ben bunları yaptıktan sonra Kays oğulları kadınlarından bir kadına geldim. Kadın başımın-saçını tarayıp ayıkladı (yânî beraberimde kurbân olmadığı için umre yapıp ihramdan çıktım). Sonra hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettim. Artık sonraları ben, tâ Umer'in halifeliğine kadar insanlara bununla, yânî hacca kadar umre ile temettü' yapmakla fetva veriyordum. Nihayet Umer halîfe olunca bunu kendisine zikrettim. Umer:

— Allah'ın Kitâbı'm alırsak, o bize (başlanmış olan umre ile hac-cı), tamamlamayı emrediyor (ei-Bakara: 196). Allah Elçisi'nin sünnetini alırsak, şübhesiz Allah Elçisi kurbân, kesileceği yere ulaşıp kesilince-ye kadar, ihramdan çıkmamıştır, dedi321.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Saçlarını kısaltanlara da (rahmet et deyiver), dediler.

Rasûlullah yine:

— "Yâ Allah! Saçlarını kestirenlere merhamet eyle!"diye duâ etti.

Sahâbîler de tekrar:

— Yâ Rasûlallah! Saçlarını kısaltanlara da rahmet buyursan! dediler.

Rasûlullah bu defa:

— "Saçlarını kısaltanlara da merhamet eyle" diye duâ etti 324[324].

el-Leys dedi ki: Bana Nâfi' şöyle tahdîs etti: Rasûlullah bir yâhud iki kerre "Allah saçlarını kestirenlere merhamet eylesin!" diye duâ etmiştir.

Ve Ubeydullah da şöyle dedi: Nâfi' bana tahdîs edip: Rasûlullah dördüncü defa da 'Saçlarını kısaltanlara da merhamet eyle" demiştir, dedi 325[325].

202-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Yâ Allah! Saçlarını tıraş edenlere mağfiret eyle!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Saçlarını kısaltanlara da (diye ilâve ediver), dediler.

Rasûlullah:

324[324] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Çünkü hadîs saç kesmek ve saç kısaltmak hakkındadır.

325[325] el-Leys'ten ve Ubeydullah'tan gelen bu hadîsleri Müslim de Sahîh'indt mevsû-len rivayet etmiştir.

Rasûlullah'in bu dualarında Veda Haccı'nda mı, yoksa Hudeybiye'de mi yapıldığı açıkça bildirilmemiştir. Bunun için bâzıları bunun Hudeybiye'de Pey-gamber'in sahâbîlerine ihramdan çıkıp tıraş olma emri verdiği zaman tereddüd gösterip ağır davranmaları üzerine yapıldığına, bâzıları da Veda Haccı'nda da böyle duâ ettiğine kaail olmuşlardır.

Aynî'nin de dediği gihi, bu duanın hem Hudeybiye günü, hem de Veda Haccı'nda yapılmış olduğu kabul edilebilir. Her ikisinde de Peygamber tıraş olmalarını emrettiği zaman sahâbîlerde bir tereddüd ve ağır davranma görmüştü. Arablar'm âdeti başları üzerinden biraz saç almak şeklinde idi. Onlarda saçı ta-mamen kesmek az olurdu. Saçı tamamen kesmek onlara ağır gelirdi. Bunun için saç kısaltmağa meyletmişlerdi. Burada da görüleceği gibi, kimisi saçlarını kesmiş, kimisi de sâdece biraz kısaltmakla yetinmişti... (Umdetu'l-Kaari, IV, 741-742).

— "Yâ Allah! Saçlarını tıraş edenlere mağfiret eyle!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Saçlarını kısaltanlara da! dediler.

Rasûlullah bu duayı üç kerre söyledi de (dördüncüsünde):

— "... Saçlarını kısaltanlara da mağfiret eyle!" dedi 326[326].

203-.......Bize Cuveyriye ibmı Esma, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah (ibn Umer): Peygamber (S) ve sahâbîlerinden bir taife tıraş olup saçlarını kestirdiler. Sahâbîlerin bâzısı da saçlarını sâdece kısalttılar, demiştir 327[327].

204-.......Bize Ebû Âsim, İbnu Cureyc'den; o da el-Hasen ibn Müslim'den; o da Tâvûs'-tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Mu-âviye (R): Ben Rasûlullah'ın başındaki saçından bir parçasını mışkas (denilen enli ok veya bıçak) ile kesip kısalttım, demiştir 328[328].

326[326] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Ebû Hureyre hadîsinin öncekinden bir farkı "Merhamet eyle" duası yerinde "Mağfiret eyle" duasının gelmiş olmasıdır. Bundan Rasûlullah'ın her iki ta'bîr ile de duâ etmiş olduğu anlaşılıyor.

327[327] Hadîsin başlığa delâleti açıktır.

Bu hadîs ihramdan çıkışta saçı kestirmenin, saç kısaltmaktan daha faziletli olduğuna delâlet etmekle beraber, saç kısaltmanın da cevazına delâlet etmektedir

Nitekim şu âyette bunların ikisi de zikredilmiştir:

"Andolsun ki Allah, Rasûlü''nün gördüğü ru'yânm hakk olduğunu tasdik etmiştir. İnşâattan hepiniz emniyet içinde, (kiminiz) başlarınızı kazıtarak, (kiminiz) saçlarınızı kısaltarak korkusuzca mutlaka Mescidi Haram 'a gireceksiniz*.. "(e!-Feth:27).

328[328] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben, Rasûlullah'ın saçından kısalttım..." sözün-dedir. Bu hadîs de saç kısaltmanın cevazına açıkça delâlet etmektedir.

129- Temettü' Haccı Yapan Kimsenin Umre'yi Yapmasının Ardından (İhram'dan Çıkışında) Saçlarını Kısaltması Babı

205-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bana Kureyb haber verdi ki, tbn Abbâs (R) Peygamber (S) Mekke'ye geldiği zaman (beraberlerinde kurbanlık sevketmemiş bulunan) sahâbîlerine Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y etmelerini, sonra da ihramdan çıkmalarım, saçlarım kestirmelerini yâhud da kısaltmalarını emretti, demiştir 329[329].

130- Kurban Bayramının Birinci Günü Ka'be'ye (Farz Olan) Ziyaret Tavafını Yapmak Babı

Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim, Âişe'den ve İbn Abbâs'tan: Peygamber (S) ziyaret tavafını geceye

kadar geri bırakırdı, diye nakletmiştir 330[330].

Ve Ebû'l-Hassân Müslim ibn Abdillah'tan; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere, Peygamber (S) - birinci günden sonraki- Minâ günlerinde Beyt'i ziyaret eder idi, diye zikrohınuyor 331[331].

Ve bize Fadl ibn Dukeyn söyledi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) ifâda için bir tavaf yapar, sonra Mekke'de gündüz uykusuna yatar, sonra (nahr gününü kasdediyor) Minâ'ya gelirdi 332[332]. Ebû Nuaym dedi ki: Bu hadîsi Abdurrazzâk, bize Ubeydullah el-Umerî haber verdi deyip, bu senedle

---

329[329] Bu hadîste mutemetti' hacı adayının saçını tamamen kestirmek veya birazını kısaltmak şıkklan arasında muhayyer kılınması vardır.
330[330] Bu ta'lîki, Tirmizî mevsûlen rivayet etmiş ve: Bu sahîh hasen bir hadîstir, demiştir. Bunu başka sened ile Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce de rivayet etmiştir.
331[331] Bunu Beyhakî ve Taberânî el-Kebîr'dc mevsûlen rivayet ettiler.
332[332] Bunu el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etti

Rasûlullah'a yükseltti 333[333].

206-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Veda senesi Peygamber'in beraberinde hacc yaptık. Kurbân bayramının birinci günü ifâda tavafını yaptık. Bu tavafın ardından Safiyye bintu Huyey hayz oldu. Peygamber (S) Safiyye'den herhangi bir erkeğin kendi kadınından isteyeceği şeyi istedi. Âişe dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, Safiyye hayızlı-dır, dedim. Peygamber: "(İfâda tavafım yapıncaya kadar) o bizi seferimizden habsedicidir" dedi. Yanında bulunanlar:

— Yâ Rasûlallah! Safiyye bayramın birinci günü ifâda tavafını yaptı, dediler.

Bu haber üzerine Peygamber:

— "Öyleyse haydi yola çıkın!" buyurdu 334[334].

el-Kaasım ibn Muhammed'den; Urve'den; el-Esved'den; onlar da Âişe'den: Safiyye bayramın birinci günü ifâda tavafını yaptı, diye zikrolunmaktadır 335[335].

131- Bab: Hacı, Akabe Cemresini Akşama Girdikten Sonra (Yani Öğleden Sonra veya Geceleyin) Taşladığı, Yahud Unutarak veya Bilmeyerek Kurban Kesmeden Önce Tıraş Olduğu Zaman (Üzerine Darlık Yoktur)

207-.......Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân'dan; "o da îbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber(S)'e Veda Haccı'nda Minâ'da kurbân kesmek, tıraş olmak, cemre taşlamak, (bunlardan herhangi birini) öne geçirmek ve geriye bırakmak lıakkında

333[333] Bunu da el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etti.

334[334] Hadîsin başlığa delîlliği "Biz nahr günü ifâde yaptık" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı, biz bayramın birinci günü ifâda tavafını yaptık, demektir

335[335] Bu mutâbaalardan el-Kaasım'inicini Müslim; diğerlerininkini Buhârî Sahîh'min Magâzî ve Hacc Kitâblan'nda mevsûlen getirmiştir. Buhârî bununla Ebû Sele-me'nin Âişe'den yalnız kalmadığını göstermiş, hadîsi ma'nâ olarak naklettiği için cezim sîgası kullanmamış da "Yüzkeru" demiştir (Aynî, Kastallânî).

söylendiğinde, Peygamber: "Darlık yok" buyurmuştur 336[336].

208-.......Bize Hâlid el-Hazzâ', İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Veda Haccı'nda Minâ'da, bayramın birinci gününde Peygamber'e suâller soruluyordu da, Peygamber de "Darlık yok" buyuruyordu. Bir adam Peygamber'e:

— Ben kurbân kesmeden önce tıraş oldum, diye sordu. Peygamber:

— "Kurbânını kes, günâhı yok" buyurdu. Ve yine:

— Ben akşama girişimin ardından (yânî öğleden sonra veya geceleyin) cemre taşladım, dedi.

Peygamber:

— "Günâh yok" buyurdu 337[337].

132- Cemre Yanında Binek Üzerinde Fetva Vermek Babı

209-.......Abdullah ibn Amr'dan (o, şöyle demiştir): Rasülullah (S), Veda Haccı'nda (Minâ'da) durdu. İnsanlar kendisinden sormaya başladılar. Bir adam:

— Ben bilemedim de kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah:

— "Kurbânını kes, günâhı yok" buyurdu. Diğer biri geldi ve:

— Ben bilemedim de cemreyi taşlamadan önce kurbânımı kestim, dedi.

336[336] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. Çünkü hadîs o hacc fiillerinden herhangi birini öne geçirmek ve geriye bırakmak hakkındadır. Başlıktaki "Unutarak veya bilmeyerek" kayıdlarının dayanağı, bundan sonra gelecek bâbdaki Abdullah ibn Amr hadîsinde açıkça gelmiştir.

337[337] Bu da İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

el-Mesâ: Semâ vezninde, akşam vaktine denir ki, öğleden akşam namazına kadar vakitten ibarettir... el-tmsâ: akşamlamak ve akşama kalmak ma'nâsına-dır., (Kaamûs Ter:).

Rasûlullah ona da:

— "Cemreyi taşla, darlık yok" buyurdu.

Rasülullah'a (o gün taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak, tavaf etmek gibi birinci günün işlerinden) öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış hiçbirşey sorulmadı ki, cevâbında "Yap, darlık (günâh) yok" buyurmasın 338[338].

210-.......Abdullah ibn Amr ibni'1-Âsî (R) şöyle tahdîs etmiştir: Kendisi, Peygamber (S) nahr günü (bineği üzerinde) hutbe yaparken yanında hazır bulunmuştur. Hutbe akabinde birisi Peygamber'e doğru kalktı da:

— Ben şu iş, şundan evvel yapılacak sanıyordum, dedi. Sonra bir diğer kimse ayağa kalktı ve:

— Ben şu iş, bu işten öncedir sanıyordum. Kurbân kesmeden önce tıraş oldum; cemre taşlamadan evvel kurbân kestim, dedi. Ve bunun gibi şeyler söyledi.

Peygamber (S):

— "Bunları yap, bu fiillerin hepsi için hiçbir darlık yoktur"buyurdu.

O gün Peygamber'e hiçbir şeyden sorulmadı ki, cevâbında "Yap, darlık yoktur" buyurmasın 339[339].

211....... İbn Şihab şöyle demiştir: Bana İsa ibnyu Talha ibn Ubeydillah tahdîs etti. O, Abdullah ibn Amr ibn Âs'tan işitmiştir. Abdullah (R), Rasûlullah (S) dişi devesi üzerinde durdu, deyip geçen hadîsi olduğu gibi zikretmiştir 340[340].

338[338] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûluflah Veda Haccı'nda durdu" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı deve üzerinde durdu demektir. Nitekim bunu ta'kîbeden hadîsinde Abdullah, bunu açıkça söylemiştir. Buharı bu bâbda onun hadîsini üç tarîkten getirmiştir: Birinde "Veda Haccı'nda durdu"; ikincisinde "Hutbe yaparken hâzır bulundu"; üçüncüsünde "Dişi devesi üzerinde durdu" demiştir.

339[339] Başlığa delîlliği "Nahr günü hutbe yaparken..." sözünden alınır.

340[340] Bu, aynı hadîsin üçüncü tarîkidir.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ma'mer ibn Râşid, Salih ibn Keysân'a mutâbaat etmiştir 341[341].

133- Mina Günlerinde Hutbe Babı 342[342]

212-.......Bize İkrime, İbn Abbâs'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) nahr günü (Minâ'da) insanlara hitabe yaptı da bu hitabede:

— "Ey insanlar! Bu gün hangi gündür?" diye sordu. İnsanlar:

— (İçinde kıtal) haram olan gündür, dediler. Rasûlullah:

— "Bu hangi beldedir?" diye sordu.

İnsanlar:

— (İçinde kıtal) haram olan beldedir, dediler.

Rasûlullah:

— "Bu ay hangi aydır?" diye sordu.

341[341] Bu isnâdla Zuhrî'den gelen bu mutâbaada Abdullah: Ben Rasûlullah'ı Minâ'da devesi üzerinde gördüm, demiş ve yukarıki hadîsi zikretmiştir.

Yukarıda İbn Abbâs hadîsinin haşiyesinde de söylediğimiz gibi hacc men-seklerinden kurbân kesmek, taş atmak, tıraş olmak, ifâda tavafı yapmak gibi işlerin sıra ile yapılması sünnet midir, vâcib midir hususunda ayrı görüş vardır: İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ve daha evvelki imamlardan Atâ, Tâvûs, Mu-câhid tertibin sünnetliğine kaail olup, bu menseklerden hangisi evvel yapılsa ötekinin geri bırakılmasından dolayı keffâret olan kurbân kesmek lâzım gelmez demişlerdir. Delilleri bu hadîs ile benzeri diğer hadîslerdir.

İmâm Ebû Hanîfe ile îmâm Mâlik ve kendilerinden evvel gelen imâmlar-„ dan Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, tbrâhîm Nahaî, Katâde tertibin vucûbuna ve sırayı bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzım geleceğine kaail olmuşlardır. Her iki taraf in .delillerinin tafsili fıkıh kitâblanndadir.

342[342] Minâ günlerinde, yânî nahr günü ile onu ta'kîbeden üç günde hutbenin meşrû'-luğu babı. O günlerde insanlara yapacakları işleri öğretmek maksadıyle hitâb etmenin meşruluğu, bu başlıkla isbât edilmek istenmiştir.

Buhârî bununla, Minâ'da nahr günü hacılar için hutbe yoktur diyenlere reddi kasdetti de denilmiştir. Çünkü bu hadîste zikredilen şeyler, haccın şeâirinden değil, umûmî vasiyetler kabîlindendir. Buhârî râvînin, Arafat'ta vaki' olan konuşmaya hutbe ismi verdiği gibi, bu Minâ konuşmasına da hutbe ismini verdiğini beyân etmek istemiştir.

İnsanlar:

— Haram aydır, dediler.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu belde içinde, bu ayda, bu günün harâmlığı kadar biribirinize haramdır" buyurdu ve bu sözleri birkaç defa tekrar etti. Sonra başını yukarı kaldırdı da:

— "Yâ Allah, tebliğ ettim mi? Yâ Allah, tebliğ ettim mi?"dedi. İbn Abbâs bu hadîsi böyle naklettikten sonra:

— Nefsim yedinde olan Allah'a yemm ederim ki, bu sözler muhakkak Rasûlullah'm ümmetine vasiyetidir. Binâenaleyh burada hâzır bulunan kimse hâzır bulunmayana (ve müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin: "Benden sonra biribirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz" dedi 343[343].

213-.......Bana Amr (ibn Dînâr) haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd'den işittim, şöyle dedi: Ben îbn Abbâs'tan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, Arafat'ta hutbe yapıyordu 344[344].

Bu hadîsi Amr ibn Dînâr'dan rivayet etmekte Sufyân ibn Uyey-ne, Şu'betu'bnu Haccâc'a mutâbaat etti 345[345].

214-.......Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Bana Ebû Bekre'nin oğlu Abdurrahmân,

---

343[343] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah (S), nahr günü Minâ'da insanlara hitâb etti..." sözündedir. Daha önce de zikrettik ki, buradaki "Hitâb etti" ta'bîri, ma1-lûm olan hutbe değildir. Bu hitabeye hutbe denilmesi, bunun da aslında kelâm etmek ve söz söylemekten ibaret olduğundan dolayıdır.

344[344] Görünürde bu hadîsin başlığa uygunluğu yoktur. Lâkin ibn Abbâs'tan "Nahr günü Peygamber'in hitabesi" rivayeti bulunduğu ve nahr günü de Minâ günlerinden olduğu İçin başlığa uygun düşmüş oluyor. O hadîsi, İbn Abbâs'tan olduğu ve bu kadarcık uygunluk ciheti bulunduğu için, burada yine zikretmiştir.

345[345] Buhârî bu hadîsin asimda başlığa mutâbaat ettiğini işaret etmiş oluyor. Buhârî râvînin bu mutâbaatta "Arafat'ta" sözünü söylemediğini hatırlatmak suretiyle yukanki hadîsin bu mutâbaatla başlığa tam uyduğunu göstermek istemiştir. Bu mutâbaaü Ahmed ibn Hanbel de Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

babası Ebû Bekre'den haber verdi. Ve bir de benim nefsimde bu Abdurrahmân'dan daha faziletli olan bir kimse, Humeyd ibnu Abdirrahmân bana yine Ebû Bekre'den haber verdi. Ebû Bekre (Nufey' ibnu'l-Hâris ibn Kelede -R-)'şöyle demiştir:

Peygamber (S) nahr günü bizlere hitâb edip:

— "Bu gün hangi gündür, biliyor musunuz?" buyurdu. Biz:

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedik.

O, sükût etti. O derecede ki, biz Peygamber onu başka bir isimle isimlendirecek sandık. Rasûlullah:

— "Natır günü (yâni kurbân kesme günü) değil mi?'* buyurdu. Bizler:

— Evet, kurbân kesme günüdür, dedik.

Sonra:

— "Bu ay hangi aydır?" diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

O yine sükût etti. O derecede ki biz ona isminden başka bir isim takacak sandık. Rasûİullah:

— "Zu'l-hicce ayı değil mi?" buyurdu.

Biz'

— Evet, zu'l-hicce ayıdır, dedik.

— "Bu hangi beldedir?" diye sordu.

Biz yine:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

Rasûlullah sustu; o derecede ki, biz ona isminden başka bir isfan verecek sandık.

— "Haram olan Belde değil mi?" buyurdu.

Biz:

— Evet, Haram Belde'dir, dedik. Bunun üzerine:

— "Muhakkak ki kanlarınız, mallarınız bu beldeniz içinde, bu ayınızda, bu gününüzün harâmlığı gibi biribirinize, Rabb'inize kavuşacağınız güne kadar haramdır. Dikkat edin! Bunları size tebliğ ettim mi?" dedi.

Sahâbîler:

— Evet, tebliğ ettin, dediler. Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Şâhid ol!" dedi. Sonra: "Burada hâzır bulunanlar, hâzır bulunmayanlara tebliğ etsin. Bâzan kendisine tebliğ edilmiş olan kimse, burada bulunup işiten kimseden daha iyi anlayıp belleyici olur. Benden sonra biribirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu 346[346].

215-.......Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Minâ'daki hutbesinde:

— "Bilir misiniz bu gün hangi gündür?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şübhesizbu, haram bir gündür. Yine bilir misiniz bu hangi beldedir?" buyurdu.

Sahâbîler:

346[346] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

Peygamber'in bu nutku, hadîs ve sîret kitâblarında şöhretle nakledilmiştir. Bilhassa Buhârî buradan başka Sahıh'inin İlim, Bed'u'1-Halk, Tefsir, Fiten ve Udhıye kitâblarında bâzı sened ve metin farkhhklanyle rivayet etmiştir. Bu cihetle metodoloji bakımından bu hitabenin de Arafat nutku gibi Peygamber'in belâgatli dilinden çıktığında kimsenin az veya çok şübhe etmeye ilmen hakkı yoktur.

Bir gün evvel Rasûlullah Arafat hutbesinde Arablar'ın dînî, medenî, ikti sâdî bütün âdetlerini Arafat meydanında yıkmış ve çiğnemiş bulunduğundan, sahâbîler, Peygamber'in bu hitâbesindeki suâlleri üzerine ayın, günün ve Mekke'nin adlarını değiştirecek sanmalarında hakkh idiler.

Peygamber can, mal, ırz ve şeref masuniyetlerinin ehemmiyetini gözönün-de tutarak, bunları en sâde kafalara da iyice yerleştirmek için suâl - cevâb tarzında gayet belîğ bir uslûb ile ifâde etmiştir.

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Peygamber:

— "Haram beldedir. Bilir misiniz bu hangi aydır?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Peygamber:

— "Haram aydır" buyurdu da şöyle devam etti: "Şübhesiz Allah kanlarınızı, mallarınızı, ırzlarınızı bu ayınız içinde, bu beldeniz içinde, bu gününüzün harâmlığı gibi biribirinize haram kılmıştır" 347[347].

Ve Hişâm ibnu'1-Gâzî (157) dedi ki: Bana Nâfi\ İbn Umer'den haber verdi. O, şöyle demiştir: Peygamber (S) bu suretle yapmış olduğu haccında nahr gününde cemrelerin arasında durdu da: "Bu büyük haccdır" buyurdu. Bundan sonra Peygamber (S): "Yâ Allah! Şâhid ol!" demeye başladı ve insanlara veda etti. Sahâbîler: Bu hacc, veda hacadır, dediler 348[348].

134- Bab: Su İçirme Vazifesi Şahibleri Yahud Onlardan BaşkalrıI Mina Geceleri Süresinde Mekke'de Gece Geçirirler Mi? 349[349]

216-.......Bize îsâ ibnu Yûnus, Ubeydullah'tan; o daNâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den

---

347[347] Hadîsin başlığa delîüiği "Peygamber Minâ'da: "Bilir misiniz?..." diye sordu sözünden alınır. Çünkü bu kelimeleri söylemesi, O'nun MinâMaki hutbesinden ibarettir. Lâkin bu hitabe, yukarıda da zikrettiğimiz gibi, içinde hacc mensekle-rinden birşey olan hakîkî bir hutbe değildir.

348[348] Bu Hişâm ibnu'1-Gâzî (157)'nin hadîsini, Ebû Dâvûd da mevsûlen rivayet etmiştir.

Mİnâ hutbesi şöyle başlamış ve devam etmiştir:

Rasûlullah Minâ'ya gelince, Muhâcirler'in kıblenin sağ tarafında, Ensâr'-ın solda, diğer cemâatin de karşıda saff saff yer almalarını emretti. Yine deve üstünde, yüzbinlik bu büyük cemâat karşısında İslâm mkilâbımn en müessir bir hutbesini daha şu suretle îrâd etti:

"Ey İnsanlar! Allah'a hamd ve sena, tekbîr ve tehlîl ettikten sonra derim ki: Sizi Allah'ın Kitâbı'na bağlayan Peygamberinizin sözlerini iyi dinleyiniz ve O'na itâai ediniz! Hacc ibâdetlerinizin bütün şekillerini benden gördüğünüz gibi ifâ ediniz, öyle sanıyorum ki, ben bu seneden sonra bir daha hacc edemem..." demiş ve devamında yukanki hadîs metninde verilen sözleri söylemiştir (Ibnu'l-Kayyım, Zâdu'l-Meâd; Kastallânî, el-Mevâhibu'l-Ledunniyye bi'l-Maahi'l-Muhammediyye).

349[349] Su içirme vazifesi olan ile ondan başka özürlü, hasta yâhud oduncular, çobanlar gibi meşguliyet sahibi kimseler Minâ geceleri süresinde Mekke'de ikaamet edebilirler mi? Buhârî, sorunun cevâbını zikretmeyip, hadîsle yetinmiştir.

Peygamber (S) -su içirme sahihlerine Minâ gecelerinde Mekke'de geceleme hususunda-ruhsat vermiştir, diye tahdîs etmiştir.

Veda Hutbesi

(Bu hutbe, M.S. 632 yılında Hz. Peygamber - sallâllahu aleyhi ve sellem - Efendimiz tarafından yüz bin'i aşkın müslümana îrâd edilmiştir. Hz. Peygamber Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurdu:)

Ey insanlar!

Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birleşemiyeceğim. İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukkaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecâvüzden korunmuştur.

Ashabım!

Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bu günkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayınız! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da işitenden daha iyi anlıyafak muhafaza etmiş olur.

Ashabım! Kimin yanında bir emânet varsa onu sahibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayımz. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Câhiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbâs'ın faizidir.

Ashabım! Câhiliyet devrinde güdülen kan dâvaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan dâvası Abdulmutta-lib'in torunu (amcazadem) Rabîa'nın kan davasıdır.

İnsanlar!

Bugün şeytan sizin şu topraklarınızda yeniden te'str ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat siz; bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dîninizi korumak için bunlardan da sakınınız!

İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'dan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Tanrı emâneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adı-

na söz vererek halâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların, aile yuvasını, sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseye çiğnet memeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa, onları hafifçe dövüp sakındırabilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, memleket göreneğine göre, her türlü yiyim ve giyimlerini te'mîn et-menizdir.

Mü'minler!

Size bir emânet bırakıyorum ki ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emânet Allah Kitabı Kur'ân'dır. Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümanın kardeşidir, böylece bütün müslümanlar kardeştir. Dîn kardeşinize âid olan herhangi bir hakka tecâvüz başkasına halâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashabım! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

İnsanlar! Cenâb-ı Hakk her hak sahibine hakkını (Kur'-ân'da) vermiştir. Vârise vasiyet etmeğe lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lanetine ve bütün müslümanların ilencine uğrasın! C4nâb-ı Hakk, bu gibi insanların ne tevbelerini, ne de adalet ve şahadetlerini kabul eder.

İnsanlar!

Rabbiniz birdir. Babanız da birdir; hepiniz Âdem 'in çocuklarısınız, Âdem ise

topraktandır. Allah yanmda en kıymetli olanınız, Ona en çok saygı göstereninizdir. Arab'ın Arab olmayana - Allah saygısı ölçüsünden başka - bir üstünlüğü yoktur, insanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

"— Allah'ın elçiliğini îfâ ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şahadet ederiz." (Bunun üzerine Rasûlu Ekrem mübarek şahadet parmağını göğe doğru kaldırarak, sonra da cemâat üzerine çevirip indirerek şöyle buyurdu:) Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab!

217-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbnUmer'den: Peygamber (S) izin verdi, diye haber verdi 350[350].

Buhârî şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Abdillah ibn Numeyr tahdîs edip şöyle dedi. Bize babam Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi\ İbn Umer'den tahdîs etti ki, o: Abbâs ibn Abdilmuttalib (R) hacılara su ve şerbet dağıtmak vazifesinden dolayı Minâ gecelerinde Mekke'de ikaamet etmek üzere Peygamber(S)'den izin istedi. Peygamber de ona izin verdi, demiştir.

Bu hadîsi rivayet etmekte Muhammed ibn Abdillah ibn Nu-meyr'e, Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme el-Leysî, Ukbe ibnu Hâlid ve Ebû Damre Enes ibnu Iyâd mutâbaat etmişlerdir 351[351].

135- Cemreleri Taşlama (Vakti) Babı

Ve Câbir: Peygamber (S) nahr günü kuşluk vaktinde Akabe cemresini taşladı, bundan sonraki teşrîk günlerinde ise cemreleri, güneşin ortadan meyli ile batışı arasında taşladı,

---

350[350] Buhârî bu hadîsi burada arka arkaya üç tarîkten rivayet etmiş ve en kısadan genişe doğru bir sıralama yapmıştır.
351[351] Bu mutâbaalardan birincisini Müslim; ikincisini İbnu Ebî Şeybe; üçüncüsünü ise Buhârî "Hacıları sulama bâbı"nda mevsûlen rivayet etmişlerdir.

demiştir [352][352].

218-.......Vebere şöyle demiştir: Ben îbnu Umer'e:

— Ben (teşrîk günlerindeki) cemreleri ne zaman atayım? diye

sordum.

İbn Umer:

— îmâmın, yânı hacc emîrinin atmağa başladığı zaman, sen de

cemreleri atarsın, dedi.

Ben suâli ona tekrar ettim, îbn Umer:

— Biz (Rasûlullah zamanında) vakti gözetler dururduk da, güneş semânın ortasından batıya meyi ettiğinde cemreleri atardık, dedi [353][353].

136- Akabe Cemrelerinin Vadinin Ortasından (Aşağıdan Yukarıya Doğru) Atılması Babı

219-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), el-A'meş'den; o da İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Yezîd: Abdullah ibn Mes'ûd, Akabe cemresini vâdînin ortasından (aşağıdan yukarıya doğru) attı, dedi. Abdurrahmân ibn Yezîd dedi ki: Ben İbn Mes'ûd'a:

---

[352][352] Câbir ibn Abdillah'm bu hadîsini Müslim, Sahfh'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

[353][353] Cemreler Minâ'da birbirleriyle farklı uzaklıklarda ve bir yol üzerinde üç tanedir. Mekke tarafında bulunana Akabe cemresi denir. Nahr günü kuşluk vaktinde yalnız bu taşlanır. Diğer teşrîk günlerinde, her gün öğleden akşama kadarki zaman içinde sıra İle her üçüne de yedişer taş atılır.

Birinci cemre ile orta cemre arasındaki uzaklık takriben 116 m.;

Orta cemre ile Akabe cemresi arasındaki uzaklık takrîben 160 m.;

Mekke Haremi ile Minâ arası mesafe takrîben 7 km.;

Minâ ile Cebeli Rahmet arası mesafe takriben 14 km. (er-Risâletu't-Fârûkıyye, s.51).

— Yâ Ebâ Abdarrahmân! Bir takım insanlar bu Akabe cemresini vâdînin üstünden (aşağıya doğru) atıyorlar, dedim.

İbn Mes'ûd:

— Kendinden başka hiçbir hakîkî ma'bûd olmayan Allah'a ye-mîn ederim ki, benim taş attığım şu mevki', üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan kimsenin durup taş attığı makaamdır, dedi 354[354].

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd: Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten bu hadîsi tahdîs etti, demiştir 355[355].

137- Cemrelere Yedişer Taş Atmak Babı

Bu yedi taş atmayı İbn Umer, Peygamber(S)'den olmak üzere zikretmiştir 356[356].

220-....... Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R), Büyük Cemre'ye yânî Akabe cemresihe vardığında Beyt'i sol tarafına, Minâ'yı da sağına alıp (cemre atılacak yere yönelerek) yedi tane çakıl taşı atmıştır. Sonra da: Kendisine el-Bakara Sûresi indirilmiş

354[354] îbn Mes'ûd'un bu hadîsi, Akabe cemresinin vâdînin ortasından, aşağıdan yukarıya doğru atıiniasmın sünnetliğini te'kîdli olarak ifâde eder. Halktan bâzılarının Akabe cemresini vâdînin üstünden attıklarını Abdurrahmân'm bildirmesi üzerine, Şâri'in sünnetine sarîh bir muhalefet olan bu durum, İbn Mes'ûd'un vicdanında derin bir te'sîr hâsıl etmiş ve sözünü yemîn ile te'kîd eylemiştir. Hacc mensekleri birkaç sûrede zikredilmişken, İbn Mes'ûd'un bilhassa el-Bakara Sû-resi'ni zikretmesi, Hacc menseklerinin hükümlerinin çoğunun bu sûrede anılmış olmasındandır.

îbn Mes'ûd, cemre taşlamak vaktine ilgisi İ'tibâriyle "Bir de sayılı günlerde Allah11! z/ftraÖn"(el-Bakara:203) âyetine telmih etmiş oluyor. Buna göre İbn Mes'ûd: Hacc mensekleri kendisine indirilen ve bütün hacc işleri kendisinden alınacak olan Peygamber, taşlamanın keyfiyetini kendisinden almaya, Akabe cemresini yukarıdan atan kimselerden daha hakkhdır, demiş oluyor.

355[355] Bunu Abdurrahmân ibnu Mende mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu zikretmesinin fâidesi, Sufyân es-Sevrî'nin el-A'meş'ten bunu işitmiş olmasını beyân etmektir.

356[356] İbn Umer'in bu hadîsi, yakında "İki cemreyi taşladığı zaman.. bâbı"nda mevsûlen gelecektir.

olan Peygamber (S) de cemreye işte böyle taş attı, demiştir 357[357].

138- Akabe Cemresine, Beyti Soluna Alıp da Taş Atan Kimse Babı

221-.......Bize el-Hakem, İbrâhîm'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, bu Abdurrahmân, îbn Mes'ûd'un beraberinde hacc yapmış ve onu Beyt'i soluna, Minâ'yı sağına alıp, Büyük Cemre'ye yedi tane çakıl taşı atarken görmüştür. İbn Mes'ûd taşları böyle attıktan sonra: İşte bu taş attığım yer, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olarykimsenin durduğu yerdir, demiştir 358[358].

139- Bab: Hacı, Herbir Çakılı Atışıyle Beraber Allahu Ekber DİYE Tekbîr Getirir

Bu herbîr çakılın beraberinde tekbîr getirmeyi İbn Umer (R), Peygamber'den söylemiştir 359[359].

222-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Haccâc ibn Yûsuf'tan işittim; o minber üzerinde: İçinde el-Bakara zikrolunan sûre, içinde Âlu İmrân zikrolunan sûre, içinde kadınlar zikrolunan sûre diyordu (da el-Bakara Sûresi, Âlu İmrân Sûresi, en-Nisâ Sûresi şeklinde söylemiyordu). Dedi ki: Ben Haccâc'ın bu söyleyiş şeklini (hangisinin doğru olduğunu öğrenmek için) İbrâhîm en-Nahaî'ye zikrettim. İbrâhîm şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Yezîd tahdîs etti. O, îbn Mes'ûd'un beraberinde hacc etmiş; İbn Mes'ûd Akabe cemresini taşladığı zaman vâdînin içine girmiş, orada bulunan ağacın hizasına geldiğinde onu yanlamış ve oradan yedi tane çakıl taşını, herbirini atışla beraber tekbîr

357[357] ibn Mes'ûd'un bu fiili ve sözü, âlimler cumhurunun mezhebidir. Cumhura göre yedi çakıldan eksik atmak kâfi değildir. Yedi taş atılması vâcibdir. İbn Mes'ûd hadîsi cumhurun en kuvvetli delilidir. İbn Umer'den, Câbir'den ve îbn Abbâs'tan da yedi adedi açıkça rivayet edilmiştir.

358[358] Yedi taş atmanın sebebi, yedi tekbîrin sayısını unutmamaktır. Bunun benzeri, namazdan sonra tesbîh sayısını muhafaza için parmaklarımızın ek yerlerine müracaat eder, onunla hesâb ederiz.

359[359] İbn Umer'in bu hadîsi biraz sonra "İki cemreyi attığı zaman.. bâbı"nda mev-sûlen gelecektir.

getirerek atmıştır. Bundan sonra da: Kendisinden başka hakk ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan Zât, işte tam burada dikilip atmıştır, demiştir 360[360].

Hasen Basrî'nin rivayetine göre Âişe (R): Cemreler için toplanan bu çakıllar, tekbîr sayılarını muhafazaya vesîle olduğu İçindir, der imiş. Bu sebeble, yedi taşın bir defada atılması tecvîz edilmemiştir.

Bu hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır.

140- Akabe Cemresini Taşlayıp da Onun Yanında Vakfe Yapmayan Kimse Babı

Bu Akabe cemresi yanında durmamayı İbn Umer, Peygamberden olmak üzere söylemiştir 361[361].

141- Bab: Hacı, Akabe Cemresinden Başka Olan Diğer Birinci ve İkinci Cemreleri Taşladığında Onların Yanındaki Düzlüğe Girer, Kıbleye Yönelmiş Olarak Orada Uzunca Bir Süre Dikelir (Vakfe Yapar)

223-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den, İbn Umer'in şöyle yapar olduğunu tahdîs etti (Salim şöyle demiştir): İbn Umer, el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi çakıl taşı atar, her çakıl atışının ardından Allâhu Ekber diye tekbîr getirirdi. Bundan sonra İbn Umer ileriye geçip, vâdînin ortasındaki düzlüğe girer ve orada kıbleye yönelip (Cemreyi arkasına alarak) uzun bir dikeliş yapar ve iki elini yukarıya kaldırarak duâ eder. Bundan

---

360[360] Hadîsin başlığa delîlliği "Herbir taşın beraberinde tekbîr getirirdi.." sözünde-dir. Bu hadîs, îbn Mes'ûd hadîsinin diğer bir tarîkidir.

Haccâc minberde bu hutbeyi yaptığı sırada, Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân tarafından Irak Vâlîsi ve Hacc Emîrİ bulunuyordu. Haccâc'ın sûre isimlerini söyleyiş şekli kendisine sorulunca İbrâhîm, İbn Mes'ûd'un söyleyiş şeklini, yânî doğrudan doğruya el-Bakara güresi şeklinde söylediğini bildiren hadîsi rivayet etmiştir.

361[361] Buhârî bu bâb başlığı altında İbn Umer'in bu hadîsine işaret etmekle yetinmiştir. İbn Umer'in bu hadîsini de bundan sonraki bâbda mevsûlen getirecektir

sonra orta cemreye taş atar. Bundan sonra İbn Umer vâdînin kuzey cihetine doğru yürür, (burada da birincideki gibi) vâdînin içindeki düzlüğe girer, burada da kıbleye karşı yönelmiş olarak uzun süre dikelir, ellerini kaldırarak duâ eder, uzunca dikelirdi. Bundan sonra (ilerleyip) Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden ona da yedi taş atardı, fakat onun yanında (duâ için) durmazdı. Atıştan sonra oradan döner ve: Peygamber(S)'i hacc menseklerini işte böyle yapar gördüm, der idi [362][362].

142- Cemretu'd-Dünya İle Cemretu'l-Vusta Yanında (Dua İçin) Elleri Kaldırmak Babı

224-.......Abdullah'ın oğlu Salim şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi tane çakıl taşı atar ve herbir çakıl taşını atmasından sonra AHâhu Ekber... diye tekbîr getirirdi. Sonra buradan ilerler, vâdînin ortasındaki düzlüğe girer, orada kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki ellerini kaldırır, duâ ederdi. Bundan sonra el-Cemretu'1-Vustâ'ya yine böyle taş atar, akabinde vâdînin kuzey tarafına doğru yürür, düzlüğe girer, yine kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki elini kaldırır, duâ ederdi. Bundan sonra Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden onu da taşlar, fakat onun yanında vakfe yapmazdı. Ve: Ben Rasûlullah(S)'ı işte böyle yapar gördüm, der

---

[362][362] Bu hadîste haber verilen iki cemre yanındaki duruş süresinde görüş ayrılığı olmuştur. İbn Mes'ûd iki kerre el-Bakara Sûresi okuyacak kadar durur ve duâ edermiş. îbn Umer'in iki cemrede el-Bakara Sûresi okuyacak kadar vakfe yaptığı rivayet edilmiştir. İbn Abbâs'm da yüz âyetli bir sûre okuyacak kadar vakfe yaptığı haber verilmiştir.

Âlimlerin çoğu bu vakfelerin zİkr ve duâ için yapıldığını, binâenaleyh vakfe yapmamakta bir be's olmadığına kaail olmuşlardır.

el-Cemretu'd-Dünyâ: Minâ'daki Hayf Mescidi cihetine yakın olan cemredir. Bu cemre, ikinci nahr günü taşlanan cemrelerin birincisidir. Bu cemre Mi-nâ'ya en yakın, Mekke'ye de en uzak olan cemredir.

Atılan çakılların sayısı: Dört İmâm'a ve cumhura göre, çakılların sayısı 7O'dir. Bunlardan yedisi bayramın ilk günü Büyük Cemre'ye, yânı Akabe cemresine atılır. Teşrik günlerinde, yânî bayramın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde her gün sıra İle her Üç cemreye yedişerden 21 taş atılır. Üç günde atılan taş sayısı 63 olur. İlk günü atılan yedi taşla beraber, toplam 70 olur.

Yalnız İmâm Ahmed'den bir rivayete göre, her cemreye altı taş atılarak toplam 60 olur. Bir veya iki günün atışını kasden veya unutarak terk ederse, geri kalan günlerde telâfi caizdir ve kaza değil, edadır. Çünkü taş atma günleri bir vakit hükmündedir (Kastallânî, III, 348).

idi [363][363].

143- (Mina Tarafındaki) Birinci ve İkinci Cemreler Yanında Dua Etmek Babı

225........ Ve Muhammed [364][364] şöyle dedi: Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den şöyle haber verdi:

Rasûlul ah (S) Minâ Mescidi'ne yakın olan cemreye taş attığı zaman, ona ye|di çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça da Allâhu Ekber.. diye tekbîr getirirdi. Sonra önüne doğru ilerler de kıbleye yönelmiş ve iki elini yukan kaldırmış olarak duâ eder ve bu duruşu uzatırdı. Sonra ikinci cemreye gelir, ona da yedi çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça Allâhu Ekber diye tekbîr getirirdi. Sonra vâdînin sol tarafına doğru iner, orada da kıbleye dönmüş ve iki elini kaldırmış olarak vakfe yapar, duâ ederdi. Sonra Akabe yanındaki cemreye gelir, ona da herbir taşla beraber tekbîr getirerek yedi tane çakıl taşı atar, sonra onun yanında (duâ için) durmaksızın oradan

ayrılırdı.

ez-Zuhrî dedi ki: Ben Salim ibn Abdillah'tan işittim; o, bu hadîsi aynen babası Abdullah ibn Umer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs ediyordu. Ve İbn Umer de böyle yapardı [365][365].

---

[363][363] Bu, ayniyle bundan önce zikredilmiş olan hadîstir. Buhârî, geliş yolu ayrı olduğu için tekrar etmiş ve başlığa açıkça bir delîl yapmıştır

[364][364] Buhârî bu Muhammed'in hangi Muhammed olduğunu belirtmemiş, böyle nis-bet etmeksizin, sâdece ismini zikretmiştir. Sarihler: Bu, Muhammed ibn Beş-şâr'dır, yâhud Muhammed ibnu'l-Musannâ'dır yâhud da Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'dir demişlerdir

[365][365] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "İki elini kaldırarak duâ ederdi" sözündedir. Buhârî bu hadîsin senedinin bir kısmını, yânî Zuhrî'ye kadarki kısmını verdikten sonra hadîs metnini sevketmiş, sonunda da senedin Peygamber'e kadar ulaşan kısmını vermiştir. Hadîsçilerden bir cemâat bunu caiz görmüştür. Ahmed ibn Hanbel de, Buhârî de bunlardandır. Senedi böyle ayırma mevsûllüğe mâni' olmaz. İbn Hacer: Bu şekilde sevkedilen isnadın mevsûl olduğu hususunda hadîs âlimleri arasında hiçbir ihtilâf yoktur, demiştir.

144- Nahr Günü Akabe Cemrelerini Taşladıktan Sonra Güzel Koku Sürünmek ve İfada Tavafından Önce Tıraş Olmak Babı

226-.......Bize Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım tahdîs etti. O, kendi zamanının en faziletli âlimi idi. O, babası el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'den işitmiştir. Bu el-Kaasım da kendi zamanının en faziletlisi idi (yedi meşhur tabiî fakîhinden biri idi). O şöyle der idi: Ben Âişe(R)'den işittim. O şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'a iki elimle şu iki hâlinde güzel koku sürdüm: Biri ihrama girmek istediği zaman, biri de (Cemre ve tıraşın ardından) ihramdan çıktığı zaman.

Beyt'i ifâda tavâfı-yapmadan önce, Âişe, Rasûlullah'a bu iki zamânda elleriyle güzel koku sürdüğünü söylerken, her iki elini birden uzatmıştır 366[366].

145- Veda Tavafı(nın Hükmü) Babı 367[367]

227-......İbn Abbâs (R): İnsanlara, hacc menseklerinin sonu Beyt'i tavaf etmek (veda tavafı) olması emr olundu. Şu kadar ki bu yedâ tavafı hayızlı kadınlardan hafifletildi (de onlara vâcib kılınmadı), demiştir 368[368].

366[366] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Rasûlullah Müzdelife'den hareket ettiği zaman Âişe O'nun beraberinde yürümüş değildi. Hâlbuki Peygamber'in Aka-s be cemresini taşlayıncaya kadar binekli olmakta devam ettiği sabit olmuştur. Bu ise Âişe'nin Peygamber'e güzel koku sürmesi, Akabe, cemresini taşlamasından sonra vâki' olduğuna delâlet etmiştir.

İfâda tavafından önce tıraş olmaya gelince, çünkü Peygamber, Akabe cemresini taşlayıp döndüğü zaman Minâ'da başını tıraş ettirmiştir.

Buhârî'nİn hadîsten başlıktaki hükmü alması, koku sürmek cihetindendir. j Çünkü koku sürmek, ancak ihramdan çıktıktan sonra olur. Birinci ihramdan j çıkış ise, üç işten ikisini yapmakla olur: Akabe cemresini taşlamak, tıraş olmak, ; ifâda tavafı. Peygamber, cemreyi taşladıktan sonra tıraş olmasaydı, koku sü-', rünmezdi... (İbh Hacer).
367[367] Buna "Sader tavafı" da denir. Buhârî hükmü zikretmeyip, hadîsi bildirmekle yetindi
368[368] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hacc işlerinizin sonu Beyt'le olsun" sözünden alı-, nır. Beyt'le olacak iş ise, tavaftan başkası olmaz. O da, hacc işlerinin sonu olan veda tavafıdır (Aynî).

Müslim'in îbn Abbâs'tan bir rivayetinde: İnsanlar hacc sonunda etrafa dağılıvermek i'tiyâdında idiler. Rasûlullah (S): "Sakın hâ, sizden hiçbiriniz dağıtmasın. Tâ ki, son vazifesi Beyt'i tavaf olsun" buyurmuştur. Nevevî: Hadîsteki emr, vûcûb içindir. Bize göre sahîh olan vacibi terk ile kurbân lâzım gelir, âlimlerin

228-....... Bize İbnu Vuheyb, Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Katâde'den haber verdi. Ona da Enes ibn Mâlik tahdîs edip: Peygamber (S) -Minâ'dan hareketle Muhassab mevkiine geldi ve burada- öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarını kıldı. Sonra bu Muhassab'da bir mık-dâr uyudu. Daha sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'e veda tavafı yaptı, demiştir 369[369].

Bu hadîsi rivayet etmesinde Amr ibnu'l-Hâris'e, el-Leys mutâ-baat edip şöyle dedi: Bana Hâlid (ibn Yezîd es-Seksekî), Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Katâde'den tahdîs etti ki, ona da Enes ibn Mâlik (R) Peygamber(S)'den tahdîs etmiştir 370[370].

146- Bab: Kadın, (Haccın Rüknü Olan) İfada Tavafını Yaomasının Ardından Hayızlandığı Zaman? 371[371]

229-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in zevcesi olan Huyeyy kızı Safiyye(nahr günü ifâda tavafını yaptıktan sonra) hayızlandı. Ben onun hayızlanmasını Rasûlullah'a zikrettim. Rasülul-lah (S): "O bizi yolumuzdan habsedici bir kadın mı oldu?" Onun yanındakiler: Safiyye ifâda tavafını yapmıştır, dediler. Rasûlullah: "O takdirde bizi habsetmesi yoktur" buyurdu 372[372].

çoğunun kavli de budur, demiştir. İmâm Mâlik, j Dâvûd Zahirî, İbn Münzir ise, veda tavafı sünnettir; terk edilirse birşey lâzım gelmez, demişlerdir. Hanefîler, afakîlere vâcib; Mekkeliler'e vâcib değildir, de-mişlerdir.

Hayızhya, nifâslıya, umre yapana vâcib değildir...

Şârih Kastallânî, veda haccının vucübuna, hadîsin sonundaki "Veda tavafı hayızlı hakkında hafifletildi" cümlesiyle istidlal etmiştir. Hakîkaten hayızlı hakkında hafifletilen hüküm, başkaları hakkında teşdîd ve te'kîdi gerektirir ki, , bu da vucûbdur. Ve hafifletme yalnız müekked işlerden olabilir

369[369] Hadîsin başlığa uygunluğu *'Sonra binip Beyt'e hareket etti ve ona tavaf yaptı" sözündedir. Çünkü bu tavafla murâd, veda tavafıdır (Aynî).

370[370] Bu mutâbaatı, el-Bezzâr ile Taberânî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

371[371] Bu başlıkta "İzâ"nın cevâbı söylenmemiştir. Takdîri şöyledir: Bu kadına veda tavafı vâcib olur mu? Yoksa hayızı sebebiyle kadından bu tavaf düşer mi? Vâcib olduğunda kurbân lâzım gelir mi, yâhud gelmez mi? Buhârî bu soruların cevâbını hadîslerle verdirmeyi daha emîn yol görüp, kendisi başlıkta hiçbir hü-küm bildirmemiştir

372[372] Hadîsin başlığa uygunluğu "Safiyye ifâda tavafını yapmıştı, dediler. Rasûlullah: O takdirde bizi

230-.......(Ikrime şöyle demiştir): Medine ahâlîsi İbn Abbâs'a, ifâda tavafını yapmış da sonra hayz olmuş kadının durumunu sordular. İbn Abbâs onlara:

— İfâda tavafını yapmış da sonra hayz olmuş bulunan kadın, Mekke'den memleketine hareket eder, dedi,

Sorucular:

— Biz senin sözünü almayız; Zeyd ibn Sâbit'ijı sözünü de bırakmayız, dediler.

îbn Abbâs:

— Medine'ye vardığınız zaman, bu mes'eleyi başından geçmiş kimselere sorunuz, dedi.

Medine'ye geldiklerinde bu mesveleyi sordular. Sordukları kimseler içinde Ümmü Süleym de vardı. Ümmü Süleym onlara Safiyye'-nin hadîsini zikretti 373[373],

Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ ile Katâde de İkrime'den rivayet etmişlerdir 374[374].

231-.......Bize Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, îbnu Abbâs (R):

— İfâda tavafını (hayızdan evvel) yaptığı zaman böyle hayızh için (veda tavafını terkedip) memleketine dönmesine ruhsat verildi,

demiştir.

Tâvûs ibn Keysân aynı senedle dedi ki: Ben İbn Umer'den işittim, o da: (Evvelâ) hayızh kadın (temizlenip veda tavafını yapmadıkça) memleketine hareket edemez, diyordu.

---

habsetmesi yoktur" sözündedir. Bunun ma'nâsı, veda tavafının hayızlıdan düşmesidir. Çünkü Rasûlullah'a Safiyye'nin hayz olması haberi verildiğinde "O bizi habsedici mi oldu?" buyurdu. Fakat Safiyye'nin hayızdan önce ifâda tavafını yaptığı haber verilince: "O takdirde bizi habs'etmiyecektir" buyurdu. Çünkü Safiyye haccm rüknü olan farz tavafı edâ etmiştir (Aynî).

373[373] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ümmü Süleym: Safiyye hadîsini zikretti" sözünden alınır.
374[374] Hâlid'in hadîsini Beyhakî; Katâde'ninkini de Ebû Dâvûd et-Tayâlisî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Bundan bir zaman sonra da yine İbn Umer'den işittim ki, o, bu sefer: Peygamber (S)-(ifâda tavafını yapmış olan) hayızlı kadınlara veda tavafını terke müsâade buyurdu, diyordu 375[375].

232-.......Bize Ebû Avâne, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da el-Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe '(R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in beraberinde hacc-dan başka bir niyetimiz olduğunu bilmeksizin, Medine'den yola çıktık. Nihayet Peygamber Mekke'ye geldi, Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasında da dolaşıp sa'y etti. Fakat beraberinde kurbân bulunduğu için kendisi ihramdan çıkmadı. Kadınlarından ve sahâbîlerinden O'nun yanında bulunan herkes de tavaf ve sa'ylerini yaptılar. Bunlardan beraberinde kurbânı bulunmayan kimseler ihramdan çıkıp halâl oldular. (Ben) Âişe ise hayz oldu. Haccımızdan olan bütün menseklerimizi, yânı hacc işlerimizi yerine getirdik. Nihayet Hasbe gecesi, yânî Muhassab mevkiinde bulunduğumuz gece -ki o, dağılma gecesidir- olunca Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Benden başka olan sahâbîlerinin hepsi bir hacc ve bir umre ile dönüyorlar, (ben ise bir tek hacc ile dönüyorum), dedi.

Rasûlullah:

— ' 'Mekke 'ye geldiğimiz gecelerde sen Bey t 'i tavaf etmedin mi?'' diye sordu.

Ben:

375[375] Hadîsin başlığa uygunluğu "ifâda tavafını yaptığı zaman hayızh kadına memleketine hareket etmesine ruhsat verildi" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı, hayızh kadın, farz olan ifâda tavafını yapmış olduğu zaman memleketine hareket eder ve veda tavafını terketmesinden ötürü üzerine bİrşey lâzım gelmez,

demektir (Aynî).

Buradaki îbn Abbâs ve aynı senedle gelen îbn Umer hadîslerinin her ikisi de sahâbînİn mürselleri nev'indendir. Çünkü bu her iki sahâbî de bu müsâadeyi bizzat Peygamber'den değil, kendisine müsâade verilmiş olan kadınlardan öğrenmişlerdir. Bu gibi sahâbî mürsellerinin merfû' hükmünde olduğu bilinen bir

hakikattir.

Bu ibn Abbâs ve İbn Umer hadîslerinden de, temizken farz olan İfâda tavafını yapmış da sonra hayz hâline giren kadından, veda tavafının düştüğü sâbit oluyor.

— Hayır, etmedim, diye cevâb verdim. Rasûlullah:

— "Öyle ise kardeşin Abdurrahmân ile beraber Ten'îm mevkiine kadar çık. Oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye et. (Tavaf ve sa'y edip umreni tamamladığında) buluşma yerin şu ve şu yerlerdir (yânî buralarda buluşalım)", dedi.

Bunun üzerine ben Abdurrahmân'in beraberinde Ten'îm'e kadar çıktım ve oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye eyledim 376[376].

(Minâ günlerinde) Safiyye bintu Huyeyy de hayz olmuştu. Peygamber:

— "Akra, halka (~ Kesici, kökten kazıyıcı kadın)/ Muhakkak ki sen bizleri yolumuzdan habsedicisin! Sen nahrgünü ifâda tavafını yapmadın mı?" dedi.

Safiyye:

— Evet ifâda tavafını yaptım, dedi. Bunun üzerine Peygamber:

— " Öyleyse (hayızh için veda tavafını terkde) be's yoktur; haydi yola çık!" buyurdu 377[377].

376[376] Ten'îm, Mekkeliler'in mîkaatlarından biridir. Harem hâricinde ve Mekke'ye bir fersah mesafededir. Orada sonraları Âişe Mescidi dedikleri bir mescid inşâ edilmiştir.

Muhassab, Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Teşrîk günlerinden sonraki gece -ki bayramın dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya Benû Kinâne Hayfı da denilir.
377[377] Hadîsin başlığa delâleti "Ve Safiyye de hayz oldu... öyleyse be's yoktur; haydi yola çık!" sözlerinden alınır. Çünkü bunda Safiyye'nin İfâda tavafını yapmasından sonra hayızlandığı sabittir. Başlık da böyledir.

Bu hadîs, Temettü' ve Ikrân hacdan babında da geçmişti.

Bu münâsebetle hacc nevi'lerini bir kerre daha özetleyelim:

Hacc aylan içinde hacc ile umreyi cem' etmenin üç yolu vardır: Birincisi îfrâd'dır. Hacı adayı mîkaatta yalnız hacca niyet eder. Ve hacc ibâdetini tamamlayıp, halâl olduktan, yânî ihramdan çıktıktan sonra -ayniyle Mekke'nin yerlisi gibi- Harem haricindeki Cırrâne, Ten'îm, Hudeybiye gibi bir yerden um-s re niyetiyle tekrar ihrâmlanıp vakfeden mâada mensekleri yeniden yapar. Böyle olana Müfrid denir.

İkincisi Kırân'dır. Hacı adayı mîkaatta hacc ile umreye birlikte niyet eder ve tavaf, sa'y, tıraş gibi hacc amellerini tekrarlamaksızın hem hacı, hem mu'te-mir yânî umre yapıcı olur. Böyle niyet edene Kaann denir.

Üçüncüsü Temettu'dm. Hacı adayı hacc ayları içinde-mîkaatta yalnız umreye niyet eder. Ve Arefe gününden evvel vakfeden mâada mensekleri edâ edip, halâl olduktan sonra -ayniyle Mekke'nin yerlisi gibi- hacc gününde Mekke'den bir hacc inşâ edip vakfe, tavaf, sa'y gibi mensekleri yapar. Böyle olana Mutemetti' denir. Çünkü Câhiliye âdeti hilâfına olarak hacc aylan içinde umreden istifâde etmiş olur... (Tecrîd Ter., I, 191-194)

Âişe dedi ki: Ben (umremi tamamladıktan sonra) Peygamberce Muhassab'da Mekke ahâlîsi üzerine doğru çıkar halde kavuştum, ben de aşağıya doğru üzerlerine iniyordum. Yâhud ben yukarı çıkıyor-ken O aşağıya iniyordu.

Ve Müsedded kendi Müsned'mdeki rivayetinde: Peygamber: "Sen (Mekke'ye geldiğimiz gecelerde) tavafı yapmadın mı?" diye sorduğunda, ben: Hayır, yapmadım, dedim şeklinde söylemiştir.

Bu hadîsi Mansûr'dan "Hayır, yapmadım" kavliyle rivayet etmesinde Müsedded'e, Cerîr ibnu Abdilhamîd mutâbaat etmiştir 378[378].

147- Mina'dan Memleketlere Hareket Edip Dağılma Gününde İkindi Namnazını El-Abtah'da Kılan Kimse Babı

233-.......Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, Abdulazîz ibnu Rufey' şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber'den hatırladığın bir şeyi bana haber ver; zu'l-hiccenin sekizinci günü olan terviye gününde öğle namazını nerede kıldı? diye sordum.

Enes:

— Minâ'da kıldı, diye cevâb verdi. Ben yine Enes'e:

— Minâ'dan memleketlere dağılma günü ikindi namazını nere-

le kıldı? diye sordum. Enes:

— Abtah (yânî Muhassab)'da kıldı. Sen emirlerinin yapmakta oldukları gibi yap! dedi379[379].

378[378] Bu mutâbaat temettü' ve Ikrân hacdan babında Usmân ibn Ebî Şeybe tarîkinden mevsûlen geçmişti.

379[379] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber ikindiyi Abtah'da kıldı sozundedır. Hadîs "Terviye günü öğleyi nerede kıldı bâbı"nda da başka bir tarîkle geçmişti.

234-.......Katâde, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etmiştir. Enes ibn Mâlik de Katâde'ye Peygamber'den şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) -Minâ'dan hareket edip Muhassab mevkiine geldi ve burada öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarını kıldı ve yine bu Muhassab'da bir mikdâr uyudu. Daha sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'e (veda) tavafı yaptı 380[380].

148- Muhaasab Mevkiinde Konaklamanın Hükmü) Babı

235-.......Âişe (R): Muhassab bir konaklama yeridir ki, Peygamber (S) buraya, Medine'ye dönüş için çıkışının kolay olmasından dolayı iner, konaklardı, demiştir. Âişe, buraya inerdi sözüyle, Abtah'ı kasteder 381[381].

236-.......Bize Amr (ibn Dînâr), Atâ'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Muhassab menzilinde konaklamak hacc menseklerinden bir-şey değildir. Muhassab ancak Rasûlullah'ın (zevalden sonra istirahat için) inip konakladığı bir yerdir, demiştir 382[382]

Abtah, Bathâ, Muhassab ve Kinane oğulları Hayfı İsimleri aynı yerin adlarıdır. Mekke ile Minâ arasında geniş bir yerdir.
380[380] Bunun da başlığa uygunluğu "İkindiyi Abtah'da kıldı" sözündedir. Bu hadîs de "Veda tavafı bâbı"nda başka bir tarîkle geçmişti.

381[381] Biraz Önceki haşiyede de bildirdiğimiz gibi, bu Muhassab'a Abtah, Bathâ, Kİ-nâne oğullan Hayfı da denilir. Bu isimlerin hepsi aynı yeri gösterir.

Âişe'nİn bu hadîsi, Buradaki konaklamanın İbâdet kasdiyle olmadığım ve haccm gereklerinden olmadığını ifâde etmektedir. Bâzı âlimler Peygamber'in ve ondan sonra halîfelerin burada konaklama yapmış olmalarından dolayı, Pey-gamber'e uymak için burada konaklamanın müstehâb olduğunu söylemişlerdir. Nevevî,-: Muhassab'da konaklamak ŞâfİÎ ve MâlİkÎ'de müstehâbdır; âlimlerin cumhuruna göre de böyledir, diyor.
382[382] Bu İbn Abbâs hadîsinde de "Muhassab menzilinde konaklamak birşey değildir" demesinden dolayı, bunun haccın sünnetlerinden olmadığı anlaşılmıştır. Bütün sarihler bu sözü "Hacc menseklerinden-sayılmış değildir" diye tefsîr etmişlerdir

149- Mekke'ye Gelişte, Mekke'ye Girmeden Önce (Alt Tarafındaki) Zü Tuva Mevkiinde Konaklama, Medine'ye Döndüğünde de Zu'l-Huleyfe'deki Mekke'den Batha'da Konaklama Babı

237-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti (O, şöyle demiştir): îbnu Umer (R) Akabe yolunda iki tepe arasında bulunan Zû Tuvâ "mevkiinde geceyi geçirir, sonra Mekke'nin yüksek tarafında bulunan tepeden Mekke'ye girerdi. Mekke'ye hacı yâhud umre yapıcı olarak geldiği zaman devesini başka yerde değil, ancak Mescidi Harâm'ın kapısı yanında çökertir, sonra içeriye girer ve Haceri Es-ved'in bulunduğu köşeye gelir ve tavafa oradan isti'Iâm ederek başlar. Sonra yedi defa dolaşır. Bu yedi dolaşmadan ilk üçünü koşarak, dördünü de yürüyerek yapar, sonra tavaftan ayrılır ve iki rek'at namaz kılar. Sonra kendi konaklayacağı yerine dönmeden evvel gider, Safa ile Merve arasında dolaşırdı. Hacc yâhud umreyi yapıp da Mekke'den hareket ettiği zaman ise, devesini Medine yakınındaki, Pey-gamber'in devesini çökertegeldiği Zu'1-Huleyfe'deki Bathâ'da çökertirdi [383][383].

238-.......Bize Hâlid ibnu'l-Hâris tahdîs edip şöyle dedi: Ubeydullah'a Muhassab'da konaklamaktan soruldu da o: Bize Ubeydul-lah tahdîs etti ki, Nâfi': Muhassab'da Rasûlullah (S), Umer ibn Hattâb ve İbn Umer (R) konakladılar, demiştir.

Ve yine geçen isnâdla Nâfi'den; onun: İbn Umer (R) orada, yâ-nî el-Muhassab'da öğle, ikindi ve zannediyorum akşam namazlarını kılardı, dediğini rivayet etmiştir. Râvî Hâlid: Ben yatsı namazı hakkında da şübhe etmiyorum, demiştir. Nâfi': Ve İbn Umer orada bir rnıkdâr uykuya yatar ve bu MuhassabMa konaklamayı Peygamber'-den olmak üzere

---

[383][383] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Zû Tuvâ'da konaklardı... haccı bitirip Mekke'den ayrıldığı zamanda.." sözlerinden alınır.

Sonra iyi bil ki, Mekke'ye girmeden önce Zû Tuvâ'da konaklamak, dönüşü sırasında da Zu'1-Huleyfe'deki Bathâ'da konaklamak, hacc menseklerinden olarak yapılması gerekli birşey değildir. Hacı isterse bu yerlerde konaklama yapar, isterse terkeder (Aynî).

Peygamber ve halîfeleri bu yerlerde konakladıkları için, onların bu fiillerini taklîd ederek konaklamakta elbet bir hikmet ve hayr vardır (İbn Hacer).

zikrederdi, demiştir 384[384]

150- Mekke'den Dönme Sırasında Zü Tuva Mevkiinde Konaklayan Kimse Babı

239-.......Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R) Mekke'ye gelirken Zû Tuvâ mevkiinde geceler, sabah olunca Mekke'ye girerdi. Mi-nâ'dan dağılışta da Zû Tuvâ'ya gelir, sabaha kadar orada gecelerdi, ve Peygamber(S)'in de burada böyle gece geçirir olduğunu zikrederdi 385[385]

151- Hacc Mevsimi Günlerinde Ticaret Yapmak ve Cahiüyüt Panayırlarında Alışveriş Etmek Babı 386[386]

240-Amr ibnu Dînâr şöyle dedi: İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Zu'1-Mecâz ve Ukâz, Câhiliyet devrinde, insanların ticâret yerleri idi. İslâm gelince müslümânlar buralarda hacc

384[384] Bu hadîs de, diğerinde olan hususlara bâzı ziyâdelerle delâlet etmektedir.

385[385] Bu Zû Tuvâ'da geceleme işi de biraz önce geçtiği gibi, hacc menseklerinden değildir. Bundan da ancak Peygamber'in konaklama yerleri alınır ve sâdece O'nun fiillerine uymak için bu yerlerde konaklanabilir. Çünkü O'nun fiillerinden hiçbiri hikmet ve hayrdan boş değildir (Kastallânî).

386[386] Câhiliyet devrinde Hicaz'da Mekke yakınlarında senenin belli zamanlarında başlıca dört panayır kurulurdu. Arabistan'ın her tarafından buralara kervanlar gelir, alış verişler yapılır, şiir ve hitabe yarışları düzenlenirdi. Bunlar Ukâz, Zu'1-Mecâz, Mecenne, Hubâşe panayırları idi. Ukâz, zu'1-ka'de evvelinde kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Mevkii, Arafat'a yakındı. Şâirlerin şür ve hitabe yarışları en çok Ukâz panayırında olurdu. Rasûlullah, ünlü hatîb Kurs ibn Sâide'yi Ukâz'da görmüş ve cihan edebiyat târihine geçen meşhur hitabesini burada dinleyip ezberlemişti. 129 hicret yılında Haricîler zamanında ilk terkedilen panayırdır. Sonra Zu'1-Mecâz ve Mecenne panayırları terkedildi.

Zu'1-Mecâz'ı îbn İshâk, Arafat'ın bir tarafında kurulurdu, diyor. Reşâtî de Arafat'ın sağ tarafında olduğunu ve sonraları terkedildiğini bildiriyor.

Mecenne de Mekke'ye birkaç mil mesafede idî. Civânnda bahçeler, bostanlar bulunduğu için Mecenne denilirdi.

Hubâşe Mekke'nin sağ tarafında, altı mil uzaklıkta idi. 197 hicrî yılında en son bu panayır terkedildi. Bundan sonra insanlar Arafat, Minâ ve Mekke panayırları ile yetindiler. İbn Abbâs hadîsinde bunlardan ilk ikisi zikredilmiştir (îbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

mevsiminde alışveriş etmekten gûyâ hoşlanmamı şiardı. Nihayet "(Hacc mevsimlerinde ticâretle) Rabb 'inizden rızık istemenizde sizlere bir günâh yoktur.,."

(el-Bakara: 198) âyeti İndi 387[387].

152- Muhassab'dan Gecenin Son Vaktinde Kalkıp Yola Gitmek Babı 388[388]

241-.......Âişe (R) şöyle dedi: Safiyye Minâ'dan dağılma gecesi hayz oldu da:

— Ben kendimi başka değil, muhakkak sizleri yolunuzdan hab-sedip alıkoyucu olduğumu düşünüyorum, dedi.

Peygamber (S):

— "Hay kesici ve kökten kazıyıcı kadın! Safiyye nahr günü ifâda tavafı yaptı mı?" diye sordu.

Kendisine:

— Evet (o gün ifâda tavafı yaptı), denildi.

Bu cevâb üzerine Safiyye'ye hitaben Rasûlullah (S):

387[387] Bu âyet, İbn Abbâs kıraatinde "Fî mevâsımVl-hacc" şeklinde okunmuştur.

Bu âyet, hacc mevsiminde müslümânların alış veriş yapmalarında, ticâret etmelerinde, Rabb'lerinin rızkından kazanmak istemelerinde kendilerine bir günâh olmadığını bildirmiş oluyor. İbn Abbâs da âyeti bu maksada delîl olmak üzere okumuştur.

Buhârî'nin bunu bâb başlığına delîl yapması ciheti meydanda ve açıktır.
388[388] el-Idlâc, if'al babından, gecenin evvelinde kalkıp yola gitmek;

el-Iddilâc, ifti'âl babından, hemzenin ve şeddeli dâl'in kesresiyle, gecenin âhir vaktinde kalkıp yola gitmek ma'nâsmadır.

ez-Zemahşerî el-Esâs'da, ed-Delec ve ed-Decle, akşamdan kalkıp bütün gece gitmek ve dâl'in dammıyle ed-Dulce, gecenin sonunda gitmek ma'nâsına isim olmak üzere ve birincisinden fiili if'âl babından; ikincisinden fiili ifti'âl bâbındandır.. ibaresiyle yazılmıştırMtsbâh'ta da bu veçhile beyân edilmiştir... (Kaamûs Ter.).

— "Haydiyola çık!" buyurdu 389[389].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Zikredilen bu hadîste Muham-med bana ziyâde edip şöyle dedi 390[390]: Bize Muhâdır tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da el-Esved'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'm beraberinde haccdan başka birşey zikretmeyerjk, Medine'den yola çıktık. Mekke'ye geldiğimiz zaman Rasûlullah bizlere ihramdan çıkmamızı emretti. Nihayet Minâ'dan memleketlere dağılma gecesi olduğu zaman Huyeyy kızı Saftyye hayızlandı. Peygamber (S):

— "Hay kökten kazıyıcı, kesici kadın! Ben onu başka değil, ancak sizleri habsedipyolunuzdan ahkoyucunuzdur sanıyorum" dedi.

Sonra Safiyye'ye hitaben:

— "Sen nahr günü ifâda tavafını yaptın mı?" diye sordu. Safiyye:

— Evet (yaptım), dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse (zarar yok) haydi yola koyul!" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben {Mekke'ye geldiğimde) ihramdan çıkamadım (yânı umre yapamadım), dedim.

Rasûlullah:

— "Sen de Ten'îm'den bir umre yap!" buyurdu.

Bunun üzerine kardeşi Abdurrahmân, Âişe'nin beraberinde, Ten'îm'e çıktı. Âişe dedi ki: Umreyi tamamlayıp döndüğümüzde Pey-gamber'e gecenin sonunda (veda tavafı yapmak üzere Mekke'ye doğru) gider hâlde kavuştuk. O bana:

— "Buluşma yerin şu ve şu1 yer olsun (yânı.veda tavafından sonra Medine'ye hareket için buluşmamız fulan yerde olsun)" buyurdu 391[391].

389[389] Bu hadîsin bir rivayeti daha önce sened ve metin farkıyle geçmişti.

390[390] Bu Muhammed, Ebû Alî ibnu Seken'in rivayetinde Muhammed ibn Selâm şeklindedir. es-Sagânî ise: O, Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'dir demiştir

391[391] Bu hadîs de daha önce geçmişti. Buhârî buradaki Peygamber'in hâlini gösteren "Muddilicen" kelimesinin ifti'âl babından ismi fail olduğuna dayanarak, bâb başlığına açıkça delîl teşkîl ettiğini göstermek istemiştir.

28

EBVABU'L-UMRE

UMRE

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

28-EBVABU'L-UMRE

(Umre Bâbları) 1[1]

1- Umre'nin Vucübu ve Fazileti Babı 2[2]

Ve îbn Umer (R): Her bir kimse üzerinde muhakkak bir hacc ve bir umre borcu vardır, demiştir 3[3]. İbn Abbâs (R) da: Şübhesiz ki umre, Allah'ın Kitâbi'nda hacc ile beraber zikredilmiştir: "Haca da, umreyi de Allah için tam yapın..." (ei-Bakara: i96) buyuruldu, demiştir 4[4].

1-....... Ebû Salih Zekvân es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Umre, diğer umreye kadar ikisi arasındaki zaman içinde işlenilen

---

1[1] Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den rivayeti böyledir.

Ebû Nuaym'm el-Mustahrac'mdaki kitabında "Kitâbu'1-Umre"; Asili ve Kerîme rivayetlerinde sâdece "Bâbu'1-Umre ve Fadlihâ" şeklindedir
2[2] Bu da Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen rivayetidir. Ebû Zerr el-Herevî'den başkalarının el-Müstemlî'den rivayetlerinde "Ebvâbu'1-Umre" başlığı düşmüş, sâdece "Bâbu'1-Umre" şeklindedir. Bâzısında "Besmele" de zikredilmemiştir
3[3] İbn Umer'in bu sözünü tbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu îbn Hu-zeyme, Dârakutnî ve Hâkim de ziyâde bir lâfızla rivayet etmişlerdir.

4[4] İbn Abbâs'm bu sözünü İmâm eş-Şâfiî, Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir. İbn Abbâs, Allah'ın Kitâbi'nda umrenin hacc ile beraber zikredilmiş olmasına bakarak, umrenin vucûbuna hükmetmiş oluyor. İmâm Buhârî, İbn Umer ile İbn Abbâs'm bu sözlerini umrenin vâcibliğine delîl olmak üzere getirmiştir.

Umrenin vâcib, sünnet veya müstehâb olduğu görüşünde olanlar vardır.

Beyhakî'nin el-Mû'rre'deki rivayetinde Şafiî şöyle demiştir: "Kur'ân'ın zahirine, İlim ehlinin de benim nazarımda en kuvvetli olan içtihadına dayanarak ve Allah'tan tevfîk ve inayet dileyerek derim ki: Bence bu mes'elede hakka en çok benzeyen hüküm, umrenin vâcib olmasıdır. Çünkü Allah, umreyi hacca bitişik olarak zikretmiştir. Rasûlullah da haccdan evvel umre yapmıştır. Hacc gibi umrede de mîkaat, ihram, tavâT, sa'y, saç kesmek veya saç kısaltmak ile ihramdan çıkmak sünnet olmuştur. Şu fark ile ki, haccda, umre üzerine ziyâde kılınmış mensekler vardır. Kur'ân'ın zahiri ise, delâlet bulunmadığı zaman delîl olmaya daha lâyıktır" (Kastallânî).

(küçük) günâhlara keffâreîtir. Mebrûr (yâni kabul edilmiş) hacc ise: onun karşılığı (bâzı günâhların afvedilmesi değil;) ancak cennettir" buyurmuştur 5[5].

2- Hacc Yapmadan Evvel Umre Yapan Kimse Babı

2-.......Bize İbnu Cureyc haber verdi ki, İkrime ibnu Hâlid, İbn Umer'e haccdan evvel yapılan umreyi sormuş, İbn Umer (R): Be's yoktur (haccdan evvel umre yapılabilir), diye cevâb vermiştir.

İkrime ibn Hâlid dedi ki: İbnu Umer: Peygamber (S), hacc yapmadan evvel umre yaptı, dedi.

Ve İbrâhîm ibn Sa'd söyledi ki, Muhammed ibn İshâk şöyle demiştir: Bana İkrime ibnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'e bunu sordum, deyip yukarıki hadîsin benzerini haber vermiştir 6[6].

3-.......Bize İbn Cureyc haber verdi: İkrime ibnu Hâlid: Ben İbn Umer'e, bu haccdan evvel umre yapma mes'elesini sordum, deyip yukarıki hadîsin benzerini söylemiştir.7[7]

5[5] Bu Ebû Hureyre hadîsinde umrenin hükmüne, vucûb veya müstehâblığına dâir' birşey yoktur. Bunda umrenin fazileti ve iki umre arasında işlenmiş günâhlara keffâret olduğu bildirilmiştir.

Umre, lügatte kasd etmek, ziyaret etmek demektir. Dîn ıstılahında bir vakit ile kayıdlanmış olmayarak, kendine hâss şartlar ve fiillerle Ka'be'yi ziyaret etmektir.

6[6] Burada ayrı ayrı tarîklerden rivayet edilmiş olan bu hadîsler, bâb başlığındaki mes'eleye cevâb vermiş oluyorlar. Bâb başlığında "Hacc yapmadan evvel umre yapan kimseye yaptığı bu umre kâfi gelir mi, yoksa kâfi gelmez mi?" mes'elesı aydınlığa kavuşturulmak istenmiştir. îbn Umer, Peygamber'in de haccdan evvel umre yaptığını haber vermek suretiyle mes'eleye doyurucu bir cevâb vermiştir.

7[7] Bu hadîs de yukankinin başka bir tarîkidir, bu da aynı mes'eleye aynı cevâbın verildiğini gösterir.

3- Bab: Peygamber (S) Kaç Kerre Umre Yaptı?

4-....... Müfessir Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Ben, Urve ibnu'z-Zubeyr ile beraber Medine Mescidi'ne girdim. Abdullah ibn Umer'i Âişe'nin hücresine dayanıp oturmuş hâlde bulduk. Bâzı insanlar da Mescid'de kuşluk namazı kılıyorlardı. Biz, İbn Umer'e bunların kuşluk vaktinde mescidde toplanıp kıldıkları namazlarını (yânî bunun hükmünü) sorduk.

İbn Umer:

— (Kuşluk namazı için bu sıfatta mescidde toplanmaları) bid' attır, diye cevâb verdi.

Sonra Urve, İbn Umer'e:

— Rasûlullah (S) kaç kerre umre yaptı? diye sordu. İbn Umer:

— Birisi receb ayında olmak üzere dört umre yaptı, dedi.

Biz, İbn Umer'in bu son cevâbındaki hatâyı kendisine redd etmeyi istemedik. Bü sırada biz, mü'minlerin anası Âişe'nin, kendi odası içinde dişlerini fırçalamasından çıkan hışırtıyı işittik. (İzin alarak yanına girdiğimizde) Urve, teyzesi sıfatıyle Âişe'ye:

— Yâ anne! Ey Mü'minlerin Annesi! Ebû Abdirrahmân Abdullah ibn Umer'in söylemekte olduğu sözü işitmiyor musun? dedi.

Âişe:

— Ne söylüyor? dedi. Urve ibn Zubeyr:

— İbn IJmer; Rasûlullah, biri recebde olmak üzere, dört umre yaptı diyor, dedi. Âişe:

— Allah, Ebû Abdirrahmân'a rahmet etsin! Rasûluüah'ın yaptığı umrelerin hepsine kendisi muhakkak şâhid olmuştur. Hâlbuki Rasûlullah receb ayında kat'iyyen umre yapmamıştır, dedi [8][8].

---

[8][8] Hadîsin başlığa cevâblığı: "Peygamber kaç kerre umre yaptı?" kavli ile "Ra-sûluUah dört umre yaptı" kavimdedir.

5-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben (teyzem) Âişe'ye: (İbn Umer'in: Peygamber, biri recebde olmak üzere, dört umre yaptı sözünü) sordum. Âişe:

— Rasûlullah (S) receb ayında umre yapmadı, dedi 9[9].

6-.......Katâdeibn Diâme şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber (S) kaç kerre umre yaptı? diye sordum.

— Dört umre yaptı: Müşriklerin, kendisini Mekke'ye girmekten men' ettikleri altıncı hicret yılının zu'1-ka'de ayında ki Hudeybiye Umresi; Rasûlullah'm Mekkeliler'le sulh anlaşması yapmış oldu£ yılın gelen senesi zu'1-ka'desinde yaptığı (kaza) umresi; zannedersem Hu-neyn ganimetini taksim ettiği zaman olan (hicretin sekizinci senesin-deki) Cı'râne umresidir, dedi.

Katâde dedi ki: Ben Enes'e: ?(RH. — Rasûlullah kaç hacc yaptı? diye de sordum.

Enes: %1:

— Bîr hacc yaptı, diye cevâb verdi 10[10].

7-.......Katâde şöyle demiştir: Ben Enes'e (Peygamber kaç umre yaptı diye) sordum. Enes:

— Peygamber, Mekkeliler kendisini geri çevirdiği yerde Hudey-biye umresi; Hudeybiye'den sonra gelen senedeki kaza umresi; sekizinci sene zu'1-ka'desinde

---

Hadîs; râvîleri, sorucuları, suâl ve cevâbın cereyan ettiği zaman ve mekânı gibi ilmî ve târihî pek kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

9[9] Bu, geçen hadîsin diğer bir tarîkidir. Buhârî bunu burada, Âişe'nin, İbn Umer'in sözünü redd eden kısmı için kısaltılmış olarak getirmiştir. Müslim ise bunu uzun

olarak rivayet etmiştir
10[10] Bu hadîsin Katâde'den gelen rivayet tarîki ikidir. Birisi bu Hassan tarîki, öteki de bunun ardından gelecek olan Hemmâm tarikidir. Birinci rivayet tarîkinde tercemede görüldüğü üzere dördüncü umre, Veda Haccı umresi içinde zikredilmiş sayılabilirse de, bu açıkça söylenmemiştir. Buhârî bu noksanı, bunun ardından Hemmâm vâsıtasıyle gelen ikinci rivayet tariki ile tamamlamıştır

(Cı'râne'de) bir umre ve haccı ite beraber bir umre yaptı, dedi 11[11].

8-.......BizeHemmâm, yukarıda geçen isnâdlatahdîsetti. Bunda Enes: Rasûlullah (S) dört defa umre yaptı; bunlardan yalnız haccı İle beraber yaptığı umresi müstesna, diğerleri hep zu'1-ka'de ayındadır: Hudeybiye'den dönüşteki umresi; ertesi yıldaki umresi; Huneyn ganimetlerini dağıttığı yer olan Cı'râne'den yaptığı umresi ve haccı ile beraber yaptığı bir umre, demiştir 12[12].

9-.......Bize İbrâhîm ibn Yûsuf, babası Yûsuf ibn İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Mesrûk'a, Atâ'ya ve Mucâhid'e: . — Rasûlullah kaç defa umre yaptı? diye sordum. Onlar:

— Rasûlullah (S) hacc yapmadan önce zu'1-ka'de ayı içinde umre yaptı, dediler. ı Ve dedi ki: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den işittim. O: Rasûlullah (S) hacc etmezden evvel zu'1-ka'de ayı içinde iki kerre umre yaptı, diyordu 13[13].

4- Ramazan Ayında (Yapılacak) Umre Babı

10-.......Atâ şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim. O bize haber verip şöyle diyordu:

Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir kadına - İbn Abbâs bu kadının ismini söyledi amma ben şimdi onun ismini unuttum

11[11] Bu, ayniyle geçen hadîsin diğer bir tarîkten rivayetidir. Şu kadar var ki, birincisi Hassân'dan, bu ise Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî'den gelmiştir. Bu ikincisinde, birincinin hilâfına dört umre açıkça zikredilmiştir.

12[12] Bu Enes hadîsinden açıklıkla Rasûlullah'ın dört umresinin dördü de zu'1-ka'de ayında eda edildiği anlaşılır. Nitekim Aişe ve İbn Abbâs'tan gelen bir haberde Rasûlullah'ın zu'1-ka'de'den başka zamanda umre yapmadığı bildirilmiştir. Veda Haccı esnasında yaptığı umrenin zu'1-hicce ayında vâki olması, yukanki umûmî kaaideye aykırı değildir. Çünkü Rasûlullah onun ihramına zu'1-ka'de ayında girmişti

13[13] Berâ'nm bu hadîsi Peygamber'in umrelerinin dört olduğu hakkındaki rivayetlere zahiren aykırı gibi görülürse de, hakikatte aykırı değildir. Çünkü Berâ, Hu-deybiye umresini tam olmadığı için umreden saymıyor. Veda Haccı'ndaki umreyi de hacca tâbi' saymış olsa gerektir.

— "Seni bizimle beraber hacc yapmandan alıkoyan mania nedir?" diye sordu.

Kadın:

— Bizim bir su taşıyan devemiz vardı. Bu su devesine Ebû Fu-lân ile oğlu binip hacca gittiler -Kadın, kendi kocası ile kendi oğlunu kasdetmiştir-. Evde bir su çekme devesi bıraktı. Biz de onunla bahçemizi suluyoruz, dedi.

— "Ramazân ayı olduğu zaman sen, o ay içinde bir umre yap. Çünkü ramazân içinde (yapılacak) bir umre (sevâbca) bir hacc (gi-bi)dır yâhud -Rasûîullah'ın söylediğinden olarak- ona yakındır" buyurdu 14[14].

5- Muhassab Gecesinde ve Ondan Başka Gecelerde Umre Yapmak Babı

11-....... Bize Hişâm, babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde zu'1-ka'deyi tamamlayıcılar, zu'1-hicce hilâlini karşılayıcılar olarak, yânı zu'1-hicceye doğru Medine'den yola çıktık 15[15]. Nihayet Rasûlullah (S) bizlere: "Sizlerden-her kim hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etmek isterse, öylece ihra-ma girsin ve telbiye etsin. Umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmek isteyen de, umre niyetiyle ihrama girip telbiye etsin. Ben de eğer kurbanlık sevketmemiş bulunaydım, muhakkak umre ile ihrama girer, telbiye ederdim" buyurdu.

Âişe dedi ki: Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Kimimiz de hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Ben de umre niyetiyle ihrama girip telbiye edenlerden idim. Ben hayızh olduğum hâlde arefe günü bana yaklaştı. Ben hâlimi Peygamber'e şikâyet ettim. Peygamber (S): "Umrenden vazgeç! Yıkanmak üzere başının saçlarını çöz, taran ve hacc niyetiyle ihram ve telbiye et!" buyurdu. (Hacc fiillerini bitirip de) Muhassab gecesi olduğu zaman beraberimde kardeşim Abdurrahmân'ı Ten'îm mevkiine

---

14[14] Başlığa uygunluğu "Ramazân ayı olduğu zaman sen o ay içinde bir umre yap!" ve devamı sözlerindedir.

Bu kadının künyesinin Ümmü Sinan olduğu, Buhârî'nin ilerideki-rivayetlerinin birinde belirtilmiştir.
15[15] Medine'den çıkış zu'1-hicceye beş gün kala olmuş, Mekke'ye giriş de zu'1-hiccenin dördünde veya beşinde olmuştur ki, Mekke yolunda dokuz veya on gün kalınmış demek olur

yolladı. Ben de (evvelce başlamış olduğum o) umremin yerine, oradan bir umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettim [16][16].

6- Tenim Mevkiinden Umre Yapmak Babı

12-....... Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti. O Amr ibn Evs'ten işitmiştir ki, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrah-mân ona; Peygamber(S)'in kendisine, kızkardeşi Âişe'yi bineğinin ar-> kasına bindirmesini ve ona Ten'îm'den umre yaptırmasını emretmiş olduğunu haber vermiştir.

Sufyân bir kerre: Ben Amr ibn Dinar'dan işittim; ben bunu Amr ibn Dinar'dan kaç kerreler işittim, demiştir [17][17]

13-....... Atâ şöyle demiştir: BanaCâbir ibnu Abdillah (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) ve sahâbîleri hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettiler. İhrama girdiklerinde Peygamber ile Talha'dan başka kimsenin beraberinde kurbân yoktu. Bir de Yemen'den gelmiş olan Alî'nin beraberinde kurbanlık hayvan vardı. Alî: Ben Rasûlullah'ın ihrama girdiği gibi ihrama girip telbiye ettim, demişti. (Mekke'ye geldiğimizde) Rasûlullah, sahâbîlerine: (İhrama girerken niyet ettikleri) haccı umreye çevirmelerine, Ka'be'yi tavaf etmelerine, sonra saçlarını kısaltmalarına ve ihramdan çıkmalarına izin verdi. Yalnız beraberinde kurbân bulunanların ihramdan çıkmamalarını emretti. (Haccı umreye çevirmeye me'mûr olan sahâbîler bu hâle taaccüb ederek:)

— Biz, cinsiyet âletlerimiz menî damlatır hâlde Minâ'ya gideceğiz (de Rasûlullah ihrâmlı

---

[16][16] Bâb başlığına uygunluğu "Muhassab gecesi olduğu zaman..." sözlerindedir. Muhassab gecesi ve ondan başka senenin bütün geceleri, umre için vakittir.

Bu hadîs birçok defalar geçti. Buhârî bunu Hayz Kitâbı'nda da zikretmişti.

[17][17] Bâb başlığına uygunluğu "Ve Âişe'ye Ten'îm'den umre yaptırmasını emretti." sözündedir.

Buhârî Sufyân ibn Uyeyne'nin son sözünü, içinde sarih olarak işitme sabit bulunduğu için getirmiştir. Bundan evvelki senedde an'ane şeklinde olup, işitme açıkça görülmemişti. Maamâfîh Buhârî'nin bütün an'aneleri̇, an'ane tarzındaki bütün senedleri işitmeye hamledilmiştir (Aynî)..

kalacak)! dediler.

Sahâbîlecin bu sözü Peygamber'e ulaşınca:

— "Hacc aylarında umrenin cevazını şimdi bildiğim gibi ihrama girerken de bilmiş olaydım, kurbanlık sevk etmezdim. Ve yanımda kurbânım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihramdan çıkardım " buyurdu.

Âişe de hayz oldu. Âişe bu hâlinde hacc menseklerinin hepsini yerine getirdi, yalnız Beyt'i tavaf etmedi. Râvî dedi ki: Temizlenince Beyt'i tavaf etti. Akabinde:

— Yâ Rasûlallah! Sizler bir umre ve bir hacc ile gideceksiniz de, ben bir hacc ile mi gideceğim? dedi.

Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a: Âişe'nin beraberinde Ten'îm'e kadar çıkmasını emretti. Böylece Âişe haccdan sonra zu'1-hicce ayının içinde bir umre yaptı [18][18].

Ve Suraka ibn Mâlik ibn Cu'şum, Peygamber (S) Akabe'de Akabe Cemresi'ne taş atarken Peygamber'e kavuştu da:

— Yâ Rasûlallah! Hacc aylarında umre yapmak işi husûsî olarak sizlere mi mahsûstur? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Hayır (yalnız bize hass değildir); fakat kıyamete kadar daimîdir" buyurdu [19][19].

7- Haccı Tamamladıktan Sonra Kurbansız Olarak Umre Yapmak Babı

[18][18] Hadîsin başlığa hüccetliği "Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a, Âişe'nin beraberinde Ten'îm'e çıkmasını emretti" söziindedir

[19][19] Câhiliyet devrinde hacc aylarında umre yapmak, haccı fesh edip umreye çevirmek, işleri yoktu. Bunlar Câhiliyet devrinde günâh sayılırdı. İşte bu sebeble Suraka, hacc aylarında umre yapmak bu seneye ve yalnız size mi mahsûstur? diye Rasûlullah'tan sormuştu. Rasûlullah da bunun daimî ve ebedî olduğunu bildirmiştir.

14-....... Âişe (R) haber verip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde zu'1-hicce hilâline doğru Medine'den yola çıktık. Rasûlullah (mîkaatta): "Her kim umre niyetiyle ihrama girmek isterse öylece ihrama girip telbiye etsin. Ve hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etmek isteyen de hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etsin. Ben de eğer kurbanlık sevk etmemiş bulunaydım, muhakkak umre niyetiyle ihrama girip telbiye ederdim" buyurdu. Bunun üzerine sahâbîlerden kimi umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti, kimi de hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Ben de umre niyetiyle ihrama girip telbiye edenlerden idim. Ben Mekke'ye girmeden önce (Şerif mevkiinde) ha-yızlandım. Ben hayızh iken arefe günü gelip çattı. Ben hâlimi Rasü-lullah'a şikâyet edip söyledim. Rasûlullah: "Umreni bırak, başının saç örgülerini çöz, taran ve hacc niyetiyle telbiye et!" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Nihayet (haccı bitirdikten sonra) Muhassab'da kaldığımız gece olunca Rasûlullah, erkek kardeşim Abdurrahmân'ı, beraberimde Ten'îm'e yolladı. Abdurrahmân, Âişe'yi bineğinin arka tarafına bindirip götürdü. Âişe oradan evvelce başladığı umresinin yerine, yeni bir umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Böylece Al-lah, Âişe'nin haccını ve umresini yerine getirdi. Ve bu umreden dolayı keffâret olarak ne kurbân, ne sadaka, ne de oruç tutmak lâzım geldi [20][20].

---

[20][20] Hadîsin başlığa hüccetliği "Âişe Ten'îm'den yeni bir umrç niyetiyle ihrama girip telbiye etti..." sözünden hadîsin sonuna kadarki kısmındadır.

Buhârî bu hadîsi Sahîh'ırân birçok yerlerinde ayrı ayrı senedler ve bâzı lâfız farklılıklanyle getirmiştir. Meselâ Hayz, Hacc, Umre Kitâblan'nm değişik bâb-larındaki başlıklara hüccet olmak üzere getirmiştir. Burada Âişe'nin ya evvelden ayrıca yapmak isteyip de başladığı fakat hayızlanması sebebiyle yapamadığı jımresînden dolayı keffâret olarak kurbân lâzım gelmediği -ki bu şık, Peygam-jber'in Âişe ve diğer kadınları adına sığır kestiği bilindiği için zayıftır-, veya hacc-dan sonra yaptığı umresinden dolayı kurbân lâzım gelmediğine delîl yapılmıştır. Bu hususta görüş ayrılıkları vardır:

Ne kurbân, ne sadaka, ne oruç tutmak lâzım geldi diyen, Âişe'nin kendisi değil, kızkardeşi Esmâ'nın torunu ve bu hadîsin râvîsi olan Hişâm ibnu TJr-ve İbni'z-Zubeyr'dir. Ancak Hişâm'ın bu sözlerinde bir müşkil meydana geliyor: Âişe kıran haccı yapmış olsa da temettü' haccı yapmış olsa da, üzerine kıran kurbânı veya temettü' kurbânı kesmesi lâzım olduğuna -Dâvûd ez-ZâhÎrî'den başka- bütün fakîhler müttefik olduğu hâlde nasıl olmuş da Âişe'ye bunların hiçbiri lâzım gelmemiş? Buna verilen cevâb da:

Hişâm, bunlardan hiçbirinin yapıldığına dâir kendisine hiçbir haber ulaşamadığından, hiçbiri lâzım gelmediğini zannetmiş. Hâlbuki bir şeyin vukû'unu ; bilmemekle nefsüM-emrde olmadığına hükmetmek gerekmez. Nitekim Câbir'İn rivayetinde Peygamber'in Âişe ve diğer kadınları için sığır kurbânı kestiği bildirilmiştir, deniliyor... (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Buhâri'nİn sevkettiği hususta, yânî haccdan sonra yapılacak umrede kurbân lâzım gelmediği hususunda fakîhler arasında ihtilâf yoktur. Haccdan ve teşrik günlerinden sonra umre yapan kimseye -hacc aylan içinde olsun, yâhud hacc . ayları dışında olsun- kurbân kesmek lâzım gelmez. Bu hususta şübhe ve ihtilâf 1 yoktur. İşte Buhârî, hadîsi buna delîl olarak getirmiştir (Umdetu'l-Kaarî, V, 20).

8- Umrenim Ecri Yüklenilen Yorgunluk Mikdarına Göredir Babı

15-.......el-Kaasımileel-Esved; ikisi şöyle demişlerdir: Âişe(R):

— Yâ Rasûlallah! İnsanlar hacc ve umre ibâdetlerinin ikisini de yapmış olarak dönüyorlar; ben ise bir hacc ibadetiyle dönüyorum, dedi.

Peygamber tarafından kendisine:

— "Bekle, temizlendiğin zaman, Ten'îm'e kadar çık, oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye et! (Umreni tamamladıktan sonra) fulân yere bizim yanımıza gel! Lâkin yapacağın umre, senin yükleneceğin harcama mikdârına göre veyâhud uğrayacağın yorgunluk nev'-ine, derecesine göredir" buyurdu 21[21].

9- Umre Yapan Kimse, Umre Tavafını Yaptıktan Sonra Mekke'den Çıktığı Takdirde, Umre Tavafı Ona Veda Tavafı Yerine Kafi Gelir Mi? Babı

16-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler, hacc ayları içinde ve hacc haramları içinde (yânî hacc hâlleri, hacc yerleri, hacc zamanları içinde) hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ediciler olarak (Medine'den yola) çıktık. Nihayet (Mekke'nin hududu olan) Şerif mevkiinde konakladık. Peygamber (S) sahâbîlerine:

— "Her kimin yanında kurbânı yoksa ve haccını umreye çevirmek isterse, o böyle yapsın. Beraberinde kurbânı olan kimseye gelince, o haccını umreye çevirmesin!"

21[21] Bâb başlığına delîlliği, hadîsin son kısmıdır. Burada umrenin fazîleti, sevabı; mâlî veya bedenî külfetin, yapılacak harcama ve uğranılacak yorgunluğun ne-viyle mütenâsib olacağı bildirilmiştir. Hadîsteki "Ev = Yâhud" edatı ya tenvî', yânî nev'ilendirmek için olup,Peygamber'in sözündendir.Yâhud da terdîd içindir; râvînin zabtındaki tereddüdünü ifâde eder.

Başlıktaki hükme destek olmak üzere bütün hayır fiillerinin değeri, yüklenilen mâlî ve bedenî külfetlere göre olduğu bildirilmiş ve bunun Allah'ın Kitâ-bı'ndan da doğrulayıcı delilleri olduğu gösterilmiştir:

''imân edenlerin, hicret edenlerin, Allah yolunda mattarıyle, canlanyle savaşanların, Allah yanında derecesi çok büyüktür. Kurtuluşa erenler de işte bunların kendileridir"(et-Tevbe :20);

"... Ancak sabredenlere ecirleri hesâbsız veri/ır"(ez-Zumer:10). {Umdetu'l-Kaan, V, 21).

buyurdu.

Peygamberin yanında ve sahâbîlerinden mâlî kuvvet sahibi olan bir takım kimselerin yanlarında kurbanlıkları vardı. Bunlar için umre (yapmak mümkin) olmadı. Şerifte ben hayızlandım. Peygamber yanıma girdi. Ben (hacc menseklerini yerine getiremiyeceğim diye) ağlıyordum 22[22]. Peygamber:

— "Seni ağlatan nedir?" diye sordu. Ben de:

— Seni, sahâbîlerine söylemiş olduğun sözlerini söylerken işittim. Ben ise umreden (tavaf ve sa'y etmekten) men' olundum, dedim.

Peygamber:

— "Hâlin nedir?" diye sordu. I Ben:

— Namaz kılamıyorum, dedim. Peygamber:

— "Bu hâl sana zarar vermez. Sen de Âdem kızlarından bir kadınsın. Onların üzerine yazılmış olan şey, senin üzerine de yazılmıştır. Sen hacc niyetinde sabit ol. Umulur ki, Allah seni umre ile de rızıklandıracaktır" buyurdu.

Âişe dedi ki: Artık ben Peygamber'in emrettiği gibi hacc niyetim içinde bulundum. Nihayet hacc fiillerini bitirip de Minâ'dan dağıldığımız ve akabinde, Muhassab'da konakladığımız zaman, Rasûlullah kardeşim Abdurrahmân'ı çağırdı ve:

— "Kızkardeşin Âişe'yi Harem 'den çıkar da umre niyetiyle ihrama girip telbiye etsin. Sonra umre tavafınızı bitirdiğinizde ben sizleri işte burada bekliyorum!" dedi.

Biz umremizi bitirince gecenin ortasında oraya geldik. Rasûlullah:

— "Umrenizi yapıp bitirdiniz mi?" diye sordu. Ben:

— Evet (yapıp bitirdik), dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîleri için de hareket emrini nida ettirdi. İnsanlar ve

---

22[22] Hz. Âişe'nin ağlaması, bu hâlde iken hem haccın, hem de umrenin rükünlerinden olan tavafın mümkin olmamasındandı

sabah namazından evvel Beyt'i veda tavafı edenler de hep hareket ettiler [23[23]]. Sonra Rasûlullah kendisi de Medine'ye yönelerek yola çıktı.

10- Bab: İnsan Haccda Yapacağı Şeyleri Umre'de de Yapar [24[24]]

17-....... Bize Atâtahdîs edip şöyle dedi: Bana Ya'lâibnUmeyye'nin oğlu Safvân, babasından tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber Cı'râne'de iken yanına bir kimse geldi. Gelen kimsenin üzerinde hem bir cübbe vardı, hern de kendisinde halûk denilen güzel koku eseri -yâhud da sarı boya demiştir- bulunuyordu. Bu zât Pey-gamber'e:

— Umremde bana nasıl yapmamı emredersin? dedi.

Tam bu sırada Allah Peygamber'e vahiy indirdi de Peygamber (S) hemen bir bezle örtüldü. Ve ben de, üzerine vahiy indirilirken Pey-gamber'i görmüş olmamı çok arzu etmiştim. Umer hemen bana:

— Gel! Üzerine Allah vahiy indirmiş olduğu hâlde Peygamber'e bakman seni sevindirir mi? dedi.

Ben:

— Evet, dedim.

Umer örtünün bir tarafım kaldırdı. Ben (başımı örtünün içine sokup) Peygamber'e baktım. Peygamber'in bir nevi' horuldaması vardı. Râvî dedi ki: Zannediyorum, erkek

---

[23[23]] Hadîsin başlığa delil olan yeri "Orada umre niyetiyle ihrama girip telbiye etsin..." sözlerinden alınır. Çünkü bu kelâmda Veda tavafı yerine umre tavafı ile yetinilmiştir.

Hadîsin sonundaki "İnsanlar ve sabah namazından evvel veda tavafı yapanlar hep harekelettiler" sözü, hâssın âmm üzerine atfıdır. Çünkü "İnsanlar" kelimesi veda tavafı yapmış olan taife ile hayızlı ve benzeri ma'ziretli olup da kendilerine veda tavafı lâzım gelmeyen taifeyi şâmildir.

"Ve veda tavafı yapanlar..." fıkrası "İnsanların" sıfatı olması da muhte-mildir. Sıfat İle mevsûf arasına atıf harfinin girmesi caizdir. Bu cevaz Sîbeveyh'ten nakl olunmuştur. Bunun misali Kur'ân'da da gelmiştir: el-Ahzâb: 12, 60 âyetleri... (İbn Hacer, Aynî).

[24[24]] Yânî insan haccda yapacağı terkleri, umrede de yapar; yâhud haccda yapacağı fiillerin bâzısını umrede de yapar.

deve yavrusunun horuldaması gibi, dedi. Peygamber'den bu hâl açılınca:

— "Umreden soran kimse nerede?" buyurdu. (Yanına birisi getirildi, ona:)

— "Kendinden bu cübbeyi çıkar, elbisen ve bedenindeki bu kokunun izini yıka. Sarı boyayı dapampâk temizle (Bir zabta göre: Sarı boyadan sakın)! Haccında yapacağın fiillerin benzerini umren içinde de1 yap!" buyurdu 25[25].

18-.......Urve şöyle demiştir: Ben Peygamber'in zevcesi ve teyzem Âişe'ye şunu söyledim. Ben bunu söylediğim zaman yaşı küçük bir genç hâlinde idim:

— Mübarek ve müteâlî olan Allah'ın şu kavli hakkında re'yin nedir?: "Şübheyok ki Safa ile Merve Allah 'in alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt 'i hacc veya umre ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir be's yoktur. Kim gönlünden koparak bir hayr işlerse (mükâfatını görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren ve hakkıyle bilendir" (ei-Bakara: ıs8>. Ben, Safa ile Merve arasında do-laşmamaktan dolayı hiçbir kimse üzerine günâh olacağını zannetmiyorum, dedim. Âişe:

— Hayır, âyetin ma'nâsı asla dediğin gibi değildir. Eğer bu âyetin ma'nâsi senin söylemekte olduğun gibi olaydı, âyet: "Safa ile Merve arasında dolaşmamakta günâh yoktur" suretinde olurdu. Bu âyet, Ensâr hakkında indirilmiştir. Onlar İslâm'dan evvel Menât putuna ibâdet için telbiye ediyorlardı. Menât putu Kudeyd mevkiinin hizasında bulunuyordu. Onlar (kendi putları karşısında bulunan) Safa ile Merve putları arasında sa'y etmeyi günâh sayarlardı. İslâm Dîni gelince Ensâr bunu Rasûlullah'a sordular. Bunun üzerine Yüce Allah: "Şübhe yok ki Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre niyetiyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur... " (el Bakara: i58> âyetini indirdi 26[26].

25[25] Başlığa delîl olan kısmı son cümlededir. Bu hadîs Hacc Kitâbı'mn başlarında j'Kokuyu yıkamak bâbı"nda başka bir senedle geçmişti.

26[26] Hadîsin bâb başlığına delîlliği, kişinin haccında Safa ile Merve arasında yapa cağı dolaşmayı umresinde de yapacağını belirtmiş olmasındadır. Bu hadîs "Safa ile Merve arası dolaşmasının vucûbu bâbı"nda, bundan daha uzun bir metin ile, başka bir şenedle geçmişti. Orada bâzı bilgiler daha verilmiş idi.

Sufyân ibn Uyeyne ve Ebû Muâviye, Hişâm'dan yaptıkları rivayette, Hişâm, Urve'den; o da Âişe'den; onun: "Safa ile Merve arasını dolaşmadikça Allah bir kimsenin haccını ve umresini tamam etmez" dediğini ziyâde etmişlerdir 27[27].

11- Bab: Umre Yapan Kişi İhramdan Ne Zaman Çıkar?

Ve Atâ, Câbir'den söyledi ki, Peygamber (S) (Veda Haccı'nda beraberinde bulunan) sahâbîlerine niyet etmiş oldukları hacclarını umreye çevirmelerini, Beyt'i ve Safa ile Merve arasını dolaşmalarını, sonra saçlarını kısaltıp ihramdan çıkmalarını emretmiştir 28[28].

19-.......Abdullah ibnu Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Hudeybiye anlaşmasının hükmü ile olan- kazıyye umresini yaptı. Biz de O'nun beraberinde bu umreyi yaptık. Rasûlullah Mekke'ye girince Beyt'i tavaf etti. Biz de O'nun beraberinde Beyt'i tavaf ettik. Rasûlullah Safa ile Merve'ye gelip onlar arasında sa'y etti. Bizler de O'nun beraberinde bu iki tepeye gelip, O'nun beraberinde sa'y ettik. Bu sırada biz Rasûhıllah'ı, Mekke ahâlîsinden herhangibir kimsenin O'na atış yapmasından perdeleyip koruyorduk.

Râvî İsmâîl dedi ki: Benim bir arkadaşım, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Rasûlullah o zaman Ka'be'ye girdi mi? diye sordu.

O:

— Hayır, Rasûlullah o umrede Ka'be'ye girmedi, dedi.

27[27] Sufyân'ın rivayetini et-Taberî, Ebû Muâviye'nin rivayetini ise Müslim mevsû-len rivayet etmişlerdir.

28[28] Bu ta'lîk, Buhârî'nin "Ten'îm'den umre yapmak bâbi"nda mevsûlen getirdiği Câbir hadîsinin bir parçasıdır. Bâb başlığına hüccetliği, Peygamber'in bu sözünden "Umre yapan kişi Beyt'i ve Safa ile Merve'yi tavaf edip saçlarını kısal-tıncaya kadar ihramdan çıkmaz" ma'nâsi anlaşılmış olması yönündendir.

Arkadaşım, yine Abdullah'a:

— Bize Rasûmuah'ın Hadîce bintu Huveylid için söylediği sözü

tahdîs et, dedi.

Abdullah ibn Ebî Evfâ da:

— Rasûlullah: "Hadîce'yi cennette inciden yapılmış bir evle müjdeleyiniz ki, onun içinde gürültü yoktur, çalışıp yorulma yoktur" buyurdu [29][29].

20-.......Amr ibnu Dînâr şöyle demiştir: Biz İbnu Umer'e: Umresinde Beyt'i tavaf etmiş, fakat henüz Safa ile Merve arasında sa'y etmemiş olan kimse kadınına gelebilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Peygamber (S) Mekke'ye geldi, Beyt'i yedi kerre dolaştı, İbrâhîm Makaamı'nm arkasında iki rek'at namaz kıldı, akabinde Safa ile Merve arasında yedi kerre dolaştı. Ve: "Muhakkak kisizeAUah Elçisi'nde pek güzel bir örnek vardır"(ei-Ahzâb: 2i) dedi.

Amr ibnu Dînâr dedi ki: Biz İbnu Umer'e sorduğumuz şeyi Câbir ibn Abdillah'a da sorduk. O da: Sakın hâ! Safa ile Merve arasını dolaşrnadıkça kadınına yaklaşmasın, dedi[30][30].

21-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben (Yemen'den Mekke'ye), Peygamber'in yanına geldim. Peygamber Mekke'nin Bathâ'-sında devesini çökertmiş (yânî burada konaklamış) hâldeydi. Peygamber bana:

— "Hacca niyet ettin mi?" diye sordu.

Ben:

[29][29] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bu hadîsi Hacc ve Magâzî Kitâb-lan'nda da getirmiştir.

[30][30] Hadîsin bâb başlığına delîlliği, umre yapan kişinin Beyt'i yedi kerre dolaşmasının ardından Safa ile Merve arasında yedi kerre dolaşmadıkça ihramdan çıkamayacağını bildirmesindedİr. Bu bilgiyi hem tbn Umer, hem de. Câbir vermişlerdir. Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda "İbrahim'in Maakamı'nda namaz yeri edininiz bâbf'nda da geçmişti

— Evet (niyet ettim), dedim. Peygamber:

— "Hangi nevi' hacc ile ihrama girip telbiye ettin?" dedi.

— Peygamber'in ihrâmlanması gibi ihrama girmekle Lebbeyk okudum, dedim.

Peygamber:

— "Güzel yaptın! Sen Bey t'i tavaf et, Safa ile Merve arasını da sa'y et, sonra da ihramından çık!" buyurdu.

(Benim beraberimde kurbanlığım yoktu.)

Ben Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'y ettim. Sonra (ihramdan çıkıp) Kays'tan bir kadına geldim. Kadın başımı tarayıp ayıkladı. Sonra terviye günü niyetiyle ihrama girip telbiye ettim.

Artık ben hacc fiillerini soranlara hep böyle fetva verir oldum. Nihayet Umer'in halifelik zamanı olunca, O:

— Allah'ın Kitâbı'nı alırsak, o bizlere: "Haca da, umreyi de Allah için tam yapın... " (ei-Bakara: 196) diye tamamlamakla emrediyor. Eğer Peygamber'in sözünü alırsak, şübhesiz Peygamber de kurbânı yerine ulaşıncaya yânî kesilinceye kadar ihramdan çıkmamıştır, dedi 31[31].

22-.......Abdullah ibn Keysân tahdîs edip şöyle demiştir: Esma her ne zaman Mekke'deki Hacûn mevkiine uğrarsa, şu sözleri söylerdi: Allah, Muhammed'e salât etsin, yemîn olsun biz (Veda Hac-cı'nda) O'nun beraberinde işte bu Hacûn mevkiine inmiştik. O günlerde biz, yükü hafîf, biniti az, azıkları az kimselerdik. Ben, kız-kardeşim Âişe, Zubeyr ve (bizim gibi kurbân sevk etmeyen) fulân ve fulân kişiler (haccı fesh ile) umre yaptık. Bizler Beyt'e el sürüp tavaf edince (sa'y ve saç kısalmasından sonra) ihramdan çıktık ve sonra hacc için öğle akabinde yeniden ihrama girdik 32[32].

31[31] Başlığa delîlliği "Beyt'i ve Safa ile Merve'yİ dolaştıktan sonra ihramdan çık!" emrindedir. Çünkü bu, umre yapan kişinin Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'yden sonra ihramdan çıkacağını haber vermektedir.

Bu hadîs'' Peygamber zamanında ihrama girip telbiye eden kimse babı' 'n-da da geçmişti.

32[32] Beyt'e el sürmekten maksad, tavaftır. Tavaf, sa'y ve saç kısaltmaktan sonra ihramdan çıkıldığı hâlde,

12- İnsanın Haccdan Yahud Umreden Yahud Gazve Seferinden Döndüğünde Söyleyeceği Sözler Babı

23-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den ha ber verdi (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) gazve seferinden yâhud haccdan yâhud umreden döndüğü zaman, arazîden her yüksek yer üzerinde üç defa tekbîr getirir, sonra şunları söylerdi: *%â ilahe ille'-llâhu vahdehu la şerike lehu. Lehu H-mülkü ve lehu 1-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadir. Âyibûne tâibûne âbidûne sâcidûne li-Rabbina hâmidûn. Sadaka'ilâhu va'dehu ve nasara abdehu ve hezeme'l-ahzâbe vahdehu (= Yoktur tapacak, Çalap'tır ancak. O birdir, O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nundur. O herşeye güç yetiren-dir. Biz ancak Rabb'imize dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde ediciler ve hamd edicileriz. Allah va'dinde doğru söylemiş, kuluna yardım etmiş, bütün düşman cem'iyetlerini yalnız başına bozguna uğratmıştır)" 33[33].

13- Gelmekte Olan Hacıları Karşılamak ve Üç Kişiyi Bir Binek Hayvanı Üzerine Bindirmek Babı

24-....... Bize Hâlid el-Hazzâ\ îkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -fetih günü- Mekke'ye geldiği zaman, O'nu Abdulmuttalib evlâdlannın oğlancıkları karşıladılar. Peygamber onlardan birini devesinin ön tarafına, diğerini de arka tarafına bindirdi 34[34].

---

burada yalnız tavaf zikredilip de öbürlerinin terkedil-nıesi, açıkça bilinmiş olduklarından dolayıdır.

33[33] Hadîsin başlığa uygunluğu, onun tefsiri olmasıdır. Buhârî bunu Daavât (Dualar) Kitâbı'nda ve Cihâd Kitâbi'nda da getirmiştir. Peygamber yüksek irâdelere dayanan bütün seferlerde Allah'a bağlılık ve tevekkülünü; arzın değişiklikleri vesilesiyle İzhâr etmiş ve bunu bir örnek olarak sahâbîlerine göstermiş ve onların irâdelerini zaman zaman böyle kuvvetlendirip yükseltmiştir.

Bu sefer dönüşü duâsındaki ta'bîrlerden dört tanesi et-Tevbe:112. âyette de geçmektedir: "Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû1 edenler, secde edenler, iyiliği emredenler ve kötülükten vazgeçirmeğe çalışanlar ve Allah ""in sınırlarım koruyanlar! Sen o mü "minlere de müjdele' *.
34[34] Başlık iki kısmı şâmildir: Hadîsin ikinci kısma delâleti açıktır. İşte bunun için Buhârî, Kitâbu'l-

14- Yolcunun (Kendi Menziline) Gündüzleyin Gelmesi Babı

25-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûluilah (S) -Medine'den Mekke'ye giderken Zu'1-Huleyfe'deki Şecere Mescidi'nde namaz kılmak, Mekke'den dönüşünde de vadinin ortasındaki Zu'1-Huleyfe'de namaz kılmak ve sabaha kadar burada geceyi geçirmek (ve sabahleyin Medine'ye yönelmek) âdetinde idi35[35].

15- Yolcunun Ailesi Yanına Öğle İle Akşam Arasındaki Zaman İçinde Girmesi Babı

26-....... Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) - sefer dönüşünde- âilesi yanına gelmezdi. O ailesinin yanına ancak kuşluk vakti yâhud da öğle ile akşam arasında bir zamanda girerdi, demiştir 36[36].

16- Bab: Yolcu, Gelmek İstediği Şehire Ulaştığı Zaman, Ailesi Yanına Gece İçinde Gelmez

27-....... Bize Şu'be, Muhârib'den tahdîs etti ki, Câbir ıbn Abdillah (R): Peygamber (S) seferden dönen yolcunun ailesi yanına geceleyin gelmesini nehyetti, demiştir 37[37].

Edeb'den önce o ikinci kısımla başlık koymuştur.

35[35] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs Hacc Kitâbı'nın evvellerinde "Peygamber'in Şecere yolundan çıkışı bâbı"nda da geçmişti.
36[36] Hadîsin başlığa uygunluğu "Aşiyyeten" kelimesindedir. Bu kelime güneşin semânın ortasından batıya kaydığı zaman ile güneşin batmasına kadarki vaktin ismidir. Hattâ bir kavle göre yatsıya kadarki zamandır. Burada ilk ma'nâsı kas-dedilmiştir. Çünkü yatsı vakti, gecedir.

37[37] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

et-Turuk, gece gelişi demektir. Bu lâfızdan gece ma'nâsı anlaşılmakla beraber, bir de "Geceleyin" denilmesi te'kîd içindir.

17- Şehre Ulaştığı Zaman Bineğini Sür'atlendiren Kimse Babı

28-....... Bana Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik'ten işitmiştir. Enes (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir seferden gelip de Medine'nin yüksek yollarını (veya binalarını) görünce (hızlanması için) devesini salıvermek i'tiyâdında idi. Eğer bineği deveden başka bir hayvan olursa, onu harkete getirip hızlandırırdı [38][38].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: el-Hâris ibnu Umeyr, Humeyd'-den yaptığı rivayetinde: Medine'ye sevgisinden dolayı bineğini harekete getirirdi, fıkrasını ziyâde etmiştir [39][39].

29- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (bu rivayette "Derecât" yerine) "Cu-durât(-Duvarlar)" demiştir [40][40].

Bu hadîsi "Cudurât(= Duvarlar)" lâfzıyle rivayet etmekte İsmâîl ibn Ca'fer'e el-Hâris ibn Umeyr mutâbaat etmiştir.

18- Yüce Allah'ın: 'Evlere kapılarından gelin.,. (el-Bakara: 189) Kavli Babı

30-....... Ben, el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, şöyle diyordu:

Bu âyet biz Ensârîler hakkında indi. Câhiliyet zamanında Ensâr hacc yapıp da evlerine

---

Bu nehy, tenzîhî bir nehiydir. Bunun sebebi, ailesinin kusurunu araştırır yâhud âilesince örtülmesi gereken bir ayıbın açılmasını İstermiş gibi aile içinde hoş olmayan bir duygunun uyanması ihtimâlidir.

[38][38] Hadîsin başlığa uygunluğu "Devesini salıverirdi" ve "Binek hayvanını harekete getirir hızlandırırdı" sözlerindedir. Bâzı sarihler "Derecâtu'l-Medîne"yi Medine'nin yüksek yollan, bâzıları da Medine'nin yüksek binaları diye tefsîr . etmişlerdir. Müstemlî rivayetinde "Derecât" yerine "Devehât" gelmiştir ki, bu "Ulu Ağaç" demek olan "Devha"nın cem'idir.

[39][39] Bu ziyâdeyi İmâm Ahmed ibn Hanbelmevsûlen rivayet etmiştir.

[40][40] Bu Kuteybe hadîsinde "Cudurât" ta'bîriyle gelmiştir ki, buna göre Medine'nin yüksek duvarlarını görünce... demektir

geldiklerinde, evlerinin kapılarından girmezlerdi de, evlerine arka cihetinden (açtıkları bir delikten) girerlerdi. Bir kerre Ensâr'dan birisi yine böyle evine geldiğinde, delikten değil de, evinin kapısından girmişti. Ve o kimse bu hareketi sebebiyle ayıplanmıştı. Bunun üzerine: "İyilik ve tâat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik takva edip sakınmadır. Evlere kapılarından gelin. Allah'tan korkun. Tâ ki murâdlarımza kavuşastmz" <ei-Bakara:i89) âyeti indi [41][41]

19- Bab:

"Sefer azâbdan bir parçadır. "

31-.......Bize Mâlik, Sümeyy'den; o da Ebû Salih Zekvân ez- Zeyyât'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sefer, azâbdan bir parçadır. O sizden herhangi birinizin yemesine, içmesine, uykusuna mâni' olup intizâmını bozar. Yolcu sefere âid işlerini bitirince ailesine dönmeyi çabuk yapsın" buyurmuştur [42][42].

---

[41][41] Hadîs, o âyetin nuzûl sebebini bildirmektedir; bâb başlığı da nuzûl sebebini bil dirmek İçin açılmıştır.

İbn Huzeyme ile Hâkim'in Sû/hA'Ierinde Câbir'den yaptıkları rivayet daha geniştir. Câbir şöyle demiştir: Kureyş bir hums yânî dînî asalet iddia edip, bunu tatbîk ediyordu. Asaleti hâiz olan Kureyşliler ve Harem halkı ihrama girdiklerinde evlerine kapılarından girerler çıkarlardı. Fakat Ensâr ile Meder ve Veber ehli olanlar, yânî köylüler ve çadırda oturanlar ihrâmlı iken evlerinin ve çadırlarının kapılarından girip çıkmak hakkını hâiz değillerdi. Ya evlerinin arkalarına açtıkları bir delikten girerler çıkarlar, veyâhud kurdukları bir merdivenden çıkıp inerlerdi. Çadır halkı da çadırlarının arkasından girip çıkarlardı. Bir kerre Rasûlullah, bulunduğu bir bustândan çıkarken, bustânm kapısından çıkmıştı. Beraberinde Ensâr'dan Kutbe ibn Âmir de çıkmıştı. Bunu görenler: Yâ Rasû-lallah! Kutbe fâcir birisidir, dînî asaleti yoktur; ne hakla seninle birlikte kapıdan çıkıyor? demişlerdi... (Umdetu'l-Kaarî, V, 33)

[42][42] Bâb başlığı hadîsten bir parça olduğu için aralarındaki uygunluk meydandadır.

Bu hadîste yolcunun, sefer işini bitirince ailesi yanına dönüşü çabuklaştırması emrolunmuştur. Çünkü aile reisinin aile yuvasından ayrıldığı zamanda aile ihtiyâçları biriktiğinden, bunları çubuk yerine getirmesi ve i(Ve aranızda bir sevgi ve bir rahmet yaptı"(er-Rûm:21) kavlinde va'd edilmiş olan aile sevgi, aile rahmet ve saadeti de bu reislik vazifesinin zamanında yerine getirilmesi ile sağlanabilir.

20- Yolcu Yürümek Kendisi İçin Mühim Olduğu Zaman Ailesine Dönüşü Çabuklaştırır Babı

32-....... Bana Zeyd ibnu Eslejn haber verdi ki, babası Eşlem şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer'in beraberinde Mekke yolunda bulundum. Yolda ona zevcesi Safiyye bintu Ebî Ubeyd'in rahatsızlığının şiddetlendiği haberi ulaştı. Bu sebeble yürüyüşü çabuklaştırdı. Nihayet şafağın (güneşin) batmasının ardından bineğinden indi, akşam ile yatsı namazları arasım birleştirip kıldı. Sonra: Ben gördüm ki Peygamber (S), yürüyüş O'nun için mühim olduğu zaman (yânî seferde acele sürüp gittiğinde) akşam namazını geriye bırakır ve onunla yatsı namazı arasım birleştirirdi, dedi[43][43].

---

[43][43] Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs, Namazı Kısaltma Bâblan'-nda "Seferde akşam namazını üç rek'at kılar bâbı"nda geçmişti.

29

EBVABU'L-MUHS AR VE CEZÂİ'S-SAYD

Rahman ve ilahîm olan Allah'ın ismiyle a9 *

29-EBVABU'L-MUHS AR VE CEZÂÎ'S-SAYD

(Men Olunan Kimse ve Avlanma Cezası Bâbları) 1[1]

1- Men' Olunan Kimse, Avlanma Cezası Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı 2[2]:

"Haca da, umreyi de Allah için tamam yapın. Fakat bunlardan alıkonursanız, o hâlde kolayınıza gelen kurbân (gönderin), kurbân yerine varıncaya kadar başınızı tıraş etmeyin..." {ei Bakara: 196) 3[3].

Ve Atâ ibn Löî Rcbâh: İhsâr, durumuna göre herşeyden (yânî hastalıktan, düşmandan ye şâir bir mâni'den) olur, demiştir 4[4].

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Hasûran" <âiu tmrân: 39>, kadınlara gelmez (yânî nefsine hâkim) demektir, dedi 5[5].

1[1] Birçok Buhârî nüshalarında; İbn Hacer ve Aynî'nin şerhlerinde esas aldıkları nüshalarda başlık böyledir. Besmele, nüshaların hepsinde sabittir. Bâzı nüshada müffed olarak bâb şeklindedir.

2[2] Bu da Ebû Zerr el-Herevî nüshasında cemi' sîgasıyle; diğerlerinde müfred olarak bâb şeklinde gelmiştir.

3[3] Bunun yugulamasını, Peygamber ve sahâbîleri Hudeybiye'de, Mekke'ye girip umre yapmalarına mâni' olunduğu zaman yapmışlardır. Kurbânlarını Mekke'ye yollamak kaabil olmadığı için orada kesmişler, tıraş olmuşlar ve ihramdan çıkmışlardır.

4[4] Atâ'nın bu haberini İbn Ebî Şeybe parantez içine alınan sözlerle mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla ihsârın yalnız düşman tarafından gelen engellemeye mahsûs değil, hastalık gibi diğer herhangi mâni' olucu bir sebebi de şâmil olduğunu göstermek istemiştir

5[5] Buhârî'nin âdeti, îzâhı sadedinde bulunduğu bir lâfız Kur'ân'da geçtiği zaman, onu da zikr ve tefsir etmektir. Başlıkta "Uhstrtum " (el-Bakara: 196) geçmişti. Âlu İmrân Sûresi'nde de "Hasûran" geçtiği için, burada onu da zikretmiş ve tefsî-rini vermiştir. Bu tefsir, İbn Mes'ûd'dan, îbn Abbâs'tan, Mücâhid, tkrime, Sa-îd ibn Cubeyr'den... rivayet edilmiştir. Bu kelimeye başka ma'nâ verenler de olmuştur.

''Hasûran" kelimesi Kur'ân'da Yahya'nın vasıflarından biri olarak geçer: *'Ö, mihrâbda durup namaz kılarken, melekler ona şöyle nida etti; Gerçek, Allah sana kendisinden bir kelimeyi tasdik edici, bir efendi, nefsine hâkim ve sâ-Uhlerden bir peygamber olmak üzere Yahya'yı müjdeler'\Â\a İmrân:39).

2- Bâb: Umre Yapmağa Girişen Kimse Bundan Alıkonulduğu Zaman (Nasıl Yapar)?

1-....... Bize Mâlik, Nâfi'den şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer, (Haccâc'ın Abdullah ibn Zubeyr ile harb etmek için Mekke üzerine bir ordu ile yürüdüğü) fitne senesinde umre niyetiyle Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. (Çocukları tarafından kendisine: Bu fitne sebebiyle senin Beyt'i ziyaret etmene mâni' olacaklarını düşünürüz denildiğinde) îbn Umer:

— Eğer ben Beyt'i ziyaretten rnen' olunursam, ben de Rasûlul-lah'ın beraberinde yaptığımız gibi yaparım, dedi.

Ve umre niyetiyle telbiye edip (Zu'1-Huleyfe'den) ihrâmlandı. Şundan dolayıdır ki, Rasûlullah da Hudeybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrama girmişti 6[6].

2-....... Ubeydullah ibn Abdillah ile Salim ibn Abdillah şöyle haber vermişlerdir; Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî'nin kumandasındaki Şâm askeri, Abdullah ibn Zubeyr ile harb etmek için Mekke üzerine indikleri gecelerde, biz babamız Abdullah ibn Ümer'e:

— Bu sene hacc yapmaman sana hiçbir zarar vermez. Çünkü biz bu yıl seninle Beyt arasına girilip, engel olunmasından endîşe ediyoruz, dedik.

İbn Umer cevaben:

— Biz Hudeybiye senesinde Rasûlullah'ın beraberinde umre için yola çıktığımızda, Kureyş kâfirleri bizimle Beyt arasına girip, bizim Beyt'e varmamıza mâni' oldular. Bunun üzerine Peygamber (S) kurbânını (Hudeybiye'de) kesti, başım tıraş etti (ihramdan çıktı). Sizleri şâhid tutuyorum ki, ben kat'î surette umre yapmayı kendime vâcib kıldım. Allah dilerse ben Mekke'ye giderim. Beyt ile benim aram boş bırakılırsa, Beyt'i tavaf ederim (fiilleri tamamlarım). Eğer Beyt ile benim arama engel olunursa, ben de Peygamber ile beraber Hudeybi-ye'de bulunduğum zaman Peygamber'in işlediği gibi işlerim (yânî

6[6] Hadîsin başlığa cevâb oluşu: İbn Umer'in kendi umresinde, altıncı hicret yılı olan Hudeybiye senesinde müşriklerin kendisini Beyt'e ulaşmaktan men' ettikleri zaman Rasûlullah'ın yaptığı gibi yapması cihetiyledir. Çünkü o, zikrettiğimi? veçhile kurbân kesip, tıraş olarak ihramdan çıkmıştı.

kurbân keser, tıraş olur, umre ihramından çıkarım), dedi.

Ve akabinde Zu'1-Huleyfe'den umre niyetiyle ihrama girdi. Sonra bir sâaî gitti. Sonra:

— Alıkonulmak ile ihramdan çıkma cevazında hacc ile umrenin ikisi de birdir, aralarında fark yoktur. Sizleri şâhid kılıyorum ki ben, umremle beraber bir haccı kendime vâcib kıldım, dedi.

(Ve böylece kıran haccına niyet etti.) Artık bu ikisinden dolayı girdiği ihramdan tâ nahr günü kurbân kesip ihramdan çıkıncaya kadar halâl olmadı. Ve:

— Kıran haccı niyetiyle ihrama giren kişi (Arafat dönüşü) Mekke'ye gireceği gün Beyt'i bir defa-tavaf edinceye kadar ihramdan çıkmaz, der idi 7[7].

3-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer'in oğullarından bâzısı (yânî ya Abdullah, ya Ubeydullah, ya da Salim) -Haccâc'ın İbn Zubeyr'le harb etmek için Mekke'ye indiği yıl umre yapmak istediği zaman- babaları İbn Umer'e: Bu sene Mekke'ye gitmeyip Medîne'de otursanız (daha hayırlı olacak), demişlerdir 8[8].

4- Bize Muhammed tahdîs edip şöyle dedi 9[9]: Bize Yahya ibnu Salih tahdîs edip şöyle

---

7[7] Başlığa delîlliği; "Benimle Beyt arasına engel olunursa, ben de RasûluIlah'ın yaptığı gibi yaparım. Rasûlullah umresinde kurbânını kesip, tıraş olarak ihramdan çıkmıştı" kavlinden alınır. Bu, umre yapan kişi, engel olunduğunda bu işleri yapıp İhramdan çıkacağına delâlet ettiği gibi, hacının da engel olunduğunda bu işleri yapıp ihramdan çıkacağına delâlet eder.

Bu hadîs "Kıran haccı tavafı bâbı"nda bundan daha geniş olarak geçmişti.

Bu hadîsin son fıkrası, kıran haccı yapan kimse iki tavafa muhtâc olmaz diyen fakîhlerin mezhebine delîl sayılır. Hanefî mezhebinde ise kıran haccı yapan kişi için de iki tavaf lâzımdır. Bunun biri başta yaptığı umre için, biri de Arafat dönüşü haccın farzı olan ifâda tavafıdır. Kudüm yânî geliş ve veda tavafları bundan ayrıdır. Çünkü bu geliş ve veda tavafları bazılarınca vâcib değil, müstehâb tavaflardır.
8[8] Bu, geçen hadîsin diğer bir tarîkten gelen rivayetidir.

9[9] Bu Muhammed, bütün rivayetlerde nisbetsizdir. Onun için bunun kim olduğunda ihtilâf etmişlerdir: Hâkim: Bu, Muhammed ibnu'z-Zuhlî'dir, çünkü bâzı nüshalarda o, Muhammed ibn Müslim ibn Verrât'tır demiştir.

el-Kelâbâzî, İbnu Ebî Saîd'den, onun Ebû Hatim Muhammed ibn İdris er-Râzî olduğunu zikretmiştir. O, bunu eski bir asılda gördüğünü söylemiştir.

dedi: Bize Muâviye ibnu Sellâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr, îkrime'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) -Hudeybiye umresinde Ka'-be'denmen' olunmuştu. Men' olunduğu Hudeybiye'de başını tıraş etti. Kadmlarıyle cinsî münâsebet yaptı, kurbânını kesti. Nihayet gelen sene bir umre (daha) yaptı 10[10].

3- Haccda Men' Olunmak Babı

5-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mübârek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, haber verdi ki ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim haber verip şöyle dedi: İbnu Umer (R) şöyle der idi: "Sizden herhangi biriniz (Arafat'ta vakfe yapamayacak surette) haccdan alı-konulup men' edilirse (tutunmak için) size Rasûlullah'in sünneti kâfi değil midir? O men' olunan kişi imkân bulursa Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'y eder. Sonra ihrâmlıya haram olmuş olan her-şey, buna halâl olur. Nihayet gelecek sene hacc eder, bu kimse ya kurbân kesery yâhud kurbân bulamazsa oruç tutar" 11[11].

Ve yine Abdullah ibnu'l-Mübârek'ten; o dedi ki: Bana Ma'mer haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, İbnu Umer'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti 12[12].

Bu Muhammed'in, Muhammed ibn tshâk es-Sagânî olması da muhtemil-dir denilmiştir (Aynî).
10[10] Bunun başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü hadîs, umre yapmaya girişenin engel olunacağına delâlet etmektedir.

11[11] Hadîsin başlığa delîlliği "Sizden biriniz haccdan habs olunursa.." sözündedir. Çünkü haccdan habs olunmak, haccdan alıkonulmak demektir.

Bundan önceki bâb ile oradaki hadîsler umreden alıkonulmanın hükmünü bildirmişti. Bu bâb ve hadîsi ise haccdan alıkonulmaya âid hükümleri öğretmektedir. "O alıkonulan kimse Beyt'i tavaf eder..." cümlesi, hadîsteki "Rasûlullah'ın sünnetP'ni tefsîr etmektedir. Bu hadîsin ihtiva ettiği hüküm îmâm Şafiî ile onun tarafdârlarının mezhebidir. İmâm Ebû Hanîfe'ye gire Mekke'ye giren kimse muhsar (yânî alıkonulmuş) değildir. Ebû Hanîfe'ye göre İhsâr, Mekke'ye varmaya mâni1 ve tavaf ile sa'ye engel olmaktan meydana gelir. Bu suretle muhsar, Rasûlullah'ın Hudeybiye'de ihramdan çıkışı gibi yapar. Mekke'ye ulaşan ihrâmlı hacı ise, haccı kaçıran kimsenin hükmüne tâbi'dir. Ebû Hanîfe'ye göre böylesi umre yaparak ihramdan çıkar {Umdetu'l-Kaarî, V, 44).

12[12] Buhârî bununla Abdullah ibnu'l-Mübârek'in bu hadîsi bâzan Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; bâzan da Ma'mer'den; o da ez-Zuhrfden rivayet ettiğini göstermek istemiştir.

4- Alıkonulma Hâlinde Kurbân Kesmek, Tıraştan Evveldir Babı

6-....... Bize Ma'mer (ibn Râşid), ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da el-Mısver(R)'den haber verdi.el-Mısver ibn Mahrame: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de tıraş olmazdan evvel kurbân kesti ve sahâbîle-rine de böyle yapmalarını, yânî tıraştan evvel kurbân kesmelerini emretti, demiştir 13[13]

7-.......Nâfi' tahdîs etti ki: (Şâm askeri Abdullah ibn Zubeyr'le harb etmek için Mekke'ye indiği gecelerde, Abdullah ibn Umer Mekke'ye gitmek istedikçe, oğullan Abdullah ile Salim, babalarına: Bu yıl hacc etmemen sana zarar vermez, biz seninle Beyt arasına engel olunacağından korkuyoruz dediklerinde) Abdullah ibn Umer:

— Biz Hudeybiye senesinde Peygamber'in beraberinde umre yapıcılar olarak yola çıktık. Kureyş kâfirleri Beyt'in berisinde ona varmamıza engel oldular. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kurbanlık develerini kesti ve başını tıraş etti (böylece ihramdan çıktı), demiştir 14[14].

5- Alıkonulan Kişi Üzerine -Yapamadığı Hacc Yâhud Umreden Dolayı- Bedel (Yânî Kaza Etmek) Yoktur Diyen Kimse Babı

Ve Ravh, Şibl ibn Abbâd'dan; o da İbn Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid'den olmak üzere

---

13[13] Bu hadîs muhsar için, yânî herhangi bir manianın engel olmasıyla Ka'be'ye varması mümkİn olmayan kimse için, evvelâ kurbân kesip sonra tıraş olarak ihramdan çıkmanın cevazında sarihtir.

Yalnız şârih Kastallânî: "Kurbân yerine varıncaya (yânî kesilinceye) kadar başlarınızı tıraş etmeyin.. "(el-Bakara:l96) âyeti, tıraşın kurbânı kesmeden sonraya bırakılmasını gerektirir. Böyle İken nasıl olur da tıraş öne geçirilir? derim demiş ve bu suâle kendisi şöyle cevâb vermiştir: Âyetteki kurbân kesmenin tıraştan öne geçirilmesi keyfiyeti, muhsar hakkında değildir. Âyetteki durum Ka'be'ye kurbân hediyesi sevkeden hacının tâ Minâ'da kurbânını kesmeden tıraş olup ihramdan çıkamayacağını beyân ve teslime âiddir. Muhsar olan, yânî herhangi bir engel ile alıkonulan hacıya gelince, bunun kurbânın mahalli, yânî kurbânının kesileceği yer, Beyt'İ ziyaretten men' olunup geri kaldığı mahaldir. Nasıl ki Rasûlullah da Hudeybiye'de kurbânını kesmiş ve ihramdan çıkmıştır... Ve Hudeybiye Harem değil, hıliden sayılmıştır (Kastaliânî, III, 285).

14[14] H ıdîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah (S) kurbanlık develerini kesti ve başını tıijaş ;etti" sözündedir.

Bu hadîs, bundan önceki bâbda buradakinden daha bütün olarak geçmişti.

söyledi ki, İbn Abbâs (R):

BedeLtyânî kaza) ancak cima ile lezzet almak suretiyle haccını bozan (veya eksilten) kimse üzerine * vardır. Amma kendisini bir Özr veya bundan başka bir (engelin habsettiği kimseye gelince, o kimse ihramından çıkar ve onu kaza etmez. Ve eğer kendisi ; alıkonulmuş olduğu hâlde beraberinde kurbanlığı varsa ve eğer onu Mekke'ye göndermeye muktedir olamıyorsa, Hıll veya Harem'den alıkonulduğu yerde onu keser. Eğer kurbanlığını Mekke'ye göndermeye muktedir olursa, kurbanlığı nahr günü yerine ulaşıncaya (kesilinceye) kadar

ihramdan çıkmaz, demiştir 15[15].

İmâm Mâlik ve başkası da: öKurbânını, alıkonulmanın meydana geldiği herhangi yerde keser, başını tıraş eder ve üzerine hiçbir kaza yoktur. Çünkü Peygamber (S) ve sahâbîleri Hudeybiye'de kurbânlarını kestiler, başlarını tıraş ettiler ve tavaf yapmadan, kurbânları da Ka'be'ye ulaşmadan evvel ihramın haram kıldığı şeylerin

hepsinden halâl oldular. Sonra da Peygamber'in, beraberinde bulunanlardan hiçkimseye kaza etmelerini emrettiği ve onların da öbunu tekrar yaptıkları zikredilmem iştir. Hâlbuki Hudeybiye, Harem dışındadır 16[16].

8-.......Bana Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R), Şâm ordusu fitnesi yılında umre yapmak üzere Mekke istikaa-metine yola çıktığı zaman (oğullarının o yıl hacc yapmamasının daha hayırlı olacağını söylemelerine) cevaben: Eğer ben Beyt'e ulaşmaktan men' olunursam, biz de Rasûlullah'ın beraberinde iken yaptığımız gibi yaparız, dedi. Ve umre niyetiyle (Zu'1-Huleyfe'den) ihrama girip telbiye etti. Şundan dolayı ki: Peygamber (S) de Hu-deybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmişti.

Sonra Abdullah ibn Umer kendi işi hususunda nazar edip düşündü de kendi kendine: Alıkonulmakla ihramdan çıkmanın cevazında umre ile haccın durumu birdir; aralarında

---

15[15] Taberî, Alî ibn Ebî Talha'dan; o da İbn Abbâs'tan bunun benzerini rivayet etmiştir (Aynî).

16[16] Bu, Beyhakî'nin Kitâbu'l-Ma'rife'sinde Şafiî'nin ibaresinden olmak üzere okuduğum habere benziyor... (Kastallânî)

fark yoktur, dedi. Akabinde yüzünü yol arkadaşlarına yöneltti de: Umre ile haccın durumu ayrı ayrı değil, birdir. Ben sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umre ile beraber haccı da kendime vâcib kıldım, dedi. (Yânı kıran haccına niyet etti.) Mekke'ye varınca umre ve hacc için bir tavaf yaptı ve bunun kendisine kâfi olduğu re'ymde bulunup kurbânını kesti 17[17].

6- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Kurbân yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin.)

Artık içinizden kim hasta olur yâhud başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan veya sadakadan yâhud da kurbândan (biriyle) fidye (vâcib olur) ... " (el-Bakara: 196) 18[18].

Hasta veyâhud başından muzdarib olan kimse tıraş olunca, âyette bildirilen oruç, sadaka, kurbân fidyelerinden hangisini dilerse onu îfâ etmekte muhayyerdir. Oruca gelince o, üç gündür 19[19].

9-.......Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o.da Ka'b ibnu Ucre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) ona:

— "Belki sana başındaki haşereler eza veriyor?" buyurdu. Ka'b ibn Ucre:

— Evet yâ Rasûlallah! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

17[17] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Peygamber ve sahâbîlerinin Hudeybi-ye'de Ka'be'den alıkonuldukları meşhurdur. Onlar bu hususta kaza ile emr olunmamışlardır. İşte bundan muhsara, yânî alıkonulan kişiye bedel, yânî kaza etmek lâzım gelmiyeceği bilinmiştir.

Bu hadîs bu kitabın baş tarafında "Umre yapan kişi alıkonulduğu zaman?

bâbı"nda geçmişti.
18[18] Yânî Yüce Allah'ın şu kavlinin tefsiri babı: Âyetin baş tarafı şöyledir: "Haccı da, umreyi de A İlah için tamam yapın. Fakat alıkonursanız, o hâlde kolayınıza gelen kurbân gönderin. Kurbân yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin..."

19[19] Buhârî bu ifadeleriyle âyeti tefsir etmektedir.

— "Başını tıraş et de üç gün oruç tut yâhud altı fakiri doyur yâhud da bir koyun kurbânı kes!" buyurdu [20][20].

7- Yüce Allah'ın "Ya Sadakadan.. " (El-Bakara: 196) Kavli(Nin Tefsiri) Babı

Bu sadaka, altı miskîni doyurmaktır.

10-.......Bana Mucâhid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan işittim, o şöyle dedi: Ka'b ibnu Ucre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de benim baş ucumda durdu. O sırada başımdan bitler düşüyordu. Rasûlullah:

— "Başındaki haşereler sana eza veriyor mu?" buyurdu. Ben:

— Evet, ezâ veriyor! dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse başını tıraş et -yâhud tıraş et-'1 buyurdu. Ka'b: İşte bu "Artık içinizden kim hasta olur, yâhud başından

bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan yâhud sadakadan, yâhud da kurbândan (biriyle) fidye vardır..." (ei-Bakara: 196) âyeti benim hakkımda indi, dedi.

Peygamber bana:

— "Üç gün oruç tut, yâhud altı fakır arasında birferak{ = onaltı ntl) sadaka ver, yâhud kolay gelen bir hayvanı kurbân et" buyurdu[21][21].

---

[20][20] Âyette, bildirilen özürlerden dolayı ihrâmlı için, âyette zikrolunan keffâretler-den birini vererek tıraş olacağı sabit oluyor. Fakat vücûdun diğer yerlerini bu suretle tıraş etmek caiz olup olmadığı nassan bildirilmemiştir. Cumhûr,bedenin diğer yerlerinin tıraş edilmesini, kıyâsen istidlal etmişlerdir. Âyetten ve hadîsten anlaşılan, muhayyerliğin yalnız zaruret hâline mahsur olduğuna hükmetmişlerdir. İmâm Mâlik'in: Fidyenin, bedendeki tüylere ilgisi yoktur, dediğini Râfiî rivayet etmiştir.

Buhârî bu Ka'b ibn Ucre hadîsini buradaki değişik bâblarda ayrı ayrı beş tarîkten getirmektedir.
[21][21] Hadîsin başlığa hüccetliği "Birferak mikdarını altı fakır arasında sadaka yap" sözündedir. Çünkü bu söz, âyetteki "Ya sadakadan" ta'bînnâeki sadakayı tef-sîr etmektedir.

8- Bâb: Fidye Hakkındaki Doyurma (Her Fakire) Yarım Sâ'dır

11-.......Abdullah ibn Ma'kıl şöyle demiştir: Ben Ka'b ibn Ucre'nin yanına oturdum ve ona (ei-Bakara: 196.âyetteki) fidyeyi sordum. O, şöyle dedi: Bu âyet, husûsî olarak benim hakkımda, fakat umûmî olarak sizin hakkınızda indi: Ben Rasûlullah'ın yanına götürüldüm. Bitler yüzüm üzerinde saçılıyordu. Rasûlullah (S):

— "Sana ulaşan ezanın gözümle görmekte olduğum bu dereceye ulaştığını sanmıyordum -yâhud da şöyle buyurdu: Sana ulaşan meşakkatin gözümle görmekte olduğum bu dereceye varacağını düşünmüyordum. Bir koyun bulup kurbân edebilir misin?" buyurdu.

Ben:

— Hayır (bulamam), dedim. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Öyle ise sen ya üç gün oruç tut, yâhud herbir fakire yarım dirhem) vermek suretiyle altı fakiri doyur!'1 buyurdu 22[22].

9- Bâb: "En-Nüsük", Koyun'dur 23[23]

12-.......Bize Şibl ibn Abbâd, İbnu Ebî Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid şöyle demiştir:

---

el-Ferak: Bir ölçek adıdır ki, Medine'de ma'rûftur; üç sâ' hububat alır. Bâzılarına göre onaltı ntl, bâzılarına göre dört ntl alır (Kaamûs).

Hadîsteki bilgiye göre her fakire yarım sâ' buğday (yânı beşyüzyirmi dirhem) vermek üzere, altı fakire üç sâ' verilecektir. Verilecek bu mikdâr, buğday ve diğer şeyleri şâmil olursa da Müslim'in bir rivayetinde "Taam" geldiğinden, bununla buğday kasdedilmiş olması daha uygundur
22[22] Hadîsin başlığa delîlliği "Herbir fakire yarım sâ' (yânî beşyüzyirmi dirhem) verilecektir" kavimdedir. Bu hadîsteki yanm sâ'ın buğday ve hurma olacağı hususunda rivayetler vardır.

23[23] el-Bakara:196. âyetinde zikredilen "Yâhud nüsük "ten maksad, kesilecek kurbânın en az derecesi koyun kurbânıdır. Bunun en yükseği deve, ortası da sığır olduğu anlaşılmakla beraber, Taberânî'nin bu yolda sarîh rivayeti de vardır

Bana Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibn Ucre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), Ka'b'ı yüzü üzerine haşereler düşer hâlde gördüğünde:

— "Haşerelerin sana eziyet veriyor mu?" buyurdu. O:

— Evet eziyet veriyor, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah ona; Hudeybiye'de iken, kendileri ve erâberindeki topluluk Hudeybiye'den hacc yapacakları belirmemiş ve Mekke'ye girmeleri arzusu üzerinde bulunurlarken, tıraş olmasını emretmiştir. Bunun üzerine Allah, tıraş olmakla ilgili fidye (ei-Bakara: 196) âyetini indirdi. Bunun akabinde Rasûlullah Ka'b ibn Ucre'ye altı fakîr arasında bir ferak verip doyurması yâhud bir koyun kurbân et-mesi yâhud da üç gün oruç tutması şıkklarını emretti 24[24]. Ve Muhammed ibn yûsuf tan; o, şöyle demiştir: Bize Verkaa ibnu lUmer, İbnu Ebû Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid şöyle demiştir: 'Bize Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibnu Ucre'den: Rasûlullah'-ın, kendisini bitleri yüzü üzerine düşer hâlde gördüğünü yukarıki hadîs gibi haber vermiştir 25[25].

10- YÜCE ALLAH'IN "Artık Haccda Refes Yoktur'' (El-Bakara: 197) KAVLİ BABI

13-....... Bize Şu'be, Mansûr ibn Mu'temir'den; o da Ebû Hâzım'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Her kim bu Bey t'i hacc eder de refes (= Cinsî münâsebet yâhud sözlü ve fiilî günâh) yapmaz, itaat yolundan çıkmazsa, o kimse, anasının onu doğurduğu gündeki gibi (tertemiz) döner" buyurdu 26[26].

24[24] Hadîsin, başlıktaki "Nüsük" ta'bîrinin en azının koyun olduğuna delîl olan yeri "Yâhud bir koyun kurbân etmesini emretti" cümlesidir.

Bu hadîs, Kur'ân'da fidye mutlak olduğu için, sünnetin Kur'ân'ın mücmelini beyân edici olduğu, mutlaklığın sünnetle kayıdlanması, ihrâmhnın başını tıraş etmesinin harâmlığı, haşereler veya başka bir sebeble eziyete uğradığında tıraş etmesi hususunda ruhsat verildiği gibi hükümlerin dayanağı olmuştur.
25[25] Bu, görünüşte ta'lîkdir, fakat gerçekte ta'lîk değildir. Çünkü Ravh üzerine atfedilmektedir. Bununla îshâk'ın Ravh'tan ve Muhammed İbn Yûsuf el-Fıryâbî'den rivayet ettiğine işaret etmiştir. Bir de burada tshâk'ın ve Verkaa1-nın kim olduklarına dâir tefsir gelmiştir
26[26] Hadîs, başlıktaki "Refesyoktur" kavlini tefsîr etmek üzere "Lem yerfus" lâfzını getirmiştir; uygunluk buradadır.

11- Azız Ve Celîl Olan Allah'ın: 'Haccda İtaatsizlik Yapmak Ve Kavga Etmek Yoktur" (El-Bakara: 197) Kavli Babı

14-....... BizeSufyân(es-Sevrî), Mansûr'dan; odaEbûHâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O: Peygamber (S): "Her kim bu Bey t 'i hacc eder de refes yapmaz, itaatsizlik etmezse, o kimse anasının onu doğurduğu günkü gibi günahsız döner" buyurdu, demiştir 27[27].

12-Bismi'llâhi'-Rahmâni'r-Rahîm.İhramlının Avlanma Benzeri Fiillerinin Cezası İle Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı 28[28]:

"Ey îmân edenler, siz ihrâmlı bulunurken av öldürmeyin; içinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır ki, Ka'be'ye ulaşıcı bir kurbanlık olmak üzere, bunu içinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir. Yâhud bir keffâret vardır ki (o nisbette)

yoksulu doyurmak, yâhud onun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki bu suretle o, ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah

geçmişi bağışladı. (Fakat) kim bir daha böyle yaparsa, /illah ondan intikaamını alır. Allah mutlak gâlibdir, intikaam sahibidir. Deniz avı yapmak ve onu yemek - kendinize de

---

27[27] Buharî bundan önceki bâbda getirdiği Ebû Hureyre hadîsini başka bir tarîkten, yine başlıkta bulunan âyetteki iki lâfzı tefsîr etmek üzere getirmiştir. Hadîste, âyetteki "Cidal" lâfzıyle yetinildiği için, ayrıca "Cidal" zikredilmemiştir.

er-Refes: Cinsî münâsebet ve buna da'vet edici hareketler, sözlü veya fiilî günâhlar olmak üzere tefsîr edilmiştir.

el-Fusûk: ttâat yolundan çıkmak ma'nâsınadir; bütün münker işlerden sakınmayı emredicidir .(Cidal de arkadaşlarla," diğer insanlarla mücâdele, münâkaşa olmak üzere tefsîr edilmiştir.

28[28] Ebû Zerr nüshasında başlık Besmele'H olarak böyle gelmiştir. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'nin esâs aldıkları mushalarda da böyledir. Bir nüshada "Ebvâbu Cezâ'i's-Sayd, Bâbu kavli'llâhi.. -Avlanma cezası bâblan, Yüce Allah'ın şu kavli babı.." şeklinde gelmiştir.

Başlıktaki "Ve benzeri fiiller..."den maksad, Harem içinde ağaç kesmek gibi İhrâmlıya yasak olan diğer fiillerdir.

müsâfire de bir fâide olmak üzere- sizin için halâl edildi. İhramda bulunduğunuz müddetçe ise, kara avı haram kılındı. Huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tan korkun" (el-Mâide: 95-96) 29[29].

13- Bâb 30[30]: İhrâmsızolan Av Avladığı Ve Avı İhrâmlıya Hediye Ettiği Zaman, İhrâmlı Bunu Yer 31[31]

îbn Abbâs ite Enes, ihrâmlının kesmesinde bir be's görmediler 32[32]. B.u kesme, kesilecek şey avdan başka; deve, koyun, sığır, tavuk, at gibi bir hayvan olduğu hâldedir. Bunun Adli, bunun misli demektir. Ayn'ın kesriyle/rf/ olduğu zaman, bunun Idh, bunun ağırlığı; dengi demektir 33[33]. "Kıyâmen" (ei-Mâide: 97) "Nizâmen" demektir 34[34]. "Ya'dilûn"

29[29] Mukaatil'İn tefsirinde bildirdiğine göre, bu âyetlerin nuzûl sebebi- Ebu'1-Yusr Amr ibn Mâlik el-Ensârî'dir. Hudeybiye'de umre niyetiyle ihrâmlı iken bir yaban eşeği öldürmüş, bunun üzerine yukanki "îhrâmh iken av Öldürmeyiniz.." âyeti inmiştir.

İbn İshâk, Mûsâ İbn Ukbe, Vâkıdî ve daha başkaları da Ka'b ibn Arnr hakkında İndi; Ka'b, Hudeybiye'de bir yaban eşeği avlamıştı da bu âyet inmişti, demişlerdir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu âyetler, ihrâmlı iken av öldürmenin harâmlığına; bu harâmlığa ceza vâ cib olduğuna delâlet etmiştir. Bu hususta İmamlar arasında görüş ayrılığı olmamıştır. Hem de ihrâmlı olana av avlamanın harâmlığı, bu harâmhğı bilsin bilmesin, avladığında bu cezântn gerekliliğinde fark yoktur. Gerçi âyette 'T«' ammüden = Bilerek" kaydı varsa da, kayıd, nassm geliş yeri i'tibâriyledir, Hatâen avlamakta tağlîz için âmm de katılmıştır, deniliyor.

Âyetteki iki adaletli hakemin vazîfesini, Mâlik, Şafiî, Ahmed, Muhammed ibn Hasen ceza olan kurbân, doyurma ve oruçtan birisini ta'yîne âiddir, demişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe İle Ebû Yûsuf: Bunların vazifesi kıymet takdir etmektir. Bu takdir edilen kıymet ile cinayet sahibi, öldürülen hayvanın benzeri bir kurbân bulursa keser, isterse it'âm eder, isterse sadaka yapar; bu hususta tercih hakkı kaatile âiddir, demişlerdir (Aynî).

30[30] Ebû Zerr nüshasında başlık böyle sabit olmuştur. Diğer rivayetlerde bu başlık yoktur. Onlar burada zikredilen şeyleri, bundan önceki bâbdan kılmışlardır.

31[31] Bu hususta fakîhler arasında görüş ayrılıkları vardır.

32[32] İhrâmlının bu kesmesinin zahiri, av ve diğerlerini şâmil ise de, muradı avdan gayrı hayvanların kesilmesidir. Buhârî bunun kasdedildiğini, bunu ta'kîb eden sözleriyle işaret etmiştir.

îbn Abbâs'ın görüşünü İkrime'den tarikiyle Abdurrazzâk; Enes'in haberini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmişlerdir.

33[33] Buhârî, zikredilen âyette "/d/" geçtiği için, "Adi" ile "Idl"ın farkını işaret etmektedir.

34[34] Buhârî, o âyetten sonraki el-Mâide: 97. âyetinde geçmekte olan "Kıyâmen"lâfzının ma'nâsını

(eiEnâm: i), denk (yâhud misi) tutuyorlar demektir 35[35].

15-.......Abdullah şöyle demiştir: Babam Ebû Katâde, Hudeybiye yılında gitti. Arkadaşları ihrama girdiler, fakat kendisi ihrama girmemişti. Çünkü Peygamber'e bir düşmanın kendisiyle harbedece-ği haberi söylenmişti.

Peygamber gitti. Ben O'nun sahâbîleri arasında bulunduğum sırada, onların bir kısmı diğer bir kısmına doğru güldü. Ben etrafa baktım. Derhâl bir yaban eşeği ile karşılaştım. Üzerine hücum ettim. Onu mızrakla vurup yerinde hareketsiz bıraktım. Onu yükleyip getirmek için sahâbîlerden yardım etmelerini istedim. (İhrâmh olduklarından) bana yardım etmekten çekindiler. Nihayet (kendim getirdim ve) hepimiz onun etinden yedik. Biz, Rasûluilah ile aramızın (düşman tarafından) kesilmesinden endîşe ettik. Ben Peygamber'i aradım. Atımı bâzan şahlandırıyor, bâzan-da mu'tâd yürüşle sürüyordum. Gece ortasında Gıfâr oğulları'ndan bir kimseye kavuştum. Ve ona:

— Peygamber'i nerede bıraktın? diye sordum.

Gıfârh. bana:

— Ben Peygamber'i Ta'hune mevkiinde bıraktım. O es-Sukyâ köyünde kuşluk uykusu uyumak istiyordu, dedi.

Ben Peygamber'e eriştim ve:

— Yâ Rasûlallah, keşif kolundaki sahâbîlerin sana selâm ve Allah'ın rahmetini okuyorlar. Onlar, düşman tarafından seninle aralarının kesilmesinden endîşe ediyorlar. Binâenaleyh onların gelmesini" bekleyin! dedim.

Rasûluilah beklemeye koyuldu. Bu sırada ben:

— Yâ Rasûlallah, ben bir yaban eşeği vurdum. Yanımda onun etinden artmış bir parça

---

vermektedir.

35[35] Buhârî burada "Kâfir olanlar onları RabbHerine denk tutuyorlar "(e\-En'âm:\) âyetindeki "Ya'ditûri" fiilinin ma'nâsına işaret etmiştir. Bunu burada zikretmesi bu fiilin "denk" ma'nâsına olan *7tf/"den yâhud "misi" ma'nâsına olan VAdl"den yapılmış olmasıdır (Aynî).

vardır, decjim.

Rasûlallah yanında bulunan cemâate hitaben:

— "Bu av etini yiyiniz!" buyurdu. Hâlbuki onlar ihrâmh idiler.

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî: "Şe'ven", "Merreten" demektir, dedi 36[36].

14- Bâb: İhrâmlılar Bir Ay Hayvanı Görüp De Güldükleri Ve İçlerindeki İhrâmsız Kimse Avı Anladığı Zaman (Hüküm Nedir)? 37[37]

16-....... Ebû Katâde tahdîs edip şöyle demiştir: Biz Hudeybiye senesi Peygamber'in beraberinde gittik. Peygamber'in sahâbîleri ihrama girdiler, fakat ben ihrama girmemiştim. Bir ara bize Gayka'da düşman bulunduğu haberi verildi. Biz o düşmanın bulunduğu cihete yöneldik. Arkadaşlarım bir yaban eşeği gördüler. (İhrâmlı bulunduk-larından hayretle) birbirlerine gülmeye başladılar. Ben etrafa baktım ve hayvanı ben de gördüm. Ve atımı hemen ona doğru sürdüm. Akabinde yaban eşeğini mızrak ile vurup olduğu yere mıhladım. Hayvanı yüklenip getirmek için arkadaşlarımdan yardım etmelerini istedim. Onlar(ihrâmlı olduklarından) bana yardım etmekten çekindiler. (Ni-hayet kendim getirdim ve) hepimiz bunun etinden yedik. Sonra ben, düşman tarafından aramızın kesilmesinden endîşe ederek, Rasülul-lah ile buluşmak istedim. Atımı kâh şahlandırarak, kâh mu'tâd yürüyüş ile yürütüp giderken, gece yarısında Gıfâr

---

36[36] Hadîsin başlığa delîlliği "îhrâmlı oldukları hâlde "Yiyiniz!" buyurdu" kavlin-dedir. Çünkü yaban eşeğini avlayan kişi ihrâmh değildi. Bu kişi onu Peygamber'e hediye etmiş, Peygamber de beraberindeki ihrâmlı sahâbîlere o eti yemelerini mübâh kılmıştır. İşte bu, ihrâmsızm avından ihrâmlınm yemesinin cevazına delâlet etmiştir. Bunda ihtilâf da vardır (Aynî).

Bu Ebû Katâde hadîsi, ihramda avlanma cezası konusunda çok mühim bir esastır. Avlanma cezasına dâir pekçok hükümlerde bundan istifâde edilmiştir. Bu hadîsin birkaç rivayeti daha gelecektir.

Hadîste geçen es-Sukyâ, Mekke ile Medine arasında bir köyün adıdır. Ta'hune veya Ti'hine de bu köye üç mil mesafede bir su başıdır. Bu son isim, hâ'-nın üç harekesiyle okunmuştur (Aynî).

37[37] İçlerinde ihrâmsız insan bulunan İhrâmhlar bir av, onu avlamaya kudretleri olmakla beraber ihrâmh oldukları için avlayamayacaklanndan taaccüb ederek güldüklerinde, ihrâmsız insan av olduğunu anlasa, onların gülüşü ihrâmsıza bir işaret olmadığı hâlde, ihrâmsız kişi onu avladığı zaman gülmüş olan ihrâmlılara hiç-birşey lâzım gelmez (Kastallânî).

oğulları'ndan bir kimseye kavuştum. Ve ona:

— Rasûlullah'ı nerede bıraktın? diye sordum.' Gıfârlı bana:

— Ta'hune mevkiinde bıraktım; es-Sukyâ'da kuşluk uykusu uyuyacaktı, dedi.

Nihayet Rasûlullah'a kavuştum ve yanına geldiğimde:

— Yâ Rasûlallah! Keşif kolundaki sahâbîlerin sana selâm, Allah'ın rahmet ve bereketlerini okuyorlar. Onlar, düşmanın kendileriyle senin arandaki irtibatı kesmesinden endîşe ettiler, onun için onların gelmesini bekle! dedim.

Rasülullah, arkadaşlarım gelinceye kadar bekledi. Bu sırada ben:

— Yâ Rasûlallah! Bizler bir yaban eşeği avladık. Ve yanımızda da onun etinden artmış bir parça vardır, dedim.

Rasülullah yanındaki sahâbîlere:

— "(Bu eti) yiyiniz!" buyurdu. Hâlbuki o sahâbîler ihrâmlı idiler [38][38].

15- Bâb: İhrâmlı Olan, İhrâmsız Kişiye Avı Öldürmesi Hususunda (Fiil Veya Sctzle) Yardım Etmez

17-....... Bize Salih ibnu Keysân, Ebû Katâde'nin himayesinde bulunan Ebû Muhammed Nâfi'den tahdîs etti. Ebû Muhammed Nâ-fi', Ebû Katâde'den şöyle dediğini işitmiştir: Bizler Medîne'den üç merhale uzaklıkta bulunan el-Kaaha mevkiinde, Peygamber'in beraberinde idik.

H ve yine bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Suf-yân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sâlîh ibn Keysân, Ebû Muhammed'den; o da Ebû Katâde(R)'den tahdîs etti, o şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in beraberinde el-Kaaha mevkiinde

---

[38][38] Başlığa uygunluğu "Arkadaşlarım bir yaban eşeği gördüler de bâzısı gülmeye başladı. Ben de baktım ve hayvanı gördüm..." sözündedir. Peygamber'in yemekle emretmesi, ibâha içindir (Aynî).

bulunuyorduk. Bizlerden kimimiz ihrâmlı, kimimiz ihrâmsız idi. Arkadaşlarımı gördüm ki, onlar birbirlerine birşey gösteriyorlar. Ben de baktım ve bir yaban eşeğiyle karşılaştım.

Râvî dedi ki: Ebû Katâde'nin kamçısı düştü. Oradakiler:

— Bizler sana o av üzerine hiçbir şeyle yardım etmeyiz; çünkü bizler ihrâmhyız, dediler.

Bu söz üzerine ben kendim bir şeyle o kamçıya uzandım ve onu yerden aldım. Sonra ben taş tepenin arkasından yanaşıp yaban eşeğine geldim ve onu vurup öldürdüm. Akabinde onu arkadaşlarıma getirdim. Onların bâzıları "Bunu yiyiniz" dediler. Bâzıları da

"Yemeyiniz!" dediler. Bunun üzerine ben Peygamber'ifı yanına geldim. Peygamber önümüzde idi. Peygamber'e (ihrâmlının bunu yemesi caiz olur mu diye) sordum. Peygamber:

— "Onu yiyiniz; o halâidir" buyurdu 39[39].

Sufyân dedi ki: Amr ibn Dînâr bize: Sizler Salih ibn Keysân'a gidin de bu mes'eleyi ve diğer şeyleri ondan sorun; Salih ibn Keysân Medine'den, buraya, yânî Mekke'ye bizim yanımıza geldi, dedi 40[40].

16- Bâb: İhrâmlı Bulunan Kişi, İhrâmşızın Avlaması İçin 1 Av Hayvanına Doğru (Fiili Ve Sözlü) İşaret Yapmaz

18-.......Ebû Katâde şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Beyt'i ziyaret edici olarak

---

39[39] Bâb başlığına delîlliği "Bizler av hayvanı aleyhine sana hiçbir şeyle yardım etmeyiz dediler" sözündedir.

Buhârî bu hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir: Biri Abdullah ibn Muham-med tarîki, diğeri de tahvilden sonraki Alî ibn Abdillah tarîkidir

40[40] Bundan maksad, Amr ibn Dînâr'ın zabtının te'kîdi ve hadîsi Salih ibn Keysân'-| dan bizzat işittiğinin isbâtıdır.

"O Medine'den buraya, yânî Mekke'ye bizim yanımıza gelmiştir" sözünden maksadı, Salih'in Medîne'li olup, Mekke'ye geldiğini göstermektir. Böylece Amr ibn Dînâr, arkadaşlarına Salih'ten bizzat bu hadîsi ve diğer hadîsleri işitmeleri için, Salih İbn Keysân'a delâlet edip göstermiştir. Bu hadîste fer'î mes'-elelerde ictihâdm cevazı ve bunlarda ihtilâf edilebileceği hükmü de vardır.

(Medine'den) yola çıktı. O'nun beraberinde sa-hâbüer de yola çıktılar. (Zu'1-Huleyfe'den otuzdört mil mesafedeki Ravhâ'ya ulaştıklarında müşriklerden bir düşman grubunun kendilerine saldıracağını Peygamber'e haber verdiler.) Bunun üzerine Peygamber sahâbîlerden, içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bir

müfrezeyi çevirdi de:

— "Sizler deniz kenarı yolunu tutunuz, nihayet buluşuruz'''buyurdu.

Onlar deniz kenarını tuttular. Peygamber'den ayrıldıkları zaman Ebû Katâde hâriç, hepsi ihrama girdiler. Ebû Katâde ihrama girmedi. Onlar bu şekilde yol alırlarken birdenbire bir yaban eşeği sürüsü ile karşılaştılar. Ebû Katâde yaban eşekleri üzerine hücum etti. Ve onlardan bir dişi eşek vurup öldürdü. Nihayet hepsi bineklerinden „ indiler de o dişi yaban eşeğinin etinden yediler. Bu esnada: Bizler ih-râmh olduğumuz hâlde av etini yer miyiz? dediler. Akabinde dişi yaban eşeğinin etinden geri kalanı taşıdık. Rasûlullah'a geldikleri zaman: — Yâ Rasûlallah! Bizler ihrama girmiş idik. Ebû Katâde ise ihrama girmemiş hâlde idi. Bir sürü yaban eşeği gördük. Ebû Katâde onların üzerine hücum etti ve onlardan bir dişi yaban eşeğini vurup öldürdü. İnip onun etinden yedik. Sonra kendi kendimize: Bizler ih-râmlı bulunduğumuz hâlde av etini yiyebilir miyiz? dedik. Ve onun etinden arta kalanı beraberimizde taşıyıp getirdik, diye söyledik.

Rasûlullah (S):

— "Sizlerden herhangi bir kimse Ebû Katâde'ye, o yaban eşeği

üzerine hücum etmesini emr veya ona doğru işaret etti mi?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Hayır, dediler.

Rasûlullah:

— "Öyle ise bu av etinden geri kalanı yiyiniz!" buyurdu 41[41].

41[41] Başlığa delîlliği "Sizden biri ona emrettiyâhud işaret etti mı?" sözündedir. Bundan anlaşılan şudur: İhrâmlının, avı avlaması için ihrâmsıza İşaret etmesi caiz olmaz. Şayet işaret etmiş ve o da avı öldürmüş olsa, ihrâmlı için bundan yemek caiz olmaz. Bu hususta görüş ayrılıkları da vardır.

17- Bâb: İhrâmsız Olan Kimse İhrâmlıya Canlı Bir Yaban Eşeği Hediye Ettiği Zaman Kabul Etmez

19-.......Bize Mâlik, tbnu Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan; o da Abdullah ibn Abbâs'tan tah-dîs etti ki, es-Sa'b ibnu Cessâme el-Leysî (R) Rasûlullah'a Ebvâ'da yâhud Veddân'da bulunduğu sırada bir yaban eşeği hediye etmişti. Fakat Rasûlullah bunu kabul etmeyip geri çevirmişti. Rasûlullah, Sa'-b'ın yüzündeki üzülme işaretini görünce (onun gönlünü hoş etmek için): "Biz senin hediyeni reddetmedik, şu kadar ki bizler ihrâmlı bulunuyoruz" buyurdu 42[42].

18- İhrâmlı Kimsenin Hayvanlardan Öldürebileceği Nevî'ler Babı

20-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti. Rasûlullah (S): "Hayvanlardan beş (nevi') vardır ki, bunları öldürmekte ihrâmlıya hiçbir günâh yoktur'* buyurmuştur 43[43].

İhrâmsız kimse tarafından avlanan hayvanın, avlarken yardım ve işaret etmemek şartıyle ihrâmlının bu av etini yemesi caiz olduğuna bu hadîs de açıkça delâlet etmektedir. Bu hadîslerden yaban eşeği avlamanın cevazı ve etinin yenilir olduğu da anlaşılmıştır.

42[42] Sa'b'ın, bu yaban eşeğini Rasûlullah'a canlı olarak mı, yoksa kesilmiş olarak mı verdiği hususu hadîsin metninde zikredilmemiştir. Buhârî'nin İmâm Mâlik tarikiyle rivayet ettiği bu Sa'b hadîsini İmâm Mâlik gibi daha birçok rivayet sâ-hibleri de ez-Zuhri'den böyle mutlak olarak rivayet etmişlerdir. Yalnız İbn Uyey-ne'nin Zuhrî'den rivayetinde yaban eşeği eti diye gelmiş, Müslim'deki bir rivayette de böyledir. Bu hadîsin bunlardan başka bir takım rivayet tarîklerinde de kesilmiş ve kanı akarak, bâzılarında hayvanın bir dudu ve bir parçası hediye edildiği rivayet edilmiştir.

Rivayette son derece ihtiyata yapışan İmâm Buhârî, Rasûlullah'a hediye edilen bu hayvanın diri veyâhud kesilmiş olduğuna temas etmeyerek, yaban eşeğini hadîste mutlak olarak rivayet etmiştir. Fakat hayvanın diri hediye edildiği hakkında da gâlib zannı bulunduğundan, bunu da hadîsin bâb başlığında izhâr ederek, diğer rivayetlerin za'fına işaret etmiştir (Kastallânî).

Ebvâ: Medine civarında Cuhfe'ye yirmiüç mil mesafede bir dağın adıdır.

Veddân: Cuhfe'ye daha yakın ve sekiz mil mesafede bir yerin veya köyün adıdır. Râvî bu iki mahalden birinin ta'yîninde şekk ettiği için, terdîd ile rivayet etmiştir. îbn İshâk Veddân; Ma'mer ise Ebvâ olduğunu cezim ile rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

43[43] Hadîste ihrâmlımn Öldürebileceği beş nevi' kısaca bildirilmiş yâhud da bu hayvanların isimleri

Yine Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer'-den; Rasûlullah şöyle buyurdu... demiştir44[44].

21-.......Bize Ebû Avâne tahdîs etti ki, Zeydibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Bana Pey-gamber'in kadınlarından birisi (yânı Hafsa) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İhrâmlı kişi bu hayvanları öldürür" buyurmuştur 45[45].

22-.......Salim şöyle demiştir: Abdullah ibnu Umer (R) şöyle dedi: Hafsa şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hayvanlardan beş nevi' var ki, bunları öldüren kimse üzerine günah yoktur: Karga, çaylak, fare, akreb ve yırtıcı köpek"46[46].

23-....... Bana Yûnus ibn Yezîd, İbnu Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş nevi' vardır ki, bunların hepsi de fasıktır. Bunları insan Harem içinde de öldürür (Bunlar): Karga, çaylak, akreb, fare ve yaralayıcı köpektir" 47[47].

---

yakında gelecek olan Salim hadîsine havale edilmiştir.

44[44] Mâlik'in Abdullah ibn Dinar'dan gelen bu tarîkinde Rasûlullah, beş hayvanın isimlerini söylemiştir.

45[45] Bu Müsedded hadîsi, başka bir tarîktir ki, bunda sâdece bu kadar sevketmiş yâhud da bundan sonra gelecek olan tarîke havale etmiştir.

46[46] Bu, diğer bir tarîktir. Bunda, geçmiş olan tarîklerdekilerin tamâmı vardır. Bu-hârî bunun için bunu "Ve bize..." diyerek vâvı atıf harfiyle öncekiler üzerine atfetmiştir.

47[47] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

Bu hayvanların kötülükleri hususunda şunlar söylenmiştir: Karga ile çaylak zaîf buldukları sığır, deve ve diğer hayvanların sırtlarındaki etlerini gagala-nyle yerler, gözlerini çıkarırlar, şaşkın bir insanın elinden ekmeğini kaparlar. Bunlar kuşların en âdîsidir. Akreb de en zehirli bir hayvandır; hattâ yılanı bile vurur öldürür. İri bedenlerine rağmen akrebin zehiri, fili, sığın öldürmeğe kâfidir. Yaralayıcı köpek, saldırgan her hayvana denir, kurt da buraya katılır. Şafiî, Sevrî, Ahmed ibn Hanbel'e göre Akûr kelb ile murâd, her yırtıcı ve parçalayıcı hayvandır. Bu beş nevi' hayvanın öldürülmesi, ihrâmlı için caizdir. îhrâmlı için caiz olunca, ihrâmsızlar için bunların Öldürülmeleri evleviyetle caiz olur.

24-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir gün biz Peygamber ile beraber Minâ'daki bir mağarada bulunduğumuz sırada, Peygamber'e Ve'1-Mürselâti Sûresi inmişti de, Peygamber bu sûreyi okuyor, ben de bu sûreyi O'nun ağzndan almaya çalışıyordum.

Peygamber'in ağzı bu sûrenin verdiği tatlılıkla taze ve yaş hâlde bulunuyordu. Ansızın üzerimize bir yılan hücum etti. Peygamber: "Bu yılanı öldürün!" buyurdu. Biz sür'^tle öldürmeye davrandık. Fakat yılan kaçtı. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sizin onun şerrinden korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinizden korundu" buyurdu 48[48].

25-....... Bana Mâlik, İbnu Şihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z Zubeyr'den; o da Peygamber'in zevci Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe; Rasûlullah (S), keler cinsi için "Fâsıkcıktır" buyurdu; fakat bunu öldürmeyi emrettiğini işitmedim, demiştir 49[49].

Ebû Âbdillah el-Buhârî dedi ki: Biz bu geçen İbnulvles'üd hadîsi ile ancak Minâ'nın Harem'den olduğunu ve onların orada yılan öldürmekte bir be's görmediklerini göstermek istedik 50[50]

19- Bâb: Harem'in Ağacı Kesilmez

48[48] İsmâîlî'nin sarahatle bildirdiğine göre, bu vakıa arefe gecesi olmuştur. Minâ'da olduğu da hadîs metninde bildirildiğinden, bunun Harem içinde vâki' olduğuna delâlet eder. ibn Huzeyme'nin Hafs ibn Gıyâs'tan "Rasûlullah ihrâmlı iken Minâ'da, Harem dâhilinde bir yılanın öldürülmesini emretti" suretinde daha açık bir rivayeti vardır.

Hadîsteki "Şu yılanı öldürünüz!" emrinin gereği vucûbdur. îhrâmlı için Harem dâhilinde yılanın öldürülmesi vâcib olunca, Harem haricindeki ihrâmsı-zın öldürmesi, vucûbun evlâ derecesiyle sabit olur. İbn Battal: Gerek Hıll'de, gerek Harem'de yılan Öldürülmesinin cevazında âlimlerin ittifakı vardır, demiştir.

49[49] Hadîsin başlığa uygunluğu "Fâsıkcık" sözündedir. Çünkü Peygamber'in onu "Fâsıkcık" ismiyle isimlendirmesi, öldürülmesinin mübâhlığını gerektirir. Ai-şe, Peygamber'in keleri Öldürme emrini işitmediğini bildirmiştir
"Fâsıkcık" ta'bîri, keler cinsinden bâzılarının zararlı ve ağulu hayvancıklar'olduğunu ifâde etmiştir.

50[50] Buhârî'nin bu sözünün şevki, fer'de böyle bu babın sonunda vâki' olmuştur. Hâlbuki bunun yeri açıkça sezileceği üzere bundan evvel geçen İbn Mes'ûd hadîsinin arkasıdır (Kastallânî).

Ve İbn Abbâs (R), Peygamber(S)'in "Harem'in dikeni kesilmez" buyurduğunu söylemiştir[51][51].

26-.......Ebû Şurayh Huzâî, Amr ibn Saîd ibni'1-Âs'a, Mekke'ye; Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle demiştir: Ey Emîr, Mekke'nin fethinin ertesi günü Rasûlullah'ın ayağa kalkıp söylediği bir sözü (yânı hutbeyi) sana haber vermekliğime bana izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi,söyleyeni de söylemekte bulunduğu anda gözlerim gördü. Rasûlullah Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu: "Muhakkak ki, Mekke şehrini (tâ öteden beri) haram eden Allah Taâlâ'dir. Onu haram kılan insanlar değildir. Bundan dolayı Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de kan dökmesi ve Mekke'deki herhangibir ağa--cı kesmesi halâl olmaz. Şayet herhangibir kimse Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafına yollanacak olursa, ona: Allah yalnız Rasûlü'ne izin vermiştir, size izin vermemiştir, deyiniz- Bana da yalnız bir günün bir saati içinde izin verdi. Ondan sonra bu günkü ha-râmlığı dünkü harâmlığı derecesine dönmüştür. Bu dediklerimi burada hâzır bulunanlar, gâib olanlara (yânı burada bulunmayanlara ve müstakbel nesillere) tebliğ etsin".

Bu sözlerinden sonra Ebû Şurayh'a: Amr ne dedi? diye soruldu. Amr cevaben: "Yâ Ebâ Şurayh! Ben bunları senden daha çok bilirim. Mekke Haremi hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı, kaçan hiçbir hayırsızı kurtaramaz" dedi[52][52].

Buhârî "Hurbe", "Beliyye" demektir, dedi.

---

[51][51] Buhârî bu İbn Abbâs hadîsini, bundan sonra gelecek olan bâbda mevsûlen rivayet etmiştir.
[52][52] Hadîsin başlığa uygunluğu "... Mekke Haremi'nin ağacı kesilmez" sözünde-dir. Bu hadîs, ayniyle İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

Ebû Amr ibn Saîd ibni'1-Âs, Umeyye oğullan hanedanından ve vâlîlerin-dendir. Yezâd ile Mervân ve Abdulmelik günlerinde Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R)'e ordular hazırlayıp sevketmiş, nihayet Halîfelik sevdasına düştüğü için Abdulmelik ile harb de etmiş ve onun tarafından sulh ve emân verildikten sonra ahde vefasızlıkla (gadren) öldürülmüştür. Mekke Haremi'ne karşı ordu sevkedilme-mesi hakkında Ebû Şurayh (R)'ın nasihatine mukaabil, ona ilim taslayarak verdiği cevâb da mugalata yânî yanıltmadır. İbnu'z-Zubeyr, Amr'ın hizmet ettiği kimselerden evvel Şam'dan mâada bütün İslâm beldelerinden bîat almış olup, sahâbî olmak dolayısıyle halifeliğe onlardan daha hakklı olduğu hâlde onu âsî, kaatil ve hırsız menzilesinde tutması ve Harem'in hürmetini parçalamağa kalkışması, cinsiyet ve kavmiyet asabiyetine uymaktan başka şeye hamledilemez. (Tecrîd Ter., I, 86-87).

20- Bâb: Haremin Av Hayvanı Ürkütülmez

27-....... Bize HâÜd el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz Allah Mekke'yi harem kılmıştır. Artık Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadı; benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. O benim için de, yalnız bir gündüzün bir saatinde halâl kılınmıştır. Mekke'nin yaş otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanları ürkütülüp rahatsız edilmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz, ancak sahibini bildirici kimse alıp muhafaza eder".

Bu arada Abbâs: Yâ Rasûlallah! İzhır otu dökümcülerimiz ve kabirlerimiz için bu yasaktan hâriç olsun! dedi. Rasûluilah: "Izhır müstesnadır" buyurdu 53[53].

Ve yine Hâlid'den; o da İkrime'den: İkrime, Hâlid'e: Sen "Mekke hareminin avı ürkütülmez" sözünden maksad nedir bilir misin? Ürkütücü kişinin av hayvanının bulunduğu mekâna inerek, onu gölgesinden uzaklaştırmasıdır, demiştir 54[54].

21- Bab: Mekke'de Kıtal Yapmak Halal Olmaz

EbûŞurayh (R),Peygamber(S)'in "Mekke'de kan dökülmez" buyurduğunu söylemiştir 55[55].

28-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'yi fethettiği gün şöyle

---

53[53] Hadîsin başlığa delîlliği "Haremin avı ürkütülmez" sözündedir. Bu hadîs, Cenazeler Kitâbı'nda "Kabirde ızhır ve kuru ot bâbı"nda da geçmişti.

İstemeden sonraki istisna, ya o anda buna dâir vahiy geldiğine veya geçmiş olan vahiyde istisnanın beyân ve tebliği, istemeye bırakıldığına; yâhud da böyle bir vahiy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu hususların tafsillerinde icdhâda İzinli olduğuna delildir.

54[54] Bu kısım, İkrime'nin Hâlid'e hitabıdır. İkrime bununla hayvanları telef etmek ve diğer ezâ nevi'lerinden men'e tenbîh etmek istemiştir. Bu, ednâ ile a'lâya, yânî daha küçük olanla daha yüksek olana tenbîh etmektir. Nitekim "Ana babana üff rfeme.'"(el-lsrâ:23) kavlinde de böyledir. Üff demekten men' edilen şahıs, onlara sövmekten evleviyetle men' edilmiş olur (Aynî).

55[55] Ebû Şurayh(R)'ın bu hadîsi, bundan önceki bâbda mevsûlen geçmiştir

buyurdu: "(Fetihten sonra) hicret yoktur. Lâkin cihâd ve niyet vardır. Cihâda da'vet olunduğunuzda hemen seferber olup çıkınız56[56]. Şübhesiz bu Mekke beldesini Allah, gökleri ve yeri yarattığı günden beri haram kılmıştır. Bu şehir, Allah 'm haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haramdır. Şu muhakkak ki, benden evvel burada kıtal hiçbir kimse için halâl olmamıştır. Benim için de bir gündüzün bir saatinden başkasında halâl olmamıştır. Bu belde Allah'ın haram kılması ile kıyamet gününe kadar haramdır. Buranın dikeni (bile) kesilmez. Av hayvanı ürkütülmez, yitiğini, sahibini arayacak olan kimseden başkası el uzatıp alamaz, yeşil otları koparılmazf"

Hutbenin akabinde Abbâs: Yâ Rasûlallah! Izhır bitkisi bu yasaktan müstesna olsun. Çünkü ızhır, Mekkeliler'in demircileri için ve evleri için(gerekli)dir! dedi. Rasûluilah: "Izhır müstesnadır" buyurdu 57[57].

22- İhrâmlı İçin Kan Alma Tedavisi Babı

Ve İbn Umer, ihrâmlı olduğu hâlde oğluVâkıd'ı, dağlama tedavisi yapmıştır 58[58]. İhrâmlı kişi, içinde güzel koku bulunmayan ilâçla tedâvî yapabilir.

29-.......Amr ibnu Dînâr dedi ki: Atâ ibn Ebî Rebâh'tan işittiğim ilk şey, şöyle demesidir: Ben, İbn Abbâs'tan işittim; o: Rasûlul-lah (S) ihrâmli iken kendisine kan aldırma tedâvîsî yaptırdı, diyordu. Sufyân dedi ki: Sonra ben Amr İbn Dinar'ı ikinci defa işittim; o şöyle diyordu: Bana Tâvûs el-Yemânî, İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Sufyân dedi ki: Ben, belki Amr ibn Dînâr bu hadîsi her ikisinden, yânî hem Atâ'dan, hem de Tâvûs'tan işitmiştir,

---

56[56] "Lâkin cihâd ve niyet vardır" demek, Mekke fethinden sonra Medine'ye hicret yoktur. Bundan sonra Mekke'den yalnız cihâd için ve bir de hayır tahsîü niyetiyle çıkılır, demektir.

57[57] Başlığa delîlliği "Mekke Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haramdır..." sözündedir.

58[58] îbn Umer'in oğlu Vâkıd'a yaptığı bu tedâvî haberini Saîd ibn Mansûr, Mucâ-hid tarîkinden mevsûlen rivayet etti. Bu haberin başlığa uygunluğu, bunların her ikisi de, yânî kan aldırma ve dağlama işlerinin ikisi de tedâvîde kullanıldığı cihetledir

dedim[59][59].

30-.......İbnu Buhayne (R): Peygamber (S) ihrâmlı iken Lahyu Demel denilen mevkide başının ortasından kan aldırma tedavisi yap-ırdı, demiştir [60][60].

23- İhrâmlının Eşlendirilip Evlendirilmesi Babı

31-....... Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibnu Ebî Rebâh, İbn Abbâs(R)'tan, Peygamber(S)'in Haris kızı Meymû-ne ile (yedinci hicret yılında umre için) ihrâmlı iken evlendiğini tahdîs etmiştir [61][61].

24- İhrâmlı Erkek Ve İhrâmlı Kadın İçin Nehy Edilen Kokular Babı

Aişe (R) de: İhrâmlı kadın vers, yânî sarı boya yâhud zağferân ile boyanmış elbise giymez, demiştir [62][62].

---

[59][59] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

[60][60] Lahyu Cemel, Mekke ile Medine arasında, Medîne'ye daha yakın bir yer ismidir. Hazım ve daha başkaları bu kan aldırmanın Veda Haccı yolunda olduğunu kat'iyetle bildirmişlerdir. Bu hadîslerden ihrâmlının burada zikredilen ve zikredilmeyen tedâvî şekilleriyle tedâvî olabileceği hükmü alınmıştır. Bâzı fakîhler, hadîsin zahirine göre sıhhî luzûm olsun, olmasın; mutlak surette ihrâmlı için kan aldırmayı caiz görmüşlerdir...

[61][61] Hadîste ihrâmlının evlendirilmesi vardır. Keza başlıkta mübhem bıraktığı cevaz hükmünün de-beyânı gelmiştir.

Bu hadîse dayanarak îbrâhîm Nahaî, Sevrî, Atâ, Hammâd ibn Ebî Süleyman, İkrime, Mesrûk, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf... nikâh etmekte ihrâmlı için hiçbir mahzur yoktur, şu kadar ki, ihramdan çıkıncaya kadar cinsî münâsebette bulunamaz, demişlerdir.

İbn Mes'ûd, Saîd ibn Müseyyeb, Evzâî, Mâlik, Şafiî, Ahmed ve İshâk da ihrâmlının nikâh etmesini ve nikâh olunmasını tecvîz etmemişlerdir.

[62][62] Âişe'nîn bu sözünü Beyhakî mevsûîen rivayet etmiştir. Başlığa uygunluğu, bu boyaların tıyb kokusu gibi koku neşretmesi ve cinsî temas arzusunu harekete geçirmeleri cihetindendir.

32-.......Bize Nâfı* tahdîsetti ki, Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Bize ihramda elbiselerden neleri giymemizi emredersin! dedi.

Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Gömlek, donlar, başlıklar, bornuslar giymeyiniz. Ancak iki ediği bulunmayan bir kimse olursa, o mest giysin ve mestlerin de iki topuktan aşağısını kessin. Ve yine sizler ihramda zağferân ve vers (yânı cehri bitkisi) dokunmuş olan hiçbirşey giymeyiniz. îhrâmlı kadın yüzüne peçe takmasın, ellerine eldiven de geçirmesin"'63[63].

Mûsâ ibnu Ukbe, İsmâîl ibnu İbrâhîm ibn Ukbe, Cu^eyriye ib-nu Esma ve Muhammed ibn İshâk bu hadîsi Nâfi'den rivayette ve kadınların yüz örtüsü ile eldivenlerini zikretmekte İmâm el-Leys ibn Sa'd'a mutâbaat etmişlerdir 64[64]

Ubeydullah ibn Umer el-Umerî de bu hadîsi "Velâ versun" sözüne kadar merfû' olarak rivayet etmekte yukarıki dört zâta muvafakat etmiş, hadîsin bundan sonrasını ayırıp İbnu Umer'in sözünden kılmış ve: İbnu Umer: İhrâmh kadın yüzüne örtü takmaz, eldiven de giymez der idi, demiştir 65[65].

İmâm Mâlik de el-Muvatta'da Nâfi'den; o da İbn Umer'den söyledi ki, o: îhrâmlı kadın yüzüne peçe takmaz, demiştir. İmâm Mâ-| lik'e, Leys ibnu Ebî Suleym de mutâbaat etmiştir.

33-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: (Arafat'ta taşların yanında) bir adamın dişi devesi, sahibi olan bu adamın boynunu kırdı ve onu öldürdü. Akabinde bu zâtın cesedi Rasûluilah'a getirildi. Rasû-lullah (S): "Onu yıkayın, kefenleyin, fakat başım örtmeyin ve ona hiçbir koku da yaklaştırmayın. Çünkü bu zât telbiye okuyarak diriltilir" buyurdu

63[63] Başlığa delîlliği "Vers ve zağferân ile boyanmış hiçbirşey giymeyin" sözünde-dir. Bu hadîs İlim Kitâbı'nın sonlarında başka bir tarîkten geçmiş idi.

64[64] Bunların hadîslerini sırasıyle Nesâî, Ebû Dâvûd, Alî ibn Muhammed el-Misrî, Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Âhmed, Hâkim mevsûlen rivayet etmişlerdir

65[65] Ubeydullah'ın bu hadîsini İshâk İbn Râhûye kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

66[66].

25- İhrâmlının Yıkanması Babı

Ve İbn Abbâs (R): İhrâmh kimse hammâma girer, demiştir.

İbn Umer ile Âişe de; yıkanırken ihrâmhnın bedenini ovalamakta be's görmediler 67[67].

34-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eşlem'den; o da Abdullah ibn Huneyn'in oğlu İbrahim'den haber verdi ki, babası Abdullah ibnu Hu-neyn şöyle demiştir: Abdullah İbnu'l-Abbâs ile el-Mısver ibnu Mahrame, Mekke yakınındaki Ebvâ mevkiinde ihrâmlının başını yıkaması hususunda ihtilâf ettiler: İbn Abbâs: İhrâmh kişi başını yıkayabilir, dedi. el-Mısver ise: İhrâmh yıkamaz, dedi. (Râvî Abdullah ibnu Huneyn dedi ki:) Bu ihtilâf üzerine Abdullah ibnu'l-Abbâs beni Ebû Eyyûb el-Ensârf ye gönderdi. Ben Ebû Eyyûb'u bir kuyunun iki direği arasında bir bezle kendini perdelemiş olarak yıkanırken buldum. Kendisine selâm verdim. Bu kimdir? diye sordu. Ben Abdullah ibnu Huneyn'im. Beni Abdullah ibnu'l-Abbâs sana yolladı; senden: Rasûlullah ihrâmh iken başını nasıl yıkar idi? diye soruyorum, dedim. Ebû Eyyûb elini kendini perdeleyen bez üzerine koydu ve bezi (başı hizasından göğsüne kadar) indirdi. Ve böylece başı bana açılıp göründü. Bundan sonra kendi üzerine su dökecek olan adama: Su dök! diye emretti. O adam da Ebû Eyyûb'un başı üzerine su döktü. Ebû Eyyûb iki elini ileri geri götürerek başını oğuşturdu. Ve: Rasû-lullah(S)'ı, başını böylece yıkarken gördüm, dedi 68[68].

66[66] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ona hiçbir koku yaklaştırmayın " sözündedir. Çünkü o zât ihrâmlf iken ölmüştür, ihrâmhya da koku sürmek men1 edilmiştir.

Buhârî bu hadîsi Cenazeler Kitâbı'nda "İhrâmlı nasıl kefenlenir bâbi"nda iki tarîkten getirmişti

67[67] İbn Abbâs'ın bu sözünü Dârakutnî ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

İbn Umer'in görüşünü Beyhakî; Âişe'nin görüşünü ise İmâm Mâlik mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bunların başlığa uygunluğu, yıkanmak da, bedeni ve başı ovalamak da ezayı ve kiri gidermek olduğu cihetledir
68[68] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

26- İhrâmlının. İkî Edik Bulamadığı Zaman. İki Mest Gîymesi Babı

35-.......Bana Amr ibnu Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd'den işittim şöyle dedi: ben İbnu Abbâs(R)'tan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, (Veda Haccı'nda) Arafat'ta hutbe yaparken, ihrâmh için "İki na'l, yânı edik bulamayan, iki mest giysin; izâr (yânî göbeğinden aşağısını örtecek bir bez) bulamayan da şalvar giysin" buyuruyordu 69[69].

36-.......Bize İbnu Şihâb, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah(S)'a ihrâmh kimse elbiselerden ne]e.ri giyer? diye soruldu, Rasûlullah: "İhrama giren kimse gömlek, başlıklar, şalvarlar, bornus, zağferân ve vers ile boyanmış bir elbise (yânî bez ve kumaş) giyemez. Eğer iki edik bulamadığı takdirde, iki mest giysin ve onları topuklardan aşağıya varıncaya kadar kessin" buyurdu 70[70].

27- Bab:

'İhrama girmek isteyen kimse izâr bulamadığı zaman şalvar giysin".

37-.......Bize Amr ibnu Dînâr, Câbir ibı> Zeyd'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccı'nda-Arafat'ta bizlere hitâb edip: "İhrama girecek

---

İbn Uyeyne'nin rivayetinde şu ziyâde vardır: Râvî Abdullah ibnu Huneyn, Ebû Eyyûb'un bu fiilî ve kavlî cevâbını getirip, İbn Abbâs ile Mısver'e haber verince Mısver, İbn Abbâs'a: Artık seninle bir daha mücâdele etmem, demiştir (Aynî ve Kastallânî).

69[69] Başlığa uygunluğu "İki mest giysin " sözündedir. Burada emir mutlaktır; kesilmesi zikredilmemiştir.

70[70] Bu İbn Umer hadîsi, bundan önce geçen tbn Abbâs hadîsindeki mutlakhğı ka-yıdlamiştır. Edik bulamayıp iki mest giyen ihrâmh, bunları topuklarının altına kadar kesecektir. Bu hadîs, biraz evvelki bâbda küçük bir metin farkıyle ayrı bir tarîkten geçmişti.

kimse izâr (yânî belinden aşağısını örtecek bez, kumaş) bulamadığı zaman şalvar, yânî don giysin; iki edik bulamayan da iki mest giysin" buyurdu 71[71]

28- (İhtiyâç Duyduğu Zaman) İhrâmunın Silâh Kuşanması Babı

Ve İkrime: İhrâmlı düşmandan endîşe ettiği zaman silâh kuşanır ve fidye verir, demiştir.

Buharı: İkrime'nin fidye vermek hakkındaki sözü mutâbaa olunmamıştır, dedi 72[72].

38-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -hicretin yedinci yılındaki- zu'1-ka'de ayında umre yaptı. Mekke ahâlîsi, onu Mekke'ye girmeğe bırakmamışlardı. Nihayet Peygamber, Mekkeliler'le, Mekke'ye hiçbir silâh sokulmayacak, ancak kılıf içinde kılıç sokulacak diye hükümleşmişti73[73].

29- Harem'e Ve Mekke'ye (Hacc Ve Umre Yapmayacaklar İçin) İhrâmsız Olarak Girmek Babı

71[71] Bâb başlığına delîlliği meydandadır, zâten biraz evvel de başka bir tarik ile geçmişti

72[72] İkrime'nin sözünün başlığa uygunluğu açıktır. Yalnız silâh kuşandığı takdîrde fidye verir görüşüne hiç kimse katılmamıştır. Buhârî de buradaki sözü ile, bu fidye vermek görüşünde mutâbaa olmadığını açıkça ifâde etmiştir

73[73] Buhârî bu hadîsi burada kısaltılmış olarak getirdi. Sulh Kitâbı'nda tamâmını getirmiştir. Bâb başlığına delîlliği "Mekke'ye silâh sokulmayacak" sözündedir. Eğer silâh taşımak mutlak olarak, yânî zarurette ve zaruret dışında caiz olmamış olaydı, Mekke ahâlîsi bu madde üzerine hükümleşmezdi (Aynî, Kastallânî).

Hadîs, ihtiyâç duyulduğu zaman ihrâmlının beraberinde silâh taşıyabileceğine ve bundan dolayı bir fidye söz konusu da olmadığına delâlet etmiş oluyor.

İbn Battal: Mâlik ve Şafiî ihrâmlının haccda ve umrede silâh taşımasına cevaz verdiler; el-Hasen ise bunu kerîh gördü, demiştir (Aynî).

İbn Umer de ihrâmsız girmiştir74[74]. (Buhârî dedi ki:) Peygamber (S) ancak hacc ve umre yapmak isteyen

kimselere, ihrama girip telbiye okumakla emretmiştir. Odunculara ve diğerlerine (yânî Mekke'ye giriş

çıkışları tekrarlanan şpförler, sürüceler, ot taşıyıcılarına) ihrama girip telbiye etmeyi zikretmemiştir 75[75].

39-....... Bize Abdullah ibnuTâvûs, babası Tâvûs'tan; oda İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Necd ahâlîsi için Karne'l-Menâzil mevkiini, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn etti. Bu mahaller, hacc ve umre etmek isteyen bu memleketler ahâlîleri ile diğer memleketler halkından yollan bu mevki'lere uğrayan kimselerin mîkaat-larıdır. Bunlardan başka bu mîkaatlarla Mekke arasındaki memleketler halkı da bulundukları yerden ihrama girerler, hattâ Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler 76[76].

40-....... Bize Mâlik, îbnu Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) fetih senesi Mekke'ye, başında demirden bir miğfer olduğu hâlde girdi. Rasûlullah bu miğferi başından çıkardığı zaman bir kimse geldi de: İbnu Hatal Ka'be'-nin örtüsüne sarılmış (duruyor), dedi. Rasûlullah sahâbîlerine: "İbnu Hataî'ı öldürünüz!" buyurdu 77[77].

74[74] Yânî bu bâb, hacc ve umre yapmayacakların Harem'e ihrâmsız girebileceklerini beyân babıdır. İbn Umer de Mekke'ye ihrâmsız olarak girmiştir. İbnu Umer'in bu.fiilini İmâm Mâlik el-Muvatta'da mevsûlen rivayet etmiştir.

75[75] Bunların hepsi Buhârî'nin sözüdür. Buhârî bu sözleriyle, Mekke'ye hacc ve umre niyetiyle olmayarak ihrâmsız giren kimseye birşey lâzım gelmeyeceğini ifâde etmiştir. Çünkü gelecek olan İbn Abbâs hadîsinde Rasûlullah (S): "Hacc ve umre yapmak isteyen kimseler için" buyurmuştur.

Diğer imamlardan meşhur olan görüş ise ihrâmlı girmek vucûbudur.

76[76] Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc ve umre yapmak isteyenlere" sözündedir. Çünkü Rasûiullah bu sözüyle mîkaatlan hacc ve umre yapacaklar için tahsîs etmiş, ve umre yapmayacaklar için bir mîkaat ta'yîn etmemiştir. Hadîs ayniyle Hacc Kitâbı'nda "Mekke ahâlîsinin ihrama girme yeri bâbı"nda geçmişti.

77[77] Hadîsin başlığa delîlliği Peygamber'in Mekke'ye, başında bir nevi' harb silâhı olan miğfer olarak girmiş olmasıdır. Eğer böyle girmek haram olsaydı, muhakkak Peygamber başı açık girerdi. Başlık da Mekke'ye ihrâmsız girmek hakkındadır. Buhârî bu hadîsi ayrı ayrı tarîklerden Libâs, Cihâd ve Magâzî

30- Bâb: İnsan Üzerinde Gömlek Olduğu Hâlde ; Bilmiyerek İhrama Girdiği Zaman?

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: İhrâmlı kişi koku süründüğü, bilmiyerek yâhud ihramı unutarak dikişli elbise giydiği

zaman üzerine keffâret yoktur, demiştir 78[78].

41-....... Bize Atâ ibn Ebî Rebâh tahdîs edip şöyle dedi: Bana Safvân ibnu Ya'lâ tahdîs etti. Babası Ya'lâ ibn Umeyye şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'm beraberinde idim. O'na; üzerinde bir cübbe, sarılık İzi yâhud benzeri bir boya izi bulunan bir kimse geldi. Umer ibnu'l-Hattâb bana: Üzerine vahy indiği zaman Rasûlullah'ı görmeyi arzu eder misin? der dururdu. Bu, sırada Rasûlullah'a vahy indi. Sonra Rasûluüah'tan vahy hâli sıyrıldı. Rasûlullah (S), o gelen kimseye: "Haccında yapageldiğin işleri umrende de yap!" buyurdu 79[79]. Ve bu arada bir adam diğer bir adamın elini ısırdı, yânî eli ışınlan kişi, elini çekmekle, ısıranın dişlerinden birini kökünden söktü. Peygamber o sökUlen dişi heder kıldı, yânî onu diyetsiz bıraktı80[80].

Kitâblan'nda da getirmiştir.

İbnu Hatal, Rasûlullah'ı ve İslâm'ı dâima şiirleriyle hicveden kötü ruhlu birisi idi. İbn Abdilberr: Müslüman olmuş, sonra dînden dönmüştü, diyor.

Rasûlullah Mekke'ye girdiğinde umûmî afv i'Iân etmiş ve fakat dört erkek ile iki kadını bu afvdan hâriç tutmuştu. Bunlardan biri İbn Hatal idi.

İbnu Hatal'ı Ebû Berze (R) öldürdü, Saîd ibn Hureys de iştirak etti (Kas-tallânî).

78[78] İnsan üzerinde gömlek olduğu hâlde hacc fiillerini bilmiyerek ihrama girdiği zaman, üzerine fidye gerekir mi, gerekmez mi? Buhârî, hadîste bu husus açıkça belirmediği için cevâbı zikretmedi. Buhârî evvelâ hadîsin râvîsi olan Atâ'nm haberini zikretti. Bununla maksadı şudur: Eğer hadîsten fidyenin vucûbü anlaşıl-saydı, bu Atâ'ya gizli kalmazdı. İşte bunun için Atâ, o kimse üzerine fidye yoktur, demişti.

79[79] Başlığa uygunluğu, o kimse üzerinde cübbe olduğu hâlde ve İhram işlerinin câhili olduğu hâlde umre niyetiyle ihrama girmiş olmasıdır. Şübhesiz gömlek ile cübbe aynı hükümdedir, aralarında hükmen bir fark yoktur.

80[80] Çünkü eli ışınlan kişi, saldırıcıyı def etmek için elini çekmiş ve bu çekişle onun dişini sokmuştu. Meşru' müdâfaada söktüğü için, dişi heder olup diyetsiz bırakılmıştır.

31- Arafat'ta Ölen İhrâmlının (Hükmü) Babı

Ve Peygamber (S) Arafat'ta ölen kimse adına geri kalan hacc fiillerinin yerine getirilmesini emretmedi 81[81]

42-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Arafat'ta Peygamber'in beraberinde vakfe yaparken ansızın devesinden düştü. Düşer düşmez de devesi onun boynunu kırdı (ve öldürdü). Râvî burada aynı ma'nâya gelen iki ta'bîri terdîdle haber vermiştir. Peygamber (S): "Bu ihrâmlı adamın cesedim su ve sidr ile yıkayın ve onu iki bez içinde yâhud iki ihram bezi içinde kefenleyin. Ona koku sürmeyin ve başına bez de sarmayın. Çünkü Allah onu kıyamet gününde telbi-ye eder hâlde diriltecektir" buyurdu 82[82].

43-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Arafat'ta Peygamber'le beraber vakfe yaptığı sırada birdenbire devesinden düştü. Devesi onun boynunu kırdı (ve öldürdü). Peygamber (S): I'Bu adamı su ve sidr ile yıkayın ve onu iki bez içinde kefenleyin, ona hiçbir koku sürmeyin, başına bez sarmayın ve onu buhur ile koku-landırmayın. Çünkü Allah onu kıyamet gününde telbiye eder hâlde diriltecektir" buyurdu 83[83].

Bu fıkranın bu bâbla ilgisi, hadîsin tamamlayan bir fıkrası olmasından ibarettir. Burada tebaiyyetle zikredilmiştir. Buhârî bu hadîsi Hacc, Fadâilu'l-Kur'ân, Magâzî, Diyât Kitâblan'nda da getirmiştir

81[81] Hakîkaten hadîslerde Peygamber'in böyle bir emri yoktur.

82[82] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Arafat'ta ihrâmlı iken Ölen kimse nâmına, geri kalan cemreler, tıraş, ifâda tavafı gibi hacc fiillerinin niyabetle yerine getirilmesini ve onun ihrâmlı hâlinin devam ettiğini ve kıyamette telbiye'ederek diriltileceğim bildirmesi cihetindendir.

83[83] Bu da aynı hadîsin başka bir tarîkidir; metin bir kelime farkı ile aynıdır.

32- İhramı İçinde Öldüğü Zaman İhrâmlının (Yıkanma Kefenlenme Keyfiyeti İle Diğer İşlerinde Uygulanacak) Sünneti Beyân Babı

44-....... Bize Ebû Bişr, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan haber verdi (o, şöyle demiştir): Bir adam Peygamber'in beraberinde vakfe yapıyordu. İhrâmlı hâlde iken dişi devesi onun boynunu kırdı ve derhâl Öldü. Rasûlullah (S): " Onu su ve sidr ile yıkayın ve iki ihram bezi içinde kefenleyin, ona hiçbir güzel koku sürmeyin, başını da bez sartp örtmeyin. Çünkü o, kıyamet gününde telbiye eder hâlde diriltilecektir" buyurdu 84[84].

33- Ölü Adına Hacc Yapmak; Ölü Adına Adakları Yerine Getirmek Ve Erkek; Kadın Adına Hacc Yapar Babı 85[85]

45-....... Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Cuhayne kabilesinden bir kadın Peygamber'e geldi ve:

— Annem hacc yapmayı adamıştı, fakat hacc yapamadan öldü. Şimdi ben (ona nâib olup da), onun adına hacc yapabilir miyim? diye sordu.

Peygamber (S):

— "Evet, annen tarafından vekâleten sen hacc yap! Şu hususta ne re'y ettin, bana haber ver: Şayet ananın üzerinde bir kul borcu olaydı, sen ananın o borcunu öder miydin? (Elbette öderdin.) Allah hakkını da ödeyip yerine getiriniz. Hem Allah hakkı vefa edilip

---

84[84] Bu, aynı hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadîs başlıkta ifâde edilen hususlara, yânî ihramı içinde öldüğü zaman ihrâmlının tâbi' tutulacağı sünnet fiillerine delâlet etmektedir. Hadîsin bu kadarcık delâleti de, daha umûmî olan başlığa hüccet yapmağa yeterlidir.

Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye ve Zahirîler, ihrâmlı olarak vefat eden mü'minin ihram hâlinin öldükten sonra da devam edeceğine bu hadîslerle istidlal etmişlerdir. Ve ihram hâlinin devamından dolayıdır ki, kefen-lenmesinde başının bezle örtülmesi, koku kullanılması nehyedilmiştir, demişlerdir.

85[85] Hadîsin bâb başlığına uygun olması için "Kadın, kadın adına hacc yapar" demesi yakışırdı. Zerkeşî buna şöyle cevâb verdi: Buhârî bu başlığı, hadîsteki "Allah hakkını da ödeyip yerine getiriniz" sözünden istinbât etmiştir. Çünkü bu hitâb, içinde erkekler ve kadınların dâhil bulunduğu bir hİtâbdır. Böyle olunca erkeğin kadın adına, kadının da erkek adına haccetmesi vardır (Kastallânî).

ödenmeye, başkalarından daha ziyâde lâyıktır" buyurdu 86[86].

34- Binek Üzerinde Durmaya Gücü Yetmeyen Kimse Adına Hacc Yapmak Babı

46- Bize Ebû Âsim, İbnu Cureyc'den; o da İbnu Şihâb'dan; o da Süleyman ibnu Yesâr'dan; o da Abdullah ibnu Abbâs'tan; o da Fadi ibn Abbâs'tan: Bir kadın... diyerek tahdîs etti. H ve yine bize Mûsâ ibn îsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulazîz ibnu Ebî Seleme tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Şihâb, Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir:

Veda Hacci yılında Has'am kabilesinden genç bir kadın geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın kulları üzerindeki hacc farizası babama çok yaşlı ihtiyarlığında erişti. O binek devesi üzerinde dümdüz durmağa takat yetiremiyor. Onun yerine vekâleten benim hacc yap-maklığım ona kâfî gelir mi? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Evet (vekâleten hacc yapabilirsin)" diye cevâb verdi 87[87].

35- Kadının Erkek Adına (Vekâleten) Hacc Yapması Babı

47-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Fadl ibnu'l Abbâs Peygamber'in bineğinin arka tarafına binmişti. Has'am kabilesinden genç bir kadın geldi. Bu sırada Fadl o kadına bakmaya, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Peygamber de Fadl'ın yüzünü eliyle kadından diğer tarafa çevirmeye başladı. Bu esnada kadın:

86[86] Hadîsin başlığa delâleti "Annem hacc yapmayı adamıştı..." sözündedir. Çünkü bu kelâmda ölmüş olan kimsenin adağı yerine hacc yapmak vardır. Bu İse başlığın birinci cüz'üne mutabıktır... (Aynî).

87[87] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu hususta fakîhlerin bâzı farklı görüşleri vardır.

Ebû Hureyre'den gelen hadîste "Baban tarafından (vekâleten) hacc yap" lâfzıyledir.

— Allah'ın (bu hacc) farizası babama, binek üzerinde duramaz hâlde yaşlı bir ihtiyarken erişti. Ben onun vekili olup, onun yerine hacc edebilir miyim? diye sordu.

Peygamber (S):

— "Evet (vekâleten hacc edebilirsin)!" diye cevâb verdi. Bu suâl ve cevâb da Veda Haccı sırasında olmuştur 88[88]

36- Çocukların Hacc Yapması Babı

48-....... Ubeydullah ibnu Ebî Yezîd şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim; o: Peygamber (S) beni -Veda Haccı'nda- Müzde-life'den yolculuk ağırlıkları içinde geceleyin yolladı yâhud önden gönderdi, diyordu 89[89].

49-...... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah, Minâ'da dikilmiş namaz kıldırırken, ben de ihtilâm olma devrine yaklaşmış olduğum hâlde, bana âid dişi bir eşek üzerinde karşıdan geldim. Ben eşeği yürütüyordum. Nihayet birinci saffın bâzısının önünden yürüdüm. Sonra eşekten indim. Eşek yerin bitkilerinden yedi. Ben de insanlarla beraber RasûluUah'ın arkasında saff tuttum 90[90].

88[88] Bâb başlığına delîlliği "Ben onun tarafından (vekâleten) hacc yapabilir miyim? ... Evet... buyurdu" sözünden alınır. Bu kelâm kadının erkek adma hacc yapmasının cevazını haber vermektedir.

Bu hadîsten binip inmeye muktedir olamıyacak derecede zaîf olan kimseye niyâbeten başkasının hacc etmesinin cevazı alınmıştır. İmâm Ebû Hanîfe, Sev-rî, Şafiî, Ahmed, îshâk'ın mezhebleri böyledir. İmâm Mâlik, Leys ibn Sa'd, Ha-seh ibn Salih ise: Hayattaki kimseden niyâbeten hacc edilmez; eğer hacc etmeden vefat etmiş olursa, ölüye vekâleten hacc etmek sahîhtir, demişlerdir.

Nahaî gibi bâzı selef âlimleri de: Ne Ölü hesabına, ne de herhangibir sebeb-Ie başkası nâmına vekâleten hacc etmek caiz değildir. İsterse hacc ile vasiyyet etmiş bulunsun, demişlerdir... (Umdetu'I-Kaarî, V, 120).

89[89] Hadîsin başlığa delîlliği, tbn Abbâs'ın bulûğ çağının aşağısında iken Veda Haccı'nda Peygamber'in beraberinde bulunmuş olması cihetiyledir.
Bu hadîs Hacc Kitabı1 nda "Ailesinin zaîflerini önden gönderen kimse bâ-bı"nda da geçmişti.

90[90] Hadîsin başlığa delîlliği bundan önceki hadîsin delîlliği hakkında söylediğimiz gibidir.

Bu hadîs de tlim Kitâbı'nda "Küçüğün hadîs işitmesi.ne zaman sahîh olur bâbı"nda; Namaz Kitâbı'nda "îmâmm sütresi bâbı"nda da geçmişti.

Ve Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan rivayetinde: Veda Haccı'nda, Minâ'da, demiştir 91[91].

50-.......es-Sâib ibnu Yezîd (R): Ben yedi yaşında olduğum hâlde RasûluUah'ın beraberinde bana hacc yaptırıldı, demiştir 92[92].

51-.......Bize el-Kaasım ibnu Mâlik, el-Cuayd ibnu Abdirrahmân'dan haber verdi; o şöyle demiştir: Ben Abdulazîz'den işittim; o, es-Sâib ibn Yezîd için: Ona Peygamber'in ağırlıkları içinde hacc yaptırılmıştır, diyordu 93[93]

37- Kadınların Hacc Etmesi Babı

Buhârî dedi ki: Bana Ahmed ibn Muhammed el-Ezrakî şöyle dedi: Bize İbrâhîm, babası Sa'd'dan; o da kendi babası İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avftan tahdîs etti ki, ümer ibnu'l-Hattâb (R) yaptığı son haccında Peygamber'in kadınlarına izin vermiş ve onların beraberlerinde Usmân ibn Affân ile Abdurrahmân ibn Avf u göndermiştir 94[94].

52-....... Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben:

91[91] Yûnus'un bu hadîsini Müslim rivayet etmiştir.
92[92] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

İbn Sa'd'ın, Vâkıdî'den rivayetinde "Benimle anam hacc etmişti"; Fâkı-hî'nin rivayetinde "Benimle babam hacc etmişti" ziyâdeleri vardır. Tirmizî'nin rivayetinde Sâib'in bu haccı Veda Haccı'nda olduğu açıkça belirtilmiştir.
93[93] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sâib için, ona hacc yaptırılmış idi" sözündedir. Çünkü Sâib, kendisine hacc yaptırıldığı zaman küçük bir çocuktu. Başlık da "Çocukların hacc etmesi" hakkındadır.

94[94] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, içinde kadınların haccı ve bir de erkeklerin haccı üzerine bir ziyâde bulunduğu cihetledir ki, o ziyâde, kadınların "sefere çıkışlarında işlerini üzerine alan kimsenin iznine ihtiyâç duyulmastdır (Aynî).

Umer (R) "Evlerinde otursunlar..." (el-Ahzâb: 33) âyetine dayanarak, bu hususta evvelâ tereddüd edici ve Peygamber kadınlarına seferin harâmhğı görüşünde idi. Sonra kendisine bunun cevazı zahir oldu ve hilâfetinin sonlarında onlar için izin verdi... (Kastallânî).

— Yâ Rasûlallah! Biz kadınlar sizinle beraber çıkıp gazve yâ-hud mücâhede edemez miyiz? dedim.

Rasûlullah (S):

— '*Siz kadınlar için cihâdın en iyisi ve en güzeli hacc etmektir. Makbul olan haccdır" buyurdu.

Âişe: Artık ben bu sözü Rasûlullah'tan işittiğim zamandan sonra hacc etmeyi terk etmem, demiştir 95[95].

53-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Hiçbir kadın mahrem sahibi bir kimsenin beraberinde (yânî nikâh geçmez bir hısımının beraberinde) olmadıkça sefere çıkmasın; kadının beraberinde mahrem kişi bulunmadıkça yanına hiçbir erkek girmez" buyurdu.

Peygamber'in bu nehyi üzerine sahâbîlerden biri:

— Yâ Rasûlallah! Ben şu ve şu askerler içinde gazaya çıkmak istiyorum. Hâlbuki kadınım hacc yapmak istiyor (Ne buyurursun)? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Sen de kadınının beraberinde çık!" buyurdu 96[96].

54-....... Bize Habîb el-Muallim, Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) haccından (Medine'ye) döndüğü zaman Ensârî bir kadın olan Ümmü Sinan'a:

95[95] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs, Hacc Kitâbı'nın evvellerinde "Meb-rûr haccın fazileti bâbı"nda da geçmişti

96[96] Hadîsin başlığa delîlliği "Kadının beraberinde sen de çık!" emrindedir. Çünkü bu emr, kadınların hacc etmelerinin cevazına ve zevç yâhud nikâh geçmez bir hısım beraberinde sefere çıkmalarının cevazına delâlet etmektedir.

Buhârî bu hadîsi Cihâd ve Nikâh Kitâblan'nda da getirmiştir (Aynî).

— "(Bizimle beraber) hacc etmenden seni men' eden nedir?" diye sordu.

Ümmü Sinan, kocası Ebû Sinan'ı kasdederek:

— Ebû Fulânm iki devesi vardır. Bunların birine binip hacca gitti. Öbürüsü de bizim bir arazîmizi suluyor! dedi.

Peygamber de:

— "Ramazân'da umre yapılması (sevâbca) benim beraberimde hacc etmeye bedel olur" buyurdu 97[97].

Bu hadîsi İbnu Cureyc, Atâ'dan rivayet etti ki, Atâ: Ben îbn Ab-bâs'tan işittim; o da Peygamber'den, demiştir98[98]

Ve Ubeydullah da, Abdulkerîm'den; o da Atâ'dan; o da Câbir'-den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi 99[99].

55-.......Ziyâd'ın âzâdlısı Kazaa şöyle demiştir: Ben Peygamber'in beraberinde oniki defa gaza etmiş olan Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim. O, şöyle dedi: Dört şey var ki, ben onları Rasûlullah'tan işittim. Yâhud da şöyle dedi: Ben Peygamber'den son derece dikkatimi çeken ve hayretimi toplayan dört (hikmetli) şey işittim:

a. Yanında kocası yâhud nikâh geçmez bir hısımı bulunmaksızın bir kadın, iki günlük mesafeye yolculuk etmez.

b. Ramazân ve kurbân bayramlarında oruç tutmak yoktur.

c. iki namazdan sonra namaz kılmak sabit değildir; İkindi namazından sonra güneş batıncaya kadar; sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar.

97[97] Başlığa delîlliği "Seni hacc etmenden men' eden nedir?" sözünden alınır. Çünkü bu söz, kadınların hacc etmelerinin gerekliliğine delâlet eder. Başlık da kadınların hacc etmeleri hakkındadır.

Bu hadîs, Umre Bâblan'nın evvelinde "Ramazân'da umre etmek bâbı"nda geçmişti
98[98] Buhârî bununla Habîb el-Muallim rivayetini kuvvetlendirmek istemiştir. Çünkü burada Atâ'nın, İbn Abbâs'tan işitmesi açıkça belirtilmiştir.
99[99] Bunu İbn Mâce, mevsûlen rivayet etmiştir.

ç. Hiçbir mescide (adayarak) sefer için yükler bağlanmaz. Ancak şu üç mescide sefer edilir: el-Mescidu 'l-Harâm, benim mescidim ve el-Mescidü'l-Aksâ",

38- Ka'be'ye Kadar Yürümeyi Adayan Kimse Babı 100[100]

56-.......Bana Sabit el-Bunânî,Enes'tentahdîsetti. Peygamber (S) iki oğlunun arasında onlar tarafından sevk olunan ihtiyar bir kimse gördü. Ve:

— "Bunun hâli nedir ki (böyle yürüyor) ?" dedi.

Oğullan:

— Yaya (Ka'be'ye) yürümeyi adadı, dediler.

Peygamber:

— "Şubhesiz Allah, bu ihtiyarın kendi nefsini azâblandırmasın-dan (yânî kendini azâblandırmakla yaptığı ibâdetten) müstağnidir" buyurup, ona binmesini emretti 101[101].

57-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu Ebî Eyyûb haber verdi ki, ona da Yezîd ibnu Ebî Habîb haber vermiştir. Ona da Ebu'1-Hayr tahdîs etti ki, Ukbe ibnu Âmir (R) şöyle demiştir: Kızkardeşim Ümmü Hıbbân Beytullah'a kadar yaya yürüyüp ziyaret etmeyi adamış ve (zaîflığından dolayı) kendisi için Pey-gamber'in bu husustaki re'yini istememi bana emretmişti. Ben Peygamber'den fetva istedim. Peygamber (S): "(Evvelâ) yaya yürüsün, (yorulunca) binsin!" buyurdu 102[102].

100[100] Yâni bunu adayan kimse üzerine, adağına vefa etmesi vâcib olur mu, olmaz mı?
101[101] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı, hadîsin başlıktaki soruya cevâb olması ve başlıktaki mübhemliğe beyân getirmesi cihetindendir
102[102] Bu hadîsin başlığa uygunluğu da, bundan öncekinden söylediğimiz gibidir.

Abdullah İbn Mâlik'in rivayetinde "Bineğine binsin; üç gün oruç tutsun"; İkrİme'nİn ibn Abbâs'tan rivayetinde de: "Binsin, bir deve kurbân etsin!" ziyâdeleri vardır.

Ebû Hanîfe: Beytullah'a yaya gidip ziyaret etmeyi adayan kimse, kudreti yettiği kadar yaya yürür, yorulunca sefer vâsıtasına binerek gider. Ka'be'ye bir koyun kurbânı hediye eder" demiştir. Hattâ o, bu hükmü yürümekten âciz olmayan kişiye de teşmil etmiştir (Kastallânî).

Yezîd ibn Ebî Habîb: Ebu'1-Hayr Mersed ibn Abdillah,.Ukbe ibn Âmir'den ayrılmazdı, demiştir 103[103].

58-....... Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Brze Ebû Âsim, İbn Cureyc'den; o da Yahya ibn Eyyûb'dan; o da Yezîd ibn Ebî Habîb'-den; o da Ebu'1-Hayr Mersed ibn Abdillah'tan; o da Ukbe ibnÂmir el-Cuhenî(R)'den tahdîs edip yukanki hadîsi zikretti104[104].

103[103] Buhârî bununla Ebu'l-Hayr'ın bu hadîsi Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî (R)'den işitmesini beyân etmek istemiştir.

104[104] Buhârî bu senedfe bu hadîs hususunda ibn Cureyc'in iki şeyhi bulunduğunu işaret ! etmiştir. Bunlardan biri Yahya ibn Eyyûb, biri de Saîd ibn Ebî Eyyûb'dur.

30

FADÂİLU'L-MEDİNE

MEDİNE'NİN FAZİLETİ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

30- FADÂİLU'L-MEDİNE

(Medine'nin Faziletleri)

1- Medine'nin Haremi Babı 1[1]

1-.......Bize Asım Ebû Abdirrahmân el-Ahvel, Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "el-Medîne şuradan şuraya kadar haremdir. Bu sahanın ağacı kesilmez, burada bid'at çıkarılmaz. Kim bu Medine Haremi içinde (Kitâb ve sünnete aykırı) bir bid'at ortaya koyarsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti o kimse üzerine olsun" buyurmuştur 2[2]

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi ve Mescid'in bina edilmesini emretti. Bunun için Nec-câr oğulları'na:

1[1] Ebû Zerr el-Herevî'nin, el-Hamavî'den gelen Buhârî nüshasında büyük ve küçük başlık böyledir. Diğer nüshalarda "Medine Haremi Babı" başlığından gayrisi düşmüştür, yânî yoktur. Ebû Ali eş-Şebbûye rivayetinde ise başlık "Medine Haremi Hakkında Gelen Şeyler Babı" şeklindedir. Biz bu tercememizde îbn Ha-cer ile Aynî'nin kendi şerhlerinde esas aldıkları nushalanndaki başlığa da uyduğu için, bu Ebû Zerr nüshası başlığını aldık.

2[2] Medine'nin eski ismi Yesrib'dır. Kur'ân'da da bu isimle anılmıştır: "O zaman onlardan bir güruh; Ey Yesrıb ahâlîsi, sizin için burada durmak yoktur, hemen dönün, demişti..' '(el-Ahzâb: 13).

Yesrib'e el-Medîne adı, Peygamber tarafından verilmiştir. Peygamber tarafından bu şehre Taybe ve Tâbe gibi başka isimler de verilmiştir.

Hadîsteki Harem ve Haram lâfızlarının, zemen ve zaman gibi delâlet ettikleri ma'nâ birdir; taarruzdan men' edilmiş masun kılınmış; korunmuş demektir. Bu ta'bîr orası için bîr takım yasakların varlığını ve bunlar sebebiyle diğer şehirlerden farklı özel bir ihtirama tâbi' tutulacağını gösterir.

Medine'nin eski adı Yesrib idi. Peygamber'in oraya hicret edip yerleşmesinden sonra Medînetü 'n-Nebî{ = Peygamber Şehri) denilmeye başladı. Bu isim gitgide kısaltılarak, sâdece el-Medîne denilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu İsimle de anılmıştır; el-Ahzâb:60; el-Munâfikûn:8.

— "Ey Neccâr oğullan! Bu arsanızın bedelini bana söyleyiniz!" dedi.

Onlar:

— Biz onun bedelini istemiyoruz; biz onu Allah'a bırakıyoruz, dediler.

Peygamber (bu hibeyi kabul etmeyip bedelini ödedi; sonra) oradaki müşrik kabirlerinin kaldırılmasını emretti. Kabirler açılıp başka tarafa taşındı. Sonra harabelik yerlerin düzeltilmesini emretti; oralar da düzeltildi. İçindeki yabanî hurma ağaçlarının kesilmesini emretti; onlar da kesildi. Bu hurma gövdelerini Mescid'in kıble tarafına diz-diler 3[3].

3-.......Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki saha benim dilimle (Allah tarafından) Harem kılındı'9 buyurmuştur 4[4]. Yine Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S), Harise oğullan'na geldi de: "Ey Harise oğulları! Ben sizleri Harem sahasından dışarı çıktınız görüyorum" dedi. Sonra (onların Harem dâhilinde bulunduklarını hatırladı da): "Hayır, sizler Harem içinde ikaamet etmektesiniz" diyerek, onlara iltifat etti 5[5].

4-.......Alî (R) şöyle demiştir: Bizim yanımızda (şerîat hükümlerinden yazılı) olan şey, yalnız Allah'ın Kitâbı'dır, bir de Peygam-ber(S)'den (yazdığım) şu sahîfedir: "Medine şuraya kadar Âir Dağı arası Harem'dir. Kim Medine'nin bu Harem sahası içinde bir bid'at çıkarırsayâhud bir bid'atçıyı barındırma Allah'ın azabı, meleklerin laneti ve bütün insanların nefreti onun üzerine olsun. Ondan ne bir sarf ve ne de bir adi (yânî farz ve nafile) kabul olunmaz. Müslümanların emânı birdir (Bir müslimin kâfire emânı, bütün müslümânlarca sahîhdir; mu'teberdir). Kim bir müslümâna verdiği ahdi bozarsa

---

3[3] Peygamber bu ağaçlan hicretin evvelinde kestirmiştir. Medine'nin Harem yapılması hadîsi, Hayber'den dönüşünden sonra gelmiştir. Bu, inşâallah Cihâd ve Magâzî Kitâbı'nda gelecektir. Bu ağaçların kesilmesi hususunda başka görüşler de ileri sürülmüştür.

4[4] Başlığa uygunluğu "Medine'nin iki kara taşlığı arası harem kılındı" sözündedir. Çünkü bu sözde, başlıktaki mübhemliğin beyânı vardır.

5[5] Harise oğullan, Evs kabilesinin bir şu'besi idi. Bunların yurdlan o zaman Hamza Meşhedi'nİn batı tarafında idi. Peygamber evvelâ bunların meskenleri Medine Haremi hududu hâricinde kaldı zannetmişti. Ve bunlar da Peygamber'in zannından üzülmüşlerdi. Sonra Peygamber onların yurdlarının Harem içinde bulunduğunu hatırlayarak, ilk görüşünü düzeltmiş ve Harise oğulları'ni taltîf etmiştir.

Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan ne bir sarf ve ne de bir adi kabul olunmaz. Her kim de kendi velîlelerinin ve efendilerinin izni olmaksızın başka bir kavmi velî ve efendi edinirse, bu kimse üzerine de Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti yağsın. Bu kimseden de ne bir sarf ve ne de bir adi kabul olunmaz" 6[6].

2- Medine'nin Fazileti Ve Onun {Şerrli) İnsanları Dışarıya Süreceği Babı

5-........ Ben Ebû Hureyre(R)'dan işittim, şöyle diyordu: RasûlulIah (S) şöyle buyurdu: "Ben bir beldeye (hicret edip konaklamakla) emr olundum ki, o belde, diğer beldeleri yer (yânı onun ahâlîsi diğer beldelerin halkını yener). O beldeye Yesrib diyorlar. Hâlbuki o el-Medîne'dir (tam ve kâmil bir medeniyet merkezidir). O, şerrli insanları, demirci körüğünün demirin kirini giderdiği gibi, sürüp dışarıya atar" 7[7].

3- Bâb: "El-Medîne Tabidir'

6-....... EbûHumeyd(R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in beraberinde Tebûk'ten döndük.

6[6] Başlığa uygunluğu "Medîne şuraya kadar Âir Dağı arası Harem'dir" sözündedir.

Nesâî'nin rivayetinde hadîsin baş tarafında şu ziyâde vardır: Haris ibn Su-; veyd dedi ki: Bir kerre Alî'ye: Rasûlullah'ın herkese bildirmeyip, husûsî olarak

sana verdiği bâzı bilgiler olsa gerek! denilmişti. Bunun üzerine Alî: Hayır, Ra-ı sûlullah'm bana husûsî surette tebliğ ettiği birşey yoktur. Benim bildiğim yazılı

şey. yalnız Allah Kkabı'ndan, bir de şu kılıcımın kını içinde muhafaza edilen . sahîfeden ibarettir, deyip, çıkardığı sahîfede yazılı bulunan yukarıda terceme

ettiğimiz hadîsi okumuştur.
7[7] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. "O, diğer beldeleri yer" sözü, onun ahâlîsi diğer beldeler halkını mağlûb eder de onun nuru cihanın ufuklarına yayılır, demektir. Nitekim oraya hicret edip yerleşen İslâm Dîni ve müslümânlar, diğer

ı beldeleri ve memleketleri yenmiş, oradan fışkıran İslâm nuru, dünyânın çok büyük bir kısmına yayılıp nûrlandırmıştır.

Nihayet Medîne üzerine yukarıdan baktığımızda Peygamber (S): "İşte Tabet" buyurdu 8[8].

4- Medine'nin İki Lâbesi (İki Kara Taşlık Tepesi) Babı

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle der idi: Ben Medine'den ceylânları otlar hâlde görmüş olsam, onları korkutup ürkütmem. Rasûlul-lah (S): "Medine'nin iki kara taşlı tepesi arası haramdır" buyurdu 9[9].

5- Medine'den Yüz Çevirip Uzaklaşan Kimse Babı

8[8] Başlık, hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîs, Zekât Kitâbı'nın sonlarında geçen uzunca bir metnin kısaltılmış bir rivayetidir. Tâbe'mn aslı Taybe'dir\ yâ harfi elife kalb olunmuştur. Ttbe de denilmiştir. Medine'ye bu üç ismin verilmesinde, bu beldenin şirk kiri ile kirlenmeyip temiz kalmasına ve Peygamber'in hicreti dolayı-sıyle Muhammedîlik nisbetinin taşına toprağına sinmiş olmasına işaret vardır.

9[9] Bu hadîsin bir rivayeti 3 rakamıyle de geçmişti.

el-Lûbe; harre ma'nâsınadır ki, kara taşlık yüksekçe yere denir. Cem'i Lûb gelir ki, cinsî cem'idir.

el-Lâbe; gâbe vezninde, bu da kara taşlık tepeye denir. Cinsî cem'i Lâb gelir. Şu hadîste gelmiştir: "Peygamber (S) Medîne'nin İki taşlı tepesi arasını harem kıldı". İki taraflı iki büyük kara taşlık arasında olduğu için bu mübarek havzayı Mekke Haremi gibi harem kıldılar, "Haremeyn"tâbm bu cihetledir... (Kaamûs Ter.).

Medîne Haremi:

Bir hadîste "şu yerden şu yere kadar" diye kinaye yoluyla gelen ve Medîne Haremi'ni hudûdlandiran iki yerden birisinin Medîne civarındaki Âir Dağı olduğu Alî hadîsinde açıkça bildirilmiştir. Fakat ikincisi Buhârî'nin bu bâblarda ki bütün hadîslerinde mübhemdir. Bunun da Uhud Dağı olduğu Ahmed ile Taberânî'nin Abdullah ibn Selâm'dan rivayet ettikleri hadîste tasrîh edilmiştir. Müslim de bu İkinciyi Sevr diye rivayet etmiştir. Fakat Ebû Ubeyd Kaasım ibn Sellâm:Medîne civarında Medine halkınca bilinmiş olan Sevr Dağı yoktur; Sevr Dağı Mekke civarındadır, demiştir. Kaamûs sahibi de "Sevr" maddesinde; Sevr Dağı'nın hem Mekke'de, hem Medîne'de olduğunu bildiriyor ve sahîh hadîste "Âir ile Sevr arasındaki saha Medine Haremi'dir" diye geldiğini söylüyor... Sonra Ebû Ubeyd gibi büyük âlimlerin "O, Sevr değildir, Uhud'dur; Medîne'de Sevr yoktur" iddiaları doğru değildir. Bana Zâhid muhaddis Şeyh Şucâ, Hafız Ab-dusselâm'dan: Medîne'de Uhud Dağı'nın arkasında küçük bir dağ vardır ki, buna Sevr derler diye haber verdi, demiştir... (Kaamûs Tercemesi'nden özetlendi). Hulâsa, Medine Haremi, Medîne civarındaki Âir Dağı ile Uhud veya Uhud'-un mâilesindeki Sevr Dağı arasındaki mıntıkadır.

8-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "(Bir zaman gelecek ki, o zamanki) nesiller Medine'yi şu üzerinde bulunduğu hayr ve bereketlerine rağmen terke-decekler de, Medine'de rızkını arayan âfiyetli hayvanlardan, yânı canavarların ve kuşların âfiyetlilerinden başka kimse bulunmayacaktır. Medine'ye en son gelen ve koyunlarına sayha ederek giren, Muzey-ne kabilesinden iki çoban olacaktır. Bunlar da Medine'yi bomboş, vahşetli bir belde bulacaklar ve nihayet Seniyyetu'l-Vedâ mevkiine vardıkları zaman bunlar da yüzleri üstüne düşeceklerdir (yânı ölecek-lerdİF)" 10[10].

9-.......Sufyân ibn Ebî Zuheyr (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Yemen fethedilecek; Yemen fâtihlerinden bir topluluk gelecek, hayvanlarını Medine'ye sevk edecek; ailelerini ve kendilerine uyanları yükleyecekler (Yemen'e) taşıyacaklardır. Hâlbuki bunlar bilselerdi Medîne kendileri için hayırlıdır. Şâm da fethedilecek; ora fâtihlerinden de bir topluluk gelecek, hayvanlarını Medine'ye sevk edecekler; ailelerini ve bunlara uyan kimseleri yükleyecek, Şam'a göç edeceklerdir. Hâlbuki Medîne bunlar için daha hayırlıdır, eğer bilir olsalardı. Irak da fethedilecektir, frak fâtihlerinden bir topluluk da gelecek, hayvanlarım sürüp gelecekler; ailelerini ve bunlara uyanları yükleyip Irak'a gideceklerdir. Hâlbuki Medîne kendileri için hayırlıdır, bunlar bilir olsalardı (Medine'den ayrılmazlardı)" 11[11].

10[10] Başlığa uygunluğu "Medine'yi terkederter" sözündedir. Çünkü onların terkleri Medine'den yüz çevirip ayrılmak içindir.

Kaadî Iyâd: Medîne'de hicretin ilk asrı içinde meydana gelen fitnelerden dolayı Medine'nin böyle bir acıklı devir geçirdiğini ve Peygamberin bu ihbarının mucizelerinden biri olduğunu söylemiştir.

Nevevî ise: Medine'nin bu metruk vaziyeti, kıyamet saatinin yaklaştığı âhir ı zamanda vuku' bulacaktır, muhtar olan budur. İki çobanın haşn mes'elesi -ki :: Sahîhayn 'da rivayet edilmiştir- de bunun âhir zamanda olacağını kuvvetlendiril mektedir... demiştir.

11[11] Başlığa uygunluğu, bu zikredilen toplulukların fetihlerden sonra diğer beldelere dağılıp, Medîne'de ikaametten yüz çevirmiş olmaları cihetindedir. Eğer onlar Medîne'de İkaamete sabr etselerdi, bu kendileri için elbette hayırlı olacaktı... Bunlar Medine'den yüz çevirip diğer şehirleri tercih etmişlerdir (Aynî).

Hadîste üç defa "Eğer bilir olsalardı" suretindeki şartın cevâbı, mâ-kablehû kendisine delâlet ettiği için zikredilmemiştir. "Bunlar bilir kimseler olsalardı, Medîne'nin kadr ve kıymetini bilip, ayrılmazlardı" demektir.

Bu hadîste;

a. Yemen, Şâm ve Irak'ın fethedileceği, bir mu'cize olarak haber verilmiş;

6-Bab

İmân Medine'ye toplanır'

10-....... Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Yılan kendi yuvasına toplandığı gibi, îmân (ehli de muhakkak) Medine'ye toplanacaktır" buyurmuştur 12[12].

7- Medîne Ahâlîsine Kötülük Yapmak İsteyen Kimse Babı

11-.......Âişe bintu Sa'd, şöyle demiştir: Ben, babam Sa'd(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Medine ahâlîsine kötülük plânlayacak olan herhangi kişi, muhakkak tuzun su içinde erimesi gibi eriyecektir" buyuruyordu 13[13]

---

hakîkaten aynı tertîbde bu yerler feth olunmuştur. Yemen'in fethi, kendi sağlığında tahakkuk etmiştir.

b. Bu ülkelerin fâtihleri tarafından oralarda devletler kurulacağı, Medîne'nin terk edileceği haber verilmiş; bu da gerçekleşmiştir.

c. Bunların Medine'ye bağlı kalmalarının hayırlı olduğu haber verilmiştir ki, Medine'yi terk etmenin İslâm âlemi için büyük fitnelere kapı açtığı yakın bir istikbâlde görülmüştür.

12[12] Hadîste îmân, yılana benzetilmiyor. îmânın menşe'i, kaynağı ve ebedî durağı Medine şehri olduğu ve îmânın orada her türlü saldırıdan korunmuş bulunduğu ve bulunacağı hâli, yılanın yuvasından çıkıp da maişet'talebi için yayılması, fakat bir taraftan bir saldırıya uğrayınca başkaları için girilmek kaabil olmayan yuvasına çekilmesi hâline benzetilmiştir.

Medîne, îmânın yayılma merkezi olduğundan, Son Peygamber Muhammed'-İn meskeni ve medfeni olması cihetiyle, her mü'minin gönlünde oraya karşı bir mahabbet, bir iç çekilmesi vardır. Mü'minler arasındaki bu Medîne sevgisi ve saygısı, Saadet Asn'ndan beri devam edegelmiştir.

îmânın Medine'ye toplanması demek, îmân ehlinin Medine'de toplanması; kalbî yönelmeleri demektir.

13[13] Müslim'in, Sa'd'ın oğlu Âmir tarikiyle rivayetinde "Herhangibir kimse Medîne ahâlîsine kötülük yapmak isterse, muhakkak Allah o kimseyi ateş içinde kalayın, su içinde tuzun erimesi gibi eritir" buyurmuştur.

8- Medine'nin Taştan Yapılmış Büyük Binaları Babı

12-....... Bize İbnu Şihâb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi de: Ben Usâme(R)'den işittim, şöyle söyledi dedi: Peygamber (S) Medine'nin taştan yapılmış yüksek binalarına yukarıdan baktı da: "Sizler benim görmekte olduğum tehlikeleri görebiliyor musunuz? Ben evlerinizin aralarına dökülecek fitne ve felâket yerlerini, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi görüyorum" buyurdu 14[14].

Bu hadîsi Zuhrî'den rivayet etmekte Sufyân ibn Uyeyne'ye Ma'mer ibn Râşid, Süleyman ibn Kesîr mutâbaat etmişlerdir 15[15].

9- Bâb: Deccâl Medine'ye Girmez

13-....... Bana İbrâhîm ibnu Sa'd, babası Sa'd ibn İbrahim'den; o da dedesi İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf tan; o da Ebû Bek-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Medine'yeDeccâlMesih'in (değil kendisi;) korkusu (bile) giremiyecektir. O fitne günlerinde Medine'nin yedi kapısı olacak, her kapı önünde (koruyucu) iki melek bulunacaktır" buyurmuştur 16[16].

14-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S); "Medine'nin giriş çıkış

14[14] el-Vtum, iki damma ile, köşke denir; kasr ma'nâsınadır. Ve mutlaka taştan yapılmış kal'a ve hişâra denir, palanga, kal'a ve tabiye ve şâms gibi. Medîne utu-mu bundandır ki! selef de damlan üzere tahassun edecek kafalar bina ederler ve oralarda mütehasın olurlardı. Ve utum, mutlaka murabba' ve musattah kârgîr haneye denir, cem'i Âtâm gelir ve Ulûm gelir. Lisânımızda "Oda" ta'bî-ri "Utum" muharrefi olmak zihinde cevlân eder (Kaamûs Ter.),

Peygamberin bu mu'cizesi de ayniyle zuhur etmiştir. Usmân'ın öldürülmesiyle başlayan bu fitneler, musibetler fasılasız devam etmiş, Harre Vak'dsı gibi bir takım elîm hâdiseler bunları izlemiştir.
15[15] Ma'mer ibn Râşid'in mutâbaatını Buhâri; Süleyman ibn Kesîr'inkini de Müslim mevsûlen rivayet etmiştir
16[16] Hadîsin başlığa uygunluğu, Medine'ye Deccâl korkusu girmeyince kendisinin girmeyeceği evleviyet tarikiyle sabit olacağı cihetledir.

deliklerinde, yâni kapıları önünde bir takım melekler vardır. Medine'ye tâûn hastalığı da, Deccâl de giremez" buyurdu 17[17].

15-.......Bana Enes ibnu Mâlik (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Beldelerden herbir beldeyi muhakkak Deccâl (oxdu\an) çiğneyecektir, yalnız Mekke ile Medine bu isti'ladan müstesnadır. Medine'nin giriş çıkış deliklerinden herbihsi üzerinde muhakkak orayı korumakta olan saff saff melekler bulunur. Sonra meleklerin bu suretle muhafazasında bulunan Medine şehri, ahâli-siyle beraber üç defa sarsılır ve Allah Medine'deki herbir kâfir ve mü~ nâfıkı Medine dışına çıkarıp atar" 18[18].

16-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bizlere Deccâl(m fiil ve hâllerin)den uzun bir hadîs tahdîs etti. Bize tahdîs etmiş olduğu o hadîs içinde şunları söylemişti:

"Deccâl, Medine kapılarından içeri girmesi kendisine haram kılınm'ış olduğu hâlde gelir ve Medine'nin etrafındaki bâzı çoraklı, çakıllı arazilere iner. O gün Medine halkının en hayırlısı olan bir kimse yâhud insanların hayırlısından olan bir kimse Deccâl'e karşı çıkar ve:

Şahadet ederim ki, sen muhakkak Rasûlullah'ın bize hadisinde ha-^ ber vermiş olduğu o Deccâl'sın, der. Bunun üzerine Deccâl, etrafındaki şaki kimselere;

— Şimdi ben bu adamı öldürür, sonra diriltirsem re'yiniz nedir? Benim (ilâhhk) iddiamda şübhe eder misiniz? diye sordu.

Maiyyetindeki kötü kimseler:

17[17] Hadîsin başlığa delüliği meydandadır.

18[18] Başlığa delîlliği "Medine'ye Deccâl girmeyecektir... " sözündedir. Bu sarsıntı ve zelzele akabinde Allah'ın her kâfir ve münâfıkı dışarı atmasıyle, Medine'de sırf hâlis mü'minler kalacaktır.

— Hayır, şübhe etmeyiz, derler.

Deccâl o kişiyi hemen öldürür, sonra da diriltir. Ve onu diriltir i diriltmez, o kimse:

— Vallahi benim, senin Deccâl olduğun hakkındaki bugünkü kanâatim, muhakkak bundan evvelki imânımdan daha kuvvetlidir, der.

Bu defa Deccâl maiyyetine:

— Bu adamı öldürünüz! Artık ben bundan sonra onu Öldürmeye musallat (yânı muktedir) kılınmam! der" 19[19].

10- Bâb: Medine Pis Ve Kötü Olanı Dışarıya Atar

17-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir A'râbî geldi de, İslâm üzere O'nunla bey'atlaştı. O adam ertesi günü kızmış kararmış olarak tekrar geldi ve: Benim bey'atımı çöz, dedi. Peygamber bu teklîfi kabul etmekten üç defa imtina etti. Sonunda: "Medine şehri demirci körüğü gibidir; kirlisini, kötüsünü dışarı atar da hâlis temiz olan kalır" buyurdu 20[20].

18-.......Abdullah ibn Yezîd şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Sâbit(R)'ten işittim, o şöyle diyordu: Peygamber (S) Uhud harbine çıktığı !zamân, sahâbîleri arasından bir takım insanlar yoldan geri dönünce, ;Sahâbîlerinden bir fırka: Bu dönenleri öldürelim, dediler; bir fırka da: Hayır, onları öldürmeyelim, dediler. Bu ihtilâf üzerine; "Siz hâlâ niçin

---

19[19] Hadîsin başlığa uygunluğu, Deccâl'in Medine çoraklıklarından bâzısına inip de Medine'ye girmeye muktedir olamıyacağına delâlet etmesi cihetindedir.

Deccâl'e karşı çıkacak bu yüksek iradeli kişinin Hızır olduğu, Müslim'in Sahîh'mdc zikredilmiştir. Ma'mer de Com/'inde: Deccâl'e karşı çıkacak zâtın Hızır olduğu bize baliğ oldu, demiştir.

O zâtın ölüp ditildikten sonra: Vallâhî senin Deccâl olduğun hakkındaki bu günkü îmânın daha kuvvetlidir, demesi; Resûlullah'ın Deccâl'in şakilik alâmeti olarak ölüyü diriltme hususunu da haber vermiş bulunmasından dolayıdır. Bu hârikaların bîr zaman için İnsanlığa imtihan olmak üzere Deccâl'den çıkacağı haber verilmiştir. Bu hadîs Kitâbu'l-Fiten'de de gelecektir.
20[20] Başlığa uygunluğu "Medine demirci körüğü gibidir; kirini, kötüsünü dışarıya atar" sözündedir.

münafıklar hakkında -Allah onları kazandıkları (bunca günâhlar) yüzünden tepesi aşağı getirdiği hâlde- iki zümre oluyorsunuz?

Allah'ın saptırdığını siz mi doğru yola getirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptınrsa, artık onun için hiçbir yol bulamazsın" (en-Nisâ: 88) âyeti indi. Peygamber (S): "Medine ö«/kötü) adamları, ateşin, demirin pisliğini dışarıya atışı gibi, dışarıya atar" buyurdu 21[21].

11-Bâb 22[22]

19-....... Ben Yûnus ibn Yezîd'den işittim; o da tbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Peygamber (S): "Yâ Allah! Mekke'ye bahşettiğin bereket ve hayrın iki mislini Medine şehrine müyesser kıl!" diye duâ etmiştir 23[23].

Bu hadîsi Yûnus'tan rivayet etmekte Cerîr ibnHâzım'a Usmân ibn Umer mutâbaat etmiştir 24[24].

20-....... Bize îsmâîl ibmı Ca'fer, Humeyd'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seferden geldiği zaman Medine'nin yüksek duvarlarına bakıp görünce, devesini (sür'-atle yollanması için) sahverirdi. Eğer deveden başka bir hayvan üzerine binmiş blursa, Medine’ye sevgiisinden dolayı binitini harekete getirirdi 25[25]

21[21] Başlığa uygunluğu "Medine, ateşin demirin pisliğini dışarı çıkarışı gibi, kötüleri dışarıya atar" sözündedir.

22[22] Evvelce zikretmiştik ki, böyle yalnız "Bâb" lâfzıyle olan başlık, bir önceki konudan bir "FasI" ma'nâsım ifâde eder. Çünkü "Kitâb" bâblan; bâblar da fasl'-ları toplar (Aynî).

23[23] Bu hadîsin geçen konuya münâsebeti şu cihettendir: Bereketin katlanması ve çoğaltılmasından, bunların zıddı olan şeylerin azalması lâzım gelecektir. Böylece giderilmesine uygun düşmüş oluyor

24[24] Bu mutâbaatı ez-Zuhlî, ez-Zuhrî'nin hadîslerini topladığı ez-Zuhriyyât'ta mev-sûlen rivayet etmiştir.

25[25] Bunun evvelki konuya münâsebeti de, Peygamber'in Medine'yi sevmesi, Medine'nin kendisinin ve ahâlîsinin temizliğine uygun olacağı cihetindendir (Kas-tallânî).

12- Peygamber(S)İn Medine Etrafının Boş Ve Issız Bırakılmasını Hoş Görmemesi Babı

21-.......Enes (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan Selime oğulları (uzak olan yurdlarından) Mescid'in yakınına göçüp gelmek istedilerdi. Ra-sûlullah (S) Medine'nin (etrafının) boş ve ıssız bırakılmasını çirkin gördü ve onlara: "Ey Selime oğulları! Sizler ayak izlerinizin sevabını hesaba almıyor musunuz?" buyurdu. Bunun üzerine onlar da Mes-cid'e uzak olan yerlerinde ikaamet ettiler 26[26].

13- Bab (Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

22-....... Bana Hubeyb ibnu Abdirrahmân, Hafs ıbnu Âsrnı'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Benim evimle minberim arasındaki saha cennet bahçelerinden bir bahçedir; minberim de havzım üzerindedir" buyurmuştur 27[27].

23-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'ye hicret edip geldiğinde, babam Ebû Bekr ile Bilâl sıtmaya tutuldular. Ebû Bekr, kendisini sıtma nevbeti tuttuğunda şu beyti söylerdi: "Kullu'mruin musabbahun fi ehlihî Ve'1-mevtu ednâ min şirâki na'lihî"

(Her insana kendi ailesi içinde sabahın hayırlı olsun denilmiştir. Hâlbuki ölüm insan oğluna pabucunun tasmasından daha yakındır).

26[26] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah Medine etrafının ıssız bırakılmasını çirkin gördü" sözündedir.

Bir rivayette Selinle oğulları yurdunun Seli'de olduğu bildirildi ki, Seli' denilen yer, Medîne'ye takriben bir mil mesafede imiş. Rasûİullah, savunma düşüncesiyle Medine'yi koruyan bu yurdların boşaltılıp ıssız bırakılmasını istememiştir.

27[27] Bu hadîsin burada zikri sebebi, bundan önceki "Bâb" lâfzı "Fasl" ma'nâsına ve onun, geçen baba, içinde Medine'nin boş bırakılmasının istenmemesi bulunduğundan, bir ilgisi vardır. Bu hadîste ise Medine'de oturmaya tergîb vardır. Bu da ikisi arasında kuvvetli ve münâsib bir ilgidir.

Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ta "Kabir ile minber arasının fazileti bâbı"nda da geçmişti.

Bilâl Habeşî de kendisinden humma nevbeti sıyrılınca, şu beyitleri terennüm edip, sesini yükselterek söylerdi:

Elâ leyte şı'ri hel ehîtenne leyleten Bi'Vâdin ve havli ızhırun ve ceîîlu Ve hel eriden yevmen miyâhe Mecennetin Ve hel yebduvenne lî Şâmetun ve Tafîlu

(Ah bilebilseydim! Mekke vadisinde etrafımı ızhır ve celîl otları sarmış olduğu hâlde bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'-daki Mecenne sularının başına varır mıyım? Mekke'in Şâme ve Tafîl dağlan acaba bir kerre daha bana görünürler mi?).

Yine Bilâl: "Yâ Allah! Şeybe ibn Rabîa'ya, Utbe ibn Rabîa'ya ve Umeyye ibn Halefe ia'net et! Nitekim onlar bizleri (zulm edip) arazîlerimizden çıkardılar da, veba arazîsine gelmeye mecbur ettiler" diye beddua ederdi.

Rasûlullah (S) bunları işittikten sonra: "Yâ Allah! Bizlere Mekke'yi sevdirdiğin gibi yâhud ondan daha fazla Medine'yi de sevdir. Yâ Allah! Sâf ve müdd ile ölçülen rızıklarımızda bizim için bereket ihsan eyle! Yâ Allah! Medine'nin havasım bizim için tashih edip hastalıklardan salim kıl! Hummasını ve sıtmasını da Cuhfe'ye naklet!" diye dua buyurdu [28][28].

Âişe (Peygamber'in duasının kabul olunduğuna işaret ederek): Biz Medîne'ye hicret edip geldiğimizde, Medine Allah'ın en vebalı, en hastalıklı arazîsi idi, demiştir. Yine Âişe: Medine'nin Buthân sah-râsındaki vâdîden acı bir su akar idi, demiştir[29][29].

24-....... Bize el-Leys, Hâlid ibn Yezîd'den; o da Saîd ibnu Ebî Hilâl'den; o da Zeyd ibnu Eslem'den; o da babası ve Umer'in azâd-hsı olan Eşlem den tahdîs etti ki, Umer (R):"Yâ Allah! Bana kendi yolunda şehîdlik nasîb et ve benim ölümümü de Rasûl'ün Muham-

---

[28][28] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihettendir:

Peygamber (S) Medine'ye gelen muhacirlerin orada yerleşmeleri ve havasının kendi tâblarına ağır gelmesi sebebiyle sıkıldıklarını anlayınca, Medine nü-|| füsunun azalıp boşalmaması için Allah'a, onlara Mekke'yi sevdirdiği gibi L Medine'yi de sevdirmesini, Medine'de azıklarına bereket ihsan etmesini, Medî-j ne havasını sağlamlaştınp hastalıklarını Cuhfe'ye nakletmesini niyaz eylemiştir. Ebû Bekr'in ve Bilâl'ın terennüm ettikleri beyitler, onların Medine'den ne derece sıkıldıklarım ve Mekke'yi ne kadar çok özlediklerini gayet açık olarak göstermektedir. Şübhesiz bu özleyişte gurbette olmanın, tanıdıklardan, imkânlarından uzakta bulunmanın te'sîri de çok büyüktür.

[29][29] Âişe'nin bu beyânlarından, Peygamber'in duası ve alınan tedbîrler bereketiyle bundan sonra Medine'nin havası ve suyunun güzelleştiği, sıtma yatağı olmaktan kurtulduğu anlaşılıyor.

med'in beldesinde yap!" diye duâ etmiştir 30[30].

İbnu Zuray' de Ravh ibmı'l-Kaasım'dan; o da Zeyd ibnu Eslem'den; o da annesinden; o da Umer'in kızı Hafsa'dan olmak üzere söyledi ki, Hafsa da: Ben Umer'den, bunun benzeri bir duayı işittim, demiştir 31[31]

30[30] Bu Umer'in sözüdür. Buhârî bunu geçen hadîsle arasında bir ilgi bulunduğu , İçin zikretmiştir.'O ilgi şudur: Umer, Peygamber'in "Yâ Allah! Bizlere Medîne'yi, Mekke'yi sevdirdiğin gibi sevdir" sözüyle duasını işitince, kendisinin Medîne'yi, Mekke'yi sevdiği gibi sevdiğini izhâr etmek için, ölümünün Medine'de olmasını istemiştir...*(Aynî).
Umer'in bu duası kabul olunmuştur: Onu el-Mugîre ibn Şu'be'nm kölesi Ebû Lu'lu 23. hicret yılının 20. çarşamba günü boş böğründen vurmuş ve bu sebeble Medine'de ölmüş ve orada Peygamber ile Ebû Bekr'in yanına gömülmüştür. Zulmen öldürüldüğü için şehîd de olmuştur... (Kastallânî).

31[31] İbn Zuray'ın bu haberini el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etti.

31

KİTÂBU'S-SAVM

ORUÇ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

31- KİTÂBU'S-SAVM

(Oruç Tutmak Kitabı) 1[1]

1- Ramazân Orucunun Vucûbu Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Ey îmân edenler, sizden evvelki(ümmet)lere yazıldığı gibi sizin üzerinize de oruç tutmak yazıldı, tâ ki

korunasımz" (el-Bakara: 183) 2[2]

1-.......Talha ibnu Ubeydillah (şöyle demiştir): Bir A'râbî başının saçları dağınık hâlde RasûlullarTa geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah benim üzerime namazdan neyi farz kıldı, bana haber ver! dedi.

1[1] Buhârî nüshalarının çoğunda böyle "Kitâbu's-Savm" şeklinde; en-Nesefî rivayetinde ise "Kitabu's-Siyâm" şeklindedir.

es-Savm ve es-Siyâm, ikisi de bir ma'nâyadır ki, oruç tutmak demektir. Bu kelime lugatta yemekten,,içmekten, söylemekten, yürümekten, cinsî yaklaşmaktan kendini tutmaktır. Müellifin el-Basâir'dc beyânına göre, savm, fiilden imsak ve sükûn ma'nâsına konulmuştur. Şeriat Örfünde beyaz iplik siyah iplikten ayrılacak vakitten gün'batanına kadar ibâdet niyetiyle yemek, içmek ve cinsî münâsebetten kendini tutmakta kullanıldı (Kaamûs Ter.).

2[2] Bu âyet, ramazân orucunun hem bu ümmete, hem de eski ümmetlere farz yazılmış olduğunu, binâenaleyh öteden beri tatbîk edilegelen ilâhî bir kaanûn olduğunu göstermektedir. Oruca beşeriyetin terbiye ve tehzîb noktasından büyük bir ihtiyâcı ve tatbîkında hesâbsız fâideleri vardır: Çok emredici nefis bu mücâdele ile tehzîb olunur; fenalığa olan hırslan bununla teskin edilir. Oruç hayâtın lezzetini ve irâdenin kıymetini artıran en güzel bir haslettir. Oruç şehveti kırar, nef sânî hevesleri mağlûb eder; azgınlıktan, çirkin fiillerden men* eder; hadîs dünyevî lezzetleri, mevki' ve üstünlük da'vâlarını hor kılar; hayâtın lezzetini artırır, kalbin Allah tarafına meylini artırır; ona melekî bir zevk ve safa bahşeyler. İnsanları her defde sokan şehvetlerin esâsı, karın ve fere şehvetidir. İnsanın insanlığı da bunlara hâkim olmasındadır. Oruç iseilk evvel bu ikisini kırar, ta'tîl eder. Onların zorlamalarım ıztırârdan ihtiyara tahvil eder... (Hakk Dîni, I, 624-627).

Rasûlullah:

— "Beş vakit namaz (farz etti), ancak senin kendiliğinden bir şey kılman olabilir" buyurdu.

O zât:

— Allah benim üzerime oruç tutmaktan neyi farz kıldı, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Ramazân ayını farz kıldı, ancak senin kendiliğinden bir mikdâr oruç tutman olabilir" buyurdu.

O zât:

— Allah'ın benim üzerime zekâttan farz kıldığı şeyi bana haber ver! dedi.

Rasûlullah p zâta İslâm'ın ibâdet yollarım (zekâtı, mikdârlarını, haccı ve hükümlerini) haber verdi. A'râbî:

— Sana (hakkı) ikram eden Allah'a yemîn ederim ki, ben kendiliğimden gönüllü hiçbir şeyi yapmam, Allah'ın benim üzerime farz kıldığı şeylerden de hiçbir şeyi eksik yapmam, dedi.

Bu sözü üzerine Rasûlullah (S):

"Eğer doğru söylediyse felah buldu"; yâhud da: "Eğer doğ-ö'ylüyorsa cennete girdi" buyurdu 3[3].

2-.......Ibn Umer (R). şöyle demiştir: Peygamber (S) âşûrâ orucu tuttu ve âşûrâ orucunu tutmayı emretti. Ramazân orucu farz kılınınca, âşûrâ orucu tutmak terk olundu. (Râvî

3[3] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Allah benim üzerime oruç tutmaktan neyi farz kıldı, bana haber ver, dedi. Resûlullah: Ramazân ayım farz kıldı... buyurdu" kavlidir.

Bu hadîs îmân Kitâbı'nda da sened ve metin farkıyla geçmişti. Hadîs ramazân ayından başka farz oruç olmadığına açıkça delâlet etmektedir. Binâenaleyh ramazân ayı orucu Kitâb ve sünnet delilleriyle sabit olmuştur. Peygamber devrinden beri devam edip gelen ve kıyamete kadar devam edip gidecek olan bu oruç ibâdeti, en kuvvetli bir icniâ deliline de dayanmış bulunmaktadır.

dedi ki:) Abdullah ibn Umer âşûrâ orucunu tutmazdı, ancak tutmakta olduğu nafile oruca tesadüf etmesi olabilirdi 4[4].

3-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kureyş, Câhiliyet devrinde âşûrâ günü oruç tutardı. Sonra Rasûlullah (S) -Medine'ye gelince insanlara- bu âşûrâ orucunu tutmayı emretti. Nihayet ramazân orucu farz kılınınca Rasûlullah: "Âşûrâ orucunu tutmak isteyen, onu yine tutsun; isteyen de yesin" buyurdu 5[5].

2- Oruç Tutmanın Fazileti Babı

4-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ouıç bir kalkandır. Oruçlu kimse kötü söz söylemesin ve cahillik yapmasın (yânî Câhiliyet fiillerinden birşey yapmasın). Eğer herhangibir kimse kendisiyle döğüşmeye yâhud söğüşmeye girişirse, ona iki defa 'Ben oruçluyum' desin. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlu ağızın kokusu, Yüce Allah katında misk kokusundan daha temizdir. Yüce Allah: Oruçlu kimse benim için yemesini, içmesini, cinsî arzusunu terk eder. Oruç, doğrudan doğruya bana edilen (riya karışmayan) bir ibâdettir. Onun ecrini de doğrucan doğruya ben veririm. Hâlbuki diğer güzel amellerin hepsi on misli ile ödenir"6[6].

4[4] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ramazân orucu farz kılınınca" sözündedir.

5[5] Başlığa uygunluğu "Nihayet ramazân orucu farz kılındı" sözündedir

6[6] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır: "Oruç bir kalkandır" cümlesi çok beliğdir. Bununla orucun oruçluya melekî bir haslet bahşettiği ve ona böylece ihtiras kapılarını kapayıp, şerr ve ma'siyet yüzü göstermediği bildirilmiştir. Yemek içmek gibi beşerî hallerden uzaklaşıp, bir zaman için melekî sıfatlar kazanan oruçluyu doğrudan doğruya Allah'ın mükâfatlandırması, mükâfatın kemmiyet ve keyfiyetinin ta'yîrı edilemiyecek derecede yüksekliğini ifâde eder.

Hadîsin son kısm'ı, kudsî hadîstir. Yânî ma'nâ yâhud ma'nâ ve lâfız Allah'tan, ifâde Peygamber'dendir.

Güzel amelin on katı ile mükâfatlandıracağı Kur'ân'la da sabittir: "Kim bir iyilikle, güzellikle gelirse, işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mikdârdan başkasıyle cezalanmaz. Onlar (yânî iyilik edenler ds, fenalık yapanlar da) haksızlığa uğratılmazlar"(el-En'âm:16).

3- Bâb: Oruç Tutmak (Günâhlara) Keffârettır

5-..... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb: Peygamber(S)'den fitne hakkındaki hadîsi kim ezberinde tutuyor? dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben onu Peygamber'den işittim: "İnsanın ehli, malı, komşusu yüzünden uğrayacağı fitneye namaz kılması, oruç tutması, sadaka vermesi keffâret ofar"buyuruyordu. Umer: Sormakta olduğum, bu fitne değildir. Ben denizin dalgalanışı gibi dalgalanacak olan büyük fitneden soruyorum, dedi. Huzeyfe: Muhakkak bunun önünde kilidli bir kapı vardır, dedi. Umer: O kapı açılacak mı, yoksa kırılacak mı? dedi. Huzeyfe: Kırılır, dedi. Umer: Bu kırık kapı kıyamet gününe kadar kilidlenmemeye lâyıktır, dedi 7[7].

Râvî Şakîk dedi ki: Biz Mesrük'a: Huzeyfe'ye sor bakalım; Umer kapının kim olduğunu biliyor muydu? dedik. Huzeyfe'ye sordu. Huzeyfe: Evet; Umer, yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi biliyordu, dedi 8[8].

4- Bâb: Er-Reyyân (Kapısı) Oruç Tutanlar İçindir

6-....... Sehl(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cennette er~Reyyân denilen bir kapı vardır. Bu kapıdan kıyamet gününde yalnız oruç tutanlar girer; ondan oruç tutanlardan başka hiç kimse girmez. (Kıyamet gününde:) Oruç tutanlar nerede? denilir. Oruç tutanlar kalkarlar ve o kapıdan girerler. Onlardan başka hiçbir kimse buradan girmez. Onlar girdiği zaman kapı kapatılır, artık bu kapıdan hiçbir kimse girmez"9[9]

7[7] Çünkü sağlam kapı bir daha kilidlenebilir. Kırık kapı ise yerinde duramaz ki kilid vurulabilsin. Kapının kırılması Usmân'ın şehâdetidir. Bu fitne Usmâri'ın şehîd edilmesiyle başlayıp, Muhammed Ümmeti'nin birbirine girmesine sebeb olan büyük fitnedir ki, o günden bugüne kadar sönmemiştir.

8[8] Başlığa uygunluğu "Namaz kılmak ve oruç tutmak günâhlara keffâret olur" sözündedir. Bu hadîs MevâkîtuVSalât Kitâbı'mn "Namaz keffârettir" babında da geçmişti. İnşâallah Alâmâtu'n-Nübüvve ile el-Fiten kitâblarında da gelecektir

9[9] Hadîsin başlığa dehiliği meydandadır. er-Reyyân, İçip kanmak ma'nâsına olan1 er-Reyy masdarından türemiş, suya kanmış ma'nâsına bir isimdir. Oruç tutanların cennete girmelerine mahsûs olan bir cennet kapısıdır.

7-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah yolunda çift sadaka verirse, cennet kapılarından: Ey Allah'ın kulu! (Buraya gel!) Bu kapı hayırlıdır! diye çağırılır. Çok namaz kılanlardan olan kimse de (cennetin) namaz kapısından çağrılır. Cihâd ehlinden olan kimse de cihâd kapısından çağrılır. Oruç tutanlardan olan kimse de er-Reyyân kapısından çağırılır. Sadaka sahihlerinden olan kimse de, sadaka kapısından çağırılır."

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Babam, anam sana feda olsun yâ Rasûlallah! Bu kapılardan çağırılan kimse üzerine bir zarar var mıdır? Bir kişi bu kapıların hepsinden da'vet olunur mu? diye sordu.

Rasûlullah:

"Evet, hepsinden da'vet olunur. Ve ben, senin onlardan ol-nan ümîd ediyorum" buyurdu [10][10].

5- Bâb: "Ramazân" Mı, Yâhud "Ramazân Ayı" Mı Denilir?

Ve bu ta'bîrlerin hepsini caiz gören kimse. Peygamber (S) de "Kim ramazân orucunu tutarsa..." ve keza "Ramazânın önüne geçmeyin..." buyurmuştur [11][11]

---

[10][10] Hadîsin başlığa uygunluğu "Oruç tutanlardan olan kimse de er-Reyyân kapısından çağrılır" sözündedir.

Herhangi bir hayrı ve ibâdeti diğer dînî vazîfelerden daha fazla ve daha şuurlu yapan mü'min, o hayır ve ibâdetle ihtisas ve İmtiyaz kazanarak, kıyamet gününde cennetlikler cennete girerken, o İbâdete mahsûs olan ve onunla anılan cennet kapısından gireceği bu hadîste bildirilmiştir. Oruçluların kapısı da er-Reyyân'dır. Çift sadaka ta'bîri, diğer rivayet tariklerinde kendi malından iki sığır, iki koyun, iki dirhem olarak tasrîh edilmiştir.

| Peygamber'in Ebû Bekr hakkındaki temennisi, onun yüksek derecesini ve amelî vazîfelere tam bağlılığım ifâde eder. Onun için Buhârî bu hadîsi "Ebû Bekr'in faziletleri bâbı"nda da getirmiştir.

[11][11] Bâb başlığındaki her iki söylenişin doğruluğuna delîl olmak üzere ilâve edilen Peygamber'in sözleri, bundan sonra gelecek olan merfû' hadîslerden birer parçadır.

8-...Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): "Ramazân geldiği zamân\cennet kapıları açılır" buyurdu [12][12].

9-.......İbnu Şihâb şöyle dedi: Bana Temîmîler'in azâdhsı olan İbnu Ebî Enes haber verdi ki, ona da babası Mâlik ibn Ebî Âmir, Ebû Hureyre'den işittiğini tahdîs etmiştir: Ebû Hureyre şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ramazân ayı girdiği zaman gök kapıları açılır ve cehennem kapıları kapatılır, şeytânlar da zincirlenir"[13][13].

10-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Ramazânı (yânî hilâlini) gördüğünüz zaman oruç tutun. Şevval hilâlini gördüğünüz zaman da iftar edin (bayram yapm). Eğer size (gökyüzü bulutlu olmaktan dolayı) hilâl gizli kalırsa, artık ramazân hilâlini (otuza tamamlamakla) takdir ve he-sâb ediniz".

Leys ibn Sa'd'den rivayet eden diğer râvî şöyle demiştir: Bana Ukayl ibn Hâlid ile Yûnus ibn Yezîd tahdîs ettiler ki, Rasûlullah: "Ramazân hilâlini,." buyurmuştur [14][14].

6- Ramazân Orucunu İnanarak, Sevabını Allah'tan Umarak Ve (Tam İhlâsla) Niyet Ederek Tutan Kimse Babı

Ve Aişe (R), Peygamber'in: "Onlar niyetleri üzere diriltilirler.." buyurduğunu söylemiştir[15][15].

---

[12][12] Bu hadîste "Ay" sözü olmaksızın, sâdece "Ramazân geldiği zaman... '* denilmiş ve başlıktaki ilk söyleyişin doğruluğuna delîl olmuştur.

[13][13] Burada da "Ramazân ayı" şeklindeki izâfetli söylenişin doğruluğunun delili verilmiştir.

[14][14] Buhârî bu ikinci ta'lîk ile Ukayl ve Yûnus'ım, Rasûlullah'ın zamîri olan şeyi izhâr ettiğini rivayet etmiş olduklarını bildirmek istemiştir

[15][15] Bu, Buhârî'nin Kitâbu'l-Buyû'un evvellerinde mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır. Buharı bu parçayı burada, amellerde aslolanın niyet olduğunu ten-bîh etmek için zikretmiştir. Bununla başlıktaki niyet kelimesi arasındaki uygunluk ciheti de işte budur.

11-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Her kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir Gecesi'nde kalkar ibâdet ederse, geçmiş günâhları onun lehine mağfiret olunur. Her kim de ramazân orucunu inanarak ve mükâfatını ancak Allah'tan umarak tutarsa, onun geçmiş (küçük) günâhları mağfiret olunur" buyurmuştur 16[16].

7- Bâb: Peygamber(S)'İn En Cömert Olduğu Zaman Ramazân Ayı Olurdu

12-...... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hayırda insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazânda Cibril'in kendisine çokça kavuştuğu zamandadır. Cibril aleyhi's-selâm ramazânın her gecesinde O'nunla buluşur, gündüz geceden sıyrılıp çıkıncaya kadar -veya ramazan ayı çıkıncaya kadar- Peygamber Kur'-ân'ı ona arzederdi. Cibril, Peygamber'e kavuştuğu zaman da Peygamber hayırda, eserken maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömert olurdu 17[17].

8- Oruçta İken Yalan Söylemeyi Ve Yalan İle Amel Etmeyi Terkeylemeyen Kimse Babı 18[18].

13-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "'Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, o kimsenin yemesini içmesini bırakmasına Allah için hiçbir ihtiyâç yoktur" 19[19].

16[16] Başlık hadîsin bir parçası olduğu^cin, aralarındaki uygunluk meydandadır. Bu hadîs, îmân Kitâbı'nda da iki başlık altında geçmişti.

17[17] Bu hadîs, sened ve metinde bâzı değişiklik ile Vahy Kitâbı'nda da geçmişti.

18[18] Buhârî, hadîsteki ile yetindiği için cevâbı ayrıca zikretmem iştir.

19[19] Başlık hadîsin bir, parçası olduğu için aradaki uygunluk meydandadır. Bu hadîste oruçlunun yalan ve gıybet gibi kötü fiillerden sakındırılması, bunlar esasen yasak iken oruçlu için bunların daha ziyâde fena olduğunu ve orucun kemâli, ancak bunlardan sakınıldığında hâsıl olacağını tenbîh içindir. Binâenaleyh

9- Bâb: İnsan Söğüldücû Zaman "Ben Oruçluyum" Der Mi?

14-..... Ebû Hureyre (R).şöyle diyordu:Rasûlullah (S) dedi ki: "Allah: 'Âdem oğlunun işlediği her hayır iş kendisi içindir, fakat oruç böyle değildir. Oruç sırf benim için edilen bir ibâdettir. Onun mükâfatım da ben veririm" buyurdu. Oruç bir kalkandır. Herhangi birinizin oruç günü olduğu zaman artık o kimse kötü söz ve fiil yapmasın, düşmanlık - veya bağırma-da yapmasın. Eğer bir kimse ona söver yâfiud onunla döğüşürse, derhâl: Ben oruçlu bir kimseyim, desin. Mu-hammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, oruçlu ağzın (açlık) kokusu Allah indinde misk kokusundan daha hoş ve daha temizdir. Oruçlunun sevinip neş'eleneceği iki sevinci vardır: Birisi orucu bozduğu zaman sevinir, öbürüsü de Rabb'ına kavuştuğu zaman orucu(nnn mükâfatı) ile sevinir"20[20].

10- Bekârlığın Baskısıyla Nefsinin Harama Düşmesinden Endîşe Eden Kimsenin Oruç Tutması Babı

15-....... Alkame şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un beraberinde yürüdüğüm sırada Abdullah (R) şöyle dedi: Bizler Peygam-ber'in beraberinde bulunuyorduk. Peygamber (S): "Kim evlenmeye güçyetirirse evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan en çok men3 eden, ferci de (yânî ırzı da) en sağlam muhafaza, eyleyendir. Kimin evlenmeye

yalan ve gıybet, âlimlerin cumhuruna göre orucu bozmaz ise de, oruçtan istenen kemâl ve fazîlet hâsıl olmaz. Sufyânes-Sevrî gıybet; Mücâhid ise gıybet ve yalan orucu bozar demiştir

20[20] Hadîsin başlığa delîlliği "Bir kimse ona söver yâhud onunla döğüşürse, derhâl: Ben oruçlu bir kimseyim, desin" sözündedir. Bu hadîs biraz farklı bir metinle beş bâb evvel de geçmişti.

gücü yetmezse oruç tutsun. Çünkü oruç, oruçlu için şehvet kırıcıdır" buyurdu 21[21]

11-Peygamber(S)'In: "Ramazân Hilâlini Gördüğünüz Zaman Oruç Tutun, Şevval Hilâlini Gördüğünüz Vakit De İftar Edin (Bayram Yapın)" Sözü Babı 22[22]

21[21] Başlık ve hadîsin iyi anlaşılması için bâzı kelimelerin ma'nâlanm verelim:

el-Azb: Ehli, yânî zevcesi olmayan kişiye denir ki ergen ta'bîr olunur sultanlıktır. Cem'i A 'zâb gelir. Müennesinde Azbe denir... ve Azîb de İsmi faildir. Mısbâh'm beyânına göre ismi faili Âzib'dir..

el-Vzbe, cur'a vezninde; Ve'l-Uzûbe, İki dammeile isimlerdir, ergenlik hâ-letine denir. Ve Uzûbe masdar olur ergen ma'nâsına, birinci bâbdan. ei-Taazzub, ergen durmak ma'nâsmadır. Nikâhı terkettiği zaman Taazzube'r-Raculu denir.

el-Uzûb, gurûb vezninde gâib ve yok olmak ve gitmek ma'nâsmadır ve ikinci bâbdandır...

el-Bev'u: Bir nesneye rucû edip varmak, bir kavle göre şâir eşyadan bi'I-külliye kesilip ol nesneye mütehassıs olmak. Müellif Basâir'de dedi ki, Bevâ' maddesi asıl bir mekânın cüz'lerinîn müsavatı, yânî her yeri düz ve beraber olmak ma'nâsına konulmuştur.'.. Diğer ma'nâlar bilcümle ona râci'dir. Meselâ bir şeye rucû' ve inkıta' gûyâ ki ona muvafık mekân bulmakla ona râci' ve muntaki' olmuş olur... Kufu' adîl ikrar ve i'tirâf ma'nâlannda dahi tesâvî (beraberlik) haleti der-kârdır...

el-îbâetu: Bir nesneyi başka şeye irca' eylemek, ve kaatili kısâsen kati eylemekle kanı maktulün kanma beraber tutulmak, ve konağa kondurmak, konağa konup yerleşmek.

el-Bâetu ve'l-Bâu, nikâh ma'nâsmadır ki tezevvüc ve cima'dan eamdır. Ve bu istirahat ve itmi'nân olan menzil ma'nâsmdan alınmıştır. Ve Böe konağa denir menzil ma'nâsına.

et-Tebvî', tef'îl vezninde nikâh eylemek, yânî cima' yâhud tezevvüc eylemek ma'nâsmadır... Ve bir kimseyi konağa kondurmak, ve konağa konup yerleşmek...

el-Bîe, bâ'nın kesri ve medd ile İbâe'dtn isimdir; yurda ya konağa konmak haletine denir, ve yurda ve konağa Bîe ıtlak olunur.

et-Tebevvu', yurda've konağa konup yerleşmek.

el-Bevâ, bâ'nın fethiyle beraberlik, sevâ' ma'nâsmadır.

el-Vec', el İle, ya hançer ve bıçak ile urmak ma'nâsmadır, ikinci bâbdandır. Ve cima' eylemek ma'nâsmadır.

Viçâ, kitâb vezninde, koçun, ya tekenin hayalarını çıkarmayıp belki hayalarının damarlarını iki taş arasında doğup inemek ma'nâsmadır ki, bu surette hayaları salim kalır. Bir kavle göre hayaları hurdahaş edinceye kadar döğmek-tir, tâ ki sünüp inmiş hükmünde olsun. Mezkûr vech üzece döğmeyip yumurtalar çıkarılır ise(U^)denir, ve ale'1-aks Vicâ' denir.

et-fycâ': Bir kimseyi baştan savıp bertaraf eylemek (Kaamûs Tercemesi)-,

22[22] Bu başlık ayniyle Müslim'in rivayet ettiği hadîsin lâfzıdır. Bu babın hadîsleri içinde başlığın aynı olan hadîs, ancak budur. Diğerleri mâ'nâca buna yaklaşırlar.

Ve Silâtu'bnu Zufer el-Absî, Ammâr ibirYâsir'den söyledi ki o: "Kim şekk günü oruç tutarsa, muhakkak

Ebû Kaasım(S)'a âsî olmuştur" demiştir 23[23].

16-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) ramazânı zikretti de şöyle buyurdu: "Hilâli görmedikçe oruç tutmayınız. Ve yine hilâli görmedikçe iftar etmeyiniz. Eğer hilâl size karşı bulutla örtülürse, hilâl için takdir (yânı hesâb) yapınız" 24[24]

17-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasülullah (S): "Bir ay, yirmi dokuz gecedir. Hilâli görmedikçe oruç tutmayınız. Eğer hilâl size karşı bulutla örtülürse, şa'bamn sayısını otuz güne doldurup tamamlayın" buyurdu 25[25].

18-.......Cebele ibnu Suhaym şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim: Peygamber (S) -iki elinin on parmağım açıp iki kerre işaret ederek-: "Ay şöyle şöyledir" buyurdu, üçüncü işarette ise baş parmağını yumdu, diyordu 26[26].

23[23] Bu haberi Dört Sünen sâhibleri rivayet etmiştir. Bunu sahâbî kendi re'yinden söyleyemiyeceği için, bu lâfzan mevkuf, hükmen merfû'dur. Bunun başlığa uygunluğu şu cihettendir: Bunun ma'nâsının gereği, şekk gününde oruç olmamasıdır. Çünkü Peygamber oruç tutmayı ramazân hilâlinin görülmesine ta'lîk etmiştir. Binâenaleyh şa'bâmn sonu olan günde, onun şa'bândan mı, yoksa ramazândan mı olduğu hususunda şekk edildiği zaman oruç tutulmaz.

Şekk günü, halkın hilâlin görülmesini konuştuğu fakat görülmenin sabit olmadığı gündür.

24[24] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın lâfzının ma'nâsı bu hadîsin ma'nâsına dönmekte olması cihetinden ve ikisinin hâsılı musâvî olmasındandır. Bu, "Ramazan mı yoksa ramazan ayı mı denilir bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

25[25] Bu hadîs, bundan evve! geçen hadîsteki "Hilâli takdir ediniz" kavlini tefsir ve beyân edicidir. Ve bu hadîs ile tefsir edilmesi en lâyık ve (doğruya) en yakın olan tefsirdir (Kastallânî).

26[26] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Başlığın ma'nâsı orucun ancak hilâlin görülmesiyle vâcib olacağına delâlet eder. Hilâl de bazan yirmidokuz gün olur. İşte hadîs bunu beyân ediyor (Aynî).

Peygamber on parmağını açarak iki defa işaret etmiş; bu, yirmi eder. Üçüncü defasmdaki işaretinde bir baş parmağı yummuş; bu da dokuz eder-; toplamı yirmidokuz olur. Hâsılı i'tibâr hilâl iledir. Ay bazen otuz olur, bazen yirmidokuz olur. Ve bazen de görülmeyebilir. Bu takdirde sayının otuza tamamlanması vâcib

19-.......Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) yâhud da Ebu'l-Kaasım (S) şöyle buyurdu: "Ramazân hilâlini gördüğünüz vakit (oruca niyet edip) oruç tutunuz. Ve şevval hilâlini gördükten sonra da iftar (yânı bayram) yapınız. Eğer üzerinize hilâl gizlenir ise, şa'bân ayının günlerinin sayısını otuza tamamlayın"27[27].

20........ Ümmü Seleme(R)'den (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) bir ay kadınlarının yanına girmemeye yemîn etmişti. Yirmidokuz gün geçince günün evvelinde yâhud sonunda (Âişe'nin yanına) geldi. Kendisine:

— Sen bir ay (yanımıza) girmeyeceğine yemîn etmiştin? denildi.

Bunun üzerine Peygamber: - '"Ay yirmidokuz gün olur" buyurdu 28[28].

---

olur. Ay, arka arkaya iki veya üç defa yirmidokuz olabilir. Dört aydan daha fazla da yirmidokuz olması vâki' olmaz (Kastallânî)

27[27] Li-ru'yetihî" kelimesindeki lâm tevkît İçindir; yânı vakit ma'nâsınadir. Bu lâm= Güneşin Jjıeva\ vakûnâe)kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz Arı/..." (el-İsrâ': 78) âyetindeki lâm'ın benzeridir. İbn Mâlik ile İbn HİşÂm bu lâm " -^ = Ba'de = Sonra" ma'nâsınadır,

demişlerdir. Buna göre ma'nâ: Güneşin zevalinden sonra" ve "Hilâlin görül-* meşinden sonra" demek olur.

Bu kelimenin sonundaki zamir de hilâle âiddir. Her ne kadar bu zamîr için bir ismin zikri geçmemiş ise de, siyak buna delâlet ettiği için, zamirin hilâle delâlet edeceği bellidir.

Bu hadîste, İbn Umer hadîsinde otuza tamamlanması emrolunanın şa'bân ayından olduğu da açıkça bildirilmiştir (Kastallânî).

28[28] îylâ, lügatte mutlak yekmîn ma'nâsmadir. Fakîhler örfünde ise husûsî bir yemindir ki, kocanın cinsî muamelede bulunmamak üzere karısından çekinmeye yemîn etmesidir. Bu çekinme dört aydan fazla veya noksan olmamak üzere bir bir vakitle mukayyed bulunur. Bu fıkhî iylâ,".. £* *~jî [£'} ^~i & öj>% ^AU ~ Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır" (et-Bakara: 226) âyeti mucibince dört ay çekinmektir.

Peygamber'in bu hadîste bildirilen iylâsı ise bir şer'î İylâ değil, sâdece bir yemîn idi. Nitekim İbn Abbâs "İylâ haddi olan dört aya ulaşmayarak, kişinin bir, iki, üç ay eşine yaklaşmaktan çekinmek hususundaki yemini, iylâ değildir" demiştir (İbn Ebî Şeybe, Musanna/). Bu menfî hüküm Atâ, Tâvûs, Saîd ibn Cu-beyr ve Şa'bî'den de nakledilmiştir.,Şafiî ile Ahmed dört ayı geçmelidir demişlerdir...

Rasûlullah'ın bu çekinme 'yemininin iylâ olmadığını Müslim Sahîh'mde, dşe'den gelen şu hadîs de te'yîd etmektedir: "Rasûlullah kadınlarının odaları-ıa bir ay girmemeye yemîn etti".

21-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kadın arının yanına girmemeye yemîn etti. Rasûlullah'ın bir ayağı yerinden ayrılmıştı (yânî çıkmıştı). Rasûlullah yirmidokuz gece yüksekçe bir yerde ikaamet etti. Sonra aşağıya indi. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay (eve girmemeye) yemîn etmiştin? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ay, yirmidokuz gün olur" buyurdu 29[29].

12- Bâb: İki Bayram Aylari Noksan Olmazlar

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki:

İshâk: "Bu iki aydan herhangi biri (sayı ve hesâbca) eksik olsa bile, (ecr ve sevâb cihetiyle) tam ve kâmildir" demiştir 30[30].

Muhammed de: "Bu iki ay noksan olarak birleşmezler" dedi 31[31].

22-....... Ebû Bekre(R)den (şöyle demiştir): Peygamber (S): "iki öay eksik olmazlar: Bunlar iki bayram ayı olan ramazân ile zu'l-hicce'dir" buyurdu 32[32].

Şer'î.ma'nâdaki iylânm hükmü, iylâ eden kimse, iylâ müddeti içinde karısına yaklaşırsa yeminini bozmuş olacağından, yemîn keffâretinin gerekmesidir. Yemininde sebat edip zevcesi ile dört ay zarfında cinsî münâsebette bulunmazsa bir talâk vâkVölur.. Birçok fer'î mes'eleleri cami' olan iylâ'nın tafsilâtı fıkıh kitâblarından ra'kîb edilmelidir.

29[29] Bu Enes hadîsinin başlığa uygunluğu da açıktır. Enes hadîsi, Ümmü Seleme hadîsini hem takviye, hem de biraz daha tafsil etmektedir,

30[30] Bu İshâk, İshâk ibn Râhûye veya İshâk ibn Suveyd ibn Hubeyre el-Ada'vî olmak muhtemildir. îshâk ibn Suveyd, bâb hadîsinin tarîklerinden birinin de râ-vîsidir. İshâk'ın bu sözü aynı zamanda bâb hadîsinin bir tefsiridir.

31[31] Bu Muhammed, Muhammed ibn Şîrîn veya bizzat müellif Muhammed ibn îs-mâîl olmak muhtemildir. Bu ihtimâlden dolayıdır ki, biz de bu Muhammed'i künyesiz olarak yazdık.

32[32] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

İki bayram ayının hiç noksan olmaması keyfiyeti, âlimler tarafından çeşitli vecihlerle tevcih edilmiştir.

13- Peygamber(S)1N: "Biz Yazı Yazmaz Ve (Yıldız) Hesabı Yapmayız" Sözü(NÜ Beyân) Babı

23-.......Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Biz Arab kavmi, ümmî bir topluluğuz. Yazı yazmaz ve (yıldız) hesabı yapmayız- Ay, bazen şöyledir, bazen böyledir". Râvî dedi ki: Peygamber bununla, bir defa ay yirmidokuz, bir defa da otuzdur demek istiyor 33[33].

Meselâ bâzısı: Bu iki ay, kendilerinde eksiklik olduğu hâlde bir sene içinde birleşmezler, demiştir. Tahâvî de şöyle demiştir: Hadîsin medlulü umûmî değildir. Yânî her sene bu iki ay otuzar gün olur denilmek istenilmemiştir. Çünkü müteaddid senelerde yirmidokuz olduklarına tesadüf ettik. Belki hadîsin ma'nâsı iki bayram ayı olan ramazân İle zu'1-hicce yirmidokuz gün olsalar bile noksan değildir, kâmillerdir. Bunun birisinde oruç tutulur, öbürüsünde hacc edilir. Ve her iki ibâdet, hükümler cihetiyle tam ve kâmildir, nakıs değildir, demektir. Şârih Kirmanı de Tahâvî'nin bu tevcihini şöyle açıklamıştır: "Havanın kapalı olması cihetiyle ramazânın sayısı eksilse, Arafat'ta vukufun zamanı olan Arefe günü bir gün evvel veya sonra değişse bile oruçlunun ve hacının ecri eksilmez." Bu kavil Atâ'dan, Hasen Basri'den, Nâfi'den ve Ebû Ha-nîfe'den de nakledilmiştir.

33[33] Buhârî bu hadîsi çok kısa rivayet etmiştir. Müslim'in rivayeti daha tafsîllidir: Rasûlullah (S) bir kerre iki elinin on parmağını açarak: "Bir ay şöyledir, şöyledir" buyurdu ve üçüncüsünde bir baş parmağını yumarak: "Şöyledir" buyurdu. Sonra: "Bâzı ay da şöyle, şöyle, şöyledir" buyurdu ve on parmağını üç defa açıp kapayarak bâzı ayın otuz olduğunu işaret etti.

Bu hadîste kamerî ayların bazen yirmidokuz, bazen otuz olduğu bildirilmiştir. Bundan evvelki üç hadîsle beraber bu dört hadîs hey'et yânî astronomi ilmiyle alâkalıdır. Peygamber İslâm ümmetinin her ferdi için kamerin matla'la-fına âid hesâblan inceden inceye araştırmaya gerek olmayıp, bâzı ayların yirmi-dokuz, bâzı ayların otuz olduğunu bilmek kâfi olduğunu bildirmiş ve hilâli görmekle oruç tutulup bayram edilmesini, hava kapalı olunca da ayın otuza doldurulmasını Öğretmekle riyâzîve astronomik hesâblar külfetinden ümmeti âzâ-de kılmıştır.

İslâm Dînî ibâdetlerimizi en basit ve en açık alâmetlere bağlamıştır. Bunun için Peygamber kamerî ayı İle ta'rîf ederken halkın en İbtidâdî kısmının seviyesine inerek, sağırların, dilsizlerin, Arabça bilmeyen yabancıların bile anlayabilmeleri için eliyle, parmaklanyle işaret buyurmuştur (İbn Battal ve diğerleri). ' Arab kavmi ümmî bir topluluktu (el-Cumua:2). Okur yazar, riyâzî bilgi sahibi kimseler Saadet Asn'nda az idi. Bunun için oruç, hacc gibi vakitleri, ka-tner hilâliyle ta'yîn buyurulan ibâdetlerde hilâli görmekle ve otuza tamamlamakla vakit ta'yînine müsâade buyurulması, ümmet üzerinden büyük güçlüğün kaldı-rılmasıdır ve büyük bir kolaylaştırmadır.

Fakat Saadet Asrı'ndan bir müddet geçtikten sonra ve bilhassa Abbâsîler'-den Hârûn ve Me'mûn devirlerinde İslâmî ilimlerin her dalında olduğu gibi beşerî ilimlerde ve hey'et ilminde en yüksek derecelere ulaşıldığı herkesçe bilinen ve kabul edilen bir hakikattir...

Zaman geçtikçe ve kamerin ve diğer yıldızların medar ve menzilleri hakkındaki bilgiler yayıldıkça muvakkıtların hesâblan, namaz vakitlerinde amel düstûru olmağa başlamıştır... (Tecrîd Ter., VI, 309-313).

I4- Bab:

"Hiçbir kimse bir günün ve iki günün orucuyla ramazânın önüne geçmesin".

24-....... Ebû Hureyre(R)'den:(o, şöyle demiştir):Peygamber(S) şöyle buyurdu: "Sizin hiçbiriniz bir günün yâhud iki günün orucuyla ramazânın önüne geçmesin. Ancak i'tiyâd edindiği orucunu tutmakta bulunan bir kimse olması müstesnadır. O kimse ramazânın önündeki bu günün orucunu tutsun" 34[34].

15- Zikri Ulu Olan Allah'ın Şu Kavli Babı

"Oruç (günlerinizin) gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size halâl edildi. Onlar sizin için, siz de onlar için birer

---

34[34] Kişinin i'tiyâd edindiği orucu, Dâvûd orucu yâhud .haftanın, ayın belli günlerinde tutmayı âdet edinip de bu orucun ramazândan bir iki gün evveline tesadüf, etmesi gibidir. Adak ve kaza oruçları da bu suretle müstesnadır.

Hadîsteki nehyin ve sakındırmanın sebebini âlimler şöyle açıklamışlardır: Hadîsin ma'nâsı, ramazâna ulaşmak kasdıyle bir iki gün evvelki oruçla ramazânı karşılamayınız demektir. Bu nehiy, Hristiyanlar'm kendi bozuk re'yleriyle ilâhî farzların sayı ve mikdânnı artırma alışkanlığından sakındırmayı ihtiva eder. Peygamber Kitâb ehlinin ve umumiyetle geçmiş ümmetlerin yapmış oldukları ilâhî rızâya aykırı işlerden ümmetini sakındırırdı.

Bu hadîsteki nehiy tahrîmî midir, yoksa tenzîhî bir nehiy midir? Tirmİzî ilim ehlinden bunun kerâhate hamledildiğini nakletmiştir. Seleften bâzıları bu hadîsin zahirine dayanarak şa'bânın son günü oruç tutmak caiz değildir demişlerdir ki, bu görüş Umer, Alî, Ammâr, Huzeyfe, İbn Mes'ûd ile tabiîlerden Sa-îd ibn Müseyyeb, Şa'bî, Nahaî, Hasen Basrî, İbn Sîrîn'den nakledilmiştir. Şafiî'nin görüşü de böyledir.

İbn Abbâs ve Ebû Hureyre, ramazân orucu ile diğer günlerin orucu arası bîr iki gün ayrılmalıdır diye emretmiş ve farz namazla nafile arası kelâm, kıyam, Öne ve arkaya geçmek gibi bir fiil ile ayırmak nasıl müstehâb ise, ramazân orucu ile diğer günler oruçlarının arasını ayırmak da Öyle müstehâbdır, demişlerdir. İkrime de şekk günü oruç tutan kimse Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olur der imiş...

Bâzı âlimler de tatavvu' orucu caiz görmüşlerdir... (Aynî).

libâssınız. Allah nefislerinize karşı za'f göstermekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (bundan sonra geceleri) onlara yaklaşın ve ^ Allah'ın hakkınızda yazdığını isteyin..." (el-Bakara: 178) 35[35].

25-.......el-Berâibnu Âzib (R) şöyle dedi: (Oruç ilk farz olduğu sırada) Muhammed(S)'in sahâbîleri arasında bir kimse oruç tutar da iftar zamanında iftar edemederrüyursa, o kimse ne gecesinde ne gündüzünde tâ akşama girinceye kadar birşey yiyemezdi. Ensâr'dan Kays ibnu Sırme oruçlu olduğu birgün iftar vakti olunca evine gelmiş ve kanısına:

— Yanınızda yiyecek var mı? diye sormuştu.

Karısı:

— Hayır yoktur, fakat gider senin için ararım, demişti. Kays o gün arazîsinde çalışıyordu. Yorgunluğundan uyku ona galebe etmiş, iftar zamanını uyku ile geçirmişti. Karısı ona gelip, Kays'ın uykuda olduğunu görünce:

— Vay sana yazık oldu, dedi.

Gündüz olup gün yarıya varınca Kays'a bir baygınlık geldi. Bu durum Peygamber'e söylendi. Bunun üzerine şü âyet indi: "Oruç (günlerinizin) gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size halâl kılındı. Onlar sizin için, siz de onlar için birer libâssınız. Allah nefislerinize karşı zaf göstermekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (bundan sonra geceleri) onlara yaklaşın ve Allah *ın hakkınızda yazdlğim İsteyin... " (el-Bakara: 178).

Bu âyetin inmesi üzerine sahâbîler çok sevindiler. Müteakiben de: "(Bütün gece, sâdık) fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için, sonra geceye kadar orucu tamamlayın..." (el-Bakara: 178) kelâmı İndi 36[36].

35[35] Ebû Zerr rivayetinde başlık yapılan kısım "Allah 'in size yazdığım isteyin" kavline kadardır. Diğerlerinin rivayetinde ise âyetin sonu olan "Tâ ki korunsunlar" kavline kadarki kısımdır. Buhârî bu âyeti, bunun inmesinden evvelki hâli beyân etmek İçin başlık yapmıştır. Bunun inmesine Umer ibn Hattâb ile Kays ibn Sırme'nin hâdiseleri sebeb olmuştur. Umer de iftardan sonra gece içinde kadınına yaklaşmış ve bunu Peygamber'e arz edip pişmanlık izhâr eylemişti

36[36] Hadîsin başlığa uygunluğu, hadîsin başlıktaki âyetin inme sebebini beyân etmesi yönündendir.

16- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Bütün gece, sâdık) fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için, sonra geceye kadar orucu

tamamlayın..." (el-Bakara: 178)

Bu bâbda el-Berâ*mn Peygamber'den rivayet ettiği hadîs vardır37[37].

26-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: "Sîze beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyiniz içiniz..." (ei-Bakara: W8) âyeti indiği zaman ben hemen bir siyah, bir de beyaz ip edindim ve bunları yastığımın altına koydum. Geceleyin zaman zaman bunlara bakmaya başladım. Fakat bunlar bana birbirinden seçilmiyordu. Kuşluk vakti Rasûlullah'a gittim ve bunu kendisine zikrettim. Rasûlullah (S): "Bu kara iplik ile ak iplik, gecenin karanlığı ile gündüzün aklığından ibarettir" buyurdu 38[38].

27-.......Sehİ ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: "Size beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyiniz içiniz..." (ei-Bakara: i78> âyeti indiğinde "Mine'I-fecri (= Fecrden)" kaydı inmemişti. Birtakım adamlar oruç tutmak istediklerinde bunlardan birisi ayağına beyaz iplik ve siyah iplik bağlamış ve bunların görülmesi kendisine belirinceye kadar yemekten vazgeçmemişti. Bunun üzerine Allah sonradan "MineH-fecri (= Fecrden)" kaydı ve beyânını indirdi de, böylece sahâbîler Yüce Allah'ın "Beyaz iplik ve siyah iplik" kavliyle ancak gece ve gündüzü kasdettiğini öğrendiler 39[39].

Oruç ilk farz olduğu sırada yatsı namazını kıldıktan, uyuduktan sonra yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak caiz değildi. Bâzıları yatsı namazından sonra kadınlarına yaklaştı, fakat bilâhare pişman oldu.

Âyetteki "Havn" kelimesinde za'f ma'nâsı da vardır.
37[37] Buhârî burada haber verdiği bu Berâ hadîsini bundan önceki bâbda mevsûlen rivayet etmişti.
38[38] Hadîsin başlığa uygunluğu ve onu açıklayışı meydandadır.

39[39] Bu "Minel-fecri" kaydı ya beyândır yâhud teb'îzdir. Kelâm bu kaydın inme-, sinden evvel istiare iken, bu kayıd ile temsile dönmüştür.

17- Peygamber(S)'in: "Sakın Sizleri Bilâvin Ezanı Sahurunuzdan Men' Etmesin" Kavli Bâbl 40[40]

28-....... Nâfi', İbn Umer'den; bir de el-Kaasım ibn Muhammed (106) Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Bilâl geceleyin ezan okur idi. Rasûlullah (S): Ümmü Mektûm oğlu ezan okuyuncaya kadar yiyiniz, içiniz- Çünkü Ümmü Mektûm oğlu fecr tulü' etmedikçe ezan okumaz" buyurdu 41[41].

el-Kaasım: Bu ikisinin ezanı arasında ancak şunun (Ümmü Mektûm oğlu'nun) çıkması ve bunun (Bilâl'in) inmesi kadar zaman vardı, demiştir 42[42].

40[40] Müslim ile Dört Sünen sahihleri Semûre İbn Cündeb'den şu hadîsi rivayet ettiler: O şöyle demiştir: Resûlullah (S) "Sakın sizleri ne Bilâl'ın ezam, ne de müstatil fecr sahurunuzdan men' etmesin. Lâkin sizler ufuktaki mustatîr fecre i'tibâr ^ ediniz". Bu hadîste "Fecri kâzib"den fecri mustatîl; "Fecri sâdik"tan da fecri j- mustatîr ile ta'bîr buyurulmuştur. Fecri mustatîl, sabahlan doğu tarafında ak-wı çil, donuk ve uzun bir nûrânî piramit şeklinde görülen ışık hadisesidir ki, bunun tabanı ufukta ve güneşin bulunduğu cihettedir. Mihveri de ufkun üstünde 10; semâya doğru burçlar dâiresi boyunca uzanmış olur. Ziyası kehkeşân ziyasına 1$. benzer. Bu nûrânî amudun ziyası, ufkun üstünde başa doğru uzayıp gittikçe in-'!»: çeldiği için, şerîat dilinde "Fecri m'ustatîl" veya "Beyaz mustatîl" denilmiştir. Bu mustatîl beyazlığı karanlık ta'kîb eder. Onu müteâkib de ufukta "fecri sâdık" zuhur eder ki, bu da bütün doğu ufkuna boydan boya bir hadd gibi uzanmış ışıktan ibarettir. Ziyanın böyle boylu boyunca istitâre ve intişârından dolayı buna da "Fecri mustatîr" denilmiştir. Buna "Fecri sâdık", "Subhi sâdık" da denilir ki, oruçlu için yemekten, içmekten kendini tutmak ve çekinmek zamanıdır. Sabah namazının da vakitlerinin evvelidir...

Peygamber (S) kâzib ve sâdık fecrleri en basit ve en sâde bir uslûb ile ta'rîf etmiştir: Abdullah İbn Mes'ûd: Rasûlullah "Fecr böyle değildir, böyle olmayınca fecr olmaz" buyurdu. Rasûlullah "Fecr böyle değildir" derken, parmaklarım yukarıya kaldırıp dikti. "Tâ böyle olmayınca"derken de şehâdet ve orta parmaklarını üstüste bindirip sağa sola uzatarak işaret etti, demiştir (Buhârî, Kitâbu'1-Ezân, Tecrîd Ter., II, 488; VI, 319-320).

Rasûlullah'ın yalancı fecre dâir işareti, ufuktan baş semtine doğru uzanan nûrânî amudu gösteriyordu.; Sâdık fecri ta'rîf için de işaretle enlemesine olan nuru göstermişti. Ve hakîkaten en basit zekâ sahibi insanların bile anlayabileceği bir şekilde ta'rîf buyurmuştu.

41[41] Kitâbu'I-Ezân'da İbn Mes'ûd'dan gelen hadîs daha tafşîlli olup bu erken ezânm maksadlarını da bildirmektedir: "Tâ ki kaaim olanınızı vazgeçirsin, uykuda olanınızı da uyandırsın..".

Buhârî burada hadîsi -ayrı ayrı İki senedle- İbn Umer'den ve Âişe'den rivayet etmiştir.

42[42] "İkisinin ezanı arasında yalnız birinin çıkıp, diğerinin ineceği kadar fasıla bulunurdu" fıkrasından anlaşılabileceği üzere, birincisi fecri kâzibin, diğeri fecri sâdıkm tulû'unda ezan okurlarmış...

Bilâl'in sabah vaktindenevvel geceleyin ezan okuması namaza da'vet İçin değil, uykuda olan uyansın, oruç tutacak olan sahurunu hemen yesin, gece namazında olan kısa kesip vitre başlasın içindir.

18- Sahuru Geciktirmek Babı

29-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ailem içinde sahur yemeğini yer idim de, sonra Rasûlullah'ın beraberinde secdeyi, yânî sabah namazını yetiştirebilmek için benim bir sür'atim (yânî acele edişim) olurdu 43[43].

19- Sahur İle Sabah Namazı Arasında Ne Kadar Zaman Vardır? Babı

30-....... Enes ibn Mâlik'ten; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'den. Zeyd

ibn Sabit şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde sahur yemeği yedik. Sonra Peygamber (sabah) namazına kalktı. Enes dedi ki: Ben de Zeyd'e:

— Sabah ezanı ile sahur arasında ne kadar zaman bulundu? diye sordum.

Zeyd:

— Elli âyet (okuyacak) kadar, diye cevâb verdi 44[44].

43[43] Sehl'in sahur yemeği yedikten sonra Peygamber'in beraberinde sabah namâzına yetişmek için acele hareket etmesi cihetinden, hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîs, Buhârî'nin ferdlerindendir; bunu Namaz Vakitleri Kitâbı'nm "Sabah Namazının vakti bâbı"nda getirmişti.

44[44] Hadîs, iki yüksek sahâbîden geldiği için kuvvet ve sıhhatçe müstesna bir vasfı . hâizdir. İki sahâbînin biri diğerinden rivayet etmiştir. Bu hadîs Namaz Vakitleri Kitâbı'nda "Sabah namazının vakti bâbı"nda da geçmişti.

Bu hadîsten sabah namazının erken ikaame edildiği ve sahurun fecrin tulû-una yakın zamana kadar geri bırakıldığı anlaşılır. Elli âyet okuyacak zaman mik-dârı dört-beş dakîka olarak takdir edilmiştir ki, bir abdest alacak zamandır.

tmsâktan onsekiz dakîka sonra fecri sâdık tulu' etmiş bulunacağından, sa-. bâh namazının ilk vakti girmiş olur ve sabah namazını kılmak sahîh olur. Fakat Hanefiler'e göre efdal olan elli dakîka kadar bir zaman geçmelidir. (Tecrîd Ter., VI, 321).

20- Peygamber (S) Ve Sahâbtleri, Oruçlarını Arka Arkaya Ekledikleri Ve Geceleyin Sahur Yemeği Yemek Zikrolunmadığı İçin. Bunu Vâcib Kılmayarak Sahur Yemeği Yemenin Bereketi Babı 45[45]

31-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (o şöyle demiştir): Peygamber (S) orucunu arka arkaya ekledi. Bâzı kimseler de oruçlarını arka arkaya eklediler. Fakat bu onlara ağır geldi de, Peygamber onları, orucu, sahur yemeğini yemeksizin birbirine ulamaktan nehyet-ti. Onlar:

— Sen orucunu ekliyorsun, dediler. Peygamber:

— "Benim hâlim sizin hâliniz gibi değildir. Çünkü ben (Rabb'-im tarafından) doyurulurum ve sulanırım" buyurdu 46[46].

32-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Sahur yemeğe yiyiniz. Çünkü sahur yemeğinde bereket vardır" buyurdu 47[47].

45[45] Sîn'in Ötresi ile "Suhûr", oruç tutmak maksadıyle fecr doğmadan-evvel yemek yemek, sîn'in fethasıyle "Sahur" ise o vakitte yenilen yemektir

46[46] Yânî Rabb'im tarafımdan bana yemek yiyen ve su içen kimsenin kuvveti verilir. Murâd hakîkaten yedirilmek, içirilmek değildir. Çünkü hakîkaten yemiş olaydı, orucu eklemek durumu olmazdı (Kastallânî).

47[47] Buradaki bereket çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir: Sahur yemeği az da olsa bollanır, sahur yemekle oruca kuvvet kazanılır, sahur yemekle ibâdetin daha iyi yerine getirileceğinden ecri ve sevabı bol olur... gibi.

Eğer bereketle murâd, ecr ve sevâbdır dersek, kelime ötre ile "Suhûr" olmalıdır; çünkü Suhûr, tasahhur (seherde yemek yemek) ma'nâsma masdardır. Ecr ve sevâb da fiile âiddir. Masdar, fiili temsîl eder. Eğer bereket, kuvvei ve kuvvetlendirmedir, der isek, o zaman kelime fetha ile "Sahur" olmalıdır (Kastallânî).

21- Bâb: İnsan Oruç Tutmaya Gündüzleyin Niyet Ettiği Zaman (Sahîh .Olur Mu, Olmaz Mı)? 48[48]

Ve Ümmü'd-Derdâ: EbuM-Derdâ (bazen gündüz vakti): Yanınızda yiyecek birşey var mıdır? diye sorardı. Eğer

biz: Hayır, yoktur dersek, Ebu'd-Derdâ: Öyleyse ben bu gün oruçluyum, der(oruca niyet eder)di, demiştir.

Ve böyle, gündüzleyin oruca niyet etme fiilini Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe de (Allah

onlardan râzî olsun) yapmışlardır 49[49].

33-.......Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) âşûrâ günü gündüzü bir kimseyi insanlar arasında şunu nida ve i'lân etmesi için gönderdi: "Her kim yemek yedi ise (gününün karnını yemeyerek) gününü tamamlasın -yâhud- oruç tutsun. Birşey yememiş olan da artık birşey yemesin!"50[50].

48[48] Buhârî bu başlığı gerek farz, gerek nafile oruca gündüzleyin niyet etmenin sa-hîh olduğunu bildirmek için açmıştır. Fakat bu hususta âlimler arasında görüş ayrılığı olduğundan, hükmü açıkça söylememiştir. Gündüzleyin niyet etmenin sahîhliğine Ebu'd-Derdâ'nın ve diğerlerinin haberini delîl olmak üzere getirmiştir

49[49] Ümmü'd-Derdâ'nm haberini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî burada Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe'nin de gündüzleyin oruca niyet ettiklerini ta'lîken bildirmiştir. Bu ta'lîklerden Ebû Tal-ha'ya âid olanı Abdurrazzâk; Ebû Hureyre'ye âid olanı Beyhakî; İbn Abbâs'ınkini Tahâvî; Huzeyfe'ninkini Abdurrazzâk muttasıl senedle rivayet etmişlerdir. Bunlar arasında Tahâvî'nin ibn Abbâs'tan rivayeti hepsinden daha açıktır: İbn Abbâs "Bir sabah kalktım. Oruç tutmak arzusunda değildim. Henüz yemek yememiş, su da içmemiştim. Yiyecek birşey bulamayınca oruca niyet ettim" demiştir (Kastallânî).

50[50] Bu hadîs, Buhârî'nin üç râvî ile Peygamber'e ulaşan sülâsiyât hadîslerindendir ve bu beşincisidir.

Âlimler fecri sâdık'ın tulû'undan sonra oruca niyet edilip edilmeyeceği hususunda ayrı görüşlere gitmişlerdir. Evzâî, Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, İs-hâk, ramazân orucuna geceden niyet edilmedikçe caiz değildir, demişlerdir. Zâhirîler'in görüşü de böyledir.

Nahaî, Sevrî, Ebû Hanîfe de ramazân, muayyen adak ve nafile oruçlara zevalden evvele kadar niyet etmek sahih ve caiz olduğuna hükmetmişlerdir.

22- Cünüb Olarak Sabaha Giren Oruçlunun Hâli Babı

34-....... Sumeyye, efendisi Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân'dan işitmiştir. Ebû Bekr şöyle demiştir:,Ben ve babam Abdurrahmân ibnu'l-Hâris, Âişe'nin ve Ümmü Seleme'nin yanına girdiğimiz zaman... H Bize Ebû'UYemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb ibnu Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibn Haris haber verdi ki, babası Abdurrahmân, Mervân ibnu'l-Hakem'e (vefatı: 65 H. Ramazânı) şunu haber vermiştir; Âişe ve Ümmü Seleme bu Abdurrahmân'a, Rasûlullah (S) ehliyle cinsî münâsebetten dolayı cünüb olduğu hâlde fecr ona erişirdi. Fecrden sonra Rasûlullah yıkanır ve orucu tutardı, diye haber verdiler.

Bu haber üzerine vâlî Mervân, Abdurrahmân ibnu'l-Hâris'e hitaben: Allah'a yemîn ediyorum ki, sen bu haberi makaale ile Ebû Hu-reyre'yi muhakkak zorluğa düşürüyorsun, dedi. Ve Mervân, o günlerde (Muâviye ibn Ebî Sufyân tarafından) Medîne üzerinde hâkim bulunuyordu. Ebû Bekr dedi ki: Abdurrahmân, Mervân'ın bu sözünden hoşlanmadı. Bundan bir müddet sonra Zu'1-Huleyfe'de bizim Ebû Hureyre ile birleşmemiz mukadder oldu. Ebû Hureyre'nin orada bir arazîsi vardı. İşte bu buluşmada Abdurrahmân, Ebû Hu-reyre'ye: Ben sana bir iş söyleyeceğim. Eğer Mervân o iş hususunda bana yemîn etmiş olmayaydı, ben o işi sana zikretmezdim, dedi. Ve akabinde ona Âişe ile Ümmü Seleme'nin yukarıda geçen sözlerini zikretti. (Ebû Hureyre'nin yüzü renklendi ve:) Görüşüm böyledir (yânî cünüb olarak sabaha giren oruç tutmaz). Bana el-Fadl ibnu Abbâs tahdîs etti, o daha iyi bilendir, dedi.

Ve Hemmâm ibn Münebbih ile Abdullah ibn Umer'in oğlu, Ebû Hureyre'den olmak üzere, Peygamber (S) böyle kişiyeiftâr ile emrederdi, diye söylemişlerdir. (Buhârî dedi ki):

îbn Munzir'in beyânına göre, oruç tutmak tasavvurunda olmayarak, sabahlayan bir kimse, bilâhare nafile oruç tutmak isterse,bu vaziyetteki kimsenin orucu ve niyeti hakkında da âlimler görüş ayrılığına düşmüşlerdir: Bir kısmı, ne zaman olursa olsun gündüzleyin niyetle oruç tutmayı tecviz etmişlerdir. Bir kısmı da buna cevaz vermemiş, oruca geceden .niyet etmek lâzımdır, demişlerdir. İmâm Mâlik, nafile oruca da geceden niyet edilmesine tutunarak "Gündüzün evvelinde yemekten, içmekten kendini tutup çekinmek niyetsiz ameldir; açlıktan ibarettir" demiştir,..

Birincisi, yânî Âişe ve Ümmü Seleme hadîsi ittisal bakımından daha sağlamdır[51][51].

23- Oruçlu Olan Erkek Ve Kadının Derilerinin Birbirlerine Sürüşmelerinin Hükmü) Babı [52][52]

Ve Aişe (R): Oruçlu erkeğe kadının, yalnız ferci haram olur, demiştir [53][53].

35-...... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) oruçlu iken öper ve sarmaşıp derisini kadının derisine dokundururdu. O, sizin nefsine en hâkim olanınızdı[54][54].

---

[51][51] Buhârî hadîsi evvelâ İmâm Mâlik'ten kısaca; bunun ardından da İbn Şihâb ez-Zuhrî'den uzun olmak üzere iki tarîkten getirmiştir. Hadîsin başlıktaki suâle cevâblığı açıktır.

İbn Hacer özetlenmiş olarak şöyle demiştir: Ben derim ki: Bana zahir olan Buhârî'nin muradı, birinci rivayetin (yânî ÂÎşe ve Ümmü Seleme rivayetinin) isnâdca daha kuvvetli olduğudur. Bu rivayet, tercîh edilme bakımından da böyledir. Çünkü bu hadîs Âişe ile Ümmü Seleme'den bir ma'nâda olarak pek çok yollardan gelmiştir. Hattâ İbnu Abdi'1-Berr: O sahih ve mütevâtir oldu demiştir. Ebû Hureyre'den bu konuda gelen rivayetlerin çoğu ise, onun Fadl ve Usâ-me yolundan gelen bu görüşle fetva verir olduğudur. Kendisi bunu Peygamber'e yükseltiyordu. Bizzat kendisi bunu Peygamber'den işitmemişti. Ebû Hureyre bunu ancak Fadl ve Usâme vâsıtasıyle işitmiştir. Onun, Peygamber'in bunu söylediğine yemîn etmesine gelince, kendisi Fadl ile Usâme haberlerine şiddetle i'tı-mâd etmesinden dolayı olmalıdır. O bu görüşünden dönmüştür.. (Fethu'l-Bârî).

Âişe ve Ümmü Seleme'nin bu müşterek rivayetleri mü'minlerin kalblerin-den bir şübheyi gidermiştir ki, böyle cünüb olarak âmdan fecr vaktine erişen oruçlunun orucunun bozulması şübhesidir. Bâzı sahâbîler fecrden evvel herhalde yıkanılmasi gerektiğine kaail olmuşlardı da, mü'minlerin bu iki şefkatli anası bu zannı derhâl gidermeye sür'at etmişlerdir. Hattâ şer'î vaziyeti kemâliyle aydınlatmak için bu cünüblüğün bir ihtilâm neticesi olmadığını da "Min ehlihî= Ailesine yaklaşmaktan" diyerek açıklamışlardır. Allah onlardan râzî olsun.

[52][52] el-Mubâşir, mufâ'ale vezninde, bir işe kişi bizzat kendi başlamak ma'nâsınadır ki, başkasına havale etmemekten ibarettir. Ve cima eylemek ma'nâsınadır, bir kavle göre İkisi bir sevb içinde derilerini biribîrine sürüşmek ma'nâsınadır (Ka-amûs Ter.). Burada cima ma'nâsma değil, sâdece sarmaşıp derilerini birbirine dokundurmaları ma'nâsınadır (Aynî).

[53][53] Aişe'nin bu sözünü Tahâvî senediyle rivayet etmiştir: Hâkim İbn İkâl dedi ki: Ben Aişe'ye: Ey mü'minlerin anası! Ben oruçlu iken bana kadınımın hangi uzvu haram olur? dedim. Âişe: Ferci, diye cevâb verdi.

Buna benzer bir rivayet de şudur: Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'ye: Ey mü'minlerin anası! Kadının hangi mahalli oruçlu olan kocası için haramdır? dedim. Aişe: Kadının oruçlu olan kocasına her tarafı halâldır, yalnız galîz avret yeri değil, diye cevâb verdi (Ibnu Hazm, el-Muhallâ)

[54][54] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Hadîsteki "Irb" kelimesi hacet, cinsiyet âleti olan uzuv, kadınlara duyulan hevâ ve nefis ma'nâlannadır. Nefis ma'nâsı Muvatta'da bu hadîsin Ubeydullah'tan gelen

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs: "Me'reb", hacet; "Meârib" (Tâhâ: 18), hacetler demektir, demiştir 55[55].

Tâvûs da: "Gayri ulVl-ırbetV (en-Nûr: 3 i), kendisinin kadınlara bir ihtiyâcı olmayan ahmak kişi demektir, demiştir 56[56].

24- Oruçlu İçin Öpme(Nin Hükmü) Babı

Ve Câbir ibn Zeyd: Eğer erkek karısına bakar da menî indirirse, orucunu tamamlar, demiştir 57[57].

36-.......Âişe(R): Rasûlullah (S) oruçlu iken kadınlarının bâzısını muhakkak öperdi, demiş; sonra da gülmüştür58[58].

Ma'mer'den; o da Tâvûs'un oğlundan; o da babasından., senediyle rivayet etmiştir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

---

rivayet tarîkinde geimiştir. Bu se-beble Tirmizî de G5m/'inde "Irb "ı nefs ile tefsîr etmiştir. Hafız Zeynuddîn Irâ-kî de: "Bu manâ doğruya en yakın olan bir ma'nâdır. Çünkü hadîslerin garîb kelimelerini tefsîrde evlâ olan, hadîslerin diğer tarîklerinde gelen tefsirdir" demiştir.

Aişe bu son sözü ile, siz bu mubah olan öpme ve sarılıp oynaşmadan sakınınız! Sonra nefsinize hâkim olamayıp bir kusur işlersiniz! tenbihinde bulunmuş oluyor.

55[55] Buhârî âdeti üzere hadîste geçen garîb kelimenin, Kur'ân'daki geçişini işaret etmek suretiyle tefsirini veriyor. İbni Abbâs'm "Irb" kelimesi hakkındaki bu tef-sîrini, İbn Ebî Hatim, Alî ibn Ebî Talha tarîkinden; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere senediyle mevsûlen rivayet etmiştir

56[56] Tâvûs'un aynı kelime hakkındaki bu tefsirini de Abdurrazzâk kendi tefsirinde

57[57] Câbir ibn Zeyd'in bu haberini, îbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivayet etmiştir. Bu haber çoğunluğun rivayetlerinde burada vâki' olmuştur. Ebû Zerr'in rivayetinde ise geçen babın sonunda vâki' olmuştur.

58[58] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah oruçlu iken kadınlarından bâzısını muhakkak öperdi" sözündedir. Aişe'nin bu sözden sonra gülmesi, bu kıssanın sahibesi kendisi olduğunu tenbîh içindir. Bu da ya kıssaya i'timâdda daha belîğ olması için yâhud bu hususta kendisine muhalefet eden kimselerden hayret olarak yâ-hud da kendi nefsine taaccüb ettiği içindir. Çünkü kadınların erkeklere zikretmesi haya edilecek nevi'den bir şeyi söylemiştir. Fakat Âişe'yi, ilmi teblîğ etmek zarureti bunu zikretmeye mecbur etmiştir. Yâhud da Aişe'nin bu gülüşü, Rasûlullah nazarındaki mevkii ve Peygamber'in kendisine olan mahabbetîyle sevinmesinden ötürü olmuştur (Kastallânî).

37-.......Ümmü Seleme'ninkızıZeyneb'den: Annesi Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben Rasûlullah ile beraber saçaklı kadife örtünün altında yattığımız sırada birden hayz oldum. Bunun üzerine ben yavaşça sıyrılıp, hayza mahsûs elbisemi aldım. Rasûlullah: "Neyin var, hayızın mı geldi?" diye sordu. Evet, dedim. Akabinde O'nunla beraber saçaklı kadife örtünün içine girdim. Ümmü Seleme ve Rasûlullah, ikisi de cünüblükten dolayı bir kab içinde yıkanırlardı. Ve Rasûlullah oruçlu olduğu hâlde (ben) Ümmü Seleme'yi öperdi [59][59].

25- Oruçlunun Yıkanması Babı

Ve İbn Umer oruçlu iken bir bezi ıslatıp kendi üzerine atmıştır [60][60]. eş-Şa'bî de oruçlu iken hammâma girmiştir [61][61]

ibn Abbâs tencerede pişmekte olan yemeği yâhud herhangi yiyecek şeyi tadmakta be's yoktur, dedi [62][62].

Hasen Basrî: Oruçlu için suyu ağıza alıp çalkalamakta ve soğuk suya girip durmakla serinlemekte be's yoktur, demiştir [63][63]. İbn Mes'ûd: Herhangi birinizin oruç günü

---

[59][59] Başlığa delîlliği "Rasûlullah oruçlu iken (ben) Ümmü Seleme'yi öperdi" sözün-dedir. Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda da geçmişti

[60][60] İbn Umer'in bu fiilini, ibn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Bunun başlığa uygunluk ciheti, ıslak bez beden üzerine atıldığında onu ıslatır; bu da üzerine su döküldüğü zamanki hâline benzer olmasıdır.

[61][61] Şa'bî'nin fiilini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etti.'

[62][62] ibn Abbâs'ın bu sözünü, İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî, mevsûlen rivayet etmişlerdir. Başlığa delîllik ciheti, bir şeyi yutmaksızın ağıza girdirmek olan tatmak, oruca zarar vermez; öyleyse suyu bedene ulaştırmak evlâ tarikiyle zarar vermez olmasıdı

[63][63] Bunu Abdurrazzâk, ma'nâsı ile rivayet etmiştir.

olduğu zaman yağlanmış . ve saçları taranmış olarak sabaha girsin, demiştir 64[64].

Enes ibn Mâlik de: Benim içinde yıkanılacak bazam (= Bakırdan edinilen bir havuzum, küvetim) vardı. Ben

oruçlu iken (sıcak hissettiğimde serinlemek için) kendimi onun içine atar dururdum, demiştir 65[65].

Ve Peygamber'in oruçlu iken dişlerini misvakladığı zikrolunur 66[66]. İbn Umer de: Oruçlu, gündüzün evvelinde

ve sonunda dişlerini misvakla ovar, demiştir 67[67]. Atâ ibn Ebî Rebâh: Eğer oruçlu kimse tükürüğünüm yutarsa, orucunu bozar demem, demiştir 68[68]. İbn Şîrîn de: Yaş misvakla misvaklamasında be's yoktur, dedi. Kendisine: Yaş misvakın bir tadı vardır, denildi de o: Suyun da bir tadı vardır. Hâlbuki sen abdest alırken ağzına su alıp çalkalıyorsun, dedi 69[69]. Enes ibn Mâlik, Hasen Basrî, İbrahim Nahaî: Göze sürme ve herhangi bir ilâç sürmekte oruçlu için hiçbir be's görmemişlerdir 70[70].

38-.......Âişe (R): Peygamber (S) ramazânda ihtilâm olmaktan başka sebeble cünüb olduğu hâlde kendisine fecr erişirdi, akabinde yıkanır ve orucunu tutardı, demiştir 71[71].

64[64] Buhârî bununla, oruçlu için yıkanmayı kerîh göreni reddetmek İstemiştir. Çünkü o kişi, oruçlunun yıkanmasını suyun boğaza ulaşacağı edîşesiyle kerîh gör-düyse, bu illet, ağıza su alıp çalkalamak, misvak kullanmak, pişen yemeği tadmak gibi şeylerle bâtıldır. Eğer refâhiyet, yânî geçim bolluğu ve yaşama huzuru olduğu için kerîh gördüyse, muhakkak ki seıef, oruçlu için rahat ve huzur üzere olmayı, süslenmeyi, taranmayı, yağ sürünmeyi, sürme çekmeyi ve benzeri şeyleri müstehâb saymışlardır. İşte Buhârî bu eserleri bunun İçin sevkeylemiştir (İbnu'l-Munzir.)

65[65] Enes'İn bu küvet haberini Kaasım ibn Sabit mevsûlen rivayet etmiştir
66[66] Peygamber'in bu fiilini Ebû Dâvud ve diğerleri rivayet etti.

67[67] İbn Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etti.

68[68] Sırf temiz olduğu ve mi'deden ayrılmamış bulunduğu takdîrde "böyledir. Çünkü bundan sakınmak zordur...

69[69] İbn Sîrîn'in bu sözünü îbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etti.

70[70] Hasen'inkini Abdurrazzâk; İbrâhîm Nahaî'ninkini Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâd ile rivayet etmişlerdir (Kastallânî)
71[71] Hadîsin başlığa delîlliği son cümlededir. Bu hadîs iki bâb evvel de geçmişti.

39- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm ibni'l-Mugîre'nin himayesinde bulunan Sumeyy'den tahdîs etti ki, bu Sumeyy, efendisi olan Ebû Bekr ibn Abdirrahmân'dan şöyle dediğini işitmiştir: Ben babamla beraber gitmiş ve nihayet onun beraberinde olarak Âişe'nin yanına girmiştik. Âişe (R): Rasûlullah (S) üzerine şehâdet ediyorum ki, O, ihtilâmdan dolayı değil, cinsî münâsebetten ötürü cünüb bulunduğu hâlde muhakkak sabaha girer, sonra da cünüb olarak girdiği o gününde oruç tutardı, dedi. Bundan sonra biz Ümmü Seleme'nin yanına girdik. O da Âişe'nin söylediği gibi söyledi [72][72].

26- Oruçlunun Unutarak Yediği Ve İçtiği Zamandaki Hükmü Babı

Ve Atâ: Oruçlu burnuna su çektikten sonra geri püskürürken burnundaki deliklerden boğazına su girerse, kendisi buna mâlik olamamış ise, bunda be's yoktur, demiştir[73][73].

Hasen de: Eğer oruçlunun boğazına sinek girerse, oruçluya birşey lâzım gelmez, demiştir [74][74].

Hasen ve Mücâhid: Eğer oruçlu orucunu unutarak cinsî münâsebet yaparsa, kendisine hiçbirşey lâzım gelmez, demiştir [75][75].

40-.......Muhammed ibn Şîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Oruçlu kimse oruçlu olduğunu unutup da yediği ve içtiği zaman, orucunu (bozmayıp) tamamlasın! Çünkü o oruçluya ancak Allah yedirmiş ve içirmiştir" buyurmuştur [76][76].

---

[72][72] Bunun da başlığa delîlliği meydandadır. Bu da biraz önce geçmişti.

[73][73] Atâ'mn bu sözünü İbnu Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

[74][74] Hasen Basrî'nin bu sözünü de tbn Ebî Şeybe rivayet etti.

[75][75] Hasen Basrî ile Mücâhİd'İn bu sözlerini Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

[76][76] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

27- Oruçlunun Yaş Ve Kuru Misvakla Dişlerini Fırçalaması Babı

Ve Âmir ibn Rabîa'nın: Ben, Peygamber(S)'i oruçlu olduğu hâlde misvakla dişlerini temizlerken ihata edemiyeceğim yâhud sayamacağım kadar çok gördüm, dediği zikrolunuyor77[77].

Ebû Hureyre de: Peygamber (S): "Ümmetime meşakkat verecek olmayaydım, her abdest alışta dişlerini misvakla temizlemelerini onlara muhakkak emrederdim" buyurdu demiştir 78[78]. Bunun benzeri olan hadîs, Câbir ibn Abdillah'tan, Zeyd ibn Hâlid'den; onlar da Peygamber'den olmak üzere rivayet olunuyor. (Buhârî dedi ki:) Peygamber bu hadîsinde oruçluyu oruçsuzdan ayırmamıştır 79[79].

Ve Aişe: Peygamber (S): "Misvaklanmak, ağızın temiz kalmasına ve Rabb'in razı olmasına sebebdir" buyurdu

demiştir 80[80].

Atâ ile Katâde de: Oruçlu tükürüğünü yutabilir, demişlerdir81[81].

41-.......Humrân şöyle demiştir: Ben Usmân ibn Affân(R)'ı abdest alırken gördüm. Şöyle ki: Evvelâ elleri üzerine üç kerre su döküp yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su verip yine çıkardı. Sonra yüzünü üç kerre yıkadı. Sonra sağ elini dirseğe kadar üç kerre yıkadı. Sonra sol elini dirseğe kadar üç kerre yıkadı. Sonra başını mes-hetti. Sonra sağ

Taybî: Bu unutma Allah tarafından oruçlu kullar hakkında müstesna bir fadl ve ihsandır. Bu, onlara bir kolaylaştırma ve zorluğu def etmedir, demiştir.

Hattâbî de: Unutmak bir zarurettir. Zarurî fiiller, hüküm hususunda failine muzâf olmaz. Ve fail zarurî fiillerinden dolayı muâhaze edilmez ve Allah en bilendir, demiştir (Kastallânî).

77[77] Bunun Ebû Dâvûd ve TÎrmizî rivayet etti.

78[78] Bu Ebû Hureyre hadîsini en-Nesaî rivayet etti.

79[79] Câbir'in hadîsini Ebû Nuaym; Zeyd ibn Hâlid'inkini Ahmed ibn Hanbel ile Sünen sâhibleri rivayet etmişlerdir.

80[80] Âişe hadîsini AHmed, Nesâî, İbn Huzeyme ve tbn Hıbbân rivayet etmişlerdir

81[81] Atâ'nın sözünü, Saîd ibn Mans'ûr; Katâde'ninkini Abdu'bnu Humeyd kendi tef-sîrinde İbn Cureyc'den rivayet etmiştir.

ayağını üç kerre, sonra sol ayağını da üç kerre yıkadı. Sonra: RasûluIIah'ı şu benim abdest alışım gibi abdest alırken gördüm. Rasûlullah (S) abdesti aldıktan sonra: "Her kim benim şu abdest atışım gibi abdest alır, sonra da iki rek'at namaz kılar ve bu iki rek'at içinde kendi nefsini birşeyle konuşturmaz (yânî hatırına namazla ilgisi olmayan birşeyi getirmez) ise, muhakkak o kimsenin geçmiş günâhları kendi lehine mağfiret olunur" buyurdu, dedi 82[82].

28- Peygamberdin : "Herhangi Biriniz Abdest Aldığızaman Burnuna Su Çeksin" Hadîsi Babı

Buhârî dedi ki: Peygamber bu hadîsinde oruçlu ile oruçsuz arasım ayırmamıştır 83[83]. Hasen de: Eğer boğaza ulaşmazsa buruna dökülen burun ilâcında oruçlu için be's yoktur. Oruçlu kişi gözüne sürme çekebilir, demiştir 84[84].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: Oruçlu kişi ağzına su alıp çalkalar, sonra ağzındaki suyu dışarıya

boşaltır ve bu sulu tükrüğünü yutmadığı takdirde bu ona zarar vermez. Zâten bunu boşaltınca ağzında hâlis tükrükten başka ne kalır ki? Ben sakız çiğnemek orucu bozar demem. Velâkin oruçlu sakız çiğnemekten nehyolunur. Oruçlu abdest alırken burnuna su çekip çıkardığında boğazına su girerse be's yoktur. Çünkü o, boğazına kaçırmamağa mâlik değildir 85[85].

82[82] Bu hadîs Kitâbu'1-Vudû', "Üçer üçer abdest alma bâbı"nda da geçmişti. Bunların senedleri farklıdır.

Bu hadîste oruç hükümlerinden birşey yoktur. Bunu burada zikretmesinin münâsebeti "Abdest aldı" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı bütün sünnetlerini cami', kâmil bir abdest aldı demektir. Misvak kullanmak da kâmil abdestin sünnetleri cümlesindendir.

îbn Battal dedi ki: Bu Usmân hadîsi yaş olsun, kuru olsun, her cins misvakı kullanmanın mübâhlığı hususunda açık bir hüccettir. Bu İbn Sîrîn'in çıkardığı hükümdür... (Aynî).
83[83] Bu, Müslim'in rivayet ettiği hadîsin bir tarafıdır.

84[84] Hasen Basrî'nin bu sözünün benzerini Hasen'den muttasıl sened ile İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir. Eğer burnuna dökülen "Saût" yânî burun İlâcı boğaza, dola-yısiyle karına kaçarsa oruç bozulur ve bir gün kaza orucu tutar (Kastallânî).

85[85] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözlerini Saîd ibn Mansûr rivayet etmiştir.

29- Bâb: Oruçlu. Ramazan Gündüzünde Bilerek Cinsî Münâsebet Yaptığı Zaman (Kendisine Keffâret Vâcib Olur)

Ve Ebû Hureyre'den, onun şu hadîsi Peygamber'e yükseltir olduğu zikrolunur: "Her kim ramazândan bir

günün orucunu özürsüz ve hastalıksız olduğu hâlde bozarsa, o farz orucu -şayet tutsa- nafile olarak tutacağı

dehr orucu kaza etmez (onu ancak onun yerine tutacağı bir günlük kaza orucu öder)" 86[86]. İbn Mes'ûd da bu Ebû Hureyre hadîsinin delâlet ettiği hükme kaail olmuştur 87[87]. Saîd ibn Müseyyeb, Şa'bî, İbn Cureyc, İbrâhîm Nahaî,

Katâde ve Hammâd ibn Süleyman: Ramazân gündüzünde oruç bozan kişi, bozduğu orucun yerine bir gün kaza orucu tutar, demişlerdir 88[88].

42-.......Âişe (R) şöyle diyordu: Peygamber'e bir adam geldi de, kendini kinaye ederek:

— O yanmıştır, dedi. Peygamber ona:

86[86] Yânî farz orucun faziletini nafile oruçta bulamaz.

Bu Ebû Hureyre hadîsini Dört Sünen sahihleri rivayet etmiş, İbn Huzeyme de sahihtir, demiştir.
87[87] İbn Mes'ûd'un bu görüşünü Beyhakî rivayet etmiştir

el-Mugîre ibn Abdillah dedi ki: Bana Abdullıh ibn Mes'ûd'un şöyle dediği tahdîs olundu: "Her kim ramazândan bir günün orucunu illetsiz olarak bozarsa ona dehr orucu kifayet etmez. Nihayet Allah'a kavuşur, isterse mağfiret eder, isterse azâb eder" (Kastallânî).
88[88] Saîd'in görüşünü Müsedded; Şa'bî'nin, İbn Cubeyr'in ve İbrahim'in görüşlerini sırasıyle İbn Ebî Şeybe; Katâde'nin görüşünü Abdurrazzâk; Hammâd'mkini Ebû Hanîfe'den olmak üzere yine Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

Yânî bu âlİm.ler, ramazân gündüzünde bilerek oruç bozanlar hakkında, üzerine keffâretsiz bir gün oruç kazası vâcib olduğuna kaail olmuşlardır. İbn Battal dedi ki: Ben Buhârî'nin isimlerini zikrettiği bu tabiî âlimlerinin bu konudaki kavillerine, musannaf kitâblarında baktım; onların keffâretin düşmesi kaville rini görmedim. Bu keffâret düşmesi kavilleri yalnız yemek suretiyle oruç bozan hakkındadır. Cinsî münâsebet suretiyle oruç bozan hakkında değildir. Onlar nazarında yemek ve cima' etmek, keffâretin düşmesinde müsâvî olması da muhte-mil olur. Çünkü yemekten, içmekten, cimâ'dan olsun oruç bozan şeye fıtr ismi vâki' olur. Onun fâüi bunun muftırı yânî orucunu bozucudur.. (Umdetu'l-Kaarî).

— "Senin neyin var (hâlin nedir)'?" diye sordu. O zât:

— Ramazân gündüzünde bilerek eşime isabet ettim (yânî cinsî münâsebet yaptım), dedi.

Bu arada Peygamber'e "Arak" denilen bir mıktel (yânîzenbile benzer bir sepet) içinde hurma getirildi. Peygamber:

— "O yama kişi neredir?" diye sordu. O adam:

— Benim; buradayım, dedi. Peygamber (S):

— "Bu hurmaları (altmış fakire) sadaka yap!" buyurdu 89[89].

30- Bâb: Oruçlu, Keffâret Yapacağı Hiçbirşeyi Yok İken Ramazân Gündüzünde Bilerek Cinsî Münâsebet Yapar Da Bu Arada Kendisine Sadaka Verilirse, O Bunu Keffâret' Yapsın 90[90]

43-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Peygarnber'in yanında oturmuş bulunduğumuz sırada O'na bir-kimse geldi de:

— Yâ Rasûlallah, helak oldum! dedi. Rasûlullah ona:

— "Sana ne oldu ki?" diye sordu. O kimse:

— Oruçlu olduğum hâlde kadınımın üzerine düştüm (yânî onunla cinsî münâsebet yaptım), dedi., Rasûlullah (S):

89[89] Hadîsin başlığa delîlliği "Ramazânın gündüzünde eşime isabet ettim" sözünde-dir ki, o, bu sözüyle cinsî münâsebeti kasdetmiştir.

el-Mikteî: Onbeş sa' alır zenbile tenir;

el-Arak:... Hurma yaprağından Örülmüş zenbile denir (Kaamûs Ter.).

Altmış fakire sadaka edileceği bundan sonra gelen Ebû Hureyre hadîsinde açıkça bildirilmiştir. Her bir fakire bir müdd verilir ki, bu, sâ'ın dörtte biridir. Bu altmış fakire verilmesi keffâreti, köle âzâdıve iki ay zincirleme oruç tutmaktan acizlik hâlinde uygulanacak keffârettir

90[90] Bu başlıkta şiddetli fakirliğin keffâreti düşürmeyeceğine işaret vardır.

— "Hürriyete kavuşturacağın bir köle bulabilir misin?" buyurdu. O zât:

— Hayır (bulamam), dedi. Rasûlullah:

— "Öyle ise iki ay zincirleme oruç tutmaya gücün yeter mi?" diye sordu.

O zât:

— Hayır, buna güç yetiremem, dedi. Rasûlullah:

— "Altmış yoksulu doyurmak yolunu bulabilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber bir süre bekledi. Bizler de bu bekleyiş üzerinde iken Peygamber'e içinde hurma dolu bir arak getirildi. Arak, mıktel demektir. Peygamber:

— "O mes'ele soran kimse neredたdir?" buyurdu. O zât:

— Benim (buradayım diye ayağa kalktı).

Peygamber:

— "Bu hurmayı al da yoksullara sadaka eti" buyurdu. ft O adam:

— Benden daha fakîr olana mı vereceğim, yâ Rasûlallah? Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin iki kara taşlığı arasında benim ev halkımdan daha fakîr bir ev halkı yoktur, dedi.

Râvî: İki lâbe ile, iki kara taşlığı kaşdediyor, demiştir. Bu sözü üzerine Peygamber, köpek dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü. Sonra da o zâta:

— "Haydi bu hurmayı (al da) ailene yedir!" buyurdu [91][91].

---

[91][91] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü "Ben oruçlu iken bilerek kadınımın üstüne düştüm" sözü cinsî münâsebetten ibarettir.

İki lâbe, Medine'yi çevreleyen iki dağdır. Uhud'la Âir dağlarına Löbetân denilir. Bu iki dağ arasındaki sahaya Medîne Haremi denildiği Hacc Kitâbı'nda îzâh edilmişti.

31- Ramazân Gündüzünde Cinsî Münâsebet Yapan Oruçlu, Aile Ferdleri Muhtâc Bulunduklarında Keffâret Erzakından Kendi Ailesine Yedirir Mi Babı 92[92]

44-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber'e geldi ve:

— Kavmin en gerisinde olan bu insan ramazân gündüzünde kadınının üstüne düştü, dedi.

Peygamber ona:

— "Bir köleyi hürriyetine kavuşturacak imkânı bulabilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi. Peygamber:

— "Öyle ise zincirleme iki ay oruç tutmağa güç yetirebilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (güç yetiremem), dedi. Peygamber:

Bu hadîste kadın hakkındaki hüküm bildirilmediğinden, bu sükût ile ihticâc eden Şafiî ve Dâvûd Zahirî, kadın ile erkeğin ikisine, yalnız bir keffâret lâzım gelir, demişlerdir. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Ebü Sevr'e göre kadının i'tirâzsız itaati hâlinde, erkek gibi kadına da ayrıca keffâret lâzım gelir.

Bir de bu hadîste dîn mürşîdlerine dîni öğretmekte izlenecek en güzel yol gösterilmiştir. Dîn âlimlerinin güler yüzlü olmaları, muhâtablarını yumuşaklıkla dîne ısındırmaları öğretilmiştir. Nitekim Peygamber tanımadığı bir bedeviye sert olmayarak şer'î cezaları sırasıyle saymış ve aldığı olumsuz cevâbların bey-yinelerini aramamıştır. Bununla diyânî işlerde semahat ve genişlik yolunun tutulması öğretilmiştir.
92[92] Buharı, suâlin cevâbını, hadîs metninde verilen cevâbla yetindiği için, zikretmemiştİr.

el-Mahâvîç; muhtâc'ın cem'i olarak muhtaçlar demektir. Fakat çok ihti-yâclı ma'nâsına olan Mihvâc'm cem'i de olması muhtemildir. Fakirlikte mübalağa İçin âlet İsmi sîgası getirilir (Aynî).

Bu başlık ile bundan önceki arasında zıdlık yoktur. Çünkü önceki başlık, içinde "Oruçlu hiçbirşeyi yokken cima' ettiği ve kendisine sadaka verildiğinde bunu keffâret yapsın" sözü bulunduğu için, çok fakır olmanın, zimmetten kef-fâreti düşürmeyeceğini bildirmiştir. İkinci başlık ise keffâret etme hususunda kendisine izin verilen kişinin keffâreti kendisine tasarruf edip etmiyeceği hakkında tereddüd ortaya koymuştur... (İbn Hacer).

— "Altmış fakiri doyurabileceğin birşey bulabilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

.Ebû Hureyre dedi ki: Bu sırada Peygamber'e içi hurma dolu bir arak getirildi. O zebbîl yânı zenbil denilen kabdır. Peygamber o şahsa:

— "Bu hurmayı kendinden keffâret olmak üzere fakirlere yedir" buyurdu.

O zât:

— Bizim aileden daha muhtâc olanlara mı? Medine'nin iki lâ-besi, iki kara taşlık nahiyesi arasında bizim ailemizden daha muhtâc bir ev halkı yoktur, dedi.

Peygamber:

— "Öyleyse bunu kendi ailene yedir!" buyurdu [93][93].

32- Oruçlu İçin Kan Aldırmanın Ve Kusmanın Hükmü Babı

Buhârî dedi ki: Ve bana Yahya ibn Salih söyledi: Bize Muâviye ibn Sellâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize

Yahya ibn Ebî Kesîr, Umer ibnu'l-Hakem ibn Sevbân'dan tahdîs etti. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir.

Ebû Hureyre:

Oruçlu, ihtiyârsız olarak kustuğu zaman orucu bozulmaz. Çünkü kusmak çıkarmaktır; girdirmek

değildir, demiştir [94][94].

---

[93][93] "Onu ailene yedir" sözü, başlıktaki soruya cevâb ve delîl olmuştur.

Ve yine Ebû Hureyre'nin: Oruçlu, kusarsa orucu bozulur, dediği zikrolunuyor. Birincisi (yânî kusmak

orucu bozmaz rivayeti) daha sahihtir 95[95].

İbn Abbâs ile İkrime de: Oruç, içeri giren şeylerden kendini tutmaktır; dışarı çıkan şeyden kendini tutmak

değildir, demişlerdir 96[96].

Ve İbn Umer oruçlu iken gündüzleyin kendinden kan aldır ir di. Sonra gündüzleyin kan aldırmayı terketti de,

artık geceleyin kan aldırır oldu 97[97].

Ebû Mûsâ da geceleyin kan aldırırdı 98[98]. Ve Saıdibn Ebî Vakkaas'ın Zeyd ibn Erkam'ın, Ummü Seleme'nin de oruçlu oldukları hâlde kendilerinden kan aldırdıkları zikrolunuyor 99[99].

Ve Bukeyr, Alkame'nin anası Mercâne'nin: Biz Aişe'nin yanında kendimizden kan aldırdık da Aişe

bizleri bundan nehyetmedi, dediğini söylemiştir 100[100].

Hasen Basrî'den; o da birçok kimselerden: Şeddâd ibn Evs'ten, Usâme ibn Zeyd'den, Ebû Hureyre'den,

Sevbân'dan, Ma'kıl ibn Yesâr'dan Peygamber'e yükseltilmiş olarak: Kan alan da, kan

---

94[94] Bu hadîs, buradaki senedle merfû*dur

95[95] Buhârî, Ebû Hureyre'nin ikinci sözünü et-Târîhu'l-Kebîr'mde: "Kim oruçlu iken kusmak kendine galebe-ederse, üzerine kaza yoktur; eğer kendisi kusmak isterse kaza etsin" lâfzıyle rivayet etmiştir. Lâkin Buhâri bunu zaîf sayıyor. Bunu dört Sünen sâhibleri de rivayet etmişlerdir. Tİrmizî: İlim ehli indinde amel bunun üzerinedir, demiştir. Kusuğün az veya çok olmasının farkı yoktur, ihtiyâr-sız ağız dolusu kusmak da, azı gibi orucu bozmaz.

96[96] İbn Abbâs ile İkrime'nin bu sözlerini İbn Ebî Şeybe rivayet etti.

97[97] îbn Umer'in bu fiilîni İmâm Mâlik el-Muvatta'da rivayet etti.

98[98] Ebû Musa'nın bu fiilini İbn Ebî Şeybe rivayet etti.

99[99] Bunlardan Saîd'in fiilini İmâm Mâlik ve İbn Abdi'1-Berr; Zeyd'inkini Abdur-razzâk; Ümmü Seleme'ninkini İbn Ebî Şeybe rivayet etmişlerdir.

100[100] Bukeyr'in haberini Buhârî et-Târîh'indt rivayet etti.

aldıran da

oruçlarını bozdu, dediği rivayet olunuyor 101[101]. Buharı dedi ki: Ve bana Ayyaş söyleyip şöyle dedi: Bize Abdu'1-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus, Hasen'den bunun benzerini tahdîs etti.Hasen'e: Söylediğin bu söz (yânî, kan alan ve aldıran orucu bozdu sözü) Peygamber'den mi? denildi de, Hasen: Evet, dedi.

Sonra bu kesin söylemesinin ardından tereddüd ederek: Allah en bilendir, dedi 102[102].

45-....... İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) ihrâmlı iken kendisinden kan aldırdı, Peygamber, oruçlu iken de yine kendisinden kan aldırdı 103[103]

46-.......tbn Abbâs (R): Peygamber (S) oruçlu iken kendisinden kan aldırdı, demiştir 104[104].

47- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be. tahdîs edip şöyle dedi: Ben Sabit el-Bunânî'den işittim; o, Enes ibn Mâlik'e:

—Siz oruçlu için kan aldırmayı kerîh görür müydünüz? diye soruyordu.

101[101] Bu sahâbîlerin merfûan rivayet ettikleri bu haberi en Nesâî birçok tarîklerden tahrîc etmiştir.

102[102] Buhârî bunu et-Tdrfh'inde; Beyhakî de kendi tarîkinden rivayet etmiştir. (Bu haşiyeler Kastallânî ve diğerlerindendir.)

103[103] Bu İbnAbbâs hadîsi, Hasen Basrî'nin rivayet ettiği "Kan alan da, kanı alınan da orucu bozdu" hadîsini nesh edicidir. Çünkü hadîsin bâzı tarîklerinde bunun Veda Haccı'nda olduğu gelmiştir.

Bu hadîs, Hasen Basrî'nin rivayetine muarızdır. Bunun İçin bir kısım âlimler bu İbn Abbâs hadîsinin "Kan aldırmak, hem kan alıcının,"hem de kanı alınanın orucunu bozar" hadîsini-nesh ettiğine kaail olup, kan aldırmanın orucu bozmayacağını kabul etmişlerdir. Atâ ibn Yesâr, Kaasım ibn Muhammed, Zeyd ibn Eşlem, İbrahim Nahâî, Sufyân Sevrî, Ebu'l-Âliye, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî, kan aldırma ne kan alıcının, ne de kanı alınanın orucunu bozmaz demişlerdir.

Atâ ibn Ebî Rebâh, Evzâî, Mesrûk, Muhammed ibn Şîrîn, Ahmed ibn Han-bel de bozacağı görüşündedirler (Vmdeiu'l-Kaarî)

104[104] Bu da İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

Enes:

— Hayır, yalnız oruçluyu zaîf düşüreceği için hoş görmem, dedi 105[105].

Râvîlerden Şebâbe şunu ziyâde edip dedi ki: Bize Şu'be ibn Hac-câc bu hadîsi "Peygamber zamanında" kaydıyle tahdîs etti 106[106].

33- Yolculukta Oruç Tutma Ve Oruç Tutmama(Nın Hükmü) Babı

48-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah ile beraber (ramazân içinde) bir seferde bulunduk. Rasûlul-lah birisine (yânı Bilâl'e):

— "İn de benim için sevîk karıştır!" buyurdu. Bilâl:.

— Yâ Rasûlallah^ güneş (yânı güneşin nuru) bakîdir, dedi. Rasûlullah tekrar:'

— "İn de bana sevîk bulamacı yap!" buyurdu. Bilâl yine:'

— Yâ Rasûlallah, daha güneş var! dedi, Rasûlullah üçüncü defa:

— "İn de benim için sevîk karıştır!" buyurdu.

Bunun üzerine Bilâl (devesinden) indi ve Rasûlullah için sevîk buladı. Rasûlullah o bulamacı içti de sonra elini şu doğu tarafa atıp işaret etti, sonra:

— "Gecenin bu doğu taraftan belirdiğim gördüğünüzde, oruçlunun iftar vakti girmiştir" buyurdu 107[107].

105[105] Böyle olunca hadîs her ne kadar nesh edilmiş de olsa, kan aldırmak bedeni zaîf düşüreceğinden, bedenleri zayıflatmaktan sakınmak ve bunun orucu bozup bozmayacağı hususundaki ihtilâftan kurtulmak için, daman yarıp kan çıkarmak gibi, bunun da terkedilmesi mendûb olur (Kast.allânî).

106[106] Bu, Şebâbe hadîsinin isnâd ve metinde Âdem hadîsine uygunluğuna iş'âr eder. Ancak Şebâbe, bunda hadîsin merfû'luğunu te'kîd eden şeyi ziyâde etmiştir (tbn Hacer).

107[107] Bu hadîsten yolculukta ramazân orucunu tutmanın, tutmamaktan daha faziletli olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü hem Rasûlullah ramazânda sefer hâlinde oruçlu bulunmuş, hem de Yüce Allah "Oruç tutmanız sizin için (yemenizden ve fidye vermenizden) daha hayırlıdır, bilirseniz" (el-Bakara: 184) buyurmuştur... (Kastallânî).

Bu hadîsin aslım Ebû İshâk eş-Şeybânî'den rivayet etmekte Ce-rîr ibn Abdilhamîd ile Ebû Bekr ibn Ayyaş, râvî Sufyân ibn Uyey-ne'ye mutâbaat etmişlerdir 108[108].

49-....... Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Hamza ibn Amr el Eslemî: Yâ Rasûlallah, ben arka arkaya oruç tutuyorum, dedi 109[109].

50-....... Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Hamza ibn Amr el-Eslemî, Peygamber'e:

— Ben yolculukta oruç tutayım mı? diye sordu. Bu zât çok oruç tutardı. Rasûlullah (S):

— "İstersen oruç tut, istersen ye!" buyurdu 110[110].

34- Bâb: İnsan Ramazândan Birkaç Gün Oruç Tutsa, Sonra Yolculuk Etse? 111[111]

Hadîste inip de sevîk karıştırılması emredilen kimsenin Bilâl olduğu Ebû Dâvûd ile İbn BeşkuvaPm rivayetlerinde apaçık gelmiştir. Bilâl güneşin kursu gâib olsa bile nuru ve ışığının bakî olmasını İftara mâni'dir zannettiği İçin, Ra-sûfullah'a iki kerre bunu söylemiş, Rasûlullah da her defasında bunun oruca zarar vermeyeceğini bildirmiş demektir. Nihayet doğu taraftaki ufukta karanlığın belirmesi, iftar vaktinin girmesi demek olduğunu öğretmiştir.

108[108] Buhârî Cerîr'in hadîsini Talâk'ta; Ebû Bekr ibn Ayyâş'm hadîsini de "İftarı erken yapmak bâbr'nda mevsûlen rivayet etmiştir

109[109] Hadîsin başlığa uygunluğu, arka arkaya oruç tutmanın yolculukta da oruç tutmayı şâmil olması cihetindendir. Nitekim~hazarda da aslolan oruç tutmaktır (Aynî).

110[110] Bu, aynı hadîsin İkinci tarîkidir ve daha tafsîllidir.

Bu babın hadîslerinden âlimler üç türlü hükme varmışlardır: Birisi seferde oruç tutmanın daha faziletli olduğu hükmüdür ki, baş taraftaki hadîsin haşiyesinde delîlİ ile birlikte belirtilmiştir. Esved ibn Yezîd, Ebû Hanîfe bu ictihâdda-dır. İkincisi seferde oruç tutmamanın kuvvet sebebi olduğu için daha faziletli olduğudur. Umer ibn Abdilazîz, Şa'bî, Katâde, Muhammed İbn Alî, Şafiî, Ah-med, İshâk bu görüştedirler.

Üçüncüsü de, yolculukta oruç tutmak ve tutmamakta yolcu muhayyerdir, görüşüdür. Bu üçüncü görüşe babın son hadîsi açıkça delâlet etmektedir. îbn Abbâs, Enes, Ebû Saîd, Saîd ibn Müseyyeb, Atâ, Saîd ibn Cubeyr, Hasen Bas-rî, Nahaî, Mücâhid, Evzâî, Leys ibn Sa'd bu görüştedirler (Özetle, Umdetu'i-Kaarî, V, 365-366).

111[111] Yânı oruç yemek mübâh olur mu olmaz mı? Buhârîizânm cevâbını, bâbda zikredilenle yetinerek, söylememiştir.

51-....... İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Mekke fethi seferine ramazân ayında çıktı. Tâ Kedîd mevkiine ulaşıncaya kadar oruç tuttu. Orada iftar etti, O'nun beraberinde insanlar da iftar ettiler 112[112].

Ebû Abdillah el-Buhâri: el-Kedîd, Usfân ile Kadîd arasında bir sudur, dedi 113[113].

52-.......Ebu'd-Derdâ (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in maiyyetinde onun seferlerinden birisine (ramazânda) sıcak bir günde çıktık. O kadar ki, insan sıcağın şiddetinden elini başı üzerine koyuyordu. İçimizde Peygamber ile İbnu Revâha'dan başka oruçlu kimse yoktu 114[114].

35- Peygamberisin. Sıcak Şiddetliyken Güneş Çarpmış Da Gölgelendirilen Kimse İçin "Seferde Oruç Tutmak Hâlis İbâdet Cümlesinden Değildir" Sözü Babı

53-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir seferde idi. Bir ara halkın izdihamını ve üzerine güneşe karşı göl-jgelik tutulmuş bir kimse gördü ve:

— "Bu nedir?" diye sordu.

112[112] Hadîsin başlıktaki soruya cevâblığı, Peygamber'in Mekke'yi feth için yola çıktığı, birkaç gün oruç tutup, sonra orucu tutmamasındadır.

Rasûlullah fetih gazasına ramazânın yirmisine tesadüf eden çarşamba günü ikindiden sonra çıkmıştı. Zu'1-Huleyfe civarındaki Salsâl Dağı'na geldiklerinde Rasûlullah tarafından ordu içinde "Oruç tutmak isteyenler oruç tutsun, tutmak istemeyenler de tutmasın" diye nida ettirildi. Kedîd mevkiine geldiklerinde de ikindiden sonra Rasûlullah herkes tarafından görülmek üzere devesi üzerinde orucu bozmuş, sahâbîler de bozmuşlardır (Umdetu'l-Kaari). Bu oruç ' bozmanın ikindiden sonra olduğu Müslim'de de tasrîh edilmiştir. Câbir'den gelen rivayette ona denildi ki, sahâbîlere oruç çok ağır geldi. Ancak sahâbîler ne yapılacağını bekliyorlardı. Rasûlullah ikindiden sonra bir kadeh su istedi... Bu hadîste yolcunun ramazânın bir kısmım tutması, bir kısmını tutmamasının cevazı hükmü vardır.

113[113] Buhârî'nin bu tefsîri Magâzî'de diğer bir tarîkten mevsûlen gelecek hadîsin içindedir. el'Kedîd, Medine'den yedi merhale, Mekke'ye iki merhale uzaklıkta bir yerdir. Usfân, Mekke'ye 48 mil uzaklıkta büyük bir köydür. Kadîd, Mekke yakınında bir yerdir.

114[114] Hadîsin başlığa cevâblığı meydandadır. O da yolculukta oruç tutmak ve tutmamak şıkları mübâh olmayaydı, Peygamber ve İbn Revâha oruç tuttukları zaman sahâbîler oruç yemezlerdi (Aynî).

Sahâbîler:

— Oruçludur, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (S)

— "Seferde oruç tuîmük birr (yânî hâlis ibâdet) cümlesinden \değildir" buyurdu 115[115].

36- Bâb: Peygamberin Sahâbîleri Seferde Oruç Tutmak Ve Tutmamak Hususunda Birbirlerini Ayıplamadılar

54-.......Enes ibn Mâlik (R): Bizler Peygamber'in beraberinde

yolculuk ederdik de, oruçlu olan oruç tutmayanı ve oruç tutmayan da oruç tutanı ayıplamazdı, demiştir 116[116].

37- Yolculuk Sırasında İnsanlar Kendisini Görmeleri (Ve Ona Uymaları) İçin Orucunu Bozan Kimse Babı

55-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'den (fetih için) Mekke yönünde yola çıktı. Yolda tâ Usfân mevkiine varıncaya kadar oruç tuttu. Sonra bir mikdâr su istedi. Su dolu kabı, insanların kendinin bu fiilini görmeleri için, iki elinin uzanabildiği kadar yukarıya kaldırdı ve onu içip orucunu bozdu. Nihayet Mekke'ye geldi. Bu, ramazân

---

115[115] Başlık hadîsin bir parçası olduğu için delîlliği açıktır.

Bu hadîsi Müslim de rivayet etmiştir. Müctehİdler oruçlu olarak yola çıkan kimsenin o günkü orucunu tamamlamasının kendisine vâcib olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak bilerek orucunu bozduğu yâhud bozulmasını mûcib olacak bir fiil işlediği takdirde, üzerine keffâretin vâcib olmasında ihtilâf etmiş-lerdir. Mâlikîler, Hanefîler ve Hanbelîler'e göre böyle kimsenin oruç bozması haram olur, eğer bozarsa üzerine keffâret değil, de kaza lâzım gelir... (Feyzu'l-Gafför... I, 143-144).

116[116] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü başlık hadîsin bir bölümünden ibarettir. Sahâbîlerin yolculuk esnasında kendisinde kuvvet bulan oruç tutar, bulmayan da oruç tutmazdı. Her iki grup da bu fiillerinden dolayı birbirlerini ayıplamazlardt.

ayında idi [117][117].

İbn Abbâs şöyle der idi: Rasûlullah (S) seferde oruç tutmuş, bazen de tutmamıştır. Sahâbîlerden de isteyen seferde oruç tutmuş, isteyen de tutmamıştır [118][118].

38- Bâb: "Oruca Takat Getirenler Üzerine (Eğer Oruç Tutmazlarsa) Bir Fidye Vardır" (D-Bakara: 183) [119][119].

İbn Umer ile Seleme ibnu'1-Ekva': Bu fidye âyetini, bundan bir âyet sonra gelen şu âyet nesh etti, demişlerdir [120][120];

"0 ramazân ayı ki insanları irşâd için hakk furkaanı, hidayet delili beyyineler hâlinde, Kur'ân onda indirildi. Onun için sizden her kim bu ay hazarda ise onda oruç tutsun, kim de hasta yâhud seferde ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerden kaza etsin. Allah size kolaylık diliyor, zorluk istemiyor. Hem buyuruyor ki, sayıyı ikmâl eyleyesiniz de size hidâyet buyurduğu vech üzere Allah yı tekbir ile ululayasınız ve gerek ki (el-Bakara: 185) [121][121].

---

[117][117] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Peygamber su istedi; onu insanların kendisini görmeleri için ellerinin uzandığı yere kadar yükseltip orucunu bozdu" sözlerindedir.

Peygamber ancak insanların kendisini görmeleri ve kendisine uymaları yânî oruçlarını bozmaları için bu seferde böyle orucunu bozmuştur. Çünkü oruç sahâbîier.e zarar vermekte idi. Düşmanla karşılaşıp harb etmek durumu da vardı. İşte bu sebeble Peygamber "Allah size kolaylık diler, size güçlük istemez'\e\-Bakara: 185) kavline tutunarak, onlara rıfkı ve kolaylaştırmayı istemiştir. Bu hadîs 55 rakamıyle de geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[118][118] İbn Abbâs bu haberi diğer sahâbîlerden öğrenmiştir. Çünkü kendisi o zaman Mekke'de bulunuyordu. Peygamber'in ve sahâbîlerin duruma ve isteğe göre kâh oruç tutup, kâh tutmamaları, bir görüşe göre efdaliyeti değil, cevazı ifâde etmektedir

[119][119] Burada itâka, yâ istitâa yânî takat getirmek veya tatvîk yânî takat getirmemek ma'nâsına olacaktır. İstitâa ma'nâsına olursa "Gücü yetenler oruç tutmadıkları takdirde fidye versinler" demek olur ki, muhayyer vucûb İfâde eder ve oruç tutmak muraccah olur. İtâkaya bu ma'nâ verilirse "Sizden her kim ramazân ayında hâzır bulunursa, onda oruç tattım "(el-Bakara:185) emrinin ıtlak ve ten-cîziyle mensûh olduğunda şübhe yoktur. Bunun için bu tefsire kaail olanlar, bunun mensûh olduğunda ittifak etmişlerdir... (Hakk Dîni, I, 633).

Bu fidye-hükmü, Medine devrinin başlarında idi; isteyen oruç tutar, isteyen fidye verirdi, sonra gücü yetenler hakkında bu muhayyerlik kaldırıldı (Kas-tallânî).

[120][120] İbn Umer'in rivayeti 57 rakamıyle bu bâbda gelecektir. Seleme ibnu'l-Ekva'nın' rivayetini ise Buhârî, Tefsir Kitâbi'nda mevsûlen rivayet etmiştir.

[121][121] Ayet burada, yukarıdaki oruç veya fidye verme muhayyerliğini nesh edici âyet olduğunu göstermek için getirilmiştir. Bâbdaki hadîsler ve açıklamalarıyİe bu hususta kâfi bilgiler verilmiştir. Âyetin tefsiri,

56-.......İbn Ebî Leylâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed'in sahâbîleri şöyle tahdîs ettiler: Ramazân orucu nazil oldu. Bu onlara ağır geldi. Oruç tutmaya takat getirenlerden kimisi oruç tutmayı bıraktı da hergün bir fakîri doyurur oldu. Çünkü bu hususta kendilerine ruhsat verilmişti. Müteakiben oruç tutmaya gücü yetenlerin bu fidye verme ruhsatını "Oruç tutmanız sizin hakkınızda (yemenizden ve fidye vermenizden) daha hayırlıdır, eğer bilirseniz" (el-Bakara: i84> âyeti nesh edip kaldırdı da (mukîm ve kuvvetlilerin) hepsi oruç tutmakla emro-lundular 122[122].

57-.......Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer (R) "Fidyetun taâmu mesâktne = Miskinlerin taamı olan fidye" şeklinde cemi' olarak okudu da: Bu fidye âyeti neshedilmiştir, dedi 123[123].

Tefsir Kitâbi'nda geniş olarak gelecektir.

122[122] îbn Ebî Leylâ, Muâz ibn Cebel'den şunu rivayet etmiştir: "Peygamber (S) Medine'ye geldiği zaman âşûrâ günü ve bir de her aydan üç gün oruç tutmuş idi. Sonra Allah ramazân orucunu farz kıldı. "Ve ale'llezîne yutîkuneku"y& kadar ulaştı. Bunun üzerine dileyen oruç tutuyor, dileyen bir fakîr doyuruyordu. Daha sonra sahih, mukîm olanların hepsine oruç tutmak farz kılındı ve doyurmak ancak oruç tutmaya kuvveti olmayan, çok ihtiyar kimseler hakkında sabit kaldı, da, Allah ' 'Sizden hasta olur yâhud bir yolculuk üzerinde bulunursa..." âyetini indirdi" (Beyhakî, Ebû Nuaym, Ebû Dâvûd).

Yine İbn Ebî Leylâ rivayet etti ki: Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman her. aydan üç gün tatavvu'an ve farz olmayarak oruç tutmalarını emretmiş idi. Sonra ramazân orucu farz oldu. Hâlbuki o zaman kavim henüz oruca alışmamış idi; oruç kendilerine pek şiddetli, pek güç geliyordu. Binâenaleyh tutamayan, bir fakîr doyuruyordu. Bundan sonra "Sizden her kim ramazân ayına şâhid olursa, onda oruç tutsun" âyeti İndi. Binâenaleyh ruhsat ancak hasta ve yolcuya münhasır kaldı ve hepimiz oruç tutmaya me'mûr olduk" (Keza).

123[123] Buhârî bu rivayetle, babın başında ta'lîk suretinde verdiği İbn Umer'in sözünü senedlemek ve mevsûlluğunu göstermek istemiştir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu mensûhiyet yalnız sahih ve mukîmlerin fidye vermelerinin neshine münhasırdır. Yaşlılar, oruç tutamayacak devamlı zaîfler hakkında mensûh değil, hüküm bakîdir.

Nitekim bunun Öyle âciz kimseler hakkında mensûh olmadığını İbn Abbâs da açıkça belirtmiştir: "Bu âyet mensûh değildir. Oruç tutmaya kuvveti olmayan yaşlı erkek ve kadın hakkındadır. Bunlar her gün için bir fakîr doyururlar" {Buhârî).

Âyetteki "Miskîn"i müfred olarak okuyan birinci kıraate göre, her orucun fidyesi; mesâkin şeklindeki cemi' okuyuşa göre mecmûunun fidyesi anlaşılır. Bir fakir taamı şer'an sâ' denilen ölçek ile buğdaydan yarım ölçek; arpa, hurma, kuru üzüm vesâireden bir ölçektir. Bir sâ', şer'î dirhem ile binseksen dirhemdir. Şer'î dirhem, on'u yedi miskal gelen-ve vezni sebi' denilen dirhemdir ki, bizim şimdiki dirhemlerimizden iki kırat kadar küçüktür. Binâenaleyh yarım sâ' buğday, onaltı kıratlık örfî dirhem ile bir okka yetmişikibuçuk dirhem demektir. Demek ki İslâm şerîati nazarında en fakır bir kimsenin iki öğün i'tibâriyle günlük yemeği budur. Bu mİkdâr, fitr sadakası vesâir keffâretlerde esâstır. Ancak bu hesâb fıtr sadakası gibi fakirin eline aynen veya kıymeten temlik takdirindedir. Çünkü bilfiil ibâha ile doyurulmak istenildiği zaman bir fakirin

39- Bâb: Ramazân Orucunun Kazası Ne Zaman Yerine Getirilip Ödenir?

İbn Abbâs, Yüce Allah'ın mutlak olan "Tutamadığı günler sayısınca başka günler tutar" (ei-Bakam: i84i85)

kavlinden dolayı, kaza oruçlarının ayrılmasında, yânî aralıklı tutulmasında be's yoktur, demiştir 124[124]. Saîd ibn Müseyyeb, üzerinde ramazân borcu olduğu hâlde zu'1-hiccenin ilk on günü orucunu soran hakkında: Ramazânın kazasını ödemedikçe bunu tutmak doğru olmaz, demiştir 125[125]. İbrâhîm Nahaî: Ramazân kazasını ödemekte gecikip de nihayet diğer ramazân gelirse, ikisini de tutar demiş ve o kişi üzerine yedirmeyi re'y etmemiştir 126[126].

Ebû Hureyre'den mürsel olarak zikrolunur ve İbn Abbâs'tan da zikr olunur ki, o, diğer ramazâna kadar

borcunu ödeyemeyen kişi, tutamadığı her bir gün yerine, bir fakire (bir müdd) yedirir, demiştir 127[127].

Buhârî dedi ki: Yüce Allah böyle kişi hakkında yedirmeyi zikretmedi, ancak mutlak olarak

"Başka günler sayısınca tutar" buyurdu.

58-....... Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, o şöyle diyordu: Bazen üzerimde ramazân orucundan borç bulunduğu olurdu da ben bu kaza

---

iki öğünde doyabilmesi kadar yemesi mu'teberdİr ki, insanına göre daha az veya daha çok olabilir... {Hakk Dînî, I, 631).

124[124] İbn Abbâs'm bu sözünü Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Zuhrî'den olmak üzere rivayet etmiştir.

Çünkü mutlakın hükmü, ıtlâkı üzere cereyan etmektir. Ayrılmağa da, ayrılmamağa da şâmildir
125[125] Saîd ibnu'l-Müseyyeb'İn görüşünü İbn Ebî Şeybe rivayet etti.

126[126] İbrahim'in görüşünü Saîd ibn Mansûr rivayet etti. Ebû Hanîfe'nin mezhebi de budur.

127[127] Ebû Hureyre'ninkini Abdurrazzâkl tbn Abbâs'ınkini de Saîd ibn Mansûr ile Dâ-rakutnî rivayet ettiler.

borcumu Ödemeye muktecür olamazdım, ancak şa'bân ayında Öderdim 128[128].

Râvî Yahya ibn Saîd: Şuğl, yânî Âişe'ye mâni' olan iş, Peygam-ber'den yâhud da Peygamber'le ilgilenmek, sebebidir, demiştir.

40- Hayızlı Kadın Orucu Ve Namazı Bırakır Babı

Ve Ebu'z-Zinâd (133) dedi ki: Sünnetler ve hakkın vecihleri (yânî dînî işler) ekseriya re'yin (yânî aklın ve kıyasın) hilafı üzere gelir de, müslümânlar onlara uymaktan bir ayrılma ve çekinme bulamazlar. Hayızlının orucu kaza edip de namazı kaza etmemesi bu nevi' işlerdendir 129[129].

59-.... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Kadın hayız gördüğü zaman namaz kılmaz ve oruç tutmaz değil mi?" buyurdu. (Evet dediler.) Rasûlullah: "İşte bu da kadının dîninin eksikliğinden" cevâbını verdi 130[130].

128[128] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlıktaki mübhemliği tefsir eder olması dhetinden-dir. Çünkü başlık "Ramazân kazası ne zaman ödenecek?" sorusu idi. Hadîs ise kaza orucunun herhangi vakit içinde ödeneceğine delâlet eder. Ancak ödeme ikinci ramazân girinceye kadar geri bırakılırsa Şafiî'ye göre üzerine fidye vâcîb olur. Bu husustaki görüş ayrılığını biraz önce zikretmiştik (Aynî).

129[129] Bu gibi işler yapılır, bunlardaki hikmet, akıl ve kıyas kavrayamasa da Şâri'e havale edilir ve onlarla i'tirâzsiz ibâdet olunur.

Re'yin gereği oruç ile namazın hükümde müsâvî olmalarıdır. Çünkü bunların her ikisi de bir özürden dolayı terkedilir. İbâdettir. Lâkin kıyâsa muhalif olarak gelen dînî işlerde hikmet ciheti aranmaz da, onun işi Allah'a tevkîl edilir. Zîrâ Allah'ın fiilleri hikmetten boş değildir, fakat bunun çoğu insanlara gizli olur, akıllar, onları idrâk edemezler (Kastallânî).

130[130] Başlığa delîlliği "Kadın hayız gördüğünde namaz kılmaz, oruç tutmaz" sözünden alınır. Başlık da namazı ve orucu bırakması hakkındadır. Bu hadîs, Hayız Kitâbı'nda "Hayızlımn orucu bırakması" bâbi'nda da geçmişti. Bu, o hadîsin kısaltılmış bir rivayetidir (Aynî).

41- Üzerinde Oruç Borcu Olduğu Halde Ölen Kimse Babı Ve Hasen El-Basrî: Eğer Onun Adına Otuz Kişi Bir Gün-Oruç Tutsa Caiz Olur, Demiştir 131[131].

60-.......Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Herhangi bir kimse üzerinde oruç borcu olduğu hâlde ölürse, bu ölünün velisi onun adına (niyâbeten) oruç tutabilir" buyurdu 132[132].

Bu hadîsi Amr ibnu'l-Hâris'ten rivayet etmekte Muhammed ibn Musa'nın babasına Abdullah ibmı Vehb mutâbaat etmiştir. Ve yine bu hadîsi Yahya ibnu Eyyüb da Ubeydullah ibnu Ebî Ca'fer'den rivayet etmiştir 133[133].

61- Bize Muhammed ibnu Abdirrahîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muâviye ibnu Amr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zaide, el-A'meş'ten; o da Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbnu Abbâs'tan tahdîs etti ii, o şöyle demiştir: Peygamberce bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Anam üzerinde bir ay oruç borcu varken öldü. Ben anam adına bu orucu kaza edebilir miyim? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Evet, sen kaza et! Çünkü Allah 'a olan borç ödenmeye daha lâyıktır" buyurdu 134[134].

131[131] Başlık "Üzerinde oruç borcu varken ölen kimse adına bunu ödemek meşru' olur mu, olmaz mı?" Ve... meşru olursa bu ödeme yine oruç olarak mı, yoksa sadaka suretiyle mi olacaktır? gibi suâlleri ihtiva etmektedir.

Hasen'in sözü bu sorulardan birine müsbet cevâb olmuştur. Bunu Dâra-kutnî senediyle rivayet etmiştir.
132[132] Bu Âişe hadîsi, başlıktaki soruya aynı şekilde müsbet bir cevâb olmaktadır
133[133] îbnu Vehb'in mutâbaatmı Müslim, Ebû Dâvûd ve diğerleri senediyle rivayet etmişlerdir. Yahya ibn Eyyûb'un rivayetini de Beyhakî, Ebû Avâne, Dârakutnî, Bezzâr rivayet etmişlerdir.

134[134] Bu İbnu Abbâs hadîsi de başlıktaki birinci soruya açık bir cevâb teşkîl etmekte dir. Fakat bu cevazın tafsilinde ve tatbikatında yâni bu borç yine oruç olarak, yoksa sadaka şeklinde mi olacağı hususunda görüş ayrılıkları olmuştur. Bu ayrılıkları babın sonunda kısaca özetleyelim.

Bu İbn Abbâs hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de rivayet etmişlerdir.

Süleyman ibn Mıhrân dedi ki: Müslim el-Batîn bu hadîsi tahdîs ettiği sırada bizler üç kişi oturmuş olduğumuz hâlde, el-Hakem ibnu Uyeyne ve Seleme ibn Kuheyl ikisi de şöyle dediler: Biz Mücâhid ibn Cebr'den işittik, o bu hadîsi İbn Abbâs'tan zikrediyordu 135[135].

Ve Ebû Hâlid el-Ahmer'den zikrolunuyor ki, o şöyle demiştir: Bize el-A'meş, el-Hakem'den, Müslim el-Batîn'den ve Seleme ibn Ku-heyl'den; onlar da Saîd ibn Cubeyr'den, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve Mucâhid'den; bu son üçü de İbn Abbâs'tan tahdîs ettiler. İbn Abbâs şöyle demiştir: Bir kadırt Peygamber'e hitaben: Kızkardeşim öldü, dedi' 136[136].

Ve Yahya ibn Saîd ile Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım şöyle dediler: Bize el-A'meş, Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'-den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Abbâs: Bir kadın Peygam-ber'e hitaben: Annem Öldü dedi, demiştir 137[137].

Ve Ubeydullah, Zeyd ibn Ebî Uneyse'den; o da el-Hakem ibn Uyeyne'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere söyledi ki, İbn Abbâs: Bir kadın Peygamber'e hitaben: Annem, üzerinde bir adak orucu borcu olduğu hâlde öldü dedi, demiştir 138[138].

Ve Ebû Harız dedi ki: Bize İkrime, İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Bir kadın, Peygamber'e hitaben: Annem, üzerinde onbeş günlük oruç borcu olduğu hâlde öldü dedi, demiştir 139[139].

135[135] Bu İsnâdlann hâsılı şudur: A'meş bu hadîsi bir mecliste üç kişiden işitmiştir. Evvelâ Müslim İbnu'l-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; sonra el-Hakem'den ve Seleme'den; onlar da Mücâhid ibn Cebr'den.

136[136] Bu isnâd da A'meş hadîsi üç şeyhden ve üç şeyhden herbiri de üç şeyhden rivayet ediyor. Bunu Tirmizî de rivayet etmiştir.

137[137] Yahya ile Ebû Muâviye'nin bu hadîsleri, Nesâî ve diğerlerinin rivayet ettikleri hadîslerdendir.

138[138] Ubeydullah'm hadîsini Müslim de rivayet etmiştir. Arnned ibn Hanbel'deki rivayette Ebû Bişr bu adağın sebebini "Bir kadın gemiye bindi de bir ay oruç tutmayı adadı ve bunu tutamadan öldü" diye beyân etmiştir.

139[139] Ebû Harîz, Sîcistân kaadısıdır. Bu hadîsi İbn Huzeyme ve diğerleri senediyle rivayet etmişlerdir.

Bu rivayetlerde bir kadın, bir adarru bir ay, İki ay ve onbeş gün şeklindeki ihtilâflar, vakıaların ayrı ayrı oluşlarına hamledilir. Bunların ortak noktası, ölü adına oruç tutmanın cevazıdır (Kastallânî).

İmâm Şafiî bu hadîse dayanarak kadîm görüşünde borçlu bulunan ölünün nâmına velîsinin oruç tutmasına cevaz vermişti. Yeni görüşünde ise hiçbir kimsenin başkası hesabına oruç tutması caiz olmadığı, ancak Ölü nâmına sadaka verebileceği içtihadında bulunmuştur ki, İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Mâlik'in mezhebleri de

42- Bâb: Oruçlunun İftar Etmesi Ne Zaman Halâl Olur?

Ve Ebû Saîd el-Hudrî, güneşin kursu (yânı cirmi ve küresi) kaybolduğu zaman orucunu bozmuştur 140[140].

62-.......Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S)

şöyle buyurdu: "Gece şu taraftan (yânî doğu tarafından) yönelip geldiği, gündüz de şu taraftan (yânî batıdan) arkasına dönüp gittiği, güneş de battığı zaman oruçlu orucunu bozmuştur (yânî orucunu bozma vakti girmiştir)" 141[141].

63-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Biz, bir seferde Rasûlullah'ın beraberinde idik, kendisi oruçlu hâldeydi. Güneş battığı zaman, topluluktan bir kimseye hitaben:

— "Yâ Fulân! Kalk da bizlere sevîk bulamacı yap!" buyurdu.

---

böyledir. Şu kadar ki, bunlara göre ölünün vasiyeti üzerine sadaka verilir.

Sadakanın mikdânna gelince, İmâm Şafiî ile İmâm Mâlik'e göre bir müdd, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre buğdaydan yarım sâğ diğer hububattan bir sâ' ta-sadduk edilir.

İmamların bu konuda dayandıkları naklî delillerden birisi Peygamber'in "Hiçbir kimse başka birisi hesabına namaz kılamaz, fakat sadaka verir" hadîsidir (en-Nesâî, İbn Abbâs'tan.)

Aklî delilleri de, orucun ve namazın bedenî ibâdet olmalarıdır.

140[140] Başlıktaki suâlin cevâbı mukadderdir, takdiri "Güneşin batmasıyle halâl olur"-dur. Yânî geceden bir parçanın girmesi beklenmez,

Ebû Saîd'in bu fiili de başlıktaki sorunun cevâbıdır. Bunu Saîd ibn Man-sûr ile Ebû Bekr ibnu Şeybe rivayet etmişlerdir.
141[141] Bu Umer ibnu'l-Hattâb hadîsi de başlıkta bulunan soru tarzındaki mübhemliği açıklamaktadır.

Güneş battığı zaman, oruçlunun orucunu bozma vakti girmiştir, yâhud da oruçlu hükmen orucunu bozmuştur. Çünkü gece oruç için şer'î bir zarf değildir. Onun için geceden bir cüz'ün geçmesini beklemek lüzumsuzdur

O zât:

— Yâ Rasûlallah, keski biraz daha geceye girseydin! dedi. Rasûlullah:

— "İn ve bizler için sevîk karıştır!" buyurdu. O kişi:

— Yâ Rasûlallah, biraz daha geceye girseydin! dedi. Rasûlullah:

— "İn ve bizler için sevîk,karıştır!" buyurdu. O kişi:

— Gündüz (yânî aydınlık) henüz üzerindedir! dedi. Rasûlullah:

— "İn ve bizler için sevîk karıştır!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât bineğinden indi de, kendileri için sevîk bulamacı karıştırdı. Peygamber ondan içti ve sonra:

— "Geceyi şu doğu tarafından yönelip gelmiş gördüğünüz zaman işte bu âh, oruçlunun iftar etme vaktidir" buyurdu 142[142].

43- Bâb: Oruçlu Kendisine Kolay Gelen Su Ve Diğer Herhangibir Şeyle Orucunu Bozar

64-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: BizPeygamber'in maiyyetinde yolculuk ettik, kendisi oruçlu hâldeydi. Güneş batınca sahâbîlerden birisine:

— "İn de bizim için sevîk karıştır!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Keski akşama girseydin! dedi.

Rasûlullah:

142[142] Bu İbnu Ebî Evfâ hadîsi "Seferde oruç tutmak bâbı"nda da başka bîr sened ve küçük bir lafız farkıyle geçmişti. Orada da belirttiğimiz üzere, Rasûlullah'ın mükerreren inip de sevîk bulamacı karıştırmasını emrettiği zâtın, Bilâl Habeşî olduğu, diğer rivayetlerde gelmiştir.

— "İn de bizim için sevîkı su ile ezip karıştır!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Gündüzün aydınlığı henüz üstündedir, dedi.

Rasûlullah:

— "İn de bizim için sevîk bulamacı karıştır!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât bineğinden indi de sevîk bulamacı karıştırdı. Onu içtikten sonra Rasûlullah (S) parmağıyla doğu tarafına işaret ederek:

— "Geceyi şu taraftan gelmiş gördüğünüzde bu ân oruçlunun iftar vaktidir" buyurdu [143][143].

44- İftarın, Vaktinden Geciktirilmemesi Babı

65-.......Sehli ibn Sa'd(R)'den (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S):

"İnsanlar-, vakti girince iftar etmeye acele davrandıkları müddetçe dâima hayırla beraberdirler" buyurdu [144][144].

---

[143][143] el-Cedhu; Sevîk yânî kavrulmuş unu su ile karıştırıp bulamaç yapmak;

el-İcdâh: Kavud dedikleri kavrulmuş buğday veya unu ezerek su ile bula-yıp karıştırmak demektir (Kaamûs Ter.).

Hadîs, su ve diğer şeylerle oruç bozulduğunun delili olduğundan, oruçlu bulabildiği ve kendisine elde edilmesi kolay olan her bir şeyle İftar eder.

Bu hadîs bundan önce de iki defa geçmişti. Nitekim bundan sonraki bâbm ikinci hadîsi olarak da gelecektir

[144][144] Bu Sehl ibn Sa'd hadîsi, iftar vakti girdikten sonra orucu bozmakta acele davranmanın müstehâb olduğunun delilidir. Abdurrazzâk'ın rivayetinde Amr ibn Meymûn: Muhammed'in sahâbîleri İftara çabuk, sahuru geciktirmek hususunda insanların en ileri gidenlerindendi, demiştir. İbn Abdi'1-Berr de: l£târı ça-buk, sahuru da geç yapmağa dâir rivayet olunan hadîslerin hepsi sahihtir, mütevâtirdir, demiştir.

Enes İbn Mâlik'ten de Peygamber'in İftar etmedikçe akşam namazı kılmadığı, hiç olmazsa bir yudum su içtiği, rivayet edilmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

66-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle dedi: Ben Peygamber ile beraber bir yolculukta bulundum. Peygamber oruç tuttu. Nihayet akşama girince birisine:

— "İn de benim için sevîk bulamacı karıştır" buyurdu. O zât:

— Akşama girinceye kadar bekîeseydin! dedi. Peygamber (S)

— "İn de benim için sevîk bulamacı karıştır. Sen gecenin şu (doğu) taraftan geldiğini gördüğünde, oruçlu iftarını yapar" buyurdu 145[145].

45- Bâb: Oruçlu Ramazânda (Güneş Battı Sanarak^ Orucunu Bozsa, Sonra Da Güneş Meydana Çıksa? 146[146]

67-....... Esma bintu Ebî Bekr (R): Bizler Peygamber'in hayatında yağışlı bir günde iftar ettik, sonra da güneş meydana çıktı, demiştir.

Bu Esma hadîsinin râvîsi Hişâm ibn Urve'ye:

— Onlar Peygamber tarafından bu günün orucunu ödemekle em-rolundular mı? diye soruldu. Hişâm:

— Kaza etmekten kurtuluş yoktur (yânî ödemek lâzımdır), dedi 147[147].

Ve Ma'mer ibn Râşid şöyle dedi: Ben Hişâm ibn Urve'den işittim; o: Bu günün orucunu ödediler ini, yâhud ödemediler mi, bilmiyorum, diyordu 148[148].

145[145] Abdullah ibn Ebî Evfâ hadîsinin başlığa delîlliği açıktır. Güneşin battığı sabit olduktan sonra iftarı geciktirmemek, sünnetin gereği olmuştur.

146[146] Yânî ramazânda pruçlu, güneş battı sanarak orucunu bozduktan sonra güneş meydana çıksa, o kimse bu günün orucunu tekrar tutup öder mi, yoksa ödemez mi? Bu günün orucunun ödenip ödenmeyeceği hususunda görüş ayrılığı bulunduğu için Buhârî, izâ'nın cevâbı olan hükmü bildirmemiştir.

147[147] Hadîste soru hemzesi mukadderdir. Böyle yanılma ile oruç sakatlanırsa, bunu kaza etmek lâzım olduğunda Dört İmâm ittifak etmişlerdir. Günün kalanında vakta hürmeten yenmez. Bunda keffâret lâzım gelmez.

148[148] Mücâhid'den, Atâ'dan ve Urve ibnu'z-Zubeyr'den bu günün orucunun kaza edilmeyeceği rivayet olunmuştur. Onlar bunu unutarak yemek yiyen kimse menzilesinde tutmuşlardır.

46- Çocukların Orucu Babı Ve Umer (R) Ramazân İçinde Sarhoş Olmuş Bir Kimseye: Sana Yazıklar Olsun, Bizim Çocuklarımız Bile Oruçludurlar, Demiş Ve O Sarhoşa Dayak Atmıştır 149[149]

68-.......er-Rubeyyi' bintu Muavviz (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), âşûrâ günü kuşluk zamanı -Medine yakınındaki- Ensâr köylerine şu haberi gönderdi: "Her kim iftar ederek sabahladı ise gününün geri kalan zamanında imsak eîsin^Her kim de oruçlu olarak sabaha ulaştı ise, orucunu tamamlastn".

er-Rubeyyi* dedi ki: Biz bundan sonra âşûrâ orucunu tutardık, çocuklarımıza da tuttururduk. Oruçlu çocuklarımıza boyalı yünden oyuncak düzerdik de bunlardan biri yemek üzerine ağladığı zaman, iftar vakti oluncaya kadar ona bu oyuncağı verirdik 150[150].

47- Visal Orucu (Yânî Bir Günün Orucunu Öbür Günün Orucuna Yemeden İçmeden Ekleyip Ulamanın Hükmü) 151[151];

Yüce Allah'ın:

İbnu'l-Munîr: Mükellefler ancak zahir ile hitâb olunmuşlardır. Binâenaleyh bu hususta ictihâd edip de yanılırlarsa, bunda üzerlerine güçlük yoktur, demiştir.

Ma'mer'in bu hadîsini Ebû Dâvûd, İbn Mâce rivayet etmişlerdir (Kastallânî).
149[149] Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr ile el-Bagavî senediyle rivayet etmişlerdir. Bu haberin başlığa uygunluğu "Çocuklarımız bile oruçludurlar" sözündedîr.

150[150] Müslim'in rivayetinde Ensâr köylerinin Medîne civarında bulunduğu, bu çocukların küçük yaşta oldukları ve oruç tutturmakla beraber bu çocukları yanlarına alarak beraberlerinde mescide götürüp İslâm ibâdetine alıştırdıkları açıkça be-. lirtilmiştir. Müslüman çocuklarını oruç, namaz gibi îslâm ibâdetlerine küçük yaşlardan i'tibâren alıştırma çalışmaları Peygamber devrinden beri devam ede-gelmektedir. Âlimlerin cumhuruna göre bulûğ çağma ulaşmayan çocuklara,oruç vâcib değildir. Seleften İbn Şîrîn ile Zuhrî gibi bâzıları müstehâb olduğuna kaa-il olmuşlardır. îmâm Şafiî de bu içtihada tutunarak, çocuğun oruç tutmaya bedenî kuvveti yetecek derecede olursa temrin için, alıştırmak için oruçla emredilirler demiş ve bunun da haddini yedi ve on yaş olarak ta'yîn etmiştir.

151[151] Buhârî bâb içinde zikrettiği hadîslerle yetindiği için hükmü söylememiştir.

"Sonra orucu geceye kadar imsak ederek tamamlayınız..*" (ei-Bakara: 187) kavlinden ötürü, geceleyin oruç yoktur diyen kimse [152][152]; Peygamber (S.) ümmetine bir rahmet olmak ve bedenlerinin kuvvetini bakî kılıp korumak için visal orucu tutmaktan nehyetti [153][153]ve bir

de teammuk'un, yânı teklif edilmemiş bir şeyi , derinletmenin (derinlemesine yapmanın) mekruh ! I kılınması babı [154][154].

69-....... Enes ibn Mâlik(R) ten: Peygamber (S):

— "Bir günün orucunu öbür günün orucuna eklemeyiniz" buyurdu.

Sahâbîler:

— Sen orucu ekleyip duruyorsun? dediler.

Peygamber:

_ "Ben sizden hiçbiriniz gibi değilim. Çünkü ben yedirilir, içirilirim" yâhud: "Çünkü ben yedirilir ve içirilir olduğum hâlde gecelerim" buyurdu [155][155].

70-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) visal orucu tutmaktan nehyetti. Sahâbîler: Sen birbirine ekleyerek oruç tutuyorsun? dediler. Rasûlullah: "Çünkü ben sizler gibi değilim. Ben doyurulur ve sulanırım" buyurdu.

---

[152][152] Yânî gece cjruç için bir mahall ve bir zarf değildir. Çünkü el-Bakara:187. âyeti, oruç vaktinin geceye kadar devam ettiğini ve gecenin oruç vaktinin sonu olduğunu beyân etmiştir. Allah orucun sınırını geceye kadar diye sınırlamış ve ta'yîn buyurmuştur.

[153][153] Buhârî işaret ettiği bu nehiy hadîsini Âişe'den olmak üzere, babın sonunda senediyle rivayet etmiştir.

[154][154] et-Teammuk, bir şeyi derinletmek ve derenliğine gitmek demektir. Burada ise teklif edilmemiş olan bir işin külfetini yüklenmekte mübalâğa etmekten ibarettir.

[155][155] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîs başlığın istediği cevâbı açıklamaktadır.

71-....... Ebû Saîd (R), Peygamber(S)'i şöyle buyururken işitmistir:

— "Sizler, orucunuzu öbürüsüne eklemeyiniz. Hanginiz bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemek isterse, nihayet sahur vaktine kadar ulaştırsın".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Sen birbirine ekleyerek oruç tutuyorsun? dediler.

Rasûluİlah:

— "Ben sizin hey'etiniz gibi değilim. Çünkü ben geceyi, beni doyuran bir doyurucum ve beni sulayan bir sulayıcım olduğu hâlde geçiririm" buyurdu 157.

72-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûluİlah (S) ümmetine rahmeten oruçları birbirine eklemekten nehy buyurdu. Sahâbîler:

— Sen bir günün orucunu diğer günün orucuna ekleyip ulaştırıyorsun? dediler.

Rasûluİlah:

— "Ben sizin hey'etiniz gibi değilim. Çünkü Rabb'im beni doyurur ve sular" buyurdu [156][156].

Ebû Abdillâh el-Buhârî dedi ki: Râvîlerden Usmân ibn Ebî Şey-be bu hadîsteki "Rahmeten lehum(= Ümmete rahmeten)" kısmını zikretmedi [157][157].

---

[156][156] Burada getirilmiş olan Abdullah ibn Umer, Ebû Saîd ve Âişe hadîslerinin hepsi de aynı mealde olarak birbirine eklemek suretiyle oruç tutmaktan nehyi ifâde etmektedirler.

Hz. Âişe hadîsinde bu nehyin ümmet için rahmet olduğu ziyâdesi vardır.

[157][157] Bu Âişe hadîsi burada Usmân ibn Ebî Şeybe ile Muhammed ibn Selâm tarîkinden getirilmiştir.. Buhârî bu sözü ile hadîsin Muhammed ibn Selâm rivayeti olduğuna delâlet etmiştir. Bu hadîsi Müslim, Usmân ibn Ebî Şeybe tarîkinden bu .ziyâde ile getirmiştir. Şu hâlde Usmân bu ziyâdeyi kâh vermiş, kâh vermemiş oluyor (Kastallânî).

48- Orucunda Birbirine Eklemeyi Çoğaltanlara (Peygamber Tarafından) Ceza Verilmesi Babı

Bu cezây. Enes (R) Peygamberin rivayet etmiştir 158[158].

73-.......EbûHureyre (R) şöyle demiştir: Rasûluİlah (S) oruçta birbirine eklemekten nehyetmişti. Müslümanlardan bir kimse Rasûlullah'a hitaben:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir günün orucunu, öbür günün orucuna

ekliyorsun! dedi.

Bunun üzerine Rasûluİlah:

— "Sizin hanginiz benim gibidir? Ben, Rabb'im beni doyurur ve sular bir hâlde gecelerim" buyurdu.

Fakat sahâbîler bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemekten vazgeçmekten (yine) çekindiklerinde, Rasûluİlah oruçlarını bir gün, sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) birbirine ekletti. Sonra (üçüncü günü) hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûluİlah orucu birbirine eklemekten vazgeçmek istemeyenleri cezalandırma yapar gibi:

— "Eğer hilâl (bir ay) geri kalsaydı, eklemeyi sizin için (bir i'tibâr olsun diye) o kadar artırırdım" buyurdu 159[159].

158[158] el-Nekâl, en-Nukle, el-Menkel; işkence ve ukubete denir ki, sairlere medarı ibret olur.

ei-Tenkıl: Bir adama şâirlere korku ve ibret olacak bir iş eylemek ma'nâsı-nadır. Enes'İn rivayet ettiği bu tenkîl hadîsini Buhârî, Kitâbu't-Temennfde mevsûlen getirmiştir.

"Eksere = Çoğaltan" ile kayıdlamadan, bunu az yapana ceza olmadığı anlaşılabilir. Çünkü az sayıda günü birbirine eklemek meşakkat olmayacağı düşünülür. Lâkin cezanın olmamasından, cevazın subûtu lâzım gelmez {lbn Hacer).

159[159] Peygamber'in sahâbîlerine, oruçları eklemekten nehyettiği hâlde sahâbîlerin bundan vazgeçmeyi kabul etmemeleri, Rasûlullah'ın hükmüne muhalefet demek olduğundan, bu nasıl mümkin olabilir diye bir suâl hâtıra gelir. Bedruddîn Aynî bu suâle: Sahâbîler bu nehyi tahrîmî bir nehiy değil, tenzîhî bir nehiy olarak anlamışlardı diye cevâb veriyor.

74-....... Hemmâm ibn Münebbih es-San'ânî, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber (S) sahâbîlerine iki kerre: "Sizleri, orucunuzu öbür günün orucuna eklemekten nehyediyorum" buyurdu. Kendisine: Sen orucunu öbür, günün orucuna ekliyorsun, denildi. Peygamber: "Ben, Rabb'im beni doyurur ve sular hâlde gecelerim. Bunun için sizler amellerden (ibâdetlerden) gücünüzün yeteceği mikdânnı ma-habbet eyleyin (yânı: üzerinize alın)" buyurdu 160[160].

49- Bir Günün Orucunu Seher Vaktine Kadar Ulaştırmak Babı 161[161]

75-....... Ebû Saîd el-Hudrî, RasûIullah(S)'i şöyle buyururkenişitmiştir:

— "Sizler orucunuzu öbür günün orucuna eklemeyiniz. Hangi biriniz orucunu öbür günün orucuna eklemek isterse, nihayet onu seher (yânî sahur) vaktine kadar ulaştırsın".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, sen orucunu öbür günün orucuna ekliyorsun, dediler.

Rasûlullah:

— "Ben sizin hey'etiniz yânî hâliniz gibi değilimdir. Çünkü ben, beni doyurmakta olan

160[160] el-Kelif: Âşık ve aşüfteye denir. "O onun âşıkı" yerine "Huve kelifu fulânete" denilir. el-Kulf, Ekle/u ve Kelfâu'nun cem'idir. ei-Kelifmasdar olur, bir kimseye ziyadesiyle aşk ve mahabbet eylemek; el-Külfeîu: ... zahmet ve yorgunlukla işlenen işe ve irtikâb olunan meşakkatli işe denir.

et-Tekettüf: bir adam üzerine rene ye meşakkatli iş olmak; et-Teklîf: Bir adama rene ve meşakkatli bir iş işlemekle emreylemek ma'-nâsıhadır (Kaamûs Ter.).

161[161] Yânî bir günün orucunu ertesi günün seher vaktine kadar ulaştıranın cevazı bâ-bi. Burada orucu seher vaktine kadar ulaştırmaya, bunun surette asıl ulaştırmaya benzemesinden dolayı visal denilmiştir. Yoksa ulamanın hakîkati gündüz olduğu gibi, gecenin bütününde de imsak edilmesidir. Lâkin ulamanın, ancak gecenin bütününde hakikat olduğu da'vâsının subûtuna ihtiyâç duyulur. Pey-gamber'in orucunu sahur vaktinden diğer günün sahur vaktine kadar ulaştırır olduğu rivayeti gelmiştir. Bunu Ahmed ile Adurrazzâk, Alî'den rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

Bu tatbîkat îmâm Ahmed ve bâzı hadîsçilerin mezhebidir. Şâfiîlerden bu, hakîkî visal değildir diyenler vardır (Aynî).

bir Doyurucum ve beni sulamakta olan bir Su-layıcım olduğu hâlde gecelerim" buyurdu 162[162].

50- Nafile Olarak Oruçlu Bulunan Dîn Kardeşine Bu Orucunu Bozdurmaya Yemîn Eden Ve Orucu Bozmak Kendisine Daha Hayırlı Olduğu Takdirde Orucunu Bozan Kimseye Bir Ödeme Gerekmediği Görüşünde Bulunan Kimse Babı 163[163]

76-....... Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Selmân el-Fârisî ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yaptı. Selmân, Ebu'd-Derdâ'yı ziyarete gitti. (Ebu'd-Derdâ'yı evde bulamadı) ve karısı Ümmü'd-Derdâ'yı eski bir elbise içinde perişan gördü de:

— Bu hâlin nedir? diye sordu. Ümmü'd-Derdâ:

— Kardeşin Ebu'd-Derdâ'mn dünyâda bir işi ve ihtiyâcı yoktur (o, gündüz oruç tutar, gece namaz kılar), deyip dert yandı.

Bu sırada Ebu'd-Derdâ da geldi. Selmân için yemek yaptı (ve önüne getirdi). Selmân, Ebu'd-Deryâ'ya:

— Sen de ye! dedi.

Ebu'd-Derdâ:

— Ben oruçluyum! demesi üzerine Selmân:

— (Vallâhî bu orucu bozacaksın!) Ve sen yemedikçe ben de yemeyeceğim, dedi.

Ebû Cuheyfe dedi ki: Ebu'd-Derdâ da (orucunu bozup konuğu ile) yedi. Gece olunca Ebu'd-Derdâ, gecenin evvelinde namaza kalkmak istedi. Selmân onu:

162[162] es-Seher (es-Sahar): (iki fetha İle) subhtan, yânî tan yeri açılmazdan evvelce olan vakte denir... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîsin aslı, biraz evvel 71 rakamıyle de geçmiş idi.

163[163] Nafile olarak oruçlu bulunan birisine bir dîn kardeşi orucunu bozdurmaya ye-mîn etse ve bunun üzerine o kimseye orucunu bozmak daha hayırlı olduğu kanâati belirip de bozsa, kendisine kaza lâzım gelmez. Buhâri'ye göre bu yemîn o kimse için bir Özür oluyor.Selmân, Ebu'd-Derdâ, Mücâhid, Tâvûs, Atâ, Sev-ri, Şafiî, Ahmed ve İshâk'a göre de nafile orucu özürlü, özürsüz bozan kişiye kaza lâzım gelmez. Diğer gruba göre başlama ile taahhüd edilmiş bir ibâdetin iftar hâlinde kaza ile ikmâl ve telâfi edilmesi gerekir.

— Uyu! diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmaya davrandı. yine Selmân:

— Uyu! deyip, onu kalkmaktan men' etti. Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Şimdi kalk, dedi. (Kalktılar, abdest alıp) namaz kıldılar. Müteakiben Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— İnne ü-Rabbike aleyhe hokkan •Ve li-nefsike aleyke hakkan Ve li-ehlike aleyke hakkan {Ve lUdafyike aleyke hakkan) fe â'tı külle zî hakkın hakkahu

Muhakkak ki senin üzerinde Rabb'in için bir hakk vardır.

Ve yine senin üzerinde kendin için bir hakk vardır.

Ve yine senin üzerinde ailen için de bir hakk vardır.

(Ve hattâ senin üzerinde misafir için de bir hakk vardır) 164[164].

Binâenaleyh sen her hakk sahibine hakkını ver!] dedi. Sonra Ebu'd-Derdâ Peygamber'e geldi de bu vak'ayı O'na zikretti. Peygamber (S):

— "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu 165[165]

164[164] Bu fıkra Tirmizî ile İbn Huzeyme tarafından rivayet edilmiştir. Buhârî'nin bundan sonra gelecek 53-54,'bâblannda "înne li-zevrike aleyke hakkan = Muhakkak ziyaretçilerin için de bir hakk vardır" seklindedir.

165[165] Hadîsin başlığa uygunluğu Ebu'd-Derdâ'nın Selmân için yemek yapması, Ebu'd-Derdâ oruçlu İken konuşmadan sonra orucunu bozması, sonra Peygamber'e gelip bunu zikretmesi, Peygamber'İn ona kaza etmeyi emretmemiş olması ciherinden-dir... (Aynî).

Son fıkra, hadîsin Peygamber tarafından tasvîb ve takririni isbât eder. Bu hadîste dört nevi' hakk zikredilmiştir: Allah hakkı, zatî hakk, aile hakkı, konu-komşu yânî vatandaşlık hakkı. Her hakk bir vazife mukaabili bulunduğundan "Her hakk sahibine hakkı verilmelidir" emriyle de bu vazifelere işaret ; buyurulmuştur. Vazifenin bu yolda taksimi, ahlâkçıların amelî ahlâka göre yap, tıklan taksîmin esâsıdır. Dînî, zatî, beytî, medenî vazîfelerdir. Şu kadar ki, ahlâkçılardan bir kısmı dînî vazifeyi almakta, bir kısmı bırakmaktadır. Vazife, insan için yapılması bir borç olduğuna göre, en heybetli kürrelere kadar bütün kâinatın yaratılış gayelerine göre bir vazifenin, bir seyir ve hareketin esîri oldukları görülüp dururken, insanın bu umûmî hareket kaanûnundan kendisini müstesna tutması hiç doğru olmaz. Kur'ân bu umûmî hareketi ve nizâmı, Hâlık'a ibâdet mâhiyyetinde bildirmiştir. Onun için insanın ahlâkî vazîfelerinin başında hadîsin bildirdiği gibi, Rabb'ine karşı yapılacak vazifeler sayılmalıdır. Hadîs, ahlâkın ana bölümlerini en vecîz biçimde tesbît edip bildirmesinden başka şu fıkhı hükümleri de bildirmektedir: Müstehâb olan ibâdetlerin îfâsı bev, denî ve ruhî kuvvetlerimizin ziyamı ve kırılmasını mûcib olmaması ve vâcib olan asıl vazifelerimizin ifâsına mâni1 olacak dereceye varmaması; bu derece sıkıcı -s zühdî bir hayâttan bizleri men' etmesi; kardeşlik kurmanın meşruluğu; kardeşleri ve tanıdıkları ziyaretin dînî ve medenî bir

51- Şa'bân Ayında Tutulan Oruc(Un Fazileti) Babı

77-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -bâzı aylarda çok- oruç tutardı. Hattâ biz O'nu (bu ayda) hiç iftar etmiyor sanırdık. (Bâzı aylarda da o kadar çok) iftar ederdi ki, biz O'nu hiç nafile oruç tutmuyor sanırdık. Ben Rasûlullah'ın ramazândan başka bir ayın orucunu tamamladığını görmedim. Şa'bân ayındaki kadar da kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim [166][166].

78-.......Âişe (R), Ebû Seleme'ye tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S), hiçbir ayda şa'bândakinden daha çok nafile oruç tutar değildi. Çünkü Peygamber şa'bân ayının çoğunda oruç tutar idi. Ve: "Amellerden (devam etmeye) gücünüzün yeteceği mikdârı alınız. Çünkü Allah, sizler (amelden) bıkmadıkça (sevâb vermekten) bıkmaz" buyururdu. Ve Peygamber'e en sevimli olan namaz, az olsa bile üzerinde devam edilen namazdı. Peygamber herhangi bir (nafile) namazı kılmaya başlayınca ona devam ederdi [167][167].

52- Peygamber(S)'İn Nafile Orucu Tutması Ve Tutmaması Nevinden Zikrolunan Şeyler Bâbı

davranış olduğu; bir lüzum üzerine yabancı bir kadınla görüşüp konuşmanın cevazı; hayırdan ve vazifeden gaflet eden bir müslimin irşâd edilmesi.. (Ibn Hacer, Aynî).

[166][166] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Şa'bân ayındaki kadar kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim" sözündedir.

Bu hadîste Rasûlullah'ın şa'bân ayındaki orucunun ve buna kıyâsen diğer İbâdetlerinin başka aylara nisbetle daha çok olduğu bildirilmiştir. Bunda ramazânı fazla ibâdetle ve yüksek bir ubudiyet şuuru ile karşılama hazırlığı da vardır.

[167][167] Bu hadîsteki "Rasûlullah şa'bân ayının hepsini oruç tutar idi" sözü ile, geçen rivayetteki "Şa'bân ayındaki kadar kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim" sözü arasında müşkil görülmüştür. Buna buradaki "Kullunu = Hepsini" kavliyle "Gâlibuhu = Çoğunu" ma'nâsı kasdedilmiş olup, birinci hadîs ikinciyi tefsîr edici, beyân edicidir diye cevâb verilmiştir. Bâzıları da, Rasûlullah şa'bânın bazen evvelinde, bazen ortasında, bazen de sonunda oruç tutardı ve şa'bâm oruçsuz bırakmazdı, ma'nâsınadır demişlerdir.

79-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazândan başka asla bir ayı kamilen oruç tutmadı. (Diğer aylarda) oruç tutardı; bir hâlde ki, O'nu gören: Hayır, vallahi Peygamber (bu ay) iftar etmiyor, der idi. Yine Peygamber bir ay içinde oruçsuz olurdu, ki O'nu gören: Hayır, vallâhî Peygamber (bu ay hiç) oruç tutmuyor, der idi.

80-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) ay içinden (o kadar günlerde) oruç tutmaz idi ki, biz O'nu artık o ayın hiçbir gününde oruç tutmayacak sanırdık. (Hâlbuki sonra O geri kalan günlerde tamamen veya kısmen oruç tutardı.) Ve yine Rasüİullah aydan (o kadar günlerde) oruç tutar idi ki, biz O'nu artık orucu bırakmayacak sanırdık. (Hâlbuki sonra O geri kalan günlerde orucu bırakırdı.) Ve yine sen Rasûlullah'ı geceden bir kısmında namaz kılar görmek istemezsin ki, muhakkak O'nu o sırada namaz kılar görürsün. O'nu uyur görmek istemezsin» meğer O'nu uyur görürsün.

Ve râvî Süleyman ibn Hayyân, Humeyd'den söyledi ki, Humeyd, Enes'ten Rasûlullah'ın orucu hakkında suâl sormuştur 168[168].

81-......Humeyd et-Tavîl dedi ki: Ben Enes'e Peygamber'in orucunun keyfiyyetinden sordum. Enes (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'i her aydan herhangi bir günde oruçlu görmek arzu edince, muhakkak O'nu oruçlu görürdüm. Onu oruçsuz görmek arzu edince de muhakkak O'nu oruçsuz görürdüm. Geceden herhangi bir kısmında namaz kılar görmek isteyince, muhakkak O'nu namaz kılar görürdüm. Uyur görmek isteyince de muhakkak uyur görürdüm. Ve ben Rasûlullah'ın elinden daha yumuşak ne bir yüne, ne de bir ipeğe dokundum. Ve yine ben Rasûlullah'ın güzel kokusundan daha gözel kokan ne bir misk, ne de bir anber kokladım 169[169].

168[168] İbn Abbâs hadîsinin de Enes ibn Mâlik hadîsinin de metinleri müşkildir. Her iki sahâbînin bu hadîsleriyle anlatmak İstedikleri ma'nâ güçlükle anlaşılıyor. Her iki hadîsin bu müşkilliğinden dolayı sarihler çeşitli tasarruflara gitmişlerdir. Fakat hepsinin ortak oldukları cihet şudur: İbn Abbâs'ın da, Enes'in de bu haberleriyle Peygamber'in nafile namaz kılmak ve oruç tutmak hususunda muayyen.-ve düzgün bir programa tâbi' olmadığını bildirmek istemeleridir.

169[169] Enes hadîsinin ma'nâsı, nafile namaz kılmak ve nafile oruç tutmak hususunda Peygamber'in hâli muhtelif idi. İcâbına göre gâh ayın ilk günlerinde, gâh ortasında, bâzı ayların da son günlerinde oruç tutardı. Yine böyle, Peygamber bâzı defa gecenin önünde, bâzı defa ortasında, bâzı geceler de sonunda

53- Konuğun (Kendisini Konuklayıp Ağırlayan Kimsenin Tutmakta Olduğu Nafile) Orucundaki Hakkı Babı [170][170]

82-.......Abdullah ibnu Amr ibni'1-Âs (R) tahdîs edip, Rasûhıllah yanıma girdi, dedikten sonra, bundan sonraki bâbda gelecek olan, yânî içinde Rasûlullah'ın:

İnne H-zevrike aleyhe hokkan

Ve itine li-zevcike aîeyke hakkan

(= Muhakkak senin üzerinde konukların için bir hakk vardır ve yine muhakkak senin üzerinde eşin için bir hakk vardır) sözleri bulunan hadîsini zikretti [171][171].

Abdullah dedi ki: Rasûlullah en nihayet bana Dâvûd orucu tutmayı tavsiye edince, ben:

---

namaz kılardı. Gecenin bu muhtelif zamanlarında namaz kıldığını, yine böyle gündüzleri oruçlu bulunduğunu her görmek isteyen sahâbî Peygamber'i mükerreren gözleyerek namaz kılarken yâhud oruçlu iken rastlar ve dilediği gibi görürdü... İşte hadîsin ma'nâsı budur. Yoksa Peygamber mütevâliyen oruç tutardı yâhud bütün gece namaz kılardı denilmek istemiyor (Aynî).

İbn Abbâs hadîsi Peygamber'in ramazândan başka hiçbir ayda baştan başa oruçlu olmadığını açıkça öğretmiştir. Hadîsin bu fıkrası, bu hususta bir nasstir. İşte bu nassın ve açıklığın irşâd ve delaletiyle, hadîsin'bundan sonrasında şöyle demiş olduğunu anlıyoruz: Peygamber'in ramazândan gayrı aylarda tuttuğu oruçların zamanları ve günleri ta'yîn edilip belirlenmiş değildi. Bir ayın önündeki, ortasındaki, sonundaki günlerde hem oruçlu olduğu, hem de oruçsuz olduğu günler bulunurdu. Bundan dolayı ayın her gününü oruçlu veyâhud oruçsuz sanırlardı.

Enes ibn Mâlik de kendi hadîslerinde aynı hakîkati ifâde etmiş oluyor. Oruç hususunda böyle olduğu gibi namaz hususunda da böyleydi. Bir gecenin birkaç . saatinde yatmak, kalkıp namaz kılmak hâlleri sık sık tekerrür ediyordu. Onun bu hâllerini gözleyen ve müşahede edenler, Peygamber'i adetâ bütün gece namaz kılar veyâhud bütün gece uyur zannederlerdi {Tecrid Ter,, IV, 120-121).

Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in yaratılışça da, huyca da en mükemmel sıfatlar üzere olduğunu, bunun da kemâlin tamâmı ve cemâlin bütünü olduğunu ifâde etmektedir (Kastatlânî).

[170][170] Yânî konuğun, kendisini konuklayıp ağırlayan kişinin tutmakta bulunduğu nâ-file oruçtaki hakkı. Bununla nafile oruç tutmakta olan ev sahibinin, konuğu sebebiyle orucunu bırakması kasdedümektedir.

[171][171] Buhârî hadîsin tamâmını değil de sâdece buradaki başlığa delîl olacak kısmını kısaltılmış olarak getirmiştir. Konuğun ev sahibinin orucundaki hakkı, ev sahibinin konuğunu râm ve enîs eylemek ve genişlik yapmak için nafile orucunu bozmasıdır. Eşin eşi üzerindeki haklarından biri de cinsî münâsebet ihtiyâcının yerine getirilmesidir. Arka arkaya nafile oruç tutan ve geceleri çok nafile namaz kılan eş ise böylece zayıf düşeceğinden, eşinin bu ihtiyâcını yerine getiremi-yecektir.

— Dâvûd Peygamber'in orucu ne kadardır? diye sordum. Rasûlullah:

— "Senenin yarısıdır" buyurdu.

54- Nafile Oruç Tutmakta Bedenin {Sağlığının Gözetilmesi, Merhamet Ve Şefkat Edilmesi) Hakkı Babı

83-...JL. Abdullah ibnu Amr ibni'1-As (R) tahdîs edip şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bana;

— "Yâ Abdellah! Senin gündüzleyin oruç tutar ve geceleyin de namaz kılar olduğun bana haber verilmedi mi?" buyurdu.

Ben de:

— Evet, yâ Rasûlallah, öyledir, dedim. Rasûlullah:

— "Öyle yapma! Bâzı günler oruç tut, bâzı günler oruç tutma. Gecenin bir kısmında namaz kıl, bir kısmında yat uyu.

Fe itme li-cesedike aleyhe hokkan

Ve inne li-aynike aleyke hakkan

Ve inne li-zeycike aleyke hakkan

Ve inne li-zevrike aleyke hakkan

{= Çünkü muhakkak senin üzerinde şu bedenin için bir hakk vardır, Ve muhakkak senin üzerinde gözlerin için bir hakk vardır, Ve muhakkak senin üzerinde eşin için bir hakk vardır, Ve muhakkak senin üzerinde ziyaretçilerin için de bir hakk vardır.) Ve muhakkak (bütün bu hakları edâ etmekle beraber) her ay üç gün oruç tutman sana kâfidir. Çünkü sana herbir haseneye mukaabil on misli sevâb muhakkak olduğuna göre, her ayın üç gün orucu, bütün sene orucu demektir" buyurdu.

Ben nefsim üzerinde ibâdette şiddet yaptıkça bana şiddetlendirildi. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben bundan ziyâde ibâdet yapmak için kendimde kuvvet buluyorum! dedim.

Rasûlullah:

— "Öyleyse Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhi's-selâmın orucu gibi oruç tut, ondan fazla tutma!" buyurdu.

Ben:

— Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhi's-selâmın orucu ne kadardır? dedim.

— "Senenin yarısıdır" buyurdu.

Abdullah yaşlanıp da nefsinde eskisi gibi ibâdete kuvvet kalmayınca "Ah, keski ben Peygamber'in bahşettiği ruhsat ve kolaylığı kabul etmiş olaydım" der dururdu [172][172].

55- Dehr (Yânı Bütün Sene) Orucu Babı [173][173]

84-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir:

Vallâhî ben yaşadığım müddetçe muhakkak gündüzleyin oruç tutacağım, geceleyin de muhakkak ibâdetle kaaim olacağım demekte olduğum haberi Rasûlullah'a ulaştırılmış. Rasûlullah bana bunu söyleyip söylemediğimi sordu. Ben de kendisine:

— Babam, anam sana feda olsun, ben bu sözleri söylemiş, böyle adamışımdır, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

---

[172][172] Hadîsin başlığa delîUiği ''Muhakkak senin üzerinde bedenin için bir hakk vardır.,. " sözündedir.

Nafile ibâdet yapan kişi, bedenini zayıf düşürüp de diğer farzları yapmaktan âciz kılmamak için bedenini hoş ve sıhhatli tutması, kendi boynunda sabit bir borç ve hakktır.

[173][173] Yânı bütün sene oruç tutmak caiz olur mu, olmaz mı? Bu hususta deliller tearuz ettiği, bir de men'in Abdullah'a mahsûs olması.ihtimâlinden dolayı Buhârî hükmü beyân etmemiştir.

— "Ama sen bu ağır ibâdeti yerine getirmeye muktedir olamazsın. Onun için sen bazen oruç tut, bazen tutma; bazen ibâdete kalk, bazen uyu. Sen (her) aydan üç gün oruç tut. Çünkü her hasene on misli ile mükâfatlanır. Bu da (fazilet ve ecir kazanma bakımından) bütün sene orucu gibidir" buyurdu 174[174].

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün oruç tutma" buyurdu.

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim.

— "Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma. İşte bu, Dâvûd Pey-ğfcmber'in orucudur. Bu, orucun en fazîletlisidir" buyurdu.

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bundan daha fazîletli oruç yoktur" buyurdu 175[175].

56- Nafile Oruç Hususunda Ehlin (Yani Çocukların, Eşît ve Diğer Yakınların) Hakkı Babı

Bu ehlin haklarını tesbît eden hadîsi Ebû Cuheyfe, Peygamber(S)'den rivayet etmiştir 176[176].

85-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Ben Atâ'dan işittim; ona da Mekkeli meşhur şâir Ebu'l-Abbâs es-Sâib haber vermiştir ki, kendisi Abdullah ibn Amr(R)'dan işitmiştir. Abdullah

---

174[174] Hadîsin başlığa delîl yeri "Bu da bütün sene orucu gibidir" fıkrasıdır.

175[175] Yânî Dâvûd Peygamber'in orucundan daha fazîletli oruç yoktur. Peygamber'-in bu son sözü, başlıkta açıklanmayan hükmü açıklamış oluyor.

176[176] Bundan beş bâh önce geçen 50. bâbdaki Selmân- ile Ebu'd-Derdâ kıssası hadîsi ki, Peygamber, Selmân'm sözlerini takrir etmiş idi.

Nafile ibâdette ehlin hakkı, onlara rıfkla muamele etmek ve kendilerine in-fâk eylemektir. Devamlı ibâdetle meşgul olununca bu vazifeler yerine getirilemez.

şöyle diyordu: Pey-gamber'e benim arka arkaya oruç tutar ve geceleyin namaz kılar olduğum haberi ulaşmış. Bundan Ötürü ya bana haberci yolladı, yâ-hud da ben kendisine kavuşunca bana:

— "Senin ara vermeden oruç tutar olduğun ve uyumayarak namaz kılar olduğun bana haber verilmedi mi? Oruç tut, iftar et, namaz kıl ve uyu! Çünkü senin üzerinde iki gözün için bir pay vardır. Ve çünkü senin üzerinde nefsin ve ehlin için de birer pay vardır"

buyurdu.

Abdullah:

— Ben bu ibâdet için elbette kuvvetliyimdir, dedi.

Rasûlullah:

— "Öyleyse sen Dâvûd aleyhi's-selâm orucu tut" buyurdu.

— Dâvûd Peygamber'in orucu nasıldır? dedi.

Rasûlullah:

— "Dâvûd bir gün oruç tutar, bir gün tutmaz idi. Ve o düşmanla karşılaştığı zaman kaçmazdı" buyurdu.

Abdullah:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bu düşmandan kaçmamak hasletini bana kim te'mîn eder? dedi.

(Peygamber: "O bir ilâhî ihsandır" buyurdu.) Râvî Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Ben bu kıssada ebed orucunu nasıl zikrettiğini bilmiyorum, ancak ben râvîninşöyle dediğini ez-berimde tutuyorum: Peygamber (S) iki kerre:

— "Dâima oruç tutan kimse, oruç tutmamıştır" buyurdu [177][177].

---

[177][177] Peygamber'in iki defa tekrarladığı bu sakındırma, ibâdette şiddete gidilmesinin men'ine delâleti i'tibâriyle çok mühimdir.

57- Bir Gün Oruç Tutmak Vş Bir Gün İftar Etmek Babı

86-.......Abdullah ibn Amr(R)'dan: Peygamber (S):

— "Aydan üç gün oruç tut!" buyurdu. Abdullah:

— Ben bundan çoğuna takat getiririm, dedi ve devamla daha ço-una takat getireceğini söyledi.

Nihayet, Peygamber:

— "Bir gün oruç tut, bir gün oruçsuz ol" dedi ve "Kur'ân 'ı da her bir ay içinde okuyup hatm eyle!" buyurdu.

Abdullah:

— Ben daha çoğuna da takat getiririm, dedi ve böyle demekten ayrılmadı.

Nihayet, Peygamber:

— "Kur'ân'ı üç gece içinde oku!" buyurdu 178[178].

58- Davud Alehi's-Selamın Orucu Babı 179[179]

87-.......Bize Habîb ibnu Ebî Sabit tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Abbâs el-Mekkî'den işittim; o bir şâir idi ve hadîsi hususunda ittihâm edilmezdi. Dedi ki: Ben Abdullah ibn

---

Nafile ibâdetlerde şiddete gidilmesi, bedene zayıflık, meşakkat ve meşguliyet meydana getireceğinden nefse, aileye, hısımlara ve derece derece bütün vatandaşlara karşı yerine getirilmesi gerekli hakklar ve vazifeleri aksatacak ve bunları engelleyecektir.

178[178] Hadîsin bâb başlığına delîlliği bellidir. Buhârî bu hadîsi daha uzun bir metin ile FadâiluM-Kur'ân Kitâbı'nda da getirmiştir.

179[179] Geçen babın ardından bunu getirmesi birinci ile bir gün oruç, bir gün iftarın efdaliyyetine tenbîh; bu ikinci ilede Dâvûd Peygamber'in bu fiiline uymayı İşaret içindir.

Amr ibni'l-Âs(R)'tan işittim: Dedi Peygamber (S) bana hitaben:

— "Muhakkak ki sen her gün oruç tutuyor ve bütün gece ibâdetle kaaim oluyorsun" buyurdu.

Ben:

— Evet öyle yapıyorum, dedim.

Peygamber:

— "Sen böyle yaptığın zaman muhakkak bundan dolayı göz zayıflayıp göz çukuru içine çökecek, nefis de çok yorulacaktır. Her gün oruç tutan, oruç tutmamıştır. Her aydan "üç gün oruç tutmak, senenin tamâmını oruç tutmaktır" buyurdu.

Ben:'

— Ben bundan daha çoğuna takat getiririm, dedim.

Peygamber:

— "Öyle ise Dâvûd aleyhi's-selâmm orucu gibi oruç tut. O bir gün oruç tutar, bir gün oruç tutmaz idi ve düşmanla kavuştuğu zaman da kaçmaz idi" buyurdu.

88-.......Ebû Kılâbe şöyle dedi: Bana Ebu'l-Melîh haber verip şöyle dedi: Ben baban ile beraber Abdullah ibn Amr'ın yanına girdim. Abdullah bize şöyle tahdîs etti: Benim oruç tutuşum Rasûlul-lah'a zikrolunmuş. Rasûlullah bunu duyunca benim yanıma girdi. Ben hemen kendisi için lîf dolu deriden bir yastık koydum. Rasûlullah yer üzerine oturdu. O yastık benimle O'nun arasında kaldı. Akabinde bana:

— "Sana her aydan üç gün oruç tutmak yetmiyor mu?"'buyurdu. Ben:

— (Yetmez) yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah:

— "(Her aydan) beş gün tut" buyurdu. Ben:

— (Her aydan beş gün de yetmez) yâ Rasûlallah! dedim.

— "(Her aydan) yedi gün tut!" buyurdu. Ben:

— (Her aydan yedi gün oruç bana yetmez) yâ Rasûlallah! dedim.

— "(Her aydan) dokuz gün tut" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah (bu da yetmez)! dedim.

— "(Her aydan) onbir gün oruç tut" buyurdu. Sonra Peygamber (S):

— "Dâvûd Peygamber'in orucunun üstünde oruç yoktur. O, senenin yarısını oruç tutmaktır. Bir gün oruç tut, bir gün iftar et" buyurdu 180[180].

59- Her Ayın Onüç, Ondört, Onreşînci Günleri Olan "Eyyâmu'l-Bîd"De Oruç Tutmak Babı 181[181]

89.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Kalbi dostum (Rasûlullah) bana üç şey vasıyyet etti: Her aydan üç gün oruç tutmak, (her gün) iki rek'at duhâ namazı kılmak, uyumadan önce vitr namazı kılmak 182[182].

180[180] Her iki hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

181[181] Eyyâmu'l-Bîd, bâ'nın kesriyle "Eyyâmu'1-Leyâlî'l-Bîd" takdirindedir ki, parlak olan gecelerin günleri demektir. Her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleridir. Bir kavle göre oniki, onüç ve ondördüncü günlerinden ibarettir. Hulâsa bu kelâm, bu takdîr üzere olduğundan izâfetsiz "el-Eyyâmu'1-Bîd" demek caiz değildir. Şârihdediki: "Peygamber (S) bizlere eyyâmu'l-bîdde oruç tutmamızı emrederdi" hadîsi bundandır. Bu günler, onüçüncü, ondördüncü ve onbeşinci, yâhud da onikinciden ondördüncü günlere kadardır. Bütün gece mehtâb olduğu için böyle isimlendirildiler (Kaamûs Ter,),

182[182] Buhârî bu hadîsi küçük bir lâfız farkıyle Ebvâbu't-Tatavvu', "Bâbu salâti'd-duhâ fî'I-hadar.." bölümünde de rivayet etmişti. Üç gün oruç tutmaktan zahiren anlaşılan, her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleri olan eyyâmu'l-bîd'dir. Maamâfîh ayın arka arkaya üç günü olmak da muhtemildir.

Her ayın üç günü oruca ayrılması, h'er hasene ve her hayrın on misli sevâb ile karşılanacağı va'd edildiğinden (el-En'âm: 160) bu hesâbca her ayın oruçlu geçirilmiş gibi olması gayesine dayandırılmıştır.

60- Bir Topluluğu Ziyaret Edip De Onların Yanında İftar Etmeyen Kimse Babı [183][183]

90-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir):

Peygamber (S) -annem- Ümmü Süleym'in yanına girdi. Annem de O'na hurma ve yağ getirip ikram etti. Peygamber:

— "Yağınızı tulumuna, hurmanızı da kendi kabı içine geri koyunuz. Çünkü ben oruçluyum" buyurdu.

Sonra evin kenarlarından bir tarafına doğru kalktı, durup farz olmayarak (iki rek'at nafile) namaz kıldı. (Peygamber ile biz de kıldık.) Peygamber Ümmü Süleym'e ve evinin halkına dua etti. Ümmü Süleym:

— Yâ Rasûlallah! Benim bir hâssacığım var (ona da duâ ediver), dedi.

Rasûlullah:

— "Hâssacık nedir?" diye sordu.

Ümmü Süleym:

— Hizmetçin Enes'tir, dedi.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah âhiretin ve dünyânın hiçbir hayrını bırakmayarak bana duâ etti:

"Allâhumme'nukhu mâlen ve veleden ve bârik lehu (= Yâ Allah! Enes'i çok mal ve çok evlâd ile rızıklandır ve kendisi için bu rızkı bereketli kıl)" dedi. İşte bu duâ bereketliyle ben malca Ensâr'ın en zenginlerindenim.

---

[183][183] Yânî kendisi nafile orucu tutmakta iken bir topluluğu ziyaret edip de onların yanında iftar etmeyen kimse. Bu, on bâb önceki "Kardeşine, tutmakta olduğu nafile orucu bozdurmaya yemîn eden kimse" babına karşılık olan bir bâbdır (Aynî).

H yine Enes şöyle dedi: Kızım Umeyye bana söyledi ki Haccâc'-m Basra'ya geldiği (hicri 75 târihine) kadar sulbî evlâdımdan yüzyir-mi bu kadar kişi gömülmüştür 184[184].

91- Bize İbnu Ebî Meryem tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Eyyûb el-Gâfıkî el-Mısrî) haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd et-Tavî! tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten; o da Peygamber(S)'den işitmiştir 185[185].

61- Ayın Sonunda Oruç Tutmak Babı

92-.......İmrân ibnu Husayn(R)'dan: Peygamber (S) İmrân'a sordu, yâhud da başka bir kimseye sordu da İmrân işitiyordu. Peygamber:

— "Yâ Ebâ Fulânin! Bu ayın son günlerinde oruç tuttun mu?" diye sordu.

-Hadîsin râvîlerinden Ebu'n-Nu'mân: Ramazânı kasdediyor dediğini sanıyorum demiştir.-

O adam:

— Hayır, yâ Rasûlallah! diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "(Ramazândan çıkıp) iftar ettiğinde iki gün oruç tut'* buyurdu. Hadîsin sonuncu râvîsi

---

184[184] Hadîs metnindeki Huveysa lâfzı Hâssa isminin küçültmesidir. "Senin hizmetine tahsis olunan küçük" demektir. Bâzı rivayetlerde Uneys gelmiştir ki, bu da Enescik demektir. Ahmed ibn Hanbel de "Huveydimüke(= Senin küçük hizmetçin)" şeklinde rivayet etmiştir.

Enes ibn Mâlik'in hâl tercemesine daha önceki bölümlerde İşaret edilmişti. Enes Basra'da ikaamet etmiş ve orada 93 hicrî yılında yüz yaşını aşkın olarak vefat etmiştir. Haccâc'm Basra'ya gelişinde seksen küsur yaşında bulunduğu bildiriliyor. Tezkirâtu't-Huffâz'da en son vefat eden sahâbîdir deniyor.

Enes'İn bu hâli ve hadîste bildirdiği zürriyetçokluğu, Peygamber'in kendisi hakkındaki duasının kabul olunduğunun en güzel misâlidir.

185[185] Bu tarîkin zikredilmesinin fâidesi, Humeyd'in bu hadîsi Enes'ten işitmesini beyândır. Çünkü Humeyd'in bazen Enes üzerine tedlîs eder olduğu meşhur olmuş tur. Zâİde de Humeyd, halîfeler işinden birşeye girişinden ötürü Humeyd'in hadîsini atmıştı. Hâlbuki Buhâri Humeyd'in nakdîn hadîslerini, içlerinde işitme tasrîhi bulunan tarîklerle tahrîce ehemmiyet vermiştir... (Kastallânî).

olan es-Salt ibn Muhammed: "O ramazânı kasdediyor zannediyorum" fıkrasını söylemedi.

Ebu Abdillah el-Buhârî dedi ki: Sabit, Mutarnf tan; o da İmrân ibn Husayn'dan; o da Peygamber'den olan rivayetinde "Min sereri şa'bâne = Şa'bânın sonundan" (bedel) dedi 186[186].

62- Cumua Günü Orucu Babı

İnsan sırf cumua günü oruçlu olarak sabaha girdiği zaman orucunu bozması lâzım gelir 187[187].

93-....... Muhamtned ibn Abbâd şöyle demiştir: Ben Câbir'e:

Peygamber (S) cumua günü orucundan nehyetti mi? diye sordum. Câ-bir: Evet nehyetti, dedi.

Ebû Âsım'dan başka râvîler "Yalnız cumua günü oruç tutmaktan" fıkrasını ziyâde ettiler.

94-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Sizden herhangi biriniz cumuadan bir gün evvel yâhud bir gün sonra da oruç tutmadıkça sakın yalnız cumua günü oruç tutmasın!" buyuruyordu.

186[186] Hadîs metnindeki "Serer" lâfzı, ayın son yirmisekiz, yirmidokuz ve otuzuncu günleridir. Bu günlerde ay gizlendiği, açık görülmediği için, bu günlere "es-Serer" ismi verilmiştir.

Bu hadîs, yukarıda Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği "Sakın ramazânı bir gün, iki gün evvel oruç tutarak karşılamayın " hadîsine zahiren zıdd görülürse de zıdlık yoktur. Muhtemil ki bu adam şa'bâmn sererinden evvel de oruçlu idi. Yâhud

187[187] İbn Hacer: Bu ziyâde Firabrî'den yâhud da onun berisindeki râvîlerden olmuşa benziyor. Çünkü bu Buhârî'nin en-Nesefî rivayetinde vâki' olmadı., demiş.ise de, Aynî, bunun Nesefî rivayetinde gelmemesi, bunun Buhârî'nin gayrısından olmasını gerektirmez, diye i'tirâz etmiştir (Kastallânî).

Bu ifâdelere göre bu ziyâde, hadîslerin birinden alınmış bir hüküm olarak bizzat Buhârî'nin de olabilecektir.

bu bir adak orucu idi. Ebû Hureyre hadîsinin son fıkrasında ise ramazân orucunu şa'bândanbu nevi' oruçlar tutarak karşılamakta bir mahzur olmadığı görülmüştü.

95-.......Ebü Eyyûb el-Ensârî'den; o da Peygamber'in zevcesi Cuveyriye bintu'l-Hâris el-Musta'lıkıyye(R)'den:

Bir cumua günü Cuveyriye orüçlu.iken Peygamber (S) onun yanına girdi de:

— "Dünkü gün oruç tuttun mu?" diye sordu. Cuveyriye:

— Hayır tutmadım, dedi. Rasûlullah:

— "Yarın oruç tutmak istiyor musun?" dedi. Cuveyriye:

— Hayır, tutmayacağım, deyince Rasûlullah:

— "Öyleyse orucunu boz" buyurmuştur 188[188].

Râvî Hammâd ibnu'1-Ca'd, Katâde'den işittiğini söyledi. Katâ-de şöyle demiştir: Bana Ebû Eyyûb tahdîs etti ki, kendisine de Cuveyriye; Peygamber ona emretmiş, o da orucunu bozmuş olduğunu tahdîs etmiştir 189[189].

188[188] 190 Müctehidler bu hadîslerden üç türlü hükme varmışlardır:

a. Cumua günü orucunun mutlak surette kerâhatidir. Nahaî, Şa'bî, Zuhrî, Mücâhid, Âlî, Ahmed, Ishâk...

b. Kerâhatsiz olarak mutlak surette mübâh olduğudur. İbn Abbâs, Muham-med ibn Munkedir, İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe...

c. Yalnız cumua günü oruç tutmanın kerâhatidir. Cumuadan bir gün evvel veyâhud bir gün sonra tutarsa mekruh değildir. Ebû Hureyre, İbn Şîrîn, Tâvûs, Şafiî...

d. Harâmhğıdır. Bu da nehy hususunda gelen nasslafın zahirine dayanan îbn Hazm'ın görüşüdür.

189[189] Bu Hammâd ibnu'1-Ca'd zaîftir. Ebû Hatim: "Hadîsinde be's yoktur" demiştir. Bu zâtın Buhârî'de buradan başka yerde hadîsi yoktur. Bağavî bu hadîsi "Hudbetu'bnu Hâlid'in hadîsinin cem'inde" mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla burada bir hadîsiyle mutâbaa olarak istişhâd etmiştir (Aynî ve Kas-tallânî}.

63- Bâb: İnsan Herhangi Bîr İbâdeti Günlerden Birine Ayırıp Tahsis Eder Mi?

96-....... Alkame şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'ye:

— Rasûlullah (S) günlerden bâzılarını herhangi birşeye tahsis eder miydi? diye sordum.

Âişe:

— Hayır, tahsis etmezdi. Onun ameli ve ibâdeti (bahar yağmuru gibi) aralıksız ve devamlı idi. Rasûlallah'm edasına takat getirdiği hayır ve ibâdete hanginiz takat yetiştirir ki? diye cevâb verdi 190[190].

64- Arefe Günü Orucu Babı

97-.......Ümmü'1-Fadl bintu'l-Hâris(R)'ten (şöyle demiştir): Bir takım insanlar Arafat'ta arefe günü Ümmü'l-FadFin yanında Pey-gamber(S)'in oruçlu olup olmadığı hususunda şübhe ve ihtilâf ettiler. Bâzısı Peygamber oruçludur dedi, bâzısı da oruçlu değildir dediler. Bunun üzerine Ümmü'1-Fadl, Peygamber'e bir kadeh süt yolladı. Peygamber de devesi üzerinde vakfe yapmakta iken o sütü içti 191[191].

98-....... Mü'minlerin annesi Meymûne bintu'l-Hâris el-Hilâliyye(R)'den:

Arefe günü Arafat'ta insanlar Peygamber'in orucu hususunda şübheye düştüler.

190[190] Başlığa uygunluğu, başlıktaki suâlin cevâbının hadîs içinde bulunması cihetiy-ledir. O da Peygamber'in günlerden herhangi birini bir ibâdete tahsis etmediğidir. Hadîsin bu başlıkla getirilmesi tahsisi terketmeye delâlet eder (Aynî).

191[191] Ümmü'1-Fadl1 m ismi Lubâbe'dir. Abn Abbâs'm anasıdır. el-Fadl büyük oğlu olduğu için Ümmü'1-Fadl diye künyelenmiştir.

Peygamber'in Arafat'ta oruçlu olup olmadığı sahâbîler arasında araştırma konusu edilmiş. Bunu İşiten Ümmü'1-Fadl bir kadeh süt göndermiş. Hutbeden sonra Peygamber vakfe hâlinde bunu içmekle, orçlu olmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeble hacılar için Arafat'ta oruçlu bulunmamak müstehâb sayılmıştır.

Peygamber vakfe yerinde vakfe yaparken Meymûne O'na bir kab süt yolladı da insanlar bakıp dururlarken Peygamber o sütü içti 192[192].

65- Ramazân Bayramı Gününde Oruç (Tutmanın Hükmü) Babı

99-.......İbnu Ezher oğlunun himayesinde bulunan Ebû Ubeyd şöyle dedi; Ben Umer ibnu'l-Hattâb'ın beraberinde bayram(namâ-zın)da hâzır bulundum. Umer hutbede: İşte bu iki bayram günleri; Rasûlullah (S) bu bayram günlerinde oruç tutmaktan nehyetti: Biri oruçtan çıktığınız ramazân bayramınızın günü oruç tutmanızdan nehyetti, diğer gün ise; onda kurbânlarınızdan yersiniz 193[193]

100-...... Ebû Saîd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) iftar bayra-nı günü ile kurbân bayramı günü oruç tutmaktan; elleri, ayakları sım-ıkı bağlayacak ve hareketten alıkoyacak biçimde elbiseye bürünmek-en; insanın bir tek bez içinde üyeleri üzerine oturup bacaklarını dikip,) hey'et üzere sarınmaktan ve bir de sabah ve ikindi namazlarından tonra namaz kılmaktan nehyetti 194[194].

192[192] Bu hadîste süt gönderenin Meymûne;birirîci hadîste ise kızkardeşi Ümmü'1-Fadl olduğu bilinmiştir. Buna göre hâdisenin iki kerre olmasına yâhud her iki kadın beraberce süt gönderdiler de hâdise onlardan herbirine nisbet edilmiş olmasına hamledilir. Hâlin açıklığa kavuşması için Meymûne'nin, Ummü'l-Fadl'ın isteği üzerine süt göndermiş olması ve aksi de (yânî Ümmli'l-Fadl'ın, Meymûne'nin İsteği ile süt göndermiş olması da) olabilir (Kastallânî).

193[193] Hadîs, başlıktaki mübhemliği açıklar olduğu cihetten hüccetliğe uygun düşmüş tür. O açıklama da, ramazân bayramı gününde oruç tutmanın sahîh olmayacağıdır (Aynî).

Ramazân bayramının ilk günü İle teşrik günleri dediğimiz kurbân bayramının dört gününde oruç tutmak Hz. Umer'in bu hadîsinin serinliğinden dolayı nehyedilmiştir; haramdır.

194[194] Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ın evvellerinde "Avretten örteceği mikdâr babı" ile diğer birkaç yerde daha geçmiş ve gerekli açıklamalar oralarda verilmiş idi.

66- Kurban Bayramının Birinci Gününde Oruç (Tutlmanın Hükmü) Babı

101-.......Ebû Hureyre (R): İki oruçtan ve iki ahş-verişten nehyolundu: Oruçtan çıkma ve kurbân kesme günleri orucundan, mulâ-bese ve munâbeze (el değdirme ve birbiri üzerine atma) suretiyle pazarlık ve alış-verişten, demiştir 195[195].

102-.......Ziyâd ibn Cubeyr şöyle dedi: Bir adam İbn Umer'e geldi de bir zâtın bir gün oruç tutmayı adadığını söyledi ve zannediyorum ki o pazartesi gününü söyledi. Ve bu adanan pazartesi günü de bir bayram gününe tesadüf etti, dedi. Bunun üzerine İbn Umer (R): Allah adağın yerine getirilmesini emretti; Peygamber (S) de bu bayram gününde oruç tutmaktan nehyetti, dedi 196[196].

103-.......Bize Haccâc ibnu Minhâl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulmelik ibn Umeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Kazaa ibn Yahya'dan işittim. Bu Kazaa şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim. O, Peygamber'in beraberinde oniki gazveye iştirak etmiş idi. Ebû Saîd: Ben Peygamber'den dört şey işit-tim, dedi ki, bu dört şey beni hayrete düşürüp sevindirmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Beraberinde eşi veya mahrem sahibi bulunmadıkça bir kadın iki günlük mesafeye yolculuk etmez. Ramazân bayramının ilk günü ile kurbân bayramının dört gününden ibaret olan ramazân ve kurbân bayramı günlerinde oruç tutulmaz. Sabah

---

195[195] Hadîs başlıktaki mübhemliği beyân eder olması yönünden başlığa hüccetliği uygun düşmüştür.

196[196] Peygamber (S) şu günde oruç tutmaktan nehyetti sözü, başlıktaki mübhemliği açıkladığı için, başlığa hüccetliğe uygun düşmüştür.

İbn Umer "Nezirlerini îfâ etsinler'\eİ~Hacc:29) âyetiyle Peygamber'in bayram günü oruç tutmayı nehyetmesinin karşılaşmış olduğunu belirtmiş oluyor. Zerkeşî: İbn Umer kendi nazarında deliller karşılaştığı için kesin bir fetva yîK vermekte duraklamıştır, dedi.

el-Bedru'd-Demâmînî de onu şu görüşle çürütmeye çalıştı: İş Zerkeşî'nin zannettiği gibi değildir. Bil'akis İbn Umer, iki hükümden birinin, yâni nezirleri, îfâ emrinin âmm, diğerinin, yânı bayram günü oruçtan men' ise hâss olduğunu &hi tenbîh etmiştir. Sanki o sorucuya âmm'a karşı hâss ile hükmü yerine getireceğini anlatmıştır,.. Maamâfîh bu görüşe de İ'tirâz edilmiştir... (Kastallânî).

namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar; ve ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılınmaz. Namaz kılmak için şu üç mescidden başka hiçbir mescide semerler bağlanmaz, yânı sefer edilmez: Mescidu'l-Harâm, Mescidu'l-Aksâ ve benim şu mescidim" 197[197].

67- Teşrîk Günlerinde Oruç Tutma(Nın Hükmü) Babı 198[198]

104-.......Ebû Âbdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve bana Muhammed ibnu'l-Müsennâ şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Hi-şâm'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-* Zubeyr haber verip şöyle dedi: Âişe (R), Minâ günlerinde oruç tutar idi, babası Ebû Bekr de bu Minâ günleri oruç tutardı 199[199].

197[197] Bu hadîsin de başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ın sonlarında, "Kudüs Mescidi bâbı"nda da geçmişti.

198[198] Teşrik günleri, İbn Umer ile âlimlerin çoğuna göre nahr gününden sonraki üç gündür. İbn Abbâs'tan ve Atâ'dan ise bunların nahr günü ile ondan sonraki üç gün olmak üzere dört gün olduğu rivayet edildi. Atâ bu dört günü teşrik.günleri diye isimledi. Birinci görüş daha zahirdir. Peygamber (S); "Mînâ günleri üçtür. Kim iki günde (Minâ'dan dönmek için) acele ederse üstüne günâh yoktur. Kim de geri kalırsa ona da günâh yoktur "(e\-Bakara:203) buyurmuştur (Sünen sâhib-leri). Bu hadîs Minâ günlerinin teşrik günleri olduğunda sarihtir. Teşrik günlerinin en faziletlisi birincileridir ki, o da Yevmu'l-Karr'dır. Çünkü Minâ ahâlîsi bu günde kararlı, yânî sabit ve sakin olmak isterler. Bu günde Nefr yânî Minâ'dan dağılmak caiz olmaz. Bunlar "Sayılmış günler" ve Minâ günleridir. Teşrik günleri diye isimlendirilmişlerdir. Çünkü kurbân etleri bu günlerde güneşe serilir (Kastallânî).

Teşrik günleri, nahr gününden sonraki günlerdir. Bunların iki yâhud üç olduğunda İhtilâf edilmiştir. Bunların teşrik günleri diye isimlendirilmesi, bunlarda kurbân etlerinin güneşte serilmesinden, yâhud kurbânın güneşin parlamasına kadar kesilmiyeceğinden, yâhud bayram namazının güneş parladığı sırada vâki' olmasındandır, denildi. Bir de teşrik, herbır namaz ardındaki tekbîrdir, denildi... (İbn Hacer).

Teşrik günlerinde oruç hakkında başlıca üç görüş vardır:

a. Hedy sevkedemeyen mutemetti1 olsun, başkası olsun; teşrik günlerinde oruç tutmak mutlak surette caiz değildir.

b. Mutlak surette caizdir.

c. Kurbânı olmayan mutemetti' hacı için bu günlerde oruç tutması caizdir. Buhâri'ye göre bu üçüncü göFüş üstün olduğu içindir ki bu başlığın altında

Âişe ile İbn Umer'in hadîslerini getirmiştir.

199[199] Âişe ve babasının bu fiilleri, başlıktaki mübhemliği açıkladığı için, delîllİğe uygun düşmüştür.

105-....... Muhammed ibn Müslim ibn Şihâb ez-Zuhrî, Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe'den; ve yine ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası Ibnu Umer'den rivayet etti ki, Âişe ve İbnu Umer (R) her ikisi de: Ka'be'ye hediye edecek kurbân bulamayan hacılardan başkaları için teşrik günlerinde oruç tutmağa ruhsat verilmedi, demişlerdir 200[200].

106- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den; o da babası İbn Umer'den haber verdi. İbn Umer (R) şöyle demiştir: Üç gündeki oruç hacca kadar umre ile temettü' edip de arefe gününe ulaşan kimseler içindir. Eğer böylesi bir kurbân bulamaz ve arefe günü girinceye kadar oruç tutmamış ise, Minâ günlerinde oruç tutar 201[201].

İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den bu İbn Umer hadîsi gibi rivayet etti.

İbrâhîm ibn Sa'd, bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte İmâm Mâlik'e mutâbaat etmiştir 202[202].

200[200] Âişe ile ibn Umer'in bu hadîsleri, başlıktaki mutlaklığı kayıdlamak suretiyle açıkladıklarından dolayı delîlliğe uygun düşmüşlerdir. Başlığın mutlak olması, teşrik günlerinde oruç tutmak hususundaki ihtilâf sebebiyle idi. Buhârî bu ıtlâkin tazammun etmekte olduğu ihtilâfı Âişe haberi ile ve yine Âişe ve İbn Umer haberi ile açıklamış oldu ki, o da teşrik günlerinde orucun cevazı mutlak olarak değil de, sâdece kurbân bulamayan mutemetti'e mahsûs olduğudur.

201[201] Başlığa delîlliği "... Minâ günlerinde oruç tutar" sözünden alınır. Çünkü bu kelâm, geçen hadîsin haşiyesinde zikrettiğimiz gibi başlığın mutlaklığım tavzih ediyor.

202[202] Buradaki rivayet ve mutâbaat, yukanki hadîsi daha da kuvvetlendirmektedir.

68- Âşûrâ Günü Oruçu(Nun Hükmü) Babı [203][203]

107- Bize EbûÂsim,Umer ibnu Muhammed'den; o da Sâlim'-den; o da babası İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R): Peygamber (S): "Âşûrâ günü, insan isterse oruç tutar" buyurdu demiştir [204][204].

108-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Urveibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) âşûrâ günü orucunun tutulmasını emretmiş idi. Ramazân orucu farz kılınınca isteyen âşûrâ orucunu tuttu, isteyen tutmadı.

109-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde Kureyş âşûrâ günü oruç tutar idi. (Hicretten evvel) Rasûlullah da âşûrâ orucu tutardı. Medine'ye geldiği zaman da (mu'tâdı üzere) bu orucu tuttu ve sahâbîlerine de bu orucu tutmalarını emretti. (İkinci sene) ramazân orucu farz kılınınca âşûrâ günü orucunu terketti. Artık isteyen bu orucu tuttu, dileyen de onu terketti.

110-.......Humeyd ibnu Abdirrahmân, Ebû Sufyân'ın.oğlu Muâviye'den işitti ki, Muâviye (R) hacc ettiği (44. hicret) yılında âşûrâ günü Peygamberin minberi üzerinde yaptığı hutbede şöyle diyordu: Ey Medine ahâlîsi! Âlimleriniz nerede? (Biliniz ki) ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işittim: "Bu gün âşûrâ günüdür., Âşûrâ günü oruç tutmak sizlere farz kılınmamıştır. Hâlbuki ben oruçluyum. Dileyen oruç tutsun; dileyen

---

[203][203] el-Aşûrâu, el-Aşûrâu, ve'l-Âşûr: Kâfur vezninde muharrem ayının onuncu, bir kavle göre dokuzuncu gününe denir. Biraz sonra zikri gelecek olan el-Işr kelimesinden alındığı için, bir hesâbca yine onuncu olur. Sâme'l-âşûra denir ki, muharremin onuncu yâhud dokuzuncu günü oruç tuttu demektir.

el-Işr; ayn'ın kesriyle, deve kısmı su içtiği günün onuncu günü su içmek için suya gelmeye denir, yâhud dokuzuncu günü gelmesine denir ki, deveyi sekiz gün dokuz gece sudan alıkoyup dokuzuncu günü suya getirirler. Hâsılı içtiği günden hesâbla yine onuncu olur... (Kaamûs Ter.}.

[204][204] Musannif Buhârî başlıktan sonra evvelâ âşûrâ orucunun vâcib olmadığına delâlet edici haberleri getirmekle işe başladı. Sonra da bu orucun tutulmasını rağ-betlendirmeye delâlet edici haberleri getirdi... (İbn Hacer).

de iftar etsin" 205[205].

111-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldiğinde Yahûdîler'in âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü de:

— "Bu ne orucudur? diye sordu. Yahudiler:

— Bu gün iyi bir gündür. Bu gün Allah'ın İsrâîl oğulları'nı düşmanlarından kurtardığı bir gündür. Mûsâ Peygamber (bu ilâhî lûtfa şükr olarak) bu gün oruç tutmuştur, dediler.

Rasûlullah:

— "Biz Musa'ya sizden daha ziyâde haklıyızdır" buyurdu da (Mekke'deki gibi) o günü oruç tuttu, ve sahâbîlerine bu orucu tutmalarını emreyledi 206[206].

112-....... Ebû Mûsâ (el-Eş'ârî-R) şöyle demiştir: Yahudiler bu âşûrâ gününü bir bayram saymakta idiler. Peygamber (S) sahâbîlerine: "Bu gün sizler de oruç tutunuz!" buyurdu.

113-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i başkası üzerine üstün tuttuğu bir günde oruç tutmaya samîmi kasd ve azmeder görmedim; ancak şu âşûrâ günü ve bir de şu ramazân ayı müstesna 207[207].

205[205] Muâviye'nin bu hutbeyi bu suretle Medîne âlimlerine meydan okurcasına îrâd etmesine kendisini sevkeden sebeb, görünüşe göre âşûrâ orucu hakkında vâcib, haram, mekruh olmak üzere ihtilâf edildiğini işitmiş ve mübâh ve müstehâb olduğunu bildirmek istemişe benziyor (Nevevî).

206[206] Buradaki emretme, Şâfiiyye'ce müstehâblığın kuvvet kazanması ma'nâsına ham-ledilmiştir. Peygamber'İn bu günde oruç tutması, sırf onların sözleriyle Yahû-dîler'i tasdik için değildir. Peygamber bu orucu bundan evvel de tutuyor idi. Nitekim bu Âişe hadîsinde açıkça belirtilmiştir.. (Kastaltânî).

207[207] Âşûrâ orucu hakkındaki fıkhî hükme gelince, bu orucun vâcib değil, sünnet ol duğunda âlimlerin İttifakı vardır. Yalnız İslâm'ın başlangıcındaki hükmünde ihtilâf edilmiştir. Bâzıları vâcib İdi, bâzıları sünnet veya müekked sünnet İdi; şu kadar ki ramazân orucu farz kılındıktan sonra müstehâb olmuştur demişlerdir,

114-.......Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Eşlem kabilesinden (Hind ibnu Esma isminde) bir adama, insanlar içinde şunu i'lân et diye emretti: "Her kim yemek yediyse günün geri kalanında yemekten kendini tutsun! Yememiş olan kimse ise oruç tutsun. Çünkü bu gün âşûrâ günüdür" 208[208].

208[208] Bu hadîs, Buhârî'nin sülâsiyâtından, yânî üç râvî vâsıtasıyle Peygamber'e ulaşan hadîslerinden biridir.

Şârih Bedruddîn Aynî, Umdetu'l-Kaarrde bu oruç hakkında rivayet edilen haberlerin hepsini hayret edilecek bir himmetle toplayıp nakietmiştir. Allah hepsinin sa'ylerini meşkûr eylesin! Âmîn!

32

KİTÂBU SALÂTİT-TERÂVİH

TERAVİH NAMAZI

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

32-KİTÂBU SALÂTİT-TERÂVİH

(Teravih Namazı Kitabı) 1[1]

1- Ramazân Gecelerinde İbâdetle Kaaim Olan Kimselerin Fazileti Babı 2[2]

1-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, ramazân için şöyle buyuruyordu: "(Hakk olduğuna kalbden)

2- Bize Abdullah ibnu Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, îbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibnu Abdirrahman'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "İnanarak vesevâb umarak ramazânda ibâdetle kaaim olan kimsenin geçmiş günâhları mağfiret olunur" buyurmuştur. îbnu Şihâb şöyle dedi: Ramazân gecelerindeki namaz işi bu hâl üzere iken (yânî kılan yalnız başına kılarken) Rasûlullah vefat etti. Sonra bu iş, Ebû Bekr'in halifeliği zamanında ve Umer'in halifeliğinin ba-e şında da Peygamber devrinde olduğu gibi isteyenin cemâatsız olarak I yalnız başına kılması suretiyle kılınır oldu 3[3]. x, Ve yine Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o , da

---

1[1] Terâvîh, Tervtha'mn cem'idir. Tervîha, teslime vezninde, ramazân gecelerine mahsûs olan namazın.her dört rek'atına isim olmuştur. Bu, Rahat kelimesinden tef İledir, selâmdan teslime gibi merre vahidedir. İki selâm verme arasında bir mikdâr rahat ve İstirahat olunduğundan böyle isimlendirilmiştir (Kaamûs Ter.).

Tervîha aslında iki selâmdan sonraki oturuşun ismidir. Ve her dört rek'ata mecazen tervîha denilmiştir. Bu suretle tervîha şer'î ıstılahlar sayısına girmiştir. "Terâvîh namazı" ta'bîrinin sahâbîler zamanından beri kullanıldığı İbn Abbâs'ın bir hadîsiyle sabit oluyor.

2[2] Âlimler bu hadîslerdeki "Ramazân kıyâmı"ndan maksadın, ramazân namazı olduğunu yânî az olsun, çok olsun; ramazân gecelerinde kılınan terâvîh namazı olduğunu belirtmişlerdir.

inanarak ve (âhiret sevabını) umarak ramazân ibâdetini yerine getiren kimsenin geçmiş günâhları mağfiret olunur".

3[3] Yânî bu ramazân namazı, diğer deyişle terâvîh namazı işi, Peygamber'in sağlı-ğındaki iki üç gecelik uygulama müstesna, Peygamber'in hayâtında Ebû Bekr'in halifeliğinde ve Umer'in halifeliğinin baş kısmındaki müddet içinde, isteyen herkesin bu namazı kendi basına cemâatsiz olarak kılması suretiyle devam edip geldi. Sonra Umer bu namazın cemâatle kılınması âdetini getirdi.

Abdurrahmân ibn Abdin el-Kaarî(80)'den rivayet etti. Bu Abdur-., rahman şöyle demiştir: Bir ramazân^ecesi Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın beraberinde mescide çıktım. Bir de baktık ki, insanlar yalnız ve dağınık topluluklar hâlinde terâvîh namazı kılmaktalar. Kimisi kendi başına yalnızca namaz kılıyor, kimisi de namaz kılıyor ve bunun namazına bir kısım insanlar uyup namaz kılıyordu.

Umer: Ben zannediyorum ki, ba dağınık olarak namaz kılan insanları bir tek okuyucu imâmın arkasında toplarsam daha faziletli olacak, dedi. Sonra buna kat'î olarak karar verdi. Ve akabinde (ertesi günü, hicretin .14. senesi içinde) o insanları Ubeyy ibn Ka'b'ın (terâvîh imamlığı) arkasında topladı (Böylece terâvîh namazı cemâatle kılınmağa başlandı). Sonra diğer bir gece yine Umer'in beraberinde mescide çıktım. İnsanlar okuyucu imamlarının namazına uyup namaz kılıyorlardı. Umer bu manzarayı görünce: "Ni'me'l-bid'atu hâzihi (= Şu terâvâhin böyle cemâatle kılınması ne güzel âdet oldu)" diye sevincini belirtti ve: "Fakat bu namazlarını gecenin sonuna bırakıp da bu namazdan sonra uyuyanlar, şimdi namaz kılanlardan daha faziletlidirler" sözünü de ilâve etti. Umer, terâvîhi gecenin sonunda kılmayı kasdediyor. İnsanlar ise terâvîhi gecenin evvelinde kılmakta idiler 4[4].

3-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R): Rasûlullah (S) geceleyin mesciddeki hücresinde iki

---

4[4] Umer'in "Bu terâvîhin cemâatle kılınması ne güzel âdet oldu" sözü, teravihin cemâatle kılınmasını teşvîki ve buna rağbetlendirmeyi ihtiva etmektedir. Çünkü Arapça'da Ni'me lâfzı, bir medh fiilidir.

Umer'in yeniden uygulamaya konulan bu güzel âdeti bid'.at diye ta'bîr etmesi, bu namazın Peygamber'in sağlığında ve Ebû Bekr'in halifeliği zamanında cemâatle kılınmasına devam edilmemiş olmasından; yâhud gecenin evvelinde kılınmış olmasından; veya rek'at sayısının en sahîh rivayete göre ziyâde edilmiş olmasından dolayıdır.

Bid'at, aslında Rasûlullah zamanında mevcûd olmayan dînî bir İşi yeniden îcâd etmekten İbarettir. Terâvîh namazının cemâatle kılınması ise bid'atin bu umûmî ma'nâsına elbette dâhil değildir. Çünkü Namaz Kitâbi'nda geçtiği ve biraz sonra da yine geleceği gibi Peygamber (S) bu namazı hayâtında iki, üç gece cemâatle kıldırmıştır. Sonra bir gerekçe ileri sürüp cemâatle kıldırmayı terketmiş ve herkesin yalnız olarak evinde kılmasını tavsiye etmiştir.

Umer zamanında Ubeyy ibn Ka'b'ın imamlığı arkasında cemâatle kılınan bu terâvîh namazının kaç rek'at kılındığı bildirilmemiştir. Bu rek'atların sayısı hakkında ayrı ayrı görüşler vardır. Muvatta'da, Muhammed ibn Yûsuf'tan; o da es-Sâib ibn Yezîd'den bu namazın onbir rek'at; diğer bir rivayette onüç rek'at olduğu rivayet edilmiştir. Bu hadîsi Abdurrazzâk da d"iğer bir tarîkten olmak üzere yirmibir rek'at olarak rivayet etmiştir. Yİrmiüç rek'at, otuz üç rek'at gibi diğer rivayetler de vardır. İbn İshâk: Onbir ve onüç rivayetleri bu hususta işittiklerimin en sabit olanıdır. Bu sayı, Âişe'nin, Peygamber'in gece namazı hakkındaki hadîsine de muvafık olandır, demiştir (Fethu'l-Bârî).

yâhud üç gün namaz kıldı; ihsanlar da O'-nun namazına uyup cemâatle namaz kıldılar... İşte Rasûlullah'ın bu şekilde cemâatle namaz kıldırması hâdisesi, ramazân içindç vâki' oldu, demiştir 5[5].

4-.......Âişe (R) yeğeni Urve'ye şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gece, gecenin ortasında çıktı da mescıdde namaz kıldı. Bir takım insanlar da O'nun namazına uyup beraberinde namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar geceleyin Peygamber'in mescidde namaz kıldırdığını konuştular.Bu haber yayılınca ertesi gece, birinci gecekiler-den daha çok insan toplandı ve Peygamber'in beraberinde namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar bunu yine aralarında konuşup yaydılar. Üçüncü gecede mescid halkı iyice çok oldu. Rasûlullah yine çıkıp namaz kıldı; insanlar da O'nun namazına uyup namaz kıldılar. Dör-düncü gece olunca mescid, toplanan insanları almaktan âciz oldu.

(Rasûlullah o gece namaza çıkmadı.) Nihayet sabah namazım kıldırmak için çıktı. Sabah namazını kıldırınca yüzünü cemâate karşı yöneltti ve hutbe başlangıcı olarak şehâdet kelimelerini söyledi, sonra "Amma ba'du" hitâb faslı ile başladığı hutbesinde bu gece namazına çıkmamasının gerekçesini şöyle açıkladı: "Şu muhakkak ki, sizin mescidde toplanmanız bana gizli olmamıştır. Şu kadar ki gece namazı üzerinize farz kılınır da sonra onun edasından âciz kalırsınız diye korktum" buyurdu.

ez-Zuhrî: Nihayet Rasûlullah vefat etti. Ramazân namazı işi, evlerde kılınmak üzere devam edip durdu, dedi 6[6].

5-...... Bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs edip şöyle dedi: Bana İmâm Mâlik, Saîd el-Makbûrî'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrah-mân'dan tahdîs etti ki, bu Ebû Seleme,

---

5[5] Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır. Çünkü hadîs terâvîh hakkındadır. Buhârî bu hadîsi Teheccüd Bâbları, "Peygamber'in gece ibâdetine teşvîki bâ-bı"nda tam olarak zikretmişti. Burada o hadîsin sâdece baş ve son fıkralarını alıp, çok kısaltılmış olarak getirmiştir. Hadîsin sonundaki "Bu ramazân içinde idi'' fıkrası, bu kılman namazın ramazândaki gece namazı, yânî terâvîh namazı olduğunu işaret etmektedir.

6[6] Hadîsin bâb başlığına delîüiği bundan önceki hadîsin delâleti gibidir. Bu hadîs buradaki isnâd ve metnin aynısıyle Cumua Kitabı, "Hutbede senadan sonra Amma ba'du diyen kimse bâbı"nda geçmişti.

Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle özür beyân etmesi, ümmetine olan rahmet ve re'fetinin kemâlini gösteren açık delillerden biridir.

Âişe(R)'ye:

— Rasûlullah'ın ramazândaki gece namazı (kemmiyet ve keyfiyetçe) nasıl idi? diye sordu.

Âişe de şöyle dedi:

— Rasûlullah ne ramazânda, ne de ramazânın gayrı gecelerde onbir rek'at üzerine ziyâde eder değildi. Rasûlullah evvelâ dört rek'at kılardı. Artık o rek'atların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra dört rek'at daha kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra üç rek'at kılardı. Ben: Yâ Rasûlallah! Vitr namazını kılmadan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: "Yâ Âişe! Benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz" buyurdu 7[7].

7[7] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Rasûlullah ne ramazânda ne de gayrında onbir rek'at üzerine ziyâde etmezdi" sözünden alınır. Bu hadîs Teheccüd Kitabı, "Peygamber'in ramazâzanda ve gayrısmda kıldığı gece namazı bâbı"nda da geçmişti. Peygamber'in gece namazının rek'at sayısı hakkında Âişe ve İbn Abbâs'tan gelen bu en kuvvetli rivayetlere göre, Peygamber'in kıldığı sekiz rek'atm ramazândaki teravihi, diğer gecelerde ise teheccüd namazı olduğu sabit oluyor..

Ebû Seleme, ramazânın şeref ve faziletinden dolayı Peygamber'in ramazândaki teheccüd namazının keyfiyyet ve kemmiyetinde bir değişiklik olabileceğini tahmîn ederek, Âişe'den yalnız ramazândaki gece namazını sormuştu. Fakat Âişe, sorucuda hiç şübhe bırakmamak İçin Peygamber'in hem ramazândaki, hem ramazândan başka gecelerdeki namazına teşmîl ederek cevâb vermiştir. Âişe'nin verdiği bu cevâbda, Peygamber'in ne ramazânda, ne diğer gecelerde kıldığı gece namazlarında onbir rek'attan fazla kılmadığını bildirmiştir. Bu he-* sâbda üç rek'at vitr namazı dâhil bulunduğundan, Peygamber'in kıldırdığı te-râvîh namazının sekiz rek'attan İbaret olduğu anlaşılır.

îbn Hıbbân ile îbn Huzeyme'nin Sahih Merinde Câbir (R)'den, Rasûlullah'ın sahâbîler ile sekiz rek'at terâvîh, sonra da vitr namazı kıldıklarını rivayet etmişlerdir: (Tecrîd Ter., IV, 86-87).

Âişe'nin "Onların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma!" demesi, Peygamber'in Allah huzurundaki hudû' ve huşû'unun bu rek'atların hepsinde devam edip uzadığının ifadesidir. Bu o kadar açık idi ki, bunu ne senin sormana, ne de benim cevâb vermeme luzûm yoktur, demiş oluyor.

Bu hadîsteki "Rasûlullah dört rek'at kıldı" sözünden, nafile olan gece namazında bir selâm ile döFt rek'at kılmanın efdallığı sabit oluyor. Ebû Hanîfe'-nin mezhebi için bu hadîs en kuvvetli hüccettir.

"Sonra üç rek'at kılardı" sözü de Hanefîler için vitr namazının bir selâm ile üç rek'at olduğuna en sarih hüccettir. Gerçi vitr bahsinde de geçtiği üzere Peygamber'in bir rek'at ile de vitr kıldığı sahîh rivayet ile sabit olmuştur. Fakat Hanefîler bu bir rek'atın, kendisinden önceki iki rek'atı tekleştirdiğine kaani'-dirler.

Hadîsin son fıkrası uyku ile Peygamber'in abdestinin bozulmadığını isbât etmektedir (Keza, IV, 143-145).

2- Kadir Gecesinin Fazileti Ve Yüce Allah'ın Şii Kavlinin Beyânı Babı 8[8]

"Gerçek biz onu (Kur'ân'ı) kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin (o büyük şerefini) sana bildiren nedir?

Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Onda melekler ve rûh, Rabb Herinin izniyle, herbir iş için iner de iner. O gece,

tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır*9 (ei-Kadn 1-5)

Sufyân ibn Uyeyne: Kur'ân'da bulunan "Mâ edrâke" ösorularının cevâblanm Allah muhakkak haber verip bildirmiştir. "Kc ma yudrike" diye sorduğu suâllerinin öcevâblannı ise Allah Kur'ân'da bildirmemiştir, demiştir 9[9].

6- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip: Bu hadîsi biz ezberledik, dedi. Alî ibnu Abdillah: Sufyân bu hadîsi ancak Zuhrî'den ezberlemiştir, dedi. O da Ebû Seleme'den; oda Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim ramazân orucunu- îmânı sebebiyle ve ecrini yalnız A ilah 'tan umarak tutarsa geçmiş günâhları mağfiret olunur. Ve yine her kim îmânından dolayı ve ecrini yalnız A ilah'tan umarak Kadir gecesini ibâdetle geçirirse geçmiş günâhları mağfiret edilir" 10[10].

8[8] Dünyâ ve âhiretin bütün hayırlarını cami olan Kur'ân bu gecede indirildiği; bunda yapılan ibâdet ve hayırların bereketi-yönünden içinde kadir gecesi bulunmayan bin aydan hayırlı olduğu; "Her hikmetli iş, tarafımızdan sâdır olan bir emr ile onda ayrı/ir "(ed-Duhân:4) âyeti gereğince gelecek seneye kadar cereyan edecek herşey hakkındaki Allah'ın ezelî kaza ve takdiri bunda meleklere izhâr ve teblîğ olunduğu için (yânî bu kadar değerleri ihtiva ettiği İçin) bu geceye Kadir Gecesi ismi verilmiştir.

Yine gece, bu kadar azamet, değer ve faziletleri hâiz bulunduğu için Kur'ân'da onun adiyle ve onun meziyetlerini bildiren müstakil bir sûre İndirilmiştir. İşte içinde ismi ve ihtiva ettiği büyük değerleri ayrı ayrı zikredildîği için Buhârî bu sûreyi tam olarak başlıkta getirmiş ve böylece gecenin büyük fazl ve ölçüye sığmaz değerini Kur'ân'la delili endir mistir.

9[9] Sufyân ibn Uyeyne'den olan bu ta'lîki Muhammed ibn Yahya ibn Ebî Umer, kendi îmân Kitâbı'nda senediyle mevsûlen. rivayet etmiştir.

10[10] Hadîsin başlığa delîlliği "Men kaame leylete'l-kadiri..." ifâdesİndedir. Kadir gecesinde kaaİm olmak

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Süleyman ibnu Kesîr el-Abdî, Sufyân ibnu Uyeyne'ye mutâbaat etmiştir 11[11].

3- Kadir Gecesinin Ramazânın Son Yedisi İçinde Aranması Babı

7-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamberin sahâbîlerinden bâzı kimselere Kadir gecesi ru'yâda ramazânın son yedi gecesi içinde gösterildi. Rasûhıllah (S) da sahâbîlerine: "Ben sizin ru'yâlarınızın ramazânın son yedi gecesi içinde birbirine uygun düşmüş olduğunu görüyorum. Artık kim Kadir gecesini aramaya çalışacaksa, onu ramazânın son yedi gecesi içinde arasın" buyurdu 12[12].

8-.......Ebû Seleme şöyle dedi: Ben Ebû Saîd'e sordum. O benim çok sâdık bir dostum idi. Ebû Saîd şöyle dedi: Biz Peygamber'-in beraberinde ramazânın ortasındaki on gün içinde i'tikâfa girmiştik. Rasûlullah yirminci günün sabahı (i'tikâf yerinden) çıktı da bize bir hutbe yaptı ve bunda şöyle buyurdu:

"Bana (uykuda) Kadir gecesi (ne âid alâmetler) gösterildi. Sonra o bana unutturuldu - yâhud: Ben onû unuttum.- Sizler Kadir gecesini ramazânın son on günündeki tek sayılı gecelerde arayınız. Çünkü ben (ru'yâmda) kendimi su ve balçık çamuru içinde secde ediyor gördüm. Her kim Allah Elçisi'nin beraberinde i'tikâf ediyorsa, şimdi i'tikâf yerine dönsün!"

Bu hutbe üzerine biz i'tikâf yerimize döndük. Ve bizler gökte bir bulut parçası görmüyorduk. Derken bir bulut geldi ve (yirmibi-rinci gece şiddetli bir) yağmur yağdı. Hattâ mescidin tavanı (Peygam-ber'in secde yerine) aktı. Mescidin tavanı hurma çubuklarından idi. Sabah namazı kılındı. Ben Rasûlullah'ı su ve çamur içinde secde edi-

---

yalnız namazla değil, diğer ibâdet nevi'leriyle de olur. Kur'ân okunur, duâ edilir, ilmî çalışmalar yapılır. Bunların hepsi Kadir gecesinde İbâdetle kaaim olmakta dâhildir.

11[11] Bu mutâbaatı ez-Zuhlî, ez-Zuhriyyât isimli eserinde mevsûlen rivây« etmiştir.

12[12] Hadîsin son fıkrası bâb başlığına delîlliğe uygun düşmüştür

yor gördüm. Hattâ namazdan çıktığında Rasûlullah'ın alnında çamur izini gördüm 13[13].

4- Kadir Gecesinin Ramazânın Son On Gününden Olan Tek Sayılı Geceler İçinde Aranması Babı 14[14]

Bu bâbda Ubâde ibnu's-Sâmit hadîsi de vardır 15[15]

9-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Sizler Kadir gecesini ramazânın son on günündeki tek gecelerde arayınız!*3 buyurdu 16[16].

10-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazânda, ayın ortasındaki on günde i'tikâf eder idi.Geçen yirminci gecenin akşamı olup da yirmibirinci günü karşılayacağı zaman evine dönerdi. Beraberinde i'tikâf etmiş olanlar da evlerine dönerlerdi. Rasûlullah i'tikâf ettiği bir ramazân ayında, kendisinde evine dönmek âdetinde olduğu gece i'tikâf yerinde ikaamet etti ve insanlara bir hutbe yaptı da, bu

---

13[13] Hadîsin başlığa delîlliği "Kadir gecesini ayın son on günü içinde arayın?" kav-, ündedir. Buhârî bu hadîsi Sahîh 'inin birçok yerlerinde getirmiştir. Bu yerlerden biri Salât Kitabı, "Çamur içinde burun üzerine secde etmek bâbı"dır.

Müslim'deki bu Ebû Saîd hadîsinin yine Ebû Seleme'den gelen rivayet tarîkinde daha fazla bilgiler vardır: Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah (S) rama-- zânın ilk on gününde i'tikâf etti. Sonra ortadaki on günde keçeden yapılmış bir Türk çadırında i'tikâf etti. Kapı yerinde bir hasır bulunuyordu. Ebû Saîd dedi ki: Rasûlullah bu hasırı eliyle aldı, çadırın bir tarafına koydu. Sonra başını dı-■ şan çıkardı. Mescidde bulunan kimselere söz söylemeye başladı. İnsanlar Rasû-lullah'a yaklaştılar. Şöyle buyurdu: "Ben şu Kadir gecesini arayarak ilk on günde i'tikâf etmiştim. Sonra ortadaki on günde i'tikâfa devam ettim. Sonra bana gelen melek geldi ve bana: Kadir gecesi son on gündedir, denildi. Benimle beraber i'tikâfta bulunanlar dilerlerse son on günde de i'tikâf etsinler!" buyurdu. Bunun üzerine insanlar Rasûlullah'la i'tikâfa girdiler. Rasûlullah: "Kadir gecesi bana tek gecede gösterildi..." buyurdu... Hadîsin buradan aşağısı Buhârî'deki rivayetin aynıdır.

14[14] Bu başlıkta Kadir gecesinin ramazâna mühasır olmasının, sonra ramazândan son on gece içinde olmasının, sonra da tek geceler içinde olmasının râcihliğine işaret vardır. Kadir gecesi hakkında gelen haberlerin toplamının delâlet etmekte olduğu da bundan ibarettir (Ibn Hacer).

15[15] Yânî bu başlığa delîl olacak hadîsler arasında Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R)'in rivayet ettiği hadîs de vardır. Bu Ubâde hadîsi bundan sonraki bâbda gelecektir.

16[16] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

hutbede, insani ara Allah'ın dilediği şeyleri emretti. Sonra şöyle buyurdu:

"Ben şu ayın ortasındaki on günde i'tikâf ederdim. Sonra bana şu gelecek son on gün içinde i'tikâf etmekliğim fikri zahir oldu. Şimdikim benim beraberimde i'tikâf ediyorsa i'tikâf ettiği yerde sabit olsun. Bu Kadir gecesi bana gösterilmişken sonra o bana unutturul-muştur. Artık siz onu son on içinde arayınız. Ve yine siz onu bu on içindeki her tek gecede arayınız. Ben (ru'yâda) kendimi bir su ve bir çamur içinde secde eder gördüm".

İşte bu gece içinde gök boşandı, şiddetli yağmur yağdı. Mescid Peygamber'in secde yerine su akıttı. İşte bu yirmibirinci gecede gözüm gördü. Ben Peygamber sabah namazından döndüğünde kendisine baktım. Peygamber'in yüzü çamur ve su ile dolmuş hâldeydi 17[17]

11-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazânın son on günleri içinde i'tikâf eder ve "Kadir gecesini ramazândan son on gece içinde arayınız" buyururdu 18[18].

12-.......ibn Abbâs(R)'tan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Siz Kadir gecesini ramazânın son onu içinde arayınız. Kadir gecesi ya ramazândan kalan dokuzuncu gecede, yâhud kalan yedinci gece--de, yâhud kalan beşinci gecededir" 19[19].

13-.......Ebû Mıclez ve İkrime'den gelen rivayette İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "O Kadir gecesi ya ramazânın son on günü içinde geçecek dokuzdadır

---

17[17] Başlığa delîlliği "Onu son on içinde arayınız....'" kavimdedir. Bu hadîs, bundan önceki bâbda da biraz farklıca ve kısa bir metin ile geçmişti

18[18] Başlığa delîlliği meydândadır.

19[19] Arabça yazışmada usûl, ayın onbeşİne kadar günlerin sayısı olduğu gibi yazılır. Fakat onbeşinden sonraki yarım ayda, ayın sonuna kaç gün kaldıysa yazma târihinde o zikredilir. Meselâ ramazânın yirmibeşinci günü tesbîti arzu edilen bir hâdiseye "ırtüj ö? ^£ !rr^- J, £j= Ramazânın bitimine beş gün kala vâki' oldu" denir. Bu hadîslerdeki târihler de böyledir. Binâenaleyh Kadir gecesini yirbirinci, yirmiüçüncü, yirmibeşinci gecelerde arayınız demek olur.

yâhud kalan yedi içindedir" buyurdu [20[20]].

Bu hadîsi Eyûb es-Sahtıyânî'den ve Hâlid el-Hazzâ'dan; onlar İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan "Kadir gecesini ramazânın yirmi-dördüncü gecesinde arayınız1"lâfzıyle rivayet etmesinde Abdulvah-hâb da Vuheyb'e mutâbaat etmiştir [21[21]].

5- İnsanların Kavga Etmeleri Sebebiyle Kadir Gecesinin Ta'yîni Bilgisinin Kaldırılması Babı [22[22]]

14- Bize Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs edip şöyle dedi. Bize Hâlid ibnu'I-Hâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Humeyd (et-Tavîl) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Kadir gecesini bizlere haber vermek üzere (hücresinden) çıktı. Derken müslümânlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun akabinde Peygamber: "Ben sizlere Kadir gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulan ile fulan kimseler birbirleriyle kavga ettiler de (Kadir gecesinin

---

[20[20]] Son ondan dokuz gece geçtiğine göre ramazânın yirmidokuzuncu gecesi olur. İkinci fıkrada iki ihtimâl vardır: Ramazânın yirmiüçüncü gecesi olmak yâhud yirmiüçüncü geceden ramazânın sonuna kadar geri kalan yedi geceden gayrı muayyen bir gecede bulunmak (Kirmanı).

[21[21]] Bu mutâbaatı Ahmed ibn Hanbel ile îbnu Ebî Umer kendi müsnedlerinde mevsûl olarak getirmişlerdir.

Bu mutâbaa hadîsinin burada zikredilmesi müşkil sayılmıştır. Çünkü başlık tekler İçin, bu İse çifttir. Bu müşkile şöyle cevâb verildi: Enes: "Peygamber (S) yirmiüçüncü ve yirmidördüncü geceleri de araştırırdı" hadîsini rivayet etti. Yânî Peygamber Kadir gecesini kalan yedi gece içinde arardı. Eğer ay tamam ise Kadir gecesi yirmidördüncü gecedir; nakıs ise yirmiüçüncü gecedir. Belki İbn Abbâs bu yirmidört ile sâdece ihtiyatı kasdetmiştir.

Bir de bununla murâd yirmidördün tamâmında arayınız demektir ki, o da yirmibeşinci gecedir, denildi.

Buhârî rahmetli çok kerre bir başlık zikreder ve onun beraberinde, başlıkla arasında en küçük münâsebet bulunan muhalif haberi de sevkeder. Bunu asıl hadîsin muhalifinin de sabit olduğunu bildirmek için yapar (Kastallânî).

[22[22]] el-Lahvu, mahv vezninde, birinci bâbdan, bir adama sövmek ma'nâsmadır; birinci bâbdan ve ağacın kabuğunu soymak ma'nâsmadır.

el-Lıhye, sakala denir. ei-Lahy, lâm'm fethi ve hâ'mn sükûnuyle çene kemiğine denir ki, sakal biten yerdir.

el-Mutâhat ve el-LÎhâ': Münazaa ve mücâdele eylemek ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.).

ta'ymine âid olan bilgi kalbimden) kaldırıldı 23[23]. Belki de sizler için bu daha hayırlıdır. Artık sizler Kadir gecesini (yirmiden sonraki) dokuzuncu veya yedinci veya beşinci gecelerde arayınız" buyurdu 24[24].

6- Ramazânda Son On İçinde Sıkı Çalışmak Babı

15-......Âişe (R) şöyle demiştir: (Ramazânın son) onu girince Peygamber (S) izârım sağlamca bağlar, gecesini (ibâdetle ihya eder, ehl ve ailesini de (ibâdet için) uyandırırdı 25[25].

23[23] Unuttum demektir. Nitekim bu hadîsin diğer rivayetinde " ı^-ii = Kadirin hangi gece olduğunu unuttum" buyurulmuştur

24[24] Kadir gecesinin gizlenmesi hikmeti: Allah bir takım işleri, bir takım gizli maslahatlardan dolayı gizlemiştir. Kadir gecesini, senenin bütün gecelerinde gizlemiştir. Tâ ki mü'minler bu mübarek geceye tesadüf etmek için her geceyi ganimet bilsinler de ibâdetle ihya etmeye, hiç olmazsa akşam ve yatsı namazlarını cemâatle kılmağa çalışsınlar. Cumuanm her saatinde mütefekkir ve şuurlu bir hâlde bulunsunlar diye cumua gününde icabet saatini gizlemiştir. Orta namazı beş vakit namaz içinde; İsmi A'zam'ı şâir İlâhî isimler arasında; ilâhî rızâyı bütün tâat ve ibâdetler içinde gizlemiştir. Kıyametin kıyamı, ölüm zamanı gibi daha bir takım şeyleri âid oldukları eşya arasında gizlemiştir. Hepsinde müşterek bulunan gaye, mü'minleri Allah'a mukaddes vazifelerine ve dînî vecîbelerine daimî bağlı bulundurmaktır (Tuhfetu'l-Merdiyye).

(= Hakk'ın tecellî edip yaklaştığı bütün geceler birer Kadir gecesidir. Nitekim bütün buluşma günleri birer toplanma günüdür" (İbnu Fârid).

Bir Özetleme;

Buraya kadar geçen hadîslerle daha başka hadîslere dayanan âlimler Kadir gecesini ta'yîn hususunda değişik tahminler ileri sürmüşlerdir. Ramazânın 1, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 30'uncu günlerinden herbirine tutunanlar vardır. Bâzılan ramazanın tek gecelerinde, bâzıları da bütün gecelerinde aranmalıdır demişlerdir. Bâzısı bütün senenin belli olmayan bir gecesinde olabilir, demiştir. ^ Râfızîler'den bir taife İse Kadir gecesinin tamâmıyle kaldırıldığını iddia etmiştir. Şübhesiz bu sonuncu iddia bunca sahîh hadîslerle reddedilmiştir.

Halkın Kadir gecesi ramazânın 27'inci gecesidir diye i'tikaadma gelince, bu, Kadir gecesi hakkında âlimlerin görüşlerinden sâdece birisidir ve sâdece bir tahmindir, kat'iyet yoktur.

Sahîh hadîslerde ramazânın mahdûd ve muayyen günlerinde aranması tavsiyeleri ise bu hadîslerin söylendiği zamanlara, günlere mahsûs tahmînleri işaretlenmektedirler.

25[25] Metindeki "tzârı sağlamca bağlamak" ta'bîri, ibâdet için ciddî bir çalışma ve gayret sarfetmeden kinayedir. Bâzı âlimler bu ta'bîri kadınlara yaklaşmaktan ,^ çekinme ma'nâsıyle tefsir etmişlerdir.

Bu gecelerde ibâdete, nafile ve bilhassa kazaya kalan borç namazları ödemeye, Kur'ân okumaya, ders okuyup okutmaya, Allah'ı çok zikretmeye, duâ etmeye husûsî bir gayret ve çalışma yapılmalıdır.

Bir hadîste mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle demiştir:

Ben Rasûlullah(S)'a

— Yâ Rasûlallah! Kadir gecesine tesadüf edip bilirsem onda nasıl duâ edeyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Kul AMhumme inneke afavvun, tuhıbbu'l-afvefa'fuanmi^ Yâ Allah şübhesiz ki sen çok affedicisin, affı seversin. O hâlde beni de affeyle!) de" buyurdu (Tirmizî).

33-

EBVÂBU'L-İTİKÂF FÎ AŞRİ'L-EVÂHİR

İTİKAF

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

33-EBVÂBU'L-İTİKÂF FÎ AŞRİ'L-EVÂHİR

(Ramazânın Son On Gününde İ'tikâf Bâbları) 1[1]

1- Yüce Allah'ın Şu Kavlinden Dolayı İ'tikâf Mescîdlerin Hepsinde Yapılabilir (Babı) 2[2]

... Mescidlerde i'tikâf ta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza (geceleri de) yaklaşmayın. Bu hükümler Allah 'in sınırlarıdır. Sakın o sınırlara yaklaşmayın. İşte Allah âyetlerini böylece insanlara açıklar, tâ ki korunsunlar" (el-Bakara: 187) 3[3].

1-.......Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S) ramazândan son on gün içinde i'tikâf ederdi,

---

1[1] Bu, el-Câmi'u's-Sahîh'in el-Müstemlî nüshasında gelen büyük başlıktır. en-Nesefî ve îbn Asâkir nüshalarında "Ebvâbu'l-Î'tikâf" yerine "Kitâbu'l-İ'tikâf" başlığı vardır

2[2] el-Müstemlî, en-Nesefî ve Îbn Asâkir'den gelen nüshalarda büyük başlıktan sonra "Bâbu'l-İ'tikâf fî'1-Aşri'l-Evâhırı..." diye birinci bâb başlamaktadır. îbn Ha-cer, Aynî ve Kastallânî'nin kendi şerhlerine esas aldıkları nüshalarında da büyük başlıktan sonra bu bâb sözü mevcûddur

3[3] el-Akf; Alıkoymak ma'nâsına birinci ve ikinci bâbdan bir masdardır.

el-Ukûf; kuûd vezninde, bir nesneye müdâvemet üzere yönelmek, bir nesnenin çevresinde deveran eylemek ve bir mahalde bir adam nefsini habs ve tev-kîf edip eylenmek ma'nâsınadır ei-İ'tikâf; bir yerde kendini habs eylemekle eylenip kalmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

i'tikâf, lügat yönünden makbul olsun veya olmasın, bir yerde ve birşey üzerinde kendini hapsedip Hurmak ma'nâsınadır. İbrâhîm Peygamber'in babasına ve kavmine hitaben:"öjtn* ı*J ^î j&\ jjuâı «i* ^ <îJ*j *±^ jû *i = O zaman o, babasına ve kavmine: Sizin kendilerine ibâdette isrâr edip durduğunuz bu heykeller nedir ki?" (el-Enbiyâ: 52)demesi makbul ve meşru' olmayan nevi'dir. Dîn ıstılahında i'tikâf, Allah'ın rızâsına yaklaşmak için husûsî bir sıfatla mescidde ikaamet eylemektir. Bu i'tikâf yalnız Muhammed Ümmeti'ne mahsûs bir ibâdet olmayıp, diğer ümmetlerde de vardır: " 'jz \$, jî j-çi^-Ü '^y\ J\ ^-Vi ajiiii^rjiij 'jtg&î ^$&=İbrâhîm ile İsmail'e de: Evimi tavaf edenler, ibâdet kasdıyle orada kalanlar, rükû' ve sucûd eyleyenler için titizlikte temizleyin diye kuvvetli emir vermiştik" {el-Bakara: 125) âyeti gereğince İbrâhîm ve Ismâîl Peygamberler zamanından teşri' buyurularak devam edegelmiş kadîm bir sünnettir. Bununla kişi diğer dünyâ işlerinden kendisini çeker, bütün vaktini Allah'a ibâdet, ilim, tefekkür ve tezekküre tahsis eyler, ruhî ve derûnî bir arınmaya ve yükselişe hazırlanır.

demiştir [4][4].

2-.......Peygamber'in eşi Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazândan son on günde i'tikâf ederdi. O'nun bu âdeti tâ Yüce Allah O'nu vefat ettirinceye kadar devam etmiştir. Sonra O'nun ardından zevceleri i'tikâf etmişlerdir [5][5].

3-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûiullah (S) ramazândan ortadaki on günde i'tikâf ederdi. Yine bir sene tâ ramazânın yirmibirinci gecesi oluncaya kadar i'tikâf etti. Bu gece O'nun, sabahında i'tikâf yerinden çıkacağı gecedir. O sabah Rasûlullah (S) bir konuşma yaptı da şöyle buyurdu: "Kim benimle i'tikâf etmiş ise, son on günde de i'tikâf etsin. Çünkü bu Kadir gecesi bana gösterilmişti. Sonra o gece bana unutturuldu. Hâlbuki ben ru'yâda kendimi o gecenin sabahında bir su ve çamur içine secde ediyor gör-müşümdür. Siz o geceyi her tek sayılı gece içinde arayın!"

O konuşmanın yapıldığı gecede gök boşandı. Mescid o zaman arış üzere (yânî çardak biçiminde olup tavansız, gölgelik hâlinde) yapılmış idi. Bu sebeble mescid aktı. İşte yirmibirinci gecenin sabahından çıkarken benim iki gözüm Rasûlullah'ı, alnı üzerinde su ve .çamur izi olduğu hâlde görmüştür [6][6].

2- Hayızlı Kadın İ'tikâftaki Erkeğinin Saçlarını Tarayabilir Babı

---

[4][4] Buhârî'nin "Mescidlerin hepsinde" diye umûmîleştirip, delîl olarak da âyeti getirmesi, İ'tikâfı sırf Mekke, Medine ve Kudüs mescidlerine tahsîs etmek isteyenleri redd içindir. Bununla i'tikâfı, cumua kılman mescidlere tahsîs eden Mâlikîler ile Hanbelîler'in görüşleri de reddediliyor.

[5][5] Birinci ve ikinci hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır
[6][6] Bu hadîs, az lâfız ve sened değişikliği ile bundan önceki kİtâbda da geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delîlliği meydandadır. Ebû Saîd'in son sözleri Peygamber'in gördüğünü haber verdiği ru'yâsmın gerçekleştiğini ve tasdikini ifâde etmektedir.

Metîndeki Arış lâfzı hakkında şu bilgi verilmiştir:

el-Arîş, emîr vezninde, bu dahî gölgelik için yapılan evceğize ve çardak ve mehtâbiyye roakûlesine denir... ve ağaçtan ve sumâm dedikleri otluktan çatıp kulübe ve'salâç gibi edip içinde gölgelenirler; cem'i Urş gelir (Kaamûs Ter.).

4-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde i'tikâf ederken başını bana doğru eğip uzatırdı. Ben de hayızlı olduğum hâlde O'nun başının saçlarını tarayıp ayırırdım 7[7].

3- Bâb: İ'tikâf Eden Kişi Zarurî Bir İhtiyâç İçin Olmak Müstesna, Kendi Evine Girmez

5-.......Peygamber'in eşi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde i'tikâftaiken muhakkak başım benim hücreme sokardı da, ben de başının saçlarım (yıkayıp) tarar idim. Yine Rasûlullah i'tikâf-. ta bulunduğu zaman bir ihtiyâç için olmak müstesna, evine girmezdi 8[8].

4- İ'tikâf Eden Kişinin Yıkanması Babı

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ben hayızlı iken tenini tenime dokundurur idi. Ve yine kendisi mescidde i'tikâf etmekte ve ben de hayızlı iken başını i'tikâf yerinden dışarı çıkarırdı da ben O'nun başım yıkar idim 9[9].

5- Geceleyin İ'tikâf Babı

7[7] Peygamber'in kadınlarının herbirine mahsûs olan hücrelerin kapıları mescide açılırdı. Bu ta'rîfe göre Rasûlullah, Âişe'nin hücresine bitişik bir halvet yerinde i'tikâf etmiş oluyor

8[8] Metindeki hacet lâfzını Zuhri, büyük, küçük abdest bozmak gibi diye tefsir etmiştir. Böyle beşerî bir zaruretin müstesna olduğunda âlimler ittifak etmişlerdir. Hasta ziyareti, cumua ve cenazede hâzır bulunmak, i'tikâflmın ilim meclisinde hâzır bulunması gibi hususların cevazında görüş ayrılıkları vardır.

9[9] Metindeki mübaşeret, lügatçe tenini tenine dokundurmak ma'nâsına ise de örfte cinsî yaklaşma ma'nâsını da şâmil olur. Lâkin bu lâfzı burada cinsî yaklaşma manâsına almaya imkân yoktur. Çünkü hayızlıyla cinsî münâsebet ittifakla haramdır; büyük günâhtır.

Hadîsin ikinci fıkrasının bâb başlığına hüccetliği meydandadır

7- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Ubeydullah'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R-Cı'râne'den) Peygamber(S)'e sorup şöyle demiştir:

— Ben Câhiliyet devrinde bir gece Mescidi Haram içinde i'tikâf edeyim diye adamıştım (ne buyurursun)?

Peygamber:

— "Adağım îfâ et" buyurmuştur10[10].

6- Kadınların İ'tikâf Etmeleri Babı

8-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazânın son on gününde i'tikâf ederdi. Ben kendisi için yünden bir çadır kurardım. Sabah namazını kıldırır, sonra bu çadıra girerdi. Bir defasında Hafsa da bir çadır kurmak için Âişe'den izin istedi. Âişe de Hafsa* -ya izin verdi. O da bir çadır kurdu. Zeyneb bintu Cahş bunu görünce o da başka bir çadır kurdu. Peygamber sabaha girip de bu çadırları görünce:

— "Bu çadırlar da nedir ki?" diye sordu.

Kendisine (bunların Hafsa ile Zeyneb'e âid çadırlar olduğu) haber verildi. Peygamber (S):

— "Onlar bunları hayr ve tâat mı sanıyorlar?" buyurdu. Ve o ramazân ayında i'tikâfı terk etti de sonra, şevval ayından on gün i'tikâf etti 11[11].

10[10] Nezr Kitâbı'ndaki rivayette açıkça belirtildiği üzere bu suâl, Huneyn harbinden dönülüp Cı'râne'ye gelindiği zaman sorulmuştur. Peygamber'in bu emri vucûb için değil, nedb içindir denilmiştir. Bu hadîsle oruçsuz i'tikâfın cevazına istidlal edilmiştir. Çünkü gece oruç için zarf değildir. Eğer oruç şart olaydı elbette Peygamber orucu emrederdi, denilmiştir. Fakat Müslim'deki rivayette "gece" yerine "gün" ta'bîriyle gelmiştir. İbn Hıbbân ve diğerleri bu iki rivayet arasını şöyle cem' etmişlerdir: Umer bir gün ve bir gece i'tikâf etmeyi adamıştır. Mutlak olarak geceyi söyleyen gününü, günü söyleyen gecesini de murâd etmiştir.. (Kastallânî).

11[11] Hadîsin başlığa delîlliği Âişe'nin, Hafsa'nın ve Zeyneb'in Rasülullah'ın mescidine i'tikâf için çadır kurmalarıdır.

7- Mescidin İçine Çadırlar Kurulduğu Babı

9-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) ramazânın son onunda i'tikâf etmek istedi. Mescidde i'tikâf etmek istediği yere döndüğünde bir takım çadırlar kurulmus^olduğunu gördü. Bunlar Âi-şe'nin çadırı, Hafsa'nın çadırı, Zeyneb'in çadırı idi. Peygamber (Bu çadırlar da nedir? diye sorup, kendi eşlerine âid olduklarım öğrenince):

— "Onlar bu yaptıklarına hayır ve takva mı diyorlar?" buyurdu ve geriye döndü de o ramazân i'tikâf etmedi. Tâ şevvalin (ilk) onunda i'tikâf etti 12[12].

8- Bâb: İ'tikâf Etmekte Olan Kimse İhtiyâçlarından Dolayı Mescidin Kapısına Kadar Çıkar Mı?

10-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibnu'l-Hüseyin - Zeynelâbidîn- haber verdi. Ona da Peygamberdin eşi Safiyye haber vermiştir. Peygamber ramazânın son onunda mescidindeki i'tikâf yerinde iken Safiyye O'nu ziyaret etmek üzere Rasûlullah'ın yanına gelmiş ve huzurunda bir saat konuşmuş. Sonra evine dönmek üzere ayağa kalkmış. Rasûlullah da Safiyye'yi evine geçirmek üzere onunla beraber kalkmış. Nihayet Ümmü Seleme'nin oda kapısı önündeki mescid kapısına ulaştığında Ensâr'dan iki kimse oradan geçmiş ve Rasûlul-lah'a selâm vermişlerdi. Peygamber onlara:

— "Yavaş olun durun! Yanımdaki bu kadın eşim Huyey kızı Safiyye'dir" buyurdu.

O iki Ensârî zât:

Bu hadîsten, Peygamber'in sabah namazından sonra İ'tikâf yerine girdiği, i'tikâf için mescidin şart olduğu, kadınlar İçin mescidde değil, evlerinde i'tikâf etmelerinin meşruluğu, dînî bir maslahat üzerine efdaPm terkinin caiz olduğu hükümleri alınmıştır.

12[12] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu, önce geçen hadîsin başka bir tarîkten daha kısa bir rivayetidir.

Peygamber, kadınların bu hareketlerini men' edip, kendisi de o yıl i'tikâf etmemekle çok yerinde bir iş yapmıştır. Yoksa i'tikâf farz gibi telâkki edilir ve ümmete ağır bir vazife yüklenmiş olurdu. Böylece herkese değil, bâzı kimselere kifâye bir sünnet olduğu öğretilmiştir.

— Yâ Rasûlallah! Allah'ı tesbîh ederiz, dediler ve bu iş (Pey-gamber'in Safiyye'nin hüviyetini ta'yîne mecburiyet duyması) kendilerine ağır geldi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Şübhesiz şeytân, insan vücûdunda kanın ulaştığı yere ulaşır (yânı kan deveranı gibi deveran eder). Ben sizin (temiz) gönüllerinize şeytânın (kötü) bir şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu 13[13].

9- Peygamberin Ftikâfı Ve Peygamber (S) Ayın Yirminci Sabahında Dışarı Çıktı Babı 14[14]

11-.......Yahya ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân'dan işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Sa-îd el-Hudrî(R)'ye sorup:

— Sen bizzat Rasûlullah'tan Kadir gecesini zikrederken işittin mi? dedim.

Ebû Saîd şöyle dedi:

— Evet. Biz Rasûlullah'ın beraberinde ramazânın ortasındaki on günü i'tikâfına girmiştik.

13[13] Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber, Safiyye'yi evine geçirmek üzere onunla beraber mescidin kapısına kadar çıktı" sözündedir. Hâkim-rivayet etti ki, eş-Şâfiî Peygamberler hakkında sû'i zann bi'1-icmâ küfürdür. Peygamber, bu iki sahâbînin gönüllerine bir vesvese gelip de kâfir olmalarından endîşe etti de bunlara nasihat makaammda hakîkati bildirmekte sür'at eyledi demiştir (Kastallâ-nî). Hadîsteki bu iki Ensâri'nin isimleri zikredilmem iştir. Aynî bunların Useyd ibn Hudayr (20) ile Abbâd ibn Bişr (R) olduklarını naklediyor.

Bu hadîsten, i'tikâf edenin ziyaretçi kabul edebileceği; ziyaretçiyi teşyi' etmesi, onunla konuşması, Kur'ân ve hadîs okuması, ilim ve tedris ile meşgul olabileceği hükümleri alınmıştır.

Ve keza bu hadîsten, Peygamber'in ümmeti hakkındaki yüksek şefkati ve ümmetinden kusur ve ma'siyetlerin defi için ümmetini dâima İrşâd ve ta'lîme ehemmiyet verdiği, Subhânallah lâfzının taaccüb sırasında da söylendiği, kadını beraberinde bulunan bir zâta selâm verilmesi câiz olduğu, i'tikâf eden kimsenin kadını tarafından ziyaret edilmesinin caiz olduğu hükümleri de alınmıştır..

14[14] Bâzı nüshalarda bu başlık "Peygamber'in i'tikâfı ve ayın yirminci sabahında (i'tikâf yerinden) çıkışı babı" şeklinde gelmiştir. İbn Hacer ile Aynî'nin şerhlerindeki metinde de bu ikinci şekildedir. Yânî bu ikinci fıkra mâzî fiil olarak değil, masdar hâlinde gelmiştir.

Ebû Saîd dedi ki:

— Nihayet yirminci günün sabahı (i'tikâf yerinden) çıktık. Ebû Saîd dedi ki:

— İşte bu yirminci günün sabahında Rasûlullah bizlere bir hutbe yaptı da, bunda şöyle buyurdu:

— "Kadir gecesi rüyamda bana gösterildi. Ve Kadir gecesi bana unutturuldu. Artık sizler onu ramazânın son onunda tek sayılı gecelerde arayınız. Çünkü ben (ru'yâmda kendimi) su ve çamur içinde secde eder gördüm. Kim Allah Elçisi'nin beraberinde i'tikâf ediyorsa şimdi i'tikâf yerine dönsün!"

Bu hutbe üzerine insanlar tekrar mescide döndüler. Ve bizler gökte bir bulut parçası görmüyorduk. Ebû Saîd dedi ki:

— Akabinde bir bulut parçası geldi ve (yirmibirinci gece) yağmur yağdı. Sabah namazı ikaame edildi. Rasûlullah çamur ve su içine secde etti. Hattâ ben Rasûlullah'ın burnunun ucunda ve alnında çamur gördüm 15[15].

10- İstihâzalı Kadının İtikâfı Babı

12-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah ile birlikte zevcelerinden istihâzalı bir kadın i'tikâf etti. O kadın kırmızılığı ve sarılığı görüp duruyor ve bâzan biz onun altına kanın akmasından dolayı bir leğen koyardık. İşte bu hâlinde o namaz kılardı 16[16].

15[15] Bu hadîs, Mâlik tarîkinden 3 rakamıyle yakında geçmişti. Buhârî bu başlığı ve hadîsi 3 rakamıyle geçen Mâlik hadîsinde gelen "Nihayet yirmibirinci gece olunca-ki o, sabahında i'tikâfından çıkmak âdetinde olduğu gecedir-" sözündeki sabahında lâfzının bir önceki sabah ma'nâsına olduğunu isbât etmek maksadıyle getirmişe benziyor (İbn Hacer ve Aynî).

16[16] Bu kadın Peygamber'in zevcelerinden Şevde bintu Zem'a, yâhud Ümmü Habîbe Ramle bintu Ebî Sufyân yâhud da Ümmü Seleme'denbiri idi. Askalânî üçüncü ihtimâli tercîh ediyor.

Müstehâza, hayız müddetinin en uzunu geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadına denir. Hayizlının mescide girmesi caiz değilse de, bundan İstihâzalı kadının i'tikâfı bile -mescidin kirletilmeyeceğinden emniyet edildiği takdîrde-câiz olduğu istinbât olunmuştur. Hadesi devamlı özürlü kimseler hakkındaki

11- Kocası İtikâfta İken Kadının Kocasını Ziyaret Ftmfsi Rârî

13-....... Peygamber'in zevcesi Safiyye, Alîibnu'l-Hüseyin'e şöyle haber vermiştir. H ve keza Alî ibnu'l-Hüseyin şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde bulunuyordu. Yanında kadınları vardı. Kadınlar evlerine doğru yürüdüler. Peygamber Huyey kızı Safiyye'ye hitaben:

— "Acele etme de ben senin beraberinde biraz gideyim" buyurdu.

Safiyye'nin odası Usâme'nin evinde idi. Akabinde Peygamber, Safiyye'nin beraberinde dışarı çıktı. Bu sırada Ensâr'dan iki kişi kendisiyle karşılaştılar ve Peygamber'e baktılar. Sonra ileri geçtiler. Peygamber onlara:

"Buraya geliniz. Bu kadın Huyey kızı Safiyye'dir" buyurdu Dnlar:

- Yâ Rasûlallah! Biz Allah'ı tesbîh ederiz, dediler, lasûlullah:

— "Şübhesiz şeytân, insanın bedeninde kanın aktığı yerde (veya kanıüı akışı gibi) akar. Ben sizlerin (temiz) gönüllerinize şeytânın (kötü) bir Şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu [17][17].

12- Bâb: İ'tikâf Etmekte Olan Kimse Kendini (Söz Ve Fiille) Müdâfaa Eder Mi?

14-....... Safiyye (R) Alî ibnu'l-Hüseyin'e şöyle haber vermiştir: H Bize Alî ibn Abdillah

---

hükümler de zâten istihâzalı kadının hükümlerine kıyâs ediliyor.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda da aynen bu başlıkla geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.
[17][17] Buhârî Safiyye hadîsini burada iki tarîkten getirmiştir, Bu tarîklerin aslında ikisi de mevsûldür. Hadîsin tamâmı, bu İ'tikâf Kİtâbi'nın 7 rakamlı hadîsi olarak da geçmişti. Buradaki ikinci tarîkten gelen bu hadîs, az bir lâfız farkiyle gelmiştir. i "Safiyye'nin odası, Usâme'nin evinde idi" ifâdesinin ma'nâsı, sonradan Usâme ibn Zeyd'in evi olan evin içinde idi demektir. Çünkü bu hâdisenin olduğu vakit, henüz Usâme'nin müstakil bir evi yoktu.

Hadîsle ilgili diğer açıklamalar daha önce verilmişti.

tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o Alî ibnu'l-Hüseyin (Zeynelâbidîn)'den şöyle haber veriyordu:

Safiyye (R), Peygamber i'tikâf yapmakta iken, Peygamber'in yanına geldi. Safiyye evine döndüğü zaman, Peygamber de onun beraberinde bir süre yürüdü. Bu esnada O'nu Ensâr'dan bir kimse gördü. Peygamber (S) Ensârlı zâtı görünce, onu çağırdı da:

— "Buraya gel! O kadın Safiyye'dir -Sufyân bâzan: Bu kadın demiştir.- Şübhesiz şeytân Âdemoğlu'nun bedeninde kanın akışınca. akar durur.." buyurdu.

Râvî Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Ben Sufyân'a: Safiyye Peygamber'e geceleyin mi gelmiştir? diye sordum. Sufyân ibn Uyeyne: Başka değil, ancak geceleyindir, dedi 18[18].

13- Sabah Vaktinde İ'tikâf Yerinden Çıkan Kimse Babı 19[19]

15-....... Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah ile beraber ayın ortasındaki on günde i'tikâf ettik. Nihayet yirminci günün sabahı olunca i'tikâf yerimizdeki eşyalarımızı naklettik. Derken bize Rasûlullah gelip şöyle buyurdu: "Her kim i'tikâf ettiyse yine i'tikâf yerine dönsün. Çünkü ben bu geceyi gördüm. Şu hâlde kî, ben kendimi bir su ve çamur içinde secde ediyorum gördüm".

Rasûlullah i'tikâf yerine döndüğü zaman gök hücuma geçmiş hâldeydi. Biz yağmura tutulduk. Onu hakk ile Peygamber yapan Allah'a yemîn ediyorum ki, gökyüzü bu günün sonundan i'tibâren hücum etmiştir. Mescid ise o zaman hurma dallarından gölgelik biçiminde yapılmış bir çardak (yânı tavansiz) idi. Yeminle söylüyorum ki, ben Peygamberin burnu üzerinde ve burnunun ucundaki yumuşak yeri üzerinde su ve çamur

---

18[18] Hadîsin bâb başlığına müsbet cevâblığı ve delîlliği, Peygamber'in o zâtı çağırıp kendi yanında görmüş olduğu kadının hüviyetini bildirmek suretiyle sözlü olarak kendini sû'i zanna uğramaktan müdâfaa etmiş olmasındadır.

Hadîs bundan evvel birkaç defa geçmiş ve gerekli açıklamalar verilmişti. Buhârî aynı hadîsi burada da iki ayrı vecihten getirmiştir.

19[19] Yânî sabah vaktinde i'tikâf yerinden çıkan kimsenin hükmünü beyân babı. Bu, gündüzleri değil de, sırf gecelerde i'tikâf etmek istendiği zamandır.

izini muhakkak görmüşümdür [20][20].

14- Şevval Ayında İ'tikâfın Beyânı Babı

16-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) her ramazân ayında i'tikâf eder idi. Sabah namazını kıldırınca, içinde i'tikâf etmekte olduğu mekâna (yânî çadırına) girerdi. Râvî dedi ki: Bir defasında Âişe de mescidde i'tikâf etmek için Peygamber'den izin istedi. Peygamber Âişe'ye izin verdi ve Âişe için de bir çadır kuruldu. Hafsa, Âişe'nin çadır kurduğunu işitince, o da bir çadır kurdu. Zeyneb de bunu işitince, o da başka bir çadır kurdu. Rasûlullah (S) sabah namazından çıktığı zaman dört tane kubbe gördü. Ve:

— "Bunlar nedir?" diye sordu.

Kendisine o çadırların haberleri bildirildiğinde:

— "Kadınları bu işe sevkeden nedir?Birr m/(yânî hayır ve ibâdet mi)? Bu çadırları, sökün, onları bir daha görmeyeyim" buyurdu.

Bu emir üzerine bütün çadırlar bozulup söküldü. Kendisi artık o ramazân ayında i'tikâf etmedi. Nihayet şevval ayının son on günü içinde i'tikâf etti [21][21].

15- Ptikâfa Girdiği Zaman Kendisine Oruç Tutmayı Şart Görmeyen Kimse Babı

17-....... Umer ibnu'l-Hattâb (R) -Cı'râne'de Rasûlullah'a- şöyle demiştir:

— Yâ Rasûlallah! Ben Câhiliyet zamanında Mescidi Harâm'da bir gece i'tikâf etmeyi adamıştım (ne buyurursun)? diye sorduğunda, Peygamber (S) ona hitaben:

---

[20][20] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yirminci günün sabahı olunca" kavimdedir. Bu Ebû Saîd hadîsini bundan evvel geçtiği gibi, burada da üç vecihten getirmiştir.

[21][21] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Şevvalden son on gün içinde i'tikâf etti" sözün-dedir. Bu hadîs kadınların i'tikâfı bâbı"nda da geçmişti

— ''Adadığım yerine getir!" buyurmuş; bu emir üzerine Umer de bir gece i'tikâf etmiştir [22[22]].

16- Bâb: Câhiliyet'te İ'tikâf Etmeyi Adayıp, Sonra İslâm'a Girdiği Zaman (Adağını Yerine Getirmesi Gerekir Mi Yoksa Gerekmez Mi)?

18-.......Nâfi' ibn Umer(R)'den: Umer ibnu'l-Hattâb (R) Câhiliyye'de Mescidi Haram içinde i'tikâf etmeyi adamıştır. Buhârî'-nin şeyhi Ubeyd yâhud Buhârî dedi ki: Zannediyorum ki "Bir gece" demiştir. Rasûlullah (S) Umer'e hitaben: "Adağım yerine getir" buyurdu [23[23]].

17- Ramazândan Ortadaki On Günde İ'tikâf Babı [24[24]]

19-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) her ramazânda on gün i'tikâf eder idi. Ruhunun kabz olunduğu yılın ramazânında ise yirmi gün i'tikâf etti [25[25]].

[22[22]] Başlığa uygunluğu "Adadığını yerine getir" emrindedir. Peygamber, Umer'e adadığını îfâ etmesini emrettiği için, Umer bir gece i'tikâf etmiştir. Peygamber ona oruç tutmasını emretmemİştir. Bu hadîs İ'tikâf için (gündüzleyin) oruç tutmanın şart olmadığına delîl olmuştur. Bu hadîsle ilgili açıklama "Geceleyin i'tikâf bâbı"nda geçmişti.

[23[23]] Bâb başlığına cevâblığı "Adağını yerine getir" sözündedir. Umer Câhiliyet'te bunu adamış, sonra müslümân olmuş; Islâmında bunu Peygamber'e söylediğinde bu emri almıştır. Bu emir üzerine Umer bir gün i'tikâf edip adağını îfâ etmiştir.

Bu hadîs, konulan başlıklara göre birkaç defa zikredilmiştir.
[24[24]] Buhârî bu başlıkla her ne kadar son on günde i'tikâf daha faziletli ise de, i'tikâ-fın son on güne mahsûs olmayacağına işaret etmiş gibidir.

[25[25]] Başlığa delîlliği "Yirmi gün i'tikâf etti" sözündedir. Çünkü bu yirminin içinde ramazândan ortadaki on gün de vardır.

Peygamber'in vefat ettiği yılda yirmi gün i'tikâf etmesi şu sebeblerle îzâh

edilmiştir:

Peygamber bu sene İçinde öleceğini bilmekte idi. Hayır ve ibâdeti bir kat daha artırıp ehemmiyet vererek ecelin yaklaşması zamanında ümmete Allah'a hayırla kavuşmaları hususunda örnek olmak istemiştir.

18- İ'tîkâf Etmeyi İrâde Eden, Sonra Da Kendisine (Yapmak İstediği İ'tîkâfı Terkedip) İ'tikâftan Çıkma Fikri Zahir Olan Kimsenin Durumunu Beyân Babı

20-.......Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana Yahya ibn Saîd el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân kızı Amre, Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) ramazânın son on gününde i'tikâf edeceğim söyledi. Âişe de i'tikâf etmek için izin istedi. Rasûlullah Âişe'ye izin verdi. Hafsa da Âişe'den (beraberinde i'tikâf etmesi için) kendisine izin vermesini istedi. Âişe onun isteğini yaptı. Bunları Cahş kızı Zeyneb görünce, o da mescidde bir çadır kurulmasını emretti. Onun için de başka bir çadır kuruldu. Rasûlullah sabah namazını kıldırdığı zaman i'tikâf çadırına dönmek âdetinde idi. Bu dönüş sırasında kurulmuş olan çadırları gördü ve:

— "Bunlar nedir ki?" diye sordu. Sahâbîler:

— Âişe'nin, Hafsa'nın ve Zeyneb'in çadırlarıdır, dediler. Rasûlullah:

— "Onlar bununla birr mi (yânı hâlis iyilik ve ibâdet mi) irâde ediyorlar? Ben bu ay i'tikâf etmiyorum" buyurdu ve i'tikâf etmeyi bırakıp döndü.

Nihayet ramazândan çıkınca, şevvalden on gün i'tikâf etti [26][26].

Cibril her ramazânda, her gece Peygamber'e gelir, Peygamber de Kur'ân'ı Cibril'e arz ederdi. Vefat edeceği senenin ramazânında ise iki kerre arzetti. İşte Peygamber bunun gibi i'tikâfını da katladı.

Eşlerinin i'tikâfa teşebbüs etmeleri üzerine bıraktığı i'tikâfı -her ne kadar bedelinde şevvalde i'tikâf etmişse de- kaza etmiştir.

Yâhud bir ramazânda seferde idi de onun i'tikâfmı da ilâve ederek son ramazânda yirmi gün i'tikâf etmiştir.. (Fethu'l-Bârt, Vmdetu'l-Kaarî; özetle).

[26][26] Hadîsin başlığa delîl için uygunluğu, Peygamber'in i'tikâf etmeyi zikredip sonra kadınlarının çadırlarından dolayı kendisine i'tİkâftan vazgeçmenin hayırlı olduğu fikri zahir olunca karârından dönmesi ve i'tikâf etmemesi bakımındandır.

Dînî veya dünyevî meşru bîr maslahat üzerine, efdâl olan bir şeyi terket-menin cevazı bu hadîsle sabit olmaktadır.

19- İtikâftaki İnsanın Yıkatmak İçin Başını (İ'tikâf Yerinin Dışında Bulunan) Odaya Sokması Babı

2l-....... Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den haber verdi ki, Peygamber (S) mescidde i'tikâf ederken, Âişe de kendi odasında ve hayızlı vaziyette iken, Peygamber başını Âişe'ye doğru uzatır, Âişe de onu (yıkayıp) tarar idi [27][27].

---

[27][27] Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır. Bu hadîs şimdiye kadar birkaç kerre geçmiş ve ilgili açıklamalar oralarda verilmişti. Şu kadarım tekrar belirtelim: Mü'minlerin annelerinin herbirine mahsûs olan odaların kapılan mescide açılırdı. Buradaki ta'rîfe göre Peygamber Âişe'nin hücresine yânî odasına bitişik bir i'tikâf yerinde i'tikâf etmekte imiş

34

KİTABU'L-BUYU'

ALIŞVERİŞ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

34-KİTABU'L-BUYU'

(Alışverişler Kitabı) 1[1]

Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu sözleri: HâlbuRi Allah alışverişi halâl, ribâyı (faizi ise) haram kllmiŞtir..." (el-Bakara: 275);

'... Meğer ki aranızda (elden ele) devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun.."

1[1] Buhârî buraya kadar kendilerinden âhiret tahsîli kasdedilen İbâdetler bölümlerini yazmıştır. Bundan sonra kendilerinden dünyevî hayırlar tahsîli kasd olunan muamelât bölümlerini yazmaya başlamıştır. Buhârî ibâdetler bölümlerini ehemmiyetlerinden dolayı öne geçirmiş, sonra muamelât bölümlerini ikinci olarak yazmıştır. Çünkü bunlar da yaşamak için zarurî olan işlerdir. Buhârî Nikâh bahsini de geriye bırakmıştır. Bundan, Buhârî'nin medenî muameleleri, aile münâsebetlerinden daha mühim gördüğü anlaşılır.

Buyu', Be/in cem'idir. Bey' lügatte mutlak mübadele yânî malı mala değişmek demektir. Satmak ve satın almak ma'nâsında kullanılır ki, mülkten çıkarma ve mülke girdirme ta'bîr olunur. Bu cihetle bey' zıdd ma'nâlı kelimelerdendir. Şirâ lâfzı da böyle satmak ve almak ma'nâlarına konmuş olarak zıdd ma'nâlardan olur.

Şeriat örfünde bey': Bir malı öbür mal ile iki tarafın rızâları (yânî îcâb ve kabul) ile değişmektir.

Muamelâtta bey'in bir haylî nevi'leri vardır:

Bey'u mutlak: Aynı semen ile bey';

Bey'u mukaayede: Aynı ayn ile;

Bey'u selem: Borcu ayn ile;

Bey'u sarf: Semeni, başka bir semen ile;
Bey'u murabaha: Semeni, evvelki semene ziyâde ile;

Bey'u tevliye: Semeni ziyâdesiz olarak;

Bey'u vazîa: Semeni evvelden noksanı ile bey'dir.

Bunlardan başka olan lâzım, tam, gayrı lâzım, hıyar, sahîh, fâsid, bâtıl.... gibi bâzı nevi'leri de vardır. Bunların tafsili gelecektir.

İşte Buhârî, bey'in böyle birçok nevi'leri olduğu için başlığı cem'İ sîgâsıyle getirmiştir (Aynî).

(ei-Bakara: 282)[2][2].

1- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Hakkında Gelen Hadîsler Babı:

"Artık cumua namazı kılınınca yeryüzüne dağılın. Allah'ın fadlından nasîb arayın. Allah'ı çok zikredin.

Tâ9 ki umduğunuza kavuşasımz. Onlar bir ticâret yâhud bir oyunt bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip

dağıldılar. Seni ayakta bıraktılar. De ki:

Allah nezdindeki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah, rızk verenlerin en hayırlısıdır". (el-Cumua: 9-11)

"Ey îmân edenler, birbirinizin mallarını aranızda haram sebeblerle yemeyin. Meğer ki o mallar sizden karşılıklı bir rızâdan doğan bir ticâret malı olsun..." (en-Nîsâ: 29)[3][3]

---

[2][2] Buhârî Buyu' Kitâbı'nun başında iki âyetten birer cümle yazmıştır ki, bunlar alışveriş nevı'lerinin en mühim asıllarını ve sınırlarını tesbît etmektedir. Bunlardan ikinci âyet, Kur'ân'daki en uzun âyet olup "Mudâyene = Borçlanma" âyeti denmekle meşhurdur. Hukukî muamelelerin, alışverişlerin, mukaavelelerin, borçlanmaların bir adalet kâtibi, bugünün ta'bîriyle bir Noter huzurunda şâhidlerle tesbîti îcâb eden bütün hukukî esasları toplamıştır. Onun için bu âyetin tamâmının tercemesini yazalım:

"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın. A ranızda bir yazıcıda doğrulukla (onu) yazsın. KâtibA ilah 'in kendisine Öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Üzerinde hakk olan (borçlu) da yazdırsın (borcunu ikrar etsin). Rabb'i olan Allah'tan korksun, ondan (borcundan) hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer üstünde hakk bulunan (borçlu) bir beyinsiz vcyâ bir zaîf olur, yâhud da bizzat yazdırmaya (ve İkrara) gücü yetmezse velîsi dosdoğru yazdırsın (ikrar etsin). Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o hâlde râzî (ve doğruluğuna emîn) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın (yeter. Bu suretle) kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay) olur. Şâhidler (şehâdeti edaya) çağrıldıkları vakit kaçınmasın. Az olsun, çok olsun, onu va'desiyle beraber yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah yanında adalete daha uygun, şâhidlik için daha sağlam, şübheye düşmemenize de daha yakındır. Meğer ki aranızda (elden ele) devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun. O zaman bunu yazmamanızda size bir vebal yoktur. Alışveriş ettiğiniz vakit de şâhid tutun. Yazana da, şâhidlik edene de asla zarar verilmesin. (Bunu) yaparsanız o, kendinize (dokunacak) bir fısk {ve isyan olur). Allah 'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (el-Bakara: 282).

[3][3] Buhârî'nin burada zikrettiği bu âyetler, kazanç yolları arasında ticâretin en meşru', mubah ve çok bereketli, rağbet edilecek bir kazanç yolu olduğuna delâlet eder.

1-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ve Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs ettiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Sizler; Ebû Hureyre, Rasûlullah'tan hadîs rivayetini çok yapıyor diyorsunuz ve yine sizler: Muhâcirler'in ve Ensâr'ın hâlleri nedir ki bunlar Rasûlullah'tan Ebû Hureyre'nin hadîs rivayet edişi gibi hadîs rivayet etmiyorlar, diyor-sunuz. Şu muhakkak ki Muhacir kardeşlerimiz çarşılarda ahş-veriş etmek meşgul ediyordu. Ben ise karın tokluğuna karşılık Rasûuıllah'-tan hiç ayrılmaz, dâima O'nunla beraber olurdum. Bunun için onların bulunmadıkları zaman ben hâzır bulunur, onlar unuttuklarında ben hafızamda tutar ezberlerdim. Ensâr'dan olan kardeşlerimi de mallarındaki çalışmaları meşgul ediyordu. Ben ise Suffa fakirlerinden olan fakır bir kişi idim. Diğer sahâbîler hadîsleri unuturlarken, ben ezberimde tutar bellerdim. Muhakkak Rasûlullah (S) söylemekte bulunduğu bir hadîs hakkında: "Ben şu makaaiemi bitirinceye kadar elbisesini yayacak; sonra da elbisesini kendine doğru toplayacak her kişi elbette benim söyleyeceğim sözleri kesin olarak ezberleyecektir*' buyurmuştu. Bunun için ben hemen üzerimdeki renkli bezi Rasûlullah o makaalesini bitirinceye kadar yaydım, akabinde o bezi göğsüme doğru topladım. Artık sonra Rasûlullah'ın bu konaşmalarından hiçbirşeyi unutmadım 4[4].

2-....... Abdurrahmân ibnu Avf (R) şöyle demiştir:

Medîne'ye geldiğimiz zaman Rasûlullah (S) benimle Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik kurmuştu. Bunun üzerine Sa'd ibnu'r-Rabî' (ben Abdurrahmân'a):

— Beri" mal cihetiyle Ensâr'ın en zenginiyim. Bunun için malımın yansım sana ayırıyorum. Ve bak! îki kadınımın hangisini seversen senin için ondan vazgeçer, onu boşarım.İddeti geçipjde evlenme halâl olduğu zaman onunla evlenirsin, dedi.

Râvî dedi ki: Bu teklif üzerine Abdurrahmân, Sa'd'e:

— Benim bu hususta ihtiyâcım yoktur. İçinde ticâret yapılan bir çarşı var mı? dedi.

4[4] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Çarşılarda el çırpmak, yânî alışveriş etmek" sözündedir ki, o da .ticâretten ibarettir... (Aynî).

Ebû Hureyre'nİn çok hadîs rivayet etmesinin sebeblerini açıklayan iki hadîs İlim Kitâbı'nda geçmiş ve kendisi oradaki hadîste el-Bakara: 159, 174 ve Âlu lmrân:187. âyetlerini okuyarak savunmasını yapmıştı.

Sa'd:

— Kaynukaa' kabilesinin çarşısı vardır, dedi.

Râvî dedi ki: Abdurrahmân sonra Kaynukaa' çarşısına gitti. Satmak üzere keş ve yağ götürdü. Sonra çarşıya gidişleri arka arkaya devam etti. Çok geçmedi, Abdurrahmân Rasûlullah'ı ziyarete geldi. Üstünde (zifafa girenlere mahsûs olan) sarı zağferân lekesi vardı. Rasûlullah (S) ona:

— "Evlendin mi?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Evet evlendim, dedi. Rasûlullah:

— "Kimle evlendin?" dedi.

O da:

— Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi.

Rasûlullah:

— "Ne kadar mehr verdin?" dedi.

Abdurrahmân:

— Bir çekirdek (yânî beş dirhem) ağırlığında altın yâhud altından bir çekirdek verdim, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) Abdurrahmân'a:

— "Bir koyun (kesmek sx\rQt\y)le olsun düğün yemeği yap!" buyurdu [5][5].

---

[5][5] Hadîsin başlığa delîlliği "İçinde ticâret yapılan bir çarşı var mıdır?" sözündedir. Hadîs bâzı sahâbîlerin Peygamber devrinde ticâretle uğraştıklarını ve bunun Peygamber tarafından takrir ve teşvîk olunduğunu ortaya koyuyor. Sonra en mühim bir husus da ticâret ve benzeri sanâyî ile uğraşarak kişinin zâtı kazanç elde etmesi, hibe ve saîr yollarla başkasının kazancından faydalanmaktan çok hayırlı olduğudur. Sa'd ibnu'r-Rabî' gibi Medine'nin en zengini, Abdur-rahmân'a servetinin yarısını hibe ettiği hâlde, Abdurrahmân bunu kabul etmiyor, yağ ve yoğurtla başladığı ticâreti sayesinde binlerle dirhem sadaka verecek bir servete mâlik oluyor.

3-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf Medine'ye geldi. Peygamber (S) Abdurrahmân ibn Avf ile Ensâr'lı Sa'd ibnu'r-Rabf arasında kardeşlik akdi kurdu. Sa'd zenginlik sahibi bir kimse olduğundan, Abdurrahmân'a hitaben:

— Malımı yan yarıya seninle bölüşeyim, ve bir de seni evlendireyim, dedi.

Abdurrahmân da Sa'd'e:

— Allah sana ehlini ve malım bereketli kıhp mübarek eylesin. (Benim bunlara ihtiyâcım yoktur.) Siz bana çarşıya delâlet ediniz, dedi.

Akabinde çarşıya gidip bir mikdâr keş ve yağ kazancıyla döndü ve bu kârı ev halkına getirdi. Az bir zaman yâhud Allah'ın dilediği süre ikaamet ettik ki, Abdurrahmân, üzerinde (evlenenlere mahsûs olan) san koku bulaşığı olduğu hâlde geldi. Peygamber (S):

— "Bu, hâlin nedir?" dedi [6]. Abdurrahmân:

— Yâ Rasûlallah, ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi. Rasûlullah:

— "O kadına ne kadar mehr verdin?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek yâhud bir çekirdek ağırlığı (yânî beş dirhem) altın, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Bir koyunla olsun düğün yemeği yap" buyurdu [7].

---

[6] Metindeki = Mehyem", Meryem vezninde soru kelimesidir. Mâhâluke ve şânuke ma'nâsınadır. Bâzıları "Sana birşey hadis oldu mu?" ibâretiyle tefsîr eylediler. "Mehyem ey mâ hâluke ve şânuke" denilir, yânî hâl ve şâmn nicedir, ne âlemde ve ne hâldesin; yâhud hâne ve aşiretin ne hâldedir; iyiler hoşlar mıdır; yâhud dehrin hâdiselerinden sana bir hâdise erişti mi, sağ ve esen misin? Hulâsası hâl ve keyfiyetten suâl ve istifhamdır. Şârih der ki, İbn Mâlik Tavzih'-de dedi ki: Mehyem, ismi fiil emirdir, "Ahbirnî = Bana haber ver" ma'nâsına-dır. Müberred Aa/m/'de"lma'l-haberu = Haber nedir" unvâniyle tefsîr eyledi. Ve Zemahşerî Mukaddime1 <Xe "Çe haber = Ne haber" ile beyân eyledi. Ve Suheylî dedi kî: Mehyem lâfzı Yemen menşe'lidir. Aslı " yâhud idi, ba'dehu îcâz ve tahfif edip Mehyem dediler. Nitekim "<.<£. Jî" kelimesinde "AV derler ve " Z. " ismi fiil emirdir, boşla ve feragat eyle ma'nâsınadır. Bâzıları aslı "^ L^u" idi dediler,müennes zamiri hâl ve kıssaya râci'dir (Kaa-mûs Ter.),

[7] Başlığa delîlliği "Bana çarşıya delâlet ediniz" sözündedir. Çünkü Abdurrahmân çarşıyı ancak ticâret etmek için istemiştir (Aynî).

4-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l- Mecâz, Câhiliyet devrinde bir takım büyük çarşılar (yânî panayırlar) idi. İslâm devri olunca müslümânlar bu panayırlarda ticâret etmeyi günâh sayıp çekindiler.Bunun üzerine: (Hacc mevsimlerinde ticâretle) Rabbinizden kazanç istemenizde üzerinize bir günâh yoktur" (ei-Bakara: 198) âyeti indi. Bu âyetin sonundaki " Hacc mevsimlerinde" ziyâdesini İbn Abbâs, Kur'ân'dan olmak üzere okumuştur 8[8].

2- Bab

"Halâl bellidir, haram da bellidir; fakat bu ikisi arasında bir takım şübheli şeyler vardır"

5-.......Nu'mân ibnu Beşîr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Halâl olan şeyler bellidir. Haram olanlar da bellidir. Fakat halâl ile haram arasında bir takım şübheli şeyler vardır. Her kim kendisince günâh olması sezilen bir şeyi terk ederse o, ha~ râmlığı apaçık olan şeyi daha çok terkedici olmuştur. Her kim günâh olması şübheli olan şeye cür'et ederse, bu da harâmlığı apaçık olan şeylere dalmağa yaklaşmıştır. Ma'siyetler (haramlar) Allah'ın komşudur. Her kim sürüsünü korunmuş arazî etrafında

---

8[8] Hadîsin başlığa delîlliği, ei-Bakara: 198. âyetinin inmesinden sonra adı geçen Câ-hiliye panayırlarında sahâbîlerin ticâret etmekte bulunduklarını şâmil olması yö-nündendir. Bu hadîs Hacc Kitabı, 'iHac mevsimi günlerinde ticâretin, Câhiliyet panayırlarında alışveriş etmenin cevazı bâbı"nda da geçmişti.

Câhiliyet devrinde Hicaz'da Mekke civarında senenin belli zamanlarında dört yerde umûmî pazar, yânî panayır kurulurdu. Arab yarımadasının her tarafından toplu toplu kervanlar gelir, buralarda ticâretler, hutbe ve şiir yarışları yaparlardı. Bunlar Ukâz, Mecenne, Zu'1-Mecâz ve Hubâşe panayırlarıdır. Ukâz, zu'1-ka'de başında kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Yeri Arafat'a yakındı; Şâirlerin yarışmaları en çok Ukâz'da cereyan ederdi. Peygamber, Kuss ibn Sâi-de'yi Ukâz'da görmüş ve cihan edebiyat târihine geçen meşhur hitabesini burada dinleyip ezberlemişti.

Mecenne, Mekke'ye birkaç mil mesafede idi; yakınında bahçe ve bostanlar bulunduğu için böyle İsimlendirilmiştir.

Zu'1-Mecâz'ın, Arafat'ın bir tarafında yâhud sağ tarafında kurulduğu bildirilmiştir.

Hubâşe, Mekke'nin sağ tarafında ve altı mil mesafede idi.

İbn Abbâs'ın buradaki hadîsinde bunlardan ilk üçü zikredilmiştir. Metin deki âyetin inmesiyle hacc mevsimlerinde ve bu panayırlarda müslümânlann alışveriş yaparak Rabblerİnin fazlından faydalanmalarında günâh olmadığı bildirilmiştir

otlatırsa, o koruluğa düşmesi yakın olur" 9[9].

3- Şübheli Şeylerin Tefsîri Babı

Ve Hassan ibn Ebî Sinan: "Ben takvadan kolay birşey görmedim:

Seni şübheye düşürecek şeyi, sana şübhe vermeyecek şeye terk et" demiştir 10[10].

6-.......Ukbetu'bnu'l-Hâris(R)'ten (şöyle demiştir): Siyah bir kadın geldi de, Ukbe'yi ve Ukbe'nin evlendiği kadını emzirdiğini iddia etti. Akabinde Ukbe bu emzirilmeyi Peygamber'e zikretti. Peygamber Ukbe'den yüz çevirip tebessüm ederek: "(Senin, evlendiğin kadınla süt kardeşi bulunduğun) söylenmiş olduğu hâlde (onunla temasın) nasıl olur?!" buyurdu. Ukbe'nin nikâhı altında Ebû îhâb ibn Azîze't-Temîmî'nin kızı

9[9] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın kendisinden bir parça olmasındandır.

Buhârî hadîsi burada dört tarîkten getirmiştir: Buhârî'nin Kitâbu'l-lmân'da getirdiği tarîki biraz daha tafstilidir. Bu hadîs İslâm Dîni'nin medarı sayılan dört hadîsten biridir. Diğer üçü de "Bütün amellerin değeri niyetlere göredir"; "Kişinin islâmlığının güzelliği, kendisini İlgilendirmeyen şeyleri terketmesidir"; "Sizden hiçbiriniz kendisi için arzu ettiği hayrı mü 'min kardeşi için de arzu etmedikçe hakîkî mü'min olmaz" hadîsleridir.
Bu hadîse göre hükümler üç kısma ayrılır: Biri, hakkında nass olup işlenmesi Şârî' tarafından emir ve taleb olunan ve terkine de azâb terettüb edendir. Bu kısım belli olan halâldır. Beyâna muhtâc plmayarak herkesin bildiği dînî be-dîhîyâttır. Yemek, içmek, söz söylemek, gezmek gibi.

İkinci bir kısım: Nassan terki taleb olunan ve İşlenmesine vaîd terettüb eden şeydir. Bu kısım da apaçık haramdır. Bu da beyâna muhtâc olmayarak herkesin bildiği şer'i haramlardır. Bu da ya zatî, görünür bir sıfattan dolayı men' edilmiş olur: Sarhoş edici ve zehirli maddeler kullanmak gibi; yâhud da gizli bir sıfattan dolayı men'edilmiş olur, zina gibi. Yâhûd da tahsîl ve kazanılmasındaki fenalıktan dolayı men' edilmiş bulunur: Faiz, gasb, hırsızlık gibi.

Üçüncü bir kısım: Halâllığı ve harâmlığı açık olmayan ve herkesçe bilinmeyen şeylerdir..' (Fethu'l-Bârî).

10[10] Hassan ibn Ebî Sinan tâbi'lerin Basra'daki âbidlerindendir. Onun bu sözünü Ahmed ile Ebû Nuaym mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bunun lâfzı şöyledir: Yûnus ibn Ubeyd ile Hassan ibn Ebî- Sinan buluştular .Yûnus: Bana takvadan daha çetin olan bir şeye dürüşüp çalışmadım, dedi. Hassan da: Ben takvadan daha kolay bir şeye çalışmadım, dedi. Yûnus: Bu nasıl oldu? dedi. Hassan da: Bana şübhe verecek şeyi, beni şübheye vermeyecek şeye terkettim ve istirahata kavuştum, dedi. Başlıktaki lâfız Peygamber'e yükseltilmiş olarak da rivayet edilmiştir. Oriu Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Hıbbân ve Hâkim; Hasen ibn Alî hadîsinden olmak üzere merfû'an tahrîc etmişdir.

(Guneyye) vardı [11[11]].

7-.......Âişe (R) şöyle demiştir; Utbe ibnu Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibnu Ebî Vakkaas'a vasiyet edip:

— Zem'a'nın cariyesinin oğlu (Abdurrahmân), benim sulbüm-dendir, Bu çocuğu al, demiştir.

Âişe dedi ki: Mekke'nin fethi yılı olup Mekke'ye varıldığında, Sa'd ibnu Ebî Vakkaas bu çocuğu yakaladı ve:

— Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bunun nesebinin kendisine katıiması hususunda bana vasiyet etmiştir, dedi.

Bunun zerine Abd ibnu Zem'a ayaklanıp:

— Bu, benim kardeşimdir; babamın cariyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Her iki taraf bu niza' ve husûmetlerini Peygamber'e sevk ettiler Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlailah! Bu çocuk, kardeşim Utbe'nin oğludur. Nesebinin kendisine katılması hususunda bana vasiyette bulunmuştu, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— Bu, benim kardeşimdir; babamın cariyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Yâ Abd ibne Zem'a! Bu (Abdurrahmân), senin (karde-şin)cf/r" buyurdu.

Sonra da:

[11[11]] Başlığa uygunluğu "Denilmişken nasıl olur" sözündedir. Çünkü bu söz, Pey-gamber'in, o kadının takva ve ihtiyat olarak terkedilmesine işaretini bildiricidir. Nitekim İlim Kitâbı'nda geçen rivayette Utbe'nin ihtiyaten o kadını bıraktığı ve kadının da başkasıyle evlendiği geçmişti.

— "Çocuk döşek sahibinindir. Zina eden erkeğe de mahrumiyet düşer" dedi.

Sonra Peygamber husûmet sebebi olan bu çocuğun sîmâca Ut-be'ye benzediğini görerek eşi Şevde bintu Zem'a'ya hitaben:

— "Ey Şevde! Bundan sonra sen de bu Abdurrahmân'dan perdelen" buyurdu.

Artık bundan sonra bu Abdurrahmân, Şevde Allah*a kavuşuncaya kadar, Sevde'yi açık olarak görmemiştir 12[12].

8-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamberce mı'râd(avın)dan sordum. Peygamber (S):

— "Mı'râd sivri tarafıyla isabet ettiği zaman o avı ye. Enli tarafıyla isabet ettiği ve öldürdüğü zaman, artık o av hayvanını yeme. Çünkü okun enli tarafıyle vurulan hayvan vaktzedir (sopa ile vurulmuş olup, haramdır)" buyurdu.

Ben bu sefer:

—Yâ Rasûlallah! Ben av köpeğimi Bismillah diyerek salıyorum. Akabinde avın üzerinde onun beraberinde üstüne Besmele çekmediğim başka bir köpek buluyorum ve o avı bu iki köpekten hangisinin yakaladığını bilemiyorum? dedim.

Rasûlullah:

12[12] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde şübhenin açıklanması ve şübheden çekinme bulunması yönündendir. Bu şübheden dolayı Peygamber ihtiyaten Sevde'ye: "Abdurrahmân'dan perdelen" buyurmuştur (Aynî).

Bu hadîs, nesebe katma ve neseb ta'yîni dâvasına dâirdir. Bu da'vâda yedi şahsın ismi geçiyor. Rivayet edilen bu da'vânın iyi anlaşılması için her iki tarafın şahıslarını hatırlatmak faydalıdır: Bir tarafta Sa'd ibn Ebî Vakkaas ile ölü-kardeşi Utbe ibn Ebî Vakkaas; öbür tarafta ölü Zem'a, oğlu Abd ibn Zem'a ve kızı mü'minlerin annesi Şevde.

Da'vâ edilen şey: Zem'a'mn cariyesinin doğurduğu Abdurrahmân'ın neseb ta'yîni.

Peygamber Abd ibn Zem'a'ya "Bu senin kardeşindir" diye hükmettiğine göre, Abdurrahmân Sevde'nin de kardeşi oluyor. Böyle iken Peygamber'in Sevde'ye Abdurrahmân'dan perdelenme emretmesi, çocuğun sîmâsmda Utbe'ye bir benzeyiş görmesinden ileri gelmiştir. Hükme ve kaanûnun zahirine göre Abdur-rahmân'ın nesebi ve Sevde'ye kardeşliği sabit olmakla beraber, Peygamber benzeme şübhesinden dolayı neseben ve ihtiyaten Sevde'ye perdelenme ile emretmiştir.

— "Sen o avı yeme! Çünkü sen ancak kendi köpeğin üzerine Bismillah dedin, diğer köpek üzerine Bismillah demedin!" buyurdu 13[13].

4- Uzak Durulacak Şübheli Şeyler Babı

9-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kerresînde yerde düşürülmüş bir hurmaya tesadüf etti de: "Şu hurmanın sadaka malından olmadığını hileydim, muhakkak onu yerdim" buyurdu 14[14].

Ve Hemmâm, Ebû Hureyre'den; o da Peygamberden söyledi ki, Peygamber (S): "Bâzı defa gece ailemin yanma yatmağa geldiğimde yatağımın üstüne düşmüş bir hurma bulurum, yemek üzere ağzıma götürürüm de, sonra sadaka malt olmasından korkarak elimden bırakırım. Onun sadaka hurması olmadığını yakînen bilseydim muhakkak yerdim" buyurmuştur 15[15].

5- Vesveseleri Ve Benzerleri Olan Hâtıraları Sakınılması Gereken Şübheli Şeyler Nevinden Görmeyen Kimse Babı

10-....... Abbâd ibnu Temîm'in amucası Abdullah ibnu Zeyd el-Mâzinî şöyle demiştir: Bir kimsenin namaz kılarken gönlünde ab-destinin bozulduğu hakkında bir vesvese hisseder olduğu Peygamber'e şikâyet tarzında arz olundu da:

13[13] Başlığa uygunluğu, bu avın halâl ve harâmlığını bilememesi cihetindendir. İki hâdisede de şübhe bulunduğu için ihtiyaten en güzel olan uzak durmak tavsiye edilmiştir.

el-Mt'râd, iki tarafı ince, sivri, orta yeri kalın ve enli olan ok kalemidir.

14[14] Başlığa misâlliği, Peygamber'in şübheden dolayı hurmadan uzak durması cihetindendir. Peygamber (S) bu düşük hurmanın sadakadan olması ihtimâlinden ibaret olan şübheden ötürü ondan geri durmuş oluyor ki, halâllığı ve harâmhğı şübhelİ şeylerden çekinmeye en güzel ve en açık misâldir.

15[15] Buhârî, Hemmâm'dan gelen bu Ebû Hureyre hadîsini Kitâbu'l-Lukata'da tam senedi ve metniyle getirecektir. Burada ta'lîk şeklinde getirmiş ve başlığa delîl olacak diğer kuvvetli bir misâlin varlığına işaret eylemiştir.

— O zât namazı kesip bozar mı? denildi. Peygamber (S):

— "Hayır, bir ses işitmedikçe yâhud bir koku duymadıkça namazı kesmez" diye cevâb verdi 16[16].

Ve Muhammed ibn Ebî Hafsa, ez-Zuhrî'den söyledi ki, o: Abdest almak ancak koku duyduğun yâhud ses işittiğin hâllerde olur, demiştir 17[17].

1l-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Bir topluluk:

— Yâ Rasûlallah! Bir kavim bize et getiriyor. Onların bu hayvanları keserken üzerlerine Allah ismini söyleyip söylemediklerini bilemiyoruz? dediler. Rasûlullah (S):- "Bu et üzerine sizler Bismillah deyin ve onu yiyin" buyurdu 18[18].

6- Yüce Allah'ın: “Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönetip dağıldılar... " (ei-cumua: ii) Kavli Babı

16[16] el-Vesvese ve Visvâs: Nefs ve şeytân kalbe fayda ve hayrı olmayan hâtıra at-, makla dağdadağa vermek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter,).

Buna göre vesvese kalbe gelen gizli hareket ve daha doğrusu şeytanî hisler ve hayâllerdir. Bunlar bir delîle dayanmayan zayıf şeyler olduğundan, sakınılması gereken şübheli işlerden değillerdir. Fıkıhtaki "Yakın şekk ile zail olmaz" düstûru bu hadîsten alınmıştır. Şübhesiz şeytanî vesvese, îmân ve ibâdet yolunun yol kesicisidir. Mü'mine hakk suretinde görünerek yolunu keser: Abdestin bozuldu diye bir musallîyi namazdan alıkor. Her abdest alıp namaza durdukça bu şeytanî karıştırma tekerrür ederek zavallı vesveseli kişi bir türlü namaz kılmağa muvaffak olamaz; bu bazen cinnet derecesine varır! Bu konuda asi olan vesveselerin, sakınılmalan emredilen şübheli İşler hükmüne girmiyeceklerdir. Çünkü Rasûlullah (S): "Kişi fiilen bir fenalığı yapmadıkça yâhud diliyle bir söz, söylemedikçe ümmetin ferdlerinin nefsinin konuşmalarından Allah vazgeçmiştir" buyurmuştur. Vesvese boşa atılmıştır; hükmü yoktur (Umdetu'l-Kaarî).

17[17] ez-Zuhrî'den bu sözünü Ahmed ile Ebu'l-Abbâs es-Sirâc mevsûlen rivayet etmişlerdir. Ebu'l-Abbâs es-Sirâc bunu Peygamber'e yükseltmiştir. Bâzı sarihler bunu Zuhrî'nin sözü zannetmişler, hakikatte o Peygamber'den rivayet etmektedir. Fakat Buhârî âdeti üzere hadîsi burada pek kısaltmıştır {İbn Hacer).

18[18] Medine etrafındaki sürü sahibi çöl halkı bulundukları yerlerde koyun, sığır kesip Medine'ye et satmağa giderlermiş. Bâzı kimselerin Peygamber'den hükmünü sordukları etler bu çöl halkının sattığı etlermiş. Bedevi olsun, şehirli olsun bir müslümânın kestiği hayvandan şübhe etmek uygun olmadığından Peygamber onlara metindeki çok güzel cevâbı vermiştir.

ibn Hacer şöyle dedi: Buhârî'nin bu hadîsi getirmekten maksadı, vesveseli kimselerin gönüllerindeki gizli hareketin kendilerini mübâh işlerden men'e kadar götürdüğünü bildirmektedir... (Fethu'l-Bârî).

12-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz (bir defa) Peygamber (S) ile birlikte cumua namazı kılarken Şam'dan yiyecek yüklü bir kervan geldi. Cemâat birer birer kervan kaafilesine doğru yönelip oniki kişi kalıncaya kadar hep dağıldılar. İşte bunun üzerine şu âyet indi:

"Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar, seni ayakta bıraktılar. Deki: Allah nezdin-deki (sevâb mü'minler için) eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah rızk verenlerin en hayırlısıdır" (ei-cumua: ıi) 19[19].

7- Malı Nereden Kazandığına Aldırmayan Kimse Babı

13-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o devirde kişi ele geçirdiği malı halâldan mı, yoksa haramdan mı kazandığına hiç aldırmaz" buyurmuştur 20[20].

19[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir ticâret gördükleri zaman... âyeti indi" sözün-dedir. Bu âyetin bu kitâbda zikredilme sebebi, içinde alışveriş nevi'lerinden biri olan ticâret'in zİkredilmesidir. Hadîs Cumua Kitâbı'nda da geçmiş ve açıklamalar orada verilmişti (Aynî).

Buhârî buradaki başlıkla ticâret hernekadar halâl kazanma yollarından olması i'tİbâriyle medhedilmiş bir çalışma ise de, ticâretten önce yapılması gereken işlerin önüne geçirildiği zaman bazen kötülendiğine işaret etmiştir (ibn Hacer)

20[20] Buhârî bu başlıkla mâlî kazançlarının halâllık ve harâmlığını araştırmayı terke-denin kötülenmesini işaret etmiştir. Şârih ibn Battal: Kişinin servetinin menbâ'-ını araştırmaması, dâima murakabe üzere bulunmaması dîn zaîflığından ve îmân gevşekliğindendir. Bir de bu aldırmamazlık fitne ve fesadın.umûmîleşmesi, ahlâksızlığın halk arasında genişleyip yayılmasından olur demiştir.

İbnu't-Tîn: Bu hadîste amellerin muhasebesini terketmekten sakındırma vardır. Çünkü malın insanlar arasında uyandırdığı fitne çok şiddetlidir, demiş ve Enes'in şu hadîsini rivayet etmiştir: Enes: Yâ Rasûlallah! Beni duası kabul edilmiş kıl (yânî, bunun yolunu bana göster), dedi. Rasûlullah (S): "Ey Enes! Halâl kazan, duan kabul olur. Ztrâ kişi ağzına haram bir lokma götürürse kırk gün duası kabul olunmaz" buyurdu (Umdetu'l-Kaarî).

8- Karada [21][21] Ticâret (Yapmanın Mübâhlığı) Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namaz

kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalblerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar" (en-Nûr: 37) [22][22].

Katâde şöyle demiştir: Sahâbîler alışveriş ve ticâret yaparlardı. Lâkin onlar Allah haklarından bir hakk karşılarına geldiği zaman hiçbir ticâret ve hiçbir alışveriş onları, o Allah hakkını Allah'a Ödeyinceye kadar, Allah'ın zikrinden alıkoymazdi [23][23].

---

[21][21] Bu başlık bâzı Buhârî nüshalarında bâ'nın fethi ve râ'nın şeddesiyle el-Berr şeklinde, diğer bâzı nüshalarda ise bâ'nın fethi ve noktalı zâ'ın şeddesiyle el-Bezz şeklinde gelmiştir. Bu iki lâfzın lügat ma'nâları şöyledir:

el-Berr:... ve deniz mukaabilidir ki, sahra ma'nâsınadır; kara ta'bîr olunur...

el-Bezz: Mutlak sıyâba yânî libâs-maddesine denir ki, lisânımızda da bez ta'bîr olunur. Bir kavle göre sıyâb olan ve sıyâb makûlesinden olan ev metâma denir... ve Bezzaz bez satan adama denir ki, bezci ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

Sarihlerin bâzısı bir bâb sonra gelecek olan deniz ticâreti babına uyması ba-' kımından bunu kara ticâreti ma'nâsına el-Berr nüshasını; diğer bâzıları da bütün ev eşyası ticâreti ma'nâsmı ifâde etmesi bakımından el-Bezz rivayetini tercih etmek istemişlerdir. Bâzısı da bâböa ticâret nevi'leri içinden bu lâfızların birinin ta'yînini gerektirecek bir sebeb yoktur demişlerdir.

[22][22] Buhârî'nin âyeti burada zikretmesi, ticâretin mübâhhğını isbât etmek İçindir. Ayette ticâretten sonra bey'in zikredilmesi, ticâretin tacirin san'atı olup kazanç için alışverişten ibaret bulunduğu; bey'in ise hâss olduğu; binâenaleyh hâss olan bey'in âmm olan ticâret, üzerine atfedildiği; yâhud ticâret seferle yapılanı, bey' de hazarda yapılan olduğu... gibi tevcihler yapılmıştır.

Ibn Abbâs: âyetteki "Allah'ın zikrinden" maksad farz namazlardır; "Süddî" ise cemâatle namazdır; Mukaatİl ibn Hayyân da: Bu ticâret işleri onları namazda haar bulunmaktan, onu Allah'ın emrettiği gibi ikaame ve vakîtleriyle muhafaza etmekten alıkoymadı, demişlerdir.

[23][23] İbn Hacer, Feîhu'l-BârVdt: Ben bu ta'lîkin Katâde'den mevsûlen rivayet edildiğini görmedim, dedi. Evet, İbn Kesîr kendi tefsirinde zikrettiğine göre îbn Ebî Hatim ve İbn Cerîr, tbn Umer'den şunu rivayet etmişlerdir: İbn Umer çarşıda İdi. Namaza İkaame edildi.Onlar dükkânlarını kilitleyip mescide girdiler. İbn Umer: İşte âyet bunların, yânî sahâbîlerin bu hâlini tesbît için indi demiştir (Aynî, Kastallânî).

es-Sarf: Bir nesneyi çevirmek ve döndürmek ma'nâsınadır ki, bir nesneyi bir haletten diğer bir hâlete reddeylemekten ibarettir... Ve sarf, çevirmek ve döndürmek ma'nâsmadır ki, bir nesneyi bir haletten diğer bir hâlete döndürmek yâhud bir başka şeye ibdâl eylemekten ibarettir.. (Kaamûs Ter.).

Fakîhlere göre Sarf, bey'İn bir nev'idir, parayı para ile satmaktır. Bu teb-dîl muâmelecisine Sarraf denir. Buna göre Sarf, altını altın, gümüşü gümüş veya bunlann birini diğeri ile satmaktan ibaret bir alışveriş muâmelesidir. Hadîsteki iki sahâbînin Rasûlullah'tan sordukları da semeni semen ile tebdilin meşru' olup

olmadığıdır.

14-.......Ebu'l-Minhâl şöyle dedi: Ben sarraflıkta ticâret yapardım. Zeyd ibn Erkam'a sordum. O: Peygamber (S) şöyle buyurdu... dedi.

H îbn Cureyc şöyle dedi:Bana Amr ibnu Dînâr ile Âmir ibnu Mıs'ab haber verdiler. Bu ikisi Ebu'l-Minhâl'den şöyle derken işit-mişlerdir: Ben el-Berâ ibn Âzib'e ve Zeyd ibn Erkam'a sarraflıktan sordum. İkisi de şöyle dediler:Biz Rasûlullah zamanında iki tacir idik. Rasûlullah'a sarraflıktan sorduk. Rasûlullah (S): "(Bir mecliste) bir elden bir ele verilir alınırsa be's yoktur. Eğer va'de ile olursa sahîh olmaz" buyurdu.

9- Ticâret İçin Çıkmak Ve Yüce Allah'ın:

"Artık o namaz kılınınca yeryüzüne dağdın, Allahhn /adlından (nasîb) arayın..," (ei-cumua: ıo> kavli babı 24[24]

15-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh Ubeyd ibnu Umeyr'den şöyle haber verdi: Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanına girmek için izin istedi de ona izin verilmedi. Ve Umer o sırada meşgûliyetli olsa gerekti. Bunun üzerine Ebû Mûsâ geri döndü. Umer meşguliyetten kurtulunca (Ebû Mû-sâ'yı kasdederek):

— Ben Abdullah ibn Kays'ın sesini işitmedim mi? Ona izin veriniz de gelsin, demiş.

Fakat:

Bu hadîsten bütün âlimler sarrâfî muamelede iki tarafın parayı kabzetme-leri şart olduğunda ittifak etmişlerdir. Yalnız sarf ve tebdîl mukaabili olarak birşey almak caiz midir, değil midir konusunda, görüş ayrılıkları vardır.

24[24] Buhârî bu başlığı ticâret için çıkıp çarşıda pazarda kazanç yolu aramanın mübâh olduğunu isbât için koymuştur.1 Nehiylerden sonraki emirler ibâha ifâde eder: "İhramdan çıktığınız vakit (isterseniz) avlanın... "(el-Mâide:2) âyetindeki avlanma emri, avlanmanın mübâhhğım ifâde ettiği gibi, başlıktaki âyette bulunan "îbteğu = Arayın" emri de, ticâretle maîşet aramanın mübâhlığına delâlet eder.

— Ebû Mûsâ gitti, denilmiş.

Umer Ebû Musa'yı çağırtıp dönüşünün sebebim sorunca, o:

— Biz bununla (yânı izin verilmeyen, kapıdan dönmekle) emro-lunuyorduk, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Rasûlullah'ın böyle emrettiğine dâir beyyine getireceksin! dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ, Ensâr meclisine gitti de, onlardan bu

emri bileni istedi. Ensâr:

— Bu mes'ele üzerine sana büyüklerimizin şâhidlİğine ihtiyâç yok; bunu en küçüğümüz (meselâ) Ebû Saîd Hudrî (bile bilir) muhakkak şehâdet eder, dediler.

Akabinde Ebû Mûsâ, Ebû Saîd Hudrî'yi Umer'e götürdü (o da Peygamber'in emrini anlattı). Umer:

— Rasûlullah'ın emrinden bu geri dönme mes'elesi-bana kapalı mı kaldı? (Öyle ya) çarşılara, pazarlara çıkıp alışveriş etmek beni alıkoymuş, rneşgûl etmiştir, dedi [25][25].

10- Denizde Ticâret Babı

Ve Matar ibnu Tahmân: Denizde gemilerle ticâret etmekte be's yoktur. Çünkü Allah'ın

---

[25][25] Müslim'in Ebû Musa'dan gelen bir hadîsinde Rasûlullah'ın: "Bir eve girmek için izin istemek üçdefadtr. îzin verilirse ne a'lâ, yoksa geri dönersin'* buyurduğunu işittim, demiştir. Eve üç izinle girme usûlü en-Nûr:27. âyetinde de sarahatle bildirilmiştir,

Böyle iken Umer'in, Peygamber'in bu emri hakkında Ebû Musa'dan şâhid istemesi, Ebû Musa'ya inanmadığından değil, haberlerin ve hadîslerin muhakkak şâhidli ve delîllı rivayet edilmeleri usûlünü yerleştirmek istemesindendir. Nitekim o sırada Halîfe'nin yanında Irak ve Şâm halkından yeni müslümân olmuş bâzı kimseler bulunduğu, bunların ulu orta, yalan yanlış hadîs rivayetine kalkışmalarından endîşe ettiği için Ebû Musa'dan rivayetine delîl istediği söylenmiştir. Hakîkaten İmâm Mâlik'in el-Muvatta'mdaki: "Umer, Ebû Musa'ya: Dikkat et, ben seni ittihâm etmedim; lâkin ben insanların Rasûlullah üzerine yalan söz söylemelerinden endîşe ettim" ziyâdesi, bunu te'yîd etmektedir. Ebû Dâvûd da kendi Soner'inde hadîsi bu ziyâde ile rivayet etmiştir.

Hadîsin bâb başlığına delîlliği, son fıkrasında Umer'in söylediği sözdedir (Aynî ve Kastallânî).

Kur'ân'da gemilere binmeyi zikretmesi başka değil, ancak hakk iledir, dedi de: "... Ve gemilerin denizde suları yararak gittiklerini görüyorsun ki, bu sırf Allah 'm fazlından nasîb aramanız ve ona şükretmeniz içindir" (ei-Nahi: 14)

âyetini okudu 26[26]. Buhârî dedi ki: Ayetteki "Fı/Z/c", gemiler demektir. Bu lâfız, vâhidde ve cemi'de müsavidir 27[27].

Ve Mücâhid: Gemiler rüzgârı yarar ve gemilerden rüzgârı ancak çok büyük olanları yarabilir, dedi 28[28].

Ve Leys ibn Sa'd dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) İsrâîl oğulları'ndan çıkıp hacetini yerine getirmiş olan bir kimseyi zikretti, dedi ve hadîsin tamâmını sevkeyledi 29[29].

Buhârî dedi ki: Bize Leys'in kâtibi Abdullah ibn Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bana Leys bu hadîsi tahdîs etti 30[30]

11- Bâb:

'Onlar bir ticâret yâhud bir eğlence gördükleri zaman ona yönetip dağıldılar... " (ei-cumua: m. ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli: "Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret,

---

26[26] Matar'ın bu haberini İbn Ebî Hatim senediyle rivayet etmiştir. Matar'm bura da en-Nahl:14. âyetini okuduğu bildirilmiştir. Ebû Zerr nüshasında ise "Fîhî" zamirinin takdîmiyle olan şu âyeti okuduğu gelmiştir: "... Gemilerin denizde yara yara gittiklerini görürsün. Bu Allah Un /adlından nasîb aramanız ve O'na şükretmeniz İç İndir "(el-Fâtir: 12)

27[27] "Fi'l-futku'l-meşhûn" (eş-Şuarâ: 119; Yâsîn: 41 ;es-Sâffât: 160), (Yûnus: 22) âyetleri, bu kelimenin müfred ve cemi'inin müsâvîliğine delildir.

28[28] Mücâhid'in bu sözünü Faryâbî ile Abd ibn Humeyd mevsûlen rivayet etmişlerdir

29[29] Bu hadîs Zekât Kitâbi'nda, "Denizden çıkarılan şey" babında geçmişti. İnşâai-lah Kefalet Kitâbi'nda gelecektir. Buhârî bununla deniz ticâretinin kadîm zamanlardan beri bilinen ve alışılan birşey olduğunu işaret etmiştir.

30[30] Bu da aynı hadîsin başka bir tarîkten şevkidir. Bu tarîkle muallak şeklindeki rivayetin mevsüllüğünü açıklamış oluyor. Bu, borcunu gönderecek gemi bulamayıp paralan bir odun içine koyup denize salmak suretiyle yerine ulaştıran kimsenin kıssasını anlatan sahîh bir hadîstir. Buradaki rivayetlerin ve âyetlerin hepsi deniz ticâretinin mübâhlığına delîl olarak zikredilmiştir.

ne bir alışveriş Allah'ı anmaktan alıkoymaz (en-Nûr. 37). Ve Katâde şöyle demiştir: Sahâbîler ticâret yaparlardı.

Lâkin onlar, Allah haklarından bir hakk karşılarına geldiği zaman, hiçbir ticâret ve hiçbir alışveriş onları, o hakkı Allah'a ödeyinceye kadar Allah in zikrinden alıkoymazdı 31[31].

16-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in beraberinde cumua namazını kılmakta iken bir ticâret kervanı geldi. Oniki kişi müstesna, insanlar dağıldılar. Bunun üzerine şu âyet indi: "Onlar bir ticâret yâhud bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar..." (ei-Cumua: in 32[32].

12- Yüce Allah'ın: "Ey îmân edenler, kazandıklarınızın en güzellerinden İnfâk edin... " (el-Bakara: 267) Kavli(Nin Tefsiri) Babı 33[33]

17-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Kadın, evinin yiyeceğinden, evinin geçimini bozucu olmayarak ikram ve infâk yaptığında, bu ikram ve infâkı sebebiyle kadın için bir ecr vardır. Bu malı kazanması sebebiyle kocasına, (bunu muhafaza etmesi sebebiyle) bekçisine de bir o kadar sevâb vardır. Bunların bâzısının sevabı, öbürlerinin sevabından hiçbirşey eksiltmez" 34[34]

31[31] Bu başlığın hepsi el~Câmi'u 's-Sahîfı 'İn yalnız el-Müstemlî rivayetinde böyle terrar edilmiş olarak gelmiş, diğer rivayetlerde -Nesefî müstesna- düşmüştür. Neseîî ise bu başlığı burada zikretmiş, bundan Önce geçtiği yerden hazf eylemistir.

Ve yine el-Müstemlî'nin Ebü Zerr rivayetinde "Bir takım adamlar vardır ki., "{en-Nûr:37) lâfzı düşmüştür.

Hulâsa bu başlık ve Katâde'nin sözü "S- Karada Ticâret... bâbı"nda geçmisti (Kastallânî). Bu tekrarın fâidesi hakkında sarihler değişik görüşler İleri sürmüşlerdir. Kimisi bu tekrarın fâidesi bilinemedi; kimisi, bunu râvîler istinsah esnasında tekrar etti demiş; kimisi de, bunu burada kötülemeden ibaret olan mantûku için zikretti, önceki yerde ise, kötülemenin namaz ve hutbeden meşgul ettiği hâle tahsisi olan mefhûmu İçin zikretti demiştir (Aynî).
32[32] Bu hadîs "Karada Ticâret... babı" nda geçmişti. Onu burada eİ-Müstemlî rivayetinde tekrar etmiştir.
33[33] Yânî kazandıklarınızın halâlinden yâhud iyilerinden. Mücâhid, buradaki kazanmaktan murâd ticârettir, demiştir.
34[34] Bu Âişe hadîsinin başlığa uygunluğu "Kazanması sebebiyle" sözündedir. Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda "Sadaka verdiği zaman kadının ücreti bâbf'nda geçmiş ve hadîsle ilgili açıklamalar orada verilmişti.

18-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Kadın, kocasının kazancından, kocasının emri olmaksızın infâk ettiği zaman, kocası için de yarı ücret vardır" buyurdu 35[35].

13- Rızkında Genişlik İsteyen Kimse Babı

19-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Beri Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Kim rızkının kendisine genişletilmesi yâhud ömrünün bakıyyesi kendisine uzatılması kendini sevindirirse, o kimse hısımlarıyle ilgilensin (yânı onlara iyiliği, ihsanı ekleyip dur-sun)" 36[36].

14- Peygamber(S)'in Müddetle Satın Alınması Babı

20-.......Âişe (R): Peygamber (S) bir Yahudi'den, bedelini bir müddet sonra ödemek üzere zahire satın aldı ve ona demirden bir zırhı rehin bıraktı, dedi.

21-...... Enes ibn Mâlik(R)'ten: Enes (bir kerresinde) Peygamber'e bir arpa ekmeği ve bir mikdâr bayat yağ götürdü. Yemîn olsun o sırada Peygamber (S) demirden bir zırhını Medine'de bir Yahüdî'nin yanında rehin bırakmış ve ondan ailesi için (va'de ile bir

---

35[35] Hadîsin başlığa delîl olan yeri "Kocasının kazancından".sözüdür. Çünkü kocasının kazancı ticâretten ve daha başka yollardan olur. Ve erkek de kazancının güzellerinden infâk etmekle emredilmişti.

Buhârî bu hadîsi Nafakalar Kitâbı'nda da getirmiştir.

36[36] Hadîsin başlığa cevâblığı, onu isteyenin ne yapması gerektiğini açıklayıp beyân etmekte bulunmasıdır.

Hısımlara sılanın mertebeleri ve dereceleri vardır. Bunların ednâ derecesi tatlı sözle, selâm ile hâl hatır sormakla olan sıladır. Buradan başlayarak ziyaretle, hizmetle, mâlî yardımla yapılan derecelere kadar yükselir. Bu dereceler de kudretin ve ihtiyâcın değişiklikleriyle değişik olur..

mikdâr) arpa almak üzere idi. Yine yemîn olsun bu hâlde iken, ben Peygam-ber'den işittim ki, O: "Muhammed'in ev halkiyatımda ne birsâ' buğday, ne bir sâdâne akşamladı" buyuruyordu. Ve hakîkaten o zaman Peygamber'in yanında dokuz kadın vardı 37[37].

15- Kişinin Kazanması ve Eliyle Çalışması Babı

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk halîfe yapıldığı zaman şöyle dedi: Muhakkak ki benim kavmim, benim kazanç cihetimin kendi ailemi geçindirmekten âciz olmadığım kat'îyetle bilmiştir. Şimdi ise ben müslümânlarm-işiyle meşgul kılındım. Onun için bundan sonra Ebû Bekr ailesi şu Beytü'l-mâl'den yiyecek ve Ebû Bekr de müslümânlarm Beytü'1-mâli hesabına kazanacaktır 38[38].

23-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm sahâbîleri kendi işlerinin işçileri idiler (Bizzat çalışırlar, terlerler, namaza gelirlerdi). Bu sebeble vücûdlarında ağır kokular olur idi. (Rasûlullah tarafından) kendilerine "Keskiyıkansaydımz!" denilirdi 39[39].

Bu hadîsi Hemmâm, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âi-şe'den rivayet etmiştir

---

37[37] Âişe ve Enes hadîslerinin başlığa delîllikleri meydândadır. Bu hadîsler va'de ile alışverişin caiz olduğunu isbât eder. Bunu "Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın..." şeklinde devam eden borçlanma (mudâyene) âyeti de nâsslaştırmıştır(el-Bakara:282). Bu hadîsler o sırada Medine'nin ticâret hayâtını Yahûdîler'in hâkim bulunduğunu, belki Peygamber'in ailesine yedireceği bu erzakı başka bir yerden tedârik edemediğini düşündürür.

38[38] Hadîs kişinin eliyle çalışıp kazanmasının daha faziletli olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Ebû Bekr de eliyle çalışıp, kazancıyla ailesini geçindirirken, halîfe seçilmesiyle san'atını icra etmeye zaman kalmadığından, istemeyerek bundan sonra Beytü'l-mal'den yemek zorunda olacağını bildirmiştir.

Ebû Bekr halîfe seçildiğinde ticâretle meşgul bulunduğu elbiseleri sabahleyin âdeti üzere başının üstüne koyarak çarşıya çıkmış. Çarşıda Umer ile Ebû Ubeyde'ye râstgelmiş. Bunlar Halîfe'ye: Bu ne hâl; çarşıda pazarda işin ne? Sen müslümânlarm işini yüklendin! demişler. Ebü Bekr; Ya ben ailemi nasıl geçindireyim? diye sormuş. Onlar da: Biz sana nafaka takdir ederiz, diyerek günlük yarım koyun nafaka takdîr etmişlerdir. O zamanın orta piyasasına göre, yarım koyun, ikibuçuk dirhem gümüş kıymetindedir (İbn Sa'd, et-Tabakaaf).

39[39] Bu hadîs dahî kişinin kendi eli ve alınteriyle kazancının faziletine ve Peygamberin sahâbüerinin bizzat çalışarak geçimlerini kazandıklarına delâlet etmektedir.

40[40].

24-....... el-Mıkdâm(;R)'dan: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hiçbir kimse kendi elinin çalışmasını yemekten daha hayırlı bîr yiyecek asla yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd aheyhi's-selâm da kendi elinin emeğinden yer idi" 41[41].

25-.......Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Ebû Hureyre (R) bizlere RasûlulIah(S)'ın: "Şübhesiz Dâvûd Peygamber (S), kendi elinin emeğinden başkasını yemez idi" buyurduğunu tahdjs etti 42[42].

26-.......Ebû Hureyre (R)şöyle der idi: Rasûlullah (S): "Yemîn ederim ki, sizden herhangi birinizin (ipini alıp da dağdan) arkasına bir bağ odun yüklenmesi, verecek yâhud vermeyecek olan herhangi bir kişiden istemesinden çok hayırlıdır" buyurdu 43[43].

27-.......ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Yemîn ederim ki, sizden birinizin iplerim alması, insanlardan istemesinden elbette daha hayırlıdır" buyurdu 44[44].

40[40] Bu, aynı hadîsin başka bir tarîkini göstermektedir. Bunu Ebû Nuaym el-Mustahrâc'da senediyle rivayet etmiştir.

41[41] Dâvüd Peygamber, aynı zamanda devlet başkanı olduğu hâlde, zırh yapıp satmak suretiyle geçimini te'mîn ve ondan yemesi, kendi kazancıyla yaşamanın faziletine en güzel delildir. el-Enbiyâ:80; Sebe':U. âyetlerinde Davud'un bu san'atina işaret vardır.

42[42] Bu, Mıkdâm'ın rivayet ettiği hadîsin Ebû Hureyre tarafından da rivayet edilişidir ki, hadîsin sağlamlıkça kuvvetini göstermektedir.

43[43] Bu Ebû Hureyre hadîsi, bu konunun en canlıdelîllerindendir. Çünkü geçimini kazanmaktaki izzeti başkalarına minnet ve sâdık yâre külfet yüklemekteki zilleti bunun kadar beliğ ve veciz bir tasvîr olamaz. Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda da geçmişti

44[44] Zubeyr ibnu'l-Avvâm da Peygamber'den, Ebû Hureyre'nin bundan evvel geçen hadîsini rivayet etmiştir.

16- Alışverişte Kolaylıklı ve Müsamahalı (Yani Mülayim ve Cömert) Olmak Babı

"Kim bir hakk taleb ederse, onu çirkinlik ve haramlardan perhizkârlık ve geri durma haleti içinde istesin" 45[45]

28-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan: Rasûlullah (S): "Satarken, satın alırken, alacağını taleb ve borcunu öderken cömertlik ve kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet eylesin" buyurmuştur 46[46].

17- (Borçlu Olan) Zengine Mühlet Veren Kimse(nin Fazileti) Babı

29-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizden evvelki milletlerden müsamahalı bir kişinin ruhunu melekler karşıladılar ve:

— (Dünyâda iken) hayır nev'inden birşey işledin mi? diye sordular.

Bu kişi:

— Ben hizmetçilerime: (Borçlu olan) fakire mühlet veriniz ve müsamaha ediniz, diye

---

45[45] Buhârî bu başlığı alışverişte ve diğer beşerî muamelelerde dâima kolaylıklı ve müsamahalı davranmanın faziletini ve bereketini isbât için getirmiştir.

Başlıkta ayrıca Tirmİzî, İbn Mâce ve İbn Hıbbân'ın İbn Umer ve Aişe'den merfû olarak rivayet ettikleri hadîsin senedini ve râvîlerinî terkedip, sâdece metnini sevkeylemiştir ve bunu başlıktan bir parça yapmıştır.

46[46] Hadîs, başlığa tamamen uygun bir delîı teşkîl etmiştir. Bunda, alışverişte ve bütün medenî muamelelerde nİzâ' ve husûmeti terke, müsamahaya, güzel hareket etmeye, ahlâkî değer ve güzelliklerin gereğini yerine getirmeye teşvik ve rağbet-lendirme vardır.

Nesâî'nİn rivayetinde: "Alıcı olsun, satıcı olsun; borcunu veren olsun, alacak sahibi olsun; her kim kolaylık gösterirse Allah onu cennete girdirir" lâf-zıyledir.

Bütün medenî muamelelerde Peygamber'İn teşvîk eylediği şekilde kolaylaştırıcı ve müsamahalı davranmanın bereket ve saadete vesîle olacağı muhakkaktır. Böyle hareket etmekte ümmet ferdleri için dünyevî, uhrevî; maddî ve manevî pekçok hayırlar, bereketler ve saadetler vardır.. (Aynî).

emreder idim, dedim.

Bunun üzerine melekler de ona müsamaha eylediler" buyurdu 47[47].

Ve Ebû Mâlik, Rıb'î'den rivayetinde: "Ben zengine karşı kolaylaştırır, fakire de mühlet verirdim'* tarzında söylemiştir 48[48].

Bu hadîsi Abdulmelik'ten; o da Rıb'î'den rivayet etmekte Ebû Mâlik'e Şu'be ibnu'l-Haccâc mutâbaat etmiştir 49[49].

Ve Ebû Avâne, Abdulmelik'ten; o da Rıb'î'den rivayetinde: "Ben (borçlu olan) zengine mühlet verir, fakirden de vazgeçerdim" şeklinde söyledi 50[50].

Ve Nuaym ibnu Ebî Hind, Rıb'î'den rivayetinde: "Ben zenginden kabul eder, fakirden de müsamaha ederdim" şeklinde söylemiştir 51[51].

47[47] Ebû Zerr ve Nesefî nüshalarında böyle gelmiştir; bu, başlığa uygun düşmektedir. Diğer nüshalarda ise: "Ben, fakire mühlet vermelerini ve zengine müsamaha eylemelerini emreder idim " şeklinde gelmiştir. Müslim de hadîsi böyle getirmiştir.

Zenginliğin sınırında ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. "Yanında kendisinin ve nafakası kendine lâzım gelenlerin geçimi bulunandır"; "Yanında elli dirhem altın yâhud onun kıymeti bulunandır"; "Zekât nisâbına mâlik olandır"; "Zekât alması halâl olmayandır.." (Aynî).

Üstün olan görüş, zenginlik ve fakîrlik Örfe göredir. Binâenaleyh hâli, zengin sayılan bir benzerine nisbet edilen zengindir, aksi de böyledir (Kastallânî).
48[48] Ebû Mâlik'in bu hadîsini Müslim, Sahîh'indz mevsûlen getirmiştir.

49[49] Bu mutâbaatı İbn Mâce de bu lâfızla mevsûlen getirmiştir. Buhârî "Kitâbu'l-İstikrâz Borç İsteme Kitâbı"nda "Zengine müsamaha eder, fakirden hafifletirdim" lâfzıyle rivayet etmiştir.
50[50] Ebû Avâne'nin bu rivayeti, buradaki başlığa uygundur.

51[51] Ebû Nuaym'in hadîsini Müslim rivayet etmiştir.

el-înzâr; mühlet vermek ma'nâsmadır. Burada fakîr borçlulara va'de veriniz, demektir.

et-Tecâvüz de, burada müsamaha ma'nâsmadır. Hâli vakti yerinde olanlara da kolaylık gösteriniz, cömert olunuz demektir.

el-I'sâr : Fakîr olmak ve borçluya takaza eylemek, bir adama çetinlik eylemek ma'nâsmadır.

el-Iysâr; ve zengin olmak ma'nâsmadır.

et-Teysîr; ve bir nesneyi kolay kılmak... (Kaamûs Ter.).

18- (Borçlu Olan) Fakire Mühlet Veren Kimse(nin Fazileti) Babı

30-....... Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir tacir vardı. İnsanlara borç verir dururdu. Borçluyu fakır gördüğü zaman hizmetçilerine hitaben: Buna müsamaha gösteriniz; Allah 'in da bizlere müsamaha etmesi ümtd edilir, derdi. îşte bu huyundan dolayı Allah o taciri müsamaha ve afveylemistir" 52[52],

19- Bab: Satıcı İle Satın Alıcı (Mal Ve Bedelin Ayıbını) Birbirlerine Beyan Ettikleri; Ayıbı Gizlemedikleri Ve Birbirlerine Doğru Öğüt Verdikleri Zaman (Alışverişleri Kendilerine Bereketli Kılınır) 53[53]

52[52] Buhârî bu hadîsi "Zikru Benî İsrâîl Kitâbı"nda başka bir tarikten getirmiştir.

Nesâî'nin rivayeti şöyledir: "Hiç hayır yapmamış bir kimse vardı; o sadece insanlara borç verirdi. Borçluyu fakîr görünce hizmetçilerine: Buna müsamaha ediniz, der idi. O zât ölünce Allah ona:

—- Sen hiç hayır işledin mi? dedi.

O:

— Hayır, lâkin benim bir hizmetçim vardı ve ben insanlara borç verirdim. O hizmetçimi alacaklarımı tahsil etmesi için gönderdiğimde ona: Kolay ödeyenden al, zorlukta olanı bırak ve ona müsamaha et; belki Allah bize de müsamaha eder der idim, dedi.

Allah Taâlâ:

— Ben de senden vazgeçtim buyurdu".

Ebu'l-Yeser'in hadîsinde "Fakire mühlet veren yâhud ondaki alacağından vazgeçeni Allah kendi Arş'ının gölgesinde gölgelendirir" şeklindedir.

Allah fakire sabr ile emredip şöyle buyurdu: "Eğer (borçlu) darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamana kadar mühlet (verin). Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır eğer bilirseniz" (el-Bakara: 280; Kastallânî).

53[53] Buhârî hadisin bir kısmını başlık yapmakla yetinmiştir. Parantez içindeki kısım hadîsin tamamındandır. .

en-Nush, en-Nasâha: Öğüt vermek ma'nâsınadır; üçüncü bâbdandır. Müellifin el-Basâir'deki beyânına göre, bu madde iki ma'nâya konulmuştur: Biri hulûs ve nakaa, biri iltiyâm ve refâ' ma'nâsmadır. Nâsıh, mensûhun leh olana kavlini ihlâs eylemek münâsebetiyle öğüt ve va'z da kullanıldı. Yâhud terzi yırtık elbiseyi düzeltip ıslâh eylediği gibi, nâsıh, mensûhun lehin hâlini ıslâh eylemekle öğüt ve nasihat da kullanıldı. Ve Nasihat öğüde denir isimdir. Nasihat edilenin dünyevî ve uhrevî bilcümle hayrım irâdeden ibarettir. Vecîz isimlerdendir... (Kaamûs Ter.).

Ve el-Addâ* ibn Hâlid(R)*den zikrolunuyor ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) benim için şu vesikayı yazdı: , "Bu, Muhammed Rasûluilah'ın el-Addâ' ibn Hâlid'den müslümânın müsiümâna alışverişi olarak yaptığı bir , alışveriştir. Satılan şeyde hiçbir hastalık, kötülük ve gaile yoktur'' [54][54]. Katâde: "el-Gâile", zina, hırsızlık ve kaçma huyu demektir, demiştir.

İbrâhîm en-Nahaî'ye: Bâzı hayvan dellâlları satış sırasında "Horasan ırkı"; "Sîcistân soyu" diye isimliyor ve "Dün Horasan'dan geldi" ve "Bugün Sîcistân'dan geldi" diyorlar (da hakîkat olmayan bu övgülerle hayvan satıyorlar; ne dersin)? denildi. İbrâhîm, bu alışverişin şiddetle kerîhliğine hükmetti-[55][55]. Ve Ukbe ibn Âmir (58): "Hiçbir kimseye hastalıklı veya ayıblı olduğunu bildiği bir şeyi, ayıbını haber vermeden müşteriye satması halâl olmaz" demiştir [56][56].

31-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Alışveriş eden iki kişi (yânî satıcı ile satın alıcı) birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe -yâhud: Ayrılıncaya kadar, dedi-muhayyerliğe sâhibdirler. Bunlardan herbiri dürüst ve doğru söyler ve (mala, semene âid hususları) birbirlerine beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki taraf (mal ve bedelin ayıbını) gizlerler ve

[54][54] el-Addâ' ibn Hâlid, Huneyn harbinden sonra müslümân olmuş bir sahâbîdir. Çöl ahâlîsinden olduğu için kendisinden pek az hadîs rivayet edilmiştir.

Rasûluilah'ın yazdırdığı bu alışveriş akdi Buhârî'de böyle çok kısadır. Tir-mizî'de hadîsin hem sevk sureti var, hem de daha geniştir: Abdülmecid İbn Vehb şöyle dedi: Bir kerre Adda' ibn Hâlid (R): Rasûlullah<S)'m bana yazdığı bir kİtâb var, onu sana okuyayım mı? dedi. Ben de: Evet, oku, dedim. Adda' bir mektûb çıkardı. Şöyle ki: "Bu vesika Adda' ibn Hâlid ibn Hevde'nin Muhammed Rasûlullah 'tan bir köle veya câriye satın alması üzerine yazılmıştır. O köle veya cariyede hastalık, ayıp, kaçmak ve hilekârlık, zina ve hırsızlık yoktur. Binâenaleyh bu akd bir müslümânın'öbür müsiümâna alışverişidir".

Bu hadîsi Nesâî, îbn Mâce ve İbnu Mende de buna yakın bir lâfızla mevsû-len rivayet etmişlerdir. Hadîsin başlığa uygunluğu "Hiçbir hastalık, kötülük ve gaile yoktur" sözünden alınır. Çünkü bunları nefyetme, satılan şeyin bunlardan salim bulunduğunu beyândır; bunlardan birşeyin gizlenmesi yoktur.
[55][55] Kerâhatin sebebi hakîkat olmayan bu sözlerde müşteriyi aldatma, hilekârlık ve karıştırma bulunmasıdır. Bu hüküm, tedlîsin; aldatmanın nefyine delâlet etmektedir.
[56][56] Ukbe ibn Amr (R)'ın bu sözünü ibn Mâce, Ahmed ibn Hanbel, Hâkim mevsû-len rivayet etmişlerdir.

İbn Mâce'nin metni şöyledir: "Ukbe dedi ki: Ben Rasûluilah'ın şöyle buyurduğunu işittim: 'Müslüman müslümânın kardeşidir. Hiçbir müsiümâna ayıblı bir malı mü'min kardeşine satması halâl olmaz, meğer ki ayıbım bildirsin'" (Aynî).

Hadîste müslümânın zikredilmesi, umde olması cihetiyledir, yoksa müslümân gayrı müslime de, herhangi bir insana da ayıblı mal satamaz ve aldatmaz.

yalan söylerlerse, bu alışverişlerinin bereketi giderilir" 57[57].

20- Çeşitli Nevi'lerden Karışık Olan Hurmanın Alışverişi Babı

32-.......Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Bize çeşitli nevi'lerden karışık olan hurma yığınından rızk verilirdi. Biz de onun iki sâ'ını bir sâ' hurmaya satardık. Peygamber (S) bize- "İki sâ' hurmayı bir sâ'a; iki dirhemi de bir dirheme satmayınız" buyurdu 58[58].

21- Et Satıcı Ve Hayvan Kesici Hakkında Denilen Şeyler Babı

33-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan Ebû Şuayb diye künyelenen bir adam geldi ve kasâb olan bir kölesine: Bana beş kişiye yetecek bir yemek yap. Çünkü ben Peygamber'i beş kişinin beşincisi olarak da'vet etmek istiyorum. Zira ben Peygamber'in yüzünde açlığı tanıdım, dedi. Nihayet o zât onları da'vet etti. Da'-vetli olan

---

57[57] Hadîsin başlığa delîlliği "İkisi doğru söyler ve beyân ederlerse" kavimdedir.

Bu hadîsteki muhayyerlik'in tefsirinde ayrı görüşler ileri sürülmüştür: Bâzı müctehidler iki tarafın birbirinden ayrılması, kavlen ayrılmaktır-Bayi' ben sattım; müşteri de aldım deyince, nâssda bildirilen ayrılma meydana gelmiştir. Bundan sonra iki tarafın muhayyerliği kalmaz, alış veriş tamam olmuştur. Artık müşterinin satılanı geri vermeğe hakkı kalmaz. Bundan sonra yalnız görme muhayyerliği, ayıp muhayyerliği, şart muhayyerliği ile mal reddedilebilir, dediler.

Bâzıları: Alışverişte muhayyerliği kesen ayrılma söz ile değil, belki alışverişe dâir görüşülüp müşterinin kabulünden evvel vuku bulan bedenler ile ayrılmadır. Binâenaleyh bayi' sattım dedikten sonra müşterinin satıcıdan ayrılıncaya kadar kabul etmek hakkı vardır. İki taraf birbirinden ayrılınca bu muhayyerlik hakkı kalmaz, dediler.
Diğer bâzıları da: Hadîsteki ayrılmadan maksad, bedenen ayrılmadır. Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılıncaya kadar alışveriş tamam olmaz, demişler ve bir meclis muhayyerliği kabul etmişlerdir.

Hanefîler'e göre akd, îcâb ve kabul İle tamam olur. Satılan şey, müşterinin mülkiyetine geçer. Âkİdlerden biri için meclis muhayyerliği kabul etmek, Öbür tarafın hakkını ibtâle varabilir... (Umdetu'l-Kaari).

58[58] Beytü'l-mâl'in sadakadan toplanmış bulunan hurması karışık olutdu. İçinde çeşitli nevi'ler, yânı iyisi, engini; olmuşu olmamışı bulunurdu. Sahâbîler kendilerine tayın olarak verilen bu hurmanın iki sâ'ını bir sâ' hurmaya satış ve mübadele ederlerdi. Sonra Peygamber,, böyle fazlasına yapılan satış ve mübadeleyi men' etmiştir. Hurma bîr cins olduğundan, fazlası ribâ oluyordu. Hurma böyle olduğu gibi, diğer erzak ve hububat da böyledir. Cinsler ayrı olursa fazlalık caiz olur.

toplulukla beraber bir adam da geldi. Ebû Şuayb'ın evine vardığında Peygamber (S): "Şu zât bize tâbi' olup gelmiştir. Ona izin vermek istersen izin ver (girsin); gen dönmesini istersen geri dönsün!" buyurdu. Ebû Şuayb: Hayır (geri dönmeyecek), fakat ben ona izin verdim, dedi 59[59].

22- Alışverişte Yalan Söylemenin Ve Ayıp Gizlemenin Bereketi Giderip Mahvetmesi Babı 60[60]

34-.......Hakîrn ibn Hızâm(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe - yâ-hud şöyle dedi: Ayrılıncaya kadar - muhayyerliktedirler. Bunlardan herbiri doğru söyleyip (metâ'a ve bedele âid hususları) birbirine beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur.

Eğer iki ?cra/(mal ve semenin ayıbını) gizler de yalan söylerlerse, alışverişlerin bereketi giderilir" 61[61].

23- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, ribâyı (faizi) kat kat artırılmış olarak yemeyin. Allah'tan korkun; tâ ki

---

59[59] Bu hadîs Mezâlim ve Et'ıme Kitâbları'nda da gelecektir. Da'vet yerine da'vet-siz, tûfeylî olarak gitmek haramdır. Da'vetsiz gelen kimse için ev sahibinden Peygamber'in yaptığı ve sahâbîlerine öğrettiği gibi, ayrıca İzin istenir ve gelen kişi ona göre hareket eder. Ancak da'vet sahibi ile tûfeylî gelen arasında dostluk olup, gelmesinden razı olacağı bilinirse buna cevaz verilmiştir.

60[60] el-Mahku, bir nesneyi mahv ve ibtâl eylemek ma'nâsınadir ki, ondan eser ve nişan komayıp belirsiz eylemekten ibarettir. Ve bir nesnenin bereketini gidermek ma'nâsmadır... üçüncü bâbdandır.

61[61] Hadîs iki bâb önce de geçmişti. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu ise gayet açıktır.

muradınıza eresiniz" (Âlu İmrân: 130) 62[62].

35-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Muhakkak insanlara Öyle bir zaman gelecek ki, o vakit kişi eline geçirdiği malı halâldan mı, yoksa haramdan mı kazandığını düşünmeyecektir" 63[63].

24- Ribânın Yiyicisi, Şahidi, Yazıcısı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ribâ yiyenler, kendilerini şeytân çarpmıştan başka bir hâlde kalkmazlar. Böyle olması da onların 'Alım satım da ancak ribâ gibidir' demelerindendir. Hâlbuki Allah alışverişi halâl, ribâyı haram kılmıştır. Bundan böyle kim Rabb 'inden kendisine bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse geçmişi ona ve işi de Allah'a âiddir. Kim de tekrar (faize) dönerse onlar o ateşin yaranıdırlar ki, orada onlar ebedî kalıcıdırlar" (ei-Bakara: 275) 64[64].

36-....... Âişe (R) şöyle demiştir: eLBakara Sûresi'nin sonundaki ribâ âyetleri indiği zaman Peygamber (S) bu âyetleri mescidde sahâbîlere karşı okuyup tebliğ etti, sonra da şarâb hususunda ticâreti haram kıldı 65[65].

37-.......Semure ibnu Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben bu

---

62[62] Câhiliyet devrinde faizli bir borcun ödeme vakti geldiğinde borçlu borcunu vermezse müddetçe bir misli artırma yaptıkları gibi, malı da bir misli artırırlardı. İkinci va'denin gelişinde de bir misli artırırlardı. Böylece ufak bir borç, birkaç zaman sonra korkunç yekûna ulaşırdı. İşte Allah mü'min kullarım bu âyette, ocakları söndüren bu çirkin muameleden men' ediyor.

63[63] Hadîs ayniyle "Malı nereden kazandığına aldırmayan kimse bâbı"nda da geçmişti. Bu Ebû Hureyre hadîsi, kendisinde faiz yemlen zamanın bozukluğunu haber vermektedir.

64[64] Buharı, ribânın yiyicisine, şahidine -diğer nüshada iki şahidine- ve yazıcısmada günâh terettüb ettiğini anlatmak üzere bu babı açmış ve âyeti de getirmiştir.

65[65] Hadîs "Kitâbu's-Salât", "Ebvâbu'l-Mesâcid"de de geçmişti.

gece ru 'yâmda iki kişi gördüm; onlar bana geldiler, müteakiben onlar beni düz bir yere çıkardılar. Birlikte yürüdük, nihayet kandan bir nehir üzerine geldik. O nehir içinde dikel-miş bir adam vardı. Nehrin kıyısında da bir adam vardı. Önünde bir takım taşlar vardı. Nehirdeki adam yüzerek sahile doğru gelip çıkmak isteyince, sahildeki adam onun çenesine bir taş atıyor, nehirdekini eski yerine döndürüyordu. Çıkmak için sahile doğru gelmeye her teşebbüs ettikçe, sahildeki hemen onun çenesine bir taş fırlatıyor, o da eski yerine dönüyordu. Ben o iki meleğe:

— Bu nedir? dedim.

Meleklerden biri: .

— O nehirde gördüğün kimse ribâ yiyendir, dedi" 66[66].

25- Yüce Allah'ın Şu Kavli Sebebiyle. Ribâ Yedirici (Kimsenin Günâhını Beyân) Babı:

"Ey îmân edenler, (gerçek) mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden (henüz alınmamış olup da) kalanı bırakın. İşte böyle yapmazsanız Allah'a ve Rasûlü'ne karşı harb(e girmiş olduğunuzu) bilin. Eğer (tefeciliğe) tevbe ederseniz mallarınızın başları yine sizindir. (Bu suretle) ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğratılmış olursunuz. Eğer (borçlu) darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamana kadar mühlet (verin). Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır eğer bilirseniz

Öyle bir günden sakının ki, o gün Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tastamam verilecek, onlara haksızlık edilmiyecektir" (ei-Bakara: 278-28I) 67[67].

66[66] Hadîsin bâb başlığına deiîl olan kısmı son cümlesidir. Bu hadîs Cenazeler Kitâ-bı'nda "Müşrik çocukları hakkında denilen şeyler bâbı"nda uzun bir metinle geçmişti. Buhârî burada o hadîsin sâdece başlığa delîl olacak kısmını getirmiştir (Aynî).

Bu başlık altındaki hadîslerde ribâ yazıcısı ve ribâ şahidinin zikri yok ise de, yazıcı ile şahidin ribâ yiyicisine iki yardım edici olmaları sebebiyle Buhârî bunları ribâ yiyicisi menzilesine tenzil ederek ona İlhak yoluyla zikretmiştir denilmiştir. Yâhud-da yazıcı ile şahidin ribâya razı-olmaları sebebiyledir. Çünkü bir şeye razı olan kişi, onun faili gibidir. Yâhud da Buhâri, yazıcı ve şâhid hakkında sarih olarak gelmiş olan Müslim'deki Câbir hadîsini işaret etmek istemiştir (İbn Hacer, Kastallânî).
67[67] Bu âyetlerde en büyük sakındırma, faizcilere Allah İle RasûlÜ tarafından harb ilân edileceğine dâir

İbn Abbâs: Peygamber (S) üzerine inen son âyet budur (yânî ribâ âyetidir), demiştir 68[68].

38-.......Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn şöyle demiştir: Babam Ebû Cuhayfe'yi gördüm ki, o kan alıcı bir köle satın almıştı. Sonra Ebû Cuhayfe bu köleye emretti de, onun kan alma âletleri kırıldı. Ben babamdan bu kırmayı sordum. O şöyle cevâb verdi: Peygamber (S) köpek bedelinden, kan alma ücretinden nehyetti. Döğün yapıcılıktan, döğünlenmekten, ribâ yiyiciliğinden ve ribâ yediricilikten de nehyetti. Suret yapıcı musavvire de la'net eyledi 69[69].

"Allah ribânın bereketini tamamen giderir, sadakaları ise artırır. Allah (haramı halâl tanımakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez" (ei-Bakara: 276).

39-.......İbnu Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan kulağımla işittim; "Yemin, mal için sürüm ve revâc sebebi (sanılır; hakikatte) bereketin mahv sebebidir" buyuruyordu 70[70].

27- Alışveriş Esnasında Yemîn Etmenin Keraheti Babı

40-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan (şöyle demiştir): Bir adam çarşıda satış esnasında müslümânlardan bir kimseyi satılık mal hakkında satın almaya ikna etmek için "Bu

---

olan cümledir. Hakîkaten kul haklarını sömüren bu ribâ sâhibleri harb açılacak şerrliler zümresidir.

68[68] Buhârî, İbn Abbâs'ın bu sözünü Tefsîr Kitâbı'nda senedli olarak getirmiştir.

69[69] Hadîsin başlığa hüccetliği "FâIz yiyiciliğinden ve fâIz yediricilikten de nehyetti" cümlesidir.

Hadîsteki kan alıcılığı ücretinin nehyi tenzihe hamledilmiştir. Çünkü Peygamber bizzat kan aldırmış ve ücret vermiştir.

70[70] Başlıktaki âyet, ribâ muâmelesiyle zahiren çoğalıyor sanılan malın hakikatte azala azala mahva mahkûm olduğu, yine zahirde verilen sadakalarla maddeten azalıyor farz edilen malın da hakikatte çoğaldığı bildiriliyor.Hadis, bu âyetin en ve-cîz ve en belîğ bir tefsiridir.

malın bedeline, müşterinin vermediği bir bedel verdiğini" Allah'a yemîn ederek, malına revâc vermişti. Bu vak'a üzerine şu âyet indi: "Hakikat Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz» onlara bakmaz» onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıtıcı bir azâb vardır" (Âiu imrân: 77) 71[71].

28- Kuyumcu, Dökümcü Hakkında Söylenen Hadîsler Babı

Ve Tâvûs, İbn Abbâs(R)'tan söyledi: Peygamber(S) "Mekke'nin yaş otu kesilmez" buyurdu. Abbâs da: Izhır otu müstesna olsun; çünkü o Mekkeliler'in demircileri ve kuyumcuları ile evleri için gereklidir, dedi.

Bunun üzerine Peygamber "Izhır müstesna" buyurdu 72[72].

71[71] Abdullah ibn Ebî Evfâ hadîsi âyetin, alışveriş esnasında ticâret malının revacını, sürümünü te'mîn için satıcı tarafından yapılan yemîn hakkında indiğini bildiriyor.

Bâzı âlimler bu âyetin Eş'as ibn Kays hakkında indiğini söylemişlerdir. İbn Kays bir arazînin mülkiyet hakkı hususunda hasmı ile niza' ederken hemen sür'-atîe yemîne davranması üzerine indi denilmiştir.

Taberi; Ebû Râfi', Kinâne ibn Ebî Hakîk, Huyey ibn Ahtab haklarında indiğini bildirmiştir. Zemahşerî ise, Tevrat'ı tahrif eden Yahûdîler hakkında ol duğunu Mukaatil'den nakletmiştir. Bir nassın inme ve gelme sebebi birkaç tane olabilir. Ve bu çokluk nassın ifâde ettiği şer'î hükme olan içtimaî ilgiyi gösterir.

Âyetin ifâde ettiği sakındırma, satış esnasında yemîn ile sürüm te'mîn etmeye çalışanların âhiret ni'metlerinden pay almamaları, Allah'ın kelâm etmesinden, rahmet nazarından ve temize çıkarmasından mahrumiyetleri gibi birkaç vecih ile te'kîdli bulunduğundan, yeminden sakınmanın sâri' nazarında çok mat-lûb ve mültezem olduğuna delâlet eder.

Yemîn, kuvvet ifâde eden bir lâfızdır. Sağ ele yemîn denilmesi de bundandır. Allah'ın ismini mahsûs surette zikrederek kelâmı kuvvetlendirmeye de bu sebeble yemîn denilmiştir ki, söylenen sözün doğruluğuna Allah'ı şâhid yapmak demektir. Buna hasîs işlerde değil, muazzam işlerde müracaat edilir.

72[72] Bu iki ta'lîki Buhârî Hacc Kitâbı'nda, "Harem'in av hayvanı ürkütülmez bâ-bı"nda senedieriyle getirmiş ve ilgili açıklamalar orada geçmişti.

İmâm Buhârî, buraya kadar maîşet kazanma hususunda ribânın günahlı bir kazanç yolu olduğuna, ticârette yemin ile mala sürüm ve revâc vermeye çalışmanın çirkinliğine dâir âyetleri ve hadîsleri birer birer sevkedip getirmişti. Buradan î'tibâren namuslu ve günahsız maîşet kazancı için tutulacak san'atlara dâir hadîsleri de sirasıyle getirecektir. Bunlar demircilik, kuyumculuk-dökümcülük, terzilik, dokumacılık, marangozluk gibi sanayi çeşitleridir. Buhârî bu konularda kendi şartına uygun olan sahîh hadîsleri kendisine hass bulunan büyük ustalık ve hünerlilikle tertîb edip sıralamıştır. Gaye bütün bu sanayi kollarında müstümânlarm en yüksek teknik seviyelere ulaşmaları ve bu hususlarda da bütün insanlığa önder olmaları yolunda her türlü ilmî ve teknik çalışmaları yapmalarıdır.

41-.......İbn Şihâb dedi ki: Bana Hüseyin'in oğlu Alî haber verdi ki, kendisine Alî'nin oğlu Hüseyin şöyle haber vermiştir: Alî aleyhi's-selâm şöyle demiştir: Bedir gazasında ganîmetten payıma düşen bir devem vardı. Peygamber de ganimet malının beşte birinden bana bir deve vermiş idi. Rasûlullah'ın kızı Fâtıma aleyhi's-selâm ile evlenmek istediğim zaman Kaynukaa' Yahûdîleri'nden kuyumcu bir adamla, benimle beraber gidip ızhır otu getirmek üzere va'dleştim. Getirdiğimiz ızhır otunu kuyumculara satmayı ve bunun bedeliyle evlenme ziyafetinin masrafı hususunda yardım istemeyi düşündüm.

42-.......îbn Abbâs(R)'tan (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle hitâb buyurdu: "Şübhesiz Mekke'yi Allah haram kılmıştır. Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadı, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır, O ancak.bir günün bir saatinde benim için halâl olmuştur. Mekke'nin otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, Mekke'nin yitiği yerden alınmaz, ancak sahibini arayıcı alabilir".

Abdulmuttalib'in oğlu Abbâs: Kuyumcularımız ve evlerimizin tavanları için ızhır müstesna olsun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Izhır müstesna" buyurdu.

İkrime: Av hayvanı ürkütülmez nedir bilir misin? O, hayvanı gölgeden uzaklaştırman ve yerine konmandır, dedi.

Abdulvahhâb, Hâlid'den: Kuyumcularımız ve kabirlerimiz için, diye söylemiştir [73][73].

29- Kuyumcu, (Kılıççı) Ve Demircinin Zikri Babı

---

[73][73] Buhârî, Abdulvahhâb îbn Abdulmecid es-Sakafî'nin bu hadîsini Hacc Kitabı' nda senediyle getirmişti.

Bu bâb İle buradaki hadîslerden maksad, sanayi sahihlerinin san'atlarım icra etmelerinin meşrû'luğunu delîllendirmektir. Bu delillerden alınan hükümler, ot gibi mubah olan şeylerin toplanması ve satılmasının caiz olduğu; zengin, fakir; şerefli ve inik herkesin hatalından maişetini kazanması gerektiği; gayrı müsIİm bir san'atkârla muamelenin cevazı; düğün yemeği için kazanmakta külfet ve meşakkatin göğüslenmesi; düğün ziyafetinin erkeğe âid olduğu gibi hükümlerdir.

43-....... Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrinde bir kılıç yapıcı kimse idim. Benim Âs ibn Vâil üzerinde bir alacağım vardı. Bir gün alacağımı tahsil etmek üzere ona geldim. O bana:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe sana borcumu vermem, dedi. Ben de:

— Allah senin canını alıp sonra sen diriltilmedikçe ben Muhammed'e küfretmem, dedim.

Bu defa o:

— Öyle ise ben ölünceye, sonra diriltilinceye, (âhiretle) bana mal ve oğul, kız verilinceye kadar sen beni bırak da, sana borcumu orada vereyim, dedi.

Bunu müteâkib şu âyetler indi: "(Şu) âyetlerimizi inkâr eden ve 'Bana elbette mal ve evlâd verilecektir11 diyen adamı gördün mü? O gayba mı vâkıf, yoksa Rahman olan Allah nezdinde bir ahid mi edinmiş? - Hayır, Öyle değil. Biz onun söyleyegeldiği sözü yazar, azabını da uzattıkça uzatırız. Onun söyler olduğuna biz mîrâsçı olacağız ve o bize tek başına gelecektir" (Meryem: 77-80) 74[74].

30- Terzinin Zikri Babı

44-.......'Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Bir terzi yapmış olduğu bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etti. Enes ibn Mâlik dedi ki: Ben de Rasûlullah'ın beraberinde bu yemeğe gittim. Terzi Rasûlullah'a bir mikdâr ekmek, bir mikdâr çorba yaklaştırdı. Çorbanın içinde kabak ve kuru et parçaları vardı. Yemek yerken Peygamber'i gördüm ki, yemek çanağının etrafından kabak araştırıyordu. Yine Enes: Artık o günden i'tibâren ben kabağı

74[74] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bu hadîsi Tefsir, Mezâlim, İcâre Kitâblarf nda da getirmiştir.

el-Kayn kelimesi, haddad = demirci ise de, sonra kuyumcu ma'nâsmda kull anılması yayılmıştır. Mukaatil'den gelen rivayette Habbâb'ın, Âs ibn Vâil'e, cadına âid bâzı zînet eşyaları yaptığı bildirilmiştir. Bunun İçin Habbâb'ın âdî)ir demirci değil, san'atkâr bir kılıççı, kuyumcu olduğu anlaşılıyor. İşte Buhârî bu babı ve hadîsi, demircilik, kuyumculuk gibi san'atlarla uğraşmanın ve maî-şet kazanmanın meşrû'luğunu ve rağbet edileceğini delîllendirmek için getirmiştir.

sevmekten bir an ayrılmadım, dedi 75[75].

31- Dokumacının Zikri Babı

45-.......Ebû Hazım dedi ki: Ben Sehl ibn Sa'd(R)'dan işittim, şöyle dedi: Bir kadın Rasûlullah'a bir bürde getirdi. Sehl, yanındakilere hitaben:

— Bürde nedir bilir misiniz? diye sordu.

Onlar tarafından:

— Şemle'dir, ihrâm'dır, diye cevâb verildi.

Sehl dedi ki:

— Evet, o henüz dokunmuş (yeni tezgâhtan çıkmış) ve kenarı

bile kesilmemiş bir kumaştı. Kadın: Yâ Rasûlullah! Bu bürdeyi kendi elimle dokudum, onu sana giydireceğim, dedi. Peygamber bürdeyi, ona bir ihtiyaclı olarak aldı. Sonra Peygamber bu bürdeyi izâr yapıp giymiş olduğu hâlde bizim yanımıza çıktı. Topluluktan bir kimse: Ya Rasûlallah, onu bana giydir, dedi. Rasûlullah: Peki, diyerek mecliste oturdu. Sonra hücresine döndü ve o bürdeyi çıkarıp dürdükten sonra' istemiş olan zâta yolladı. Bunun üzerine mecliste bulunan cemâat o isteyen kimseye: Sen bu işi güzel yapmadın. Peygamber'in hiçbir isteyeni geri çevirmeyeceğinikat'î bildiğinhâlde,O'ndan bu bürdeyi istedin, diye serzeniş ettiler. O zât da: Vallahi ben onu başka sebebden değil, ancak öleceğim günde benim kefenim olması için istedim, dedi.

75[75] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîsten şu hükümler alınmıştır:

a. Da'vete icabet: Bâzı âlimler bu İcabetin vâcibliğine, bâzıları sünnetliği-ıe, bâzıları da mendûbluğuna kaail olmuşlardır.

b. Peygamber'in alçakgönüllülüğünün kemâli. Bir terzinin ve herhangi nütevâzi' bir san'atkârın da'vetine icabet ve onun tiridden ibaret olan yemeği-li yemek suretiyle onu taltif etmeleri, tevâzu'un en melekî bir örneğidir.

c. Enes'in fazileti.

ç. Kabak ve tirid yemeğinin üstünlüğü.

Sehl ibn Sa'd:

— Hakîkaten bu bürde o zâtın kefeni oldu, demiştir [76][76].

32- Marangoz Babı [77][77]

46-.......Ebû Hazım şöyle dedi: Bir takım adamlar Sehl ibn Sa'd'e gelip ona Peygamber'in minberini soruyorlardı. Sehl (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) fulanca kadına - Sehl o kadının ismini söylemiştir- şöyle haber gönderdi: "Marangoz olan kölene emret de benim için insanlara hitâb ettiğim zaman üzerine oturabileceğim tahtadan bir yer yapsın'* buyurdu. Bunun üzerine kadın, o kölesine emretti. Köle de Gâbe ormanlığının ılgın ağacından onu yapıyordu. Sonra bu tahtaları kadına getirdi. Kadın da bunları Rasûlullah'a yolladı. Rasûlullah onların kurulmasını emretti de bunlar yerine konuldu. Müteakiben de Rasûlullah (va'z ve hutbe için) minber üzerine oturdu [78][78].

47-.......Câbir ibn Abdülah(R)'tan (şöyle demiştir): Ensâr'dan bir kadın Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlullah! Benim marangoz bir kölem vardır; senin için üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? dedi.

Rasûlullah:

— "İstersen yaptır" buyurdu,

Râvî dedi ki: Bunun akabinde kadın, Rasûlullah için o minberi yaptırdı. Nihayet cumua

---

[76][76] Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîs küçük bâzı iafız farklılıklarıyle Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

Peygamber'in bu bürdeyi dokumacı kadının elinden kabul edip alması, dokuma san'atının, yapışılması meşru' bir kazanç yolu olduğuna delâlet eder. Buhârî de bu başlığı ve hadîsi, bu delâleti göstermek için getirmiştir.

[77][77] Bâzı nüshalarda "Bâbu'n-Neccâr = Marangoz Babı"; bâzılarında "Bâbu'n Nicâre = Marangozluk Babı" şeklinde gelmiştir. Diğer başlıkların siyakına uygun olanı birinci şekildir (İbn Hacer).

[78][78] Bu hadîs bâzı lâfız farklarıyle Salât ve Cumua Kitâblan'nda da geçmişti.

günü olunca Peygamber(S) yerine konulan o minber üzerine oturdu. Akabinde daha önce yanında hutbe yapar olduğu hurma kütüğü sayha çıkardı, hattâ kendi kendine yarılacak-tı. Peygamber minberden indi, onu eliyle tuttu ve onu kucakladı. O sırada kütük susturulmakta olan çocuk gibi hafîf hafîf inliyordu. Nihayet kararlaşıp sustuktan sonra Rasûlullah:

— "O, yanında edildiğini işitmekte olduğu Zikru'llah için ağladı" buyurdu 79[79],

33- İmâmın (Veya Herhangibir Kimsenin) Bir Takım İhtiyaçlarını Bizzat Satın Alması Babı 80[80]

İbn Umer (R): Peygamber (S), Umer'den bir deve satın aldı, demiştir. Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân da: Bir

müşrik bir sürü koyun getirdi.

Peygamber de ondan bir koyun satın aldı, demiştir. Ve Peygamber, Câbir'den de bir deve satın almıştır 81[81].

48-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahudi'den, bedeli bir zaman sonra verilmek üzere,

---

79[79] Câbir ibn Abdillah'tan gelen ikinci hadîste Rasûhıllah'm haber göndermeyip doğrudan doğruya Ensârlı kadının Rasûlullah'a metindeki şekilde müracaat ettiği sabit oluyor. Her ikisi de doğrudur, aralarında hakîkî bir tenakuz yoktur

80[80] Ebû Zerr'in Kuşmeyhenî'den başkalarından gelen rivayeti böyledir. Diğerlerinde bu başlık düşmüştür. Bâzısında ise "Kişinin ihtiyâçları bizzat satın alması babı" şeklindedir, ki bu daha umûmîdir. Bu başlığın fâidesi, bu gibi işlere girişip alışveriş yapmanın İnsanlık şerefine noksanlık vereceğini vehmedenlerin bu vehmini def eylemektir.

81[81] Buradaki ta'lîklerden İbn Umer'in hadîsini Buhârî, Hibe Kitâbı'nda senediyle getirmiştir. Bundan sonraki bâbda da gelecektir.

EbûBekr'in oğlunun hadîsini Buyu' Kitâbı'mn sonlarında "Müşriklerle alışveriş etmek bâbı"nda senediyle getirmiştir. En son ta'lîk İse bundan sonra gelecek olan bâbdaki senedli hadîsin bîr parçasıdır.

Bu ta'lîklerin hepsi İhtilafsız başlığa uygun düşmektedirler. Bu hadîslerde büyüğün, şerefli kimsenin, işlerini görecek adamları olsa da tevazu' göstermek ve Peygamber'e uymak için bazen kendi ihtiyâçlarını bizzat doğrudan doğruya satın almalarının cevazı hükmü vardır. Çünkü Peygamber, ümmetine bir teşrî' ve ta'lîm olmak üzere bunları yapar idi (İbn Hacer ve diğerleri).

veresiye hububat satın aldı ve o Yahûdî'-ye kendi zırhını rehin bıraktı, demiştir 82[82].

34- Herhangi Nevi'den Binek Hayvanları Ve Eşekler Satın Alma Babı 83[83]

Bir kimse, sahibi üstünde binicisi olduğu hâlde herhangi bir binek hayvanı yâhud deve satın aldığı zaman, bu satın alış, sahibi binekten inmezden evvel kabz olur mu? 84[84]

Ve İbn Umer (R) dedi ki: Peygamber (S) Umer'e: "Bu çetin ve sert deveyi bana sat" buyurdu 85[85].

Rasûlullah:

— "Kız mı, yoksa dut mu (aldın)?" diye sordu.

Ben de:

— Dul, diye cevâb verdim.

Rasûlullah:

— "Senin onunla, onun da seninle oynaşacağınız bakire bir kız

istemez miydin?" dedi.

Ben de:

82[82] Rasûlullah'ın bu Yahudi'ye, kendine âid demirden yapılmış bir harb zırhı rehin bırakıp, ona karşılık bedeli veresiye, ailesinin İaşesi İçin buğday veya arpa satın aldığı hadîsi, Enes İbn Mâlik tarafından da Buyu' Kitâbı'nın başlarında rivayet edilmişti. Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır

83[83] Bu başlıkta hâss lâfız âmm üzerine atfedilmiştir. Çünkü DSbbe asılda yer üzerinde yürüyen herşey için konulmuştur. Sonra Örfen dört ayak üzerinde yürüyenlerde kullanılmıştır. Böyle olunca eşeği de, diğerlerini de şâmil olur.

84[84] Buhârî bu suâli getiriyor, fakat cevâbını vermiyor. Çünkü bu mes'ele imamlar arasında ayrı ayrı çözülmüştür: Ahmed ibn Hanbel, belli ve muayyen bir yere kadar binme hakkı kendisine âid olmak şartıyle satış akdinin cevazına kaail olmuştur. Mâlik de, mesafe yakın olursa şartlı satış caizdir, demiştir. Hanefi ve Şafiî imamları ise; mesafe İster yakın, ister uzak olsun şart İle satış nâssan neh-yedilmiştir, demişlerdir. Peygamber'in bu hadîste Câbir'e Medîne'ye kadar binmesine izin vermesi ise, bunlara göre, bir takım ihtimâl cihetleri bulunan müstesna bir mâhiyette sayılmıştır.

85[85] Buhârî, ibn Umer'in bu hadîsini Hibe Kitâbı'nda senediyle ve tam olarak getirmiştir.

— Bakımları bana borç olan bir takım kızkardeşlerim var. Onun için bir kadınla evlenmeyi, bunun da çocukları toplamasını ve saçlarını, başlarını taramasını ve bunlar üzerinde bir mürebbiye olmasını hayırlı buldum, dedim.

Rasûlullah:

— "Şimdi sen (Medîne'ye) varıyorsun. Vardığında artık ailene karşı akıllı, olgun, bağlı ol. Allah'tan evlâd isteyiniz"buyurdu. Sonra: "Deveni satar mısın?" diye sordu.

Ben de:

— Evet satarım, dedim.

Rasûlullah benden devemi bir ûkıyye(kırk dirhem)ye satın aldı. Sonra Rasûlullah benden önce Medîne'ye gitti. Ben de kuşluk vakti vardım. Mescide geldik. Rasûlullah'ı mescidin kapısı önünde bulduk. Rasûlullah bana:

— "Şimdi mi geldin?" diye sordu.

Ben de:

— Evet, şimdi geldim, diye cevâb verdim.

Rasûlullah:

— "Artık deveni bırak da (mescide) gir ve iki rek'at (geliş namazı) kıl" buyurdu.

Ben de girdim ve kıldım. Sonra Rasûlullah, Bilâl'e bir ûkıyye (gümüş) tartıp bana vermesini emretti. Bilâl de, terâzî ağır basarak tartıp verdi. Ben arkamı çevirip eve giderken birden Rasûlullah:

— "Câbir'i bana çağır" buyurdu.

Ben Rasûlullah devemi beğenmedi de şimdi geri verecek sandım. Hâlbuki bana bu deve kadar sevimsiz birşey yoktu. Rasûlullah:

— "Deveni al, bedeli de senin olsun" buyurdu 86[86].

86[86] Bu hadîs âlimler arasında "Hadîsu'1-Baîr = Deve Hadîsi" diye meşhurdur. Bu-hârî bunu Sahîh'inin yirmi kadar yerinde getirmiştir. Şartlar Kitâbı'ndaki rivayeti daha uzundur.

49-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben bir gazada

Peygamber'in beraberinde bulundum. (Dönüşte) devem beni geri bıraktı ve yürümekten âciz oldu. Bu sırada Peygamber yanıma geldi ve:

— "Yâ Câbir" diye seslendi. Ben:

— Evet benim, dedim. Rasûlullah:

— "Zorun nedir (ki geri kaldın)?" diye sordu

Ben:

— Devem beni geri bıraktı ve yoruldu da ben arkada kaldım,

dedim.

Rasûlullah hemen (devesinden) indi ve çengelli deyneği ile devemi çekmeye koyuldu. Sonra bana:

— ' 'Haydi şimdi bin!' * dedi.

Ben de bindim. Bu defa da devemi gördüm ki, onu ben Rasûlul-lah'ın devesini geçmekten men' ediyordum. Rasûlullah (yol konuşması olmak üzere) bana:

— "Evlendin mi?" diye sordu. Ben de:

— Evet evlendim, dedim.

Câbir hadîsinin rivayetinde en çok ihtilâf edilen nokta Câbir'in devesinin kıymetine âiddir. Buhârî'nin kırk dirhem vezninde bir ûkıyye rivayetinden başka beş ûkıyye, iki ûkıyyç ile bîr veya iki dirhem rivayet edenler de vardır. Bunun altın ve gümüş olduğunu rivayet edenler de vardır.

Hadîsteki eUKeys lâfzının ma'nâsında.ihtilâf edilmiştir. Akıl, cima, çocuk ma'nâlarmı tutanlar da vardır. Bu ihtilâftan dolayı olsa gerek ki, Buhârî bu hadîsi rivayet ettikten sonra nihâyetinde "Keys ile mak-sûd olan çocuktur, akıldan kinayedir" demiş ve kendince üstün olan ma'nâya işaret etmiştir. Şu hâlde Buhârî'ye göre "'J&'jgk" lâfzının ma'nâsı, "Aklını kullan, olgunluk ve fetânet sahibi ol da Allah'tan çocuk iste" demek oluyor. Bu kelime elzim gibi gizli bir fiil ile mensûbdur (Aynî).

35- Cahılıyet Devrinde Mevcud Olup İslam Devrinde De İnsanların Oralarda Alışveriş Yaptıkları Meşhur Arab Panayırları Babı [87][87]

50-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l-Mecâz, Câhiliyet devrinde (meşhur) panayırlardı. İslâm devri olunca bu panayırlarda ticâret yapmayı günâh saydılar. Bunun üzerine Allah: "Hacc mevsimlerinde ticâretleRabbHnizden rızk istemenizde üzerinize bir günâh yoktur..." (ei-Bakara: 198) âyetini indirdi. İbn Abbâs bu âyeti böyle "Fî-mevâsimi'1-hacc (= Hacc mevsimlerinde)" kaydı ile okudu [88][88].

36- Deli Yâhud Hasta Develerin Satın Alınması Babı

"Hâım", herşeyde maksada aykırı harekette bulunandır [89][89].

---

[87][87] Buhârî bu başlığı Câhiliyet devrinde mevcûd ve meşhur olan bu panayırlarda İslâm devrinde de ticâret yapmanın caiz olduğunu isbât için getirmiştir. Başlığa delîl olarak getirdiği İbn Abbâs hadîsi, küçük bir sened ve lâfız farkıyle Hacc Kitâbı'nın "Hacc günlerinde ticâret ve Câhiliyet panayırlarında alışveriş etmek bâbı"nda da geçmişti. Bu panayırlarla ilgili açıklama da orada verilmişti.

[88][88] Âyetin sonundaki "FÎ-mevâsİmiM-hacc(Hacc mevsimlerinde)" kaydı, îbn Ab-bâs'ın kıraatidir, Mushaf'ta tesbît edilmemiştir. Hafız ibn Kesîr: Bu kelâmı Mü-câhid, Saîd ibn Cubeyr, İkrime, Mansûr ibnu'l-Mu'temir, Katâde, İbrâhîm en-Nahaî, Rabî' ibnu Enes ve diğerleri böyle tefsir etmişlerdir, der (Kastallânî).

[89][89] Yânî satıcı ayıbli bir malın ayıbını müşteriye bildirir, müşteri de kusuru İle beraber satın almaya razı olursa, bu alışverişin caiz ve sahîh olacağı babı.

Hadîsteki "Hım" lâfzı "Ehyem"'m cem'idir ve deveye arız olan susuzluk hastalığıdır. Sirayet edici ve helak eyleyicidir. Bu hastalığa tutulan hayvan mütemadiyen su içer, bir türlü kanmaz. Günden güne zayıflar ve nihayet ölür (Kaa-mûs Ter.)..

"Hâmet devâbbunâ" denilir ki, hayvanlarımız susadi demektir. İbn Umer hadîsindeki "el-İbili'1-hîm" de hasta deve demektir. Hiyâm, bir hastalıktır ki yakalanan hayvan içer içer de bir türlü suya kanmaz (İbnu'1-Esîr, en-Nihâye).

Lugatçiler bu kelimenin medlulünü böyle ta'yîn ettikleri hâlde Buhârî, Sa-hîh'inin bu babında "Hım" kelimesinin "Hâim"in müfredi olduğunu; bunun medlulünün de deveye ânz olan bir cinnet olup, hayvanın herşeyde maksada muhalif harekette bulunduğunu bildiriyor.

İbnu't-Tîn ve İbnu Munîr Buhârî'ye: Hîm, Hâim'in müfredi değildir diye i'tirâz etmiş ve Buhârî'nin bu baba koyduğu bu lisânı bilgiye, bunda nazar vardır, demişlerdir. Bu i'tirâza Mesâbîh'de Buhârî hesabına şöyle cevâb verilmiştir:

51-....... Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Şurada (yânî Mekke şehrinde) Nevvâs isminde bir (deve taciri) kimse vardı. Bunun yanında hastalıklı develer de vardı. İbn Umer (R) gidip, Nevvâs'ın bir ortağından bu hastalıklı deveyi satın aldı.Sonra ortağı Nevvâs'a geldi de:

— O hasta deveyi sattık, dedi. Nevvâs:

— Sen o deveyi kime sattın? dedi.

Ortağı:

— Şöyle şöyle sıfatta bir ihtiyara sattım, dedi.

Nevvâs:

— Vay sana yazıklar olsun! Vallahi bu ihtiyar zât İbnu Umer'-dir, dedi ve hemen İbn Umer'e gitti ve: Ortağım sana kusurunu bildirmeden hastalıklı deve satmıştır, deyip vaziyeti anlattı.

İbn Umer:

— Öyleyse deveni sür git, dedi.

Nevvâs deveyi alarak sürüp gitmeye davrandığı zaman, İbn Umer:

— Haydi bırak şu deveyi! Artık biz Rasûlullah'ın "Hastalığın bizatihi sirayeti yoktur" hükmüne razı olmuş kimseleriz, dedi [90][90].

Arada bir fark varsa, "Hîm"de hâ'nm dammesi yâ'ya tabâiyetle kesre yapılmıştır. cem'inde de böyledir.

Sonra şârih Aynî de Buhârî'yi müdâfaa ederek: Nadr ibnu Şumeyl'in Kitâbu 'l-tbi!'de bunun deveye ânz olan bir cinnet olduğunu haber verdiğini bildiriyor, ve Buhârî'ninbu hastalıklı deveyi aşk harâretiyle içi yanan ve şaşkın olan "Raculun hâim"e benzettiğini söylüyor (İbn Hacer ye Aynî).

[90][90] başka bir hadîsin ilk kelimesidir. Bununla bir hastalığın sahibinden başkasına bizatihi geçmesi nefyedilmiştir. Sahîhayn'da ve diğer hadîs kitâbla-rında Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Sâib ibn Yezîd'den ayrı ayrı tarîkler ve metinlerle rivayet edilen bu hadîsin tamâmı: Hastalığın kendi kendine başkasına sirayeti yoktur, kuş uçmasıyle uğursuzluk yoktur. Baykuşta uğursuzluk yoktur. Saf er ayında uğursuzluk yoktur. Gûl-yabânî denilen bir mahlûk da yoktur".

Sağlık kaaidelerine uymayı, çeşitli hastalıklara karşı çeşitli tedâvî yollarına tevessül etmeyi ehemmiyetle tavsiye eden ve bilhassa bulaşıcı hastalıklardan sakınma, çârelerini zamanımızın karantina şekline kadar öğreten Peygamber'in bulaşıcı bir hastalığın sahibinden başkasına geçmesini inkâr etmesi elbette mutlak bir inkâr değildir. Bu hastalığın ilâhî izinsiz geçmesini inkârdır. İnşalara her hayır ve şerrin, her nevi'

37- Müslümanlar Arasında Meydana Gelen Harb Fitnesi Sırasında Ve Fitne Günleri Hâricinde Silâh Satmak Babı

İmrân ibn Husayn (R) fitne günlerinde silâh satmayı kerîh görmüştür 91[91].

52-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Bizler Huneyn yılında Rasûlullah'ın beraberinde sefere çıktık. Nihayet Rasûlullah (S) ben Ebû Katâde'ye bir zırh verdi. Ben de o zırhı sattım da, onun bedeliyle Benû Seleme yurdunda küçük bir bustân satın aldım.İşte bu bus-tân, İslâm'da aslına sâhib olduğum ilk maldır 92[92].

38- Aittâr Ve Güzel Koku Satmak Hakkında Bâb

53-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (R) şöyle buyurdu: "İyi arkadaş ile kötü arkadaşın meseli, misk sahibi ile demirci körüğü gibidir. Misk sahibinden sana şu iki ikiden biri yok olmaz: Ya sen ondan bir mikdâr satın alırsın, yâhud onun güzel kokusunu hisseder koklarsın, Demirci körüğü ise bedenini yâhud elbiseni yakar, yâhud da ondan

---

ni'met ve musibetin Allah'ın izni iradesiyle erişmesi, İslâm'ın te'sîs ettiği îmân asıllarından birisidir. Bu esâsa göre sâri' hastalık da bizatihi sirayeti nefyedilip Allah'ın izni ile sirayet edeceği öğretilmiştir. Hadîsin diğer fıkralarında da İslâm Dînî'nin te'sîs ettiği yüksek medeniyet kanâatlerine muhalif olan Câhiliyet devri hurafelerinin men' edilmekte olması da'bu hususu te'yîd etmektedir.

"Hastalığın kendi kendine başkasına sirayeti yoktur" demek, dokunma, karışma veya geçmeye yardım edecek herhangi bir sebeb olmadan hastalığın başkasına geçmesi yoktur demek de olabilir.

91[91] Buhârî bâb başlığında âdeti Üzere hükmü bildirmeyip, sâdece İmrân haberini vermekle yetinmiştir, tmrân'ın bu sözünü tbn Adiyy, el-Kâmil'de; Taberânîe/-Kebîr'de senediyle rivayet etmişlerdir. Müslümanlar arasında çıkan harb fitnelerinde silâh satışı zâlimce öldürmelere âlet olacağı için bazılarınca iyi görülmemiştir.

92[92] 92 Ebû Katâde'nin hadîste haber verdiği zırh da harb âletlerinden; fakat Ebû Ka-tâde'nin bunu satışı harb günlerinden sonradır. Böyle olunca bu hadîs başlığın ikinci kısmına delîl olmuştur. Buhârî bu hadîsi Hums, Magâzî, Ahkâm Kitâb-lan'nda; Müslim ise Cihâd ve Siyer Kitabı, 13. babında getirmiştir. Hadîs bura-dakinden daha uzundur. Buhârî, âdeti üzere kısaltarak başlığa delîl olacak kısmını getirmiştir.

pis bir koku hissedersin" 93[93].

39- Haccâm (Yânî Vücûddan Kan Alma Tedavisi Yapan) Kimsenin Zikri Babı 94[94]

54-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Taybe Nâfi', Rasûlullah'ın vücûdundan kan aldı. Rasûlullah (S) da Ebû Taybe'ye bir sâ' (yânî 1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybe'nin efendisi olan Harise oğulları'na da, onun ödernesi gereken vergisini hafifletmelerini emreyledi.

55-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) vücûdundan kan aldırma tedavisi yaptırdı da kendisinden kan alma tedâvîsi yapan haccâm kimseye (bir sâ' hurma) ücret verdi. Eğer (kan alıcıya) ücret vermek haram olsaydı, Rasûlullah bu zâta ücret vermezdi, dedi 95[95].

40- Erkekler Ve Kadınlar İçin Giyilip Kullanması Mekruh Olan Şeylerde Ticâriet (Yapmanın Hükmü) Babı

56-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kerre Peygamber (S) Umer ibnu'l-Hattâb'a ipek yâhud siyerâ (denilen sarı çubuklu) bir hülle (yânı takım elbise) gönderdi.

93[93] Hadîsin "Ya ondan bir mikdâr misk satın alırsın" fıkrası, bâb başlığına delîl yapılmıştır. Attâr da ıtır, yânî güzel kokulu şeyler satıcısı demektir

94[94] Buhârî, aynı kitabın 25. Bâbı'mn 38 rakamıyle geçen Ebû Cuhayfe hadîsindeki kan alma bedeli hakkındaki şübheyi gidermek için bu babı açmış ve mes'eleyi aydınlatmıştır: Orada Ebû Cuhayfe, Peygamber'in ribâ gibi bir takım kazançları yasak ettiğini sayarken, haccâmı da kan alma ücretinden men' ettiğini rivayet etmişti. Bu men'in zahiri haram kılmak idi. İşte Buhârî burada yeni bir bâb açarak kan alma tedâvîsi yapan kimsenin ücret almasının cevazını ifâde eden iki hadîs getirmiştir

95[95] Başlığa delîl olmak üzeîe getirilen Enes ibn Mâlik ile İbn Abbâs hadîslerinin her ikisi de Peygamber'in kan aldırma tedâvîsi olduğunu ve kan alan haccâm kimseye de hacâmet ücreti verdiğini açıkça delîllendirmiştir. Onun İçin bu yolda buna ehil olan mütehassıs kişilerin, yânî tabîblerin san'at icra etmelerinin ve bundan ücret almalarının cevazı apaçıktır. İşte bu sebeble İbn Abbâs da hadîsinin sonunda "Kan aldırma ücreti haram olsaydı, Rasûlullah kan alıcıya Ücret vermezdi" demek suretiyle bu hükmü açıkça belirtmiş oluyor.

Sonra Peygamber bu elbiseyi Umer'in üzerinde gördü de: "Ben bu elbiseyi sana giymen için göndermedim. Bu ipekli elbiseyi ancak âhirette nasibi olmayan erkek giyer. Ben ancak bunu sana satıp da faydalanasın diye gönderdim" buyurdu 96[96].

57-.......Mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi, üstünde bir takım resimler bulunan küçük bir yastık, bir şilte satın almıştı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapının önünde dikeldi de içeriye girmedi. (Âişe dedi ki:) Bu sırada ben O'nun yüzündeki iste-mezliği sezip tanıdım. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben Allah'a ve Rasûlü'ne tevbe ederim. Ben ne günâhı işledim ki? dedim.

Rasûlullah:

— "Şu yastığın hâli nedir?" buyurdu. Ben:

— Ben onu Sen üzerinde oturasın ve yaslanasın diye, Senin için satın aldım, dedim.

Rasûlullah:

— "Bu suretlerin sahihleri kıyamet gününde muhakkak azab edilirler. Ve bu kimselere: Sûref verdiğiniz bu mahlûkları diriltiniz, denilir", Ve yine Rasûlullah: "İçinde suretler bulunan eve melekler girmez" buyurdu 97[97].

96[96] Bu hadîs Cumua Kitâbı'nda da uzunca bir metin ile geçmişti. Buhârî burada hadîsi, babın unvanı veçhile erkekler veya kadınlar tarafından kullanılması mekruh olan eşyanın satışının caiz olup olmamasını belirtmek için getirmiştir. Hadîs, giyilmeden; başka türlü faydalanmak için satışın cevâzım.ifâde etmektedir.

97[97] Üstünde suretler bulunan eşyanın alınıp satılması, bu Âİşe hadîsinin zahirine göre caiz değildir. Fakat yere yayılan ve horlukla kullanılan eşyanın sûretli olmakla beraber alışverişinin cevazı hakkında da sahîh hadîsler vardır. Men' ile cevaza delâlet eden haberler taâruz ettiğinde aslolan, sakındırma delili gelene ve zahir olana kadar mübâh olmaktır. Sonra bu Âişe hadîsinde, Âişe tarafından akdedilen alışverişi Peygamber feshetmemiştir. Bu feshetmemenin delaletiyle, bu resimli yastık hakkındaki Peygamber'in beyanâtı, harâmlığa değil, belki ke-râhate hamlolunabilir, denilmiştir. Böylece hadîsin başlığa bir dereceye kadar, delîlliği gösterilmiştir.

Âişe hadîsinden hayvan tasvirinin harâmlığıda sabit olur. Fakîhler ve ha-dîsçiler cumhuru taş, ağaç, manzara ve hayat sahibi olmayan eşyanın resimlerinin yapılmasında ve kullanılmasında be's görmemişlerdir.

41- Bâb: Mal Ve Meta' Sahibi, Malın Fiâtını Ta'yîn Ve Takdir Etmeye Daha Haklıdır

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "EyNeccâr oğullan, arsanızın kıymetini bana söyleyiniz!" buyurdu. O çevrilmiş bahçenin içinde bakılmamış harâb yerler ve hurma ağaçlan vardı 98[98].

42- Bâb Sapışın Kesinleşmesi Veya Feshi İçin Ne Kadar -Veya Kaç Tane- Muhayyerlik Caiz Olur? 99[99]

59-.......Nâfi', İbn Umer'den; o da Peygamber'den işitti ki, Peygamber (S): ''Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça -yâhud: Ayrılıncaya kadar- alışverişleri hususunda muhayyerliğe mâliktirler, yâhud alışveriş muhayyerli olur" buyurdu.

Nâfi' dedi ki: İbn Umer, hoşuna gitmekte olan birşey satın aldığı zaman o malı satın almış olduğu sahibinden ayrılırdı 100[100].

60-....... Bize Hemmâm, Katâde ibn Diâme'den; o da Ebu'I-HalîTden; o da Abdullah ibnu'l-Hâris'ten; o da Hakîm ibn Hızâm'-dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Satıcı ile satın alıcı

98[98] Hadîs, Salât Kitâbı'nda daha geniş bir metinle geçmişti. Peygamber'in mescidinin bina edildiği arsanın Peygamber tarafından satın alınması ve sahihlerine arsalarının fiatını bildirmelerini istediği görülüyo'r. İşte hadîsin başlığa delîl olan kısmı bu "Arsanızın fiatını bana söyleyiniz" emridir. Bu hadîs Hicret Kitâbı'-nın evvelinde de gelecektir.

99[99] Alışverişin kesinleştirilmesi yâhud feshedilmesi şıklarındaki muhayyerliğin ne kadar veya kaç tane olması caiz olur? Bâzıları bunların biri meclis muhayyerliği, biri de şart muhayyerliği olmak üzere iki muhayyerliktir, dediler. lbnu'1-Esîr ise: Muhayyerlik üç nevi'dir: Meclis muhayyerliği, şart muhayyerliği, nakısa muhayyerliği, demiş ve bunları beyân eylemiştir (Aynî).

100[100] Bu hadîste bundan sonraki hadîste muhayyerlik müddetinin mikdârını beyân yoktur. Bu iki hadîste ancak muhayyerliğin sabütunun beyânı vardır. Bâzıları: Buhârî'nin başlıktaki sözü ile muradı "Satıcı alıcıdan birini diğerine kaç defa muhayyer kılar?" demek olması ve bununla üç bâb sonra gelecek olan tarikteki Hemmâm'in "Üç kerre muhtar olur" ziyâdesine işaret etmiş olması muhtemil-dir, demişlerdir (Aynî).

Hadîsin sonundaki İbn Umer'in fiilini Müslim de rivayet etmiştir (Kastallânî).

birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerliktedirler" buyurdu. Ahmed ibn Saîd ed-Dârimî ziyâde edip şöyle dedi: Bize Behz ibn Râşid tahdîs edip şöyle dedi: Hemmâm ibn Yahya şöyle dedi: Ben bu hadîsi Ebu't-Teyyâh'a zikrettim. Ebu't-Teyyâh: Kendisine bu hadîsi Abdullah ibnu'l-Hâris tahdîs ettiği zaman ben Ebu'I-HahTin beraberinde idim dedi 101[101].

43- Bâb: Satıcı Yâhud Müşteri Muhayyerlik Husûsundabir Vakit Ta'yîn Etmedikleri Zaman Bu Alışveriş Caiz Olur Mu? 102[102]

61-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyirliktedir-ler. Yâhud ikisinden biri diğerine: (Satışı yâhud feshini) tercih et, der" buyurdu. Belki de şöyle demiştir: "Yâhud satış muhayyerli satış olur" 103[103].

44- Bâb: Satıcı İle Müşteri Birbirlerinden Ayrılmadıkları Müddetçe Muhayyerliktedirler

İbn Umer de, Kaadı Şurayh de, Şa'bî de, Tâvûs ibn Keysân da, Atâ ibn Ebî Rebâh da, İbnu Ebî Muleyke de bu meclis muhayyerliğine kaail olmuşlardır 104[104].

101[101] Ahmed ibn Saîd'İn bu rivayetini Ebû Avâne, kendi Sahih 'inde senediyle rivayet etmiştir.

102[102] Yânî satışta muhayyerlik zamanı bir müddetle ta'yîn edilmediği takdirde bu satış, bu hâlde lâzım mı, yoksa caiz mi olur? Bu lüzumun ma'nâsı feshetmeyi kabul etmemesi; cevazın ma'nâsı ise bunun zıddıdır (Kirmânî).

Buhârî, bu mes'elede müctehidler arasında görüş ayrılığı bulunduğu için cevâbı zikretmemiştir
103[103] Hadîsin başlığa delîlliği sâdece muhayyerliğin zikredilmesindedir. Fakat hadîs, vakit ta'yîninde suskundur.

104[104] Meclis muhayyerliğine kaail olan buradaki zevatın bu görüşleri, hep diğer hadîs kitâblarmda senedleriyle tesbît ve rivayet edilmiştir. Meclis muhayyerliğini başka türlü anlayanlar da vardır:

Bu ihtilâf hadîsteki "Satıcı ile müşteri birbirinden ayrılmadıkça muhayyerdirler" cümlesinin te'vîline yöneliktir. Bâzıları: iki tarafın|birbirinden ayrılması kavlen ayrılmaktır. Satıcı sattım, müşteri de aldım

62-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Satıcı ile müşteri (birbirlerinden) ayrılmadıkça muhayyerliğe sâhibdirler. Bunlardan herbiri doğru söyleyip de (meta' ve bedele âid hususları birbirine) beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki taraf yalan söyler ve (mal ile semenin ayıbını) gizlerlerse, bu alışverişlerinin bereketi giderilir" 105[105].

63-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: RasûTulleh <S) şöyle buyurmuştur: "Satıcı ile müşteriden herbiri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe, arkadaşına karşı muhayyerliktedir. Ancak satışın muhayyerli satış olması müstesnadır" 106[106].

45- Bâb:

"Satıcı ve müşteriden biri satıştan sonra arkadaşını muhayyer kıldığı zaman -ayrılmamış olsalar da- satış vâcib, yânt lâzım olmuştur".

---

deyince, nâssta bildirilen ayrılma hâsıl olmuştur. Bundan sonra iki tarafın muhayyerliği kalmaz. Satış tamâm olur, artık müşterinin malı geri vermeye hakkı kalmaz. Bundan* sonra yalnız ru'yet, ayıb, şart muhayyerliğiyle reddedebilir, demişlerdir.Diğer-leri de: Satışta muhayyerliği kesen ayrılma, sözlerle değil, alışverişe dâir görüşülüp müşterinin kabulünden evvel vuku' bulan bedenlerle ayrılmadır. Binâenaleyh bayi', sattım dedikten sonra müşterinin, bâyi'den ayrılıncaya kadar kabul etmek hakkı vardır. Birbirlerinden ayrılınca bu muhayyerlik hakkı kalmaz, demişlerdir.

Hanefîler'e göre: Akid, îcâb ve kabul ile tamam olur, satılan şey müşterinin mülküne geçer.Âkidlerden birisi için meclis muhayyerliği kabul etmek, öbür tarafın hakkını ibtâli gerektirir. Hâlbuki Peygamber "Müslümanlıkta zarar vermek ve zararlanmak yoktur" buyurmuştur.

105[105] Hadîs, daha önce de gemişti, buradaki başlığa delîlliği meydandadır.

106[106] "(Satışın muhayyerli olması müstesna)"istisnasında üç görüş vardır: En sahîhi, bunun hükmün aslından istisna olmasıdır. Yânî satıcı ile müşteri muhayyerdirler, ancak kendisinde muhayyerleşme cereyan eden satış müstesnadır. O da akdin geçerliliğini tercih etmektir. Çünkü onlar henüz ayrılmamış olsalar da, akid bu şartla lâzım olur.

ikinci görüş, gayenin mefhûmundan müstesna olmaktır. Yânî onlar ayrılmadıkları müddetçe muhayyerliktedirler, ancak içinde meselâ bir gün muhayyerlik şart kılınan .satış, olması müstesnadır. Çünkü muhayyerlik, şart kılınan müddetin geçişine kadar, ayrılıştan sonra da devam eder.

Üçüncüsü, bunun ma'nâsı, satıcı ile müşteri için mecliste muhayyerlik olmamak şart edilen satış müstesnadır demektir (Kirmanı).

64-.......İbnu Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "îki kişi alışveriş yaptıkları zaman, beraber bulunarak birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe bunlardan herbiri meclis muhayyerliğine mâliktirler. Ve eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzere alışveriş yaparlarsa, alışverişten sonra ayrılsalar da bu satış vâcib olmuştur ve onların hiçbiri satışı terk, yânı feshedemez, ayrılıştan sonra da satış vâcib olmuştur" 107[107].

46- Bâb: Satıcı Muhayyerlikte Olduğu Zaman Satış Caiz Olur Mu? 108[108]

65........ İbn Umer(R)'den: Peygamber (S): "Satıcı ve satın alıcı birbirlerinden ayrılıncaya kadar aralarında kesinleşmiş bir satış akdi yoktur, ancak muhayyerli satış olması müstesnadır" buyurdu.

66-....... Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde, Ebû'l-Halîl'den; o da Abdullah ibnu'l-Hâris'ten; o da Ha-kîm ibn Hızâm(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe -yâhud: Ayrılıncaya kadar-muhayyerliktedirler" buyurmuştur. Râvî Hemmâm dedi ki: Ben kendi kitabımda şöyle yazılı buldum: "O üç kerre ihtiyar eder. Eğer satıcı ve müşteri doğru söylerler ve gerçeği beyân ederlerse, alışverişlerinde onlar için bereket ihsan olunur. Eğer yalan söylerler ve gerçeği gizlerlerse hayırsız bir kâr kazanmaları ve alışverişlerinin bereketinden mahrum kılınmaları umulur". Habbân şöyle dedi:Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebu't-Teyyâh tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibnu'l-Hâris'ten, o bu hadîsi Hakîm ibn

---

107[107] Hadîsin başlığa delîlliği "Ve eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzerine alışveriş yaparlarsa bu alışveriş vâcib olmuştur" kavlinde-dir. Bu hadîsi Müslim de Buyû'da tahrîc etmiştir.

108[108] Yânî akd caiz mi, yoksa lâzım mı olur? Buhârî bu başlıkla muhayyerliği yalnız müşteriye kasredenin görüşünü reddetmeyi kasdetmiştir. Çünkü hadîste bu hususta satıcı ile müşteri arasında bir düzgünleştirme vardır. Buhârî, hadîsteki ile yetinerek cevâbı zikretmemiştir.

Hızâm'dan; o da Peygamber'den olmak üzere tahdîs ederken işitmiştir [109][109].

47- Bab:

Bir şahıs herhangi birşey satın alsa, satan ile alıcı satış meclisinden ayrılmalarından önce ve satıcı da müşteriye karşı bir inkârda bulunmadığı hâlde, alan kişi aldığı bu şeyi o saatte başka birine hibe etse; yâhud bir kimse bir köle satın alsa da satış meclisinden ayrılmadan o köleyi âzâd eylese? [110][110].

Tâvûs ibn Keysân, rızâ üzerine bir metâ'ı satın alan, sonra da o mctâ'ı satan kimse hakkında: Meta1 da, kazanç da onun lehine vâcib oldu, demiştir [111][111].

67- Ve el-Humeydî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Dînâr tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde olarak bir seferde idik. Ben, babam Umer'in genç, çetin bir devesine binmiştim. Deve bana galebe ediyor ve kaafilenin önüne geçiyordu. Umer de onu men' edip geriye çeviriyordu. Sonra devem tekrar kaafileyi geçiyor, Umer de onu men' edip çeviriyordu. Bu sırada Peygamber (S) Umer'e:

— "Şu hırçın deveni bana sat!" buyurdu.

Umer:

— O Senindir yâ Rasûlallah, dedi.

Rasûlullah tekrar:

— "Şu deveyi bana sat!" buyurdu.

---

[109][109] Bu hadîs şimdiye kadar birkaç defalar geçti. Burada bâzı lâftz farkları ile ve ayrı tarîklerden de getirilmektedir

[110][110] Buhârî, mes'ele ihtilâf yeri olduğu için, izâ'lann cevâbını zikretmemiştir. Çünkü Mâlikîler ve Hanefiler bütün eşyada kabzı tahliye ile yapmışlardır. Şâfiîler ve Hanbelîler ise tahliye, menkûl mallarda değil, evlerde ve akarda kâfî gelir demişlerdir

[111][111] Tavusun bu fetvasını Saîd ibn Mansûr İle Abdurrazzâk senediyle rivayet etmişlerdir.

Umer de o deveyi Rasûlullah'a sattı. Peygamber hemen:

— "Yâ Abdallah ibne Umer! Şimdi bu deve senindir, ona istediğini yapabilirsin!" buyurdu 112[112].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Hâlid, İbnu Şihâb'dan; o da Sâlim'den tah-dıs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Mü'-minlerin Emîri Usmân'dan, onun Hayber'deki bir malı mukaabilinde diğer bir vâdîde bir mal (bir arazî yâhud bir akar) satın aldım. Alışverişi yaptığımız zaman ben topuğum üzerinde geri döndüm ve nihayet onun evinden dışarı çıktım. Böyle çabuk dışarı çıkışım, satışı geri almak istemesi korkumdan dolayıdır. O vakit satışta sünnet olan hukûk yolu, satıcı ile müşteri birbirlerinden ayrılıncaya kadar meclis muhayyerliğinde olmaları idi. Abdullah dedi ki: Evinden çıkmamla, benim ve onun bu satış muamelesi vâcib olunca (yânî kesinleşip fesih hakkı kalmayınca) ben bu satış işinde onu aldattığımı gördüm. Çünkü ben onu üç gecelik yol ile Senıûd kavmi arazîsine sevk ettim, o ise beni üç gecelik yol ile Medine'ye şevketti 113[113].

48- Alışverişte Aldatmanın Mekruh Olması Babı

112[112] Bu hadîsin sevk sebebi ve ictihâd noktası, Peygamberin satışı müteâkib deveyi îbn Umer'e hibe etmesidir. Peygamber'in bu fiili, sattım - aldım demekle satış tamam olup, mal müşterinin malı olacağına ve satış akdi bu suretle tamam olduktan sonra redd, iade, muhayyerlik câri olmayıp, müşteri satın aldığı malını derhâl satmak, hibe etmek gibi hukukî tasarruflara mâlik bulunacağına delâlet eder. Bu Ebû Hanîfe'nin mezhebidir. Eğer deve o saatte Peygamber'in malı olmasaydı, tbn Umer'e hibe edemezdi de akd meclisi sonuna ve satıcı ile müşterinin bedenen ayrılmalarına ta'lîk ederdi. Binâenaleyh akdin tamam olması için satıcının sattım, müşterinin de aldım demeleri ve sözle birbirlerinden ayrılmış olmaları kâfidir. İmâm Şafiî akd meclisinin sonuna kadar bir muhayyerlik kabul etmiştir ki, bu had'sin zahirine aykırıdır. Şafiî fakîhleri Peygamber deveyi İbn Umer'e hibe etmeden evvel Umer'in Peygamber'den biraz öne geçmiş veya geri kalmış olması muhtemildir diye te'vîl ederler.

Bu hadîsten, satıcının satmak için metâ'ını müşteriye arz etmesine luzûm olmadığı, müşterinin: malını bana satar mısın? diye bir pazarlık kapısı açmasının meşrû'luğu, bir de akidden sonra satıcıya, sattığı malın bedelini vermezden evvel müşterinin tasarrufunun caiz olduğu hükümleri alınmıştır.

113[113] İbn Umer, Medîne'ye yakınlığı gıbta edilecek bir vaziyet olarak görmüş, onun için ben Usmân'ı aldatmışım, demiştir. Bundan, aldatma ile satışın reddedile-miyeceği; arazînin arazîye mukaabil satılabileceği; gâib olan aynm, sıfat üzere satışının yapılabileceği hükümleri alınmıştır.

Bu hadîsin başlığa delîlliği, her iki satıcının ayrılmadan önce kendi irâdelerine göre icazet ve fesh olarak tasarruf hakklan olması cihetidir (Kirmânî).

68-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e alışverişlerde dâima kendisinin aldatıldığını söyledi. Peygamber (S) ona: "Sen birşey satın almak istediğinde (İslâm Dîni'nde) aldatmak yoktur de!" buyurdu 114[114].

49- Çarşılar Ve Pazarlar Hakkında Zikredilen Hadîsler Babı

Ve Abdurrahmân ibn Avf şöyle dedi:

Biz Medine'ye (hicret edip) geldiğimizde ben (ahdî kardeşim Sa'd ibnu'r-Rabî'a): içinde ticâret yapılan bir çarşı var mı? dedim. Sa'd: Kaynukaa (kabilesinin) çarşısı vardır, dedi 115[115].

Ve Enes şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf: Siz bana o çarşıya delâlet ediniz, dedi 116[116].

Umer de: Çarşılarda alışveriş yapmak, beni (Rasûlullah'ın meclisine devamdan) alıkoydu, dedi 117[117].

69-.......Âişe (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Bir ordu Ka'be'yi (harâb etmeye) kasdedecek. Bunlar Beydâ mevkiine geldiklerinde evvelleri ve âhirleriyle (yânı başbuğlarından son neferlerine kadar hepsi) yere

---

114[114] Hadîsin başlığa delîlliği şu cihettendir: Eğer aldatma mekruh olmasaydı, Peygamber aldatılana "Sen birşey satın almak istediğinde aldatmak yoktur de" buyurmazdı.

Bâzı Mâliki fakîhleri bu hadîsle aldatılma muhayyerliğinin lüzumuna kaail olmuşlardır.
Hanefîler de bundan zaîf akıllı olan kimsenin hacr olunmamasına istidlal etmişlerdir. Peygamber, Habbân'a alışverişe izin vermiştir. Bu izin hacr olunmayacağının açık delilidir. Ufak tefek his ve şuur za'fı ile şahsî hürriyet ve ferdî tasarrufun hudûdlandınlması doğru değildir demişlerdir. Ebû Hanîfe ve Şafiî bayi' muhayyerliğinin üç gün olduğuna ve üç günden ziyâde muhayyerlik caiz olmayacağına da bu hadîsle istidlal etmişlerdir.

115[115] Bu, Buyu' Kitâbı'nın baş tarafında senediyle geçen Enes hadîsinin bir parçasıdır.Başlığa uygunluğu "Benû Kaynukaa Çarşısı" sözündedir. İbn Battal: Bu-hârî çarşıların zikriyle, ticâret yerlerinin ve çarşılara girmenin şerefli kimseler ve faziletli insanlar için mübâhhğını belirtmek istemiştir, demiştir
116[116] Bu da aynı hadîsin bir parçasıdır
117[117] Umer'in bu sözü de Kitâbu'l-Buyû'da "Ticâret için çarşıya çıkma bâbi"ndaki Ebû Mûsâ hadîsi içinde geçmiştir.

batırılırlar" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bunlar, evvelleri ve âhirleriyle nasıl yere batırılırlar; hâlbuki bunların arasında (alışverişle geçinen) çarşılar halkı ve o zâlimlerden olmayan kimseler vardır, dedim.

Rasûlullah:

— "Bunlar evvelleri ve âhirleriyle batırılırlar. Sonra bu batırılanlar (kıyamet gününde) kendi niyetlerine göre diriltilirler" buyurdu 118[118].

70-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Herhangi birinizin cemâatle namazı, (alışveriş ettiği) çarşısında ve evinde (yalnızca kıldığı) namazı üzerine yirmi küsur derece ziyâde olur. Bu ziyâdeliğin sebebi şudur: O kimse abdeste niyet edip abdestini güzel aldığı ve namazdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zaman (tâ mescide girinceye kadar) her adım attıkça o adımdan dolayı muhakkak bir derece yükseltilir yâhud o adım sebebiyle kendisinden muhakkak bir günâh indirilir. Melekler de sizin herbirinize namaz kılacağı yerde abdestini bozmadan ve orada kimse-ye eziyet etmeden durduğu müddetçe: 'Yâ Allah ona salât eyle, yâ Allah ona merhamet eyle!' diye duâ ve istiğfar ederler".

Ve yinj: Rasûlullah (S): "Sizden herhangi biriniz, namaz kendisini habsetrıekte olduğu müddetçe bir namaz (sevabı) içindedir" buyurdu 119[119].

71-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) çarşıda idi. Bir kimse:

118[118] Âişe hadîsinin burada getirilme sebebi, içinde alışveriş yapılan çarşılar halkının kendi kazançlanyle geçinir faziletli kimseler olduğuna Âişe'nin şehâdeti ve bu kimselerin yere batırılmaya müstehakk olmadıklarına işaret etmesidir.

Bu hadîste zâlimlerle beraber bulunmak ve onların meclislerinde oturmaktan sakındırma hükmü vardır.

119[119] Bu Ebû Hureyre hadîsinin bu başlık altında getirilme sebebi, içinde "Sûk = Çarşı" lâfzının zikredilmesi ve çarşıda namaz kılmanın cevazının geçmesidir.

Bu hadîs Cemâat Bâblarında "Cemâatin fazileti bâbı"nda da geçmişti.

— Yâ Eba'l-Kaasım! diye seslendi.

Peygamber hemen o zâta dönüp baktı. O zât (başka birine işaret ederek):

— Ben şunu çağırmıştım, dedi. ! Bunun üzerine Peygamber:

"Benim (öz) adımla ad koyunuz, fakat künyemle künyelen-meyiÂiz!" buyurdu 120[120].

72-...... Enes (R) şöyle demiştir: Bir kimse Bakî'da (yânî oradaki çarşıda):

— Yâ Eba'l-Kaasım! diye çağırdı.

Peygamber de ona dönüp baktı. Bu sefer o kimse:

— Ben seni kasdetmedim, dedi. Peygamber (S):

— "Benim adımla ad koyunuz, fakat künyemle künyelenme-yiniz" buyurdu 121[121].

73-.......Ebû Hureyre ed-Devsî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gündüzün bir parçasında çıktı; O benimle, ben de O'nunla konuşmayarak Kaynukaa çarşısına gelinceye "kadar (yürüdü). Sonra(ora-dan dönüp) Fâtıma'nın evinin önünde bir kenara oturdu ve (Hasan'ı yâhud Hüseyin'i kasdederek):

— "Küçük orada mısın, küçük orada mısın?" diye sordu. Fâtıma çocuğu evden çıkmaktan biraz alıkoydu. Zannettim ki

bu az zaman içinde annesi çocuğu ya giydirdi yâhud başını yıkayıp taramıştı. Sonra çocuk koşarak geldi. Peygamber (S) çocuğu kucaklayıp sarmaştı ve onu öptü de:

120[120] Hadîsin burada getirilmesinden maksad, bu hâdisede Peygamber'in çarşıda bulunmasıdır. Buhârî bunu Peygamber'in Sıfatı ile Isti'zân Kitâblan'nda da getirmiştir. Peygamberlerin diğer insanlar gibi çarşılarda bulunmaları öteden beri gelen beşerî bir iş ve ihtiyâcdır: "Biz senden evvel hiçbir peygamber göndermedik ki, muhakkak hepsi de yemek yerlerdi ve çarşılarda yürürlerdi..." (el-Furkaan-20).

121[121] Bu, aynı hadîsin diğer bir tarîkidir.

Bu hadîsierdeki emir ve nehiyler, vucûb ve tahrîm için değildir. Bir de bu nehyin Peygamber'in hayâtında karışıklığa sebeb olmamak gayesine ma'tûf olması da hâtıra gelir. Âlimler cumhuruna göre bu İsmi ve künyeyi bir şahısta birleştirmede be's yoklur.

— "Yâ Allah, sen bu çocuğu sev; onu seveni de sev!" diye dua etti 122[122].

Sufyân ibn Uyeyne (geçen isnâdla) şöyle dedi: Ubeydullah ibn Ebî Yezîd şöyle dedi: Bana haber verdi ki, o, Nâfi' ibn Cubeyr'in bir rek'atle vitir kıldığını görmüştür. 123[123].

74-.......Nâfi' şöyle dedi:Bize İbnu Umer tahdîs etti ki, onlar Peygamber zamanında deve sahibi tacirlerden zahîre satın alırlardı. Sonra Peygamber (S) bu tacirlere me'mûr gönderdi de bu me'mûrlar o tacirleri mallarım, malların satılacağı zahîre pazarına nakledip getirinceye kadar malı aldıkları yerde satmaktan men' ediyorlardı.

Nâfi' geçen senedle dedi ki: Ve yine bize İbn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) tacir hububatı satın aldığı zaman onu ta-mâmiyle (ölçüp) teslim alıncaya kadar o hububatın satılmasını neh-yetti 124[124].

50- Çarşıda Pazarda (Mala Sürüm Sağlamak İçin) Bağırıp Çağırmanın Keraheti Babı

75-....... Atâ ibnu Yesâr şöyle dedi: Ben, Abdullalı ibnu Amr ibni'l-Âs(R)'a kavuştum da ona:

— Sen bana RasûlulIah(S)'ın Tevrat'ta yazılı olan sıfatından haber ver, dedim.

122[122] Hadîsin başlığa delîlliği "Nihayet Benû Kaynukaa çarşısına kadar geldi" sözün-dedir. Buhârî bu hadîsi Libâs KÎtâbı'nda; Müslim ise Fadâil'de tahrîc etmiştir. Müslim de: "Yâ Allah, ben bu çocuğu seviyorum, onun için sen de sev; onu seveni de sev" şeklinde bir cümle ziyâdeli gelmiştir

123[123] Buhârî bu ikinci rivayet ile Ubeydullah'ın, Nafi' ibn Cubeyr'e kavuşmasını beyân etmek istemiştir. Binâenaleyh yukarıdaki mevsûle tarîkteki an'ane zarar ver mez. Çünkü müdellis olmayan kimsenin, kendisinden tahdîs ettiği kimseye kavuştuğu sabit olursa, onun an'anesİ ittifâkan işitmeye hamlolunur. İhtilâf ancak müdellis yâhud kavuşması sabit olmayan kimse hakkındadır.

124[124] Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Hububatın satılacağı zahîre pazarına nakledilmesi..." İfâdesİndedîr.

Bir tacirin satmak üzere satın aldığı bir malı kabz etmeden evvel -Müslim'in rivayetinde: Kile üe ölçüp teslîm almadan evvel- o malı başka birine satmak neh-yedilmiştir. Bu mes'elede, yânî kabzdan evvel malı satmakta müctehidler arasında farklı görüşler vardır. Hadîste bildirildiği veçhile zahîre pazarına getirme-den evvel zahîre tacirinin malını satmasının nehiy sebebi, fiatlarm yükselmesine neden ve bu suretle halkın zararını mûcib olmasından dolayıdır.

Abdullah ibn Amr te'kîdli olarak şöyle cevâb verdi:

— Evet, vallahi Rasûlullah Kur'ân'daki sıfatlarının bâzısıyle muhakkak Tevrat'ta vasıflandırılmıştır (ki şöyledir): "Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci, bir korkutucu ve ümmîlere (âcizlere) bir koruyucu olarak gönderdik 125[125]. Sen elbette benim kulum ve rasûlümsün. Ben sana "MütevvekkÜ" adını verdim. Bu peygamber kötü huylu, katı kalbli, çarşılarda çağırgan değildir 126[126]. O kötülüğe kötülükle mukaabele etmez, fakat o kötülüğü afv ile, mağfiret ile karşılar 127[127]. Allah eğrilmiş, sapmış olan milleti bu peygamber ile onları tâ ilahe illeHlah demeleri suretiyle doğrultmadıkça, o peygamberin ruhunu asla kabzetmeyecektir. Allah birçok kör gözleri, birçok sağır kulakları, birçok kapalı kalbleri bu tevhîd kelimesiyle açacaktır" 128[128].

Ve Abdulazîz ibn Ebî Seleme, bu hadîsi seneddeki Hilâl ibn Alî'den rivayet etmekte diğer râvî Fulayh'a mutâbaat etmiştir.

Saîd ibn Ebî Hilâl, hadîsin senedindeki Hilâl'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da sahâbî olan Abdullah ibn Selâm'dan olmak üzere söyledi:

"Gulfun", gılâf içinde olan her şeydir: Kılıç gılâf içinde olduğu zaman "Seyfun ağlefu(= Kılıflı kılıç)"; yay gılâf içinde olduğu zaman "Kavsun ğalfau(= Kılıflı yay)"; erkek sünnetli olmadığı zaman "Raculun ağlefu(- Kabuklu adam)" denilir. Bu tefsîri Ebû Abdil-lah el-

---

125[125] Abdullah ibn Amr'ın bildirdiği Tevrat âyetinin Kur'ân'da aynen zikredilmiş olan kısmı, devâmıyle beraber şöyledir:

"Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci, bir korkutucu ve Allah 'a, O 'nun emriyle bir da 'vetçi ve nûr saçan bir kandil olarak gönderdik" (el-Ahzâb: 45-46).

O Tevrat âyetinde Allah tarafından Peygamber'e "MütevvekkÜ" İsminin bahsedilmesi, her hususta Allah'a dayanıp güvenmesi ve işleri hep Allah'a tevdî' eylemesinden dolayıdır

126[126] Tevrat âyetindeki bu sıfatlar da Kur'ân'da şöyledir:

"Sen Allah 'tan bir merhamet sayesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla, günâhların mağfiretini iste. îş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi, artık Allah 'o güvenip dayan. Çünkü Allah kendi-ne güvenip dayananları sever" (Âlu İmrân: 159)

127[127] Yine Tevrat âyetindeki bu sıfatlar da Kur'ân'daki şu âyetin bir parçasıdır:

"Ne iyilik, ne de kötülük bir olur. Sen (kötülüğü) en güzel hasletle önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki yakın dostun olmuştur" (Fussilei: 34).

128[128] Hadîsin başlığa delîl olan yeri, "O Peygamber çarşılarda bir çağırgan değildir" fıkrasıdır. Hadîsin burada getirilme sebebi, insanların toplu bulundukları yerlerde bağırma çağırma ve yaygaranın mekrühluğunu isbât etmektir. Eğer topluluklarda yaygara mekruh olmasaydı, Allah, Peygamberi'ni Tevrat'ta "Çarşılarda çağırtgan değildir" diye medh etmezdi.

Buhârî söyledi 129[129].

51- Bâb: Ölçmek Vazifesi Satıcı Ve Vericiye Âiddir

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Ölçekte ve tartıda hileye sapanların vay hâline! Ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zaman tastamam alanlar; onlara ölçekle yâhud tartı ile verdikleri zaman ise eksiltenlerdir" (et-Tatm: 13). Bu "Çağırdığınız vakit onlar sizi işitiyorlar mı?" (e 73) âyetindeki "FİT* lâfzının aslı "Yesmeune lekum iken cerr harfinin kaldırılmasıyle "Yesmeûnekum olması gibidir 130[130].

Ve Peygamber (S): "Devenizin bedelini tastamam alıncaya kadar hurma ölçtürünüz" buyurmuştur 131[131]. Usmân(R)'dan zikrolunuyor ki, Peygamber (S) ona:

129[129] Hadîsin sonunda Buhârî, hadîsin iki mutâbaat .tarîkini ve bîr de Ebû Ubeyde'-den naklettiği "Gulfun" lâfzına âid tefsîri getirmiştir. Bu tefsir, bâzı nüshalarda yoktur.

130[130] Buhârî bu başlıkta ölçme ve tartma vazifesi ve ücretinin satıcıya ve (borç öde mek veya satmak üzere) vericiye âid olduğunu bildirdikten sonra el-Mutaffifîn: 3. âyetini buna delîl olarak getirmiştir. Ta'lîlin vechi şöyledir: Başlıkta ölçme ve tartma satıcıya veyâhud borçta borçluya âid olduğu zikredilince, bu âyet İle, satıcıyle borçlunun üzerlerindeki ku! haklarını, ölçü ve tartıları noksan olmaksızın edâ etmeleri vâcib olduğuna tenbîh^etmiş oluyor.

131[131] Bu, Nesâîve ibn Hıbbân'ın senedli olarak Târik ibn Abdillah el-Muhâribî'den rivayet ettikleri hadîsin bir parçasıdır. O: Ben Rasûlullah'ı iki kerre gördüm, diyerek hadîsi zikretmiştir ki, İçinde şunlar vardır: Allah İslâm'ı üstün kılınca Medîne'ye Çıkıp vardık. Bizler bir yerde oturduğumuz sırada, üzerinde iki kumaş elbise olan bir zât geldi. Bizim yanımızda da kırmızı bir deve vardı. O zât:

— Bu deveyi satar mısınız? dedi. Biz:

— Evet, dedik.

— Kaça? dedi.

— Şu kadar Ölçek hurmaya, dedik.

— Aldım, dedi ve devenin ipini tutup gitti ve gözden kayboldu. Akşam olunca bize birisi geldi de:

— Ben Allah Elçisi'nin size gönderdiği elçisiyim. O size bu hurmadan doyuncaya kadar yemenizi ve devenizin bedelini tastamam alıncaya kadar hurma ölçtürmenizi emrediyor, dedi.

Biz de bunları yaptık, sonra (mescide) geldik; baktık ki Rasûlullah dikel-miş hutbe yapıyordu... (Fethu'l-Bâri).

"Birşey sattığın zaman sen ölç; satın aldığın zaman da ölçtür" buyurmuştur 132[132].

76-.......Abdullah ibn Umer(R)'den; Rasûlullah (S): "Herkim

bir zahire satın alırsa, o zahireyi ölçtürüp tastamam teslim almadıkça (kabz etmedikçe) satmaz" buyurmuştur 133[133].

77-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: (Babam) Abdullah ibn Amr ibn Haram, üzerinde (ödenecek) bir borç olduğu hâlde Uhud harbinde vefat etti. Ben onun alacaklılarının bu borçtan bir mikdârını barakmaları hususunda Peygamber'den yardım istedim. Peygamber onlardan böyle bir sulh istedi, fakat alacaklılar (Yahûdî olduklarından) birşey bırakmadılar. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "(Ey Câbir, sen bahçene) git, hurmanı toplayıp sınıf sınıf ayır: Acve cinsini bir boy, Azku Zeyd cinsini de bir boy yap. Sonra bana haber gönder!" buyurdu.

Ben bu işleri yaptım, sonra Peygamber'e haber gönderdim. Peygamber geldi ve hurma yığınının üst tarafına yâhud ortasına oturdu. Sonra (orada bekleşen alacaklılara işaret ederek):

— "Haydi şu alacaklı kav/n için Ölç!" buyurdu.

Ben de o alacaklılara, hakları olan mikdârı tamamen verinceye kadar Ölçtüm; hurmam geri kaldı; sanki ondan hiçbirşey eksilme-miş gibiydi 134[134].

Hadîsin başlığa uygunluğu, ıktiyât masdarının kişinin kendi nefsi İçin alacağı şeylerde kullanılır olması cihetindendir, kesb hâsıl olduğu zaman ıktesebe denildiği gibi (Kastallânî).

132[132] Usmân'dan gelen bu hadîsi Ahmed ibn Hanbel, İbn Mâce, Bezzâr, Dârakutnî senediyle rivayet etmişlerdir

133[133] İbn Umer'in bu hadîsi yakında geçmişti

134[134] Hadîsin başlığa delİIliği "Alacaklılar için ölç!" emrindedir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî, Ebû Sevr, Sufyân es-Sevrî bu hadîse dayanmışlardır. Bunlara göre hububat satışında ölçek ve ölçmek masrafı satıcıya âiddir. Satıcı gibi, borç ödeyici de hububat ile borç öderken Ölçmekle mükelleftir. Tartılacak şeylerde tartma ücreti de böyledir.

Bu Câbir hadîsinde Peygamber'in bir mucizesi de sabit oluyor: Câbir'in babasından devrolunan borçlarını karşılamaya yetmeyecek bir mikdâr hurması alacaklılara dağıtıldıktan sonra, aslından birşey eksilmemiş gibi Câbir'e kalmasıdır.

Ve Firâs ibn Yahya, Şa'bî'den söyledi ki, o şöyie demiştir: Bana Câbir, Peygamber'den tahdîs etti de: Ben alacaklılar için ölçmeye devam ettim, nihayet borcu ödedim, dedi.

Ve Hişâm ibn Urve, Vehb ibn Keysân'dan olmak üzere söyledi ki, Câbir şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Hurma salkımlarını alacaklı için kes, sonra da onun hakkını öde!" buyurdu 135[135]

52- Ölçeklemenin Müstehâblığı Babı 136[136]

78-....... el-Mıkdâm ibnu Ma'dîkerib(R)'den: Peygamber (S):

"Azığınızı ölçünüz ki, sizin için bereketlendirilsin!" buyurmuştur 137[137].

53- Peygamberdin Sâ' Ve Müdd Ölçeklerinin Bereketi Babı

Peygamber'in sâ'^ye müdd ölçeği hakkındaki bu duasını Aişe rivayet etmiştir 138[138].

Bu hadîsten, vârislerin bâzısının, diğer bâzıları yerine onların rızâsıyle işleri görebileceği hükmü de alınmıştır.

135[135] Buhârî bu ta'lîklerden Firâs'ın hadîsini, Vasıyyetler Bâblan'nm sonlarında; Hi-şâm'ın hadîsini ise İstikraz Kitâbt'nda senedleriyle getirmiştir.

136[136] Kişinin ailesini nafakalamak için satın aldığı erzakı ölçüp tartmasının, yânı hesabım bilmesinin müstehâblığı babı.

137[137] Aile erzakım Ölçmenin ve tartmanın berekete sebeb olmasının sırrı, aile azığının mikdârı ailece bilinirse buna göre davranmaları ve hazırlıklı bulunmaları noktasındadır ki, bu takdîrde ailenin işi kolaylaşır. Aile erzakının mikdârmı bilmek, ne kadar zaman aileye yetişebileceğini göz önünde tutmak, elbette hayır ve berekete vesîle olur. Peygamber'in ailesine âid bir senelik gıda maddesini anbarla-dığı sabittir. Bunun ta'yîni şübhesiz ölçmekle mümkindir.

138[138] Peygamber'in Medine hakkında, Medine'nin sâ' ve müdd ölçeklerinin bereket-lendirilmesi hakkındaki bu duası, Hacc Kitâbı'nın sonunda Âişe tarafından rivayet edilen uzunca bir hadîs içinde geçti. Hadîsin bu duâ fıkrası şöyle idi: "Yâ Allah, Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir; yâhud onu daha ziyâde sevdir. Yâ Allah, sâ' ve müdd ölçeklerimizde bizlere bereket ihsan eyle! Yâ Allah, Medine'nin havasını bizler için sağlığa elverişli kıl!.. ".

79-....... Abdullah ibn Zeyd(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz İbrahim Peygamber Mekke'yi harem kıldı ve Mekke için (bereketle) dua etti. îbrâhîm Peygamberin Mekke'yi harem kılışı gibi, ben de Medine'yi harem (yânî ihtiram edilecek yer) kıldım ve Medine için müddü ve sâ'ı hakkında, İbrahim aleyhi's-selâmın Mekke için yaptığı dua gibi, dua ettim" 139[139].

80-....... Enes ibn Mâlik(R)'ten: Rasûiullah (S) Medîneliler'i kasdederek: "Yâ Allah, bunlara kilelerinde bereket ihsan eyle, sâ'lann-da ve müddlerinde bereket ihsan eyle!" djye duâ eylemiştir 140[140].

139[139] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Mâlik ibn Enes'e: Yâ Ebâ Abdiîlah! Peygamber sâ'ının vezni ne kadardır? denildi. İmâm Mâlik de: Beş Irak rıth ile bir ntlın üçte biridir, dedi(Dârakutnî).

Hasen ibn Salih'in: Umer(R)'in sâ'ı, sekiz rıtl hububat alabilen bir ölçekti, dediği işitilmiştir (İbn Ebî Şeybe).

İmâm Ebû Yûsuf: Medine'ye bir seferimde sözüne İ'timâd ettiğim bir zât (ki İmâm Mâlik olacaktır) bana bir ölçek gösterdi ve: Bu, Peygamber'in sâ'ı-dır, dedi. Ben o kabı beş rıtl ve üçte bir rıtl hacminde takdir ettim, demiştir (Tahâvî).

Hadîste zikredilen sâ' ve müdd hububat ölçekleridir. Bir sâ' binkırk (1040) dirhem ayarında ölçeğe denir. Şu kadar ki, Peygamber zamanındaki sâ'ın mik-dârını hesâb ederken Iraklılar'la Hicâzlılar arasında; diğer deyişle Ebû Hanîfe ile öteki üç mezheb imâmı arasında görüş ayrılığı olmuştur. Bu da sâ'ın kesri olan müdd ve rıtl hesâblarındakİ farktan ileri gelmiştir. Iraklılar'a göre bir sâ', sekiz Bağdâd rıth: Hİcâzlılar'a göre 51/3 Medîne ntlıdır. Şu kadar ki, ntlın kesri Iraklılar'a göre 20 ıstar; HİcâzIılar'a göre de 30 ıstar olduğundan, hesabın neticesi bir oluyor, yânî 1040 dirhem oluyor.

Iraklılar'a göre: 1 sâ' = 8 Bağdâd rıth x 20 ıstar = 160 ıstar x 6,5 dirhem = 1040

HİcâzIılar'a göre:

1 sâ' = 51/3 Medîne ntlı X 30 ıstar = 160 ıstar x 6,5 dirhem = 1040

Bu ölçekler hakkında Zekât Kitâbı'nda da açıklama geçmişti.
140[140] Hadîslerdeki sâ' ve müdd Ölçeklerinin bereketi ile murâd, bu ölçeklerle ölçülen erzakın feyizli ve bereketli olmasıdır. Mahallin zikri ve hâilin irâdesi kabilinden mecazdır.

54- Satın Alınan Gıda Maddesini Kabz Etmeden Önce Başkasına Satmak Hakkında Ve İhtikâr Hakkında Zîkrolunan Hadîsler Babı

81-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûiullah (S) zamanında götürü.pazarlıkla erzak satın alan (ve malı teslîm almadan başkasına satmak isteyen öyle muhtekir) kimseler gördüm ki, bunlar o malları yükleyip kendi mekânlarına nakledinceye kadar döğülürler (ve kabzdan önce) satmaktan men' olunurlardı 141[141].

82-.......İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S), kişiyi satın aldığı yiyecek maddesini tamamen teslim alıncaya kadar başka bir müşteriye satmaktan nehyetti, demiştir. Ben (Tâvûs ibn Keysân), İbn Abbâs'a:

— Böyle bir satıştan nehyin sebebi nedir? diye sordum, îbn Abbâs:

— Müşterinin satın aldığı herhangi bir gıda maddesini kabz ve nakletmeden başkasına satması, parayı para ile satmak demektir. Hâlbuki ortada satın alınmış olan malın edası geri bırakılmıştır, dedi 142[142].

141[141] Cizâfve Mücâzefe; ölçmeden, tartmadan götürü pazar satmaktır. Meselâ harman yerinde bir yığın zahirenin veya anbar dolusu hububatın toptan satışı caizdir. Akid tamâm olur, satışın esâsında kabz şart değildir. Mikdârı, satıcı ve alıcıca bilinmeyen bir malın "Subre" ta'bîr olunan ölçüsüz, tartısız bir hâlde cizâferi satışının mübâh olduğunda imamlar arasında ihtilâf yoktur.

Mücâzefe suretiyle satışın şer'i vaziyeti böylece tesbît edildikten sonra mes'-elenin ehemmiyetli olan ciheti bundan sonradır' O da bu suretle satın alman malı kabz ve nakletmeden başka bir müşteriye satmak cihetidir. Lugaten ve şeklen olsun ihtikâra kapı açan, budur. Satın alınmış malı kabz ve tesellüm etmeden satış yolu açık bırakılırsa, bir anbarda depo edilmiş bir mal yerinden oynamadan, elden ele, dilden dile dolaşa dolaşa sebebsiz olarak fiatların artmasını mû-cîb olur.-Buna mâni' olmak için hadîste satın alman hububatın kabzı lâzım olduğu. İbn Umer tarafından işaretle bildirilmiştir ki, bu, malın bulunduğu yerden kaldırılıp nakledilmesi şer'in fiatların yükselmesine mâni' olmak üzere hedef aldığı kabz ve tesellümdür. Ve burada hadîsin şevkinden kasdedilen gaye budur.

İhtikâr, lügatte fiatların pahalılaşmasını gözeterek halkın muhtâc olduğu malı satmayıp, habsetmektir.

thtikâr'm kötülenmesi hakkında diğer hadîs kitâblarında pekçok hadîsler gelmiştir.

142[142] Bu hadîsteki "Mürceen" kelimesi, Ebû Zerr el-Herevî'nin el-Müstemlî'den olan rivayetinde İmâm Buhâri tarafından (muahhar, yânî geri bırakılmış) şeklinde tefsîr edilmiştir.

Hadîsteki istîfâ, kabz ve tesellüm ma'nâsınadır.

İbn Abbâs'a bu çok kıymetli ve hakîkaten bu konuda gelen hadîslerdeki kabz ve tesellümün geri

83-.......Abdullah ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Herhangi bir yiyecek maddesi satın alan kimse, o malı kendi eline teslim alıncaya kadar onu satmaz" buyurdu 143[143].

84-.......Amr ibnu Dînâr bu hadîsi ez-Zuhrî'den; o da Mâlik ibn Evs'ten tahdîs ediyordu. Bu Mâlik ibn Evs bir sahâbî meclisine gelip:

— Yanında (dînârları dirhemle) bozabilecek kimse var mı? Diye sordu.

Cennetle müjdelilerden olan Talha (R):

— Ben varım. Bizim hazinecimiz Gâbe ormanından gelince paranı bozayım, dedi.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Bu hadîs, bizim ez-Zuhrî'den ezberlediğimiz hadîstir ki, içinde hiçbir kelime ziyâde yoktur, demiş (ve böylece hadîsin kuvvet ve kat'îliğini te'mîn etmiş)tir. ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Mâlik ibn Evs haber verdi ki, kendisi Umer ibnu'1-Hattâb'dan işitmiştir. Umer ibnu'l-Hattâb (R), Rasûlullah (S)'in şöyle buyurduğunu haber veriyordu:

"Altını altın ile satma ve değiştirme ribâdır. Ancak iki tarafın birbirine 'Ha al, ha ver' diyerek, elden ele peşin verip almış olmaları hâli müstesnadır. Buğdayı buğdayla tebdilde ribâdır. Ancak iki ta-raf birbirine 'Ha al, ha ver' diye peşin alıp vermeleri müstesnadır. Hurmayı hurma ile satmak da ribâdır. Ancak 'Ha ah ha ver' denilmesi hâli müstesnadır. Arpayı arpa ile satmak da ribâdır; ancak 'Ha al, ha ver'denilmesi

---

bırakılmasındaki ihtikâr gayesinin aydınlatılmasına medar olan suâli soran zât, senedde görüldüğü üzere Yemen'in en büyük müctehidi, büyük tabiî Tâvûs ibn Keysân'dır.

İbn Abbâs'ın cevâbı sarihler tarafından şöyle misâllendirilmiştir: Birisinin muayyen bir va'deye ta'lîkan başkasından bir dînâra erzak satın alması, sonra bu müşterinin, satın aldığı malı tesellüm ve kabz etmeden ya mal elinde bulunan satıcıya veyâhud başka bir ikinci müşteriye iki dînâra satması, hadîsteki "Malsız, dirhemi dirheme satmaktır" sözünün ma'nâsıdır deniliyor. Bunun ri-bâ kısımlarından va'deye muallak nesîe olduğu ma'lûmdur. Hattâ bizzat ribâ-dan, tefecilikten daha çirkin bir muameledir. Çünkü ribânın zararı yalnız borç alanın nefsine münhasırdır. Fakat gıda maddelerini böyle tesellüm edilmeyerek elden ele geçmesi fiatların pahalılaşmasına sebeb olduğundan, zararı sârî ve bütün cemiyeti şâmildir. Bu şümulünden dolayıdır ki ihtikârcılar, cemiyet aleyhine çalışan şerirler sayılarak her yerde ve her devirde cemiyetin la'netine ve tahkirine uğramışlardır.

143[143] Bu hadîs "Ölçmek vazîfesi satıcıya ve vericiye âiddir bâbı"nda başka bir sejıedle geçmiş ve ilgili açıklama orada verilmişti

müstesnadır" 144[144].

55- Yiyecek Maddesinin Kabz Edilmeden Önce Satılması Ve Yanında Mevcûd Bulunmayan Bir Şeyin Satılması Babı

85-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Amr ibn Dinar'dan ezberlediğimiz hadîs ki, Amr onu Tâvûs'tan şöyle derken işittiğini.söyledi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim; şöyle diyordu: Peygamber(S)'in nehyettiği şey, satın alınıp da henüz kabz edilmeyerek yanında bulunmayan erzakın satılmasıdır. İbn Abbâs: Peygamber'in nehyettiği erzakın gayrı eşyaya gelince; ben herhalde bunların da onlar gibi kabz edilmeden satışının nehyedilmiş olduğunu zann etmiyorum, dedi 145[145].

86-....... İbnu Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"Her kim bir yiyecek maddesi satın alırsa, satın aldığı malı tamamen teslim alıncaya kadar onu başkasına satmaz" buyurdu.

İsmâîl ibn Ebî Uveys, Mâlik'ten yaptığı kendi rivayetinde "Bir yiyecek maddesi satın alan kimse, onu kabzedinceye kadar başkasına satmaz"kelâmında "Yakbıdahu = Onu

---

144[144] Hadîsin başlığa uygunluğu ribâ eşyasından olan şeyler için kabzın şart kılınmış olması cihetindendir. Başlıkta da yiyecek maddelerinde kabz şartını bildiren bir işaret vardır.
Hadîste "Bey'u sarf" muamelesi anlatılmıştır. Bu, semeni semen ile değiştirmekten ibaret bir muameledir; sarraflık muâmelesidir. Va'desiz, bir mecliste elden ele ziyâdesiz para değiştirmekten ibarettir. Bu Umer hadîsinde "İllâ hâe ve hâe = Ha al, ha sen de ver" diye ribâdan müstesna kılınan, para bozma ve değiştirme muâmelesidir. "Hâe" lâfzı elden de alıp vermede kullanılan ve bir şeyi el ile uzatıp sunarken söylenen bir harftir. İki tarafın karşılıklı peşin alıp vermeleri ma'nâsınadır. Bey'u sarfı te'sîs eden kişilerden birinin diğerine "Hâ = Al" dediği zaman öbürünün de ona "Hâti = Getir" demesi ve bu suretle karşılıklı ele alma ve tesellümün kavlen vukû'udur.

Bu Umer hadîsinde zİkrolunan 4 madde ile gümüş ve tuzdan ibaret olan altı şeyde ribânın haram olduğunda müslümânların ittifakı vardır. Bunlar dışında mahsûs olmayan eşya hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Gerektiğinde tafsilât için Umdetu'l-Kaari, V, 489-491, sahîfelerine başvurulsun.

145[145] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. İbn Abbâs'm bu hadîsi gibi, sonunda bildirdiği fetvası da çok mühimdir.

Tirmizî şöyle demiştir: "Ümmet arasında bu hadîsin gereğiyle amel oluna-gelmiştir. İlim ehlinden çoğu, kişinin yanında bulunmayan metâ'ı satmağa kalkışmasını kerîh görmüşlerdir".

kabzedinceye kadar"^ fıkrasını ziyâde etmiştir 146[146].

56- Bir Yiyecek Maddesini Ölçüsüz Tartısız Olarak (Götürü Pazarlıkla) Satın Aldığında, O Malı Kendi Yerine Taşıyıp Nakletmedikçe Satmama Re'yinde Bulunan Kimse Ve Bu Husustaki Edebi Beyân Babı

87-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana İbnu Umer'in oğlu Salim haber verdi ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun ben Rasû-lullah (S) zamanında ölçüsüz, tartısız olarak götürü pazarlıkla yiyecek maddesi satın alan (ve kabz etmeden başkasına satmak isteyen ihtikâra) insanlar gördüm ki, bunlar o malları yükleyip kendi menzillerine nakledinceye kadar, onları bulundukları yerlerinde satmamaları için -veya: onları bulundukları yerlerinde satmalarının kerahetinden dolayı- döğülürlerdi 147[147].

57- Bâb: Bir Şahıs Bir Meta' Yâhud Bir Hayvan Satın Aldığında Bu Malı Satıcının Yanında Bıraksa Yâhub Hayvan Teslîm Alınmadan Önce Ölse (Hüküm Ne Olur)? 148[148]

İbn Umer (R): Satış akdinin diri ve toplu olarak eriştiği herşey (yânî satış akdi sırasında ölmemiş ve değişmemiş bulunan herhangi şey, akidden sonra satıcının yanında helak olsa), o mal müşterinin damânın)dendir, demiştir 149[149].

146[146] Bu ibn Umer hadîsi, küçük lâfız farkıyle "ölçmek külfeti satıcı ve vericiye âid-dir bâbı"nda da geçmişti.

147[147] Hadîsîn başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs "Yiyecek maddesi satışı hakkında zik-rolunan şeyler bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîste bozuk alışveriş akdi yapmaya kalkışan kimseleri te'dîb etmenin meşrû'luğu vardır (Kastallânî).

148[148] Buhârî, bu başlıktaki "izâ" lâfzının cevâbını, mes'elede görüş ayrılıkları olduğu İçin zikretmemiştir.

149[149] İbn Umer'in bu sözünü, Tahâvî üe Dârakutnî, Evzâî'den; o da Zuhrî tarîkinden olmak üzere senediyle rivayet etmişlerdir

88-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in üzerine hiçbir gün geçmezdi ki, o günün iki tarafının, yânî sabah ve akşam vakitlerinin birinde Peygamber muhakkak Ebû Bekr'in evine gelirdi. Nihayet Peygamber'e Medine'ye gitmek üzere yola çıkmak hususunda Allah tarafından izin verilince, bize gelmesi hususunda mu'tâd olmayan öğle vaktinde ansızın geldi. Ebû Bekr'e O'nun gelişi haber verildi. Ebû Bekr:

— Meydana gelmiş mühim bir iş olmadıkça Peygamber bu saatte bize gelmezdi, dedi.

Peygamber Ebû Bekr'in yanına girince ona:

— "Yanında kim varsa dışarı çıkar!" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Bu ikisi benim iki kızımdır yâ Rasûlullah, dedi.

Ebû Bekr bu sözüyle ben Âişe'yi ve Esmâ'yı kasdediyordu. Peygamber:

— "Şu mühim işi hissettin mi; Bana Medine'ye çıkmak hususunda izin verildi" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Çıkışta senin sohbetinde ve maiyyetinde bulunmak isterim. Sohbetini isterim, dedi ve şöyle ilâve etti: Yâ Rasûlallah! Yanımda iki binek devesi vardır. Ben bunları Medine'ye hicret çıkışı için hazırladım. Binâenaleyh Sen bunların birini al! dedi.

Rasûlullah (S):

— "'Ben onu bedeliyle aldım" buyurdu [150][150]

---

[150][150] Hadîsin, başlığın birinci cüz'üne uygunluğu açıktır. Çünkü Peygamber deveyi Ebû Bekr'den "Ben onu bedeliyle aldım" sözüyle aldığı zaman -ki bu satış akdinden kinayedir-, onu Ebû Bekr'in yanında bırakmıştı. İşte bu satıcının yanında bırakmaya uygundur. Hadîsin başlığın ikinci cüz'üne delâleti, yânî "Kabz olunmadan evvel ölürse" kavline delâleti, kabzdan evvel ölmenin hükmü daha evvelkine kıyâsen satıcının yanında bırakma hükmü olduğunu bildirme yoluyladır. Fakat Buhârî mes'ele ihtilaflı olduğu İçin hükmü kesin söylemedi. Fakat başlıkta İbn Umer'in sözünü getirmesi, tercihinin, İbn Umer'in görüşü olduğuna delâlet eder ki, zikr olunan surette helak olan mal, satın alıcının malındandır (Vmdetu'l'Kaarî).

Buhârî bu hadîsi Hicret babının evvelinde uzun bir metin hâlinde getirmiş, burada ise sâde başlığa lâzım olacak kısmını getirmiştir.

58- Bâb:

"însan (beşer) kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez; (beşer) kardeşi kendisine izin verinceye yâhud pazarlığı terk edinceye kadar, onun pazarlığı aleyhine de pazarlığa girişmez" 151[151]

89-.......îbn Umer(R)'den: Rasûlulah (S): "Sizden biriniz (beşer) kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez" buyurmuştur 152[152].

90-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S), şehirliyi, (göçebenin malını) göçebe adına satmaktan nehyetti. Ve: "Müşteri kandırıp kızıştırmayınız!" buyurdu. Yine Rasûlullah: "Hiçbir kimse (beşer) kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez. Kardeşinin evlenme pazarlığı aleyhine evlenme pazarlığına da girişmez. (İffetli) hiçbir kadın da (beşer) kardeşi bulunan bir kadının çanağındaki ni'meti kendi kabına doldurmak için, onun talâkını istemez" buyurdu 153[153].

151[151] Bu başlık, ayrı ayrı hadîs metinlerinden meydana gelmiş olup, haber cümlesi uslûbuyle en belîğ şekilde nehiy ifâde etmektedir.

152[152] Hadîste nehyedilen, kardeşinin alışverişine zarar verici müdâhele iki suretle tas-vîr edilmiştir:

a. Muhayyerlik hakkı olan bir müşteriye: "Alışverişi fesh et, ben sana aynı malı daha ucuz fiatla alırım";

b. Yahut, bir satıcıya: "Alışverişi fesh et, ben malını daha yüksek fiatla satarım" diye hâriçten bir şahsın müdâhele etmesi ve satışı bozmağa çalışmasıdır. Bunlar ticâret ahlâkına aykırı, çirkin faaliyetlerdir. Onun için Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

153[153] Bu hadîste Peygamuer yalnız müslümânların değil, bütün beşeriyetin mübtelâ olduğu en müzmin İçtimaî hastalıklara dokunup, tedâvî yollarını öğretmiştir:

Şehir tacir ve simsarlarının, çadır halkı ve köylülerin mallarını onlar adına satmaları ve böylece bir aracı zümrenin halk aleyhine kazanç sağlaması men' edilmektedir. Satıcı ile müşteri arasına girerek, kendisini alıcı gibi gösterip müşteriyi kandırmak ve fiatı yükseltmeye çalışmak da nehyedilmiştir.

Bir kadınla söz kesilip mehirde ittifak edilerek evlenme akdi etmek üzere bulunan bir kardeşin bu hıtbesi aleyhine bir insan kalkıp mehri artırarak evlenme talibi olmamalıdır. Hadîsteki bu ta'bîr, haber suretinde gelmiş en beliğ bir nehiydir. Böylç bir hareket, maddî ve ma'nevî zarar ve ezayı mûcib olmak cihetiyle, haramdır.

59- Müzayede (Karşılıklı Fiat Artırma) Satışı Bârı

Atâ ibn EbîRebâh:

Ben, artırma yapmakta olan kimseler içinde ganimetleri satmakta hiçbir be's görmeyen insanlara eriştim, demiştir 154[154].

91-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan (şöyle demiştir):(Azre oğullan'ndan Ebû Mezkûr adında sahâbî) bir kimse, kendine âid olan bir köleyi müdebber olarak (yânî ölümümden sonra sen hürsün diyerek) âzâd etmişti. Sonra Ebû Mezkûr (fakır düşüp, bu kölenin bedeline) muhtâc oldu. Peygamber (S) de köleyi aldı da:

— "Bunu benden kim satın almak ister?" dedi (yânî müzayedeye arzetti).

(Müzayede neticesinde) Nuaym ibnu Abdillah o köleyi şöyle şöyle dirhemle satın aldı. Rasûlullah da kölenin bu bedelini Ebû Mezkûr'a verdi 155[155].

Hiçbir namuslu kadın müslim veya gayrı müslim hiçbir kadının refah ve saadetine, güzel geçimine göz dikerek, onun kocasına: Karını boşa da beni al, diyemez. Bu da belîğ bir suretle nehye delâlet eden ve harâmhk ifâde eden bir haber cümlesidir.

Bu hadîs, birkaç hadîsin bir araya toplanmış rivayetidir. Bu hadîsleri yalnız Buhârî ile Nesâî bir rivayette toplamıştır.

Nevevî: Hadîsteki " ^-.ı=Kızkardeş" ta'bîri ile murâd neseb, dîn, toprak ve vatan kardeşliğini şâmil umûmî bir ma'nâdır; kendisinden başka kadın demektir, demiştir. Hadîsteki "£' = Kardeş" ta'bîri de âlimler cumhuruna göre müslimi de, kâfiri de şâmil, umûmî bir ma'nâdır. Bunun için tercemede parantez içinde bu umumîliğe İşaret edilmiştir.

154[154] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

155[155] Başlığa delîlliği "Bunu benden kim satın alır?" diyerek onu artırmaya arz etmesindedir.

Bu hadîsi Müslim ile dört Sünen sâhibleri de rivayet etmişlerdir, onların

rivayetlerinde şu ziyâdelikler vardır:

Köle azâd eden zât, Azre oğullarından Ebû Mezkûr olduğu; Azâd edilen kölenin ismi Ya'kûb olduğu;
Bu kölenin müzayede neticesinde kaç dirheme satıldığı;

Ebû Mezkûr'e kölesinin bedeli Peygamber tarafından verilirken "Bupara senin hakkındır, Allah bundan

60- Necş Ve Necşlı Satış Caiz Olmaz Diyen Kimse Babı [156][156]

İbn Ebî Evfâ: Nâciş (necş yapan), ribâ yiyicisidir; hâindir, demiştir [157][157].

Buhârî de: Necş, aldatma yarışıdır; bâtıldır; bunun yapılması halâl olmaz, demiştir.

Peygamber (S): "Aldatmanın sahibi ateştedir" buyurdu [158][158].

Yine Peygamber (S): "Her kim bizim emrimiz üzere olmayan bir iş yaparsa, o iş reddedilmiştir" buyurdu [159][159].

92-.......İbn Umer (R): Peygamber (S) necş yapmaktan (yânî satıcı ile müşteri arasına

---

müstağnidir"buyurduğu.

Bu Câbir hadîsinin burada sevk sebebi, müzayede suretiyle satışın meşrû'-luğunu beyân etmektir.

Müdebber, hürriyete kavuşması sahibinin ölümüne bırakılmış köledir. Tirmizî bu hadîsi rivayet ettikten sonra: "Bu hadîste müdebber kölenin Peygamber tarafından satılmış olmasıyle istidlal ederek, sahâbîler ve daha sonraki âlimlerden bir kısmı müdebber'in satışında be's görmemişlerdir. Bu ictihâd, Şafiî, Ahmed, İshâk'ın kavlidir. Peygamber'in sahâbîler inden bir kısmı da müdebber'in satışını kerih görmüşlerdir. Sufyân es-Sevrî, Mâlik, Evzâî'nin kavli de böyledir" diyor.

Târihe karışmış olan müdebber hukuku ile ilgili fazla bilgiler için büyük şerhlere ve fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

[156][156] en-Necş, nûn'un fethi ve cîm'in sükûnu ile meta' sahibi müşteriye metâ'ını medh ve vasf ederken, tervîc için bir kimse de sahibine muvafakat eylemek, yânı beraberce medh ve vasf eylemek. Bir kavle göre satın alması matlûbu değil iken, ziyâde bahâ ile sc*.ılmak için musanna' olmak üzere, metâ'a ziyâde bahâ ile müşteri olmak ma'nâsınadır. Tâ ki o metâ'a bakan kimse, o bahâya giriftar ola. Ve bir görüş de, insanları bir metâ'dan zeram ve kötüleme ile nefret ettirip, diğer metâ'a döndürüp meylettirmek ma'nâsınadır.

Ve Necş, avlanacak canavarı ürkütüp yerinden kaldırmak ma'nâsınadır ve bu lâfzın konulmuş olduğu ma'nâsıdır. Ve bir nesneyi araştırıp yerinden dep-retmek ma'nâsmadır (Kaamûs Tercemesi).

[157][157] Buhârî, Abdullah ibn Ebî Evfâ'nm hadîsini Şahadetler Kitâbı'nda "Yüce Allah'ın "Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın olanlar, işte onlar; onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz, onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âlu İmrân: 77) kavli bâbi"nda getirmiştir.
[158][158] Bu ta'lîkı İbn Adiyy el-Kâmil adlı eserinde rivayet etmiştir..

[159][159] Buhârî bu hadîsi, Aİşe hadîsinden olmak üzere Sulh Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

girip, kendisini alıcı gibi göstererek müşteriyi kandırıp fiatı yükseltmeye çalışmaktan) nehyetti, demiştir 160[160].

61- Bey'u'l-Garer, Yânî Aldatmaca Satışı Ve Habelu'l-Habele Satışı Babı 161[161]

93-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasuluılah (S) habelu'l-habele satışından (yânı gebe devenin dişi doğacak yavrusunun gebeliğini satmaktan) nehiy buyurdu. Bu, Câhiliyet halkının kendi aralarında yapageldikleri (böyle akıbeti mechûl) bir satış idi. Adam, meselâ bir deveyi (veya herhangi bir malı) gebe bir devenin doğurmasına, sonra bu doğan dişi yavru da (gebe olup) karnındaki cenini doğurmasına ta'lîkan mal alıp satardı 162[162].

160[160] Buhârî bu hadîsi Hileleri Terk bölümünde de getirmiştir. Müslim ile Nesâî de Buyu' Kitâbı'nda getirdiler. Burada başlığa delîlliği açıktır.

161[161] el-Gurûr ve'l-Gırre: Bir adamı bâtıl ve beyhude nesne tamâ'ına düşürmekle aldatmak ma'nâsınadır; birinci bâbdandır.

et-Tağrîr ve't-Teğırre: Bir adam kendi nefsini hatar ve tehlikeye sevk ve ilkaa eylemek...

el-Garer: Tağrîrve Teğirre'den isimdir; hatar ve tehlükeye denir (Kaamûs Ter.).

Bey'u 'l-Garer de aslında hatar ve tehlikeye denir ki, tahakkuk edip etmeyeceği bilinmeyen, akıbeti mechûl şey demektir. Bâzı âlimlere göre Garer, zâhiri parlak, fakat bâtını mechûl olan şeydir. Ezherî de: Bey'u'l-Garer, satıcı ile müşterinin künhünü idrâk etmediği satıştır, diye ta'rîf etmiştir.

Meşârık sahibi de: Bey 'u 'l-Garer; ya semeni yâhud müsemmeni yâhud validesi mechûl olup muhataralı olan satıştır, diyor.

Bu ta'rîflerin hepsi muhataranın varlığını ifâde ediyor.

Habelu'l-Habele satışı: Gebe develerin gebeliğinin satışı demektir ki, gebe devenin dişi doğacak ceninin gebeliğinin veya buna ta'lîk ederek başka bir şeyin satışı diye ifâde edilebilir.

"Habelu'l-Habele, amdu'l-amele vezninde ki, işbu (....} hadîsinde gelmiştir; murâd, dişi devenin karnında olan yavrudur. Pes Habele, Hâbile'nin cem'İ olur ki, nâkalar demektir. Yâhud asmanın olgunlaşma öncesi üzümüdür. Yâhud batında olan yavrunun melhuz olan velededir ki,,Câhiliyet'te yavrunun yavrusunu satarlar idi. Pes buna göre Habele müfred müennes olur" (Kaamûs Ter.).

162[162] Bu hadîsteki "Kâne'r-ruculu..." cümlesi, râvîîbnUmer tarafından "Habelu'l-Habele"yi tefsir sadedinde getirilmiştir. Tıybî: "Bu tefsirin zahirine nazaran ma'-nâsı: Bir satışta semenin, nâkanın karnındaki ceninin doğmasına te'cîl ve ta'lîk edilmesidir" demiştir ki, hakîkaten " İlâ en tuntece" lâfzından anlaşılan bir ta'lîktir.

îmânı Şafiî'nin tercihi de budur. Biz de tercemede bunu aldık. Lügat imamlarından Ebû Ubeyde'den rivayet edilen bir ma'nâ daha vardır ki, o da: "Gebe bir hayvanın karnındaki yavrusunun dişi doğması, sonra büyü-yüp gebe olması ve bunun satılması" suretinde tasvîr edilmiştir. Bu da lugatci-lerin tercih ettiği ma'nâdır.

62- Bey'ü'l-Mülâmese (El Dokundurmakla Satiş) Babı

Enes: Peygamber (S) el dokundurmakla yapılan satıştan nehyetti, demiştir 163[163].

94-.......Ebû Saîd Hudrî (R): Rasûlullah (S) munâbezeden (yânî karşılıklı atışma suretiyle yapılan satıştan) nehyetti, diye haber verdi ve: Munâbeze, kişinin satacağı kumaşını, almak isteyenin o kumaşı alt üst etmesine ve ona bakmasına, düşünmesine fırsat vermeden önce alıcıya doğru atmasıdır (yânî atması suretiyle yapılan bir satıştır), dedi. Ve yine Ebû Saîd: Peygamber, mülâmeseden (yânî el dokundurmak suretiyle yapılan satıştan) de nehyetti. Mülâmese, alıcının kumaşa bakmayıp, sâdece elle dokunması suretiyle yapılan satıştır, dedi 164[164].

Birinci ma'nâya göre semeni bey'i mechûl bir zamana ta'lîktir. ikinci ma'nâya göre de ma'dûmun satışıdır. Her ikisi de tehlikeli satıştan sayılmış olup nthyedilmiştir.

Hâsılı Habelu'l-Habele satışı, bir bey'u'l-garer cümlesindendir; meçhulü satmaktır; nehyedilmiştir. Çünkü yukarıda îzâh edildiği gibi, Habelu'l-Habele, gebe hayvanın karnındaki cenîni doğurup, dişi olursa bu yavru büyüdükten sonra gebe olacak da yavrunun yavrusu şimdiden satılmış olacaktır. Bu mutlak bir mechûl içinde ve baştanbaşa hatarlı bir satıştır. Bundan dolayı nehyedilmiştir.
163[163] Buhârî Enes'in bu hadîsini, bu kitabın 93. babında getirmiştir.

el-Mülâmese, mufâale vezninde, bir nesneyi el ile yapışıp yoklamak ma'-nâsmadır... Satışta mülâmese şu muameleye denir: Satıcı ve müşteriden her biri diğerine: Ne zaman senin metâ'ına el vurup yapışırsam yâhud metâ'ıma el vurup yapışır isen, aramızda şu bahâya satış ve alış gerçekleşmiş olsun, diye söylerler. Bir kavle göre metâ'ın içini açmayıp örtüsü üstünden el İle yoklamakla gerçekleşen muameleden ibarettir. Şârih der ki, bunlar aldatma kısımlarından olduğu için nehyolundu (Kaamûs Ter.).
164[164] Hadîste zikredilen Bey'u limâs yâhud Mülâmese ile Bey'u nibâz yâhud Munâbeze, Câhiliyet günlerindeki satış nevİ'lerinden ikisinin adıdır. İslâm kaanûnuyla nehyolunduklan için tabîatiyle her ikisi amelden düşmüş ve bu yüzden geçmişteki icra keyfiyetleri hakkında çeşit çeşit tefsîrlere yol açılmıştır, Mülâmese satışının keyfiyyeti hakkında şu tefsirler gelmiştir:

a. Satıcı - alıcı "Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma elinle dokundun mu, satış mün'akid, yânî muhayyerlik hakkımız düşmüş olsun" diye pazarlık etmek;

b. Satıcı: "Bu metâ'ı sana şu kadara sattım. Sana el İle dokundum mu satış vâcib olsun" demek. Yâhud müşteri böyle söylemek.

c. Müşteri durulmuş bir kumaşı açıp bakmaksızın, yalnız eliyle dışından yoklayıp, -açıp baktığında muhayyerlik hakkı olmamak şartıyle- satın almak. Yâhud, satıcı: "Kumaşa dokundun mu sana satmış olayım" demek.

d. Müşterinin satılacak kumaşa eliyle dokunması ve açıp çevirmesiyle satışın tamam olmasıdır ki, bunda

95-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İki nevi' giyinişten nehyolundu: Biri, kişinin bir tek kumaş içinde sarınıp bürünmesi, sonra da büründüğü bu kumaşı (avret yeri açılacak şekilde) omuzu üstüne kaldırıp yükseltmesidir. -İkincisi de bir kumaşı sımsıkı sarınmaktır ki, buna iştimâlu's-sammâ denir.- İki nevi' satıştan; el dokundurma satışı ile atma suretiyle yapılan satıştan da nehyolundu 165[165].

63- Munâbeze (Yânı Atışma) Satışı Babı

Enes: Peygamber (S), atışma suretiyle yapılan satıştan nehyetti, demiştir 166[166].

96-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) el dokundurma ve atışma suretiyle yapılan satışlardan nehyetti (demiştir) 167[167].

97-...,. Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki nevi' giyinişten ve iki nevi'

---

ne bakma, düşünme, ne de rızâlaşma vardır.

e. Müşteri mala bakmaksızın, satan da haber ve ta'rîf etmeksizin yapılan alışverişin adıdır...

Munâbeze satışında da çeşitli ta'rîfler vardır:

a. Satıcı - alıcıdan herbiri diğerine kendi kumaşını atar ve hiç biri diğerinin malına ve razı olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile satış tamam ve muhayyerlik hakkı düşmüş olur.

b. Malın atılmasını satış saymak.

c. "Sana sattım, fakat malı üzerine atınca muhayyerlik kesilmiş ve satış lâzım olsun" demek...

165[165] Hadîste ismi söylenmeyen ikinci nevi' giyiniş, "tştimâlu's-Samma" denilen ve bir tek kumaşa hareket edilmeyecek surette sımsıkı sarınmak şeklindeki giyiniştir. Buna tercemede çizgi arasında işaret ettik.

Limâs ve Nibâz'm her ikisi de Bey'u'l-Garer ve kumar nev'ine dâhil oldukları için şer'an nehyolunmuşlardır. Müşteri alacağı malı ve vasıflarını bilmelidir. Aldatmaca alışveriş sahîh değildir.

166[166] Biraz evvel de söylediğimiz gibi, Enes'in bu hadîsi 93. bâbda gelecektir.

167[167] Bu Ebû Hureyre hadîsi, bundan önce geçenin başka bir rivayetidir

alışverişten: el sürüp dokundurmak ve birbirine atmak suretiyle yapılan alışverişlerden nehyetti [168][168].

64- Satıcının Deve-Sığır, Davar Ve Sütü Memesinde Toplanabilecek Her Hayvanın Sütünü Memesinde Biriktirmekten Nehyedilmesi Babı

"el-Musarrât", birkaç günler sağıtmayıp sütü memesinde habsedilmiş ve orada yığılıp toplanmış olan hayvandır. Tasriye masdannın asıl ma'nâsı suyu habsetmektir. "Sarraytu*l-mâe(= Suyu habsettim)" ta'bîri, bu ma'nâdan dolayı söylenir [169][169].

98-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Deve ve koyunları (sütlerini memeleri içinde yığmak suretiyle) bol sütlü göstermeye çalışmayınız- Her kim sütü memesinde habsedilmiş bir hayvanı, bu habsedişten sonra satın alırsa, onu sağması sırasında iki re'y arasında muhayyerdir: Dilerse o hayvanı kendi mülkiyetinde tutar, isterse onu bir sâ' hurma ile birlikte sahibine geri verir" buyurdu [170][170].

Ve Ebû Salih'ten, Mucâhid'den, Velîd ibn Rebâh'tan, Mûsâ ibn Yesâr'dan; onlar da Ebû Hureyre'den olmak üzere zikrolunuyor ki, Peygamber (S) "Bir sâ' hurma ile birlikte" demiştir.

İbn Sîrîn'deh; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere rivayet eden râvîlerin bâzısı da: "Herhangi bir yiyecek maddesinden bir sâ' ile geri verir. Ve kendisi üç gün muhayyerdir"

---

[168][168] Bu Ebû Saîd hadîsi de küçük fark ile bundan önceki bâbda geçmiş ve her iki hadîste nehyedildiği bildirilen satış nevi'leri hakkında da açıklamalar verilmişti.

[169][169] el-Hafl, el-Hufûl; birikmek ve biriktirmek ma'nâsınadır; ikinci bâbdandır.

et-Tahfîl; biriktirmek ma'nâsınadır; tezyîn ma'nâsınadir. Ve tasriye ma'nâsınadır ki, satılık koyunu memesinde süt toplanıp, pek sütlü görünmek için birkaç gün sağmayıp, hâli üzere koymaktan ibarettir.

et-Hakn; alıkoymak, habsetmek... biriktirmek ma'nâlarınadır.

es-Sarâ, cerâ vezninde; kesmek, def etmek, men' etmek, muhafaza etmek ma'nâlarınadır.

el-Musarrât: Memesinde sütü yığılmış koyuna denir.. (Kaamûs Ter.).

[170][170] Hadîsin başlığa demliği açıktır. Bu hadîsi Altı Kitâb Sahihlerinin hepsi de rivayet etmişlerdir

buyurdu, demişlerdir. İbn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den merfû' olarak rivayet edenlerin bâzısı da: Üç günü zikretmeyerek sâdece "Bir sâ' hurma"y\ zikretmiştir. Hurma rivayetleri daha çoktur 171[171].

99-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Kim sütü memesinde biriktirilmiş bir davar satın almış ise (isterse) o davan geri versin ve onunla beraber (sût bedeli olarak) bir sâ' da birşey versin, demiştir. Ve yine yukanki senedle gelen bir rivayette İbn Mes'ûd: Peygamber (S) mal satıcılarının yolda karşılanmasını nehyetti, demiştir 172[172].

100-.......Ebû Hureyre(R)'den:Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Mal getirmekte olan binicileri, pazar hâricinde karşılamayınız. Bâzınız, diğer bâzınızın alışverişi üzerine alışverişe kalkışmasın. Sizler müşteri kandırıp kızıştırmayınız. Hiçbir şehirli, bedevinin nâmına onun malını satmaz. Koyunları bol sütlü göstermeye çalışmayınız. Her kim sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın alırsa, o, bu hayvanı sağdıktan sonra iki görüş muhayyerliğindedir: Bu haliyle razı olursa, onu mülkiyetinde tutar; razı olmazsa, o hayvanı bir sâ' hurma ile birlikte geri verir" 173[173].

65- Bâb: (Aldatılmış Olan) Müşteri İsterse (Alışverişi Terkedip) Memesinde Sütü Habsedilmiş Olan Hayvanı Sahibine Geri Verir; Onun Sütünü Sağmaktan Dolayı Da Bir Sâ' Hurma (Vergisi) Vardır

101-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim sütü

171[171] Burada verilen rivayetleri Müslim ve diğer hadîs imamları senedleriyle getirmişlerdir.

Ganem, koyunun erkeğini de, dişini de şâmildir. Diğer eti yenen hayvanlar da böyledir. Hayvan sağılıp da sahibine geri verildiği takdirde, sağılan süt mukaabilinde bir sâ' hurma veya diğer bir yiyecek maddesi verilmesi emredilmiştir.

172[172] Bu İbn Mes'ûd hadîsinin de başlığa demliği gayet açıktır. Bu hükümler daha önce geçmiş, biraz sonra da gelecektir.

173[173] Bu hadîs dahî yukarıdakiler gibi eskimez medeniyet kaaideleri ve yüksek ticâret ahlâkı yasaları takrir etmektedir.

sağılmayıp göğsünde biriktirilmiş bir koyunu satın alır, akabinde onu sağarsa (yânî hîleyi öğrenirse, bu müşteri muhayyerdir): Eğer h: haliyle razı olursa koyunu mülkiyetinde alı-koyar; eğer öfkelenir, razı olmazsa (koyunu geri verir). Ve koyunu sağması mukaabilinde de bir sâ' hurma (vergisi) vardır" 174[174].

66- Zinâ Edici Kölenin Satışı Babı

Ve Kaadı Şurayh: "(Erkek veya dişi) zinâkâr bir köleyi, müşteri dilerse bu ayıbından dolayı sahibine geri verir" demiştir 175[175].

102-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir câriye zina ettiği ve zinası da (beyyine, gebelik veya ikrar ile) tebeyyün ettiği zaman, efendisi onu kamçılasın, fakat onu (bu cezadan sonra) sözle ayıplamasın. Sonra yine zina ederse efendisi onu yine kamçı ile dövsün, fakat ayıbını yüzüne vurup sözle onurunu incitmesin. Sonra bu câriye üçüncü bir zina daha ederse, efendisi onu (ayıbını beyân ederek) kıldan

---

174[174] Başlık ve hadîsin başlığa delîlliği gayet açıktır. Hayvan sağılıp da sahibine geri verildiği- takdirde, sağılan süt mukaabilinde bir sâ' hurma verilmesi yalnız mu-sarrât olan boyuna hâss değildir. Şârih Kirmânî'nin beyânına göre deve, sığır gibi eti yenen her hayvanı şâmildir. Eti yenilecek her sağım hayvanı, böyle sütü birkaç gün sağılmayıp memesinde biriktirilerek hîle ile satılır da müşteri onu sağdıktan sonra beğenmez, geri verirse, bunlarda da birlikte bir sâ' hurma vermesi vâcib olur.

Bu hadîs bilhassa beğenilmeyip geri verilen hayvandan sağılıp alınmış olan sütün bedelinin ödenmesi hükmünü takrir ve tesbît etmektedir.

175[175] Buhârî bu babı, zinâkârlığı İ'tiyâd edinen bir kölenin bu ayıbı müşteriye beyân edilerek satılmasının cevazını göstermek İçin açmıştır.

Kaadı Şurayh'in bu hükmünü Saîd ibn Mansûr, sahîh bir senedle İbn Şîrîn tarîkinden rivayet etmiştir.

Kaadı Şurayh, saadet asrma yetişmiş, Peygamber'e kavuşamamamış olan muhadramlardandır. Umer tarafından Kûfe'ye kaadı ta'yîn edilmiş, Usmân, Alî, ve Emevîler'in halifelikleri zamanında vazifesinde bırakılarak, fasılasız altmış yıl Kûfe'de kaadılık yapmıştır. Daha sonra Haccâc'm Küfe Valiliği zamanında kendi arzusu ile çekilmiştir. Aynî'ye göre 98 târihinde; Hulâsa'da Muhammed ibn Numeyr'den gelen rivayette 80 târihinde vefat etmiştir. Vefatında 110; diğer bir rivayete göre 120 yaşında idi. Kaadı Şurayh, hukuk sahasının en büyük sî-mâlanndan biridir. (Hulâsa, 40; Umdeîu'l-Kaarî, II, 137).

Hanefîler'e göre zina, câriye hakkında bir ayıptır. Fakat erkek köle hak-kmda ayıp değildir. Çünkü cariyeye mâlik olmaktan gaye istifraş ve çocuk doğurtmaktır. Zina ise bu gayeyi bozucudur. Köleden gaye ise yalnız hizmet ettirmektir...

yapılmış bir ip pahası ile de olsa, satsın" 176[176].

103-.......Zeyd ibn Hâlid (R) ile Ebû Hureyre'den (ikisi şöyle demişlerdir): Rasûlullah'a muhsane olmamış iken zina eden bir cariyenin hükmü soruldu. Rasûlullah (S) cevaben: "Câriye zina ederse, onu kamçılayın. Sonra yine zina ederse, yine kamçılayın. Sonra yine zina. ederse, artık bu sefer (kamçılama akabinde) bir kıl örgüsü karşılığında olsa bile onu satınız" buyurdu 177[177].

İbn Şihâb: Onun satışının üçüncü yâhud dördüncü zinadan sonra mı olmasını istedi, bilmiyorum, demiştir 178[178].

67- Kadınlarla Yapılan Alışveriş Babı 179[179]

104-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) yanıma girdi. Ben ona Berîre'yi satın alma kıssasını zikrettim. Rasûlullah: "Sen Berîre'yi onlardan satın al ve hürriyete kavuştur. Şübhesiz velâ (denilip mîrâs hakkı sabit olan hükmî hısımlık) köleyi hürriyete kavuşturana âiddir" buyurdu. Bundan sonra Peygamber gündüzün sonuna doğru bir vakitte ayağa kalktı. Allah'a hamd ve lâyık olduğu sıfatlarla övdükten sonra, şöyle hitâb buyurdu:

176[176] Şârih Hattâbî, bu Ebû Hureyre hadîsini "Bir câriye zina eder de zina ettiği tebeyyün ederse, efendisi onu ayıplama ve tevbîh ile yetinmesin; ona kamçı İle celde cezası uygulasın..." şeklinde ma'nâ vermiştir. Buhârî sarihlerinin çoğu İse, tercemede yazılan birinci ma'nâyı bildirdiklerinden, o tercîh edildi.

Kadın, İslâm'a girmekle iffetlilikle, hürriyetle ve evlenmekle muhsane olur.

Bu hadîsin zahirine göre cariyeye efendisinin celde cezası uygulayabileceği anlaşılır ki, Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn HanbePin mezhebi budur. Ebû Hanîfe'-ye göre celde ve haddi ikaame etmek, yalnız devletin hakkıdır; ferdin ancak ta'-zîr hakkı vardır.

177[177] Bu hadîs.de yukarıdakinin aynıdır. Ancak bu iki sahâbî1 tarafından rivayet edildiği için kuvveti artırmıştır.

178[178] Ebû Zerr'in el-Kuşmeyhenî'den gelen nüshada, İbn Şİhâb'ın bu sözü " ulun jü\ = Üçten sonra mı?" şeklinde soru hemzesiyle gelmiştir. Terceme de buna göre yapıldı.

179[179] Buhârî bu başlığı kadınlarla alışverişin cevazı ve kadınların da erkekler gibi her türlü akde izinli olduklarını beyân için açmıştır.

"Bir takım insanların hâli nedir ki, onlar Allah 'm Kitabı 'nda bulunmayan bir takım şartlar ileri sürüyorlar. Kim A ilah 'in Kitabı 'nda bulunmayan bir şartı şart koşarsa, o böyle yüz tane şart koşmuş olsa da öyle şart bâtıldır. Allah'ın şartı en haklı ve en güvenilendir" 180[180].

105-.......Bize Hemm.âm ibn Yahya tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim; Abdullah ibn Umer'den tahdîs ediyordu (İbn Umer şöyle demiştir):

Âişe, Berîre'nin sâhibleriyle pazarlığa girişti. Bu esnada Peygamber namaza çıktı. Namazdan gelince Âişe: Onlar Berîre'yi ancak velâ hakkının kendilerinin olması şartıyle satıyorlar, dedi. Peygamber: "Velâ, ancak hürriyete kavuşturanındır" buyurdu. Hemmâm dedi ki: Ben Nâfi'e: Berîre'nin kocası hürr mü yâhud köle mi idi? diye sordum. Nâfi': Bunu bana ne bildirir? Dedi 181[181].

68- Bâb- Şehirli Ücretsiz Olarak Koylunun Malını Onun Adına Satabilir Mi? Ona Yardımcı Olur Yahud Irşad Edip Nasihat Verir Mi? 182[182]

180[180] Hadîsin başlığa delîlliği, Âişe'nin Berire'yi satın alması; Peygamber'in bu akdi tasdik etmesi cihetidir.

Bu hadîs Salât ve Zekât'ta geçti; Buyu', Itk, Mükâtebe, Hibe, Talâk, Fa-râiz, Şurût, Et'ime ve Yemîn Keffâreti bölümlerinde de gelecektir.

181[181] İbn Umer'den gelen bu hadîsin başlığa delîlliği, "Âişe, Berîre'nin sâhiblerile pa-. zarlığa girişti..." sözündedir. Çünkü bu pazarlık, Âişe'nin, Berîre'nin sâhible-

ri olan erkeklerle yaptığı bir alışveriş akdidir.

İslâm hukukunda kadınlar, erkeklerin sâhib oldukları her nevi' medenî haklara sâhibdirler. Nikâh, hibe, şuf'a, ıydâ, icâre, iare, vekâlet, şirket, kısmet, da'vâ, ikrar, s.ulh, vasiyet gibi bütün hukukî tasarruflarda kadınlar erkeklerin hâiz oldukları haklara tamamen mâliktirler. Yalnız ekseriyetle kadınların bâzı kadınlık hâllerinden dolayı zabt kaabiliyetleri kısıtlı olduğundan, şâhidlikte bir fark gözetilmiştir. Bununla beraber doğum, emzirme, hayz gibi kadınlara âid hususlarda şâhidlikleri de münferiden kabul edilmiştir. Mîrâş hükümlerindeki fark ise, aile reîsi bulunan erkeğin, ailenin maîşetini yüklenmesi dolayısıyle olan ihtiyâcına karşılıktır.

182[182] Buhârîbubâbı, daha yukarıda şehirlinin köylü malım satmasının nehyedildı-ğini bildiren Ebû Hureyre hadîsine mukaabil getirmiştir ki, ücretsiz yardım etmenin, irşâd ve nasihat etmenin cevazını göstermek istemiştir

Peygamber (S): "Sizin biriniz mü'm in. kardeşinden öğüt istediği zaman ona nasihat etsin" buyurmuştur 183[183].

Atâ ibn Ebî Rebâh da şehirlinin köylü malını satmasına ruhsat vermiştir 184[184].

106-....... Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'la Lâ ilahe UW-llah ve MuhammedRasûlullah'm ma'nâsma şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, (Allah ve Peygamber emirlerini) işitip itaat eylemek ve her müslümâna nasihat etmek üzere bey'at ettim185[185].

107-.......İbn Abbâs (R); Rasûhillah (S): "Alıcılar mal getiren binicileri (pazar dışında) karşılamazlar. Hiçbir şehirli de köylü hesabına onun malını satamaz" buyurdu, demiştir.

Hadîsin râvîsi Tâvûs dedi ki: Ben İbn Abbâs'a:

— Peygamber'in "Şehirli, köylünün malını satamaz "sözünün ma'nâsı nedir? diye sordum.

İbn Abbâs:

— Şehirli, köylüye simsarlık edemez (demektir), dedi 186[186].

183[183] Peygamber'in bu hadîsini Ahmed ibn Hanbel ile Beyhakî senediyle rivayet etmişlerdir

184[184] Atâ ibn Ebî Rebâh "in bu ruhsatını Abdurrazzâk senediyle rivayet etti.

185[185] Cerîr hadîsinin başlığa delîlliği, nasîhat isteyen her müslümâna samimî nasihat etmenin ve hayırhah olmanın luzûm ve vücûbunu göstermesidir.

186[186] İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadîsteki Peygamber'in "Şehirli köylünün malını onun adına satamaz" sözündeki nehyi, İbn Abbâs'ın tefsirine göre, şehirlinin köylüye ücretle dellâllık, simsarlık suretiyle yaptığı faaliyete âid oluyor. Ücretsiz olursa böyle satmasının caiz olduğu anlaşılıyor. Böylece bâb başlığındaki suâllere olumlu cevâb verilmiş oluyor.

Hadîsteki simsar, bugünkü ta'bîri ile komisyonca demektir. Bu kelime lügatte şöyle açıklanmıştır:

es-Simsâr, -sîn'İn kesriyle- satıcı ile müşteri arasında mutavassıt olan adama denir ki, meyâncı ta'bîr olunur, dellâldan başkadır; bu pezevenk menzile-sindedİr. Ve Simsâru'ş-Şey, bir nesnenin mâliki olup hıfz ve riâyet ve nezâretinde gereği gibi kaaim olan adama denir, ve kayyıma ve iki dost aralığında olan meyâncıya denir ki, aralarını bağlayıp ıslâha medar olur.

es-Semsere, dahraca vezninde masdardır; simsarlık eylemek ma'nâsınadır, (Kaamûs Tercemesi).

69- Şehirlinin Köylü Malını Köylü Adına Ücretle Satmasını Kerîh Gören Kimse Babı

108-.......İbn Umer (R): RasÛlullah (S) şehirlinin, köylü malını köylü nâmına satmasını nehyetti, demiştir 187[187].

İbn Abbâs da şehirlinin köylü adına satışım kerîh gören kimsenin görüşüne kaail olmuştur 188[188].

70- Bâb: Hiçbir Şehirli Köylüye Âid Malı Simsarlıkla Satamaz

İbn Şîrîn de, simsarlıkta alışverişi kerîh görmüştür. İbrâhîm en-Nahaî de, hem satıcı hem alıcı için simsarlığı kerîh görmüştür. îbrâhîm bu görüşüne (yânî şehirlinin köylü için satması ile satın alması arasındaki kerahetin müsâvîliğine) delîl getirici olarak: Arab "Bi* lî sevben" der; hâlbuki o, bu sözüyle "Bana bir elbise satın al" demek ister, demiştir 189[189].

Aslında simsar, kayyım ve hafız ma'nâsma olup, sonra alışverişte ücretle başkasına delâlet ve aracılık ma'nâsına kullanılmıştır.

Ebû Hanîfe, alıcı ve satıcıdan biri zarar görmezse, simsar delaletiyle satışı caiz görmüştür. Bu hadîsler, üretici ile tüketici halk arasında kabzımal, komisyoncu isimleriyle, faaliyet gösteren ve fahiş kazançlar sağlayan aracıları önleyen eskimez ticâret kaanûnlarmdandır.

Bu İbn Abbâs hadîsi, hadîsciler arasında "Telakkî-İ Rukbân hadîsi" denmekle meşhurdur.

187[187] İbn Umer hadîsinin başlığa delîlliği, nehyin en azından kerâhiyeti gerektirir olması yönündendİr.
188[188] Çünkü İbnAbbâs.bu nehyi simsar ile tefsir etmiştir. Nitekim bundan önce geçen hadîsinde de böyle idi. O hâlde İbn Abbâs'ın hadîsi,buradaki îbn Umer hadîsinin mutlaklığını kayıdlayıcıdır (Kastallânî).

189[189] es-Semsere'mn dahrace vezninde, simsarlık eylemek ma'nâsına bir masdar olduğu bundan iki bâb evvelki hadîsin haşiyesinde bidirilmişti.

İbn Sîrîn'in bu kerahet hükmünü Ebû Avâne senediyle rivayet etmiştir, tb-râhîm en-Nahaî'nin görüşünü de Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

109-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: RasÛlullah (S): "İnsan kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez. Müşteri kandırıp kızıştırmayımz. Hiçbir şehirli, bedevi adına satış yapmaz" buyurdu.

110-....... Muhammed ibn Şîrîn dedi ki: Enes ibn Mâlik: Bizler şehirlinin köylü nâmına malını satmasından nehyolunduk, dedi 190[190].

71- Mal Getirmekte Olan Binicileri Karşılamaktan Nehy Babı 191[191]

Ve böyle binicileri karşılayanın satışı reddedilmiştir; bâtıldır. Çünkü karşılama yapan, bunun nehyedildiğini

bilmekte ise (Peygamber'in yasağına isyan etmiş) birisidir; günahkârdır.

Binicileri yolda karşılama, şübhesiz satışta bir aldatma girişimidir. Aldatma ise (haramdır) hiç caiz olmaz 192[192].

190[190] Ebû Hureyre'nin ve Enes'in bu hadîslerinin başlığa delîllikleri açıktır. Bunlar daha evvelki bâbîarda da geçmiş ve ilgili açıklamalar verilmişti.

Buhârî arka arkaya olan bu üç bâbda "Hiçbir şehirli köylü nâmına satmaz" hadîsini, bundan çeşitli hükümler çıkarıcı olarak şevketti. Fakat birincide soru edâtıyle, ikincide ücretle olduğunda kerahetine nass ile; üçüncüde nefiy suretinde nehiy ve simsarlıkla kayıdlanmış olarak getirdi. Bu, cidden güzel bir ter-tîblemedir. Buhârî aynı zamanda her bir baba bir isnâd tahsis etti ki, bunu da tarîklerin çokluğunu belirtmek, dolayısiyle takviye ve te'kîd İçin yapmıştır (Kas-tallânî).

191[191] Böyle erzak ve ticarî eşya getiren binicileri pazar yerine gelmeden evvel yolda karşılamak, onların pazara gelip bu malları halka-uctiz fiatla arzetmelerini önleme maksadı güder. Bundan hem malların sâhibleri, hem de âmmenin hukuku zarara uğradığından, Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

192[192] Binicileri karşılama hakkındaki bu ağır İctihâd Buhârî'nindir. Buhârî bu ictihâ-diyle Zahirî mezhebine meyletmiş bulunuyor. İbn Hazm Zahirî, mutlak surette mal getiren binicileri karşılamanın harâmlığma kaail olmuştur.

İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de: "Buhârî'nin bu yolda bir alışverişe merdüd-dur, bâtıldır demesi, bu nehyin fesadı gerektirir olması görüşüne dayanır. Fakat muhakkak hukukçulara göre, alışverişin fesâd ve bâtıllığı yalnız nehyin, akdin kendisine yönelmesi halindedir. Yoksa akdin kendisi hâricinde bir sebebe yönelmesi, alışveriş rükünlerinden hiçbir şeyi ihlâl etmez. Binâenaleyh alışveriş de sahîh olur'' diyor.
Şârih Aynî de Umdetu 'l-Kaarî'de bunu ta'kîben: "Bu muhakkikler hiç şübhesiz Hanefî hukuk imamlarıdır. Alışverişe dâir nehiylerde Haneffler tarafından kabul edilen ilmî usûl, nasslarda gelen nehiy, akdin kendisine yönelmedikçe kerahetle beraber alışverişin sahîhüğidir..." demiştir. Bu hususta geniş tafsilât ile

111-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S- meta' yükleyip gelen) binicileri karşılamaktan ve şehirlinin, köylü malını satmasından nehyetti, demiştir.

112-.......Tâvûs ibn Keysân: Ben îbn Abbâs'a:

— Peygamber'in "Hiçbir şehirli, bir köylü hesabına asla satış yapmasın" sözünün ma'nâsı nedir? dedim.

O:

— Hiçbir şehirli, köylü için bir simsar (yânı ücretli bir aracı) olmasın, demektir, dedi.

113-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Her kim sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın almışsa (o haliyle beğenmediği takdirde), o hayvanın beraberinde bir sâ' da süt ücreti geri versin demiş ve: Peygamber (S), satıcıları karşılamaktan da nehyetti hadîsini ilâve etmiştir 193[193].

114-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S): "Birmetâ'ı bâzınızın alım satım etmesi üzerine diğer bâzınız bunu alım satım edemez. Siz (binici kaafilelerinin pazara getirdiği) satılık eşyayı da, o mallar pazara getirilip indirilinceye kadar (yolda) karşılamayınız" buyurmuştur 194[194].

---

diğer müctehidlerin ictihâd ve görüşleri için geniş şerhlere ve fıkıh kitâblan-na bakılmalıdır.

193[193] Başlıktan sonra sıralanmış olan bu Ebû Hureyre, tbn Abbâs ve Abdullah ibn Mes'ûd hadîslerinin başlığa delîllikleri açıktır. Bu hadîsler daha önceki bâblar-da da oralardaki hükümlerin delilleri olmak üzere bâzı sened ve lâfız farldılık-larıyle gelecektir.

194[194] Abdullah ibn Umer'in bu hadîsi, pazara getirilmekte olan gıda maddeleri ve ticarî eşyanın pazar yerine ulaşması ve fiatlanyle halka arz edilmesinden önce yolda karşılamanın, bunları getiren binicileri karşılamak gibi olduğunu tesbît ediyor. Bundan da yine hem mal sâhibleri, hem de halk zarar göreceği için nehyedilmiştir.

72-İmal Getiren Binicileri Karşılamanın (Caiz Olacağı Yerin) Son Noktası Babı 195[195]

115-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Biz mal getiren binicileri (şehir içinde pazarın üst tarafında) karşılar ve onlardan yiyecek maddesi satın alırdık. Peygamber (S) satın aldığımız şeyleri, yiyecek maddesi satılan çarşıya ulaştırılmasından önce (satın alış yerinde) satmamızı nehyetti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu hadîste zikredilen karşılama şehir içinde, pazarın üst tarafında olmuştur. Bu karşılamanın şehir içinde pazarın üst tarafında olduğunu, bundan sonra gelen Ubeydul-lah hadîsi beyân etmektedir 196[196].

116-....... Ubeydullah ibn Umer şöyle demiştir: BanaNâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Sahâbîler çarşının üst tarafında yiyecek maddesi satın alırlar ve bu malları satın aldıkları yerde satarlardı. Rasûlullah (S) onları, bu malları yükleyip pazara nakledinceye kadar aldıkları yerde satmaktan nehyetti 197[197].

Bütün bu nehiyler hem üretici olan köylülerin, hem de tüketici olan şehirli halkın haklarını korumak gayesine dönüktür. Üretici ve tüketici sınıfları üzerinden haksız ve fahiş kazançlar sağlayan, bu suretle malların pahalılaşmasına sebep olan aracıları kaldırmak, hiç olmazsa azaltmak istenmiştir.

195[195] Buhârî bu babı, mal getiren binicileri karşılamanın caiz olacağı sınırı bildirmek için açmıştır ki, cevaz sının şehir pazarının üst tarafıdır. Haram olan karşılama ise, şehir mahallelerine kadar ve daha ötelere kadar uzayan mesafedir. Şüb-hesiz karşılamanın bir başlangıcı, bir de sonu vardır. Karşılamanın başlangıcı, satıcının pazara gitmek üzere evinden çıkmasıyle başlar. Sonu da pazarın en üst tarafından, yânî pazarbaşmdan ileri gitmektir. Pazarın üst tarafında fiatlar ve piyasa hakkında bilgiler elde edileceği İçin, karşılama caizdir.

196[196] İbn Umer hadîsinde, pazar yerinin üst tarafında mal getiren binicilerle alışveriş ettikleri bildirilmiştir. Böylece başlığa delîlliği sabit oluyor. Buhârî karşılamanın sınırını bildirmiş, bundan sonra gelecek hadîsin bu sınırı daha açık göstereceğini işaret etmiştir

197[197] Bu Übeyduîlah hadîsi, Buhârî'nin işaret ettiği gibi, karşılamanın şehir içinde ve pazarın üst tarafında cereyan ettiğini beyân ediyor.

Şehrin pazardan hâriç ve pazara yakın veya uzak yerlerinde, şehirdeki fiat-lan ve piyasa durumunu haber alıp anlamak (öğrenmek) mümkündür. Buralarda binicileri ve satılacak malları karşılamak mekruhtur. İmâm eş-Şâfiî: Pazar yerinin hâricinde, fakat şehrin İçindeki karşılama nehiyde dâhil değildir, demiştir. Bu konudaki fıkhî görüş ayrılıklarını ve tafsilâtı burada beyâna hacet görmüyoruz.

73- Bâb: Şahıs Alışveriş Akdinde Halâl Olmayan Bir Akım Şartlar Koyduğu Zaman (Satış Nasıl Olur; Yânî Bu Şartlar Akdi Bozar Mı, Bozmaz Mı)? 198[198]

117-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre bana geldi ve:

— Ben sâhiblerimle dokuz ûkıyye (yânî 360 dirhem), her senede bir ûkıyye (yânî 40 dirhem ödemek) üzere hürriyetimi onlardan satın alma akdine giriştim. Bunun için bana yardım et! dedi.

Ben de Berîre'ye:

— Eğer sâhiblerin bu bedeli onlar için hazır etmemi ve sen hürriyete kavuştuktan sonra hükmî hısımlığının bana âid olmasını isterlerse, bu bedeli ben bir defada öderim, dedi.

Bunun üzerine Berîre sahihlerine gitti ve onlara benim teklîfimi söylemiş. Fakat onlar buna yanaşmamışlar. Berîre onların yanından dönüp geldiğinde Rasûlullah Âişe'nin yanında oturuyordu. Berîre

Âişe'ye:

— Senin sözlerini onlara arzettim, kabul etmediler. Bu akid için hükmî hısımlığın kendilerine âid olmasını şart kılıyorlar, dedi.

Peygamber, Berîre'nin bu sözlerini işitti. Ben Âişe de mes'eleyi Peygamber'e haber verdim. Bu haber verme üzerine Peygamber (S)

Âişe'ye:

— "Berîre'yi onlardan al, istedikleri hükmî hısımlığı da onlar lehine şart kıl. Hükmî hısımlık (hukûkan) ancak hürriyete kavuşturana âiddir" buyurdu.

Âişe de Berîre'yi bu suretle satın aldı (hürriyete kavuşturdu). Sonra Rasûlullah insanlar içinde ayağa kalktı. Allah'a hamd ve sena etti. Sonra "Amma ba'du = Sözün bundan

198[198] Buhârî, alışveriş sırasında dînen halâl olmayan şartlar koşmanın alışverişi bozup bozmayacağı suâlini cevâblamak için, bu babı açmıştır. Alışverişin bu se-beble bozulmayacağına dâir müsbet cevâbı başlıkta zikretmeyip, gelecek iki hadîs içindeki Peygamber'in cevabiyle yetinmiştir.

sonrasına gelince şudur" diyerek, şöyle hitabe yaptı:

— "Bir takım adamlara ne oluyor ki, onlar Allah 'in Kitabı 'nda bulunmayan şartlar ileri sürüyorlar, Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan herhangi bir şart, yüz kerre şart kılınmış olsa da muhakkak surette bâtıldır, Allah'ın hükmü uyulmaya en haklı, Allah'ın öğrettiği şart da en sağlam ve en güvenilecek şarttır. Hükmî hısımlık ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" 199[199].

118-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Mü'minlerin anası Âişe bir câriye satın alıp, onu hürriyete kavuşturmak istedi. Cariyenin sâhibleri: Biz bu cariyeyi sana, onun velâ hakkı (yânî hükmî hısımlığı) bize âid olmak şartı üzere satarız, dediler. Âişe onların bu şartını Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S): Âişe'ye: "Onların bu (bâtıl) şartı, senin velâ (yânî hukukî hısımlık) hakkına mâni' olmaz. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan.kimseye âiddir" buyurdu 200[200].

74- Kuru Hurmayı Kuru Hurma İle Satmak Babı

119-.......Mâlik ibn Evs, Umer ibnu'l-Hattâb(R)Jdan işitti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Buğdayı buğdayla satmak ribâdır, ancak (iki taraf birbirine) ha al, ha ver diye peşin olması hâli müstesnadır. Arpayı arpa ile satmak ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olması müstesnadır. Hurmayı hurmayla satmak ribâdır, ancak ha al, ha ver

---

199[199] Peygamber'in dînen halâl olmayan şartların aslî hakları değiştirmeyeceğini beyân eden fıkrası, başlıktaki suâlin cevâbıdır.

Buhârî bu hadîsi kısaltılmış olarak "Kadınlarla alışveriş etmek bâbı"nda; uzun bir metin hâlinde de Namaz Kitâbı'nın "Mescidde minber üzerinde alışverişin zikri" babında getirmişti.

Velâ'nın, yânî hürriyete kavuşturmaya bağlı olan hukukî hısımlığın hürriyet verene âid olduğu şer'î îcâblardan iken, satıcının bu velânın kendisine âid olduğunu halâl olmayarak şart kılması, bu satış akdini bozmaz. Âişe Berîre'yi satın almış, hürriyet vermiş. Cariyenin eski sahibine nisbeti tamamen kesilmiştir. Âişe'ye bir nisbet ve hısımlık te'sîs edilmiştir. Velâ'nın ehemmiyeti böyle âzâdlı köle ile âzâd eden kişi arasında mîrâsçılık meydana gelmesindedir.

200[200] Bu İbn Umer hadîsi de haiâl olmayan şartların bâtıl olup akdi bozmayacağı hükmünü en sağlam şekilde takrir edip kuvvetlendirmektedir.

diye peşin olması hâli müstesnadır* 201[201].

75-Kuru Üzümü Kuru Üzümle, Yiyecek Maddesini (Aynı Cins) Yiyecek Maddesiyle Satmak Babı

120-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) muzâbene satışından nehyetti. Muzâbene satışı,, yaş hurmayı (ağacında mikdârını tahmin ederek) ölçekle kuru hurma mukaablü satmaktır. Kuru üzümü de (yine böyle tahminî) ölçekle satmaktır 202[202].

121-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) muzâbeneden nehyetti. Muzâbene, ağaç üzerindeki yaş hurmayı tahmîn edip fazla gelirse benimdir, eksik gelirse tamamlaması bana âiddir diyerek ölçekle kuru hurma mukaabilinde satmaktır 203[203].

201[201] Bu Umer hadîsi "Yiyecek maddesi satmak ve ihtikâr hakkında zikredilen hadîsler bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

ez-Zebn, gabn vezninde, öte kakmak, def etmek ma'nâsınadır ve yemişi henüz ağacında iken, meselâ bir Ölçek yâhud iki ve ziyâde ölçek yemiş mukaa-bili satmak ma'nâsınadır.

el-Muzâbene, mufâale vezninde, müdâfaa yânî def edişmek; ve ağacında olan taze hurmayı bir adama bir mıkdâr hurmaya mukaabil satmak ma'nâsınadır... Bundan nehyedildi. Zira aldatma ve cehaleti ihtiva ettiğinden tarafları mu-hâşama ve müdâfaaya götürür. îmâm Mâlik'e göre, muzâbene satışı mutlaka kîlesi yâhud sayısı yâhud ağırlığı bilinmeyen nesneyi urunlamadan, şu kadar ölçek yâhud şu kadar ceded yâhud şu kadar ağırlık ölçeği nesneye satmaktan ibarettir. Meselâ kîlesiz bir küme buğdayı on küme buğdaya satmak gibi. Yâhud bilinen nesneyi, yine cinsinden bilinmeyen nesneye satmaktan ibarettir... ki, aldatma caiz olmayan cinste birbirini aldatmak veçhile olan pazarlıktır. Hepsi de def ma'nâsmdan alınmıştır (Kaamûs Ter.).

202[202] Muzâbene, iki kişi arasında müdâfaa ma'nâsınadır. Satıcılardan herbiri bu alışverişteki hakkını diğerine karşı müdâfaa ettiği için muzâbene(= def edişme) denilmiştir. Muzâbene, ağacı üzerindeki taze hurmayı tahmîn ve takdir ederek kuru hurma ile satmaktır. Bu tahmîn ve takdir hatâdan salim olmadığı için âkid-lerden biri diğerine karşı dâima aldatılma iddia ederek alışverişi feshetmek, Öbürüsü satışın devamını isteyerek, satıcı ile müşteri birbirine.karşı muâraza vemüdâfaadan boş kalmazlar. Satışta müsavat şart kılındığı, hâlbuki ağaç üstündeki mahsûlün mikdârını tahmîn hatâdan salim olmadığından, iki taraf arasında dâima nizâ'ı mücib olur. Esas î'tibâriyle nehyin sebebi budur

203[203] Yânî iki taraftan biri "Şu bir ağaç hurmanın üstündeki mahsûlünü meselâ elli kilo tahmîn ediyorum. Sana bunu elli kilo kuru hurmaya satıyorum. Mahsûl kesilip toplandıktan sonra eğer elli kilodan fazla gelirse, bu ziyâde benimdir; eksik gelirse elli kiloya tamamlarım" diyerek yapılan satış da yine muzâbene-dir; nehyedilmiştir.

İbn Umer dedi ki: Bana Zeyd ibn Sabit tahdîs etti ki, Peygamber (S) ağaç üzerindeki yaş meyveyi, kuruduğunda oluşturabileceği kuru hurma mikdârını takdir ile (o kadar kuru hurma mukaabilinde) satma hususunda ruhsat vermiştir [204][204].

76- Arpayı Arpa İle Satmak Babı [205][205]

122-.......Mâlik ibn Evs haber verip, yüz dinarını dirhemlerle değiştirmek istediğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir: Talha ibn Ubeydillah beni çağırdı. Birbirimizle bu para değiştirme işini görüşüp kararlaştırdık. Hattâ benden altınları istedi. O benden altınları aldı da elinin içinde onları alt üst çevirmeye başladı. Sonra: Dirhemler (gümüş paralar) yanımda değildir, hazinecim olan zât Gâbe ormanından gelince sana veririm, dedi.

Umer t>u konuşmayı işitti de hemen bana şunları söyledi: — Vallahi sen gümüşleri Talha'dan alıncaya kadar ondan ayrılmayacaksın. (Çünkü) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Altım altın ile değiştirmek ribâdır, ancak ha ah ha ver diye peşin alıp vermek müs-tesnadır. Buğdayı buğdayla değiştirmek de ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olmak müstesnadır. Arpayı arpa ile satıp değiştirmek de ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin

---

Muzâbene suretiyle satış da, diğer satış nevi'leri gibi iki tarafın ihtiyâcı üzerine arz ve taleble doğar. Birisinin mahsûle erişmeden azığı tükenir. Öbürüsünün taze hurma ve üzüm yemeye ihtiyâcı bulunur. İki taraftan birisinin arzı, öbürüsünün talebi üzerine muzâbene satışı vücûd bulurdu. Nehiy sebebi: Yukarıda bildirildiği üzere, muzâbene, ağaç üstünde mahsûl ne ölçeği, ne tartısı, ne de sayısı bilinmeyerek tahmîn ile yapılıyordu. Bu satışlarda sık sık niza' ve şikâyetler oluyordu. Bu, nizâ'lara sebeb olduğu için nehyolundu. Fakat halkın ihtiyâcı durmuyordu, bu İhtiyâcın giderilmesi gerekiyordu. Bu ihtiyâcın giderilmesi çârçsi olmak üzere ariyye satışına müsâade edilmiştir.

[204][204] Ariyye satışına ruhsatı bildiren bu Zeyd ibn Sabit hadîsi biraz sonra gelecektir.

Ariyye, bahçe sahibinin muayyen bir ağacın hurmasını kuruduğunda şu kadar kilo tahmîn ederek satış meclisinde bu tahmîn edilen kuru hurma mikdârı-na satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır, müşteriye bir ağaç taze hurmayı teslim ederdi.

[205][205] Yânî her ikisi müsâvî oldukları ve peşin alınıp verildiğinde arpayı arpa ile satmak caizdir. Başlığa hadîsin son fıkrası delîl olmaktadır. Hadîs "Yiyecek mad desi satışı hakkında zikredilen şeyler bâbı"nda geçmişti. Hadîsteki ikil lâfzın ma'nâsı:

" ti>yJJİ\ = el-Murâvada"; mufâale vezninde, bir işe girdirmek için bir kimseye müdâra eylemek ma'nâsmadır. Ve şu mekruh murâvadadu ki, hadîste gelmiştir: Satıcı satılık metâ'mı huzurda yok İken müşteriye vasf ve medh ederek satış yapmaktan ibarettir; ona "Bey'u'l-muvâsafa =- Vasiflaşma ile satış" dahî denilir... Bâzı fakîhler vasıf, metâ'ın zâtına uygun olursa caiz olur dediler (Kaamûs Ter,).

Bey'u's-Sarf, semeni semen ile değiştirmektir, sarrâfî muameledir. Va'de-siz, bir mecliste elden efe peşin, ziyâdesîz para değiştirmekten ibarettir.

olmak müstesnadır"[206][206].

77- Altını Altınla Satmak Babı

123-....... Ebû Bekre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Altını altınla satmayınız, ancak ikisi müsavi mikdârda olarak satınız. Gümüşü de gümüşle satmayın, ancak ikisi müsavi olarak satın Altını gümüş ile, gümüşü de altın ile (fazlalıklı veya müsâvî) nasıl isterseniz (peşin olarak) öyle satınız" [207][207].

78- Gümüşü Gümüş İle Satmak Babı

124-.......İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle dedi:Bana Salim ibnu Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, İbnu Umer'e de Rasûlullah'tan bir hadîs olarak bunun benzeri bir hadîsi Ebû Saîd Hudrî tahdîs etmiştir. Diğer bir defasında Abdullah ibn Umer, Ebû Saîd'e kavuştu da: Yâ Ebâ Saîd, senin Rasûluliah'tan tahdîs etmekte olduğun o hadîs nedir? dedi. Bunun üzerine Ebû Saîd sarraflık (yânî iki nakdin birini diğeriyle değiştirmek) hakkında şöyle dedi: Ben Ra-sûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Altın ile altın, misli misliyle olarak;gümüş ile gümüş de misli misliyle o/<7rö£(değiştirnir)"[208][208].

---

[206][206] Bu hadîste Umer, Mâlik ibn Evs'e, Talha'dan gümüş paralan almadan ayrılmamasını söylemiştir ki, maksad veresiyeye yol bırakmamaktır. Çünkü peşin olmazsa ribâ olacaktır. Cennetle müjdelilerden olan Talha, hiç şübhesiz diğer satışlarda olduğu gibi, bu sarraflık satışında da semenin geri bırakılması caizdir zannetmiş olmalıdır. Umer îkaaz edince, bu veresiye para bozma işini bırakmıştır

[207][207] Altın İle altını satmakta esas, satacak olanla satın alınacak olanın ağırlıkça birbirine müsâvî olmalarıdır. Bir de ribâya yol açılmamak için akd meclisinde iki tarafın yeden be-yeden peşin alınıp verilmesidir. Gümüş İle gümüşün satışı da bu şartlarla caizdir. Bu şartlar gözetilmezse fazlası ve müddetlisi ribâ olur; haramdır. Cinsleri ayrı iki kıymetli mâdeni birbiriyle değiştirmekte ise, müsâvî-lik şartı yoktur, fakat peşinlik şartı bakîdir.

[208][208] ibnu Umer'ın Ebû Saîd'den tahkîkli olarak getirdiği bu hadîste, aynı cinsten olan nakidlerin birbiriyle değiştirilmesinde hiçbir fazlalık yapılmayacağı apaçık belirtilmektedir.

125-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) şöyle buyurdu: "Altım altınla satmayınız, ancak bunlardan bâzısını bâzısı üzerine artırmayarak misli misline (yânî müsâvî surette) satınız. Gümüşü de gümüşle satmayınız, ancak bunlardan bâzısını bâzısı üzerine artırmaksızın misli misline (müsâvî surette) satınız. Bunlardan gâib (yânî müddetlendirilmiş) olanı da hâzır ve peşin olanla satmayınız. 209[209]

79-Dînârın Dînâr İle Müddete Bağlanmış Olarak Satılışı Babı

126-.......İbnu Cureyc şöyle dedi: Bana Amr ibnu Dînâr haber verdi; ona da Ebû Salih ez-Zeyyât, Ebû Saîd Hudrî'den işitip haber vermiştir: Ebû Saîd:

— Dînâr dînâr ile, gümüş de gümüş ile (artıksız değiştirilir), diyordu.

Ben Ebû Salih, Ebû Saîd'e:

— İbnu Abbâs böyle söylemiyor (yânî o fazlada ribâ vardır demiyor da, ribâyı yalnız veresiyeye kasr ediyor), dedim.

Ebû Saîd de:

— Ben İbn Abbâs'a kavuşup bunu sordum ve: Ribâ'mn veresiyeye münhasır olduğunu Peygamber'den mi işittin, yoksa bu hükmü Allah'ın Kitâbı'nda mı buldun? dedim. İbnu Abbâs cevaben: Ben bunların hiçbirini de (yânî Peygamber'den işitmeyi de, Allah'ın Kitâbı'nda bulmayı da) söylemem. Sizler Allah'ın Rasûlü'nü benden daha iyi bilirsiniz. (Allah'ın Kitâbı'nda da böyle bir hüküm bulmuş değilim). Şu kadar ki, Usâme ibnu Zeyd bana, Peygamber(S)'in "Ribâ (fazlalıkta değil), ancak veresiyede carîdir" buyurduğunu haber verdi, dedi 210[210].

209[209] Ebû Saîd'in hadîsinin bu rivayet tarîkinde de altının altın İle, gümüşün gümüş ile satış ve değiştirilmesinde fazlalık ve ziyâdelik en açık bir surette men' edilmekle beraber, bu sarraflık, alışverişinin peşin para ile yapılması lâzım olup, veresiye muamele de men' edilmektedir. Bundan da akid yapılan mecliste satılıp alınan şeylerin taraflarca karşılıklı teslim alınıp verilmesi şartı anlaşılıyor.

210[210] Bu Saîd hadîsini Hâkim, Ebû Hayyân el-Adevî'den daha geniş bir metin ile rivayet etmiştir: Ebû

80- Gümüşü Gümüş İle Müddete Bağlanmış Olarak Satmak Babı

127-....... Habîb ibnu Ebî Sabit haber verip şöyle dedi: Ben Ebu'I-Miahâl Yesâr ibn Selâme'den işittim, o şöyle dedi: Ben el-Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibn Erkam(R)'a sarraflıktan sordum. Bu iki sa-hâbîden herbiri, diğeri hakkında: O benden daha hayırlıdır (yânî daha iyi bilir), diyerek her ikisi de: Rasûlullah (S) va'deye bağlanmış borç olarak altını gümüşle satmaktan nehyetti, diyorlardı 211[211].

81- Altını Gümüşle Elden Ele Peşin Olarak Satmak Babı

Hayyân dedi ki: Bir kerre Ebû Miclez'e sarraflık satışının hükmünden sordum, rsana cevaben şöyle dedi: Bir zamanlar İbn Abbâs aynen ve elden ele sarf ve tebdildeki ribâ ve ziyâdede be's görmezdi. Ribâ ancak veresiyede nehyedilmiştir, der idi. Sonra kendisine Ebû Saîd Hudrî kavuştu. Aralarında yukarıdaki metinde gördüğümüz konuşma cereyan etti. Ve Ebû Saîd: "Altın altın ile; gümüş gümüş ile; hurma hurma ile; buğday buğday ile; arpa arpa ile elden ele ve misli misline müsâvî olarak satılır. Kim misline bir şey ziyâde ederse, o ziyâde ribâdır" hadîsini rivayet etti. İbn Abbâs bu hadîsi işitince "Allah'a tevbe ve istiğfar ederim" dedi. Bundan sonra İbn Abbâs elden ele olan ribâdan da veresiye gibi şiddetle nehyeder oldu.

Usâme hadîsinin sahîhliğinde âlimlerin ittifakı vardır. Yalnız Usâme hadîsi ile Ebû Saîd hadîsinin arasını birleştirme hususunda ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden birincisi, Usâme hadîsinin mensûh olmasıdır. Ri-bâ'nın târihî seyrinde evvelâ veresiyecilikte ribâdan nehyedilmiş; Ribe'l-Fadl'm men'i geri bırakılmıştır.

İkinci görüş, "Ribâ yalnız veresiyede nehyedilmiştir" kavliyle altının altın ile veya gümüşün gümüşle satış ve değiştirilmesindeki fazlanın cevazı kasdedil-miyor; belki çeşitli cinslerin sarf ve tebdîlindeki ziyâde, ribâ mâhiyetinde değildir denilmiş oluyor. Hakîkaten altın gümüş ile, gümüş altın ile tebdil edilir de sarf ücreti olarak bir mikdâr ziyâde verilirse, bu ziyâde ribâ değildir (İbn Ha-cer, Aynî, Kastallânî)

211[211] Bey'u's-Sarf, sarraflık muâmelesidir ki, iki nakidden birisini öbürü ile satma ve değiştirmedir. Bu satış ve değiştirme, bir mecliste elden ele vermek - almak suretiyle meşrû'dur. Fakat va'deye bağlanmış veresiye olursa nehyedilmiştİr; caiz değildir.

Bu hadîslerde görüldüğü üzere altını altın ile, gümüşü de gümüş ile satıp değiştirmekte harâmhk yoktur. Fakat bu haram olmamak:

a. Her ikisi de ağırlıkça müsâvî olmak, yânî birisi diğerinden ziyâde olmamak.

b. Bu sarraflık muamelesinin bir mecliste hâlen ve peşinen verilip teslîm alınması şartıyledir. Bu ikinci şart, bu Berâ hadîsinin sarîhliği gereğince, iki muh-

mâdenin satış ve değİştİrihnesu.J ~ de şarttır. Altının gümüş ile, gümüşün de altın ile tebdîlinde ziyâde bulunması ribâ değildir. Fakat bunlardan birisi va'deye bağlanırsa, ribâ harâmlığı tahakkuk eder.

128-.......Ebû Bekre(R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gümüşü gümüş ile ve altını altın ile satmaktan nehyetti, ancak değiştirilecek olan bu aynı cins mikdârların birbirine müsâvî olması hâli müstesnadır. Peygamber bizlere altını gümüş ile nasıl istersek; gümüşü de altın ile nasıl istersek (yânî müsâvî veya fazlalıklı olarak) satın aU mamızı emir buyurdu 212[212].

82- Kuru Hurmayı Yaş Hurma İle; Kuru Üzümü Yaş . Üzümle Satmaktan İbaret Olan Muzâbene Satışı Ve Arıyyeler Satışı Babı 213[213]

Enes ibn Mâlik: Peygamber (S) muzâbeneden ve münâkaleden nehyetti, demiştir 214[214].

129-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Yaş meyveyi (kızarmak, sararmak suretiyle) yenilmeye elverişli olduğu meydana çıkıncaya kadar satmayınız. Yaş hurmayı da kuru hurma mukaabi-linde satmayınız" buyurmuştur.

Aynı isnâd ile Salim şöyle dedi: Yine bana Abdullah ibn Umer, Zeyd ibn Sâbit'ten haber verdi ki, o: Rasûlullah (S) böyle yaş hurmanın, kurusu ile değiştirilmesini nehyettikten sonra, ariyyenin (muayyen bir ağaçtaki yaş hurmanın, yerdeki) yaş veya kuru hurma ile

---

212[212] Bu Ebû Bekre hadîsi üç bâb önce de geçmişti. Altım altın ile, gümüşü de gümüş ile satmaya " 3Ü.1Jİ" = Murâtala" denilir. Bütün bu rivayetler birbirlerini ya tamamlayıcı, veya te'yîd edicidirler.

213[213] Muzâhene satışı, daha önce geçen ibn Umer'İn bir hadîsinde anlatılmıştı.

el-Ariyye; ganiyye vezninde, yapraktan ve meyveden soyulmuş çıplak hurma ağacına; ve meyvesi yenilmekle boş kalmış ağaca; ve bir kimse hurmalığını satış ve îcâr ederken akd ve pazarlıktan dışarıda koyup, ifraz ve istisna eylediği ağaca da denir (Kaamûs Ter.).

Ariyye, bahçe sahibinin muayyen bir ağacını diğerlerinden ayırıp, kurutulduğunda ne kadar geleceğini tahmîn ederek, bunu bir akd meclisinde bu tahmîn edilen mİkdârda kuru hurmaya satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır,

müşteriye bir ağaç hurmayı teslîm ederdi. Bu nevi' satış ve değiştirme fakır ziraatçıların kuru hurmaya, öbür tarafın da yaş meyveye ihtiyâcı üzerine beş vesk'a kadar istisnaî olarak müsâade edilmiştir.
214[214] Bu Enes hadîsi 93. "Olgunlaşmamış yeşil meyvelerin satılması bâbı"nda senediyle gelecektir

değiştirilmesine ruhsat verdi. Bundan başkasında ruhsat vermedi, demiştir 215[215].

130-.......İmâm Mâlik, Nâfî'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den, RasûlulIah(S)'ın muzâbene satışından nehy buyurduğunu ve (İbn Umer'in:) Muzâbene, yaş hurmayı ölçekle (tahmîn ederek) kuru hurma ile satın almak, yaş üzümü de kuru üzümle (yine böyle tahminî) ölçekle satmaktır, dediğini haber vermiştir 216[216].

131-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) muzâbeneden de münâkaleden de nehyetti. Muzâbene, ağaçların başlarındaki yaş meyveyi (tahmîn ederek) kuru hurma ile satın almaktır 217[217].

132-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) muhâkaleden ve mu zâbeneden nehyetti, demiştir.

133-.......Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'den, Rasûlullah(S)'ın, ariyye sahibine ariyyesi-ni (yânî ayırdığı ağaçlar üzerindeki yaş hurmayı) ne kadar kuru hurma getireceğini tahmîn ve takdir etmek suretiyle satmasına

---

215[215] Buhârî, bir isnâd ile gelen İki sahâbînin hadîsini, birbirinden ayırarak rivayet etmiştir. Birisi tbn Umer'in, öbürüsü Zeyd ibn Sâbit'in hadîsidir, ikisinin senetli birdir.

Bâzı müctehidler Abdullah ibn Ümer hadîsinden ağaç üstündeki taze hurmanın kızarmak veya sararmak gibi salâh eserleri göstermedikçe satışı caiz olmadığı hükmünü istidlal etmişlerdir. Bâzıları da, başka bir hadîse dayanarak, mahsûl ağacı üzerinde göründükten sonra satışı caizdir, demişlerdir. i Zeyd ibn Sâbit'in hadîsi, Peygamber'in yaş hurmanın kurusuyla değiştiril-inesini nehyettikten sonra halkın ihtiyâcı üzerine ariyyenin yaş ve kuru hurma ile değiştirilmesine müsâade verdiğine açıkça delâlet etmektedir. Ariyyenin lügat ve örfî ma'nâsı, bundan evvelki haşiyede verilmişti.

216[216] Buradaki ibn Umer hadîsi ile Ebû Saîd hadîsi ve içlerindeki ta'bîrlerin açıklaması daha önce de geçmişti. Buradaki başlığa delâletleri açıjctır.

217[217] el-Muhâkale, tarlada olan ekini henüz salâhı meydana çıkmadan satmak, bir tefsîre göre henüz başağında olan ekini anbâr olan buğdaya satmaktır. (Kaamûs Ter.).

el-Muhâkale, başağında olan buğdayı, ne kadar geleceğini tahmîn edip o kadar safî buğdaya satmaktır (Seyyid Şerif, et-Ta'rîfât).

Bu satışta da semen ile satılan nesne arasında denklik bilinmediği için nehyedilmiştir.

ruhsat verdiğini, tahdîs etmiştir 218[218].

83- Hurma Ağaçlarının Başları Üzerindeki Yaş Hurmaların Altın Ve Gümüş İle Satılması Babı

134-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), tadı hoş ve güzel oluncaya kadar (ağaç üstündeki) yaş meyveyi satmayı nehyetti ve: "Olgun yaş meyve ancak dînör ile, dirhem ile (yânı altın ve gümüş para ile) satılır. Yalnız ariyyeler müstesnadır (onlar yaş veya kuru hurma ile satılabilir)" buyurdu 219[219].

135- Bize Abdullah ibnu Abdilvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Ben İmâm Mâlik'ten işittim. Ubeydullah ibnu'r-Rabî', İmâm Mâlik'e sorup:

— Dâvûd ibnu Husayn, Ebû Sufyân(Kuzmân)'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S): "Ariyyeler satışında beş vesk yâ-hud beş vesk'ten az mikdâra ruhsat verdi" hadîsini sana tahdîs etti mi? dedi.

İmâm Mâlik de:

— Evet, diye cevâb verdi 220[220].

218[218] Bu hadîs de küçük lâfız farkıyle geçmişti. Başlığa delîUiği açıktır.

219[219] Hadîs, ağaç üstündeki olmamış henüz koruk hâldeki meyvelerin satışının neh-yedildiğini, ağaç üstündeki tadlaşıp olgunlaşan yaş meyvelerin ise altın, gümüş ve diğer herhangi bir şey ve ticâret metâ'ı ile de satılabileceğinin cevazını göstermektedir. Şu hâlde ağaç başlarındaki hurma ve meyvenin nehyedilmiş olan satışı, yalnız yerdeki yaş ve kuru hurma ve meyvelere münhasır oluyor.

Ariyye satışı -ki bahçe sahibinin hurma ağaçları arasından mahsûlünü satmak üzere ayırdığı ağaçtır; sahibi geçimini sağlamak için üstündeki mahsûlü kuruduktan sonra kaç ölçek geleceğini tahmîn ederek, bunu satıp değiştirmedir-; azıklık satışı diyebileceğimiz bu satış, bu hadîse göre, hiçbir kayda tâbi' olmayarak yaş, kuru hurma ile; altın ve gümüş ile; her nevi' eşya ve ticâret metâ'ı ile caiz oluyor.

220[220] Hadîsin sevk şekli ve imâm Mâlik'in evet lâfzıyle olan tasdîk cevâbı, hadîsi râ-vîsinden öğrenip alma yollarından arz yolunu göstermektedir. Arz yolu, hadîs öğrencisinin hadîsi üstadına okuması ve onun tasdîk edîp kendisinden bu suretle rivayet etmesine izin vermesidir.

Bu hadîste ariyye, yânî azıklık satışının beş vesk'ı geçmemesi bildirilmiştir. Bu mikdân geçmemek hususunda âlimlerin İttifakı vardır. Bu mikdâr, bir fakî-rin ihtiyâcını karşılamaya kâfîdir, denilmiştir.

136- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Yahya fbnu Saîd şöyle dedi: Ben Buşeyr'den işittim; şöyle dedi: Ben Sehl ibn Ebî Hasmete'den işittim: Rasûlullah (S) yaş meyveyi kuru hurma ile satmayı nehyetmiş ve ariyyede (yânı satılmak üzere ayrılan ağaçlarda) satın alanların onu yaş meyve olarak yemeleri için ne kadar kuru hurma tutacağını tahmîn etmek suretiyle, o kadar hurmaya satılmasına müsâade eylemiştir. Sufyân ibn Uyeyne diğer bir defasında: Ancak Peygamber ariyyede, sâhiblerinin onun getireceği kuru hurma mikdârmı tahmîn etmek suretiyle, alıcıların onu yaş hurma olarak yemeleri için o kadar kuru hurmaya satmalarına ruhsat verdi, demiştir. Buhârî: Sufyân'ın bu iki sözü lâfzan biraz farklı iseler de, ma'nâca bir ve müsavidirler, dedi.

Sufyân dedi ki: Ben gencecik İ3İr oğlan çocuğu iken Yahya ibn

Saîd el-Ensârî'ye:

— Mekke ahâlîsi, Peygamber(S)'in kendileri için ariyyelerin (yânî meyveleri yaş olarak satılmak üzere ayrılmış olan ağaçların) satışına (kayıdsız olarak) ruhsat verdi diyorlar, dedim.

Yahya:

— Bunu Mekke ehline bildiren nedir? dedi.

Ben:

— Çünkü onlar bu hadîsi Câbir'den rivayet ediyorlar, dedim. Bunun üzerine Yahya sükût etti.

Yine bu isnadla Sufyân: Ben Yahya'ya söylediğim bu sözümle ancak Câbir'in Medîneli olduğunu (ve Mekkeliler'in bu hadîsi Câ-bir'den rivayet etmekte olduklarını) ifâde etmek istedim, dedi.

Evsuk, Vesk'm cem'idir. Hicâzlılar'a göre 320 rıtl'dır; Irak fakîhlerine göre 480 rıtl'dır. Bu ihtilâfın menşei, bu iki hukuk mektebi mensûblarının sâ' ve müdd mikdârındaki ihtilâflarıdır. Bunu Zekât Kitâbı'nda açıklamıştık.

İbnu'l-Medînî dedi ki: Sufyân'a:

— Bu hadîste salâhı meydana çıkıncaya kadar yaş meyveyi satmaktan nehy yoktur, denildi.

Sufyân:

— Hayır, yoktur, dedi 221[221].

84- Ariyyelerin Tefsiri Babı 222[222]

Ve İmâm Mâlik şöyle dedi:

Ariyye bir kişinin diğer bir kişiye, bahçesinin hurmalarından bir ağacın o yılkı mahsûlünü bağışlaması; sonra bağışlayan, bağışladığı kimsenin bu hurmaları toplamak için onun bahçesine girmesinden eziyet duymasıdır ki, bu sebeple hibe ediciye, o taze hurmaları o şahıstan kuru hurma karşılığında satın almasına ruhsat verildi 223[223].

Muhammed ibn İdrîs eş-Şâfiî de:

Ariyye, ancak beş vesk'ın aşağısında ölçek ile kuru hurma mu-kaabilinde ve elden ele peşin alınıp verilmekle olur, tahmîn ile olmaz demiştir.

221[221] Hadîsin burada iki yoldan gelişi, birinin kayıdlı, birinin mutlak oluşu gösterilmiştir.

Yahya ibn Saîd'in rivayeti ile Mekkeliler'in rivayeti arasındaki İhtilâf yeri, Yahya'nın, ariyyelerin satılmasında getireceği kuru hurmanın tahmini yapılması ve alanların onu yaş olarak yemeleri kaydını getirmesidir. İbn Uyeyne'nin Mek-keliler'den yaptığı rivayetinde ise, ariyye satışında hiçbir kayıd koymayarak mutlak ruhsatı bildirilmiştir. Yahya'nın Sufyân'a: Medîneliler o hadîste takyîd rivayet ettiler; mutlak mukayyede hami olunur, demesi lâyık olurdu (Kastallânî).

Buharı bu hadîsi Şirb Kitâbı'nda da; Müslim,Buyu' Kitâbı'nda getirmiştir

222[222] Ariyye'nin lügat ve ıstılah ma'nâlarından bâzıları daha önce geçen bâblarda verilmişti. Burada bâzı büyük müctehİdlerin bunun tefsîri ve çeşitli tatbiki şekillerini bildiren beyânları getirilmiştir. Bu tefsirler ariyye nevi'lerinin çokluğunu açıkça göstermektedir.

223[223] Buradaki ariyye nevi'lerinden İmâm Mâlik'in tefsirini İbnu Abdi'1-Berr senediyle rivayet etmiştir.

Sehl ibn Ebî Hasme'nin "Vesklendirilmiş veskler" sözü, Şafiî'nin bu "Tahmîn ile olmaz" görüşünü kuvvetlendiren sözlerdendir 224[224].

Muhammed ibn îshâk, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den rivayet ettiği hadîsinde şu tefsîri söyledi:

Ariyyeler, kişinin diğer kişiye kendi malından bir ve iki hurma ağacı bağişlamasıdır 225[225].

Yezîd ibn Hârûn el-Vâsıtî, Sufyân ibn Huseyn'den olmak

üzere şöyle dedi:

Ariyyeler fakirlere hibe edilmiş olan bir takım hurma ağaçlarıdır ki, bu fakirler kuru hurmaya ihtiyâçlarından dolayı yaş hurmaların kuru hurma olmasını beklemeye muktedir olamazlardı da kendilerine bu yaş hurmaları (ne kadar kuru hurma getireceğini tahminden sonra), istedikleri kuru hurma mukaabilinde satmalarına ruhsat verildi 226[226].

137- .... Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den; o da İbnu Umer'-den; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S) ariy-yeler hususunda onların kaç ölçek kuru hurma tutacağını tahmin ve takdir etmekle satılmalarına ruhsat vermiştir.

Râvî Musa ibnu.Ukbe: Ariyyeler bir takım hurma ağaçlarıdır ki, sen onların yanına gelirsin de, onların üstündeki yaş hurmaları kuru hurma karşılığında satarsın, demiştir 227[227].

224[224] İmâm Şafiî'nin tefsîri, kendi Kitâbu'l-Ümm adlı eserindedir. Bunu Beyhakî, el-Ma'rife kitabında er-Rabî' tarikinden nakletmiştir. Şehrin "Vesklendirilmiş veskler" sözünü Taberî, Leys tarîkinden rivayet etmiştir.

225[225] ibn İshâk'ın bu hadîsini Tirmizî; tefsirini ise Ebû Dâvûd "Bir takım hurma ağaçları" lâfzıyle rivayet etmiştir.

226[226] Yezîd ibn Harun'un tefsirini de tmâm Ahmed, ez-Zuhrî'den rivayet etmiştir.

227[227] Bu da Mûsâ ibn Ukbe'nin ariyye tefsiridir. İbnu Ukbe, ariyye lâfzının, soyunup çıplak olmak ma'nâsına olan U'râ ve I'râ masdanndan;değil de, atâ ve ihsân umuduylu bir adama gidip gelmek ma'nâsına cerâ vezninde Arâ masdanndan olduğunu ifâde etmiştir. Bu da olabilir (Kastallânî).

85-Yaş Meyvelerin, Salâhları Meydana Çıkmadan Önce Satılmalarımın Hükmü) Babı

138-....... Ve îmâm Leys ibn Sa'd, Ebu'z-Zinâd Zekvân'dan söyledi ki, Urve ibnu'z-Zubeyr, Harise oğuUarı'ndan olan Sehl ibnu Ebî Haşmete el-Ensârî'den tahdîs eder idi. o da Zeyd ibn Sâbit'ten tahdîs etmiştir. Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında bâzı insanlar henüz olgunlaşmamış yaş hurmaları (ağaç üstünde tahmin ederek) alırlar, satarlardı. Bu insanlar mahsûlü kesip de haklan ödeşmeleri zarnânı gelince, müşteri: Mahsûle duman dokundü;. herhangi bir hastalık isabet etti; korukları bozup dökülmelerine se-beb olan bir hastalık geldi; meyvelere bir takım âfât ve ayıplar arız oldu diyerek, bu hastalıklar sebebiyle da'vâya ve husûmete girişirlerdi. Rasûlullah'ın huzurunda bu konudaki da'vâ ve husûmetler çoğalınca, Rasûlullah (S): "Madem ki siz erişilmemiş mahsûlün alışverişini bırakmayarak da'vâlaşmaya düşüyorsunuz, bir daha hurma meyve-sini ağaç üstünde salâhı meydana çıkıncaya kadar alıp satmayınız" buyurdu.

Zeyd ibn Sabit devamla: Rasûlullah'ın bu nehyi, meşveret mâhiyetinde idi. Bununla halk arasında bu nevi' alın satım yüzünden meydana gelen husûmetin çokluğuna işaret ediyordu, demiştir.

Hadîsin râvîlerinden Ebu'z-Zinâd: Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice (ki Yedi Fakîh'ten biridir), bana: Babam Zeyd ibn Sabit, Süreyya yıldızı doğuncaya ve böylece mahsûlün sarısı kırmızısından seçilinceye kadar kendi arazîsinin meyvelerini satmazdı, diye haber verdi, demiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu hadîsi Alî ibnu Bahr (234) rivayet edip, sened şöyle dedi: Bize Hakkâm tahdîsıedip şöyle dedi: Bize Anbese, Zekeriyyâ'dan; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da Urve'den; o da Sehî ibn Ebî Haşmete el-Ensârî'den; o da Zeyd ibn

---

el-I'râ: Bir adamı soymak, meydan gibi sütresiz sahra ve arsada gitmek; kçzâ onda ikaamet eylemek ma'nâsınadır. Ve ağacın bir senelik hurmasını muhtaca bağışlamak ma'nâsınadır ki, o sene ağaç onda ariyet olur (Kaamûs Ter.).

Sâbit'ten [228][228].

139-....... Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)Men haber verdi ki, Rasûlullah (S) yaş meyveleri salâhları meydana çıkıncaya kadar satmaktan nehyetmiş, bundan satıcıyı da, satın alıcıyı da nehyeylemiştir.

140-....... Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Rasûlullah (S), meyvesi alacalanıncaya (kızarıncaya) kadar hurma ağacının meyvelerinin satılmasını nehyetti.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Hadîsteki "Hattâ tezhuve" lâfzıyle "Alacalanıncaya (kızarıncaya) kadar" demek istiyor, dedi [229][229].

141-.......Câbir ibn Abdilîah (R): Peygamber (S) meyve (koruğu) renklenmeye başlamadıkça satılmasını nehyetti, demiştir. Hadîsin râvîlerinden biri tarafından: Meyve nasıl "Tuşakkıhu" eder? diye soruldu. Râvî Saîd ibn Minâ yâhud Câbir: Meyve, nev'ine göre kızarmağa yâhud sararmağa başlar da böylece ondan yenilmek devri girer, demiştir [230][230].

---

[228][228] Buhârî bu başlığında, olgunlaşmadan önce meyve satışının caiz olup olmaması hususunda müctehidler arasında görüş ayrılıkları bulunduğu için, hiçbir hüküm bildirmemiş, sâdece bu konuda gelen hadîsleri vermekle yetinmiştir.

Ebû Davud'un Atâ ibn Ebî Rebâh tarikiyle Ebû Hureyre'den merfûan gelen bir hadîsinde "Süreyya yıldızı sabah vakti doğduğu zaman, Hicaz beldelerinde hurma mahsûlünden bir nevi' illetler ve afatlar zail olur" buyurulmuştur. Ebû Hanîfe'nin Atâ ibn Ebî Rebâh'tan rivayetine göre Süreyya yıldızının fecr vakti doğması, yaz mevsiminin evvelinde vâki' olur. Bu mevsim, HÎcâz beldelerinde güneşin harareti şiddetlendiği ve hurma mahsûlünün kemâle başladığı bir zamandır. Hakikatte mu'teber olan, hurmanın kemâle ermesidir. Süreyya yıldızının şafakla doğması, meyvenin kemâle ermesine alâmet kılınmıştır.

Zeyd ibn Sâbit'in "Meşveret gibi" sözü, hadîsteki nehyin kesin bir nehiy olmayıp, müşavere mâhiyetinde olduğunu ve bundan dolayı cevaza delâlet edeceğini gösterir. Şu kadar var ki, hadîsin râvîsi Zeyd ibn Sâbit'in kendi mahsûlünü erişmeden satmaması, nehyi takviye eder.

[229][229] Bu Abdullah ibn Umer ve Enes hadîslerinin başlığa delâletleri açıktır. Peygamber, satıcıyı, kardeşinin malını bâtıl yotla yememesi için; müşteriyi de kendi malını zayi' etmemesi için bu nevi' alışverişten nehyetmiştir.

[230][230] Teşakkuh, meyvenin rengi cinsine göre sarılığa veyâhud kırmızılığa dönmektir. Şukha da kırmızılıkta hâlis renktir (Kirmanı).

86- Hurma Ağacının (Yâhud Meyveli Ağacın) Meyvelerinin Salâhı Meydana Çıkmadan Önce Satılmasının Hükmü) Babı[231][231]

142-....... Enes ibn Mâlik (R), Peygamber(S)'in, salâhı meydana çıkıncaya kadar meyve satışından; ve yine alacalanıncaya kadar meyveli hurma ağacını satmaktan nehyettiğini tahdîs etmiştir. "Yezhu" lâfzının ma'nâsi nedir? denildi. Kızarması yâhud sararma-sıdır, dedi [232][232]

87- Bâb: Şahıs, Salâhı Meydana Çıkmadan Önce Meyveleri Sattığında, Sonradan 0 Meyvelere Bir Âfet İsabet Ederse, Zarar Satıcıya Âiddir

---

fhmirâr ve Isfirâr, kırmızılığın ve sarılığın koyulaşmadan meyvede ilk göründüğü bir devirdir. Bu devirde meyvenin rengi kararsız bir hâlde değişmeye ma'rûzdur (Hattâbî).

Hattâbî'nin bu ta'rîfi, hadîsteki "Teşakkuh"un lügat ma'nâsma ve hadîsin ikinci râvîsi Saîd ibn Mînâ'nın bu kelimeyi ta'rîfine uygundur. Hattâ her yerde, her devirde, her nevi' meyvenin ağacı üstünde iken alım satımı, ekseriyetle meyvelerin koruk hâlinden kurtulup olgunlaşma devrine girdiği bir sırada vâki' olur.
[231][231] Bu, bundan önceki babın mukaabilidir. Û bâb da hurmadan başka, bütün meyveli ağaç meyvelerinin salâhları zamanında satılmasına dâir idi; bu İse yalnız hurma ağacı ve meyvesiyle ilgilidir.

Alimler cumhuru hadîslerdeki nehyi, tahrîme; Ebû Hanîfe de kerahete ham-letmiştir.

Meyvelerin salâhı Ebû Hanîfe'ye göre meyvenin ağacında tamâmiyle belir-mesidir; ister yemeğe elverişli olsun, ister olmasın. Şafiî'ye göre yenilmeye elverişli olmasıdır.

Bu satış üç kısma ayrılır:

a. Hurmasız, yalnız ağacın satışı;

b. Ağaçsız, yalnız hurma meyvesinin satışı;

c. Meyvesiyle beraber hurma ağacının satışıdır.

Bunlardan birincisi -ki sırf ağacın satışıdır-, meyvesinin salâhıyle kayıdlı değildir. Fakat İkinci ve üçüncü satışlar, meyvenin salâhı meydana çıkmakla ka-yidianmıştır (Kastallânî).
[232][232] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Hadîste "Yezhu" lâfzının ma'nâsını soranın ve sorulanın kim olduğu bildirilmemiştir. Bundan beş bâb sonra gelecek olan Enes hadîsinde Humeyd: Biz Enes'e onun Zehv'i nedir? dedik. Enes: Kızarır, dedi şeklinde bir beyân vardır. Müslim'in bu vecihden rivayetinde de: Enes'e bunu sordum, şeklindedir (Kastallânî).

143-....... Enesibn Mâlik (R): Rasûluİlah (S) hurma koruğu alacalanmcaya kadar meyvelerin satışından nehyetti, demiştir. Kendisine:

— Izhâ devrine girmesi (yânî alacalanması) nasıldır? denildi. Enes yâhud. Rasûlullah:.

— Kızarınca, diye cevâb verdi.

Rasûlullah devamla:

-— "Re'y edip düşündün mü! Allah (gelişmeden satılan) bu meyveyi (bir âfetle) men' ettiği zaman, sizin biriniz bu kardeşinin malını ne hakla alacaktır?" buyurmuştur [233][233].

Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd tahdîs etti ki, îbn Şihâb ez-Zuhrî: Eğer bir kimse salâhı belirmeden önce hurma koruğunu satın alsa, sonra o koruk hurmaya bir âfet isabet etse, meydana gelen zarar, onu satan kimse üzerine olur, demiştir [234][234].

Yine ez-Zuhrî dedi ki: Bana Salim ibnu Abdillah, babası İbnu Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Yaş meyveyi salâhı beli-rinceye kadar alıp satmayınız. Yaş hurmayı da kuru hurma ile satmayınız" buyurmuştur [235][235].

88- Bedeli Bir Müddet Sonra Ödenmek Üzere Yiyecek Maddesi Satın Almak Babı

144-....... el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbrâhîm en Nahaî'nin yanında selefteki

---

[233][233] Hadîste hurma koruğunun alacalanma devrinden evvel satılmasından nehyin sebebi de Peygamber tarafından en belîğ bir uslûb ile ifâde buyurulmuştur. Soru şeklinde getirilip emir kasdedilmesi en beliğ bir kinaye yoludur.

Bu nehy, yalnız hurmaya âid değildir. Üzüm, İncir, vişne, kayısı gibi ağacı üstünde satım ve alımı olan her meyveyi şâmildir. Hepsinin rengi ve kendisine hâss olan diğer vasıfları İ'tibâriyle olgunluk devrine yaklaşmadan alınıp satılmaları nehyedilmiştir.

[234][234] Zuhrî'nin bu sözünü ez-Zuhlî, ez-ZuhriyyâtAnda senediyle rivayet etmiştir. Zuhrî'nin görüşü, imâm Buhârî'nin başlıkta ortaya koyduğu görüşüne tam uymaktadır. İmâm Buhârî bu ictihâdıyle, Ebû Hanîfe gibi olgunluk devrine erişmeyen meyve satışının sahîhliğine kaail olmuş bulunuyor. Fakat mahsûl bir âfete uğrarsa, zararı satana bağlıyor.

[235][235] Bu umûmî nehiyden ariyyelerin müstesna kılındığı, daha önceki hadîslerde geçmiş idi.

(yânı mal peşin, parası veresiye olan alış verişteki) rehni zikrettik. İbrâhîm: Selef (yânî mal peşin, parası veresiye olan alışveriş) hususundaki rehinde be's_ yoktur, dedi. Sonra İbrâhîm bize, el-Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe(R)'den; Peyganv ber(S)Jin bir Yahûdî'den bir müddete kadar veresiye yiyecek maddesi (hububat) satın alıp, buna karşılık Yahûdî'ye kendi zırhını rehin bıraktığım tahdîs etti 236[236].

89- Bab: Bir Kimse Kendi Hurmaslıni Uindain Dama İyi Ki Hurma Nevi İle Değiştirmek İsterse (Ribâdan Selâmete Çıkmak İçin Ne Yapacaktır)?

145-.......Ebû Saîd Hudrî ve Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bir kimseyi Hayber üzerine vergi âmiri ta'yîn etti. Sonra bu zât Hayber'den Cenîb (denilen en iyi) nevi' hurma ile geldi. Rasûlullah:

— "Hayber'in bütün hurmaları böyle midir?" diye sordu.

O zât:

— Vallahi hepsi böyle değildir yâ Rasûlallah! Biz bu iyi hurmadan bir sâ'ı (âdî hurmanın) iki sâ'ı ile; yine iki sâ' iyi hurmayı üç sâ'-âdî hurma ile alıp değiştiririz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— ' 'Böyle yapma! Cem' denilen âdî hurmayı para ile sat, sonra bu paralarla Cenîb nev'i hurma satın al" buyurdu 237[237].

236[236] Selef suretiyle alışverişte, Selem'm aksine, mal peşin, parası veresiye olur. Selem'de ise para peşin, mal veresiyedir. Bunun çeşitleri vardır.

Hadîs "Peygamber'in veresiye satın alması bâbı"nda da geçmişti, Rehin bâbı'nda da gelecektir. Hadîsin başlığa delâleti açıktır.

237[237] Hadîs, başlıktaki sorunun cevâbını ihtiva etmektedir ki, bu kişinin ribâdan kur tulma yolu âdî hurmayı para ile satması ve o para ile iyi nevi' hurma satın almasıdır. Bu yolda muamele, bir safhada aynı mal ile ve ziyâdeyi hâiz olarak yapılan ribâlı bir satış değildir. Hadîsteki bu satış ve değiştirme şekli, iki safhalı muâ-niele olduğundan dolayı ribâ harâmlığından salimdir.

Hayber Medine'nin 170 km kuzeyinde güzel bir vaha beldesi olduğundan, Arabistan'ın "Cenîb" denilen en iyi nevî' hurmaları orada yetişirdi.

90- Erkek Hurma Telkihi Yapılmış Hurma Ağacı Satan Yâhud Ekilmiş Bir Tarla Satan Yahud İcâre İle Alan : Kimse Babı [238][238]

Ebû Abdillah Buharı dedi ki:

Bana İbrahim söyledi: Bize Hişâm haber verip şöyle idedir Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Ben

ibnu Ebî Muleyke'den işittim; o İbnu Umer'in âzâdlısı Nâfî'den şöyle haber veriyordu: Çiçeği telkih yapılmış bir hurma ağacı, meyvesi zikrolunmayarak satılırsa, meyve o ağaca telkih yapmış olan kimseye âiddir. Mallı köle de, ekilmiş tarla da böyledir. Nâfi" bu üç şeyi (yânî meyveyi, köleyi ve ekini) İbn Cureyc'e

söylemiştir [239][239].

146-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Kim çiçeğine erkek hurma asılmış hurma ağacı satarsa, ağaç üstündeki meyve satana âiddir. Ancak satın alan müşteri, mahsûlün satışa dâhil olduğunu şart kılması hâli müstesnadır"

---

[238][238] Yânî bu şekilde satılan ağacın üstündeki meyve ve ekili tarlanın ekini, satın alan müşteriye âid değil, satıcıya âiddir.

el-îbâre ve et-Te'bîr: Hurma ağacını ve ekini ıslâh eylemek ma'nâsınadır. Ve dişi hurma ağacını erkek hurma çiçek tomurcuğu ile aşılamak ma'nâsına kullanıldı, gûyâ ki erkekten bir ibre alıp dişiye girdirin, bu veçhile dişi hurmayı ıslâh eylemekle meyveye kalır... (Kaamûs Ter.).

Bu bizim incir ağaçlarına telkîh için baba İncir astığımız gibi, hurma ağaçlarına çiçekler doğduktan sonra erkek hurma çiçeği konulmasıdır. Bu erkek çiçek, dişi çiçekli ağaca asılmazsa döllenme olmayacağı İçin ağaç meyve tutmaz. Meyvenin bu telkihi zamanı, meyvenin müşteriye yâhud satıcıya âid olduğunu ta'yln için iyi bir ayırıcı sınır olur.

[239][239] Bu hadîsi İbn Cureyc, Nâfi'den mevkuf olarak rivayet etmiş görünüyorsa da, Beyhakî bunu îbn Umer'den rivayet etmiştir. İbn Umer'in buradaki rivayetinde Rasûlullah (S): "Kim telkîh ettikten sonra meyveli hurma ağacını satarsa, üstündeki mahsûlü satıcıya âiddir. Ancak mahsûlün satışa dâhil olduğu müşterice şart kılınması hâii müstesnadır" buyurmuştur. Müslim rivayetinde: "Kim birkole satar ve kölenin malı bulunursa, kölenin malı satıcı olan efendisiıdir; ancak müşteri kendisine âid olacağını şart kılması müstesnadır" fıkrasını ziyâde ediyor.

buyurmuştur [240][240].

91- (Tarladaki Biçilmemiş) Ekinin Safî Hububatla Ölçekli Surette Satılmasının Hükmü) Babı

147-....... İbn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) muzâbene satışından nehyetti: Eğer bahçesi hurmalık ise, bahçesinin yaş hurma mahsûlünü kuru hurma ile ölçekleyerek satmaktan nehyetti. Eğer bahçe üzümlük ise, oranın yaş üzümünü ölçekle takdir edip, o kadar kuru üzüm mukaabilinde satmaktan nehyetti. Yâhud ekilmiş tarla olursa, onun biçilmemiş ekinini de belli bir ölçek mikdârına mukaa-bil satmaktan nehyetti. İşte Rasûlullah bu satışların hepsinden nehyetti [241][241].

92- Hurma Ağacının Mahsulünü, Ağacın Kökü İle Satma(Nın Hükmü) Babı

148-....... Bize Leys ibn Sa'd, Nâfi'den;o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangi bir kimse bir hurma ağacını erkek hurma çiçeği ile telkih eder, sonra da bu ağacın kökünü satarsa, o ağacın mahsûlü telkihi yapan kimseye âiddir. Ancak satın alan kimse mahsûlün satışa dâhil olmasını şart etmesi hâli müstesnadır" buyurmuştur [242][242].

---

[240][240] Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu îbn Umer hadîsi, başlıktaki mukadder hükme açıkça delâlet etmektedir.

Bu hadîs ile aynı zamanda salâha erişmeden ağaç üzerinde meyve satışının mübâh olduğuna istidlâ! edilmiştir. Çünkü Peygamber "Ağacın mahsûlü satıcısına âiddir.."buyurmuştur. Bu surette, ağaç ve üstündeki meyvesi olgunlaşmadan satılmış oluyor.

[241][241] Çünkü bu satışların hepsi meçhul olan bir şeyin bilinen bir mikdârla satılması dır. iki taraf arasında eşitlik yoktur. Bir tarafın ziyan etmesine; adaleti bulmak için alıcı ile satıcının da'vâlaşmalarma ve husûmete sebeb olacaklardır.

[242][242] Hadîsin başlıkta verilmek istenen hükme delâleti açıktır. Bu hadîsi Müslim,. Nesâî ve İbn Mâce de getirmişlerdir.

93- Muhâdara Satışı (Yâni Meyve Ve Tahılları Henüz Yeşil İken Ve Salâhları Belirmeden Önce Satma) Babı

149-....... Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) muhâkale, muhâdara, mülâbese, munâbeze ve muzâbene satışlarından nehy buyurdu, demiştir 243[243].

150-....... Humeyd et-Tavîl'den; o da Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Peygamber (S), hurmanın taze meyvesini alaca oluncaya kadar satmaktan nehyetti. Humeyd: Bizler, Enes'e: Meyvenin alacalanması nedir? diye sorduk. Enes: Meyve (cinsine göre) kızarır, sararır. Ne düşünürsün, bana haber ver! Allah o koruk meyveyi men' ederse, sen kardeşin mesabesinde olan müşterinin malını (yânı parasını) neye mu-kaabil halâl sayacaksın? dedi 244[244].

243[243] Bu hadîste beş nevi' satıştan nehyedilmiştir:

a. Muhâkale satışı: Dövülüp savrulmuş, samandan ayrılmış safî buğdayla başaktaki ekinin tahmîn edilerek satışı ve değiştirilmesidir. Semen ile mebî' arasında denklik bilinmediği için, nehyedilmiştir.
b. Muhâdara satışı: Başak tutmamış gök mahsûlün, yine aynı şekilde satışıdır. Bunun birkaç çeşidi ve tafsilleri vardır.

c. Mülâmese satışı: Bu da birkaç türlü ta'rîf edilmiştir; Birisi, dürülü bir kumaşı veya elbiseyi açıp görmeden; sâdece dokunmakla yapılan satıştır. Diğeri: İki kişi arasında geceleyin birbirinin elbiselerini elle yoklayarak, görmeden ve muhayyerlik tanımadan değişmeleridir. Bunun da CâhİliyetHdevrinde çeşitle-ri vardı.

d. Munâbeze satışı: Bu da iki kişi arasında görmeyerek, meselâ bohçalan-mış elbiselerini birbirine muhayyerlik tanımadan değiştirmeleridir..,

e. Muzâbene satışı: Ağacı üstündeki yaş hurmayı kuru hurma ile ve tahmîn üzerine satıp değiştirmektir. Yukarılarda açıklanmıştı. Bunlar hep aldatmacalı ve cahilane satışlar olduğundan, İslâm tarafından yasaklanmış ve kaldırılmışlardır.

244[244] Bu Enes hadîsinin biraz farklı bir rivayeti, daha önce 87. bâbda geçmişti. Bu hadîsin zahirine göre bundaki tefsîr, Enes'e âid mevkuf bir hadîs oluyor. Bu hadîsi Mu'temİr ibn Süleyman ile Bişr ibnu Fadl da Humeyd'den yoluyla rivayet etmiş, "Ne düşünürsün... Kardeşinin malını ne ile halâl kılacaksın" sözünü Enes mi söyledi, yoksa bunu Peygamber'den mi tahdîs etti bilmiyorum, demiştir (Kastallânî).

94- Hurma Ağacı Göbeğinin Satılması Ve Yenilmesi Babı [245][245]

151-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in yanında bulunuyordum, kendisi hurma ağacı göbeği yemekte idi. "Ağaç cinsinden bir ağaç nev'i vardır ki, o mü'min kimse gibidir?" buyurdu. Ben, o hurma ağacıdır diye söylemek istedim. Bir de baktım ki, ben oradaki insanların en genciyim. (Büyüklere saygı olarak sükût edip söylemedim.) Rasûlullah (S): "O, hurma ağacıdır" buyurdu [246][246].

95- Şehirler Halkının Buyu', İcâre, Ölçü, Tartı Gibi Hususlardaki Hukukî İşlerini Öteden Beri Tanıyageldikleri Ve Aralarında Kendi Niyetlerine Göre Meşhur Olan Örfleri. Âdetleri Ve Gidişleri Üzere İcra Eden Kimse Babı [247][247]

Kaadi Şurayh de (bir mes'eleden dolayı kendisine müracaat eden ve san'atlarının örfünden bahseden) iplîkçi esnafına: Aranızda sabit olan âdetleriniz hukukî muamelelerinizde muteberdir, caizdir, demiştir.

---

[245][245] el-Cummâr, rummân vezninde ve el-Câmûr, hurma göbeği ve hurma beynisi dedikleri nesnedir ki, hurma ağaçlarının tepelerinde olur; ak ve lezzetli ve tadı süte yakındır. "Şahmun'n-Nahl (= Hurma yağı)" de derler (Kaamûs Ter.).

[246][246] Hadîsin biraz farklıca bir metni,"fİim Kitâbı'nda da geçmişti. Hadîste buradaki başlığın "Hurma ağacı göbeğinin satılması" fıkrasını zikri yoktur. Fakat ondan yenilmesi fıkrası, bu maddenin alınıp satılmasının cevazını gerektirir (İbnu'l-Munîr).

Hurma ağacının mü'min kimseye benzeme ciheti, hurma ağacmın her parçası bir iş için faydalı ve onunla faydalanmanın devâmh olmasıdır.

[247][247] Hakkında Allah tarafından bir nass gelmeyen hususlarda insanlar arasındaki muameleler, aralarında meşhur olan ve umûmî nasslara aykırı olmayan örf ve âdetleri üzere icra edilir. Buhârî bu esâsı kuvvetlendirmek için, bu başlıktan sonra arka arkaya birkaç haber sıralamıştır: Bunlardan Kaadı Şurayh'm sözünü Saîd ibn Mansûr; Abdulvahhâb'in rivayetini İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmişlerdir.

Peygamber'in, Hind'e söylediği sözünü, Buhârî bu bâb içinde getirdi.

Buhârî bundan sonra örf ve âdetin şer'î vaziyetini ta'yîn ve kuvvetlendirmek için en-Nisâ: 5. âyetinin ilgili fıkrasını getirdi ki, bunda yetimlerin işlerini görüp mallarını ıslâh ve İdareye me'mûr olan velîlerden fakîr olanların yetîm mallarından örfen ma'rûf olan mikdârda yiyip faydalanmaları halâ! kılınmıştır.

Ve Abdulvahhâb, Eyyûb Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den söyledi ki; o: Bir şehirde on dirheme satılan bir şeyin onbir dirheme satılmasında be's yoktur. Ve satıcı sattığı mala yaptığı harcamalar için de ayrıca bir kâr alabilir, demiştir.

Peygamber (S) de, Muâviye'nin anası Hind'e:

"Kocanın malından örfe göre kendine ve çocuklarına yetecek mikdârı al" buyurdu.

Yüce Allah da:

"Yetîm velîlerinden fakır olan kimse örfe göre yetîm malından bir mikdâr yesin..." buyurdu (en-Nisa: 5). Hasen el-Basrî, Abdullah ibn Mirdâs'tan bir eşek kiraladı da, pazarlıkta İbn Mirdâs'a: Kaça kiraya verirsin? dedi. O da Hasen'e:

İki dânık'a veririm, dedi. Hasen razı olup eşeği aldı ve bindi. Sonra Hasen diğer bir kerre daha îbn Mirdâs'a geldi de: Eşeği istiyorum, eşeği istiyorum, dedi ve geçen âdete güvenerek onunla yeniden ücret şartlanması yapmadan binip gitti. Akabinde ona yarım dirhem gönderdi 248[248].

152-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Taybete, Rasûlullah'ı kan alma tedavisi yaptı da, Rasûlullah, Ebû Taybete'ye bir sâ' (1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Tay-bete'nin efendisi(Hârise oğulları)ne de Ebû Taybete'nin (ödemeye mükellef olduğu) vergisinden hafifletmelerini emir buyurdu 249[249].

153-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Muâviye'nin anası Hind, Rasûlullah'a:

— Kocam Ebû Sufyân cimri, hırslı bir adamdır. Onun malından gizlice almamda bana bir

---

248[248] Hasen el-Basrî'nin eşek kiralaması kıssasını Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmiştir. Bu kiralamada ücret olan "Dânık" hakkında.şu bilgiler verilmiştir:

ed-Dânık:... ve bir dirhemin südüsüne denir ki, altı hissede bir hissedir. Bunda nûn'un fethiyle de söylenir.. Lisânımızda tahrif ile "denk" ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.).

Hasen bu ikinci sefer yeniden pazarlık yapmamış, aralarında geçen Örfe da: yanmıştır. Bu defa iki dânık üzerine fazl ve cömertlik olarak diğer bir dânık ziyâde edip, yarım dirhem vermiş oldu

249[249] Enes hadîsinin başlığa hüccetliği, Peygamber'in örfe dayanarak bu haccâm kişiyle ücret şartlanması yapmamasıdır. Bu hadîs Buyu' Kitâbı'nin baş taraflarında da geçmişti.

günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Örfe göre sen kendine ve oğullarına yetecek mikdâr al!" buyurdu 250[250].

154-....... Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âişe (R) şöyle derken işitmiştir: "(Velîlerden) kim zengin ise (yetimin malından) kaçınsın. Kim de fakır ise, o hâlde örfe göre yesin... " (en-Nisâ: 5) âyeti, yetimin işlerini yapan ve malım ıslâh eden yetîm velîsi hakkında indirildi. Yetîm velîsi fakir olursa yetîm malından ma'rûf Ölçüde yer (faydalanır) 251[251].

96- Ortağın. Kendi Ortağından Satım Alım Yapması Babı

155-.......Câbir (R): Rasûlullah (S) şuf'ayı taksîm olunmamış her malda kıldı. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edilip geçirildiği zaman şuf'a yoktur 252[252].

250[250] Bunun başlığa delîlliği, Peygamber'in, hakkında şer'î bir sınırlandırma olmayan hususlarda Hind'i örfe havale edip döndürmesidir. Peygamber'in bu sözü bir fetvadır; hüküm değildir. Çünkü Ebû Sufyân Mekke'de idi, yâni meclisten gâib idi... (Kastallânî

251[251] Bu Âişe hadîsi ve içindeki en-Nisâ: 5. âyeti halk arasındaki birçok muamelelerde örf ve âdetin esaslı bir ölçü olduğunun açık ve kuvvetli delillerinden biridir. Hadîs, Tefsir Kitâbı'nda da gelecektir.

Buhârî'nin Buyu' Kitâbı'nda gerek ta'Iîkan, gerek mevsûien rivayet ettiği bir takım hadîsler ve âyetlerle örf ve âdetten bu kadar uzun söz etmesi, kendisinde nass olarak şer'î bir hudûdlandırma bulunmayan buyu', icâre, ölçü, tartı gibi hususlarda, aralarında müstemirren carî olan örf ve âdetin hâkimiyetini beyân ve İsbâttan ibarettir. Buhârî alışveriş konusu ile hakîkaten pek yakından alâkalı bulunan örf ve âdet ve teamülün mu'teberliği hakkındaki delilleri arka arkaya sıralamakla, mes'eleye açıklık ve kuvvet kazandırmıştır.

252[252] Şuf'a, lügatte: Bir matlûbu kendi yanında olan şeye zamra ve ziyâde etmeye denir ki, bir İken iki; tek İken çift eylemekten ibaret olur (Kaamûs Ter.).

Fakîhler örfünde Şuf'a: Müşteri üzerinde takarrür eden şartlar ile ortaklık ve komşuluk sebebiyle cebren bir buk'aya temellüktür (Ta'rîfât)

Bâzı büyük fakîhler Câbir'in bu hadîsini hüccet edinerek, şuf'a ancak taksim edilmeyen akarda carî olur demişlerdir. Diğer bâzı fakîhler ortaklardan bİ-risi öbürüsüne akarın satışını arz eder de, o almazsa, şuf'a hakkı düşer demişlerdir. Bunlar da Tahâvî'nin Câbir'den rivayet ettiği şu hadîsi hüccet yapmışlardır: Peygamber (S): "Şuf'a, ortaklardan birisinin öbürüsüne arzetmeden salmak hakkını hâiz olmadığı bir farla ve arsada yâhud bir evde yâhud bir bahçede ortaklık hakkıdır. Arz olunan ortak ya alır ya almaz, bırakır" buyurmuştur. (Müslim ve Tahâvî).

97- Arâzî, Evler Ve Metâ'ların Taksim Edilmemiş Şuf'ali Mallar Olarak Satışı Babı

156-.......Câbir (R), Peygamber (S) taksîm edilmemiş her malda şuf'a ile hükmetti. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edildiği zaman şuf'a yoktur, demiştir 253[253].

157- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid bu geçen hadîsi tahdîs etti. Müsedded bu rivayetinde ''Taksîm olunmayan her şeyde" diye söyledi. Hişâm ibn Yûsuf, bu hadîsi Ma'mer ibn Râşid'den rivayet etmekte Abdulvâhid'e mutâbaat eyledi.

Abdurrazzâk ibn Hemmâm kendi rivayetinde "Taksîm olunmayan her malda" diye söyledi. Ve keza bu hadîsi Abdurrahmân ibnu İshâk da ez-Zuhrî'den olmak üzere rivayet etmiştir 254[254].

Bunlar, Müslim'in de rivayet ettiği bu hadîsin zahirine göre, şuf'anın üçüncü şahıs bir müşteriye satmakla değil, yalnız ortağına satış teklîfÎ ile zail olacağına kail olmuşlardır...

253[253] Burada da Câbir'in Buhâri'deki rivayeti getirilmiştir. Bunda başlıktaki tafsile delâlet vardır. Fakat bundan Önceki haşiyede işaret ettiğimiz Müslim ile Tahâ-vî'nin yine Câbir'den rivayet ettikleri hadîste, şuf'a hakkının tarlada, arsada, evde, bahçede sabit olduğu beyân edilmiştir.

Şuf'a sebebleri üçtür:

a. Satılan şeyin kendisinde ortaklık; iki kişinin bir akarda şayian ortaklıkları gibi.

b. Maldaki hakta karışıcı ve ortak olmak, husûsî şirb hakkında ve husûsî yolda ortaklık gibi.

c. Mala bitişik komşu olmak.

Şuf'a, bu sebeblerden birine dayandığı gibi, bu yolda da üç mertebe üzerine rütbelendirilmiştir. Şuf'a hakkı evvelâ malın kendisinde ortak olan kimsenin; ikinci olarak malın kullanma hakkında ortak olanın; üçüncü olarak bitişik komşunundur. Birinci tâlib iken diğerinin; ikinci tâlib iken üçüncünün şuf'a hakkı yoktur.

254[254] Burada Buhâri, Sahih 'in başka yerlerinde senedli olarak getirmiş olduğu rivâyetSerin sened ve lâfız farklarını belirtmiştir.

Bu rivayetlerin birinde " j^J» p d jr = Her taksîm olunmayan" ta'bîri umûmî bir lâfız ise de, bu tahsîs olunmuştur; maksûd olan hâss ma'nâdır ki, o da akardır.

98- Bâb: Bir Kimse Başka Biri İçin, Onun İzni Olmaksızın Birşey Satın Aldığında, O Şahıs Buna Rızâ Gösterir, Kabul Ederse (Bu Fuzûlî Alış Caiz Olur Mu)? 255[255]

158-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den;o da İbnUmer(R)'den haber verdi ki,Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi sefere çıktılar. Yürürlerken yağmura tutuldular ve dağda bir mağaraya girdiler. Bunlar orada iken bir taş düşüp mağaranın kapısını üzerlerine kapadı. Bunlar birbirlerine:

— Hayâtınızda işlediğiniz en hayırlı işi söyleyerek Allah'a dua ediniz (belki Allah kapıyı açar), dediler.

Bunlardan birisi:

— Yâ Allah! Bilirsin ki, benim yaşlı ihtiyar annemle babam vardı. Ben her gün koyunlarımla mer'aya çıkar, onları otlatır, sonra gelip sağardım. Sütü evvelâ ana babama getirirdim de onlar içerlerdi. Sonra sırasıyle çocuklara, akrabalara ve kadınıma içirirdim. Yalnız gecelerden bir gece bir mania sebebiyle geç kalmıştım. Geldiğimde ana babamı uyumuşlar buldum. Onları uyandırmak istemedim. Ayak ucumda da çocuklar mütemadiyen ağlıyorlardı (Fakat ben onlardan evvel çocuklara içirmeyi doğru bulmuyordum). İşte o gece onlar uyuyarak, ben başlarında bekleyerek sabahladık. Yâ Allah, sen pek iyi bilirsin ki ben ana babam üzerinde yalnız senin rızânı kazanmak için bu işi yaptım. Bunun için şu kapıyı bize bir parça aralar da oradan gökyüzünü görelim! diye duâ etti.

255[255] Hadîsin başlığa delîllik yönü, işçinin malında, onun izni olmaksızın işverenin tasarrufunun cevazıdır. Buhâri bununla mal sahibinin kabulüne bağlı olarak fu-zûlînin alışverişinin cevazına istidlal etmiştir.

Şârih İbn Hacer: Bu hadîsle istidlal yolu "Bizden evvelkilerin şerîati bizim için de şerîattir" esâsı üzerine bina kılınır, fakat cumhur buna muhaliftir, demiştir.

Şârih Aynî de: "Şâri'in inkârı hikâye edilmedikçe, eski şerîatler bizim için de uyulacak bir delildir. Bir de Rasûlullah bu kıssayı, failini medh ve sena mak-sadıyle zikretmiş ve böylece takrir buyurmuştur. Şayet caiz olmasaydı, beyân buyururdu" diyor.

Buhâri bu hadîsi İcâre, Muzâraa, Ehâdisu Enbiyâ Kitâblan'nda değişik is-nâd ve küçük lâfız farklarıyle getirmiştir. Müslim Tevbe'de, Nesâî de Rikaak KÎtâbı'nda tahrîc etmiştir.

Bunun üzerine taş onlardan birazcık açıldı. Bunlardan bir diğeri şöyle dedi:

— Yâ Allah! Sen yakînen bilirsin ki, ben amucamın kızlarından birini, bir erkeğin kadınları sevmesinin en hararetlisiyle severdim. Ben ona sevgi açıkladıkça, o bana: Sen bu kıza yüz dînâr vermedikçe bu kızdan birşeye nail olamazsın, derdi. Ben bu parayı kazanmak için çalıştım, nihayet parayı biriktirip amucam kızına getirdim. Emele nail olmak için hiçbir mâni' kalmayıp, onun iki ayağı arasına oturduğumda kız bana: Allah 'tan kork! Yaratıcı kudretin koyduğu mührü bozma;

o bekâret mührü yalnız hakk yoluyla nikâhla açılır, dedi. Ben bu söz akabinde kalktım ve kızı bıraktım. Ey Rabb'im, sen pek iyi bilirsin ki, ben kızdan bu çekilmemi senin rızânı kazanmak için yaptım. Binâenaleyh bizden bu kayayı aç! dedi.

Kapı onlardan üçte iki mikdânnda açıldı.

Üçüncü kişi de şöyle dedi:

— Yâ Allah! Muhakkak sen bilmektesin ki, ben bir ölçek darı ile bir işçi tutmuştum. Ben ona iş sonunda ücretini verdim, fakat o bu ücretini almaktan çekindi (bırakıp gitti). Ben mevsiminde bu darıyı ektim. Nihayet mahsûlü ile bir sığır, bir de çoban satın aldım. Bir müddet sonra bu işçi geldi ve bana: Ey Allah'ın kulu, haydi benim hakkımı bana ver, dedi. Ben de ona: Şu sığırlara ve çobanına git; çünkü onların hepsi senindir (onları al), dedim. O zât: Benimle alay mı ediyorsun! dedi. Ben: Hayır, seninle alay etmiyorum. Bunlar hakîkaten senindir, dedim. (Gitti, bunları alıp götürdü.) Yâ Allah! Sen şübhesiz biliyorsun ki, ben bu malı o işçiye senin rızânı kazanmak için verdim. Bizden bu kayayı aç! diye duâ etti.

Akabinde mağaranın kapısı onlara açıldı (Bu üç kişi de mağaradan çıktılar)."

99- Müşriklerle Ve Harb Ehli Olanlarla Alışveriş Etmek Babı

159-.......Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân (R) şöyle demiştir:

Biz bir seferde Peygamberdin maiyyetinde idik... Sonra başının saçları çok uzamış, uzun

boylu bir müşrik kişi, bir koyun sürüsü ile onları severek geldi. Peygamber (S) o müşrike:

— "Koyunları satıyor musun? Yoksa atıyye yâhud hediye olarak mı getirdin?" diye sordu.

O çoban:

— Hayır, atıyye yâhud hediye değildir; fakat satılıktır, diye ceverdi.

Akabinde Peygamber o müşrikten bir koyun satın aldı [256][256]...

100- Müslimin Harbî Olan Kimseden Köle Satın Alması Harbînin Hibesi Ve Âzâd Etmesi Babı [257][257]

Ve Peygamber (S) Selmân'a:

"Mâlikin ile hürriyetini satın alma mukaavelesi yap" buyurmuştur. Hâlbuki Selmân (bir harb esîri değil) hürr bir kimse idi. Medine'ye gelirken yol arkadaşları Selmân'ı, esîr diye zulm edip satmışlardı [258][258].

---

[256][256] Hadîsin burada getirilmesi, müşriklerle alışveriş ve hibe gibi muameleler yapmanın cevazını beyân etmektir. Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber o müşrikten bir koyun satın aldı" fıkrasındadır. Hadîste, kâfirden alışverişin cevazı, elindeki malın kâfirin mülkü olduğunun isbâtı ve kâfirin hediyesinin kabul edilmesinin cevazı hükümleri vardır. Malının çoğu haram olan kimseden alışveriş etmek hususunda imamlar ihtilâf etmişlerdir. Buna cevaz verenler, Peygamber'İn o müşrike söylediği sözü hüccet edinmişlerdir (Kastallânî).

Buharı bu hadîsi daha uzun bîr metin ile Hibe ve Et'ıme Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim ise Et'ıme'de getirdi.

[257][257] İbn Battal şöyle dedi: Buhârî'nin bu başlık İle maksadı, harbînin mâlikliğini ve onun kendi mülkünde satış, hibe, âzâd etme gibi tasarruflarının cevazını isbât etmektir. Çünkü Peygamber Seİmân'ı, kâfirlerden olan mâlikinin yanında ikrar edip ona kendi hürriyetini satın alma akdi yapmasını emretmiştir. İbrâhîm de Cebbâr'ın hediyesini kabul etmiştir (İbn Hacer).

[258][258] Fakat bu satış sırasında Selmân henüz müslümân olmuş değildi. Peygamber harb diyârındaki müşriklerin kölelerinden:

a. Müslüman olup da efendisine isyan ederek kaçmayanlar;

b. Efendisi müslümânlarla sulh hâlinde olanlar üzerinde, efendisinin mülkiyet hakkını kabul ediyordu. Bu

Ammâr, Suheyb ve Bilâl de esîr yapılmışlardı 259[259].

Yüce Allah da şöyle buyurdu: "Allah rızk hususunda kiminizi kiminizden üstün kıldı.

O üstün kılınanlar, onda hepsi beraber olmak üzere, rızıklarım elleri altındakilere verici değillerdir. O hâlde bunlar Allah'ın nVmetini bilerek inkâr mı ediyorlar?" (en-Nahl: 71) 260[260]

160-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "îbrâhîm Peygamber, Sâre ile sefere gitti de, onunla bir şehre girdi. Orada meliklerden bir melik yâhud cebbarlardan bir cebbar hükümdar vardı. Bu iplim hükümdara:

— îbrâhîm kadınların en güzelinden olan bir kadınla bu şehre girdi, denildi.

Hükümdar:

— Yâ îbrâhîm, beraberindeki kadın kimdir? diye haber gönderdi.

îbrâhîm:

---

cihetle Selmân'a hürriyetini satın alma yazışması yapmasını emretmiştir.

Selmân'ın bu köleliği bir mâlike inhisar etmeyip, elden ele geçerek tam on-bir kadar seyyid ve efendi değiştirmiş olduğu, bizzat Selmân'ın kendisinden rivayet edilmiştir. Onun bu uzun macerası birçok tarîklerle rivayet edilmiştir. Bunların en sahihi Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'indedir. Hİç şübhesiz bu uzun macerayı Buhârî de işitmiştir. Fakat kendi sıhhat şartına göre bunlardan yalnız hürr iken köle diye satıldığını, bir de bu köleliğin elden ele geçtiğini özetleyerek ifâde etmekle yetinmiştir.

259[259] Ammâr, Suheyb, Bilâl'ın esirliklerinin sureti, kendi hâl tercem elerin de ifâde edilmiştir. Buhârî bunların müşriklerden satın alınıp hürriyete kavuşturulmuş olmalarından dolayı baba uygunluğunu işaret etmiştir.

260[260] Bu en-Nahl; 71. âyetinin başlığa delîlliği "Ellerialtındakilere...'1'' fıkrasıdır ki, müşrikler elleri altındaki esîr ve kölelere ekseriya kaanûnsuzca mâlik oldukları hâlde, Allah bu kelâm ile onlar için mülkü yemîn ile isbât etmiş olmasıdır. Kâfirlerin elleri altındaki bîçâreler de esirdirler; bunların satın alınması, hürriyet kavuşturulmaları gerekir.

İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Bu âyet, îsâ ibn Meryem Allah'ın oğludur diyen Necrân Hnstiyanları hakkında nazil olmuştur ki, ma'nâsı şudur: Sîz kendi kullarınızı, kölelerinizi bile rızıkta müsâvî tutmazken, nasıl oluyor da benim bir kulumu bana evlâd ve ulûhiyette ortak tanıyorsunuz? (Râzî).

Müşrikler Allah'ın yarattığı cansız şeyleri, putları O'na ortak koştukları hâlde, kendi kölelerinin rızıkta beraberliğini tanımıyorlar. Hâlbuki o rızkı verenler de onlar değil, Ben'im ve her şey Benim mülk ve saltanatım altındadır (Beyzâvî, Hâzin, Medârik, Râzî).

— (Dînde) kardeşimdir, diye cevâb verdi. Sonra îbrâhîm dönüp, Sâre'nin yanına geldi ve:

— Sakın benim sözümü yalan çıkarma. Ben onlara, senin benim kızkardeşim olduğunu haber verdim. Allah'a yemîn ederim ki, yeryüzünde (bizim inandığımız esâslara) benden ve senden başka îmân eden hiçbir kişi yoktur, dedi.

Ve akabinde İbrahim, Sâre'yi hükümdara gönderdi. Sâre varınca, melik Sâre'ye doğru kalktı. Sâre de hemen abdest aldı ve namaza durdu. (Namazı müteâkib:)

— Yâ Allah, ben Sana ve Senin Rasûlü'ne îmân ettimse ve ben fercîmi zevcimden başkasına karşı ebedî muhafaza eyledimse, şu kâfiri benim üzerime musallat etme! diye duâ etti.

Adamın nefesi derhal boğuldu; horlamağa, hattâ ayağı ile yere vurup deprenmeğe başladı."

Hadîsin râvîsi el-A'rac şöyle dedi: Ebû Seleme ibnu Abdirrah-mân, Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini söyledi:

"Sâre:

— Yâ Allah, eğer bu herîf ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, dedi.

Bunun üzerine o zâlim, sarasından salıverildi. Sonra hükümdar, Sâre'ye (ikinci defa taarruza) kalkıştı. O da derhâl kalkıp abdest alarak namaza durdu. Ve:

Yâ Allah, ben Sana ve Senin Rasûlü'ne îmân ettimse ve nâ-

mûsumu zevcim müstesna olmak üzere herkese karşı iyice korudum-sa, şu kâfiri benim üzerime musallat etme! diye duâ ediyordu. Adamın derhâl nefesi tıkandı, horlamaya, hattâ ayağı ile yere

vurup deprenmeye başladı."

Abdurrahmân şöyle dedi: Ebû Seleme şöyle dedi: Ebû Hureyre

şöyle dedi:

"Sâre:

— Yâ Allah, eğer bu adam Ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, dedi.

Bunun üzerine adam sarasından ikinci defa, yâhud üçüncü defada da salıverildi.

Bunun üzerine o melik kendi adamlarına:

— Vallahi siz bana (insan değil), muhakkak bir şeytân göndermişsiniz. Siz bu kadını îbrâhîm 'e geri gönderiniz. Hâcer'i de Sâre'ye

hediye veriniz! dedi.

Müteakiben Sâre, îbrâhîm Peygamberi dönüp geldi. Ve ona

(vak'ayı anlatıp):

— Anladın mı, Allah kâfiri zelîl etti ve bir cariyeyi de bana hizmetçi verdi, dedi" 261[261].

161-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibnu Ebî Vakkaas ile Abd ibnu Zem'a bir oğlan çocuğu hakkında da'vâlaştılar. Sa'd:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk erkek kardeşim Utbe'nin oğludur. O, bu çocuğun kendi oğlu olduğunu bana ahid verdi. Çocuğun Üt-be'ye benzeyişine bak, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— Yâ Rasûlallah, bu çocuk benim kardeşimdir. Babamın döşeği üzerinde, babamın cariyesinden doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S) çocuğun sîmâsındaki benzeyişe baktı ve çocuğun Utbe'ye aÇık bir surette benzeyişini gördü. Akabinde:

261[261] Hadîsin burada getirilme sebebi, müşrikin hediyesini kabul etmenin cevazını beyân ve isbât etmektir. Hadîsin başlığa delîl olan yeri, hükümdarın Hâcer'i Sâre'ye vermesi, onun da bunu kabul etmesidir. Bu, kâfirin mü'mine bir hibesi-dir. İbrâhîm de bunu geçerli kılmıştır. Hadîste kâfirin hibesinin sahîhliği; zâlim sultanın hediyesinin kabulü; derecelerinin yükseltilmesi için sâlih kimselerin ib-tilâlara uğratılması hükümleri vardır.

Yine bu hadîste yalandan kurtulmak için ta'rîzler kullanma mübâhhğı vardır. Buhârî bu hadîsi Hibe, İkrah, Ehâdîsu'l-Enbiyâ Kitâblannda da getirmiştir (Kastallânî).

— "Yâ Abd, bu çocuk senin(kardeş\n)dir. Çocuk döşeğindir; zina ediciye de mahrumiyet vardır. Yâ Şevde binte Zem 'a, sen de (nedb ve ihtiyat olarak) bundan sonra bu çocuktan (yânı Abdurrahmân'-dan) perdelen" buyurdu.

Artık Şevde, bu Abdurrahmân'a hiç bakmadı 262[262].

162-....... Abdurrahmân ibn A-vf (R) Suheyb er-Rûmî'ye hitaben:

— Allah'tan kork, kendi babandan başkasına neseb iddia etme! dedi.

Suheyb de ona:

— Benim şöyle şöyle şeylerim olması ve benim babamdan başkasına neseb iddia etmekliğim beni sevindirmez. Lâkin ben (babamı ve soyumu bilen) küçük bir çocuk iken (Romalılar tarafından) çalındım, dedi 263[263].

163-....... Hakîm ibn Hızâm (R) haber verip şöyle demiştir:

— Yâ Rasûlallah! Bir takım işlere ne dersin? Ben Câhiliyet devrinde sadaka, köleyi hürriyete kavuşturmak, hısımlarla ilgilenmek nev'inden bir takım işlerle ibâdet etmeğe çalışırdım. O işlerde benim lehime bir ücret ve sevâb var mıdır? diye sordum.

Rasûlullah (S):

262[262] Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in Zem'a'ya cariyenin mülkiyetini takrîr etmesi ve üzerine kölelik hükümlerini icra etmesidir. Bu da müşrik ahdinin ten-fîzine ve o ahid İle hükmetmeye delâlet etmiştir. Bu aynı zamanla müşrikin kendi mülkündeki tasarrufunun, o nasıl isterse öyle caiz olacağına da delâlet etmiştir. Bu hadîs, Buyu' Kİtâbı'nın evvellerinde daha geniş bir metin ile geçmişti {Kas-tallânî).

263[263] Suheyb'İn Romalılar'a esîr iken İbn Cud'ân tarafından satın alınıp Mekke'ye getirilmesi ve hürriyete kavuşturulması, başlığa delîl olan yeridir.

Esîr oluşu: Suheyb, Musul havâlisinde Arab soyundan Nemr ibn Kaasıt ailesine meıısûb idi. Babası Sinan da orada Kisrâ'nm âmili idi. Rûmlar'la İranlılar arasında yapılan bir muhaberede Suheyb'i Romalılar esîr almışlardı. Suheyb babasını ve Arab soyundan olduğunu akıl edebiliyordu. Romalılar arasında ye tiştiğinden, Arabca'yi unutmuş, Rumca'yı iyi konuşuyordu. Bir haylî zaman sonra Abdullah ibn Cud'ân tarafından satın alınıp âzâd edilerek Mekke'ye gelmiş ve Ammâr ile bir günde müslümân olmuştu (İbnîshâk; Kastallânî).

— "Sen mazide kazanmış olduğun hayırlarınla -yâhud: hayırların üzerine yükselerek- müslümân oldun!" buyurdu [264[264]].

101- Tabaklanmalarından Önce Meyte Derilerini Satmak Sahih Olur Mu Olmaz Mı?) Babı

164-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ölmüş bir koyunun yanından geçti de:

— "Bunun derisiyle faydalansaydiniz ya!" buyurdu. Sahâbîler:

— Bu koyun kendiliğinden ölmüştür, dediler. Rasûlullah:

— "Ölü hayvanın ancak etini yemek haram oldu" buyurdu [265[265]].

102- Domuzu Öldürmek (Meşru" Mudur?) Babı

Ve Câbir ibn Abdülah (R): Peygamber (S) domuzu fot satmayı haram kıldı, demiştir [266[266]]

264[264] Hakîm hadîsinin başlığa delîlliği, müşrikin sadakasını ve köle âzâd etmesini ihtiva etmesindedir. Bu da müşrik müşterinin mülkiyet hakkının sahîhliğine dela let eder. Çünkü köleyi hürriyete kavuşturmanın şahinliği, mülkiyetin sahîhliğine bağlıdır. Bu sebeble hadîs, başlıktaki "Müşrikin hibesi ve köleye hürriyet vermesi" kavline uygun olur. Bu hadîs, Zekât Kitabı; "Müşrik iken sadaka verip, sonra müslümân olan kimse bâbı"nda da geçmişti. Edeb ve diğer kitâblar-da da gelecektir {Kastallânî).

265[265] Hadîsin başlıktaki suâle cevâb olacak yeri "Bunun derisiyle faydaiansaydımz ya!" sözüdür. Faydalanma, satışın cevazına delâlet eder. Bu hadîs de Zekât Ki-tâbi'nda geçmişti (Kastallânî)

266[266] Buhârî bu babı getirmekle, Öldürülmesi emredilenin satışının caiz olmayacağına işaret etmiştir. Başlıktaki Câbir hadîsini Buhârî "Meytenin ve putların satılması bâbı"nda senediyle getirmiştir. Câbir hadîsinin başlığa uygunluğu, domuzun öldürülmesinin meşrû'luğu, yenilmesinin haram kılınmış olması üzerine kurulmasıdır. Bu kadarcık münâsebet, uygunluğun varlığına yeter.

165-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, muhakkak Meryem'in oğlu îsâ'nın sizin içinize âdil bir hakem olarak inmesi, Hrıstiyanlar'in o haçını kırması, domuzu öldürmesi, cizye vergisini indirmesi, malın hiçbir kişinin kabul etmiyeceği kadar çoğalıp taşması vâki' olacaktır"267[267]

103- Bab:

"Murdar ölmüş hayvanın iç yağı eritilmez; ondan çıkarılan yağ satılmaz". Bu hadîsi Câbir (R), Peygamber(S)'den rivayet etmiştir 268[268].

166-.......İbn Abbâs (R) şöyle diyordu: Umer ibn Hattâb'a fulan kimsenin şarâb sattığı haberi ulaştı. Bunun üzerine Umer (R): Allah o fulan kimseyi öldürsün! O, Rasûlullah(S)'ın "Allah Yahûdîler'in canlarını alsın; onlara iç yağları haram kılındı da onlar bu yağları erittiler ve sattılar" buyurduğunu bilmedi mi? dedi 269[269].

167-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah Yahûdîler'e la'net etsin. Onlara iç yağlar haram kılındı da onlar bu yağlan sattılar ve bedellerini yediler".

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Kaatelehumullâhu", "Allah onlara la'net etsin" demektir. Çünkü "Katıle'l-harrâsûn", "Kahrolsun o koyu yalancılar" (ez-zâriyât: ıo) ma'nâsınadır

---

267[267] Ebû Hureyre hadîsinin başlığa delîlliği "Domuzu öldürecek... " fıkrasıdır. Buhârî bunu Ehâdîsü'l-Enbiyâ Kitâbı'nda da getirecektir. Buhârî'nin bunu burada sevketmesi, öldürülmesi emredilen bu hayvanın satışı da caiz değildir diyebilmek içindir.

268[268] Buhârî bu başlıkta senedsiz olarak işaret ettiği Câbir hadîsini, "Meytenin ve putların satılması bâbı"nda senediyle getirmiştir.

269[269] Yânî fulan kişinin şarâb satması, Yahûdîler'in eritilmiş leş yağını satmaları gibidir. Alınması haram kılınan herşeyin satılması da haram olur. Evet, eritilmiş yağı kandilde aydınlanmak için kullanmak haram değildir. Yahudiler aleyhindeki duâ, ancak mecmu' üzere tertîb edilmiştir. Bu hadîste, birbirine benzer mes'-elelerde kıyâs kullanılması ve şarâb satmanın' haram kılınması hükümleri vardır {Kastallânî).

[270][270].

104- Kendisinde Rûh Bulunmayan Cansız .Varlıkların Resimlerinin Satılması Ve Resim Edinmek, Yapmak. , Satmaktan Mekruh Sayılan Şeyler Babı

168-....... Saîd ibnu Ebi'l-Hasen şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın yanında idim. Ona bir kimse geldi ve:

— Yâ İbni Abbâs! Ben öyle bir insanım ki, benim, maişetim ancak elimin san'atından ibarettir. Ben şu resimleri yaparım (bunların gelirleriyle geçinirim), dedi.

İbn Abbâs:

— Ben sana başka değil, yalnız Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîsi söyleyeceğim: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: "Her kim bir suret yaparsa, şübhesiz Allah o kimseyi yaptığı surete can üfleyince-ye kadar azâb edecektir. Hâlbuki sureti resmeden o kişi, yaptığı sû- • rete ebediyyen rûh üfleyip veremiyecektir".

ibn Abbâs'ın bu cevâbı üzerine o ressam kişi şiddetli bir hışıltı ile har har soludu, benzi sarardı. İbn Abbâs (ona acıyarak):

— Vayh sana yazıklar oldu. San'atım muhakkak işlemek zaruretinde isen sana şu ağaç ve kendisinde rûh olmayan her şeyi tasvir etmeni tavsiye ederim, dedi [271][271].

---

[270][270] Buhârî, Yahudiler hakkındaki Kaalele bedduasının "La'net olsun" ma'nâsına olduğunu ez-Zâriyât Sûresi'nin 10. âyetini delîl göstermek suretiyle isbât etmiştir. O âyetteki "Katile"nin "La'net (la'net olsun)" ma'nâsına olduğu ibn Abbâs'ın tefsiridir. Bu tefsiri Taberî, İbn Abbâs'tan senediyle rivayet etmiştir.

[271][271] Bu hadîsi İbn Abbâs'tan rivayet eden Saîd ibnu Ebî'l-Hasen, Hasen el-Basrî'nin büyük kardeşidir. Hasen el-Basrî'den evvel vefat etmiştir. Buhârî, kendisinden yalnız bu hadîsi rivayet etmiştir.

Bu fetva cumhurun mezhebidir. İbn Abbâs bu fetvasını Peygamber'in "Allah ona, yaptığına can üfleyinceye kadar azâb edecektir" sözünden İstinbât etmiştir. Bu söz ressamın ancak yaratması Allah'a mahsûs olan ruhlu varlık resimlerini yapmaya girişmiş olduğu için bu azabı hakk ettiğine delâlet etmiştir. Bu ma'nâda olmayan ruhsuz varlıkların resimlerini yapmakta ise be's yoktur (Kastallânî).

Buhârî, İbn Abbâs'ın "San'atını işlemek zaruretinde isen ağaç resmi yap" sözünden ve İbn Abbâs'ın bu suretle ağaç ve benzeri şeylerin resmini yapmayı mübâh kılmasından, bunların satışının da cevazı hükmünü anlamış gibidir ki, başlığı bunun üzerine yazmıştır (Aynî).

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Saîd ibnu Ebî Arûbe, bu tek hadîsi en-Nadr ibnu Enes'ten işitmiştir [272][272].

105- Şarâbda Ticâret Yapmanın Haram Kılınması Babı

Câbir (R): Peygamber (S) şarâb satmayı haram kıldı, demiştir [273][273].

169-.......Âişe (R): el-Bakara Sûresi'nin son âyetleri -ki ribâ âyetlerinden sûrenin sonuna kadar devam eden 275-286. âyetler- indiği zaman, Peygamber (S) mescide çıktı da: "Şarâb hususunda ticâret yapmak haram kılındı" buyurdu [274][274].

106- Hürr Bir İnsanı (Bilerek Köle Diyk):Satan Kimsenin Günâhı Babı

170-....... Ebû Hureyre(R)>den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle dedi: "Allah şöyle buyurdu; Üç sınıf insan vardır ki, kıyamet gününde ben onların hasmıyımdır: Biri şu kimse ki, benim adıma yemin edip (ahd eder de) sonra ahdini bozar. İkincisi hürr bir insanı köle diye satar da onun parasını yer. Üçüncüsü şu kimse ki, bir işçiyi ücretle tutar, onu çalıştırıp işi tam yaptırır da, onun ücretini vermez" [275][275].

---

[272][272] Buhârî bu isnâdla Libâs Kitâbı'nda Abdu'1-A'lâ tarîkinden bu ma'nâda biraz farklıca lâfızla rivayet ettiği hadîse işaret etmiştir. Bu iki tarîk arasındaki fark inşâallah orada gelecektir (Kastallânî).

[273][273] Bu başhk "Mescidde" kaydıyle, Mescidler bâblarmda geçmişti. Burada böyle bir kayıd olmadığı için, bu daha umûmî olmuştur. İşaret edilen Câbir hadîsi "Meyte ve putlar satma bâbı"nda senediyle gelecektir.

[274][274] Bu Âişe hadîsi de "Mescidde şarâb ticâretinin haram kılınması bâbı"nda geçmiştİ. Hadîsler birbirini tefsîr eder.

Ribâ âyetlerinin Mekke Fethi esnasında indiğine dâir rivayetlere göre, başlıktaki Câbir hadîsîyle Âişe'nin bu hadîsi arasında bir târih ayrılığı bulunmaz

[275][275] Bu, Peygamber'in Allah'tan rivayet ettiği bir kudsî hadîstir. Allah'ın bunda "Ben kıyamet günü üç sınıf insanın hasmıyım" buyurması, bu üç sınıfın göreceği azabın şiddetini ifâde eder. Bu ilâhî husûmetin bütün zâlimleri şâmil olduğu muhakkak ve kat'î olduğu hâide, burada bu üç sınıfın hâsseten zikredilmesi,

107- Peygamber (S) Yahudileri Medine'den Sürgün Ettiği Zaman Onlara Arazîlerini Ve Deve Gübrelerini Satmalarını Emretmiştir Babı

Yahûdîler'in bu sürülüşü hakkında Saîd el-Makbûrî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîs vardır 276[276].

108- Köleyi Köle İle, Hayvani Hayvan İle Veresiye Olarak Satmadın Hükmü) Babı

İbn Umer, sahibinin muhafazasında bulunan ve sahibinin Rebeze'de müşteriye teslim edeceği bir binek devesini dört baîr (yânî deve) karşılığında satın aldı. İbn Abbâs da: Bir deve bazen iki deveden daha hayırlı olur, demiştir. Râfi' ibn Hadîc de iki deve karşılığında bir deve satın aldı da, satan adama o iki devenin birini hemen verdi ve: Diğerini sana inşâallah yarın geciktirmeden kolaylıkla getiririm, dedi,

Saîd ibn Müseyyeb: Hayvanlar hususunda ribâ yoktur.

---

bunlara yapılacak azabın şiddetinde daha bir hususiyet bulunduğuna delâlet eder.

Allah İsmi anılarak verilen ahdi bozmak, Allah adına yapılması vâcib olan ihtiramı parçalamak ki, en büyük cinayettir. Hiç şübhesiz bu cinayeti işleyen şahıs Allah'ın husûmetine uğramağa, en ağır cezayı çekmeğe hakk kazanmıştır.

Cebren ve zorla hürr bir adamı yakalayıp esîr pazarında satmak, İslâm hukukunun korumaya çalıştığı şahsî hürriyete tecâvüzdür. Bu da en ağır bir cinayettir. İslâm Dîni, dünyâ kurulalıdan kendi zamanına kadar devam edip gelen köleliği kaldırmağa;hiç olmazsa köleleri hürrlerin faydalandıkları müsâvî hayâta kavuşturmağa uğraşırken hürriyette birbirine eşit olan kişilerin birbirlerinin şahsî hürriyetine saldırmalarına ve netice i'tibâriyle içtimaî huzursuzluğun meydân almasına kayıdsız kalamazdı. Bu sebeble bu tecâvüze, ilâhî husûmetle ifâde bu-yurulan en şiddetli ceza ta'yîn edilmiştir. • Hadîsin başlığa delîlliği de bu ikinci fıkrasıdır.

Hadîsin üçüncü fıkrası ise, zamanımızda çok ehemmiyet kazanan işçi haklan konusunda dünyâ durdukça hiç eskimeyecek bir düstûrdur. İşçilerin hakk ettikleri ücretlerinde kısıntı yapmak, işçi-işveren arasında düşmanlıklar doğuracağı ve dolayısıyle içtimaî nizâmı tahrîb edeceği için, ilâhî husûmeti lahrîk eden en büyük cinayet ve günâhlardan sayılmıştır.

276[276] Ebû Hureyre'nin bu Yahûdîler'in Medine'den çıkarılmalarıyle ilgili hadîsini Bu-hârî, Cihâd Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

Deve iki deve ile; koyun iki koyunla veresiye olarak V- satılabilir, demiştir. İbn Şîrîn de: Bir devenin iki deve ile veresiye olarak ve bir dirhemin bir dirhemle satılmasında be's yoktur, demiştir [277][277].

171-.......Enes ibn Mâlik(R)'Şöyledemiştir:Hayber esirleri içinde Safiyye bintu Huyey ibn Ahtab vardı. Dıhye el-Kelbî'nin mülkiyetine geçti. Sonra Peygamber'e geçti, demiştir [278][278].

109- Köle Satışı Babı

172-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Muhayrîz haber verdi. Ona da Ebû Saîd el-Hudrî haber vermiştir: Ebû Saîd, Pey-gamber'in yanında otururken:

— Yâ Rasûlallah! Biz bir takım kadın esirlere nail oluyoruz (ve onlara cinsî yaklaşma yapıyoruz). Fakat biz bu esîr kadınları satıp paralara sâhib olmayı istiyoruz. Bunun için azletmek hususunda nasıl düşünüyorsun? dedi.

Rasûlullah (S):

— ''Sizler hakîkaten bunu yapıyor musunuz? Azli yapmamanız üzerinize vâcib değildir.

---

[277][277] Buhâri başlıktaki hükmün cevazını göstermek için birkaç haber getirmiştir. Bunlardan İbn Umer'in haberini İmâm Mâlik, el-Muvatta'da senediyle rivayet etmiştir. Rebeze, Mekke ile Medine arasında Ebû Zerr Gıfârî'nin gömülü olduğu bir yerdir.

ibn Abbâs'ın sözünü İmâm eş-Şâfiî, Tâvûs tarîkinden senediyle rivayet etmiştir.

Râfi' ibn Hadîc'in haberini Abdurrazzâk, senediyle rivayet etmiştir. Saîd ibn Müseyyeb'in sözünü yine İmâm Mâlik, el-Muvatta'da senediyle rivayet etmiştir. İbn Sîrîn'in sözünü ise yine Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir.

Bütün haberlerin başlığa delâletleri açıktır.

[278][278] Enes ibn Mâlik'in Safiyye'nin esir oluşu, evvelâ Dıhye'ye verilişi, sonra yüksek mevki'li bir reîs kızı olduğu için Peygamber tarafından satın alınıp hürriyete kavuşturularak nikâh edilmesini kısaca ifâde eden bu hadîsi de başlığa uygun bir delîldir. Buhârî bu hadîsi bu kitâbda 177 rakamıyle getireceği gibi, Nikâh'ta ve Hayber Gazvesi'nde de getirecektir.

Çünkü şu muhakkak ki, Allah'ın dünyâya çıkmasını yazmış olduğu herbir hayât sahibi insan, mutlak meydana çıkacaktır" buyurdu 279[279].

110- Müdebber (Yânı Hürriyete Kavuşması Efendisinin Ölümüne Bağlanmış Olan) Kölenin Satılması Babı

173-.......Câbir ibn Abdillah (R), Peygamber (S) hürriyete kavuşturulması efendisinin ölümüne bağlanmış olan müdebber köleyi sattı, demiştir.

174-.......Amr ibnu Dînâr, Câbir ibn Abdillah'tan; Rasûlullah (S) hürriyeti efendisinin ölümüne bağlanmış olan müdebber köleyi sattı, derken işitmiştir 280[280].

175-.......Zeyd ibn Hâlid ve Ebû Hureyre (R) ikisi haber verdiler ki, kendileri Rasûlullah'tan işitmişlerdir: Rasûlullah'a, muhsan kılınmış hâldeyken zina yapmayı âdet eden bir cariyenin hükmünden sorulmuştu. Rasûlullah (S): "O cariyeye deynek cezası uygulayın. Sonra yine zina ederse yine deynekleme cezası uygulayın. Sonra üçüncü yâhud dördüncü kenesinde onu satınız" buyurdu 281[281].

279[279] Hadîsin başlıktaki köle satışının cevazına delâleti şöyledir: Sahâbîler, biz esîrle-re nail oluyoruz ve onların bedelleri olan paraları arzu ediyoruz dediklerinde, Peygamber onları köleleri satmaktan men' etmemiştir. Paralar ise ancak satışla gelecektir (Aynî).

Azl, bir şeyi yerinden ayırmaktır. Fıkıhta azl, cinsî yaklaşmada kadın gebe kalmasın diye erkeğin erkeklik âletini kadının fercinden çekip, menisini dışarıya akıtmasıdır.

Sahâbîlerin esîr kadınlara cinsî yaklaşmada böyle azl yapmak istemeleri, yüklü veya çocuk anası kadınların satılmaz olmasıdır. Hâlbuki gazilerin paraya ihtiyâçları bulunduğundan, onları satmak istiyorlardı.

Buhârî bu hadîsi bâzı sened ve lâfız farklılıklanyle Nikâh, Kader, Mağâzî, Itk, Tevhîd Kitâbları'nda da getirmiştir.

280[280] Bu Câbir hadîsleri sened ve lâfız farkı ile müzayede satışı babında da geçmişti. Başlığa delîllikleri açıktır.

281[281] Bu Ebû Hureyre hadîsi de sened ve lâfız farkiyle "Zİnâ edici kölenin satışı bâ-bı"nda geçmişti.

176-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Sizden biriniz dişi kölesi zina ettiği, akabinde de zinası (beyyine, gebelik veya ikrar ile) meydana çıktığında, efendisi onu (hürrenin cezasının yarısı olan) hadd cezası olmak üzere, deynekle kamçılasın. Ve onu deyneklemeden sonra zinayı başına kakmasın. Sonra üçüncü defa zina eder ve zinası delille meydana çıkarsa, artık efendisi onu kıldan bir ip karşılığında bile olsa satsın" 282[282].

111- Bâb: Şahıs, Satın Aldığı Câriye Rahimini Temizlemeden Önce Câriye İle Yolculuk Eder Mi? 283[283]

Hasen el-Basrî: Şahsın cariyeyi öpmesini yâhud (fercin berisinde olmak üzere) câriye île mübaşeret etmesini

bir be's (yânî günâh olarak) görmemiştir. İbn Umer (R): Cima' olunan câriye hibe edildiği yâhud satıldığı yâhud hürriyete kavuştuğu zaman, hayızlanmak suretiyle rahimi tertemiz kılınsın; bakire olan kıza rahim temizlendirilrnesi yaptırılmaz, demiştir.

Atâ ibn EbîRebâhda: Erkeğin, başkasından hâmile bulunan cariyesinden fercin berisinde olmak üzere nasîb almasında be's yoktur, demiştir. Yüce Allah da: "üf/ onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine yâhud sağ ellerinin mâlik olduklarına karşı (olan durumları) müstesnadır. Çünkü onlar (bu takdirde) kınanmış değillerdir" (el-Mü'minûn: 5-6) buyurmuştur 284[284].

282[282] Bu da aynı hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadd denilen şer'î ceza kölelere, hürrlere ta'yîn edilmiş olan cezanın yansı olarak tatbîk edilir. Yüce Allah şöyle buyurdu: "... O kadınlar evlendikten sonra bir fuhuş işlediler mi o vakit üzerlerine hiirr kadınlar üzerindeki cezanın yarısı verilir.." (en-Nisâ: 25).

283[283] Buhârî, müctehidler arasında bu mes'elede görüş ayrılığı olduğu için cevâbı zik-retnıemiştir. Cevâbı başlıktan sonra arka arkaya getirdiği haberlere verdirmek istemiştir. Bunlardan Hasen el-Basrî'nin sözünü İbnu Ebî Şeybe; İbn Umer'İn sözünü yine İbn Ebî Şeybe ve Abdurrazzâk senedleriyie rivayet etmişlerdir.

284[284] Atâ'nın yüklü sözünden murâd, efendisinden başkasından yüklü olandır. Câriye efendisinden yüklü olmuşsa, ona halâllığında şübhe edilmez. Sonra el-Vlü'minûn: 6. âyetiyle istidlal vechine gelince, Allah,

177-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber'e geldi. Nihayet Allah O'na (Kamus denilen) kal'ayi açtığı zaman kendisine Huyey ibn Ahtâb'ın kızı Safiyye'nin güzelliği zikr olundu. Safiyye yeni evlenmiş bir gelin iken, Safiyye'nin kocası öldürülmüş idi. Rasûlullah ganimetten payı olarak Safiyye'yi kendisi için seçip aldı ve Safiyye ile yola çıktı. Nihayet bizler Medine yakınında Seddu'r-Ravhâ denilen yere ulaştık. Safiyye işte orada hayzından temizlenip halâl oldu ve Peygamber, Safiyye ile evlendi. Sonra Peygamber tabaklanmış ve yere yayılan küçük bir deri üzerinde hurma, yağ ve keş karışığı "hays" denilen bir yemek yapıp hazırlattı. Sonra Rasülullah (nikâhı şöhretlendirmek için) ben Enes'e: "Etrafındaki insanlara bildirip i'lân et" buyurdu. İşte bu hurma, yağ ve yoğurt kurusu karışığı, Rasûlullah'ın Safiyye üzerine yaptığı düğün aşı oldu. Sonra Medine'ye doğru yola çıktık.

Enes dedi ki: Ben Rasûlullah'ı gördüm ki, bir abayı binek devesinin hörgücü üzerine, kendi arka tarafına Safiyye için doluyor, sonra devesinin yanına oturuyor, akabinde dizini koyuyor, bu sırada Safiyye de kendi ayağını Peygamber'in dizi üzerine koyarak deveye biniyordu [285][285].

112- Meytenin Ve Putların Satılması(Nın Harâmlığ1nı Beyân) Babı

---

zevceleri yâhud sağ ellerinin malik olduğu cariyelere karşı olmak müstesna, ferclerini muhafaza eden erkekleri medh eylemiştir. Çünkü âyet bütün vecihleriyle faydalanmanın cevazına delâlet ■etmiştir. Lâkin cima', başka bir delil ile dışarıda kalmış ve geri kalanı asjı üzere bakî olmuştur (Aynî).

[285][285] Hadîsin başlığa delîllik yönü şu bakımdandır: Peygamber, Safiyye'yi kendi payı olarak seçtiği zaman, onun rahiminî bir hayızla temizlemesini istedi. Sonra onunla evlendi. Bu, Enes'in "Nihayet biz Seddu'r-Ravhâ'ya ulaştığımızda Safiyye halâl oldu" sözünden anlaşılıyor. Çünkü "Halâl oldu" sözüyle murâd, hayz.ından temizlendi demektir. Beyhakî de Peygamber'in "Safiyye hayizlı ra-himini temizledi..." diye rivayet etmiştir (Aynî)

Safiyye, Huyey ibn Ahtab'ın kızıdır. Benû Nadîr ve Benû Kurayza'nın en şerefli ailesine mensûbdur. Hayber Yahûdîleri'nin başkanı Kinâne İbn Rabî' ile yeni evlenmişti. Kocası ve babası bu muharebede ölmüştü. İbn Hacer'in Kitâbu'l-Mevâlî'de dediği gibi, Safiyye hem Peygamber, hem melik hanedanında doğmuştu. Sonra Allah onu Rasûllerin Seyyidi'ne bir câriye yaptı; Hârûn Peygam-btlr'in soyundan idi.

Buhârî bu hadîsi Enes'ten ve fakat ayrı ayrı tarikler ve uzun, kısa metinler 1 nde Mağâ/u.Cihâd, Et'ime, Daavât Kitâblan'nda da getirmiştir.

178-.......Bize Leys ibn Sa'd, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. Câbir, Rasülullah (S), Mekke Fethi senesinde Mekke'de iken, şöyle buyururken işitmiştir:

— "Şübhesiz Allah ve Rasûlü şarâbın, meytenin, domuzun, sanemlerin satışım haram kıldı" buyurdu.

Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Murdar ölen hayvanın iç yağları hakkında ne dersiniz? Murdar ölen hayvanların iç yağları ile gemiler cilalanır, deriler yağlanır, onunla insanlar (mum yapıp) ışıklanır? diye soruldu.

Rasülullah:

— "Hayır, murdar yağı satmayınız. Bu satış haramdır"buyurdu. Bundan sonra Rasülullah "Bu satış haramdır" sözünü söylediği zaman:

— "Allah Yahudiler'e la'net etsin! Allah murdar ölen hayvanın iç yağlarını haram kıldığı zaman onlar bu yağı eritip güzelleştir-diler, sonra onu sattılar da parasını yediler" buyurdu 286[286]

286[286] Hadîs, murdar ölen hayvanın ve putların satışının harâmhğına açıkça delâlet etmektedir. Murdar ölen hayvanın iç yağlarıyle vapurların cilâlandığmı, derilerin yağlandığını, mum yapılıp yakıldığını sayıp dökerek, bu faydalarından dolayı bu yağların istisna edileceğini sanan sözcüye Peygamber, bu yağların da kan gibi, hem yenilmesi ve hem de satılmasının haram olduğunu bildirmiştir.

Meyte, dînin gerektirdiği şekilde kesilmeyerek murdar ölen hayvandır. Murdar ölen hayvanın satışının harâmhğmda âlimlerin ittifakı vardır.
Sanem, Allah'tan başka ilâh edinilen şeydir; yâni müşriklerin taptıkları put demektir.

Vesen: İnsan sureti gibi taştan, ağaçtan yontulmuş yâhud arz cevherlerinden herhangi bir mâdenden yapılan cüsseli nesnedir ki, bir yere dikilir, müşrikler tarafından ibâdet edilir. Sanem de cüssesiz suretten ibarettir.

Bâzı lugatçılar sanem ile vesen arasında fark gözetmeyerek, her iki kelimeyi her iki ma'nâda kullanırlar (İbn Esîr, en-Nihâye).

Câbir'in "Rasûlullah bu hadîsi Fetih senesi Mekke'de iken söyledi" demesi, geliş târihini tesbît içindir ki, hicretin sekizinci senesi ramazân ayında idi.

Bundan birkaç bâb evvelki bir hadîsinde Âİşe: el-Bakara Sûresİ'nin son âyetleri indiğinde Peygamber mescide çıktı ve sahâbîlere şarâb ticâretinin haram olduğunu bildirdi, demişti. Rİbâ âyetlerinin Mekke fethi sırasından nazil olduğuna dâir rivayetlere göre, Câbir hadîsi ile Âişe'nin bu rivayeti arasında bir târih ihtilâfı bulunmaz.

Ebû Âsim şöyle dedi: Bize Abdulhamîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Ebî Habîb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir'in bu hadîsini yazıp Mekke'den gönderdiği mektubunda: Ben Câbir'den işittim; o da Peygamber'den, dedi [287][287].

113- Köpek Bedeli(Nin Hükmü) Babı

179-.......Ebû Mes'ûd, Ukbe ibnu Amr(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) köpek bahâsından, zina kazancından, kâhinlik ücretinden nehyetti [288][288].

180-.......Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn haber verip şöyle demiştir: Ben babam Ebû Cuhayfe'nin kan alma tedavisi yapan bir köle satın aldığını gördüm. (Ebû Cuhayfe emretti de bunun âletleri kırıldı.) Ben babama bu kan alma âletlerinin kırılma sebebini sordum. Babam: Rasûlullah (S) kan alma bedelinden, köpek bedelinden, kadın kölenin (haram olan) kazancından nehyetti. Ve yine Rasûlullah döğme yaptırana, ribâ yiyiciye, ribâ kazancı yedincisine la'net etti; suret yapan musavvir kişiye de la'net etti, dedi [289][289].

---

[287][287] Hadîsin bu tarikini imâm Ahmed rivayet etmiştir. Bu hadîsin sevk ve isnâdın-daki özellik, hadîsin mükâtebe usulüyle, yânî yazışma yoluyla alınıp rivayet edilmiş bulunmasıdır. Mükâtebe İle İhtİcâc ve rivayette İhtilâf edilmiş. Buhârî ile Müslim bu hadîsle İhtİcâc edip, bu yolun sahîhliğine kaaîl olmuşlardır. İbn Salâh da kitabetle alıp rivayet etmenin sahîhliğine kaail olup "Sahîh ve meşhur olan budur" demiştir. Ebû Bekr ibn Sem'ânî de: Bu, İcazetle almaktan daha kuvvetlidir, demiştir. Bunu men' etmeye kaail olan, bu görüşünü yazıların birbirine benzer olmasıyle illetlemiştir (Kastallânî).

[288][288] Hadîsteki "Mehru'l-Bağy" zina kazancı diye terceme edildi. Mehr, lügat yönünden, evlendirme sırasında kadına ta'yîn olunan nikâh bedelidir. Buna fıkıhta Sadak da denir. Burada bu lügat ma'nâsı değil, zina edici kadının zina bedeli olarak aldığı ücret kasdedilmektedir. Şeklen Mehr'e benzediği için mecaz ola Bu hadîs, sened ve lâfız farkıyle "Ribâ yediricisi bâbi"nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[289][289] Bu hadîs, sened ve lâfız farkıyle "Ribâ yediricisi bâbi"nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

35-

KİTÂBU'S-SELEM

SELAM BABI

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

35- KİTÂBU'S-SELEM

(Selem Akdi Kitabı)

1- Bilinen Ölçekte Selem Babı [1][1]

1-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S)Medîne'ye geldiğinde insanlar selem suretiyle bir ve iki sene va'deli - râvî İsmâîl ibn Uleyye: Yâhud iki yıl veya üç yıl va'deli demiştir, diye şekkli söyledi- hurma alışverişi yaparlardı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Her kim hurmada selem suretiyle alışveriş yaparsa ölçeği belli, tartısı belli mikdârda selem yapsın" buyurdu.

Bize Muhammed (ibn Selâm?) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl, İbnu EbîNecîh'ten bu hadîsi: "Mikdân bilinen ölçekte ve bilinen tartıda (olarak yapsın)" şeklinde haber verdi [2][2].

---

[1][1] el'Câmi'u's-Sahîh'm el-Müstemlî rivayetinde Besmele böyle öne geçirilmiştir. Kuş-meyhenî rivayetinde ise "Kitâb" ile "Bâb" arasındadır. Nesefî "Kitâbu's-Selem"i hazfetmiş, "Bâb"ı tesbît eylemiş, Besmele'yi de "bâb"dan sonraya koymuştur (ibn Hacer).

[2][2] Selem ile Selef, vezin ve ma'nâca aynıdır. Her ikisi de teslim ve takdim ma'-nâsınadır. Mâverdî: Selef, Irak ehli lügati; Selem, Hicaz ehli lügatidir, demiştir. Kudurî: "Selem, İki bedelden birinin ta'cîlini, öbürüsünün te'cîlini tazammun eden akidden ibarettir" diye ta'rîf etmiştir. Seyyid Şerif:"Selem, semende derhâl; müsemmende de muaccel olarak mülkiyeti îcâb eden bir akiddir" diye ta'rîf etmiştir.

Selem'm halk dilindeki ta'rîfi de: "Peşin para ile veresiye mal almak" sûretinde bir vecizedir.

Bu alışverişe selem denilmesi, alım satım meclisinde malın parasının (re'su'l-mâl'in) peşin olarak teslim edilrnesindendir. Selef denilmesi de yine mal parasının öne geçirilmesinden dolayıdır.

Selem akdinin câizHğine Kur'ân'dan delil, el-Bakara: 282; müdâyene = Borçlanma âyetidir. İbn Abbâs:"Selem satışım Allah Kur'ân'da halâl kılmıştır" deyip, hüccet için bu müdâyene âyetini okumuştur. Bu âyette her iki nevi' satış zikredilmiştir. Biri hâzır bir malı peşin para ile elden ele satmaktır. Bunun tes-bît ve yazılmasında şer'î bir mecburiyet olmadığı bildirilmiştir. Yazılması emredilen satış, muayyen bir va'deye bağlanmış olduğu anlaşılan satıştır ki, bu da selem'dir.

2- (Tartılacak Şeylerde) Bilinen Bîr Tartıda Olarak Yapılan Selem Babı

2-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldiğinde, Medîneliler selem suretiyle iki sene ve üç sene va'deli hurma alışverişi yapıyorlardı. Peygamber: "Kim herhangi bir şeyde selef suretiyle alışveriş yaparsa bilinen ölçekte, bilinen tartıda olarak bilinen bir müddete değin akdetsin" buyurdu.

Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Necîh: "Bilinen bir ölçekte, bilinen bir müddete kadar olarak yapsın " buyurdu, diye tahdîs etti.

3-....... Ebu'l-Minhâl şöyle demiştir: Bentbn Abbâs(R)'tan işittim şöyle diyordu: Peygamber (S) Medîne'ye geldi ve "Selem, bilinen ölçekte, bilinen tartıda ve bilinen müddete kadar olur" buyurdu 3[3].

4-.......Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: BanaEbu'l-Mucâlid'in oğlu Muhammed yâhud Abdullah haber verip şöyle dedi: Bir kerre Abdullah ibnu'ş-Şeddâd ibni'1-Hâd ile Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğlu ve Küfe tabiî kaadısı Ebû Burde Âmir, selem hakkında (yânı selem yoluyla akdedilen alışverişte satıcının yanında satılan malın aslı bulunmazsa bu selemin caiz olup olmaması hakkında) ihtilâf ettiler. Bu mes'elenin çözümü için beni Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya gönderdiler. Ben de gidip ona bunu sordum. O cevaben: Biz

---

Fakîhler örfünde satılan mala Müseliemün fîh, semen'e Re'su'l-Mâl, satıcıya Müsellemün İleyh, müşteriye de Rabbu's-Selem ismi verilmiştir. 2 Bu hadîs, selemin ölçülen ve tartılan herşeyi şâmil olduğunu İfâde ediyor. Bu hadîsin sarîhliğinden dolayı hakkında selem akdi yapılacak mal, ölçülen şeylerden olursa ölçüsünün, tartılan şeylerden olursa tartısının ta'yîni -ölçüler ve tartılar farklı olabileceği için- şarttır.

3[3] Bu hadîsler, İbn Abbâs hadîsinin ayrı ayrı yollardan gelen rivayetleridir. Hadîslerin başlığa delîlliğİ açıktır. Bu hadîslerdeki "Selem, bilinen bir va'deye değin yapılsın" cümlesi, selemin sahîhliği için onun bir müddete, bir müblete bağlanmış olmasını ifâde eder.

Bilinen müddetin ma'nâsı, eğer selem bir müddete bağlanmış olursa, bu va'denin zamanı ta'yîn edilsin demektir. Hattâ, tesliminde müşkillik bulunan malın teslîm edilme yeri de tesbît edilmelidir. Bu kayıdlar aldatmaları, zararları ve dolayısıyle ihtilâfları önlemenin hukukî yollan ve tedbîrleridir.

Rasûlullah zamanında, Ebû Bekr ve Umer devirlerinde buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada selem yoluyla muamele yapardık, dedi. Ve ben bu mes'-eleyi Abdurrahmân ibnu Ebzâ(R)'a da sordum. O da İbnu Ebî Evfâ gibi cevâb verdi 4[4].

3- Satilan Malın Aslı Yanında Bulunmayan Kimseye Yapılan Selem (Akdinin Hükmü) Babı

5-.......Bize Ebû'l-Mucâlid'in oğlu Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibnu Şeddâd ile Ebû Burde beni Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya gönderdiler ve: Ona, Peygamber zamanında Peygamberdin sahâbîleri buğdayda selem yaparlar mıydı? diye sor, dediler. Gidip sordum. Abdullah (R): Biz Şâm ahâlîsinin zirâatçısıyle bilinen bir ölçekte (ölçülmek üzere) bilinen bir va'deye kadar buğdayda, arpada, kuru üzümde selem yoluyla alışveriş muamelesi yapardık, dedi. Ben ona: Selem, satılacak malın aslı yanında olan (yânî kendi mülk ve tasarrufunda bulunan) kimseye mi (hâsstır)? diye sordum. Abdullah ibn Ebî Evfâ: Bizler Şâm zirâatçilerine, malın aslına mâlik olup olmadıklarını hiç sormazdık, dedi.

Sonra o ikisi beni Abdurrahmân ibn Ebzâ'ya da yolladılar. Ben gidip ona da bu mes'eleyi sordum. O: Peygamber'in sahâbîleri, Peygamber zamanında selem akdi yaparlardı. Fakat biz sahâbîler Şâm zirâatçtlerine, bize zahire verecek ekinleri var mıdır, yoksa yok mudur diye sormazdık, dedi 5[5].

6- Bize İshâk ibn Şâhîn tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâlid ibnu Abdillah eş-Şeybânî'den; o da Muhammed ibn Ebî Mucâlid'den bu hadîsi tahdîs etti. O: Biz onlarla buğdayda ve

---

4[4] Buhârî'nin bu hadîsi bu bâbda getirmesine hiçbir sebeb yoktur. Çünkü bâb, bilinen ağırlıkta selem hakkındadır. Hâlbuki hadîste tartılacak şeylere delâlet eder birşey yoktur, denildi. Bu i'tirâza şöyle cevâb verildi: Bu hadîsin bundan sonraki bâbda gelecek tarîklerinin birinde: "Biz onlarla buğdayda, arpada, zeytin yağında selem yapardık" lâfzı gelecektir. Bu ise tartılacak şeylerdendir. İşte Buhârî bu hadîste ona işaret etmiş gibidir (Aynî).

5[5] Hadîsin başlığa delîlliği "Selem, satılacak malın aslı yanında olan kimseye mi hâsstır?" kavliyle "Biz Şâm zirâatçilerine bize zahîre verecek ekinleri var mıdır, yok mudur diye sormazdık" sözündedir.

Selem yoluyla satılan malın aslı hububata nisbetle tarladaki ekilmiş ekin; meyveye nisbetle meyve ağacıdır

arpada selem muamelesi yapardık, demiştir. Ve Abdullah ibnu'l-Velîd, Sufyân es-Sevrî'den: O bize eş-Şeybânî tahdîs etti deyip, ve zeytin yağı alışverişinde de selem muamelesi yapardık dedi, diye söylemiştir. Ve yine bu isnâdla bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Cerîr ibnu Abdil-hamîd, eş-Şeybânî'den tahdîs etti ve burada: "Buğdayda, arpada, kuru üzümde" diye söylemiştir 6[6].

7-....... Bize Amr haber verip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Bahterî et-Tâî'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a hurma ağacının meyvesinde yapılacak selem akdinden sordum. O: Peygamber (S), kendisinden yenilinceye kadar ve tartılıncaya kadar hurma ağacının meyvesinin satışından nehyetti, dedi. O adam (belki Ebu'l-Bahterî): Tartılacak olan, hangi şeydir (çünkü ağaç üzerindeki hurmayı tartmak mümkin değildir)? dedi. İbn Abbâs'ın yanındaki bir adam: Ko-rununcaya (veya tahmin edilinceye) kadar, dedi.

Ve Muâz et-Temîmî şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan tahdîs etti. Ebu'l-Bahterî şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim; o, Peygam ber (S) nehyetti, diyerek .yukanki hadîsin benzerim söyledi 7[7].

4- Hurma Ağacknın Meyvesi) Hususundaki Selem Babı

8-....... Ebu'l-Bahterî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu Umer(R)'e, hurma ağacının meyvesi hususundaki selemin hükmünü sordum. îbn Umer: Hurma ağacının meyvesinin, yemeye elverişli oluncaya kadar satılması nehyolundu. Ve basılmış gümüş paranın veresiye olarak hâzır altınla satılması da nehyolundu, dedi. Ve ben îbn Abbâs'a da hurma ağacının meyvesi hususundaki selemi sordum. O da: Peygamber (S) hurma ağacı meyvesini, ağaçtan yenilinceye yâhud sahibi ağaçtan yiyinceye ve tartılıncaya kadar

---

6[6] Buhârî burada aynı hadîsin birkaç tarikini özetlemiş ve bu tarîklerde gelen selem maddelerini ayrı ayrı göstermiştir. Bu tarîklerin birinde zeytinyağı zikredilmiştir ki, bu susam yağı, şıra, pekmez... gibi akıcı mallarda da selemin cevazı için en metîn bir şer'î dayanaktır.

7[7] Bu iki tarikteki ifâdelere göre yenilmek, tartılmak ve tahmin edilmek fiilleri meyvelerin salâhının meydana çıkmasından sonra olacaklardır. Bunun ma'nâsı meyvelerin salâhı meydana çıktığı zaman selem akdinin cevazıdır. Bundan sonraki bâb da bunu isbât edecektir (Kastallânî).

satmayı nehyetti, dedi 8[8].

9-....... Ebu'l-Bahterî şöyle dedi: Ben İbnu Umer'e hurma ağacının meyvesi hususundaki selem akdini sordum. İbn

Umer (R): Peygamber (S) yemeye elverişli oluncaya kadar meyve satmaktan nehyetti; gümüşü veresiye olarak hazır altınla satmaktan da nehyetti, dedi. Ve ben İbn Abbâs'a da bu mes'eleyi sordum. O da: Peygamber (S) hurma ağacının meyvesini, sahibi yiyinceye yâhud ondan yenilinceye ve tartılıncaya kadar satmaktan nehyetti, dedi. Ben tekrar: Tartılacak nedir? diye sordum. İbn Abbâs'ın yanında bulunan bir adam: Koru-nuncaya (veya tahmin edilinceye) kadar, dedi. 9[9].

5- Selem Akdinde Kefîuin Hükmü) Babı

10-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahudi'den bedelini sonra ödemek üzere hububat satın aldı da, ona kendine âid demirden yapılmış olan zırhını rehin verdi, demiştir 10[10].

8[8] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Zâten bu hadîs, bundan evvel geçen hadîsin başka bir tarikidir.

9[9] Bu da aynı hadîsin bir başka tarîkidir. Bu hadîslerde hem îbn Umer'e, hem de îbn Abbâs'a aynı soru yöneltilmiş; her İkisi de aynı cevâbı vermişlerdir ki, bu husus, hadîsin kuvvetini gösterir. Yukarıda da söylendiği gibi, ağacı üzerindeki hurma meyvelerinin salâhları belirdikten sonra selem yoluyla satışlarının yapılacağı anlaşılmıştır.

Selem ve selefi, semen ve bedelde peşînen ve derhâl; metâ'da da müddet-lendirilmiş olarak mülkiyeti îcâb ve ifâde eden bir akiddir demiştir. Bu da satış gibi îcâb ve kabul ile tamam olur. Selem mikdârı, sıfatı ta'yîn edilebilen şeyler de sahih ve mu'teber olur. Ölçülebilecek şeyler ölçü ile, tartılabilecek olanlar tartı ile,|tnikdârlan ve müddetleri belli edilir. Sayılacak şeylerde sayı ile tesbît yapılır.

10[10] Hadîsin başlığa delâleti ya kefaletle te'mînât kasd edilmesi yönündendir; şüb-hesiz rehin verilen şey borcun kefilidir, çünkü o şey borç için satılır; yâhud kefîl ve rehinin her ikisi de bir vesîka oluşları bakımındandır. Yâhud da Buhârî âdeti üzere hadîsin rehin hakkındaki tarîklerinin birinde gelen şu rivayetine işaret etmiştir: el-A'meş dedi ki; Biz İbrâhîm'in yanında selemde rehni ve kabîli müzâkere ettik... Bu hadîste rehin ve kefîl açıkça gelmiştir. Çünkü kabîl, kefîl demektir (Kastallânî).

6- Selem Akdinde Rehin Babı

11-....... el-A*meş tahdîs edip şöyle demiştir; Biz îbrâhîm en Nahaî'nin yanında selem akdindeki rehni müzâkere ettik. İbrahim şöyle dedi: Bana el-Esved, Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir Yahudi'den bedeli bilinen bir müddete kadar veresiye hububat satın almış, Yahûdî de Peygamber'den demir bir zırh rehin almıştır 11[11].

7- Bilinen Bîr Müddete Kadar Yapılan Selem Babı

İbn Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî, Esved ibn Yezîd, Hasen el-Basrî selemin muayyen bir müddete mahsûs olmasına kaaildirler. İbn Umer de: Salâhı belirmemiş ekinde, olmadıkça, ^ bilinen bir fiatla sıfatlanmış hububatta bilinen bir müddete kadar selem yapmakta be's yoktur, demiştir 12[12],

12-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi. Medîneliler meyveler hususunda iki ve üç sene va'deli selem yapıyorlardı. Peygamber (S) onlara: "Meyveler hususunda bilinen ölçekte, bilinen va'deye kadar olmak üzere selem akdi yapınız" buyurdu.

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tah-dîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Necîh tahdîs etti de "Bilinen ölçekte ve bilinen tartıda olmak üzere" diye söyledi

---

11[11] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Allah da Kur'ân'da: "Ey îmân edenler, ta*yîn i ;4'v edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın... Eğer bir sefer üzerinde iseniz yâhud bir yazıcı da bulamadımzsa, o vakit borçludan alın-, -;6ş mtş rehinler de yeter..." (el-Bakara: 282-283) buyurmuştur.

Buradaki rehin umûmîdir; binâenaleyh buraya selem de girer. Çünkü selem de satış nevi'lerinden biridir.

İbn Battal şöyle demiştir: Nahaî'nİn Âişe hadîsiyle hüccet getirmesinin vechi, rehin semende caiz olunca, müsemmende de caiz olmasıdır. Müsemmen de malıdır, rehin de maldır; aralarında fark yoktur (Kastallânî).

12[12] Buhârî, bilinen müddete kadar selemin câizliğine delîl için bâzı büyüklerin görüşlerini getirdi. Bunların görüşlerini sırasıyla Şafiî, Abdurrazzâk, İbn Ebî Şey-be, Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmişlerdir. İbn Umer'İn sözünü de İmâm Mâlik, el-Muvatta'da rivayet etmiştir.

13[13].

13-....... (Abdullah ibn Ebî Evfâ'nın kölesi, olan) Muhammed ibnu Ebî Mucâlid şöyle demiştir: Ebû Burde ile Abdullah ibn Şed-dâd, beni Abdurrahmân ibn Ebzâ'ya ve Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya yolladılar. Ben de gidip bu ikisine selef suretiyle satış akdinden sordum.İkisi de şöyle dediler:Biz Rasûlullah'ın beraberinde birçok ga-nîmetlere nail olurduk. Bize Şâm zirâatçilerinden bir takımları gelirler, biz de onlarla ta'yîn edilmiş bir müddete kadar buğday, arpa, kuru üzüm alım satımı hususunda selef akdi yapardık. İbnu Ebî Mucâlid dedi ki: Ben onlara: O Şâm zirâatçilerinin ekilmiş ekinleri var mıydı yâhud yok muydu? diye sordum. Onların ikisi de: Biz Şâm zirâatçi-lerine bize zahire verecek ekinleri var mı, yok mu diye sormazdık, dediler 14[14].

8-Dişi Devenin Doğurmasına Kadar Yapılan Selem Babı

14-....... Bize Mûsâ ibnu İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: BizeCuveyriye ibnu Esma, Nâfi'den haber verdi ki, Abdullah ibnu Umer şöyle demiştir: Câhiliyet devri ahâlîsi develeri (veya herhangi bir malı) habelu'l-habeleye (yânî gebe devenin dişi doğacak yavrusunun do-ğurmasına) kadar satış, alış muamelesi yaparlardı. Peygamber (S) bu akıbeti meçhul alışverişi yapmaktan nehyetti.

Hadîsin râvîsi olan Nâfi' bunu "Dişi devenin kendi karnındaki yavruyu doğurmasına kadar" diye tefsîr etmiştir 15[15].

13[13] Hadîsin başlığa delîlliği "Bilinen bir müddete kadar" sözündedir. Bu hadîs "Bilinen ölçekte olarak selem bâbı"nda da geçmişti.

14[14] Bunun da başlığa delîlliği "İsmi konulmuş yânî ta'yîn edilmiş bir müddete kadar" sözündedir. Çünkü o, bilinmiş bir müddettir. Bu hadîs de yakında geçmişti

15[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Habelu'l-habeleye kadar" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı, yavrunun yavrulamasıdır. Nâfi' bunu dişi devenin doğurması diye tefsîr etmiştir. Bu hadîste, âdetle ma'rûf bulunan bir şeye isnâd edilmiş olsa bile, bilinmeyen bir müddete kadar selem yapmanın caiz olmadığı hükmü var-dır. İmâm Mâlik İse, bu yolda yapılan selemin cevazına kaail olmuştur.

36-

KİTABU'Ş-ŞUFA

ŞUFA KİTABI

Rahman ve Rahfm olan Allah fın ismiyle

36- KİTABU'Ş-ŞUFA

(Şufa Kitabı)

1- "Şufa (Hakkı) Taksim Olunmamış Maldadır. Sınırlar Konduğunda Şufa Yoktur" Babı 1[1]

1-.... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) tak-sîm olunmamış her şeyde şuf'a (hakkı) ile hükmetti. Sınırlar konulup yollar ta'yîn edildiği zaman artık şuf'a hakkı yoktur 2[2].

1[1] el-Câmi'u's-Sahîh'in nüshalarını rivayet eden râvîler bu kitâb ve bâb başlıklarını değişik şekilde getirmişlerdir. Ebû Zerr el-Herevî, el-Müstemlî'den buradaki gibi rivayet etmiştir. Ebû Zerr'in yine el-Müstemlî'den gelen diğer rivayetinde "Kitâbu's-Selem fî'ş-Şuf'a" şeklindedir.

Bu son rivayete göre şufa bahsi selemin tamamlayıcı bölümlerinden oluyor.

2[2] Şufa, lügatte, bir şeyi diğer bir şeye zamm ve ilâve etmektir. Bu suretle şuf'a, biri iki; teki çift yapmaktan ibaret oluyor. Şeriat örfünde şuf'a: Satılan bir mülk üzerinde ortaklık veya komşuluk sebebiyle, satılan bu mala müşteri üzerinde takarrür eden şartlar dâiresinde cebren mâlik olma hakkını hâiz olmaktır. Daha açık bir deyişle, şuf'a, satılan bir malı müşteriye kaça verildiyse o fiatla mal edinme hakkına mâlik olmaktır. Meselâ bir akarın iki veya daha fazla hissedarları, onun şâyialı bir hissesini satın alan üçüncü bir şahsa karşı şuf'a hakkını hâizdir. Bu hakk, adı anılan mülkte ortaklıktan doğmaktadır. Ortaklardan biri şâyialı hissesini üçüncü bir şahsa temlik etse, herbir hissedar üçüncü şahıstan bedelini vererek o malı cebren satın almak hakkını hâizdir.

Taşınmaz mallar üzerinde şufa hakkı, o mal taksim olununcaya kadar devam eder. Meselâ bir tarla ve bahçe taksim edilip de sınırlar ayrılarak yollar ta'yîn edildiği zaman şuf'a nihayet bulur.

Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîs, Buyu' Kitâbı'nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

2- Ortağın Satıştan Önce Şuf'a Hakkı Sahibi Olan Ortağına Şuf'a Yi Arzetmeşi (Yânî Satış Teklif Etmesi) Babı

Hakem ibnu Uteybe: Şufa hakkına sâhib kişi, malı satmak isteyen ortağına satmadan önce izin derdiğinde, artık izin veren ortak için şufa kalmaz, demiştir. eş-Şa'bî de: Her kim kendisi hâzır ve şâhid iken şuf ası satılır da bu satışı değiştirmezse, artık onun şufa hakkı yoktur, demiştir 3[3],

2-.......Tabiî olan Amr ibnu'ş-Şerîd şöyle demiştir: Bir kerre Sa'd ibn Ebî Vakkaas'm yanında durmuştum. Akabinde Misver ibnu Mahreme geldi ve elini.benim bir omuzumun üzerine koydu. Bu sırada Peygamber'in âzâdh kölesi Ebû Râfi' geldi ve:

— Yâ Sa'd, hanen içinde bulunan iki odamı (satacağım), benden bunu satın al, diye teklif etti.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Vallahi ben onları satın almıyorum, dedi. Misver ibnu Mahreme de hemen:

— Vallahi sen bu iki odayı elbette satın alacaksın, dedi. Sa'd, Ebû Râfi'e:

— Vallahi ben sana dörtbin dirhemden fazla vermem, bu da ceste ceste yâhud kesik kesik olacak, dedi.

Ebû Râfi' de:

— Bu iki odaya karşılık bana (başkası tarafından) beşyüz dînâr verilmiştir. Eğer ben Peygamber(S)'i "Komşu komşuya en hakklı bir şejî'dir" buyururken işitmemiş olsaydım, bu iki odalı mekânımı, ona karşılık beşyüz dînâr teklîf edilmiş olduğum hâlde, onu sana dörtbin dirheme vermezdim, dedi.

3[3] Buhârî'nin başlığa delîl için getirdiği Hakem'in sözü ile eş-Şa*bî'nİn sözünü îbn Ebî Şeybe, senedleriyle rivayet etmiştir.

Akabinde o yeri Sa'd'e verdi 4[4].

3- Bâb: Hangi'komşuluk Daha Yakındır?

3-....... Âişe (R): Ben:

— Yâ Rasûlullah! Benim iki komşum vardır. (Hediye vermek istediğimde) hediyemi bunlardan hangisine evvelâ vereyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Kapısı sana en yakın olan komşuna ver" buyurdu 5[5]

4[4] Hadîsin başlığa delîîîiği "Evinin içinde bulunan iki odamı benden satın al" sö-zündedir. Çünkü bunda ortağın, şuf a hakkından dolayı satıştan önce kendi ortağına satış arzetmesi vardır.

Bu hadîste dört sahâbî ismi geçmiştir: Ebû Râfi', Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Misver ve Mahreme. Ebû Râfi', Mısırlı'dır.

Evvelâ Abbâs'ın kölesi idi. Abbâs, Peygamber'e hibe etmiştir. Abbâs müs-lümân olunca, Ebû Râfi', Abbâs'ın İslâm'a girişini Peygamber'e müjdelemiş. Peygamber de bu müjdeye karşılık kendisini hürriyete kavuşturmuştur. Alî'nin halîfeliği zamanında ölmüştür (Umdetu'l-Kaarî).

Bu hadîs, şuf a hakkının subûtu hususunda en mühim şer'î esâsları ihtiva etmektedir. Bunlardan biri; "Komşu komşunun malında en haklı bir şefi'dir" esâsıdır.

Diğer bir esâs, şuf'a hakkının mutlak olarak sabit olmasıdır. Bunda bu hakkı hâiz olan şefî'in hâzır gâib; şehirli, köylü; müsiim, zımmî; küçük, büyük olmasının hiçbir farkı yoktur.

5[5] Hadîsin başlığa uygunluğu, hangi komşunun daha yakın olduğunu açıklayıp ce-vâblaması yönündendir.

Buhârî'nin hediye hakkında gelen bu hadîsi Şuf a Kitâbı'nda zikretmesi, komşuluk hakkının ehemmiyetini beyân ve şuf'a için de kıyâsa dayanak olabileceğini bildirmek içindir. Hattâ şârih Kastallânî, Buhârî'nin Âişe hadîsini burada sevketmesi en yakın komşunun şuf'aya hakk kazanacağı hakkındaki Küfe ehli mezhebini tercih ettiğini iş'âr İçindir diyor ki, ehli Küfe ile Hanefîler'i kasdet-miş olacaktır. Fîlhakîka, komşu şuf'asımn subûtu hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Hanefî imamları yalnız bitişik komşu için şuf'anın subûtunu kabul etmişlerdir. Bitişik olmayanlara şuf'anın şümulünü kabul etmemişlerdir. Şuf'anın vucûbundaki gaye, hâriçten gelecek ezâ ve rahatsızlığı def etmektir...

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

37- KITÂBU'L-ICÂRE

(Icâre Kitabi)

1- Bâb; Icâre Hakkindadir [1]

Iyi kisinin ücretle adam tutmasi ve Yüce Allah'in su kavli:

"Çünkü ücretle tuttuklarinin en hayirlisi sübhesiz o kuvvetli emin kimsedir" (ei-Kasas: 26) [2].

Hazîneci de emindir. Ve ücretle is yapmak isteyeni kullanmak istemeyen imamlar [3]

1-.......Ebû Mûsâ el-Es'ârî (R) söyle demistir: Peygamber (S):
"Kendisine emredilen vazifeyi gönlü hos ve temiz olarak yerine getiren emin kasadar kimse, sadaka veren iki kisiden biridir" buyurdu [4].

2-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Ben beraberimde Es'ârîler'den iki kisi oldugu hâlde, Peygamber'in yanina vardim. (Bu kisiler Peygamber'den is istediler.) Bunun akabinde ben (sikilarak):
— Bunlarin is ve me'mûrluk isteyeceklerini ben bilmiyordum, dedim.
— "is dileyen kimseyi biz isimiz üzerine kullanmayiz" buyurdu [5]

2- Karârît Üzerine [6] Koyun Güdülmesi Babi

3-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S):
— "Allah, koyun güdenden baska hiçbir peygamber göndermedi" buyurdu.
Bunun üzerine sahâbîleri:
— Sen de mi (koyun güttün)? diye sordular.
Peygamber:
— "Evet, ben de Mekke ahâlîsi için karârît üzerine koyun güderdim" buyurdu [7].

3- Zaruret Sirasinda Yâhud Islâm Ehli Bulunmadigi Zaman Müsriklerin Ücretle Irgatliga Tutulmasi Ve Peygamber (S) Hayber Yahûdîleri'yle Arazîde Çalisma Akdi Yapti Babi

4-.......Âise (R) söyle dedi: Ve Peygamber ile Ebû Bekr, Dîl ogullari'ndan sonra Abd ibn Adiyy ogullarindan yol kilavuzlugunda maharetli (Abdullah ibn Uraykit adinda) bir kimseyi ücretle tuttular. -ez-Zuhrî: "el-Hirrît", yol kilavuzlugunda maharetli demektir, dedi.- Bu adam el-Âsî ibn Vâil ailesi içinde yemîn ederek elini kana batirmisti [8]. O hâlen Kureys kâfirlerinin dîni üzere idi. Fakat Peygamber ile Ebû Bekr onun dogruluguna emniyet ve i'timâd ettiler de develerini ona teslim ettiler ve üç gece sonra develeriyle beraber Sevr magarasinda bulusmak üzere vaadlesip muahede yaptilar. Bu kilavuz kisi, Peygamber ile Ebû Bekr'in develeriyle üçüncü gecenin sabahinda Sevr'e, onlarin yanina geldi. Peygamber ve Ebû Bekr, beraberlerinde Âmir ibn Fuhayre ve kilavuz Abdullah ibn Uraykit oldugu hâlde yola koyulup gittiler. Delîl, Dîl kabilesine mensûbdur. Delîl [9]

onlari alip götürdü; gittikleri yol sahil yoludur .

4- Bâb: Bir Kimse Üç Gün Sonra Yâhud Bir Ay Sonra Yâhud Bir Sene Sonra Kendisine Bir Is Yapmasi Için Bir Insani Ücretle Tutsa, Bu Caiz Olur.

Ve o müddet geldigi zaman ücretle tutan ve tutulan, yapmis olduklari sartlari üzerinde olurlar.

5-.......Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle dedi:... Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr, Dîl ogullan'ndan maharetli bir kilavuz kisiyi ücretle tuttular. O kisi Kureys kâfirlerinin dîni üzere idi. Kendi binek develerini ona teslîm ettiler ve onunla üç gece sonra sabah vaktinde Sevr magarasinda develeriyle birlikte bulusma anlasmasi yaptilar [10].

5- Gazvede Ücretli Babi

6-.......Ya'lâ ibn Umeyye (R) söyle dedi: Ben Peygamber'in beraberinde zorluk ordusunda -Tebük seferinde- gazveye çiktim. Bu gazve nefsimde amellerimin en güvenli ve en saglamindan olmustur. Benim ücretli bir hizmetçim vardi. Bu hizmetçi yolda birisi ile dö-güstü. Iki kavgacidan biri öbürünün parmagini isirdi. Hizmetçi elini, isiran kisinin agzindan hizla çekti de, isiranin ön disini söktü; o (isiran ve bu suretle disi düsen kisi) da Peygamber'e gelip sikâyet etti. Peygamber disin diyetini düsürdü ve: "Bu adam elini senin agzin içinde birakir mi ki, sen erkek devenin yan disleriyle sert yem yedigi gibi, onun elini çatir çatir yiyesin?" buyurdu.
tbn Cureyc dedi ki: Bana Abdullah ibn Ebî Muleyke, dedesinden bu sifatin (yâhud kissanin) benzerini tahdîs etti: Bir adam digerinin elini isirdi, o da elini çekmesiyle isiranin disini düsürdü. Ebû Bekr de o disi heder kildi [11].

6- Bâb: Bir Ücretli Tutan, Hizmet Müddetini Beyân Edip De Yapacagi Isi Beyân Etmeyen Kimse(Nin Bu Hizmet Akdi Sahîh Olur Mu, Olmaz Mi)? [12]

Çünkü Yüce Allah'in su kavli vardir.: "(O zât Musa'ya) dedi ki: Bu iki kizimdan birini, sen bana sekiz yil ecîrlik etmek üzere sana nikahlamak istiyorum. Eger on yila tamamlarsan, o da kendinden. (Bununla beraber) sana zorluk çektirmeyi arzu etmem. u Insâattan beni sâlihlerden bulacaksin. (Mûsâ) dedi: O seninle benim aramdadir. Bu iki müddetten hangisini 3 Ödersem, demek ki bana karsi bir husûmet yok. Allah da su dedigimizin üstünde bir vekîl" (ci-Kasas: 26-27) [13]. "Ye'curu fulânen", "Ona ücret veriyor" demektir. Arablar'in ölü sebebiyle ta'zîyede "Aceke*llâhu(= Allah sana ecrini verir)" sözleri de bu ma'nâdandir [14].

7- Bâb: Bir Kimse Yikilmak Isteyen Bir Duvari Dogrl Îtmak Üzere Bir Ücretli Tuttugunda Bu Caiz Olur

7-.......Saîd ibn Cubeyr söyle dedi: Ibn Abbâs bana söyle dedi:' Bana Ubeyy ibn Ka'b tahdîs edip söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle bu-! yurdu: "Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkina vardilar ki, ora ahâlîsinden yemek istedikleri hâlde kendilerini müsâfir etmekten çekinmislerdi. Derken yikilmak isteyen bir duvar buldular. O (yânî Hizir), bunu derhâl dogrultuverdi. (Mûsâ) dedi ki: Dikseydin elbet buna karsi bir ücret alirdin" (ei-Kehf: 77).
Saîd ibn Cubeyr: Hizir eliyle duvara söyle isaret etti ve ellerini duvarin üzerine yükseltti de onu dogrultuverdi, dedi.
Saîd'den bu hadîsi almis olan diger râvî Ya'lâ ibnu Müslim: Ben Saîd'in, Hizir elini duvara meshetti de onu dogrulttu dedigini zannettim, demistir.

"Eger dikseydin elbet buna karsi bir ücret alirdin ". Saîd: "Yiyecegimiz bir ücret alirdin", dedi [15].

8- Gündüzün (Evvelinden) Yarisina Kadar Ücret Akdi Babi

8-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurdu:
"Sizin meseliniz ve Tevrât-Incîl kitâbiarinin sahihleri olan milletlerin meseli, birçok ücretlileri irgat tutan kimsenin meseli gibidir. Bu irgat tutucu:
— Kusluk vaktinden gündüzün yansina kadar bir kirat ücrete karsilik bana kim is yapar? diye i'lân etti.
Akabinde bu ücretle Yahudiler çalisti. Sonra ücretle irgat tutucu kimse:
— Gündüzün yarisindan ikindi namazina kadar birer kîrât ücretle kimler benim için is yapar? dedi.
Bu sefer de birer kîrât ücretle Hnstiyanlar çalisti. Bundan sonra o müste'cîr tekrar:
— Ikindiden günesin batmasina kadar ikiser kîrât ücretle kim benim için is yapar? dedi.
Iste bu iki kat ecre nail olanlar sizlersiniz. Yahûdî ve Hnstiyanlar buna öfkelendiler de:
— Bizim eksikligimiz nedir ki, çalismamiz daha çok, atiyyemiz az oldu? dediler.
Allah:
— Sizin hakkinizdan birsey eksilttim mi? der. Onlar da:
— Hayir, diye cevâb verirler. Bunun üzerine Allah:
— Bu benim fadl ve keremimdir, ben onu dileyecegim kimselere veririm, buyurur" [16].

9- Ikindi Namazina Kadar Ücret Akdi Yapmak Babi

9-.......Umer ibnu'l-Hattâb'in oglu Abdullah(R)'tan: Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
"Siz müslümânlarin meseli ile Yahûdîler'in ve Hnstiyanlar'in meseli ancak birçok isçilerle is akdi yapan su kimsenin meseli gibidir:
O kimse:
— Gündüzün yansina kadar birer kîrât birer kîrât ücrete çalisacaklar kimlerdir? dedi.
Akabinde birer kîrât birer kîrât ücrete karsilik Yahudiler çalisti. Sonra birer kîrât birer kîrât ücrete karsilik Hnstiyanlar çalisti. Sonra ikindi namazindan günesin batma vakitlerine kadar ikiser kîrât ikiser kîrât ücrete karsilik çalisanlar sizlersiniz. Yahûdîler ve Hnstiyanlar bundan öfkelendiler de:
— Çalisma yönünden bizler daha çoguz, mükâfat yönünden ise daha aziz, dediler.
Yüce Allah:

— Sizin hakkinizdan birsey eksilttim mi? buyurdu. Onlar:
— Hayir, dediler. Bunun üzerine Allah:
— Iste bu, benim fadlimdir, ben onu dileyecegim kimselere veririm, buyurdu [17].

10- Ücretlinin Ücretim Men' Edenin Günâhi Babi

10-.......EbûHureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle dedi: "Yüce Allah söyle buyurdu: Üç (sinif insan) vardir ki, kiyamet gününde ben bunlarin hasmiyimdir: aBana ismimle ahid verip de, sonra ahdini bozan kimse; b- Hürr bir insani köle diye satip da onun parasini yiyen kimse;c- Bir isçiyi ücretle irgat tutar ve ona isi tam yaptirip da ücretini ona vermeyen kimse" [18].

11- Ikindide Gecece Kadar Ücret Akdi Yapmak Babi

11-....... Ebû Mûsât(R)'dan: Peygamber (S) &öyle buyurdu:
"Müslümanlarla Yahudiler ve Hristiy anlar'in meseli (yâni Allah'a ve peygamberlerine karsi bunlarin durumlarinin benzeri) su adamla isçilerinin meseli gibidir:
Adam bir toplulugu, geceye kadar kendisine is islemeleri sarti üzere belli bir ücretle irgat tuttu. Fakat bunlar günün yarisina kadar o kimse için çalistilar da:
— Senin bize vermeyi sart kildigin ücrete bizim ihtiyâcimiz yoktur. Isledigimiz is bâtildir, dediler.
Müste'cîr bunlara:
— Çalismalarinizi bosa gidermeyin, isinizin geri kalanini tamamlayin da ücretinizi tastamam alin, dedi.
Onlar çalismaktan çekinip, isi terkettiler. Müste'cîr de onlardan sonra baskalarini (Ebû Zerr ve Ebu'l-Vakt'ten baskalarinin rivayetinde: Iki ücretli toplulugu) ücretle irgat tuttu ve bunlara:
— Su gününüzün geri kalan zamanini siz tamamlayin da sunlara sart kildigim ücrete sizler hakk kazanin, dedi.
Bu defa bunlar çalismaya koyuldular. Nihayet ikindi namazi vakti olunca, bunlar da:
— Simdiye kadar isledigimiz is bâtildir (bir ücrete tâbi' degildir). Bu is senin olsun ve bu hususta bize vermeyi sart ettigin ücret de senin olsun, dediler (çalismadilar).
Müste'cîr bunlara da:
— (Öyle yapmayin) isinizin geri kalanini tamamlayin(d& ücretinizi alin). Gündüzden geri kalan ancak az bir seydir, dedi.
Fakat onlar çalismayi kabul etmediler. Müste'cîr bunlarin günlerinin kalanim tamamlamak ve kendisi için çalismak üzere bir topluluk daha irgat tuttu. Bunlar günes batincaya kadar evvelkilerin günlerinin kalaninda çalistilar ve evvelki iki kaafile isçinin ikisinin ücretlerini tamam aldilar. Iste bu, müslümânlann ve bu nurdan kabul ettikleri seyin meselidir" [19].

12- Bir Ücretliyi Irgat Tutar Ve Is Akabinde Isçi Kendi Ücretini Terkeder Ve O Ücreti Muste'cîr Çalistirir Da Onu Artirirsa Yahud Bir Kimse Baskasinin Maunda (Izinsiz Olarak) Çalisma Yapar Da O Mali Artirirsa (Bu Artirilan Mallar Kime Âid Olur') Babi [20]

12-.......Zuhrî söyle dedi: Bana Abdullah'in oglu Salim tahdîs etti ki, (babasi) Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlul-lah(S)'tan isittim, söyle diyordu:

"Sizden evvelki milletlerden üç kisilik bir cemâat sefere gittiler, nihayet gecelemek için dagda bir magaraya sigindilar. Magaraya girdiklerinde dagdan bir kaya parçasi asagiya düstü ve bunlarin üzerine magarayi kapadi. Bunlar kendi kendilerine: Su muhakkak ki sizleri bu kayadan, amellerinizin iyisi ile Allah 'a dua etmenizden baska hiç-birsey kurtarmaz, dediler. Bunun üzerine onlardan biri su duayi söyledi:

— Yâ Allah! Benim yasli ihtiyar babamla anam vardi. Ben (her gün) bunlarin aksam sütünü içirmeden evvel aileme ve hizmetçilerime süt içirmezdim. Günlerden bir gün birsey aramaktaki çalismam beni uzaklastirmisîi da ebeveynim uyuyuncaya kadar dönüp gelememistim. Bu ihtiyarlarin aksam sütünü sagip geldigimde, ikisini de uyuyor buldum. Bunlara sütlerini içirmeden evvel aileme ve hizmetçime süt vermeyi çirkin gördüm. Iki elimde süt bardagi oldugu hâlde, bunlarin uyanmalarini bekleyerek tâ safak parlayincaya kadar dikilip durdum. O zaman uyandilar ve sütlerini içtiler.

Yâ Allah, eger ben ebeveynime karsi bu saygimi senin rizâni istemek için yapmis isem, içinde bunaldigimiz su kaya beliyyesini bizden aç!

Bu duâ akabinde kaya biraz açildi, fakat çikmaya muktedir olamadilar".

Peygamber (S) buyurdu ki:

"Bu defa da bir baskasi:

— Yâ Allah! Benim amucamin bir kizi vardi. O bana insanlarin en sevimlisi idi. Ben ondan emelime nail olmak istedim, fakat o benden sakindi. Nihayet ona yillardan bir kitlik yili eristi. Amucamin kizi bana geldi, (ihtiyâcini söyledi). Ben de ona, benimle kendisi arasindaki engelleri bosaltmasi sartiyle yüzyirmi dinar verdim. O, va'-dini yapti. Nihayet ben onun ismeti üzerine çikmaga kaadir oldugum

zaman, o bana: (Yaratici kudretin bu bekârlik) mührünü senin, nikâh hakkiyîe olmak müstesna, hiçbir sebebte açmani halâ! etmem, dedi. Artik ben de onun üzerine düsme günâhindan çekindim de, insanlarin bana en sevimlisi olan o kizin yanindan ayrildim. Ve ona verdigim altinlari da biraktim.

Yâ Allah! Eger ben bu günâhtan yalniz senin rizâ ve sevgini kazanmak için çekindiysem, içinde kapandigimiz su kayadan bizi kurtar! diye duâ etti.

Kaya (biraz daha) açildi, fakat bunlar yine oradan çikmaya muktedir olamadilar."

Peygamber (S) devamla dedi ki:

"Üçüncü yolcu da:

— Yâ Allah! Ben bir kerre bir takim isçileri ücretle irgat tuttum. Içlerinden bir isçi müstesna olmak üzere, bunlarin ücretlerini verdim. Fakat o bir isçi, ücretini birakip gitti. Ben onun ücretini ticâretle artirdim. Nihayet bunun bu ücretinden bir hayli mallar çogaldi, servet meydana geldi. Bir zaman sonra bu isçi bana geldi, ve: Ey Allah'in kulu, ücretimi bana öde, dedi. Ben de ona: Su gördügün deve, sigir, koyun (ve bunlara bakan) köle nev'inin hepsi senin o ücretinden meydana gelmis bir servettir, dedim. Bu isçi: Ey Allah 'in kulu, benimle alay etme, dedi. Ben de ona: Ben seninle alay etmiyorum (bu, hakikattir; malini al, götür), dedim. O da bunlarin hepsini aldi ve sürüp götürdü. Bunlardan hiçbirsey birakmadi.

Yâ Allah, ben bu hayir ve dogrulugumu senin rizân ve sevgini istemek için yaptiysam, su kaya parçasiyle bunaldigimiz su darliktan bizi kurtar! diye duâ etti. tamamen açildi. Bunlar da magaradan çikip gittiler" [21].

13- Sirti Üzerinde Yük Tasimasi Için Kendini Baskasina Kiraya Veren, Sonra Da Ondan Kazandigini Sadaka Yapan Kimse Ve Hammâl Ücreti Babi

13-....... Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) söyle dedi: Rasulullah (S) bize sadaka vermekie emrettigi zaman, (sadaka vermeye gücü olmayan) herhangi birimiz çarsiya gider de arkasinda (ücretle) yük tasir ve iki avuç (hurma) kazanirdi (ve bu kazancindan sadaka verirdi). -Bu gün ise- bunlardan bâzilarinin muhakkak yüz bini vardir. (Ebû Mes'ûd'un râvîsi tabiî) Ebû Vâil: Bu son sözü ile Ebû Mes'ûd'un ancak kendisini kasdettigini saniyorum, demistir [22].

14- Simsarlik Ücreti Babi [23]

Ibn Sîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, Ibrâhîm en-Nahaî ve el-Hasen, simsarlik ücretinde bir be's görmediler. Ibn Abbâs: Bu elbiseyi sat, su ve su fiat üzerine fazla olan senindir demekte be's yoktur, demistir. Ibn Sîrîn de: Bunu su fiata sat, kârdan olan sey senindir; yâhud: Benimle senin arandadir, dedigi zaman bunda be's yoktur, dedi [24]. Peygamber (S): "Müslümanlar sartlan yanindadirlar" buyurdu [25].

14-....... Ibn Abbâs (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) satici kaafilelerinin (pazar hâricinde) karsilanmasini nehyetti. Sehirlinin bedevî hesabina satmasini da nehyetti. (Râvî Tâvûs dedi ki:) Ey Abbâs oglu "Hiçbir sehirli, bedevî hesabina onun malini satamaz" sözünün ma'-nâsi nedir? dedim. Ibn Abbâs: Sehirli, bedevî için simsar olmaz, dedi [26].

15- Bâb: Müslüman Bir Kimse Harb Arazîsinde Kendini (Bir Is Yapmak Üzere) Müsrik Bir Kimseye Kiraya Verir Mi?

15-....... Habbâb ibnu'l-Erett (R) tahdîs edip söyle dedi: Ben (Câhiliyet'te) küinççi idim. Ben Âs ibn Vâil için bir is yapmistim. Bundan dolayi onun yaninda benim alacagim toplandi. Ben ona geldim ve kendisinden alacagimi istedim. O:
— Hayir vallahi sen Muhammed'e küfretmedikçe, sana borcumu Ödemem, dedi.
Ben de:
— Dikkat et, Allah'a yemîn ediyorum ki, sen ölüp de sonra tekrar diriltilinceye kadar ben Muhammed'e küfretmem! dedim.
Bu defa o:
— Ben ölecek, sonra da diriltilecek miyim? dedi.

Ben de:
— Evet, dedim. Buna karsilik o:
— Su muhakkak ki, orada benim için mal ve çocuk olacaktir.
Ben de borcumu sana öderim, dedi.
Bunun üzerine Yüce Allah su âyeti indirdi:
(Su) âyetlerimizi inkâr eden ve 'Bana elbette mal ve evlâd verilecektir" diyen adami gördün mü?" (Meryem: 77)[27].

16- Arar Kabilelerinden Bir Taifeye Fâtihatitl-Kitâb Ile Duâ Edip Hastaliktan Sigindirma Karsiliginda Verilen Ücret(In Hükmü) Babi [28]

Ve Ibn Abbâs; Peygamber(S) "Karsiliginda ücret aldiginiz islerin en hakli olani Allah'in Kitabi'dir" buyurdu, dedi [29] es-Sa'bî de: Muallim Kur'ân ögretmek için ücret,sart kilmaz, ancak sartsiz ve mukaavelesiz olarak kendisine birsey verilirse, onu kabul eder, demistir [30]. Hakem ibn Uteybe: Muallim ücretini kerîh gören hiçbir kimse isitmedim, demistir [31]. el-Hasen de on dirhem muallim ücreti vermistir [32].
Ibn Sîrîn de (sartsiz oldugu zaman) mjtl bölücü ..... ücretinde bir be's görmemistir. Yine Ibn Sîrîn, es-b Suht, hüküm elde etmek yolunda verilen rüsvettir? , denilirdi. Ve mal takdîr ve tahmin etmeye karsilik, kendilerine ücret verilirdi, demistir [33].

16-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle dedi: Peygamber'in sahâbîlerinden bir askeri birlik, görevli olduklari bir sefere gitti. Bunlar Arab kabilelerinden bir kabîle üzerine indiler ve onlardan kendileri-ni konuklamalarini istediler. Fakat o kabîle bunlari konuk etmekten çekindiler. Bu sirada bu kabilenin seyyidi (bir akreb tarafindan) sokuldu. Bütün kabîle halki harekete geçip onun için her çâreye kostular. Fakat ona hiçbirsey sifâ ve fayda vermedi. Kabîle halkindan bâzisi:
— Yakinimiza inen su kaafile halkina gitseniz, belki bunlarin yaninda çâre olacak birsey bulunabilir, dedi.
Bunun üzerine kabîle halkindan bir grup bunlara geldiler ve:
— Ey cemâat, seyyidimiz sokuldu. Onun için her çâreye Jcostuk, hirbirsey ona fayda vermiyor. Sizden birinizin yaninda herhangi birsey (bir çâre) var mi? dediler.
Kaafileden birisi:
— Evet (ben varim), Allah'a yemîn ederim ki, ben muhakkak duâ eder, siginirdim. Fakat yine yemîn ederim ki, biz sizden konuk
lanmamizi istemistik de siz bizleri konuklamadiniz. Artik simdi ben de size bizim için bir ücret ta'yîn etmedikçe, hastaliktan sigindirma duasi yapici degilim, dedi.
O kabîle halki sahâbîlerle bir sürü koyun üzerine sulh yaptilar. O zât sokulmus olan seyyide gitti. Elhamdu lilîâhi RabbVl-âlemîn (Sû-resi'ni sonuna kadar) okuyor ve o sokulan kimse üzerine nefes ediyordu. Akabinde seyyid sanki bukagidan çözülmüsçesine sür'atle yürüyerek gitti ve kendisinde

hiçbir illet kalmadi. O sahâbî dedi ki: Kabîle halki üzerinde anlastiklari ücreti ödediler. Seriyyeden bâzisi:

— Bu koyunlari taksim ediniz, dediler. Fakat duâ eden sahâbî:

— Hayir, Peygamber'e gidip, bu olup biteni kendisine söylememize ve bize ne emredecegine bakmamiza kadar bu koyunlari taksim etmeyiniz, dedi.

Sonra Rasûlullah'in huzuruna geldiler ve kendisine bunu zikrettiler.

Rasûlullah (S) o sahâbîye hitaben:

— "Fâtiha'nin sigindirici te'sîrli bir duâ oldugunu sana ögreten nedir?" dedi.

Sonra o müfreze ferdlerine hitaben de:

— "Isabet ettiniz. Simdi taksim ediniz ve beraberinizde benim için de bir hisse ayiriniz" buyurdu da Rasûlullah (S) gülümsedi [34].

Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Su'be dedi ki: Bize Ebû Bisr tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebu'I-Mütevekkil'den bu geçen hadîsi isittim [35]

17- Kölenin Ödeyecegi Vergi Ile Kadin Kölelerin Vergilerini Iyi Gözetleme Babi

17-.......Enes ibn Mâlik söyle dedi: Ebû Taybe, Peygamber(S)'e kan alma tedâvîsi yapti. Peygamber de ona bir sâ' (yânî 1040 dirhem) yâhud iki sâ' hurma verilmesini emretti. Bundan baska Ebû Taybe'-nin efendileri ile konustu da onun kazancindan yâhud vergisinden hafifletti [36]

18- Kan Alma Tedâvîsi Yapanin Ücreti Babi

18-..... Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) kendisinden kan aldirdi da, kan alma tedâvîsi yapan haccâma ücretini verdi, dedi.

19-.......Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) kendinden kan aldirdi da kan alma tedâvîsi yapana ücretini verdi; eger Peygamber (kan alici ücretinde) bir kerahet bilseydi, (\inu ona vermezdi, dedi.

20- ..... Amr ibn Âmir söyle dedi: Ben Enes'ten isittim, söyle diyordu: Peygamber (S) kendisinden kan aldirirdi ve hiçbir kimseye zulmeder degildi (yânî hiçbir çalisanin ücretini eksik vermezdi) [37].

19- Kölenin Efendilerine. Onun Vergisini Hafifletmelerini Söyleyen Kimse Bâri

21-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Peygamber (S) kan alma tedavisi yapan bir genç köleyi çagirdi. O da Peygamber'den kan aldi. Peygamber ona bir sâ' yâhud iki sâ' yâhud da bir müdd veya iki müdd (hurma) verilmesini emretti ve o köle hakkinda sâhibleriyle konustu da, onun sahihlerine vermekte oldugu vergisinden hafifletildi [38]

20- Zina Edici Kadinin Ve Disi Kölelerin Kazanci Babi

Ibrâhîm en-Nahaî, ölü ardindan sayha ile aglayici kadinin ve sarkici kadinin ücretini kerîh görmüstür[39]
Yüce Allah'in kavli sudur:
"Dünyâ hayâtinin geçici metâ'ini kazanacaksiniz diye a cariyelerinizi, eger onlar iffetli olmak isterlerse siz fuhsa
mecbur etmeyin. Kim onlari (buna) mecbur ederse, sübhesiz ki Allah o cariyelere kendilerini zorlanmalarindan sonra da çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 33) [40].
Mucâhid, "Feteyâtikum"u "îmâikum" diye tefsir etmistir [41],

22-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R): Rasûlullah (S) köpek parasindan, zina kazancindan ve kâhinlik ücretinden nehyetti, demistir.

23-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) disi kölelerin (fâcirlifele olan) kazançlarindan nehyetti, demistir [42].

21- Damizlik Erkek Hayvana Disiyi Dölletme Ücreti Babi

24- ..... Ibn Umer (R): Peygamber (S) damizlik erkek hayvana kme ücretinden nehyetti, demistir [43].

22- Bâb: Bir Kimse Bir Yeri Ücretle Tuttugu Zaman Îcâreye Veren Ve Icâre Tutandan Biri Öldügünde (Bu Akdîn Feshedilip Edilmeyecegi)?[44]

Ibn Sîrîn söyle dedi: Icâre veren ile icâre tutandan birisinin ölümü üzerine akd müddetinin tamamlanmasina kadar icâre verenin ailesinin müste'cîri o yerden çikarmalari hakki yoktur (yânî akdi fesh haklari yoktur). el-Hakem ibn Uteybe, el-Hasen el-Basrî ve Iyâs ibn Muâviye de: icâre akdi, müddetinin sonuna kadar yürütülür, demislerdir [45]. Ibn Umer de söyle dedi: Peygamber (S) Hayber arazîsini (fetihten sonra) gelirin bir kismi beytü'1-mâle âid olmak üzere Hayberliler'e verdi. Bu akid, Peygamber ve Ebû Bekr zamanlarinda ve Umer'in halifeliginin basinda böyle devam etti.
Peygamber'in ölümünden sonra Ebû Bekr ve Umer'in bu icâre akdini yeniledikleri zikredilmedi [46].

25-....... Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den; o da Abdullah'tan tahdîs etti. Abdullah ibnu Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Hayberliler'e o arazîde çalismalari, onda zirâat etmeleri ve arazîden [47]

çikacak mahsûlün yarisi kendilerinin olmak üzere, Hayber arazîsini onlara verdi .
Ve Ibn Umer, Nâfi'e: Ekin tarlalarinin bir mikdâr seye karsilik kiraya verilir idigini tahdîs etmistir. Râvî Cuveyriye, o mikdârin ismini Nâfi' söyledi, fakat ben onu hafizamda tutamamaktayim, dedi.
Ve Râfi' ibn Hadîc de: Peygamber (S)'in ekin tarlalarini kiraya vermekten nehyettigini tahdîs etti.
Ubeydullah, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den "Umer Hayberliler'i oradan (Teymâ ve Erîhâ'ya) sürüp çikarincaya kadar" fikrasini ihtiva eden hadîsi de söyledi [48].

---

[1] Bu kitâb ve bâb unvanlari bâzi nüshalarda böyledir. Bâzilarinda da küçük farkliliklar vardir.
el-Ecr, âmilin ameli mukaabili olan ivaz ve cezaya denir, cem'i UcûrveAcâr gelir. Müellifin Basâir'âe beyânina göre ecr ve ücret, âmile ameli mukaabilinde âid olan sevaba denir; gerek dünyevî, gerek uhrevî olsun.. Lâkin, ücret, dünyâ sevabinda; ecr, uhrâya hâss oldu...
el-Icâre ve el-îcâr; bu da âmile ivaz ve karsilik vermek ma'nâsina; lei-Muâcere, bir seyi kiraya vermek ma'nâsinadir. [jel-hti'câr, bir kimseyi ücretle irgatliga tutmak. ' el-Ecîr, ücretle tutulan irgada denir... (Kaamûs Ter.)
el-Ucre, kira demektir. Kira, menfâat bedelidir. Icar, kiraya vermek, istî-câr da kira ile tutmaktir.
Mucir ve Âcir, malini kiraya veren, Müsle'cîr de kiralayandir.

[2] Buhârî, iyi kisinin ücretle adam tutmasina misâl olmak üzere, Mûsâ Peygam ber'in Suayb Peygamber tarafindan ücretle tutulmasi kissasini isaret etmis oluyor. Âyetin buradaki fikrasi, Suayb'm kizinin, babasina Musa'yi ücretle tutmasinin bir nevi' gerekçesidir. Bu ifâdeden, kendisine is verilecek ecîrin, yapilmasina me'mûr edilecegi isi basarabilecek kudret ve kaabiliyeti. hâiz bulunmasi, bir de emîn olmasi luzûmu istifâde edilmistir. Musa'nin Misir'daki maceralari, sonra bir cinayet sebebiyle ta'kîbe ugrayip, baska yere gitmesi, Suayb'la bulusmasi, onun iki kizindan biriyle evlenmek karsiliginda on yil kadar çobanlik etmesi ve bundan sonraki maceralari el-Kasas Sûresi'nin basindan 46. âyetine kadar anlatilmaktadir.

[3] Yânî isi, o ise haris olan kimseye havale etmeyen kimseler. Çünkü böylesi, hirsindan dolayi emîn olamaz. Bunlar bâb basliginin iki cüz'üdür ki, herbirine birer hadîs sevketmistir.

[4] Buhârî Zekât Kitâbi'nda getirdigi bu hadîsi burada, hâzin'in malda hiçbirseyi olmadigi, onun ancak ücretli bir kimse olduguna yâhud da baskasinin malinin hâzini, mal sahibi için bir ecîr gibi olduguna isaret etmek için getirmistir. Hâzin de emîn olmalidir. Bu hadîs, basligin birinci kismina delildir ki, hazînedârm, is vekilinin emîn olmasini isbât için sevk edilmistir.

[5] Ebû Musa'nin bu ikinci hadîsi de basligin ikinci kismina, yânî me'mûriyet isteyen kimseyi imâmin me'mûr ta'yîn etmesi firkasina delil olmak üzere sevkedil-mistir. Bu hadîs, resmî vazife talibi olan hirsli kisilere bu gibi âmme islerinin tevdî' ve emânet edilmemesi hususunda mühim bir nâsstir. Bunun maksada delâleti de apaçiktir.
Me'mûriyet isteyen kimseye is verilmemesinin sebebi ise, bu istek ve talebin gönüldeki ihtirasin hârice I'lâmi olmasindandir. Haris kisiler ise âmme islerinde atlâleti ve vazifeyi geregi gibi basaramazlar.

[6] Karârtt lâfzi hakkinda Iki görüs vardir: Biri bir para birimi olarak kîrât'in cem'i olmasidir. Buna göre Karârît, Kirrât'm cem'idir. Seddeli harf olan râ'nm birisi yâ'ya kalbedilerek Kîrât denilmistir ki, Arab dilindeki tekellümü kolaylastirmak için bu yoldaki lisân tasarruflari pekçoktur. Kîrât yarim dânik (yâhud dânak)tir. Dirhemin altida biridir. Bâzilari dînârm onda birinin yansidir diye ta'rîf etmislerdir ki, dînârin yirmide birisi eder. Diger bâzilari da dînârin 1/24'ü olarak he-sâb etmislerdir.
Ikinci görüs, Karârît, Mekke yakininda bir yerin adi olmasidir. Ibrâhîm el-Harbî, Peygamber'in burada koyun güttügünü bildirmistir.

[7] Karârît lâfzi, nakit para birimi olan Kîrât'm cem'i kabul edildigine göre, basindaki "Alâ" harfi cerri, "Bâ" ma'nâsina sebebiyet veya muâvaza içindir; zarfi-yet için degildir. Ibn Mâce'nin bir rivayet tarîkinde "Bi'1-karârîti" suretinde gelmesi de "sebebiyet" ma'nâsmi te'yîd eder. Hattâ îbn Mâce'nin seyhi Suveyd: Peygamber koyun basina bir kîrât ücret alirdi, demistir.
Karârtt bir yer ismi kabul edilirse "Alâ", zarfiyet için olur.
Peygamber olacaklara güdücülük yaptirma hikmeti hakkinda söyle denilmistir:
Ileride her biri bir ümmetin güdücüsü olan peygamberlere, kullari idare mühim isini Allah tarafindan Ögretme ve ta'rîf için, bu bir mukaddimedir. Istife-, bâlde mükellef olacaklari ümmet islerini Idare ve peygamberlik vazifesini yerine getirmeye bir temrindir. Bunun için koyunun seçilmesinde de bâzi incelikler söylenmistir

[8] Câhiliyet devrinde Arablar, iki kisi veya iki kabile arasinda yemîn ederek, bir dostluk akdettiklerinde, bu akdi gözlerinde canlandirmak ve kuvvetlendirmek için bir kab içine kan ve zagferân gibi renkli bir madde koyarak ellerini ona batirirlardi.

[9] Bu, uzun hicret hadîsinin bir bölümüdür. Bu hadîsin bâb basligina uygunlugu, Peygamber ile Ebû Bekr'In Dîl ogullan'ndan müsrik bir kisiyi ücretle tutmalaridir. Çünkü Islâm ehlinden bu isi görecek kimse bulamamislardi

[10] Buhârî,ayni hadîsi bu basliga da delîl getirdi.Buhari burada hadîsteki "Üç ge-ce"ye kiyâs edip, isin baslamasi bir ay sonra veya bir sene sonra olmasinin da cevazina gitti.

[11] Hadîsin bâb basligina delîlligi "Benim ücretli bir hizmetçim vardi" sözündedir. Ibn Battal: Hizmet için ve isin agirligina yetmesi Için gazvede ve gayrisinda ücretli tutmak müsavidir, demistir.

[12] Buhârî bu suâle olumlu, olumsuz bir cevâb vermiyor; fakat ögretme ve delîl getirme makaammda el-Kasas: 26-27. âyetlerini zikrediyor. Sarihler Buhârî'nin bu âyetleri zikretmesinden, onun böyle akdin sahîhligine kaail olduguna hükmetmislerdir.

[13] Bu iki âyetin Imâm Buhârî tarafindan vaz1 edilen da'vâya, yâni bu akdin sahîhligine delâlet vechi, bu kissanin sevkinde îfâ edilecek isin beyân edilmemis olmasi, yalniz Musa'nin nefsini bu iki kizin babasina îcâr ettigi ve görüsülen iki müddetten birisinin kabul ve îfâsi Musa'nin seçmesine birakildigi zikredilmis bulunmasidir.

[14] Sonra Buhârî birinci âyetteki "Alâ en te'curanî" fikrasinin tefsîrine girismistir. Ebû Ubeyde de bu fikrayi "Afecâzu'l-Kur'ân"da böyle tefsîr etmis de "Ye'cu-ruke"% "Yusîbuke" (yâni sana sevâb verir), demektir, kismim ziyâde etmistir.

Buhârî bu baslikta hiçbir hadîs zikretmedi. Çünkü basliklanyle ancak fikhi mes'eleleri beyân etmeyi kasdetmis ve burada istedigi sey üzerine âyetle yetinmistir

[15]

Buhârî bu babi, insâat için ücretli tutmanin cevaz ve mesrulugunu beyân etmek maksadiyle açmistir. Basliga delîl Için ilim ve Tefsîr Kitâblan'nda uzun bir metin ile geçmis olan meshur Mûsâ- Hizir kissasi hadîsinin kisa bir bölümünü; el-Kehf: 77. âyetini getirmistir.

Hadîste gelen birinci tefsîr, "Feekaamehû" (= Hizir yikilmak isteyen duvari derhal dogrultuverdi) kavline ve Hizir'in bu duvari dogrultma suretine âiddir. Ikinci tefsîr Ise, Musa'nin Hizir'a: "Bir ücret alirdin da onu yerdik" dedigini haber vermektedir. Bu bir san'atkârin, bir ustanin san'ath çalismalari için aldigi ücretin mesru' ve halâl oldugunu ifâde eder.

Ibn Munzir "Eger diteseydîn bu ise karsilik bir ücret alirdin" kavli, bina insâsi için ücretli tutmanin cevazina delâlet eder, demistir.

Ibnut't-Tîn de:Mûsâ ve Hizir hadîsini Buhârî'nin bir bâbda ve "Insâ için ücretli tutmak caizdir" unvâniyle rivayet etmesi, bu kissadan alman cevaz hükmünün Hizir'a münhasir olmayip, herkes için caiz olacagim gösterir demistir... (Umdetu'l-Kaan, V, 639).

[16]

Buhârî bu hadîsle, bilinen bir müddete kadar belli bir ücretle icâre akdi yapmanin sahîhligini isbâl etmek istedi. Çünkü Sâri', meselle bunu beyân etmistir (Kas-taîlânî).

,

[17]

Hadîsin bâb basligina delîlligi açiktir. Taybî: Burada zikrolunan mukaavele ve mükâleme hakikat degil, fakat hayâl ettirme ve sûretlendirmedir.. dedi.

[18]

Bu hadîs Buyu' Kitâb.'inda, "Hürr bir insam satanin günâhi bâbi"nda da geçti b basligina uygunlugu apaçiktir.

[19]

Peygamber bu hadîste de, bundan önce geçen îbn Umer hadîsinde oldugu gibi bu üç ümmet arasindaki farki temsilî bir surette ifâde etmistir. Bu hadîsin sevkinden gaye, bir günün tamâminda veya bâzi kisimlarinda çalistirmak üzere ücretli tutmanin sahîhligini beyândan ibarettir. Bir de hadîste, bu ümmetin üstün ki-hnmasi ve amelinin azligiyle beraber ücretinin çogaltilmasi vardir.

Buhârî'nin el-îsmâîlî rivayetinde, hadîsin sonu söyledir: "Bu, Allah'in hidâyetini ve Rasülü'nün Allah'tan getirdigini kabul eden müslümânlarla, Allah'in kendilerine emrettigi seyleri terkeden Yahûdî ve HristIyanlann meselidir".

[20]

Buhari adeti üzere bu mes'eledeki itilâf ve ihtimâle isaret olarak cevâbi zikretmedi.

[21]

Buhârî bu hadîsi, Buyu' Kitâbi'nda ve burada rivayet ettigi gibi Ehâdîsu Enbiyâ Kitâbi'nda da getirmistir. Hadîsi bu Icâre Kitâbi'nm bu babinda getirmesinden maksadi, sahibinin izni olmadan malinda fuzûlî tasarrufla baskasinin kazandigi nema ve ticâretin ser'î ve hukukî vaziyetini ta'yîn etmektir. Bu nema, anamalin sahibine mi,yoksa müste'cîr olan tacire mi âiddir?Âlimlerin bu hususta görüs ayriliklari vardir... Buyu' Kitâbi'nda bâzi açiklamalar verildi.

[22]

Hadîsin bâb basligina uygunlugu, ma'nâsmdan bilinir. Çünkü hadîsin ma'nâsi sudur: Peygamber, sadaka vermekle emreder oldugu zaman, bu emri sahâbîle-rin fakîrleri duyar ve sadaka vermekteki bol sevabi isittigi için sadaka yermeye ragbet eder, sonra çarsiya çikar, kadinlarin metâ'lanndan bâzi seyleri ücretle sirtinda tasir, sonra bundan sadaka verirdi. Iste hadîsin ma'nâsi budur.

Keza hadîste "hammâl ücreti" kavline uygun sey de vardir. Zîrâ ücretle birsey tasidigi zaman, o hammâldir; ücret alir sözü, ona sâdik (yânî dogru) olur.

Bu hadîs Zekât Kitâbi'nda "Yarim hurma ile de olsa kendinizi atesten koruyun" babinda geçmisti (Aynî).

Bu icâreye Muhâmele denir ki, mufâale bâbmdadir. Iki kimse arasinda yapilan bir akiddir. Biri tasimayi, öbürü de tasima ücretini taahhüd eder.

[23]

esSemsere, dahrace babindan simsarlik eylemek ma'nâsmadir.

es-Simsâr, satici ile satin alici arasinda araç olan adama denir ki, meyan-ci ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

[24]

Burada isim ve görüsleri verilen zâtlarin bu sözlerini Ibn Ebî Seybe senedleriyle rivayet etmistir.

Peygamber'in bu hadîsini Ebû Dâvûd, el-Kadâ Kitâbi'nda senediyle rivayet etmistir. Bu hadîsin bâb basligina uygunlugu, simsarlik, muayyen birsey sart kilindigi zaman simsarin ve meta' sahibinin, Peygamber'in bu hadîsi sebebiyle kendi sartlan üzerinde sabit olmalari gerekecegi cihetindendir.

[25]

Bu meshur "Telâkki Rukbân hadîsi"dir; Buyu' Kitâbi'nda da geçti. Ibn Battal: - "Sehirli, bedevî hesabina simsar olmaz" yânî bu, insanlara girecek olan mazarrattan dolayidir; ücretten dolayi degildir, dedi (Aynî).

[26]

Bu "Sehirli,bedevi için simsar olmaz" sözü bâb basliginin yeridir. Çünkü bunun mefhûmu "Sehirlinin sehirli için satmasinda simsar olmanin caiz olmasidir, lâki&.âlimler cumhuru ücretin bilinmis olmasini sart kildilar (Kastallânî).

[27]

Bu hadîsten bâb basliginin yeri "Âs .bn Vâil için Is yaptim" sözüdür. Delâlet! ciheti de sudur: Âs ibn Vâil bir müsrik idi. Mekke ise o zaman dâru harb Idi. Peygamber, Habbâb'in bu isine muttali' oldu da onu ikrar etti.

Musannif Buhârî, cevazin zaruretle kayidh olmasi, yâhud bu cevaz müsriklerle harb etme izninden önce ve mü'minin kendini zelîl kilmamasi emrinder. önce olmasi ihtimâlinden dolayi hükmü kesin söylemedi (Ibn Hacer, Aynî ve Kastallânî).

Ibnu'l-Munîr söyle dedi: Mezheblerin üzerinde karar kildigi sey, demirci, ter*-zi ve benzerleri san'atkârlann kendi dükkânlarinda zimmet ehline is yapmalarinin caiz oldugu ve bunun zimmînîn yerinde ve ona tebaiyyet yoluyla hizmet etmesinin hilâfina bir zelîllik sayilmayacagidir...

Bu hadîs Buyu' Kitâbi'nda "Kiliççi ve demirci bâbi"nda geçti. Insâallah Tefsir Kitâbi'nda, Meryem Sûresi'nde de gelecektir (Kastallânî).

[28]

Buhârî, âdeti üzere burada da hadîsin içindeki ile yetinerek hükmü beyân etmedi. Baskasini nefye girismiyerek, sâdece vâki' olani baslik yapti.

[29]

Buhârî bu îbn Abbâs hadîsini Tibb Kitâbi'nda, "Rukyede bir bölük koyunu sart kilma bâbi"nda senediyle rivayet etti. Bunun basliga delâleti lâfzin umumîliginden dolayi içinde Kur'ân okumak, ögretmek ve Kur'ân'la rukye (duâ ve sigindirma) yapmak için ücret almanin cevazi bulunmasidir.

[30]

es-Sa'bî'nin bu sözünü Ibn Ebî Seybe senediyle rivayet etmistir. Sa'bî'nin bu sözü sart kilarak ücret almanin caiz olmayacagina, eger sartsiz olarak birsey verilirse bunu almanin caiz olacagina delâlet eder. Çünkü bu, ya hibe, ya sadakadir; fakat ücret degildir.

[31]

Hakem'in sözünü el-Bagavî, el-Ca'diyyât'ta senediyle getirdi.

[32]

el-Hasen el-Basrî'nin bu fiilini Ibn Sa'd, et-Tctbakaat'ia. senediyle getirdi

[33]

ibn Sîrîn'in sözünü de Ibn Sa'd, et-Tabakaat'ta senediyle getirdi. Mal bölücü ile mal takdîr ve tahmîn edicinin burada zikredilmesinin münâsebeti, bunlarin Kur'ân ögretme ve tedâvî yapmakla bir cinsten olmakliklaridir

[34]

Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Gidip Elhamdu Uîlâh... Sûresini okuyarak onun üzerine nefes etti..." sözleridir. Bu da Fâtihatu'l-Kitâb ile duâ tedâvîsi yapmaktir.

[35]

Burada hadîsin bu tarîkini zikretmesinin fâîdesi, Ebû Bisr'in isitmesini ve Su'-be'nin, Ebû Âvâne'ye mutâbaatim açikça söylemektir. Bu yoldan gelen hadîsi Buhârî Tibb Kitâbi'nda an'aneli olarak getirdi. Bunu Tirmizî de getirdi.

[36] Hadîsin basliga uygunlugu "Onun kazancindan yâhud vergisinden hafifletti ' sözündedir. Hadîs aynen bu isnâdla Buyu' Kitâbi'nda da geçmistir.

Basligin ikinci kismi kadin isçilerin ücretlerinde herhangi bir haksizliga düsülmemesi ve kadinlarin verecekleri vergileri kazanmak için mesru' olmayan iffetsizlik yollarina sapmalarina sevketmiyecek adaletli ve hafif vergiler yüklemek ¦ gerektigi hususlarina ehemmiyetli bir dikkat çekmektedir.

[37] Bu babin altinda getirilen her üç hadîsin basliga uygunluk ve delîlHkleri gayet açiktir. Bu hadîsler, bu yolda san'at icra etmenin ve ücret almanin cevazim açikça göstermektedir. Üçüncü olarak getirilen Enes hadîsi, zamanimizda dünyânin her yerinde gizli veya açiktan sürdürülmekte olan isçi haklan mücâdelesinin ne kadar güzel bir düstûrunu ortaya koymaktadir.

[38] Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Hadîs çalisan siniflarin yüklerini ve vergilerini hafifletmek hususunda Peygamber'in açtigi güzel çigiri, çalisanlarla çalistiranlar arasinda gerçeklestirilmesi gereken adaletin ve içtimaî barisin en güzel yolunu belirtmektedir.

[39] Ibrâhîm'in bu görüsünü Ibn Ebî Seybe senediyle rivayet etmistir.

[40] Buhari bu âyeti zina kazancinin harâmligma delîl gösterme yerinde zikretti. Çünkü âyet cariyeleri, disi köleleri zinaya zorlamayi nehyeder. Nehiy ise bunun harâmligini gerektirir... Âyetin nüzul sebebi de bu ma'nâyi kuvvetlendirir.

[41] Mücâhid'in bu tefsirini Abd ibn Humeyd ile Taberî senediyle rivayet ettiler.

[42] Hadîsin basliga delîlligi "Zina kazanci" sözündedir. Cariyelerin, disi kölelerin, san'atla ve namuslu yolda çalismakla olan kazançlari nehyedilmemistir

[43] Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Hadîs Buyu' Kitâbi'nda da geçmisti.

[44] Buhârî bâb basliginin cevâbinda görüs aynhklan oldugu için, hükmü kesin söylemedi.

[45] Bu. zâtlarin görüslerini Ibn Ebî Seybe senedleriyle rivayet etti.

[46] Ibn Umer'in bu hadîsini Buhârî burada muallak getirdi. Bunu Müslim, Sahîh'inde senediyle mevsûl olarak rivayet etmistir.

Bu hadîsin basliga delîlligi su cihetledir; Peygamber (S) Hayber arazîsini bir kisim mahsûl karsiliginda Hayberliler'e verdigi zaman, isbu akid üzere kendi hayâtinda ve kendisinden sonra devam edince, bu, icâre akdinin iki taraftan birinin ölümü ile münfesih olmayacagina delâlet etmistir varligi da savunulmustur

[47] Hadîsin bâb basligina uygunluguna bâzilari i'tirâz etmis ise de, aradaki ilginin varligi da savunulmustur.

[48] Buhârî'nin ta'lîk seklinde getirdigi buradaki hadîsler aslinda mevsüldür. Bunlari Müslim, kendi Sahîh'inde senedieriyle rivayet etmistir.

38-

KİTÂBU'L-HAVÂLÂT

HAVALE

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

38- KİTÂBU'L-HAVÂLÂT

(Havaleler Kitabı) 1[1]

1- Bâb: Havale(Nin Hükmünü Beyân} Vf Muhîlin Havale Hususunda Dönüp Dönemeyeceği Hakkındadır 2[2]

Hasen Basrî ile Katâde: Muhîl, muhâlun aleyh zengin iken ona borç ihalesi yapmış ise, bu havale caizdir, demişler 3[3] İbn Abbâs: İki ortak çıkış yarışı yaparlar yanı borçlunun

---

1[1] Buhârî nüshalarında "Kitâb" başlığında ayrılıklar vardır. Bâzılarında, müfret bâzılarında cemi' sîgâsıyledir. Bâzısında "Kitâb" lâfzı var, bâzısında yoktur. Bâzılarında Besmele, unvânden evvel, bâzısında sonradır.

2[2] Yânî muhâlun lehin rnuhîle havale hususunda dönüşü sahîh midir?

Havale, Tahavviil'den türemiş bir kelime olup intikaal ma'nâsınadır. Şeriat örfünde havâie, borcu muhîlin zimmetinden muhâlun aieyh'in zimmetine nakl ve tahvil etmektir (Seyyid Şerif, et-Ta'rîfât)

Havâle'nin altı rüknü vardır: Muhîl. Muhtâl, Muhâlun aleyh, Muhîl üzerinde Muhtâle âid borç, Muhâlun aleyh üzerinde Muhfle âid borç ve sî°a.

Muhîl: Havale eden kimsedir ki., borçlu olandır.

Muhâlun leh: Dâin, yânî borç veren kimse.

(Muhâlun aleyh: Kendi adına gelen havaleyi kabul eden. fuhâlun bih: Havale olunan maldır.
Muhtâl: Havaleyi kabul eden alacaklı.

Havale tarafların nzâsıyle gerçekleşen bir akiddir. Fıkıhda birçok hükümleri ve tafsilleri varaır.

Buhârî havale mes'elesinde görüş ayrılıkları bulunduğu İçin hükmü kesin söylemedi. İhtilâf şudur: Havale, bazılarınca lâzım bir akiddir, bazılarınca caiz bir akiddir. Lâzım akiddir diyen, havalede dönüş yapamaz. Caiz akiddir diyen için dönme hakkı vardır (Aynî).

3[3] Bu ta'lîkİ İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

Bu iki imâma göre zengin bir kimseye zenginlik hâlinde borç havale edilmiş ise, bu havale caizdir. Ve bu akd, lâzım bir akiddir. Muhâlun leh, muhâlun aleyh'ten borcu alamazsa muhîle dönme hakkı yoktur demek oluyor. Havale zamanında muhâlun aleyh iflâs etmiş ise, esasen bu yolda havale sahîh olmadığından, bu iki imâma göre de muhâlun leh'in muhîle dönme hakkı vardır.

malını rızâ ile bölüşürler), mîrâs sahihleri de çıkışırlar. Şu ayn'ı alır, şu da borcu alır; bu ikiden birinin aldığı şey helak olursa (rızâ ile bölüştükleri için) arkadaşına dönmez, demiştir 4[4].

1-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûluilah (S): "Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması bir zulümdür. Sizin birinizin isteğinin ödenmesi) bir zengine havale edildiğinde (havaleyi kabul ile ona) müracaat etsin" buyurdu 5[5].

2- Bâb: Bir Zengine Havale Ettiği Zaman Onun İçin Reddetmek Yoktur 6[6]

2-.......Ebû Hureyer(R)'den: Peygamber (S): "Zengin kişinin borcunu Ödemeyi uzatması bir zulümdür. Kim bir zengine tâbi' kılı-nırsa, artık o, ona ittibâ' etsin" buyurdu 7[7].

4[4] İbn Abbâs'ın bu sözünün ma'nâsını İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

et-Tahâruc; tefâul vezninde çıkışmak ma'nâsınadır ki, murâd, ortakların bâzısı hâne ve bâzısı arazî Üzere, kezâlik vârislerin kimi nakidler ve kimi eşyalar üzere sulh ve kabz ile çıkışmaktır. Fıkıh kitâblarında, husûsan Hidâye'ât mahsûs bir fasl ile birçok hükümleri şerh edilmiştir. "Tahârucla taksîm ettiler" denilir. O, ortakların bâzısı ev, bâzısının arazî almasıdır (Kaamûs Ter.}.

Murâd, üzerinde borç bulunan kimse, iflâs etmesi yâhud ölmesi yâhud bey-yine bulunmaması sebebiyle yemîn edip inkâr etmesi hallerinin hepsinde, borca razı olan kimse için dönme hakkı yoktur, demektir. Buhârî, havaleyi buna katmıştır (İbn Hacer)

5[5] Hadîsin havale konusuna delîl için sevk sebebi "Biriniz bir zengine havâie edildiğinde bunu kabul edip muhâlun aleyhe müracaat etsin" fıkrasıdır. Bu fıkrada havalenin kabul edilmesi emir buyurulmuştur. Dâvûd ez-Zâhirî bu emri vucûba hamletmiştir. Hanefî fıkhında havaleye daha geniş bir zemin tahsis edilmiştir.

6[6] Bu, el-Firabrî'nin Buhârî'deıı naklettiği nüshada vakı'dir. İbn Hacer'in nüshasında bu başlığın önünde "Ölü, borcunu bir kimseye havale ederse caiz olur" fıkrası vardır. Bu, Ebû Zerr nüshasında böyle sabittir. Aynî'nin nüshasında bu fıkra bundan sonra gelen ayrı bir bâb başlığıdır.

7[7] Hadîs az bir lâfız farkıyle, bir önce geçen hadîstir. Bâb başlığına delâleti açıktır.

3- Bâb: Bîr Kimse. Ölünün Borcunu Bir Adama Havale Ederse Bu Fiil Caiz Olur 8[8]

3-.......Selâmetu'bnu'l-Ekva'(R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in yanında oturuyorduk. Bir cenaze getirildi. Cenaze sâhibleri:

— (Yâ Rasûlallah), cenaze üzerine namaz kıldır, dediler. Peygamber:

— "Ölünün üzerinde bir borç var mıdır?" diye sordu. Onlar:

— Hayır, diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Peygamber cenaze namazını kıldırdı. (Bir zaman sonra başka bir cenaze getirilmişti. Bu defa da cenaze sâhibleri: Yâ Rasûlallah, cenaze üzerine namaz kıldır, dediler. Rasûlullah:

— "Ölünün üzerinde borç var mı?" diye sordu. Cevaben:

— Evet, denildi. Rasûlullah:

— "Birşey bıraktı mı?" dedi. Onlar:

— Üç dînar bıraktı, dediler.

Rasûlullah bunun üzerine namazı kıldırdı. Sonra üçüncü bir cenaze getirildi de:

— (Yâ Rasûlallah), cenaze üzerine namaz kıldır, dediler. Rasûlullah bu kerre de:

— "Ölü dünyalık birşey bıraktı mı?" diye sordu. Onlar:

— Hayır, diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "Ölünün üzerinde borç var mı?" diye sordu. Onlar:

8[8] İbn Battal: Buhârî havale ile başlık yaptı,sonra da bunun altında hadîs daman (yânî kefalet) hakkında olduğu hâlde, Seleme hadîsini getirdi. Çünkü havale ile kefalet birbirine pek yakın iki akiddir, dedi. Ebû Sevr de, kefaletle havalenin her ikisi de bir zimmeti diğer bir zimmete nakilden ibaret olduğu için, ikisi bir sırada olur, dedi.

Bu hadîsteki daman, ölünün zimmetindeki borcu kefilin zimmetine nakilden ibarettir. Bunun için bu daman (yânî kefalet) havale gibi olmuştur (İbn Ha-cer, Aynî)

— Üç dînâr (borç vardır), dediler. Rasûlullah:

— "Sahibinize siz namaz kılınız?" buyurdu. Ebû Katâde:

— Yâ Rasûlallah, cenaze üzerine namazı kıldır, onun borcu benim üzerime(vâcib)dir, dedi.

(Böylece borcu ödemeyi tekeffül edince) Rasûlullah bu cenaze üzerine de namaz kıldırdı [9][9].

---

[9][9] Hadîsin başlığa delîlliği, Ebû Katâde'nin ölünün borcunu kendi üzerine alışı sözünde apaçıktır.

'Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

39- KITABU'L-KEFALET
(Kefalet Kitabi)

1- Ödünç Vermekte, Borçlarda, Bedenlerle Ve Mallarla Kefalet Babi [1]

Ebû'z-Zinâd, Muhammed ibn Hamza ibn Amr el-Eslemî'den; o da babasi Hamza'dan olmak üzere i, söyledi ki, Umer ibn Hattâb (R) onu sadaka toplayici ; olarak göndermis. O bölgede bir adam, kendi karisinin cariyesi ile cima' etmis. Hamza (R) o if adamdan kefîl (yâni hâlinden taahhüd ve zabt) alip, LJmer'in yanina gelmis. Umer o adama yüz deynek vurmustu. O adam zina ettigini söyleyen toplulugu tasdîk ve suçunu i'tirâf etti. Ancak Umer onu cahillikle özürlü saydi (ve ondan recmi def etti) [2].
Cerîr ibn Abdillah el-Becelî ile el-Es'as ibn Kays el-Kindî (R) Abdullah ibn Mes'ûd'a dînden dönenler hakkinda: Onlarin tevbe etmelerini iste ve onlardan kefalet al, dediler. Akabinde mürtedler tevbe ettiler, *V asiretleri onlara kefîl oldular [3].
Hammâd ibn Ebî Süleyman (120): Nefisle kefil olup da öldügünde üzerine birsey yoktur, dedi. Hakem ibn^ Uteybe: Zimmette subûtunu kabul ettigi mali Öder, dedi [4].

Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ve el-Leys ibn Sa'd söyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Rasûlullah(S)'tan tahdîs etti. Rasûlullah, Isrâ-îl ogullarindan bir adam zikretti. O adam Isrâîl ogullan'nin bâzisindan ödünç olarak bin dînâr vermesini istedi. Para vermek isteyen zât:
— Buna sâhid yapacagim sâhidleri getir, dedi. Ödünç isteyen:
— Sâhid olarak Allah yeter" {en-Msâ, 19, \65), dedi.
Ödünç verecek olan bu sefer de:
— Haydi bana kefil getir, dedi. O adam:
— Kefil olarak Allah yeter" -dedi (Bu, âyet degildi
Para sahibi:
— Hakîkaten dogru söyledin, dedi ve belirlenen bir va'de ile ona bin dînân verdi.
Parayi alan müteakiben deniz seferine çikti.Islerini gördü. Sonra kendisine ödünç veren zâta gelmek

üzere binecegi bir gemi aradi. Belirlenen müddet geliyordu. Fakat bir gemi bulamadi. Bunun üzerine bir odun parçasi alip, onun içini oydu. Içine bin dînâri ve bir de kendisinden o arkadasina yazdigi bir mektûb sahîfesini koydu. Sonra o oyuk yerin agzini sikica kapatip düzeltti. Sonra o odun parçasini deniz kenarina getirdi de söyle duâ etti:
— Yâ Allah, Sen bilmektesin ki, ben fulan kimseden bin dînâr ödünç istedim. O benden bir kefil istedi. Ben "Kefîl olarak Allah kâfidir" dedim. O, Sen'in kefilligine razi oldu. Bir de benden sâhid istedi. Ben yine "Sâhid olarak Allah kâfidir" dedim. O yine Sen'in sâhidligine de razi oldu (ve bin dînâri verdi. Ben va'desinde borcumu ödemek kaygisina düstüm de) ona bu parayi göndereyim diye bir gemi bulmaya çalistim. Fakat bulmaga muktedir olmadim. Artik ben su bin dînâr borcumu Sen'in koruyuculuguna emânet ediyorum! dedi de o odunu denize atti.
Odun denizin içine girdikten sonra kendisi geri döndü. Borçlu bu husussta kendisini beldesine çikaracak gemi bulmaga çalisirken, alacakli da onun dönmesini umarak deniz kenarina çikti da belki bir gemi malini getirmis olabilir diye gözetliyordu. Bu sirada birdenbire sahilde içinde mal bulunan o odunu gördü. Onu ailesine yakacak bir odun olarak aldi. Evde onu parçalayinca içindeki paralari ve mektûb sahîfesini buldu. Sonra borçlu kimse kendisine borç verene geldi ve ona bin dînâri getirdi de:
— Allah'a yemîn ederim ki, malini sana getirmem için bir gemi arayicisi olmakta devam ettim. Fakat sana geldigim su zamandan önce bir gemi bulamadim, dedi ve borcunu verdi.
Alacakli:
— Sen bana bir sey gönderdin mi? dedi. Borçlu:
— Içinde sana geldigim su günden önce bir gemi bulamadigimi sana haber veriyorum, dedi.
Alacakli:
— Sübhesiz ki, Allah senin odun içinde göndermis oldugun borcunu senin adina ödemistir. Binâenaleyh tekrar vermek için getirdigin bu bin dînâri, bir râsid olarak sevinçle götür, dedi [5].

2- Yüce Allah'in: “Yeminlerinizin bagladigi kimselere de hisselerini Veriniz" (en-Nisâ: 33) Kavli Babi [6]

1-.......Ibn Abbâs(R) "Her biri için mevlâlar yaptik", "mirasçilar yaptik" demektir, dedi. "Yeminlerinizin karsilikli bagladigi kimseler", Muhacirler ile Ensâr'dir ki, Muhacirler Medine'ye geldikleri ilk zamanlarda Peygamber(S)'in kurdugu kardeslik sebebiyle Ensâr'a kendi hisimlarindan evvel mîrâsçi olurlardi. Fakat sonra "Erkek ve disiden herbiri için mirasçilar yaptik...'1 (en-Nisâ: 33) âyeti inince, bu âyetin birinci kismi (yâni âyetu'l-mevâlî) ikinci kismini (yânî akidles-me âyetini) neshetti, dedi. Sonra Ibn Abbâs "Yeminlerinizin karsilikli basladigi kimseler..." kavli hakkinda: Ancak yardim etmek, ihsan eylemek ve nasihat etmek kaldi. Akidlesenler arasinda verilegelen mîrâs gitti. Kardeslik akdi sebebiyle mîrâs almakta olan kimseye vasiyet yapilabilir, dedi [7].

2-.......Enes (R) söyle dedi: Yanimiza Abdurrahmân ibnu Avf geldi. Akabinde Rasûlullah (S) Abdurrahmân ile Sa'd ibnu'r-Rabî' arasinda kardeslik akdi yapti [8].

3-.......Âsim ibn Süleyman tahdîs edip söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e: Peygamber(S)'in "Islâm'da (Câhiliyet devrinin) ahdi yoktur" buyurdugu sana ulasti mi? diye sordum. Enes (R): Peygamber (S) Medine'de benim evimde Kureys ile Ensâr arasinda kardeslik akdi yapti, dedi [9].

3- Bir Ölünün Borcuna Kefîl Olan Kimseye O Kefaletten Dönmesi (Sahîh) Olmaz Bâb1 [10]

el-Hasen de, dönme olmayacagina kaail olmustur [11].

4-.... Selemetu'bnu'l-Ekva'(R)'dan: Peygamber(S)'e, üzerine cenaze namazi kildirmasi için bir cenaze getirildi. Peygamber:
— "Üzerinde bir borç var mi?" diye sordu.
Cenaze sâhibleri:
— Hayir (yoktur), dediler.
Bunun üzerine Peygamber ona namaz kildi. Sonra diger bir ee-nâze getirildi. Peygamber yine:
— "Bu ölü üzerinde bir borç var mi?" dedi. Sâhibleri:
— Evet vardir, dediler. Peygamber:
— "Arkadasinizin üzerine sizler cenaze namazi kiliniz" buyurdu. Bu esnada Ebû Katâde:
— Yâ Rasûlallah, o ölünün borcunu ödemek benim üzerime-dir, dedi.
Bu kefalet üzerine Rasûlullah, o ölünün cenaze namazim kildi [12].

5-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle dedi: Peygamber (S):
— "Bahreyn(den cizye) mali gelmesi gerçeklesirse sana (iki avu-cunu göstererek) söyle söyle veririm" buyurdu.
Peygamber'in ruhu alinincaya kadar Bahreyn mali gelmedi. Bahreyn mali geldigi zaman Ebû Bekr emretti de bir nidâci:
— Peygamber'in yaninda her kimin bir va'di yâhud bir alacagi varsa bize gelsin! diye i'lân etti.
Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim de:
— Peygamber (S) bana söyle söyle buyur(up va'd et)misti, dedim. Ebû Bekr, benim için bir avuç (para) avuçlâdi (ve bunlari say
dedi). Ben onlari saydim. Onlarin besyüz adet oldugunu gördüm. Ebû Bekr:
— Bunun iki mislini daha al, dedi [13].

4- Peygamber (S) Zamaninda Ebû Bekr'e Emân Verilmesi Ve Ebû Bekrin Akdi Babi

6- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs edip söyle dedi: Bize el-Leys, Ukayl'den tahdîs etti. Ibnu Sihâb dedi ki: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R): Ben babamla anamin Islâm Dîni'ni dîn edinir olmalarindan baska hâllerini hatirlamadim, demistir.
Ve Ebû Salih söyle dedi: Bana Abdullah ibnu'l-Mübârek, Yû-nus'tan; o da ez-Zuhrî'den tahdîs etti.

ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Ben babamla anamin Islâm Dîni'ni dîn edinerek yasamalarindan baska yasayislarini hiç bilmedim. O zamanlarda hiçbir günümüz geçmezdi ki, muhakkak o günde, gündüzün iki tarafinda, sabah ve aksam vakitlerinde Rasûlullah bize gelirdi. Müslümanlar (Kureys müsrikleri tarafindan) iskenceye ugratilinca (Rasûlullah Habesistan'a göçe izin vermisti), Ebû Bekr de Habesistan tarafina hicret etmek üzere (Mekke'den) çikmisti. Ebû Bekr, Berku'I-Gimâd- [14] mevkîine gelince kendisine Ibnu'd-Dagine kavustu [15]. Ibnu'd-Dagine Kaare kabilesinin seyyididir. Ebû Bekr'e:

— Yâ Ebâ Bekr, nereye gitmek istiyorsun? dedi.

Ebû Bekr de:

— Beni kavmin(in ezasi) çikardi. Ben de yeryüzünde seyahat etmek, bir yere çekilmek ve orada Rabb'ime ibâdet etmek istiyorum, dedi.

Ibnu'd-Dagine:

— Senin gibi bir zât ne yurdundan çikar, ne de (baskalari tarafindan) çikarilir. Çünkü su bir hakikattir ki, sen fakîri kazandirirsin (veya: Bulunmayan bir mali ihsan edersin), hisimlarla ilgiyi devam ettirirsin, âcizlerin yükünü çekersin, konuklara ziyafet verirsin, hakk engellerine karsi hayir islerine yardim edersin! Simdi ben senin için bir koruyucuyum. Haydi Mekke'ye dön de kendi memleketinde Rabb'-ine ibâdet et! demistir.

Bunun üzerine Ebû Bekr geri dönmüs, Ibnu'd-Dagine de kendisi ile beraber yollanmistir. (Mekke'ye gelince) Ibnu'd-Dagine Kureys seriflerini dolasmis ve onlara:

— Sübhesiz Ebû Bekr gibi kiymetli bir zât memleketinden çikmaz ve çikarilmaz. Ey Kureys, siz su faziletleri bulunan bir adami memleketinden çikariyor musunuz? O, yok olani kazanir, hisimlik iliskilerini devam ettirir, âcizin yükünü tasir, konuklara ziyafet verir, hakk engellerine karsi hayir islerine yardim eder, dedi ve Ebû Bekr'i himayesine aldi.

Kureys de Ibnu'd-Dagine'nin Ebû Bekr'i emânina almasini infaz etti ve Ebû Bekr'i emniyette kildilar. Ibnu'd-Dagine'ye:

— Ebû Bekr'e emret. O (bir seye karismasin), evinde Rabb'ine ibâdet etsin, evinde namaz kilsin, diledigi seyi okusun. Fakat okudugu ile bize ezâ vermesin, okudugunu yüksek sesle okumasin.Çünkü biz ogullarimizi ve kadinlarimizi fitneye düsürmesinden korkmusuz-dur, dediler.

Kureys'in bu sözlerini de Ibnu'd-Dagine Ebû Bekr'e söyledi. Ebû Bekr de bu sartlara göre evinde Rabb'ine ibâdet etmeye, evinden baska yerde yüksek sesle namaz kilmamaya ve yüksek sesle okumamaya basladi. Sonra Ebû Bekr için bunun muhalifi bir re'y zahir oldu da, evinin yanina bir mescid bina etti. Oraya çikti, orada namaz kiliyor ve Kur'ân okuyordu. Bunun üzerine müsriklerin kadinlari ve ogullari Ebû Bekr'in ibâdet ve kiraatine taaccüb ederek ve ona bakarak bir izdiham ve sikisiklik meydana getiriyorlardi. Ebû Bekr ince yürekli, çok aglayici bir adamdi. Kur'ân okurken gözyasini tutamazdi. Ebû Bekr'in bu hâli Kureys'in müsrik seriflerini korkuttu da, onlar Ibnu'd-Dagine'ye haber gönderdiler. Akabinde Ibnu'd-Dagine onlarin yanina geldi. Kureys, Ibnu'd-Dagine'ye:

— Biz, kendi evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzere Ebû Bekr'i hi-mfty; ve emânina almam kabul etmistik. Ebû Bekr ise bu siniri asmis, evinin avulusunda bir mescid bina etmis, içinde yüksek sesle namaz kilmaya ve Kur'ân okumaya baslamistir. Dogrusu biz ogullarimizi ve kadinlarimizi fitneye düsürmesinden korktuk. Sen ona git. Eger kendi evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzerine kisaltmak

isterse bunu yapsin. Eger bunu kabul etmez de muhakkak namaz ve kiraatini yükseltip i'lân etmek isterse, ona verdigin ahd ve emânmi sana geri vermesini iste. Emîn ol ki, biz sana verdigimiz sözden caymayi çirkin gördük. Fakat biz Ebû Bekr'in alenî ibâdet etmesini ikrar (ve kabul) ediciler de degiliz, dediler.

Âise dedi ki: Bunun üzerine Ibnu'd-Dagine, Ebû Bekr'e geldi ve:

— Benim nasil bir husus üzerine sana emân ahdi verdigimi iyi bümissindir. Simdi sen ya o husus üzerine isi kisaltirsin, yâhud da emân ahdimi bana geri verirsin. Çünkü ben bir kimse hakkinda ver-mis oldugum emân ahdimi bozmus oldugumu Arab milletinin isitmesini istemem, dedi.

Ebû Bekr de:

— Ben senin koruma ahdini sana geri veriyorum ve Allah'in korumasina razi oluyorum, dedi.

Rasûlullah ise o günlerde Mekke'de bulunuyordu. Rasûlullah (S) söyle dedi:

— "Sizin hicret edeceginiz yurt bana gösterildi. Ben iki kara taslik arasinda, hurmalikti çorak bir yer gördüm" dedi.

Rasûlullah bunu söyledigi zaman Medine tarafima hicret edenler (dalga dalga) hicret ettiler ve Habesistan'a hicret etmis olanlarin bâzisi da Medine'ye dönüp geldiler. Ebû Bekr de bir muhacir olmaya hazirlandi. Fakat Rasûlullah ona:

— "Yavas ol (acele etme). Çünkü ben, benim için de izin verilmesini umuyorum" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Babam sana kurbân olsun, sen bunu umuyor musun? dedi. Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Bekr, Rasûlullah'a yol arkadasligi etmek için kendini (hicretten men' edip), Rasûlullah üzerine habsetti ve yaninda bulunan iki kuvvetli binek devesini dört ay (dikenli mese nev'inden büyük) talh agaci yapragi ile evinde besledi (disariya salivermedi) [16].

5- Borç Babi [17]

7-.......Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah'a, üzerinde borç oldugu hâlde ölmüs bir kimse(nin cenazesi) getirilirdi de, Rasûlullah (S): "Borcu için bir fazlalik birakti mi?" diye sorardi. Sayet kendisine o zâtin borcu için bir Ödeme biraktigi söylenirse, onun cenaze namazini kilardi. Yoksa müslümânlara hitaben: "Arkadasimizin cenaze namazini sizler kiliniz" buyururdu. Nihayet Allah kendisine birçok fetihler müyesser kilinca: "Ben bütün mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakinimdir. Binâenaleyh artik her kim üzerinde bir borç birakarak ölürse, o borcu ödemek bana âiddir. Her kim de bir mal birakirsa, o mal kendi mirasçilarina âiddir" buyurdu [18].

---

[1] Mifiâhu Künûzi's-Sünnet'it burasi ayri bir "Kitâb" gösterilmistir.

Aynî söyle dedi: Yânî bu, Ödünç vermede, borçlarda, yânî muamelât borç-lanndaki kefaletin hükmünü beyân hakkinda bir bâbdir. Bu âmmin hâss üzerine atfi nev'indendir. Bâzi nüshalarda "Ödünç vermelerde ve borçlarda kefalet babi" seklindedir. Bu babin Havale Kitâbi'na dâhil edilmesi, havale ile damandan ibaret olan kefaletin birbirine yakin olmalari yüzündendir. Çünkü bunlardan herbiri bir borcun bir zimmetten diger zimmete naklidir... (Umdetu'l-Kaarî, V, 667).

[2] Bu,TaIiâvî'nin senediyle rivayet ettigi kissanin özetidir.Bu kissadan bedenlerle kefîl almanin mesrulugu hükmü çikarilmistir. Çünkü Hamza bir sahâbîdir. Hamza bedenlerle kefîl almayi yapmis, o zaman sahâbîlerin çokluguyla beraber Umer, Hamza'ya karsi bu isini reddetmemistir.

[3] Bu da Beyhakî'nin uzunca bir metinle rivayet ettigi kissanin özetidir. Vak'a söyle olmustur: Harise ibn Mudrib söyle demistir:Abdullah ibn Mes'ûd'un maiyye-tinde

sabah namazi kildim .Selâm verince bir adam ayaga kalkti ve Ibn Mes'-ûd'a, kendisinin Benû Hanîfe MescidI'ne vardigini ve oranin müezzini Abdullah ibnu'n-Nevvâha'nm "Enne müseylimete Rasûlullah" diye sahadet etmekte oldugunu isittigini haber verdi. Abdullah ibn Mes'ûd: Ibnu'n-Nevvâha'yi ve adamlarini öldürmek bana borç olsun, dedi. Müteakiben bu mürtedler getirildiler. Abdullah, Kurayzata ibnu Ka'b'a emretti de, o, tbn Nevvâha'nin boynunu vurdu. Ibn Mes'ûd onun askerleri olan topluluk hakkinda insanlarla istisare etti. Adiyy ibn Hatim ona bunlari öldürmeyi Isaret etti. Cerîr ile el-Es'as ise metindeki sözleri söylediler, tbn Ebî Seybe'nin rivayetinde, onlar yüzyetmis kisi idiler.

Beyhakîe/-Mû'n/e/'te dedi ki: Ibn Mes'ûd'un Cerîr'den ve el-Es'as'tan rivayet edilen îbn Nevvâha kissasinda, onlarin tevbe ettirilmeleri ve asiretlerinin onlar üzerine kefîl yapilmalarinda maldan baska bedenlerle kefalet alma vardir.

Bunun basliga uygunlugu "Onlari kefîl kildir" sözündedir. Nefisle kefaletin cevazinda ihtilâf yoktur (Aynî).

[4] Bunu el-Esrem, Su'be tarîkinden olmak üzere Hammâd ile Hakem'den, sened-leriyle rivayet etmistir.

[5] Buhârî bu hadîsi özet olarak Istikraz; Lukata, Isti'zân, Surût Kitâblari'nda getirdi. Zekât ve Buyû'da da geçti. Karz, Duyûn ve Kefâlet'teki rivayetleri mufassaldir.

Hadîsin bâb basligina delîlligi "Benden bir kefîl istedi" sözündedir.

[6] Bu âyeti buraya getirmesinin sebebi tbnu'l-Münîr'in dedigi gibi,söyledir: Ye-mînle baglanma Islâm'in evvelinde mîrâsa hp.kk kazanmayi gerektirir idi. Bu mîrâs, teberru' vechi üzere yapilan bir iltizâm (tutunma) akdinin vâcib kildigi maldir. Bu lâzim olmustur. Iste kefalet de böyledir. Kefalet ancak gönüllü olarak, karsiliksizca bir mali iltizâm etmektir. Bu da lâzim olmustur (Ibn Hacer).

[7] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Buhârî bu hadîsi Tefsir ve Farâiz Kitâblan'-nda da getirmistir.

[8] Bu, Buyu' Kitâbi'nm evvellerinde geçen uzun hadîsin Özetidir. Buhârî'nin maksadi Islâm'da hilf'in (yânî yeminle dost edinmenin) varligini isbât etmektir.

[9] Buhârî bu hadîsi I'tisâm Kitabi'nda da getirmistir.

Hadîsin "Islâm'da (Câhiliyet devrinin) ahdi yoktur" kismi da sahîh bir hadîstir. Bunu Müslim, Sa'd ibn Ibrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf tan rivayet etmistir. Bunda Peygamber'In kasdettigi ve Islâm'da olmadigini bildirdigi ahd, Câhiliyet devrindeki haksiz isler ve zulümler, kötülükler yapmak hususunda ya-pilagelen ahddir. îslâm kötülük için yapilan ahidleri yok edip, bu babin birinci hadîsinde Ibn Abbâs'in da belirttigi gibi, hakta nusrat, yardimlasma ve nasihat akdini bakî kilmistir.

Enes ibn Mâlik hadîsinde bildirilen kardeslik akdi, Mescid'in insâsini mü-teâkib Peygamber(S)'In bir gün Enes'in evinde Muhacirler ve Ensâr'dan doksan sahâbî arasinda Ikiser ikiser akdettigi kardeslik akdidir. Bunlardan bâzilari Ibn Hisâm'in Sîret'inde Ibn tshâk rivâyetiyle sunlardir:

Muhacirler	Ensâr
Ebû Bekr es-Siddîk	Hârice ibn Zeyd
Umer ibnu'l-Hattâb	Utbân Ibn Mâlik
Ebû Ubeyde Ibn Cerrah	Sa'd ibn Muâz
Abdurrahmân ibn Avf	Sa'd ibnu'r-Rabî'
Zubeyr ibnu'l-Avvâm	Seleme ibn Selâme
Usmân ibn Affân	Evs ibn Sabit
Talha ibn Ubeydillah	Ka'b ibn Mâlik
Ca'fer Tayyar	Muâz ibn Cebel
Saîd ibn Zeyd	Ubeyy ibn Ka'b
Mus'ab ibn Umeyr	Ebû Eyyûb el-Ensârî
Ebû Huzeyfe Ibn Utbe	Abbâd ibn BIsr
Ammâr Ibn Yâsir	Huzeyfe ibn Yemân
Ebû Zerr el-Gifârî	Munzir ibn Amr
Hatîb ibn Ebî Beltaa	Uveym ibn Sâide
Selmân el-Fârisî	Ebu'd-Derdâ Uveymir
Bilâl el-Habesî	Ebû Ruveyha Abdullah (R).

Bu kardeslik akdinin dayanagi el-Enfâl: 72. âyetidir.

Bu iki hadîsin havale ile münâsebeti kardeslik akdinde iki dîn kardesi birbirine tatavvu' veçhiyle mîrâsçi olduklaridir. Kefalet de tatavvu' veçhiyle ivazsiz iltizâmdan ibaret oldugu Için, aralarinda bir derece münâsebete vesîle olmustur.

[10] Bir Ölünün borcunu ödemeyi üzerine alan kimse için bu kefaletten dönmesi sahih olmaz. Çünkü bunu ödemek ona lâzim olmus ve hakk, onun zimmetinde kararlasmistir

[11] Hasen Basrî'nin bu görüsü âlimler cumhurunun görüsüdür

[12] Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Ebû Katâde: Onun borcu benim üzerimedir, dedi" sözündedir. Hadîs biraz önce de geçmisti

[13] Hadîsin bâb basligina münâsebeti su cihetledir: Ebû Bekr, Peygamber'in devlet baskanligi makaamma geçtigi gibi, Peygamber'in üzerinde bulunan vâcib ve tatavvu' vazîfeleri yerine getirmeyi üstüne almistir. Bunu üstlenince, Peygam-, ber'in üzerindeki va'd ve borçlarin hepsini ödemesi lâzim gelmistir. Peygamber (S) zâten va'di yerine getirmeyi severdi. Ebû Bekr de bunlari infaz etmistir (Aynî).

[14] Bu, Mekke'nin Yemen cihetinde ve deniz sahilini ta'kîben bes günlük mesafede bulunan bir yerin adidir.

[15] Bu kelimeyi hadîsçiler böyle "Ibnu'd-Dagine" seklinde okuyorlar; lugatçiler ise "Ibnu'd-Dugunne" seklinde telâffuz ediyorlar. Her iki sekilde tesbît ve rivayet edilmistir. Bu zâtin isminde de ihtilâf edilmistir. Ibn Ishâk'a göre adi Rabîa ibn Refi'dir. Sonra müslümân olmus, Huneyn gazasinda bulunmus ve o gün Dureyd ibn Samme'yi öldürmüstür (Ibn Abdilberr ve Zehebî).

[16] Bu, uzun hicret hadîsinin bir kismidir.

Bu hadîsten buradaki hedef, Ebû Bekr'in, Ibnu'd-Dagine'nin verdigi emâ-na, yâni koruma ahdine razi olmasi ve Peygamber'in de onu bu emân üzerinde takrir etmesidir. Hadîsin kefalet konusuna giris ciheti de, hadîsin bedenlerin kefaletine yakisici olmasidir. Çünkü ona emân verip koruyan kimse, korunanin npfçîne zulrri edilmemesini tekeffül etmis gibidir {îbn Hacer, Ibnu'l-Munîr'den).

[17] Bu bâb basligi, Buhârî'nin el-Asîlî ve Kerime nüshalarinda böyle gelmistir. Diger râvîlerin nüshalarinda ya yoktur, ya da farkli sekilde gelmistir

[18] Hadîsin bâb basligina uygunlugu açiktir; o da borcun hükmünü beyân hakkinda olmasidir. "Peygamber mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakindir" fikrasi, el-

Ahzâb: 6. âyetinin bas kismidir. Burada vahyu metluvv ile vahyu gayri metluvv te'yîd buyurulmustur.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

40- KITÂBU'L-VEKÂLE

(Vekâlet Kitabi)

1- Bâb: Ortagin Ortaga Taksimde Ve Diger Islerde Vekâleti Hakkindadir [1]

Peygamber (S), Alî'yi kendi kurbanliginda ortak etmis, sonra da ona kurbânin taksim edilmesini emretmistir [2].

1...... Alî (R): Rasûlullah (S) bana kesilen kurbân develerinin çullarini ve derilerini sadaka vermemi emretti, dedi [3].

2-..... Ukbe ibnu Amir(R)'den: Peygamber (S) Ukbe ibnu Âmir'e, sahâbîlerine taksim etmek üzere bir takim kurbanlik koyun vermis. (Ukbe bunlari taksim etmis), bir yasinda kuvvetli bir keçi oglagi kalmisti. Ukbe bunu Peygamber'e zikretmis, Peygamber de: "Onu da sen kes!" buyurmustur [4].

2- Bab: Müslüman Kimse Dâritl-Harb'de Bulunan Yâhud Dâritl-Islâm'da (Kendisine Emân Verilmekle) Müste'men Olan Bir Harbî'yi Tevkîl Ettigi Zaman. Bu Vekâlet Verme Caizdir

3-....... Salih ibnu Ibrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf, babasi Ibrahim'den; o da dedesi Abdurrahmân ibn Avf tan: Bu Abdurrah-mân ibn Avf (R) söyle demistir: Ben Mekke'deki malimi (yâhud ya-kinlarimi) muhafaza etmesi; ben de onun Medine'deki malini ve yakinlarini korumam için Umeyyetu'bnu Halefe bir mektûb yazdim. Mektubun üzerine Abdurrahmân imzasini koyup Rahman ismini zikredince, Umeyye: Senin ibâdet ettigin Rahmân'i ben tanimam, sen bana Câhiliyet'teki isminle yaz, dedi. Bu sefer ben ona " Abdu Amr" diye yazdim. Bedir gazvesi günü geldigi zaman, ben o gün bir gece insanlar uyudugu bir sirada Umeyye ibn Halefi korumak için onu alip bir daga çiktim. Fakat Umeyye'yi Bilâl gördü. Hemen kosup, nihayet bir Ensâr meclisinde durdu ve:
— Bu, Umeyyetu'bnu Haleftir; yakalayin! Eger Umeyye bu sefer kurtulursa ben kurtulmam! diye haykirdi (Böylece Ensâr'i Umeyye'yi öldürmeye tesvik etti) [5].
Bunun üzerine onun beraberinde Ensâr'dan bir takim rnücâhid, bizim izlerimizde hareket edip, bizi ta'kîbe koyuldular. (Benim bir elimi Umeyye, bir elimi de oglu Alî tutuyordu.) Mücâhidlerin bize yetiseceklerinden endîse edince, ben Ensâr'a:
— Umeyye budur, diye oglu Alî'yi kendisine halef yapip geri biraktim.
Bunu, oglu ile onlari mesgul edip Umeyye'yi kurtarmak için yaptim. Fakat onlar hemen Umeyye'nin oglunu öldürdüler. Sonra bizi kovalamak için direndiler. Umeyye sisman, agir bedenli bir adamdi. Kovalayanlar bize yetisince, ben Umeyye'ye:
— Çök, dedim; o diz üstü çöktü.
Ben hücumdan onu korumak için kendimi onun üzerine attim. Fakat hücum edenler kiliçlarini altimdan Umeyye'ye sapladilar ve ni-hâyet onu öldürdüler. Bu sirada mücâhidlerden biri kilicini benim ayagima isabet ettirdi [6].
Bu hadîsi Abdurrahmân ibn Avf'tan rivayet eden oglu Ibrâhîm: Babam Abdurrahmân ibn Avf, ayaginin üstündeki bu kiliç izini bize gösterir idi, demistir.
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Râvî Yûsuf ibnu'l-Mâcisûn, Ib-rânun'in oglu Salih'ten isitti. Ibrâhîm de babasindan isitti [7].

3- Sarraflikta (Yâni Nakdi Nakidle Satmakta) Ve Tartilacak Seylerde Vekâlet Babi

[8]

Umer ibn Hattâb ve îbnu Umer, sarraflik hususunda vekâlet vermislerdir .

4-....,. Ebû Saîd eî-Hudrî ile Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S) bir kimseyi Hayber üzerine harâc âmili ta'yîn etti. Sonra bu zât Hayber'den Cenîb (denilen en iyi cins) hurmasi ile geldi. Rasûlullah ona:
— "Hayber'in bütün hurmalari böyle mi?" diye sordu. O sahâbî:
— Biz bu en iyi hurmadan bir sâ' ölçegi, (âdi hurmanin) iki sâ' ölçegi ile, ve yine (bu iyi hurmadan) iki sâ' ölçegi üç sâ' ölçek (âdî) hurma ile alip degistirmekteyiz, dedi.
Rasûlullah (S):
— "Böyle yapma! Âdî karisik hurmayi para ile sat, sonra bu para ile Cenîb (nev'i hurma) satin al." Buyurdu [9].

Ve Rasûlullah, tartilacak seylerde de bunun benzerini söyledi [10].

4- Bâb: Çoban, Ölmek Üzere Olan Bir Koyun Gördügü Veya Vekîl, Bozulacak Birsey Gördügü Zaman, Çoban O Koyunu Kesse, Vekîl De Fesadindan Korktugu Seyi Iyilestirse (Bu Tasarruflar Caiz Olur) [11]

5-.......Ka'b ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ka'b ibn Mâlik ailesinin Seli' Dagi'nda güdülür bir sürü davari vardi. Bunlari güden cariyemiz, bu sürüden bir koyunun ölmek üzere oldugunu gördü. Hemen (sert) bir tasi kirdi da bu tas parçasiyle koyunu kesti. Bunu duyunca Ka'b, aile halkina: (Durun)! Bunu Peygamber'den soruncaya kadar, yâhud Peygamber'e soracak bir kimse gönderinceye kadar, koyunun etinden yemeyiniz, dedi. Ve Peygamber'e bu koyunun kesilme suretinden, bizzat kendisi yâhud birisini gönderip, sordu. Peygamber (vS) de Ka'b'a, bu koyunun etini yemeyi emretti [12].
RâvîUbeydullah: O çobanin bir câriye olmasi ve o cariyenin koyunu kesmesi beni sevindiriyor, demistir. Abdetu, Ubeydullah'tan rivayette Mu'temir'e mutâbaat etmistir. Buhârî bu mutâbaati Zebâih Kitâbi'nda senediyle getirdi.

5- Bâb: Sahidin Ve Gaibin Vekâleti Câîzdir

Abdullah ibn Amr da kendi kahramanina (yâni islerini gören vekiline) o kendisinden uzakta iken, küçük büyük bütün ailesi halkinin fit ir sadakalarini vermesini yazmistir [13].

6-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Bir adamin Peygamber üzerinde muayyen yasta bir deve alacagi vardi. Bir gün o adam Peygamber'e geldi de bu alacagini ödemesini istedi. Peygamber hâzir olan me'mûrlarina hitaben:
— "Bu adama onun devesi yasinda bir deve veriniz" buyurdu.
Sahâbîler onun devesi yasinda bir deve aradilar. Fakat ona verilecek yasta deve bulamadilar, ancak

onun devesinden daha degerli yasta bir deve buldular. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Bunu ona veriniz" buyurdu. ; Deve kendisine verilen adam:
— Sen bana alacagimi fazla verdin, Allah da sana bol versin, dedi. Peygamber bu vesile ile söyle buyurdu:
— "Sübhesiz sizin en hayirliniz, borç verimi en güzel olantnizdir"[14].

6- Borçlari Ödeme Hususunda Vekâlet Babi

7-.......Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Bir adam Peygamber'e geldi de ondan alacagini ödemesini istiyordu. Istemesinde kabalik ve sertlik yapmisti. Peygamber'in sahâbîleri de onu (söz ve fiille) cezalandirmak istediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Onu serbest birakin (dokunmayin). Çünkü her hak sahibinin söz söyleme hakki vardir" buyurdu. Sonra da: "Ona kendi devesinin benzeri yasta bir deve veriniz" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, biz ancak onun devesinden daha degerlisini
buluyoruz (onun devesi gibisini bulamiyoruz), dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:
daha olan deveye ona veriniz. Çünküsizin borç ödeme yönünden ?n güzeliniz, en hayirli olamnizdand.r» buyurdu

7- Bâb: Bir Kimse Bir Kavmin Vekilime Yâhud Sefaatçisina Birsey Hibe Ettiginde Bu Hibe Caizdir

Çünkü kendisinden, müslümânlarin Huneyn'de aldiklar ganimetleri geri vermesini istedikleri zaman,Peygamber'in Havazin Heyeti'ne söyledigi sözü buna . Peygamber (S) onlara: "Benim o ganîmelen olan payim sizin olsun" demistil6.

8-.......Mervân ibn Hakem ile Misver ibn Mahreme (R) Urve'ye söyle haber vermislerdir: (Huneyn seferinde) Rasûlullah'a Havâ-zin kabilesinin temsilci hey'eti müslümânlar olarak geldikleri ve Rasûlullah'tan mallarinin ve esirlerinin kendilerine geri verilmesini istedikleri zaman, Rasûlullah (S) onlara sunlari söyledi:
— "Bana sözün en sevimlisi, en dogrusudur. Simdi siz iki siktan birini tercih ediniz: Ya esirleri, ya mali. Ben (taksîmden evvel) sizin gelmenizi beklemis idim (siz geciktiniz)" buyurdu.
Ve hakîkaten Rasûlullah Tâif ten (Ci'râne'ye) döndügü zaman, on bu kadar gece Havâzin elçilerinin gelmesini beklemisti. Havâzin Hey'eti'ne Rasûlullah'in kendilerine ancak iki siktan birini geri ve-recegi açikça belli olunca, bunlar:
— Biz esirlerimizin geri verilmesini tercîh ediyoruz, dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah (musallaya gitti), müslümânlar arasinda ayaga kalkti. Allah'a lâyik oldugu sifatlarla sena etti. Sonra "Amma ba'du" (fasil hitâbiyle baslayarak):
— "Bu Havâzin temsilcileri kardesleriniz kusurlarindan tevbe ediciler olarak bize gelmislerdir. Ben de (benim ve Abdulmuttalib ogul-lari'nin payi olan) esirleri kendilerine geri vermeyi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karsiliksiz vererek) kardeslerinizin gönlünü hos etmeyi severse,

bunu yapsin! Sizden her kim kendi payi üzerine bagli kalmak (karsiliksiz vermemek) arzu ederse, (bu bedeli) biz ona, Allah'in bize ihsan edecegi ilk ganimet malindan veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsin!" buyurdu.
Bunun üzerine halk (bir agizdan):
— Rasûlullah'in hatiri için bizler Havâzin esirlerini kendilerine vermekle bu hosnûdlugu yaptik, dediler.
Bunun ardindan Rasûlullah:
— "Simdi biz, sizden esirini vermeye rizâsi olan kimseleri, rizâsi olmayanlardan bilip ayiramiyoruz- Onun için siz gidiniz de, sizin muvafakat emrinizi bize is bilir nakîbleriniz arzetsinler!" buyurdu.
Insanlar yerlerine döndüler. Kabilelerin is bilir kisileri kendi halk-lariyle konustular. Sonra Rasûlullah'a dönüp, herbiri kavminin esîr-lert geri vermekten memnun olduklarini ve Rasûlullah'a bu hususta izin verdiklerini hafcer verdiler [15].

8- Bâb: Bir Adam Bir Adami. Ne Kadar Verecegini Beyân Etmeyerek Bir Sahsa Birsey Vermesi Için Vekîl Yaptigi Zaman, Vekîl Bu Sahsa Insanlarin Örf Edindigi Sey Üzere Verirse (Bu Câizdib) [16]

9- Bize Mekkî ibnu Ibrâhîm tahdîs edip söyle dedi: Bize tbnu Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve bir de bâzisi bâzisi üzerine artirarak ondan baskalarindan tahdîs etti. Bu hadîsin tamâmini onlarin hepsi teblîg etmedi, fakat onlardan bir tek adam teblig etti. Câbir ibn Ab-dillah (R) söyle demistir:
Ben bir seferde Peygamber'In maiyyetinde idim ve agir hareket eden bir deve üzerinde yolculuk ediyordum. Bu deve ancak insanlarin sonunda idi. Derken yanima Peygamber (S) ugradi da:
— "Bu arkada kalan kimdir?" dedi.
Ben:
— Câbir ibn Abdillah'tir, dedim. Peygamber:
— "Neyin var ki (geri kaldin)?'* buyurdu. Ben de:
— Ben yürüyüsü yavas bir deve üzerindeyim, dedim. Peygamber:
— "Beraberinde deve sürecek bir çubuk var mi?" dedi,
— Evet var, dedim.
— "Onu bana ver" buyurdu.
Ben çubugu kendisine verdim. O da bu deynekle deveye vurdu ve azarladi. Artik deve Peygamber'In ona vurdugu bu yerden i'tibâ-ren ordunun önde gidenlerinden oldu.
— "Deveyi bana sat" dedi. Ben de:
— Fakat o (bedelsiz olarak) senindir yâ Rasûlallah, dedim.
— "Onu bana sat. Ben bu deveyi senden dört dînâr karsiliginda aldim. Medine'ye kadar onun sirti (yânî binme hakki) senindir" buyurdu.
Medine'ye yaklastigimiz zaman ben hizli gitmeye basladim. Peygamber:
— "Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu.
— Kocasi ölmüs dul bir kadinla evlendim, dedim. Peygamber:
— "Onun seninle, senin de kendisiyle oynasacaginiz bakire bir kizla evlenseydin yâ!" buyurdu.

— Babam vefat etti ve bir takim kiz çocuklari birakti. Bu sebeb-le ben tecrübe kazanmis, kendinden toyluk gitmis bir kadinla evlenmek istedim, dedim.
Peygamber:
— "Bu evlilik sana mübarek olsun" dedi. Medine'ye geldigimizde:
— "Yâ Bilâl, Câbir'e devesinin bedelini öde ve bedeli biraz da artir" buyurdu.
Akabinde Bilâl, Câbir'e dört dînâr verdi ve bedeli bir kîrât da artirdi.
Câbir: Rasülullah(S)'m bu ziyâdesi artik benden ayrilmasin, dedi.
2140/Sahîh-iWuH8tî ve Tercemesi

(Râvî tfS mndan ayrilm) Artik bu kîrât, Câbir ibn Abdillah'in kilicinin ki-z oldu, dedi [17].

9- Kadinin Nikâh Akdi (Yâni Kendisini Evlendirmesi) Hususunda Imâma Vekâlet Vermesi Babi

10-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle dedi: Bir kadin Rasûhillah(S)'a geldi de: Yâ Rasûlallah, ben nefsimi sana hibe ettim, dedi. Akabinde bir adam: Bu kadini bana zevce yap, dedi. Rasûlullah (S): "Kur'ân'-dan ezberindeki sûrelerdi ona ögretmen) karsiliginda, bu kadini sana zevce yaptik" buyurdu [18].

10- Bâb: Bir Kimse Bir Kimseyi Vekîl Ta'yîn Ettigi Ve Vekil De Tevkîl Edildigi Maldan Bir Mikdâr Seyi Terk Ettigi Zaman (Müvekkil Vekilin Bu Hareketine Icazet Verdigi Takdirde) Bu Is Caiz Olur

Eger vekîl, vekîl edildigi maldan bir seyi ta'yîn edilmis bir müddete kadar ödünç verse, bu da (müvekkil icazet verdigi takdirde) caiz olur.

11-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtim korumaya vekîl ta'yîn etti. (Bir gece) bana bir gelen geldi ve zekât hurmasindan avuçlamaya basladi. Ben onu yakaladim ve: Allah'a yemîn ederim ki, seni muhakkak Rasûlullah'a götürecegim, dedim. O da: Ben muhtacim, üzerimde de bana muhtâc bir aile (nafakasi) vardir; benim bu aldigim seye siddetli bir ihtiyâcim vardir, dedi. Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine ben de onun yolunu bosalttim (yânî onu saliverdim). Sabaha girdigimde Peygamber (S):
— "Yâ Ebâ Hureyre, dün gece esirin ne yapti?*' dedi. Ben de:
— Yâ Rasûlallah, siddetli ihtiyâcdan ve ailesinin çoklugundan sikâyet etti. Ben de ona acidim ve yolunu bosalttim (yânî saliverdim), dedim.
Rasûlullah:
— "Fakat o muhakkak sana yalan söylemistir, ve yakinda yine gelecektir" buyurdu.
Rasûlullah "Yakinda yine gelecek" buyurdugu için, onun gelecegini bildim de, onu gözetledim. Geldi ve hurmadan avuçlamaga basladi. Onu yakaladim ve: Seni elbette Rasûlullah'a götürürüm, dedim. O: Beni birak, çünkü ben muhtacim ve üzerimde büyük bir aile (yükü) vardir. Bir daha dönmem, dedi. Ben de ona acidim ve yolunu açtim. Sabaha eristigimde Rasûlullah bana:
— "Yâ Ebâ Hureyre, esirin ne yapti?" buyurdu. Ben de:
— Yâ Rasûlallah, siddetli bir ihtiyâcdan, ailesinin çoklugundan sikâyet etti de ona acidim ve yolunu

açtim (yânî saliverdim), dedim.
Rasûlullah:
— "Fakat o muhakkak sana yalan söylemistir; yakinda gelecektir" buyurdu.
Onu üçüncü defa gözetledim. Geldi ve hurmadan avuçlamaya basladi. Onu yine yakaladim ve: Bu defa seni muhakkak Rasûlullah'a götürürüm. Artik bu üç defanin sonudur. Sen bir daha dönmem dersin, sonra yine dönersin, dedim. O: Beni birak da sana bir takim kelimeler ögreteyim ki, Allah sana bu kelimelerle fayda ihsan eder, dedi. Ben: Bu kelimeler nedir? dedim. O da: Yatagina girdiginde Kürsî Ayeti'ni: Allâhu lâ ilahe illâ huvel-Hayyul-Kayyûm âyetini bitirinceye kadar oku. Muhakkak senin üzerinde Allah tarafindan bir koruyucu bulunmakta devam eder ve sana sabaha kadar hiçbir seytân yaklasamaz, dedi. Ben de onun yolunu açip saliverdim.
Sabaha girince Rasûlullah bana:
— "Dün gece esirin ne yapti?" dedi. Ben de:
— Yâ Rasûlallah, bu esîr bana bir takim kelimeler ögretecegim, unlar sebebiyle Allah'in bana hayir ve yarar ihsan edecegini söyle-
di. Ben de yolunu açip saliverdim, dedim. Rasûlullah:
— "Bu kelimeler nedir?" buyurdu. Ben de:
— Bana, yatagima girdigimde Kürsî Âyeti'ni evvelinden bitirinceye kadar A llâhu lâ ilahe illâ huve 'l-Hayyu H-Kayyûm.. diye oku dedi. Ve yine bana o: Sabaha girinceye kadar senin üzerinde Allah'tan bir koruyucu bulunmakta devam eder; asla ayrilmaz ve sana seytân da yaklasamaz dedi, diye cevâb verdi.
— Sahâbîler hayir ögrenmeye pek hirsli idiler,- Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Dikkat!Bu esîr çok yalanci oldugu hâlde sana dogru söylemistir. Yâ Ebâ Hureyre, üç geceden beri sana hitâb edip konusan kimdir bilir misin?" buyurdu.
Ben Ebû Hureyre de:
— Hayir, dedi(m). Rasûlullah:
— "Iste ot (insan suretinde) bir seytândir" buyurdu [19].

11- Bâb: Vekîl, Bir Seyi Fesâdli Bir Alisverisle Sattigi /Aman. Vekilin Bu Alisverisi Reddedilmistir (Yânî Reddedilir)

12-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: (Bir kerresinde) Bilâl Peygamber'e bernî denilen en iyi cins hurma getirdi. Peygamber, Bilâl'e:
— "Bu hurma neredendir?" dedi. Bilâl:
— Yanimizda ergin nevi'den hurma vardi. Ondan iki sâ' ölçegini bunun bir sâ' ölçegi ile degistim. Bunu Peygamber'e yedirmek için yaptim, dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Evveh, evveh! Bu ribânin kendisidir; bu ribânin kendisidir; sakin böyle yapma!.. Fakat iyi hurma satin almak istediginde âdi hurmayi ayrica sat, sonra onun parasi ile bu iyi hurmayi satin al" buyurdu [20].

12- Vakif Hususunda Vekâlet, Vekilin Nakafasi, Vekilin Vakif Maldan Arkadasina

Yedirmesi, Kendisinin De Ma'rûf Mikdâr Yemesi Bâbi

13-.......Amr ibn Dînâr. Umer ibnu'l-Hattâb'in sadakasi, yânî vakif yaptigi mali hususunda Umer'in: Vakfin isini üstlenen velî üzerine o maldan yemesinde ve mal toplayici olmayarak arkadasina yedirmesinde günâh yoktur, dedigini Ibn Umer'den rivayet etmistir.
Ibn Umer kendisi Umer'in vakfina velilik eder, bu maldan Mekke ahâlîsinden insanlara, onlar üzerine inerek (yânî konuk olarak) hediye eder idi [21].

13- Dînî Cezalari Yerine Getirmekte Vekâlet Babi

14-.......Zeyd ibn Hâlid ile Ebû Hureyre(R)'den; söyle demislerdir: Peygamber (S): "Yâ Uneys (ibne'd-Dahhâk), su zina suçu isnâd edilen kadina git, eger o kadin zina ettigini V tirâf ederse ona recm cezasi uygula" buyurdu [22].

15-.......Ukbetu'bnu'l-Hârise söyle demistir: (Medine'de) Nuaymân yâhud Nuaymân'in oglu içki içmis (yânî sarhos) olarak (evine) getirildi. Hem Rasûlullah (S) evde bulunan kimselere bu sarhosu dînî ceza olarak dövmelerini emretti. Ukbe: Ben de onu dövenler arasinda idim. Biz onu nalinlarla, kabugu soyulmus hurma deynegi ile dövdük, demistir [23]

14- Ka'be'ye Hediye Olarak Gönderilen Kurbanlik Hayvanlarin Kesilmesi Ve Bunlarin Islerinin Arastirilip Gözetilmesi Hususlarinda Vekâlet Babi

16-.......Amre bintu Abdirrahmân, Ebû Bekr ibn Hazm'in oglu Abdullah sunu haber verdi ki,Âise (R) söyle demistir: Ben (hicretin dokuzuncu yilinda) Rasûlullah'in Ka'be'ye hediye gönderdigi kurbanlik develerin gerdanlik iplerini kendi iki elimle büktüm. Sonra Ra-sûlullah (S) onlara kendi iki eliyle gerdanliklarim takti. Sonra da bu kurbanliklari babam Ebû Bekr ile Mekke'ye gönderdi. Bu isten dolayi Allah'in kendisine halâl kildigi (ihrâmliya haram olan seylerden) hiç-birsey Rasûlullah'a haram olmadi. Bu kurbânlar kesilinceye kadar Allah ona ihrâmliya haram olan seyleri halâl kildi [24].

15- Bab

Bir adam kendi vekiline: Bunu Allah'in sana gösterdigi yere (yâni istedigin yere) koy, dedigi ve vekili de:
Söyledigin seyi isittim, dedigi zaman (yânî o seyi istedigi yere koydugu zaman bu caiz o!ur).

17- Bana Yahya ibn Yahya tahdîs edip söyle dedi: Ben Mâlik'in huzurunda okudum. O da îshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan ki, o amcasi Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle derken isitmistir; Ebû Talha Medîne'de hurmalik yönünden Ensâr'in en zengini idi. Kendisince mallarinin en sevimlisi de Bîruhâ

denilen bustâni idi. Bîruhâ, Mes-cid'in karsisinda idi. Rasûlullah Bîruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi.
"Siz sevdiginiz seylerden (Allah yolunda) harcayincaya kadar asla hâlis iyilige ermis olmazsiniz. Her ne infâk ederseniz sübhesiz Allah onu bilicidir" (Âiu imrân: 92) âyeti inince Ebû Talha, Rasûlullah'a geldi de sunlari söyledi:
— Yâ Rasûlallah: Yüce Allah kendi Kitâbi'nda "Siz sevdiginiz seylerden harcayincaya kadar asla hâlis iyilige ermis olmazsiniz..*"
buyuruyor. Mallarimin bana en sevimli olani da Bîruhâ'dir. Bu se-beble Bîruhâ Allah için bir sadakadir. Ben bu sadakanin hayrim ve sevabini Allah yaninda biriktirip bulacagimi ümîd ediyorum. Yâ Rasûlallah, sen bu bustânimi istedigin "yere koy (sarfet)! Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Ne hos sey! Bîruhâ gidici (veya kazanç verecek) bir maldir, Bîruhâ gidici (yâhud kazanç verici) bir maldir. Onun hakkinda senin söyledigin seyi isittim (maksadini bildim). Ben bu mali senin kendi yakinlarina tahsis etmeni uygun görüyorum" buyurdu.
Ebû Talha da:
— Yâ Rasûlallah, ben de öyle yaparim, dedi.

Ve Ebû Talha Bîruhâ'yi en yakinlari ve amca ogullari arasinda taksim etti [25].
Mâlik'ten rivayet eden Ismâîl, Yahya ibn Yahya'ya mutâbaat etti. Ravh da Mâlik'ten olan rivayetinde "Râbihun (= Kazanç getirici)" seklinde söyledi.

16- Emniyetli Kimseye Hazînecilik Ve Benzeri Islerde Vekâlet Verme Babi

18-...... Ebu Musa(R) dan: Peygamber (S): '(Efendisi tarafindan) emredilen seyi kamilen, bol bol emredilen kimseye gönül hoslugu ile infâk etmekte -ve belki de söyle buyurdu: Vermekte- olan emniyetli hazineci, sadaka veren iki hayir sahibinden birisidir" buyurmustur [26]

---

[1] Vekâlet, bir kimsenin bir isi baskasina tevfiz ve siparis etmesi ve bu iste o kimseyi kendi yerine geçirmesidir. Tevfiz edene Müvekkil; yerine geçene Vekîl, vekâlet verilene ise Mevkûlün bih denir. Tevkil de bir iste tasarrufu baskasina tevdi' etmektir. Vekâlet, lügat yönünden "korumak" ma'nâsina da gelir.
Risâlet, bir kimsenin sözünü, tasarrufta dahli olmayarak baska bir kimseye teblig etmektir. Gönderene Mürsil; gönderilene Mürselün ileyft, aradaki vâsitaya Rasûl denilir. Vekâlet de bey' gibi îcâb ve kabul ile gerçeklesir.

[2] Buhârî bunu Serîket ve Hacc Kitâblan'nda senediyle rivayet etti.

[3] Bu hadîs de Hacc Kitâbi'nda geçti. Bunun basliga delîlligi, Peygamber'in onu ortak kilmasidir.

[4] Butiârî bunu Danaya ve Serîket Kitâblan'nda da getirmistir.
Bu hadîsin Vekâlet basliginda getirilme sebebi, Peygamber'in Ukbe ibn Âmir'i, kurban koyunlarini sahâbîlerine taksîm etmeye tevkil buyurmus olmasidir.

[5] Umeyye ibn Halef, yazdigi mektûbda "Ben senin ibâdet ettigin Rahmân'i tanimam (yâni O'nun tevhidini I'tirâf etmem)" demis, Câhiliyet'teki ismini yazmasini istemis olan azili bir müsrik ve Islâm düsmani idi. Mekke'de müslümanlara ve bu arada Bilâl'a çok eziyetler etmisti. Iste Bilâl'in Ensâf'i harekete geçirmesi, onüç sene Mekke'de çekilen azâblarin intikaami ve va'd edilen zaferin saheser bir tecellîsidir.

[6] Bu hadîsin basligadelîlligi söyledir: Abdurrahmân ibn Avf'in, küfür yurdunda bulunan Umeyye ibn Halefe vekâlet vermesidir. Küfür yurdundaki bir kâfirin müslümân tarafindan tevkili caiz olunca, Islâm yurdunda kendisine emân verilip müste'mer. oIan bir kâfiri tevkîl etmek evleviyetle caiz ve sahîh olur.
Abdurrahmân'in Mekke'deki Umeyye ile aralannda siki bir dostluk vardi. Bu hadîste Abdurrahmân, yaptigi ahd ve vekâlete hârika bir vefakârlik örnegi vermistir.

[7] Bunun fâidesi, râvîlerin birbirlerinden isitmelerini tesbît ve tahkîk etmektir. Bu-rttahia metindeki isnâddan isitme olmadigi zannma düsülmesi önlenmis olur.

[8] Bu iki fa'iîki Saîd ibn Mansûr ayri ayri senedleriyle mevsûlen rivayet etmistir.

[9] Hadîsin basliga~üygunlugu söyledir. Peygamber'inme'mûra söyledigi sözü, alim satimda bir nevi' vekâlet vermektir. Hurmanin hurma ile elden ele pesin alinip satilmasi da müsavi olarak sarraflik gibidir. Bu muamele, ma'nâda sarrafligin benzeridir.

[10] Yâni bir ntl, iki ritl mukaabilinde satilmaz. Fakat para ile sat, sonra da para ile satin al.

[11] Basliktaki sartin cevâbi hazfedilmis olup, takdîri parantez içinde gösterilendir

[12] Hadîsin terdîdli rivayet edilmesi, râvînin sekkinden ileri gelmistir. Hadîs, müvekkilin malina zarar ve fesâd oîacagi vekîl Tarafindan anlasilirsa, müvekkilin izni eklenmis olmaksizin, vekilin müvekkelun bIh olan malda tasarrufu caiz oldugunu ve tazmini gerekmîyecegínI beyân için sevkolunmustur.

YIne bunun gibi bag bekçisi meyvenin olgunlastigini görür de toplanmasinin geri kalmasinda zarar olacagindan endîse eder ve bunlari toplarsa, hüküm bunda da aynidir.

[13] Buhârî, babin altina yazdigi hadîsten, hâzirin vekâleti açikça anlasilmakla beraber gaibin vekâleti eksik bulundugundan bu eksigi tamamlamak için Abdullah ibn Amr'in Is vekîlI olan uzaktaki adamina yazdigi vekâletnameyi ta'ltk hâlinde getirmistir. Bu isim bâzi Buhârî nüshalarinda Abdullah ibn Umer sek-.linde gelmistir. Kahraman, farsça bir kelime olup, isleri gören vekil ma'nâsinadir.

[14] Hadîsin bâb basligina delîlligi sarihtir. Hadîsin son fikrasi hârika bir borç ödeme adalet ve cömertlik düstûrudur. .

[15] Hadîsin bâb basligina delîlligi söyledir: Havâzin temsilciler hey'eti esirlerin geri

[16] Bâb basliginda mahzûf olan cevâb, parantez içinde verildigi sekilde "Bu caizdir" veya "Sahihtir, mu'teberdir" ifâdeleri olabilir. Sevkedilen hadîsin içindeki Pey-gamber'In uygulamasi bunun delilidir.

[17] Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in "Yâ Bilâl, Câbir'e devesinin bedelini öde ve bedeli biraz da artir" kavimdedir. Bilâl Câbir'e dört dînâr bedeli verdi ve bir kîrât da artirdi. Sübhesiz Peygamber artirma emrini verdigi sirada verecegi fazlanin mikdânni zikretmemistir. Bilâl bu hususta örfe dayanarak bedeli bir kîrât artirmistir (Aynî).

[18] Hadîsin basliga delîlligi, kadin, Rasûlullah'a: "Nefsimi sana hibe ettim" dedigi zaman bu söz, Rasûlullah'in onu kendine zevce yapmasi yâhud zevce yapmayi uygun gördügü kimselerden birine zevce yapmasi üzerine verdigi vekâlet gibi olmasi cihetindendir (Aynî).

[19] Bu uzun Ebû Hureyre hadîsinin bâb basligina uygunluk ciheti sudur: Ebû Hureyre ramazân zekâtini, yânî fitr sadakasindan toplanmis hurmalari korumak için bir vekîl idi. Ebû Hureyre bu sadaka malindan bir mikdârmin alinmasina sükût etmis ve Rasûlullah'a arzettiginde o da ilâve bir icazet ifâde eder bir hâlde bu hususta sükût etmistir. Bu da Peygamber'den bir icazettir (Aynî).

[20] Hadîsin bir rivayetinde bildirildigine göre, Bilâl gidip bu hurmayi sahibine reddetmistir. Hadîsin bâb basligina uygunlugu; Peygamber'in "Bu ribânin kendisidir, bunu yapma" kavlinden anlasilir. Çünkü ribâ alisverisinin reddedilmesi vâcib olan seylerden oldugu bilinmistir.

Bu alisverisin merdûd oldugu hükmü, bu hadîsten su suretlerle alinir: "Evveh" ta'bîrinin tekrarli zikredilmesiyle; "Bu ribânin kendisidir" ta'bîr bu-yurulmasiyle; hadîsin sonunda ribâdan salim bir mübadele sureti Ögretilmis bulunmakla (Aynî).

Buhârî'nin Kusmeyhenî nüshasinda "Indenâ" seklinde; Hamavî ve M üstemi! nüshalarinda ise "Indî" seklinde gelmistir. Ebû Zerr'den baska bütün Bu-hârî nüshalarinda "Li-yat'ama'n-Nebiyy = Peygamber'in yemesi için" seklinde, Ebû Zerr nüshasinda ise "Li-nut'Ime'n-Nebiyye = Peygamber'i yedirmemiz için" seklinde gelmistir.

Evveh, sikâyet, hüzünlenme, demlenme ifâde eden bir kelimedir. Dilimiz-âh, vâh, oh, of denilir.

[21] Hadfeînbâbbasligina uygunlugu açiktir. Çünkü hadîs basliktaki dört seyi içine almakta ve onlari sâmil bulunmaktadir.

Ibn Umer'in bu uygulamasi e!-Câmi'u's~Sahîh'm el-Ismâîlî nüshasinda bu isnâdla mevsûlen rivayet edilmistir.

Umer ibn Hattâb'in "Mütevelli olan kimsenin örfe göre vakif maldan yemesinde günâh yoktur" demesi, vakif idare edenlerin ma'rüf derecede o maldan faydalanmalarinin caiz oldugunu beyân etmistir.

[22] Hadîsin basliga delîlligi "Yâ Uneys,bu todmag/r..."sözlerindedir.Çünkü Peygamber'in bu emri, Uneys'e bu isi tevfîz etmektir.

[23] Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in bizzat dînî cezayi uygulamayip baskalarina emretmeyidir ki, bu da o isi gördürmeye baskasini tevkil etmektir. Bundan devlet baskaninin cezalan uygulamayi bizzat üzerine almayip, baskalarini tevkil etmesinin caiz oldugu ve bir de sarhosa cezanin hemen uygulanmasi hükmü alinmistir.

[24] Hadîsin bâb basligina delîlligi açiktir. Bu, Hacc Kitâbi'nin "Gerdanlik iplerini eliyle takan kimse bâbi"nda daha uzun sened ve metinle verilen hadîsin bir parçasidir. O hadîsin bas tarafi söyledir:

Amre bintu Abdirrahmân söyle haber vermistir: Ziyâd ibn Ebî Sufyân, Ai-se'ye bir mektûb gönderdi de, mektubunda:

— Abdullah ibn Abbâs: "Kim ki Mekke'ye kurbanlik gönderip Ka'be'ye hediye ederse, kurbâni kesilinceye kadar hacilara ihrâmli iken islenmesi haram olan seyler, O kimseye haram olur" diyor; siz ne dersiniz? diye sormustu.

Âise cevaben:

— Bu mes'ele Ibn Abbâs'in dedigi gibi degildir. Ben (hicretin dokuzuncu yilinda) Rasûlullah'in Ka'be'ye hediye gönderdigi kurbanliklarin gerdanlik iplerini iki elimle büktüm... diyerek, yukaridaki kismi söyledi.

Hadîsin burada getirilme sebebi, Rasûlullah'in iki eliyle gerdanlik taktigi kurbanlik develerinin Mekke'ye gönderilmesi ve nahr gününde kestirilmesi hususunda Ebû Bekr'i tevkil etmesidir.

[25] Hadîsin bâb basligina uygunluk yeri, Ebû Talha'nin Rasûlullah'a: "Yâ Rasûlullah, bu bustân Allah için bir sadakadir... Sen bu bustânimi istedigin yere tahsis et" diye Rasûlullah'a vekâlet vermesi, Rasûlullah'm da bunu reddetmemis olmasidir. Su var ki Rasûlullah bu vekâleti bizzat infaz etmeyip, Ebû Talha tarafindan yakinlarina taksimini emretmistir. Rasûlullah tarafindan bu vekâletin kabul edilmesinden de vekâletin kabû! ile tamâm olacagi hükmü alinmistir.

[26] Hadîsin basliga delîlligi, emniyetli hazinecinin âmirinin kendisine olan emrine göre hazîneden harcama yapmasi, mal vermesi tefvîz edilmis olmasidir. Bu hadîs Zekât Kitâbi'nda "Hizmetçinin ecri" babinda da geçti.

Rahman ve Rahim olan A ilah 'in ismiyle

41- KITÂBU'L-MUZÂRA'A

(Ekincilik Akdi Yapma Kitabi) [1]

1- Ekin Ekmenin Ve Agaç Dikmenin Bunlarin -Iv Hfrbirindfa Yenildigi Zamanki Fazileti Bâbi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Simdi bana ekmekte oldugunuz tohumu haber verin. Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirenler Biz miyiz? Eger dileseydik muhakkak ki onu bir ot kirintisi yapardik da siz de sasakalirdiniz" (ei-vskia: 63-65) [2].

1- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip söyle dedi: Bize Ebû Avâ-ne tahdîs etti. H ve yine bize Abdurrahmân ibnu'l-Mübârek tahdîs edip söyle dedi. Bize Ebû Avâne, Enes'ten tahdîs etti. Enes (R) dedi ki: Rasûlullah (S): söyle buyurdu: -'Hiçbir müslümân yoktur ki, bir agaç diker yâhud ekin eker de bunlarin herbirinden bir kus yâhud bir insan yâhud bir hayvan yesin de, kendisi bundan faydalanmasin! Muhakkak buna mukaabil o müslümân için bir sadaka sevabi olmustur".
Ve yine bize Müslim (ibnu Ibrâhîm el-Ferâhîdî el-Basrî) söyleyip söyle dedi: Bize Ebân tahdîs edip söyle dedi: Bize Kâtâde tahdîs edip söyle dedi: Bize Enes, Peygamber(S)'den tahdîs etti [3].

2- Zirâat Aletiyle Mesgul Olmanin Akibetlerinden Yâhud Zirâatte Emrolunan Sinirin Geçilmesi Nevinden Sakinilacak Seyler Râbi

2-.......Ebu Umâme el-Bâhilî (R) bir kerresinde bir demir saban ve zirâat âletinden birsey gördü de hemen söyle dedi: Ben Rasû lullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Bu âlet bir ailenin (sinirdaki evine girerse, o eve muhakkak bir zelîllik (horluk, hakîrlik) girdirilir"[4]

Ebû Abdillah el-Buhârî: Ebû Umâme'nin ismi Sudey ibnu Ac-lân'dir, dedi [5].

3- Zirâat Için Köpek Edinilmesi Babi

3-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Her kim (yaninda) köpek tutarsa, su muhakkak ki, her gün o kimsenin amelinden bir kirat eksilir. Zirâat köpegi yâhud koyun köpegi edinmek bundan müstesnadir",
Ibnu Sîrîn ile Ebû Salih, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'-den olmak üzere "Koyun köpegi yâhud zirâat köpegi yâhud av köpegi müstesnadir" buyurdu, demislerdir.
Râvî Ebû Hazim da yine Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'-den olmak üzere "Av köpegi yâhud davar köpegi müstesnadir" buyurdu, demistir [6].

4-..... (Küçük sahâbîlerden olan) Sâhib ibn Yezîd tahdîs etti ki, kendisi Ezdu Senûe kabilesinden ve Rasûlullah'in sahâbîlerinden bir adam olan Sufyân ibn Ebî Zuheyr'den isitmistir. Sufyân söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Her kim ne ekin, ne de sagim hayvani korumayan bir köpek edinirse, onun iyi amelinden her gün bir kîrât eksilir".
(Sâib ibn Yezîd dedi ki:) Ben (hadîsi tesbît için Sufyân ibn Ebî Zuheyr'e): Hakîkaten sen bu hadîsi Rasûlullah'tan isittin mi? dedim. O da cevâb olarak ve Ka'be'yi isaret ederek: Su Mescid'in Rabb'ine yemîn ederim ki, evet O'ndan isittim, dedi [7].

4- Çiftçilik Için Okuz Kullanilmasinin Hikmeti) Babi

5-.......Ebü Hureyre(R)'den (söyle demistir): Peygamber (S) söyle dedi:
" Bir kimse bir öküz üzerine binmisti. Bu sirada hayvan o kimseye yüzünü çevirip bakti da:
— Ben bunun için yaratilmadim; ben tarla sürmek için yaratildim, dedi."
Peygamber: "Ben hayvanin böyle söyledigine inandim; Ebû Bekr ile Umer de inandi.
Bir kerre de bir kurt bir koyunu yakaladi. Çoban onun arkasindan gitti (ve koyunu biraktirdi). Bunun üzerine kurt, çobana hitaben:
— Yirtici hayvan gününde koyunu benden kim kurtarir? O gün koyunun benden baska çobani bulunmayacaktir! dedi".
Peygamber (S): "Ben kurdun böyle söyledigine inandim; Ebû Bekr ile Umer de inandi" buyurdu.
Râvî Ebû Seleme: Peygamber'in bu kissayi anlattigi gün Ebû Bekr ile Umer o cemâat içinde yoklardi, dedi [8]

5- Bâb: Mal Sahibi Baska Bir Kimseye: "Su hurmaligin veya bagin sulamak ve timor etmek gibi islerini üzerine al da, mahsûlünde benimle ortak ol" Dedigi Zaman (Bu Ortaklik Akdi Caiz Olur) [9]

6-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: (Peygamber -S- Medine'ye geldigi zaman) Ensâr, peygamber'e:
— Hurmaliklarimizi bizimle Muhacir kardeslerimiz arasinda tak-sîm et, dediler.
Peygamber:
— "Hayir (öyle olmaz)" buyurdu.
Bunun üzerine Ensâr (Peygamber'in emriyle Muhâcirler'e):
— Terbiye etme ve sulama islerini siz üzerinize alin da, sizi mahsûlde ortak yapalim, dediler.
Bu suretle Ensâr ve Muhacirler:
— (Peygamber'in emrini) isittik ve itaat ettik, dediler [10].

6- Agaç Ve Hurma Agaci Kesme(Ntn Hükmü) Babi

Ve Enes: Peygamber (S) hurma agaçlarinin kesilmesini emretti de agaçlar kesildi, demistir [11];

7-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (söyle demistir): Peygamber (S) Benu'n- Nadîr Yahûdî kabilesinin Buveyre sehrinin hurmaliklarini yakti ve kestirdi. Iste bu Buveyre için sâir Hassan ibn Sabit su beyti söyler:
Ve hâne alâ serâti Benî Lueyyin Harîkun bi'1-Buveyraü mustatîru

7- Bâb: (Bu, Geçen Babin Bir Fasli Gibidir)

8-.......Râfi' ibnu Hadîc (R) söyle dedi: Biz Medîne ahâlîsinin ekin ekme yeri (yânî tarla) yönünden

en çogu idik. Biz arazîden bir kismi mal sahibine âiddir diye isimlendirilmis olarak diger tarafini kiraya verir idik. Râfi' dedi ki: Bazen bu kisim musîbete ugrar (helak olur), kiraya verilen arazî selâmete çikar; bâzi defa da aksine, kiraya verilen asil arazî musîbete ugrar da, mal sahibine ayrilan kisim âfetten selâmete çikardi. Iste bunun için bu sekilde kiraya vermekten nehyolunduk. Altin ve gümüse gelince, o zamanda (bunlarla kira âdeti) yoktu [12].

8- Mahsûlün Yarisi Yâhud Üçte Biri; Dörtte Bîri Gibi Belli Bir Mîkdâri Üzerine Ekincilik Akdi (Yapmanin Hükmü) Babi [13]

Ve Kays ibn Müslim, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Alî ibn Huseyn el-Bâkir'dan söyledi ki, o: Medine'de hiçbir hicret evi sahibi müstesna olmamak üzere, bütün Muhacirler mahsûlün üçte biri, dörtte biri tarla sahibine âid olarak zirâat ederler, demistir [14] Alî, Sa'd ibn Mâlik, Abdullah ibn Mes'ûd, Umer ibn Abdilazîz, Kaasim, Urve, Ebû Bekr ailesi, Umer ailesi, Alî ailesi ve Ibn Sîrîn hep müzâraa yânî ekincilik akdi yaptilar [15].
Abdurrahmân ibn Esved de: Ben amcam Abdurrahmân ibn Yezîd ile tarlalarimizda ekme ortakligi yapardim, demistir [16]. Umer ibn Hattâb da devlet baskanligi zamaninda ziraatçi insanlarla, eger tarla ile beraber tohumu da kendi yanindan verirse mahsûlün yansi; eger tohumu ziraatçilar getirirse üçte biri gibi bir mikdâri kendisine âid olmak üzere, ekincilik akdi yapmistir [17]. el-Hasen de: Tarlanin iki ekinciden birine âid olmasinda ve masrafin iki ortak tarafindan ortaklasa te'mîn edilmesinde hiçbir sakinca yoktur, demistir, ez Zuhrî de bu görüsü görmüstür [18]. Yine el-Hasen el-Basrî: Pamuk ve zeytin gibi mahsûlleri toplamak ve yari yariya taksim etmek üzere ortaklikta dînî bir sakinca yoktur, demistir [19]. Ibrâhîm Nahaî, Ibn Sîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, Hakem ii ibn Uteybe, Zuhrî ve Katâde: Dokuyacagi bezin üçte bir ve dörtte bir gibi bir mikdân çulhaya âid olmak üzere iplik verilerek ortaklik akdi yapmayi caiz görmüslerdir [20].
Ma'mer ibn Râsid: Yük hayvanini ta'yîn edilen bir müddete kadar, kazanci üçte bir yâhud dörfae bir hesabiyle taksîm edilmek üzere kiraya vermekte sakinca yoktur, demistir [21].

9-.......Abdullah ibn Umer (R), Nâfi'e, Peygamber'den haber verip söyle demistir: Peygamber (S), Hayber arazîsinden çikacak meyveden, ekinden her mahsûlün yarisi Hayber ahâlîsine âid olmak üzere muamele yapti. Ve Rasûlullah bu mahsûlden kadinlarina yüz vesk verirdi ki, bunun seksen veski hurma, yirmi veski de arpa idi [22].
Sonra Umer, Hayber arazîsini kit'alara ayirdi ve Peygamber'in kadinlarim ya bu arazîden ve suyundan birer parça almalari yâhud Peygamber zamaninda oldugu gibi mahsûlünden vesk almalarini yürütecegi hususunda muhayyer kildi. Onlardan bâzilari arazîyi, bâzilari da veski tercih ettiler. Âise ise arazî almayi tercîh etmisti [23]

9- Bâb: Arazî Sahibi Ekincilik Akdinde Belli Seneler Sart Kilmadigi Zaman? [24]

10-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle dedi: Peygamber (S) Hayber arazîsinden çikacak meyveden, ekinden her mahsûlün yarisi Hayber ahâlîsine âid olmak üzere ekincilik muamelesi yapti [25].

10- Bab (Bu, Geçen Babin Bir Fasli Gibidir)

11-.......Amr ibn Dînâr dedi ki: BenTâvûs'a: Keski muhâbara akdini terketsen! Çünkü bâzi sahâbiler, Peygamber (S) muhâbara yoluyla zirâatten nehyetti diyorlar, dedim. Tâvûs: Ey Amr, ben onlara veriyorum ve onlari zengin kiliyorum (yâhûd onlara yardim ediyorum). Ve bana Peygamber bundan nehyetti diyenlerden daha bilgili olan kimse, yânî Ibn Abbâs haber verdi ki, Peygamber (S) bundan (yânî arazîyi ücret mukaabili kiraya vermekten) nehyetmemistir; fakat: "Sizden birinizin tarlasini zirâat için dîn kardesine (meççânen) vermesi, kendisi için o arazî mukaabilinde belli bir ücret almasindan daha hayirlidir" buyurmustur, dedi [26].

11- Yahüdiler'le Ekincilik Akdi Yapmak Babi [27]

12-.......tbn Umer(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S) Hayber arazîsini Yahûdîler'e, o arazîde çalismalari ve onunla zirâat yapmalari ve arazîden çikacak mahsûlün yarisi kendilerinin olmak üzere verdi [28].

12- Ekincilik Akdinde Mekruh Olan Sartlar Babi

13-.......Râfi' ibn Hadîc (R) söyle demistir: Biz Medine ahâlîsi içinde en çok tarlasi olanlar idik. Herbirimiz arazîsini "Su parça bana, su parça da sana âid olsun" diyerek kiraya verir idi. Bazen burasi mahsûl verirdi de su taraf mahsûl bitirmezdi (ve hakki zayi' olurdu). Bunun için Peygamber (S) tarla sahihlerini bu nevi' ekincilik akdinden nehyetti [29].

13- Bâb: Bir Kimse. Bu Zirâatta O Topluluk Lehine Bir Iyilik Ve Salâh Bulundugu Hâlde, Izinleri Olmaksizin Bir Toplulugun Malinda Zirâat Yaptigi Zaman (Bu Zirâat Kime Âid Olacaktir)?

14-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurdu [30]. "Üç kisilik bir cemaat yürümekteler iken onlari yagmur yakaladi. Hemen bir dagdaki bir magaraya sigindilar. Akabinde girdikleri magaranin agzina dagdan büyük bir kaya düstü ve üzerlerine magarayi kapatti. Bunlar birbirlerine;

— Allah için elverisli olarak islemis oldugunuz bir takim ameller düsünün de onlarla Allah'a duâ

edin, belki Allah bu kayayi size açar, dediler.
Onlardan biri söyle dedi:
— Yâ Allah! Su muhakkak ki benim ihtiyar yasli babamla anam vardi. Bir de küçük kiz çocuklarim vardi. Ben onlar üzerine çobanlik yapardim. Yanlarina gittigim zaman süt sagardim da babam ile anamdan baslar, çocuklarimdan önce onlara süt içirirdim. Bir gün geç kaldim da aksama girinceye kadar gelemedim. Geldigimde onlari uyumuslar buldum. Yapageldigim gibi süt sagdim. Onlari uyandirmayi ve onlardan önce çocuklara süt içirmeyi istemedigim için, bas uçlarinda dikildim. Çocuklar ayagimin yaninda agliyorlardi. Nihayet fecr dogdu. Eger benim bu isi senin rizâni aramak için yaptigimi biliyorsan, bize bu sikintili hâlden bir açiklik aç da oradan gökyüzünü görelim! diye duâ etti.
Bunun üzerine Allah biraz açti da onlar gökyüzünü gördüler. Bunlardan bir digeri:
— Yâ Allah! Su muhakkak ki, benim bir amucam kizi vardi. Ben o kizi erkeklerin kadinlari sevmekte olduklarindan daha siddetli bir surette severdim. Ben ondan murâd almak istedim. O, ben kendisine yüz dînâr getirmedikçe kabul etmeyip dayatti. Ben bu parayi aradim, nihayet yüz dînâri topladim. Kizin iki ayagi arasina ulastigim zaman kiz bana: Ey Allah 'm kulu! Allah'tan kork, yaratici kudretin bekâret mührünü açma; ona ancak hakki ile yâni nikâh ile aç, dedi. Bunun üzerine ben de kizin üstünden kalktim. Eger benim bu isi senin hosnûdlugunu aramak için yaptigimi bilmekte isen, bize bir açiklik ihsan et! diye duâ etti.
Bunun üzerine kaya biraz daha açildi.
Üçüncü de söyle dedi:
— Yâ Allah! Ben onalti ritl ölçegi ücret mukaabilinde ücretli bir isçi tutmustum. Isini bitirince, hakkimi bana ver dedi. Ben de hakkini kendisine sundum. Fakat o ücreti almadan gitti. O günden sonra ben onun ücreti ile zirâat etmekte devam ettim. Nihayet o ücretten çobani ile beraber bir sürü sigir topladim. Sonra o isçi bana geldi de:
— Allah'tan kork (ücretimi ver), dedi. Ben de:
— Su sigir sürüsüne ve çobanina gitve onlari al, dedim. O bana:
— Allah'tan kork da benimle alay etme, dedi. Ben de:
— Ben seninle eglenmiyorum; onlari al, dedim ve aldi. Eger benim bu isi senin rizâni kazanmak için yaptigimi bitmekte
isen, kalan kismi da aç, dedi.

Allah da magarayi tamâmiyle açti (onlar da yürüyüp gittiler) [31].
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve Ismâîl ibnu Ukbe, Nâfi'den yaptigi rivayette hadîsteki "Bagaytu (= Aradim)" kelimesi yerine "Sa-aytu(= Çalistim)" lâfzini söylemistir [32].

14- Peygamberdin Sahâbîlerinin Vakiflari, Harâc Arazîsi, Sahâbîlerin Zimmet Ehli Ile Ekincilik Akdi Ve Çalisma Akdi Yapmalari (Meselelerinin Hükümlerini Beyân) Babi

Ve Peygamber (S), Umer'e: "Sen bunun kökünü alinip satilmamak, lâkin onun mahsûlü in/âk olunmak üzere sadaka yap" buyurdu. Umer de onu bu suretle vakfetti [33].

15-.......Zeyd ibn Eslem'in babasi Eslem söyle demistir: Umer ibnu'l-Hattâb (R): Eger müslümânlarin sonu (yânî müstakbel hayâti endîsesi) olmasaydi, Peygamber(S)'in Hayber'i taksim ettigi gibi, ben de fethettigim herbir köyü muhakkak ganimet sahihleri arasinda taksim ederdim, dedi [34] .

15- Ölü Bir Arazîyi Diriltip I'mâr Eden Kimse Babi

Ve Alî ibn Ebî Tâlib, Kûfe'ye geldiginde harâb ve metruk Küfe topraginin i'niânni, ölü arazîyi diriltme
esâsini kabul ile saglamistir.
Umer de: "Her kim ölü bir arazîyi diriltip i'mâr ederse, onun mülkiyeti kendisine âiddir", demistir [35] .

16-.......Ve Umer ile Amr ibn Avf tan bu "Her kim ölü topragi diriltirse ona mâlik olur" sözü Peygamber'den olmak üzere rivayet olunuyor [36].Ve Amr ibn Avf, kendi rivayetinde "Sahibinin izni olmaksizin topragini fuzûlî olarak diriltmek isteyen zâlimin, o toprakta tasarruf hakki yoktur" sözünü ziyâde etmistir [37]. Ve yine bu konuda Câbir ibn Abdillah'tan, o da Peygamber (S)'den olmak üzere bunun benzeri bir metin rivayet olunuyor [38].

17-.......Bizeel-Leys, UbeydullahibnuEbîCa'fer'den; oda Muhammedibn Abdirrahmân'dan; odaUrve'den; odaÂise(R)'dentah-dîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim, hiçbir kimseye âid olmayan bir arazîyi i'mâr ederse iste o kimse (bu yere) daha haklidir" buyurmustur [39].
Urve: Umer ibnu'l-Hattâb kendi halifeliginde bu hükümle hükmetti, dedi [40].

16- Bab (Bu, Geçen Babin Bir Fasli Gibidir)

18-.......Mûsâ ibn Ukbe, Salim ibn Abdillah'tan; o da babasi Abdullah ibn Umer'den (söyle demistir): Peygamber (S) Veda Hac-ci'nda Akîk vâdîsinin ortasindaki Zu'1-Huleyfe'de gecelemek üzere konakladigi yerde iken (ru'yâsinda) kendisine "Sübhesiz sen mübarek bir vâdîde bulunuyorsun" denilmistir.
Seneddeki üçüncü râvî Mûsâ ibn Ukbe söyle dedi: Hacc seferinde Salim ibn Abdillah, babasi Abdullah ibn Umer'in vaktiyle Zu'l-Huleyfe'de bineginden inip, gecelemek üzere devesini çöktürdügü yere bizi indirdi. Abdullah ibn Umer'in: Rasûlullah Veda Hacci'na giderken bu vâdîde devesinden inip geceledigi yerdir, diye arayarak buraya gelip indigini Salim görmüstü. Burasi vâdînin içindeki mescidin alt tarafinda, vâdî ile yol arasinda tam ortalama bir mevki' idi [41].

19-.......Ibnu Abbâs, Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan: Peygamber (S) Vâdî'l-Akîk'te iken söyle

buyurmustur: "Bu gece bana Rabb'im tarafindan bir elçi geldi: Bu mübarek vâdîde namaz kil ve bu umre hacc içindedir de, dedi"[42]

17- Bâb: Arazî Sahibi. Ekinciye: Ben Seni, Allah'in Seni Burada Durdurdugu Müddetçe Durdururum Dedigi Ve Belli Bir Müddet Zikretmedigi Zaman, Mal Sahibi Ve Ekinci, Rizâlastiklari Sart Üzerinde Olurlar.

20-.......Ibn Umer(R)'den (söyle demistir): Umer ibnu'l-Hattâb, devlet baskanligi zamaninda Yahûdî ve Nasrânîler'i Hicaz topragindan çikardi. Rasûlullah (S) da Hayber üzerine gâlib geldigi zaman bunlari Hayber'Üen çikarmak istemisti. Çünkü Hayber üzerine gâlib geldigi zaman arazî Allah'a, Rasûlü'ne ve müslümânlara âid olmus da Rasûlullah Yahûdîler'i oradan çikarmak istemisti. Bunun üzerine Yahudiler, Rasûlullah'tan hurmaliklarin islerini görmek ve mahsûlün yansi kendilerinin olmak üzere, kendilerini Hayber'de birakmasini istediler. Bu istek akabinde Rasûlullah onlara.
— "Dediginiz sartlara göre istedigimiz müddetçe sizleri burada
birakiyoruz" buyurdu.

Böylece onlar, Umer bunlari Teymâ ve Erîha'ya sürünceye kadar Hayber'de kaldilar [43].

18- Peygamber(S)'In Sahâbîlerinden Bâzilarinin Diger Bâzilarina Zirâat Ve Meyve Hususunda Ücretsiz Ve Karsiliksiz Olarak Ortak Olmalari Ve Yardimlasmalari Babi [44]

21-.......el-Evzâî, Râfi' ibn Hadîc'in himayesinde olan Ebu'n- Necâsî Atâ ibn Suhayb'dan haber verdi. O söyle demistir: Ben Râfi' ibn Hadîc'den isittim; o da amucasi Zuheyr ibn Râfi'den. Zuheyr:
— Rasûlullah (S) bizleri, bize kolay olan bir isten nehyetti, dedi. Ben:
— Rasûlullah'in söyledigi sey elbette bir hakikattir, dedim. Zuheyr:
— Rasûlullah beni çagirdi ve: "Tarlalarinizla ne yapiyorsunuz (yânî onlari nasil idare ediyorsunuz)?" dedi. Ben de: Bunlari, sulak tarafi (bizim) olmak üzere ve hurmadan, arpadan vesk(denilen Ölçekler mukaabilinde îcâra (yânî kiraya) veririz, dedim. Rasûlullah: "Öyle yapmayiniz. Onlari ya kendiniz ekiniz, ya (ücretsiz olarak baskalarina verip) ektiriniz veyâhud da onlari bos tutunuz!" buyurdu.
(Bu hadîsi amucasindan isiten) Râfi':
— Ben senin kelâmini isitiyorum ve itaat ediyorum dedim, demistir (yânî: Ey Peygamberim, senin sözünü isittim ve sana tamâmiyle Ûâat ettim, demektir) [45].

22-.......Câbir (R) söyle demistir: Sahâbîler (Peygamber asrinda) arazîleri, mahsûlün üçte biri veya dörtte biri yâhud yarisi mukaabilinde zirâat ederlerdi. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Kimin tarlasi ve topragi varsa onu ya kendisi eksin, yâhud onu bir atiyye olarak versin (ektirsin); bunu da yapmazsa tarlasini (bos) tutsun" buyurdu [46].
Ve Ebû Tevbe er-Rabî' ibnu Nâfi*(241) söyle dedi: Bize Muâvi-ye ibn Sellâm, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) söyle demistir:

Rasûlullah (S): "Kimin arazîsi varsa onu kendisi eksin yâhud bir atiyye olarak dîn kardesine versin; bunu da yapmaktan çekinirse (icara vermeyip) arazîsini (bos) tutsun" buyurdu [47].

23-.......Amr ibnu Dînar söyle demistir: Ben yukarida geçen ve içinde kiradan nehiy bulunan Râfi ibn Hadîc hadîsini Tâvûs'a zikrettim. Tâvûs, if âl babindan "Yuzriu" (yâni kira ile baskasina ektirir) dedi de, (delîl getirmek için sunu ilâve etti): Çünkü Ibnu Abbâs (R) söyle dedi: Sübhesiz Peygamber (S) mahsûlün bir kismi ile ekincilik akdi yapmaktan nehyetmedi. Fakat: "Arazîsahibinin, topragini mü'min kardesine karsiliksiz ekime vermesi, belli birsey almak üzere kiraya vermesinden hayirlidir" buyurdu [48].

24-.......Ibn Umer'in himayesinde olan Nâfi' söyle demistir: Ibn Umer (R) Peygamber (S) zamaninda Ebû Bekr, Umer, Usmân zamanlarinda ve Muâviye'nin emirligi zamaninda ekim arazîlerini kiraya verirdi. Sonra Râfi' ibn Hadîc'ten Peygamber'in tarlalari kiraya vermekten nehyettigi rivayet olundu. Bunun üzerine Ibn Umer, Râfi* ibn Hadîc'e gitti. Ben de onunla birlikte gittim. Râfi'den bu rivayetini sordu. O da:
— Peygamber (S) tarlalari kiraya vermekten nehyetti, dedi. Bu cevâb üzerine Ibn Umer bana hitâb ederek:
— Ey Nâfi', sen kesin olarak bilirsin ki, biz tarlalarimizi Rasû-lullah'in zamaninda, tarlanin sulak, verimli yerlerinin mahsûlü arazî sahibine âid olmak ve samandan da birsey verilmek üzere, kiraya verirdik, dedi [49].

25-....... Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Salim haber verdi ki, babasi Ibn Umer (R): Ben iyi bilmekteyim ki, Rasûlullah (S) zamaninda tarla kiraya verilirdi, demistir. Sonra Abdullah ibn Umer, Peygamber'in arazîyi kiraya vermek hususunda kendisinin bilmedigi bir hüküm ortaya çikarmis olmasindan korktu da (her ihtimâle karsi) arazîyi kiraya vermeyi terketti [50].

19- Arazîyi Altin Ve Gümüs Para Karsiliginda Kiraya Verme(Nin Cevazi) Babi

Çünkü Ibn Abbâs: Sizin yapmakta oldugunuz islerin en faziletlisi, içinde dikili agaç olmayan arazîyi altin, gümüs akçe ile seneden seneye kirâlamanizdir, demistir [51].

26-.......Râfi' ibn Hadîc söyle demistir: Bana amucalanm (Zuheyr ile Muzhir), Peygamber (S) zamaninda sahâbîler, tarlanin sulak parçasinda biten mahsûl ile yâhud arazî sahibinin istisna ettigi (mahsûlün üçte bir, dörtte bir gibi) bir mikdâri kendisine verilmek üzere, tarlayi kiraya verirlerdi. Iste Peygamber bu suretle arazîyi kiraya vermeyi nehyetti, diye tahdîs ettiler.
Râvî Hanzala: Râfi'e:
— Dînâr ve dirhem ile kiraya vermek nasildir? dedim..Râfi':
[52]

— Dînâr ve dirhem ile icar etmekte be's yoktur, dedi . el-Leys ibn Sa'd dedi ki: Öyle sanirim ki, kendisinden nehyolu-
nan husus öyle birseydir ki, eger halâl ve harami anlama sahibi olan kimseler onda düsünselerdi, içindeki tehlikeden (yânî helak üzerinde olusundan) dolayi ona cevaz vermezlerdi [53].

20- Bâb (Bu, Geçen Babin Bir Fasli Gibidir)

27-....... Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Peygamber (S) bir gün yaninda çöl ahâlîsinden bir adam bulundugu hâlde sunu anlatiyordu:
"Cennet ehlinden bir kimse (cennette) zirâat etmek hususunda Rabb'inden izin istedi de Allah ona:
— (Ey kulum!) Sen, arzu ettigin hâlde degil misin? diye sordu. O kimse:
— Evet, lâkin ben zirâat yapmayi arzu ediyorum, dedi." Peygamber devamla dedi ki:
"Akabinde bu kimse tohum atti, tohumu hemen çabucak çikmaya, büyümeye ve biçilmek devrine erismeye basladi. Taneler yigini daglar misâli oldu. Bunun üzerine Yüce Allah:
— Ey Âdem oglu, al iste! Su muhakkak ki, seni hiçbirsey doyurmaz, buyurur!"
Bunun üzerine çöl Arabi:
— Vallahi bu zirâatçiyi ancak ya Kureysli yâhud Ensârî bir kimse bulursun. Çünkü Kureys ile Ensâr zirâat sahihleridirler. Biz bedevilere gelince, bizler zirâat sâhibleri degiliz, dedi.
Bedevinin bu sözü üzerine Peygamber (S) gülümsedi [54].

21- Bitki Ve Agaç Dikip Yetistirmek Hakkinda Gelen Hadîsler Babi [55]

28-........ Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Biz cumua gününün gelmesiyle sevinir, ferahlanirdik. Söyle ki: Bizim ihtiyar bir hanim ninemiz vardi. O her cumua günü, bizim su kenarlarina dikmekte oldugumuz silk (çogundur) denilen bitkinin köklerinden alip toplar, onlari bizim için bir çömlegin içine koyar ve buna arpa taneleri de ilâve ederek pisirirdi. RâvîYa'kûbdediki: Iyi bilmiyorum amma Sehl; Bu yemegin içinde ne iç, ne de et yagi vardi, demisti. Cumua namazini kilinca biz bu kadincagizi ziyaret ederdik. O da hazirladigi bu yemegi bize yaklastirir, ikram ederdi. Iste biz cumua günü olunca bu kadinin hazirladigi bu yemekten dolayi sevinirdik. Biz kusluk yemegini cumua namazindan sonra yer, öglen uykusunu da muhakkak cumua namazindan sonra uyurduk [56].

29-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Insanlar: EbûHureyre çok hadîs rivayet ediyor, derler. Ben kasden ihtiyarimla yalan söylersem, Allah bunu benden sorar. Yine insanlar: Muhacirler ve Ensâr için Ebû Hureyre'nin hadîsleri kadar hadîs söylemek müyesser olmuyor, derler. Fakat Muhacir kardeslerimi çarsilardaki alisverisleri mesgul ederdi. Ensâr kardeslerimi de mallarindaki ekim, dikim isleri mesgul ederdi. Ben ise (Suffe ehlinden) miskin bir kisi idim. Karnim tokluguna Rasûlullah(S)'in meclisine devam eder,,O'ndan ayrilmazdim. Ensâr ve Muhâcirler'in huzurda bulunamadiklari zaman ben hâzir bulunur, onlar Peygamber'in tebliglerini unuttuklari zamanlarda ben ezberler idim.

Bir gün Peygamber (S): "Sizden biriniz elbisesini ben su hitabemi bitirinceye kadar yayar da sonra elbisesini toparlayip gögsüne basarsa, muhakkak ki o benden isittigi makaalemden hiçbir seyi ebeden unutmaz" buyurmustu. Ben de yünden bürdemin bir parçasini Peygamber hitabesini söyleyip bitirinceye kadar yarisini yere serdim. Üzerimde baska elbisem de yoktu. Sonra o elbiseyi toplayip bagrima bastim. Peygamber'i hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, O'nun bu konusmasindan bu güne erisinceye kadar hiçbir seyi unutmadim [57]. (Ebû Hureyre devamla:) Allah'a yemîn ederim ki, Allah'in Kitâbi'ndaki iki âyet olmasaydi, size ben kat'iyyen bir sey rivayet etmezdim, demis ve su âyetleri okumustur:

"Hakikat indirdigimiz o açik açik âyetlerimizi ve dogruyu, biz Kitâb 'da insanlara onu pek asikâr bir surette bildirdikten sonra gizleyenler; iste onlara hem Allah la'net eder ve hem la'net etmek sâ-nindan olanlar la 'net eder. Ancak tevbe edenler, düzeltenler ve hakikati iyice açiklayanlar baska. Ben artik onlarin günâhlarindan geçerim. Ben en çok tevbe kabul edenim, en çok merhamet edenim" (ei-Bakara: 159-160) [58]

---

[1] Bu kitâb basligi Buhârî nüshalarinda farkli sekillerde gelmistir:

Asîlî ve Kerîme nüshalarinda "Mâ câe fi'1-Harsi ve'1-Muzâraa" seklinde gelmis. Yûnînî ve Kastallânî nüshalarinda da bu rivayet tercîh edilmistir.

Nesefî ve Kusmeyhenî nüshalarinda "Kitâbu'l-Muzâraa" seklinde gelmis, Besmele de unvandan sonraya konulmus. Müstemiî nüshasinda "Kitâbu'1-Hars" bâzi nüshalarda da "Kitâbu'1-Hars ve'I-Muzâraa" seklindedir.

el-Muzâraa: Mufâale vezninde, ekincilik veçhile muamele eylemek ma'nâsi-nadir ki, meselâ biri tarla ve tohum verip, diger islemek veçhile olan ortaklik muamelesi gibi... (Kaamûs Ter.)

Fikih'ta Muzâraa, bir taraftan arazî, öbür taraftan çalisma ve mahsûl aralarinda belli nisbetle taksim olunmak üzere yapilan bir nevi' ortaklik akdidir. Bu akd de diger akidler gibi îcâb ve kabul île gerçeklesir.

[2] Yânî bu bâb ekin ekmenin ve agaç dikmenin, bunlardan yenilip faydalandigi zaman sahibine âid olacak sevabi ve fazileti hakkindadir.

Buhârî'nin bu âyeti burada getirmesi "O tohumu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirenler biz miyiz?" sorusu ile gayet belîg bir ni'met hatirlatmasi ihtiva etmesinden dolayidir. Bu sebeble Nesefî, Tefsîr'inde Ebû Hureyre'den Rasûîullah(S)'in: "Hiçbiriniz ekini ben zer' ettim, ben bitirdim demesin, fakat ben hars ettim, yânî tohum attim, desin" buyurdugu nakledilmistir. Bu hadîsi Ibn Ebî Hatim merfû' olarak rivayet etmistir.

Bu âyette ekin ekmenin mubâhligma delîl getirme noktasi söyledir: Yüce Allah, ekmekte oldugumuz tohumlari bitirmekle bize ni'met hatirlatmasi yapmistir. Bu da tohum ekmenin caiz olduguna delâlet etmistir. Çünkü yasak edilmis olan bir seyle ni'met hatirlatmasi yapilmaz (Kastallânî).

[3] Buhârî bu hadîsi bu babinda ayri ayri üç sened Ile vesîkalandirmistir ki, bu da hadîsin ilmî kuvvetini gösterir.' Bu hadîs diger hadîsçiler tarafindan da on kadar sahâbîden ayri ayri sened ve metinlerle rivayet edilmistir. Böylece bu zirâat ve agaç dikme hadîsinin sahîhligi ve mu'teberligi yönünden ayri bir mevkii vardir. Hiç sübhesiz Rasûlullah ekime ve dikime pek büyük bir ehemmiyet vermis ve sahâbîlerine bunlari tavsiye etmistir ki, sahâbîler tarafindan bunlar bize çesitli sekillerde nakledilmistir. Bunlardan bâzilarinin tercemeîerini kaynaklanyle birlikte verelim:

"Agaç diken hiçbir kimse yoktur ki, Allah ona diktigi agaçtan çikan meyve kadar ecr ve sevâb yazmasin" (Ahmed ibn Hanbel, Ebû Eyyûb'dan).

"Agaç diken herbir kimseye o agaçtan yenilen mahsûl muhakkak bir sadaka olur. O agaçtan çalman da yine onun Için bir sadaka olur. Vahsî hayvanlarin yedigi de o kimse hesabina bir sadaka olur. Kuslarin yedigi de bir sadakadir. Her insanin ondan yiyip eksilttigi mahsûl de onu diken için bir sadakadir" (Müslim, Atâ ibn Ebî Rebâh yolu ile Câbir'den).

"Câbir dedi ki: Ümmü Ma'bed yâhud Ümmü Mübessir el-Ensârî kendisine âic hurmalikta iken yanma Peygamber geldi ve kadina: "Bu hurmalari kim dikti, müslim mi: kâfir mi?" dedi. Kadin: Müslim, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Peygam ber (S): "Bir müslümânm diktigi agacin meyvesinden, ektigi ekinin mahsûlünden herhangi bir insan, bir hayvan veya herhangi bir sey yerse, o yenilen meyvt agaci, diken müslim için sadaka olur" buyurdu" (Müslim, CâbIr'den).

Ebu'd-Derdâ Sam'da agaç dikerken kendisine birisi ugramis da: Vay ser Rasûhillah'in yân ve arkadasi oldugun hâlde agaç mi dikiyorsun? dedi. Ebu'd-Derdâ da: Dur, acele etme! Ben Rasûlullah'm "Bir kimse bir agaç diker de agaçtan bir insan yâhud A ilah 'm mahlûkundan herhangi bir mahlûk meyve yerse, muhakkak bu yenilen mahsûl, diken kimse için sadaka olur" buyurdugunu isittim, demistir (Ahmed, Müsned).

[4] Hadîsin bâb basligina uygunluk noktasi, Rasûluliah'in demir saban görünce söyledigi sözdür. Bu hadîse göre baslik "Saban giren eve zillet, horluk giriyor; öyleyse onunla mesgul olmanin akibetlerinden sakinmak vâcib olur" hükmünü ifâde eder.

Zirâatten sakinmayi telkin eden bu el-Bâhilî hadîsi i!e bundan önce geçen ekincilik ve agaç dikmeyi tesvîk eden Enes ibn Mâlik hadîsi arasinda açik bir zidhk vardir.

Buhârî, bu zahirî zidligi giderme ve iki hadîsi uyusturmayi basliktaki iki suretle isârei etmistir: a. Sabanla, zirâat aletiyle mesgul olmanin akibetlerinden; b. Zirâatte emredilmis olan sinin geçmekten sakinmak suretiyle. Hadîsin sarihleri biraz kapah olan bu basligi "Zirâatle mesgul olmanin diger dînî vazifeleri yerine getirmeye mâni' olmasindan sakinmak" suretinde tefsîr ediyorlar.

Dâvûdî: Zirâatten sakindirmayi ifâde eden bu Ebû Umâme hadîsi, hudûd boyunda vatani savunma ve korumaya me'mûr edilmis olanlara mahsûstur, demistir. Su hâlde cebhedeki mücâhidler zirâatten ve hattâ cihâda mâni her nevi mesgul yetten men' edilmis olduklari hâlde, gerideki müslümânlar "Siz de on lara karsi gücünüzü/i yettigi kadar kuvvet., hazirlayin.." (el-Enfâl: 60) emri geregince, zirâatle ve ordunun ihtiyâçlarim saglamak için her türlü is seferberligi ile vazifeli bulunurlar. Iste hadîsin asil ma'nâsi da "Bir millet tamamen ziraatçi olur da vatanin korunmasi vazifesi ihmâl edilirse, o memlekete ebedî bir horluk çöker" demek olur.

[5]

Bu, Buhârî'nin el-Müstemlî nüshasinda gelmistir.
Bir rivayette: Ebû Umâme'nin râvîsi Muhammed ibn Ziyâd el-Elhânî, Ebu Umâme'nin adi Sudey ibn Aclân'dir dedi, demistir
[6]
Buhârî burada hadîsi üç yoldan rivayet etmis. Bu üç yolun rivayetleri birbirini tamamlayarak zirâat, koyun ve av köpeklerinin müstesnâligi bildirilmis, böylece zirâat ve koyun sâhibleriyle avcilarin köpek edinip kullanmalarinin mübâh oldugu anlasilmistir. Basliga uygunlugu da iste burasidir.
[7]
Bu hadîsin, hadîs usûlü bakimindan su ehemmiyetli özellikleri vardir:
a. Râvîlerin isitmesine dayanmasi.
b. Ilk râvînin rivayetini yemîn ile te'yîd etmis bulunmasi.
c. Sahâbînin sahâbîden rivayet etmis olmasidir ki, Sâib'in Sufyân'dan riâyetidir ve Sâib'in babasi da sahâbîdir.
d. Kabilesi zikredildigihâlde ismi ta'yîti edilmeyen Ezdu Senûe'nin de sa-hâbî olmasidir ki, bir isnâdda üç sahâbînin birlesmesi pek az vâki' olan bir meziyyettir.
[8]
Hadîsin bâb basligina uygunluk noktasi, öküze izafetle hikâye edilen "Ben çiftçilik için yaratildim" sözüdür. Ve bununla çiftçilik için çift sürme hayvani kul-lanilmasinin cevazina isaret edilmistir.
Buhârîbu hadîsi Isrâîl ogullari babinda da getirmek suretiyle, kissanin onlar zamaninda cereyan ettigini anlatmistir. Maamâfîh hayvanin bir mu'cize olarak kelâm etmesi, her ümmette görülmüstür.
Bu hadîste Peygamber iki halîfesinin imânlarinin kemâline yüksek bir i'ti-mâdini ifâde etmis, Allah'in kudretini tanima ve îmânlarindaki salâbetI kendi menzilesine yükseltmistir,
"Yevmu's-Sebu'" ta'bm hadîsin ma'nâsi müskil bir yeridir. Lügat yönünden "Yirtici canavarlarin hüküm icra ettigi gün" demektir. Bunun delâlet ettigi seyi ta'yînde çesitli îzâhlar ve ihtimâller ileri sürülmüstür. Bu hususta Kurtubî, Ibnu'î-Arabî, Kaadi Iyâz ve Nevevî'nin görüsleri dikkate deger.
Hulâsa: Hadîsteki "Yevmu's-Sebu'", bir ihtilâlin meydana getirdigi icti-mâî karisiklik zamani olabilir. Peygamber bunun fecî' netîcelerini bir kurdun agzindan belîg bir hikmet diliyle bildirmis, ümmeti nifak ve ayriliktan sakindirip Içtimaî dayanismaya tesvik etmistir (Kâmil Mîrâs, Tecrîd Ter,, VI. 199).
[9]
Buhârî, hadîsteki ile yetinerek, hüküm zikretmemistir
[10]
Hadîsin bâb basligina delîlligi "Terbiye etme ve sulama islerini üzerinize alin da sizi mahsûlde ortak yapalim" sözündedir. Fikih örfünde buna "Musâkaat Akdi" denilir: Bir tarafta mal, bir tarafta çalisip isleme ve mahsûlde belli nis-bette ortaklasma akdidir.
Ensâr hurmaliklarinin mülkiyetinin Muhâcirler'le aralarinda taksimini tek-lîf etmislerdi. Peygamber, yardimiasmanm bu derecesini fazla görüp, akann mülkiyeti Ensâr'm üzerinde kalmak üzere, Muhâcirler'in çalisma Ile ortakliklari seklini teklif etmis, böylece Ensâr'in aslî ve temel mülkiyet hakkini korumustur.
[11]
Bu, Namaz Kitâbi'nda; Mescidler bölümünde, CâhilIyet kabirlerinin desilmesi babinda senediyle getirdigi uzunca hadîsin bir parçasidir. Bu Enes hadîsi ile bâ-»ba delîl olmak üzere getirilen Ibn Umer hadîsi bir Ihtiyâç için veya harb gibi fbunu gerekli kilan bir zaruretle agaç kesmenin câizligini gösterir. Peygamber enu'n-Nadîr üzerine yapilan seferde, onlarin Buveyre mintakasindakI hurma-ihklarini harb zarureti Ile yaktirip kestirmisti.Sâir Hassan ibn Sabit bu Buveyre vak'asini metindeki beyti ile yâd etmistir.
[12]
Bu hadîsin buraya yazicilar tarafindan yersizce konulmus oldugu söylenmis ise de, buna söyle cevâb verilmistir: Hadîsin buraya girmesi su vecihtendir: Bir arazîyi bir müddetle kiralayan kimsenin o arazîde istedigi seyi ekmek ve dikmek hakki vardir. Müddet tamâm olunca arazî sahibinin, o dikilen seyleri söktürmeyi istemek hakki vardir. Iste bu da agaç kesme mübâhhgindandir. Bu kadarcik ilgi,-mutâbakaatta yeterlidir (Kastallânî).
Hadîste bildirilen bir nevi1 ortakliktir: Bir tarafta arazî sahibinin topragi, öbür tarafta yaricinin arazî sahibine âid arazînin bir parçasi üzerine ekmek suretiyle ortakliklari vardir. Fakat bu yolda kurulan ortaklik tehlikeli bir muamele oldugundan, men' edilmistir. Çünkü arazî sahibine ve isçiye âid olmak üzere iki kisma ayrilarak ekilen arazîden bazen bir kisminin, bazen öbür kisminin âfete ugramasi ve bu suretle iki taraftan birisinin zarar görmesi çok oluyordu.
[13]
Buhari bu basliktan sonra sahâbî ve tabiîlerden bir haylî âlimlerin cevaz hükmünü ifâde eden sözlerini ve fiillerini ta'lîkler hâlinde rivayet etti. Bu rivayetleri diger hadîsçiler senedleriyle getirmislerdir
[14]
Bunu Abdurrazzâk da Sufyân es-Sevrî'den senediyle rivayet etmistir
[15]
Bu ta'lîklerini de birçok hadîsçiler kendi eserlerinde senedleriyle ulastirarak rivâyet etmislerdir.
[16]
îbn Ebî Seybe bu ta'lîkte sunu ziyâde etmistir: Diger amcam Esved ile büyük amcam Alkame'nin mahsûlünden hisselerini Alkame ile Esved'e götürüp verirdim. Eger amcalarim ekincilik akdinde dînî bir sakinca görselerdi herhalde beni bu ekincilik akdinden men' ederlerdi, demistir.
[17]
Umer'in bu uygulamasini Beyhakî, Umer ibn AbdIlazîz vâsitasiyle mevsûlen ve daha tafsîlli surette rivayet etmistir: Umer Ibn AbdIlazîz dedi ki: Umer halîfe olunca Necrân, Fedek, Teymâ, Hayber ahâlîsini sürdü ve bunlarin evlerini barklarini, bütün mallarini Beytü'1-Mal hesabina satin aldi. Ya'lâ ibn Umeyye'yi bu mallar ve arazî üzerine âmil ta'yîn etti. Ya'lâ'ya verdigi ta'lîmâtta: "Bu arazîyi ,-, zîrâatçilere ekincilik suretiyle vermesi, eger Umer nâmina zirâatçiye tarla ile be-f, râber tohum, çift hayvani, demir saban da verirse mahsûlün üçte ikisi Umer'e, üçte biri de çiftçiye âid olmasi, eger tohum, çift hayvani, saban gibi zirâat âletleri ve edevati çiftçi tarafindan ÜstlenilIrse mahsûlün yarisi çiftçiye, yarisi da *' Umer'e âid olmak üzere ortalama taksim edilmesi; hurma, üzüm gibi meyvelerin üçte biri isçiye, üçte ikisi Umer nâmina taksîmi" emr olunmustu (Ibn Ha-
cer, Aynî).
[18]
Ibn Hacer, bu ta'lîki Saîd ibn Mansur senediyle rivayet etti dedi. Aynî ise, ben bunu çok aradim, hadîs kitâblarinda bulamadim, dedi.
[19]
Ibnu Battal, Ahmed ibn Hanbel'in mezhebi de bu oldugunu, fakat Ebû Hanî-fe, Mâlik, Safiî'nin bunu men' ettiklerini bildirmistir. Men' sebebi mechûl semen üzerine akdedilen icâre olmasidir.
[20]
Bu zevatin görüslerini sirasiyle el-Esrem ile îbn Ebî Seybe rivayet etmislerdir.
[21]
Ma'mer'in görüsünü, Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmistir.
[22]
Vesk, Peygamber sâ'i Ile altmis sâ'dir. Sâ ve müdd hesabi hakkindaki ihtilâflar Zekât Kitâbi'nda geçmisti. Hanefîler'ce bir sâ'in 1040 dirhem oldugu da orada bildirilmisti.
[23]
Hadîsin basliga uygunlugu "Peygamber Hayber arazîsinden çikacak meyve ve ekinden her mahsûlün yarisi üzerine muamele yapti" sözündedir (Aynî).
Bu hadîste muzâraa ve muhâbara akdi yapmanin cevazi vardir. Çünkü Peygamber bunu takrir etmis ve bu takrîr de Ebû Bekr devrinde ve Umer'in onlari oradan sürmesine kadar devam etmistir (Kastallânî)

[24] Buhari, caiz olur veya olmaz'dan ibaret olan "izâ"nin cevâbini, o konuda görüs ayriliklari bulundugu için zikretmemistir.

[25] Bu hadîs, daha tam olarak biraz önce geçti. Burada baslik için ayri bir yoldan kisaca getirdi. Hadîste müddet beyânina bir girisme bulunmadigi için, baslikla arasindaki uygunluk meydandadir.

[26] Bu îbn Abbâs hadîsi, arazî sahibinin kira bedeli ve ücreti almasinin caiz oldugunu Ifâde etmektedir. Bunda Peygamber'in kirayi nehyetmedigi açikça zikredilmekle beraber, kisinin kendi topragini mü'min kardesine ücretsiz olarak zirâat ettirmesinin daha hayirli oldugu bildirilmesi, ücret almanin cevazini ifâde eder. Çünkü ücretin terkedilmesinin hayir ve fazilet olmasi ücret alminin cevazina aykin degildir.

[27] Buhârî bu baslikla, müslümânlarla zimmet ehli arasinda ekincilik akdi yapmanin cevazinda hiçbir fark olmadigini kasdetmistir. Ancak hüküm zimmet ehlini sâmil olmakla beraber sâdece Yahûdîler'i zikretmistir.

[28] Hadîsin bâb basligina uygunlugu apaçiktir

[29] Hadîsin basliga uygunlugu "Su kit'a bana âid..." sözünden alinir. Bu söz hakikatte çekismeye götürücü bir sarttir. Hadîs yakinda geçmisti

[30] Bu Abdullah ibn Umer hadîsi Icâre Kitâbi'nin 13. babinda da geçti. Oradaki metin ile bunun arasinda öne geçirme, geri birakma, artirma, noksan, lâfiz degistirme gibi bâzi farklar bulunmakta beraber, kissanin ruhunda ve seklinde hiçbir fark ve karisma yoktur. Her iki metin karsilastinlirsa bu pek iyi anlasilir.

[31] Hadîsin basliga delîllik noktasi söyledir. Ücretle isçi tutan kimse ücretli için bir ücret ta'yîn etti. Isçinin ücretinden yüz çevirip gitmesinden sonra ücrette onun lehine iyilik ve salâh olan surette tasarruf etti. Eger onun ücretindeki bu tasarruf caiz olmasaydi, elbette bir ma'sîyet olacak ve onu Yüce Allah'a ulasmaya vesile yapamiyacakti.

[32] Buhârî bu ta'liki, Ismâîl ibn Ukbe'nin Nâfi'den yaptigi rivayetinin amcasi Mûsâ ibn Ukbe'nin metindeki rivayetinin ayni oldugunu, yalniz "Saaytu" lâfzinda ayrilik bulundugunu bildirmek için getirmistir.
Buhârî, Ismail'in bu rivayetini Edeb Kitâbi'nda "Ana babasina itaat edenin duasinin kabulü bâbi"nda senediyle getirmistir.

[33] Bu basligin birinci kisminin delilidir. Peygamber'In Umer'e: "Aslini ebediyyen sadaka et... " sözü sahâbînin vakfinin hükmüdür. Diger sahâbîlerin vakiflarinin hükmü de böyle olacaktir.
Buhârî Umer'in bu vakfi ile ilgili hadîsini Vasiyyetler Kitâbi'nda senediyle getirmistir.

[34] Yânî: Lakin müslümânlarin sonunu düsünmek, fethettigim köyü taksim etmememi, fakat onu müslümânlar üzerine bir vakif yapmami gerektiriyor.
Bu Umer hadîsi, basligin ikinci cüz'ü olan harâc arazîsinin ekincilik suretiyle isletilmesini ifâde etmektedir. Hakîkaten Umer kendi devlet baskanliginda fethettigi köylerin arazîsini gâzîler arasinda taksim etmeyip, bu arazîyi fethedilen köylerin ahâlîsine ekincilik suretiyle verip isletmistir, ki vakif hâlinde idare edilen bu arazîden müstakbel nesillerin fakirlerinin istifâdeleri saglanmistir.
islâm'in evvelinde fethedilen arazîler, gâzîler arasinda taksim edildigi hâlde, Umer'in böyle vakif hâlinde -velev ki müslümânlarin umûmunun yarari adina olsa bile- bir idare nizâmi kabû! etmesi, Peygamber'In bir emir1 ve beyânina dayanmaktadir. Buhârî buna baslikta isaret etmistir. Hadîsin tamâmini Vasiyyet Kitâbi'nda getirecektir.

[35] Umer'in bu kaanûnunu Imâm Mâlik el-Muvatta'da senediyle rivayet etmistir. Ebû Ubeyd Kaasim ibn Sellâm da Kitâbu'f-Enivâl.'ds Umer'in bu kaanûnunu bir emir ile i'lân ettigini rivayet etmistir.

[36] Bunu Ibn Ebî Seybe kendi Müsned'indt senediyle rivayet etmistir

[37] Bunu tshâk ibn Râhûye senediyle rivayet etmistir

[38] Bunu da Tirmizî rivayet etmistir.

[39] Rasölulallah'm bu aslî hadîsiyle râvî Amr ibn Av fin ziyâdesi birlikte ele alindiginda j ma'nâsi: Bir kimse ölü ve hiçbir müslümânin hakki ile ilgisi bulunmayan bir arazîyi diriltirse, o toprak onun olur. Fakat zâlimin, yânî baskasinin tasarrufunda bulunan arazîyi ekmek, dikmek., suretiyle istimlâke kalkisan zâlimin, bu toprakta tasarruf hakki yoktur demek olur.

[40] Umer'in bu hükmü bâb basliginda geçmistir.

[41] Bu hadîsin buraya girme ciheti söyledir: Buhâri bununla Zu'1-Huleyfe'nIn insanlarin oraya inmesi men' edildigi için i'mâr ile mülk edilmiyecegine, ölü arazîden faydalanmak ise caiz olacagina; buranin kimse Için mülk edinilmis olmadigina isaret etmis olmasidir. Bu kadarcik ilgi mutâbakaat vechinde yeterlidir (Aynî).

[42] Bu hadîsle bundan önceki hadîs, her ikisi de Hacc Kitâbi'nda geçmistir. Bu hadîsin oradaki rivayetinde râvîlerin isitmesi belirtilmistir.

[43] Hadîsin basliga uygunlugu "Bu sartlara göre istedigimiz müddete kadar sizleri burada birakiyoruz" sözündedir.
Rasûlullah vefati günlerinde bu müddete nihayete erdigini bildirmis ve gayri müslimlerin Arab Yarimadasindan tamamen çikarilmalarini vasiyyet etmisti.
Ebü Bekr'in devlet baskanligi zamaninda dînden dönme isyanlarinin söndürülmesi ile ugrasildigindan, nisbeten ikinci derecedeki islere bakilamamisti. Ebû Bekr Islâm'i sarsan bu isyanlari bertaraf edip Islâm birligini saglayarak vefat etti. Umer, Rasûlullah'in vasiyyetini yerine getirmek zamani geldigi için Hayber Yahûdîleri'ni Arabistan'dan Teymâ ve Erîha'ya sürdü. Teymâ, Arabistan'in kuzeyinde Sâm ile Vâdfl-Kurâ arasmda>>Iedîne'nin 350 km. kuzeyinde bir sehirdir. Erîha, Kudüs'ün 20 km. kuzeydogusunda, Lût DenIzi'nin kuzeybatisinda bir kasabadir.

[44] Yânî Peygamber(S)'In sahabelerinden arazî sahihlerinin, topragi olmayanlari zirâat ve meyve hususlarinda ücretsiz olarak ortak yapmalari ve yardimlasmalari babi.

[45] Hadîsin basliga uygunlugu: "Tarlalarinizi ya kendiniz ekiniz, ya karsiliksiz baskalarina verip ektiriniz... "sözündedir.Iste karsiliksiz verip ektirme, onlarin sikintilarina ortak olmak ve yardimlasmaktir. Peygamberin bu sözü sahîh icâreden nehiy degil, icârenin cevazi ile beraber ücretsiz ektirilerek mü'minin mü'.mine sikintisinda ortak olmasi ve yardiminin daha hayirli oldugunu bildirmektir.

[46] Hadîsin basliga uygunlugu: "Tarlayi atiyye olarak versin" sözündedir. Çünkü "Menha", atiyye yermek, karsiliksiz verip yardimlasmaktir.

[47] Bu Ebû Hureyre hadîsi de geçen Câbir hadîsi ma'nâsmdadir. Bunu MÜstûn de Buyu' Kitâbi'nda .getirmistir.

[48] ibn Abbâs'm bu hadîsi ekincilik akdi yapmanin Peygamber tarafindan nehye-dilmedigi, fakat mü'minlerin birbirlerine sefkatli ve müsamahali olmalarinin emredildigi hususunda gayet açiktir.

[49]
Ibn Umer'in bu hadîste tasvir ve ta'rîf ettigi ekincilik akdi, bambaska bir mâhiyettedir. Mahsûlün yarisi, üçte biri, dörtte biri gibi bir cüz'ü mukaabilinde ak-dolunmus degildir. Fakat tarlanin sulak bir kisminin bitirdigi mahsûl arazî sahibine âid olmak üzere yapilmis, zararli bir ekincilik akdidir. Iste Abdullah ibn Umer, hadîsteki nehiy bu nevi' akidlere yöneliktir demek istemistir. Yânî Rasûlullah'in nehyettigi arazî kiralamasi, içinde zararli sart bulunan kirâlama dir. Râfi' ailesi sulak kismin mahsûlü kendilerine âid olmak ve samandan da bir pay verilmek üzere kiraya verirlerdi. Bu ise mechûl üzere olan, zararli ve çekismeli olabilecek bir akiddir. Iste bu nehyedilmistir. Yoksa mutlak olarak kiraya vermek degil.

[50]
Buhârî de, Ibn Umer de bu hadîsle yukaridaki Râfi' hadîsinin mâhiyetini izhâr etmek istemistir.

[51]
Arazî mahsûlünün bir mikdâri mukaabilinde arazîyi kiraya vermenin cevaz veya kerâhatini ifâde eden iki muhtelif rivayet karsisinda arazînin nakidlerle kira-lanmasinin cevazinda ihtilâf edilmemistir. Buhârî Ibn Abbâs'in hadîsini ta'lîl için buraya koymustur. Bu ta'lîkI Vekî' kendi Musantiaf'mda senediyle Ibn Ab-bâs'tan, bu metin ile rivayet etmistir.

[52]
Hadîsin basliga uygunlugu "Dînâr ve dirhem ile arazî Icar etmekte be's yoktur" sözündedir,

Râfi'nin bu sözü ya kendi içtihadidir yâhud bunun cevazina nass tarikiyle bir bilgisi eklenmistir, yâhud dînâr ve dirhem ile kiranin nehiyde dâhil olmadigini bilmesine dayanmistir

[53]
Ebû Zerr nüshasinda burada "Buhârî dedi ki: el-Leys söyle dedi" seklinde gelmistir. Bu kisima da yukaridaki sened ile utanmistir.

[54]
Buhârî'nin bu hadîsi burada getirme sebebi, Ensâr ve Muhacirler'in zirâat sâ-hiblerinden olmalari delaletiyle, arazî kirasindan nehye dâir gelen hadîslerdeki nehyin, tenzîhî nehy olup tahrimî nehy olmadiklarim bildirmektir.

"Eger bu hadîsin buraya girdirilmesinin sebebi nedir? dersen, Ibnu'l-Munîr buna söyle cevâb vermistir: Suna tenbîh için girdirilmistir: Kiradan men' etme hadîsleri ancak mendûbluk için gelmis, vâcib kilma üzere gelmemistir. Çünkü Âdem oglu'un en siddetli surette hirsli oldugu hususlarda âdet, o seylerle me-tâ'lanmaktan men' olunmamasidir. Cennet ehlinden olan bu harisin zirâate hirsinin ve cennette bile ondan faydalanma isteginin bakî olmasi, onun bu is üzerine öldügüne delildir. Çünkü insan yasadigi hâl üzere ölür ve öldügü hâl üzere diriltilir. Bu da onlarin dünyâdaki son islerinin; arazî ile faydalanmanin cevazina ve bunun devam etmesine delâlet etmistir. Sayet arazîyi kiraya vermek ona ha» râm kilinmis olaydi, o sahis buna hirstan nefsini keserdi ve nihayet zihninde bu kadar subût sabit olmazdi" (Kastallânî, IV, 183).

"Sen diledigin hâlde yasiyor degil misin" vecizesinden, beser nefsinin dünyâ emellerinden ve lezzetlerinden her ne arzu ederse cennette bulundugu anlasilir. "Onlar altin tepsiler ve testilerle tavaf edileceklerdir. Canlarinin isteyecegi, gözlerinin hoslanacagi ne varsa hepsi oradadir ve siz içinde ebedî kalacak olanlarsiniz" (ez-Zuhruf: 71).

[55]
Yânî dikilmesi âdet olan bitki ve agaç köklerinin dikilip yetistirilmeleri hakkinda gelen hadîsler babi.

[56]
Hadîsin basliga delil yapilan yeri, kökü yenilen çogundur bitkisinin dikilip yetistirilmesidir. Bunun gibi yenilmesi âdet olan her nebatin dikilip yetistirilmesinin gerekli oldugu bildirilmis oluyor. Hadîsin bu kitaba girdirilmesi ise ekim ile dikimin bir bâbdan olmalari yönündendir.

Bu Sehl hadîsi, Cumua Kitâbi'nin sonunda da geçmistir.

[57]
"O kimse benden duydugunun hiçbir parçasini asla unutmaz" fikrasindaki unutmama, Peygamber'in sâdece o meclisteki konusmasina sikismis degildir. Bundan sonra Ebû Hureyre'nin Peygamber'den isittigi bütün tebliglerini sâmildir. Ebû Hureyre'nin bu unutmamayi yemîn ederek haber vermesi de buna delâlet eder. Ondaki bu hârika ezberleme kuvveti, Peygamber'in duasi bereketi ile kuvvet kazanmistir.

[58]
Buhârî bu hadîsi biraz daha kisa bir metin ile ilim Kitâbi'nda getirmisti. Burada getirme sebebi ise, Ensâr'in zirâatle, agaç dikmekle ugrasmalarini beyân etmektir. Hadîsteki "Mallarinin isleri" ta'bîrinden maksad, kendi arazîlerinde zirâatle agaç dikip yetistirmekle mesgul olmalaridir.

Âyet, Peygamber'in tebliglerini ögrenip de baskalarina ögretmeyerek gizleyenlere çok siddetli bir ceza haber vermektedir. Onun için bütün ögreticiler, âlimler üstlendikleri ilmi ve hakikatleri ögretip nesretmeli, görevlerini tam yapmalidirlar

42- KITABU'L-MUSAKAAT

(Meyve Agaçlarini Sulayip Timar Etmek Üzere Yapilan Ortaklik Akdi Kitabi) [1]

1- Bâb: Sudan Yararlanma Payi Hakkindadir [2]

Ve Yüce Allah'in su kavli: "Biz her diri seyi sudan yarattik, hâlâ inanmayacaklarim?"(ei-Enbiyâ: 30)[3]
Ve zikri ulu olan Allah'in su kavli:
"Içmekte oldugunuz o suyu gördünüz mü? O suyu beyaz ve yagmur yüklü bulutlardan siz mi indirdiniz, yoksa indiriciler biz miyiz? Eger dileseydik onu aci bir su yapardik. O hâlde sükretmeli degil misiniz?" (el-vâkia: 68-70) [4].
"el-Ucâcu", Mel-Murru(= Aci)" demektir. "el-Muznu", "es-Sehâbu (= Bulut)" demektir.

2- Bâb: Içmeyi Ve Taksim Edilmis Olsun Veya Taksim Edilmemis Olsun Su Sadakasini, Hibesini, Vasiyyet Edilmesini Caiz Gören Kimse Hakkindadir [5]

Ve Usmân ibn Affân söyle dedi: Peygamber (S): Rûme Kuyusu'nu -kendi kovasi da müslümânlarin kovalari gibi bu kuyu içinde, kendisine bir meziyet yirmaksizin müsterek faaliyette bulunmak üzere- kim satin alir da müslümânlara karsiliksiz hediye ederse, onun için cennet va'd edilmistir'* buyurdu.

Bunun üzerine Usmân onu satin almis(ve vakif yapmis)tir [6].

1-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Peygamber(S)'ebir bardak su getirildi. Peygamber bundan (bir mikdâr) içti. Saginda sahâ-bîlerin en küçügü bir genç bulunuyordu. Yaslilar da solunda idiler. Bu vaziyette Peygamber:
— "Ey genç, bardakta kalani ihtiyarlara vermeme izin verir misin?"dedi.
Genç sahâbî:
— Yâ Rasûlallah, Sen'den gelecek artigimi hiçbir kimseye ihsan edecek degilim, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah bardakta kalan suyu bu gence verdi [7].

2-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Enes ibn Mâlik'in evinde bulunan bir elcil besi koyununun sütü Rasûlullah için sagildi. Bu koyunun sütü yine Enes'in evinde bulunan kuyudan alinan bir mik-dâr su ile karistirildi ve Rasûlullah'a bir bardak ile verildi. O da bu bardaktan içti. Nihayet bardagi agzindan ayirdigi sirada solunda Ebû Bekr, saginda da bir A'râbî bulunuyordu. Umer, Rasûlullah'in (bu artigi) A'râbî'ye vermesinden korkarak: ;
— Yâ Rasülallah, yanindaki Ebû Bekr'e ver, dedi. Rasûlullah ise artigini sagindaki A'râbî'ye verdi. Sonra:

— "Saga; sira ile saga (ver)/" buyurdu [8].

3- Peygamberdin: "Su Fazlasi Men' Olunmaz'1 Kavlinden Dolayi"Su Sahibi Suya Kanincaya Kadar Suyu Kullanmaya Herkesten Daha Ziyâde Hakk Sahibidir" Diyen Kimse Babi

3-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): "Su fazlasi men' edilmez. Bu men' ile bin'n-netîce ot men' edilmis olur" buyurmustur [9].

4-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): "Fazla suyu (ihtiyâç sâhiblerinden) men' etmeyiniz; bu men' ile neticede ot fazlasini men' etmis olursunuz" buyurmustur [10].

4- Bâb: Bir Kimse Kendi Mülkünde Bir Kuyu Kazarsa (O Kuyuda Meydana Gelen Zarari) Ödemez

5-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: RasûluIIah (S) söyle buyurdu: "Ma'den ocagi hederdir. Kuyu hederdir, hayvan hederdir (yânî yaptigi zarari sahibi ödemez). Câhiliyet'ten kalma definede de beste bir devlet vergisi vardir" [11].

5- Kuyu Hakkinda Husûmet Ve Bu Konudaki Hüküm (Ve Kazanin Beyâni) Babi [12]

6-.......Abdullah ibnu Mes'ûd(R)'dan: (O, bir mecliste:) Peygamber (S): "Her kim müslümân bir kimsenin malim koparmak için yemininde yalanci olarak and içerse, kiyamet gününde Allah'in öf-kesine ugrayarak Allah 'a kavusur" buyurdu. Ve müteakiben de Yüce Allah'in: "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahayi satin alanlar; iste onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz, onlara bakmaz, onlari temize çikarmaz. Onlar için pek acikli bir azab vardir" (Âiu imrân: 77) âyetini indirdigini bildirdi, demistir.
Bu sirada (meclise) Es'as ibn Kays gelmis ve dinleyicilere hitaben: — Ebû Abdirrahmân ibnu Mes'ûd size ne tahdîs ediyor? Bu âyet benim hakkimda indirildi. Söyle ki: Amcaoglumun arazîsinde bana âid bir kuyu vardi. (O bunu inkâr ediyordu.) RasûluIIah bana: "Sâ-hidlerini hazirla"buyurdu. Ben: "Sâhidlerim yoktur" dedim. RasûluIIah: "Öyle ise yemin etmesini iste!" buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah, o yalan yere yernîn eder, dedim. Bunun üzerine Peygamber (S): "Her kim bir müslümânin malini koparmak için yalan yereyemîn ederse..." hadîsini zikretti. Allah da Peygamberinin bu sözünü tasdik ederek, bu âyeti indirdi, demistir [13].

6- Ihtiyâcindan Fazla Suya Sâhîb Olup Da Bunu Yolcularin Kullanmasindan Men' Eden Kimsenin Günâhi Babi

7-.......el-A'mes söyle dedi: Ben Ebû Salih'ten isittim, söyle diyordu: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Üç sahis vardir ki Allah kiyamet gününde onlara bakmaz, onlari temize çikarmaz, onlar için elem verici bir azâb vardir: (Birincisi) su kimsedir: Kendisinin yol üstünde ihtiyâcindan fazla suyu vardir da, onu yolculardan men' etmistir. (Ikincisi) su kimsedir: Devlet baskanina yalniz dünyâ metâ'i için bey'at etmis; devlet baskani ona dünyalik verirse hoslanir, vermezse öfkelenir. (Üçüncüsü) su kimsedir ki, bu da satilik malini ikindiden sonra (pazara) çikarir ve: 'Kendisinden baska ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, ben bu mala emîn ol kat'î olarak söyle söyle para verdim' der, satin alici olan kimse de onu tasdik eder (de o fiatla satin alir)."
Bundan sonra Rasûlullah (S) su âyeti okudu:
"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahayi satin alanlar; iste onlar; Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz, onlara bakmaz, onlan temize çikarmaz. Onlar için pek acitici bir azâb vardir'9 (Âiuimrân: 72) [14].

7-Su Yollarini Kapatma Ve Suyu Habsetme (Günâhini Beyân) Babi

8-.......Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) söyle demistir: Ensâr'dan bir kimse, Harre mevkiindeki

hurmaliklari sulamakta olduklari su yollarindan ve su nevbetinden dolayi Rasûlullah'in huzurunda Zu-beyr ibnu'l-Avvâm hakkinda sikâyet arzetti. (Bu yollardan geçen su evvelâ Zubeyr'in hurmaligina ugruyor, sonra da Ensârî'ninkini suluyordu. Bir kerresinde Zubeyr suyu tarlasinda tutup sulayacagi sirada) Ensârî, Zubeyr'e:
— Suyu birak da bize gelsin, demisti.
Fakat Zubeyr kendi hurmaligim sulamadan birakmak ve nevbe-tini komsusuna vermek istemedi. Iki taraf Peygamber'in huzurunda muhakeme oldular. Rasûlullah, Zubeyr'e:
— "Yâ Zubeyr, tarlani sula, sonra suyu komsuna dogru saliver!" buyurdu.
Ensârî öfkelendi de:
— Zubeyr halanin oglu oldugu için mi? diye (onu kayirdigina) ta'rîz etti.
(Onun bu saygisizca sözünden dolayi) RasûlulIah'in yüzünün rengi degisti. Sonra Rasûlullah:
— "Yâ Zubeyr, hurmaligini sula, sonra suyu habset; hurma agaçlarinin köklerine erisinceye kadar birakma!" buyurdu.
Bu muhakemeyi nakleden Zubeyr: Vallâhî ben su âyetin bu hâdise hakkinda indigini saniyorum, demistir: "Öyle degil, Rabb'ina and olsun ki, onlar aralarinda kimi oraya, kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) seylerde seni hakem yapip, sonra da verdigin hükümden yürekleri hiçbir sikinti duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadikça îmân etmis olmazlar" (en Nisa: 65) [15].
(el-Câmi'u's-Sahîh'i Buhârî'den rivayet eden Firabrî söyle demistir:)
Muhammed ibnu'l-Abbâs (Öl. 266) dedi ki: Ebû Abdillâh el-Buhârî: "Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den bu hadîsi rivayet edenler içinde senedde Urve ibnu'z-Zubeyr'i zikreder hiç kimse yoktur, sâdece el-Leys ibn Sa'd müstesnadir" demistir [16].

8- Yüksek Tarafta Bulunanin Asagi Taraftakinden Önce Suyu Alip Kullanmasi Babi

9-.......Urve ibnu'z-Zubeyr söyle demistir: ez-Zubeyr ile Ensâr'dan bir adam muhakeme oldular. Peygamber (S):
— "Yâ Zubeyr, hurmaligini sula, sonra suyu saliver"buyurdu. Bu hükme i'tirâz kasdeden Ensârî:
— (Bu hüküm) o, yânî Zubeyr senin halanin oglu oldugundan mi? dedi.
Bu saygisizca söz üzerine Peygamber (S):
— "Yâ Zubeyr, hurmaligini sula, sonra su hurma kökleri üzerindeki yumrulara ulasir; sonra da suyu tut" buyurdu.
Zubeyr dedi ki: Ben su "Öyle degil, Rabb'ina and olsun ki, onlar aralarinda çekistikleri seylerde seni hakem yapip hükmüne teslim oluncaya kadar îmân etmis olmazlar" (en-Nisâ: 65) âyetinin bu hâdise hakkinda indigini sanirim, demistir [17].

9- Yukari Taraftakînin Su Payinin Ayak Topuklari Yüksekligine Kadar Olmasi Babi

10-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr söyle tahdîs etmistir: Ensâr'dan bir adam Harre mevkiindeki hurmaliklari sulamakta oldugu su kanallari hakkinda Zubeyr ile muhakeme oldu. Rasûlullah:
— "Yâ Zubeyr, sula" buyurdu da, ona aralarinda ma'rûf olan su payi mikdârini kullanmasini

emretti. "Sonra da suyu komsuna dogru saliver" buyurdu.
Ensârî, bunun üzerine:
— Zubeyr, senin halanin oglu oldugu için mi? dedi.
Bu i'tirâzdan Rasûlullah'm yüzünün rengi degisti. Sonra:
— "Yâ Zubeyr, hurmaligini sula, sonra su hurma agaçlarinin kökleri etrafindaki yumru çikintilara erisinceye kadar habset" buyurdu.
Ve Zubeyr kendi hakkini bol bol kullandi. Zubeyr: Vallahi su * 'Öyle degil, Rabb Una and olsun ki, onlar aralarinda çekistikleri seylerde Seni hakem yapip... hükmüne teslim oluncaya kadar îmân etmis olmazlar" (en-Nisâ: 65) âyeti muhakkak bu muhakeme hakkinda indirildi, demistir.
Ibn Cureyc dedi ki: Ibnu Sihâb bana söyle dedi: Ensâr ve diger insanlar Peygamber'in Zubeyr'e söyledigi "Sula, sonra su hurma köklerindeki yumru kabarciklarina ulasincaya kadar salmayip habset" sözünün anlattigi yüksekligi ölçtüler ve bu seviye ayak topuklarina kadar oldu [18].

10- Suya Muhtâc Olan Herseyi Sulamanin Fazileti Babi

11-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûhillah (S) söyle buyurmustur: "Birisi yürürken birden susuzlugu artti. Hemen bir kuyuya indi, suyundan içti. Sonra kuyudan çikti. Adam orada bir köpek ile karsi-lasti ki, hayvan susuzluktan dilini çikarip soluyor, nemli topragi yatiyordu. Yolcu (kendi kendine): Baha erisen hararet ve susuzlugun benzeri bu hayvana da ulasmis, dedi ve kuyuya inip ayakkabisini su doldurdu. Sonra (kuyudan çikarmak için) ayakkabiyi agzi ile tuttu. Sonra yükselip çikti ve köpegi suladi. Bu yaptigindan dolayi Allah o kulunu övdü ve ona magfiret eyledi".
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, hayvanlari sulamakta bize de ecir var midir'dediler.
Rasülullah:
— "Her yas cigerde (yânî: Hayât eseri olani sulamakta) sevâb vardir" buyurdu [19].
Hammâd ibnu Seleme ile er-Rabîu'bnu Müslim, bu hadîsi Mu-hammed ibnu Ziyâd'dan rivayet etmekte buradaki râvîye mutâbaat etmislerdir [20].

12-.......EsmâbintuEbîBekr(R)'den: Peygamber (S) günes tutuldugu bir sirada kusûf namazi kildi da akabinde:
— "Bana namazda cehennem gösterildi. Cehennem atesi bana o kadar yaklasmisti ki, hattâ ben: Ey Rabb'im, ben de cehennemliklerle beraber miyim? demistim. Ben orada bir kadin gördüm." -Esma, Rasûlullah'in "Bu kadinin yüzünü bir kedi tirmaliyordu" buyurdugunu sanirim, dedi.-
Rasûlullah:
— "Bu kadinin günâhi nedir?" diye azâb meleklerine sormustu
da, onlar:
— Bu kadin dünyâda bir kediyi aç ölünceye kadar habsetmisti, diye cevâb vermislerdir [21].

13-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) söyle buyurmustur. "Bir kadin aç ölünceye kadar

habsettigi bir kedi sebebiyle cehenneme girdi de azab edildi". Devamla Rasûlullah: "Allah en iyi bilir ki, yâhud cehennemin bekçisi Mâlik bu kadina:
— Ey kadin, sen bu kediyi habsettigin zaman onu yedirmedin, içirmedin, yerini böceklerinden (nasibini bulup) yemesi için de sali-vermedinLdemis(ve kadinin ukubet sebebini bildirmis)" [22].

11- Havuz Yâhud Kirba Sahibinin Kendi Suyuna Herkesten Daha Hakli Oldugu Görüsünde Olan Kimse Babi

14-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Rasûlullah'a bir bardak getirildi, O da bundan içti. Saginda sahâbîlerin en genci olan bir oglan bulunuyordu. Yaslilar da solunda idiler. Bu vaziyette Rasûlullah:
— "Ey delikanli! Bardaktan kalani yaslilara vermem için bana izin verir misin?" dedi.
Bunun üzerine o genç sahâbî:
— Yâ Rasûlallah, ben Sen'den gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan edici degilim, dedi de, Rasûlullah bardakta kalani bu gence verdi [23]

15-.......Muhammed ibn Ziyâd söyle demistir: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim; Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki (kiyamet gününde) ben bir takim adamlari, yabanci

devenin havuz basindan kovulup uzaklastirildigi gibi, muhakkak havuzumdan kovacagim"[24].

16-....... Ibnu Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Allah îsmâîl Peygamber'in annesi Hâcer'e rahmet etsin! Hâcer Zemzem suyunu (ilk çikisinda) kendi hâline biraksaydi (yâhud da söyle dedi: sudan avuçlamasaydi) elbette Zemzem akici bir pinar hâlinde kaynar dururdu. Bir müddet sonra Cürhüm kabilesi geldi de bunlar Zemzem'in sahibesi bulunan Hâcer'e:
— Senin yanina konup mekân tutmamiza izin verir misin? dediler.
Hâcer bunlara:
— Evet, izin veririm; fakat bu suda sizin mülkiyet hakkiniz olmamak sartiyle, dedi.
Cürhümlüler de:
— Evet, Zemzem'de mülkiyet hakkimiz olmamak üzere, dediler" [25].

17-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Üç kisi vardir ki kiyamet gününde Allah onlara kelâm etmez, onlara bakmaz: aMetâ'ina revâc vermek için, müsterinin verdiginden daha fazla bedel vermis olduguna yalanci olarak yemîn eden kimse. b-Müslümân bir kimsenin malim koparmak için ikindiden sonra yalan bir yemîn ile yemîn eden kimse. cFazla suyu (susuzlardan) men' eden kimse. Allah ona (kiyamet gününde):
— Bugün ben fadi ve ihsanimi senden men' ediyorum. Nitekim sen (vaktiyle) ellerinin i'mâl etmedigi suyun fazlasini (susuzlardan) men' etmis idin! buyurur" [26].
Râvî Alî ibnu'l-Medînî söyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, bir kerre olmayarak Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, kendisi Ebû Salih'ten isitmistir. Ebû Salih Zekvân es-Semmân bu hadîsi Peygam-ber'e

ulastiriyordu (yânî hadîs mürsel degil, merfû' bir hadîstir).

12- Bâb: Korumak Yalniz Allah'a Ve Rasûlü'ne Hasstir

18-.......Sa'b ibnu Cessâme (R) söyle demistir: Rasülullah (S):

"Korumak yalniz Allah'a ve Rasûlü'ne mahsûs(bu hakk)tur" buyurdu [27].
Ve Ebû Abdillah el-Buhârî: Peygamber(S)'in en-Nakî' mevkiini koru edindigi, Umer ibnu'l-Hattâb'in da es-Seref ile er-Rebezete min-takalarim koru edindigi haberi bize ulasti, dedi [28].

13- Insanlarin Nehirlerden, Akarsulardan Su Alip Içmeleri Ve Hayvanlarini Sulamalari Babi

19-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "At bâzi kimse için bir sevâbdir. Bâzi kimse için fakirlik ve ihtiyâcina bir perdedir. Bâzi kimse üzerine de bir günâhtir. At kendisi için hayir olan kimseye gelince, o, atini Allah yolunda cihâd için baglamistir. Atin bagini da bol otlu genis bir sahada veya çayirlikta uzatmistir. Bu bol otlu sahadan veya çayirliktan atin bu uzun ipinde iken yedigi her ot, at sahibi için birer hasenedir, iyiliktir. Hele bir de atin ipi kopsa da sahlanarak bir yâhud iki yüksek yerde kossa, tirnaklarinin biraktigi izleri ve onun gübreleri de sahibi için haseneler olur. Bir de hayvan bu arada bir nehre ugrayip da ondan içerse, sahibi sulamak istememis olsa bile bu su da sahibi için haseneler olur. Binâenaleyh cihâd için baglanan bu gaza ati, sahibi için büyük bir sevâbdir.
"Atini (onunla kazanmak), halktan müstagni olmak, yâni insanlara muhtâc olmamak, iffetini korumak için baglayan, sonra hayvanlarinin üzerindeki Allah hakkini ve arkalarina takatinden fazla yüklememeyi unutmayan kimse için ise at (fakirlige karsi) bir engeldir.
"Atini ögünmek için, gösteris için, Islâm ehline düsmanlik için baglayan kimseye ise, bu at büyük bir günâhtir"
Rasûlullah'a eseklerden soruldu da, O: "Her hükmü toplayici bir vecize olan su âyetten baska bana (nasslanmis) birsey indirilmedi: Kini zerre agirliginca bir hayir yaparsa onu görecek. Kim de zerre agirliginca bir serr yaparsa onu görecek" (ez-ziizâi: 7-8) âyetini söyledi [29].

20-....... Zeyd ibn Hâüd (R) söyle dedi: Rasûlullah'a bir adam geldi de O'na bulunmus malin hükmünü sordu. Rasûlullah ona:
— "Onun kilifini ve agzinin ipini belle, sonra onu insanlara bir sene bildir. Eger sahibi gelirse ona ver; yok sahibi gelmezse ona mâlik ol; kullan" buyurdu.
O kimse:
— Yitik davar (nasil olacak)? dedi. . Rasûlullah:
_ "O ya senindir, ya kardesinindir, ya kurdundur" buyurdu.
Adam: * — Yitik deve (nasil olacak)? dedi.
Rasûlullah:
— "Ondan sana ne var? Su tulumu ve ayakkabilari beraberin-dedir. Sahibi ona kavusuncaya kadar [30]

su basina kendisi gelir, agaçlari yer (yâni, onu kendi hâline birak)" buyurdu .

14- Odun Ve Yas, Kuru Ot Toplayip Satma Babi

21-.......ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm(R)'dan: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Sizden birinizin bir takim ipler alip da bir demet odun (toplayarak) alip getirmesi ve bunu satmasi ve böylece Allah'in o kulunun serefini korumasi, elbette insanlardan istemesinden hayirlidir; istedigi de ya verilir, ya verilmez".

22-.......Ebû Hureyre (R) söyle diyordu: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Yemîn ederim ki sizden birinizin dagdan sirti üzerine bir demet odun toplamasi, bir kimseden sadaka istemesinden elbette daha hayirlidir. O istedigi kimse de ya verir yâhud da vermez" [31].

23-.......Ibnu Cureyc haber verip söyle dedi: Bana Ibnu Sihâb, Alî ibn Hüseyn ibn Alî'den; o da babasi Hüseyn ibn Alî'den; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den haber verdi. Alî (R) söyle demistir: Rasûlullah ile beraber bulundugum Bedr günü ganîmetten yasi kemâle ermis bir deveye nail oldum. Alî dedi ki: Rasûlullah bana baska bir yasli deve de verdi. Ben bir gün bu develerimi Ensâr'dan bir kimsenin kapisi yaninda indirmistim. Bunlara izhir otu yükleyip satmak ve para-siyle Fâtima'nin dügün yemegi masrafina yardim saglamak istiyordum. Yahûdî Kaynukaa kabîlesinden (bu isi bilir) bir kuyumcu da benimle beraberdi. Bu sirada Hamza ibnu Abdilmuttalib bu Ensârî'nin evinde, beraberinde bir sarkici kadin oldugu hâlde içki içiyordu. Sarkici kadin Hamza'ya hitaben: "Elâ yâ Hamze liis-surufi'n-nivâi(= Ey Hamza, semiz develere bak)" girisi ile baslayan kasideyi söyledi. Bunun akabinde Hamza kilici ile hayvana dogru siçradi ve bunlari bogazladi, hörgüçlerini kopardi, bögürlerini yardi. Sonra cigerlerinden birer parça aldi.
Ibnu Cureyc dedi ki: Ben Ibnu Sihâb'a:
— H ör güçlerinden de? dedim.
— Hörgüçlerini kesti ve onlari götürdü, dedi.
Ibnu Sihâb dedi ki: Alî devamla söyle dedi: Beni korkutan bu manzaraya baktim. Akabinde Allah'in Peygamberi'ne geldim. Yaninda Zeyd ibn Harise vardi. Hâdiseyi kendisine haber verdim. Peygamber beraberinde Zeyd ibn Harise oldugu hâlde çikti. Ben de beraberinde gittim. Hamza'mn yanina girdi. Hamza'ya karsi gayz ve üzüntü gösterdi. Hamza da gözlerini kaldirdi ve:
— Siz ancak babam Abdulmuttalib'in köleleri degil misiniz? dedi. Rasûlullah da (amcasinin suursuzlugundan sakinarak) arka arkaya çekildi, nihayet odadakilerin yanindan çikti. Bu vakia sarâbin haram kilinmasindan önce olmustu [32].

15- (Devlet Baskaninin Bâzi Kimselere Kesip Verdigi) Arazî Parçalari Babi

24-.......Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) Bahreyn'den bir kisim arazîyi rhukaataa suretiyle Ensâr'a vermek istedi. Ensâr: Bize ayirip verecegin gibi muhacir kardeslerimize de arazî ayirip vermeniz sartiyle, dediler. Peygamber: "Benden sonra sizler yakin gelecekte siddetli bir hodgâmliga (yüksek mevkilerde bulunanlarin dünyâ ni'metlerini hirsla kendilerine ayirislanna) sâhid

olacaksiniz. Sizler, bana kavusuncaya kadar sabrediniz" buyurdu [33].

16- Devlet Baskaninca Verilen Arazîlerin (Sâhibleri Anîna Tapularinin) Yazilmasi Babi

25- el-Leys ibn Sa'd, Yahya ibn Saîd'den; o da Enes(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) Bahreyn'den bir kisim arazîyi kendilerine ayirip vermek için Ensâr'i da'vet etti. Ensâr:
— Yâ Rasûlallah! Eger bu arazî ayirip vermeyi yaparsan, Ku-reys'ten olan kardeslerimiz için de bunun benzerini yaz, dediler.
Fakat bu kadar arazî Peygamber'in yaninda yoktu. Onlarin bu sözleri üzerine Peygamber:
— "Sübhesiz ki, sizler benden sonra siddetli bir kendine ayirma hod-gâmligi göreceksiniz. Sizler bana kavusuncaya kadar sabrediniz! "buyurdu [34]

17- Develerin Su Baslarinda Sagilmalari Babi

26-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Develerdeki haklardan biri de bunlarin sütlerinin su baslarinda sagilmalaridir (yâni sütün fakîrlere ve yolculara sadaka yapilmasidir)"[35].

18- Birisinin Bustânindaki Sudan Su Alma Hakki Ve Yâhud Hurma Agacindan Faydalanma Hakki Olan Kimsenin O Bustândan Ve Hurmaliktan Geçme Hakki Da Olur Babi

Peygamber (S): "Kim erkek hurma çiçegi asarak islâh edip sonra hurma agacini satarsa, o agacin üstündeki meyvesi saticiya âiddir" buyurmustur [36]
Böyle olunca, mahsûl kaldirilincaya kadar saticinin sattigi bustânda geçme, yürüme hakki ve su alma hakki vardir. Ariyye sahibinin de yine böyle bustânda yürüme ve agaci sulama hakki vardir [37].

27-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyumyordu: "Her kim hurma agacim (erkek çiçekle) asiladiktan sonra satarsa, onun meyvesi satanin hakkidir; ancak müsteri agaç üzerindeki mahsûlün kendisine âid olacagini sart kilmasi hâli müstesnadir. Her kim, mali bulunan, yâni malli bir köleyi satarsa, bunun da mali satanindir; ancak müsteri bu malin da kendisinin olacagini sart etmesi hâli müstesnadir" [38].
Bu köle satisi hakkindaki hadîsi râvî Leys, Mâlik'ten; o da Nâ-fi'den; o da Ibn Umer'den; o da Umer'den olmak üzere de rivayet etmistir [39].

28-.......Zeyd ibn Sabit (R): Peygamber (S) kuru hurma olarak tahmin ve takdir etmek suretiyle, ariyyelerin satilmasina ruhsat verdi, demistir [40].

29-.......Câbir ibn Abdillah (R) Peygamber (S) muhâbara'dan, muhâkala'dan, muzâbene'den ve salâhi meydana çikincaya kadar agaç .üstündeki yas meyveyi satmaktan nehyetti. Ve bu yas meyvelerin dînâr ile ve dirhem ile olmaktan baska seyle satilmasini da nehyetti. "Yalniz ariyyeier müstesnadir (o, yas ve kuru hurma ile satilabilir)*' buyurdu, demistir [41].

30-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) kuru hurma tahmîn etmek suretiyle bes veskin asagisinda yâhud bes vesk mikdârinda ariy-ye satisi hususunda ruhsat verdi, demistir. Bu "Bes veskin asagisinda yâhud bes veskte" diye sekkli söyleyen, râvî Dâvûd ibn Husayn' dir [42].

31-.......Râfi' bin Hadîc ile Sehl ibn Ebî Hasmete (R) söyle tahdîs etmislerdir: Rasûlullah (S) muzâbene'den, yas hurmayi (agacinda ölçekle tahmîn ederek) kuru hurma ile satmaktan nehyetti. Bu nehiy-den ariyye sâhiblerini müstesna tuttu. Çünkü Rasûlullah ariyye sahihlerine (bu suretle satisa) izin verdi [43].
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Muhammed ibn Ishâk da: Bana Besîr ibn Yesâr bu hadîsin benzerini tahdîs etti, demistir.

---

[1] el-Cömi'u's-Sahîh'in çesitli nüshalarinda bu baslik "Kitâbu'l-Musâkaat", "Kitâbu's:Sirb", "Kitâbu'l-Miyâh" diye farkli sekillerde gelmistir.
el-Musökaat: Lûgatta sulamak ma'nâsina olan es-Sakyu masdarindan alinmistir. Fikihta Musâkaat: Agaci sahibinin, mahsûlünün bir kismi mukaabilinde sulayip islâh etmek bir kimseye vermesidir (ei-Ta'rîföi). Buna göre Musâkaat, bir taraftan agaçlar, öbür taraftan agaçlari sulayip terbiye ve timar etmek ve hâsil olan meyve aralarinda taksim olunmak üzere agaç sahibi Ile bahçivan arasinda akdedilen bir nevi' ortakliktir. Bu da diger akidler gibi îcâb ve kabul ile gerçeklesir.

[2] es-Sirb, lügatte sudan isabet eden haz ve nasibe denir. Fikihta Sirb: Ekin ve hayvan sulamak için su ile faydalanma nevbetidir. Bu konuda bir de Hakki Sefe = Su Içmek Hakki vardir. Bu, yalniz insan ve hayvana mahsûstur. Hakki Sirb, tarlalar, insanlar ve hayvanlari sâmil oldugundan daha umûmîdir.

[3] "Allah her debelenen hayvani sudan yaratti. Iste bunlardan kimi karni üstünde yürüyor, kimi iki ayagi üstünde yürüyor, kimi de dört ayagi üstünde yürüyor, .Allah ne dilerse yaratir. Çünkü Allahherseye hakkiyle kaadirdir" {en-Nûr: 45) âyeti de canlilarin sudan yaratildigini anlatir.

[4] Buhârî baslikta bu iki âyeti suyun hayât için olan büyük önemini belirtmek mak-sadiyle getirmistir. Buhârî, kitâb basligindaki bu âyetlerle yeryüzündeki sularin bütün insanlar için ilâhî bir ihsan olduklarina isaret etmistir, el-Vakia âyetinde-ki iki kelimenin tefsirini de vermistir. "el-Ucâc" kelimesinin tefsirini Ebû Ubey-de'den, "el-Muznu" kelimesinin tefsirini Mücâhid ile Katâde'den nakletmistir (Fethu'l-Bârî).

[5] Buhârî bu baslik ile sularin mülk edilme sebeblerine isaret etmistir. Buhârî burada mülk edinme sebeblerinden yalniz sadaka, hibe, vasiyyet ve mîrâsçihgi açikça söyleyip, sirb hakkinin ortaklar arasinda taksim olunup olunmamasinin hukukî vaziyete etkili olmadigini bildirmistir.

[6] Usmân'in bu hadîsini Tirmizî, Nesâî ve Ibn Huzeyme senediyle rivayet etmisiir.
Bu Rûme Kuyusu hadîsi Hz. Usmân'in sehîd edilmesi vak'asinda kendisini muhasara eden âsîlere karsi evinin üst katindan yaptigi uzun hitabesinin bir parçasidir.
Sârih Ibn Battal bu Rûme Kuyusu isini söyle anlatiyor: Rûme Kuyusu Medîne'de bir Yahudi'ye âid Idi. Bu Yahûdî zaman zaman kuyunun agzina kilit vurup gidermis. Su içmeye ve almaya gelen müslümânlar su alamadan geri dönmeye mecbur olurlarmis. Allah'in insanlara bahsettigi su ni'metinden bir Yahûdî'nin insanlari men' etmesinden üzülen sahâbîter bunu Peygamber'e arzettiklerinde, Peygamber metindeki sözleri söylemistir. Bunun üzerine Usmân bu kuyuyu otuzbes bin dirheme satin alip vakfetmistir. Kelbî de kuyu satin alinincaya kadar Yahûdî'nin bu kuyununIier kirba suyunu bir dirheme sattigini nakletmistir.
Buhârî bu hadîsle yeraltindaki sularin da bütün insanlara ni'met oldugunu, çikaran sâhiblerinden satin alinabilecegini, vakif yapilabilecegini... mülk edinilebilecegini bildirmek istemistir

[7] Bu Sehl hadîsinin burada getirilmesinin sebebi, su taksîminin mesru' oldugunu ve suyun mülk edilmesinin kaabil oldugunu isbâî ve beyân içindir. Sayet su mülk I edinilebilir esyadan olmasaydi, Rasûlullah Içtigi suyun kalanini hadîste bildirildigi sekilde ihsan etmezdi.
Bu vakiada saginda amcasi oglu Fadl Ibn Abbâs, diger bir rivayete göre de Abdullah ibn Abbâs bulunuyordu. Solunda da Hâlid ibn Velîd bulunuyormus. Rasûlullah'in âdeti bîr seyi içtiginde bakiyyeyî saginda bulunana vermek üzere cereyan edegelmistir.

[8] Hadîsin, konumuz olan su payi ve su mülkiyetine münâsebeti, su ile karisik olan sütü Rasûlullah'in taksîtn etmesi ve kalan bir kismini A'râbî'ye ihsan etmis olmasidir.
"el-Eymen fe'1-eymen" ta'biri nasb zabtina goremahzûf "ver" fiilinin mef-ûlü ref' zabtina göre mübtedâ olup, bir haber takdir edilir, o da "Sag ikrama daha lâyiktir" demek olur.
Bu hadîsten alinan bir hüküm de sütün su ile karistirilmasinin harâmhgi satilan süte âId olup, kisinin kendi Içecegi, ailesine Içirecegi sütün içine su koymakta sakinca olmamasidir. Hattâ bu sülün agirligini hafifletmek, çocuklar ve yaslilar için daha yararli hâle getirmek yönünden, sihhate'daha elverisli olabilir.

[9] Basliga uygunlugu, fazla suyun men' edilmesi, fazla su bulunmadigi zaman su sahibinin asil suya daha hakli olduguna delâlet etmesi yönündendir

[10] Bunun da basliga delâleti, yukariki hadîsin delâleti gibidir.
Bu konuyu daha iyi anlatan bâzi hadîsler:
Üç sey asla men' edilmez: Su, ot, ates"(\\m
Mâce).
"jIJi £ iiJ Vj eUIi J^î ç£î. H= Ihtiyâçtan fazla su men' edilmez; kuyudan
faydalanmakta kimse men' edilmez" (Ibn Mâce, Âise'den).
"oÇiii fj: Üjai iîii I^i *ü Jlai ^ 'J.= Her kim ihtiyâçtan fazla bir suyu (muh-tâc olanlardan) men' ederse, Allah da kiyamet gününde fadlini ve yardimini ondan men' eder" (Ebû Ya'lâ; Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan).
" Üjü j^-j I* iîii i^; *î-*r jlíî '.i i!U jjii £p ^*= Her kim ihtiyâcindan fazla suyunu, fazla otunu (halkin kullanmasindan) men' ederse, Aziz ve Celîl olan Allah da ondan fazi ve keremini men' eder" (Ahmed ibn Hanbel; Amr Ibn Su-
ayb'dan).
Bu hadîslerle Rasûlullah'in zirâat sâhibleriyle hayvancilik yapan sürü sâ-hiblerinin birbirlerine yardim etmelerine büyük bir ehemmiyet verdigi görülür.
Su fitraten ot gibi Allah'in mübâh kildigi en büyük bir ni'met oldugu hâlde, zatî ihtiyâcinin fazlasinin ihtiyâç sahihlerinden esirgenmesi en hasîs bir cimrilik olup, bilhassa köy hayâtinda müslümânlar arasinda istenen Iyilik, yardimlasma ve içtimaî nizâmi bozar. Iste bunun içindir ki fazlayi men' etmek yasaklanmistir. Hadîslerde ki nehyin tahrîmî veya tenzîhî oldugunda âlimler arasinda görüs ayriliklari vardir; uzun tafsiller Için fikih kitâblarina bakilmalidir.

[11] Hadîsin basliga uygunluk noktasi, kisinin kendi mülkünde kazdirdigi kuyu yüzünden meydana gelen zarar ve cinayetten mes'ûl olmamasi ve ödeme Ile mükellef tutulmamasidir. Iste Buhârî hadîsi burada, bu ma'nâyi isbât için getirmistir.
Hadîs, Zekât Kitâbi'nda da geçmisti.

[12] Bu bâb ve altindaki hadîs de önceki bâbda yazilan hükmü kuvvetlendirmek Için getirilmistir.

[13] Buhârî bu hadîsi Sahih 'inin Ishâs, Sahâdât, Nezirler, Tefsir ve Hükümler Ki-tâblari'nda da getirmistir. Bunu Alti Kitâb Sâhibleri de bâzi küçük farkliliklarla getirmislerdir. Bunu îbn Mes'ûd'dan baska daha dokuz-on sahâbî de rivayet etmistir.
Hadîsin basliga uygunluk noktasi, Rasûlullah'in bu kuyu da'vâsinda evvelâ Es'as ibn Kays'tan -ki da'vâcidir- beyyine istemis; da'vâcinin beyyine getirmekten aczi hâlinde de müddeâ aleyhin, yânî da'vâlinin yemîni ile hükmetmis olmasidir.
Hadîsten, beyyinenin da'vâciya, yeminin de da'vâliya düsecegi esâsi alinmistir.

[14] Hadîsin burada getirilme sebebi, Allah'in kendilerine bakmayacagi... üç kimseden birincisinin "Yol üstünde ihtiyâcindan fazla suyu olup da bunu yolculardan men' eden kimse" olmasidir. Rasûlullah bu su cimriligini digerleri derecesinde bir cürüm saymistir. Çünkü havuzlanmamis suda bütün insanlarin ve hayvanlarin içme ve sulama hakki vardir.

[15] Hadîsin basliga delîlligi "Suyu saliver de bize ugrasin! dedi, fakat Zubeyr kabul etmedi, suyu salmadi, hattâ suyu kapatti" sözlerinden alinir.
Vadilerde akan mübâh sulardan halkin su nevbeti hakki nehrin akisi ta'kîb edilerek evvelâ yukariki istifâde eder. Nevbet sahibi suyu kendi tarlasina, bostanina çevirerek sarfedilecek mikdâr su aldiktan sonra, alt taraftaki komsusuna birakir. O da bu suretle su alma hakkim kullanir.
Bu da'vâda Peygamber, Zubeyr ile Ensârî arasinda evvelâ sulh yoluyla hükmetmek istemisti. Sulama ile yetinip suyun habsedilmemesini emr etmisti.Ensâ-rî'nIn i'tirâzi üzerine iki tarafin haklarim tam kullanmasini emretmistir. Âyetin inme sebebinin bu hâdise oldugunun bildirilmesi de çok kiymetli bir bilgidir. Peygamber'in hiçbir hükmüne i'tirâz edIlemiyecegi bununla isbât edilmis oluyor.

[16] Bu ziyâde yalniz Ebû Zerr'in Hamavî'den; onun da Firabrî'den rivayet ettigi nüshada vardir, baska nüshalarda yoktur. Ibn Hacer ile Aynî de serhlerinde bu nüshayi esas almislardir. Firabrî'nin, sözünü naklettigi Muhammed ibnu'l-Abbâs, Buhârî'nin akranidir; hicrî 266 yilinda vefat etmistir.
Buhârî bu sözüyle, senedle Urve'yi zikretmekte Leys'in teferrüdünü (yânî yalniz kaldigini) açiklamis oluyor. Urve, Abdullah ibn Zubeyr'in kardesidir. Hadîs bu kardes tarafindan da rivayet edilmis oluyor.

[17] Hadîsin basliga delîlligî "Yâ Zubeyr sula, sonra saliver" sözünden alinir. Bundan Zubeyr'in yukan tarafta oldugu bilinir. Çünkü suyu salivermek ancak yukaridan asagiya dogru olur. Hadîs biraz önce daha uzun bir metin ile geçmisti.

[18] Hadîsin basliga delîl olan yeri bu son kismidir. Sahâbîler hurma köklerindeki yumrularin uzunluk ve kisalikça degistigini görünce, kissada vâki' olan yüksekligi ölçtüler ve onu ayak topuklari yüksekligine ulasir buldular. Ve bunu sira ile evvel olanin su kullanma hakki için bir mî'yâr yaptilar. Bu, husûsî olmayan su ile arazî sulamakta cumhurun üzerinde müttefik oldugu görüstür.
Müstemlî nüshasinda burada "el-Cedru kökten Ibarettir" ibaresi vardir. Bu, hadîste zikredilen "el-Cedr" lâfzinin Buhârî tarafindan yapilan bir tefsîri-dir (Ibn Hacer...)

[19] Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Hadîste hayâttan kinaye olarak gelen "Heryas cigerde sevâb vardir" fikrasi, susuzluktan henüz ölmemis, fakat ölmeye yüz tutmus, kendisinde hayât eseri olarak biraz nemlilik bulunan her hayvan ve hattâ her bitkiyi sulamakta sevâb vardir, demektir. Bundan su hayrinin Allah'a yakinlik sebebi oldugu anlasilir. Bâzi tabiî âlimleri: "Günâhi çok olanlar susuzlari sulasin" demislerdir. Susuz bir köpegi sulamak magfirete vesile olunca, bir insanin susuzlugunu ve su ihtiyâcini gidermenin rahmet ve magfirete vesile olacagi muhakkaktir.

[20] Bu mutâbaa Buhârî nüshalarinda düsmüstür.

[21] Hadîsin basliga uygunlugu, bu kadinin o kediyi açliktan ve susuzluktan ölünceye kadar habsetmesinden dolayi bu azabi hakk etmis olmasidir. Eger kediyi yedirmis içirmis olaydi azâb olunmayacakti. Buradan da sulamanin fazileti bilinir.

[22] Bunun da basliga delîl olarak uygunlugu, bundan önce geçen hadîsin uygunlugu gibidir.

[23] Bu hadîste Rasûlullah'm sagindaki gençten, solundaki yaslilara vermek için onun rizâsini ve iznini istemesi, saginda bulunan gencin evvelâ alma hakki yânî mülkiyet hakki bulunduguna delâlet eder. Rasûlullah'm sâdece saginda oturmak bardaktaki suya hakk kazandirirsa, suya sâhib olan kimsenin kendi suyuna münhasiran mâlik olmasi evleviyetle sabit olur. Iste Buhârî bu hadîsi buna delîl yapmak için burada tekrar getirmistir. Buna göre suyu havuz, kirba, testi, fiçi, küp, bardak gibi birseyde toplayan kimse, bu suda herkesten ziyâde tasarruf hakkina sâhibtir. O satar, hibe eder, sadaka yapar. Zaruret hâli müstesna, baskalarinin bu suda tasarruf haklan yoktur.

[24] Hadîsin basliga delîlligi, Peygamber'in "Benim havuzum..." sözüyle havuzu kendi nefsine izafe etmesidir. Bu da havuzdaki mülkiyeti ve ondaki suda herkesten ziyâde tasarrufa hakki oldugunu ifâde eder

[25] Hadîsin basliga delîlligI, Hâcer'in Cürhüm kabilesine "Suda sizin hiçbir hakkiniz olmamak sartiy/e" sözünden alinir. Çünkü Hâcer Zemzem suyuna baskalarindan daha

ziyâde hakli idi.
Hâcer Zemzem suyunun yegâne mâliki bulundugundan Cürhüm kabilesi Ye-men'den Mekke'ye gelip orada mekân tutmak için kendisinden izin istediklerinde, su üzerinde mülkiyet hakkinin kendisine âid oldugunu kabul etmeleri sartiyle onlara müsâade etmis, onlar da bu sarti kabul etmislerdir.
Iste Buhârî hadîsi burada, yukarida geçenler gibi, biriktirilen suyun mülkiyetinin sahibine âid oldugunu isbât için sevketmis olmaktadir
[26]
Basliga uygunlugu "Sufazlasini men'eden kimsedir..."sözünden alinir. Çünkü cezayi hakk etmesi, fazla suyu men' etmesindendir. Bu da onun havuzunda veya kirbasmdaki asil suya, baskalarindan daha hakli olduguna delâlet etmistir.
Bu Ebû Hureyre hadîsinin asli, bu kitabin 6. babinda geçmisti. Fakat her ^ iki metin lâfizca birbirinden farklidir. Bu farklar metinlerin birlikte okunup incelenmesinden anlastir. Buradaki metinde suyun fazlasini ihtiyâç sahihlerinden men' eden cimri kimseye kiyamet gününde de kendi suçu cinsinden olmak üze re ilâhî fadldan men' edildigi bildirilmistir. Bir de bu metinde su sahibinin suyu kendi zâti çalismasiyle i'mâl etmedigi; bunun ilâhî bir atiyye oldugu hatirlatilmis ve suda cimrilige hakki olmadigi bildirilmistir. Binâenaleyh vasitasiz ilâhî bir ni'met olan suyu, susuzlardan men' etmeye kimsenin hakki yoktur. Vaziyetin geregine göre her suda her insanin ya sirb hakki, yâhud da içme hakki (hakki sefe'si) vardir.
[27]
Hadîs basligin aynidir. Bundan daha kuvvetli bir mutâbakaat yoktur.
Himâ: Lügatçe'halktan korunan ve halkin girmesine ve hayvanlarin otlamasina izin verilmeyen otlu yerdir. Buna göre Himâ, fiâl vezninde isim olup, mef'ûl ma'nâsinadir. Fikihta Himâ, bos arazîden devletin beylik hayvanlar için korudugu ve halkin burada hayvanlarini otlatmasini yasak ettigi bir arazî parçasidir.
Câhiliyet devrinde Arab serîfleri istedikleri yerleri koru yapar, insanlarin oralardan faydalanmalarini yasak ederlerdi. Peygamber bu âdeti kaldirdi. "Koruma hakki yalniz Allah 'in ve Rasûlü'nündür" buyurdu ki bu, devlete âid bir haktir demektir.
[28]
Buhârî'ye bu haber Ibn Sihâb ez-Zuhrî'den ulasmistir. Naki', Medine'ye yirmi fersahlik uzakça bir yerdir. Bu korunun genisligi bir mil, uzunlugu sekiz mil imis. Umer'in edindigi korular Mekke civarindadir. Bunu Ibn Ebî Seybe sahîh bir isnâdla rivayet etmistir.
[29]
Baslik, herkesin akarsulardan su içmek, hayvanini sulamak hakkina sâhib oldugunu beyân hakkindadir. Hadîsin bu basliga uygunlugu "At bir nehre ugrayip da ondan içerse, sahibi sulamak istememis olsa bile, bu su da sahibi için haseneler olur..." kavlindedir.
Akarsularin suyu mubahtir. Hiç kimsenin husûsî mülkü degildir. Bu sulardan herkesin faydalanma hakki vardir. Nehirlerin, akarsularin mâliki Allah'tir. Allah bu sulan Insanlar, hayvanlar, bitkiler için yaratmistir.
Hadîsin sevk ve hüccet getirme noktasi, cihâd için beslenen atin nehre ugrayip da su içmesidir. Eger nehrin suyu bir kisiye hass olsaydi, onun izin ve müsâadesini almaga ihtiyâç görülürdü. Sâri'in mutlak olarak tebligi, akarsularin kimsenin mülkü olmadigini bildirir.
[30]
Bu hadîs ilim Kitâbi'nda da geçmisti. Iki metin arasinda öne geçirme, geriye birakma farklari vardir.
Hadîsin buraya uygunlugu "Su tulumu ve tabanlari berâberindedir. Kendisi su basina gelir, agaçlari yer" fikrasidir. Yânî deveye hiçkimse mâni' olamaz. Çünkü Allah nehirleri insanlar, hayvanlar için yaratti. Nehirlerin Allah'tan baska mâliki yoktur. Iste hadîs bunu isbât için getirildi.
[31]
Bu iki hadîsin burada getirilmesi, sahis mülkü olmayan arazîlerde yetisen odunun da, su gibi mübâh oldugunu; herkesin bunlardan faydalanma hakki bulundugunu isbât içindir. Bu iki hadîs de insanlarin ortak mali olan, kimsenin husûsî mülkiyetinde olmayan böyle arazîlerden odun biriktirip toplamanin ve bununla
geçim saglamanin mübâhhgina açikça delâlet etmektedirler.
[32]
Hadîsin basliga uygunluk noktasi, Alî'nin: "Ben bu develerin üzerine izhir otu yükleyip satmak istiyordum" demis bulunmasidir. Bu söz baslikta zikredilen odun ve ot toplamanin mübâh olduguna; bunlari toplayanin bunlarin mâliki olup satmak, hibe ve hediye etmek gibi tasarrufa hakki bulunduguna açikça delâlet eder.
Bu hadîsin senedi, hadîsçiler arasinda "Silsiletu'z-Zeheb = Altm Zincir" diye meshur olan kiymetli seneddir.
Sarkici kadinin irticalen söyledigi kasidenin devami sudur:
Ve hunne muakkalâtun hi'1-finâi (Evin önündeki sahada ayaklan simsiki
Da'issikkîne fi'1-lebbâti minhâ baglanmistir. Haydi Hamza, bunlarin bo-
Ve danic hünne Hamzatu biddImâI Sazlarina biçagi daya, boyunlarini kana
Ve accil nün etâyîbibâ li-serbin boy,aJ -Ve ^nlann en nefîs parçalarindan
. J / . sarab içenler için çömlek eti yahud kebab
Kadiden mm tahhm ev sivai yapmaya çabuk davran!)
t (Aynî, VI, 34; Kastallânî, IV, 201).
[33]
Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Bu, "Bahreyn'den bir kisim arazîyi kesip vermek istedi" kavlinden bilinir.
el-îktd': Devlet baskaninin harâc arazîsinden bir kismini bâzi kimselere ayirip jvermesidir. Bu veris ya temlik suretiyle, yâhud da belli bir zaman için o arazînin gelirinden istifâde etmesi suretiyle olur... Kendilerine arazî verilenler devlete, millete büyük hizmetler yapmis yüksek devlet me'mûrlan, valiler, kumandanlar, mücâhidler... gibi kimselerdir.
[34]
Bu hadîste de devlet baskaninca verilen arazînin, verilenin elinde nizâlasmayi def edecek bir vesikanin bulunmasi için arazî verilen kimse adina bir yazi yazilmasi hususu açikça belirtilmektedir
[35]
Peygamber bu hadîsinde hayvan sahihlerinin sürülerini su baslarina getirdiklerinde sütlerinden birer mikdârini sagip oralardaki fakirlere ve yolculara ikram etmelerini, bunun hayvanlardaki farz olan zekât hakki disinda, bir sadaka ve ikram hakki oldugunu bildirmistir. Su baslarinda süt ikram etmek Arablar'm âdeti idi. Onun için fakirler ve yolcular bu ikrama kavusmak maksadiyle oralarda toplanirlardi.
Bu hadîs Zekât Kitâbi'nda daha uzun bir metinle geçmisti
[36]
Bu hadîs Buhârî'nin Buyu' Kitâbi'nda Ibn Umer'den senediyle getirdigi hadîsin bir parçasidir. Hadîsin oradaki devami sudur: "Mahsûlün satista dâhil oldugu müsteri tarafindan sart kilinmasi hâli müstesnadir".
[37]
Bu, Buhârî'nin yukariki delillerden ictîhâdla ulastigi hükmüdür.
Ariyye, bes veskten az olmak sartiyle bir veya iki agaç yas hurmayi agaci üzerinde kuru hurma Ile degistirmektir. Bunu Ibn Esîr en-Nihâye'de söyle tasvîr ediyor: Birisinin yas hurma mevsiminde ne hurmaligi, ne de yas hurma alacak parasi bulunmadigindan, çocuklarina hurma alamiyor. Yalniz bunun evinde ihtiyâcindan fazla kuru hurmasi bulunuyor. Bir bustân sahibine variyor: Su hurmaliktaki agaçlardan bîr iki tanesini, üzerindeki hurmasiyle beraber bana kiralarsan, sana su kadar kuru hurma veririm, diyor. Uyustuklarinda o belli agaçlari teslîm alir. Ve agaçlar üzerinde hurma bitinceye kadar ariyye sahibi, bustânda yürüme, geçme hakkini da elde eder. Bustân sahibi buna mâni' olamaz. Çünkü bu müsteri agaçtan faydalanma hakki ile beraber oradan geçme hakkini da kazanmistir. Iste Buhârî bubâbi bir mal üzerinde hem mülkiyet, hem de faydalanma hakkinin birlestigini; bu durumda ayri ayri haklar dogdugunu bildirmek için açmistir
[38]

Hadîsin basliga delîlligi ilk kismidir.

Incir agaçlarina erkek incir, yânîbaba incir astigimiz gibi, hurma agaçlarina da mahsûl dogduktan ve büyümeye basladiktan sonra telkih için erkek hurma asilir. Meyvenin telkîhi zamâm, meyvenin müsteriye veyâhud saticiya âid oldugunu ta'yîn için en iyi ayirici bir sinir oluyor.

[39] Buhârî bununla hadîsin diger bir senedini bildirmis oluyor

[40] Bu hadîs, agaç üzerindeki aziklik hurmanin kuru hurma ile takdir edilerek alinip satilmasina ruhsat verildigini açikça belirtmektedir

[41] Bu hadîs de yine agaç üzerindeki aziklik yas hurmanin yas, kuru hurma ile altin, gümüs Ile alinip satilmasinin cevazim belirtmistir.

[42] Hadîsin basliga uygunlugu "Ariyye satisi hususunda ruhsat verdi" sözünden alinir. Bunun delâletini geçen hadîslerde açiklamistik

[43] Bunun da basliga uygunlugu "Bu nehiyden ariyye sâhiblerini müstesna kildi" sözünden alinir.

Bu bâbda getirilen hadîslerin hepsi Buyu' Kitâbi'nda geçmis ve hadîslerdeki terimlerin açiklamalari orada verilmis idi.

Buhari bu hadîslerdeki agaçtan faydalanma hakkinin bustânda yürüme hakkini doguracagini isbât etmek istemis oluyor.

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

43- KITÂBUN FÎ'L-ISTIKRÂZ

(Ödünç Isteme Hakkinda Kitâb) [1]

[2]

1- Ödünç Isteme, Borçlari Ödeme, Hacr, Teflîs Haklarinda Bir Takim Bâblar

2- Kendisinin Parasi Olmaksizin Yâhud Parasi Olup Da Hâzirinda Bulunmayarak Borçla Bir Mal Satin Alan Kimse Babi [3]

1-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Ben Peygamber (S) ile beraber gaza ettim. (Dönüste) Peygamber (bindigim durgun deve için) bana:
— "Deven hakkinda nasil düsünüyorsun; bunu bana satar misin?" dedi.
Ben de:
— Evet satarim, dedim ve deveyi Peygamber'e sattim.
Peygamber Medine'ye gelince kusluk vakti deveyi kendisine getirdim. Bana devenin bedelini (ziyadesiyle) verdi (sonra deveyi de ihsan buyurdu) [4].
2-.......Âise(R)'den: Peygamber (S) -Ebu's-Sahm denilen- bir
Yahudi'den (beli) bir müddete kadar va'de ile bir mikdâr bugday satin aldi. ye demirden bir zirhi ona rehin verdi [5].

3- Insanlarin Mallarini Ödemek Yâhud Telef Etmek Isteyerek Alan Kimse Babi [6]

3-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her kim insanlarin mallarini ödemek isteyerek (bir muamele sebebiyle) alirsa, Allah o kimseye ödemeyi müyesser kilar. Her kim de halkin mallarim telef etmeyi kasdeyleyerek alirsa, Allah da onu telef eyler" [7].

4- Borçlari Ödeme(Nin Vucûbu) Babi

Ve Yüce Allah söyle buyurdu: "Sübhesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasinda hükmettiginiz zaman adaletle hükmeylemenizi emreder. Allah bununla size, gerçek ne güzel Ögüt veriyor. Sübhe yok ki Allah hakkiyle isitici, hakkiyle görücüdür" (en-Nisâ: 58) [8].

4-.......Ebû Zerr (R) söyle demistir: Ben (bir seferde) Peygamber'in beraberinde bulundum. (Dönüste) Peygamber onu, yânîUhud Dagi'ni görünce:
— "Uhud'un benim için altin olmasini, ondan bir dinarin üç günden fazla yanimda beklemesini arzu etmem. Ancak bir dînâr müstesna; O bir dînâri da ben yalniz bir borç (ödemek) için hazirlarim" buyurdu.
Sonra devamla:
— "(Malca zengin) çok kimseler vardir ki, onlar (sevâbca) çok azdirlar; ancak mali (iyilik yolunda) söyle söyle sar etmis olan müs- ! tesnâ -Râvî Ebû Sihâb Abdu Rabbih önüne, sagina ve soluna isaret j etti-. Bunlar da pek azdir" buyurdu.
Sonra Peygamber bana:

— " (Ben yanina gelinceye kadar) yerinde dur!" buyurdu ve uzak ' olmayan bir yere gitti.
Bu sirada ben bir ses isittim de Peygamberdin yanina gitmek istedim. Sonra O'nun "Ben gelinceye kadar yerinde bekle!" sözünü hatirladim (da gitmedim). Gelince:
— Yâ Rasûlallah! O isittigim (ne idi)? Yâhud: O isittigim ses (ne idi)? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Sen de (bir ses) isittin mi?" buyurdu.
Ben de:
— Evet (isittim), dedim.
Rasûlullah:
— "Yanima Cibril aleyhi's-selâm geldi de bana: Ümmetinden her kim Allah 'a hiçbir seyi ortak kosmayarak Ölürse cennete girer, sözünü söyledi" dedi.
Ben:
— (Yâ Rasûlallah) söyle söyle (zina ve hirsizlik gibi) bir günâh
islerse de mi? diye sordum. Rasûlullah:
— "Evet" diye tasdik buyurdu [9].

5-.......Ebü Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Benim Uhud dagi gibi altinim olsa, ondan bir mikdâr sey yanimda bulundugu hâlde üzerimden üç (gece) geçmesi beni sevindirmez; ancak bir borç (ödemek) için hazir tutmakta oldugum mikdâr beni sevindirir" [10].
Bu hadîsi Salih ibn Keysân ile Ukayl ibn Hâlid de ez-Zuhrî'den rivayet ettiler.

5- Devenin Ödünç Istenmesinin Cevazi) Babi

6-.......Selemetu'bnu Kuheyl söyle dedi: BenEbû Seleme'den isittim; bizim evde Ebû Hureyre'den söyle tahdîs ediyordu: Bir adam RasûlulIah(S)'tan borcunu ödemesini istedi. Ve isteyisinde Rasûhil-lah'a kabalik gösterdi. Sahâbîleri derhâl o kimseye (kavlen ve fiilen ezaya) azmettiler. Fakat Rasûlullah:
— "Onu serbest birakiniz. Çünkü hakk sahibinin söz söyleme hakki vardir. Bu zât için bir deve satin alin da onu bu adama verin!" buyurdu.
Sahâbîler:
— (Aradik;) bunun devesinden daha yasli ve kiymetli olandan baska deve bulamadik, dediler.
Rasûlullah:
— "O daha kiymetli olan deveyi satin alin da, onu bu zâta verin. Sübhesiz sizin hayirliniz, ödemeyi en güzel yapamnizdir" buyurdu [11].

6- Alacaklarin Güzellikle Istenmesi Babi

7-...... Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) söyle demistir: Ben Peygamberimden isittim, söyle buyuruyordu: "Bir kimse ölmüstü. (Melekler tarafindan) ona: (Dünyâda ne hayir isledin? diye) soruldu. O da: Ben

insanlara mal satardim. (Alacaklarimi tahsil ederken) zenginden feragat ve müsamaha eder, fakirden alacagimi hafifletirdim, dedi. Bundan dolayi o kimse magfiret olundu" [12].

Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Amr (R): Bu hadîsi ben de Peygamber'-den isittim, demistir [13].

7- Bâb; Alacakliya Kendi Devesinden Daha Büyük Olarak Verilir Mi? [14]

8-.......Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Bir kimse Peygamber'e geldi de, alacagi olan deveyi kendisine ödemesini istiyordu. Rasûlullah (S):
—"Ona deve veriniz" buyurdu.
Sahâbîler:
— (Aradik; onun devesinden daha fazla yasta (ve kiymette) olan deveden baskasini bulamadik, dediler.
Bunun üzerine o zât, Peygamber'e:
— Sen hakkimi bana mükemmel surette verdin, Allah da sana mükâfatini mükemmel surette versin! diye duâ etti.
Rasûlullah:
— "Ona bu daha kiymetli olan deveyi verin. Sübhesiz sizin borç Ödemeyi en güzel yapanlariniz, insanlarin hayirlilarindandir*' buyurdu [15].

8- Borç Ödeyisin Güzel Olmasi Babi

9-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber'in üzerinde (bedevi) bir kimsenin genç bir deve alacagi vardi. Bu zât Peygamber'e geldi ve alacaginin ödenmesini istiyordu. Peygamber (S):
— "Bu adama devesini veriniz!" buyurdu.
Sahâbîler onun devesi yasinda bir deve aradilar, fakat ona verilecek yasta deve bulamadilar, ancak ondan daha yüksek yasta ve degerde deve buldular. Peygamber:
— "Bu daha yüksek kiymetteki deveyi ona veriniz" buyurdu. Bu emir üzerine o bedevî:
— Sen benim hakkimi bana mükemmel bir surette verdin; Allah da sana mükâfatini eksiltmeden versin! diye duâ etti.
Peygamber:
— "Sübhesiz sizin hayirliniz, borç ödeme yönünden en güzel ola-ninizdir (yânî borcunu en güzel ödeyeninizdir)" buyurdu [16].

10-.......Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Ben (bir sefer dönüsünde) Peygamber'e geldim. Kendisi mescidde bulunuyordu. Râvî Mis'ar ibnu Kidâm: Öyle zannediyorum ki, Câbir'den bana bu hadîsi rivayet eden Muhârib ibnu Disâr duhâ vaktinde demisti, dedi. Peygamber (S) bana: "Haydi iki rek'at namaz kiV buyurdu. Benim Peygamber üzerinde (deve bedelinden) bir alacagim vardi. Peygamber bu alacagimi bana ödedi ve (bir kîrât da) ziyâde verdi [17]

.

9- Bâb: (Alacaklinin Rizâsi Ile) Borçlunun Borcunun Asagisinda (Bir Mikdâr Vererek Borcunun Tamâmini) Ödedigi Yâhud Alacakli, Alacaginin Hepsini Borçluya Halâl Ettigi Zaman Bu Caiz Ve Mesrû'dur

11-.......Câbir ibn Abdillah (R), Ka'b ibnu Mâlik'ebabasi Abdullah ibn Amr'in üzerinde borç bulundugu hâlde Uhud günü sehîd olarak öldürüldügünü haber verip, söyle demistir: Alacaklilar haklarim istemekte siddet gösterdiler. Bunun üzerine ben Peygamber(S)'e geldim (durumu anlattim). Peygamber alacaklilara hurmaligimin mahsûlünü kabul etmelerini ve babam üzerindeki haklarindan temize çikarmalarini istedi. Fakat alacaklilar bu teklifi kabul etmediler. Peygamber de hurmaligimi vermedi ve bana: "Sana kusluk vakti gelecegim" buyurdu. Ertesi sabah oldugunda kusluk vakti bana geldi. Hurmalikta dolasti. Hurmaligin mahsûlü hakkinda bereket duasi yapti. Müteakiben ben hurma mahsûlünü kestim. Alacaklilarin haklarini tamamen ödedim. Bize de hurma mahsûlünden (bir mikdâr) kaldi [18]

10- Bâb: Borçlu, Hurmayi Hurma Ile Yâhud Hurmayi Arpa, Bugday Gibi Hububat Ile Takas Ederek Yâhud ' Mahsûlü Ölçüp Tartmaksizin Tahmin Eyleyerek : Alacakliya Borç Ödedigi Zaman (Bu Caizdir) [19]

12-.......Câbir ibn Abdillah (R), Vehb ibn Keysân'a söyle haber vermistir: Babasi Abdullah, üzerinde Yahûdî bir adama otuz vesk hurma borcu birakarak vefat etmis. Câbir bu borcu ödemek için Yahudi'den mühlet istemis, fakat Yahûdî ona mühlet vermekten çekinmis. Bunun üzerine Câbir, Rasûlullah'm Yahûdî yaninda kendisine sefaat etmesi için, Rasûlullah ile konusmus. Akabinde Rasûlullah geldi ve Yahudi'nin alacagi otuz veska bedel bir hurmaligin mahsûlünü almasi için Yahûdî ile konustu. Fakat Yahûdî bu teklîfi kabul etmedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) hurmaliga girdi, içinde yürüdü. Sonra Câbir'e:
— "Hurmayi kes ve Yahudi'nin hakki olan alacagini ona tamamen ver!" buyurdu.
Rasûlullah geri döndükten sonra Câbir mahsûlü kesip topladi. Ve Yahudi'ye otuz vesk borcu tamamen verdi. Mahsûl onyedi vesk de kendisine fazla oldu. Müteakiben Câbir olup biteni haber vermek için Rasûlullah'a geldi. Onu ikindi namazi kilarken buldu. Rasûlullah namazdan ayrilinca, o kalan fazla mahsûlü kendisine haber verdi. Rasûlullah:
— "Sen bu vak'ayi Umer ibnu'l-Hattab'a haber ver" buyurdu. Câbir, Umer'e gitti ve haber verdi. Umer de Câbir'e:
— Ben esasen senin hurmaliginda Rasûlullah gezip dolasinca hurma mahsûlünde elbette bir bereketlenme olacagim kat'î olarak bilmistim, dedi [20].

11- Borca Girmekten Allah'a Siginan'kimse Babi

13-......Âise (R) yegeni Urve'ye söyle haber vermistir: Rasûlul-lah (S) namâz(akabin)da duâ eder

ve: "Allâhumme innî eûzu bike mine'l-me'semi ve'l-magrami(= Yâ Allah, ben günâhtan ve borçtan sana siginirim)" sözlerini söyler idi. Bir sözcü kendisine:
— Yâ Rasülallah! Borçtan Allah'a siginmaniz ne kadar çok oldu, dedi.
Rasûlullah:
— "Kisi borçlandigi zaman konusur, yalan söyler; va'deder, akabinde ya3 dinden döner" buyurdu [21]
.

12- Borç Birakarak Ölen Kimsenin Cenaze Namazi Babi

14-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Her kim mal birakirsa* o mal ölenin mirasçilarina âiddir. Her kim de borç ve aile agirligi birakirsa bu da bize âid olur" buyurmustur [22].

15-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her bir mü'mine ben muhakkak dünyâ ve âhiret islerinde daha yakinimdir. Isterseniz (delîl için) su âyeti okuyunuz: O Peygamber, müzminlere öz nefislerinden daha yakindir. Zevceleri de (mü'minle-rin) analaridir. Hisimlar da Allah *in Kitabi 'nda birbirlerine diger mü •-minlerden ve muhacirlerden daha yakindirlar.. (ei-Ahzâb: 6).îste bundan böyle herhangi bir mü'min ölür de mal birakirsa, bu mala kim olurlarsa olsunlar onun asabesi mirasçi olsun. Herhangi bir mü'min de borç yâhud (fakir bir) aile birakirsa, o da bana gelsin; ben onun velîsiyim"[23].

13- Bâb: Zengin Kisinin Borcunu Ödemeyi Uzatmasi Zulümdür

16-.......Ebû Hureyre (R) söyle diyordu: Rasûlullah (S): "Zengin kisinin borcunu ödemeyi uzatmasi zulümdür" buyurdu [24].

14- Bâb: Hakk Sahibinin Söz Söyleme Hakki Vardir [25],

Ve Peygamber (S)'den:
"Ödeyecek seyi bulan kimsenin borç ödemeyi gecekîirip uzatmasi, ona ceza vermeyi ve irzini halâl kilar" sözü ! zikrolunuyor [26]. :

Sufyân es-Sevrî: '7rz"a, "Bana hakkimi ödemeyi uzattin" der; cezasi da habsetmektir, demistir [27]

17-.......Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Peygamber(S)'e bir adam geldi; Peygamber'in kendisine olan borcunu ödemesini istiyordu. Peygamber'e karsi kabalik etti. Bunun üzerine sahâbîleri onu ezâlandirmayi kasdettiler. Peygamber hemen: "Onu (serbest) birakin. Sübhesiz her hakk sahibinin (hakkini) söylemek hakki vardir" buyurdu [28].

15- Bâb; Bir Kimse Satma, Ödünç Verme, Emânet Birakma Suretlerinden Biri Ile Elinden Çikardigi Kendi Malini Iflâs Etmis Bir Sahsin Yaninda Buldugu Zaman, 0 Kimse Bu Mali Geri Almaya Baska Alacaklilardan Daha Haklidir

Hasen Basrî: Iflâs ettigi ve iflâsi hâkim huzurunda meydana çiktigi zaman, artik onun kendi malinda tasarruf hürriyeti caiz olmaz; satim ve alim yapmasi da caiz olmaz, demistir [29].
Saîd ibnu'l-Müseyyeb de söyle demistir: Usmân ibnu Affân: Iflâsi meydana çikmadan önce, kendi hakkindan bir sey almis olanin aldigi sey kendisinindir. Kendi malini ayniyle bir sahsin yaninda taniyan insan da o mali almaya baskalarindan daha haklidir, diye hükmetti [30].

18-.......Bize Yahya ibnu Saîd tahdîs edip söyle dedi:Bana Ebû Bekr ibn Muhammed ibn Amr ibn Hazm haber verdi. Ona da Umer ibnu Abdilazîz haber verdi. Ona da Ebû Bekr ibn Âbdirrahmân ibn Haris ibn Hisâm haber verdi. O da Ebû Hureyre'den söyle derken isitmistir: Rasûluüah (S) söyle buyurdu (yâhud: Rasülullah'tan isittim, söyle diyordu): "Her kim (veresiye) satmis oldugu malina, iflâs etmis olan kimsenin -yâhud insanin- yaninda ayniyle ulasirsa, o kimse o mala sâhib olmaya baskalarindan daha haklidir [31].

16- Alacaklinin, Hakkini Istemesini Yarina Veya Iki Üç Güne Kadar Geri Birakip Da Bu Geri Birakmayi Matl (Yânî Borç Ödemeyi Uzatma) Görmeyen Kimse Babi [32]

Ve Câbir söyle dedi: Alacaklilar babamin borcu hususundaki haklarini istemekte siddet gösterdiler. Peygamber, (S) onlardan hurmaligimin mahsûlünü kabul etmelerini istedi. Onlar bu teklifi kabul etmediler. Bunun üzerine Peygamber hurmaligi onlara vermedi ve mahsûlünü de onlar için kestirmedi. Ve bana: "Yarin sana gelecegim" buyurdu. Ve sabah oldugu zaman kusluk vaktinde bize geldi. Hurmaligin mahsûlü hakkinda bereket duasi yapti. Sonra ben alacaklilara olan borcu qdedim [33].

17- Iflas Etmis Kimsenin Yâhud Fakirin Malini Satip Da Bedelini Alacaklilar Arasinda Bölüstüren Yâhud 0 Bedeli Kendisine Ve Yakinlarina Harcamasi Için Müflise Ve Fakire Veren Kimse Babi

19-.......Câbir ;bn Abdillah (R) söyle demistir: Bir sahâbî kendisine âid bir köleyi (ben öldükten sonra hürsün diyerek) müdebber olarak âzâd etmisti. (Sonra bu zât fakir düstü ve kölenin bedeline muhtaç oldu.) Peygamber (S) bu köleyi aldi da:
— "Bunu benden kim satin almak ister?" deyip artirmaya koydu.
Sonunda o köleyi Nuaym ibnu Abdillah satin aldi. Peygamber kölenin bedelini aldi da, bu bedeli o muhtâc olan zâta verdi [34].

18- Bâb: Bir Adam, Bir Kimseye Belli Bir Müddete Kadar Ödünç Verdigi Yâhud Satis Akdinde Bedel Için Bir Müddet Ta'yîn Ettigi Zaman (Bu Caizdir)

Ibn Umer: Belli bir müddete kadar ödünç verilen seyde be's yoktur. Ödünç veren kimseye kendi dirhemlerinden daha üstünü verilse bunu sart kilmadigi müddetçe bunda da be's yoktur, demistir [35].

Atâ ibn Ebî Rebâh ile Amr ibn Dînâr: Ödünç alan kimse ödünç verilen seyden (aralarinda kararlastirilan) müddete kadar faydalanir (vakti uzatamaz), demislerdir [36].

el-Leys dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân t» ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti: Rasûlullah, Isrâîl ogullarindan bir kimse zikretti. O kimse IsrâîI ogullari'nin birinden kendisine ödünç vermesini istemis. O da istedigi bin dînâri, belirlenmis bir müddete kadar ödünç olarak ona teslim etmis., Kefalet babinda geçen uzunca hadîs [37].

19- Borçtan Bir Kisminin Indirilmesi Hususunda : Sefaat Edilmesi Babi

20-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Babam Abdullah Uhud'da vuruldu. Arkada çocuklar ve borç birakti. Ben alacaklilara babamin borcundan bir kismini indirmelerini istedigimi ulastirdim. Onlar benim istegimi kabul etmediler. Bunun üzerine Pey-gamber'e geldim de kendisinden alacaklilar yaninda bana sefaat etmesini istedim. Peygamber onlardan bu borç indirmeyi istediginde, onlar yine kabul etmediler. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:
— "Yâ Câbir, hurmani (toplayip) herbir nev'i ayri ayri siniflandir: Acve denilen iyi hurmayi bir boy yap; Izku ibn Zeyd denilen nev'-ini ayri bir boy yap; el-Line denilen az degerli olanim da ayri bir boy yap. Sonra ben sana gelinceye kadar alacaklilari hazir et" buyurdu. Ben Peygamber'in bu emirlerini yaptim. Sonra Peygamber (S) geldi ve hurma harmaninin üzerine oturdu. Ve bu hurma nev'ilerîn-den alacaklilardan herbir adamin hakkini ölçtü, nihayet onlarin haklarini tastamam verdi. Ve hurma sanki ona hiç el sürülmemisçe-sine oldugu gibi artip kaldi.
Ve ben bizim bir saka devemiz üzerinde Peygamberin maiyye-tinde gazveye gittim. Deve yoruldu ve beni ordudan geride birakti. Peygamber arkasindan deveye deynekle vurdu. Peygamber:
— "Medine'ye kadar sirti sana âid olarak bu deveyi bana sat"
buyurdu.
Medine'ye yaklastigimiz zaman ben kendisinden izin isteyip:
— Yâ Rasûlallah, ben yeni güveyi olmus bir kimseyim, dedim.
Rasûlullah:
— "Ne ile evlendin; kizla mi, yoksa dul ile mi?" dedi.
Ben:
— Dul ile evlendim. Babam Abdullah vuruldu ve arkasinda birçok küçük kiz çocuklari birakti. Bunun için ben onlari ögretecek ve onlari terbiye edip edeblendirecek dul bir kadinla evlendim, dedim.
Bu konusmadan sonra Rasûlullah:
— "Ailene git" buyurdu.

Akabinde ben eve geldim. Ve dayima deveyi sattigimi haber verdim. Dayim beni kinadi. Ben kendisine devenin yorulmasini, Peygam-
ber'den olan isi ve Peygamberin deveye deynekle vurusunu haber verdim. Peygamber gelince ben kusluk vakti devemi teslîm etmek üzere kendisine götürdüm. Peygamber bana hem devenin bedelini, hem deveyi, hem de cemâatle beraber olan ganîmet payimi verdi [38].

20- Mal Zayi' Etmekten Nehyedilmesi Babi

Ve Yüce Allah'in su kavilleri:
a. "Allah bozgunculugu Sevmez" <el-Bakara: 205).
b"Allah elbette fesâdcilarin (bozuk) isini düzeltmez "(Yûnus: si)
c"Medyenliler: Yâ Suayb, atalarimizin taptigi seylerden yâhud mallarimizda dileyecegimiz seyleri yapmamizdan vaz geçmemizi sana namazin mi emrediyor? Çünkü sen muhakkak yumusak huylu, çok akilli bir kimsesin, dedilerf> (Hûd: 84 >.
d-"Allah'in sizi basina diktigi mallarinizi beyinsizlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, onlara güzel söz söyleyin" (en-Nisâ: 5 >.
Ve beyinsizlikte hacr konulmasi, aldatmaktan da nehyedilmesi (babi) [39].

21-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Bir kimse Peygamber(S)se: Ben alisveris islerinde aldatiliyorum, dedi. Peygamber de ona: "Sen birsey satin almak istedigin zaman: (Islâm'da) aldat-mak yoktur, de" buyurdu. Bundan sonra artik o zât bu sözü söyler oldu [40].

22-.......Mugîre ibn Su'be'nin kâtibi Verrâd'dan: Mugîre ibnu Su'be söyle demistir: (Muâviye'ye istegi üzerine sunu yazmistir:) Peygamber (S) söyle buyurdu: * 'Allah size analara itaatsizlik etmeyi, kiz çocuklarini diri diri gömmeyi, verilmesi gereken borcunuzu men' etmeyi ve alma hakkiniz olmayan seyi almayi haram kildi. Ve yine Allah sizin için dedikodu etmeyi, çok soru sormayi ve mali zayi' etmeyi kerîh gördü" [41].

21- Bâb: Hizmetçi, Efendisinin Malinda (Koruma Ile Vazifeli) Bir Güdücüdür. Hizmetçi O Malda Efendisinin Izni Olmadan Tasarruf Yapamaz

23-......Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah(S)'tan söyle bu yürürken isitmistir: "Sizler hepiniz birer güdücüsünüz ve herbirini kendi güttügünden sorumludur: Devlet baskani bir güdücüdür ve mi, letin haklarini korumaktan sorumludur. Erkek, ailesi içinde bir gi dücüdür; o da güttüklerinin haklarindan sorumludur. Kadin d zevcesinin evinde bir disi güdücüdür; o da güttüklerinden (aile yuvî sinm güzel idare ve korunmasindan) sorumludur. Hizmetçi de efe) disinin malinda bir güdücüdür (yânî bir gözeticidir); o da güttüg maldan (onu güzel korumaktan) sorumludur".
Abdullah ibn Umer devamla söyle dedi: Ben bu sorumlularin s< rumlulukIanm Rasûlullah'tan sübhesiz kat'î olarak isittim. Bir de öj saniyorum ki, Peygamber (S): "Genç bir erkek de babasinin

mali da bir güdücüdür; o da güttüklerinden sorumludur. Hepiniz birer g dücüsünüz ve herbireriniz güttügünden sorumludur" buyurdu

---

[1] Ebû Zerr rivayetinde kitâb basligi "Istikraz, Edâi'd-Duyûn,iHacr, Teflîs Hakkinda Kitâb" seklinde gelmistir.
Buna göre musannif, haklarinda gelen hadîslerin az olmasi ve birbirlerine ilgileri bulunmasindan dolayi bu üç isi de bir yerde toplamis oluyor. Ibn Hacer, Aynî ve Kastallânî'nin kendi serhlerindeki nüshalarda da böyledir, Buhârî nüshalarinin hepsinde bu borç isteme unvanindan sonra bir de "Borçlan Ödeme" vardir. "Ödünç istemeyi" "Borçlarin ödenmesI"nin ta'kîb etmesi tabiî bir tertîbdir.

[2] el-!stikraz, ödünç bir sey istemektir.
el-Hacr, lügatte: Mutlak surette men' etmektir ki, vermemek demektir. Fikihta ise yas küçüklügü, delilik, bunaklik gibi bir sebebden dolayi belli bir sahsin kavlen tasarrufunun geçerliligini men' etmektir. Hacr edilen sahsa Mahcur denilir. Hacr, hâ'nin üç harekesiyle birinci bâbdan bir masdârdir. Akim insâni çirkinliklerden men' etmesi sebebiyle akla da hacr denilmistir. el-Fecr: 5. âyetindeki "Zî-hicr" da akil ile tefsîr edilmistir.
eî-Teflts: Hâkim bir kimsenin müflis olduguna hükmeylemek.
et-tflâs: Bir adamin mali tükenmek ma'nâsmadir ki, müflis olmak ta'bîr olunur; hemzesi selb Içindir. Gûyâ ki akçeleri fulûs oldu yâhud yaninda bir pulu kalmadi demeye mahal oldu.
îflâs, iki fetha ile Feles'tçn isimdir. Feles, mali bitirip pula muhtâc olmaga denir. Fels, fâ'nin fethi ve lâm'in sükûnu Ile pula ve mangira denir. Selefte sik-kelendirilir ve kullanilir idi (Kaamûs Ter,)

[3] Böyle borçla alisverisin cevazinda Icmâ' vardir. Bu cevazin en açik delili: "Ey îmân edenler, ta'yîn edilmis bir vakte kadar birbirinize borçlandiginiz zaman onu yazin,..'* (el-Bakara: 282) borçlanma âyetidir. Buhârî bu âyetle sabit olan cevaz hükmünü iki hadîs sevkederek te'yîd etmistir.

[4] Bu hadîs, borçla mal almanin cevazini ifâde etmekte pek sarihtir. Peygamber deveyi Câbir'den satin aldiginda bedeli yaninda hazir degildi. Bu sebeble bedeli derhâl vermedi de Medine'ye geldiginde verdi

[5] Bu Âise hadîsi de borçlanarak alisverisin cevazina delâlet etmekte gayet açiktir.

[6] Bu baslik, getirilecek olan hadîsin kisaltilmis seklidir. Hadîs, ödemek maksa-diyle alinan mala Allah'in ödeme kolayligi ihsan etmesini, Ödememe ve telef etme maksadiyle alinan malin da feyzi ve bereketini, hayir ve menfaatini gidermesini ifâde etmektedir.

[7] Bunu açiklar mâhiyette bir hadîs sudur:
Âise borç aliyordu. Kendisine: Ne cesaretle borç aliyorsun; ödeyecek malin yoktur, denildi. Âise: Ben Rasûlullah(S)'tan: "Borcunu Ödemek niyeti bulunan her kula muhakkak Allah tarafindan yardim olur" buyururken isittim. Ben de Allah'in bu yardimini dilerim, dedi (Hâkim)

[8] Buhârî basliktaki borç ödemenin vâcibligi hükmünü en-Nisâ: 58. âyetle te'yîd etmistir.
Ibn Abbâs'tan âyetteki emânetleri edâ etme hükmünün umûmî ve her türlü vazifeleri sâmil oldugu görüsü rivayet edilmistir. Cemi' sîgasiyle gelmesinden dolayi âlimler, emânet ile maksad namaz, oruç, zekât gibi Allah'in kullan üze- * rinde bulunan vedîa gibi haklaridir, demislerdir, iste bütün bu haklarin ve vazifelerin ödenip yerine getirilmesi, bu âyetle emredilmistir. Bu dünyâda Ödenmeyen haklar, kiyamet gününde alinir.

[9] Hadîsin basliga uygunlugu "Ancak bir borç (ödemek) için hazir tutmakta oldugum dînâr müstesna" sözündedir. Çünkü bu sözde borç ödemeye ehemmiyet vermeye delâlet etmekte olan sey vardir.
Hadîsin orta kisminin ma'nâsi söyle de söylenmistir: "Çok kimseler vardir ki mal cihetiyle zengindirler, fakat sevâb cihetiyle fakirdirler. Ancak mali halkin ihtiyâcina ve çesitli hayir yollarina -eliyle önüne, sagina, soluna isaret ederek-söyle söyle harcayan müstesnadir. Öyleleri hem mal, hem sevâb yönünden zengindirler. Fakat bu seciyyede insanlar maalesef pek azdirlar"

[10] Bu hadîsin de basliga delâleti bundan Önce geçen hadîsin delâleti gibidir. Bâzilari metindeki "Enlâ yemurre"dtki "lâ" zâiddir demis; bâzisi da "Mâyesurru-«r'nin basinda "mâ" nâfIye ise evet, amma bu "mâ" mevsûle ise hayir, zâid degildir demistir (Aynî).

[11] Hadîsin basliga delîlligi, hayvana bedel hayvan verilmesidir. Bu hadîsin Müslim'deki rivayetinde Rasûlullah'in o zâttan deve ödünç aldigi bildirildigi için basliga uygun bulunmustur.

[12] Hadîs, Alisverisler Kitâbi'nda daha genis bir metin ile geçmisti. Buradaki rivayet daha kisa oldugu için, oradaki metinden bâzi tamamlayici sözler parantez içlerinde verildi.
Hadîsin basliga delîlligi, alacaklarin güzellikle istenmesinin magfirete se-beb olusu hususudur.

[13] Bu sekilde isnâd etmek, rivayet âlimlerine göre ta'lîk suretinde mevsûlen rivayet etmektir. Müslim'in bir rivayeti bu mevsûllugu daha iyi belirtmektedir: Huzeyfe ile Ebû Mes'ûd bir arada otururken, Huzeyfe yukanki hadîsi rivayet etmis, Ebû Mes'ûd da Huzeyfe'yi dogrulayarak: Evet, ben de Rasûlullah'tan bu suretle isittim, demistir. Böylece bu hadîsi iki sahâbî mevsûl olarak rivayet etmis bulunuyorlar.

[14] Yânî ödünç almis olan kimse, ödünç verene, ödünç almis oldugu deveden daha büyügünü verir mi? Sorunun cevâbi hazf edilmistir; takdiri "Evet, verir "dir.

[15] Hadîsin basliga delIUigi gayet açiktir.

[16] Hadîsin basliga delîlligi açiktir

[17] Bu Câbir hadîsinin delîlligi ise "Peygamber bana olan borcunu ödedi ve fazla da verdi" sözündedir. Çünkü borcu fazlasiyle ödemek, güzel ödemedir.
Bu hadîs, Namaz Kitabi; "Seferden dönüste kilman namaz bâbi"nda da ayni isnâd ile geçmisti.
"Câbir dedi ki: Ben bu kîrâti.keseme koydum, yanimdan hiç ayirmazdim. Sâm askerleri Harre günü Medine'ye geldigi ve Medine'de yagmacilik yaptiklari sirada benden de bu bir kîrâti aldilar" (Kastallânî)

[18] Hadîsin basliga delîlligi "Peygamber alacaklilardan hurmaligin mahsûlünü kabul etmelerini ve babami borç bagindan çözüp temize çikarmalarim istedi" sö-zündedir.
Bunun beyâni söyledir: Câbir'in hurmaliginin mahsûlü babasinin borcundan az idi. Peygamber alacaklilardan, Câbir'in onlarin alacaklarinin asagisinda ödeme yapmasini ve

onlarin da babasini borçtan çözüp temize çikarmalarini istedi. Onlar bu teklîfi kabul etmeyince Peygamber ertesi günün sabahinda hurmaliga geldi, hurmalari gözü ile gördü, hurmaligin mahsûlü hakkinda bereket duasi yapti. Akabinde Câbir mahsûlü kesip topladi. Alacaklilara olan borcu tamamen ödedi. Peygamber'in bereket duâsiyle \)u mahsûlden bir mikdâr sey de artip kaldi (Aynî).

[19] Buhârî'nin bu baslik ile maksadi-sirf ahde vefa ve mutlak surette borcu vâdesinde ödemek için, diger ivâzlasmalarda cevaz verilmeyen tahmin ve takdir keyfiyetinin borçlara vefada tecvîz buyuruldugunu meydana çikarmaktir. Nitekim ariyyelerde de zaruret ve ihtiyâç üzerine muzâbene alisverisi tecvîz edilmistir. Esâs i'tibâriyle muzâbene denilen mübadele de cehlve aldatma bulundugu için nehyedilmis iken, zaruret sevkiyle bir iki agacin mahsûlü hakkinda Peygamber tarafindan tecvîz buyurulmustur. Iste borçlan ödemekteki mucâzefe de (yânî ölçüp tartmadan, tahminle>ödeme de) sirf vefa olarak tecvîz edilmistir.

Buhârî bu konudaki cevaz hükmünü Câbir'in buradaki hadîsiyle isbât etmistir.

[20] Hadîsin basliga delîlligi "Rasûlullah geldi ve Yahudi'nin alacagi otuz veska bedel bir hurmaligin mahsûlünü almasi için Yahûdî ile konustu" sözündedir. Ra-sûlullah'in Yahudi'ye yaptigi bu teklif, basliktaki konunun cevazina delîl olmaktadir.

Bir vesk = 60 sâ' ve her sâ' Iraklilar1 a göre 1040 dirhem olduguna göre, otuz vesk (30 x 60 = 180 x 1040 = 187.200 dirhem) 4.680 eski okka eder ki, 6.002,324 kg'a esittir.

Rasûlullah'm sahâbîler arasindan bilhassa Umer'e haber vermesini emretmesi, Câbir'in borcu ile Umer'in pek yakindan ilgilenmesi ve belki de bu hâdisenin evvellerinde hazir bulunmus olmasindandir.

[21] Buradaki baslik bâzi Buhârî nushalannda "Borçtan Allah'a siginma babi" tarzindadir. Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Hadîste borçlunun rûh haleti belîg bir vecîzlikle anlatilmistir: Bunalmis sahis birçok özürler sayar, yalan söyler, va'dler yapar, sözünde durmaz. Borç aslinda ferdî ve içtimaî bir ihtiyâç ile basvurulan medenî bir muamele oldugu için kötü degildir. Fakat çok defa kötülüklere vesile oldugu için borçtan sakindirilmistir. Bu sebeble sârih Ibnu Battal: Bu hadîs seddi zerâyi'in (= günâh yollarini kapatmanin) vucûbuna delîldir, demistir.

[22] Hadîs borçlu olmanin borçluya karsi gereken dînî vazifeleri yapmaya mâni' olmayacagini ifâde etmektedir. Baslik da bunu açikliga kavusturmak için açilmistir.

Peygamber'in borçtan Allah'a siginmasi ise borcun kötülügünden degil, fakat borçlanma üzerine sabit olup duracak bir sürü derdler ve gailelerden dolayidir

[23] Peygamber'in.borçlu ölenlerin cenaze namazini kilmamasi Islâm'in evvelinde idi. el-Ahzâb: 6 âyetinin inmesinden sonra Ölen mü'minlerin borçlan Peygamber tarafindan hazîneden ödenerek namazlari kilinmistir. Sârih îbn Battal: Borçlu ölenlerin Peygamber tarafindan cenaze namazlarinin kihnmamasi yolunda cereyan edip gelen Peygamber fiili, bu hadîslerle neshedilmistir, demistir. Esasen, Buhârî'nin bu iki hadîsi bu baslik altinda getirmesinin gayesi de budur. Hadîslerin basliga uygunluk noktasi da budur.

[24] Hadîs, basligin aynidir. Bu, Havale Kitâbi'nda "Zengin üzerine havale yaptigi zaman bâbi"nda geçen hadîsin bir parçasidir.

[25] Yânî hakk sahibi hakkini istemeyi tekrar ettigi zaman kinanmaz.

[26] Buhârî evvelâ muallak hadîsi zikretti, sonra da Sufyân'dan bunun tefsirini zikretti. Bunun basliga uygunlugu "Irzahu" kavlinden alinir. Çünkü Sufyân "Irz" lâfzini "Sen benim hakkimi geciktirip uzattin" sözüyle tefsîr etmistir. Bu da, gizli olmayacagi üzere bir söz söylemedir. Burada muallak getirilen hadîsi Ah-med ile Ishâk Müsned lerinde; Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve Ibnu Mâce Sönenlerinde, senediyle Peygamber'e ulastirilmis olarak getirmislerdir.

[27] Sufyân'in bu tefsirini de el-Beyhakî, el-Faryabî yolundan senedli olarak getirmistir

[28] Hadîs, pâb basligini içine almakta oldugu için uygunluk pek açiktir. Hadîs bu kitâbda daha genis olarak geçmisti

[29] Çünkü hâkim huzurunda Iflâsi meydana çikan sahis mâlî tasarruflarindan, hacr, yânî men' edilmis bir mahcurdu

[30] Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in bu naklini Ebû Ubeyd Kitâbu'l-Emvâl'de; Beyhakî de Sünen'de Saîd'e varan sahîh bir isnâdla getirmislerdir.

[31] Hadîsin basliga uygunlugu bilhassa "Alisveriste" sözündedir. Bu hadîsi ayni sened ve metinle Müslim de Musâkaat Kitâbi'nda getirmis ve farkli rivayetlerini de göstermistir: Müslim, Musâkaat; Müslim Tercemesi, V, 77, 22-(1559).

[32] Bu bâb basligi ve altindaki Câbir hadîsi Nesefî nüshasinda yoktur. Onun Için sarihlerin çogu ve îbn Battal bunu serh etmemislerdir

[33] Hadîsin basliga delîlligi "Yarin sana gelecegim" sözündedir. Bu ta'lîk tarzindaki Câbir hadîsi yakinda mevsûlen geçmisti.

[34] Bâb basligina delil olmak üzere Buyu' Kitâbi'nda geçmis olan müdebber hadîsini kisaca getirdi. Bu hadîsle ilgili açiklama insâallah Itk Kitâbi'nda da gelecektir. Bu hadîs, Müslim'in rivayetinde daha tafsîlli olarak gelmistir.

[35] ibnu Umer'in bu ta'lîkmi Ibnu Ebî Seybe senediyle rivayet etmistir.

[36] Bu ta'lîki da Abdurrazzâk, Ibn Cureyc'den senediyle rivayet etti.

Bunun ma'nâsi, Ödünçten baska her borcun geri birakilmasi sahîh olur. ödünç verilen seyin ise geriye birakilmasi sahîh olmaz, demektir. Ebû Hanîfe'-nin görüsü de budur

[37] Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini ödünçte de geri birakmanin cevazina hüccet olmak üzere zikretmistir. Bu cevaz ise "Bizden öncekilerin serîati bizim de serîatimizdir" kaaidesi üzerine kurulmus bir cevazdir. Fakat bu konuda görüs ayriliklari vardir

[38] Bu hadîsin basliga uygunlugu "Peygamber'e geldim ve kendisinden alacaklilar yaninda bana sefaat etmesini istedim" sözündedir.

Câbir'in bu meshur "Deve Hadîsi" Alisveris Kitâbi'nda "Ölçüp tartmak satici ve verici üzerine (düsen bir vazîfe)dir bâbi"nda da, sened ve lâfizda bâzi farklarla geçmisti.

[39] Buhârî buradaki baslikta: Mal zayi' etmekten nehyedilmesi, beyinsizlikte hacr konulmasi, ticarî ve her türlü medenî münâsebetlerde aldatmaciligin ve hîlekâr-ligm nehyedilmesi esâslarini ortaya koymus ve bunlari da Kur'ân-i Kerîm'den arka arkaya siraladigi dört grup âyet ile isbât etmek istemistir.

Mal zayi' etmek, mali sebebsiz ve gereksiz yerlerde harcamaktir. Bu bir is-raftir; tasarruf kaaideleri disinda zararli bir harekettir. Bâzi âlimler mah zayi' etmek, mali Allah'a tâat yollarinin disinda harcamaktir demislerdir ki, bu daha husûsî bir anlatistir.

Hacr, lügatte mutlak olarak men1 etmek demektir. Fikihta ise yas küçüklügü, delilik, bunaklik, beyinsizlik, israfçilik gibi bir sebebden dolayi belli bir sahsin sözlü tasarruflarinin geçerliliginin hâkim hükmüyle men' edilmesidir. Hacr edilen sahsa Mahcur denilir. Fikihta ve hukukta hacr konusu ile ilgili genis bilgiler vardir.

En-Nisâ: 5. âyetin burada getirilmesi, beyinsizlere mal vermek, o mali zayi' ve heba etmek demek oldugunu anlatmak içindir. Bu âyete yapilan tefsirlerin ortak medlulü, üzerinde husûsî velayeti bulunan aile baskani, ailenin servetini sefîhlige meyilli kadinlarin, çocuklarin, hizmetçilerin elinde mahvolmaktan men' edilmis bulundugunu ifâde etmektedir.

[40] Dârakutnî'nin rivayetine göre, sahâbîlerden Habbân Ibn Munkiz (R) alisveriste dâima aldanirmis. Bunun sebebi de Uhud harbinde kafasina bir tas isabet etmis ve bu yüzden aklî melekelerinde bir derece âfetlI olmustu.
Bu hadîs Alisveris Kitâbi'nda "Aldatmanin çirkinligi bâbi"nda da geçmisti. Hadîsin basliga delîlligi, bu zâtin alisveriste aldanmasidir ki, bu da mali zayi' etmektir.
[41] Bu Mugîre hadîsi, ahlâkî ve içtimaî çok kiymetli esaslar ihtiva etmektedir. Buradaki basliga bunlarin hepsi uygundur; bilhassa son fikrasi olan "Mal zayi' etmek" sözü basliga ayniyle uygun bulunmaktadir

44-

KİTÂBU'L-HUSÛMÂT

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

44- KİTÂBU'L-HUSÛMÂT

(Hukukî Çekişmeler Kitabı) 1[1]

1- (Müslümanlar Arasındaki Hukukî Çekişmelerde) Da'vâcının Da'vâlıyı Hâkim Huzuruna Getirmesi Ve Müslüman - Yahûdî Arasında Meydana Gelen Çekişme Hakkında Zikrolunan Şeyler Babı 2[2]

1-....... Ben Abdullah ibnu Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu:

Ben bir kimsenin bir âyeti, benim Peygamber'den işittiğim okuyuşun hilâfına okuduğunu işittim. Hemen elinden tuttum ve onu Rasû-lullah'a getirdim. Rasûlullah (S): "Her ikiniz de güzel okudunuz" buyurdu. Şu'be dedi ki: Ben Rasûlullah'ın şunu da söylediğini zan-nediyorum: "(Kur'ân hakkında) sakın ihtilâf etmeyiniz. Çünkü sizden evvelki ümmetler kitâblannda ihtilâf ettiler de bu yüzden helak oldular" 3[3].

2-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biri müslumanlardan, öbürü Yahûdîler'den olan iki kişi birbiriyle sövüştüler. Müslüman olan zât, Yahudi'ye:

— Muhammed'i âlemler üzerine süzüp seçen Allah'a yemîn ederim ki, demişti.

1[1] Bu kitâb başlığı Ebû Zerr el-Herevî, el-Asîlî ve Yûnînî nüshalarında "Mâ yuz-keru fî'1-işhâs ve'1-husûme beyne'l-müslimİ ve'1-yehûd" sûretindedir.

el-Husûmât, eî-Husûmefm cem'idir. el-Husûme nizâma'nâsına isimdir. Bir adam ile çekişmek ma'nâsma mufâale babından masdar da olur.

2[2] el-îşhâs, bîr kimseyi yerinden ayırmak; bir kimseyi bir yerden diğer bir yere götürmek; da'vâlı, bir kimseyi hâkimin hükmü ile cebren mahkemede hazır etmek ma'nâlanna masdardır

3[3] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası, İbnu Mes'ûd'ün kendi okuyuşuna aykırı Kur'ân okuyan sahâbîyi elinden tutarak Rasûlullah'ın yanına götürmesi keyfiyetidir. Bu da'vâlıyı götürme hususunu Ümer'in hadîsinde de açıkça görüyoruz. Şu kadar ki, bu götürmenin hâkimin hükmü ile olması, bundan sonra gelecek olan Ebû Hureyre hadîsinden alınmaktadır

Yahûdî de müslümâna hitaben:

— Musa'yı âlemler üzerine süzüp seçen Allah'a yemîn ederim ki, demiş.

Bunun üzerine müslümân elini kaldırıp Yahudi'nin yüzüne bir tokat vurdu. Yahûdî hemen Peygamber'in yanma gitti. Kendisinden ve müslümândan meydana gelen işleri Peygamber'e haber verdi. Peygamber o müslümâm çağırttı ve ona olan işten sordu. Müslümân da olanları kendisine haber verdi. Akabinde Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Bana Mûsâ üzerinde hayırlılık vermeyiniz! Muhakkak ki insanlar kıyamet gününde (o günün korkunçluğundan yıldırım çarpmış gibi) bayılacaklar. Onlarla beraber ben de bayılacağım. Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda ben Musa'yı Arş'ın bir tarafına sımsıkı tutunmuş duruyor görürüm. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud baygınlıktan Allah 'in istisna ettiklerinden mi bulundu?" 4[4].

3-......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) oturmuş olduğu sırada bir Yahûdî geldi ve:

— Yâ Eba'l-Kaasım! Sahâbîlerinden bir adam yüzüme vurdu, diye şikâyet etti.

Rasûlullah:

4[4] Hadîsin başlığa delîlliği "İki kimse birbirleriyle sövüştüler.." sözündedir. Çünkü iki kişinin birbiriyle sövüşmesi ancak husûmet ve çekişmede olur,

Buhârî bu hadîsi Tevhîd, Rikaak Kitâblan'nda; Müslim de Fazâil'de getirmiştir.

Peygamber (S): "Ben Âdem çocuklarının seyyidiyim, fakat bununla övünmem " (Müslim; Fadâil) buyurmuş iken,buradaki hadîste "Bana Mûsâ üzerinde hayırlılık vermeyiniz" buyurması şöyle îzâh edilmiştir:

a. Bunu Âdem çocuklarının seyyidi olduğu bildirilmeden önce söylemiş olabilir.

b. Bu nehiy, bâzı peygamberlerin şâmnı eksiltmeye götürecek surette taf-dîlden nehiydir.

c. Husûmete sebeb olacak tafdîlden nehiydir.

d. Peygamber bu nehyi tevazu' olarak söylemiş olabilir.

e. Peygamberliğin aslında tafdîlden nehiy olabilir.

Hadîsin son fıkrası ile "Sûra üfürüîmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim varsa, yerde kim varsa düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür. O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakınıp duruyorlar" (ez-Zumer: 68) âyetine işaret edilmiştir.

— "Kim vurdu?" diye sordu.

Yahûdî, Ensâr'dan bir adam olduğunu söyledi. Rasûlullah:

— "Onu çağırınız!" diye emretti. (O adam huzura getirilince:)

— "Sen bu Yahudi'yi dövdün mü?" diye sordu. O zât da:

— (Evet.) Bunun çarşıda "Musa'yı bütün beşeriyet Üzerine süzüp seçen Allah'a yemin ederim ki" diye yemîn ettiğini işittim. Ben de: Ey habîs! Muhammed üzerine de mi (tercih etti), dedim. O sırada beni ânı bir öfke tuttu da yüzüne vurdum, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Peygamberler arasında (birini öbüründen) eksiltme hayırlı-lığı nisbet etmeyiniz. Çünkü kıyamet gününde insanlar (o günün şiddetinden) bayılacaklar. (Onların beraberinde ben de bayılacağım.) Fakat yerin kendisinden ilk yarılacağı (yânî kabri ilk açılan) kimse ben olacağım. O anda ben Musa ile karşılaşacağım, Mûsâ Arş'ın di-reklerinden bir direğe tutunmuş bulunacak. Bilmiyorum; Mûsâ da bayılanlar içinde bulundu (da benden evvel) mi (ayıldı) yoksa (Sînâ Dağı'ndaki) ilk bayılma ile mi hesâb olundu?" 5[5].

4-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir): Bir Yahûdî, (Ensâr'dan) bir cariyenin başım iki taş arasında ezmişti. Kadıncağıza: Sana bu cinayeti kim işledi; fulan mı, fulan mı? diye soruldu. Nihayet Yahûdî'nin ismi söylenince câriye başı ile işaret etti. Bunun üzerine Yahûdî yakalandı ve (cürmünü) i'tirâf etmesi üzerine Peygamber (S) onunla ilgili enirini verdi. Yahûdî'nin başı da iki taş arasında ezildi 6[6].

5[5] Hadîsin son fıkrası: "Derken Rabb'ı o dağa tecellî edince onu paramparça ediverdi. Mûsâ da baygın yere düştü..." (el-A'râf: 143) âyetindeki bayılmayı İşaret etmektedir. Bundan önce geçen hadîsteki "Yâhud Allah'ın istisna ettiği kimselerden mi oldu" sözü ile buradaki "Yoksa ilk bayılma ile hesaba çekildi" sözü arasında hiçbir zıdlık yoktur. Çünkü ma'nâ: Ben bu üç şeyin hangisi olduğunu; ayılmadan mı, istisna edilmekten mi, yâhud hesaba çekilmekten mi olduğunu bilmiyorum, demektir.

Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in "Onu çağırınız" emrindedir. Çünkü bu emirden murad, o şahsın Peygamber'in huzuruna getirilmesidir.

6[6] Buhârî bu hadîsi Vasıyyetler, Diyetler Kitâblan'nda; Müslim de Haddler Kitâ-bı'nda getirmiştir. Buhârî'nin bir rivayetinde "Bir Yahûdî bir cariyeyi üzerindeki zînet eşyalarına tama' ederek öldürmüştü" ziyâdesi vardır.

2- Eğer İmâm (Yâhud Hâkim} Onun Üzerine Hacr Koymuş Değilse Sefîhin Ve Aklı Zaıf Olanın İşini Geri Çeviren Kimse Babı

Ve Câbir'den zikrolunur ki, Peygamber (S), ihtiyaçlı kimsenin yaptığı sadakayı, bundan nehiyden önce

kendisine geri vermiştir. Sonra da böyle kendisi muhtaçken sadaka vermekten nehyetmiştir 7[7].

Ve İmâm Mâlik {Muvatta'da): Bir adamın diğer biri üzerinde bir malı olduğu ve kendisinin bir de kölesi bulunup da bundan başka hiçbir şeyi yokken bu köleyi âzâd ettiğinde, onun bu âzâd etmesi caiz olmaz, demiştir 8[8].

Zaîf akıllı ve benzeri sefih kişi adına satış yapıp da , satış bedelini o zaîf şahsa veren ve ona iyileştirmekle ve kendi işini görmekle emreden kimse, o zaîf kişi bundan sonra malında fesâd yaparsa, onu malında tasarruftan men* eder 9[9]. Çünkü Peygamber, malı zayi etmekten nehyetmiştir 10[10].

Ve Peygamber (S) alışveriş işinde aldanan kimseye: "Alışveriş yapacağın zaman 'Aldatmak yok' de" buyurdu. Ve yine Peygamber, kölesini satan kimsenin malını

Ebû Davud'un rivayetinde bu cariyenin Ensâr'dan olduğu kaydı vardır.

Mâlikîler, Şâfiîler, Hanbelîler ve cumhur: Bir şeyle öldürenin, öldürdüğü gibi öldürüleceğine; kısasın keskinleştirilmiş âlete hâss kılınmayacağma bu hadîsle hüccet getirdiler. Ebû Hanîfe: Kısas ancak keskinleştirilmiş âletle olur, demiştir (Kastallânî).
Hadîsin başlığa uygunluğu, Yahûdî ile câriye arasındaki husûmeti şâmil bulunması cihetin dendir.

7[7] Buhârî'nin bundan maksadı Abdu'bnu Humeyd'in kendi Müsned"mdz senediyle Câbir'den rivayet ettiği hadîstir.Buhârî ancak kendi şartı Üzere olan rivayetlerde kesinlik sîgası kullanıyor; öyle olmayanlarda ise, buradaki gibi meçhul sîgasi kullanryor.

8[8] Bu, imâm Mâlik'in, geçen müdebber kıssasından istinbât ettiği görüştür.

9[9] Bu, Peygamber'in müdebberin satışında yaptığı işin hâsılıdır.

10[10] Peygamber'in malı zayi' etmekten nehyi yakında geçti.

tutmamıştır 11[11].

5-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse alışveriş işinde dâima aldatılır idi. Peygamber (S) ona: "Sen birşey almak istediğinde (İslâm'da) aldatmak yoktur, de" buyurdu. Artık o kimse bunu söyler oldu 12[12].

6-.......Câbir ibn AbdiJlah(R)'tan: Bir adam kendine âid olan bir kölesini (müdebber olarak) âzâd etti. Onun bu köleden başka hiç malı yoktu. Peygamber (S) onun bu tedbirli azadım reddetti de o köleyi Peygamber'den Nuaym ibnu'n-Nahhâm satın aldı 13[13].

3- Hasımların Bâzısının Diğeri Hakkındaki Kelâmı Babı

7-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):, "Her kim müslümân bir kimsenin malını koparıp almak için yemininde yalancı olarak and içerse, kıyamet gününde Allah kendisine öfkeli olduğu hâlde Allah'a kavuşur" buyurdu.

Râvî dedi ki: Eş'as ibn Kays el-Kindî şöyle dedi: Vallahi bu iş benim hakkımda olmuştu: Benimle Yahûdî bir adam arasında bir arazî vardı. O bu arazîyi inkâr etti. Ben de onu Peygamber'e getirdim. Rasûlullah bana: "Senin bir beyyinen var mı?" dedi. Ben: Hayır» yok, dedim. Râvî dedi ki: Bu sefer Rasûlullah Yahudi'ye hitaben: "Yemin et" buyurdu. Râvî dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, o takdîrde bu adam yemîn eder ve benim malımı alıp götürür, dedim. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:

'Hakikat, A İlah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz,

11[11] Çünkü nazarında onun sefîhliği hakîkaten meydana çıkmamıştır. Eğer sefîhliği meydana çıksa idi, elbette o malı almasından onu men' ederdi

12[12] Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda, "Aldatmanın çirkinliği bâbı"nda da geçmişti. Dârakutnî'nin rivayetinde Peygamber (S) bu zâta alıp sattığı şeylerde üç gün (muhayyerlik hakkı tanımıştır.

13[13] Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda "Artırma satışı bâbi"nda da geçmişti.

onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âiu imrân: 77) 14[14]

8-....... Ka'b ibn Mâlik (R), Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî(R)'deki bir alacağını mescidde istemiş. Her ikisinin sesleri, evinde bulunan Rasûlullah işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücrenin perdesini açmış da:

— "Yâ Ka'b!" diye nida etmiş. Ka'b:

— Lebbeyk yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah elleriyle işaret ederek:

— "Alacağından şu kadarım, yânı yarısını bağışla!" buyurmuş. Ka'b hemen:

-Vallahi bağışladım yâ Rasûlallah! demiş.

(Bunun üzerine İbnu Ebî Hadred'e)

- "(Şimdi) kalk o diğer yarıyı öde!" diye emretmiştir 15[15].

9-....... Abdurrahmân ibn Abd el-Kaarî şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Hişâm ibn Hakîm ibn Hizâm'ı el-Furkaan Sûresi'ni benim okumakta olduğumdan başka lehçe üzerine okurken işittim. Bana o sûreyi Rasûlullah okutmuş idi. Hemen önüne geçmeyi kurdum. Sonra ona namazdan ayrılıncaya kadar mühlet verdim. Sonra ridâsına sarılıp onu çektim ve kendisini Rasûlullah'a getirdim ve:

— Ben bundan el-Furkaan Sûresi'ni Sen'in bana okuttuğun lehçeden başka bir lehçe üzerine okurken işittim, dedim.

14[14] Bu hadîs dahî Musâkaat Kitâbı'nda geçmişti.

Raülıpa uveunlusu "O takdîrde yemîn eder ve malımı... götürür..." sözünden alınır. Çünkü o, Yahudi'yi yalan yemine nisbet etmiştir, fakat bundan dolayı kendisine bir ceza vâcib olmamıştır. Zîrâ o Yahudi'den bilmekte olduğu şeyi haber vermiştir. Fışkı bilinen kimse hakkında bu sözün benzeri mubahtır... (Aynî).

15[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sesleri yükseldi" sözündedir. Bu hadîs Namaz Ki-tâbı'nda, "Mescidde borç ödenmesini isteme... bâbı"nda da geçmişti.

Rasûlullah bana:

— "Onu serbest bırak!" buyurdu; sonra ona hitaben:

— "Oku!" buyurdu.

O da okudu. Rasûlullah:

— "Bu sûre işte böyle indirildi" dedi; sonra bana: "Oku" buyurdu.

Ben de okudum. Rasûlullah yine:

— "Sûre işte böyle indirildi. Şübhesiz ki, Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Bu yedi ile indirilmiş olandan, kolay geleni okuyunuz" buyurdu 16[16].

4- Ma'siyetler Ve Husûmetler Ehli Olanların, Onların) Bu Hallerini Tanıma Ve Tesbîtten Sonra (Onları Edeblendirme Yolu Olmak Üzere) Evlerden Çıkarılmaları Babı

Umer ibnu'l-Hattâb da Ebû Bekr'in kız kardeşini ölü ardından feryâdla ağladığı zaman evinden çıkarmıştır 17[17]

10-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yemîn olsun içimden

16[16] Bunda birden çok okuyuşla okunmasındaki hikmete işaret vardır ki, o da okuyucu üzerine kolaylaştırmaktır. el-Furkaan Sûresi'nden Umer ile Hişâm'in ihtilâf ettikleri harflerin ta'yîni, bildiğim tarîklerin hiçbirinde gelmemiştir... Hadîsten buradaki maksad "Onu ridâsına sarılıp çektim" sözüdür. Çünkü bunda Umer'in

sözle inkârıyle beraber fiille de inkârı vardır (Kastallânî).

17[17] Bunu İbnu Sa'd et-Tabakaatu'l-Kebîr'de ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibn Müseyyeb senediyle rivayet etmiştir. Ebû Bekr vefat ettiği zaman evine ağlayıcı kadınlar toplanmış. Bu Umer'e ulaşınca, Umer onları bundan nehyetti, Kadınlar vazgeçmeyince Umer, Hişâm ibnu'I-Velîd'e: Ebû Kuhâfe'nin kızı Ümmü Ferve'ye git, dedi. O da deynekle onların üzerine yürüdü. Ağlayıcı kadınlar bunu işittiklerinde dağıldılar.

Bunu Ishâk ibn Râhûye de kendi "Müsned'm&z diğer bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Bu sened daha sağlamdır. Onun için Buhârî başlıkta bunu kat'î bir ifâdeyle belirtmiştir. Bunda: "Hişâm onları deynekle vurarak teker teker çıkarmaya başladı" İfâdesi vardır

öyle geçti ki namaza (ezan okunmasını) emredeyim de namaza durulsun. Sonra ben o cemâati bırakayım da bu namazda hazır bulunmayan topluluğun evlerine gideyim ve evlerini kendileri içlerinde iken yakıvereyim" 18[18].

5- Vasînin Ölmüş Kimse Adına (Nesebe Katma İsteği Ve F Diğer Haklar Hususundaki) Da'vâsi Babı

11-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir):Abd ibn Zem'a ile Sa'd ibn Ebî Vakkaas (fetih gününde) Zem'a'nın cariyesinin oğiu (Abdur-rahmân'ın nesebi) hakkında Peygamber'e da'vâ arzettiler. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Kardeşim Utbe ibn Ebî Vakkaas bana Mekke'ye geldiğim zaman Zem'a'nın cariyesinin oğluna bakmamı ve onu almamı vasıyyet etti. Çünkü o çocuk benim oğlumdur dedi, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— O çocuk benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur; babamın döşeği üzerinde doğurulmuştur, dedi.

Sonra Peygamber (S), (hakkında çekişilen bu Abdurrahmân'da Ütbe'ye) açık bir benzeme gördü de:

— "Yâ Abde'bne Zem'a, bu çocuk senin kardeşindir. Çocuk döşek sahibinindir (Zina edene mahrumiyet düşer). Ey Şevde, sen de bundan sonra bu Abdurrahmân'dan perdelen" buyurdu 19[19].

18[18] Hadîsin başlığa uygunluk yeri "Evlerini üzerlerine yakıvereyim" sözündedir. çünkü evleri üzerlerine yaktığı zaman oradan çabucak çıkmaya davranacaklardır.

Bu hadîs Namaz Kitabı, "Cemâat namazının vucûbu bâbı"nda daha geniş bîr metin ile geçmişti.

19[19] Bu neseb ta'yîni da'vâsmda hakk kazanan Abd ibnu Zem'a, Peygamber'in zevcelerinden Şevde bintu Zem'a'nın öz kardeşidir. Peygamber zahir ile hüküm verdikten sonra, vesîleyi kesme olarak, Sevde'ye ondan perdelenmesini emretmiştir. Peygamber burada iki türlü hüküm vermiş gibidir: Biri zahir hüküm ki, o çocuk döşeğe âiddir hükmüdür. Biri de bâtın hükümdür ki, o da benzeme sebebiyle verilen ihtiyatî perdelenme hükmüdür...

6- Bozgunculuğundan Endîşe Edilen Kimselerden İşi Sağlamlaştırma Tedbîri Almak Babı

İbnu Abbâs da kölesi îkrime'yi Kur'ân Öğretmek, sünnetleri ve farizaları öğretmek üzerine bağlamıştır 20[20].

12-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi göndermişti. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr alıp getirdi. Bu zât Yemen'in el-Yemâme beldesi ahâlîsinin seyyididir. Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar. Rasûlullah mescide çıktığında Sumâme'ye:

— "Yâ Sumâme, yanında ne var (gönlünden ne geçiriyorsun)?" buyurdu.

Sumâme:

— Yâ Muhammed, gönlümde hayr (ümîdi) var. [Eğer sen beni öldürürsen, kanlı bir cânîyi öldürmüş olursun. Ve eğer bana (af ni'-meti) in'âm edersen, ni'mete karşı şükreden bir kişiye in'âm etmiş olursun. Eğer fidye için mal istersen işte malım; veririm, dedi. Bu konuşmadan sonra Sumâme bağlı olarak kaldı...] Râvî hadîsin tamâmını zikretti. Sonunda Rasûlullah:

— "Artık Sumâme'yi salıveriniz!" buyurdu 21[21].

Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu "Zem'a'nın cariyesinin oğluna bakmamı ve onu almamı vasıyyet etti..." sözünden alınır.

Bu hadîs, daha geniş bir metin ile Alışverişler Kitâbı'mn başlarında *'Seçi-lemezliklerin tefsiri bâbı"nda geçmişti. Farizalar Kitâbı'nda da gelecektir.

20[20] İbn Abbâs'ın bu fiilini İbn Sa'd et-TabakaatJta; Ebû Nuaym da el-Hilye'de se-nedli olarak rivayet etmişlerdir.

jkrime, İbn Abbâs'm kölesidir. Aslı Mağrib ahâlîsinden Berber kavmin-dendir. Husayn ibn Ebî Hurr el-Anberî'ye âid idi. ibn Abbâs, Alî ibn Ebî Tâ-lib'in vâlîsi olarak Basra'ya geldiği zaman sahibi onu İbn Abbâs'a hibe etmişti. Sahâbîler cemâatinden ve İbn Abbâs'tan çok rivayetleri vardır... Medine'de, seksen yaşında olarak hicrî 105 yılında vefat etmiştir (Aynî).

21[21] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar" sözündedİr. Bu bağlama işi sağlama almak İçindir. Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda "İslâm'a girdiğinde yıkanma bâbı"nda ve

7- Suçlunun Harem İçinde Bağlanması Ve Habsedilmesi Babı

Ve Nâfi' ibn Abdi'l-Hâris Mekke'de Safvân ibn Umeyye'den, Umer razı olursa satın alış onun satın alışı (yânî Beytul-MâTin satın alışı) olmak, eğer Umer razı olmazsa SafvârTa dört yüz (dînâr veya dirhem) verilmek üzere hapishane yapmak için bir ev satın aldı 22[22].

Abdullah ibn Zubeyr de Mekke'de (emirliği günlerinde suçluları) habsetmiştir 23[23].

13-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Necd tarafına bir süvârî birliği gönderdi. Bu birlik Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir adamı esîr alıp getirdiler ve onu (Medine) Mescidi'nin direklerinden birisine bağladılar 24[24].

8- Borç Verenin Alacaklısından Ayrılmayıp Onunla Sabit Ve Dâim Olması Babı 25[25]

"Esîri mescidde bağlama bâbı"n-da geçmişti. İnşâallah hadîsin tamâmı daha geniş bir metinle Mağâzî Kitâbı'nda

gelecektir. Orada görüleceği üzere Sumâme serbest bırakılınca Mescid'in yakınında bir suda yıkanmış, sonra Mescid'e Peygamber'in huzuruna girip Şehâdet Kelimeleri'ni söyleyerek müslümân olmuş ve Peygamber'in huzurunda güzel sözler söylemiş, sonra Yemâme'ye dönerek orada da İslâm lehinde hizmetler görmüştür.

22[22] Bu ta'lîki Abdurrazzâk, İbnu Ebî Şeybe ve el-Beyhakî, Amr ibn Dînâr tarîkinden senedli olarak rivayet etmişlerdir.

23[23] Îbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini de İbn Sa'd et-Tabakaat'ta; Halîfe ibn Hayyât Târih 'inde; Ebû'l-Ferec el-Isbahânî e!-Egânî'dc senedli olarak rivayet etmişlerdir.

24[24] Hadîs bundan önceki bâbda daha uzun olarak geçti. Orada Kuteybe'den; o da Leys'ten senediyle; burada ise Abdullah ibn Yûsuf'tan; o da Leys'ten diye değişik senedle getirdi. Başlığa uygunluğu "Onu Mescid'in direklerinden birine bağladılar" sözündedir. Mescid Medine'dedir, o da haremdir. Buhârî Mekke ve Medine haremlerinde bu rahmet yerlerinde azâb evi olan hapishane edinilmez diyenlere, sahâbî olan Îbnu'z-Zubeyr'in ve bizzat Peygamber'in fiilleriyle cevâb vermiş oluyor.

25[25] Yânî alacaklının borçluya yapışıp alacağını istemesinin meşruluğunun beyânı. el-Asîlî ve Kerîme nushalarımnda babın önünde "Besmele" vardır. Diğelerinin nüshalarında bu yoktur.

14-.......Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî(R)'nin, Abdullah ibnu Ebî Hadred el-Eslemî (R) üzerinde bir alacağı vardı. Ka'b ibn Mâlik, İbnu Ebî Hadred'e kavuştu ve ondan ayrılmayıp alacağını istedi. Onlar birbirleriyle söyleştiler. /Hattâ sesleri yükseldi. Peygamber (S) onların yanına geldi de:

— ''Yâ Ka'b!" dedi ve eliyle alacağından yarısını indir der gibi işaret etti.

Bunun üzerine Ka'b, İbn Hadred'deki alacağının yarısını aldı da, diğer yarısını ona terketti [26][26].

9- Alacağın Ödenmesini İstemek Babı

15-.......Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrind; demirci idim. Benim, Âs ibn Vâil üzerinde (ücret olarak) alacak dirhemlerim vardı. Ona geldim ve ondan alacağımın ödenmesini istedim. O bana:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe sana olan borcumu ödemem, dedi.

Ben de:

— Vallahi ben, Allah seni öldürüp de sonra seni tekrar diriltme-dikçe Muhammed'e küfretmem, dedim.

Bu defa o:

— Öyleyse sen beni, ben ölünceye, sonra (öbür dünyâda) diriltilip de bana mal ve çocuklar verilinceye kadar bırak da, ben sana olan borcumu orada ödeyeyim, deyip eğlendi.

Bunun akabinde şu âyet indi: "Âyetlerimizi (inkâr ile) kâfir olan ve 'Bana elbet mal

---

[26][26] Başlığa delîlliği "Ka'b ibn Mâlik, Abdullah ibn EbîHadred'e yapıştı" sözünde-dir. Çünkü Peygamber onların hâline vâkıf olduğu zaman bunu reddetmedi de Ka'b'a yarısını indirmekle emretti.

Hadîs daha Önce birçok kerreler geçti.

verilecektir' diyen adamı gördün mü?,.." (Meryem: 78-80) 27[27]

27[27] Başlığa uygunluğu "Ona geldim de alacağımı ödemesini istedim" sözündedır. Hadîs Buyu' Kitâbı'nda da geçmişti.

45- KITÂBUN FÎ'L-LUKATA

(Yerde Bulunup Kaldirilan Buluntu -Seyin Hükmünü Beyân-Hakkinda Kitâb) [1]

1- Bâb: Buluntu Seyin Sahibi Gelip De Onun Alâmetini Haber Verdigi Zaman, Ruluntuyu Yerden Kaldirip Almis Olan Kimse, O Ruluntuyu Sahibine Verir [2].

1-.......Bize Su'be tahdîs etti. H ve bana Muhammed ibn Bessâr tahdîs edip söyle dedi: Bize Gimder tahdîs edip söyle dedi: Bize Su'be, Seleme'den tahdîs etti. O söyle demistir: Ben Suveyd ibn Ga-fele'den isittim, o söyle dedi: Ben Ubeyy ibn Ka'b(R)'a kavustum da o söyle dedi: Ben bir kese (bulup) aldim; içinde yüz dînâr vardi. Akabinde Peygamber(S)'e geldim (ve söyledim). "Onu bir sene bildirip i'lân et" buyurdu [3]. Ben de bu keseyi bir sene i'lân ettim. Fakat onu taniyan kimseye tesadüf etmedim. Sonra Peygamber'e geldim. Peygamber: "Bir sene (daha) bildir" buyurdu. Onu bir sene daha i'lân ettim. Fakat sahibini bulamadim. Sonra üçüncü defa Peygamber'e geldim. Bu sefer Peygamber: "Bu paranin kesesini, sayisini ve kesenin agiz bagini iyi koru. Sahibi gelir (de bunlari dogru haber verir) ise keseyi ona ver, gelmezse onunla yararlan"buyurdu. Ben de onunla faydalandim.
Hadîsin râvîsi Su'be dedi ki: Ben bir zaman sonra Seleme ibn Ku-heyl'e Mekke'de kavustum. Seleme bana: Suveyd ibn Gaf ele, Ubeyy'in buldugu bu paranin üç yil mi, yâhud bir yil mi i'lân edildigini söyledigini iyi bilmiyorum, dedi [4].

2- Yitik Deve(Nin Alinip Alinmiyacagi) Babi

2-.......Zeyd ibnu Hâiid el-Cuhenî (R) söyle demistir; Bir bedevî Peygamber'e geldi ve O'na bulup da kaldirdigi buluntu birseyin hükmünü sordu. Peygamber (S):
— "Onu bir sene i'lân et, sonra bunun çikinim ve agiz bagini saklayip koru. Bu müddet içinde birisi gelir de o buluntuyu ve onun sifatlarim sana haber verirse (onu kendisine ver); kimse gelmez ise kendin onunla nafakalan" buyurdu.
Sorucu kisi:
— Yâ Rasûlallah! Yitik koyunun hükmü nedir? dedi. Rasûlullah:
— "O, ya senin, ya mü'min kardesinin, yâhud da kurdundur (yânî bu yitik koyunu sen alir, i'lân eder de sahibini bulamazsan sana âiddir; sen almaz da mü'min kardesin alirsa, o, onu alip koruyan o mültekitindir; o da almazsa artik koyun kurdundur)" buyurdu.
Bu defa da o kimse:
— Yitik devenin hükmü nedir? diye sordu.
Bu defa Peygamber'in yüzünün rengi degisti ve:
— "Kayip deveden sana ne var? O hayvanin tabani ve su tulumu berâberindedir. (Sahibi buluncaya kadar) kendisi suya gelir ve agaç yer" buyurdu [5].

3- Koyun Yitigi(Nin Hukmunu Beyan) Babî

3-.......Bize Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd'den; o da el- Munbais'in himayesinde bulunan Yezîd'den tahdîs etti. Yezîd, Zeyd ibn Hâlid(R)'den söyle derken isitmistir: Peygamber(S)'e buluntu seyin hükmü soruldu. Zeyd ibn Hâlid kesin olarak söyledi ki: Peygamber
sorucuya:
— "Sen onun çikinini ve agiz bagini iyice tam. Sonra onu bir
sene bildir, i'lân et" buyurdu.
el-Munbais'm âzâdlisi Yezîd söyle diyordu: Eger (buluntu) i'ti-râf edilmezse, onu bulup almis olan kimse onunla nafakalanir ve buluntu onun yaninda bir emânet olmustur. (Süleyman ibn Bilâl dedi ki:) Yahya ibn Saîd söyle dedi: Iste bu "Onun yaninda bir emânet olmustur" sözü, Rasûlullah'in hadîsi içinde mi, yoksa Yezîd'in kendi tarafindan söyledigi birsey mi oldugunu bilmedigim seydir.
Sonra o sorucu:
— (Yâ Rasûlallah!) Koyun yitigi hakkinda nasil görürsün? dedi. Peygamber:
— "Onu tut, al. Çünkü o ancak senin yâhud mü'min kardesinin yâhud da kurdundur" buyurdu.
el-Munbais'in âzâdlisi Yezîd: O, yânî koyun yitigi de i'lân edilir, dedi.
Sonra sorucu tekrar Peygamber'e:
— Deve yitigi hakkinda nasil re'y edersin? dedi. Zeyd ibn Hâlid dedi ki: Bunun üzerine Peygamber:
— "Ona serbest birak! Çünkü onun ayakkabisi ve su tulumu berâberindedir. Sahibi su basinda onu buluncaya kadar o kendisi su basina gelir ve agaçlan yer (yânî yaradilisi kuvvetlidir, korumaya ih-tiyâci yoktur)" buyurdu [6].

4- Bâb: Buluntunun Sahibi Bir Sene I'lândan Sonra Bulunmazsa, Artik O Sey Onu Bulup Alanindir

4-....... Zeyd ibn Hâlid (R) söyle demistir: RasûlulIah(S)'a bir adam geldi de yerde bulunup alinan seyin hükmünü sordu. Rasûlullah:
— "Çikinim ve agiz bagini tani(yip koru), sonra da onu bir sene bildirip i'lân et. Eger sahibi gelirse verirsin. Sahibi gelmezse, artik senin hâlin onunladir" buyurdu.
O sorucu kisi:
— Koyun yitiginin hükmü nedir? dedi. Rasûlullah:
— "O senindir, yâhud mü'min kardesinindir, yâhud da kurdundur" buyurdu.
O kimse bu defa:
— Deve yitiginin hükmü nedir? dedi.
Rasûlullah:
— "Onu almaya senin ne hakkin var? Onun ayakkabisi ve su tulumu berâberindedir. Sahibi ona kavusuncaya kadar kendisi suya gelir ve agaçlari yer" buyurdu [7].

5- Bâb: Bir Kimse Denizde Bir Agaç Parçasi Buldugu Yâhud Bir Kamçi Yâhud Da Bunun Benzeri Birsey Buldugu Zaman (Ne Yapar; Bunlari Alir Mi Yoksa Terk

Ve el-Leys ibn Sa'd söyle dedi:
Bana Ca'fer ibnu Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), Isrâîl ogullari'ndan bir adam zikretti.
O adam Isrâîl ogullarinin birinden Ödünç olarak bin dînâr vermesini istedi... hadîsini sevketti. Ona ödünç veren kimse deniz kenarina çikti da malini getirmis bir gemi görmek umuduyla bakiyordu. Sahilde bir agaç parçasiyle karsilasti. Onu ailesinin evde yakmasi için aldi. Evde onu parçalayinca içinde paralari ve mektûb sahîfesini buldu [8].

6- Bâb: Bir Sahis Yolda Bir Hurma Dânesi Buldugu Zaman {Bunu Alip Yemesi Caiz Olur)

5- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs edip söyle dedi: Bize Suf-yân, Mansür'dan; o da Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti. Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) giderken yolda bir hurmaya rast-geldi de: "Bunun sadaka hurmasi olmasindan korkmasaydim muhakkak onu alir yerdim" buyurdu demistir [9].

Ve Yahya ibn Saîd el-Kattân söyle dedi [10]: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Mansûr (ibnu'l-Mu'temir) tahdîs etti. Ve Zaide ibnu Kudâme de yine Mansür'dan; o da Talha ibnu Mu-sarriftan söyledi ki, o: Bize Enes tahdîs etti, demistir.

Buhârî dedi ki [11]: Ve bize Muhammed ibn Mukaatil tahdîs edip söyle dedi: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verip söyle dedi: Bize Ma'mer (ibn Râsid), Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû

Hurey-re(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben ailemin yanina döner gelirim de dösegimin üzerine düsen bir hurmayi bularak alir, yemek üzere onu kaldiririm, sonra sadaka (hurmasi) olmasindan korkarim da onu muhakkak surette birakirim" [12]

7- Bâb: Mekke Ehlinin Buluntu Esyasi Nasil I'lân Edilir?

Ve Tâvûs el-Yemânî, Ibn Abbâs'tan; o da Peygamber'den söyledi ki, Peygamber (S): "Mekke'nin yitigi ancak sahibi lehine koruyacak olan i'lânci için müstesna, alinip kaldirilmaz...*' buyurmustur [13].

Ve Hâlid el-Hazzâ, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'dan söyledi ki, Peygamber (S): "Mekke'nin yitigi i'lân ediciden baska kimse tarafindan alinip kaldirilmaz" buyurdu [14].

Ve Ahmed ibn Sa'd söyle dedi [15]: Bize Ravh tahdîs etti. Bize Zekeriv/yâ tahdîs etti. Bize Amr ibn Dînâr, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan tahdîs etti. Rasûlullah (S): "Mekke'nin dikenli agaci kesilmez, av hayvani ürkütülmez, yitik esyasi i'lân edecek kimseden baskasina (alip kaldirmasi) halâl olmaz, yesil otu koparilmaz" buyurdu. Abbâs: Yâ Rasûlallah, izhir bitkisi müstesna olsun, dedi. Rasûlullah: "Izhir otu müstesnadir" buyurdu.

6-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs edip dedi ki: Aziz ve Celü olan Allah, Rasûlü'ne Mekke fethini müyesser kilinca, Rasûlullah (S) insanlar içinde ayaga kalkti, Allah'a hamd ve sena etti, sonra söyle buyurdu: "Muhakkak ki Allah fili Mekke'ye girmekten men' etmistir. Rasûlünü ve mü'minleri de (bir defa olarak) Mekke ahâlîsine musallat etmistir, Mekke benden evvel hiçbir kimse için asla halâl olmuyordu. O yalniz bir gündüzün bir saatinde benim için halâl kilinmistir. Benden sonra da hiçbir kimse için ebediyyen halâl olmayacaktir. Mekke'nin av hayvanlari ürkütülmez, dikeni (bile) koparilmaz. Yitigini kimse (elini uzatip) alamaz. Meger ki sahibini arayip bulmak isteyen olsun. Her kimin bir kimsesi öldürülürse o, iki seyden hangisi kendi hakkinda daha hayirli ise onu isteyebilir (yânî iki sey arasinda muhayyerdir): Ya kendisine diyet verilir yâhud öldüren kimse kisâsen öldürülür".
Abbâs:
— Yâ Rasûlallah! Izhirdan baska. Zîrâ bizler onu kabirlerimizde ve evlerimiz(in insâsin)da kullaniyoruz, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Izhirdan baska" buyurdu.
Bunun akabinde Yemenli bir zât olan Ebû Sâh ayaga kalkti ve:
— Bunlari benim için yaziniz yâ Rasûlallah! dedi.
Rasûlullah da:
— "Bunlari Ebû Sâh için yaziniz" buyurdu. Râvî Velîd dedi ki: Ben Evzâî'ye:
— "Benim için yaziniz yâ Rasûlallah!" sözü nedir? dedim.
— Rasûlullah'tan isitmis oldugu su hutbenin yazilmasini istedi, dedi [16].

8- Bâb: Hiçbir Kimsenin Hayvani Izinsiz Olarak Sagilmaz

7-....... îbn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
"Hiçbir kimse diger birinin hayvaninin sütünü onun izni olmaksizin sagmasin. Sizden biriniz yiyecek ve içeceklerinin saklandigi mahzenine gelinmesini, dolabinin kirilmasini ve oradaki yiyeceklerinin naklolunmasini ister mi? Hayvanlarinin memeleri de insanlar için onlarin yiyeceklerini muhafaza ederler. Onun için hiçbir kimse digerinin hayvaninin sütünü, onun izni olmak müstesna, asla sagmasin" [17].

9- Bâb: Buluntu Esyanin Sahibi Bir Sene Sonra Geldigi Zaman, Bulan Onu Sahibine Verir

Çünkü o, bulanin yaninda bir vediadir.

8-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî(R)'den (söyle demistir): Bir adam; buldugu bir yitigin hükmünü Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah (S):
— "Onu bir sene i'lân et. Sonra onun agiz bagini ve çikinini iyice tam. Sonra onunla nafakalan. Eger sahibi gelirse, onu sahibine eda et" buyurdu.
Sahâbîler (Ebû Zerr ve Ebu'l-Vakt'te: O adam):
— Yâ Rasûlallah! Koyun yitiginin hükmü nedir? dediler. Rasûlullah:
— "Onu tut. Çünkü o ya senin, ya mü'min kardesinin, yâhud da kurdundur (yânî bu yitik koyunu sen alir, i'lân eder de sahibini bulamazsan, sana âiddir. Sen almaz da mü'min kardesin alirsa onun-dur; o da almazsa artik koyun kurdundur)" buyurdu.
O adam:
— Yâ Rasûlallah! Yitik devenin hükmü nedir? diye sordu. Zeyd ibn Hâlid dedi ki: Rasûlullah öfkelendi; hattâ iki yanagi
yâhud yüzü kizardi. Sonra:
— "Ondan sana ne?Sâhibi ona kavusuncaya kadar o hayvanin ayakkabisi ve su tutumu berâberindedir" buyurdu [18].

10- Bâb: Yitigi Bulan Sahis, Ona Hakk Kazanmayan Kimsenin Almamasi Için, Zayi' Hâlde Terketmeyerek Alir Mi?

9-.......Bize Su'be, Selemetu'bnu KuheyFden tahdîs etti. O söyle demistir: Ben Suveyd ibn Gafele'den isittim, o söyle dedi: Ben Sel-mân ibn Rabîa ve Zeyd ibn Sûhân ile beraber bir gazvede bulundum. Derken bir kamçi buldum. Bunlardan biri bana:
— O kamçiyi at, dedi.
Ben:
— Hayir atmam, lâkin eger sahibini bulursam (bunu ona veririm); sahibini bulamazsam onunla faydalanirim, dedim.
Gazadan döndügümüzde hacc yaptik. Akabinde ben Medîne'ye ugradim. Ubeyy ibn Ka'b'a düsürülmüs kamçiyi almanin hükmünü sordum. Ubeyy söyle dedi:

— Ben Peygamber (S) zamaninda içinde yüz dînâr olan bir kese buldum. Onu Peygamber'e getirdim. Peygamber: "Bunu bir sene (insanlarin toplanti yerlerinde) bildir, i'lân et" buyurdu. Ben de bir yil onu i'lân ettim. Sonra Peygamber'e geldim. Peygamber yine: "Onu bir yil i'lân et" buyurdu. Ben onu bir yil daha i'lân ettim, sonra Peygamber'e geldim. Peygamber yine: "Onu bir yil i'lân et" buyurdu. Ben onu bir yil i'lân ettim, sonra dördüncü defa Peygamber'e geldim. Peygamber: "Dinarlarin sayisini, agiz bagini, kabini iyi tani. Eger sahibi gelir(Ge sayisini, çikinini, agiz bagini haber verirce -keseyi ona ver-; gelmezse onunla yararlan" buyurdu [19].

10- Bize Abdan tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Usmân ibn Cebele, Su'be ibnu'I-Haccâc'dan; o da Seleme ibn Kuheyl'den olmak üzere (yukarida zikredilen) bu hadîsi haber verdi. Bu rivayette Su'be söyle dedi: Ben bir zaman sonra Mekke'de Seleme ibn Kuheyl ile bulustum. Bu sefer Seleme bana: Suveyd, Ka'b'in buldugu bu paranin üç w\ mi, yoksa bir yil mi i'lân edildigini söyledi, pek iyi bilmiyorum, dedi [20].

11- Buluntu Esyayi I'lân Eden, Fakat Onu Sultana Teslim Etmeyen (Veya Yükseltmeyen) Kimse Babi [21]

11-.......Zeyd ibn Hâlid(R)'den (o, söyle demistir): Bir çöl bedevisi Peygamber'e gelip, bulunmus yitik esyanin hükmünü sordu.
Peygamber (S):
— "Bunu bir sene i'lân et. Eger bunun çikinini ve agiz bagini sana haber veren bir kimse gelirse (bunu ona ver). Kimse gelmezse bununla sen nafakalan" buyurdu.
Bedevi, Peygamber'e deve yitiginin hükmünü sordu. Bunun üzerine Peygamber'in yüzü degisti ve:
— "Ondan sana ne? Su tulumu ve ayakkabilari berâberindedir. Kendisi suya gelir ve agaçlari yer. Sahibi onu buluncaya kadar, onu kendi basina birak!" buyurdu.
Bedevi bu sefer Peygamber'e koyun yitigini sordu. Peygamber:
— "O senin yâhud mü 'min kardesinin yâhud da kurdundur (yânî bu yitik koyunu sen alir, i'lân eder de sahibini bulamazsan, sana âid-dir. Sen almaz da mü'min kardesin alirsa, o bulup alanindir; o da almazsa artik koyun kurdundur" buyurdu.

12- Bâb [22]

12-.......el-Berâ', Ebû Bekr'den; hbü Bekr (K) söyle demistir:
Ben (oranin etrafini arastirip gözetlemek için) gittim. Derken koyunlarini (bulundugumuz kayaya dogru) sürmekte olan bir koyun çobani ile karsilastim. Ona:
— Sen kimin çobanisin? dedim.
O da Kureys'ten ismini belirttigi bir adamin çobani oldugunu söyledi. Ben de onu tamdim. Bu sefer ben ona:
— Senin koyunlarinda sütlüsü var mi? dedim.
— Evet vardir, dedi.

— Peki benim için süt sagar misin? dedim.
— Evet sagarim, dedi.
Ben ona emrettim de koyunlarindan birini tuttu. Sonra ona koyunun memesi üzerindeki tozlari silkelemesini emrettim. Sonra da ellerini silkeleyip temizlemesini emrettim. Râvî: Avuçlarindan birini digerine vurup söylece temizledigini söyledi. Akabinde benim için bir içimlik mikdân süt sagdi. Ben Rasûlullah için deriden bir kab yapmistim, agzinda bir bez vardi. Sütün üzerine biraz su döktüm, hattâ kabin asagisi biraz sogudu. Nihayet Peygamberdin yanina geldim ve:
— Iç yâ Rasûlallah, dedim.

Rasûlullah içti, ben de bundan hosnûd oldum [23].

---

[1] Müstemlî ve Nesefî'nin nushalanndaki baslik böyledir. tbnu't-Tîn ile Ibnu Battâl'in serhlerinde de bu rivayet tercih edilmistir. Ibn Hacer, Aynî ve Kastallânî serhlerinde de böyledir. Bâzi Buhârî nüshalarinda ise "Besmele"den sonra yalniz. 1. baba âid unvan görülmektedir.

[2] el-Laktu, yerden bir seyi kaldirip almak ma'nâsina birinci bâbdan masdârdir.
el-Meiikuut ve el-Lakît; yerden kaldirilip alinmis nesneye denir.
el-Lakat, el-Lukta ve el-Lukata; Yerden kaldirilan buluntu seye denir.
et-îîtikaaî: Ansizin bir nesne üzerine ugrayip muttali' olmak, yere düsmüs nesneyi kaldirip almak ma'nâsmadir... (Kaamûs Ter,).
el-Lukata, fikihta: Yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen maldir.

[3] Sarihler metindeki "Arrifhâ..." emrini, yitik bir sey bulup da alan kimsenin sokaklarda, halkin toplanti yerlerinde, cemâat çikarken mescid kapilarinda ve daha bunlara benzer yerlerde "Kimin birseyi kaybolduysa gelsin benden sorsun, istesin" diye nida etmesidir, suretinde tefsîr ve ta'rîf etmislerdir.

[4] Senedde görülecegi üzere bu hadîsi Su'be, Seleme'den; o da Suveyd ibn Gafe-le'den; Suveyd de Ubeyy ibn Ka'b'dan rivayet etmistir. Buhârî'nin bu senedine göre, bu bulunan yüz dînâr kissasini Suveyd, Ubeyy ibn Ka'b'dan isitip Sele-me'ye bildirmis. Seleme de Su'be'ye bu paranin bulan kimse tarafindan üç sene I'lân edilmesi emromndugu seklinde rivayet etmistir. Aradan on senelik bir zaman geçtikten sonra, Seleme ile Su'be Mekke'de bulusmuslar, bu bulusmada Seleme, Su'be'ye; vaktiyle ona rivayet ettigi bu kissanin zamana âid kismini Suveyd'den üç sene mi, yoksa bir sene olarak mi isittigini pek iyi bilmedigini söyleyerek, bu husustaki tereddüdünü ortaya koymayi dînî bir vazîfe saymistir. Bu sekilde rivayet, Islâm hükümlerinin ne kadar ciddî bir dikkatle zabtedilip, hafizadan hafizaya ayni titizlikle naklolundugunun parlak bir Örnegidir. Su'be'nIn Seleme ile Mekke'deki bu ikinci bulusmasinin birinciden on sene sonra oldugunu, Müslim'in bir rivayeti îzâh etmektedir.
Seleme'nin zamana âid olan bu sübhesi fikhî hüküm üzerine te'sîr etmis, ve yitik birsey bulan kimsenin ancak bir sene ta'rîf ve i'lân etmesi esâsi kabul edilmistir. Çünkü sübhe, sübhe edilen seyin düsmesini gerektirir ki, o da üçtür
Böylece kesin olan bir sene Ile amel etmek vâcib olmustur. Hadîsi Seleme'den sekksiz olarak bir sene seklinde rivayet edenler de vardir.
Sârih Ibn Battal: "Fetva imamlarindan hiçbirisi hadîsin zahirine bakarak buluntunun i'lân müddetini üç sene olarak hükmetmemislerdir" demistir.

[5] Hadîsin basliga uygunlugu "Deve yitigi" sözündedir

[6] Hadîsin birinci kisminda altin, gümüs gibi kiymetli ma'denler ile hayvanlardan baska yitik esya bulan kimsenin buldugu seyler hakkindaki hüküm bildirilmistir. Bu hüküm Ubeyy ibn Ka'b hadîsinde de bildirilmisti.
Deve ve koyun yitiklerinin hükmünü beyân için Buhârî ayri ayri iki bâb açmis ve her birinde farkli sened ve metin ile Zeyd ibn Hâlid hadîsini sevketmis-tir. Koyun yaradilisi i'tibâriyle yirtici hayvanlara karsi koyamayacagi için, sürüden ayrilmis ve bagindan bosanmis, serseri bir halde gezmekte bulunusu, korumak Için "Dâlle - Yitik" sayilmis ve sahibi geldiginde verilmek üzere tutulup alikonulmasi emredilmistir. Devenin korumaya ihtiyâci olmadigindan dâlle olarak tutulmasi uygun görülmemistir.
Âlimler at, sigir gibilerini de deveye kiyâs etmislerdir. Ancak bu hayvanlarin kirlardaki durumlanyle yolu, mescidi, okulu olan meskûn yerlerdeki durumlari arasinda fark gözetilmistir. Kirlarda bu hayvanlar daha emniyette görülmüsler, sehirlerde ise tehlikeye ve kasb edilmeye ma'rûz sayilip tutulmalarina hükmedilmistir.

[7] Hadîsin basliga delîlligi "Sahibi gelmezse artik senin hâlin onunladir" sözün-dedir. Hadîs daha önce de geçmisti.

[8] Hadîsin basliga uygunlugu "Bir odun parçasiyla karsilasti ve onu ailesine yakacak bir odun olarak aldi" sözündedir. Hadîs, genis bir metinle Kefâlet'te de geçmisti.

[9] Hadîs sarihlerinin beyânina göre, hadîste hurma, ihtirâzî bir kayid olarak zikredilmis degildir. Bir hurma kiymetindeki her hakîr sey de böyledir; almak caizdir.

[10] Bunu Müsedded, kendi Müsned'indt Yahya'dan muttasil senediyle rivayet etmistir. Bunu Tahâvî de Müsedded tarîkinden tahrîc etmistir.

[11] Bâzi nüshalarda burada tahvilden sonra ve bize tahdîs etti seklindedir.

[12] Buhârî bu hadîsi de Buyu' Kitâbi'nda tahrîc etmistir.
Her iki hadîsin medlullerine ve buradaki rivayet sebeblerine göre yola atilmis veya düsmüs bir hurma ve bu degerdeki küçük seyler, yitik esya mâhiyetinde olmayip, almak ve i'lâna luzûm olmadan yemek caizdir. Sahibi taleb etmeyecegi muhakkak oldugu için lukata yânî buluntu esya mâhiyetini hâiz degildir. Peygamber'in almamasi yoladüstügü için degil, sadaka hurmasi olmasi ihtimâlinden dolayi sakinmak içindir. Çünkü sadaka Peygamber için ve ev halki için haram idi.

[13] Buhârî bunu Hacc Kitâbi'nda "Mekke'de kital halâl olmaz bâbi"nda mevsûlen getirdi.

[14] Buhârî bunu da Buyu' Kitâbi'nin evvellerinde "Suvâ hakkinda söylenen sey bâ-bi"nda mevsûlen getirdi.

[15] Bunu el-Ismâîlî ve Ebû Nuaym senedli olarak rivayet ettiler.

[16]
Hadîsin basliga delîliigi "Mekke'deyere düsen sey, sahibini arayacak kimseden baskasina halâl olmaz" sözüdür.
Bu hadîsi Müslim, Hacc KUâbi'nm 82. babinda getirmistir.

[17]
Rasûlullah, memedeki sütü, sahibinin izni olmaksizin alinmasinin lâyik olmamasi hususunu, dolabda muhafaza edilen yiyecege benzetmistir.
Hadîs metnindeki "Mâsiye" sözü deve, sigir, davar hayvanlarinda kullanilir; fakat daha çok koyunda kullanilir (Ibnu'1-Esîr)

[18]
Hadîsin basliga delîlligI "Eger yitigin sahibi gelirse onu kendisine ver" züiidedir.

[19]
Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in ona bir sene i'lân etmeyi emretmesi, terkettigi zaman zayi' olmamasi ve hakli olmayanin eline düsmemesi için yitigin alinmasinin mesruluguna delâlet eder olmasi cihetindendir (Aynî).

[20]
Buhârî'nin bu hadîsi sevkine göre, bulunan bu yüz dînâr kissasini Suveyd, Ubeyy ibn Ka'b'dan isitiyor ve Seleme'ye bildiriyor. Seleme de Su'be'ye bu paranin bulan kimse tarafindan üç sene i'lân edilmesi emrolundugu seklinde rivayet ediyor. Aradan on sene bir zaman geçiyor, Seleme ile Su'be Mekke'de birlesiyorlar. Bu bulusmalarinda Seleme, Su'be'ye: Vaktiyle sana hikâye ettigim bu kissanin zamana âid olan kismini Suveyd'den üç sene mi, yoksa bir sene olarak mi isittigimi pek iyi bilmiyorum diyerek, sübhesini açiklamayi dînî bir vazife sayiyor.
Su'be'nin Seleme ile Mekke'deki bu ikinci bulusmasi, birinciden on sene sonra olmustur. Bunu Müslim ile Tayâlîsî de bu suretle açiklamistir. Seleme'-nin zamana âid bu sekkI, fikhî hüküm üzerinde müessir olmus; yitik bulan kimsenin ancak bir sene i'lân etmesi esâsi kabul edilmistir. Çünkü sübhe, sübhe edilenin düsmesini gerektirir; o da üçtür; böylece kesin olanla amel vâcib olur, o da bir yil i'lân etmektir (Kastallânî).

[21]
Buhârî bu baslik ile el-Evzâî'nin az ile çok arasini ayirma husunundaki görüsünü reddi isaret etmis gibidir. Evzâî bulunan az ise i'lân eder, çok mal ise onu Beytu'l-mâl'e götürür, demistir. Cumhur ise ona muhalefet üzeredir... (Ibn Hacer).
Buhârî, bu Zeyd ibn Hâlid hadîsini burada ayri ayri senedlerle ve bazen , küçük lâfiz degisiklikleriyle birkaç defa getirmis bulunuyor.

[22]
Bu kendinden önceki baslik için bir fasil gibidir. Ebû Zerr nüshasinda mevcûd degildir

[23]
Bu, hicret hadîsinin Berâ' ibn Âzibvâsitasiyle Ebû Bekr'den gelen rivayetinin bir parçasidir. Buhârî bunun daha bütününü Menâkib Kitabi, "Islâm'da Peygamberlik alâmetleri bâbi"nda getirmistir. Bu hadîs, Müslim, ez-Zühd'de hicret hadîsi hakkinda bir bâb altindaki uzun hicret hadîsinin bir parçasi olarak geçmektedir. Müslim Ter., VIII, 572-575.
Buhârî bu hadîsi Lukata Bâblari arasina, süt o zaman istihlâk edilen zayi' hükmünde oldugu için girdirmistir... (Ibnu'l-Munîr).

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

46- KITÂBU'L-MEZÂLIM VE'L-GASB

(Zulümler ve Gasb Kitabi) [1]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
O zâlimlerin yapacaklarindan Allah'i gafil zannetme fakin. O bunlari ancak öyle bir gün için geciktiriyor kU o gün gözler (saskinlikla) belerip kalacaktir. Hepsi de baslarini dikerek kosacaklar. Gözleri kendilerine bile dönüp bakamayacak. Kalblerinin içi ise (müdhis korkularindan dolayi akildan) bombostur. Insanlara o azabin kendilerine gelecegi günün tehlikesini anlat ki (o gün)-zâlimler: Ey Rabb'imiz, bizi yakin bir müddete kadar geciktir de Sen 'in da 'vetine icabet edelim, peygamberlere tâbi' olalim diyecek(ler)dir. Hâlbuki daha evvel siz (dünyâda) kendinize hiçbir zeval yoktur diye yemîn etmediniz miydi? Siz (Âd ve Semûd kavimleri gibi) nefislerine zulmedenlerin diyarinda da yerlestiniz. Onlara neler yaptigimiz sizin için apaçik meydana çikti. Size (bu hususta) birçok misâller de gösterdik. Hakîkat onlar (peygamberlere karsi) bir takim tuzaklar kurmuslardi.Hâlbuki onlarin tuzaklarindan daglar yerinden oynayip gitmis olsa bile Allah katinda onlara âid (nice nice) cezalar vardir. Öyle ise sakin Allah, peygamberlerine olan va'dinden cayar sanma. Sübhesiz ki Allah mutlak gâlibdir, intikaam sahibidir1'" (Ibrahim; 42-47)
Âyetteki "Mukniî ruûsihim'\ "Râfiî ruûsihim"; yânî "Baslarini yükselticiler" demektir. "el-Mukniu" ve'l-Mukmihu" ikisi de bir ma'nâya, yânî "Yükseltici" ma'nâsmadir.
Mücâhid: "Muhtiîn", "Mudîmfn-nazar", yânî "Bakisi devam ettirenler" demektir. "Muhtiîn", "Müsrifti",
yânî "Sür'at ediciler" diye de tefsir edilir, demistir.

Ve "Kalbleri hevâdir", yânî bombostur; akillari yoktur, demektir [2].

1- Zulümlerin Kisas Yapilmasi Babi

1-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den; Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Kiyamette mü'minler cehennemden (yânî cehennem üzerine kurulmus sirattan) kurtulduklari zaman cennetle cehennem arasindaki köprüde habsolunurlar. Burada dünyâda aralarinda bulunan (ufak tefek) zulümlerden birbirine hakkini vererek hesâblasir-lar. (Bu küçük günâhlardan da) paklanip arindiklari zaman bunlarin cennete girmelerine izin verilir. Muhammed'in nefsi yedinde olan Allah 'a yemîn ederim ki, o mü 'minlerden herhangi biri cennetteki meskenini dünyâda yasadigi meskeninden daha iyi bilir

ve (kilavuzsuz) bulur" [3]
Ve Yûnus ibn Muhammed söyle dedi: Bize Seybân, Katâde ibn Diâme'den tahdîs etti. O söyle demistir: Bize Ebû'l-Mütevekkil tah-dîs etti [4].

2-Yüce Allah'in: "Haberiniz olsun ki, Allah'in la'neti zâlimlerin üzerindedir9* (hüd 18) Kavli Babi

2-.......Bana Katâde, Safvân ibn Muhriz el-Mâzinî'den haber verdi. O söyle demistir: Ben bir kerresinde Abdullah ibn Umer'in elinden tutup giderken birisi geldi de, Ibn Umer'
— Rasûhillah'in necve(= yavasça söz söylemek) hakkindaki beyanâtini nasil isittin (bunu lütfen bildirir misin)? dedi. Ibnu Umer de söyle dedi:
— Rasûlullah'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Muhakkak Allah kiyamet günü mü'mini yaklastirir ve onun
üstüne sefkat kanadini ve koruma perdesini koyar da onu (mevkif halkinin gözünden) örter ve:
— (Ey kulum, isledigin) fulân günâhi biliyor musun? Fulân günâhi biliyor musun? diye sorar.
Mü'min de:
— Evet Rabb'im! diye tâ bütün günâhlarini takrir ve i'tirâf ettigi ve içinde helak olduguna kanâat geldigi zaman Allah:
— (Ey kulum) aleyhindeki bu günâhlari dünyâda halktan gizledim. Bu gün de senin lehine bunlari magfiret ediyorum! buyurur.
Ve mü'minin hasenat defteri (sagindan) kendisine verilir.
Kâfirlere, münafiklara gelince (onlar için de peygamberlerden, meleklerden birçok) sâhidler: îste bunlar RabbHerine karsi (ortak uydurarak) yalan söyleyenlerdir. Haberiniz olsun ki, A ilah Jin la 'neti (o) zâlimlerin üzerine olsun derler" [5].

3- Bâb:

'Müslüman müslümâna zulmetmez ve onu tehlikede birakmaz".

3-.......Salime de Abdullah ibn Umer (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S) söyle buyuTdu: "Müslüman müsiümânin (dîn) kardesidir. Müslüman müslümâna zulmetmez, müslümân müslümâni (tehlikede ve musibette) terk de etmez. Her kim müslim kardesinin hacetinde bulunursa Allah da onun hacetini yerine getirir. Her kim bir müslümândan bir keder (bir darlik) giderip onu ferahlatirsa, Allah da onun kiyamet gününün kederlerinden bir kederini giderip ferahlatir. Her kim bir müslümâni (dünyâdaki ayibindan) örterse, Allah da onu kiyamet gününde örter" [6].

4- Bâb:

"Kardesine zâlim iken de, mazlum iken de yardim et**.

4-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten isitmistir. Enes (R) söyle diyordu: Rasûlullah (S): "Sen kardesine ister zâlim olsun, ister mazlum olsun; yardim et" buyurdu.

5-.......Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "(Ey mü'min, sen mü'min) kardesine zâlim iken de, mazlum iken de yardim et" buyurdu. • Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Su mazlum olan kisiye yardim edebiliriz.Fa kat o zâlime nasil yardim ederiz? diye sordular.
Rasûlullah:
— "Zâlimin iki elinin üstünü tutarsin (yânî onu zulümden men' edersin)" buyurdu [7].

5- Mazluma Yardim Babi

6-.......el-Es'as ibn Suleym dedi ki: Ben Muâviye ibn Suveyd'den isittim; o söyle dedi: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den isittim; o: Peygamber (S) bize yedi sey emretti ve yedi seyden de nehyetti, deyip emrettigi seyler olarak sunlari zikretti: *.Hastayi ziyaret etmek,2. Cenazeyi arkasi sira ta'kîb edip cenaze namazini kilmak,3. Aksiran kimseye Elhamdu lillâhi derse ona karsi Yerhamukellâhu {= Allah sana merhamet eylesin) demek, 4. Selâm almak,5. Zulmedilmise yardim etmek,6. Da'yetçinin hayirli da'vetine icabet etmek,7. Verilen sözü, edilen yemini reddetmeyip kabul etmek ve dönmemektir [8].

7-.......Ebû Mûsâ (el-Es'ârî -R)'dan (söyle demistir): Peygamber (S) "Mü'minin mü'mine dayanismasi, parçalari birbirine baglayip kuvvetlendiren bina gibidir" buyurdu ve (bu dayanismayi göstermek için) parmaklari arasini birbirine yaklastirdi [9].

6- Zâlimden Intikaam Almak Babi

Çünkü zikri ulu olan Allah'in su sözleri vardir: "Allah çirkin sözün alenen söylenmesini sevmez. Zulme hA ugrayanlar baska. Allah her seyi isitici, hakkiyle bilicidir" (en-Nisa: 148) [10].
"O müzminler ki, kendilerine tegallüb ve zulüm vâki' oldugu zaman elbirligiyle yardimlasip intikaam alirlar" (es-Sûrâ: 39).
Ibrâhîm en-Nahaî söyle demistir:
Selef, müslümânlara bir tecâvüz vukuunda müslümânlarin mütecaviz bacjî tarafindan zelîl kilinmalarini çirkin görürlerdi. Düsmani tepelemeye muktedir olunca da mazideki kötülüklerin hesabini sormayip affederlerdi [11].

7- Mazlumun Zâlimi Affetmesi Babi

Çünkü Yüce Allah'in su kavilleri vardir: "Eger bir hayri açiklar veya onu gizlerseniz, yâhua fenaligi da affederseniz, sübhe yok ki Allah çok bagislayicidir; herseye hakkiyle kaadirdir" (en-Nisâ: 149)[12] "Kötülügünün karsiligi ona denk bir kötülükfbir misillemejdir. Fakat kim affeder, barisi saglarsa mükâfati Allah'a âiddir. Sübhe yok ki, o Allah zâlimleri asla sevmez. Kim kendine (yapilan) zulmün ardindan her hâlde hakkini alirsa, artik bunlar aleyhinde (mes'ûliyete) bir yol yoktur. O yol ancak insanlara zulmetmekte, yeryüzünde haksiz olarak tegallübe kalkmakta olanlara karsidir. Iste bunlar; bunlarin hakki pek acikli .. bir azâbdir. Bununla beraber kim sabreder, (suçlari) örterse (bagislarsa), iste bu sübhesiz ve elbet azm olunacak islerdendir. Allah kimi sasirtirsa, bundan sonra onun hiçbir koruyucusu yoktur. O zâlimleri göreceksin ki, onlar azabi gördükleri zaman (dünyâya) geri dönmeye bir yol var mi, diyeceklerdir" (es-sûrâ: 40-44) [13]:

8- Bâb:

'Zulüm, kiyamet gününde zulmetlerdir".

8-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (söyle demistir): Peygamber (S): "Zulüm, kiyamet gününde zulmetlerdir" buyurdu [14].

9- Mazlumun Duasindan Korkulmasi Ve Sakinilmasi Babi

9-.......Ibn Abbâs(R)'tan (söyle demistir): Peygamber (S) Muâz ibn Cebel'i (onuncu hicret yilinda) Yemen'e vâlî ve muallim olarak gönderdi ve:
— "Ey Muâz! (Âsî olsa bile) mazlumun duasindan sakin. Çünkü mazlumun duasi ile Allah arasinda (icabeti men' edici) hiçbir engel yoktur" buyurdu [15].

10- Üzerinde Haksiz Alinmis Birsey Bulunan Kimse, Bu Seyi Hakk Sahibine Halâl Ettirmege Kalksa, (Halâl Ettirmenin Sahîh Olmasi Için) Yaptigi Zulmü Beyân Eder Mi (Yâhud Etmez Mi) Babi

10-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Üzerinde (bir dîn) kardesinin nefsineyâhud malina tecâvüzden dogmus bir hakk bulunan kimse, dînâr ve dirhem bulunmayacak (kiyamet güniin)den evvel, bugün dünyâda mazlumdan o hakki bagislamasini istesin. (Halâllasilmadigi takdirde) zâlimin sâlih ameli bulunursa, ondan zâlimin zulmü mikdâri alinir (da mazluma verilir). Eger zâlimin haseneleri bulunmazsa, mazlumun seyyielerinden alinip zâlim üzerine yükletilir" [16].
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ismâîl ibn Ebî Uveys: Mak-burî ancak kabirler tarafina inmis oldugu için bu isimle isimlendirildi, dedi.
Ebû Abdillah dedi ki: Ve seneddeki Saîd el-Makburî (123), Leys ogullari'nin âzâdlisidir. O Saîd [17]

ibnu Ebî Saîd'dir. Ebû Saîd'in ismi ise Keysân'dir .

11- Bâb: Mazlum, Zulmünden Dogan Hakkini Zâlime Halâl Kildiginda, Artik O Hakka Dönme Yoktur

(Hakkin ma'lûm olmasi yâhud cevaz veren indinde mechûl olmasi müsavidir.)

11-.......Âise(R)'den: "Eger bir kadin kocasinin uzaklasmasindan (yatagini terketmesinden, nafakasinda ihmâl göstermesinden) yâ-hud (herhangi bir suretle kendisinden) yüz çevirmesinden endîse ederse, sulh ile aralarini düzeltmekte ikisine de vebal yoktur. Sulh daha hayirlidir... " (en-Nisâ: 128).
Âise dedi ki: Bir adamin nikâhinda bir kadin olur, adam o kadinla (kadinin yasliligindan veya ahlâkinin kötülügünden dolayi) sohbeti çogaltmak istemez, ondan ayrilmayi ister hâldedir. Kadin adama: Ben sana zevcelik haklari hususundaki hakkimi halâl ediyorum, beni bosamadan yatagimda beni terkedebilirsin, der. Iste bu âyet bunun hakkinda inmistir [18].

12- Bâb: Bir Kimse Diger Bir Kimseye Hakkini Tam Almak Hususunda Izin Verdigi Yâhud Halâl Kildigi, Fakat Izin Verilenin Veya Halâl Kilinanin Mikdârini Beyan Etmedigi Zaman? [19]

12-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah'a içilecek birsey getirildi. Kendisi bundan (bir mikdâr) içti. Saginda bir genç vardi. Solunda da yaslilar bulunuyordu. Bu vaziyette Rasûlullah (S) o gence:
— "Ey genç! Kalan içecegi su yaslilara vermeme bana izin verir
misin?" diye sordu. Genç sahâbî:
— Hayir vallahi yâ Rasûlallah! Senden gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan edemem, dedi.
Bu cevâb üzerine Rasûlullah o içecegi gencin elinin içine kuvvetle koydu [20].

13- Bir Arâzî Parçasini Haksiz Zabtedenin Günâhi Babi

13-....... Saîd ibn Zeyd (R) söyle demistir: Ben RasûluIlah(S)'dan isittim: "Kim arzdan bir parça yeri haksiz zabtederse (kiyamet gününde) yerin yedi kati halka gibi onun boynuna geçirilir" buyuru-yordu [21].

14-.......Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf, kendisiyle kavminden bâzi kimseler arasinda bir husûmet meydana geldigini, bu husûmeti Âise'ye arzettigini, Âise'nin de ona sunlari söyledigini tahdîs
edip söyledi:
— Yâ Ebâ Seleme, yer(gasbetmek)den çekin. Çünkü Peygamber (S): "Kim baskasinin arzindan bir karis mikdâri (bir yere) tecâvüz ederse, kiyamet gününde yedi kat yerden (isabet eden toprak) o

mütecaviz zâlimin boynuna halka gibi geçirilir" buyurdu [22].

15-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek tahdîs edip söyle dedi:
Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti. O söyle demistir: Peygamber (S): "Kim haksiz olarak (baskasina âid) yerden birsey gasbedip alirsa, kiyamet gününde o gasbedilen arazî ile yedi kat yere batirilir" buyurdu [23].
el-Firabrî dedi ki: Ebû Ca'fer ibn Ebî Hatim söyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî: Bu Ibn Umer hadîsi, Abdullah ibnu'I-Mubârek'in Horasan'daki kitabinda yoktu. Onu Ibnu'I-Mubârek Basra'da hadîs tâliblerine ve râvîlerine yazdirdi, demistir [24].

14- Bâb: Bir Insan Diger Insana Birsey Hakkinda Izin Verdiginde, 0 Sey Caiz Olur

16-.......Bize Su'be, Cebele'den tahdîs etti (o, söyle demistir):
Biz Medîne' de bâzi Iraklilar'la bulunuyorduk. O sirada bize bir kitlik isabet etmisti. Ibnu Zubeyr de bize hurma yediriyordu. Biz hurma yedigimiz sirada yanimizdan Ibnu Umer geçerdi; (bâzi Iraklilar'in açlik sebebiyle hurmayi ikiser ikiser yedigini görürdü de) bize: "Ra-sûlullah (S) hurmayi bir lokmada çiftleyerek yemekten nehiy buyurdu. Meger ki sizden biriniz mü'min kardesine öyle çift yemeye izin vermis ola" der idi [25].

17-.......Ebû Mes'ûd(R)'dan (söyle demistir); Ensâr'dan Ebû Suayb denilen bir adamin et saticisi bir hizmetçisi vardi. Ebû Suayb, Peygamber'in yüzünde açligi gördügü hâlde ona hitaben: "Benim için bes kisilik yemek yap. Belki ben besin besincisi olarak Peygamber'i da'vet edecegim" dedi. Akabinde Peygamber'i da'vet etti. Sonra o da'vetlilere ev sahibinin da'vet etmedigi bir adam takilip geldi. Peygamber da'vet evine gelince, Ebû Suayb'a: "Bu zât bize tâbi' olup geldi. Sen buna izin veriyor musun?" dedi. Ebû Suayb: Evet (izin veriyorum, buyursun), dedi [26].

15- Yüce Allah'in "Hâlbuki O Düsmanlarin En " (El-Bakara: 204) Kavli Bâbî [27]

18- Bize Ebû Âsim, Ibn Cureyc'den; o da Ibn Ebî Muleyke'-den; o da Âise(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Muhakkak ki erkeklerin Allah'a en sevimsizi, düsmanlikta gaddar bulunandir" buyurmustur [28].

16- Batilligi Bildigi Halde, Batil Bir Is Hakkinda Çekisen Kimsenin Günâhi Babi

19-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi. Ona daÜmmü Seleme'nin kizi Zeyneb; ona da Peygamber'in zevcesi olan annesi Ummü Seleme, Rasûlullah'tan söyle haber vermistir: Ra-sûlullah, Ümmü Seleme odasinin kapisi önünde siddetli bir kavga isitti de onlara dogru çikti ve söyle buyurdu: "Sübhesiz ben (de sizin gibi) bir insanim. Zaman olur ki bana (sizden

iki) hasim gelir de, bâziniz (haksizken) bâzinizdan daha düzgün konusmus olabilir; ben de o düzgün sözleri dogru sanarak onun lehine hükmedebilirim. Binâenaleyh kimin lehine bir müslimin (veya gayri müslimin) hakki ile hükmet-timse, (bilsin ki) bu hakk atesten bir parçadir, Ister onu alsin, ister biraksin" [29].

17- Çekistigi Zaman Fâcirlik (Yalancilik, Fâsiklik Ve Âsîlik) Yapan Kimsenin Günâhi Babi

20-....... Abdullah ibn Amr(R)'dan: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Dört huy her kimde bulunursa (hâlis) münafik olur; yâ-hud bu dörtten bir huy bulunursa, onu birakincaya kadar kendisinde münafikliktan bir haslet mevcûd olur: Söz söyledigi zaman yalan söyler, va'd ettiginde va'dinden döner, muahede yaptiginda yaptigi ahdi tutmaz, husûmet (ve murafaa) yaptigi zaman haktan ayrilir" [30].

18- Hakkina Tecâvüz Edilen Mazlumun, Zâliminin Malini Buldugu Zaman (Hâkimin Hükmü Olmaksizin) Zâlimin Malindan Bizzat Hakkini Almasi Babi [31]

Ibn Sîrîn de: Mazlum, kendi mali kadar alir, demis ve su âyeti okumustur:
"Eger herhangi bir ceza ile mukaabele edecek olursaniz, ancak size uygulanan ukubetin misillemesiyle ceza yapin (Sabr ederseniz, and olsun ki bu tahammül edenler için elbet daha hayirlidir)" (en-Nahi: 126) [32].

21-...... ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Urve tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Utbe ibnjlabîa'nin kizi Hind bir kerre Rasûlullah'in huzuruna geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz Ebû Sufyân çok siki, cimri bir kimsedir. Ona âid olan maldan ailemize yedirmemde bana bir günâh olur mu? dedi.
Rasûlullah (S):
— "Ör/en bir ailenin yiyebilecegi mikdâr ile aile halkini yedirmende sana bir günâh yoktur" buyurdu [33].

22-.......Ukbe ibn Âmir (R) söyle demistir: Biz bir kerre Peygamber'e:
— Sen bizi (seriyye hâlinde gazaya) gönderiyorsun. Biz de (bazen) bir kavmin yurduna iniyoruz ki, onlar bize misafirperverlik yapmiyorlar. Bu hususta ne re'y edersiniz? diye sorduk.
Rasûlullah (S):
— "Siz bir kavmin menziline inmek istediniz de size misafire yakisacak seyler emredilirse (yânî güzel kabul gösterilirse) bu ikrami kabul ediniz. Sayet ikram yapmayip çekinirlerse, onlardan (yânî onlarin malindan) misafir hakkini aliniz" buyurdu [34].

19- Sakîfeler (Yânî Sofalar) Hakkinda Gelen Seyler Babi [35]

Peygamber (S) ve sahâbîleri Benû Sâide sofasinda oturdular [36].

23-.....Ibn Abbâs söyle haber vermistir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) söyle dedi: Allah, Peygamberi'ni vefat ettirdigi zaman Ensâr, Benû Sâide sofasinda toplanmislardi. Ben bunu isitince Ebû Bekr'e (Ebû Ubeyde'yi kasdederek):
— Bizimle (Ensâr kardeslerimizin yanma) gitseniz! dedim.

Akabinde üçümüz Benû Sâide sofasmdaki Ensâr topluluguna gittik [37]

20- Bâb:

Bir komsu, evinin duvarina öbür kumsusunu bir agaç (basi) koymaktan men' etmez" [38]

24- Bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâlik'ten; o da Ibn Sihâb'-dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tah-dîs etti. Rasûlullah (S): "Bir komsu, (evinin) duvarina öbür komsusunu bir agaç (basi) koymaktan men' edemez" buyurmustur.
(Bu hadîsi, Ebû Hureyre yanindakilere rivayet edince, isitenler bunu uzak sayip baslarini yere dogru egmislerdi.)[39] Sonra Ebû
Hureyre:
— Bana ne oluyor ki, sizleri ben bu makaaleden, yâhud bu sünnetten yüz çeviriciler olarak görüyorum! Vallahi ben evin duvarina konulacak hatil basini sizin omuzlariniz arasma korum emin olunuz, demeyi sürdürmüstür [40].

21- Yola Sarâb Dökülmesi Babi

25-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Ben Ebû Talha'nin evinde bir içki meclisinde içki dagiticilik yapiyordum. O gün onlarin sarâbi (hurma korugu ve hurmadan yapilip) fadîh denilen içki idi. Derken Rasûlullah bir nidâciya emretti, o da "Haberiniz olsun ki sarâb haram kilinmistir" diye nida ediyordu. Enes dedi ki: Ebû Talha bana:..
— Çik, sarâblari dök! dedi. Ben çikip sarâblari döktüm.
Enes dedi ki: Medine sokaklarinda su gibi sarâb akti. Bu sirada topluluktan bâzisi:
— (Uhud günü) bir topluluk karinlarinda sarâb oldugu hâlde öldürüldüler (bunlar ne olacak)? dediler.
Bunun üzerine Allah su âyetleri indirdi:
"îmân edip de güzel amellerde bulunan kimseler, bundan sonra sakindiklari ve îmânlarinda sebat ile iyi iyi islere devam ettikleri, sonra takvalarinda ve îmânlarinda rusûh bulduklari, sonra bu takva ile beraber her yaptigim güzel yapan ihsan mertebesine erdikleri takdirde (haram kilinmazdan evvel) tattiklarinda üzerlerine bir suç yoktur. Allah güzel hareket edenleri sever" (ei-Miide: 93) [41].

22- Evler Önünde Genis Avlular Edinmek Ve Buralarda Oturmanin Hükmü; Bir De Yollar Üzerinde Oturmanin Hükmü Babi

Ve Aise söyle dedi:
Ebû Bekr (Mekke'de) evinin önünü (tasla çevirip) bir mescid edinmisti. Orada açiktan namaz kilardi, Kur'ân okurdu. Müsriklerin kadinlari ve ogullari birbirlerini ite kaka kalabalikla onun yanina toplanip, onu hayretle seyrederlerdi. Bu sirada Peygamber (S) de Mekke'de idi (Henüz Medine'ye hicret etmemisti) [42].

26-....... Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den: Peygamber (S):
— "Yollar üzerinde oturmaktan sakininiz" buyurdu.
Sahâbîler:
— Bizim için bundan ayrilma yoktur. Çünkü yollar bizim meclislerimizdir, oturma yerlerimizdir; oralarda biz islerimizi konusuruz, dediler (ve müsâade dilediler).
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Madem ki sizin için herhalde oturmak zarureti vardir, o hâlde
yola hakkini veriniz" buyurdu. Sahâbîler:
— Yolun hakki nedir? dediler.
Rasûlullah:
— "(Haramdan) göz yummak, halka ezâ vermekten çekinmek, selâm verenin selâmini almak, iyilikle emretmek, kötülükten nehyetmektir" buyurdu [43].

23- Kendileriyle Ezâ Duyulmadigi Takdirde Yollar, Üzerinde Kuyular Kazmanin Hükmü Babi

27-.......Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: etBir adam bir yolda yürüdügü sirada susuzluk kendisine siddetle basti. Derken bir kuyu buldu. Hemen kuyuya indi ve suyundan içti. Sonra çikti. Orada bir köpek ile karsilasti ki, hayvan susuzluktan dilini çikarip soluyor\ yas topragi yiyordu. Bu yolcu adam (kendi kendine): Yemîn olsun bana erismis olan susuzlugun benzeri bu köpege de erismistir, dedi ve kuyuya indi, ayakkabisinin içine su doldurdu, köpegi suladi. Bu amelinden dolayi Allah bu kulunu övdü ve onu magfiret eyledi".
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, hayvanlar(i sulamak)da bize de ecir var midir? dediler.
Rasûlullah:
— "Her yas ciger sahibini sulamakta ecir vardir1* buyurdu [44].

24- Ezayi Gidermek Babi

Ve Hem mâm ibn Münebbih, Ebû Hureyre'den söyledi. Peygamber (S): "Yoldan eziyet verici seyi gidermen bir sadakadir" buyurmustur [45].

25- Evlerin Damlarinda, Üstlerinde Ve Diger Yerlerde Öteki Evlere Yukaridan Bakan Ve Yukaridan Bakmayan Yüksek Oda Ve Teraslar Babi

28-.......Usâmeibn Zeyd (R) söyle dedi: Peygamber (S) bir defasinda Medine'nin yüksek evlerinden yüksek bir köske bakti da sonra: "Sizler benim görmekte oldugum seyleri görüyor musunuz? Ben evlerinizin aralarina dökülen fitne ve felâket yerlerini, siddetli yagmur sellerinin açtigi yarlar gibi (gözümle) görüyorum" buyurdu [46].

29-.......Ibnu Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Ebî Sevr, Abdullah ibn Abbâs(R)'tan haber verdi. O söyle demistir: Allah'in haklarinda "Eger her ikiniz de Allah 'ö tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kaibleriniz egrildi..." (et-Tahrîm: 4) buyurdugu, Peygamber'in zevcelerinden ikisinin kim oldugunu Umer'den sormaya hirslanir dururdum. Nihayet onun beraberinde hacc yaptim. Dönerken yolun bir yerinde Umer sapti. Ben de deriden bir su kabi ile onun beraberinde yoldan saptim. Umer halâya gitti, nihayet benim yanima geldi. Ben de ellerine o su kabindan döktüm, o da ab-dest aldi. Ben:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Peygamber'in zevcelerinden o iki kadin kimdir ki, Allah onlar için *'Eger ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kaibleriniz egrildi..." buyurmustur? diye sordum.
Umer bana:
— Hayret ederim sana ey Abbâs oglu! [47] (Onlar) Hafsa ile Âi-se'dir, dedi.
Sonra Umer hadîse yönelip onu sevkederek söyle dedi:
— Ben Ensâr'dan bir komsum ile beraber Benû Umeyye ibn Zeyd yurdunda (oturuyor) idim. Bu yurt Medine'nin Avâlî denilen sem-tindedir. (Birsey ögrenmek ümidiyle) Peygamber'in yanina nevbetle-se inerdik. Bir gün o iner, bir gün ben inerdim. Ben indigim zaman o gün vahiy ve diger seylere dâir (ne duyarsam) haberini komsuma getirirdim. O da indigi zaman böyle yapardi. Ve biz Kureys toplulugu, kadinlara galebe ediyorduk. Medine'ye Ensâr üzerine geldigimizde bir de gördük ki onlar, kadinlari erkeklerine galebe eder bir kavim [48]. Derken bizim kadinlarimiz, Ensâr kadinlarinin edebinden almaya basladilar. Bir gün ben karima karsi bagirdim; o da bana ce-vâb verdi. Ben onun bana söz döndürüp cevâb vermesinden hoslanmadim; azarladim. Bunun üzerine o, sunlari söyledi:
— Benim sana karsi mirildanmami niçin münâsib görmüyorsun? Vallahi Peygamber'in zevceleri bile O'na karsi mirildaniyorlar ve birisi o gün geceye kadar Peygamber'in yanma ugramiyor! dedi.
Karimin bu sözleri beni ürküttü. Ben:
— Onlardan kim bunu yaparsa perîsân olur; büyük günâh islemis olur, dedim.
Sonra elbisemi üzerime topladim, yâni giyindim ve Hafsa'nm yanina girdim. Ve ona:
— Ey Hafsa! Sizlerden herhangi biriniz bütün gün tâ geceye kadar Allah Elçisi'ne darginlik eder

mi? dedim.
O:
— Evet, dedi.
Ben:
— O kadin perîsân olmus ve zarar etmistir. Herbiriniz kendine Allah'in» Rasûlü'nün öfkesinden dolayi öfke etmesinden emîii mi bulunuyor? Bu yüzden helak olursunuz. Sen Allah'in Rasûlü'ne karsi çok istekte bulunma, O'na karsi herhangi birsey hususunda söz döndürme yarisma girisme, O'na darihp O'ndan ayri durma. Bir ihtiyâcin meydana çikarsa O'nu benden iste. Ve sakin arkadasinin, Rasûlullah'a senden daha güzel ve daha sevgili olmasi da seni aldatmasin (Umer, Âise'yi kasdediyor).
Ve biz o sirada: "Gassânhlar bize (karsi) gaza etmek için atlarini nallatiyorlarmis" diye havadis aliyorduk. Arkadasim kendi nevbe-tinde Peygamber'in yanina indi ve yatsi vaktinde döndü. Kapima siddetli bir vurusla vurdu, ve:
— O uyuyor mu? dedi.
Ben korktum ve hemen onun yanina çiktim. O:
— Büyük bir is meydana geldi, dedi.
Ben:
— Nedir o; Gassânîler mi geldi? dedim.
— Hayir, fakat ondan daha büyük ve daha uzun: Rasülullah (S) kadinlarim bosamis, dedi.
Umer dedi ki: Hafsa istegine ulasmadi ve ziyana ugradi. Ben bunun yakinda olacagim zannediyordum. Elbisemi üzerime topladim ve Peygamber'le beraber sabah namazini kildim. Peygamber, birkaç basamakla çikilir kendisine âid bir mesrubeye ("serbetlik" denilen sekili bir hücreye) girdi ve orada yalniz kaldi.
Ben Hafsa'nm yanina girdim, gördüm ki agliyor. Ben:
— Seni .aglatan nedir? Beri seni sakindirmis degil miydim? Ra-sûlullah sizleri bosadi mi? dedim.
Hafsa:
— Bilmiyorum. O, iste tâ su mesrubede, dedi.
Bunun üzerine mescide çiktim ve minberin yanina geldim. Gördüm ki, minber etrafinda bir takim kimseler var; bâzilari agliyorlar. Yanlarinda biraz oturdum. Sonra vicdânimdaki duygum bana gale-be etti. Peygamber'in içinde bulundugu o mesrubeye geldim. Ve Pey-gamber'in siyah usagina:
— Umer için izin iste! dedim.
Içeriye girdi, Peygamberce konustu. Sonra çikti ve:
— Seni Peygamber'e söyledim; birsey demedi, dedi.
Oradan ayrildim, nihayet mescidde minberin yanindaki toplulugun beraberinde oturdum. Sonra yine vicdanimda hissettigim sey bana galebe etti. Usaga geldim. O evvelki gibi söyledi. Ben yine min-berin yanindaki toplulugun beraberinde oturdum. Sonra yine vicdanimda hissettigim sey bana galebe etti. Tekrar usaga geldim. Ve:
— Umer için izin iste! dedim.
Usak bir öncekinin benzerini söyledi. Ben de döndüm, giderken baktim, usak beni çagiriyor:
— Rasûlullah sana izin verdi, dedi.
Bunun üzerine huzuruna girdim. Baktim ki, Rasûlullah bir hasirin kumlan üzerine yan yatmis, kendisiyle hasir arasinda bir dösek yok, kumlar vücûdunun yan tarafinda iz yapmis; kendisi, içi

hurma lîfi doldurulmus deriden bir yastiga dayanmis idi. Kendisine selâm verdi. Sonra ayakta dikelerek:

— Kadinlarini bosadin mi? dedim. Gözünü bana dogru yükseltti de:

— "Hayir", dedi.

Sonra ben yine ayakta dikelerek (Rasûlullah hosnûdluga dönüyor mu, yâhud O'nun kalbini hos edecek veya öfkesini sâkinlestire-cek bir söz söyleyeyim mi diye) bakmarak, söyle dedim:

— Yâ Rasûlallah! Eger beni düsünürsen, bilirsin ki, biz Kureys toplulugu kadinlara galebe ediyor idik. Sonra bir kavim üzerine geldik ki, kadinlari onlara galebe ediyorlar.

Umer bu sözü söyleyince, Peygamber gülümsedi. Sonra ben söyle dedim:

— Eger beni düsünürsen bilirsin. Ben Hafsa'nin yanma girdim de: Sakin arkadasinin Peygamber'e senden daha güzel ve daha sevgili olmasi seni aldatmasin -Âise'yi kasdediyor-, dedim.

Peygamber bir daha gülümsedi. Ben O'nun gülümsedigini gördügüm zaman hemen oturdum ve gözümü kaldirip evinin içine baktim. Vallahi evin içinde tabaklanmamis üç hayvan derisinden baska gözü döndürecek hiçbir esya görmedim. Bunun üzerine ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Allah'a duâ et, ümmetine genislik versin.

Çünkü Farslar ve Romahlar'a genislik verilmis ve onlara dünyâ ihsan olunmus; hâlbuki onlar Allah'a ibâdet etmiyorlar, dedim. Bunu söyleyince dayanmis iken dogruldu da:

— "Sen bir sekk içinde misin? Ey Hattâb oglu! Onlar hosluklari dünyâ hayâtinda pesin verilip geçistirilen birer kavimdir" buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, benim için istigfar ediver, dedim.

Iste Peygamber Hafsa Âise'ye açikladigi zaman [49] o sözden dolayi ayrilip inzivaya çekilmis ve kadinlarina küsmüs oldugundan ötürü, bir ay kadinlarin yanina girmeyecegim, demisti. Bu zaman içinde Allah, Peygamberi'ni azarladi (et-Tahrîm-. 1-4). Yirmidokuz gece geçince Rasûlullah, Âise'nin yanina girdi ve Âise ile basladi. Âise O'na:

— (Yâ Rasûlallah!) Sen bizim yanimiza bir ay girmemeye yemîn etmistin. Hâlbuki biz yirmidokuz(uncu) gecenin sabahinda olduk; ben bu geceleri hakkiyle sayiyorum, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "(Kendisinde yemîn ettigim) ay,yirmidokuzdur; iste bu ay da yirmidokuz oldu" buyurdu.

Âise dedi ki: Müteakiben muhayyer kilma âyeti (ei-Ahzâb: 28-29) indirildi. Peygamber ilk kadin olarak benimle basladi ve söyle dedi:

— "Ben sana bir emir anlatacagim. Cevâb hususunda acele etmemenden dolayi sana bir serzenis yoktur, tâ ki ebeveynine dam-sasin".

Âise dedi ki:

— Kat'î biliyorum ki, ebeveynim bana senden ayrilmami emretmezler.

Sonra Peygamber söyle dedi:

— "Allah söyle buyurdu: Ey Peygamber! Zevcelerine sunu söyle: Eger siz dünyâ hayâtim ve onun zînetini istiyorsaniz» gelin size bosama bedellerini vereyim de, hepinizi güzellikle salivereyim. Yok eger Allahh ve Rasülü'nü ve âhiret yurdunu istiyorsaniz, haberiniz olsun ki A ilah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfat hazirlamistir" (el-Ahzâb: 28-29).

Ben de:

— Ay! Ben bunun hakkinda mi ebeveynime danisacagim? Ben elbette Allah'i ve Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedim.
Sonra Rasûlullah, bütün kadinlarini böyle muhayyer kildi; onlar da hep Âise'nin dedigi gibi söylediler [50].

30-.......Enes(R)'ten (söyle demistir): Rasûlullah (S) kadinlarindan bir ay ayri kalmaya yemîn etti. Ayagi da yarilmisti. Bu sebeb-le kendisine âid yüksek bir odada oturdu. Akabinde Umer geldi ve:
— Kadinlarini bosadin mi? diye sordu. Rasûlullah:
— "Hayir, lâkin ben kadinlardan bir ay ayri kalmaya yemin ettim" dedi.
Yirmidokuz gece orada kaldi. Sonra o yüksek odadan asagiya indi de kadinlarinin yanina girdi [51].

26- Devesini Mescid Önündeki Tas Dösemelik Üzerine Yâhud Mescidin Kapisina Baglayan Kimse Babi

31-.......Ebu'l-Mütevekkil en-Nâcî tahdîs edip söyle dedi: Ben Câbir ibn Abdiüah'a geldim, o söyle dedi: Peygamber (S) mescide girdi. Ben de deveyi tas dösemeligin kenarina bagladimda O'nun ya-nma girdim. Ve: Deven iste, dedim. Peygamber disari çikti ve deveyi döndürmeye, ona yaklasmaya basladi. "Para da, deve de senindir" buyurdu [52].

27- Bir Kavmin Çöplügü Yaninda Durma Ve Iseme(Nin Cevazi) Babi

32-.......Huzeyfe (ibnu'l-Yemân -R-): Yemîn olsun ben Rasûlullah'i gördüm... dedi; yâhud da söyle dedi: Yemîn olsun Peygamber (S) - bir kerre Ensâr'dan- bir kavmin süprüntülügüne geldi ve ayakta isedi [53].

28- Yolda Bir Dali Ve Insanlara Eziyet Veren Herhangi Birseyi Alip Da Yol Disina Atan Kimse(Nin Sevabi) Babi

33-....... Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Bir adam bir yolda yürüdügü sirada bir diken dali buldu ve onu yoldan aldi. Bundan dolayi Allah o kulu övdü -yâhud bu amelini kabul etti- de onu magfiret eyledi" [54].

29- Bâb: Halkin Gelip Geçecegi Yolun Genisligi Hususunda Ihtilâf Ettikleri -Ki "Mîtâ" Yol Araliginda Olacak Genisliktir- Sonra O Genisligin Sâhibleri Bina Yapmak Istedikleri Zaman, Yol, O Genislikten Yedi Zira' Olarak Birakilir

34-........ Ibn Abbâs'in himayesinde olan Ikrime söyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim; o: Arazî sâhibleri genis ve islek umûmî yol (mikdâri) hakkinda ihtilâf edip çekistikleri zaman, [55]

Peygamber (S) yedi zira' olarak hükmetti, dedi .

30- Sahibinin Izni Olmaksizin Birseyi Açiktan Zorla Almak(Tan Nehiy) Babi

Ve Ubâde ibnu's-Sâmit (R): Biz Peygamber(S)'le yagmacilik yapmamaya bey'atlastik, demistir [56].

35-.......Ensâr'dan Abdullah ibn Yezîd (R): Peygamber (S) cebren ve kahren kisinin malini almaktan, (kulak, burun ve dudak kesmek gibi) çirkin ukubet ve ceza uygulamaktan nehiy buyurdu, demistir [57].

36-.......îbn Sihâb, Ebû Bekr ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre'den. Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Zinâkâr kisi zina ederken (kâmil bir) mü'min oldugu hâlde zina edemez. îçki içen de içki içerken (kâmil bir) mü'min olarak içki içemez. Hirsiz da çalarken (kâmil bir) mü'min olarak çalamaz. Halkin gözü önünde yagmacilik eden kimse de yagmacilik ettigi sirada (kâmil bir) mü'min olarak çapulculuk edemez" [58].
(Ibn Sihâb dedi ki:) Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den olmak üzere, bundan önceki Ebû Bekr hadîsinin benzerini tahdîs etti. Ancak bunda "Çapulculuk" sözü yoktur.
el-Firabrî söyle dedi: Ben (müellifin kâgidcisi olan) Ebû Ca'fer'in elyazisiyle sunu buldum: Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: "Zina edici zina ederken bir mü'min olarak zina etmez" sözünün tefsiri, îmâni kasdederek, ondan sökülüp koparilir demektir [59].

31- Haçin Kirilmasi Ve Domuzun Öldürülmesi Babi

37-....... ez-Zuhrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verip söyle dedi: Ebû Hureyre (R) Rasûlullah(S)'tan söyle buyurdugunu isitti: "Meryem oglu îsâ sizin içinize, hükmünde âdil bir hâkim olarak inmedikçe, salibi kirmadikça, domuzu öldür-medikçe, cizye vergisini kaldirmadikça ve mal hiçbir kimse kabul etmeyecek derecede dolup tasincaya kadar kiyamet kopmaz" [60].

32- Bâb: Içinde Sarâb Bulunan Küpler Kirilir Mi?

Yâhud sarâb tulumlari yirtilir mi? Birisi bir put yâhud bir haç yâhud bir tanbûr yâhud tahtasiyle faydalanilmayan birsey kirsa (hükmü nedir; tazmîn eder mi, yâhud caiz olur mu)? [61]
Meshur Kaadi Surayh'a kirilmis bir tanbûr da'vâsi getirildi de, Surayh o husust birseyle hükmetmedi (yânî kiricisina bir borçla hükmetmedi) [62].

38-.......Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan (söyle demistir): Peygamber (S), Hayber gazvesinde

tutusturulmus bir takim atesler gördü.
— "Bu atesler ne üzerine yakiliyor?" diye sordu.
Sahâbîler:
— Evcil esekler(in etleri) üzerine, dediler.
Peygamber:
— "O etleri dökünüz, kaplari kiriniz!" buyurdu.
Sahâbîler:
— Etleri döküp kaplari yikasak olmaz mi? dediler.
Peygamber:
— "Kaplari yikayiniz!" buyurdu [63]
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ismâîl ibn Ebî Uveys, elifin nasbi ve nûn harfiyle "el-Humuru'1-Enesiyye" seklinde söyler idi [64].

39-...... Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Mekke'nin fethi günü Peygamber (S) hareme girdi. Hâlbuki Ka'be'nin etrafinda ibâdet için dikilmis, (kursunla tutturulmus) üçyüzaltmis put vardi. Peygamber elindeki deynekle bunlara dürtüyor ve: "Hakk geldi, bâtil zeval buldu. Sübhesîz ki bâtil dâim zeval bulucudur" (ei-isrâ: 8i) âyetini okuyordu [65]

40-..... Âise(R)'den: Âise kendisine âid olan bir masa veya raf üzerine, üstünde canli hayvan resimleri bulunan bir perde edinmisti. Peygamber (S) onu söküp yirtti. Âise de bu yirtik perdeden iki küçük topan yastik yapti. Bu iki yastik evde bulunurdu da Peygamber bunlarin üzerine oturur idi .

33- Mali Önünde Dögüsen Kimse Babi

41-....... Abdullah ibn Amr (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Mali(n\ muhafaza) ugrunda öldürülen kimse sehîddir" [66].

34- Bâb: Bir Kimse Bir Çanak Yâhud Baskasina Âid Olan Herhangi Birseyi Kirdigi Zaman (Onun Benzerini Mi, Yâhud Bedelini Mi Öder)?

42-.......Enes(R)'ten (söyle demistir): Bir haci Peygamber kadinlarindan bâzisinin yaninda bulunuyordu.Bu sirada Mü'minlerin Analari'ndan birisi bir hizmetçisi ile içi yemek dolu bir çanak göndermisti. (Belki Âise) bir eliyle çanaga vurdu ve çanagi kirdi (Çanak kirilip ikiye bölündü). Peygamber hemen iki parçayi birlestirdi ve yemegi tekrar içine koycfu. Ve orada bulunanlara: "V/ymiz/"buyurdu. Onlar yemegi bitirinceye kadar elçi olan hizmetçiyi ve kirik çanagi alikoydu. Sonra yerine saglam bir çanak verdi de kirik çanagi alikoydu [67].
Ve Ibnu Ebî Meryem dedi ki: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip söyle dedi: Bize Enes, Peygamber [68]

(S)'den tahdîs etti .

35- Bâb: Bir Sahis Diger Sahsa Âid Bir Duvari Yiktigi Zaman Onun Benzerini Bina Etsin

43-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle anlatti: "Israil ogullan içinde Cureyc denilen (ruhban) bir adam vardi. Cureyc (bir kerre savmiasmda) namaz kilarken annesi geldi ve onu çagirdi. Cureyc anasina cevâb vermekten çekindi. Anama cevâb mi vereyim, yâhud namaza devam mi edeyim deyip tereddüd etti. (Anasi onu üç defa çagirdigi hâlde namaza devam etti.) Sonra anasi ona geldi ve:

— Yâ Allah! Bu ogluma fahise kadinlarin yüzlerini göstermedikçe onun canini alma! diye ilendi.

Cureyc savmiasmda bulundugu sirada bir kadin gelip, ben Cu-reyc'i muhakkak bir fitneye düsürecegim dedi ve kendini Cureyc'e arzetti ve onunla konustu. Cureyc zina teklifini kabul etmeyince, bu kizgin kadin bir çobana gitti ve kendini ona teslim etti. Kadin bu cinsî temastan bir oglan dogurdu. Kadin bu çocugun Cureyc'den oldugunu söyledi. Bunun üzerine halk Cureyc'e geldiler ve savmiasini yiktilar, kendisini asagiya indirdiler, sövdüler. Cureyc abdest alip namaz kildi. Sonra çocugun yanina geldi ve:

— Ey ogul, senin baban kimdir? diye sordu.

Çocuk:

— Çobandir, diye cevâb verdi.

Bu garîb hâdiseyi gören halk Cureyc'e:

— Senin savmiam altindan yapacagiz, dediler.

Cureyc:

— Hayir, ancak eskisi gibi çamurdan yapiniz, dedi [69]

---

[1] el-Mezâ!im, el-Mazlime'nm cem'idir, ikinci bâbdan mîmli masdardir.

ez-Zuim, lügatte cevr'dir, sinin geçmektir. Ser'î ma'nâsi, bir seyi lâyik oldugu yerden baska bir yere koymaktir. Bâzilari zulmü "Baskasinin mülkünde sahibinin izni olmayarak tasarruftur" diye ta'rîf etmislerdir.

el-Mazlirne, sahibinden haksiz olarak alman seyin ismidir de denilmistir ki, tazallüm edilen seyden Ibarettir.

Müellif Basâir'de demistir ki, zulm maddesi zulmetten alinmistir; bir seyi kendi yerinden baska yere koymak ma'nâsinadir. Yazilan bu koyus' ya ziyâde ile, ya noksan ile, ya vaktinden, ya mekânindan sapmakla olur. Ve zulm üç türlü olur: Biri insan ile Yüce Allah arasinda olur. Bunun en büyügü küfr, sirk ve nifaktir. Ikincisi zâlim ile insanlar arasinda olur. Üçüncüsü zâlim ile kendi nefsi arasinda olur. Kaldi ki zulmün bu üç nev'i de hakikatte kisinin kendi kendisine zulmetmesidir. Zâlim bir zulme giristiginde evvelâ kendi nefsine zulmetmis olur. Nitekim " jjjk .^JS\ yir ^3'j IB '?+&• Uj = Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardi" (en-Nahl: 33) âyeti bunu nuik

etmektedir (Kaamûs Ter.)

eI-Gasb; lügatte bir seyi zulmen almaktir; alinan sey ister mal olsun, ister baska bir hakka tecâvüz olsun. Seriat istilahinda ise "Gasb, kiymeti hâiz olan muhterem bir mali sahibinin izni olmaksizin gizlice degil, açiktan almaktir (Seyyid Serîf, el-Ta'rîfât).

[2] Buradaki tefsirleri el-Feryâbî, Mücâhid'den tahrîc etmistir. Bu lûgatçilerin çogunun tefsiridir. Hevâ lügatte yerle gök arasindaki bosluga denildigine göre, o gün de zâlimlerin asiri hayret ve dehsetten akillari bas-^ lanndan gidip birsey düsünmeyerek gönülleri bombos kalacak demek oluyor. Bu tasvir, Israfil'in sûru üfürmesI üzerine kabirlerinden kalkip hesâb mevkiine gidise âiddir. Bunun su âyetlerde de bir tasviri vardir:

"... O da'vet edicinin, görülmemis, taninmamis bir seye da'vet edecegi gün, gözleri zelîl ve hakîr olarak hepsi de çivgin çekirgeler gibi kabirlerden çikacaklar, o da'vet ediciye (boyunlarini uzatip) kosarak. (Içlerinden) kâfir olanlar (söyle) diyecekler; Bu çok sarp bir gün" (el-Kamer-. 6-8).

[3] Buhârî bu hadîsi Rikaak Kitâbi'nda da getirmistir. Bâzi âlimler bu hadîsin zahirinden iki sirat oldugu görüsüne gitmisler; diger bâzilari da bunlarin ayri ayri iki köprü olmayip biri digerinin uzantisi oldugu görüsüne gitmislerdir.Yânî biri cehennem üzerindeki büyük sirat, digeri de cehennem ile cennet arasinda, onun uzantisi olan sirat demislerdir.

Hadîs metnindeki " S^ikî" lâfzi Kusmeyhenî nüshasinda dâd harfi Ile zab-tedilmistir. et-Tekaadî, birbirine hakkini vererek hukûklasmaktir. Cumhurun rivayeti ise seddeli sâd ile " öJ^\£I "dir. Bu da birbiriyle hesâblasirlar demektir ki, Türkçe'de takas ta'bîr olunur. Bu takas muamelesi mü'minlerin kendi aralarinda bizzat ufak tefek haklari sevâb vermek, günâh almak suretiyle takas ve mahsûb ederek küçük günâhlardan arinirlar demek oluyor ki, bu da et-Tekaadî'mn Ifâde ettigi ma'nâya delâlet etmektedir.

Demek ki cennete küçük günâhlardan da arindiktan sonra girilecektir. Bunu te'yîd eden bir hadîs: "Cennet ehlinden hiçbirinin üzerinde kul hakki oldugu hâlde cennete girmesi halâ! olmaz" (Buhârî, Tevhîd, Câbir'den).

[4]

Bunu tbnu Mende Kitâbu'l-îmân'da senediyle rivayet etmistir. Buhârî'nin bu ta'lîki sevketmekten maksadi, Katâde'nin Ebû'l-MütevekkiPden tahdîsini açikça belirtmek istemesidir (Ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[5]

Hadîsin basliga uygunlugu son kismidir. Hadîs basliktaki âyeti açiklamaktadir. Âyetin tamâmi söyledir:

"Allah'a karsi yalan düzenden daha zâlim kimdir? Onlar Rabb'lerine ar-zedilecekler, sâhidler de: îste bunlar Rabb 'lerine karsi yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Haberiniz olsun ki, Allah'in la'neti zâlimlerin tepesindedir" (Hûd: 18).

en-Necve, yavasça söz söylemeye denir ki, fisildamak ta'bîr olunur.Ibn Esir de en-Nihâye'dc: Necve isimdir; masdar yerine kaaimdir. Kiyamet gününde Yüce Allah'in mü'min kuluna gizlice hitabidir, demistir.

Bu hadîste râvî Safvân'in "IbnUmer'le ele ele yapisip gittigimiz sirada birisi gelip de necveden sordu. O da söyle rivayet etti" seklindeki durum beyâni ifâdesi, hadîsin târihî degeri bakimindan çok kiymetlidir. Hadîsçiler ve tarihçiler bu gibi beyânlari vak'anin dogrulugu lehine birer vesika kabul ederler.

[6]

Hadîs, içtimaî yardimlasmanin, güzel muaseretin ve güzel ahlâkin en mühim umdelerini ögretmektedir. "Veyuslimuhu" if'âl babindan muzârî sîgasidir, silm ve selâmetini izâle etmez, yânî zâlimin zulmünde birakmaz demektir. Hadîs, haber suretinde bir nehiydir ve daha belîgdir.

[7]

Müslim'in CâbIr'den getirdigi rivayette "Yardim edilen kisi zâlim ise, müslü-mân kardes o zalimi zulmetmekten men' etsin. Bu da zâlim için bir yardimdir" buyurulmustur.

Bu kardeslik, Islâm kardesligidir; bunda hür, köle, balig ve mümeyyiz ortak olur. Basliktaki vecîz sözü ilk defa Cundeb ibn Anber esir düstügü zaman kurtulmak ümidiyle Es'ad ibn Zeyd için söyledigi bir beytin bir misra'mda soylemistir:

{ (Ey kerim ve çok kazanci olan er kisi! Ister zâlimyâhud mazlum olsun, sen kardesine yardim et) (Aynî, Kastallânî).

[8]

Hadîsin basliga delîl olan fikrasi "ZulmedIIene yardim etmek" cümlesidir, Emredilen bu yedi sey, beserî ve ictiniâî faziletlerin en mühim umdelerindendir; bunlar güzel ahlâkin esâslaridir.

Hadîsin bu rivayetinde men' olunan diger yedi sey zikredilmemIstir. Onlari da Cenâiz Kitâbi'ndaki rivayetten nakledelim:

"Gümüs kablardan, altin yüzükten, harîr, dîbâ, kasiyy, istebrak (denilen ipekli kumaslar) kullanmaktan da nehyetti". Bunlarin hepsinin men'inden gaye, hayât ve maîsette israftan sakmip i'tidâl ve tasarrufa riâyet etmektir

[9]

Hadîsin basliga uygunlugu, ma'nâsindan alinir. Çünkü mü'mIn mü'mini sag-lamlastirdigi zaman, ona yardim etmis olur. Peygamber, mü'minler arasinda gerçeklesmesi istenen dayanismayi, bagliligi ve netîceten birligi, saglamligi kav-len saglam bir bina ile misâllendirdigI gibi, parmaklarini birbirine geçirerek fiilen de göstermistir.

Mü'minler arasinda ve bilhassa harb ve musibet zamaninda bulunmasi istenen birlik ve dayanisma, Kur'ân'da parçalari kursunla birbirine kenetlenmis bina Ile misâllendirilmistir: "Sübhesiz ki Allah, kendi yolunda, birbirine kenetlenmis bir bina gibi saffîar baglayarak çarpisanlari sever" (es-Saff: 4).

[10]

Âyetler intikaam almanin mesruluguna delil olarak getirilmislerdir, intisâr, in-tikaam, yânî ukubetle ceza uygulamaktir; öc aîmak da ta'bîr olunur. Alî ibn Ebî Talha, Ibn Abbâs'in bu âyeti "Allah, bir kimsenin baskasinin ma'siyet ve . kötülüklerini aynen sayip dökmesini sevmez, meger ki ondan zulüm görmüs^ rencide edilmis ola" suretinde tefsir ettigini rivayet etmistir. Beddua ile de tef-sîr edilmistir.

Bu âyette ferdlerin hukukuna tecâvüz edildiginde ferdin ferdden sözle intikaam alabilecegi bildirilmistir.

[11]

es-Sûrâ: 39. âyeti bir toplulugun hukukuna tecâvüze âiddir. Bu âyetteki siyâsî ve millî yüksek hakikati Ibrâhîm en-Nahaî, naklettigi tefsirde bildirmistir. Ibrâhîm'in bu tefsirini Abd ibn Humeyd ile Ibn Uyeyne kendi tefsirlerinde mev-ii sûlen getirmislerdir. Selefin bu tefsirlerine göre:

1. Islâm camiasina bir tecâvüz oldugunda hemen mîllî birlik te'sîsine çalisilarak, intikaam alinmasi emir buyuruluyor.
2. Bunun terki, düsman tarafindan milletin horlanmasi ve millî serefin kirilmasi demek oldugu bildiriliyor.
3. Düsmandan öc alindiktan sonra kin güdülmeyerek, eski hesâblar karis-tmlmayarak zâlimi affetmek gibi yükseklik gösterilmesi Ögretiliyor.

[12]

Bu mazlumun affinin güzelligini delille beyân etmektir.

Bu iki bâbda yalniz âyetlerle yetinilmis, hadîs getirilmemistir

[13]

es-Sûrâ: 39. âyette mü'minlerin hukukuna bir tecâvüz oldugunda, onlar birleserek intikaam alirlar buyurulmustu. Buradaki 40. âyette intikaam alirken bunun da bir zulüm derecesine çikarilmamasi, görülen fenaliga onun benzeri bir ukubetle mukaabele edilip yetinilmesi ögretiliyor ki, bu da ukubet ve ceza ta'yî-ni hususunda adaleti te'mîn için gözetilmesi vâcib olan en yüksek bir düstûrdur. Ekseriyetle mazlumun öc almasi, kana susamis bir arslan gibi zâlimi pençesine alarak "Simdi artik ölümlerden ölüm begen" diyecek derecede siddetlenmekte ve bu suretle dünün mazlumu, bugünün baska bir zâlimi kesilmekte oldugundan, bu intikaamin siniri ta'yîn edilmis, fenaliga onun benzeri bir fenalikla mukaabele edilmesi suretinde bir düstûr konulmustur ki, adalet lâfzinin hukukî bir medlulüdür.

Cürüm ile ceza arasinda münâsebet ve esitlik ögretildikten sonra, mü'minI fazilet ve ahlâk güzelliginin zirvesine yükseltmek Için 41. âyet ögretilmistir...

iste Kur'ân'da bagî ve hukuka tecâvüz edildiginde mü'minlerin ta'kîb edecekleri kurtulus ve selâmet yolu ve saldirgan hakkinda uygulanacak adalet hükümleri; mukaabil bir zulümden korunmak yolu bu suretle ta'yîn ve ta'lîm edilmistir.

[14]

Ibnu'l-Cevzî söyle demistir: Zulüm iki ma'siyeti sâmil olur: Bîri haksiz yere baskasinin mahm almak, öbürü de adaletle emreden Allah'a muhalefette mübâre-ze etmektir ki, bu ikincisi insanlarin irtikâb ettigi günâhlarin en büyügüdür. Sübhesiz ki, zulüm, kuvvetlinin Allah'tan baska yardimcisi olmayan zayifa îkaa ettigi çirkin fiildir. Zayif, Allah'in dâmân ve emânetinde Iken ona zulmetmek, Allah'in emânini tanimamak demektir ki, en senî' bir günâhtir. Zulüm, kalbin zulmetinden, kararmasindan nes'et eder. Zâlimin kalbi hidâyet nuru ile nûrlan-mis olsaydi, zulmün neticelerini, fenaligim düsünüp anlayabilirdi (Aynî).

Müslim'in Câbir'den bir rivayetinde: "Zulümden sakinin. Çünkü zulüm, kiyamet gününde zulmetlerdir. Cimrilikten de sakinin.." lâfziyledir

[15]

Muâz'm Yemen'e gönderilmesi ile ilgili Ibn Abbâs hadîsi buradaki basliga delil olacak mikdârda kisaca rivayet edilmistir. Hadîs, Zekât Kitâbi'nda geçmisti. Mazlumun duâsiyle Allah arasinda perde ve mâni' bulunmamak, duanin kabul buyurulacagindan ve asla reddedilmeyeceginden kinayedir.

[16]

Metindeki "Irz" lâfzini Ibnu Kuteybe nefs ile, beden ile tefsîr etmistir. Metindeki "Sey"i de sarihler mal ile tefsîr etmislerdir. Hadîs madde ta'yîn olunup zulmü teskil eden seyyie beyân edilerek haktan temize çikildigi surette, bu temize çikmanin sahîh ve nâfizligini ifâde ediyor. Bu konuda âlimlerin ittifaki vardir. Fakat iki kisi arasinda karisik bir hesâb veya muamele üzerine haklari halâl kildirilirsa, arada cereyan eden bu mechûl hesâb ve muamele hakkinda halâl-lasmak caiz ve mu'teber midir? Bu husussta âlimler ihtilâf etmislerdir. Bâzilari: Böyle madde ta'yîn ve mikdâr beyân edilmeyerek halâllasmak da hem dünyâ, hem âhiret için berâattir, demislerdir. Diger bâzilari da: Ancak madde ve mikdâr ta'yîn edilerek halâllasmaya kaail olup, bu hadîsin "Zulüm ve tecâvüz ettigi hakk mikdâri, zâlimin sevabindan alinir" fikrasiyle istidlal etmislerdir.

Buhârî, mes'ele ihtilafli oldugu için suâlin cevâbini zikretmemistir.

[17]

Bu ifâdeler yalniz el-Kusmeyhenî'nin rivayetinde sabit olmustur. Bu zikredilen Ismâîl, Buhârî'nin üstâdlanndandir

[18]

Ibnu'l-Munîr, baslik ile hadîs arasindaki münâsebeti söyle yöneltmistir: Baslik, geçmis olan zulümden dogan hakki düsürmeye uzaniyor. Âyetin mazmunu ise. vefasizligin bir zulüm olmamasi için müstakbel hakkin düsürülmesidir. Lâkin Buhârî delîl getirmede incelik ve naziklikle is yapmistir. Sanki Buhârî, vukû'u beklenen hakta düsürme geçerli olunca, muhakkak olan hakta düsürme yapmanin geçerliligi evleviyetle olur demektedir (Ibn Hacer).

[19] Mes'elede tafsîl oldugu için Buhârî mes'elenin de cevâbi olan izâ'nin cevâbini zikretmedi. Burada cevâb caizdir yâhud caiz olur seklinde takdîr olunur

[20] Hadîsin basliga uygunlugu, ma'nâsmdan alinir. Eger genç, Rasûlullah'a içmis oldugu içecegi solundaki yaslilara vermesine izin verseydi, gencin bu halâl kilmasi belirsiz olurdu.Onlarin ve kendisinin içtikleri mikdâr da böyle belirsiz olurdu. Bu da mikdâri beyân etmeksizin, ihtilafsiz olarak bunun cevazina delâlet etmistir (Aynî).

[21] Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. Buhârî bununla arazî gasbmin sûretlen-dirilmesine isaret etmektedir.

[22] Metindeki "Sibr" karis demektir; burada azligi ifâde etmek için zikredilmistir. Az tecâvüz ukubeti gerektirirse, çogu evleviyetle gerektirir.

[23] Bu üç hadîs, arzda, toprakta zulüm, baskasinin mülküne tecâvüz ve isti'lâdan ibaret olduguna; gasbin tasinmaz mallara ve akarlara da sümulüne; yalniz tasinir mallara münhasir olmadigina delâlet eder.

Bu hadîsler bir arza mâlik olan kimsenin o arzin sonuna kadar asagisina mâlik olduguna da delâlet eder. Sârih Hattâbî: "Kisinin mâlik oldugu tarla ve bahçesine yerin altinda lâgim, izbe, in, kuyu kazmak isteyen yabanciyi men' etme hakki vardir..." demistir.

Arazî sahibi yerin altinda tasarruf etrne hakkina sâhib oldugu gibi arazînin üstünde de havaya yükselmek hakkini hâizdir. Baskalarina zarar vermemek sar-tiyle diledigi kadar yüksek bina insâ edebilir...

[24] Bu ifâdeler Buhârî'nin Ebû Zerr nüshasinda sabittir, digerlerinde yoktur. Bu ifâdeye göre Abdullah ibn Mübarek hadîs kitabini Horasan'da yazmis ve orada tahdîs ve nesretmis; kendisinden pekçok hadîsçi bunlari alip ögrenmis. Yalniz Abdullah ibn Umer'in yukanki hadîsi, Horasan'da yazip nesrettigi kitabinda yokmus' da, bunu Basra'ya geldikten sonra oradaki hadîs tâlib ve hafizlarina Basra'da imlâ edip yazdirmistir.

[25] Ahmed ibn Hanbel'in Musned'i ile ibn Mâce'nIn Sünen 'inde Ebû Bekr'in kölesi Sa'd'den; Bezzâr'in Müsned'inde Ebû Hureyre'den bu hadîsin ma'nâsinda hadîsler gelmistir. Bu rivayetlerin bâzisinda kitlik zamaninda, bâzisinda açlik sebebiyle iki hurma birlestirilerek yenildigi bildirilmistir. Böyle bir zarurete da-yanici olsa bile, Peygamber, içtimaî âdaba aykiri olan bu hareketten men' etmistir.

Aise ve CâbIr: Nehiy sebebi, bu sekilde yemenin açgözlülük ve pisbogazlik gibi fena bir hareket olmasidir, demislerdir. Su kadar ki, âlimler kendi malini kisinin diledigi gibi yemesi caizdir, demislerdir. Nitekim Salim ibn Abdillah kendi hurmasini avuç avuç yermis. Bu sebeble âlimler toplulugu hadîsin sevk yeri ci-hetiyle bu nehyi ortaklasa yenilmeye tahsîs etmislerdir.

[26] Bu hadîs Buyu' Kitâbi'nda "Lahham ve cezzâr hakkinda denilen seyler bâbi"nda geçmisti.

[27] Âyetin tamâmi söyledir: "Insanlardan öyle kimse vardir ki, onun bu dünyâ hayâtina âid sözü hosunuza gider ve o, kalbinde olana Allah 'i sâhid getirir. Hâlbuki o, düsmanlarin en yamanidir'" (el-Bakara: 204).

[28] el-Eledd, lügatte egri demektir; cem'i Ludd'dm. Iste biz o Kür 'ân ancak onunla tak vâya erecekleri mûjdeleyesin, (bâtilda) mücâdele ve inâd edenleri korkutasin diye senin dilinle (indircr çkf kolaylastirdik" (Meryem: 97) âyeti, bu suretle tefsîr edilmistir. Münafiklar husûmet hâlinde yalan söyler, iftira eder, dogruluga tutun-mazlar da egri, dolanbaçli yollari seçerler. Bâzilari da "Eledd"i "siddetli cidalci" diye tefsîr etmislerdir. el-Eledd, müteannid, mütemerrid, husûmeti siddetli adama denir ki, ihlâs ve insaf tarafina meyletmez (Kaamûs Ter,).

[29] Buhârî bu hadîsi Ahkâm, Sehâdât, Hileleri Terk Kitâblari'nda da getirmistir. Müslim de Kaza Kitâbi'nda getirmistir. Buradaki senedde üç tabiî hadîsi birbirinden rivayet etmistir. Bunlar Salih ibn Keysânjbn Sihâb ve Urve'dir. Bu hâl, hadîsin sihhati ve rivayet usûlü bakimindan kiymetlidir. Hadîsin sahâbî râvîleri de ikidir: Biri Ümmü Seleme, digeri de kizi Zeyneb'dir. Bu da hadîsin sihhati bakimindan Önemli bir hususiyettir.

Hadîsteki "Ben de sizin gibi bir insanim "sözü, Peygamber'in de beseriyet geregi yalniz zahirî isleri idrâk ettigi ve vahiy ile te'yîd edilmeyen hususlarda diger insanlarin durumunda bulundugunu ifâde eder. Hadîsteki "müslim" kaydi, ihtirazi bir kayit degil, muhâtab sahâbîler olmak i'tibâriyle vâkiî bir kayid olarak zikredilmistir. Hadîsin son fikrasi bir muhayyer kilma degil, bir tehdîddir.

Nitekim: De ki Kur'an RabbAnizdan gelen bir hakktir; artik dileyen îmân etsin, dileyen küfretsin" (el-Kehf: 29) ve: Siz dilediginiz isi isleyiniz" (Fussilet: 40) âyetlerinde de böyle tehdîd içindir.

Hadîs hârika bir adalet düstûru va'z etmistir: Lisân ve ifâde düzgünlügü ile ve hüccet getirerek hüküm kazanmakla Allah'in haram kildigi birsey halâl olmaz. Diger deyisle hâkim, Peygamber bile olsa, hâkimin hükmü bir harami halâl veya bir halâli haram kilamaz.

[30] Bu hadîs îmân Kitâbi'nda da geçmisti. Lâfizlarda bâzi öne geçirme ve geri birakma farkliligi vardir

[31] Mali elinden alinan bir mazlum, zâlimin malina tesadüf edince, bunu almak hakkim hâiz midir, degil midir? Bu mes'ele âlimler arasinda ihtilaflidir.

[32] Ibn Sîrîn'in bu fetvasini Abd ibn Humeyd de Tefsir'md: "Eger biri senden birsey alirsa, sen de ondan mislini al" suretinde rivayet etmistir.

[33] Bu Âise hadîsinin basliga uygunluk ciheti, Peygamber'in Hind'e, Ebû Sufyân'-in malindan örfe göre ailenin geçimine yetecek mikdârin alinmasina müsâade buyurmus olmasidir. Sârih Ibn Battal: "Bu izin ve müsâade bir hakk sahibinin, hakkini vermeyen veyâhud inkâr eden kimseden hakkini alabilmesinin cevazina delâlet eder" demis ve mes'eleyi en açik sekilde ortaya koymustur.

Bu mes'eîede fikihta "Zafer mes'elesi" unvâniyle taninir ve söyle özetlenebilir: Birisinin digerinde hakki olup da ödemeyi uzatir da bir türlü vermezse, hakk sahibi için ayni matini veyâhud da malinin benzerini bulunca almak hakki vardir. Yoksa borçlunun rastgele diledigi herhangi bir malini almak hakkini hâiz degildir.

[34] Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Tahâvî'nin de baska baska sahâbîlerden bu ma'nâda rivayet ettikleri hadîsler vardir. Bunlardan çikan hüküm, ev ve menzil sahibi, konuklarina karsi yemek yedirmek vazifesini yerine getirmezse, konuk bu hakkini kerhen ve cebren alir demek oluyor. Leys ibn Sa'd mutlak olarak buna kaail olmustur. Ahmed ibn Hanbel de bu mecburiyeti köy ve kasabalara tesmil etmeyerek, çöl halkina tahsis etmistir. Ve: Umrân ve medeniyet eserlerinden mahrum çölde zarurî ve hayatî gida maddesi tedâriki mümkin olmadigindan konuga ziyafet, onun açligim giderecek derecede vâcib kilinmistir, demistir.

Bâzi âlimler de bu hadîsin zahiren ifâde ettigi cebir hakkini bir türlü IctImâî nizâma uygun bulmayarak, bu hakki ve konugun cebren ve kahren almak selâ-hiyetini açlik hâline hamletmisler ve bu suretle konuk hakkim esirgeyen menzil sahibinden bunu almak hakkini, yalniz açliktan bunalan kimseye kasr ve tahsîs etmislerdir. Su kullanma hakkinda da böyle kabul edilmis idi.

Bâzi âlimler de konuk hakkinin zorla alinmasi sadaka âmillerine mahsûs idi demislerdir.

[35] es-Sakîfe, sefine vezninde, evlerde olan sofaya denir. Medine'deki Benû Sâide sofasi bundandir... (Kaamûs Ter.).

Sakîfe sofa demektir. Buna "Sâbât" da denilir ki, iki evin arasina umûmî bir yolun üstüne yapilan tavandan ibaret olup, altindan yol geçer.

[36] Bu, Buhârî'nin Esribe Kitâbi'nda Sehl ibn Sa'd'den senediyle getirdigi hadîsin bir parçasidir.

Benû Sâide sakîfesi, Ensâr'dan Hazrecliler'in toplanti yeri olan bir sofa dir. Peygamber arasira bu sofaya geldigi ve Ebû Bekr'e burada bey'at olundugu için burasi Islâm târihinde ma'rûf mahallerden sayilmistir.

Rasülullah'in bu sofaya gelmis ve sahâbîleriyle burada oturmus olmasi, sa-kîfe yânî sofa edinmenin ve bu umûma âid yerde oturmanin caiz oldugunu bildirmektedir.

Buhârî'nin bu baslik ile, bir umûmî yolun iki tarafina mâlik olup da yolun iki tarafindaki iki evininin ortasina bir umûmî yolun üstüne bir oda, bir sofa yapmak caiz midir? Yolun üstü, yol gibi, âmme hukuku ile ilgili mi?... gibi sorulara cevâb vermek istemistir.

Bu vaziyette bir sofa, bir havaî oda yapmak caizdir; halkin menfaatlerine, gelip geçmesine mâni' olmadikça âmme haklarina aykiri degildir; havaî yol da tasarruf degildir, diye cevâb vermek için Benû Sâide sofasini misâl olarak sev-ketmistir.

Sahâbîlerin orada oturmakta devam etmeleri, bu oturusun bir zulüm olmadigini da göstermektedir.

[37] Bu hadîs', Hudûd ve Fikret Kitâblari'nda uzun; burada kisaca getirildi. Bu hadîs de böyle sofa edinilmesinin cevazini ifâde eder. Bu caiz olmasaydi, Peygamber, Benû Sâide sofasini takrir etmez ve orada oturmazdi. Halîfe seçimi ve bey'ati gibi müslümânlann en ehemmiyetli bir isi orada görülmezdi.

[38] Baslik, hadîsten bir cümledir. "Men' etmez" Ebû Zerr'in rivayetinde ref ile zabtedilmistir. Bu nehiy ma'nâsi ifâde eden bir haber sîgasidir. Men' ifâde etmekte cezimlis inden" daha beligdir.

[39] TercemedekI parantez arasindaki ifâdeler, Ahmed.ibn Hanbel'in rivayetinden alinmistir.

Hadîsteki "Hasebe" lâfzi da Ebû Zerr rivayetinde böyle müfred olarak gelmistir. Diger rivayetlerde iki ötre Ile ve cemi' sîgasiyle "Husuben" seklindedir. Sübhesiz cemi'lisinde ümmete mesakkat vardir.

[40] Ebû Hureyre, cemâatin bu hükmü agir bulduklarini îmâ eden bas egme vaziyetlerinden müteessir olarak, bunu tesvik ve mübalaga için sözünü te'kîdli ve yemînli söylemistir.

[41] Hadîsin basliga delîlligi "Ben sarâblari döktüm de Medine sokaklarinda sarâb akti" sözüdür.

Buhârî bu hadîsi Tefsîr ve Esribe Kitâblan'nda da getirmistir, Müslim de Esribe'de getirmistir.

el-Muhalleb söyle dedi: Sarâb yola ancak terkedildigini I'lân için ve bu terkin açiklanmasi için dökülmüstür. Bu da maslahatta sarâbin yola dökülmesiyle eziyet duymaktan daha üstündür (Ibn Hacer).

[42] Bu, dört sahîfe kadar tutan uzun "Hicret Hadîsi' mn bir parças^Burada böyle kisaca getirilmesi, kisinin evinin avlusunu tasla çevirmek, orada oturmak hakkim hâiz oldugunu beyân etmek içindir. Basliktaki Efmye, Fma n« cemidir Finâ, evin önündeki açik avluya denir. "cem'idir Bunu da Ibn Esîr: Evin kapisi önündeki insanlarin geçecek yen olan yoldur, diye ta'rîf etmistir. Ebû Saîd hadîsinüe "Turukaat" seklinde gelmesi de Ibn Esîr'in bu ta'rîfini te'yîd etmektedir.

[43] Buhârî bunu Isti'zân Kitâbi'nda da getirmistir

Peygamber'in evvelâ men' etmesi, yol üstünde oturanin fena seyler gormeK-ten fena söz isitmekten kurtulmamasidir. Bâzi âlimler bu nehiy, haram kilma suretiyle degil, mefsedetleri giderme, iyilik sebeblerine irsâd kabilmdendir, demislerdir.

Hulâsa: Yol ugragi yerlerde kimseye zarar vermeden oturmak caizdir. Fakat bunun mukaabilinde gelip geçenlere yardimci olmak luzümu bildirilmistir.

[44] Hadîs, Sirb Kitabi "Su içIrmenin fazîleti bâbi"nda geçmisti. Buhârî bunu buradaki basliga delîl olmak üzere ayri sened ve bâzi lâfiz farkliligi Ile getirmistir. Hadîste, susuzlarin ve diger hayvanlarin faydalanmasi için sahrada kuyular kazmanin cevazi hükmü vardir. Geceleyin içine insan ve hayvan düsmesi suretiyle zarara ugranilmasi zanm ile beraber bu nasil caiz olur dersen, söyle cevâb verilir: Menfaat daha çok ve gerçeklesici, zarara ugramak ise nâdir ve zannedilmis olursa, faydalanma gâlib olur ve tazminat düser ve düsen sey heder olur. Eger zarar muhakkak olursa, kuyu kazmak caiz olmaz ve kazan zarari öder (Kas-tallânî).

[45] Buhârî bu hadîsi Cihâd Kitabi, "Binek devesi edinen kimse bâbi"nda senediyle tam olarak getirmistir. Burada sâdece basliga delîl olan bu cümlesini getirip, bununla yetinmistir. Bu cümle îmân Kitâbi'ndakI bir hadîste de geçer.

Buhârî bu bâbda baska hadîs getirmeyip, bununla yetinmistir.

[46] Buhârî bu hadîsi Hacc Kitabi'nin sonlarinda "Medine'nin yüksek binalari bâ-

bi"nda da getirmisti. Fitneler Kitâbi'nda da getirecektir. Metindeki Ututn, yüksek bina ve kal'a ma'nâsmadir. Hadîs buradaki baslikta söylenen yüksek yerlerin yapilmasi ve oralarda oturulmasinin cevazina delil olmak üzere getirilmistir. Sârih Ibn Battal: Damlar üzerinde, yüksek yerlerde yüksek oda yapmak, oradan baska birinin haremi görülmedikçe mubahtir, demistir.

[47] Bu taccüb-sözünün asli bâzi nüshalarda "£^ij', diger bâzilarinda seklinde gelmistir. Ma'nâ farki yoktur.

[48] Medîneli Ensâr'm kadinlara karsi bu tutumlari, Islâm devletindeki kadin hakk ve hürriyeti bakimindan önemli bir tatbikattir.

[49] Hafsa'nin açikladigi söz sudur: Peygamber, Âise'nin gününde Mâriye ile yalniz kalmis, Hafsa da bunu bilmis; Peygamber, Hafsa'ya: Sunu gizli tut,ben Mâri-ye'yi kendime haram kildim, demis.Hafsa da bunuAise'ye açiklamis, Âise de Öfkelenmis. Nihayet Peygamber, kadinlarina bir ay yaklasmamaya yemîn etmistir. Iste müteâkib cümlenin ma'nâsi budur (Kastallânî).

[50] Hadîsin basliga uygunlugu "Peygamber kendisine âid olan mesrubeye girdi" sözündedir. Çünkü mesrube, yüksek odadir. Buhârî'nIn, sani ve âdeti oldugu üzere bu hadîsten misâl olarak "Peygamber kendine âid mesrubeye girdi ve yalnizliga çekildi" sözüyle yetinmesi kâfi idi. Fakat zahir olan su ki, o, Ibn Ab-bâs'm sorusunun cevâbinda "Âise ve Hafsa" sözü yeter iken hadîsin tamâmini sevkedisinde Umer'e uymustur. Umer, hadîste serh ve beyân ziyâdeligi bulundugu için, kissanin hepsini sevketmistir. Bu hadîste birçok fâideler vardir, bunlar üzerine söz, insâallah yerinde gelecektir (Kastallânî).

[51] Hadîsin basliga delîlligi "Peygamber kendisine âid yüksek bir odada oturdu" sözündedir.

[52] Bu Câbir'in meshur "bâir (yânî deve) hadîsi"nin kisa bir rivayetidir. Basliga delîlligi "Deveyi tas dösemeligin bir tarafina bagladim" sözündedir. Çünkü bununla bir zarar meydana gelmedigi takdirde, tas döseme yapmanin cevazi bu hadîsten alinir.

[53] Bu hadîs Abdest Alma Kitâbi'nda da geçmisti. Burada getirilmesinden maksad, çöplükte isemenin cevazini bildirmektir.

[54] Hadîsin basliga delîlligi apaçiktir. Bu hadîsi Müslim, Cihâd'da Yahya ibn Yahya'dan; Tirmizî ise el-Birr'de Kuteybe'den senediyle rivayet etmistir.

Bu küçük amelin kabul edilip magfirete sebeb olmasi ve bütün bunlarin asli, Yüce Allah'in su kavlidir: tiIste kim zerre agirliginca bir hayir yapiyor idiyse onu görecek,

kim de zerre agirliginca sen yapiyorsa onu görecek" (ez-Zilzâi: 7-8).
Yoldan ezâ verici birseyi gidermek, îmândan bir su'bedir (Aynî).
[55]
Halkin gelip geçmesi için islek ve genis cadde olarak birakilacak arazînin mik-dânnda mal sâhibleri uyusmazliga düstüklerinde, bu hadîse göre asgarî yedi zira' olarak hükmolunur. Maamâfîh zirâ'in mikdân ve mâhiyetini o zamanin ve mm-takanin örfü ta'yîn eder.
[56]
Buhârî bu Ubâde hadîsini Sahih 'in îmân Kitâbi'nda ve daha birçok yerlerinde senediyle getirmistir
[57]
Hadîsin basliga delîlligi apaçiktir,Çünkü baslik hadîsin bir kisminin ma'nâsindan ibarettir.
[58]
Murad, îmân'm aslim degil de, kemâlini gidermektir. Yâhud da murad, o harami halâl sayarak isleyendir. Yâhud da bu, o ma'siyetleri âdet edindigi ve devam ettirdigi takdirde, îmânin zevâliyle korkutma bâbindandir.
Hadîsin basliga uygunlugu "Insanlarin gözleri ona yükselirken bir çapulculuk yapmaz" sözündedir. Çünkü göz yükseltmek, Izin vermemeye delâlet eder.. (Kastallânî).
Buhârî bu hadîsi Hudûd'da da; Müslim de îmân'da getirmistir.
[59]
Yânî ondan îmân nuru koparilir.îmân kalble tasdik, dil ile Ikrardir. îmân nuru ise sâliha ameller, yasaklardan çekinmedir. Kisi zina ettigi yâhud sarâb içtigi yâhud hirsizlik yaptigi zaman îmânin nuru gider ve sahibi karanlikta kalir (Fethu'l-Bârt).
[60]
Buhârî bu hadîsi burada getirmekle haç kiran yâhud domuz Öldürenin bunlari tazmîn etmeyecegi, çünkü emredilmis bir seyi yaptigina isaret etmistir. Lâkin bunun mahalli muhâriblerle oldugu zamandir.., (Kastallânî).
Buhârî bunu Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da; Müslim, îmân'da getirmistir.
[61]
(= ed-Dennu)"J dâl'in fethi ve nûn'un tesdîdiyle büyük küpe denir...
Bir kavle göre testiden üzün ve söbü olanina denir, yâhud sol testiden küçük küpe denir ki, dibi sivri olup, çukura oturtmadikça durmaz.
(= ez-Zikku)", zâ'in kesriyle tuluma denir, bir kavle göre tüyü yolunmadik tuluma denir ki, ona sarâb makûlesi nesne koyarlar; cem'I Ezkaak ve Zikaak gelir.
"(= et-Tunbür)"... ma'rûf sazin ismidir ki, feth ile Tanbûr ta'bfr olunur... (Kaamûs Ter.)
[62]
Kaadi Surayh'm bu fetvasini Ibn Ebî Seybe senediyle rivayet etmistir. Surayh, Peygamber devrine erismis, fakat görüsememistir. Umer tarafindan Basra'ya kaadi ta'yûi edilmis, orada 60 yil vazife görmüstür. 120 yil yasamistir (Aynî).
[63]
Peygamber'In yikamaya izin vermesi, içine sarâb konulan kaplarin su ile temizlenmelerinin mümkün olduguna delâlet etmistir.
[64]
tbn Ebî TJveys, Buhârî'nin seyhi ve Imâm Mâlik'in kizkardesinin ogludur. Onun bu kelimeyi vahsetin ziddi olan "enes"e nisbetle okur oldugunu Buhârî'nin bu haberinden ögreniyoruz.
Bu ziyâde bâzi nüshalarda bulunmus, Aynî bunu nüshasina yazmis, bunun için biz de bunu burada tesbît ettik (Rakamli nüsha hasiyesi).
[65]
Hadîsin basliga delîlligi putlarin dürtülerek horlanmasi ve bilâhare kirilmalaridir,..
[66]
Hadîste zulmü def etmek üzere çarpisirken ölenin sehîd oldugu bildirildigi için bu kitâbda getirilmistir.
Tirmizî'nin rivayeti dahatafsîllidir; "Kim malini koruma ugrunda öldürü-lürse, o sehîddir. Kim hayâti ugrunda öldürütürse o ölü de sehîddir. Dînî ugrunda öldürülen mücâhîd de sehîddir. Irzi ugrunda ölen de sehîddir".
[67]
Hadîsin basliga uygunlugu "Kadin çanagi kirdi" sözündedir.Hadîs basliktaki cevâbi da ihtiva etmektedir.
[68]
Buhârî'nin, hadîsin bu ikinci senedini getirmekten maksadi, Enes'in Humeyd et-TavîI*e tahdîsini açikça beyân etmektir
[69]
Buhârî bu Râhib Cureyc hadîsini burada kisaltmis olarak getirdi Bunu.nedle Ehâdîsu'l-Enbiyâ Kitâbi'nda uzunlugu ile getirmistir. Burada kismi "Senin savmiam altindan yapacagiz dediler. O: Hayir olmaz, ancaK esKi-si gibi çamurdan bina ediniz" sözüdür.
Bu hadîsle hüccet getirmenin tevcîhi, "Bizden evvelkilerin kanunu, bizim kaanûnumuz aksini getirmedigi müddetçe bizim de kaanunumuzdur esasidir.

47- KITÂBU'S-SERÎKE

(Ortaklik Kitabi) [1]

1- Bugday Ve Benzerlerinde, Yol Arkadaslarinin Kendi Kumanyalarinda, Paralar Disindaki Ticâret Metanlarinda Ortaklik;

Ölçülecek, tartilacak seylerin taksimi nasil olacak? Bunlarin tahmin ve oranlama suretiyle taksimi caiz olur mu?
Müslümanlar sakinca görmedikleri zaman –yâhud sakinca görmedikleri için- kumanyalarda onun bâzi parçasini tesadüfi olarak su ortagin, bâzi kismini da bu ortagin yemesi suretiyle, avuç avuç ve tutam tutam taksimi;
Ve yine böyle altin ve gümüsün ölçme ve tartma olmaksizin tahmin ve oranlama suretiyle taksimi;
Bir de hurmada çift çift birlestirmek suretiyle yemek (konulariyle ilgili hadîsler) babi [2].

1-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) deniz sahili tarafina bir askerî

birlik gönderdi ve bunlar üzerine Ebû Ubeyde ibn Cerrâh'i kumandan ta'yîn etti. Bu birlik üç yüz neferden ibaretti. Ben de bunlarin içinde idim. Biz yola çiktik. Nihayet yolun bir kisminda bulundugumuz zaman azigimiz tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, bu askerî birligin mücâhidlerine yanlarindaki aziklari getirmelerini emretti. Getirilen erzaki bir yere topladi ki, top-lanan erzak iki dagarcik hurmadan ibaret idi. Ebû Ubeyde bu hurma ile her gün azar azar vererek bizi geçindiriyordu. Nihayet bu da tükenmisti. Artik bizlerin payina her gün ancak birer hurma düsüyordu. (Câbir bu vak'ayi anlatirken, Câbir'in râvîsi Vehb ibn Keysân:)
Ben Câbir'e:
— Günde bir hurma yetmez, dedim.
Câbir:
— (Sen ne diyorsun?) Bu bir hurma da tükenince vallahi onun yoklugunun acisini da tattik, dedi ve söyle devam etti:
— Sonra deniz sahiline ulastik, bir de gördük ki, deniz sahilinde küçük dag gibi bir balik bulunuyor. Iste bu askerî birlik onsekiz gece bu baligin etinden yediler. Sonra Ebû Ubeyde bu baligin kaburgalarindan ikisinin dikilmesini emretti. Iki kaburga kemigi dikildi. Sonra bir devesinin hazirlanmasini emretti ve bu hazirlandi. Sonra buna binen bir süvârî bu iki kemigin altindan geçti, fakat onlara dokunmadi [3]

2-.......Seleme ibnu'1-Akva' (R) söyle demistir: (Havâzin seferinde) mücâhidlerin aziklari azalip hafiflesmis ve fakîr düsmüslerdi. Bunun üzerine sahâbîler develerini kesmek hususunda (izin için) Pey-gamber'e geldiler. Peygamber de onlara izin verdi. Müteakiben bunlara Umer kavustu. Onlar bu haberi ona söylediler. Umer onlara:
— Develeriniz gittikten sonra (bu uzun yolculukta) hayâtiniz kalmaz, dedi.
Sonra Peygamber'in yanina girdi ve:
— Yâ Rasûlallah! Bunlarin develeri gittikten sonra, bunlarin hiçbiri (sag) kalmaz, dedi.
Bunun Üzerine Rasûlullah da:
— "Öyleyse insanlar içinde nida et: Herkes geri kalan aziklarini
getirsinler!" buyurdu.
Içine konulmak üzere mesin bir sergi yayildi. Getirenler bu yayginin üzerine koydular, sonunda Rasûlullah ayaga kalkti, duâ etti ve sergi üstündeki erzak için bereket temennî eyledi. Sonra sahâbîlere kaplariyle gelmelerini emretti. Mücâhidler avuç avuç aldilar, nihayet (hepsi kaplarini doldurup) ayrildilar. Sonra Rasûlullah (S) sükran makaaminda
— "Eshedu enlâ ilahe ille'llah ve ennîrasûlullah (= Allah'tan
baska ilâh olmadigina ve kendimin Allah'in elçisi olduguma sehâdet ederim)" buyurdu [4].

3-.......Râfi' ibn Hadîc (R) söyle demistir: Biz Peygamber (S)'in beraberinde ikindi namazim kilardik. Müteakiben devemizi bogazlardik. (Takrîbî) on parçaya ayirirdik. Gün batmazdan önce de pismis kebâblail yerdik [5].

4-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Hakîkaten Es'arîler

gazada aziklarini bitirirlerken yâhudMedine'de ailelerinin yiyecegi azaldiginda hemen yanlarindaki erzaki bir tek bez içine toplarlar, sonra bir kap içinde (ölçerek) aralarinda esit olarak taksim ederler. Binâenaleyh Es'arîler bendendir, ben de Es'arîler'denimdir" [6].

2- "Herhangi Iki Halitadan Meydana Gelmis Ortak Bir Sürünün Zekâti Hususunda Bu Halita Sirket Sâhiblerî, Kendi Aralarinda Adalet Üzere Birbirlerine Müracaat Ederler" Babi

5-..... Enes ibn Mâlik söyle tahdîs etmistir: Ebû Bekr es-Siddîk (R) Rasûlullah (S)'in farz ve takdir buyurdugu zekât mikdârina dâir, Enes'e sunu da yazmistir: "Herhangi iki halitadan meydana gelmis ortak bir sürünün zekâti hususunda bu halita (sirket) sâhibleri, kendi aralarinda adalet geregi birbirlerine müracaat ederler" [7].

3- Koyunlarin (Sayi Ile) Bölünmesi Babi

6-.......Abâye ibnu Rifâa, dedesi Rafi' îbn Hadîc(R)'den; o söyle demistir: Biz (Huneyn dönüsünde Tihâme'den olan) Zu'I-Huleyfe'de Peygamber'in beraberinde bulunduk. Sefer hey'eti halkina bir açlik isabet etti. (Huneyn'de) birçok deve ve koyun da ele geçirmislerdi.
Râfi' devamla dedi ki:
Peygamber (S) ordunun arkalarinda kalmisti. Sahâbüer acele edip ganimet develerinden, koyunlarindan bâzilarini bogazlamislar ve tencerelere yerlestirmislerdi. Peygamber gelince emretti, tencereler devrildi. Sonra Peygamber ganimet malini taksim etti. (O günün rayicine göre) on koyunu bir deveye denk saydi.
Bu sirada develerden biri kaçmisti. Onu ta'kîb ettiler, fakat bu kaçak deve ta'kîbçileri âciz birakti. Ordu içinde (ta'kîbe elverisli olan) at da pek az bulunuyordu. Bu sirada mücâhidlerden bir kimse oku ile bu hayvani ta'kîb edip vurdu da bu sebeble Allah hayvani durdurdu. Bundan sonra Peygamber:
— "Vahsî hayvanlarin kaçaklari gibi bu ehli hayvanlarin da muhakkak kaçicilari vardir. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muamele ediniz (avlar gibi vurunuz)" buyurdu.
Dedem dedi ki:
— Biz yarin (zaman olur ki) muhakkak düsmani umut eder, yâ-hud düsmandan endîse ederiz (de kiliçlarimizi hayvan kesmekte kör-letmeyiz). Beraberimizde biçak da bulunmaz. Bu hâlde kamisla hayvan bogazlayabilir miyiz?
Peygamber:
— "Bol kan akitan her sey ile bogazlanir ve üzerine Allah 3in ismi de zikrolunursa, o kesilen hayvani yiyiniz. Yalniz disle tirnak müstesnadir. Bunun sebebini size muhakkak söyleyecegim: Dise gelince; o bir kemiktir (kesmez); tirnaga gelince, o da Habesliler'in kesme âletleridir" buyurdu [8].

4- Arkadaslardan Izin Istemedikçe Ortaklar Arasinda Hurma Yerken Iki Hurmayi Birlestirmemi Terk) Babi

7- ...... Cebele ibn Suhaym söyle dedi:Ben Ibn Umer(R)'den isittim: Peygamber (S) kisinin, arkadaslarindan izin istemedikçe (ortaklar arasinda) toplu olarak hurma yerken iki hurmayi birlestirmesini nehyetti, diyordu.

8-.......Cebele söyle demistir: Biz bir ara Medine'de bulunuyorduk. O zaman bize bir kitlik isabet etmisti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr bizlere hurma veriyordu. Biz hurma yedigimiz sirada yanimizdan Abdullah ibn Urner geçerdi de bize: Peygamber (S) iki hurmayi birlestirerek yemekten nehiy buyurdu. Meger ki, sizden biriniz mü'min kardesine öyle çift yemeye izin vermis olsun, der idi [9].

5- Ortaklar Arasindaki Ortak Mal Ve Metâ'larin Âdilce Bir Kiymetle Kiymetlerini T Atîn Eylemek Babi [10]

9-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Her kim ortak kölesinden kendisine âid payini âzâdlarsa -râvî ayni ma'nâda olan "sirken" yShuû "nasîben" kelimelerinden hangisini söyledigim terdîd ile bildirerek- âzâd edici, kölenin âdilâne bir kiymette (ta'yîn olunan) bedelinin tutarina mâlik bulunursa, köle (tamamen) âzâd edilmistir. Eger âzâd edici bu servete mâlik bulunmazsa, köleden âzâd ettigi, kendine isabet eden hissesini âzâd etmis olur" [11].
Hadîsi Nâfi'den alan râvî Eyyûb: "Köleden âzâd ettigi mikdâr âzâd olur" sözü Nâfî'den gelmis bir söz mü, yâhud Peygamber(S)'den gelen hadîsin içinde bir söz mü, bilmiyorum, demistir [12].

10-.......Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Peygamber (S) söyle buyurdu: "Herkim kölesinden olan hissesini âzâdetse, o kimseye kendi malindan (kalan kiymetini vererek) köleyi tamamen kölelikten kurtarmasi vâcib olur. Sayet âzâd edicinin mali yoksa, kölenin âdilâne kiymeti takdir olunur. Sonra köle (diger ortagin payini kazanmak için) mesakkatsiz olarak çalistirilir" [13].

6- Bâb: Ortaklar Arasindaki Taksimde Ve Maldan Pay Almada Kur'a Çekilir Mî? [14]

11........ Ben en-Nu'mân ibn Besîr(R)'den isittim; Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Allah'in (men' ettigi) sinirlari üzerinde duran kimse ile, o sinirlarin içine düsen kimselerin benzeri, bir gemi halkinin benzeri gibidir: Onlar gemi üzerinde kur'a attilar. Bâzisina geminin üstü düstü, bâzisina da alti (anbar kismi) isabet etti. Geminin alt kisminda bulunanlar sudan almak istedikleri zaman yukaridakilerin üzerine ugru-yorlardi. Bunlar (kendi kendilerine): Biz nasibimiz olan anbarda bir delik açsak (ezâlanmanus) ve üstümüzde kilere eza vermemis oluruz, dediler. Simdi yüksek tabaka sâhibleri bu asagi seviyedeki insanlari bu dilekleriyle basbasa biraksalardi, hepsi helak olurlardi. Fakat onlarin (cinayet isleyecek) ellerini tutsalardi hem kendileri kurtulur, hem de mücrimleri toptan kurtarirlardi" [15].

7- Yetimlerle Ve Mîrâs Sâhibleri Ile Ortaklik Babi

12-.......Ve el-Leys söyle dedi: Bana Yûnus, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. O söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Âise'ye Yüce Allah'in su: "Eger yetim kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkarsaniz, sizin için halâl olan (diger) kadinlardan ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin..." (en-Nisâ: 3) kavlinin tefsirini sordu. Âise (R) söyle cevâb verdi: Ey kizkardesi-min oglu! Âyetteki "Yetimler" ile murâd olunan su yetîm kizdir ki, o, velîsinin velayet ve vasiligi altinda bulunup, mal hissesinde velîye ortak olur. Ve bu yetimin mali ve güzelligi velîsinin hosuna gider. Bu sebeble velîsi ona, mehrinde adalet etmeksizin ve baskasinin verecegi kadar mehr vermeyerek, onunla evlenmek ister. Iste (bu âyette) o çesit velîlerin kendi himayeleri altindaki yetime kizlarla, haklarinda adalet ve onlarin mehrlerini en yüksek mikdânna yükselmedikçe evlenmekten nehyolunup, bunlardan baska kendilerine halâl olan kadinlardan evlenmeleri emrolundu.
Urve dedi ki: Âise söyle devam etti: Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlu Ilah'tan sorup fetva istediler. Bunun üzerine Allah su âyeti indirdi:
"Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor: Kendileri için farz yazilmis olani (mîrâsi) onlara vermediginiz ve nikahlamalarini da begenip istemediginiz yetim kizlar ve (henüz ergin olmayan) küçük çocuklar hakkinda, bir de yetimlere karsi adaleti ayakta tutmaniz hususunda (iste) Kitâb 'da okunup duran âyetler! Hayirdan daha ne yaparsaniz, sübhesiz Allah onu da hakkiyle bilicidir" (en-Nisâ: 127).
Allah'in bu âyette "Kitâb'da size karsi okunup duruyor" diye zikrettigi, içinde "Eger yetîm kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkarsaniz, sizin için halâl olan diger kadinlardan... nikâh ediniz1" buyurdugu âyet, bastaraftaki birinci âyettir.
Âise dedi ki: Diger âyetteki, Allah'in
= Nikâhlarini begenip istemediginiz yetîm kizlar" kavli de, herhangi birinizin himâyesi altinda bulunan yetîm kiza mal ve güzellik az oldugu zaman ragbet göstermemesidir. Bu mal ve güzelligi fakîr olan Öksüz kiz ara ragbet etmediklerinden dolayi, malina ve güzelligine rag-
bet ettikleri yetîm kizlari -adalete riâyet etmedikçe- nikâh etmekten yetîm velîleri nehyolundular [16]
.

8- Arazîlerde Ve (Ev Yâhud Bostanlar Gibî) Diger Seylerde Ortaklik Babi

13-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle dedi: Peygamber (S) sufayi ancak taksim olunmamis her malda (carî) kildi. Sinirlar konuldugu ve yollar ta'yîn edildigi zaman suf'a yoktur [17].

9- Bâb: Ortaklar Evleri Yâhud Diger Seyleri Bölüstükleri Zaman Artik Onlar Için Dönme De, Suf'a Da Yoktur

14-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Peygamber (S) taksîm olunmayan her malda suf'a ile hükmetti. Sinirlar konuldugu ve yollar belli edildigi zaman artik suf'a yoktur [18].

10-Altinda, Gümüste Ve Kendisinde Sarraflik Yapilabilecek Paralarda Ortak Olmak Babi

15-.......Sehnân ibnu Ebî Müslim haber verip söyle dedi: Ben EbiTI-MinhâTe, elden ele yapilan pesin sarrafliktan sordum. Ebu'l-Minhâl söyle dedi: Ben ve benim bir ortagim'elden ele pesin ve veresiye birsey satin aldim. Akabinde el-Berâ ibnu Âzib geldi. Biz hemen ona bunun hükmünü sorduk. O söyle dedi: Ben ve benim ortagim Zeyd ibnu Erkam bunu yaptik ve bunu Peygamber'e sorduk. Peygamber (S): "Elden ele pesin olan seyi aliniz, veresiye olani ise terkediniz" buyurdu [19].

11- Zimmî Ile Ve Müsriklerle Ekincilik Hususunda Ortaklik Akdi Yapmak Babi

16-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle dedi: Rasûlullah (S), Hayber arazîsinin çikaracagi mahsûlün yarisi Yahûdîler'in olmak üzere, Hayber arazîsini islemeleri ve ekmeleri için Yahûdîler'e verdi [20].

12- Koyunlari Taksim Ve Bunda Adalet Etmek Babi

17-.......Ukbe ibnu Âmir(R)'den: Rasûlullah (S) Ukbe ibn Âmir'e, sahâbîleri arasinda (vekâleten) taksim etmek üzere bir takim kurbanlik koyunlar vermis. (Ukbe bunlari taksîm edip) bir yasinda bir keçi oglagi geri kalmisti. Ukbe bunu Rasûlullah'a söylediginde, Rasûlullah: "Onu da sen kurbân et" buyurmustur [21].

13- Bugdayda, Yiyecek Maddelerinde Ve (Mülk Edinilebilecek) Diger Seylerde Ortaklik Babi

Ve zikrolunuyor ki, bir adam bir seyi pazarlik ediyordu. Diger biri ona göz isareti yapti (o da onu satin aldi). Umer, o göz isareti yapanin pazarlik yapanla bir ortakligi oldugunu gördü [22].

18-.......Abdullah ibn Hisâm(R)'dan haber verdi. Abdullah ibn Hisâm Peygamber(S)'e yetismis ve annesi (sahâbîyyelerden) Zeyneb bintu Humeyd kendisini (Mekke fethinde) Rasûlullah'a götürmüstü. Annesi:
— Yâ Rasûlallah! Oglumla Islâm bey'ati yap! dedi. Rasûlullah:
— "O küçüktür" buyurdu ve basini sivazlayarak Abdullah'a (bereketle) duâ etti.
Yine yukanki isnâd ile torunu Zuhre ibn Ma'bed'den: Dedesi Abdullah ibn Hisâm onu çarsiya çikarir idi de, çarsidan erzak alirdi. Bu sirada ona (bazen) îbn Umer ile Ibnu'z-Zubeyr kavusurlardi. Bunlar derhâl Abdullah ibn Hisâm'a: Bizi de (bu mala) ortak et. Çünkü Peygamber (S) senin için bereketle duâ etti, derlerdi. Abdullah da bunlari ortak ederdi. Bâzi zaman olurdu ki, tamâm bir deve yükü (kâr) isabet ederdi de, o kâri eve gönderirdi [23].

14- Kölede Ortaklik Babi

19-.......Ibn Umer(R)'den: Peygamber (S): "Her kim bir köledeki kendine âid olan payi âzâd ederse, sayet onun kölenin bedeli kadar mali varsa, kölenin tamâmini hürriyete kavusturmasi onun üzerine vâcib olur; Âdil bir kiymetle bedeli ta'yîn olunur, ortaklarina kendi hisseleri verilir ve âzâd edilenin yolu bosaltilir" buyurmustur.

20-.......Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her kim bir köledeki payini âzâd ederseve mali da varsa, kölenin tamâmi hürriyete kavusturulur. Sayet âzâd edicinin mali yoksa, köle (diger ortagin payini kazanmasi için) üzerine agir gelmeyecek surette çalistirilir" [24].

15- Harem'e Armagan Edilen Kurbanlik Iri Hayvanda Ve Develerde Ortak Olmak Ve Bir Kimse Kurbanligi Harem'e Gönderdikten Sonra Kendi Kurbanliginda Diger Bir Kimseyi Ortak Ettiginde (Bu Caiz Olur Mu, Olmaz Mi) Babi [25].

21-......Bize Abdulmelik ibn Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir'den; yine Ibn Cureyc, Tâvûs ibn Keysân'dan; o da Ibn Abbâs'tan olmak üzere haber verdi. O söyle demistir: Peygamber (S) zu'1-hiccenin dördüncü gecesi sabahinda hacc niyetiyle telbiye ediciler olarak Mekke'ye geldi. Ihram vaktinde kendilerine umreden hiçbir sey karismamisti. Biz Mekke'ye gelince Peygamber bizlere emretti. Biz de niyet ederek isledigimiz bu hacc fiilini umreye çevirdik (ve temettü' hacc yapicilardan olduk). Peygamber kadinlarimiza da halâl olmamizi emretti. Akabinde bu haccin umreye çevrilmesi konusunda insanlarin dedikodusu yayildi.
Atâ geçen senedle dedi ki: Câbir: Artik bizlerden herbirimiz hacc ile ihram etmis ve cimâyi yeni birakmis oldugu için,erkeklik âleti menî damlatarak mi Minâ'ya yürüyecek? dedi. Ve Câbir bu fiili çirkin gördügü için eliyle erkeklik âletine, onun menî damlatmasina isaret etti. Câbir'inbu söz ve fiilleriyle o isten men' der oldugu haberi Peygam-ber'e ulasinca, Peygamber hitâb edici olarak ayaga kalkti ve söyle buyurdu:
— "Bir takim gruplarin söyle söyle demekte olduklari haberi bana ulasti. Allah'ayemîn ediyorum ki, elbette ben Allah'a onlardan daha itaatli ve daha takvîliyimdir. Eger hacc aylarinda umrenin cevazini isin sonunda (yânî simdi) bildigim gibi, isin basinda (yânî ihrama girerken) de bilmis olsaydim, kurbanlik sevketmezdim. Ve yanimda kurbanim olmasaydi (simdi ben de sizler gibi) muhakkak ihramdan çikardim".
Surâkatu'bnu Mâlik ibn Cu'sum hemen ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Bu hacc aylarinda umre yapmak yalniz bize mi mahsûstur, yâhud ebedî midir? dedi.
Rasûlullah:
— "Yalniz bize mahsûs degildir, fakat (hüküm umûmîdir), kiyamete kadar daimîdir" buyurdu.
Câbir dedi ki: Alî ibn Ebî Tâlib (Yemen'den) geldi. O ikisinden biri (yânî Câbir): Alî, Rasûlullah'in ihrâmlandigi gibi Lebbeyk diyordu. Diger râvî îbn Abbâs ise: Alî, Rasûlullah'in hacci ile Lebbeyk diyordu, dedi. Akabinde Peygamber Alî'ye ihraminda sabit olmasini emretti ve onu kurbanda ortak yapti [26].

16- Taksimde On Koyunu Bir Deveye Denk Sayan Kimse Babi

22-.......Abâyetu'bnu Rifâa, dedesi Râfi1 ibn Hadîc(R)'den; o söyle demistir: Biz (Huneyn dönüsünde) Tihâme'den sayilan Zu'l-Huleyfe'de Peygamber (S) ile beraber bulunduk. Birçok koyun ve deve ele geçirmistik. (Acikdiklari için) topluluk (o hayvanlarin bâzisini kesip) etleri tencerelerde kaynattilar. Rasûlullah geldi ve o tencerelerin devrilmesini emretti ve tencereler devrildi. Sonra (Rasûlullah ganîmet mallarim taksim ederken) on koyunu bir deveye muâdil saydi. Sonra o ganimet develerinden biri kaçti. Toplulukta da pek az at vardi. Bu sirada mücâhidlerden bir kimse onu ok atip vurdu ve böylece Allah hayvani durdurdu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Sübhesiz vahsî hayvanlarin kaçicilari gibi, bu hayvanlarin da kaçicilari vardir. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muamele yapiniz" buyurdu.
Abâye dedi ki: Dedem söyle dedi:
— Yâ Rasûlailah! Bizler yarin düsmani ümîd ediyoruz, yâhud yarin düsmana kavusacagimizdan endîse ediyoruz. Beraberimizde biçaklar da yok. Bu takdirde kamisla hayvan bogazlayabilir miyiz?
Rasûlullah:
— "Bol kan akitan her seyle bogazlamaya acele et! Üzerine Allah'in ismi de zikrolunduysa, artik o hayvanin etini yiyiniz. Yalniz dis ile tirnak (kesme âleti) degildir. Ve bunun sebebini size söyleyecegim: Dise gelince, o bir kemiktir (kesmez). Tirnaga gelince, o da Ha-besliler'in kesme âletleridir" buyurdu [27].

---

[1] Buhârî'nin Nesefî ve Ibn Sebbûye rivayetleri böyle Besmele, Kitâb ve Bâb un-vânlariyle gelmistir. Rivayetlerin çogu yalniz Bâbu's-Serike; Ebû Zerr rivayetinde ise Kitâb ve Bâb ta'bîrleri olmaksizin, sâdece "Fî's-Serîk fî't-Taâm ve'n-Nehdi ve'1-Arûz" seklindedir.

[2] Bâbdaki bâzi ta'bîrler:
es-Sirk, lügatte nasîb demektir.Onlarin buralarda hiçbir ortakligi yoktur (Sebe': 22) âyetindeki sirk, nasîb demektir.
es-Serîke, lügatte suyû' ve mücâveret suretiyle ihtilâttir.
"Mallarini (birbirine) katip karistiran ortaklarin çogu mutlak birbirlerine haksizlik eder" (es-Sâd: 24) âyetindeki Hu-latâ, Sürekâ yân; ortaklar ma'nâsmadir.
Seriat dilinde Serîket: Birsey hakkinda iki ve daha fazla kimselere hakkin subût ve ihtisasi ve onlarin bu sey ile hukuken imtiyazi hâiz olmalaridir. Seyyid Serîf Ta'rîf ât'mda söyle ta'rîf ediyor: Serîket (Sirket), iki ve daha çok nasibin birbirinden ayrilmaz bir surette karismasidir.
Serîket evvelâ Mülk Serîketi, Akd Serîketi diye ikiye ayrilir.
a. Mülk Serîketi: iki kisinin bir seye satin alma, mîrâs, hibe gibi mülk edinme sebeblerinden birisiyle yâhud sun'u olmaksizin mallann karismasiyle yâhud iradeli olarak mallarin karismasiyle mâlik olmasidir. Bu mülk sirketi de ihtiyarî ve cebrî
kisimlarina ayrilir...
b. Akd Sirketi; ortaklardan birinin digerine: Sana su Iste ortaklik ettim, demesi, öbürüsünün de kabul etmesi suretiyle vuku bulan akdî sirkettir... Bu akd sirketinin de Mufâvaza Sirketi, Inân Sirketi, Tekabbul Sirketi, Vucûh Sirketi, Taam Sirketi... gibi birçok nevi'leri vardir. Tafsilâti fikihlitâblarmdadir.
Nehd Sirketi'ni Âsim Molla söyle ta'rîf ediyor:
en-Nehd: Nûn'un kesri ve fethiyle seferber olan yoldaslarin kendi aralarinda arifane, suretiyle bir seviyede tertîb edip çikardiklari kumanyaya denir.
Kismet, seriat örfünde, yaygin hisseyi ta'yîn etmektir, yânî ölçek, tarti, arsin, metre gibi bir mikyas ile hisseleri birbirinden ayirmaktir. Bunun da çesitleri
vardir...
Buhârî bu unvaninda ölçek ve tarti mikyâslanyle taksimden Nehd'in yânî arifane suretiyle ortakligin taksimi müstesna olduguna isaret etmis ve bunu gelecek hadîsle te'yîd .eylemistir.

[3] Hadîsin basliga delîlligi "Ebû Ubeyde bu askerlere aziklarini getirmelerini emretti, aziklarin hepsi bir yere toplandi" sözünden alinir. Azik her gün azar azar askerlere dagitilinca Nehd, yânî kumanya ma'nâsmda olmustur. Bunda oranlama taksimin zikri yoktur, çünkü onlar alisverisi ve bedeli irâde etmemislerdir diye i'tirâz olundu. Buna söyle de cevâb verildi: O azigin toplanmasindan sonra askerlerin ondaki haklari müsâvî olmus ve kendileri onu âdetin cereyani üzere mucâzefe, yânî tahmîn ve oranlama ile almislardir (Aynî).
Buhârî bu hadîsi Magâzî ve Cihâd'da; Müslim de Sayd'da getirdi.

[4] Hadîsin basliga uygunlugu "Herkes geri kalan aziklarini getirsin.." emrindedir. Çünkü Peygamber aziklari onlardan esit bir pay hâlinde olmaksizin aldi, biriktirdi; sonra oranlama olarak taksim etti. îste erzakin bir araya toplanip, sonra oranlama suretiyle taksîm edilmesi Nehd, yânî ortak kumanya mâhiyetinde olmustur. Nehd'in (kumanyanin) baslangici ortaklik, sonu kismet, yânî taksimdir.

[5] Hadîsin basliga uygunlugu "On kisma bölünür..." sözünden alinir. Çünkü bunda tartilacak seyden oranlama olarak nasîblerin toplanmasi vardir.

[6] Basliga delîlligi "Yanlarindaki erzaki bir tek bez içinde toplarlar, sonra bunu aralarinda taksim ederler.." sözünden alinir.

[7]
Hadîs basligin aynidir. Aliyyu'l-Kaarî'ye göre hadîsin ma'nâsi: "Ortak bir sürünün zekâti iki ortagin birinden alindiginda, onun, adalet geregi diger ortaga müracaat hakki vardir" demek olur. Buna göre hadîsin hükmü bütün sirketleri sâmil bulunur (Miskaaîu'l-Mesâbih Serhi).
Bunun tasviri söyle yapilmistir: Zekât me'mûru ortak bir sürünün zekât hakkini alirken, bu iki ortagin birisinden zekâtin tamâmini alirsa, veren taraf digerine müsavat yânî adalet üzere müracaat edebilir.. (Kastallânî).

[8]
Hadîsin basliga uygunlugu "Sonra Peygamber ganîmet mallarini taksim etti, on koyunu bir deveye denk kildi" sözündedir.
Buhârî bu hadîsi Serîket, Cihâd, Zebâih Kitâblan'nda da getirmistir.

[9]
Hadîslerin basliga delîllikleri apaçiktir, bunun biri Mezâlim Kitâbi'nda da geçmisti.

[10]
" et-Takvîm", tef'îl vezninde egri bir nesneyi dogrultmak ve bir nesneye kiymet ta'yîn eylemek ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.).

[11]
Hadîsin basliga uygunlugu "Âdilce bir kiymet..." sözündedir.

[12]
Bu söz Nâfi'nin ise, bu kisim münkati' ve maktu' olur; hadîsten bir parça ise mevsûl ve merfû' olur. Hadîsin tafsilâti insâallah Itk Kitâbi'nda gelecektir.

[13]
Hadîsin basliga delîlligi "Kölenin âdilâne kiymeti takdir olunur" sözündedir. Bu hadîse göre, taksîm Için esyanin kiymetlerini takdîr ve ta'yîn etmek caizdir. Bu konuda âlimler arasinda ihtilâf geçmemistir. Ancak ihtilâf, metâ'lann ve mallarin kiymet takdiri yapilmadan taksîm edilmelerindedir. Âlimlerin çogu ortaklarin rizâ ve muvâfakatlariyle kiymet ta'yîni yapilmadan da taksîmin caiz olacagina kaail olmuslardir

[14]
Sorunun cevâbi hazfedilmistir; takdîri, hadîsin de cevâblayacagi gibi "Evet, kur'a çekilir "dir.

[15]
Hadîsin basliga delîlligi "Bir gemi üzerine kur'a çektiler" sözündedir. "Diyebiliriz ki devletin kaanûn koyma hikmetini, münevver tabakanin, halkin câhil tabakasini ma'rûf ile emr, münkerden nehyederek aydinlatmaya çalismalarinin içtimaî geregini bu hadîsin tasvir ettigi bedî' sekilden yüksek hiçbir mütefekkir edibin kalemi tasvîr edemez" (Kâmil MIrâs).

[16]
Hadîsin basliga delîlligi "Velîsinin himayesinde bulunup da velîsinin malina ortak olan yetîm kiz" sözünden alinir.

[17]
Hadîsin arazîlerde ve diger seylerde ortakligin cevazina delîlligi apaçiktir.

[18]
Hadîsin basliga delîlligi taksimden sonra suf'anin nefyedilmesinden dönmenin nefyedilmesi lâzim gelecegi yönündendir.

[19]
Hadîsin basliga uygunlugu "Ben, bir ortagimla beraber birsey satin aldim" sözünden almir.
Ibn Erkam ile Berâ'nin Peygamber'den sorduklari da semeni semen ile degistirmenin mesru olup olmadigidir. Peygamber: Bir mecliste pesin verip almak suretiyle para degistirmekte be's yoktur. Eger müddetli olursa birakiniz, caiz degildir demis oluyor.

[20]
Hadîsin basliga delîlligi, ma'nâsindan alinir. Onda Yahûdîler'in Hayber ekinciliginde ortaklik akidleri vardir. Onlar zimmet ehli Idiler

[21]
Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Hadîs ayni sened ve ayni metin ile Vekâlet Kitâ-bi'nin evvelinde de geçmisti.

[22]
Bu ta'lîki, Saîd ibn mensur senediyle rivayet etmistir. Bundan karine bulundugu zaman isaretle yetinilebilecegi hükmü alinmistir.

[23]
Hadîs, mülk edinilecek bütün seylerde ortaklik yapilabilecegine delâlet etmektedir.

[24]
Bu iki hadîsin basliga delîllikleri meydandadir. Bunlar yakinda da geçtikleri için daha fazla söze ihtiyâç yoktur.

[25]
Basligin ikinci kismindaki "Izâ"nm cevâbi takdir edilecektir. Takdiri "Bu caiz olur mu?"dur. Bu sorunun cevâbi gelecek hadîsin sonundaki Peygamber'in sözünden bilinir. O da: "Peygamber^ Alî'ye ihraminda kalmasini emretti ve onu kurbanlik hayvanda ortak yapti" sözüdür.Buhârî bu bâbda Câbir ibn Abbâs'm Peygamber'in hacci hakkindaki hadîslerini getirdi. Bu hadîslerde Alî'nin Ihrami, Alî'ye ihraminda sabit kalmasini emri ve Alî'yi kurbana ortak yapmasi vardir. Bunlar hakkinda söz Hacc Kitâbi'nda genisçe olarak* geçmistir (ibn Hacer).

[26]
Burada Peygamber'in Medine'den kurbanlik sevketmesinin ardindan ortakligin vâki' olmasinin beyâni vardir. Peygamber'in sevkettigi kurbanliklar altmis üç deve idi. Alî de Yemen'den Peygamber'e geldi; onun da yaninda otuzyedi deve vardi. Böylece Peygamber'in sevkettigi develeri yüz oldu. Peygamber bunlarda Alî'yi ortak yapti (Fethu'l-Bârt).

[27]
Hadîsin basliga uygunlugu "Sonra on koyunu bir deveye denk saydi" sözünde-dir. Hadîs yakinda "Koyun taksîmi bâbi"nda geçmisti. Ancak Buhârî orada Alî ibnu'l-Hakem'den; burada ise seyhi Muhammed'den senediyle getirmistir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

48- KITÂBU'R.-REHN

(Rehin Tutma Kitabi)

1- Hazardaki Rehin Hakktnda Bâb [1]

Ve Yüce Allah'in su kavli: Eger bir sefer üzerinde iseniz, bir yazici da bulamadinizsa o zaman (te'mînât dayanagi), alinmis rehinlerdir,, " (el-Bakara: 283) [2].

1-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Yemîn olsun Peygamber (S) kendi zirhini arpa almak karsiliginda rehin birakmistir. Ben de bir defa Peygamber'e bir arpa ekmegi ve bir mikdâr bayat yag götürdüm. Muhakkak Peygamber'i söyle derken isitmisimdir:
— "Muhammed'in ev halki için birsâ' ölçegi hububattan baska birsey sabahlamamis ve aksâmlamamistir. Ve hakîkaten Muhammed'in ailesi halki dokuz evdir" [3].

2- Zirhini Rehin Eden Kimse Babi

2-....... Bize el-A'mes tahdîs edip söyle dedi: Biz Ibrâhîm en- Nahaî'nin yaninda selefteki rehn'i ve kefîPi müzâkere ettik. Ibrâhîm söyle dedi: Bize el-Esved, Âise'den tahdîs etti ki (o söyle demistir): Peygamber (S) bir Yahudi'den bir müddete kadar va'deli bugday satin aldi ve zirhini ona rehin yapti [4].

3- Silâhin Rehnedilmesi Babi

3-.......Amr ibn Dînâr söyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Ka'b ibn'I-Esref{i öldürmek) için kim hazirdir? Çünkü o, Allah'a ve Rasûlü'ne eza etmistir" buyurdu.
Muhammed ibn Mesleme:

— Ben hâzirim, dedi.
Akabinde Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'a vardi ve:
— Biz, senin bize bir vesk yâhud iki vesk ödünç (hurma) vermeni istedik, dedi. Ka'b onlara:
— Kadinlarinizi bana rehin edin, dedi. Muhammed ve arkadaslari:
— Sen bugün Arab'in en güzel erkegi iken, biz sana kadinlarimizi nasil rehin edebiliriz! dediler.
Ka'b:
— Öyle ise bana ogullarinizi rehin verin, dedi.
Onlar:
— Ogullarimizi nasil rehin ederiz? Sonra bunlarin biri hakkinda "Biri iki deve yükü hurmaya rehin olundu!" diye sövülür ki, bu bize ebedî bir ardir. Lâkin biz sana silâhimizi» zirhimizi rehin edelim, dediler. -Sufyân ibn Uyeyne: Silâhi kasdediyor, demistir-,
(Ka'b kabul ederek) kendisine gelmesi için Ibn Mesleme'ye va'-de, yâni zaman ta'yîn etti... Sonunda onlar Ibnu'l-Esref i öldürdüler. Sonra Peygamber'e gelip haber verdiler [5].

4- Bâb: Rehin Edilen Hayvan, Binilir Ve Sagilir [6]

Ve Mugîre ibn Miksem, Ibrâhîm en-Nahafden: "Binek hayvani bulundugunda yemi verildigi kadar binilir, sütlü hayvan da yemi verildigi kadar sagilir. Rehin de buluntu gibidir" sözünü nakletmistir [7].

4-.......Ebû Hureyre (R)'den (söyle demistir): Peygamber (S): "Rehin, nafakasi mukaabiiinde binilir. Sagim hayvani da rehin oldugu zaman nafakasi mukaabiiinde sütü içilir" buyururdu.

5-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"Binek hayvani rehin oldugu zaman yemi verilmekle binilir. Sagim hayvani rehin oldugu zaman, onun sütü de yemi verilerek içilir. Hulâsa rehin edilen hayvanin nafakasi, ona binen ve sütünü içen kimse üzerine vâcibdir [8]

5- Yahudilerin Ve Digerlerinin Yaninda Rehin Etme Babi

6-.......Âise (R): Rasûlullah (S) bir Yahudi'den hububat satin aldi ve kendi zirhini o Yahudi'ye rehin etti, demistir [9]

6- Bâb: Rehin Veren, Rehin Alan Ve Bunun Benzeri Kimseler Ihtilâf Ettikleri Zaman Beyyine Da'vaciya, Yemîn Ise Da'vâliya Âid Olur

7-....... Ibn Ebî Muleyke söyle demistir: Ben îbn Abbâs'a bir mektûb yazip sordum. O da bana: Peygamber (S): "Yemin etmek da'vâhya âiddir" diye hükmetti, cevâbini yazdi [10].

8-....... Ebû Vâil söyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R) bir mecliste-: Her kim bir mali hakk etmek için kendisi yalanci olarak yalan bir yemîn üzerine and içerse, Allah kendisine öfkeli oldugu hâlde Allah'a kavusur. Allah bunun tasdikini de indirmistir, dedi ve sonra su âyeti okudu:
"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlar; iste onlar; Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz, onlara bakmaz, onlari temize çikarmaz. Onlar için pek acikli bir azâb vardir" (Âiu tmrân: 77).
Sonra Es'as ibn Kays bulundugu yerden çikip bizim yanimiza geldi de: Ebû Abdirrahmân size ne tahdîs ediyor? dedi. Râvî dedi ki: Biz onunla konustuk. Râvî dedi ki: Es'as: Ebû Abdirrahmân dogru söyledi. Yemîn olsun ki, bu âyet benim hakkimda indirildi. Benimle bir adam arasinda bir kuyu hakkinda bir çekisme vardi. Rasûlullah'a muhakeme olduk. Rasûlullah (S):
— "Sahidin yâhud onun yemini" buyurdu. Ben:
— O takdirde bu zât (dogru, egri) aldirmayarak yemîn eder, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— ' 'Her kim yemininde fâcir (yânî yalanci) oldugu hâlde yemini ile bir mali hakk etmek için yalan bir yeminle yemin ederse, Allah'a, kendisine öfke edici hâlde kavusur" buyurdu.
Allah bunun tasdikini de indirdi. Sonra Rasûlullah bu Âlu Im-rân: 77. âyetini sonuna kadar okudu: "Hakikat, Allah'a olan ahid-lerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlar; iste onlar; Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz, onlara bakmaz, onlari temize çikarmaz- Onlar için pek acikli bir azâb vardir" [11].

---

[1] Bu kitâb ve bâb basligi Meydûmiyye'nin huzurunda okunup arz olunmus olan nüshada bu sekildedir. el-Câmi'u's-Sahîh 'in el-Kusmeyhenî ile Ibn Sebbûye mis-halannda da "Kitâbu'r-Rehn" seklindedir. Diger nüshalarda bu unvanlar degisik sekillerde gelmistir.
Buradaki bâb basligindaki "Hazar" kaydi, ihtirazi degil, vâkiî bir kayid-dir; yâni rehin seferde de, hazarda da caizdir.
er-Rehn, lügatte mutlak surette habs ma'nâsmadir; tutmak ve baglamak demektir. "Her insan kazanana baglidir'" (el-Müddessin 38) âyetinde rehine, mah-bûse ve merbûte ma'nâsmadir. Bu Ilâhî vecîze su âyetle de gelmistir: "Her kisi kazancina baglidir" (et-Tûr: 21).
Seriat dilinde Rehn: Bir mali kendisinden almak mümkin olan borç gibi bir hakk mukaabilinde bahsetmektir. Rehn masdar ismiyle mef'ûle isimleme olarak rehnedilmis mala da itlak olunur (Seyyid Serif, et-Ta'rîfât).
el-îriihan, rehin kabul etmek; er~Râhin, rehin veren kimsedir.
el-Mürtehin de rehin alan kimsedir. el-Merhûn ve er-Rehîn, rehnedüen maldir; müennesinde Merhum ve Rehine denir. Rehn'in cem'i Rihân ve Rühün'dür.

[2] Buhârî bu âyeti rehnin Kur'ân'daki dayanagini göstermek için getirmistir. Bu âyetin bir tefsirinde Ibn Abbâs: "Borcu yazacak kâtib bulunur da kâgid yâhud mürekkeb yâhud kalem bulunmazsa, yaziya bedel ayni hakk sahibinin eline verilen rehin ile hakk emniyete alinir" demistir (Aynî).

[3] Hadîsin basliga uygunlugu "Muhakkak Peygamber kendi zirhini arpa karsiliginda rehin birakmistir" sözündedir. Hadîs, Buyu Kitâbi'nin baslarinda da geçmisti. Bir rivayette hadîsin son firkasi "Hakîkaten Peygamber'in yaninda (o vakit) dokuz kadin vardi" seklindedir.

[4] Basliga uygunluk "Zirhim ona rehin etti" fikrasindadir

[5] HadîsIe baslik arasinda uygunluk "Biz sana lem'eyi, yânî silâhi rehin edelim" sözünün zahirine göredir. Her ne kadar isin kendisinde rehnin hakikati yoksa da, bu mikdâr, mutabakat yönünde yeterlidir (Aynî).
Bu hadîs Magâiî'detayri bir bâbda getirilen uzunca hadîsin kisaltilmisidir.

[6] Bu baslik, Hâkim'in A'mes yolundan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'-den; o da Rasûlullah'tan olmak üzere rivayet ettigi hadîsin lâfzidir.

[7] Ibrahim'in bu her iki fetvasini da Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etti. Ibrâhîm, asagidaki hadîslere dayanarak "Rehin edilen hayvan yemi sahibine âid olmak üzere binebilir; yine böyle rehin edilen sagimli hayvanin yemi kendisine âid olmak üzere rehneden onun sütünden istifâde edebilir" demis oluyor. Safiî'nin ve Zahirî mezhebi âlimlerinin de görüsü budur.
Sufyân es-Sevrî'ye, Ebû Hanîfe'ye, Imâm Mâlik'e.. göre, rehnedenin reh-nettigi hayvan üzerinde böyle bir hakki yoktur. Böyle bir hakk kabulü, rehinlik hükmüne aykiridir. Çünkü rehin devamli habsden ibarettir... Bu imamlar Safiî ve Zâhirîler'in delîl edindikleri Ebû Hureyre hadîsi hakkinda, bu hadîs mücmeldir; rehnedenin mi, rehin alanin mi; kimin bu hayvana binecegi ve kimin sagim hayvanini sagip sütü içecegi bildirilmemistir. Bu haklann râhin veya mür-tehinden birisine âid olmasi ancak delîl ile mümkün olabilir, derler...

[8] Hadîslerin basliga delâletleri açiktir. Basliktaki ta'lîk vesilesiyle bunlar hakkinda bilgi ve açiklama verilmis oldu.

[9] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir; zâten hadîs yakinda da geçmisti.

[10] Hadîs basligin bir kisminin lâfzini ihtiva etmektedir.

Râvî Abdullah ibn Ebî Muleyke, Âlu Imrân tefsirinde de gelecek bir rivayetinde görülecegi üzere, iki kadin arasinda meydana gelen da'vâdan dolayi Ibn Abbâs'a bir rnektûb yazip görüsünü sormus, o da cevâbinda Peygamber'in hadîsteki hükmünü yazmistir.

Buhârî bu hadîsi Sehâdetler ve Tefsîr Kitâblarfnda da getirmistir.

[11] Hadîsin basliga uygunlugu "Sahidin yâhud onun yemini" sözündedir. Bu hadîs az bir lâfiz ve sened farki ile Sirb Kitabi, "Kuyu hakkinda çekisme bâbi"n-da da geçmisti.

Hadîste Ibn Mes'ûd'un rivayetini te'yîd eden ve o âyetin kendisi hakkinda Indigini bildiren Es'as Ibn Kays, Ebû Muhammed el-Kindî'dir. Onuncu hicret yilinda Yemen'e mensûb Kinde kabilesi tarafindan Islâm'a girmek için Peygam-ber'e gönderilen hey'et içinde bulunmustur. Sonralari Yermuk, Kaadisiyye, Me-dâin, Nihâvend gazalarinda bulunmustur. Hz. Usmân tarafindan Azerbaycan Valiligine ta'yîn edilmistir. Siffîn Harbi'nde Alî'nin beraberinde bulunmus, Alî'nin sehâdetinden kirk gün önce, 63 yasinda vefat etmistir (R).

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

49- KITÂBU'L-ITK

(Hürriyet ve Köleyi Hürriyete Kavusturma Kitabi)

1- Hürriyete Kavusturma Ve Bunun Fazileti Hakkinda Gelen Seyler Babi [1]

Ve Yüce Allah'in su kavli: \O), kul âzâd etmektir. Yâhud salgin, açlik gününde yakinligi olan bir yetime yâhud toprakta sürünen bir yoksula yemek yedirmektir" (ei Beied: 13-16) [2].

1-.......Bana Alî ibn Hüseyn Zeyne'l-Âbidîn'in dostu olan Saîd ibnu Mercâne tahdîs edip söyle dedi: Alî ibn Hüseyin dedi ki, Ebû Hureyre (R) bana sunu söyledi: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Her kim bir müslümân kisiyi kölelikten âzâd ederse (hürriyetine kavusturursa) Allah, o âzâd edilenin her uzvuna mukaabil âzâd eden adamin uzuvlarini atesten âzâd eder".
(Geçen senedle) Saîd ibn Mercâne söyle dedi: Ben bir kerre Ebû Hureyre'nin bu hadîsini dostum Alî ibn Hüseyin (Zeyne'l-Âbidîn)'e götürdüm. Alî ibn Hüseyin hemen kendisine âid olan bir köleyi kas-dedip, onu hürriyete kavusturdu. Hâlbuki vaktiyle Abdullah ibn Ca'-fer ibn Ebî Tâlib, Alî ibn Hüseyin'e bu köle mukaabilinde onbin dirhem yâhud bin dînâr vermisti [3].

2- Bâb: Kölelerin Hangisi(Nin Hürriyete Kavusturulmasi) Daha Faziletlidir?

2-....... Ebû Zerr (R) söyle dedi: Ben Peygamber(S)'e:
— Hangi amel daha faziletlidir? diye sordum. Peygamber:
— "Allah'a îmân etmek ve Allah yolunda cihâd eylemek" buyurdu.
Ben:
— Esîr veya kölelerin hangisi(ni âzâd etmek) daha faziletlidir? diye sordum.
— "Bahâca en yüksek ve sahihleri yaninda en iyi olandir" buyurdu.
Ben:
— Köle âzâd edemez isem? diye sordum. Peygamber:
— "Fakir veya ailesinden ayri olana yardim edersin, yahud da beceriksiz, is bilmez kimseye is yapiverirsin" buyurdu. Ben:
— Eger bu yardimi da yapamaz isem? dedim. Peygamber:
— "Serr(in)den insanlari serbest birakirsin! Sübhesiz bu da kendi nefsine sadaka yapmakta oldugun bir sadakadir" buyurdu [4].

3- Günes Tutulmasinda (Yakici Rüzgârlar, Zelzeleler Gibi Diger Ilâhî) Âyetler Sirasinda Köleleri Hürriyete Kavusturmanin Müstehâb Olmasi Babi

3-.......Esma bintu Ebî Bekr (R): Peygamber (S) günes tutulmasi hâdisesinde köleleri hürriyete kavusturmayi emretti, demistir. Bu hadîsi ed-Derâverdî'den; o da Hisâm'dan senediyle rivayet etmekte Alî ibnu'I-Medînî, Mûsâ ibn Mes'ûd'a mutâbaat etmistir [5].

4-.......Buradaki senedle yine Esma bintu Ebî Bekr (R): Bizler ay tutulmasi sirasinda (da) köle âzâd etmekle emrolunurduk, demistir [6]

4- Bâb: Bir Sahis Iki Kisi Arasinda Ortak Bir Köleyi Âzâd Ettigi Yâhud Ortaklar Arasindaki Bir Disi Köleyi Âzâd Ettigi Zaman?

5-.......Abdullah ibn Umer (R)'den, Peygamber (S): "iki kisi arasinda ortak olan bir köleyi âzâd eden, eger zengin ise kölenin kiymeti ta'yin olunur, sonra kölenin tamâmi hürriyete kavusturulur*' buyurmustur, [7].

6-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: <cHer kim bir köledeki hissesini bagislayip âzâd eder ve kölenin, geri kalan degerine ulasacak derecede bir mali bulunursa, o pay için köleye âdilce bir kiymet konulur da o payini âzâd eden, diger ortaklarin hisselerini verir ve onun hesabina köle hürriyetine kavusup âzâd olur. Sayet hissesini ilk âzâd edenin diger ortaklarin hisselerini ödeyecek mali bulunmazsa, köleden âzâdladigi hissesi âzâd olmustur".

7-.......Ibn Umer (R)'den (söyle demistir)i Rasûhillah (S) söyle buyurmustur: "Her kim bir köledeki payini bagislayip âzâd eder, ve o kölenin, bütün bedeline yetisecek bir mali bulunursa, o kölenin tamamen hürriyete kavusturulmasi bu zâtin üzerine vâcibdir. Eger bu zâtin böyle bir mali yoksa köleye hissesini âzâd edenin huzurunda kölenin âdil surette kiymeti takdir olunur da o köleden bu zâtin âzâd ettigi pay kadari âzâd edilmis olur".
Bize Müsedded tahdîs edip söyle dedi: Bize Bisr, Ubeydullah'-tan tahdîs etti. Müsedded, zikrolunan bu isnâdla bu hadîsi kisaca getirdi.

8-.......BizeHammâd,Eyyûb'dan;o daNâfi'den; o da Ibn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Her kim bir memlûkteki kendi payini yâhud bir abddeki kendi hissesini bagislayip âzâd eder ve kendisinin de bu kölenin âdil surette ta'yin edilecek kiymetine ulasacak kadar mali varsa, bu köle hürriyete kavusmustur" buyurmustur.
Nâfi' dedi ki: "Eger bu zâtin böyle bir mali yoksa, artik o köleden bu kisinin âzâdladigi hissesi âzâd olur".
Eyyûb es-Sahtiyânî: Bu malsizin hükmü, Nâfi'in kendinden söyledigi birsey mi, yâhud hadîse dâhil birsey mi; bilmiyorum, dedi [8].

9-...... Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs edip söyle dedi: BanaNt fi', ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Ibn Umer, ortaklar arasinda ortak bulunacak erkek köle yâhud kadin köle hakkinda fetva verir idi de söyle derdi: Ortaklardan biri köleden olan kendi payini âzâd ederse, bu kölenin tamamen âzâd edilmesi su takdirde onun üzerine vâcib olmustur: Söyle ki: Bu âzâd edenin, ortaklarin hisselerine yetecek kadar mali bulundugu zaman, bu âzâd edenin malindan âdil surette bir kiymet takdiri yapilir (yânî digerlerinin paylari hesâb ve ta'yîn olunur) da diger ortaklarin paylari kendilerine ödenir ve hürriyete kavusturulan kölenin yolu bosaltilir. îbnu Umer, bunu Pey-gamber(S)'den olmak üzere haber veriyordu.
Bu hadîse el-Leys ibn Sa'd, Ibnu Ebî Zi'b, Magâzt sahibi Mu-hammed ibn Ishâk, Cuveyriye ibn Esma, Yahya ibn Saîd, Ismâîl ibn Umeyye de Nâfi'den; o da Ibn Umer'den; o da Peygamber(S)'den

olmak üzere muhtasar olarak rivayet etmislerdir [9].

5- Bâb: Bir Sahis Kendi Mali Olmadigi Hâlde Bir Kaledeki Hissesini Bagislayip Âzâd Ederse, Bu Köle, Hürriyeti Satin Alma Akdinde Oldugu Gibi, Kendisine Mesakkat Verilmeksizin Çalistirilir

10-.... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Her kim bir köleden bir hisse bagislayip âzâd ederse..." buyurdu.

11-.......Bize Saîd (ibn Muserhed), Katâde'den; o da en-Nadr ibnu Enes'ten; o da Besîr ibnu Nehîkin'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her kim bir mem-lûkteki bir payi yâhud hisseyi bagislayip âzâd eder ve kendine âid bir mali da bulunursa, (diger hisseleri bu sahis kendi malindan ödemek yoluyla) bu kölenin kölelikten tamâmiyle kurtulmasi bu kimse üzerine vâcibdir. Sayet bu hissesini bagislayanin mali yoksa, kölenin âdil su-rette kiymeti takdir olunur ve (diger ortagin hissesini kazanmasi için), üzerine mesakkat olmayacak sekilde çalistirilir" [10].
Bu hadîsi Katâde'den rivayet etmesinde Saîd ibn Ebî Arûbe'ye Haccâc ibnu Haccâc, Ebân ibn Yezîd ve Mûsâ ibnu Halef mutâbaat etmislerdir. Bu hadîsi Su'be ibnu'l-Haccâc kisaltmistir [11].

6- Kul Âzâd Etmek. Kadin Bosamak Ve Benzeri Islerde Yanilma Ve Unutma(Nin Hükmü) Babi

Kula hürriyet verme ancak Yüce Allah'in rizâsi için olur [12].
Peygamber (S) de: "Her bir kimsenin niyet ettigi ne ise eline geçecek olan ancak odur" buyurmustur [13].
Unutan ve yanilan kimseler için hiçbir niyet yoktur [14].

12-...... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Allah benim sebebimle ümmetim ferdlerinin gönüllerinin sessizce konusup düsündügü yaramaz hâtiralari -kul onlari islemedigi veya söylemedigi müddetçe- affeylemistir" buyurdu [15].

13-......Alkame ibn Vakkaas el-Leysî söyle demistir: Ben Umer
ibnu'l-Hattâb(R)'dan isittim; Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Amellerim kiymeti) ancak niyete göredir. Herkesin niyet ettigi ne ise, eline geçecek olan odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, hicreti Allah 'a ve Rasûlü 'ne varicidir. Artik nail olacagi bir dünyâ veya evlenecegi bir kadindan dolayi hicret etmis kimsenin hicreti (Allah'in ve Rasûlü'nün rizâsina degil), hicretinin [16]

sebebi olan seye varicidir" .

7- Bâb: Bir Adam Kendi Kölesi Için, Onu Hürriyete Kavusturmaya Niyet Ederek "O Allah Için (Hürdür)" Dedigi Zaman (Bu Sahihtir)

Ve hürriyete kavusturmada sâhid getirme.

14-.......Ebû Hureyre, kölesiyle beraber Islâm'a girmek isteyerek (Yemen'den Medine'ye) yönelip gelirken, bu iki yolcudan herbi-ri yolu sasirip birbirinden ayri düsmüstü. Bundan sonra (günün birinde) Ebû Hureyre Peygamber'in beraberinde oturdugu sirada, köle çikageldi. Peygamber (S) hemen:
— "Yâ Ebâ Hureyre! Su kölendir. Sana gelmistir" buyurdu.
Ebû Hureyre de:
— (Yâ Rasûlallah!) Ben de seni sâhid yapiyorum ki, o köle muhakkak (Allah için) hürrdür, dedi ve içinde Medine'ye ulastigi vakti söylerken su beyti insâd etti:
Yâ îeyleten inin tvlihâ ve •anâihû Alâ eiuiehâ min dâreti'î-küfri necceti (Ey sefer gecesi! Uzunlugundan, yorgunluk ve mesakkatinden Allah'a siginirim. Maamâfîh bu mesakkatli uzun gece küfür yurdundan beni kurtarmistir.) [17]

15-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben (islâm'a girmek isteyerek) Medine'ye Peygamber'in huzuruna geldigim zaman (yolda söyledigim) su siiri insâd ettim:
Yâ leyleten min tûlihâ ve anâihâ Ala ennehâ min dâreti'l-küfri necceti
Ebû Hureyre dedi ki: Bana âid olan bir köle yolda benden kaçmisti. Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber'in huzuruna geldigim zaman O'nunla Islâm üzerine bey'atlastim. Ben Peygamber'in yaninda bulundugum sirada ansizin o köle çikageldi. Rasûlullah (S) hemen bana hitaben:
— "Yâ Ebâ Hureyreîe! Su senin köîendir!" buyurdu. Ben de:
— O, Allah rizâsi için hürrdür, dedim ve o köleyi âzâd eyledim. Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ebû Kurayb, Ebû Usâme'den
yaptigi rivayetinde: ("O, Allah rizâsi içindir" dedi de) "Hürrdür" sözünü söylemedi.

16-.......Bize Ibrâhîm ibn Humeyd, Ismail'den; o da Kays'tan tahdîs etti. O söyle demistir: Ebû Hureyre (R) Islâm'a girmek isteyerek kölesiyle birlikte Medine'ye yönelip gelirken, bu iki yolcudan her-biri yolu sasirip kendi yol arkadasindan ayri düstü. Hadîsin gerisi yukarida geçen lâfiz iledir. Sonunda da: Muhakkak ben seni sâhid yapiyorum ki, o köle Allah içindir, demistir [18].

8- Çocuk Anasi(Nin Hükmü) Babi [19]

Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'den olmak üzere sunu söyledi: "Köle kadinin kendi efendisini dogurmasi kiyamet alâmetler indendir [20].

17-.......Âise (R) söyle demistir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardesi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Zem'a'nin cariyesinin oglu Abdurrahmân'i kendisine almasini vasiyyet etmis ve Utbe: O çocuk benim oglumdur, demis. Rasûlullah (S) fetih zamâm Mekke'ye gelince Sa'd (ibn Ebî Vakkaas), Zem'a'nin cariyesinin oglunu yakaladi ve onu Rasûlullah'a getirdi. Beraberinde (Sevde'nin erkek kardesi) Abd ibn Zem'a'yi da getirdi. Sa'd:
— Yâ Rasûlallah! Bu kardesim Utbe'nin ogludur. O bana bu çocugun kendi oglu olduguna ahid vermistir, dedi.
Bunun üzerine Abd ibn Zem'a da:
— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk benim kardesimdir. (Babam) Zem'-a'mn cariyesinin ogludur. Onun dösegi üzerinde kendi cariyesinden dogmustur, dedi.
Rasûlullah, Zem'a'nin cariyesinin ogluna bakti. Gördü ki o çocuk, Utbe'ye insanlarin en çok benzeyenidir. Akabinde Rasûlullah, o çocuk kendi babasinin dösegi üzerinde dogdugu için:
—"Yâ Abdu'bne Zem'a!Bu (Abdurrâhmân) senin (ks.rdesin)dir" buyurdu.
Sonra Rasûlullah, nesebi da'vâ konusu olan bu çocugun yüzce Utbe'ye benzedigini gördügünden:
— "Yâ Sevdetu binte Zem'ate!Sen (bundan sonra) bu Abdur-rahmân'dan perdelen!" buyurdu.

Sevde o zaman Peygamber'in zevcesi idi [21].

9- Hürriyeti Sahibinin Ölümüne Baglanmis Müdebber Kölenin Satilip Alinmasi Babi [22]

18-....... Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Biz Ensâr ce-£ mâatinden bir adam, kendisine âid olan bir köleyi "Ben öldükten sonra: hürsün" deyip, müdebber olarak âzâd etmisti. (Sonra bu zât fakir1; düstü ve bu kölenin bedeline muhtâc oldu.) Peygamber (S) o köleyi çagirdi, akabinde o köleyi Nuaym ibn Abdillah satin aldi. (Peygamber parayi o muhtâc sahâbîye verdi.) [23]

Câbir: Bu köle birinci yilda öldü, demistir.

10- Velâ'nin (Âzâd Edenin Âzâd Edilene Mîrâsçî Olma Hakkinin) Satilmasi Ve Hibe Edilmesinin Hükmü) Babi

19-.......Bana Abdullah ibnu Dînâr,haber verip söyle dedi: Ben Ibn Umer{R)'den isittim: Rasûlullah (S) velânin alinip satilmasini ve hibe edilmesini nehyetti, diyordu.

20-.......Âise (R) söyle demistir: Ben Berîre'yi satin aldim. Eski sâhibleri onun velâsinm kendilerine âid olmasi sartini ileri sürdüler. Ben bunu Peygamber'e zikrettim. Peygamber (S):
— "Sen Berîre'yi satin alip âzâd eyle! Çünkü velâ, basilip damgalanmis gümüs parayi verene âiddir" buyurdu.
Ben de Berîre'yi âzâd ettim. Akabinde Peygamber, Berîre'yi çagirdi da onu (henüz köle bulunan kocasi Mugîs'ten) muhayyer kildi. Berîre bu muhayyer kilinmasi üzerine:
— Eger kocam bana söyle söyle verse bile, ben onun yaninda sabit olmazdim, dedi de, kendi [24]

nefsini tercih etti .

11- Bâb: Bir Adamin Kardesi Yâhud Amcasi Müsrik Bulunup Da Esîr Alindigi Zaman, Fidye Verilip Esirlikten Kurtarilir Mi? [25]

Ve Enes dedi ki: el-Abbâs, Peygamber'e: Bu maldan bana da ver. Çünkü ben kendim için de, Akîl için de fidye vermistim, dedi [26].
Buhârî söyle dedi: Alî ibn Ebî Tâlib'in de, kardesi Akîl'den ve amcasi Abbâs'tan elde etmis oldugu bu ganimetin içinde bir nasibi vardi [27].

21-.......Enes (R) söyle tahdîs etmistir: Ensâr'dan bir takim kimseler Rasûlullah'tan izin istediler ve: Bize izin ver de kizkardesimizin oglu Abbâs lehine, kendini esirlikten kurtaracak olan fidyesini ona terkedelim, dediler. Rasûlullah (S): "Onun fidyesinden bir tek dirhemi de terketmeyeceksiniz" buyurdu [28].

12- Müsrikin Âzâd Etmesi(Nin Hükmü) Babi

22-.......Hisâm söyle dedi: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr söyle haber verdi: Hakîm ibn Hizâm (R) Câhiliyet zamaninda yüz tane köle âzâdfamis ve yüz tane (kurbanlik) deve sevketmisti. Müslüman olunca da (hacc mevsiminde) yüz tane kurbanlik deve sevket-mis ve yüz tane köle âzâd eylemistir. Hakîm söyledi ki: Ben Rasûlullah'a sorup söyle dedim:
— Yâ Rasûlallah! Birtakim seyler hakkinda re'yini bana söyler misin? Ben Câhiliyet devrinde (sadaka, köle âzâd etme gibi) birtakim isler yapiyor ve bunlarla taabbüd ediyordum, yâni bunlarla insanlara hayir ve iyilik yapmayi, Allah'a da yakinlik kazanmayi istiyordum (Bunlarda benim için bir ecir vcsevâb var midir? dedim).
Hakîm dedi ki: Rasûlullah (S):
— "Sen, senin lehine geçmis olan hayirlar üzerine müslümân "oldun" buyurdu [29].

13- Arab'dan (Esîr Alarak) Köleye Mâlik Olup Da Bunu Hibe Eden, Satan, Onunla Cinsî Münâsebet Yapan, Fidyesini Veren Ve Çoluk Çocugu Esîr Alan Kimse Babi [30]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Allah söyle bir mesel getirdi: Hiçbir seye gücü yetmeyen memlûk bir kul, bir de (hürr) bir zât ki, kendisine tarafimizdan güzel bir rizk nasîb etmisiz de o bunu gizli asikâr harcayip duruyor; bunlar hiç müsâvî olurlar mi? Bütün hamd Allah hndir. Hayir, onlarin çogu bilmezler" (en-Nahi: 75) [31].

23-.......Ibnu Sihâb söyle demistir: Urve söyle zikretti: Mervan ibnu'l-Hakem ile el-Misver ibn Mahrame, Zuhrî'ye söyle haber vermislerdir: Peygamber (S) -Huneyn seferinde- kendisine Hevâzin

hey'eti geldigi ve ondan mallarini ve esirlerini geri vermesini istedikleri zaman ayaga kalkti da söyle buyurdu:

— "Sübhesiz benim beraberimde su görmekte oldugunuz insanlar vardir. Bana sözün en sevimlisi, en dogrusudur. Simdi siz iki taifenin birini tercih ediniz: Ya mali, ya da esirlerinizi. Ben onlarin temsilci hey'eti gelir diye esirlerin taksimini geri birakmis idim".

Ve Peygamber Tâif'ten (Ci'râne'ye)döndügü zaman on buka-dar gece Hevâzin hey'etinin gelmesini beklemis idi. Hevâzin hey'etine, Peygamberdin onlara ancak iki sikktan birini geri verecegi apaçik belli olunca, onlar:

Âyet hakkinda bir tefsir söyledir:

— Biz esirlerimizin geri verilmesi sikkini seçiyoruz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber insanlarin içinde ayaga kalkti, akabinde Allah'i lâyik oldugu kemâl sifatlariyle övdü. Sonra "Amma ba'-du(= Sözün bundan sonrasi)" hitâb faslini söyleyerek su hutbeyi yapti:

— "(Sahâbîlerim!) Su Hevâzin hey'eü kardesleriniz tevbe ediciler olarak bize geldiler. Ben de (hisimlarimin payi olan) esirleri kendilerine geri vermemi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karsiliksiz vererek) kardeslerinizin gönlünü hos etmeyi severse, bunu yapsin! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine (bagli) kalmak (karsiliksiz vermemek) arzu ederse (bu bedeli) biz ona Allah'in bize ihsan edecegi ilk ganimet malindan veririz. Bu kanâatle de böyle yapsin!" buyurdu.

Bunun üzerine halk (hep birden):

— Peygamber'in hatiri için Hevâzin reislerine esirlerini vermekle memnun oluruz, dediler.

Peygamber:

— "Simdi biz sizden esirini vermeye razi olan kimseleri, rizâsi olmayanlardan bilip ayirdedemiyoruz. Haydi siz gidiniz de muvafakat emrinizi is bilir nakîbleriniz bize yükseltsinler!" buyurdu.

Insanlar yerlerine döndüler. Kabilelerin is bilir arifleri, kabileleri halkiyle konustular. Sonra Peygamber'in yanma dönüp herbiri kavminin esirleri geri vermekten memnun olduklarini ve Peygamber'e bu is için izin verdiklerini haber verdiler.

ez-Zuhrî: Hevâzin esirlerinden bize ulasan iste budur, demistir [32].

Ve Enes söyle dedi: Abbâs, Peygamber'e hitaben: Ben kendim için fidye verdim, Akil için de fidye verdim, demistir [33].

24-.......BizeIbnu Avn haber verip söyle dedi: Ben Nâfi'emektûb yazdim. O da bana sunu yazdi: Peygamber (S) -Medine'yi basmak isteyen- Mustalik ogullan üzerine gece baskini yapti. Onlar gafil bulunuyorlardi. Yaylim hayvanlari da su basinda sulaniyordu. Peygamber onlarin kitale girisenlerini öldürdü, zürriyetlerini esir etti. Peygamber o gün Cuveyriye'ye de nail oldu. Nâfi' (mektubunda): Bu hadîsi bana Abdullah ibn Umer tahdîs etmistir; kendisi bu orduda idi, dedi [34].

25-.......Abdullah ibnu Muhayrîz söyle dedi: Ben Ebû Saîd Hudri (R)'yi gördüm de kendisine azli (yâni cinsî yaklasmada meniyi disariya akitmanin dînî.hükmünü) sordum. O da söyle dedi: Biz Rasûlullah'in maiyyetinde Mustalik ogullari gazasina çiktik. Sonunda bizlere Arab esirlerinden birer

esîr düstü. Bu sirada kadinlara çok is-tihâ ve arzu hissetmistik; bekârlik bizlere siddetli olmustu. (Çocuk olup da satisa mâni' olmasin diye) cinsî yaklasmada azl yapmak istiyorduk. Ve azlin hükmünü Rasûlullah'tan sorduk. Rasûlullah (S):
— "Azli yapmamaniz sizin üzerinize bir be's degildir. Kiyamet gününe kadar (Ilâhî ilimde) var olacagi mukadder olan her insan, muhakkak var olacaktir" buyurdu [35].

26-.......Burada iki senedle gelen hadîste Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Benû Temîm kabilesi hakkinda Rasûlullah'tan su üç sözü söylerken isittigim zamandan beri, Benû Temîm kabilesini sevmekte devam ediyorum:
a. Rasülullah: "Temîmîler ümmetimin Deccâl'a karsi en siddetli olan bir sinifidir" buyuruyordu.
b. Benû Temîm'in zekât mallari gelmisti. Bunun üzerine Rasülullah (S): "Bu mallar kavmimizin sadakalaridir" buyurdu.
c. Âise^nin yaninda Benû Temîm kabîlesinden esir bir kadin vardi. Rasülullah, Âise'ye: "Bu esîr kadini âzâd et! Çünkü o Ismâîl neslindendir" buyurdu [36].

14- Cariyesini Güzel Edeblendiren Ve Ona Ilim Ögreten Kimsenin Fazileti Babi

27-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Rasülullah (S) söyle buyurdu: "Kendisi köle bir kiza mâlik olup da onun ihtiyâçlarina harcama yapan -diger bir rivayette: Ona ilim ögreten- ona ihsan edip güzellestiren, sonra da onu hürriyete kavusturan ve onunla evlenen kimsenin iki ecri vardir"[37].

15- Peygâmber(S)'In: "Köleler sizin kardeslerinizdir. Onun için onlara yemekte oldugunuz yemeklerden yediriniz" Kavli Babi [38]

Bir de Yüce Allah'in su kavli:
"Allah'a ibâdet edin, O'na hiçbirseyi ortak tutmayin. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakin komsuya, uzak komsuya, yaninizdaki arkadasa, yolda kalmisa, sag elinizin mâlik oldugu kimselere (memlûklerinize) iyilik edin. Allah kendini begenen vedâima böbürlenen kimseyi sevmez" (en-Nisâ: 36) [39].
Ebû Abdillah Buhârî söyle dedi: "Zil-Kurbâ",
"Yakin"; "Ve'l-Cunub", "Yabanci", "el-Câru'l- Cunüb", yânî "Yolculuktaki arkadas" demektir [40].

28-....... Bize Vâsil el-Ahdeb tahdîs edip söyle dedi: Ben el- Ma'rûr ibn Suveyd'den isittim; söyle dedi: Ben Ebû Zerr el-Gifârî (R)'yi -Rebeze'de- kendi üzerinde bir hülle, kölesinin üzerinde de bir hülle oldugu hâlde gördüm. Biz Ebû Zerr'e, kölesine de kendi elbisesinden giydirmesini sorduk. Ebû Zerr söyle dedi: Ben (bir kerre) bir adamla sövüstüm (onu anasindan dolayi ayipladim). O da beni Pey-gamber'e sikâyet etti. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:
— "Sen onu anasindan dolayi ayipladin mi?" buyurdu, ve sonra sunlari söyledi:

— "Sübhesiz sizin kardesleriniz, sizin hizmetçilerinizdir, Allah onlari sizin ellerinizin altina (yânî mülk ve kudretinizin altina) koymustur. Her kimin eli altinda kardesi bulunursa, ona yediginden yedirsin, giydiginden giydirsin. Ve onlara güçleri yetmeyecek (zahmetli) isler yüklemeyiniz. Sayet onlara zahmet verecek isler yüklerseniz, onlara yardim ediniz" [41].

16- Rabb'inin Ibâdetini Güzel Yaptigi, Efendisine De Dogru Ve Iyi Is Yaptigi Zaman Böyle Kölenin (Ecri) Babi

29-.......Ibn Umer (R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S): "Köle efendisine dogru ve iyi is yaptigi ve Rabb 'inin ibâdetini de güzel yerine getirdigi zaman, bu köle için iki ecir vardir" buyurdu.

30-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu-: "Her kimin kendine âid bir köle kadini olur da o, bu köle kadim egitir ve egitimini güzel yapar, onu hürriyete kavusturur ve onunla evlenirse, iste böyle kimsenin iki ecri vardir. Hem Allah'in hakkini, hem de efendilerinin hakkini eda edip yerine getiren herhangi köle için de iki ecir vardir".

31-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den isittim; söyle diyordu: Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Salih olan memlûk kul için iki ecir vardir". (Ebû Hureyre söyle dedi): "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eger Allah yolunda cihâd etmek, hacc yapmak ve anama itaat ve iyilik etmek olmasaydi, muhakkak köle oldugum hâlde ölmemi arzu ederdim".

32-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Peygamber (S): "Rabb'inin ibâdetini güzel yapmakta ve efendisi için de iyilik ve dogrulukla is yapmakta olan herbirinize ne mutlu" buyurdu [42].

17- Köleye Karsi Büyüklenmenin Kerîhligi Ve Insanin : Kendi Kölesine "Kulum, Cariyem" Demesinin Hükmü Babi

Ve Yüce Allah söyle buyurdu:
"Içinizden bekârlari ve kölelerinizden, cariyelerinizden -h sâlih olanlari evlendirin..." (en-Nûn 32);
keza söyle buyurdu: "Hiçbirseye gücü yetmeyen memlûk bir kul... " (en-Nahl: 75);
'Kapinin yaninda kadinin efendisine rast geldiler" (Yûsuf: 25);
"Sizden kim hürre ve müslümân kadinlari nikâhla alacak bir bolluga güç yetistiremezse, o hâlde sag ellerinizin mâlik oldugu mü'min cariyelerinizden (alsin)" (en-Nisâ: 25);
"Bu ikisinden kurtulacagini bildigi kimseye: Beni efendinin yaninda an, dedi" (Yûsuf: 42) [43].
Peygamber (S) (Sa'd ibn Muâz için Ensâr'a):
'Efendinize ayaga kalkin" buyurdu [44]. Yine Peygamber (S): "Sizin seyyidiniz, yânî efendiniz kimdir (yâ Seleme
ogullan)?" demistir [45].

33-.......Abdullah ibn Umer (R)'den: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Kul efendisine iyilik ve dogrulukla hizmet eder ve Rabb'i-nin ibâdetini de güzel yaptigi zaman onun ecri iki kat olur" [46].

34-....... Ebû Mûsâ(R)'dan: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Rabb'inin ibâdetini güzel yapmakta ve üzerinde hakk, nasihat, tâat vazifesi bulunan efendisine de bu vazifelerini tam yerine getirtmekte bulunan kölenin de iki ecri vardir".

35-.......Bize Ma'mer (ibn Râsid), Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o, Ebû Hureyre(R)'yi Peygamber'den hadîs söylerken isitmistir. Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Sizin herhangi biriniz (kölesine): Rabb 'ini doyur, rabb 'ine abdest aldir, rabb 'ine su içir! diye hitâb etmesin. Köle de: Efendim, velî ni'metim! desin. Yine sizin herhangi biriniz (kölesine): Kulum, cariyem! demesin. Fakat: Yigidim, kizim, oglum! diye hitâb etsin"[47].

36-..... Ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Her kim köleden olan payini âzâd eder ve kendisinin kölenin kiymetine ulasacak derecede mali da varsa, kölenin âdil suretle kiymeti ta'yîn olunur da köle onun malindan hürriyete kavusturulur. Sayet âzâd edenin mali yoksa, köleden âzâd ettigi hissesini âzâd etmis olur [48]

37-...... Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Her birerleriniz birer çobandir ve elinin altindakilerden sorumludur. Insanlar üzerinde bulunan devlet baskani da bir çobandir ve o da idaresinde bulunan insanlardan sorumludur. Erkek insan da ev halki üzerinde bir çobandir ve o da ev halkindan sorumludur. Kadin da kocasinin evi ve çocuklari üzerinde bir çobandir; o da bunlardan sorumludur. (Hizmetçi) kul da efendisinin mali üzerinde bir çobandir ve o da bundan sorumludur. Dikkat edin! Her birerleriniz çoban ve her birerleriniz kendi eli ve idaresi altindakilerden sorumludur" [49]

38-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Hureyre'den ve Zeyd ibn Hâlid (R)'den isittim. Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Bir câriye zina ettigi zaman onu kamçilayin. Sonra yine zina ettiginde onu yine kamçilayin. Sonra yine zina ettiginde ona yine kamçilama cezasi uygulayin. Üçüncüde yâ-hud dördüncüde o cariyeyi kildan örülmüs bir ip bahâsiyle de olsa satiniz!"[50]

18- Bâb: Bir Sahsa Hizmetçisi Yemegini Getirdigi Zaman (Onun Da Yemesi Için Beraberinde Oturtsun)

39-.......Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'in su hadîsini söylemistir: "Sizden birinize, hizmetçisi yemegini getirdigi zaman eger hizmetçiyi beraberinde oturtmazsa, efendi hizmetçisine bir yâhud iki lokma veya bir yâhud iki çignem sunsun. Çünkü o yemegin yapilip hazirlanmasi isini bu hizmetçi

üzerine almistir"[51].

19- Bâb:

“Köle, efendisinin malinda bir çobandir"; Peygamber ; (S), mali efendiye nisbet etti [52]

40-.......Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah (S) söyle buyururken isitmistir: "Her birerleriniz birer çobandir ve elinin altindakilerin lâyikiyle korunmasindan sorumludur. Devlet baskani da bir çobandir ve idaresi altmdakilerden sorumludur. Erkek de ailesi içinde bir çobandir; o da idaresinde olanlardan sorumludur. Kadin da kocasinin evinde bir çobandir; o da idaresi altindakilerin iyi korunmasindan sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malinda bir çobandir; o da elinin altindaki emânetlerden sorumludur".
Ibn Umer dedi ki; Ben bunlari Peygamber'den isittim. Bir de Peygamber'in söyle buyurdugunu zannediyorum: "Insan babasina âid malda da bir çobandir ve elinin altmdakilerden sorumludur. Böylece her birerleriniz çoban ve her birerleriniz güttüklerinden sorumludur" [53]

20- Bâb:

'Insan köleyi dövdügünde yüzüne vurmaktan sakinsin"[54].

41-.......Burada ayri ayri iki senedle Ebû Hureyre'den getirilen bu hadîste Peygamber (S): "Sizden biriniz (îcâb-i hâlinde) dövdügü zaman yüze vurmaktan sakinsin" buyurmustur [55].

---

[1] Bu Kitâb ve Bâb unvanlari el-Câmi'u's-Sahîh'm çesitli nüshalarinda degisik sekillerde gelmistir. Buradaki basliklarin tertibi Nesefî'nin rivayet ettigi sekildir. Aynî de bunu almistir.
el-Itk, lügatte kuvvet ve daha birçok ma'nâlara gelir. Dilimizde hürriyet ve kul âzâd olmak ma'nâlannda kullanilir. Kelime isim ve masdar olur. Mas-dar oldugunda köle âzâd olmak ve köle âzâd eylemek ma'nâsinda lâzim ve mü-teaddî olur.
Seriat istilahinda Itk, ser'î hükmün memlûke bahsettigi bir kuvvettir ki, bununla memlûk üzerinden mülkiyet zail olur ve hukukî tasarruflara mâlik olur. Itk, Rikk mukaabilidir. Rikk (yânî kölelik) de ser'î bir za'ftir ki, bu za'f o mem-Iûkü hukukî ve medenî tasarruflardan âciz birakir...

[2] Imâm Buhârî bâb unvanindan sonra köleleri hürriyete kavusturmanin fazîletini en belîg sekilde ifâde eden bu âyetleri getirmistir. Bu âyetler biraz üst ve alt ta-raflariyle söyle bütünlenir"O (insan) kendisini hiçbir gören olmadigim mi saniyor? Biz ona vermedik mi iki göz, bir dil, iki dudak? Biz ona iki de yol gösterdik. Fakat o, sarp î& yokusa saldiramadi (onu asip geçemedi). Bu sarp yokusun ne oldugunu sana hangi sey bildirdi? O, kul âzâd etmektir, yâhud salgin bir açlik gününde yakinligi olan bir yetime yâhud toprakta sürünen bir yoksula yemek yedirmektir. Sonra da (o sarp yokusu asip geçerken) îmân edenlerden olmak ve birbirlerine sabri tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmaktir, iste bunlar sagcilardir. Ayetlerimize küfredenler ise solcularin tâ kendileridir ki, (onlarin cezasi) üzerlerine '$; kapilari simsiki kapatilmis bir atestir" (el-Beled: 7-20).
Bu âyetler beseriyeti esirlikten hürriyete, açliktan tokluga, felâketten saadete götürmenin faziletine en belîg delîl ve ayni zamanda eskimez hürriyet, saadet ve medeniyet düstûrlaridir.

[3] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhari bunu Yeminlerin Keffâretleri Kitâbt'nda da; Müslim de Itk'ta getirmistir.
Sârih Aynî'nin tesbîtine göre köleleri hürriyete kavusturmanin fazîletini ögreten bu hadîs ondört sahâbî tarafindan rivayet edilmistir ki, hepsi meâlen birbirine çok yakindir. Hadîsin son fikrasi saadet asrndaki iktisâdi vaziyeti, o devirde bîr dînârin on dirheme denk oldugunu bildirmektedir.

[4] Hadîsin basliga delîlligi, ikinci fikrasinda apaçiktir.
Peygamber bu hadîsinde en faziletli olan amelleri sirasiyle bildirmistir. Hadîsin son fikrasinda topluluga hiçbir faydasi dokunmayan kimse bahis konusudur. Böylesinin de en faziletli hayâti, serrinden, kötülüklerinden insanlari ve cemiyeti masun birakmasidir. Mâdejn ki insanlara yardim ve iyilik yapmaktan uzaktir, bari zarari dokunmasin. Bu da onun menfaati ve günâhtan korunmasi bakimindan sadaka yapilan bir sadakadir diye ifâde edilmistir.

[5] Hadisin basligi uygunlugu meydandadir. Böyle büyük ilâhî musibetler arasinda topluca günâhlardan tevbe etmek ve hayirlar islemek mustehab olur. Çünkü hayirlar,

azabi def eder.

[6] Bu hadîs, bundan önce geçenin bir baska rivayetidir, basliga uygunluklari orada da belirtilmisti

[7] Buhârî bu bâb altinda ibn Umer hadîsini alti yoldan olmak üzere getirmistir ki, bu yollar ortak kölenin hürriyete kavusmasi hükümlerini ve birçok fasillari sâmil bulunmaktadir. Bu hadîslerin bahisleriyle ilgili olan bâzi seyleri "Ortaklar arasindaki esyalarin âdil surette kiymetlerinin takdir ve ta'yîn olunmasi bâ-bi"nda zikretmistik.

[8] Bu sözer, Nafi'nin kendinden söyledigi bir görüsü ise, bu munkati' ve m^k olur sayet hadîse dâhil ise mevsûl ve merfû' olur. Bâzi âlimler bu sekk ,1e kölenin çalistirilmasinin terkine istidlal etmek istemislerdir.

[9] Yânî bunlar köIenin tamâmina yetecek mali olmayan kimse hakkindaki "Köleden âzâd ettigi hissesi âzâd olmustur" firkasini zikretmeden rivayet etmislerdir. Burada topluca Isimleri verilen alti imâmin rivayet etmis olduklari bu hadîsleri, basta Müslim olmak üzere, diger birçok hadîs imamlari muttasil sened-lerle kendi hadîs kitâblarmda getirmislerdir.

[10] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.

[11] Buhârî bu mutâbaalarla hadîsteki "Kölenin çalistirilmasi" fikrasina "Bu mahfuz degildir" diye ilisenleri, Su'be'nin bu hadîsi kisaltmis olmasini haber vererek cevâblamak ve i'tirâzlan reddetmek istemistir

[12] Taberânî, Ibn Abbâs'tan merfû' olarak: "Kadin bosamak ancak iddet için hürriyet vermek de ancak Allah rizâsi için olur" hadîsini rivayet etmistir Buhari -nin muradi, niyetin muteberligini isbâttir. Zîrâ hürriyet vermenin Allah için olmasi, ancak kasd ile zahir olur (Kastallânî).

[13] Bu, Umer Ibnu'l-Hattâb hadîsinden bir parçadir.

[14] Buhârî geçen Umer hadîsinden, unutan ve yamlan kimseden, bunlarin niyetleri olmadigi için hürriyet vermenin vâki' olmayacagini IstInbât etmis gibidir. Bu mes'eledeki görüs ayriligi ve tafsilât, yerinden incelenir.

[15] Hadîsin basliga uygunlugu "Gönüllerin sessizce konustugu vesvese" sözünde-dir. Çünkü vesveseye, kalbe Iyice yatisip yerlesmedigi zaman i'tibâr yoktur. Unutan ve yanilan da böyledir; onlar için de kalbin bir nesneye yatisip yerlesmesi yoktur (Kastallânî).

[16] Bu Umer'in rivayet ettigi meshur niyet hadîsidir ki, basliga delâleti meydandadir. Bunun açiklamasi el-Câmi'u's-Sahîh'm basinda genisçe verilmis idi.

[17] Hadisin basligi uygunlugu " Ben seni onun hürr olduguna sâhid yapiyorum"
Hadisin sonundaki siir, Ebû Hureyre'nindir yâhud kölesinindir veyâhud da Ebû Mersed-.el-Ganevî'nindir de Ebû Hureyre bunu mesel ve misal edinip okumustur. Bu siirde yorgunluktan ve seferden elem ve aci duyma vardir (Kas-tallânî).

[18] Buhârî bu bâb altinda bu Ebû Hureyre hadîsini ayri ayri senedlerden bâzi lâfiz fazlaliklariyle getirmis ve böylece hadîsler birbirindeki mübhemlikleri gidermistir. Sonuncu hadîsteki son ifâde kinaye nev'indendir. Amma "O hürrdür" yâhud"Hürr kilinmistir" yâhud "Ben onu hürr kildim" sözlerine gelince, bunlar sarihtir; bir niyete muhtâc olmaz.. (Kastallânî).

[19] Çocuk anasinin satilip satilmayacagi mes'elesinde imamlar arasinda görüs ayriligi oldugu için, Buhâri buradaki hükmü zikretmemistir.

[20] Bu ta'lîk senedli ve uzun olarak îmân Kitâbi'nda "Cibril'in Peygamber'e îmân dan sormasi bâbi"nda geçmisti.

[21] Hadîsin basliga uygunlugu "Bu benim kardesimdir; babamin dösegi üzerinde dogmustur" sözünde ve Peygamber'in o çocugu onun kardesi olmakla hükmet-mesindedir. Çünkü bunda çocuk anasinin subûtu vardir

[22] Yâni müdebber kölenin satilip alinmasi caiz olur mu olmaz mi? Bu baslik ayniyle Buyu' Kitâbi'nda da geçti.

[23] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Hadîs basligin hükmünü açiklamaktadir. Çünkü Buhârî basligi mutlak getirmistir. Hadîs Buhârî'nin görüsünün müdebberin alinip satilmasinin cevazi olduguna delâlet etmistir (Aynî)

[24] el-Velâ: Baslikta da belirtildigi gibi, kisinin mâlik bulundugu bir sahsi âzâd etmesi sebebiyle, âzâd edenle âzâd edilen arasinda devam eden hükmî yakinliktir ki, bu yakinlik sebebiyle âzâd eden, âzâd edilenin mirasina hakk kazanir. Hadîsler basligin hükmünü açikça belirtmektedir.

[25] Buhârî bu mes'elede görüs ayriliklari oldugu için, haber isteme yolu üzere soru ile getirip, mes'elenin hükmünü beyân etmedi

[26] Enes'in bu hadîsi Salât Kitâbi'nda "Mescidde taksim ve mescide hurma salkimi asmak bâbi"nda geçmis olan hadîsin bir parçasidir. Oradan da ögrenilebilecegi gibi, Peygamber'e Bahreyn'den büyük bir mal gönderilmisti. "Mali mescide dökün" buyurdu. Bu mal, Peygamber'e gönderilen en bol mal olmustu. Rasû-lullah namaza çiktiginda oraya dönüp bakmadi. Namazi bitirdikten sonra gelip malin basinda oturdu. Her kimi gördüyse ondan bir miktar verdi. Böyle vermekle mesgul iken Abbâs huzura gelip, baslikta belirtilen gerekçe ile mal istedi. Rasûlullah ona "/i/"buyurdu... Abbâs bu sözü ile Bedr'de ugradigi agir ziyani hâtira getirmek istemisti.

[27] Buhârî bunu, kardesin ve amcanin sirf mülkiyetle âzâd olunmayacagini istidlal yerinde zikretmistir. Eger kardes ve benzeri hisimlar sirf mülk ile âzâd olmus olaydi, elbette Abbâs ve Akîl, Alî'nin ganimetten olan hissesi içinde âzâd olurlardi. Çünkü kâfir, dogrudan ganimetle mülk edinilmez. Fakat imâm onu ölüm ve esirlik; kölelik ve fidye arasinda muhayyer kilar... Bu, Ebû Hanîfe'nin görüsüne aykiridir. Ona göre hisim, hisim mülkiyetine girince âzâd olunur.

[28] Peygamber onlara dînde bir nevi1 müsamaha ve yakinlara husûsî muamele olmasin diye bu isteklerine izin ve olumlu cevâb vermemistir (Kastallânî).

[29] Bu Hakîm hadîsinin ifâde ettigi ilk hüküm, kâfirin müslümân olmasi ve müslümân olarak ölmesi hâlinde küfür hâlinde isledigi hayirli islerden sevâb kazanip faydalanmasidir. Küfür üzerine ölürse: Kim îmâni tanimayip kâfir olursa, herhalde bütün yaptigi bosa gitmistir ve o âhirette en çok ziyana ugrayanlardandir" (el-Mâide: 5) âyeti hükmünce kâfirken isledigi hayir isleri bâtil olur.
Hadîsin son fikrasinin ma'nâsim âlimler birkaç türlü te'vîl etmislerdir: a. Sen mazideki hayirlarinin güzelliklerini toplayarak müslümân oldun.
b. Sen, mazide kazandigin güzel tabîatler ile Islâm oldun.
c. Sen Câhiliyet devrinde isledigin hayirlarla iyi bir nâm kazandin ve bu içtimaî serefinle müslümân olduit
d. Islâm'daki hayirlarin hazneler i'tibâriyle fazla olmasi, ecri çogalmasi gibi bir ma'nâya hamledilmek de uzak degildir, denilmistir.
Buhârî bu hadîsi Zekât Kitabi; "Sirk hâlinde sadaka veren, sonra da müslümân olan kimse bâbi"nda da getirmisti. Bunun ma'nâsi ise "Her kim sirk hâlinde sadaka verir,

sonra da müslümân olursa, bunun sadakasi mu'teber olur" demektir.

[30]
Buhârî bu baslik altinda dört hadîs zikretmis ve her bir hadîste, satma mes'elesi hâriç, bu basliktaki mes'eîelerin hükümlerini beyân eylemistir.
Buhârî bu basligi baglamakla Arab'in köle yapilip yapilmamasi mes'ele-sindeki meshur ihtilâfi beyân etmek Istemistir. Âlimler cumhuru, Arab esîr alindigi zaman köle yapilmasi caiz olur; Arab, sarti dâiresinde köle bir kadinla evlenirse, bundan dogacak çocuk kadina uyarak köle olur., görüsündedir. Bu konuda aykiri görüsler de vardir

[31]
Âyetin basliga münâsebet ciheti söyledir denildi: Yüce Allah memlûk kulu mutlak söyledi, acemî yânî gayri Arab olmakla kayitlamadi. Bu da köle olmak mes'-elesinde Arab ile Arab olmayan arasinda hiçbir fark olmadigina delâlet etmistir (Aynî).
"Allah bu âyette kendisine ortak taninan putlari basli basina tasarruftan âciz memlûk bir abde, kendisini de o kulu nziklariyle besleyen, ona mâlik olan, onda ancak kendisi tasarruf eden, onu kendi malindan infâk eyleyen hürr bir efendiye temsil buyurmustur. Kul ile efendi bir cinsten ve ikisi de mahlûk oldugu hâlde birbirine es ve müsâvî olamazlarsa, yaratilanlarin en âcizi putlarla Ganî ve Mutlak Kaadir olan Allah nasil müsâvî olabilir?" (Beydâvî).

[32]
Hadîsin basliga uygunlugu "Arab'dan bir esire mâlik olan ve hibe eden" kav-lindedir. Bu hadîs, Vekâlet Kitâbi'nda da geçmisti.

[33]
Enes'in bu rivayeti de yakinda senediyle geçmisti.

[34]
Hadîsin basliga uygunlugu "Zürriyetlerini esîr etti" sözündedir.

[35]
Basliga uygunlugu "Arab esîrlerinden birer esîre nail olduk, herbirimiz cima' etti..." sözündedir. Bu hadîs, sahâbîlerin kendi hisselerine düsen esîr kadinlarla cinsî yaklasmaya ittifak ettiklerine delâlet etmistir. Ancak bu cinsî temas, âlimlerin icmâiyle ancak raTiimlerin temizlenmesinden sonra olur.
el-Azl: Bir seyi yerinden ayirmaktir. Fikihta cinsî temas zamaninda kadin gebe kalmasin diye, erkegin nesil suyunu kadinin içine indirmeyip disa çikarmasidir. Safiî, köle kadinla mutlak olarak azlin cevazini; hürre'de Ise izni ile ¦ cevazim tercih etmistir.
Hadîsin son cümlesindeki "Lâ"yi zâid kabul ederek, söyle de ma'nâ verilmistir: "Azli yapmaniz sizin aleyhinize birsey degildir".

[36]
Bu hadîste Arab'in da diger gayri Arab milletler gibi esîr edilmesinin ve.onlara mâlik olunmasinin cevazina delîl vardir. Ancak onlarin hürriyete kavusturulmasi daha faziletlidir.
Benî Temîm, Mudârîler içinde büyük bir kabiledir ve Temîm ibn Murr ibn Edd ibn Ilyâs ibn Mudârr'a mensûbdur. Bunlar Basra, Necd ve Yemâme aralarinda otururlardi, dokuzuncu hicret asrina kadar devam etmis, sonra dagilmislardir.
Peygamber'in "Bu mallar bizim kavmimizin sadakalaridir" diye Temîmî-ler'i kendisine nisbet buyurmasi, TemîmîIer'in nesebi Peygamber ile Ilyâs ibn Mudâr'da birlesmis olmasindandir.

[37]
Hadisin basliga uygunlugu "Onun iki ecri vardir" sözündedir. Bu ecirler, ögretme ve hürriyete kavusturma ecirleridir üretmesi bâbi"n-Buhârî bunu Ilim Kitâbi'nda; "Kisinin cariyesini ve ehlim ögretmesi onda daha tamam olarak getirmistir.

[38]
Buhârî bunu Ebû Zerr ve Câbir hadîsinden olmak üzere J^^f^S senediyle, ma'nâ olarak rivayet etmistir. Bu hadîsi bnu Mende ile^Ebui Davud da rivayet etmislerdir. Bu, kismen Müslim, ehCâmi'u's-Sahih, ez-Zuhd ve r Rekaaik Kitâbi"nda Câbir'in uzun hadîsi ve Ebu'l-Yeser kissasi babi ndamev-cûddur: Rasülullah (S): "Kölelere yediklerinizden yedirin, giydiklerinizden Sivdirin" buyuruyordu (VIII, 2302 "3007").

[39]
Buhârî bu âyeti, içinde kölelere iyilik etmek emredildigi için buraya koymustur.

[40]
Bunlar Buhârî'nin Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân Kitâbi'ndan naklettigi tefsirlerdir (Aynî ve Ibn Hacer).

[41]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bu hadîs îmân Kitâbi'nin "Câhiliyet isinden olan ma'siyetler bâbi"nda da az farkla geçmisti.
Velîd ibn Müslim'in munkati' suretle rivayetine göre sövülen zât Bilâl Habesî (R) imis. Ebû Zerr ona: "(ii_pi ^ u'= Ey siyah kadinin oglu!" diye sövmüs. Bilâl'in sikâyeti üzerine Peygamber'in bu azarlamasi meydana gelince, Ebû Zerr yanagini yere koymus ve: "Bilâl ayagiylc basmadikça yanagimi yerden kaldirmayacagim" diyerek kusurunu affettirmistir.

[42]
Bu bâb altinda getirilmis olan bu dört hadîsin basliga uygunluklari bâzisinda lâfizca, bâzisinda ma'nâ yönündendir. 31 rakamli hadîsteki "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki..." diye devam eden kismin Ebû Hureyre'nin kendi sözü oldugu ve hadîste Rasûlullah'm sözüne karistirilmis müdrec bîr kelâm oldugu ileri sürülmüstür. Bunun için Kastallânî, serhinde o fikranin basina "Ebû Hureyre söyle dedi:" lâfzini getirmis ve böylece iki kismi birbirinden ayirmistir. Biz de hadîsin tercemesinI buna göre yazdik (M.Sofuoglu).

[43]
Buhârî bu âyetlerin hepsini "AbdV\ "EmetV (Kulum, cariyem) demenin cevazina delîl olarak zikretmistir. Hadîslerde gelmis olan kisinin, "Abdi, emetî" ve "Rabh'inisula!" ve benzeri ta'bîrlerden nehyedilmesi ise tenzîh içindir, tahrîm için degildir (Aynî).

[44]
Buhârî bu hadîsi Ebû Saîd'den olmak üzere Magâzî Kitâbi'nda senediyle getirmistir.

[45]
Buhârî bunu da el-Edebu'1-Müfred'de Câbir'den getirmistir. Peygamber'in bu ta'bîrleri söylemis olmasi da bunlarin cevazina delâlet etmistir. Âlimlerin hepsi, hattâ Zahirîler bile bunlari cevaza hamletmislerdir.

[46]
Peygamber bu hadîsinde köleyi "Abd", mâlikini de "Seyyid" diye isimledi. Bu isimleme de bu ta'bîrlerin cevazina delildir

[47]
Müslim el-Edeb'de ve Nesâî'nin Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyleti adli eserinde, kisinin kölesine böyle hitâb etmemesinin sebebi de söyle rivayet edilmistir: "Çünkü sizler hepiniz Allah'in kulusunuz, hepiniz memlûksunuz"-

[48]
Bu hadîs ile baslik arasindaki uygunluk da söyledir: Zenginlik sirasinda kölenin tamamini âzâd etmekle hükmedilmeseydi,elbette o bununla köleye karsi bir bü-yükSenici olacakti (Kastallânî).

[49]
Hadîsin basliga uygunluk yeri "Kul da efendisinin mali üzerinde bir çobandir; o da bunlardan sorumludur" cümlesidir. Sübhesiz hizmetçi ve köle efendisinin hizmetinde dürüst calisici ve emâneti ona hakkiyle yerine getirici oldugu zaman, münâsib olan efendinin ona yardim etmesi ve ona karsi büyüklenmemesidir.
Buhârî bu hadîsi Cumua ve Ödünç Isteme Kitâblan'nda da getirmistir.

[50]
Hadîsin basliga uygunlugu; câriye zina ettigi zaman ona karsi btiyüklenmenin mekruh olmamasi, ona kamçilama cezasi uygulanmasi ve bu suçu tekrar tekrar islerse ucuz fiatla da olsa satilip elden çikarilmasidir ki, bunlarin hepsi zinâkâr cariyeye karsi büyüklenmeye, haddi asmaya aykiridir (Kastallânî).
Buhârî bu hadîsi Buyu' Kitâbi'nda da biraz farkli olarak getirmisti.

[51] Hadîsin basliga uygunlugu apaçiktir. Bu hadîs isveren ile isçi arasindaki her türlü münâsebetlerin en medenî sekilde yürütülmesinin hârika ve eskimez bir düstûrudur.

[52] Buhârî bununla îbn Umer'in su hadîsine isaret etmis gibidir: "Kim malli bir köle satarsa, o kölenin malt efendisinindir". Buna isaret Buyu' ve Sirk Kitâbla-ri'nda erkek çiçek asilanmis hurma agaci satan kimse bâbi'nda geçmisti. Bu Mâlik, SâfIÎ ve Ebû Hanîfe mezhebidir. Çünkü kölelik mülke aykiridir {îbn Hacer, jKastallânî)

[53] Hizmetçinin çobanligi, efendisinin malindan eline birakilmis seyleri korumasi ve ancak efendisinin izni ile çalismasi ve çalismayi tam yapmasidir.

[54] Bu baslik, Buhârî'nin el-Edebu'1-Müfred'de Ebû Hureyre'den rivayet ettigi bir hadîsin lâfzidir. Bu lâfiz Müslim ile Nesâî'nin yine Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadîste de böyle gelmistir.

[55] Hadîs basligin hemen hemen ayni oldugundan aradaki uygunluk tamdir. Yüz, Insanoglunun en serefli bir parçasidir. En mühim ve hayatî kiymeti bulunan bir hayli organlar orada toplanmistir. Yüz, ayni zamanda bütün vücûdu ve sahsi temsîl eden uzuvdur. Bu sebeblerden dolayi husûsiyle yüze vurulmamasi söylenmistir

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

50-KITABU'L-MUKATEB

(Hürriyetini Satin Alma Yazismasi Yapilmis Olan Köle Kitabi) [1]

1- Hürriyetini Satin Alma Yazismasi Yapilmis Olan Kölesine Zina Iftirasi Yapan Kimsenin Günâhi Bâri [2]

2- Hürriyetini Satin Alma Yazismasi Yapilmis Köle-Ve Onun Her Sene Içinde Ödenecek Mikdâr Ve Vazife Olarak Ödeme Vakitleri Veya Taksitleri Babi [3]

Ve Allah'in su kavli:
"Ellerinizin mâlik oldugu (köle ve cariyelerden) mukâtebe isteyenleri, eger onlarda bir hayir biliyorsaniz, kitabete kesin, onlara Allah 'i/i size verdigi maldan Verin.*" (en-NÛr: 33) [4]
Ve Ravh, Ibn Cureyc'den söyledi [5]; o söyle demistir: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: (Kölem benden kitabet istediginde) onun mali oldugunu bilirsem, onunla ^hürriyet satin alma yazismasi yapmakligim bana vâcib ; midir? dedim. Atâ: Ben bunu vâcibden baska görmüyorum, dedi.
Ve Amr ibn Dînâr da: Ben Atâ'ya: Sen bu görüsü bir kimseden mi rivayet ediyorsun? dedim. Atâ: Hayir,dedi. Ibn Cureyc dedi ki: Sonra bana Atâ haber verdi ki, ona da Mûsâ ibn Enes söyle haber vermistir: Sîrîn, Enes ibn Mâlik'ten hürriyet satin alma yazismasi yapmasini istedi. Hâlbuki Sîrîn'in mali çoktu. Enes, yazisma yapmayi kabul etmedi. Bunun üzerine Sîrîn, Umer ibn Hattâb'a gitti de, Enes'in kabul etmeyisini ona söyledi. Umer, Enes'e: Sîrîn'le hürriyetini satin alma yazismasi yap, emrini verdi. Enes yine çekindi.
Bunun üzerine Umer, Enes'e kirbaçla vurdu ve: "Eger onlarda bir hayir biliyorsaniz kitabete kesin.." <en-Nür: 33) âyetini okudu. Akabinde Enes, Sîrîn ile hürriyet satin alma mukaavelesini yazdi.

1- Ve el-Leys söyle dedi: Bana Yûnus, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. O söyle demistir: Urve söyle dedi: Âise söyle dedi: Berîre, kitâbel bedeli hakkinda yardim istemek için Âise'ye geldi. Berîre'nin üzerinde bes sene içinde taksitlere ayrilmis bes ûkiyye borç vardi. Âise bi; hususta arzu duyarak, Berîre'ye:
— Re'yirri bana haber ver! Ben senin sâhiblerine bu bes ûkiyye-yi bir defada saysam, sâhiblerin seni satarlar mi? Ve velâlik hakkin bana âid olmak üzere seni âzâd edeyim, dedi.
Berîre sâhiblerine gitti ve bu teklifi onlara arzetti. Onlar:
— Hayir (seni satmayiz), ancak velâ bize âid olursa (satmayi kabul ederiz), dediler.
Âise dedi ki: Ben Rasûlullah'm huzuruna girdim ve onlarin dedigini kendisine söyledim. Rasûlullah (S) Âise'ye:
— "Sen Berîre'yi satin al ve onu hürriyete kavustur. Sübhesiz velâ hakki ancak hürriyete kavusturanindir" buyurdu.
Sonra Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayaga kalkti, (Allah'a hamd ve övgü yaptiktan sonra) söyle buyurdu:
— "Bir takim adamlara ne oluyor ki, Allah'in Kitabi 'nda olmayan bir takim sartlar ileri sürüyorlar! Her kim Allah'in Kitabi'nda bulunmayan bir sartla sart kilarsa, o sart bâtildir; hükümsüzdür. Allah'in sarti (ve kaanûnu) daha hakli ve daha kuvvetlidir" [6].

3- Mukâtebin Sartlarindan Caiz Olanlar Ve Allah'in Kitâbfnda Olmayan Bir Sarti Sart Kilan Kimse Babi

Ve bu bâbda ibn Umer'in Peygamber'den hadîsi vardir [7].

2-.......Bize el-Leys, Ibn Sihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti. Urve'ye de Âise söyle haber vermistir: Berîre kitabet bedeli hakkinda yardim istemek için Âise'ye gelmisti. Berîre kitabet bedelinden (o güne kadar) birsey ödememisti. Âise, Berîre'ye:
— Sen efendilerine dön, eger velân bana âid olmak üzere senin adina kitabet bedelini (bir defada) ödememi arzu ederlerse, öyle yapayim, dedi.
Berîre bu teklîfi efendilerine bildirdi. Fakat onlar kabul etmediler ve:
— Âise kitabet bedelini senin adina hasbî olarak (yânî sevabini gözeterek) vermek isterse, velân bize âid olmak üzere versin! dediler.
Berîre bunu Rasûlullah'a arzetti. .Bunun üzerine Rasûlullah, Âise'ye*
— "Sen Berîre'yi satin al, sonra hürriyete kavustur. Velâ da muhakkak surette hürriyete kavusturan kimseye âiddir" buyurdu.
Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah (S) ayaga kalkip su hitabeyi yapti:
— "Bir takim insanlara ne oluyor ki, onlar Allah'in Kitabi'nda olmayan bir takim sartlari sart kiliyorlar! Kim Allah'in Kitâbi'nda (hükmünde) bulunmayan bir sarti sart kilarsa, eger o kimse bunu yüz kerre sart kilsa da onun hükmü yoktur. Allah 'm sarti daha hakk ve daha saglamdir" [8].

3-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Mü'minlerin annesi Âise (R) köle bir kizi

sâhiblerinden satin alip, onu hürriyete kavusturmak istedi. O köle kizin sâhibleri:
— Biz bu kizi, onun velâ hakki bize âid olmak üzere (sana satariz), dediler.
Rasûlullah (S):
— "Onlarin ileri sürdükleri bu sart, senin velâ hakkina mâni' olamaz. Çünkü velâ hakki ancak hürriyete kavusturan kimseye âiddir" buyurdu [9].

4- Hürriyetini Satin Alma Yazismasina Baglanmis Kölenin Yardim Aramasi Ve Bu Yardimi Insanlardan Istemesi Babi

4-....... Âise (R) söyle dedi: Berîre geldi ve:
— Ben sâhiblerimle her bir yilda bir ûkiyye vermek sartiyle dokuz ûkiyye üzerine hürriyetimi satin alma yazismasi (mukaavelesi) yaptim; bu sebeble bana yardim et, dedi.
Âise, Berîre'ye hitaben:
— Eger sâhiblerin, velâ hakki benim olmak üzere, benim bu bedeli kendilerine bir defada pesin olarak vermemi ve seni hürriyete kavusturmami isterlerse, öyle yaparim, dedi.
Berîre sahihlerine gitti (teklifi bildirdi). Onlar bunu Berîre'ye karsi kabul etmediler. Berîre, Âise'ye gelip söyle dedi:
— Ben bu teklîfi onlara arzettim. Onlar velâ hakki kendilerine âid olmadikça kabul etmemekte direttiler, dedi.
(Âise dedi ki:) Rasûlullah bunu isitti de benden sordu. Ben de kendisine haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana:
— "Velâyi onlara sart ederek Berîre'yi (satin) al ve hürriyete kavustur. Çünkü velâ, ancak hürriyete kavusturana âiddir" buyurdu.
Âise dedi ki: Akabinde Rasûlullah insanlar içinde ayaga kalkti. Allah'a hamd edip sena eyledi. Sonra "Amma ba'du"deyip sunlari söyledi:
— "Sizden bir takim adamlara ne oluyor ki, onlar Allah'in Ki-tâbi'nda olmayan bir takim sartlari sart kiliyorlar! Allah'in Kitabinda bulunmayan (ona muhalif olan) herhangi bir sart, yüz defa sart kilinmis olsa da, o bâtildir; hükümsüzdür, Allah'in hükmü uyulmaya (ona aykiri olan sartlardan) daha haklidir ve Allah'in sarti en saglamdir. Sizden bir takim adamlara ne oluyor ki, onlardan herhangi biri: YâFulân! Velâ benim olmak üzere âzâd eyle, diyor? Hiç sübhe-sjz velâ hakki, hürriyete kavusturanindir"' [10].

5- Mukâteb, Kendisi Razi Oldugu Zaman Satilip Alinmasi Babi

Ve Aise: Mukâteb, üzerinde (kitabet bedelinden) ödemedigi bir borç kaldigi müddetçe bir köledir, demistir [11]. Zeyd ibn Sabit de: Üzerinde bir dirhem borç kaldigi müddetçe (köledir), demistir [12]. Ibn Umer de: Mukâteb, üzerinde kitabet malindan birsey kaldigi sürece yasasa da, ölse de, cinayet islese de bir köledir, demistir [13].

5-.......Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kizi Amre'den tahdîs etti ki, Berîre yardim istemek için mü'minlerin annesi Âise (R)'ye geldi. Âise ona:
— Eger sahihlerin isterse, senin mukâtebe bedelini bir döküsle onlara dökeyim ve seni âzâd edeyim; bunu yapayim, dedi.
Berîre bu teklîfi sâhiblerine zikretti. Onlar:
— Hayir, razi olmayiz; ancak velâ hakkm bize âid olmasi sar-tiyle kabul ederiz, dediler.
Imâm Mâlik geçen senedle dedi ki: Yahya söyle dedi: Amre muhakkak olarak söyle dedi: Âise bunu Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (S), Âise'ye:
— "Sen Berîre'yi satin al ve onu hürriyete kavustur. Sübhesiz velâ hakki ancak hürriyete kavusturan kimseye âiddir" buyurdu [14].

6- Bâb: Mukâteb, Bir Kimseye "Beni Sahibimden Satin Al Ve Hürriyete Kavustur" Dedigi Ve O Kimse De Mukateb Köleyi Âzâd Etmek Için Satin Aldiginda (Bu Caiz Olur)

6-.......Bize Abdulvâhid ibnü Eymen tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Eymen tahdîs edip söyle dedi: Ben Âise'nin yanina girdim de ona hitaben: Ben Utbete'bni Ebî Leheb'e âid idim. O öldü ve beni onun ogullan mîrâs aldilar. Onlar da beni Ibn Ebî Amr'e sattilar. Abdullah ibn Ebî Amr da beni hürriyete kavusturdu. Utbe'nin ogullari velâyi kendilerine sart kildilar, dedim.
Bunun üzerine Âise söyle dedi: Berîre hürriyetini satin alma mu-kaavelesine baglanmis bir mukâtebe oldugu hâlde benim yanima girdi de:
— Beni (sahihlerimden) satin al ve beni hürriyetime kavustur, dedi.
Âise dedi ki: Ben de Berîre'ye:
— Evet, dedim.
Berîre, sahihlerini kasdederek:
— Onlar senin üzerine benim velâ hakkimin kendilerine âid olmasini sart kilmadikça beni satmiyorlar, dedi.
Âise dedi ki: Ben:
— Benim buna (yânî velânin onlara âid olmasi sartina) hiç ihtiyâcim yok, dedim.
Akabinde Peygamber (S) bunu isitti yâhud bu söz O'na ulasti da, Peygamber bunu Âise'ye zikretti. Âise de Peygamber'e Berîre'ye söyledigi sözü söyledi. Bunun üzerine Peygamber (S) Âise'ye'
— "Sen Berîre'yi satin al ve onu âzâd eyle; sahihlerini de kendi hâllerine birak. Onlar diledikleri sarti sart kossunlar" buyurdu.
Bunun üzerine Âise, sâhibleri velâyi sart kildiklari hâlde Berîre'yi satin aldi ve onu hürriyete kavusturdu. Peygamber (S):
— "Onlar yüz sart ile sart kilsalar da velâ hakki hürriyete kavusturan kimseye âiddir" buyurdu

---

[1] Kitâb basligi Ebû Zerr nüshasindan baskalarinda böyledir. Ebû Zerr nushala rinda degisik sekilde gelmistir

[2] Buhari bu bâb basligi altinda bir hadîs zikretmedi. Belki o, burada bunun ma'-nâsinda gelen bir seyi tesbît etmek için burayi beyaz birakmisti; böyle birsey bulmak kendisine mukadder olmadi.
Evet, KitâbiTl-Hudüd'da "Köleye zina iftirasi yapmak" basligini koydu da orada "Kim kölesi onun dediginden berî oldugu hâlde, kölesine zina iftirasi yaparsa, o kimse kiyamet gününde kamçilanir" hadîsini sekvetmistir. Buhârî belki de bu hadîse isaret etmek istemistir (Ibn Hacer, Kastallânî).

[3] el-Mukâtebe: Yazi yazismak ve mektûblasmak ma'nâsmadir. Ve kul cinsi ken-> disini kitabete kestirmek ma'nâsmadir, yânî kendi nefsi üzere efendisine bahâ-Ijj

sim yazdirmak, tâ ki ne zaman edâ ederse âzâd ola... SârIh der ki, kula ismi fail ve ismi mef'ûl unvani dahî sahîh olur, lâkin ilk defa kitabe efendiden zuhur eylediginden, ismi fail unvani onda daha uygundur... (Kaamûs Ter.)'i Mukâtebe, efendisi tarafindan kölesine "Derhâl yâhud su kadar müddet zarfinda bir defada veya taksitlendirilmis olarak bana su kadar bir mal Ödersen seni âzâd ederim" denilmesi ve bunu kölesinin de kabul etmesidir (Medârik). en-Necm; yildiza denir, cem'i Encûm, Encam ve Nucûm gelir... ve hudûd-ifC lu ve muayyen olan vakte itlak olunur. Zîrâ Arablar vakitleri necm ile hudûd-landirirlar... Ve muayyen vakitte edâ olunacak ulufe ve vazîfeye itlak olunur... en-Nucûm: Zuhur vezni ve ma'nâsinda birinci bâbdan masdardir. Ve bir nesneyi ceste ceste edâ eylemek ma'nâsmadir ki, beyân ve ta'yîn olunmus vakit ^ ma'nâsindan yâhud muayyen vakitte edâ olunacak vazîfe ma'nâsindan alinmistir... (Kaamûs Ter.).

[4] en-Nûr: 33. âyetinde hürriyetlerini satin almak isteyen köleler lehine efendilere emir verilmis ve hattâ böyle kölelere devlet hazînesinden maddî yardim yapilmasi da emredilmistir. Iste Buhârî bu âyeti bu konuda kesin delîl oldugu için buraya koymustur..

[5] Ravh'in bu naklini tsmâîl ibn Ishâk e\-Kaadî A hkâmu'l-Kur'ân'da; Abdurraz-zâk ile Safiî de kendi eserlerinde senediyle rivayet ettiler (Kastallânî).

[6] Hadîsin basliga uygunlugu "Borç Berîre üzerine bes senede bes taksite bölündü" s özündedir.

Buhârî bu hadîsi Sahîn'inin birçok yerlerinde getirmistir. Birincisi Kitâbu'-s-Salât'ta; "Mescidde minber üzerinde alisveris zikredilmesi bâbi"ndadir.

"Allah'in Kitâbi'nda bulunmayan"demek, Allah'in Kitâbi'ndaki hükümlerde bulunmayan, kitabin hükmü geregince olmayan demektir. Çünkü Allah'in Kitabi birçok yerde Rasûl'e Itaat etmeyi emretmistir. Sünnet'in de Kitâb için bir beyân oldugu bellidir. Iste velâ, nass olarak Kur'ân'da zikredilmedigi hâlde, Rasûlullah velâ hakkini hürriyete kavusturana tahsîs etmistir (Nevevî).

[7] Buhârî bununla, bu babin sonunda.gelecek olan Ibn Umer hadîsine isaret etmis gibidir

[8] Hadîsin basliga uygunlugu son cüml el erindedir. Bu cümlede basliktaki sartin cevâbi ve mes'elenin hükmü apaçik belirtilmistir.

Velâ: Kisinin mâlik bulundugu bir köleyi hürriyete kavusturmasi sebebiyle, hürriyete kavusturan ile hürriyete kavusturulan arasinda devam eden hükmî bir yakinliktir ki, bu yakinlik sebebiyle hürriyet veren, hürriyete kavusturulaninin mirasina hakk kazanir.

[9] Hadîsin basliga uygunlugu "Velâsi bize âid olmak üzere (onu sana satariz)" kavlinden alinir. Çünkü bu Allah'in Kitâbi'nda bulunmayan bir sarttir. Buhârî bu hadîsi Buyû'da ve Ferâiz'de de getirmistir (Aynî), Velâ: Mülk, mâlikiyet ve yakinlik ma'nâlanna gelir. Burada hürriyete kavusturma velâsi kasdediliyor ki, o da (daha evvel açiklandigi gibi) bir kimsenin kendi mülkiyetindeki bir sahsi hürriyete kavusturmasi sebebiyle, o sahistan hakk edecegi mîrastir.

[10] Hadîsin basliga uygunlugu, Berîre'nin Âise'ye "Bana yardim et" sözündedir. Yardim istemesi ve bu Istegin yerine getirilmis olmasi, bunun cevazina apaçik delâlet etmistir.

[11] Âise'nin bu sözünü îbn Ebî Seybe ve Ibn Sa'd senediyle rivayet etmislerdir.

[12] Zeyd'in sözünü Safiî ile Saîd ibn Mansûr rivayet ettiler.

[13] Ibn Umer'in sözünü Ibn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etmistir (Kastallânî).

[14] Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in Âise'ye "Onu satin al" sözünden alinir. Çünkü Peygamber'in satin almakla emretmesi, mukâtebin satilip alinmasinin cevazina delâlet eder.

Köleyi hürriyete kavusturanin velâsi alinip satilamaz ve hibe edilemez. Alimler nesebin tahvilinin caiz olmadiginda ittifak etmislerdir. Velânin hükmü de nesebin hükmü gibidir; nakledüemez.

51-

KİTÂBU'L-HİBE VE FADLİHÂ VE'T-TAHRÎD ALEYHÂ

HİBE

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

51-KİTÂBU'L-HİBE VE FADLİHÂ VE'T-TAHRÎD ALEYHÂ

(Hibe, Hibenin Fazîleti ve Hibeye Teşvik Kitabı) 1[1]

1-....... Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"Ey Müslüman kadınlar! Bir komşu kadın kendi komşusunu, (onun hediyesi) bir koyun ayağı bile olsa, sakın küçük görmesin" buyurdu 2[2].

2-.......Âişe (R) kızkardeşi Esmâ'nın oğlu Urve'ye şöyle demiştir:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Biz (Peygamber kadınları) hilâle bakardık. Sonra bir hilâle daha, sonra bir hilâle daha. İki ay içinde üç hilâle bakar görürdük de Rasûlullah'ın evlerinde hiçbir ateş ya-

kılmazdı.

1[1] Kitâb başlığı bütün nüshalarda böyle gelmiştir. Bu kiîâbda hibenin hükümleri, hibe etmenin fazîleti ve hibe yapmaya teşvik eden bâblar ve hadîsler toplanmıştır.

el-Hibetu, idetu vezninde, bağışlamak ma'nâsmda masdar ve isimdir.

el-Vâhib, ismi faildir; bağışlayıcı ma'nâsmadır.

ei-Vehhâb, el-Vehâb, el-Vahhâbe, ondan mübalağa isimleridir, çok bağışlayıcı, bağışlaması çok ma'nâsmadır.

el-Mevhib ve el-Mevhibe, bahsolunan nesneye denir (Kactmûs Ter.)

Fıkıhta Hibe, bir malı bedelsiz olarak başkasına temiîkten ibarettir. Hibe de diğer akidler gibi îcâb ve kabul ile akdedilmiş olur ve hibe edilen şeyi hibe edilen kimsenin teslim almasıyla tamam olur.

Hibenin meşruiyet hikmeti, insanlar arasında kîni, hasedi gidermek; gönülde saygı ve sevgi meydana getirmek, insanları cimrilikten kurtarıp cömertliğe alıştırmaktır.

2[2] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde hakîr ve küçük bir şeyle de olsa birine hayır ulaştırmaya teşvîk bulunması yönündendir ki, bu da lügat bakımından hibe ma'nâsmda dâhildir.

Urve dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Ey teyze! Sizleri ne yaşatıyordu? diye sordum.

O:

— îki siyah şey: Hurma ve su. Ancak şu da var ki, Rasûlullah'ın Ensâr'dan bir takım komşuları ve bunların da sağım koyunları vardı. Bunlar hayvanlarını sağarlardı ve sütlerinden Rasülullah'a hediye ederlerdi. Rasülullah (S) da ondan bizlere içirirdi, dedi 3[3].

1- Hibe Nevinden Olan Az Şey(İn Beyânı) Babı

3-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Eğer ben koyun ayağı yâhud sığır ve davar ayağı yemeğine çağırılsam, muhakkak bu çağrıya icabet ederdim. Yine bana koyun ayağı yâhud sığır ve davar ayağı hediye edilse, onu da muhakkak kabul ederdim"4[4].

2- Arkadaşlarından Herhangi Bir Şeyi Kendisine Hibe Etmelerini İsteyen Kimse Babı

Ebû Saîd Hudrî de: Peygamber (S): "Sizinle beraber bana da bir pay ayırınız" buyurdu, demiştir 5[5].

3[3] Hadîsin başlığa uygunluğu, Rasülullah'a süt hediye edilmesi, O'nun da kadınr larına bundan içirmesidir. Çünkü hediye, hibe ma'nâsmadır (Kastallânî).

4[4] Hadîs az hediyenin .caiz olduğuna ve reddilmeyeceğine delâlet etmektedir. He-çiiye, lügat yönünden hibe ma'nâsmadır. Hediye edilen az bir şey olsa bile, hediye verilen kimsenin onu küçük görmeyip kabul etmesinin iyi huylardan olduğu ifâde edilmiştir.

5[5] Bu, Ebû Saîd Hudrî'nin Fatiha ile rukye tedavisi hadîsinin bir cümlesidir. Bu-hârî, o hadîsi bütünü ile İcâre Kitâbı'nda getirmiştir. Peygamber'in buradaki sözü, arkadaşlardan hibe istemek ma'nâsmadır.

4-....... Sehl ibn Sa'd(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) Muhâcirler'den (Ensârî) bir kadına haberci yolladı. O kadının marangoz bir kölesi vardı. Peygamber o kadına: "Kölene emret de bizim için minberin tahtalarını yapsın" buyurdu. Bunun üzerine kadın kölesine bunu emretti. O da gidip Gâbe'nin ılgın ağaçlarından kesti ve Peygamber için bir minber yaptı. Köle minberi yapıp sağlamlaş-tırdığı zaman, kadın, Peygamber'e: Köle minberi kurmuştur, diye haber gönderdi. Peygamber (S) kadına: "Minberi bana gönder!" buyurdu. Akabinde minberi getirdiler. Peygamber onu yüklenip taşıdı da, görmekte olduğunuz yere koydu 6[6].

5-....... Ebû Katâde şöyle demiştir: Ben bir gün Peygamber'in sahâbîlerinden bir takım adamlarla beraber Mekke yolundaki bir konakta oturuyordum. Rasûlullah önümüzde konaklamıştı. Sahâbîler ihrama girmişlerdi. Ben (keşif vazifesinde olduğum için) ihrama girmemiştim. Arkadaşlar bir yaban eşeği gördüler. Ben meşgul idim; ayakkabımı dikiyordum. Onlar yaban eşeğini bana bildirmediler; (kendileri ihrâmlı olduklarından) onu ben kendim göreyim istediler. Döndüm ve hayvanı gördüm. Hemen ata doğru kalktım ve onu eyerledim. Sonra bindim. Fakat kamçıyı ve mızrağı unuttum. Hemen arkadaşlara: Kamçı ile mızrağı bana uzatıverin, dedim. Onlar: Hayır, vallahi biz sana bu hayvan aleyhine hiçbir surette yardım etmeyiz, dediler. Ben öfkelendim ve attan aşağı inip, onları kendim aldım. Sonra ata bindim ve onu yaban eşeğinin üzerine koşturdum. Akabinde yaban eşeğini yaraladım. Sonra ölü olarak onu getirdim. Arkadaşlar onun üzerine üşüşüp etini yemeğe giriştiler. Sonra kendileri ihrâmlı iken bu av etinden yemeleri hususunda şübhe ettiler. Akabinde biz yürüdük. Ben beraberimde ön budunu sakladım. Rasülullah'a yetiştik ve kendisine bu mes'eleyi sorduk. Rasûlullah: "Beraberinizde ondan bir-şey var mı?" diye sordu. Ben: Evet var, dedim ve kendisine o budu

uzatıp verdim. Rasûlullah ihrâmh olduğu hâlde onu yedi ve tamâ-miyle bitirdi 7[7].

6[6] Minber hadîsinin başlığa delîlliği gizli değildir. Bu hadîs Namaz ve Cumua Ki-tâblan'nda geçmişti.

7[7] Hadîsin başlığa delîlliği Peygamber'în "Beraberinizde ondan bir parça var mı?" sözünden alınır. Çünkü bu söz sahâbîlerden hibe edilmesini isteme ma'nâsındadır..

Râvî Muhammed ibn Ca'fer dedi ki: Bu hadîsi bana Zeyd ibn Eşlem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den; o da Peygam-ber(S)'den olmak üzere tahdîs etti 8[8].

3- (İçmek İçin) Su Veya Süt İsteyen Kimse Babı

6-....... Ebû Tuvale -ki ismi Abdullah ibn Abdirrahmân'dır- şöyle demiştir: Ben Enes'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah şu evimizde bize geldi ve içmek için birşey istedi. Biz bize âid bir koyunu onun için sağdık. Sonra ben bu sütü evimizdeki şu kuyunun suyu ile karıştırdım ve Rasûlullah'a verdim. Ebû Bekr solunda, Umer karşısında ve bir bedevi de sağında bulunuyordu. Rasûlullah sütü içince, Umer: Bu Ebû Bekr'indir, dedi. Rasûlullah kendisinden artan sütü o bedeviye verdi. Sonra: "Sağdakiler (öne geçirilir), sağdakiler (öne geçirilir). Dikkat edin; sağ tarafa gidin" buyurdu.

Enes ibn Mâlik üç kerre: Sağdan başlamak sünnettir, sağdan başlamak sünnettir, sağdan başlamak sünnettir, dedi 9[9].

4- (Avcının Av) Hediyesinin Kabul Edilmesi Babı

Peygamber (S), Ebû Katâde'den, avın budunu kabul etti 10[10].

7-....... Enes (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) -Mekke yakınında Merru'z-Zahrân'da iken bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Sefer topluluğu (yakalamak için ona doğru) koştular

8[8] Buhârî bununla hadîsin ikinci bir senedini de bildirmiş oluyor. Buhârî bu hadîsi Hacc Kitabı, Cezâu's-Sayd'da da getirmişti.

9[9] Hadîsin başlığa uygunluğu "İçecek birşey istedi" sözündedir.

Buhârî bu hadîsi Eşribe'de de getirmişti.

et-Teymîn, tef îl vezninde sağ tarafa gitmek ve tebrik etmek ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.)

10[10] Enes'in bu hadîsi biraz önce 5 rakamıyle geçmişti.

da hepsi yorulup âciz kaldılar. Ben hayvana yetiştim ve onu tutup (üvey babam) Ebû Talha'ya getirdim. ETni Talha onu kesti ve uyluğunun üst tarafını, yâ-hud iki budunu (benimle) Rasûlullah'a yolladı. -Râvî Şu'be: İki budu olduğunda şekk yoktur, demiştir.- Rasûlullah onu kabul etti. Ben: Ondan yedi, dedim. Enes de: Ondan yedi, dedi. Sonra yedi sözünün ardından onu kabul etti, dedi 11[11].

8-.......İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): es-Sa'b ibn Cessâme (R), Rasûlullah'a Ebvâ yâhud Veddân'da bulunduğu sırada bir yaban eşeği hediye etmişti. Fakat Rasûlullah bu hediyeyi kabul etmeyip geri çevirdi. Rasûlullah bu sebebden Sa'b'm yüzünde meydana gelen üzüntüyü görünce (onu hoş etmek için): "Dikkat et! Biz senin hediyeni reddetmemişizdir; ancak şu var ki, bizler ihrâmlı bulunuyoruz" buyurdu 12[12].

5- Hediyeyi Kabul Etmek Babı

9-.......Âişe (R)'den (o şöyle demiştir): İnsanlar hediyelerini Rasûlullah'a, Âişe'nin nevbeti gününde vermeyi kasdedip buna çalışırlardı. Onlar bu hediyeleri ile yâhud bu araştırma ve çalışmalarıyle Rasûlullah'ın rızâsını isterlerdi 13[13].

10-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (İbn Abbâs'm teyzesi olan) Ümmü Hufeyd bir kerresinde Peygâmber'e (çöl armağanı olarak) bir mikdâr keş, tereyağı ve birkaç tane keler hediye etmişti. Peygamber (S) keşten ve tereyağından birer parça yedi de, istek

---

11[11] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah onu kabul etti" sözündedir. Râvî iki bud ve yemek mes'elelerinde evvelâ şübhe etmiş, sonra iki bud gönderdiğinden Şübhesi kalmamış; Rasûlullah'm ondan yediğinde evvelâ şübhe etmiş, sonra kabul ettiğinde şübhe etmeyip kesin söylemiştir.

12[12] Bu hadîs Hacc Kİtâbı'nda da geçti. Buhârî'nin burada bundan maksadı, "Biz senin hediyeni geri çevirmiyoruz; ancak şu var ki bizler ihrömlılar bulunuyoruz" sözüdür. Çünkü bu sözün mefhûmu, eğer kendisi ihrâmlı olmasaydı elbette bu hediyeyi kabul edecekti demektir.

13[13] Bu Âişe hadîsi, bu bâbdan sonra gelecek bâbda daha geniş bir metinle rivayet edilmiştir. Bu sebeble orada daha iyi anlaşılacaktır

duymadığı için kelerlerden yemeyi terketti 14[14]

Yine İbn Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullah'ın yemek sofrası üzerinde keler yenilmiştir. Eğer keler (yemek) haram olsaydı, Rasûlullah'ın sofrası üzerinde yenilmezdi 15[15].

11-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a (ailesi dışından) bir yiyecek getirildiği zaman:

— "Bu hediye midir yoksa sadaka mıdır?" diye sormak âdeti idi. Eğer cevâbında "Sadakadır" denilirse Rasûlullah (S) sahâbîlerine:

— "Siz yiyiniz!" buyururdu da kendisi yemezdi.

Eğer: "Hediyedir" denilirse, Rasûlullah hemen elini uzatırdı da sahâbîleriyle beraber yer idi 16[16].

12-.......Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Bir kerre Peygâmber'e

bir mikdâr et getirildi. Bu, Berîre'ye sadaka edildi denilince, Peygamber (S): "O, Berîre'ye sadakadır; 'fakat (şimdi Berîr-e1hnin) bize yaptığı bir hediyedir" buyurdu 17[17].

13-.......Şu'be dedi ki: Ben bu gelecek hadîsi Abdurrahmân'dan; o da babası el-Kaasım'dan; o da Âişe(R)'den olmak üzere işittim. Âişe, Berîre'yi sâhiblerinden satın

---

14[14] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber keşten ve yağdan yedi" sözüdür. Çünkü Peygamber'in bunları yemesi Ümmü Hufeyd'in hediyesini kabule delildir.

Bu kadın, İbn Abbâs'ın teyzesi idi ve çölde otururdu.

15[15] İbn Abbâs'ın, hadîsin sonundaki hüccet getirişi, çok güzel bir istidlaldir

16[16] Hadîsin başlığa uygunluğu "Eğer hediyedir denilirse..." sözlerindedir. Çünkü Peygamber'in sahâbîlerle beraber ondan yemesi, Peygamber'in hediyeyi kabul edişine delâlet etmektedir (Aynî).

17[17] Hadîsin başlığa uygunluğu "O bizim için bir hediyedir" sözündedir. Bunun ma'-nâsı Berîre onu bize hediye ettiği için, o da bir hediye oldu, demektir. Bunun da sebebi şudur: Çünkü sadakada fakîrin alıp satmak, hediye etmek ve daha başka tasarrufları caiz olur. Zîrâ fakîrin o sadakada mülkiyeti sahîh olmuştur (Aynî).

almak istedi. Sâhibleri Berîre'nin velâsmın kendilerine âid olmasını şart kıldılar. Âişe'ye karşı ileri sürülen bu şart Peygamber'e zikredildi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Çünkü ve-lâ ancak hürriyete kavuşturana âiddir" buyurdu.

Berîre'ye bir mikdâr et hediye edilmişti. Peygamber (S):

— "Bu et Berîre'ye sadaka verilmiştir; o Berîre için sadakadır, bizim için hediyedir" buyurdu 18[18].

Berîre hürriyetine kavuşunca (kocasından ayrılmak ve onun nikâhı altında kalmak arasında) muhayyer kılındı. Râvî Abdurrahmân: Berîre'nin kocası (Mugîs) hürr yâhud köledir, demiştir. Şu'be ibnu'l-Haccâc ise şöyle demiştir: Ben Abdurrahmân'a Berîre'nin kocasından sordum. Abdurrahmân: O bir hürr mü, yoksa köle mi; bilmiyorum, dedi.

14-..... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Âi-şe'nin yanma girdi de, ona:

— "Yanınızda (yiyecek) birşey var mı?" diye sordu.

Âişe de:

— Hayır yoktur. Yalnız Sen'in sadaka malından Ümmü Atıyye Nuseybe'ye göndermiş olduğun o koyundan Ümmü Atıyye Nusey-be'nin bize yolladığı bir mikdâr et vardı, dedi.

Peygamber:

— "(Getir); o zekât yerine ulaşmıştır" buyurdu 19[19].

18[18] Çünkü et, sadaka eti; Berîre'nin mülkiyetine geçince onun mülkü olmuş; o da bundan Peygamber ailesine hediye etmiştir. Böylece Berîre'ye sadaka olan et, Peygamber'e Berîre'nin hediyesi olmuştur.

19[19] Peygamber'e ve ailesi ferdlerinezekât malı haram idi. Fakat bu zekât koyunu Ümmü Atıyye Nuseybe el-Ensâriyye'nin mülkiyetine geçtikten sonra o, onun etinden Âişe'ye göndermişti. Ümmü Atıyye'nin gönderdiği et böylece onun hediyesi olmuştu. Hediyeyi ise Peygamber ve aile ferdleri yiyebilirlerdi. İşte "Zekât yerine ulaşmıştır" vecîzesi bu dînî hakîkati ifâde etmiş oluyor.

6- Arkadaşına Birşey Hediye Eden Ve Onun Kadınlarından Bâzısını Kasdeden Kimse Babı [20[20]]

15-.......Âişe (R): İnsanlar Peygamber'e verecekleri hediyelerini, O'nun benim evimde bulunacağı benim nevbetim gününde vermeyi kasdederJerdi, demiştir. (Ismâîlî bu isnâdla şunu ziyâde etmiştir: Kadın arkadaşlarım Ümmü Seleme'de toplandılar da ona: Rasûlul-lah'a, insanlara hediyelerini bulunduğu yerde vermelerini emretmesini haber ver, dediler.) Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme dedi ki: Peygamber'in nikâhında bulunan kadın arkadaşlarım benim yanımda toplandılar. Ümmü Seleme bunu (yânı hediyeler Peygamber'e bulunduğu yerde verilsin fikrini) Peygamber'e söyledi. Peygamber (S) Ümmü Seleme'den yüz çevirdi (onun dediğine yönelmedi) [21[21]].

16-....... Bana kardeşim Ebû Bekr Abdulhamîd, Süleyman ibn Bilâl'den; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âi-şe'den şöyle tahdîs etti (Âişe -R- şöyle demiştir): Rasülullah'ın kadınları iki fırkaya ayrılmışlardı. Bir fırkada Âişe, Hafsa, Safiyye, Şevde vardı. Diğer grupta ise Ümmü Seleme ile Rasûlullah'ın öteki kadınları bulunuyordu. Müslümanlar, Rasûlullah'ın Âişe'ye sevgisini pek iyi bildiklerinden, bunlardan birisinin yanında Rasûlullah'a vermek istediği bir hediyesi bulunursa, o hediyesini Rasûlullah'ın, Âi-şe'nin evinde bulunduğu zamana kadar geri bırakır da, hediye sahibi bu hediyesini Rasûlullah, Âişe'nin evinde iken gönderirdi. Bu sebeb-den Ümmü Seleme grubu dedikoduya başladı da, bunlar Ümmü Seleme'ye:

— Sen Rasûlullah'a, insanlarla konuşup onlara: Her kim Rasûlullah'a bir hediye vermek isterse, o kimse Rasûlullah kadınlarından hangisinin evinde bulunursa bulunsun, hediyesini versin! demesini söyle, demişlerdi.

Ümmü Sekme kadınların kendisine söyledikleri bu sözü Rasûlullah'a söyledi. Fakat Rasûlullah ona hiçbir cevâb vermedi. Ümmü Seleme grubundaki kadınlar, Ümmü Seleme'den vaziyeti sorduklarında, o da:

[20[20]] Yânı arkadaşlarından birine bir hediye veren ve hediyesinin, o arkadaşına, onun kendi kadınlarından birinin yanında bulunacağı günde ulaşmasını isteyen kimse babı.

[21[21]] Hadîsin başlığa uygunluğu, Âişe'nin sözünün ma'nâsından alınır

— Rasûlullah bana birşey söylemedi, diye cevâb verdi. Onlar da ona:

— Rasûlullah'a, dediğimizi bir daha söyle, dediler.

O da Rasûlullah'ın nevbeti ona dolaşıp geldiğinde, yukarıda geçtiği gibi mes'eleyi Rasûlullah'a arzetti. Fakat Rasûlullah bu sefer de ona birşey söylemedi. Ümmü Seleme grubundaki kadınlar vaziyeti Ümmü Seleme'den sorduklarında o da:

— Rasûlullah bana birşey söylemedi, dedi. Onlar da Ümmü Seleme'ye:

— Artık Rasûlullah sana bir cevâb verinceye kadar bu dileğimizi Rasûlullah'a söyle, dediler.

Hakîkaten Ümmü Seleme de Rasûlullah'a kendi nevbetinde dönüp geldiğinde söyledi. Bu defa Rasûlullah, Ümmü Seleme'ye:

— "Sakın Âişe hakkında söylenip de bana ezâ verme, bana hiçbir kadının örtüsü altında bulunduğum sırada vahiy gelmez de yalnız Âişe'nin evinde (onun nevbetinde) iken vahiy gelir" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ümmü Seleme:

— Yâ Rasûlallah, ben de sana ezâ vermekten Allah'a tevbe ediyorum, dedi.

Sonra Ümmü Seleme grubundaki kadınlar Rasûlullah'ın kızı Fâ-tima'ya müracaat ettiler ve onu Rasûlullah'a gönderdiler de:

— Yâ Rasûlullah! Kadınların Ebû Bekr'in kızı hakkında Allah'tan sesin için adalet istiyorlar, demesini rica ettiler.

Fâtıma da Rasûlullah'a bunları söyledi. Rasûlullah:

— "Ey kızcağızım! Benim her sevdiğimi sen sevmez misin?" buyurdu.

Fâtıma da:

— Evet severim, dedi. (Müslim'in rivayetinde: Öyle ise sen de Âişe'yi sev! buyurdu, ziyâdesi vardır.)

Fâtıma kadınlara döndü ve onlara olup biteni haber verdi. Kadınlar Rasûlullah'a tekrar müracaat etmesini Fâtıma'dan istediler. Fakat Fâtıma tekrar dönmeyi kabul etmedi.

Bunun üzerine Ümmü Seleme grubu Zeyneb bintu Cahş'ı gönderdiler. Zeyneb, Rasûlullah'a geldi ve sertlikle söze başlayıp:

— Yâ Rasûlallah! Kadınların İbnu Ebî Kuhâfe'nin kızı hakkında Allah'tan senin için adalet istiyorlar, dedi.

Ve sesini yükselterek, o sırada oturmakta olan Âişe'ye saldırıya kadar ileri gitti de ona sövdü. Nihayet Rasûlullah, karşılık verecek mi diye Âişe'ye bakmağa başladı.

Râvî Urve dedi ki: Bu sırada Âişe söze başladı ve Zeyneb'e sözlerini geriye çevirdi ve neticede'onu susturdu. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) Âişe'ye baktı da:

— "Muhakkak ki o, Ebû Bekr'in kızıdır" buyurdu [22][22]

Buhârî şöyle dedi: Fâtıma'nın kıssası olan son kelâm Hişâm ibn Urve'den; o da bir adamdan; o da ez-Zuhrî'den;'o da Muhammed ibn Abdirrahmân'dan senediyle olmak üzere zikrolunuyor.

Ebû Mervân, Hişârn'dan; o da Urve'den "İnsanlar hediyelerini Âişe'nin gününde vermeyi kasdediyorlardı" diye söyledi.

Ve yine Hişâm ibn Urve, hem Kureyş'ten bir adamdan, hem de kölelerden bir adamdan; o da Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Ab-dirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm'dan senediyle: Âişe: Ben Peygam-ber'in yanında idim; Fâtıma izin istedi, dedi [23][23].

7- Hediyeden Geri Döndürülmeyecek Olan Şey Babı

---

[22][22] Hadîsin başlığa uygunluğu "Müslümanlar, RasûluUah'ın Âişe'ye sevgisini pek iyi bildiklerinden... hediyelerini Rasûlullah Âişe'nin evinde iken verirlerdi" sözlerinden alınır. Bu uzun Âişe hadîsinin burada getiriime sebebi, Rasûlullah'a sahâbîleri tarafından hediye verildiğini beyândan ibarettir.

Peygamber'in Âişe hakkındaki "Muhakkak o Ebû Bekr'in kızıdır" sözü Âişe için yüksek bir fazilettir. Âişe babası gibi şerefli, zekî, ince görüşlü, dürüst ve tam anlayışlıdır demektir.

[23][23] Buhârî burada hadîsin diğer senedlerle bâzı fazlalık ve eksikliklerle geldiğini bii-dirmiş oluyor.

17-....... Bize Azre ibnu Sabit el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi:

Bana Sümâme ibnu Abdillah ibn Enes tahdîs etti: Azre şöyle dedi: Bir kerre ben Enes ibn Mâlik'in torunu ve Basra Kaadısı Sümâme ibn Abdillah'ın huzuruna girdim. Sümâme bana güzel bir koku uzattı da: (Al, dedem) Enes ibn Mâlik (R) güzel koku hediye edilince red-detmezdi, dedi. Sümâme şunu da söyledi: Ve Enes ibn Mâlik: Peygamber (S) güzel kokuyu geri döndürmez idi, dedi 24[24].

8- Gâibde Yapılan Hediyeyi Caiz Gören Kimse Babı

18-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Urve zikretti ki Misver ibn Mahreme (R) ile Mervân ibnu'l-Hakem ona şöyle haber vermişlerdir: Peygamber(S)'e Hevâzin kabilesinin temsilci hey'eti geldiği zamân Peygamber insanlar arasında (hitâb etmek için) ayağa kalktı, Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle övdü. Sonra şunları söyledi: "Amma ba'du(= Sözün bundan sonrasına gelince, sahâbîlerim!) Bu Hevâzin temsilcileri kardeşleriniz kusurlarından dönücüler olarak bize geldiler. Ben de onların esirlerini kendilerine geri vermemi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse, bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine bağlı kalmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse (bu bedeli) biz ona, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz; o da böyle yapsın!'' buyurdu. Bu hutbe üzerine insanlar: Senin için Hevâzin esirlerini geri vermeyi gönüllerimizle hoş ve temiz bulduk, dediler 25[25]-

24[24] Hadîsin başlığa uygunluğu, onun başlıktaki mübhemliği açıklamış olması yö-nündendir. Çünkü "Hediyeden reddedilmeyen şey" sözü bilinmemiştir. Hadîs bu bilinmeyeni açıklamıştır (Aynî).

25[25] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Çünkü hadîste, sahâbîlerin ga-nîmet taksîmi yapılmadan önce ganîmet almaya hakk kazandıkları esirleri ter-ketmeleri vardır. İşte bu gâib ma'nâsınadır; sahâbîlerin bunu terketmeleri de hibe ma'nâsınadır (Aynî).
Hadîs, Vekâle ve Itk Kitâblan'nda geçen rivayetin bir parçasıdır.

9- Hibede (Hediyede) Karşılık Vermek Babı [26][26]

19-....... Bize îsâibn Yûnus, Hişâm'dan; odababasıUrve'den; o daÂişe (R)'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasûlullah (S) hediyeyi kabul eder ve hediyenin karşılığında hediye verirdi, demiştir [27][27].

Buhârî şöyle dedi: Vekı' ibnu'l-Cerrâh ile Muhâdır ibnu'l-Muverrı', Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'den senedini zikretmediler [28][28].

10- Babanın Çocuğa Hibesi(Nin Hükmü)

Ve baba çocuklarının bâzısına birşey verdiği zaman bütün çocukları arasında adalet yapıncaya ve diğer çocuklarına da onun benzerini verinceye kadar, birine vermesi caiz olmaz ve (çocuklarının bâzısına fazla verdiği zaman) bu baba üzerine şâhid olunmaz babı.

---

[26][26] el-Kuşmeyhenî nüshasında bu başlıkta "Hibe" lafzı yerine "Hediye" gelmiştir. Zâten hediye, hibenin geniş ma'nâsidir.

[27][27] Hadîsin başlığa uygunluğu, hibe lâfzı ile onun daha geniş ma'nâsı olan hediye kasdedildiği zamana yöneliktir.

Hediye karşılığında hediye vermek, güzel bir iş ve bir medeniyet gereğidir. Ancak bunun vâcib veya müstehâb olduğu hususunda görüş ayrılıkları ve bunların savunuluşları vardır. İmâm Mâlik el-Ahzâb: 21. âyetini de delîl getirerek, hediyeyi hediye ile karşılamak âdetinde olan Peygamber'e, bu âdetinde de örnek edinmek suretiyle O'na uymak, hediyeye karşılık vermek vâcibdir, demiştir. Müstehâb olduğunu savunanlar ve bu konuda tafsille hükmedenler de vardır.

Peygamber'in câmialı sözlerinden sayılan şu Sıadîs hediyeleşmeyi ve bunun faydasını çok güzel ifâde etmektedir: Peygamber (S): " ijfoj ijii£ = Hediyeleşiniz ki, birbirinize sevginiz artsın " buyurmuştur. (Ebû Ya'lâ, Müsned'inde, Ebû Hureyre'den sağlam bir senedle).

Munâvî bu hadîsin şerhinde, hediye alıp vermenin kaanûn yapılması hikmetini şöyle beyân etmiştir: Hediye alıp vermek gönülleri birbirine alıştırır, kalb-lerdeki kîni, buğzu giderir. Bunun için hediye kabulü sünnettir, demiştir.

[28][28] Buhârî bu sözüyle seneddeki îsâ ibn Yûnus'un bu hadîsi mevsûlen rivayet etmekte Hişâm'dan ayrıldığına işaret etmiştir.

Ve Peygamber (S): "Atıyye vermekte çocuklarınız arasında adalet ediniz'' buyurdu 29[29].

Ve baba için çocuğuna verdiği atıyyesine dönmek hakkı var mıdır? Ve baba muhtâc olduğu zaman, sınırı geçrneyerek ma'rûf surette çocuğunun malından yiyeceği şeyin hükmü nedir? 30[30]

Ve Peygamber (S), Umer'den bir deveyi satın aldıktan sonra, bu deveyi Umer'in oğluna hediye verdi ve:

"Bununla istediğini yap!" buyurdu 31[31].

20-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân ile Muhammed ibn Nu'mân ibn Beşîr'den haber verdi ki, bu ikisi ona Nu'mân ibn Beşîr'den şöyle tahdîs etmişlerdir: Nu'mân'ın babası Beşîr ibn Sa'd, Nu'mân'ı Rasûlullah'm yanma getirip: Ben bu oğlum Nu'mân'a bir köle verdim, dedi. Rasûlullah (S): "Çocuklarının hepsine bunun benzerini verdin mi?" diye sordu. Beşîr: Hayır, dedi. Rasûlullah: "Öyle ise bunu da geri al" buyurdu 32[32].

11- Hibe İşinde (Bâzı Kimseleri) Şâhid Yapmak Babı

21-.......Âmir eş-Şa'bî şöyle demiştir: Ben en-Nu'mân ibn Beşîr'den kendisi (Kûfe'de) minber üzerinde hutbe yaparken işittim; o şöyle diyordu: Babam Beşîr, (anamın zorlamasıyle) bana bir köle hibe etmişti. Anam Ravâha kızı Amre (babama):

29[29] Buhârî bu ta'lîki gelecek Nu'man ibn Beşîr hadîsine bitişik olan 11. Babın hadîsinde senedli olarak getirmiştir.

30[30] Bu soruların her ikisinde bâzı görüş ayrılıkları ve tafsîlât olmakla beraber, çoğunluk cevaz hükmü üzerindedir.

31[31] Buhârî bunu Buyu' Kitâbfndaki uzun bir hadîste, senediyle getirmiştir

Bunda çocuklar arasında hibede eşitlik yapmayı kuvvetlendirme vardır. Çünkü Peygamber (S) eğer Umer'den bu deveyi oğluna hibe etmesini isteseydi, bu takdirde Umer'in çocukları arasında adalet olmazdı. Bunun için Peygamber deveyi satın aldıktan sonra, bunu İbnu Umer'e hibe etti. Bunda yabancı bir kimsenin dostunun çocuklarından bâzısına hibe tahsîs etmesinin cevazı ve bunun bir zulüm sayılmayacağına delil vardır (Kastallânî).

32[32] Hadîsin başlığa ve başlıktaki mes'elelere delîlliği gayet açıktır.

— Sen bu hibeye Rasûhıllah'ı şâhid yapmadıkça inanmam, razı olmam, dedi.

Bunun üzerine Beşîr, Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Amre bintu Ravâha'dan doğan oğluma bir köle hediye verdim. Fakat yâ Rasûlallah, Amre bana bu hibeye Seni şâhid tutmamı emretti, dedi.

Rasûlullah:

— "Sen Nu'mân'a verdiğin hediyen gibi öbür çocuklarına da hibe verdin mi?" diye sordu.

Beşîr:

— Hayır (vermedim), dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) Beşîr'e:

— "Allah'tan korkunuz da çocuklarınız arasında adalet ediniz" buyurdu.

Nu'mân şöyle dedi: Artık babam, Peygamber'in yanından dönüp geldi de Nu'mân'a verdiği hediyesini geri aldı [33][33].

12- Erkeğin Kadınına Ve Kadının Kocasına Hibesinin Hükmü Babı

Ve İbrâhîm en-Nahaî: Kadın ve kocadan herbirinin diğerine hibe etmesi caizdir, demiştir.

---

[33][33] Bu Nu'mân hadîsinde, mübâh olmayan hususlarda şâhidlik yüklenmenin keraheti; hibede şâhid tutmanın meşru' olup vâcib olmadığı; en büyük imâmın şâhidlik yüklenmesi, bunun fâidesi ilmiyle hükmetmesi yâhud nâiblerinin huzurunda şâhidliği edâ etmesi suretlerinde meydana çıkacağı... hükümleri vardır (Kastallânî).

Çocuklara hibede eşitlik yapmanın gerek vucûbuna, gerek müstehâblığma kaail olanlar, bu eşitliğin sıfatında da ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler hibede çocuklar arasında adalet, mîrâsta olduğu gibi erkeğe iki pay vermektir demişlerdir. Başka âlimler ise erkekle kız çocuk arasında hibede böyle bîr farka gerek görmemişlerdir. Bu sonuncuların dayandıkları bir hadîs de vardır: Saîd ibn Man-sûr ile Beyhakî, İbn Abbâs'tan merfû' olarak şu hadîsi rivayet etmişlerdir:
Peygamber'(S) şöyle buyurdu: Ey sahâbîleritn! Atıyye ve hibede çocuklarınız arasında eşitlik yapınız. Ben çocuklardan birisine fazla verici olsaydım, muhakkak kadınlara fazla verir idim" (Fethu'l-Bârî ve Umdeiu'l-Kaart).

Umer ibn Abdilazîz de: Karı ile koca birbirine yaptıkları hibeden dönemezler, demiştir 34[34].

Peygamber (S) de; Aişe'nin evinde bakılıp tedâvî edilmek hususunda diğer kadınlarından izin istemiştir 35[35].

Ve yine Peygamber (S): "Hibesinden dönen kimse, kusmuğuna dönen köpek gibidir" buyurdu 36[36].

ez-Zuhrî de karısına, mehrinin bir kısmını yâhud hepsini bana hibe et diyen, sonra da çok geçmeden o kadını boşayan, bunun üzerine karısı o mehre dönen kimse hakkında: Koca eğer o kadını aldatmış ise, koca o mehri kadına geri verir. Şayet kadın mehri gönül rızâsı ile ona vermiş ve adamın işinde kadına hiçbir aldatma yoksa, bu caizdir, yânı mehrin kadına geri verilmesi vâcib olmaz, demiş ve şunu eklemiştir:

Yüce Allah şöyle buyurdu: "(Aldığınız) kadınların mehirlerini yürekten isteyerek ve Allah'ın bir atıyyesi olarak verin. Bununla beraber eğer ondan birazını gönül hoşluğu ile size bağışlamış olurlarsa, onu da içinize sindir e sindire yiyin ** («ı-Nisâ: 4) 37[37].

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalığı ağırIaşıp ızdırâbi şiddetlendiği zaman (Meymûne'nin odasında idi), benim odamda bakılıp tedâvî edilmek hususunda kadınlarından izin istedi. Kadınlar da O'na izin verdiler. Akabinde Peygamber iki kişinin arasında ayakları yerde çizgi çizerek (Meymûne'nin odasından) çıktı. Peygamber, Abbâs ile başka bir kimse arasında idi.

Bu hadîsin râvîlerinden olan Abdullah ibn Mes'ûd'ım oğlu Ubey-dullah şöyle dedi: Ben Âişe'nin söylediği bu hadîsini İbn Abbâs'a zikrettim de, İbn Abbâs bana:

— O iki kişiden Âişe'nin adım söylemediği kimdir bilir misin?

34[34] İbrâhîm iie Umer ibn Abdilazîz'in buradaki sözlerini Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir,
35[35] Peygamber'in bu izin istemesi, bu bâb içinde senedli olarak gelmiştir. Bunun başlığa uygunluğu, mü'minlerin analarının kendi hakları olan nevbet günlerini Âişe'ye hibe etmiş olmaları yönündendir.

36[36] Peygamber'in bu hadîsi de babın sonunda senedli olarak gelecektir
37[37] ez-Zuhrî'nin bu sözlerini Abdullah ibn Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da kendisinden olmak üzere rivayet etmiştir. ez-Zuhrî burada getirdiği en -Nisa: 4. âyetini ileri sürdüğü bu görüşlerine delîl yapmıştır. Âyetin bu görüşe ve başlığa uygunluğu da açıktır.

diye sordu. Ben de:

— Hayır bilmem, dedim. ; İbn Abbâs:

— O kimse Alî ibn Ebî Tâlib'dir, diye cevâb verdi 38[38].

23-.......İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Hibesinden geri dönen her kişi, kusan; sonra da kusmuğuna (yemek için) dönen köpek gibidir" buyurdu 39[39].

13- Kadının Kocası Varken, Kocasından Başkasına Hibe Yapması Ve Kendi Kadın Kölesine Hürriyet Vermesi, Kadın Bir Beyinsiz Olmadığı Takdirde Caizdir, Eğer Kadın Bîr Beyinsiz İse Hibe Yapması Ve Köle Âzâd Etmesi Caiz Olmaz Babı

(Ve) Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Allah'ın sizi başına diktiği matlarınızı beyinsizlere i vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin,

onlara güzel söyleyin " (en-Nisâ: 5) 40[40]

38[38] Bu hadîsin hibe konusu ile alâkası, Peygamber'in kadınlarının kendi haklan olan nevbet günlerini Peygamber'e hibe etmeleridir.

Buhârî bu hadîsi Taharet Kitâbı'nda da getirmişti. Mağâzî'nin sonunda, Peygamber'in hastalığı başlığında da getirecektir.

39[39] îbn Abbâs hadîsinin başlığa uygunluğu meydandadır.

Tâvûs, İkrime, Şafiî, İshâk bu hadîsi hüccet yaparak: "Hibe eden için hibe ettiği şeye dönmek caiz değildir. Şu kadar ki, babanın evlâda karşılıksız .hibe ettiği şeye dönmesi sahîhtır" demişlerdir.

Birçok sahâbî ve tabiî âlimleri ve Ebû Hanîfe de: "Hibe edilen mal, mev-cûd oldukça, hibe edilen kimse tarafından hibe edilmiş eşyanın bedeli hibe edene verilmedikçe, hibe edenin hibeden dönme hakkı vardır" demişlerdir. Bunlar Peygamber'in bu hadîsteki ağır teşbihini, hibeden dönmenin mürüvveten ve ah lâkan fenalığı meydanda olmasındandır; yoksa şer'an fenalığının zuhur derecesini beyân değildir, demişlerdir (Kastallânî).

40[40] Buhârî bu en-Nisâ: 5. âyetini başlıktaki son fıkraya delîl olarak zikretmiştir.

24-....... Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlâllah! Benim hiçbir malım yoktur, ancak bütün malım (kocam)ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın bana girdirdiği ve benim mülküm yaptığı mallar vardır. Ben bu mallardan sadaka vereyim mi? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Sadaka ver, parayı kap içine koyup saklama, sonra sana karşı da saklanır" buyurdu 41[41].

25-.......Esma (R) şöyle demiştir: Rasûlullah kendisine hitaben:

"înfâk et, malım sayıp zabtetme, sonra Allah da sana karşı ni'met-lerini sayıp zabteder. Malım kap içinde biriktirip saklama, sonra Allah da sana karşı ihsanını esirgeyip saklar" buyurmuştur 42[42].

26-....... Kurayb'e de Meymûne bintu'l-Hâris (R) haber verdi

ki, Meymûne (mâlik olduğu siyah) bir cariyeyi, Peygamber'den izin istemeden hürriyete kavuşturmuştu. Nihayet Peygamber'in Meymû-ne'ye dönüp geldiği nevbet günü olunca, Meymûne:

— Yâ Rasûlallah, hissedip bildin mi? Ben cariyemi âzâdladım, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Sen bu hürriyet verme işini hakîkaten yaptın mı?" deyince

41[41] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sadaka ver" sözündedir. Çünkü bu emir, kocası olan kadının, kocasının İzni olmaksızın sadaka yapmak hakkına sâhib olduğuna delâlet eder. Eğer "Başlık kadının hibesi, hadîsin lâfzı İse sadakadır" dersen: Ben, hibeden murâd, onun lügat ma'nâsıdır; o da sadakayı şâmil olur, derim (Aynî).

42[42] Bunun da başlığa uygunluğa bundan önceki gibidir. Bu hadîsler Zekât Kitâbı'-nın başlarında da geçmişti..

Meymûne:

— Evet (hürriyet verdim), dedi. . Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Eğer cariyeyi (Hilâl oğulları'ndan) kendi dayılarına hediye etseydin ecrin daha büyük olurdu" buyurmuştur 43[43].

Bekr ibn Mudâr da Amr'dan; o da Bukeyr'den; o da Kurayb'-den senediyle "Meymûne âzâd etti" diye söylemiştir.

27-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir sefere gitmek istediğinde kadınları arasında kur'a çekmek âdetinde idi. Kadınlarından hangisinin payı çıkarsa Rasûlullah beraberinde o kadın olarak yola çıkardı. Yine Rasûlullah, kadınlarından herbir kadının gününü ve gecesini ayırırdı. Yalnız Şevde bintu Zem'a kendi gününü ve gecesini, bununla Rasûlullah'in rızâsını aramak için, Peygamber'in zevci Âişe'ye hibe etmişti 44[44].

14- Bâb: (Hakk Kazanmakta Birden Fazla Kişi Bulunup Da Çatışma Olduğu Zaman) Hediye Vermeye Kimden Başlanacaktır?

28-....... VeBekr ibnMudâr da Amr'dan; o da Bukeyr'den; oda İbn Abbâs'm himayesinde olan Kurayb'den söyledi ki, Peygamber (S)'in zevci Meymûne, kendisine âid olan bir

43[43] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndendir: Meymûne reşide bir kadındı ve kocası Peygamber'den izin istemeksizin cariyesini âzâd etmiştir. Eğer reşîde kadının kendi malında tasarrufu geçerli olmasaydı, Peygamber bu âzâd işini iptal ederdi.

Şârih İbn Battal: *'Bu hadisten alman hüküm, cariyeyi hısımlara hibe etmek, âzâdlamaktan daha faziletli olmasıdır'' demiştir. Fakat şârih Aynî ile Kas-tallânî'ye göre, bu efdaliyet mutlak değil, hâllerin değişik olmasıyle değişik olur.. Nitekim bu hâdisede Meymûne, Benû Hilâl'den dayıları, kardeşleri ihtiyâç içinde idiler. Bu sebeble Rasûlullah bu vakıadaki hibeyi âzâdlamaya Üstün tutmuştur.

Hadîsin sonundaki mutâbaalarla Buhârî, hadîsin diğer geliş yollarını göstermiş ve hadîsteki mürsellik şübhesini gidermiştir.

44[44] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şevde gününü ve gecesini Âişe'ye hibe etti" sözün-; dedir. Çünkü başlık "Kadının kocasından başkasına hibesi"dir. İşte bu da ka-! dınm kocasından başkasına hibesidir ki, o da Âişe'dİr.

'Buhârî bu hadîsi Şehâdetler'de de getirmiştir (Aynî).

cariyeyi hürriyete kavuşturmuş, Peygamber de ona: "(Hilâl oğulları'ndan) dayılarının bâzısına ihsan etseydin ecrin daha büyük olurdu" buyurmuştur 45[45].

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben: Yâ Rasülallah! Benim iki komşum var, bunların hangisine hediye vereyim? dedim. "Kapıca sana en yakın olanına" buyurdu 46[46].

15- Bir İllet(Ve Sebeb)Den Dolayi Hediye Kabul Etmeyen Kimse Babı

Ve Umer ibnu Abdilazîz: Hediye, Rasûlulla zamanında hediye idi; bu gün ise (me'mûrlar için) bir rüşvettir, demiştir 47[47].

30-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi Peygamber'in sahâbîsi olan es-Sa'b ibn Cessâme'den işitmiştir. O şöyle haber veriyordu: Kendisi, Rasûlullah Ebvâ yâhud Veddân mevkiinde ihrâmh hâlde iken, Rasûlullah'a bir yaban eşeği hediye etmiş, fakat Rasûlullah bunu kabul etmeyip geri çevirdi. Sa'b dedi ki: Rasûlullah, benim hediyemi geri çevirdiğinden dolayı yüzümde meydana gelen değişikliği tanıyınca: "Senin hediyeni geri çevirmek bizim cihetimizden olmamıştır, velâkin bizler ihrâmıı kimseleriz" buyurmuştur 48[48]

45[45] Hadîsin başlığa uygunluğu nıa'nâsından alınır. Çünkü hadîste iki şey vardır: Kadın köleyi âzâd etmek, ve dayılarından bâzısına ihsan etmek. Peygamber'in söylediği şeyin ma'nâsı ise, Meyrnûne'nin cariyeyi, kendi dayılarından birine ihsan etmesinin daha lâyık ve ecrinin daha çok olacağıdır. Böylece hadîste başlıktaki soruya cevâb verilmiş olmaktadır (Aynî).

46[46] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hediye vermekte neseb yakınlığı ve mekânca yakınlık ağır basmaktadır.

47[47] Umer ibn Abdilazîz'in bu sözünü İbn Sa'd ile Ebû Nuaym senedli olarak rivayet etmişlerdir.

48[48] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onu geri çevirdi" sözündedir; yânî Sa'b'ın hediye getirmiş olduğu yaban eşeği hediyesini ihrâmıı bulunması sebebiyle kabul etme-mesindedir.

31-..... Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ezd kabilesinden Îbnu'l-Utbiyye -yâhud İbnu'l-Lutbiyye- denilen bir adamı zekât me'mûru ta'yîn etti. Bu adam zekât mallarını tahsil edip geldiğinde:

- (Yâ Rasûlallah!) Bu sizin zekât mahnızdır. Bu da bana hediye verilmiştir, dedi (ve kendine de bir pay ayırdı).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu adam (bir mal me'mûru olmayıp da) babasının veyâhud anasının evinde otursaydı da baksaydı, kendisine hediye verilir miydi, yoksa verilmez miydi? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, zekât me'mûrlarından herhangi bir kişi zekât malından haksız bir-şey alırsa, kıyamet gününde muhakkak o kimse o çaldığı malı boy-nunda yüklenerek getirir. Çaldığı bir deve ise inleyip bağırarak; eğer sığır ise böğürerek; koyun ise meleyerek getirir" buyurdu.

Sonra Rasûlullah elini, biz koltuk altının bozumtirak rengini görünceye kadar kaldırdı ve üç defa:

— "Yâ Allah! Emirlerini tebliğ ettim mi?" dedi 49[49].

16- Bâb: Bir Kimse Birşey Hibe Yâhud Va'd Edip De Hibe Yâhud Va'd Edilen Şey Hibe Edilen Kişiye Veyâhud Va'd Edilen Kişiye Ulaşmadan Ya Hibe Edici Yâhud Hibe Edilen Kişi, Ya Va'd Eden Yâhud Kendisine Va'd Edilen Kişilerden Birisi Ölürse, Bu Hibenin Veya Va'din Hükmü 50[50]

Abîde ibn Amr: "Eğer hediye eden kimse ölür ve hediye edilen şey, hediye eden kimseden ayrılarak hediye edilen kimseye ulaşıp teslîm alındıktan sonra o da ölürse, o

---

49[49] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Çünkü Rasûlullah, adı geçen me'-mûrunun hediye almasını kabul etmeyip reddetmiştir. Çünkü o hediye bir illetten, yânî me'mûr olmak sebebinden dolayı verilmiş bir hediye idi. Belki bu hediyeler başlıkta Umer ibn Abdüazîz'in sözünde de belirttiği gibi, vergi mükellefleri tarafından devlet me'mûrlarına, kaymlmalan maksadıyle verilen rüşvetlerdir.

50[50] Bu konuda âlimler arasında farklı görüşler olduğu için Buhârî şartın cevâbını, âdeti Üzere zikretmedi.

hediye, hediye edilen kişinin mirasçılarına âiddır. Eğer hediye, hediye eden kimseden ayrılmamış olursa, hediye eden kimsenin mirasçılarına âiddir" demiştir 51[51].

el-Hasen el-Basrî de: "Bir şey hediye edilip de bir elçi vâsıtasıyle gönderilirken elçi onu teslîm aldığı zaman, taraflardan herhangisi hediye yerine ulaşmadan vefat ederse etsin, o hediye, hediye edilen kişinin mirasçılarına âiddir" demiştir 52[52].

32-.......Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs edip: Ben Câbir (R)'den, onun şöyle dediğini işittim, dedi: Peygamber (S) hayâtta iken bana:

— "Câbir! Bahreyn'in sadaka malı gelmiş olsaydı -eliyle işaret ederek- sana şöyle şöyle üç avuç verirdim" dedi.

Fakat Peygamber ölünceye kadar Bahreyn'den mal gelmedi. Pey-gamber'in ölümü üzerine (O'nun yerine getirilen) Ebû Bekr, bir ni-dâcıya emretti de:

— Her kim ki Peygamber'in kendisine bir va'di veyâhud bir borcu varsa bize gelsin! diye i'lân ettirdi.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve:

— Peygamber (S) bana bu suretle va'd etmişti, dedim, Ebû Bekr bana üç avuç dolusu nakit verdi 53[53].

51[51] Abidenin bu sözlerini kimin mevsûlen rivayet ettiğini bilmiyorum (Kastallânî). Bu içtihada göre hediye teslîm alınmazdan evvel iki taraf ölmüş olurlarsa, hediye, hediye eden kimsenin mirasçılarının hakkı oluyor.

52[52] Hasen'in sözünü de senediyle rivayet edeni bilmedim (Kastallânî).

Hasen'İn bu görüşüne göre, hediyenin bir elçinin emânetinde gönderilmekte olması, kendisine hediye edilen kimsenin teslîm alması mâhiyetini hâiz bulunuyor ve bu suretle bundan onun mirasçıları faydalanıyor. Böyle bir elçiye teslîm edilmeyen hediyenin sahibi ölürse, bu suretle kabz (bir teslîm alma) bulunmadığı için Hasen'e göre hediye, hediye edenin mirasçılarının oluyor.

53[53] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndedir: Peygamber, Câbir'e bir şey va'd etti ve va'dini yerine getiremeden Öldü. Bundaki hüküm, eğer bunun benzeri Pey-gamber'den başkasında vâki' olursa hibe, hibe edenin mirasçılarına âid olur. Peygamber hakkında böyle yapmak lâzım olmaz. Lâkin Ebû Bekr, bunu Rasû-lullah'ın ahdine vefadaki yoluna uymak için yapmıştır... (Aynî).

17- Bâb: Hibe Edilmiş Köle Ve Hibe Edilmiş Meta' Nasıl Teslim Alınır?

Ve İbn Umer dedi ki: Biz Peygamber ile bir seferde idik. Ben babam Umer'e âid genç, çetin bir deveye binmiştim... Sonunda Peygamber o deveyi satın aldı da: "Yâ Abdallah, bu deve sevindir (onu istediğin gibi kullan)" buyurdu 54[54].

33-.......el-Mısver ibn Mahreme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) birçok kaftanlar taksîm etmişti de, bunlardan babam Mahreme'-ye birşey vermemişti. Mahreme bana:

— Ey oğulcuğum! Haydi beraber Rasûlullah'a gidelim, dedi. Babamla beraber gittim. O bana:

— Haydi eve gir, Rasûlullah'ı bana çağır, dedi.

Mısver dedi ki: Rasûlullah'ı babam için çağırdım. Rasûlullah bu elbiselerden bir elbise omuzunda olduğu hâlde babama çıktı ve:

— "Bunu senin için sakladım" buyurdu.

Mısver dedi ki: Babam kaftana (sevinçle) baktı. Rasûlullah:

— "Mahreme razı oldu mu?" buyurdu 55[55].

18- Bâb: Bir Kimse Birşey Hibe Ettiği Ve Hibe Edilen Diğer Kimse "Ben Bunu Kabul Ettim" Demediği Hâlde, O Hibeyi Teslim Aldığı Zaman (Bu Caiz Olur)

54[54] Buhârî İbn Umer'in bu hadîsini Buyu' Kitâbı'nda daha uzun bir metinle getirdi. Burada hibe edilen şeyin nasıl tesiîm edildiğini beyân için getirmiştir.

55[55] Hadîsin başlığa uygunluğu, eşyanın hibe edilen kimseye taşınması ve onun da tesiîm alması yönündendir... (Aynî).

Hadîs, hibede tesiîm almanın, hediye edilen şeyin, hediye edilen kimseye taşınması ile olduğuna açıkça delâlet etmiş ve başlıktaki soruya tam bir cevâb olmuştur. Köle ve diğer taşınan her şeyin tesiîm alınması da bunun gibi olur

34-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir adam geldi de:

— Ben helak oldum, dedi.: Rasûlullah:

— "Bu (seni helak eden) nedir?" diye sordu. O kimse:

— Ramazân gündüzünde ehlimle cinsî yaklaşmaya düştüm, dedi. Rasûlullah:

— "Âzâd edecek bir köle bulabilir misin?" dedi. O kimse:

— Hayır bulamam, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse iki ay zincirleme oruç tutmağa gücün yeter mi?" diye sordu.

O zât:

— Hayır gücüm yetmez, dedi. Rasûlullah:

— "Altmış yoksulu doyurmaya gücün yeter mi?" dedi. O zât:

— Hayır (gücüm yetmez), dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Biraz sonra Ensâr'dan bir adam Rasûlul-lah'a içi hurma dolu ve râvînin "Mıktel" dediği (15 yâhud 20 sâ' alabilen) bir zenbîl getirdi. Rasûlullah o zâta:

— "Bu hurmayı (al) götür de bunu yoksullara sadaka et!" buyurdu.

O zât:

— Bizden daha ihtiyâclıya mı vereceğim yâ Rasûlallah? Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin iki kara taşlığı arasında bizden daha ihtiyâclı bir ev halkı yoktur, dedi.

Rasûlullah (S) bu sefer ona:

— "Bu hurmayı götür de onu ailene yedir" buyurdu [56][56].

---

[56][56] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. O da şudur: Rasûlullah o kimseye hadîste zikredilen o hurmayı verdi. O zât: "Ben kabul ettim" demeden onu teslîm aldı, akabinde Rasûîullah ona: "Bunu götür de ailene yedir" buyurdu.

Buhârî'nin tercihi bunun üzerinedir, yânî hibede teslim almak kâfidir, "Ben kabul ettim" demeye ihtiyâç

19- Bâb: Bir Kimse Diğer Bir Kimse Üzerindeki Borcu Ona Hibe Ederse

Şu'be ibn Haccâc, el-Hakem'den: Bu (yânî borcun borçluya hibe edilmesi fiili) caizdir, demiştir 57[57]. Ve Hasen ibn Alî (R) de alacağı olan bir adama, üzerindeki borcu hibe etmiştir 58[58].

Peygamber (S) de: "Kimin üzerinde başka bir kimsenin bir hakkı varsa, o bu hakkı hakk sahibine ödesin yâhud da o hakk sahibinden bunu halâl ettirsin" buyurmuştur 59[59]. Câbir (R) de şöyle dedi: Babam Abdullah ibn Amr,

üzerinde borç olduğu hâlde Uhud'da öldürüldü. Peygamber (S) onun alacaklılarından, hurmalığımın mahsûlünü kabul etmelerini ve babamı borç bağından çözmelerini istedi 60[60]

35-.......Câbir ibn Abdillah (R), Ka'b ibn Mâlik'e: Babasi Abdullah ibn Amr'ın Uhud günü şehîd olarak öldürüldüğünü, alacaklıların hakklarını istemekte şiddet gösterdiklerini haber verip şöyle dedi: Bunun üzerine ben Rasûlullah'a geldim ve vaziyeti O'nunla konuştum. Akabinde Rasûlullah alacaklılara, hurmalığımın mahsûlünü kabul etmelerini ve babamı alacak bağından çözmelerini (yânî alacaklarından babamı temize çıkarmalarını) istedi. Fakat alacaklılar bu teklîfi kabulden çekindiler. Rasûlullah da

---

olmaz. Bulıârî'ye iki i'tirâz yapılmıştır: Biri hadîste kabulün ve nefyin zikri açıkça söylenmemiştir. Diğeri, bu sadaka idi, hibe değildi; bunun için kabul sözüne ihtiyâç duyulmadı (Aynî).

Bu sözü şart kılanlar da bulunduğu için, Buharı, başlıkta hükmü belirtmemiştir.

Buhârî bu hadîsi Oruç Kitâbı'nda da getirmişti. Medine'de Uhud'la Âir Dağ-ları'na "Lâbeteyn = lki kara taşlık" denilir. Ve bu iki dağ arasındaki arazîye Medîne Haremi dendiği orada îzâh edilmişti.

57[57] el-Hakem ibn Uyeyne'nin bu sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak getirmiştir.

58[58] İbn Hacer bunu senedli olarak rivayet edeni bilemedim, dedi.

59[59] Peygamber'in bu hadîsini müsedded kendi Müsned'inde Saîd el-Makburî yolundan merfû' olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bunun ma'nâsıyle bir hadîs Mezâlim'de Peygamber'e ulaştırılmış olarak geçmişti.

60[60] Buhârî bu Câbir hadîsini Buyu' ve Karz Kitâblan'nda da değişik sened ve metinlerle getirmiştir

onlara hurmalığımı vermedi ve onlar için hurma mahsûlünü de kestirmedi. Lâkin bana:

— "Yarın kuşluk vakti sana geleceğim" buyurdu.

Ertesi günü sabah olunca kuşluk vakti bana geldi, hurmalıkta dolaştı, mahsûl hakkında bereketle duâ etti. Akabinde ben hurma mahsûlünü kestim. Alacaklıların hakklarını tamamen verdim. Bize de bahçenin mahsûlünden bir bakıyye kaldı. Bundan sonra ben Rasûlullah'a geldim, O oturmuş hâldeydi. Ben kendisine bunları (yânî borçları ödeme, fazladan bir mikdârın artması, Rasûlullah'ın duası bereketinin meydana gelmesi işlerini) haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S), yakında oturmakta olan Umer'e hitaben:

"Yâ Umer! Câbir'in söylemekte olduğunu işit" buyurdu.

Umer de hemen:

Dikkat! Bunlar olur. Biz Senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bil-misızair. Vallahi Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'sün, dedi [61][61].

20- Bir Kişinin Bir Şeyi Bir Topluluğa Hibe Etmesi Babı

Esma bintu Ebî Bekr, yeğeni Kaasım ibn Muhammed'e ve İbnu Ebî Atîk'e: Ben kızkardeşim Âişe'den Gâbe mevkiinden bir malı mîrâs aldım. O mala karşılık olarak Muâviye bana yüzbin vermişti. Ben ise o malı Muâviye'ye satmadım da Kaasım ile Abdullah ibn Ebî Atîk'e hitaben: Bu mal ikinizin olsun dedim, demiştir [62][62].

---

[61][61] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Lâkin bu külfetle olur: Rasûlullah, Câbir'in babasının alacaklılarından hurmalığının mahsûlünü teslîm almalarını ve borcunun kalanından onu temize çıkarmalarını istedi. Eğer onlar bunu kabul etselerdi bu Câbir'in babasının borcu hakkında bir temize çıkarma olurdu. Bu hakikatte eğer vâki' olaydı, borcun hibesi olurdu. Hadîsin ma'nâsı budur. Bu da borçta böyle yapmanın cevazına delâlet eder. Çünkü caiz olmasaydı RasûluÜah, Câbir'in babasının alacaklılarından bunu istemezdi. Bunu iyi anla! Çünkü bu çok incedir. Sarihler bundan gaflet etmişlerdir. Bu hadîs İstikraz Ki-tâbı'nda "Borcundan az ödediği yâhud onu borçtan çözdüğü zaman bu caizdir bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

[62][62] Cemi' sözü ikide de kullanıldığı için Esmâ'nın bu fiili ile başlık arasında uygunluk bulunmuştur. Ben Esmâ'nın bu rivayetini mevsûl olarak görmedim (İbn Hacer).

36-.......Sehl ibn Sa'd(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber(S)'e içilecek bir şey getirildi. Kendisi bundan bir mikdâr içti. Sağında bir genç, solunda da yaşlılar vardı. Bu durumda Peygamber, gence: ^

— "Eğer bana izin verirsen (artan içeceği) şu yaşlılara veririm" dedi.

Genç sahâbî de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Sen'den gelen nasibimi hiçbir kimseye ıhsân etmem, dedi.

Bu söz üzerine Peygamber içecek kabını o gencin eline çabucak koydu 63[63].

21- Elle Tutulup Teslim Alınmış. Teslim Alınmamış Ve Taksim Edilmiş, Taksim Edilmemiş Olan Hibe Babı 64[64]

Peygamber (S) ve sahâbîleri Hevâzin kabilesine onlardan aldıkları ganimetleri hibe etmişlerdi; hâlbuki o ganimet henüz taksim edilmemişti 65[65]. Buhârî dedi ki: Sabit şöyle dedi: Bize Mıs'ar, Muhârib'den; o da Câbir(R)'den tahdîs etti (o şöyle demiştir): Ben mescidde Peygamberce geldim. O benden satın aldığı devenin bedelini Bilâl vâsıtasıyle bana ödedi ve bana fazla da verdi 66[66].

63[63] Hadîsin başlığa uygunluğu İbn Battâl'ın dediğidir.

Peygamber gençten nasîbini yaşlılara hibe etmesini istedi. Peygamber den olan payı şuyü'iu idi, ayrılmış değildi. İşte bu şuyû'lu hibenin sahîhlığme delalet etmiştir.

Bu hadîs, Şirb'de ve Mezâlim'de de geçmişti (Aynî)
64[64] Başlıktaki ilk iki nevi' hibenin hükmü daha Önce geçmişti. Burada son İki nev'-in hükümleri bilinecektir. Bunların da hükmü cevazdır.

65[65] Bu Hevâzin kıssası gelecek bâbda daha uzun bir metinle gelecektir. Buradaki kısım, şuyû'lu ve taksim edilmemiş ganimetin hibe edildiğini göstermektedir.

66[66] Bu rivayetin isnadı bâzı nüshalarda: Bize Sabit ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Mıs'ar, Muhârib'den... tahdîs etti şeklindedir.

Bu Câbir'in meşhur Baîr hadîsi Buyu' Kitâbı'nda "Hayvanları ve eşekleri satma bâbı"nda geçmişti. Burada ayrı bir yoldan getirmiştir.

37-.......Bize Şu'be, Muhârib'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ben Câbir ibn Abdillah (R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben bir seferde Peygamber'e bir deve sattım. Medine'ye geldiğimizde bana: "Mescide gel, iki rek'aî namaz kıl" buyurdu. (Ben namazı kıldıktan sonra) Bilâl bana alacağımı tarttı. Şu'be ibnu'l-Haccâc: Ben onun: Bilâl bana terâzîyi ağır basarak tartıverdi dediğini sanıyorum, demiştir. (Câbir dedi ki): Harre vak'ası günü (hicri 63) Şâm askerleri onu benden alıncaya kadar, Peygamber'in o fazlasından bir mikdâr şey benden hiç ayrılmamıştır [67][67].

38-.......Sehl ibn Sa'd (R)'den (şöyle demiştir): Rasülullah'a içecek bir şey getirildi. Sağ tarafında bir genç, sol tarafında da yaşlılar bulunuyordu. Rasûlullah o gence:

— "Kabda kalanı bu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?" diye sordu.

Genç hemen:

— Hayır vallahi, ben Sen'den olan nasibimi hiçbir kimseye ihsan etmem, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah o kabı gencin elinin içine hızlıca koyuverdi [68][68].

39-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın üzerinde bedevi bir kimsenin (üç yaşında) bir deve alacağı vardı. (Bedevî bu alacağını Rasûlullah'tan sert ve kaba bir şekilde isteyince) sahâbîleri onu hırpalamaya azmettiler. Fakat Rasûlullah (S):

— "Bedeviyi serbest bırakınız. Çünkü her hakk sahibinin söz söyleme hakkı vardır" buyurdu ve: "Onun için, onun devesi yaşında bir deve satın alın da onu kendisine verin" emrini verdi.

---

[67][67] Buhârî bu Câbir hadisini şuyû'lu hibenin sahîhliğine delîl olarak getirmiştir. Câ-bir'e verdiği fazla, Beytu'I-mâl'den olduğu için, diğerlerinin hisselerini de şâmil bulunması yönünden şuyû'lu hibe şeklinde kabul edilebilir.

[68][68] Bu Sehl hadîsini Buhârî, geçen bâbda "Bir kişinin bir topluluğa hibe etmesi bâ-bı"nda zikretmişti. Burada ise taksîm edilmemiş hibe başlığında zikretti. Hadîsin bu başlığa uygunluğu, içinde taksîm edilmemiş hibe bulunması yönündendir... (Aynî).

Sahâbîler:

— Biz aradık, bunun devesinden daha yaşlı ve kıymetli deveden başka deve bulamadık, dediler.

Rasûlullah:

— "O daha kıymetli deveyi satın alın ve bu kıymetli deveyi o şahsa verin. Çünkü sizin borç ödemeyi en güzel yapanınız, en hayırlınız-dandır" buyurdu 69[69].

22- Bâb: Bir Cemâat Bir Kavme Hibe Ettiği Zaman

40-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o daUrve'den tahdîs etti ki, Mervân ibnu'l-Hakem ile el-Mısver ibn Mahreme Urve'ye şöyle haber vermişlerdir: (Huneyn seferinde) Rasûlullah'a Hevâzin kabilesi temsilcileri müslümânlar olarak geldikleri ve Rasû-lullah'tan mallarım ve esirlerini geri vermesini istedikleri zaman, onlara:

— "Maiyyetimde bulunan asker sahâbîleri görüyorsunuz. Sözün bana en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki taifenin birisini tercih ediniz: Ya esirleri, ya da malları. Ben sizin gelmenizi bekleyip durmuş idim" buyurdu.

Râvî dedi ki: Peygamber (S) Tâif ten (Cı'râne'ye) döndüğü zaman, on geceden fazla onların gelmesini beklemişti. Hevâzin hey'e-tine, Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki şıkktan birisini geri vereceği belli olunca, bunlar:

— Bizler esirlerimizin geri verilmesini tercîh ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Peygamber (S) müslümânlar içinde ayağa kalktı,

Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdü, bundan sonra:

— "Amma ba'du: Şübhesiz bu Hevâzin elçileri kardeşleriniz tevbe ediciler olarak bize

69[69] Bu hadîste de başlığa uygunluk, ma'nâsından alınır. Çünkü bunda Peygamber alacak sahibine kendi devesinden daha üstün değerde bir deve verilmesini emretti. Bu borç ödemedeki o fazlalık ise taksim edilmemiştir (Keza).

gelmişlerdir. Ben de onların esirlerini kendilerine geri vermeyi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine bağlı kalmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse, bu bedeli ona biz, A Hah 'in bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsın!" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar:

— Biz Hevâzinler'in gönüllerini hoş ettik, yâ Rasûlallah, dediler. Akabinde Rasûlullah onlara:

— "Şimdi biz sizden esirini vermeye izin veren kimseleri izin vermeyenlerden ayırdedip bilemiyoruz. Haydi siz geri gidiniz de bize emrinizi işbilir arifleriniz yükseltsin!" buyurdu.

İnsanlar geri çekildiler. Kabilelerin arifleri, kabileleri halkıyle konuştular. Sonra Peygamber'e geri gelip herbiri kavminin esirleri geri vermekten hoşnûd olduklarım"ve Peygamber'e bu hususta izin verdiklerini haber verdiler. İşte Hevâzin esirleri haberinden bize ulaşan budur.

Buhârî, "Bize ulaşmış olan işte budur" sözünü kasdererek: İşte bu, ez-Zuhrî'nin sözünün sonudur, demiştir 70[70].

23- Yanında Oturan Arkadaşları Varken Kendisine Bir Hediye Verilen Kimse, O Hediyeye Meclis Arkadaşlarından Daha Haklıdır Babı

Ve İbn Abbâs'tan: Meclis arkadaşları o hediyede kendisine ortaklardır hükmü zikrolunuyor. Bu, İbn

Abbâs'tan sahîh olmadı 71[71]

70[70] Hadîsin başlığın aslına delâleti ciheti açıktır. Çünkü ganimet alanlar bir cemâattir ve onlar ganimetin bir kısmını, ganîmeti aldıkları topluluğa vermişlerdir. Bu topluluk da Hevâzin kavmidir... (İbn Hacer).

71[71] Buhârî açtığı başlığa aykırı hüküm taşıyan bu rivayetin sahîh olmadığını bildirmiş oluyor.

41-.......BizeŞu'be, Seleme ibn Kütleyi'den; o daEbû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber'den olmak üzere haber verdi ki: Peygamber (S) bir bedevîden genç bir deve almıştı. Sonra onun sahibi Peygamber'e geldi, O'ndan borcunu ödemesini istiyordu. Peygamber (S): "Hakk sahibinin söz hakkı vardır" buyurdu. Sonra o zâta kendi devesinden daha faziletlisi ile borcunu ödedi ve: "En faziletliniz, borç ödeme yönünden en güzel olanınızdır" buyurdu 72[72].

42-....... İbn Umer (R) bir seferde Peygamber'in beraberinde bulunmuş. Kendisi, babası Umer'e âid sert ve genç bir erkek devesi üzerinde imiş. Hayvan tizlenerek Peygamber'in önüne geçiyor, babası da:

— Yâ Abdallah! Peygamber'in önüne hiç kimse geçmez, diyormuş.

Bunun üzerine Peygamber (S) Umer'e:

— "Bu çetin deveyi bana sat!" buyurdu. Umer de:

— O senindir, dedi.

Böylece Peygamber o deveyi satın aldı. Sonra:

— "Bu deve senindir yâ Abdallah, ne istersen yap" buyurdu 73[73].

72[72] Hadîs yakında da geçmişti. Başlığa uygunluğu el-Kirmânî'nin dediğine göre, hakkının üzerinde olan ziyâde bir hibe İdi.

73[73] Hadîsle başlık arasındaki münâsebet ciheti İbn Hacer'in Fetfıu'l-BârVde dediği şey olduğu görülüyor: Buhârî burada şuyû'lu olanı şuyû'lu olmayana; çok olanı az olana katmak istemiştir. îbn Battal da: İbn Umer'e hibesi İnsanların beraberinde olmuş, fakat onlardan hiçbiri onda bir ortaklığa hakk kazanmamıştır. işte benim onlar için gördüğüm münâsebet ciheti budur. Allah en bilendir, iyi düşünülsün! demiştir (Kastallânî).

24- Bâb: Bir Kimse Diğer Birine Bir Deve .Hibe Ettiği Zaman, Hibe Edilen Kimse O Deveye Biner Hâlde Olsa, Bu Hibe Caizdir

43-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Biz bir seferde Peygamber(S)'in beraberinde idik. Ben (babama âid) genç ve sert bir erkek deve üzerine binmiştim. Peygamber, Umer'e:

— "Bu deveyi bana sat" buyurdu.

Böylece Peygamber o deveyi satın aldı. Akabinde Peygamber:

— "Yâ Abdallah, bu deve senindir" buyurdu 74[74].

25- Giyilmesi Mekruh Olan Şeyi Hediye Etmek Babı

44-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l- Hattâb bir kerresinde Mescid'in kapısının yanında (Utârid ibn Hâcib'e âid) satılık ipekli hülle gördü de:

— Yâ Rasûlallah! Bunu alsanız da cumua günleri ve yanınıza elçi hey'etlerini kabul ettiğiniz zamanlarda giyseniz, dedi.

Rasûlullah:

— "Bunu ancak âhirette nasibi olmayanlar giyer" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a bunun gibi ipekli kumaştan yapılmış elbiseler

gelmişti. Rasûlullah bunlardan bir takımı Umer'e verdi. Bunun üzerine Umer:

— Bunu bana giydiriyor musun? Hâlbuki Utarid'in hüllesi hakkında söylediğini söylemiştin? diye açıklama istedi.

Rasûlullah:

74[74] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Peygamber mülkiyet boşaltmasını nakil menziline indirdi, böylece hibe sahîh oldu.

— "Bunu ben sana kendin giyesin diye vermedim" buyurdu. Umer de bu ipek elbiseyi alıp Mekke'de bulunan müşrik kardeşine verdi 75[75].

45-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S), kızı Fâtima'nm evine gelmişti de, Fâtıma'mn yanına girmemişti. Sonra Alî geldi (Fâtıma'yı kederli gördü). Fâtıma da ona olanı anlattı. Alî de bunu Peygamber'e zikretti. Peygamber:

— "Hakîkaten (ben geldim), Fâtıma'mn kapısında çeşit çeşit renklerle nakışlı bir perde gördüm" dedi ve devamla: "Benimle (bu süslü) dünyâ arasında ne münâsebet var!" buyurdu.

Akabinde Alî, Fâtıma'ya gidip bunları ona söyledi. Fâtıma da:

— Rasûlullah bu perde hakkında bana istediği şeyi emretsin, dedi. (Fâtıma'nm bu sözü Rasûlullah'a ulaşınca):

— "Fâtıma bu perdeyi muhtâc bir aile sahibi olan Fulân'a gönderir'' buyurdu 76[76].

46-.......Alî ibn EbîTâlib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana "Sıyerâ" (denilen ipekli) bir elbise hediye etti. Ben de onu giydim. Fakat ben Peygamber'in yüzünde öfke gördüm. Bunun üzerine ben de onu kadınlarım arasında yardım (da onlara verdim) 77[77].

26- Müşriklerden Hediye Kabul Edilmesi Babı

75[75] Bu hadîsten giyilmesi mekruh, hattâ haram olan elbiseyi hibe etmenin caiz olduğu hükmü alınmıştır. Hediye alan onu ya satar, ya başkasına hediye eder, yâhud kadınlara halâl olduğundan, kadınlara verir.

76[76] Bu hadîs dahî kullanılması mekruh olan bir şeyi hediye etmenin caiz olduğuna delâlet etmiştir.

77[77] Sıyerâ; bir nevi' alaca kumaştır ki, yol yol san kalemli ve çubuklu olur; dokumasında bol ipek karışmış bulunur (Kaamûs Ter.). îşte bunun ipeği bol olduğu için Peygamber, Alî'nin onu giymesine öfkelenmiştir. Başlığa uygunluğu da bu öfkelenmedir; öfkelenmesi mekruh olduğu içindir. İpeği az olan kumaşın kullanılması ise caiz oluyor.

47- Ve Ebû Hureyre söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İbrahim Peygamber, Sâre ile hicret etti de içinde bir hükümdar yâhud bir cebbar bulunan bir memlekete girdi... (Sonunda o zâlim hükümdar, adamlarına: Bu kadım İbrahim'e geri verin ve) Hâcer'i de Sâre'ye verin, dedi"78[78]

Ve yine Peygamber(S)'e, içinde zehir bulunan bir koyun hediye edilmiştir 79[79]

Ve Ebû Humeyd şöyle dedi: Eyle Meliki (Yuhannâ), Pey-gamber(S)'e beyaz bir katır hediye etti ve bir de kaftan giydirdi. Peygamber de ona deniz kenarındaki beldeleri halkı için bir emân-nâme yazıp verdi 80[80].

48-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir defasında Peygamber(S)'e sündüsten dikilmiş bir cübbe hediye edildi. Hâlbuki Peygamber ipekli kullanmaktan nehyederdi. Bu sebeble sahâbîler, Peygamber'in bunu kabul etmesinden hayret ettiler. Peygamber (bu hayreti gidermek için):

— "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri bu ipekli kumaştan çok daha güzeldir" buyurdu.

Ve Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde ibnu Diâme'den; o da Enes'ten söyledi ki: Dumete'l-Cendel Meliki Ukeydir, bunu Peygamber(S)'e hediye vermiştir 81[81].

49-.......Enes ibn Mâlîk(R)'ten demiştir: (Hayber'de) bir Yahûdî kadını, zehirleyerek kızartılmış bir koyunu Peygamber'e getirdi. Peygamber bu koyunun etinden yedi (ve

---

78[78] Bu, Ehâdîsu'I-Enbiyâ'da gelecek olan hadîsin bir parçasıdır. Burada başlığa delîl yapılan yeri, kâfir olan Mısır Meliki'nİn hediyesi olan Hâcer'i, Sâre'nin kabul etmesi, sonra da bunu İbrahim'e hediye eylemesidir. Buhârî bunun bir rivayetini Buyu' Kitâbı'nda da getirmişti.

79[79] Bu da bu bâbda senedli olarak gelecek olan hadîsin bir parçasıdır. Bunun başlığa uygunluğu, Hayber'de bir Yahûdî karısının hediye ettiği bu zehirli koyunu Peygamber'in kabul etmiş olmasıdır.

80[80] Peygamber'in bu yazısının metni Zekât Kitâbı'nda geçti. Buradaki kısmın başlığa delîlliği ise gizli değildir.

81[81] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Çünkü bunda müşrikten hediye kabul edilişi vardır. Zîrâ hediye eden Dumetu'l-Cendel Meliki Ukeydir'dir ve o, o zaman bir Hrıstiyan müşriktir.

zehirli olduğunu haber verdi). Akabinde bu hıyaneti yapan kadın getirildi (ve sebebi soruldu. Kadın suçunu i'tirâf etti). Sahâbîler tarafından:

— Bu kadını öldürelim mi? diye soruldu.

Peygamber:

— "Hayır öldürmeyin" buyurdu.

Enes ibn Mâlik: Bu bir lokma zehirli etin te'sîrini, Rasûlullah'ın küçük dilinde tanır dururdum, demiştir 82[82].

50-....... Abdurrahmân ibnu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) Peygamber'in maiyyetinde yüz otuz kişi idik. Peygamber (S):

— "Sizden birinizin yanında yiyecek birşey var mıdır?" diye sordu.

O sırada bir kimsenin yanında bir sâ' ölçeği yâhud buna benzer bir kap erzak bulundu. Bu yoğurulup hamur yapıldı. Sonra başı açık, perişan, uzun boylu bir müşrik kişi koyun sürüsünü sürerek çıkagel-di. Peygamber ona:

— "Koyunları satar mısın, yoksa atıyye veya hibe olarak mı getirdin?9' diye sordu.

O çoban:

— Hayır hibe değildir, fakat satılıktır, dedi.

Peygamber ondan bir koyun satın aldı. Koyun kesildi. Peygamber (evvelâ) o koyunun karaciğerinin pişirilmesini emretti.

(Râvî Abdurrahmân dedi ki): Allah'a yeminle söylüyorum, birlikteki yüz otuz kişi içinde hiçbirisi eksik kalmadı, ille Peygarnber bu hayvanın ciğerinden bir parça kesip orada hâzır bulunuyorsa hemen verdi, dışarıda bulunanların hisselerini de onlar için sakladı.

82[82] Bunun da başlığa uygunluğu, Peygamber'in bu Yahûdî karısının hediyesini kabul edip ondan yemesi yönündendir.

Bu zehirli etten Bişr ibn Berâ da yemiş ve bu yüzden o Ölünce kadın da kısas olarak Öldürülmüştür. Bu Yahûdî karısının adının Zeyneb olduğu diğer rivayetlerde gelmiştir.

Sonra koyunun eti (pişince) Peygamber onu iki kap içine koydu. Bu iki kaptan sefer hey'etimizin hepsi yediler. Hepimiz doyduk. İki kap yemek yine arttı da, bu artığı deveye yükledik.

Râvî (hadîsin ifâdesine sadâkatin mes'ûliyetinden dolayı): Yâhud Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in dediği söz gibi, demiştir 83[83].

27- Müslümânın Müşriklere Hediye Vermesi(Nin Cevazı) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Sizinle dîn hususunda muharebe etmemiş ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik, onlara adalet (ile muamele) etmenizden Allah sizi men' etmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever" 84[84]

51-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, bir adamın üzerinde satılmakta olan bir hülle (yânı bir takım elbise) gördü de Peygamber'e:

— Bu hülleyi satın al da cumua günleri ve elçilik hey'etleri geldiği zamanlarda giy, dedi.

Peygamber (S):

— "Bunu ancak âhirette nasibi olmayanlar giyer" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a bunlardan birçok hülleler getirildi. Rasûlullah bunlardan bir hülle de Umer'e gönderdi.

83[83] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in müşrik çobana "Koyunların satılık mı yoksa atıyye mi?" diye sormasmdadır. Atıyye ise hediye ve hibe ma'nâsına da kullanılır. Bu hadîste müşrikin hediyesinin kabulünün cevazına delâlet vardır. Eğer bu caiz olmasaydı Peygamber "Yâhud atıyye midir?" demezdi (Aynî).

84[84] Âyetin başlığa delîlliği apaçıktır. Ma'nânm iyice belirmesi için bundan sonraki âyeti de meâlen getirelim:

Allah sizi ancak sizinle dîn muharebesi yapmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza arka çıkmış olanlara dostluk etmenizden men' eder. Kim onlan dost edinirse, işte bunlar zâlimlerin tâ kendileridir" (el-Mümtehıne: 9).

"Bu iki âyet müslümânlara dostunu, düşmanını esas vasıflanyle tanıtan ve milletler arası hukuk ve münâsebetini ta'yîn eden en mühim iki esâs düstûrdur. Mü'minlerin harb ve sulh hâlinde kâfirlere karşı ta'kîb edecekleri siyâset yolu bu âyetlerde tam açıklıkla gösterilip öğretilmiştir" (Kâmil Mîrâs).

Bunun Ü2erine Umer:

— Sen bu hülle hakkında vaktiyle söylediklerini söylediğin hâlde, ben bu hülleyi nasıl giyerim? dedi.

Rasûlullah:

— "Ben bunu sana giyesin diye vermedim. Sen bunu satarsın yâhud da (lâyık olacak) birine giydirirsin" buyurdu.

Bunun üzerine Umer o hülleyi Mekke halkından henüz İslâm'a girmemiş olan bir kardeşine hediye gönderdi 85[85].

52-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında müşrike olan annem bana (birtakım hediyelerle) gelmişti. Ben Rasûlullah'tan fetva istedim de:

— Annem bana sokulmak ve karşılık görmek istiyor. Anneme

ilgi ve iltifat edebilir miyim? dedim.

Rasûlullah:

— "Evet, annene ilgi ve iltifat eyle!" buyurdu 86[86].

28- Bâb: Hiçbir Kimseye Daha Önce Verdiği Hibesine Ve Yaptığı. Sadakasına Dönmesi Halâl Olmaz

53- İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hibesine dönen kimse, kusmuğuna dönen gibidir" buyurdu.

85[85] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Hadîs müslümâmn müşrik olan yakınına hediye vermesinin cevazına delâlet etmiştir.

86[86] Bu Esma hadîsinin de başlığa uygunluğu gizli değildir.

54-.......(Başka senedden olmak üzere) İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şu kötülük meseli biz müslü-mânlar için değildir (yânî bu kötülük sıfatı bizlere yakışmaz): Yaptığı hibeye dönen kişi, kusmuğuna dönen köpek gibidir" 87[87].

55-.......Eşlem şöyle demiştir: BenUmer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Bir kimseyi Allah yolunda savaşsın diye bir ata bindirmiştim. Atın yanında olan o zât, ata iyi bakmadı ve onu zayıflattı. Ben de zât bu atı ucuza satar diye düşünerek, onu o adamdan satın almayı istedim. Ve hibe ettiğim bu atı tekrar satm alabilir miyim diye Peygamber'e sordum. Peygamber (S): "Eğer o adam bu atı sana bir tek dirhem karşılığında verse de, artık sen o atı satın alma. Çünkü sadakasına dönen kimse, kusmuğuna dönen köpek gibidir" buyurdu 88[88]

29- Bâb 89[89]

56-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Ubeydillah ibn Ebî Muleyke şöyle haber verdi: İbnu Cud'ân'ın himayesinde olan Suheyb'in oğullan, iki ev ile bir odanın kendilerine âid olduğunu, Rasülullah'ın bunları babalan Suheyb'e hediye ver-diğini iddia ettiler. O sırada Medine Vâlîsi olan Mervân:

— Bu husus üzerine sizler için kim şâhidlik yapar? dedi. Çocuklar:

87[87] Bu hadîsler başlığa açıklıkla delâlet etmişlerdir. Peygamber bu ikinci rivayette hibesinden dönen kimsenin, bu dönek sıfatı ve hâlinin, hayvanların en değersizinin en kötü haliyle bir benzerlikte olduğunu ve bu kötü sıfatla müslümânlann sıfatlanmalarının yakışık almayacağını belirtmiş oluyor.

88[88] Umer'in bu hadîsi de sadakadan dönmenin halâl olmayacağına açıkça delâlet etmektedir. Ancak bu hususta bâzı tafsilât da vardır.

89[89] Bu, unvansız bir bâbdır. Eğer beraberinde birşey takdir edilirse i'râblanmış olur; birşey takdir edilmezse i'râbh olmaz. Çünkü i'râb ancak iki veya daha fazla müf-redleri bağlama ve terkîb ile olur. Bu bâb, kendinden önce geçen bâbdan bir fasıl gibidir. Çünkü "kitâb", "bâb"lan, "bâb"lar da "fasıP'Ian toplar (Aynî).

— Abdullah ibn Umer şâhidlik eder, dediler.

Bunun üzerine Mervân, İbnu Umer'i çağırdı. İbn Umer de:

— Rasûlullah (S) Suheyb'e iki ev ve bir hücreyi muhakkak vermiştir, diye şâhidlik yaptı.

Mervân da İbnu Umer'in bu şehâdeti ile Suheyb'in çocukları lehine hükmetti 90[90].

(Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle) 91[91]

30- Umrâ Ve Rukbâ Hakkında Söylenen Hükümler Babı 92[92]

Bir kimsenin bir başkası lehine "Ömrü oldukça bu evi ona bağışladım" yâhud "Ben sağ oldukça bu evi ona

bağışladım" demesi umrâ'dır. (Bu, "Ben evi ömrü müddetince ona mülk yaptım" demektir ki, bu da hibe olur.) 93[93].

90[90] Hadîs, Peygamber'in hibesinin subûtuna delâlet etmektedir.

Şârİh îbn Battal: Mervân, yalnız İbn Umer'in şâhidliği ile nasıl hükmetmiştir? diye bir soru getirmiş, sonra da buna şöyle cevâb vermiştir: Mervân, İbn Umer'in şâhidliği, bir de talibin yemini ile hükmetmiştir. Yemîn ve şâhidle hüküm vermek, sünnette gelmiştir (Aynî).

91[91] el'Câmi'u's-Sahîh'in el-Asîlî ve Kerîme nüshalarında bâbdan önce "Besmele" vardır. Yûnînî'deki Ebû Zerr nüshasında yoktur fİbn Hacer).

92[92] el-Umrây büşrâ vezninde, bir adam bir malı bir kimseye kendisinin yâhud o kimsenin hayâtına ta'lîkle tefviz ve temiîk ve i'tâ eylemeye denir ki, İsimdir. Meselâ ömrüm oldukça yâhud ömrün oldukça bu hâne senindir, ölümden sonra benimdir diye temiîk eylemek gibi.. Şârİh der ki Umrâ ve Rukbâ Câhiliyet muamelelerinden idi...

Rivayetler bunun üzerine birbirini kuvvetlendirmiştir. Fakîhler bu hususta ayrı ayrı görüştedirler. Kimi hadîsin zahiriyle ame! ediyor ve umrâyı temiîk yapıyor, kimi de umrâyı ariyet gibi kılıyor ve hadîsi te'vîl ediyor (Kaamûs Ter,).

Bu iki kelime ruc'â vezninde masdardır. Umrâ, ömr'den; Rukbâ da, ru-kûb ve murâkaba'dan alınmıştır. Lügat imamlarından Ebû Ubeyd: Umrâ, bir kimsenin öbür kimseye: "Ömrün oldukça bu evimi sana bağışladım", yâhud: "Ben sağ oldukça bu evimi sana bağışladım" deyip hibe etmesidir. Ve hibe eden böyle deyip evi hibe edilene teslîm edince, ev onun olur, demiştir.

Bu suretle Umrâ ta'bîri, ömrüm oldukça veyâhud ömrün oldukça diyerek, ömürlerine nisbet edilmesinden dolayı umrâ denilmiş oluyor. Rukbâ ta'bîri de, her İki tarafın birbirlerinin ölümlerini gözetici olmalarından dolayı olmuş oluyor. Bunların kısımları ve ayrı ayrı hükümleri vardır.. (Aynî),

93[93] Buhârî bununla ümranın tefsirine işaret etmiştir.

"İsta'marakum fîhâ", "Sizleri îmâr ediciler kıldı" demektir 94[94].

57-.......Câbir (R): Peygamber (S) umrâ(nın sahîhliği) ile ve umrâ'nın hibe edilen kimseye âid olacağı ile hükmetti, demiştir 95[95].

58-....... Bize Katâde ibn Diâme tahdîs edip şöyle dedi: Bana en-Nadr ibnu Enes, Beşîr ibn Nehîk'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Umrâ caizdir" buyurmuştur (yânî muammer için ve ondan sonra veresesi için geçerlidir).

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Bana Câbir, Peygamber(S)'den bu Ebû tîureyre hadîsinin benzerini tahdîs etti, demiştir 96[96].

94[94] Bu da Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'I-Kur'ân'dakî tefsiridir. Başkaları "ista'marakum", "Ömürlerinizi uzattı ve bu evin imareti hususunda sizlere izin verdi..." demektir, dediler.

95[95] Hadîsin başlığa uygunluğu "Umrâ hakkında denilen şey" sözündedir. İşte Câ-bir'in rivayet ettiği bu hadîs, umrâ hakkında söylenmiş bir sözdür. Bu hadîsi Müslim Farâiz'de; Ebû Dâvûd Buyû'da, Tirmizî İle İbn Mâce Ahkâm'da; Ne-sâî de Umrâ'da getirmişlerdir.

96[96] Bu Ebû Hureyre hadîsi de Câbir hadîsi gibidir. Fakat biri Peygamber'in fiilini, biri de sözünü rivayet etmiştir.

Buradaki Atâ'nm hadîsi ta'lîk suretinde verilmiş İse de, aslında bu da Ka--^tâde'den mevsûldür; muallak değildir.

Umrâ'nm üç hâli vardır: Birincisi: "Şu evimi sana veriyorum; Ölümündemirasçılarına âiddir" diye bağışlamaktır. Bu bir hibedir; bütün âlimlere göre - sahihtir; bunda ihtilâf yoktur...

İkincisi, mirasçılara âid olacağı zikredilmeyerek: "Bu evimi ömrüm oldukça sana verdim" demektir. Bunun sahîhliğinde iki görüş vardır.

Üçüncüsü: "ömrüm oldukça bu ev senindir; öldüğüm zaman benim mirasçılarıma dönecektir" demektir. Bu yolda hibe de sahîhtir... (Kastallânî).

"Rasûlullah'ın sahâbîlerinden ve başkalarından bâzı âlimlere göre Rukbâ Umrâ gibi caizdir. İbn Hanbel ve İshâk ibn Râhûye'nin ictihâdlan da böyledir. Küfe fakîhlerinden ve başkalarından bâzı âlimler de Rukbâ ile Umrâ arasını ayırarak, Umrâ'yı câîz gördükleri hâlde, Rukbâ caiz değildir demişlerdir" (Tirmizî).

"Umrâ Ebû Hanîfe, Muhammed, Mâlik İndinde bâtıldır. Ebû Yûsuf, Şafiî ve Ahmed cevazına kaail olmuşlardır. Buhârî Sahîh'mde bu bâbda Umrâ ve Rukbâ başlığını verdiği hâlde, zikrettiği iki hadîs de Umrâ'ya. ve Umrâ'nm cevazına dâirdir. Rukbâ'ya dâir hiçbir haber rivayet etmemiştir. Bu da Ebû Hanî-fe'nin Rukbâ'mn bâtıllığı hakkındaki içtihadını te'yîd eder" (Hidâye sahibi)

31- İnsanlardan İğreti At Alan Kimse Babı

59-.......Enes (R) şöyle diyordu: Bir kerresinde Medine içinde bir düşman baskını korkusu olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (S) -üvey babam- Ebû Talha'dan el-Mendüb denilen atını iğreti aldı ve ona binerek Medine'den ayrıldı. Dönüp geldiği zaman: "Korkulacak birşey görmedik. Muhakkak olarak bulduğumuz şey Mendûb'-un su gibi akmastdır" buyurdu [97][97].

32- Zifaf Sırasında Gelin Veyâhud Güvey İçin Elbise İstiare Etme(Nin Cevazı) Babı

60-.......Bana babam Eymen el-Habeşî tahdîs edip şöyle dedi:

Ben bir kerresinde Âişe'nin yanına girdim. O sırada Âişe'nin üzerinde kalın Yemen bezinden yapılmış, beş dirhem kıymetinde bir elbise bulunuyordu. Âişe (darlık zamanlarını anarak):

— Ey Eymen, gözünü cariyeme doğru kaldır da bak! O (benim üzerimdeki elbiseyi şimdi) ev içinde giymekten arlanır. Hâlbuki Ra-sûlullah zamanında benim bu nevi'den bir elbisem vardı. Medine'de zifaf için süslenen her kadın onu ariyet almak üzere muhakkak bana haber gönderirdi, demiştir [98][98].

---

[97][97] Hadîsin son kısmının "Muhakkak biz Mendûb'u bir deniz bulduk" şeklinde tercemesi aslına daha uygundur, fakat ma'nâ birincisidir.

Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu bâb ile ariyetin hükmüne geçilmiş oluyor. Enes'in bu hadîsi Cihâd'da da gelecektir.

[98][98] Âişe'nin bu hadîsi, gelin veya güveyi için elbise ariyet alınmasının veya kiralanmasının caiz ve eskiden beri bilinmiş birşey olduğuna delildir.

Bu hadîs aynı zamanda Âişe'nin zühdî hayâtının sâde ve mütevazı bir safhasını da Öğretmektedir.

33- Menîhanın Fazileti Babı [99][99]

61........ Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S):

"(Atıyye ve hediye için) sütü bol olan deve ve yine böyle bol sütlü koyun ne güzel menıha ve hediyedir. Bu hayvanlardan her biri bir kap sabahleyin, bir kap akşamleyin süt getirir" buyurdu [100][100].

Bize Abdullah ibnu Yûsuf ve İsmail ibn Ebî Uveys, Mâlikten tahdîs etti. Mâlik'in bu rivayetinde Peygamber'in: "(Böyle sağımlı hayvan hediyesi) ne güzel sadakadır" buyurduğu gelmiştir [101][101].

62-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Muhacirler Mekke'den Medine'ye geldikleri zaman ellerinde hiçbir şeyleri yoktu. Ensâr ise Medine'de arazî ve akar sahibi idi. Ensâr, her sene mallarının yarı mahsûlünü kendilerine vermek ve Ensâr'ın yerine bağ ve bahçe işlerini muhacirler yapmak şartıyle mallarını muhacirlere ortağa verdiler.

(Râvî) Enes'in anası, Ümmü Suleym -ki aynı zamanda Abdullah ibn Ebî Talha'nın da anasıdır- Enes'in anası Ümmü Suleym de Rasûlullah'a birkaç hurma ağacı hediye etmişti. Peygamber (S) de hurma ağaçlarını (mahsûllerinden faydalanmak üzere) Usâme ibn Zeyd'in anası olan cariyesi Ümmü Eymen Bereke'ye vermişti.

İbn Şihâb dedi ki: Enes ibn Mâlik bana şöyle haber verdi: Peygamber (S) Hayber ahâlisi

---

[99][99] el-Menhu, men' vezninde üçüncü ve ikinci bâblardan, vermek ma'nâsma mas-dardır. Bir adam davarının yün, yapağı, süt ve yavru makûlesi menfaatlerini bir başka adama faydalanması için âriye cihetiyle ta'yîn ve tefvîz eylemek ma'nâsınadır.

el-Minha ve'l-Menîha, bundan isimlerdir ki, böyle verilen hayvan hediyesidir (Kaamûs Ter.).

Menîhatu'l-Leben, kişinin bir deveyi veya koyunu, sütünden istifâde edilmek üzere başkasına vermesi, onun da sağdıktan sonra geri vermesidir (İbn Esîr,en-Nihâye).

[100][100] Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in bunu medhetmesidir. Peygamber'in med-hettiği şeyle amelde muhakkak fazîlet vardır.

Menîha aslında hibe ve atıyye demek olduğu için, Buhârî, menîîıa hadîslerini Hibe Kitâbı'nın sonuna koymuştur.

[101][101] Bu rivayette "Menîha ne güzel sadakadır" şeklinde geldiği için, menîhanın aynı zamanda en iyi bir sadaka olduğu da bildirilmiş oluyor.

ile muharebeden ayrılıp da Medîne'ye döndüğü zaman, Muhacirler, meyvelerinden istifâde ettikleri Ensâr'ın ariyet verdikleri menîhalarım Ensâr'a geri verdiler. Peygamber de Enes'in anasına, onun vaktiyle verdiği hurma ağaçlarını geri verdi.

Rasûlullah, Ümmü Eymen'e de o ariyet hurma ağaçları yerine kendi bustânından bir kısmını verdi.

Ve Ahmed ibnu Şebîb dedi ki: Bize babam Şebîb, Yûnus'tan bu hadîsi sened ve metin olarak aynen haber verdi. Yalnız "Onların yerine malının hâlisinden" verdi, dedi 102[102].

63-....... Bize el-Evzâî, Hassan ibn Atıyye'den; o daEbûKebşe es-Selûlî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Amr (R)'dan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kırk haslet vardır ki, bunların en yükseği sağımlı keçi menîhası, yânı hediyesidir. Hayırseverlerden bir kişi bu kırk hasletten birisini onun sevabını umarak ve va'd olunan ecrini tasdik ederek işlerse, muhakkak Allah bu haslet sahibini, bu hasenesi sebebiyle cennete girdirir" 103[103]

Hadîsin râvîsi Hassan ibn Atıyye şöyle demiştir: Biz hadîsteki sağım keçisinden başka, selâmı karşılamak, aksirana duâ, yol üzerindeki ezâ veren şeyi giderme ve (hadîslerde gelen) bunların benzeri haseneleri saydık, onbeş haslet ve haseneye ulaşmaya muktedir olamadık 104[104].

102[102] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Bu hadîste anılan analar Ümmü Enes, Ümmü Suleym ve Ümmü Abdillah İbn Ebî Talha, bir kadının üç künyesidir. İsmi Sehle yâhud Muleyke'dir. En-sâr'dan ve Neccâr oğullan'ndan olan Sehle, Medîne'de ilk müslümân olan kadınlardandır. Sahâbiyye olan Ümmü Harâm'm kardeşidir, ilk defa Mâlik ile evlenmişti. Enes bundan olmuştur. Sehle kavmiyle müslümân olduğu için kocası Mâlik buna kızmış, Sânı tarafına gitmiş ve orada küfürle ölmüştür. Mâlik'in ölümünden sonra Sehle Ebû Talha ile evlenmiş, ondan da Abdullah olmuştur...

103[103] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu kırk hasletin en yükseği sağımlı keçi menîhasıdır" sözündedir.

104[104] Hassan ibn Atıyye'nin bu sözü hakkında İbn Battal şöyle demiştir: ''Rasûlul-lah'ın kırk hayrı saymaması, herhalde terkinde zikrinden daha yararlı bir gaye bulunmasından olabilir, bunu da Allah bilir. Bu kırk hasleti sayıp ta'yîn etmek, bunlardan başka hayrat ve hasenattan yüz çevirilir endîşesinden ileri gelmiş olabilir. Maamâfîh İbn Atiyye'nİn arayıp tarayıp onbeşi doldurmaması, başkalarının bunları arayıp bulmasına mâni' değildir. Nitekim çağdaşımız bâzı âlimler aramış da cennete girmeye vesile olan hasenenin kırktan fazla olduğunu bulmuşlardır" (Aynî'den toplanarak).

64- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir ibn Ab-dillah(R)'tan tahdîs etti. o şöyle demiştir: Bizden bir takım adamların fazla arazîleri vardı. Onlar: Biz bu arazîleri üçte bir, dörtte bir ve yarı karşılığında icara verelim, dediler. Bunun üzerine Peygamber (S): "Kimin toprağı, tarlası varsa onu kendisi eksin yâhud (ekmekten âciz olursa) onu mü'min kardeşine (âriyeten) versin. Bunu yapmazsa tarlasını (boş) tutsun" buyurdu 105[105].

Ve Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bir çöl Arab'ı Peygamber'e geldi de, O'na hicretten sordu (Medîne'ye hicret edeyim mi? dedi). Peygamber (S):

— "Sakın ha, hicrete kalkışma. Çünkü hicret çok çetin bir iştir. Senin deve nev'inden hayvanların var mı?" buyurdu.

O zât:

— Evet vardır, dedi. Peygamber:

— "Sen onların zekâtını veriyor musun?" buyurdu. O zât:

— Evet veriyorum, dedi. Peygamber:

— "Sen onlardan herhangi birini menîha olarak veriyor musun?"

diye sordu. O zât:

— Evet veriyorum, dedi. Peygamber:

— "Sen onları sulamağa getirdiğin gün sütlerinden sağıp oradaki insanlara içiriyor musun?" diye sordu.

O zât:

— Evet, diye cevâb verdi. Peygamber (S):

— "Öyle ise sen denizlerin ötesinde de çalış. Çünkü Allah senin amelinden hiçbir şeyi

---

105[105] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kardeşine menîha olarak versin" sözündedir. Hadîsin bu kısmı Muzâraa Kitâbı'nda da geçmişti.

eksik bırakmaz" buyurdu[106][106].

65-.......Tâvûs ibn Keysân şöyle demiştir: Bana bunu onların en âlim olanı, yânî İbn Abbâs (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) ekinleri hareket etmekte olan bir tarlaya çıktı da:

— "Bu arazî kimindir?" diye sordu. Ordakiler:

— Bu tarlayı Fulân kimse kira ile tuttu, dediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Dikkat edin! Eğer o mal sahibi bu kiracıya o tarlayı minha yoluyla verseydi, kendisi için bu arazî karşılığında belli bir ücret almasından daha hayırlı olurdu" buyurdu [107][107].

34-Bâb: Bir Adam Diğerine Jnsanlarîn Örf Yapageldikleri Ta'bîr Üzere "Şu Cariyeyi Sana Hizmetçi Olarak Verdim" Dediğinde, Bu Caiz Olmuştur (Yânî Bu İhdâm, Hibe Ve Ariyet Verme Demektir)

İnsanların bâzısı (yânî Ebû Hanîfe): Bu söylenen sıfat âriyedir, dedi. İnsan: Sana şu elbiseyi giydirdim dediği

zaman ise, bu hibedir [108][108].

66-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İbrahim Peygamber (eşi) Sâre ile sefere çıkmıştı.... Sonunda

---

[106][106] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin bu kısmı Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

[107][107] Hadîsin başlığa uygunluğu son cümlesindedir. Çünkü bu söz menîhanın daha faziletli olduğuna delâlet etmektedir. Bu hadîs de Ekincilik Kitâbı'nda, biraz farklı bir ifâde ile geçmişti.

[108][108] el-Kirmânî şöyle dedi: Buhârî bu "Bâzı Âdem oğullan" sözüyle Ebû Hanîfe'yi kasdettİ denildi. Buhârî'nİn maksadı Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olanlar: Bir kimse, ben bu köleyi sana hizmetçi verdim dediğinde, bu ariyettir, dediler. Hâcer kıssası ise bunun hibe olduğuna delâlet ediyor.

Ben dedim ki: Hâcer kıssasında hibeye delâlet eder söz, ancak "Sâre'ye Hâcer'i verdiler" sözüdür. "Sâre'ye Hâcer'i hizmetçi verdi" sözü hibeye delâlet etmez (Aynî).

Sâre'ye Hâcer'i hediye verdiler. Akabinde Sâre, İbrahim 'e dönüp geldi ve ona (vak'-ayı hikâye ederek): Hissettin mi zevcim! Allah, kâfiri zelîl etti ve bir cariyeyi de bana hizmetçi verdi, dedi."

Ve İbn Şîrîn, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den "Sâre'ye Hâcer'i hizmetçi verdi" demiştir 109[109].

35- Bâb; Bir Kimse Başka Bir Kimseyi Bir At Üzerine Bindirse Bunun Hükmü (Ondan Dönülmemekte) Umrâ Ve Sadaka Gibidir.

İnsanların bâzısı bu kimsenin (at hususunda hibesinden) dönmek hakkı vardır, dedi 110[110].

109[109] Bu, Buyu' Kitâbı'nda "Harbîden memlûkün satın alınması bâbı"nda bütünü geçmiş olan İbrâhîm Peygamber'in kıssasından bir parçadır. Bundan bir parçayı Hibe'de "Müşriklerden hibe kabul edilmesi bâbı"nda getirmişti. Buhârî'nİn bundan maksadı ihdâm lâfzının temlik için olduğunu göstermektir. Kisve sözü de böyledir, yânî sana şu elbiseyi giydirdim demek, bu elbiseyi sana temlik ettim demektir.

Hadisin bu parçası başlığa açıkça delâlet etmektedir.
110[110] Buhârî bu başlıktaki "Bâzı" lâfzı ile Ebû Hanîfe'yi kasdetmiştir. Ebû Hanîfe at hibesinde, hibe edenin dönme hakkı vardır, demiştir. Eğer o, ata bindirmek ta'bîriyle habsetmeyi irâde etmiş ise, bu vakıftır. Vakıf ise Ebû Hanîfe'ye göre gayrı lâzımdır (Aynî).

Bâzı Âdem oğlu, yânî Ebû Hanîfe şöyle dedi: Hibe etmeyi niyet ederek bindirdiği ata, hibe edenin dönme hakkı vardır, dedi. Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre, yabancıya yapılan hibede, hibe edenin dönme hakkı vardır (Kastallânî).

el~İns, hemzenin kesriyle beşer ma'nâsmadır ki, Âdem oğlanı ta'bîr olunur; cinn ve melek mukaabilidir...

el-İnsân, hemzenin kesriyle bu dahî ins gibi beşer ma'nâsmadır, racui ve mer'eye ıtlak olunur...

en-Nâs, ins ve cinn'i şâmildir, aslı Uhâs' idi...

el-Ba'd, bâ'nın fethi, ayn'ın sükûnu ile her nesneden bir taifeye yânî bir cüz'e ve bir pareye denir, cem'i Eb'âd gelir (Kaamûs Ter.).

İmâm Buhârî Sahîh'inm bâzı yerlerinde, İmâmı A'zâm Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olanlar hakkında bu "Bâzı Âdem oğullan" ta'bîrini kullanıyor. Bunu da onun fıkhî görüşüne karşı olduğunu bildiği hadîsler ve deliller ileri sürdüğü bâzı yerlerde yapar. Buradaki 34. ve 35. bâb başlıklarında bu ta'bîri bu mak-sadla getirmiştir. Buhârî bu ta'bîri ilk defa Zekât Kitâbı'nda, "Bâb: Definede beşte bir vergisi vardır..."da, yânî 66. babın uzun başiığı içinde şöyle kullanmıştı: "luUîl jTJÎ IjS. li; jr> lîl İJJl JTJÎ jll' İJN ûiM^o Jî* 3>tf"j J-AİlM^/âl 'j£> jü

67-.......Zeyd ibn Eşlem şöyle dedi: Ben babam Eslem'den işittim; şöyle diyordu: Urner ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi: Ben Allah rızâsı yolunda bir adamı bir at üzerine bindirmiştim. Sonra gördüm ki bu at satılıyordu. (Onu satın almak istedim de) bunu Rasûlullah'tan sordum. Rasûluİlah (S): "Bu atı satın alma ve yapmış olduğun

sadakana (bir daha) dönme!'1 buyurdu 111[111].

= Bâzı Âdem oğullan ma'den, tâbi' olduğu mâlî vecîbe hususunda Câhiliyet defineleri gibi rikâzdır. Çünkü ma'den işletip de ocaktan cevher çıkmaya başlayınca ûjJUJi jT_)İ= Ma'den rikâza yânî cevher vermeye başladı denir, dedi"

111[111] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir kimseyi Allah yolunda bir ata bindirdim" sö-zündedir.

52-KITÂBU'S-SEHÂDÂT

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

52-KITÂBU'S-SEHÂDÂT

(Sehâdetler Kitabi) [1]

1- "Beyyine Datâciya Âiddir" Hakkinda Gelen Nasslar Bâbi

Çünkü bu konuda Yüce Allah'in su kavli vardir [2]:
"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmis bir vakte kadar birbirinize borçlandiginiz zaman onu yazin. Aranizda bir yazici da dogrulukla onu yazsin. Kâtib, Allah'in kendisine ögrettigi gibi yazmaktan çekinmesin, yazsin.
Üzerinde hakk olan borçlu da yazdirsin (borcunu ikrar etsin). Rabb'i olan Allah'tan korksun, ondan hiçbirseyi eksik birakmasin. Eger üstünde hakk bulunan borçlu bir beyinsiz veya bir zaîf olur yâhud da bizzat yazdirmaya gücü yetmezse, velîsi dosdogru yazdirsin. Erkeklerinizden iki de sâhid yapin. Eger iki erkek sâhid bulunmazsa o hâlde râzî (ve dogruluguna emîn) olacaginiz sâhidlerden bir erkekle iki kadin yeter. Bu suretle kadinlardan biri unutursa öbürünün hatirlatmasi (kolay olur). Sâhidler (sehâdeti yerine getirmeye) çagirildiklari vakit kaçinmasin. Az olsun, çok olsun; onu vaydesiyle beraber yazmaktan üsenmeyin. Bu, Allah yaninda adalete daha uygun, sâhidlik için daha saglam, sübheye düsmemenize daha yakindir. Meger ki aranizda (elden ele) devredeceginiz ve pesin yaptiginiz bir ticâret olsun. O zaman bunu yazmamanizda size bir vebal yoktun Alisveris ettiginiz vakit de sâhid tutun. Yazana da, sâhidlik edene de asla zarar verilmesin. Bunu yaparsaniz o kendinize dokunacak bir fisk olur.
Allah'tan korkun. Allah size ögretiyor. Allah herseyi hakkiyle bilendir" (el-Bakara: 282).
"Ey îmân edenler, adaleti titizlikle ayakta tutan- (hâkim)lar ve Allah için sâhidlik eden (insan)lar olun.
(O hükmünüz veya sâhidliginiz) velev ki kendinizin veya ana-babalarinizin veya yakin hisimlarin aleyhinde olsun.
Isterse onlar zengin veya fakir butunsun. Çünkü Allah ikisine de sizden daha yakindir. Artik siz haktan dönerek hevâniza uymayin. Eger dilinizi egip büker veya yüz çevirirseniz, sübhe yok ki, Allah ne yaparsaniz "' hakkiyle haberdârdir" (en-Nisâ: i35) [3].

2- Bâb: Bir Kimse Diger Bir Kimseyi Bu Âdildir Diye Tezkiye Ettigi Ve Tezkiye Edici: Biz Bundan Hayirdan Baska Birsey Bilmiyoruz, Dedigi: Yâhud Da: Ben Bunda Hayirdan Baska Birsey Bilmis Degilim Dedigi Zaman (Bu Husustaki Hüküm Nedir)?

1-.......Ve el-Leys söyle dedi: Bana Yûnus el-Eylî, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. O söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr, Ibnu'l-Müseyyeb, Alkame ibnu Vakkaas ve Ubeydullah ibnu Abdillah (bu dört râvînin hepsi) Âise hadîsinden bana haber verdiler. Bunlarin bâzisinin hadîsi bâzisini dogrulayip tasdîk etmektedir. (Âise hadîsinin bu kismi söyledir): Iftiracilar dediklerini dedikleri zaman, Rasûlul-lah, Alî'yi ve Usâme'yi yanina çagirdi. Vahiy gecikince ehli ile ayrilmasi hususunda bunlarla istisare ediyordu. Usâme'ye gelince o: Âise senin ehlindir, biz onun hakkinda hayirdan baska birsey bilmeyiz, dedi. Berîre de: Ben Âise'de ayiplayacagim bir is olarak sundan büyük birsey görmedim: Âise, küçük yasta bir kadindi. Ev halkinin hamurunu yogururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, o hamuru yerdi, demis. Bunun üzerine Rasûlullah (mescidde bir hutbe yaparak) söyle buyurdu: "Ev halkim hakkinda bana eza eden bir sahis hakkinda, bana kim yardim eder de, benim için ondan intikaam alir? Vallahi ben ehlim hakkinda hayirdan baska birsey bilmis degilim. Bu iftiracilar o adamin ismini de zikretmislerdir ki, bu zât hakkinda da ben hayirdan baska birsey bilmiyorum..." [4]

3- Sâhidligi Yüklenme Sirasinda Saklanip Gizlenen Kimsenin Sâhidligi (Caiz Olur Mu Olmaz Mi) Babi

Sâhidligi yüklenme sirasinda gizlenmeyi (küçük sahâbîlerden olan) Amr ibnu Hureys caiz kildi ve: "Yalanci, fâcir kimseye böyle gizlenme sâhidligi yapilir" dedi [5].
es-Sa'bî, Muhammed ibn Sîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, Katâde ibn Diâme: Isitmek sehâdettir, demislerdir [6]. el-Hasen el-Basrî de: Bir topluluktan bir seyi isiten kimse hâkime gelir: Onlar beni bir sey üzerine sâhid yapmadilar, fakat ben onlan söyle söyle derlerken isittim der, demistir [7].

2-....... Salim söyle dedi: Ben babam Abdullah ibnu Umer (R)'den isittirn, söyle diyordu: Rasûlullah (S) bir kerresinde Ubeyy ibn Ka'b el-Ensârî ile beraber, içinde Ibn Sayyâd'm bulundugu bir hurmaliga kasdederek gittiler. Rasûlullah onu gafil yakalamak ve Ibn Sayyâd kendilerini görmeksizin, onun husûsî hayâtini görmek; ondan birsey isitmek istiyordu. Rasûlullah onu kadîfe elbisesi içinde, yaygisi üzerinde yan yatmis bir hâlde buldu. Hirka içinde genizden gelen bir hirilti vardi. Tam bu sirada bir hurma agacinin arkasina gizlenmis bulunan Ibn Sayyâd'in annesi, Peygamber'i gördü ve hemen Ibn Sayyâd'a:
— Yâ Safi! Iste Muhammed geldi, dedi.
(Safi, Ibn Sayyâd'in adidir.) Annesinin bu sözü üzerine îbn Sayyâd hiriltisina son verip uyandi. Rasûlullah (S):
— "Su kadin oglunu o hâlde biraksaydi, o, saçma sözleriyle ve tabiî olmayan hâli ile kendinin ne oldugunu bize açiklardi" buyurdu [8].

3-.......Âise (R) söyle demistir: Rifâa el-Kurazî'nin karisi Peygamber'e geldi ve:
— Ben Rifâa'mn nikâhinda idim. O beni bosadi ve bosanmami kesinlestirdi. Ben de sonra Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahmân'da bulunan erkeklik organi, ancak elbisenin saçagi gibi gevsek birseyden ibarettir, dedi.
Peygamber, kadina:
— "Sen tekrar eski kocan Rifâa'ya dönmek mi istiyorsun? Fakat ikinci kocan Abdurrahmân senin balcagizindan, sen de onun bal-cagizindan tutmadikça bu olamaz (ona varamazsin)" buyurdu.
Ebû Bekr, Peygamberdin yaninda oturmakta idi. Hâlid ibn Saîd ibni'1-Âs da kendisine izin verilmesini bekler hâlde kapida (oturmakta) bulunuyordu. Hâlid hemen Ebû Bekr'e hitaben:
— Su kadinin Peygamber'in yaninda açiktan söylemekte oldugu seyleri isitmiyor musun? dedi [9].

4- Bâb: Bir Sâhid Birseye Sâhidlik Ettigi Yâhud Birçok Sâhidler Birseye Sâhidlik Ettikleri Ve Diger Bir Cemâat De "Biz Bunu Bilmiyoruz1' Dedikleri Zaman Sâhidlik Yapanlarin Sözüyle Hükmolunur [10].

4- el-Hurneydî Abdullah bu hükme kaail oldu [11] Nitekim Peygamber'in müezzini olan Bilâl, Peygamber'in Fetih Yili'nda Ka'be'-nin içinde namaz kildigini haber verdi. Fadl ibnu Abbâs ise Peygamber'in Ka'be'nin içinde namaz kilmadigini söyledi. Insanlar Bilâl'in sehâdetini aldilar [12].
Eger iki sâhid, Fulân kimsenin Fulân kimse üzerinde bin dirhem alacagi var diye sâhidlik yaparlar, diger iki sâhid de binbesyüz dirhem alacagi var diye sâhidlik yaparlarsa, hüküm yine böyledir: Zi-yâde olanla hüküm verilir [13].

5-.......Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, Ukbe ibnu'l-Hâris'ten haber verdi ki, Ukbe ibnu'l-Hâris el-Kurasî (R), Ebû Ihâb ibnu Azîz'in kizi ile evlenmisti. Derken yanina bir kadin gelip:
— Ukbe'ye de, evlendigi kadina da ben süt emzirdim, dedi. Ukbe de ona:
— Senin beni emzirdigini bilmiyorum ve sen evvelce bunu bana haber de vermedin, dedi.
Ve Ukbe, Ebû Ihâb ailesine bir haberci yolladi da bu kadinin sözünden onlara sordurdu. Onlar:
— Biz o kadinin bizim kizimizi emzirdigini bilmiyoruz, dediler. Bunun üzerine Ukbe hayvanina binip Medine'ye» Peygamber'in
yanma gitti ve Peygamber'den bu vak'adaki hükmü sordu. Rasûlul-lah (S):
— "Nasil olur? Bir kerre bu söz söylenmis bulundu" buyurdu (yânî bu söz söylendigi hâlde, sen bu kadina nasil yaklasirsin? buyurdu).
Bunun üzerine Ukbe, o kadindan ayrildi ve o kadin da baska bir kocaya vardi [14]

5- Adaletli Sâhidlerün Beyâni) Babi

(Sâhidlerin adaletli olmasi sarttir) Çünkü Yüce Allah'in su âyetleri vardir: 'Ve içinizden adalet

sahibi iki kisiyi de sâhid yapin.. (et-Talâk: 2);
"Erkeklerinizden iki de sâhid yapin. Eger iki erkek bulunmazsa* o hâlde razi (ve dogruluguna emîn) olacaginiz sâhidlerden bir erkekle iki kadin (yeter)" (el-Bakara: 282) [15].

6-....... Abdullah ibn Utbe söyle demistir: Ben Umer ibnu'l- Hattâb(R)'dan isittim, o söyle diyordu: Bir takim insanlar Rasûlul-lah zamaninda vahiy ile (sirlari meydana çikar da) yakalanirlardi. Simdi ise vahiy kesilmistir. Biz simdi ancak sizleri amellerinizden bize açiklanan suçlar sebebiyle yakalariz. Böyle olunca her kim bize bir hayir hâli meydana korsa, biz onu emîn kilariz ve onu kendimize ya-kinlastinriz. Onun gizli islerinden hiçbirsey(i arastirmak) bize âid degildir. Gizli isleri hususunda onu Allah hesaba çeker. Ve her kim de bize bir kötülük ve serr ortaya koyarsa, o, gizli islerinin güzel oldugunu söylese de, biz onu bir emîn saymaz ve onu dogrulayip tasdik etmeyiz [16].

6- Kaç Kisinin Tezkiye Etmesi Caiz Olur? Babi [17]

7-.......Enes (R) söyle demistir: Peygamber'in önünden bir cenaze geçirildi. Sahâbîler bu cenazeyi hayirla övdüler. Peygamber de: "Vâcib oldu" buyurdu. Sonra baska bir cenaze daha geçirildi. Sa-hâbîler onun üzerine de serr ile konustular yâhud râvî: Bunun gayrisini söyledi, demistir. Peygamber yine: "Vâcib oWw"buyurdu. Kendisine:
— Yâ Rasûlallah! Su cenaze için "Vâcib oldu" dedin; su cCnâze için de yine "Vâcib oldu" dedin? denildi.
Rasûlullah (S):
— "Mü'mirilerden meydana gelen kavmin sehâdeli kabul edilmistir. Mü'minler Allah'in yeryüzündeki sâhidleridir" buyurdu [18].

8-.......Ebu'l-Esved söyle demistir: (Bir kerre Basra'dan) Medîne'ye geldim. O sirada Medine'de fena bir hastalik vardi. Insanlar çabuk bir ölümle ölüyorlardi. Ben Umer ibnu'l-Hattâb'm yanina otur-dum. Yanimizdan bir cenaze geçti. O cenaze hayirla anildi. Umer:
— Vâcib oldu, dedi.
Sonra diger bir cenaze daha geçirildi. O cenaze de hayirla anildi. Umer yine:
— Vâcib oldu, dedi.
Sonra üçüncü bir cenaze geçirildi. O da serr ile anildi. Umer buna da:
— Vâcib oldu, dedi. Ben:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Ne vâcib oldu? dedim. Umer:
— Ben Peygamber(S)'m dedigi gibi söyledim: "Hangi bir müs-lümân için dört mü'min kisi hayirla sehâdet ederse, Allah o hayirla anilan kisiyi cennete girdirir". Biz Peygamber'e: Üç kisi sehâdet ederse de böyle midir? diye sorduk. O: "Üç kisi sehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Biz: Iki kisi sehâdet ederse de böyle midir? dedik. Peygamber: "Iki kisi sehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Bundan sonra biz Peygamber'e bir sâhidden sormadik [19]

7- Nesebler, Yaygin Süt Emme, Üstünden Zaman Geçmis Kadîm Ölüm Üzerine Sehâdet Ve Süt Emme Isinde Acele Etmeyip Teenni Ile Subûtunu Arastirmak Babi

Ve Peygamber (S):

"Beni de, Zeyneb'in babasi Ebû Seleme'yi de Suveybe Kadin emzirdi" buyurmustur [20].

9-.......Âise (R) söyle demistir: Eflah -Hicâb Âyeti'nin inmesinden sonra- benim yanima girmek için benden izin istedi. Ben ona izin vermedim. Bunun üzerine Eflah: Ben senin amcan iken benden perde arkasina mi çekiliyorsun? dedi. Ben: Bu amcalik nasil oluyor? dedim. O: Sana erkek kardesim VâiTin karisi, kardesimden dolayi meydana gelen sütü içirdi, dedi. Âise dedi ki: Ben bunu Rasülullah'a sordum. Rasûlullah: "Eflah dogru söyledi; ona yanina girmesi için izin ver!" buyurdu [21].

10-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) Hamza'-
mn kizi hakkinda: "O bana halâl olmaz. Nesebden dolayi haram olan, sütten dolayi da haram olur. Hamza'nin kizi, benim süt kardesim Hamza'nin kizidir" buyurdu [22].

11-.......Peygamberdin zevcesi Âise (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S) Âise'nin yaninda iken, Âise, Hafsa'nin evinin önünde izin isteyen bir erkek sesi isitti. Âise dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Ben onu Hafsa'nin süt amcasi Fulân kimse zannediyorum, dedim.
Âise dedi ki:
— Yâ Rasûlallah! Bu senin evine girmek için izin isteyen bir adamdir, dedim.
Rasûlullah da:
— "Ben de onu Hafsa'nin süt amcasi Fulân kimse saniyorum" dedi.
Âise, Rasülullah'a hitaben:
— Âise'nin sütten dolayi amcasi olan Fulân'kimse hayâtta olsaydi, benim yanima girebilecek miydi? diye sordu.
Buna cevâb olarak Rasûlullah:
— "Evet girebilirdi. Çünkü süt, dogum ve nesebin haram kildigi her seyi haram kilar" buyurdu [23].

12-.......Âise (R) söyle demistir: Bir gün yanimda bir adam otururken Peygamber (S) içeriye girdi ve:
— "Yâ Âise! Bu zât kimdir?" dedi. Ben:
— Bu benim sütten dolayi kardesimdir, dedim. Peygamber de:
— "Süt kardeslerinizin kim oldugunu iyi düsünüp dikkat ediniz. Çünkü süt emme ancak açliktan olur" buyurdu.
Bu hadîsi Sufyân'dan rivayet etmekte Abdurrahmân ibnu Mehdî, Muhammed ibn Kesîr'e mutâbaat

etmistir [24].

8- Zînâ Iftirasi Yapanin, Hirsizin. Zina Edicinin Sehadetlert (Tevbelerinden Sonra Kabul Edilir Mi?) Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Onlarin sâhidliklerini ebedî kabul etmeyin. Onlar /âsiklarin tâ kendileridir. Meger ki, bu hareketlerinden
sonra tevbe ve hâllerini iyilestirirler. Çünkü Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 4-5) [25].
Ve Umer (R), (birbirlerine hisim olan) Ebû Bekr Nakf ibnu'l-Hâris'e, Sibl ibn Ma'bed'e, Nâfi' Ibnu'l-Hâris'e,
Mugîre ibn Su'be'ye zina iftirasi attiklari suçu ile deynek vurma cezasi uyguladi, sonra onlarin tevbe etmelerini istedi de: Kim tevbe ederse sâhidligini kabul ederim, dedi [26].
Zina iftirasi suçundan cezaya çarpilmis kimsenin sâhidliginin kabulü hükmünü, Abdullah ibn Utbe, Umer ibn Abdilazîz [27], Saîd ibn Cubeyr, Tâvûs ibn Keysân, Mücâhid ibn Cebr, es-Sa'bî, ez-Zuhrî, Muhammed ibn Disâr, Kaadi Surayh ve Muâviye ibn Kurre caiz kilmislardir [28].
Ebu'z-Zinâd da: Medine'de bizim indimizde, zina iftiracisi, sözünden döndügü ve Rabb'inden magfiret istedigi zaman sâhidligi kabul edilir, demistir [29].
es-Sa'bî ile Katâde de: Zina iftiracisi kendini yalanladigi zaman kamçilanir ve sâhidligi kabul edilir, demislerdir [30]. Sufyân es-Sevrî de: Köle kamçilandigi, sonra âzâd edildigi zaman, sâhidligi caiz olmustur. Ceza
uygulanmis kimse, iki kisi arasinda hüküm vermesi istense de hüküm verse, bu caizdir, demistir [31].
Ve bâzi Adem ogullari da (Ebû Hanîfe'yi kasdediyor): Zina iftirasi yapanin sehâdeti (bu suçtan tevbe etse de)
caiz olmaz, dedi.
Sonra da: Nikâh iki sâhidle kiyilmadikça caiz olmaz.
(Eger zina iftirasindan dolayi) deyneklenmis iki sahidin sâhidligi ile evlense, bu nikâh caizdir (çünkü onlar sâhidligi yüklenmeye ehildirler). Eger iki kölenin sâhidligi ile evlenirse bu caiz olmaz, demistir. Ve yine bu Adem oglu: Hadd vurulanin, erkek ve disi kölenin ramazân hilâlinin görülmesi için olan sahiciliklerini (hu haber yerinde oldugu için) câîz kilmistir.
(Buhârî der ki:) Zina iftiracisinin tevbesi nasil bilinecektir? Çünkü Peygamber (S) zina ediciyi bir sene sürgün etmistir [32]. Ve yine Peygamber, Ka'b ibn Mâlik ve iki arkadasi (Hilâl ibn Umeyye, Merâre
ibnu'r-Rabî5) ile elli gece geçinceye kadar konusmaktan nehyetmistir [33].

13-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki: Bir kadin Fetih gazvesinde hirsizlik yapmisti. Akabinde bu kadin Rasûlullah'a getirildi. Sonra Rasûlullah emretti de kadinin eli kesildi. Âise dedi ki: Sonra bu kadinin tevbesi güzel oldu ve evlendi. Bu kadin bundan sonra bana gelirdi, ben de onun hacetini Ra-sûlullah'a yükseltirdim [34].

14-.... Zeyd ibn Hâlid (R): Rasûlullah (S), evlenmemis oldugu. hâlde zina eden kimse hakkinda yüz deynek vurulmasi ve bir yil gurbete gönderilmesi ile emretti, demistir [35].

9- Bâb: Bir Kimse Zulüm Ve Haksizlik Üzerine Sâhid Yapilmak Istenildigi Zaman, Sâhidlik Etmez

15-........ en-Nu'mân ibn Besîr (R) söyle demistir: Annem Ravâha kizi Amre, babam Besîr'den kendi malindan benim için bir parça hibe istedi. Evvelâ çekinmesinin ardindan babama hibe etmek fikri geldi ve bana bir hibe yapti. Annem:
— Bu hibeye sen Peygamber'i sâhid kilmadikça ben razi olmam, dedi.
Bunun üzerine babam elimden tuttu. Ben bir çocuktum. Beni Feygamber'e getirdi ve:
— Bunun anasi Ravâha kizi Amre, bu çocuk için benden hibe vermemi istedi, dedi.
Peygamber:
— "Senin bundan baska çocugun var mi?" diye sordu.
Babam:
— Evet vardir, dedi.
Nu'mân dedi ki: Ben Peygamberin Besîr'e:
— "Sen beni bir zulüm ve haksizlik üzerine sâhid yapma!" buyurdu saniyorum. es-Sa'bî'den rivayet eden Ebû Hariz: "Ben bir zulüm ve haksizlik üzerine sâhidlik yapmam" seklinde söylemistir [36].

16-.......Imrân ibn Husayn (R) söyle demistir: Peygamber (S):
"Sizin hayirli asriniz, benim içinde yasadigim zamandir. Sonra benimle yasayanlara yakin olanlardir. Daha sonra onlara yakin olanlardir" buyurdu. Imrân: Peygamber kendi asrindan sonra hayirli asir olarak iki asir mi, yoksa üç asir mi zikretti; bilmiyorum, demistir.
Peygamber (S) devamla söyle buyurdu: "Sizden sonra bir kavim gelecektir ki onlar hiyanet edecekler, kimse bunlara i'timâd etmeyecek, bunlar sehâdet etmeleri istenmeden sâhidlik edecekler; yine bunlar adak adayacaklar, fakat adaklarini yerine getirmeyecekler. Artik bunlar arasinda (tika basa yemek içmek) semizlenmek meydana çikar (yânî onlara göre hayâtin gayesi bu islerden ibaret olur)" [37].

17-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan (söyle demistir): Peygamber (S) söyle buyurdu: "Insanlarin hayirlisi benim asrim(daki sahâ-bîlerim)rfir. Sonra onlara yakin olan (tâbiî)lardir. Sonra onlara

yakin olanlardir (yânî tabiîlerin tâbi Meridir). Sonra bir takim kavimler gelir ki, onlardan herhangi birinin sehâdeti yemininin önüne, yemini de sehâdetinin önüne geçer" [38].

Ibrâhîm en-Nahaî: Biz çocuk iken velîlerimiz bizi: "Eshedu billahi" ve "Allah-ile ahdim olsun" sözlerini söyledigimizden dolayi döverlerdi, demistir [39].

10- Yalan Sâhidligi Hakkinda Söylenen Seyler (Agirlastirma Ve Tehdîdler) Babi

Çünkü Yüce Allah'in su kavli vardir:
"Onlar ki yalan sâhidlik etmezler... " (ei-Furkaan: 72>; Ve sâhidligi gizlemek ve yerine getirmekten çekinmek
hakkinda da: "Sâhidligi gizlemeyin. Kim onu gizlerse hakikat sudur ki, onun kalbi bir günahkârdir. Allah ne
yaparsaniz hakkiyle bilendir" -kavli vardir- (ei-Bakara: 283)
"Sayet egip bükerseniz..' " (en-Nisâ: 135), sâhidlikte dillerinizi egip bükerseniz; dogruyu söylemezseniz demektir [40].

18-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber'e büyük günâhlardan soruldu. Peygamber (S): "Allah'a ortak tanimak, ana-babaya ezâ etmek, (haksiz olarak) insan öldürmek, yalan sâhid-ligi yapmaktir" buyurdu.
Bu hadîsi Su'be'den rivayet etmekte Gunder, Ebû Âmir, Behz ve Abdussamed, Vehb ibn Cerîr'e mutâbaat etmislerdir [41].

19-.......Bize el-Guveyrî, Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den tahdîs etti. Babasi Ebû Bekre (R) söyle demistir: Peygamber (S) üç kerre:
— "Büyük günâhlarin en büyügünü size haber vereyim mi?" buyurdu.
Sahâbîler:
— Evet, haber ver yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:
— "Allah'a ortak uydurmak; ana-babaya eziyet vermek" buyurdu. Dayanmakta iken oturdu da: "Iyi dinleyin! Bir de yalan yere sâhidlik etmektir" buyurdu.
Râvî dedi ki: Rasûluîlah bu son sözü tekrar etmekte o kadar devam etti ki, nihayet biz (kendisine aciyarak) keski sussa diyorduk.
Ve îsmâîl ibnu Ibrahim söyle dedi: Bize Cuveyrî tahdîs edip söyle dedi: Bize Abdurrahmân tahdîs etti [42].

11- Kör Insanin Sâhid Olmasi, Tasarruflarindaki Hâli, Bir Kadinla Evlenmesi, Baskasini Evlendirmesi, Alisveris Etmesi, Müezzinlik Ve Diger Islerde Çalismasinin Kabulü Ve Seslerle Taninan Seyler Babi

Kaasim ibn Muhammed, el-Hasen el-Basrî, Ibn Sîrîn, ez-Zuhrî, Atâ ibn Ebî Rebâh, körün

sâhidligini caiz görmüslerdir [43].
es-Sa'bî: Kör, akledici oldugu zaman sâhidligi caiz olur, demistir. Hakem ibn Uyeyne de: Körün sâhidliginin caiz olacagi az sey vardir, demistir [44].
ez-Zuhrî de söyle demistir [45]: Düsündün mü ne dersin:
Ibn Abbâs bir sehâdet üzerine sâhidlik yapsaydi, kör olmus olmasiyle beraber sen onun sehâdetini reddeder misin? Ibn Abbâs günes battigi zaman iftar için bir adam gönderir, arastirirdi da, onun haber vermesiyle
iftar ederdi. Fecrden sorardi da kendisine Tecr dogdu" denilince iki rek'at namaz kilardi. Süleyman ibn Yesâr söyle demistir: Ben Aise'nin. yanina girmek için izin istedim. Âise sesimi tanidi da:
Yâ Süleyman, gir! Sübhesiz sen üzerinde hiçbir borç kalmamis mukâteb bir kölesin, dedi [46].
Semure ibn Cundeb de; yüzü örtülü bir kadinin sâhidligini kabul etmistir.

20-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) mesciddeKur'ân okuyan bir adami isitti de: "Allah bu adama rahmet etsin. Muhakkak o bana su ve su sûrelerden unuttugum su su âyetleri hatirlatti" buyurdu.
Ve Abbâd ibnu Abdillah kendi rivayetinde su ziyâdeyi verdi: Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) benim odamda teheccüd namazi kildi. Bu sirada mescidde namaz kilmakta olan Abbâd (ibn Bisr)'in sesini isitti de:
— "Yâ Âise! Su ses Abbâd'in sesi midir?" diye sordu. Ben: :.
— Evet onun sesidir, dedim. Peygamber:
— "Yâ Allah! Abbâd'a rahmet eyle!" diye duâ etti [47].

21-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Bilâl ezani gece okur. Onun için sizler Ibnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar -yâhud da söyle dedi: îbnu Ümmi Mektûm'un ezanini isitinceye kadar- sahur yemeginizi yiyin için!" buyurdu.
Râvî dedi ki: Ibnu Ümmi Mektûm kör bir kimse idi. Kendisine insanlar "Sabaha girdin" deyinceye kadar, sabah ezanini okumazdi [48].

22-.......el-Misver ibn Mahreme (R) söyle demistir: Peygamberce birçok kaftanlar gelmisti. Babam Mahreme bana: Haydi birlikte Peygamber'e gidelim. Belki o kaftanlardan bize de birsey verir, dedi. Gittik. Babam kapinin önünde dikeldi de orada konustu. Peygamber de onun sesini tamdi ve disariya çikti. Peygamber'in beraberinde bir kaftan vardi ve Peygamber, babama: "Bunusenin için sakladim; bunu senin için sakladim" diyerek, babam Mahreme'ye o kaftanin güzelliklerini gösteriyordu [49].

12-- Kadinlarin Sâhidligi(Nin Cevazi) Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Eger iki erkek bulunmazsa, o hâlde râzî (ve dogrulugundan emin) olacaginiz sâhidlerden bir erkekle iki kadin. Kadinlardan biri unutursa, biri digerine hatirlatir... " (el-Bakara: 282) [50]
.

23-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (söyle demistir): Peygamber (S):
— "Kadinin sehâdeti erkegin sehâdetinin yarisi degil midir?" diye sordu.
Biz:
— Evet öyledir, dedik. Peygamber:
— "Iste bu aklinin eksikligindendir" buyurdu [51].

13- Köle Kadinlarin Ve Köle Erkeklerin Sâhidligi Babi

Enes: Erkek kölenin sâhidligi adaletli ve dogru oldugu zaman caizdir, demistir [52]. Erkek kölenin sâhidligini

Kaadi Surayh da caiz kilmistir [53]. Basra Kaadisi Zurâre ibnu Evfâ da bunu caiz kilmistir. Muhammed ibn Sîrîn de: Kölenin sâhidligi caizdir, ancak kölenin, kendi efendisi lehine sâhidligi müstesnadir, demistir [54].

el-Hasen ile Ibrahim en-Nahaî, kölenin sâhidligini hakîr seylerde caiz kilmislardir [55]. Kaadi Surayh: Sizler hepiniz erkek ve disi kölelerin ogullarisiniz, demistir [56].

24-.......îbnuCureyc söyle demistir: Ben IbnEbîMuIeyke'den isittim, söyle dedi: Bana Ukbe ibnu'l-Hâris tahdîs etti, yâhud bu ha-' dîsi ben ondan isittim ki, o Ebû Ihâb'in kizi Ümmü Yahya ile evlenmis. O dedi ki: Siyah bir kadin köle geldi de (Ukbe'yi ve evlendigi kadini kasdederek): Ben sizin her ikinize de süt emzirdim, dedi. Uk-be dedi ki: Ben bu köle kadinin söyledigini Peygamber'e arzettim. Peygamber benden yüz çevirdi. Ukbe dedi ki: Ben bulundugum taraftan O'nun yüzü tarafina geçtim ve köle kadinin sözünü kendisine tekrar söyledim. Peygamber (S): "Bu nasil olur, yâhud: Evliligin devami nasil olur? Hâlbuki bu köle kadin sizin her ikinize de süt emzirdigini kesin olarak söylemistir?" buyurdu ve akabinde Ukbe'yi kadinindan nehyetti [57]

14- Süt Emzirici Kadinin Sâhidligi Babi

25-.......Ukbe söyle demistir: Ben bir kadinla evlendim. Sonra bir kadin geldi de: Ben sizin her ikinize de süt emzirmisimdir, dedi. Akabinde ben Peygamber'e geldim. Peygamber (S): "Bu söz söylendigi hâlde (evliligin devami) nasil olur? Sen kadinini kendinden birak (yâhud; bunun benzeri bir söz)" buyurdu [58].

15- (Hüküm Verme Isinde) Kadinlarin Birbirlerini Tezkiye Etmeleri Babi

26- BizeEbû'r-Rabf Süleyman ibnu Dâvûd tahdîs etti, ve hai sin ma'nâlanndan bâziszm (ve lâfizlarinin maksadlanni) bana Ahm anlatti. Ahmed söyle dedi: Bize Fulayh ibnu Süleyman, Ibnu Sih ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'de Alkame ibnu Vakkaas el-Leysî'den, Ubeydilîah ibn Abdillah ibn t be'den; (bu dördü de) Peygamber'in zevcesi Âise'den onun bu hadî ni, yânî iftira sâhiblerinin Âise için dedikleri yalani dedikleri zamân Allah'in Âise'yi bu iftiradan temize çikarmis oldugu hadîsi tahdîs ettiler.
ez-Zuhrî söyle dedi: Ve bu râvîlerin herbiri Âise hadîsinden bir taifeyi hana tahdîs ettiler. Bunlarin bâzisi Âise hadîsini diger bâzisindan daha iyi muhafaza edici ve hadîsi aynen getirip nakletmekte daha saglam tesbît edicidir. Iste ben bu râvîlerin herbirinden, onlarin bana Âise'den tahdîs ettikleri bu hadîsi iyice belleyip muhafaza ettim. Bunlardan bâzisinin hadîsi, diger bâzisinin hadîsini tasdîk etmektedir. Bunlar kesin olarak söylediler ki, Âise (R) söyle demistir:
Rasülullah (S) sefere çikmak istedigi zaman kadinlari arasinda kur'a çeker idi.. Onlardan hangisinin kur'asi çikarsa, Rasülullah ile beraber o yola çikardi. (Huzâa'dan Musta'lik ogullari) gazasina gitmek istedigi zaman da Rasülullah kur'a çekti ve benim sehmim çikti. Rasûlullah'in beraberinde sefere çiktim.. Bu sefer, Hicâb âyeti indirildikten sonra idi. Ben mahmil içinde yükletilir ve (konak yerinde) mahmil içinde indirilirdim. Bu suretle gittik. Nihayet Rasülullah bu gazasindan ayrilip da döndügü ve Medine'ye yaklastigimizda (bir konak yerinde indi. Gecenin bir kismini orada geçirdi. Sonra) göç edilmesini i'lân etti. Hareket emrini i'lân ettikleri zaman ben kalktim ve (ihtiyâcimi yerine getirmek için yalniz- basima) ordudan ayrilip gittim. Isimi yerine getirince konak yerime geldim. Bu sirada gögsüme elimle dokundum. Birden Yemen'in göz boncugundan dizilmis gerdanligimin koptugunu anladim. Hemen geri döndüm ve gerdanligimi aradim. Fakat onu aramak beni yolculuktan alikoymustu. (Ben, ordu bir ay eglense de benim devemi, ben mahmilimde bulunmadikça sürüp gitmezler diye düsünmüstüm.) Hâlbuki yolda bana hizmet edenler gelip mahmilimi yüklemisler ve mahfemi bindigim deve üzerinde götürmüslerdi. Onlar beni mahfe içinde saniyorlarmis. O zaman kadinlar hafif hafif idiler; agir vucûdlu degillerdi. Onlari et bürümezdi. Çünkü onlar az yemek yerlerdi [59]. Bu sebebden hizmetçiler mahfeyi yüklemek üzere kaldirdiklarinda, mahfenin agirlik derecesinin farkina varmayarak yüklemisler. Ben o zaman küçük yasta bir kadindim. Bu sebeble deveyi sürüp yürümüsler. Ordu gittikten sonra ben gerdanligimi buldum. Onlarin konagina geldim; orada hiç kimse yoktu. Orada evvelce bulundugum konak yerine geldim. Onlar beni mahfilde bulamayacaklar da dönüp bana gelecekler diye düsündüm. Ben bu düsünce ile oturdugum sirada, gözlerim bana gâlib gelmis de uyuyakalmisim.

Safvân ibnu Muattal es-Sulemî sonra Zekvânî [60] (ki arkadan gelerek askerlerin biraktiklari seyleri toplamaga ve konaklama yerine götürüp sahihlerine vermeye me'mûr idi) askerin arkasindan, sabaha yakin bulundugum yere gelmis ve uyuyan bir insan karaltisi görmüs ve benim yanima gelmis (ve beni tanimis). Bu zât beni kadinlarin perdelenmesi emrinden önce görmüstü. Safvân devesini çöktürdügü sirada "Innâ Uttâhi ve innâ ileyhi râciûn = Biz Allah'in mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz"(ei-Bakara: ise» istircâ âyetini söylemesiyle uyandim. Safvân devesinin ön ayagina basti, ben de deveye bindim. Safvân bindigim deveyi çekerek önde yürüdü. Nihayet kaafile konak

yerine istirahat ediciler olarak indikten sonra, ögle sicaginda orduya yetistik. Bu arada (hakkimda iftira ederek) helak olan helak olmus. Iftirayi ilk çikaran ve baslatan ise Selûl kadinin oglu Abdullah ibn Ubeyy olmus [61].

Medine'ye geldigimizde ben bir ay hastalandim. Insanlar iftira sahihlerinin sözlerini çogaltip yayiyorlarmis. (Ben bunlardan habersizdim.) Yalniz hastaligimda bana sübhe veren bir sey vardi: Peygam-ber'den, hasta oldugum baska zamanlarda görmekte oldugum yumusakligi, bu hastaligimda görmüyordum. Ancak yanima giriyor, selâm veriyor, sonra (adimi söylemeden) "Hastaniz nasil?" diyordu. Benim (iftiracilarin dedikleri) hiçbir seyden haberim yoktu. Nihayet iyilesme devrine girmistim.

Bir gece ben Mistah'm anasiyla ihtiyâç giderme yerlerimiz olan Menâsi' tarafina çikmistim. Biz buraya ancak geceden geceye çikardik. Bu âdet, evlerimizin yakininda halâlar edinmemizden evveldi. O zamanlar bizim hâlimiz, çöldeki eski Arablar'in (haceti gidermek için) çölde disariya çikmalarina yâhud (temizlenmek için) gezinmelerine benziyordu. Ben, Ebû Ruhm'in kizi ve Mistah'in annesi (Selmâ) ile hacet giderme yerine dogru yönelip giderken, onun ayagi çarsafina takilmis, düsmüstü. Arablar arasinda felâket zamaninda söylenmesi âdet olan "Düsmanim helak olsun" bedduasi yerine Selmâ kadin:

— Mistah helak olsun! diye ogluna beddua etti.

Ben kadina:

— Ne fena söyledin! Bedir'jJe hazir bulunan bir kisiye mi sövüyorsun? dedim.

Kadin bana:

— Hele su saf teyzeye! Sen ortada dönen iftiralari isitmedin mi? dedi ve iftira sahihlerinin sözlerini bana haber verdi.

Bu yüzden hastaligimin üstüne bir hastalik daha artti. Evime dönünce de RasûluIIah yanima geldi, selâm verdi ve:

— "Hastaniz nasildir?" diye sordu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Anam ve babamin yanina gitmek üzere bana
izin ver! dedim.

Âise: Ben bu haberi anam ve babamdan saglamca ögrenmek istiyordum, demistir.

RasûluIIah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanina geldim
ve annem Ümmü Rûmân'a:

— Insanlarin konusmakta oldugu bu sözler nedir? dedim.

Anam:

— Ey kizim! Kendini üzme, sen nefsini ve sagligini düsün. Vallahi bir kadin senin gibi güzellige sâhib ve kocasinin yaninda sevimli olsun ve birçok da ortaklari bulunsun da, aleyhinde dedikoduyu çogaltmasinlar; bu pek nâdirdir, dedi.

Ben de:

— Subhânallah! Insanlar hakîkaten bu sözleri söylüyorlar mi?
Dogrusu hayret olunur, dedim.

Âise dedi ki: Ben o gece babamin evinde yattim. Sabaha kadar '• gözümün yasi dinmedi, gözüme uyku da girmedi. Sonra sabaha eristim. RasûluIIah da o sabah Alî ibn Ebî Tâlib'i,Usâme ibn Zeyd'i

yanina çagirmisti. Vahiy gecikince ehli ile ayrilmasi hususunda bunlarla istisare etmisti. Usâme, Ehlu Beyt için nefsinde bilmekte ve gönlünde beslemekte oldugu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve isaret etti de:
— Yâ Rasûlallah! Ehlin Âise hakkinda biz hayirdan baska bir sey bilmeyiz, dedi.
Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:
— Yâ Rasûlallah! Allah sana dünyâyi dâr etmemistir. Âise'den baska kadin çoktur. Bununla beraber Âise'nin cariyesi Berîre'ye de sorunuz. O dogrusunu sana söyler, demisti.
Bunun üzerine RasûluIIah, Berîre'yi çagirip:
— "Yâ Berîre! Sen hanimin Âise'de sana sübhe veren bîr hâl gördün mü?" diye sordu, Berîre de:
— Hayir görmedim. Seni hakk Peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben hanim efendimden asla ayip olarak çikmis sundan büyük birsey görmedim: Âise küçük yasta bir kadindi. Hamur yogururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, hamuru yerdi, demis [62].
Bunun üzerine Rasûlullah o günü mesddde ayaga kalkip bir hutbe yapti da bu iftirayi en evvel ortaya atan Abdullah ibn Ubeyy ibn Se-IûTden dolayi söz söylemekte ma'ziretli tutulmasini isteyerek:
— "Ehlim hakkinda bana eziyet veren bir sahis hakkinda bana kim yardim eder de benim için ondan inîikaam alir? Vallahi ben, ehlim hakkinda hayirdan baska birsey bilmis degilim. Bu iftiracilar bir adamin da ismini ortaya koydular ki, bu zât hakkinda da ben hayirdan baska birsey bilmiyorum. Bu (faziletli) kimse simdiye kadar ehlimin yanma girmemistir, ancak benimle beraber girmistir!" buyurmustu.
Bunun üzerine (Evs kabilesinin baskani) Sa'd ibn Muâz ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Vallahi sana ben yardim edecegim. Eger bu (iftirayi çikaran) Evs'ten ise, biz onun boynunu vururuz. Eger Haz-rec kardeslerimizden ise, ne yapmak lazimsa Sen emredersin, biz de emrini yerine getiririz, demis.
Bu defa da (Hazrec'den) Sa'd ibn Ubâde ayaga kalkmis. Bu da Hazrec kabilesinin büyügü idi. Ve bu vak'adan evvel sâlih bir kimse idi. Fakat bu defa kabile hamiyyeti ve kiskançligi ile Sa'd ibn Mu-âz'a karsi:
— Sen yalan söylüyorsun. Allah'in ebedîligine yemîn ediyorum ki, sen onu (Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve öldürmeye muktedir degilsin, demis.
Bu defa da (Eshelî ve Evsî) Useyd ibnu'l-Hudayr ayaga kalkarak Sa'd ibn Ubâde'ye karsi:
— Allah'in bekaa ve ebediyetine yemîn ederim ki, sen yalan söylüyorsun. Vallahi biz elbette onu öldürürüz. Sen muhakkak münafiksin ki, münafiklar hesabina bizimle mücâdele ediyorsun! diye mukaabele etmis.
Bu suretle Evs ve Hazrec kabileleri ayaklanmislar. Hattâ birbirleriyle muharebe etmeye kasdetmisler. Rasûlullah ise henüz minber üzerinde bulunuyormus. Hemen minberden inmis ve bunlari sükûnete kavusturuncaya kadar onlara yumusaklikla davranmis, kendisi de baska birsey söylemeyip, sükût etmis.
(Bana gelince): Ben, o gün agladim. Ne gözümün yasi dindi, ne gözüme uyku girdi. Sabahleyin babam ve anam yanima geldiler. Ben bu suretle iki gece, bir gün agladim. Hattâ aglamaktan cigerim parçalanacak sandim.
Âise dedi ki: Bir ara ebeveynim yanimda oturduklari, ben de aglamakta bulundugum sirada

Ensâr'dan bir kadin izin istemisti, ben de izin vermistim. O da oturup benimle agliyordu. Biz bu vaziyette iken ansizin Rasûlullah içeriye girdi. (Yanima) oturdu. Hâlbuki Rasûlullah bundan evvel hakkimda dedikodu basladigi günden beri yanimda oturmamisti. Ve Rasûlullah bir ay bekledigi hâlde kendisine hakkimda birsey vahyolunmamisti.
Âise devamla söyle demistir: Rasûlullah Sehâdet Kelimesi'ni söyledi, sonra (iftiracilarin iftirasindan kinaye olarak):
— "Yâ Âise! Hakkinda bana söyle söyle sözler eristi. Eger sen bu isnâdlardan beri isen, yakinda Allah seni temize çikarir. Yok eger böyle bir günâha yaklastinsa Allah'tan magfiret dile ve Allah'a îev-be et. Çünkü kul, günâhim i'tirâfve sonra tevbe edince Allah da ona afv ile muamele buyurur" dedi.
Âise devamla dedi ki: Rasûlullah bu hitabesini bitirince (musibetin ifrat harâretiyle) gözümün yasi kesildi. Nihayet gözyasindan bir damla bulamiyordum. Hemen babama:
— Rasûlullah'm söyledigi söze benim tarafimdan cevâb ver!
dedim.
Babam:
— Vallahi kizim, Rasûlullah'a ne diyecegimi bilmiyorum, dedi.
Sonra anama:
— Rasûlullah'm söyledigi söze benim tarafimdan cevâb ver!
dedim. O da:
— Vallahi ben de Rasûlullah'a ne diyecegimi bilmiyorum, dedi.
Âise devamla dedi ki: Ben de küçük yasta bir kadindim. Kur'-ân'dan çok bir kismini (ezberden) okuyamiyordum- Bu sebebden ben söyle dedim:
— Vallahi ben bildim ki, siz insanlarin dedikodusunu isittiniz; o sizin nefsinizde yerlesti ve siz bu söze inanip tasdik ettiniz. Imdi ben size: "Ben berî'im" desem -Allah benim muhakkak beri oldugumu bilmektedir-, benim bu sözümü tasdik etmezsiniz. Eger ben size bir is i'tirâf etsem -Allah kesin surette benim beri oldugumu biliyor-, Siz muhakkak beni tasdik edersiniz. Vallahi bu vaziyette benim ve Sizin için bir mesel bulamiyorum; ancak Yûsuf Peygamber'in babasi Ya'kûb aleyhi's-selâmi örnek buluyorum. Yûsuf'un kardesleri, Yûsuf'un gömlegi üzerinde yalan bir kan lekesi getirdikleri zaman, Ya'kûb, ogullarina: "Fe sabrun cemîlun. Vallâhu'l-mute'ânu ala matasifûn = Hayir, nefisleriniz sizi aldatip (böyle büyük) bir ise sürüklemis. Artik (bana düsen) güzel bir sabirdir. Sizin su anlatisiniza karsi yardimina siginilacak ise, ancak Allah'tir" (Yûsuf: 18) demisti.
Ben bu sözü söyledim. Sonra yatagima dogru uzandim. Ben yalniz Allah'in beni temize çikarmasini umar dururdum. Lâkin vallahi hakkimda okunur bir vahiy indirmesini hiç düsünmezdim ve ben, bana âid bir mes'ele için Kur'ân diliyle kelâm edilmesinden elbette çok ha-kîr bulunuyordum. Fakat sunu muhakkak surette umardim ki: Ra-sûlullah uykusunda bir ru'yâ görsün de Allah beni o ru'yâ ile temize çikarsin! Vallahi Rasûlullah yerinden kalkmamisti ve oradakilerden hiçbiri odadan çikmamisti. Nihayet Rasûlullah üzerine vahiy indirildi ve O'nu vahyin agirlik ve siddetinden terlemek gibi vahiy eserleri kapladi. Hattâ O'ndan vahiy esnasinda kis günleri bile inci tanesi gibi ter dökülürdü. Rasûlullah'tan vahiy eserleri gidince, O sevincinden gülüyordu. Ve bana ilk söyledigi söz su oldu:
— "Yâ Âise! Allah 'a hamd et! Allah seni (iftiracilarin isnadindan) kat'î surette temize çikardi".
Bunun üzerine anam bana:

— Kizim kalk da Rasûlullah'a tesekkür et! dedi. Ben:
— Hayir, ben O'na kalkmam. Ben yalniz Allah'a hamd ederim, dedim.
Iste Yüce Allah! (Benim berâetim-hakkinda) su âyetleri indirdi: ' 'O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir serr sanmayin. BiVakis o sizin için bir hayirdir. Onlardan herkese kazandigi günâh vardir. Onlardan günâhin büyügünü üzerine alan o adama da büyük bir azâb vardir. Ne vardi onu isittiginiz vakit erkek mü 'minlerle kadin mü 'minler kendi kendilerine güzel zann etselerdi de; 'Bu açik bir iftiradir' deselerdi ya! Ona dört sâhid getirselerdi ya! Madem ki bu sâhidleri getiremediler, o hâlde onlar Allah indinde yalancilardan ibarettirler. Eger dünyâda ve âhirette Allah'in fadli ve rahmeti üstünüzde olmasaydi, içine daldiginiz bu yaygaradan dolayi sizi herhalde büyük bir azâb çarpardi. O zaman siz o iftirayi dillerinizle birbirinize yetistiriyordunuz. Hiçbir bilginiz olmayan seyi agizlarinizla söylüyordunuz ve bunu kolay saniyordunuz. Hâlbuki bu Allah yaninda büyük bir vebaldir. Onu isittiginiz vakit: 'Bunu söylemek bize yakismaz; hâsâ bu büyük bir bühtandir* deseydiniz ya! Eger siz imân eden kimseler iseniz, böyle birseye hayâtta bulundugunuz müddetçe bir daha dönmeyesiniz diye Allah size ögüd veriyor. Ve sizin için âyetlerini açik açik bildiriyor. Allah hakkiyle bilen, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Kötü sözlerin îmân edenlerin içinde yayilip duyulmasini arzu edenler, dünyâda da âhirette de onlar için pek elemli bir azâb vardir. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah'in fadli ve rahmeti olmasaydi, ya hakikat Allah çok re'fetli, çok merhametli olmasaydi (hâliniz nereye varirdi)? Ey îmân edenler! Seytânin adimlari ardinca gitmeyin. Kim seytânin adimlarina uyarsa sübhesiz ki o, kötülügü ve mesru11 olmayani emreder. Eger üzerinizde A ilah 'in fadli ve rahmeti olmasaydi, içinizden hiçbiriniz ebedî temize çikamazdi. Ancak Allah 'tir ki kimi dilerse temize çikarir. Allah hakkiyle isiten, hakkiyle bilendir"^ Nün ii 21).
Allah bu âyetleri benim berâetim hakkinda indirince babam Ebû Bekr, hisimligindan ve fakirliginden dolayi infâk etmekte bulundugu Mistah ibn Usâse için:
— Kizim Âise'ye bu iftirayi söyledikten sonra vallahi ben de Mis-tah'a birsey vermem! diye yemîn etti.
Bunun üzerine Yüce Allah:
' 'Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar, hisimlarina, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, afvetsin; aldiris etmesin. Allah'in size magfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûn 22) âyetini indirdi.
Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr:
— Vallahi ben, Allah'in beni magfiret etmesini muhakkak severim, dedi ve Mistah'a veregeldigi nafakayi vermeye döndü.
Rasûlullah, Zeyneb bintu Cahs'a da benim hâlimden sorup:
— "Yâ Zeyneb! Âise hakkinda ne bildin ve ne gördün?" demisti. Zeyneb de: •
— Yâ Rasûlullah! Ben kulagimi, gözümü isitmedigim, görmedigim seyden muhafaza ederim. Vallahi ben Âise hakkinda hayirdan baska birsey bilmem, diye güzel sehâdet etmistir.
Bu hususta Âise: Zeyneb (Peygamber'in kadinlari arasinda güzelligi ve Peygamber'in yanindaki mevkii bakimindan) bana rekaa-bet eden bir kadindi. Fakat Allah onu takvasi sebebiyle (iftiracilara katilmaktan) korudu, demistir [63].
Buhârî'nin seyhi olan Ebu'r-Rabî' Süleyman söyle dedi: Bize Fulayh, Hisâm ibn Urve'den; o da

Urve'den; o da Âise'den ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den, Fulayh'm Zuhrî'den rivayet ettigi hadîsin benzerini tahdîs etti.
H yine Ebu'r-Rabî' söyle dedi: Ve bize Fulayh, Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'dan ve Yahya ibn Saîd'den; o da el-Kaasim ibn Mu-hammed ibn Ebî Bekr'den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti (Yâ-nî Fulayh bu hadîsi su dört kisiden rivayet etmistir) [64].

16- Bâb: Bir Adam Diger Bir Kimseyi Tezkiye Ettigi Zaman, Bu Tezkiye Ona Yeter

Ve Ebû Cemile Suneyn söyle demistir: Ben bir çocuk bulmustum. Umer beni görünce "Asâ'l-güveyru ebûsen" meselini söyledi. Sanki o bununla bu zina çocugu benim sulbî çocugum imis de nafaka istiyormusum diye, beni ittihâm ediyordu. Isbilir ; adamim:
Hayir Ebû Cemile iyi bir kimsedir, dedi.
(Umer,. arife: Madem ki iyi bir kisidir, haydi git. O buluntu çocugun nafakasi bize âiddir, dedi [65].

27-.......Abdurrahrnân ibn Ebî Bekre'den babasi. Ebû Bekre ,(R) söyle demistir; Peyamber'in huzurunda bir kimse diger bir kimseyi övdü. Bunun üzerine Peygamber (S) birkaç kerre: "Yazik olsun sana! Sen arkadasinin boynunu kestin, sen arkadasinin boynunu kestin" buyurdu. Sonra da: "Sizden her kim (dîn) kardesini çaresiz medhedici mevkiinde bulunuyorsa: Fulân kimseyi (görünüsüyle) iyi sanirim. Onun hesaba çekicisi Allah'tir. Ben, Allah'a karsi kimseyi (sîretiyle) tezkiye edemem. Onu söyle söyle kimse zannederim, desin! Bunu da (hakîkaten) o kimseyi bu suretle biliyorsa öyle söylesin" buyurdu [66].

17- Medh Ve Övgüde Asiri Gitmenin Mekruh Olmasi Ve Medhedecek Kimse (Medhedilecek Kisi Hakkinda) Bilmekte Oldugu Seyleri Söylesin (Öteye Geçmesin) Babi

28-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir kimsenin diger bir kimseyi övdügünü ve onu medihde ileri gittigini isitti de: "Siz o adami (aldatip) öldürdünüz"; yâhud: "(Onu sisirerek) adamin arkasini yardiniz!" buyurdu [67].

18- Çocuklarin Bulûga Ermelerinin Siniri Ve Sâhidliklerifnin Hükmü) Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Sizden olan çocuklar bulûg çagina ulastigi zaman, kendilerinden evvelkilerin izin istedigi gibi izin istesinler... " (en nûf: 59) [68]; ve Mugîre: Ben oniki yasinda iken ihtilâm oldum, demistir [69].
Kadinlarin bulûgu ise hayz iledir. Çünkü bu konuda Aziz ve Celîl Allah'in su kavli vardir:
"Kadinlariniz içinden artik âdetten kesilmis olanlarla henüz âdetini görmemis bulunanlarin iddetin)de eger
sübhe ederseniz, onlarin iddeti üç aydir. Yüklü kadinlarin iddetleri ise, yüklerini koymalari (ile

biter)"

(et-Talâk: 4) [70].

Ve Hasen ibn Salih söyle demistir: Komsumuz bir kadina eristim. O yirmibir yasinda nine olmustu [71].

29-.......Bana Nâfi' tahdîs edip söyle dedi: Bana Ibn Umer (R) söyle tahdîs etti, demistir: Rasûlullâh (S) Uhud günü (3. hicret yilinin Sevvâl'inde) ondört yasinda bulunan Abdullah ibn Umer'i gözden geçirdi de (ben Ibn Umer'e küçüktür diye harbe katilmaya) izin vermedi. Sonra Hendek günü beni gözden geçirdi. O sirada ben on-bes yasinda idim. Bu defa bana izin verdi.

Nâfi' söyle demistir: Ben bir kerre Halifeligi zamaninda Umer ibn Abdilazîz'in yanina geldim. Bu Ibn Umer hadîsini kendisine tahdîs ettim. O bana: "Bu onbes yas büyükle küçük arasinda bir sinir-dir. Küçük yasin nihayeti, bulûgun baslangicidir" dedi. Ve bütün vilâyetlerdeki vâlîlerine onbes yasma ulasanlara vazife ve maas tah-sîs etmeleri emrini yazdi [72]

30-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) su hadîsi Peygamber'e ulastiriyordu: Peygamber (S): "Her balig olan kimseye cumua günü yikanmak vâcibdir" buyurmustur [73]

19- Hakimin Ua'valiya Yfcmiln Tukuhinujiin Uincfc Da'vâciya "Senin Beyyinen Var Mi?" Diye Sormasi Babi

31-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) bir mecliste: Rasûlullah (S):

— "Her kim müslümân bir kimsenin malini koparmak için yemininde yalanci olarak yemîn ederse, kiyamet gününde o kimse Allah'in öfkesine ugrayarak Allah'a kavusur" buyurdu, dedi.

Ibn Mes'ûd söyle dedi: Bu sirada meclise el-Es'as ibnu Kays geldi de:

— Vallahi bu benim hakkimda söylenmistir. Söyle ki: Benimle Yahûdîler'den bir adam arasinda (Yemen'de) bir arazî vardi. O benim hakkimi inkâr etti. Ben de bu adami Peygamberdin yanma getirdim. Rasûlullah (S) bana hitâb ederek: "Senin beyyinen var mi?" diye sordu.

Es'as dedi ki: Ben:

— Hayir (benim beyyinem yoktur), dedim.

Es'as dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah o Yahudi'ye hitaben:

— "Sen yemîn et!" buyurdu. Es'as dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ona yemîn et dedigin takdirde bu Yahûdî yemîn eder ve benim malimi alip götürür, dedim.

Es'as dedi ki: Iste bunun akabinde Yüce Allah su âyeti indirdi: "Hakikat Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi (hasîs bir menfaati) satin alanlar! Iste onlar: Onlar için âhirette hiç-bir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz, onlara baknaz, onlari temize çikarmaz. Onlar için pek acikli bir azâb vardir (Alû Imrân: 77) [74].

20- Bâb: Mallarda Da Ve Haddlerde De (Yânî Mal Da'vâlarinda.Da, Hadd Da'vâlarinda Da)

Yemîn, Da'vâliya Aiddir

Ve Peygamber (S) da'vâciya:
(Senin da'vâni isbât edecek) senin iki sahidindir yâhud (da'vâliyi temize çikaracak) onun yemîn etmesidir"
buyurmustur [75].
Ve Kutebetu'bnu Saîd söyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Subrume(öl. 144)'den tahdîs etti. O söyle demistir: (Me-dîne Kaadisi olan) Ebu'z-Zinâd benimle sahidin sehâdeti ve da'vâcimn yemîni(nin cevazi sözü) hakkinda konustu. Ben Ebu'z-Zinâd'a karsi hüccet getirici olarak: Yüce Allah: "Erkeklerinizden iki sâhidyapin. Eger iki erkek bulunmazsa o hâlde razi olacaginiz sâhidierden bir erkekle iki kadin. (Bu suretle) kadinlardan biri unutursa, onlardan biri öbürüne hatirlatir" (ei-Bakara: 282) buyurdu, dedim ve: Sahidin sehâdeti ve da'vâcimn yemini ile yetinildigi zaman, iki kadindan birinin digerine hatirlatmasina ihtiyâç olmaz. Bu kadinin digerine hatirlatmasi ile ne yapiliyor idi? [76].

32-.......îbn Ebî Muleyke: Ibnu Abbâs (bana): Peygamber (S) yenimin müddeâ aleyhe üzerine, yâni da'vâliya âid olmasiyle hükmetti, i diye yazdi demistir [77].

21- Bab [78]

33-...... Ebû Vâil Sakîk ibn Seleme söyle demistir: Abdullah ibn Mes'ûd: "Her kim bir yemin eder ve bu yemini ile baskasina âid bir mala hakk kazanirsa, Allah kendisine öfkeli oldugu hâlde Allah'a kavusur" hadîsini söyledi. Sonra Aziz ve Celîl olan Allah bunun tasdiki olarak: "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlart iste onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz, onlara bakmaz, onlari temize çikarmaz. Onlar için pek elemli bir azâb vardir" (Âiu im-râm 77) âyetini indirdi, dedi. Sonra oturdugu yerden bizim yanimiza Es'as ibn Kays çikip geldi ve:
— Ebû Abdirrahmân (ibn Mes'ûd) sizlere ne tahdîs ediyor? diye sordu.
Biz de ona Ibn Mes'ûd'un bize söyledigi hadîsi söyledik. Bunun üzerine Es'as sunlari söyledi:
— Ibn Mes'ûd dogru söyledi: Bu âyet, muhakkak ki benim hak-kimda indirildi. Söyle ki: Benimle baska bir adam arasinda bir sey hususunda bir çekisme vardi. Biz da'vâmizi Rasûlullah'a götürdük. Rasûlullah (S): (r(Senin üzerine) senin iki sahidin, yâhud (onun üzerine) kendi yemini düser" buyurdu. Ben de Rasûlullah'a: Hasmim olan zât yeminin ehemmiyetine aldirmayarak yemîn eder oldugu zaman? dedim. Bunun üzerine-Peygamber (S): "Herkim bir yemin eder ve o yemininde yalanci oldugu hâlde bir mali almaya hakk kazanirsa, o kimse Allah'a, kendisine öfkeli oldugu hâlde kavusur" buyurdu. Sonra Allah bunun tasdiki olmak üzere o âyeti indirdi. Sonra Peygamber bu Âlu Imrân: 77. âyetini okudu [79].

22- Bâb: Bir Kimse Diger Birisi Üzerinde Birsey Iddia Ettigi Yâhud Bir Adam Diger Bir

Adama Yâhud Kendi Kadinina Zina Suçu Attigi Zaman, Bu Iddiaci Ve Suç Aticiya Beyyine Aramasi Ve Beyyine Aramak Için Beklemeye Gitmesi Lâzim Gelir

34-.......Bize îkrime, Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Hilâl ibn Umeyye, Peygamberin huzurunda kendi karisina Serîk ibn Sehmâ ile zina etti dedi de, karisi üzerine zina suçu atti. Peygamber (S) hemen Hilâl'e hitaben:
— "Sana (dört sâhidlik) beyyine lâzimdir, yâhud (beyyine getirmedigin takdirde) sirtinda hadd cezasi vardir" buyurdu.
Bunun üzerine Hilâl:
— Yâ Rasûlallah! Bizden herhangi birimiz kendi karisinin üstünde bir erkek gördügü zaman beyyine, yânî sâhid aramaga mi gidecek? (Sâhid getirinceye kadar o kimse isini bitirip savusmaz mi?) diye i'tirâz etti.
Rasûlullah da:
— "Sen sâhidlerini hazirla, yoksa sirtinda (seksen- deynek olan) zina iftirasi atma cezasi vardir" demeye devam etti.

Ve Ibnu Abbâs, (tamâmi Nûr Sûresi'nin tefsirinde gelecek olan) bu Liân Hadîsi'ni zikretti [80].

23- Ikindiden Sonra Yapilan Yemîn Babi

35-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Üç (sahis vardir ki) Allah kiyamet gününde onlarla konusmaz, onlara bakmaz, onlari temizlemez ve onlar için elemli bir azâb da vardir: Biri ki, onun yol üstünde (ihtiyâcindan) fazla suyu bulunur da yolculari ondan men' eder. ikincisi ki, o da devlet baskanina yalniz dünyâ metâ'i için (itaat etmeye) bey'at eder; devlet baskani onun istemekte oldugu dünyaligi verirse ona yaptigi itaat bey 'atina vefa eder, vermezse ahdine vefa etmez- Üçüncü kimse sudur: Malini ikindiden sonra pazara çikarir da: Allah'a yemin ederim ki ben bu mala muhakkak söyle söyle para vermisimdir, seklinde yemin ederek bir müsteri ile pazarliga girisir. Müsteri de bunu dogru sanarak o fiatla mali satin alir'* [81].

24- Bâb: Da'vâli, Kendisine Yemîn Etmesi Vâcib Olmus Bulundugu Herbir Yerde Yemîn Eder Ve Bir Yerden Diger Bir Yere Döndürülmez

Medine Vâlîsi Mervân: Zeyd ibn Sabit üzerine minber üstünde yemîn etmekle hükmetti. Zeyd de: Ben onun
için bulundugum yerde yemîn ederim, dedi ve yemîn etmeye basladi; minber üstünde yemîn etmeyi kabul etmedi. Mervân da Zeyd'in bu hâlinden hayret etmeye basladi [82]. Ve Peygamber (S), Es'as ibn Kays'a:
"Senin üzerine iki sahidin yâhud hasmin üzerine ise onun yemini düser" buyurdu da, bir mekâni birakip diger bir mekâni tahsîs ve ta'yîn etmedi [83].

36-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan: Peygamber (S): "Her kim yemini ile bir mali kesip almak için yalan bir yemîn ile yemin ederse, Allah'a, kendisine öfkeli oldugu hâlde kavusur" buyurmustur " [84]

25- Bâb: (Kendilerine Yemîn Etmeleri Vâcib Olan) Rir Topluluk Yemine Davrandiklari Zaman (Evvelâ Hangisi Baslar)? [85]

37-.......Bize Ma'mer ibn Râsid,Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den haber verdi ki: Peygamber (S) bir cemâate yemîn teklif etmisti de hepsi birden çabuklukla yemîn etmeye davranmislardi. Bunun üzerine Peygamber, hangilerinin (digerlerinden önce) yemîn edecegi hususunda kur'a atmalarim emretmistir [86].

26- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlar.., " (âiu imrân: 77)

38-.......Bana Ibrâhîm Ebû îsmâîl es-Seksekî tahdîs etti. O, Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan söyle derken isitmistir: Bir kimse çarsida metâ'ini satmaya arzetti (ve malina bir alici çikti. Pazarlik esnasinda) satici müsterisine Allah adiyle yemîn etti de, müsterinin vermedigi fiati, muhakkak kendisinin o mali alirken vermis oldugunu söyledi. Iste (bu gibi yemînler üzerine) "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine karsilik az bir bahâyi satin alanlar..." (Âiu imrân: 77) âyeti indi.
Geçen sened ile Abdullah ibn Ebî Evfâ (R): "en-Nâcisu", ribâ yiyicisi ve hâin'dir, demistir [87].

39-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan (söyle demistir): Peygamber (S) söyle buyurdu; "Her kim bir insanin (yâhud dîn kardesinin demistir) malini kesip almak için yalanci olarak bir yemîn üzerine yemin ederse, Allah'a, Allah ona öfkelenmis oldugu hâlde kavusur". Ve Allah, Kur'ân'da bunun tasdikini indirdi: "Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlar... "(Âiu lmrân: 77).
(Râvî Ebû Vâil dedi ki): Bana el-Es'as kavustu da: Abdullah ibn Mes'ûd bu gün size ne tahdîs etti? dedi. Ben de: Su ve su hadîsleri söyledi, dedim. el-Es'as: Bu (Âiu imrân: 77) âyeti benim hakkimda indirildi, dedi [88].

27- Bâb: Nasil Yemîn Verdirilir? [89]

Yüce Allah: "Size gelirler, gönlünüzü hos etmek için Allah'a yemin ederler..." <et-Tevbe: 62), Ve Azîz-Celîl
Allah'in su kavli: "Sonra: Biz iyilikten ve ara bulmaktan baska bir sey arzu etmedik, diye Allah'a and ederek sana geldiler" (en-Nisâ: 62) [90].

"Billahi, Tallahi, Vallahi" denilir [91]. Peygamber (S): "Ve bir kimse de sudur ki, ikindiden sonra yalanci olarak Allah'a and eder" [92]. Ve Allah'tan baskasi ile yemîn verdirilmez [93].

40-.......Mâlik ibn Ebî Âmir, Talha ibn Ubeydillah'tan isitmistir; o söyle diyordu: Bir kimse Rasûlullah'a geldi. Bir de gördük ki, o Rasûlullah'a Islâm'in ne oldugunu soruyor. Bu suâle karsi Rasû-lullah (S):
— "Bir gün ve bir gece içinde bes namaz" buyurdu. O zât:
— Üzerimde bu namazlardan baskasi olacak mi? dedi. Rasûlullah:
— "Hayir, ancak kendiliginden kilarsin*" buyurdu. Ondan sonra Rasûlullah:
— "Bir de ramazân orucu1' buyurdu. O zât:
— Üzerimde bundan baskasi da olacak mi? dedi. Rasûlullah:
— "Hayir, ancak kendiliginden tutarsin1' buyurdu. Talha dedi ki: Rasûlullah zekâti da ona söyledi. O zât yi
— Üzerimde bundan baskasi da olacak mi? diye sordu. Rasûlullah yine:
— "Hayir, kendiliginden verebilirsin" buyurdu. Bunun üzerine o zât:
— Vallahi bunun üzerine artirmam da, eksiltmem de, diyerek arkasina dönüp gitti.
(Bunu duyunca) Rasûlullah (S):
— "Eger dogru söylüyorsa felah buldu gitti" buyurdu [94].

41-.......Nâfi', Abdullah(R)'tan zikretti ki, Peygamber (S): "Yemin edecek olan kimse Allah 'a yemîn etsin yâhud sussun" buyurmustur [95].

28- Da'vâlinin Yemininden Sonra Beyyine Getiren Kimsefnin Beyyinesi Kabul Edilir Mi, Edilmez Mi?) Babi [96]

Ve Peygamber (S): "Belki sizden bâzimi (haksizken) hüccetini digerinden daha düzgün söyler, ben de onun

lehine hükmedebilirim../' buyurdu [97]
Tâvûs ibn Keysân, Ibrâhîm en-Nahaî ve Kaadi Surayh de: Adil ve razi kilici beyyine, yalan yeminden haklidir, demislerdir [98].

42-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R)'den: Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Sizler bana çekismenizi arzedip muhakeme oluyorsunuz. Belki sizin bâziniz (haksizken) hüccetini digerinden daha düzgün ifâde eder (ben de onun lehine hükmedebilirim). Bu se-beble ben kimin lehine onun sözüne tutunarak kardesinin hakkindan birsey hükmetmis isem, ben ona ancak atesten bir parça kesmisim-dir. Sakin o (hükmümle kestigim) bu parçayi almasin"[99].

29- Va'dine Vefa Edip Yerine Getirilmesini Emreden Kimse Babi

Ve el-Hasen bu va'di infaz etme fiilini yapmistir. ' Azîz ve Celîl olan Allah da kendi Kitâb'inda Ismail'i
zikredip: "Çünkü o sözünde sâdikti" (Meryem: 54) buyurmustur.
Küfe Kaadisi ibnu'1-Esa', va*din infaz edilmesi ile hükmetti de, kendisi bu hükmünün SemureMen oldugunu söyledi [100]. Misver ibn Mahreme de söyle demistir: Ben
Peygamber(S)*den isittim. Peygamber bir yakinim (yânî kizi Zeyneb'in kocasi olan Ebu*l-Âs'i) zikretti de:
"O bana va'd etti de, bana olan va'dine vefa etti" buyurdu [101].
Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: Ben Ishâk ibn Ibrahim'i gördüm. O Ibn Esva'in (Semure'den rivayet ettigi) hadîsi ile va'din infazinin vucûbuna hüccet getiriyordu.

43-......Abdullah ibn Abbâs (R) haber yerip söyle demistir: Bana Ebû Sufyân söyle haber verdi: Hirakliyus Ebû Sufyân'a: Ben sana Muhammed ne emrediyor? diye sordum. Sen O'nun namaz kilmakla, dogru olmakla, iffetli olmakla, ahde vefa etmekle, emâneti yerine edâ etmekle emrediyor oldugunu söyledin, dedi ve: "Iste bunlar peygamber sifatidir" diye ilâve etti [102].

44-.......Ebû Hureyre (R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S):
"Münâfikin alâmeti üçtür; Söz söyledigi zaman yalan söyler; kendisine birsey emniyet edildigi zaman hiyanet eder; va "d ettigi zaman sözünde durmaz" buyurmustur [103].

45-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Peygamber (S) vefat ettigi zaman Ebû Bekr'e (Bahreyn'den) el-Alâ ibn el-Hadramî tarafindan birçok mal geldi. Ebû Bekr: "Her kimin Peygamber üzerinde bir alacagi yâhud Peygamber tarafindan kendisine yapilmis bir va'd varsa bize gelsin!" dedi.
Câbir dedi ki: (Bu i'lân üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve): Rasûlullah (S) bana söyle söyle söyle vermeyi va'd etmisti, dedim. Ebû Bekr üç kerre iki elini açip yaydi. Câbir dedi ki: Ebû Bekr benim elimin içine bes yüz saydi. Sonra bes yüz saydi. Sonra bes yüz saydi [104].

46-.......Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Hîve sehri ahâlîsinden bir Yahûdî bana: Mûsâ Peygamber, Suayb Peygamber'in teklif ettigi iki müddetin hangisini yerine getirmistir? diye sordu. Ben Yahû-dî'ye: Bilmiyorum; Mekke'ye, Arab'in âliminin yanina gideyim de bunu ondan sorup ögreneyim, dedim. Sonra Mekke'ye geldim ve bunu Ibn Abbâs'a sordum. Ibn Abbâs: Mûsâ o iki müddetten en çok ve Suayb'a en hos olanim yerine getirmistir. Çünkü Allah elçisi söyledigi zaman onu yapar, dedi [105].

30- Bab: Sirk Ehlinden Sâhidlik Ve Diger Seyler Istenilmez

es-Sa'bî de söyle demistir:
Diger dînler sahihlerinin bâzisinin diger bâzisi üzerine sâhidligi caiz olmaz. Çünkü Yüce Allah'in su kavli vardir:

"Biz de aralarina kiyamet gününe kadar düsmanligi ve kîni yapistirdik... " (ei-Mâide: 14)[106].
Ebû Hureyre de Peygamber(S)'den su hadîsi söyledi:
"Siz kitâb ehlinin sözlerini tasdik etmeyin; onlari tekzîb de etmeyin. Siz sunu söyleyin: Biz Allah'a inandik ve
bize indirilene; îbrâhîm'e, ismail'e, Ishâk'a, Ya'kûb'a ve torunlarina indirilenlere; Musa'ya, isa'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb 'teri katindan verilen kitâblara îmân ettik; onlardan hiçbirini digerinden
ayirmayiz. Biz Allah'a teslim olmuslariz" (ei-Bakara: i36) [107].

47-.......Ibni Abbâs (R) söyle demistir: Ey müslümânlar toplulugu! Sizler kitâb ehline nasil soru soruyorsunuz? Hâlbuki Peygam-ber'inizin üzerine indirilmis olan Kitâb'miz, Allah katindan indirilen haberlerin en yenisidir. Sizler O'nu hiç karistirilmamis olarak okumaktasiniz. Ve hâlbuki Allah (kendi Kitabi içinde) sizlere, kitâb ehli milletlerin Allah'in yazdigi seyleri tebdil ettiklerini ve kendi elleriyle Allah Kitâbi'ni degistirip baskalastirdiklarmi ve karsiliginda az bir bahâyi satin almalari için "Bu Allah kalindandir" dediklerini kat'-iyyetle söylemistir (ei-Bakara: 79). Size gelmis olan ilim, onlara herhangi birsey sormaktan sizleri nehyetmiyor mu? Allah'a yemîn ederim ki biz onlardan hiçbir kimseyi asla sizin üzerinize indirilmis olan Ki-tâb'dan sorar görmemisizdir [108].

31- Müskil Islerde Kur'a Çekme(Nîn Mesrû'lugu) Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Bunlar sana vahyetmekte oldugumuz gayb haberindendir. Meryem 7 onlarin hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken, sen yanlarinda yoktun" (Âlu Imrân: 44) [109].
Ibn Abbâs da: Onlar kur'alarini attilar. (Ürdün Nehri'ne attiklari) kalemler, suyun akisiyle beraber aktilar. Zekeriyyâ'nin kalemi ise suyun akisina üstün geldi ve Zekeriyyâ, Meryem'i himayesine aldi, demistir. Allah'in: "Fe sâheme fe kâne mine mudhadiyn" (es-safmt: i4i) kavlindeki "Sâheme", "Kur'a atti"; "Mine'l-mudhadiyn", "Mine'l-meshûmiyn(yânî kur'a çekilip yenilenlerden oldu)" demektir [110].
Ebû Hureyre: Peygamber (S) bir topluluga yemîn teklif etti. Hepsi yemîn etmeye davrandilar. Bunun üzerine
Peygamber, evvelâ hangisinin yemîn edecegini belirlemek üzere, aralarinda kur'a çekilmesini emretti, demistir [111].

48-.......en-Nu'mân ibn Besîr (R) söyle diyordu: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Allah'in sinirlari

hususunda gösteris yapip onlari zayi' eden ve onlarin içine düsen kimselerin benzeri, su toplulugun benzeri gibidir: Onlar bir gemi üzerine kur'a attilar. Neticede bâzilari geminin asagi katinda, diger bâzilari da geminin yüksek katinda oldular. Geminin alt katindakiler suya, üst kattakilerin üzerinden geçiyorlardi. Üsttekiler onlarin bu gidis gelisleriyle eziyet duyuyorlardi. Derken su getirenlerden biri bir balta aldi da geminin asagisini delmeye basladi. Gemidekiler onun yanina gelip: Sen ne yapiyorsun? dediler. Oda: Sizler benim yüzümden eziyettendiniz. Benim için de sudan ayri kalmak kaabil degil, dedi. Iste bu durumda eger o gemidekiler bu kisinin elleri üzerinden yakalar da onu men' ederlerse, hem onu kurtarmis olurlar, hem de kendilerini kurtarirlar. Eger onu serbest biraksalardi, hem onu helak etmis, hem de kendilerini helak etmis olurlar" [112].

49-.......Zuhrî söyle demistir: Bana Hârice ibn Zeyd el-Ensârî tahdîs etti ki: Ensâr kadinlarindan ve Peygamber'e bey'at etmis olan Ümmü'1-Alâ ona söyle haber vermistir: Ensâr, Muhacirlerdi evlere yerlestirme kur'asi çektikleri zaman, Usmân ibn Maz'ün'un yerlesme kur'asi bize düstü. Onun için Usmân ibn Maz'ûn bizde ikaamet etti. Fakat Usmân bir müddet sonra hastalandi. Biz ona evimizde has-tabakicilik yaptik. Nihayet öldü. (Yikadiktan sonra) onu kendi elbisesi içine koyup kefenledik. Rasûlullah yanimiza girdi. Ben (cenazeyi tezkiye olarak):
— Yâ Ebâ Saib! Allah'in rahmeti senin üzerine olsun! Senin hakkinda bildigim ve bu cemâate bildirmek istedigim sudur ki: Allah sana (âhirette) muhakkak ikram etmistir, dedim.
Peygamber (S) bana hitaben:
— "Allah 'in bu ölüye ikram ettigini sana bildiren nedir?" dedi. Ben de:
— Babam, anam sana feda olsun yâ Rasûlallah, ben bunu bilmiyorum, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Usmân ibn Maz'ûn'a gelince, vallahi simdi ona yakîn, yânî ölüm gelmistir. Ben de onun için elbette hayir ve saadet umarim. Yine Allah'a ye mîn ederim ki, ben Allah'in Rasûlü iken, bana (yarin Allah tarafindan) ne muamele edilecegini bilmem" buyurdu.
Ümmü'1-Alâ dedi ki: Vallahi ben bundan sonra ebediyyen hiçbir kimseyi tezkiye etmem. Rasûlullah'm bu sözü beni hüzünlendirdi. Yine Ümmü'I-Alâ: Sonra ben uyudum. Ru'yâmda bana Usmân'a âid devamli akan bir pinar gösterdiler. Akabinde ben Rasûrullah'a geldim ve bu ru'yâmi kendisine haber verdim. Rasûlullah (S):
— "Bu pinar onun (kesilmeyen) amelidir" buyurdu [113].

50-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah bir sefere gitmek istediginde kadinlari arasinda kur'a çekmek i'tiyâdinda idi. Kadinlardan hangisinin kur'asi çikarsa, Rasûlullah beraberinde o kadin ola-rak yola çikardi. Ve yine Rasûlullah, kadinlarindan her kadinin-gününü ve gecesini ayirirdi. Yalniz Sevde bintu Zem'a, gününü ve gecesini, bununla Rasûlullah'm hosnûdlugunu istemek için, Peygam-ber'in zevci Âise'ye hibe etmisti [114].

51-.......Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Insanlar ezö/z(okumak)cfo ve birinci saf/ta bulunmakta ne(hayir ve bereket)ter oldugunu bilselerdi, onlara nail olmak için kur'a atmaktan baska bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardi. Her namazin ilk

vaktinde{k\ cemâatlerde) olan fazileti bilselerdi, onlara yetismek için muhakkak birbirleriyle yaris ederlerdi. Yatsi ile sabah namâzlarindaki ilâhî lûtuflari bilselerdi, emekleye emekleye (veya kiç üstünde sürüne sürüne) de olsa, muhakkak onlara giderlerdi" [115].

---

[1] es-Sehâdet; Dördüncü ve besinci bâbdan masdardir. Bir nesnenin hakikatine muttali' olup, kesin bilmek ma'nâsmadir... Müellifin Basâir'de beyânina göre Suhûd ve Sehâde, Müsahede ile beraber huzur ma'nâsma konulmustur. Ve o basar ile ve basiret ile olur ki, ilim olacaktir (Kaamûs Ter,},
Cevheri, lügat yönünden Sehâdet, kesin haberdir, demistir. Seriat istilahinda Sehâdet, görülüp bilinen seyden Sehâdet lâfziyle hâkimin huzurunda haber vermektir ki, bu ihbar bir kimsenin diger kimse üzerindeki hakkini isbât için olur. Bu muhbire Sâhid, o kimseye Meshudun leh, diger kimseye de Meshudun aleyh ve o hakka da Meshudun bih denilir.
Ihbarlar üç nev'e ayrilir: a. Bir kimsenin diger bir kimse üzerindeki hakkini ihbar olur ki, bu Sehâdet'tir. b. Muhbirin baskasi üzerindeki hakkini ihbar olur ki, bu da Da'vo'dir. c. Bunun aksine olarak baskasinin muhbir üzerindeki hakkini ihbar olur ki, bu da Ikrâr'du (Ta'rîfâtu Seyyid).

[2] Buhâri bir hadîs metni olan bu basliktan sonra, delil getirmenin da'vâli üzerine vâcib oldugu hususunda Kur'ân nassmdan el-Bakara: 282. âyetiyle en-Nisâ: 135. âyetlerini tam olarak getirmistir.

[3] el-Bakara: 282. âyeti, Kur'ân'in tam bir sahîfesInI dolduran en uzun âyettir; bu "Mudâyene (= Borçlasma) âyeti" denilmekle meshurdur. Bu âyet borçlasma sirasinda bir adalet kâtibi, yânî noter huzurunda tesbît edilmesi gerek bütün hukukî esaslari toplayip Ögretmektedir.
Bu âyetin basliga delîlligi söyledir: Beyyinesiz da'vâhnin sözüne i'tibâr olun-saydi kitabete, imlâya, sâhid tutmaya luzûm görülmezdi. Madem ki bu beyyi-neîere luzûm ve ihtiyâç oldugu bu borçlasma âyetiyle ögretilmistir, o hâlde da'-vâciya beyyine getirmesi gerekir.
en-Nisâ: 135. âyetinin basliga delîlligi de söyle belirtilmistir: Allah bu âyetle mü'minlere nefislerine âid olsa bile dogruluktan ayrilma-yip, hakk ve hakikati i'tirâf etmelerini emrediyor. Bu hâlde müddeinin iddiasi karsisinda -ister tasdîk, Ister tekzîb etsin- da'vâhnin sözü mu'teber oluyor. Sayet da'vâli, da'vâcinin sözünü yalanlarsa, beyyine getirmek müddeiye, yânî da' vâciya yönelir.. (Aynî).
Buhârî, bu baslik altinda bu âyetlerle yetinip, baska bir hadîs getirmedi,
esasen baslik bir hadîs metnidir.

[4] Hadîsin basliga uygunlugu "Biz onun hakkinda hayirdan baska bir sey bilmiyoruz..." sözündedir.
Buhârî bu meshur hadîsi Sahîh'inin, Sehâdetler, Magâzî, Tefsîr, Eymân, Nuzur, Tevhîd Kitâblari'nda sevkettigi çesitli mes'elelere delîl olmak üzere ayri sened ve metinlerle getirmistir.
Burada bu hadîsi kisaca getirip, basligin cevâbini vermek istemistir. Bu hadîsi Müslim de Tevbe Kitâbi'nda getirmistir.

[5] Amr ibn Hureys'in bu sözünü Beyhakî rivayet etmistir. Yânî borcunu açikta i'tirâf etmeyen, fakat alacakli ile yalniz kaldigi zaman i'tirâf eden fâcir kimsenin bu I'tIrâfmi, gizlenmis olan bir kimse isitir de, onun bu isitmesiyle amel olunur. Safiî, Mâlik, Ahmed de buna kaail oldular. Ebû Hanîfe bunu kabul etmez

[6] Bunlarin bu fetvalarini Ibn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etmistir.

[7] el-Hasen el-Basrî'nin bu sözünü de Ibn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etmistir.

[8] Hadîsin basliga uygunlugu "RasûSullah, Ibn Sayyâd'i gafil yakalamak ve Ibn Sayyâd kendini görmeksizin onun husûsî hayâtini görmek, ondan herhangi birsey isitmek istiyordu" sözünden alinir.
Bu hadîs Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.

[9] Hadîsin basliga uygunlugu, kapinin disinda bulunan Hâlid'in, içerdeki kadinin Peygamber'in yaninda erkeklik âletini dile getirerek açik saçik konusmalarini isitmesi ve Ebû Bekr'e hitâbla kadinin sözlerini çirkin saydigini ifâde etmesidir. Iste bu nokta basliga delildir. Çünkü Hâlid, kapinin disindan, kadinla perdelenmis iken bu sözleri Isitmis; Ebû Bekr'e hitâb etmis; Peygamber onun disarida iken bu sözleri isittigine I'timâd ederek, onu reddetmemistir. Bu hadîsi Müslim de Nikâh Kitâbi'nda getirmistir.

[10] Çünkü bu müsbettîr; müsbet ile menfînin önüne geçirilir.

[11] Buhârî el-Humeydî'nin bu görüsünü bildiren hadîsi Zekât Kitâbi'nda "Onda bir vergisi bâbi"nda senedli olarak uzun bir metin ile getirmisti. Hurma toplayan bir kadinin bahçesinin mahsûlünün mikdâri tahmîn edilmisti.

[12] Yânî Bilâl'in sehâdetini, Fadl'in rivayetinden üstün tuttular. Çünkü sehâdette bir üim ziyâdeligi vardir. Bu söyle sûretîendirilir: Fadl'm "Namaz kilmadi" sözünün ma'nâsi, Fadl, Peygamber'in namaz kildigini bilmedi; belki o duâ ve benzeri birseyle mesgul bulunuyordu da bu sebeble Peygamber'in namaz kildigini görmedi ve zannryle amel ederek namaz kilmasini nefyetti.

[13] Çünkü baskasinin bilmemesi, onu bilenin bilgisine engel olmaz.

[14] el-Kirmânî söyle dedi: Peygamber: "Bu söz söylenmisken nasil olur?" sözüyle ayrilmayi emretti. Bu da hüküm gibi oldu. Emziren kadinin haber vermesi de sehâdet gibi oldu. Bâzilari söyle dedi: Kadin emzirmeyi isbât etti. Ukbe bunu nefyetti. Peygamber kadinin sözünü isitti de Ukbe'ye ayrilmayi emretti. Bu emir ya vucûbendir, ya da takva yolu üzere nedb olaraktir.. (Aynî).
Buhârî bu hadîsi îlim Kitabi, "Meydana gelen bir mes'eleyI sormak hususunda yolculuk etmek bâbi"nda getirmisti.

[15] Buhârî bu âyetlerden birincisini, adaletin sâhidlerde sart olduguna; ikincisini, sehâdetten men' edici bir sebebden dolayi sahîdlerden razi olunmazsa, sehâdet-lerinin kabul edilmeyecegine delîl olarak getirmistir.

[16] Hadîsin basliga uygunlugu, adaletli kimse, kendisinde hiçbir sübhe bulunmayan kisi olmasi yönündendir.
Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayri olarak rivayet ettiklerindendir.

[17]

Mes'elede görüs ayriliklari oldugu için Buhârî hükmü açikça söylemedi. Mâlik ile Safiî cerhde ve ta'dîlde iki.kisiden asagisi kabul olunmaz dediler. Ebû Hanî-fe bir kisinin tezkiyesi kabul olunur, dedi. Muhammed ibn Hasen de Safiî ile beraberdir (Aynî).

[18] Hadîsin basliga uygunlugu Ebû Hanîfe'nin tezkiyede bir kisi yeter görüsü üzeredir. Çünkü mü'minler sözü elif lâm ile söylenmistir. Elif lâm cem'e girince, cem'iyeti ibtâl edip, cinsiyeti birakir. Cinsiyetin en.azi da birdir. Bu da Umer'in sözü ile kuvvet buluyor (Aynî).

[19] Bunun da basliga uygunlugu, bundan evvel geçenin uygunlugu gibidir. Bu hadîsler Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.

[20] Bu, Buhârî'nin Radâa Kitâbi'nda ulanmis olarak getirdigi Ümmü Habîbe hadîsinden bir parçadir. Buhârî bu parçayi burada, baslikta süt emme sözü oldugu için getirmistir

[21] Hadîs basliktaki "Süt isinde teennî edip subûtu arastirma" kismina uygundur. Bu uygunluk söyledir: Çünkü Âise, kendisi ile Eflah arasindaki süt emme hükmünde teennî edip subûtunu arastirmistir. Âise'nin teennisine delîl ise, bunu Ra-sûlüllah'tan soruncaya kadar Hakem'e izin vermemesidir.

[22] Hadîsin basliga uygunlugu, içinde süt emme hükmü bulunmasi yönündendir. Buhârî bunu Nikâh Kitâbi'nda da getirmistir.

[23] Hadîsin basliga uygunlugu, içinde süt emme hükmü bulunmasi yönündendir

[24] Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir.
Hadîsteki son cümle edebî ve hukukî bir vecizedir ve: "Kendisiyle harâmlik sabit olan emme, yalniz açligini sütle telâfi edebilen emzik çagindaki çocuk hakkinda mu'teberdir" demektir. Çocugun bedenî gelismesi yalniz sütle oldugu için, çocuk emziren kadinin kendi dogurdugu çocugu gibi kendisinin bir cüz'ü ve vücûdunun bir parçasi oluyor.
Hadîsin sonundaki mutâbaayi Müslim rivayet etmistir.

[25] Bu âyetteki istisna, tevbe ettigi zaman zina iftiracisinin sâhidligini caiz kilanlarin dayanagidir.

[26] Bunu Safiî, ulastirilmis olarak rivayet etti.

[27] Bu ikisini Taberî, senedleriyle rivayet etti.

[28] Bunlari SâfIÎ, Taberî, Bagavî rivayet ettiler.

[29] Ebu'z-Zinâd'm sözünü Saîd Mansûr rivayet etti.

[30] Bunu Taberî rivayet etti.

[31] Bu, Sevrî'nin kendi Câmfinde bulunan rivayetlerdendir.

[32] Bu hadîs, biraz sonra ulastirilmis olarak gelecektir.

[33] Bu da Tebûk gazvesi Ile Berâe Sûresi tefsirinde senedü olarak gelecektir.
Buhârî, bu "Bâzi Âdem ogullari" ta'bîriyle Ebû Hanîfe'den naklolunan görüslerde ihtilâf bulunduguna isaret etmis gibidir (îbn Hacer).

[34] Hadîsin basliga uygunlugu "Sonra tevbesi güzel oldu" sözünden alinir. Çünkü bunda, hirsiz tevbe ettigi ve hâli güzel oldugu zaman sâhidliginin kabul edilecegine delâlet vardir. Buhârî kendi görüsünde arada fark olmadigi için zina iftiracisini hirsiza katmistir.

[35] Bu hadîsi Müslim de Hudûd'da getirmistir.

[36] Hadîsin basliga delîl olan yeri son cümleleridir. Bu hadîs biraz farkli bir lafiz ile Hibe Kitâbi'nda da geçmisti

[37] Hadîsin basliga uygunlugu "Sâhidlik etmeleri istenmeden sâhidlik edecekler" sözündedir. Çünkü sâhidlik istenmeden evvel sâhidlik yapmakta zulüm ma'nâ-si vardir.
Hadîsteki "Karn = Asr" sözünün ta'yîninde 20, 30, 60, 70, 80, 100 ve 120 seklinde çesitli görüsler Ileri sürülmüs. Yüz senedir diyenler Peygamber'in bir çocugun basina el sürerek "Sen bir kam yasa" diye duâ etmesi ve bu çocugun da 100 sene yasamis olmasi hadîsini delîl yapmislardir.

[38] Hadîsin basliga uygunluk noktasi, bu üç asir halkindan sonra gelecegi bildirilen bir takim kavimlerin dînî, ahlâkî kaaidelere baglanmayarak, bazen önce sehâdet, sonra yemîn etmeleri; bazen evvelâ yemîn, sonra sehâdet eylemeleridir ki, bunlara ehemmiyet vermemek ise bir zulüm ve haksizliktir.

[39] Ibrahim'in bu sözü de geçen senedle ulastirilmistir. Buhârî, ibrahim'in bu sözünü ilk asirlarda sâhidlik ve yemîn mes'elelerine verilen ehemmiyeti göstermek için getirmistir

[40] Buhârî buradaki el-Furkaan: 72. âyetini yalan sâhidligi hakkinda agirlastirma ve tehdîd konusuna delîl olmak üzere;
el-Bakara: 283. âyetinin bir kismini da "Sâhidligi gizlemek ve yerine getirmemek" hakkinda delîl olmak üzere;
en-Nisâ: 135. âyetinin bir cümlesini de, sâhidlikte dilleri egip bükmemek, dogruyu oldugu gibi söylemek gerektigi hakkinda bir delîl olmak üzere getir mistir. Âyetlerin bu konulara delîlligi yerindedir. Son âyet hakkinda getirdigi ma'nâ, Alî ibn Ebî Talha el-Hâsimî yoluyla Ibn Abbâs'tan gelen bir tefsîrdir

[41] Hadîsin basliga uygunlugu "Yalan sâhidligi yapmak" fikrasindadir. Hadîsin sonundaki mutâbaalar, Buhârî ve diger hadîs imâmlannca çesitli yerlerde rivâ yet edilmislerdir

[42] Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir. Sondaki mutâbaalari Buhârî ve diger hadîs imamlari rivayet etmislerdir. Burada Abdurrahmân'm tahdîsIni göstermek için getirmistir.

[43] Burada isimleri verilen bu büyük âlimlerin bu görüs ve sözlerini Saîd ibn Man-sûr, Ibn Ebî Seybe senedleriyle rivayet etmislerdir

[44] es-Sa'bî ile el-Hakem'in bu sözlerini Ibn Ebî Seybe rivayet etmistir.

[45] ez-Zuhrî'nin bu naklini el-Karâbîsî Edebu'l-Kadâ'da senediyle getirmistir.

[46] Süleyman ibn Yesâr'in bu hadîsi hakkinda söz, Itk Kitâbi'nin sonlarinda geçmisti. Bu hadîste Aise'nin ister kendi mülkiyetinde, ister baskasinin mülkiyetinde olsun,

müsâvî olarak köleye karsi örtünmeyi terketme görüsünde idi. Burada ÂIse'nin, onu, disarida oldugu için görmedigi hâlde sesinden tanimasi, basliga uygun olan bir rivayettir.

[47]
Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber, sahsim görmedigi hâlde mescid içinde Kur'ân okuyan adamin sesine i'timâd etmis olmasidir.
Burada ayri ayri iki hadîs getirilmistir, ikinci hadîs Abbâd yoluyla Âise' den gelen ziyâde rivayettir. Ikinci hadîsin metninde, hadîsin gelme sebebi olan zâtin ismi de Abbâd oldugu için, ikisinin bir zât oldugu sanilmamalidir. Sened-deki Abbâd, Abbâd ibn Abdillah ibn Zubeyr'dir; tabiîdir. Abbâd ibn Bisr ise sahâbîdir; Bedir ehlIndendir.

[48]
Hadîsin buraya delîlligi: Sahâbîlerin körün sesine i'timâd eder olmalari yönüdür. Hadîs, Ezan Kitâbi'nda "Körün ezan okumasi bâbi"nda da geçmisti.

[49]
Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in sahsini görmeden Mahreme'yi sesinden taniyip, bu sese i'timâd ederek kaftani alip disanya çikmasi yönündendir. Hadîsin bir rivayeti HIbe'de de geçmisti

[50]
Buhârî bâb basliginda âyetin bu kismini zikretti. Çünkü âyetin bu parçasi kadinlarin erkeklerle beraber sâhidliginin cevazina delâlet etmektedir.

[51]
Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir. Bu hadîs daha uzun bir metin ile Hayz Kitâbi'nda da geçmisti.
Kadin hayiz, nifâs gibi kadinlara mahsûs hâllerde yan hasta sayilir. Bu hâllerde ruhî bakimdan da zayiftir. Iste bu sebeble kadin, bilhassa bu sirada zabt ve eda yönünden eksiktir. Peygamber bu hakikati ifâde etmis oluyor.

[52]
Enes'in bu sözünü îbn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etti.

[53]
Surayh'm sözünü Ibn Ebî Seybe ile Ibn Mansûr rivayet ettiler.

[54]
Ibn Sîrîn'in bu sözünü imâm Ahmed'in oglu Abdullah rivayet etmistir.

[55]
el-Hasen ile îbrâhîm'in bu sözünü îbn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etmistir.

[56]
Kaadi Surayh'in bu sözünü îbn Ebî Seybe senediyle rivayet etmistir. îbnu's-Seken'in rivayetinde bu söz "Hepiniz erkek ve disi kölelersiniz" seklinde olup "Ogullan" lâfzi yoktur.
Üç imâm, kölenin sâhidligini mutlak olarak kabul etmemekte ittifak etmisler ve: Çünkü köle, eksik hâili ve aldirmasi azdir. Onun için bu emânet ona elverisli olmaz, demislerdir. Hanbelîler kölenin sâhidligini haddlerde bile kabul etmislerdir (Kastallânî).

[57]
Hadîsin basliga uygunlugu su yöndedir: Anilan disi kölenin sâhidligi kabul edilmis olmasaydi, onun sözüyle amel edilmezdi. Iste kadin kölenin sâhidliginden dolayi, Peygamber Ukbe'ye, bu köle kadinin sözü sebebiyle karisindan ayrilmayi emretmistir (Aynî).

[58]
Süt emziren kadinin tek basina yaptigi sehâdeti kabul edenler, bu hadîsi delîl edinmislerdir.
Cumhur ise geçen hadîsteki "Onu o kadindan nehyetti" sözündeki nehyi, tenzîhe; bu hadîsteki "O kadim kendinden terket" emrini de irsada hamletmis-lerdir (Kastallânî).

[59]
Demek ki o yillarda da bu zamanki, yâni 1399/1979 yillarindaki gibi ince kadin modasi revaçta imis. Bu kadinlarin.zamân zaman sismanlik ve zayiflik model' lerine özendikleri, bu özentinin kadinligin cibillî ve fitrî meyilleri oldugu anlasiliyor.

[60]
Safvân ibn Muattal, Selemli'dir, sonra Zekvân'da ikaamet etmistir. Kidemli ve faziletli sahâbflerdendir. Birçok gazalarda hazir bulunmustur. RasûluIIah tarafindan medhedilmistir. Umer'In devlet baskanligi devrinde 17. hicret yilinda Er-meniye fethinde sehîd olmustur.

[61]
Abdullah ibn Ubeyy, münafiklarin baskanidir. Selûl, Huzâa kabilesinden bir kadindir. Abdullah, Câhiliyet devrinde Hazrecliler'in baskani idi. Hicretten sonra görünüste müslümân olmustu. Fakat teskîl ettigi münafik bir hizbin baskanliginda, açik ve gizli her türlü serr ve fesâd yapmaktan geri kalmiyordu. Müslümânlarin en müskil zamanlarinda Islâm toplulugunu çözülmeye ugratacak firsatlar kollardi. Câhiliyet'te Hazrec kabilesinin baskani bulundugundan, nifakçi hareketleri kabilesi halki üzerinde te'sîrli oluyordu. Bunun idare ettigi zümrenin hâlleri ayri bir sûrede; el-Münâfikûn Sûresi'nde tafsîlâtiyle anlatilmaktadir.

[62]
Berire'nin bu samîmi ve sâfiyâne sehâdetini Taberânî su tafsil ile rivayet etmistir: Berîre demistir ki: Ben Âise'nin hizmetinde bulundugum zamanda kusur sayilacak bir hareketini görmedim. Yalniz ben bir kerre hamur yogurmustum. Kendisine su hamuru gözet de ben bunu pisirmek için ate^ yakayim dedim. Ben gittikten sonra Âise gaflet etmis, besi koyunu gelip hamuru yemisti

[63]
Hadîsin basliga uygunlugu, bunda Peygamber'in Berîre'ye ve Zeyneb bintu Cahs'a Âise hakkinda sormasi ve onlarin da herbirinin Âise üzerine hayirla övgüleri bulunmasi yönündendir. Iste bu, kadinlarin bâzisinin, diger bâzisinin adaletini ortava kovmasi ve tezkive etmesidir (Aynî).

[64]
Buhârî bu Ifk Hadîsi'ni Magâzî, Tefsir, Eymân ve'n-Nuzur, I'tisâm, Cihâd, Tev-hîd Kitâblari'nda da getirmistir. Müslim de Tevbe KItâbi'nda getirmistir. Bu Ifk Hadîsi, rivayet asillari bakimindan en kuvvetli hadîslerindendir. Buhârî'nin yalniz bu Sehâdetler Kitâbi'ndaki rivayetinde dört senedi vardir ki, bu sened-lerde râvî Fulayh, îbnu Süleyman Ifk Hadîsi'ni su dört seyhinden rivayet etmektedir: a. Ibn Sihâb ez-Zuhrî, b. Hisâm ibn Urve, c. Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân, ki Imâm Mâlik'in seyhidir, d. Yahya ibn Saîd el-Ensârî... (Aynî, Kastallânî).

[65]
Buhârî bu ta'lîki, Ibrâhîm ibn Musa'dan; bize Hisâm tahdîs etti; o da Ma'mer'-den; o da Zuhrî'den; o da Ebû Cemîle'den... diye senediyle de vermistir... (Aynî).
Umer'in burada söyledigi mesel, akibeti meçhul ve kendisinden zarar gelmesi beklenen isler hakkinda söylenir. Guveyr, Gâr'm küçültme ismidir. Ebûs da Be's'in cem'idir; siddet ma'nâsinadir. Menbûz, yola atilmis çocuk, zina çocugu... ma'nâlarina gelir. Arif, nakîb ve reîs demektir.
Hadîsin basliga delîlligi; Ebû Cemîle, arifi tarafindan "Bu iyi adamdir" diye tezkiye edilince, Umer'in bu tezkiyeyi kabû! edip o çocuga beytü'l-mâldan nafaka vermesidir. Bu, Umer'in bir tek kisinin tezkiyesini kabul edip bununla yetindigine delâlet etmektedir.

[66]
Hadîsin basliga uygunluk yönlerinden biri, Peygamber'in tezkiyenin nasil olacagina irsâd etmis olmasidir... (Kirmani).
Bu hadîsteki "Veyl", aslinda hüzün, helak, mesakkat ma'nâlannadir. Taaccüb ve birdenbirelik ma'nâlannda da kullanilir.

[67]
Hadîsin basliga uygunlugu "Medîhde ileri giden" sözündedir, bu apaçiktir. Hadîste "MedhedicI, bilmekte oldugunu söylesin" fikrasi yoksa da, basligin bu kismina hadîsin ma'nâsmdan bir münâsebet bulunmaktadir.

[68]
Buhârîbâb basliginin "Çocuklarin bulûg sinin" kismim beyân için en-Nûr: 59. âyeti getirmistir. Bu âyette çocuklarin, ana-babanin birlikte bulunduklari odaya girmek istedikleri zaman izin istemeleri emri, bulûga ermis olmalari zamanina baglanmistir ki, erkeklerin Ibâdet, haddler, izin isteme ile mükellef olmalari çagidir.

[69]

Sârih Aynî ve Kastallânî de bunun gibi Amr ibn Âs ile oglu Abdullah arasinda oniki senelik bir yas farki oldugunu nakletmislerdir.

[70] Euhârî basligin "Kadinlarin bulûgu hayz iledir" kismina da et-Talâk: 4. âyetini delil olarak getirmistir. Bu âyette kurû'larla iddet, hayzin vukuuna ta'lîk edilmistir. Bu cihetle kadinlarin hakkinda hayz, bulûg sayilmistir. Fethu'l-BârVde Ibn Hacer, bu konuda âlimlerin ittifaki bulundugunu bildirmistir.

[71] Sarih Aynî bu vak'ayi söyle tasvîr etmistir: Ibn Salih'in bildirdigi bu kadin dokuz yasinda hayz görmüs, on yasinda dogurmustur. Dogurdugu kiz da dokuz yasinda hayz görmüs, on yasinda dogurmus ve yirmibirinci sene bunun anasi nine olmustur. Aynî, Imâm Safiî'nin Yemen'de böyle yirmibir yasinda nine olmus bir kadin gördügünü rivayet ettigini naklediyor... (Umdetu'l-Kaarî).

Buhârî Hasen ibn Salih'ten getirdigi bu rivâyetiyle gebe kalma vakitlerinin en azi dokuz yas olduguna isaret eimistir.

[72] Hadîsin sonundaki Nâfi'in rivayetini Ibn Mâce de Hudûd'da getirmistir. Nâfi'-in ikinci rivayeti birincisini çocugun bulûgu onbes yas içindedir seklinde açiklamaktadir. Çünkü Peygamber Ibn Umer'e onbes yasinda izin vermistir. Bu da bulûgun onbes yasinda basladigina delâlet etmistir.

[73] Hadîsin basliga delîlligi ma'nâsmdan alinir. Çünkü ihtilâm olan bulûg Ile sifat-lanmasaydi, kendisine hiçbir sey vâcib olmazdi (Aynî).

[74] Hadîsin basliga uygunlugu "Senin beyyinen var mi? buyurdu. Ben: Hayir yoktur, dedim..." sözündedir.

Buhârî bu hadîsi ayni isnâdla fakat bâzi lâfiz degisikligi ile Husûmetler KI-tâbi, "Hasimlarin bâzisinin bâzisina kelâmi bâbi"nda da getirmisti.

Burada da'vâcmin beyyinesi bulunmadigi surette, hakk sahibi sifatiyle da'-vâlidan yemîn istemese bile, hâkimin da'vâliya yemîn teklifine hakki bulundugu hükmü sabit oluyor.

[75] Buhârî bu ta'lîki babin sonunda Es'as ibn Kays hadîsinden ulastirilmis olarak getirecektir. Bu, da'vâci üzerine düsenin beyyine, da'vâh üzerine düsenin de yemîn oldugunda sarihtir.

[76] Bunun ma'nâsi sudur: Sâhid ve yemîn ile yerinilmek caiz oldugu zaman, iki kadindan birinin digerine hatirlatmasina ihtiyâç olmaz. Çünkü yemîn onlarin yerine geçer. Öyleyse Kur'ân'daki hatirlatma zikrinin faydasi nedir? Buna söyle cevâb verildi: Birsey üzerine nasslastirmadan, onun mâadasindan nefyi lâzim gelmez...

[77] Hadîsin basliga delîlligi gizli degildir. Bu hadîs Rehn'de de geçmisti. Tefsîr'de Âlu Imrân'm tefsirinde de gelecektir. Orada da belirtilecegi gibi, Ibn Ebî Muleyke iki kadin arasinda meydana gelen da'vâdan olayi Ibn Abbâs'a bir mektûb yazip görüsünü sormus; o da cevâbinda Peygamber'in bu hükmünü yazip göndermistir.

[78] Simdiye kadar çok geçtik ki, bâb, unvansiz olarak zikredilmis oldugu zaman, bu, kendinden önceki bâbdan bir fasil gibi olur. Yine zikretmistik ki, "Kitâb" lâfzi, "bâb"lan toplar; "bâb"lar da "fasiP'lari toplar.

[79] Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in "Senin iki sahidin..." sözünden alinir. Çünkü Peygamber, da'vâci olan Es'as'a bununla hitâb etmis ve beyyineyi ona âid kilmistir... (Aynî)..

[80] Hadîsin basliga uygunlugu "Beyyine aramaya gider" sözündedir. Burada mak-sad, suç atan kimsenin sirtini 80 deynekten kurtarmasi için zina fiili üzerine beyyine, yânî dört sâhid getirmeye muktedir olmasidir. Bu sâhidleri getiremedigi takdirde sirtina zina iftirasinin cezasi olan seksen deynek vurulacaktir: "Namuslu ve hürre kadinlara (zina ile) iftira atan, sonra dört sâhid getirmeyen kimselere (her birine) seksen deynek vurun. Onlarin ebedî sâhidliklerini kabul etmeyin. Onlar /âsiklarin tâ kendileridir" (en-Nûr:4).

[81] Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir. Bu hadîs Sirb'de de geçmisti.

Bu tavci insanlarin metâ'larini ikindiden sonra pazara getirmelerine gelince, bu ikindi kaydi, hadîste bir ihtirazi kayid olarak getirilmemistir. Fakat bu nevi' zâlimce pazarliklarin ve satislarin gündüzün sonunda vâki' olmasindan dolayidir. Çünkü bu sirada çarsi pazar dagilir da bu cemiyet hâinleri saf kimseleri aldatmak için tenhâ bir zemîn bulurlar.

[82] Muâviye'nin Medine Vâlîsi olan Mervân ibmi'l-Hakem'in bu hükmünü îmânr Mâlik el-Muvatta'inda senedli olarak rivayet etmistir.

Zeyd ibn Sabit ile Abdullah ibn Muti' bir ev hususunda vâlîye muhâkem olmuslardi.

[83] Buhârî da'vâhnm kendisine yemîn etmek vâcib olan her yerde yemîn etmesi görüsüne gidince, görüsüne bu hadîsle hüccet getirdi. Buhârî bu görüsünde (mezhebinde) Hanefîler'e uygun olmustur. Bu ta'lîk, senedli olarak Es'as hadîsinden olarak, yukarida geçmisti.

[84] Hadîs yakinda geçmisti. Seyhu'l-Islâm Zekeriyyâ, hadîsin basliga uygunlugu, hükmü bir mekânla baglamamis olmasindandir, demistir (Kastallânî).

[85] Buhârî basliktaki "Izâ"nm cevâbini, hadîs açiklayacagi için zikretmemistir. Yânî "Aralarinda kur'a çekilir", onun cevâbidir.

[86] Hadîs basliktaki suâle cevâb verdigi için, aradaki münâsebet açiktir.

Bu hadîs ma'nâsi müskil olan hadîslerden bîridir. Bunun için hadîs sârihleri kur'a ile yemîn hususu, muhâsimlardan hiçbirinin el koymus olmadigi ve bey-yineleri de bulunmadigi bir mal hakkinda çekisen ve topluca yemîn etmeye davranan cemâate âiddir, demislerdir.

[87] Hadîsin basliga uygunlugu, âyetten dolayidir. Çünkü bu âyet, mali çarsiya çikarip yalan yemîn eden kimseler hakkinda inmistir. Hadîs, Buyû'da da geçmisti.

Hadîsin sonundaki "Nâcis" kelimesine Ibn Ebî Evfâ'mnbir tefsîri vardir. Bu kelime hakkinda su bilgiler verilmistir:

en-Necs: Nûn'un fethi ve cîm'in sükûnu ile meta' sahibi müsteriye metâ'ini medh ve vasf ederken, revâc vermek için bir kimse dahî sahibine muvafakat eylemek, yâhî beraberce medh ve vasf eylemek, bir kavle göre satin almak istemezken ziyâde bahâ Ile satilmak için uydurma olmak üzere metâ'a ziyâde bahâ ile müsteri olmak ma'nâsinadir ki, bu metâ'a bakan kimse o bahâya tutulup alsin..

îste en-Nâcis, bu kökten fail isimdir (Kaamûs Ter.)

[88] Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir. Yakinda da geçmisti.

[89] Yânî kendisine yemîn etmek düsen kimseye hâkim nasil yemîn verdirir?

[90] Ebû Zerr'in el-Kusmeyhenî'den gelen nüshasinda su âyetler de vardir:

"Hakikat, onlar muhakkak sizden olduklarina (dâir) Allah 'a and da ederler. Hâlbuki onlar sizden degildir" (et-Tevbe: 56)

"... Binâenaleyh vallahi bizim sâhidligimiz o iki kisinin sâhidliginden daha dogrudur. Biz hakki asmadik. Çünkü bu takdirde muhakkak zâlimlerden oluruz diye Allah'a

yemîn ederler" (el-Mâide: 107).
içlerinde Allah'a yemîn bulunan bu âyetleri zikretti ki, bunlar basliga uygundur.
Ibnu Hacer: Buhârî'nin bunlari zikirden maksadi, yemini ayrica söz söyleme fiili ile sertlestirip kuvvetlendirmenin vâcib olmadigini göstermektir, dedi. * Ben derim ki, Buhârî'nin bu âyetleri getirmekten maksadi, yemînin aslinin Allah lâfziyle olmasi olduguna isâretetmektir... (Aynî).
[91]
Buhârî bunlarla yemîn edilecek isrni ve yemîn harflerini isaret etmistir. Kendisiyle yemîn edilecek olan isim, Allah lâfzidir. Yemîn harfleri de "Bi", "Tâ", "Vav"dir. Bunlarin hepsi de Kur'ân'da gelmistir: en-Neml: 49, Yûsuf: 91, el-En'âm: 23.
[92]
Bu, "Ikindiden sonra yemîn bâbi"nda Ebû Hureyre'den rivayet ettigi hadîsin bir parçasidir. Bununla maksadi "Allah'a yemîn eder" sözüdür
[93]
Bu kisim Buhârî'nin sözüdür, o bunu basligi tekmillemek için zikretmistir.
[94]
Hadisin basliga uygunlugu "Vallahi bunun üzerine artirmam.." sözündedir. Iste "Allah ismi" lâfzi Ile ve "Bâ" harfi ile yemîn etmenin sureti budur.
Bu hadîs ayni isnâd ile îmân Kitabi, "Zekât Islâm'dandir bâbi"nda da geçmistir.
[95]
Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in "Allah ismine yemîn etsin" sözündedir. "Allah'a yemîn etsin" demek, Allah'in ismine yâhud sifatlarindan bir sifata yemîn etsin, demektir.
Bu hadîse göre Peygamber'e, Ka'be'ye, Cibril'e, sahâbîlere yemîn gibi, mahlûka yemîn etmek mekruhtur. Çünkü Peygamber: "Allah sizi babaniza yemîn etmekten nehiy buyurdu" demistir (Buhârî, Müslim).
[96]
Buhârî, âdeti oldugu üzere görüs ayriligi bulunan hususlarda cevâbi açikça söylemiyor. Cumhur bu sorunun cevâbini "Kabul edilir" diye vermislerdir.
[97]
Bu, bâb altinda getirdigi Ümmü Seleme hadîsinden bir parçadir. Bu hadîsi az farkla Mezâlim'de de getirmisti.
[98]
Kaadi Surayh'in buna yakin bir sözünü Bagavî rivayet etmistir (ibn Hacer).
[99]
Bu hadîsten basligin istinbât yeri söyledir: Peygamber (S) yalan olan yemini, hakkîi olanin hakkini kesici kilmamistir. Fakat yalanciyi yemininden sonra onu almaktan nehyetmistir. Binâenaleyh hakk sahibi bir beyyîneye zafer bulursa, o bu beyyineyi getirme hakkinda bakîdir... (Kastallânî).
Hadîs, Mezâlim'de "Bile bile bâtilda çekisen kimsenin günâhi bâbi"nda da geçmisti
[100]
Bu Ishâk ibn Râhûye'nin tefsirinde bulunmustur.
[101]
Ebu'l-Âs, Peygamber'in dâmâdi idi. Müsrikler ondan Peygamber'in kizi Zey-neb'i bosamasini Istediler, fakat o bunu kabul etmedi. Peygamber de ona bundan dolayi bu övgüyü yapti. Peygamber onu Bedir esirleri arasinda serbest biraktigi zaman Zeyneb'i Medine'ye yollamasini sart kilmisti. Ebu'l-Âs Mekke'ye dönünce Zeyneb'i Medine'ye yolladi. Iste bunun üzerine Peygamber: "O benimle konustu, dogru söyledi; bana va'd etti, va'dini yerine getirdi" demistir (Kastallânî).
[102]
Hadîsin basliga uygunlugu "Ahde vefa" (yânî va'dine sâdik idi) sözündedir.
Bu ei-Câmi'u's-Sahîh'in basindaki uzun Hirakliyus hadîsinin bir parçasidir
[103]
Basliga uygunlugu "Va'd ettigi zaman va'dînden döner" sözündedir. Çünkü bunun ziddi va'd ettigi zaman sözünde durup, nifakin bir taifesinden selâmete çikandir. Bu hadîs îmân Kitâbi'nda da geçmisti.
[104]
Basliga uygunlugu "Yâhud Peygamber tarafindan kendi lehine bir va'd olan kimse" sözünden alinir. Bu hadîs Kefâlet'de de geçmisti.
[105]
Basliga uygunlugu "Allah elçisi söyledigi zaman onu yapar" sözünden alinir. . Çünkü Allah elçisi Mûsâ yâhud baskasi olsun, va'dinI yerine getirmek, onun ahlâk güzelliklerindendir. Rasûllerin va'dlerinden dönmesi yoktur. Burada sorulan iki müddet, el-Kasas: 28-29. âyetlerinde Suayb'm Musa'ya teklif ettigi çobanlik seneleri süresidir.
[106]
es-Sa'bî'nin bu hadîsini Ibn Ebî Seybe ile Saîd ibn Mansûr rivayet etmistir.
[107]
Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini el-Bakara: 136. âyetinin tefsiri sirasinda da getirmistir. Burada bundan maksad, dogrulugu onlardan baskalari cihetinden bilinmeyen seylerde kitâb ehlini tasdîk etmekten nehiydir. Bu da onlarin sâhidliklerini redde ve kabul edilmemesine delâlet eder (Aynî).
[108]
Basliga uygunlugu söyledir: Bunda kitâb ehlinden birsey sormayi redd vardir. Çünkü onlarin haberleri, kitabi elleriyle degistirmis olmalarindan dolayi kabul olunmaz. Haberleri kabul edilmeyince sâhidlikleri de evleviyet yoluyla kabul edilmez. Zîrâ sehâdet kapisi, rivayet kapisindan daha da dardir. Buhârî bu hadîsi I'îisâm ve Tevhîd'de de getirdi (Aynî).
[109]
Buhârî, Meryem kissasi hakkindaki bu Âlu Imrân: 44. âyetini, kur'a ile hükmetmenin, sahîhligine delîl yerinde zikretti. Çünkü bizden öncekilerin kaanûnu, Allah onu bize inkârla nakletmedigi müddetçe bizim de kaanûnumuzdur. Bunun mesrulugunda inkâr yoktur.
[110]
Ibn Abbâs'in bu tefsirlerini Ibn Cerîr et-Taberî, Alî ibn Ebî Talha yoluyla rivayet etmistir. Bu es-Saffât: 141. âyeti de Yûnus Peygamber'in kissasi hakkindadir: Buhârî bu kissayi da kur'a çekmenin sahîhligine delîl olarak zikretti
[111]
Bu hadîs yakinda senedli olarak geçmisti. Bu da kur'a çekmenin mesruluguna delâlet etmektedir.
[112]
Hadîsin basliga uygunlugu "Bir gemi üzerine kur'a çektiler" sözündedir.
Bu hadîs Serîket Kitâbi'nda "Taksîmde kur'a çekilir mi bâbi"nda da geçmisti (Aynî).
Bu hadîsin fâidelerinden biri, hükmün mesel getirmekle beyân edilmesidir. Serîket'te Âmir es-Sa'bî'den bir rivayette "Allah'in sinirlari üzerinde duran ile o sinirlar içine düsen kimsenin meseli" seklindedir.
Ibn Hacer Fethu'l-Bâri'de: Bu en dogru olandir, deyip söyle beyân etti: Çünkü bu sinirlar hususunda mudhin, yânî murâî olan ile sinirlar içine düsen, hükümde birdir. Sinir üzerinde duran ise onlarin mukaabilidir.
Ismâîlî'nin Serîket'teki rivayetinde: "Allah'in sinirlari, üzerinde duran ile o sinirlarin içine düsen ve o sinirlar hususunda murâî olanin benzeri" seklindedir. Yine Ismâîlî'de "Allah'in sinirlari içine düsen ve o sinirlardan nehyedenin meseli" seklindedir. Iste bu beyân edilen mesele uygun olandir. Çünkü bunda ancak iki firka zikredilmistir. Lâkin mudhin ile sinirlar içine düsen kötülenmekte ortak olunca, bunlarin ikisi de bir firka menzilesinde olurlar. Bu üç firkanin getirilen meselde beyâni söyledir: Gemiyi delmek isteyenler, Allah'in haram kildigi sinirlar içine düsenlerdir. Sonra bunlardan baska kimseler ya münkir, yâni kötülükleri reddedicidir, ya susucu, yânî münkerden

nehy çalismasi yapmayanlardir. Bu sonuncular mudhin ve murâîdirler (Kastallânî).

[113] Hadîsin basliga uygunlugu, Muhâcirler'in Medine'de evlere yerlestirilmeleri hususunda Ensâr'in kur'a çekmeleri ve Muhacirleri bu suretle yerlestirmeleridir. Rasûlullah'm "Ben Allah'in elçisi iken Allah tarafindan bana âhirette ne muamele edilecegini bilmiyorum" sözü "Deki: Ben peygamberlerden ilk defa (gelmis biri) degilim. Bana ve size ne yapilacagim bilmem... " (el-Ahkâf: 9) nazmina uygun düsmüstür.

Bu hadîs, Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.

[114] Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir. Bu hadîs Hibe Kitâbi'nda da geçmisti.

[115] Hadîsin basliga uygunlugu iki defa geçen "Muhakkak kur'a atarlardi" sözün-dedir. Bu hadîsler, esit sartlan hâiz olan hakk sâhiblerinden birini veya bir kaçini tercîh için kur'a çekmenin mesrû'luguna delâlet ederler.

Bu hadîs Namaz Vakitleri Kîtâbi'nm "Ezan hususunda kur'a çekme bâ-bi"nda da geçmisti

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

53-KITÂBU'S-SULH

(Baris ve Barisiklik Kitabi) [1]

1- Insanlarin Arasi Bozuldugu Zaman Onu Iyilestirme Ve Barisi Kurma Hakkinda Gelen Seyler Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
'Insanlarin toplanip gizli konusmalarinin çogunda hayir yoktur. Meger ki toplanip konusanlar bir sadaka vermeyi yâhud bir iyilik yapmayi veya insanlar arasini iyilestirip düzeltmeyi emreden kimseler olsun. Her kim bu üç hayri Allah'in rizâsini dileyerek yaparsa, biz ona çok büyük bir mükâfat verecegiz" (en-Nisâ: ii4) [2]
Ve devlet baskaninin (ve onun vekîli olan âmirin) insanlar arasini düzeltmek için adamlariyle ihtilâf ve çekisme yerlerine çikip gitmesi [3]

1-....... Bana Ebû Hazim, Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki (o, söyle demistir): Amr ibn Avf ogullari'ndan bir takim insanlar arasinda bir kavga olmustu. Bunun üzerine Peygamber (S) bunlarin arasini düzeltmek için sahâbîlerinden bâzi insanlarla birlikte Avf ogullan'na (onlarin Kubâ'daki yurduna) çikip gitti. Namaz vakti gelmisti. Hâlbuki Peygamber henüz Medine Mescidi'ne gelmemisti. Bilâl geldi, namaz için ezan okudu da Peygamber hâlâ gelmemisti. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve:
— Peygamber (ara düzeltmek sebebiyle) alikonuldu. Namaz vakti de geldi. Sen cemâate imâm olup namaz kildirir misin? dedi.
Ebû Bekr:
— Evet, istersen namaza ikaamet et, dedi.
Ve Ebû Bekr öne geçip namaza durdu. Sonra Peygamber geldi, safflar arasinda yürüyerek tâ birinci saffta durdu. Peygamber'i gören insanlar el çirpmaya basladilar. Ebû Bekr namazda basim çevirip bir tarafa bakmazdi. Insanlar el çirpmayi çogaltinca dönüp bakti. Ve Peygamber'i arkasinda gördü. Peygamber ona eliyle isaret ederek yerinde durmasini ve öylece namazi kildirmasini emretti. Ebû Bekr de elini kaldirip (Peygamber'in bu emrinden dolayi) Allah'a hamcletti. Sonra Ebû Bekr birinci saffa girinceye kadar arkasina geri geri çekildi. Peygamber de ilerledi ve insanlara namazi kildirdi. Namazi bitirince insanlara karsi döndü de:
— "Ey insanlar! Namazinizin içinde size bir sey ariz olunca el çirpmaya basladiniz. Namaz içinde el çirpmak ancak kadinlara mahsûstur. Her kime namazi içinde (hatirlatmaya deger) birsey ariz olursa Subhânattah desin. Çünkü onun tesbihini isiten kimse (yâni imâm) muhakkak ona döner" buyurdu.
(Sonra Peygamber):
— "Yâ Ebâ Bekr! Sana isaret ettigim zaman, seni yerinde durmaktan ne men' etti de insanlara namaz kildirmadin?" diye sordu.
Ebû Bekr:
— (Yâ Rasûlallah!) Ebû Kuhâfe'nin ogluna Peygamber'in önünde insanlara namaz kildirmasi yakismazdi, dedi [4].

2-....... Bize Mu'temir tahdîs edip söyle dedi: Ben babam Süleyman ibn Tarhân'dan isittim ki, Enes (R) söyle demistir: (Medine'ye gelisinin ilk günlerinde) Peygamber'e:
— (Hazrecliler'in baskani) Abduilah ibn Ubeyy'in yanina gitseniz (de Islâm'a çagirsaniz hayirli olur), denildi.
Bunun üzerine Peygamber bir esege binerek; müslümânlar da kendisiyle beraber yürüyerek, Abdullah ibn Ubeyy'in (Âliye'deki menziline) gitti. Gidilen yol çorak bir arazî idi. Peygamber, Ibn Ubeyy'in semtine vardiginda, o, Peygamber'e:
— Benden uzak dur! Vallahi eseginin kokusu bana ezâ veriyor! dedi.
Buna karsi Ensâr'dan Hazrec kabilesinden bir adam:
— Vallahi Rasûlullah'in esegi, koku yönünden elbette senden daha temizdir, dedi.
Abdullah ibn Ubeyy hesabina onun kavminden biri öfkelendi de, bu iki kisi sövüstüler. Bunlardan herbirinin taraftarlari öfkelendiler de aralarinda hurma deynegi ile, ellerle ve pabuçlarla vurusma

oldu.
Enes; "Eger mü 'minlerden iki zümre birbiriyle dönüsürlerse, aralarini bulup baristirin..."\e\-Hucmat: 9) âyetinin indirildigi haberi bize ulasti, demistir [5].

2- Bâb: Insanlar Arasini Iyilestirip Düzelten Kimse Yalanci Degildir

3-.......Bize Ibrâhîm ibnu Sa'd, Salih ibn Keysâ.Vdan: o da Ibn Sihâb'dan tahdîs etti ki, ona Humeyd ibn Abdirrahmân; ona da annesi Ukbe kizi Ümmü Kulsüm haber vermistir: Ümmü Kulsüm, Ra-sûlullah (S)'dan: "Insanlar arasini iyilestirip düzelten ve bunun için hayir maksadiyle söz ulastiran veya hayir kasdiyle söz söyleyen kimse yalanci degildir" buyururken isitmistir [6].

3- Imâmin Kendi Arkadaslarina Hitaben:
'Bizi Götürün, Aralarini Iyilestirip Baristiralim"
Sözü Babi

4-.......Sehl ibn Sa'd (R)'dan (söyle demistir): Kubâ ahâlîsi birbirleriyle dögüstüler; hattâ birbirlerine taslar attilar. Bu hâdise Ra-sürullah'a haber verilince, Rasûlullah (S) hemen: "Bizi götürün de aralarim iyilestirip baristiralim" buyurdu [7].

4- Yüce Allah'in Su Kavli Babi;

"Kadinla kocasinin kendi aralarinda bir sulh anlasmasi yapmalarinda bir günâh yoktur" («i-Nisâ: 128).

5-.......Aise(R) "Eger bir kadin kocasinin uzaklasmasindan yâhud yüz çevirmesinden endîse ederse, sulh ile aralarini düzeltmekte 'En yassâlahâ" kiraatine göre: Baris anlasmasi yapmalarinda- ikisine de günâh yoktur.Baris hep hayirdir... " (en-Nisâ: 128) âyetinin tefsiri hakkinda söyle demistir:
Bu öyle bir adamdir ki, karisindan hoslanmayacagi yaslilik yâhud da bunun gayn kötü bir hâl görür de o kadindan ayrilmak ister. Bunu sezen karisi: Sen beni nikâhinda tut ye benim için (nafaka ve diger seylerden) istedigin taksimi yap, der. Âise: Iste, kadin ile kocasi bu suretle karsilikli razi olurlarsa, bu anlasmada günâh yoktur, demistir [8].

5- Bâb: Birbirleriyle Çekisen Kimseler Yâhud Topluluklar Bir Haksizlik Ve Zulüm Barisi Üzerine Anlasma Yaptiklari Zaman Bu Baris Reddedilmistir

6-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibnHâlid el-Cuhenî (R), ikisi de söyle demislerdir: Bir bedevi geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Hasmimla aramizda Allah'in Kitabi ile hüküm ver, dedi.
Hasmi olan kimse de ayaga kalkti ve:
— O dogru söyledi. Onunla aramizdaki da'vâya Allah'in Kitabi ile hükmet, dedi.

Çöl Arabi da'vâyi söyle anlatti: Benim oglum bu adamin yaninda ücretle hizmetçi idi, onun karisi ile zina etti. Bana: Ogluna taslanmak cezasi düser, dediler. Ben oglumu bu cezadan yüz koyun ve bir de cariyeyi fidye verip kurtardim. Sonra bu mes'eleyi ilim sahibi olanlara sordum. Onlar bana: Oglunun üzerine ancak yüz deynek ile bir yil gurbete gönderme cezasi düser dediler, dedi.
Bu ifâde üzerine Peygamber (S):
— "Elbette aranizda Allah'in Kitabi ile hükmedecegim: Câriye ile koyunlar sana geri verilecektir; ogluna da yüz deynek vurulacak ve bir sene de sürgün edilecektir. Sana gelince yâ Uneys -ki Uneys ibn Dahhâk el-Eslemî adinda sahâbîlerden bir adamdir-, sen yarin kusluk vaktinde bu adamin karisina git (suçunu i'tirâf ederse) ona taslama cezasi uygula!" buyurdu.
(Râvî dedi ki): Ertesi günü kusluk vaktinde Uneys o kadina gitti ve (suçunu i'tirâf etmesi üzerine) o kadina taslama cezasi uyguladi [9].

7-.......Âise(R) söyle demistir: Rasûlullah(S): "Herkim bizim su dîn isimizin içinde ondan olmayan bir bid'at îcâd ederse, o reddedilmistir; bâtildir" buyurdu.
Bu hadîsi Abdullah ibn Ca'fer el-Mahramî ile Abdulvâhid ibnu Ebî Avn da, Saîd ibn Ibrahim'den rivayet etmislerdir [10].

6- bâb: (baris yazisi) nasil yazilir?

(baris anlasmasi yazisi) "bu fulân oglu fulân ile fulân oglu fulân'in baris anlasmasidir" basligi ile yazilir **[11]**.

8-.......Bize Su'be, Ebû Ishâk'tan tahdîs etti. O söyle demistir:
Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim, o söyle dedi:
Rasûlullah (S) Hudeybiye'de Mekkeliler'le baris anlasmasi yapmaya karar verdigi zaman, taraflar arasinda baris yazisini Alî yazdi. Alî "Allah'in Elçisi Muhammed" yazdi. Müsrikler:
— Sen "Allah'in Elçisi Muhammed1' yazma. Biz senin rasûl oldugunu kabul etseydik, seninle harbetmezdik, dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah, Alî'ye hitaben:
— "Rasûlullah sözünü sil!" buyurdu. Alî de:
— Ben onu silen kimse olmam, dedi.
Bunun üzerine onu Rasûlullah bizzat kendi eliyle sildi. Ve gelecek sene kendisi ile sahâbîleri Mekke'ye girip üç gün ikaamet etmeleri; oraya ancak silâhlan kiliflari içinde olarak girmeleri sarti üzere Mekkeliler'le baris anlasmasi yapti.
Râvîye: Bu "Culubbânu's-silâh" nedir? diye sordular. îçinde-kiyle beraber kiliftir, dedi [12].

9-.......el-Berâ (R) söyle demistir: Peygamber (S) (altinci hicret yilinin) Zu'1-Ka'de ayinda umre yapmak istedi (yola çikti). Mekke ahâlîsi bunu kabul etmeyip, Peygamber'i, Mekke'ye girmesine birakmadilar. Nihayet Peygamber Mekkeliler'le, (gelecek yil) Mekke'de üç gün ikaamet etmek

üzere, bir baris anlasmasi yapti. Baris yazisini yazdiklari zaman: "Bu Allah Elçisi Muhammed'in üzerinde sulh anlasmasi yaptigi yazidir" basligini yazmislardi. Mekkeliler'in müsrik elçileri:
— Bizler bu "Allah elçiligini" ikrar etmiyoruz. Eger biz senin Allah Elçisi oldugunu biliyor olsaydik, seni (Mekke'ye girmekten) men' etmezdik. Lâkin sen, Abdullah oglu Muhammed'sin, dediler.
Rasûlullah:
— "Ben Allah'in Elçisiyim ve ben Abdullah oglu Muhammed'im" dedi.
Bundan sonra Alî'ye:
— "Rasûlullah lâfzini sil!" buyurdu. Alî:
— Hayir, vallahi ben Sen'in (Rasûlullah) unvanini ebeden silmem! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah yaziyi aldi ve:
— "Bu, Muhammed ibn Abdillah'in üzerinde sulh anlasmasi yaptigi maddelerdir" diye yazdi.
(Maddeler sunlardir):
1. Mekke'ye silâh girmeyecek; silâh ancak kilifinda girecek;
2. Mekkeliler'den bir er kisi Muhammed'e tâbi' olmak isterse, Mekke'den çikamayacak;
3. Muhammed'in sahâbîlerinden birisi Mekke'de kalmak isterse, bunun da Mekke'de ikaameti men' edilmeyecektir.
(Ertesi yil) Rasûlullah Mekke'ye girdi ve ta'yîn edilen üç günlük müddet sona ermeye yaklasinca, Mekke müsrikleri Alî'ye geldiler de:
— Anlasmanin müddeti geçti. Artik sahibine (Peygamber'ine) söyle de Mekke'den çiksin! dediler.
Peygamber de (sahâbîleriyle birlikte) Mekke'den çikti. Bu sirada Hamza'nin kizi Peygamber'e:
— Yâ ammî, yâ ammî! diye feryâd ederek arkalarina takilmisti. Alî ona uzandi ve eliyle tuttu da (mahfede bulunan) Fâtima'ya
hitaben:
— Amcanin kizini al! deyip, onu mahfeye yükledi.
Medine'ye geldikten sonra Hamza'nin kizinin misafirligi hakkinda Alî, Zeyd ibn Harise, Ca'fer çekistiler. Alî:
— O, benim amcamin kizidir. Onun terbiyesine ben herkesten fazla hakk sahibiyim, dedi.
Ca'fer de:
— O, benim amcamin kizidir. Teyzesi de benim nikâhim altindadir. (Terbiyesi bana düser), demisti.
Zeyd ibn Harise de:
— O, benim (ahdî) kardesimin kizidir, diyordu.
(Bu da'vâ kendisine arzedilince) Peygamber (S), Hamza'nin ki-un teyzesine âid olduguna hükmetti ve:
— "Teyze, terbiye hususunda ana menzjlesindedir" buyurdu. Sonra Alî'ye hitaben:
— "Sen bendensin, ben de sendenim (yânî sen bana neseble, /gi ile baglisin, ben de sana bagliyim)" diye naziklik gösterdi.
Ca'fer'e de:
— "Sen de yaratilisim bakimindan ve ahlâkim bakimindan ba-benzedin" dedi.
Zeyd ibn Hârise'ye de:

[13]

— "Sen bizim kardesimiz ve dostumuzsun" dedi .

7- Müsriklerle Baris(In Hükmünü Beyân) Babi

Müsriklerle baris konusunda Ebû Sufyân(Sahr ibn Harb)'dan Hirakliyus'la ilgili hadîs vardir [14].
Avf ibn Mâlik de, Peygamber(S)'den: "Sonra sizinle Asfar ogullari (yânî Rumlar) arasinda bir mütâreke, yânî bir barisma olur" dedi [15].
Yine bu konuda Sehl ibn Huneyf, Esma bintu Ebî Bekr ve Misver ibn Mahreme de Peygamberden hadîs rivayet etmislerdir [16].
Ve Mûsâ ibn Mes'ûd da söyle dedi: Bize Sufyân ibn Saîd, Ebû Ishâk'tan; o da el-Berâ ibn Âzib (R)'den tahdîs etti; o söyle demistir: Peygamber (S) Hudeybiye günü müsriklerle üç madde baris anlasmasi yapti: 1. Müsriklerden her kim Allah'a îmân edip Peygamber'e gelirse, Peygamber onu müsriklere geri verecek; müslümânlardan da her kim müsrikler tarafina giderse Mekkeliler onu geri vermeyecektir. 2. Mekke'ye gelecek sene girilecek ve Mekke'de ancak üç gün ikaamet edilecek. 3. Mekke'ye kiliç, yay ve benzeri silâhlar muhafazalari içinde olarak girilecek.
(Baris maddeleri kararlasip yazilacagi sirada) Ebû Cendel (ki, Kureys elçisi olan Süheyl ibn Amr'in ogludur, Mekke'den hapisten kaçarak) ayaklan zincirde, seke seke oraya gelmisti. (Süheyl, anlasma maddesi geregince oglunu istedi.) Peygamber de Ebû Cendel'i Kureysliler'e geri verdi [17].
(Buhârî dedi ki): Râvî Müemmel ibn îsmâîl, Sufyân es-Sevrî'den rivayetinde Ebû Cendel'i zikretmedi de, onun yerine "Illâ bi-culubbi's-silâh" dedi [18].

10-..... Bize Fulayh, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki: Rasülullah (S) umre yapmak niyetiyle (Medine'den) çikmisti. Fakat Kureys kâfirleri Rasülullah ile Ka'be arasina girip men' etti-ler. Rasühillah da Hudeybiye'de kurbânini kesti ve basini tiras etti (ihramdan çikti). Ve müsriklerle: "Gelecek sene umre yapmak, Pey-gamber'in sahâbîleri Mekkeliler'e karsi kiliçlardan baska silâh tasimamak ve Mekke'de, Mekkeliler'in istedikleri müddetten fazla ikaamet etmemek" sartlari üzerine baris anlasmasi yapti. Bu suretle Rasülullah, gelecek sene umre yapti. Rasülullah onlarla yaptigi baris anlasmasina uygun olarak Mekke'ye gidip üç gün orada ikaamet edince, (bu müddetin girmesinde) Mekkeliler Rasûlullah'a Mekke'den çikmasini söylediler; O da Mekke'den çikti [19]

1l-.......Sehl ibn Ebî Hasmete (R) söyle demistir: Abdullah ibn Sehi ile Mes'ûd ibn Zeyd'in oglu Muhayyisa, Hayber'e (hurma toplamaga) gitmislerdi. O sene Hayberli Yahûdîler'le müslümânlar arasinda baris anlasmasi vardi [20].

12-.......Bana Humeyd tahdîs etti ki, onlara Enes söyle tahdîs etmistir: Nadr'm kizi olan er-Rubeyyi', genç bir kizin ön disini kirmisti. Onlar, yânî Rubeyyi'm kavmi, o kizin sâhiblerine diyet vermek istediler. Ve yine onlar kizin kavminden, Rubeyyi'den kisasi afvetmelerini istediler. Kizin sâhibleri diyet almayi kabul etmediler, kisasi afvetmeyi de kabul etmediler. Bunun üzerine Peygamber'e gelip

O'nun huzurunda muhakeme oldular. Peygamber (S) onlara kisasla emretti. Enes ibn Nadr hemen:
— Yâ Rasûlallah! er-Rubeyyi'in ön disi kirilacak mi? Hayir, Seni
hakk ile peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, onun ön disleri kirilmaz, dedi.
Peygamber: 'i — "Yâ Enes! Allah'in Kitâbi'nin hükmü kisastir" buyurdu.
Akabinde da'vâcilar diyete razi olup, Rubeyyi'den kisasi afvet-tiler. Bunun üzerine Peygamber:
— "Allah'in kullarindan öyle kimse vardir ki, o Allah'a yemin etse, muhakkak Allah onun yeminini yerine getirir (onu yemininde dogru çikarir)" buyurdu [21].
el-Fezârî, Humeyd'den; o da Enes'ten "Kizin kavmi razi oldular ve diyeti kabul ettiler" sözünü ziyâde etmistir.

9- Peygamberdin Alî'nin Oglu Hasen Için (Allah Ikisinden De Razi Olsun): "Su Benim Oglumdur; Bir Seyyiddir. Umarim Ki Allah Bu Oglum Sebebiyle Iki Büyük Firka Arasini Düzeltir" Sözü Bâbî [22]

Ve zikri ulu Allah'in su kavli: "Eger mü'mirilerden iki zümre birbiriyle dögüsürlerse, aralarim bulup baristirin*'
(el-Hucurât: 9) [23].

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû Mûsâ Israil'den tahdîs etti. O söyle demistir: Ben el-Hasen el-Basrî'den isittim. O Allah'a yemîn ederek söyle diyordu: Vallahi Alî'nin oglu Hasen, Muâviye'yi (Medâin'de) daglar misâli ordu birlikleriyle karsilamisti. Amr ibn Âs, Muâviye'yi harbe tesvîk ederek:
— Ben (karsimizda) öyle ordu birlikleri görüyorum ki, onlar karsilarindaki (sayica ve keyfiyetçe) akrani olan orduyu kesin surette bogup öldürmedikçe, geri dönmeyecektir, dedi.
Muâviye de Amr ibn Âs'a -ki vallahi Muâviye bu iki adamin hayirhsidir-:
— Ey Amr! Eger muhaliflerimiz askerlerimizi veya askerlerimiz muhaliflerimizi öldürürlerse (Allah'in ifâsini emrettigi) insanlarin islerini benim adima yerine getirmeyi kim üzerine alir? Bana bu öldürülenlerin kadinlarina, yetîm ve dullarina bakmayi kim tekeffül eder? dedi.
Ve (baris için) Hz. Hasen'e, Kureys'ten ve Abdu Sems ogullari'n-dan iki kisiyi: Abdurrahmân ibn Semure ile Abdullah ibn Âmir ibn Kurayz'i gönderdi. Ve bunlara hitaben:
— Haydi su adama (Alî'nin oglu Hasen'e) gidiniz. Ona barisi arzediniz. Ona (baris istedigimi) söyleyiniz. Ne arzu ederse onlari ögrenip geliniz! dedi.
Bunlar Hz. Hasen'e gittiler, huzuruna girip konustular. Ve (Muâviye'nin tekiîfini) söylediler. Isteklerini sordular. Hasen ibn Alî bunlara cevaben:
— Bizler Abdulmuttalib ogullari'yiz. (Kerem ve cömertlige alismisiz. Halifelik adina) Beytu'l-mâl'den bize düsen hisse nedir ki? (Onunla etrafimizdaki muhtaçlari infâk edecegiz.) Sübhesiz bu ümmet (görüyorsunuz, ihtiyâçtan) kendi kani içinde sasirmis birbirini kiriyor, dedi.
Onlar cevaben:
— Muâviye size söyle söyle (mal, elbise, erzak) arzediyor; (bunlari dagitirsiniz) ve daha neye ihtiyâciniz varsa onu sormamizi ve sizin bildirmenizi istiyor, dediler.

Hz. Hasen:
— Bu söylediginiz seyleri bana karsi kim tekeffül edip üzerine alir? dedi.
Muâviye'nin elçileri:
— Biz bunlari senin için üzerimize aliriz! dediler.
Ve Hasen ibn Alî her ne istediyse, onlar "Biz te'min ederiz" diye karsiladilar, Hasen bu suretle (yânî vâki' olan sartlar üzerine dînî maslahati ve ümmetin maslahatini gözeterek) Muâviye ile sulh and-lasmasi yapti.
el-Hasen el-Basrî söyle dedi: Ben Ebû Bekre (Nufey' ibn Haris -R)'den isittim; o söyle diyordu: Ben Rasûlullah'i minber üzerinde torunu Hasen ibn Alî yanibasinda oldugu hâlde gördüm. Kendisi bir kerre cemâate, diger bir defa da Hasen ibn Alî'ye dönüp, ona isaret ederek söyle buyuruyordu: "Sübhesiz bu benim oglumdur, bir sey-yiddir (seref sahibi efendidir). Allah'in bu oglum sebebiyle müslü-mânlardan iki büyük firkanin arasini düzeltmesini umarim."
Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: Alî ibn Abdillah bana söyle dedi: el-Hasen el-Basrî'nin Ebû Bekre'den isitmesi, bize ancak bu hadîs ile sabit olmustur [24].

10- Bâb: Imâm (Hasimlardan Birine Yâhud Her Ikisine Birden) Barismaya Isaret Eder Mi?

14-.......Ebu'r-Ricâl Muhammed ibn Abdirrahmân tahdîs etti ki, annesi Amrete bintu Abdirrahmân söyle demistir: Ben Âise (R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) kendi kapisi önünde (bir ala-cak da'vâsindan dolayi) hasimlarin yüksek sesle çekistiklerini isitti. Iki hasimdan biri (yânî borçlu) ötekinden (yânî alacaklidan) borcun bir mikdârmi indirmesini ve alacagini kendinden yumusaklikla taleb etmesini istiyordu. Borç veren ise:
— Vallahi indirme isini yapmam, diyordu.
Bunun üzerine Rasûlullah evinden bu iki muhâsimin yanina çikti da:
— "Ma'rûfolan bir iyiligi islememek üzere Allah üzerine yemîn eden nerededir?" diye sordu.
Borç veren utanarak:
— Benini yâ Rasûlallah! Simdi borçlu bunlardan hangisini arzu ederse onun olsun, dedi (ve yari yariya sulh oldu) [25].

15.......Ka'b ibn Mâlik'in oglu Abdullah söyle tahdîs etmistir: Babam Ka'b'in, Eslemî Abdullah ibn Ebî Hadred üzerinde bir mal alacagi vardi. Ka'b, borçlu olan Abdullah'a kavustu ve ondan alacagini istedi. Her ikisi, sesleri yükselinceye kadar birbirine söylendiler. Bu sirada Peygamber (S) bunlari yanina ugradi da:
— "Yâ Ka'b!" dedi ve "Abdullah'in üzerindeki alacaginin yarisini al!" der gibi eliyle isaret etti.
Bunun üzerine Ka'b da Eslemî'deki alacaginin yarisini aldi ve öbür yarisini ona terketti [26].

11- Insanlar Arasini Iyilestirip Baristirmanin Ve Yine Insanlar Arasinda Adalet Yapmanin Fazileti Babi

16-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûhillah (S) söyle buyurdu: "Her insanin bedenindeki

her bir eklemin faydalarina karsi (sükretmesi kendi) üzerine bir sadakadir. Günesin dogmakta oldugu her gün (yânî her günün gündüzünde) insanlar arasinda adalet yapmasi büyük bir sadakadir" [27].

12- Bâb: Imâm Barismaya Isaret Ettigi Ve Üzerinde Hakk Bulunan Kimse De Baristan Çekindigi Zaman, Imâm (Yânî Hâkim), O Kimse Üzerine Kendisine Apaçik Olan Hükümle Hükmeder

17-.......Zuhrî söyle demistir: Bana Zubeyr'in oglu Urve haber verdi ki, Zubeyr söyle tahdîs ediyordu: Kendisi, Bedir'de hazir bulunmus olan Ensâr'dan bir adamla Harre mevkiinde hurmaliklarini suladiklari su yollari ve su nevbeti hakkinda Rasûlullah huzurunda da'vâlasmis. Rasûlullah, Zubeyr'e:

— "Yâ Zubeyr! Tarlani sula, sonra suyu habsetmeyip komsuna saliver" buyurdu.

Ensârî zât bundan öfkelendi de:

— Yâ Rasûlallah! Zubeyr halanin oglu oldugu için mi? diyerek (tarafgirlik yaptigini) ta'rîz etti.

Hemen Rasûlullah'in yüzünün rengi degisti. Sonra Rasûlullah, Zubeyr'e:

— "Yâ Zubeyr! Tarlani sula, sonra suyu habset; hurma agaçlarinin köklerine erismedikçe birakma!" buyurdu.

Rasûlullah o vakit Zubeyr'e kendi hakkini bol bol kullanmasini söyledi. Hâlbuki bundan önce Zubeyr'e, hem kendisine, hem de Ensârî lehine müsamahali bir sulama yapmasini isaret etmis idi. Ensârî Rasûlullah'a öfkelenince, Rasûlullah Zubeyr'e apaçik hüküm içinde hakkini bol bol kullanmasini bildirmistir.

Urve dedi ki: Zubeyr:

— Vallahi ben su âyetin bu hâdise hakkinda indigini zannediyorum, dedi: "Öyle degil;Rabb'ine andolsun ki, onlar aralarinda kimi oraya, kimi buraya çektikleri seylerde seni hakem yapip, sonra da verdigin hükümden yürekleri hiç bir sikinti duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadikça îmân etmis olamazlar"\(en-Nisâ: 65) [28].

13- Alacaklilar Arasinda Ve Mîrâs Sâhibleri Arasinda Baris, Ve Bunlarin Herbirine Birseyi Bedel Ve Ivaz Verme Sirasinda Ölçüp Tartmadan Takdir Ve Tahmîn Yapma(Nin Hükmü) Babi

Ibn Abbâs söyle demistir: Iki ortagin bir insan üzerinde alacaklari olup da onun iflâsi yâhud ölmesi... hâlinde, ortaklardan herbiri digerinin payina düsenden çikmasinda ve sunun borcu ve sunun da bulunan mali almasinda be's yoktur. Eger ikisinden birinin aldigi sey helak olursa, arkadasina dönmez [29].

18-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Babam Abdullah, Uhud günü sehîden vefat etmisti. Hâlbuki üzerinde borç vardi. Üzerindeki borca mukaabil o yilin hurma mahsûlünü almalarini (ve babami borçtan temize çikarmalarini) alacaklilarina arz ve teklif ettim. Alacaklilar o mahsûlde

borca vefa edecek mikdâr görmediler de, bu teklifimi kabul etmediler. Bunun üzerine ben Peygamber'e geldim ve bu durumu kendisine zikrettim. Peygamber:
— "Hurma mahsûlünü kestigin ve onu harmana koydugun zaman (bana bildir)" buyurdu.
Ben Rasûlullah'a bildirdim. Rasûlullah beraberinde Ebû Bekr ve Umer olarak geldi ve hurma mahsûlünün yanina oturdu, bereketle duâ etti. Sonra:
— "Alacaklilarini çagir ve onlara haklarini tastamam ver!" buyurdu.
Artik ben, babam üzerinde hakki olan hiçbir alacakli birakmadim, muhakkak herbirine borcunu ödedim. Ve on üç vesk mikdâri da artti. Yedi vesk acve nev'inden, alti vesk levn nev'inden yâhud alti vesk acve nev'inden, yedi vesk levn nev'inden olmak üzere fazla geldi. Akabinde ben Rasûlullah'a aksam namazi kilarken tesadüf ettim. Kendisine bu ödemeyi ve fazlayi zikrettim. Rasûlullah güldü ve:
— "Sen Ebû Bekr ile Umer'e git de bunu onlara haber ver!" buyurdu.
Ben onlara haber verdim. Onlar:
— Yemîn olsun, biz, Rasûlullah'in hurmalikta yaptigi seyleri yaptigi zaman, hurmanin böyle çogalacagini kesin olarak bilmisizdir, dediler [30].
Hisâm ibn Urve, Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den senediyle yaptigi rivayetinde (aksam namazi yerine) ikindi namazi diye söyledi. Ebû Bekr'i de zikretmedi. Peygamber güldü sözünü de söylemedi. Ve Câbir: Babam üzerinde otuz vesk ölçegi hurma borcu birakmisti, dedi.
Muhammed ibn Ishâk ise Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den senediyle yaptigi kendi rivayetinde, ögle namazinda buldugunu söylemistir [31].

14- Borç Ile Ve Mevcûd Olan Sey Ile Sulh Babi

19-....... Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ka'b'm oglu Abdullah haber verdi; ona da babasi Ka'b ibn Mâlik (R) söyle haber vermistir: Kendisi, yânî Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî, Abdullah ibn Ebî Hadred'el-Eslemî üzerinde bulunan bir alacagini, Rasûlullah zamaninda, Mes-cid'de, (hasminin yakasina yapisip) borcunu ödemesini istedi. Her ikisinin sesleri, evinde olan Rasûlullah isitecek derecede yükseldi. Rasûlullah onlara dogru çikip, hücresinin perdesini açti ve:
— "Yâ Ka'b ibne Mâlik!" diye nida etti. Ka'b:
— Lebbeyk yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah (S) eliyle isaret vererek:
— "Yansim indir (yânî alacagmdanyarisinibagisla)",buyurdu. Ka'b da hemen:
— Vallâhî bagisladim yâ Rasûlallah! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah, Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'ye hitaben:
— "Simdi kalk da (kalan) borcunu öde!" buyurdu [32].

---

[1] Baslik, el-Câmi'u's-Sahîh'in en-Nesefî, el-Asîlî ve Ebu'1-Vakt nüshalarinda böyledir. Diger nüshalarda "Kitâb"" yerine "Bâb" gelmistir. es-Sâgânî nüshasinda "Ebvâbu's-Sulh, Bâbu mâ câe..." seklindedir. Ebû Zerr nüshasinda bunlarin hepsi kaldirilip "Mâ câe fi'1-Islâh beyne'n-Nâs" dîye kisaltilmis. el-Kusmeyhenî nüshasinda buna "Insanlar arasi bozuldugu zaman" fikrasi ziyâde olmustur.
es-Salâh, es-Salûh, es-Salâha: Bir nesne fâsid ve tebâh olmayip iyi olmak ma'nâsma 3. ve 5. bâbdan masdardir, Fesede'nm ziddidir. Ve Salâh, bir nesne bir seye yarasik ve uygun olmak ma'nâsmadir.

es-Sulh: Sâd'in dammiyle barisiklik ma'nâsma isimdir ki, iki taraf fesâd ve nizâ'i kaldirip aralan iyi olmaktan ibarettir...
el-Musâleha, iki taraf çekismeyi terkedip barismak ma'nâsmadir.
el-lslâh: Bir nesneyi iyi ve sâlih kilmak ma'nâsmadir; gerek isin basinda ve gerek fesadini gidermek ile sonradan kilsin, ki onarmak ta'bîr olunur (Kaa-mûs Ter.).
Serîat istilahinda sulh, da'vâci ile da'vâh arasindaki niza' ve husûmeti iki tarafin nzâlariyle kesen bir akiddir. Diger akîdier gibi îcâb ve kabul ile olur.
Sulh'un birçok kisimlari vardir: Müslimiii kâfir ile sulhu; kan koca arasinda sulh; azgin topluluk ile âdil topluluk arasinda sulh., gibi.

[2]
Bunârî bu en-Nisâ: 114. âyetini basliga delîl olarak getirmistir. Çünkü bu âyette insanlara, arasindaki çekisme ve fesadi giderip arayi düzeltmenin fazileti ve barisin islenmesini tesvik ile da'vet olunmus birsey oldugu hükmü vardir.

[3]
Bu da bâb basliginin devamidir.

[4]
Hadisin basliga uygunlugu açiktir: Peygamber insanlar arasindaki çekismeyi gi derip onlari baristirmak için Küba'ya gitmis ve bu yüzden namaza geç kalmistir. Bu hadîs Ezan Kitâbi'nda da geçmistir. Burada imâmin insanlar arasinda barisi kurmak için ihtilâf yerlerine gitmesi ve barisi saglamasinin faziletini beyân için getirilmistir.

[5]
Hadîsin basliga uygunlugu söyledir: Peygamber Medîne'ye gelisinin evvelinde Abdullah ibn Ubeyy'in bulundugu yere, onlari Islâm'a da'vet için gitmistir. Çünkü da'vet ve teblig kendisine farz idi. Ve onun Islâm'a girmesiyle kavminin Is lâm'a girmelerini ümîd ediyordu. Peygamber'in bu çikisi, isin aslinda onlar lehine en büyük islâh ve en büyük iyilestirme idi. Enes'in sözü, bu âyet bu sirada Indirildi ma'nâsina degil, bu gibi hâdiseler hakkinda indirildigi ma'nâsmadir.

[6]
Bunun ma'nâsi, böyle kimse yalan günâhina hakk kazanmaz demektir. Çünkü hadîste yalanin asli yok edilmis degildir. Fakat yalan üzerine rütbelendirilmis olan günâh yok edilmistir. Sübhe yok ki yalan, gerek islâh gerek baska mak-sadla söylensin, yine mâhiyeti i'tibâriyle yalandir. Yalniz bâzi hususlarda fesadi düzeltmek için ruhsat verilmistir.
Bu hususta âlimler arasinda görüs ayriligi vardir: Bâzisi, Müslim'de Ümmü Kulsüm'ün: "Insanlarin dedikodusuna su üç yerden baskasinda ruhsat verildigini isitmedim: Harbde; insanlar arasini düzeltmekte; kadinin kocasina, kocanin da karisina karsi (aile düzenligi için) va'dinde" hadîsine dayanip, bu ruhsati kabul etmistir. Bâzi âlimler de bu hadîsteki ruhsati yalan söylemek ma'nâsina degil de, sözü tevriye ve mecaz seklinde söylemeye hamledip, yalana hiçbir yerde asla cevaz vermemislerdir. Muhellib bunu söyle açiklamistir:
Hiçbir kimse için yalani mübâh i'tikâad etmek caiz degildir. Çünkü Rasû-lullah, yalani mutlak surette men' etmis ve yalanin îmândan uzak oldugunu haber vermistir. Peygamber bu hadîste Insanlar arasim düzeltmeye çalisan kimseler için, iki taraf arasinda hayir olan seylerin söylenmesini; aralarinda serr olmak üzere duyduklarindan sükût etmelerini ögretmistir. Böyle hareket etmek güçlü gü kolaylastirmak, uzagi yakinlastirmak sayilir. Yoksa bir vakianin aksini haber vermek demek degildir. Çünkü hakîkatin hilafini haber vermeyi Allah haram kilmis, Peygamber'i de harâmligi bildirmistir.
Bunun gibi, kari kocanin birbirlerine va'di de yalan nev'inden degildir. Çünkü va'd, yerine getirildigi zamana kadar hakîkat mâhiyetini kazanmaz. Va'din yerine getirilmesi ise istikbâlde ümîd edildiginden, bu da yalan sayilmaz. Harb-de cevaz verilen hud'a da iki ma'nâya ihtimâli olan lâfizlarla vehîm vermektir, yoksa hakikati ziddi ile haber vermek degildir... (Özetlenerek Aynî'den).

[7]
Bu hadîs, bu kitabin birinci hadîsinin baska bir senedden gelen rivayetinin bir parçasidir. Bu kismin basliga uygunlugu ise, tam tamina ayni lâfizla olmasidir.

[8]
Hadîs; Hz. Âise'nin basliktaki âyetle ilgili bir tefsiridir. Uygunluk gizli degildir. Daha fazla açiklama insâallah Tefsîr Kitâbi'nda gelecektir.

[9]
Hadîsin basliga uygunlugu "Câriye ile koyunlar sana geri verilecektir" sözün-dedir. Çünkü onlarin anlasmasi zina edene vâcib olan hadd nev'inden olarak yapilmis bir sulh anlasmasi ma'nâsmadir. Hâlbuki zina suçunun cezasinin böyle câriye ve koyun olmasi, serîatte caiz degildir. Bu, bir zulüm ve haksizlik sulhu idi. Iste bundan dolayi Peygamber tarafindan bozulup reddedilmistir (Kastallânî).
Buhârî bu hadîsi sartlar, Hükümler, Vekâlet,-l'tisâm ve Vâhid Haberi Ki-tâblari'nda da getirmistir.

[10]
Hadîsin basliga uygunlugu, basligin hadîsin ma'nâsinda dâhil bulunmasi yönün-dendir. Yânî bir haksizlik üzerine anlasma yapan, dînde olmayan bir sey yapmistir; onun için bu haksizlik ve zulüm anlasmasi reddedilecektir (Aynî).
Bu hadîs, Islâm'in asillarindan ve temellerinden sayilmistir. Çünkü bunun ma'nâsi, her kim dînde aslina sâhid olunmayan birsey îcâd ederse, ona dönülmez demektir. Nevevî: Bu hadîs, ezberlenmesine ve münker isleri ibtâlde ve bununla delîl getirmeyi yayginlastirmada kullanilmasina' ehemmiyet verilmesi gereken hadîslerdendir, demistir (Fethu'l-Bârî).
Bu hadîsi Müslim de Akdiye'de getirmistir. Buhârî hadîsin sonunda, bu hadîsin iki senedini daha haber vermistir. Bu senedlerden birincisini Buhârî, Kullarin Fiillerinin Yaratilmasi Kitâbi'nda; ikincisini de Dârakutnî rivayet etmistir (Kastallânî).

[11]
Eger baris anlasmasi yapanlar insanlar arasinda taninmis meshur kimseler ise, bu kadarla yetinilir. Yazida bunlarin kabile ve neseblerine nisbet etmeye ihtiyâç yoktur. Amma bu gibi resmî vesikalari yazanlar, taraflarin isimlerini, babalarinin isimlerini, dedelerinin isimlerini, nisbetlerini yazmalarina gelince, bu karisma ve seçilememe endîsesinden dolayi bir ihtiyattir... (Aynî).

[12]
Hadîsin basliga uygunlugu "Allah'in Elçisi Muhammed yazdi" sözündedir. Çünkü kâtib, O'nun babasinin ismini de, dedesinin ismini de zikretmedi. Çünkü "Allah'in Elçisi" ismi, yalniz O'nun için vardi. Peygamber, kâtibin bu yazisini ikrar etmistir. Sonra da Peygamber, hiçbir ziyâde olmaksizin "Muhammed ibn Abdullah" ile yetinmistir.
Bu kisaltmalarin hepsi, karismadan ve seçilmemekten emîn olundugu için yapilmistir.
Bu hadîsi Müslim Magâzî'de; Ebû Dâvûd Hacc'da getirmistir.

[13]
Hadîsin basliga uygunlugu "Mukaadât(= Sulh anlasmasi yapmak)" lâfzinda-dir. Bu lâfiz basliga delâlet etmektedir.
Bu hadîste çocuk terbiyesi hususunda ananin yakinlari babanin yakinlarindan öne geçirilmistir. Hadîste daha birçok hükümler vardir. Bunlar insâal-lah ileride verilecektir.
Buhârî bu Hudeybiye vak'asim Sahîh'inm birçok yerinde ayri ayri basliklara delîl olarak getirmistir. Buhârî yalniz bu Sulh Kiîâbi'nda bu hadîsi ayri se-ned ve metin ile dört ayri yerde getirmistir.
Hudeybiye anlasmasinin uzun bir rivayeti Sartlar Kitâbi'nda gelecektir. Bu anlasmanin maddeleri müslümânlar hesabina çok agir olmakla beraber, Islâm Dîni'nin ve Islâm Devleti'nin varligi ilk defa Kureys tarafindan kabul ve tasdik edilmis olmasi bakimindan, esâsinda çok mühimdir. Ve Islâm'in yükselme safhalarindan hayirli bir dönüm noktasidir. Bu hususlar ileride daha genis verilecektir

[14]
Bu, Sulh Kitâbi'mn basinda geçmisti. Burada bundan maksad, o hadîste zikredilen baris müddetini isaret etmektir

[15]
Bu hadîs Cizye Kitâbi'mn sonunda gelecektir

[16]
Bu üç sahâbînin hadîslerini Buhârî sirasiyle Cizye, Hibe ve Sartlar Kitâblari'-nda senedli olarak getirmistir

[17]

Peygamber Ebû Cendel'i, yapilan baris anlasmasinin 1. maddesi geregince kendisinden babasi tarafindan geri verilmesi istendigi için ve bir de babasinin onu Öldürmeyecegini göz önüne alarak geri vermistir.

[18] Râvî Müemmel ibn Ismail'in bu tarîkini Ahmed ibn Hanbel rivayet etmistir.

[19] Hadîsin basliga uygunlugu, metindeki "Ve kaadâhum" sözündedir. Çünkü "Mukaadât" lâfzinda baris ma'nâsi vardir

[20] Bunun basliga uygunlugu ise "Hayberli Yahûdîler'le müslümânlar arasinda baris anlasmasi vardi" sözündedir. Yânî Hayber ahâlîsi olan Yahudiler ile müslümânlar arasinda baris anlasmasi yapilmisti.

Buhârî bu Sehl hadîsini Cizye, Edeb, Diyetler, Hükümler Kitâblari'nda; Müslim de Haddler'de getirmistir.

[21] Hadîsin basliga uygunlugu "Sonra topluluk razi oldular ve diyeti kabul ettiler" sözündedir. Çünkü diyetin kabulü kisas yerinedir. Bu da ancak barisma ile olur. Buhârî bu hadîsi Tefsîr'de ve Diyetler'de de getirmistir. el-Fezârî'nin rivayetini de Buhârî, el-Mâide'nin tefsirinde getirmistir.

[22] Buhârî bu basliktan sonra içinde Peygamber'in bu sözünün geçtigi el-Hasen el-Basrî'den gelen uzunca hadîsi getirmistir ki, bununla Hasen ibn Alî'nin iki mühim Islâm firkasi arasindaki fitne ve fesadi ne suretle giderip barisi sagladigini ortaya koymustur. Hasen ibn Alî kuvvetli bir orduya sahip iken, sirf müslü-mânlar arasinda kan dökülmesinden çekindigi için, bâzi sartlarla baris yapmis ve Muâviye adina halifelikten vazgeçmistir. Bu mühim haberi Hasen Basri'nin dilinden ögreniyoruz.

[23] el-Hucurât: 9. âyetinin bu parçasi, barisin muhakkak bir hayir oldugunu iki kelime ile en vecîz ve en belîg olarak ifâde etmistir.

[24] Baslik hadîsten alinmis oldugu için, uygunluk gizli degildir.

Hasen Basri hadîsin gelis sureti hakkinda bu mühim bilgileri vermekle Hasen ibn Alî'nin aralarini düzelttigi bu iki büyük firkanin kimler oldugunu ve bunlarin büyüklük yönlerini iyice anlamis oluyoruz.

Ibn Hisâm'm bildirdigine göre Alî'nin ölümü üzerine Kûfeliler Hasen'e, Samlilar Muâviye'ye bey'at etmisler. Hasen, hilâfet isinde müslümânlarin iki firkaya ayrilmalarini günlerce düsünmüs, müslümânlar arasinda kan dökülmesine bir türlü razi olmayip, müslümânlarin arasini düzeltmek Için 41. hicret yilinin 5 Sevvâl'inde hilâfetten Muâviye lehine çekilmistir. Halifelige alti aydan biraz noksandir. Böylece Peygamber'in o sözü bu vak'aya Isaret olmus, hâdiseler Pey-gamber'in haber verdigi gibi cereyan etmis, bu da Peygamber'in mu'cizeierin-den biri olmustur.

[25] Basliga uygunlugu "Hangisini arzu ederse onun olsun" sözünde, sulh olmak ma'nâsi bulunmasi yönündedir.

[26] Hadîsin basliga uygunluk noktasi, Ka'b'in, alacagini Ödetmek için borçluya müracaat etmesi ve Peygamber'in bu müracaati bildigi hâlde men' etmemesi, hattâ Ka'b'a, alacaginin yarisini bir insancillik olarak birakmasini Isaret etmesidir.

[27] Basliga uygunlugu "Insanlar arasinda adalet etmesi bir sadakadir" sözündedir. Bu sözde islâh oldugu bellidir. el-Kirmânî'nin dedigi gibi, insanlar arasini iyilestirip baristirmak, adaletten bir nevi'dir. Baslik da adalet, baristirma üzerine atfedildi ki, bu âmmin hâss üzerine atfi nev'indendir (Kastallânî).

[28] Hadîsin basliga uygunlugu, ma'nâsindan alinir:

Bu da'vâda Rasûlullah, Zubeyr ile Ensârî arasinda evvelâ sulh yoluyla hükmetmek istemistir. Zubeyr'e sulama ile yetinip, suyu habsetmemesini emretmistir. Ensârî'nin i'tirâzi üzerine, iki tarafin ma'rûf olan haklarini bol bol kullanmalari görüsüne tutunarak, Zubeyr'e, örfen hakkim bol bol kullandiktan sonra suyu birakmasini emretmistir.

[29] Ibnu'1-Esîr en-Nihâye'de dedi ki: Yânîmetâ' vârisler arasinda olup, onu taksîm etmemisler yâhud ortaklar arasinda olup taksîm etmemis olurlar ve mal onlardan bâzisinin elinde bulundugu hâlde, onlardan herbiri satistan evvel kendi payini ayniyle tanimamis ve sahibi teslim almamis olsa da satis yapmalarinda be's yoktur.

Ibn Abbâs'in bu sözünü Atâ, ondan tefsir edilmis olarak rivayet edip: Bir topluluk, meydana gelecek bir ortaklikta olup da su on dînâr nakit, su da on dînâr alip ortakliktan çikmalarinda be's yoktur, demistir. Tahâruc, Hurûc'dm tefâuldür. Sanki herbiri satisla kendi mülkünden sahibine çikmaktadir (Kas-tallânî).

eî-Tahâruc, tefâul vezninde çikismak ma'nâsmadir ki, murâd, ortaklarin bâzisi hâne ve bâzisi arazî üzere ve yine böyle mirasçilarin kimi nakiller ve kimi metâ'lar üzere sulh ve teslîm almakla çikismaktir. Fikih kitâblarinöa; husûsan Hidâye'dt mahsûs bir fasil ile pekçok hükümleri açiklanmistir (Kaamûs Ter.)

Ibn Abbâs'in bu sözünü Ibn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etmistir.

[30] Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir. Çünkü içinde mirasçilarin alacaklilarla barisip sulh olmalari vardir. Bu baris, Câbir'in: "Babamin üzerinde alacagi bulunan hiçkimseyi birakmadim, ille herbIrine borcu ödedim" sözü bildiriyor. Çünkü onlardan alacagini teslîm almak hususundaki sulhtan hiçkimse hâlî kalmamistir (Aynî).

[31] Bunlar Câbir hadîsinin diger senedleridir. Bunlar da hep sahîh senedlerdir. Râ-vîler Câbir'in Rasûlullah Ile kildigi namazi ta'yînde ihtilâf etmislerdir. Bu ihtilâf, hadîs ehlinin sahîhliginde bir kötüleme olmaz. Bundan maksad, Peygamber'-in bereketinin husulünde uyusmalaridir, ki bu da hâsil olmustur. Bu namazin ta'-yîn edilmesine büyük bir ma'nâ rütbelenmez (Kastallânî).

[32] tbnu't-Tîn söyle dedi: Bu hadîste baslik yaptigi sey yoktur. Bu i'tirâza, hadîste borçla ilgili husustaki sulh vardir; Buhârî buna, mevcûd olan seyle ilgili husustaki sulhu evleviyet yoluyla katmistir, diye cevâb verildi (Ibn Hacer).

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle «.-8

54-KITÂBU'S-SURÜT
(Sartlar Kitabi)

1- Islâm Dîni'ne Girmekte, Hükümlerde, Alisveris Muamelelerinde Caiz Olan Sartlar Babi [1]

1-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi;o, Mervân ibnu'I-Hakem ve el-Misver ibn Mahrame(R)'den isitmistir. Bu iki sahâbî, Rasûlullah'm diger sahâbîlerinden naklen haber veriyorlardi. Bunlardan herbiri söyle demistir:

Süheyl ibn Amr [2] Hudeybiye barisi günü baris metnini yazmaya girisince, Süheyl ibn Amr'in

Peygamber'e sart eyledigi seyler içinde su da vardi: "Bizden sana bir adam gelirse, o senin dîninde dahî ol-
sa, onu muhakkak bize geri verirsin ve bizimle onun arasini bosaltirsin" dedi. Müslümanlar bu sarti begenmeyip çirkin gördüler ve bu sarttan dolayi öfkelendiler. Kureys elçisi Süheyl ise bu sartta diretti. Onun bunda dayatmasi üzerine, Peygamber de baris yazisini bu sart üzere yazdirdi. Peygamber o gün Mekke'den kaçip gelmis olan Ebû Cendel'i de, bu sart uyarinca ve Süheyl'in israrli istegi ile, babasi Süheyl ibn Amr'e geri verdi. Bu baris anlasmasi müddeti içinde, müslümân olarak gelmis olsa da, Mekkeliler'den Peygamber'e gelen her erkegi Peygamber muhakkak geri verdi.
Ve sonra mü'min kadinlar da muhacirler olarak geldiler. Ve Ukbe ibn Ebî Muayt'in kizi Ümmü Kulsüm de kadinlik çagma erismis oldugu hâlde, o gün Rasûlullah'm yanina çikip gelenlerden idi. Müteakiben ailesi gelerek Peygamber'den Ümmü Kulsüm'ü kendilerine geri vermesini istediler. Fakat Peygamber Ümmü Kulsüm'ü ailesine vermemistir. Çünkü kendisine gelen bu kadinlar hakkinda Allah su âyeti indirmistir:
'Ey îmân edenler! (Kendi ifâdelerince) mü 'min kadinlar muhacirler olarak geldikleri zaman, onlari imtihan edin [3]. Allah onlarin îmânlarini daha iyi bilir ya. Fakat siz de mü'min kadinlar olduklari-na bilgi edinirseniz, onlari kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara ha-lâl degildir. Onlar da bunlara halâl olmazlar. Kâfir zevçlerinin bu kadinlara sarfettikleri mehri onlara geri verin. Sizin onlari nikâhla almanizda, mehirlerini verdiginiz takdirde, üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir zevcelerinizi (nikâhiniz altinda) tutmayin. (Kâfirler de bu kadinlara) harcadiklari (mehri) istesinler.Bu,Allah'in hükmüdür. Aranizda O hükmeder. Allah hakkiyle bilen tam hüküm ve hikmet Sahibidir"" (eS-Mümtehine: 10).
Urve dedi ki: Bana Âise, Rasûlullah'm gelen kadinlari su âyetler ile imtihan edip dener oldugunu haber verdi:
"Ey îmân edenler! Mü 'min kadinlar muhacirler olarak size geldikleri zaman onlari imtihan edin... Çünkü Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" kavline kadar (ei-Mümtehine: 10-12) [4]
.
Urve dedi ki: Âise söyle dedi: Iste kadinlardan her kim bu âyetteki sarti ikrar ve i'tirâf etti ise, Rasûlulîah o kadina konusmakta oldugu bir kelâm olarak: "Ben seninle bey 'at ettim "buyurdu. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'm eli, bu bey'atlasma töreninde asla hiçbir kadinin eline dokunmadi. Rasûlulîah kadinlara ancak sözü ile bey'at etti [5].

2-.......Ziyâd ibn Ilaka söyle demistir: Ben Cerîr(R)'den isittim, söyle diyordu: Ben, Rasûlulîah (S)'a (müslümân olmak üzere) bey'at ettim. O bana (sart kildigi seyler arasinda) her müslümâna iyilik isteyici olmayi da sart kildi. (Ben de bu sart üzerine bey'at ettim.)

3-.... Bana Kays ibnu Ebî Hazim, Cerîr ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. O: Ben Rasûlullah(S)'a namazi devamli kilmak, zekât vermek ve her müslümâna samimiyetle iyilik isteyici olmak üzere bey'at ettim, demistir [6].

2- Bâb: Bir Sahis, Erkek Çiçek Asilmis Oldugu Hâlde Hurma Agaci Sattigi Zaman [7]

4-.......Abdullah ibn Umer (R)'den (söyle demistir): Rasûlulîah (S): "Her kim erkek çiçegi asildiktan sonra meyveli hurma agacini satarsa-, üstündeki mahsûlü saticiya âiddir. Meger ki mahsûlün satista dâhil oldugu, müsteri tarafindan sart kilinmis olsun" buyurdu [8].

3- Alim Satim Islerindeki Sartlar Babi

5-.......Âise-(R), Urve'ye söyle haber vermistir: Berîre, hürriyetini satin alma bedeli hakkinda yardim istemek için Âise'ye geldi.
Kendisi o güne kadar bu bedelden birsey ödememisti. Âise, Berîre'ye:
— Sen efendilerine git (görüs). Velâ'n bana âid olmak üzere, senin nâmina hürriyet satin alma bedelini bir defada ödememi arzu ederlerse vereyim, dedi.
Bu teklifi Berîre sâhiblerine bildirdi. Fakat onlar bunu kabul etmediler ve:
— Âise, hürriyet satin alma bedelini senin hesabina karsiliksiz olarak vermek isterse, velâ'n bize âid olmak üzere versin, dediler.
Berîre:
— Ben bu mes'eleyi Rasûlullah'a arzettim, Rasûlullah, Âise'ye: "Sen Berîre'yi satin al, sonra hürriyetine kavustur! Veiâ dccmuhak-kak surette hürriyet verene âiddir' buyurdu [9].

4- Bâb: Satici Belli Bir Yere Kadar Binek Hayvaninin Sirtini Kullanmayi Sart Kildiginda Bu Satis Caizdir

6-....... Bize Zekeriyyâ tahdîs edip söyle dedi: Ben Âmir es- Sa'bî'den isittim, söyle diyordu: Bana Câbir (R) söyle tahdîs etmistir: Câbir kendisine âid bir deve üzerinde yolculuk ediyordu. Devesi yorulmustu. Peygamber yanina ugrayip deveye vurmus ve Câbir'e duâ etmis. Bunun üzerine o yorgun deve, benzerini hiç yürümedigi hizli bir yürüyüsle yürümüs. Sonra Peygamber:
— "Bu deveyi bana (kirk dirhemlik) bir ûkiyye karsiliginda sat" buyurdu.
Ben:
— Hayir satmam, dedim. Sonra Peygamber ikinci defa:
— "Bu deveyi bana ûkiyye mukaabilinde sat!" buyurdu.
Bu sefer ben deveyi O'na sattim, fakat beni ailemin yanma kadar sirtinda tasimasini istisna edip» bunu sart kildim. Medine'ye geldigimizde deveyi Peygamber'e getirdim. Peygamber (Bilâl eliyle) bana devemin bedelini verdi. Sonra ben dönüp giderken/Peygamber arkamdan haberci gönderip, beni çagirtti (Yanina geldigimde):
— "Ben senin deveni alici degilim. Sen bu deveni al; o senin malindir" buyurdu [10].

Su'be, Mugîre'den; o da Âmir'den; o da Câbir'den [11] olan rivayetinde Câbir'in: "Rasûlullah beni Medine'ye kadar devenin sirtinda, omurga kemikleri üzerinde tasidi" dedigim söylemistir.

Ishâk ibn Râhûye de Cerîr ibn Abdilhamîd'den; o da Mugîre'den yaptigi rivayetinde, Câbir'in: "Ben deveyi Peygamber'e Medine'ye ulasmama kadar devenin sirt omurga kemiklerinin bana âid olmasi sarti üzere sattim" dedigini söylemistir.
Atâ ibn Ebî Rebâh ile Câbir'den rivayet eden baskalari da Pey-gamber'in: "Medine'ye kadar devenin sirti senindir" buyurdugunu söylemislerdir.
Muhammed ibnu'l-Munkedir de Câbir'den yaptigi rivayetinde: "Câbir Medine'ye kadar devenin sirtini kullanmayi sart kildi" demistir.
Zeyd ibn Eslem de Câbir'den yaptigi rivayetinde Rasûlullah'in Câbir'e: "Medine'ye dönünceye kadar devenin sirti sana âiddir" buyurdugunu söylemistir.
Ebu'z-Zubeyr de Câbir'den rivayetinde Rasûlullah'in Câbir'e: "Medine'ye kadar devenin sirtini sana, yük yükletmen ve binmen için ariyet verdik" buyurdugunu nakletmistir.
el-A'mes de Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan; o da Câbir'den senediyle rivayetinde, Rasûlullah: "Devenin üzerinde ailene ulas" buyurdu, demistir.
Ebû Abdillah Buhârî: Satis sirasindaki akidde sart kilindigim gösteren hadîslerin tarikleri daha çok ve benim nazarimda bunlar satis sirasinda sart kilindigina delâlet etmeyen rivayetlerden çikis yönünden de daha sahihtirler, dedi [12].
Ve Ubeydullah ile Muhammed ibnu Ishâk, Vehb ibn Keysân'-dan; o da Câbir'den yaptiklari rivayetlerinde: "Peygamber, Câbir'den deveyi bir ûkiyye mukaabilinde satin aldi" demislerdir. Zeyd ibn Eslem, Câbir'den yaptigi rivayetinde Vehb ibn Keysân'a mutâbaat etmistir.
Ibnu Cureyc de Atâ ibn Rebâh'tan ve digerlerinden; onlar da Câbir'den olmak üzere yaptigi rivayetinde, Peygamber (S): "Ben deveyi Câbir'den dört dînâr mukaabilinde aldim" buyurdu, demislerdir. Bu dört dînâr bir dînârin on dirheme mukabil olmasi hesabi üzere, bir ûkiyye olur.
Mugîre ibn Miksem, es-Sa'bî'den; o da Câbir'den olmak üzere yaptigi rivayetinde devenin bedelini beyân etmedi. Ve keza Ibnu'l-Munkedir ile Ebu'z-Zubeyr de Câbir'den yaptiklari rivayetlerinde bu bedeli beyân etmemislerdir.
Ve el-A'mes, Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan; o da Câbir'den "Bir ûkiyye altin" demistir. Ebû Ishâk, Sâlim'den; o da Câbir'den "Iki yüz dirhem" demistir. Dâvûd ibnu Kays, Ubeydullah ibn Miksem'den; o da Câbir'den: "Peygamber o deveyi Tebûk yolunda satin aldi, ve Câbir'in: Dört ûkiyye mukaabilinde dedigini saniyorum" demistir. Ebu'n-Nadre de Câbir'den: "Peygamber deveyi yirmi dînâr mukaabilinde satin aldi" diye söylemistir.
es-Sa'bî'nin "Bir ûkiyye mukaabilinde" sözü rivayetler içinde daha çoktur; sart kilma hükmü de benim nazarimda çikis kaynagi bakimindan daha sahihtir. Bunu Ebû Abdillah el-Buhârî söyledi [13].

5- Her Çesit Akid Muamelelerin Deki Sartlar(In Hükümlerini Beyân) Babi

7-........ Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ensâr (Muhacirler Medine'ye gelince), Peygamber'e:
— Hurmaliklarimizi bizimle Muhacir kardeslerimiz arasinda tak-sîm et, dediler.
Peygamber (S):
— "Hayir (öyle olmaz)/" buyurdu. Bunun üzerine Ensar:
— Bakim ve sulama külfetini sizler üzerinize alirsiniz, biz de sizleri mahsûlde ortak yapariz,

dediler.
Bu suretle Ensâr ve Muhacirler:

— (Peygamber'in bu husustaki emrini) isittik ve itaat ettik, dediler (ve bu sart üzere uyustular) [14].

8-.......Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S), Hayber arazîsini, orada çalismalari ve ekincilik yapmalari ve arazîden çikacak mahsûlün yarisi onlarin olmasi sarti üzere, Hayber Yahûdîleri'ne verdi, demistir [15].

6- Nikâh Dügümünü Baglama Sirasinda Ta'yîn Edilen Mehr Hakkindaki Sartlarfin Hükmünü Beyân) Babi

Ve Umer ibnu'l-Hattâb: Sübhesiz ki haklarin kesilme yerleri sartlarin yanindadir ve senin için sart kildigin
sey vardir, demistir [16].
el-Misver de söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim; kendisi bir damadini (yâni Zeyneb'in kocasi
EbîH-As'i) zikretti de, onu dâmâdligim yürütüsü hususunda övdü ve güzel seyler söyledi ve: "O bana söz söyledi ve bana dogru söz konustu. Bana va'd etti ve va'dini yerine getirdi" buyurdu [17]

9-.......Ukbe ibnu Âmir (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Yerine getirmeniz gereken sartlarin en haklisi, kendisi ile fercleri halâl kilmak istediginiz sarttir" buyurdu [18].

7- Ekicilik Akdindeki Sartlar Babi

10-.......Ben Râfi' ibn Hadîc(R)'den isittim; o da söyle diyordu: Biz tarla (ve arazî) yönünden Ensâr'in en çok mallisi idik. Biz arazîleri (kisimlara ayirip) kiraya verirdik. Bazen bu arazî parçasi mahsûl çikarirdi da, su arazî parçasi mahsûl çikarmazdi. (Bazen ortagin, bazen arazî sahibinin zarari olurdu.) Iste bunun için bizler bu nevi' ekicilik anlasmasindan nehyolunduk, fakat gümüs para ile kiraya vermekten nehyolunmadik [19].

8- Nikâh Akdinde Caiz Olmayan Sartlar Babi

11-.......Ebû Hureyre (R)'den (söyle demistir): Peygamber (S): "Sehirli, köylünün malini onun adina satmaz. (Baskalarim kandirmak için yalandan) -fiât kizistirmasi yapmayiniz. Hiçbir kimse (dîn ve toprak) kardesinin alis-verisi üzerine artirma yapmasin. Ve yine hiç kimse kardesinin istemekte oldugu kadini istemeye kalkmasin. Hiçbir kadin da kendi (dîn ve toprak) kardesi olan diger bir kadinin çanaginin altini üstüne getirmek için onu bosaltmayi istemesi” buyurdu [20]

9- Dînî Cezalarda Halâl Olmayacak Sartlar Babi

12-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid (R) her ikisi söyle demislerdir: Bedevî Arablar'dan bir adam (hasmi ile birlikte) Rasûlul-lah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Sana Allah'in adiyle yemîn eder ve benim için yalniz Allah'in Kitabi ile hükmetmeni dilerim, dedi.
Öbür hasim ise daha anlayisli ve edebli idi. O da:
— Evet yâ Rasûlallah, aramizda Allah'in Kitabi ile hükmet ve (söz söylemek üzere) bana izin ver, dedi.
Rasûlullah (S):
— "Söyle!" buyurdu.
Bu ikinci hasim söze basladi:
— Benim oglum bu bedevinin yaninda ücretli bir isçi idi. Bu adamin karisiyle zina etmis. Bana, oglum üzerine taslama cezasi lâzim geldigi haber verildi. Ben de bu adama yüz koyun ve bir de câriye fidye verip, oglumu bu cezadan kurtardim. Sonra ben bunu ilim sahibi olanlara sordum. Onlar da bana: (Henüz bekâr olan) ogluma ancak yüz deynek vurma ile bir sene gurbete gönderme cezasi düstügünü; bunun karisina da taslama cezasi lâzim geldigini haber verdiler (; Sen nasil hükmedersin)? dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, ben, aranizda elbette Allah'in Kitabi ile hükmedecegim: Câriye ile koyunlar sana geri verilir; ogluna da yüz deynek vurulup bir sene sürgün edilir" buyurdu.
(Sonra sahâbîlerden) Uneys'e de:
— "Yâ Uneys! Sen kusluk vaktinde bu adamin karisina git. Eger suçunu i'tirâf ederse, ona taslama cezasi uygula!" buyurdu.
Râvî: Uneys, kadina gitti. Kadin da suçunu i'tirâf etti. Rasûlullah kadinin taslanmasini emretti, kadin taslandi, dedi [21].

10- Kendisinin Hürriyete Kavusturulmasi Için Satin Alinmaya Razi Oldugu Zaman, Hürriyetini Satin Alma Yazismasina Baglanmis Olan Kölenin Sartlarindan Caiz Olacak Seyler Bâri

13-.......Eymen söyle demistir: Ben Âise (R)'nin yanina girdim,
o söyle dedi:Berîre,hürriyeti satin alma yazismasina baglanmis köle bir kadin hâlinde iken benim yanima girdi de:
— Ey Mü'minlerin Anasi! Sen beni sahihlerimden satin al da, beni hürriyetime kavustur. Çünkü sahihlerim beni satiyorlar, dedi.
Âise dedi ki: (Ben ona):
— Evet (ben seni satin atjr ve sana hürriyet veririm, dedim). Berîre:
— Sahihlerim mîrâsa sebeb olan velâ hakkimin kendilerine âid olmasi sartini koyuyor ve bu sart kabul olmadikça beni satmiyorlar, dedi.

Âise dedi ki: Ben Berîre'ye:
— Benim için senin hakkinda hiçbir ihtiyâç yoktur, dedim.
Bu konusmamizi Peygamber isitti, yâhud bu konusmamiz Pey-gamber'e ulasti da, O:
— "Berîre'nin isi nedir?" buyurdu.
Ben kendisine Berîre'nin durumunu anlattim. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:
— "Sen Berîre'yi satin al da onu hürriyetine kavustur. Onlar istedikleri sarti koysunlar" buyurdu.
Âise dedi ki: Bu emir üzerine ben Berîre'yi satin aldim ve ona hürriyetini verdim. Sâhibleri de onun velâsinin kendilerine âid olmasini sart kildilar.
Peygamber (S):
— "Velâ, hürriyety erene âiddir. Isterlerse yüz tane sart kossunlar" buyurdu [22].

11- Bosama Hususundaki Sartlar Babi [23]

Saîd ibnu'l-Müseyyeb, el-Hascn el-Basrî, Atâ ibn Ebî Rebâh söyle demislerdir:
Eger bosama sözünü sarttan evvel söylese yâhud sarttan geri biraksa (hükümde fark olmaz); o kimse kendi sartina daha haklidir [24].

14- Bize Muhammed ibn Ar'ara tahdîs edip söyle dedi: Bize Su'-be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da Ebû Hâzim'dan; o da Ebû Hurey-re'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bel-deye mal getiren süvarileri karsilamaktan; sehirde oturan muhacirin, bedevi adina bedevinin malini alip satmaktan; kadinin nikâh sirasinda beser kardesi olan diger bir kadini bosamayi sart kilmasindan; kisinin beser kardesi olan diger birisinin pazarlik etmesi aleyhine pazarliga girismesinden nehyetti. Ve yine Rasûlullah, baskalarini aldatmak için yalandan pazarlik sirasinda fiât artirmaktan; keza alicilari aldatmak için hayvani sagmadan sütünü memede biriktirmekten de nehyetti.
Bu hadîsi Su'be yolundan Peygamber'e yükseltmeyi açikça söylemekte Muâz ibn Muâz ile Abdussamed, Muhammed ibn Ar'ara'ya mutâbaat etmislerdir. Gunder ile Abdurrahmân "Nehyolundu" demislerdir. Âdem ibn Ebî Iyâs ise "Biz nehyolunduk" demistir, en-Nadr ile Haccâc ibnu Minhâl ise "Nehyetti" diye söylemislerdir [25].

12- (Sâhid Dikmeden Ve Yaziya Da Geçirmeden) Insanlarla Sâdece Söz Ile Yapilan Sartlar Babi

15-.......Ibn Cureyc söyle dedi: Bana Ya'lâ ibnu Müslim ile Amr ibnu Dînâr, Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi. Bu iki râvîden herbiri arkadasinin rivayeti üzerine artirma yapmaktadirlar. Bu iki râvîden baskalari söyle haber verdi: Ibnu Cureyc söyle demistir: Ben bu ikinin baskasindan isittim; o da Saîd ibn Cureyc'den tahdîs ediyordu ki, Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Bizler muhakkak Ibn Abbâs'in yaninda bulunduk; o söyle dedi: Bana Ubeyy ibn Ka'b tahdîs edip söyle dedi: Rasûlullah (S): "Allah'in Rasûlü olan Mûsâ, Imrân oglu Musa'dir; Kelîmulîah'tir; baska bir Mûsâ degildir" buyurdu da Mû-sâ ile Hizir kissasi hakkindaki hadîsi zikretti. Bu hadîste Hizir, Mû-sâ'ya: "Sen

beraberimde asla sabredemedin demedim mi, dedi" Gerçekten bu birinci soru Mûsâ tarafindan bir unutma eseri olmustu. Orta soru ise söz ile bir sart olmustu. Üçüncü soru ise kasden olmustu. Birinciye su kavliyle isaret etti: "Unuttugum seyden dolayi beni muaheze etme, su arkadasligimizda bana güçlük çikarma, dedi".
Sözlü bir sart olan orta soruya su sözle isaret etti: "Yinegittiler. Nihayet bir oglan çocuguna rast geldikleri zaman o hemen bunu öldürdü. .. Mûsâ; Eger bundan sonra sana birsey sorarsam, benimle arkadaslik etme, dedi".
Üçüncü soruya da sununla isaret etti; "Yine gittiler.... Derken yikilmak isteyen bir duvar buldular. O bunu derhâl dogrultuverdi...". Ibn Abbâs: "Gemiye gelince, o denizde is yapan yoksullarindi. Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim ki, arkalarinda her saglam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardi" (ei-Kehf: 79) âyetindeki "Verâehumi^ Arkalarinda)" sözünü "Emâmehum melikun = Önlerinde bir melik vardi" seklinde okumustur [26].

13- Velâ Hakkindaki Sartlar(In Hükmünü Beyân) Babi

16-....... Âise (R) söyle demistir: Berîre bana geldi de:
— Ben sâhiblerim ile her bir yilda bir ûkiyye ödemek üzere dokuz ûkiyyeye kendi hürriyetimi satin alma yazismasi yaptim. Bunun için bana yardim et, dedi.
Âise:
— Eger sahihlerin arzu ederlerse söyle yaparim: Ben bu bedeli onlara pesin olarak sayarim, velâ'n da bana âid olur, dedi.
Bunun üzerine Berîre sâhiblerine gitti ve Âise'nin dedigi teklifi onlara söyledi. Onlar velânin Âise'ye âid olmasini kabul etmediler. Berîre onlarin yanindan Âise'ye geldi. Bu sirada Rasûlullah, Âise'nin yaninda oturuyordu. Berîre:
— Ben sahihlerime senin teklifini arzettim. Onlar, velânin kendilerine âid olmasi sartinda dayattilar, dedi.
Peygamber de bunu isitti. Âise de bunu Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine Peygamber, Âise'ye:
— "Sen Berîre'yi (satin) at! Velâyi da onlara sart kil. Çünkü ve-lâ ancak hürriyet verenindir" buyurdu.
Âise bu satin alma ve âzâd etme islerini yapti. Sonra Rasûlullah (S) (mescidde) insanlar içinde ayaga kalkti. Allah'a hamd etti ve lâyik oldugu sifatlarla övdü. Bundan sonra su hutbeyi yapti:
— "Bir takim insanlarin hâli nedir ki, onlar Allah'in Kitâbi'-nda bulunmayan birçok sartlari sart kiliyorlar? Allah 'in Kitabi 'nda bulunmayan herhangi bir sart bâtildir; hükümsüzdür. Isterse yüz kerre sart edilmis olsun (onun hükmü yoktur). Allah'in hükmü en haklidir; Allah 'in sarti en saglamdir. Velâ ancak hürriyet verenindir!" buyurdu [27].

14- Bâb: Arazî Sahibinin Ekicilik Anlasmasinda "Istedigim Zaman Seni Çikaririm" Sartini Koymasi

17-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Hayber ahâlîsi Abdullah ibn Umer'in bir organini kirdiklari

zaman bir hutbe yaparak söyle dedi:
— Sübhesiz Rasûlullah, Hayber Yahudileri'ne, fetihten önce kendilerinin olan mallari mülkleri üzerinde ortaklik muamelesi yapmis ve: "Sizleri bu arazîler üzerinde Allah'in sizleri burada biraktigi müddetçe birakiyoruz" buyurmustur. Abdullah ibn Umer, Hayber'deki malina çikip gitmisti. Geceleyin kendisine zulmedildi de, iki eli ve iki ayagi burkuldu. Bizim o Hayber arazîsinde Yahûdîler'den baska düsmanimiz yoktur. Onlar bizim düsmanlarimizdir. Biz bu suçla onlari ittihâm ediyoruz. Ve ben onlari Hayber'den sürüp çikarmayi düsündüm, dedi.
Umer onlari çikarmaya karar verince, kendisine Yahûdî baskanlarindan Ebû Hukayk ogullari'ndan biri geldi de:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Muhammed bizleri burada birakmis, mallar üzerine bizimle ortaklik anlasmasi yapmis ve bizleri vatanimizda birakmayi sart kilmis iken, sen bizleri çikariyor musun? dedi.
Umer de:
— Sen benim, Rasûlullah'in sana söyledigi su sözü unuttugumu mu sandin: "Hayber'den çikarildigin zaman uzun bacakli, yürüyüse sabirli disi deven seni geceden geceye akitip götürürken, senin hâlin nice olur!" buyurmustu, dedi.
Yahûdî, Umer'e:
— Bu söz Ebû'l-Kaasim'dan bir sakacik idi, dedi.
Umer:
— Yalan söyledin ey Allah'in düsmani! dedi ve onlari Hayber'den sürüp çikardi ve onlara mahsûlden olan haklarinin kiymetini mal olarak, deve olarak, deve semerleri, ipler ve daha baska seylerden me-tâ'lar olarak kendilerine verdi.
Bu hadîsi Hammâd ibn Seleme, Ubeydullah'tan; saniyorum ki o da Nâfi'den; o da Ibn Umer'den;; o da Umer'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet etti ve hadîsi Hammâd kisaltti [28].

15- Cihâdda Ve Harb Ehli Ile Yapilacak Baris Andlasmalarinda Ileri Sürülecek Sartlar Ve Bu Sartlarin Yazilmasini Beyân) Babi

18-.......Bize Ma'mer ibn Râsid haber verip söyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verip söyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, el-Misver ibn Mahrame ile Mervân ibnu'l-Hakem'den haber verdi. Bu iki râvî-den herbiri arkadasinin hadîsini dogrulayarak söyle demislerdir [29]
Rasûlullah (S), Hudeybiye zamaninda (Medine'den yola) çikti. Yolun bir kismina vardiklarinda Peygamber, sahâbîlerine:
— "Hâlid ibnu'l-Velîd bir takim Kureys süvarisi ile öncü ve gözcü olarak Ganîm mevkiindedir. Simdi siz yolun sag tarafim tutunuz!" buyurdu.
Vallâhî Hâlid, Peygamber ile beraberindekilerin hareketini sezemedi. Nihayet Hâlid, Peygamber ordusunun kaldirdigi kara tozu gördü de, hayvanini ayagi ile vurup kosturarak (Peygamber'in geldi-gini) Kureys'e bildirmek üzere sür'atle gitti. Peygamber de (sahâbî-leriyle) yürüdü. Nihayet Seniyye mevkiine gelmisti ki, oradan Kureys (karargâhi) üzerine inilirdi. Peygamber'in binek devesi burada çöktü. Insanlar:
— Kalk yürü, kalk yürü! diye azarlama yaptilar. Fakat deve çökmekte israr etti. Bu sefer insanlar:

— Kasvâ çöküp kaldi! Kasvâ çöküp kaldi! dediler. Bunun üzerine Peygamber:
— "Kasvâ çöküp kalmaz; onun çökme huyu da yoktur. Fakat vaktiyle fîli (Mekke'ye girmekten) men' eden Allah, simdi Kasvâ'yi men' etti" buyurdu.
Bundan sonra Rasûlullah:
— "Hayâtim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Kureys, Allah 'in (Harem içinde) muhterem kildigi seyleri ta 'zîm kasdederek benden ne kadar müskil istekte bulunursa, ben onu muhakkak onlara verecegim" buyurdu.
Sonra Kasvâ'yi sürdü. Hayvan hemen siçrayip kalkti. Râvî dedi ki: Bu defa Rasûlullah, Kureys tarafindan sapti da, nihayet suyu az olan "Semed*' kuyusu yolu üzerindeki Hudeybiye mevkiinin en sonuna indi. Bu az suyu, insanlar birer parça aliyor ve insanlarin orada eglenip ikaamet etmeleri için su birakmiyor da kuyunun suyunu kamilen çekiyorlardi. Simdi Rasûlullah'a susuzluktan sikâyet edildi. Bunun üzerine Rasûlullah ok mahfazasindan bir ok çikardi. Sonra onlara bu oku Semed kuyusuna koymalarini emretti. Vallahi o anda kuyunun suyu cosmaga basladi. Suyun bu fiskirmasi» Rasûlullah'in sahâbîleri oradan dönünceye kadar, onlari suya kandirmak için devam etti.
Rasûlullah ile sahâbîleri bu hâlde iken, Budeyl ibn Verkaa el-Huzâî, kendi kabilesi olan Huzaa'dan birkaç kisi ile çikageldi. (Mekke ve havalisindeki) Tihâme kabileleri arasinda Huzaalilar, öteden beri Rasûlullah'in sirdasi idiler. (Müslim olsun, müsrik bulunsun bütün Huzaalilar, Mekke'de olup biten herseyi Rasûlullah'tan saklamazlar, gizlice bildirirlerdi -îbn Ishâk-.) Budeyl gelince, Peygamber'e:
— (Haberiniz olsun! Kureys'in) Ka'b ibn Luey ile Âmir ibn Luey kabileleri Hudeybiye sularinin en zengin kaynaklarina kondular. Sütlü ve yavrulu develeri (kadinlari ve çocuklari) da yanlarinda bulunuyor. Simdi ben onlari bu hâlde biraktim, geliyorum. Bunlar muhakkak size karsi harb edecekler, dedi.
Rasûlullah söyle buyurdu:
— ' 'Fakat biz hiçbir kimse ile harb etmek için gelmedik. Biz yalniz umre yapmak niyetiyle geldik. Bununla beraber harb, Kureys'in maddî ma'nevî kuvvetlerini zayiflatmis ve onlari zarara ugratmistir. Eger Kureys arzu ederse, ben onlarla aramizda baris için bir müddet ta'-yîn ederim. Onlar da benimle diger müsriklerin arasim serbest biraksinlar. Eger ben Arablar'a gâlib olursam, Kureys müsrikleri de insanlarin girdigi bu itaat yoluna girmek isterlerse (kendi arzûlariy-le) girebilirler. Sayet ben (müsriklerin sandiklari gibi) Arablar'a gâlib gelmezsem, bu ihtimâle göre de müsrikler (benimle harb etmek zahmetinden kurtulup) rahata ererler.
Eger Mekkeliler böyle bir mütârekeyi kabul etmez ve diger Arab-lar'la beni kendi hâlimize birakmayip, müdâhale etmek isterlerse, hayâtim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, su müdâfaa ettigim müslümânlik ugrunda basim vücûdumdan ayrilincaya kadar Mekke-liler'e karsi cihâd edecegim, bu muhakkaktir. Su kesindir ki, (o zaman) Allah, Kur'ân'daki nusrat va'dini yerine getirecektir".
Bunun üzerine Budeyl, Rasûlullah'a:
— Simdi ben senin bu söylediklerini muhakkak Kureys'e teblig edecegim, dedi.
Ve râvînin beyânina göre, gidip Kureys karargâhina vardi. Ve:
— Simdi ben yaniniza su adamin yanindan geliyorum. Onu söyle bir söz söylerken isittik; eger sizler bizim o sözleri sizlere arzetme-mizi isterseniz arzederiz, dedi.
Kureys'in beyinsizleri:

— Senin bize ondan birsey haber vermene ihtiyâcimiz yoktur, diye karsiladilar.
Fakat içlerinden re'y sahibi olan birisi:
— Haydi ondan söylerken isittigin sözü getir, dedi. Budeyl:
— Ben O'ndan söyle söyle sözleri söylerken isittim, diyerek, Pey-gamber'in söyledigi sözleri birer birer anlatti.
Bunun üzerine Urve ibn Mes'ûd ayaga kalkti ve Kureys'e sunlari söyledi:
— Ey kavmim! Siz benim babam yerinde degil misiniz? diye sordu.
Kureysliler:
— Evet, diye dogruladilar. Bunun üzerine Urve ibn Mes'ûd:
— Ben de sizin oglunuz [30] mesabesinde degil miyim? dedi. -- Onlar:
— Evet, diye tasdik ettiler. Sonra Urve:
— Sizler beni bir kabahat ile ittihâm ediyor musunuz? diye sordu. Onlar buna da:
— Hayir, diye cevâb verdiler. Bu defa Urve ibn Mes'ûd:
— Ukâz halkini size toptan yardima çagirdigimi ve onlarin bu yardimdan çekinmeleri üzerine kendim ailem ve çocuklarimla ve bana itaat eden tâbi'lerimle size yardima kostugumu pekâlâ bilirsiniz degil mi? dedi.
Onlar da (bir agizdan):
— Evet; biliriz, diye tasdik ettiler. (Bu te'mînâtlari aldiktan sonra) Urve:
— Bu adam size hayir ve iyilik yolu gösteriyor. O yolu kabul ediniz! Ve beni birakiniz O'na gideyim! dedi.
Mekkeliler:
— Haydi git, diye izin verdiler.
Urve ibn Mes'ûd, Peygamber'e geldi ve O'nunla olanlari konustu. Peygamber de Urve'ye, Budeyl'e söyledigi sözlere benzer bir surette fikirler beyân etti. (Bu arada Peygamber: "Bir mütâreke kabul etmezlerse, Kureys ile Ölünceye kadar harb edecegim" buyurunca) Urve ibn Mes'ûd:
— Ey Muhammed! Sen kavminin kökünü kazidigini farzetsek, ne düsünürsün, bana söyle! Senden evvel Arab'dan kendi kavmim toptan helak eden bir kimse isittin mi? Ya mesele diger sekilde mey-dana gelirse (Kureys'in size ne kötü muamele edecekleri, size gizli degildir). Vallahi ben aranizda ileri gelenlerden bâzi kimseler görüyorum, bu muhakkak olmakla beraber, yine ben bir takim kabilelerden toplanmis karisik kimseler de görüyorum ki, bunlar harb sirasinda kaçip, Seni yalniz birakabilecek kaabiliyettedirler, dedi.
Ebû Bekr, (Urve'nin, Peygamber'in sahâbîlerini harbden kaçmakla ittihâm etmesine dayanamadi da) Urve'ye:
— Haydi sen, Lât putunun fercini yala! Biz mi harbden kaçip Ra-sûlullah'i yalniz birakacagiz (hâsâ)! diye sövüp reddetti [31].
Urve:
— Bu kimdir? diye sordu. Sahâbîler:
— Ebû Bekr'dir, dediler. Urve:
— Dikkat et Ebû Bekr! Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eger üzerimde henüz

ödeyemedigim bir iyiligin olmasaydi, elbette ben de sana cevâb verirdim, dedi [32].
Râvî dedi ki: Urve, Peygamber'e söz söylemeye devam etti. Ve (konusma arasinda Arab âdeti üzere) her söz söyledikçe eliyle Peygamber'in sakalini tutuyordu. Hâlbuki bu sirada Mugîre ibn Su'be -ki Urve'nin kardesinin ogludur-, basinda migfer ve yalin kiliç bir hâlde Peygamber'in basi üzerinde duruyor, O'nu koruyordu. Ve Urve her ne zaman Peygamber'in sakalina eliyle uzanip oksamaya girisirse, derhâl Mugîre kilicinin kininin ucuyla Urve'nin eline vuruyor ve Urve'ye:
— Rasûlullah'in sakalindan elini çek! diyordu. Mugîre'nin bu hareketi üzerine Urve basini kaldirdi da:
— Bu da kimdir? diye sordu. Sahâbîler:
— Mugîre ibn Su'be'dir, dediler. Bunun üzerine Urve:
— Ey gaddar! Ben hâlâ senin (Câhiliyet'teki) gadr ve hiyanetini ödemeye çalismakla mesgul degil miyim? dedi.
Mugîre Câhiliyet'te Mâlik ogullari'ndan bâzi kimselerle yol arkadasligi yapmis ve yolda bunlari öldürüp mallarini almis, sonra Medine'ye gelip müslümân olmustu [33]. (Bu mallan Peygamber'e arzet-tiginde) Peygamber:
— "islâm olmana gelince, bunu kabul ediyorum. Mallara gelince (bunlar gadrdir); ben bunlardan hiçbir seyi de (alici) degilim" [34] buyurdu.
Sonra Urve, Peygamberdin sahâbîlerini iki gözü ile iyice tedkîke basladi. (Ve arkadaslarina:)
— (Bu ne ta'zîmdir!) Vallahi Rasülullah agzindan birsey atarsa bu muhakkak sahâbîlerinden bir adamin avucuna düsüyor ve o adam bunu yüzüne ve bedenine sürüp ovaliyor. Onlara birsey emredince, sahâbîleri derhâl emrini yerine getirmeye kosusuyorlar. Abdest aldigi zaman da abdest suyunun artanini almak için birbirlerini öldürmeye yaklasiyorlar. Peygamber söz söyledigi zaman, huzurundaki bütün sahâbîler seslerini alçaltiyorlar (yâni O'na alçak sesle cevâb veriyorlar). O'nu ta'zîm için yüzüne dikkatle bakamiyorlar, dedi.
Müteakiben Urve, Kureys'in yanina geldi ve gördüklerini söyle bildirdi:
— Ey kavmim! Vallahi ben vaktiyle birçok meliklerin huzuruna sefir olarak çiktim. Rûm meliki Kaysar'in, Fars meliki Kisrâ'nin, Habes meliki Necâsî'nin dîvânlarina elçilikle girdim. Vallahi bunlardan hiçbir melikin adamlarini, Muhammed'in sahâbîlerinin Muhammed'i ta'zîm ettikleri derecede hükümdarlarini asla ta'zîm eder görmedim. Muhammed'in. sahâbîleri, O'nun tükürügü ile bile teberrük ediyorlar! O birsey emredince, O'nun sahâbîleri derhâl emrini yerine getirmeye kosusuyorlar. O abdest aldigi zaman da, abdest suyunun fazlasini birbirlerinin üzerine yigilarak paylasiyorlar. O söz söyledigi zaman sahâbîleri hafif bir sesle O'nu tasdîk edip cevâb veriyorlar. Muhammed'in sahâbîleri O'nu ta'zîm için, O'nun yüzüne dikkatle bakamiyorlar.
Simdi Muhammed size güzel bir baris ve iyilik yolu arzetti. Bunu kabul edin! dedi.
Bunun üzerine Kinâne ogullari'ndan birisi Kureys'e hitaben:
— Beni birakiniz, bir kerre de Muhammed'in yanma ben gideyim, dedi.
Onlar da:
— Pekâlâ git! dediler.
Bu Kinânli zât, Peygamber'in sahâbîlerine dogru giderken, Ra-sûlullah:
— "Bu gelen fulan kimsedir. O öyle bir kabiledendir ki, onlar hacc ve umre kurbanlarini ta'zîm

ederler.Gerdanlikli kurban develerini bu zâtin gözü önüne saliverin!" buyurdu.
Sahâbîler bütün kurbanlik develeri onun gelecegi yolun üzerine saliverdiler; sahâbîler de yüksek sesle Lebbeyk, Aüâhumme lebbeyk diyerek Kinânî'yi karsiladilar. Kinânî zât kurban develerini ve sahâ-bîlerin telbiye ile karsilamalarini görünce hayret ederek:
— Subhânallahl Bu zâtlarin Beyt'i ziyaretten men' edilmeleri, bunlara yakismayan bir harekettir, dedi.
Kureys'in yanina döndügünde de:
— Ben bunlarin umre için kesecekleri kurban develerini kilâde-lenmis ve alâmetlendirilmis bir hâlde gördüm. Ben bunlarin Beyt'i ziyaretten men' edilmelerini uygun görmem, dedi.
Sonra Kureysliler arasindan Mikrez ibn Hafs denilen birisi kalkti ve:
— Bana müsâade edin de Muhammed'e bir de ben gideyim, dedi. Onlar da:
— Haydi git! dediler.
Mikrez sahâbîlere dogru gelirken, Peygamber (S):
— "Su gelen Mikrez'dir, gaddar bir kimsedir" buyurdu. Mikrez Peygamber ile konusmaga basladi. Peygamber ona söz
söyleyecegi sirada, Süheyl ibnAmr çikageldi.
Râvî Ma'mer dedi ki1: Bana Eyyûb es-Sahtiyânî, îbn Abbâs'm âzâdhsi Ikrime'den haber verdi ki, Süheyl ibn Amr gelince, Peygamber bu isim ile tefe'ül ederek, sahâbîlere:
— "Artik isiniz size bir dereceye kadar kolaylasti" buyurdu. Ma'mer ibn Râsid dedi ki: ez-Zuhrî, kendi hadîsinde söyle dedi:
Süheyl ibn Amr gelince, Peygamber'e:
— Haydi (yazi malzemesi) getir; bizimle sizin aranizda bir baris mektubu yaz! dedi.
Bunun üzerine Peygamber yazi yazacak olan kâtibi (Alî ibn Ebî Tâlib'i) çagirdi. Ve:
— "Bismülâhirrahmânirrahîm yaz!" buyurdu.
Süheyl (Câhiliyet koruyuculugu sevki ile) Peygamber'e:
— Rahman ismine gelince, vallahi ben onun mâhiyetini bilmiyorum. Fakat vaktiyle Senin de yazdirdigin gibi "Bismikellâhumme '= Yâ Allah, Senin isminle yazmaga baslarim)" diye yaz! Dedi [35]
.
Müslümanlar da bir agizdan:
— Vallahi biz onu yazmayiz, ancak Bismillâhirrahmânirrahîm
Iazilmasini isteriz, dediler. Peygamber (Alî'ye hitaben): — "Haydi Bismikellâhumme yaz!" buyurdu. Sonra da:
— "Bu, Muhammed Rasûiuliah'in, üzerinde baris andlasmasi yaptigi hükümler kitabidir'* diye yazmasini emretti.
Bu sefer de Süheyl (buna karsi koyarak):
— Vallahi biz Senin Allah'in Rasûlü oldugunu biliyor ve tasdîk ediyor olaydik, biz Seni Beyt'ten men' etmez ve Sana karsi harbe 'girismezdik. Fakat Sen "Muhammed ibn Abdillah" yaz! dedi.
Bu teklif üzerine Peygamber:
— " Vallahi siz yalanlasaniz da ben sübhesiz A Hah Rasûlü 'yüm" buyurdu ve Alî bin Ebî Tâlib'e: "Haydi (Rasûlullah lâfzini sil de) Muhammed ibn Abdillah yaz!" diye emretti.
(Alî: Vallahi ben Sen'in Rasûlullah unvanini kat'iyyen silmem, dedi. Bunun üzerine Peygamber

kitabi eline alip o ta'bîri sildi ve Muhammed ibn Abdillah yazdirdi.) [36]
ez-Zuhrî söyle demistir: Peygamber'in gerek Besmele'nin, gerek baris mektubunun unvaninin yazilma sureti hakkinda Süheyl ibn Amr'in teklîfîerine uymasi, Peygamber'in evvelce: "Kureys, Allah'in Harem içinde muhterem kildigi seyleri ta'zîm kasdederek, benden ne kadar müskil istekte bulunursa bulunsun, ben onu muhakkak onlara verecegim" suretinde verdigi kararin netîcesi ve tecellîsidir.
Baris yazisinin basligi: "Yâ Allah, Sen'in isminle baslarim.. Bu Muhammed ibn AbdiHah'm üzerinde baris andlasmasi yaptigi hükümler kitabidir" suretinde kararlasip, böyle yazildiktan sonra, Peygamber anlasma sartlarini teklif ederek, Süheyl ibn Amr'e:
— "Siz bizimle Beyt arasini serbest birakacaksiniz; biz de Beyt'i tavaf edecegiz" buyurdu.
Süheyl bu teklife de i'tirâz edip:
— Vallahi sizinle Beyt arasini bos birakamayiz. Çünkü Arab milleti cebren ve kahren isti'lâ olunduk diye hakkimizda dedikodu eder; su kadar ki, bu bosaltma isi gelecek seneden i'tibâren baslasin, dedi.
Ve (bu suret kabul olundu da) Alî bunu yazdi.
Simdi Süheyl ibn Amr da su maddeyi teklîf etti:
— Sana bizden bir erkek gelirse, o gelen kimse Sen'in dîninde olsa bile, onu bize geri vereceksin! dedi.
Bu teklife müslümânlar hayret ederek:
— Subhânallah! Islâm camiasina siginan bir müslümân, müsriklere nasil geri verilir? dediler.
Onlar bu hâlde iken, Süheyl ibn Amr'in oglu Ebû Cendel, ayaklan bukagili olarak seke seke çikageldi. (Ebû Cendel müslümân olmus, bu yüzden Mekke'de habs olunmustu.) Mekke'nin asagisindaki habsedildigi yerden kaçmis ve nihayet kendisini müslümânlar arasina atmisti. Bunun üzerine Süheyl:
— Iste yâ Muhammed! Sana karsi imza edecegim anlasmanin birinci maddesi uyarinca bunu bana geri vermelisin! dedi.
Peygamber:
— "Biz baris yazisini henüz yazip bitirmedik (imza etmedik)" buyurdu.
Süheyl:
— O takdirde vallahi ben de Sen'inle hiçbir madde üzerinde baris anlasmasi yapmam, dedi.
Peygamber:
— "Haydi su Ebû Cendel'i bana bagisla da imza et" buyurdu. Süheyl:
— Ben bunu Sana bagislamayi asla caiz görmem, diye reddetti. Peygamber:
— "Hayir, bu isi benim hatirim için yap!" buyurdu. Süheyl israr edip:
— Asla yapmam, dedi.
Mikrez ibn Hafs da (temsilci oldugu için) Peygamber'e hitaben:
— Bunu Sana caiz kildik, dedi. (Fakat imzaya yetkili olan Süheyl kabul etmedi.)[37]
Simdi Ebû Cendel, babasinin inadindan üzülerek:
— Ey Müslümanlar cemâati! Müslüman olarak geldigim hâlde simdi ben müsriklere geri mi veriliyorum? Benim karsilastigim su kötü hâli görmüyor musunuz? diye haykirdi.
Hakîkaten zavalli Ebû Cendel, Allah yolunda Kureys'in siddetli iskencesiyle azâb olunmustu.

(îbn Ishâk burada su ziyâdeyi rivayet etmistir: Rasûlullah: "Yâ Ebâ Cendel! Sabr et, Allah'tan ümtdli ol!Biz müslümânlar magdur ve maglûb olmayiz. Yüce Allah yakinda sana da kurtulus yolu bahsedecektir" (buyurdu.) [38]

Bu müskil vaziyetten üzülen Umer ibnu'l-Hattâb söyle demistir: Bunun üzerine ben Peygamber'e vardim ve:

— Sen Allah'in hakk peygamberi degil misin? dedim. Peygamber:

— "Evet, Allah'in hakk peygamberiyim!" buyurdu. Ben:

— Biz müslümânlar hakk üzerinde; düsmanlarimiz ise bâtil üzerinde bulunmuyorlar mi? dedim.

Peygamber:

— "Evet, öyledir" buyurdu. Ben:

— O hâlde dînimiz hakkinda bu asagilik hâli niçin kabul ediyoruz? dedim.

Peygamber:

— "Muhakkaksurette ben Allah'in Rasûlü'yüm ve ben (bu anlasmayi kabul etmekle) Allah 'a isyan etmis degilim. Allah benim yardimcimda!" buyurdu.

Ben yine:

— Vaktiyle Sen bize: "Yakinda Ka'be'ye.varip tavaf edecegiz!" diye haber vermez miydin? dedim.

Rasûlullah:

— "Ben sana (vakit ta'yîri ederek) 'Bu sene varip tavaf edece giz!' diye haber verdim mi?" buyurdu.

Ben de:

— Hayir, dedim. Rasûlullah:

— "Muhakkak sen (yakin zamanda) Beyt'e varip onu tavaf edeceksin" buyurdu.

Umer ibn Hattâb dedi ki: Bunu müteâkib ben, Ebû Bekr'e vardim ve:

— Yâ Ebâ Bekr! Bu adam Allah'in hakk peygamberi degil midir? dedim.

Ebû Bekr de:

— Evet, hakk peygamberidir, dedi. Ben:

— Biz müslümânlar hakk üzerinde; düsmanlarimiz bâtil üzerinde bulunmuyor mu? dedim.

O da:

— Evet öyledir, diye cevâb verdi. Ben tekrar:

— Öyle ise niçin biz dînimize küçüklük veriyoruz? dedim. Ebû Bekr:

— Behey adam! Muhammed muhakkak Allah'in Rasûlü'dür. O, Rabb'ine âsî degildir. Allah O'nun yardimcisidir. Sen hemen O'nun emrine saril! Vallahi Muhammed hakk üzeredir, dedi.

Ben tekrar:

— O bize Medîne'de "Beyt'e varacagiz, tavaf edecegiz" demedi mi? diye sordum.

Ebû Bekr:

— Evet öyledir. Fakat sana "Bu sene varip tavaf edersin** dr/e mi haber verdi? dedi.

Ben de:

— Hayir, dedim. Ebû Bekr:

— (Dur bakalim!) Sen muhakkak yakin bir zamanda Beyt'e varip onu tavaf edeceksin! dedi.

ez-Zuhrî dedi ki: Umer (R): Bu itirazlarimdan dolayi keffâret olarak sonra birçok iyi isler yapmisimdir, demistir.

Râvî dedi ki: Rasûlullah baris andlasmasinin yazim ve imzasini bitirip ayrildigi zaman, sahâbîlere [39]:

— "Haydi artik kalkin, kurbanlarinizi kesip, baslarinizi tiras edin!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Vallâhî sahâbîlerden bir kisi olsun kalkmadi. Hattâ Rasûlullah bu emri üç kerre söyledi. Sahâbîlerden hiçbirisi kalkmayinca, Rasûlullah zevcelerinden Ümmü Seleme'nin yanina girdi ve sahâbîlerden gördügü kayidsizligi ona söyledi [40].

Ümmü Seleme:

— Ey Allah'in Peygamberi! Sen bu emri yerine getirmek istiyor musun? O hâlde simdi disari çik, sonra tâ kurbanlik develerini ke-sinceye ve berberini çagirip, o seni tiras edinceye kadar sahâbîlerin-den hiçbirisine bir kelime bile söyleme! dedi [41].

Bunun üzerine Peygamber, Ümmü Seleme'nin yanindan çikti ve sahâbîlerinden hiçbirisi ile konusmayarak, umre ibâdetlerini yerine getirdi. Kurbanlik develerini kesti ve berberi (Huzaali Hirâs ibn Umey-ye'yi) çagirip tiras oldu. Sahâbîler Peygamber'i bu hâlde görünce, onlar da hemen kalkarak kurbanlarini kestiler, birbirlerini tiras etmeye basladilar, hattâ (icabet çabuklugunun meydana getirdigi sikisikliktan) birbirlerini Öldüreyazdilar.

Rasûlullah tiras olduktan sonra huzuruna bir takim mü'min kadinlar geldi. Bu hususta, yâni kadinlar hususunda yapilacak isleri ögretmek için de Yüce Allah su âyetleri indirdi: "Ey imân edenler, mü'min kadinlar muhacirler olarak size geldikleri zaman onlari imtihan edin. Allah onlarin îmânlarini daha iyi bilendir ya. Fakat siz de mü'min kadinlar olduklarina bilgi edinirseniz, onlari kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara halâl degildir. Onlar da bunlara halâl olmazlar. Sarf ettikleri mehri onlara geri verin. Sizin onlari nikâhla almanizda, mehirlerini verdiginiz takdirde, üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir kadinlarin ismetlerini nikâhinizda tutmayin..." (ei-Mumtehme: io).

Bu âyetin inmesi üzerine Umer, müsrik hâlde bulunan iki karisini bosadi. Bunlardan birisini (Kureybe'yi) Muâviye ibn Ebî Sufyân, digerini de Safvân ibn Umeyye zevcelige aldi.

Sonra Peygamber (S) Medîne'ye döndü. Akabinde Kureys'in ye-mînli dostu olan Ebû Basîr (Utbe es-Sakafî) müslümân olarak geldi. Bunu istemek üzere de Kureys iki kisi gönderdi. Bunlar Peygamber'e:

— Bize karsi imza ettigin ahdi hatirlatiriz, dediler. Peygamber de (muahede geregince) Ebû Basîr'i bu iki kisiye geri verdi. Bunlar Ebû Basîr ile yola çiktilar. Nihayet Zu'1-Huleyfe'ye eristiler. (Dagarciklarmdaki) hurmadan bir mikdârini yemek için oraya indiler. Ebû Basîr bu iki kisiden birisine (Huneys'e):

— Yâ Fulân! Vallahi ben senin su kilicini emîn ol çok güzel görüyorum, dedi.

(Kilicin sahibi olan) o birisi de, kilici kinindan çekip:

— Evet, vallahi bu kiliç çok iyidir. Onu ben birçok kerre tecrübe ettim, dedi.

Ebû Basîr de:

— Müsâade et de bakayim, dedi.

Ve bir firsat bulup elinden aldi. Hemen de Huneys'e vurdu. Hu-neys nihayet öldü. Öbür arkadasi (bir rivayette Huneys'in kölesi Kevser) kaçarak tâ Medîne'ye vardi. Mescide kosarak girdi. Rasûlullah onun telâsla kosup geldigini görünce:

— "Muhakkak bu adam bir korku görüp geçirmistir " buyurdu. Kevser, Peygamber'e yaklasinca,

O'na:
— Vallahi sahibim öldürüldü. (Men' etmezseniz) muhakkak ben de öldürülecegim, dedi.
Bu sirada Ebû Basîr de geldi ve:
— Ey Allah'in Peygamberi! Vallahi Allah sana ahdini îfâ ettirdi; beni müsriklere geri verdin. Sonra Allah beni onlardan kurtardi, dedi.
Bunun üzerine Peygamber, sahâbîlere hitaben:
— "Anasi helak olasi Ebû Basîr'e hayret olunur! Bu adam harb gelberisidir, eger bunun fikrine yardim eden bulunsa (o firin karistirir gibi harbi atesleyecek, sulhu bozacak)/" buyurdu.
Ebû Basîr Peygamber'in bu sözlerini isitince kendisini müsriklere hemen geri verecegini anladi. Peygamber'in yanindan çikti ve deniz sahiline kadar kaçti; "Iys" mevkiine yerlesti [42].
Râvî dedi ki: Süheyl'in oglu Ebû Cendel de (yetmis süvari müslümân ile birlikte) müsrikler arasindan kaçarak Ebû Basîr'e katildi. Simdi artik müslümân olan herkes, Kureys arasindan ayrilarak Ebû Basîr'e katilmaya basladi. Nihayet Ebû Basîr'in basinda mühim bir kuvvet toplandi. Vallahi bunlar, Kureys'in Sam'a bir ticâret kaafile-sinin gittigini duyar duymaz, hemen onlari çevirirlerdi. Kendilerini öldürüp mallarini alirlardi.
Kureys, kendisini korkutan bu vaziyet üzerine Peygamber'e (Ebû Sufyân'i husûsî yetki ile) gönderdi. Simdi Kureys, Peygamberden Allah rizâsi için ve aradaki yakinliga hürmeten Ebû Basîr cemâatinin baskin ve yagmalarinin men' edilmesini ricaya baslamisti. "Artik bundan böyle Mekke'den Medine'ye kim giderse emindir (geri getirilmeyecektir)" diye haber gönderdiler.
Peygamber (S), Ebû Basîr cemâatine mektûb gönderdi (Medî-ne'ye gelmelerini bildirdi) [43].
Bunun üzerine Yüce Allah su âyetleri indirmistir:
"O, sizi Mekke'nin karninda, onlara karsi muzaffer kildiktan sonra, onlarin ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi. Allah ne yaparsaniz hakkiyle görücüdür. Onlar, küfreden, sizi Mescidi Hâ-. ram'dan ve alikonulmus hediyelerin mahalline ulasmasindan men* edenlerdir.Eger (Mekke'de) kendilerini henüz tanimadiginiz mü'min erkeklerle mü 'min kadinlari bilmeyerek çigneyip de o yüzden size bir vebal isabet edecek olmasaydi (Allah size fetih için elbette izin verirdi). Bunu, kimi dilerse onu rahmetine kavusturmak için yapti. Eger onlar, seçilip ayrilmis olsalardi, biz onlardan küfredenleri muhakkak elem verici bir azaba ugratmistik bile. O küfredenler kalblerine o taassubu, o cahillik taassubunu yerlestirdigi sirada idi ki, hemen Allah, Rasûlü'nün ve mü'minlerin üzerine ma'nevî kuvvetini indirdi; onlari takva sözü üzerinde durdurdu. Onlar da buna çok lâyik ve buna ehil idiler. Allah herseyi hakkiyle bilendir" (ei-Feth: 24-26) [44]
Müsriklerin hamiyyetleri: Muhammed'in Allah'in Peygamberi oldugunu ikrar etmemeleri, Bismillahirrahmâhirrahîmr\ ikrar etmemeleri, müslümânlarla Beyt arasina engel olmalaridir.
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Maarratun", uyuz illeti demek olan "el-Urrun"dur, "Tezeyyelû", ayrilip seçilselerdi demektir. "Hameytu'l-kavme" demek, "onlari koruma olarak men' ettim" demektir.Ve "Ahmeytu'1-himâ", "onu içine girilmez bir koruluk yaptim" demektir. Kendisini iyice kizdirdigim zaman: "Ahmeytu'l-hadîde" ve "Ahmeytu'r-racule" derim [45].
Ve Ukayl, ez-Zuhrî'den söyledi: Urve söyle demistir: Bana Âise (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S) mü'min kadinlardan hicret edip gelenleri (yemîn vererek ve diger deliller ve emarelere bakarak)

imtihan ederdi.
ez-Zuhrî dedi ki: Bize su haber ulasti: Yüce Allah, müsriklerin mü'min olup da hicret etmis bulunan kadinlarina yaptiklari mehir harcamalarini onlara geri vermeleri (ei-Mtimtehme: io) âyetini indirdigi ve yine bu âyette "Kâfir kadinlari nikâhlarinda tutmamalarini'1 müslütnânlar üzerine hükmedince, Umer, henüz müsrik hâlde bulunan iki karisini birden bosamistir. Bunlardan birisi Kureybe -yâhud Karîbe- bintu Ebî Umeyye [46], digeri de Ümmü Kulsüm ibnetu Cer-vel el-Huzâfdir -ki bu kadin Abdullah ibn Umer'in anasidir-. Bu bosama akabinde Kureybe'yi Muâviye ibn Ebî Sufyân zevcelige almis; diger kadin Ümmü Kulsüm'ü de Ebû Cehm zevcelige almistir (ki o sirada Muâviye ile Ebû Cehm müsrik hâlde idiler).
Kâfirler -' 'Sarfeniginizi isteyin, kâfirler de sarfettiklerini istesin-fer"(ei-Mümtehine:io) âyeti geregince- müslümânlarm, zevcelerine yaptiklari harcamalari ödemeyi ikrar ve kabul etmekten çekindikleri zaman Yüce Allah: ' 'Eger zevcelerinizden bir sey sizden kâfirlere kaçar da, siz de muharebede ganimete kavusursaniz, zevceleri gitmis olan müslümânlara harcadiklari (mehir) kadar verin... "(ei-Mümtehine:ii) âyetini indirdi. Bu âyetteki "el-Akbu", müslümânlarm, karisi müslümânlara hicret etmis olan kâfir erkeklere ödeyecekleri masraftir.îste Allah, müslümânlardan karisi dînden, çikarak kâfirlere gitmis olan kimselere de, kâfirlerin müslümânlara hicret etmis olan kadinlarina vermis olduklari mehrin benzerinin verilmesini emretti. Fakat biz îmân etmesinden sonra dîninden dönmüs hiçbir muhacir kadin bilmiyoruz [47].
ez-Zuhrî söyle dedi: Yine bize ulasti ki, Ebû Basîr ibnu Esîd es-Sakafî, Peygamber'In huzuruna bu baris müddeti için bir mü'min muhacir olarak gelmistir. Bunun üzerine el-Ahnes ibnu Serîk de Peygamber'e bir mektûb yazip, Ebû Basîr'i (baris maddesi geregince kendilerine) geri göndermesini istiyordu. Bu is için iki de adam gönderdiler., diyerek yukarida geçen hadîsi zikretti [48].

16- Ödünç Vermek Hususundaki Sartlar Babi

19-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs etti. Rasûlullah (S) söyle zikretmistir: "Bir kimse hrâil ogullari'nin bâzisindan ödünç olarak kendisine bin dînâr vermesini istedi. O da bu parayi belli bir müddet sonunda ödemesi sartiyla ona verdi..." (Borç alanin bu parayi bir odun içine koyup denize atmasi suretiyle ödemesi hadîsi) [49].
Abdullah ibn Umer ile Atâ ibn Ebî Rebâh: Ödünç vermede, borç veren kimse belli bir müddet ta'yrn ettigi zaman, bu müddet ta'yîni ile ödünç vermek caiz olur, demislerdir [50].

17- Hürriyeti Satin Alma Yazismasina Baglanan Kimsenin Hükmü Ile Allah'in Kitâbi'na Aykiri Nevi'den Halâl Olmayan Sartlar(In Hükmü) Babi

Câbir ibn Abdillah (R) hürriyeti satin almaya baglanan hakkinda: Bu hürriyeti satin alma mukaavelesine baglananlar ile bunlarin efendileri arasindaki sartlar mu'teberdir, demistir [51].
Ibn Umer yâhud Umer (R) de: "Allah'in Kitâbi'na muhalif olan her sart, yüz kerre sart kihnsa da

bâtildir. Hiçbir hüküm ifâde etmez'* demistir. Ebû Abdillah Buhârî: Bu söz her ikisinden: hem Umer'den, hem de Ibn Umer'den olmak üzere söyleniyor, dedi [52].

20-.......Aise (R) Berîre'nin kendisine geldigini ve kendisinden hürriyetini satin alma yazismasi hususunda yardim istedigini zikretti. Âise, Berîre'ye:
— "Eger istersen ben senin sahihlerine bu bedeli vereyim, ve senin üzerindeki velâ da benim olur, dedi.
Âise dedi ki: Rasûlullah (S) gelince bunu kendisine hatirlattim. Peygamber bana:
— "Berîre'yi satin al ve ona hürriyet ver. Sübhesiz velâ hakki hürriyet verene âiddir" buyurdu.
Bundan sonra Rasûlullah minber üzerinde ayakta durdu ve sunlari söyledi:
— "Bir takim insanlara ne oluyor ki, onlar Allah'in Kitabi 'nda olmayan birçok sartlari sart kosuyorlar. Her kim Allah'in Kitabi'-nda bulunmayan (ve ona aykiri olan) bir sarti sart kilarsa, -isterse böyle yüz sart kilmis olsa da- o sartin kendi lehine hiçbir fâidesi yoktur"[53].

18- Sart Kilmak Ve Borç Ikrarinda Istisna Yapmak Nevinden Caiz Olanlari Beyân Ile Insanlarin Kendi Aralarinda Örf Edinip Taniyageldikleri Sartlari Beyân Babi

Bir kimse: Fulân'in benim üzerinde bir yâhud iki müstesna, yüz alacagi var, dedigi zaman (bu, sahîh olur)? [54]
îbn Avn da îbn Sîrîn'den söyledi. O: Bir adam, hayvan kiraya vericiye: "Binek deveni avluna girdir, ben su ve su günler seninle beraber ona bineyim" dese de "Su, su günler seninle yolculuk etmezsem sana yüz dirhem var'* dese ve o gün çikmasa, Kaadi Surayh: Kim nefsine kendiliginden, hiç zorlama olmaksizin bir sey sart kilarsa, o sart ona lâzim olur, demistir [55].
Eyyûb es-Sahtiyânî de îbn Sîrîn'den söyledi ki, Ibn Sîrîn: Bir adam baska birine bugday satsa ve müsteri saticiya: Eger sana çarsamba günü gelmez isem seninle aramda satis yoktur, dese de gelmese.
Kaadi Surayh (muhakeme sirasinda müsteriye): Sen va'dinden döndün, dedi de onun aleyhine satisi kaldirmakla hükmetti[56].

21-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Allah'in yüzden bir eksik olarak doksan dokuz ismi vardir. Bu isimleri kim (tamamen) sayarsa cennete girer" buyurmustur [57].

19- Vakiftaki Sartlar(In Hükmünü Beyân) Babi

22-.......Bize Ibnu Avn Abdullah el-Basrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Nâfi', Ibn Umer'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) Hayber'de Semg denilen kiymetli bir arazîye sâhib olmus. Sonra Peygamber'e gelip o arazîyi nasil kullanacagi hususunda istisare ederek:

— Yâ Rasûlallah! Ben Hayber'de öyle bir arazîye sâhib oldum ki, benim yanimda asla ondan daha güzel hiçbir mala sâhib olmami-simdir. Simdi bana bu mal hakkinda ne emredersin? dedi.
Rasûlullah (S):
— "Istersen onun kökünü, aslini habsedersin ve oradan gelecek mahsûlü de sadaka yaparsin!" buyurdu,
Râvî dedi ki: Umer de bu arazîyi o suretle vakfetti. Umer:
— Artik o satilmaz, hibe edilmez, mîrâs yapilmaz, dedi. Umer bu malin gelirini de fakîrlere, yakinlara, köle ve esirleri
hürriyete kavusturma yolunda ve Allah yolunda mücâhede edenlere, yolculara ve zaîflara sadaka yapti. Bununla beraber vakfa mütevelli ta'yîn edilen kimsenin, vakfin köküne tecâvüz etmeyerek, yalniz gelirinden örfe göre yemesinde ve dostuna yedirmesinde üzerine günâh yoktur [58].
Ibn Avn dedi ki: Ben bu hadîsi Ibn Sîrin'e tahdîs ettim. Ibn Sîrîn: "Gayre müteessilin mâlen", yâni "mal toplayici olmayarak" diye söyledi.

---

[1] Bu kitâb ve bâb unvanlari Ebû Zerr nushasmindir. Digerleri umûmî kitâb basligi yerine, husûsî olan bâb basligini rivayet etmislerdir. .
es-Sartu ve's-Sarîtatu: Alisveriste ve sâir muamelelerde haricî bir unsur olarak öne sürülen ve tutulan hükme denir: O muamele ona baglanmis oldugu için onun dayanagi olur; ona alâmet mesabesindedir. Cem'i: Surût gelir... Ve Sart, birinci ve ikinci bâbdan masdar olur ki, ilk ma'nâsidir; muamelelerde bir nesneyi dayanak kilmak ma'nâsmadir...
es-Saratu, iki fetha ile, nisan ve alâmet ma'nâsmadir. Bunun da cem'i Efrattir....
el-îsrât, (hemzenin kesriyle): Deveyi, satilik oldugunu bildirmek için alâ-metlemek; nesneyi satisa hazirlamak; bir kimse kendi nefsini bir ise nasb ve ta'-yîn kilmak ma'nâlarinadir... el-tstirât da sart eylemek ma'nâsmadir... (Kaamûs Ter.).
Fikih istilahinda Sart: "Bîr seyin vücûdu kendisine dayanan ve fakat o seyin mâhiyetinde dâhil olmayan seydir". Bâzi âlimler bundan baska ta'rîfler de ileri sürmüslerdir.
Bu bâb basligindaki "hükümler" ile maksad, bütün akidler, fesihler ve diger muamelelerdir. Buradaki "Mubayaa = Alisveris" sözü de, hâss'i âmm üzerine atif kabîlindendir ve akidlerde dâhildir.
[2] islâm târihinin mühim bir dönüm noktasi olan Hudeybiye baris anlasmasini Ku-reys adina imzalayan, bu Süheyl ibn Amr'dir. Bu zât Kureys'li ve Âmirî'dir. Kureys'In en belîg ve hakîm hatîblerinden sayilir. Mekke fethi günü müslü-mân olmus ve Peygamber kendisine Huneyn'i ganîmet vermistir. Bu zât, Umer'in halifeligi zamaninda bütün akrabasi ile Sam'in fethine katilmis, hemen hepsi bu gazada sehîd olmuslardir. Kendisi Yermuk harbinde sehîd düsmüstür.
[3] Ne zevcelerine öfkelenmekten, ne bir memleketten diger memlekete gidip gezmek sevdasindan, ne dünyalik aramaktan, ne bir hâdise çikarmis olmaktan, ne de müslümânlardan birine askindan dolayi degil; sirf müslümânliga ragbetinden dolayi hicret ettigine yemîn ettirmek suretiyle."Nitekim, Rasûlullah böyle yapmistir (Celâleyn, Seyh-zâde).
[4] Hadîsin basliga uygunlugu "Süheyl ibn Amr'in sart kildigi seyler içinde su da vardi... Sonra mü'min kadinlar muhacir olarak geldi" sözüne kadar kismindan alinir..
Baris anlasmasi yazilip imza edildikten sonra içindekilere müslümânlardan ve müsriklerden bir takim kimseler sâhid yapilmislardir. Müslümanlardan Ebû Bekr, Umer, Alî, Abdurrahmân; müsriklerden Mikrez ibn Hafs. (Ibn Hisâm, es-Sîre).
[5] Rasûlulîah, erkeklerin bey'atini bitirdikten sonra kadinlarin da bey'atini kabul etmistir. Kadinlarla olan bey'atlasmasi el tutmak suretiyle degil, söz ile olmus-.tur (Beydâvî),
Bâzi rivayetlerde: Rasûlulîah, kadinlarin bey'ati zamanlarinda eline bez koyardi; bâzilarindada: Bir kaba su koyup, elini kaldirir; sonra da kadinlar ellerini daldirirlardi, diye gelmistir. Meshur ve i'timâd edilen budur ki, kadinlarla musâfaha etmemistir. Bununla beraber Rasûlullah'm kadinlardan bey'at almasi bir kerre degil, birçok kerre olmustur. Medîne'de de olmus, fetihten sonra Mekke'de de olmustur (Hakk Dîni, VI, 4916).
[6] Buhârî, Cerîr ibn Abdillah'in bu hadîsini burada ayri ayri iki senedle getirdi. Hadîslerin basliga delîlligi açiktir: Bu hadîslerdeki sart, Islâm'a giriste tutulmasi caiz olan sart oluyor.Bunun muhalifi, dîn kardesine iyilik isteyici olmamayi sart kilmaktir ki, bu caiz olmuyor. Ikinci hadîsteki namaz kilmak, zekât vermek sartlari caiz oluyor da bunlarin muhalifleri caiz olmuyor.
[7] "Izâ"nin cevâbi hazfedilmistir. Takdîri sudur: Mahsûl saticinindir, ancak müsterinin sart kilmasi hâlinde, müsterinindir.
[8] Hadîs basliktaki eksikligi de yetirdigi için uygunluk tam olmustur. Hadîs böyle meyveli agaç satislarinda bu ve benzeri sartlarin satici ve müsteri tarafindan ko-nulabilecegine delâlet etmektedir.
[9] Hadîsin basliga uygunlugu su yönelendedir: Bu hadîs birkaç vecihle rivayet edilmistir. Bu vecihlerden biri Ibnu Ebî Leylâ'nin Hisâm ibn Urve'den; o da babasindan; o da Âise'den. Rasûlullah (S): "Sen Berîre'yi satin al ve velâyi onlara sart kil; böyle sart kilima da ve/ö, hürriyet verenindir" buyurmustur. Iste bunda satis sirasinda bir sart vardir. Uygunluk vechi de bundadir. îbn Ebî Leylâ bu hadîs ile delîl getirerek: Bir kimse bir seyi sart kilar da bir sey satin alirsa, bu satis caiz; sart bâtildir, demistir. Ebû Hanîfe: Sart ve satis; her ikisi de bâtildir, demistir. Ibn Subrume: ikisi de caizdir, demistir... (Aynî).
Velâ, Buyu' ve Itk Kitâblari'nda da bildirdigimiz üzere, kisinin mâlik bulundugu bir sahsi âzâd etmesi sebebiyle, âzâd edenle âzâd edilen arasinda devam eden hükmî bir yakinliktir ki, bu yakinlik sebebiyle âzâd eden kimse, âzâd edilenin mîrâsma hakk kazanir.
[10] Hadîsin basliga uygunlugu "Ben deveyi Peygamber'e sattim, fakat ailemin yanina varincaya-kadar beni tasimasini istisna ettim" sözündedir. Çünkü bu satis, Içinde

belli bir yere, yânî Medine'ye kadar hayvana binmek sarti bulunan bir satistir. Oradan Medine'ye kadar daha üç günlük yol vardi (Aynî).

[11]
Buhârî buradan I'tibâren getirdigi ayri ayri senedlerle, CâbIr hadîsinin lâfizlarinin ihtilâflarini ortaya koymustur. Bu senedlerle gelen hadîslerin bir kismini Buhârî, kendi Sahih 'inin çesitli yerlerinde senedli olarak rivayet etmis; bir kismini da diger hadîs imamlari rivayet etmislerdir. Bunlari kimlerin nerede rivayet ettikleri, Buhârî serhlerinde görülebilir.

[12]
Buhârî bu sözüyle râvîlerin, Câbir'in bu satis akdi mes'elesindeki ihtilâflarina isaret etmistir: Bu satis sirasindaki akidde sart kilma vâki1 oldu mu, yâhud Câbir'in satisindan sonra deveye binmesi, deveyi satin aldiktan sonra Peygamber tarafindan ariyet yoluyla bir mübâh kilma mi olmustur? Buhârî bu akidde sart kilma hadîslerinin tarîkleri daha çok ve benim nazarimda kaynaklari yönünden de daha sahihtir, demistir. Iste bu da tercîh vecihlerinden bir yöndür... (Aynî).

[13]
Buhârî'nin bu sözü yakinda da geçmisti.
Buhârî buradaki rivayetlerde Câbir'in devesinin bedeli hakkindaki ihtilâflari ortaya koymustur. Bu devenin kaça satildigi hususunda bu rivayetlerde de görüldügü üzere, ihtilâflar çoktur. Kaadi Iyâz bu ihtilâflarin sebebi, hadîsin ma'-nâ i'tIbâriyle nakledilmis olmasidir, demistir. Bu rivayetler arasinda Peygamber asrinda yürürlükte olan iktisadî vaziyete göre, en ma'kûl olan rivayet, Buhârî'nin "Bir ûkiyye" rivayeti olmak îcâb eder. O zaman devenin zekât nisabi bes deve idi. Gümüsün nisabi da ikiyüz dirhem olduguna göre, bir devenin Peygamber devrinde ortalama kiymetinin kirk dirhem oldugu anlasilir. Buhârî'nin de isaret ettigi gibi, bu rivayet daha sahîh olur.

[14]
Hadîsin basliga uygunlugu "Siz bakim ve sulama isini yaparsiniz, biz de sizleri mahsûlde ortak yapariz" sözünden alinir. Çünkü bu söz "Siz bu isleri yaparsaniz, biz de sizi mahsûlde ortak yapariz" takdirindedir. Bu ise lugavî bir sarttir; Peygamber bunu i'tibâra almistir.

[15]
Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Çünkü Peygamber (S) Hayber arazîsini, oradaki Yahûdîler'e ancak orada çalismalari ve orada ekincilik yapmalari ve mahsûlün yansi onlara âid olmak sarti üzere vermistir. Bu da bir ekincilik akdidir.

[16]
Umer'in bu eskimez ve vecîz hukuk düstûrunu Ibn Ebî Sçybe el-Musannafmds. senedli olarak rivayet etmistir. Umer bunu kendisine yükseltilen bir kari koca da'vâsmda, kadinin nikâhta nikâhi feshetme sartini koydugunu ve bunun için nikâhin feshini istedigini bildirdigi zaman, kocasina karsi söylemistir: Umer:

— "Kadinin sarti, kazanilmis hakkidir" diye hükmetmistir. Kocasi I'tirâz ederek:

— O takdîrde kadinlar, biz kocalari bosarlar, demis. Bunun üzerine Umer:

— Hukukun durak yerleri, hiç sübhesiz sartlarin yanindadir, demistir. Bu "Haklarin durak yerleri, sübhesiz sartlarin yanindadir" seklinde de terceme edilir.

[17]
Bu Misver hadîsi yakinda geçmisti. Buhârî bunu Hums Kitâbi'nda ve^Nikâh Ki-tâbi'nda senedli olarak getirecektir. Bu hadîste Peygamber'in Ebû'l-Âs hakkindaki bu övgüsü ve va'dini yerine getirdigini bildirmesi, buradaki basliga uygun olan noktasidir. Hadîsin bu kismi, burada getirilmesinin sebebidir.

[18]
Hadîsin basliga uygunlugu, ma'nâsmdan alinir. O da; vefa edilmeye en hakli olan sartlar, erkegin, kendisi ile kadinin fercini halâl kilmak istedigi sarttir; o da nikâh sirasinda ta'yîn edilen mehrdir. Baslik da nikâh sirasinda ta'yînI, kem-miyeti, pesin ve taksitli olacagi ve benzeri mehr mes'eleleri hakkindaki sartlarin beyâni hakkindadir. Onun için bâzilari bu hadîsin ma'nâsini "îfâ etmeniz vâ-cib olan sartlarin en hakli olani, kendisiyle fercleri halâl kilmak istediginiz kadinin mehr sartidir" seklinde almistir. Bâzilari da bunu yalniz mehr sartina sikistirmayip, bu sirada konulup, taraflarca kabul edilecek her türlü mesru' sartlara sumûllendirmistir. Bu ma'nâ, hadîsin lâfzina daha uygundur.

[19]
Hadîsin basliga uygunlugu, içinde sart bulunmasi yönündendir. Bu sarti Râfi' ibn Hadîc Muzâraa Kitâbi'nda, "Muzâraada mekruh olan sartlar bâbV'nda daha genisçe beyân etmistir.
naginin altini üstüne getirmek için, onu bosatmayi istemesin buyurdu

[20]
Hadîsteki "Bir kadin diger kadinin çanagim devirmek için onun kocasinin onu bosamasini istemesin" sözü, baslikta ifâde edilen caiz olmayan sartlarin en mühim bir örnegini vermistir. Bu hadîsteki kardes ta'bîri neseb, süt, dîn ve vatan kardesini sâmil oldugu gibi, insan olmak bakimindan beser kardesi ma'nâsina da gelir. Âlimlerin bâzisi bunun hükmünün bu suretle kâfir ve kâfire'yî de sâmil bulunduguna kaail olmuslardir.
Bir kadinin diger bir kadinin kocasini elde etmek için, onun aile nI'metini almaya kalkismasi, ni'met çanagim devirmekle ifâde edilmistir ki, bu gerçekten çok agir beserî bir haksizlik ve ahlâksizliktir.

[21]
Hadîsin basliga uygunlugu "Yüz koyun ile bir câriye fidye verip, oglumu bu cezadan kurtardim" sözündedir. Çünkü onun ogluna yüz deynek ile bir sene gurbete gönderme cezasi; kadina da taslama cezasi vardi. Onlar, dînî ceza hakkinda yüz koyun ve bir cariyeyi fidye yaptilar. Bu sûrelle onlar kendilerinden dînî cezanin düsmesi için bir sart imza etmis oldular. Hâlbuki dînî cezalarda bu, halâl olmaz. Buhârî bu hadîsi kisa ve uzun olarak Sulh, Ahkâm, Muhârib-ler, Vekâle, î'tisâm, Vâhid Haberi Kitâblari'nda getirmistir. Bu hadîsi hadîsci-ler cemâatinin bakiyyesi de rivayet etmislerdir (Aynî, Kastallânî).

[22]
Hadîsin basliga uygunlugu, Berîre'nin Âise'ye karsi, Âise kendisini satin aldigi takdîrde hürriyetini vermesini sart kilmis olmasindadir. Hadîs birçok yerlerde geçti. Bu, onlardan onüçüncüsüdür.

[23]
Yânî bosamayi bir seye ta'lîk etme hususundaki sartlarin hükmünü beyân babi.

[24]
Bunlarin sözünü Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmistir.
Bosama sözünü sarttan evvel söylese, yânî sen bossun eger bu eve girersen, dese; yâhud bosama sözünü sarttan geri biraksa, yânî eger sen bu eve girersen bossun dese, bu iki türlü söyleyis arasindaki hükümde hiçbir fark olmaz.

[25]
Hadîsin basliga uygun yeri "Kadinin nikâh sirasinda beser kardesi olan diget bir kadini bosamayi sart kilmasindan nehyetti" sözüdür. Çünkü bunun mefhûmu, kadin bunu sart kildigi zaman adam o kadini bosamis olur, talâk vâki' olur. Eger bunda talâk vâki' olmasaydi, bunu nehyetmenin hiçbir ma'nâsi olmazdi (Ibn Battal).
Buhârî hadîsin sonunda getirdigi mutâbaalarla bu rivâyetlerdeki bâzi lâfiz farklarini ortaya koymus oluyor.
Peygamber bu hadîsinde, yalniz müslümânlarin degil, bütün insanligin devamli olan birçok içtimaî hastaliklarina dokunup, bunlarin tedâvî yollarini beyân etmistir.

[26]
Bu, Ibn Abbâs'm Ubeyy ibn Ka'b'dan rivayet ettigi Mûsâ ile Hizir kissasi hadîsinin kisaltilmis bir rivayetidir. Burada bu hadîsten kasdedilen, "Birincisi unutma, ortasindaki sart ve üçüncüsü kasden olmustu" sözleridir. Sart ile Musa'nin: ' 'Eger bundan sonra sana birsey sorarsam benimle arkadaslik etme. (O takdirde) tarafimdan muhakkak özre utasmissmdir" (el-Kehf: 76) sözüne isaret etmistir. Mûsâ bu sözlü sarti taahhüd etti. Onlar bu .sarti bir yaziya geçirmediler, ve buna sâhid de dikmediler.
Bunda sartin delâlet ettigi seyin geregi ile amel etmeye delâlet vardir. Çünkü Mûsâ bu sarta sâdik kalmayip sözünden döndügü zaman, Hizir, Musa'ya: "îste bu benimle senin ayrilisimizdir" (el-Kehf: 78) dedi de, Mûsâ Peygamber bunu redd ve inkâr etmedi (tbn Hacer).
Buhârî bu hadîsi pekçok yerde uzun ve kisa olarak getirmistir. Bu Mûsâ -Hizir kissasi, el-Kehf: 60-82. âyetlerinde geçmektedir.

[27]
Basliga uygunlugu, Berîre'nin sahihlerinin velâyi kendilerine sart kilmalari, Peygamber'in de Âise'ye "Velâ ancak hürriyet verenindir" sözüyle beraber, velâyi onlara

sart kilmasini emretmesi yönündendir. Hadîs, pekçok yerde geçti. Burasi Berîre haberinin zikredildigi ondördüncü yerdir (Aynî).

[28] Hadîsin basliga uygunlugu "Biz sizi burada, Allah'in sizleri burada biraktigi müddetçe birakiriz" sözündedir. Biz bunun ma'nâsinin, Allah'in takdîr ettigi müddetçe sizleri burada birakiriz; istedigimiz zaman gelince sizleri çikaririz demek oldugunu söylemistik (Aynî).

Umer, ogluna yapilan zulmün kisasim istemedi. Çünkü bu saldiri Abdullah'a geceleyin uyurken yapilmis ve Abdullah, kimin yaptigim taniyamamisti (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi EkIcilik Kitâbi'nda biraz farkli lâfizla getirmisti. Burada bilhassa su iki husus vardir: Abdullah ibn Umer'e Yahûdîler'in sû'ikasdi ve Pey-gamber'in bir mu'cizesi. Yahûdîler'in sû'ikasdini Buhârî, Hammâd ibn Sele-me'den'ta'lîkan söyle rivayet etmistir: Umer'in halifeligi zamaninda Hayber Yahudileri müslümânlara hiyanet ettiler ve bir ara, Hayber'de bulunan Abdullah ibn Umer'i, yatmakta bulundugu evin üst katindan asagi birakmislardi da elleri ayaklari kirilip, egri bügrü olmustu (Buhârî).

Peygamber'in mu'cizesi, Hayber'In fethi üzerine Yahûdîler'i çikarmayip, yarici olarak orada kalmalari için anlasma yaptigi zaman "Günün birinde oradan çikarilacaklarini" haber vermis olmasi've bunun Umer devrinde gerçeklesmis olmasidir. Bu mu'cize, Umer'in Yahûdî Hukayk oglu'na karsi söyledigi sözde apaçik belirtilmistir.

[29] Ibn Hisâm, es-Stre'sinde Hudeybiye vak'asini rivayette su basligi koymustur:

Altinci hicret yilinin sonunda Hudeybiye gazasi ve Ridvan Bey'ati'nin zikri, Rasûlullah ile Süheyl ibn Amr arasinda baris anlasmasi."

Siyer âlimlerinin hiç ihtilâf etmeksizin beyânlarina göre Peygamber Hudeybiye seferine Medine'den, altinci hicret yilinin Zu'1-Ka'de ayinin ikisine tesadüf eden bir pazartesi günü çikmisti. Zuhrî, Nâfi', Katâde, Mûsâ ibn Ukbe, Mu-hammed ibn Ishâk gibi rivayet ehli hareket gününü hep bu suretle tesbît etmislerdir (Aynî).

[30] Ebû Zerr rivayetinde böyle "Ogul" lâfziyledir. Bâzi rivayetlerde bu da yine "Baba" lâfziyledir. Buna göre: "Ben de sizin babaniz mesabesinde degil miyim?" demis, onlar da bunu tasdîk etmislerdir.

[31] Lât, Kureys'in ve Sakîf kabilesinin ibâdet ettikleri putlardan biridir. Arablar arasinda "Li-yamsas bazra ummihî- Anasinin fercinin dilcigini emsin!" diye sövmek âdettir. Ebû Bekr de Urve'nin sahâbîlere kaçma isnâd etmesine çok öfkelendigi sirada, bu Arab âdetinden istifâde ve Urve'nin anasi kadar ta'zîm et-tIgI Lât putunu, anasi yerine ariyet ederek: "Haydi sen Lât putunun fercinin dilcigini em!" diye kaba bir surette sövmüs, onun sözünü reddetmistir.

" jkpi = el-Bazru": Bâ'nin fethi ve noktali zâ'nin sükûnuyle avret fercinin iki dudaklarinin arasinda olan fazla ete denir ki, Dilak ve Dilcik ta'bir olunur; cem'i "jJS=el-Buzûr" gelir.. (Kaamûs Ter.).

[32] Zuhrî'den gelen rivayete göre Ebû Bekr'in Urve üzerindeki iyiligi, bir diyet mes'-elesinden dolayi Urve borçlandiginda, Ebû Bekr ona mühim bir yardimda bu-lunmustu. Vâkidî'nin rivayetinde bu yardim, on deve vermek suretiyle vuku' bulmustu (Fethu'i-Bârî).

[33] Rivayete göre Mugîre Ibn Su'be, Sakîf ten ve Mâlik ogullari'ndan bâzi kimselerle Misir Meliki Mukavkis'i ziyaret etmek üzere Mekke'den çikmis, Mukav-kis, Mugîre'nin arkadaslarina ihsan etmis, Mugîre'yi mahrum birakmis. Bundan içlenen Mugîre yolda, sarâb içildigi, arkadaslari sarhosplup uyudugu sirada bunlari tamamen öldürmüs ve mallarini alip Medine'ye gelerek müslümân olmustu.

Mugîre'nin Sakîflilar'a yaptigi bu gadr üzerine Sakîfhlar, Mugîre'nin ailesine karsi harbe giristikleri sirada Urve müdâhele etmis, Mugîre'nin Öldürdügü onüç kisinin diyetini ödemeyi üzerine almisti; bu borcu ödemekle mesguldü. Bunun için Urve, kardesinin ogluna "Gaddar" diyordu.

[34] Çünkü müsriklerin mallari yalniz harbde ve kahr Üzerine ganimet alinirsa halâl olurdu. Emân zamaninda müsrik malini almak halâl degildi

[35] Hakîkaten Peygamber, Islâm'in baslangicinda Arablar'm Câhiliyet devrinde yazdiklari gibi, yazilarin basliginda "Bismikellâhumme" kullanirdi. Sonra en-Neml âyeti denilen "înneha min Süleymâne ve innehu bismillâhirrahmânirrahîm = O gerçek Süleyman'dir ve o, hakîkaten Rahman ve Rahim olan Allah'in adiyledir" (en-NemI:30) âyeti indikte Bismillâhirrahmânirrahîm yazilmaya baslandi. Iste bu sebeble Süheyl: Vaktiyle Senin de baslik olarak kullandigin Bismikellâhumme yazilsin, demistir

[36] Bu iki parantez arasindaki kisim, Buhârî'nin Sulh Kitâbi'nin 9. bâbmdaki 13 rakamli hadîste böylece sabit olmustur. Onun için burada onu bu sekilde göstermekte bir be's görmedik.

[37] Islâm târihinin mühim bir dönüm noktasi olan Hudeybiye baris yazisini Kureys adina imzalayan Süheyl ibn Amr.Kureysli ve Âmirî'dir. Kureys'in en belîg ve hakîm hatîblerinden sayilir. Mekke fethi sirasinda müslümân olmus ve Peygamber kendisine Huneyn ganimetlerinden büyük bir pay vermistir. Bu zât kâfir iken Mekke'de Peygamber aleyhine hutbe yapardi. Bedir'de esîr düstügü zaman, Umer bu firsattan istifâde, Peygamber'e: Müsâade et de aleyhimize söyledigi sözlerin cezasi olarak Süheyl'in iki ön dislerini sökeyim de aleyhimize bir daha hutbe yapmasin, demisti. Peygamber buna izin vermeyip, onun ileride Islâm lehine hutbe yapacagim bildirmisti. Bu, gerçeklesmistir. Süheyl, Umer zamaninda Sâm fethi sirasinda bütün ailesiyle beraber sehîd olmustur.

[38] Kastallânî, Irsâdu's-Sârt.., IV, 433; hadîse âid serhin içinde.

[39] Baris andlasmasi yazildiktan sonra içindekilere mtrslümânlardan Ebû Bekr, Umer ibn Hattâb, Alî ibn Ebî Tâlib, Abdurrahmân ibn Avf; müsriklerden de Mikrez ibn Hafs sâhid yapilmistir (Ibn Hisâm, es-Stre).

[40] Sahâbîler'in Peygamber'in emrine icabet etmekte agir davranmalari, sartlarini agir bulduklari bu barisin bir vahiy ile ibtâl edilmesi ve böylece kendileri için umre ibâdetinin yapilmasi müyesser olmasi ümidine dayaniyor idi. Ve sübhesiz Peygamber'e karsi muhalif bir hareket mâhiyetinde degildi. Peygamber'in emri mutlak Idi; binâenaleyh hemen acele yerine getirilmesi gerekmedigi sahâbîlerce bilinmisti.

[41] Ümmü Seleme'nin müstesna zekâ ve fazileti bu hâdiseden pek açik olarak anlasilir. Bunu Îmâmu'l-Harameyn Nihâye'de: "Ümmü Seleme'nin Hudeybiye'de gösterdigi dirayet ve fetâneti Islâm târihinde hiçbir kadin göstermemistir, denildigini" kaydederek pek güzel belirtmistir (tbn Hacer, Kastallânî).

[42] " iJe*& = el-Iys", Sam'a giden Mekkeliler'in yolu üzerinde bir mevki'dir.

[43] Peygamber'In bu mektubu Ebû Basîr'e ulasti, fakat bu atesli mucâhId ölmek üzere Idi. Okudu ve mektûb elinde oldugu hâlde ruhunu teslim etti. Ebû Cen-del, bu kahraman baskanini öldügü yere gömdü ve kabrinin yanina bir mescid insâ etmek suretiyle son vazifesini de yerine getirdi.

Zuhrî, sonra Ebû Cendel'In beraberindekilerle birlikte Medine'ye geldigini ve mücâhId olarak Sam'a gidinceye kadar Medine'den ayrilmadigini ve Umer zamaninda, Sam'in fethi sirasinda sehîd olarak vefat ettigini rivayet etmistir. (Mûsâ ibn Ukbe'nin Zuhrî'den rivâyeti-Ibn Hacer).

[44] Bu âyetler, Hudeybiye hadîsinde Ebû Basîr vak'asinin arkasindan zikrolundu-guna göre, zahiren Ebû Basîr hakkinda indigi zannolunabilir; fakat bunda düsünmeye meydan vardir. Meshur olan, bunlarin, Kureys'ten müslümânlan ansizin yakalamak isteyen, fakat müslümânlarca yakalanip Peygamber'e getirilen seksen silâhli kisi hakkinda indigidir. Peygamber bu baskinci müsrikleri affetti. Mekkeliler bunun üzerine barisa yöneldiler.

Bu hadîsi Müslim ve digerleri rivayet etmistir (Kastallânî).

[45] Bu, Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen nüshasinda vardir. Burada Buhârî, Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'I-Kur'ân 'indan bu âyetlerdeki bâzi garîb lâfizlarin tefsirini

vermektedir.

[46] Bu kadinin adi hem kâfin dammesi, hem de fethasi ile zabtolunmustur. Yâni bu kadinin ismi Kureybe ve Karîbe seklinde okunmustur.

[47] Bu, ez-Zuhrî'nin sözüdür. Bununla suna isaret etmek Istemistir: Âyette iki canibe nisbetle zikrolunan muâkaba, ancak bir tek cânibden vâki' olmustur. Çünkü mü'min kadinlardan hiçbirinin-müsriklere kaçtigi biIInmemistir. Ama bunun aksi olmustur, yânî müsrik kadinlar müslümânlara kaçmislardir (îbn Hacer).

[48] Bu uzun hadîsin basliga uygunlugu, bunda harb ehli olan müsriklerle baris anlasmasi ve sartlarinin yazilmasi bulunmasi yönündendir. Bu, söyledir:
Peygamber bu Hudeybiye seferinde harb ehli olan Mekkeliler'le baris anlasmasi yapmis ve kendisi ile onlar arasinda bir takim sartlan da yazmistir (Aynî).
Hudeybiye baris andlasmasmin ve sartlarinin yazilma tarzinin zamâmmiz-daki devletler hukuku kaaidelerine göre degerlendirilmesini Mahmûd Es'ad Efen-di'nin Târîh-i Dîn-i Islâm adli eserinin "Medeniyet" cildinden özetleyerek ve sâdelestirerek nakledelim:
"Hudeybiye baris anlasmasinin devletler hukuku bakimindan ehemmiyeti: Müslümanlar ile Kureys arasinda akdedilen bu baris anlasmasi, hicretin altinci senesinin tesadüf ettigi 628 milâdî senesinde imza edilmis oldugundan, kidemi (yânî eskiligi) yönünden ehemmiyeti hâiz oldugu gibi, mezhebî ve siyâsî muahede olmak hasebiyle de devletler hukuku yönünden incelenmeye lâyiktir, Bilhassa su dört yönü nazar-i dikkate isabet eder:
Birincisi, yazilma tarzinda tesrifat kaaidelerine ve merasime riâyet edilmesi ve selîsligi ile beraber, vecîz bir yolda yazilmis olmasidir. Söyle ki buna Allah'in ismiyle baslanmistir. Zamanimizda akdedilen muahedelerde de bu kaaide yürürlüktedir. Bundan sonra: "Bu, üzerinde Muhammed ibn Abdillah ile Süheyl ibn Amr'in anlastiklari hükümler kitabidir" firkasiyle maksada girilmis, bundan sonra da iki tarafa âid karsilikli taahhüdler ayni lâfizlar tekrar edilerek ileride kötü tefsîre ugratilmak ihtimâli ortadan kaldirilmistir. Bu usûl bu zamanda da böyledir.
Ikincisi; on senelik muvakkat bir mütârekeyi ihtiva etmesi ve bu yoldaki son muahedelerde görülen kaaidelere ve sartlara uygun bulunmasi.
Üçüncüsü; iki taraftan Iltica edenlerin geri verilmesi hükmü ile, bu imtiyazin yalniz Kureys ferdlerine tahsîs edilmesidir. Hakîkaten mültecinin geri verilmesi Arab ahlâk ve âdetinde makbul birsey degilse de, burada maksad yalniz islâm'a girme oldugundan, Peygamber'in bunu kabule tenezzül buyurmasi, yüceligi günes gibi asikâr olan Islâm Dîni'nin bu gibi mâni'lere karsi her türlü te'-sîrden ârî oldugunu gösterme hikmetine dayali idi. Anlasmanin iste bu hükümleri zamânimizdaki "Suçlulari geri verme" kaaidesine uygun olmadigi açiktir. Ancak simdiki usûl nice tecrübeler ve incelemeler netîcesinde meydana gelen bir keyfiyettir.
Dördüncüsü: Diger kabilelere "Muhayyerlik hakki" verilmesidir ki, isterlerse Peygamber'in emâmna, isterlerse Kureys'in ahdine girmekte muhayyer birakilmislardir. Eski zamanlarda tamamen mechûl olan bu "Muhayyerlik hakki" mes'elesi, bu asirda Avrupa devletler hukukuna girmis ve pek büyük bir ehemmiyet kazanmistir" (Kâmil Mîrâs, Tecrid Ter., VIII, 205-206).

[49] Buhârî bu hadîsi Zekât ve Ödünç Verme'de, Kefalet bölümlerinde getirmisti. Hadîsin basliga delîlligI açiktir.

[50] ibn Umer ve Atâ'nin bu sözleri ödünç Verme KItâbi'nda senedli olarak geçmistir

[51] Câbir'in bu sözünü Sufyân es-Sevrî, Farâiz KItâbi'nda senediyle rivayet etmistir.

[52] imâm Buhârî bu sözün hem Umer, hem de oglu Abdullah tarafindan olmak üzere söylendigini, bu tesbîti ile bildirmistir. Bu sözlerin basliga uygunlugu bunlarin halâl olmayan sartlan açiklikla belirtmis olmalaridir.
Bundan sonra Buhârî Umer'in umûmî bir kaaide hâlindeki bu sözünü te'-yîd etmek için, Âise'nin meshur Berîre hadîsinin bir rivayetini getirmistir.

[53] Bu, Âise hadîsi simdiye kadar birçok kerreler geçti. Hadîsin basliga uygunlugu gayet açiktir

[54] Buçuktan azin istisnasi oldugu için, bunun sahîhliginde ihtilâf yoktur. Üzerimde yüzden bir eksik borç vardir dediginde doksan dokuz; yüzden iki eksik borç vardir dediginde doksan sekizlik bir borç Ikrari yapmis olur. Böyle istisnâh sayi söylemenin Kur'ân'dan delili cl-Ankebût: 14. âyetidir: "O, aralarinda elli yil müstesna bin yil kaldi".

[55] Ibn Avn ile Eyyûb es-Sahtiyânî'nin buradaki nakillerini Saîd ibn Mansûr se-nedli olarak rivayet etmistir.

[56] Imâm Buhârî bâb basligini açiklamak için selef imamlarindan bu iki zâtin uygulamali örnegini burada getirmistir. Bunlarin özeti söyledir:
a. Bir kimse mekkâreciye: "Su hayvani benim Için evinde sakla! Ben binip seninle fulân gün yolculuk edecegim. Sayet o gün gelip seninle yolculuk etmezsem, sana yüz Hra borcumdur" dese de o ta'yîn edilen gün gelip mekkâreci ile yola çikmasa, bu sartin mu'teber oldugunu Ibn Avn, îbn Sîrîn'den rivayet etmistir. Kaadi Surayh da: Her kim, kimsenin icbâriyle degil de kendi hür iradesiyle nefsine herhangi birseyi sart kilarsa, o sarti îfâ etmesi lâzim gelir, demistir.
b. Eyyûb es-Sahtiyânî de yine Muhammed ibn Sîrîn'den: Bir kimse diger bir kimseye bir mikdâr bugday satsa da müsteri saticiya: "Ben çarsamba günü gelmezsem, benimle senin arandaki satis yoktur, kaldirilmistir" dese, bu mes'-ele hakkinda da Kaadi Surayh, bir muhakemesinde, müsteriye: "Artik sen va'-dinden döndün" deyip, satisi kaldirmakla hüküm vermistir.

[57] Hadîsin basliga uygunlugu, doksan dokuz sayisini hem dogrudan vermek, hem de "yüzden bir eksik" ta'bîriyle vermektir. Sayiyi böyle istisna ile vermenin sa-hîhligine, Kur'ân'da da delîl vardir: "And olsun ki, biz Nûh 'w kavmine peygamber göndermisizdir de o aralarinda elli yil müstesna olmak üzere bin sene kalmistir" (el-Ankebût:14)

[58] Hadîsin basliga uygunlugu Umer'in: "Artik bu mal satilmaz, hibe edilmez, mîrâs olunmaz..." sözündedir. Bunlar vakfin aslî sartlan oluyor. Buhârî bu hadîsi VasIyyetler Kitâbi'nda da getirdi Müslim de Vasiyyet Kitâbi'nda getirdi

55-KITÂBÜ'L-VESÂYÂ

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

55-KITÂBÜ'L-VESÂYÂ
(Vasiyyetler Kitabi)

1- Vasiyyetler Babi [1]

Ve Peygamber(S)'in: "Kisinin vasiyyeti yaninda yazilmis(bullunmali)dir" sözü [2].
Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Sizden birinize ölüm gelip çattigi vakit -eger mal birakacaksa- ana, babaya, yakin akrabaya mesru9 bir surette vasiyyette bulunmak takva sâhibleri üzerine bir hakk olarak farz edildi. Artik kim bunu (ölünün bu vasiyyetini) isittikten sonra onu tebdü ederse, herhalde vebali onu degistirenlerin üzerinedir. Sübhesiz ki Allah hakkiyle isitici, kemâliyle bilicidir. Bununla beraber, kim vasiyyet edenin haksizliga meylinden yâhud günâha gireceginden endîse edip de (alâkalilarin) aralarini bulursa, ona da hiçbir günâh yoktur. Sübhesiz ki Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Bakara: 180-183) [3].
"Cenefen", "Meylen"; "Mütecânif de "Meyledici"dir [4].

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Vasiyyet edecek bir seyi bulunan herhangi müsiümân bir kimseye vasiyyeîi yaninda yazili bulunmadikça iki gece geçirmesi asla caiz olmaz".
Bu hadîsin aslini Amr ibn Dinar'dan; o da Ibn Umer'den; o da Peygamber'den rivayet etmekte Imâm Mâlik'e, Muhammed ibn Müslim mutâbaat etmistir [5].

2-....... Rasûlullah'm kayin biraderi ve mü'minlerin anasi Cuveyriye bintu'l-Hâris'in erkek kardesi olan Amr ibnu'l-Hâris söyle demistir: Rasûlullah (S), vefati zamaninda ne dirhem, ne dînâr, ne (âzâdlanmamis) erkek ve disi köle, ne de bir sey (veya koyun) birakti. Yalniz beyaz disi bir katirla harb silâhini, bir de sadaka (yânî vakif) yaptigi arazîyi birakti [6].

3-.......Bize Talha ibnu Musarrif tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya:
— Peygamber (S) vasiyyet etti mi? diye sordum. O:
— Hayir (vasiyyet etmedi), dedi. Bunun üzerine ben:
— Öyleyse insanlar üzerine vasiyyet etmek nasil farz yazildi, yâ-hud insanlar nasil vasiyyet etmekle emrolundular? dedim.
Abdullah ibn Ebî Evfâ:
— Rasûlullah, Allah'in Kitâbi'na tutunmak ve onunla amel etmeyi vasiyyet etti, dedi [7].

4-.......el-Esved en-Nahâî söyle demistir: Bir kerre Âise'nin yaninda Alî'nin Peygamber'in vasisi oldugunu (Peygamber'in ölüm hastaliginda Alî'yi vasî ta'yîn ettigini) zikrettiler. Bunun üzerine Âise:
— Rasûlullah, Alî'ye ne zaman vasiyyet etmis? Ben Rasûlullah'i hayâtinin son deminde gögsüme veya elbiseme dayamistim. Bu sirada bir tas istedi. Akabinde kucagimda bütün azasi sarkiverdi. (Meger vefat etmisti.) Fakat ben O'nun öldügünü hissetmedim, anlamadim.
Su hâlde Rasûlullah, Alî'ye ne zaman vasiyyet etmistir? diye onlari reddetti [8].

2- Bâb: Kisinin Mirasçilarini Zengin Birakmasi, Onlari Insanlara Avuç Açar Hâlde Birakmasindan Hayirlidir

5-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) söyle demistir: Ben Mekke'de (Veda haccinda yâhud fetih sirasinda hasta) iken, Peygamber (S) bana hasta ziyaretine geldi. Sa'd, vaktiyle hicret ettigi bu toprakta öl-meyi istemiyordu. Peygamber:
— "Allah, Sa'd ibn Afrâ'ya merhamet eyjesin!" diye duâ etti. Ben de:
— Yâ Rasûlallah! Ben malimin hepsini vasiyyet etmek istiyorum, dim.
O:
— "Hayir (öyle yapma)/" buyurdu : Ben:
— Yansim vasiyyet edeyim, dedim. Rasûlullah yine:
— "Hayir" diye men' etti. Bu defa ben:

— Malimin üçte birini vasiyyet edeyim, dedim Rasûlullah:
— "Evet, üçte bir kâfidir.Üçte bir de (asagisina nisbetle) çoktur. Çünkü ey Sa'd! Senin, mirasçilarini zengin birakman, onlari insanlara avuç açarak dilenir, fakirler hâlinde birakmandan hayirlidir. (Sen insâallah yasarsin.)O zaman senin yaptigin her harcama sadakadir. Hattâ (gönlünü hos etmek için) kadininin agzinin içine kaldirip yedirecegin bir tek lokma da bir sadakadir. Ey Sa'd, Allah'tan ümtd ederim ki, Allah seni bu hastaliktan kaldirir da, sf?mn(fetihle-rin)/e birçok insanlar faydalanir ve yine seninle diger birçoklari da zarar görür" buyurdu.
Rasülullah'in böyle söyledigi günlerde Sa'd ibn Ebî Vakkaas'in mîrâsçi olarak yalniz bir tek kizi vardi [9].

3- Malin En Çok Üçte Bir Mikdârinin Vasiyyet Edilmesi Babi

el-Hasen el-Basrî: Zimmî için de vasiyyet ancak malinin üçte birinden caiz olur. Çünkü Yüce Allah:

"Aralarinda Allah'in indirdigi ile hükmet,." (ei-Mâide: 49) buyurdu, demistir [10].

6-....... Ibn Abbâs (R): Keski insanlar vasiyyet hususunda üçte birden azaltip da dörtte bire gitseler! (Böyle yapmalari temenni olunur.) Çünkü Rasûlullah (Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a): "Üçte bir (caiz olur), fakat üçte bir de çoktur" yâhud "büyüktür" buyurdu, demistir.

7-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R) söyle demistir: Ben Mekke'de hastalandim. Peygamber bana hasta ziyaretine geldi. Bu ziyarette ben:
— Yâ Rasûlallah! Beni topugum üzerine geri döndürmemesini (yânî beni hicret etmis oldugum Mekke'de öldürmemesini) Allah'a duâ ediver! dedim.
Rasûlullah (S):
— "Ümîd ederim ki, Allah seni bu hastaliktan kaldiracak ve seninle birçok insanlari fay dolandiracaktir" buyurdu.
Ben:
— Ben malimi vasiyyet etmek istiyorum. Çünkü (mîrâs payina sâhib olanlardan) benim ancak bir tane kizim var, dedim ve: Ben malimin yarisini vasiyyet ediyorum, diye ilâve ettim.
Rasûlullah:
— "Yarisi çoktur" buyurdu. Ben:
— Üçte birini vasiyyet edeyim, dedim. Rasûlullah:
— "Üçte bir (olur), fakat, üçte bir de çoktur, yâhud büyüktür")uyurdu.
Sa'd, yâhud berisindeki râvî: Insanlar üçte bir mikdarini vasiyyet ettiler, bu onlar için caiz oldu, demistir [11].

4- Vasiyyet Edicinin Kendi Vasisine: "Çocugumun Islerini Yürütmeyi Üzerine Al" Demesi Ve Gerektiginde Bu Vasinin Çocuk Için Da'vâ Açmasinin Cevazi Babi [12]

8-.......Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardesi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a:

— Zem'a'mn cariyesinin dogurdugu oglu -Abdurrahmân- benim-gayri mesru' münâsebetimden dünyâya gelmistir; bu çocuk bendendir. Sen bu çocugu Zem'a'mn elinden al ve nesebini bana kat, diye ahd ve vasiyyet etmis idi.

Mekke fethi yili olunca Sa'd ibn Ebî Vakkaas, kardesinin bu va-siyyetini yerine getirmek için Abdurrahmân'i tuttu ve:

— Bu çocuk benim kardesimin ogludur, kendisi beni bu çocuk hakkinda vasî ta'yîn etmis idi, dedi.

Fakat Zem'a'nin sulbî oglu olan Abd ibn Zem'a ayaga kalkti ve:

— (Hayir,) bu çocuk benim kardesimdir ve babamin cariyesinin ogludur; babamin dösegi üzerinde dogurulmustur, dedi.

Sonra her iki taraf, Rasülullah'in huzuruna muhakemeye gittiler, Sa'd:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk, benim kardesimin ogludur. Karde-im beni bu çocuk hakkinda vasî ta'yîn etmisti, dedi.

Abd ibn Zem'a da:

— Bu benim kardesimdir ve babamin cariyesinin ogludur, dedi. Iki taraf böylece da'vâlarini ortaya koyup savunmalarini yaptiktan sonra, Rasûlullah (S), Abd ibn Zem'a'nin lehine hükmedip:

— "Çocuk dösegindir; zina edene mahrumiyet düser" buyurmustur.

(Nazarî ve amelî olarak Islâm hukukunda ser'î hüküm böyle olmakla beraber) sonra Rasûlullah, bu zina mahsûlü oldugu iddia edilen çocugun sîmâsinda, zânî oldugu iddia edilen Utbe ibn Ebî Vakkaas'a bir benzerlik gördügünden, zevcesi Sevde bintu Zem'a'ya:

— "Sen bu Abdurrahmân'dan örtün" diye emretti.

Artik Abdurrahmân, Allah'a kavusuncaya (yâni ölünceye) kadar Sevde'yi açik görmemistir [13].

5- Bâb: Vasiyyet Edecek Hasta Kimse, Basiyle Beyân Edici Açik Bir Isaret Yaptigi Zaman, Bu Vasiyyet Caiz Olur

9-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde ibnDiâme'den;o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki: Bir Yahûdî (Ensâr'dan) bir cariyenin basini iki tas arasinda ezmisti. Kadin, Peygamber'in huzuruna getirilip: Bu cinayeti sana kim yapti? Fulân mi, Fulân mi? diye soruldu. Nihayet cinayeti isleyen Yahûdî'nin ismi anilinca, yarali câriye basiyle isaret etti. Bunun üzerine Yahûdî yakalandi, sorguya devam edildi. Nihayet cürmünü i'tirâf etmesiyle Peygamber (S) emretti de, Yahûdî'nin basi (kisas olarak) iki tas arasinda ezildi [14].

6- Bâb: "Mirasçi Için Vasiyyet Yoktur" [15]

10-.......O da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Islâm'in evvelinde kisinin mali, öldügü zaman (mî-râs olarak) ogluna kalirdi. Vasiyyet de ana ile babanin hakki idi. Yalniz ana-babaya vasiyyet edilirdi. Sonra Allah bundan irâde buyurdugu kismini (en-Nisâ: 11-12. mîrâsâyetiyie) neshetti de mîrâsi, erkege iki disi payi kadar ta'yîn buyurdu. Ve ana ile babadan her

birisine (eger çocuk varsa) altida bir verdi. Yine kadina (çocuk bulundugu takdîrde) dörtte bir, zevc'e de (çocuk yoksa) yari, (çocuk varsa) dörtte bir hisse verdi [16].

7- Ölüm Sirasinda Sadaka (Yapmanin Cevazi) Babi

11-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber(S)'e bir adam geldi ve:
— Yâ Rasûlullah! Hangi sadaka daha faziletlidir? diye sordu. Rasûlullah:
— "Sadakanin en faziletli olani, vücûdun tamamen sihhatte olup, mal toplamaya hirsli bulundugun; zengin olmayi emel edinir, fakirlikten de korkar oldugun hâlde verdigin sadakadir. Sakin sen sadakani can bogaza ulasip da: Su malim fulânindir, bu malim da fulânindir, diye vasiyyet etmeye basladigin, hâlbuki o malfulân mirasçinin oldugu, hayâtinin son demine kadar ihmâl edip geri birakma!" diye cevâb ve ögüt verdi [17].

8- Yüce Allah'in: "(Bu mîrâs paylari) ölenin edecegi vasiyyetfin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradir" (en-Nisâ: ii) Kavli Babi [18]

Ve zikrolunur ki, Kaadi Surayh, Umer ibn Abdilazîz, Tâvûs, Atâ ibn Ebî Rebâh, Basra Kaadisi Abdurrahmân ibn Uzeyne hastanin borç ikrar etmesini caiz kilmislardir [19].
el-Hasenu'1-Basrî: Kisinin yaptigi sadakanin en haklisi, dünyâdan son günde ve âhiretten ilk günde yaptigidir,
demistir [20]. Ibrahim en-Nahaî ve el-Hakem ibn Uyeyne: Hasta kisi mirasçiyi borçtan temize çikardiginda, mîrâsçi borçtan kurtulur, demislerdir [21].
Râfi* ibn Hadîc, karisi olan el-Fezâriyye Kadin'in kapisi üzerine kapatilan evdeki mallardan ayrilmamasini vasiyyet etmistir [22]. el-Hasenu'1-Basrî: Bir sahis ölümü sirasinda kölesine: Ben seni âzâd etmis idim, dediginde, kölenin âzâd olmasi caizdir, demistir.
es-Sa'bî: Kadin, ölümü sirasinda: Kocam benim hakkimi bana Ödedi, ben de ondan bunu teslîm aldim, dediginde, kadinin bu ikrari caiz olur, demistir [23]. Bâzi Adem oglu da: Hastanin, vârislerin bâzisi lehine olan bu ikrari, diger vârisler için kötü zanna sebeb olacagindan caiz olmaz, dedi de, sonra bu Adem oglu, bunu güzel görüp hastanin vedîayi, ticâret malini ve ticâret malinin kazancini ikrar ve i'tirâf etmesi caiz olur, dedi [24]. Peygamber (S):
"Sizleri zannetmekten sakindiririm. Çünkü zann (ile ittihâm) sözlerin yalani çok olanidir" buyurmustur [25].
Peygamber'in "Münâfikin alâmeti: Kendisine birsey emânet edildiginde ona hiyanet eder" sözünden dolayi, vârislerden olan müslümânlann mali (ikrar edilse de) halâl olmaz [26]. Ve Yüce Allah: "Sübhesiz ki, Allah size emânetleri ehline vermenizi... emreder" (en-Nisâ: 58) buyurdu da, hiyaneti

terkte ve emâneti ehline verme vucûbunda mîrâsçi ile gayrisi arasinda bir tahsis ve ayirma yapmadi [27].

Bu münafik alâmeti hadîsi hakkinda Abdullah ibn Amr'in da Peygatnber'den bir rivayeti vardir (Bu da îmân'da geçmisti).

12-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Münâfikin alâmeti üçtür: Söz söyledigi zaman yalan söyler; kendisine birsey emânet edildiginde hiyanet eder; va'd ettigi zaman va'dinden döner" buyurmustur [28].

9- Yüce Allah'in: "Sayet Çocugunuz Varsa Terikenizden Sekizde Biri, Edeceginiz Vasiyyet Ve Borçun Ödenmesin)Den Sonra Yine Onlarindir'7 (En-Nisâ: 12) Kavlinin Te'vîli Babi [29]

Ve Peygamber(S)'in, vasiyyetten önce borcun : ödenmesiyle hükmettigi rivayet olunuyor [30]. Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Sübhesiz ki Allah, size emânetleri ehline vermenizi... emreder" (en-Nisâ: 58). Iste bu emirden dolayi emâneti yerine ödemek vucûbu gönüllü vasiyyetten daha haklidir [31]. Peygamber (S) de: "Sadaka ancak bol maldan ayrilip verilir' buyurdu [32]. Ibn Abbâs da: Köle ancak efendisinin izni ile vasiyyet eder, demistir [33].

Peygamber (S) de: "Köle, efendisinin malinda bir çobandir" buyurdu [34].

13-.......Hakîmibn Hizâm (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah'tan (dünyalik) istedim, O bana verdi. Sonra kendisinden yine istedim, yine verdi. Sonra bana hitaben söyle buyurdu:
— "Yâ Hakim! Su mal yesil, tatli bir meyvedir. Her kim bu mali nefis cömertligi ile (hirs göstermeden) alirsa, o malda kendisi için bereket ve meymenet insân olunur. Kim de bu mali hirs ile alirsa, o malda alan için bereketlilik olmaz- O hirsli kimse dâima yiyen ve doymayan bir kimse olmustur. (Veren) yüksek el, (alan) alçak elden hayirlidir".
Hakîm dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Seni hakk peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben su dünyâdan ayrilincaya kadar Sen'den baska hiçbir kimseye, hiçbirsey için elimi uzatmam, dedim.
(Hakîkaten) Ebû Bekr (halifeligi zamaninda) Beytu'l-mâl'deki hakkini vermek için Hakîm'i da'vet etmis, fakat Hakîm, Ebû Bekr'-in bu atiyyesini kabulden çekinmistir. Sonra Umer de hakkini ver-mek için çagirmis; ondan da atiyye almaktan çekinmistir. Bundan sonra Umer (sahâbîlerin toplantisinda):
— Ey müslümânlar toplulugu! Ben harâc ve ganîmet malindan Allah'in kendisine taksim eylemis oldugu hakkini kendisine vermek için arzediyorum. O ise bunu almaktan çekiniyor! dedi.

Ve (hakîkaten) Hakîm, Rasûlullah'tan sonra, tâ ölünceye kadar hiç kimseden birsey almamistir [35].

14-.......ez-Zuhrî dedi ki: Bana Salim, babasi Ibn Umer'den;
o da babasi Umer(R)'den haber verdi ki, o söyle demistir: Ben Ra-sûlullah(S)'tan isittim; söyle buyuruyordu: "Herbirerleriniz gü-dücüdür (yâni elinin altindakileri iyi korumakla vazifelidir) ve herbi-rerleriniz idaresi altindakilerden sorumludur. Devlet adamlari birer çobandir ve herbiri idare ettiklerinden sorumludur. Erkek, ailesi içinde bir çobandir ve idaresi altindakilerden sorumludur. Kadin da kocasinin evinde bir çobandir ve o da idaresi altindakilerden sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malinda bir çobandir ve elinin altindakilerden sorumludur".
Râvî Rasûlullah'in: "Insan babasinin malinda bir çobandir ve elinin altindakilerden sorumludur" buyurdugunu zannediyorum, demistir [36].

10- Bâb: Bir Sahis Vakif Yaptigi Yâhud Yakinlarina Vasiyyet Yaptigi Zaman, Bu Yakinlar Kimlerdir? [37]

Ve Sabit, Enes'ten söyledi ki, Peygamber (S) Ebû Talha'ya hitaben: "Sen o Beyruhâ bûstânini kendi yakinlarinin fakirlerine tahsîs et" buyurdu. Ebû Talha da o bûstânini Hassan ibn Sâbit'e ve Ubeyy ibn Kaa tahsîs etti [38].

Ve Muhammed ibn Abdillah el-Ensârî söyle dedi [39]: Bana babam Abdullah, Sumâme ibn Abdillah'tan; o da Enes'ten, Sâbit'in hadîsinin benzerini tahdîs etti. Rasûlullah, Ebû Talha'ya: "Sen onu soy yakinligin olan fakîrlere tahsîs et" buyurdu. Enes dedi ki: Ebû Talha o bustâni Hassan ile Ubeyy ibn KaVa tahsîs etti. Bu ikisi, Ebû Talha'ya benden daha yakin idiler. Hassân'in ve Ubeyy ibn KaVin yakinligi, Ebû Talha tarafindan idi. Ebû Talha'nin ismi ise Zeyd ibnu Sehl ibm'l-Esved ibn Haram ibn Amr ibni Zeyd Menâte'bni Adiyy ibn Amr ibn Mâlik ibni'n-Neccâr'dir. Hassan ibnu Sabit ibni'l-Munzir ibn Haram, Ebû Talha ile Hassan, Harâm'da birlesirler. Bu Haram ibn Amr, Ebû Talha ile Hassân'in üçüncü babalaridir (yânî babalarinin dedesidir). Ve Haram ibnu Amr ibn Zeyd Menâte'bni Adiyy ibn Amr ibn Mâlik ibni'n-Neccâr; iste bu zât Hassân'i, Ebû Talha'y» ve Ubeyy'i babalarindan altinci babaya: Amr ibn MâhVe toplar. Su da, Ubeyy ibnu Ka'b ibn Kays ibn Ubeyd ibn Zeyd
ibn Muâviye ibn Amr ibn Mâlik ibni'n-Neccâr'dir
(Ubeyy ibn KaVin ve diger ikisinin altinci dedeleri öolan) bu Amr ibn Mâlik (bu üç kisiyi): Hassân'i, Ebû Talha'yi ve Ubeyy ibn KaVi kendisinde toplayip birlestiriyor [40].
Insanlarin bâzisi: Bir kimse yakinlarina vasiyyet öyaptigi zaman, bu, Islâm içinde bulunmus olan öbabalarina olur, dedi [41].

15-.......Bize Mâlik, Ishâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan haber verdi ki, o, Enes(R)'in söyle dedigini isitmistir: Peygamber (S) Ebû Talha'ya:
— "Ben bu bustâni senin kendi hisimlarina tahsis etmeni daha uygun görüyorum" buyurdu.
Ebû Talha da:

— Ben de Sen'in uygun gördügün gibi yaparim yâ Rasûlallah, dedi.

Ve! Ebû Talha, Beyruhâ bustânini akrabalari ve amca ogullan arasinda taksim etti [42].
Ve tbn Abbâs söyle dedi: "Sen en yakin hisimlarim inzâr et" (es-suarâ: 214) âyeti indigi zaman, Peygamber (S): "YâFihr ogullari, yâ Adiyy ogullari!" diye Kureys'i oymak oymak çagirmaya basladi [43].
Ebû Hureyre de: "Sen en yakin hisimlarim inzâr et "(es-suarâ: 214) âyeti indigi zaman Peygamber (S): "Ey Kureys toplulugu!" diye ni-dâ etti, demistir [44].

11- Bâb: (En Yakinlara Vasiyyet Yapildigi Zaman) Bu En Yakin Hisimlar Içine Kadinlar Ve Çocuklar Girer Mi?

16-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Azîz ve Celîl olan Allah: "Sen en yakin asiret ve kabile hisimlarini inzâr et" (es-suarâ: 214) âyetim indirdigi zaman, Rasûlullah (S) kalkti da söyle buyurdu: "Ey Kureys toplulugu! (Yâhud buna benzer bir kelime ile hitâb etti.) Canlarinizi, nefislerinizi satin aliniz (yâni Islâm'a girmek suretiyle nefislerinizi Allah'in azabindan koruyunuz). Ben Allah'in azabindan hiçbirseyi sizden def edemem. Ey Abde Menâf ogullari! Ben sizden de Allah'in azabindan hiç bir seyi def' edemem. Ey Abbâsu'bne Abdilmuttalib! Senden de Allah'in azabindan hiçbir parçasini men'edemem. Ey Allah Elçisi'nin halasi olan Safiyye! Senden de ben Allah 'in azabindan bir kismim olsun def edemem. Ey Muhammed'in kizi Fâ-tima! Malimdan diledigin seyi iste (vereyim, fakat) Allah'in azabindan hiçbir seyi senden def edemem"[45].
Bu hadîsi Abdullah ibn Vehb'den; o da Yûnus ibn Yezîd'den; o da Ibn Sihâb'dan rivayet etmekte Esbag ibnu'I-Ferec, Ebû'l-Yemân'a mutâbaat etmistir [46].

12- Bâb: Vakif Yapan Kisi Kendi Vakfi Ile Faydalanir Mi?

Umer ibnu'l-Hattâb, Hayber'deki arazîsini vakfedisinde, "Vakfin islerini üzerine alan kimsenin öma'rûf surette ondan yemesinde üzerine günâh yoktur" diye sart kilmistir [47]. Vakfin islerini yürütmeyi bazen vakfedici de, baskalari da üzerine alir (ve ondan faydalanirlar). Bir deveyi yâhud herhangibir seyi Allah'a tahsis eden kisiler de bunun gibidir: Allah'a tahsîs eden sahis, bundan kendisinin faydalanmasini sart kilmasa da, o seyden baskalarinin faydalanacagi gibi, kendisinin de faydalanma hakki vardir [48].

17-.......Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Enes(R)'ten söyle tahdîs etti: Peygamber (S) kurbanlik deve sevkeden bir adam gördü de, ona:
— "Bu deveye bin!" buyurdu.
O zât:
— Yâ Rasûlallah Bu deve kurbanliktir, dedi. Rasûlullah, üçüncü yâhud dördüncü defasinda:
— "Helak olasi -yâhud: yazik olasi-, sen bu kurbanlik devene hin!" buyurdu.

18- Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) kurbanlik devesini sevkeden bir adam gördü ve:
— "Deveye bin!" buyurdu.
O zât:
— Yâ Rasûlallah! Bu deve kurbanliktir, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah, ikinci yâhud üçüncü defasinda:
— "Helak olasi, bin su kurbanlik deveye!" buyurdu [49].

13- Bâb: Bir Sahis Birsey Vakfettigi Ve O Seyi Baskasina Vermedigi Zaman, Bu Vakif Caizdir (Yâni Sahîhtir)

Çünkü Umer (R) Hayber'deki arazîsini vakfetti ve: "Vakif islerini üzerine alan kimsenin örfe göre vakiftan
yemesinde üzerine günâh yoktur" dedi de, onu Umer yâhud baskasi mütevelli olursa diye bir tahsis yapip ayirmadi (Peygamber de onu elinden çikarmasini emretmedi) [50].
Peygamber (S) Ebû Talha'ya da: "Ben bu bustâni en yakin hisimlarina tahsis etmeni uygun görüyorum" buyurdu.
Ebû Talha: Ben de öyle yaparim, dedi de o Beyruhâ bustânini en yakin hisimlari ve amca ogullari arasinda taksîm etti [51].

14- Bâb; Bir Sahis Fakirlere Mi Yâhud Baskalarina Mi Oldugunu Beyân Etmeksizin "Su Evim Allah Için Sadakadir" Dedigi Zaman, Bu Vakif Caizdir (Yanî Sarfedilecek Ciheti Ta'yîn Edilmeden Önce Vakif Tamâm Olmustur)

O sahis evini böyle vakfettikten sonra, en yakin hisimlari arasina koysa (Müsternlf de: En yakin hisimlarina verse) yâhud istedigi yere koysa (hüküm nedir)?
Ebû Talha: "Malimin bana en sevimli olani (bâ'nin kesri ve fethiyle) Biyruhâ'dir. Biyruhâ Allah için sadakadir" dedigi zaman, Peygamber, Talha'ya: "Ben onu yakinlarina tahsis etmeni uygun görürüm" buyurup, onun böyle ta'yînsiz vakfini ona caiz kilmistir [52].
Âlimlerin bâzisi da: Vakfedici kimlere sarfedilecegini beyân etmedikçe, böyle mutlak vakif caiz olmaz, dedi. Evvelki, yâni cevaz görüsü daha sahîhtir [53].

15- Bâb: Bir Sahis "Benim Su Arazîm Ve Su Bustânim Anam Adina (Allah Için) Sadakadir" Dediginde, (Kimlere, Yânî Fakirlere Mî Yâhud Baskalarina Mi Oldugunu Beyân Etmese De) Bu Vakif Caiz Olmustur [54]

19-.......Bize Ibnu Cureyc haber verip söyle dedi: Bana Ya'lâ ibn Müslim haber verdi ki, kendisi Ikrime'den söyle derken isitmis-tir: Bana Ibn Abbâs (R) söyle haber verdi: Sa'd ibnu Ubâde, anasin-

dan uzak bir yerde bulundugu hâlde anasi öldü. Bunun üzerine Sa'd:
— Yâ Rasûlallah! Ben anamdan uzakta iken anam vefat etti. Simdi ben onun adina birsey sadaka etsem, bu sadaka yapacagim sey ona fayda verir mi? dedi.
Rasûlullah:
— "Evet (onun adina yapacagin hayir, ona fayda verir)" buyurdu.
Sa'd ibn Ubâde:
— Ben seni sâhid yapiyorum: Benim su Mihrâf ismindeki duvarli bustânim anamin üzerine sadakadir, dedi [55].

16- Bâb: Bir Kimse Malinin Bir Kismini Yâhud Kölesinin Bir Kismini Yâhud Hayvanlarinin Bir Kismini Sadaka Veya Vakfettigi Zaman, Onun Bu Sadakasi Ve Vakfi Caizdir

20-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b haber verdi ki, babasi Abdullah ibn Ka'b söyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten söyle dedigini isitmisimdir:
Ben:
— Yâ Rasûlallah! (Günâhlarimdan tevbe ettim.) Bütün malimi Allah rizâsi ve Rasûlü'nün sevgisi için sadaka yaparak, malimdan ta-mâmiyle sökülüp soyulmam da tevbemdendir (yânî tevbemin tamam-layicisidir), dedim.
Rasûlullah (S):
— "Ya Ka'b! Sen malinin bir kismini kendi üzerinde alikoy. Bu senin için hayirli bir harekettir" buyurdu.
Ben de:
— Hayber'de bulunan hissemi üzerimde tutuyorum, dedim [56].

17- Vekiline Sadaka Yapan, Sonra Da Vekili O Sadakayi Müvekkiline Geri Veren Kimse(Nin Hükmünü Beyân) Babi [57]

21- Ve Ismail söyle dedi: Bana Abdulazîz ibnu Abdillah ibn Ebî Seleme, îshâk ibn Abdullah ibn Ebî Talha'dan -Buhârî: Ben bu hadîsi ancak Enes yolundan biliyorum, demistir-; o da Enes(R)'ten olmak üzere haber verdi. Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: "Siz sevdiginiz seylerden (Allah yolunda) harcayincaya kadar hâlis iyilige ermis olmazsiniz..*" (Âiu imrân: 92) âyeti inince (üvey babam) Ebû Tal-ha, Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Allah Tebâr^ke ve Teâlâ kendi Kitâbi'nda "Siz sevdiginiz seylerden harcayincaya kadar hâlis iyilige ermis olmazsiniz" buyuruyor. Mallarimin bana en sevgili olani da "Bîruhâ"dir. -Râvî Enes dedi ki: Bu Bîruhâ, Mescid'in karsisinda bir bahçe idi. Rasûlul-lah bu Bîruhâ bahçesine girer, orada gölgelenir ve onun içindeki .güzel sudan içer idi.- Iste bu Bîruhâ bahçesi Azîz ve Celîl olan Allah ve O'nun Rasûlü yoluna sadakadir. Ben bu sadakanin hayrini ve âhiret azigi olmasini ümîd ediyorum. Yâ Rasûlallah! Sen bu bahçemi, Allah'in sana gösterdigi yere koy, sarfet, dedi.
Bu söz üzerine Rasûlullah (S):
— "Güzel, yâ Ebâ Talka! Bu, sahibine kazanç getiren bir maldir. Biz bu mali senden kabul ettik ve

onu tekrar sana geri verdik. Sen onu en yakin hisimlarin arasina koy" buyurdu.
Ebû Talha da onu, kendine hisimlik sahibi olanlar üzerine sadaka yapti.
Enes dedi ki: Ubeyy ibn Ka'b ve Hassan ibn Sabit o yakin hisimlardan idi. Enes dpdi ki: Hassan, kendisine sadaka verilmis olan bu maldaki hissesini Muâviye ibn Ebî Sufyân'a satti. Hassân'a bu konuda:
— Sen Ebû Talha'nin sadaka ettigi mali mi satiyorsun? denildi de, Hassan:
— Dikkat edin! Ben bir sâ' ölçegi hurmayi bir sâ' ölçegi dirhemler mukaabilinde satiyorum, dedi.
Enes dedi ki: Bu bahçe, Muâviye ibn Ebî Sufyân'in kurmus oldugu Hudeyle ogullari kasrinin bulundugu yerde idi [58].

18- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Mîrâs taksim olunurken (mirasçi olmayan) hisimlar, yetimler, yoksullar da hazir bulunursa, kendilerine ondan (birsey vererek) nziklandirin; (gönüllerini hos edecek) güzel sözler de söyleyin" (en-Nisâ: 8) [59].

22-....... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Bir takim insanlar bu en-Nisâ: 8. âyeti neshedildi diye iddia ediyorlar. Hayir, vallahi bu âyet neshedilmedi. Fakat bu âyetin hükmü, insanlarin gevseklik gösterip amel etmedikleri hükümlerdendir: Terikede tasarruf edici ve terike isini üzerine alanlar, iki (türlü) vâlîdir: Biri (meselâ asabe gibi) mala vâris olur; iste bu, taksîmde hazir bulunan ihtiyâç sâhiblerini de n-ziklandirir. Bir diger vâlî (meselâ yetîm velîsi gibi) mîrâs almaz; bu da güzel sözler söyleyen kimsedir: Bu, o ihtiyâç sahihlerine: Ben sana vermek için bu maldan hiçbirseye'mâlik degilim (çünkü bu mal ancak su yetimindir. Sayet bundan benim birseyim olaydi, muhakkak sana verirdim), der [60].

19- Birdenbire Ölüveren Kimse Için Sâhiblerinîn 0 Ölü Adina Sadaka Yapmalarinin Müstehâb Olacagi Ve Üzerinde Adak Borçlari Bulunan Ölünün Bu Adaklarinin Yerine Getirilmesinin De Müstehâbligi Babi

23- Bize Ismâîl tahdîs edip söyle dedi: Bana Mâlik, Hisâm'dan; o da babasi Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, bir adam Peygamber(S)'e:
— Anamin canini Allah ansizin giderdi. Ben öyle saniyorum ki, eger anam konusabilseydi sadaka yapacakti. Simdi ben anam adina sadaka yapayim mi? diye sordu.
Peygamber:
— "Evet, anan adina sadaka yap!" buyurdu.

24- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip söyle dedi: Bize Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ibn Ab-bâs(R)'tan haber verdi ki, Sa'd ibn Ubâde (R) Rasûlullah (S)'tan fetva isteyip:
— Annem öldü; üzerinde (ödeyemedigi) adak borcu vardi? dedi.

Rasûlullah:

— "Sen o adagi annen adina yerine getir!" buyurdu [61].

20- Vakif Ve Sadaka Yapmak Islerinde Sâhid Göstermek Babi

25- Bize Ibrâhîm ibn Mûsâ tahdîs edip söyle dedi: Bize Hisâm ibn Yûsuf haber verdi ki, onlara da Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Ya'lâ ibn Müslim haber verdi ki, kendisi Ibn Abbâs'in himayesinde bulunan Ikrime'den söyle derken isitmistir: Bize Ibn Ab-bâs haber verdi ki, Sâide ogulan'nin kardesi olan SaM ibn Ubâde uzak bir yerde iken annesi vefat etti. Akabinde Sa'd ibn Ubâde Pey-gamber'e geldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Ben kendisinden uzakta iken annem vefat etti. Onun adina herhangi bir sey sadaka etsem bu sey ona fayda verir mi? diye sordu.
Rasûlullah.(S):
— "Evet (fayda verir)" buyurdu. Sa'd da:
— Ben Sen'î sâhid yapiyorum ki, benim el-Mihrâf adindaki duvarli bustânim annem üzerine sadakadir ,(yânî annemin iyiligine ve hayrina sarf edilecektir), dedi [62].

21- Yüce Allah'in Su Kavli Babi: [63]

"Yetimlere (rüsde ulastiklarinda) mallarini verin. Temizi murdara degismeyin. Onlarin mallarini kendi mallariniza (katarak) yemeyin. Çünkü bu muhakkak büyük bir günâhtir. Eger yetim kizlar hakkinda (adaleti yerine getiremeyeceginizden) korkarsamz, sizin için halâl olan diger kadinlardan... nikâh edin"(en-Nisâ: 2-3)

26- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip söyle dedi: Bize Suayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O söyle demistir: Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âise (R)'ye: "Eger yetim kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkarsamz, sizin için halâl olan diger kadinlardan... nikâh edin" (en-Nisâ: 2-3) âyetinin tefsirini sordugunu tahdîs ediyordu. Urve (Âise'den haber verici olarak; Ebû Zerr'de Âise) söyle dedi: O, su yetîm kizdir ki, velîsinin himayesinde bulunur. O velî, onun güzelligine ve malina ragbet eder ve o kizla, o kiza yakin olan kadinlara verilmesi kaanûn olan mehirden daha az bir mehir vermek suretiyle evlenmek ister. Iste (bu âyette) o çesit velîlerin veliligi altindaki yetîm kizlari, haklarinda onlarin mehirlerini kemâle ulastirmak hususunda adalet yapmadikça nikâh etmeleri nehyolunup, bunlardan baska kendilerine halâl olan kadinlardan nikâh etmeleri emrolunmustur. Âise, tefsirine devamla dedi ki: Sonra insanlar bu (en-Nisâ: 2) âyetin inmesinin ardindan, Rasûlullah'tan fetva istediler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah su âyeti indirdi:
"Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlar hakkinda fetvayi size Allah veriyor: Kendileri için yazilmis olani (mîrâsi) onlara vermediginiz ve nikâhlarini da begenip istemediginiz yetîm kizlar ve küçük çocuklar hakkinda, bir de yetimlere karsi adaleti ayakta tutmaniz hususunda Kitâb'da size karsi okunup duran âyetler. Hayirdan daha ne yaparsaniz sübhesiz Allah onu da hakkiyle bilicidir" (en-Nisâ: 127)

Âise dedi ki: Iste Allah bu âyetin içinde sunu beyân etti: Yetîm kiz güzellik ve mal sahibi oldugu zaman, velîleri onun nikâhina ragbet ettiler, fakat onu, mehrini kemâle ulastirmak suretiyle akranlarina verilegelen mehir sünnetine katmadilar. Yetîm kiz mal ve güzellik azligindan dolayi nikâhina arzu edilmemis olunca bu kizi terkettiler ve ondan baska kadinlari aradilar.
Râvî dedi ki: Nitekim siz, kadinlari, mal ve güzellik azligindan dolayi nikâhlarini arzu etmediginiz zaman, onlari terkediyorsunuz. Iste böyle erkekler için mali ve güzelliginden dolayi nikâhlanmayi arzu ettikleri zaman bu kizlari nikâh etmeleri hakki yoktur. Ancak onlar o mal ve güzellik sahibi olup, kendilerine ragbet edilmis bu kizlara en mükemmel mehir ta'yîn etmek ve haklarini kendilerine vermek suretiyle onlara adalet yapmalari hâlinde, onlarla nikâh olmayi hakk ederler [64]
.

22- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Yetimleri nikâh çagina erdikleri zamana kadar gözetip deneyin, O vakit kendilerinde bir akil ve olgunluk gördünüz mü, mallarini onlara teslim edin. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye bunlari israf ile
tez elden yemeyin. Velîlerden kim zengin ise (yetimin malini yemeye tenezzül etmesin;) kaçinsin. Kim de fakir
ise, o hâlde örfe göre (birsey) yesin. Artik onlara mallarini teslim ettiginiz vakit karsilarinda sâhid bulundurun. Tam bir hesâb sorucu olmak bakimindan ise Allah yeter. Ana ve baba ile yakin hisimlarin biraktiklarindan erkeklere, ana ve baba ile yakin hisimlarin biraktiklarindan kadinlara azindan da çogundan da farz kilinmis birer
nasîb olarak hisseler vardir" (en-Nisâ: 6-7). Buhârî:"J/afiften", "Kâfiyen" demektir, dedi [65].

23- Bâb: Yetimin Malinda Çalismasindan Dolayi Vasinin Alacagi Ücret Ve Çalisma Hakkina Karsilik Yetim Malindan Yiyecegi Sey? [66]

27- Bize Hârûn tahdîs edip söyle dedi: Bize Hâsim ogullan himayesinde bulunan Ebû Saîd tahdîs edip söyle dedi: Bize Sahr ibnu Cuveyriye, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den tahdîs etti ki, babasi Umer, Rasûlullah zamaninda (Medine'nin karsisinda) kendi öz mali olan ve "Semg" denilen bir hurmaligi sadaka yapmak kararini vermisti. Bu karar-i üzerine Umer:
— Yâ Rasûlallah! Ben nazarimda en güzel ve kiymetli bir hurmaliga mâlik bulunuyorum. Hâlis kazancim olan bu malimi sadaka yapmak istedim, dedi.
Peygamber de:
— "Sen bu malin kökünü sadaka (yâni vakif) yap. Artik o satilmaz, hibe edilmez, mîrâs olunmaz; fakat onun mahsûlü infâk olunur (ihtiyâç sâhiblerine yedirilir)" buyurdu.
Umer de bu malini o suretle sadaka (yânî vakif) etti. Ve Umer'-in bu sadakasi Allah yolunda gaza eden mücâhidlere, esirlikten kurtulmak isteyen kölelere, fakirlere, konuklara, yolculara, vakfedenin yakin hisimlarina harcanir idi. Bununla beraber bu vakfin isini yürütmeyi üzerine alan mütevellinin bu maldan mal biriktirici ve aslina tecâvüz edici olmayarak, yalniz gelirinden örfe göre yemesinde

ve dostuna yedirmesinde günâh yoktur [67].

28-.......Âise (R): (Velîlerden) kim zengin ise (yetîmin malini yemeye tenezzül etmesin) kaçinsin. Kim de fakir ise, o hâlde örfe göre (birsey) yesin... " (en-Nisâ: 6) âyeti, yetîm vâlîsi hakkinda indirildi. Yetîm malinin vâlîsi muhtâc bir kimse oldugu zaman, malinin mik-dârina göre ve ma'rûf surette yetîmin malina nail olmasi hakkinda indirildi, demistir [68]

24- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Gerçek* yetimlerin mallarini haksiz (ve haram) olarak yiyenler, karinlarina ancak bir ates yemis olurlar. Onlar çilgin bir atese gireceklerdir" (en-Nisâ: io).

29- Bize Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs edip söyle dedi: Bana Süleyman ibn Bilâl, Sevr ibn Zeyd el-Medenî'den; o da Ebu'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):
— "Helak edici olan yedi seyden çekininiz" buyurdu. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Bu yedi sey nedir? diye sordular. Rasûlullah:
— Allah'a ortak tanimak, 2- Sihir yapmak, ^Allah'in haram kildigi bir cam öldürmek; hakli öldürülen müstesna, 4Ribâ (yânî faiz kazanci) yemek, 5Yetîm mali yemek, 6- Düsmana hücum sira-sinda harbden kaçmak, 7- Zinadan kal'aya girmisçesine korunmus olup hatirindan bile geçirmeyen mü'min kadinlara zina iftirasi atmak" buyurdu [69].

25- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Bir de sana yetimleri sorarlar. De ki: Onlari yararli ve iyi hâle getirmek hayirlidir. Sayet kendileriyle bir arada yasarsaniz, onlar sizin kardeslerinizdir. Allah salâha çalisanlarla fesâd yapanlari bilir. Eger Allah düeseydi, sizi muhakkak zahmete sokardi. Sübhesiz Allah mutlak gâlibdir. Tam hüküm ve hikmet sahibidir" (ei-Bakara: 220) [70]. (Buhârî söyle dedi:)
"Le-a'netekum", "Sizi muhakkak zahmete sokar ve sizin üzerinize darlik yapardi" demektir. "Anet" ise
"Unuvv" ve "Anâ" masdarindan olup dördüncü bâbdan "Esîr olmak, alçalmak, itaat etmek" ma'nâsinadir [71]. (Buhârî dedi ki:) Ve bize Süleyman ibn Harb söyledi: Bize Hammâd Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti. O: Ibn Umer, hiçbir kimseye karsi vasiyyeti geri çevirmedi, demistir [72].
Ibn Sîrîn'e yetîm mali hususunda islerin en sevimli olani, yetimin nasîhatçilari ve velîlerinin onun yanina toplanmalari ve yetime hayirli olan seye bakip düsünmeleri idi.
Tâvûs ise, kendisine yetimlerin isinden herhangibir sey soruldugu zaman "Allah salâha çalisanla fesâd yapani bilir" (ei-Bakara: 220) âyetini okurdu.
Atâ ibn Ebî Rebâh da yetîmler hakkinda: Küçük büyük her velî (bir zabtta: her vâlî) onlara harcama yapar. Her insan üzerine kendi hâline yakisan mikdârla, kendi hissesinden harcama yapmak

vazîfedir, demistir [73].

26- Yetîm Için Iyilik Oldugu Zaman, Seferde Ve Hazarda Yetimi Hizmette Kullanma Ve (Vasî Olmasalar Da) Ananin Ve Ananin Kocasinin Yetime Bakmalarimin Hükmünü Beyân) Babi

30-.......Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Medine'ye geldi kendisinin hiçbir hizmetçisi yoktu. (Üvey babam) Ebû Talha beni elimi den tuttu da, beni Rasûlullah'a götürdü ve: Yâ Rasûlullah! Enes akilli bir oglandir; Sana hizmet etsin, dedi. Enes dedi ki: Artik ben bundan sonra seferde ve hazarda devamli surette Rasûlullah'a hizmet ettim.O bana bunca hizmetim süresince yaptigim birsey için "Sen bunii niçin böyle yaptin?" demedi. Yapmadigim birsey için de "Bunu niçin böyle yapmadin" da demedi [74].

27- Bâb: Bir Sahis, Sinirlari Beyân Etmeyerek Bir Arazîyi Vakif Yaptigi Zaman (Arazî Meshur Ve Seçkin Ise) Bu Vakif Caizdir

Sadaka lâfzi ile vakif yapmak da bunun gibi caizdir.

31- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ishâk ibn Ah dillah ibn Ebî Talha'dan tahdîs etti ki, o, Enes ibn Mâlik(R)'ten sö> le derken isitmistir: Ebû Talha hurmalik mal yönünden Medîne'd Ensâr'm en zengini idi. Malinin ona en sevimli olani da Mescid'i karsisinda bulunan Biyruha bustâni idi. Peygamber (S) Beyruhâ'y girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi.
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz ki Allah "Siz sevdiginiz seylerden harcayincaya kadar kesin olarak hâlis iyilige ermis olmazsiniz" buyuruyor. Ve yine sübhesiz ki, mallarimin bana en sevimli olani da (<Biyruhâ"dir. Iste bu Biyruhâ bustâni Allah için sadakadir. Ben bu sadakanin hayrini ve Allah katinda âhiret azigi olmasini umarim. Simdi Sen, bu bustânimi Allah'in sana gösterdigi yere koyup sarfet, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Ne kadar güzel! Bu kazanç getirici- râvî Abdullah ibn Mesleme sekk edip: Yâhud: Bu gidici-bir maldir. Ben senin söyledigin sözü isittim. Ben senin bu bustâmni yakin hisimlarin arasinda birakmani uygun görüyorum" buyurdu.
Bunun üzerine Ebû Talha:
— Yâ Rasûlallah! Ben de Sen'in bu arzun üzere yaparim, dedi. Akabinde Ebû Talha Biyruhâ'yi yakin hisimlari ve amca ogullari arasinda taksim etti [75].
Ismâîl ibn Ebî Uveys, Abdullah ibn Yûsuf, Yahya ibn Yahya: bunlarin üçü de Imâm Mâlik'ten yaptiklari rivayette "yâ" harfi \\t "Rayimin (= Bol, genis bir mal)" diye söylemislerdir [76].
32- Bize Muhammed ibnu Abdirrahîm tahdîs edip söyle dedi: Bize Ravh ibnu Ubâde haber verip söyle dedi: Bize Zekeriyyâ ibnu Ishâk tahdîs edip söyle dedi: Bana Amr ibnu Dînâr, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan söyle tahdîs etti: Bir adam Rasûlullah'a anasinin vefat ettigini (söyleyip): Eger

onun adina sadaka yaparsam, bu sadaka anama fayda verir mi? dedi. Rasûlullah: "Evet (fayda verir)" buyurdu. O zât: Benim "Mihrâf" adinda bir bustâmm vardir. Ben Sen'i sâhid tutuyorum ki, ben de bustânimi anam adina sadaka yap-misimdir, dedi [77].

28-Bâb" Bir Topluluk Ortak Ve Yaygin Hisseli Bir Arazîyi Vakif Yaptiklarinda, Bu Vakif Caizdir

33- Bize Müsedded tahdîs edip söyle dedi: Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'tan tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) Mescid'in bina olunmasini emretti de:
— "Ey Neccâr ogullan! Su arsanizin bedelini bana söyleyin!" buyurdu.
Onlar ise:
— Vallahi olmaz! Biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz! dediler [78].

29- Vakif Nasil Yazilir Babi

34-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Umer, Hayber'de bir arazîye nail oldu. Akabinde Peygamber'e geldi ve:
— Ben mal olarak ondan daha iyisini asla elde etmedigim bir arazîye sâhib oldum. Bana bu mal ile ilgili nasil emredersin? dedi.
Peygamber (S):
— "istersen hurmaligin kökünü habset de, bu habsedilmis arazîyi sadaka yap" buyurdu.
Bunun üzerine Umer o arazîyi asli satilmaz, hibe olunmaz, mî-râs edilmez surette fakirlere, yakinlara, esirlikten kurtulmak isteyen kölelere, Allah yolunda savasan mücâhidlere, konuklara, yolculara tahsîs etti. Bununla beraber bu vakif arazînin islerini yürütmeyi üzerine alan kimseye, mal biriktirip mülk edinici olmayarak, bunun gelirinden ma'rûf suretle yemesi yâhud dostuna yedirmesinde günâh yoktur [79].

30- Zengin Için, Fakîr Için, Zaîf Için Vakif Yapma(Nin Cevazi) Babi

35- Bize Ebû Âsim tahdîs edip söyle dedi: Bize Ibnu Avn, Nâ-fi'den; o da Ibn Umer'den söyle tahdîs etti: Umer (R) Hayber'de bir mal buldu. Akabinde Peygamber'e geldi de o mal ile ilgili kararini ve sözlerini Peygamber'e haber verdi. Peygamber (S) de "Istersen onun aslini sadaka yap!" buyurdu. Umer de bu arazîyi fakirlere, yoksullara, yakinligi olan hisimlara ve zaîflere sadaka yapti [80].

31- Mescid Insâsi Için Arazî Vakfetmedin Cevazi) Babi

36-.......Bize Ebu't-Teyyâh tahdîs edip söyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Medine'ye geldigi zaman mescid kurulmasini emretti ve:

— "Ey Neccâr ogullan, su arsanizin bedelini bana söyleyiniz!" buyurdu.
Onlar da:

— Olmaz vallahi, biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz, dediler [81].

32- Hayvanlari, Atlari, Ticâret Metâ'larini Ve Sessiz Serveti (Yânî Altin Ve Gümüsü) Vakfetmek Babi [82]

ez-Zuhrî söyle bir kimse hakkinda sunu söylemistir: Bin dînâri Allah yolunda harcamaya tahsis edip, bunu kendisinin tacirlik yapan kölesine bu para ile ticâret yapmak üzere teslim eden ve o paranin kazancini fakirlere ve yakin hisimlara sadaka yapan kimse hakkinda Zuhrî'ye: Bu sekilde sadaka yapan kisinin bu bin dînârin kazancindan birsey yemek hakki var midir? O bin dînârin kazancini fakirlere sadaka, yapmis olmasa da ondan birsey yemek hakki var midir? sorusuna Zuhrî: O kimse fakirlere tahsis etmese de, o sadakadan yemek hakki yoktur, demistir [83].

37-.......Ibn Umer (R)'den (söyle demistir): Umer kendisine âid olan bir at üzerine bir kimseyi Allah yolunda cihâd etmesi için bindirdi. O ati Umer, üzerine bir mücâhid kisiyi bindirmesi için Rasûlullah'a vermisti. (Yâhud, bir zabta göre: Rasûlullah ati ona bu maksadla vermisti.) Sonra Umer'e, o adamin ati durdurup satmaya kalktigi haberi verildi. Umer Rasûlullâh'a, bu ati ondan satin almayi sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Sen bu ati satin alma ve sakin yapmis oldugun sadakana bir daha dönme!" buyurdu [84].

33- Vakfin Islerine Bakip Yürütecek Kimsenin Nafakasi (Yânî Ücreti) Babi [85]

38- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip söyle dedi: Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre (R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Benim mirasçilarim bir tek dinari dahî paylasmasinlar. Biraktigim seyin kadinlarimin nafakasindan ve isçimin ücretinden geri kalani sadakadir (vakiftir)" buyurmustur [86].

39- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip söyle dedi: Bize Ham-mâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R), kendi vakfi hususunda, onun islerini yürütmeyi üzerine alan kimsenin ondan mal edinici olmayarak yemesini ve dostuna yedirmesini sart kilmistir [87].

34- Bâb: Bir Kimse Bir Arazî Veya Kuyu Vakfettigi Ve Vakfindan Kendisinin De Istifâde Etmesini Sart Kildigi; Meselâ Vakfettigi Kuyunun Suyundan Diger Müslümanlarin Kovalariyla Su Aldiklari Gibi Kendisinin De Su Almasini Sart Kildigi Zaman (Bu Caiz Olur)

Enes ibn Mâlik Medine'deki bir evini, Medine'ye geldigi zaman oraya inip ikaamet etmek sartiyle vakfetti.

Zubeyr ibnu'l-Avvâm da evlerini sadaka yapmis ve: Kizlarindan bosanmis olanin, eve zarar verici olmayarak, kendisi de bu ev (sebebi) ile zararlanmayarak bu evde oturmasi, eger ileride bir koca ile evlenip de bu evden müstagni olursa artik evde oturma hakki olmayacagi sartlarini söylemistir.
Abdullah ibn Umer de, Umer ibnu'l-Hattâb'in evinden olan payini, Abdullah'in çocuk ve torunlarindan oturma evine muhtâc olanlarin ikaametine -satilmamak, hibe edilmemek üzere- vakfetmistir [88].

40- Ve Abdan söyle dedi: Bana babam Usmân ibn Cebele, Su'-be'den; o da Ebû Ishâk'tan; o da Ebû Abdirrahmân'dan söyle haber verdi: Usmân ibn Affân (R) Misirlilar tarafindan kusatildigi sirada evinin üstüne çikti da, asagidakilere (hitâb ederek) söyle dedi [89]:
— Allah askina size sorarim. Ve kimseye sormam, ancak Pey-gamber'in sahâbîlerine sorarim. Sizler bilmez misiniz ki, Rasûlullah (S) "Rûme kuyusunu kim kazarsa onun için cennet vardir" buyurmustu da ben hemen o kuyuyu kazmistim. Yine bilmez misiniz ki, Rasûlullah: "Ceysu'l-usreyi (yânî zorluk ordusunu: Tebûk seferine çikacak orduyu) kim teçhiz ederse, onun için cennet vardir" buyurmustu da, ben hemen o orduyu techîz etmistim.

Râvî dedi ki: Oradaki sahâbîler Usmân'in bu söylediklerini dog-ruladilar [90].
Ve Umer ibnu'l-Hattâb kendi vakfi hakkinda: "Vakfin islerini yürütmeyi üzerine alan kimseye vakiftan yemesinden günâh yoktur" demistir.
Buhârî dedi ki: O vakfa, vakfedenin kendisi de, baskalari da mütevelli olabilir. Onun için vakif, vakfediciden ve baskasindan olan herkesi kaplayici, içine alicidir [91].

35- Bâb: Vakfedici Kimseler "Biz Onun Bedelini Ancak Allah'tan Isteriz" Dedikleri Zaman, Bu Caizdir

41-.......Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'tan; o daEnes (R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S):
— "Ey Neccâr ogullari! Arsanizin bedelim bana söyleyiniz!" buyurdu.
Neccâr ogullari:
— Biz onun bedelini hiçbir kimseden istemeyiz, ancak Allah'tan isteriz, dediler [92].

36- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey îmân edenler! Herhangi birinize ölüm hâli geldigi o vasiyyet zamani aranizdaki sehâdet ya kendinizden adalet sahibi iki adam veya yolculuk ediyordunuz da ölüm musibeti basiniza geldiyse sizin gayrinizdan iki digeridir. Bunlari namazdan sonra akkorsunuz, sübhelendiginiz takdirde söyle yemîn ederler: 'Billahi hisim da olsa yeminimizi hiçbir bedele degismeyiz, Allah'in (emrettigi) sâhidligi gizlemeyiz. Biz o takdirde sübhesiz günâha girenlerden oluruz\ Eger bu iki sahidin bir günâha hakk kazanmis olduklarina bir bilgi elde edilirse, o vakit evlâ olan, bu ikinin yerine, bunlarin aleyhlerinde bulunduklari mukaabil taraftan diger iki kisi dikilir, söyle yemîn ederler: 'Billahi bizim sâhidligimiz o iki kisinin sâhidliginden daha dogrudur.

Biz hakki asmadik. Çünkü bu takdirde muhakkak ki zâlimlerden oluruz'. Iste bu hüküm, sâhidligi oldugu
gibi dosdogru edâ etmelerine veya yeminlerinden sonra yeminlerinin reddedilmesinden korkmalarina en yakin bir çâredir. Allah 'tan korkun ve emirlerini iyi dinleyin.

Çünkü Allah fâsiklar güruhunu dogru yola çikarmaz" (el-Mâide: 106-108) [93].

42- Ve bana Alî ibnu Abdillah söyledi: Bize Yahya ibn Adem tahdîs edip söyle dedi: Bize Ibnu Ebî Zaide, Muhammed ibn Ebî'l-Kaasim'dan; o da Abdulmelik ibn Saîd ibn Cubeyr'den; o da babasi Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Benû Sehm'den (müslümân) bir kisi (Hristiyan) Temîm ed-Dârî ve Adiyy ibn Beddâ ile birlikte sefere çikmis ve müslümân bulunmayan bir yerde ölmüstü. Bu iki hristiyan kisi Sehmî'nin terikesiyle mirasçilarinin yanina geldiklerinde, mirasçilar esya arasinda altin kakmali gümüs bir bardagi bulamadilar. (Iki yoldasin inkâri ve da'vâmn Ra-sûlullah'a arzi üzerine) Rasûlullah bu iki hristiyan kisiye yemîn ettirdi. Sonra o bardak Mekke'de bulundu. Ve bardagin yeni sahihleri:
— Biz bunu Temîm ile Adiyy'den satin aldik, dediler. Bunun üzerine Sehmî'nin velîlerinden iki kisi kalktilar ve:
— Bizim sehâdetimiz onlarin sehâdetinden sübhesiz daha haklidir. Ve bu bardak kesin surette ilk sâhiblerine (yânî Sehmî'nin mirasçilarina) âiddir, diye yemîn ettiler.
Ibn Abbâs: Iste bu "Ey îmân edenler..." (ei-Mâide: 105-108) âyeti bu kissadakiler hakkinda indi, demistir [94].

37- Mirasçilar Hazir Bulunmaksizin Vasînin'ölünün Borcunu Ödemesinin Cevazi) Babi

43-.......Sa'bî söyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R), babasi Abdullah'in Uhud günü sehîd edildigini, geriye alti tane kiz ile bir mikdâr borç biraktigini tahdîs edip, söyle dedi: Hurma mahsûlünün kesim ve toplama zamani geldiginde ben Rasûlullah'in huzuruna vardim ve:
— Yâ Rasûlallah! Iyice bilmissindir ki, babam Abdullah Uhud günü sehîd düstü, arkasinda birçok borç birakti. Ben bu alacaklilarin Seni görmelerini arzu ediyorum, dedim.
Rasûlullah (S):
— "Sen git, hurmalari topla, her cins hurmayi ayri ayri yerlere yigip ayri ayri harman et (sonra gelip bana haber ver)" buyurdu.
Ben bu isleri yaptiktan sonra Rasûlullah'i da'vet ettim. (Geldi; alacaklilar da geldi.) Alacaklilar bu saatte Rasûlullah'i orada gördüklerinde isteklerini artirip beni sikistirdilar. Rasûlullah onlarin yap-tiklari israri görünce, hurma harmanlarinin en büyügünün etrafinda üç defa dolasti, sonra onun yanina oturdu. Sonra:
— "Su alacaklilari çagir!" buyurdu.
Akabinde alacaklarina mukaabil onlara Ölçüp ölçüp hurma vermeye devam etti. Nihayet Allah babamin borçlarini tamamen ödedi. Vallahi ben, Allah babamin borçlarini tamamen ödesin de kizkardes-lerime bir tek hurma ile dönüp gitmemeye razi idim. Allah'a yemîn ederim ki, hurma yiginlarinin hepsi kurtuldu. Ben, Rasûlullah'in yanina oturdugu yigina bakip duruyordum. (Rasûlullah alacaklilara bu harmandan verdigi hâlde) sanki ondan bir tek hurma eksilmemis gibi idi

[95]
.

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: "Ugru bî'% "Benim üzerime iyice düstüler; yânî bana karsi isteklerini artirdilar" demektir. Kur'ân'dan sahidi sudur: "Biz de aralarina kiyamet gününe kadar düsmanligi, kin ve bugzu yapistirdik "(ei-Mâide: i4) [96].

---

[1] el-Vesâyâ, Vasiyyet'in cem'idir. Vasiyyet lügatte "Evsâ yûsî"den masdardir.

el-Isâ, hemzenin kesriyle ve't-Tavsiye, tef ile vezninde, bir nesnenin islemesini bir adama siparisle üzerine aldirmak ma'nâsinadir... Ve asil îsâ lügatte bir kimse kendi yoklugunda bir baska adamdan bir isin islenmesini taleb etmeye denir. Ve serîatte vefatindan sonra islemesini talebden ibarettir.

Ve isbu îsâ maddesi lam ile ve ilâ kullanilir. "Evsâ li fulânin bi-kezâ = Fu-lân için su mali vasiyyet eyledigi kimseye vasiyyet eyledi" demektir. Ilâ ile: "Evsâ fulânin ilâ fulânin- Fulâni mutlaka malina vasî nasbetti" demektir (Kaamûs Ter.)

Demek ki îsâ ve Tavsiye, bir kimsenin gerek sagliginda, gerek vefati üzerine mevcûd bulunmadigi, yoklugu hâlinde diger bir kimseye bir is görmesini siparis etmesi demektir ki, Türkçe'de ismarlamak ta'bîr olunur. Lâm ile kullanildiginda, öldükten sonra malini baskasina temlîk; ilâ ile kullanildiginda ise öldükten sonra malinda ve çocuklarinin islerinde tasarrufu bir kimseye havale etmektir,

el-Vasyu, ikinci bâbdan, bir nesne diger nesneye bitisik olmak ve bir nesneyi diger seye ulastirmak ma'nâsina oldugundan, vasiyyete bu ismin verilmesi, ölünün hayâtinda mâlik oldugu bir ayni veya menfaati vasiyyet sebebiyle vefatindan sonra nail olacagi hayir ve sevaba ulastirmasidir,

[2] îbn Hacer: "Bu, babin birinci hadîsinin ma'nâ ile rivayeti olmalidir; bu lâfizla bulamadim. Çünkü el-Mer'u, "er-Raculu"demektir" demistir (Fethu'l-Bârî).

[3] Imâm Buhârî bu üç âyeti burada vasiyyetin mesrû'luguna Kur'ân'dan delîl olmak üzere getirmistir.

Islâm'in evvelinde vasiyyet suretiyle te'sîs buyurulan ana, baba ve yakinlara mal birakma ve tahsis etme vecîbesi, en-Nisâ: 11-12'deki mîrâs âyetleriyle bâzi kayidlara ve tahsislere tâbi' tutulmustur.

Bu vasiyyet âyetlerinde ana, baba ve yakinlara ma'rûf veçhile yardimin ve mal tahsis etmenin mikdârim ta'yîn, vasiyyet edenin re'yine birakilmisti. Mîrâs âyetlerinde ise herbir mîrâsçinin alacagi mikdâr, bizzat Allah tarafindan ta'yîn buyurulmus ve mîrâs sâhibleri o suretle mesru' paylarini almaya baslamislardir. Ve bu hâlde vasiyyet edicinin bundan sonra ebeveyne ve mîrâsta pay sahibi olan akrabaya vasiyyet külfetini yüklenmesine luzûm kalmamis ve hisimlar arasinda bu yüzden meydana gelebilecek niza ve ihtilâflar da bertaraf edilmistir.

[4] Bu, Buhârî'nin tef sirindendir. Bu tefsîri Taberî, Atâ'dan nakletmistir.

[5] Hadîsteki "Iki gece" kaydi hudûdlandirma degil, te'kîddir. Az bir zaman olsa bile o müddetin vasiyyetsiz geçmesi uygun degildir, ,'herhâlde vasiyyetnâmesi yaninda yazili bulunmalidir, demektir.

Bu hadîste vasiyyete ragbetiendirme vardir. Zahirîler bunu hüccet yaparak, vasiyyet vâcibdir demislerdir. Selef âlimlerinden vâcib ve mendûb oldugu görüsünde olanlar vardir.

Dahhâk IleTâvûs: Dîn ayriligi gibi bir mâni' sebebiyle mîrâs almayan ana babaya ve yakin akrabaya vasiyyet, Kur'ân nassiyle vâcibdir, demislerdir. Ye-men'in büyük âlimi Tâvûs: "Her kim fakîr akrabasi varken onu mahrum eder de, yabanciya vasiyyet ederse, vasiyyet olarak verilen mal, yabancidan alinir da akrabaya verilir" demistir.

[6] Hadîsin basliga uygunlugu, ancak arazînin menfaatini sadaka yapma yönünden olabilir, çünkü böyle sadaka yapmanin hükmü, vakif hükmüdür; o da ölümden sonra bakî kaldigi için vasiyyet ma'nâsmadir.

Bu beyaz disi katiri Mukavkis hediye etmisti. Buna "Düldül" denirdi. Siyer âlimlerinin beyânina göre, Peygamber'in ölümünden sonra bu beyaz katir Alî'nin yaninda bulunmus, onun ölümünde Abdullah ibn Ca'fer'e geçmistir. Bu sirada hayvan iyice yaslandigi için, arpa, kirma hâlinde verilirmis, Muâviye zamaninda yasamis, nihayet Yenbû'da ölmüstür (Aynî).

[7] Ibnu Ebî Evfâ, Peygamber vefatinda mal vasiyyet etmedi, demek istemistir. Talha ibn Musarrifm: Öyle ise insanlara vasiyyet nasil yazildi? sorusuna Abdullah'in: Allah'in Kitâbi'na tutunmakla vasiyyet etti, suretindeki cevâbi ile "Sizden birinize ölüm gelip çattiginda ... vasiyyet etmek farz yazildi" (el-Bakara:180) kavline isaret etmis olabilir.

[8] Bu hadîs, Peygamber'in ölüm hastaliginda vasiyyet etmedigine en kuvvetli rivayetlerden biridir. Buhari bu hadîsi burada Sîîler'in bu, Alî'ye vasiyyet iddialarini yalanlamak için getirmistir. Alî'nin kendisi de böyle bir vasiyyet olmadigini kesin olarak bildirmistir. Buhârî, Fadâilu'l-Medîne; "Medîne Haremi babi" 3. hadîs.

[9] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir.

Bu hadîs Cenazeler Kitâbi'nda "Peygamber'in Sa'd Ibn Havle'ye mersiyesi bâbi"nda da geçmisti. Orada Sa'd ibn Ebî Vakkaas'in anasinin adi Havle, burada ise Afra olarak geçmektedir. Bu iki rivayeti birlestirmek için sarihler, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'in anasinin iki adi oldugunu, bunun birisinin öz adi, digerinin de soy adi oldugunu kabul etmislerdir. Bu hadîste Peygamber'in birkaç mu'cizesi sabit olmustur: a. Sa'd, bu ümîdsiz hastaliktan iyilesip kalkmis ve kirk seneden fazla yasamistir, b. Sa'd kumandan olarak fetihler yapmis, müslümân-lari hesâbsiz ganimetlerle faydalandirip, düsmanlara zararlar vermistir, c. Sa'd, bu hastaliktan sifâ bulup kalktiktan sonra, birçok erkek ve kiz çocuklari dünyâya gelmis ve Peygamber'in haber verdigi gibi birçok mîrâsçilari olmustur

[10] Buhârî bu bâbda terikenin üçte birinden fazlasini vasiyyet etmenin caiz olmadigini Isbât etmek istemistir. Bunun için el-Hasen'in sözünü getirmistir. Bunun ma'nâsi sudur:

Zimmî dahî terikenin üçte birinden fazlasini vasiyyet etse, ancak üçte biri caiz olur; fazlasi yerine getirilmez, demektir.

el-Hasen el-Basrî, Zimmî hakkinda da Islâm kaanûnu ile hükmedilecegim el-Mâide: 49. âyetine dayandirmistir ki, âyetin buna delâleti açiktir.

[11] Hadîslerin basliga uygunluklari gizli degildir.

Âlimler terikenin Üçte bir mikdârini vasiyyet etmenin cevazinda ittifak etmislerdir. Bundan asagida vasiyyet etmeyi; yânî dörtte bir; beste bir mikdârini vasiyyet etmeyi tavsiye edenler de olmustur.

[12] Bu basligin daha açik ifâdesi: "Kisinin çocuguna vasî ta'yîn etmesi ve gerektiginde bu vasinin çocuk hesâbma da'vâ açabilme hakki"dir.

[13]

Hadîs basliktaki iki hükme de uygun fikralari tasimaktadir.
Sevde'ye örtünme emrine gelince: Sevde, Zem'a'nin kizi idi. Babasinin cariyesinin dogurdugu bu piç çocuk, zahire göre, yânî hukukî hükme göre Sev-de'nin kardesi oluyordu. Fakat zânînin simasina benzeyisi, bu zahirî hâle aykiri geliyordu. Iste Rasûlullah bu sebebden dolayi ihtiyaten Sevde'ye örtünmekle emretmistir.
[14]
Hadîsin bastiga delîlligi "Yahûdî'nin ismi anilinca kadin basiyle açiklayici bîr isaret yapti" sözündedir. Bu isaret ve sanigin i'tirâfi ile kisas yapilmistir
[15]
Buhârî basliga "Vârise vasiyyet yoktur" hadîsini senedsiz olarak bir unvan hâlinde zikretmekle yetinmistir. Hâlbuki bu hadîsi Dört Sünen sâhiblerI ve diger hadîsçiler senediyle rivayet etmislerdir. Buhârî'nin bunu senedIe rivayet etmemesi, kabul ettigi sihhat sartlarina uymadigi içindir. Buhârî'nin sahîhlik sartlari, diger bütün hadîsçilerin sartlarindan daha agirdir. Iste Buhârî bu yüzden Sahîh'te birinciligi kazanmistir. Buhârî sartina uymadigi için bunu, senediyle getirmemekle beraber, hadîsin sahâbîler arasinda yaygin olusundan ötürü ter-ketmeyi de uygun bulmadigindan, bir unvan hâlinde zikretmekle yetinmistir.
[16]
Basliga uygunlugu, ana babanin ve mîrâsi olan erkek ve disi yakin akrabanin irsî hisseleri, Kur'ân'la tesbît edildikten sonra, vasiyyet yalniz uzak akrabaya münhasir olarak müstehâb olmasi yönündendIr. Iste Ibn Abbâs'in bu hadîsi, mirasçilara vasiyyet etmenin caiz olmadigina açikça delâlet eder.
Ebû Umâme (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'tan Veda Hacci'nda hutbe yaparken isittim: "Yüce Allah her hakk sahibine hakkini vermistir. Artik bundan sonra mirasçiya vasiyyet yoktur" buyuruyordu (Ebû Dâvûd ve TIrmizî).
Amr ibn Hârice (R) söyle demistir: Peygamber (S), Kasvâ adindaki disi binek devesi üzerinde hutbe yaparken, ben devenin boynunun altinda Idim. Deve gevis getiriyordu. Agzinin köpügü iki omuzumun arasina dökülüyordu. Bu hâlde iken ben Rasûlullah'm: "Aziz ve Celîl olan Allah her hakk sahibine hakkini verdi. Artik mirasçiya vasiyyet yoktur. Çocuk da dösek sahibine âiddir. Zina ediciye mahrûmluk düser" buyurdugunu isittim. (Tirmizî: Bu hadîs hasendir, sahihtir, dedi.)
Ibn Abbâs, Rasûlullah'm: "Vârise vasiyyet caiz degildir. Meger ki mirasçilar isteyip uygun görürler" buyurdu, demistir (Dârakutnî).
Bunlardan baska Enes ibn Mâlik, Alî Ibn Ebî Tâlib, Amr ibn Suayb'm da ayni mealde rivayetleri vardir ki, bunlari îbn Ebî Seybe ve digerleri rivayet etmislerdir (Aynî).
[17]
Buhârî bunu Zekât'ta da getirmisti. Iki rivayet arasinda az fark vardir. Hadîs: "En faziletti olan sadakanin, kisinin vücûdu zinde ve bütün beden kuvvetleri yerinde oldugu hâlde... verdigi sadaka" oldugunu açikça belirtmektedir. "Can bogaza gelme" ta'bîri, ölümün son derece yaklasmasi zamanim ifâde etmektedir.
[18]
Buhârî'nin bu âyeti baslik yapmaktan maksadi, lehine ikrar yapilan mîrâsçi olsun, yabanci olsun, müsâvî olarak mutlak surette hastanin borç ikrarinin cevazina hüccet getirmek gibidir. Bâzilari da delâlet ciheti, Allah mîrâsin önüne geçirmekte vasiyyet ve borcu müsâvî yapti ve aralarinda bir ayirma yapmadi. Böylece vâris için olan vasiyyet delîl ile hâriç oldu da, borç ikrari hâli üzere bakî kalmistir, dedi (Aynî).
[19]
Bunlarin sözlerini Ibn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etmistir.
[20]
Hasen'in bu hükmünü Dârimî rivayet etti.
[21]
Ibrâhîm ile Hakem'in hükümlerini îbn Ebî Seybe rivayet etti.
[22]
Aynî dedi ki: Zahir olan maksadi, kadin kocasinin ölümünden sonra taarruz edilmez. Çünkü evinin içindekilerin hepsi, kocasi buna sâhid dikmemis olsa da, kadinindir. Sâhid dikmege ve ikrara, ancak kadin fakîr iken evlendigi bilindigi zaman ihtiyâç vardir.
[23]
Hasen ile Sa'bî'nin bu hükümleri asli üzere hastanin ikrarinin mutlak olarak geçerli oldugunu ifâde etmektir.
[24]
Buhârî'nin bu "Ba'zu'n-nâs" ta'bîri ile Ebû Hanîfe ve onun içtihadinda olanlari kasdettigini Kirmânî ve digerleri belirtmislerdir. Ancak buradaki i'tirâzda vârislerin bâzisi lehine olan ikrar ile hastanin vedîa, ticâret mali ve ticâret malinin getirecegi kazançta ortaklik demek olan "Mudârebe"yi ikrari arasinda fark oldugu; bu son üç seyi ikrar ile birinciyi ikrar etmenin ayni sey olmadigi; bunun için Ebû Hanîfe'nîn görüsünde bir tenakuz bulunmadigi ortaya konulmustur.
[25]
Bu, Buhârî'nin Edeb'de getirdigi hadîsin bir parçasidir. Bunu burada hastaya kötü zann edip de kendi malinda tasarrufu men' edenleri redd için getirmistir. Bu da "Ba'zu'n-nâs"in kötü zann ile ta'lîline karsi getirilmistir.
[26]
Buhârî bunu îmân'da getirdi. Kirmânî dedi ki: Bu hadîsin delâlet ciheti nedir dersen, ben söyle cevâb veririm: Hiyaneti terk vâcib olunca, üzerinde bulunan hakki i'tirâf etmek de vâcib olmustur, tkrâr edince de, ikrarinin mu'teber olmasi zarurî olur. Yoksa ikrarin vâcib kilinmasinda hiçbir fâide yoktur.
[27]
Yânî hiyaneti terkte ve emâneti yerine ödeme vucûbunda vâris ile gayrisi arasinda bir fark yapmayinca, vârise ve gaynsina ikrari sahîh olur (Kastallânî).
[28]
Abdullah ibn Amr hadîsi de, bu Ebû Hureyre hadîsi de îmân Kitâbi'nda geçmistir, Buhârî bunlari burada hiyanetin harâmligina, yânî üzerindeki hakki ödememenin ve ödenmesini vasiyyet etmemenin harâmligina delîl için getirmistir.
[29]
Yâni borcun ödenmesi, vasiyyeti yerine getirmekten önce yapilmakla beraber, zikirde vasiyyetin borçtan önce getirilmesindeki maksadi beyân. Bu suretle bu basligi tekrar etmekteki incelik meydana çikiyor (Ibn Hacer).
Ibn kesîr: Eski ve sonraki bütün âlimler borcun vasiyyetten Önce yerine getirilecegi, ondan sonra vasiyyet, ondan sonra mîrâs isi gelecegi üzerinde ittifak etmislerdir. Bakisi derinlestirme sirasinda da âyetin ma'nâsindan bu anlasilir, demistir.
[30]
Bunu Ahmed bin Hanbel, Tirmizî, ibn Mâce, Alî ibn Ebî Tâlib'den rivayet ettiler.
[31]
Bu âyetteki emir, Mekke fethi günü Usmân ibn Talha hakkinda inmis olmakla beraber, bütün mükelleflere hitâb ve bütün emânetleri sâmil olur.
[32]
Bu, Zekât'ta getirdigi hadîsin bir parçasidir. Peygamber bu sözü ile: "Sadaka ancak kuvvetli bir servetten ayrilip verilir ve bu sadaka hayirlidir" buyurmus oluyor. Yoklukla ve ihtiyâç içinde verilen sadaka, kâmil degil demek oluyor. Bu "Lâ sadakate..." nefiyi, böylece sadakayi degil, kemâli nefyetmis oluyor
[33]
ibn Abbâs'in bu sözünü Ibn Ebî Seybe rivayet etmistir.
[34]
Bu da Itk Kitâbi'nda geçen hadîsin bir parçasidir.
[35]
Hakîm, Muâviye emirliginin onuncu yilinda ölmüstür. Bu hadîsin basliga uygunlugu yönü bana zahir olmadi. Sarihlerin zikrettikleri vecihler ise büyük bir zorlamadan hâlî degildir. Allah en bilendir.
Bu hadîs, Zekât'ta da geçmisti (Kastallânî).
[36]
Sarihlerden hiçbiri bu hadîsin basliga girmesi yönünü zikretmedi. Bundaki vec-hin, Rasûlullah'in: "Köle, efendisinin malinda bir çobandir" sözünde olmasi mümkün olur. Hizmetçi, köleyi de sâmil olur (Aynî).

[37] Buhârî akrabalarin kimler oldugu hususunda âlimler arasinda görüs ayriliklari bulundugu Için, cevâbi zikretmedi.

[38] Bu, Müslim'in rivayet ettigi hadîsin bir parçasidir.

"Siz sevdiginiz seylerden (Allah yolunda) harcayincaya kadar asla hâlis iyilige ermis olmazsiniz..." (Âlu tmrân: 92) âyeti inince, Ebû Talha, bu Beyrûhâ bahçesini Allah yolunda vakfetmeyi Peygamber'e danistiginda, Peygamber ona metindeki emri vermistir. Bu hadîsin basliga delîlligi açiktir. Bunun Buhârî'de Zekât Kitâbi'nda, yine Enes'ten diger ve daha genis bir rivayeti geçmisti. Bu hadîsteki uygulamaya göre, "Yakinlar" ta'bîri, çok genislemis oluyor.

[39] Bu hadîsi Buhârî Âlu îmrân: 92, âyetin tefsirinde kisaltilmis olarak senediyle getirmistir.

[40] Buhârî burada getirdigi bu hadîs ile Ebû Talha, Ubeyy ibn Ka'b ve Hassan ibn Sâbit'in altinci babalarina varincaya kadar soylarini ve hisimlarini çok güzel bir surette ve saglamlikta tesbît etmis bulunuyor. Buhârî'nin dedigi gibi Amr ibn Mâlik, Hassân'i, Ebû Talha'yi ve Ubeyy'i kendisinde toplamaktadir

[41] Buhârî bu "insanlarin bâzisi" ta'bîriyle Ebû Hanîfe ve onun görüsünde olan imamlari kasdetmektedir ki, biz babin basinda âlimlerin bu hususta görüs ayriliginda olduklarini söylemistik.

[42] Bu hadîsin, Zekât Kitâbi'nda uzun bir rivayeti geçmisti.

[43] Ibn Abbâs'm bu hadîsini Buhârî, Kureys'in Menâkibi'nda, bir de es-Suarâ Sûresi tefsirinde senedli olarak getirmistir.

[44] Bu Ebû Hureyre hadîsi de bundan sonraki bâbda senedli olarak gelecektir.

[45] Buhârî bu hadîsi Kureys'in Menkabeleri ve es-Suarâ Sûresi tefsîrinde de getirmistir. es-Suarâ tefsîrindeki rivayette bu âyet indikten sonra Rasûlullah'in Safa Tepesi'ne çikip, bu hutbesini orada söyledigi ziyâdesi vardir. Bu hadîsleri rivayet eden Ebû Hureyre ile Ibn Abbâs, bu toplantilarda hazir degillerdi. Çünkü Ebû Hureyre Hayber'in fethi sirasinda müslümân olmus; Ibn Abbâs da o zamân ya henüz dogmamis, ya da yeni dogmustu. Bunlar, bu ilk da'vete âid olan bu toplanti ve hutbeyi diger sahâbîlerden almislardir. Diger bir îzâh sekli de, bu da'vet ve toplantilarin Medine'de tekrarlanmis olmasidir.

Buhârî'nin hadîsi burada getirme sebebi, kadinlarin ve çocuklarin en yakin hisimlara dâhil bulunduklarini isbâttir. Bu da'vette Peygamber'in kizi Fâti-ma'nin ve halasi Safiyye'nin bulunmasi, en yakin hisimlar ta'bîrinde kadinlarin ve çocuklarin dâhil oldugunu isbât etmektedir.

"Bu toplantida Peygamber, ikinci batindaki babasi Abdulmuttalib'den i'-tibâren tâ yedinci batma kadar, neseb silsilesi üzerideki bütün dedelerinde ne-seb yönünden kendisine kavusan Kureysliler'in hepsini Islâm'a da'vet etmistir" (Tahâvî).

[46] Bu mutâbaati Müslim de bu vak'a ile ilgili olarak rivayet etmistir

[47] Bu, Sartlar Kitâbi'nda sonunda geçen Umer'in Hayber'deki bir arazîsini vakfetmesi kissasi hadîsinin bir parçasidir.

[48] Buhârî, Umer'in bu sartindan evvelâ vakfedicinin kendi vakfiyle faydalanacagi hükmünü çikarmis, sonra da bu hükmü daha da kuvvetlendirmistir. Böylece basliktaki soruya müsbet bir cevâb vermis oluyor.

[49] Bu hadîsler vakif yapanin kendi vakfi ile faydalanacagina delâlet eder. Çunku Mekke'ye kurbanlik hediye ettigi hayvanla, o hayvan sartsiz olarak mülkünden çiktiktan sonra ondan faydalanmayi caiz kilinca, sart ile faydalanma cevazi daha lâyik olur.

Bu hadîsler Hacc Kitâbi'nda da geçmisti (Kastallani).

[50] Peygamber'in Umer'i bu isinde takrîr buyurmasi, kendisine vakfedilen kimse vakfi teslîm almasa da böyle vakfin sahîhligine delâlet edicidir.

[51] Bunun basliga delâletinde müskillik görülmüs. Ibnu Munîr bu delâleti söyle açiklamistir: Ebû Talha, arazîsini mutlak olarak sadaka yapti, sarf yerini Peygam-ber'e havale etti. Peygamber ona: "Ben onu yakinlarina tahsis etmeni uygun görürüm" deyince, Ebû Talha'ya. onu yakinlari arasinda taksîm etmeyi havale etmis oldu. Böylece o mal, sadaka olup geçtikten sonra Peygamber o malin Ebû Talha'ntn elinde olmasini kararlastirmis gibi oldu (Kastallânî).

[52] Müellif Buhârî, bu hadîsten cevaz hükmünü anlayarak: Peygamber (S) bu ta'yînsiz mutlak vakfi caiz kildi, demistir.

[53] Buhârî sarf yeri ta'yîn edilmeyen vakfin cevazi ve caiz olmadigi hususunda âlimler arasinda görüs ayriligi oldugunu bildirip, cevaz görüsünün daha sahîh olduguna isaret etmistir. Buhârî bu basliklarda sahîh hadîslerin kisa kisa parçalarini getirmekle yetinmistir.

[54] Bu baslik da bundan önce geçen baslik gibidir; ancak bu baslikta kendisi adina sadaka yapilan kimseyi ta'yîn edip belirtmistir.

[55] Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir, ölmüsler adina yapilan sadakalarin, hayirlarin ve dualarin onlara Allah katinda fayda verecegim bildiren daha baska birkaç sahîh hadîs mevcûd oldugu gibi, bu hususa delîl olan âyetler de vardir: Ölülere yapilan duâ ve sadakalar onlara fayda verir. Delilleri:

a. Insan öldügü zaman ameli kesilir; ancak üç seyden kesilmez; Akip duran

sadakadan, yâhud faydalanilan bir ilimden yâhud kendisi için duâ eden sâlih bir çocuktan " (Müslim, el-Vasiyye, Bâbu mâ yalhaku' Insâna mine's-sevâb ba'de vefâtihi).

b. Kabir ziyaretlerinde Ölüler için yapilan duâ: Ey Rabb'imiz, bizi ve îmân ile daha önden bizi geçmis olan (dîn) kardeslerimizi magfiret eyle, îmân etmis olanlar için kalblerimizde bir kin birakma. Ey RabbHmiz! Sübhesiz ki sen çok re'fetlisin, çok merhametlisin" (el-Hasr: 10)

c. Melekler Rabb Herine hamd ile tesbîh ediyorlar. Yerdeki kimseler için istigfar ediyorlar. Gözünüzü açin. Sübhesiz ki Allah çok magfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (es-Sûrâ: 5)

[56] Buhârî bu hadîsi, malin hepsini sadaka yapmanin kerahetine ve tasinir mallarin da vakfedilmesinin cevazina delîl getirmistir. Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Buhârî burada hadîsi kisaltilmis olarak getirdi. Magâzî'de tamâmini getirecektir (Kastallânî).

[57] Bu baslik ve onun ardindan gelen hadîs, ancak Ebû Zerr'in el-Kusmeyhenî'den gelen nüshasinda mevcûddur. Diger Buhârî nüshalarinda bu baslikla hadîs mevcûd degildir.

[58] Hadîsin basliga uygunlugu, Rasûlullah'm: "Biz bu mali senden kabul ettik ve onu tekrar sana geri verdik" sözündedir.

Muhammet! ibn Hasen el-Mahzûmî'nin Medine Haberleri'nde Ebû Bekr ibn Hazm yolundan, Hassân'm hissesinin bahâsi yüzbin dirhem oldugu ve bu bedeli Hassân'm Muâviye'den teslîm aldigi rivayet edilmistir.

Muâviye, Hassân'm bu hissesini satin aldigi zaman, Umeyye ogullan'nm kendi aralarinda rahatça toplanip konusabilecekleri bir kale olmasi için bu binâyi yaptirmistir. Bu binayi Muâviye hesabina yapmayi et-Tufeyl ibn Ubeyy ibn Ka'b üzerine almistir. Bunu Medine Haberleri'nde Umer ibn Seybe söyledi... (Fethu't-Bâri).

Hassân'm bu hisseyi satmasindan bunun ona vakif degil, mülk edilmis oldugu anlasilir.

[59]
Bu, Islâm'in baslangicinda vâcib idi; müstehâb idi de denildi. Sonra bu âyetin mensûh olup olmadigi hakkinda Iki görüs üzerine ihtilâf ettiler. Bir taife bu âyet muhkemdir; mensûh degildir, dediler. Mucâhid, Ebu'l-Âliye, Sa'bî, el-Hasen,
Ibn Sîrîn, Saîd ibn Cubeyr, MekhÛl, Ibrahim en-Nahaî, Atâ ibn Ebî Rebâh, ez-Zuhrî, Yahya ibn Ya'mer bu taifedendirler. Bunlar bu âyetin hükmü vâcib-dir, dediler.
Diger taife de bu âyet mensûhtur, dediler. Saîd ibnu'l-Müseyyeb de buna kaail oldu.

[60]
Hadîsin basliktaki âyete uygunlugu, Ibn Abbâs'in basliktaki âyetin kendi nazarinda mensûh olmadigim kesîn olarak belirtmis olmasi yönündendir (Aynî),

[61]
Hadîslerin basliga delîlligi açiktir. Âise hadîsini en-Nesâî de Vasiyyetler Kitâ-bi'nda getirmistir. Nesâî'deki rivayette su ziyâde vardir: Hangi sadakayi (yapayim)? dedim. Peygamber: "Su içirmek" buyurdu.
Ibn Abbâs hadîsinin Nesâî'deki Süleyman ibn Kesîr rivayetinde su da vardir: Annem adina köle âzâd etmekligin\, ondan bu borcu öder mi? dedim, Rasûlullah: "Sen annen adina âzâd et" buyurdu.
Bu hadîslerde sadakanin ölüye fayda verecegine delâlet vardir (Kastallânî).

[62]
Hadîsin basliga uygunlugu "Ben seni, bustânimm sadaka olduguna sâhid yapiyorum" sözündedir. Buhârî bunda, vakfi sadaka'ya katmistir. Bu "Ushi-duke = Seni sâhid yapiyorum" kavlinin mu'teber olan sâhid gösterme irâdesini yâhud I'lâmi muhtemi! olur diye buna i'tirâz edildi. el-Muhalleb vakif ve sadakada sâhid göstermeyi Yüce Allah'in: "Alisverisyaptiginiz vakit de sâhîd-ler tutun" (el-Bakara:282) kavliyle delîl getirdi. Çünkü kendisine ivaz ve bedel bulunan satis akdinde sâhid tutmakla emredince, hiçbir Ivaz bulunmayan vakifta sâhid tutmanin mesru' olmasi evleviyetle olur.
Bu hadîs üç bâb öncesinde de geçmisti (Kastallânî).

[63]
Bu bâb ve bundan sonraki üç bâb, Kur'ân'dan âyetlerle basliklandmlmistir. Buhari bunlari Vasiyyetler KItâbi'nÜa zikredilmis olan Vakif Bâblari arasina girdirdi. Hâlbuki bu âyetlerin burada zikrine gerekli olacak bir vecih yoktur. Fakat vakiflardaki emir ve onlara bakmak, islerini mütevellilere vermek, yetimlere bakmak, islerini velîlere vermek gibi kilinmasi yönünden bir benzerlik ve cihet vardir. Kisaca vakif islerine bakmak, gözetmek emirjeri, yetimlerin iyiliklerini, haklarini gözetmek ve emânetlerim korumak emirleri nev'inden sayilmis gibidir (Aynî).

[64]
Bu hadîs "Yetimin ortakligi... bâbi"nda geçmisti. en-Nisâ Sûresi'nin tefsîrinde de gelecektir. Bu rivayetlerde mü'minlerin annesi Âise, âyetteki ma'nâlan gayet güzel bir surette tefsir etmistir. Allah kendisinden razi olsun.

[65]
Saîd ibn Cubeyr ile Katâde söyle demislerdir: Müsrikler arasinda mîrâs, yalniz ailenin büyük erkegine âid idi. Kadinlarla çocuklar hiçbirseye vâris olmazlardi. Allah bu en-Nisâ:7. âyeti indirip, kadinlari ve çocuklari da mirastan nasîbli kildi (Aynî).
CâhiIIyet devrinde müsrikler kadinlara ve çocuklara mîrâs vermezlerdi. (O hak anca"k harb eden, ganimet alan, memleketini müdâfaa eden kimselere mahsûstu.) Allah bu âyeti, onlarin bu fiillerini kaldirmak için indirdi. Sonra Yüce Allah, en-Nisâ: 11-12. âyetleriyle de mirasçilardan herbirinin pay mikdârlarim beyân eyledi (Kastallânî).

[66]
Bu baslik, Buhârî nüshalarinda farkli sekilde gelmistir: Bâzisinda "Bâb" sözü ve devami vardir. Çoklarinda "Bâb" sözü yok, digerleri var. Ebû Zerr'in nüshasinda birinci "Mâ" yoktur. Ebû Zerr'in rivayeti "Mâ"nin hafiye olmadigina delâlet eder.
Bunlar âlimler arasinda ihtilafli mes'elelerdir. Bâzisi vasinin yetîm malindan yemesi caiz olur dedi. Bâzisi: Yetîm malindan ancak ihtiyâç zamaninda yer, dedi. Daha baska görüsler ve tafsiller de vardir (Ibni Hacer, Aynî).
Sâfiîler, vasî, çalismasi ve sarfindan bunlarin en azini alir, dediler (Kastallânî).

[67]
Vakfa âId olan bu Ibn Umer hadîsinin yetîm mallari ve yetîm vasilerine âid emirler ihtiva eden daha yukaridaki basliktaki âyetlerle münâsebetini bâzi sarihler su yönde görmüslerdir: Buhârî yetîm vasîsini vakif nazirina benzetmis; benzeme ciheti de vakif nazirinin kendilerine vakfedilmis olan fakîrlere, zaîflara bakmasi, vasinin yetîmlere bakmasi gibi ehemmiyetli bulunmasidir.Fakat bu tevcîh, sonraki sarihlerin söyle i'tirâzina ugramistir: Ibn Umer hadîsi ile âyetin medlulü arasinda uygunluk yoktur. Çünkü Umer, vakfettigi malin faydalarina mâlik Idi. Vasinin ise, öldükten sonra mal üzerinde hiçbir alâkasi kalmaz; mülkiyet
jAllah taksîmi ile yetîmlere geçer demislerdir.
Sârih Kirmânî söyle demistir:
Buhârî'nin bu benzetmeden maksadi, yetîm velîlerinden fakîr olanlarin ye-Itîm malindan ma'rûf derecede ücret almalarinin câI2 oldugu gibi, vakfa bakanlarin da ma'rûf derecede vakif maldan faydalanmalarinin caiz oldugunu beyândir. Nitekim bu cihet Umer'in: "Vakfin isini yürütmeyi üzerine alan kimsenin örfe göre vakif maldan yemesinde günâh yoktur" sözünden de çikarilabilir.
Aynî ve Kastallânî, Kirmânî'nin bu tevcîhini begenmislerdir.

[68]
Âise hadîsinin basliga uygunlugu gizli degildir.
Bu hadîsin Müstemlî'den gelen Ebû Zerr nüshasinda "Yetîmin vâlîsi" sözü "Yetîmin malinin vâlîsi" seklinde gelmistir. Bu hadîsi Müslim de getirmistir.

[69]
Basliktaki âyet, haksiz ve haram olarak yetîm mali yiyenler hakkinda en siddetli bir tehdîddir. Buhârî râvîlerinden Dâvûdî: "Bu âyet, Kur'ân'da mü'minlere karsi gelmis haberlerin en siddetlisIdir" demistir. Bu haliyle âyet, yetîm mallarinin çok titizlikle korunmalarini; hiçbir surette ziyana ve eksiltmeye terkedil-memelerini; dâima iyilestirilip artirilmalarim emredici durumdadir. Bu baslik ile hadîs arasindaki uygunluk "Yetîm mali yemek" fikrasinda apaçiktir.
Helak edici kötü huylarin ve ma'siyetlerin bu hadîste yedi olarak sayilmasi, bunlarin daha fazla olmasini men' etmez. Nitekim diger rivayetlerde: komsunun karisiyle zina, anaya babaya isyan, yalan yere yemin etmenin de helak edici günâhlardan oldugu bildirilmistir.

[70]
Âyet, yetimler hakkinda insanlik için en güzel ve en câmiali ögütleri toplamistir.

[71]
Bu, Ibn Abbâs'in tefsiridir. Îbnu'l-Munzir bunu Alî ibn Ebî Talha yoluyla tbn Abbâs'tan rivayet etmistir.

[72]
Ibn Hacer: Bu, mevsûl bir hadîstir. Süleyman, Buhârî'nin seyhlerindendir, Bu-hârî'nin âdeti çok kerre mevkuflarda, nadiren mutâbaalarda bu "Kaale" sigasi ile getirmektir... dedi(Fethu'l-Bârî).

[73]
Tâvûs'un bu fiilini Sufyân ibn Uyeyne kendi tefsirinde, Atâ'nin sözünü ise Ibn Ebî Seybe senedli olarak rivayet etmistir. Atâ'nin bu sözündeki küçük büyük kelimeleri, hem kesre, hem de ötre ile zabtedilmistir. Velî sözü de bir zabtta vâlî seklindedir

[74]
Bu, Peygamber'in büyük ahlâkinin güzelliklerindendir. Hadîsin basligin "Seferde ve hazarda" kismina uygunlugu, "Ben Rasûlullah'a seferde ve hazarda hizmet ettim" sözündedir. "Ananin yetime bakmasi" kismina uygunlugu ise, Enes dedi ki: "Siz sevdiginiz seylerden (Allah yolunda) harca yincaya kadar asla hâlis iyilige ermis olmazsiniz." (Âiu imrân: 92) âyei inince Ebû Talha ayaga kalkti ve:
Enes'i Rasûlullah'a götürme isini üvey babasi Ebû Talha, anasi Ümmü Suleym'I rizâsini aldiktan sonra yapmis olmasi yönündendir. "Anasinin kocasinin yet me bakmasi" kismina uygunlugu, üvey babasi Ebû Talha'nm Enes'in elinde tutup götürmesi yönündendir. Hadîs, basliktaki hükümlerin tam cevâbi ve bt yâni olmustur. Buhârî bu hadîsi

Diyetler'de; Müslim ise Peygamber'in fazîle lerinde getirmistir.

[75]
Hadîsin basliga uygunlugu "Sadaka da bunun gibidir" sözünde apaçiktir. Hadîsin basligin birinci kismina uygunlugu ise vakif lâfziyle sadaka lâfzinin ma'-nâda birbirine yakin olmalari ve hükümlerinin de bir olmasi yönündendir.
Hadîs, Zekât'ta; "Yakinlara zekât bâbi"nda-4a geçmisti.

[76]
Buradaki üç üstadin hadîslerini Buhârî sirasiyle Tefsîr, Zekât, Vekâlet Kitâbla-n'nda, senedli olarak getirmistir.

[77]
Rasûlullah'a gelip bu sözleri söyleyen zâtin, Ensâr'dan Hazrec kabîlesinin büyügü olan Sa'd ibn Ubâde (R) oldugu diger rivayetlerde açikça belirtilmistir.
Hadîsin buradaki basliga uygunlugu da bundan önceki hadîs gibidir

[78]
Bu sözün zahiri, onlarin bu arazîyi Allah için sadaka etmek istedikleri; Peygam-ber'in de onlarin bu niyetlerini kabul etmesidir. Fakat Peygamber onlarin bu arazîsini on dînâr Ödeyip satin almistir. Hadîsin basliga uygunlugu, Peygam-ber'in Neccâr ogullan'nm sözünü takrîr edip, onlara karsi reddetrhemesidir. Eger suyû'lu vakif caiz olmasaydi, onlari bundan açikça men' eder ve onlara hükmü beyân ederdi (Ibn Hacer).
Bu hadîs uzunca bir metinle Namaz Kitâbi'nin evvellerinde geçmisti.

[79]
Hadîsin basliga uygunlugu "Istersen kökünü habset..." sözlerindedir. Çünkü bunda bir takim sartlar vardir ki, bunlarin hepsi vakif kitabinda yazilir. Umer bu vakfinin kitabini, kâtibi Muaykib'in el yazisi ile ve Abdullah ibn Frkam'in sâhidligi ile yazdirmistir. Bunu Ebû Dâvûd rivayet etti: Sureti söyledir: "Bis-millâhirrahmânirrahîm. Bu Abdullah ibn Umer'in Semg arazîsi hakkinda yazdigi kitâbdir...".

[80]
Hadîsin basliga uygunlugu "Fakirlere, yoksullara" sözünde açiktir. "Zengin için" kismina uygunluk ise hadîsteki "yakinligi olan hisimlara" sözünden alinir. Çünkü bu söz onlarin zengin ve fakir olmalarindan daha umûmîdir.

[81]
Hadîsin basliga uygunlugu biraz önce geçtigi yerde de belirtildigi gibi açiktir. Mescid yapilmak üzere arazî vakfetmek caizdir. Bunun gibi, diger herhangi bir hayir kurumu meydana getirmek, meselâ okul, Imaret, kütübhâne yapmak üzere de arazî vakfedilir.

[82]
Buhârî bu baslikla nakledilebilen esya ve mallarin vakfinin cevazina isaret etmistir.

[83]
ez-Zuhrî'nin bu sözünü Ibnu Vehb, kendi Muvatta'mda rivayet etmistir. Bunun basliktaki "Sessiz servet" sözüne uygunlugu apaçik meydandadir.

[84]
Hadîsin basliga uygunlugu "Kendisine âid bîr at üzerine Allah yolunda cihâd etmek üzere bir adami bindirdi" sözündedir. Bir de basliga, hadîsin sonunda Peygamber'in Umer'e söyledigi "Sen sadakana dönme" sözü delâlet.etmektedir. Bu sözde atin sadaka oldugu; Allah yolunda kullanmaya tahsis edildigi açiktir.
Bu hadîs Hibe'de de geçmisti.

[85]
Vakfin islerini yürütecek kimse ta'bîrine vakfin kayyimi, ücretli isçisi, nâzin, vekili girer.

[86]
Bu hadîsteki "Lâyaktastm" fiili bâzi rivayetlerde cezimli, bâzilarinda Ötreli olarak gelmistir. Cezimlide "Paylasmasinlar"; ötrelide "Paylasmazlar" demek olur.
Sârih ibn Battal: Rasûlullah'in muradi Benû Nadîr, Fedek, Hayber hurmaliklarinda çalisan isçilerin ücretleridir. Buhârî bâb basligi ile buna isaret etmistir, demistir (Aynî).
Sârih Hattâbî söyle dedi: Ibn Uyeyne'nin söyle dedigi bana ulasti: Rasûlullah'in zevceleri müslümânlann analari olduklari için ümmet tarafindan nikâh edilmeleri ebediyyen caiz olmadigindan, iddet bekleyen kadinlar hükmündedirler. Bunun için kendilerine hayâtta olduklari müddetçe nafaka tahsis olunmus, odalari da kendilerine suknâ yânî oturma hakki olarak birakilmistir (Aynî).

[87]
Hadîsin basliga delîlligi "Umer .... sart kilmistir" sözündedir. Her iki hadîs de vakif islerini yürütenlerin vakiftan ücret almalarinin mesrû'luguna delildir.

[88]
Buhârî, basliktaki cevaz hükmünü isbât edip kuvvetlendirmek için, bu üç sahâ-bînin böyle kendilerinin de faydalanmalari sartiyle mülklerini vakfettiklerini arka arkaya getirmistir.
Bunlardan Enes'in haberini Beyhakî senedli olarak; Zubeyr'in haberini ed-Dârimî kendi Müsned'inde-t Abdullah ibn Umer'in haberini de îbn Sa'd Taba-kaat'inda senedli olarak rivayet etmislerdir.
Sârih ibn Battal: Vakfeden kimsenin vakfettigi seyin faydalarindan gerek kendisi, gerek vârisleri için faydalanmayi sart kilsa, bunun caiz oldugunda âlimler arasinda ihtilâf yoktur, demistir (Aynî).

[89]
Senedde de görüldügü üzere, bu hadîsin asil râvîsi Usmân ibn Affân degildir. Bunun râvîsi Abdurrahmân ibn Habîb es-Sulemî el-Kûfî'dir. Sahâbî oglu sahâ-bî olan bu zât Halîfe Hz. Usmân'm kusatilmasi sirasinda orada bulunmus ve Usmân'in sözlerinden ezberinde tutabildiklerini rivayet etmistir. Hadîsin buradaki rivayeti çok kisadir ve yalniz vakif mes'elesiyle Ilgili kismi getirilmistir.

[90]
Hadîsin basliga uygunlugu "Ben hemen Rûme kuyusunu kazdim" sözündedir. Çünkü kuyu vakfinin faydalarindan herkes gibi, vakfeden de yararlanmayi sart kilar ve yararlanir. Bunun cevazinda görüs ayriligi yoktur.

[91]
Müellif Buhârî baslikta zikrettigi hükme, yânî kisinin kendi vakfindan kendisinin de faydalanmasini sart kilmasinin cevazina bu hadîslerle delîl getirmisti. Ancak bu cevaz hükmü, mescid yaptigi bir arazî parçasinda namaz kilmak, vakfettigi bir kuyudan su içmek gibi faydalanmanin umûmî oldugu zamanki seylerle ka-yidlidir. Müslümanlara okumalari için vakfettigi kitâb da bunun gibidir. Umûmî olanla husûsî olan arasindaki fark; umûmî olan, husûsînin aksine, herkes için faydalanma mübâhligi olan seydir (Kastallânî).

[92]
Hadîs basligi aynen ihtiva ettigi için, uygunluk tamdir.
îbri Munîr: "Buhârî'nin maksadi, yalniz olarak veya bir karîne ile vakfa delâlet hangi lâfizla olursa olsun, vakfin sahîh olacagidir" dedi. Vakfin lâfizlari "Sunu vakfettim, habsettim, sebîl kildim" yâhud "Arazîm vakfedilmistir, habsedilmistir, sebîl kilinmistir" gibi lâfizlarla olursa, bunlar sarîh lâfizlardir. "Su arazî parçasini sakinleri için haram kildim", yâhud "Onu ebedî kildim" yâhud "Evim haram kilinmistir, ebedî kilinmistir" lâfizlari da kinayedir. "Bunu sakinlerine sadaka yaptim" dese de vakfa niyet eylese, iki görüs vardir. En sahîhi, niyetin lâfizla kavusup vakif olmasidir... (Kastallânî).

[93]
ez-Zeccâc el-Maânfinde: Bu üç âyet i'râb, hüküm ve ma'nâca Kur'ân'daki en müskil âyetlerdendir, demistir (Ibn Hacer)

[94]
Hadîsin zikredilen üç âyete uygunlugu açiktir. Çünkü bu hadîs o âyetlerin, hadîsin içinde anilan kimseler hakkinda indigini beyân etmistir.

[95]
Hadîsin basliga uygunlugu, Câbir ibn Abdillah'in babasinin borcunu, mirasçilardan olan kizkardesleri hazir bulunmadan Ödemis olmasi yönündendir.

[96]

Buhârî buradaki el-Igrâ'nm tefsirini vermis ve Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân'da "Igrâ"mn tefsirine sâhid getirdigi âyeti de zikretmistir.

56-

KİTABU'L-CİHAD VE'S-SIYER

56- KİTABU'L-CİHAD VE'S-SIYER

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

56- KİTABU'L-CİHAD VE'S-SIYER

(Cihâd ve Sîretler Kitabı)

1- Cihâdın Ve Sîretlerin Fazîleti Babı [1][1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Şübhesiz ki Allah hakk yolunda öldürmekte, kendileri de öldürülmekte olan mü 'minlerin canlarını ve mallarını -kendilerine cennet vermek mukaabilinde- satın almıştır. (Bu) Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da kendi üzerine hakk ve kesin bir va'ddir. Allah kadar ahdine vefa eden kimdir? O hâlde (ey mü'minler) yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. Bu, en büyük saadettir, Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû' edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten vazgeçirmeye çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar; sen o müzminlere dahî

1[1] Kitâb ve bâb başlıkları bâzı öne geçirme ve arkaya bırakma farklanyle beraber, en-Nesefî ve Ebû Zerr nüshalarında böyledir.

el-Cihâd ve'l-Mucâhede: Dîn düşmanlanyle harb ve kıtal eylemek manasınadır ki, murâd, mukaatelede bütün gücünü bp-şaltrnaktır. Bu, Cehd kelime-. sinden türemiştir.

el-Cehdu ve'1-Cuhdu: Takat, meşakkat, nihayet ma'nâlannadır. Ve üçüncü bâbdan masdar olup, çalışmak ma'nâsınadır.Ve bir adamı ve hayvanı nihayet mertebe meşakkate uğratmak, bir kimseyi İmtihan eylemek... ma'nâlarına gelir.

el-îctihâd: Çalışıp bütün gücünü sarfeylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Dînde Cihâd Allah'ın Kelimesini en yüksek kılmak yolunda çalışmaktır.
es-Sîre: Sîn'in kesriyle isimdir; gezmeğe denir. Ve sünnet, tarikat, hey'et ma'nâlanna kullanılır ki, insanın tuttuğu ma'nevî yoldan ve kaaim olduğu haletten İbarettir; güzel sîret,çirkin sîret denilir. Cem'İ Siyer gelir ... (Kaamüs Ter.).

Bu Sîret- sözü Cihâd üzerine de kullanılır. Çünkü buradaki sîretler, Peygamber'in gazvelerindeki hâllerinden alınmışlardır.

cenneti muştula" (et-Tevbe: 111-112) 2[2]

İbn Abbâs: "Sınırlar", tâattir, demiştir 3[3].

1-......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a sordum:

— Yâ Rasûlallah! Amelin hangisi daha faziletlidir? dedim.

— "Vaktinde kılınan namazdır" buyurdu. Ben:

— Sonra hangi amel? dedim. Rasûlullah (S):

— "Sonra ana babaya itaat ve iyi muamele etmektir" buyurdu. Ben:

— Sonra hangi iş? dedim. Rasûlullah:

— "Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdu.

(İbn Mes'üd dedi ki:) Bunun üzerine ben Rasûlullah'a soru sormaktan sustum. Eğer ben daha çok sormak isteseydim, muhakkak O bana çok cevâb verecekti 4[4].

2-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Mansûr ibn Mu'temir, Mucâhid ibn Cebr'den; o da Tâvûs'tan tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Mekke fethinden sonra Medine'ye hicret yoktur. Velâkin cihâd ve niyet vardır. (Onun için devlet başkanı tarafından) Allah yolunda gazaya çağrıldığınız zaman hepiniz icabet edip

---

2[2] Buhârî'nin el-Asîlî ve el-Kerîme nüshalarında bu iki âyet tamamen yazılmıştır. en-Nesefî ve İbn Şebbûye nüshalarında da iki âyetin tamâmının alınmasına "Ve mü 'mirilere dahî cenneti muştula'' kavline kadar denilmekle işaret edilmiştir. Birinci âyet cihâdın, ikincisi de sîretin delili gibidir.

3[3] İbn Abbâs'm bu sözünü, İbn Ebî Hatim, Alî ibn Ebî Talha yolundan rivayet etmiştir. İbn Abbâs "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır" kavlinde: Yânî Allah'a tâattir, demiştir. İbn Abbâs "Hudûd" lâfzını, lâzımı ma'nâsı ile tefsîr etmiş gibidir. Çünkü itaat eden kimse, Allah'ın emrine boyun eğmek ve nefyinden çekinmek hududunda durur (İbn Hacer).

4[4] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah yolunda cihâd etmektir" sözündedir. En faziletli ameller hakkında gelen haberler, soruların sırası ve tertibine göre; bir de soranların maksadları, sorulan yer ve zaman i'tibâriyle değişiktir. İbn Mes'ûd: "Daha soraydım Rasûlullah bana cevâb verecekti" sözüyle, en faziletli amellerin bunlardan ibaret olmadığını işaret etmiştir.Tertîb hususunda da İbn Mes'-ûd'un suâli müessir olmuştur.

seferber olunuz" buyurdu 5[5].

3-....... Âişe(R):

— Yâ Rasûlallah! Biz (Kur'ân'da) cihâdı en faziletli amel görüyoruz. Biz cihâda çıkamaz mıyız? diye sordu.

Rasülullah (S):

— "Fakat (siz kadınlar için) cihâdın en faziletlisi mebrûr (yâni makbul) haccdır" buyurdu 6[6].

4-...... Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir adam geldi ve:

— Bana cihâda denk olacak bir amele delâlet et, dedi. Rasülullah (S):

— "Ben cihâd değerinde bir amel bulamıyorum" buyurdu da şöyle devam etti: "Mücâhid sefere çıktığı zaman sen mescide girip de (o geriye dönünceye kadar) hiç gevşemeden devamlı namaz kılmaya; hiç iftar etmeden devamlı oruç tutmaya gücün yeter mi?" buyurdu.

O zât:

— Buna kimin gücü yeter ki? Dedi 7[7].

Ebû Hureyre: "Mücâhidin atı, mer'asında kösteklendiği ipinin çevresinde şahlanarak ileri

---

5[5] Rasûlullah Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra, Mekke'nin fethine kadar müslümânların zayıflan müstesna olmak üzere, kudretli olanların hicret etmeleri ve dînlerini korumaları vâcib idi. Mekke'nin fethi üzerine bu hicret vucûbu kalkmıştır. Fakat cihâdın vucûbu ve iyi niyet üzere bulunmak ebedîdir, devamlıdır. Bundan sonra hicret ancak kâfir memleketlerinde bulunup da dînini açık-layamayan ve dînî vazifelerini yapamayan müslümânların İslâm memleketlerine hicret etmeleri hususunda ittifakla vâcibdir.

6[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz cihâdı amelin en faziletlisi görüyoruz" sözünden alınır. Çünkü Peygamber Âişe'ye karşı cihâdın cihâd olması bakımından en faziletli olmasını reddetmemiş, lâkin kabul edilmiş olan haccı, cihâdın en faziletlilerinden biri kılmıştır (Aynî)...

7[7] Hadîsin, cihâdın fazîletini en belîğ surette beyân ettiği açıktır.

geri elbette koşar. îşte atının bu koşması da mücâhid lehine haseneler olarak yazılır" demiştir 8[8].

2- Bâb: İnsanların En Faziletlisi Allah Yolunda Canı İle, Malı İle Cihâd Eder. Olan Mü'mindir

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey îmân edenler, elem verici bir azâbdan sizi kurtaracak bir ticâret yolunu göstereyim mi size? Allah'a ve Rasûlü'ne îmânfda sebat) eder, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda çarpışırsınız. Bu sizin için eğer bilirseniz çok hayırlıdır. (Böyle yaparsanız) O, sizin günâhlarınızı mağfiret eder, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok güzel saraylara sokar. İşte bu, en büyük kurtuluştur"

(es-Saff: 10-12) 9[9]

5-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) tahdîs edip şöyle demiştir (Bir kerre):

— Yâ Rasûlallah, insanların hangisi daha faziletlidir? denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Caniyle, maliyle Allah yolunda cihâdeden mü'mindir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Sonra kimdir? dediler. Rasûlullah:

8[8] Buhârî bu sözü burada mevkuf hadîs şeklinde vermiştir. Buhârî bunu ilerideki bir bâbda Peygamber'in sözü olmak üzere merfû' bir hadîsin bir cümlesi olarak da getirmiştir.

9[9] Bu âyetler başlığın delili ve Kur'ân'dan dayanağıdır.

Bu âyette uslûbdan maksad, emirdir. Ma'nâsı: "Allah'a ve Rasûlü'ne îmânda sebat edin, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda çarpışın" demektir^. Nitekim İbn Mes'ûd(R)'un bu lâfızları emir sîgasıyle "Âminû ve câhidû = Imân edin, çarpışın" tarzındaki okuyuşu da buna delâlet eder. Bu fiillerin ihbar sîga-larıyle gelmesi, onların terkedilmeyecek, ısrarlı şekilde devam edecek vazifelerden olduğundandır (Beydâvî, Medârik).

— "Vadilerden bir vâdî içinde (yalnızlığa çekilen) bir mü'mindir ki, o, Allah'tan korkar da insanları kendi şerrinden rahat bırakır" buyurdu 10[10]

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah yolunda (çarpışan) mücâhidin meseli, hâli -Allah, kendi yolunda cihâd eden kimseleri en bilendir-(gündüz) oruç tutan, (gece) namaz kılan kimsenin meseli gibidir. Allah, kendi yolunda döğüşen mücâhidi, onu vefat ettirip cennete gir-dirmeyi yâhud da sevâb ve ganimetle beraber onu salimen evine döndürmeyi üzerine almıştır (yânî bunlardan birini mücâhide garanti etmiştir)" 11[11].

10[10] Başlığa uygunluğu "Caniyle maliyle Allah yolunda cihâd eden mü'min" sözün-dedir.

Bu hadîsteki "Bir vâdî içinde (yalnızlığa çekilme)" ta'bîri umûmî ahlâkın bozulduğu zamanlarda İslâmî yaşayışı korumak için kendi evinde veya işinde insanlara karışmadan yalnızlığı tercîh etmenin hayırlı olduğunu temsilden ibarettir. Bu hâlde dahî dîn ve devletin korunması için içtimaî dayanışmanın en açık görüntüsü olan cihâda iştirak edilmesinin bu güzel üslûbla emredildiği anlaşılır.

11[11] Hadîsin tercemesindeki "gündüz", "gece" kayıdları, Ahmed ibn Hanbei'in Müs-««f inde mevcûddur. Allah yolunda çarpışan mücâhidin oruçluya, namaz kılana benzemesi yönü şöyle belirtilmiştir: Oruç tutan ve namaz kılan kinişe de, mücâhid de nefis imsaki içinde bulunurlar. Oruçlu yemekten, içmekten, cinsî münâsebetlerden nefsini tutar, gönlü Allah ile meşgul olur. Namaz kılan kişi de dünyâ ile ilgisini kesip Allah'ın kelâmı, ibâdeti iie meşguldür. Bu sebeble oruçlu da, namaz kılan da her an sevâb kazanmaktadırlar. Mücâhid kişi de nefsini birçok şeylerden kesip düşmanla çarpışırken her ân ve her hareketinde sevâb kazanmaktadır. Bunu şu âyetler de te'yîd etmektedir:

".... Bunun sebebi şudur: (Çünkü onların) Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık (çekmeleri), kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı başarıya erişmeleri (gibi hiçbir hâl ve hareketleri) yoktur ki, mukaabilinde kendileri için bu sebeble iyi bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah, iyi hareket edenlerin mükâfatını zayi' etmez. Onlar (hakk yolunda) gerek küçük, gerek büyük herhangi bir masraf yapmayadurşunlar\ bir vâdîyi geçme-yedursunlar ki, ille Allah o yapar olduklarının daha güzeli ile onlara mükâfat etmek için (bütün onlar) hesâblarına yazılmıştır"(et-Tevbe: 120-121)

Hadîsin son fırkası mücâhid için Allah'ın üzerine alıp va'd ve tekeffül ettiği iki neticeyi belirtiyor ki, bunların ikisi de dünyâ hayâtını hiçe saydıracak değerde büyük şeylerdir.

3- Erkeklerin Ve Kadınların Mücâhid Olmak Ve Şehîd Olmak İçin Duâ Etmeleri Babı [12][12]

Umer ibnu'l-Hattâb da: "(Yâ Allah!) Rasûlü'nün beldesinde beni şehîd olmakla rızıklandır!" demiştir [13][13].

7-.......İshâk, Enes(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah, teyzem Ümmü Haram bintu Milhân'ın yanına girerdi de, o kendisine yemek yedirir idi. O sırada Ümmü Haram Ubâde ibnu's-Sâmit'in nikâhı altında idi. Yine bir gün Rasûlullah, Ümmü Harâm'ın ziyaretine geldi. Teyzem O'na yemek ikram etti ve Rasûlullah'ın başını tarayıp temizledi. Akabinde Rasûlullah bir müddet uyudu. Sonra gülerek uyandı. Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. Rasûlullah (S):

— "Bana ru'yâmda ümmetimden bir takım insanlar şu engin deniz üstünde tahtları üzerine kurulmuş hükümdarlar hâlinde- yâhud: hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi- gemilere kurulmuşlar da ihtişamla Allah yolunda deniz harbine giderlerken gösterildiler. - Râvî tshâk ta'bîrde şekk edip böyle terdîdli söyledi- de ona gülüyorum" buyurdu.

Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver! dedim.

12[12] Bu mücâhidiik duası, "Allâhumme'rzukni'l-cihâde = Yâ. Allah beni cihâdla rızıklandır" yâhud ''Allâhumme 'c 'alnı mine 'l-mucâhidîn fîsebîlike = Yâ Allah beni Sen'in yolunda mücâhede edenlerden kıl" demek suretiyle; şehîdlik duası da "Allâhumme'rzuknVş-şehâdete fî sebîlike = Yâ Allah benî kendi yolunda şehîdlikle rızıklandır" demek suretiyle olur. Böyle mücâhidiik ve şehîdlik duası yapmak hem erkekleri, hem kadınları şâmildir. Bu yalnız erkeklere mahsûs değildir. Bu hususta erkekler ve kadınlar müsavidirler.

13[13] Umer'inbu duası, başlıktaki şehîdlik duasına uygundur. BuhârîUmer'İnbu duasını Hacc Kitâbı'nm sonunda Medine'nin fazileti bâbi'nda senedli ve daha bütün olarak getirmişti.

İbn Sa'd, Umer'in kızı Hafsa'nın, babasının: "Allâhumme'r-zuknîkatlen Jîsebîlike ve vefâten fîbeledi Nebiyyike, = Yâ Allah beni kendi yolunda öldürülme ve Peygamberi'nin beldesinde ölmekle rızıklandır" diye duâ ederken işittiğini rivayet etmiştir (Aynî, Kastallânî).

Rasûlullah Ümmü Haram için duâ etti. Sonra Rasûlullah başını yastığa koyup bir müddet daha uyudu. Sonra yine gülerek uyandı. Ben yine:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. Rasûlullah bu defa da evvelkinde söylediği gibi:

— "Ümmetimden yine bir takım insanlar bana meliklerin tahtlarına kuruldukları gibi (kara nakil vâsıtaları üstünde) debdebeli bir kaafile hâlinde Allah yolunda gazaya gider hâlde gösterildi" buyurdu. Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de (karadaki) o mücâhidlerden kılması için Allah'a duâ ediver! dedim.

Rasûlullah:

— "Sen birincilerden(yîin\ deniz gazilerinden)^" buyurdu. (Enes ibn Mâlik dedi ki:) Hakîkaten Ümmü Haram, Muâviye

ibn Ebî Sufyân'ın Şâm Valiliği zamanında ve onun kumandasında tertîb edilen bir deniz gazasında gemiye bindi ve denizden karaya çıktığı zaman bindiği hayvanından düştü de gaza yolunda şehîden vefat etti 14[14].

14[14] Buhârî bu hadîsi Cihâd Kitâbi'nm birçok bâblarmda değişik senedlerle getirmiştir. Bu rivayetlerin en uzunu buradaki hadîs ile, Ru'yâ Kitabı'ndakidir.

Bu sefer, Hz. Usmân'ın halîfeliği zamanında Muâviye Şâm Valisi iken, 28j hicret yılında Muâviye kumandasında yapılan ilk deniz seferi idi. Bu sefere birçok sahâbîler katılmışlardır.

İki Akabe Bey'atı'nda bulunan ve Hazrecliler'in nakîbi olan Ubâde ibnu'sj Sâmit, Peygamber'İn vefatından sonra Şam'a gönderilen ilim hey'eti içinde buj lunmuş ve Hımıs'ta ikaamet etmişti. Kıbrıs seferi açılınca Ubâde, karısı Ümmü Haram ile birlikte evinden çıkarak Akdeniz sahiline Trablusşâm'a gelmiştir. O sırada orada bulunan tabiî büyüklerinden Umeyr ibn Esved de, terceme ettiğimiz bu hadîsi Ümmü Harâm'ın bizzat ağzından İşitmiştir. Bu gazveye Ümmü Haram, Muâviye'nin karısı ve Karaza'nın kızı Fâhte de katılmış; Muâviye ibn Ebî Sufyân da bu gemi ile hareket etmiştir.

Kıbrıs Adası'nın bir vergiye bağlanarak sulhan veya zorla fethi gerçekleşip Şam'a hareket edileceği sırada veya ilk karaya çıkışta Ümmü Harâm'ın binmesi için bir katır getirilmiş, hırçın hayvan yaşlı Ümmü Harâm'ı üstünden atıp başı üstüne düşmesine ve boynu kırılarak ölmesine sebeb olmuştur.

İslâm târihinde adı ebedîleşen bu kadın, RasûluHah'm haber verdiği gibi deniz gazası yolunda vefat etmiş ve şehîdler kaafîlesine katılmıştır. Hişâm ibn Ammâr, Ümmü Harâm'ın kabrini deniz sahilinde gördüğünü bildirmiştir. Aynî de: Ümmü Harâm'ın kabri Kıbrıs'tadır. Halk onu ta'zîm ediyorlar ve kurak zamanlarda yağmur duası yapıyorlar ve: Bu, sâliha bir kadının kabridir, diyorlar, demiştir (Umdetu'l-Kaarî, VI, 533-535).

4- Allah Yolunda Mücâhede Edenlerin Dereceleri Babı

Müennes ve müzekker işaret isimleriyle

"Şu benim yolumdur" denilir 15[15].

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Guzzen(= Gâzîler)" cem'idir; bunun müfredi "Gâzin"dir. "Hum derecâtun inde'llah"

(Âiu imrân: 163) "Onlar Allah indinde derece derecedirler demektir 16[16].

8- Bize Yahya ibn Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fulayh, Hilâl ibn Alî'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân eder de namaz, kılar, ramazânda oruç tutarsa onu cennete girdirmek Allah üzerine bir hakk olur. O kimse ister Allah yolunda cihâd etsin, isterse içinde doğduğu toprağında otursun."

Bunun üzerine sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bu haberi insanlara müjdelemez miyiz? dediler.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz cennette yüz derece vardır. Allah onları Allah yolunda mücâhede edenler için hazırlamıştır. İki derece arasındaki uzaklık, gökle yer arasındaki uzaklık gibidir. Siz A ilah 'tan (cennet) istemek dilediğinizde, O'ndan Firdevs'i isteyin! Çünkü o, cennetin en

---

15[15] Buhârî "Sebil" lâfzının hem müennes, hem müzekker kullanıldığını bildirmek istiyor. Kur'ân'da da bunun şâhidleri vardır: Lukmân: 6, Yûsuf: 108'de mtien-nes; el-A'râf: 146'da müzekker kullanılmıştır.

16[16] Buhârî burada kelime ve cümle tefsiri vermiştir. "Hum derecâtun "u "Lehum derecâtun(= Onların birçok dereceleri, menzilleri vardır)" diye tefsir etmiştir.

ortası (yânı en faziletlisi) ve en yücesidir" 17[17].

Râvî Yahya ibn Salih şöyle demiştir: Öyle sanıyorum ki üstadım 18[18]

9-.......Bize Ebû Recâ\ Semure ibn Cundeb(R)'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle dedi: "Bu gece ru'yâmda iki adam gördüm ki, o iki adam bana geldiler ve benimle bir ağaca çıktılar. Akabinde beni en güzel ve en faziletli bir eve girdirdiler ki, ben bundan güzel asla bir ev görmedim. O iki adam (yâm, iki melek) bana: Şu (içine girdiğin ikinci) eve gelince, o şehîdlerin evidir, dediler" 19[19].

5- Allah Yolunda Sabah Yürüyüşü Ve Akşam Yürüyüşü Ve Herbirinizin Cennetten Bir Yay Kadar Yeri Babı

10-.......Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sabahleyin veya akşamleyin herhangibir zamanda Allah yolunda bir kene (cihâd için) yürüyüş, hiç şübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki şeylerin hepsinden hayırlıdır" buyurmuştur 20[20].

17[17] Hadîsin başlığa u.yg\m\uğu'"Cennette yüz derece vardır... " sözüdür. Rasûlullah cevâbında cennete îmân ile girileceğini, şehîd derecesinin yüksekliğini, Fir-devs'in yüceliğini haber vermiş oluyor.

18[18] Buhârî'nin şeyhi Yahya ibn Salih bu hadîsi üstadı Fulayh'tan alırken, Fulayh'-m "Fİdevs'in üstünde Rahmân'ın Arş'ı vardır" deyip demediğini kesin olarak hatırlayamadığı için "Zannederim ki" diye şekk ile rivayet etmiştir. Fulayh'ın oğlu Mehmed İse babasından yaptığı rivayette bu şekki gidermiştir.

19[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "En güzel ve en faziletli bir eve girdirdiler ki ondan güzelini asla göremedim" sözünden alınır... (Aynî).

Bu, Cenazeler Kitâbı'nda "Müşriklerin çocukları hakkında denilen şeyler bâbı"nda, aynı isnâdla, fakat uzun bir metinle geçen hadîsin çok kısa bir parçasıdır. Bu hadîsin daha iyi anlaşılması için, o metinden biraz daha verelim: "Melekler benimle bu ağaca çıktılar. Beni bir eve koydular ki, ben bundan güzel bir ev görmedim. Burada ihtiyar, genç bir lakım erkekler, kadınlar, çocuklar vardı. Sonra melekler beni buradan çıkardılar. Benimle ağaca, yukarı çıktılar ve beni eskisinden daha güzel ve daha kıymetli bir eve koydular. Burada da ihtiyarlar, gençler vardı... Melekler bana: Girdiğin birinci ev bütün mü'minlerin müşterek köşküdür. İkinci gördüğün muhteşem saray da şehîdlerin sarayıdır, dediler".

Hadîsin bu kısmı şehîdlerin menzillerinin, menzillerin en yükseği olduğuna delâlet etmektedir (Kastallânî).

20[20] el-Gadve, sabah erkenden gün semânın ortasından batıya kayıncaya kadar geçen müddetin herhangi

11-....... Bana babam Fulayh, Hilâl ibn Alî'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Amrete'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennette bir kavs (yânî yay) kadar bir yer, (âlemde) üzerine güneş doğup batan şeylerin hepsinden muhakkak hayırlıdır."

Yine Rasûlullah: "Sabahleyin veya akşamleyin herhangi bir.za-mânda Allah yolunda (cihâda çıkıp) bir yürüyüş yapmak, üzerine güneş doğup batan şeylerin hepsinden hayırlıdır" buyurmuştur 21[21].

12-....... SehlibnSa'd(R)'dan. Peygamber (S): "Allah yolunda (cihâd için) bir akşam yürüyüşü, bir sabah yürüyüşü dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden daha faziletlidir" buyurmuşturı 22[22].

---

bir ânında bir kerre yola çıkmağa, yürümeğe, gitmeğe, iş yapmağa denir.

er-Ravha da; zeval vaktinden güneşin batışına kadar devam eden müddetin herhangi bir zamanında çıkış, yürüyüş demektir. Bu hadîslerde maksad, sabah akşam, herhangi bir askerî harekettir.

et-Tevbe: 120. âyette bildirildi ki, kâfirleri sinirlendirecek herhangibir yerde, yürüyüp çiğnemeleri de sevabı gerektiren bir ibâdettir. Sonra askerliğin en mühim işi olan sabah, akşam ta'lîmleri ve bu sıradaki askerin bütün seyir ve hareketleri "yürüyüş" ta'bîrine dâhil olur.
21[21] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır.

Buradaki "Kâbu kavs" ta'bîrinde "Kavs", yay ma'nâsmadır. "Kâb" da burada mikdâr, arşın ma'nâsmadır. Bu hususta başka bilgiler de verilmiştir. Bunları zikre hacet görmedik. İstenen ma'nâ: Cennette az mikdâr yerin, dünyâdan daha faziletli ve kıymetli olduğudur.
22[22] Bu babın hadîslerinden hâsıl olan, dünyâ işini hafifletme, cihâd işini büyütme kasdedildîğidir. Cennetten bir kamçı kadar yer kazanan, dünyâdaki herşeyden daha büyük olacak birşey kazanmış olur. Cennetten en yüksek dereceler kazanana acaba bu kazanç nasıl olur? Bu, dünyâda bilinemez, anlatılamaz (Kas-tallânî).

6- El-Hûru'l-Tyn (= Kara Ve İri Gözlü Cennet Kadınları) Ve Onların Sıfatları Râbı 23[23]

Göz onların güzelliğine hayran kalır; gözlerinin beyazı son derece beyaz, siyahı da son derece siyahtır 24[24]. "Ve biz onlara bembeyaz şahin gözlü hurileri eş yaptık" (ed-Duhân: 54) 25[25]

13-....... Bize Ebû İshâk, Humeyd et-Tavîl'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ölüp de Allah katında büyük bir hayra mâlik olan hiçbir kulu, tekrar dünyâya dönmesi ve dünyâ ile dünyâdaki herşeyin kendisinin olması sevindirmez; yalnız şehîd müstesnadır. Çünkü o, şehid olmanın faziletinden görmekte olduğu şeylerden dolayı tekrar dünyâya dönmek ve dünyâda diğer bir defa daha öldürülmek onu sevindirir".

Humeyd et-Tavîl dedi ki: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim ki, Peygamber (S) şöyle

---

23[23] el-Haveru: Bir kimsenin gözünün siyahı değirmi ve kapakları ince ve nâzik ve etrafı gümüş gibi ak olduğu hâlde gözünün beyazının beyazlığı ve siyahının siyahlığı koyu ve şiddetli olmak, yânî akı ak ve karası kara olmak ma'nâsına; bir kavle göre, bedeni safî gümüş gibi pek beyaz olarak gözünün beyazı ve siyahı pek koyu olmak ma'nâsına dördüncü bâbdan masdardır. Bundan sıfatlar el-Ahveru ve'l-Havrâu gelir; kara gözlü demektir. Bunların cem'i el-Hûr gelir.

el-A 'yenu ve'l-Iynetu: Bir kimse câmus gözlü ve âhû gözlü olmak ma'nâsı-nadır ki,,gözü daireli ve siyahı iri olmaktan ibarettir;dördüncü bâbdan masdardır. Bundan sıfatlar el-A'yenu ve'l-Aynâu gelir. Bunların cem'i el-Iynu gelir... (Kaamûs Ter.).

el-Hûru'l~Iyn; kara ve iri gözlü kadınlar demek olup, Kur'ân'da mü'min-lerin ve gazilerin cennetteki kadınlarına verilmiş bir iftihar unvanıdır.

24[24] Yâ'nî bu cennet kadınları o kadar hârika bir güzelliğe mâliktirler kit insan onlara bir bakışta hayret içinde kalır. Hakîkaten gözün akı ak, karası kara olmak, göz güzelliğinin her zaman en üstün bir vasfıdır.

25[25] Aynı lâfız et-Tûr: 20. âyette de geçmektedir. "Hûrun tynun" ta'bîri el-Vâkıa: 22. âyette de geçer. Buhârî burada ed-Duhân Sûresi'nin 51-54. âyetlerine işaret etmiştir ki, bunlarda muttakîlere ve mücâhidlere cennetler, ırmaklar, ipekli giyecekler ikramı ve aynı zamanda kara gözlü ve iri gözlü çok güzel cennet kadınları ile eş yapıp çiftleştireceği va'di vardır. Âyetlerin önü ve devamı ile tercemesi şöyledir:

' 'Muttakîler ise hakîkaten emin bir tnakaamda; cennetlerde, pınarlardadır.
İnce, nâzik ve kaim ipeklerden, atlaslardan giyecekler, karşı karşıya (gelerek ma-habbet edecekler)</(>. İşte (emir) böyledir. Onlara bembeyaz, şâhîn gözlü hurileri eş yaptık. Orada emin emin, meyvenin her türlüsünü isterler. Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar. Onları cehennem azabından korumuşuzdur. İşte bu, en büyük saadetin tâ kendisidir"(cd-Duhân: 51*57).'

buyurmuştur: "Akşamleyin veya sabahleyin herhan-gibir zamanda Allah yolunda bir kerre (cihâd için) yürüyüş, hiç şübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırlıdır. Ve cennetten herhangi birinizin bir yay kadar yeri yâhud bir deynek.yeri; yânı kamçısı kadar bir yer, dünyâdan ve dünyâdaki şeylerin hepsinden hayırlı dır. Şayet cennet ehlinden bir kadın yer ahâlîsine baksaydı, hiç şübhesiz o, cennetle yer arasındaki fezayı aydınlatır ve o arayı bir güzel koku doldururdu. Ve yine muhakkak ki, o cennet kadınının başı üzerindeki baş örtüsü, dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırlı ve değerlidir"26[26].

14-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, kendilerini üzerine bindirebileceğim binekler bulamamam hâlinde cihâd yolunda benim arkamda kalmalarına gönülleri bir türlü razı olmayacak (ve bundan çok üzülecek) bir takım mü'min kimseler mevcûd olmasaydı, ben Allah yolunda gazaya çıkan hiçbir seriyyeden (cihâd müfrezesine katılmaktan) geri kalmazdım. Yine nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Allah yolunda öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülmemi ne kadar çok isterdim" 27[27].

15-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bir hutbe yaptı da şöyle buyurdu: "Sancağı Zeyd ibn Harise aldı, akabinde vuruldu. Sonra sancağı Ca'fer ibn Ebî Tâlib aldı, o da vuruldu. Sonra sancağı Abdullah ibn Ravâha aldı, o da vuruldu. Bundan sonra sancağı

26[26] Hadîsin başlığa uyguluğu "Cennet ehlinden bir kadın... "sözünden almır. Çünkü başlıkta "el-Hûru'1-Iyn ve sıfatlan" diye söyledi. Bu hadîste "Siyah iri gözlü cennet kadınlarının sıfatlarından" iki büyük sıfat zikredilmiştir: Biri: "Eğer cennet kadınlarından biri dünyâ ehline baksaydı, elbette dünyâ İle cennet arasını aydınlatırdı"; diğeri de "Cennet kadınının baş örtüsü, dünyâ ve dünyâdaki her-şeyden hayırlıdır" sıfatıdır.

Bu hadîsleri bâzı küçük lâfız farkı İle Müslim de, İmâre Kitabı; "Yüce Allah'ın rızâsı yolunda şehîd olmanın fazileti bâbı"nda getirmiştir. Müslim Ter-cemesi, VI, 83, "1877".

27[27] Başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Çünkü içinde şehîd olmayı tekrar tekrar temenni vardır. Bu hadîs, bu senedle birçok kerreler geçti. Bir rivayeti de îmân Kitâbı'nda; "Cihâd da îmândandır bâbı"nda geçmişti.

emirsiz olarak Hâlid ibn Velîd aldı ve ona fetih ve zafer ihsan olundu".

Peygamber (onların ulaştığı yüksekliği bildiği için) devamla: "Bu şehîd olanların bizim yanımızda olmalarıbizi sevindirmez''buyurdu.

Râvî Eyyûb es-Sahtıyânî dedi ki: Yâhud Peygamber: "O şehîd-lerin bizim yanımızda olmaları kendilerini sevindirmez" buyurdu. Bunu söylerken iki gözü yaş akıtıyordu 28[28].

8- Allah Yolunda (Cihâda Giderken) Binek Tarafından Yere Çarpılıp Ölen Ve Böylece Mücâhid Şehîdlerden Olan Kimsenin Fazileti Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "... Kim evinden Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne muhacir olarak çıkıp da sonra kendisine ölüm yetişirse, muhakkak ki onun mükâfatı Allah'a düşmüştür; Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: ıoo) 29[29].

"Vakaa" "VâcÎb oldu" demektir 30[30].

16-.......O da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, teyzesi Mılhân kızı Ümmü Haram şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün bana yakın bir yerde uyudu, sonra gülümseyerek uyandı. Ben:

— Seni güldüren nedir ki? dedim. O, şöyle dedi:

28[28] Hadîsin başlığa uygunluğu "O şehîdlerin bizim yanımızda olmaları kendilerini

sevindirmez"sözünden alınır. Bu da şehîd olmakla nail oldukları şerefli ikramı gördükleri için, dünyâya dönmeleri onların hoşuna gitmemesindendir.

Peygamber sekizinci yılın cumâda'1-ûlâ ayında Mûte'ye bir ordu gönderip, başına Zeyd'i kumandan yaptı. Zeyd şehîd olursa Ca'fer, o şehîd olursa Abdullah ibn Ravâha kumandan olacak buyurdu. Bunlar böyle haber verdiği gibi şehîd olunca, Hâlid kumandayı kendiliğinden üzerine alıp, orduyu selâmete çıkardı. Yüz binlik Bizans ordusuyla çarpışılmıştı. İşte bu hâdise üzerine Peygamber bu hutbeyi yapıp, bu mu'cizeli sözleri söylemiştir.

29[29] Âyet, başlığa delîl gibidir. Çünkü ondaki "Ölüm yetişirse" ta'bîri, öldürülmeyi, binekten düşüp ölmeyi ve diğer şekilde ölmeyi şâmil olur.

30[30] Bu, Ebû Ubeyde'nİn Mecâzu'l-Kur'ân'daki tefsiridir.

— "Ümmetimden bir takım insanlar şu gök deniz üstünde, hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi-gemilere binerek deniz harbine giderlerken ru 'yâmda bana göslerildiler (de ona güldüm)'' dedi.

Ümmü Haram:

— Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver,

dedi.

Peygamber de onun için duâ etti. Bundan sonra Peygamber ikinci defa uyudu. Sonra yine gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram da O'na:

— Seni güldüren nedir? dedi.

Peygamber de ona evvelki gibi cevâb verdi. (Bu sefer kara ordusunun cihâda gittiklerinin kendisine gösterildiğini söyledi.) Ümmü Haram:

— Beni de onlardan kılmasını Allah'a duâ ediver! dedi. Peygamber:

— "Sen birincilerdensin" buyurdu.

Sonraları Ümmü Haram, kocası Ubâdetu'bnu's-Sâmit'in beraberinde, müslümânların Muâviye kumandasında gemilere binip çıktıkları ilk deniz gazasına bir gazî olarak çıktı. Nihayet o gaziler gazvelerini bitirip Şam'a inmek üzere dönerlerken, Ümmü Harâm'a

binmesi için bir hayvan getirildi. Hayvan Ümmü Harâm'ı yere çarptı; o da bundan öldü [31][31].

[31][31] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hayvan onu yere çarptı, o da bundan öldü" sö-zündedir. Çünkü Ümmü Haram, Allah yolunda bir gâzî İken yere çarpılıp ölmüştür. Bu hadîs yakında "Mücâhid olmaya duâ etmek bâbı"nda da geçmişti.

9- Allah Yolunda (Cihâda Giderken) Bir Musibete Uğrayan Yâhud Göğsüne Mızrak Saplanan Kimsenin Fazileti Babı [32][32]

17-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) –bir da'vet üzerine Kur'ân bilenlerden- yetmiş kişilik bir topluluğu Suleym oğulları'ndan bâzı soylara ve Âmir oğulları'na (dîn öğretmek için) göndermişti. Bunlar Maûne Kuyusu'na vardıkları zaman, dayım (Haram ibn Milhân) arkadaşlarına:

— Sizden önce ben (Suleym oğulları'na) varayım da, eğer onlar bana Rasûlullah'tan kendilerine tebliğ edinceye kadar emân verirlerse, ben tebliğ edeyim. Emân vermezlerse sizler bana yakın bir yerde bulunmuş olursunuz, dedi ve ilerledi.

Suleym oğullan evvelâ dayıma emân verdiler. O da Peygamber'-den onlara hadîs ve teblîğ söylerken,onlar ansızın aralarından (Amir ibnu't-Tufeyl isminde) bir adama işaret ettiler. O da dayıma (arkasından şiddetle) mızrak sapladı ve mızrağı göğsünden çıkardı. Bu ölüm darbesi üzerine dayım Haram, (göğsünden fışkıran kanları ellerine bu-layıp yüzüne ve başına sürerek):

— Allâhu ekber (= Allah en büyüktür). Ka'be'nin sahibine yemin ederim ki, ben (şehîdlik rütbesi) kazandım! diye bağırdı.

Sonra (bu gaddar) Suleym oğulları dayımın geri kalan arkadaşlarına döndüler. Ve dağa kaçan (Ka'b ibn Zeyd denilen) topal bir ki-! siden başka, onları da öldürdüler. Râvî Hemmâm: Bunun beraberinde (bulunan Amr ibnu Umeyye ed-Demrî isminde) diğer bir adamı da söylediğini sanıyorum, demiştir.

O anda Cibril aleyhi's-selâm bu faciayı Peygamber'e:

— Seriyyedeki bütün sahâbîler Rabb'lerine kavuştular. Allah onlardan razı oldu; onları

---

[32][32] en-Nekbu, en-Nekıbu, en-Nukûbu: Yoldan sapmak, bir nesneyi elden atıp yere bırakmak, bir kabı başaşağı çevirip içinde olan nesneyi boşaltmak, ok kuburunu sernİgûn edip içinde olan okları perîşân eylemek, ayağı taş paralamak; bir kavle göre taş dokunmakla taşı kırmak ma'nâlarma gelir; birinci, dördüncü bâb-lardan masdardır. Ve Nekb ye Nekbe, musîbete denir; zaman bir kimseyi çok mihnete ve meşakkate uğratmak, yâhud musîbete dûçâr eylemek ma'nâsmadır.

et-Ta'nu, mızrak makûlesi bir şeyle dürtmek ve sancıtmak ma'nâsına üçüncü ve birinci bâbdan masdardır... (Kaamûs Ter.)

da razı etti! diye haber verdi.

O zamanlar biz Cibril'in bu haberini (Kur'ân olarak): "Bizi kavmimize haber veriniz: Biz Rabb'imize kavuştuk. O bizden razı oldu; bizi de razı kıldı" diye okurduk. Bir zaman sonra (tilâveti) nesh olundu.

Bu facia üzerine Peygamber; Allah'a ve Rasülü'ne isyan eden şu Rı'l, Zekvân, Lıhyân oğullan ve Usayya oğulları aleyhine kırk sabah la'net duası yaptı 33[33].

18- Bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Ava-ne, el-Esved ibn Kays'tan; o da Cundeb ibn Sufyân'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S)'ın şehîd olma yerlerinin birinde ayak parmağı (yaralanıp) kanamış idi. Bunun üzerine Rasûlullah:

"Hel enti illâ ısbaun demîti Ve sebîiillâhî mâ lakıyti" (= Sen ancak bir parmaksın ki kanadın Allah yolundadır bütün de çattığın) recezini söyledi 34[34].

10- Azîz Ve Celîl'olan Allah Yolunda Yaralanan Kimsenin Fazileti Babı

19-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda yaralanan hiçbir kimse müstesna olmamak üzere -ki Allah kendi yolunda yaralananı en bilendir- muhakkak kıyamet gününde, rengi kan rengi; kokusu ise misk kokusu hâlinde gelir"

33[33] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu ilim ve teblîğ mücâhidleri topluluğunun Allah yolunda Öldürülme musibetine uğramış olmalarıdır. Başlıktaki bu fazilet, başta Haram ibn Milhân olmak üzere, alçakça bir hıyanete uğrayan Maûne Kuyusu şehîdlerinin merdçe çarpışarak şehîd olmalarından Allah'ın razı olup, bunları da bir takım uhrevî mükâfat ile hoşnûd ve razı etmesinden apaçık görülüyor. Bu hadîs, Mağâzî'de de birkaç yerde gelmiştir. Parantez arası ifâdeler diğer rivayetlerden olup, asıl metin derecesinde kuvvetlidirler.

Bu üzücü hâdise hicretin dördüncü yılı, Uhud'dan üç ay sonra, safer ayında vuku bulmuştur.

34[34] Başlığa uygunluğu, Rasûlullah'ın Allah yolunda cihâdda parmağının yaralanıp kanaması; böylece musibete uğramış olmasıdır.

Rasûlullah'ın parmak acısıyle söylediği bu recez'in tercemesini Hakk Dîni Kur'ân Dili,(V\ll, 5883)'nden naklettim.

35[35].

11- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'De ki: Siz bizde iki güzelliğin birinden başkasını mı (et-Tevbe: 52) 36[36].

Harb nevbet iledir; yânı bazen lehimize, bazen aleyhimize olur 37[37].

20-....... Abdullah ibn Abbâs haber vermiş; ona da Ebû Sufyân şöyle haber vermiştir: Hırakliyus, Ebû Sufyân'a:O'nunla muharebeniz nasıldır? diye sana sordum. Sen: Aramızda harb nevbet iledir; bazen O bize zarar verir, bazen biz O'na zarar veririz dedin. İşte ra-sûller böyle denenirler. Sonra da akıbet onlann lehine olur, demiştir 38[38].

12- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. İşte onlardan kimi adadığını Ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle

---

35[35] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah yolunda yaralanan..." sözündedir. Çünkü .el'Kelmu, yaralamak ma'nâsmadır.

Şehidin şehîd olduğu zamanki yaralı haliyle gelmesinin hikmeti, hayâtını Allah yolunda feda eden şehidin şahidi, dâima kendisiyle beraber bulunmasıdır. Şehîd, Peygamber'in haber verdiği gibi, aslî hey'etiyle geleceği için kanlı 'elbisesi ile gömülür; yıkanmaz ve kendisinden şehîd kanı giderilmez.
36[36] Bu âyette "Harb nevbet iledir"in ma'nâsı vardır. Çünkü iki güzellikten biri ya şehîdlik, ya da kâfirlere zaferdir.

37[37] Bu sözün âyet ile münâsebeti ise apaçıktır. Çünkü âyet bu sözün ma'nâsını içine almaktadır.

38[38] Hadîsin başlığa uygunluğu "Harb aramızda nevbetledir dedin" sözündedir. Zikrettik ki, iki güzelliğin biri "Harb nevbet Üedir"în ma'nâsıdır. Bunlardan her-biri diğerinin ma'nâsını İçine alır, böylece uygunluk meydana gelir; sözü uzatmaya hacet yoktur (Aynî).

Bu, îmân Kitâbı'nda geçen uzun Hırakliyus hadîsinin bir parçasıdır

(ahidlerini) değiştirmediler" (ei-Ahzâb: 23)

21-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Amcam Enes ibnu'n- Nadr, Bedr harbinden uzakta bulunmuştu. Bunun için o:

— Yâ Rasûlallah! Müşriklerle yaptığın ilk muharebeden uzakta bulundum. Yemîn olsun, eğer Allah beni müşrikler harbinde hazır bulundurursa ne yapacağımı Allah muhakkak insanlara gösterecektir! demişti.

Uhud günü gelip de müslümânlar cebhesi açılınca Enes ibnu'n-Nadr:

— Yâ Allah! Ben Sen'den şunların; yânı Peygamber'in sahâbî-lerinin yaptıkları bozulma ve kaçma suçundan dolayı özür ve bahanelerinin kabulünü isterim. Şunların; yâni müşriklerin Peygamber'e karşı yaptıkları harbden ve cinayetten de Sana sığınırım, dedi.

Sonra (müşriklere doğru) ilerledi.Bu sırada Enes ibnu'n-Nadr'a Sa'd ibnu Muâz rastgeldi. Enes ibnu'n-Nadr ona:

— Yâ Sa'de'bne Muâz! Ben cennet istiyorum. Ve Nadr'ın Rabb'-ine yemîn ederim ki, ben cennetin kokusunu Uhud'un berisinden hissedip buluyorum! dedi.

Sa'd ibn Muâz, Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Ben İbnu'n-Nadr'ın düşmanlara karşı yaptığı hârika kahramanlıkları anlatmaya muktedir değilim, dedi.

Enes ibn Mâlik (Sa'd ibn Muâz'ı te'yîd ederek) şöyle demiştir: Biz Enes ibnu'n-Nadr'ı şehîd edilmiş hâlde bulduğumuzda, onun be^ deninde kılıç darbesi yâhud mızrak dürtmesi veya ok saplanması olarak seksenden fazla yara bulduk. Müşrikler bu mücâhidin burnunu, kulaklarını ve diğer bâzı uzuvlarını kesmek ve gözlerini oymak suretiyle müsle, yânî işkence etmişlerdi. Bu sebeble onu hiçbir kimse tanıyamadı da ancak kızkardeşi (halam) onu parmaklarının ucuyla tanıyabildi.

Yine Enes ibn Mâlik dedi ki: Biz şu âyetin Enes ibnu'n-Nadr ile benzerleri hakkında indiğini düşünür yâhud zannederdik: "Müzminler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de (bunu)

bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlerini) değiştirmediler" (ei-Ahzâb:23) 39[39].

Yine Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Enes ibnu'n-Nadr'ın kızkardeşi -ki o er-Rubeyy' adiyle anılır- bir kadının ön dişlerini kırmıştı. Da'vâ Rasûlullah'a götürüldüğünde, Rasûlullah (S) kısas yapılma-sıyle emretti. Bu hüküm üzerine Enes ibnu'n-Nadr: "

— Yâ Rasûlallah! Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a yemin ederim (ve Allah'tan umarak derim ki) Rubeyy'in ön dişi kırılmaz! dedi.

Hakîkaten da'vâcılar, sonunda diyete razı oldular da kısası bıraktılar. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah'ın kullarından öylesi vardır ki, o, Allah'a yemin etse, muhakkak Allah onun yeminini doğru çıkarıp yerine getirir" buyurdu 40[40].

22- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi, dedi. H Bize -bâzı nüshalarda- bana İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana erkek kardeşim Abdulhamîd, Süleyman ibn Bilâl'den; zannederim ki o, Muhammed ibn Ebî Atîk'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Hârice ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Ben(Kur'ân yazılı) sahîfeleri Mushaf'lara naklettim. Bu sırada el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettim. Hâlbuki ben Rasûlullah'ın onu okuduğunu her zaman işitir dururdum. O âyeti (yazılı olarak) bulamadım, yalnız Rasûlullah'ın, tek başına şâhidli-ğini iki kimsenin şâhidliğine denk tuttuğu Ensâr'dan Huzeyme ibn Sâbit'in yanında buldum. İşte o âyet Allah'ın şu kavlidir:

'Mü'minler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlerini)

39[39] Hadîsin başlık yapılan âyete uygunluğu, o âyetin hadîste zikredilen kimseler ve benzerleri hakkında inmiş olduğu yönündendir. Bunlar Allah yolunda şehîd oluncaya kadar döğüşeceğini adamışlar ve bu ahidlerini yerine getirip şehîd düşmüşlerdir. Hamza, Mus'ab ibn Umeyr, Enes ibnu'n-Nadr bunlardandır.

Bu hadîste Enes ibnu'n-Nadr'ın yiğitliğine, îmânının kuvvetine, ahdine olan vefasına, dînine bağlılığına apaçık delâletler vardır.

40[40] Bu er-Rubeyy' kıssası Sulh Kitâbi'nda "Diyette sulh bâbı"nda da geçmişti. Bunda da Enes ibnu'n-Nadr'ın büyük ihlâsına, sezgisine ve firâsetine apaçık delâlet vardır. Hakîkaten Enes ibnu'n-Nadr'm, Allah'ın, yaptığı yemini yerine getirip doğru çıkardığı hâlis kullarından biri olduğu Peygamber'in bu ifâdesi ile delîllenmiştir.

değiştirmediler"tâ-Aiu&b: 23) 41[41].

13- Bâb: Harbe Girişmeden Evvel İyi Amel

Ebu'd-Derdâ da: Sizler ancak amellerinize bürünüp yapışıcılar olarak harb ediyorsunuz, demiştir 42[42].

Bir de Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavli vardır:

"Ey îmân edenler, yapmıyacağınız şeyi niçin söylersiniz?

Yapmıyacağımz şeyi söylemeniz, en şiddetli buğz sebebi olmak bakımından Allah indinde büyüdü. Şübhesiz ki

Allah, kendi yolunda, birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saflar bağlayarak çarpışanları sever" («-Saff: 2-4) 43[43].

23-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben-el-Berâ (ibnÂzib-R-)'dan işittim, şöyle diyordu: (Uhud harbinde) Peygamber'e demir zırh ile yüzü örtülü bir kişi geldi de:

41[41] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Buhârî bunu Tefsîr'de ve Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda da getirmiştir. Oradaki rivayette "Sonra bu âyeti de Mushaf'taki sûresinin içine kattık" ziyâdesi vardır.

Ebû Bekr zamanında Kur'ân toplanırken de iki âyet yine Huzeyme'nin yanında bulunmuştu.Fakat o iki âyet el-Ahzâb Sûresi'nden değil, et-Tevbe Sûre-si'nin son iki âyeti idi. el-Ahzâb ve et-Tevbe âyetlerinin Huzeyme gibi yüksek şahsiyetli bir sahâbînin yanında yazılı bulunması ayrıca bir i'tibâr ve emniyet sebebi olmuştur. Bunun için Zeyd ibn Sabit bu hadîsinde Rasûlullah'ın, Huzeyme'nin yalnız başına şâhidliğini, iki şahidin Şâhidliğine denk ve eşit tuttuğunu bildirmiştir.

42[42] Ebu'd-Derdâ'nm bu sözünü ed-Dinâverî, el-Mucâlese kitabında senedli olarak rivayet etmiştir. Orada Ebu'd-Derdâ: "Ey insanlar, sâlih amel gazveden evveldir. Sizler ancak amellerinizle harb ediyorsunuz" demiştir. Ebu'd-Derdâ'nm bu sözünü Abdullah ibn Mübarek de Cihâd Kitâbı'nda senedli olarak getirmiştir.

43[43] el-Kirmânî: Bu âyeti burada zikirden maksad, içinde saffı zikretmesidir. Çünkü saff tutmak, harbden evvel yapılan sâlih bir ameldir, demiştir. Böylece bu üç âyetten üçüncüsünde, en belîğ bir üslûb ile askerî terbiye ve sıkı bir nizâm ve dayanışma İle yapılan cihâdın Allah indinde makbul olduğu bildirilmiş oluyor. Bu saff ve nizâm, askerin dış nizâmıdır. Onun bir de dahilî, vicdanî ve kal-bî nizâmı vardır ki, o da her erin Allah'a bağlı metîn bir îmân kal'ası olmasıdır.

— Yâ Rasûlallah! (Hemen) harb edeyim de (sonra) müslümân mı olayım? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Müslüman ol, sonra harbet!" buyurdu.

O da hemen müslümân oldu, sonra da harbe girişti, nihayet şehîd edildi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

"Az işledi, fakat çok ecir kazandı" buyurdu 44[44].

14- Kendisine, Atanı Ve Nereden Atıldığı Bilinmeyen Serseri Bir Ok Gelip De Bu Sebebden Ölen Kimse Babı

24-.......Katâde şöyle dedi: Enes ibn Mâlik bize şöyle tahdîs etti: el-Berâ kızı Ümmü'r-Rubeyy'ki bu kadın, Harise ibn Surâka'-mn da anasıdır 45[45] Peygamber(S)'e geldi ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Hârise(nin hâlin)den bana haber vermez misin? Ona Bedir

---

44[44] Hadîsin başlığa uygunluğu "Müslüman ol, sonra harbet" sözündedir. Böylece o zât, sâlih ameli getirmiş oldu; hattâ amellerin en faziletlisi ve salâhça en kuvvetlisini getirdi ki, o da İslâm'a girmedir; bundan sonra da çarpışıp şehîd oldu. Onun az amel edip çok kazanması, evvelâ İslâm'a girmesiyle olmuştur.

45[45] Hadîs hafızları şöyle dediler: Bu, Buhârî râvîlerinin bir vehmidir. er-Rubeyy', el-Berâ'mn kızı değil, en-Nadr'ın kızıdır; Enes ibn Nadr'm kızkardeşİdir; Enes ibn Mâlik'in de halasıdır. Sonra Harise ibn Surâka'nm anası, er-Rubeyy'İn anası değil, er-Rubeyy'in kendisidir. Peygamber'e gelerek oğlurmn şehîd olup olmadığını soran da er-Rubeyy'dir. Tirmizî ile İbn Huzeyme Sünen'\ennde böyle rivayet etmişlerdir. Hafız İbnu'1-Esîr Cömi'u'l'UsûVĞz: "Ensâb"a, Mağâzî'ye ve sahabe isimlerine dâir bütün kitâblarda-zabtedilip yazılmış olan Hârise'nin anası er-Rubeyy' bintu'n-Nadr'dır; Enes İbn Mâlik'in halasıdır" diyor.

Bu yanılmanın çıkış yeri şudur: Buhârî'nın son râvîsi olan Fîrabrî'nin rivayet ettiği nüshasında, bâzı râvîler tarafından "Ümmü'r-Rubeyy' bintu'1-Berâ" suretinde yanlış haşiye edilmiş; sonradan, sahîh olmayan bu haşiye Buhârî metnine karışmıştır.

Harise, Bedir harbinde su içmek üzere havuz başına geldiğinde hançeresi-ne bir ok isabet ederek ölmüştür. Harise bu sırada erlik çağına ermemişti; Bedir harbim seyre gelmiş bir oğlancıktı. Oku atan Hıbbân ibn Anka, okunu Hâri-se'yi öldürmek maksadıyle atmamıştı; bu sebeble ok serseri vasfı ile vasıflandırılmıştır. Hârise'nin anası da şehîd olmak için düşmanın ihtiyariyle atıp öldürmesi şehîdliğin şartıdır sanıyordu; işte bunun için mes'eleyi Peygamber'e soruyordu. {İbn Ha'1'"' Aynî).

günü serseri bir ok isabet edip öldürülmüştü. Eğer oğlum cennette ise (bu acıya) sabrederim. Cennette değilse ona gücüm yettiği kadar ağlamağa çalışırım, dedi.

Peygamber cevaben:

— "Ey Hârise'nin anası! Sana şanlı bir haber vereyim: Cennette birçok dereceler vardır. Ve şübhesiz senin oğlun bunlardan el-Firdevsu'l-A 'lâ'ya, yânı en yüksek Firdevs'e erişti" buyurdu 46[46].

(Bu cevâb üzerine kadın:

— İyi iyi, yâ Harise! Ne mutlu sana! diye dönüp gitti.)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

15- Allah'ın Kelimesi En Yüksek Olsun Diye Kıtal Eden Kîmse(Nin Fazîleti) Babı 47[47]

25-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'e bir kimse geldi de:

— Bir kısım kimseler ganîmet malı için muharebe eder, bir kısım kimseler de insanlar arasında adının söylenip övülmesi için muharebe eder; bir kısım insanlar da yiğitlikteki mevkii derecesi görülsün diye cihâd eder. Şu hâlde Allah yolundacihâd eden kimdir? diye sordu.

Peygamber:

— "Her kim Allah'ın kelimesi en yüksek olsun diye mukaatele ederse, onunkisi Allah yolundadır" buyurdu 48[48].

46[46] el-Ğarb:... ve şol oka denir ki atanı bilinmez; bunda iki fetha da caizdir...

el-Firdevs: Şol vâdîye denir ki, her cins bitkileri bitirir, yânî onda bütün bitki nevi'leri biter...Ve Firdevs şol bûstâna ve bahçeye denir ki, bûstânlarda biten ağaçlar ve sebzelerin hepsini cami' olup onda üzüm asmaları da olur. (Kaa-mûs Ter.).

47[47] Ebû Zerr nüshası dışındaki bâzı rivayetlerde bu babın evvelinde Besmele gelmiştir.

48[48] Buhârî bu hadîsi İlim, Hums ve Tevhîd Kitâbları'nda da getirmiştir.

16- İki Ayağı Allah Yolunda Pek Tozlanan Kimse Bâbî

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Gerek Medîneliler'e, gerek çevrelerindeki bedevilere Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları ve kendisinin bizzat

katlandığı zahmetlere onların da katlanmaya rağbet etmemeleri yasaktır. Bunun sebebi şudur; Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı muvaffakiyete erişmeleri (gibi hiçbir hâl ve hareket) yoktur ki, mukaabilinde kendileri için iyi bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah, iyi hareket edenlerin mükâfatını zayi' etmez" (et-Tevbe: 120) 49[49].

26-.......Râfi' ibnu Hadîc'in oğlu Abâye haber verip şöyle demiştir: Bana Ebû Abs -ki o Abdurrahmân ibn Cebr'dir- şöyle haber verdi: Rasûhıllah (S): "Herhangibir kulun ayakları Allah yolunda tozlanırsa, cehennem ateşi ona dokunmaz" buyurdu 50[50].

17- Allah Yolundayken Bulaşmış Olan Tozları İnsanlardan Silme(Nin Kerîh Olmadığı) Babı

27-.......Bize Hâlid ez-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs, kölesi îkrime ile kendi oğlu Alî'ye hitaben: İkiniz Ebû Saîd'e gidin de, onun rivayet ettiği hadîslerden de bir

---

49[49] Ayetin başlığa uygunluğu, içinde ''Kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları... " ve benzeri herbir hareketleri mukaabilinde "Kendileri lehine muhakkak iyi bir amel yazılacağı" fıkralarının bulunmasıdır. Peygamber buradaki sâlih ameli, bu işleri yapana ateşin dokunmayacağı ile tefsîr etmiştir. ''Allah yolu" ile murâd, Allah'a yapılan tâatlerin hepsidir, fakat mutlak olarak "Allah yolu" ta'bîrinden akla gelen, cihâddır.

50[50] Hadîs, küçük lâfız farkıyle Cumua Kitâbı'nda da geçmişti. Ayaklara tozun dokunması kendisine ateş dokunmasını def edici olunca, ayaklarla koşup çalıştığı, bütün gücünü boşalttığı ve öldürüp ölünceye kadar mukaatele ettiği zaman nasıl olur?

mikdâr işitin, demiştir. Bu emir üzerine bizler Ebû Saîd'e geldik. O, süt kardeşi ile beraber kendilerine âid olan bir bahçede idi, onu sürüyorlardı. Bizi görünce yanımıza geldi, ridâsını bürünüp oturdu. Ve şöyle dedi: Bizler Mes-cid'in kerpiçlerini birer kerpiç birer kerpiç taşıyorduk. Ammâr ise kerpiçleri ikişer ikişer taşıyordu. Peygamber (S) onun yanına geldi, başından tozlan eliyle sildi de: "Vah Ammâr! Kendisini bâğîye bir topluluk öldürecektir. Ammâr onları Allah'a da'vet ediyor, onlar ise onu cehenneme da'vet eder" buyurdu 51[51].

18- Harbden Ve Tozlardan Sonra Bedeni Boydan Boya Yıkamak Babı

28-.......Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe(R)'den şöyle haber verdi ki, Rasûlullah (S) Hendek günü (evine) döndüğü ve silâhını koyduğu ve baştan aşağı da yıkandığı sırada, kendisine Cibril geldi. Cibril'in ba-şıiıı tozlar kaplamıştı. Bu hâlde Cibril:

— Silâhı bıraktın mı? Vallahi ben silâhı bırakmadım, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse nereye?" diye sordu. O da:

— İşte şuraya, dedi de Benû Kurayza'ya doğru işaret etti. Âişe dedi ki: Bu(konuşma)nun üzerine Rasûlullah. Kurayza oğulları'na doğru (yola) çıktı52[52].

51[51] Hadîsin başlığa uygunluğu "Başından tozları eliyle sildi" sözündedir.

Ammâr, Sıffîn'de Muâviye ibn Ebî Sufyân'm adamları tarafından öldürülmüştür. Mü'minlerin Emîri Alî ibn Ebî Tâlib'e karşı gelen Şamlılar1 in o târihte bağ ehli (bağî) olduğu bu sahîh hadîsle sabit oluyor. Mü'minlerin İmamet ve Emâret'i, ancak Hz. Hasen'İn kendi İhtiyarı ile ayrılıp çekilmesinden sonra Muâviye(R)'ye geçebilmiştir. Haber verilmesinden otuz bu kadar sene sonra doğruluğu geçekleşen bu Peygamber haberi, Muhammed'in nübüvvet şâhidle-rinden biridir...

Buhârî bu hadîsi Salât Kitâbı'nda; "Mescid bina etmek hususunda yardımlaşma bâbı"nda da getirmişti. Orada verilen açıklamalara da bakılabilir. Oradaki rivayette hadîsin son fıkrası, "Ammâr onları cennete da'vet ediyor, onlar ise onu cehenneme da'vet eder" buyurdu... şeklindedir.

52[52] Buhârî bu hadîsi harb sahasından ayrıldıktan sonra ve tozlardan sonra bedeni boydan boya yıkamanın ve temizlik yapmanın sünnet olduğunu bildirmek üzere sevketmiştir. Başlıkla hadîs arasındaki uygunluk, budur.

19- Yüce Allah'ın Şu Kavlinin Fazileti Babı: 53[53]

"Allah yolunda Öldürülenleri sakın Ölüler sanma. BiVakis onlar Rabb'Ieri katında diridirler. Lûtfu inayetinden kendilerine verdiği ile hepsi de şad olarak rızıklanırlar. Arkalarından henüz onlara katılmayanlar hakkında da: Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir * diye müjde vermek isterler. Onlar Allah9tan bir nVmetle ve daha fazlasıyle ve Allah'ın müzminlere olan mükâfatını zAyV etmeyeceği müjdesiyle de sevinirler" (âiu imrân: i69-ni).

29-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) otuz sabah namazında, Maûne Kuyusu sahihlerini öldüren, Allah'a ve Ra-sûlü'ne isyan etmiş olan kimseler aleyhine Rı'l, Zekvân ve Usayya kabileleri aleyhine beddua etti.

Enes dedi ki: Muâne Kuyusu'nda öldürülen kimseler hakkında Kur'ân indirildi. Biz onu okuduk. Bir zaman sonra (tilâveti) nesho-lundu: "Bizi kavmimize haber veriniz:BizRabb'imize kavuştuk; O bizden razı oldu, biz de O'ndan razı olduk" 54[54].

30-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle derdi: Uhud günü insanlar sabah içkisi şarâb içtiler, sonra şehîdler olarak öldürüldüler. Hadîsin râvîsi Sufyân ibn Uyeyne'ye: "Bu günün sonundan" lâfzı bu hadîste mevcûd mudur? diye soruldu. Sufyân: Bu lâfız hadîste yoktur, dedi 55[55].

53[53] Yânı haklarında Yüce Allah'ın şu kavli gelen kimselerin faziletlerini beyân babı. Bu takdiri yapmak zarurîdir. Çünkü lâfzın zahiri kasdedilmemiştir (Aynî),

54[54] ibn Cerir de: Umer ibn Yûnus, İkrime'den; o da İshâk İbn Ebî Talha'dan "Allah yolunda öldürülenîeri ölüler sanmayın" kısmım ziyâde etmiştir. İşte bu ziyâde sayesinde hadîs ile âyet arasında uygunluk meydana gelir.

55[55] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şehîdler olarak" sözünden alınır. Onların o gün içtikleri şarâb, onlara zarar vermemiştir. Çünkü İçtikleri vakit şarâb mübâh idi. İşte bunun için Allah, Ölümlerinin ardından onları övmüş, onlardan korkuyu ve hüznü kaldırmıştır (Aynî).

20- Meleklerin Şehıd Üzerine Toplanıp Onu Gölgelemeleri Babı

31-.......Câbir şöyle diyordu: Babam, organları kesilmiş hâlde Peygamber'e getirildi ve önüne konuldu. Ben yüzünün örtüsünü açmaya davrandım. Kavmim beni bundan nehyetti. Bu sırada Peygamber feryâd eden bir kadın sesi işitti. Amr'ın kızı yâhud Amr'ın kızkardeşi (Fâtıma'dır), denildi. Bunun üzerine Peygamber (S): "Niçin ağlıyor -yâhud: ağlamasa da- melekler o şehide kanatlarıyla gölge yapmakta devam ediyorlar" buyurdu.

Buhârî dedi ki: Ben hadîsin râvîsi Sadaka'ya: Bu hadîste "Şe-hîd kaldırılıncaya kadar" lâfzı var mıdır? diye sordum. Sufyân ibn Uyeyne: Belki bu lâfzı Câbir söyledi, dedi 56[56].

21- (Allah Yolunda Şehîd Edilen) Mücâhidin Dünyâya Dönmeyi Temenni Etmesi Babı

32-.......Katâde dedi ki: Ben Enes ihn Mâlik'ten işittim ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennete giren hiçbir kimse, yeryüzündeki herşeye mâlik olmak üzere dahî olsa, tekrar dünyâya dönmeyi istemez. Bundan şehîd müstesnadır. O, görmekte olduğu keramettten dolayı tekrar dünyâya dönmeyi ve on kerre öldürülmeyi temenni eder" 57[57].

22- Bâb: Cennet Kılıçların (Şakıyan) Yıldırımı Altındadır

33- Ve el-Mugîre ibn Şu'be şöyle dedi: Bize Peygamberimiz (S) Rabb'imizin elçiliğinden haber verip:

56[56] Bu hadîs Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

57[57] İbn Battal: Bu hadîs şehîdliğin fazileti hakkında gelmiş olan haberlerin en ulusudur. Birr{~Hâlis iyilik) amellerin İçinde nefsin bedel ve karşılık yapılacağı, cihâddan başka bir amel yoktur, İşte bunun içindir ki, cihâdda sevâb büyük olmuştur (İbn Hacer).

— "Bizden (Allah yolunda) öldürülen, cennete gider" buyurdu 58[58]. Umer de Peygamber'e hitaben:

— Bizim maktullerimiz cennette, müşriklerin maktulleri cehennemde değiller mi? dedi.

Peygamber:

— "Evet, öyledir" buyurdu 59[59].

34- Bize Abdullah ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muâviye ibn Amr tahdîs etti: Bize Ebû İshâk, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde bulunan Salim Ebî'n-Nadr'dan tahdîs etti. Bu Salim, Umer ibn Abdillah'ın kâtibi idi. Salim dedi ki: Abdullah ibn Ebî Evfâ, Umer ibn Ubeydillah'a (gönderdiği) mektûbda: Rasûlullah (S): "İyi biliniz ki, cennet kılıçların gölgeleri altındadır" buyurdu, diye yazmıştır.

el-Uveysî Abdulazîz ibnu Abdillah, İbnu Ebî'z-Zinâd'dan; o da Mûsâ ibn Ukbe'den olmak üzere bu hadîsi rivayet etmekte Muâviye ibn Amr'a mutâbaat etmiştir 60[60].

23- Cihâd İçin Çocuk İsteyen Kimse Babı 61[61]

35- el-Leys şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den tahdîs etti.

58[58] Bu el-Mugîre hadîsini Buhârî, el-Cizye Kitâbı'nda bütünü ile getirmiştir. Bu hadîsin bu başlık altına girmesinin sebebi, onlardan maktul düşenin cennette olması; kılıçların yıldırımı altına girici olmasıdır.

59[59] Umer'in bu sözünün buraya girişi de, bundan öncekinin girişi gibidir. Umer'in bu hadîsini Buhârî, el-Mağâzî'de Sehl ibn Hanîf'ten senediyle mevsûlen getirmiştir.

60[60] Buhârî'nin Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan rivayet ettiği bu hadîsi İbn Ebî Evfâ, Hâricîler'le harbeden ordu kumandanı Umer ibn Ubeydillah'a gönderdiği mektubunda bildirmiştir. Hadîste gazilerin kılıçlarını düşmana karşı kullanmalarının cennete girmelerine sebeb olduğu en vecîz, fakat en câmıalı bir uslûb ile ifâde edilmiştir. Buna "Cevâmi'u'l-kelim" denir. Dört kelime ile cihâda teret-tüb eden sevâb ve cihâda tergîb, en belîğ surette ihbar ve ifâde edilmiştir.

61[61] Yânî ailesiyle cinsî münâsebet sırasında, Allah yolunda cihâd etmesi için çocuk meydana gelmesini niyet eden kimseye, bu muamelesinden çocuk olmasa da, bu niyeti sebebiyle kendisi lehine ecir hâsıl olur.

Hadîsin başlıkla münâsebeti açıktır. Buhârî bunu birçok yerde getirmiştir.

O şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Süleyman ibn Dâvûd (Allah'ın selâmı onlara olsun):

— Yeminle söylüyorum ki, ben bu gece yüz kadına, yâhud doksan dokuz kadına dolaşırım da, onların herbiri Allah yolunda cihâd

edecek bir süvari getirir, dedi. Arkadaşı kendisine:

İnşâallah de, dedi.

Fakat o İn şâallah demedi.(Bütün kadınları dolaştı), neticede bir tek kadın müstesna, kadınlardan hiçbiri hâmile olmadı. Hâmile olan o tek kadın da yarım bir erkek çocuğu (dünyâya) getirdi. Muham-med'in nefsi elinde olan(Allah)a yemin ederim ki, eğer Süleyman İn şâallah deseydi, o çocukların hepsi de Allah yolunda birer süvârî olarak muhakkak cihâd ederlerdi".

24- Harbde Yiğitlik Ve Korkaklık Babı 62[62]

36-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların en güzeli, en yiğidi ve cömerdi idi. Yemîn olsun bir gece Me-dîne halkı düşman baskınından korkmuştu da Peygamber (Ebû Talha'ya âid Mendûb adlı durgun ve çıplak) bir atın üstüne atlayarak (düşman sesinin geldiği tarafa sürmüş), Medîneliler'i geride bırakıp hepsinin önüne geçmişti.

Yine Enes: Rasûlullah'ın altında o durgun atı biz bir derya bul-duk (yânî: bir derya olmuş da su gibi akıyor bulduk) 63[63]

37-....... Cubeyr ibn Mut'ım'ın oğlu Muhammed şöyle demiştir: Bana Cubeyr ibn Mut'ım

62[62] Yânî harbde yiğitliğin övülüp korkaklığın kötülenmesi babı.

63[63] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber insanların en yiğidi idi" sözündedir. Peygamber'in yiğitliğini gösteren menkabeleri pekçoktur. Esasen Peygamber'-in, kıldığı her namaz sonunda yaptığı dualardan biri de korkaklıktan Allah'a sığınmaktı. Buhârî buna dâir ayrı bir bâb açmıştır; bundan sonra gelecektir.

(R) şöyle haber verdi: Kendisi Rasûlul-lah'ın maiyyetinde yol aldığı ve Rasülullah beraberinde bir takım insanlar olduğu hâlde Huneyn(seferin)den döndüğü sırada (bir takım bedevî) insanlar Rasûlullah'a takılmış, ondan ganimet istiyorlardı. Hattâ onlar Rasûlullah'ı semure (denilen dikenli bir) ağacın altına sığınmaya mecbur etmişlerdi de, o ağac(m iri dikenleri) Rasû-lullah'ın ridâsını çekip kapmıştı. Bu sebebden Peygamber bir müddet orada durmuş ve:

— "Bana ridâmı veriniz! Eğer benim şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganimet devesi ve sığırım olaydı, muhakkak ben onları a-ranızda taksim ederdim. Sonra sizler beni ne bir cimri, ne yalancı, ne de korkak bulurdunuz" buyurmuştur 64[64].

25- Korkaklıktan Allah'a Sığınılması Babı

38-....... Abdullah ibnu Umeyr şöyle demiştir: Ben Amr ibnu Meymün el-Evdî'den işittim, şöyle dedi: Sa'd ibn Ebî Vakkaas kendi oğullarına şu duâ kelimelerini, muallimin çocuklara yazı yazmayı öğretişi gibi öğretirdi. Sa'd şöyle derdi: Şübhesiz Rasülullah (S) namaz arkasında şunlardan Allah'a sığınırdı: "Ya Allah, ben korkaklıktan Sana sığınırım; ömrün en değersizine döndürülmemden de Sana sığınırım; dünyâ fitnesinden Sana sığınırım; kabir azabından da Sana sığınırım".

Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Ben bu hadîsi Mus'ab ibn Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a tahdîs ettim de, o bunu doğruladı 65[65].

39-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -duâda- şöyle der idi:

Allâhumme innî eûzu bike mine H-aczi ve 'l-keseli ve 'l-cubni ve 7-heremi ve eûzu bike

---

64[64] Hadîsin başlığa uygunluğu "Beni ne bir cimri, ne yalancı... bulurdunuz" sö-zündedir.

Bu hadîs de cevâmi'u'l-kelim'dendir. Çünkü ahlâkın kökleri, hikmet, kerem ve yiğitliktir. Yalanın olmamasiyle aklî kuvvetin kemâline, yânî hikmete; korkaklığın olmamasıyle gazabî kuvvetin kemâline, yânî yiğitliğe; cimriliğin ol-mamasiyle de şehevî kuvvetin kemâline yânî cömertliğe işaret etti. İşte bu üç huy, ahlâkın fâdıllarıdır (Aynî).

65[65] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Allah ben korkaklıktan Sana sığınırım..." sözündedir.

min fitnetVl-mahyâ vel-menâti ve eûzu bike min azâbVl-kabri (= Yâ Allah, ben aczden, tenbellikten, korkaklıktan, fazla ihtiyarlıktan Sana sığınırım. Hayât ve ölüm fitnesinden de Sana sığınırım. Kabir azabından da Sana sığınırım)" 66[66].

26- Harbde Hazır Bulunduğu Yerleri Tahdîs Edip Anlaîan Kimse Babı 67[67]

Bu anlatmayı Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan söyledi 68[68].

40-....... es-Sâib ibn Yezîd (R) şöyle demiştir: Ben Talha ibn Ubeydillah'a, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, el-Mıkdâd ibnu'l-Esved'e ve Abdurrahmân ibnu'1-Avf a -Allah onlardan razı olsun- arkadaşlık ettim. Ben bunların hiç birini Rasûlullah'tan hadîs tahdîs ederken işit-medim. Şu kadar var ki, ben Talha'yı Uhud gününden tahdîs ederken işittim 69[69].

27- Kâfirlere Karşı Elbirliğiyle Harbe Çıkmanın Vucûbu İle Cihâd Ve Niyetten Vâcib Olacak Mikdârı Beyân Babı

Ve Allah'ın şu kavilleri 70[70]: "(Ey mü'minler) sizler gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak

---

66[66] Hadîsin başlığa delîlliği "Korkaklıktan Allah'a sığınırım" kavimdedir

67[67] Bununla kişinin harbde İslâm'ı meydana çıkarmak ve İslâm kelimesini bildirmek hususundaki yorgunluklarını anlatma hakkı olduğunu kasdettİ. Bunu anlatmaktan maksad, bunu örnek alacak ve uyacak olanların örnek alıp uymaları ve insanları buna rağbetlendirmedir. Yiğitliğini meydana çıkarma ve yapükla-nyle öğünmek için anlatana gelince, bu caiz olmaz (Aynî).

68[68] Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî'nin burada işaret ettiği hadîsini Buhârî, el-Mağâzî'de ve Menâkıb'da senediyle getirmiştir. Orada Talha'nın: "Uhud gününde harbin kızıştığı Öyle saatler oldu ki, o zamanlar Peygamber'in maiyye-tinde benimle Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan başka kimse kalmadı" dediğini rivayet etmiştir (Buhârî, Menâkıb; "Talha'nm zırhı babı").

69[69] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben Talha'yı Uhud gününden tahdîs ederken işittim" kavlindedir.

70[70] Bu bâb ve buradaki âyetler umûmî seferberlik emrini ta'lîm etmektedir. Bu âyetlerle emredilen "Nefir", kâfirlerle harb için evinden acele fırlayıp çıkmaktır. Nejîf'm kökü en-Nefr, insanı heyecan ve

elbirliğiyle savaşa çıkın. Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla muharebe edin. Eğer bilirseniz bu sizin için çok hayırlıdır. Eğer yakın bir menfaat, orta bir sefer olsaydı elbette senin arkana düşerlerdi. Fakat meşakkat onlara uzak geldi. Onlar: Eğer gücümüz yetseydi herhalde biz de sizinle beraber çıkardık, diye Allah 'a yemîn edeceklerdir. Bunlar (bu suretle) kendilerini helake sürüklerler. Allah biliyor ki, onlar hiç şübhesiz ve muhakkak yalancıdırlar" (et-Tevbe: 4i 42);

ve Allah'ın şu kavli:

"Ey îmân edenler, ne oldunuz ki size 'Allah yolunda elbirlik gazaya çıkın' denildiği zaman yere (mıhlanıp) ağırlaştınız?Âhiretten vazgeçip, yalnız dünyâ hayâtına mı razı oldunuz? Fakat bu dünyâ hayâtının fâidesi âhiretin yanında pek azdır. Eğer (emrolunduğunuz bu cihâda) elbirliğiyle çıkmazsanız, Allah sizi pek acıklı bir azaba uğratır ve yerinize sizden başka (itaatli) bir kavim getirir. Siz ona hiçbir şeyle zarar yapamazsınız. Allah

herşeye hakkıyle kaadirdir" (et-Tevbe: 38-39). İbn Abbâs'tan:"İnfirû subâtin", "Seriyyeler ve ayrı ayrı asker birlikleri hâlinde elbirliğiyle cihâda çıkın" demek olduğu zikrolunur 71[71]. "Subâtin vahidi", "Subetun"dur denilir 72[72].

41-.......Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mansûr, Mücâhid ibn Cebr'den; o daTâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Mekke fethi günü: "Fetihten sonra (artık Mekke'den Medîne'ye) hicret yoktur, lâkin cihâd ve niyet vardır (Mekke'den yalnız cihâd kasdıyle ve faziletler tahsili niyetiyle çıkıla-bilir). Binâenaleyh cihâda da'vet olunduğunuzda hemen icabet ve hareket ediniz" buyurmuştur 73[73].

---

harekete getiren bir sebebden, bir işten dolayı, bir yerden ayrılıp başka bir yere gitmektir. Bu suretle toplanan ve ferdleri sayılamıyacak derecede çok olan İnsan kitlesine "en-Nefîru'1-âmm" denilir. Ve bu toplantı, devletin umûmî seferberlik emriyle vuku' bulur...

71[71] İbn Abbâs'ın bu tefsirini Taberî, Alî ibn Ebî Talha yolundan rİvâyet-etmİştir.
72[72] Bu da Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân'daki kavlidir (Kastallânî).
73[73] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ve lâkin cihâd ve niyet vardır" sözündedir.

Bu hadîs, Cihâd Kitabı'mn baş tarafında "Cihâdın fazileti bâbf'nda da geçmişti; oradaki açıklamaları tekrar etmek gerekmez.

28- Bir Kafir Bir Müslümânı Öldürür. Sonra Bu Kaatıı. Müslümân Olur Ve Dînine Bağlı Kalır, Sonunda O Da Öldürülür (Yânı Harbde O Da Şehîd Edilirse, İkisi De Cennete Girer) Babı

42-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle söylemiştir: "Allah iki kişiyi rızâsı ile karşılar: Bunlar birbirini öldürüp cennete giren iki kimsedir. Şu (müslümân) Allah yolunda çarpışır. Şehîd düşer (de cennete girer). Sonra Allah onu öldürene hidâyet eder ve sonunda o da şehîd edilir" 74[74].

43-.......Bize ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Anbese ibnu Saîd, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi.Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hayber'i fethettikten sonra kendisi henüz Hayber'de iken, ben (Yemen'den) O'na geldim. (O ganimet dağıtıyordu.) Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bana da bir pay ver! dedim.

Saîd ibnu'1-Âs oğulları'ndan bâzısı (ki Ebân ibn Saîd'dir):

— Yâ Rasûlallah, ona pay verme! dedi. ': Bunun üzerine Ebû Hureyre:

— Bu (adam), İbnu Kavkal'ın kaatili, dedi. Ebân ibnu Saîd Âs da:

— Vay hayret şu dağ kediciğine! O (Yemen'in Devs illerindeki) Da'nin Dağı'nın başından üzerimize yuvarlanıp geldi de, müslümân bir kişinin katlini bana yükleyerek beni ayıplıyor. Allah İbn Kavkaİ'a benim ellerim üzerinde şehîd olmak (saadetini) ikram etti de, beni onun iki elinde (kâfir bir hâlde öldürerek) hakir kılmadı 75[75].

74[74] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın hadîsin ma'nâsma şerh gibi olması cihetindendir.

Hadîs tercemesinde parantez içindeki cümleler ve ziyâdeler, Müslim'in rivâyetinden alınmıştır; bu sebeble bunlar da metin kuvvetindedir ve sahîhtir. İbnu Abdilberr: "Bu hadîsten, Allah yolunda nefsini feda eden her müslümânın muhakkak cennete gireceği hükmü alınır" demiştir. Yine İbn Abdilberr: "Bütün ilim adamlarına göre bu hadîsin ma'nâsı, birinci kaatilin katli yaparken kâfir olduğudur" demiştir ki, Buhârî de hadîsten bu ma'nâyı anladığını, koyduğu başlıkta ifâde etmiştir (Fethu'l-Bârî'den özetle.)

75[75] İbnu Kavkal denilen en-Nu'mân ibn Mâlik ibn Sa'lebe, Bedr gazasında bulunmuş, Uhud'da şehîd

Anbese yâhud onun berisindeki bir râvî: Rasûlullah, Ebû Hurey-re'ye pay verdi mi, yâhud vermedi mi; bilmiyorum, demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Bu hadîsi bana es-Saîdî, dedesinden; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: es-Saîdî, Amr ibnu Yahya ibn Saîd ibn Amr ibn Saîd ibni'I-Âs'tır.

29- Düşmanla Cenk Ve Kıtal Etmeye Gitmeyi, Oruç Tutmaya Tercih Eden Kimse Babı

44-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) zamânında Ebû Talha düşmanla cenk etmek için oruç tutmazdı. Peygamberdin ruhu kabz olununca, ben Ebû Talha'yı hiç oruçsuz görme-iim; yalnız ramazân bayramı günü yâhud (teşrik günleri dâhil olduğu lâlde) kurbân günü oruç tutmazdı 76[76].

Ebân ibn Saîd ibni'I-Âs, Emevî'dir. Kardeşten Hâlid ile Amr müslümân oldukları hâlde,

---

düşmüştür. Bağavî'nin nakline göre, Uhud'da şehîd düşeceğine ve cennete gideceğine yemîn etmişti. İbn Kavkal'ın şehâdetİ üzerine Rasûlullah: "Ben İbn Kavkai'ı cennette gördüm" buyurup, azız şehidin yemi-ninin ayniyle gerçekleştiğini bildirmiştir.

Ebân İle kardeşi Amr'm Yermuk günü şehîd olduklarım bildirmiştir. Yermuk harbi jUmer'in halifeliği zamanında, hicretin onbeşinci yılı Receb'inin beşine tesadüf eden bir pazartesi günü vuku' bulmuştur.

Ebân'ın Ebû Hureyre'ye karşı mukaabelesi çok ağır olmakla beraber, o nis-bette beliğdir: Ebân evvelâ muhatabını ismi alâkasıyle küçük bir dağ kedisine | benzetiyor; sonra da dağ başından kopan ve hissiz, şuursuz yuvarlanan bir taş [parçasına benzeterek, Ebû Hureyre'yi muaşeret âdabından mahrum, bedevi ha-\ yatından çıkıp İslâm medeniyetine girmiş, kaba bir kimsedir demek istiyor. Ve daha sonra kendisini kaatillikle ittihâmın doğru olmadığını ve İslâm camiasına girerek tevbe etmekle mazideki günâhlarının afv olunacağını ve şehidin cennete gireceğini en vecîz Ve en belîğ bir uslûb ile ifâde ediyor. Peygamber'in sükûtu da bu hükümleri takrir ve tesbît etmiş bulunuyor. Hadîsin başlığa uygunluğu Ebân ibn Saîd'in: "Allah ona benim ellerimle şehîdlik ikram etti" sözünden alınır... (Aynî).

76[76] Ebû Talha, Enes ibn Mâlik'in üvey babasıdır, Enes'in babası Şam'da küfür hâlinde öldükten sonra, Enes'in anası, Ebû Talha ile evlenmişti. Ebû Talha, harb kahramanlarının en seçkinlerinden idi. Ebû Talha düşmana karşı kuvvetli bulunmak için oruç tutmazdı. Bu hususta Peygamber'in: "Oruçyiyerek düşman-larınıza karşı kuvvetleniniz!" emrine dayanırdı.

Bu hadîs, cihâdın nafile ibâdetten daha faziletli olduğuna delâlet eder.

Ebân'ın müslümânlığı gecikmiştir. İbn Abdilberr'in bildirdiğine göre, Hudeybiye ile Hayber arasında müslümân olmuştur. İbn İshâk,

30- Bâb: Şe'hîdler (Allah Yolunda) Öldürülmekten Başka Yedi Nevi'dir

45-.......Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şehîdler beş (ntVı')dir Tâûndanölen; karın hastalığından ölen; suda boğulan; yıkık altında kalıp ölen; bir de Allah yolunda şehîd olan, yânı öldürülen" 77[77].

46-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten. Peygamber (S): "Tâûn, herbir müslümân için şehîdliktir" buyurmuştur 78[78]

31- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Müzminlerden Özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla, Allah yolunda mallanyle, canlarıyle savaşanlar bir olamaz. Allah mallanyle, canlarıyle savaşanları, derece itibariyle, oturanlardan çok üstün kıldı. (Gerçi) Allah hepsine de cenneti va'd etmiştir, (fakat) Allah, savaşanlara oturanların üstünde çok büyük bir ecir vermiştir. Kendinden dereceler, birmağfiret, bir rahmet (vermiştir); Allah çok mafiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: 95-96).

77[77] İmâm Mâlik, et-Muvatta'da. Câbir ibn Atîk'ten getirdiği rivayette: "Şehîdler, Allah yolunda öldürülenden başka yedidir" demiş; yanan; zatü'1-cenb sahibi olan, çocuğunu karnında hâmil olarak ölen kadını da zikretmiştir. Câbir hadîsi Buhârî'nin başlığına uygundur, lâkin bu, Bühârî'nin şartı üzerine olmadığı için, Buhârî onu getirmemiştir. Fakat şehîdliğin nevi'leri hakkında gelen beş ve yedi sayılarının bir hudûdlandirma' ma'nâsma olmadığını bildirmek için de, başlıkta ona tenbîh etmiştir. Bu Câbir hadîsini Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve îbn Hıbbân da rivayet etmişlerdir... (İbn Hacer).

78[78] Hadîsin başlığa uygunluğu, geçen hadîste sayılan şehîdlik nevilerinden birini . ihtiva etmesi yönündendir.

47-.,..... Ebû İshâk şöyle dedi: Ben el-Berâ(R)'dan işittim, şöyle diyordu: ' 'Mü 'minlerden oturanlarla, A ilah yolunda mallanyle, can larıyle savaşanlar müsâvîolamaz*.." âyeti indiği zaman, Rasûlullal (S) Zeyd'i çağırdı. Zeyd bir kürek kemiği ile geldi ve o âyeti yazdı Bu sırada İbnu Ümmi Mektûm körlüğünden şikâyet etti. Bunun üze rine "Müzminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlar..." kısmı indi

48-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Ben Mervân ibnu'l-Hakem'i mescidde otururken gördüm. Ben de ona doğru geldim ve yanıbaşma oturdum. Kendisi bize haber verdi; ona da Zeyd ibn Sabit şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ona "Müzminlerden (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mücâhede edenler beraber olamaz''' âyetini yazdırmak istedi; tam o âyeti bana yazdırırken İbnu Ümmi Mektûm, Rasûlullah'ın yanma çıkageldi ve:

— Yâ Rasûlallah, cihâda gücüm yetseydi, ben d,e muhakkak cihâda gider, düşmanlarla harb ederdim, dedi.

İbnu Ümmi Mektûm kör bir kişi idi. Allah Tebâreke ve Taâlâ Rasûlü'ne vahiy indirdi. Bu sırada Rasûlullah'ın uyluğu benim uyluğum üzerinde bulunuyordu. Vahyin (Peygamber üzerindeki) ağırlığı bana o kadar ağır geldi ki, sonunda dizimin ufalanıp dağılmasından korktum. Sonra Rasûlullah'tan vahiy te'sîri sıyrıldı da Azîz ve Celîl olan Allah "Ğayru ulVd-daran = Zarar sahibi olanlardan başka'9 diye (bir istisna kaydı) indirdi [79][79].

32- Düşmanla Muharebe Sırasında Sabretmek Babı

49-.......Mûsâ ibn Ukbe, Salim Ebu'n-Nadr'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Ebî Evfâ, Umer

---

[79][79] Her iki hadîs de başlıktaki âyetin mızûl sebebini beyân etmektedir.

Bu âyet ile topallık, kötürümlük, yatalaklık gibi şer'î bir özür sebebiyle harbe katılmayanlarla katılanların her ikisine de cennet va'd edildiği bildirilmiştir; şu fark ile ki, mücâhidlerih cennetteki derecesi çok yüksektir. Onlara mağfiret ve rahmet de va'd edilmiştir.

ibn Ubeydillah'a mektûb yazdı; o mektubu ben okudum (şöyle yazmıştı): Rasûlullah (S): "Düşmanlarla karşılaştığınız zaman sabrediniz" buyurdu 80[80].

33- Kafirlerle Muharebeye Teşvik Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey Peygamber! Müzminleri harbe teşvik et" (el-Enfâl: 65)

50-.......Bize Ebû İshâk, Humeyd'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) -Ahzâb sırasında- hendek kazılan yere çıkıp varmıştı. Muhacirler ile Ensâr'-ın soğuk bir kuşluk vaktinde hendek kazmakta olduklarını gördü. Onların yanlarında kendileri adına bu işi görecek köleleri de yoktu. Rasûlullah bunların çektikleri yorgunluğu ve açlığı görünce:

"AHâhümme inne'1-ayşe ayşu'İ-âhire fağfir li'1-Ensâri ve'1-Muhâcireh"

(= Yâ Allah! Dirlik ve yaşamak âhiret dirliğidir. Sen Ensâr'ı ve Muhacirlerdi mağfiret et!) dedi.

Orada bulunan sahâbîler de Rasûlullah'a cevâb vericiler olarak:

Nahnu'llezîne bâyeû Muhammeden Aîe'l'Cihâdi mâ bakıynâ ebeden

(= Bizler yaşadıkça dâima cihâd etmek üzere Muhammed'e söz vermiş kimseleriz.) dediler 81[81].

80[80] Hadîsin başlığa delîlliği "Düşmanlarla karşılaştığınız zaman sabrediniz" sözündedir.

81[81] Hadîsin başlığa uygunluğu Rasûlullah'm "Yaşamak ancak âhiret yaşayışıdır" sözünde sahâbîlerin çalışmakta oldukları cihâd işi üzerine onları teşvik bulunması yönündendir. Şârih İbn Battal: Rasûlullah'm inşâd ettiği beyit, İbnu Ra-vâha'nındır; Rasûlullah'm değildir, demiştir.

34- (Medine'nin Etrafına) Hendek Kazılması Babı

51-.......Bize Abdulazîz, Enes(R)'ten tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Muhacirler ve Ensâr, Medine etrafına hendek kazmaya ve sırtları üzerinde toprak taşımaya başladılar. Bu sırada şu sözleri terennüm ediyorlardı:

Nahnu'llezîne bâyeû Muhammeden , Aîe'I-İslâmi ma bakıynâ ebeden

(= Bizler hayâtta kaldıkça dâima İslâm üzerinde sebat etmeye : Muhammed'e söz ve ahid vermiş kimseleriz!)

Peygamber (S) de onlara cevâb vererek şunları söylüyordu: "AMhumme innehû tâ hayra illâ hayruH-âhirah Fe-bârik fî'l-Ensâri ve'l-Muhâcireh!"

(= Yâ Allah! Âhiret hayrından başka (devamlı) hayır olmadığı muhakkak. Onun için sen Ensâr ve Muhacirler hakkında hayır-bereket ihsan et!) 82[82].

52-....... Ebû İshâk dedi ki: Ben el-Berâ(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) -hendek kazılması gününde- toprak taşıyor ve: "Levlâ ente mehtedeynâ.. " sözlerini söylüyordu 83[83].

53-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Ahzâb gününde Peygamber(S)'i gördüm, toprak karnının beyazlığını örtmüş olduğu hâlde toprak taşıyor ve şu sözleri söylüyordu:

"Levlâ ente mehtedeynâ Velâ tasaddaknâ velâ salleynâ Fe emilen sekîneten aleynâ Ve

---

82[82] Hadîste adı geçen Hendek Harbi, îbn tshâk'm, Urve'nin, Katâde'nin kesin kanâatlerine göre hicretin beşinci yılı Şevval ayında vuku' bulmuştur. Mûsâ ibn Ukbe'nin ez-Zuhrî'den rivayetine göre de dördüncü sene ŞevvâPindedir. Enes ibn Mâlik de böyle demiştir. Buna Ahzâb Harbi de denilir. Böyle denme sebebi, Arab kabilelerinin Rasûlullah ile harbetmek üzere ittifak edip toplanmalarıdır. Bu ittifakı işitince Rasûlullah, İranlı Selmân'ın işaretiyle Medine etrafına hendek kazarak savunma harbi yapmayı uygun buldu ve zafer kazandı. İşte metindeki beyitler hendek kazma sırasında karşılıklı söylenip, yorgunluk hafifletilmeye çalışılmıştır.

83[83] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır.

sebbitVl-akdâme en lâkaynâ İnnel-ûlâ kad bağav aleynâ İzâ erâdû fitneten ebeynâ Sen olmasaydın biz doğru yolu bulmaz, sadaka vermez, namaz kılmazdık. Şübhesiz bu kâfirler, bizim çekindiğimiz fitneyi bize vâki' kılmak istedikleri zaman bizim üzerimize saldırmışlardır. Onlarla yüzyüze geldiğimizde gönlümüze bir sekînet (sabır, sebat) indir ve ayaklarımızı yerinde sabit tut (da bizi dağıtma yâ Rabb)! 84[84].

35- Özrün Kendisini Düşmanla Cenk Etmekten Alıkoyduğu Kimse Babı

54-.......Bize Humeyd tahdîs etti ki, onlara da Enes tahdîs edip: Bizler Peygamber(S)'in beraberinde Tebûk gazvesinden döndük... demiştir. H ve yine bize Süleyman ibn Harb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd -ki o İbnu Zeyd'dir- Humeyd'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir gazada idi; şöyle buyurdu: "Arkamızda Medine'de bir takım erler cemâati vardır ki, biz bir dağ yolunda,dere içinde her yürüyüşümüzde, muhakkak o Medine'dekiler de yürüyüş(&ev%bın)de bizimle beraberdirler. Onları burada bulunmaktan özür men' etti" 85[85].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl dedi ki; Bize Hammâd, Humeyd'den; o da Mûsâ ibn Enes'ten; o da babası Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti: Peygamber (S) söyledi ki...

Ebû Abdillah el-Buhârî: Birinci sened daha sahîhtir, dedi 86[86].

36- Allah Yolunda (Cihâdda İken) Oruç Tutmanın Fazileti Babı

84[84] Bu, aynı hadîsin el-Berâ'dân diğer bir yoldan gelen, geçenden daha tamam bir rivayetidir. Bu hadîsten insana ezâ ve meşakkat arız olduğu zamanlarda, o meşakkati kaldırmak ve fıtrî kuvvetleri yerinde tutmak için şiir ve recez inşâd etmenin caiz olduğu hükmü alınmıştır.

85[85] Baslıktaki sorunun cevâbı ve hükmü, hadîste bizzat Peygamberin diliyle veril-mltlr PeygaX özür sahihlerinin de gâzîler gibi sevaba nail olacaklanm, Zu-heyr rivayetine göre Tebûk seferinde müjdelemiştir.

86[86] Buhârî burada hadîsin iki senedi arasında bir mukaayese yapıp, daha kuvvetli olanını göstermiştir.

55-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim; "Her kim (cihâd vazifesinde iken) Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onun yüzünü (yânî vücûdunu) ^rw/^yıl cehennem ateşinden uzaklaştırır'" buyuruyordu 87[87].

37- Allah Yolunda (Cihâdda) Harcama Yapmanın Fazileti Babı

56-....... Ebû Seleme, Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kim Allah yolunda çift harcama yaparsa cennetin bekçileri; herbir kapının bekçileri onu: Ey Fule, buraya \gel! diye çağırır". Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlalîah! Bu her kapının bekçilerinin çağırmış olduğu timseye (bir kapıdan girmesi, diğer kapıyı terketmesinden dolayı) bir)e's yoktur, dedi.

Peygamber:

— "Ben senin onlardan olmanı çok ümîd ediyorum" buyurdu 88[88].

57-....... Bize Hilâl, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el- Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) minber üzerinde ayağa kalktı da:

— "Ben ancak benden sonra sizin üzerinize açılacak olan dünyâ bereketlerinden dolayı sizin için korku duyuyorum" buyurdu.

Sonra dünyâ çiçeğini-zikretti, akabinde bu bereketlerin biriyle söze başladı ve diğerini (yânî dünyâ çiçeğini) ikinci yaptı. Bunun üzerine sahâbîlerden^bir zât ayağa kalktı ve:

87[87] Bu hadîs ile 29. bâbdakİ 44. Enes İbn Mâlik hadîsi arasında açık bir çatışma vardır. Bu çatışmayı sarihler şöyle gideriyorlar: Enes hadîsinde mücâhidin oruç yemesi, oruç mücâhidi cihâd etmekten zayıf düşürdüğü zaman evlâdır; oruç, mücâhidin bedenî kudret ve kaabiliyetine zarar vermezse, oruç tutması efdal-dir; hem cihâd, hem oruç faziletini cem' etmiş olur.

88[88] Çift sadaka diğer rivayet tarîklerinde kendi malından iki sığır, iki koyun, İki dirhem olarak açıkça belirtilmiştir. Rasûlullah'ın Ebû Bekr hakkındaki bu sözü, Ebû Bekr'in bütün yüksek fazîletlerle mütehallî ve bu amelî vazifelere ta-mâmiyle bağlı olduğuna delâlet eder.

— Yâ Rasûlalîah! Hiç hayır, şerr getirir mi? diye sordu. Peygamber bu soruya cevâb vermekten (bir müddet) sükût etti.

Biz, Rasûlullah'a vahiy indiriliyor dedik. İnsanlar sanki başlan üzerinde kuşlar varmışçasına sükût ettiler. Sonra Rasûlullah dökmekte olduğu bol teri yüzünden sildi ve:

— "Biraz önce suâl soran nerede? Mal (hakîkaten) hayır mıdır?" (deyip, bunu üç defa tekrarladı ve devamla) "Hakîkî hayır ve ni'-met, hayırdan başka birşey getirmez (fakat, dünyâ malı hakîkî hayır değildir; şöyle ki): Muhakkak bahar, her bitirdikçe yiyeni öldürücü

yâhud ölüme yaklaştırıcı şeyler de bitirir. Lâkin yeşil ot yiyen hayvan böyle değildir. O ölüm tehlikesinden korunmuştur. Bu hayvan o yeşil otu yedikçe nihayet iki böğrünü doldurunca bahar güneşini karşılar, kolayca tersler ve işer. Sonra yine bol bol yer. İşte bu dünyâ malı da yeşil ot gibi çekicidir, tatlıdır. Bu dünyâ malını hakkıyle alan ve onu Allah yoluna, yetimlere, fakirlere tahsis eden zengin müslü-mân ne hayırlı kişidir! Dünyâ malını haklılıkla almayan (haram mal toplayan hırslı) kişi de dâima yiyen, bir türlü doymayan obur gibidir. Kıyamet gününde bu mal kendi sahibinin cimriliğine bir şâhid olacaktır" 89[89].

38- Bir Gâzîyi Cihazla Yıp Sefere Hazırlayan Yâhud Gazinin Gerideki İşlerini Görmekte Ona Hayırlı Halef Olan Kimsenin Fazileti Babı

58-....... Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah yolunda cenk edecek bir askeri (araç ve gereçlerini te'mîn ederek) sefere hazırlarsa, o da gaza etmiş-(cesine sevaba nail) olur. Yine her kim Allah yolunda gaza eden bir askerin (gerideki işlerini görmekte) hayırla yerini tutarsa, o da gaza etmiş olur"

89[89] Hadîsin başlığa uygunluğu "Malı halâ!yoldan kazanıp da onu Allah yoluna.. tahsis eden" sözündedir. Halâl yollardan kazanılan ve bir kısmı sadaka ve zekât olarak hayır yollarında harcanan servet övülmüş; haksızlıkla ve haram yollarla toplanan dünyâ malı da şerr ve rriefsedet sebebi olacağı haber verilip kötülenmiştir. Bu hadîs, küçük bir lâfız farkıyle Zekât Kitabı; "Yetîmlere sadaka bâbı"nda geçmişti. İnşâallah Rikaak Kitâbı'nda da gelecektir.

90[90].

59-....... Bize Hemmâm (ibnu Yahya), İshâk ibn Abdillah'tan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) kendi zevceleri yanına girmesi müstesna, Medîne'de devamlı olarak Üm-mü Suleym'in evinden başka hiçbir eve girmezdi. Peygamber'e bu devamlı girişin sebebi soruldu da, Peygamber: "Ben Ümmü Suleym'e en acıyanım, çünkü onun erkek kardeşi (Haram ibnu Milhân, Maû-ne Kuyusu günü) benim (askerlerimin) beraberinde öldürüldü-' buyurdu 91[91].

39- Muhârebf, Sırasında (Ölülere Sürülen) Hanût Kokusu Sürünmek Babı

60-...... Enes ibn Mâlik'in oğlu Mûsâ, Yemâme harbini zikrederken şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik, Yemâme harbi günü Sabit ibn Kays'ın yanına gelmiş. Sabit o sırada iki uyluğunu açmış, hanût denilen (ve ölüye sürülen) bir nevi' koku sürünüyor (ve şehîd olmaya hazırlanıyor) hâldeymiş. Enes, Sâbit'e:

— Ey amca! Seni harb saffına gelmemen için habseden nedir? dedi.

O da:

90[90] Bu hadîs içtimaî yardım, içtimaî bağlılık i'tibâriyle çok önemlidir. Rasûlullah zamanında askerlik teşkilâtı, halkın hâli vakti yerinde"olanları asker.î seferlere kendi atiyle, silâhıyle, yiyecek, içecek gibi bütün sefer ve cenk gerekleriyle katılmak esâsına göre kurulmuştu. Fakîr olanlar da Rasûlullah ile zengin sahâbî-ler tarafından cihâzlandırılırdı. Fakîr olup da hiçbir taraftan yardım görmeyenler, Mekke, Tebûk gibi uzak seferlere katılamayıp, Medîne'de kalırlar ve gâzîlerin işlerine de ailelerine hayırlıhk ve emniyetle bakarlardı. Zamanımızda bir taraftan devlet teşkîlâtıyle, bir taraftan hayır kurumlarıyle cebhe gerisinde görülen bu nevi' içtimaî hizmetler, o zamanlarda ferdler tarafından ihtiyarî olarak görülürdü. Bu cihetle cebhe gerisindeki gâzî işlerine ve ailelerine namusluca yardım keyfiyetine Rasûlullah tarafından çok ehemmiyet verilmiş, bunlara da gaza etmişçesine uhrevî mükâfat va'd edilmiştir.

91[91] Bundan önceki hadîste gâzînin yokluğunda, o cebhede düşmanla çarpışırken veya hudûdda vatanî görevini yerine getirirken ailesine yardım ve saygı gösterilmesi öğretilmişti. Bunda da şehîd ailesi ihmâl edilmeyip, şehîde hürmeten ailesine saygı gösterilmesi ve mümkün olursa devlet başkanı tarafından bile hâl hatır sorulması öğretilmektedir. Ümmü Suleym, Enes ibn Mâlik'İn anasıdır. Bunun erkek kardeşi Haram ibn Milhân Maûne Kuyusu faciasında şehîd edilmiş idi. Rasûlullah ona hayırlı halef olmaya örnek vermiş oluyor.

— Ey kardeşim oğlu, şimdi (geliyorum), dedi.

Bir taraftan da hanût kokusu sürünmeye başladı. (Korkudan sonra Sabit iki kat beyaz elbise giyerek kefenlendi.) Sonra harb saffına gelip yer aldı.

-Enes, hadîsin burasında askerden bir kısmının cebheden açılıp bozulmasını anlatmıştır.- Sonra:

— Karşımızdan şöyle açılın (düşmanı görelim de), nihayet düşmanla vuruşalım. Biz Rasûlullah (S) ile birlikte harbederken, öyle (panik yaparak) harbetmezdik. Siz akranınıza kaçmayı ne fena âdet ettirmişsiniz, dedi".

Bu hadîsi Hammâd ibn Seleme, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere de rivayet etti 92[92].

40- Harbde Keşif Karakolunun Fazîletî Babı

61-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Ahzâb günü Peygamber (S):

— "Kurayza oğullarının haberini bana kim getirir?" diye sordu. Zubeyr:

— Ben (getiririm), dedi.

Sonra Peygamber bir kerre daha:

— "Kurayza oğulları'na dâir bana kim haber getirir?" diye sordu. Yine Zubeyr:

92[92] Hadîsin başlığa uygunluğu "O hanût sürünüyordu" sözündedir.

Yemâme günü, Yemâme'de müslümânlarla yalancı Museylime'nin ordusu Benû Hanîfe kabilesi arasındaki harbin cereyan ettiği târihtir. Bu harb, Ebû Bekr'in halifeliğinde, hicretin onikinci yılının rebîu'l-evvel ayında vuku bulmuştu. Bu harbde müslümânlardan, bir kısmı kurrâ olmak üzere, dörtyüzelli kadar şehîd düşmüştür. Bu şehîdlerden birisi de hadîste adı geçen Sabit ibn Kays'tır. Sabit, Ensâr'ın sancakdân idi. Ordu kumandanı da Hâlid ibn Velîd idi. Bu harbde Museylime, Hamza'nm kaatili Vahşî tarafından öldürülmüş, Benû Hanîfe kabilesi tenkîl edilmiştir.

Enes'in Sâbit'e amca diye seslenmesi, ikisi de Hazrec kabilesinden olup Sâbit'in Enes'ten daha yaşlı olmasındandır. Sâbit'in yiğitlik ve kahramanlığı hakkında başka rivayetler de vardır. Şehîd olduktan sonra birisine ru'yâda görünüp bâzı vasiyyetlerde bulunmuş, bunlar yerine getirilmiştir. Öldükten sonra vasiyyeti yerine getirilen Sabit1 ten başka hiçbir kimse bilinmiyor.

— Ben, diye cevâb verdi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Her peygamberin (sahâbîleri içinde) hâlis ve seçkin bir adamı vardır. Benim seçkin adamım da Zubeyr'dir" buyurdu 93[93].

41- Bâb: Kumandan Harbde Keşif Yapacak Kişiyi Tek Başına Düşmanı Keşif Vazifesine Gönderir Mi?

62-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) râvî Sadaka ibnu'1-Fadl: Bunun Hendek günü olduğunu sanıyorum, demiştir- insanları (bir keşif vazîfesine) çağırdı da bu çağrıya ez-Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber yine çağrı yaptı, yine Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber insanları yine bu vazifeye çağırdı; bu sefer de Zubeyr vazifeye tâlib oldu. Bunun üzerine Peygamber; "Muhakkak herbir peygamberin bir havarisi (seçkin hâlis adamı) vardır. Şübhe-siz benim havarim de ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'dır" buyurdu 94[94].

42- İki Kişinin Beraberce Sefere Çıkması Babı

63-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Ben, bir arkadaşımla Peygamber'in yanından ayrıldım. Peygamber (S) bize: "Namaz vakitlerinde ezan okuyun ve ikaamet

---

93[93] et-Talîa, sefine vezninde, askerin karakoluna denir ki, düşmanın serîre ve mik-dârına muttali' olmak için gönderilir; vâhid ve cem'i beraberdir... buna ince karakol ta'bîr olunur; hem düşman hâline ittılâ', hem arkasını muhafaza eder... (Kaamûs Ter.). Bugünkü ta'bîr ile, harb esnasında düşmanın hâl ve hareketini anlamak için gönderilen keşif kolu demektir.

Hendek Harbi esnasında Kureyş ile birlikte birçok Arab kabilelerinin İslâm aleyhinde harekete geçmeleri, bu arada Kurayza Yahûdîleri'nin de ahdi bozmaları üzerirıe vaziyet ciddîleşince, Peygamber bu tehlikeli keşif vazifesi için gönüllü istemişti. Bu da'vete tekrar tekrar Zubeyr tâlib olup başarmış ve böylece havarîlik fazîletine nâü olmuştur.
94[94] Başlıktaki sorunun cevâbı müsbet olarak hadîsin içindedir

getirin; ikinizden büyük olanınız size imamlık etsin" buyurdu 95[95].

43- Bâb: "Atın Alnına Dökülen Saçlarında Kıyamet ; Gününe Kadar Hayır Düğümlüdür"

64-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Atlar alınlarına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır bulunan hayvanlardır" b'uyurdu.

65-.......eş-Şa'bf den; o daUrveibnu'1-Ca'd eL-Bârıkî'den tahdîs etti ki, Peygamber(S): "Harb atları, alınlarına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiş hayvanlardır" buyurmuştur.

Buhârî'nin üstadı Süleyman ibn Harb, Şu'be'den; o da Urvetu'-bnu Ebi'l-Ca'd'dan söylemiştir. Bu hadîsi Huşeym'den;o da Husayn'-dan; o da eş-Şa'bî'den; o da Urve ibn Ebi'l-Ca'd'dan senediyle rivayet etmekte Müsedded,, Süleyman ibn Harb'e mutâbaat etmiştir.

66-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Bereket, atların alınlarına dökülen saçlardadır"buyurdu 96[96].

95[95] Hadîs iki şahsın beraberce sefere çıkmasının cevazına.açıkça delâlet etmektedir.

96[96] Buhârî, başlıktaki hükmü ifâde eden hadîsleri üç ayrı sahâbîden olmak üzere getirmiş, bu arada mutâbaatları da göstermiştir. Bu hadîsler, harb için eğitilip hazır tutulan atların değerinin kıyamete kadar devam edeceğini haber vermiş oluyor.

44- Bâb: Peygamber(S)'İn: "Âtların alınlarına sarkan saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiştir' Sözünden Dolayı Cihâd, Berrin (Yânı Âdilin) Ve Fâcirin Beraberinde Kıyamete Kadar Devam Edecektir 97[97]

67-.......Bize Urvetu el-Bârıkî (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Harb için eğitilmiş) atların alınlarına sarkan saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiştir, (Hayır, âhi-rette) sevâb, (dünyâda) ganimettir" 98[98].

45- Yüce Allah'ın: "Allah yolunda bağlanıp beslenen atlardan... " (ei-Enfâi: 60) Kavlinden Dolayı, Allah Yolunda Cihâd Etmek İçin At Bağlayıp Besleyen Kimse Babı 99[99]

68-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber(S): "Her kim A ilah 'a inandığı için ve va 'dini tasdik ederek Allah yolunda cihad etmek niyetiyle bir at bağlarsa, şübhesiz o atın yediği yemler, içtiği sular, atın dışkısı ve sidiği kıyamet gününde o şahsın mizanında-(sevâb olacak)*?//"" buyurdu 100[100].

97[97] Buhârî başlıktaki bu hadîsi, başlığa delîl olmak için sevketmiştir. Kıyamete kadar atların perçemlerinde hayır düğümlenmiş olunca, bu hayırda ecir ve ganimet olunca, harbin de kıyamete kadar devam edeceğine istidlal edilmiştir. Bu başlığı da, bu lâfza yakın bir şekilde Ebû Dâvûd ile Ebû Ya'lâ merfû' ve mevkuf olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Buna göre başlık dahî bir hadîs olmuş oluyor.

98[98] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk, bundan önceki haşiyede gösterildi.

99[99] Ayetin tamâmı şöyledir: "Siz de düşmanlara karşı gücünüzün yettiği her kuvvetten ve (cihâd için) bağlanıp beslenen atlardan hazırlayın ki, bu hazırlanma İle Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanınız olanları ve bunlardan başka sizin bil-meyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsa-nız, ecri size eksiksiz ödenir ve siz asla haksızlığa uğratılmazsınız"(e\-Enfâ\: 60).

Bu âyette muharebe atlarının ayrıca zikrolunması, onlara olan ihtiyâcın hiçbir zaman gitmeyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim bugün dünyâda en mütekâmil harb vâsıtaları meydana getirilmiş olmasına rağmen, atlardan ve süvârî-likten henüz ihtiyâçsızhk hâsıl olmamıştır ve olmayacaktır da (H.B. Çantay).
100[100] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk apaçıktır. Hadîs Allah yolunda cihâd niyetiyle at besleyenlerin faziletini en güzel şekilde anlatmaktadır.

46- Atın Ve Eşeğin Özel İsmi Babı [101][101]

69-.......Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan (şöyle demiştir): Babam Ebû Katâde (Hudeybiye senesi) Peygamber'in beraberinde sefere çıktı. Ebû Katâde arkadaşlarından bâzısıyle beraber geri kaldı, arkadaşları umre için ihrama girmişler, kendisi ise ihrama girmemiş hâldeydi. Ebû Talha'nın görmesinden önce arkadaşları bir yaban eşeği gördüler. Onlar yaban eşeğini gördükleri zaman onu terkedip bıraktılar. Nihayet o yaban eşeğini Ebû Talha da gördü. Hemen kendine âid olan ve el-Cerâde denilen bir ata bindi ve arkadaşlarından kamçısını kendisine uzatıvermelerini istedi. Arkadaşları bu isteği kabul etmediler. Bunun üzerine kamçıyı bizzat kendisi aldı ve atı yaban eşeğine doğru sürdü ve onu vurdu. Sonra ondan hem kendisi, hem de arkadaşları yediler. Sonra Peygamber'e geldiler. Peygamberce eriştikleri zaman (O'na yedikleri etin hükmünü sordular). Peygamber (S):

— "Ondan beraberinde birşey var mı?" buyurdu.

— Yanımda onun bir bacağı var, dedi. Akabinde Peygamber o bacağı aldı ve onu yedi [102][102].

70-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Hurma bahçemizde Peygamber(S)'e âid bir at bulunuyordu. Ona (noktasız hâ ile) Luhayfu denilirdi.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Bâzı râvîler (noktalı hâ ile) Luhayfu şeklinde söyledi, dedi [103][103].

---

[101][101] Yânî at ve eşek cins isimlerinin ferdlerini, cinsin diğer ferdlerinden ayırmak için Özel İsimler vermenin meşrû'luğu babı.
[102][102] Bu hadîs biraz farklı bir metin ile Hacc fötâbı'nda geçmişti.

Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendisine âid olan el-Cerâde denilen bir ata bindi" sözündedir. el-Cerâde, o atın özel ismidir

[103][103] Bu hadîste de Peygamber'in el-Luhayfu isminde bir atı bulunduğunun bildirilmesinden başlığa uygunluğu açıkça bellidir.

71-.......Muâz ibn Cebel (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde Peygamber'in bindiği Ufeyr denilen bir eşek üstünde Peygamber'in terkisinde idim. Peygamber (S) bana:

— "Yâ Muâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ve kulların da Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?" diye sordu.

Ben de:

— Bunu Allah ile Rasûlü en bilendir, dedim. Rasûlullah:

— "Allah'ın kulları üzerinde sabit olan hakkı, kulların Allah'a itaat ve kulluk etmeleri ve A ilah 'a hiçbir şeyi ortak kılmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı da, kendisine hiçbir şeyi ortak kılmayan kişiye azâb etmemesidir (yânî bu husustaki lûtfudur)" buyurdu.

Bunun üzerine ben:

— Yâ Rasûlallah! Bunu ben insanlara müjdelemeyeyim mi? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Hayır, bunu onlara müjdeleme! Sonra buna dayanıp güvenirler" buyurdu [104][104].

72-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerre Medine içinde bir düşman baskım korkusu yayılmıştı. Bunun üzerine Peygamber (S) bize (yânî Ebû Talha ailesine) âid olup Mendûb denilen bir atı iğreti aldı. (Ona binip Medine'den ayrıldı, geri dönüp geldiğinde:)

— "Korkulacak nevi'den birşey görmedik. Muhakkak surette bulduğumuz şey, Mendûb'un su gibi akmasıdır" buyurdu [105][105]

---

[104][104] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ufeyr denilen bir eşek üzerinde Peygamber'in terkisinde idim" sözündedir. Çünkü eşek cins ismidir, ona, cinsin başka ferdlerin-den ayrılması için Ufeyr ismi verilmiştir.

[105][105] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bize âid Mendûb denilen bir atı iğreti aldı" sözündedir. O at, bu isimle başkasından ayrılmıştı. O, husûsî olarak bu isimle isimlendirilmiştir.

47- Atın Uğursuzluğu Nevinden Zikredilen Hadîsler Babı 106[106]

73-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Uğursuzluk (telâkkisi âdet olarak ancak) ancak üç şeyde: atta, kadında, evde hâsıl olur" buyuruyordu 107[107].

74-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R): "Eğer herhangi birşeyde uğurluk olsaydı o, kadında, atta, meskende olurdu" buyurmuştur 108[108].

106[106] Yânî uğursuzluk nev'inden zikredilen hadîs, umûmu üzere midir yâhuÜbâzı ferd-lere hass mıdır, yâhud bu hadîs zahiri üzere midir, yâhud te'vîl edilmiş midir? Bunun tafsili şöyledir:

107[107] Şu'm lâfzı uğursuzluk, hayırsızlık ma'nâsmadır; bunun zıddı Yumm yânî kutluluk, uğurluluktur. Arablar Câhiliyet devrinde kadında, atta, evde uğursuzluk bulunduğuna i'tikâad ederlerdi. Bunun için İbnu'l-Arabî: Bunlarda uğursuzluk iddiası Câhiliyet âdetine dayanır, yoksa hılkî bir uğursuzluk mevcûd değildir, demiştir. Hadîste bu üç şeyin husûsî olarak zikredilmesi, insanların bunlarla sıkı ve daimî ilgili bulunmalarmdandır. İnsanoğlu içinde oturacak bir evden, birlikte yaşayacak bir eşten, kullanacak bir hayvandan ihtiyâçsız olamaz. Bunlara pek yakından ve sıkı bir surette bağlıdır, işte bu sebebden bu üç şey husûsî olarak zikredilmiştir, yoksa Câhiliyet'te uğursuz sayılan kılıç ve dil gibi başka şeyler de vardır.

O hâlde bu hadîsteki uğursuzluk telâkkîsi Câhiliyet âdetini hikâyeden ibaret olup, İslâm i'tikâadı değildir. Bu tevcîhin delillerinden biri şudur:

Tahâvî'nin rivayetine göre Âişe'nin huzuruna Benû Âmir'den iki kişi gelerek:

— Ey Mü'minlerin Anası! Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın "Kadında, evde, atta uğursuzluk vardır" dediğini haber veriyor; siz ne dersiniz? diye sormuşlar.

Bunu işitince Âişe son derece öfkelenerek:

— Kur'ân'ı Muhammed'e gönderen Allah'a yemîn ederim ki, kat'iyyen Ra-sûlullah böyle birşey söylememiştir. O, yalnız Câhiliyet ahâlîsinin kadında, evde, atta uğursuzluk i'tikâad ettiklerini bildirmiştir, demiştir.

Âişe'nin bu cevâbı, konumuz olan İbn Umer hadîsindeki Peygamber'in sözünün yalnız Câhiliyet âdetini ve telâkkîsini hikâyeden ibaret olduğunu bildirir.

İbnu Abdilberr, Tahâvî'nin rivayet ettiği hadîsi getirmekle beraber, Âişe'nin bu uğursuzluk inancını el-Hadîd; 22. âyetini okuyarak da reddettiğini bildirmiştir. Yânî Levhi Mahfûz'da yazılı olan hâdiselerden kurtulmak mümkün değildir; bunlarda meskenin, şahsın hiçbir te'sîri yoktur.

108[108] Bu Sehl İbn Sa'd hadîsi, bundan önceki-İbn Umer hadîsinin ma'nâsım en iyi ta'yîn etmektedir: Bu hadîsin birinci kısmı olan "Eğer uğursuzluk olsaydı" şart cümlesi, bu üç şeyde uğursuzluk olmadığını pek açık olarak ifâde etmektedir. Bunlarda uğursuzluk olmayınca, başka şeylerde de olmaz.

48- Bâb: Atlar Üç Nevi1 İnsan İçindir

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Hem onlara binmeniz için, hem zînet için atları, katırları, merkebleri yarattı... " (en-Nahi: 8).

75-.......Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Atlar üç nevi' insan için üç türlüdür: At ırkı bâzı adam için sevâbdır, bâzı adam için (fakirlik ve ihtiyâcına) bir perdedir, bâzısına da boynunda bir vebaldir. At kendisi için ecir olan kimseye gelince, o, atını Allah yolunda (ci-hâd için) bağlamıştır ve atını da bol otlu geniş bir sahada veya bir bahçede uzatmıştır. Bu bol otlu sahadan yâhud bahçeden atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, at sahibi için haseneler olmuştur. Atın ipi kopsa şahlanarak bir veya iki yükseklik veya bir iki şavt koşsa, yerde onun bıraktığı gübreleri ve izleri sahibi için haseneler olur. Bir de hayvan bir nehre uğrayıp da ondan içerse -sahibi sulamak istememiş olsa bile- bu su da sahibi için haseneler olur... Bir kimse de atını övünmek için yâhud riya için ve İslâm ahâlîye düşmanlık için bağlarsa, bu hayvan da onun için bir vebaldir."

Rasûlullah'a eşeklerden soruldu. Rasûlullah: "Bunlar hakkında bana, her hükmü toplayıcı (bir vecize olan) şu tek âyetten başka birşey indirilmedi: İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecek, kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyorsa onu görecek" (ez-ziizâi: 7-8) 109[109]

49- Gazvede Başkasının (Yorulan) Hayvanına Dürtüp Vuran Kimse Babı

109[109] Hadîsin başlığa uygunluğu "Atlar üç nevi' insan için üç türlüdür" sözündedir.

Başlıkta zikredilen âyet de atların yaratılış hikmetini ifâde etmektedir. Hadîs, Şirb Kitâbi'nda geçmişti. Burada ise hadîs başlığa delîl olmak üzere daha kısa bir metinle getirilmiştir.

76-.......Bize Ebu'l-Mütevekkil en-Nâcî tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'ye geldim de ona: Rasûlullah'tan işittiklerini bize tahdîs et, dedim. Câbir şöyle dedi: Ben, seferlerinin birinde Rasûlullah'ın beraberinde yolculuk ettim. -Râvî Ebû Akıl: Ebu'l-Mütevekkil'in gazve mi yâhud umre mi dediğini bilmiyorum, demiştir.- Seferden döndüğümüz zaman Peygamber (S):

— "Kim ailesine acele gitmek isterse yürüyüşünü çabuklaştırsın" buyurdu.

Câbir dedi ki: Ben kül renkli devem üzerine binmiş olarak döndüm. Bu devede başka renk yoktu (yânî rengine başka renk karışmamıştı). İnsanlar benim arkamda idiler. İşte ben böyle herkesin önünde yol aldığım sırada devem yorgunluktan dolayı birden durdu. Bunun üzerine Peygamber bana:

— "Ya Câbir! Deveni sıkı tut!" buyurdu ve kamçısıyle ona bir kerre vurdu. Vurmasıyle beraber deve yerinden sıçrayıp hareket etti. Müteakiben Peygamber:

— "Deveyi satar mısın?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

Nihayet Medine'ye geldiğimizde ve Peygamber de sahâbîlerinin grupları içinde Mescid'e girdiğinde ben de devemi Mescid'in kenarındaki taş döşemeliğe bağlayarak yanına girdim. Ve kendisine:

— İşte (benden satın aldığın) deven buradadır, dedim. Peygamber Mescid'den çıktı ve:

— "Bu deve bizim devemizdir" diyerek, devenin etrafında dolaşmaya başladı.

Akabinde Peygamber birkaç ûkıyye altın yolladı da:

— "Bunu Câbir'e verin" buyurdu. Bundan sonra Peygamber bana:

— "Devenin bedelini tastamam aldın mı?" dedi. Ben;

— Evet aldım, dedim.

Peygamber (S):

— "O bedel de, o deve de (hibe olarak) senindir" buyurdu 110[110].

50- Çetin Hayvan Üzerine Ve Erkek At Üzerine Binmek Babı

Râşid ibnu Sa'd: Daha çok akıcı ve daha cesur olduğu için, selef, erkek hayvana binmeyi severlerdi,

demiştir 111[111].

77-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Medine'de bir düşman baskını korkusu olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (S) Ebû Tal-ha'ya âid olup kendisine Mendûb denilen bir atı iğreti aldı ve ona bindi. Peygamber dönüp geldiği zaman: "Korkulacak nevi'den hiç-birşey görmedik. Biz ancak bu atı muhakkak bir derya bulduk" buyurdu 112[112].

51- Atın (Ganimetten Alacağı) Payları Babı

78-....... Nâfi', îbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) ganimet malından- at için iki pay; sahibi için de bir pay ta'yîn etmiştir 113[113].

110[110] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ona kamçısı ile bir vuruş vurdu" sözündedir. Vurucu, Rasûlullah'tır; vurulan da başkasının hayvanıdır ki, o da Câbir'in devesi-dir. Rasûtullah, Câbir'e yardım etmek ve ona şefkat için hayvanına vurmuş idi.

111[111] Râşid ibn Sa'd 113'te ve sahîh olan 118 hicrî yılında vefat etmiş bir tabiî âlimidir. Buhârî'de bu tek haberinden başka haberi yoktur.

112[112] Hadîsin başlığa uygunluğu "Mendûb denilen bir atı iğreti alıp ona bindi" sö-zündedir. Bu hadîs, daha evvel de geçmişti.

113[113] Hadîs, Peygamber'in süvariye üç pay, piyadeye bir pay verdiğini bildirdiği için, başlığa uygunluğu meydandadır.

İmâm Mâlik şöyle demiştir: Yüce Allah'ın: "Hem onlara binmeniz için, hem zînet için de atları, katırları, eşekleri yarattı... " (en-Nahi: 8) kavlinden dolayı, atlara ve ağır yük hayvanlarına ganimet malından pay verilir; fakat ağır yük hayvanlarına atlardan daha çok pay verilmez 114[114].

52- Harb"İçinde"Başkasının Binek Hayvanını Önünden Çeken Kimse Babı

79-....... Şu'be, Ebû İshâk'tan şöyle tahdîs etti: Bir kimse el- Berâ ibn Âzib(R)'e hitaben:

— Sizler Huneyn günü Rasûlullah'ın yanından kaçtınız mı? dedi. O da:

— (Evet, biz kaçtık) lâkin Rasûlullah (S) kaçmadı. Hevâzin halkı iyi ok atan bir kabîle idiler. Biz onlarla karşılaşınca, onların üzerine atıldık. Onlar hemen bozuldular. Bunun üzerine müslümânlar ganimetler üzerine yöneldiler. Hevâzin kabilesi ise (bundan faydalanarak) bizi oklarla karşıladılar. (Biz kaçtık) fakat Rasûlullah kaçmadı, Yemîn olsun O'nu pek iyi gördüm ki, O beyaz katırının üzerinde (korkusuz duruyordu), Ebû Sufyân da katırın gemini tutuyordu. Bu sırada Peygamber: "Ene'n-nebiyyu lâ kezib, ene îbnu Abdilmuttalib (= Ben Peygamber'im yalan yok, ben Abdulmuttalib oğluyum)" diyordu 115[115].

114[114] Bâzı nüshalarda Mâlik'in bu sözü hadîsin baş tarafına konulmuştur. İbn Battal dedi ki: Âyetle hüccet getirmenin vechi şudur: Allah atlara binme ni'metini hatırlattı, Rasûlullah da atlara pay verdi; at ismi de hem ağır yük hayvanına, hem de hecîne yânî âdi beygire vâki' olur. Bu ve benzeri hadîslerden dolayı Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, Ebû Yûsuf, Muhammed ve âlimler cumhuru, süvari için üç, piyade için bir pay esâsını kabul etmişlerdir.

Ebû Hanîfe İse diğer hadîslere dayanarak biri atına, öbürü kendisine âid olmak üzere süvari mücâhid iki pay alır demiştir.

115[115] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ebû Sufyân Peygamber'in bindiği katırın gemini tutuyordu" sözündedir.

Huneyn, Mekke İle Tâif arasında bir vâdînin adıdır. Mekke'den üç gecelik mesafede ve Tâif yakınındadır. Huneyn Harbi, hicretin sekizinci yılı Şevvâl'İ-nin beşinci günü vuku buldu. Bu sekizinci yıl Ramazân'ının yirmisinde Mekke fetholundu. Bu büyük zaferden ve İslâm hâkimiyetinin Kureyş ve dolayısiyle bütün Arablar üzerinde kurulmasından endîşe eden Hevâzin ile müttefiki olan Sakîf kabileleri harekete geçmiş, Arab'ın en cenkçi ve kalabalık olan bu kabileleri bütün aileleri ve mallarıyle Huneyn vâdîsinde mevki' almışlardı. Peygam ber bunu haber alınca Mekke Fethinde bulunan onbin kişilik aslî kuvveti ve Mekkelİler'den katılan kuvvetle bunların üzerine yürüdü. Hadîste bildirilen kısa bir bozgundan sonra Peygamber'in cesur tutumu ve mükemmel idaresi ile neticede zafer kazanıldı.

53- Binek Hayvanı' İçin Eyerde Olan Demirden Yâhud Ağaçtan Üzengi Île Semer Ve Palana Takılan İp Veya : Kayış Üzengi Babı

80-.......Nâfi', Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) ayağını garz denilen üzengiye girdirdiği ve binek devesi ayakta olduğu hâlde üzerinde onu dümdüz doğrulttuğu zaman Zu'1-Huleyfe Mesci-di'nin yanından i'tibâren umre yâhud hacc niyetiyle telbiye ederdi [116[116]].

54- Çıplak Ata Binmek Bâb1

81-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sahâbîleri, üstünde eyer bulunmayan çıplak bir at üzerine binmiş olarak, kılıcı da boynunda asılı olduğu hâlde karşıladı [117[117]].

55- Dar Adımlı, Yavaş Yürüyüşlü At Babı

82-....... Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten olmak üzere şöyle tahdîs etmiştir: Medine ahâlîsi bir defasında (geceleyin bir düşman baskınından) korktular. Bunun üzerine Peygamber (S) Ebû Talha'ya âid olan yavaş yürüyen yâhud

---

[116[116]] er-Rikâb, üzengiye denir ki, at eyerinde olur, nitekim palana takılan İp ve kayış üzengiye et-öarz denir (Kaamûs Ter.).

Hadîsle başlık arasındaki uygunluk el-Ğarz İsminde açıktır. er-Rikâb da el-Ğarz ma'nâsmadır; bunun için Buhârî onu da başlığa katmıştır yâhud da bu iki ismin eşdeğerli olduğuna İşaret etmiştir,
[117[117]] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçık bellidir.

Bu hadîste Medîneliler'in bir gece korku hissettiklerinde Peygamber'in Ebû Talha'ya âid bir atı iğreti alıp binerek çabucak sesin geldiği tarafa doğru sürdüğü ve herkesten öne geçip durumu ve korku sebebi birşey bulunmadığını anlayıp geri döndüğü ve dönüşte sahâbîleri karşılayışı anlatılmıştır. Bu hadîste Peygamber'in alçak gönüllülüğü ile mükemmel biniciliği görülmektedir.

kendisinde bir yavaşlık bulunan bir ata binip düşman yönüne sürdü. (Keşif yaptıktan sonra) dönüp geldiğinde: "Bu atınızı bir derya bulduk" buyurdu. Bu hâdiseden sonra bu atla yürüme ve seğirtme yarışı yapılmaz oldu 118[118].

56- Atlar Arasında Öne Geçme Yarışı Yapmak Babı

83-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Ubeydullah'tan; o daNâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) idmana çekilmiş ve zayıflatılmış atları el-Hafyâ'dan başlayıp Semyyetu'l-Vedâ'ya

kadar koşturtup yarıştırdı. Diğer defa da yıpratılmamış atları es- Seniyye'den tâ Benû Zurayk Mescidi'ne kadar koşturtup yarıştırdı.

Abdullah ibnu Umer: Ben de koşturup yarış edenler içinde idim, demiştir 119[119].

Râvî Abdullah ibnu'l-Velîd şöyle dedi: Bize Sufyân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs etti. Sufyân: el-Hafyâ'dan Seniyyetu'l-Vedâ'ya kadar beş mil yâhud altı mil; Seniyye ile Benû Zurayk Mescidi arası bir mildir, dedi 120[120].

57- Yarış İçin Atların İdmana Çekilip Zayıflatılması Babı

118[118] Yânî Rasûlullah'ın bereketi sebebiyle bundan sonra hiçbir at bu atla koşmaya takat yetiremedİ. Bunda Peygamber'in bir mucizesi vardır. Hadîsin başlığa uygunluğu "Yavaş yürüyen yâhud kendisinde bir yavaşlık bulunan bir ata bindi" sözündedir.

119[119] Hadîsin başlığa uygunluğu "iki yerde atları koşturttu" sözündedir. Çünkü koş-turtmakta, yarışma ma'nâsı vardır.

120[120] Buhârî bu ikinci senedle, an'ane ile olan birinci senedin hilâfına Sufyân es-Sevrî'nin kendi şeyhinden tahdîsini açıkça beyân etmek istemiştir.

Seniyyetu'1-Vedâ, Medine'nin yanıbaşında bir boğazdır ki, yolcular oraya kadar geçirildiği için bu adı vermişlerdir. el-Hafyâ yâhud yâ'nın öne geçmesiyle el-Hayfâ, beş, altı, bir kavle göre yedi mil ötede bir yerdir. Benû Zurayk Mescidi, Hazrecliler'den Zurayk İbnu Amir yurdundaki mescidin ismidir ki, hadîsin şevkinden daha yakın olduğu anlaşılıyor.

84-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) idmana çekilmemiş atlar arasında yarış tertîb etti. Bu yarışın gayesi es-Seniyye'den Benû Zurayk Mescidi'ne kadar idi. Abdullah ibn Umer de bu idmânlatılmamış atlar yarışında yarışmış idi.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Emeden", gaye demektir. Kur'-ân'dan şahidi "Fe-tâle aleyhimu'l-emedu (= Üzerlerinden uzun zaman geçmiş)" (d-Hadîd: 16) âyetidir 121[121].

58- İdmana Çekilip Zayıflatılmış Atlar İçin Yarış Uzaklığının Sonu Babı

85-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yıprandırılmış (yânî idmana çekilip zayıflatılmış) atlar arasında yarış tertîb etti de bu atları el-Hafyâ'dan salıverdi. Bu koşu yarışının hedefi Seniyyetu'1-Vedâ idi. (Ebû İshâk dedi ki:) Ben Musa'ya: Bu mesafenin arası ne kadar uzaklıkta idi? diye sordum. Altı yâhud da yedi mildir, dedi.

Yine Peygamber, idmana çekilmemiş atlar arasında yarış tertîb etti de bunları Seniyyetu'l-Vedâ'dan salıverdi. Bu yarışın sonu Benû Zurayk Mescidi idi. (Ebû İshâk dedi ki:) Ben Mûsâ ibn Ûkbe'ye: Bu mesafenin arası ne kadar idi? dedim. Bir mil yâhud J/una yakındır, dedi. Abdullah ibn Umer de bunlar içinde-yarışan Jdmselerden idi 122[122].

59- Peygamberin Dişi Binek Devesi Babı

İbn Umer: Peygamber (S) Kasvâ isimli devesi üzerinde Usâme ibn Zeyd'i arka tarafına

---

121[121] Hadîs, yarış için atların idmana çekilip arıklaştırılmalannın meşruluğuna delildir.

122[122] Müellif Buhârî bu hadîsi buradaki üç bâb içinde üç ayrı yoldan z'kretti. Birincisinde atlar arasında yarış tertîb etmenin meşruluğuna; bunun boş bir iş olmayıp, harblerde maksadları elde etmeye ulaştırıcı ve ihtiyâç sırasında faydalanılacak makbul bir idman olduğuna işaret etti.

İkincisiyle de sünnet olanın, atların idman edilmesinin öne geçirilmesi olduğuna; idman yokluğunda ise yine yarıştan çekinilmeyeceğine işaret etti.

Üçüncüsü ile de yarışın gayesine ve koşunun başlangıç ve bitiş yerlerini bildirmenin ve yarışçılar arasında müsâvîlik olmasının şart kılınacağına işaret etti... (Kastallânî)

bindirdi, demiştir, el-

Mısver ibn Mahrame de: Peygamber: "Kasvâ hırçınlık etmedi, çöküp kalmadı" buyurdu demiştir 123[123].

86-....... Humeyd et-Tavîl dedi ki: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber'in dişi binek devesine el-Adbâ denilir idi 124[124].

87-....... Bize Zuheyr, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'nin el-Adbâ ismi verilen bir dişi binek devesi vardı ki, (koşuda, seferde) önüne geçilmezdi.

Geçen sened ile Humeyd şöyle dedi: Yâhud hemen hemen önüne geçilmezdi. Bir ara yük devesi üzerinde bir bedevi geldi. (Yapılan koşuda) bu yük devesi el-Adbâ'yı geçti. Ve bu geçiş müslümânlara ağır geldi. Peygamber bu ağır gelişi anladı da: "Dünyâdan yükselen herbir şeyi muhakkak aşağıya koyması Allah üzerinde bir haktır" buyurdu 125[125].

Bu hadîsi Mûsâ ibn İsmâîl, Hammâd ibn Seleme'den; o da Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere uzun bir metinle rivayet etmiştir 126[126].

123[123] Buhârî bu başlık içindeki İbn Umer hadîsini Hacc Kitâbı'nda, el-Mısver hadîsini de Şartlar Kitâbı'nda; "Cihâd hakkında şart bâbı"nda senedleriyle tam olarak rivayet etmiştir.

124[124] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk, nâka zikrinin el-Adbâ'yı ve diğerlerini şâmil olması yönündendir.

125[125] Yânî Allah'ın bir âdeti, bir nizâmı vardır ki, ona göre dünyâdan yükselen herbir şeyi Allah muhakkak sonunda aşağıya indirir. Varlıklar yaratılır, gelişir, yükselir, duraklar, geriler ve çöker; bu ilâhî bir nizâmdır, bir kaanûndur. Peygamber sahâbîlerine bu kaanûnu hatırlatıp Adbâ'nın geçilmesinden doğan üzüntülerinin gereksizliğini belirtmiştir.

126[126] Bu sonuncu senedle gelen hadîsi Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Başlıktaki İbn Umer ve el-Misver hadîslerinde el-Kasvâ; onu ta'kîb eden Enes ibn Mâlik hadîslerinde el-Adbâ isimleri gelmiştir. Bu isimlerin aynı nâkamn isimleri olduğu daha doğrusu, aynı binek devesinin sıfatlan olduğu anlaşılır.

60- Eşekler Üstünde Gazve Babı [127][127] Peygamber(S)'İn Beyaz Katırı Babı

Bu beyaz katır hadîsini Enes söyledi [128][128].

Ve Ebû Humeyd de: Eyle Meliki Yuhannâ ibn Rûbe, Peygamber'e beyaz bir katır hediye verdi, demiştir [129][129].

88-........ Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Ishâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben (mü'minlerin anası Cuveyriye'nin kardeşi) Amr ibnu'l-Hâris el-Mustalakî'den işittim; o: Peygamber (S) beyaz katırı, silâhı ve bir de sadaka yaptığı arazîsinden başka birşey bırakmadı, dedi [130][130].

89-....... Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: BanaEbû İshâk, el-Berâ- (R)'dan tahdîs etti. Bir adam el-Berâ'ya:

— Yâ Ebâ Umârete, Huneyn gününde arkanıza dönüp kaçtınız mı? dedi.

O:

— Hayır vallahi, Peygamber (S) arkasına dönmedi. Lâkin insanların çabuk davranıp acele edenleri arkalarını döndürüp kaçtılar. Şöyle ki, Hevâzin okçuları onları ok yağmuru ile karşıladılar. Peygamber (S) beyaz katırı üzerinde, Ebû Sufyân ibnu'l-Hâris de o katırın gemini tutmuştu. Bu sırada Peygamber: "Ben peygamberim yalan yok; ben Abdulmuîtalib oğluyum" diyordu.

---

[127][127] el-Müstemlî nüshasında böyle hadîs zikredilmeksizin, yalnız başlık hâlinde gelmiştir. Hâlbuki buna "Ben Ufeyr denilen bir eşek üstünde Peygamber'in redifi idim" şeklinde geçen Muâz hadîsi uygun olurdu. Müellifin âdeti üzere o hadîsi başka bir tarîkten yazmak İçin bu başlığı beyaza çekmiş, fakat ölüm onu bundan önce almış olması muhtemeldir. en-Nesefî de bu başlığa ondan sonra gelen başlığı ilâve edip "Eşek üstünde gazve ve Peygamber'in beyaz katın" şeklinde yazmıştır.

[128][128] Enes bunu Huneyn kıssası hakkındaki uzun hadîsinde söylemiştir.

[129][129] Ebû Humeyd (R) bunu Zekât Kitâbı'nm sonlarında geçen Tebûk gazvesi hakkındaki uzun hadîsinde söylemiştir.

[130][130] Bu Peygamber'in bıraktığı katır, Duldul ismindeki katırdır. Hadîslerin başlığa uygunlukları apaçık bellidir.

61- Kadınların Cihâdı Babı

90-.......Mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den cihâda gitmek için izin istedim de, O: "Siz kadınların cihâdı haccdır" buyurdu.

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd dedi ki: Bize Sufyân es-Sevrî, Muâvi-ye ibn İshâk'tan bu hadîsi tahdîs etti 131[131].

91-.......Âişe bintu Talha, mü'minlerin anası Âişe'den; o da Peygamber'den şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber'in kadınları kendisine cihâdı (yânî Allah yolunda cihâd yapabilirler mi? sorusunu) sordular. Bunun üzerine Peygamber (S): "Hacc ne güzel cihâddır!" buyurdu.

62- Kadının Denizde Gazvesi Babı

92-.......Abdullah ibn Abdirrahmân el-Ensârî şöyle demiştir:

Ben Enes(R)'ten işittim; şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Mılhan kızı Ümmü Harâm'm yanma girdi de onun yanında birşeye yaslanıp uyudu. Uyandıktan sonra güldü. Teyzem Ümmü Haram:

— Yâ Rasülallah! Niçin gülüyorsun? dedi. Rasûlullah:

— "Ümmetimden bir takım insanlar şu gök deniz üstünde gemilere binerek Allah

---

131[131] İbn Battal şöyle dedi: Kadınlara cihâd vâcib olmaz. Çünkü onlar düşmanla harb yapmanın ehli değildirler. Onlardan istenen sütrelenme ve erkeklerden yan çiz meleridir. İşte bundan ötürü hacc onlara daha faziletlidir. Evet bununla beraber kadınların vâcib olmayarak, yânî gönüllü olarak cihâd etmeye haklan vardır. Devlet başkam kadınlardan,hlinsâlardan, gençlerden harbdeki geri hizmetlerde yardım isteyebilir... (Kastallânî).

yolunda cihâda gidiyorlar. Onların bu hâli, hükümdarların tahtları üstündeki hâli gibidir" buyurdu.

Ümmü Haram:

— Yâ Rasülallah! Beni de deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver, dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Allah, Ümmü Haram 'ideniz gazilerinden kıl" diye duâ etti.

Sonra Rasûlullah tekrar uykuya döndü, uyanınca yine güldü. Ümmü Haram O'na yine evvelki sözler gibi yâhud da:

— Bu gülme nedendir? dedi.

Rasûlullah da ona evvelki sözlerinin benzerini söyledi. Bu sefer yine Ümmü Haram, Rasûlullah'a:

— Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah:

— "Sen evvelkilerdensin; sonrakilerden değilsin" buyurdu. . Abdullah ibn Abdirrahmân el-Ensârî, Ebü Tuvâl'e şöyle dedi:

Enes şöyle dedi: Ümmü Haram sonra Ubâdete'bne's-Sâmit ile evlendi. Sonra (Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın karısı olan) Karaza'nın kızı Fâni-te ile beraber deniz seferine gitmek için gemiye bindi. Sonunda dönerken hayvanına binmişti. Hayvan onun boynunu kırdı, hayvandan düşüp öldü 132[132]

132[132] Bu hadîsin uzunca bir rivayeti bu Cihâd Kitâbı'nm 3. babında 7 rakamıyle geçmişti. Bu hadîste anlatılan deniz seferi Hz. Usmân'ın devlet başkanlığı zamanında hicrî 28 yılında Şâm Vâlîsi Ebû Sufyân'ın tertîb ettiği ilk deniz seferlerinden biridir.

İki Akabe Bey'atı'nda bulunan ve Hazrecliler'in nakîbi olan Ubâde ibn Sâ-mit, Peygamber'in vefatından sonra Şam'a gönderilen ilmî hey'et içinde bulunmuş ve Hımis'ta ikaamet etmiştir. Kıbrıs seferi açılınca Ubâde zevcesi Ümmü Haram ile birlikte evinden çıkarak Akdeniz sahiline, Trablusşâm'a gelmiş, oradan sefere katılmış, Muâviye ibn Ebî Sufyân da bu vapurla hareket etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, VI, 616).

63- Erkeğin Kadınlarından Bâzısını Bırakıp, Birini Beraberinde Gazveye Taşıması Babı

93-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkamatu'bnu'l-Vakkaas'tan, Ubeydul-lah ibn Abdillah'tan bu Âişe hadîsini işittim. Bu râvîlerin herbiri bana bu hadîsten bir taifeyi tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) bir sefere çıkmak istediği zâmân kadınları arasında kur'a çekmek âdetinde idi. Onlardan hangisinin kur'ası çıkarsa Peygamber o kadınla sefere çıkardı. (Musta'lık oğulları'na doğru) çıkmak istediği bir gazvede Peygamber biz kadınlar arasında kur'a çekti. Bu kur'ada benim payım çıktı. Bu sebeble ben Peygamber'in beraberinde sefere çıktım. Bu sefer, Hicâb (ei-Ahzâb: 53,59} âyeti indirildikten sonra idi 133[133].

64- Kadınların Cenk Etmeye Çıkmaları Ve Erkeklerle Beraber Harbe Katılmaları Babı

94-....... Enes (R) şöyle demiştir: Uhud harbinde insanlar bozulup Peygamber'in yanından dağılmışlardı. Enes dedi ki: İşte bu tehlikeli harb gününde Ebû Bekr'in kızı Âişe ile (anam) Ümmü Suleym'i muhakkak şöyle gördüm: Bunlar kollarını sıvamışlardı. Ben onların ayaklarının hamallarını görüyordum. Bunlar çabuk çabuk ve devamlı arkalarında su kırbalanyle koşuyorlardı.

Diğer râvî (Ca'fer ibn Mihrân) şöyle demiştir: Onlar sırtlarında su kırbalarını taşıyorlar, sonra bunu yaralıların ağızlarına boşaltıyorlar, sonra tekrar çabucak dönüyorlar, kırbaları dolduruyorlar, sonra yine acele| gelip kırbaları yaralı askerlerin ağızları içine boşaltıyorlardı 134[134].

133[133] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Bu hadîs Şehâdetler Kitâbı'nda, "Kadınların bâzısının bâzısını adaletli kılması bâbi"nda geçen meşhur Ifk Hadîsi'nin bir parçasıdır. Orada bâzı açıklamalar geçmişti.

134[134] Buhârî kadınların cenge çıkmaları ve harb etmeleri üzerine bâb yaptı. Hâlbuki hadîste kadınların bizzat harbe girdikleri yoktur. Öyleyse Buhârî ya kadınların gazilere yardım etmelerini gazve kabul etmiştir, yâhud kadınlar tedâvî ve yaralıları sulamada sabit olurlarken muhakkak kendilerini müdâfaa ediyorlardı diye düşünmüş olmalıdır, ki bu gâlib olan görüştür. İşte bunun için Buhârî, kadınlara harbi

65- Kadınların Gazvede Askerlere Su Kırbaları Taşımaları Babı

95-....... Sa'lebe ibnu Ebî Mâlik şöyle demiştir: Umer ibnu'l- Hattâb (R) Medine kadınlarından bir takım kadınlar arasında birçok futalar taksim etti de iyi bir fûta arta kaldı. Yanında bulunan bâzı kimseler ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Şu futayı da yanındaki Rasûlullah'ın kızma ver! dediler ve onunla Alî'nin kızı Ummü Kulsüm'ü -ki Umer'in zevcesidir- kasdetmişlerdi.

Bunun üzerine Umer:

— Bu futaya Ümmü Selît daha lâyıktır. Ümmü Selît, (hicretten sonra) Rasûlullah'a bey'at eden Ensâr kadınlarındandır, dedi ve (lâ-yıklık sebebinden olmak üzere) şunu da söyledi: Çünkü Ümmü Selît, Uhud günü su kırbalarını yüklenir, bize su taşırdı [135][135].

Ebû Abdillah el-Buhârî: Metindeki "Kânet", "Tezfiru = Diker idi" ma'nâsına da gelir, dedi [136][136].

---

izafe etmiştir denildi. Ben, iki vecih de sağlamdır dedim. Birinci vechİ Ebû Davud'un rivayet ettiği hadîs te'yîd eder... İkinci vechİ de Müslim'in rivayet ettiği şu Enes hadîsi te'yîd eder:

Ümmü Suieym Huneyn bozgunu sırasında yanında taşıdığı hançerini göstererek: Ben bu hançeri bugün için edinmişimdir. Müşriklerden birisi yanıma yaklaşırsa, bununla onun karnını deşerim, demiştir... (Umdetu'l-Kaarî, VI, 616).

Bu hadîsten İslâm kadınlarının cenklere katılmaları askerin yalnız geri hizmetlerine sıkışmadığı; onların îcâbında doğrudan harb sahasında mücâhidlerin safflan arasında da hizmet etmek suretiyle cihâda iştirak ettikleri sabit oluyor.

İslâm kadınlarının harbe fiilen katılmaları yalnız Peygamber zamanına sıkışmış değildir. Umer'in halifeliği zamanında meşhur Yermûk harbinde sayıca üstün Rûm askerleri bir baskın yaparak İslâm ordugâhının içine kadar inmişlerdi. Bu sırada cengâver İslâm kadınları kılıçlarını çekmiş ve erler gibi düşmanla cenk etmişlerdir (Kastallânî, V, 81).

[135][135] Hadîsin başlığa delîlliği "Çünkü Ümmü Selît Uhud günü kırbalarını yüklenir, bize su taşırdı" sözündedir.1 "

Ümmü Kulsüm'ü Peygamber'in kızı Fâtıma doğurmuştur. Bu sebeble Peygamber'in torunu oluyor ve yine bu sebeble hadîste Peygamber'in kızı denilmiştir.

[136][136] Bu tefsîr yalnız el-Müstemlî rivayetinde gelmiştir. Buna göre Ümmü Selît, mü-câhidlere kırba ve diğer dikilecek şeyleri diker idi demek oluyor.

66- Kadınlarıitcenk Esnasında Yaralıları Tedâvî Etmeleri Babı

96-....... Muavviz kızı er-Rubeyyı' (R) şöyle demiştir: Biz kadınlar Peygamber (S) ile beraber (gazvede) bulunurduk da mücâhid-lere su verir ve onlara hizmet ederdik. Yaralıları ve şehîdleri Medine'ye geriye götürür idik.

67- Kadınların Yaralıları Ve Şehîdleri Geri Götürmeleri Babı

97-.......er-Rubeyyı' bintu Muavviz (R) şöyle demiştir: Biz kadınlar Peygamber(S)'in beraberinde gazve ederdik ve mücâhidlere su verir, onlara hizmet ederdik. Yaralıları ve şehîdleri Medine'ye geri götürür idik [137][137].

68- (İsabet Almış Olan) Bedenden Okun Çekilip Çıkarılması Babı

98-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: (Amcam) Ebû Âmir, dizkapağından vuruldu. Hemen ben Ebû Âmir'in yanına vardım. O bana: Şu oku dizimden çek, çıkar! dedi. Ben de hemen oku çekip çıkardım. Fakat okun yerinden bir su boşanıp aktı... Sonra ben Pey-gamber'in huzuruna girdim ve Ebû Âmir'in haberini kendisine haber verdim. Bunun üzerine Peygamber (S) şu duayı söyledi:

"Allâhumme'ğfir Ii ubeydin Ebî Âmirin(= Yâ Allah! Kulcağı-zın Ebû Âmir'e mağfiret eyle!)" [138][138].

---

[137][137] Arka arkaya gelen bu 65. ve 66. bâb başlıkları ile hadîslerin birbirine uygunlukları açıktır.

[138][138] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu, uzunca bir hadîsin sâdece buradaki başlığa delîl olarak getirilmiş bir parçasıdır. Mağâzî Kitâbı'nda Evtâs Harbi sırasında bu hadîs tam olarak gelecektir. Oradaki rivayette Peygamber onun hak kında: "Yâ Allah! Kıyamet gününde Ebû Âmir kulunu şu yarattığın insanlar-dan çoğunun üstünde yüksek bir makaamda kıl!" duasında da bulunmuştur

69- Gazvede'allah Yolunda (Düşman Baskınından Korunmak İçin) Nevbet Bekleme(Nin Fazileti) Babı

99-....... Bize Abdullah ibn Âmir ibn Rabîa haber verip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu:

Peygamber (S) Medine'ye hicret edip geldiği zaman (düşman baskınından endîşe ederek) uykusuz kalıyordu ve:

— "Keski sahâbîlerimden elverişli bir kimse bu gece beni bekleyip korusu" dedi.

Tam bu sırada ansızın bir silâh sesi işittik. Peygamber:

— "Kimdir o?" diye seslendi.

— Ben Sa'd ibnu Ebî Vakkaas'ım; sana bekçilip edip korumak için geldim, dedi.

Bunun üzerine Peygamber uyudu 139[139].

100-.......Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Altın, gümüş, saçaklı kadife, siyah zencefil kumaş kulu olan kişiler kahrolsun! Böyle kişiye verilirse razı olur, verilmezse razı olmaz" 140[140].

139[139] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîste takdîm te'hîr vâki' olduğu için nerede uykusuz kaldığı hususunda bir kapalılık vardır. Bu zorluğu Müslim'in rivayeti açıklığa kavuşturmuştur: "Peygamber Medîne'ye geldiği zaman uykusuz kalıyordu..." Bu hadîsten:

a. Devlet başkanına karşı sû'ikasd sezilirse, onun hayâtını korumak millete borç olduğu;

b. Düşmandan sakınma ve korunma üzerinde olmanın meşrû'luğu;

c. Sebeblere tevessülün tevekküle mâni' olmadığı hükümleri çıkarılmıştır. Çünkü sebeblere tevessül zahirle, bedenle; tevekkül ise kalb ile ilgili olan ayrı ayrı şeylerdir.

Tirmİzî'nİn bir rivayetinde Âişe: "Allah seni insanlardan koruyacaktır" (el-Mâide: 68) âyeti ininciye kadar, Rasûlullah kendini korutur idi, demiştir ki, bu rivayete göre Peygamber bu âyet geldikten sonra korunmaya lüzum görmemiştir.

140[140] el-Katîfe: Sefine vezninde tüylü ve saçaklı büyük Acem keçesine ve saçaklı kumaşa denir...

Bu hadîsi İsrâîl ibn Yûnus ile Muhammed ibn Cuhâde ref* etmediler; her ikisi de Ebû Husayn'dan söylediler; onlar bu hadîsi onun üzerinde durdurdular. .

Buhârî şöyle dedi: Bize Amr ibnu Merzûk şunu ziyâde edip şöyle dedi: Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Dînâr kendi babasından; o da Ebû Salih Zekvân'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Altın kulu, gümüş kulu, dört köşeli ve zencefil kumaş kulu kah-. rolsün! Böyle kişiye verilirse memnun olur, verilmezse kızar. Böyle (dünyâ düşkünü) kişi sürünsün; zarara yuvarlansın! Vücûduna diken battığında cımbızla çıkaran bulunmasın!

"Cennet, hayır ve saadet şu kula lâyıktır ki, o Allah yolunda cihâd için atının dizginini tutmuş, başı dağınık, iki ayağı tozlanmış-tır. Eğer bu gâzî (öncü olarak) ileri karakolda düşman beklemekte ise, o tam ma'nâsıyle düşman beklemekte olur. Eğer askerin gerisin-de (ardçı olarak) vazifede ise, orada hakkıyle nevbeiçilik vazifesinde olur. Bu mücâhid bir meclise girmek için izin isterse (küçük görülüp) kendisine izin verilmez. Bir hususta şefaat edecek olursa şefaati kabul edilmez" 141[141]

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîsi İsrâîl ile Muhammed ibn Cuhâde, Ebu'l-Husayn'dan olmak üzere ref etmediler. Kur'-ân'da ı'Fe ta'sen lehum = O küfredenlere gelince, onların hakkı yüzükoyun kapanmaktır" (Muhammed: 8) buyurdu. Bu, "Allah onları yüzükoyun kapatsın" buyuruyor gibidir. "Tûbâ" (er-Ra'd: 29) kelimesine gelince, o her tayyib ve güzel şeyden fu'lâ veznidir. O aslında "tı"dan sonra "yâ" idi. "Yâ", "vâv"a tahvîl edildi. O, "Tâbe; Yetîbu" fiilindendir 142[142].

---

el-Hamîsa: Sefîne vezninde bir gûnâ: siyah abaya denir ki, dört köşeli ve iki tarafı zencefli olur, selefte bürünürlerdi... (Kaamûs Ter.)
141[141] Buhârî bu hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir. Hadîslerin başlığa uygunlukları açıktır.

142[142] Buhârî âdeti üzere Kur'ân'dakilere uygun gelen hadîs lâfızlarını açıklayıp îzâh-lar yapmaktadır. "Tûbâ lehum"un geçtiği âyetin tamâmı şöyledir: "îmân edip de güzel işler yapanlar; ne mutlu onlara! (Nihayet) dönüp gidilecek güzel yurd da (onların)" (er-Ra'd: 29).

70- Gazvede Hizmet Etmenin Fazileti Babı [143][143]

101-.......Sabit el-Bunânî'den taridîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben (bir seferde) Cerîr ibn Abdillah el-Becelî'ye yoldaşlık ettim. Cerîr bana hizmet ediyordu. Hâlbuki Cerîr, Enes'ten daha yaşlı idi. Cerîr: Ben Ensâr'm (Rasûlullah'a ta'zîm ve hizmet nev'-inden) yapmakta olduklarını gördüğüm birşeyi, onlardan bulacağım herkese muhakkak ikram ederim, dedi.

102-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Ben Peygamber'e hizmet eder olduğum hâlde O'nunla birlikte Hayber gazvesine çıktım. Peygamber (S) oradan dönerek (Medine'ye geldiği ve) kendisine Uhud Dağı göründüğü zaman: "Şu Uhud'dur, O bizi sever, biz de onu severiz" buyurdu. Sonra Peygamber eliyle Medine'ye işaret ederek şunları söyledi: "Yâ Allah! Ben Medine'nin şu iki kara taşlık arasındaki sahasını, îbrâhîm Peygamber'in Mekke'yi haram kılması gibi, hürmet edilmesi vâcib bir yer kılıyorum. Yâ Allah! Bizim sâ' ölçeğimiz içinde ve müdd ölçeğimiz içinde (Ölçülen yiyeceklerimizi) bize bereketli kıl!"

103-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber ile beraber (bir seferde) bulunduk. (Bizden kimi oruçlu, kimi oruçsuz-du. Sıcak bir günde bir konak yerine indik.) Bizden çoğumuz kendi elbisesiyle gölgeleniyordu. Fakat şu oruç tutanlar (takatsizliklerinden) hiçbir iş yapmadılar. Oruçsuzlar ise develeri sürdüler, hizmet ettiler, yemek pişirme, hayvanları sulama ve yemleme işlerini gördüler. Bütün bu faaliyetler üzerine Peygamber (S): "Bugün oruç tutmayanlar tam ücret alıp gittiler" buyurdu.

---

[143][143] Bu bâb, gazvede gâzîye hizmet etmenin faziletini beyân hakkındadır. Bu hizmetin küçükten büyüğe yâhud büyükten küçüğe veyâhud da yaşça denk olan kişiler arasında olması müsavidir. Bu bâbda hepsi de Enes'ten olmak üzere üç hadîs vardır. Birincisinde büyüğün küçüğe hizmeti; ikincisinde küçüğün büyüğe hizmeti; üçüncüsünde ise akranların birbirlerine hizmeti vardır (Aynî).

71- Yolculukta Arkadaşının Eşyasını Taşıyan Kimsenin Fazileti Babı

104-....... Bize Abdurrazzâk,Ma'mer'den;o da Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Herbir parmak kemiğinin bahşettiği iyilik ve hizmete karşı bir sadaka vardır. Herbir gün içinde hayvanına binmek veya eşyasını yüklemek isteyen kimseye yardım etmek, hayvanına bindirmek yâhud eşyasını yüklemek de bir sadakadır. Güzel bir söz de bir sadakadır. Namaza gitmek yolunda sahibinin attığı herbir adım da büyük bir sadakadır. (İhtiyâcı olana) yol göstericilik yapmak da bir sadakadır"144[144]

72- Allah Yolunda Bir Gün Sınır Muhafazasına Bağlı Kalıp Nevbet Beklemenin Fazileti İle Yüce Allah'ın Şu Kavlinin Fazileti Babı:

"Ey îmân edenler, sabredin, sabır yarışı edin. (Sınırlarda) nevbet beklesin. (Bu sayede) felah bulacağınızı umabilirsiniz" (âiu imrân: 200).

105-....... Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir gün Allah yolunda sınır muhafazasına bağlı kalıp nevbet beklemek (sevabı) dünyâdan ve dünyâ üstündeki herşeyden hayırlıdır. Sizden birinizin kamçısının cennetten işgal ettiği az bir yer de dünyâdan ve dünyâ üstündeki herşeyden hayırlıdır. Kulun Allah yolunda yürüyeceği bir akşam yürüyüşü yâhud bir sabah yürüyüşü de dünyâdan ve dünyâ üstündeki herşeyden hayırlıdır" 145[145].

144[144] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kişiye hayvanı ve eşyası hususunda yardım etmek.. sözündedir. Bu hadîs küçük farkla Sulh'da da geçmişt

145[145] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Hadîs Allah yolundaki askeri hareketlerin, yürüyüşlerin, ta'lîmlerin dînî bakımdan büyük değer taşıdığını en belîğ şekilde ifâde etmektedir

73- Hizmet Ettirmek İçin Çocukla Gazaya Giden Kimse Babı

106-.......BizeYa'kûb, Amr'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Ebû Talha'ya:

— "Benim için oğlan çocuklarınızdan bir çocuk ta'yîn et de Hay-ber'e çıkıp varıncaya kadar bana hizmet etsin" buyurdu.

Bunun üzerine (üvey babam) Ebû Talha beni hayvanının arkasına bindirerek çıkardı. Ben bulûğa yaklaşmış bir oğlan çocuğu hâlinde idim. Artık ben konakladığı zaman Rasûlullah'a hizmet ediyordum ve O'ndan çok kerre şunları söylemekte olduğunu işitir dururdum:

"Allâhumme ibnî eûzu bike mine'l-hemmi vel-hazeni ve'l-aczi ve 'l-keseli ve 'l-buhli ve H-cubni ve dalaı 'd-deyni ve galebeti 'r-ricâli (= Yâ Allah! Ben gamdan, hüzünden, acizlikten, tenbellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç ağırlığından ve adamların birbirini öldürmelerinden Sana sığmıyorum)".

Sonra Hayber'e geldik. Allah O'na kaleyi açınca, kendisine Hu-yey ibn Ahtab'ın kızı Safiyye'nin güzelliği zikrolundu. Safiyye yeni gelin olduğu hâlde kocası öldürülmüştü. Rasûlullah, Safiyye'yi kendisi için ayırdı. Ve Safiyye ile yola çıktı. Nihayet Seddu's-Sahbâ denilen yere ulaştık. Safiyye orada hayızdan temizlendi,, akabinde Rasûlullah onunla evlendi. Sonra küçük bir sofra içinde hurma, yağ ve keşten yapılan hays aşı yaptı. Bundan sonra Rasûlullah:

— "Etrafındaki insanlara bildir (yemeğe gelsinler)" buyurdu. İşte bu, Rasûlullah'ın Safiyye üzerine yaptığı düğün aşı oldu. Sonra Medine'ye doğru yola çıktık.

Enes dedi ki: Bu sırada ben Rasûlullah'ı gördüm ki, O, Safiyye'yi kendi arkasında bir abâ ile örtüyordu. Sonra Rasûlullah (S) kendi binek devesinin yanında oturuyor, kendi dizini koyuyor, Safiyye de kendi ayağını Rasûlullah'ın dizi üzerine koyarak deveye biniyordu.

Yürüdük. Nihayet Medine üzerine yükseldiğimizde Rasûlullah, Uhud'a baktı da:

— "Bu, bizleri seven bir dağdır; biz de onu severiz" buyurdu. Sonra Medine'ye baktı da

şöyle duâ etti:

— "Yâ Allah! Ben Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki sahayı, İbrahim Peygamber'in Mekke'yi haram kıldığı gibi haram kılıyorum. Yâ Allah! Sen Medîneliler'e müdd ve sâ' ölçeklerinde bereket ver!" 146[146].

74- (Cihâd Ve Başka Maksadlar İçin) Gemilere Binip ' Deniz Yolculuğu Yapmak Babı

107-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bana (teyzem) Ümmü Haram tahdîs etti. Ona bir gün kendi evinde Peygamber (S) söylemiştir: Peygamber gülerek uykusundan uyanmış. Ümmü Haram:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? demiş. Rasûlullah:

— "Ümmetimden bir kavme hayret ettim ki, tahtları üzerine kurulmuş hükümdarlar gibi gemilere binip deniz yolculuğu ediyorlar" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a dua et! dedim.

Rasûlullah:

— "Sen onlarla berabersin" buyurdu.

Sonra yine bir süre daha uyudu. Bundan da gülerek uyandı da yine evvelki sözleri gibi söyledi. Bu, iki yâhud üç kerre oldu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ et! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sen evvelkilerden oldun" buyuruyordu.

146[146] Hadîsin başlığa uygunluğu "Benim için bir çocuk ta'yîn et..." sözlerindedir.

Bunun ardından Ubâdetu'bnu's-Sâmit, Ümmü Haram ile evlendi ve Ümmü Harâm'la beraber deniz gazasına çıktı. Sonunda Ümmü Haram geriye döneceği zaman binmesi için kendisine bir binek hayvanı yaklaştırıldı. Akabinde hayvandan düştü ve boynu kırıldı [147][147].

75- Harbde Zaîflarla Ve İyi İnsanlarla (Yânı Onların Bereketi Ve Duâlarıyle) Yardım İsteyen Kimse Babı

İbn Abbâs şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber verip şöyle dedi: Rûm Meliki olan Kaysar bana şöyle dedi: Ben sana Muhammed'e insanların eşrafı mı, yoksa zaîfları mı tâbi' oluyor diye sordum; sen zaîfları dedin. Rasûllerin tâbi'leri de onlardır... [148][148]

108-.......Mus'ab şöyle demiştir: Babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas diğer sahâbîler üzerinde kendisinde (yiğitlik ve zenginlik yönünden) bir üstünlük olduğunu düşünürdü. Bunun üzerine Rasûluilah (S): "Sizler ancak zaîflarınız(m duası) sebebiyle yardım ediliyor ve rızıklandmlı-yorsunuz" buyurdu [149][149].

109-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dînâr'dan -ki o, Câbir'den işitmiştir- ve Ebû Saîd el-Hudrî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyie buyurmuştur: "Bir zaman gelir ki, o zamanda insanlardan bir cemâat gaza eder. Onlara:

— İçinizde Peygamber'le sohbet eden kimse var mıdır? diye sorulur da:

---

[147][147] Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs uzun ve kısa metinlerle ve değişik senedlerle birçok defalar geçmişti. Hadîsle İlgili açıklamalar oralarda verilmişti.

[148][148] Bu, Kİtâbu'l-Vahy'de geçen uzun Hırakl hadîsinin bir parçasıdır. Burada bunun zikrinden maksad, Herakliyus (Hırakl)'un zaîfler hakkında "Onlar rasûllerin tâbi'leridir" sözüdür. Bunun hüccet getirme yolu, bunu İbn Abbâs'ın hikâye ve takrir etmesidir.

[149][149] Bu hadîs, harbde müslümânların zaillerinden ve iyilerinden yardım istemenin cevazına delildir.

en-Nesâî: "Oruçları, namazları ve duâlanyle" fıkrasını ziyâde etmiştir. Bu şöyle tevcih edildi: Zaîflerin kalbleri dünyâ ilişkisinden boş olduğu ve vicdanları kendilerini Allah'tan kesecek şeylerden duru bulunduğu için onların ibâdetleri daha ihlâslı olur. Bu sebeble onlar himmetlerini bir yaparlar da amelleri artar ve duaları icabet olunur (Kastallânî).

— Evet var! diye cevâb verirler.

Nihayet ordu içindeki sahâbîye (hürmeten zafer kapısı) açılır. Sonra bir zaman daha gelir. Onlara da:

— İçinizde Peygamber'in sahâbîlerine yoldaşlık eden kişi var mıdır? diye sorulur.

Bu soranlara da:

— Evet, vardır! diye cevâb verilir, ve zafer yolu açılır. Sonra (üçüncü) bir zaman daha gelir. (Yine harb edilir). Onlara

da:

— İçinizde Peygamber'in sahâbîlerinin sahâbîsiyle sohbet eden kimse var mıdır? diye sorulur.

Bu defa da:

— Evet vardır! denilir. Ve yine feth verilir" 150[150].

76- Bâb: Bîr Kimse Kesin Surette "Fulân Şehîddir" Demez 151[151]

Ebû Hureyre de Peygamber'den şunu söyledi: "Allah kendi yolunda mücâhede edenleri en bilendir;

Allah kendi yolunda yaralananları en bilendir" (yânî bunları Allah'ın bildirdiği kimseden

---

150[150] Bu hadîsin ma'nâsma göre sahâbîler, tabiîler ve tabiîlerin tâbi'lerinin hürmetine fetih ve zafer müyesser olacağı Peygamber tarafından bildirilmiş ve Öylece de gerçekleşmiştir. Bunda Peygamber'in açık bir mu'cizesi ve üç tabaka cemâatinin fazileti anlaşılmıştır. Bu üç tabaka cemâati âhiretle ilgili hususlarda çok kuvvetli, dünyâ ile ilgili hususlarda zaîf idiler.

Şârih İbn Battal: Bu hadîsin sahîhliğini "Devirlerin hayır/ısı benim içinde yaşadığım sahâbîler zamâm, sonra tabiîler devri, daha sonra tabiîlerin tâbi'leri devri gelir" mealindeki hadîs te'yîd eder, demiştir (İbn Hacer, Aynî).

151[151] Çünkü bunu ancak Allah bilir, bir de Allah'ın vahiy yoluyla bildirdiği Peygamber'i bilebilir. Çünkü insanların niyet ve azimlerini Allah'tan başkası bilemez.

başkası bilmez) 152[152]

110-.......Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) ve müşrikler karşılaşıp harb ettiler. (O günün harbi sona erip) Rasûlullah kendi askerinin karargâhına, düşman tarafı da kendi askeri karargâhlarına dönmüşlerdi. Rasûlullah'ın sahâbîleri içinde bir adam vardı ki, o, düşman ordusundan ayrı düşen yâhud orduya katılmamış bulunan her bir düşmanın arkasını bırakmayıp amansız ta'kîb ediyor ve onu kılıcıyla vuruyordu. Bir sözcü:

— Bu gün bizden hiçbir kişi fulânın gösterdiği kahramanlık derecesinde yeterlilik gösteremedi!

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Fakat o, cehennem ehlindendir!" buyurdu. Sahâbîlerden biri:

— Ben o kimseyle beraber olup onu gözleyeceğim, dedi 153[153],

Râvî dedi ki: Bu sahâbî o adamın beraberinde harb sahasına çıktı ve harb saffının neresinde durdu ise o da onunla beraber durdu. O, harbde ne derece çeviklik gösterdi ise, o sahâbî de onunla bile çeviklik gösterdi.

Râvî dedi ki: Nihayet o fulân kimse ağır bir surette yaralandı. (Bu ağır yara acısıyle) ölümü çabuklatmak istedi de kılıcının demirini yere koydu, kılıcın sivri tarafını da iki memesi arasına koydu, sonra kılıcın üstüne meyledip yüklendi. Ve bu suretle kendini öldürdü. Bunun üzerine onu izleyip gözeten sahâbî (Huzâî) Rasûlullah'ın yanına vardı da:

— Şehâdet ederim ki, Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'sün, dedi. Rasûlullah:

— "Bu (şehâdetin sebebi) nedir?" diye sordu. Huzâalı sahâbî şöyle dedi:

152[152] Bu, Cihâd Kitâbı'mn baş taraflarında geçen "İnsanların en faziletlisi caniyle, maliyle mücâhede eden mü'mindir" bâbı'n'daki hadîsin bir parçasıdır.

153[153] Sâriler o yiğit kişinin Kuzmân olduğunu; onu izleyip gözleyenin de Eksum ibn Ebu'1-Cevn el-Huzâî olduğunu bildirmişlerdir

— Biraz evvel şu cehennem ehlinden olduğunu söylediğin kişi; işte onun hakkında verdiğiniz haberi insanlar büyüttü. Ben de: Ben sizin için bu adamı izleyip gözetleyeceğim dedim. Ve hakîkaten arkası sıra çıkıp, onun her hareketini araştırdım. Sonunda bu adam ağır surette yaralandı. Ve ölümün çabuk gelmesini isteyerek kılıcının demirini yere, keskin ağzını da iki memesi arasına koydu. Sonra kılıcının üstüne meyledip yüklendi. Ve bu suretle kendisini öldürdü.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz bir kısım adam vardır ki, insanlara görünen işlerde cennet ehline-yaraşan hayırlı işler yapar. Hâlbuki o, cehennem ehlindendir. Ve yine insanlardan öyle kimse vardır ki, insanlara görünen işlerde cehennem ehlinin yapacağı kötü işler yapar. Hâlbuki o, cennet ehlindendir" buyurdu [154][154].

77- Atış Ta Timine Teşvîk' Etmek Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki, bununla Allah'ın

düşmanı ve sizin düşmanınız olanları ve bunlardan başka sizin bilemeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini " (el-Enfâl: 60) [155][155].

111-.......O şöyle demiştir: Ben Seleme ibnu'1-Ekva (R)'dan işittim; o şöyle dedi: Bir kerre Eşlem oğullan'ndan bir cemâat ok atma ta'lîmi yarışı yaparlarken Peygamber yanlarına uğradı da:

---

[154][154] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihettendir: Sahâbîler cihâd işinde bu adamın üstünlugune şâhid oldukları zaman "Eğer bu öldürülmüş olsa, muhakkak şehîddir" diyorlardı. Sonra o kimsenin kendisinin Allah için cihâd etmediği ve kendisini öldürüp intihar ettiği meydana çıkınca, cihâd esnasında her öldürülene -herne-kadar ona zahirî hükümlerde şehîd hükmü verilirse de- bu adam gibi olması İhtimâlinden dolayı "Kesin olarak o şehîddir" denilemeyeceği bilindi (Aynî, Kastallânî),

[155][155] Âyetteki bu kuvvet hazırlama emri, kıyamete kadar geliştirilip îcâd edilecek olan her türlü harb âlet ve silâhlarını, maddî ve ma'nevî bütün harb tedbîrlerini alıp hazır etmeyi içine alır.

— "Ey îsmâîl (Peygamber'in) oğulları, ok atınız; çünkü sizin (o büyük) babanız usta bir atıcı idi. Siz de atınız! (Bu yarışta) ben de Fulân oğulları ile beraberim" buyurdu.

Râvî Seleme dedi ki: (Peygamber böyle deyince) o iki fırkanın biri (yânı karşı taraf) ellerini atıştan çektiler (ok atmadılar). Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Size ne var ki atmıyorsunuz?" diye sordu. Onlar:

— Sen onlarla (yânî Mıhcen oğullan grubu ile) beraberken biz nasıl atarız! diye cevâb verdiler.

Peygamber:

— "Haydi atın, ben sizin hepinizle beraberim" buyurdu (da oradakileri atışa teşvik eyledi) 156[156].

112-.......EbûUseyd Mâlik ibn Rabîa (R) şöyle demiştir: Bedr günü biz Kureyş'e karşı saff bağladığımız ve Kureyş de bize karşı harb saffı nizâmına girdikleri zaman Peygamber (S): "Düşman ok menziline girdiğinde ok atmaya devam ediniz" buyurdu 157[157].

78- Kısa Mızraklarla Ve Kılıç, Yay Gibi Harb Aletleriyle Oyun Oynamak Babı

113-.......ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l-Müseyyeb'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Habeşliler, Peygamber'in yanında harbeleriyle oyun oynadıkları sırada Umer içeriye girdi ve çakıl taşlarına uzanıp Habeşliler'e çakıl taşlan attı. Bunun üzerine Peygamber (S): "Yâ Umer, onları serbest bırak!" buyurdu. Ve Alî ibnu'l-Medînî şunu ziyade edip, dedi ki: Bize Abdurrazzâk tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ma'mer haber verdi

156[156] Hadîste iki defa "Atınız" emri bulunması, atma ta'Iîmini en güzel teşviktir. Pey-gamber'e göre Arablar'm hepsi Ismâîl Peygamber'in çocuklarından olduklarını İbn Sa'd, Alî ibn Rebâh'tan rivayet etmiştir. Bu cihetle Peygamber, Eşlem oğulları'na "îsmâîloğuHan" diye hitâb etmiştir.
157[157] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

ki, bu oyun mescidde vâki' olmuştur [158][158].

79- Kalkan Ve (Harbde) Arkadaşının Kalkanıyle Sütrelenip Korunan Kimse Babı

114-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Talha, Peygamber'in beraberinde bir tek kalkanla sütrelenip korunmaya çalı-jşırdı. Ebû Talha güzel atıcı idi. O attığı zaman Peygamber (S) yukarıya yükselir de onun okunun düştüğü yere bakardı [159][159].

115-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: (Uhud günü) Peygamber (S)'in miğferi başı üzerinde kırıldığı, yüzü kanlara bulandığı ve azı dişleri ile ön dişleri arasındaki dişleri kırıldığı zaman Alî kalkan içinde arka arkaya su getiriyor, Fâtıma da kanı yıkıyor idi. Nihâyet Fâtima kanın sudan daha çok artmakta olduğunu görünce bir hasır parçasına yöneldi de onu yaktı ve külünü Peygamberin yarası üzerine yapıştırdı, akabinde kan kesildi [160][160].

116-.......Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Benû'n-Nadîr malları, Allah'ın kendi Rasûlü'ne fey olarak tahsis ettiği şeylerdendir. Bunlar müslümânların at sürerek, deveye binerek (harb ile) elde ettikleri ganimetlerden değildir. Bu sebeble Benû'n-Nadîr malları husûsî olarak Rasûlullah'a âid olmuş îdi. Rasûlullah ailesi halkının bir senelik.nafakasını bundan harcar idi. Sonra bundan geri kalanı da Allah yolunda gaza hazırlığı olarak silâha

---

[158][158] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Harbeler yânî kısa mızraklarla oyun âdî bir oyun değildir. Kılıç kalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh kullanmakta idman peyda etmek İçin oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı İçin mübâh olmuş, hattâ Mescid'de bile oynanması caiz kılınmıştır.

[159][159] Çünkü Ebû Talha harb esnasında oklar atardı. Atıcı ise iki eliyle birlikte atış yapar. Bu sebeble çok kerre atıcının kalkanı tutması mümkün olmaz. İşte Peygamber, düşmanın onu vurması endîşesinden dolayı Ebû Talha'ya kalkanı ile sütre yapar, korurdu.

[160][160] Hadîsin başlığa uygunluğu kalkan içinde su taşınmasıdır.

Ağzın sağında ve solunda altlı üstlü dört diş vardır ki, bunlar ön dişlerle azı dişlerin arasındadır. Bu dört dişe Arab dilinde Rabâiye denir. Peygamber'-in Uhud günü bu dört rabâîyeden sağ ve alt taraftaki dişleri kırılmıştı.

ve atlara harcar idi 161[161].

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd, Suf-yân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Sa'd ibnu İbrâhîm, Abdullah ibn Şeddâd'dan; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den tahdîs etti 162[162].

117-....... Bana Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber (S)'in babasını, anasını, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan başka bir kişiye feda ederek hitâb ettiğini görmedim. (Fakat Uhud günü Sa'd'e:)

— "Ey Sa'd, babam anam sana feda olsun! Düşmana ok at! derken işittim 163[163].

80- Deriden Yapılmış Kalkan (Edinilmesinin Cevazı) Babı

118-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): -Minâ günlerinden blrinde, yânî kurbân bayramının ilk üç günlerinden birinde- RasuluU-lah yanıma girdi. Karşımda Buâs ezgilerini (def çalarak) okuyan itti kız vardı. Rasûlullah yatağına uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebu Bekr girdi.

— (Bu ne hâl?) Rasûlullah'ın yanında şeytân mızmarı mı.' diyerek beni azarladı.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) ona döndü de:

— "Onlara ilişme!" buyurdu. Babamın zihni başka şey ile meşgul olunca, ben kızlara işâret ettim, onlar da çıktılar.

161[161] Hadîsin başlığa uygunluğu "Geri kalanını da..." sözleridir. Şübhe yok ki, kalkan da harb âletleri cümlesindepdir.

162[162] Hadîsin bu senedle şevki, Ebû Zerr nüshasında yoktur.

163[163] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu, içinde atışın zikredilmesidir. Bu kadarı jda bu hususta kâfidir.

Âişe dedi ki: Yine bir bayram günü idi ki, o gün siyâhîler kalkanlar ve kısa mızraklarla oyun oynuyorlardı. Ya ben Rasûlullah'-tan bakmağa izin istedim (de izin verdi), yâhud (kendiliğinden): "Bakmak istiyor musun?" dedi. Evet, dedim. Bunun üzerine beni arkasında, yanağım yanağına değecek şekilde ayaküstü durdurup, Ha-beşliler'e:

— "Haydin (devam edin) Erfide oğulları!" buyurdu. Nihayet seyretmekten usandığımda:

- "Artık yeter mi?" diye sordu.

- Evet, dedim.

— "Öyleyse git" buyurdu 164[164].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ahmed ibnu Ebî Salih el-Mısrî, İbnu Vehb'den "Felemmâ ğafele" diye söyledi 165[165].

81- Kılıç Bağları Ve Kılıcı Boyuna Asmak Babı

119-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) insanların en güzeli ve en yiğidi idi. Yemîn olsun bir gece Medîne ahâlîsi (bir düşman baskınından) korkmuştu. İnsanlar sesin geldiği yöne doğru çıkmışlardı. İnsanlar giderlerken Peygamber onları karşıladı. Kendisi Ebü Talha'ya âid çıplak bir at üzerinde (sür'atle gidip) durumu tahkîk etmiş, dönüyordu. Karşılaşma sırasında Peygamber, kılıcı boynunda asılı hâlde: "Korkmadılar,

---

164[164] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Siyahilerin oynadıkları oyun, kıhç-kalkan oyunu dediğimiz oyuna benzer bir oyun olacaktır. Yalnız kılıç yerine harbe, yânı kısa mızrak kullanırlarmış. Müslim'deki bir rivayette, bir takım Habeşliler'-in mescidde harb oyunu oynamış oldukları ve harbelerle hücum ederken veya onlardan korunurken sıçrayışlarının raksa benzer bir oyun olduğu, hem de bunu bayramlarda oynamak âdetleri olduğu anlaşılıyor.

"Erfide oğullan" Habeş kavminin lakabıdır. Bâzıları büyük dedelerinin ismidir derler. Bir takımlarına göre Habeşliler'in rakseden soyuna denirmiş.

Dervişlerin semâ'ın halâl olduğuna delîl edindikleri hadîs işte budur. Söz ile olsun, saz ile olsun, mûsikî hakkında âlimlerin ihtilâfı çoktur. Kimi haram kılınmasına icmâ', kimi halâl olduğuna icmâ' olduğunu söylemiş. Birçokları mes'-eleyi tafsil etmiştir.

165[165] Ebû Zerr'in rivayetinde "Ğafele" yerine "Amede" şeklinde gelmiştir. "Ğafele" rivayetinin daha doğru olduğu, bu sened ile de kuvvetlendirilmiş oluyor.

korkmadılar (yânı korkmayın)" bu-yuruyordu. Sonra Peygamber (S): "Biz bu atı (yürüyüşte) bir deniz bulduk" yâhud da "Şübhesiz bu at bir denizdir" buyurdu 166[166].

82- Kılıçların Süsleri Hakkında Gelen Şeyler Babı

120-....... Ben Ebû Umâme'den işittim, şöyle diyordu: Yemîn olsun bir çok fetihler yapan bir cemâat vardı ki, onların kılıçlarının süsü altın ve gümüş değildi. Onların kılıçlarının süsü ancak kınlarit na, kabzalarına bağlanan sırımla kalay vedemirden ibaret olmuştu 167[167]

83- Seferde Sıcak Vakti Uykusu Sırasında Kılıcını Bir Ağaca Asan Kimse Babı

121-....... Câbir ibn Abdillah (R), Rasûlullah'm beraberinde Necd tarafına gazaya gittiğini, Rasûlullah o gazveden döndüğü zaman kendisi de beraberinde döndüğünü, dönüşte büyük ağacı çok bir vâdîde kendilerine gün ortası sıcağı eriştiğini, istirahat için konakladıklarını haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah devesinden indi. Sefer halkı.da ağaçlar altında gölgelenmek için dağılmışlardı. Rasûlullah da bir sakız ağacı altına inip kılıcını o ağaca asmıştı. Bizler birazcık uyumuştuk. Birden Rasûlullah'm bizi çağırmakta olduğunu işittik. Bir de baktık ki yanında (müşriklerden) bedevi bir Arab var! Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Şu bedevi Arab ben uyurken (gelmiş), kılıcımı alarak kınından sıyırmış, yanımda durmuş. Bu arada ben uyandım. Kılıç, kınından sıyrılmış olarak bu adamın elinde idi. Bu hâlde bedevi bana: Benden şu anda seni kim koruyabilir? dedi. Ben de üç defa; Allah korur, dedim."

166[166] Bu hadîs "Çıplak at babı" ile "Harbde yiğitlik bâbfnda da geçmişti. Buradaki şevki daha bütündür. Hadîsin açıklaması daha önce geçtiği yerlerde verilmişti Hadîsin burada getirilmesinden maksad "Kılıcı boynunda olarak fıkrasıdır. Bu fıkra, kılıcı boyuna asmanın cevazına delâlet etmiştir.

167[167] Musannifin bu başlıklardan maksadı, harb âletleri hususunda selefin kıyafetini (modasını) ve Peygamber zamanında kullanılan şeyleri beyan etmektir... (Fethu'l-Bâri).

(Râvî dedi ki:) O bedevi orada oturdu, Rasûlullah onu cezalandırmadı 168[168].

84- Başa Miğfer Giyme(Nin Meşrû'luğu) Babı

122-....... Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd'den tahdîs etti ki, Sehl'e Peygamber'in Uhud günündeki yaralanması soruldu da, o şöyle dedi: Peygamber (S)'in yüzü yaralandı, rabâiye dişi kırıldı, başındaki miğferi de yarıldı. Fâtıma aleyhi's-selâm kanı yıkıyor, Alî de tutuyordu. Fâtıma kanın arttığını görünce bir hasır parçası alıp onu kül oluncaya kadar yaktı. Sonra o külü yaraya yapıştırdı ve kan durdu 169[169].

85- Ölüm Sırasında Silâhın Kırılmasını Düşünmeyen Kimse Babı

123-.......(Mü'minlerin anası Cuveyriye'nin kardeşi) Amr ibnu'l- Hâris (R): Peygamber (S) silâhından, beyaz katırından, bir de (sağlığında) sadaka yaptığı Fedek arazîsinden başka birşey geriye bırakmadı, demiştir 170[170]

168[168] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah da bir sakız ağacı altına indi ve kılıcını ona astı" sözündedir.

Bu başlığın fâidesi, Peygamber'in yiğitliğini, Allah'a güvenip dayanışının güzelliğini, kesin inancının doğruluğunu beyân etmek; mu'cizesini meydana çıkarmak, kendisine sû'ikasd edeni bile affını beyân etmektir.

Vâkıdi'nin nakline göre bu af sebebiyle o bedevî ve kabilesinden birçok kimseler müslümân olmuştur.

169[169] Hadîsin başlığa uygunluğu "... Başındaki miğfer da yarıldı..." sözündedir. Bu hadîs birkaç bâb önce de geçmişti.

170[170] Başlığa uygunluk hadîsten alınır. O da Peygamber'in Câhiliyet ahâlîsinin işle-yegeldikleri işe muhalefet etmiş olmasıdır: Câhiliyet halkı içlerinden bîr başkan öldüğü zaman onun silâhı kırılır, hayvanı öldürülürdü. Bazen başkan böyle yapılmasını onlara vasıyyet ederdi. Peygamber (S) ise hadîste zikredilen şeyleri, arazînin sadaka yapılmasından başka bir ahdi olmayarak, geride bırakmıştır... (Aynî, Kastallânî).

86- Sıcak Vaktindeki İstirahat Sırasında İnsanların İmâmın /Yanından Dağılmaları Ve Ağaçlarla Gölgelenmeleri Babı

124-....... Buradaki iki senedle gelen hadîste Câbir ibn Abdillah (R), kendisinin Peygamber'in beraberinde (Necd tarafına doğru) gazaya gittiğini, (dönüşte) dikenli büyük ağaçları çok bir vâdî içinde sıcak vakti istirahatının kendilerine eriştiğini haber verip şöyle devam etmiştir: Gün ortası istirahatı verilince insanlar ağaçlık içinde, ağaç-larla gölgelenmek üzere dağıldılar. Peygamber (S) de bir ağaç altına indi, kılıcını ağaca astı, sonra uyudu. Peygamber uyandığında yanında bir adam vardı. Kendisi bu adamı hissetmemişti. Peygamber (sahâ-bîlerine bu adamın hâlini) şöyle anlattı:

— "Bu zât benim kılıcımı sıyırdı da: Seni kim korur? dedi. Ben: Allah (korur), dedim. Bu cevâbım üzerine kılıcı kınına koydu. Dikkat edip ibret alın! Bu hâdisenin kahramanı işte şu oturan bedevidir".

Sonra Peygamber (S) onu cezalandırmadı [171][171].

87- Mızraklar (Edinip Kullanmanın Fazileti) Hakkında Söylenen Şeyler Babı

İbn Umer'den Peygamber(S)'in:'Benim rızkım mızrağımın gölgesi altında kılındı. Horluk ve cizye vermek de benim emrime muhalefet edenler üzerine kılındı" buyurduğu zikrolunur [172][172].

---

[171][171] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs iki bâb önce de geçmişti. Buhârî bu hadîsi burada iki senedle getirmiştir: Biri Ebu'l-Yemân yolu, ikincisi de Mûsâ ibn İsmâîl yoludur. Bu bedevînin Gavres İbn Haris olduğu bildirilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî onu kâf ile "Gavrak" şeklinde isimlemiştir. Hattâbî ise küçültme is-miyle "Guveyris" şeklinde zabtetmiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere rivayet ettiği bu hadîste "... Allah seni insanlardan koruyacaktır"" (el-MSide: 67) âyetinin bu hâdise üzerine indirildiği açıkça söylenmiştir (Aynî).

[172][172] Bu, Ahmed ibn Hanbel'in Ebû Munîb el-Curaşî yolundan rivayet ettiği hadîsin bîr parçasıdır. Tamâmı şöyledir: "Ben kıyametin önünde, kılıçla gönderildim. Benim rızkım mızrağın gölgesinde kılındı. Zillet ve cizye ödemek, emrime muhalefet edenler üzerine kılındı. Kim bir kavme benzemeye çalışırsa, o, bu kavimdendir".

125-.......Ebû Katâde el-Ensârî'nin himayesinde bulunan Nâfi'den; o da Ebû Katâde'den haber verdi ki, Ebû Katâde (Hudeybiye yılı) Rasûlullah'ın beraberinde idi. Nihayet Mekke yolunun bir yerinde oldukları zaman Ebû Katâde umre niyetiyle ihrama girmiş bulunan birtakım arkadaşlanyle beraber bir keşif vazifesi için geri kaldı. Ebû Katâde kendisi ihrâmlı değildi. Bu sırada birden bir yaban eşeği gördü. Hemen atının üstünde doğruldu. Arkadaşlarından kendisine kamçısını uzatıp vermelerini istedi. Onlar (ihrâmh oldukları gerekçesiyle) bunu kabul etmediler. Yine onlardan kendi mızrağını vermelerini istedi. Onlar yine çekindiler. Bunun üzerine Ebû Katâde mızrağını kendisi aldıktan sonra yaban eşeği üstüne atını koşturdu ve onu öldürdü. O eşeğin etinden Peygamber'in sahâbîlerinin bâzısı yedi, bâzısı da yemekten çekindi. Nihayet Rasûlullah'a eriştikleri zaman bu eti yemenin hükmünü kendisine sordular. Rasülullah (S):

— "Bu, Allah'ın sizlere ihsan ettiği bir yiyecektir" buyurdu [173][173].

Zeyd ibn Eşlem; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den bu yaban eşeği hakkında Ebu'n-Nadr'ın hadîsinin benzeri gelmiştir. Bunda Rasülullah: "Beraberinizde onun etinden bir parça var mı?" buyurdu fıkrası vardır [174][174]

88- Peygamber'in Zırhıfnın Neden Olduğu) Hakkında Söylenenlerle Harbde Gömlek(İn Hükmünü Beyân) Babı

Peygamber (S): "Hâlid'e gelince, Hâlid zırhlarını Allah yolunda vakfetmiştir..." buyurdu [175][175].

Bunu el-Evzâî yolundan; o da Saîd ibn Cebele'den; o da Peygamber'den olmak üzere İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir.

[173][173] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ebû Talha arkadaşlarından mızrağını İstedi" sö-zündedir. Bu hadîs Hacc Kitâbi'nda da geçmişti

[174][174] Buhârî bunu Zebâih Kitâbi'nda senediyle rivayet etmiştir. Bu hadîslerde mızrağın faziletine, bu ümmete kıyamete kadar ganimetin halâl kılındığına işaret vardır.

[175][175] Bu, Buhârî'nin Zekât Kitâbi'nda, Yüce Allah'ın "Vefi'r-rıkaab" kavli bâbı'n-da getirdiği hadîsin bir parçasıdır.

126-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) toparlak bir çadır içinde İken:

— "Yâ Allah! (Peygamberlerine yardım edeceğin hakkındaki) ahdini ve (zafer) va'dini (yerine getirmeni) senden istiyorum! Yâ Allah! Eğer (mü'minlerin helakini) dilemişsen bu günden sonra ibâdet edilmez!" diye duâ etti.

Sonunda Ebû Bekr, Rasûlullah'ın elini tuttu da:

— Bu kadar dilek sana yetişir yâ Rasûlallah, Sen Rabb'ine karşı duada ısrar ettin (Allah sana va'dini verir), dedi.

Bu sırada Rasülullah bir zırh içinde idi. Bu duadan sonra Rasülullah şu mealdeki âyetleri okuyarak çadırdan çıktı:

— "Yakında o cemiyet bozulacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır. Daha doğrusu onlara va'd olunan asıl azabın vakti, o saattir, O saat, daha belâlı, daha acıdır" (d-Kamen 45-46) 176[176].

Ve Vuheyb şöyle dedi: Bize Hâlid el-Hazzâ (İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan: Bu söylediği şey) Bedir gününde oldu, dedi 177[177].

127-.......Aişe (R): Rasülullah (S), zırhı bir Yahudi'nin yanında otuz sâ' Ölçeği arpaya karşılık rehin edilmiş bulunduğu hâlde vefat etti, demiştir.

Râvî Ya'Iâ, (er-Rehn Kitâbı'ndaki rivayette): Bize el-A'meş: "Demirden yapılmış bir zırh"

176[176] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasülullah bir zırh içinde idi" sözündedir.

177[177] Buhârî bu ta'lîkı Tefsîr'de el-Kamer Sûresi'nin tefsîri sırasında senedi ile getirmiştir.

Hadîste Rasûlullah'ın Allah'tan yerine getirmesini istediği and ve va'di şöyle açıklanmıştır:Birincisi Allah'ın şu âyetlerdeki ahdidir:"/Inrf olsun ki {peygamber olarak) gönderilen kıtlianmız hakkında bizim geçmiş bir sözümüz (vardır); muhakkak onlar, behemahal onlar mansûr(ve muzafferdirler. Muhakkak bizim ordumuz, her hâlde onlara galebe edicidirler" (es-Sâffât: 171-173).

ikincisi Allah'ın şu va'didir: "Hani Allah size iki taifeden birinin muhakkak sizin olduğunu va'd ediyordu, siz ise kuvveti ve silâhı bulunmayanın kendinizin olmasını arzu ediyordunuz. Allah da emirleriyle hakkı açığa vurmayı, kâfirlerin arkasını kesmeyi irâde ediyordu" (d-Enfâl: 7).

Bu âyette zikrolunan iki taifeden birisi, Ebû Sufyân'm başkanlığı altında Şam'dan Mekke'ye gelmekte olan. büyük bir ticâret kervanı; öbürüsü de Ebû Cehl'in başkanlığı altında Mekke'den hareket eden ve müslümânlan vurmak isteyen Kureyş ordusudur.

şeklinde tahdîs etti,demiştir. Muallâ ibn Esed de (el-İstikrâz Kitâbı'ndaki rivayette): Bize Abdulyâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-A'meş tahdîs edip: Rasûlullah o Yahudi'ye demirden bir zırhı rehin verdi, demiştir 178[178].

128-....... Bize Abdullah ibn Tâvûs, babasından; odaEbûHureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cimri ile sadaka vericinin meseli, şu iki adamın meselidir: Üzerlerinde demirden iki cübbe vardır. Onların elleri köprücük kemiklerine kadar sarılıp sıkışmıştır. Sadaka verici olan, sadakasını vermeyi her kasdet-tikçe cübbesi onun bedeni üzerinde genişler, uzar, hatla sadaka verenin ayak izlerini siler giderir. Cimri olan ise sadaka vermek istedikçe onun demir cübbesinin herbir halkası kendine bitişik olan halkaya doğru büzülür, sıkışır da onun bedeni üzerinde sıkışıp büzülür ve onun iki eli köprücük kemiklerine doğru toplanır".

Ebû Hureyre^ Peygamber'den: "O cimri kişi bu sıkan demir cüb-beyi genişletmeye çalışır, fakat o zırh genişlemez" derken işitmiş-tir 179[179].

89- Seferde Ve Harbde Cübbe (Giyme) Babı

129-....... el-Mugîre ibn Şu'be (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ihtiyâcı için (uzağa) gitti. Sonra döndü. Ben kendisini su ile karşıladım. Üzerinde bir Şâm cübbesi vardı. Ağzım su ile çalkaladı, burnuna su çekti ve yüzünü yıkadı. Ellerini o cübbenin yeninden çıkarmaya davrandı. Yenler dar olduğundan ellerini cübbenin altından çıkardı, onları yıkadı, başını ve ayakkabıları üzerini mesnetti 180[180].

178[178] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber'in zırhının rehin edilmiş bulunduğu..." fıkrasındadır. Müteâkib iki rivayette de bu zırhın demirden yapılmış olduğu beyân edilmiştir

179[179] Hadîsin başlığa uygunluğu "Üzerlerinde demirden iki cübbe bulunan iki adam" sözlerindedir. Bu "cübbe" sözü, başlıktaki "gömlek" ta'bîrine uygun düşer. Hadîs biraz farklı olarak Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

180[180] Hadîsin başlığa uygunluğu "Üzerinde bir Şâm cübbesi vardı" sözündedir. Bunun, hicretin dokuzuncu senesinde yapılan Tebûk seferinde olduğuna Enes bundan sonraki rivayetinde "Bir gazvede" sözüyle işaret etmiştir. Bu, o târihlerde henüz küfür diyarı olan Şam'dan Hicaz'a giden dar yenli cübbelerden idi...

90- Harbde İpek Giyme(Nin Cevazı) Babı

130-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes: Peygamber(S)'in, Abdurrahmân ibn Avf ile ez-Zubeyr'e, kendilerinde meydana gelen kaşıntı hastalığından dolayı ipekli gömlek giymelerine ruhsat ve müsâade verdiğini tahdîs etmiştir.

131-....... Buradaki iki senedde de Hemmâm ibn Yahya el-Avzî, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Avf ile ez-Zubeyr, Peygamber'e bitten şikâyet etmişler. Bunun üzerine Peygamber (S) onlara ipek gömlek giymek hususunda ruhsat vermiştir. Enes: Ben bir gazvede o ikisinin üzerinde ipek gömleği gördüm, demiştir 181[181].

132-.... Buradaki senedde de Enes; Peygamber (S), Abdurrahmân ibn Avf ile ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'a ipek giymek hususunda ruhsat verdi, diye tahdîs etmiştir.

133-....... Buradaki senedde de Enes: Bu iki sahâbîde meydana gelen bir kaşıntı hastalığından dolayı ruhsat verdi, yâhud da ruhsat verildi, demiştir 182[182].

91- Biçak (Kullanmanın Cevazı) Hakkında Zikrolunan Şeyler Babı

181[181] Hadîsin başlığa uygunluğu Enes'in "Bir gazvede" sözündedir ki, bu harbdir. Bunlar Enes hadîsinin ayrı ayrı iki tarîkidirler.

182[182] Bunlar da Enes hadîsinin diğer tarîkleridir; başlığa delîllikleri açıktır.

134-....... Amr ibn Umeyye (R) şöyle demiştir: Ben Peygamberdi pişmiş koyun küreğinden et kesip yerken gördüm. Sonra namaza çağrıldı da (yeniden) abdest almadan namaz kıldırdı.

Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuh-rî'den haber verdi. Bu rivayette râvî: "Peygamber bıçağı elinden bıraktı" fıkrasını ziyâde etti 183[183].

92- Rûmlarta Harb(İn Fazileti) Hakkında Söylenen Şeyler Babı

135-....... Umeyr ibnu'l-Esved el-Ansî şöyle tahdîs etmiştir: Kendisi Ubâde ibnu's-Sâmit'e gelmiş. Ubâde o sırada Hımış sahilinde kendisine âid bir bina içine inmiş, beraberinde de zevcesi Ümmü Haram bulunuyormuş.

Umeyr dedi ki: Bize Ümmü Haram bintu Mühân, kendisinin Pey-gamber'den: "Ümmetimden denizde gaza eden ilk muhâribler (mağfiret olunmayı) vâcib kılmışlardır (yânı hakk etmişlerdir)" buyururken işittiğini tahdîs etti.

Ümmü Haram dedi ki:

— Ben de: Yâ Rasûlallah! Ben bunların içinde miyim? diye sordum; "Sen onların arasındasın" diye cevâb verdi. Bundan sonra Peygamber: "Ümmetimden Kaysar'ın şehrine gaza eden ilk muhâribler de mağfiret olunmuşlardır" buyurdu. Ben bunların içinde miyim yâ Rasûlallah? diye sordum. O: "Hayır!" diye cevâb verdi 184[184]

183[183] Burada hadîs iki senedden getirilmiştir. Bunlarda bıçak kullanma ve pişmiş-pişmemiş etin bıçakla kesilmesinin cevazı vardır. Bunun Cihâd Kitâbı'rida getirilmesi, bıçağın da bir harb silâhı olmasından dolayıdır.

184[184] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ümmetimden denizde gaza eden ilk ordu vâcib kılmışlardır" sözündedir. Çünkü deniz harbinden muradı Tuzlu Deniz ötesinde oturan Rûmlar'la kıtaldir. Uygunluk bir de "Kaysar'm şehrine gaZâya gidiyorlar" sözündedir. Çünkü bununla murâd Kostantımyye şehridir. Onlar yanında meşhur olan, bunun İstanbul diye isimlenmesidir (Aynî).

Birincisi Muâviye zamanında Kıbrıs'a, ikincisi yânî Kostantımyye harbi, 52 hicret yılında Yezîd'in yaptığı gazvedir. Bu gazvede Ebû Eyyûb el-Ensârî öldü. O, Kostantımyye kapısının yanında gömülmesini ve kabrinin dümdüz, belirsiz edilmesini vasiyyet etmişti. Vasiyyeti böylece yerine getirildi. Sonra Rûmlar'ın onun kabri ile yağmur duası yapar oldukları söylenir (Fethu't-Bârî).

93- Peygamberin İstikbâlde Yahûdîler'le Yapılacak Harbi Haber Vermesi Babı

136-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibnUmer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz müslümânlar (ileride) Yahûdîler'le harb edeceksiniz (onları kıracaksınız). Hattâ onr lardan bir Yahudi taş arkasına saklanacak da o taş (dile gelerek): Ey Allah'ın kulu! Şu arkamdaki bir Yahûdîdir, onu da öldür! Diyecektir 185[185]

137-....... Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizler Yahûdîler'le umûmî bir harb etmedikçe kıyamet kopmaz. Hattâ arkasında bir Yahudi buluna^ Yâ Müslüman! Şu arkamdaki Yahudi'dir, onu oldur! Der 186[186]

185[185] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yahûdîler'le kıtal yaparsınız" sözündedir.

186[186] Bu hadîste müslümânların dîninin îsâ'nın inmesine kadar bakî olacağına işaret vardır. Çünkü Deccâl ile mukaatele edecek ve onun beraberindeki Yahûdîler'in köklerini kazıyacak olan odur (Kastallânî).

Yahûdîler Hakkında Bir Özetleme

İsrâîl oğullan Kur'ân'ın işaretine göre olan takvîmin ilk çağlarında bütün âlemlere üstün kılınmış büyük bir millettir. Kendilerinden birçok büyük pey-/ gamberler gelmiş, bazen büyük devletler de kurmuşlardır. Fakat çok uzun devirler süren târihlerinde Allah'ın kendilerine olan ni'metlerine zaman zaman nankörlükler yapmışlar; hattâ bazen peygamberlerini bile öldürme cürümlerinden çekinmemişlerdir.

Buhtu Nassar (Buhtunnasır) M.Ö. 580'de Beytu'l-Makdis'i tahrib edip İsrail Devleti'ne son vermiş, halkı Bâbil'e sürgün etmiş, 530 yılına kadar elli sene orada sürgün yaşamışlar. Sonra Farslar'dan Erdeşir Behmen tarafından kurta-■; rıhp Kudüs'e dönmüşler. îsrâîl oğullan yine toplanmış ve İran tâbiiyyetinde ma--ı hallî bir hükümete nail olmuşlardı. Bilâhare Yunanlılar'ın ve daha sonra Ro-■A malılar'ın idaresine geçtiler. Zekeriyyâ ve Yahya Peygamber'! o zaman şehîd

; etmişlerdi.

îsâ'nın çıkışından kırk sene kadar sonra Kudüs'ün ve Beytu'l-Makdis'in ikinci tahribi vâki' oldu. Bu hâdise Roma kayserlerinden Neron'un halefi Ospas-yanos zamanında başlamış ve zikrolunduğu üzere oğlu Titus tarafından tamamlanmıştır. Bu tahrîb, bir daha dönmemek üzere Yahûdî devletinin tamamen zevali ve îsrâîl oğulları'nın her tarafa sürgün edilmeleri neticesini vermiştir... (Hakk Dîni, I, 472-475; IV, 3161-3164).

Peygamber'İn Medine'ye gelmesiyle İsrâîl oğulları'na kitâb'lannda geleceği haber verilen son peygambere uymaları çağırışı yapılmış, bunu da reddedip hainliklere girişmeleri yüzünden Medine civarındaki Kaynukaa, Benû Nadîr ve Kurayza kolonileri dağıtılıp sürgün edilmişler, cezaya çarptırılmışlardı.

İkinci Dünyâ Harbi içinde Alman devletinin başı Hitler tarafından uğradıkları ceza da pek çetin olmuştur.

1870 yıl kadar bütün yeryüzüne dağılmış, her tarafta insanlığın horlamasına uğramış olan bu millet, nihayet İkinci Dünyâ Harbi sonunda bâzı devletlerin yardımı ile 1948'de yeniden bir devlet olarak dünyâ sahnesine çıkmıştır. Târîhte akma tapan ve bütün milletlerden fazla tüccar olan bu milletin devlet kurma-

94- Türklerin Kıtali Babı 187[187]

138-....... Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim, şöyle diyordu: Bize Amr ibnu Tağlîb tahdîs edip şöyle dedi; Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şübhesiz sizin, keçe ayakkabılar giyinen bir kavimle harbet-meniz kıyamet alâmeilerindendir. Ve yine sizin, yüzleri geniş ve yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli olan bir kavimle harbetmeniz kıyamet gününün alâmetler indendir" 188[188].

139-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlulİah (S) şöyle buyurdu: "Siz müslümânlar gözleri küçük, yüzleri kırmızı, basık burunlu, yüzleri üst üste deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli olan Türk ile harbedinceye kadar kıyamet kopmaz. Ve yine sizler ayakkabıları kıl olan bir kavimle harb etmedikçe kıyamet kopmaz" 189[189].

95- Kıl Ayakkabılar Giyinen*Kavimlerin Harbi Babı

140-.......ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizler ayakkabıları kıl keçe olan bir kavimle muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz. Ve yine sizler yüzleri üstüste deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli olan bir kavimle muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz".

---

sından sonra da fesâdları, cinayetleri, entrikaları sürmektedir. Bir gün bütün insanlığın bu millete karşı hadîste haber verilen umûmî nefrete ulaşacağı akla uygun gelmektedir.

187[187] Aynî bu başlığı: "Yânî bu bâb, müslümânların Türk'ün beraberindeki kıtallerini beyân hakkındadır ki, o, kıyamet alâmetlerindendir" şeklinde açıklamıştır.

188[188] Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Yüzleri geniş" sözündedir. Çünkü bu Türk'ün vasfıdır. Buhârî bunu Peygamberlik Alâmetleri Kitâbı'nda da getirmiştir, lbn-Mâce İse Fitneler'de getirmiştir (Kastallânî).

189[189] Bunun başlığa uygunluğu, geçen hadîsin uygunluğundan daha açıktır. Çünkü Türk lâfzının açıkça söylenmesi vardır (Aynî).

Bu hadîslerin benzerleri Müslim; Filen ve Eşratu's-Sâat, 62 "2912"den 66 rakkamlı hadîslerinde de verilmiştir.

Sufyân ibn Uyeyne geçen senedle söyledi ve bunda Ebu'z-Zinâd, el-A'reVden; o da Ebû Hureyre'den rivâyeten: "Gözleri küçük, burunları yassı, yüzleri üstüste deri kaplanmış kalkanlar gibi etli olan" fıkrasını ziyâde etmiştir 190[190].

96- Bozgunluk Sırasında Bineğinden İnip Allah'tan Yardım İsteyerek Askerlerini Harb Nizâmına Koyan Kimse Babı

141-.......Bize Ebû İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben el-Berâ'dan işittim: Bir adam ona:

— Sizler Huneyn günü kaçmış mı idiniz yâ Ebâ Umâre? diye sordu.

O da:

— Hayır vallahi Rasûlullah geri dönmemiştir. Lâkin hakîkat şu ki, O'nun sahâbîlerinin gençleri ve ağırlığı olmayanları miğfersiz, zırhsız ve silâhsız olarak çıktılar. Akabinde hemen hemen kendilerinin hiçbir oku yere düşmeyecek kadar iyi atıcı olan Hevâzin ve Benû Nasr topluluğu olan atıcılardan ibaret bir kavme geldiler. Onlar bunlara ok yağdırdılar. Öyle bir ok yağmuru ki, hemen hemen hiç hatâ etmiyorlardı. Bunun üzerine o genç sahâbîler oradan Peygamber'in yanına dönüp geldiler. Peygamber beyaz katırının üstünde; amcasının oğlu Ebû Sufyân ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttaüb ise onu yediyordu. Peygamber (S) -sabit durup- hemen bineğinden indi ve Allah'tan yardım istedi. Sonra:

— "Ben peygamberim yalan yok, ben Abdulmuttalib oğluyum!" dedi.

Bundan sonra da sahâbîlerini harb saffına dizdi 191[191].

190[190] Bu babın hadîslerinde anlatılan kavim de geçen bâbda anlatılan kavimdir. Bu vasıflar da onların, yânî Türk kavminin vasıflarıdır.

191[191] Hadîsin başlığa uygunluğu ''Peygamber -sabit durup- hemen bineğinden indi ve Allah'tan yardım istedi" sözündedir.

Huneyn, Mekke ile Tâif arasında ve Tâif'in yakınında bir vâdînin adıdır. Mekke'ye üç mil mesafede ve Arafat Dağı'nın arkasındadır. Huneyn harbi hicretin sekizinci yılı şevvalinin beşinci günü vuku' buldu. Huneyn vadisinde pusulara gizlenmiş olan Hevâzin okçularının şiddetli ok hücumuna uğradıklarında fena hâlde bozuldular ve sahâbîlerde umûmî bir kaçma oldu. Herkes korkup sarsıldığı sırada Rasülullah tamâmiyle azim ve irâdesine sâhib tam bir yiğitlik timsâli kesilmişti. Rasûlullah'ın bu metin azmi, ordunun

97- Harb Sırasında İmâmın Müşrikler Aleyhine Bozulma Ve Sarsılma Duası Yapması Babı

142-...... Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Ahzâb gunu muslümânlann harb durumu güçleşince Rasülullah (S): "Allah müşriklerin evlerini ve mezarlarını ateş doldursun! Onlar bizleri güneş battığı zamana kadar orta namazdan alıkoydular" dedi 192[192] .

143-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kunûtta şöyle duâ ederdi:

"Yâ Allah! Seleme ibn Hişâm'ı kurtar!

Yâ Allah! el-Velıd ibnu'l-Velîd'i kurtar!

Yâ Allah.' Ayyaş ibn Ebî Rabîa'yı kurtar!

Yâ Allah! (Kâfirler elinde) zaîf görülen diğer mü'minleri kurtar!

Yâ Allah! Mudar aleyhine baskım daha da şiddetlendir!

Yâ Allah! Yıllarını Yûsuf'un yılları gibi şiddetli yap!" 193[193].

144-....... Bize İsmâîl ibnu Ebî Hâlid haber verdi. Kendisi Abdullah ibn EbîEvfâ(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Rasülullah (S) Ahzâb günü müşrikler aleyhine duâ edip şöyle

---

sağ kanadım bir derece yerinde tutabilmişti. Bu sırada gür sesli olan Abbâs vâsıtasıyle: Ey Akabe'de bey'at eden Ensâr! Ey Rıdvan ağacı altında söz veren sahâbîler!.. diye da'vet etti. Lebbeyk diyerek döndüler ve Rasûlullah'ın yanına koştular. Bozulmuş asker bu suretle toplandı. Harb saffını düzeltti, yeniden harbe girişildi, sonunda zafer kazanıldı.

192[192] Hadîs ile başlık arasındaki uygunluk "Allah onların evlerini ve kabirlerini ateş doldursun" sözündedir. Çünkü evlerini yakmakta nefislerine sarsıntının son derecesi olur.

193[193] Başlığa uygunluğu "Yâ Allah! Mudar aleyhine baskını daha da şiddetlendir" sözündedir. İsmâîl Peygamber'in evlâdı olan Arab kabîleleri Mudar ve Rabîa adlanyle iki büyük kola ayrılıyor. Kureyş, Mudar'ın en hâlisidir. Bunlar gibi Hicaz'ın doğusunda oturan Huzayl, Esed, Temîm, Dabbeh, Muzeyne gibi ka-bîleler de henüz kâfir ve Allah Rasûlü'ne muhâsım idiler.

dedi:

"Yâ Allah! Ey Kur'ân 'ı gönderen, (düşmanlarla) hesabı tez olan! Yâ Allah! Sen şu düşman Arab kabilelerini bozguna uğrat! Yâ Allah! Sen onların topluluklarını kır, irâdelerini sars!" 194[194]

145-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ka'be'nin gölgesinde namaz kılıyordu. Ebû Cehl'le Kureyş'ten birtakım insanlar oturmakta idiler. Mekke'nin bir tarafında da bir deve kesilmişti. Ebû Cehl (o kesilen devenin döl yatağını getirin) dedi de getirmek için insan gönderdiler. Onlar dişi devenin döl yatağını getirdiler ve onu Peygamber'in üzerine attılar. Akabinde Fâtıma geldi ve döl yatağını Peygamber'in üstünden attı. Bunun ardından Peygamber:

— "Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederim!

Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederim!

Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederim!

Ebû Cehl ibn Hişâm'ı, Utbe ibn Rabîa'yı, Şeybe ibn Rabîa'yı, el- Velîd ibn Utbe'yi, Ubeyy ibn Halefi, Ukbe ibn EbîMuayt'ı Sana havale ederim!" diye beddua etti 195[195].

Abdullah ibn Mes'ûd: Yemîn olsun ben Peygamber'in burada isimlerini saydıklarını Bedir çukurunun içinde öldürülmüşler görmü-şümdür. Râvî Ebû İshâk: Ben yedinci ismi unuttum, demiştir. Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Yûsuf ibn İshâk, dedesi Ebû İshâk'tan: "Umeyyetüibnu Halef" dedi. Şu'be ise: Umeyye yâhud Ubeyyun demiştir. Doğrusu ise Umeyye'dir (çünkü Ubeyy ibn Halefi Peygamber kendi eliyle Uhud'da öldürdü).

146-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Yahudiler Peygamber'in huzuruna girdiler de: es-

194[194] Başlığa uygunluğu "Yâ Allah! Sen onların topluluklarını bozup kır ve onları sars.'" sözündedir. Bu hezîmet duasında topluluklarının dağılması bulunmakla beraber nefislerinin selâmette kalması vardır. Bu da tevbe etmeleri ve İslâm'a girmeleri umudunu ihtiva eder (Kastallânî).

195[195] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederini.. " sözlerinden alınır. Bunun ciheti açıktır.

Sâmu aleyke (= Ölüm senin üzerine olsun), dediler. Bunun üzerine ben onlara la'net ettim. Peygamber (S): "Sana ne var ki onlara la'net ettin?" buyurdu. Ben: Onların dediklerini işitmedin mi? dedim. Peygamber: "Sen benim 'Ve aleykum (= Size de olsun)' dediğimi işitmedin mi?" buyurdu 196[196].

98- Bâb: Müslüman, Kitâb Ehline (İslâm'a Dönmeleri İçin) Hidâyet Yolunu Gösterip İrşâd Eder Mi, Yâhud Onlara Kur'âıvı Öğretir Mi?

147-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Abbâs şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Rûm Meliki olan Kaysar'a bir mektûb yazdı ve yazdığı mektubun içinde şöyle buyurdu: "...Eğer İslâm 'dan yüz çevirir, onu kabul etmezsen çiftçilerin günâhı senin boy-nunadır..." 197[197].

99- Müşrikleri İslâm'a Alıştırmak İçin Onlar Lehine Hidâyet Duası Yapmak Babı 198[198]

148- Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: (Mekke'de müslü-mân olup kabilesini da'vete me'mûr olan) Tufeyl ibn Amr ed-Devsî -Hayber fethi sırasında- bâzı arkadaşlarıyle Peygamber'in yanına ziyarete gelmişti. Bunlar (kendi kavminden şikâyet ederek):

— Yâ Rasûlallah! Devs kabîlesi halkı Allah'a âsî oldular da Tu-feyl'in İslâm'a da'vetini

---

196[196] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ve aleykum(= Sizin üzerinize de olsun)" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı "Sâm, yânî ölüm size de olsun" demektir. Bu ise Peygamber tarafından yapılmış bir duadır.

197[197] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in Rûm Meliki Kaysar'a mektûb gönderip içinde Kur'ân'dan tam bir âyet yazması ve bununla onlan hidâyet yoluna çağırması yönündendir. Mektubun tamâmı iki bâb sonraki uzun Hırakl hadîsi içinde gelecektir.

198[198] Yânı Peygamber'in müşrikleri alıştırmak için onlar lehine Allah'ın onları hidâyet etmesini duâ eylemesi babı.

kabulden çekindiler. Binâenaleyh sen bunların aleyhine duâ et, dediler.

Bâzıları tarafından: Devsîler helak olsun, denildi.

Rasûlullah (S) ise:

— "Yâ Allah! Devs halkına hidâyet eyle de onları İslâm camiamıza getir" diye duâ etti 199[199]

100- Yahudi Ve Hrıştiyan'ı İslâm'a Çağırma; Bunların Hangi Şey Üzerine Mukaatele Olunacakları; Peygamberin Fars Meliki Kisrâ İle Rûm Meliki Kaysar'a Yazdığı Mektûblar Ve Kıtalden Önce İslâm'a Çağırma Babı

149-....... Katâde şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) Rûmlar'a (Bizanslüar'a) mektûb yazmak istediği zaman, kendisine: "Onlar bir mektubu mühürlü olmadıkça okumazlar" denildi. Bunun üzerine Peygamber gümüşten bir mühür yüzük edindi ki, bu yüzüğün Peygamber'in elindeki beyazlığı hâlâ gözümün önündedir. Bu mühür yüzükte "Muhammedun Rasûlullah" sözlerini nakşettirdi 200[200].

150-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Kisrâ'ya mektubunu (Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî ile) gönderdi ve bu İbn Huzâfe'ye mektubu götürüp Bahreyn büyüğüne -ki Kisrâ'nın Bahreyn emîridir- vermesini emretti. İbnu Huzâfe de Bahreyn Emîri Munzir'e mektubu verdi. O da götürüp Kisrâ'ya verdi. Kisrâ mektubu görünce onu yırtıp parçaladı.

İbn Şihâb dedi ki: Ben, râvî Saîd ibnu'I-Müseyyeb'in: Peygamber (Kisrâ ile kavmine)

199[199] Başlığa uygunluğu son fıkrasındaki duadır. Peygamber'in aleyhte duâ etmesi İstenmişken, ümmetine re'fet ve şefkatinin kemâlinden ve büyük ahlâkından dolayı, onlara hayır duâ etmiştir.

200[200] Hadîsteki ifâdeler başlıktaki hususların bâzısına delâlet etmektedir. Bunların hangi şey üzerine öldürülecekleri fıkrasının delili ise, bundan sonraki bâbda, Alî'den gelen hadîstedir. Buhârî bu fıkra ile onu işaret etmiştir.

"Parça parça olsunlar" diye beddua etti, dediğini zannederim 201[201].

101- Peygamberin İnsanları İslâm'a, Peygamberliği İtiraf Etmeye, Allah'ın Berisinde Bir Kısmının Diğer Bir Kısmını Rabbler Edinmemelerine Çağırması Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Beşerden hiçbir kimseye yakışmaz ki, Allah kendisine

Kitâb'/, hükmü ve peygamberliği versin de sonra o, insanlara; 'Allah'ı bırakıp da bana kul olun' desin.

Fakat o: 'Öğretmekte ve okuyup okutmakta olduğunuz Kitâb sayesinde Rabbaniler olun' der" (âiu imrân: 79) 202[202]

151- Bize İbrâhîm ibn Hamza tahdîs etti. Bize İbrâhîm ibn Sa'd, Salih ibn Keysân'dan; o da İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Ab-dillah ibn Utbe'den; o da Abdullah ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. O şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Rûm Kaysarı'm İslâm'a çağırmak üzere ona mektûb yazdı. Mektubunu Kaysar'a Dıhye el-Kelbî'nin beraberinde yolladı. Rasûlullah, Dıhye'ye mektubu Busrâ halkı büyüğünün Kaysar'a sunması için, mektubu Busrâ halkı büyüğüne vermesini emretti 203[203].

201[201] Başlığa uygunluğu "Peygamber Kisrâ'ya mektubunu gönderdi..." sözündedir. Bu hadîste Kelâm ve kitabetle İslâm'a da'vet vardır. Kitabet, nutk yerine geçer.

Peygamber'in mektubunu götüren ilk muhacirlerden Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî'dir. Bahreyn Meliki Munzir ibn Sâvâ, Kisrâ da Husrev Pervîz idi.

Peygamber'in bu bedduası kabul olunmuş, Husrev Pervîz, oğlu Şirveyh tarafından karnı deşilerek öldürülmüştür. Ondan i'tibâren İran'ın ikbâli döndü, Hz. Umer zamanında tamâmiyle yıkıldı.
202[202] el-Mâide: 116 ile et-Tevbe: 31. âyetleri de bunun benzeridir.

203[203] Dıhye ibn Halîfe el-Kelbî, sahâbîlerin en güzeli ve en kibar bir sıması İdi. Birçok kerreler Cibril, onun suretinde Peygamber'e vahiy getirmiştir. O devrin en büyük devletinin başkanına böyle kibar, yakışıklı, gayet güzel bir elçi gönderilmesinde son derece yüksek bir seçme güzelliği de vardır.

Kaysar ise, Allah ondan Fars ordularını bozguna uğrattığı zaman, Allah'ın kendisine in'âm ettiği bu büyük zafere şükür olmak üzere, Hınıs'tan İliyâ'ya (yânı Beytu'l-Makdis'e) kadar yürüdü idi. Kaysar İliyâ'da'iken Rasûlullah'ın mektubu kendisine ulaştığı zaman, mektubu okuduğunda adamlarına:

— Bana burada o adamın kavminden bir adam arayın, ben onlara Allah'ın Rasûlü'nden suâller sorayım! dedi.

İbn Abbâs şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber verdi ki, kendisi Rasûlullah ile Kureyş kâfirleri arasında yapılmış olan Hudeybiye barış anlaşması müddeti içinde, ticâretçiler olarak Şam'a gelmiş bulunan Kureyş'ten birtakım adamlar arasında Şam'da bulunuyormuş. Ebû Sufyân dedi ki: Akabinde Kaysar'ın elçisi bizleri Şam'ın bir yerinde buldu. Ben ve arkadaşlarım götürüldük. Nihayet İliyâ beldesine geldik. Kaysar'ın huzuruna girdirildik. Bir de gördük ki Hırakliyus üzerinde tâc olduğu hâlde hükümdarlık tahtında oturmuş, etrafında Rûm büyükleri vardı. Hırakl, tercümanına:

— Peygamber olduğunu söyleyen şu zâta nesebce en yakın hangisidir, onlara sor, dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— O'na neseben en yakınları benim, dedim.

Kaysar:

— O'nunla senin arandaki yakınlık nedir? dedi.

— O benim amcamın oğludur, dedim.

O gün o kaafilenin içinde benden başka Abdu Menâf oğulları'n-dan kimse yoktu. Kaysar:

— Onu bana yaklaştırınız, dedi ve arkadaşlarımla ilgili emri de

verdi.

Arkadaşlarımı benim omuzumun yanına sırtımın arka tarafına

O zamanki Busrâ emîrinin ismi Haris İbn Ebî Şemir el-Gassânî'dir. Mektubu emirden alıp Hırakliyus'a götüren, meşhur Hâtem Tâî'nİn oğlu Adiyy idi. Dıhye ile birlikte Kaysar'ın yanına gitmişlerdi. Bezzâr'ın Müsned'mde rivayet edildiği üzere, mektubu Kaysar'ın eline sunan, Dıhye'dir.

oturttular.

Sonra Hırakl, tercümanına:

— Bunun arkadaşlarına söyle: Ben Peygamber olduğunu söyleyen o zât hakkında bu adamdan bâzı şeyler soracağım. Eğer bu bana yalan söylerse, sizler onu yalanlayınız! dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Vallâhî o gün arkadaşlarımın benden çıkacak yalanı yaymalarından utanmak olmasaydı, Hırakliyus bana Pey-gamber'den sorduğu zaman, muhakkak O'na yalan söylerdim. Fakat ben arkadaşlarımın benden çıkacak yalanı nakledip yayacakla-rından utandım da Hırakliyus'a doğru söyledim.

Sonra Kaysar, tercümanına:

— Ona sizin içinizde O'nun nesebi nasıldır? diye sor, dedi.

Ben:

— İçimizde O büyük bir neseb sahibidir, dedim.

— Sizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş (yânî O'ndan evvel peygamberlik iddiası etmiş) bir kimse var mıydı? dedi.

— Yoktu, dedim,

— O söylediği peygamberlik sözünü söylemesinden önce sizler O'nu hiç yalanla ittihâm ediyor muydunuz? dedi.

— Hayır, dedim.

— Babaları içinde bir melik var mıydı? dedi.

— Hayır yoktu, dedim.

— O'na insanların eşrafı mı, yoksa zaîfleri mi tâbi' oluyorlar? dedi.

— Halkın zaîfleri daha çok tâbi' oluyorlar, dedim.

— O'na tâbi' olanlar artiyorlar mı, yoksa eksiliyorlar mı? dedi.

— Anıyorlar, dedim.

— Dîne girişten sonra O'nun dînini beğenmemezlikten dolayı dînden dönen kimse oluyor mu? dedi.

— Hayır olmuyor, dedim.

— O gadr ediyor mu (yânî ahdini bozuyor mu)? dedi.

— Hayır gadr etmez. Ancak şimdi biz O'nunla bir müddete kadar silâh bırakma halindeyiz; ahdini bozmasından korkuyoruz, dedim.

Ebû Sufyân dedi ki: Kaysar'la olan bu mükâlemede bana, içine birşey girdirip de onunla Muhammed'in sânını eksilteceğim bir söz söylemek mümkün olmadı. Benden, bundan başkasının nakledilmesinden korkmuyorum. Kaysar bana:

— O'nunla hiç harb ettiniz mi? Yâhud O sizinle harb etti mi?

dedi.

— Evet, O'nunla harb ettik, dedim.

— Öyleyse O'nun harbi ve sizin harbiniz nasıl oldu? dedi.

— Harb tâli'i (bizimle O'nun arasında) nevbet nevbet olur: Bir kerre O bize gâlib olur, diğer kerre biz O'na gâlib oluruz, dedim.

Hırakliyus:

— O sizlere ne emrediyor? dedi.

— O bizlere, kendisine hiçbir şeyi ortak kılmayarak yalnız Allah'a ibâdet etmemizi emrediyor ve babalarımızın ibâdet edegeldik-leri putlardan bizleri nehyediyor. Ve yine O, bizlere namaz kılmayı, sadaka vermeyi, iffetli olmayı, ahde vefakârlığı, emâneti eda etmeyi

emrediyor, dedim.

Ben bunları ona söylediğim zaman o, kendi tercümanına dedi ki:

— Ona şunları şöyle: Ben sana içinizde O'nun nesebini sordum; sen O'nun yüksek neseb sahibi olduğunu söyledin. Rasûller de zâten böyle kavimlerinin yüksek neseb sâhibleri içinden gönderilir. Ben sana: Sizden bu peygamberlik sözünü O'ndan önce söylemiş bir kimse var mıdır? dedim; sen: Hayır yoktur, dedin. Ben de: Eğer sizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş bir kimse olaydı, kendisinden önce söylenmiş olan bir söze uyup taklide kalkışan bir adamdır diye düşünürdüm, dedim. Ben sana: O, dediğini demesinden önce sizler O'nu yalan söylemekle suçluyor mu idiniz? dedim; sen: Hayır, dedin. Ben de kesin surette bildim ki, insanlara karşı yalan söylemeyi işlememiş bir kimse (sonradan) Allah'a karşı yalan söylemeye cesaret edemez [204][204]. Ben sana: O'nun babaları, dedeleri içinden bir melik olmuş mudur? diye sordum; sen: Hayır olmamıştır, dedin. Ben de: Babalarından bir melik olaydı bu da babalarının hükümdarlığım geri almak isteyen bir kimsedir diye hükmederdim, dedim.'Ben sana: O'na insanların eşrafı mı tâbi' oluyorlar yoksa zaîfleri mi? diye sordum; sen: O'na tâbi' olanların insanların zaîfleri olduğunu söyledin. Rasûllerin tâbi'leri de zâten onlardır. Ben sana: (O'na tâbi' olanlar) artıyor-lar mı, yoksa eksiliyorlar mı? diye sordum; onlar artıyorlar, dedin, îmân keyfiyeti de tamâm oluncaya kadar hep böyle gider. Ben sana: O'nun dînine girdikten sonra dînini beğenmemezlikten dolayı irti-dâd eden oluyor mu? diye sordum; sen: Hayır, dedin. îmân da mûcib olduğu iç ferahlığı kalblere karışıp kökleşince böyle olur; onu kimse sevmemezlik etmez. Ben sana: O zât gadr eder mi (yânî ahdine vefasızlık eder mi)? diye sordum; sen: Hayır o gadr etmez, dedin. Rasûl-ler de böyle olur; onlar gadr etmezler. Ben sana: Siz O'nunla harb ettiniz mi ve O sizinle harb etti mi? diye sordum. Sen: O'nun harb, yaptığını, sizin harbiniz ve O'nun harbinin nevbet nevbet değişir olduğunu, bir defa O'nun sizlere gâlib gelir, diğer defa da sizler O'na gâlib gelir olduğunuzu söyledin. Rasûller de böyledir. Onlar (Allah tarafından tâat yolunda sabırlarının ve gayretlerinin çokluğu sebebiyle ecirleri büyük olsun diye) belâlara uğratılırlar, sonra da makbul akıbet onların lehine olur. Ben sana: O size ne emrediyor? diye sordum! Sen: O'nun sizlere Allah'a ibâdet etmenizi ve O'na hiçbirşeyi ortak yapmamanızı emreder olduğunu, babalarınızın ibâdet edegel-dikleri putlardan sizleri nehyeder olduğunu, keza sizlere namaz kılmayı, sadaka vermeyi, haramlardan el çekip iffetli olmayı, ahde vefa etmeyi, emâneti yerine getirmeyi emreder olduğunu söyledin.

---

[204][204] Bu yalan fıkrasının tam tercemesi şöyledir: "İnsanlara karşı yalan söylemeyi bırakmamış olan kimse (sonradan) Allah'a karşı da yalan söylemeyi bırakmaz olduğunu bildim". Metinde verilen terceme buna denk ve daha açık olduğu için tercih edilmiştir.

Hırakliyus dedi ki:

— İşte bu söylediklerin peygamberin sıfatlarıdır. Zâten ben bir peygamberin çıkacağını bilir idim. Lâkin onun sizden olacağını zannetmezdim. Eğer bu dediklerin doğru ise, şu ayaklarımın bastığı yere yakında o Zât mâlik olacaktır. O'nun yanına ulaşabileceğimi umud eder olaydım, O'nunla buluşmak için elbette her türlü zahmete katlanırdım. O'nun yanında olaydım (hizmet ederek) elbette ayaklarını yıkardım.

Ebû Sufyân şöyle dedi: Bundan sonra Hırakliyus Rasûlullah'ın mektubunu istedi.Mektûb okundu: Mektubun içinde şunların yazılmış olduğunu gördük:

'Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

'Allah 'in Kulu ve Rasûlü Muhammed'den Rûm 'un büyüğü Hı-

'Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun! Bundan sonra: (Ey Rûm

milletinin büyüğü!) Ben seni İslâm da'veüne çağırıyorum. Müslüman ol ki selâmette bulunasm. Müslüman ol ki Allah senin ecrini iki kat versin. Eğer bu da'vetimi kabul etmezsen Hnstiyan çiftçilerin günâhı senin üzerinedir. Ey Kitâblılar! Bizimle sizin aranızda müsâvî ve müşterek olan bir söze geliniz: Allah 'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbirşeyi eş tutmayalım, Allah U bırakıp da birbirimizi rabbler edinmeyelim. Eğer (Kitâblılar bu da'vetten) yüz çevirirlerse, siz de onlara: 'Şâhid olun, biz muhakkak müslümânlarız' deyin" (Âiu imrân: 64). Ebû Sufyân dedi ki: Hırakl sözünü bitirince etrafında bulunan Rûm büyüklerinin sesleri yükseldi ve gürültüleri çoğaldı. Ben onların ne dediklerini bilemiyorum. Bizimle ilgili emir verildi de bizler dışarı çıkarıldık. Arkadaşlarımla beraber dışarı çıkıp da onlarla yalnız kalınca, onlara:

— İbnu Ebî Kebşe'nin (yânî Muhammed'in) işi hakîkaten azamet peyda etti. Bu Benu'l-Esfar Meliki O'ndan korkuyor, dedim. Ebû Sufyân dedi ki: Allah'a yemîn olsun ki, kendim isteksiz olduğum hâlde Allah kalbime İslâm'ı girdirinceye kadar ben Peygam-ber'in işinin muhakkak gâlib geleceğine boyun eğici ve kesin bilici olmak;a devam ettim 205[205].

205[205] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîs küçük lafız farklanyle Vahy Ki-tâbı'nda da geçmiş ve ilgili açıklamalar orada verilmişti. Müslim Tercemesi, V, 411-421'de de bâzı rivayetler ve açıklamalar; ve haşiyede de diğer devlet başkanlarına gönderilen mektûbların metinleri ve tercemeleri verilmişti.

152-....... Sehl ibn Sa'd (R) Hayber günü (fetih uzayınca) Peygamber(S)'den şöyle buyururken işittiğini söylemiştir:

— "Müslümanların bayrağını artık Öyle bir kimseye vereceğim ki, Allah onun elleriyle fetih verecektir."

Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler, bayrağın kendilerinden hangisine verileceği mes'elesi için ümîd eder oldular. Onların hepsi bayrağın kendisine verilmesini umarak, ertesi güne erdiler. Fakat Rasülıjllah ertesi gün: "

— "Alî nerededir?" diye sordu. Sahâbîler tarafından:

— Alî gözlerinden şikâyet ediyor, denildi.

Peygamber emretti de Alî çağrıldı. Peygamber Alî'nin gözlerine tükürdü, hemen orada gözleri, onda hiçbir ağrı yokmuş gibi, iyi oldu. Bunun üzerine Alî:

— Hayber Yahûdîleri'yle; onlar da bizim gibi (müslümân) olun-7 caya kadar harb ederiz! dedi.

Peygamber:

— "Yâ Alî, yavaş ol! Sükûnetle (yânî harb etmeden) Hayberli-ler'in sahasına ininceye kadar ilerle. Sonra onları İslâm 'a çağır ve üzerlerine vâcib olan İslâm esâslarını onlara haber ver. (Yâ Alî!) Allah'a yemin ederim ki, senin irşadınla tek bir kişinin hidâyete kavuşturulması, senin için kırmızı develerin olmasından hayırlıdır" buyurdu [206][206].

153-....... Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir kavme gazaya gittiği zaman, sabah oluncaya kadar baskın yapmazdı. (Sabah olunca) ezan sesi işitirse onlarla harbden kendini tutardı. Eğer ezan işitmezse, sabah olduktan sonra onlar üzerine baskın yapardı. Biz Hayber'e geceleyin indik [207][207].

---

[206][206] Hadîsin başlığa uygunluğu, "Harbden evvel onları îs/âm'a çağır!" fıkrasıdır

[207][207] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah ezan işitirse harbden kendini tutardı" sözünden alınır. Çünkü başlık "Harbden evvel İslâm'a da'vef'tir. Ezan ise onların hâlini beyân eder. Yânî o kavme İslâm da'velinin ulaşıp

154- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize tsmâîl ibn Ca'-fer, Humeyd et-Tavîl*den; o da Enes'ten: Peygamber(S) bizleri gazaya götürdüğü zaman... dediğini tahdîs etti.

Ve yine bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Humeyd'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) Hayber'e gazaya çıktı ve Hayber'e geceleyin vardı. Peygamber bir kavmin yurduna geceleyin geldiği zaman, sabah olmadıkça üzerlerine baskın yapmazdı. Sabah olunca Yahudiler zirâat âletleri ve iş sepetlen ile tarlalara doğru çıktılar. Peygamber'i gördüklerinde:

— Muhammed; vallahi şu Muhammed'dir ve askeridir! dediler.

Peygamber de:

— "Allâhu Ekber. Hayber har âb oldu (yâhud harâb olsun). Biz bir kavmin yurduna indiğimiz zaman inzâr edilip korkutulmuş olanların hâli yaman olur'' buyurdu 208[208].

155-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bana insanlar Lâ ilahe ille'llâh deyinceye kadar onlarla harb etmekliğim emrolundu. Her kim Lâ ilahe üleHlâh derse, müslümânlık hakkının gereği (olan haddler) müstesna, canını ve malını benim elimden kurtarmıştır. (îçler indekiler den dolayı olan) hesabı ise Allah'a âiddir" 209[209].

Bu hadîsi Umer ile İbn Umer de Peygamber'den rivayet etmişlerdir 210[210].

---

ulaşmadığını, ezanın okunup okunmaması ortaya kor. Rasûlullah'm o vakte kadar baskın yapmayıp beklemesi de durumu aydınlığa kavuşturmak içindir.

208[208] Bu hadîs de bundan önce geçen 153 rakamlı hadîsin başka bir yolla gelenidir. Buhârî bu hadîsin burada iki senedini de göstermiştir. Hadîsin son fıkrası es-Sâffât: 177. âyetinin lâfzına yakındır.

209[209] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in insanları İslâm'a da'vetİ ve insanlarla Tevhîd Kelimesi'ni söylemelerine kadar savaşması yönündendir.

Hadîsin îmân Kitâbı'ndaki rivayetinde "Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğunu i'tiraf etmelerine kadar" fıkrası da vardır. Zâten Tevhîd Kelimesi bu fıkrayı da zımnen içine almaktadır.

Hadîs bu İki fıkrayı söyleyip kabul ettiklerinde harbin kaldırılacağını ifâde etmektedir. Bu hususta başka tafsîller de verilmiştir.

210[210] Buhârî Umer'inkini Zekât'ta; oğtununkini de îmân'da getirmiştir.

102- Gazveye Gitmek İsteyip De Onu Başkası İle Örtüp Gizleyen Kimse İle, Sefere Perşembe Günü Çıkmayı Seven Kimse Babı

156-....... İbn Şihâb dedi ki: Bana Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, babası Abdullah (R), oğulları arasından (körlüğü sırasında) Ka'b ibn Mâlik'in yedincisi idi. Bu Abdullah dedi ki: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten işittim. Kendisi Te-bûk gazvesinde Rasûlullah'tan geri kaldığı zamandan anlatıp şöyle dedi: Bir de Rasûlullah(S)'in âdeti bir gazaya gitmek isteyince muhakkak o gazveyi başkasıyle gizleyip örterdi, yânî onu tevriyeli bir ifâde ile söylerdi 211[211].

157-....... Bize Abdullah ibn el-Mubârek haber verdi. Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verip şöyle dedi: Ben (dedem) Ka'b ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlul-lah (S) yapacağı bir gazveye gitmek istediğinde o gazveyi muhakkak başka bir gazve ile gizler örterdi. Nihayet (dokuzuncu hicret yılındaki) Tebûk gazvesi olunca, Rasûlullah bu gazveye şiddetli sıcak bir mevsimde çıkmış, uzak ve tehlikeli bir yolculuğa yönelmiş, çok kalabalık bir düşmanla cenk etmeye yönelmişti. Bu sebeple Rasûlullah, düşmanlarına gerekecek hazırlıklarını yapmaları için müslümanlara maksadını açıkladı ve gitmek istemekte olduğu ciheti onlara haber verdi 212[212].

Ve yine İbnu'l-Mubârek'ten; o da Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, Ka'b ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) bir sefere çıkmak istediğinde perşembe gününden başka günlerde muhakkak ki pek az yola çıkardı, der idi 213[213].

211[211] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

Tevriye edebiyatta mütekellimin uzan yakın iki ma'nâya ihtimâli olan bir lâfzı zikredip, muhatabın zihnine yakın ma'nâyı düşündürerek, mütekellimin uzak ma'nâyı kasdetmesidir.
212[212] Bu hadîs de bundan öncekinin başka bir rivayetidir.

213[213] Bu hadîs dahî bundan önceki senedle Abdullah İbnu'l-Mubârek yoluyla mev-sûldür.

158-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da (Abdullah'ın kardeşi) Abdurrahmân ibnu Ka'b ibn Mâlik'ten; o da babası Ka'b ibn Mâlik(R)'ten, Peygamber(S)'in Tebûk gazvesine perşembe günü yola çıktığını ve perşembe gününde yola çıkmayı sever olduğunu haber vermiştir 214[214].

103- Sefere Öğleden Sonra Çıkmak Babı

159-.......Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) -Veda Haccı'na giderken- öğle namazını Medine'de dört rek'at kılmış, ikindi namazını da Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kılmıştır. (Enes dedi ki:) Ben sahâbîterin hacc ve umreyi beraberce telbiye etmekte olduklarını işittim 215[215].

104- Sefere Ayın Sonunda Çıkmaimn Cevazı) Babı

Kureyb de İbn Abbâs(R)'tan söyledi ki, Peygamber(S) Medine'den zu'1-ka'deden beş gün kala hareket etti,

Mekke'ye zu'1-hicceden geçen dördüncü gecenin gündüzünde geldi 216[216].

160-.......Amre, Âişe(R)'den şöyle derken işitmiştir: Bizler zu'lka'deden kalan beşinci günde (yânı zu'1-ka'denin yirmibeşinde) Me-dîne'den Rasûlullah in beraberinde yola çıktık. (Bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannolunurdu. Mekke'ye

214[214] Bu da Enes hadîsinin başka bir yoldan diğer bir rivayetidir.

215[215] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs Hacc Kitâbı'nda da geçmişti.

216[216] Bu, Buhârî'nin Hacc Kitâbı'nda tamâmını getirdiği hadîsin bir parçasıdır. Bu parça başlıktaki cevaz hükmüne açıkça delâlet edip kuvvetlendirmektedir.

yaklaştığımızda Rasûlullah (S): "Beraberinde kurbanlık bulunmayanın Beyt'i tavaf ettiği, Safa ile Merve arasını da sa'y ettiği zaman ihramdan çıkmasını" emretti.

Âişe dedi ki: Kurbân bayramının ilk günü (Minâ'da, elinde) sığır eti ile birisi bizim çadıra girdirildi. Ben:

— Bu nedir? dedim. v Eti getiren:

— Rasûlullah (S) zevceleri adına kurbân kesti, dedi.

Yahya ibn Saîd dedi ki: Ben bu hadîsi (Ebû Bekr'in oğlu) Kaa-sım ibn Muhammed'e zikrettim. Kaasım: Vallâhî Amre bu hadîsi sana olduğu gibi (yânî kısaltma ve değiştirme yapmadan) getirmiştir, dedi 217[217]

105- Ramazan İçinde Sefere Çıkma(Nın Cevazı) Babı

161-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ubeydullah'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Ab-bâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Mekke fethi seferine- ramazânda çıktı ve tâ Kedîd'e ulaşıncaya kadar da oruç tuttu. (Mekke'ye iki konaklık uzaklıkta bulunan) el-Kedîd mevkiinde orucunu bozdu... Sufyân dedi ki: ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah, İbn Abbâs'tan haber verdi ve hadîsi şevketti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu, ez-Zuhrî'nin sözüdür.Ra-sülullah'ın fiilinden, ancak sonuncusuyla olan hüküm alınır 218[218].

217[217] Hadîsin başlığa uygunluğu: "Bizler zu'1-ka'deden kalan beşinci günde (yânî yirmibeşinde) Medine'den Rasûlullah'ın beraberinde yola çıktık..." sözlerindedir. Çünkü bu târîh ayın sonudur. Bu hadîs de Hacc Kitâbı'nda, "Kişinin kadınları adına sığır kurbânı kesmesi bâbf'nda geçmişti.

218[218] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîsin sonunda Buhârî "Bu" işaret ismi ile ez-Zuhrî'nin mezhebini işaret etmiştir ki, o da şöyledir: Seferin ramazânda başlaması oruç tutmamayı mübâh kılmaz. Çünkü o evvelinde ramazâna erişip hazır olmuştur. Buhârî: Rasûlullah'm fiilinden sonuncusunun hükmü alınır. Çünkü sonuncusu evvelkini neshedicidir. Rasûlullah da Kedîd'e yarınca orucu bozmuştur... demiştir. Rasûlullah'm oruç bozma sebebi sefer, değil, gazadır; çünkü seferde oruç tutmak ve tutmamak muhayyerdir. Eğer tutulursa günün orucunu tamamlamak vâcib olur. Oruç za'fa sebeb olursa, mücâhıd için orucu bozmak caiz olur. İşte bu hüküm Rasûlullah'm bu son fiilinden alınır. Bu konular Oruç Kitabı'nda geçti.

106- (Sefere Çıkarken) Vedalaşmak Babı

162- Ve İbnu yehb şöyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris, Bukeyr ibn Abdillah'tan; o da Süleyman ibn Yesâr'dan haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizi bir seriyye içinde gazaya gönderdi. (Bize verdiği emirler arasında) Kureyş'ten adlarım söylediği iki kimse için:

— "Fuiân ve Fuiân kişilere rast gelirseniz, bunları yakalayıp ateşte yakınız" buyurdu.

Ebû Hureyre devamla dedi ki: Sonra yola çıkmak istediğimiz sıra veda etmek üzere Rasûlullah'a geldik. Bu defa da Rasûlullah:

— "Ben (önce) size Fuiân ve Fuiân 'ı ele geçirdiğinizde ateşte yakmanızı emretmiştim. Hâlbuki ateşle yalnız Allah azâblandırır. Buse-beble siz bu şerirleri yakaladığınızda (yakmayınız da) öldürünüz" buyurdu 219[219].

107- (Ma'siyetle Emrolunmadıkça) İmâmı Ve Âmiri Dinlemek Ve İtaat Etmek Babı

163-.......BanaNâfi', İbnTJmer'den; odaPeygamber'dehtahdîs etti. H ve yine bana Muhammed ibnu Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmail ibn Zekeriyyâ, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ma'siyetle emrolunma-dıkça (âmirin emrini) dinlemek ve itaat etmek haktır (vâcibdir). Ma'siyetle emrolunduğu zaman da (onları) dinlemek ve itaat etmek yoktur" buyurmuştur 220[220].

219[219] Başlığa uygunluk noktası "Veda etmek üzere Rasûlullah'a geldik" sözündedir.

et-Tevdî': Tef'îl vezinde yolcu, kalan kimseleri ve kalan kimseler yolcuyu esenlemek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).

220[220] Çünkü Hâlık'a ma'siyette mahlûka itaat yoktur, itaat ancak ma'rûftadır

108- Bâb: Devlet Başkanının Arkasında Harb Edilir Ve Onunla (Düşmandan) Korunulur .

164-.......el-A'rec de Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir: O da Rasûlullah(S)'tan: "Biz (müslümânlar Kitâb ehline göre dünyâ târihinde) sonra gelmiş bulunuyoruz. (Âhirette faziletçe) en ileride bulunanlarız..." buyururken işitmiştir.

Ve yine bu senedle gelen diğer hadîste Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah'a isyan etmiştir. Emîre isyan eden bana isyan etmiştir. Devlet başkanı (millet için) bir kalkandır. Onun ardında, onun emrinde harb yapılır. Onunla (düşmandan) korunulur. Eğer o millete Allah'a takva ile emrederse ve adaletle hareket ederse, bu emri ve adaleti sebebiyle onun için sevâb vardır. Eğer takva ve adaletten başkasıyle emir ve hükümederse, bundan meydana gelen günâh onun üzerine döner (me'mûr üzerine değildir)" 221[221].

109- Harbde Kaçmamaları Üzerine Bey'at Edilmesi Babı

Bâzıları da "Ölmek üzere bey'at" demiştir. jjHer iki şey üzerine bey'atın delili Yüce Allah'ın şu sözüdür:

(And olsun ki, Allah müzminlerden SenHnle o ağacın altında heyhat ederlerken razı olmuştur.,." (ei-Feth: i8)

165-.......İbn Umer (R) şöyle dedi: Bizler Hudeybiye'den döndüğümüzün ertesi yılından beri altında bey'at ettiğimiz o (târihî ve mübarek) ağacı (unuttuk da onu) ta'yîn üzerinde bizden iki kişi(nin re'yi) bir arada toplanamadı. Bu (ağacın bilinmemesi) da Allah tara-

---

221[221] Buhârî hadîsi burada iki senedle sevketmiştir. Birinci hadîs Taharet ve Cumu-a'da geçen hadîsin bir parçasıdır. İkinci hadîsin başlığa uygunluğu "İmâm bir kalkandır..." fıkrasındadır. Buradaki "Verâ" kelimesi lügatte arka ve ön raa'-âsına kullanılır.

fından gelen büyük bir rahmet oldu.

Cuveyriye dedi ki: Ben Nâfi'e:

— Rasûlullah hangi şart üzerine sahâbîleri ile bey'atlaşma yaptı; ölmek üzere mi? diye sordum.

Nâfi':

— Hayır, ölmek üzere değil, harbde sabır ve sebat etmek üzerine sahâbîleriyle bey'atlaşma yaptı, dedi 222[222].

166-.......Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Harre vak'ası zamanı olduğu sırada Abdullah ibn Zeyd'e bir gelen geldi de, ona:

— Abdullah ibn Hanzala, insanlarla ölmek üzere bey'atlaşıyor (sen ne dersin)? dedi.

Abdullah ibn Zeyd de ona:

— Ben RasûluIIah(S)'tan sonra hiçbir kimse ile bu ölüm şartı üzerine bey'at etmem, diye cevâb verdi 223[223].

167-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile bey'at etmiş, sonra ağacın gölgesi tarafına dönüp gelmiştim. însanlar(ın bey'at sıkışıklığı) hafifleyince Peygamber bana hitaben:

— "Ey Ekva' oğlu! Sen bey'at etmez misin?" diye sordu. ;İbnu'l-Ekva' dedi ki: Ben de:

222[222] Hadîsin başlığa delîlliği "Harbde sabır ve sebat etmek üzerine onlarla bey'at yaptı" fıkrasından alınır. Çünkü sabır üzere bey'atlaşma, harbde kaçmamaktan ibarettir.

Kur'ân'da adı zikredilen o mübarek ağacın aradan uzun zaman geçmeden unutulup belirsiz olması, sonra bu unutulmanın İbn Umer gibi bir sahâbî âlimi tarafından "İlâhî bir rahmet" sayılmasının sebebini, Nevevî: "Altında hayır cereyan etmesi, sekîne ve Rıdvan inmesi dolayısiyle müslümânları fitneye düşmekten korumaktır..." diye belirtmiştir. Hakîkaten Müslümanlığın yükselme devri Hu-deybiye barışı ile başlar. Bu barışın da müstenedi bu ağaç altında yapılan Rıdvan Bey'atı'dır. Bu kadar mühim bir vak'anm kendi altında cereyan ettiği bilinen ağaç unutulmamış olaydı, İnsanlar ona muhakkak bir kudsîlik yükleyecek; ler ve taabbud edercesine ona ta'zîm edeceklerdi. Bu da Tevhîd Dîni'ne aykırıdır.

223[223] Rasülullah İle diğer kumandanlar arasındaki fark şudur: Rasûlullah her müslü-mâmn kendi nefsini ona feda etmesine hakk kazanır, diğerleri ise böyle değildir. Onun İçin Abdullah ibn Zeyd metindeki cevâbı vermiştir.

— Ben bey'at etmişimdir yâ Rasülallah! diye cevâb verdim. O:

— "Bir daha bey'at et!" buyurdu. jBen de kendisiyle ikinci defa bey'at ettim. (Râvîsi Yezîd ibn Ebî Ubeyd tarafından:)

— (Yâ Ebâ Müslim!) O gün siz hangi madde üzerine bey'at ediyordunuz? diye soruldu da îbmı'I-Ekva':

— Ölmek üzerine (yânı ölsek bile kaçmamak üzerine), demiştir 224[224].

168-.......Humeyd şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr hendek kazma gününde:

— Nahnu'îlezîne bâyeû Muhammeden Aîe'l-cihâdi mâ hayîynâ ebeden! (= Bizler diri olduğumuz müddetçe devamlı cihâd etmek üzere Muhammed'e söz vermiş kimseleriz)! derlerdi.

Peygamber (S) de onlara cevâb verip şöyle buyurdu:

— "Allâhumme lâ ayşe illâ ayşu'l-âhirah Fe-ekrimi 'Î-Ensâra ve 'Î-Muhâcirah

(= Yâ Allah! Âhiret yaşayışından başka -hakîkî- yaşayış yoktur. Onun için Sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e ikram eyle!)? 225[225].

224[224] Hadîsin, başlıktaki "Bâzıları ölmek üzere bey'at demiştir" kısmına delîlliği son fıkrada apaçık meydandadır.

Bundan iki hadîs önce geçen 165 rakamlı Abdullah ibn Umer hadîsinde bey'at maddesi "Harbde sebat edip dönmemek üzerine"; bu Seleme hadîsinde ise 'ölmek üzerine" diye belirtilmiştir. Bu iki şart arasında hakikatte bir ayrılık lyoktur. Çünkü Seleme hadîsinde "Ölmek üzerine bey'at" demek, ölüm tenli--[keşi muhakkak olsa bile dönmemek ve kaçmamak Üzere bey'at demektir. Yok-!j sa Ölümün muhakkak surette vukü'u istenmiş değildir. Bu suretle her iki rivayet (bir ma'nâyı ifâde etmiş oluyor.

Seleme ibnu'1-Ekva', sahâbîlerin en yiğidi ve harbde en sebatlı sîmâlarm-t dan birisi idi. Bundan ötürü Peygamber kendisini ikinci bey'atle lutuflandırmıştır.

225[225] Başlığa uygunluğu "Diri olduğumuz müddetçe cihâd etmek üzere..." sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı onların harbde asla Peygamber'den kaçmayacaklarına döner. Bu hadîs Cihâd Kitâbı'nın evvellerinde "Kıtal üzerine teşvik bâ-bı"nda da geçmişti.

169-.......Mucâşı' (ibnu Mes'ûd es-Sulemî-R) şöyle demiştir: (Mekke fethinden sonra) ben kardeşim Mucâlid ibnu Mes'ûd ile Pey-gamber(S)'in yanına geldim de:

— (Medîne'ye) hicret etmek üzere bize bey'at et (yânî muâhade ve müsâade eyle), dedim. Peygamber:'

— "Artık hicretin hükmü, (fetihten önce) hicret edenlere âid olarak geçmiştir" buyurdu.

Ben:

— Bizimle ne üzerine bey'at edersin? dedim. Peygamber:

— 'İslâm ve cihâd üzerine" buyurdu 226[226].

110- Devlet Başkanının İnsanlara Kesin (Ve Yerine Getirilmesi Vâcib Olan) Emrinin Ancak İnsanların Takat Getirebilecekleri İşlerde Olması Babı 227[227]

170-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Günün birinde bana bir adam geldi ve benden kendisine ne cevâb vereceğimi bilmediğim birşey sordu da, şöyle dedi:

— Şu bir kişi hakkında re'yin nedir? Ki o zinde, silâhı üzerinde olarak sevinç içinde kumandanlarımızla beraber gazalara çıkar, fakat kumandanımız (ona ve) hepimize karşı sayamayacağımız derecede çok ve ağır vazifeler hakkında kesin ve şiddetli emirler verir. (Şimdi bu katlanılmaz işlerde gâzînin durumu nedir? Şu hâlde gâzînin, kumandanının bu ağır emirlerine itaat etmesi vâcib midir?) diye sordu.

Ben de ona şöyle cevâb verdim:

— Vallâhî ben sana ne cevâb vereceğimi bilmiyorum. Şu kadar ki, biz- Peygamber ile

---

226[226] Başlığa uygunluğu "Cihâd etmek üzere... " sözünden alınır. Çünkü onların cihâd üzerine bey'atlaşmalan, ancak harbden kaçmamaları üzerine olmuştur.

227[227] Bu başlıkta âmme velayetini hâiz olan hükümetle ferdler arasındaki münâsebetlere ve haklara işaret edilmiştir ki, bu, İslâm idare hukukunun dayandığı en umûmî ve en esaslı bir kaaidesidir. Buna delîl olarak getirilen hadîsin mazmunu daha husûsîdir; askerlikte kumandan ile askerler arasındaki itaat ve nizâm mes'elesine dâirdir.

beraber (birçok gazalarda) bulunduk. O, bir iş hakkında emir verince, verilen vazifeyi biz görünceye kadar, bize karşı azim ve şiddet göstermemeye yakın (bir vaziyette) bulunurdu. Bunun bir müstesnası da vardır. Sizden herhangi biriniz Allah'ın azabından korunduğu müddetçe dâima hayır ile beraberdir. Şayet onun gönlünde (bir hususta caiz midir, değil midir diye) bir şübhe uyandığında o kimse, (üstün ve hayırlı diğer) bir kimseye sorup, ondan (onun öğüdünden) gönlündeki şübhe hastalığını şifâlandırabilir. -Sizin öyle (hakk sözlü) bir kişiyi bulamayacağınız günler yaklaşmıştır. -Kendisinden başka ibâdete değer bir ma'bûd bulunmayan Allah'a ye-mîn ederim ki, ben dünyâdan geri kalan ve geçen günleri ancak derede birikmiş su gibi düşünüyorum: Onun safîsi içilmiş de geriye bulanığı kalmıştır 228[228].

111- Bâb: Peygamber (S) Gündüzün Evvelinde Harb Yapmadığı Zaman, Muharebeyi Güneşin (Ortadan) Gitmesine Kadar Geriye Bırakırdı

171-.......BizeEbû İshâk (el-Fezârî), MûsâibnUkbe'den; oda Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde bulunan Salim Ebu'n-Nadr'dan tahdîs etti. Bu Salim, Umer ibn Ubeydillah et-Teymî'riin kâtibi idil Salim şöyle demiştir: Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) bu Umer ibn Ubey-dillah'a bir mektûb yazdı. O mektubu ben okudum; şöyle idi:

Rasûlullah (S) düşmanla karşılaştığı bâzı gazalarında (hemen harbe girişmeyip) güneş ortadan devrilinceye kadar bekledi (düşmanı gözetledi). Sonra asker içinde ayağa kalkıp şöyle hitâb etti:

— "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı (harb etmeyi) temenni etmeyiniz. Allah'tan (harb felâketinden) korumasını isteyiniz. Fakat düşmanla karşılaştığınız zamanda da (harbin bütün şiddetlerine karşı) sabrediniz. Ve biliniz ki, cennet muhakkak surette

---

228[228] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sayamayacağımız (yanî takat getiremeyeceğimiz) birçok işler hakkında kesin ve şiddetli emirler verir..." sözünden kıyas yoluyla alınır. Çünkü hadîsin İçindekiler askerin, üstüne, kumandanına karşı mutlak itaati; kumandanın da maiyyetindekilere takatleri dışında ağır vazifeler ve şid-detli emirler vermemesi m es'eteleridir.

Askerî disiplinde ve İdarî hukukta bu karşılıklı iki hakk ve vazîfe çok nâzik ve mühim bir mes'ele olduğundan, soranın bu suâli karşısında îbn Mes'ûd gibi bir sahâbî âlimi bile ne cevâb vereceği hususunda tereddüd göstermiş, sonra Pey-gamber'in sîretini dikkate alıp cevâbı onunla istidlal etmiştir.

kılıçların gölgeleri altındadır" buyurdu.

Sonra şu duayı söyledi:

— "Yâ Allah! Ey bulutları yürüten, ey toplanmış orduları bozan (Allah)! Düşmanları bozgunluğa uğrat, düşmanlara karşı bizlere yardım edip zafer ver!"229[229].

112- Kişinin {Gazveden Dönmek Yâhud Geri Kalmak Hususunda) Devlet Başkanından İzin İstemesi Babı

Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavli vardır:

"Mü'minler ancak Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edenler ve O'nun (Peygamber'in) maiyyetinde cem'iyyetli bir iş üzerinde bulundukları vakit O'ndan izin isteyip alıncaya kadar bırakıp gitmeyenlerdir. Hakikat, senden izin , isteyenler; işte onlar Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edenlerdir. O hâlde bâzı işleri için senden izin istedikleri zaman sen de onlardan dilediğin kimseye izin ver ve kendileri için Allah'tan mağfiret iste. Çünkü Allah çoic mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 62).

172-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Rasülullah'ın beraberinde gazaya gittim. Câbir dedi ki: Yolda Rasûlullah (S) arkamdan bana ulaştı. Ben bize âid olan bir su taşıma devesi üzerinde idim. Deve yorulmuştu, hemen hemen yürüyemiyordu. Rasûlullah bana:

— "Senin devenin nesi var?" dedi.

Câbir dedi ki: Ben:

229[229] Hadîsin başlığa delîlliği "Güneş ortadan meyledinceye kadar beklerdi" sözünden alınır. Bu beklemenin hikmeti, çünkü rüzgârlar ekseriya güneşin meylinden sonra eser ve bununla da silâhların ve harbin keskinliğinin serinlemesi ve çevikliğin artması meydana gelir. Başlıktaki hadîse yakın bir metni Tirmizî Nu'mân ibn Mukrin hadîsinden olmak üzere rivayet etmiştir (Aynî).

Bu hadîs, biraz farklı olarak "Cennet kılıçların parıltısı altındadır bâbı"n-da da geçmişti.

— Yoruldu, dedim.

Câbir dedi ki: Rasûlullah arka tarafa geçti, deveyi azarladı ve ona duâ etti. Artık bundan sonra benim deve diğer develerin önünde olmakta devam etti; onların önünde yürüyordu. Rasûlullah kana:

— "Deveni nasıl görüyorsun?" diye sordu. Câbir dedi ki: Ben:

— Deve hayırla beraberdir, ona Sen'in bereketin isabet etmiştir, dedim.

Rasûlullah:

— "Onu bana satar mısın?" buyurdu.

Câbir dedi ki: Ben, Rasûlullah'tan utandım; hâlbuki bizim ondan başka su taşıma devemiz yoktu. Câbir dedi ki:

— Evet satarım, dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse onu bana (şu fiâta) sat" buyurdu.

Ben de o deveyi Rasûlullah'a, Medine'ye varıncaya kadar sırt kemikleri (yânî binme hakkı) bana âid olmak şartıyle sattım. Câbir dedi ki:

— Yâ Rasûlallah, ben yeni evliyim, dedim ve kendisinden (önden gitmek hususunda) izin istedim.

O da bana izin verdi. Bunun üzerine ben Medine'ye ulaşmak yolunda insanların önüne geçtim, nihayet Medine'ye geldim. Beni dayım karşıladı ve bana devemden sordu. Kendisine deve hakkında yaptığım işi haber verdim. O da (başka devemiz olmadığı yönünden) devenin satışı üzerine beni azarladı.

Câbir dedi ki: Rasûlullah (S), ben kendisinden izin istediğim sırada bana:

— "Kızla mı, yoksa dul ile mi evlendin?" diye sormuştu.

Ben:

— Dul kadınla evlendim, dedim.

Rasûlulİah:

— "Kendisiyle oynaşacağın, ve o da seninle oynaşacak bir kızla

evlenseydin ya" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Babam vefat etti -yâhud şehîd edildi-. Benim küçük küçük kızkardeşlerim var. Onları edeblendirmeyecek, onların işlerini görmeyecek olan onlara akran bir kızla evlenmemi hoş gör-

medim. Bu sebeble onların işlerini görmesi ve onları edeblendırıp yetiştirmesi için dul bir kadınla evlendim, dedim.

Câbir dedi ki: Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman ben deveyi yanına götürdüm. O da bana hem devenin bedelini verdi, hem de deveyi bana geri verdi 230[230].

Hadîsin râvîsi el-Mugîre: Bu şartla yapılan alışveriş bizim hükümlerimizde güzeldir; biz bunda bir be's görmüyoruz, demiştir 231[231].

113- Kendisi Zevcesi İle Yeni Evlenmiş Olduğu Hâlde Gazaya Giden Kimse Babı

Bu bâbda (yakında geçen) Câbir'in Peygamber(S)'den rivayet ettiği hadîs vardır 232[232].

230[230] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Rasûlallah, ben yeni evliyim, dedim ve kendisinden İzin İstedim; o da bana önden gitmeye izin verdi" sözlerindedir.

Buhârî bu hadîsi Sahîh'inin. yirmi yerinde getirmiştir.

231[231] Çünkü bu belli bir iştir, bunda bir aldatma yoktur; bir çekişmeyi gerekürici değildir. Hadîsin sonunda getirilen bu kısım, el-Mugîre'ye ulaşan bir senedle ulan-mıştır; kopuk değildir.

232[232] Buhârî bununla, bundan önce zikredilen Câbir hadîsini kasdetmiş ve bu hadîsin tekerrüründen dolayı da bu mikdârı zİkr ile yetinmiştir.

114- Zifafın Ardından Gazaya Gitmeyi Seçen Kimse(Nin İşini Beyan) Babı

Başlık yapılan bu bâbda Ebû Hureyre'nin Peygamber(S)*den rivayet ettiği hadîs vardır 233[233].

115- Düşman Baskını Korkusu Sırasında İmâmın (Yardım Ve Zafer Tedbîrine) Çabuk Davranması Babı

173-.......Şu'be şöyle demiştir: Bana Katâdetahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Medîne içinde bir düşman baskını korkusu olmuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (S) Ebû Talha'ya âid olan bir ata bindi (Medîne'den ayrıldı, geri dönüp geldiğinde): "Korkuyu gerektirecek nevi'den birşey görmedik. Muhakkak surette biz bu atı bir deniz bulduk" buyurdu 234[234].

116- Korku Sırasında Çabuk Hareket Etmek Ve Harıl Harıl/ Koşmak Babı

174-....... Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: (Medine'de) insanlar (bir düşman baskınından) korktular. Rasûlullah (S) hemen Ebû Talha'ya âid yavaş hareketli bir ata bindi. Sonra tek başına Medîne'den çıkıp atı harıl harıl koşturdu. İnsanlar da bineklerine binip O'nun ar-kasından koşturdular. (Peygamber keşfi yapıp dönerken sahâbîlere:)

— "Korkmadılar (yânî korkmayınız). Şübhesiz bu at (yürüyüşünün çabukluğunda) deniz

---

233[233] Buhârî bu hadîsi Hemmâm tarîkinden Humus (Beşte bir) Kitâbı'nda getirmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Peygamberlerden bir peygamber gazaya gitti de: Lir kadının bıd'ına mâlik olan hiçbir erkek buna tâbi' olmasın, dedi". Bu sözüyle o adamın kadınla zifafa girmesini kasdediyordu. Buhârî o hadîsi burada sevketmeyip, sâdece işaretle yetindi. Çünkü Buhârî bir hadîsin çıkış yeri bir olduğu zaman, onu aynen iki yerde tekrar etmemek âdeti üzerine yürümüştür.

Zifaftan sonra gazaya giden kişi, gönlünü cihâda tam veremeyip zevcesine bağlı olacaktır.

234[234] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Hadîs bâzı farklarla daha önceleri de birkaç defa getirilmiştir.

gibidir" buyurdu.

(Enes dedi ki:) Artık bu günden sonra bu yavaş atın önüne geçilmedi [235][235].

117- Korku Sırasında Tek Olarak (Düşman Keşfine) Çıkmak Babı [236][236]

118- (Oturan Adına Cihâd Edenlere Verilen) Ücretler Ve Allah Yolunda (Yânî Cihâda) Yükleyip Taşıma Babı

Mucâhid ibn Cebr dedi ki: Ben İbn Ömer'e: Gazve irâde olundu (yâhud: Ben gazveye gitmek istiyorum), dedim. İbn Umer: Ben malımdan bir kısmı ile sana yardım etmek arzu ediyorum, dedi.

Ben: Allah bana malı bollaştırdı, dedim. İbn UmenZenginliğin sana âiddir. Ben malımdan bir kısmının bu yolda (harcanmış) olmasını arzu ediyorum, dedi [237][237].

Ve Umer (R): İnsanlar, cihâd yapmaları için bu maldan (yânı millet malından) alıyorlar, sonra da cihâd etmiyorlar. Kim böyle yaparsa, biz onun (bu maksadla) almış olduğu malını ondan geri almaya daha haklıyızdır, demiştir [238][238].

Tâvûs ile Mucâhid:

Sana kendisi ile Allah yolunda cihâda çıkacağın birşey yükseltildiği zaman, sen onu (Allah yoluyla ilgili olan yerlerden) istediğin işte kullan, hattâ onu ailen yanında da koy,

---

[235][235] Bu, bundan önce zikredilen Enes hadîsinin başka bir senedle rivayetidir. Başlığa delîlliği bellidir.

[236][236] Yânî korkunun vukû'u sırasında imâmın yalnız olarak tek başına keşif ve tedbîr için çıkması hakkında gelen hadîs babı.

Bu başlık hadîssiz olarak sabit olmuştur. Kirmânî: Bunun fâidesi, Buhârî-nin şartıyle birşeyin sabit olmadığını bildirmek yâhud buraya bir hadîs katmak için başlığı yazdı, fakat böyle bir hadîse tesadüf etmedi yâhud da bundan evvel geçen hadîsle yetindi, şeklinde belirtmiştir., (Aynî).
[237][237] Buhârî bunu, ma'nâsıyle Mağâzî'de, Mekke fethi gazvesinde senedli olarak getirmiştir
[238][238] Bunu İbnu Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etti. Buhârî de Târihimde bu yol ile rivayet etti.

Umer bu sözleri bir mektubunda yazmıştır. Bu sözler bir iş yapmak üzere Beytu'l-Mâl'den bir mal alan kimse, o işi İhmâl ettiğinde, önceden aldığı o malın ondan geri alınacağına delâlet eder.

demişlerdir [239[239]].

175-.......Ben (îmâm) Mâlik ibn Enes'ten işittim: O, Zeyd ibn Eslem'e sordu da Zeyd de şöyle dedi: Ben, babam Eslem'den işittim, şöyle diyordu: Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi: Ben Allah yolunda (cihâd etmesi için) birisini bir at üzerine bindirip yüklemiştim. Sonra o atı satılıyor gördüm. Hemen Peygamber'e:

— O atı satın alayım mı? diye sordum. Peygamber:

— "O atı satın alma ve sadakana dönme!" buyurdu [240[240]].

176-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Umer ibnu'l-Hattâb Allah yolunda cihâd için bir kimseyi bir ata bindirdi. Sonra o atı satılıyor buldu da, onu satın almak istedi. Bunu Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah (S): "O atı satın alma ve sadakana dönme!" buyurdu [241[241]].

177-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ümmetim üzerine meşakkat verecek olmayaydım, ben hiçbir cihâd müfrezesinden geri kalmazdım. Lâkin ben binek devesi bulamıyorum; mücâhid sahâbîleri üzerine bindirip taşıyabileceğim binekleri de bulamıyorum. Bineksiz sahâbîlerin benden geri kalmaları da bana meşakkat veriyor. Yemin olsun ki ben, Allah yolunda muharebe edip de öldürülmemi, sonra dirilîilmemi, sonra yine öldürülmemi, sonra yine diriltilmemi çok arzu ederdim" [242[242]].

[239[239]] Bu sözler, Tâvûs'Ia Mucâhid'in gazve yapmak yolunda birşey almayı kerîh görmediklerine delâlet eder.

[240[240]] Hadîsin başlığa delîlliği, Umer'in Allah yolunda üzerine bir mücâhid bindirdiği at, cihâda giden kişiye bu cihâd işi için hibe edilmiş olması yönündendir. Eğer at bir habs olmuş olaydı, satılması- caiz olmazdı. Peygamber'in "Sadakana dönme" sözü de atın habsedilmiş olmadığına, cihâd işine karşılık verilmiş olduğuna delâlet eder.

[241[241]] Bu da kendisinden önce geçen hadîsin benzeridir, şu var ki, ancak râvîler değişiktir.

[242[242]] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onları yükleyecek binek hayvanı bulamıyorum" sözündedir.

119- Peygamber(S)'İn Sancağı Hakkında Söylenen Hadîsler Babı

178-.......Bana Sa'lebe ibnu Ebî Mâlik el-Kurazî haber verdi ki, Kays ibn Sa'd el-Ensârî (R) -ki kendisi Rasûlullah'ın sancağının sahibi idi- hacc etmek istedi de ihrama girmeden önce başının saçlarını iyice taramıştır [243][243].

179-.......Seleme İbnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Alî (R) Hayber gazvesinde Peygamber'den geri kalmıştı. Kendisinde bir göz hastalığı vardı. Kendi kendine: Ben Rasûlullah'tan geriye mi kalırım? deyip dışarı çıktı ve Peygamber'e yetişti. Sabahında Hayber'in fethinin gerçekleştirildiği gecenin akşamı olunca, Rasûlullah (S): "Müslü-manların sancağım yarın elbette bir kişiye vereceğim -yâhud: Yarın müslümânların bayrağını muhakkak öyle bir kişi alacak- ki, Allah ve Rasûlü onu sever- yâhud şöyle buyurdu: O Allah'ı ve Rasûlü'nü sever- Allah fethi ona müyesser kılacaktır" buyurdu.

Bizler Alî ile karşı karşıya geldik, hâlbuki onu orada ümîd etmiyorduk. Sahâbîler: İşte Alî buradadır, dediler. Rasûlullah bayrağı Alî'ye verdi, Allah da fethi ona nasîb etti [244][244].

180-.......Nâfi' ibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben el-Abbâs'tan işittim, (fetihten bir haylî zaman sonra) ez-Zubeyr'e hitaben: (Yâ Ebâ Abdillah!) Mekke'nin fethi günü Peygamber (S) sana bayrağı şuraya (yânî hücum mevkiine) dikmeni emretmişti, diyordu [245][245].

Peygamber'in bunu temenni etmesi, Rabb'inin rızâsı ve O'nun kelimesini en yüksek kılmak yolunda kendine harcayarak, şükredicilerin derecelerinin en yükseğine ulaşmaya hırsı, sevabının artmasına rağbeti ve ümmetinin bu hususta kendisini örnek edinip uyması içindir (Kastallânî).

[243][243] Bu İsmâîlî'nin tamâmını rivayet ettiği hadîsin bir tarafıdır. Buhârî onu burada sevkettiği kadar kısalttı. Bundan maksadı Kays'ın, Peygamber'in sancağının sahibi olduğunu demlendirmektir.

[244][244] Başlığa uygunluğu "Bayrağı yarın Öyle bir kimseye vereceğim ki, Allah onu sever" sözündedir. Çünkü bu söz, bayrağın ayniyle bir şahsa hâss olmadığını, fakat Peygamber'in onu her gazvede istediği kimseye verir olduğunu bildiriyor (Kastallânî).

[245][245] Hacûn, Mekke'de Ebû Kubeys Dağı'nın yamacında yüksekçe bir yerdir.

Bâzı âlimler "er-Râye" ile "el-Livâ" arasında fark vardır demişlerdir. Bâzıları da bunları lügatte eşdeğer

120- Gazvedeki Ücretli(Nin Hükmü) Babı [246][246]

el-Hasen ile İbn Şîrîn: Gazvedeki ücretliye ganimetten pay ayrılır, demişlerdir [247][247].

Atıyye ibn Kays, taksîm sırasında diğer atlara ayrılması gereken hissenin yarısını almak üzere ücretle bir at tuttu da, bu atın payı dörtyüz dînâra ulaştı. Kendisi ikiyüzü alıp, atın sahibine de ikiyüz verdi [248][248].

181-....... Ya'lâ ibn Umeyye (R) şöyle demiştir: Ben Tebûk gazvesinde Rasülullah'ın beraberinde gaza ettim. Genç bir deve üzerine sefer malzemelerimi yükledim. Bu, gönlümde benim amellerjmin en sağlamıdır. Ben bu seferde bir hizmetçi kiralamıştım. Hizmetçi yolda birisi ile (ki İbn Umeyye'nin kendisidir) döğüştü. İki kavgacıdan birisi (ki İbn Umeyye'dir) öbürünün (ki hizmetçisidir) elini ısırdı. Hizmetçi elini, ısıran kişinin ağzından hızla çekti de ısıranın ön dişini söktü. O (ısıran ve bu suretle dişi sökülen kişi) da Peygamber'e gelip şikâyet etti. Peygamber (S) dişin diyetini düşürdü de (İbn Umeyye'ye): — ' 'Bu adam elini sana bırakır mı ki, sen boğur devenin yan dişleriyle sert

---

kabul etmişler; farkın örfî olduğunu söylemişlerdir.

er-Râye: Sancağa denir... Râgıb el-Müfredâfında: er-Râye, görülmek için dikilmiş alâmete denir, İbaresiyle beyân etmekle ru'yet maddesinden i'tibâr etmiştir...

el-Liva: Bayrağa denir... el-Livâ seraskerin bayrağına denir ki alem ve sancak olacaktır.. (Kaamûs Ter.)
[246][246] Buhârî Sö/ıfftJinin metinlerinde bu "Ücretli babı" ile "Peygamber'in livası babı", hadîsleriyle birlikte tertîb farklılığıyla gelmiştir. Cumhur tarafından rivayet edilen nüshada "Peygamber'in livası babı" örree, "Ücretli babı" sonradır, Yûnînî'den tashih edilerek basılan Buhârî nüshaları da böyledir. Şârih Aynî de bu nüshayı tercîh etmiştir. Bâzı Buhârî râvîleri de bu iki babı ve hadîslerini, bunun aksi bir surette takdim ve te'hîr ederek rivayet etmişlerdir. îbn Hacer ile Kastallânî bu azınlığın rivayetini almışlardır.

[247][247] Bunları Abdurrazzâk, bu ma'nâda olarak kendilerinden senedleriyle rivayet etmiştir. İmamların bâzısı geri hizmet ücretlileriyle cihâd ücretlileri arasında ayırım yapmış; bâzıları da yapmamıştır.

[248][248] Bu Atiyye ibn Kays yedinci yılda doğdu. Muâviye devrinde gazaya gitti, yüzo-nuncu yılda vefat etti denilmiştir.

Bu zât tabiîlerden idi, babası sahâbîdir de denilmiştir. Bu Atıyye'nin yaptığı İş, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şafiî'ye göre caiz olmaz; çünkü bu iş mechûl bir icâredir... (Aynî)

yem yediği gibi elini çatır çatır yiyesin" buyurdu [249[249]].

121- Peygamberdin: "Ben, bir aylık mesafedeki düşman gönüllerine korku salmak suretiyle yardım olundum Sözü İle Celîl Ve Azız Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hakkında Allah'ın hiçbir hüccet indirmediği şeyleri O'na tanıdıklarından dolayı küfredenlerin kalblerine korku

salacağız* Onların yurtlan ateştir..." (â\u imrân: isi). Câbir ibn Abdillah, bu korku salma hadîsini Peygamber'den

rivayet etti [250[250]].

182-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Ben câmialı sözlerle gönderildim. Ben korku salmak suretiyle yardım olundum. Bir de ben uyuduğum sırada bana yerdeki hazînelerin anahtarları getirildi de benim elimin içine konuldu".

Ebû Hureyre: Rasûlullah dünyâdan gitti. Şimdi bu hazîneleri yerlerinden sizler çıkarırsınız, demiştir [251[251]].

[249[249]] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir hizmetçi kiraladım" sözündedir. Ya'lâ ibn Umeyye o sırada yaşlı bir insan olduğu ve hizmet edecek yakını bulunmadığı için bir hizmetçi tutmuştu.

[250[250]] Câbir ibn Abdillah'm Peygamber'den rivayet ettiği bu hadîsi Buhâri Teyemmüm Kitâbı'nın evvellerinde senediyle getirmişti.

[251[251]] Başlığa uygunluğu "Korku salmak suretiyle yardım olundum" sözündedir.-

"Cevâmi'u'I-Kelim " az söz ile çok ma'nâyı İçine alan vecizelere denir. Hadîsteki İle murâd Kur'ân-ı Mübîn'dir ki, her âyeti, her cümlesi böyle birer vecî-ze olup Peygamber tarafından teblîğ edilmiştir. Hadîslerde de böyle vecîzeler çoktur.

Hadîste sayılan bu şeyler Peygamber'in husûsİyetlerindendir. Bunlardan başka daha birçok özellikleri diğer hadîslerde gelmiştir.

183-....... Abdullah ibn Abbâs (R) haber vermiştir. OnadaEbû Sufyân şöyle haber vermiştir: Kendileri lliya şehrinde bulunurlarken Hırakl ona haberci gönderip getirtmiş. Sonra Rasûlullah'ın mektubunu istedi. Mektubu okumayı bitirdikten sonra yanında gürültü çoğaldı, sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. Biz dışarı çıkarıldığımız zaman arkadaşlarıma: Yemîn olsun İbn Ebî Kebşe'nin (yânı Muhammed'in) işi hakîkaten azamet peyda ediyor. Şu muhakkak ki Benû'I-Asfar'ın Meliki O'ndan korkuyor, dedim 252[252].

122- Gazveye Giderken Azık Edinip Taşımak Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Bir de (seferinizde) azık hazırlayın. Muhakkak ki azığın en hayırlısı korunmaktır. Ey kâmil akıl sahihleri benden korunun" (ei-Bakam: 197) 253[253].

184-....... Esma (R) şöyle demiştir: Rasûlullah Medine'ye hicret etmek istediği zaman ben Ebû Bekr'in evinde Rasûlullah'm yol azığını düzmüş hazırlamıştım. Esma (devamla) dedi ki: Fakat ne yemek çıkınını, ne de su tulumunu kendisiyle bağlayabileceğimiz bir-şey bulamamıştık. Bunun üzerine ben (babam) Ebû Bekr'e:

— Vallahi ben belimdeki kuşağımdan başka bağlayacağım bir-şey bulamıyorum, dedim.

O da:

— (Kızım) onu ikiye böl, birisiyle su tulumunu, diğeriyle de yemek sofrasını bağla, dedi.

252[252] Başlığa uygunluğu "Benû'l-Asfar'ın Meliki O'ndan korkuyor" sözündedir. Arablar Romahlar'a "Asfar oğullan" derler.

Hadîsin bu başlık altında zikredilmesinin bir münâsebeti de Hicaz İle Şam arasındaki mesafenin bir ay yâhud daha fazla olmasıdır, denildi. Bu hadîs, uzun bir metin ile Vahy Kİtâbı'nda geçmişti. Buharı sâdece buradaki başlığa delîl olan kısmını getirdi.

253[253] Yüce Allah bu âyette kullarına dünyâdaki sefer için azık hazırlamalarını emredince, onlara âhiret azığını İrşâd etti ve takvaya tutunmalarını öğütledi.

Ben de öyle yaptım.

İşte bundan dolayı Esma, "Zâtu'n-nıtakayn (= İki kuşaklı, veya iki kemerli)" diye isimlendirildi [254[254]].

185-.......Câbir ibn Abdillah (R): Bizler Peygamber (S) zamanında (Mekke'de kestiğimiz) kurbanlıkların etlerini Medine'ye gidinceye kadar azık edinir idik, demiştir [255[255]]

186-.......Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi Hayber yılında Peygamber'in beraberinde sefere çıktı. es-Sahbâ'ya vardıkları zaman -ki burası Hayber arâzîsindendir ve Hayber'in alt yanındadır- ordu orada ikindi namazını kıldılar. Ardından Peygamber (S) yemekleri istedi. Fakat Peygamber'e sevîkten başka birşey getirilmedi. O sevikten ağzımızda çiğnedik de yedik ve içtik. Sonra Peygamber kalktı, ağzını çalkaladı; bizde ağzımızı çalkaladık ve akşam namazını kıldık [256[256]].

187-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Mücâhid insanların azıkları hafifledi de fakır, yânî muhtâc oldular. Bunun üzerine sahâbîler Peygamber'e develerini kesmek hususunda geldiler. O da kendilerine izin verdi. Akabinde bunları Umer karşıladı. Onlar bu izni Umer'e haber verdiler. Umer bunlara:

— Develeriniz gittikten sonra (bu uzun yolculukta) hayâtınız kalmaz, dedi.

Ardından Peygamber'in yanına girdi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bunların develeri gittikten sonra, bunların bekaası kalmaz (yânî

[254[254]] Başlığa uygunluğu "Ne yemek çıkınını, ne de su tulumunu kendisiyle bağlayacağımız birşey bulamadık" sözündedir. Çünkü bu söz, sefer için azık yükleyip taşımaya delâlet eder.

[255[255]] Başlığa uygunluğu "Bizler azık edinirdik..." sözündedir.

[256[256]] Başlığa uygunluğu iki yerden alınır: Birincisi: Peygamber yemekleri istedi kav-lindendir. Çünkü bu söz onların beraberlerinde azık olduğuna delâlet eder. İkincisi de: "Yalnız sevîk getirildi" sözünden. Bu da bir azıktır. Onlar gazvede iken yanlarında bulunmuştur (Aynî).

hiçbiri sağ kalmaz), dedi.

Rasûlullah:

— "Ordu içinde i'lân et, herkes geri kalan azıklarını getirsin!" buyurdu.

Sonunda Rasûlullah duâ etti ve sergi üstündeki yiyecek üzerine bereket diledi. Sonra sahâbîlerin kaplarıyle gelmelerini istedi. Mücâhidler avuç avuç aldılar, nihayet hepsi ayrıldılar. Sonra Rasûlullah (S) -şükran olarak-:

— "Eşhedu en lâ ilahe iüe'llâh ve ennîrasûlu'llah (= Ben, Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına ve kendimin Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet ederim)" dedi 257[257].

123- Azığın (Hayvanlar Üzerinde Taşınması Zorlaşınca) Boyun Kökleri Üzerinde Taşınması Babı

188- Bana Sadaka ibnu'1-Fadl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ab-de ibn Süleyman, Hişâm ibn Urve'den; o da Vehb ibn Keysân'dan haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler üçyüz kişi olduğumuz hâlde azıklarımızı boyunlarımız üzerinde taşıyarak sefere çıktık. Sonra azığımız tükendi. Hattâ bizden bir adam herbir gün içinde tek bir hurma yer oldu. (Câbir bunu anlatırken) bir adam:

— Yâ Ebâ Abdillah! Bir hurma bir adamın gıdası yerine nereden yetişirdi? diye sordu.

Câbir de:

— Biz bu tek hurmayı bulamadığımız zaman yemîn olsun onun yokluğunun acısını da tatmışızdır. Nihayet deniz kenarına geldik. Birdenbire büyük bir balıkla karşılaştık. Bunu deniz, kenarına atmıştı. Artık bizler onsekiz gün iştâhlandıkça onun etinden yedik, dedi

---

257[257] Başlığa uygunluğu "İnsanların azıkları hafifledi" sözündedir. Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak getirdiği hadîslerdendir. Şerîket Kitâbı'nda da geçmiş idi. Bunda Peygamber'in yemek çoğaltma mu'cizesi ve Umer'in harikulade ted-bîrliliği görülmektedir.

[258][258].

124- Kadının Binekli Erkek Kardeşinin Arka Tarafına Bindirilmesi Babı

189-.......Bize İbn Ebî Muleyke tahdîs etti ki, Âişe (R):

— Yâ Rasûlallah, sahâbîlerin bir hacc ve bir umre (sevabı) ile dönüyorlar. Ben ise hacc üzerine birşey artırmadım, dedi.

Rasûluİlah (S) de Âişe'ye:

— "Sen git de kardeşin Abdurrahmân seni bineğinin arkasına bindirsin" dedi.

Rasûluİlah, Abdurrahmân'a, kizkardeşi Âişe'ye Ten'îm'den umre yaptırmasını emretti de, Âişe umreden gelinceye kadar, onu Mekke'nin üst tarafında bekledi [259][259].

190-.......Ebû Bekr es-Sıddîk'ın oğlu Abdurrahmân (R): Peygamber (S) bana, Âişe'yi devemin arkasına bindirmemi ve ona Ten'-îm mevkiinden umre yaptırmamı emretti, demiştir [260][260].

125- Cenk Ve Hacc Seferlerinde Bineklinin Arka Tarafına Binici Olmak Babı

191-.......Enes (R): Ben (üvey babam) Ebû Talha'mn binek hayvanının arka tarafına binmiş idim. Peygamber ve sahâbîleri toplu olarak hacc ve umre niyetiyle seslerini

---

[258][258] Başlıkla hadîs arasındaki uygunluk "Bizler üçyüz kişi olduğumuz hâlde azıklarımızı boyunlarımız üzerinde taşıyarak sefere çıktık" sözündedir
[259][259] Başlığa uygunluğu "Sen git de Abdurrahmân seni bineğinin arkasına bindirsin! sözündedir.

[260][260] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır

yükseltiyorlardı, demiştir 261[261].

126- Eşek Üzerine Binicinin Arka Tarafına Binen Kimse Babı

192-.......Ürve'den; o da Usâme ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Rasûluİlah (S) palanı üzerinde saçaklı bir örtü bulunan bir eşeğe binmiş ve Usâme'yi de arka tarafına bindirmişti 262[262]

193-.......Yûnus şöyle dedi: Bana Nâfı', Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) fetih günü Mekke'nin üst tarafındaki Kedâ semtinden devesi üzerinde olarak şehre yöneldi. Usâ-me ibn Zeyd'i de bineğinin arka tarafına bindirmişti. Rasûlullah'ın beraberinde Bilâl vardı ve yine beraberinde Ka'be'nin hizmetçilerinden Usmân ibn Talha da vardı. Rasûlullah ilerledi, nihayet devesini M es/ cid'in içinde çöktürdü. Ve Usmân ibn Taîha'ya Beyt'in anahtarını getirmesini emretti. (İbn Talha gidip anahtarı getirdi.) Ka'be'yi açtı. Rasûlullah Ka'be'ye girdi. Beraberinde Usâme, Bilâl ve Usmân ibn Talha da girdiler. Sonra (Beyt'in kapısı kapandı). Rasûlullah uzunca bir za-man içeride kaldı. Sonra çıktı. İnsanlar Ka'be'ye girmeye koşuştular. İçeriye ilk giren Abdullah ibn Umer olmuştu. O, Bilâl'i Ka'be kapısının arkasında dikeliyor buldu. Ve ona:

— Rasûlullah (içeride) nerede namaz kıldı? diye sordu.

Bilâl de ona Rasûlullah'ın içinde namaz kılmış olduğu yeri işaret edip gösterdi.

Abdullah: Ben Bilâl'e, Rasûlullah'ın kaç rek'at namaz kıldığını sormayı unuttum, demiştir 263[263].

261[261] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Veda Haccı'na giderken olmuştu. Bu hacc seferiyle cihâd seferine kıyâs olunmuştur

262[262] Başlığa uygunluğu "Bir eşeğe bindi ve Usâme'yi de arka tarafına bindirdi" söz-lerindedir.

263[263] Başlığa uygunluğu "Usâme ibn Zeyd'i de bineğinin arka tarafına bindirmişti" sözündedir. Buhârî bunu Namaz ve Mağâzî Kitâbları'nda da bâzı sened ve lâfız farkhhklarıyle getirmiş ve oralardaki başlıklara delîl yapmıştır.

127- Bineğe Binen Kişinin Üzengisini Ve Benzeri Şeylerini Tutup Yardım Eden Kimse Babı

194-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsan bedeninden herbir eklemen sağladığı hareket kolaylığı) üzerine bir sadaka vardır. İçinde güneşin doğmakta olduğu her günün gündüzünde iki (hasım) kişi arasında adalet etmek (yüksek) bir sadakadır. Hayvanına binmek veya metâ'ım yüklemek isteyen kimseye yardım edip hayvanına bindirmek yâhud eşyasını yüklemek de bir sadakadır. Güzel söz de bir sadakadır. Namaza giderken sahibinin attığı herbir adım da bir sadakadır. Yoldan (gelip geçene) ezâ veren şeyi gidermek de bir sadakadır" 264[264].

128- Düşman Arazîsine Muşhaflarla Sefer Etmenin Keraheti Babı

Başlıkta zikrolunduğu gibi bunun keraheti, Muhammed ibn Bişr'den; o da Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Ömer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet olunuyor 265[265]. Ve Muhammed ibn Bişr'e, bunu Nâfi'den; onun da İbn Utner'den; onun da Peygamberden rivayet etmesinde İbnu İshâk mutâbaat etmiştir 266[266].

Peygamber ile sahâbîleri Kur'ân'ı biliyor –yâhud Öğretiyor- oldukları hâlde düşman arazîsine sefer yapmışlardır 267[267].

264[264] Hadîsin başlığa delîlliği "Bir kimseye yardım edip hayvanına bindirmek" sözündedir. Çünkü kişiye yapılan bu bindirme yardımı üzengiyi ve diğer şeyleri tutmayı şâmil olur.

265[265] Bunu İshâk İbn Râhûye kendi Müsned'indç senedli olarak rivayet etmiştir.
266[266] İbn îshâk'ın bumutâbaasını da tna'nâsıyle Ahmed İbn Hanbel rivayet etmiştir.

267[267] Buhârî başlıktaki ve bu rivâyetlerdeki Kur'ân lâfzı ile Mushaf kasdedildiğine bu sözü ile delîl getirmek istemiştir. Bundaki fiil ta'lîmden olursa "Rasûlullah ve sahâbîleri düşman diyarına sefer ederler ve orada Kur'ân öğretirlerdi" demek olur. Kur'ân öğretmek şifahî telkîn ile olduğu gibi Mushaf'la da olur. Ve bu suretle sahâbîlerin bilenleri bilmeyenlerine düşman illerinde Kur'ân öğretmiş oldukları kabul edilebilir. Bu ise düşman diyarına Mushaf'la seferin vukuunu kabul ve i'tirâftır

195- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den Rasûlullah(S)'ın, Kur'ân (metni) ile düşman arazîsine sefer edilmesini nehyettiğini tahdîs etmiştir 268[268].

129- Harb Sırasında Tekbîr Getirme{Nin Meşrû'luğu) Babı

196-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (Hayber'e yakın bir yerde geceleyip) şafak sökerken.Hayber'e vardı. Sabahleyin Hay-berliler belleri omuzlarında tarlalarına çıkmışlardı. Peygamber'i gördükleri zaman:

— Şu Muhammed'dir ve askeridir, şu Muhammed'dir ve askeridir! dediler de hemen dönüp kalelerine sığındılar.

Peygamber ellerini kaldırarak:

— "Allâhu Ekber (= Allah büyüktür)! Hayber harâb oldu. Biz bir kavmin yurdu içine indiğimiz zaman korkutulan düşmanların sabahı ne fenadır!" buyurdu.

Bizler bir takım ehlî eşekler elde ettik, onları pişirdik. Akabinde Peygamber'in nidâcısı:

— Şübhesiz ki Allah ve Rasûlü sizleri eşek etlerinden nehyedi-yorlar! diye nida etti.

Bu nida üzerine yemek tencereleri, içindekilerle birlikte ters çevrilip devrildiler 269[269].

268[268] Rasûlullah'm Mushaf'la seferden nehyetmesi umûmî ve her hâli şâmil değildir. Buradaki nehiy, seriyye hâlindeki çete birliklerine âiddir. Çünkü onların duru-i | mu emîn değildir. Mushaf götürürlerse hakaaret görmesi ihtimâli vardır. Fakat I büyük ordu teşekküllerinde bulunan askerler için durum emîn ve müsâid oldu-i ğundan Mushaf götürmekte be's yoktur, caizdir. Sahâbîler de böyle müsâid va-| ziyetlerde Kur'ân öğretmekle meşgul olmuşlardır. Bu da durumun emniyeti i hâlinde düşman diyarına Mushaf götürmenin cevazını gerektiricidir. Bu ictihâd Ebû Hanîfe'nin mezhebidir... (Aynî'den özetle).

269[269] Hadîsin başlığa delîlliği "AUâhu ekber... "sözündedir. "Hanbet Hayberu" cümlesi ihbârî de olur, inşâî de. Bunlara göre "Hayber harâb oldu" yâhud "Hayber harâb olsun" denilmiş olur. İhbariye olmasını Peygamber'in onu ta'kîben söylediği sözler kuvvetlendirir. Başlarına gelecek olanlardan habersiz Hayber Yahûdîleri'nin sabahleyin erkenden bel, kazma, çapalarını omuzlarına koyup tarlalarına doğru gittiklerini görünce, Peygamber bu-İlk görüşten tefe'ül ile Hay-ber'in harâb olacağını istidlal etmiştir. Peygamber'in sözlerinin sonu es-Sâffât: 176-177. âyetlerinden İktibas edilmiştir: ''Şimdi onlar çarçabuk bizim azabımızı mı istiyorlar? Fakat bu onların bölgesine çökünce (öteden beri) korkutulan onların sabahı ne kötüdür!"

Bu hadîsi Sufyân'dan: "Peygamber (S) iki elini kaldırdı" şeklinde rivayet etmekte Alî ibnu'l-Medînî, Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî'ye mütâbaat etmiştir 270[270].

130- Tekbir Getirmekte Ses Yükseltmenin Mekruhlugu Babı

197-....... Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demişti: Biz Rasûlullah'm beraberinde (seferde) bulunduk. Bizler bir vâdî üzerinde yükseldikçe Lâ ilahe Üle'ttah tehlîlini ve Allâhu Ekber tekbîrini söylerdik de seslerimiz yüksek olurdu. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ey insanlar, nefislerinize yumuşak davranın, seslerinizi yükseltmeyin. Şübhesiz sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz. Dua ettiğiniz o Allah muhakkak sizinle beraberdir. Şübhesiz O, pek işiticidir, pek yakındır. İsmi ve zâtı çok mübarek, celâl ve azameti çok yücedir" 271[271].

131- Yolcunun Bir Vâdî İçine İndiği Zamâ^Tesbîh Etmesi Babı

198-.......Câbir ibn Abdillah (R): Bizler seferde yüksek bir yere çıktığımız zaman tekbîr ederdik. Yüksekten (bir vâdîye) inince de tesbîh ederdik (yânî Subhânallah derdik), demiştir 272[272].

270[270] Bu mutâbaatı Buhârî, Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda senedli olarak getirmiştir.

271[271] Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsından alınır. Çünkü bundaki ma'nânın hâsılı, Peygamber'in yüksek sesle zikir ve duayı kerîh görmesidir. er-Ra'd: 10. ve 13. âyetleri de gizli aşikâr her söz ve her nevi' temayüller Allah'ın ilminde mü-sâvî olduğunu bildirmektedir.

272[272] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir.

Alçak yerlerde tesbîh etmek, Yûnus Peygamber'in balığın karnında tesbîh etmesinden istinbât edilmiştir. Allah onu bu tesbîhi ile karanlıklardan kurtarmıştı. Peygamber de vâdîlerin içlerinde bu tesbîhe imtisal etti ki Allah kendisini onlardan ve düşmanın erişmesinden kurtarsın (Aynî).

132- Yolcunun Yüksek Bir Yere Yükseldiğinde Tekbîr Etmesi Babı

199-.......Câbir (R): Bizler yükseldiğimizde tekbîr eder, aşağıya indiğimizde tesbîh eder idik-, demiştir 273[273].

200-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) haccdan yâhud umreden döndüğü sırada -ben Peygamber'in muhakkak gazvede de bunu söylediğini bilmekteyim- bir dağ yoluna çıkınca yâhud düz yüksek bir sahaya varınca, üç defa tekbîr getirir, sonra da şunları söylerdi: "Tek ve ortaksız olarak Allah'tan başka hakk ilâh yoktur. Mülk O'nundur. Hamd de O'nundur. O, herşey üzerine gücü yetendir. Bizler Allah'a dönücüleriz, bizler (kusurlarımızdan) O'na tevbe edicileriz. Bizler O'na ibâdet edicileriz; ancak Rabb'e secde ediciler, hamd edicileriz. Allah va'dinde doğru çıkmış, kuluna yardım etmiş, bütün düşman topluluklarını yalnız başına hezimete uğratmış, sindirmiştir" 274[274].

Râvî Salih ibn Keysân dedi ki: Ben Salim ibn Abdillah'a: Abdullah ibn Umer: İnşâallah demedi mi? diye sordum. Salim: Hayır, bunu söylemedi, dedi 275[275].

133- Bâb: Yolcu İken, Mukîmlik Hâlinde Yapageldiği Amellerin Benzeri, Yolcu Lehine Yazılır

---

273[273] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yükseldiğimizde tekbîr ederdik" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı "Yüksek bir yere çıktığımız zaman tekbîr ederdik"tir.

Yüksek mekânlar üzerine yükselme sırasında tekbîr getirmek, göz o yükseklik üzerine düştüğü sırada Yüce Allah'ın herşeyden yüksek ve büyük olan Kibriya'sını bildirmek istemektir (Aynî).
274[274] Bu rivayetlerin hepsinden öğrendiğimiz şudur: Dâima Allah'a dayanıp güvenen Peygamber, harb gibi yüksek irâdelere dayanan seferlerde o bağlılığını arazîlerin değişmeleri vesilesiyle meydana çıkararak sahâbîlerine göstermiş ve onların İrâdelerini zaman zaman kuvvetlendirip yükseltmiştir.

275[275] Nitekim bu "İnşâallah" ziyâdesi, "Yolcunun gazveden döndüğü zaman söyleyeceği söz bâbı"ndaki Nâfi' rivayetinde sabit olmuştur (Kastallânî).

201-....... Bize İbrâhîm Ebû İsmâîl es-Seksekî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Burde'den işittim. O bir seferde Yezîd ibn Ebî Kebşe ile görüşüyordu. (Yıl boyunca oruç tutmak alışkanlığında olan) Yezîd bu seferde de oruçlu idi. Ebû Burde ona: Ben babam (Ebû Mûsâ'dan çok kerreler şöyle derken işittim: Rasûlullah (S): "Bir kul hasta olduğu yâhud yolculuk ettiği zaman, mukîm iken, sıhhatte iken işlemekte olduğu ibâdetin benzeri, o gâzî ve o hasta lehine yazılır" buyurdu, dedi 276[276].

134- İnsanın Geceleyin Yalnız Başına Yürümesi (Caiz Mi, Mekruh Mu?) Babı 277[277]

202-....... Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu:

Hendek gazası günü insanlara: "Benû Kurayza'nın vaziyetine dâir bana kim haber getirir?" diye çağırdı. Şu çağrıya ez-Zubeyr icabet etti. Bir zaman sonra yine: "Bana kim haber getirir?" diye da'vet etti. Bu defa da ez-Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber insanlara yine aynı iş için çağrıda bulundu. Yine ez-Zubeyr icabet etti. Peygamber (S): "Her peygamberin havarisi vardır. Benim havarim de ez-Zubeyr'dir" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Sufyân: "el-Havâriyyu", "en-Nâsır" (yânî yardım edici) demektir, dedi 278[278].

203-....... Bana babam, İbn Umer(R)'den; o da Peygamber(S)'

den tahdîs etti. H ve yine bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Âsim ibn

---

276[276] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kul hasta olduğu yâhud yolculuk ettiği zaman... " sözündedir.

Şârih İbnu Battal: "Hadîsten alman hüküm nafile ibâdetlere münhasırdır, farzlara şümulü yoktur. Farzlar hastalık ve yolculuk gibi sebeblerle düşmezler" demiştir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Râvî es-Seksekî: Ben de bunu bu suretle Ebû Burde'den işittim, demiş oluyor ki, hadîsin bu sevkediliş tarzı, rivayet ilmi bakımından çok kıymetlidir. Çünkü böyle zaman, mekân ve şahısların birbiriyle alâkalarının belirtilmesi, hadîsin sa-hîhlik ve sağlamlığının delilleri ve şâhidleri sayılır.
277[277] Buhârî bu konuda her iki hükmü ifâde eden iki hadîs getirdiği için başlığı soru şeklinde yazmıştır.
278[278] ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm, Benû Kurayza içine câsûs olarak gitmişti. Ve bu vazifeyi yalnız başına gece gidip görmüştü. Bu vak'a, böyle işlerde geceleyin yalnız sefer etmekte kerahet olmadığını ifâde eder.

Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer, babasından; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İnsanlar yalnız başına yolculuktaki benim bilmekte olduğum sakıncayı bilir olsalardı, hiçbir süvari geceleyin yalnız başına yolculuk etmezdi^bh-yurmuştur 279[279].

135- Vatana Dönüş Sırasında Yürüyüşte Çabuk Davranmak Babı

Ebû Humeyd dedi ki: Peygamber (S) -Tebûk dönüşünde-: "Ben Medine'ye çabuk gideceğim; kim benim beraberimde acele gitmek isterse acele etsin*' buyurdu 280[280].

204-...... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verip şöyle dedi: Usâme ibn Zeyd'e Veda Haccı'nda Peygamber'in (Arafat'tan Müzdelife'ye) yürüyüşü soruldu. -Buhârîdedi ki: Muhammed ibnu'I-Müsennâ şöyle dedi: Yahya el-Kattân: Ben suâli işitiyordum, der idi. Yahya: Bu "Ben işitiyordum" lâfzı benden düştü, dedi. -Usâme: Peygamber, sür'atle yavaşlık ortası bir yürüyüşle yürür idi. Fakat bir açıklık saha bulunca yürüyebildiği en hızlı bir yürüyüşle yürür idi, dedi.

"en-Nass (= Hızlı yürüyüş), "el-Anak (-Orta yürüyüş)"ın üstündedir 281[281].

205-.......Eşlem şöyle demiştir: Bir hacc seferinden dönüşte Mekke yolunda Abdullah ibn Umer'in beraberinde bulundum. Yolda Ibn Umer'e, zevcesi Safiyye bintu Ubeyd'in -ki

---

279[279] Bu İbn Umer hadîsi ise geceleyin yalnız başına sefer etmenin kerahetine delâlet etmektedir.

Bu iki hadîs arasındaki hüküm İhtilâfı şöyle giderilmiştir: Câbir hadîsi, yalnız olarak seferin zaruri olduğu hâllerde, yânî casusluk ve haber alma gibi işlerde bunun caiz olduğuna delâlet eder. Böyle bir zaruret ve iyilik sebebi olmayan hâllerde ise umûmî olarak yalnız yolculuk etmenin kerih olduğuna da delâlet eder. İbn Umer hadîsi de zaruret hâlleri dışında bunun kerahetini açıkça bildirir.

280[280] Bu Zekât'ta, hurmayı tahmin etme babında geçen uzun hadîsin bir parçasıdır. BuTadaki fiil hem tefa'ul, hem de tef'îl babından olarak gelmiştir. Buna göre ma'nâda küçük bir değişiklik olacaktır.

281[281] Başlığa uygunluğu "Hızlı yürür idi". Çünkü hızlı yürümek, orta yürümenin üstünde, daha şiddetli bir yürüyüştür.

meşhur Muhtar es-Sakafi'nin kızkardeşidir- ağır hasta olduğu haberi erişti. Bunun üzerine o yürüyüşü çabuklaştırdı. Tâ gün batışından sonraki kızıllık gidinceye kadar yürüdü. Sonra bineğinden indi. Akşamla yatsı namazlarını biraraya getirerek kıldı ve: Ben Peygamber'i gördüm: O yolda yürüyüş kızıştığı zaman, akşam namazını yatsı vaktine kadar geri bırakırdı da, bu iki namaz arasını birleştirirdi, dedi [282][282].

206-....... Bize Mâlik, Ebû Bekr (ibn Abdirrahmân ibnu'l- Hâris)'in himayesinde bulunan Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sefer, azâbdan bir parçadır. O sizin herbirinizin uykusunu, yemesini, içmesini men'eder (intizâmını bozar). Onun için sizden herbir yolcu, sefere âid işini, ihtiyâcını yerine getirince ailesine dönmeyi acele yapsın" [283][283].

136- Bâb: Bir Kimse Diğer Birini Cihâd Etmesi İçin Bir Ata Bindirip De. Sonra O Atı Satılıyor Gördüğünde (Onu Satın Alabilir Mi»?

207-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb, Allah yolunda cihâd için birisini bir at üzerine bindirdi. Sonra o atı satılıyor buldu da onu satın almak istedi. Bunu Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah (S): "Sen onu satın alma ve sadakana dönme!" buyurdu [284][284].

208...... . Eşlem şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu.

---

[282][282] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yolda yürüyüş kızıştığı zaman..." sözündedir. Bu hadîs Umre'de, "Yolcuya yürüyüş kızıştığı zaman ailesine dönüşü çabuklaştırır bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîslerde namazları seferde cem' etme tatbikatı da vardır.

[283][283] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasmdadir. Bu hadîslerde yolcunun sefere âid işlerini bitirince ailesinin yanına dönmeyi çabuklaştırmasının emredilmesi, aile başkanınmâile yuvasından ayrı bulunduğu sürede aile ihtiyâçlarının birikmesi, bunları bir an önce yerine getirmesi gayesine ma'tûftur.

"Aranızda bir sevgi ve rahmet yapıı"(er-Rûm: 21) âyetinde va'dedilen âİle sevgisi, aile rahmet ve saadeti bu aile reisliği vazifesinin zamanında yapılmasıy-le sağlanır.
[284][284] Hadîsin başlığa cevâblılığı açıktır,

Allah yolunda cihâd etmesi için bir mücâhide bir at verip bindirmiştim. At kendi elinde bulunan bu adam, hayvanı sattı -yâhud bakmayarak değerini zayi etti-. Ben de hayvanı ondan satın almak istedim. Onun bu atı ucuza satacağını sanıyordum. Bu düşüncemi Peygamber'e sordum. Peygamber (S): "Bu atı satın alma; sana bir dirheme verse de (sadakana dönme)/ Çünkü hibesine dönen kişi, kustuğu şeyi yemeye dönen köpeğe benzer" buyurdu 285[285].

137- Ana-Babanın İzni İle Cihâda Gidilmesi Babı

209-....... Bize Habîb ibnu Ebî Sabit tahdîs edip şöyle dedi: Ben

Ebû'l-Abbâs eş-Şâir'den işittim. O (şâir olduğu hâlde) hadîsinde itti-hâm edilmezdi. Dedi ki: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber'e bir adam geldi de, O'ndan cihâda (gitmek hususunda) izin istedi. Peygamber (S):

— "Anan baban sağ mıdır?" diye sordu. O zât:

— Evet (sağdırlar), dedi. Peygamber:

— "O hâlde sen onların rızâsı yolunda çalış" buyurdu 286[286].

138- Develerin Boyunlarına Takılan Çan Ve Benzeri Şeyler Hakkında Söylenen Şeyler Babı

285[285] Bu da geçen hadîsin başka sened ve biraz farklı metin ile rivayetidir, başlıktaki soruya açık bir cevâb vermektedir.

286[286] Peygamber bu adamın cihâda katılabilmesini, ana-baba rızâsına bağlamıştır. Bu da o cihâdın devlet tarafından umûmî seferberlik veya husûsî surette farz olan cihâd olmadığını gösterir.

Ana baba rızâsına bağlı olan cihâd, cihâdın mecburî veya ihtiyarî olmasına göre değişir. Bu rivayetteki cihâdın gönüllü cihâdı olduğunda şübhe yoktur. Selef âlimlerinden birçoğu: Devletçe bir zaruret görülmedikçe ana-babadan izin istenir; devletçe zaruret görülünce ihtiyar yânî gönüllülük kalkar, cihâda katılmak vâcib olur, demişlerdir.

210-.......Ebû Beşîr el-Ensârî (R) haber verip, kendisinin seferlerinden birinde Rasûlullah'ın beraberinde bulunduğunu söylemiştir. Râvî Abdullah ibn Ebî Bekr ibn Hazm: Ben onun: İnsanlar yerlerinde gecelediği sırada, dediğini zannederim, demiştir. Beşîr devamla dedi ki: Rasûlullah (S) -Zeyd ibn Hârise'yi- bir elçi olarak gönderdi de: "Hiçbir devenin boynunda ok yayı kirişinden yapılmış gerdanlık- yâ-hud hiçbir küâde- kalmasın; muhakkak kesilip koparılsın" diye i'lân ettirdi 287[287].

139- Kadını Hacca Gitmek Üzere Çıkmış Ve Kendinin Bir -Ma'zireti Olmuşken Askere Yazılan Kimseye İzin Verilir Mi Babı

211-.......îbn Abbâs (R) Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir:

— "Hiçbir erkek (mahremi olmayan) bir kadınla yalnız kalmasın. Hiçbir kadın da beraberinde (nikâh geçmez hısımı) bulunmaksızın sakın yolculuk etmesin".

Bu nehiy üzerine bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben şöyle şöyle bir gazveye yazılmıştım. Hâlbuki kadınım hacc etmek üzere yola çıkmıştır? diye sordu.

287[287] Bu hadîste çan takılması açıkça zikr ve nehyedilmemiş, yalnız kirişten yapılan gerdanlık yâhud mutlak gerdanlıkların koparılması emrolunmuş ise de, halk Câ-hiliyet devrinden beri hayvan boyunlarına sırımdan boğmuk bağlamak ve buna da çan takmak âdetinde bulunduğundan, gerdanlıklardan nehiyde çan ve incik boncuk gibi şeylerin takılmasından nehiy de zarurî olarak dâhil bulunur. Bununla beraber, Dârakutnî'nin yine Ebû Beşîr'den gelen rivayetinde, Rasûlullah'm bu İ'lânı üzerine develerin boyunlarındaki bütün çanların koparıldığı açıkça zikredilmiştir.

İbnu'I-Cevzî, âlimlerin hayvan boyunlarına takılan tasmanın niçin nehye-dildiği hakkındaki görüşlerini üç kısma ayırarak şöyle açıklamıştır:

a. Câhiliyet halkının bunu nazar değmesin, göz dokunmasın maksadıyle takagelmiş olmalarıdır ki, Peygamber bunların hayvan boyunlarından hemen koparılıp atılmasını emretmekle bu türlü hurafelerin Allah'ın emir ve takdirinden hiçbir şey değiştiremiyeceğini bildirmiş oluyor.

b. Hayvan gezip dolaşırken bu tasma ile boğulmasın; teneffüste, yayılımda hayvana güçlük vermesin; hareketindeki çevikliğe mâni' olmasın diye koparılması emredilmiş olmasıdır.

c. Halkın bu takılan gerdanlıklara çan takmak alışkanlığında bulunmasıdır -ki Buhârî'nin başlıktaki unvanı buna delâlet eder-, bunları nehyetmekte, çan sesiyle ordunun hareketinden düşmanın haberdâr olmasına mâni' olmak tedbîri vardır... (Aynî).

Rasûlullah:

— "Sen de git, kadınınla beraber hacc et" buyurdu [288[288]].

140- Câsûs(Un Hükmü) Babı

"et-Tecessüs'\ sorup araştırmaktır.

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Ey îmân edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dostlar edinmeyin.. " (ei-Mumtehme: i) [289[289]].

212-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Arar ibn Dînâr tahdîs etti. Ben ondan bunu iki kerre işittim. Dedi ki: Bana Hasen ibn Muhammed haber verdi. Dedi ki: Bana Ubey-dullah ibnu Ebî Râfi' haber verdi. Dedi ki: Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) beni, ez-Zubeyr'i, el-Mıkdâd'ı gönderdi ve:

— "Gidin, Hah bustânına kadar ilerleyin.Oraya vardığınızda mahfe içinde yolculuk eden bir kadın bulacaksınız. O kadının yanında bir mektûb vardır. Onu kadından alip getiriniz" buyurdu.

Biz, atlarımız koşarak gittik. En sonunda bustâna vardık. Hakîkaten orada mahfe içinde bir kadın bulduk. Kadına:

288[288] Hadîsin başlığa uygunluğu "Git, kadınınla beraber hacc yap" sözünden alınır. Çünkü o bir orduya yazılmıştı, kadını da farz olan hacca gitmek istemişti. Peygamber onun kadınıyle beraber hacc yapmasına izin verdi. Çünkü, onun için, kendisi hakkında nafile hacc ile kadını için olan farz hacc tahsili bir yere gelmişti. Bunların bir yere gelmesi kendisi için, başkalanyle hâsıl olacak olan sırf cihâddan daha faziletli olmuştur (Aynî).

Bu zât devletçe da'vet olunan umûmî veya husûsî bir seferberlik üzerine icabet etmiş bir asker değil, fakat askerî dîvâna adını yazdırmış gönüllülerden bir mücâhid olduğu ve askerliği ihtiyarî bulunduğu için kadını ile beraber hacca gitmesine izin verilmiştir.

289[289] et-Tecessüs: Tefa'ul vezninde, haber araştırmak ma'nâsınadır.

et-Câsus: ve'l-Cesîs: Şerre dâir gizliyi araştıran kimseye.denir. el-Bahs: Bir nesnenin derinlik ve hakikatine ıttıla' için sorup araştırmak.-et-Tabahhus: Bir nesneyi gereği gibi araştırmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.) Âyetin başlığa münâsebeti ya Tefsîr'de geleceği üzere bu bâbda zikrolunan kıssa bunun sebebi olmasıdır, yâhud da bundan kâfirler casusunun hükmü çıkarılacağı İçindir... (İbn Hacer).

— Mektubu çıkar, dedik. Kadın:

— Benim yanımda hiçbir mektûb yoktur, diye inkâr etti. Biz kadına:

— Çaresiz ya sen mektubu çıkaracaksın, yâhud biz elbiseni soyup bulacağız! dedik.

Kadın o mektubu saç örgüsünün arasından çıkardı. Biz de mektubu Rasülullah'a getirdik. Mektûbda "Hâtıb ibn Ebî Beltaa'dan Mekke müşriklerinden bir takım insanlara!" unvanı yazılı olduğunu ve içinde Rasûlullah'ın harb hazırlığı işlerinin bâzısını onlara haber verir olduğunu gördük.

Rasûlullah:

— "Ya Hâlıb, bu ne iştir?" diye sordu. Hâtıb şöyle cevâb verdi:

— Yâ Rasûlallah, benim aleyhime acele etme. Ben Kureyş'e and-laşma ile bağlı bir kişiyim. Fakat ben hiçbir zaman Kureyş'in mahremi ve samimî bir ferdi olmadım. Maiyyetinde Muhacirlerden bu kadar kimseler vardır ki, bunların Mekke'de ailelerini, mallarım koruyacak birtakım hısımları vardır (Benim ise himaye edecek kimsem yok-tur). Neseb yönünden olan bu boşluğu, Mekkeliler arasında minnet-dârlık kazanarak doldurmak ve bu suretle akrabamı himaye etmek istedim. Yoksa bu işi dînimden dönmek fenalığı ile işlemedim. Ve ben müslümân olduktan sonra kesin olarak küfre razı olmam.

Hâtıb'ın bu savunması üzerine Rasûlullah orada bulunanlara:

— "Yemin olsun Hâtıb size karşı kendisini doğru savundu" buyurdu.

(Fakat bir türlü öfkesi geçmeyen) Umer:

— Yâ Rasûlallah, beni bırak da şu münâfıkm boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah:

— "Muhakkak ki Hâtıb, Bedir gazasında hazır bulundu. Sana ne bildirir ki, belki Allah Bedir'de hazır bulunanların yüksek mücâdelelerine muttali' olmuştu da: 'Ey Bedir askerleri, bundan böyle ne dilerseniz işleyiniz, ben sizler için mağfiret etmişimdir'

buyurmuş olabilir!" dedi 290[290].

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Bu hadîsin isnadı ne kadar azametlidir! demiştir.

213-...... BÎze İbnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, o Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle dediğim işitmiştir: Bedir harbi günü olunca esirler getirildi. el-Abbâs da getirildi. Onun üzerinde elbise yoktu. Peygamber onun için bir gömlek bakıp aradı. Nihayet Abdullah ibn Ubeyy'in gömleğini buldular. Bu gömlek el-Abbâs'a denk geliyordu. Peygamber (S) Abdullah ibn Ubeyy'in gömleğini Ab-bâs'a giydirdi. İşte buna karşılık olmak için, Abdullah ibn Ubeyy'in cesedine giydirdiği gömleği Peygamber kendi sırtından çıkarıp vermişti.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Peygamber'in yanında Abdullah ibn Ubeyy'in bir ni'meti, bir iyiliği vardı. Peygamber o iyiliği mükâfatlandırmayı istedi, demiştir 291[291].

142- Elleriyle (Gayretiyle) Bir İnsanın Müsl'jmân Olmasına Sebeb Olan Kimsenin Fazileti Babı

214-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir; Peygamber (S) Hayber günü (fetih uzayınca): "Ben yarın müslümânların bayrağını öyle bir kişiye vereceğim ki, onun elleriyle fetih yapılacaktır. O Allah 't ve Ra-sûlü'nü sever, Allah ve Rasûlü de onu sever" buyurdu.

290[290] Başlığa uygunluğu, yanında mektûb bulunan bu mahfeli kadının hükmünün câsûs hükmü olması yönündendir. Âlimler kâfir casuslarının öldürülmesinin cevazı hakkında İhtilâf etmişlerdir,.

es-Suheylî şöyle dedi: Mektûb şöyledir: "Amma ba'du: Ey Kureyş cemâati, Rasûlullah size bir ordu içinde yöneldi ki, gece karanlığı gibi korkunç olan bu ordu sel gibi akacaktır. Allah'a yemîn ederim ki, RasûluHah üzerinize yalnız başına yürüse de muhakkak Allah O'nu size gâlib kılacak, sizin hakkınızdaki va'dini O'na infaz edecektir. Çünkü Allah O'nun velîsi ve yardımcısıdır (korumanıza alınız, ve's-selâm)" (Aynî).
291[291] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber o gömleği Abbâs'a giydirdi" sözünden alınır. Bu şöyle olmuştur: Bedir günü Abbâs, Kureyş esirleri arasında bulunuyordu. Yenilginin perişanlığı ile üzerinde gömleği de yoktu. Kendisine giydirilmek üzere bir gömlek arandı. Fakat Abbâs uzun boylu olduğundan ona yalnız Abdullah ibn Ubeyy'in gömleği denk gelmişti. Abdullah ibn Ubeyy de hemen gömleğini Abbâs'a hediye etmişti. Abdullah ibn Ubeyy öldüğü zaman, İstek üzerine Peygamber (S) kendi gömleğini çıkarıp onun cesedine giydirilmesi için vermiş ve böylece Bedir günü yapmış olduğu gömlek hediyesine karşılık vermiş oluyordu

İnsanlar o gecelerim bayrak hangisine verilecek düşüncesiyle geçirdiler. Onların hepsi bayrağı ümîd ederek ertesi güne erdiler. Fakat Rasülullah ertesi gün:

— "Alt nerededir?" diye sordu. Sahâbîler tarafından:

— Gözleri ağrıyor, denildi.

(Alî getirilince) Peygamber onun gözleri içine püskürdü ve ona duâ etti. Bunun üzerine Alî, gözleri hiç ağrımamış gibi oldu. Akabinde Peygamber bayrağı Alî'ye verdi. Alî:

— Ben, Hayber Yahudileri'yle, onlar bizim gibi müslümân oluncaya kadar vuruşacak mıyım? dedi.

Rasülullah da:

— "Hayberliler'in sahasına ininceye kadar sükûnetin üzere yürü. Sonra onları İslâm'a da'vet et ve üzerlerine vâcib olan İslâm esâslarını onlara haber ver. Allah'a yemin ederim ki, senin irşadınla Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi, senin için birçok kırmızı develerin olmasından daha hayırlıdır" buyurdu 292[292].

143- Zincirlerle Bağlanan Esirler Babı

215- Bize Muhammed ibn Beşşâr tahdîs etti. Bize Gunder tah-dîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Dünyâda esirlikle) zincirlere bağlanan, (sonra İslâm'a girip esirlikten kurtularak âhiret-te) cennete giren bir cemâatten Allah razı oldu" buyurmuştur 293[293]

292[292] Başlığa delîlliği ''Senin irşadınla Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi..." sözlerinden alınır. Bu hadîs daha önce de birkaç yerde geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

293[293] Taaccüb, aklın uzak saydığı şeylere erişmekle sabit olan rûh haletidir. Bunun Allah hakkında kullanılması imkânsızdır. Bu dînî imkânsızlıktan dolayı âlimler nasslarda gelen bu nevi' lâfızları rızâ İle, mükâfat ile tefsîr etmişlerdir.

Hadîsin ma'nâsı şöyledir: İnsanlar müslümânlarla harb ediyorlar, esîr düşüyorlar, zincirleniyorlar. Sonra müslümânliğm hakikatini öğreniyor ve kendi istekleriyle müslümân oluyor, cennete giriyorlar. Allah da bunların cennetle mükâfatlanmalarından razı oluyor (İbn Cevzî'den Kastallânî).

144- Tevrat Ve İncîl Ehlinden Müslüman Olan Kimselerin Fazileti Babı

216-.......Ben eş-Şa'bî'den işittim, şöyle diyordu: Bana Ebû Burde tahdîs etti ki, kendisi de babası Ebû Mûsâ(R)'dan işitmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Üç kişi vardır ki, bunlara sevâbları ikişer kene verilir: Biri şu adamdır ki, yanında bir cariyesi bulunur da onu öğretir \e öğretimim güzel yaptırır, onu edeblendirir ve edebini güzel yapar, sonra ona hürriyet verir ve onunla evlenir. İşte bunun için iki ücret vardır. İkincisi Kitâb ehli mü'mindir ki, o kendi peygamberine inanmış idi, sonra Peygamber Muhammed'e îmân etti. îşte bunun da iki ecri vardır. Üçüncüsü de şu mülk edilmiş kuldur ki, hem Allah hakkını yerine getirir, hem de efendisine âid işlerde halisane çalışır. Bunun için de iki ücret vardır'' 294[294]

Sonra eş-'Şa'bî, Salih'e şöyle dedi: İşte bu mes'eleyi -yâhud rna-kaaleyi ben sana hiçbir ücret almaksızın verdim. Hâlbuki vaktiyle Peygamber zamanında bundan daha aşağı bir mes'ele hakkında bir adam tâ Medine'ye kadar yolculuk ederdi.

145- Gece Baskını Yapılıp Da Çocuklar Ve Zürrîyetleri Musibete Uğratılan Harb Yurdu Ahâlîsinin Hükmü) Babı

"Beyâten" (ei Araf: 4v, "Geceleyin" demektir

Câhiliyet devirlerinde esirlerin elleri, ayaklan zincirlerle bağlanır idi. İslâm'ın ilk devirlerinde Arab'ın ve bütün beşeriyetin bu eski âdeti üzere esîrler zincirlenmiş, İslâm'ın yükselme devri girince bu kaldırılarak "İslâm medeniyetinde esîr atmak, esîr olmak" derecesine yükselmiştir.

294[294] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kitâb ehli mü'mindir ki... onun da iki ecri vardır" sözlerinden alınır. Onun iki ecri olunca, onun fazileti var demektir.

Şu âyetler dahî iki ücret alacak bu sınıfı ifâde etmektedir: "Bundan evvel kendilerine kitâb verdiğimiz (nice kimseler vardır ki) onlar buna (Kur'ân'a) inanıyorlar. Onlara Kur'ân okunduğu zaman; 'Buna inandık. Şübhesiz ki bu, Rabb 'imizden gelen bir haktır. Hakikat, biz bundan evvel de İslâm 'ı kabul etmiş kimselerdik' dediler. İşte bunlara sabır (ve sebâî) ettiklerinden dolayı mükâfatlan iki defa verilecektir..." (el-Kasas: 52-54)

"Le-yubeyyitennehu leylen ~ Elbette ona gece baskını yapacaklar" (m Nem\ w, "Yubeyyitûne = Geceleyin

yapmakta oldukları..." <en Nisa: sn [295].

217-....... Bize ez-Zuhrî, Ubeydullah'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, es-Sa'b ibn Cessâme (R) şöyle demiştir: el-Ebvâ yâhud Veddân'da Peygamber (S) bana uğradı ve o sırada:

— Müşriklerden aile sahibi bulunanlara gece baskını yapılıyor da (ayırdedilemiyerek) bunların kadınları ve küçük çocukları da musibete uğratılıyor (bunun hükmü nedir)? diye soruldu.

Peygamber: , —"Onlar da müşriklerdendir" diye cevâb verdi [296].

es-Sa'b ibn Cessâme: Ve ben Peygamber'den: "Koruma yalnız Allah'a ve Rasûlü'ne hâstır" buyururken işittim, dedi [297].

Ve yine geçen senedle İbn Şihâb ez-Zuhrî'den: O, Ubeydullah'tan işitti ki, îbn Abbâs şöyle demiştir: Bize es-Sa'b, yalnız zürriyetler hakkında tahdîs etti. Sufyân dedi ki: Amr ibn

---

[295] Buhârî'nin âdeti budur: Haberde Kur'ân'dakine uygun bîr lâfız geldiği zaman Kur'ân'da vâki' olan lâfzın tefsirini de getirir, bunu iki maslahatın arasını cem' etmek ve ikisiyle de teberrük etmek için yapar.

Burada getirdiği lâfızlar üç sûredendir ve onların bulunduğu âyetler içindeki ma'nâları şöyledir:

"Biz nice memleketler helak ettik. Öyle ki (kâh) geceleyin, kâh onlar gündüz uykusu uyurlarken azabımız gelip onlara çattı (el-A'râf: 4);

"Allah adı ile andlaşarak dediler ki: 'Ona ve ehline herhalde bir gece baskını yapalım..." (en-Neml: 49);

"(Sana) hay hay derler. Fakat senin yanından ayrıldıkları zaman da onlardan bir güruh geceleyin senin söyleyeceğinden başkasını kurarlar. Allah onların gizlice ne plânlar kurduklarını yazıyor. Onun için sen onlardan yüz çevir. Allah'a güvenip dayan. Allah bir vekil olarak yeter" (en-Nisâ: 81).

[296] Harbde kadınların ve çocukların öldürülmesi hakkındaki hükmü soran zât, İbn Cessâme'nin kendisidir. Bunu İbn Hibbân'ın rivayetinde açıkça söylemiştir. Ra-sûlullah'm "Muhârib müşriklerin kadınları ve çocukları kendi câmialanndandır': cevâbı, bunların bilerek öldürülmelerini mübâh kılma değildir. Bu muhâribleri ailelerinden ayırarak öldürmek mümkün olmayan zaruret hâllerini münhasırdır. Nitekim bundan sonraki hadîsler bunu isbât eimektedir.

[297] Bu, Musâkaat Kitâbı'nda "Koruma Allah'a ve Rasûlü'ne âiddir bâbı"nda geçen ayrı bir hadîstir.

Dînâr bize bu hadîsi İbn Şihâb'dan; o da Peygamber'den olmak üzere tahdîs ederdi. Sufyân dedi ki: Biz bunu daha sonra ez-Zuhrî'den işittik, o şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn AbdiIlah, İbn Abbâs'tan; o da es-Sa'b ibn Cessâme'den, Peygamberin: -Zürriyetler de onlardandır" dediğim haber verdi de Amr ibn Dinar'ın "Onlar da babalarındandır" dedıgı gibi söylemedi 298[298].

146- Harbde Çocıkları Öldürmenin Nehyi) Babı

218-.......Abdullah ibn Umer şöyle haber vermiştir: Peygamber'in gazvelerinden birinde bir kadın öldürülmüş olarak bulundu da Rasûlullah (S) kadınların ve çocukların öldürülmesini çirkin gördü.

147- Harbde Kadınların Öldürülmesinin Nehyi) Babı

219-.......Ben Ebû Usâme Hammâd ibn Seleme'ye: Size Ubeydullah ibn Umer, Nâfî'den; o da İbn Umer(R)'den. O dedi ki: Rasû-lullah'm gazvelerinin birinde bir kadın öldürülmüş olarak bulundu da, Rasûlullah (S) kadınları ve çocukları öldürmekten nehyetti hadîsini tahdîs etti mi? diye sordum 299[299].

148- Bab: "Allah'ın Azabıyle Azâblandırılmaz

220-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah bizleri bir seriyye içinde gazaya

298[298] Burada Buhârî, hadîsin diğer geliş yollarını ve lâfız farklarını belirtmektedir

299[299] Bu iki bâbdaki hadîslerin başlıklara uygunluğu açıktır. Sonuncu hadîste şu vardır: Râvî kendi Üstadına: Size Fulân tahdîs yâhud ihbar etti mi, deyip de, o da: Evet, dese yâhud (burada olduğu gibi) cevâb karinesi olmakla beraber sükût ettiği zaman, ondan rivayet etmek caiz olur. Burada cevâbdan sükût etmiştir (Aynî).

gönderdi de, Kureyş'ten adlarını söylediği iki kimse hakkında:

— "Fulân ve Fulân kişileri bulursanız, onların ikisini de ateşle yakınız!" buyurdu.

Sonra bizler yola çıkmak istediğimiz zaman Rasûlullah:

— "Ben sizlere Fulân ve Fulân kişileri yakınız diye emretmiştim. Hâlbuki ateşle ancak Allah azâb eder. Bu sebeble sizler o iki kişiyi bulursanız, onları öldürünüz" buyurdu 300[300].

221-.......Alî (R) bir topluluğu yakmış. Bu yakma haberi İbn Abbâs'a ulaşınca, İbn Abbâs: Ben olaydım bu dînden dönenleri yakmazdım. Çünkü Peygamber (S): "Allah'ın azâbıyle azâblandırmayı-nız!" buyurdu. Ben onları muhakkak öldürürdüm. Nitekim Peygamber (S): "Dînini değiştireni öldürünüz!" buyurdu, demiştir 301[301].

149- Bâb:

"Ondan sonra ise ya iyilik yapın yâhud fidye alin" (Muhammed: 4) 302[302].

Bu bâbda Sumâme ibn Usâl hadîsi vardır 303[303].

300[300] Hadîsin başlığa uygunluğu tamdır. Çünkü hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîs çok küçük bir farkla daha önce de geçmişti.

301[301] Başlığa uygunluğu yine tamdır. Bu hadîste başlıktaki hüküm iki ayrı sahâbîden daha geldiği için çok kuvvetlenmiş olmaktadır.

Alî'nin yaktığı bu topluluk, Alî'nin hâşâ Hanlığını iddia eden Yahûdî Abdullah ibn Sebe'nin cemâatinden bulunuyorlarmış. Ebû Hanîfe'ye göre dîninden dönen öldürülmez, habsolunur. Bu hususta dîninden dönenin Kitâb ehli olması, müşrik olması gibi mes'elelerde müctehid imamların ayrı ayrı ictihâdları ve tafsilleri vardır.

302[302] Âyetin tamâmı şöyledir: "Onun için o küfredenlerle (harbde) karşılaştığınız vakit boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hâle getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun. Ondan sonra ise ya iyilik yapın yâhud fidye alın. Yeter ki harb erbabı ağırlıklarım bıraksın. (Emir) böyledir. Eğer Allah dileseydi onlardan el-..' bet intikaam alırdı. Fakat (harb) sizi birbirinizle imtihan etmesi içindir. Allah „ yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmaz" (Muhammed: 4).

303[303] Bu Sumâme hadîsi Namaz Kitabı, "Müşrikin mescide girmesi bâbı"nda ve Mu-, lâzeme bâbı'nda iki yerde geçti. Mağâzî'de Benû Hanîfe hey'etİ bâbı'nda da gelecektir. Bu hadîsin özeti şudur: Peygamber Necd

Bir de Azîz ve Celîl Allah'ın şu kavli:

"Hiçbir peygamberin yeryüzünde ağır basıp zaferler kazanıncaya kadar (muhârib düşmandan) esirler alması

lâyık değildir. Siz geçici dünyâ malını arzu ediyorsunuz. Hâlbuki Allah âhireti (düşünmenizi) ister. Allah azizdir,

hakimdir" (el-Enfâl: 67) 304[304].

150- Bâb: Kâfirler Elinde Bulunan Esirin Kâfirlerden Kurtulması İçin. Kendisini Esîr Almış Olan Kimseleri Öldürmek Yâhud Aldatmak Hakkı Var Mıdır?

Bu konuda el- Misver ibn Mahreme'nin Peygamber'den rivayet ettiği hadîs vardır 305[305].

151- Bâb: Müşrik. Müslüman Kimseyi Yaktığı Zaman O Müşrik (Fiilinin Cezası Olarak) Yakılır Mı?

222-.......Ebû Kılâbe'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Ukl kabilesinden sekiz kişilik bir topluluk Medine'ye, Pey-gamber'in huzuruna geldiler. Tutuldukları karın rahatsızlığından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler de:

— Yâ Rasûlallah, bize süt ara, dediler.

---

tarafına bir takım süvârîler gönderdi. Onlar Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir adam getirdiler, onu mescidin direklerinden birine bağladılar. Sonra Peygamber onu bağından çözdü.

304[304] Bu başlıkta getirilen âyetlerle yerine işaret edilen Sumâme hadîsi hatırlatılıp, başka hadîs zikredilmemiştir.

305[305] Yânî bu sorunun cevâbı olacak hadîs, Misver ibn Mahreme'nin Şartlar Kitâbı'-nda rivayet ettiği uzun Hudeybiye Sulhu hadîsidir ki, bunda meşhur Ebû Basîr kıssası vardır.

Peygamber (S):

— "Ben size (müslümânların hazînesine âid) sütlü develerin bulunduğu yere gitmenizden başka çâre bulmuyorum" buyurdu.

Onlar oraya gittiler, develerin sidiklerinden ve sütlerinden içtiler. Sonunda sağlık kazandılar ve semizlendiler. Bu kerre de develerin çobanını öldürdüler, develeri önlerine katıp götürdüler ve İslâm'a girmelerinin ardından kâfir oldular. Akabinde imdâd isteyicinin feryadı Peygamber'e geldi. Peygamber arkalarından arayıcılar yolladı. Gün yükselince o adamlar yakalanıp getirildiler. Peygamber (kısas olarak) bu canilerin ellerini ve ayaklarını kestirdi. Sonra demir çubuklar getirilmesini emretti. Bu demir çubuklar ateşte kızdırıldı. Bu kızgın demirlerle onların gözlerine sürme çektirdi ve onları Harre mevkiine attı. Onlar orada su istiyorlardı, fakat ölünceye kadar onlara su verilmedi.

Hadîsin râvîsi Ebû Kılâbe: Bunlar insan öldürdüler, hırsızlık yap-

i-umau ve s-

tılar, Allah'a ve Rasülü'ne harb açtılar ve yeryüzünde fesâd çıkarmaya çalıştılar, demiştir [306[306]].

152-Bâb [307[307]]

306[306] Başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber (S), onların çobana yapmış oldukları göz çıkarma ve diğer işkencelerin benzerini onlara uygulamıştır. Peygamber on- ların gözlerini kızgın demirlerle yakınca, Buhârî bundan başlığa şöyle istidlal etmiştir: Onların gözlerini ateşle yakmak caiz olunca, müşrikin müsümi yakması hâlinde, kısas olarak onun da yakılması caiz olur... (Kirmanı ve diğerleri).

Bir de hadîsin sonunda râvî Ebû Kılâbe'nin söylediği sözüyle, Peygamber'in onlara şu âyetin hükmünü uyguladığını haber vermiş oluyor ki, bu da onların kendi işledikleri suçun aynı ile kısas edildiklerini gösteren bir belgedir: "Allah 'a ve RasûlÜ 'ne harb açanların, yeryüzünde fesâdçılığa koşanların cezası, an~ cak öldürülmeleri; ya asılmaları yâhud (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvâri kesilmesi yâhud da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyâdaki rüsvâylığıdır. Âhirette ise onlara pek büyük bir azâb da vardır" (el-Mâide: 33).

307[307] Burada bâb böyle unvansız gelmiştir. Bundan evvel de birçok kerreler geçti ki, bu unvansız bâb, kendinden önceki bâbdan fasıl gibidir.

223-....... Ebû Hurevre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Bir karınca peygamberlerden birini ısırdı. O peygamber karınca köyünün yakılmasını emretti ve köy yakıldı. Bunun üzerine Allah o peygambere: 'Seni bir karınca ısırdı, sen ise Allah'ı tesbîh etmekte olan ümmetlerden bir ümmeti yaktın' diye azarlama vahyetti" 308[308].

153- (Müşriklere Âid Olan) Evlerin Ve Hurmalıkların Yakılmasının Cevazı) Babı

224-....... Bana Cerîr ibn Abdillah el-Ahmesî şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana:

— "Şu Zu'l-Halasa(sıkmUsm)dan beni rahata kavuşturmaz mısın?" dedi.

Zu'1-Halasa, Has'am kabilesi yurdunda (Beytu'llah'a karşı yapılmış içi put dolu) bir bina idi. Yemenlilerin Ka'be'si diye anılırdı.

Cerîr dedi ki: Ben Ahmes kabilesinden yüzelli süvârî içinde Zu'l-Halasa'ya gittim. Ahmesliler at sâhibleri olup iyi biniei idiler. Fakat ben at üzerinde sabit duramadım (kalbimi sıkardı). Bu sebeble Rasû-lullah göğsüme şiddetle vurdu. Hattâ ben O'nun parmaklarının izini göğsümde gördüm. Ve Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Sen Cerfr'i (at üstünde) sabit tut ve onu hâdî-mehdî (hidâyet edici, hidâyet edilmiş) kıl" diye duâ etti.

Akabinde Cerîr Zu'I-Halasa'ya gitti, onu yıkıp yaktı. Sonra Ra-sûlullah'a bu haberi

---

308[308] Bu hadîsin kendinden öncekiyle münâsebeti, yakılmaya hakk kazanmayan kim- selere yakma cezası uygulamanın caiz olmayacağı yönündendir. Çünkü Peygam- ber (S) bu hadîste Azîz ve Celîl Allah'ın o peygambere kendisini ısıran karıncayı yakmakla yetinmeyip, karıncalardan bir ümmeti yakması sebebiyle azarladığını haber vermiştir. Eğer o peygamber yalnız kendisini ısıran karıncayı yakmış, olaydı, bu yakma üzerine azarlanmayacaktı (Aynî).

Bu kıssanın bir sebebi olduğu rivayet edildi ki, o da şudur: Hadîste zikro-lunan o peygamber bir köye uğradı ki, o köy halkını işledikleri günâhlar sebebiyle Allah helak etmişti. O peygamber bir süre orada hayret ederek durdu da Yâ Rabb! Bunların içinde çocuklar, hayvanlar ve hiç günâh işlememiş kimseler vardı, dedi. Sonra bir ağaç altına oturdu. İşte o sırada ayağını bir karınca ısırmış ve metindeki kıssa cereyan etmiş. Böylece Allah o peygamberi eziyet verici cinsin hepsi eziyet etmemiş olsa da öldürülebileceği üzerine tenbîh etmiştir (Kas-tallânî).

ulaştırmak üzere bir haberci yolladı. Cerîr'in gönderdiği bu elçi:

— Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben senin huzuruna ancak (o şirk ma'bedi) Zu'1-Halasa'yi bomboş yâhud uyuzlu bir deve gibi harâb bir hâlde bıraktım da geldim, dedi.

Râvî dedi ki: Rasûlullah (S) beş kerre:

— "Ahmes kabilesinin atları ve süvarileri mübarek olsun" diye duâ etti 309[309].

225-...... Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) BenÛ'n-Nadîr hurmalıklarını yaktı, demiştir 310[310].

154- Uyumakta Olan Düşman Müşrikin Öldürülmesi Babı

309[309] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir.

310[310] Benû'n-Nadîr, Medine civarında oturan büyük bir Yahûdî kabîlesidir. Bu hicretin dördüncü yılında onları onbeş gün muhasara ettikten sonra olmuştu, el-Haşr Sûresİ'nden, evlerini ve hurmalıklarım yıkma yâhud kökleri üzerinde dikili bırakma muhayyerliğini İfâde eden bâzı âyetler onlar hakkında inmişti. Böylece yıkıp yakma Allah'ın izniyle olmuş oluyor. Yâhud 310[310] Burada bâb böyle unvansız gelmiştir. Bundan evvel de birçok kerreler geçti ki, bu unvansız bâb, kendinden önceki bâbdan fasıl gibidir.

310[310] Bu hadîsin kendinden öncekiyle münâsebeti, yakılmaya hakk kazanmayan kim- selere yakma cezası uygulamanın caiz olmayacağı yönündendir. Çünkü Peygam- ber (S) bu hadîste Azîz ve Celîl Allah'ın o peygambere kendisini ısıran karıncayı yakmakla yetinmeyip, karıncalardan bir ümmeti yakması sebebiyle azarladığını haber vermiştir. Eğer o peygamber yalnız kendisini ısıran karıncayı yakmış, olaydı, bu yakma üzerine azarlanmayacaktı (Aynî).

Bu kıssanın bir sebebi olduğu rivayet edildi ki, o da şudur: Hadîste zikro-lunan o peygamber bir köye uğradı ki, o köy halkını işledikleri günâhlar sebebiyle Allah helak etmişti. O peygamber bir süre orada hayret ederek durdu da Yâ Rabb! Bunların içinde çocuklar, hayvanlar ve hiç günâh işlememiş kimseler vardı, dedi. Sonra bir ağaç altına oturdu. İşte o sırada ayağını bir karınca ısırmış ve metindeki kıssa cereyan etmiş. Böylece Allah o peygamberi eziyet verici cinsin hepsi eziyet etmemiş olsa da öldürülebileceği üzerine tenbîh etmiştir (Kas-tallânî).

310[310] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir.

askerî bir zaruret sebebiyle ve ictihâdla yapılmış, sonra vahiy ile doğrulanmıştır.

226-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ensâr'dan birtakım kimseleri Yahûdî Ebû Râfi'e doğru, onu öldürmeleri için gönderdi [311[311]]. O topluluktan bir adam-gidip onların kalelerinin içine girdi. Bu içeriye giren, Abdullah ibn Atık dedi ki: Ben onların hayvan ahırına girdim. Dedi ki: Onlar kalenin-kapısını kilid-Iediler. Sonra onlar kendilerine âid.bir eşeği kaybettiler de onu aramak üzere dışarı çıktılar. Ben de çıkanların arasında çıktım ve kendimi onlara, onlarla beraber o eşeği arıyorum gösteriyordum. Sonunda eşeği buldular ve içeriye girdiler; ben de girdim. Onlar geceleyin kale kapısını kapattılar da anahtarları benim görmekte olduğum yerdeki bir duvar deliği içine koydular. Onlar uyudukları zaman ben anahtarları aldım ve (Ebû Râfi'in bulunduğu) kale kapısını açtım. Sonra (karanlıkta) Ebû Râfi'in odasına girdim de:

—Yâ Ebâ Râfi'! diye seslendim.

Bana cevâb verdi. Ben de karanlıkta sesin geldiği tarafa yaklaştım, ona kılıçla vurdum. Ebû Râfi' haykırdı. Ben hemen odadan dışarı çıktım. Kısa bir zaman sonra geldim, sonra imdâd isteyici imişim gibi yanma döndüm de sesimi değiştirerek:

— Yâ Ebâ Râfi'! dedim. O:

— Neyin var, anan cehenneme! dedi. Ben:

— Hâlin nedir? dedim. O:

— Bilmiyorum, birisi (senden önce) yanıma girdi ve beni vurdu, dedi.

(Abdullah ibn Atîk) dedi ki: Ben kılıcımın keskin ucunu onun karnına koydum da üzerine, kemiğe dayanıncaya kadar yüklenip sapladım. Sonra dehşetli bir hâlde dışarı çıktım. Hemen aşağıya inmek için onlara âid bir kale merdivenine geldim. Merdivenden düştüm, ayağım sakatlandı. Akabinde ben arkadaşlarımın yanına çıkıp vardım da:

— Ben bu adamın ölüm i'lâncısmın sesini işitmedikçe buradan

gitmeyeceğim, dedim.

[311[311]] Bunların başkanı Abdullah ibn Atîk'tir. Diğerleri Abdullah ibn Utbe, Mes'ûd ibn Sinan, Abdullah ibn Uneys'tir.

Bu zengin Yahûdî Hendek gazasında Medîne etrafındaki Arab kabilelerine çok yardımda bulunarak Peygamber aleyhine harekete sevketmişti.

Çok beklemedim, nihayet, Hicaz ahâlîsinin taciri Ebû Râfi'in

ölümü i'lânlarını işittim.

Abdullah ibn Atîk dedi ki: Ben kendimde bir rahatsızlık olmayarak kalktım, nihayet arkadaşlarımla Peygamber'e geldik ve Ebû Râfi'in ölümünü kendisine haber verdik 312[312].

227-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir topluluğu Ebû Râfi'e gönderdi. Abdullah ibn Atîk geceleyin onun evinde Ebû Râfi'in yanına girdi de, o uyumakta olduğu hâlde onu öldürdü, demiştir 313[313].

155- Bâb:

'Düşmanla karşılaşmayı (harb etmeyi) temenni etmeyiniz"

228-.......MûsâibnUkbe şöyle demiştir: Bana Umer ibnu Ubeydülah'm himayesinde bulunan Ebû'n-Nadr Salim tahdîs edip; ben Umer ibn Ubeydillah'ın kâtibi idim diyerek, şöyle söyledi: Kumandan Umer ibn Ubeydillah, Harûriyye taifesine doğru sefere çıktığı zaman Abdullah ibn Evfâ (R), kumandan Umer ibn Ubeydillah'a bir mektûb yazdı. (Bu mektûb kumandana ulaştığında) mektubu ben okudum. Mektûbda şunların yazılmış olduğunu gördük: Rasûlullah (S) düşmanla karşılaştığı bâzı harb günlerinde (hemen

---

312[312] Başlığa uygunluğu şöyledir: Ebû Râfi' kendisine seslenen kimseye cevâb verdiği zaman, kendisi yatağına yatmış, uyku hayâlinde idi. Bu sebeble yerinden hareket etmedi ve yatağından kalkmadı. Şu hâlde onun hükmü uyuyan kişi hükmüdür denildi. Bu vech, diğerlerinden daha yakındır. Bununla beraber bundan sonraki hadîste uyurken öldürüldüğü fıkrası da gelmiştir.

313[313] Bu, geçen hadîsin başka bir tarîkidir. Bunda Abdullah ibn Atîk'in Ebû Râfi'i kendi yatak odasında uyurken öldürdüğü açıkça söylenmiştir. Başlıkla hadîs arasında bundan daha çok mutâbaat aranmaz.

Yahûdî olan Ebû Râfi', Hayber'de otururdu. Kendisinin Hayber mıntıkasında sağlam yapılmış bir kalesi vardı. Bu zengin ve azgın Yahûdî'nin öldürülme sebebi, İslâm ve müslümânlar aleyhinde büyük harcamalar yapması ve tahriklerde bulunmasıdır

harbe girişmeyip) tâ güneş semâ ortasından batıya meyledinceye kadar bekleyip düşmanı gözetledi. Sonra ordu içinde ayağa kalktı da:

— "Ey insanlar, düşmanla karşılaşmak (harb etmek) temenni etmeyiniz; Allah'tan afiyet isteyiniz. Fakat sizler düşmanla karşılaştığınız zaman (harbin bütün şiddetlerine karşı) sabrediniz. Ve biliniz ki Ğpnnet muhakkak kılıçların gölgeleri altındadır" buyurdu.

Bundan sonra şu duayı söyledi:

— "Yâ Allah! Ey Kitâb'ı indiren, ey bulutları akıtıp yürüten, ey İpptanıp gelmiş olan düşman ordularını bozup dağıtan (Allah'ım)!

Sen düşmanları bozguna uğrat, onlar üzerine bizleri gâlib kıl, yardım et!"[314].

Ve Mûsâ ibn Ukbe şöyle dedi: Bana Salim Ebû'n-Nadr tahdîs edip şöyle dedi: Ben (kumandan) Umer ibn Ubeydillah'ın kâtibi idim. Kumandana Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'mn şu mektubu geldi: Rasûlullah (S): "Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz" buyurdu [315].

Ve Ebû Âmir Abdulmelik şöyle dedi: Bize Mugîre ibn Abdirrah-mân, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizler düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz. Düşmanlarla karşılaştığınız zaman da (harbin sıkıntılarına) sabrediniz" buyurmuştur [316].

---

[314] Başlık, hadîsin bir parçası olduğu için, aradaki uygunluk tamdır.

[315] Buhârî bu isnâdia hadîsin uzun ve kısaltılmış olarak geldiğini göstermek istemiştir.

[316] Bu Ebû Âmİr'den gelen hadîsi Müslim de rivayet etmiştir. Buhârî, hadîsi bu farklı sened ve metinleriyle getirerek, yaygınlığım ve sağlamlığını belirtmiş olmaktadır.

156- Bâb: "Harb Bir Kerre Aldatmaktır" 317[317]

229-....... Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kisrâ helak olduktan sonra onun-ardından başka kisrâ olmayacaktır. Kaysar da muhakkak helak olacaktır, sonra onun ardından (başka) kaysar olmayacaktır. Kisrâ ile Kaysarın hazîneleri de muhakkak Allah yolunda taksim olunacaktır" 318[318]. , .

Ve Peygamber harbi bir kerre aldatmaktır diye isimlendirdi.

230-....... Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) harbe bir hud'adır diye isim verdi, demiştir 319[319].

231-....... Bize İbnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan haber verdi. O, Câbir ibn Abdillah'tan:

317[317] "Had'a" lâfzı hâ'nm üç harekesiyle rivayet edilmiş ve "Had'e" şeklinin Pey-gamber'in kendi lügati ve telâffuzu olduğu naklolunmuştur ki, bu Arab lügatlerinin en fasîh olanıdır. Bu surette "Had'e", binâu merre, yânî bir kerrelik bildiren masdârdır. Ma'nâsı bir kerre aldatmaktır. Buna^Öre "Harb had'adır" demek, harbde düşman düşmanı bir defa aldatır, ikiye hacet kalmaz demek olur. İbn Esîr en-Nihâye'sinde: Bu konuda naklolunanlarm en fasihi ve vazıh olanı

budur, demiştir.

Hadîslerde "Harb hud'adır" veya "Hid'adir" şekilleri de gelmiştir. Bunlara göre ma'nâ: ".Harb bir aldatmacadan ibarettir" veya "Harb bir nevi' aldatmadır" demek olur. Birer harb oyunu ve aldatması olan manevralar, harb hud'alarma alıştırmak için yapılan askerî hareketlerdir.

318[318] Kisrâ, Farsça Husrev kelimesinin arabçalaştmlmiş şeklidir. Eski îrân hükümdarlarına verilmiş bir lakabdir. Kaysar da eski Roma ve Bizans imparatorlarının lakabıdır.

Peygamber'in zamanında İran hükümdarlığında meşhur Nûşirevân'ın to-, runu Husrev Pervîz bulunuyordu. Peygamber "Kisrâ helak olmuştur" buyurmakla, Kisrâmn öleceği ve saltanatının çökeceğini kat'iyyetle haber vermiştir. ÎJu mu'cize Umer zamanında tamâmiyle gerçekleşmiştir.

"Kaysar da muhakkak helak olacak, ondan sonra kaysar olmayacaktır" şeklinde muzârî sîgasıyle verdiği haberi de, sırasıyle Şâm, Suriye ve Anadolu'da Kaysar hâkimiyetinin zeval bulacağı ve artık bir daha buralarda Rûm hâkimiyeti kurulmayacağını bildirmiştir. Bu mu'cize de târîh içinde Emevîler, Abbasîler, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

319[319] Hadîsin başlığa uygunluğu tamdır. Harb oyunu müslümânlar tarafından oynandığına göre Peygamber "Harb bir aldatmadır" buyurmakla ümmeti harb oyunu, yânî manevra yapmaya teşvîk etmiş oluyor. Düşman tarafından oynanması farzına göre de velev bir defa bile olsa, düşman tuzağına düşülmemesi tavsiye edilmiş oluyor.

Peygamber (S): "Harb bir aldatmadır" buyurdu dediğini işitmiştir 320[320]

157- Harbde Yalan Söyleme(Nin Hükmü) Babı

232-.......Bize Sufyân, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Ka'b ibnu'l-Eşref(ı öldürmek) için kim hazırdır? Çünkü o, Allah'a ve Rasûlü'ne ezâ etmiştir" buyurdu. Muhammed ibn Mesleme:

— Yâ Rasûlallah, ister misin onu ben öldüreyim? dedi.

Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu.

Câbir dedi ki: Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'a vardı da:

— Şu kişi, yânî Peygamber (emirleriyle) bizi yordu ve bizlerden sadaka istedi, dedi.

Ka'b da İbn Mesleme'nin dediği gibi söylendi de:

— Vallahi o sizin usancınızı daha da artıracaktır, sözünü ilâve etti.

Muhammed ibn Mesleme:

— Bizler O'na uymuş bulunduk, O'mı hemen bırakıvermemizi istemiyoruz, O'nun işinin varacağı sonuca kadar bakacağız, dedi.

Câbir dedi ki: Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'la konuşmasını böyle sürdürdü, nihayet onu sımsıkı tutup yakaladı ve öldürdü 321[321].

320[320] Bu da aynı hadîsin başka bir sahâbî tarafından rivayetidir. Bunun da başlığa delîlliği tamdır

321[321] Bu hadîste Muhammed ibn Mesleme'nin Ka'b'a söylediği sözler tevriyelidİr ve başlıktaki hükmü beyân edicidir. Mâliki imamlarından İbnu'l-Arabî harbde hud'-anm şu şekillerinin caiz olduğunu bildirmiştir:

a. Tevrİyeli sözler söyleyip îcâbmda zahirin hilafını murâd etmek.

158- Harb Ehlini, Bir Fırsatını Gözeterek Ansızın Hücum Edip Açıktan Öldürmek Yâhud Paralamak Babı

233-....... Bize Sufyân, Amr'dan; o da Câbir'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Ka'b ibnu'l-Eşref(i Öldürmek) için kim hazırdır?" dedi. Muhammed ibnu Mesleme de hemen:

— Onu benim öldürmemi ister misin? dedi. Peygamber:

— "Ever" dedi.

İbnu Mesleme el-Ensârî:

— Öyleyse (Ka'b'a, kendim ve Senin hakkında ta'rîz nev'inden uygun göreceğim) sözler söylememe bana izin ver, dedi.

Peygamber:

— "Yapmışımdır (yânî izin vermişimdir)" buyurdu 322[322].

159- Fesâd Ve Şerrinden Endîşe Edeceği Kimsenin Beraberinde İken Caiz Olacak Çâre Ve Korunma Tedbîrleri Babı

234-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beraberinde Ubeyy ibn

---

b. Düşmana pusu kurulması ve harb fenninin gereğine göre harb oyunlarının kullanılması.

c. Zaruret hâlinde, haram olan yalanın da yerine göre tatbik edilmesi. Bu hadîs, "Silâhı rehn etme bâbı"nda geçmişti, Magâzî'de de gelecektir.

322[322] Bu, geçen hadîsin kısaltılmışıdır. Başlıkla arasındaki uygunluk ciheti, ma'nâsmdadır. Çünkü İbnu Mesleme, İbnu'l-Eşref i aldatıp öldürmüştür. İşte bu fetk, yânî ansızın hücum edip öldürmektir. Onu aldattıktan sonra ansızın öldürmek nasıl olur? dersen, cevâb şudur: Çünkü o ahdi bozdu ve Peygamber'le harb etmek üzerine yardım etti ve onu hicvedip kötüledi... (Kastallânî).

Ka'b olduğu hâlde İbn Sayyâd'ın bulunduğu tarafa gitti. İbn Sayyâd'ın bir hurmalık içinde bulunduğu haber verildi. Rasûlullah hurmalık içinde onun yanına girince, hurma ağaçlarının arkasına saklanmaya başladı. İbn Sayyâd saçaklı kadife bir örtü içindeidi. Örtü içinde genizden gelen bir hırıltı vardı. Tam bu sırada İbnu Sayyâd'ın annesi, Rasûlullah'ı gördü ve:

— Yâ Safi! İşte Muhammed geldi, dedi.

İbnu Sayyâd sür'atle ayağa kalktı. Bunun üzerine Rasûlullah (S)

yanındakilere:

— "Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o kendi hâlini açıklardı"

buyurdu 323[323].

160- Harbde Kısa Vezinli Şiirleri Okumak Ve Hendek Kazma İşinde. Ses Yükseltmek (Hakkında Gelen Şeyler) Babı

Bu bâbda Sehl ibn Sa'd ile Enes ibn Mâlik'in Peygamber'den rivayet ettikleri hadîsler vardır. Ve yine burada Seleme ibnu'l-Ekvâ'ın âzâdhsı Yezîd ibn Ebî Ubeyd'in Seleme'den rivayet ettiği hadîs vardır 324[324].

235-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Ben Hendek günü Peygamber (S) toprak taşırken gördüm. Hattâ toz toprak göğsünün kıllarını örtmüştü. Kendisi çok kıllı bir erkek idi. Peygamber (S) Abdullah ibn Revâha'nın şu recezini okuyordu, bunları okurken

---

323[323] Başlığa uygunluğu "Peygamber hurma ağaçlarıyla korunmaya başladı" sözünden alınması mümkin olur. Çünkü bunun ma'nâsı İbn Sayyâd'ın annesi görmesin diye kendisini hurma ağaçları arkasına gizlemeye başladı, demektir. İşte bu, çâre aramak ve sakınmaktır. Çünkü İbn Sayyâd'ın annesi, fesadından korkulacak kimselerdendir (Aynî).

324[324] Buhârî burada işaret ettiği hadîslerden Sehl'inkini Hendek gazvesinde, Enes'in-kini Hendek kazma'da, Yezîd'inkini de Hayber gazvesinde senedleriyle getirmiştir

de sesini yükseltiyordu 325[325].

Allâhumme levîa ente ma'htedeynâ Veîâ tasaddaknâ velâ salleynâ Fe-enzilen sekîneten aleynâ, Ve sebbiti'l-akdâme in lâkaynâ. İnne'l-a'dâe kad bağa aleynâ, İzâ erâdû Fiîneîen eheynâ.

O Yâ Allah, Sen olmayaydın biz hidâyet bulamaz,

Sadaka vermez, namaz da kılmazdık. Düşmanlarla karşılaştığımızda ayaklan sabit tut,

Ve bizim üzerimize muhakkak sekînet indir!

Çünkü o düşmanlar bizim üzerimize saldırmışlardır.

Onlar bize bir fitne yapmak istediklerinde biz dayatmışızdır.)

161- At Üzerinde Sabit Duramayan Kimse Babı

236-.......Cerîr ibn Abdillah el-Ahmesî (R) şöyle demiştir: İslâm'a girdiğim zamandan beri kendisinden istediğim hiçbir şeyden Peygamber (S) beni men' etmedi. Beni her gördüğünde muhakkak yüzüme gülümsedi. Yemîn olsun ki ben kendisine, ben at üzerinde sabit duramıyorum diye derd yanmışımdir da, O eliyle göğsüme vurup şu duayı söylemiştir; "Yâ Allah, Cerir'i sabit tut ve onu (her hâlinde) hâdî, mehdi (yânî hidâyet edici, hidâyet edilmiş) kıl!" 326[326].

325[325] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber, Abdullah ibn Revâha'nın recezini (yânî kısa vezinli şiirini) okuyordu" ve "Bunları okurken de sesini yükseltiyordu" fi kr alarmdadır.

er-Recez, şiirden bir nevi'dir ki, vezni altı kerre müstef ilün'dür. Harfleri az ve parçaları birbirine yakın olduğu için recez ismi verildi...

el-İrticâz, ifti'âl vezninde urcûze okumaktır. el-Urcûze, recez bahrinden ka-Sîde gibi olan şiire denir ki, her mısra' tek başına kasîde olur (Kactmûs Ter.).

326[326] Başlığın ma'nâsı, hayır ehline böyle kimseye Peygamber'in fiiline uyarak sebat duası yapmaları gerekir demektir. Hadîsin buna uygunluğu, Cerîr'in şikâyeti üzerine Peygamber'in, kalbin bulunduğu bölge olan goğüse vurup, ona sebat duası yapmasıdır. Bunda at biniciliğine bir teşvîk de vardır.

162- Hasır Yakılmak Suretiyle Yaraya İlâç Yapılması: Kadının, Kendi Babasının Yüzünden Kanı Yıkaması Ve Kalkan İçinde Su Taşınması Babı

237-.......Bize Ebû Hazım tahdîs edip şöyle dedi: İnsanlar, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye:

— Peygamber'in yarası hangi şeyle ilaçlandı? diye sordular. Sehl:

— Bunu benden ziyâde bilen kalmadı. Alî kalkanı içinde su getiriyor, Fâtıma da babasının yüzündeki kanı yıkıyordu. Ve (bu sırada) bir hasır parçası alınıp yakıldı ve Rasûlullah'ın yarası onunla dolduruldu, dedi [327][327].

163- Harb İçinde İken Birbiriyle Çekişmenin Ve Görüş Ayrılığı Yapmanın Çirkinliği Ve Kumandanına Karşı İsyan Edenlerin Ukubeti Babı

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile zaafa düşersiniz, rüzgârınız

(kesiiİp) gider... " (el-Enfâl: 46).

Katâde: "Rüzgâr", harbdir demiştir [328][328].

238-.......O da dedesi Ebû Mûsâ(R)'dantahdîs etti ki, Peygamber (S) Muâz ibn Cebel ile Ebû Musa'yı Yemen'e me'mûr gönderdi de onlara (verdiği emirlerden olarak): ''(Halka) kolaylık gösteriniz, güçlük göster/neyiniz; müjde verip sevindiriniz, nefret ettirmeyiniz;

---

[327][327] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Sehl ibnSa'd (R) Medine'de en son kalan sahâbîdir. Vefatı takriben yüz yaşında iken, 91 hicret senesinde olmuştur.

[328][328] Katâde'nin bu sözünü Abdurrazzâk kendi tefsirinde Ma'mer'den; o da Katâ-de'den olmak üzere rivayet etmiştir. "Rîh", Mucâhid'e göre zafer: Ahfeş ve Ebû Ubeyde'ye göre devlet ma'nâsına istiare edilmiştir.

birbirinizi seviniz, ihtilâf etmeyiniz" buyurdu 329[329].

239-.......Bize Ebû İshâk.tahdîs edip şöyle dedi: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim; o tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) Uhud harbi günü okçu piyadeler üzerine -ki bunlar elli kişi idiler- Abdullah ibn Cubeyr'i kumandan ta'yîn etti de onlara hitaben:

— "Bizleri kuşlar kapıyor görseniz de ben sizlere haberci gön-derinceye kadar asla şu yerinizden ayrılmayın. Ve yine sizler, bizim düşman kavmi bozguna uğrattığımızı ve onları çiğnediğimizi görseniz de size ben haberci gönderinceye kadar yerinizden ayrılmayınız" diye kesimopıretti.

Akabinde (harb başladı ve ilk hamlede) müslümânlar, müşrikleri bozguna uğrattılar.

Râvî el-Berâ dedi ki: Vallahi ben (o sırada düşman ordusundaki müşrik) kadınları gördüm ki, onlar elbiselerini toplamışlar, bacakla-rındaki hamalları ve baldırları meydana çıkmış hâlde çabuk çabuk koşuyorlardı 330[330].

Müslümanların bu galebesi üzerine Abdullah ibn Cubeyr'in kumandası altındaki piyade okçular birbirlerine:

— Ey arkadaşlar, ganimet, ganimet! Cebhedeki arkadaşlarımız düşmana gâlib geldiler. Daha burada ne bekliyorsunuz? dediler.

Abdullah ibn Cubeyr bunlara hitaben:

— Rasûlullah'ın size söylediği emirleri unuttunuz mu? diye mâni' olmaya çalıştı.

Fakat maiyyetindeki askerler:

— Vallahi insanların yanma muhakkak gideceğiz ve ganimetten elbette nasibimizi alacağız! dediler (ve görevli oldukları yeri bırakıp ordunun içine karıştılar).

329[329] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasındaki "Birbirinizi seviniz, ihtilâf etmeyiniz" kavlindedir.

330[330] Bunlar Ebû Sufyân'ın kansı, Bedir'de öldürülenlerden Utbe ibn Rabîa'nın kızı Hind, îkrime'nin kansı Ümmü Hakîm, Hâlid'in kızkardeşi Fâtima ve diğer birtakım Kureyşli kadınlardır ki, intikaam almak için orduya katılmışlardı.

Onlar, onların yanına varır varmaz yüzleri geldikleri tarafa çevrildi ve ordunun büyük kısmı bozularak kaçmaya yöneldiler. İşte bu çirkin vaziyet sırasında idi ki Rasûlullah askerin geri kalanlarını arkalarından çağırıyordu. O sırada Peygamber'in beraberinde oniki kişiden başka kimse kalmamıştı 331[331].

Uhud harbinde müşrikler bizden yetmiş kişi şehîd ettiler. Hâlbuki Bedir harbinde Peygamber ve sahâbîleri müşriklerden yüzkırk kişiyi elde ederek, bunlardan yetmiş tanesini esîr etmiş, yetmişini de öldürmüşlerdi.

(Uhud'da harb kesildiği sırada müşriklerin başkanı) Ebû Sufyân üç defa:

— Topluluk içinde Muhammed var mı (yânî sağ mı)? dîye bağırdı. Fakat Peygamber, sahâbîlerine Ebû Sufyân'a cevâb vermelerini

nehyetti.

Sonra Ebû Sufyân yine üç kerre:

— Topluluk içinde Ebû Kuhâfe'nin oğlu var mıdır? dedi. Sonra da yine üç kerre:

— Topluluk içinde Ibnu'l-Hattâb var mıdır? diye sordu.

Bütün bunlardan sonra da Mekkeli arkadaşlarına dönerek:

— Bunların hepsi öldürülmüşler, dedi.

Bunun üzerine Umer kendine mâlik olamadı da:

— Yalan söyledin vallahi ey Allah'ın düşmanı! İyi bil ki, senin adlarını saydığın o zâtların hepsi elbette diridirler. İleride sana zarar verecek kuvvetimiz bakîdir! diye bağırdı.

Ebû Sufyân, Umer'e karşı şunları söyledi:

— Bu gün Bedir gününün karşılığıdır. Harb (tâli'i) kuyunun iki kovası gibi, biri iner biri

---

331[331] Uhud bozgununda Peygamber'in yanında kalan bu oniki kişi. Ebû Bekr, Umer, , Alî, Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Talha ibn Ubeydillah, Zu-! beyr ibnu'l-Avvâm, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh, Habbâb ibnu'I-Munzir, Sa'd ! ibn Muâz, Useyd ibn Hudayr olarak sayılmıştır, ibn Sa'd bunların ondört kişi

olduklarını; yedisi Muhacirler'den, yedisi de Ensâr'dan bulunduğunu bildirmiştir.

çıkar (bazen siz yenersiniz, bazen de biz). Şimdi siz ölülerinizin içinde işkence ile öldürülmüş kimseler bulacaksınız. Bunu ben emretmedim, fakat bu bana fena da gelmedi.

Sonra Ebû Sufyân:

— Yüksek ol Hubel, yüksek ol Hubel! diye recez okumaya başladı.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ebû Sufyân'a cevâb vermiyecek misiniz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, ne söyleyelim? diye sordular, Rasûlullah:

— "Allah en yücedir, Allah en uludur! deyiniz" buyurdu. (Sahâbîler böyle cevâb verdiler, bu defa) Ebû Sufyân:

— Muhakkak ki bizim Uzzâ'mız var, sizin Uzzâ'nız yok, dedi. Peygamber, kendi sahâbîlerine:

— "Ebû Suyfân'a cevâb vermiyecek misiniz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, ne cevâb verelim? diye sordular. Rasûlullah:

— "Allah bizim Mevlâmızdir, hâlbuki sizin mevlânız yoktur! deyiniz" buyurdu.

(Onlar da bu şekilde cevâb verdiler.) [332][332]

164- Bâb: Ordüve Şehir Ahâlîsi Geceleyin Bir Düşman Baskınından Korktukları Zaman (Başkanın Bizzat Haber Keşfine Çıkması Gerekir)

240-.......Enes (R) şöyle demiştir; Rasûlullah (S) insanların en güzeli, insanların en

---

[332][332] Hadîsin başlığa uygunluğu, Uhud bozgunluğu, elli okçunun Peygamber'in "Yerinizden ayrılmayınız" emrine muhalefet etmeleri ve kendi kumandanları Abdullah ibn Cubeyr'e isyan etmiş olmaları sebebiyle meydana gelmiş olmasıdır (Fethü'l-Bârî).

cömerdi, insanların en cesuru idi.

Enes dedi ki: Bir gece Medine ahâlîsi bir ses işitmişlerdi de düşman baskınından korkmuşlardı.

Enes dedi ki: Peygamber Ebû Talha'ya âid çıplak bir at üzerine atlayarak (sesin geldiği tarafa sürmüş Medîneliler'i geride bırakmış, keşfi yapıp dönerken) kılıcını boynuna asmış hâlde Medîneliler'i karşıladı ve: "Korkutulmadılar, korkutulmadılar (yânî korkulacak bir-şey yok, korkmayımz)" buyurdu. Sonra Rasûlullah o atı kasdederek: "Biz onu bir deniz (gibi akıyor) bulduk*' buyurdu 333[333].

165- Bâb: Düşmanı Görüp De İnsanlara İşittirmek İçin Sesinin En Yükseği İle "Yâ Sabâhâh" Diye Bağıran Kimse

241-....... Seleme ibnu'KEkva' (R) haber verip şöyle demiştir:

Ben bir kefresinde Gâbe ormanlığı tarafına gitmek üzere Medine'den çıktım. Gâbe'nin yokuşuna vardığım zaman Abdurrahmân ibn Avf'ın hizmetçisi (heyecan içinde) beni karşıladı.

— Allah sana iyilik versin, senin neyin var? diye sordum. O:

— Peygamber'in ormandaki sağım develeri alınıp götürüldü, dedi,

— Onları kim aldı? diye sordum.

Hizmetçi:

— Gatafân ve Fezâre (kabilelerinin adamları), dedi.

Ben hemen üç defa:

— Ey sabahçılar! Ey erken kalkanlar! Yetişin baskın var! diye haykırdım ve bu

---

333[333] Hadîs, Cihâd Kitâbi'nda birçok kerreler geçti. Başlığa uygunluğu da açıktır.

haykırışlarımı Medine'nin iki kara taşlığı arasına duyurdum.

Sonra kendim (yaya olarak hırsızların arkasına) sür'atle koştum. Nihayet onlara yetiştim. Hakîkaten develeri onlar almışlardı. Hemen onlara ok atmaya ve:

— Ben İbnu'l-Ekva'ırn, bu gün de alçakların öleceği gündür! diye bağırmaya başladım.

Sonunda develeri, onlara su içmelerine bile emân vermeden ellerinden kurtardım. Ve develeri sürerek Medine'ye yöneldim. Yolda Peygamber bana karşı geldi. (Beşyüz yâhud yediyüz süvari kuvvetiyle yardıma çıkmıştı.) Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu şakîler susuzdurlar. Ben acele edip su içmelerine meydan vermeden develeri kurtardım. (Şimdi onlar su tedâriki ile uğraşacaklardır). Onların izi üzerine bir askerî birlik gönder-seniz! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Ey Ekva' oğlu! Sen alacağım aldın, onlara galebe ettin. Artık onlara şiddetle muamele etme! Şübhesiz o kavim şimdi kendi kabileleri içine varmışlar, ziyafet veriliyorlardır" buyurdu 334[334].

166- "Al Oku, Ben Fulânın Oğluyum" Diyen Kimse Babı

Seleme de: Al oku, ben el-Ekva' oğluyum, demiştir.

242-.......Bir adam el-Berâ(R)'ya sorup:

— Yâ Ebâ Umârete! Sizler Huneyn günü bozulup arkalarınız mı döndünüz? dedi.

Ben bu konuşmayı işitiyordum. el-Berâ:

334[334] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ sabâhâh... diye haykırdım" sözlerindedir. Bu başlığın konulması, böyle çağırmanın nehyedilmiş olan Câhiliyet çağırmalarından olmadığını bildirmektir. Çünkü bu, kâfirler üzerine bir imdâd İstemedir.

— Rasûlullah'a gelince O, o gün arkasını döndürmedi. Ebû Su: yân ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib katırının gemini tutuyordu. Mü; rikler onun etrafını kuşatınca katırından indi ve: "Ben peygamberi) yalan yok; ben Abdulmuttalib oğluyum" demeye başladı.

el-Berâ: O gün insanlardan Peygamber kadar çetin ve şiddet hiç kimse görülmedi, dedi 335[335].

167- Bâb: Düşman, Bir Adamın Hükmüne Razı Olup İndiği Zaman (İmâm Buna İcazet Verdiğinde Hükmü Geçerli Olur)

243-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Kurayza oğulları, Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne razı olup kalelerinden inince, Rasû-lullah Sa'd'a haberci gönderdi. Sa'd, Peygamber'e yakın bir yerde -bulunuyordu. Akabinde bir eşek üzerinde geldi. Sa'd yaklaşınca Ra-sûlullah (S):

— "Seyyidinize ayağa kalkınız!" buyurdu.

Sa'd geldi ve Rasûlullah'ın yanma oturdu. Rasûlullah, Sa'd'a:

— "Bunlar senin hükmüne razı oldular" buyurdu. Sa'd:

— Ben bunların harb eden taifesinin öldürülmesine, kadınları ve çocuklarının esîr edilmesine hükmediyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Yemîn ederim ki, sen onlar hakkında muhakkak Mutlak Melik olan Allah'ın hükmüne uygun hüküm verdin" buyurdu 336[336].

335[335] Başlığa uygunluğu meydandadır. Başlığın bir kısmı bundan önceki Seleme h; dîsinin bir parçasıdır. Bu gibi yerlerde bunları söylemek, nehyedilmİş olan C; hiliyet devri övünmelerinden değildir.

336[336] Başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır.

Sa'd ibn Muâz, Hendek harbinde yaralandığı için Medine Mescidi'he kurulan bir sıhhiye çadırında Refîde Kadın tarafından tedâvî edilmekteydi.

Kurayza oğullan da Sa'd ibn Muâz'ın hükmünün Tevrat hükmüne uygun olduğunu İ'tirâf etmişlerdir.

168- Esirin Tutularak Öldürülmesi Ve Bağlayıp Öldürme Babı

244-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) fetih yılı Mekke'ye, başında miğfer olduğu hâlde girdi. Bu miğferini başından çıkardığı zaman bir adam geldi de:

— İbnu Hatal Ka'be'nin örtüsüne sarılmış (duruyor), dedi.

Rasûlullah, sahâbîlere:

— "İbn Hatal'ı öldürünüz" buyurdu 337[337].

169- Bâb: Kişi Kendini Esirliğe Teslîm Eder Mi, Etmez Mi?

Kendisini -esirliğe teslîm etmeyen ve Öldürülmesi sırasında iki rek'at namaz kılanın hükmü? 338[338]

245-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Ebî Sufyân ibn Esîd ibn Harise es-Sakafî

Zamanımız hukukuna göre de hüküm böyledir. Vatana hıyanet eden, düşmanla birleşerek vatandaşlarına karşı silâh kullanan... kimsenin cezası îdâmdır.

el-Ahzâb: 26-27. âyetleri, Kurayzahlar'm bu hâllerini ifâde eder.
337[337] Başlığa uygunluğu Peygamber'in, Abdullah ibn HataPin tutulup öldürülmesini emretmiş olması yönündendir. Çünkü Allah ve Rasûlü'nden sapmış, İslâm'a girdikten sonra dînden dönmüş, kendisine hizmet eden bir müslümânı öldürmüş, Rasûlulİah'ı devamlı hicveder olmuştur. Onun iki tane şarkıcı kadını vardı, bunlar müslümânları hicveden şiirleri okuyup tegannî ediyorlardı. İşte bu büyük suçlardan dolayı umûmî afvdan istisna edilmiş, Makaam ile Zemzem arasında öldürülmüştür (Aynî ve Kastallânî).

338[338] Bu başlıkta üç mes'ele vardır. Hadîste bunların cevâbı bulunur:

a. Kişi kendisinin esîr edilmesini ister mi, İstemez mi?

b. Kendisini esîrliğe teslîm etmeyenin hükmü?

c. Öldürülmesi sırasında iki rek'at namaz kılan kişinin hükmü

haber verdi, -Bu Amr, Zuhre oğulları'-nın yeminli dostu ve Ebû Hureyre'nin arkadaşlarından idi- ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Uhud'dan döndüğü zaman) on kişilik bir topluluğu keşif kolu seriyyesi olarak gönderdi ve bunlar üzerine -Âsim ibn Umer ibni-'l-Hattâb'ın dedesi olan- Âsim ibn Sabit el-Ensârî'yi kumandan yaptı. Bunlar gittiler, nihayet Mekke ile Usfân arasında bir yer olan el-Hed'e mevkiine vardıkları zaman Huzeyl kabilesinden Lihyân oğulları denilen aşiret halkına, bunların geldiği zikredildi. Bunun üzerine bu seriyyeye doğru hepsi güzel atıcı ikiyüze yakın bir topluluk etrafa dağıldılar ve seriyyedekilerin izlerini ta'kîb ettiler. Nihayet ta'kîbçiler, seriyyenin Medine'den azık edinip yanlarına aldıkları hurmaları yedikleri yerde bir hurma buldular ve:

— İşte bu Yesrib hurmasıdır, dediler.

Ve yine seriyyenin izleri ardından gittiler. Seriyye kumandanı Âsim ve arkadaşları bu ta'kîbçileri görünce, hemen yüksek bir yere sığınıp orada savunmak istediler. Fakat ta'kîbçiler onların etrafını çepçevre kuşattılar da:

— Aşağıya inin ve ellerinizle kendilerinizi bize verin, teslîm edin; sizin için ahd ve misâk vardır; biz sizden hiçbir kimseyi öldürmeyiz; dediler.

Seriyyenin kumandanı Âsim:

— Bana gelince, Allah'a yemîn ederim ki, ben bu gün bir kâfirin zimmetine, yânî ahdine razı olup inmem. Yâ Allah! Bizden Pey-gamberi'ne haber ver, dedi.

Bu sırada kâfirler müslümânlara oklar attılar ve on kişiden altı-sıyle birlikte Âsım'ı öldürdüler. Geri kalan üç kişilik grup, o ahd ve mîsâk ile kâfirlere indiler. Bu üçten biri Hubeyb ibn Adiyy el-Ensârî el-Evsî?dir. İkisi de îbnu Desine Zeyd ibn Muâviye el-Ensârî ve diğer bir adamdır -ki o, Abdullah ibn Tarık'tır-. Kâfirler bunları ele geçirdikleri zaman yaylarının kirişlerini çözdüler ve bu kirişlerle müslümân-ları sıkıca bağladılar. Bunun üzerine üçüncü adam, yânî Abdullah ibn Tarık:

— İşte bu ilk gadrdır. Vallahi ben sizlerle beraber olmuyorum. Âsim ve altı şehîdi kasdederek:

— Muhakkak şunlarda uyulacak bir örnek vardır, dedi.

Kâfirler hemen onu çekip sürüklediler ve kendileriyle beraber olmaya yânî gelmeye zorladılar. Abdullah onlarla gitmeyi kabul etme-

yip dayattı. Bunun üzerine onu öldürdüler. Akabinde Hubeyb ile İbnu Desine'yi götürdüler. Nihayet bu ikisini Bedir vak'asmın ardından Mekke'de sattılar. Hubeyb'i el-Hâris ibn Âmir ibn NevfeHbn Abd Menâf oğullan satın aldı. Hubeyb, Bedir günü Haris ibn Âmir'i öldürmüştü. Hubeyb onların yanında bir süre esîr olarak kaldı.

İbn Şihâb dedi ki: Bana Ubeydullah ibn lyâd haber verdi; ona da el-Hâris'in kızı Zeyneb şöyle haber vermiştir: O aile, Hubeyb'i öldürmeye topluca karar verdikleri zaman Hubeyb, (Öldürüldükten sonra cesedinde meydana çıkmasın diye) avret yerindeki kılları tıraş etmek için, bu kadından bir ustura ariyet istedi. Kadın kendisine usturayı ariyet verdi. Kadın dedi ki: Hubeyb, ben farkında değilken yanına gelen erkek çocuğumu tutmuştu. Kadın dedi ki: Ben onu, çocuğumu kendi uyluğu üzerinde kucağına oturtmuş, ustura da elinde iken buldum. Ben çok korktum. Hubeyb bu korkumu yüzümden anladı da:

— Çocuğu öldüreceğimden mi korkuyorsun? Ben böyle hainlik yapacak değilim, dedi.

Kadın dedi ki: Vallahi bu Hubeyb kadar hayırlı hiçbir esîr görmedim. Allah'a yeminle söylüyorum: Ben bir- gün onu, kendisi demir bağlar içinde bağlanmış olduğu ve o zaman Mekke'de bu meyveden hiç bulunmadığı hâlde elinde bir üzüm salkımı tutmuş da onu yerken bulmuşumdur.

Ve yine kadın: Şübhesiz bu, Allah tarafından bir rızktır ki, Allah onu Hubeyb'e rızk yapmıştı, demiştir.

Onlar Hubeyb'i Hıll'de öldürmek için Harem'den dışarı çıkardıkları zaman Hubeyb onlara hitaben:

— Beni serbest bırakın da iki rek'at namaz kılayım, dedi. Onlar kendisini serbest bıraktılar, o da iki rek'at namaz kıldı.

Sonra:

— Eğer bende ölüm korkusu olduğunu sanmanız olmasaydı, ben bu namazı elbette daha uzun kılardım. Yâ Allah, onlardan kimseyi bırakma, hepsini helak eyle! diye beddua etti.

Duasından sonra da şu beyitleri söyledi 339[339]:

Mâ ubâîî hîne uktelu musîimen Aîâ eyyin şıkkın hâne lilîâhi masraî Ve zâlike fî-zâü'1-ilâhi ve in yese' Yubârik aîâ evsâli şilvin mumezzai

(= Ben müslümân olarak Allah için öldürülürken, atılacağım yerim arzın hangi yanı olsa aldırmam. Çünkü öldürülmem Allah'ın zâtı (yânî rızâsı) yolundadır.

Eğer O isterse kesilip parçalanmış organ eklemleri üzerine bereketler yağdırır!)

Akabinde İbnu'l-Hâris onu öldürdü. İşte böylece Hubeyb, bağlanarak öldürülen her müslümânın ölümü sırasında iki rek'at namaz kılma sünnetini kaanûnlaştıran kimse oldu 340[340].

Seriyye kumandam Âsim ibn Sâbit'in vurulduğu gün yaptığı duasını da Allah kabul buyurdu da Peygamber (S) sahâbîlerine, onların haberini ve vurulup öldürüldüklerini haber verdi. Kureyş kâfirlerinden birtakım insanlar, Âsım'm öldürülmüş olduğu kendilerine haber verildiği zaman, Âsım'ın cesedinden öldürüldüğünün bilineceği herhangi bir parça getirmeleri için, Âsım'ın cesedine elçi yolladılar. Çünkü Âsim, Bedir günü onların büyüklerinden birisini öldürmüştü. Bu sırada Âsım'ın cesedi üzerine Allah tarafından bal anlarından gölge edici bir bulut gönderildi de, o bulut cesedi onların elçisinden korudu. Artık onun etinden herhangi birşey kesmeye güçleri yetmedi 341[341].

339[339] Buradaki iki beyit, îbn îshâk'ın onüç beyit olarak sevkettiği bir kasidedendir. O kasidenin evveli şöyledir:

Lekad cemaa'l-ahzâbu havlî ve elebbû

Kabâilehum ve's-tecmeû külle mecma'in

Bu kasidenin 10 beyitlik kısmı, Mehmed Zihnî, el-Hakaaık, s. 22-23'de açık-lamasıyle beraber mevcûddur.

340[340] Hubeyb'in bu fiili ancak o, bunu Peygamber'in hayâtında işlediği ve Peygam-ber'in de bunu güzel saydığı için sünnet olmuştur. Bu iki rek'atı Peygamber'in âzâdhsı Zeyd ibn Harise de, kendisini bir adam öldürmek İstediği zaman Peygamber'in hayâtında kılmıştır. Nitekim biz bunu İbn Sa'd'a varan bir senedle es-Suheylî yolundan rivayet ettik (Kastallânî).

341[341] Hadîs, başlıktaki mes'elenin hükmünü beyân etmektedir. Birinci mes'elenin cevâbı "O ahd ve mîsâk ile üç kişi onların yanına indiler" sözünde; ikincinin hükmü "Seriyye kumandanı Âsim: Bana gelince, Allah'a yemîn ederim ki ben bu gün kâfirin ahdine inmem" sözünde; üçüncünün hükmü de Hubeyb'in Beni bırakın da iki rek'at namaz kılayım, dedi. Onlar da bıraktılar, o da iki rek'at namaz kıldı" sözündedir. Hubeyb'in hâl tercemesi: İslâm Ans., V, 574-575; el-Hakaatk, 22-23.

Buhârî bu hadîsi Cihâd (rak: 244), Mağâzî (rak: 38) ve Tevhîd (rak: 3) Ki-tâblan'nda getirmiştir.

170- Esirin Düşman Elinden (Mal İle Yâhud Malsız Suretle) Kurtarılması Babı

Bu konuda Ebû Musa'nın Peygamberden rivayet ettiği hadîs vardır 342[342].

246-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "ÂntyU yâni esîri (müslümân esîri) esirlikten kurtarınız, aç olanı doyurunuz, hastayı ziyaret edip hâl ve ihtiyâcını sorunuz" buyurdu 343[343].

247-....... Bize Mutarrıf tahdîs etti ki, kendilerine Âmir eş-Şa'bî, Ebû Cuhayfe'den tahdîs etmiştir. O şöyle demiştir: Ben, Alî ibn Ebî

Tâlib'e:

— Allah'ın Kitâbı'nda bulunandan başka yanınızda vahiyden birşey var mıdır? diye sordum.

Alî (R):

— Hayır yoktur. Taneyi toprak içinde yaran ve insanı yaratan Allah'a yemîn ederim ki, benim bildiğim şey, ancak Allah'ın Kur'-ân'daki hükümleri anlama hususunda insana ihsan etmekte olduğu anlama kaabiliyetidir. Bir de (kılıcının kınındaki şeyi işaret ederek) şu sahîfede yazılı olan hükümlerdir, dedi.

Ben:

— Bu sahîfedeki hükümler nedir? dedim.

342[342] Buhârî bunu Et'ıme ve Nikâh Kitâblan'nda senediyle getirmiştir.

343[343] Hadîs, düşman tarafından esîr alınmış müslümânın müslümân devletince veya müslümânlarca esîrlikten kurtarılmasının vücûbunu ifâde etmektedir. Diğer va-zîfeler de bu vucûba dâhildir. Bu içtimaî vazifelerin yerine getirilmesinin kifâye nev'inden farz olduğu görüşünde olan müctehidler de vardır.

Alî:

— Bu sahîfede maktulün diyeti, esîrin kurtarılması ve bir kâfire mukaabil bir müslümânın öldürülmeyeceği hükümleri vardır, dedi 344[344].

171- Müşrik Esirlerden Fidye Alınması Bâbî

248-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan birtakım adamlar Rasûlullah'tan izin istediler de:

— Yâ Rasûlallah, bize izin ver de kizkardeşimizin oğlu Abbâs ibn Abdilmuttalib'in esirlikten kurtulma bedeli olan parayı kendisine bırakalım, dediler.

Rasûlullah (S):

— "(Hayır) o paradan bir dirhemi bile bırakmazsınız" buyurdu 345[345]. İbrâhîm (ibn Tahmân), Abdulazîz ibn Suheyb'den söyledi ki,

Enes: Peygamber'e Bahreyn'den mal getirildi. Bunun taksimi sırasında Abbâs, Peygamber'e geldi ve:

— Yâ Rasûlallah, bu maldan bana da bir hisse ver. Çünkü ben (Bedir günü) hem kendimin, hem de Akîl'in fidyesini vermiştim, dedi.

Rasûlullah:

344[344] Hadîsin başlığa delîlliğİ "Esîrin kurtarılması... " fıkrasındadır. Alî'nin böyle kuvvetli bir yemîn ile İfâde ettiği bu hakikat, şiîlerin bu yolda vâki' olan boş iddialarını reddiyedir.

345[345] Abbâs'ın esîrliği Bedir harbinde olmuştu. Abbâs çok perişandı. Bu sırada En-sâr, Abbâs'ın kurtuluş fidyesinin kendisine bağışlanmasını istediler. Bu isteme ; üslûbu da son derece nâziktir. Şöyle ki, Ensâr Peygamber'e: "Amcanız Abbâs" I demeyip, "Kızkardeşimizin oğlu" diyerek Abbâs'ı kendilerine izafe etmelerindir. Hâlbuki Ensâr, Abbâs'ın değil, onun babası Abdulmuttalib'in dayılarıdır. ' I;Çünkü Abdulmuttalib'in anası Selmâ bintu Amr, Neccâr oğulları'ndandir. Şu F hâlde Ensâr'm Abbâs'a dayılığı bu suretledir. Böylece Abbâs'ı kendilerine izâ-\ fe ederek fidyesinin bağışlanmasını istemekte Peygamber'e karşı iltimas ve minnet I ağırlığını hafifletmek düşüncesi vardır. Peygamber dîn ve hukuk işlerine iltimas î sokmamak için bu teklîfi reddetmiştir.

— "Al!" buyurdu da Abbâs'ın elbisesinin eteği içinde ona mal verdi 346[346].

249-....... BizeMa'mer, ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Cubeyr'den haber verdi ki, babası Cubeyr ibnu Mut'ım (R) Bedir esirlerini fidye mukaabili kurtarmak için Medine'ye gelmiş idi. Dedi ki: Ben Peygamber(S)'in akşam namazında Ve't-Tûri Sûresi'ni okurken işittim 347[347].

172- Düşman Arazîsinden Gelen Harbî Kişi Emânsız Ve İzinsiz Olarak İslâm Diyarına Girdiğinde, Bunun Hükmü Babı 348[348]

250-....... Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber bir seferde iken müşrikler tarafından bir câsûs geldi de sahâbîlerin yanına oturdu, onlarla konuşmaya durdu. Sonra (devesine binerek) dönüp gitti. Peygamber (S): "Onu arayıp bulun ve öldürün" buyurdu. O câsûsu, Seleme ibnu'1-Ekva' (arkasından gidip) öldürdü. Peygamber de casusun devesini ve üzerindeki eşyasını Seleme'ye (ganîmet payından) fazla bir atiyye olmak üzere verdi 349[349].

346[346] Buhârî bunu "Mesâcid'de taksim bâbı"nda senedli olarak getirmiştir.

Bu hadîste Abbâs'ın vaktiyle Bedir'de kendisi ve Akîl için ödediği fidyelerin karşılığı, kendisine müslümân olduktan sonra bu Bahreyn mallarından faz-İasıyle verilmiştir. Başlığa uygunluğu, Abbâs'ın Bedir'de fidye ödemiş olduğudur.

347[347] Başlığa uygunluğu Cubeyr'in Medine'ye Bedir esirlerini fidye mukaabilinde kurtarmak için görüşmeye gelmiş olmasıdır. Kendisi şöyle demiştir: "Ben ikindiden sonra Medine'ye vardım. Yorgun olduğum İçin mescidde uzanıp yattım. Derken akşam namazı ikaamet edildi. Rasülullah'ın Ve't-Tûri ve kitabin mestûrîn Sûresini okuduğunu işitince korku içinde kalktım. Mescidden çıkıncaya kadar dikeldim. İslâm sevgisinin kalbime ilk girdiği gün, odur."

Bu Namaz Kitâbı'nda da geçmişti.
348[348] Buhârî bu başlıkta, hükmü açıkça bildirmedi, çünkü bu konuda tafsîl ve müc-tehid imamlar arasında görüş ayrılığı vardır.

349[349] Bu hadîsi Müslim daha geniş bir metinle getirmiştir. Oradan bunun Huneyn seferinde vuku' bulduğunu, casusun süvârî olduğunu, İslâm ordusu içinde dostça konuşup görüştüğü ve yiyip içtiği sırada inceden inceye askerin hâllerini gözden geçirdiğini öğreniyoruz.

en-Nefel: Kumandanın bir tehlikeyi Önlemek için o işi yapana karşılık olarak şart kıldığı fazla atıyyedir.

173- Bâb: İslâm Devletinin Ahdi Ve Koruma Taahhüdü Altında Bulunanların Haklarının Korunması Yolunda Muharebe Edilir Ve Bu Zimmetliler, Köle Yapılmazlar

251-....... Umer (R) -Ebû Lu'lu' tarafından vurulduktan sonra şöyle demiştir: Ben, benden sonraki devlet başkanına: Allah'ın zim-metiyle ve Rasûlü'nün zimmetiyle, Kitâb ehline verilen taahhüdlerin onlara tastamam yerine getirilmesini, onların önünde haklarının korunması yolunda muharebe edilmesini ve onların ancak takat getirebilecekleri mikdâr cizye ile mükellef tutulmalarını vasiyyet ediyorum 350[350]

---

es-Seleb: Öldürülen düşman askerinin bineği, silâhı, heybe ve yük dengin-de bulunup, hayvanı üzerinde yüklü malına denir.

İmâm Mâlik, islâm diyarına izinsiz gelen harbî hakkında ta'yîn edilecek hük-! mü devlet başkanına ve hükümetin re'yine bırakmıştır. [Evzâîve Şafiî, eğer emânsız ve izinsiz gelen harbî elçilikle ve düşman tarafındar. siyâsî bir vazîfe ile geldiğini iddia ederse bu iddiası kabul olunur, demişlerdir...

Eğer emânsız ve izinsiz gelen harbî câsûs olursa, bu hadîsten alınan hükme göre öldürülür; bu konuda âlimlerin icmâ'ı vardır. Câsûs, harbî olmaz da muâ-hedeli bir devlete mensûb olursa yâhud zımmî olursa Mâlik ve Evzâî'ye göre bu câsûs, andı bozmuş sayılır; devlet isterse köle yapar, isterse öldürür; öldü-rülmesi caizdir, demişlerdir...

350[350] Bu hadîs Cenaze ve Umer'in Menâkıbı Kitâbları'nda daha uzun bir metinle getirilmiştir. Bu hadîslerde Umer'in vurulduğu gün kendisinden sonra yerine geçecek olan devlet başkanına Muhacirler, Ensâr, vilâyetler, bedevîler ve zimmet ehli olan Hristİyanlar ve Yahudiler hakkında bütün bu grupların haklarını ayrı [ayrı dile getirerek haklarının korunmasını vasiyyet etmiştir. Buradaki metinde bilhassa Allah'ın ve Rasûlü'nün zimmetinde yânî ahd ve emâmnda olan Kitâb ehli azıklıklarla ilgili devlet taahhüdlerinin tastamam yerine getirilmesini, onlara tanınan dîn hürriyeti, can ve mal emniyeti ve diğer hakların korunulmasi ve gerektiğinde İslâm devletinin korumayı taahhüd eylediği bu hakların korunması yolunda muharebe edilmesini -çünkü Kitâb ehli azınlıklar, bu haklarının korunması karşılığında İslâm devletine cizye adında bir vergi öderler- ve onların ancak takat getirebilecekleri mikdârda cizye ödemekle mükellef tutulmalarını, onların esîr ve köle yapılmayacağını vasiyet etmiştir. Umer'in bu mühim vasiy-yeti, o çok acılı hâlde ve Ölüm eşiğinde bile insan haklarının korunmasına ne kadar ehemmiyet verdiğini ve ne kadar büyük gönüllü bir devlet başkanı olduğunu gösterir. Allah ondan râzt olsun!

174- Elçilik Yâhud Şâir Bir İyilik Sebebi İçin Gelen Hetetlere Atiyyeler Verilmesi Babı [351[351]]

175- Bâb: Devletin Ahdinde Bulunan Zimmet Ehli Azınlıklara Ve Onlara İyi Muamele Edilmesine (Devlet Başkanlığı Makaamından) Şefaat İstenilir Mi?

252-.......O da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): O perşembe günü, o perşembe günü ne acı gündü! dedi, sonra da gözyaşı çakıl taşlarını ıslatıncaya kadar ağladı ve şunları söyledi: O perşembe günü Rasûlullah'm hastalığındaki ağrısı artmıştı da:

— "Bana yazacak birşey getirin, size bir yazı yazdırayım ki, ondan sonra yolunuzu hiç şaşırmayasımz!" buyurdu.

Bunun üzerine orada bulunanlar (yazılsın, yazılmasın diye) çekiştiler. Rasûlullah:

— "Hiçbir peygamberin yanında çekişmek yakışmaz" buyurdu. Oradaki sahâbîlerden bâzıları:

— Rasûlullah (hastalığın şiddetinden) sayıkladı, dediler.

Rasûlullah:

— "Beni kendi hâlime bırakınız. Benim içinde bulunduğum hâl, sizin beni da'vet etmekte olduğunuz şeylerden hayırlıdır" buyurdu.

Ve Rasûlullah vefatı zamanında üç şey vasiyyet etti:

— "Bütün müşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız; gelecek hey'etlere benim izin

---

351[351] el-Firabrî yolundan gelen bütün nüshalarda bu iki başlık böyle arka arkaya ve aralarında hadîs olmaksızın gelmiştir. Ancak Ebû Alî ibnu Şebbûye'nİn Firab-ri'den gelen nüshasında "Hey'etlere atiyye verilmesi" babı, "Zimmet ehline şefaat istenir mi?" babından sonra gelmiştir ki, İsmâîlî nüshasında da böyledir. Bu, daha doğrudur ve bununla müşkillik ortadan kalkar. Çünkü gelecek İbn Abbâs hadîsinde "Hey'etlere izin ve atiyye veriniz" kavli bulunduğundan, bu başlığa uygun olur. Buhârî bu iki başlığı koyup, buraya uygun düşecek bir hadîs bulmak için aralarını boş bırakmış, fakat böyle bir hadîse tesadüf etmemiş gibidir. en-Nesefî asılda birinci başlığı düşürüp ikincisi ile yetinmiştir (İbn Ha-cer ve diğerleri).

verip hediyeler ikram etmekte bulunduğum tarzda siz de icazet ve hediyeler vermek suretiyle hürmet gösteriniz" buyurdu.

İbn Abbâs: Ben üçüncü vasiyyeti unuttum, demiştir 352[352].

Ya'kûb ibn Muhammed şöyle dedi: Ben Abdurrahmân oğlu Mu-gîre'ye Arab yarımadasından sordum. O: Mekke, Medine, Yemâ-me ve Yemen'dir, dedi. Ve yine bu Ya'kûb: el-Arc denilen mevki', Tıhâıne'nin evvelidir, demiştir 353[353].

176- Gelen Hey'etleriçin Güzel Elbise Giyip Süslenmek Babı

253-.......İbn Umer şöyle demiştir: Umer (R) çarşıda kalın ipekli bir takım elbise satılıyor buldu. Onu Rasûlullah'a getirdi ve:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu takım elbiseyi satın al da bayram günleri için ve hey'etler geldiği günler için bununla süslen, dedi.

Rasûlullah:

— "Bu ancak âhiretten nasibi olmayan kimsenin giyeceği elbı-^ sedir. -Yâhud da: Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer buyurdu.

Umer, Allah'ın dilediği bir süre eğlendi. Sonra Peygamber (S)

Umer'e ibrişimden dokunmuş ipek bir cübbe yolladı. Umer o cubbe ile dönüp, onu

---

352[352] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in sefirlere ve gönderilen hey'etlere izin

ve atıyyeler vermelerini, bu siyâsî ve medenî sünnetlerini sahâbîlerin de aynen devam ettirmelerini vasiyet etmiş olmasıdır.

İbn Abbâs'm "unuttum" dediği üçüncü vasiyyet hakkında sarihler, bunun, hazırlanmış olan Usâme ordusunun Suriye üzerine gönderilmesi veya Yahûdî ve Hristiyanlar'm kendi peygamberlerinin kabirlerine putperestlik derecesinde gösterdikleri hürmet gibi kendi kabrine hürmet edilmemesi vasiyeti olabilir, demişlerdir. Bu sonuncu ihtimâl Cenazeler Kitâbı'nda geçen Âİşe hadîsinde kesin olarak geçmişti.
353[353] Bu ta'Iîki el-Kaadı İsmâfl, Ahkâmu'l-Kur'ön Kitâbı'nâz Ahmed ibnu'l-Ma'dıl'den; o da Ya'kûb ibn Muhammed'den; o da Mâlik ibn Enes'ten senediyle rivayet etmiştir.

el-Arc, Mekke yolu ile Tıhâme arasında büyük bir karyedir. Medîne'den yetmişsekiz mil uzaklıktadır (Kastallânî).

Rasûlullah'a getirdi ve:

— Yâ Rasûlallah! "Bu ancak âhiretten nasibi olmayan kimsenin elbisesidir" -yâhud: "Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer" buyurdun, sonra da bu elbiseyi bana yolladın? dedi.

Rasûlullah (S) cevaben:

— "Sen onu satarsın -yâhud: Bununla bâzı ihtiyâcını kapatırsın- buyurdu [354][354].

177- Bâb: İslâm Dîni Çocuğa Nasıl Arzolunur?

254-.......Bize Ma'mer haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir;

Bana Salim ibn Abdillah haber verdi; ona da İbn Umer (R) şöyle haber vermiştir:

Umer, Peygamber'in sahâbîlerinden bir topluluk içinde Peygam-ber'in beraberinde, İbn Sayyâd'm bulunduğu tarafa gittiler. Nihayet Peygamber ve beraberindeki, İbn Sayyâd'ı Ensâr'dan Benû Megâle soyunun kasrı yanında çocuklarla beraber oyun oynarken buldular. İbnu Sayyâd o sırada henüz erlik çağma ermeye yaklaşmıştı. Bu genç kâhin Peygamber'i, Peygamber eliyle onun sırtına hafifçe vurunca-yâ kadar hissetmedi. Sonra Peygamber (S) ona:

— ''Benim Rasûluîlah olduğuma şehâdet eder misin?" dedi. İbnu Sayyâd, Peygamber'e baktı da:

— Ben senin ümitlilerin rasûlü olduğuna şehâdet ederim, dedi ve akabinde İbnu Sayyâd, Peygamber'e:

---

[354][354] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bunu satın al da bayram günleri için ve hey etler geldiği günler için bununla süslen" sözündedir.

Bayram, cumua gibi toplantı günlerinde güzel elbiseler giymek, "Ey Adem oğullan, mescide her gidişinizde zînetinizi takınınız, fakat israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez. De ki; Allah 'in kullarının zîneti için yarattığı şeyleri kim haram edebilir?" (el-A'râf: 31) âyeti ve diğer âyet ve hadîslerle emredilmiş bir husustur. Yalnız böyle giyim kuşamla iftihar etmemek, diğer kulları horlamamak, tevâzu'lu ve vakaarlı olmak, yânî süslenmede aşın gitmemek esâs olacaktır.

— Sen de benim rasûluîlah olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Peygamber, ona:

— "Ben Allah'a ve O'nun rasûllerine îmân ettim" buyurdu. Ve Peygamber ona:

— "Ne gülüyorsun?" dedi. İbnu Sayyâd:

— Bana doğru da gelir, yalancı da, dedi. Peygamber:

— "İş senin üzerine karıştırıldı" buyurdu ve yine Peygamber:

— "Gönlümde senin için birşey sakladım (bunu bil bakalım)" buyurdu.

İbnu Sayyâd:

— O gönlündeki şey Duhhu'dur, dedi. Peygamber:

— "Haydi sus, yıkıl git; haddini tecâvüz etme" buyurdu [355][355]. Umer:

— Yâ Rasûlallah! Bana İbn Sayyâd hakkında izin ver de onun boynunu vurayım, dedi.

Peygamber:

— "(Onu bırak.) Eğer bu Deccâl ise, sen onu vurmağa me'mûr edilmeyeceksin. Eğer o Deccâi değil ise, onu öldürmekte senin için hiçbir hayır ve yarar yoktur" buyurdu.

Yine İbn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) bundan başka bir kerre de Ubeyy ibn Ka'b ile beraber İbn Sayyâd'ın bulunduğu hurmalığa gitmişlerdi. Nihayet Peygamber hurmalığa girince İbn Say-yâd'dan gizlenerek, hurma ağaçları ile kendinin görülmesinden korunup sakınıyordu. Bu saklanmayı İbn Sayyâd'ın O'na görünmesinden önce, İbn Sayyâd'ın özel hâlini görmek ve ondan birşey işitmek için yapıyordu. îbn Sâyyâd kendi döşeği üzerinde saçaklı kadîfe örtüsü içinde yatmıştı. Örtü içinde genizden gelen bir hırıltı vardı. Peygamber, hurma ağacıyle korunurken tam o sırada İbn Sayyâd'ın annesi Peygamber'i gördü ve İbnu Sayyâd'a:

— Ey Safi! diye seslendi.

---

[355][355] Yânî: "Sen bir kâhinsin, bundan ileri geçme" buyurdu. Umer'in bundan sonra Peygamber'den onu vurmak hususunda izin istediğinde Peygamber'in "İn yekunhu" sözündeki "Kâne"ye bitişik zamîr "Kâne"nin haberidir ve munfasıl zamîr yerine ikaame edilmiştir. O "Kâne"lerin İsimleri de müstetir zamirlerdir.

Bu, îbn Sayyâd'ın ismidir. İbn Sayyâd çabucak ayağa kalktı. Bunun üzerine Peygamber (S)":

— "Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o kendini tutarsız sözleriyle ortaya koyup beyân edecekti" buyurdu 356[356].

Geçen senedle Salim ibn Umer de dedi ki: İbn Umer şöyle dedi: Sonra Peygamber (S) insanlar içinde ayağa kalktı, Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdü. Sonra Deccâl'i zikredip şöyle buyurdu:

— "Ben sizleri onun şerrinden korkutuyorum. Peygamberlerden hiçbiri müstesna olmamak üzere, herbiri muhakkak kavmini(sa-pıklığa sevkeden her yalancı) Deccâl'den korkutup sakındırmıştır. Yemin olsun Nûh Peygamber de kendi kavmini Deccâl'den sakındırmıştır. Lâkin şimdi ben size bunun, hiçbir peygamberin bilsinler diye kendi^kavmine söylemediği bir vasfını söyleyeceğim (ki şudur): Dec-câlşaşıdır; kötü kılavuzdur (insanları eğri yola çağırır). Allah ise şaşı değildir (insanları doğru yola çağırır)".

178- Peygamberdin Yahûdîler’e: 'İslâm 'a girin de (dünyâ ve âhiret musibetlerinden) selâmette olun" sözü Babı

Bu hadîsi Saîb ibnu Ebî Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre'den olmak üzere söylemiştir 357[357].

356[356] Bu uzun hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Sen benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?" sorusundadır. Çünkü bu soru İslâm'ı çocuğa arzet-mektir, zira îbn Sayyâd, o zaman henüz erlik devresine ulaşmamış bir çocuktu. Ebû Saîd'in hadîsinde Peygamber'in îmân ikrarı "Âmentu billahi ve melâ-iketihi ve kutubihi ve rusulihi ve'l-yevmVl-âhir" şeklinde olup, Âmentü'nün beş maddesini toplamıştır.

357[357] Bu başlık hadîsin bir parçasıdır. Saîd ibn Ebî Saîd'in bu hadîsi Cizye Kitabı1 -nda senedli olarak gelecektir. Buhârî bu başlıkta sâdece o hadîse İşaret etmekle yetinmiştir.

Peygamber'in bu sözünün ma'nâsı, İslâm'a girin ki dünyâda öldürülmekten, cizye vermekten; âhirette de ikaabdan ve ateşte devamlı kalmaktan selâmette olun demektir.

179- Bâb: Bîr Kavim Kendilerine Âid Birtakım Malları Ve Arazîleri Olduğu Hâlde Harb Diyarında İslâm'a Girdikleri Zaman. Bu Mallar Ve Arazîler Yine Kendilerinin Olur

255-.......Usâme ibnu Zeyd (R) şöyle demiştir: Ben Veda Haccı'nda:

— Yâ Rasûlallah! Yarın Mekke'de nereye ineceksin? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Akıl, Mekke'de bize bir ev bıraktı mı?" buyurdu. Sonra şunları söyledi: "Bizler yarın Kinâne oğullan yurdu olan el-Muhassab mevkiine ineceğiz ki, burası Kureyş'in küfr üzerineyemînleştiği yerdir. Bu yemînleşme şöyle olmuştu: Kinâne oğulları Kureyş ile, Hâşim oğulları aleyhine, onlarla alışveriş yapmamaları ve onları barındırmamaları üzerine yemînleşmişlerdi".

ez-Zuhrî: (Kinâne oğulları'na âid olduğu zikredilen) el-Hayf, vâ-dîdir demiştir. (ez-Zuhrî'den başkaları da: Vâdînin seylinden yüksek olan fakat dağ olmaya ulaşmayan tümsek yerdir, demişlerdir.) 358[358]

256-.......Bize İmâm Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da babası ve Umer'in âzâdlısı Eslem'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) Beytu'1-mâPe âid bir koruluk üzerine Huneyy denilen bir kölesini me'-mûr ta'yîn etti de ona:

— Yâ Huneyyu! Kollarını müslümânlardan topla (yânı onlara zulümden ellerini çek) ve mazlumun bedduasından da sakın. Çünkü mazlumun duası (Allah tarafından) kabul edilmiştir. Sen az sayılı deve bölüğü sahibini ve az sayılı koyun sürüsü sahibini koruluğa ve mer'-aya girdir. Bu az sayılı sürü sahihlerinden önce yâhud doğrudan kendilerini

---

358[358] Rasûlullah'ın "Akü bize bir ev bıraktı mı ki?" sözüne göre, kendisinin Mekke'de Hâşim ibn Abdi Menâf'tan kalma bir evi vardı. Mekke fethinden sonra Peygamber Kureyş'ten müslümân olanların kalblerinİ alıştırmak için, onların İslâm'dan evvelki tasarruflarını yerinde bırakmıştı. Bu suretle bu ev yine Akîl'-in mülkiyetinde kaldı. İşte hadîsin başlığa uygunluk noktası budur. Câhiliyette-ki tasarrufunu Akîl'e bırakmış olunca, islâm'dan sonraki evleviyet yoluyla olur, demektir. Bu hadîsin bir rivayeti Hacc'da geçmiş, orada da bilgi verilmişti.

tercih ile Abdurrahmân ibn Avf'm develerini, Usmân ibn Affân'ın develerini koruya girdirmenden seni men' ederim. Çünkü bu son iki zât zengindirler. Eğer bunlann sürüleri helak olursa, bu iki zât hurmalara ve ekinlere dönerler. Hâlbuki küçük deve bölüğü sahibi, küçük koyun sürüsü sahibi, eğer bunların hayvanları helak olursa bunlar oğullarıyle -yâhud: evleriyle (zevceleriyle)- gelirler de: "Ey Mü'minlerin Emîri! (Bizler fakirleriz, bizler Beytu'l-mâl'den almaya daha haklıyız)" derler. Böyle feryâd eden fakirleri ben hiç muhtaçlar olarak terkeder miyim hey babasız kalası? (Ben fakirleri yardımsız bırakmam). Su ve ot bana altın ve gümüşten (yânî Beytu'l-mâl'den bu iki ma'deni harcamaktan) daha kolaydır. Allah'a yemin olsun ki, onlar elbette benim kendilerine zulmettiğimi düşüneceklerdir. Şübhe-siz bu arazîler onların beldeleridir. Onlar Câhiliyet devrinde bu arazîleri korumak üzere harb etmişler ve yine bu arazîler üzerinde İslâm Dîni'ne girmişlerdir. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah yolunda cihâd için binek bulamayanları yükleyeceğim deve ve atlar nev'inden mal mevcûd olmayaydı, onların beldelerinden bir karış yeri onlara karşı himaye edip koruluk yapmazdım [359][359]

180- Devlet Başkanının İnsanları -Yâhud İnsanlar Îçin-(Savaşçıları Ve Diğerlerini Sayıp) Yazması Babı

257-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "İnsanlardan ben müslümânım diyenleri benim için (sayıp) s yazın" buyurdu. Biz, ordu mevcudunu binbeşyüz kişi sayıp Peygamber ;.;. için yazdık. Ve biz binbeşyüz kişi(lik kuvvet) olduğumuz hâlde (düşmandan) korkar mıyız dedik. Bir müddet sonra ben kendimizi öyle bir fitne ile belâlanmış gördüm ki, hani o korku nedir bilmeyen er kişi şimdi

---

[359][359] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu arazîler elbet onların beldeleridir. Onlar Câhi-liyette bu arazîler üzerine harb ettiler, yine onlar bu arazîler üzerinde İslâm'a girdiler" sözlerinden alınması mümkin olur. Çünkü Medîne halkı İslâm'a girdiler; onlar memleketleri harble alınanlar olmadılar, öyle olsaydı arazîleri müs-lümânlara ganimet olurdu (Aynî).

Mâlik'ten, Umer devrinde devlet koruluklarındaki deve ve atların sayısının kırk bine ulaştığı haberi gelmiştir.

Umer'in koru muhafız âmirine verdiği bu emirnameyi hadîsçiler cemâatinden yalnız Buhârî rivayet etmiştir. Dârakutnî bu haber hakkında garîbdir, sahihtir demiştir.

fitneden korkarak (cemâate gidemeyip evinde) yalnız başına namaz kılar oldu 360[360].

258-.......Huzeyfe: Biz sahâbîlerin sayısını beşyüz bulduk, demiştir. Ebû Muâviye de: Altıyüz ile yediyüz arası kadar, demiştir 361[361].

259-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygarnber'e geldi de::

— Yâ Rasûlallah! Ben şu ve şu gazvelere asker yazıldım, kadınım da hacc yapacaktır, dedi.

Rasûiullah (S):

— "Sen gazveden dön de kadınınla beraber hacc yap" buyur-du 362[362]

18l- Bab:

''Muhakkak ki, Allah (dilerse) şu tslâm DînVni günahkâr ve âsî kişi ile kuvvetlendirir"

260-.......Buradaki iki senedde Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler (Hayber'de)

360[360] Başhğm ma'nâsı "Devletin umûmî kuvvetlerinin mikdânnı anlamak için devlet başkanının harb ve diğer sebeblerle ordu sayısını ve diğer şeyleri saydırıp yazdırması bâbı"dır. Hadîsin bu başlığa uygunluğu bellidir. Hadîsteki binbeşyüz sayısı, Hudeybiye seferine katılan sahâbîlerin sayısı hakkındaki iki rivayetten birisine uygundur. DIger rivayette Hudeybiye'ye katılanların sayısı bindörtyüz idi.

Huzeyfe bu hadîsinde özet olarak: "Biz Peygamber zamanında binbeşyüz kişilik bir kuvvetle korku nedir bilmezdik. Vefatından sonra öyle kötü duruma düştük ki, şimdi o yiğit kişiler müslümânlarm çokluğuna rağmen mescide çıkamaz oldular ve namazlarını evlerinde kılmak zorunluluğuna düştüler" demek istemiştir. Bu garîb hâlin sebebi, Nevevî'nin dediği gibi, Peygamber'in vefatından sonra Usmân'ın" şehâdeti, Cemel, Sıffîn ... fitnelerinin cereyan ettiği günlerde bâzı sahâbîler fitneye karışmak töhmetinden çekinerek evlerinden çıkmamışlar ve namazlarını evlerinde kılmışlardır.
361[361] Bu hadîsi Müslim, Ahmed, en-Nesâî ve İbnu Mâce rivayet etmişlerdir, Müslim Imân'da; en-Nesâî es-Sîre'dc getirmişlerdir.

362[362] Bu hadîste de cihâd için çıkması taayyün edenlerin yazılması âdetini bildirme vardır. Bu hadîs Hacc'da ve Cihâd'da da geçmişti.

Rasûlullah'm beraberinde hazır bulunduk. Rasûiullah, İslâm'ı iddia etmekte olanlardan bir kimse için:

— "Bu adam ateş ehlindendir" buyurdu.

Muharebe başlayınca bu adam şiddetli bir muharebe ve çarpışma yaptı ve kendisine büyük bir yara isabet etti. Bunun üzerine (bir sahâbî tarafından):

— "Yâ Rasûlallah! "O, ateş ehlindendir" buyurduğun şu kimse, bu gün muhakkak çok çetin bir muharebe yapmış ve ölmüştür, denildi.

Peygamber (S) bu söze karşılık:

— "O, ateşe gitmiştir" buyurdu.

Râvî dedi ki: İnsanların bâzısı o adam hakkındaki bu Peygamber sözünün doğruluğundan şübhe etmeye yaklaştı. Onlar bu şaşkınlık hâli üzerinde bulundukları sırada birdenbire:

— O adam ölmemiştir, lâkin onda şiddetli bir yara vardır, denildi.

Geceden bir vakit olunca o yaralı adam, yaranın acısına sabre-

demedi de kendisini öldürdü. Akabinde bu Peygamber'e haber verildi. Peygamber:

— "Allâhu Ekber (Allah en büyüktür). Ben kendimin Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuma şehâdet ederim" buyurdu.

Sonra Bilâl'e emretti de Bilâl insanlar içinde:

— "Şu muhakkak ki cennete ancak müslümân nefis girer. Ve muhakkak ki Allah bu İslâm Dîni'ni (dilerse) elbette fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir" sözlerini bağırıp i'lân etti 363[363]

363[363] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasidır.

Bu hadîste Peygamber'İn Bilâl'e i'lân ettirdiği "Cennete yalnız müslümân girer" fıkrası, zahirine göre intihar edenin müslim olmadığına delâlet eder. Ha-kîkatte ise bu müntehirin müslümân olmaması, intiharın eseri ve cezası değildir. Her hükmü vahiy İle te'yîd edilmiş olan Peygamber'e, yine vahiyle bildirilmiş başka bir sebebin eseridir. O cümleden en yakın olarak hatıra gelen sebeb, müs-lümânlıkta haram olduğu kesin olan intiharı halâl i'tikaad ederek, kendi eliyle hayâtına son vermiş olmasıdır. Çünkü cumhura göre intihar eden dînden çıkmış değildir, üzerine cenaze namazı kılınır.

182- Harbde (Kumandan Şehîd Düştüğü Ve) Düşman Saldırısından Endîşe Ettiği Zaman, Devlet Başkanının Ta'yînini Beklemeksizin, Kendini Ordu Üzerine Kumandan Yapan Kimse Babı

261-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) bir hutbe yaptı da, hutbesinde:

— "İslâm sancağını Zeyd eline aldı, akabinde Zeyd vuruldu. Sonra sancağı Ca'fer aldı, o da vuruldu. Sonra sancağı Abdullah ibnu Revâha aldı, o da şehtd edildi. Sonra sancağı emîr ta'yîn edilmeksizin Hâlid ibnu'l-Velîd aldı ve ona fetih verildi. Onların bizim yanımızda olmaları (içinde bulundukları hâlin daha hayırlı olması sebebiyle) beni -yâhud da: onları- sevindirmez" buyurdu.

Enes: Rasülullah bunları söylerken iki gözü yaş akıtıyordu, demiştir 364[364].

183- Cihâdda İmdâd Göndermekle Yardım -Edilmesi Babı

262-....... Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peyamber'e Rı'l, Zekvân, Usayya ve Lıhyân oğulları kabilelerinden bâzı kimseler geldi de, kendilerinin müslümân olduklarını söylediler ve kendi kavimlerine karşı Peygamber'den imdâd istediler. Peygamber de onlara Ensâr'dan yetmiş kişi gönderip imdâd eyledi.

Enes dedi ki: Biz o gönderilen sahâbîlere (Kur'ân'ı çok okudukları için) "el-Kurrâ" ismi

---

364[364] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Hâlid ibnu 7- Velîd emîr ta 'yîn edilmeksizin kumandanlığı üzerine aldı'' sözlerindedir.

Vâkıdî'nin rivayetine göre, Rasülullah Mûte'ye bir ordu hazırlayıp gönderirken, bu orduya Zeyd ibn Hârİse'yi başkumandan ta'yîn etmiş ve muharebede Zeyd şehîd düşerse yerine Ca'fer ibn Ebî Tâlib geçsin; o da şehîd düşerse Abdullah İbn Revâha kumandayı ele alsın; o da şehîd düşerse ordu uygun gördüğü birini kendine kumandan seçsin buyurmuştu.

Mûte'de iki ordu karşı karşıya gelince, Rasülullah Medîne'de minberi üzerine oturmuş ve Medine ile Şâm arası mesafe kendisine açılmış, askerin muharebesini açıktan görerek üç kumandanın arka arkaya şehîd düştüklerini ve en sonunda Hâlİd'in kendiliğinden kumandayı ele alıp zafere ulaştığını sahâbîleri-ne haber vermiştir. Hiç şübhesiz bu hâdiseleri oldukları gibi bilip haber vermesi, O'nun mu'cizeleri cümlesindendir.

veriyorduk. Onlar gündüzleyin odun toplarlar, geceleyin de namaz kılarlardı. O yetmiş sahâbî onlarla gittiler, nihayet Maûne Kuyusu'na ulaştıklarında o kabileler bunlara hainlik yaptılar ve bu Kur'ân hafızı sahâbîleri öldürdüler. Bu hâdise üzerine Peygamber (S) bir ay Rı'l, Zekvân, BenûLıhyân kabileleri aleyhine duâ ederek kunût yaptı.

Katâde ibn Diâme şöyle dedi: Ve Enes bize: Onlarla ilgili olan şu "Dikkat edin! Bizden kavmimize tebliğ ediniz ki, bizler Rabb'i-mize kavuştuk; O bizden razı oldu ve bizleri de razı kıldı" sözlerini Kur'ân olarak okuduk. Sonra bir müddetin ardından bu sözlerin tilâveti kaldırıldı, diye tahdîs etti 365[365].

184- Düşmana Gâlib Gelen Ve Akabinde Onların Binasız Geniş Arsaları Üzerinde Üç Gün İkaamet Eden Kimse Babı

263-.......Bize Rahv ibnu Ubâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe tahdîs etti ki, Katâde şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik bizlere (üvey babası) Ebû Talha'dan zikretti ki, Peygamber (S) bir kavme harble gâlib geldiği zaman, o kavmin binadan boş geniş bir sahasında üç gün ikaamet etmek i'tiyâdında idi 366[366].

Bu hadîsi bize Saîd, Katâde'den; o da Enes'ten; o da Ebû Talha'dan; o da Peygamber'den

---

365[365] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendi kavimlerine karşı imdâd istediler, Peygamber de onlara Ensâr'dan yetmiş kişi ile imdâd etti" sözlerindedir.

Maûne Kuyusu faciası, Uhud'dan dört ay sonra, dördüncü hicret yılının safer ayında meydana gelmiştir. O kabilelerden bâzı kimselerin ahd ve misâkı ve Peygamber'den İslâm'ı öğretmek üzere yardım İstemeleri sebebiyle Suffe ehlinden yetmiş kadar yetişmiş ve Kur'ân'ı çok okudukları için "Kurrâ" adı verilen bu sahâbîleri Munzir ibn Âmir eI-Hazrecî(R)'nin maiyyetinde Necd'e göndermişti. Bu seriyyeye siyerciler "Bi'ru Maûne seriyyesi", "Seriyyetu'l-Kurrâ"; "Munzir ibn Âmir seriyyesi" adlarını verirler.

Buhârî bu hadîsi şimdiye kadar birkaç kerreler getirdi; Mağâzî'de ve Tıbb'da da getirecektir
366[366] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

İbnu'l-Cevzî: Peygamber'in zaferden sonra üç gün orada îkaamet etmesi, gale benin te'sîrini ortaya koymak; İslâm hükümleri ve âdetlerini tenfîz etmek ve alınan ganimetleri taksîm etmek içindi, demiştir (Aynî).

Bu üç günlük ikaamette ordunun istirahat etmesi ve düşmanın geride olabilecek kuvvetlerine "İşte biz burada ikaamet ediyoruz; eğer kuvvetiniz varsa geliniz" dîye bir meydan okuma hikmeti de vardır (Kastallânî).

tahdîs etti dedi diye rivayet etmekte Ravh ibn Ubâde'ye Muâz ibnu Abdi'1-A'lâ ile Abdu'1-A'lâ ibn Abdi'1-A'lâ mutâbaat etmişlerdir [367[367]].

185- Gazvede Ve Seferde İken Ganimeti Taksim Eden Kimse Babı

Râfi' ibn Madîc de şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde) Peygamber'in beraberinde (Tıhâme'deki) Zu'1-Huleyfe'de bulunduk. Orada birçok koyun ve deve ele geçirdik. Peygamber (S) ganimeti taksîm etti de (o günün rayicine göre) on koyunu bir deveye denk saydı [368[368]].

264-.......Bize Hemmâm, Katâde'den tahdîs etti ki, ona da Enes haber verip: Peygamber (S) Cı'râne'den, Huneyn ganimetlerini taksîm ettiği yerden umre yaptı, demiştir Bu hadîs de Hace'da "Peygamber kaç umre yaptı?" babında geçmişti...[369[369]].

186- Bâb: Muhârib Müşrikler Bir Müslümânın Malını Ganimet Aldıkları Ve Sonra Müslümanlar 0 Müşriklerin Diyarını İsti'lâ Ettiklerinde, O Müslüman Kendi Malını Aynen Bulsa (Sahibi Bu Malını Alabilir Mi, Yoksa Bu Mal Ganimet Malından Mı Sayılır)? [370[370]]

265- Abdullah ibn Numeyr şöyle dedi: Bize Ubeydullah, Nâfi'-den tahdîs etti ki, İbnu

---

[367[367]] Muâz ibn Abdi'l-A'lâ'nın mutâbaasım el-İsmâîlî senedli olarak rivayet etmiştir. Abdu'1-A'lâ ibn Abdİ'1-A'lâ es-Sâmi'nin mutâbaasım da İmâm Müslim rivayet etmiştir.

[368[368]] Râfi' ibn Hadîc hadîsi uzun bir metinle Şerîket Kİtâbı'nda geçmişti. Bunun başlığa delîlliği meydandadır.

[369[369]] Bu hadîs de Hace'da "Peygamber kaç umre yaptı?" babında geçmişti...

[370[370]] Bu mes'elede hukukçular arasında görüş ayrılığı bulunduğu için Buhârî cevâbı ve hükmü açıkça belirtmeyİp, böyle soru şeklinde bırakmıştır.

Umer (R) şöyle demiştir: Bir kenesinde ben İbn Umer'e âid bir at düşman tarafına kaçıp gitti de onu muhârib düşman yakaladı. Sonra müslümânlar o düşmana gâlib geldi de, Rasûlullah (S) zamanında o at ben İbn Umer'e geri verildi. Bir kerre-sinde yine ben İbn Umer'e âid bir köle kaçıp Rûmlar'a katılmıştı. Sonra müslümânlar Rûmlar'a gâlib geldi de Hâlid ibnu'l-Velîd o köleyi ben İbn Umer'e geri verdi. Bu da Peygamber zamanından sonra idi 371[371].

266-.......Bana Nâfi* haber verdi ki, İbnu Umer'e âid bir köle kaçıp Rûmlar'a katılmış. Sonra kumandan Hâlid ibnu'l-Velîd köle üzerine gâlib gelmiş ve o kaçak köleyi Abdullah ibn Umer'e aynen geri vermiştir. Ve yine İbnu Umer'e âid bir at kaçarak gitmiş ve Rûmlar'a katılmış, sonra Hâlid ibnu'l-Velîd o at üzerine gâlib gelmiş ve onu tekrar Abdullah'a geri vermiştir 372[372].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Metindeki "Âra" fiili, "yaban eşeği" ma'nâsına olan "el-Ayru" isminden türemiştir; "Âra", kaçtı demektir.

267-.......Bize Zuheyr, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfı'den tahdîs etti ki, İbn Umer, müslümânlar (Rûm düşmanını) karşıladıkları gün bir at üzerinde bulunuyordu. O gün müslümân ordusunun emîri, yânı başkumandanı Hâlid ibnu'l-Velîd idi. Onu (kendi devlet başkanlığı zamanında) Ebû Bekr sefere göndermişti. (O harb sırasında at İbn Umer'i zorlayıp düşürdü de düşman tarafına kaçtı.) Ve o atı düşman yakalayıp aldı. Düşman ordusu bozguna uğrayınca Hâlid, îbn Umer'in atını kendisine geri verdi 373[373].

371[371] Bu Abdullah ibn Numeyr hadîsi başlıktaki soruya olumlu cevâb teşkil etmektedir.

Bundaki ikinci vak'a, Peygamber'den sonra Rûmlar'la yapılan Yermûk harbinde meydana gelmiştir
372[372] Bu, yukarıda zikredilen hadîsin başka bir tarîkten rivayetidir. Bunda Yahya el- Kattan, yukarıda zikrolunan Ubeydullah'a muhalefet etmiştir. Çünkü kölenin de, atın da geri verilmesini Peygamber'den sonrada kılmıştır.

373[373] Bu da yukarıda geçen iki tarîka da muhalif olmak üzere gelen diğer bir rivayet tarîkidir. Çünkü burada at kıssasının Ebû Bekr'in devlet başkanlığı günlerinde olduğunu açıkça söylemiştir.

Bu rivayetler başlıktaki soruya cevâb teşkil etmektedirler. Bu konuda müc-ı' tehid imamlar arasında görüş ayrılığı olduğunu daha önce söylemiştik.

187- Fars Diliyle Ve Arabca'dan Başka Herhangibir Dil İle Konuşan Kimse Babı **374[374]**

"Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"O gökleri, o yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması da yine O'nun âyetlerindendir.."

(er-Rûm: 22);

"Biz hiçbir rasûlü kendi kavminin dilinden başkasıyle göndermedik ki (emrolunduklarını) onlara apaçık anlatsin.

(İbrâhîm: 4) 375[375].

268-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben (Ahzâb günü):

— Yâ Rasûlallah, biz körpe bir kuzumuzu kestik, ben arpadan da bir sâ' ölçeği (1040 dirhem) un öğüttüm. Şimdi cenabın ve maiy-yetindeki bâzı kimselerle beraber bize geliniz, diye da'vet ettim.

374[374] Bu başlıktaki "er-Retâne" kelimesinin delâlet ettiği ma'nâ daha umûmîdir. Arab-. ça'dan başka herhangi bir yabancı dil İle konuşmayı içine alır.

er-Retâne, sehâbe ve kitabe vezinlerinde, Arabî lisândan gayrı lisânla tekellüm eylemek ma'nâsınadır; birinci bâbdan masdârdır.

el-Murâiane, mufâale vezninde bu dahî bir adama Arabi'den başka lisânla tekellüm eylemek ma'nâsınadır. ei-Terötun, tefâul vezninde, Arabi'den gayrı lisânla söyleşmek ma'nâsına-dır (Kaamûs Ter.).

375[375] Bu er-Rûm: 22. âyeti, beşeriyetteki renk ve dil ayrılıklarının Allah'ın âyetlerinden olduğunu bildirdiğinden, başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bu iki âyeti başlıkta zikretmekle, Peygamber'in her lisânı bildiğine j işaret etmiş gibidir. Çünkü Peygamber, çeşit çeşit dillerle konuşan bütün beşer j, kavimlerinin hepsine peygamber gönderilmiştir. Rasûllüğün böyle umûmî ol-masıyle, her beşer cemiyeti O'nun kavmidir ve onlarla anlaşabilmek için bütün milletlerin dillerini tanıması gerekir. Maamâfîh bu anlaşma güvenilir tercümanlar aracılığı ile de olabilir. Risâletin umumîliğine gelince: "De ki: Ey insanlar şüb-hesiz ben göklerin ve yerin mülküne mâlik olan, kendisinden başka hiçbir tann bulunmayan, hem dirilten, hem Öldüren Allah 'in size, hepinize gönderdiği ra-sûtüyüm.." (el-A'râf: 158) hitâbiyle irşâd ve hidâyet vazifesinin umumîliğini ifâde etmiştir.

Bu da'vetim üzerine Peygamber (S):

— "Ey hendek kazanlar! Câbir yemek hazırlamış; haydi geliniz!" deyip bütün hendek ahâlîsine haykırdı 376[376].

269-.......Hâlid ibn Saîd'in kızı ve Hâlid ibn Zubeyr'in anası şöyle demiştir: (Çocukluğumda) babamla beraber üzerimde sarı renkli bir gömlek olduğu hâlde Rasûlullah'ın yanına gelmiştim. Rasûlullah: "Seneh, seneh(= Güzel, güzel)" buyurdu. Bu kelime Habeş dilinde "güzel şey" demektir.

Ümmü Hâlid dedi ki: Bu sırada ben (Peygamber'in iki küreği arasındaki yumurta büyüklüğünde bulunan) peygamberlik mührü ile oynamağa başladım. Babam beni bundan men' etti. Rasûlullah (S):

— "Çocuğu kendi hâline bırak3' buyurdu. Sonra Rasûlullah bana:

— "(Çocuğum çok yaşa da) gömleğini (sağlıkla giy) eskit, yırt (yenisini giy), sonra gömleğini yine eskit, yırt, sonra gömleğini yine eskit, yırt" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Abdullah ibnu'l-Mubârek: Ümmü Hâlid çok zaman yaşadı, bu gömlek de hayâtının sonuna kadar dillerde anıldı, demiştir 377[377].

270-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber'in torunu Hasen ibn Âlî bir kerre sadaka hurması yığınından bir hurma aldı ve bunu ağzına koymak istedi. Peygamber (S) bunu görünce Hasen'e hitaben:

— "Kahin, kahin (= Kaka, kaka), onu bırak, at. Sen bizim sadaka malı yemez olduğumuzu

---

376[376] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in Farsça Sûr kelimesini tekellüm etmesidir. Sûr, Farsça'da misafir için hazırlanan ve misafir da'vet olunan yemeğe denir.

377[377] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, Rasûlullah'ın bir Habeş kelimesi olan "Seneh, seneh" sözünü kullanmış olmasıdır.

Ebû Heysem, metindeki "Hatta zukire"yi "Hatta dukine" diye rivayet etmiştir ki, "Çok giyildiğinden rengi bozulmuş" demektir.

bilmiyor musun?" diye sakındırdı 378[378].

188- Emanet Mallnda Hıyanet(İn Haramlığı) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Bir peygamber için emânete hainlik etmek olur şey değil. Kim böyle hainlik eder (ganimet veya âmmeye âid gelirlerden birşey aşırır) gizlerse, kıyamet günü hainlik ettiği o şeyi yüklenerek gelir. Sonra herkes ne etti, ne kazandıysa karşılığı eksiksiz ödenir. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (âiu imrân: ıeı>379[379].

271-.......BanaEbû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir keri esinde Peygamber (S) içimizde ayağa kalktı da ganimet ve millet malına hainlik hakkında söz söyledi. Ve hainliğin günâhını büyüttü, hainlik işinin ve hükmünün büyüklüğünü belirtti de şöyle buyurdu:

"Sakın sizden birinizi kıyamet gününde omuzunda meleyen bir koyunla, öbürünü omuzunda homurdayan bir atla bulmayayım. O sırada o kimse bana:

— Yâ Rasûlallah! Bana yardım et, der. Ben de ona:

— Sana hiçbirşey yapmaya (yânı şefaat etmeye) mâlik değilim. Ben sana (dünyâda iken

---

378[378] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in yabancı bir ta'bîr olan "Kah kah" kelimesini kullanmış olmasıdır. Bu kelimenin kâfin fethası ve kesresi ile, sonu sükûnlu veya tenvinlİ olarak birkaç türlü telâffuzu vardır. Kirli sayılan bir şeyin elden bırakılıp atılmasını ifâde eder. Bununla çocuklar pis şeylerden men' edilip sakındırılır. Bu ta'bîr Türkçemizdeki "Kaka kaka(= Pis, pis)" sözünü hatırlatır, belki de menşe'leri birdir.

379[379] Nevevî millet malından çalmanın büyük günâh olduğunda icmâ' olduğunu nak-letmiştir. Guiûl, birinci bâbdan masdardır, ganimet malında hıyanet etmektir.

Tbnu'1-Esîr dedi ki: el-Gulûl ganimette hıyanet etmek ve ganîmet malından taksimden önce çalmaktır. Herhangi birşeyde gizlice hainlik yapan muhakkak gulûl etmiştir. Bu, gulûi diye isimlendi. Çünkü bunda hâinin elleri gull denilen demir pıranga ile omuzlara bağlanmıştır.

Âlu tmrân: 161. âyetinin başlığa delîlliği meydandadır.

Allah'ın hükmünü) tebliğ ettim, diye cevâb vereceğim.

Birine de omuzunda böğüren bir sığır olduğu hâlde rastgelme-yeyim. Öylesi de:

— Yâ Rasûlallah, bana imdâd eyle! der. Ben ona da:

— Sana hiçbir şefaat etmeye mâlik değilim. Ben sana (dünyâda) Allah hükmünü tebliğ ettim, derim.

Bir başkasını da omuzunda altın, gümüş yüklü bulmayayım. Öylesi de:

— Yâ Rasûlallah! Bana yardım et, der. Ben de ona:

— Sana hiçbir yardım yapmaya mâlik değilim. Ben sana dünyâda iken Allah'ın hükmünü tebliğ ettim, derim.

Bir diğerini üzerinde ganîmet elbisesini yeldirir hâlde bulmayayım. O da:

— Yâ Rasûlallah, bana yardım et, der. Ben ona da:

— Sana hiçbir yardım yapmaya mâlik değilim. Ben sana tebliğ etmiştim, derim."

Ve Eyyûb es-Sahtıyânî de Ebû Hayyân'dan yaptığı rivayetinde "Kendisinin homurdayan bir atı olduğu hâlde" diye (yânî yukanki rivayetteki gibi) söylemiştir [380[380]].

189- Millet Malından Çalınan Az Şeyfin Hükmü) Babı

Abdullah ibn Amr, Peygamber(S)'in millet malı çalanın, eşyasını yaktığını zikretmem iştir. Daha sahîh olan da budur [381[381]].

380[380] Hadîsin başlığa uygunluğu da pek açıktır.

381[381] Bâb başlığında, millet malından çalman az mikdâr birşeyin hükmü, çok şeyin hükmü gibi midir, değil midir? diye soru şeklindedir. Bunun cevâbı: Az şeyin hükmü de çok şeyin hükmü gibidir, yânı o da büyük günâhtır, cezası cehenneme girip temizlenmektir. Buhârî burada Abdullah ibn Amr'ın bu yakmayı zikretmediği hadîs, Ebû Dâvûd'da yakma zikredilen hadîsten daha sahîhtir demiş ve yakmalı rivayeti sahîh kabul etmediğini belirtmiştir.

272- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Amr şöyle demiştir: Peygamber'in yol ağırlığı olan eşyası üzerinde bekçilik yapan (siyah) bir adam vardı. Ona Kirkire denilirdi. Bu Kirkire (bir gün) öldü. Rasûlullah (S): "Bu adam cehennemdedir" buyurdu. Sahâbîler (acaba neden cehennemdedir diye) ona bakmağa gittiler. Ve onun terikesinde millet malından çalmış olduğu bir abâ buldular [382][382].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Muhammed ibnu Selâm bu Kirkire ismini kâfin fethi ile söyledi. Bu isim böyle hem "Kirkire", hem "Kerkere" şeklinde zabtedilmiştir [383][383].

190- Ganîmet Malları İçindeki Deve Ve Koyunları (Taksimden Önce) Kesmenin Mekruh Olması Babı

273-.......Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde Tıhâme) Zu'1-Huleyfe'sinde Peygamber'in beraberinde bulunduk. İnsanlara bir açlık isabet etmişti. Biz (Huneyn'de) birçok deve ve koyun ele geçirmiştik. Peygamber (S) insanların arkalarında kalmıştı. Sahâbîler acele edip (ganimet develerinden ve koyunlarından kesmişler) tencerelere yerleştirerek pişirmek üzere tencereleri dikmişlerdi. Peygamber gelince emretti ve tencereler devrildi. Sonra Peygamber, ganimet mallarını taksim etti. (Develerin koyunların taksî-minde) on koyunu bir deveye denk saydı.

; Bu arada develerden biri kaçmıştı, Ordu içinde (kovalamaya elverişli) atlar da azdı. O kaçak deveyi yakalamaya çalıştılar, fakat deve onları âciz bıraktı. Bu sırada mücâhidlerden bir kimse oku ile bu hayvanı ta'kîb edip, onu vurdu da bu sebeble Allah o hayvanı habse-dip durdurdu. Bunun üzerine Peygamber:

---

[382][382] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onun terikesinde bir abâ buldular" sözünden alınabilir. Çünkü bir abâ, diğer eşyalar ve altın, gümüşe nisbetle az birşeydir. O zât bu çaldığı az şey yüzünden cehennemlik olmuştur.

[383][383] Buhârî, bu ismin okunuşu ve zabtını her iki şekilde tesbît etmiş olduğunu bildirmektedir. Bu siyah köle harb zamanında Peygamber'in binek hayvanını da tutar, bekçilik yapardı.

— "Bu evcil hayvanların da vahşî hayvanlar gibi insanlardan kaçanları vardır. Bunlardan biri size karşı böyle kaçarsa, onu bu şekilde vahşî hayvanı vurur gibi vurunuz" buyurdu.

Râvî Abâye dedi ki: Dedem Râfi' şöyle dedi:

— Bizler yarın düşmanla karşılaşmayı ümîd ediyor, yâhud endîşe ediyoruz. Beraberimizde bıçaklar da bulunmaz (kılıçları köreltmek istemeyiz). Bu hâlde kamışla hayvan kesebilir miyiz? diye sordu.

Peygamber:

— "Bol kan akıtan herşeyle kesilir, üzerine Allah adı anılırsa o kesilen hayvanı ye; yalnız diş ile tırnak müstesnadır. Bunun sebebini de sizlere söyleyeceğim: Dişe gelince, bir kemiktir (kesmez); tırnağa gelince, o Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu 384[384].

191- Fetihlerde Müslümanlara Sevinçli Haber Göndermelin Meşrû'luğu) Babı

274-.......Cerîr ibn Abdillah (R) bana şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana:

— "Şu Zu'l-Halasa'dan benirahatlandırmaz mısın?"buyurdu. O, Yemenliler'in Ka'be'si diye isimlendirilen bir ev idi ki, orada

Has'am kabilesi vardı. Ben, Rasûlullah'ın bu emri üzerine Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin başında Zu'1-Halasa'ya gittim. Bu Ah-mesliler atlar sahibi idiler (yânî iyi binici idiler). Ben Peygamber'e:

— At üzerinde sabit duramıyorum, diye haber verdim. Peygamber göğsüme vurdu, hattâ ben O'nun parmaklarının izlerini göğsümde gördüm. Ve:

— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i (at üstünde) sabit tut ve onu hidâyet edici, hidâyet edilmiş kıl"

384[384] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in tencerelerin devrilmesi emrinden alınır. Çünkü bu emirsiz olarak kestikleri şeylerin mekruh olmasını gerektirir. Hattâbî hadîsin son fıkrası hakkında: Çünkü Habeşliler hayvanların boğazlarını tımaklarıyle çizip kanatıyorlar da nihayet hayvan boğularak ve azâblanarak ölüyor, onlar da bunu kesme yerine sayıyorlar, demiştir. Nevevî ise: Çünkü Habeşliler kâfirdirler, onlara ve âdetlerine benzemek caiz olmaz, demiş-jtir (Kastallânî).

diye duâ etti.

(Râvî dedi ki:) Akabinde Cerîr, Zu'1-Halasa'ya gitti. O şirk ma'-tjedini kırıp yıktı ve yaktı. Sonra Peygamber'e sevinçli haberi ulaştırması için bir müjdeci yolladı. Cerîr'in yolladığı bu elçi:

— Yâ Rasûlallah! Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a ye-mîn ederim ki, ben Sen'in huzuruna muhakkak o şirk ma'bedini uyuz deve gibi harâb bir hâlde bıraktıktan sonra gelmişimdir, dedi.

Bu sevinçli haber üzerine Peygamber, beş kerre şöyle duâ etti: — "Ahmes kabilesinin atları ve süvarileri mübarek olsun!" Râvî Müsedded kendi rivayetinde: "Has'am kabilesi içinde bir evdir" şeklinde söylemiştir [385][385].

192- Sevinçli Haberi Getiren Kimseye Verilecek Şey Babı

Ka'b ibn Mâlik, tevbesinin Allah tarafından kabul edildiği haberi kendisine ulaştırıldığı zaman, bu haberciye iki elbise vermiştir [386][386].

193- Bâb:

---

[385][385] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Cerîr, Peygamber'e sevinçli haberi ulaştırmak üzere bir elçi yolladı" sözündedir.

Bu hadîs, Cihâd Kitâbi'nda bundan önce de küçük bir farkla geçmişti. Hadîsin en son fıkrası o rivayete işaret gibidir.

[386][386] Ka'b ibn Mâlik, Tebûk seferinde geri kalıp da, sonra Allah tarafından tevbeleri kabul edilen üç kişiden biridir. Yine bu Ka'b, Akabe bey'atında hazır bulunan yetmiş kişiden bindir; şâirdir. Bunların tevbelerinin kabul edilişi hakkında et-Tevbe: 117-119. âyetleri indirilmiştir.

Ka'b dedi ki: "Sevimli sesini işittiğim bu müjdecim bana gelince üzerimde ki iki kat elbisemi hemen çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi o gün bundan başka elbisem yoktu. (Ebû Katâde'den) iğreti iki kat elbise alıp giydim..." (Mağâzî'deki uzun hadîsinden bir parça). 387 Bu bâb altındaki her üç hadîsin başlığa delîllikleri apaçık meydandadır.

"Mekke fethinden sonra hicret yoktur*'

275-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke Fethi günü: "(Artık Mekke'den Medine'ye) hicret etmek yoktur. Lâkin cihâd ve niyet vardır (yânî Mekke'den yalnız cihâd ve hâlis bir niyet sebebiyle çıkılabilir). Cihâda da'vet olunduğunuzda hemen seferber olup hareket ediniz" buyurdu.

276-.......Mucâşi' ibnMes'ûd(R) şöyle demiştir: Ben Mucâşi', (Mekke fethinden sonra) kardeşi Mucâlid ibn Mes'ûd'u Peygamber'e getirdi de:

— Bu, kardeşim Mucâlid'dir; (Medine'ye) hicret etmek üzere Sana bey'at edecek, dedi.

Peygamber (S):

— "Mekke fethinden sonra (Medîne'ye) hicret yoktur. Lâkin ben onunla İslâm üzerine bey'at ederim" buyurdu.

277-....... Amr ibn Dînâr ile İbn Cureyc ikisi de dediler ki:

Ben Atâ'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Ubeyd ibn Urneyr ile beraber Âişe'ye gittim. Âişe, Müzdelife'deki Sebîr Dağı'nın yakınında bulunuyordu. Âişe (R): Allah, Peygamberine Mekke fethini verdiği günden beri artık hicret bizlerden kesildi, dedi387.

194- Bâb: Erkek Kişi. Zimmet Ehli Olanların İç Elbiselerine Bakmaya Muhtâc Ve Çaresiz Olduğu Zaman; Ve Yine Erkek Kişi Kadınlar Allah'a İsyan Ettiklerinde Kadınlara Bakmaya Ve Elbiselerini Çıkartıp Onları Çıplak Yapmaya Muhtâc Ve Çaresiz Olduğu Zaman (Böyle Zaruret Hâllerinde Bu Bakmalar Caiz Olur)

278-....... Bize Husayn ibn Abdirrahmân es-Sulemî, Saîd ibn Ubeyde'den; o da Ebû

Abdirrahmân Abdullah es-Sulemî'den haber verdi. Bu Ebû Abdirrahmân, Usmânî idi (yânı Usmân ibn Affân'ı fazilette ekseriyetin mezhebi gibi Alî ibn Ebî Tâlib'in önüne geçirirdi). İbn Atıyye'ye -ki bu İbnu Atıyye Alevî idi (yânî Alî'yi, Kûfe'de-ki sünnet ehlinden bir kavmin mezhebi gibi fazilette Usmân'ın önüne geçirirdi)-: Ben senin sahibin Alî'yi kanlar dökmeye cesaretlendiren şeyi iyice bilmekteyim: Ben kendisinden işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) beni ve ez-Zubeyr'i gönderdi de:

— "Fulân bahçeye kadar gidin, orada bir kadın bulacaksınız. O kadına Hâtıb bir mektûb vermiştir" buyurdu.

Biz o bahçeye vardık ve kadına:

— Mektubu bize ver! dedik. iki} Kadın:

— Hâtıb bana mektûb vermedi, dedi. Biz de ona:

— Çaresiz ya sen mektubu çıkaracaksın yâhud biz elbiseni muhakkak çıkarıp seni soyacağız,.dedik.

Bunun üzerine kadın izânnm uçkurundan mektubu çıkardı. Peygamber'e geldiğimiz zaman Hâtıb'e çağına yolladı. Hâtıb gelince:

— (Yâ Rasûlallah) acele etme. Allah'a yemîn ederim ki, ben İslâm'dan sonra kâfir olmadım ve İslâm için yalnız sevgim artmıştır.

Sahâbîlerinden herbir kişinin muhakkak Mekke'de ailesini, malını koruyacak akrabası vardır. Benim ise himaye edecek kimsem yoktur. Bu sebeble Mekkeliler yanında tutunabileceğim bir minnetdârlık eli edinmek istedim, dedi.

Peygamber, Hâtıb'in savunmasını tasdik edip doğruladı. Öfkesi geçmeyen Umer:

— Beni bırak da şunun boynunu vurayım, çünkü o münafık olmuştur, dedi.

Peygamber (S):

— "Yâ Umer, Hâtıb Bedir'de hazır bulundu. Sana ne bildirir ki, belki Allah Bedir ehlinin yüksek mücâhedelerine muttali' olmuştu da: 'Ey Bedir gazileri! Bundan böyle ne dilerseniz işleyiniz (Ben sizin günâhlarınızı mağfiret ederim)!' buyurmuştur" dedi.

İşte bu "İstediğinizi işleyin" sözü, Alî'yi kan dökmeye cesaretlendiren sözdür 387[387].

195- Gazveden Dönen Gazileri Karşılamak Babı

279- Bize Abdullah ibnu Ebi'l-Esved 388[388] tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibnu Zuray' ile Humeyd ibnu'l-Esved, Habîb ibnu'ş-Şehîd'den; o da İbnu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu'z-Zubeyr, İbnu Ca'fer'e hitaben:

— Hatırlar mısın (Mekke'nin fethi günü) ben, sen, Abdullah ibn Abbâs, Rasûlullah(S)'ı karşıladığımız vakti? demişti.

Abdullah ibn Ca'fer:

— Evet hatırlarım. Rasûlullah benimle İbn Abbâs'ı bineğinin arka tarafına yüklemişti de seni bırakmıştı, demiştir 389[389].

280-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: es-Sâib ibnu Yezîd (R): (Tebûk seferi dönüşünde insanların yanında) biz de çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ(= Ayrılık Tepesi)

387[387] Hadîsin başlığa uygunluğu, Alî'nin kadına söylediği sözlerden alınır. Bu hadîs,

Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'nin İbn Atıyye'ye söylediği söz hâriç olmak üzere, buradakinden başka bir senedle yine Cihâd Kitâbı'nda, Câsûs babında geçmiştir.

Başlıktaki mahzurlu ve yasak işlerin caiz olması, "Zaruretler mahzurları mübâh kılar" kaaidesine göredir
388[388] el-Kuşmeyhenî rivayetinde böyledir. Diğerlerinin rivayetinde Abdullah ibnu'l-: Esved şeklinde gelmiştir. Bu zât Abdullah ibn Muhammed ibn Humeyd el- Esved'dir. Humeyd onun dedesidir ki, Ebû'l-Esved diye künyelenir. İşte Yezîd ibn Zuray' ile yakınlaştırdığı kimse budur. Bazen dedesine nisbet olundu, diğer defa da babasının dedesine nisbet olundu. Humeyd ibnu'l-Esved'in Buharı'de bu hadîsten başka rivayeti yoktur. Bu diğer bir defa da el-Bakara Sûresi'nin tefsirinde gelecektir. Buhârî orada da yine onu Yezîd İbn Zuray' ve Ebû Bekr diye künyelenen kendi şeyhi Abdullah İle bir yere getirip birleştirmiştir. O bu : künye ile daha meşhurdur. Hadîs hafızlarından idi ve kendisi Abdurrahmân ibn Mehdî'nin kızkardeşinin oğludur (İbn Hacer).

389[389] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasülullah'ı karşıladığımız vakit" sözünden alınır.

I Bu hadîste Rasûlullah'm terkisine aldığı çocukların ve yerde bıraktığı çocuğun isimlerini ta'yînde farklı görüşler verilmiştir

mevkiine, Rasülullah(S)'ı karşılamağa gittik, demiştir 390[390].

196- Cenk'etmekten Döndüğü Zaman (Mücâhidin Yolda) Söyleyeceği Duâ Babı

281-....... Bize Cuveyriye ibnu Esma, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir seferden dönerken üç kerre tekbîr getirir, şöyle derdi: "Âyibüne inşâaliahü tâibû-ne, âbidûne, hâmidûne H-Rabbina sâcidûn. Sadaka Hlâhu va 'dehu ve nasara abdehu ve hezeme'I-ahzâbe vahdehu{ = Bizler inşâallah (selâmetle) dönücüleriz, ancak Rabb'imize tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, hamd edicileriz, sucûd edicileriz. Allah va'dinde doğru söylemiş, kuluna yardım etmiş, tek başına bütün düşman topluluklarını bozup dağıtmıştır)"391[391].

282-....... Enes ibrf Mâlik (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber ile beraber Usfân'dan döndüğümüz zaman, Rasûlullah binek devesi üzerinde idi ve Safiyye bintu Huyeyy'i de arka tarafına bindirmişti. (Kaafilemiz yürürken) Rasûlullah'ın devesi sürçtü. Rasûlullah ile Safiyye, ikisi birden düştüler. Hemen Ebû Talha atıldı da:

— Yâ Rasûlallah! Allah, beni sana bedel kılıp fidye yapsın, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Haydi sen kadına ihtimam et" buyurdu.

Ebû Talha da (kadını açık saçık görmemek için) yüzüne bir bez örterek Safiyye'nin yanına vardı ve yüzüne örttüğü örtüyü Safiyye'-nin üstüne örttü ve binmeleri için develerini düzeltti. Rasûlullah ile Safiyye deveye bindiler. Bizler de (korumak için)

390[390] Başlığa uygunluğu açıktır. ÎUsûlullah'ın Tebûk seferinden dönüşünde Medîne ahâlîsi Senİyyetu'1-Vedâ mevkiine kadar gidip kendisini orada karşılamışlar, halkla birlikte çocuklar da oraya gidip bu karşılama törenine katılmışlardır.

391[391] Buhârî bu hadîsi bundan evvel yine Cihâd'da "Bir yükseğe çıktığı zaman tekbîr getirme bâbı"nda; Hacc Kitâbı'nın sonlarında "Hacc, umre ve gazve seferlerinden dönerken yolcunun söyleyeceği sözler bâbı"nda olmak üzere birkaç defa ayrı senedlerle getirmiştir.

Rasûlullah'ın etrafını kuşattık. (Kaafilemiz bu suretle giderken) Medine üzerine yük-, selip onu gördüğümüz zaman Rasûlullah:

— "Ayibûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbina hâmidûn (- Bizler-selâmetle- dönücüleriz. Ancak Rabb'imizeler, hamd edicileriz)" sözlerini söyledi ve Medine ye girinceye kadar bunları söylemeğe devam etti 392[392].

283-.......Bize Yahya ibn Ebî İshâk, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti. Enes kendisi ve (üvey babası) Ebû Talha, Peygamber'in beraberinde (Hayber seferinden) dönüyorlardı. Peygamber'in beraberinde Safiyye vardı. Peygamber, Safiyye'yi binek devesinin arka tarafına bindirmişti. Yolun bir kısmında oldukları zaman dişi devenin ayağı sürçtü. Peygamber ve kadın yere düştüler. Ebû Talha -zannediyorum ki râvî şöyle dedi:- hemen devesinden kendini yere attı ve Rasûlullah'ın yanına geldi de:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Allah beni sana fidye yapsın! Sana birşey isabet etti mi? dedi.

Peygamber:

— "Hayır birşeyim yok, lâkin sen kadına git ve onun işine bak"

buyurdu.

Bu emir üzerine Ebû Talha elbisesini yüzü üzerine gerdi de kadının bulunduğu tarafa gitti ve varınca kendi örtüsünü (onu örtmek için) kadının üstüne attı. Akabinde kadın ayağa kalktı. Ebû Talha, Peygamber ile Safiyye için bineklerinin üzerim iyice bağladı. Pey-gamber'le Safiyye deveye bindiler ve yürüdüler. Nihayet Medine'nin açığına geldikleri zaman -yâhud râvî: Medîne üzerine yükseldikleri zaman, demiştir- Peygamber (S):

— "Âyibûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbina hâmidûn" sözlerim

söyledi ve tâ Medine'ye girinceye kadar bunu söylemeğe devam etti 393[393].

392[392] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunu Edeb'de de getirmiştir. Hadîste zikri edilen Usfân, Mekke'ye iki merhale uzakta bir mevkidir.

393[393] Bu da geçen hadîsin başka bir rivayet tarîkidir.

197- Bir Seferden Geldiği Zaman Namaz Kılmak Babı [394][394]

284-....... Muhârib ibn Disâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Ben bir seferde Peygamber'in beraberinde bulundum. Medine'ye geldiğimiz zaman Peygamber (S) bana: "Mescide gir de iki rek'at namaz kıl" buyurdu [395][395].

285-....... Ubeydullah ibn Ka'b'dan; o da Ka'b ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) kuşluk vakti bir seferden döndüğü zaman (doğru) mescide girer ve oturmadan önce iki rek'at namaz kılar idi [396][396].

198- Seferden Dönüş Sırasında Yemek Yapmak Babı

286-....... Bize Vekî\ Şu'be'den; o da Muhârib ibn Disâr'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan haber verdi ki, Rasûlullah (S) -Tebûk ve Zâtu'r-Rıkaa- seferlerinden -Medine'ye- geldiği zaman bir deve yâhud bir sığır kesmiştir. Ve râvî Muâz ibn Muâz el-Anberî, Şu'be'den; o da Muhârib'den yaptığı rivayette şunu ziyâde etmiştir: Muhârib, Câbir ibn Abdillah'tan şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) benden iki ûkıyye ve bir dirhem yâhud iki dirhem mukaabilinde bir deve satın aldı. Sırâr mevkiine gelince bir sığır kesilmesini emretti. Sığır kesildi. Sefer hey'eti onu pişirip yediler. Medine'ye gelince Peygamber

---

Bu hadîslerde diğer birçok edeb ve fâidelerle beraber yolcunun seferden salimen dönüşüne şükr için Allah'a bağlılığını bu sözlerle dile getirmesi Öğretilmektedir.

[394][394] Buhârî'nİn Ebû Zerr ve tbn Asâkir nüshaları burada böyle sâde bir başlıkla gelmiştir. Diğer nüshalarda bu bâb başlığından evvel Besmele vardır. Kastallânî bu Besmeleli nüshayı almıştır. İbn Hacer ile Aynî ise Besmele'siz nüshayı almışlardır.

[395][395] Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa metinlerle yirmi kadar yerde getirmiştir. Başlığa delîlliği meydandadır.

[396][396] Bu babın hadîslerinde Peygamber'in sefer dönüşü kılmak alışkanlığında olduğu bu namaz, Tahıyyetu'l-Mesdd Namazı değildir. Bu namaz seferden salimen dönüşün şükrânesi olmak üzere kılınması sünnet olan Kudüm (yânî sefer dönüşü) Namazı'dır.

bana mescide gelmemi ve iki rek'at namaz kılmamı emretti. Ve bana devenin bedelini tartıp verdi 397[397].

287-.......Bize Şu'be, Muhârib ibn Disâr'dan tahdîs etti ki, Câbir şöyle demiştir: Ben bir seferden geldim. Peygamber (S) bana: "İki rek'at namaz kıl" buyurdu.

Buhâri: Sırâr, Medine'nin bir tarafında bir yerdir, demiştir 398[398] .

397[397] Bu, Muhârib İbn Disâr'dan gelen hadîsin başka bir rivayetidir. Bunu Ebû Dâ-vûd, Et'ıme'de, Usmân ibn Ebî Şeybe'den rivayet etmiştir.

398[398] Hadîslerin başlığa delîllikleri açıktır. İki hadîsteki Sırâr, Medine'nin doğu tarafında, üç mil uzaklıkta bir yerdir

57-

KİTÂBÛ'L-HUMUS

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

57- KİTÂBÛ'L-HUMUS

(Ganimetin Beşte Biri Kitabı) 1[1]

1- Ganimetten Beşte Bir Ayırmanın Farz Oluşu Babı 2[2]

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibnu'l-Hüseyin haber verdi ki, babası Hüseyin ibn Alî aleyhime's-selâm ona şöyle haber vermiştir: Alî (R) şöyle demiştir: Benim Bedir günündeki ganîmet payımdan yaşlı bir devem vardı. Peygamber (S) bana (Bedir'den evvel) beşte birden başka bir yaşlı deve daha vermişti. Rasûlullah'ın kızı Fâ-tıma ile evlenmek istediğim zaman Kaynukaa oğullan'ndan kuyumcu bir adamla benimle beraber gelmesi ve beraber ızhır otu getirmemiz hususunda va'dleştim. Bu otu kuyumculara satmak ve parasıyle düğün yemeğim hususunda yardım sağlamak istedim. Ben yaşlı develerim için semerler, çuvallar ve ipler toplarken, iki devem de Ensâr'dan bir adamın hücresi yanında çöktürülmüş hâldeydiler. Topladığım şeyleri toplayıp döndüğüm zaman develerimi gördüm ki hörgüçleri kesilmiş, böğürleri yarılıp ciğerleri alınmış. Develerimin bu manzarasını gördüğüm zaman gözlerime mâlik olamayıp ağladım. Ve:

— Bu işi kim yaptı? dedim.

Orada bulunanlar:

— Bu develeri kesme işini Hamza ibn Abdilmuttalib yaptı, ken-

1[1] Bâzı Buhârî nüshalarında böyle Kitâb ve Bâb lâfızlarıyle gelmiştir. Diğer bâzılarında Kitâb yâhud Bâb lâfızlarından biri olmaksızın "Humsun Farzı" şeklinde gelmiştir.

2[2] Ganimetin beşte birinin Allah adına ayrılıp, sonra bunun da beşe bölünerek zikredilen beş sınıfa taksîm edilmesinin farz oluşu, Bedir'de veya bir ay üç gün sonra yapılan Kaynukaa gazvesinde inen şu âyetledir:

"... Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi birşeyin mutlaka beşte biri Allah'ın, Rasûlü'nün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Allah herşeye hakkıyle kaadirdir" (el-Enfâl: 41)

dişi şu evin içinde Ensâr'dan içki içenler topluluğu arasındadır, dediler. Hemen gidip Peygamber'in yanına girdim. Yanında Zeyd ibn Harise vardı. Peygamber yüzümden, karşılaştığım kötü durumu anladı:

— "Neyin var?" diye sordu.

— Yâ Rasûlallah, ben bugünkü kadar korkunç manzara görmedim: Hamza benim yaşlı iki dişi deveme saldırıp onların hörgüçlerini kesti, böğürlerini yardı, işte o, şu evde içki içenlerin berâberindedir, dedim.

Peygamber ridâsım istedi ve onu büründü. Sonra yürüyerek gitti. Zeyd ibn Harise ile ben kendisini ta'kîb ettik. Nihayet içinde Ham-za'nin bulunduğu o eve geldi, içeri girme izni istedi. İçeridekiler gelenlere girme izni verdiler. İçende içki içmekte olan bir toplulukla karşılaştık. Rasûlullah, yaptığı iş hakkında Hamza'yı kınamaya başladı. Hamza da sarhoş olmuş, gözleri kıpkırmızı idi. Hamza, Rasû-lullah'a doğru baktı, sonra bakışı yükseltti, akabinde dizlerine baktı. Sonra bakışı yükseltip göbeğine baktı. Sonra bakışı yükseltip yüzüne baktı. Sonra Hamza:

— Siz, babam Abdulmuttalib'in köleleri değil misiniz? dedi.

Rasûlullah, amcası Hamza'nın sarhoş olduğunu anladı da (şuursuzca bir fiile kalkışmasından sakınarak) topukları üzerinde arka arkaya çekildi. Biz de O'nunla beraber odadan dışarı çıktık 3[3].

3[3] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber bana beşte birden yaşlı bir deve verdi" sözündedir.

el-Enfâl; 41. âyetine göre: İlk evvel ganimetin beşte biri Allah için ayrılmak, bu da beş paya ayrılıp âyette zikrolunan beş sınıf halka bölüştürülmek gerekir. Yânî Allah beşte bir'in bir payını Rasûlullah'a, dördünü de oradaki dört sınıfa sarf ve tahsisini emreder. Sûrenin başındaki "Ganimetler Allah'ın ve Ra-sûlü'nündür..." hükmünün tafsili budur. İşin evvelinde nefeller ve ganimetlerin hepsi Allah'ındır. Ve binâenaleyh hepsi gaziler elinde emânettir. Allah'ın hükmüne göre ve Allah rızâsı için âmme yararlarına sarfedilmesi gerekir. Fakat ilâhî hüküm sizi; siz gâzîleri diğer milletlerin hükümlerinde olduğu gibi husûsî menfaatlerinizden de mahrum etmez. Ancak ganimetten beşte birinin Allah için ayrılması ve âmme velayeti ile, açıklanacağı şekilde âmme masraflarına harcanmasını emreder. Ganimetin beşte birden geri kalan beşte dördüne gelince, onu da size, siz gâzîlere bırakır. Şu hâlde gaziler dilerlerse haklarını isterler; taksîmİ vâcib olur. Veya herbiri dilerse dilediği kadarını taksimden evvel veya sonra yine Allah için terkedebilir. Çünkü hakk sahibi, hakkında dilediği gibi tasarrufta hürdür. Bu cihet onların kendi ictihâdlanna bırakılmış olduğu gibi RasûluIlah'-m vefatından sonra onun beşte birden payında da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Tafsili fıkha âiddir (Hakk Dîni, III, 2406-2407).

Hadîsin son fıkrasında şu incelik vardır: Peygamber tabîatçe asabî olan amcasını sarhoş hâlinde daha fazla öfkelendirmemek için, gözlerini Hamza'ya dikerek arka arkaya oradan çıkıp ayrılmıştır. O sırada şarâb

2-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasülullah'm kızı Fâtıma aieyhi's-selâm Rasûlullah'ın vefatının ardından Ebû Bekr es-Sıddîk'tan Allah'ın, kendisine döndürdüğü mallardan Rasûlullah'ın geride bıraktığı, kendisine âid mîrâsım taksim etmesini istedi. Ebû Bekr de ona:

— Rasûlullah (S): "Biz (peygamberler topluluğu) mîrâs olunmayız. Bizim bıraktığımız şeyler sadakadır" buyurmuştur, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah'ın kızı Fâtıma öfkelendi ve Ebû Bekr'den ayrıldı. Onun Ebû Bekr'den ayrılıp uzaklaşması tâ ölünceye kadar devam etti. Ve Fâtıma, Rasûlullah'tan sonra altı ay yaşadı.

Âişe dedi ki: Fâtıma, Ebû Bekr'den, Rasûlullah'ın Hayber'den, Fedek'ten ve Medine civarındaki sadakasından, yânî geriye bıraktığı mallarından olan kendi hissesini istiyordu. Ebû Bekr, Fâtıma'mn bu isteğini kabul etmedi ve şu gerekçeyi söyledi:

__"Ben Rasûlullah'ın hayâtında yapmakta olduğu hiçbirşeyi ter-

ketmem, muhakkak O'nun yaptığı işi yaparım. Çünkü ben O'nun işinden herhangi bir şeyi terkedersem, haktan sapacağımdan korkarım".

(Âişe şöyle devam etti:) Rasûlullah'ın Medine'deki sadakasına gelince Umer bunu (mülkiyetle değil de, haklan kadar yararlanmaları için) Alî ile Abbâs'a verdi. Hayber ile Fedek'teki arazîlere gelince, Umer bunları elinde tuttu, başkasına vermedi ve şöyle dedi:

— "Bu iki arazî Rasûlullah'm sadakasıdır ki, bunlar kendisine inmekte olan haklar ve kendisine nevbet nevbet isabet edecek hâdiseler içindir. Bu iki arazînin işi devlet başkanlığı işini üzerine alan kimseye bırakılır".

ez-Zuhrî (bu hadîsi tahdîs ettiği zaman) şöyle dedi: Bu Hayber ve Fedek'ten Peygamber'e

---

henüz haram kılınmamış olduğundan, başka bir muameleye lüzum görmemiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Şirb Kitâbı'nda geçmişti.

hâs olan arazîler bugüne kadar Umer'in yapıp koyduğu uygulama üzerindedirler 4[4].

Ebû Abdillah el-Buhârî (hadîsteki kelimeyi âyetteki ile tefsîr ederek) şöyle dedi: "t'terâke", "Sana çarptı" demektir; "Ona isabet ettirdim, çarptım" ma'nâsina olan "Aravtuhû"dan iftiâldir. "Ya'rûhû ve i'terânî", "Ona bir hâdise isabet etti, beni bir iş kaplayıp kuşattı" ta'bîrleri bu ma'nâdandır 5[5].

3-.......(ez-Zuhrî şöyle dedi:) Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'un, şu gelecek olan hadîsinden bana bir kısım zikredip şöyle dedi: Ben Mâlik ibn Evs'in yanma girinceye kadar gittim ve kendisinden bu hadîsi sordum. Mâlik şöyle dedi: Güneş yükseldiği zaman ben ailem içinde oturduğum sırada gördüm ki, Umer ibnu'l-Hattâb'ın elçisi bana geliyor. Gelince:

— Mü'minlerin Emîri'nin da'vetine icabet et, dedi.

Akabinde elçinin beraberinde tâ Umer'in huzuruna girinceye kadar yürüdüm. Umer'i hurma dallan veya yapraklarından yapılmış bir dîvânın şerît örgüleri üzerinde oturuyor buldum. Kendisiyle dîvân arasında bir yaygı ve döşek yoktu. Umer deriden yapılmış bir yastığa dayanmıştı. Kendisine selâm verdikten sonra oturdum. Umer:

— Yâ Mâlik, senin kavminden birtakım evler ahâlîsi bize gelmişlerdir. Ben de onlar hakkında kendilerine az mikdâr atıyye verilmesini emrettim. Sen bu malı teslim al da, onu aralarında taksim et, dedi.

Ben de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Sen bunu benden başka birine emret-seydin, dedim,

O:

4[4] Hayber ve Fedek Allah'ın, Rasûlü'ne ganimet ve fey' olarak verdiği arazîlerdir. Bunların bâzısında beşte bir hükmü uygulanmıştır. Bu, bilinen bir mes'ele olduğu için, hadîste beşte bir ta'bîri geçmemekle beraber Buhârî bunu burada getirmiştir (Aynî).

5[5] Buhârî, âdeti üzere hadîste geçen kelimeyi, âyettekini hatırlatarak tefsîr ediyor. Bu kelime şu âyette geçmektedir: Bız: "Tanrılarımızdan kimi seni fena çarpmış" demekten başka birşey söylemeyiz" (Hud: 54).,

- Bu malı teslim al, ey adam! dedi.

Ben onun yanında oturmakta iken yanma kapıcısı Yerfa' geldi de: Usmân ibn Affân, Abdurrahmân ibn Avf, ez-Zubeyr, Sa'd

ibn Eıbî Vakkaas'la görüşme arzun var mı; onlar senin yanına girmek

zni istiyorlar, dedi.

Umer:

— Evet, dedi ve onlara izin verdi.

Akabinde onlar içeriye girdiler ve selâm verip oturdular. Sonra Yerfa' da biraz oturdu. Sonra:

— Alî ve Abbâs'la konuşmaya arzun var mı? dedi.

Umer:

— Evet, dedi ve onlara da izin verdi.

Akabinde ikisi de içeriye girdiler ve selâm verip oturdular. Akabinde Abbâs, Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri, benimle şu Alî arasında bir hüküm ver, dedi.

Alî ile Abbâs, Allah'ın, Rasûlü'ne Benu'n-Nadîr'den fey' olarak verdiği mallar hususunda çekişiyor ve mücâdele ediyorlardı. Ab-bâs'ın bu sözü üzerine oradaki topluluk, yâni Usmân ve arkadaşları:

— Ey Mü'minlerin Emîri, bu ikisi arasında hükmet ve bunların birini diğerinden rahat ettir, dediler.

Umer:

— Yavaş ve sabırlı olun! Gök ve yer izniyle duran Allah hakkı için size sorarım. Rasûlullah(S)'ın: "Bizler mîrâs olunmayız, biz ne bırakmışsak sadakadır" buyurduğunu biliyor musunuz? Rasülullah "Bizler" sözüyle kendisim kasdediyordu değil mi? dedi.

Topluluk:

— Rasülullah bunu söylemiştir, dediler.

Bu cevâb ve tasdîk üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a yöneldi de:

— Allah hakkı için ikinize soruyorum: Rasûlullah'ın bu sözü söylemiş olduğunu biliyor musunuz? dedi.

Onlar:

— Rasülullah bu sözü söylemiştir, dediler. Umer:

— Ben size bu işten tahdîs ediyorum: Muhakkak ki Allah bu fey' malı hakkında başka hiçbir kimseye vermediği bir şeyi kendi Rasûlü'ne tahsis etmiştir, dedi. Sonra: "Allah'ın (onların malların)rfö« Ra-sûlü 'ne verdiği fey'(e gelince) siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah, rasûllerini dileyeceği kimselere musallat eder. Allah herşeye kaadirdir" (ei-Haşr. 6) âyetini okudu. İşte bu (yânî Na-dîr oğullan, Hayber ve Fedek) Allah'ın Rasûlü'ne hâss oldu. Allah'a yeminle söylüyorum ki, Rasülullah bu malları sizleri dışarıda bırakarak alıp toplamadı ve onu sırf kendisine tahsîs etmedi, muhakkak bu fey' mallarını sizlere vermiş ve onu size dağıtmıştır. Nihayet o fey'-lerden şu mal arta kalmıştır. Rasülullah bu fey' malından kendi ailesinin bir senelik nafakasını ayırıp verirdi. Sonra geri kalanını alır ve onu Allah'ın malı (bir vakıf) kılar (müslümânların işlerine tahsîs eder) idi 6[6].

İşte Rasülullah kendi hayâtında bu malları böyle kullandı. Allah hakkı için size soruyorum: Siz bunu biliyor musunuz? dedi. Onlar:

— Evet böyle biliyoruz, dediler.

Sonra Alî ile Abbâs'a döndü ve:

— Sizlere Allah hakkı için soruyorum: Siz de bunu böyle biliyor nlusunuz? diye sordu.

(Ukayl, İbn Şihâb'dan şunu ziyâde etti: Onlar da evet dediler.) Umer şöyle dedi:

— Sonra Allah, Peygamberi'ni vefat ettirdi. Ebû Bekr: Ben Ra-^ulullahin velîsiyim, dedi

---

6[6] el-Fey': Meşakkatsiz alman ganimet demektir (el-Müfredâi).

en-Nadîr oğullan'ndan alman ganimetler Rasûlullah'a âiddir. Onu dilediği gibi taksim eder. Nitekim bunları Muhâcirler'e taksîm etmiş,- Ensâr'dan da üç fakîre hisse ayırmıştır (Beydâvî, Medârik, Hâzin).

ve Ebû Bekr bu malları teslim aldı ve o mallarda Rasûlullah'm yaptığı gibi tasarruf etti. Allah bilir ki, Ebû Bekr bu hususta doğru sözlüdür, itaatlidir, doğru yoldadır, hakka uyucu-dur. Sonra Allah, Ebû Bekr'i vefat ettirdi. Bu sefer ben Ebû Bekr'in velîsi oldum. Ve o malları teslim aldım, emirliğimin iki senesinde o mallarda Rasûlullah'm ve Ebû Bekr'in yaptığı gibi tasarruf ediyordum. Allah biliyor ki, ben de bu tasarruf hususunda doğru sözlü, itaatli, doğru yolda yürüyen ve hakka uyucu idim. Sonra siz ikiniz bana geldiniz, benimle konuştunuz. Sözünüz bir, işiniz birdir. Yâ Ab-bâs, sen bana geldin, kardeşinin oğlu tarafından mîrâs hisseni istiyordun. Ve bana şu da, yânî Alî de geldi; o da karısı Fâtima'mn babasının mîrâsmdan olan payını istiyordu. Ben de sizlere: Rasûlullah "Bizpey-gamberler topluluğu vâris olunmayız. Biz ne bırakırsak sadakadır (mülkiyeti Beytü'1-mâle âiddir)" buyurdu dedim. Müteakiben o malı size aynı şartla (yânî mülkiyeti Beytü'l-mâl'e, tasarrufu da Rasûlullah ve Ebû Bekr devrindeki gibi olmak şartıyle) teslîm etmek fikri bana zahir olunca: İsterseniz Rasûlullah'm tasarrufu, Ebû Bekr'in tasarrufu ve mallara velî olduğum zamandan beri benim tasarruf ede-geldiğim gibi tasarruf edeceğinize dâir Allah'ın ahdi ve mîsâkı üzerinize olmak şartıyle o mallan size teslîm edeyim, dedim. Sizler: Bu şart ile onları bize teslîm et, dediniz. Ben de malları size teslîm ettim. Şimdi Allah hakkı için (ey topluluk) sizlere soruyorum: Ben bu mallan bu şartla Alî ile Abbâs'a teslîm ettim mi? dedi.

Topluluk:

— Evet teslîm ettin, dediler.

Sonra Umer, Alî ile Abbâs'a yöneldi ve:

— Allah adına yeminle size soruyorum: Ben o malları bu şartla izlere teslîm ettim mi? dedi.

Onlar da:

— Evet, diye cevâb verdiler.

Umer:

— Öyleyken, benden bundan başka bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök ve yer, izni ve emriyle durmakta olan Allah'a yemîn ediyorum ki, ben o mallar hakkında bundan başka

bir hüküm vermem. Bu şartlar içinde bu malları kullanmaktan ileride acze düşerseniz, onları ba-

na geri veriniz; ben onları sizin yerinize (velayet yolu üzere) tasarrut ederim, dedi 7[7].

2- Ganimetin Beşte Birini (Devlete) Vermek Dîndendir Babı

4-.......Ebû Cemre ed-Duba'î şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, şöyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'eti geldi ve:

— Yâ Rasûlallah, bizimle senin aranda Rabîa'dan şu topluluk, yânî Mudar kâfirleri vardır. Bu sebeble biz sana ancak haram ayda ulaşabiliriz. O hâlde bize birşey emret de ona tutunahrn ve geride kalanlarımızı ona çağıralım, dediler.

Rasûlullah (S):

— "Sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden de nehyediyorum; Allah'a îmân etmekle: Lâ ilahe ille'Hah şehâdetiyle (yânî) Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmekle emrediyorum" buyurdu ve elini düğümledi, yânî küçük parmağını kıvırdı. "Namazı devamlı kılmak, zekâtı vermek, ramazân orucunu tutmak ve bir de aldığınız ganimetin

---

7[7] Bu hadîsin başlığa delîlliği "Muhakkak Allah bu fey' hakkında başka hiçbir kimseye vermediği bir şeyi kendi Rasûlü'ne tahsis etmiştir... İşte bu Allah'ın Rasûlü'ne hâss oldu" sözlerinden alınır. Çünkü Fâtıma'nın istediği şeyler cümlesinden biri, Hayber ganimetinin beşte birinden arta kalan idi. Alî ve Abbâs, Allah'ın kendi Peygarnberi'ne tahsis etmiş olduğu fey'de (yânî ondaki hisselerinin ortaklıktan ayrılması hususunda) çekişiyorlardı.

Fey1, önce de zikrettiğimiz, gibi, harbsiz zorla veya sulh yoluyla galebe suretiyle kâfirlerden alınan maldır. Bunda mü'minlerin harb hizmeti geçmediği için, bu suretle alınan malın hepsini âlimler topluluğuna göre Allah, kendi Rasûlü'ne tahsis etmiştir. Ganimet ise harb ve kıtal ile alınan maldır. Bu ganimet malının beşte biri Rasûlullah'a, beşte dördü de gâzîlere âiddir.

Peygamber bu maldan ailesinin bir senelik masrafını ayırdıktan sonra, kalanından işçi ve âmil ücretini çıkarır, gerisini vakıf yaparak müslümânlarm ci-hâd gibi âmme hizmetlerine sarfederdi. Hadîs, görüldüğü üzere Ebû Bekr'in vefatından sonra Alî ile Abbâs da daha Önce Fâtıma'nın yaptığı gibi Umer'in devlet başkanlığının İkinci yılında müracaat ederek Hayber, Fedek ve Medîne civarında hurmalıklardaki hisselerini istemişlerdi. Umer de bu hurmalıkların mülkiyetini değil, yalnız Rasûlullah, Ebû Bekr ve kendi zamanlarındaki gibi tasarrufu şartıyle kendilerine bırakmıştı... Kurtubî'nin beyânına göre Alî halifeliği zamanında bu arazîde hakîkaten Ebû Bekr ve Umer zamanlarındaki gibi tasarruf etmiştir. Ondan sonra sırasıyle Alî'nin çocukları ve torunlarından Hasen, Hüseyin, Alî ibn Hüseyin, Hasen ibn Hasen, Zeyd ibn Hasen ve Abdullah ibn Hasen bu arazîyi idare etmişler, en sonra Abbâsîler'in velayet ve idaresine geç-miştir (Umdetu'l-Kaarî, VII, 123).

beşte birini Allah için (devlet hazînesine) vermenizi emrediyorum. Sizleri kabaktan, hurma kökünden, toprak testilerden, zift sürülmüş kaplardan (yânî bunlara hurma yâhud üzüm şırası kurmaktan) nehyediyorum" buyurdu 8[8].

3- Peygamberin Vefatından Sonra Kadınlarının Nafakası Babı

5-.......Bize İmâm Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "(Vefatımda) mirasçılarım dînâr bölüşmezler, bıraktığım şey, kadınlarımın nafakasından ve işçimin ücretinden geri kalanı sadakadır" 9[9].

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) vefat etti. O hâlde ki, benim evimde ciğer sahibi bir hayvanın (yânî insan ve hayvanın) yiyeceği birşey yoktu; ancak bana âid bir raf (yânî dolap veya kiler) içinde yarım vesk ölçeği mikdârı arpa vardı. Ben ondan yedim. Müddet uzadı, onu ölçtüm, sonra tükendi 10[10].

8[8] Hadîsin başlığa delîlliği "Aldığınız ganimetin beşte birini Allah için (devlet hazînesine) vermenizi emrediyorum" fıkrasıdır.

Bu hadîs daha geniş bir lâfızla îmân Kitâbı'nda da geçmiş ve orada hadîsle ilgili bâzı açıklamalar verilmişti.

Devlet hazînesine verilen bu mal, millet hizmetlerine, yânî âmme hizmetlerine sarfediliyordu.
9[9] Dînâr ile kayıdlama, en yakın olanla en yükseğe tenbîh bâbındandır. Geri kalanın Sadaka olması, millet yararına olan âmme hizmetlerine sarfedilmesi demektir.

Hadîsteki âmil ücretiyle Rasûlullah'ın muradı, Benu'n-Nadîr ile Fedek, Hay-ber hurmalıklarında çalışan işçilerin ücretleridir.

Medîne'ye yakın bir mesafede bulunan Benu'n-Nadîr arazîsi ile Fedek arazîsi harbsiz alınmıştı. Bunlar Allah tarafından fey' olarak Peygambere tahsîs edilmişti. Harb ile alınanHayber ile Benu Kurayza arazîlerinde de Rasûlullah'-in payı vardı. Rasûlullah bu arazîlerin gelirleriyle kendi kadınlarını ve ailesini geçindirir, İşçilerin ücretlerini verir, kalanıyle de İslâm mücâhidlerinİ techîz ederdi.

Bu hadîste Rasûlullah'm vefatından sonra da kadınlarının âdet üzere nafakalarından ve işçi ücretlerinden geri kalanın sadaka yânî vakıf olduğu ve müs-lümânların umûmî işlerine sarfedilmesi gerektiği bildirilmiştir.

10[10] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben ondan yedim..." fıkrasmdadır. Çünkü Aişe onu mîrâsla olan payı içinden aldığını zikretmedi. Eğer nafakaya hakk kazan-masaydı, elbette bu arpa ondan Beytu'1-mâl İçin geri alınırdı.

7-....... Ebû İshâk tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Amr ibnu'l- Hâris'ten işittim, o: Peygamber (S)-geriye harb silâhı, beyaz katırı ve bir mikdâr arazîsinden başka birşey bırakmadı; bunları da sadaka olarak bıraktı, dedi 11[11].

4- Peygamberin Zevcelerinin Evleri Ve Onlara Nisbet Edilen Evler Hakkında Gelen Haberler Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavillerinde gelen evler 12[12]: ''(Ey Peygamber kadınları, vakaar ile) evlerinizde oturun. Evvelki Câhiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin..." (d-Ahzâb: 33);

"Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine -yemeğe da 'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın- girmeyin.

Fakat size izin verildiği zaman girin..." (ei-Ahzâb: 53).

8-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın hastalığı ağırlaştığı zaman benim evimde bakılmak üzere diğer zevcelerinden izin istedi. Onlar da kendisine izin verdiler 13[13].

9-....... Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber (S) benim evimde, benim nevbetimde, benim göğsümün üstü ile gerdanımın arasında vefat etti. Bir de Allah (O'nun vefatı sırasında)

11[11] Hadîsin başlığa uygunluk noktası son fıkrasıdır. Çünkü Peygamber'in vefatından sonra kadınlarının nafakası, hayâtında olduğu gibi, Allah'ın kendisine tahsîs ettiği fey' mallarından karşılanıyordu. Bu mallar da Fedek ile Hayber'den olan payı idi. Bu hadîs Vasiyyetler Kitâbı'nın başında da geçmişti.

12[12] Yânı bu âyetlerde başlığa uygun olarak Peygamber'in evleri ta'bîrleri gelmiştir.

13[13] Hadîsin başlığa uygunluğu Âişe'nin "Benim evimde..." sözündedir. Çünkü Âişe, evi kendi nefsine dayandırmıştır. Bunun vechi şöyledir: Peygamber'in zevcelerinin Peygamber'den sonra evlerinde oturmaları onlara hâss özelliklerdendir. Yaşadıkları sürece nafakaya hakk kazandıkları gibi, o evlerde oturma hakkına da hakk kazanmışlardır. el-Buhârî bu nisbetle, hayâtta kaldıkları müddetçe evlerde oturma haklarının devam ettiğine tenbîh etmiştir.

benim tükrüğüm ile O'nun tükrüğünü birarada birleştirdi. Âişe şöyle dedi: (Kardeşim) Ab-durrahmân elinde bir misvakla odaya girdi... Peygamber'in, misvak katı geldiği için kullanmaya gücü yetmedi. Bu sefer misvakı ben aldım ve onu kendi dişlerim üzerine sürerek yumuşattım. Sonra bu yumuşatılmış misvakla O'nun dişlerini misvâkladım 14[14].

10-....... İbn Şihâb'dan; o da Alî ibn Hüseyin'den tahdîs etti ki, ona da Peygamber'in zevcesi haber vermiştir: Rasûlullah (S) ramazânın son on günü içinde mescidde i'tikâfta iken Safiyye ziyaretine gitmişti. (Bir müddet konuştuktan) sonra dönmek üzere Safiyye ayağa kalkmış, Rasûlullah da onu geçirmek üzere onunla beraber ayağa kalkmış. Peygamber'in bir diğer zevcesi olan Ümmü Seleme'nin kapısı yanındaki mescid kapısına geldiğinde, Ensâr'dan iki kişi onların yakınından geçmişler ve Rasûluılah'a selâm verip acele yürüyerek geçmişler. Rasûlullah onlara:

— "Acele etmeyiniz, durunuz! (Yanımdaki kadın Safiyye bintu Huyey'dir)" buyurdu.

O iki zât:

— Yâ Rasûlallah, biz Allah'ı tenzih ederiz, dediler.

Ve Peygamber'in Safiyye'nin hüviyyetini ta'yîne mecburiyet hissetmesi bunlara ağır geldi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şeytân insanda (yânî inşân bedeninde dolaşan) kan mesâbesindedir. Ben sizin gönüllerinize şeytânın kötü bir şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu 15[15].

11-...... Abdullah ibn Umer (R): Ben bir gün Hafsa'nın evinin damı üstüne çıktım ve Peygamber(S)'i arkasını kıbleye döndürerek Şâm tarafına yönelerek ihtiyâcını yerine

14[14] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin aslı Cumua Kitâbı'nda "Başkasının misvağı ile misvaklanan kimse bâbf'nda da geçmişti. Peygamber'in hastalığı ve vefatı bölümünde de daha geniş bir metinle gelecektir.

15[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ümmii Seleme'nin kapısı yanında..." sözünden alınır. Kapının zikredilmesi, evinin zikrini gerektirir. Hadîs bu metin ile İ'tİkâf Kitâbı'nda da geçmişti.

getirir hâlde gözümle gördüm, demiştir [16][16].

12-.......Âişe (R), Rasûlullah (S) ikindi namazını güneş henüz Âişe'nin odasından çıkmadan kılar idi, demiştir [17][17].

13-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün hatîb olarak ayağa kalktı ve hutbe esnasında eliyle Âişe'nin meskeni tarafını işaret ederek üç defa: "İşte fitne bu taraftadır, şeytânın boynuzunun doğacağı yerdedir" buyurdu [18][18].

14-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R), Abdurrahmân kızı Amre'ye şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S), Âişe'nin yanında idi. Bu sırada Âişe bir insan sesi işitti ki, o insan Hafsa'nın evine girmek için izin istiyordu. (Âişe dedi ki:) Ben:

— Yâ Rasûlallah, şu adam evinize girmek için izin istiyor, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sanıyorum ki o, Hafsa'nın süt amcası fulan kimsedir!" buyurdu.

(Âişe dedi ki: Süt amcam fulân hayâtta olsaydı benim yanıma girebilecek miydi? diye sordum.) Rasûlullah:

— "(Evet girebilirdi, çünkü) süt, velâdet ve nesebin haram kıldığı herşeyi haram kılar" buyurdu [19][19].

---

[16][16] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hafsa'nın evi' sözündedir. Hadîs, Abdest Alma Kitâbı'nda da geçti.

[17][17] Hadîsin başlığa uygunluğu "Âişe'nin hücresinden" sözündedir. Çünkü hücre beyt, yânî evdir. Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda, "İkindi namazının vakti bâbı"n-da da geçmişti.

[18][18] Hadîsin başlığa uygunluğu "Âişe'nin meskeni tarafım" sözündedir. Çünkü Âişe'nin meskeni, onun beyti, yânî evidir.

[19][19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hafsa'nın beytinde, yânîevmde" sözündedir. Hadîs Şehâdetler Kitâbı'nda da geçmişti.

5- Peygamber'in Zırhı, Asası, Kılıcı, Bardağı, Mührü Gibi Taksimi Zikredilmeyen Ve Kendisinden Sonra Halîfelerin Kullandıkları Şeylerden Zikredilenlerle Vefatından Sonra Sahâbîlerın Ve Diğerlerinin Teberrük Edegeldikleri. Yânî Kutlu Sayıp Kullandıkları Saçları, Ayakkabıları, Kap-Kacakları -Sahan Ve Tasları- Babı 20[20]

15-....... Basra Kaadısı Sumâme ibn Abdillah ibn Enes'ten; o da dedesi Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Bekr halîfe yapılınca, Enes'i Bahreyn'e gönderdi ve kendisi için şu meşhur mektubu (yânı sadaka farizası kitabını) yazdı ve Ebû Bekr bu mektubu mühürledi. Bu mührün nakşı (yânı üzerindeki yazı) üç satır idi:

Muhammedun bir satır ve Rasûlu bir satır ve Allâhi bir satırdı 21[21].

16-.......îsâ ibnu Tahmân tahdîs edip şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik -Peygamber'in vefatından sonra- tüyleri dökülmüş meşinden tasmalı bir çift ayakkabı çıkardı. İbn Tahmân dedi ki: Bana Sabit el-Bunânî, Enes'ten şöyle tahdîs etti: Enes bize iki ayakkabı çıkardıktan sonra: Bunlar Peygamber(S)'in ayakkabılarıdır, diye haber verdi 22[22]

17-....... Ebû Burde şöyle demiştir: Âişe -Peygamber'in ölümünden sonra- bize yünden keçelenmiş bir kaftan çıkardı ve: Peygamber'in ruhu bu kaftanın içinde nez' olundu, yânî

20[20] Bu başlık, Peygamber'in dokuz parça eşyasını şâmildir. Bâbda ise altı eşya ile ilgili altı hadîs vardır. Zırhına dâir hadîs Cihâd Kitâbı'nda; asası, kap-kacakları ve saçlarına âid hadîsler de Bulıârî'de ve diğer hadîs ve siyer kilâblarında geçmektedir.

21[21] Bu hadîsin başlıktaki parçalardan birine uygunluğu "Mührü-yüzüğü" kavimdedir. Hadîste yazılıp mühürlendiği bildirilen meşhur mektubun metni Zekât Kitâbı'nda, "Koyunun zekâtı bâbı"nda verilmişti.

Rasülullah'm bu mühür-yüzüğü hayâtında parmağında bulunmuştu. Sonra Ebû Bekr, Umer, Usmân devlet başkanlıkları zamanında bu mührü parmaklarına takıp kullanmışlardı. Usmân Er'ıs Kuyusu'nun başında otururken bu yüzük-mührü dalgın bir hâlde parmağından çıkarıp takmak suretiyle oynarken kuyuya düşürmüştür. Enes ibn Mâlik: Kuyunun suyunu çekerek yüzüğü üç gün aradıksa da bir türlü bulamadık, demiştir. Usmân tarafından ayn yazılı gümüş bir mühür yaptırılmıştır

22[22] Hadîs, başlığın "Ayakkabıları"'kısmına uygundur.

Kibâl, tasmaya denirse de mutlak değildir. Orta parmakla yanındaki parmağın aralığına geçen tasmadır. Hâlâ Haremeyn ahâlîsinin cümcüme tarzındaki nalınlarında olur (Kaamûs Tercemesi).

koparılıp çekildi, dedi.

Süleyman ibnu'l-Mugîre, Humeyd'den rivayetinde şunu ziyâde etti: Ebû Burde şöyle dedi: Âişe bize Yemen'de dokunan tok kumaştan yapılmış bir izâr ile yine bu kumaştan yapılıp "el-Mılebbede" dedikleri bir kisve çıkardı [23][23].

18-....... Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber(S)'in su bardağı kırıldı, akabinde kırık yerine gümüşten bir bardak edindi dediğini tahdîs etti.

Râvî Âsim el-Ahvel: Ben bu kadehi gördüm ve (teberrüken içine su koyup) ondan su içtim, demiştir [24][24]

19-.......İbn Şihâb, Muhammed ibn Amr ibn Halhale ed-Duelî'ye şöyle tahdîs etmiştir: Ona da Hz. Hüseyin'in oğlu Alî tahdîs etti ki, onlar, kendileri Alî'nin oğlu Hüseyin'in öldürüldüğü zaman -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun- Muâviye'nin oğlu Yezîd'in yanından Me-dîne'ye geldikleri sırada kendilerini Mısver ibn Mahrame (R) karşılamış ve:

— Bana herhangibir ihtiyâcın var mı? Varsa onu bana emredebilirsin, demiştir.

Hüseyin'in oğlu Alî dedi ki: Ben de Mısver'e:

— Hayır, bir ihtiyâcım yoktur, dedim. Mısver, Hüseyin'in oğlu Alî'ye:

— Sen Rasûlullah'ın kılıcını bana verir misin? Çünkü ben bu kavmin onu almakta sana galebe etmesinden endîşe ediyorum. Allah'a yemîn ederim ki, eğer sen onu bana verirsen, benim nefsime ulaşılmadıkça, yânî ruhum kabz olunmadıkça bu kılıç ebediyyen onlara ulaştırılmaz. Şu da muhakkak ki Ebû Tâlib'in oğlu Alî, Fâtıma'nın üstüne -aleyhi's-selâm- Ebû Cehl'in kızını istemişti, işte bu sırada Ra-sûlullah'tan işittim. O, şu minberin

[23][23] Hadîs, başlıktaki "Vefatından sonra halîfelerin kullandığı şeyler" fıkrasına uygun sayılabilir..

[24][24] Hadîs, başlıktaki "Peygamber'in su bardağı" kısmına uygundur.

Haccâc ibn Hasan şöyle demiştir: Bir kerre biz Enes ibn Mâlik'in yanında idik. Bir kap istedi. Getirilen bu kabın üstünde üç demir kenet vardı. Halkası da demirdendi. Enes bu kabı siyah bir kılı," içinden çıkardı... Enes'in emriyle içine su konarak bize getirdiler. Biz de o suyu hem içtik, hem de teberrüken başımıza, yüzümüze döktük ve Peygamber'e salât okuduk (Ahmed ibn Hanbel, et-Müsned; Aynî, VII, 136).

üzerine çıkmıştı da bu hususta hitabe îrâd ediyordu. Ben de o günlerde ihtilâm olmuş hâlde idim. Rasûlullah (S) orada: "Muhakkak Fâtıma bendendir. Ben onun -beşer tabîatinden neş'et eden kıskançlık sebebiyle- dîni hususunda fitneye ma'rûz kalmasından endîşe ediyorum" buyurdu.

Râvî Mahrame dedi ki: Sonra Rasûlullah, Abdu'ş-Şems oğulla-n'ndan olan bir damadını (yânî kızı Zeyneb'in kocası bulunan Ebû'l-

Âs ibn Rabî'ı) zikretti de onu kendisine hısımlığı hususunda övdü ve güzel hâllerini şöyle dile getirdi; "O bana söz söylemiş, sözünde gerçek çıkmıştır. O bana va'd etmiş, va'dini yerine getirmiştir, Kat'îsöylüyorum ki, ben hiçbir halâlı haram kılıyor değilim, hiçbir haramı da halâ! kılmıyorum. Lâkin Allah'a yemîn ediyorum ki, Allah Rasû-lü'nün kızı ile Allah düşmanının kızı ebeden (bir adamın nikâhında) birleşmez" 25[25]

20-.......Muhammed ibnu'l-Hanefiyye şöyle demiştir: Eğer babam Alî (R) Usmân ibn Affân'ı kötülükle zikredici olaydı, birtakım insanlar ona gelip de Usmân'ın zekât me'rnûrlarından şikâyet ettikleri gün zikrederdi. O gün babam Alî, bana: Usmân'a git de ona (gönderdiğim) sahîfenin Rasûlullah'ın sadakası (yânî sarf yerlerinin yazıldığı sahîfe) olduğunu haber ver de: Zekât me'mûrlarına emret ki, bunun içindeki hükümlerle amel etsinler, dedi.

Muhammed ibnu'l-Hanefiyye dedi ki: Bunun üzerine ben bu sa-hîfeyi Usmân'a götürdüm. Usmân: O sahîfeyi bizden geri çevir, dedi. Akabinde ben o sahîfeyi tekrar Alî'ye getirdim ve olanı kendisine haber verdim. Babam: O sahîfeyi aldığın yere koy, dedi.

Buhârî'nin şeyhi el-Humeydî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhamrfıed ibn Sûka tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mımzir es-Sevrî'den işittim ki, Muhammed ibnu'1-Hane-fiyye şöyle demiştir: Beni babam Alî haberci gönderdi de: Şu kitabı, yânî yazıyı al ve onu Usmân'a götür. Çünkü bunun içinde Peygam-ber(S)'in

25[25] Hadîsin başlıktaki bir kısma uygunluğu "Rasûlullah'ın kılıcı" sözündedir. Mirâtu'z-Zamân'da şu vardır: Peygamber bu kılıcı ölümünden önce Alî'ye hibe etmişti. Sonra Alî'nin ailesine intikaal etti. Mısver bunu istemekle Rasûlul-lah'm kılıcını kıymetini bilmeyecek kimselerden korumak istemiştir (Kastallânî). Bu hadîsi Müslim, Fâtıma'nın faziletinde rivayet etti. Aynı hadîs Nikâh'ta da gelecektir.

sadaka hususundaki emri vardır, dedi [26][26].

6- Ganimetin Beşte Birinin. Rasulullah'a Nevbet Nevbet İnen Mühim İşler Ve Hâdiseler İçin. Fakirler İçin Ve Peygamberin Suffa Ehlini Ve Dulları Tercîh Etmesi İçin Oldlğuna Delîl Babı

Peygamber'in kızı Fâüma hububat öğütmekten, el değirmeni döndürmenin yorgunluğundan Peygamber'e şikâyet edip de kendisine esirlerden bir hizmetçi vermesini istediği zaman, Peygamber, kızının bu isteğini Allah'a havale etmiştir (yânî kızının isteğini karşılamamıştır).

21-....... Bize Alî şöyle tahdîs etti: Fâtıma aleyhi's-selâmın el değirmeniyle hububat öğütmekten dolayı eline hastalık gelmişti. O sırada Rasûlullah'a birtakım harb esirleri getirildiği Fâtıma'ya ulaştı. Fâtıma da o esirlerden bir hizmetçi istemek üzere babasına gitti, fakat babasını evde bulamadı. Derdini Âişe'ye zikretti. Akabinde Peygamber geldiğinde Âişe, Fâtima'nm geldiğini ve dileğini kendisine söyledi. (Alî dedi ki:) Müteakiben biz yataklarımıza girmiş hâlde iken Peygamber bize geldi. Biz hemen yatağımızdan kalkmağa davrandık.

Peygamber (S):

— "Yerinizde durunuz!" buyurdu ve (ikimizin arasına oturdu) hattâ ben göğsümün üzerine dokunan iki ayağının serinliğini hissettim.

---

[26][26] Hadîsin başlığa uygunluğu "Usmân'a bu sahîfede Rasûlullah'ın sadakası olduğunu haber ver" sözünden alınması mümkin olur. Ve buda başlıktaki "Rasû-lullah'tan sonra halîfelerinin kullandıkları şeyler" kısmına uygun olur.

Alî'nin, oğlu Muhammed'le Usmân'a gönderdiği sahîfeyi Usmân'ın geri çevirmesi, kendi yanında bunun bir benzerinin mevcûd bulunmasından idi (Kas-tallânî).

Hadîsin başka bir tarîkinde Munzir söyle demiştir: Biz Muhammed ibnu'l-Hanefiyyc'nin yanında idik. Cemâatten bâzısı Usmân aleyhinde konuştu. Muhammed: Aleyhte konuşmayı bırakın, dedi. Biz de ona: Baban Usmân'a sövmüyor muydu? dedik. Bunun üzerine Muhammed: Eğer babam Usmân'i kötülükle zikredicî olaydı... diye metindeki sözleri nakletmiştir (İbn Ebî Şeybe ve el-lsmâîlî) -Kastallânî-.

Akabinde Peygamber: -

— "İyi dinleyin! Ben size, sizin benden istediğiniz esîr hizmetçiden daha hayırlı bir şeye delâlet ediyorum: Siz (gece) yataklarınıza girdiğinizde otuzdört defa Allâhu Ekber, otuzüç kerre Elhamdu HU lâhi ve otuzüç kerre de Subhânalîahi deyiniz. Bunları söylemeniz sizler için benden istediğiniz hizmetçiden daha hayırlıdır" buyurdu 27[27],

7- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı: .

Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi birşeyin mutlakaa beşte biri Allah'ın, Rasûlü'nün... " <ei Enfâi: 4i>.

"Rasûlü*nündür" sözüyle bunun taksiminin Rasûl'e âid olduğunu kasdediyor. Rasûlullah (S): "Ben ancak

bölüştürücü ve hazineciyim; Allah ise vericidir" buyurdu.

22-.......Bize Şu'be, Süleyman ibn Mihrân'dan, Mansûr'dan ve Katâde'den tahdîs etti. Bu üçü de Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan işitmiş-lerdir. Câbir ibn Abdillah (R): Bizim Ensâr'dan bir adamın bir oğlu doğdu. O kimse Oğluna Muhammed adını vermek istedi, demiştir. Şu'be: Mansûr hadîsinde şöyle dedi: O Ensârî: Ben oğlumu boynum üzerinde taşıyıp onu Peygamber'e getirdim, dedi. Yine Şu'be: Süleyman el-A'meş hadîsinde şöyle dedi: O Ensârî'nin (yânî Enes ibn Fu-dâle'nin) bir oğlu oldu. Onu Muhammed diye isimlemek istedi. Peygamber (S): "Benim ismimle isimleyiniz, fakat künyem ile kün-yelenmeyiniz. Çünkü ancak ben Kaastm, yânî taksim edici kılındım, (mîrâs ve ganimet mallarını) aranızda ancak ben taksim ederim" buyurdu.

27[27] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in kendi kızı Fâtıma ya karşı Suffa ehlini tercîh etmesi yönündendir. Bunda beşte birin zikri yoksa da bu, 1aadısın ma -nâs.ndan anlaşılmaktadır. Peygamber'in Fâtıma'nın isteğine karşı Sulta ehlinin ihtiyâçlarını gidermeyi tercîh etmesi, bu hadîsin diğer tarîklerinde bilhassa An~ med ibn Hanbel'in rivayetinde açıkça gelmiştir.

"Kim uyku uyuyacağı sırada hadîste bildirilen zikre devam ederse ona meşakkat ve yorgunluk arız olmaz. Çünkü Fâtıma çok çalışmaktan meydana gelen yorgunluğundan şikâyet etmişti de, Peygamber tarafından ona bu yolda zikre devam etmesi tavsiye buyuruldu" (İbnİ Teymiyye).

Husayn ibn Abdirrahmân es-Sulemî, Rasûlullah'm "Ben bir taksim edici olarak gönderildim, aranızda ben taksim ederim" buyurduğunu söyledi.

el-Buhârî'nin şeyhi Amr ibn Merzûk şöyle dedi: Bize Şu'be haber verdi: Katâde şöyle demiştir: Ben Sâlim'den işittim; o da Câbir'-den: el-Ensârî, oğluna el-Kaasım ismini vermek istedi. Peygamber:

"Benim ismimle isimleyin, fakat künyem ile künyelenmeyin" buyurdu 28[28].

23-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizim Ensâr taifesinden bir adamın bir oğlu doğdu. Kendisi çocuğa el-Kaasım adını verdi. Ensâr ona:

— Biz seni Ebû'l-Kaasım künyesiyle anmayız ve sana bu doğum sebebiyle "gözaydın" diye ikram da etmeyiz, dediler.

Bunun üzerine o Ensârî zât Peygamber'e geldi ve:

— Yâ Rasûlallah, bir oğlum doğdu, ona el-Kaasım adını verdim. Ensâr bana: Biz seni Ebû'l-Kaasım künyesiyle lakablamayız ve sana "gözaydın" tebrikinde de bulunmayız, dediler (ne buyurursunuz

diye sordu)?

Peygamber (S):

— "el-Ensâr güzel söylemiştir. Benim ismimle ad verebilirsiniz, fakat benim künyem ile künyelenmeyin. Çünkü Kaasım, yalnız benimdir" buyurdu 29[29].

28[28] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben ancak bir Kaasım (yânî taksîm edici) kılındım, nmni7da ben taksim ederim" kavlindedir dîsın Husayn ibn Abdirrahmân'dan gelen rivayetini Müshm daha uzun bir hadîs olarak getirmiştir. Amr ibn Merzûk'un rivayetim de Ebu Nuaym el Mustahrac'ında senedli olarak rivayet etmiştir.

29[29] Bu Câbir hadîsinin başka bir tarîkten rivayetidir. Buharı bununla ^u be üzerindeki ihtilâf! beyân etmiştir: O Ensârî zât oğluna Muhammed ısım mı vermek istedi yâhud el-Kaasım ismi mi vermek istedi? Buhârî bu Sevrı tankı ile. Ensârî'nin oğluna el-Kaasım ismi vermek istediğinin tercihine işaret etmiştir. Ensar tarafından inkâr vâki' olmaması bunu kuvvetlendirir... (Kastallânı).

24-....... Humeyd ibn Abdirrahmân, Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah her kimin hayrını murâd ederse ona dîn hususunda (büyük bir) anlayış verir. Verici ancak Allah'tır. Ben (verici değil) yalnız taksim ediciyim 30[30]. Bir de bu ümmet Allah'ın emri gelinceye (kıyamet gününe) kadar kendilerine muhalefet edenler üzerine gâlib olmakta devam edecekler, onlar gâlib hâlde bulunacaklar" 31[31].

25-....... Bize Hilâl, Abdurrahmân ibn Ebî Amre'den;o daEbû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Ben size ne birşey verebilirim, ne de (verilene) mâni' olabilirim. Ben taksim ediciyim, em-rolunduğum yere koyarım" buyurmuştur 32[32].

26-....... Havle el-Ensâriyye (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Birtakım adamlar Allah'ın (müslümânların iyiliğine tahsîs buyurduğu) malında haksız olarak tasarruf ederler, îşte onlar için kıyamet gününde o ateş muhakkaktır" 33[33].

30[30] Başlığa uygunluğu "Ben yalnız taksim ediciyim" sözündedir. Bunun ma'nâsı şuraya varıyor: Bana vahyolunan dîn ilmini teblîğ ederken kimseyi tahsîs edip de diğerlerinden gizlediğim yoktur. Allah tarafından bana ne bildirilmiş ise herkese eşitlik üzere teblîğ ediyorum. Ben ancak taksim ediciyim. Tebliğlerim herkese göre farksız olmakla beraber, bu tebliğler muhtelif derecelerde anlaşılıyor. Çünkü anlayışı veren Allah'tır. Allah'ın atası kullarına farklı derecelerde oluyor. Bunun izleri de benim tebliğimden sonra görülüyor. Herkes kısmetini benden alırsa da, veren Allah'tır; ben değilim (Tecrid Ter., I, 65-66).

31[31] Peygamber'in bu yüce sözü Muhammed Ümmeti'nin tâ kıyamet gününe kadar payidar olacağına işarettir.

"Bu hadîste bu ümmetin, ümmetlerin sonuncusu olduğuna, kıyamet bunun üzerine kopacaksa da, kıyamet alâmetleri meydana çıksa da, dîn zayıflasa da, Muhammed Ümmetİ'nden dîni yerine getireceklerin bakî olacağının kesinliğinin beyânı vardır" (Kastallânî).

32[32] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

33[33] Görünüşe göre hadîsle başlık arasında uygunluk yok. Lâkin el-Kİrmânî şöyle dedi: "Haksız, olarak" demek, "Hakk taksîmi olmaksızın" demektir. Lâfız bundan daha umûmî ise de, biz bundan başlık açıkça anlaşılsın diye onu taksime tahsîs ettik (Aynî).

Hadîsin râvîyesi olan Havle bintu Kays el-Ensâriyye, Peygamber'in amcası Hamza'nın karışıdır.

8- Peygamberin: "Ganimetler size halâl kılındı" sözü Bâbı [34][34]

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Allah size alacağınız daha birçok ganimetler de va'detmiş, şimdilik bunu peşin vermiştir.. " (ei-Feth: 20) [35][35]

Ganimet, mukaatele eden müslümânların umûmuna âiddir. Nihayet Rasûlullah buna hakk kazananları hakk kazanmayanlardan ayırıp beyân eder [36][36].

27-....... Bize Husayn ibn Abdirrahmân es-Sulemî, Âmir eş- Şa'bî'den; o da Urve el-Bârıkî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Gazâya giden) atın alnına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlüdür. Hayır kıyamet gününe kadar ecir (yânî sevâb) ve ganimettir" buyurmuştur [37][37].

28-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Kisrâ helak olduğu zaman ondan sonra kisrâ yoktur. (Bizans hükümdarı olan) Kayser helak olduğu zaman ondan sonra kayser yoktur (yânî kayser hâkimiyeti olmayacaktır). Nefsim yedinde olan Allah 'a yeminle söylüyorum ki, Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktır"[38][38].

---

[34][34] Bu, Taharet Kitabı'nm et-Teyemmüm babında geçen Câbir hadîsinin bir parçasıdır.

[35][35] Bu âyet ittifakla Hudeybiye ehli hakkında inmiştir

[36][36] Bunun beyânı "Bitin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlakaa beşte biri Allah'ın, Rasûlü'nün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur" (el-Enfâl: 41) kavliyle vâki' olmuştur, Kur'ân mücmeldir ve sünnet onu beyân edicidir.

[37][37] Başlığa uygunluğu "Ganimet" sözündedir. Bu, Cihâd'da da geçmişti.

[38][38] Hadîsin başlığa delîlliği "Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktır" sözünden alınır. Çünkü bunların hazîneleri ganîmet olacaktır. Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir. Bunların hazîneleri, bildirildiği gibi Allah yolunda ganîmet alınıp harcanmıştır.

29-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kisrâ helak olduğu zaman ondan sonra kisrâ yoktur. Kayser helak olduğu zaman ondan sonra da kayser yoktur. Nefsim yedinde olan Allah 'a yeminle söylüyorum ki, Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktır"[39][39].

30-.......Bize Câbir ibn Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Ganimetler bana halâl kılındı (hâlbuki benden evvel kimseye halâl edilmemiştir)" buyurdu [40][40].

31-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o'da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Kendisini (evinden sırf) Allah yolunda cihâd etmek ve ke-limetu'llah'ı tasdik etmek niyeti çıkararak Allah yolunda cihâd eden kimseye Allah onu, şehîd olmak suretiyle cennete girdirmeyi yâhud içinden çıkmış olduğu meskenine sevâbla yâhud ganimetle salimen döndürmeyi tekeffül etmiştir"[41][41].

32-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Peygamberlerden bir peygamber gazaya gitti ve kavmine şöyle dedi: Bir kadın fercine nikâhla mâlik olup da onunla evlenmek istediği hâlde henüz evlenmemiş olan bir erkek bana tâbi' olmasın (yânı benimle beraber cihâda yürümesin). Birçok evler kurmuş, fakat henüz tavanlarını yükseltmemiş olan kimse de benimle yürümesin. Koyun yâhud gebe develer satın almış da bunların yavrularını doğurmalarını beklemekte olan kimse de benimle beraber yürümesin.

"Peygamber bu ta'lîmâtı verdikten sonra gazaya gitti ve nihayet ikindi namazı vaktinde yâhud buna yakın bir zamanda fethedeceği beldeye yaklaşınca güneşe hitaben: Sen bir me'mûresin, ben de bir me'mûrum dedi ve: Yâ Allah! Bu güneşi bizim üzerimizde biraz

---

[39][39] Hadîs, bundan öncekinin başka sened ve başka sahâbîden gelen rivayetidir. Başlığa uygunluğu onunki gibidir.

[40][40] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır. Parantez içindeki ibare hadîsin Teyemmüm bâbındaki rivâyetindendir.

[41][41] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâhud ganimetle... " sözündedir.

durdur! diye dua etti. Müteakiben Allah bu peygambere fetih verinceye kadar güneş onun üzerinde durduruldu. Neticede o peygamber ganimetleri topladı. Derken onları yemesi için (gökten bir) ateş geldi. Fakat ateş o ganimetleri yemedi. Bunun üzerine peygamber, ordusuna: Sizin içinizde ganimet malına bir hıyanet vardır, binâenaleyh herbir kabileden bir kimse bana bey'at etsin, dedi. (Bey'at ettiler.) Bu bey'at sırasında birisinin eti peygamberin eline yapıştı. Peygam-,bet derhâl: Hıyanet muhakkak sizin içinizdedir. Binâenaleyh senin kabilen benimle bey'at yapsın, dedi. (Kabile bey'at yaptı.) Bu sırada iki yâhud üç kimsenin elleri peygamberin eline yapıştı. Peygamber: Hıyanet fiili sizdedir, sizler hıyanet ettiniz, dedi. Akabinde onlar sığır başı gibi altından bir baş getirdiler ve bunu yere koydular. Akabinde ateş geldi ve o ganimet malını yedi. Sonra Allah bizler için ganimeti halâl kıldı. Allah bizim zayıflığımızı ve aczimizi gördü de ganimetleri bize halâl kıldı" 42[42]

9- Bâb: Ganimet, Düşmanla Çarpışmada Hazır Bulunanlarındır

33-....... Eşlem şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R): Eğer mülümanların sonu (yânî müstakbel nesillerin hayâtı endîşesi) olmasaydı, Peygamber'in Hayber arazîsini taksîm ettiği gibi, ben de fethettiğim her karyeyi (her memleketin arazîsini) muhakkak ganîmet sâhibleri (yânî fâtihleri) arasında taksîm ederdim; dedi 43[43].

42[42] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Allah ganimetleri bize halâl kıldı" sözündedir. el-Buhârî bunu Nikâh'ta da tahrîc etti. Müslim ise Mağâzî'de getirmiştir. Müslim Tercemesi, V, 365-366'dan bu hadîsle ilgili bâzı açıklamaları nakledelim:

a. Bu hadîste mühim işleri ancak tedbîr sahibi olanlara ve bütün gönüllerini o gayeye boşaltanlara havale ve sipariş etmenin lâyık olacağı, kalbi başka şeylere bağlı kimselere verilmesinin lâyık olmayacağı esâsı vardır. Çünkü gönlü başka şeylerle ilgili olmak o şahsın azmini zayıflatır ve gücünün kemâliyle sarfını fevt ettirir (Nevevî).

b. Burada zikrolunan güneşin habsi mes'elesinde ihtilâf olunmuştur. Kendi derecelerine reddolundu, durduruldu ve hareketi yavaşlatıldı gibi tevcihlerî yapılmıştır. Bu gibi müteşâbih işlerin hakîkî mâhiyetini Allah'a havale etmek şübhesiz böyle tahminden öteye geçmeyen tevcihler yapmaktan çok daha hayırlı ve salim bir yoldur (Mütercim).

c. Kabul edilmiş kurbânlarını ve ganimetlerini, semâdan bir ateş gelip yemesi, geçmiş ümmetlerde câri olan bir ilâhî sünnet olduğu rivayet edilir.
43[43] Başlığa uygunluğu "Fethettiğim her karyeyi muhakkak fâtihleri arasında taksîm ederdim" sözünden alınır. Umer, devlet başkanlığı devrinde fethettiği köylerin arazîsini gaziler arasında taksîm etmeyip, bu

10- Ganîmet İçin Harbeden Kimsenin Sevabı Eksilir Mi? Babı

34-....... Bize Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir çöl Arabi Peygamber'e:

— Bâzı kimseler ganimet almak için harbeder, bâzı kimseler insanlar yanında yiğitliği zikrolunsun diye harbeder, bâzıları da (yiğitlik) derecesi görülsün diye harbeder. Şu hâlde Allah' yolunda olan kimdir? dedi.

Peygamber (S):

— "Kim Allah kelimesi (Allah'ın tevhidi kelimesi) en yüksek olsun diye muharebe ederse, işte o mücâhid Allah yolundadır" buyurdu 44[44].

11- Devlet Başkanının, Huzuruna Getirilen Müşrik Hediyelerini Hazir Bulunanlar Arasında Taksim Etmesi Ve Hazır Bulunmayan Yâhud Kendisinden Uzak Bulunanlar İçin De Pay Ayırıp Saklaması Babı

35-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den tahdîs etti: Peygamber (S)'e has ipekten altın düğmeli (yâhud altın halkalarla örülü) birçok kaftanlar hediye edildi. Peygamber bu kaftanları sahâbîlerinden birtakım insanlar arasında taksim etti. Bu kaftanlardan bir tanesini de Mahrame ibn Nevfel için ayırdı. Müteakiben Mahrame, beraberinde oğlu Mısver ibn Mahrame olduğu

---

arazîyi fethedilen^ köyler ahâlîsine muzâraa yânî ekincilik ortaklığı suretiyle vererek işletmiştir ki, vakıf hâlinde idare edilen bu arazîden müstakbel nesillerin fakirlerinin istifâdeleri te'-mîn edilmiştir.

Daha önce fethedilen arazî, gâzîler arasında taksîm edildiği hâlde, Umer'-in böyle vakıf hâlinde -velev ki müslümânların umûmunun faydası adına olsa da- bir idare sistemi kabul etmesi, Peygamber'in vakıf yapmakla ilgili bir emir ve beyânına dayanır.

44[44] Başlığa uygunluğu "Ganîmet için harbeder" sözündedir. Başlıktaki sorunun cevâbı, Mücâhid, Allah'ın kelimesini en yüksek kılmak yolunda mücâhede eden kimse olduğuna göre, bunun dışında bir maksad için harb edenin sevabı eksilmek şöyle dursun, hiçbir sevabı yoktur (Aynî). Buhârî, bu hedefle beraber diğerleri olursa eksilmez cevâbını sezdirir (Kastallânî).

hâlde geldi de, Peygamber'in kapısı Önünde di-küdİ. Ve oğluna:

— Peygamber'i bana çağır! dedi.

Peygamber babamın sesini işitti de, yanma bir kaftan alıp düğmelerini öne doğru tutarak babam Mahrame'yi bununla karşıladı ve:

— "Yâ Eba'l-Mısver, bunu senin için sakladım! Yâ Eba'l-Mısver, bunu senin için sakladım!" buyurdu.

Mahrame'nin huyunda bir şiddet ve sertlik vardı 45[45].

Bu hadîsi İsmail ibn Uleyye, Eyyûb es-Sahtıyânî'den rivayet etmiştir.

Ve Hâtem ibnu Verdân şöyle dedi: Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İb-nu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki el-Mısver: Peygamber'e bir çok kaftanlar geldi... demiştir. Bu hadîsi îbnu Ebî Muleyke'den rivayet etmekte el-Leys ibn Sa'd, Eyyûb es-Sahtıyânî'ye mutâbaat etti 46[46].

12- Bâb: Peygamber (S) Kurayza Ve Benu'n-Nadır Arazîlerini Nasıl Taksîm Etti?

Ve bunlardan masrafı kendisine dönen ailesinin harcamalarına ve mühim hâdiselere verdiği şeyler.

36-.......Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr'dan olan insanlar gelir getiren hurmalıklarını Peygamber(S)'e kendi masraflarını karşılaması için hediye ediyorlardı. Nihayet Peygamber Kurayza ve Benu'n-Nadîr kabilelerini fethetti. Bunun ardından Me-dîneli Ensâr'a daha evvel Muhâcirler'e teslîm ettikleri hurmalıkları

45[45] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

46[46] Bu hadîs, buradaki tarîklerin bâzısında mürsel, bâzılarında mevsûldür. Buhârî mürsel gibi görünen tarîkleri de kitabının başka yerlerinde mevsûl olarak getirmiştir. Buradaki son tarîk de mevsûldür. Buradaki mutâbaayı da "Hibede meta' nasıl teslim alınır bâbı"nda mevsûl olarak getirmiştir.

Buhârî bu hadîsi Şehâdetler, Libâs, Edeb Kitâblan'nda da getirmiştir. Müslim ise Zekât'ta getirmiştir.

kendilerine geri verilir oldu [47][47].

13- Peygamber(S)'İn Maiyyetinde Gaza Edenlerin, Vâlîlik Ve Kumandanlık Yapanların Diri Ve Ölü Hâllerinde Mallarındaki Bereket Ve Artma Babı

37-....... Ben Ebû Usâme Hammâd ibn Seleme'ye: Hişâm ibn Urve size tahdîs etti mi? diye sordum. (Burada suâlin cevâbı zikredilmedi. Fakat İshâk ibn Râhûye'nin Müsned'inde bu isnâd ile "evet" deyip şunu sevketmiştin) Bana Hişâm ibn Urve, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da kardeşi Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: ez-Zubeyr ibnu'I-Avvâm Cemel Vak'ası gününde durduğu zaman beni çağırdı [48][48]. Ben yanında dikeldim. Bana şunları söyledi:

— Ey oğulcuğum! Şu muhakkak ki, bu gün ancak zâlim olan yâhud mazlum olan öldürülür. Ve ben bu gün kendimi başka türlü değil, ancak mazlum olarak öldürüleceğimi zannediyorum. Ve benim en büyük hüznüm ve endîşem elbette borcumdur. Sön borcumuzun, malımızdan herhangi birşey bırakacağını zannediyor musun? dedi ve:

— Ey oğulcuğum malımızı sat ve borcumu öde, sözünü söyledi.

---

[47][47] Hadîsin başlığa delîlliği ma'nâsmdan alınır. (Aynî).

Bu, taksimin beyânıyle beraber tamâmı Mağâzî'de gelecek olan hadîsin kısa bir özetidir. Bu hadîs üzerine Hibe Kitâbi'nin sonlarında bir tenbîh geçmişti. Kıssanın özeti şöyledir: Benu'n-Nadîr arazîsi Allah'ın, kendi Rasûlü'ne fey' olarak verdiği mallardan idi. Bu arazî Peygamber'e hass olmuştu. Lâkin Peygamber bu malı Muhâcirler'e vermeyi tercih etti ve Muhâcirler'e, Medine'ye hiçbirşeyleri olmayarak geldikleri zaman Medîneli Ensâr'ın onlara yardımcı olmak üzere hediye etmiş oldukları mallarını kendilerine geri vermelerini emir buyurdu. Bu mallarla hem Muhacirler, hem de Ensâr taifeleri topluca müstağni oldular. Sonra Kurayza fetholundu: Kurayzalılar ahdi bozdukları zaman, muhasara edildiler ve neticede Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne razı oldular. Peygamber onların arazîsini sahâbîlerine taksim etti ve kendi payından, kendi ailelerinin harcamalarına ve ihtiyâç duyulan mühim işlere verdi. Geri kalanını da Allah yolunda bir hazırlık olmak üzere silâh ve atlara tahsîs etti. Sahîhayn'da Enes ibn Evs hadîsinden özetle böyle sabittir (İbn Hacer, Kastallânî)

[48][48] Cemel Vak'ast Hz. Alî İle Hz. Âişe arasında cereyan eden kanlı fitnelerden biridir. Usmân'm kaatillerinin kıssasını istemek üzere meydana gelen bir ayaklanmanın adıdır. Bu vak'ada Âişe bir mahfe içinde bir deve üzerinde hareket ettiği için Cemel Vak'ası diye anılmıştır. Cennetle müjdeli on kişiden iki büyuK sima Talha ile Zubeyr bu vak'ada Âişe'nin maiyyetinde bulunuyorlardı. Talha bu vak'ada şehîd düştü. Zubeyr bu harbin durduğu bir sırada uyurken veya uyanık hâlde yanına yanaşan Amr ibn Curmûz tarafından Öldürülmüştür.

Ve malının üçte birini vasiyet etti; bu üçte birin üçte birini husûsî olarak Abdullah ibn Zubeyr'in oğullarına vasiyet etti. Zubeyr, oğlu Abdullah ibn Zubeyr'i kasdederek onun oğulları için üçte birin üçte biri diyor: Eğer borcun ödenmesinden sonra birşey artmış olursa, o fazlanın üçte biri senin oğullarına âiddir.

Hişâm ibn Urve (geçen senedle) şöyle dedi: Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in çocuklarının bâzısı yaşça (yâhud vasiyetteki payca) Zubeyr'in oğullarının bâzısına müsavi olmuştur: Bunlar Hubeyb ve Abbâd'-dır. Zubeyr'in bu vasiyeti yaptığı gün dokuz oğlu ve dokuz kızı vardı,

Abdullah dediki: Babam Zubeyr, borcunun ödenmesini bana vasiyet etmeye başladı ve şöyle diyordu:

— Ey oğulcuğum! Eğer borç ödemekten herhangi birşey hususunda âciz olursan, o zorluğa karşı Mevlâmdan yardım iste! dedi.

Abdullah şöyle dedi: Vallahi ben babamın bu "Mevlâm" sözüyle ne kasdettiğini bilemedim. Sonunda:

— Babacığım, senin Mevlân kimdir? diye sordum.

— (Benim Mevlâm) Allah'tır, dedi.

Abdullah şöyle devam etti: Vallahi ben onun borcunu ödemekten dolayı herhangi bir sıkıntıya düştükçe muhakkak:

— Yâ Mevlâ'z-Zubeyr(= Ey Zubeyr'in Mevlâsı)! Zubeyr'in borcunu kaza et! diye duâ ettim; akabinde Yüce Allah onun borcunu ödedi. Sonunda Zubeyr (R) Öldürüldü. Zubeyr arkasında altın para ve gümüş para bırakmadı; o yalnız bâzı arazîler bıraktı. Gâbe mevki-indeki büyük arazî, Medine'de onbir ev, Basra'da iki ev, Kûfe'de bir ev, Mısır'da bir ev bunlardandır.

Abdullah dedi kî: Zubeyr'in üzerindeki borç ancak şöyle oluşmuştur: Birtakım kimseler ona mal getirir ve malı Zubeyr'in yanında emânet bırakmak ister idi. Zubeyr ise ona:

— Hayır, ben bu malı emânet olarak teslim almam; lâkin o rnal benim zimmetimde bir ödünçtür. Çünkü ben emânetin zayi' olmasından (ve bunun da benim malı iyi

korumadığımdan meydana geldiğinin zannolunmasından) korkarım, der idi.

Zubeyr asla bir kumandanlık, harâc toplayıcılığı ve (mal toplamaya sebeb olacak cinsten) herhangi bir vazifeyi üzerine almamıştır 49[49] O sâdece Peygamber(S)'in yâhud Ebû Bekr'in yâhud Umer'in yâhûd Usmân'ın -Allah onlardan razı olsun- maiyyetlerinde yapılan gazvelerde mevcûd olmuştur.

Abdullah ibnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Ben babam Zubeyr'in üzerindeki borcu hesâb ettim de, onu ikimilyon ikiyüzbin olarak buldum. Râvî dedi ki: Hakîm ibn Hizam, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e kavuştu da:

— Ey kardeşimin oğlu! Kardeşim Zubeyr'in üzerinde ne kadar

borç vardır? diye sordu.

Abdullah, borcun bir kısmını gizledi de:

— Yüzbin, dedi.

Bunun üzerine Hakîm: :

— Vallahi ben sizin mallarınızın bu kadar borcu ödemeye yeteceğini zannetmiyorum, dedi.

Bu sefer Abdullah:

— Eğer borçlar ikimilyon ikiyüzbin olmuş ise, senin re'yin nedir bana haber ver? dedi.

Hakîm:

— Bu kadar borcu ödemeye takat yetireceğinizi sanmıyorum. Eğer bu borçtan herhangi birşeyi ödemekten âciz olursanız benden

yardım isteyin, dedi.

Râvî dedi ki: Zubeyr, Gâbe'deki arazîyi yüzyetmiş bine satın almış idi. Oğlu Abdullah ise

---

49[49] Abdullah ibn Zubeyr bu sözüyle "Zubeyr'in malının çokluğu bu sayılan me'-müriyetler cihetinden değildir, bu cihetlerden toplanan mallar hakkında sahibi kötü zann altmda düşünülür. Zubeyr'in kazancı ise ancak cihâd ganimetlerinden olmuştur" demek istiyor.

bu arazîyi satmak için bir milyon altıyüz-bin kıymet ta'yîn etti. Sonra ayağa kalktı ve:

— Her kimin Zubeyr'in üzerinde alacağı bir hakk varsa, Gâbe'-ye bizim yanımıza gelsin, dedi.

Akabinde Abdullah ibn Ca'fer ibn Ebî Tâlib oraya geldi. Bu Abdullah'ın, Zubeyr'in üzerinde dörtyüzbin alacağı vardı. Bu Abdullah, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hitaben:

— Eğer isterseniz bu dörtyüzbinlik alacağımı size bırakayım, dedi. Abdullah ibnu'z-Zubeyr:

— Hayır (alacağını bırakma; bunu istemeyiz), dedi.

Abdullah ibn Ca'fer:

— Eğer isterseniz, benim alacağımı geri bırakmak istediğiniz alacakların içine koyup geriye bırakırsınız, dedi.

Abdullah ibnu'z-Zubeyr:

— Hayır, alacağını geri bırakma, dedi. Râvî dedi ki: Abdullah ibn Ca'fer:

— Öyleyse bu arazîden benim için bir parça kesin, dedi. Abdullah ibnu'z-Zubeyr de ona hitaben:

— Şuradan şuraya kadar olan parça senindir, dedi.

Râvî dedi ki: Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Gâbe arazîsinden (ve evlerden) bâzısını sattı da babası Zubeyr'in borcunu ödedi. Borcun hepsini tamamen ödedikten sonra Gâbe arazîsinden dörtbuçuk pay bakî kaldı. Abdullah ibnu'z-Zubeyr akabinde Şam'a Muâviye ibn Ebî Suf-yân'ın yanına geldi. Muâviye'nin yanında Amr ibnu Usmân ibn Af-fân, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in kardeşi el-Munzir ibnu'z-Zubeyr, (Mü'minlerin anası Sevde'nin kardeşi) Abdullah ibnu Zem'a bulunuyorlardı. Muâviye, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hitaben:

— Gâbe arazîsine ne kadar kıymet ta'yîn edildi? dedi. Abdullah:

— (Onaltı pay aslından) herbir pay yüzbine geldi, dedi.

Muâviye:

— Geriye kaç pay kaldı? dedi. Abdullah:

— Dört bütün pay ile bir yarım pay kaldı, dedi,

el-Munzir ibnu'z-Zubeyr:

— Ben yüzbin mukaabilinde bir pay satın aldım, dedi.

Amr ibnu Usmân:

— Ben de yüzbine mukaabil bir pay satın aldım, dedi.

Abdullah ibnu Zem'a:

— Ben de yüzbîn karşılığında bir pay satın aldım, dedi.

Bu sefer Muâviye:

— Geriye ne kadar pay kaldı? diye sordu.

Abdullah:

— Bir pay ile yarım pay kaldı, dedi,

Muâviye:

— Ben de onu yüzelli bin karşılığında satın aldım, dedi. Râvî dedi ki: Abdullah ibn Ca'fer (ibn Ebî Tâlib), Muâviye'den

onun payını altıyüzbin mukaabilinde satın aldı (da böylece ikiyüzbin kazandı). Abdullah ibnu'z-Zubeyr babasının borçlarını ödeyip bu borç işini bitirdiği zaman Zubeyr'in diğer oğulları kendisine:

— Artık mirasımızı aramızda taksîm et, dediler.

Abdullah:

— Hayır, Allah'a yemîn ederim ki, dört sene hacc mevsiminde "Haberiniz olsun! Her kimin Zubeyr üzerinde alacağı bir hakk varsa bize gelsin de o borcu ödeyelim!" diye nida

ve i'lân etmedikçe, mîrâsı aranızda taksîm etmem, dedi.

Râvî dedi ki: Artık Abdullah ibnu'z-Zubeyr her sene hacc mevsiminde böyle nida ve i'lân etmeye başladı. Nihayet dört yıl geçince (ve kendisine hakk isteyici kimse gelmeyince) mîrâsı Zubeyr'in oğulları arasında taksîm etti.

Râvî dedi ki: Zubeyr öldüğü zaman arkasında dört karısı varJ di. Abdullah'a vasiyet edilen üçte biri kaldı da her bir kadına (sekizde bir hisse olarak) bir milyon ikiyüzbin isabet etti. Buna göre Zubeyr'A in (vasiyet, mîrâs ve borçlarını içine alan) malı elli milyon ikiyüzbindir 50[50].

14- Bâb: Devlet Başkanı Bir İnsanı Bir İhtiyaç Hususunda Elçi Gönderdiği Yâhud Ona Orada İkaamet Etmesini Emrettiği Zaman Ganimetten O Şahsa Hisse Verilir Mi?

38- Bize Mûsâ ibn İsmail tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Avâ-ne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Usmân ibn Vehb tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Usmân Bedir

---

50[50] Hadîsin "Zubeyr asla bir kumandanlık, harâc toplayıcılığı ve bir şey yânî bir vazifeyi üzerine almadı. O sâdece Peygamber'in... maiyyetinde yapılan gazalarda hazır bulundu" sözleri merfû' hadîs hükmündedir. İşte başlığa uygunluk ve delîlliği burasıdır. Hadîsin bundan başka olan bütünü İbn Zubeyr üzerine mevkûfdur. Delîllik, Zubeyr'in malındaki bu muazzam bereketin Peygamber'in... maiyyetinde bir gâzî olmasından hâsıl olmasıdır, Zubeyr'in hayatındaki ve ölümünden sonraki mal bereketi, onun kıssasını düşünmekle meydana çıkar. Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayrılarak rivayet ettiklerindendir. Bunu Sahîh'e etraf yazanlar Zubeyr'in Müsned'inde zikrettiler. Efdal olan ise oğlu Abdullah'ın MüsnecTinden olmasıdır...

Dimyâtî, hadîsin sonundaki zenginliğe güzel bir tevcîh yapıp şöyle dedi: "Zubeyr'in malının hepsi alümilyon ikiyüzbindîr" sözü sahîhtir. Bundan murâd, öldüğü zaman Zubeyr'in arkasında bıraktığı malın kıymetidir. Bunun üzerine artan ise dokuzmilyon altiyüzbindir. Birmilyon ikiyüzbinin -ki bu sekizde birin dörtte biridir- sekizle çarpılmasından hâsıl olacak neticeye, ayrıldığı bildirilen üçte birin ilâvesi; sonra da borç mikdânnın buna ilâvesi ile hepsinden ellido-kuzmilyon sekizyüzbin hâsıl olacaktır. Bu ziyâde Abdullah ibn Zubeyr'in, babasını borçtan tamâmiyle kurtarmak için terikenin taksimini geri bıraktığı müddet içinde akar arazîlerin nemasından meydana gelmiştir". Bu tevcih zorluksuz olduğu ve sahih rivayetleri olduğu gibi bıraktığı için, son derece güzeldir. Zahir olan şu ki; Gaye, Zubeyr'in terikesindekİ bereketten neş'et eden çokluğu zikretmektir. Çünkü Zubeyr, zikredilen akardan başka birşey bırakmadığı hâlde, arkasında büyük bir dünyâ serveti bıraktı. Bununla beraber ona o kadar çok bereket verildi ki, nihayet onda bu muazzam mal hâsıl oldu. Arablar'da kesirleri atmak, carî bir âdet olmuştur... (İbn Hacer, Aynî).

vak'asından ancak şu sebeb-den dolayı kaybolmuştur: Çünkü hakikat şudur ki, Rasûlullah'ın kızı (Rukayye) Usmân'ın nikâhı altında idi ve (Bedir seferi sırasında) ağır hasta bulunuyordu. Peygamber (S) Usmân'a hitaben: "Senin için Bedir'de hazır bulunan bir gâzîsevabı ve onun ganimet payı vardır" buyurdu (ve ona hisse verdi) 51[51].

15- Bâb- Ganimetin Beşte Birinin Müslümanlara Nevbet \Evbet Gelen Mühim Hâdiseler İçin Olduğuna Delilden Biri Hevâzin Kabilesinin Peygamberin Kendileri İçinde Bir Süt Annesini Emmiş Olması Sebebiyle Peygamberden İstekte Bulunmaları; Peygamberin De Müslüman Gazilerden, Onlardan Aldıkları Hisselerini Geri Vermelerini Halâl Saymasıdır.

Yine buna delilden biri de Peygamberin hisselerini geri veren müslümânlara fey'den ve ganimetlerin beşte

birinden onlara vermeyi va'd eder olmasıdır. Peygamberdin Ensâr'a ve Ensâr'dan Câbir ibn Abdillah'a Hayber hurmasından vermesi de aynı konuya delildir.

39-.......ibnu Şihâb şöyle demiştir: Ve Urve ibnu'z-Zubeyr söyledi ki, kendisine Mervân ibnu'l-Hakem ile Misver ibn Mahrame, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber vermişlerdir; Rasûlullah'a Hevâzin kabilesi hey'eti müslümân olarak geldikleri ve kendisinden mallarının ve esirlerinin geri verilmesini istedikleri zaman, Rasûlullah (S) onlara:

— "Bana sözün en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki taifeden birini; ya esirleri ya da malları tercih ediniz. Ben (sizin gelmenizi gözeterek) bunları taksim etmeden bekletmiş idim" buyurdu.

51[51] Başlıktaki soruya hadîsin sonu cevâb olmuştur. Peygamber, Usmân'a Bedir ganimetlerinden hisse ayırmış ve "Yâ Allah, Usmân senin Rasûlü'nün bir hacetinde idi" demiştir. Ebû Hanîfe, devlet başkanının bir işe gönderildiği kimseye hisse verileceğine bu hadîsi delil getirmiştir. Şafiî, Mâlik ve Ahmed ise ganimetten ancak vak'ada hazır bulunanlara hisse verilir demişler ve bu hadîsin Usmân'a hass olduğunu; başkalarına uygulanamayacağını söylemişlerdir.

Buhârî bu hadîsi Mağâzî ile Fadâil'de getirmiştir. Tİrmizî de Menâkıb'da getirmiştir (Kastallânî)

Ve hakîkaten Rasûlullah Tâif'ten (Cı'râne'ye) döndüğü zaman on bu kadar gece onların sonlarının gelmesini beklemişti. Hevâzin hey'etine Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki şıktan birisini geri vereceği apaçık belli olunca bunlar Rasûlullah'a:

— Biz esirlerimizin geri verilmesini tercih ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah müslümânlar arasında ayağa kalktı.

Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle sena etti. Sonra "Amma ba'du" hitâb faslını söyleyerek şu hutbeyi yaptı:

— "Bu Hevâzin hey'eti kardeşleriniz, kusurlarından tevbe ediciler olarak bize geldiler. Ben de esirlerini kendilerine geri vermeyi düşündüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönüllerini hoş etmeyi severse bunu yapsın. Sizden her kim kendi hissesi üzerine bağlı olmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse (bu bedeli) ona biz, Allah 'in bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsın" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar:

— Biz Hevâzin esirlerini kendilerine geri vermekle onları hoş-nûd etmişizdir yâ Rasûlallah, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîlerine:

— "Şimdi biz, sizden esirini vermeye rızâsı olan kimseleri rızâsı olmayanlardan seçip bilemiyoruz. Onun için siz gidiniz de bize durumunuzu, işlerinizi bilip yürüten kişileriniz arzetsinler" buyurdu.

İnsanlar yerlerine çekildiler, kabilelerin bilir kişileri onlarla konuştular. Sonra bu bilir kişiler Rasûlullah'a geri gelip, herbiri kavr minin esirlerini vermekten memnun olduklarını ve Rasûlullah'a bu konuda izin verdiklerini bildirdiler.

tbn Şihâb: İşte Hevâzin esirlerinden bize ulaşan budur, dedi [52][52].

---

[52][52] Hadîsin başlığa delîlliği Rasûlullah'ın hutbesi içindedir. Bu hadîs Vekâle, Itk ve Hibe Kitâbları'nda da geçmişti.

40- Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebû Kılâbe'den tahdîs edip şöyle dedi: Ve yine bana el-Kaasım ibnu Âsim el-Küleybî tahdîs etti. Ve ben el-Kaasım'ın Zehdem'den gelen hadîsini, Ebû Küabe'nın hadîsinden daha iyi muhafaza etmekteyim. Zehdem ibn Mudrıb el-EzcU şöyle demiştir: Biz Ebû Musa'nın yanında idik. (Ebû Musa'ya yemek ikram ettiler.) Bu arada tavuğun zikri geldi. Ebû Mûsâ'nm yanında Teymullah oğulları'ndan kızıl suratlı bir adam da vardı, sanki o Rum esîrlerindendi. Ebû Mûsâ o kızıl suratlı adamı yemeğe çağırdı. O adam:

— Ben bu hayvanı bir kerre iğrendiğim birşeyi yerken gördüm de bir daha tavuk eti yemem diye yemîn ettim, dedi.

Ebû Mûsâ ona:

— Beri gel de ben sizlere yemini çözme yolundan bir hadîs söy-' leyeyim: Ben Eş'arîler'den bir cemâat içinde Peygamber'e geldim. Kendisinden binmek ve yüklerimizi yüklemek için deve istiyorduk. Peygamber: "Vallahi ben sizleri yüklemem, benim yanımda sizleri bindirecek deve yoktur" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a ganimet develeri getirildi. Rasûlullah bizleri sorup: "O Eş'arîter cemâati nerede?" dedi. Bizler geldik. Bizlere yaşları iki ile dokuz arasında beyaz hör-güçlü beş deve verilmesini emretti. Biz yanından ayrılıp gittiğimiz zaman kendi aramızda: Biz ne yaptık? Onun bize verdikleri bize bereketli olmaz! dedik ve hemen Rasûlullah'a döndük ve: Biz senden bizleri yüklemen için deve istemiştik. Sen ise bizleri yüklemiyeceğine yemîn etmiştin. Sen bu yemînini unuttun mu? dedik. Rasûlullah (S): "Sizleri ben yüklemedim, fakat sizleri Allah yükledi ve ben vallahi eğer Allah isterse bir yemîn üzerine yemîn etmem ki> yemîn edilen şeyin başkasını yemîn edilenden hayırlı görürsem muhakkak o hayırlı olanı yaparım. Ben o yemîni keffâretle çözmüştüm" buyurdu 53[53].

41-.......Bize (İmâm) Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) Necd tarafına bir fırka asker gönderdi. Abdullah ibn Umer de bu askerî birlik içinde bulundu. Bu askerler birçok deve ganimet aldılar. Herbir askerin hissesine oniki yâhud

53[53] Başlığa uygunluğu şu cihettendir: Eş'arîler Peygamber'den binek devesi istedi-i ler. Peygamber de onları yükleyecek deve bulamadı. Sonra ganîmet develeri geldi de Peygamber onlara bu develerden verdi.. Bu, Peygamber'in onları, beşte bir 'i hissesine hâss olan develer üzerine yüklediğine hamledilmiştir. Ta'lîk olmaksı-* zın İncâza tasarrufa hakkı olunca, ta'lîk edileni incâz etmeye tasarruf hakkı ol-<: ması da böyledir (Kastallânî).

onbir deve düştü. Bu hisselerine ilâve olarak kendilerine birer deve de (Rasûlullah'a âid beşte bir hisseden) ihsan buyrulmuştu 54[54].

42-.......Bize el-Leys, Ukayİ'den; o da İbnu Şihâb'dan; o da Sâlim'den; o da babası İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) göndermekte olduğu seriyyelerden bâzı kimselere, o askerî birligin umûmuna isabet edecek hisse taksiminden başka hassaten bizzat kendilerine âid olmak üzere fazladan ganîmet verir idi 55[55].

43-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Biz Eş'arîler Yemen'de iken Peygamber(S)'in çıkışı ve Medine'ye hicret edişi haberi bize erişti. Biz de ben ve iki kardeşimki biri Ebû Burde, diğeri de Ebû Ruhm'dür; ben kardeşlerimin en küçüğü idim-kavmimiz Eş'a-rîler'den (Râvî: Ya elli bu kadar dedi veya şöyle söyledi:) elliüç yâhud elliiki kişi içinde Peygamber'in tarafına muhacirler olarak i Yemen'den çıktık. Biz bir gemiye bindik. Fakat (havanın muhale-i fetiyle) gemimiz bizleri Habeş hükümdarı Necâşî'nin memleketi sahiline bıraktı. Orada Ca'fer ibn Ebî Tâlib ile yanındaki arkadaşlarıyle karşılaştık. Ca'fer:

— Rasûlullah bizleri buraya gönderdi ve bizim burada ikaamet etmemizi emretti. Sizler de bizim beraberimizde ikaamet ediniz, dedi.

Bunun üzerine biz de Ca'fer'in beraberinde Habeşistan'da ikaamet ettik. Nihayet hepimiz beraberce Medine'ye geldik. Ve Peygam-ber'e Hayber'i fethettiği sırada kavuştuk. Rasûlullah bizlere pay ayırdı (yâhud râvî: Rasûlullah o ganimetten bizlere de verdi, demiştir). Hâlbuki Rasûlullah Hayber fethinden gâib olan hiçbir kimseye Hayber ganimetinden birşey ayırmadı, ganimeti ancak beraberinde hazır bulunanlara ayırdı. Bu esâstan Ca'fer'in maiyyetinde olarak bizim gemimizle gelenleri ve Ca'fer'in arkadaşlarını müstesna tuttu da Hay-ber'de hazır bulunanlarla beraber onlara da pay ayırdı 56[56].

54[54] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasıdır.

55[55] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîsi Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

56[56] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah bizlere pay ayırdı..." sözlerindedir.

44-.......Câbir (R) şöyle demiştir. Rasûlullah (S): "Bahreyn malının gelmesi gerçekleşirse, muhakkak sana şöyle şöyle şöyle veririm'' buyurdu. Peygamber'in ruhu alınıncaya kadar Bahreyn malı gelmedi. Bahreyn malı geldiği zaman Ebû Bekr bir münâdîye emretti, o da:

— Her kimin Rasûlullah'ın yanında bir alacağı veya yapılmış bir aya'di varsa bize gelsin! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve:

— Rasûlullah bana "Şöyle şöyle... veririm" buyurdu, dedim.

Ebû Bekr benim için üç avuç avuçladı. Bunu anlatırken râvî Suf-yân ibn Uyeyne iki avucunu bir yere getirerek avuçlamaya başladı da, sonra bize hitaben: İşte bize İbnu'l-Munkedir böyle söyledi, dedi. Sufyân bir kerre de Câbir'in şöyle dediğini söyledi: Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e geldim ve kendisinden alacağımı istedim. Fakat o bana vermedi. Sonra yine geldim, o yine bana vermedi. Sonra üçüncü defa geldim ve:

— Senden istedim, fakat sen bana vermedin. Sonra senden yine istedim, sen yine vermedin. Sonra senden istedim, sen yine vermedin. Artık ya bana verirsin, ya da benim tarafımdan cimri olursun, dedim.

Ebû Bekr şöyle dedi:

— Benim üzerime cimrilik nisbet edersin, dedim. Birinci defada vermekten seni ancak sana vermek isteyerek men' ettim.

Sufyân dedi ki: Ve bize Amr ibn Dînâr, Muhammed ibn Alî'den tahdîs etti ki, Câbir şöyle demiştir: Ebû Bekr benim için bir avuç avuçladı da: Bunu say, dedi. Beri onu saydım ve beşyüz aded buldum. Ebû Bekr: Bunun (mislini) iki kerre daha al, buyurdu.

Sufyân dedi ki: İbnu'l-Munkedir'i kasdederek o: Cimrilikten daha kötü hangi hastalık vardır? Dedi 57[57].

İbn İshâk şöyle rivayet etmiştir: Peygamber, Amr ibn Umeyye'yi Necâşî'-ye gönderdi ve Ca'fer ibn EbîTâlib ile beraberindekilerin1 yol hazırlıklarını i tedârik ederek göndermesini rica etmişti. Necâşî de her türlü yolculuk ihtiyâçlarını te'mîn ve ayrı ayrı ikram ederek göndermiştir. Bu kaafile Rasûlullah Hayber'- ;de iken Amr ibn Umeyye ile beraber geldiler.

57[57] Hadîsin başlığa uygunluğu "Her kimin Rasûlullah'ın yanında bir alacağı veya yapılmış bir va'di varsa

45-....... Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Cı'râne mevkiinde (Huneyn ve He-vâzin harbinde alınan) ganimetleri taksim etmekte iken birden (Zu'l-Huveysıra et-Temîmî denilen) bir adam Rasûlullah'a hitaben:

— Adalet et! dedi. Rasûlullah da ona:

— "Eğer ben adalet etmezsem bedbaht olurum" buyurdu 58[58].

16- Peygamberdin Beşe Bölme İşlemi Yapmaksızın (Yânî Kendilerinden Fidye Almaksızın) Esirlere İhsanı Babı

46-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Muhamrned ibnu Cubeyr'den; o da babası Cubeyr ibnu Mut'ım'den haber verdi ki, Peygamber (S) müşriklerin Bedir'de esir alınanları hakkında: "Eğer el-Mut'ım ibnuAdiyy sağ olsaydı, sonra şu kokmuş adamlar hakkında benimle konuşup onlara şefaat etseydi, muhakkak ben bunları el-Mul 'im 'in hatırı için (fidye almaksızın) bırakırdım'' buyurmuştur 59[59]

---

bize gelsin!..." sözlerinden alınır. Başlıkta Peygamber'in İnsanlara fey'den ve ganimetin beşte birinden va'd eder olduğu fıkrası geçmişti.

Hadîs, burada verilen senedlerin bâzısı ile Hibe'de, bazısı ile Kefâlet'te ve Şehâdet'te de geçmiştir.
58[58] Hadîsin başlığa uygunluğu ancak "Fey'de, ganimetlerde ve beşte birlerde Peygamber'in tasarruf etmeye hakkı vardır" denilmekle ojabilir.

Hevâzin ganimeti, o târihe kadar alınan ganimetlerin en büyüğü idi. Altı bin nüfûs esîr edilmişti. Yirmidörtbin deve, kırkbin koyun ganimet alınmıştı. ^Vâkıdî'nin beyânına göre, her mücâhide dört deve, kırk koyun isabet etmişti. 'Bu ganimetten en büyük pay "el-Muetlefeti kulûbuhum " (et-Tevbe: 60) denilen, yeni müslümân olup gönülleri İslâm'a alıştırılmak istenen Mekke ileri gelenlerine ayrılmıştı. İşte Zu'1-Huveyrisa et-Teymî o çirkin sözü bu sırada söylemişti. Bir ri-^vâyette hadîsin sonu "Sen bedbaht olursun" şeklinde hitâb tâ'sı ile gelmiştir.

59[59] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır: Yânî Peygamber'in ganimetler -İde maslahat ve iyilik gördüğü suretle tasarrufa hakkı vardır. el-Mut'ım ibn Adiyy i;ibn Nevfel ibn Abd Menâf, Bedir'den yedi ay Önce Mekke'de doksan küsur yaşında ölmüştü. Peygamber'in ona bu teveccühü şunlardan ileri geliyordu: |, a. Peygamber Tâif'ten kederli dönüp geldiğinde Mut'ım dört oğlunu silâh-e landırarak Ka'be'nin birer köşesine dikmiş ve Kureyş'e karşı Peygamber/'i himayesine aldığını i'lân etmiş; onlar da bu himayeyi kabul etmiş, saymışlardı, b. Kureyş, Hâşimîler'i muhasara edip onlara karşı boykot ettikleri ve her türlü

17- Bâb: Beşte Birin Tasarrufunun Devlet Başkanına Âid Olduğuna Ve Onun Yakınlarının Bâzısına Vermeyip De Bâzılarına Verebileceğine Delildendir

Ve keza Peygamber'in Hayber ganimetlerinin beşte birinden Muttalib oğulları'na ve Hâşim oğulları'na pay

ayırması da bu konudaki delîldendir.

Umer ibn Abdilazîz şöyle demiştir: Peygamber (S) bu taksimi Kureyş'e şâmil kılmadı ve taksime en fazla

ihtiyâcı olan hısımlarından başkasına tahsîs etmedi.

Muhakkak o gün verdikleri içinde uzak hısımlardan olanlar bulunmuştur ki, bu veriş ihtiyâç şikâyeti yapması,ve onlara Peygamber'in yanında Kureyş kâfirlerinden ve onun müttefiklerinden İslâm'a girmiş olmaları sebebiyle dokunmuş olan zarardan dolayıdır [60][60].

47-.......Cubeyr ibnu Mut'ım (R) şöyle demiştir: (Nevfel oğullarından olan) ben, (Abduşşems oğullarından olan) Usmân ibn Af-fân ile Rasûlullah'ın yanına gittik de:

— Yâ Rasûlallah! Muttalib oğullan1 na verdin de bizleri bıraktın. Hâlbuki sana (nesebce) nisbetimiz cihetiyle bizimle Abdulmutta-lib oğullan bir mertebedeyiz (hepimiz büyükbabamız Abdi Menâf'da birleşiyoruz), dedik.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Muttalib oğulian'yle Hâşim oğulları bir soydur'' buyurdu [61][61]. el-Leys ibn Sa'd şöyle

---

ilgiyi kestikleri zaman yazdıkları sahîfeyi bu Mut'ım sonunda yırtmış, parçalamıştı.

İşte Mut'im'ın bu iyiliklerine karşılık Peygamber, esirleri, 14 yıllık zulümlerine rağmen bağışlardım buyurmuştur.

[60][60] Umer ibn Abdilazîz'in bu sözlerini, Umer ibn Şeybe Ahbaru Medine'de senediyle rivayet etmiştir

[61][61] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

dedi: Bana Yûnus tahdîs edip şunu ziyâde

etti: Cubeyr: Peygamber (S) -beşte bir hisseyi akraba arasında taksim ederken- Abdi Şems oğullan'na ve Nevfel oğulları'na birer pay ayırrnamıştı, demiştir.

Ve İbnu İshâk şöyle dedi: Abdu Şems, Hâşim ve el-Muttalib ana bir kardeşlerdir, anaları da Âtike bintu Murre'dir. Nevfel ile de bu üçü baba bir kardeşlerdir; (babalan da Abdi Menâf tır. Nevfel'in anası ise Vâkıde bintu Amr'dır) 62[62].

18- Harbde Öldürülen Düşman Askerinin Eşyasını Reste Bir İşlemine Tâbi' Tutmayan Kimse;

"Kim bir düşman askeri öldürürse üzerindeki eşyası (beşte bire tâbi' olmaksızın) öldürene âiddir"; Ve Devlet Başkanının Seleb (Yânî Ölü Asker Üzerinden Alınan Eşya), Hakkındaki Hükmü Babı

48-.......Abdurrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir: Bedir harbi günü ben harb saffında durup sağıma soluma baktığım zaman Ensâr'-dan yaşlan taze iki genç gördüm. Bunlardan daha şiddetli ve kuvvetli olan iki kimse arasında olmamı temenni ettim. Bu iki gençten biri beni gözü ile sözdü de:

— Ey amca! Ebû CehlM tanır mısın? diye sordu.Ben de:

— Evet tanırım, dedim ve: Ey kardeşim oğlu! Ebû Cehl'i ne ya pacaksın? diye sordum.

O da:

— Bana haber verildi ki, o Rasûlullah'a sövüyormuş. Hayâtım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eğer onu görürsem artık benimle ondan eceli yakın olan ölünceye kadar, şahsım onun şahsından asla ayrılmayacaktır, dedi.

62[62] el-Leys'in rivayetini el-Buhârî el-Mağâzî'de senediyle getirdi. Muhammed İbn İshâk'ın rivayetini de el-Buhârî et-Târîh'te senediyle getirdi. Bu rivayeti İbnu Cerîr ile Muhammed ibn Bekkâr da zikretmişlerdir.

Ben (bu gencin heyecanla söylediği) bu kat'î sözden dolayı hayret ettim.

Bu iki gençten diğeri de beni gözden geçirdi de öbürünün söylediği gibi söyledi. Bu sırada gözlerim hiçbir tarafa takılmadan ben Ebû Cehl'i görmüştüm. O, Kureyş askeri içinde dolaşıp duruyordu. Ben:

— Gençler! Öteye beriye telâşla giden şu şahıs, bana sormuş olduğunuz Ebû Cehl'dir, dedim.

Onlar da çabucak kılıçlarına sarıldılar ve Ebû Cehl'i öldürünce-ye kadar kılıçlarıyle ona vurdular. Sonra dönüp Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve hâdiseyi O'na haber verdiler. Rasûlullah (S):

— "Ebû Cehl'i hanginiz Öldürdü?" diye sordu. Bunlardan herbiri:

— Onu ben öldürdüm, dedi. Rasûlullah:

— "Kılıçlarınızı şildiniz mi?" diye sordu. Onlar:

— Hayır silmedik, diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah (kılıçlarına ne kadar kan bulaştığını ve ne derece derinlikte battığını anlamak için) genç gazilerin kılıçlarına baktı da (gönüllerini hoş etmek için):

— "Onu her ikiniz öldürmüşsünüz; Ebû Cehl'in ele geçen eşyası (öldürücü darbeyi vurduğu için) Muâz ibn Amr ibni'l-Cemûh'a âid-

dir" buyurdu.

Bu iki mücâhid Mûaz ibn Afra ile Muâz ibn Amr ibni'l-Cemûh idi 63[63].

49-.......Ebû Katâde'nin himayesinde bulunan Ebû Muhammed'den tahdîs etti ki, Ebû

63[63] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in, Ebû Cehl'İn selebini, yânî üzerinden alınan eşyasını beşte bir işlemine tâbi' tutmamış olması yönündendir. Seleb, birinin arkasından soyulup alınan, yânî selb olunan elbise, silâh, âlet gibi eşyâsı-,dır. Peygamber "Her ikiniz de onu öldürdünüz" buyurup selebini birine vermesi, ^maktulün geride bıraktığı elbise, silâh vesâireyi almaya hakk kazandıran şer'î iöldürme, düşmana ağır darbeyi indiren öldürmeyi dikkate almasındandır. Ebû CehPi kıkırdatmaz eden yânî çok yaralayan ve karnını deşen İbnu'l-Cemûh ol-ıduğu İçin, selebini ona vermiştir.   .

Katâde (R) şöyle demiştir: Biz Huneyn senesi Rasûlullah'ın maiyyetinde sefere çıktık. Düşmanla karşılaştığımız zaman müslümân ordusu için bir ilerleme ve gerileme olmuştu. Bu sırada müşriklerden birini müslümânlardan bir kimse üzerine çıkmış hâlde gördüm. Hemen o düşman tarafına dolandım, nihayet arkasından onun yanına geldim ve boynu ile kürek kemiği arasından kılıçla onu vurdum. O hemen benden tarafa döndü ve beni öyle bir kucakladı ki, bu sıkı kucaklayıştan ölüm kokusunu hissettim. Sonra ona ölüm yetişti de beni salıverdi. Müteakiben Umer ibnu'l-Hattâb'a rastgeldim ve:

— Bu insanlara ne oluyor? dedim. Umer:

— Allah'ın işidir, dedi.

Sonra insanlar (bozulmanın ardından) döndüler, Peygamber de oturdu ve:

— "Her kim bir düşmanı öldürür ve Öldürdüğüne dâir beyyine-si de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyası onundur" buyurdu.

Ben hemen kalktım ve:

— Benim için kim şâhid olur? dedim, sonra oturdum. Sonra Rasûlullah yine:

— "Her kim bir düşmanı öldürür ve Öldürdüğüne dâir beyyine-si de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyası onundur"

Ben yine ayağa kalktım ve:

— Benim için kim şâhid olur? deyip, sonra oturdum. Sonra Rasûlullah üçüncü kerre bu sözlerin benzerini söyledi. Bunun üzerine bir adam:

— Yâ Rasûlallah, Ebû Katâde doğru söyledi, o öldürülen düşman askerinin eşyası benim yanımdadır. Artık hakkı olan bu şeyler yerine onu başka şeylerle benden yana razı kıl, dedi.

Ebû Bekr es-Sıddîk:

— Allah'a yemîn olsun bu olmaz. Peygamber, Allah ve Rasûlü yolunda mukaatele eden Allah arslanlarından bir arslanın hakkını ib-tâle yanaşmaz ve onun selebini sana veremez, dedi.

Bunun üzerine.Peygamber (S):

— "Ebû Bekr doğru söyledi" buyurdu ve akabinde o ölü askerin eşyasını Ebû Katâde'ye verdi.

Ebû Katâde şöyle dedi: Ben zırhı sattım ve onun bedeline mukaa-bil Benû Seleme yurdunda bir bustân satın aldım. îşte bu bustân İslâm'da aslına sâhib olduğum ilk maldır 64[64].

19- Peygamber(S)1\ Kalbleri İslâm'a Alıştırılmak İstenenlere Ve Onlardan Başkalarına Beşte Bir Hissesinden Ve Harâc, Cizye Gibi Diğer Devlet Gelirlerinden Vermekte Olduğu Şeyler Babı

Bu başlıkta zikredilen şeyi Abdullah ibn Zeyd Peygamber'den rivayet etmiştir 65[65].

50-.......Hakîm ibn Hizam (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan istedim, O bana verdi. Sonra kendisinden yine istedim, O da yine bana verdi. Sonra bana şöyle buyurdu:

— "Yâ Hakîm! Şu mal, yeşil, tatlı bir meyvedir. Her kim bu malı nefis ferâgattyle (hırssız) alırsa, o malda kendisi için bereketlilik ve meymenetlilik ihsan olunur. Her kim de bunu hırs ile (nefis düşkünlüğü ile) alırsa, bu malda alan için bereketlilik ve şereflilik olmaz.

O hırslı kimse bir obur gibidir ki, dâima yer, fakat bir türlü doymaz. (Veren) yüksek el, (alan) alçak elden hayırlıdır." Hakîm dedi ki: Ben:

64[64] Hadîsin başlığa uygunluğu Ebû Katâde'nin aldığı selebin beşte bir işlemine tâbi tutulmaması yönündendir.

Bu hadîsi Buhârî aynı senedle Buyû'da "Silâh satma bâbı"nda; Müslim de Cihâd ve Siyer'de 13. bâbda getirmiştir

65[65] el-Buhârî, bu Abdullah ibn Zeyd hadîsini el-Mağâzî'de rivayet etmiştir: Abdullah ibn Zeyd dedi ki: Rasülullah ganîmet malından tasarrufu kendisine âİd olan beşte bir'in bir kısmını Mekke ileri gelenlerine yüzer deve olarak dağıttı da bundan Ensâr'a birşey vermeyince, Ensâr'dan bâzıları şöyle dediler: Allah, Rasû-lullah'a hayır ihsan etsin. O, bizi bıraktı da Kureyş'e bol bol İhsan etti. Hâlbuki bizim kılıçlarımız hâlâ Kureyş kam damlıyor...

— Yâ Rasûlallah, Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a ye-mîn ederim ki, ben şü dünyâdan ayrılıncaya kadar Sen'den başka hiçbir kimseye, hiçbirşey için elimi uzatmam, dedim.

(Hakîkaten) Ebû Bekr, Beytu'l-mâl'daki hakkını vermek için Ha-kînı'i çağırmış, fakat Hakîm, Ebû Bekr'in ihsanından hiçbirşey kabul etmemiştir. Sonra Umer de onu, hakkım vermek için çağırmış, ondan da birşey kabul etmekten çekinmiştir. Bundan sonra Umer:

— Ey Müslümanlar cemâati! Ben Hakîm'in, Allah'ın kendisine ayırdığı bu fey'den olan hakkım kendisine arz ediyorum, o ise bunu almaktan çekiniyor, demiştir.

Ve (hakîkaten) Hakîm, Peygamber(S)'den sonra tâ vefat edinceye kadar hiçbir insandan birşey almamıştır [66][66]

51-.......Umer ibnu'l-Hattâb (R) -Tâif dönüşünde Cı'râne'de:

— Yâ Rasûlallah! Şu muhakkak ki üzerimde Câhiliyet devrinde -el-Mescidu'l Harâm'da-bir gün i'tikâf etme adağı vardır (ne buyurursunuz)? dedi.

Rasülullah (S) ona adağını îfâ edip yerine getirmesini emretti. Nâfi' şöyle demiştir: Umer (R), Huneyn harbi esirlerinden iki cariyeye nail oldu ve bunları Mekke'deki evlerden birisinin içine koydu. Yine ikinci râvî Nâfi' dedi ki: Müteakiben Rasûlullah, Huneyn (harbi) esirlerine hürriyet verdi. Bu sebeble esirler sokaklarda koşmaya başladılar. Bunun üzerine Umer, oğluna:

— Yâ Abdallahî.Bak, gör, bu ne hâldir? dedi

(O da sokaklarda ileri geri koşan câriye kalabalığının sebebini |sorup öğrenerek geldi ve:)

— Rasûlullah bütün cariyelere hürriyet vermiştir, dedi. Umer de oğluna;

— Haydi sen de git ve o iki cariyeyi salıver! dedi.

---

[66][66] Başlığa uygunluğu Hakîm'in: "Ben Rasûlullah'tan istedim, O bana verdi; sonra yine istedim, yine verdi..." sözündedir. Hakîm, kalbleri İslâm'a alıştırılmak istenen kimselerden idi.

Hadîs, Zekât'ta da geçmişti (Aynî).

Yine Nâfi': Rasûlullah (S) Ci'râne'den umre yapmamıştır; eğer oradan umre yapmış olaydı bu husus Abdullah ibn Umer'e gizli kalmazdı, demiştir.

Ve Cerîr ibn Hazım, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer -den olmak üzere, İbn Umer'in "Bu iki câriye beşte birden idi" dediğini ziyâde etmiştir. Ve bu i'tikâf hadîsini Ma'mer ibn Râşid, Eyyüb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere en-Nezr Kitâ-bı'nda rivayet etti, fakat orada "Yevmin" -yâhud- "Yevme" demedi 67[67]

52-.......Bize el-Hasen el-Basrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Amr ibnu Tağlib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir kavme (bir topluluğa) mal verdi de diğerlerine vermedi. Sonra o mal vermediklerinin kendisi aleyhine öfkeli konuşmalar yaptıklarım haber aldı da bunun üzerine şöyle buyurdu:

— "Muhakkak ki ben kalb hastalığı ve sabırsızlıklarından endîşe etmekte olduğum birtakım insanlara mal veririm. Bâzı toplulukları da Allah 'in onların kalblerinde yarattığı (fıtrî) hayra ve zenginliğe havale ederim. Amr ibn Tağlib de bunlardan biridir".

Râvî Amr ibn Tağlib: Rasûlullah'ın bu lûtufkâr sözüne bedel kırmızı develere (yânî bütün dünyâya) mâlik olmayı arzu etmem, demiştir.

Ve Ebû Âsim, Cerîr ibn Hâzım'dan yaptığı rivayetinde şunu ziyâde etti: Cerîr ibn Hazım şöyle diyordu: Bize Amr ibn Tağlib (R) şöyle tahdîs etti: Bir defasında Rasûlullah'a birçok mal yâhud birçok esîr -bir rivayette birçok şey- gönderilmişti. Akabinde Rasûlul-lah (S) o malı burada zikrolunduğu surette taksim etti 68[68]...

67[67] Hadîsin başlığa delîlliği "Umer, Huneyn esîrlerinden iki cariyeye nail oldu" sö-zündedir.

Bu hadîs, üç mes'eleyi şâmildir Birincisi i'tikâf hakkındadır. Buhârî bunu î'tikâf Kitâbı'nda getirmiştir, ikincisi esirlere hürriyet vermek hakkındadır. Bu kısım burada mürsel gibi görünüyorsa da, bunu Müslim mevsûl olarak getirmiştir. Üçüncüsü Peygamber'in Cı'râne'den umre yapıp yapmadığı hakkındadır. Bu da burada mürsel gibidir, fakat bunu da Müslim mevsûl olarak getirmiştir (Aynî).

es-Sefaksî şöyle demiştir: Cemâatin zikrettiği, Rasûlullah'ın Huneyn ve Tâ-if ten döndükten sonra Cı'râne'den umre yapmış olduğudur. NâfÎ'nin sözünde hüccet yoktur. Çünkü İbn Umer, Peygamber'in her yaptığını ve her bildiğini Nâfı'e anlatmadı ve her anlattığını da Nâfi' ezberlemedi... (Kastallânî).
68[68] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah bir kavme mal verdi.." sözündedİr.

Bu hadîs, Cumua Kitâbı'nda da geçmişti. Amr ibn Tağlib'in sözü hakkında şöyle denilmiştir: Arab kavmi beyaza da, nefîs olan mala da "Ahmer" (kırmızı) dediği gibi, malın enfes ve a'lâsma da "Humru'n-naam {= kırmızı develer)" der. Bunun için bu ta'bîr en kıymetli dünyâ mallarını ifâde eder.

53-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Ben Kureyş'e onları müslümânlığa alıştırmak için (ganîmet malından çok hisse) veriyorum. Çünkü onlar Câhiliyet devrine yakındırlar" buyurdu 69[69].

54-....... Bize ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi: Allah Hevâzin (harbindeki ganimet) mallarından kendi Rasülü'ne fey' olarak verdiği şeyleri verdiği zaman, Rasûlullah da Kureyş'ten birtakım kimselere (kalblerini İslâm'a alıştırmak için) yüzer deve vermeye başladığı zaman, Ensâr'dan bâzı kimseler:

— Allah, Rasûlullah'a mağfiret etsin! O, Kureyş'e veriyor da biz terkediyor. Hâlbuki kılıçlarımızdan hâlâ Kureyşliler'in kanlan damlıyor, dediler.

Enes (sözüne devamla) dedi ki: Ensâr'ın bu sözü Rasûlullah'a duyuruldu da, Rasûlullah Ensâr'a haber gönderdi ve onları deriden bir çadır içinde toplattı. Ensâr'dan başka kimseyi onların yanma bırakmadı. Ensâr toplanınca, Rasûlullah, onların yanına geldi ve:

— "Sizin tarafınızdan söylenipbana ulaşan söz nedir?" buyurdu. Ensâr'ın anlayış sahibi olanları Rasûlullah'a hitaben:

— Yâ Rasûlallah! Bizim re'y sahibi olanlarımız hiçbir söz söylemediler. Amma bizden yaşları küçük birtakım genç insanlar "Allah, Rasûlullah'a mağfiret etsin, O, Kureyş'e veriyor da Ensâr'ı terkediyor; hâlbuki bizim kılıçlarımızdan henüz Kureyşliler'in kanları damlıyor" sözlerini söylediler, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) şunları söyledi:

— "Şübhesiz ben zamanları kâfirliğe yakın bulanan birtakım insanlara dünyalık mal veriyorum. İnsanlar evlerine aldıkları malları götürürlerken sizler yurdlarınıza Allah'ın Rasûlü ile dönmenizden razı olmuyor musunuz? Allah 'a yemin ederim ki, sizin kendisiyle dönüp gideceğiniz şey, onların alıp gidecekleri şeyden hayırlıdır!"

Bunun üzerine Ensâr:

69[69] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. el-Buhârî bunu el-Mağâzî'de, Kureyş'in me-nâkıbı bölümünde de getirmiştir

— Evet yâ Rasûlallah! Bizler razı olmuşuzdur, dediler.

Rasûlullah onlara:

— "Sizler benden sonra yakında (dünyâ işlerinde) başkalarının size şiddetle tercih edildiğini göreceksiniz. O takdirde sizler.havz başında Allah'a ve Rasûlü'ne kavuşuncaya kadar sabrediniz (ki sabra karşı bol sevaba zafer bulaşınız)" buyurdu. Enes: Fakat biz sabredemedik, demiştir 70[70].

55-.......Muhammed ibn Cubeyr şöyle demiştir: Bana babam Cubeyr ibn Mut'ım haber verdi ki, kendisi Rasûlullah'ın beraberinde bulunduğu ve Rasûlullah da beraberinde birtakım insanlar olduğu hâlde Huneyn seferinden döndüğü sırada birtakım bedevi Arablar ganimet isteyerek Rasûlullah'ın etrafına takılmışlardı. Hattâ Rasülullah'ı sıkıştırıp zorlamışlardı da O'nu Semure (denilen dikenli büyük bir ağaç) altına sığınmaya mecbur etmişlerdi. Ve o ağacın iri dikenleri Rasûlullah'ın ridâsına takılıp kapmıştı da bu yüzden Rasûlullah bir müddet orada durmuş ve:

— "Ridâmı bana veriniz! Eğer şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganimet devesi ve sığırı mevcûd olaydı, muhakkak ben onları aranızda taksim ederdim. Sonra siz beni ne cimri, ne yalancı, nedekorkak bulmazdınız (yânı böyle ittihâm etmezdiniz)" buyurdu 71[71].

56-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben (bir kerresinde) Peygamber'in beraberinde yürüyordum. Peygamber'in üzerinde Necrân dokumalarından kalın kenarlı bir ridâ (yânı bir kaftan) bulunuyordu. Bir çöl Arabi Peygamber'e yetişti de ridâsını şiddetle çekti. O sırada ben Peygamber'in boynu ile iki omuzu arasına baktım da bedevînin ridâyı şiddetle çekmesinden dolayı, ridânın kalın kenarı Peygamber'in boyun safhasında iz bırakmış olduğunu gördüm. Bundan sonra bedevi, Peygamber'e:

70[70] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Buhârî bunu Huneyn gazvesinde dört tarîkten getirmiştir. Hadîsin son kısmını ihtiva eden bir rivayet yine Enes'ten olmak üzere Şirb Kitâbı'nda da geçmişti. Hadîsin sonundaki "Usretun şedîdetun" lâfzını "şiddetli ve ağır bir hodgâmhk" diye terceme etmek de uygun olur.

71[71] Hadîsin başlığa uygunluğu "Muhakkak ben o mallan aranızda taksim ederdim" sözlerinden alınır. Hadîs, Cihâd Kitabı, "Harbde yiğitlik bâbı"nda da geçmişti.

— Yanında bulunan Allah malından bana birşey verilmesini emret, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S), bedeviye doğru (şefkatle) baktı da güldü, sonra bu bedeviye biraz dünyalık verilmesini emretti 72[72].

57-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Huneyn günü harb olup bitince Peygamber (S) -ganîmet taksîmi sırasında- bâzı kimselere fazla vermek suretiyle bir tercîh ve hususiyet bahşetti. Meselâ (kalbleri İslâm'a alıştırılanlardan) el-Akra' ibnu Hâbis'e yüz deve verdi. Uyeyne'ye de bunun kadar vermişti. Arab eşrafından bâzı insanlara da bu suretle (yüzer deve) ihsan buyurdu da, bu Arab eşrafını o gün ganîmet taksiminde başkalarına tercîh etmişti. (Peygamber'in bundan maksadım anlamayanlardan) bir kişi (i'tirâz ederek):

— Vallahi bu taksim, kendisinde adalet gözetilmeyen yâhud kendisiyle Allah rızâsı kasdedilmeyen bir taksimdir, dedi.

Ben de:

— Vallahi bu (küstahça) sözü ben Peygamber'e muhakkak haber veririm, dedim.

Ve akabinde Peygamber'e varıp bunu kendisine haber verdim.

Peygamber (S):

— "Allah ve Rasûlü adalet etmezse kim adalet eder? Allah Mû-sâ'ya rahmet etsin, o bundan daha çok sözlerle ezâlandırıldı da sabretti" buyurdu 73.

58-...... Ebü Bekr'in kızı Esma (R) şöyle demiştir: Ben, Rasû-

72[72] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü Peygamber kendisi hakkında çirkin hareket etmesiyle beraber onu medenîliğe ve islâm'a alıştırmak maksadiyle atıyye verilmesini emretmiştir. Bu hadîste Peygamber'in hilminin çokluğu; nefis ve mal hususundaki ezaya karşı sabrı; İslâm'a alıştırmak istediği kimselerden gelen ezaya karşılık vermeyip affeylemesi vardır. Bu hadîs, Libâs ve Edeb Kitâblan'nda da' gelecektir

İbni'z-Zubeyr'den söyledi ki, Peygamber (S) ez-Zubeyr e Benu n-Nadır mallarından bir mikdâr hurmalık arazı ayırıp vermiştir .

oLamasmdan! yâhud da Ma'teb'in bu i'tirâz, peygamberlik hakkında vır, eanîmetin taksimine i'tirâzdan ibaret olmasındandır. 74 sfr'fersah uç mü, bir mil dörtbin adım olduğuna göre, bir fersahın üçte ıkıs.

HadSnbaSa uygunluğu EbÛ Damre yolundan gelen fıkradadır. Rasûlûnah'ın Zubeyr'e verdiği bu hurmahk, Benu'n-Nadîr Yahûdîlen sur-

59-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', İbn Umer(R)'den şöyle haber verdi: Umer ibnu'l-Hattâb (R), -devlet başkanlığı zamanında- Yahûdî ve Hrıstiyanlar'ı Hicaz toprağından çıkardı. Rasûlullah (S) da Hayber ahâlîsine gâlib gelip orayı fethedince Yahûdîler'i oradan çıkarmak istemişti. (Çünkü) Rasûlullah bu toprağı fethettiği zaman o arazî Yahûdîler'in, Rasûl'ün ve müs-lümanların olmuştu. (Rasûlullah Yahûdîler'i çıkarmak istemişti.) Bunun üzerine Yahudiler, Rasûlullah'tan hurmaları tımar etmek ve mahsûlün yarısı kendilerine âid olmak üzere, kendilerini yurdların-da bırakmasını istediler. Rasûlullah onlara:

— "Dediğiniz şartlara göre sizleri dilediğimiz müddetçe burada oturtuyoruz" buyurdu.

Nihayet Umer bunları kendi devlet başkanlığı zamanında Tey-mâ ve Erîha'ya sürünceye.kadar Hayber'de oturtuldular [73][73].

[73][73] "Rasûlullah Hayber ahâlîsine gâlib gelip orayı fethedince, o arazî Yahûdîler'-in, Rasûl'ün ve müslümânlarm olmuştu" fıkrası, Muzâraa Kitâbi'nda geçen hadîste "O arazî Allah'a, Rasûlü'ne ve bütün müslümânlara âid olmuştu" şeklindedir. Bu iki hadîs arasında bir zıdlık yoktur, sâdece daha uzun ve daha kısa ifâde ediş farkı vardır.

Zorla fethedilen arazî fetih hakkı olarak Allah'a, Rasûlü'ne ve umûm müslümânlara âid oluyordu. Bu yerlerin ahâlîsinden yurdlarmda yarıcı olarak çalışmak isteyenleri Peygamber, belli bir sürede yerlerinde bırakmış, vefatı sırasında bu sürenin nihayete erdiğini bildirmiş, gayrı müslimlerin Arab yarımadasından çıkarılmalarını vasiyyet etmişti. İşte Umer bu vasiyyet uyarınca Hayber Yahu-dîlerî'ni Teymâ ve Erîha'ya sürmüştür.

20- Mücâhidin Harb Sahasında Ele Geçireceği Yiyecek Maddelerinin Hükmü) Babı

60-.......Abdullah ibn Mugaffel (R) şöyle demiştir: Bizler Hayber kasrım muhasara etmekteydik. Bir insan, içinde yağ bulunan bir tulum attı. Ben hemen onu almak için ileriye sıçradım. Arkama döndüğümde Peygamber'i görünce ondan utandım 74[74].

61-.......Abdullah ibn Umer (R): Biz gazalarımızda bal, üzüm (gibi yiyecek şeyler) ele geçirirdik de bunları (yerinde) yerdik, (biriktirmek için) taşımazdık, demiştir 75[75].

62-....... Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan işittim, şöyle diyordu: Hayber gecelerinde bize şiddetli bir açlık isabet etmişti. Hayber günü olduğu zaman bizler ehlî eşeklerin içine düştük ve onları kestik. Eşek etlerinin pişmekte oldıîğu tencereler kaynaymca Rasûlul-lah'ın münâdîsi: Tencereleri devirin ve sakın eşeklerin etlerinden Mçbirşey yemeyin! diye nida etti. Abdullah dedi ki: Peygamber (S) bunları ancak henüz beşte bir taksimine tâbi' tutulmadıkları için neh-yetmiştir, dedik. Diğerleri de: Peygamber (S) eşek etlerinden kesin olarak nehyetmiştir, dediler. eş-Şeybânî dedi ki: Ben Saîd ibn Cubeyr'e sordum da, o da: Peygamber eşek etlerini kat'î olarak yasak etti, dedi 76[76].

74[74] Başlığa uygunluğu Peygamber'in onu gördüğü hâlde, onu bundan nehyetme-miş olması yönündendir. Harb sahasında gazilerin ele geçirdikleri şeyler beşte bire tâbi' midir yâhud gazilerin bunlardan yemeleri mübâh mıdır mes'elesinde görüş ayrılıkları vardır. Cumhura göre harb sahasında bulundukları sürede imâmın izni olmaksızın ihtiyâçları kadar yemelerinde be's yoktur; bu sebeble taksimden Önce sığır, davar kesip yiyebilirler..

Abdullah ya o tulumu hırsla aldığından ve bunu Peygamber'in gördüğünden, ya da diğer rivâyetindeki "Ben bu gün bundan kimseye birşey vermem" sözünden dolayı utanmıştır.

75[75] Bu iki hadîsin başlığa uygunluğu açıktır, yânî harb sahasında ihtiyâç mikdâ-nnca yiyecek şeyler yenilecektir. Sonuncu hadîsi Buhârî el-Mağâzî'de de; Müslim ise ez-Zebâih'de getirmiştir.

76[76] Bu iki hadîsin başlığa uygunluğu açıktır, yânî harb sahasında ihtiyâç mikdâ-nnca yiyecek şeyler yenilecektir. Sonuncu hadîsi Buhârî el-Mağâzî'de de; Müslim ise ez-Zebâih'de getirmiştir.

58

-KİTÂBU'L-CİZYE VE'L- MUVÂDEA MAA EHLİ'Z-ZİMME VE'L-HARB

(CİZYE BABI)

Rahman ve Hahîm olan Allah'ın ismiyle

58-KİTÂBU'L-CİZYE VE'L- MUVÂDEA MAA EHLİ'Z-ZİMME VE'L-HARB

(Zımmîlerle Cizye, Harbîlerle Mütâreke Akdi Kitabı) 1[1]

1- (Harbîlerle Mütâreke Ve Cizye Babı) 2[2]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Kendilerine kitâb verilenlerden ne Allah'a, ne âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram ettiği

şeyleri haram tanımayan, hakk dînini dîn olarak kabul etmeyen kimselerle, zelîl ve hakîr kendi elleriyle cizye

verecekleri zamana kadar muharebe edin" (et-Tevbe: 29) 3[3].

1[1] "Kitâb" lâfzı Ebû Nuaym ile İbnu Battal yanında vâki' olmuştur; diğerlerinde "Kitâb" yerine "Bâb" vardır. Besmele ise, Ebû Zerr nüshası müstesna, bütün nüshalarda vardır.

2[2] Bu "Bâb", Muhammed Fuâd Abdulbâkî'nin tertîblediği Buhârî nushasındadır.

Buhârî buraya kadar Arab yarımadasındaki müşriklere karşı açılan cihâd ve bununla ilgili medenî, insanî kaanûnlar, ganîmet mallarının taksimi; ganî-met ve devlet malına karşı hıyanetin dünyevî ve uhrevî ukûbetleriyle alâkalı hadîsleri getirmişti. Burada ise Arab yarımadası dışındaki kitâb ehli milletler ve Mecûsîler'Ie cizye ve mütâreke gibi askerî, siyâsî ve iktisadî münâsebetleri tan-zîm eden hadîsleri getirecektir.

3[3] Bu âyette Allah'a ve âhiret gününe îmân, haram kılınan şeylerin harâmlığına i'tikaad esâslarından sonra dindarlığın en yüksek ayırıcı bir vasfı bildirilmiştir ki, Hakk dîni dîn edinmektir. Bu da yalnız İslâm Dîni'ne hâs bir vasıftır. Çünkü Allah'ın haklarını, kulların umûmî menfâatlerini inceden inceye tedkîk ede-rek her ikisini te'lîf eden İslâm Dîni'dir...

Bu âyette kitâb ehline karşı açılması emroiunan cihâd, taarrûzî mâhiyette değildir. Harb, son başvurulan bir müdâfaa şeklidir. Coğrafî durum i'tibâriyle Arabistan yarımadası en büyük iki devletin; İran ile Bizans'ın devamlı tehdidi aıunda bulunuyordu.

Cizye, ehli kitâbdan müslümân olmayanların bir muahede ile nüfûs başına vermeyi taahhüd ettikleri bir vergidir. Bu vergi bir bakımdan kitâb ehlinin İslâm diyarında ikaametleri; hayât, mal ve dîn hürriyetlerinin

Buhârî: "Sâgirûn", "Zeliller" demektir. "Meskenet",

"Miskîn"in masdandır. "Eskenu min fulânin(yânî: Ondan daha muhtaç)" denilir dedi de, hareket azlığı ma'nâsına olan sükûna gitmedi. Ve Yahûdîler'den, Nasrânîler'den, Mecûsîler'den ve Arab olmayanlardan cizye alınması hakkında gelen rivayet. Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Ebî Necîh'ten söyledi ki, o şöyle demiştir: Ben Mucâhid'e: Şâm ahâlîsinin hâli nedir, onlar üzerinde ferd başına dört dînâr cizye var; Yemen ahâlîsi üzerinde ise bir dînâr cizye var? dedim. Mucâhid: Bu, zenginlik cihetinden böyle yapıldı, dedi 4[4].

1-.......Ben Amr ibn Dinar'dan işittim, şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd ve Amr ibn Evs'in beraberinde oturuyordum. Bu ikisine Be-câle, Mus'ab ibnu'z-Zubeyr'in Basra ahâlîsiyle hacc yaptığı yıl olan yetmişinci hicret senesinde, Zemzem merdivenlerinin yanında tahdîs edip şöyle demiştir: Ben el-Ahnef ibn Kays'ın amcası olup Basra Vâlîsi bulunan Cez' ibn Muâviye'nin kâtibi idim. Bize ölümünden bir sene evvel Umer ibnu'l-Hattâb'ın mektubu geldi. Bu mektûbda: "Mecû-sîler'den (kendi âdetleri ve kendi nikâhlarıyle aralarında zevciyet bulunan) her mahrem sahibi (yânı İslâm'a göre nikâh geçmez hısımlık sahibi karı koca) arasını ayırınız!..." diye yazmıştır. (Râvî dedi ki:) Umer başlangıçta Mecûsîler'den cizye almazdı. Nihayet Abdurrah-mân ibn Avf, Rasûlullah(S)'in Bahreyn'in Hecer şehri Mecûsîleri'nden cizye aldığına şehâdet etti. (Bunun üzerine Umer de Mecûsîler'den cizye almağa başladı.)5[5]

---

korunması karşılığında zimmetlerine terettüb eden bir vazîfedir. Bu cihetle kendilerine zımmî denilmiştir.

Öbür bakımdan müslümânlıktan çekinmelerinin cezasıdır. Âyetin son fıkrasında bu vergiyi ödemeyi üstlenenlerin bu vergilerini bizzat kendileri getirip zelîlâne bir vaziyette vermelerinin şart kılınmış olması da bunu te'yîd etmektedir. Böylece muâhidlere her vergi verdikçe müslümânlıktan çekinmelerinin fenalığı hatırlatılmış olacaktır. Bu âyetle ilgili güzel bir tefsir ile cizye vergisi hakkındaki hukukî tafsîlât için bak: Hakk Dîni..., III, 2504-2509.

4[4] Burada İmâm Buhârî'nin âyetteki "Sâgirûn" lâfzına âid bir tefsiri; kendilerinden cizye vergisi kabul edilebilecek taifelerin kimler olduğu; bu verginin mutta-rıd olmayıp her muhite ve muhitteki halkın zenginlik ve fakirliğine göre değişik olduğu hususlarına işaret edilmiştir.

5[5] Bu hadîsin yukarıdaki bâb başlığına uygunluk noktası, Rasûkıllah'ın Mecûsîler'den cizye vergisi aldığına dâir olan Abdurrahmân ibn Avf'ın şehâdetidir. Mezheb hürriyeti İslâm Dîni'nin i'lân ettiği medeniyet düstûrlarının en mü-himmİ olduğu ve Mecûsî örfünde iki mahrem arasında nikâh câri ve mu'teber bulunduğu hâlde, Umer'İn birbirine mahrem olan kan koca arasının ayrılmasını emretmesi, bu mezheb hürriyetine aykırı görülebilir. Hadîs sarihleri bu şüb-heyi def için Umer'in bu emri Mecüs mezhebinin nikâh hakkındaki hükmünü nehiy ve ilgaya ma'tûf olmayıp, İslâm Dîni'nde yasak edilmiş olan bu çiftleşmeyi Mecûsîler'in açıktan yapmamalarını ye müslümânlardan îmânı zayıf olanlar arasında fitne

2-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: BanaUrvetu'bnu'z-Zubeyr, el- Misver ibnu'l-Mahrame'den tahdîs etti, ona da Âmir ibn Luey oğul-ları'nm yeminli dostu olan ve Bedir harbinde hazır bulunan Amr ibn Avf el-Ensârî (R) şöyle haber vermiştir: :

Rasûlullah (S) harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle barış andlaş-ması yapmış ve Bahreyn ahâlîsi üzerine el-Alâ ibnu'l-Hadramî'yi emîr ta'yîn etmişti. Tahsil olunan cizye mallarını getirmek üzere de Rasûlullah, arkadan Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'ı Bahreyn'e gönderdi.Ebû Ubeyde cizye mallarını ahp Bahreyn'den Medine'ye geldiğinde, En-sâr onun geldiğini işitince -ki bu haberin yayılması sahâbîlerin, Pey-gamber'in beraberinde sabah namazı kıldıkları zamana tesadüf etmişti-Peygamber'in onlara sabah namazını kıldırıp ayrılması ile beraber hemen sahâbîler Ebû Ubeyde'ye karşı çıktılar. Rasûlullah sahâbîleri bu hâlde görünce gülümsedi ve onlara:

— "Ebû Ubeyde'nin birçok malla geldiğini işitmiş olduğunuzu sanıyorum" buyurdu.

Onlar da:

— Evet yâ Rasûlallah! diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sevininiz ve sizi sevindirecek ni'metleri (bundan böyle her zaman) ümîd ediniz. Allah'a yemin ederim ki (bundan sonra) size fakirlik ve ihtiyaç geleceğinden korkmam. Fakat sizin üzerinize korkmakta olduğum şey, sizden önce gelip geçen ümmetlerin Önüne dünyâ nVmetlerinin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılması, onların birbirlerine

---

düşürmeye sebeb olmamasını te'mînden ibaret bulunduğunu kaydetmişlerdir. Nitekim Umer, Hrİstiyanlar'm takındıkları salîbin de açığa çıkarılmasını ve Nasârâ akidelerinin ifşa edilmesini de yasak etmiş idi.

Hadîste ismi geçen Becâle ibn Abede el-Basrî et-Teymî et-Tâbiî'dir. O yıl Basra ahâlîsiyle kendisi de hacc yapmış ve bu rivayeti İşitip nakletmiştir. Mus'ab ibnu'z-Zubeyr, o sırada Mekke'de Halîfe olan kardeşi Abdullah ibnu'z-Zubeyr tarafından Basra'da vâlî bulunuyordu. Hacc mevsiminde Basra kaafilesiyle hacca gelmişti.

Cez' ibnu Muâviye İse Umer'in Basra'dakİ vâlîsi idi. Mektubunda, yânî hadîste ulaştığı zikredilen emirnamesinde daha başka hususlar da vardı.

Bahreyn Muahedesi: Arab yarımadası dışında yapılan muahedelerden birincisi muayyen vergi mukaabilinde Bahreyn Mecûsîleri'yle yapılan muahededir. Bu muahede müslümânlann ve Beytül'l-mâl'm fakirlik ve ihtiyâç İçinde bunaldığı bir zamana tesadüf ettiğinden, buradan alman cizye bedelleri pek zi-yâde sevince sebeb olmuştu. Gelecek hadîs bu vak'ayı anlatmaktadır.

bu ni'metlerde hased ettikleri ve en nefîs olanını elde etme yarışına giriştikleri gibi sizin de birbirinizle nefsâniyet yarışına girişmeniz ve bu yarışmanın onları helak ettiği gibi sizleri de helak etmesidir" buyurdu 6[6].

3-.......Bize Saîd ibnu Ubeydillah es-Sakafîtahdîs edip şöyle dedi: Bize Bekr ibnu Abdillah el-Muzenî ile Ziyâd ibnu Cubeyr tahdîs etti ki, Cubeyr ibnu Hayye şöyle demiştir: Urner ibnu'l-Hattâb (halifeliğinin ikinci yılında) müşriklerle harbetmeleri için İran'ın büyük şehirleri üzerine ordular gönderdi. Yapılan savaşlar üzerine Hürmüzân müslümân oldu (Umer de onu yakınları arasına alarak şöyle istişarede bulundu) 7[7]:

6[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah Ebü Ubeyde'yi cizye mallarını getirmek üzere Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde Bahreyn'den birçok malla geldi..." sözlerinden alınır. O zaman Bahreyn halkı Mecûsî idi.

Bu hadîste devlet başkanının milletine müjde vermesi, umutlarını genişletmesi hikmetleri vardır. Keza bunda Peygamber'in müslümânlann müstakbel fetihlerini haber vermesinin peygamberlik alâmetlerinden bulunduğu, dünyâ malı hususunda nefsâniyet yarışı yapmanın dîni ve milleti helake sürüklediği tenbîhi vardır.
7[7] Büyük hadîsçi ve tarihçi Bedruddîn Aynî şöyle demiştir: Râvî bü hadîsi rivayet ederken birçok târîhî bilgileri terk ve ihmâl etmiştir. Okuyucuların gönüllerine genişlik vermek için burada sözün biraz açıklanması gerekir. Bunun için şunları söyleyelim, muvaffakiyet ancak Allah'ın yardımıyledir.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas kumandasında sevkedilen bir ordu Kaadisiyye'ye vardığında Kisrâ Yezdecerd, müslümânları Rüstem kumandasında yüzyirmibin kişilik muazzam bir ordu ile karşıladı. Bu ordunun sağ kanadında Hürmüzân bulunuyordu. Ordu içinde otuzüç tane de harb fili bulunduğunu söylemek, bu ordunun techîzâtça da mükemmel olduğunu ifâde etmek için kâfi gelir. Buna karşı İslâm ordusunun mevcudu ise, İbn İshâk'ın rivayetine göre, çok zayıftı. Hicretin ondördüncü yılı muharreminin hilâline tesadüf eden bir pazartesi günü cereyan eden kanlı bir muharebe neticesinde iki ordu arasındaki nisbetsiz farka rağmen İran ordusu bozuldu. O sırada esen şiddetli bir rüzgârın başkumandan Rüstem'in tahtı ve mevkıbı başta olmak üzere, İran ordusunun bütün çadırlarını bozup altını üstüne çevirmesi, bozgunun mühim âmili olmuştu. Bu bozgunluğu, Rüstem'in beyaz bîr katıra binerek kaçması ve İslâm bahadırları tarafından kovalanıp Hilâl adında bir mücâhid tarafından öldürülmesi tamamlamıştı. Hilâl, Rüstem'in tahtına çıkarak Rüstem'i öldürdüğünü i'lân etmesi üzerine, tran ordusunda müdhiş bir panik başladı. Bu bozulanları müslümân-lar ta'kîb ettiler. Onbin kişiyi kılıçtan geçirdiler. Otuzbin esîr aldılar ve ta'kîbe devam ederek İranlılar'ın o zamanki saltanat merkezi olan Medâyin'e kadar ko valadılar. İslâm ordusu Medâyin'e vardığı zaman başkumandan Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Kisrâların sarayına girmiş ve onu bomboş görünce şu âyeti okumuştu:

(- Onlar bağlardan, pınarlardan, ekinlerden, güzel konaklardan, içinde nâz ve naîm ile yaşadıkları ihtişamlardan neler (nice şeyler) bıraktılar. İşte (emir) böyledir. Biz bütün bunları başka başka kavimlere mîrâs verdik. Ne gök, ne yer onların üstüne ağladı. Onlara mühlet de verilmedi) (ed-Duhan: 25-29).

Hürmüzân da bu kaçanlar içinde bulunuyordu. Medâyin'de bir sulh yapıldı ise de, bilâhare İranlılar bu sulhu bozduklarından, Ebû Mûsâ el-Eş'arî kumandasındaki İslâm kuvvetleri tarafından Hürmüzân idaresindeki İran ordusu Tus-ter'de kuşatılarak iyice sıkıştırıldı. Bunun üzerine Hürmüzân, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den emân isteyerek, kendisinin Medine'ye Halîfe'ye gönderilmesini rica etti. Ebû Mûsâ tarafından

— Ey Hürmüzân! Şimdi ben seninle (İran fetihlerini tamamlamak için) şu Fars, Isfahan, Azerbaycan hakkında istişare ediyorum. Bunlardan, önce hangisinin fethine başlamalıdır? diye sordu.

Hürmüzân cevâb vererek:

— Evet Emîru'l-Mü'minîn! Bu toprakların ve buralarda bulunan müslümân düşmanı halkın benzeri, iki kanadı, iki ayağı ve bir başı bulunan bir kuşun benzeridir. Bu kuşun kanatlarından biri kırılsa (o ölmez), bir kanadı ve bir başı ile iki ayağı üstünde durur. Öbür kanadı da kırılmış olsa bir başı ve iki ayağı ile yaşar durur. Amma kuşun başı ezilirse ayakları da, kanatları da, başı da (kırılır, ezilir) gider. İmdi bu işte baş, Kisrâ'dır. Kanadın biri Kayser'dir, öbürüsü de Fars'tır. Yâ Emîru'l-Mü'minîn! Şimdi siz müslümânlara emrediniz de toptan Kisrâ üzerine hareket etsinler! dedi.

(Bu, İran harb târihinin son derece özetlenmiş birinci safhasıdır.)

Bekr ibn Abdillah el-Muzenî ile Ziyâd ibn Cubeyr beraberce söylediler ki, râvî Cubeyr ibnu Hayye (İran vak'alarının ikinci safhasını rivayet ederek) şöyle demiştir: (Kaadisiyye fethinden sonra bir gün) bizi Umer gaza için çağırdı, üzerimize de Nu'mân ibn Mukarrin'i kumandan yaptı. (O da Kaadisiyye fethinden yeni gelmişti. Bu yeni ordu içinde îbn Umer ve sahâbîlerden pekçok kimseler vardı. Biz Medine'den hareket ederken Umer, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye Basra kuvvetleriyle; Huzeyfe'ye de Küfe kuvvetleriyle hareket etmelerini ve Ni-hâvend'de birleşmelerini yazdı -İbn Ebî Şeybe rivayetinden-) Biz de Medine'den hareket edip düşman diyarında Nihâvend'e varıp birleştik. Kisrâmn kumandanı bizi (Fars, Kirman ve diğerlerinden) kırk-bin kişilik bir kuvvetle karşıladı. Ve kumandan tarafından gelen bir tercüman bize:

— Bâzı şeyler soracağım. İçinizden bir kişi bana cevâb versin! dedi.

---

ricası kabul edilerek ganimet malının beşte biri ile beraber Hz. Umer'e gönderildi. Hürmüzân Acem meliklerinin en büyüklerinden idi. Ahvâz, Cunduşâpur, Sus gibi birçok İran mıntıkaları onun hâkimiyeti altında idi. Hürmüzân Medine'ye Halîfe'nin huzuruna çıkarılıp, Umer onu görünce hemen Allah'a karşı şükür secdesi etmiş, sonra aralarında görüşmeler başlamıştır. Ve Halîfe'nin huzurunda kendi arzusu ile müslümân olmuştur. Kendisi ile beraber ailesi, çocukları ve bütün maiyyeti halkı da müslümân olmuşlardır. Umer'in kaatili Ebû Lu'lu'nun, Hürmüzân'ın teşviki ile bu cinayeti işlediği bâzı kimseler tarafından iddia edildiği için Umer'in oğlu Ubeydullah tarafından öldürülmüştür (Umdetu'l-Kaarî, VII, 187-188; K.Mirâs tercemesinden özetle).

(Sahâbîlerin hakîm ve hatîblerinden) Mugîre ibn Şu'be:

— Ne istersen sor, dedi. Bunun üzerine o tercüman:

— Sizler nesiniz? dedi. Mugîre şöyle cevâb verdi:

— Biz Arab ırkından birtakım kimseleriz. Biz vaktiyle azgın bir şakaavet, zorlu bir belâ içinde yaşar; açlıktan hurma çekirdiği ve deri parçası sorar; deve yününden ve kıldan elbise giyer; ağaçlara ve taşlara tapardık. Hulâsa biz böyle bir vahşet ve cehalet içinde iken, göklerin ve yerlerin Rabb'i, sânı âlî azameti mütecellî olan Allah bize kendi aramızdan bir peygamber gönderdi. Biz O'nun babasını (aramızdaki şerefini, doğru sözlülüğünü) biliriz. Şimdi Rabb'imizin elçi gönderdiği bu Azîz Peygamberimiz bize, -Siz yalnız bir Allah'a ibâdet edinceye yâhud cizye verinceye kadar- sizinle harbetmemizi emretti. Ve Peygamberimiz Rabb'imizin elçiliğinden olmak üzere bize şunu haber verdi: Bizden cihâd uğrunda öldürülen, asla benzeri görülmemiş ni'metlerle dopdolu olan cennete gider. Şehîd olmayıp da hayâtta kalanlar da sizleri esîr alıp boyunlarınıza mâlik olurlar.

(Mugîre ibn Şu'be bü ateşli hitabesini zeval vakti bitirmişti. Ve harbden başka çıkar yol olmadığını anlamıştı. Kumandanımız Nu'-mân ibn Mukarrin'e harbe başlamasını emretti.) Bunun üzerine Nu'-mân, Mugîre'ye:

— Allah seni, Rasûlullah ile beraber bu vak'a gibi birçok muharebelerde bulundurdu. (Hatırlarsın ki, Rasûlullah gündüzün ilk saatinde harbe başlamazsa, zevalden sonraya te'hîr ederdi.) Şimdi sabr ve teenni size pişmanlık vermez ve sizi düşman gözünde küçük dü-şürmez. Ben de Rasûlullah'm beraberinde kıtalde hazır bulundum. Rasûlullah (S) gündüzün ilk saatinde harb etmezse (zevalden sonra) rüzgârlar esip namazlar kıhnıncaya kadar beklerdi, dedi. (Ve müsâ-id zamanda hücum emrini verdi.) 8[8]

8[8] Harb, özet olarak şöyle cereyan etmiştir: Nu'mân, askerin sağ kanadına Hu-zeyfe'yi, sol kanadına da kardeşi Nuaym ibn Mukarrin'i kumandan ta'yîn etti. Ve öğle sıcağı geçinceye kadar düşmanın saldırılarına karşı geriledi. Sonra Nu'mân, müsâid zaman gelince askeri karşı-saldınya şevketti. Kanlı bir muharebe cereyan ederken Nu'mân birkaç yerinden yaralandı. Bunun üzerine bir de atının ayağı sürçmekle mecalsiz bir hâlde yere serildi. Yere düşen bayrağı Huzeyfe ibnu'l-Yemân alarak harbetti. Akşam üzeri zafer gerçekleşti. Nihâvend alındı. Otuzbin esîr ve birçok mücevher ganimet alındı. Umer'in kaatili Ebû Lu'lu de bu esirler arasında idi. Huzeyfe bu ganimet malının beşte birini ayırdıktan sonra, kalanını mücâhidlere taksim etti. Beşte birini Medine'ye gönderdi. Umer, bunların da satılıp mücâhidlere taksim edilmesi için Huzeyfe'ye geri gönderdi ve Nu'mân'm şehâdetine üzülüp ağladı. Bu da İran harbinin ikinci safhasıdır..

2- Bâb: Devlet Başkanı Bir Memleketin Meliki İle (Harbi Ve Ezayı Terketmek Üzere) Barış Anlaşması Yaptığında, Bu Anlaşma O Memleket Halkı İçin Geçerli Olur Mu? 9[9]

4-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde Tebûk'e gaza etmiştik. (Bu sefer esnasında) Eyle Meliki (Buhne -yâhud Yuhannâ- ibn Ru'be Peygamber'in huzuruna geldi, sulh oldu, cizye vermeyi kabul etti,) Peygamber'e (Düldül adlı) beyaz bir katır hediye etti. Ve kendisine de bir Yemen bürdü giydirdi. Peygamber de ona sahil boyundaki köyler halkı hakkında bir emânnâme yazdı 10[10].

3- Rasûlullah(S)Tn (Ahdine Ve Emânına Giren.) Zimmet Ehliyle İlgili Vasiyyeti Babı

Hadîsin başlığa uygunluğu en-Nu'mân ibn Mukarrin'in düşmanla muharebeyi geri bırakması, güneşin ortadan kayıp rüzgârların esmesini beklemesi-dir. Hadîsin son fıkrasının ma'nâsı da bundan ibarettir (Aynî).

9[9] el-Buhârî bu başlıkla devlet başkanının bir ülkenin meliki ile barış anlaşması yaptığında, bu anlaşma hükümlerinin İslâm harb hukukuna göre, o ülke halkı hakkında da geçerli olduğunu isbât etmek istemiştir. Hükmün tatbîkaatında ayrı görüşler olduğu için başlığı soru hâlinde sevketmiştir.

10[10] Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Peygamber'e takdîm edilen hediyelerin Peygamber tarafından kabul edilmesi ve Eyle Melikİ'ne Akabe Körfezi sonunda ve sahil boyundaki köyler hakkında verdiği emânnâmenin bütün tebeası Yahûdî-ler hakkında da geçerli olmasıdır.

İbn İshâk, Peygamber'in emânnâme olarak verdiği bu mektubu şöyle rivayet etmiştir:

"Bismniahi'r-rahmâni'r-rahîm. Bu mektûb Allah tarafından ve Allah 'm Ra-sûlü Muhammed Peygamber tarafından Buhne ibnu Ru'be'ye ve Eyle halkına denizde gemilerinin, karada kendileri ve kervanlarının serbest dolaşmalarına dâir bir emânnâmedir" (îbn Hacer, Aynî).
İbn İshâk'ın "Bu emânnâmedir" ta'bîriyle rivayet etmesine göre, emânnâ-me dediğimiz yazı, kara ve deniz seyrüsefer serbestîsi hakkındaki muahedenin yalnız bir unvanıdır. Akdin iki tarafında bulunanların isimlerinin ve akdin konusunun zikrinden ibarettir. Muahedenin asıl siyâsî metni hadîste bildirilmemiştir. Sarihlerin ve siyercilerin nakillerine göre, Peygamber Eyle sahillerini idâri istiklâli hâiz birtakım ufak mmtakalara ayırmıştır. Bunların hepsini Eyle Melİ-ki'nin hâkimiyetine vermiştir ki, bir nevi' idarî ademi merkeziyet sistemidir ve Peygamber'in yüksek siyâsetinin açık bir numûnesidir.

Bu hadîs Zekât'ta, "Mahsûl tahmini bâbı"nda da geçmişti.

Zimmet, ahdden ibarettir. 111 ise hısımlıktır 11[11].

5-.......Bize Ebû Cemre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Cuveyriye ibnu Kudâme et-Teymî'den işittim, şöyle dedi: Ben Umer ibnu'l-Hattâbı(R)'dan işittim. Ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Bize vasiyyet eyle! dedik. Umer:

— Sizlere Allah'ın zimmetini yerine getirmeyi tavsiye ediyorum. Çünkü bu, Peygamber'inizin zimmeti ve lyâlinizin rızkıdır, dedi (Zım-mîler'den alınmakta olan cizye ve haracı kasdetti) 12[12].

4- Peygamber(S)'İn Bahreyn Toprağından Ayırıp Verdiği Ve Yine Bahreyn Malından Ve Cizyeden Va'd Eylediği Şeyler İle Kâfir Mallarından Harbsiz Alınan Fey' Ve Cizyenin Kimlere Taksim Edileceği Babı

6-.......Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) Bahreyn toprağından (yânı oranın cizye ve haracından kesip ayırmak yoluyla herbirinin hissesini ta'yîn edip) kendi isimlerine yazmak için Ensâr'ı çağırdı. Ensâr:

— Bize ayırıp verdiğin şeyin benzerini Kureyş'ten olan Muhacir kardeşlerimize de ayırıp verinceye kadar vallahi olmaz (yânı kabul etmeyiz), dediler.

11[11] Bu, ed-Dahhâk'ın şu âyeti tefsiridir:

"Eğer onlar size galebe ederlerse hakkınızda ne bir yemîn, ne de bir vecîbe gözetip tanımazlar.." (et-Tevbe: 8);

' 'Onlar bir mü 'min hakkında ne bir yemîn, ne de bir vecîbe gözetip tanımazlar. Onlar taşkınların tâ kendileridir'" (et-Tevbe: 10)

12[12] Bu, Umer'in Öldürülmesi kıssası hakkındaki uzun hadîsin kısaltılmış bir parçasıdır. Umer'in Menkabeleri bölümünde daha geniş bilgiler verilecektir, el-Muhalleb: Bu hadîste ahde vefaya; işlerin sonlan hakkında iyi düşünüp görmeye; mal ve mal kazanma asıllarını iyiliştirmeye teşvik vardır, demiştir (İbn Ha-cer).

"Ve ıyâlinizin rızkıdır": Çünkü zimmeti, yâni ahdi gözetmek sebebiyle cizye hâsıl olur; cizye de müslümânlara taksim edilir; çoluk çocukları ve diğerlerinden olmak üzere müslümânların iyiliklerine sarf edilir... (Kastallânî).

Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu mal Allah'ın dilediği bu usûl üzere Kureyş Muhacirleri'-ne de âiddir" buyurdu.

Ensâr, Muhâcirler'in durumu hakkında ısrar ederek bunu Pey-gamber'e söylüyorlardı. Sonunda Peygamber, Ensâr'a hitaben:

— "Benden sonra siz Ensâr topluluğu yakın bir gelecekte başkalarının size tercih edilmesini göreceksiniz. O takdirde sizler (havz başında) bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!" buyurdu [13][13].

Bu hadîsin bir rivayeti Şirb Kitâbı'nda da geçmişti.

7-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Eğer Bahreyn malı bize gelmiş olursa muhakkak sana şöyle şöyle ve şöyle (avuçlar) veririm" buyurdu.

Nihayet Rasûlullah'm ruhu alındı, akabinde Bahreyn malı geldi. Ebû Bekr:

— Her kimin Rasûlullah yanında bir va'di varsa bize gelsin! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e geldim ve:

— Rasûlullah (S) bana: "Şayet bize Bahreyn malı gelmiş olursa sana muhakkak (avuçlayarak) şöyle şöyle ve şöyle veririm" buyurdu, dedim.

Ebû Bekr bana:

— Avuçla! dedi.

Ben de bir avuç avuçladım. Ebû Bekr bana:

---

[13][13] Başlıkta üç mes'ele vardır. Başlık altında da üç hadîs vardır. Bu hadîsler sıra ile bu mes'elelere cevâb olarak tevzî' edilmiştir. Birinci hadîs Peygamber'in bir işe kasdettiğîni ve bunu Ensâr'a birkaç kerreler işaret ettiğim, onlar bunu kabul etmeyince terkeylediğine delâlet etmektedir.

Buhârî bi'l-kuwe olan şeyi bi'1-fiil olan şey menziline indirmiştir. O da Peygamber hakkında apaçıktır. Çüijkü Peygamber ancak işlemesi caiz olacak şeyleri emreder (İbn Hacer).

— Bu avuçladığmı say! dedi.

Ben de onu saydım. Onun beşyüz olduğunu gördüm. Ebû Bekr bana binbeşyüz verdi 14[14].

Ve İbrahîm ibnu Tahmân, Abdulazîz ibn Suheyb'den söyledi ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e Bahreyn'den (cizye ve ha-râc) malı getirildi. Peygamber:

— "Malı mescide dökün!" buyurdu.

Bu, Rasûlullah'a gönderilen en kesretli mal olmuştu. Rasûlullah o malı dağıtırken Abbâs (R) huzuruna geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bana da ver! Çünkü ben kendim için de, Akîl için de fidye vermiştim, dedi.

Rasûlullah ona:

— "Al" buyurdu.

Abbâs da avuç avuç elbisesinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırmaya davrandı, fakat kaldıramadı.

— Yâ Rasûlallah, birine emret de onu bana kaldırsın, dedi. Rasûlullah:

— "Hayır olmaz" buyurdu. Bu sefer Abbâs:

— "Öyleyse onu sen kaldır, üstüme at!" dedi. Rasûlullah yine:

— "Olmaz!" buyurdu.

Bunun üzerine Abbâs aldığı malın birazını döktükten sonra, yine kaldırmaya davrandı. Fakat yine kaldıramayınca:

— Yâ Rasûlallah, birine emret de üzerime kaldırsın! dedi. Rasûlullah yine:

— "Olmaz" buyurdu. Abbâs yine:

14[14] Bu Câbir hadîsi başlığın ikinci mes'elesine cevâbhğa uygundur. Bu hadîs daha önce geçen Şirb ve Beşte bir Kitâblan'nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar oralarda verilmişti.

— Bari onu sen üzerime kaldırıver, dedi. Rasûlullah yine:

— "Olmaz" buyurdu.

Bunun üzerine Abbâs birazını daha döktü. Sonra onu sırtına yüklenip gitti. Rasûlullah (S) onun hırsına olan hayretinden dolayı bize görünmez oluncaya kadar Abbâs*m arkasından gözünü ayırmadan bakıp durdu. Rasûlullah o maldan orada bir dirhem bakî oldukça, oradan ayrılmadı 15[15].

5-Kendisiyle Muahede Yapılmış Bir Zımmîyi Cürmü ; Olmayarak Öldüren Kimsenin Günâhı Babı

8-.....Bize Mucâhid ibn Cebr, Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangibir kişi muâhedeli bir zımmtyi (haksız yere) öldürürse cennet kokusu kırk yıllık mesafeden duyulup hissedilir olduğu hâlde o kaatil kişi cennet kokusunu koklayamaz" buyurmuştur 16[16].

6- Yahudi'lerin Arab Yarımadasından Çıkarılması Babı

15[15] Bu hadîs, Namaz Kitâbı'nda, Mescidde taksim yapmak ve hurma salkımı asmak bâbı'nda da geçmişti.

Abbâs'm verdiğini .zikrettiği fidye, Bedir'de uğradığı ağır ziyanı ve kendi fidyesiyle beraber kardeşinin oğlu Akîl ibn Ebî Tâlib'in, diğer biraderinin oğlu Nevfel ibnu'l-Hâris ibn Abdiimuttalib'in ve Peygamber'in dâmâdı Ebû'l-Abbâs ibnu'r-Rabî'in fidyeleridir. Bunlar için çok fidye verdiğini hatırlatarak, çok mal almak istemiştir.
Rasûlullah'ın Alâ İbnu'l-Hadramî ile Sâsânîler'in Bahreyn hükümdarı olan Munzir ibn Sâvâ'ya gönderdiği mektûb üzerine, Munzir ile beraber Bahreyn ahâlîsinden birçokları îmân etmiş, etmeyenler de Mecûsiyet veya Yahûdîyet üzere kalmıştı. İslâm'ı kabul etmemiş olanlarla harâc ve cizye vermek üzere barış yapıldıktan sonra, bütün Bahreyn üzerine Peygamber tarafından Alâ ibnu'l-Hadramî vâlî ta'yîn olundu. Vakti gelince bu harâc mallarını alıp Medîne'ye getirmeye Ebû Ubeyde me'mûr oldu. Ebû Ubeyde yüzbin (dirhem veya dînâr) getirmişti. Peygamber zamanında gelen mal bu İdi. O güne kadar ele geçen zekât ve ganimet mallarından hiçbiri bu mikdâra ulaşmamıştı. İbn Sa'd'ın rivayetine göre Alâ İbn Hadramî'nin oraya gönderilmesi, Huneyn ganimetlerinin taksiminden sonra, yânî sekizinci yılın sonlarında olmuştu.

16[16] Hadîsin başlığa delîlliği bellidir.

Umer de Peygamber(S)'in Yahûdîler'e:

"Allah'ın sizleri yerinizde bıraktığı müddetçe ben sizleri yerinizde bırakıyorum" buyurduğunu söylemiştir 17[17]

9-.......EbûHureyre (R) şöyle demiştir: Biz mescidde bulunduğumuz bir sırada Peygamber (S) yanımıza çıkageldi ve:

— "Yahudiler'in yurduna yürüyünüz!" diye emretti.

Biz O'nun beraberinde olarak yola çıktık ve nihayet Beytu'l-Mıdrâs denilen (âlimlerinin bulunduğu ve Tevrat okuttukları) yere vardık.

Peygamber:

— "(Ey Yahûdî topluluğu!) Müslüman olunuz da selâmette kalınız. Ve iyi biliniz ki, Arz ancak Allah'a ve Rasûlü'ne âiddir. Ben sizleri bu arazîden çıkarmak istiyorum. Binâenaleyh sizden her kim kendi malından taşıyamayacağı birşeyi olursa onu satsın. Size söylediğim sözü işitmezseniz iyi biliniz ki Arz ancak Allah 'a ve Rasûlü 'ne âiddir" buyurdu 18[18].

10-.......İbn Abbâs (R) şöyle diyordu: O perşembe günü; o perşembe günü ne acı gündü! dedi de, sonra ağladı; hattâ gözyaşları yerdeki çakılları ıslattı. (Saîd ibn Cubeyr dedi ki:) Ben:

17[17] Umer'in naklettiği bu fıkra, Kitâbu'l-Muzâraa'da Hayber ehlinin kıssasını anlatan uzunca hadîsin bir parçasıdır. Orada "Mal sahibi, Allah'ın seni bıraktığı sürece ben seni yerinde bırakıyorum... bâbı"nda (V. cilt, 17. bâb, s. 2169) bununla ilgili bâzı bilgiler verilmişti.

18[18] İbn Hacer'in dediği gibi burada zikredilen Yahudiler, Kaynukaa, Kurayza ve'n-Nadîr oğullan Yahûdîleri'nİn sürülmesinden sonra Medîne'de geri kalmış olan Yahûdîler'dir. Çünkü bunların sürülmesi işi Ebû Hureyre'nin İslâm'ından önce olmuştur. Zîrâ Ebû Hureyre Hayber fethinden sonra gelmiş idi (Kastallânî). Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'İn Yahûdîler*i çıkarmayı kasdetme-sidir. Çünkü Peygamber Arab arazîsinde müslümânlardan başkasının bulunmasını, ölümü gelinceye kadar istemiyordu. Ölümü sırasında Yahûdîler'in Arab yarımadasından sürülmelerini vasiyet etti. Bu vasiyet Üzerine Umer (R) onları sürdü. el-Buhârî bu hadîsi İkrah, I'tisâm, Mağâzî Kitâbları'nda da getirmiştir (Kastallânî).

— Ey Abbâs oğlu! O perşembe günü nedir? dedim. İbn Abbâs dedi ki:

— Perşembe günü Rasûlullah'm ağrısı şiddetlenip arttı. Bunun üzerine: "Bana bir kürek kemiği getirin. Size bir kitâb (bir vasiyetname) yazdırayım ki, ondan sonra ebediyyen yolunuzu şaşırmayası-nız!" buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlar ihtilâf edip çekiştiler. Rasûlullah: "Hiçbir peygamberin yanında ihtilâf edip çekişmek lâyık ve doğru olmaz" buyurdu. Oradakiler: Rasûlullah'm nesi var (hastalığın şiddetinden dolayı) sayıkladı mı? Bunu kendisinden almak isteyin! dediler. Rasûlullah: "Beni (kendi hâlime) bırakınız. Benim şu içinde bulunduğum (murakabe ve Allah'a dönüş hazırlığı) hâl, sizin beni da'vet ettiğiniz (yazı yazmak gibi) şeylerden hayırlıdır" buyurdu. Ve sahâbîlere üç şey emretti:

a. "Bütün müşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız!"

b. "Elçilere, ferd ve hey'etlere benim izin verip hediyeler ikram etmekte olduğum gibi, siz de yabancı elçilere, hey'etlere hediyeler vermek suretiyle hürmet gösteriniz" buyurdu.

c. Üçüncüsü hayırlıdır: Ya üçüncüsünden sükût etti, yâhud onu söyledi de ben onu unuttum.

Sufyân ibnu Uyeyne: Bu, râvî Süleyman ibn Ebî Müslim'in sö-zündendir, demiştir 19[19].

19[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bütün müşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız" emrindedir. Eğer; başlık Yahûdîler'in çıkarılmasıdır, müşrik ise Yahudi'den daha umûmîdir dersen, şöyle cevâb veririm: Başlıkta ancak Yahudiler zikredilmiştir; çünkü onların çoğu Allah'ı tevhîd ediyorlar. Böyle iken onlar çıkarılmayı hakk ediciler olunca, diğerleri çıkarılmaya daha elverişlidirler (Aynî).

Buhârî bu hadîsi, bâzı küçük farklarla İlim ve Cihâd Kitâblan'nda da getirmişti.

7- Bâb: (Muâhedeli) Müşrikler, Müslümanlara Ahde Vefasızlık Ve Hıyanet Yaptıkları Zaman Affedilirler Mi? 20[20]

11-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Hayber fetholunduğu zaman Peygamber'e içi zehirli (kızartılmış) bir koyun hediye edildi. Peygamber:

— "Burada bulunan bütün Yahûdtler'i bana toplayınız!" buyurdu.

Sahâbîler, Peygamber için Yahûdîler'i toplayıp getirdiler. Peygamber onlara:

— "Sizlere birşey soracağım, bana doğru cevâb verir misiniz?" buyurdu.

Yahudiler:

— Evet, doğrusunu söyleriz! dediler. Peygamber onlara hitaben:

— "Sizin babanız kimdir?" diye sordu. Onlar da:

— Fulân kimsedir, dediler. Peygamber onlara:

— "Yalan söylediniz, hayır, sizin babanız fulandır" dedi. Yahudiler:

— Doğru söyledin, deyip Peygamber'i tasdîk ettiler. Bu sefer Peygamber:

— "Size birşey daha sorarsam, bana doğrusunu söyler misiniz?" dedi.

Yahudiler:

— Evet, yâ Eba'l-Kaasım doğru söyleriz. Hem biz yalan söylesek bile babamızı bildiğin

---

20[20] Buhârî, bu cinayete cür'et eden Yahûdî karısına Peygamber'in ceza ta'yîn edip etmediği hakkında farklı rivayetler bulunduğu için, başlığı soru şeklinde bırakmış, hükmü açıklamamıştır.

Müslim'in bir rivayetinde sahâbîler: Yâ Rasûlallah, bu kadını öldürelim mı? diye sormuşlar. Rasûlullah: "Hayır öldürmeyiniz"buyurmuş. Zuhrî de: Bu Yahûdî kadını müslümân oldu da serbest bırakıldı, demiş. Ebû Seleme'nin Câbir'-den rivayetinde Rasûlullah bu kadını kısâsen öldürtmüştür. Beyhakî her iki rivayeti şöyle te'lîf etmek istemiştir: Bu kadını Rasûlullah evvelâ serbest bırakmıştır. Fakat sonra o zehirli koyun etini yiyenlerden Bişr ibn Berâ'mn vefatı üzerine kısas ettirmiştir. Şu hâlde Rasûlullah evvelâ kendi şahsı hesabına ceza vermemiş, sonra BİşrʼIn vefatı üzerine kısas ettirmiştir.

Vâkıdî'nin Zuhrî'den bir rivayetine göre Peygamber bu kadına: "Bu hıyaneti nasıl bir zaruret üzerine işledin?" diye sormuş. Kadın: Bu Hayber vak'a-sında babam, amcam, kocam, kardeşim arka arkaya öldürüldüler de onların acısıyle yaptım, demiştir (Özetle Aynî).

gibi, Sen bizim yalanımızı bilirsin, dediler.

Bunun üzerine Peygamber (S) onlara:

— "Cehennem ahâlîsi kimlerdir?" diye sordu. Yahudiler:

— Bizler az bir zaman cehennemde bulunacağız, sonra orada siz bizlere halef olacaksınız, diye cevâb verdiler.

Peygamber de:

— "Haydi buradan yıkılın! Allah'a yemin ederim ki, cehennemde biz size asla halef olmayız!" diye onları reddetti.

Sonra Peygamber:

— "Size birşey daha sorarsam, o şey hakkında bana doğru söyler misiniz?" diye sordu.

Yahudiler:

— Evet yâ Eba'l-Kaasım! diye cevâb verdiler. Peygamber:

— "Şu koyunun içine zehir koydunuz mu?" dedi.

Yahudiler:

— Evet koyduk! dediler. Peygamber:

— "Bu cinayete sizi ne şevketti?" dedi.

Yahudiler:

— Biz şöyle düşündük: Eğer yalancı (peygamber) isen, (koyunu yer, ölürsün) biz de senden müsterih oluruz; eğer gerçek peygamber isen sana bir zarar erişmez, dediler [21][21].

---

[21][21] Hadîsin baslığa uygunluğu, Hayber Yahûdîieri'nin Peygamber'e hıyanet etme-"rfb!rkadm eliyle O'na zehirli bir koyun hediye etmeleri; O'nun da bu kadını ^ffpîmesi vâhud ceza vermesi bakımındandır.

Buhârî bunu Mağâzî ve Tıbb Kitâblan'nda da getirdi (Aynı).

8- Devlet Başkaninin Ahdi Bozup Döneklik Yapanlar Aleyhine Beddua Etmesinin Cevazı) Babı

12-....... Bize Âsim ibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes(R)'e kunûttan sordum. Enes:

— Kunût, rukû'dan öncedir, dedi. Bunun, üzerine ben Enes'e:

— Fulân kimse (yânı Muhammed ibn Şîrîn) iddia ediyor ki, sen kunût rukû'dan sonradır demişsin (buna ne dersin)? diye sordum.

Enes:

— O yanlış söylemiştir, dedi.

Sonra bize, Peygamber (S)'in rukû'dan sonra Suleym oğullan'n-dan olan bâzı Arab kabileleri aleyhine duâ ederek bir ay kunût yaptığını tahdîs etti.

Enes sayıda tereddüd ederek dedi ki: Peygamber (S) kırk yâhûd yetmiş kurrâyı, müşriklerden birtakım insanların yanına göndermişti. O kabileler bunlara karşı çıktılar ve onları öldürdüler. O müşrikler ile Peygamber arasında yapılmış bir ahid de vardı. Artık ben Peygamber'in bunlar üzerine hüzünlendiği kadar hiçbir kimse üzerine hüzünlendiğini görmedim [22][22].

9- Kadınların Emân Vermeleri Ve Bir Kimseyi Korumaya Alıp Onu Tehlikeden Kurtarmaları (Yânî Siyâsî Sığınma Hakkı Tanımaları) Babı

13-....... Bize Mâlik, Umer ibn Ubeydillah'ın âzâdlısı olan Ebu'n- Nadr'dan haber verdi. Ona da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hani'in âzâdlısı Ebû Murre haber vermiştir. Ebû Murre, Ebû

---

[22][22] Bu kıssa, namazda ve hutbede müslümânların düşmanları, muhalefet edenleri, ahdi bozup döneklik edenleri aleyhine beddua etmenin cevazında bir asıldır (Aynî).

Bu hadîs Vitr Kitâbı'da, Rukû'dan önce ve sonra kımût bâbi'nda da geçmişti.

Tâlib'in kızı Ümmü Hâni' şöyle derken işitmiştir: Ben Mekke fethi yılı Rasûlullah'ın yanma gittim ve O'nu yıkanıyor buldum. Kızı Fâtıma da O'nu perde ile örtüyordu. Kendisine selâm verdim.

— "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben:

— Ben Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'im, dedim. Rasûlullah (S):

— "Merhaben bi-Ümmü //ûm'm(= Hoşgeldin Ümmü Hâni')" buyurdu.

Yıkanmasından ayrılınca bir tek elbise içinde (yânî sırtındaki bezi) çaprasvârî bağlamış olduğu hâlde sekiz rek'at namaz kıldı. Namaz akabinde ben kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Anamın oğlu Alî, benim ahd ve emân verdiğim fulânı, İbnu Hubeyre'yi öldüreceğini söylüyor, dedim.

Rasûlullah:

— "Yâ Ümme Hâni'! Senin ahd ve emân verdiğin kimseye biz de ahd ve emân verdik" buyurdu.

Rasûlullah'ın kıldığı bu namaz, duhâ namazı idi [23][23].

---

[23][23] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Ümme Hâni'! Senin ahd ve emân verdiğin kimseye biz de ahd ve emân verdik" sözündedir.

Bundan, mü'min bir kadının da kâfire verdiği emânm müslümânlarca makbul olduğu açıkça belli olur. Bir müslümânm zimmeti, bütün müslümânların zimmeti demektir. Tafsilâtı fıkıh kitâblarına âiddir.

Râvî İbnu Hubeyre'nin ismini mübhem bıraktığı için şahsının ta'yîninde ihtilâf edilmiştir. Hubeyre ibn Vehb el-Mahzûmî, Ümmü Hâni'in kocası olup, Mekke'nin fethi üzerine Necrân'a kaçarak şirk üzere ölmüştür. Himayeye alınıp affedilen kimse de fetih günü Peygamber tarafından i'lân edilen sulh ve emânı kabul etmeyerek, Hâlid ibnu'l-Velîd'in kumandasındaki müfrezeye karşı çarpışmaya girişen küçük gruba dâhil olanlardan idi. Ümmü Hâni'in Hubeyre'den, Umer, Hâni', Yûsuf, Ca'de isimlerinde dört oğlu vardı. Hubeyre'nin diğer bir kadından Ümrnü Hâni' yanında bir oğlu daha olması ihtimâlinden bahsedenler de vardır ki, şefaat edilen ya oğlu Ca'de yâhud ismi hatırda kalmayan bu üvey oğludur. Ümmü Hâni'den gelen diğer bir rivayette şefaat edilenin bir değil, iki olduğu da zikrediliyor.

Hulâsa kocası Hubeyre ibn Vehb'İn kabilesinden bâzı kimseler Hâlid İbnu'l-Velîd ile olan Çerha muharebesinden sonra içlerinden biri veya ikisi Ümmü Hâ-ni'e sığınmışken, kardeşi Alî onu öldürmeye kalkışmış. Ümmü Hâni' Mekke'nin üst başında Abtah'ta kurulan büyük çadır içinde Rasûlullah'tan şefaat istemiş, O da: " çJÂ 'J- £i < o>i 'J. ti_£Î = Senin emân verdiğine biz de emân verdik; senin emin kıldığım biz de emin kıldık" buyurmuştur. (Tecrîd Ter., II, 235). Bu hadîs Gusl ve Namaz Kitâbları'nda da geçti.

10- Bâb: Müslümanların Zimmeti (Ahdi) Ve Emânları Birdir; Onların Azı Da Bu Emânı Yürütür [24][24]

14-.......Bize Vekf ibnu'l-Cerrâh, el-A'meş'ten; o da İbrâhîm et-Teymî'den haber verdi ki, babası Yezîd ibn Şureyk şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R) hutbe yaptı da şunları söyledi: Bizim yanımızda Allah'ın Kitâbı'ndan başka [okumakta olduğumuz] bir kitâb yoktur. Bir de şu sahîfenin içinde bulunan hükümler vardır. Bunun içinde şunlar yazılıdır, dedi: "Yaralamaların hükümleri, diyet develerinin yaşları, bir de Medine 'nin A îr Dağı 'yla şuraya kadar arası haramdır; kim Medine'nin bu haremi içinde Kitâb ve sünnete aykırı bir bid'at çıkarır yâhud burada bir bid'atçıyı barındırma Allah 'in, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan ne bir nafile ibâdet, ne de bir farz ibâdet kabul olunur. Her kim de velîlerinden başkasını velî edinirse, onun üzerine de bid'atçının üzerine olan la'-netin benzeri olsun! Müslümanların emânı birdir. Her kim bir müs-lümânın verdiği ahdi bozarsa, ona da bunun benzeri olsun (yânî Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun ve ondan ne bir nafile, ne de bir farz ibâdet kabul olunsun) [25][25].

---

[24][24] "Müslümanların zimmeti, emânı birdir" yânî bir müslümânm kâfire emânı bütün müslümânlarca sahihtir; mu'teberdir. "Onların azı da bu emânı yürütür", yânî müslümânlardan aşağı olanı, şerif olanı, azı, kadını, erkeği bir kimseye ahd ve emân verirse, bu, bütün müslümânlarca verilmiş bir emân kabul edilir. Artık onların bunu bozmaları olmaz. Bu hususta mezheb imamları arasında bâzı farklı görüşler olmakla beraber İmâm Mâlik, Sevri, el-Evzâî, el-Leys, eş-Şâfiî ve Ebû Sevr kölenin emânmın da cevazında ittifak etmişlerdir.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, kölenin emân vermesi caiz olmaz, demişlerdir... (Aynî).

[25][25] Hadîsin başlığa uygunluğu "Müslümanların emânı birdir" sözündedir. "Onların ednâsı, yânî azı da bu emânı yürütür" kısmına gelince, bunu Ahmed ibn Hanbel Müsnetf inde rivayet etmiştir. Tirmizî, Alî İle Abdullah ibn Amr'dan da Ahmed'İn rivayeti gibi rivayet edildi, dedi. "Onların ednâsı" ta'bîrinin içine tek kişi; kadın, köle, hürr girer. Ebû Hanîfe'ye göre köle buna dâhil olmaz. Bu hadîs, Medîne Haremi bâbi'nda da geçmişti.

11- Bâb: Müşrikler Harb Esnasında Kendi Dilleri Üzere Yürüyerek "Saba'nâ" Dedikleri Ve "Biz Müslüman Olduk" Demeyi Güzel Söyleyemedikleri Zaman (Bu Söz Onlardan Kıtali Kaldırmakta Yeterli Olur Mu, Olmaz Mı)? 26[26]

Ve Abdullah ibn Umer dedi ki: Hâlid ibnu'l-Velîd,

"Eslemnâ" yerine "Saba'nâ" diyenlerin bu sözünü kabul etmeyip, onları öldürmeye girişti. Bu haber kendisine ulaştığında Peygamber (S): "Yâ Allah, Hâlid'in işlediği şu işten sana sığınırım" diye duâ etti 27[27]. Ve Umer (R) de harb yerinde biri diğerine, karşılaşıp da "Korkma" yerine "Mettersun" dediği zaman, onu emîn kılmıştır. Şübhesiz Allah bütün dilleri bilir, demiştir.

Yine Umer, Hürmüzân'ı huzuruna getirdikleri zaman, o Farsça konuşmak isteyince ona: Konuş, sana zararı olmaz, demiştir 28[28].

26[26] İbnu'l-Munîr dedi ki: Bu başlığın maksadı, delîller lafzî olsun yâhud gayrı lafzî olsun; hangi dil ile olursa olsun; bütün maksadlarm delilleriyle mu'teber olacağıdır.

27[27] Bu, Buhârî'nin Mağâzî'de Fetih gazvesinde getirdiği uzun hadîsin bir parçasıdır: Peygamber (S) Hâlid'i Benû Cezîme üzerine gönderdi. Hâlid bunları İslâm'a da'vet etti. Fakat bunlar: "Eslemnâ(= Biz müslümân olduk)" demesini becereme-diler. Bunun yerine "Saba'nâ, saba'nâ(= Şirkten çıktık, şirkten çıktık, müslümân olduk)" demeye başladılar. Bunun üzerine Hâlid bunları esîr etmeye ve öldürmeye girişti... Peygamber Hâlid'in bu işinden Allah'a sığındı.

Saba' bir dînden çıkıp başka bir dîne girmek ma'nâsınadır. Kureyş müşrikleri de her müslümân hakkında bu ta'bîri kullanırlardı. İbn Umer, Benû Ce-zîme'nin "Saba'nâ, saba'nâ" sözleriyle hakîketen müslümân olduk demek istediklerini anlamıştı. Hâlid ise bununla yetinmeyerek İslâm kelimesinin açıkça söylenmesi lâzım geldiği i'tikaadmda idi. Bunların müşriktik gayretiyle bir inâdla İslâm kelimesini söylemediklerine kaanî' idi ve bu kanâatle onları öldürmüştü. Peygamber de Hâlid'i acele ettiği, hukukî durumu tesbît etmediği İçin duâ ederek şifahî ukubetle yetinmiştir. Peygamber'in Hâlid'in fiilini sevmemesi, her kavimden bilmekte olduğu dil ile yetinmeye delâlet etmiştir.

28[28] Umer'in birinci sözünü Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir. "Mettersun" kelimesinin zabtında birkaç şekil vardır. Bu Farsça bir kelimedir, ma'nâsi korkma demektir. Çünkü Acemlerce "Mim" nefiy kelimesidir, "Turs" de onlarca korku ma'nâsınadır. Onlar bir kimseye korkma demek istedikleri zaman kendi dilleriyle "Mettersun" ta'bîrini söylüyorlardı...

Umer'in Hürmüzân'la bu konuşmasını İbn Ebî Şeybe ile Ya'kûb ibn Ebî Sufyân kendi târihinde Enes'ten sahîh bir sened İle rivayet etmişlerdir. Bu bâb başlığı el-Hamavî ile el-Müstemlî nüshalarında sabittir.

12- Müşriklerle Mal Ve (Esirler Gibi) Başka Şeyler Mukaabilinde Harbi Ve Ezayı Terketme Ve Barış Yapmafnın Cevazı) İle Ahde Vefa Etmeyenin Günâhı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli(Nin Beyânı) Babı:

"Eğer (düşmanlar} barışa meylederlerse sen de ona yanaş ve Allah 'a güvenip dayan. Çünkü herşeyi hakkıyle işiten, kemâliyle bilen bizzat O'dur" (ei-Enfâi: ei) 29[29].

15-.......Sehl ibnu Ebî Haşmete şöyle demiştir: (Bir hurma mevsimi) Abdullah ibn Sehl ile Mes'ûd ibn Zeyd'in oğlu Muhayyısa, Hay-ber'e gitmişlerdi. O sene Hayberlüer'le müslümânlar arasında barış vardı. Bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında (kendi işlerine) ayrıldılar. Bir müddet sonra Muhayyısa (işlerini bitirip) Abdullah ibn Sehl1 e geldi. Fakat Abdullah kan içine bulanmış, öldürülmüş bir hâlde idi. Muhayyısa onu gömdü. Sonra dönüp Medine'ye geldi. Vak'ayı Pey-gamber'e arzetmek üzere Abdurrahmân ibn Sehl ve (Ensâr'dan Mes'-ûd'un iki oğlu) Muhayyısa ile Huveyyısa Peygamber'e gittiler 30[30]. (Evvelâ) Abdurrahmân söze başladı. Fakat Peygamber (S), yaşça pek genç olan Abdurrahmân'a:

— "tik sözü yaşlıya bırak, ilk sözü yaşlıya ver!" buyurdu. Bunun üzerine Abdurrahmân sustu. İki kardeş vak'ayı arzetti-

ler. Sonunda Peygamber onların üçüne:

— "Bu cinayetin Hayber'de Yahudiler tarafından işlendiğine yemin eder ve arkadaşınızın kan bedeli olan diyete hakk kazanır mısınız?" teklifinde bulundu.

Onlar da:

— Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz pir cinayet hakkında nasıl yemîn ederiz? dediler ve çekindiler.

29[29] Bu el-Enfâl: 61. âyeti müşriklerle barış anlaşması yapmanın meşrû'luğuna delâlet edicidir.

30[30] Abdurrahmân ibn Sehl, öldürülen Abdullah ibn Sehl'in kardeşidir. Her ikisi de Muhayyısa ile Huveyyısa'mn kardeşi oğullarıdır.

Peygamber:

— "Şu hâlde Yahudiler elli yemin ile isnâd ettiğiniz cinayetten size berâatlerini isbât ederler" buyurdu.

Da'vâcılar:

— Kâfirler güruhunun yeminlerine nasıl tutunabiliriz? diye razı olmadılar.

Bunun üzerine Peygamber (S) cinayetin diyetini kendi yanından verdi 31[31].

13- Ahde (Mîsâka) Bağlı Kalmanın Fazileti Babı

16-.......Abdullah ibn Abbâs (R) haber vermiştir: Ona da Ebû Sufyân ibn Harb haber vermiştir: Gerek Ebû Sufyân, gerek Kureyş kâfirleri ile Rasûlullah, Hudeybiye barışıyla akdeylediği mütâreke müddeti içinde ticâret için Şam'a giden bir Kureyş kaafilesi içinde bulunduğu sırada Rûm Kayseri Hırakl tarafından da'vet olunmuş. Ebû Sufyân ile arkadaşları Hırakl'ın yanına gelmişler...32[32].

31[31] Hadîsin başlığa uygunluğu "O zaman müslümânlarla Hayberliler arasında barış vardı" sözünden alınır. Ve tam uygunluk da "Peygamber (S) cinayetin diyetini kendi yanından verdi" sözünden alınır. Çünkü bu, müşriklerle mal mukaabili yapılan bir sulh anlaşmasıdır. Buhârî bunu Sulh, Edeb, Ahkâm Kitâblan'nda da getirdi (Aynî).

İlk yeminin, diğer da'vâlardakinin aksine, da'vâcılara tekiîf edilmesi, yalnız Kasâme da'vâsına âid müstesna bir hususiyettir. Kasâme bir nevi' yemîndir , ki, o ya öldürülenin velîleri veyâhud onların isteği üzerine öldürenin velîleri ta-: rafından elli kişinin ettiği yemine denir. Bu hadîste rivayet olunan vak'a gibi! kimsenin tasarrufunda olmayan boş bir yerde yaralı olarak bir maktul bulunur da öldüreni bilinmezse, öldürülenin veresesi, civarındaki köy ahâlîsi tarafından' öldürüldüğünü iddia ederler ve bu iddialarını elli kişinin yemîni ile te'yîd ederlerse, öldürülenin diyetine hakk kazanırlar. Yâhud da maktulün velîsinin isteği üzerine köylülerden onun seçtiği elli kişinin redde dâir yemîn etmeleridir ki, buna da Kasâme denir ve bu suretle maktulün diyetinden kurtulurlar.

"Da'vâcı taraf yemîn etmekten çekinmekle, da'vâlı olan kasâmecilerin yeminlerini de reddedince da'vânın uzaması ve netîcede Yahûdîler'in kısas edilmeleri gerekiyordu. Hâlbuki Peygamber, Yahûdîler'i te'lîf ve onların İslâm'a girmelerini te'mîn etmek istiyordu. Bu maksadla da'vâyı uzatmayarak öldürülenin diyetini kendisi ödeyip çekişmeye son vermiştir" (Kastallânî).

32[32] Hadîsin başlığa delâleti devâmmdadır. Çünkü Hırakl, Rasülullah'ı medhde: "İşte rasûller böyledir, gadr etmezler" demiştir. İbn Battal: Buhârî bununla gadrin her ümmet İndinde çirkin ve kötülenmiş olduğuna, bunun rasüllerin sıfatlarından olmadığına işaret etti, demiştir. Bu, el-Câmi'u's-Sahîh'in başında geçen Ebû Sufyân hadîsinin ilk parçasıdır (Kastallânî).

14- Bâb: Zımmî Olan Kimse Sihr Yaptığı Zaman Ondan Bunun Cezası Affedilir Mi? 33[33]

Ve Abdullah ibn Vehb şöyle demiştir: Bana Yûnus ibn Yezîd haber verdi ki, İbn Şihâb'a, ahd sahibinden

olup da sihr yapan kimseye öldürme cezası var mıdır? diye sorulmuş.

İfcn Şihâb da: Bize, Rasûlullah'a sihr yapıldığı, fakat O'nun bu işi yapanı, kitâb ehlinden olduğu hâlde öldürmediği haberi ulaştı, demiştir 34[34].

17-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe (R)'den: Peygamber(S)'e sihr yapıldığım, hattâ Peygamberce işlemediği bir şeyi işlediği hayâli verildiğini tahdîs etti 35[35].

15- Düşmanın Gadrinden (Ahde Vefa Etmeyip Bozmasından) Sakınılması Ve Yüce Allah'ın Şu Kavlî Bâb

"Eğer sana hilekârlık yapmak, aldatmak isterlerse muhakkak ki, sana Allah yetişir. O seni yardımı ile ve mü 'mirilerle destekleyen ve onların gönüllerine sevgi verip birleştirendir. Sen yeryüzünde olan (her) şeyi toptan harcamış olsan yine onların gönüllerini (böyle) birleştiremezdin. Fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak gâlibdir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (ei-Enfâi: 62-63)36[36].

33[33] Bu soruyu, gelecek olan hadîs cevâblayıp açıklayacaktır

34[34] Abdullah İbn Vehb bunu el-Câmi' adındaki kitabında senediyle getirmiştir.

35[35] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'e Yahûdî Lebîd ibn A'sam tarafından sihir yapıldığı, Peygamber'in "Allah bana afiyet ihsan etti, bırakınız onu" buyurup, ona ceza vermemesi yönündendir.

36[36] Bu âyetlerde düşmanın barış isteğinin bir aldatma olması ihtimâlinin müslümân-lara zahir olduğu

18-....... Ebû İdrîs şöyle demiştir: Ben Avf ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi:.Ben Tebûk gazasında deriden yapılmış yuvarlak bir çadır içinde iken Peygamber'in huzuruna geldim. (Görüşürken bana) şöyle buyurdu: "Kıyametin kopması yaklaştığı sıra (onun alâmetlerinden olmak üzere şu) altı şeyi say:!. Benim ölümüm, 2. Sonra Beytu'l-Makdis'in fethi,3. Sonra Mûtân öleti ki, koyun kırımı gibi o sizi yakalayacaktır;4. Sonra mal çokluğu ki, siz bir kişiye yüz dinar verseniz bile (yine az ve küçük görerek) hoşnûdsuzluğu ye husûmeti sürüp gidecektir;5. Sonra bir fitne ki, Arab evlerinden girmediği hiçbir ev kalmayacak, muhakkak herbir eve girecektir; 6. Sonra sizinle Benu 'l-Asfar (denilen Rumlar) arasında bir barış ki, düşmanlarınız o barışı müteâkib hıyanet edip ahdi bozarak üzerinize her bayrağın altında oniki bin nefer olmak üzere seksen kumandanın bayrakları altında (bir milyona yakın kuvvetle) size saldıracaklardır" 37[37]'.

16- Bâb: Ahidli Milletlerin Ahidleri Nasıl Atılıp Bozulur?

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"(Eğer muahede eden) bir kavmin hainliğinden (ahdine sadakatsizliğinden) kat yî endîşeye düşersen, evvelâ hakk ve adalet üzere keyfiyeti kendilerine bildir ve ahidlerini kendilerine at. Çünkü Allah hâinleri sevmez" (el-Enfâl: 58) 38[38].

---

zaman bile, bunun, icabetten men1 etmeyeceği, fakat azm ederek Allah'a güvenilip dayanılacağına işaret vardır (îbn Hacer).

37[37] Hadîsin başlığa uygunluk noktası Peygamber'in istikbâle âid verdiği haberlerin altıncısıdır. Rûmlar'ın ahdi bozarak İslâm'a karşı hareket etmek suretiyle hıyanetleridir.

Benû'l-Asfar'la müslümânlar arasında barış akdi; sonra düşman tarafından bu ahd bozularak, müslümânlar üzerine mühim kuvvetlerle kâfirlerin hücumu keyfiyeti hakkında sarihlerin tercihleri çok dağınıktır. Sebebi de bu haberin benzeri vak'alann târihte pekçok olması ve bunlardan herhangisinin veya İstikbâlde meydana gelecek daha başkalarının kasdolunabilmesidir. Bu haberler istikbâle âid mu'cizeli haberler oldukları için, bunların tefsiri istİkbâlen uzun asırları içinde anlaşılacaktır.
38[38] Âyet, başlıktaki soruya cevâb vermektedir.

Nebz, lügatte birşeyi kaldırıp atıvermektir ki, hukukta bir devletin muâhi-dine karşı münâsebeti kestiğini ihbar ve i'lân eylemesidir. Yânî öyle korkulacak bir .hıyaneti, alâmet ve delilini görüp anladığın takdirde ahdin hükümsüzlüğü ile aranızda münâsebeti kestiğini i'tidâl ve doğruluk dâiresinde açıkça kendilerine resmen ihbar et. Bu suretle ahdin hükümsüzlüğü iki tarafça resmen müsavi olarak bilinsin de, ona göre

19-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (R) nahr gününde Minâ'da i'lân yapacak olan kimseler içinde: "Artık bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc, hiçbir çıplak da Beyt'i tavaf etmesin!" diye ilâna beni de gönderdi. En büyük hacc günü nahr günüdür. Ona en büyük hacc denilmesi, insanların umreye küçük hacc demelerinden dolayıdır. İşte Ebû Bekr bu yıl içinde insanlara ahidlerini atti da artık Peygamber'in yapmış olduğu Veda Haccı yılında hiçbir müşrik hacc yapmadı 39[39].

17- Muahede Yaptıktan Sonra Gadredip Ahdi Bo^Ân Kimsenin Günâhı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'0 en şerrliler, içlerinden kendileriyle muahede ettiğin kimselerdir ki, muahededen sonra her defasında ahidlerini bozarlar ve onlar sakınmazlar" (ei-Enfâi: 56)

20-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Dört huy vardır ki, bunlar her kimde topluca bulunursa o kişi hâlis münafık olur: Söz söylediğinde yalan söyleyen; va'd ettiği zaman va'dinden dönen; ahd ettiğinde ahdini bozan; da'-vâ ve muhakeme zamanında haktan ayrılan kişi. Herhangibir kişide bu huylardan birisi bulunursa o (kötü) huyu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir huy bulunur" 40[40].

---

hareket edilsin ve ahid resmen bakî farzedilirken böyle bir ihbar ve i'lân yapmaksızın, doğrudan doğruya ve kat'î surette harbe başlama. Zîrâ, Allah hâinleri sevmez. Onların yaptığı gibi resmen muâhid görünüp de gizlice ahdi bozmağa kalkışmak bir hainlik olduğu gibi, dosdoğru nebz ve i'lân etmeden harbe gırişivermek de bir hıyanet olacağından, bundan sakınmak lâzımdır {Hakk Dîni, III, 2424)

39[39] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ebû Bekr insanlara ahidlerini attı..." sözlerindedir. Bu, Ebû Bekr'in hacc emirliği ile dokuzuncu hicret yılında edâ edilen hacc-dır ki, Veda Haccı'ndan bir sene evvel idi. O sırada Berâe Sûresi indi. Bu sûre Allah ve Rasûlü'nün müşriklerden beri olduklarım haber vermekle başlayıp, müşriklerden emânın kaldırılması, ahdin atılması, yânî müşrikler İle olan ahidlerin feshedileceğini haber veriyordu. Bu yıl Alî de bu sûrenin hükümlerini tebliğ etmesi İçin hacca gönderilmişti...

40[40] Başlıktaki âyetin başlığa uygunluğu gayet açıktir._Hadîsin uygunluğu ise "Ahd etliğinde ahdinden döner" sözündedir. Bu hadîs, îmân Kitâbı'nda ve başka yerlerde de birkaç kerreler geçmişti.

21-.......Alî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'den Kur'ân'dan başka birşey yazmadık; bir de şu sahîfenin içindeki şeyleri yazdık: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Medine şuraya kadar Âir Dağı arası haremdir. Kim Medine'nin bu haremi içinde Kitâb ve sünnete aykırı bir iş işlerse yâhud bir bid'atçıyı barındırır, yardım ederse Allah 'in, meleklerin ve toptan bütün İnsanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan hiçbir adalet ve hiçbir harcama kabul olunmaz. Müslümanların emânı (ahdi) birdir. Müslümanların sayıca en azı da bu emânı yürütür. Kim bir müslümânın verdiği ahdi bozarsa Allah'ın, meleklerin ve toptan bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan ne nafile, ne farz hiçbir ibâdet kabul olunmaz. Her kim de kendi efendilerinin izni olmaksızın başka bir kavmi velî ve efendi edinirse Allah 'in, meleklerin ve toptan bütün insanların la'neti onun üzerine de olsun ve ondan hiçbir harcama ve hiçbir adi kabul olunmasın" 41[41].

Ve Ebû Mûsâ Muhammed ibnu'l-Müsennâ şöyle dedi: Bize Hâ-şim ibnu'l-Kaasım tahdîs edip şöyle dedi: Bize İshâk ibn Saîd, babası Saîd ibn Amr'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (bir kerre mecliste bulunanlara):

— (Cizye ve harâc olarak) dînâr, dirhem almayacak olursanız hâliniz nice olur? demişti de kendisine:

— Yâ Ebâ Hureyre, sen böyle birşeyin olacağını nasıl düşünüyorsun? denilmişti.'

Bunun üzerine Ebû Hureyre (R):

— Evet, Ebû Hureyre'nin nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben size kendisi doğru söyleyen, kendisine de (vahiyle) doğru söylenenin (Rasûlullah'in) sözünden haber veriyorum, dedi.

Oradakiler:

— Pekiyi! Şu cizye, harâc altınlarını, gümüşlerim alamamak neden neş'et ediyor? diye sordular.

Ebû Hureyre:

41[41] Alî hadîsinin başlığa uygunluğunun "Kim orada bir bid'at çıkarırsa.. " sözünden alınması mümkin olur. Çünkü bid'at çıkarmak, bid'atçıyı barındırmak, ve efendilerinin izni olmaksızın başka bir topluluğu velî edinmek ahdi bozmak ma'-nâsınadır ve bu yüzden la'nete hakk kazanmıştır (Aynî).

— Allah'ın ve Rasûlü'nün muâhedeli kimselere verdikleri ahd ve emânlar yırtılır, atılır; o zaman Azîz ve Celîl olan Allah zımmîle-rin kalblerini sıkıca bağlar da bu sebeble onlar ellerindeki cizye, harâc mallarını vermezler, diye cevâb verdi 42[42].

18- Bâb

(Bu önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

22-.......Ben el-A'meş'ten işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Vâil'e:

Sen Sıffîn'de hazır bulundun mu? diye sordum. Evet bulundum, dedi de şunları ilâve etti: Ben Sehl ibn Huneyf ten işittim, o şöyle diyordu: (Ey insanlar!) Sizler kendi re'ylerinizi ittihâm ediniz. Ben Ebû Cendel gününde (yânî Hudeybiye'de) kendimi gayet iyi biliyorum ki, eğer Peygamber'in emrini reddetmeye muktedir olaydım, onu muhakkak reddederdim. Bizler kılıçlarımızı, bizi ürkütmekte olan hiçbir iş yolunda omuzlarımıza koymadık ki, bu kılıçlar bilmekte olduğumuz bir işin yolunu bizlere kolaylaştırmış olmasınlar. Ancak şu işimiz müstesnadır (yânî Şâm ehli ile aramızda vâki' olan kıtal müs-tesnadır) 43[43].

42[42] Hadîs, müslim, gayrimüslim her kime olursa olsun verilen ahde karşı yapılan vefasızlık günâhının dünyâdaki hayâta te'sîr edeceğini, iktisadî ve içtimaî bozukluklara da sebeb olacağını açıkça ifâde etmektedir.

Bu hadîsin benzerini daha açık bir ibare ile Müslim de hem Ebû Hureyre'-den, hem de Câbir'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir zaman gelecek ki Irak dirhemini, kafîzini; Mısır da müddünü, dinarını vermez olacaktır". Geleceğe âid olan bu mühim bilgi, şübhesiz peygamberlik alâmetlerindendir.

Rasûlullah zamanında basılı olarak Hicaz'da kullanılan paralar dirhem ile dînâr da Suriye ve Mısır yoluyla Roma ve Bizans'tan gelirdi. Kafîz, îrârihlar'm; müdd de Rûm'un ölçeği idi. Bu sebebden Peygamber dirhemle kafîzi Irak'a ve İran'a; dînâr İle müdd'ü de Mısır'a ve Rûm'a nisbet etmiştir.

Bu hadîslerde ahid verenlerin ahidlerini hakkıyle yerine getirmeleri; ahidli zımmîlere haksızlık ve zulüm etmemeleri; bir cümle ile ifâde edilirse Allah ve Rasûlü'nün koyduğu eskimez hukuk ve insan hakları kaanûnlarma göre verilen ahid, emân ve te'mînâtların bozulmaması tavsiyesi vardır. Bunlara bağlı kalın-madığı takdirde meydana gelen kötü sonuçların yalnız âhirete kalmayıp, dünyâ hayâtını da bozacağı, milletçe iktisadî ve içtimaî birçok maddî ve ma'nevî sıkıntılara düşüleceği haber verilmiştir.
43[43] Bu hadîsin başlığa ilgisi, Kureyş'in ahdi bozmalarının neticesi Mekke fethi ile onlara galebe ve onların kahredilmiş olmasıdır. Bu ise ahdi bozmanın kötülen-miş olduğunu, bunun mukaabilinin, yânî ahde vefa

dînâr idi. Dirhem Kisrâlar'ın; dînâr da Kayserler'in damgalarını, resimlerini taşırdı. Dirhem Irak yoluyla İran'dan;

23-.......Bana Ebû Vâil tahdîs edip şöyle dedi: Biz Sıffîn'de bulunduk. Sehl ibnu Huneyf ayağa kalkıp şunları söyledi:

— Ey insanlar! Siz kendi nefislerinizi töhrnetU kılınız. Bizler Hudeybiye gününde Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunduk. Eğer bizler harb etmeyi (hayırlı) görseydik, muhakkak harb ederdik. Umer ibnu'l-Hattâb geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Onlar bâtıl üzerinde, bizler ise hakk üzerinde değil miyiz? dedi.

Rasûlullah:

— "Evet, biz hakk üzerindeyiz" buyurdu. Umer:

— Bizim ölülerimiz cennette, onların ölüleri ateşte değil mi? dedi. Rasûlullah:

— "Evet böyledir" buyurdu. Umer:

— Öyle ise dînimiz uğrunda bu alçaklığa hangi sebeble söz veriyoruz ve Allah henüz onlarla bizim aramızda hükmünü vermeden biz neden dönüyoruz? dedi.

Rasûlullah:

— "Ey Haitâb oğlu! Ben Allah'ın Rasûlü'yüm. Allah beni ebe-diyyen zayi' etmeyecektir" buyurdu.

Bunun üzerine Umer, Ebû Bekr'e gitti ve ona da Peygamber'e söylediği sözlerin benzerini söyledi. Ebû Bekr de Umer'e:

— Şübhesiz O, Allah'ın Rasûlü'dür ve Allah O'nu ebediyyen zayi' etmeyecektir, dedi.

Râvî dedi ki: Müteakiben el-Feth Süresi indi. Rasûlullah bu sûreyi sonuna kadar Umer'e karşı okudu. Akabinde Umer:

---

etmenin ise övülmüş olduğunu açıklıyor. Hadîsin son fıkrası; müslümânların kendi aralarında meydana gelen fitne ise müşkildir. Çünkü müslümânların öldürülmesi ile araya fitne girmiş olur. Onun için böyle fitnede kılıcı atmak, kılıç çekmekten evlâdır (Aynî).

— Yâ Rasûlallah! Feth bu mudur? dedi. Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu (ve Umer'in gönlü hoş olup döndü) 44[44].

24-....... Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir. Annem Ku-

teyle bintu'l-Hâris müşrike olduğu hâlde Kureyş'in Rasûlullah ile muahede yaptıkları zaman, bu müddetleri içinde babası Haris ile beraber Medine'ye benim yanıma (bâzı hediyelerle) geldi. Esma, Rasûlullah'tan fetva istedi de:

— Yâ Rasûlallah! Annem beni arzu ederek bana geldi. Ben onunla ilgileneyim mi? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Evet, annene ilgi ve iltifat eyle" buyurdu 45[45].

19- (Müşriklerle) Üç Gün Müddet Yâhud Belli Bir Vakit Üzerine Barış Andlaşması Yapılması Babı

25-....... Bana el-Berâ (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) –altıncı yılın zu'1-ka'desinde-umre yapmak istediği zaman, Mekke'ye girmek için onlardan izin istemek üzere Mekke ahâlîsine elçi gönderdi. Mek-keliler Peygamber'e (gelecek yıl girmesini,) Mekke'de ancak üç gece ikaamet etmesini, Mekke'ye ancak kılıç ve yay gibi silâhlar kınları içinde olarak girmesini ve Mekkeliler'den hiçbir kimseyi da'vet etmemesini şart koştular.

Râvî dedi ki: Bu şartları aralarında Alî ibn Ebî Tâlib yazmaya başladı ve: "Bu, Muhammed

---

44[44] Hadîsin başlıkla İlgisi, bundan önceki hadîsin ilgisi gibidir. Bu hadîs, öncekinin daha geniş bir rivayetidir. Hulâsa olarak Sehl bu hutbesinde Sıffîn ahâlîsine Hu-deybiye günü cereyan eden, insanların çoğunun barışa isteksizliğini, bununla beraber Allah'ın buna büyük hayır ta'kîb ettirdiğini; Peygamber'in barışma görüşünde olmasının insanların harb etme görüşlerinden daha kâmil ve makbul olduğunu bildirmiştir (KastaHânî).

45[45] Bu hadîs önceki ile şu bakımdan ilgilidir: Gadr etmemek, kendi dîninden başka bir dîn üzere olsa da hısımla ilgiyi devam ettirmenin cevazının gerekliliğidir. Bu hadîs Hibe'de de geçmişti (Aynî).

Bu hadîsin ifâde ettiği görüşü el-Müntehine: 8-9. âyetleri de kuvvetlendirir.

Rasûlullah'ın üzerinde sulh olduğu anlaşma maddeleridir" yazdı.

Müşrikler:

— Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmiş ve tasdîk etmiş olaydık, seni Beyt'ten men' etmezdik ve elbette sana bey'at ederdik. Fakat sen: "Bu Abdullah oğlu Muhammed'in üzerinde anlaştığı maddelerdir" diye yaz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Allah 'ayemîn ederim ki ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'-im ve yine Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın Rasûlü'yum" buyurdu.

Kendisi yazmıyordu.

Râvî dedi ki: Resûlullah, Alî'ye hitaben:

— "Rasûlullah lafzını sil" buyurdu. Alî:

— Vallahi ben Rasûlullah lafzım ebediyyen silmem! dedi. Peygamber:

— "Öyleyse onu bana göster!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Alî, Peygamber'e o lâfzı gösterdi, Peygamber de kendi eliyle Rasûlullah lâfzını sildi. Ertesi yıl Peygamber Mekke'ye girip şart kıldıkları üç gün (ikaamet süresi) geçince, Mekkeliler Alî'ye geldiler ve:

— Peygamber'ine söyle de hemen Mekke'den hareket etsin! dediler.

Alî de bunu Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Evet (müddet tamam)" buyurduktan sonra hareket etti [46][46].

---

[46][46] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ancak üç gece ikaamet etmek" sözündedir. Bu hadîs Sulh Kitâbı'nda "Sulh nasıl yazılır bâbı"nda da geçmişti.

20- Bir Vakit Ta'yîn Etmeden Mütâreke Ve Barış Yapma(Nın Cevazı) Ve Peygamberdin (Hayberlilere):

"Allah'ın sizleri oturttuğu müddetçe ben sizleri burada oturtuyorum" Kavli Babı 47[47]

21- Müşriklerin Cesedlerinin Kuyu İçine Atılmasının Ckvâzı) Ve Onların Kokmuş Leşleri İçin Bir Bedel Alınmaması Babı 48[48]

26-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ka'be'nin yanında secde edici olduğu sırada etrafında Kureyş müşriklerinden birtakım insanlar vardı. Bu sırada Ukbe ibnu Ebî Mu-ayt, (kesümiş olan) bir devenin döl eşini getirdi ve onu, secde hâlindeki Peygamber'in sırtı üzerine attı. Peygamber secdeden başını kaldırmadı. Nihayet kızı Fâtıma aleyhi's-selâm geldi, onu sırtından aldı ve bu i ji yapan kimseler aleyhine beddua etti.

Peygamber de (namazını tamamlayınca):

— "Yâ Allah! Kureyş'ten olan bu topluluğu Sana havale ediyorum. Yâ Allah I Ebû Cehl ibn Hişâm 'ı, Utbe ibn Rabîa 'yi, Şeybe ibn Rabîa'yı, Ukbe ibn EbîMuayt'ı, ÜmeyyeibnHalefi- yâhud: Ubeyy ibn Halefi- Sana havale ediyorum (yânı bunları yakala da helak eyle)/" diye beddua etti.

Abdullah şöyle dedi: Allah'a yemîn ediyorum ki, ben bu sayılanları Bedir gününde öldürülmüşler gördüm. Sonra bunlar bir kuyunun içine atıldılar. Ancak Ümeyye ibn Halef yâhud Ubeyy ibn Halef müstesnadır. Çünkü bu iri bir adamdı. Onu kuyuya atmak

---

47[47] Bu, Ekincilik Kitâbı'nda "Mal sahibi: Allah seni bıraktığı sürece seni bırakıyorum dediği zaman bâbı"nda geçen Abdullah ibn Umer hadîsinin bir parçasıdır. Anlaşmada İlim ehlince belli bir sınır yoktur. Bu mes'ele ihtiyâca göredir. Bu konuda ictihâd, devlet başkanına ve re'y sahihlerine âiddir (Aynî).

48[48] Buhârî bununla İbn Abbâs'm şu hadîsine işaret etmiştir: Müşrikler kendilerinden bir adamın cesedini satın almak istediler. Peygamber Nevfel ibn Abdillah ibni'l-Mugîre'nin cesedini o hendeğe atılmış olduğu hâlde onlara satmayı kabul etmedi de: "Onun parasına da, cesedine de ihtiyâcımız yoktur" buyurdu.

İbn Hişâm: Bize ez-Zuhrî'den; müşriklerin onun hakkında onbİn dirhem harcadıkları haberi ulaştı, demiştir (İbn Hacer).

üzere sürükledikleri zaman, kuyuya atılmadan önce bütün eklemleri parça parça oldu [49][49].

22- İyi Ve Kötü Kişi İçin Olması Müsâvî Olarak Bir İş Üzerinde Sözleşip De Sözünü Yerine Getirmeyen Kimsenin Günâhı Babı

27-........ Bize Şu'be, Süleyman el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan; keza Sâbit'ten ve Enes'ten tah-dîs etti ki, Peygamber(S): "Ahdini bozan her kişi için kıyamet gününde bir bayrak vardır" buyurmuştur. Râvîlerin biri "Bayrak diki-lir"; diğeri de: "Kıyamet gününde kendisiyle ahde vefasızlık derecesinin tanınacağı bir alâmet (bir bayrak) görülür'' şeklinde rivayet etmiştir.

28-....... Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, İbnu Umer (R): Ben Peygamber(S)'den işittim; "Verdiği sözünde durmayıp cayan her gaddar kişi için ahde vefasızlığı sebebiyle (bir alâmet) bir bayrak dikilir" buyuruyordu, demiştir [50][50].

29-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûluüah (S) Mekke'nin fethi günü:

— "Mekke fethinden sonra (artık Mekke'den Medine'ye) hicret yoktur. Mekke'den yalnız cihâd kasdı ve ilim tahsili niyetiyle çıkıla-bilir. Devlet tarafından cihâd seferine hareket etmeniz istendiği zaman hemen toplanıp seferber olunuz" buyurdu.

Ve yine Rasûlullah Mekke fethi günü:

---

[49][49] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir. Bu hadîs Temizlik Kitâbı'nda "Namaz kılanın sırtı üzerine pislik atıldığı zaman bâbı"nda geçmişti.

[50][50] Bu hadîslerin başlığa uygunlukları bellidir. Müslim de Cihâd ve Siyer Kitabı, "Ahde vefasızlık ve hıyanet etmenin haram kılınması bâbı"nda, ayrı ayrı dört sahâbîden bu hadîsleri bâzı değişik lâfızlarla getirmiştir.

el-Enfâl: 56. âyeti de ahd edip de ahdine vefa etmeyenlerin yeryüzünde hareket eden hayvanların en şerrlileri olduklarını beyân etmektedir. Bundan Önce geçen 17. bâb başlığına bakılsın..

— "Şübhesiz ki Allah bu beldeyi, gökleri ve yeri yarattığı günden beri haram kılmıştır.'İşte bu Mekke şehri Allah 'in haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haram (yânî ihtiram edilmesi vâcib) olmuştur. Ve şu da muhakkak ki benden evvel burada harb etmek hiçbir kimseye halâl olmamıştır. Benim için de sâdece bir gündüzün bir saatinde halâl olmuştur. Binâenaleyh Mekke, Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamete kadar haram bir şehirdir; dikeni kesilmez, av hayvanları ürkütülmez, orada düşürülmüş şeyi ancak sahibini arayacak olan kimse uzanıp alabilir, Mekke'nin yeşil otları da koparıl-maz" buyurdu.

Bunun üzerine el-Abbâs:

— Yâ Rasûlallah! Izhır otu müstesna olsun! Çünkü o Mekkeli-ler'in demircileri ve kuyumcuları ve evleri içindir! dedi.

Rasûlullah:

— "Izhır müstesna olsun!" buyurdu 51[51].

51[51] Hadîsin başlığa uygunluğu "Seferber olunuz" sözünden alınması mümkin olur. Çünkü bunun ma'nâsı "Müslümanlara gadr ve muhalefet etmeyiniz" demektir. Diğer bir vecih şudur: Peygamber Mekke'de harbi halâl kılmadı, gadr etmedi. Zîrâ O'nun harbi, Allah'ın O'na bir saat halâl kılmasıyle olmuştur. Bu halâl kılma olmayaydı, Peygamber'e de halâl olmazdı (Aynî).

Hadîsin son fıkrasındaki İstisna ya o anda buna dâir bir vahiy geldiğine, ya geçen bir vahiyde istisnanın beyân ve tebliği isteğe bağlandığına, yâhud da böyle bir vahiy yoksa Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu hususların tafsillerinde içtihada izinli olduğuna delîUir.

Bu hadîs İlim, Hacc, Cihâd... Kitâbları'nda da geçmişti.

59-

KİTÂBU BEDTL-HALK

YARATILIŞ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

59- KİTÂBU BEDTL-HALK

(Allah'ın Mahlûkları İlk Yaratışı Kitabı) 1[1]

1- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Hakkında Gelen Şeyler (Tefsirler) Babı:

a. "O, ilkin mahlûku yaratıp sonra onu (öldürdükten ve tekrar dirilttikten sonra) iade edecek olandır'ki, bu,

O'na göre pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfat O'nun. O, yegâne gâlib, yegâne hüküm ve hikmet

Sâhİbİdİr" (er-Rûm: 27).

er-Rabî' ibnu Huseym ile el-Hasen: Hepsi Allah'a kolaydır, demişlerdir.

"Heynun" ve "Heyyinun"; "Leyn-Leyyin", "Meyt-Meyyit", "Dayk-Dayyık" kelimeleri gibi şeddeli ve şeddesîzdir 2[2].

1[1] Buhârî nüshalarının çoğunda kitâb başlığı böyle gelmiştir. Besmele ve Kitâb lâfızlarında farklı olan nüshalar da vardır.

Buhârî bu başlık altında kâinatın başlangıcı ve sonundan yânı şu âlemin ilim ve irâde sahibi mutlak bir kudretin eseri olduğundan ve ölüm. denilen dağılma hâlinden sonra tekrar yaratılması keyfiyetinden; başka bir deyişle bu kâinatın ve insanların nereden geldiklerinden ve nereye gideceklerinden bahisle, Allah'ın kudreti eserlerini ibret nazarlarında tecellî ettirmek istemiştir. Burada tabîat ilimlerinin tekvine âid kaanûnları görülecek değildir. Çünkü dîn ile tabîat ilimlerinin hilkat bahislerinde ta'kîb ettikleri yön konularına göre farklıdır. Tabîat ilimlerinin hilkate âid konuları fizikî ve sabit hâdiseler olduğu hâlde, dînin ko nusu ve bahisleri tamâmiyle tabîat-üstüdür. Gayesi de beşerin yalnız dünyevî menfaati değil, hem dünyevî hem uhrevî saadetidir. Hilkat bahsinde tabîat ilimlerinin dayandığı nazariyelerden farklı görülecek bâzı haberler her iki sahanın ayrılığı neticesidir. Bu farkı Buhâri 1. bâbda zikrettiği âyetlerde açıkça göstermektedir.

2[2] Muhâtabların nazarında birşeyin iadesi ihtidasından daha kolaydır. Allah'a göre ise ikisi de kolaylıkta müsavidir (Celöleyn).

b. "Ya biz ilk yaratışta acz mi gösterdik (ki diriltmekten âciz olalım)? Hayır, onlar bu yeni yaratıştan şübhe içindedirler" {Kaaf: ıs>.

c. "... O sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz henüz analarınızın karınlarında döller hâlinde olduğunuz

sırada sizi (ne olduğunuzu) çok iyi bilendir. Bunun için kendinizi (beğenip) temize çıkarmayın. O (fenalıktan) sakınan kimdir çok iyi bilendir" (en-Necm: 32).

d. "And olsun ki, biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan herşeyi altı günde yaratmışızdır. Bize hiçbir

yorgunluk dokunmamıştır" (Kaaf: 38).

e. "Hâlbuki O, sizi hakikat türlü türlü tavırlarla (hâllerle) yaratmıştır 3[3]. Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenkli olarak nasıl yaratmış? Onlarda Ay'ı bir nur yapmış, Güneş'i de bir kandil (olarak) asmıştır.

Allah sizi Yer'den ot gibi bitirdi. Sonra sizi yine onun içine döndürecek, sizi (yeni) bir çıkarışla (tekrar) çıkaracak. Allah YerH sizin için bir döşek yapmıştır, onun geniş yollarında gezip dolaşınız diye" (Nûh: 14-20).

Lugûb: Yorgunluk; Etvâran; Tavır tavır, yânî şu tavırda, şu tavırda; Ada tavkahû: Mikdânnı geçti, demektir 4[4]

1-.......îmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Peygamber'e Temim oğullan'ndan bir cemâat

---

Bu âyetteki "Ve huve ehvenu aleyhi" cümlesinde "//«ve" zamirinin mercii. yalnız ikinci hilkat değil, her iki hilkatin herbiri olduğunu er-Rabî' ibn Huseym ile el-Hasen beyân etmişlerdir. Bunların beyânlarını Taberî senedli olarak ayrı ayrı tarîklerden rivayet etmiştir. Bunlarca "Ehven" kelimesi tafdü değil, sıfatı müşebbehe ma'nâsmadır.

3[3] Evvelâ unsurlar, sonra insanların gıdalanacağı terkîbler, sonra ahlat, sonra nutfe, sonra kan, sonra bir çiğnem et, sonra kemik ve et, sonra diğer bir inşâ İle tam bir insan olarak yarattık... {el-Hacc; 5; d-Mü'minûn: 12-14). Bu yaratışı, tekrar dirilteceğine bir delildir. îmân ederseniz size dünyâda da âhirette de vakaarh, şerefli mevkiler bahşeder O. Bu "enfusî" delildir, sonra "âfâkî" delile geçiyor (Beydâvî, Nesefî, Celâleyn).

4[4] Buhârî yukarıda mealleri verilen âyetlere işaret etmiş ve onlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Fakat Buhârî'nin er-Rûm: 27. âyetinden sonraki âyetlere işareti ve onlardaki bâzı kelimelere âid açıklamaları adetâ bilmece gibi dar bir ifâde içinde vâki' olmuştur.

geldi. Peygamber (S) onlara:

— "Ey Temîm oğulları! Müjdelenin, sevinin!" buyurdu. Onlar:

— Sen bizi müjdeledin. Bize (Beytu'l-Mâl'den dünyalık) atıyye de ver! dediler.

Onların bu hâline üzüldüğünden dolayı Peygamber'in yüzü değişti. Bu sırada Peygamber'in yanına Yemen ehli olan Eş'arî'ler geldi. Peygamber onlara da:

— "Ey Yemenliler! Temîm oğullarının kabul etmek istemedikleri o hayır ve saadet müjdesini sizler kabul ediniz!" buyurdu.

Yemenli Eş'arîler de:

— Kabul ettik (esasen huzuruna biz bunun için geldik), dediler. Bunun üzerine Peygamber (S) mahlûkların ve Arş'ın yaratılış başlangıcını tahdîs edip anlatmaya başladı. Tam bu sırada bir kişi geldi de:

— Yâ îmrân! Binek deven bağından sıyrılıp kaçtı, dedi. (Ben de deveme bakmak için kalktım.) Keşke (Peygamber'in meclisinden) kalkmasaydim (da O'nun sözlerini işitseydim, demiştir) 5[5].

2-.......Bize Cami' ibnu Şeddâd, Safvân ibn Muhriz'den tahdîs etti. O da İmrân ibn Husayn(R)'ın şöyle dediğini tahdîs etmiştir: Ben işi devemi kapıya bağladım da Peygamber'in huzuruna girdim. Bu rada Peygamber'e Temîm oğullan'ndan birtakım insanlar geldi. Peygamber (S) onlara:

— "Ey Temîm oğulları, müjdeyi kabul edip sevinin!"buyurdu.

Onlar iki kerre:

— Sen bizlere müjde verdin. Bizlere dünyalık atıyye de ver, de-

iler.

5[5] Başlığa uygunluğu "Peygamber, mahlûkların ve Arş'ın yaratılış başlangıcını tahdîs edip anlatmaya başladı" sözündedir.

Sonra huzuruna Yemen ahâlîsinden birtakım insanlar girdi.

Peygamber:

— "Ey Yemenliler, müjdeyi sizler kabul ediniz. Çünkü onu Te-nîm oğulları kabul etmediler" buyurdu.

Yemenliler:

— Kabul ettik yâ Rasûlallah, dediler ve: Biz Sana bu işten (bu ilemin hâllerinden) soralım diye geldik, sözlerini eklediler.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "(Ezelde) Allah vardı ve Allah'tan başka birşey yoktu. Al-ah'ın Arş'ı su üzerinde bulunuyordu. Allah herşeyi (kâinatın tama-

mini) zikrde (mahfuz levh'te) takdir ve tesbıt edip yazdı. Gökleri ve Yer'i yarattı".

Rasûlullah bunları söylediği sırada bir nida edici:

— Ey Husayn oğlu, dişi deven gitti! diye nida etti.

Ben hemen arkasından gittim. Bir de baktım ki, devemin beri-sindeki serâb onunla aramızı kesiyor (onu görmeme engel oluyordu). Vallahi ben pek arzu ederdim ki, keşke deveyi terketmiş olaydım (da Rasûlullah'ın sözlerini dinlemek fırsatını kaçırmasaydım) 6[6].

Ve hadîsi» îsâ ibn Mûsâ el-Buhârî (öl. 186), Rakabe ibn Maska-le'den; o da Kays ibn Müslim'den rivayet etti ki, Târik ibn Şihâb şöyle demiştir: Ben Umer ibni'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bizim içimizde (yânı minber üzerinde) ayağa kalktı da mah-lûkaatın başlamasından i'tibâren tâ cennetliklerin kendi menzillerine, ateş

6[6] Bu da İmrân hadîsinin ziyâdeli olarak gelen başka bir tarîkidir.

Bu hadîsteki "Ve kâne arşuhu ale'l-mâi(= O'nun Arş'ı su üzerinde idi" fıkrası âyetten bir cümledir. Tamamı şöyledir: "O hanginizin ameli daha güzel olduğu (hususunda) sizi imtihan etmek için gökleri ve Yer 7 altı günde yaratandır, (Bundan evvel ise) Arş'ı su üstünde idi. And olsun ki 'Ölümden sonra muhakkak yine diriltileceksiniz * desen kâfir olanlar mutlakaa 'Bu apaçık bir aldatmadan başka (birşey) değildir' derler" (Hûd: 7). Bu, "O'nun Arş'ı su üzerinde idi" fıkrasının "Sonra Arş üzerine istiva etti" fıkrası ile birlikte güzel bir tefsîri Hakk Dîni, III, 2171-2186, el-A'râf: 53. âyetinin îzâhmda; keza Hakk Dîni, IV, 2756-2763, Hûd: 7. âyetinin îzâhında verilmiştir.

ehlinin de kendi menzillerine girinceye kadar herşeyi bizlere haber verdi. Bu haberi ezberleyen ezberledi, unutan da unuttu [7][7]

3........ Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S) şöyle buyurdu: "Yüce Allah'ın şöyle buyurur olduğunu düşünüyorum: 'Âdem oğlu bana noksan sıfat isnâd etti. Hâlbuki ona beni noksan sıfatla vasıflaması yakışmaz. Ve yine Âdem oğlu beni tekzîb eder, hâlbuki beni yalanlaması ona yakışmaz. Âdem oğlunun beni noksan sıfatla vasıflaması, benim çocuğum olduğunu söylemesidir. Âdem oğlunun beni yalanlaması ise, Allah beni ilk yarattığı gibi tekrar yaratacak değildir, demesidir" [8][8].

4-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Allah halkı yarattığı zaman kendi yanında Arş'ın üstünde olan kitabında 'Rahmetim öfkeme gâlib olmuştur' diye yazdı" buyurdu [9][9].

---

[7][7] Bu îsâ ibn Mûsâ el-Buhârî hadîsini et-Taberânî de senediyle rivayet etti. Ah-med ibn Hanbel ile Müslim'deki Ebû Zeyd Amr ibn Ahtab el-Ensârî hadîsi bu ma'nâyı daha geniş vermektedir: "Rasûlullah (S) bizlere sabah namazını kıldırdı ve minbere çıkıp öğle vakti gelinceye kadar hitâb etti... İşte bu hitabelerinde bizlere, olacak olan herşeyi haber verdi. Onları en çok bilenimiz, en iyi ezberleyenimizdir" Müslim, Fiten.., "Peygamber'in kıyamete kadar olacak şeyler hakkında haber vermesi babı", Müslim Ter., VIII, 421 (25-2892).

[8][8] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah beni ilk yarattığı gibi tekrar yaratacak değildir" sözündedir. Bu, putlara tapan ve Öldükten sonra diriltilmeyİ inkâr eden müşriklerin sözüdür.

Bu hadîs, kudsî, ilâhî, Rabbânî hadîs denilen nevi'dendir. Bunlar Kur'ân'-dan sonra ikinci derecede bulunan Allah kelâmıdır. Allah bunun ma'nâsım İlham yoluyla Peygamberİ'ne haber vermiş, O da bu ma'nâyı kendi ibaresiyle ümmetine tebliğ etmiştir. Bu hadîs müteşâbih hadîslerdendir. Onun için üzerinde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür.
[9][9] Başlığa uygunluğu "Allah halkı yarattığı zaman..." sözündedir.

Bu hadîsi Müslim Tevbe Kitâbı'nda; en-Nesâî en-Nuût'ta rivayet etmiştir.

Bâzıları hadîsteki "Fevka", yânî "Üstünde" sözünü "Baûdeten femâ fevkahâ" (el-Bakara: 26)'da olduğu gibi "Düne ~ Aşağısında" ma'na%mad\x demişlerdir. Bâzıları da bu "Fevk" lâfzı zâiddir, demiştir. "Yanında" sözü de mekânı değil, fakat mahlûklardan gizlenmişliğin kemâline ve idrâk yerinden yüksek oluşunun kemâline işarettir. Tayyîbî dedi ki: Bu hadîs "O rahmeti kendi üstüne yazmıştır..." (el-En'âm: 12>mukaabili üzeredir, yânî gazab ve ikaabm gerektirmesi olarak üzerine terettüb edecek şeyin hilâfına Allah kesin surette kullarına merhamet etme va'dini vâcib kılmıştır.

2- Yedi Kat Yer Hakkında Gelen Şeyler Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri babı:

"Allah, yedi göğü ve yerden de onların mislini yaratmış olandır. Emr, bütün bunların arasında durmadan iner.

Allah'ın (bunları yaratması, O'nun) hakîkaten herşeye kaadir olduğunu, ilmiyle hakîkaten herşeyi kaplamış

bulunduğunu bilmeniz içindir'3 (et-Taiâk:i2) 10[10].

"Ve's-$akfî'l-merfû"\ semâ'dır. "Semkehâ", "Binâehâ" demektir, orada hâyevân, yânı canlı vardır.

"el-Hubuku", düzgünlüğü ve güzelliğidir. "Ezinet", işitti ve itaat etti demektir. "Attı", içindeki ölüleri dışarı çıkardı ve onlardan boşaldı demektir.

"Tahâhâ", "Dehâhâ" yânî onu yaydı demektir, "es- Sâhire", yeryüzü'dür; orada hayevân yânî canlı vardır, onların uykuları ve uyanıklıkları yeryüzünde olur 11[11]

10[10] Arz tabakalarının yedi kat olduğu hakkında Kur'ân'da bu âyetten başka âyet yoktur denilmiştir. Fakat hadîslerde Arz'ın yedi kat olduğuna dâir haberler çoktur, bâzıları burada getirilmiştir.

11[11] Buhârî başlığın bu kısmında şu âyetlere İşaret etmiş ve onlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Burada verdiği tefsirler hep senedli olarak İbn Abbâs'a dayanmaktadır. Bu âyetler sirasıyle şunlardır:

"And olsun Tür'a, neşredilmiş kâğıdlar içinde yazılı Kitâb% Ma'mûr Ev'e, yükseltilmiş tavana, dolan denize ki, Rabb 'inin azabı hiç şübhesiz vâki 'dir, onu def edecek yoktur" (et-Tûr: 1-8);

' 'Sizi tekrar yaratmak mı (sizce) daha güç, yoksa göğü yaratmak mı, ki onu Allah bina etmiştir. Onun boyunu O yükseltti. Derken ona bir nizâm verdi. Onun gecesini kararttı, gündüzünü çıkardı. Bundan sonra da yeri (İkaamete elverişli bir hâlde) yayıp döşedi. Ondan suyunu, otlağını çıkardı. Dağlan dikti. (Bunları) hep size ve davarlarınıza birer fâide olmak üzere..." (en-Nâziât: 27-33);

"O hareli yollara -veya denge ve güzelliğe- sâhib olan göğe yemîn ederim ki, hakikat siz kat'î ihtilâfa düşen bir söz içindesiniz (bir kelime, bir akîde etrafında toplu değilsiniz)" (ez-Zâriyât: 7-8);

"(And olsun...) göğe ve onu bina edene, Yer'eve onu yayıp döşeyene, her-bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem (ondan) sakınmayı ilham edene ki, onu tertemiz yapan muhakkak umduğuna ermiş, onu alabildiğine örten ise elbette ziyana uğramıştır" (eş-Şems: 5-10);

5-.......Ebû Seleme ile kendi kavminden bâzı insanlar arasında bir arazî hakkında çekişme meydana gelmişti. Ebû Seleme, Âişe'nin yanına girip bu çekişmeyi Âişe'ye zikretti. Âişe de ona:

— Yâ Ebâ Seleme! Yer(gasbetmek)den sakın! Çünkü Rasûlul-lah (S) "Kim (başkasının toprağına) bir karış mikdârı tecâvüz ederse, o yere kıyamette yedi kat yerden (isabet eden toprak) bu mütecaviz kişinin boynuna halka gibi geçirilir" buyurdu, demiştir 12[12].

6-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den haber verdi. O şöyle demiştir: Peygamber (S): "Herkim hakkı olmaksızın (başkasına âid) yerden birşey gasbedip alırsa, o aldığı şeyle birlikte kıyamet gününde yedi kat yere batırılır" buyurdu 13[13].

7-.......Ebû Bekre Nufey' ibnu'l-Hâris es-Sakafî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Zaman (mikyas olan yıl hesabı) A Hah 'in gökleri ve Yer'i yarattığı gündeki (ilk) hey'etine dönmüştür. (Artık) sene oniki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü arka arkayadır ki, Zu'l-ka'de, Zu'l-hicce ve Muharrem'dir. Dördüncüsü de Cumada'l-âhire ile Şa'bân arasında olarak Mudar kabilesinin ayı olan Receb'dir" 14[14]

"Gök yanldığı, Rabb 'ini dinleyip boyun eğdiği zaman, ki gök zâten bu dinlemeye ve itaate lâyık olarak yaratılmıştır. Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı (bu hususta da) Rabb 'ini dinleyip boyun eğdiği zaman, ki Yer zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır, (herkes yaptığına kavuşacaktır)" (el-İnşikaak: 1-5).
"Fakat o bir tek haykırıştır. Ki o zaman onlar hemen toprağın yüzündedir-ler" (en-Nâziât: 13-14).

12[12] Bu hadîste Arz'ın yedi kat olduğunu nâsslaştırma vardır; başlıktan kasdedilen de budur. Bu hadîs Mezâlim Kitâbı'nda da geçmişti.

13[13] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu da değişik sened ile Mezâlim'de geçmişti.

14[14] Hafız İbn Kesîr şöyle dedi: Buhârî'nin bu hadîsi burada zikr ile maksadı, başlıktaki et-Talâk: 12. âyetinin ma'nâsını takrir etmektir, yânı yedi semâ ve yedi kat Arz olduğunu delilleridirmektir. Nitekim şimdi ayların sayısı da Allah İn-dindeki ilk kitâbdaki ayların sayısına uygun olarak onikidir. İşte bu, zamandaki uygunluktur. Nitekim bu mekân hususunda da bir uygunluktur (Kastallânî).

Hadîsteki dört aya Kur'ân'da "el-Eşhuru 'l-Hurum = Haram aylar" adı verilmiştir ki, bu aylarda harb ve saldırı yasaktır. Arablar Câhiliyet devrinde bu aylardan bâzılarının harâmlığının geri bırakıldığını i'lân ederek kabilelere ve kervanlara baskın edip çapulculuk yaparlardı. Böyle bâzı ayları geri bırakıp tak-vîm

8-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve ibnu'z- Zubeyr'den; o da Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl(R)'den tahdîs etti ki, Ervâ bintu Ebî Uveys, iddia ettiği bir hakk hususunda, Saîd ibn Zeyd kendisinin hakkını eksiltti diye Medîne Vâlîsi bulunan Mer-vân ibnu'l-Hakem'e şikâyet etti. Bu şikâyet üzerine Saîd: Ben bu kadının hakkından birşey mi eksiltiyormuşum? Şehâdet ederim ki, ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmişimdir: "Her kim (başkasına âid) arazîden zalimlikle bir karış yer alırsa, hiç şübhe yok, kıyamet gününde o arazî parçası yedi kat yerden i'tibâren onun boynuna halka yapılır".

İbnu Ebi'z-Zinâd, Hişâm'dan söyledi ki, babası Urve şöyle demiştir: Saîd ibn Zeyd bana: Ben Peygamber'in huzuruna girdim... dedi 15[15].

3- Bab: Yıldızlar Hakkında (Gelen Şeyler)

---

oynamaları yapmaya Kur'ân dilinde "en-Nesi"' denilmiştir. Zemahşerî buna bir ayın harâmlığını öbür aya geri bırakmaktır demiş ve şöyle tefsir etmiştir: Bu suretle Arablar, haram aylan halâl sayarlar ve onun yerine halâl ayları haram kılarlardı. Çok defa oniki aya bir, iki ay ziyâde ederek seneyi onüç, ondört ay yaparlardı. Veda Haccı'ndan bir sene önceki Ebû Bekr'in emirliğinde yapılan hacc, Zu'l-ka'de ayında idi. Rasûlullah'ın Veda Haccı ise Zu'1-hicce'ye tesadüf ve tevâfuk etmişti. Bunu Peygamber, Veda Haccı'nda Arafat Dağı'nda deve üzerinde îrâd ettiği hitabesinin bir fıkrasında ifâde etmiş ve nesi' âdetini kaldırmıştır: "Yıl ve ay hesabi,, Allah'ın gökleri ve Yer'i yarattığı zamanki ilk vaziyetine dönüp yerini bulmuştur. Sene de oniki aydır..." Bundan önce "Haram ayları geciktirmek ancak küfürde bir artıştır" (et-Tevbe: 37) âyetiyle de neh-yedilmiş bulunduğundan, bu bâtıl Câhiliyet âdeti tamamen kaldırılmıştır.

Hadîsin sonunda Receb'in Mudar'a nisbet edilmesi, Mudar kabilesinin bu aya diğer aylardan daha fazla hürmet etmesindendir. Müşriklerin kendi ayarlarına göre kamerî aylar üzerinde ne gibi cahilane tasarruflarda bulunduklarını incelemek isteyenlere rahmetli Muhammed Hamdi Yazır'ın Hakk Dîni Kur'ân Dili TefstrÎ'nden okumalarını tavsiye ederim: III, 2521-2541.

15[15] Hadîsin sonundaki ta'lîkte Urve'nin Saîd'le buluşmasının beyânı ve bu hadîsi, kendisinden işitmesinin açıkça belirtilmesi vardır. Bu hadîslerde yedi kat Arz'ın isbâtı vardır. Bunlardan herbiri diğerinin üzerinde olduğu kasdedilmiştir. Ah-med ibn Hanbel'deki Ebû Hureyre hadîsinde merfû' olarak: "Herbir arz ile onu ta'kîb eden arz arasında beşyüz yıllık mesafe vardır" şeklindedir.

Râvî Saîd ibn Zeyd, cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Hz. Umer'-

in amcası oğlu ve aynı zamanda kızkardeşi Fâtıma bintu'1-Hattâb1 in kocasıdır.

İlk Muhacir kaafilesiyle Medine'ye hicret etmiştir. 51 hicret yılında vefat etmiştir.

Bu hadîs Mağâzî'nin sonunda Veda Haccı'nda, bundan daha bütün olarak gelecektir inşâallah.

Katâde şöyle demiştir: "Andolsun ki biz Yer'e en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytânlara atış taneleri yaptık,.. ** (ei-Mtıik: 5). Allah bu yıldızları üç şey için yarattı: Allah bunları göğe zînet, şeytânlara atış taneleri ve kendileriyle doğru yol bulunacak alâmetler yaptı. Kim yıldızlar hakkında bundan başka bir ma'nâya dönerse hatâ etmiş, nasibini zayi' eylemiş ve bilgisine sâhib olmadığı bir şeyin meşakkatini üzerine almıştır 16[16].

İbn Abbâs: "Heşîmen" (d Kehf: 45), "Mutegayyırân" (yânî değişici); "el-Ebbu" (Abese: 3i) hayvanların yiyeceği şey; "el-En'âm" (er-Rahmân: 16), "halk" (yânî bütün mahlûklar), "Berzah" (er-Rahmân: 20)

"Hâcib"(yânî perde)dir, demiştir 17[17].

Mucâhid ibn Cebr: "Elfafen" <en-Nebe': 16), "Multeffeten" (yânî birbirine sarmaşmış), "Gulben" (Abese: 30) birbirine sarmaşmış bol ağaçlı; "Firâşen", "Mihâden" (yânî döşek) demektir. Yüce Allah'ın "Yeryüzünde sizin için bir vakte kadar durak ve fâidelenecek şey vardır" (ei-36; ei Araf: 24) kavlinde olduğu gibi (ki, o karar yeri yâhud beşik ma'nâsınadır). "Nekîden" (eiA'râf:58) "Kalîlen" (yânî az) demektir 18[18].

4- Güneşin Ve Ay'ın Bir Hesâb İle (Er-Rahmân: 5) Sıfatlanışları(Nın Tefsiri) Babı 19[19]

Mucâhid: Değirmenin hesabı gibi (yânî Güneş ve Ay değirmenin hareketi ve konumu gibi) cereyan ederler, demiştir.

16[16] Katâde'nin bu sözünü Abd İbn Humeyd kendi Tefstr'inde senediyle rivayet et mistir. Bu âyetin tefsiri hakkında mükemmel ve geniş bilgi edinmek isteyenlere Hakk Dîni Tefsirini tavsiye ederim: VII. 5188-5212.

17[17] Buhârî âdeti üzere fâide için istitrâden birtakım âyetlerin tefsirini zikretme yolunda yürümüştür. İbn Abbâs'm bu tefsirleri, daha sonraki müfessirler tarafından senedli olarak rivayet edilmiştir;

18[18] Mucâhid'in bu tefsirleri de senedleriyle rivayet edilmiştir
19[19] Yânî Güneş'le Ay'ın en ince bir hesâb ile mahrek ve medarlarında hareket ve deveran ettiklerinin sıfatını beyân ve tefsir babı.

Buhârî bu başlığı er-Rahmân Sûresi'nin aynı mealdeki beşinci âyetinden almıştır.

Diğerleri: Bunlar bir hesâb ve geçemeyecekleri birtakım menziller üzere cereyan ederler, demişlerdir. "Şihâb"ın cem'i "Şuhbân" olduğu gibi "Husbân", "Hisâb"ın cemâatidir 20[20].

"Duhâha" (eş-şems: i) "Davuhâ"(yânî aydınlığı) demektir 21[21]. "en-Tudrikel-kamera.. Ne Güneş'in Ay'a erişip çatması, ne de gecenin gündüzü geçmiş olması gerekmez. Hepsi de birer felekte yüzerler" {Yâsîn: 40). Mucâhid: Bunlardan birinin aydınlığı, diğerinin aydınlığını örtmez ve bu onlara gerekmez (yânî onlara sahîh olmaz), demiştir. "Velâ'lleylu sâbıku'n-nehârı":... Ne gecenin gündüzü geçmiş olması gerekmez. Bunlar birbirlerini tekrar tekrar arka arkaya sür'atle isterler (yânî gece âyeti gündüz âyetinin önüne geçmez). Bunlar iki nûrlandırıcı âyettirler. "Neslehu", yâni biz onların birini diğerinden sıyırıp çıkarırız ve onlardan herbirini bir felekte akıtıp yürütürüz.

"...Vâhiyetun: Gök de yarılmış ve artık o, o gün zayıftır" (d-Hâkkaa: 16); onun zayıflığı varılmasıdır. "Ve'l-meleku ala ercâihâ: Melekler ise onun bucaklarındadır" : i7>; yânî gök yarılmadığı müddetçe melekler semânın iki tarafindadırlar. Bu senin "Kuyunun etrafı üzerinde" sözün gibidir.

"Ve ağtaşa leylehu: Onun gecesini kararttı, gündüzünü çıkardı"1 (en-Nâziflt: 29); "Felemmâ cenne aleyhVl-leylu: İşte o üstünü gece bürüyüp örtünce... " (ei-En'âm: 76); bu iki yerde de ma'nâ "karanlık basınca" demektir.

el-Hasen dedi ki: "İzâ'ş-şemsu kuvvirat – Güneş toplanıp duruldu ğu zaman"" (et-Tekvîr: d, dürülüp toplanır, nihayet ışığı gider, demektir. "Ve'l-leyli ve mâ veseka ve 'l-kameri izâ H-teseka = O geceye ve onun derleyip

topladığı şeye, toplu bir hâle geldiği (nuru tamamlandığı) zaman Ay'a yemîn ederim ki... " (ei-inşikaak: 16-17). Burada "Veseka", debelenen nevVden herşeyi topladığı; "Itteseka" da dümdüz olduğu zaman demektir.

20[20] Mucâhid'in ve diğerlerinin bu tefsirlerini sırasıyle Feryâbî ile Abd ibn Humeyd kendi tefsirlerinde rivayet etmişlerdir. Müfessir Mucâhid ile diğer bir kısım âlimler bu âyette Güneş'le Ay'ın şâir seyyarelerle beraber deveranlarının bir değirmene ve daha doğrusu zamânımızdaki makina gelişmelerine göre, hareket tarzı mükemmel bir hesâb ile ayarlanarak kurulmuş bir makina ve çarklarının birbirine dokunmaksızın ve birbirine karşı bir saniye olsun artık, eksik kaydetmeyerek hareket etmesine benzetildiğini bildirmişlerdir

21[21] Buradan i'tibâren Buhârî, devamlı âdeti olduğu üzere, bâzı âyetlerde geçen kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermektedir. Bu tefsirler senedli olarak ilk kaynaklarına dayandırılmak suretiyle tefsir kitâblannda rivayet edilmişlerdir. Bunları geniş şerhlerde görmek her zaman mümkin ve kolaydır.

"Tebârekellezî ceale IVs-semâi burûcen = Gökte burçlar yaratan, onların içinde bir çerağ ve nurlu bir ay barındıran Allah'ın sânı ne yücedir" (ei-Farkaan: 6i). Burada burçlar, Güneş'in ve Ay'ın menzilleridir. "Velâ'z-Zillu vel-harûr = Gölge ile sıcak bir olmaz" (Fâtır: 21)

Hasen bunu, Güneş'le beraber gündüzleyin olacak sıcak ile tefsir etti. İbn Abbâs: "//arar" geceleyin; "Semûm", samyeli azabı (et-Tûn 27), gündüzleyindir,dedi. "Yûlicu'n-nehâra fVl-leyl" (ei-Hacc; 6i), yânı gündüzü geceye girdirir ki, bu "Yukevviru" yânı "Gündüzü gecenin içine dürer" demektir. "Velîceten", birşeyin içine girdirdiğin herbir şeydir 22[22].

9-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) güneş battığı zaman bana:

"Güneş nereye gider, bilir misin?" diye sordu. Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim., Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Güneş gider, tâ Arş'ın altında secde eder (âdetince doğudan doğmak üzere) izin ister de ona izin verilir (ve doğu taraftan doğar. Bununla beraber insanların günahlıları üzerine doğmayı fena görür). Ve bu hâlde secde etmeye yaklaşır. Fakat secdesi kabul olunmaz. (Doğacağı yerine gitmeye) izin ister; izin verilmez. Ona: Artık nereden geldinse oraya dön! denilir. O da battığı taraftan doğar. İşte bu Yüce Allah'ın şu kavii(nin ma'nâsı)^: Güneş de kendi karargâhında (yörüngesinde devam üzere) cereyan etmektedir. (Güneşin en ince bir hesâb üzere) bu yürüyüşü mutlak gâlib, herşeyi hakkıyle bilen Allah'ın takdiridir!" (Yâsîn: 38) 23[23].

22[22] Bu son tefsir ile et-Tevbe: 16. âyetteki "Velîce" lafzını kasdediyor ki, ma'nâsı şudur: "Yoksasiz (kendi hâlinize) bırakülv•ereceğinizi, içinizden cihâdedenleri; Allah 'tan, Rasûlü 'nden ve mü 'mirilerden başkasını sır dostu edinmeyenleri Allah Un bilmediğini (O'nun uğrundaki fedâkârlıklarınızın mükâfâtsiz kalacağını) mı sandınız? Allah, ne yaparsanız hepsinden haberdârdır". Ma'nâ, müslümân-lardan olmayan hiçbir velî edinmeyin, demektir (Kastallânî).

23[23] Başlığa uygunluk yönü, Güneş'e arız olup duran sıfatlar nev'inden zikrolunan şeylerdir. Güneş'in Arş'ın altında secde etmesi keyfiyetini sarihler, secde, kasd ve irâdeye bitişik bir fiil olduğundan inkıyâddan kinaye olmak üzere tercih etmişlerdir. Nitekim Kur'ân'da herşeyin, hattâ gölgelerinin bile secde ettiği haber verilmektedir: er-Ra'd: 15, en-Nahl: 48. Şâh Vdiyyullah da şöyle demiştir: Her nevi* mevcudun kendi yaratılışına göre bir secdesi ve Allah'a karşı bir ubudiyet arzetmesi vardır. Gölgenin secdesi yere düşmesidir. Güneşin secdesi de istivadan guruba meylidir.. (Feyzu'l-Bârî).

"Güneşin cereyanını, yalnız onun mekânda hareketi diye anlamamalı, mekânda ve zamanda bi'1-cümle eserleri ve vaziyetleriyle vucûdda tevalisi ma'nâ-sına anlamalıdır. Meselâ ziya ve hararet neşri de onun bir cereyanıdır. "Mustakarr" mimli masdar, zaman ve mekân ismi olabildiği, "lâm" ile de birkaç ma'nâya gelebildiği cihetle, bu İfâde birçok ma'nâya sâdıktır: Evvelâ, Güneş, kendisi için takdîr ve tahsis edilmiş bir

10-.......Bize Abdullah ed-Dânâc -Farsça'dır, ma'nâsı "âlim" demektir- tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrah-mân, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber(S): "Güneş ve Ay kıyamet gününde (ziyaları sönüp birbiri içine) dürülürler" buyurmuştur [24][24].

11-.......Bana Amr ibnu'l-Hâris haber verdi ki, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım, babası el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den söylemiştir. Abdullah ibn Umer, Pey-gamber(S)'in şöyle buyurduğunu haber verir idi: "Şübhesiz ki Güneş ile Ay, hiçbir kimsenin ne ölümünden, ne de hayâtından dolayı tutulurlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Tutulduklarını görünce hemen namaza durun" [25][25].

12-....... Abdullah ibn Abbâs şöyle demiştir: Peygamber (S): "Şübhesiz ki, Güneş ile Ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar bir kimsenin ölümü veya hayâtından dolayı tutulmazlar. Siz bu tutulmayı gördüğünüz zaman Allah'ı zikrediniz" buyurdu.

13-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Güneş tutulduğu gün kıyama durup tekbîr aldı ve uzun bir kıraat yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başım rukû'dan kaldırıp Semiallâhu li-men hamidehu dedi. Ve secdeye gitmeden olduğu gibi yine kıyam yaptı ve burada uzun bir kıraat daha yaptı. Bu kıraat birincisinden daha kısa idi. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı, fakat bu rükû', birinci rukû'dan kısa idi. Sonra uzun bir secde yaptı. Sonra ikinci rek'atin içinde de birinci rek'atte yaptığı gibi yaptı. Sonra Güneş

---

istikrar sebebiyle, yânî sabit bir karar, muntazam bir kaanûn ile cereyan eder. Hesâbsız, serserî, kör bir tesadüfle değil. Saniyen bir istikrar için, yânî kendi âleminde bir karar ve denge husule getirmek hikmet ve gayesiyle; yâhud nihayet bir sükûna erip durmak için cereyan eder. Üçüncü olarak, mekân ismi olduğuna göre, kendine has bir istikrar mahalline mahsûs, yânî yerinde sabit olarak cereyan eder. Mihverinde döner, yâhud kendisinin karargâhı olan âlemin menfâatleri için cereyan eder..." (Hakk Dîni, V, 4029-4031).

[24][24] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü Güneş ve Ay'ın dürülmesi, bunların sıfatlanndandır.

[25][25] Başlığa uygunluğu, Güneş'e ânz olan kusûf ve Ay'a ânz olan husufun, bunların sıfatları olması yönündendir.

açılmış olduğu hâlde selâm verdi. Bunun ardından insanlara karşı hutbe yaptı da Güneş'-in ve Ay'ın tutulmaları hususunda: "Bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ne ölümü, ne de hayâtı için tutulurlar. Sizler bu ikisini tutulmuş gördüğünüz zaman hemen namaza iltica ediniz" buyurdu.

14-.......Bana Kays ibn Ebî Hazım, Ebû Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Güneş ile Ay hiçbir kimsenin ne ölümünden, ne de hayâtından dolayı tutulurlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Tutulduklarını görünce hemen namaza durun" 26[26].

5- Yüce Allah'ın Şu Kavli Hakkında Gelen Şeyler Babı

"0, rahmetinin Önünde rüzgârları birmüjdeci olarak gönderendir... " (el-Furkaan: 48).

"Levâkıha" (ei-Hıcr: 22), "Lahika" ve "Lâhık"ın cem'idir ki, aşılayıcı demektir. "Melâhıka"nın müfredi

"Mulhıka'Mır. *I*sârun" (d Bakara: 266), taş fırlatan bora ki, yerden göğe doğru eser, direk gibi olur, içinde ateş vardır.

'Rîhun fihâ sırrun" (Âiu imrân: in), şiddetli soğuk rüzgâr; "Nuşuren" (ei-Furkaan: 48),

26[26] 10 rakamlı Ebû Hureyre hadîsinden sonra, Buhârî, meşhur Güneş ve Ay tutul masıhadîsini ayrı ayrı dört sahâbîden getirmiştir. Bu hadîs Güneş ve Ay Tutulması Namazı Kitâbı'nda da geçmiş idi. Buradaki başlık ile ilgileri açık bulunduğu için bâzı iâfiz ve sened farklarıyle tekrar getirilmişlerdir.

yayılıcı, dağınık, demektir 27[27].

15-.......Mucâhid'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben sabâ rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi de de-bûr yeli ile helak edildi" buyurmuştur 28[28].

16-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gökyüzünde yağışlı sanılan bir bulut görünce ona karşı durur, geri döner (evimizin içine) girer, çıkardı. Ve (bu karanlık buluttan ümmete bir âfet erişmesinden endîşe ederek) yüzü(nün rengi) değişirdi.Gök yağmur yağdırınca da Peygamber'den bu endîşe açılır giderdi. Âişe bunun sebebini Peygamber'den öğrenmek istedi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: "Ne bileyim? Belki bu kara bulut bir kavmin dediği gibi (bir azâb) olur (Kur'ân'da şöyle hikâye olunmuştur): Artık vaktâ ki onu, vadilerine doğru gelen bir bulut hâlinde görmüşlerdi. Dediler ki: Bu, bize yağmur verici buluttur. (Hûd:) Hayır, bu çarçabuk gelmesini is-tediğiniz şeydir; bir rüzgârdır ki, onda elem verici bir azâb vardır. O, Rabb 'imin emriyle her şeyi helak edecektir (dedi). İşte onlar o hâle geldiler ki, meskenlerinden başka birşey görünmez oldu. İşte günahkârlar güruhunu biz böyle cezalandırırız" (ei-Ahkaaf: 24-25) 29[29].

27[27] Buhârî bu başlıkta rüzgârların yaratılışlarını ve nevi'IerinÎ işaret ediyor. Ve bu vesile ile bâzı âyetlerde geçen lâfızların tefsirlerini veriyor. Burada işaret edilen âyetlerin meallerini verelim:

"Biz aşılayıcı rüzgârlar gönderdik. Gökten de su indirip onunla sizleri suvardık. Bunların hazinedarları da siz değilsiniz" (el-Hıcr: 22): Muvafık rüzgârların dişi nebatları erkek nebatlarla aşıladığı hakikati ilmin son keşiflerinden1 olduğu hâlde, bunu Allah ondört asır evvel Peygamberi'ne haber vermiştir. Bu da Kur'ân'ın mu'cizelerindendir (H.B. Çantay).

"... Derken o bahçeye, içinde ateş bulunan bir bora isabet etsin de o yanı-versin? (Bunu arzu eder mi?) İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildirir. Olur ki iyi düşünürsünüz'' (el-Bakara: 266).

"Onların bu dünyâ hayâtında hare edegeldiklerinin misâli, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu ve soğuk bir rüzgârın hâli gibidir. Onlara Allah zulmetmedi. Fakat kendileri kendilerine zulmediyorlar" (Âluîmrân: 117). Sondaki "Nuşuren" kelimesi, baş taraftaki el-Furkaan: 48. âyetinde bir kıraat farkını göstermektedir. "Nuşûr"un cem'idir.
28[28] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü hadîs, rahmet rüzgârını içine almaktadır.

29[29] Başlığa uygunluğu rüzgâr ve rüzgârın getireceği yağmurun zikrini şâmil olması yönündendir. Buradakilerden önceki birkaç âyet şöyledir:

"Âd*m biraderini -ki ondan evvel de, ondan sonra da birçok paygamber-ler gelip geçmişti- hatırla. Hani o, Ahkaaf'daki kavmim 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Hakikat ben üzerinize (gelecek) büyük bir günün

6- Allah'ın Salavâtı Üzerlerine Olsun, Meleklerin Zikri Babı 30[30]

Ve Enes şöyle dedi: Abdullah ibn Selâm, Peygamber'e: Şübhesiz meleklerden Cibril aleyhi's- selâm Yahûdîler'in düşmanıdır, dedi 31[31].

İbn Abbâs da: "Biziz o saff saff dizilenler mutlak bizi" (es sâffât: 165); bunlar meleklerdir, demiştir 32[32].

17-Bize Hudbe ibnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den

---

azabından korkuyorum' diye tehdîd etmişti. Dediler ki: 'Sen bize, bizi tanrılarımızdan döndürmen için mi geldin? Öyleyse bizi tehdîd etmekte olduğun şeyi, eğer doğru söyleyenlerden isen getir bize!. (Hûd) dedi: Bunun ilmi ancak Allah nezdinde-dir. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Bununla beraber ben sizi bilmezler güruhu olarak görmekteyim" (el-Ahkaaf: 21-23).

Diğer sûrede de Âd kavmi hakkında şöyle buyurulmuştur: ' 'Âd 'a gelince: Onlar yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: 'Kuvvetçe bizden daha güçlü kimmiş?' dediler. Onlar kendilerini yaratıp durmakta olan Atlah'i -ki O, bunlardan pekçok kuvvetlidir- hiç düşünmediler mi? Onlar bizim mu 'cizelerimizi bilerek inkâr ediyorlardı. Bundan dolayı biz de dünyâ hayâtında zillet azabını kendilerine taddırmamız için, uğursuz uğursuz günlerde üzerlerine çok gürültülü bir bora gönderdik. Ahiret azabı elbet daha horlayıcı-dır. Onlara yardım da olunmaz" (Fussikt: 15-16).

30[30] Buhârî bu bâbda meleklerin me'mûr oldukları hilkat vazifelerine ve nevi'lerine âid hadîsleri getirmiştir.

Sünnet ehli âlimlerinin cumhuru melekleri latîf ve muhtelif şekillere girebilir kaabiliyette nûrânî cisimlerdir; meskenleri de göklerdedir diye ta'rîf etmişlerdir. Muhakkak âlimler de meleklerin cisim değil, en latîf bir cevher olduğunu; aklı, nutku hâiz olup şehvet ve gadab gibi beşerî ihtirasları doğuran sıfatlardan uzak bulunduklarını; yemeleri, içmeleri Allah'ı tesbîh, takdîs ve zikrden ibaret olduğunu kaydetmişlerdir.

Melekler me'mûr oldukları vazifelere göre birtakım nevi'Iere ayrılmışlardır. Sayılarını ise Allah bilir. En büyükleri dörttür: Cebrâîl, Mîkâîl, Azrâîl, İsrafil'dir. .. "...O ateşin üzerinde iri gövdeli, sert tabiatlı (me'mûr) melekler vardır ki, onlar Allah 'in kendilerine emrettiği şeylere asla isyan etmezler. Neye Be me'-mür edilirlerse yaparlar" (et-Tahrîm: 6).

31[31] Buhârî, Enes'in bu hadîsini Peygamber'in Hicreti bölümünde senediyle getirdi. Yahûdîler'in de Cibril'e düşmanlıkları el-Bakara: 97-98. âyetlerde haber verilmiştir: ''De ki: Kim Cebrail'e düşman olursa (kahrından gebersin). Çünkü kendilerinden evvelki kitâbları tasdik edici ve mü 'minler için hidâyet ve müjde olan Kur'ân U Allah 'tn izni ile senin kalbinin üstüne o indirmiştir. Kim Allah 'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e, Mîkâîl'e düşman olursa şübhesiz Allah da o (gibi) kâfirlerin düşmanıdır".

32[32] İbn Abbâs'm bu sözünü et-Taberânî senedli olarak rivayet etmiştir. Yânî: Saff-lar hâlinde namaz kılanlar (Celâleyn).

tahdîs etti. H ve bana Halîfe ibn Hayyât şöyle dedi: Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe ile Hişâm ed-Destevâî şöyle dediler: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes ibnu Mâlik tahdîs etti ki, Mâlik ibn Sa'saa (R) şöyle demiştir: Peygamber(S) şöyle buyurdu:

"Bir kerresinde ben Beyt'in (yânı Ka'be'nin) yanında uyurla uyanık arası bir hâlde bulunuyordum". Peygamber burada iki kişi arasındaki adamı (kasdederek) zikretti ve şöyle devam etti; "Derken bana içine hikmet ve imân doldurulmuş altından bir tas getirildi. Göğüsten karnın alt tarafına kadar yarıldı. Sonra karın Zemzem suyu ile yıkandı. Sonra hikmet ve îmân ile dolduruldu. Ve bana katırdan küçük, eşekten büyük beyaz bir hayvan getirildi ki, o Burak'tır. Akabinde ben Cibril'in beraberinde gittim. Nihayet alt semâya vardık.\

— Kim o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril tarafından:

— Muhammed'dir, diye cevap verildi.

— Ona buraya gelsin diye (da'vet) gönderildi mi? diye soruldu. Cibril:

— Evet, dedi.

— Merhaba gelen Zât'af Bu gelen kişinin gelişi ne güzeldir! denildi.

Müteakiben Âdem 'in yanına geldim ve ona selâm verdim. O da:

— Merhaba sana, Oğul ve Peygamber! dedi. Akabinde ikinci semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed(S)'dir, dedi.

— Ona (gelsin diye) haber gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

— Merhaba O'na -hoş geldi, safa geldi- ve bw gelenin gelişi ne güzeldir! denildi.

Akabinde ben îsâ ve Yahya (Peygamberlerin) yanına vardım. Onlar:

— Merhaba sana, kardeş ve Peygamber! dediler. -Sonra üçüncü semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril:

— O Muhammed'dir, dedi.

— Ona (vahy ve mi'râc da'veti) gönderilmiş midir? denildi. Cibril:

— Evet (gönderilmiştir), dedi.

— Merhaba O'na ve bu gelen kişinin gelişi ne güzeldir! denildi. Akabinde ben Yûsuf'un yanına vardım ve ona selâm verdim. O

da:

— Merhaba sana bir kardeşten ve peygamberden! dedi. Sonra dördüncü semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, denildi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril tarafından:

— Muhammed'dir, denildi.

— Ona (mi'râc da'veti) gönderilmiş midir? denildi. Cibril:'

— Evet, gönderilmiştir, dedi.

— Merhaba gelen Zât'a ve bu gelenin gelişi ne güzeldir! denildi. Ben îdrîs Peygamber'in

yanına vardım ve ona selâm verdim. O

da:

— Bir kardeş ve bir peygamberden merhaba! dedi. Sonra beşinci semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, denildi.

— Ona da'vet gönderilmiş midir? denildi.

Cibril:

— Evet (gönderilmiştir), dedi.

— Merhaba O'na ve bu gelen Zât ne güzel yolcu! denildi. Akabinde biz Harun'un yanına geldik. Ben ona selâm verdim.

O da:

— Merhaba sana bir kardeş ve bir peygamberden, dedi. Sonra altıncı semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, denildi.

— O'na (da'vet) gönderilmiş midir? Bu gelen kişiye merhaba ve O'nun bu gelişi ne güzeldir! denildi.

Akabinde ben Musa'nın yanına vardım ve ona selâm verdim. O da:

— Bir kardeşten ve bir peygamberden sana merhaba! dedi. Ben Musa'yı bırakıp geçince

Mûsâ ağladı. Musa'ya:

— Seni ağlatan nedir? denildi: Mûsâ:

— Yâ Rabb! Benden sonra peygamber gönderilen bu genç ki, O'nun ümmetinden cennete girecekler benim ümmetimden gireceklerden daha faziletlidir (de ona ağlıyorum)! dedi.

Sonra yedinci semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, denildi.

— O'na da'vet gönderilmiş midir? Bu gelen Zât'a merhaba, bu gelen kişi ne güzel yolcu! denildi.

Akabinde ben İbrahim Peygamber'in yanına vardım ve ona selâm verdim. O da:

— Bir oğul ve peygamber, merhaba sana! dedi.

Sonra bana el-Beytu'l-Ma'mûr gösterildi. Ben Cibril'e bunu sordum. Cibril:

— Bu el-Beytu'l-Ma'mûr'dur, her gün onun içinde yetmişbin melek namaz kılar, bundan çıktıkları zaman artık bu onların son girişidir, bir daha oraya dönmezler, dedi.

Bana Sidretu'l-Munteha da gösterildi. Bir de gördüm ki, sidre ağacının yemişleri sanki Yemen 'in Hecer şehri testileri gibi; yaprakları ise fillerin kulakları gibidir. Sidre 'nin dibinde dört nehir vardır: İki bâtın nehir, iki zahir nehir. Ben Cibril'e bunları sordum. Cibril;

— Bâtın olan iki nehir cennettedir. Zahir olan iki nehir ise Nîl ile Furât nehirleridir, dedi.

Sonra benim üzerime (her gün) elli namaz farz kılındı. Ben bunları kabul ettim ve Musa'ya geldim. Mûsâ:

— Ne yaptın? dedi.

— Üzerime elli namaz farz olundu, dedim. Mûsâ:

— Ben insanları senden daha iyi biliyorum; ben îsrâîl oğullarını sıkı bir denemeye tâbi' tuttum. Senin ümmetin her gün elli namaza takat getirmez. Onun için Rabb'ine dön de hafifletmesini iste, dedi.

Ben de döndüm ve hafifletmeyi istedim. Rabb'im namazları kırk yaptı. Sonra evvelki gibi Mûsâ 'ya; akabinde Rabb 'ime gidip yine hafifletme istedim. Sonra Rabb'im namazları otuz yaptı. Sonra yine bundan önceki gibi Musa'ya;akabinde Rabbi'me gidip hafifletme istedim. Bu sefer Rabb'im namazları yirmi yaptı. Sonra yine Musa'ya ve akabinde Rabb 'ime gidip hafifletme istedim. Bu sefer Rabb 'im namazları on yaptı. Sonra Musa'ya geldim. O da yine hafifletme istememi söyledi. Bu sefer Rabb'im namazları beşyaptı. Akabinde Musa'ya geldim. Mûsâ:

— Ne yaptın? dedi.

— Rabb'im namazları beş yaptı, dedim.

Mûsâ önceki gibi yine hafifletme istememi söyledi. Ben Musa'ya:

— Hayırla selâmette kal (ben bu beşi kabul ediyorum), dedim. Akabinde Allah tarafından:

— Ben beş vakit namazla farizamı imza ve infaz ettim ve kullarımdan fazlasını hafiflettim; ben güzelliği on kat ile karşılarım! diye nida olundu'3.

Ve Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da el-Hasen'den; o da Ebû Hureyre'den; o da

Peygamber'den el-Beytu'l-Ma'mûr hakkında ayrı hadîs söyledi [33][33].

18-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Kendisi sâdık ve masdük (yânı: kendisi doğru söyler ve kendisine de doğru bildirilir) olduğu hâlde, bize Rasûlullah (S) tahdîs edip (insanın yaratılması tavırlarından) şunları söyledi:

"Sizin herbirinizin yaratılması (yaratılma başlangıcında) ana baba maddeleri kırk gün anasının karnında toplanır. Sonra o maddeler o kadar zaman içinde (yânî kırk gün içinde) katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde bir çiğnem et olur. Sonra (dördüncü tekâmül tavrında) Allah bir melek gönderir de tekâmül eden o bir çiğnem ete şu dört kelime(y\ yazması) emrolunur: Onun işini, rızkını, ecelim, şakiyâhud saıd olduğunu yaz! denilir. Sonra ona rûh üflenir (cenîn canlanır). İmdi sizden bir kişi (bu fıtratı gereği dünyâda) iyi iş yapar, nihayet kendisiyle cennet arasında yalnız bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı gelir, yazısı o kişinin önüne geçer (yânî onu önler). Bu defa o kişi cehennemliklerin işini yapmağa başlar (da cehenneme girer). Sizden bir kişi de kötü iş yapar. Nihayet kendisiyle cehennem arasında ancak bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin yazdığı) o yazı önüne geçer (yânî onu önler). Bu defa o kişi cennet ehlinin (hayırlı) emelini yapar (cennete girer)" [34][34].

---

[33][33] Bu Mi'râc hadîsinin başlığa uygunluğu, Mi'râc'ın Cibril'in beraberinde vâki' olmasıdır. Buhârî bu hadîsi farklı senedler ve bâzı lafız farklarıyle dört yerde getirmiştir: Namaz Kitâbı'nm başında; Allah'ın Mahlûkları İlk Yaratışı'nda; el-Enbiyâ'da: Mi'râc'da.
Müslim, îmân Kitâbı'nda farklı senedleri ve lafızlarıyle getirmiştir: Müslim Tercemesi., I, 219-230.

Buhârî hadîsin sonundaki isnâdla Saîd ibn Ebî Arûbe ve Hişâm ed-Destevâî'nin el-Beytu'1-Ma'mûr kıssasını, el-İsrâ kıssası içine girdirdiklerini; doğru olan ise Hemmâm ibn Yahya'nın bir rivayeti olduğunu, çünkü Hemmâm'ın bu kıssayı el-İsrâ kıssasından ayrı rivayet ettiğini bildirmek istemektedir... (Kastallânî).

Peygamber'in Mi'râcı'na Kur'ân'da şu âyetlerde işaret edilmiştir: el-İsrâ: 1; en-Necm: 5-18.

[34][34] Hadîsin başlığa uygunluk noktası, bir kısım meleklerin beşerin mukadderatını, saadet ve şakaavetini yazmaya me'mûr olduklarının bildir ilmesidir.

Beşerin yaratılma safhaları Kur'ân'da da bildirilmiştir: "Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hulâsadan yarattık. Sonra onu sarp ve metîn bir karargâhta bir nutfe yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik, derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık, o bir çiğnem eti de kemiklere kalbettik de o kemiklere de et giydirdik. Bilâhare onu başka yaratılışla inşâ ettik. Suret yapanların en güzeli olan Allah 'in sânı (bak) ne yücedir. Sonra siz bunun arkasından hiç şübhesiz ki ölüler (olacaksınız). Sonra siz kıyamet gününde muhakkak diriltilip kaldırılacaksınız" (el-Mü'minûn: 12-16).

19-.......Bana Mûsâ ibnu Ukbe haber verdi ki, Nâfi' şöyle demiştir: Ebû Hureyre, Peygamber'den söyledi.

Ve Ebû Âsim ed-Dahhâk ibivMahled, Mahled ibn Yezîd'e mu-tâbaat etti ki, İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Allah bir kulu sevdiği zaman Cibril'e:

— Allah fulânı seviyor, onu sen de sev! diye nida eder. Cibril de o kulu sever. Akabinde Cibril gök ahâlîsine;

— Allah fulân kulu seviyor, onu siz de seviniz! diye nida eder.

Gök ahâlîsi de o kimseyi sever. Sonra yerde(ki insanların gönlüne) o kimse lehine kabul ve sevgi konulur (da onu tanıyan müslümânlar tarafından sevilir)" 35[35].

Bu âyetlerin tefsîri Hakk Dîni Kur'ân Dili'ndtn okumağa değer: IV, 3430-3437; VII, 5702-5728.

35[35] Hadîsin başlığa uygunluk noktası Yüce Allah'ın Cibril'e nida edip gök ve yer ahâlîsine emr ve tebliğ ulaştırmakta vâsıta olarak kullanmasıdır.

Buhârî hadîsi burada biri ulaştırılmış, biri ta'lîk edümiş olarak iki senedle getirmiştir. Hadîsi burada muallak senedin lafzı üzere sevketmiştir. Bu da Ebû Âsim'm nıutâbaasıdır. Buhârî bu ta'lîki Edeb'de, Amr ibn Alî'den; o da Ebû Âsım'dan senediyle mevsûl olarak getirmiştir. İşte bu, Buhârî'nin şeyhlerinin bir kısmından kendi yanında tek vâsıta ile olan hadîsi bazen ta'lîk etmekte olduğuna istidlal edilen yerlerden biridir. Çünkü Ebû Âsim, Buhârî'nin şeyhle-rindendir.

el-lsmâîlî nüshasında İbn Cureyc'den olmak üzere Ravh ibn Ubâde şu ziyâdeyi, yânî hadîsin devamını getirmiştir:

"Allah bir kişiye buğz edince Cibril'e:

— Ben fulân kişiyi sevmiyorum, onu sen de sevme! diye emreder. Cibril de onu sevmez. Sonra Cibril de gök ahâlîsine:

— Allah fulân kişiyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz! der.

Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra yerdeki insanların gönlüne (Allah tarafından) o kimse hakkında bir nefret konulur (da müslümânlar arasında sevilmez)".

Hadîsin birinci fıkrası "Müslümânlar arasında sevimli olan her kişi Allah yanında da sevimlidir" umûmî hükmünü; ikinci fıkra ise bunun zıddı olan "Müslümânlarca sevilmeyen, nefret edilen her kişi Allah yanında da sevilmez" umûmî hükmünü ifâde etmektedir (ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).

20-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'t şöyle derken işittim: "Melekler Anan içine -ki o buluttur- inerler de gökte kaza ve hükmolunan emri (istikbâle âid bâzı şeyleri kendi aralarında) zikrederler. Bu sırada şeytânlar (bu haberi) kulak hırsızlığı yapar ve onu işitirler. İşittiklerini de kâhinlere gizlice ulaştırırlar. Kâhinler, şeytânlardan işittikleri kelimelerle beraber yüz yalan da kendi nefislerinden uydururlar" 36[36].

21-.......Bize İbn Şihâb, Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avftan ve el-Agarr Selmân el-Cuhenî'den; onlar da Ebû Hureyre'den tah-dîs ettiler ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü olunca mescidin kapılarından herbir kapıda melekler bulunur. Onlar mescide ilk gelenleri (birinci, ikinci, üçüncü diye) sırasıyte yazarlar. İmâm minbere oturunca sahîfeleri dürerler ve safflar arasına gelip zikri (yânî hutbeyi) dinlerler" 37[37].

22-....... Bize ez-Zuhrî tahdîs etti ki, Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Bir kerre Hassan ibn Sabit mescidde şiir okuduğu sırada Umer mescide uğradı. (Hassân'ın mescidde şiir okumasını çirkin gördü.) Bunun üzerine Hassan:

— Ben vaktiyle bu mescidde senden daha hayırlı olan Zât hâzır iken de şiir okur idim, dedi.

36[36] Başlığa uygunluğu, meleklerin ilâhî işlerde kullanılmaları hususudur.

Kâhin, falcıya ve bakıcıya denir. Bu zamanlarda olduğu gibi, İslâm'dan

evvel kâhinler istikbâle âid bâzı şeyler haber verirler ve kâinatın sırlarına vâkıf

olduklarını iddia ederlerdi. Peygamber'in gelmesi üzerine gökyüzü meleklerin koruması altına alınmış, şeytânların haber alma kapıları kapanmıştır. Kur'ân'da şeytânların semâdan kovulup uzaklaştırılmaları şöyle bildirilmiştir:

"Hakikat biz en yakın göğü bir zînetle, yıldızlarla süsledik. {Onu itâattan çıkan) her mütemerrid şeytândan koruduk. Ki onlar mele-i A 'lâ 'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atılırlar. Onlar için (âhirette de) ardı arası kesilmez bir azâb vardır. Meğer ki içlerinden bir çalıp çarpan olsun. Fakat onu da delip geçen bir alev ta'ktb etmiştir" (es-Sâffât: 6-10).

37[37] Başlığa uygunluğu yine birtakım yazıcı meleklere cumuaya gelenleri, geliş sırasına göre yazma vazifesi verilmiş olmasıdır.

Bu hadîs daha geniş olarak Cumua Kitâbı'nda değişik bir senedle geçmişti.

Sonra Hassan, Ebû Hureyre'ye döndü ve:

— Allah aşkına sana sorarım: Rasûlullah'ın Hassân'a: "Haydi sen de benim tarafımdan (müşriklere) cevâb ver! Yâ Allah, onu Rûhu'l-Kudüs ile kuvvetlendir!" derken işittin mi? diye sordu.. O da; — Evet (işittim), diye doğruladı 38[38].

23-.......Bize Şu'be, Adiyy ibn Sabit'ten tahdîs etti ki, el Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hassân'a hitaben: "Sen de müşrikleri hicvedip kötüle yâhud onların hicivlerine karşılık ver, Cibril de seninle beraberdir" buyurdu 39[39].

24-.......Bize Cerîr ibn Hazım tahdîs etti. H ve yine bize İshâk ibn Râhûye tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vehb ibn Cerîr haber verip şöyle dedi: Bize babam Cerîr ibn Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Ben Humeyd ibn Hilâl'den işittim ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: (Rasûlullah, Kurayza oğullan yurduna sefer ettiğinde melekler de iştirak etti.) Ben Ensâr'dan Ganm oğullan sokağında yükselen bir tozu bugün bile görür gibiyim.

Râvî Mûsâ ibn îsmâîl, Mağâzî'deki kendi rivayetinde şunu ziyâde etmiştir: Enes: Ben Cibril'in melâike cemâatinin Ganm oğullan sokağından geçtikleri sıra yükselen tozunu bugün bile görür gibiyim, demiştir 40[40].

25-.......Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, el-Hâris ibnu Hişâm, Peygamber'den:

38[38] Hadîsin başlığa uygunluğu Rûhu'l-Kudüs sözündedir, çünkü o Cibril'dir.

Peygamber'in Hassân'a bu emri vermeleri, müşriklerin Peygamber'i ve sa-hâbîlerini hicvetmeye başlamaları üzerinedir. Bu hicivler o devirde zamanımızın propagandaları kadar siyâsî ehemmiyeti hâizdir.

39[39] Başlığa uygunluğu "Cibril de seninle beraberdir" sözündedir.

40[40] Uygunluk ikinci tarîkteki "Cibril'in melâike cemâatini..." sözlerindedir.

Mevkıb, bir yürüyüş nev'i, süvariler cemâati yâhud mülâyemetle yürüyen binekler cemâati ma'nâlarına gelir.

Bu hadîs Mağâzî Kitâbı'nda Kurayza seferi babında da gelecektir.

— Sana vahy nasıl gelir? diye sormuştur. Peygamber (S) şöyle cevâblamıştır:

— "Bunun hepsi (şöyledir): Bazen melek bana çıngırak sesi gibi bir ses içinde gelir, akabinde meleğin bana söylediği şeyleri ezberlemiş olduğum hâlde o benden ayrılır. Bana en ağır olanı budur. Bazen de melek bana bir insan olarak temessül eder (yânî sûretlenir), benimle konuşur, ben de söyleyeceklerini iyice bellerim" 41[41].

26-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Kim Allah yolunda çift sadaka verirse, cennetin bekçileri, yânî melekler onu: Ey Fulân! Buraya gel! diye da'vet ederler."

Peygamber'in bu sözü üzerine Ebû Bekr:

— Artık kendisine hiç helak olmayan kimse, işte budur, -dedi. Peygamber de:

— "Senin de o bahtiyarlardan olmanı umarım" buyurdu 42[42].

27-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) Âişe'ye:

— "Yâ Âişe! Şu (yanımdaki) Cibril'dir, sana selâm ediyor" buyurmuş.

Aişe de:

— Selâm; Allah'ın rahmeti ve bereketleri onun üzerine olsun, demiş ve Peygamber'i kasdederek:

— Benim görmediğimi Sen görüyorsun, demiştir 43[43].

41[41] Hadîsin başlığa uygunluğu "Melek bana gelir... " sözlerindedir. Bu hadîs, el-Câmi'u's-Sahth'in ilk kitabında geçmişti.

42[42] Başlığa uygunluğu "Cennetin bekçileri " sözündedir, çünkü onlar meleklerdir. Bu hadîs Cihâd Kitabı, Nafakanın fazileti bâbı'nda da geçmişti.

43[43] Başlığa uygunluk ve delîlliği "Şu Cibril'dir..." sözündedir.

28- Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Umer ibnu Zerr tahdîs etti.

H Ebû Nuaym dedi ki: Bana Yahya ibn Ca'fer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vekî', Umer ibn Zerr'den; o da babası Zerr ibn Abdillah el-Hamdânî'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Cibril'e:

— "Sen bize şu ziyaretinden daha çok ziyaret etmez misin?" demişti (yânî daha sık gelmesini arzûlamıştı).

İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine "Biz (melekler) Senin Rab-binin emri olmadıkça inmeyiz. Önümüzde, ardımızda ve ikisi arasında ne varsa hepsi O'nundur. Senin Rabbin unutkan değildir" (Meryem: 64) âyeti indi 44[44].

29-....... O da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Rasûlullah(S) şöyle buyurmuştur: "Cibril bana Kur'ân'ı bir okunuş üzerine okuttu. Ben de durmadan bunun artmasını isterdim. Tâ yedi türlü okunuşa erişinceye kadar bu dileğimde ısrar ettim" 45[45].

30-.......Bize Abdullah ibnu'I-Mubârek haber verip şöyle dedi:

Bize Yûnus ibn Yezîd haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibni

---

Buhârî bunu el-İstİ'zân, er-Rıkaak ve Fadâil Kitâbları'nda da getirmiştir.

44[44] Başlığa uygunluğu Rasûlullah'ın Cibril'e hitâb edip, onun daha sık gelmesini istemesidir. Hadîs içindeki Meryem: 64. âyeti Cibril'in sözünü hikâye eder... "Önümüzde" âhirette; "Ardımızda" dünyâda, "İkisinin arasında" nüzul zamanından kıyamet gününe kadar olacak herşeyin ilmi Allah'a mahsûstur (Celâleyn).

45[45] Her dilde türlü lehçeler bulunduğu gibi, Arabça'da da çeşitli kabilelerin kendilerine has lehçeleri ve ifâde tarzları vardır. Kur'ân'ın kelimeleri çoğunlukla Kureyş kabilesinin lehçesi üzerine indiği gibi, bâzısı da Huzeyl, Havâzin, Yemen., lehçeleriyle inmiş ve o suretle okunmuştur. Rasûlullah bütün Arab kabilelerinin gönüllerinin Kur'ân'm tevhîd ve medeniyet nuru üzerinde toplanmasını istiyordu. Bunun için Kur'ân'ın tamamen Kureyş lehçesi üzerine, bâzı kelimelerinin diğer Arab lehçeleriyle gönderilmesini istemiş ve bu dileğinde ısrar ederek Arablar arasında belirmiş yedi kabilenin lehçesi üzerine gönderilmiştir. Aynı zamanda bu bir genişletme ve kolaylaştırma idi. Bu suretle Kur'ân'm yayılması kolaylaştıktan sonra Peygamber'in vefat ettiği yılın ramazanında "el-Arzatu'l-Âhire" denilen ve Rasûlullah'ın Cibril ile Kur'ân'ı son müzâkere ve mukaabe-lesinde Kureyş lehçesi kararlaştı..."

Abdillah tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazânda idi ki, bu ay Cibril aleyhi's-selâmın kendisine en çok kavuştuğu zaman idi. Cibril, ramazânın her gecesinde Rasûlul-lah'la buluşur ve kendisi ile Kur'ân-ı Kerîm'i mudârese ve müzâkere ederdi. îşte bundan dolayı Rasûlullah Cibril kendisiyle buluştuğu bu zamanda hayır dağıtmakta, esmesi maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömert idi [46][46].

Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek'ten: (Kendisi:) Bize Ma'mer (ıbnu Râşid, yukarıda verilen) bu isnâd ile o hadîsin ma'nâca benzerini tahdîs etti, demiştir.

Ve Ebû Hureyre ile Fâtıma (R) da Peygamber(S)'den, Cibril'in (her sene ramazânda) Peygamberce Kur'ân'ı karşılaştırma yapar olduğunu rivayet etmişlerdir [47][47].

31-.......Bize Leys ibnu Sa'd, İbn Şihâb'dan şöyle tahdîs etti: Umer ibnu Abdilazîz bir gün ikindi namazını biraz geri bıraktı. Bunun üzerine Urve ibnu'z-Zubeyr, Umer'e:

— Dikkat et! Muhakkak ki Cibril inmiş ve Rasûlullah'm önünde namaz kıldırmıştır, dedi.

Umer de ona:

— Yâ Urve, söylediğini iyi bil! dedi.

Urve de hadîsi senediyle nakledip şöyle demiştir:

— Ben Beşîr ibn Ebî Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Ben babam Ebû Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Cibril indi ve bana imâm oldu, ben de onunla birlikte namaz kıldım. Sonra onunla namaz kıldım. Sonra onunla namaz kıldım. Sonra onun/a namaz kıldım. Sonra onunla namaz kıldım". Rasûlullah bunu söylerken birer birer beş namazı par-maklarıyle sayıyordu [48][48].

---

[46][46] Başlığa uygunluğu Cibril'in Rasûluîlah'la en çok ramazân ayında buluşmasıdır.' Bu hadîs Vahy Kitâbı'nda da geçmişti.

[47][47] Hadîsin Abdullah ibnu'l-Mubârek'ten gelen rivayetini Butıârî, Fadâilu'l-Kur'ân'da getirmiştir. Ebû Hureyre'nin hadîsini Fadâilu'l-Kur'ân'da; Fâtıma' Nübüvvet Alâmetleri'nde getirmiştir.

[48][48] Hadîsin başlığa uygunluğu "Cibril indi..." sözündedir. Bunu Buhârî, Namaz Vakitleri Kitâbı'nda daha geniş bir metinle getirmişti.

32-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Cibril bana: 'Ümmetinden her kim Allah'a hiçbirşeyi ortak koşmayarak (tevhîd inancıyle) ölürse cennete girer -yâhud ateşe girmez' dedi".

Ebû Zerr:

— Eğer o kişi zina etse ve hırsızlık yapsa da mı? dedi. Peygamber:

— "Eğer (bu günâhları işlese de)" buyurdu 49[49].

33-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Melekler arka arkaya gelirler: Hergün birtakım melâike geceleyin, diğer birtakım melâike de gündüzleyin birbiri ardınca size gelirler. Bunlar sabah ve ikindi namazlarında buluştuktan sonra evvelce içinizde kalmış olanlar göğe yükselirler. Rableri (namaz kılmış kullarının) hâllerini en iyi bilirken yine o meleklere: Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Onları namaz kılarlarken bıraktık ve onlara namaz kılarlarken varmıştık, derler" 50[50].

"Sizlerden biri Âmin dediği zaman melekler de semâda {Âmîn deseler de) her ikisi birbirine denk düşerse, o kimsenin geçmiş günâhları mağfiret edilir" 51[51]

34-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber için bir yastık doldurdum. Onda birtakım

---

49[49] Ebû Zerr'in bu meşhur hadîsi şimdiye kadar birçok yerde geçmişti. Bilhassa Cenaze ve İstikraz Kitâblan'nda geçtiğini ve oralarda bâzı bilgiler verildiğini zikredelim.

Buradaki rivayette şart fiilinin hazfedilmesinin ve şart edâtıyle yetinmenin cevazına bir delîl vardır.
50[50] Bu hadîs Namaz Kitabı; "İkindi namazının fazileti bâbı"nda da geçmişti.

Burada arka arkaya getirilen bu hadîsler Cibril'in vahy ile ilgili olan vazî-fesİne ve umumiyetle meleklerin vazifelerine delîl olmak üzere sevkedilmişlerdir.
51[51] Buhârî bu başlığı Ezan Kitâbı'nda Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsten almıştır. O hadîs de bundan önceki hadîsin senediyle Ebû Salih'ten rivayet edilmektedir.

Bu bâbdaki hadîsler dahî bundan Önceki bâb hadîsleri gibi yine meleklerle ilgilidir. Bunun için bâzı Buhârî nüshalarında bu bâb başlığı konmamıştır.

suretler vardı. Bu küçük bir yastık gibidir. Peygamber geldi ve iki kapının arasında dikeldi, yüzü de değişmeye başladı. Ben hemen:

— Bizim için ne (kusur) var, yâ Rasûlallah? dedim. Peygamber (S):

— "Bu yastığın hâli nedir?" diye sordu. Âişe:

— Bir yastıktır; ben onu üzerinde yatasm diye Sen'in için yaptım, dedi.

Peygamber:

— "Sen içinde suret bulunan bir eve meleklerin girmeyeceğini; bu sureti yapan kimsenin kıyamet gününde azâb edileceğini ve Yüce Allah 'in: Yarattıklarınıza (yânî sûretlendirdiğiniz bu hayvanlara) can verin! buyuracağını bilmedin mi?" buyurdu 52[52].

35-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan haber verdi ki, o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Ben Ebû Talha'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim: "İçinde köpek bulunan eve melekler girmez, içinde temsillere âid suret bulunan eve de" buyuruyordu 53[53].

36-....... Bize Amr ibnu'l-Hâris haber verdi. Ona da Bukeyr ibnu'l-Eşecc tahdîs etmiştir. Ona da Busr ibn Saîd tahdîs etmiştir. Ona da Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) tahdîs etmiştir. Busr ibn Saîd'in beraberinde, Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin himayesinde bulunmuş olan Ubeydullah el-Havlânî bulunuyordu. Râvî dedi ki: îşte bu ikisine Zeyd ibn Hâlid tahdîs etti. Ona da Ebû Talha şöyle tahdîs etti: Peygamber (S): "Melekler, içinde suret bulunan herhangi bir eve girmezler" buyurdu.

Sahâbî râvî Busr dedi ki: (Bu hadîsi bana rivayet ettikten bir zaman sonra) Zeyd ibn Hâlid hastalandı. Biz de ona hasta ziyaretine gittik. Eve girdiğimizde içeride, üzerinde birtakım suretler bulunan bir perde ile karşılaştık. Ben orada bulunan Ubeydullah el-

---

52[52] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde meleklerin zikredilmesidir. Bu hadîs Buyu' Kitâbı'nda "Erkekler ve kadınlar için giyilmesi mekruh olan şeyler hakkında ticâret bâbı"nda da geçmişti.

53[53] Hadîsin başlığa uygunluğu bundan önce zikrettiğimiz yöndedir.

Havlânî'ye:

— Bu Zeyd ibn Hâlid bize Peygamber'den tasvirler hakkındaki hadîsi tahdîs etmedi mi? (Şimdi evinde bu resimli perde ne oluyor?) dedim.

Ubeydullah bana;

— Zeyd ibn Hâlid bu hadîsi Ebû Talha'dan bize naklederken, sonunda "İllâ rakmen fîsevbin (= Elbisedeki nakış ve resim müstesnadır)" demiştir; sen onu işitmedin mi? dedi.

— Hayır işitmedim, dedim. O da:

— Fakat sen o hadîsi işittin, o bunu muhakkak zikretmiştir, dedi [54][54].

37-....... Bana Amr ibnu'l-Hâris, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Cibrîl aleyhi's-selâm, Peygamber'in yanına inmeyi va'd etmişti (inmedi; Peygamber sebebini sordu.) Cibrîl: Biz melekler, içinde (canlı hayvana âid) suret ve köpek bulunan eve girmeyiz, dedi.

38-.......Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki,

Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İmâm Semiallâhu limen hami-deh dediği zaman siz Allâhumme Rabbena leke 'l-hamdu deyiniz. Çünkü her kimin böyle demesi melâikenin böyle demesine denk düşerse geçmiş günâhları mağfiret edilir" [55][55].

39-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs etti ki: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi birinizi namaz kılmak habsedip alıkoyduğu müddetçe, bir namaz içindedir. Namaz kıldığı yerden kalkmadığı yâhud abdestini bozmadığı müddetçe de melekler onun için:

---

[54][54] Buhârî bu hadîsi Libâs Kitâbı'nda da getirmiştir. Müslim de Libâs'ta getirmiştir. Bununla, bundan sonraki hadîsin buradaki bâb başlıklarına uygunlukları bellidir.

[55][55] Bu hadîs Namaz Kitabı; "Allâhumme Rabbena leke'l-hamd'm fazileti bâbı"n-da da geçmiştir.

Allâhumme 'ğfîr lehu ve 'r-hamhu(= Yâ Allah, ona mağfiret et ve ona merhamet eyle)/ derler" 56[56].

40-.......Ya'lâ ibn Umeyye (R): Ben Peygamber(S)'in minber üzerinde (cehennem ahâlîsinin cehennem muhafızına): "Yâ Mâlik! (Rabb'in hakkımızdaki hükmünü versin!) diye nida ettiler... (ez-Zuhrûf: 77) âyetim okuduğunu işittim" demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Mes'ûd'un bu âyeti "Ve nâdev yâ Mâli" şeklinde kâfi düşürerek okuduğunu söylemiştir 57[57].

41-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle tahdîs etmiştir: Âişe, Peygamber(S)'e:

— Sana Uhud gününden daha şiddetli olan bir gün erişti mi? dedi. O da:

—"Yemin olsun ki kavmin Kureyş'ten gelen birçok zorluklarla karşılaştım. Fakat onlardan Akabe günü karşılaştığım zorluk hepsinden şiddetli idi. Şöyle ki: Ben (Kureyş'ten gördüğüm ezâ üzerine Taife gidip) hayâtımın korunmasını Abdu Kulâl'in oğlu İbnu Abdu Yâlîl'e teklif etiğim zaman o benim dileğime cevâb vermemişti. Ben de kederli ve hayretli bir hâlde yüzümün doğrusuna (Mekke'ye) dönmüştüm. Bu hayretim Karnu's-Seâlib mevkiine kadar devam etti. Burada başımı kaldırıp (semâya) baktığımda beni gölgelendirmekte olan bir bulut gördüm.

Buluta (dikkatle) baktığımda bunun içinde Cibril bulunduğunu gördüm. Cibril bana nida etti de:

Allah, kavminin Sen'in hakkında dediklerini ve Seni korumayı reddettiklerini muhakkak

---

56[56] Bu da Namaz Kitabı; "Mescidde namaz bekleyerek oturan kimse bâbı"nda ve "Mescidde hades bâbı"nda da geçmiş ve açıklamalar verilmişti.

57[57] Bu Ya'lâ hadîsinin başlığa uygunluğu, meleklerden bir kısmının cehennem muhafızlığı vazifesi ile vazifelendirilmiş olmalarıdır. Âyetin alt ve üst tarafı ile mealleri şöyledir: "Şübhe yok ki günahkârlar cehennem azabında ebedî kalıcıdırlar. (Bu azâb) onlardan hafifletilmeyecek. Onlar bunun içinde ümitsizlikle susacak olanlardır. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendileri zâlimdiler. Onlar: Yâ Mâlik, Rabb'in bizi öldürsün! diye çağmşırlar. O da: Siz behemahal (azâbda) kalıcılarsınız! der... " (ez-Zuhruf: 74-77).

işitti. Ve A ilah Sana şu Dağlar Meleği'ni gönderdi. Kavmin hakkında ne dilersen ona emredebilirsin, dedi. Bunun üzerine Dağlar Meleği bana nida edip selâm verdi. Sonra:

— Yâ Muhammedi Cibril'in bu söylediği bir hakikattir. Sen ne istersen emrine hazırım. Eğer (Ebû Kubeys ile Kuaykân denilen) şu iki yalçın dağı Mekkeliler üzerine kapaklamamı istersen (onu da emret), dedi.

Buna karşı Peygamber:

— Hayır, ben Allah 'in bu müşriklerinin sulblerinden yalnız Allah 'a ibâdet eder ve Allah 'a hiçbirşeyi ortak kılmaz (tevhîdci) bir nesil meydana çıkarmasını arzu ederim, dedi" 58[58].

58[58] Hadîsin başlığa uygunluğu Yüce Allah'ın meleklerin bir nev'ini dağlara âid işlerle vazifelendirmiş olduğudur. Bunu "Dağlar Meleği" ta'bîri belirtmektedir.

Peygamber'in Uhud harbinden daha güç bir vakıanın cereyan ettiği yer olarak haber verdiği Akabe mevkii, ya Minâ'daki taş atma sünnetinin yapıldığı yerdir, yâhud Tâif'te husûsî bir yerin adıdır. Peygamber'in Taife gitmesi, Peygamberliğinin onuncu yılı şevval ayındadır. O târihte Hadîce İle Ebû Tâlib arka arkaya vefat etmiş, Peygamtfer her müşkil zamanda kendisini himaye ve tesellî eden iki mühim kuvvetli dayanaktan mahrum kalmıştı. Müşriklerin tecâvüzleri de günden güne artmakta ve sahâbîlere işkenceler yapılmakta idi. Artık Mekke'de kendi hayâtını koruyacak ve sahâbîleri himaye edecek kimse kalmamıştı. Bu sebeble Peygamber'in ve İslâm Dînİ'nin hayâtında geçen en ızdırablı yıl bu yıl olduğu ve bundan dolayı "Âmu'l-Huzun (= Keder yılı)" denildiği bildirilmiştir (Mevâhibu Ledunniye).

Peygamber Hadfce ve Ebû Tâlİb'in vefatından sonra Tâif halkını irşâd etmeyi düşündü. Tâif şehri ve Sakîf kabilesi eşrafından Abdu Yâlîl ile kardeşleri Habîb ve Mes'ûd'a gitti. Bunlara İslâm Dîninin esâslarını bildirdi. Kureyş'in kendisi ve sahâbîleri hakkındaki zulümlerinden bahsederek himaye istedi. Rasû-lullah bu üç kardeşten yalnız Abd Yâlîl İle görüşmüştür. Bu sebeble hadîste yalnız onun adı anılmıştır. Sakîf oğulları'nm en büyüğü ve mu'teberi o idi. Mu-câhid'egöre: "Ne olurdu şu Kur'ân iki şehirden (Mekke ve Tâif'ten) büyük bir kişiye gönderitseydi" (ez-Zuhruf: 31) âyeti Utbe ibn Rabîa ile İbnu Abdi Yâlîl hakkında ve bunların halk arasındaki mevkilerini beyân sadedinde inmiştir. Peygamber, Tâif'te on gün ikaamet etmiştir. Yarımadanın en nüfuzlu adamı diye müracaat ettiği İbnu Abdi Yâlîl sığınma isteğini reddettiğinden, daha fazla ka-lamamıştır. Tâif'in ayak takımı Peygamber'e ve yanında bulunan Zeyd ibn Hâ-rise'ye saldırmışlar, attıkları taşlarla yaralanmışlar, nihayet Utbe ibn Rabîa'nın bağına iltica etmişler; o da kendilerini koruyup üzüm İkram edilmelerini Hristi-yan kölesine emretmiştir. Tâif'ten dönüşte Mut'ım ibn Adiyy'in himayesiyle Mekke'ye girebilmişlerdir... Hadîste Peygamber'in Cibril'i gördüğü yer olarak zikrettiği Karnu's-Seâlib, Nevevî'ye göre Necdliler'in mîkaatı olan Karnu'l-Menâzil'dir ve Mekke'ye iki konak uzaklıktadır. Kam lügatte büyük dağdan ayrılmış küçük dağdır... (Aynî).

Bu: hâdisede Hâtemu'l-Enbiyâ'nın ümmeti hakkındaki yüksek merhamet ve şefkati apaçıktır. Bu kadar sıkıntılı zamanda bile nesillerinden müslümân bir zürriyet gelmesi umulan müşriklerin helakim İstemeyip, bunların sulbünden mü'-min muvahhid bir neslin gelmesini istemiştir.

42-.......Bize Ebû İshâk eş-Şeybânî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Zırr ibn Hubeyş'e Yüce Allah'ın şu kavlinden sordum: "Sonra (Cib-rîl O'na) yaklaştı, sarktı. İki yay kadar, yâhud daha yakın oldu da (Allah'ın) kuluna vahy ettiğini etti. O'nun gördüğünü kalbi yalana

Çlkarmadl" (en-Necm: 8-11).

Zırr ibn Hubeyş: Bize İbnu Mes'ûd: Peygamber (S) Cibril'i (yaratılmış olduğu surette) altıyüz kanatlı olarak gördü, diye tahdîs etti, dedi 59[59].

43- Bize Hafs ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) "And olsun ki O, RabbHnin en büyük âyetlerinden bir kısmım görmüştür" (en-Necm: ıs) âyetinin tefsirinde: Rasûlullah (S) semânın etrafını yeşil bir kumaş (hâlinde Cibril'in kanadı) kaplamış gördü, demiştir 60[60].

44-.......Bize el-Kaasım haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Her kim Muhammed (uyanık olarak baş gözüyle) Rabb'ini gördü sanırsa, en büyük yalanı irtikâb etmiş olur. Lâkin muhakkak olan şudur ki, Rasûlullah Cibrîl'i ufkun arasını kaplamış olduğu hâlde hakîkî suret ve hilkatinde görmüştür 61[61].

45-.......Mesrûk şöyle demiştir: Ben (Peygamber'in Rabb'ini görmesini reddettiği zaman) Âişe'ye:

59[59] Başlığa uygunluğu açıktır. Bâzılarına göre Peygamber'e yaklaşıp sarkan Allah'tır. Bu takdirde ma'nâ mecazî olur (Hâzin).

60[60] Bu âyetlerin tefsirleri Tefsir Kitâbı'nda verilecektir.

61[61] Cibrîl Peygamber'e sahâbîlerden Dıhye veya başkası suretinde gelirdi. Bazen de bir A'râbî suretinde gelmiştir. Peygamber Cibrîl'i kendi yaratılış şekli ve suretinde yalnız iki defa görmüştür: Birincisi' 'Hemen doğruldu. O en yüksek ufukta idi (en-Necm: 6-7) ve devamı âyetlerin delâleti üzere, en yüksek ufukta görmesidir. Yukarıdaki İbn Mes'ûd hadîsleri bu görüşü tefsir ve tasvîr etmektedir. İkincisi "And olsun ki Onu diğer bir defada Sidretu'l-Müntehâ'mn yanında gördü" (en-Necm: 13-14) âyetleri gereğince, Mi'râc'dan dönerken Sidre'de görmesidir.

— Öyleyse Yüce Allah'ın şu kavli neredediri (yânî bunun vechi nedir)? dedim: "Sonra yaklaştı, derken sarktı. (Bu suretle Peygamber'e) iki yay kadar, yâhud daha yakın oldu da (Allah'ın) kuluna vahy ettiğini ettV (en-Necm: 8-11).

Âişe (R):

— Bu yanaşma ancak Cibril'in yanaşmasıdır. Cibril Peygamber'e insan suretinde gelirdi. Şübhesiz Cibril bu kerre Peygamber'e kendi hakîkî sureti olan sureti içinde gelmiş ve ufku kapatmıştır, dedi 62[62].

46-.......Semure ibn Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben bu gece fu'yâmda iki kimse gördüm. Onlar bana geldiler... şöyle dediler: O ateş yakan adam, cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir... Ben Cibril'im. Bu da Mtkâîl'dir..." 63[63].

47-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kişi kadınım (cinsî yaklaşmak için) yatağına da'vet eder de kadın çekinir ve bu yüzden koca, kadına öfkeli, sinirli bir hâlde gecelerse melekler o kadına sabah oluncaya kadar la'net ederler".

Bu hadîsi el-A'meş'ten rivayet etmekte Ebû Avâne'ye Şu'be, Ebû Hamza, İbnu Dâvûd ve Ebû Muâviye mutâbaat etmişlerdir 64[64].

48-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme'den işittim, şöyle dedi: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) haber verdi. O, Peygam-ber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Sonra benden vahy bir süre habs olundu. Ben bir gün yürürken birdenbire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki, Hıra 'da bana gelen melek (yânî Cibrîl) semâ ile Arz arasında bir kürsî üzerinde oturmuş. Ondan pek ziyâde korktum, hattâ yere

---

62[62] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hz. Âişe'nin tefsiri de gayet açıktır; bundan önceki haşiyelerde daha fazla açıklama verilmişti.

63[63] Buhârî bu Senıure ibn Cundeb hadîsini burada delîl olmak üzere çok kısaltılmış olarak getirdi. Cenazeler Kitâbı'nın sonlarında ise bunu aynı senedle İki sa-hîfe tutan uzun bir metinle getirmişti.

64[64] Başlığa uygunluğu, meleklerden bir nev'inin bu işle vazifeli kılınmasıdır. Buhârî bu hadîsi Nikâh Kilâbı'nda da getirmiştir.

düştüm. Akabinde aileme geldim ve: Beni örtünüz, beni örtünüz! dedim. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirdi: Ey bürünüp sarınan! Kalk, artık korkut. Rabb'ini büyük tanı. Elbiselerini temizle. Azâb{& götürecek şeyleri) terkeyle..." (el-Müddessir: 1-5).

Ebû Seleme: Âyetteki "er-Rücz", putlardır, demiştir [65][65].

49-.......Müfessir Ebu'1-ÂHye şöyle demiştir: Bize Peygamerinizin amcası oğlu, yânî İbn Abbâs (R) tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Mi'râc^da) bana gece sefer ettirildiğinde ben Musa'yı esmer yüzlü, uzun boylu, kıvırcık saçlı bir tipte gördüm. Müsâ (uzunluk ve esmerlikçe) Ezdu Şenûe adamlarından bir kişi gibidir. îsâ'yı da gördüm: Ne uzun ne kısa, orta boyda, benzi kırmızı ile beyaza meyilli olup başı, salıverilmiş düz saçlı bir kimse idi. Allah 'in bana gösterdiği hayrete düşürücü daha birtakım garibeler arasında cehennem muhafızı Mâlik'i ve Deccâl'i de gördüm. Ey mü'min, Peygamber'in Musa'ya kavuşmasından şübhede olma".

Enes ve Ebû Bekre (R), Peygamber'in "Melekler Medine'yi, Dec-câl'den bekçilik yapıp korurlar" hadîsini söylemişlerdir [66][66].

---

[65][65] Bu hadîs Vahy Kitâbı'nda da geçmişti

[66][66] Hadîsin son cümlesi şu âyetin lâfzına uygun düşmüş ve ondan alınmıştır: "And olsun ki, biz Mûsâ 'ya o kitabı verdik. Şimdi sen ona kavuşmaktan şübhede olma. Biz onu İsrâîl oğullarına hidâyet rehberi yapmıştık''' (es-Secde: 23).

Hadîsin sonundaki Enes'in hadîsini Buhârî Hacc Kitâbı'nın sonlarında; Ebû Bekre hadîsini de bu bâbda senediyle getirmiştir (Aynî).

8- Cennetin Sıfatı Ve Yaratılmış (Yânî Şimdi Mevcûd) Olduğu Hakkında Gelen Şeyler Babı [67][67]

Ve Ebu'I-Aliye dedi ki; "Mutahharatun": Hayzdan, sidikten, tükürükten tertemiz kılınmış; "Kullemâ ruzikû": Kendilerine birşey verildiği, sonra da bir başkası verildiği zaman "Bu bize bundan önce de verilmişti derler", yânî bu bize bundan önce de getirildi. "Ve utû bihi müteşâbihen": Bu kendilerine bâzısı bâzısına (renk ve şekilde) benzer, fakat tadında ayri olarak Sunulacak(el-Bakara: 25)''KutÛfuhâ" <el-Hâkkaa:l2>:

Cennetlikler istedikleri gibi keserler; "Dâniyetun": "Karîbetun", yânî yakındır. "el-Erâik" (ed-Dehn 13):

Tahtlar, şerirler. Ve el-Hasen: "en-Nadra", yânî parlaklık yüzlerde; surûr, yânî sevinç de kalblerde olur, dedi. Mucâhid:

"Selsebüen": Akması keskin; "Gavl": Karın ağrısı; "Yunzefûne": Akılları gitmez demektir, dedi.

İbnAbbâs: "Dıhâkan": Dopdolu; "Kevâibe": Göğüsleri, memeleri belirip olgunlaşmış; "er-Rahîk": Şarâb; "et-Tesmîmu": Cennet ehli içkilerinin hepsine üstün olan içki; "Hitâmuhu": Çamuru misk; "Naddâhatân"; İki fışkıran; "Mevdûnetûn": Örülmüş, dokunmuşa denilir. "Vadînu'n-Nâka" (yânî devenin sırtına hevdeci bağlamak için sırım yâhud kıldan örülmüş yassı kolan) bu ma'nâdandır. "el-Kûbu": Kulağı, yânî elle tutulacak yeri ve kulpu olmayan testiler; "VeH-Ebârîk": El ile tutulacak kulakları ve kulpları olan

---

[67][67] Cennet, birşeyi örtmek ve gizlemek ma'nâsma olan el-Cennu lafzından alınmıştır. Bol ve sık ağaçların yeri örtüp gizlemesi, o ağaçlığa cennet denilmesine se-beb olmuştur. Bu bakımdan şeriat lisânında gelen cennet, şu fânî hayâtta gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, akılların tahmin ve tahayyül edemediği ni'met-leri ihtiva eden mü'minlerin saadet durağı demektir. Biz bu ebediyet yurdu hakkında yalnız Allah'ın ve Rasûlü'nün bildirdiği derecede bilgilere sâhib bulunuyoruz. Bunların bir kısmını burada göreceğiz. Buhârî bu konuya dâir olan bu babında onbeş hadîs getirmiştir ki, bunları sirasiyle göreceğiz.

Buhârî âdeti üzere bu başlıkta cennetin sıfatlan ve şimdi mevcûd bulunduğunu bildiren bâzı âyetlere ve bunların tefsirlerine işaret etmiştir. Buhârî'nin bu konuya ehemmiyet vermesi sebeblerinden biri Mu'tezile'yi reddetmektir. Çünkü Mu'tezİle, cennet ve cehennemin şimdi mevcûd olduklarını kabul etmeyip, ileride yaratılacaklarına kaani' ve müttefiktirler.

Buhârî'nin âyetlerin bâzı kelimelerine dâir burada getirdiği tefsiri bilgilerin hepsi kadîm tefsir kitâblarında senedli olarak rivayet edilmişlerdir. Bunlar geniş şerhlerde aynen yazılmıştır; incelenmesi her zaman kaabildir.

testiler; "Uruben": Ağırlaştırılmış demektir, tekili: "Arûbun"dur; "Sabûr" ve "Subur" gibi. Mekke ahâlîsi ona "el-Aribetu"; Medîne ahâlîsi "el-Ganicetu"; Irak ahâlîsi ise "eş-Şekiletu" ismini verirler.

Mucâhid şöyle dedi: "Ravhun": Cennet ve rahatlık; "er-Reyhânu": Rızk; "el-Mendûdu": Muz; (teİ-Mahdûdu": Yükçe ağırlaştırılmış demektir. Ve yine dikeni olmayan şeye de denilir. **Ve9l-Urubu": Kocalarına çok bağlı ve çok sevgili dişilerdir. Ve denildi ki: "Meskûb": Akıcı; "Furuşın merfûatın": Birbiri üzerine konulup yükseltilmiş yataklar; "Lagven": Bâtılen; "Te'sîmen": Yalan; "Efnânun": Dallar. "Ve cenal-cenneteyni dânin": Toplanıp devşirilmesi yakından; "Mudhâmmetâni": Suya kanmaktan dolayı iki siyah (yânı iki koyu yeşil) demektir 68[68].

68[68] Buhârî'nin burada işaret ettiği âyetlerin bâzılarını, konuya delîlliklerinin iyice belirmesi için tercemeler hâlinde verelim:

"imân eden, bir de güzel güzel amellerde bulunan kimselere muştula ki, altlarından ırmaklar akan cennetler onların. Kendilerine ne zaman onlardan bir meyve rızk olarak yedirilme her defasında: Hâ, bu evvelce de (dünyâda) rızıklandtğı-mız şeydi, diyecekler ve o rızk (renkte, şekilde) birbirinin benzeri olmak üzere kendilerine sunulacak. Orada çok temiz zevceler de onların. Hem orada onlar dâim de kalıcıdırlar'1'' (el-Bakara: 25).

"Artık kitabı sağ eline verilmiş olana gelince, der ki; Alın, okuyun kitabımı. Çünkü ben hakîkaten hesabıma kavuşacağımı (kuvvetle) zannetmiştim. îş-te o, hoşnûd bir hayât içindedir. Yüksek bir cennette. Çabucak devşirilecek meyveleri yakındır" (el-Hâkkaa: 19-23).

"Artık kitabı sağ eline verilmiş olana gelince, der ki: Alın, okuyun kitabımı. Çünkü ben hakîkaten hesabıma kavuşacağımı (kuvvetle) zannetmiştim. İşte o, hoşnûd bir hayât içindedir. Yüksek bir cennette. Çabucak devşirilecek meyveleri yakındır" (el-Hâkkaa: 19-23).

"İşte bundan dolayı Allah bu günün şerrinden onları korumuş, (yüzlerine) bir güzellik (yüreklerine) bir sevinç vermiş, sabrettiklerine mukaabil onların mükâfatı cennettir, ipektir. (Oraya giren) hepiniz, içinde tahtlar üzerine yaslanıcı-lar olarak, orada ne bir güneş, ne de bir zemherîr görmeyerek, ve gölgeleri onlara yakın, meyveleri de emirlerine boyun eğdirilmiş olarak. Onlara gümüşten yapılmış billur kaplar, kupalar dolaştırılır. Gümüşten billurlar ki, mîkdârını (sâ-kîler) ta 'yîn etmişlerdir. Orada onlara katkısı zencefil olan dolu kadeh de içirilir. (Zencefil) orada bir pınardır. Selsebîl adı verilir ona" (ed-Dehr: 11-18).

"Onlar böyle. Onlar için ma'lûm bir rızk vardır. Türlü meyveler. Onlar ikram edilmiş kimselerdir. Naîm cennetlerinde. Birbiriyle karşılıklı tahtlar üzerinde. Onların herbiri mam şarâbından türlü kadehlerle tavaf edilirler. Bembeyaz, içenlere bir lezzet. Orada bir humar (baş ağrısı) da yok, onların bundan bîhuş olacakları da yok. Yanlarında nazarlarını yalnız zevçlerine atfetmiş iri gözlü kadınlar vardır ki, bunlar örtülüp saklanmış yumurtalar gibidirler" (es-Sâffât: 41-49).

"Şübhesiz takva sahihleri için (her korkudan) selâmet (ve her arzuya) ulaşmak vardır. Bahçeler, üzüm bağları, memeleri tomurcuklanmış bir yaşıt kızlar, dolu kadehler! Orada ne boş bir lâkırdı, ne de birbirine yalan söyleme işitmezler'' (en-Nebe': 31-35).

"Sağcılar ne mutludurlar. Solcular ne bedbahttırlar! Hayır yarışlarında tâ öne geçip kazananlar, onlar öncüdürler. İşte onlar (Allah'a) en çok yaklaştırılmış olanlardır. Naîm cennet/erindedirler. Birçoğu evvelki

50-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz öldüğünde sabah akşam âhiretîeki oturak yeri kendisine gösterilir: Eğer o ölü cennet ehlinden ise, kendisine cennet ehli makaamlarından yeri gösterilir. Eğer ateş ehlinden ise, ceh-nenemliklerden (yânı onların yerinden) gösterilir" 69[69].

51-.......Bize Ebû Recâ\ İmrân ibn Husayn'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben (mi'râc gecesi) cennette baktım da, cennet ahâlîsinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehenneme de baktım. Cehennemdekilerin çoğunu da kadınlar gördüm" buyurmuştur 70[70]

ümmetlerden, birazı da sonrakilerdendir. Onlar cevherlerle örülmüş tahtlar üzerindedirler, üstlerinde karşı karşıya yaslanıcılar olarak. Ebedî{tkze)liğe mazhar edilmiş evlâdlar etraflarında dolanırlar. Maîn kaynağından dolu büyük kablarla, ibriklerle ve kadehlerle. Ki bundan baş ağrısına uğratılmayacakları gibi, akılları da giderilmez'' (el-Vâkıa: 8-19).

"Onlar orada ne boş bir lâf, ne de günâha sokacak birşey işitmezler. Yalnız bir söz: Selâm selâmdır. Sağcılar: Onlar ne mutlu sağcılardır! Dikensiz kiraz meyveleri tıklım tıklım muz ağaçlan, yayılmış gölge, dâima akan su, kesilmeyen, yasak da edilmeyen birçok meyve arasında ve yükseltilmiş döşeklerdedirler. Hakikat biz onları yepyeni bir yaratışla yarattık da, kızoğlan kızlar, zevcelerine sevgi ile düşkün, hep bir yaşıt yaptık, sağcılar için" (el-Vâkıa: 27-38).

"Çadırlar içinde perde ehli huriler vardır... Bunlara onlardan evvel ne bir İnsan, ne bir cinn dokunmuştur..." (er-Rahmân: 72-74).

"Şübhesiz o iyiler ni'met içinde, süslü tahtlar üzerinde temâşâ edeceklerdir. Öyle ki sen o ni 'metin güzelliğini yüzlerinde tanırsın. Onlara mühürlü hâlis bir şarâbdan içirilecek ki, onun sonu bir misktir. O hâlde nefaset isteyenler bunu arzu etmelidir. O şarâbın katkısı Tesnîm 'dendir. O bir pınardır ki, mukar-rebler ondan içerler. " (et-Tatfîf: 22-28).

69[69] Buhârî buradan i'tibâren gelecek onbeş hadîsi sıralamağa başladı. Bu hadîslerin hepsinin başlıkla mutâbakaatları cennetin zikrinde; bâzısında da cennetin vasıflarının zikrindedir. Onun için bundan sonra her hadîste başlığa uygunluğun zikredilmesine ihtiyâç yoktur.

Bu hadîs Cenazeler Kitabı; "Sabah akşam ölüye oturacağı yer gösterilir bâ-bi"nda da geçmiş, açıklamalar orada verilmişti (Aynî).

70[70] Bu çoğunlukların sebebi şöyle tevcih edilmiştir: Birçok ma'siyetleri işlemeye sev-keden maldır, malın verdiği azınlıktır. Dünyâ hayâtında şerre vesîle olan maldan mahrum fakirler ise çoğunluğu teşkil ettiğinden, dünyâda dînî vecîbelerine bağlı bir hayât geçiren fakirlerin cennette çoğunluğu oluşturmaları tabiîdir.

Cehennemliklerin çoğunluğunu kadınların oluşturması konusunda İbnu Ebî Sufre: Ekseriyetle kadınların kocalarına karşı isyankâr ve küfürbaz olmalarıdır, dedi. Kurtubî de; kadınların tab'an erkeklerden asabı olmalarını, zînete ve dünyâ alâyîşine düşkün bulunmalarını sebeb göstermiştir.

52-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûmllah'ın yanında bulunduğumuz sırada O bize şöyle buyurdu: "Ben bir kene uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın (Ümmü Su-leym) bir köşkün yanında abdest almakta idi. Ben (yanımdaki meleklere): Bu köşk kimin içindir? diye sordum. Onlar: Bu köşk Umer ibnu'l-Hattâb için, dediler. Umer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim".

(Rasûlullah'in bu latîfeli müjdesi üzerine) Umer -sevincinden- ağladı da:

— Yâ Rasûlallah, Sana karşı mı kıskançlık edeceğim? Dedi [71][71].

53-.......Abdullah ibn Kays el-Eş'arî(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Cennetteki) çadır, içi boşaltılmış bir incidir. Bunun semâya doğru uzunluğu otuz mildir. Bu çadırın herbir köşesinde mü'min bir aile topluluğu bulunur ki, onları başkaları göremezler".

Ebû Abdissamed ile Haris ibnu Ubeyd yukarıdaki hadîsin râvîsi olan Ebû îmrân el-Cevnî'den, altmış mil diye söylemişlerdir [72][72].

54-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yüce Allah: Ben iyi kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insan gönlüne gelmeyen birtakım ni'metler hazırladım, buyurdu. İsterseniz şu âyeti oku-yunuz: "Artık onlar için yapmakta olduklarına bir mükâfat olarak gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" (es-Secde: 17) [73][73].

---

[71][71] Bu hadîs, cennet ve cehennemin yaratılmış ve şimdi mevcûd bulunduğuna apaçık delâlet etmektedir.

Buhârî bu hadîsi Menkabeler Kitabı; Umer'in fazileti bâbı'nda da getirmiştir.
[72][72] Bu hadîsin diğer bir tarîkinde çadırın boyu değil, eninin altmış mil olduğu bildirilmiştir.

[73][73] Dâvûdî bu hadîsteki "İsterseniz şu âyeti okuyunuz" sözü için Ebû Hureyre'nin sözündendir, demiştir. İbnu't-Tîn ise: Zahir olan bunun hilafıdır; bu söz Rasûlullah'ın sözündendir, demiştir (Aynî).

Burada Yüce Allah'ın "Ben hazırladım" sözünde cennetin yaratılmış olduğuna delîl vardır (Kastallânî).

55-.......Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cennete ilk giren zümrenin yüzleri ayın ondördüncü gecesindeki nurlu sureti üzeredir. Cennetlikler cennette tükürmezler, sümkürmezler, dışkı çıkarmazlar. Onların cennetteki kabları altın, taraklan ditin ve gümüştendir. (Buhurdanlıklarının) ûdlan Hind ududur. Onların teri misktir. Cennet ehlinden herbir erkeğin iki kadını vardır ki, vücûdunun güzelliğinden iki baldır kemiğinin iliği etinin arkasından görünür. Cennetlikler arasında ihtilâf da yoktur, düşmanlık da yoktur. Kalbleri bir kalbdir. Onlar sabah akşam Allah'ı teşbih ederler" 74[74].

56-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Cennete ilk girecek zümre, ayın ondördüncü gecesindeki nurlu sureti üzeredirler. Bunların ardından cennete girecek olanlar ise en keskin ışık yayan yıldızlar gibidirler. Cennet ahâlîsinin gönülleri, birtek kişinin gön-/#(ndeki tek irâdeye benzer bir fıtrat) üzerinedir. Onların aralarında ihtilâf ve kinleşme yoktur. Cennet erkeklerinden herbiri için iki zevce vardır. Bu iki zevceden herbirinin baldırının iliği, güzellik ve latîf-liğinden dolayı etinin Ötesinden görülür. Cennetlikler sabah akşam Allah'ı tesbîh ederler. Hasta olmazlar, sümkürmezler, tükürmezler. Onların kabları altın ve gümüştür. Tarakları da altındır. Buhurdanlıklarının yakacağı ûd ağacıdır -Ebu'l-Yemân: el-Ulve ile ûd ağacını kasdediyor, demiştir-. Onların teri misktir".

Mucâhid: "el-îbkâr", fecrin (sabahın) evvelidir "el-Aşıyy" ise güneşin meylidir; batıyor diye düşünmen zamanındaki meylidir, demiştir.

57-.......Bize Fudayl ibn Süleyman, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki, ümmetimden yetmişbin yâhudyediyüzbin (kişi veya zümre cennete)

74[74] Bundan sonraki tarîkten gelen hadîs daha tafsîllidir.

girecektir. Bu ilk zümrenin sonundakiler cennete girinceye kadar öndekileri girmeyecektir (yânı hepsi bir saff hâlinde birden gireceklerdir). Bunların yüzleri, ondördüncü gecesindeki ayın nurlu sureti üzeredir".

58-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e -Ukeydir tarafından- ince atlas bir cübbe hediye olundu. Peygamber (erkekleri) ipekli kullanmaktan nehyeder olduğundan, insanlar Peygamber'in bunu kabul etmesine hayret ettiler. (Libâs'ta şu ziyâde olmuştur: Peygamber: "Buna şaşıyor musunuz?" buyurdu. Sahâbîler: Evet, dediler.) Peygamber: "Muhammed'in nefsi yedinde olan Allah'a yemîn olsun ki Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri şaştığınız şu cübbeden muhakkak daha güzeldir" buyurdu [75][75].

59-.......Ben el-Berâ ibn Azib(R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah'a ipekten bir elbise getirildi. Sahâbîler bunun güzelliği ve yumuşaklığından hayret edip beğendiler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Elbette Sa'd ibn Muâz'ın cenneteki mendilleri bundan daha faziletlidir" buyurdu.

60-.......Sehl ibnu Sa'd es-Sâidî (R): Rasûlullah (S): "Cennette

bir kamçının yeri, dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırhdtr" buyurdu, demiştir [76][76].

61.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S):

"Cennette bir ağaç vardır ki, bir süvari onun gölgesinde yüz sene yü-rüse onun gölgesini kesip bitiremez" buyurmuştur [77][77].

---

[75][75] Ebû Ya'iâ'nm rivayetinde bu kumaşın dokumasında altın da varmış. Bir rivayette Peygamber bunu evvelâ kabul etmemiş, fakat Ukeydir'in üzüldüğünü görünce almış, sonra Umer'e yâhud Alî'ye hediye etmiştir.

[76][76] Çünkü cennet ni'meti daimîdir, şâmil olduğu güzellikle beraber, onun için kesilip bitmek de yoktur.

[77][77] Ahmed ibn Hanbel, Taberânî ve İbn Hıbbân, Utbe ibn Abd hadîsinde bunun Tûbâ ağacı olduğunu rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

62-.......Bize Hilâl ibn Alî, Abdurrahmân ibn Ebî Hamza'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şübhesiz cennette öyle bir ağaç vardır ki, bir süvârt onun gölgesinde yüz sene yürür. İsterseniz, -Uzatılmış gölge- (ei-vâkıa: 30) âyetini okuyunuz. Ye-mîn olsun cennette sîzin birinizin yayının mikdârı, üzerine güneşin doğduğu yâhud battığı herşeyden hayırlıdır" buyurmuştur.

63-.......Bize babam Fuleyh ibn Süleyman, Abdurrahmân ibn Ebî Hamza'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennete girecek ilk zümre, ondördüncü bedir gecesindeki ayın sureti üzeredirler. Bunların izleri üzerinde cennete girecekler ise, gökteki incimsi parlak yıldızın güzelliği gibidirler. Cennet ahâlîsinin kalbleri bir kişinin £ûtf?/(ndeki tek irâdeye benzer bir fıtrat) üzeredir. Aralarında kinleşme ve hasedleşme yoktur. Her kişi için el-Hûru'l-Ayn dilberlerinden iki zevce vardır. Bu dilberlerin baldırlarının iliği kemiklerinin ve etlerinin arkasından görülür".

64-.......Adiyy ibn Sabit bana haber verip şöyle dedi: Ben el-Berâ(R)'dan işittim. Peygamber (S) oğlu İbrâhîm öldüğü zaman: "Şübhesiz cennette İbrâhîm için bir süt annesi vardır" buyurmuştur.

65-.......Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Cennet ahâlîsi cennette kendilerinden yüksekteki gurfeler ehli denilen birtakım köşklerin sahihlerini (aralarındaki uzaklık farkından dolayı) güçlükle görebilirler. Nitekim gündüz doğu veya batı ufkunda ışıklı kalan parlak yıldızı, aradaki mesafe uzaklığından dolayı dikkatle bakanlar seçebilir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, o yüksek köşkler peygamberlerin menzilleri midir? Başkaları oralara

erişemez mi? diye sordular. Rasûlullah (S):

— "Evet o köşkler peygamberlerin köşkleridir. Fakat (Allah başkalarına da ihsan edebilir) nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim, (o başkaları) öyle erlerdir ki, onlar Allah'a îmân ve rasûlleri (hak-kıyle) tasdik etmişlerdir" buyurdu 78[78].

9- Cennet Kapılarının Sıfatı Babı

Ve Peygamber (S): "Her kim (Allah yolunda) çift sadaka verirse, cennet kapısından da'vet olunur" buyurdu 79[79].

Bu konuda Ubâde ibnu's-Sâmit'in de Peygamber'den hadîsi vardır 80[80].

66-.......Bana Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Cennette sekiz kapı vardır. Bunların içinde bir kapı Reyyân(= Suya kanmış kişi) diye isimlendirilir. Buradan cennete yalnız oruç tutanlar girer" buyurmuştur 81[81].

78[78] Cennet ahâlîsinin hepsi mü'minler ve tasdik edenlerdir. Lâkin bunlar anılan sıfatlarla seçilmişlerdir. Bu hadîsi Müslim, Cennetin Sıfatı bölümünde getirmiştir.

79[79] Buhârî bu ta'lîki Oruç Kitâbi'nda, Oruçlular için olan Reyyân Kapısı bâbı'nda (Ebû Hureyre'den; Cİhâd'da da yine Ebû Hureyre'den senedli ve Peygamber'e ulanmış olarak getirdi.

80[80] Buhârî bununla Enbiyâ Kitâbi'nda isa'nın zikri sırasında Ubâde ibnu's-Sâmit'in Peygamber'den rivayet ettiği şu hadîse işaret etmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah'tan başka ibâdet olunacak hiçbir ma'bûdyoktur, yalnız bir Allah vardır, ortağı yoktur. Muhammed de muhakkak Allah'ın kulu ve rasûlüdur. îsâ da A ilah 'in kulu ve rasûlüdür, ve Meryem 'e bıraktığı bir kelimesidir. Ve Allah tarafından bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır diye şehâdet ederse, Allah o kimseyi cennetin sekiz kapısından hangisini isterse oradan cennete kor. O kul hangi amelde olursa olsun".

81[81] Hadîsin başlığa uygunluğu "Cennette sekiz kapı vardır" sözündedir.

10- Cehennemin Sıfatı Ve Yaratılmış Olduğu Babı [82][82]

---

[82][82] Buhârî bu başlıkta evvelâ cehennemin sıfatı ve onun yaratılmış olup şimdi mev-cûd bulunduğunu İsbât edecek birçok âyetlere ve onlardaki bâzı lâfızların tefsirlerine işaret etmiştir. Bundan maksadının Mu'tezile'nin bu konudaki inkârını reddetmek olduğunu bundan önceki bâbda zikretmiştik. Şimdi biz Buhârî'nin burada işaret ettiği âyetlerden bâzılarının meallerini, delîlliklerinin iyice belirmesi için yazmağa çalışalım:

"Şübhesiz ki cehennem bir pusudur. Azgınların dönüp dolaşıp girecekleri bir yerdir. Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar, orada ne bir serinlik, ne de içilecek birşey tadacaklardır. Sâde bir kaynar su, bir de irin (içecekler, amellerine) uygun bir ceza olarak. Çünkü onlar hiçbir hesâb ummuyorlardı" (en-Nebe': 21-27).

"Kitabı sol eline verilmiş olana gelince, o da der ki: Âh keski benim kitabım verilmeseydi. Hesabımın da ne olduğunu bilmeseydim. Âh keski o (ölüm hayâtıma) kat t bir son verici olsaydı. Malım bana bir fayda vermedi. Saltanatım benden ayrılıp mahvoldu. (Allah buyurur:) Tutun da onu bağlayın. Sonra onu o alevli ateşe atın. Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincir içinde oraya sokun. Çünkü o, o büyük Allah 'a inanmazdı. Yoksula yemek vermeye teşvik etmezdi. Onun için bugün burada kendisine hiçbir yakın yoktur. Gıslin den başka yiyecek de yoktur ki, onu hatâ edenlerden başkası yemez" ,(el-Hâkkaa: 25-37).

"Siz de; Allah 'ı bırakıp tapmakta olduklarınız da hiç şübhesiz ki cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz. Onlar eğer ma 'bûdlar olsalardı oraya girmiyeceklerdi. Hepsi orada ebedî kalıcıdırlar. Orada hakları inim inim inlemektir onların. Bunlar orada da duymayacaklardır" (el-Enbiyâ: 98-100).

"Şimdi bana çakmakta olduğunuz ateşi söyleyin, onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratanlar biz miyiz? Biz onu hem bir ibret, hem çöl yolcularına bir faide kıldık. O hâlde Rabb'ini o büyük adiyle tesbîh et" (el-Vâkıa: 71-74).

' '(Meleklere şöyle denilir.) O zulmedenleri, onlara eş olanları, Allah 't bırakıp tapmakta ısrar ettikleri şeyleri hep birarayı toplayın da cehennem yoluna götürün. Onları habsedin. Çünkü onlar mes'üldürler" (es-Sâffât: 22-24).

"Böyle (bir ni'mete) konmak mı hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Hakikat biz onu zâlimler için bir fitne yaptık. Şübhesiz ki o, çılgın ateşin dibinde çıkacaktır. Ki, tomurcukları şeytânların başları gibidir. İşte hakikat onlar bundan yiyecekler, bu suretle karınlarını bundan dolduracaklar. Sonra üzerine de onlar için çok sıcak bir su ile karıştırılmış şarâb vardır. Sonra dönüp gidecekleri yer, şübhesiz yine cehennemdir. Çünkü onlar atalarını sapkın kimseler bulmuşlardı da, kendileri de onları izleri üzerinde koşturuyorlardı" (cs-Sâffât: 62-70).

"Gelecek olan o günde Allah 'tan izinsiz hiçbir kimse konuşmaz. Artık onlardan kimi şakı (bedbaht), kimi de saîd(bahüyâr)dtr. Şakı olanlara gelince onlar ateştedirler ki, orada çok fecî' bir nefes alıp vermeleri vardır onların. Gökler ve yer durdukça orada ebedî kalıcıdırlar. Rabblerinin dilediği başka. Çünkü ftabb 'in ne dilerse hakkıyle onu yapandır. Mes 'üd olanlara gelince: Onlar da cennettedirler, Rabblerinin dilediği (müddet) müstesna olmak üzere, onlar orada ebedî kalıcıdırlar. Bu bir lütuf ve ihsandır ki, kesilmesi yoktur" (Hûd: 105-108).

"Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardır"; "...Mut-tekîleri o çok merhametli Allah 'in huzuruna suvâri elçiler gibi toplayacağımız, günahkârları ise susuz olarak cehenneme süreceğimiz gün..." (Meryem: 55, 85-86).

"Gassâkan": Gözü soğuk su akıttı; yara sarı su akıtıyor denilir. Sanki "Gasâk" ve "Gasak" bir şeydir.

"Gisliyn"; Yıkadığım herbir şeyden çıkan şeydir ki, işte o "Gısliyn"dir. Bu kelime "GasI", yânî yıkamak

masdarından alınmış "Fi'liyn" vezninde bir isimdir, yaradan ve deve sırtında meydana gelen yağırdan

akan sarı sudur.

Ve İkrime: "Hasabu cehenneme": Habeşçe'de odun demektir, dedi. Ikrimeden başkaları şöyle dediler:

"Hâsıben": Şiddetli esen rüzgârdır. "el-Hâsıb"; Rüzgârın attığı şeydir (Çünkü "Hasb", atmaktır);

"Hasabu cehenneme" bu ma'nâdandır ki, cehennemin içine atılandır.

Onlar (yânî cehennem ehli) cehennemin hasabıdır. Ve "Hasaba fi'1-ardı" denilir ki, yerin içine gitti demektir.

"Allah 'in âyetleri hakkında çekişmelere bir bakmadın mı, nasıl döndürülüyorlar? Onlar, Kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlardır. Artık bilecekler, boyunlarında lâleler, zincirler bulunduğu zaman ki, onlar sıcak suyun içinde sürüklenecekler, sonra ateşte yakılacaklar" (el-Mü'min: 69-72). ,

"O, insanı bardak gibi kupkuru bir balçıktan yarattı. Canını da yalın bir ateşten yarattı" (er-Rahmân: 14-15).

"Üzerinize ateşten (dumansız) bir yalınla, bir duman salıverilecek. Öyle ki birbirinizi kurtaramayacak, yardımlaşamayacaksınız" (er-Rahmân: 35).

"Ne zaman oradan ızdıraptan dolayı çıkmak isterlerse yine içerisine iade olunurlar ve: Tadın yangın azabını! (denilir)" (el-Hacc: 22).

"Fâsık olanların barınacağı yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isterlerse içerisine döndürülürler ve onlara: Tekzîb edegeldiğiniz o ateşin

azabını tadın! denilir. Biz o en büyük azâbdan önce de onlara mutlakaa yakın azâbdan tattıracağız. Tâ ki ric'at etsinler" (es-Secde: 20-21).

"Vel-hasabu": Küçük taşlar demek olan "el-Hasbâ"'dan türemiş bir lâfızdır. "Sadîd": Kusmuk ve kan; "Habet": Söndü; "Tûrûn": Çıkarmak istediğiniz ateş; "Evreytu": "Evkatdu" yânî ateş tutuşturdum demektir. "LVl-Mukviyn": "Li'l-Musâfiriyn" yânî yolcular için demektir. "el-Kıyyu": Bitki ve su olmayan çöl demektir. Ve İbn Abbâs şöyle dedi: "Sırâtul-Cahıym"; "Sevâu'l-Cahıym" ve "Vasatu'l-Cahıym" yânî yolun düzü ve ortasıdır. "Le-şevben min hamimin": Cehennemliklerin yiyecekleri karıştırılır ve çok sıcak olan hamîmle karıştırılır. "Zefiyr ve şahıyk": Şiddetli ses ve zayıf ses; "Virden": Susuzlar olarak;

"Gayyen": "Husrânen". Ve Mucâhid de şöyle dedi: "Yuscerûn": Onlar için ateş tutuşturulur; "Ve nuhâsun": Cehennemliklerin başları üzerine dökülecek erimiş bakır; "Zûkû" denilir; başlayın ve tecrübe edin demektir. Bu tatma, ağzın tatması nev'inden değildir (mecazdır). "Mâricun": Ateşin hâlisi. Emîr raiyyesini salıverdiği, onlar da birbiri üzerine koştukları zaman "Merace'l- emîru raiyyetehu" denilir. "Merîc": Mültebis yânî birbirine karışmış; "Merice emru'n-nâsi" İnsanların işi karıştı; "Merace'l-bahreyn": İki denizin karıştığı yer; "Meracte dâbbeteke": Sen hayvanım terkettin, demektir 83[83].

67-.......Ben Ebû Zerr(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bir seferde idi. (Müezzin Bilâl'e öğle namazını) "Serinlik vakte bırak" buyurdu. (Bir müddet)-sonra yine: "Serinliği bekle, tâ tepelerin gölgeleri arkalarına dönünceye kadar" buyurdu. Bundan sonra Peygamber: "Namazı serinliğe bırakmış. Şübhesiz sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır" buyurdu.

68-.......Ebû Saîd (R); Peygamber (S): "Namazı serinliğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır" buyurdu, demiştir 84[84].

69-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs etti ki,

---

83[83] Buhârî'nin burada naklettiği tefsirlerin hepsi senedleriyle yerlerinde rivayet edilmiş ve kadîm müfessirler tarafından zabtolunmuşlardır.
84[84] Hadîsin başlığa uygunluğu -Cehennemin kaynamasındandir" sözündedir

Buharı bu hadisleri Namaz Kitabı; "Öğle namazının serinliğe bırakılması babı nda da getirmişti.

kendisi Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işit-miştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cehennem ateşi Rabb'ine şikâyet arzetti: Yâ Rabbi, bir kısmım bir kısmımı yiyor (yânî ben kendimi yiyorum, izin ver) dedi. Allah da onun iki defa nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. En şiddetli hissettiğiniz sıcak ile sizi en çok üşüten zemherîr (işte budur)" 85[85].

70-.......Bize Hemmâm tahdîs etti ki, Ebû Cemre el-Dubbaî şöyle demiştir: Ben Mekke'de İbn Abbâs'ın meclisinde oturuyordum. Derken beni ateşli hastalık yakaladı. İbn Abbâs: Sen kendinden bu hastalığı Zemzem suyu ile serinlet. Çünkü Rasûlullah (S): "Humma hastalığı cehennemin kaynamasından bir parçadır. Siz onu su ile serinletiniz" buyurdu, dedi.

Râvî Hemmâm ibn Yahya: Yâhud "Zemzem suyu ile serinletiniz" buyurdu, diye şekk ile rivayet etmiştir 86[86].

71-.......BanaRâfi' ibnu Hadîc haber verip şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Humma, cehennemin sıcaklığının şiddetindendir. Siz onu kendinizde su ile serinletiniz" buyuruyordu.

72-.......Bize Hişâm, Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Humma, cehennemin kaynamasındandır. Sız onu su ile serinletiniz" buyurmuştur.

73-.......Bana Nâfi', İbnu Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Humma,

---

85[85] Başlığa uygunluğu "Ateş" sözündedir. Çünkü bundan maksad cehennemdir. Maksad ateşin bizzat kendisi değildir. Zira cehennemde hem ateş vardır, hem de zemherîr yânî şiddetli soğuk vardır. İki zıdd bir yere gelmezler. Cehennem lâfzı bunların İkisini de ve bunlardan başka azâb nevi'lerini de şâmil olur.

86[86] Rasûlullah'ın humma hastalığını soğuk su ile tedâvîyi emretmesi, Peygamber'-in tıbbı cümlesindendir. Zamanımız tıbbının da umumiyetle kabul ve tatbîk ettiği bir tedâvî tarzıdır. Bu hastanın başına ve vücûdunun bâzı yerlerine buz torbası ve serin şeyler koymak şeklinde oluyor. Rasûlullah'ın kendi vefatı hastalığı olan hummaya karşı da soğuk su kullanılmıştır.

cehennemin kaynamasındandır. Sizler onu su ile serinletiniz" buyurmuştur.

74-.......el-Arac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki Rasûlıllah (S):

— "Sizin (şu dünya) ateşiniz cehennem ateşinin yetmiş parçasından bir parçadır" buyurmuş.

Sahâbîler tarafından:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz dünyâ ateşi (azâb için) elbette kâfî idi, denildi.

Rasûlullah:

— "Cehennem ateşi dünyâ ateşleri üzerine altmış dokuz derece daha fazla kılındı. Bunlardan herbirinin sıcaklığı bütün dünyâ ateşinin sıcaklığı gibidir" buyurdu.

75.......Amr ibn Dînâr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan işiterek söylemiştir O da Safvân ibn Ya'lâ'dan; o da babası Ya'lâ ibn Umeyye'-den haber veriyordu. O, Peygamber(S)'in minber üzerinde "Fa Mâlik, Rabb'ın bizim üzerimize hükmünü versin diye nida ettiler..." (ez-Zuhruf: 77) âyetini okurken işitmiştir 87[87].

76-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'meş'ten tahdîs etti ki, Ebû Vâil şöyle demiştir: Usâme ibn Zeyd'e:

— Fulân'a (yânı Usmân ibn Affân'a) gitsen de halk arasındaki fitneyi onunla konuşsan (ve fitneyi gidermeye çalışsan), denildi.

Usâme cevaben:

— Şübhesiz siz beni Usmân'a söylemiyorum sanırsınız. Ona gizlice verdiğim öğütleri size

---

87[87] Buhârî bu hadîsi daha önce geçen Melekler'le ilgili 7. bâbda da (40 rakamlı ha dîs) getirmişti. Burada da değişik bir senedle başlığa uygunluğundan dolayı getirmiştir. Çünkü Mâlik'ten maksad, cehennemin hâzini yânî orada vazifeli olan melektir.

duyuracak mıyım? Ben onunla açık söyleyip de bir fitne kapısı açmaksızın gizlice konuşurum ve ben o kapıyı açan ilk kişi olmam. Hem ben Rasûluliah(S)'tan işittiğim bir sözden sonra bir kişi hakkında o üzerimde emîr olduğundan dolayı: "Bu adam insanların hayırhsıdır!" demem, dedi.

Orada bulunan sahâbîler:

— Sen Rasûluliah'tan ne söylerken işittin? diye sordular. Usâme şöyle dedi:»

— Ben Rasûluliah'tan şöyle buyururken işittim: "Kıyamet gününde bir kişi getirilir, cehennemin içine atılır da cehennemde onun barsakları derhâl karnından dışarı çıkar. Sonra o kişi (barsakları etrafında) değirmen eşeğinin değirmende dönüşü gibi döner. Bunun üzerine cehennem ahâlîsi o kişinin başına toplanırlar da:

— Ey Fulân! Senin hâlin nedir? Sen bize (dünyâda) iyilikle emreder ve bizleri kötülükten nehyeder değil miydin? derler.

Oda: ' . .

— (Evet) ben size iyilikle emrederdim, fakat onu kendim yapmazdım. Yine ben sizleri kötülükten nehyederdim de onu kendim işlerdim, diye cevâb verir" 88[88].

Bu hadîsi Gunder -ki o, Muhammed ibn Ca'fer'dir-, Şu'be ibnu'l-Haccâc'dan; o da el-A'meş ibn Süleyman'dan olmak üzere rivayet etmiştir.

88[88] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde ateş yânî cehennem zikredilmesi yönünden-dir. Hadîste râvî Ebû Vâil târihî bir vakıaya işaret etmiştir. Şöyle ki: Hz. Us-mân aleyhinde meydana gelen fitne esnasında, Usmân'm sıkı dostu olan Usâme'ye, bu fitnenin Usmân'la konuşması suretiyle giderilmesine çalışması teklîf edildiğinde Usâme, bu konuda hiç çekinmeden gereken konuşmayı gizli gizli yapmakta olduğunu, böyle konuşmaların zaruret olmadıkça gizli olmasının daha hayırlı olduğunu belirtmiştir.

Bu hadîsten eğer gizlilik dâiresinde devlet adamlarına nasîhat mümkin olmazsa hakkının zayi' edilmemesi için, hakk ve adalet gereği açıkça bildirilmesi hükmü alınır. Çünkü sahîh bir hadîste: "Cihâdın efdal i, zâlim bir sultana karşı hakk söz söylemektir" buyurulmuştur.

Buhârî, hadîsin sonunda haber verdiği Gunder rivayetini Fitneler Kitabı'-' nda senediyle getirmiştir.

11- İblîs'în Sıfatı Ve Askerlerinin Beyânı Babı 89[89]

Mucâhid şöyle demiştir: "Ve yukzefûne": Atılırlar; "Duhûran": Tardedümişler olarak; "Vâsıbun"; "Dâimun" (yânî devamlı) demektir. İbn Abbâs da şöyle demiştir: 'Medhûran": Tardedilmiş olarak demektir. "Merîden"

denilir ki, bu, "Mütemerriden" demektir. "Bettekehû": "Kataahu", yânî onu kesti; "Ve'stefziz": Hafif saydı; "Bi-haylike": "Fursânu", yânî süvariler; "Ve'r-Racilu": "er-Raccâletu", yânî ayaklarıyle yürüyenler- piyadeler demektir. Bu sonuncunun tekili "Râcilun"dur, sâhib ve sahb, tacir ve tecr gibi; "Le-ahtenikenne", "Le-esta'sılenne", yânî elbette kökünü kazıyacağım; "Karın": Şeytân demektir 90[90].

89[89] İblîs, gözle görülmeyen varlıklardan olduğu için, âlimler onun mâhiyetini çeşitli yönlerden; adı, soyadı, Arabça veya gayrı Arabça bir isim olduğu; yaratılışının aslı, sınıfı... gibi yönlerden incelemişlerdir. Şârih Aynî bu yönleri birer birer İnceleyip özetlemiştir. Bu arada Mâverdî'nin kendi Tefsîr'inde verdiği İblîs ta'-rîfini de kaydetmiştir: îblîs, rûhânî bir şahıstır; "Nuru's-Semûm"dan (isabet ettiği şeyi zehirleyen ateşten) yaratılmıştır. O şeytânların babasıdır. Onlarda şehvetler terkîb edilmiş, yânî hilkat mayası şehvetlerle yoğrulmuştur. Bu isim, hayırdan mahrûmluk ma'nâsına olan "iblâs" masdanndan türemiştir (Umdetu'l-Kaari, VII, 270).

90[90] Buhârî bu başlığın devamında istidrâd olarak bâzı âyetlere İşaret etmiş, ve onlardaki bâzı kelimelerin tefsîrlerini vermiştir. Bunlar rivayet tefsirlerinde ve hadîs şerhlerinde senedli ve sahihlerine ulaştırılmış olarak zabtedilmiştir.

Buhâri'nin işaret ettiği bıı âyetlerin meallerini buradaki sırasıyle yazalım:

' 'Hakikat biz en yakın göğü bir zînetle; yıldızlarla süsledik. Onu her müte-merrid şeytândan koruduk. Ki onlar Mele-i A 'lâ 'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atılırlar. Onlar için (âhirette de) ardı arası kesilmez bir azâb vardır" (es-Saffât: 6-9).

"Bunlar Rabbi'nin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Allah ile beraber diğer bir tanrı edinme ki, sonra yerinmiş, kovulmuş olarak cehenneme atılırsın" {el-İsrâ: 39).

"Onlar O'nu (Allah'ı) bırakırlar da yalnız dişilere taparlar. (Böylece) o çok inatçı bir şeytândan başkasına tapmış olmazlar. Allah onu rahmetinden kovdu. O da (şöyle) dedi: Celâlin hakkı için kullarından bir nastb edineceğim, onları herhalde saptıracağım, onları mutlaka olmayacak kuruntulara boğacağım, onlara kat 'îyyen emredeceğim de davarların kulaklarını yaracaklar, onlara muhakkak emredeceğim de Allah 'in yarattığını değiştirecekler. Kim Allah 'ı bırakarak şeytânı bir yâr edinirse, şübhesiz açıktan açığa büyük bir ziyana düşmüştür o'' (en-Nisâ: 117-119).

"Hatırla ki biz meleklere: Âdem için secde edin! demiştik ve onlar da secde etmişlerdi de İblîs etmemiş: Ben bir çamur hâlinde yarattığın kişiye secde eder miyim? demişti. (Yine) dedi ki: Benden şerefli kıldığın bu (adam da) kim oluyormuş, bana haber ver! Eğer beni kıyamet gününe kadar geciktirirsen, and olsun ki onun zürriyetini, birazı müstesna olmak üzere muhakkak kendime bend ederim. (Allah da:) Defol git! dedi, artık onlardan kim sana uyarsa şübhesiz ki cehennem hepinizin cezasıdır, tastamam bir ceza. Onların içinden gücünün yettiğini sesinle yerinden oynat, onlara karşı süvarilerinle, piyadelerinle yaygara çıkar,

77-.......Bizeîsâibn Yûnus, Hişâm'dan; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R):

— Peygamber(S)'e sihir yapıldı, demiştir.

el-Leys ibn Sa'd da şöyle demiştir: Hişâm bana babasından işitip muhafaza ettiği şu hadîsi yazdı:

Âişe şöyle dedi: Peygamber'e sihir yapılmıştı. Hattâ Peygamber bâzı işi işlemediği hâlde, onu işliyor hayâli verilirdi (yânı öyle sanırdı). Nihayet günün birinde tekrar tekrar duâ etti. Sonra bana:

— "Bildin mi? Allah bana kendisinde şifâm olan şeyi bildirdi: Bana iki kişi (yânî Cibril ve Mîkâîl) geldi. Bunlardan biri başucumda, öbürüsü ayak ucumda oturdu. Ve biri öbürüsüne: Bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da: Sihir yapılmıştır, diye cevâb verdi. Bu sefer: Kim sihir yapmıştır? diye sordu. Öbür melek: Lebîd ibnu'l-A 'sam, diye cevâb verdi. Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. O da: Bir tarak, saç ve sakal tarantısı, erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile, diye cevâb verdi. Nerede yapılmıştır? sorusuna da: Zer-vân Kuyusu'nda, diye cevâb verdi".

Sonra Peygamber (S) -bâzı sahâbılerle- çıkıp bu kuyuya gitti. Sonra dönüp geldi. Geldiğinde (ben) Âişe'ye:

— "Kuyunun etrafındaki hurma ağacının uçları, şeytânların başları gibidir" buyurdu.

Bunun üzerine ben:

— Sen o sihri çıkardın mı? diye sordum. Rasûlullah:

— "Hayır çıkarmadım. Çünkü Allah bana şifâ vermiştir. Birde

i\nuou oeu ı ı-

---

mallarına, evlâdlanna ortak ol. Onlara va 'd et. Şeytân onlara bir aldatıştan başka ne va 'd eder? Benim gerçek kullarım! Senin onlar üzerinde hiçbir hâkimiyetin yoktur. Onlara vekil olarak Rabb'in yeter"119 (el-İsrâ: 61-65).

Rahman'in zikrinden göz yumarsa, biz ona şeytânı musallat ederiz. Artık bu onun (ayrılmaz) bir arkadaşıdır" (ez-Zuhruf: 36).

o sihri çıkarıp çözmekle halk arasında sihir şerrinin yayılmasından endîşe ettim. Sonra (emrimle) o kuyu kapatılıp gömüldü" 91[91].

78-.......Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin biriniz (gece) uyuyunca şeytân onun başının arkasına (yânî boyun köküne) üç düğüm bağlar. Her düğümü: Senin için uzun bir gece vardır-(Tah&t uyu diyerek) vurur. O kimse uyanıp Allah'ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılarsa şeytânın düğümlerinin hepsi çözülür. Artık o (farz ve nafile sahibi) kişi düğümü çözük ve gönlü hoş ve neş'eli bir hâlde sabaha dâhil olur. Fakat zikretmez, abdest alıp namaz kılmazsa gönlü kirli ve uyuşuk bir hâlde sabaha girer" 92[92].

79-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Ebû VâiTden tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber'in yanında, tâ sabaha kadar uyuyan bir kimse anıldı. Peygamber (S): "Bu, iki kulağına şeytân işemiş bir adamdır" buyurdu. Râvî: Yâhud "Kulağına" buyurdu diye şekk ile söylemiştir 93[93].

80-.......Kurayb'den; o da Ibnu Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dikkat, şübhesiz sizden biriniz eşine (cinsî ilişki için) geldiği zaman: Bismillâhi, Allâhumme cennibna'ş-şeytâne ve cennibVş-şeytâne mâ razaktenâ{ = Allah'ın adiyle, Yâ Allah bizi şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl)/ derse, sonra kankoca bu yaklaşmadan bir çocukla rızıklandırılırsa, o çocuğa şeytân

---

91[91] Hadîsin başlığa uygunluğu, sihrin ancak şeytânın buna yardımı ile tamam olması yönündendir. Bu da şeytânın çirkin sıfatlan cümlesindendir. Peygamber bir hadîsinde sihrin insanlık fazîletinİ öldüren yedi büyük günâhtan birisi olduğunu bildirmiştir. Hayber'deki zehirlenmesi sırasında zehirleyenler: Eğer sen yalancı isen koyunu yer, ölürsün; biz de kurtuluruz. Eğer hakîkî peygamber isen sana bir zarar erişmez, demişlerdi. Bu ve benzeri teşebbüsler gibi Peygamber'e sihir çeşitlerinin de hiçbir zarar veremeyeceği isbât edilmiş oluyor.

"Beşer Târihinde Sihir ve Sihirbaz"; Tecrîd Ter. VIII, 260-272'den okunabilir.
92[92] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs Teheccüd'de de geçmişti. Bunda şeytânın insan ruhu ve bedeni üzerindeki kötü etkileri en sâde bir şekilde anlatılmıştır
93[93] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunu /Teheccüd Kitâbı'nda da getirmişti

zarar vermez" 94[94].

81-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Güneşin hâcibi (yânı ışığı) göründüğü vakit, güneş iyice meydana çıkıncaya kadar namazı bırakınız. Güneşin hâcibi battığı zaman da tâ kayboluncaya kadar namazı yine bırakınız. Kılacağınız namazınız için güneşin ne doğma zamanı, ne de batma zamanını tercih ediniz. Çünkü o bir şeytânın -yâhud şeytânın- iki boynuzu arasından çıkar". Râvî Abdetu'bnu Süleyman: Ben Hişâm'ın bunlardan hangisini (yânı tenvinli ve eliflâmlıdan hangisini) söylediğini bilmiyorum, demiştir 95[95].

82-.......Bize Yûnus, Humeyd ibn HilâPden; o da Ebû Salih'ten tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sîzin biriniz namaz kılarken önünden birşey geçeceği zaman onu men'etsin. O dinlemezse yine onu men'etsin. Oyinedaya-tırsa onunla doğuşsun. Çünkü o ancak bir şeytândır" 96[96].

Ve Usmân ibnu'l-Heysem şöyle dedi: Bize Avf el-A'râbî, Mu-hammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtını korumaya tevkil etmişti. (Bir gece) bana birisi geldi ve sadaka hurmasından avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve: Seni elbette Rasûluüah'a götüreceğim, dedim. Ebû Hureyre hadîsin tamâmını zikretti. Sonunda o zât bana: Yatağına girdiğinde Âyete'1-Kursî'yi (ei-Bakara: 256) oku. (Sabaha kadar) üze-" rinde Allah tarafından vazîfeli bir muhafız bulunmakta devam eder; hiç ayrılmaz ve sana sabaha kadar hiçbir şeytân da

---

94[94] Başlığa delîHiği açıktır. Buhârî bunu Nikâh'ta da getirecektir.

95[95] Başlığa uygunluğu "O şeytânın iki boynuzu arasından çıkar" sözündedir.

Buhârî bunu Namaz Vakitleri'nde, Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar namaz bâbı'nda getirmişti.

Güneşin hâcibi, doğma ve batma zamanında kursun ilk ve son gözüken kenarlarına denildiği gibi, güneşin henüz ufkun altında iken cirminden evvel sabahleyin gözüken ışıklarına da denilir.

96[96] Başlığa uygunluğu "Çünkü o ancak bir şeytândır" sözündedir. Namazı kesmeye çalışan böyle bir kimseye şeytân denilmesi mecazdır. însân taifesinden İblîs ahlâkı ile sıfatlanan kimselere mecazen şeytân denilmesi çok vâki'dir. Kur'ânda ^İnsân vecinn şeytânları" (el-En'âm: 112) ta'bîri vardır. Bir ma'nâya görede onu bu kötü fiile sevkeden ancak şeytândır demektir. Nitekim Müslim'de: “Şübhesiz karini, yânı kendinden ayrılmayan şeytânı onunla beraberdir", şeklinde gelmiştir.

yaklaşamaz, dedi. Bunun üzerine Peygamber (S): "O çok yalancı olduğu hâlde, sana doğru söylemiştir. İşte o (insan suretinde) bir şeytândır" buyurdu 97[97].

83-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden herhangi birinize şeytân gelir de: Şunu böyle kim yarattı? (Şunu) böyle kim yarattı? En sonu: Rabb'ini kim yarattı? deyinceye kadar sorup vesvese verir. İmdi şeytânın vesvesesi Rabb'i-nize kadar erişince, o vesveseli kişi hemen Eûzu billahi mine 'ş-şeytâni V-racîm desin ve vesveseye son versin"' 98[98].

84-.......Mâlik ibn Âmir, Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işittiğini tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S): "Ramazân girdiğinde cennet kapıları açılır, cehennem kapıları da kapanır, bütün şeytânlar da zincire vurulur" buyurdu " 99[99].

85-.......Bana Saîd ibnu Cubeyr haber verip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a: (Nûn el-Bekâlî: Bu Mûsâ, İsrâîl oğulları'nın Musa'sı değildir; o başka bir Musa'dır, diyor) dedim. İbn Abbâs şöyle dedi: Allah düşmanı yalan söylemiştir: Bize Ubeyy ibn Ka'b tahdîs etti ki, kendisi Rasûlullah(S)'tan işitmiştir. Rasûlullah şöyle buyuruyordu: "Mûsâ genç hizmetçisine: 'Kuşluk yemeğimizi getir', dedi. Hizmetçisi: 'Ne dersin, taşın dibinde barındığımız zaman balığı unutmuşum. Onu hatırlayıp zikretmemi şeytândan başkası unutturmadı', dedi. Mûsâ, Allah'ın emrettiği o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı... " 100[100].

97[97] Başlığa uygunluğu "İşte o, şeytândır" sözündedir. Buhârî bunu Vekâlet Kitâ-bı'nda tam olarak getirmişti.

98[98] Başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîsi Müslim, îmân'da getirmiştir. Oradaki rivayetlerin birinde "Âmentü billahi desin" şeklindedir
99[99] Hadisin başlığa uygunluğu "Şeytânlar zincire vurulur" sözündedir.

Hadîs, Oruç Kitabı, "Ramazân yâhud Ramazân ayı denilir mi bâbı"nda geçmişti
100[100] Başlığa uygunluğu "Onu hatırlayıp söylememi şeytândan başkası unutturmadı" sözündedir. Hadîs burada kısaltılmış olarak verilmiştir. Bu meşhur Mûsâ-Hızır hadîsi İlim Kitâbı'nda üç yerde ve daha başka yerlerde geçmişti. Bu kıssanın büyük bir kısmı, hattâ bazen hadîstekini tamamlar şekilde el-Kehf: 59-82. âyetlerinde de geçmektedir.

86-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ı şu hâlde gördüm: Doğu tarafına işaret ederek: "İyi biliniz ki, fitne buradadır, fitne buradadır. Şeytânın boynuzunun doğacağı yerdedir" buyurdu 101[101].

87-.......Bana Atâ ibn Rebâh, Câbir(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Güneş batıp) gece karanlığı geldiği yâhud gecenin bir kısmı hâsıl olduğu zaman çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) men' ediniz. Çünkü şeytânlar o sırada dağılırlar (faaliyete geçerler). Yatsıdan bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı (evinize) koyunuz. Ey mü'min, o zaman Allah'ın ismini an. BismVîlâhVr-rahmânVr-rahîm diyerek kapını kapat. Besmele ile kandilini söndür. Su kırbanın ağzını Besmele ile bağla. Yine Besmele ile kap kaçağım kapat, ört; velev ki o kap üzerine enine (tahta parçası gibi) birşey korsun!" 102[102].

88-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrf den; o da Alî ibn Hüseyin'den haber verdi ki, Safiyye ibnetu Huyeyy (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde i'tikâf yapıyordu. Ben geceleyin O'na ziyaret etmek üzere geldim. Bir süre O'nunla konuştuktan sonra kalktım ve geri döndüm. Rasûlullah da beni geçirmek için benimle beraber kalktı. Safiyye'-nin meskeni Usâme ibn Zeyd'in yurdunda idi. Bu sırada Ensâr'dan iki kimse oradan geçti. Bunlar Peygamber'i (bir kadınla) görünce çabuk davrandılar. Peygamber:

— "Acele etmeyiniz, durunuz! Yanımdaki kadın Safiyye bintu Huyeyy'dir" buyurdu.

101[101] Başlığa uygunluğu "Fitne buradadır, şeytânın boynuzunun doğacağı yerdedir" sözündedir.

Peygamber, İslâm devrinde meydana gelecek fitnelerin, musibetlerin men-şe'ini haber vermiş ve doğu tarafına işaret ederek "Şeytânın boynuzunun doğduğu taraf" buyurmuştur. Peygambpr'in vefatından sonra meydana gelen fitnelerin hepsi doğu tarafından çıkmış bulunduğundan, bu haber Peygamber'-in mucizelerinden sayılır. Bu haber belki bütün insanlığın başına gelecek büyük fitnelerin istikbâldeki çıkış yerini de bildirmektedir... Şeytânın boynuzu ta'bîri Je temsildir.

102[102] Başlığa uygunluğu "Çünkü şeytânlar o zaman dağılırlar" sözündedir. Buradaki emirlerin hükmü nedir? dersen, derim ki: Bunların hepsi dünyevî yararlan öğreten, irşâd eden mendûb emirlerdir. îcâb yânî vâcib kılma emirleri değildir. Mü'minleriırbu emirleri yerine getirmeleri yakışır. Bunları yerine getirenler, zararlardan selâmette olurlar.. (Aynî).

O iki Ensârî de:

— Subhânallahi yâ Rasûlallah! Biz Allah'ı tesbîh ve tenzih ederiz, dediler.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki, şeytân insan bedeninde kanın akışı gibi akar. Ben sizin temiz gönüllerinize şeytânın bir kötülük - yâhud: şübheye düşürecek birşey- atmasından endîşe ettim" buyurdu 103[103].

89-....... Süleyman ibn Surad şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in beraberinde oturmakta idim. O sırada iki kişi sövüştüler. Bunlardan birinin yüzü (öfkeden) kızarmış ve şah damarları şişmişti1. Bunun üzerine Peygamber: "Ben bir kelime bilirim ki, eğer şu kişi o kelimeyi söylese, kendisinde bulunan öfke hâli muhakkak gider. O kimse Eüzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm(Ben taşlanmış olan şeytândan Allah'a sığınırım) dese, kendisinde bulunan bu öfkeli hâl gider" buyurdu. Orada bulunan sahâbîler o kişiye: Peygamber (S) "Şeytândan Allah'a sığın! "buyurdu, dediler. O da: Bende delilik mi var? diye i'tirâz etti 104[104].

90-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Eğer sizden biriniz eşine (cinsî münâsebet için) geldiğinde A llâhumme cennibnVş-şeyîâne ve cennıbi 'ş-şeytâne mâ razaktenî{ = Yâ Allah, beni şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl)! derse, şayet bu karı-koca arasında bir çocuk olursa o çocuğa şeytân zarar veremez ve şeytân ona musallat kılınmaz".

Râvî Şu'be ibnu'l-Haccâc dedi ki: Ve bize el-A'meş Süleyman, Salim ibn Ebfl-Ca'd'den; o

---

103[103] Başlığa uygunluğu son cümlelerindedir. Bu hadîs daha geniş bîr metinle İ'tikâf ta da geçmişti.

104[104] Başlığa uygunluğu açıktır. Nevevî şöyle demiştir: "Bu, Allah'ın dînini anlamayan ve pâk şerîatin nurları ile temizlenip aydınlanmayan kimsenin sözüdür. Belki bu münafıklardan yâhud câhil bedevilerdendir" (Kastallânî).

Yânî bu istiâzenin delillere mahsûs olduğunu sanan ve gazabın şeytân tarafından atılan fitne ve fesâddan ileri geldiğini anlamayacak derecede câhil olan bir kimsenin sözüdür...

da Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere bu hadîsin benzerini tahdîs etti 105[105].

91-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir namaz kıldı da, sonra şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz şeytân bana göründü de namazı bozdurmak için üzerime hücum etti. Allah beni gâlib getirip ona istediğimi yapmaya fırsat verdi..,"

Râvî böylece hadîsin tamâmını zikretti 106[106].

92-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namaza nida edildiği vakit şeytân yüzgeri edip yellene yeliene kaçar. Nida bitirilince yine gelir. Namaz için tasvîb (yânî ikaa-met) edilince yine evvelki gibi yüzgeri edip kaçar. îkaamet de bitirilince yine gelip insan ile kalbi arasına sokulur ve: Fulân şeyi hatırla, fulân şeyi hatırla! der. Nihayet insan üç rek'at mı, yâhud dört rek'at mı kıldığını bilemez. İnsan üç mü yâhud dört rek'at mı kıldığını bilemezse iki yanılma secdesi yapar" 107[107].

93-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şeytân, her Âdem çocuğunu, doğurulurken parmağı ile yan tarafından dürter, bundan Meryem oğlu fsâ müstesnadır. Şeytân onu dürtmeye gitti ve hicâbda (yânî ceninin içinde bulunduğu döl yatağında) dürttü" 108[108].

105[105] Bu hadîs, aynı bâbda bundan önce biraz değişik sened ve metinle geçmişti.

Hadîsin sonunda verilen senedi bildirmenin fâidesi, Şu'bc'nin bu hadîs hakkında iki üstadı olduğudur (Kastallânî).

106[106] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Namaz Kitabı; "Esîr yâhud borçluyu mescidde bağlama bâbı"nda bâzı farklarla geçmişti. Hadîsin devamı şöyledir: "Sabah olunca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman ibn Davud'un: Ey Rabb Um, beni mağfiret et. Bana öyle bir mülk ver ki, o, benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdlan ihsan eden Sen 'sin Sen (Sâd-35) duasını hatırladım da, onu köpek gibi kovdum".

107[107] Bu da Namaz Kitâbı'nın sonlarında geçmişti.

108[108] Allah onu ve annesi Meryem'i şu duâ bereketiyle korudu: "... Rabb'İm, hakikat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçek ben adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de o taşlanmış şeytândan Sana sığındırırım, dedi" (Âlu İmrân: 35-36).

94-.......Alkame şöyle demiştir: Ben Şam'a geldim. (Burada kim var? dedim.) Ebu'd-Derdâ var, dediler. (Yanına geldikten sonra) Ebu'd-Derdâ: Peygamber'inin dili yânî duası üzerine Allah'ın şeytândan kurtardığı kimse, yânî Ammâr (Irak'ta) içinizde mi? Dedi 109[109].

95-.......BizeŞu'be, Mugîre'den şöyle tahdîs etti:... Ve Ammâr'ı kasdederek "Peygamber'inin dilî ile Allah'ın kurtardığı kimse" dedi 110[110].

Râvî dedi ki: Ve el-Leys ibn Sa'd da şöyle dedi: Bana Hâlid ibn Yezîd, Saîd ibn Ebî Hilâl'den tahdîs etti ki, ona da Urve, Âişe(R)'den şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Melekler el-Anân içinde Arz'da olacak işi konuşur/ar -el-Anân, buluttur-. Meleklerin konuştuğu o kelimeyi şeytânlar işitir de akabinde onu, sürahinin boşaltılacak kabın ağzına tatbik edildiği gibi kâhin kulağının içine boşaltırlar. Onlar da o bir kelimenin beraberinde yüz tane yalan arttırırlar" 111[111].

96-.......Keysân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Esnemek şeytândandır. Sizden biriniz esneyeceği zaman gücü yettiği kadar onu karşılayıp reddetsin. Çünkü sizin biriniz (esnerken aşırı giderek) hâaa deyince, şeytân güler" 112[112].

Bu ve bundan sonraki hadîslerle başlık arasındaki uygunluk açıktır, ayrıca belirtmeğe hacet yoktur.
109[109] Buhârî bu hadîsi burada çok kısa getirdi. Huzeyfe ile Ammâr'ın fazlı bâbı'nda, bundan daha bütün olarak getirmiştir

110[110] Buhârî bu hadîsle, bundan önceki rivayette Ebu'd-Derdâ'nın sözünden kasde-dİlenin Ammâr ibn Yâsir olduğunu beyân etmiştir. Bu Ammâr, İslâm olmakta öne geçenlerden ve hakkında "Kalbi îmân üzere sabit ve mutma'in olduğu hâlde zorlamaya uğratılanlar müstesna..." (en-Nahl: 106) âyeti inmiş olan sahâbîdir.

111[111] Buhârî bu ta'lîki, "Meleklerin zikri bâbi"nda, yine ÂÎşe'den senedli olarak getirmişti.

112[112] Buhârî bu esneme hadîsini Sahih 'inin birkaç kitabında değişik senedlerle getirmiştir. Peygamber esnemeyi sevmediği için, onu şeytândandır buyurdu. Çünkü esneme ancak beden ağırlığı, doluluğu, tenbelliğe ve uykuya meyli ile birlikte meydana gelir... (Aynî).

97-.......Bize Hişâm, babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud harbi günü olunca müşriklerin cebhesi) bozuldu. Bu sırada İblîs:

— Ey Allah'ın kullan! Sizden geri kalmış olup arkanızda bulunan kimselerden sakının (yâhud onları Öldürün)! diye haykırdı.

Bu bağırma üzerine müslümânların önde bulunanları arkalarına döndüler (de onları müşrikler sanarak) ön taife ile arka taife birbirleriyle vuruştular. Bu vuruşma sırasında Huzeyfe ilerisine doğru baktı ve birden babası el-Yemân'ı gördü. Hemen:

— Ey Allah'ın kullan! (Âmân ne yapıyorsunuz?) Babamdır, babamdır! diye bağırdı.

Fakat Allah'a yemîn olsun onlar Yemân'dan7vazgeçmediler ve nihayet onu öldürdüler. Huzeyfe bu hatâen öldürmeye karşı:

— Sizi Allah mağfiret etsin. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 92) demekle yetindi.

Urvetu'bnu'z-Zubeyr: Artık Huzeyfe'de tâ Allah'a kavuşuncaya kadar babasının ölümünden dolayı bir hayır bakıyyesi var olmakta devam etti (yâhud o, babasının kaatili için duâ ve istiğfara devam edip durdu), demiştir 113[113].

113[113] İbn İshâk'in yanında şu ziyâde vardır: Huzeyfe: Babamı öldürdünüz, dedi. Onlar: Vallahi biz onu tanımadık, dediler ve doğru söylediler. Bunun üzerine Huzeyfe: Allah sizlere mağfiret eylesin, dedi. Rasûlullah Yemân'ın diyetini ona vermek istedi. Huzeyfe babasının kan bedelini müslümânlara sadaka yaptı. Hu-zeyfe'nin bu fiili Rasûlullah katında Huzeyfe'nin hayrım artırdı. Buhârî bu hadîsi Mağâzî'de ve Diyetler'de de getirmiştir. Baba oğul bu iki sahâbînin hal tercemeleri kısaca şöyledir: Huzeyfe (R) Yemân lakabiyle şöhret bulan Hısl veya Huseyl İbn Câbir el-Absî'nin oğludur. Her ikisi de büyük sahâbîlerdendir. Hısl ibn Câbir nasılsa bir aralık birini öldürmüş olduğundan memleketinden kaçıp Medine'ye sığınmış ve Evsîler'den Abdu'i-Eşhel oğullan himayesine girmiş ve onlara yemînli dost olmuştur. Evs ile Hazrec, aslında Yemen'den gelme olduklarından Yemâ-nî'dirler. İşte Hısl bu Yemânîlere katıldığı için kavmi tarafından kendisine "Yemân" lakabı verilmiştir. Baba oğul kıdemli müslümânlardan oldukları hâlde Bedir gazasına katılamamışlardır. Oraya giderlerken yolda Kureyş müşriklerinin eline düşmüşlerdir. Müşrikler: Siz Muhammed'in yanına gidiyorsunuz, diye kendilerine ilişmek istemişlerse de onlar inkâr ettiklerinden, Medîne'ye gidecek lerine ve Rasûİullah ile birlikte harbe girmeyeceklerine Allah adına yemîn ederek ahd ve peymân vermedikçe yakayı kurtaranı amışiardır. Kurtulduktan sonra Peygamber'in yanına gelerek keyfiyeti arzetmişler. Peygamber onlara: "Burada durmayın, Medine'ye gidin" emrini verdiği için, o muharebede bulunamamışlardır.

Uhud gazasında Rasûİullah Hısl ile Abdu'l-Eşhel oğullan'ndan Sabit ibn Vakş'ı -yaşlan İlerlemiş olduğu için- Medine'nin kârgir ve metîn binalarına kadınlar ve çocuklarla birlikte saklamıştı. Orada iken müslümânların bozgun haberi gelmesi üzerine biri diğerine: "Biz bugün değilse yarın çukura gireceğiz. Burada öleceğimize harb meydanında şehâdet kazansak" demiş. Bu söz üzerine de her iki İhtiyar kılıçlarını sıyırarak müslümân mücâhidlere katılmışlar. Sabit ibn Vakş -kardeşi Rifâa ibn Vakş gibi-

98-....... Mesrûk şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'e namazda kişinin iltifatından (yânî başını sağa sola çevirmesinin hükmünden) sordum. Peygamber: "O herhangi birinizin namazından şeytânın kapıp kaçmakta olduğu birşeydir" buyurdu 114[114].

99- Bize Ebu'l-Mugîre tahdîs etti: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya ibnu Ebî Kesîr, Abdullah ibn Ebî Katâde'den; o da babası Ebû Katâde Haris ibn Rıb'î el-Ensârî'den; o da Peygam-ber(S)'den tahdîs etti.

100-....... Ebû Katâde şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Güzel ru'yâ Allah'tandır. Fena ru 'yâ da şeytândandır. Biriniz korkacağı (yânî karışık) bir ru'yâ gördüğünde hemen sol tarafına tükürüp üfleşin ve o ru'yânın şerrinden Allah'a sığınsın

---

müşriklerin kılıçlarıyla şehîd olmuşlar. Hısl ibn Câbir'e gelince: Müslümanlar kendisini müşriklerden biri zannıyle -hatıra öyle geliyor ki, başlangıçta muhâriblerden olmadığı için o günkü şiân yânî parolayı bellemeden harbe girmiş olması hatâya sebeb olmuştur- yalın kılıç başına üşüşmüşler ve babasının uğradığı tehlikeyi görüp yanma koşan Huzeyfe, hadîste de belirtildiği gibi: "Aman! Ne yapıyorsunuz?" O babamdır, o babamdır!" deyinceye kadar işini bitirmişler, Huzeyfe bu hatâ katline karşı yalnız: "Yağfi-rullâhu lekum ve huve erhamu'r-rahimin" (Yûsuf: 92) demekle yetinmiş ve Peygamber tarafından ödenen diyeti bile müslümânlara sadaka etmek cömertliğini göstermiştir.

Huzeyfe Emîru'l-Mü'minîn Umer ibnu'l-Hattâb tarafından Selmân Fârisî'den sonra Medâini Kisrâ valiliğine ta'yîn olunup, ömrünün sonuna kadar o hizmette kalmıştır. Ölümü Hz. Usmân'ın katlinden ve Emîru'l-Mü'minîn Alî'ye bey'attan kırk gün sonradır. Huzeyfetu'bnu'l-Yemân, Rasülullah'ın sırlarının mahremi olup, münafıkların hâllerini ve ileride meydana gelecek fitnelerin tafsillerini en çok bilen zât idi. "Kıyamet gününe kadar olmuş, olacak şeyleri Rasûİullah bana söyledi" der imiş. Umer, Medine'de cenaze olsa Huzeyfe'yi gözetler, onu cemâat arasında görmezse ölünün münafık olmasından şübhe ederek namazını kılmazmış. Tirmizî'de Huzeyfe'den gelen rivayete göre, Rasûlul-lah'a: "Yâ Rasûlallah, birini halîfe etsen!" denilmiş. "Eğer ben bir halîfe nasb edersem, siz de ona itaat etmezseniz azaba uğrarsınız- Lâkin size Huzeyfe ne söylerse, sözüne inanız. Abdullah ibn Mes'ûd da Kur'ân'ı nasıl okutursa öylece okuyunuz" buyurmuştur (Tecrîd Ter., II, 383-384).

114[114] Şu ma'nâca ki, musallîsağa sola dönerse, dönme ânında kendisine şeytân zafer bulup ibâdetten meşgul eder. Fiillerinde kâh (unutma) sehv, kâh yanılma vâki' olur. Çünkü kasdedilen şeyin gayrı ile meşgul olmuştur ve kalbi hâzır değildir. Bu fiil, razı olunmamış olduğu için şeytâna nisbet edilmiştir. Tayyîbî dedi ki: Bu kelâmın ma'nâsı şudur: Musallî sağa sola bakınca huşû'u gider. Huşû'un gitmesine istiare yoluyla şeytânın ihtilası {yânî kapıp alması) denilip, o fiilin çirkinlik derecesi tasvir buyurulmuştur.

Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda, "Namazda sağa sola bakmak bâbı"nda da geçmişti.

(yânı Eûzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm desin). Bu suretle o, ru'yâ gören kimseye zarar vermez" 115[115].

101-.......Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir günde yüz kerre Lâ ilahe illellahu vahdehû lâ şerike lehu, LehuH-mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve alâ kullîşeyin kadîr derse, o kimseye on köle âzâdla-manın sevabı verilir. Ve ona yüz hasene yazılır, yüz günâh ondan silinir. Ve bu dua o mü'mine dua ettiği gününde, o günün akşamına kadar şeytân şerrinden bir emînlik ve koruma olur. Bundan daha çok yapan kişi müstesna, hiçbir kimse onun söylediğinden daha faziletlisini getirmemiştir" 116[116].

102-.......Sa'd ibnu Ebî Vakkaas (R) haber verip şöyle demiştir: Bir kerre Umer (R) Rasûlullah'ın huzuruna girmek için izin istedi. O sırada Rasûlullah'ın yanında Kureyş'ten birtakım kadınlar vardı, bir kısmı yüksek sesle konuşuyor ve Rasûlullah'tan çokça dünyalık istiyorlardı. Umer izin isteyince kadınlar hemen kalktılar ve perde arkasına koştular. Rasûlullah, Umer'e izin verdi. Umer huzuruna girdiğinde Rasûlullah gülüyordu. Umer:

— Yâ Rasûlallah! Allah senin dişini güldürsün (yânı seni devamlı mesrur eylesin), dedi.

Rasûlullah:

— "Yanımda görüşen şu kadınlar senin sesini işitince hemen örtünmeye davrandılar da ona hayret ettim" buyurdu.

Umer:

— Yâ Rasûlallah, onların hürmetlerine ve saygılarına Sen daha haklısın, dedi.

Bundan sonra da kadınlara hitâb ederek:

115[115] Buhârî bu hadîsi burada iki yoldan getirmiştir: Biri Ebu'l-Mugîre yolu, ikincisi Süleyman ibn Abdirrahmân... yolu. Buhârî bunu keza Ta'bîr'de, en-Nesâî, el-Yevm ve'1-Leyle'de getirmiştir.

116[116] Buhârî bunu böyle Duâlar'da; Müslim de Dualar Kitâbı'nda getirmiştir.

— Ey nefislerinin düşmanları olan kadınlar! Sizler Rasûlullah'-tan korkmaz da benden mi kaçınırsınız? dedi.

Kadınlar da:

— Evet, sen tab'an Rasûlullah'tan şiddetli ve katısın, dediler. Rasûlullah:

— "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, şeytân sana hiç kavuşmaz: Sen bir sokağa girersen muhakkak o, senin bulunduğun sokaktan başka bir sokağa girer (kaçar)" buyurdu.

103-.......îsâ ibn Talha'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizin biriniz uykusundan uyanıp da abdest aldığında burnundaki nesneyi nefesiyle üç defa dışarı çıkarsın. Çünkü şeytân, uyuyanın genzinde geceler" buyurmuştur 117[117].

12- Cinnlerin Varlığının, Sevâb Ve İkaabları Olduğunun Zikri Babı 118[118]

117[117] Bu hadîste ve kardeşlerinde büyük birşey (bir ilim) vardır: Çünkü Yüce Allah, Rasülü'ne ma'nâların garîblerini tahsîs etmiş ve O'na eşyanın hakikatlerinden öyle şeyler açmıştır ki, onları beyân etmeye aklın kudreti kısa kalır ve onları idrâkten aklın gözü yorulur.

Bu hadîsin zahiri, şeytânın genizde gecelemesinin her uyuyan için hâsıl olmasını gerektirir. Bir de bunun Kursî Âyeti hadîsinde olduğu gibi zikirden herhangi bir duâ ile şeytânın şerrinden korunmayan kimselere mahsûs olması muhtemel olur (Kastallânî).

118[118] Yânî cinnlerin varlığını beyân ve cinnlerin hayır ile sevaba nail ve şerr ile de ikaa-ba uğrayacaklarının zikri babı. îslâm âlimleri cirmi birçok yönlerden: cinnin varlığı; cinnin yaratılış başlangıcı; neden yaratıldığı; cinnler cisim midir, mü-cerred cevher midir; cinnin nevİ'leri, niçin cinn denildiği; yerler içerler mi ve aralarında nikâhlaşma ve doğurma var mıdır; mükellef midirler ve haklarında teklife dayanan sevâb ve ikaab, mükâfat ve mücâzât var mıdır; sâlih ve fâsıkla-rı var mıdır; muhtelif suretlere girmeleri var mıdır; yönlerinden incelemişlerdir.

İns mukaabili olarak zikrolunan cinn, lâtîf cisim makûlesinden olduğundan, ona âid olan bahis böyle birçok şu'belere ayrılarak gayet şümullü bir surette incelenmiş ve cinnin varlığı hususu müstesna olmak üzere, bu konuların hepsi âlimler arasında birer ihtilâf yeri olmuştur. Buhârî sarihleri ve bilhassa şârih Aynî, bu ihtilâfları delilleri ile beraber nakletmiştir: Umdetu'l-Kaarî, VII, 285-290.

Ebû'l-Abbâs ibn Teymiyye şöyle demiştir: "Bütün İslâm fırkalanyle şâir milletlere ve kâfirlere mensûb zümreler cinnin varlığında ihtilâf etmemişlerdir. Vakıa İslâm-zümreleri arasında Cehmiyye ve Mu'tezile gibi cinnİ inkâr edenîer bulunduğu gibi, diğer ümmetler ve kâfirler arasında da İnkâr edenler vardır. Fakat milletlerin cumhuru bunu kabul ve i'tirâf etmişlerdir. Çünkü peygamberlerin cinnin varlığına dâir haberleri insana zarurî ilim ifâde edecek derecede mütevâtirdir" {Umdetu'l-Kaarî, VII, 285).

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Ey cinn ve ins cemâati, içinizden size âyetlerimi nakleder, bu gününüzün çatacağını inzâr ile haber verir peygamberler gelmedi mi size? Ey Rabb'imiz, nefislerimize karşı (kendi aleyhimizde) şâhidlik ederiz, diyecekler.

Dünyâ hayâtı onları aldattı da gerçek kâfir kimseler olduklarına, kendileri de kendi aleyhlerinde şâhid oldular. Bu (peygamber gönderip haber verdirmesi) memleketleri, halkı gafil bulunurlarken zulûmfleri) yüzünden Rabb 'inin helak edici olmadığındandır. Herkesin yaptıkları şeylere göre dereceleri vardır.

Onlar ne yaparlarsa Rabb'in onlardan gafil değildir*' (el-En'âm: 130-133) 119[119]

"Bahsen" (ei-cinn: i3), "Naksan" demektir.

Mucâhid dedi ki:

"Bir de onunla cinnler arasında bir hısımlık uydurdular" (es-sâffât: ıss) kavlindeki neseb iddiası, Mekke müşriklerinin "Melekler Allah'ın kızlarıdır. Meleklerin anaları da cinnlerin ulularının kızlarıdır" sözleridir. Allah (bu çirkin iddiayı reddederek, âyetin devamında) "And olsun ki, cinnler dahî onların behemahal (cehenneme) zorla getirileceklerini pek iyi bilmişlerdir'1'' buyurdu. Yânî hesaba çekilmek için hazır edilecekler.

"Cundun muhdarûri" (Yâsîn: 75); yânî kendileri hesabın yanında bunlar

---

119[119] Bu âyet, peygamberlerin hem "cinnleri, hem de insanları inzâr edip, ikaabdan sakındırdıklarına ve onların işledikleri hayır işlerinin çeşitli dereceleri bulunması da sevaba delâlet etmektedir.

Buhârî bu başlıkta şu âyetlere ve tefsirlerine de işaret etmiştir: "Doğrusu biz o hidâyetti (Kur'ân'ı) dinleyince ona îmân ettik. Kim de Rabb 7-ne îmân ederse, o ne bir ücret eksikliğinden, ne de bir haksızlığa uğrayacağm dan korkar. Gerçek kimimiz müslümânlar, kimimiz ise zulmedenlerdir..." (el-Cinn: 13-14).

"Bir de O'nunla cinnler arasında bir hısımlık uydurdular. And olsun ki biz-zât cinnler dahî onların behemahal (cehenneme) zorla getirileceklerini pek iyi bilmişlerdir''1 (es-Sâffât: 158).

"Onlar Allah'ı bırakıp, kendileri yardım edilecekler ümidiyle ma'bûdlar edindiler. Ki bunlar onlara asla yardım edemezler. (Bil'akis) kendileri bunlar için hazırlanmış bir sürü avenedir" (Yâsîn: 74-75).

Elmahlı Muhammed Hamdı Yazır, Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsirinde Cinn Sûresi'nin başında doğu, batı ilim âleminde bu mes'ele hakkında gelen nasslar-la ileri sürülen fikirleri ve görüşleri naklederek çok kıymetli bilgiler toplamıştır: (VII, 5382-5395).

içiokhazırlanmış askerlerdir.

104-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) haber vermiştir: Ebû Saîd, Abdullah Ebû Sa'saa'ya şöyle demiştir: Ben seni görüyorum ki, sen koyunu ve bâdiyede yaşamayı seviyorsun. Sen her zaman koyununun yanında ve bâdiyende bulunup da namaz vakti ezan okumak istediğinde sesini yükselt! Çünkü müezzin sesinin yetiştiği yere kadar cinn, ins ve (işitme kaabiliyeti olan) hiçbir mahlûk yoktur ki, ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin için güzel şâhidlikte bulunmasın!

Akabinde Ebû Saîd: Ben bu hadîsi Rasûlullah'tan işittim, demiştir [120][120].

13- Aziz Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hatırla o zamanı ki, cinnlerden bir taifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik. İşte bunlar onun huzuruna gelince birbirine: Susun, dinleyin, demişler; okunması bitirilince de (kendilerini azâb ile) korkutmaya

me'mûr olarak kavimlerine dönmüşlerdi: Ey kavmimiz, dediler; hakikat biz Mûsâ 'dan sonra indirilmiş olan, kendinden öncekileri tasdik eden, hakka ve doğru yola ileten bir kitâb dinledik. Ey kavmimiz, Allah'ın da'vetçisine icabet edin, ona îmân edin ki, Allah sizin günâhlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin, ve sizi acıklı bir azâbdan kurtarsın. Kim Allah'ın da'vetine icabet etmezse o, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değildir. Onun Allah'tan başka hiçbir yardımcıları da yoktur. Onlar apaçık bir sapıklık içindedirler" (ei-Ahkaaf: 29-32) [121][121]

---

[120][120] Bu hadîs cinnin müezzin hakkında şehâdetleri sabit olduktan sonra, meleklerin de şehâdeti evleviyet yoluyla sabit demektir. Zîrâ "Cinn" lugât yönünden göze görünmeyen mevcûd olduğuna göre, medlulüne melâike de girer...

Bu hadîs Ezan Kitabı, "Ezân'da sesi yükseltmek bâbı"nda da geçti.

[121][121] Yemen'deki Nusaybîn cinnleri yedi yâhud dokuz kişi idi. Rasûlullah bir Tâif seferinde en-Nahl vadisinde sabân namazı kıldırıyordu. İşte o sırada bu cinnler Kur'ân'i işitmiş, kavimlerine gitmiş ve âyetteki sözleri söylemişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe: Bu âyete göre mü'min cinnler için sâdece cehennemden selâmet vardır, sevâb yoktur, demiştir. İmâm Mâlik, İbn Ebî Leylâ, Ebû Yûsuf, Muhammed ise onlara da

"Masrifen" (ei-Kehf: 53) sapacak yer; "Sarafnâ", yönelttik demektir.

14- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Orada herbir canlıdan yaydı" (ei-Bakara: 164; Lukmân: ıo).

İbn Abbâs: "es-Su'bân" (ei-Arâf: 107; eş-şuarâ: 32), erkek yılandır, demiştir,/Denilir ki yılanlar birçok cinslerdir:

"el-Cinnânu" yânı beyaz yılanlar; "el-Efâ'î", yânî en zehirli engerek yılanları; "el-Esâvidu", yânî büyük siyah yılanlar.

Allah, mülkünde ve saltanatında "Yürür hiçbir mahlûk hâriç olmamak üzere hepsinin alnından tutandır" (Hûd: 56) 122[122].

"Sâffâtin" (ei-Müik: 19), kanatlarını yayarak; "Yakbidne", kanatlarını vurarak demektir, denilir 123[123].

105-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den tahdîs etti ki, babası İbnu Umer (R), Peygamber(S)'in minber üzerinde hutbe yaparken şöyle buyurduğunu işitmiştir:

— "Sizyılanları öldürünüz- Ve bilhassa arkasında iki beyaz çizgili cinsi ile kuyruksuz engerek yılanını öldürünüz! Çünkü yılanların bu iki (habîs ve zehirli) cinsi gözün nurunu giderir, yüklü kadının da çocuğunu düşürür".

Abdullah ibn Umer (diğer bir rivayette) şöyle demiştir: Bir ker-re ben bir yılanı

---

sevâb ve ikaabm terettüb edeceğini; Dahhâk da er-Rahmân: 56 âyeti gereğince cennete gireceklerini söylemişlerdir (Beydâvî, Medârik)

122[122] Hepsinin hükmü, tasarrufu, idaresi O'ndadır (Beydâvî).

123[123] Âyetin tamâmı şöyledir: "Onlar üstlerinde kanatlarım açarak kapayarak uçan kuşları da görmediler mi? Bunları o rahmeti herşeyi kaplayan Allah 'tan başkası tutmuyor. Şübhesiz ki O herşeyi hakkıyle görendir".

öldürmek İçin arkasından kovalıyordum. Ebû Lu-bâbe bana:

— Onu öldürme! diye nida etti. Ben de ona:

— Rasûlullah (S) yılanları öldürmeyi emretmiştir, dedim. Ebû Lubâbe:

— Râsulullah yılanların umumiyetle öldürülmesini emrettikten sonra, ev yılanlarını öldürmekten nehyetti. (Beyaz ve zehirsiz) olan bu ev yılanları avâmirdir, uzun ömürlüdürler (yânî uzun müddet evde yaşarlar), dedi 124[124].

Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den söyledi ki, İbn Umer: Bu sırada beni Ebû Lubâbe -yâhud Zeyd ibnu'l-Hattâb- gördü, demiştir.

Bu hadîsi rivayet etmekte Ma'mer'e Yûnus ibn Yezîd, Sufyân ibn Uyeyne, İshâk ibn Yahya el-Kelbî ve ez-Zubeydî mutâbaat etmişlerdir.

Salih ibn Keysân, İbnu Ebî Hafsa, İbn Mucemmi', ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den söylediler ki, İbn Umer: Beni Ebû Lubâbe ile Zeyd ibnu'l-Hattâb gördü, demiştir 125[125].

15- Bâb: "Müslümânın Hayırlı Malı Koyundur; Müslüman Kişi, Koyunu Dağ Başlarına Götürür" 126[126]

106-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Koyunun, kişinin hayırlı malı olması (devri) yakla* şır: Müslüman, dinine sâhib olmak üzere fitnelerden kaçarak koyun sürüsünü dağların başına ve yağmur mevkilerine (yânî vadilerin engin yerlerine) götürür".

124[124] Buhârî'nin bu hadîsi cinn bahsinde getirmesi, çok zehirli ve arkası iki çizgili olan azılı yılanla engerek yılanı suretine cinnin temessül etmemesi, ev yılanları suretine temessül etmesi i'tibâriyledir. Ve bu i'tibârla öldürülmesi nehyedilmiştir. Fakat Müslim'in, yine Ebû Saîd Hudrî'den bir rivayetinde: "Evlerinizde uzun ömürlü ev yılanları gördüğünüzde üç defa kovunuz.' Kaybolursa ne a'lâ; yoksa öldürünüz" buyrulmuştur. Bâzı âlimler de evde görülen yılanların öldürülme-mesi şehir evlerine mahsûstur; köy evlerinde öldürülür, demişlerdir

125[125] Hadîsin burada verilen tarîklerini İmâm Müslim, Ahmed ibn Hanbel ve Bagâ-vî, Peygamber'e ulaştırılmış olarak rivayet etmişlerdir.

126[126] Bu başlık, gelecek hadîsin bir parçasıdır. Böyle olunca hadîsin başlığa uygunluğu ve münâsebeti açıktır.

107-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Küfrün başı doğu tarafındadır. Kendini beğenmek ve kibirlenmek de at ve deve sahihleri ile hayvan sürülerine bağırıp çağıran bedevilerdedir. Sekînet, yânî vakaar ve tevazu' ise koyun sâhiblerinde-dir" 127[127].

108-.......Bana Kays ibn Ebî Hazım, Ukbe ibn Amr Ebû Mes'ûd'dan tahdîs etti; o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) eliyle Yemen tarafına işaret etti de şöyle buyurdu: "îmân Yemenli'dir, işte şurada. İyi biliniz ki, katı ve kaba yürekliler de develerin kuyrukları dibinde, onlara haykıran bedeviler içinde bulunur ki, bunlar şeytânın iki boynuzunun doğar olduğu doğu taraftaki Rabîa ve Mudarr halkıdır" 128[128].

109-.......el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Horozların öttüğünü işittiğinizde (dileklerinizi) Allah 'm/adlından isteyiniz! Çünkü horozlar melek görmüşlerdir. Eşeğin anırmasını işittiğinizde de şeytândan Allah 'a sığınınız (yâmEûzu billahi mine'ş-şeytâni'r-racîm deyiniz). Çünkü eşek şeytân görmüştür (de öyle amrmıştır)" 129[129].

127[127] İbn Mâce'nin rivayetinde Peygamber (S), Ümmü Hâni'ye: "Koyun edin! Çünkü o hayvanda bereket vardır" buyurmuştur.

Hadîsteki "Küfrün başı doğudadır" buyurulması hakkında ibn Hacer şöyle demiştir: Bu, Mecûsîler'in küfr ve şirkinin şiddetine işarettir. Çünkü İran diyarı ve Iraklılar'a tâbi' olan Arablar, hep Medîne'nin doğusunda bulunuyorlardı. O târîhte Farslılar dünyânın en kudretli, en mütekebbir bir milleti idiler; o de-recede ki, onların şehinşâhlan Rasûlullah'm mektubunu yırtmak küstahlığında bulunmuş ve o târîhte İslâm'ın siyâsî hayâtına karşı fitne kapısı doğuda açılarak, İslâm eliyle söndürülünceye kadar devam edip durmuştur {Feîhu'l-Bârî, VI, 160).

128[128] "îmân Yemenli'dir" cümlesi, îmân Yemen müslümânlarmın vicdanlarında yaşayan bir kanâattir, demektir. îmânın husûsî surette Yemenliler'e nisbet edilmesi, Yemen ahâlîsinin Rasûlullah'm da'vetine tereddüdsüz icabet etmiş olmalarındandır.

Bâzı âlimler de "îmân Yemenli'dir" cümlesini zahiri üzere almayarak, Ye-men'le murâd Mekke'dir; çünkü Mekke, Tihâme'dendir; Tihâme de Yemen kıt'-asmdan sayılmıştır, demişlerdir. Bâzıları da Mekke ile Medîne'dir. Çünkü îslâm nuru Mekke'de doğdu, Medîne'de yayıldı, demişlerdir. Bunlara göre Rasûlullah bu sözünü Tebûk'te söylemiştir. Ve Mekke ile Medîne'ye işaret etmiştir. Mekke ile Medîne, Tebûk ile Yemen arasında bulunduğu için, Tebûk'ten Yemen'e işaret edilerek mecazen Yemen nahiyelerinden sayılan Mekke, Medîne murâd olabilir (Umdetu'l-KaarV den özetlenmiştir).

129[129] Kaadı Iyâd: Dualarımızı horoz öterken yapmamızın emredilmiş olması, meleklerin yapılan duaya âmin demelerini ve duacı mü'min hakkında şehâdet ve is-tigfâr etmelerini ve bu suretle dualarımızın kabul edilmelerini te'mîn içindir. Sa'lebî'nin rivayetinde Peygamber (S): "Üç sese Allah mahabbet eder:

110-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi. O, Câbir ibn AbdiIlah(R)'tan şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Gecenin bir kısmı hâsıl olduğu yâhud akşama girdiğiniz zaman çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) men' ediniz! Çünkü şeytânlar o zaman dağılırlar (faaliyete geçerler). Geceden bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı evlerinize koyunuz ve Allah'ın ismini zikrediniz de bütün kapıları kapatınız. Çünkü şeytân kapanmış hiçbir kapıyı açamaz".

İbn Cureyc şöyle dedi: Ve bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'tan işittiği hadîsi Atâ'nın bana haber verdiği tarzda rivayet ediyordu. Lâkin o, "Allah'ın ismini zikrediniz" cümlesini söylememiştir [130][130].

111-.......Muhammed ibn Sîrîn'den: o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "îsrâîl oğullan'ndan bir kavim (beşer târihinden silinip) yok oldu. O kavmin ne (kötülük) işlediği bilinmez. Ben zannetmem ki o ümmet fareden başka birşeye mesh ve tahvil edilmiş olsun. Çünkü fare, kendisi için bir yere deve sütü konulduğunda onu içmez de, koyun sütü konulduğunda onu içer".

Ebû Hureyre dedi ki: Ben bu hadîsi Ka'bu'I-Ahbâr'a tahdîs ettim. O da bana:

— Sen Peygamber'den bunu söylerken işittin mi? diye sordu. Ben de:

— Evet, işittim, dedim. Sonra Ka'b tekrar tekrar bana:

— Sen Peygamber'den bunu söylerken işittin mi? diye sordu. Ben de: Nihayet (onu reddederek):

Horoz sesi, Kur'ân okuyan kişinin sesi, bir de seher vakti Allah 'a istiğfar edenlerin sesi" buyurmuştur.

Horozun diğer hayvanlarda bulunmayan bir özelliği vardır ki, o da gecelerde muntazam aralıklarla ötmesi, kronometre gibi hiç şaşmamasidır. Dâvûdî şöyle demiştir: Horozda, bu hayvandan öğrenilmeğe değer beş şey vardır: Güzel ses, seher vakti erken kalkmak, cömertlik, cinsî kıskançlık, aile bereketi.

Horozun sesinin güzelliği yanında eşek sesi de o derece çirkindir; Allah'a sığınmaya lâyıktır...
[130][130] Bu hadîs küçük farkla 11. bâbda 87 rakamı ile geçmişti.

— Ben sana Tevrat mı okuyorum (ben sana ancak Peygamber'den işittiğimi tahdîs ediyorum), diye karşıladım [131][131].

112-.......Urve, Âişe(R)'den, Peygamber (S)'in şu hadîsini tahdîs ediyordu: Âişe: Peygamber (S), keler cinsinden olan alaca keler için "Fâsıkcıktır (yânî zarar vericidir)" buyurdu, fakat ben Peygam-ber'in bunun öldürülmesini emrettiğini işitmedim, demiştir, dedi.

Râvîlerden biri (İbn Şihâb yâhud Urve yâhud Âişe): Sa'd ibnu Ebî Vakkaas; Peygamber (S) onu öldürmeyi emretti demiştir, dedi.

113-.......Bize Abdulhamîd ibnu Cubeyr ibn Şeybe, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, ona da Ümmü Şerîk.Guzeyye (R), Pey-gamber(S)'in kendisine kelerleri öldürmesini emrettiğini haber vermiştir [132][132].

114-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Arkasında iki beyaz çizgisi olan yılanı öldürünüz. Çünkü o cins yılan gözün nurunu giderir ve gebe kadına (çocuğunu düşürtüp) musibet getirir"^ bu-

---

[131][131] Mesh, günahkâr bir kavmin Allah tarafından toptan maymun, domuz gibi bir hayvan cinsine çevrilmesidir ki, eski ümmetlerde vâki' olmuştur. Hadîste haber verilen de onlardan birisidir. "Fare deve sütü içmez de koyun sütü içer" fıkrası, İsrâîl oğulları'ndan olan o kavmin fareye çevrildiğinin delilidir. Şöyle ki: Devenin eti, sütü İsrâîl oğullan'na Allah tarafından haram kılınmıştı. Onlar deve sütü içmezlerdi. Farenin de içmemesi, onları bir yerde toplayan nokta oluyor. Ve bundan dolayı Peygamber bir ihtimâl olarak; "Sanmam ki o ümmet fareden başka bir hayvana çevrilsin...!" demiştir. Ka'bu'İ-Ahbâr aslında Yahûdî âlimlerinden idi. Bu cihetle Ebû Hureyre ona: Ben Tevrat okumuyorum; Peygamber'den işittiğimi söylüyorum, diye ta'rîz etmiştir.

Müslim'in Ebû Saîd Hudrî'den rivayet ettiği bir hadîste Rasûlullah'm yanında geçmiş ümmetlerden maymun ve domuz suretine çevrilenler zikrolunmuş, Peygamber: "Allah meshedilen ümmet için çoluk, çocuk, soy sop bırakmamıştır" buyurmuştur. Bu rivayetle Ebû Hureyre hadîsi arasında zıdhk vardır. Ebû Hureyre hadîsi mesh olunanların aynen devam ve tenasülünü ifâde ettiği hâlde, Ebû Saîd hadîsi nesillerinin devam etmediğini bildiriyor. Bu yüzden âlimler arasında görüş ayrılıkları vardır. Zeccâc Ebû İshâk ile İbnu'l-Arabî, bugün mevcûd olan maymunların, meshedilen ümmetin neslinden olduklarını iddia etmişlerdir. Cumhur ise Ebû Saîd hadîsiyle amel ederek, inkırazını kabul ve iki rivayeti şöyle cem' etmişlerdir: Rasûlullah evvelâ mesh olunan ümmetleri aynen devam eder sanarak, farenin meshedilen ümmetin aynen devam eden nesli olduğunu haber -vermiştir. Hadîsin metni bu zanm açıkça ifâde etmektedir. Sonra Rasülullah'a, meshedilenin neslinin devam etmediği vahyedilmiştir...
[132][132] Bu iki hadîs Hacc Kitabı, "Harem'de öldürülecek hayvanlar bâbi"nda da geçmişti

yurmuştur.

115-.......Bana babam Urve tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S) kuyruksuz engerek yılanının öldürülmesini emretti ve: "Çünkü o göze musibet getirir (yânî kör eder) ve gebeliği giderir" buyurdu, demiştir,

116-.......Abdullah ibn Umer yılanları öldürür idi. Sonra bâzılarını öldürmekten nehyetti ve şöyle dedi: Bir gün Peygamber (S) kendisine âid bir duvarı yıktı da duvarın içinde bir yılan derisi buldu ve: "Bakın yılan neredeydir?" buyurdu. Sahâbîler yılanı gördüler. Pey-gamber: "Onu öldürün!" buyurdu. (İbn Umer dedi ki:) İşte ben, Pey-gamber'in bu umûmî emrinden dolayı yılanları öldürüyordum. Ebû Lubâbe'ye kavuştum; o bana Peygamber'in "(İnce yâhud hafif, küçük yâhud beyaz) yılanları öldürmeyin. Fakat (kuyruksuz) iki çizgili her engerek yılanını öldürün. Çünkü yılanın bu cinsi (bakması ile annedeki) çocuğu düşürür ve gözü giderip kör eyler. Onun için bu cinsi öldürün" buyurduğunu haber verdi [133][133].

117-.......Bize Cerîr ibnu Hazım, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer umumiyetle yılanları öldürürdü. Sonra Ebû Lubâbe ona, Peygamber'in ev yılanlarını öldürmeyi nehyettiğini tahdîs etti. O da bunları öldürmekten kendini tutmuştur.

Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş nevi' fasıklardır ki, bunlar Harem içinde öldürülürler"

---

[133][133] Aynî şöyle dedi: Eğer bu hadîs yakında (105 rakamiyle) bunların iki ayrı sınıf olduklarına işaret ederek vâv harfi ile "İki çizgiliyi ve kuyruksuz engerek yılanım Öldürünüz" diye geçti; bu hadîs ise vâv'siz olup bunun bir tek sınıf olduğuna delâlet etti dersen, ben de derim ki: el-Kirmânî şöyle dedi: Vâv, iki zât arasını değil, iki vasf arasını cem' İçindir. Buna göre onun ma'nâsı: "Ebterlik vasi ile iki çizgili olma arasını toplayıcı olan yılan öldürün" demektir. "Ben kerîm adama ve mübarek hanesine uğradım" sözlerinde olduğu gibi. Keza iki sıfattan biriyle sıfatlananm öldürülrhe emri ile bunların her İkisiyle beraberce sıfatlananm öldürülme emri arasında zıdlık yoktur. Çünkü bu iki sıfat onda bazen birleşir, bazen ayrılırlar (Umdetu't-Kaarî, VII, 298).

118-.......Bize Mâ'mer, ez-Zuhrî'den; o daUrve'den; o da Âişe(R)'den: Peygamber (S): "Beşfâsık (hayvan nev'i) vardır ki, bunlar Harem içinde öldürülürler: Fare, akreb, çaylak, karga ve her yırtıcı yaralayıcı köpek" buyurmuştur.

119-.......Bize Mâlik, Abdillah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş nevi' vardır ki, her kim bunları ihrâmlı olduğu hâlde öldürürse üzerine günâh olmaz: Akreb, fare, yaralayıcı köpek, karga ve çaylak".

120-.......Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. O bu hadîsi Peygamber'e yükseltmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yiyecek içecek kaplarının üzerlerini örtünüz, su kırbalarının ağız iplerini bağlayınız, bütün kapıları arkalarından kapayınız, yatsı vakti sırasında çocuklarınızı dışarıda hareketten men' edip eve toplayınız. Çünkü o zaman cinnlerin yayılması ve birşeyisür'-atle alıp kapmaları vardır. Uyku sırasında kandilleri söndürünüz. Çünkü fâsıkçık yânı fare bazen yanan fitili çeker de ev halkını yakar" 134[134].

İbn Cureyc ile Hubeyb, Atâ'dan rivayetlerinde: "Çünkü o zaman şeytânların bir yayılması ve çabuk alıp kapmaları vardır" şeklinde söylemişlerdir.

121-....... Bize Yahya ibnu Âdem, İsrâîl ibn Yûnus'tan; o da Mansûr'dan; o da İbrahim'den; o da Alkame'den tahdîs.etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd şöyle demiştir: Biz Rasûlullah (S) ile beraber Mi-nâ'daki bir mağarada bulunuyorduk. O sırada*'Ve'l-mürselâtiurjen" Sûresi indi. Bizler o sûreyi Rasûlullah'ın ağzından almaya çalışıyorduk. Ansızın bir yılan kendi yuvasından çıkıverdi. Biz hemen onu öldürmeye davrandık. Fakat yılan bizim önümüze geçti ve yuvasına girdi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Siz nasıl yılanın şerrinden ko-rundunuzsa, o da sizin şerrinizden korundu" buyurdu 135[135].

134[134] Bu bâb başlığı gelecek hadîsin bir parçasıdır, böyle olunca başlık ile hadîs arasında uygunluk vardır. Fakat bu bâb ile hadîslerinin bu kitâb ile uygunluğunda müşkillik vardır.

135[135] Buhârîbu hadîsi Hacc Kitâbı'nda, "Harem'de öldürülecek hayvanlar bâbı"nda bâzı küçük farklarla

Ve yine Yahya ibn Âdem, İsrail'den; o da el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da Alkame'den; o da Abdullah'tan olmak üzere yukarıdaki hadîsin benzerini rivayet etti. Bunda Abdullah ibn Mes'ûd: Biz de bu sûreyi Rasûlullah'ın ağzından taze taze almaya çalışıyorduk, demiştir.

Bu hadîsi Mugîre ibn Mıksem'den rivayet etmekte İsrail'e, Ebû Avâne mutâbaat etmiştir: Hafs ibn Gıyâs, Ebû Avâne, Süleyman ibnu Karm, el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan söylediler.

Bu bâb ve hadîsleri Hacc Kitabı, "Harem'de öldürülecek hayvanlar bâbı"n-da da geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

122-.......Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kadın, dünyâda bir kediyi bağlayıp habsetmiş, onu yedirmemiş ve onu yerin haşerelerinden yemesi için de salıvermemiş olduğundan ötürü ateşe girmiştir".

Abdu'1-A'lâ dedi ki: Ve bize Ubeydullah, Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere bunun benzerini tahdîs etti 136[136].

123-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Peygamberlerden biri bir ağaç altına indi. Akabinde onu bir karınca ısırdı. Peygamber eşyalarının hazırlanmasını emretti. Eşyalar ağacın altından çıkarıldı. Sonra karınca evinin yakılmasını emretti ve ateşle yakıldı. Bunun üzerine Allah o peygambere: O ısıran tek karıncayı yaksaydın ya! diye vahyetti" 137[137].

"Sizden birinizin içeceği içine sinek düştüğü zaman, o kişi, sineği içecek şeyin içine hatırsın. Çünkü sineğin iki kanadının birinde hastalık, diğerinde de şifâ vardır" 138[138].

---

getirmişti. Buhârî burada hadîsin birkaç geliş yolunu da alt alta sıralayarak göstermiştir.

136[136] Buradaki Abdullah ibn Umer ve Ebû Hureyre hadîsleri de Şirb Kitâbı'nda geçmişti. Ebû Hureyre'ninkini Müslim de getirmiştir

137[137] Bu karınca yuvasını yakan peygamberin kıssası da küçük bir farkla Cihâd Kİtâ-bı, "Müşrik, müslümâm yaktığı zaman bâbı"nda geçmişti.

138[138] Başlık, gelecek hadîsin hemen hemen aynı olduğu İçin, uygunluk tamdır.

124-.......Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Sizden birinizin içeceği içine sinek düştüğü zaman, o kişi sineğin her tarafını hatırsın, sonra onu çıkarsın (atsın). Çünkü sineğin iki kanadının birisinde hastalık, diğerinde de şifâ vardır" buyurdu 139[139].

125-....... Bize Avf el-A'râbî, el-Hasen'den ve İbn Sîrîn'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Fahişe bir kadın (Allah tarafından) mağfiret olunmuştur; şöyle ki: Günün birinde o fahişe kadın suya yakın ve duvarı örülmedik bir kuyu başında bir köpeğe rastgelmiş, köpek susuzluktan dilini sarkıtıyordu." "-Rasûlullah devam etti: "Susuzluk onu öldürmeye yaklaştırmış bulunuyordu. Kadın hemen ayağından ediğini çıkarmış ve onu başının yaşmağı ile sıkıca bağlayarak (kuyuya sarkıtmış) ve kuyudan o köpek için su çıkarmıştır. Bu yaptığı sulama sebebiyle o fahişe kadın mağfiret olunmuştur" 140[140].

126-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip: Ben bunu senin şurada bulunduğun gibi ez-

---

139[139] Mısırlı Mahmûd Kemâl ve Muhammed Abdülmü'min Hüseyin adlarındaki iki doktorun bu Sinek Hadîsi hakkında bir araştırma yazılan vardır. Bu araştırma yazısını da içine alan bir tedkîk yazısının sonuç kısmını özetle nakledelim: "Hulâsa: Bütün bu izahlardan anlaşılır ki:

1. Sinek pisliklere konar, ayaklanyle hastalık yapan mikroplar taşır.

2. Ondan sonra gelir yiyecek ve içeceklere konar, ayağındaki mikroplar bu yiyeceklere ve içeceklere bulaşır.

3. Yiyecek ve içeceklere konan sinek, bunların içine iyice daldırılmadan atılırsa, sineğin konduğu yerde mikroplar kalır. Bunları yiyen veya içen kimse, bilmeyerek kendi vücûduna bu mikropları geçirmiş olur.

4. Fakat sinek daldırılırsa ne olur? Sinek daldırılırsa bu daldırma harekeli, sineğin vücûdunda bulunan mantar hücresine basınç yapar. İçindeki tohumları ve sıvıyı sıkıştırır. Bu sıkışma neticesinde.hücre patlar, hücre içinden mikropları öldüren enzimler çıkar. Bunlar sineğin taşıdığı mikroplara saldırır, onları öldürür. Bu suretle yiyecek veya içecekler, hastalık yapan mikroplardan temizlenmiş olur.

5. Bilginler yiyecek ve içeceklere konan sineğin karnından, taşıdığı hastalığın devasının çıkması için daldırılmasını emreden Peygamber hadîsini bu suretle tefsir, etmiş oluyorlar. Bundan anlaşılıyor ki, modern ilim, Peygamber (S)'in haber verdiğini doğrulamıştır. (Sa'deddîn Raslan; Çev. Süleyman Ateş; "Al-lah'ın Rasûlü'nün Sözlerinde Tıbbî İ'câz", Hakses Mecmuası, Mayıs 1966, sayı: 17, s. 4-6).

140[140] Bu hadîste Yüce Allah'ın kendinSen-bir ihsan olarak küçük bir amel karşılığında büyük günâhtan geçip affeylemesi vardır. Buhârî bunun bir benzerini Tahâ-ret'te ve Şirb'de de getirmişti

Zuhri'den ezberledim, o şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah, İbnu Abbâs'tan; o da Ebû Talha Zeyd ibn Sehl'den (Allah onlardan razı olsun) haber verdi ki, Peygamber (S): "Melekler, içinde köpek ve suret bulunan bir eve girmezler" buyurmuştur 141[141].

127-....... Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) köpeklerin öldürülmesini emretmiştir 142[142].

128-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim (yanında) köpek tutarsa, her gün o kimsenin amelinden bir kırat eksilir. Ancak o köpek zirâat köpeği yâhud koyun köpeği ise eksilmez" 143[143]

129-.......Bana es-Sâib ibn Yezîd haber verdi ki, o Sufyân ibn Ebî Zuheyr eş-Şeneîy'den işitmiştir. O da RasûluIlah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Her kim kendisine ekincilik ve hayvan bekçiliği yönünden bir fayda vermeyen bir köpek edinirse, her gün o kimsenin ameliinm sevabından) bir kırat eksilir".

Sâib, Sufyân ibn Ebî Zuheyr'e:

— Sen hakîkaten bu hadîsi'Rasûlullah'tan işittin mi? dedi. O da: '

— Evet, şu kıblenin sahibine yemîn ederim, diyerek rivayetini yemîn ile kuvvetlendirdi 144[144].

141[141] Bu hadîs aynı kitabın 7. babında da geçmişti.

142[142] Bu hadîsi Müslim, Buyu' Kitâbı'nda getirmiştir
143[143] Bu hadîsle ondan sonraki, Ekincilik Kitabı, "Ekin için köpek edinme bâbi"nda geçmişti.

144[144] Bu rivayette hadîs usûlü noktasından şu özellikler vardır:

a. Bu rivayetin, râvîlerin işitmesine dayanması,

b. İlk râvînin rivayetini yemîn ile te'yîd etmiş bulunması,

c. Sahâbînin sahâbîden rivayet etmiş olmasıdır ki, Sâib ibn Yezîd'in Şenûe Kabîlesi'nden olan Sufyân ibn Ebî Zuheyr'den rivayetidir. Bunların ikisi de sa-hâbîdir. Sâib küçük sahâbîlerdendir, onun babası da sahâbîdir. .

60-

KİTÂBU'L-ENBİYÂ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

60- KİTÂBU'L-ENBİYÂ

(Aleyhimu's-salâtu ve's-selâm)

(Peygamberlerin Haberleri Kitabı) [1][1]

---

[1][1] Bu kitâb başlığı bâzı Buhârî nüshalarında böyle Kitâbu'I-Enbiyâ şeklinde, diğer bâzılarında ise "Kitâbu Ehâdîsi'l-Enbiyâ" şeklinde gelmiştir.

Peygamberlerin sayısına gelince, Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah, peygamberler kaç tanedir? dedim. Rasûlullah (S):

— "Yüzyirmidörtbin" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah, bunların kaçı rasûl gönderildi? dedim.

— "Üçyüzonüç kalabalık topluluk" buyurdu.

Bu hadîsi İbn Hıbbân kendi Sahîh'inde; İbn Merdeveyh de 7t?/s/>'inde rivayet etti.

Enes ibn Mâlik de şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah se-kizbin peygamber gönderdi. Dörtbin İsrail oğulları 'na, döribin de diğer insanlara". Bunu, Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir.
Yine Enes'ten, Rasûlullah: "Ben sekizbinpeygamberin ardından gönderildim, onlardan dört bini İsrail oğullan'ndandır'buyurmuştur. Bunu el-HâfızEbû Bekr el-İsmâîlî rivayet etti (Aynî).

Peygamberlerin sayısı hususunda en doğru bilgi şu âyetlerin bildirdiğidir:

"Öyle peygamberler gönderdik ki, kıssalarım hakikat önceden sana bildirdik. Yine öyle peygamberler yolladık ki, sana onların kıssalarını haber vermedik.. " (en-Nisâ: 164).

"And olsun ki, senden evvel de peygamberler gönderdik. Onların içinden sana kıssalarım anlattığımız kimseler de var, sana bildirmediğimiz kimseler de var... " (el-Mü'min: 78).

1- Âdem (Allah'ın Şala Vatları Üzerine Olsun) İle Zürriyetinin Yaratılmaları Bâbı **2[2]**

"Salsâl"; kum ile karıştırılmış kuru çamurdur; fanusun ses çıkarışı gibi ses çıkarır. "Muntinun" denilir; bununla "Salle" (yânı ses verdi) demek isterler. (Fiilin başı katlandı da "Salsâl" oldu.) Nitekim kapıyı kapatma sırasında "Sarra'1-bâbu ve sarsara" derler ki, "Pek şiddetle haykırdı ve pek gürültü çıkardı" demektir. Bu "Kebkebtuhû" gibidir ki, aslı "Kebebtuhû" {- Onu çukur yere attım)" idi demek istiyor. "Fe merret bihî": Gebelik Havva'da devam etti

ve Havva gebeliği tamamladı. "En lâ tescilde": "En tescude (= Secde etmek)" demektir (yânî buradaki "Lâ" zâiddir).

2[2] Buhârî bâb başlığının devamında evvelâ bu konuya dâir Kur'ân âyetlerini toplayarak onlara birer birer işaret etmiştir. Biz Buhârî'nin işaret ettiği bu âyetlerden bâzılarının meallerini yazalım ki, böylece âyetlerin konuya delâletleri en İyi şekilde görülsün:

"And olsun, biz inşâm kuru bir çamurdan, sûretlenmiş bir balçıktan yarattık. Cânn 'ı da daha önce çok zehirli ateşten yarattık. Hatırla o vakti ki, Rabb '-in meleklere: Ben, demişti, kuru bir çamurdan sûretlenmiş bir balçıktan bir beşer yaratacağım. O hâlde ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhâl onun için secdeye kapanın. Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde etti. Ancak İblîs, bu secde edenlerle beraber olmaktan çekinerek dayattı..." (el-Hicr: 26-31). Hakk Dîni, IV, 3056-3059'da güzel açıklama var.

"Biz hakikat insanı en güzel bir biçimde yarattık"'(et-Tîn: 4)

"And olsun sizi (evvelâ) yarattık, sonra size suret verdik, sonra da meleklere: Adem'e (yâhud Âdem için Allah'a) secde edin, dedik. Hemen secde ettiler. Fakat İblis dayattı, secde edicilerden olmadı. Allah dedi: Sana emrettiğim zaman secde etmekten men' eden (sebeb) neydi? (İblîs) dedi: Ben ondan hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" (el-A'râf: 10-12).

"O sizi bir candan yaratan, kandan da (gönlü) kendisine ısınsın diye eşini yapan O'dur. Vaktâ ki o eşini örtüp bürüdü, o da hafif bir yük yük/endi de (bir müddet) bununla gidip geldi. Nihayet gebeliği ağırlaşınca ikisi de Rabb 'terine şöyle duâ ettiler: Eğer bize düzgün bir çocuk verirsen and olsun ki, herhâl de şükredenlerden olacağız. Fakat 'onlar düzgün (bir çocuk) verince kendilerine verdiği bu çocuk hakkında ona eşler tutmaya başladılar. Onlar neyi eş tutuyorlarsa, Allah onlardan (münezzehtir) yücedir. Kendileri yaratılıp durmakta oldukları hâlde, hiçbirşeyi yaratamayanı (putları o yaratan Allah'a) eş mi koşuyorlar onlar?" (el-A'râf: 189-191).

Buhârî bu âyetlerle de Âdem'in yaratılmasından sonra Havva'nın ve dişi insan nev'inin yaratılmasına ve bu erkekle dişi nevi'lerinin çiftleşmesinden insan cinsinin vücûd bulmasına işaret etmiş oluyor.

2- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hani Rabb'in meleklere; Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım, demişti. Melekler de: Biz seni hamdinle tesbîh ve seni takdis edip dururken orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın? demişlerdi. Allah da: Sizin bilmeyeceğinizi herhalde ben bilirim, demişti" (ei-Bakara: 30).

İbn Abbâs: "Lemmâ aleyhâ hâfızun", "İllâaleyhâ hâfızun"dur (et-jânk: 4); yânî "Lemmâ", "İllâ" ma'nâsınadır. tıFt kebedin" (ei Beied: 4): "Şiddetli bir yaratış içinde"; "Ve riyaşen" (ei-ATâf: 25), "Mal"dır, dedi.

Diğerleri:

"er-Riyâşu ve'r-Rîşu" bir şeydir, o da elbise nev'inden zahir olan herşeydir, dediler. "Mâ tumnûne" (ei-Vâkıa: 58), kadınların rahîmlerîndeki nutfedir. Mucâhid dedi ki: "İnnehu ala rac'ıhi le-kaadirun" (et Tank: s), "O erkeklik organı içindeki nutfe"dir;

"Herşeyden de iki çift yarattık inceden inceye düşütlesiniz diye" (ez-zânyât: 49) ve benzerlerinde: yarattığı herşey çifttir, semâ çifttir (yânı mıkaabili olan şey ona nisbetle çifttir. Semâ - Arz; kara - deniz; cinnins gibi). "el-Vitnt" ise Azîz ve Celîl olan Allah'tır.

"Ft ahseni takvim" (et-Tîn: 4), "En güzel yaratılışta";

"Esfele sâfilîn illâ men âmene", "Husrin", "DalâhV'dir.Sonra "îllâ men âmene"d\ye istisna etti 3[3].

3[3] Buhârî burada da birçok âyetlere işaret etmiş ve onlardaki bâzı lâfızların tefsî lerini vermiştir. Bu tefsirler yerlerinde senedli olarak rivayet edilmişlerdir. B delîlliğin iyice belirmesi için bu âyetlerden bâzılarının meallerini verelim:

''Hiçbir nefis hâriç değildir, ille onun üzerinde bir gözeten vardır. Şim> insan hangi şeyden yaratıldı (ibretle) baksın. O atılıp dökülen bir sudan yaratı mıştır ki, arka kemiği ile göğüs kemikleri arasından çıkıyor o. Şübhe yok k Allah onu (tekrar diriltip) döndürmeye elbette kaadirdir" (et-Tânk: 4-9).

"Ki biz insanı hakikat meşakkat içinde yarattık" (el-Beled: 4).

"Ve demiştik ki: Ey Âdem, sen eşinle beraber cennette yerleş. Ondan, n resinden isterseniz ikiniz de bol bol yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yok, ikiniz de zulmedenlerden olursunuz. Bunun üzerine şeytân onları oradan ka. dırıp içinde bulunduklarından onları çıkarıvermişti. Biz de: Kiminiz kimini, düşman olarak inin! Yeryüzünde sizin için bir vakte kadar durak ve fâtdelen cek şey vardır, demiştik. DerkenAdem, Rabb'inden

"Lâzibun" (es-Sâfîât: in, "Lâzimun"; "Nunşiakum" (ei- vâkıa: 6i) "Dileyeceğimiz herhangi bir yaratışta"; "Nusebbihu bi-hamdike" (ei Bakara. 30), "Biz seni ta'zîm ediyoruz" (yânı seni her noksandan uzak kılmak ve

Subhânallâhi ve bi-hamdihî demek suretiyle). Ve Ebû'l-Aliye: "Derken Âdem, Rabblnden kelimeler

belleyip aldı" (ei Bakara: 37) kavlindeki bu kelimeler; "Rabbena zalemnâ enfusenâ ve inlem tağfirlenâ ve terhamnâ le-nekûnenne minel-hâsirîn" (ei- A'râf: 23) duâsıdır. "Fe-ezellehuma", yânı şeytân Adem

ile Havva'yı günâha çağırdı.^ "Lem yetesenneh" (ei- Bakara: 259), "Değişmemiş", "Âsin", "Değişici"; "el- Mesnûn", "Değişen"; "Hamâin", "Hame'tin"in cem'idir ki, o da "Değişken çamur"dur. "Yahsifânı aleyhimâ

min varakı'l-cenne" (ei-Arâf: 21; Tâhâ: 120, "Yama almak"tır, "Onlar yaprakları birleştiriyor ve birbiri

üzerine yamıyorlardı." iiSevâtuhumâ'\d-Bakara: 20), ferclerinden kinayedir, "Metâun ilâ hînın" (ei-Arâf: 24), "Buradan kıyamet gününe kadar" demektir. Arablar indinde "Hîn", bir saatten adedi sayılamayana kadardır. ''Kabîluhu" (cıa'ım. 27), "Onlardan olan sınıf ve

---

kelimeler belleyip aldı (O''r yalvardı). O da tevbesini kabul etti. Çünkü tevbeyi en çok kabul eden, asılme hamet eden O'dur. Öyle dedik: Hepiniz oradan inin. Sonra size benden bir h dâyet gelir de kim benim hidâyetimin izince giderse, artık onlara hiçbir kork yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir" (el-Bakara: 35-38).

"Ey Adem, sen zevcenle birlikte cennete yerleş de, ikiniz de dilediğiniz ye den yiyin. (Ancak) şu ağaca yaklaşmayın. Sonra yazık etmişlerden olursunuz. De ken şeytân onlardan gizli bırakılmış çirkin yerlerini kendilerine açıklamak iç ikisine de vesvese verdi ve: Rabb "iniz size bu ağacı, başka birşey için değil, ancı iki melek olacağınız yâhud ebedî kalıcılardan bulunacağınız için yasak etti, deı Bir de onlara: Şübhesiz ki, ben sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim, diye yemin et, İşte bu suretle ikisini de aldatarak (yemeye) tenezzül ettirdi. Ağacı tattıkları anı ise, çirkin yerleri kendilerine açılıverdi ve üzerlerine cennet yaprağından üstüs yamayıp Örtmeye başladılar. Rabbleri de: Ben size bu ağacı yasak etmedim m diye nida etti. Dediler: Ey Rabbimİz, kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlama merhamet etmezsen, herhalde zarara uğrayanlardan olacağız. Allah dedi ki miniz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde sizin için bir zamana kadar yerleşip kalmak ve geçinmek mukadderdir. Dedi ki: Orada yaşayacak, orada öleceksiniz, yine oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız. Ey Âdem oğullan! Size çirkin yerlerinizi Örtecek bir libâs, bir de giyip süsleneceğiniz bir libâs indirdik. Takva libâsı İse, o daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın âyetlerindendir, tâ ki iyi düşünsünler. Ey Âdem oğulları, şeytân ana ve babanızı, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardtysa, sakın size de bir fitne yapmasın. Çünkü o da, kabilesinden olanlar da sizi, sizin kendilerini görmeyeceğiniz yerlerden muhakkak görürler. Bİz şeytânları îmân etmeyeceklerin velîleri yaptık" (el-A'râf: 19-27).

taife" demektir.

1-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Allah, Âdem'i yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zira' idi. (Yaratılması tamamlandıktan)sonra Allah, Âdem'e:

— Haydi, meleklerden şunların yanlarına git de onlara selâm ver! Ve onların senin selâmım nasıl karşıladıklarını iyi dinle, işit. Çünkü bu, hem senin, hem de senden sonra zürriyetinin selâmlaşmasıdır, buyurdu.

Bunun üzerine Âdem, meleklere:

— Es-selâmu aleykum{-Selâm üzerinize olsun), dedi. Onlar da:

— es-Selâmu aleyke ve rahmetu'llâhi(= Esenlik ve Allah'ın rahmeti üzerine olsun), diye karşıladılar.

Ve selâmlarına "Ve rahmetu'ilâhi" kısmını ziyâde ettiler (ki, bu selamlaşmanın ilk meşrû'iyyeti ve bu sözle söylenişidir).

Âdem, beşerin büyük atası olduğu için, cennete her giren kişi Âdem 'in bu güzel suretinde girecektir. Âdem 'in (sonra gelen) torunları, onun güzelliğinden ve uzunluğundan eksilmeye devam eder. Nihayet (bu eksiliş) şimdi (bu ümmette) sona erdi" 4[4].

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cennete ilk girecek

---

4[4] Âdem'in dünyâdaki boyunun altmış zira' olmasını İbn Haldun ve Dâiretu'l-Maârif sahibi Ferid Vecdî gibi bâzı âlimler uzak saymışlardır. Bunlara göre Adem'in bu uzun boyu, cennetteki kaameti idi. Havva ile yere inince zemininin icâbına göre insanın tabiî kaametine döndürülmüş olmaları kabul edilebilir. Ulvî âlem ile süflî âlem arasında fark vardır. Ulvî âlemin gün mikyası bile başkadır. Onun bir günü, içinde bulunduğumuz âlemin bin gününe denktir. (el-Hacc: 47, es-Secde: 5),

Fakat zaman, mekân ve ırk değişikliklerinin insanın boyu ve organik hayâtı üzerinde te'sîri bulunduğu inkâr edilmeyen bir gerçektir... Âd kavmini târîh, uzun boylu insanlar olarak yazar. Bu cihetle hadîsteki altmış zirâ'ı te'vîl etmeyerek, bir hakîkat kabul edilebilir (Tecrîd Ter., IX, 88).

olan zümre, yüzleri ayın ondördüncü ge-cesindeki parlak sureti üzere girerler. Sonra bunların arkasından girecek olanlar da gökte en parlak ışık neşreden yıldızın parlaklığı üzeredirler. Cennetlikler orada işemezler, dışkı çıkarmazlar, tükür-mezler, sümkürmezler. Onların cennetteki tarakları altın, terleri misk, buhurdanlıklarının yakacığı el-Uluvvetu ve el-Uncâcu denilen güzel kokulu çubuktur. Onların zevceleri el-Hûru 'l-Iyn denilen iri ve şahin gözlü dilberlerdir. Onlar bir tek adamın hilkati, babaları Âdem'in yükseklikte altmış zira' olan sureti üzeredirler"5[5].

3-.......Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o daÜmmü Seleme'den tahdîs etti ki, Ümmü Suleym (R):

— Yâ Rasûlallah, şübhesiz Allah haktan (yânî hakkı beyân etmekten) haya etmez. Bir kadın ihtilâm olduğu zaman gusl etmesi vâ-cib olur mu? diye sormuş.

Rasûlullah:

— "Kadın suyu (yânî uyandığında ıslaklığı) gördüğü zaman, evet" buyurmuş.

Orada bulunan Ümmü Seleme gülmüş ve:

— Kadın da ihtilâm olur mu? demiş. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— (Bu olmasa) çocuğu kendisine ne ile ve nasıl benzeyebilir?" buyurmuştur 6[6]

4-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın Medine'ye gelmesi haberi Abdullah ibn Selâm'a ulaştı. Abdullah hemen Rasûlullah'a geldi ve:

— Ben sana üç şey soracağım ki, bunların cevâblannı peygamberden başkası bilmez, dedi: a. Kıyamet alâmetlerinin ilki nedir? b. Cennet ahâlîsinin cennette yiyecekleri ilk yemek nedir? c. Çocuk hangi şeyden dolayı babasına benzer ve hangi sebeble anasının

5[5] Başlığa uygunluğu "Baba/arı Âdem'in sureti üzere" sözündedir. Bunun biraz farklı bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitabı, 8. bâb, 55 ve 56 rakamlarıyle geçmişti.

6[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Çocuk kendisine ne ile benzeyebilir" sözündedir. Bu hadîs Gusl Kitâbı'nda da geçmişti.

soyuna çeker? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Bu mes'eleleh biraz önce Cibril bana haber vermişti" buyurdu. '
"

Enes dedi ki: Bunun üzerine Abdullah:

— Bu Cibrîl, melekler arasında Yahûdî düşmanıdır, dedi. .

Rasûlullah, soruların cevâblarına başlayarak?" a. Kıyamet alâmetlerinin birincisi bir ateştir ki, o insanları doğu tarafından batı tarafına sürecektir, b. Cennet ahâlîsinin yiyeceği ilk yemek balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır, c. Çocuğun (baba ve ana soylarına) benzemesine gelince, erkek, kadına cinsî münâsebette bulunduğu sırada erkeğin suyu kadınınkinin önüne geçerse çocuk babaya benzer. Kadının suyu erkeğinkinin önüne geçerse, çocuk anaya benzer" buyurdu.

Bu cevâblar üzerine Abdullah ibn Selâm:

— Ben şehâdet ediyorum ki, Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'-sün, dedi.

Bundan sonra İbnu Selâm (devamla):

— Yâ Rasûlallah! Yahudiler insanı hayrete bırakacak surette yalan söyleyen, asılsız isnâd ve iftiralarda bulunan haksız bir millettir. Eğer Sen beni onlardan sormazdan önce benim müslümân olduğumu duyup öğrenirlerse, muhakkak onlar Senin yanında bana (akla gelmedik) iftiralarda bulunurlar (Onun için evvelâ Sen beni onlardan sor), dedi.

Bunun akabinde Rasûlullah'ın huzuruna bir Yahûdî zümresi geldi. Abdullah da evde bir yere girip çekiliverdi. Şimdi Rasûlullah, Ya-hûdîler'e:

— "Abdullah ibn Selâm sizin içinizde hangi derecededir, nasıl adamdır?" diye sordu.

Yahudiler:

— O bizim en âlimimizdir ve en âlimimizin oğludur. Ve yine Abdullah bizim en hayırlımızdır ve en hayırlı bir sımamızın oğludur! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Abdullah müslümân olduysa ne dersiniz (Siz de müslümân olur musunuz)?" diye sordu.

Yahudiler:

— Böyle şeyden Allah onu korusun! diye karşıladılar. Bunun üzerine Abdullah, Yahûdîler'e karşı çıktı ve:

— Eşhedu enlâ ilahe itte'ilah ve eşhedu enne Muhammeden ra-sûlu llah(= Şübhesiz bilirim bildiririm Tanrı'dan başka yoktur tapacak, yine bilirim bildiririm Tanrı'nin elçisidir Muhammed), dedi.

Bu defa da Yahûdîler:

— O bizim şerrlimizdir, şerlimizin oğludur! demeye başladılar ve İbn Selâm(ın nâmûsu, nesebi ve şerefi) hakkında türlü iftiralarda bulundular 7[7].

5-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den bu tarzda haber verdi; yânî: "Eğer İsrail oğulları olmayaydı et kokmazdı, Havva (anamız) olmayaydı kadın cinsi, zevcine hıyanet edip aldatmazdt" buyurduğunu rivayet etti 8[8].

7[7] Hadîsin başlığa uygunluğu "Çocuğun baba veya ana soyuna çekmesi keyfiyetinden alınır. Rasûlullah'ın erkek ve kadının suyu diye ta'bîr ettiği şeyi bugünün ilmi erkek sperması ve kadın yumurtacığmdaki hücre çekirdeğinde harikulade bir nizâm ve kaabiliyetlerle techîz edilmiş ve sayılan 46 olan kromozomlarla ifâde ediyor. Çocuğun baba ve ana tarafına çekmesini fizik ve rûh yapısının en ince taraflarına varıncaya kadar bu rkİ yöne benzemesini bugün ilim, işte o kromozomlardan çocuğun teşekkülünde rol oynayan X ve Y genlerinin galebesi ile açıklıyor. Peygamber'İn anlatışı ile bugünkü ilmin anlatışı arasında gerçekte hiç fark yoktur.

Hakk DM Kur'ân Dili, VII, 5702-5726'da bu konuda güzel açıklama vardır; oradan okunmalıdır.

8[8] Hadîsin başlığa uygunluğu Havva'nın yaratılması, Âdem'in yaratılmasına izafe edilmiş olması yönünden mümkin olur. Bir de Âdem'le Havva'nın cennetteki hayâtlanyle ilgili bir vakıanın hadîste zikredilmiş olması yönünden olabilir ki, Havva o haram ağaçtan yemeye Âdem'i teşvik edip kandırmıştı. el-Bakara: 57. âyetinde işaret olunduğu üzere israil oğulları kırk yıl çölde gökten inen menn ve selva ile geçinmişler. Bu İki gıdadan her gün yetecek kadar almaya ve taze taze yemeye izinli idiler. Fazla almaktan men' edilmişlerdi. Fakat bu hırslı millet yasak hilâfına bıldırcın eti saklamaya başlamışlar ve eti kokutmuşlardır.

6-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet edip dilerim. Çünkü kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır. Bu kemikte en eğri şey (yânî kısım) üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya savaşırsan onu kırarsın. Onu kendi hâlinde bırakırsan dâima eğri kalır (öy-le kullanırsın). Onun için size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet ederim" 9[9].

7-....... Bize Abdullah ibnu Mes'ûd (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Bize Rasûlullah (S) tahdîs etti -ki, o kendi doğru söyler; kendisine de doğru söylenir-: "Sizin herbirinizin yaratılışı (başlangıçta ana baba maddeleri) kırk gün ananın karnında toplanır. Sonra o maddeler o kadar zaman (yânî kırk gün) içinde katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde mudğa, yânî bir çiğnem ete dönüşür. Sonra Allah ona dört kelime ile bir melek gönderir de, onun ameli, eceli, rızkı, şakı ve saîd olduğu yazılır. Sonra ona ruh üflenir (cenîn canlanır). İmdi sizden bir kişi (bu fıtratı gereği dünyâda) cehennem ehlinin işini işler de, hattâ kendisiyle cehennem arasında yalnız bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı onun önüne geçer. Bu defa o kişi cennet ehlinin işini işler de cennete girer. Ve yine kişi cennet ehlinin işini işler, hattâ kendisiyle cennet arasında bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin yazdığı) yazı onun önüne geçer de artık cehennem ehlinin işini işler ve cehenneme girer" 10[10].

9[9] Başlığa uygunluğu, kadınların bâzı hâllerini şâmil olması, kadınların da Âdem'in zürriyetinden olmaları yönündendir denilmek mümkin olur. Hadîs kadın nev'i-nin fıtraten asabi olduğuna ve fıtratı gereği çabuk sinirlenerek eğrilik ve huysuzluk göstermesine işaret edip, erkeklerin kadınlara hayırhah olmaları emrolunmuştur.

10[10] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Âdem çocuklarının yaratılış keyfiyeti bulunması yönündendir. Âdem çocukları onun zürriyetidir. Başlık da Âdem ve zürri-yetinin yaratılışı hakkındadır. İnsanın yaratılışındaki çeşitli tavırlar ve değişiklikler şu âyetlerde bildirilmiştir:

"Ey insanlar, eğer siz öldükten sonra dirilmek hususunda herhangi bir şübhe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki, biz sizi topraktan, sonra insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, daha sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık. Bunları size kudretimizi apaçık gösterelim diye yaptık. Sizi dileyeceği-miz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvvetinize ermeniz için büyütüyoruz. Kiminiz öldürülüyor, kiminiz de bilgisinden sonra artık hiçbir şey bilmemek üzere ömrün en fena devresine doğru gerisin geri itiliyor. Sen yeryüzünü kupkuru ve ölü görürsün. Fakat biz onun üstüne suyu indirdiğimiz zaman o harekete gelir, ka-barır, her güzel çiftten nice nebat bitirir. Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah, Hâlık 'in tâ kendisidir. Hakikat Ölüleri o diriltiyor. O şübhesiz herşeye hakkıyle kaadirdir. Ve çünkü o saat, elbette gelecektir. Onda hiçbir şübhe yoktur. Mu-hakkak Allah kabirlerde olan kimseleri de diriltip kaldıracaktır" (el-Hacc: 5-7). Şu âyetlerde de insanın yaratılış ve tekamül safhaları, dokuz kademe hâlinde zikredilmiştir:

8-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz ki, Allah rahimde bir melek tevkil etmiştir. Melek: Ey Rabb'im! Bir nutfedir. Ey Rabb 'im! Bir kan pıhtı-sıdır. Ey Rabb'im! Bir çiğnem ettir, der. Allah onu yaratmak (yânî suret vermek) istediğinde, melek: Ey Rabb'im! Erkek midir yâhud dişi midir? Bedbaht mıdır yâhud mes'ûd ve bahtiyar mıdır? Rızk nedir? Ecel nedir? sorularını sorar. Bunlar o anasının karnında iken böylece yazılır" 11[11].

9-....... Bize Şu'be, Ebû İmrân el-Cevnî'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes bu hadîsi Rasûlullah'a yükseltiyor, yânî O'nım şöyle buyurduğunu söylüyordu:

"Allah (kıyamet gününde) cehennemliklerin azâbca en hafifi olan birine:

— Yeryüzünde mal olarak ne varsa hepsi senin olsa, şu azâbdan kurtulmak için onu feda eder mi idin? diye soracaktır.

O da:

— Evet feda ederdim yâ Rabbi, diyecek. Bunun üzerine Allah:

— Fakat sen Âdem atanın sulbünde iken ben senden (şimdi göze aldığın fedâkârlıktan) daha ehven birşey istemiştim ki, bana ortak koşmaman ve nankörlük etmemendi. Fakat sen (dünyâya gelince tev-hîdden) çekinip, müşrikliğe yapıştın! diyecektir" 12[12].

"And olsun, biz insanı çamurdan bir hulâsadan yarattık. Sonra onu sarp ve metin bir karargâhta bir nutfe yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik. Derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık. O bir çiğnem eti de kemiklere kalbettik. Arkasından o kemiklere bir et giydirdik. Bilâhare onu başka yaratışla inşâ ettik. Suret yapanların en güzeli olan Allah'ın sânı ne yücedir! Sonra siz bunun arkasından hiç şübhesiz ki öleceksiniz. Sonra siz kıyamet gününde muhakkak diriltilip kaldıracaksınız" (el-Mu'minûn: 12-16).

İnsanı bir safhada yaratmaya kaadir olan Allah'ın onu tabiî şeklini alıncaya kadar birtakım tavırlara, kaanûnî değişikliklere tâbi' tutmasında hiç şübhesiz husûsî ve umûmî birçok yararlar ve hikmetler vardır. Bu hikmetleri ilgili ilim dalları araştırır.
11[11] Bunun başlığa uygunluğu, bundan önceki hadîs gibidir.

12[12] Başlığa uygunluğu, Âdem zürriyetinden olan birinin âhiretteki macerasını anlatması yönündendi

10-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hiçbir nefis zulm ile öldürülmez ki, ille onun kanından (yânî kanının günâhından) birinci Âdem (atanın) oğluna bir pay ayrılır. Çünkü o, öldürme âdetini koyanların birincisidir" 13[13].

3- Bab:

'Ruhlar (sınıf sınıf) toplanmış cemâatlerdir1

11- Buhârî dedi ki: Ve bize el-Leys ibn Sa'd, Yahya ibn Saîd'-den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan söyledi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordıı: 'Ruhlar (sınıf sınıf, zümre zümre) toplanmış cemâatlerdir. Bundan ötürü içlerinden birbirleriyle tanışanlar, sevişip anlaşmışlardır. Aralarında birbirleriyle birleşemeyen (yâhud zıdlaşanlar) ise -dünyâda- ihtilâfa düşmüşler, anlaşamamışlardır"

13[13] Uygunluğu, Âdem zürriyeti olan oğlu Kaabil'in kardeşi Hâbil'i öldürmesidir. Bu öldürme kıssası Kur'ân'da şöyle anlatılmıştır:

' 'Onlara Âdem 'in iki oğlunun gerçek olan haberlerini oku: Hani onlar (Allah'a) yaklaştıracak birer kurbân takdim etmişlerdi de ikisinden birininki kabul olunmuş, öbürününkü kabul olunmamıştı. O (evvelki, kardeşine): Seni elbette Öldüreceğim, demişti. (Beriki de şöyle) söylemişti: Allah ancak kendisinden kor-kanlan(nkim) kabul eder. And olsun ki, beni öldürmen için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmem için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben kâinatın Rabb V olan Allah 'tan korkarım. Şübhesiz dilerim ki, sen kendi günâhınla birlikte benim günâhımı da yüklenesin de, o ateşin sahihlerinden olasın. İşte zâlimlerin cezası budur. Nihayet nefsi, kardeşini öldürmeye uymuş da, onu öldürmüştü; bu yüzden (maddî, manevî) ziyana uğrayanlardan olmuştu. Sonra Allah bir karga gönderdi. O, yeri eşiyordu ki, ona kardeşinin ölü cesedi nasıl örteceğini göstersin. Yazıklar olsun bana, ben şu karga gibi bile olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz mi oldum? dedi. Artık o, (ettiğine) pişmanlığa düşenlerden olmuştu. Bundan dolayıdır ki, israû oğulları 'na şu hakikati hükmettik: Kim bir canı, bir can mukaabilinde veya yeryüzünde bir fesâd çıkarmaktan dolayı olmayarak öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları diriltmiş gibi olur... " (el-Mâide: 27-32).

14[14].

Ve Yahya ibn Eyyûb şöyle dedi: Bana Yahya ibn Saîd el-Ensârî yukarıda geçen bu hadîsi tahdîs etti 15[15].

4- Azız Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı 16[16]:

"And olsun Nuh'u kavmine peygamber gönderdik de: Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Ben büyük bir günün üstünüze (gelecek)

14[14] Âlimler dediler ki: Bunun ma'nâsi ruhlar sınıf sınıf, zümre zümre topluluklardır, yâhud muhtelif nevi'Ierdir. Bunların tanışması, Allah'ın o sınıfı, üzerinde yaratmış olduğu bir işten dolayıdır. Yâhud da, o zümrelerin Allah'ın kendilerini üzerinde yaratmış olduğu sıfatların muvafakati ve huylarda tenasübüdür. Çünkü ruhlar toplu olarak yaratıldılar, sonra cesedlerinde ayrıldılar. Binâenaleyh kendi huylarına tesadüf eden, onunla ülfet edip uyuştu. Kendi huylarından uzaklaşan da ondan ayrıldı ve ona muhalefet etti.

Hattâbî ve diğerleri şöyle dediler: Ruhların birbiriyle ülfet etmesi, Allah'ın tâ başlangıçta onları saadet ve şekaavet nev'inden yaratmış olduğu şeydir. Ruhlar karşılıklı iki kısım idiler. Dünyâda bedenler buluştukları zaman uyuşurlar yâhud yaradilmış oldukları hâle göre ihtilâf ederler. Bunun neticesidir ki, hayırlılar hayırlılara; şerîrler de şerirlere meylederler. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

Ruhların toplanmış cemâatler olmasına âid iki âyet:

"Hani Rabb'in Âdem oğullan 'ndan, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefislerine şâhid tutmuş, 'Ben sizin Rabblniz değil miyim?' (demişti). Onlar da: 'Evet, şâhid olduk' demişlerdi. (İşte bu şâhidlendirme) kıyamet günü: Bizim bundan haberimiz yoktu' dememeniz İçindi. Yâhud: 'Daha evvel ancak atalarımız (Allah'a) şirk koşmuştur. Biz de onların ardından gelen bir nesiliz. Şimdi o bâtılı kuranların işlediği (günâhlar) yüzünden bizi helak mı edeceksin?' dememeniz içindi" (el-A'râf: 172-173).

Bu hususta fazla bilgi için: Hakk Dîni Kur'ân Dili, III, 2323-2336.

15[15] Bu ikinci tarîkteki Yahya ibn Eyyûb, Buhârî'nin şartına uygun değildir. Onun için Buhârî bu tarîki istişhâd için getirdi ve hadîsi iki tarîkten getirmiş oldu. İbn Hacer: Bunun metnine, Müslim'in rivayet ettiği Ebû Hureyre hadîsi şehâdet eder, demiştir (Kastallânî).

Ebû Hureyre hadîsinin metni de buradaki Âişe hadîsinin aynıdır: Müslim, Kitâbu'l-Birri ve's-Sılâ ve'I-Âdâb, "Ruhlar toplanmış cemâatlerdir" babı, rak: 159-(2638); Müslim Ter., VIII, 105.

16[16] Buhârî, Âdem kıssasından sonra bu bâbda Nûh Peygamber'in hayâtına geçmiş ve evvelâ el-A'râf: 59-64. âyetlerini getirmiştir ki, Kur'ân tertibine uygun olan da budur. el-A'râf Sûresi'nin evvelinde Âdem'le ilgili şeyler zikredilmişti. Sonra bu 59. âyetten i'tibâren de Nûh Peygamber'in târihine başlamıştır. Çünkü Nûh, Âdem'den sonra yeryüzünde insanlara irşâd için Allah'ın gönderdiği ilk peygamberdir. Nuh'a âid haberler, Kur'ân'ın yirmisekiz sûresinde zikredilmiştir ki, bunlardan birisi müstakil bir sûre olan Nûh Sûresi'dir. Nuh'a âid haberler en ziyâde toplu olarak Hûd Sûresi'ndedir. Bu sûrenin 25-48. âyetleri Nuh'u anlatır.

azabından cidden korkuyorum, dedi.

Kavminden ileri gelenler de şöyle dedi: Biz seni hiç şübhesiz apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz. (Bunun üzerine Nuh) dedi ki: Ey kavmim, bende hiçbir sapıklık yoktur. Fakat ben kâinatın Rabblnden (gönderilmiş) bir

peygamberim. Size Rabb 'imin vahyettiklerini tebliğ ediyorum, sizin iyiliğinizi istiyorum. Size o korkunç akıbeti haber vermek içiny korunmanız için ve belki (o sayede) rahmete kavuşturulmanız için kendinizden bir adam (vâsıtasıyle) Rabb 'inizden size bir ihtar geldi diye taaccüb mü ettiniz? Bunun üzerine onu yalanladılar. Biz de kendisini ve beraberinde gemide bulunanları selâmete erdirdik, âyetlerimizi yalan sayanları (tûfân ile) boğduk.

Çünkü onlar (kalb gözleri) kör olan bir kavim idiler" (el-A'râf: 59-64).

İbn Abbâs dedi ki: "Bâdiye'r-re'y" (Hûd: 27), düşünmeksizin bize ilk anda zahir olan; "Aklı'ı" (Hûd: 44), "Ey semâ, suyunu tut"; "Vefâre't-tennûr" (Hûd: 40), fırın kaynadığı zaman, yânî tencerenin kaynadığı gibi su yükselip fışkırdığı zaman demektir. İkrirne de: "et-Tennûr", yeryüzüdür, dedi. Mucâhid:

"el-Cûdî" (Hûd: 44), Cezîre'de, yânî Dicle ile Fırat arasında bir dağdır; "öe'öw«" (el-Mu'min^îi), "Hâl" gibidir, demiştir 17[17].

17[17] Buhârî burada Hûd Sûresi'nin âyetlerinde geçen bâzı kelimelerin tefsirlerini getirmiştir. Bu suretle Nuh'un bu sûredeki kıssasını işaret etmiştir. Buhârî'nin burada naklettiği tefsirlerin hepsi, başka hadîsçiler tarafından senedleriyle rivayet edilmiştir.

Hûd Sûresi'nin 25-48. âyetlerini burada nakledelim:

"Andolsun ki, biz Nuh'u kavmine (peygamber olarak) göndermişizdir. (O, şöyle demişti:) ŞübhesizkÎ, ben sizi Allah Un azabından apaçık korkutanım. Allah 'tan başkasına ibâdet etmeyin. Hakikat, ben sizin başınıza acıklı bir günün azâbt(gdip çatmasından endîşe ediyorum.' Bunun üzerine kavminden küfre-denlerin elebaşları 'Biz seni kendimiz gibi bir insandan başka olarak görmüyoruz. Basît ve zahirî bir görüşle (uyan) en aşağı tabakalarımızdan başkasının sana tâbi' olduğunu da görmüyoruz. Sîzin bize karşı bir üstünlüğünüzü dahî görmüyoruz. Biz sizi biVakis yalancılar sanıyoruz' dedi(\er). Nûh dedi ki: 'Ya ben (da'-vâmın sıdkına şâhid olmak üzere) Rabb 'imden (gelen) apaçık bir burhan üzerinde isem? O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bunlar siz(\n kör gözleri-niz)den gizli bırakılmışsa? Söyleyin bana ey kavmim, sizi ona, kendiniz hoş görmeyip dururken de zorlayacak mıyız (sanki).9 Ey kavmim, bundan (bu tebliğlerimden) dolayı sizden hiçbir mal istemiyorum. Benim mükâfatım Allah '-tan başkasına âid değildir ve ben îmân edenleri tardedici de değilim. Çünkü onlar muhakkak ki, Rabb'lerine kavuşanlardır. Ancak ben sizi cahillik eder bir kavim görüyorum. Ey kavmim, ben onları kovarsam Allah'tan (Allah'ın inti-kaammdan) beni kim (kurtarabilir, bana kim) yardım eder? Hiç de düşünmez misiniz? Ben size: Allah 'in hazîneleri benim nezdimdedir, demiyorum. Ben gaybı bilmem. Ben hakikatte bir melek 'im de demiyorum. Bununla beraber gözlerinizin hor gördüğü kimseler (mü'minler) hakkında Allah onlara asla bir hayır ver-meyecektir dahî diyemem. Allah, onların özlerindekini en çok bilendir. (Eğer bunları tard edersem) o

5- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı: 18[18]

"Hakikat biz Nuh'u kavmine, kendilerine elem verici bir azâb gelmezden evvel kavmini korkut diye gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim, muhakkak ki, ben sizi (başınıza gelecek azâbdan) apaçık korkutan bir peygamberim. Allah'a kulluk edin. O'ndan korkun. Bana da itaat edin dîye (gönderildim). Tâ ki Allah sizin günâhlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin, sizi mukadder bir müddete kadar geciktirsin. Şübhe yok ki, Allah'ın ta'yîn ettiği müddet gelince geri bırakılmaz.

Eğer bilseydiniz. Dedi; Ey Rabb 'im, ben kavmimi hakîkaten gece gündüz da'vet ettim.

---

takdirde şübhesiz ki, ben zplimlerdenimdir'. Dediler: 'Ey Nuh, bizimle cidden uğraştın. Bizimle olan bu mücâdelende ileri de gittin. Eğer sen doğruculardan isen bizi tehdîd edip durduğun(azâb)u haydi getir bi-ze'. (Nûh da:) 'Dilerse onu size ancak Allah getirir. Siz (O'nu) âciz bırakabilecekler değilsiniz' dedi. 'Eğer Allah sizi helak etmek dilemişse, ben sizin iyiliğinizi arzu etmiş olsam bile, bu hayırhâhlığım sizefâide vermez. O, sizin Rabb'inizdir ve nihayet ancak O'na döndürüleceksiniz'. (Habîbim) belki 'O'nu (Kur'ân'ı) kendiliğinden uydurdu' derler. De ki: 'Eğer ben onu kendim uydurdumsa günâhı benim üstüme olsun. Hâlbuki ben sizin (böyle bir iftira ile) irtîkâb edegel-diğiniz(giinah)den tamamen uzağım'. Nuh'a şu hakikat vahyolımdu: Kavminden gerçek îmân etmiş olanlardan başkası asla îmân etmeyecektir. O hâlde (bîhûde üzülüp de) işleyegeldikleri şeylerden (tecâvüzlerden) dolayı tasalanma. Bizim nezâretimiz ve vahyimiz ile gemi yap. Zulmedenler hakkında bana birşey söyleme. Çünkü onlar suda boğulmuşlardır (boğulacaklardır). (Nûh) gemiyi yapıyordu. Kavminden herhangi bir güruh yanından geçtikçe onunla eğleniyorlardı. De ki: 'Eğer bizimle eğlenirseniz, biz de sizinle, bu eğlendiğiniz gibi eğleneceğiz. Artık kendisini rüsvây edecek azabın kime gelip çatacağını (bundan başka âhiretteki) daimî azabın da kimin başına geleceğini ileride bileceksiniz!' Nihayet emrimiz gelip de fırın kaynadığı zaman (Nuh'a) dedik ki: Herbirinden (herbir nevi'den erkek ve dişi) ikişer çift -aleyhinde söz geçmiş (he lâkleri takdir ediimiş) olanlar müstesna- aileni ve îmân edenleri içine yükle!' Zâten onun maiyyetindeki az kimselerden başkası da îmân etmemişti. (Nûh) dedi ki: ıBinin içerisine. Onun akması da, durması da Allah 'in adiyledir. Şekksiz şübhesiz Rabb'im çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir'. O (gemi) bunları dağlar gibi dalga(lar) içinden akıtıp götürüyordu. Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna bağırdı: 'Oğulcağızım, (gel) bizim yanımıza sen de bin, kâfirlerden olma'. O dedi ki: 'Bir dağa sığınırım, o beni sudan korur'. (Nûh da şöyle) dedi: 'Bugün Allah 'in emrinden esirgeyen, kendinden başka hiçbir koruyucu yoktur'. İkisinin arasına dalga girdi, o da boğulanlardan oldu. (Taraf-i İlâhî'den) denildi ki: 'Ey arz, suyunu yut, ey gök sen de tut!' Su kesildi, iş olup bitirildi, (gemi de) Cûdi (Dağı'nın) üzerinde durdu. O zâlimler güruhuna "Uzak olsunlar!" denildi. Nûh Rabb 'ine dua edip dedi ki: 'Ey Rabb 'im! Benim oğlum da şübhesiz benim âiîemdendir. Senin va 'din elbette haktır ve Sen hâkimlerin hâkimisin'. (Allah da şöyle) buyurdu: 'Ey Nûh, o kat'iyyen senin ailenden değildir. Çünkü o(nun işlediği) sâlih olmayan (kötü) bir iştir. O hâlde bilgin olmadığı birşeyi benden isteme. Seni bilmezlerden olmaktan bihakkın men' ederim'. (Nûh): 'Ey Rabb'im' dedi, 'Ben bilgimin olmadığı şeyi Sen 'den istemekten Sana sığınırım. Eğer beni yarlıgamazsan, beni esirgemezsen hüsrana düşmüşlerden olurum \ Denildi ki: 'Yâ Nûh, sana ve (gemide) maiyyetinde bulunanlardan (gelecek mü'min) ümmetlere bizden selâm (ve selâmet) ve bereketlerle in (gemiden. Onlardan türeye-cek diğer kâfir) ümmetler de vardır ki, biz onları dahî (dünyâda bol rızıklarla) fâidelendireceğiz. Sonra ise (âhirette) onları bizden acıklı bir azâb çarpacaktır.''

18[18] Buhârî bu başlıkta Nûh Sûresi'nin tamâmına işaret etmiştir.

Fakat benim da'vetim, kaçmalarından başka (birşey) artırmadı.

Hakikat ben, senin kendilerini mağfiret etmen için, onları ne zaman da'vet ettimse, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine hüründüler, ayak dirediler, büyüklük tasladılar da tasladılar. Sonra ben onları hakîkaten en yüksek ses(im)le çağırdım. Sonra da onları hem ilân ederek da'vet ettim, hem kendilerine gizli gizli söyledim. Artık dedim, Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok yarlığayıcıdır. (O sayede) O, üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır. Ne oluyor size ki, Allah'ın sizi bir vakaar (ve şeref sahibi yapmasını) emel edinmezsiniz?

Hâlbuki O, sizi hakikat türlü türlü tavırlar(hâller)la yaratmıştır. Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle âhenkdâr olarak nasıl yaratmış? Onların içinde Ay'ı bir nûr yapmış, Güneş'i de bir kandil (olarak) asmıştır. Allah sizi yerden ot (gibi) bitirdi. Sonra sizi yine onun içine döndürecek, sizi (yeni) bir çıkarışla (tekrar) çıkaracak. Allah yeri sizin için bir döşek yapmıştır, onun geniş yollarında gezip dolaşınız diye. Nûh dedi:

Ey Rabb 'im, hakikat onlar bana isyan ettiler. Mal(lar)ı ve evlâd(lar)ı (kendilerinin) husrân(ın)dan başkasını

artırmayan kimselere uydular. Bunlar da büyük hileler (dolaplar, meVânetler) yaptılar. (Halk tabakasına) Sakın

taptıklarınızı bırakmayın. Hele "Ved"den, "Suvea'"dan, iiYeğûs"tan, "Yeûk"tan ve "Neşreden zinhar vazgeçmeyin, dediler. Hakîkaten onlar birçoklarını baştan çıkardılar. Sen (ey Rabb'im), o zâlimlerin şaşkınlığından başka şeylerini artırma. Bunlar günâhlarından dolayı suda boğuldular. Ardından da

(büyük) bir ateşe atıldılar. O vakit kendileri için

Allah'tan başka yardımcılar da bulmadılar. Nûh şöyle demişti: Ey Rabb 'im, yer(yüzün)de kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma! Çünkü eğer sen onları bırakırsan, kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden, öz kâfirden başka da evlâd doğurmazlar). Ey Rabb 'im, beni, anamı, babamı, îmân etmiş olarak evime giren kimseleri, (kıyamete kadar gelecek) erkek mü 'minleri ve kadın mü 'minleri Sen yarlığa. Zâlimlerin helakinden başka bir şeyini de artırma" (Nûh: 1-28).

"Onlara Nuh'un kıssasını oku. Hani o, kavmine demişti: Ey kavmim, eğer benim (aranızda) duruşum,

Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa (ne diyeyim), ben ancak Allah'a dayanıp güvenmişimdir. Siz

ve ortaklarınız da artık toplanıp ne yapacağınızı kararlaştırın. Bilâhare bu işiniz size hiçbir tasa olmasın.

Sonra hükmünüzü bana icra edin, bana mühlet de vermeyin. Eğer (benim öğütlerimden) yüz çeviriyorsanız

ben sizden (bu hususta zâten) hiçbir mükâfat istemedim.

Benim mükâfatım Allah'tan başkasına âid değildir. Ben (O'nun emrine boyun eğen, O'ndan başkasından hiçbir

ümîd beslemeyen) müslümânlardan olmamla emrolundum. Yine onlar kendisini tekzîb ettiler. Biz de hem onu, hem gemide beraberinde bulunan kimseleri selâmete erdirdik ve bunları (yeryüzünde) halîfeler yaptık. Âyetlerimizi yalan sayanları ise suda boğduk. Bak korkutulanların sonu nice olmuştur" (Yûnus: 71-73).

12-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Salim şöyle dedi: Ve İbn Umer (R) de şöyle dedi: Rasûlullah (S) insanlar içinde ayağa kalktı ve Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdü. Sonra Deccâl'i zikrederek şöyle buyurdu: "Ben sizi kat'î surette Deccâl'in şerrinden korkuturum. Peygamberlerden hiçbir peygamber hâriç olmamak üzere, muhakkak kendi kavmini (her yalancı) deccâlden korkutup uyarmıştır. Yeminle söylerim ki, Nûh Peygamber de kavmini ondan korkutup uyarmıştır. Lâkin şimdi ben sizlere, onun, hiçbir peygamberin bilsinler diye kavmine söylemediği (toplu ve ayırıcı) bir vasfını söylüyorum: Deccâl şaşıdır (kötü kılavuzdur). Allah ise şaşı değildir (insanları doğru yola irşâd buyurur)" 19[19].

19[19] Hadîsin başlığa uyguluğu "Yemîn ederim ki, Nûh da kavmini Deccâl'den korkutup uyarmıştır" sözündedir.

Bir hadîste Zamanının sonunda birçok Dcccâl-/er buyurulmuş ve bu "Yalancılar" diye lefsîr edilmiş olduğuna göre, Deccâl'in bir değil, nice yalancı makûlesi insanlar olduğu ve bunların târihin son

13-.......Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Dikkat edin! Size Deccâl'e âid bir hadîs haber vereceğim ki, hiçbir peygamber kendi kavmine onu söylememiştir: Onun bir gözü kördür: Şu da muhakkak ki, cennetin ve cehennemin yalancı misâlleri de onunla beraber gelecektir. Fakat onun cennet diyeceği şey cehennemin, cehennem diyeceği de cennetin tâ kendi misâlidir. Nûh, onun tehlikesini kavmine haber verip sakındırdığı gibi, ben de size o tehlikeyi haber verip uyarıyorum" 20[20].

14-.......Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Rasûhıllah (S) şöyle buyurdu: "(Kıyamet gününde) Nûh ve ümmeti gelir. Yüce Allah ona: (Emirlerimi ümmetine) tebliğ ettin mi? buyurur. Nûh: Evet ettim ey Rabb'im, der. Bunun üzerine Allah onun ümmetine: Nûh size tebliğ etti mi? buyurur, Nûh 'un ümmeti de: Hayır, bize hiçbir peygamber gelmedi! derler. Bunun üzerine Allah Nûh 'a: Senin tebliğ ettiğine kim şehâdet eder? buyurur. O da: Muhammed ile ümmeti, der. Sonra Mu-hammed'le ümmeti Nuh'un, ümmetine Allah'ın hükümlerini tebliğ ettiğine şehâdet ederiz, derler. İşte bu beyânım zikri ulu olan Allah'ın şu kavlidir: Böylece sizi vasat bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı şâhidler olasınız, bu Peygamber de sizin üzerinize tam bir Şâ Olsun dîye.." (el-Bakara: 143). "el-Vasat", adaletli demektir 21[21].

---

zamanlarında çokça görüleceği anlaşılır (Tecrîd Ter., VIII, 483).

Buhârî bunu Cenazeler Kitabı, "Sabî müslümân olduğu zaman bâbı"nda uzun bir metinle getirmişti.

20[20] Başlığa uygunluğu "Nuh'un kendi kavmine inzâr ettiği gibi... "sözündedir. Çünkü onun fitnesi pek büyüktür. Yerde sür'atle geçmesiyle akıllan dehşete düşürür, gönülleri şaşırtır da zayıflar hudûs ve tenakuz delillerini düşünemezler ve bu halet içinde onun doğruluğunu tasdik ederler. İşte bunun için bütün peygamberler kavimlerini onun fitnesinden sakındırmış ve uyarmışlardır (Kastallânî
21[21] Başlığa uygunluğu "Nûh ve ümmeti getir" sözündedir.

Muhammed ve ümmetinin bu şâhidliği şu âyetlerde de bildirilmiştir: ' 'Her ümmetten birer şâhid, onların üzerinde de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz zaman (onların hâlleri) nice olur?" (en-Nisâ: 41).

"Allah uğrunda hakkıyle cihâd edin. Sizi O seçti. /?m(işlerin)rfe üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi, babanız İbrahim 'in dîni gibi. Size daha evvel (gönderdiği kitâblarda) de bu Kur 'ân 'da da müslümân adım -Peygamber sizin üzerinize şâhid olsun, siz de bütün insanların üzerine şâhidler olasınız diye- Allah vermiştir. Artık dosdoğru namazı kılın, zekâtı verin, Allah 'a sarılın. O sizin Mev-tâ'nızdır. İşte ne güzel mevlâ O, ne güzel yardımcı O!" (d-Hacc: 78).

15-.......Bize Ebû Hayyân, Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biz bir yemek da'vetinde Peygamber'in beraberinde idik. Peygamber'e bir kol ayrılıp önüne konuldu. Çünkü Peygamber etin bu kısmını severdi. Peygamber ondan ön dişleriyle bir lokma kopardı. Ve şöyle buyurdu: "Ben kıyamet gününde bütün insanların seyyidiyim (yânı efendisiyim). Bu neden, bilir misiniz? (diyerek şöyle devam etti:) Allah kıyamet gününde dünyâda önce ve sonra gelip geçmiş bütün insanları düz ve geniş bir sahada toplayacaktır. Öyle düz ve geniş bir saha ki, orada bakan kişi onların hepsini görecek ve çağına seslenince, sesini bütün mahşer halkına işittirecek. Bir de güneş insanlara yaklaşacak. Bu sırada insanların bâzısı:

— İçinde bulunduğunuz, size ulaşan şu gamlı hâli görüyorsunuz! Size Rabb'inize delâlet edecek bir şefaatçi (bulmak çâresine) baksanız ya! diyecek.

Bunun üzerine mahşer halkının bâzısı da:

— Babanız Âdem'dir, ona gidin, der. Akabinde ona gelirler ve:

— Yâ Âdem! Sen beşerin babasısın. Allah seni eliyle yarattı ve sana kendi tarafından olan bir ruhtan hayât üfürdü. Meleklere emretti de onlar da sana secde ettiler. Allah seni cennette yerleştirdi. Sen bizlere Rabb 'in katında şefaat etsen ya! İçinde bulunduğumuz ve bize ulaşan şu acıklı hâli görüyorsun işte! derler.

Âdem de:

— Rabb'im (bu gün) öyle öfkeli oldu ki, bundan önce bunun gibi öfkelenmemiş, bundan sonra da bunun benzeri öfkelenmez. Bununla beraber Rabb'im beni o ağaçtan nehyetmiş iken ben O'na âsî olmuştum. (Şimdi ben kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim! Siz benden başka bir şefaatçiye gidiniz; Nuh'a gidiniz! der.

Onlar da Nuh'a varırlar ve:

— Yâ Nûh! Sen yeryüzü ahâlîsine gönderilen rasûllerin birinci-sisin. Allah sana Kur'ân'da "Çokjükreden kul" (ei-Isrâ: 3) adını verdi. Bizim içinde bulunduğumuz sıkıntılı durumu görüyorsun, bize erişen musibeti görmektesin, bizlere Rabb'in katında şefaat etsen ya! derler.

Nûh Peygamber de:

— Rabb'im bu gün öyle öfkelidir ki, ne bundan önce böyle öfkelenmiş, ne de bundan sonra bunun benzeri öfkelenir. (Ben de nef-

simi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim!... Siz o şanlı Peygamber Muhammed'e gidiniz, der.

Bunun üzerine insanlar bana gelirler. Ben de hemen Arş'ın altında secdeye kapanırım. Sonra bana Allah tarafından:

— Yâ Muhammed, başım kaldır, şefaat et; şefaatin kabul olunacak; iste, dileğin sana verilecektir! buyurulur".

Râvî Muhammed ibn Ubeyd: Ben hadîsin kalanını ezberlemiyorum, demiştir (Çünkü uzundur ve başkalarının rivayetlerinden bilinmiştir) 22[22].

16-....... el-Esved ibn Yezîd'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S) âmmenin okuyuşu gibi "Fehel min müddekir" (d-Kamer Sûresi'nde altı kerre) şeklinde okunmuştur 23[23].

22[22] Başlığa uygunluğu "Yâ Nûh! Sen yeryüzü ahâlîsine gönderilen rasûllerin birin-cisisifi. Allah sana "Çok şükredici kul" (el-İsrâ: 3) adını verdi... " sözlerindedir.

Tefsir âlimlerinin bildirdiklerine göre Nûh aleyhi's-selâm her ne zaman bir elbise giyse, yâhud bir yemek yese, yâhud su içse ardı sıra "el-Hamdu IVlla-hi = Hamd Allah'ındır" der idi. Bu sebeble Kur'ân'da Nûh "Çok şükreden kul" diye vasıflandı ve çocukları ve torunlarına: Ya siz niye şükretmezsiniz, nankörlük edersiniz? diye tevbîh buyuruldu.

Buhârî bu hadîsi daha uzun ve tam bir metin ile Tefsîr Kitâbı'nda el-İsrâ Sûresi'nde de getirmiştir. Müslim de îmân'da getirmiştir.

23[23] Bu hadîsin başlıkla münâsebeti, burada okunuşu haber verilen âyetin altı kerre tekrarlandığı el-Kamer Sûresi'nde Nuh'tan ve onun kavminin tekzîbi ile neticesinden, ve geminin hâlinden bâzı haberler ihtiva etmesidir:

''Onlardan evvel Nûh kavmi tekzîb etti, onlar kulumuzu yalancı saymakta ısrar ettiler. Mecnûn dediler. O (da'vetten cebren) vazgeçirilmişti. Nihayet o da Rabb Hne: Ben hakîkaten mağlûbum; intikaam al, diye dua etti. Bunun üzerine biz de şarıl şarıl dökülen bir suya gök kapılarını açtık. Yeri de kaynaklar hâlinde fışkırttık da (her iki) su takdir edilmiş bir emr üzerinde birleşiverdi. Onu (Nuh'u) levhalar ve mıhlarla yapılmış gemiye yükledik ki, gemi, nankörlük edilmiş bulunan o zâta bir mükâfat olmak üzere, bizim gözlerimiz önünde akıp gidiyordu. And olsun ki, biz bunu bir âyet olarak bırakmışızdır. O hâlde bir düşünüp ibret alan var m/?"tel-Kamer: 9-15).

6- Bâb:

"Ve îlyâs da şübhe yok ki, gönderilmiş peygamberlerdendi. O vakit kavmine şöyle demişti: Siz (Allah'tan) korkmaz mısınız? O en güzel yar adanı sizin de, evvelki atalarınızın da Rabb'i olan Allah'ı bırakıp da BaTe mi tapıyorsunuz? Fakat bunlar onu tekzîb ettiler. Şübhesiz bunlar da elbette (cehenneme) ihzâren getirilenlerdendir. Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları (bunlardan) müstesna. Biz ona sonra gelenler içinde (iyi bir nâm) bıraktık. (Bizden) selâm îlyâs'a. Şübhe yok kiy biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız' Hakikat o, rnü'min kullarımızdandı" (es-sâffât: 123-132).

İbn Mes'ûd ile İbn Abbâs'tan: İlyâs, Idrîs'ten ibarettir, dedikleri zikrolunuyor 24[24].

7- İdrîs Aleyhi's-Selâm'ın Zikri Babı;

Ki o, Nuh'un babasının dedesidir. Nuh'un dedesidir de deniliyor. Ve Yüce Allah'ın: "Biz

---

24[24] îlyâs ibn Yâsîn, Mûsâ aleyhi's-selâmın biraderi olan Harun'un torunudur. Bâzılarına göre bu, İdrîs aleyhi's-selâmdir. Nitekim ibn Mes'ûd "Ve irine Hyâse le mine H-mürselîn'' âyetini, '' Ve inne İdrîse le mine 'l-mürselîne'' suretinde okumuştur (Beydâvî, Medârik)

İlyâs ile İdrîs isimleri bir peygamberin iki adı mıdır? Yoksa bunlar ayn ayrı birer peygamber isimleri midir? Bu hususta ihtilâf vardır. İbn Mes'ûd'a göre Ya'kûb ismi İsrâîl'den ibaret olduğu gibi, İlyâs da böylece Idrîs'tir. İbnu'l-Arabî bununla İstidlal ederek: İdrîs, Rasûlullah'ın ceddi değildir, İsrâîl oğullan peygamberlerindendir. Çünkü İlyâs'm îsrâîl oğullari'ndan olduğu hakkında haber vardır, demiştir.

Âlimlerin cumhuruna göre İlyâs ile îdrîs iki müteradif lafızdan ibaret değildir. Her ikisinin de ayrı ayrı müsemmâsı vardır. İdrîs, Nuh'un üçüncü derecede büyük babası olan Uhnûh'tur.

"Ba'l" altın bir putun adıdır. "Bek" lâfzına izafetle "Ba'lebekk" İlyâs aleyhi's-selâmın peygamber gönderildiği beldeye özel isim olmuştur (Beydâvî, Medârik, Celâleyri).

Buhârî'nin bu âyetlerin sonunda ta'Iîk suretiyle verdiği îbn Mes'ûd'un sözünü, Abd ibn Humeyd ile îbn Ebî Hatim güzel bir senedle; İbn Abbâs'm sözünü de İbn Cuveybir kendi tefsirinde zaîf bir senedle rivayet etmiştir.

onu pek yüce bir yere yükselttik'' (Meryem: 57) kavli [25[25]].

17- Abdan şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu'I-Mubârek haber verdi: Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den haber verdi.

H Bize Ahmed ibn Sâiih tahdîs etti: Bize Anbese tahdîs etti: Bize Yûnus tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Enes dedi ki, Ebû Zerr (R) şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben

Mekke'de iken içinde bulunduğum evin tavanı (ansızın) yarıldı. Cibril indi. Göğsümü yardıktan sonra içini Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dolu altın bir leğen getirip içindekini göğsümün içine boşalttı. Ve göğsümü kapadı. Sonra elimden tutup beni semâya doğru çıkardı. Yere en yakın semâya vardığımızda Cibril, o semânın bekçisine:

— Aç, dedi.

— Kimdir o? dedi. Bu:

— Cibril'dir, dedi.

[25[25]] İdrîs Peygamber, Nuh'un babasının dedesidir, Nuh'un dedesi değildir. Buhârî bu başlıkta her iki ciheti rivayet edenler bulunduğuna işaret etmiştir. îdrîs bu cihetle Peygamberimizin uzak dedesidir. Âlimler cumhurunun görüşü budur.

Âyet bir evvelki ile beraber meâlen şöyledir:

' 'Kitâbda İdrîs 'i de an. Çünkü o çok sâdık bir peygamberdir. Biz onu pek yüce bir yere yükselttik'" (Meryem: 56-57).

O yüksek mekân, dördüncü kat göktedir.

Hiç şübhesiz bu yükseliş.peygamberler arasında İdrîs'e has ilâhî bir taltif olarak zikrolunmuştur. Gerçi îsâ Peygamber de semâya yükseltilmiş ise de "Yâ Isâ innt mütevefftke" (Âlu İmrân: 55) kavlinin zahirine tutunan âlimlere göre, Isâ Mesîh öldürüldükten sonra ref olunmuştur. Binâenaleyh canlı olarak semâya yükseltilmek îdrîs'in müstesna bir hususiyeti bulunuyor. Şu kadar ki, âlimlerin cumhuruna göre îsâ Peygamber de hayâtta olduğu hâlde semâya götürülmüştür. Buna göre o da bu yükseltilme hususiyetine iştirak etmiş bulunuyor.

İdrîs'in asıl adı Uhnûh'tur. Şît Peygamber'in beşinci batın evlâdıdır. Kendisi de Nuh'un üçüncü batın dedesidir. Kendisinden evvelki insanlar deri giy-mektelerken o, elbise dikmeye başlamış ve giymiştir. Ona otuz sahîfe indirilmiştir. Kalemle ilk yazı yazan, yıldızlar ve hesâb ilmine bakan odur (Beydâvî, Şeyhzâde).

— Beraberinde kimse var mı? dedi.

— Muhammed benimle beraberdir, dedi:

— Ona (gelsin diye) haber gönderildi mi? dedi.

— Evet gönderildi; aç, dedi.

En yakın semânın üstüne çıkınca bir de gördüm ki, bir kimse (oturmuş), sağ tarafında bir takım karaltılar, sol tarafında da birtakım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. O zât:

— Merhaba, sâlih peygamber ve sâlih oğul, dedi.

Cibril'e:

— Bu kim? diye sordum.

— Âdem(S)'dir, sağında ve solunda olan bu karaltılar da evlâdının ruhlarıdır. Sağında olanları cennet ehli, sol tarafında olan ka-, raltılar da cehennem ehlidir. Sağına baktıkça güler, sol tarafına baktıkça ağlar, dedi.

Sonra Cibril beni tâ ikinci semâya çıkardı. Bekçisine:

—Aç, dedi.

Bekçisi de evvelkinin söylediklerini söyledikten sonra kapıyı açtı".

Enes dedi ki: Ebû Zerr, Rasûlullah'm semâlarda Âdem, İdrîs, Mû-sâ, îsâ, İbrâhîm Peygamberleri bulduğunu söylediyse de, herbirerle-rinin menzillerinin nerelerde olduğunu ayrı ayrı söylemeyip, yalnız Âdem'i en yakın semâda, İbrahim'i altıncı semâda bulmuş olduğunu söyledi. __" Yine Enes dedi ki 26[26]: Cibril, Rasûlullah ile birlikte İdrîs Peygam-

ber'e uğradıklarında, İdrîs:

— "Merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş" demiş. (Peygamber demiş ki:)

26[26] Hadîsin bundan sonraki parçasını Enes, Ebû Zerr'den işitmemiş olup, başka bir zâttan aldığı anlaşılıyor.

— "Bu kim? diye sordum.

Cibril:

— Bu İdrîs'tir, dedi.

Sonra Musa'ya uğradım. O da:

— Merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş! dedi.

— Bu kimdir? diye sordum. Cibril:

— Bu Musa'dır, dedi. Sonra isa'ya uğradım. O da:

— Merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş, dedi.

— Bu kim? dedim. Cibril:

— Bu isa'dır, dedi.

Sonra İbrahim'e uğradım. O da:

— Merhaba sâlih peygamber ve sâlih oğul, dedi.

— Bu kim? dedim. Cibril: _

— Bu İbrahim'dir, dedi".

Muhammed ibn Şihâb dedi ki 27[27]: Ve bana İbn Hazm haber verdi ki, İbn Abbâs ile Ebû Habbe el-Ensârî şöyle diyorlardı: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

' 'Sonra Cibril, beni yukarıya götüre götüre nihayet kaza ve tak-dır kalemlerinin cızırtılarını duyacak yüksek bir yere çıktım".

Yine İbn Hazm ile Enes ibn Mâlik (R) şöyle demişlerdir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"(O zaman) Allah benim üzerime ve ümmetim üzerine elli namaz farz kıldı. Bu farziyetiyüklenerek döndüm. Derken Musa'ya rast-geldim, Mûsâ bana:

27[27] Rivayetin bu kısmı Enes'ten n a ki edilmemiş tir.

— Ümmetine ne farz edildi? dedi.

— Ümmetim üzerine elli namaz farz etti, dedim. Mûsâ:

— Rabb'ine dön (de şefaat et). Çünkü ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Ben de dönüp Rabb'ime müracaat ettim. Allah bir kısmını indirdi. Ben de Musa'nın yanına dönüp:

— Bir kısmını indirdi, dedim.

O yine yukarıdakinin benzerini zikredip:

— Rabb'ine müracaat et, çünkü ümmetin takat getiremez, dedi.

Bu defa da Allah bir kısmını indirdi. Ben yine Musa'ya dönüp bunu kendisine haber verdim. Mûsâ yine:

— Rabbine müracaat et, çünkü ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Dönüp bir daha Rabb'ime müracaat ettim. Allah:

— Onlar beştir, yine onlar ellidir. Benim nezdimde söz (yânî hüküm ve kaza) tebdil olunmaz, buyurdu.

Musa'nın yanına döndüm. O yine:

— Rabb'ine dön, dedi. Ben de:

— Artık Rabb'imden utanır oldum, dedim.

Sonra Cibril tâ Sidretu'l-Muntehâ'ya (birlikte varıncaya) kadar gitti. Sidre'yi öyle (acîb ve garîb) birtakım renkler kaplamıştı ki, onlar nedir, bilemem. Sonra cennete girdirildim ki, içinde birçok inci kubbeler vardı, toprağı da misk idi" 28[28].

28[28] Başlığa uygunluğu: "Cibril, Peygamber ile birlikte İdrîs'e uğradıklarında ..." sözlerindedir. Buhârî bunu Namaz Kitâbi'mn başında da getirmişti.

"Benim yanımda söz değiştirilmez..."'(Kaaf: 29) kavli, günde beş namaz ile mükellefiyetimizin kesinliğini ifâde eder. Elli namaza hükmünden sonra bu mikdârın beşe indirilmesi ise "Allah ne dilerse mahveder ve vücûda getirir, ana kitâb O'nun nezdindedir" {er-Ra'd: 39) kavlinin nutk eylediği muallak kaza nev'-ine dâhil olduğundandır. Elli namaz farz etti, fakat Peygamber'İn tercihine bağlı olarak farz etti. Kerîm olan

8- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı

"Âd'a da biraderleri Hûd'u (gönderdik): Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yok. Siz (Allah'a karşı) yalan düzenlerden başka kimseler değilsiniz* Ey kavmim, ben buna (bu tebliğime) mukadbil sizden hiçbir ücret istemiyorum.

Benim mükâfatım beni yaratandan başkasına âid değildir. Hâlâ akıllanmayacak mısınız? Ey kavmim,

Rabb'inizden mağfiret isteyin. Sonra yine O'na tevbe edin ki, üstünüze gökten bol bol (feyzini) göndersin, kuvvetinize daha fazla kuvvet katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin. Dediler ki: Ey Hûd, sen bize açık bir mu 'cize getirmedin. Biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakıcı değiliz. Sana inanıcılar da değiliz.

Biz, tanrılarımızdan kimi seni fena çarpmış demekten başka bir şey söylemeyiz. (Hûd) dedi: Allah'ı hakîkî şâhid gösteririm ve siz de şâhid olun ki, ben sizin Allah'ı bırakıp da O'na ortak tutmakta devam ettiğiniz şeylerden katHyen uzağım. Artık bana topyekûn istediğiniz tuzağı kurun, sonra bana mühlet de vermeyin. Şübhesiz ki ben, kendimin de sizin de Rabb'iniz olan Allah'a güvenip dayandım.

Yürür hiçbir mahlûk hâriç olmamak üzere hepsinin alnından tutan OJdur. Benim Rabb Hm hakîkaten doğru bir yol üzerindedir. Eğer şimdi yüz çevirirseniz (ne diyeyim), ben size ne ile gönderilmişsem, işte size onu tebliğ ettim. Rabb Hm sizin yerinize diğer bir kavmi getirir de ona hiçbir şeyle zarar yapamazsınız. Şübhesiz ki, benim Rabb'im, herşeyin üstünde bir nigehbândır. Vaktâ ki, azâb emrimiz geldi, Hûd'u da, maiyyetindeki müzminleri de bizden bir rahmet olarak selâmete erdirdik, onları ağır azâbdan kurtar dik. İşte Âd (kavmi)! Onlar Rabb Herinin âyetlerini bilerek inkâr ettiler, peygamberlerine

---

Allah, kullarına "Kim bir iyilikle, güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mikdârdan baş-kasıyie cezalanmaz. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (el-En'âm: 160) va'dine binâen, beş namaz, elli namaz olmuştur; yânî elli namaz sevabı verilmiş oluyor. Buna bakınca günlük namazların hem beş, hem de elli olmasının ma'nâsı anlaşılıyor. Sayıları beş, sevâbları elli namaz sevabıdır (Ahmed Naîm).

âsî oldular, inatçı her zorbanın emri ardınca gittiler. Onlar bu dünyâda da, kıyamet gününde de la'net cezasına tâbi' tutuldular.

Haberiniz olsun ki%Âd kavmi, Rabb Herine küfrettiler. Gözünüzü açın ki, Hûd'un kavmi olan Ad'a (ilâhî rahmetten ebedî) uzaklık verildi" (Hûd: so-60)

"Âd'ın biraderini -ki ondan evvel de, ondan sonra da birçok peygamberler gelip geçmişti- hatırla. Hani o,

Ahkaaftaki kavmini: Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Hakikat ben üzerinize gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum, diye tehdîd etmişti.

Dediler ki: Sen bize tanrılarımızdan döndürmen için mi geldin? Öyleyse bizi tehdîd etmekte olduğun şeyi, eğer

doğru söyleyenlerden isen, getir bize. (Hûd) dedi: İlim ancak Allah nezdindedir. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Bununla beraber ben sizi bilmezler güruhu olarak görmekteyim. Artık vaktâ ki onu, vadilerine doğru gelen bir bulut hâlinde görmüşlerdi.

Dediler ki:

Bu bize yağmur verici bir buluttur. (Hûd:) Hayır, bu, çarçabuk gelmesini istediğiniz şeydir; bir rüzgârdır ki, onda elem verici bir azâb vardır. O, Rabb 'imin emriyle helak edecektir, dedi. İşte onlar o hâle geldiler ki, meskenlerinden başka birşey görünmez oldu. İşte günahkârlar güruhunu biz böyle cezalandırırız. And olsun ki size bile vermediğimiz cihetlerden biz onlara kudret vermiştik. Onlara kulaklar, gözler, gönüller de vermiştik. Fakat ne kulakları, ne gözleri, ne gönülleri onlara hiçbir şeyle faide vermedi. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bilerek inkâr ediyorlardı Nihayet eğlenegeldikleri şey çepçevre kendilerini kuşatıverdi"

{el-Ahkaaf: 21-26).

Ve bu bâbda Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve Süleyman ibn Yesâr'dan; bu ikisinin de Âişe(R)'den rivayet ettikleri

hadîs vardır [29[29]].

[29[29]] Buhârî, bunlardan Atâ ibn Ebî Rebâh'ın hadîsini Bed'u'1-Halk Kitabı, "O rahmetinin önünden

9- Azız Ve Celıl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Âd'a gelince: Onlar da uğultulu, azgın bir fırtına ile helak edildiler. Allah onu yedi gece, sekiz gün ardı ardınca üzerlerine musallat etti. Öyle ki (eğer sen de hâzır olsaydın) o kavmin bu müddet içinde nasıl ölüp yıkıldığını görürdün. Sanki onlar, içleri bomboş hurma kütükleri idiler. Şimdi onlardan bir kalan görüyor

mUSUn?" (el-Hâkkaa: 6-8) 30[30].

Buhârî şöyle dedi: "Rîhin sarsarin", "Şiddetli, haddi aşan" demektir. Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Rüzgâr kendisine tevkîl edilmiş olan melekler üzerinden aştı, onlara itaat

---

rüzgârları müjdeci gönderendir..." (el-A'râf: 57) bâbı'nda Pey-gamber'e ulaştırılmış olarak getirmişti. Süleyman ibn Yesâr'ın hadîsini de el-Ahkaaf Sûresi'nin tefsîrinde getirmiştir. Bu iki hadîs bu el-Ahkaaf: 21-26. âyetlerini tefsîr etmekte bulunduğu için, metinlerinin tercemelerini verelim:

Birincisi: Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gök yüzünde yağışlı sanılan bir bulut görünce kâh ona karşı durur, geri dönerdi; kâh evimize girer, çıkardı. Ve yüzü değişirdi. Gök yağmur yağdırınca da Peygamber'den endîşe giderdi. Aişe dedi ki: Ben bunun sebebini Peygamber'den öğrenmek istedim. O bana: "Ne bileyim? Belki bu kara bulut bir kavmin (Âd kavminin) dediği gibi bir azâb olur: A d kavmi kendilerine va *d olunan azabı, ufukları enine kaplayarak vadilerine karşı gelen bir bulut hâlinde gördükleri zaman onlar: Şu ufuktaki karaltı bize yağmur yağdıracak bir buluttur, demişlerdi..." (el-Ahkaaf: 25).

İkincisi: Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in küçük dilini görünceye kadar ağzını açarak güldüğünü görmedim. O, yalnız gülümserdi. Bundan sonra_Âişe, hadîsin gerişini zikretti ki, bu, birincisi olarak geçen hadîstir.

Âd kavminin zulüm ve inkârları ve haşmetli hayâtları ve bu hayâtın fecî' bir şekilde son bulup yok edilmeleri eş-Şuarâ: 123-140. âyetlerinde de gayet ibretli şekilde anlatılmaktadır.
30[30] Müfessirlerin bildirdiğine göre bu yedi gece sekiz gündüz bir çarşamba sabahı başlamış, öbür çarşamba akşamı tamâm olmuş ve "Uğursuzgünler" (Fussilet: 16) diye de vasıflanmıştır. Kış mevsiminin sonunda geldiği için Arablar "Eyyâ-mu acûz" da demişlerdir. Bu müddetin sonunda Âd kavmi helak olmuştu. Yalnız Hûd Peygamber İle yanında bulunan mü'minler topluluğu "Azâb emrimiz gelince, Hûd 'u da matyyetindeki mü 'minleri de bizden bir rahmet olarak selâmete erdirdik, onları ağır azâbdan kurtardık" (Hûd: 58) âyeti ma'nâsınca halâs olmuşlardı. Bu müdhiş felâkette onlar bir tarafa çekilmişler, masun kalmışlardı. Mucâhİd'in rivayetine göre, bunlar dörtbin kişi idiler. Bunlardan Âdu Uhrâ, yânî Son Âd üremiştir ki, Zâtı İrem denilen Semûd kavmidir. Hûd Peygamber kavminin helakinden sonra bir müddet daha yaşamış, sonra ölmüştür. Vefatında yüzelli yaşında idi.

Âd kavminin bedenî kuvvetleri, boylan, irilikleri, hakkında Kur'ân dışında pekçok mübalağalı rivayetler vardır. el-A'râf: 69'da: "Düşünün ki O, sizi Nûh kavminden sonra hükümdarlar yaptı, size yaratılışça onlardan ziyâde boy bos (ve kuvvet) verdi. O hâlde Allah'ın nVmetlerini hatırlayın ki, kurtuluşa erdirilesiniz" buyurulmakla yetinilmiştir.

etmedi, demektir (yâhud: Melekler üzerine

tecâvüz etti, yânı ölçüsüz, tartısız olarak çıktı, denildi).

"Sahharaha aleyhim*', "Allah o rüzgârı o kavim üzerine yedi gece sekiz gün salıverdi, musallat etti"

demektir. "Husûmen" "Daha arkaya" demektir. "Sen o müddet içinde o kavmi sanki içleri bomboş hurma

kütükleri gibi yere serilmişler görürdün". "Sen onlardan bir kalan görüyor musun?". "Bakiye", "Bakıyye", yânî

"Geri kalan" demektir 31[31].

18-.......Mucâhid ibn Cebr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) "Ben sabâ rüzgârı ile nusrat olundum. Âd kavmi de debûr rüzgânyle helak olundu" buyurmuştur 32[32].

Buhârî şöyle dedi: Ve Muhammed ibnu Kesîr, Sufyân es-Sevrî'den; o da babası Saîd ibn Mesrûk es-Sevrî'den; o da Abdur-rahmân ibnu Ebî Nu'm'dan söyledi ki, Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Alî (Yemen'den) Peygamber'e, toprağından arıtılmamış bir mikdâr altın cevheri göndermişti. Peygamber bunu şu dört kişi arasında paylaştırdı: el-Akra' ibn Habis el-Hanzalî, sonra el-Mucâsı'î, Uyeyne ibn Bedr el-Fezârî, Zeyd et-Tâî, sonra Nebhân oğulları'ndan biri ve Al-kame ibn Ulâsete el-Âmirî sonra Kilâb oğulları'ndan biri arasında. Bu taksime Kureyş ve Ensâr öfkelendiler ve:

— Peygamber Necd halkından başkalarına veriyor da bizleri bırakıyor, dediler.

31[31] Buhârî başlıkta yazdığı âyetlerdeki bâzı kelime ve cümlelerin tefsirlerini de nak-letmiştir. Bu tefsirler hep senedli olarak yerlerinde rivayet edilmiştir.

32[32] Hadîsin başlığa uygunluğu, Âd kavminin debûr rüzgârıyle helak edilmesinden-dir. Peygamber'in poyraz veya gündoğusu rüzgârıyle nusrat olunması, Ahzâb gazasına âid ilâhî bir nusrattır. Ebû Sufyân ordusunun Medîne'yi muhasarası zamanında bir gece Allah tarafından şiddetli bir gündoğusu rüzgârı çıkmış, Kureyş ordusunun altım üstüne çevirmiş ve bu fırtına ile de panik başlayıp harb hezimetle sonuçlanmıştır.

Peygamber (S):

— * 'Ben ancak bu mal ile onları İslâm 'a alıştırıyorum'' buyurdu. Bunun üzerine iki gözü çökük, yanağının iki elmacığı çıkık, alnı

yüksek, gür sakallı, başı tıraşlı bir adam öne geldi ve:

— Allah'tan kork yâ Muhammedi dedi. Peygamber de:

— "Ben âsîlik edersem Allah 'a kim itaat eder? Allah beni yer ahâlîsi üzerine emin kılmakta iken, sizler beni emîn saymıyor (güvenmiyor) musunuz?" buyurdu.

Bu sırada bir kimse Peygamber'den o şahsı öldürme izni istedi. Zannediyorum ki, bunu isteyen Hâlid ibnu'l-Velîd'di. Peygamber bu istekten onu men' etti.

O sert bedevi geri dönünce Peygamber (S) arkasından:

— "Şunun soyundan yâhud bunun arkasından öyle bir kavim türeyecektir ki, onlar Allah 'in Kitabı 'nı okuyacaklar, fakat bu onların boğazlarından ileriye geçmiyecek, onlar okun avı sür'atle delip çıktığı gibi dînden çıkacaklar. Onlar İslâm ahâlîyi öldürecekler de put-ların sahihlerini terkedecekler. Yemîn olsun eğer ben onların zamanına erişseydim, muhakkak onları Ad kavminin öldürülüşü gibi öldürürdüm" buyurdu 33[33].

19-.......el-Esved şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan

işittim. O: Ben Peygamber(S)'in el-Kamer Sûresi'ndeki şu "Helmin müddekir" âyetini, böyle idgam ile okurken işittim, dedi 34[34].

33[33] Hadîsin başlığa uygunluğu "Elbette onları Âd kavminin öldürülüşü gibi öldürürdüm" sözündedir. Âd kavmi şiddetli bir rüzgârla helak edilmişken bu hadîsteki uygunluk nasıldır? dersen, şöyle cevâb veririm: Takdir, Âd'in öldürülüşü gibidir. Bundan maksad onların, Âd'in kökünün kazınması gibi kökleri-nin tamâmiyle kazınmalarıdır. Çünkü "Âd'in öldürülmesİ"ndeki izafet, mef'ûledir (Aynî).

Buhârî bu hadîsi bâzı farklılıklarla Mağâzî, Tefsir ve Tevhîd Kitâbları'nda; Müslim ise Zekât'ta getirmiştir. Hadîste isimleri sayılan ve Peygamber'in ihsan ettiği bu kimseler Necd havalisinin sergerdelerinden ve hepsi de "Kalbleri İslâm'a alıştırılanlar"(et-Tevbe: 60)'dan İdiler.

34[34] Bu hadîs bu kitabın beşinci babının sonunda 16 rakamıyle başka bir senedle geçmişti. Hadîsin başlığa uygunluk şekli orada Nûh kavminin helaki yönündendi. Burada ise yine el-Kamer Sûresi'nde Âd kavminin helakini haber veren âyetler bulunması yönündendir.

"Ad kavmi de tekzîb etti. İşie benim azabım ve tehdîdlerim nice imiş (düşünün). Çünkü biz haklarında

10- Ye'cûc Ve Me'cûc Kıssası İle Yüce Allah'ın Şu: "Onlar dediler ki: Yâ Ze'l-Karneyn, hakikat Ye'cûc ve Me'cûc (bu) yerde fesâd çıkaran(kabîle)lardır. Bizimle onların arasına bir sedd yapman üzerine sana bir vergi verelim mi?... " (ei-Kehf: 94) Kavli Babı

Ve yine Yüce Allah'ın şu kavli:

İbn Hacer'in şerhine esas aldığı nüshada bundan sonra: Yüce Allah'ın liSe-mûd'a da kardeşleri Salih'i gönderdik.'." (e\-A'râf: 72-79) kavli babı diye bir bâb vardır. Burada el-Hıcr: 80-84. âyetleriyle bâzı tefsirleri ve ayrıca üç hadîs vardır. Bu bâb Aynî'de ve Kastallânî'de ve bizim nüshada yoktur (M. Sofuoğlu).

"Sana Zu'l-Karneyn'i sorarlar. De ki: Size onun hâlinden de haber söyleyeyim. Hakikat biz onu yeryüzünde büyük bir kudret sahibi kıldık ve ona (muhtaç olduğu) herşeyden bir sebeb verdik. O da (batıya doğru) bir yol tuttu. Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara bir balçıkta batar buldu. Bunun yanında da bir kavim buldu. Dedik ki: Yâ Ze'l-Karneyn. Onları ya azaba uğratmanda, yâhud haklarında güzellik tarafını tutmanda serbestsin. Dedi:

Kim zulmederse onu azaba uğratacağız. Sonra da o, Rabbine döndürülür de, O da kendisini şiddetli bir azaba uğratır. Amma kim îmân eder, güzel de amel eylerse, onun için en güzel bir mükâfat vardır.

Ona emrimizden kolayını da söyleyeceğiz. Sonra o, başka bir yol tuttu. Nihayet üstüne güneşin (ilk önce) doğduğu yere ulaştığı zaman, onu öyle bir kavmin üzerine doğuyor buldu ki, biz onlar için, buna karşı

(korunacak) hiçbir siper yapmamıştık. İşte (Zu 7-Karneyn 'in işi) böyle idi. Hâlbuki onun yanındakilerin hepsini biz ilimle kuşatmışızdır. Sonra yine bir yol tuttu.

---

uğursuz ve uğursuzluğu sürekli bir günde onların üstüne çok gürültülü bir fırtına gönderdik ki, insanları, sanki onlar köklerinden sökülmüş hurma kütükleri imiş gibi, tâ temelinden kopanyordu. İşte benim azabım ve tehdîdlerim nice imiş (düşünün). Andolsun biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırmışadır. O hâlde var mı düşünen?" (ei-Kamer: 18-22).

Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman onların önünde hemen hiçbir söz anlamaz bir kavim buldu. Onlar dediler ki: Yâ Ze 'l-karneyn, hakikat, Ye 'cûc ve Me 'cûc yerde fesâd çıkaran(kabîle)lardır. Bizimle onların arasına

bir sedd yapman üzerine sana bir vergi verelim mi? Dedi ki:

Rabb'imin beni içinde bulundurduğu nVmet daha hayırlıdır. Haydin siz bana (bedeni) kuvvetle yardım edin de, sizinle onların arasına sağlam bir mania yapayım. Bana demir kütleleri getirin. (O karşılıklı iki dağın) iki yanı tam denkleştiği vakit "üfleyin" dedi. Nihayet o demiri bir ateş hâline koyduğu zaman da:

Getirin bana, dedi, üstüne erimiş bakır dökeyim. Artık onu aşmaya da güç yetiremediler, onu delmeye de muktedir olamadılar. Bu, dedi, Rabb 'imden bir merhamettir. Fakat Rabb 'imin va 'di gelince O, bunu dümdüz yapar. Rabb'imin va'di bir haktır" (el-Kehf: 83-98) [35][35]

Buhârî şöyle dedi [36][36]: "Zubera'l-hadîd", "Zuber"in vahidi "Zubre"dir, o da "Parça" demektir. "Hattâ izâ

sâvâ beyne's-sadefeyn": İbn Abbâs'tan denilir ki, "Beyne's-sadefeyn", "İki dağ arası" demektir. "Ve's- seddeyn"de "İki dağ"dır. "Harcen", "Ecren" demektir. "Üfürün (körükleyin) dedi, nihayet o demiri bir ateş yapınca: Getirin üzerine erimiş bakır boşaltayım, dedi", yânî üzerine kurşun dökeyim. Ve

"Bu erimiş demirdir" deniliyor, keza "Erimiş bakırdır" da deniliyor.

İbn Abbâs: "en-Nuhâsu", yânî "Bakır" demiştir. "Fe mestâû en yazharûn (= Artık onun

---

[35][35] Bu âyetlerde Zu'1-Karneyn adındaki büyük zâtın dünyânın üç tarafına yaptığı başarılı seferler ile Ye'cûc ve Me'cûc kavminin önüne inşâ ettiği çok sağlam sedd anlatılmaktadır. Bu zâta bu lakabın verilmesi hakkında "Karn" kelimesinin lügat ma'nâsı i'tibâriyle, birçok sebebler söylenmiş ise de Kur'ân'm beyânına göre bu cihangirin, dünyânın hem batısına, hem doğusuna sâhib olması, bu muhteşem lakabı almasının en doğru sebebi olarak kabul edilebilir.

Zu'I-Karneyn'in hüviyetini ta'ymde çeşitli rivayetler ve görüşler vardır. Bunlar tefsirlerde uzun uzadıya sıralanmıştır. Kur'ân'da birçok kerreler "Yâ ZeH-Karneyni" diye hitâb edilmesi, onun, belki peygamberlik makaamını hâiz bîr cihangir olduğunu düşündürür. Muhakkak olan, bu zâtın, Hz. Alî'nin de dediği gibi, sâlih bir kimse olduğudur. Toplu ve mukaayeseli bilgi için bak: Hakk Dîni Kur'ân Dili, IV, 3274-3279.

[36][36] Buhârî bu başlıkta el-Kehf: 83-98. âyetlerinin yazılmasını işaret ettikten sonra, bu âyetlerdeki bâzı kelime ve cümlelerin tefsirlerini vermektedir. Bunlar tefsirlerde senedli olarak nakledilmiştir.

üzerine çıkmaya güç yetiremezler)", onun üzerine yükselemezler demektir. "İstetâa"; "Ata'tu lehû"dan "İstefale"dir. Te'nin hazfı ve harekenin hemzeye naklinden dolayı "Estâa" fetha yapıldı da "Estâa yestîu" denildi. Lâkin bâzıları "İstetâa yestetîu" dediler de ikincisini Te ile "Ve mastetâû lehu nakben" okudular. "Dedi ki: Bu sedd Rabb'imden bir rahmettir, fakat Rabb'imin va'di gelince O bunu dümdüz yapar"; "Dekkâe", "Onu yere yapıştırır" demektir. "Nâkatun dekkâu", Hörgücü olmayan sırtı düz deveye denilir. Arzdan ed-Dekdâk da böyle yapışık düz olan yerdir; nihayet yerden böylesi katılaşır ve birbirine yapışır da yükselmez. "Rabb'imin va'di haktır 37[37]. O gün biz onları birbiri içinde dalgalanır bir hâlde bırakmışızdır, artık sûra üfürülmüştür. Bu suretle hepsini (mahşerde)

derleyip toparlamışızdır" (ei-Kehf: 99)

"Helak ettiğim bir memleket ahâlîsinin hakîkaten mahşere dönmemeleri imkânsızdır. Nihayet Ye'cûc ve Me 'cûcfün şeddi) açılıp da her tepeden saldıracakları ve gerçek va'd olan (kıyamet) yaklaştığı vakit, işte o zaman o küfredenlerin gözleri hemen belerip kalacak. Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gaflet içindeydik. Hayır, biz zâlim kimselerdik, -diyecekler-1" (et-Enbiyâ: 95-97).

Katâde: "Hadeb", "Tepe"dir, demiştir 38[38].

37[37] Burası Zu'1-Karneyn'in sözlerinin hikâyesinin sonudur (Aynî).

38[38] Bu da Ye'cûc ve Me'cûc'den bahseden diğer bir âyet grubudur.

Tarihçilerin ittifakla bildirdiklerine göre, Ye'cûc ve Me'cûc, Yâfis zürriye-tinden İki kabiledir. Tevrat'ta, böyle bildirildiği gibi, Vehb ibn Münebbih de Yâfis evlâdından olduklarına kaanİ'dir. "Hakikat Ye'cûc ve Me'cûc yerde fesâd çıkarırlar... " (el-Kehf: 94) kavlinde cemi' sîgasıyle geldiğinden, yeryüzünü fesada verip kana boyayacak Ye'cûc ve Me'cûc'ün yalnız iki kabîle değil, birçok kabilelerden meydana gelmiş, çok kalabalık bir topluluk oldukları anlaşılır. Müfes-sir Katâde, bunların yirmiden fazla kabîle olduklarını söylemiştir. Müfessir Dahhâk, Zu'1-Karneyn'in üçüncü seferinde kavuştuğu kavim Türk ırkındandır, demiş;.Suddî de: Türk, Ye'cûc ve Me'cûc'den ayrılıp Türkistan'da devlet kuran bir soydur, demiştir. Katâde'ye göre kuzey kabileleri yirmi iki kabîle olup bunlardan birisi Türk idi. Şeddin inşâsından sonra Türk, şeddin hâricinde, Öbürleri dâhilinde kalmıştır... Zemahşerî de Zu'1-Karneyn'in, iki dağın önünde ka-vuştuğu ve kendi dillerinden başka bir dil bilmeyen kavim, Türk kavmidir, demiştir.

Zu'1-Karneyn ve Ye'cûc ve Me'cûc hakkında Doç. Dr. Süleyman Ateş şunları yazıyor: "Zu'1-Karneyn'in yaptığı bu şeddin nerede olduğu da ihtilâf konusudur. Özellikle üç ihtimâl ileri sürülür: 1- Türk yurdunu Çin'den ayıran noktada, 2- Ermenistan ve Azerbaycan mıntıkasında Türk sınırını ayıran De-mirkapı mevkiinde, 3- İstanoy dağlarıyle Ural dağlan arasındaki Sibirya'da.

"Ye'cûc ve Me'cûc'e gelince: Bu kelimeler, Arabça'ya girmiş ucme (yabancı) kelimelerdir. Avrupalılar bunlara Yagug Magug derler ve bunları şeytanın nesli sayarlarmış. Ye'cûc ve Me'cûc'ün Yâfes oğullarından

Bir adam Peygamberce: Ben şeddi (beyaz, siyah, kırmızı çizgilerle) süslenmiş burd (yânî çubuklu kumaş ve elbise) gibi gördüm, dedi. Peygamber (S) de:

"Evet, sen onu sahîh olarak gördün, sen doğru söyleyicisin" buyurdu 39[39].

20-.......Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb, Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe'den; o da (Peygamber'in zevcesi) Cahş kızı Zeyneb'den şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) bir kerresinde telâşla Zeyneb'in yanına girmiş ve:

— "Lâ ilahe ille'ttah; vukû'u yaklaşan birşerrden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'ün şeddinden şunun gibi bir delik açıldı" buyurup, başparmağı ile onu ta'kîb eden şehâdet parmağını halka yapmıştır.

Bunun üzerine Cahş kızı Zeyneb:

— Yâ Rasûlallah, içimizde bu kadar sâlih kimseler varken biz helak olur muyuz? diye sordu.

RasûTullah:

— "Evet, ahlâksızlık ve ma'siyet çoğaldığı zaman (helak olursunuz)" buyurdu 40[40].

---

iki kabîle olduğu hakkında rivayetler varsa da, bunların sağlamlığı şübhelidir. Çok kimseler, şu veya bu milleti Ye'cûc ve Me'cûc saymıştır, ama bunlar birer yakıştırmadan ibarettir. Bunların âhir zamanda çıkacak dîn ve millet tanımaz, nesebi belirsiz, dünyâyı sarsacak iki topluluk olduğu anlaşılıyor (Hakk Dîni Kur'ân Dili, IV, 3286-88).

"Ye'cûc ve Me'cûc'ün dünyâyı istilâsı, kıyamet alâmetlerindendir.

"Mutasavvıflar ise enfüsî tefsîrde Ye'cûc ve Me'cûc'ü, nefsânî kötü güçler kabul etmektedirler. Onlara göre Zu'1-Karneyn hem rûh, hem de nefis kuvvetlerine hükmeden insan-ı kâmildir. O, insanın yüksek ruhî güçlerini, Ye'cûc ve Me'cûc denen nefsânî güçlerin tasallutundan korumak için zikirle itmi'nân şeddini yapmıştır"' (Kur'ân-ı Kerîm Meali, s. 274-275, istanbul, 1974).

39[39] Bu ta'lîki, fbn Ebî Umer, Saîd'den; o da Katâde'den; o da Medîneli bir adam dan senediyle rivayet etmiştir: "O zât, Peygamber'e: Yâ Rasûlallah, ben Ye'cûc ve Me'cûc şeddini gördüm, dedi. Peygamber: "Nasıldı?" dedi. O zât: Kırmızı ve siyah çizgilerle süslü kumaş gibi, dedi. Peygamber: "Sen onu görmüşsün" buyurdu". Bunu, sened ve bâzı lafız farklılıklanyle Taberânî, Bezzârvelbn Mer-deveyh rivayet etmişlerdir (Aynî).

Kur'ân'm nazmında bu şeddin yeri açıkça bildirilmediği ve izleri de bulunmadığı için müellifler çeşitli ihtimâller içinde dönüp durmuşlardır. Bu gün onun varlığına kılavuzluk edebilecek hiçbir eser de yoktur. Kur'ân'dan öğrendiğimiz, bu şeddin kuzeyde bulunmasıdır. Kur'ân'ın delâletinden, Zu'1-Karneyn'in üçüncü seferinin güneyden kuzeye doğru olduğu, bunu kuvvetlendirir.

21-.......Bize Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvüs'tan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Bu gün) Ye'cûc ve Me'cûc'ün şeddinden şunun gibi bir delik açıldı" buyurmuş ve eliyle doksan bağlayarak bu deliğin işaretini yapmıştır 41[41].

22 ....Bize Ebû Salih, Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah, Âdem'e:

— Yâ Âdem! buyurur. Âdem de:

— Lebbeyke ve sa 'deyke ve 'l-hayru fi yedeyke{Tekrar tekrar icabet ediyorum, beni tekrar tekrar mes'ûd kıl, bütün hayır Sen'in ellerindedir)der.

Bunun üzerine Allah:

— Cehenneme girecekleri (halk arasından seçip) çıkar! buyurur. Adem:

— Cehenneme gönderileceklerin mikdârı ne kadardır? der. Allah:

— Her bin kişiden dokuzyüzdoksandokuzu! diye cevâb verecek.

Ve Allah, Âdem'e böyle buyurduğu sırada (bunun verdiği şiddetli korkudan) çocuğun başı ağarır, Her gebe kadın da çocuğunu düşürür, insanları sarhoş (olmuş gibi) görürsün, hâlbuki onlar sarhoş değildirler, fakat Allah'ın azabı pek çetindir" (ei-Hacc: 2).

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! O (binde) bir hangimiz olabilir? dediler. Rasûlullah:

40[40] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in "Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'ün şeddinden şunun gibi bir delik açıldı" buyurması ve Zu'1-Karneyn'in de târihin uzak devirlerinde bir sed yapmış olması yönündendir.

Ye'cûc ve Me'cûc beliyyesi, bütün beşeriyyeti şâmil bir âfettir. Bu Zeyneb hadîsinde ise Peygamber, Ye'cûc ve Me'cûc'den erişecek musibeti Arab'a tah-sîs etmiştir. Bu tahsis, Ye'cûc ve Me'cûc ve onları önlemek üzere yapılan şedden bir delik açılması ta'bîri ile hakîkaten onlar kasdolunmayıp, belki buna benzer bir fitnenin yaklaştığını haber vermiş olabilir. Nitekim Usmân'ın şehâdeti ve onu ta'kîb eden hâdiseler, İslâm ümmeti için mühim birer fitne olmuştur.
41[41] Bunun da başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî ile Müslim, bunları Fitneler Kitâ-bı'nda da getirmişlerdir.

— "Size müjdeler olsun, sizden bir kişiye mukaabil Ye'cûc ve Me'cûc'den bin kişi (cehenneme gönderilecektir)" buyurdu.

Sonra da:

— "Hayâtım elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, ben sizin cennet ahâlîsinin dörtte biri olacağınızı umuyorum" dedi.

Bu müjde üzerine biz Allâhu Ekber dedik. Rasûlullah yine

— "Ben sizin cennet ehlinin üçte biri olmanızı umarım " buyurtfu. Biz yine tekbîr getirdik. Bu sefer Rasûlullah:

— "Ben sizin cennet ehlinin yansı olmanızı umarım" buyurdu. Biz de yine Allâhu Ekber diye tekbîr getirdik. En sonunda Rasûlullah:

— "Sizler mahşer halkının içinde ancak beyaz bir öküzün derisindeki siyah bir tüy mesâbesindesiniz yâhud da siyah bir öküzün derisinde sanki beyaz bir tüy gibisiniz" buyurdu [42][42].

11- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"iyilik yapan olarak kendisini allah'a teslim eden, İbrahim'in Allah'ı bir tanıyıcı dînine tâbi' olan kimseden daha güzel dinli kimdir? Allah* İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-NÎsâ: 125).

"Hakîkaten İbrahim (başlı başına) bir ümmetti; Allah'a itaatkârdı, bâtıl dînlerden uzak bir muvahiddi. O, hiçbir zaman müşriklerden olmamıştır. O, Allah'ın m 'metlerine şükredendi, Allah onu seçmiş, kendisini doğru bir yola iletmişti. Biz ona dünyâda bir güzellik vermiştik. Şübhesiz ki o, âhirette de mutlakaa sâlihlerdendir. Sonra sana;

---

[42][42] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sizden bir kişiye mukaabil Ye'cûc ve Me'cûc'den

bin kişi" sözündedir. Bu hadîs Ye'cûc ve Me'cûc kavminin sayıca çokluğuna işaret etmektedir.

Bu hadîsinde Peygamber, Kur'ân'dan bir âyeti kendi sözü arasında söylemiştir ki, bu hadîsin ma'nâsına çok kuvvet kazandırmıştır

Muvahhid bir müslümân olarak İbrahim 'in dînine uy.

O, hiçbir zaman müşriklerden olmadı, diye vahyettik" (en-Nahl: 120-123).

"İbrâhîm cidden pek çok tazarru' ve niyaz eden, gerçekten sabırlı bir zât idi'9 (et-Tevbe: ıi4) 43[43].

Ebû Meysere: "el-Evvâh", Habeş dilinde "er-Rahîm"dir, demiştir 44[44].

23-.......Bana Saîd ibnu Cubeyr, İbn Abbâs(R)'tan tahdîs ettiki, Peygamber (S): "Sizler yalın ayak, vücûdunuz çıplak, erlik yerleriniz sünnetsiz olarak haşr olunacaksınız"buyurdu. Sonra: "(Hatırla) o günü ki, biz göğü, kitâbların sahîfesini dürüp büker gibi dürece-ğiz. İlk yaratışa nasıl başladıksa, üzerimizde hakk bir va'd olarak, yine onu iade edeceğiz. Hakikatte failler biziz" (ei-Enbiyâ: 104) âyetini okudu. Ve şöyle devam etti: "Kıyamet günü (peygamberlerden) ilk elbise giydirilecek kişi İbrahim'dir. Yine kıyamet günü sahâbîlerim-den bâzı kimseler yakalanıp sol tarafa (cehennem tarafına) götürülürler. Ben hemen: Onlar benim saha1 /erimdir, benim sahâbîlehmdir, derim de bana: Emin ol ki, Sen bunlardan ayrıldığından beri onlar ökçelerine basarak geri dönmüş mürtedlerdir! diye cevâb verilir. Ben de A ilah 'in sâlih k \ ılu ve peygamberi îsâ 'mn dediği gibi derim: .. .Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni içlerinden alınca, üstlerinde nigehbân yalnız Sen oldun. Zâten Sen her zaman herşeye hakkıyle şâhidsin. Eğer kendilerine azâb edersen, şübhe yok ki, onlar Sen 'in kullarındır. Eğer onları mağfiret edersen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakîkaten Sen'sin Sen" (d-Mâide: 117-118) 45[45].

43[43] Buhârî burada İbrâhîm Peygamber'in faziletini beyân eden bâzı âyetlere işaret etmiştir. Bunların hepsi İbrâhîm'in faziletini belirtir, en belîğ şekilde belirteni ise "Allah İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-Nisâ: 125) kavlidir.

et-Tevbe: 114. âyeti, bir kelimenin yer değiştirmesiyle Hûd Sûresi'nde de tekrar edilmiştir: "Çünkü İbrâhîm cidden yumuşak huylu, yüreği yanık, kendisini tamamen Allah'a vermiş biri idi" (Hûd: 75).

el-Bakara: 125 ve devamında da ilk tevhîd ma'bedi Ka'be'yi bina edişi, Ka'be ve zürriyeti hakkındaki güzel duası anlatılır...

44[44] Ebû Meysere Amr ibn Şurahbîl el-Hemdânî'nin bu sözünü Vekî' kendi tefsirinde senedli olarak rivayet etmiştir

45[45] Başlığa uygunluğu "Kıyamet günü ilk elbise giydirilecek kişi îbrâhtm 'dir" sö-zündedir. Bu söz, Tevhîd akidesinin büyük kurucusu için hiç şübhesiz husûsî bir menkabedir.

24-.......Ebû Saîd el-Makfaurî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde İbrahim, kendi babası Âzer ile Âzer'in yüzü üzerinde birsimsiyahlık ve toz toprak olduğu hâlde karşılaşır. İbrahim babasına:

— Ben sana dünyâda iken bana âsî olma demedim mi? der. Babası da ona:'

— İşte bu gün ben sana âsî olmayacağım! der Bunun üzerine İbrahim:

— Ey Rabb 'im! Sen bana insanların yeniden diriltilecekleri gün, beni zelîl ve rüsvây etmeyeceğini va'd etmiştin. Şimdi Allah 'in rahmetinden çok uzak olan babamın vaziyetinden daha arlandırıcı ve utandırıcı hangi rüsvâyhk olabilir? der.

Yüce Allah da:

— (Yâ İbrâhîm!) Ben cenneti kâfirlere haram kılmışımdır, buyurur.

Bundan sonra Yüce Allah tarafından:

— Yâ İbrâhîm, şu iki ayağının altındaki nedir? denilir.

İbrâhîm bakar ve ayakları arasında kana bulanmış bir sırtlan görür (ki, İbrahim'in babası bu çirkin surete çevrilmiştir). Bu çirkin manzara üzerine onun ayaklarından yakalanır ve ateşe (yânî cehennemin içine) atılır" 46[46].

Peygamber'in hayâtında sahâbîler arasında hiçbir dînden çıkma hâdisesini târîh yazmamıştır. Bü'akis, Ebû Sufyân'ın Hırakliyus ile konuşmasını nakleden hadîsinde bunun vâki' olmadığı açıkça söylenmektedir. Ancak Peygamber'in vefatından sonra Ebû Bekr'in devlet başkanlığı zamanında bedevi Arablar'm câhilce hareketleriyle yer yer irticâlar meydana gelmiş ve hepsi tenkîl edilmiştir. Hadîste belki bu ve benzerlerine işaret edilmiştir; sahâbîler bundan bendirler.

Peygamberimizin Hz. îsâ'nm dilinden naklettiği bu yüksek teslimiyet ve af isteme ifâde eden müdâfaanın baş tarafı şöyledir:

"Allah: Ey Meryem oğlu îsâ, insanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki tanrı edininiz diyen sen misin? dediği zaman, o şöyle söyledi: Seni tenzih ederim, hakkım olmadık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz. Eğer onu söy-ledimse, elbette bunu bilmişsindir. Benim içimde olan herşeyi Sen bilirsin. Ben ise Sen V» zâtında olanı bilmem. Şübhesiz ki gayblan hakkıyle bilen Sen 'sin Sen. Ben onlara Sen 'in bana emrettiğinden başkasını söylemedim. (Dediğim hep şu idi:) Benim de Rabb 'im, sizin de Rabb 'iniz olan Allah 'a kulluk edin. Ben içlerinde..." (e\-Mâ\de: 116-118).

46[46] Başlığa uygunluğu, içinde İbrahim'in zikredilmesindendir. Bu hadîste en şerefli oğulun bile, müslümân olmadığı takdîrde babaya fayda veremiyeceğine delîl vardır. Babasının hayvanlar içinden çirkin manzaralı sırtlan kılığına çevrilmesi, bu hayvanın uyanık olması gereken şeylerden gaflet etmesi sebebiyle hayvanların ahmağı olmasındandır. Âzer'de de İbrahim'in uyarmasına karşılık bu sıfat bulunmuş oluyor.

25- Bukeyr ibn Abdillah, İbn Abbâs'ın hizmetçisi Kurayb'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Mekke fethi günü- Beyt'e, yânî Ka'be'ye girdi ve Ka'be'nin içinde İbrâhîm ile Meryem'in resimlerini buldu da: "Dikkat edin, bu Kureyş'e ne oluyor? Muhakkak ki onlar, içinde suret bulunan bir eve meleklerin girmeyeceğini işitmişlerdir. Şu İbrâhîm (elinde fal oklarıyle) sûretlen-dirilmiş! İbrâhîm 'in bunlarla kısmet araması nasıl olur (o bundan ma'-sûmdur)/" buyurdu 47[47].

26-.......İkrime'den; odaîbn Abbâs(R)'tan haber verdi ki: Peygaber (S) müşriklerin Ka'be'de yapmış oldukları resimleri görünce Beyt'in içine girmedi, nihayet emretti de, o resimler giderildi. Peygamber, İbrâhîm ile İsmail'in suretlerini ellerinde ezlâm denilen fal kalemleri olduğu hâlde gördü de: "Allah bunları yapanları öldürsün. Allah'ayemîn ederim ki, bu iki peygamber hiçbir zaman böyle fal kalemleriyle rızk ve kısmet aramamış, istememişlerdir" buyurdu 48[48].

27-.......Keysân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah, insanların (Allah yanında) en çok kerem ve ihsana nail olanı kimdir? diye soruldu.

Rasûlullah (S):

— "İnsanların (hayır işlemek yönünden) en takvâlı olanıdır" buyurdu.

Suâl soranlar:

— Biz Senden amel yönünden kerem sahibi olan kişiyi sormuyoruz, dediler.

Babasının bu surete çevrilmesi, İbrâhîm'in ondan uzaklaşması İçindir1 {Kastallânî),

47[47] Başlığa uygunluğu açıktır. Bununla bundan sonra gelen hadîs Hacc Kitabı, "Ka'be'nin iç taraflarında tekbîr getiren kimse bâbi"nda da geçmişti.

48[48] Bundan öncekinde İbrahim'le Meryem'in resimleri zikredilmişti, bunda ise İbrâhîm ile İsmâîl Peygamberler'in resimleri zikredilmektedir. Başlığa uygunluk her ikisinde de İbrâhîm'in zikredilmesindendir.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Öyleyse (şeref yönünden de) Allah'ın Peygamberi Yûsuf'tur. Yûsuf, Allah'ın Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. Oda Allah'ın Peygamberi (îshâk'm) oğludur. O da Halüullah İbrahim'in oğludur" buyurdu.

Suâl soranlar:

— Biz Sana bundan da sormuyoruz, dediler. Bu defa Rasûlullah:

— "Sizler Ar ab şeceresinin asıllarından (ana soylarından) soruyorsunuz. Arab'ın Câhiliyet zamanında hayırlı olanları ilim üzere hareket ederlerse, İslâm devrinde de en hayırlılarıdır" buyurdu 49[49].

Ebû Usâme Hammâd ibn Seleme ile Mu'temir ibn Süleyman bu hadîsi yine Ubeydullah el-Umerî'den; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere söylediler 50[50].

28-....... Bize Semure'ibn Cundeb (R) tahdîs edip şöyle dedi:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: ''Bu gece bana (ru'yâmda) her zaman gelen iki melek (Cibrîl ile Mîkâîl) geldi. Bunlarla beraber gittik, ni- ı hâyet uzun boylu bir kişinin yanına vardık ki (göğe doğru yükselen) boyunun uzunluğundan onun başını hemen hemen göremiyordum. O uzun boylu zât İbrahim Halîl(S)'dir" 51[51].

29-.......Bize Abdullah ibnu Avn, Mucâhid ibn Cebr'den haber verdi. O İbn Abbâs(R)'tan işitmiştir. İbn Abbâs'a Deccâl'i zikredip: Onun iki gözünün arasında "Kâfir" yâhud "KFR" yazılmıştır, dediler. İbn Abbâs: Ben bunu Rasûlullah'tan işitmedim. Fakat Rasûlullah (S)

49[49] Başlığa uygunluk yeri, îbrâhîm Halîlullah sözüdür.

Rasûlullah bu hadîsinde, Câhiliyet devrinde farklılık neseble, ecdâdm şerefiyle olduğunu; İslâm nazarında İse insanlar arasında fark ilmi anlamak ve yaşamak, yânî takva yönünden olduğuna işaret etmiştir.
50[50] Buhârî Ebû Usâme'ninkini Yûsuf kıssasında; Mu'temir'inkini de Ya'kûb'un kıssasında senedli olarak getirmiştir
51[51] Başlığa uygunluğu "O uzun boylu zât İbrahim'dir"sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti yine Semure'den, uzun bir metinle Cenazeler Kitâbı'nın sonlarında geçmişti.

şöyle buyurdu: "İbrahim'e gelince, onu görmek isterseniz (kendisini kasdederek) sahibinize bakınız. Mûsâ ise buğday renkli, etli ve toplu gövdelidir. Lifle yularlanmış kızıl bir deve üzerinde Ez-rak vâdîsi içinde akıp gidiyordu. Sanki şimdi ona bakıyor gibiyim " 52[52].

30-.......Ebu'z-Zinâd'dan; odael-A'rac'dan tahdîs etti ki, Ebû

Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Îbrâhîm aleyhi's-selâm seksen yaşında iken (Şâm yakınındaki) Kaddûm-Kadûm-da sünnet oldu" buyurdu 53[53].

31-....... Bize Ebu'z-Zinâd, şeddesiz olarak "Kadûm'Ia" diye tahdîs etti. Bu hadîsi Ebu'z-Zinâd'dan rivayet etmekte Abdurrahmân ibnu İshâk, Şuayb'e mutâbaat etmiştir.

Yine bunu Ebû Hureyre'den rivayet etmekte Şuayb'e yâhud Abdurrahmân ibn İshâk'a Aclân mutâbaat etmiştir.

Ve yine bu hadîsi Muhammed ibn Amr da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere rivayet etmiştir 54[54].

32-.......Bana Cerîr ibn Hazım, Eyyûb es-Şahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "İbrahim -salât ve selâm ona- yalnız üç defa (başka ma'nâya çevirerek) yalan söylemiştir" buyurdu 55[55].

52[52] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in, İbrahim'in yüzce kendisine benzeyişini beyân etmesi fıkrasındadır. Bu da Hacc Kitabı, "Vadiye inerken telbiye eden kimse bâbı"nda geçmişti.

53[53] İbrâhîm sünnet olunca, bu, zürriyeti için de uyulması gerekli bir sünnet olmuştur. İsrâîl oğulları arasında yürürlükte olan Tevrat hükmü de böyle idi. Tâ îsâ Peygamber zamanına kadar böyle devam edip gelmiştir. Sonra Hristiyanlar'-dan bir taife Tevrat hükmünü bozmuşlar ve: Hıtân, kalbin gulfesini (kalbi bürüyen perdeyi) atmaktır iddiâsıyle bu kadîm sünneti terketmişlerdir...

54[54] Hadîsin bu rivayetinde şeddesiz olarak "Kadûm ile" şeklinde gelmiştir ki, buna göre "Marangoz âleti olan keser ile sünnet oldu" demektir. Buradaki mutâ-baaları diğer hadîsçiler rivayet etmişlerdir.

55[55] Bu tarîkte Ebû Hureyre, hadîsi Rasûlullah'a yükseltmeyi açıkça belirtmiştir. Bundan sonraki tarîkte ise, bu yükseltmeyi açıkça belirtmemiş, doğrudan doğruya nakletmiştir.

33-.......Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbrâhîm Peygamber yalnız üç defa yalan söylemiştir: Bunlardan ikisi Azîz ve Celîl olan Allah'ın zâtı ve rızâsı içindir: Puta tapanlara "Ben hastayım" demesi ve "Belki putların şu büyüğü bu kırma işini işlemiştir" demesi. Rasûlullah üçüncüsü için de şöyle demiştir: "İbrâhîm günün birinde (bir kadın güzeli olan eşi) Sâre ile beraber ansızın cebbarlardan azılı bir zâlimin memleketine uğrayıvermişti. Adamları tarafından o zâlim hükümdara:

— Şehre yolcu bir kimse gelmiştir. Beraberinde insanların en güzeli bir kadın vardır, diye haber verildi.

Zâlim melik, İbrahim'e haber gönderdi. Geldiğinde Sâre'den söz ederek:

— Bu kadın kimdir? diye sordu. İbrâhîm:

— (Dîn yönünden) kızkardeşim, dedi. Sonra İbrâhîm, Sâre'nin yanına geldi ve:

— Yâ Sâre, yeryüzünde (bizim îmân ettiğimiz esâslara) benden ve senden başka îmân eden hiçbir kişi yoktur. Bu melik, bana seni sordu. Ben de ona senin benim kızkardeşim olduğunu haber verdim. Sakın benim sözümü yalan çıkarma, dedi.

Arkasından zâlim melik Sâre'ye elçi gönderip çağırttı. Sâre onun yanına girince melik eliyle Sâre'ye uzanmaya davrandı, bu anda adam bir hâle yakalandı, nefesi boğuldu. Hemen Sâre'ye:

— Benim için Allah 'a duâ et, ben sana zarar vermeyeceğim, dedi. Sâre, Allah 'a (onun çözülmesi için) duâ etti. Duâ akabinde adam

o hâlden salıverildi. Sonra Sâre'ye ikinci defa uzandı. Bu sefer de birincideki gibi yâhud ondan daha şiddetli bir hâle yakalandı. Yine Sâre 'ye:

— Benim için Allah 'a duâ et, ben sana zarar vermeyeceğim, dedi. Sâre yine dua etti, o da yine çözüldü ve kapıcılarından bâzısını

çağırdı da:

Ibrâhîm Peygamber'in birer sebebe göre söylediği bu zahirî yalanların birincisi es-Sâffât: 85-122'de, ikincisi de el-Enbiyâ: 52-70. âyetlerinde nakledilmiştir.

— Sizler bana insan getirmediniz, sizler bana ancak bir şeytan

getirdiniz, dedi.

Akabinde Hâcer'i Sâre'ye hizmetçi olarak hediye etti. Sâre, Ib-râhtm'e geldi. îbrâhîm, dikelmiş namaz kılıyordu. Eliyle "Mehye" yânı hâlin nedir? diye işaret etti. Sâre:

— Allah kâfirin yâhudfâcirin tuzağını kendi göğsüne çevirdi ve Hâcer'i de bana hizmetçi verdi, dedi. "

Ebû Hureyre: İşte bu Hâcer sizin ananızdır, ey semâ suyunun oğullan, demiştir 56[56].

34-.......Bize İbnu Cureyc, Abdulhamîd ibn Cubeyr'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ümmü Şerîk(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S) alaca kelerin öldürülmesini emretmiş ve: "O (İbrâhîm Peygamber ateşe atıldığı zaman) İbrâhîm 'in üzerine ateşi üfürüyordü" buyurmuştur 57[57].

35-.......Bana İbrâhîm, Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: "İmân edenler, bununla beraber îmânlarım haksızlıkla da bulaştırmayanlar işte ancak onlardır ki, korkudan emîn olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimseler^ dir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiği zaman bizler:

— Yâ Rasûlallah, hangimiz nefsine zulmetmez? dedik. Rasûlullah (S):

56[56] Hadîsin başlığa uygunluğu "İbrâhîm' yalnız üç defa yalan söylemiştir..." sö-zündedir. Bundan da burada kasdedilen, ancak İbrahim'in zikredilmesidir. Hadîs burada İki tarîk ile getirildi ki, bunun sebebini bundan önceki haşiyede belirtmiştik.

Buhârî bu hadîsi bâzı küçük değişikliklerle Buyû'da da getirmişti. Nikâh'ta da getirecektir. Müslim de Fazâil'de getirmiştir.

Hadîsin sonundaki sözüyle Ebû Hureyre, hayvanlarını sulamak için yağmur düşen yerlere çok gidenler ma'nâsmi kasdetmiştir. Hattâbî de: Ebû Hureyre Zemzem'i kasdetmiştir ki, Allah onu Hâcer için çıkardı, Hâcer ve çocukları orada yaşadılar; böylece o suyun oğullan gibi oldular demek istemiştir denildi, dedi (Kastallânî).

"Sâre", râ'nm şeddesiyle de, şeddesiz de zabtedilmiştir. Şeddesiz okunuşu daha yaygındır.
57[57] Başlığa uygunluğu bellidir

— "İş, sizin der olduğunuz gibi değildir: "İmânlarına zulüm karıştırmayanlar'' demek, şirk karıştırmayanlar demektir. Sizler Luk-mân 'in kendi oğluna söylediği şu sözü işitmediniz mi: "...Oğulcağı-zım, Allah 'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân: 13) 58[58].

12- Bâb: "Yeziffûne" (Es-Sâffât: 94) "Yürüyüşte Sür'at Eylemek'tir 59[59]

36-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir gün et yemeği getirildi. Peygamber şöyle buyurdu; "Şübhesiz Allah kıyamet gününde evvelkilerin ve sonrakilerin hepsini düz ve geniş bir sahada toplayacaktır. Öyle düz ve geniş saha ki, orada çağına seslenince sesini herkese duyurabilecek ve bakan kişinin gözü mahşer hal-kını bir bakışta görebilecek. Bir de güneş (bütün sıcaklığı ile) insanlara yaklaşacak... "Şefaat hadîsini şuraya kadar zikretti: "İnsanlarİbrahim'e varırlar ve:

— Ey İbrahim, sen yeryüzündeki insanlardan Allah 'in Peygamberi ve Allah 'in dostu bir zâtsın. Rabb 'ine hakkımızda şefaat etsen, derler.

58[58] Çünkü ibâdete hakk kazananla hakk kazanmayanı bir seviyeye getirmek büyük bir zulümdür. Zîrâ bu, ibâdeti lâyık olduğu yerinden gayrıya koymaktır.

Bu hadîsle başlığın münâsebet yönü nedir? dersen, cevâb şöyledir: el-En'âm: 82. âyeti, İbrâhîm'in 81. âyetteki suâle cevâb olarak söylediği sözüdür. Böylece hadîsle başlık arasında münâsebet zahir olmuştur. Buna en az işaret kâfidir. Nitekim Buhâri'nin, başlıkların incelikleri hususundaki âdeti budur (I^stallânî). Münâsebetin iyice belirmesi için âyetlerin meallerini verelim: "Kavmi ona hüccet getirmeye kalkıştı. O dedi ki: Allah beni doğru yola iletmişken, siz benimle O'nun hakkında hâlâ çekişiyor musunuz? Ben O'na eş tanıdığınız şeylerden korkmam. Meğer ki Rabb'im (hakkımda) birşey dilemiş olsun. Rabb 'imin ilmi herşeye sargın ve taşkındır. Hâlâ düşünüp Öğüt almayacak mısınız? Hem Allah 'in size hiçbir detîl ve burhan indirmediği şeyleri siz O 'na tanıdığınızdan korkmazken, ben eş tuttuğunuz o şeylerden nasıl korkarım? Şimdi biliyorsanız söyleyin: İki zümreden hangisi korkudan emin olmaya daha lâyıktır? îmân edenler, bununla beraber îmânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte emîn olmak hakkı onlarındır. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir. İşte bunlar kavmine karşı İbrâhîm 'e verdiğimiz hüccetlerdi. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şübhe yok ki, Rabb 'in tam hikmet sahibidir, hakkıyle bitendir'' (el-En'âm: 80-84).

59[59] Bu bâb, yukarıda geçen "Allah İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-Nisâ: 125) bâ bıdan bir fasıl gibidir. "Yeziffûne" kelimesi, es-Sâffât Sûresi'ndedir ve bu sûredeki 83-109. âyetler İbrahim ile kavminin durumlarını anlatmaktadır.

en-Neslu, en-Neselu, en-Neselânu sür'atle yürümek ma'nâsınadır; ikinci ve birinci bâblardan masdârdır (Kaamûs Ter.)

Bu "Yeziffûne" fiili, İbrahim'in putperest kavmi bir bayram törenlerinden dönüşlerinde İbrahim'in putlarını kırması haberi kendilerine ulaşınca "Hemen koşarak onun önüne çıkışlarını" anlatmaktadır.

O da:

— Ben şefaat makaamında değilim, der de (dünyâda söylemiş olduğu) yalanlarını zikreder:

— Vay nefsim, nefsim! Sizler Musa'ya gidiniz! der..." 60[60].

Bu hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte Ebû Hureyre'ye Enes

ibn Mâlik mutâbaat etmiştir.

37-.......Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah İsmail'in anası Hâcer'e rahmet etsin! Şayet o, suyu acele havuzlamış olmayaydı, elbette Zemzem akar, bir ırmak olurdu" buyurmuştur.

Ve el-Ensârî Muhammed ibn Abdillah şöyle dedi: Bize İbnu Cu-reyc tahdîs etti: Amma Kesîr ibnu Kesîr, bana tahdîs edip şöyle dedi: Ben Usmân ibn Ebî Süleyman'la beraber, Saîd ibn Cubeyr'in maiy-yetinde oturmuştuk. Saîd ibn Cubeyr: İbn Abbâs bana böyle tahdîs etmedi, fakat o şöyle söyledi, dedi: İbrâhîm, İsmâîl ve anası Hâcer ile Mekke'ye yöneldi. Hâcer, İsmail'i emziriyor hâldeydi. Kadının beraberinde bir su tulumu da vardı... O bu hadîsi Peygamber'e yükseltmedi.

Sonra İbrâhîm Hâcer'le ve emzirmekte olduğu bu oğlu îsmâîl ile beraber Mekke'ye geldi 61[61].

38- (Buhârî dedi ki:) Ve bana Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti: Bize Abdurrazzâk

---

60[60] Hadîsin "Allah İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-Nisâ: 125) babına uygunluğu "Sen yeryüzündeki insanlardan Allah 'in Peygamberi ve Allah 'in dostu bir zâtsın " sözündedir.

Hadîsin sonundaki mutâbaatı Buhârî, Tevhîd'de beyân etmiştir.
61[61] Bunların geçen baba uygunlukları açıktır, çünkü bunlar İbrâhîm kıssası hakkındadır. Buhârî bu İbn Abbâs hadîsini burada üç tarîkten getirmiştir. Biri "Bana Ahmed ibn Saîd ... tahdîs etti" tarîkidir. İkincisi "Ve el-Ensârî şöyle dedi..." tarîkidir ki, bu ta'lîk şeklinde olmakla beraber başka yerde mevsûldür. Buhârî bunu burada kısaltılmış olarak getirmiştir.

38 rakamlı tarîkte gelen hadîs ise, evvelki hadîsin tamamlayıcısıdır. Çünkü evvelki hadîs bundan küçük bir parçadır. Bu hadîs İbrâhîm kıssasını gereği gibi açıklamaktadır. Üçüncüsü de 39 rakamıyle gelen hadîstir (Aynî).

tahdîs etti: Bize Ma'mer ibn Râşid, Eyyûb es-Sahtıyânî'den ve Kesîr ibn Kesîr ibni'l-Muttalib ibn Ebî Vedâa'dan -bunların biri diğeri üzerine artırma yapıyordu-, bunlar da Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi. İbn Abbâs şöyle dedi: Kadınların uzun etekli elbise kullanmaları İsmail'in anası Hâcer tarafından konulmuş bir âdettir. Hâcer (kıskanç ortağı) Sâre'den izini gizlemek için uzun eteklik giymişti.

İbrahim, Hâcer'le evlenip İsmail doğduktan sonra emzirmekte olduğu bu oğlu ile beraber (Sâre'nin saldırısından korumak için Şam'dan çıkıp) Mekke'ye geldi. Nihayet Hâcer'le İsmail'i Mescid'in (bugün bulunduğu) yerin ve Mescid'in yüksek bir yerindeki Zemzem kuyusunun yukarısında büyük bir ağacın yanına bıraktı. O târihte Mekke'de hiçbir kimse yoktu. Hattâ içecek su da yoktu. İşte İbrâhîm bu ana ve oğulu buraya bıraktı. Yanlarına içi hurma dolu meşin bir dağarcık, içi su dolu bir kırba bıraktı. Sonra İbrâhîm kendi (Şam'a) gitmek üzere döndü. İsmail'in anası Hâcer de arkasından onu ta'kîb etti de:

— Yâ İbrâhîm! Bizi bu vâdîde bırakıp da nereye gidiyorsun? Öyle bir vâdî ki, ne görüp görüşecek bir ins var, ne de başka bir hayât eseri şey var, dedi.

Hâcer bu sözlerini tekrar tekrar söyledi ise de ibrâhîm ona dönüp bakmadı. Nihayet Hâcer ona:

— Bizi burada birakmayr sana Allah mı emretti? diye sordu.

İbrâhîm:

—Evet, Allah emretti! diye cevâb verdi.

Bunun üzerine Hâcer:

— Öyleyse O bizi zayi' etmez, korur! dedi.

Sonra (Ka'be'nin yerine) döndü. İbrâhîm de ayrılıp gitti. Tâ Mekke'nin üstündeki Seniyye mevkiinde görülmeyecek bir yerde bulununca yüzünü Ka'be tarafına döndürdü. Sonra ellerini kaldırarak şu kelimelerle duâ etti:

— 'Ey Rabb 'imiz, ben evlâdımdan kimini Sen Un mukaddes olan evinin yanında ekimiz bir vâdîye yerleştirdim. Sebebi şudur ki, Rabb -imiz, dosdoğru namazlarını kılsınlar.

Artık Sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Onların şükretmeleri ümîd edildiği için, kendilerini bâzı meyvelerle rızıklandır! dedi" (îbrâhîm: 37).

Artık İsmail'in anası,oğlu İsmail'i emziriyor ve kendisi kırbadaki sudan içiyordu. Nihayet kırbadaki su bitince hem Hâcer, hem de çocuğu susadı. Hâcer çocuğun susuzluktan toprak üstünde sızlanarak yuvarlandığına bakmağa başladı. Fakat çocuğun bu elîm hâline bakmaktan fenâlaşarak onun yanından kalkıp biraz öteye gitti. Ve o mıntıkada Ka'be'ye en yakın dağ olarak Safa tepesini buldu ve bunun üstüne çıktı. Sonra vâdîye karşı durup bir kimse görebilir miyim diye bakmağa başladı. Fakat hiçbir kimse göremiyordu. Bu defa Safa tepesinden indi. Vâdîye varınca (ayağına dokunmamak için) entarisinin eteğini topladı. Sonra müşkil bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu, vâdîyi geçti. Sonra Merve mevkiine geldi. Orada da biraz durdu ve bir kimse görebilir miyim diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Hâcer bu suretle (Safa ile Merve arasında) yedi defa gitti, geldi.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (S): "Bunun için insanlar Safa ile Merve arasında sa'y ederler" buyurdu.

Son defa Merve üzerine çıktığında bir ses işitti ve kendisi nefsine hitâb ederek: Sus, iyice dinle! dedi. Sonra dikkatle dinledi. Bu sesi evvelki gibi bir daha işitti. Bunun üzerine Hâcer:

—Ey ses sahibi, sesini duyurdun! Eğer sen bize yardım etmek kudretine mâlik isen bize yardım et! dedi.

Ve böyle der demez hemen Zemzem kuyusunun yerinde bir melek göründü. O melek ayağının topuğu ile yâhud kanadıyle yeri kazıyordu. Nihayet su göründü. Hâcer (su başka tarafa akmasın diye) suyu eliyle çevirdi, havuz gibi yaptı. Hâcer hem eliyle öyle yapıyordu, bir taraftan da kırbasını doldurmaya devam ediyordu. Su ise avuç avuç alındıktan sonra yerinde kaynıyordu.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (S): "Allah İsmail'in anası Hâcer'e rahmet etsin! O, Zemzem 7 kendi hâline bıraksaydı da suyu avuç-

lamasaydi, muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu" buyurdu.

İbn Abbâs devamla dedi ki: Hâcer bu sudan içti, çocuğunu era-zirdi.

Melek, Hâcer'e:

— Zayi' ve helak oluruz diye sakın korkmayın! İşte şurası Allah'ın evidir. O evi şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki, Allah o işin ehlini zayi' etmez! dedi.

Beyt'in yeri tepe gibi olup yerden yüksekçe idi. Uzun zaman seller sağını solunu kazıp götürmüştü.

Hâcer bu suretle yaşarken günün birinde Cürhüm'den bir cemâat uğradı. Bunlar Kedâ yoluyla gelip Mekke'nin alt tarafına indiler. Cür-hümlüler oraya bir kuşun gelip gittiğini görmüşlerdi de:

— Hiç şübhesiz şu kuş bir suyun başında döner dolaşır. Hâlbuki biz de bu vâdîde su bulunmadığını biliyorduk, demişlerdi.

Ve anlamak için çevik bir yâhud iki kişi göndermişler. Onlar orada su bulunduğunu anlayınca dönüp gelmişler ve su olduğunu haber vermişler. Bunun üzerine Cürhümlüler Mekke mevkiine gelmişlerdir.

İbn Abbâs dedi ki: Cürhümlüler geldiğinde İsmail'in anası da su başında idi. Cürhümlüler ona:

— Bizim de gelip şuraya senin yakınına inmemize izin verir misin? dediler.

Hâcer de:

—Evet, inebilirsiniz (bu sudan da kullanabilirsiniz), şu kadar ki, bu suda sizin mülkiyet hakkınız yoktur, dedi. Onlar da:

— Evet, diyerek Hâcer'i tasdik ettiler.

Ünsiyete muhtâc olduğu bir sırada Cürhümlüler'in bu gelişi Hâ-cer'in arzusuna uygun oldu. Cürhümlüler Mekke civarına inip kondular. Sonra Cürhümlüler'in asıl kalabalık kısmına da haber gönderdiler. Onlar da gelip kondular. Nihayet Mekke'nin bulunduğu yer medenî bir ma'mûre hâline gelmeye başladı. Hâcer'in oğlu İsmâîl yiğitlik ve gençlik çağına girdi. Cürhümlüler'den Arabça öğrendi. Artık İsmâîl gençlik çağında Cürhümlüler

arasında en sevimli bir sîmâ olmuştu. Onun necâbeti, güzelliği Cürhümlüler'i hayret içinde bırakmıştı. Bu sebeble İsmâîl bulûğ devresine erişince Cürhümlüler onu kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Hayâtın bu mes'ûd safhası devam ederken günün birinde İsmail'in anası öldü. (Hâcer'in doksan yaşına girdiği ve Ka'be'nin bitişiğindeki Hıcr denilen yere gömüldüğü söylenir.)

ismâîl evlendikten sonra İbrâhîm bırakıp gittiği oğlunu ve kadınını arayarak görmeye geldi. İsmâîl o sırada evde yoktu, ismâîl'i karısına sordu. O da:

— Rızkımızı tedârik etmek üzere çıktı gitti, diye cevâb verdi. Sonra İbrâhîm:

— Maişetiniz, hâliniz nasıldır? diye sordu. İsmail'in kadını:

— Şiddetli darlık içindeyiz, fena bir hâldeyiz! diye şikâyet etti. İbrâhîm:

— Kocan geldiğinde benden selâm söyle ve ona de ki: Kapısının eşiğinin basamağını değiştirsin! dedi.

İsmâîl geldiğinde babasının gelip gittiğini sezer gibi oldu da karısına:

— Evimize gelen oldu mu? diye sordu. O da:

— Evet, şöyle şöyle şekilde yaşlı bir kişi geldi. Bana seni sordu. Cevâb verdim. Maişetimizi sordu. Ben de şiddetli darlık içinde bulunduğumuzu söyledim! dedi.

Bunun üzerine İsmâîl:

— Sana birşey vasiyet ve bir söz emânet etti mi? dedi. O da:

— Evet bana, sana selâm söylememi ve kapının basamağını değiştir dememi tenbîh etti, dedi.

Sonra İsmâîl kadınına:

— O gelen ihtiyar, babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen kendi ailenizin evine gidebilirsin! dedi.

Ve ondan ayrılarak Cürhümlüler'den başka bir kadınla evlendi.

İbrâhîm, Allah'ın dilediği bir müddet uzaklaştı da sonra geldi. Yine evde ismâîl'i bulamadı. İsmâîl'in karısının yanına girdi. Ona da İsmail'i sordu. O da:

— Maişetimizi tedârik etmeye gitti, dedi. İbrâhîm:

— Nasılsınız; maişetiniz, hâliniz iyi midir? diye sordu. İsmâîl'in karısı:

— Biz hayır, saadet ve bolluk içindeyiz! diye Allah'a hamd ve sena etti.

İbrâhîm:

— Ne yiyip içiyorsunuz? diye sordu. Kadın:

— Et yiyoruz, su içiyoruz, dedi. İbrâhîm Peygamber:

— Yâ Allah! Bunların etlerini ve sularını mübarek kıl, hayır ve bereket ihsan eyle! diye duâ etti.

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İbrahim zamanında Mekke civarında hububat yoktu. Av etiyle gıdalanıyorlardı. Eğer o târihlerde

ve oralarda hububat olsaydı, İbrahim hububat hakkında dua ederdi", İbn Abbâs dedi ki: İbrahim'in bu duası bereketiyledir ki, et ile su Mekke'den başka yerlerde (o sıcak muhitte) Mekke'deki kadar hiçbir kimsenin sıhhatine uygun düşmez.

Yine İbn Abbâs dedi ki: İbrâhîm Peygamber'e gelince:

— Kocan geldiğinde ona selâm söyle ve ona kapısının eşiğini güzel tutsun diye emreyle! demiştir. (Sonra İbrâhîm Şam'a dönmüştür.)

İsmâîl geldiğinde:

— Evimize gelen oldu mu? diye sordu. Karısı:

— Evet, güzel yüzlü bir ihtiyar geldi, diye İbrâhîm'i medhetti. Sonra kadın:

— Seni sordu, ben de rızkımızı tedârik etmeye gitti, dedim. Geçiminiz nasıldır? dedi. Ben de hayır ve saadet içindeyiz, dedim.

Sonra İsmâîl:

— Sana birşey vasiyet etti mi? diye sordu. Kadın da:

— Evet, o ihtiyar sana selâm söyledi ve kapının eşiğini iyi tutmanı emreyledi, dedi.

Bunun üzerine İsmâîl, kadınına:

— İşte o, babamdır; sen de evimizin şerefli eşiğisin! Babam bana seni hoş tutmamı, iyi geçinmemi emretmiştir, dedi.

Sonra îbrâhîm yine bir müddet daha oğlundan ve ailesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra Mekke'ye geldi. O sırada İsmâîl Zemzem kuyusunun yakınında büyük bir ağacın altında okunu yontup düzeltmekte idi. İsmâîl babasını görünce hemen kalkıp babasına karşı vardı. Ve bir babanın oğluna, bir oğulun da babasına karşı yapagel-dikleri sarılmalarla, el, yüz, göz öpmelerinde bulundular. Sonra İbrâhîm oğluna:

— Yâ İsmâîl! Allah bana büyük bir iş emretti, dedi. İsmâîl de:

— (Babacığım) Rabb'in ne emretti ise onu yerine getir, dedi. İbrâhîm:

— Fakat bu işte sen bana yardım edeceksin, dedi. İsmâîl:

— Ben sana her türlü yardımı yaparım, dedi. İbrâhîm:

— Allah burada bir Beyt yapmamı emretti, diye etrafından yüksekçe bir tepeye işaret etti.

İbn Abbâs dedi ki: îbrâhîm'le İsmâîl, işte orada Ka'be'nin esâsını kurup duvarlarını yükselttiler. İsmâîl taş getirirdi, İbrâhîm de bina ederdi. Nihayet Beyt'in binası ilerleyip duvarları yükseldiğinde İsmâîl

(bugün ziyaret edilen ma'lûm) taşı getirdi. îbrâhîm de onu ayağının altına (iskele olarak) koydu, üzerinde inşâata devam etti. İbrâhîm, yapar, İsmâîl de taş sunardı. Nihayet inşâat tamam olduktan sonra, baba oğul Beyt'in etrafında dolaşıyorlar ve şöyle duâ ediyorlardı: "Ey Rabb 'imiz, bizden (şu hizmeti) kabul et, şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen'sin Sen... " (ei-Bakara. 127) 62[62].

62[62] Âlem'de Ka'be'den daha şerefli bir bina yoktur. Çünkü onun inşâsını emreden Âlemlerin Rabbı olan Allah'tır. Bu emri tebliğ ve mühendislik vazifesini öğreten Cibril'dir. Yapıcısı İbrâhîm, yardımcısı İsmâîl Peygamberlerdir, denilmiştir (Kastallânî).

39-.......Bize İbrâhîm ibnu Nâfi', Kesîr ibn Kesîr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir; İbrahim ile ehli Sâre arasında (Hâcer'i kıskanma sebebivle) çekişme

meydana geldiği zaman, İbrâhîm Peygamber, İsmâîl ve İsmail'in anası ile yola çıktı. Yanlarında içinde su olan bir kırba vardı. İsmail'in anası bu kırbadan su İçiyor, bundan da çocuğuna içireceği sütü çoğalıyordu. Nihayet Mekke'ye geldi. Karısı Hâcer'i büyük bir ağacın altına koydu. Sonra İbrâhîm kendisi Şam'a, ailesinin yanma gitmek üzere döndü. İsmail'in anası Hâcer de arkasından gitti. Nihayet Kedâ mevkiine ulaştıkları zaman Hâcer, İbrahim'in arkasından:

— Yâ İbrâhîm! Bizi kime bırakıyorsun? diye ünledi. İbrâhîm:

— Sizleri Allah'a bırakıyorum, dedi. Hâcer:

— Ben Allah ile olmaktan razıyım, hoşnudum, dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine Hâcer ilk yerine döndü. Artık kırbadan su içmeye ve sütü çoğalıp çocuğuna emzirmeye devam etti. Nihayet su tükenince kendi kendine:

— Gidip etrafa baksam belki bir kimse görebilirim, dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Bu düşünce üzerine Hâcer gitti ve Safa tepesine çıktı herhangi bir kimse görebilir mi diye etrafa tekrar tekrar baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. (Safâ'dan inip) vâdîye ulaşınca sür'at-le yürüdü ve Merve'ye geldi. (Orada da etrafa baktı, hiç kimse göremedi.) Bu Safa' ile Merve arasında gidip gelme işini yedi defa yaptı. Sonra kendi kendine:

— Gidip de çocuğum ne yaptı, baksam! dedi.

---

ibrâhîm, Ka'be'nin inşâsını bitirince Cibrîl gelmiş ve hacc farizasının nasıl yapılacağını bütün şekilleriyle tbrâhîm'e öğretmiştir. Sonra İbrâhîm: Ey insanlar, Rabb'inizin Beyt'ini ziyarete da'vetlisiniz, icabet ediniz! diye i'lân etmiştir. Ve ismâîl ile birlikte bütün hacc duraklarında durarak hacc menseklerini îfâ etmiş, sonra dönüp Sâre'nin yanına gitmiştir. Bir hacc mevsiminde de Sâre ile birlikte Beytu'l-Makdis'ten gelerek hacc etmişler ve sonra Şam'a gidip orada vefat etmişlerdir.

Bu uzun hadîsi de diğer bâzı hadîsler gibi Kâmil Mîrâs'm tercemesinden küçük değişikliklerle aynen naklettik. Bu vesîle ile kendisine Yüce Allah'tan mağfiret ve rahmetler niyaz eyleriz (M.Sofuoğlu).

Akabinde gidip baktı ve çocuğu kendi hâli üzere gördü. Çocuk kendisindeki susuzluktan dolayı ölmek üzere baygınlık derecesinde göğsünden hıçkırıyordu. Hâcer'in gönlü kendisini çocuğun bu hâli karşısında durdurmadı. Kendi kendine:

— Gitsem etrafa baksam, belki bir kimse görürüm, diye söylendi. Akabinde gitti, Safâ'ya çıktı; bir kimse görmek ümîdiyle etrafa

tekrar tekrar baktı, fakat hiçbir kimse göremedi. Nihayet Safa ile Merve arasındaki bu gidip gelmeleri yediye tamamladı. Sonra yine kendi kendine:

— Gidip de çocuk ne yaptı baksam, dedi.

Kendisi Merve üzerinde bunları söylediği anda birden bir ses işitti. Bunun üzerine Hâcer:

—Ey ses sahibi, eğer sende bir hayır varsa yardım et! dedi.

Böyle derken Zemzem kuyusunun yerinde Cibril'i gördü.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber, ayağının topuğuyla işaret ederek gösterdi: Cibril ayağının topuğu ile yeri dürttü. Dedi ki: Akabinde hemen su fışkırdı. İsmâîl'in anası hayrete düştü ve yeri açmağa başladı.

İbn Abbâs dedi ki: Ebû'l-Kaasım (S): "Hâcer Zemzem'i kendi hâline bıraksaydı, su yeryüzünde açıktan akardı" buyurdu.

Dedi ki: Artık Hâcer sudan içiyor, sütü çoğalıyor, çocuğunu em-ziriyordu.

Dedi ki: Hâcer bu suretle yaşarken Cürhüm kabilesinden birtakım insanlar Mekke vadisine uğradılar. Onlar orada birtakım kuşların uçtuğunu gördüler. Kendileri bunu inkâr edercesine:

— Kuşlar su üzerinden başka yerde bulunmaz, dediler ve hemen araştırıcı elçilerini gönderdiler.

Elçi ve beraberindekiler baktılar ve kendilerini bir su üzerinde gördüler. Hemen kabileye gelip, onlara su olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Cürhümlüler Hâcer'in yanına geldiler ve:

— Ey İsmail'in anası! Bizim de burada senin beraberinde olmamıza yâhud seninle

beraber ikaamet etmemize izin verir misin? dediler.

(Hâcer onlara izin verdi, beraber oturdular.)

Nihayet Hâcer'in oğlu bulûğ çağına erişince, Cürhümlüler içinde bir kadınla evlendi.

Dedi ki: İsmâîl evlendikten sonra İbrahim'e Hâcer'in bulunduğu yere gitmek düşüncesi belirdi. Bunun üzerine ailesi Sâre'ye:

— Ben Mekke'de bıraktıklarımı arayacağım, dedi.

Dedi ki: Akabinde Mekke'ye geldi ve İsmâîl'in karısına: .

— İsmâîl nerede? diye sordu. İsmail'in karısı:

— Ava gitti, dedi ve: Bize konuk olsan, yiyip içsen! sözlerini söyledi.

İbrâhîm:

— Yiyeceğiniz nedir, içeceğiniz nedir? diye sordu. Kadın:

— Yiyeceğimiz ettir, içeceğimiz de sudur, dedi. İbrâhîm:

— Yâ Allah! Bunlar için etlerinde ve içeceklerinde bereket halk eyle! dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Ebû'l-Kaasım (S): "İbrahim'in duası sebebiyle Mekke'nin yiyecek ve içeceğinde büyük bir bereket vardır" buyurdu.

Dedi ki: Sonra İbrahim'e yine Mekke'ye gitmek fikri belirdi ve ı ailesine:

— Ben Mekke'de bıraktıklarıma gideceğim, dedi (ve yollandı).

Mekke'ye gelince İsmail'le Zemzem kuyusunun arka tarafında kendi oklarını düzeltirken karşılaştı. Buluşma töreninden sonra oğluna:

— Yâ İsmâîl, Rabb'in bana kendisi için bir Beyt yapmamı emretti, dedi.

İsmâîl:

— Rabb'inin emrine itaat et, dedi. İbrâhîm:

— Rabb'in bu iş üzerine bana yardım etmeni de emretti, dedi. İsmâîl:

— Öyle ise yardım ederim, dedi; yâhud da dediği gibi dedi. Bunun üzerine her ikisi kalktılar, İbrâhîm bina etmeye, İsmâîl

de taşlan uzatıp vermeye koyuldular ve:

— "Ey Rabb'imiz, bizden kabul buyur. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen'sin Sen" (ei-Bakara: 127) duasını söylüyorlardı.

Dedi ki: Nihayet bina yükseldi. Yaşlı İbrâhîm de taşları nakletmekten zaîf oldu. Bundan sonra İbrâhîm Makaam taşının üzerinde durdu da İsmâîl taşları ona uzatıp vermeye başladı. Bu işleri yaparlarken: "Ey Rabb'imiz, bizden (bu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen'sin Sen" duasını tekrar tekrar söylüyorlardı [63][63].

40-....... Ben Ebû Zerr(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Yeryüzünde ilk önce hangi mescid bina edilip konuldu? diye sordum.

Rasûlullah (S):

---

[63][63] İşte bu da İbn Abbâs hadîsine âid üçüncü tarîktir. Bunda İbrâhîm kıssası bundan önceki hadîse göre biraz kısaltılmış olarak verilmiştir.

Burada İbrâhîm ile İsmâîl'in Ka'be binası ve îbrâhîm'in ileriye âid dualarını anlatan bâzı âyetlerin meallerini verelim:

"Hani biz Beyt'i insanlar için bir toplantı yeri ve emin birmahall yapmıştık. Siz de İbrâhîm 'in makaamından bir namazgah edinin. İbrahim ile İsmail'e de: Evimi tavaf edenler, (ibâdet kasdıyle) orada kalanlar, rükû' ve sucûd edenler için titizlikle temizleyin, diye kuvvetli emir vermiştik. Hani İbrâhîm: Yâ Rabb, burasını emniyetli bir şehir yap ve ahâlîsinden A ilah 'a ve âhiret gününe inananları mahsûllerle rızıklandır, demişti. (Allah da:) Kâfir olanı dahî kısa bir zaman için fâidelendireceğim, sonra onu cehennem azabına icbar edeceğim. Varacağı yer ne kötüdür, buyurmuştu. Hani ibrahim o Beyt 'in temellerini İsmâîl İle birlikte yükseltiyordu (da ikisi de şöyle duâ etmişlerdi); Ey Rabb'imiz, bizden (şu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen 'sin Sen. Ey Rabb 'imiz, ikimizi de Sana teslimiyette sabit kıl. Soyumuzdan da müslümân bir ümmet yetiştir, bize ibâdet edeceğimiz yerleri göster, tevbemizi kabul et. Çünkü tevbeleri en çok kabul eden ve hakkıyle merhamet eden Sen 'sin Sen. Ey Rabb '-imiz, onların içinden onlara Senin âyetlerini okuyacak, onlara kitabı, hikmeti öğretecek, onları (şirkten) iyice temizleyecek bir peygamber gönder. Şübhesiz yegâne gâlib, tam hikmet sahibi Sen'sin Sen. Kendini bilmeyenden başka kim İbrâhîm dîninden yüz çevirir? And olsun ki biz onu dünyâda beğenip seçmişiz-dir. O, şübhe yok âhirette de muhakkak sâlihlerdendir. Rabb 'ı ona: (Kendini hakka) testim et, dediği zaman o, Âlemlerin Rabbi'ne teslim oldum demişti. İbrâhîm bunu oğullarına da tavsiye etti. Torunu Ya 'kûb da öyle yaptı: Ey oğullarım, Allah sizin için (İslâm) dînini beğenip seçti. O hâlde siz de ancak müslümân-lar olarak can verin (dedi)" (el-Bakara: 125-132).

— "el-Mescidu'l-Harâm" buyurdu. Ben:

— Sonra hangisi? dedim. Rasûlullah:

— "el-Mescidu'l-Aksâ" buyurdu. Sonra ben:

— Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır? dedim.

Rasûlullah:

— "Kırk sene" buyurdu. Sonra da:

— "Bundan böyle namaz sana nerede yetişirse sen namazı orada kıl! Çünkü faziletli namaz, vakti içinde kılınandır" buyurdu 64[64].

41-.......Amr ibnEbî Amr'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti: Uhud Dağı Rasûlullah'a görününce: "Bu öyle bir dağdır ki, o bizi seviyor, biz de onu seviyoruz. Yâ Allah, şübhesiz İbrahim Mekke'yi harem kılmıştır. Ben de Medine'nin şu iki kara taşlık arasındaki sahasını hürmet edilmesi vâcib bir harem kılıyorum" dedi 65[65].

Bu hadîsi Abdullah ibn Zeyd de Peygamber'den rivayet etmiştir.

42-.......Abdullah ibn Ebî Bekr, Abdullah ibn Umer'e Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den haber verdi: Rasûlullah (S):

64[64] Hadîsin başlığa uygunluğu "el-Mescidu'l-Harâm" sözündedir. Çünkü onu İb-râhîm Halîl bina etmiştir. İkincisine el-Mescidu'l-Aksâ denilmesi ya Ka'be ile arasındaki mesafenin uzaklığından yâhud ondan ötede mescid bulunmamasından veyâhud da o mescidin pisliklerden ve kötülüklerden uzak bulunmasmdan-dır. Çünkü o mukaddes yânı mutahhardır.

Ka'be'yi İbrahim'in, el-Aksâ'yı da Süleyman'ın yapması ve bunların arasında çok yıllar olması müşkiline şöyle cevâb verildi: Hadîste Haİîl ve Süleyman'ın bu iki mescidi ilk defa yaptıklarına delâlet yoktur, belki onlar daha evvel başkasının te'sîs ettiğini yenilemişlerdir. Ka'be'yi Âdem'in bina ettiği meşhurdur. İbn Hişâm'ın Kitjâbu't-Tîcâtfmda şu vardır: Âdem Ka'be'yi kurunca Al lah ona Beytu'l-Makdis'e yürümesini ve onu bina etmesini emretti, o da onu bizzat bina etti ve içinde ibâdet etti (Kastallânî).

65[65] Başlığa uygunluğu İbrâhîm'in zikredilin esindedir. Bu hadîs Cihâd Kitabı, "Gazvede hizmetin fazileti bâbı"nda da geçmişti.

Sonunda haber verdiği Abdullah ibn Zeyd hadîsini Buhârî Buyu' Kitâbı'-nda, "Peygamber sâ'ının bereketi bâbı"nda senedli olarak getirmiştir.

— "(Yâ Âişe!) Görmedin mi, senin kavmin Ka'be'yi bina ettiler, İbrahim'in temellerinden kısalttılar" buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, Ka'be'yi İbrahim'in temelleri üzerine döndürmez misin? dedim.

— "Senin kavmin küfr zamanına yakın olmayaydı" buyurdu.

Abdullah ibn Umer: Yemîn olsun ki, eğer Âişe bu hadîsi muhakkak Rasûlullah'tan işitmiş ise, ben Rasûlullah'ın Hıcr'ı ta'kîb eden iki rüknü isti'lâm etmemesini, Beyt'in İbrahim'in temelleri üzerine tamam olmamasındandır diye düşünüyorum, demiştir.

Ve İsmâîl ibn Ebî Uveys bu hadîsi rivayetinde: Abdullah ibnu Muhammed ibn Ebî Bekr diye beyânlı söylemiştir [66][66].

43-.......Amr ibn Suleym ez-Zurakî şöyle demiştir: Bana Ebû Humeyd es-Sâidî (R) haber verdi. Onlar:

— Yâ Rasûlallah, sana nasıl salât okuyalım? diye sormuşlar. Rasûlullah (S) da şöyle deyiniz buyurmuştur:

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve ezvâcihî ve zürrîyeti-hî kemâ salleyte alâ âli tbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve ezvâcihî ve zürrîyetihî kemâ bârekte alâ âli tbrâhîme inneke hamîdun mecîd

(Yâ Allah, İbrâhîm ailesine salât ettiğin gibi Muhammed'e, zevcelerine ve zürrîyetine de salât et ve Muhammed'i, zevcelerini ve zür-rîyetini İbrâhîm ailesini mübarek kıldığın gibi mübarek kıl. Hiç şübhesiz Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin)" [67][67].

---

[66][66] Başlığa uygunluğu bundan öncekinde zikrolunduğu gibidir. Bu hadîs de Hacc Kitabı, "Mekke'nin ve bünyânın fazileti bâbı"nda geçmişti.

Buhârî îsmâîl ibn Ebî Uveys'in hadîsini Tefsîr'de getirmiştir.

[67][67] Bu salavât hadîsinin başlığa uygunluğu, "İbrâhîm ailesine salât ettiğin gibi" söz-lerindedir. Buhârî bunu Dualar Kitâbı'nda başka bir senedle getirmiştir. Müslim de Namaz Kitâbı'nda getirmiştir.

44-.......Bize Ebû Kurre Müslim ibnu Salim el-Hemdânî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu îsâ tahdîs etti; o, Abdurrah-mân ibn Ebî Leylâ'dan şöyle dediğini işitmiştir: Bana Ka'b ibn Ucre (R) kavuştu da:

— Ey İbn Ebî Leylâ! Peygamber(S)'den işittiğim bir salât ve selâm hediyesini sana hediye edeyim mi? dedi.

Ben de:

— Evet, onu bana hediye et, dedim. Ka'b:

— Biz bir kerresinde Rasûlullah'tan: Yâ Rasûlallah! Sizin ehli beytinize hâss olarak salât nasıldır? Çünkü Allah bize yalnız (namazda) sana nasıl selâm edeceğimizi öğretmiştir, diye sorduk.

Rasûlullah bize:

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ tbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîdun.

Allâhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli tbrâhîme inneke hamîdun mecîdun deyiniz" buyurdu 68[68].

45-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hasan ile Hüseyin'e şu duayı okur

68[68] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde dört defa geçen "Alâ İbrâhîm" sözündedir. Allah'ın öğrettiği bu duâ namaz kılan kimsenin Tahiyyât'ta okuduğu "es-Selâmu aleyhe eyyuhe'n-Nebiyyu ve rahmetti 'ilâhi ve berekâtuhû(= Selâm sana ey Peygamber, Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun)" suretindeki selâmdır.

Peygamber'e sâlat ve selâm okumak, Kur'ân'da da emredilmiştir: "Şübhesiz ki Allah ve melekleri o Peygamber'e çok salât (ve tekrîm) ederler. Ey îmân edenler, siz de O'na salât edin, tam teslimiyetle de selâm verin" (el-Ahzâb: 56).

Abdusselâm da şöyle demiştir: "Bizim Peygamber'e salât etmemiz bizden O'na hâşâ bir şefaat değildir. Çünkü bizim gibiler öyle bir zâta asla şefaat edemezler. Fakat Allah bize ihsan ve in'âm edene iyilikle mukaabele etmemizi emir buyurduğu ve Rasûlullah'a edilen salât ve duayı aczimize nazaran ve lütfen kâfî gördüğü içindir ki, bu vazifemizi îfâya son derece çalışmalıyız..." (Hasan Basrî Çantay, Meâl-i Kerîm, III, 720-723'deki 103. haşiyede derli toplu güzel bilgiler vardır).

Allah melekleriyle beraber mü'minlere de salât ettiğini bildiriyor: "O sizi karanlıklardan nura çıkarmak İçin üzerinize, melekleriyle beraber rahmet edendir; O, mü'minlere pek merhametlidir" (el-Ahzâb: 43).

ve: "(Büyük) babanız îbrâhîm de bu duayı oğullan îstnâîl ile îshâk'a okuyup bununla onları Allah'a sığındırırdı" buyurdu: "Eûzu bi-kelimâtVllâhi't-tâmmeti min külli şeytanin ve hâmmetin ve min külli aynin lâmmetin (Her nevi' şeytândan, her haşereden, dokunan her kötü gözden Allah'ın tam olan (şifâ verici) kelimelerine sığınırım)" 69[69] .

13- Bâb: Azız Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli:

"Onlara İbrahim'in konularını da haber ver: Hani bunlar onun huzuruna girip 'Selâm' demişlerdi. O da:

'Biz sizden endişe edicileriz' demişti. Dediler ki: 'Korkma, hakikat biz sana çok bilgin bir oğul müjde ediyoruz'. 'Bana' dedi, 'İhtiyarlık çökmüşken (nasıl olup da) müjde verdiniz? Bu tebşiri neye dayanarak yapıyorsunuz?' Dediler: 'Seni hakk olarak muştuluyoruz. O hâlde sakın ümidini kesenlerden olma'. (İbrahim:) 'Rabb 'imin rahmetinden sapıklardan başka kim ümidini keser?' dedi. 'Ey elçiler, daha işiniz nedir?' dedi. Dediler: 'Gerçek biz günahkârlar güruhuna gönderildik. Şu kadar ki, Lût ailesi bunların dışındadır.

Biz onların hepsini muhakkak kurtarıcılarız. Karısı başka. Biz onun mutlakaa geride kalanlar arasında bulunmasını takdir ettik... " (ei-acr: 51-60).

"Lâ tevceV\ "Lâ tahaf (yânı, korkma) demektir. "Hani İbrahim: 'Ey Rabb'im, ölüleri nasıl dirilteceğim bana göster' demiş: (Allah buna) 'İnanmadın mı yoksa?' demiş, o da: 'İnandım; fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için' (istedim diye) söylemişti.

Allah dedi ki: '''Dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları (kesip) her parçasını bir dağın üzerine bırak.

Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir. Bil ki şübhesiz Allah bir kaadiri mutlaktır, tam bir hüküm ve

69[69] Hadîsin başlığa uygunluğu "Babanız İbrahim de bu duayı oğulları İsmâîl ile Îshâk'a okudu..." sözündedir.

hikmet Sahibidir" (el-Bakara: 260) 70[70].

46- Bize Ahmed ibn Salih tahdîs etti: Bize Abdullah ibnu Vehb el-Mısrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'-dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ve Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Biz İbrahim 'den daha haklıyız: îbrâhîm: 'Ey Rabb 'im, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster" dediği zaman Rabb'i: 'İnanmadın mı yoksa?' dedi. O da: 'İnandım, fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için (istedim' diye) söylemişti" (el-Bakara: 260).

Allah Lût Peygamber'e de rahmet etsin, O da yemin olsun çok sağlam bir rükne, Allah'a dayanıp dururken: "(Âh) size yetecek bir kuvvetim olsaydı yâhud sarp bir kal'aya sığınabilseydim" (Hûd: 80) dedi".

Sonra Rasûlullah: "Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı gibi uzun zaman mahbûs kalsaydım, onu hapisten çıkarmağa gelen kişinin da'vetine hemen icabet ederdim (haydi efendine git de tahkikat yapsın demezdim)" buyurmuştur 71[71].

70[70] Bu başlıktaki birinci grup âyetlerde, İbrahim'in konuk şeklinde gelen meleklerle olan kıssasına işaret edilmiştir. Lût kavminin helakine gönderilen melekler İbrahim'e uğramışlar, İbrâhîm onlara yemek çıkardığında yemeğe el uzatmadıklarından dolayı onlardan korkmuştu, Bu kıssanın tafsilâtı Hûd: 69-76. âyet-lerindedir.

el-Bakara: 260. âyetindeki istek, İbrahim'in bu konuda bir şübhesi olduğunu göstermez. "Benim Rabb'im hem diriltir, hem öldürür''1 (el-Bakara: 258) diyen bir zâtın, diriltmenin esâsında hiçbir şübhesi olmadığı sabittir. Ancak o. diriltmenin keyfiyeti hakkında da şuhûdî bir bilgi edinmek İstemişti.

71[71] Hadîsin aslî başlığa uygunluğu açıktır. Bunda üç peygambere âid üç vakıaya işaret edilmiştir:

Birincisi: Öldükten sonra yeniden diriltilmekle ilgili olup, Peygamberimizin: İbrahim'in bu konuda şübhe ettiği farzedilse, o şübheye biz, ondan daha ziyâde haklıyız buyurmasıdır ki, bu söz ne İbrahim'in, ne de Peygamberimizin öldükten sonra tekrar diriltilme hakkında şübhe etmediklerini ifâde eder. İbrâ-hîm bu diriltilmenin nasıl olacağını gözle de görmek ve aklî istidlalini şuhûdî bir bilgi ile sağlayarak îmânında ayne'l-yakîn derecesine ulaşmak ve kalbinde bir sükûnet te'mîn etmek istiyordu. el-Bakara: 260. âyette beyân edildiği üzere İbrahim'in bu arzusu tatmîn edilmiştir.

İkincisi: Lût Peygamber'in kavmine karşı gösterdiği irâde za'fıdir. Lût, İbrahim'in akrabasından idi. İbrahim'in şerîatini tebliğe me'mûr idi. Lût'un kavmi genç delikanlılarla kötü münâsebette bulunmayı âdet edinmeleri ve Lût'un tebliğlerini dinlememeleri üzerine, bunların helaki için melekler, gençler kılığında Lût'a gönderildi. Kavmi genç kılığında gelen bu meleklere de sarkıntılık etmek istedikleri zaman Lût hadîsteki za'f ifâde eden sözü söylemişti. İşte, Peygamberimiz Lût'un bu sözünü za'f buluyor, Allah'ın kudretine dayanmalı idi demek istiyor. Tafsilâtı, Hûd: 77-83. âyetlerinde anlatılmıştır.

14- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı [72][72]:

"Kitâb'da İsmail'i de an. Çünkü o, sözünde sâdıktı, rasûl bir peygamberdi. Kavmine namazı, zekâtı emrederdi. Rabb'i nezdinde rızâya ermişti o" (Meryem: 54-55).

47-.......Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Eşlem kabilesinden ok atışmakta olan bir topluluğa uğradı da:

— "Ey İsmail oğullan, ok atınız! Şübhesiz sizin (büyük) babanız usta bir ok atıcısı idi. Ve ben bu yarışmada Fulân oğulları ile beraberim" buyurdu.

Râvî dedi ki: Rasûlullah'ın bu sözünü işitince iki grup ok yarışçılarından bir tarafı ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Ra-sûlullah:

— "Size ne oldu ki atmıyorsunuz?" buyurdu. Onlar da:

— Yâ Rasûlallah! Siz muhalifimiz grupla beraberken biz o tarafa nasıl ok atarız? dediler.

Rasûlullah:

— "Haydi atınız! Ben sizin hepinizle beraberim" buyurdu [73][73].

Üçüncüsü: Yûsuf kıssasının bir safhasıdır. Şöyle ki: Yûsuf Mısır Meliki'-nin vezirinin karısı hakkında haksız bir töhmetle zindana atılmıştı. Yedi sene yattıktan sonra bir ru'yâ ta'bîri vesilesiyle Mısır Meliki Yûsuf'un zekâsını anlayarak, bu mahbûsu bana getirin diye bir me'mûrunu hapishaneye göndermişti. İşte bu adam Yûsuf'a kurtuluşunu müjdeleyip Melik'in huzuruna da'vet edince, yedi sene hapis ile irâdesi zerre kadar sarsılmayan Yûsuf, me'mûra: Tahkî-kat yapıldıktan ve berâati ortaya çıktıktan sonra çıkacağım söyleyip, da'vete icabet etmemişti. Tafsilâtı, Yûsuf: 21-57. âyetlerinden okunmalıdır.

[72][72] Yâni bu, İsmâîl Peygamber hakkında gelen şeylerin beyânı babıdır.

[73][73] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ey îsmöîl oğullan!" hitâbmdadır.

İsmâîl Peygamber'in okçulukla meşgul olduğu, babası İbrahim'in kendisini ziyaret için Mekke'ye geldiği zamanki son karşılaşmalarında apaçık görülmüştü.

Peygamber'in ok atıcılarına kavuşup onları teşvîk ettiği bu hadîs Cihâd Kitabı, "Atıcılığa teşvîk bâbı"nda da geçmiş ve bâzı bilgiler orada verilmişti.

15- İbrahim'in Oğlu İshâk'ın Kıssası Babı 74[74]

Bu bâbda İbnu Umer ve Ebû Hureyre'nin Peygamber(S)'den rivayet ettikleri hadîsler vardır 75[75].

"Yoksa, ölüm Ya'kûb'un önüne geldiği vakit siz de orada hazır mı idiniz? (Hayır) o, oğullarına: Benden sonra neye ibâdet edeceksiniz? dediği zaman onlar: Senin Tanrı'na ve babaların İbrahim'in İsmail'in, İshâk'ın bir tek tanrı olan Allah'ına ibâdet edeceğiz. Biz O'na teslim olmuş müslümânlarız, demişlerdi" (ei-Bakara: 133) 76[76].

48-....... Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den işitmiştir ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber'e:

— İnsanların (Allah katında) en çok kerem ve ihsana nail olanı kimdir? diye soruldu.

Peygamber (S):

— "İnsanların en kerîmi, en muttaki olanıdır" buyurdu. Soranlar:

— Ey Allah'ın Peygamberi, biz Senden amel cihetiyle en kerîm olanı sormuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "İnsanların (şerefçe) en kerîmi Allah'ın Peygamberi Yûsuj"Ij tur. Yûsuf, Allah'ın

74[74] Allah İbrahim'e Sâre'den İshâk'i müjdeledi; Sâre, doksan yaşındayken hâmile oldu. İbrâhîm de yüzyirmi yaşında idi. Hâcer de İsmail'e hâmile olmuştu. Her iki kadın beraber doğurdular ve iki oğlan yetişti (İbn îshâk).

Bu konuda başka görüşler de vardır.

75[75] Buhârî tbn Umer hadîsiyle Yûsuf kıssasında gelecek olana; Ebû Hureyre hadîsi ile de buraya bitişik olan bâbda zikredilene işaret etmiş gibidir... (ibn Haçer).

76[76] Bundan önceki âyette İbrahim'in ve torunu Ya'kûb'un oğullarına vasiyyeti bildirilmiştir: "Rabb 7 ona: (Kendim Hakk'a) teslim et, dediği zaman o, Âlemlerin RabbVne teslim oldum, demişti. İbrâhîm bunu, oğullarına da tavsiye etti. Torunu Ya'kûb da Öyle yaptı; Ey oğullarım, Allah sizin için dîni beğenip seçti. O hâlde siz de ancak müslümânlar olarak can verin (dedi)" (el-Bakara: 131-132).

Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi (İshâk'ın) oğludur. O da Allah 'in Peygamberi İbrahim Halîlullah'ın oğludur" buyurdu.

Suâl soranlar yine:

— Biz Sana bundan sormuyoruz, dediler. Bu defa Peygamber:

— "Siz Ar ab şeceresinin ma'denlerinden (yânî anaç soylarından) soruyorsunuz!" buyurdu.

Onlar:

— Evet, dediler. Peygamber:

— "Sizin Câhiliyet zamanında hayırlı olanlarınız, İslâm'ı anlayıp ilim üzere hareket ederlerse İslâm devrinde de en hayırlı olanları-nızdır" buyurdu 77[77].

17- Bâb:

"Lât'a da (peygamberlik vermiştik). O zaman kavmine şöyle demişti: Siz gözünüz göre göre hâlâ o kötülüğü yapacak mısınız? Gerçek, siz kadınları bırakıp da şehvetle mutlakaa erkeklere yanaşacak mısınız? Hayır, siz beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz. (Buna karşı) kavminin cevâbı: Lût Hanedanı 'nı memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temizliğe zorlar insanlardır, demelerinden başka (birşey) olmadı. Bunun üzerine biz de hem onu, hem geri kalanlardan olmasını takdir ettiğimiz karısından başka bütün hanedanını kurtardık. Onların üstüne öyle bir yağmur yağdırdık ki...

"Ne kötü idi inzâr edilenlerin yağmuru" (en-Nemi: 54-58) 78[78]

77[77] Hadîsin başlığa uygunluğu, hadîsin Yûsuf'un nesebinin şevki hususundaki âyete muvafık olması yönündendir. Çünkü âyet, Ya'kûb'un ölümü sırasında oğullarına zikredilen vasiyetle hitabını içine almıştır. Ya'kûb'un çocukları cümlesinden biri de Yûsuf'tur. Peygamberler içinde Yûsuf'un nesebinin dizisi gibisi yoktur. Çünkü o, Allah'ın Peygamberi'oğlu, Allah'ın Peygamberi oğlu, Allah'ın Peygamberi oğlu..dur (Aynî).

78[78] Bu âyetler, yalnız son kelime müstesna, aynı lafızlarla el-A'râf: 80-84'de de geçmektedir.

49- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti: Bize Şuayb haber verdi: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) "Allah Lût'a mağfiret etsin. Muhakkak ki, o, çok sağlam bir rükne (yânî Allah'a) dayanmakta idi" buyurmuştur [79][79].

18- Bab:

"Vaktaki elçiler Lût ailesine geldi. Lût dedi ki: 'Herhalde siz tanınmamış bir zümresiniz \ Onlar da:

‘Hayır' dediler, 'Biz sana onların, hakkında şekk etmekte oldukları şeyi getirdik. Sana hakk ile geldik.

Biz şübhesiz doğru söyleyenleriz'... " (ei-Hıcr: 6i-64)I

"Tevellâ bi-ruknihî" (ez-zâriyât: 39) "Beraberindekilerle yüz çevirdi, çünkü onlar onun kuvvetidir. "Lâ terkenû"

ıi3), "Meyi etmeyin" demektir. "Fe-enkerahum" ve "Nekirahutn" (Hûd: 70) "Vestenkerahum": Bunların hepsi bir ma'nâya olup "Onlardan hoşlanmadı" demektir.

Yuhraûne" (Hûd: 78) "Koşuyorlar" demektir. "Dâbira" (ei-Hıcr: 66) "Ahira" demektir. "Sayhaten" (Yâsîn: 29)

' 'Heleketen'' demektir. "Li'l-mutevessimîn" (ei-Hîcr: 75) "Bakanlar" yâhud "Düşünenler" demektir. "Le-bi-sebîlin " (ei-Hıcr; 76) "Le-bi-tarîkin" demektir [80][80].

---

[79][79] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir. Bu hadîs bundan önce geçen 13. bâbda da getirilmişti.

[80][80] Buhârî bu başlıkta âdeti olduğu üzere bâzı âyetlere işaret etmiş ve bunlardaki kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Bu âyetlerden bir kısmı Lût kıssasıyle ilgilidir, bir kısmı da bu kıssa ile ilgili olmayıp, burada istidrâten zikredilmişlerdir. Lût kıssasıyle ilgili olanlardan bâzılarının meallerini evvel ve sonralarıyle bir bütünlük içinde verdim:

"(Melekler Lût'a şöyle dediler:) 'O hâlde gecenin bir kısmında âüeni yürüt, sen de arkalarından git. Sizden kimse ardına (dönüp) bakmasın. Emrolu-nacağımz yere geçip gidin! Ona şu kat'î emri vahyettik: Sabaha çıkarlarken onların arkaları muhakkak kesilmiş olacaktır. Şehir halkı sevine sevine (konukların yanma) geldi. 'Lût dedi ki: Hakikat bunlar benim konuklanmdır. Binâenaleyh beni rüsvây etmeyin, Allah'tan korkun. Beni utandırmayın'. Onlar şöyle dediler: Biz seni elâleme karışmaktan (bizim bu gibi işlerimize müdâhale etmekten) men' etmedik mi?1 Lût dedi: 'Eğer (dediğinizi) yapacaksanız, işte bunlar kızlarım'.

50- Bize Mahmûd ibn Geylân tahdîs etti: Bize Ebû Ahmed tahdîs etti: BizeSufyân es-Sevrî, Ebû İshâk'tan; o da el-Esved'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Fehel min muddekir" (ei-Kamer'de, altı kerre) şeklinde okudu 81[81].

19- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki:

*Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Size Rabb'inizden apaçık bir mu 'cize gelmiştir. İşte size bir alâmet olmak üzere Allah'ın şu

---

(Habîbim) Senin ebedî güzel yâdına yemîn ederim ki, onlar sarhoşlukları (azgınlıkları) içinde muhakkak serseri bir hâlde idiler. Derken onları iş-râk vaktine girdikleri sırada o korkunç ses yakalayıverdi. Hemen şehirlerinin altını üstüne getirdik. Tepelerine de balçıktan pişirilmiş bir taş yağmuru yağdırdık. Elbette bunda fikri, firâseti olanlar için ibretler vardır. O (şehrin harabeleri) hakikat bir yol üstünde hâlâ durucudur. Bunda îmân edenler için muhakkak bir ibret vardır" (el-Hıcr: 65-77).

"Vaktâ ki elçilerimiz Lût'a geldi. O bunlar yüzünden kaygıya düştü, bunlar yüzünden göğsü daraldı ve; 'Bu çetin bir gündür! dedi. Lût'un kavmi, kendisine doğru koşarak yanına geldi. Onlar daha evvelden kötülük işlemeye alışmış kimselerdi. (Lût:) 'Ey kavmim' dedi, 'îşte kızlarım. Sizin için Onlar daha temizdir. Artık Allah 'tan korkun* beni misafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında bir adam da yok mu sizin?' Dediler: 'And olsun senin de bildiğin veçhile bizim senin kızlarınla hiçbir hakkımız yoktur. Sen bizim ne dilediğimizi elbette bilirsin'. (Lût:) '(Âh)1 dedi, 'Sizeyetecek bir kuvvetim olsaydı yâhud sarp bir kafaya sığınabilseydim.1 (Elçi melekler:) 'Yâ Lût, emînol, biz Rabb 'm elçileriyiz. Onlar sana kat 'iyyen dokunamazlar. Sen hemen gecenin bir kısmında ailenle yürü. içinizden hiçbiri geri kalmasın. Yalnız karın müstesna. Çünkü onlara isabet edecek azâb, hiç şübhesiz ona da çarpacaktır. Onlara va 'd olunan helak zamanı sabah vaktidir. Sabah vakti de yakın değil mi?1 dediler. Vaktâ ki azâb emrimiz geldi, o memleketin üstünü altına getirdik ve tepelerine balçıktan pişirilmiş, istif edilmiş taşlar yağdırdık ki, onlar Rabb 'inin katında hep damgalanmalardı. Onlar zâlimlerden uzak değildir" (Hûd: 77-83).

81[81] Bu âyetin okunuşunun burada da getirilmesi el-Kamer Sûresi'nde Lût kavmi kıssasının özeti bulunduğundandir:

"Lût kavmi korkutanları yalan saydılar. Biz onlara taş yağdıran gönderdik. Lût'un ailesi müstesna. Onları bir seher vakti kurtardık. Tarafımızden bit nVmet olarak. İşte şükredenleri biz böyle mükâfatlandırırız. And olsun ki, Lûı onlara kendilerini azâbla yakalayacağımızı da haber vermişti. Fakat onlar bu korkutmaları şübhe ile tekzîb ettiler. And olsun ki, onlar misafirlerine bile kötülük yapmayı kasdetmişlerdi. Biz de gözlerini silme kör ediverdik. İşte azabım* ve tehdîdlerimi tadın, dedik. And olsun ki onlara bir sabah yakalarını asla bırakmayacak olan bir azâb baskın yaptı. İşte tadın benim azabımı ve tehdîdlerl mi. And olsun ki biz Kur'ân 'ı düşünmek için kolaylaştırmışadır. O hâlde vaı mı düşünen?" (el-Kamer: 33-40).

dişi devesi! Onu bırakın, Allah'ın arzında otlasın. Ona bir fenalıkla dokunmayın. Sonra sizi acıklı bir azâb yakalar. Düşünün ki, Allah sizi Âd'den sonra hükümdarlar yaptı. Yeryüzünde sizi yerleştirdi. Ovalarından köşkler yapıyor, dağlarından evler yontuyorsunuz. Artık hepiniz Allah'ın lutuflarını anın, yeryüzünde fesâdçılar olup taşkınlık yapmayın!' Onun kavminden büyüklenen ileri gelenleri de kendilerince hor görülenlere, onların içinden îmân edenlere şöyle dediler:

'Siz Salih'in gerçekten Rabb'i katından gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyor musunuz?' Onlar da: 'Biz*

dediler, 'Doğrusu onunla ne gönderildiyse ona îmân edicileriz1. (Yine) o kibirlenen kimseler: 'Biz, doğrusu o sizin îmân ettiğinizi inkâr ile kâfir olanlarız' dediler. Derken o dişi deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler, Rabb'lerinin emrinden uzaklaşıp isyan ettiler ve: 'Salih, eğer sen gönderilmiş peygamberlerden isen, bizi tehdîd edip durduğun azabı getir bize' dediler. Bunun üzerine onları şiddetti bir sarsıntı tutuverdi de yurtlarında dizüstü çöken kimseler oldular. O da onlardan yüz çevirdi ve (kendi kendine) şöyle dedi: 'Ey kavmim, and usun ki, ben size Rabb'imin elçiliğini tebliğ etmişimdir. Size nasihat etmişimdir. Fakat siz nasîhatçileri sevmezsiniz ki" (ei-A'mf: 73-79)

el-Hıcr Sûresi'nde de bu vakıa özetlenerek verilmiştir: "And olsun ki, Ashabu Hıcr da peygamberleri tekzîb

etmişlerdir. Biz onlara âyetlerimizi vermiştik de bunlardan yüz çevirici idiler. Onlar dağlardan emîn evler yontup oyarlardı. Derken onları dahî sabaha girdikleri sırada o (korkunç) ses yakalayıverdi.

Binâenaleyh kazanageldikleri o şeyler kendilerinden (hiçbir azabı) def edemedi" (ei-Hıcn so-84).

"el-Hıcr", Semûd kavminin oturduğu yerdir. Amma

"Horsun hıcrun" (ei-En'âm: 138) ta'bîrine gelince, bu "Haram ekin" demektir. Men' edilmiş herşey "Hıcrun mahcürun"dur (ei-Furkaan: 22,53). "Ve'I-Hacru", kurduğun her binadır ve Arz'dan onun üzerine men' ettiğin şey

de "Hıcr"dır.

İşte Ka'be'nin Hatîm'i, bu kabilden "Hıcr" diye isimlendirildi. Sanki o "Mahtûm"dan, yânî "Kesilmiş" ta'bîrinden türemiştir; "Katîl"in "Maktûl"den olması gibi. Ve atların dişisine de "Hıcr" denilir; "Akl"a da "Hıcr" ve "Mıcen" denilir <ei-Fecr: 5). Amma Yemâme'nin "Hacr"ine gelince, o bir menzildir 82[82].

51-.......Abdullah ibn Zem'a (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, kendisi Salih Peygamber'in dişi devesini öldüreni zikretti de: "Salih 'in dişi devesini, kuvvette Ebû Zem 'a gibi kavmi arasında izzet ve şevket sahibi birisi öldürme da'vetine icabet etti" buyurdu.

52-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Abdullah ibn Dinar'dan; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Tebûk gazvesinde Semûd kavminin helak olduğu Hıcr vadisinde konakladığı zaman, sahâbîlerine buranın kuyusundan su içmemelerini ve buradan su almamalarını emretmiş. Sahâbîler:

— Biz bu kuyunun suyundan alıp hamur yoğurduk ve su kaplarımızı doldurduk, demişler.

Bunun üzerine Rasûlullah onlara bu hamuru atmalarım ve aldıkları suyu da dökmelerini emretmiştir.

Ve Sebre ibn Ma'bed'den ve Ebu'ş-Şumûs'tan, Peygamber'in yiyeceklerin atılmasını emrettiği rivayet olunur. Ebû Zerr de Peygamber'in, buranın suyuyla hamur yoğuran kimseye bunu atmasını emrettiğini söylemiştir.

82[82] Buhâri bu başlıkta da el-Hıcr memleketini kısaca anlattıktan sonra bu kelimenin çeşitli ma'nâlanni, geçtiği âyetleri ve kullanıldığı yerleri işaret etmektedir. el-Hıcr, Medine ile Şâm arasında ve Arabistan'ın kuzeybatısında bir vâdî-nin adıdır. Burası Salih Peygamber'in kavmi olan Semûd'uh merkezi idi. Arab tarihçileri ittifakla Semûd kavmi Âd'ın bakaayâsidır, bundan ötürü İkinci Âd diye anılır. Birincisi ise asıl Âd'dır. Yine ittifakla Salih Peygamber, İbrahim'den evveldir. Bundan dolayı Şârih Keşinin Feyzu '!-Bârî'de Salih babını İbrahim kıssasından sonraya bıraktığı için Buhârî'yi fena tertîb etmekle ittihâm etmiştir. Semûd Medeniyeti'nin eserleri bu Hıcr'ın etrafındadır. Semûd kavminin medeniyeti ve Salih Peygamber'le olan maceraları ve helak edilişleri eş-Şuarâ: "145-159 ile en-Neml: 45-54. âyetlerinde de anlatılmaktadır.

53-....... Abdullah ibn Umer (R) ona (yânî Nâfi'e) şöyle haber vermiştir: İnsanlar Rasûlullah'm beraberinde Semûd arazîsi olan el-Hıcr'a inip konakladılar, akabinde oranın kuyusundan su aldılar ve bununla hamur yoğurdular. Rasûlullah (S) onlara, oranın kuyusundan aldıkları suyu dökmelerini, o su ile yoğurulan hamuru develere yedirmelerini emretti. Ve yine RasûIuİlah onlara Salih Peygamber'in dişi devesinin su içmeye gelmekte olduğu kuyudan su almalarını emretti.

Bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Ubeydullah'a, Usâme ibn Zeyd ibn Harise mutâbaat etmiştir 83[83].

54-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, babası Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle haber verdi: Peygamber (S) el-Hıcr'a uğradığı zaman: "Ağlayıcılar olmanız hâli müstesna, onlara isabet eden musibetin sizlere isabet etmesinden sakınmak için kendi nefislerine zulmetmiş olan kimselerin meskenlerine girmeyiniz" buyurdu. Sonra kendisi devesinin üzerinde olduğu hâlde ridâsıyle örtündü.

55-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Ağlayıcılar olmanız müstesna, onlara isabet eden azabın benzerinin size isabet etmesinden sakınmak için kendi nefislerine zulmetmiş olan kimselerin meskenlerine girmeyiniz" buyurdu 84[84].

83[83] Burada arka arkaya gelen üç hadîsin, diğer rivayet ve mutâbaaların başlığa uygunlukları açıktır. Allah Semûd kavmini orada helak ettiği için Peygamber bu uğursuz diyarın kuyusunun suyundan içilmemesini, su alınmamasını emretmiştir.

84[84] Bu hadîslerin de başlığa uygunlukları açıktır. Buhârî bunu Namaz Kitabı, "Hasf (yânî insanların yere batırıldığı) mevkilerinde namaz bâbf'nda da getirmişti. Müslim de Zühd ve Rakaaik'ta ayrı bir bâb başlığı hâlinde getirmiştir.

Hadîsin son fıkrası şu âyetin lafzını hatırlatmaktadır: "Siz (Âd ve Semûd kavimleri gibi) nefislerine zulmedenlerin diyarlarında da yerleştiniz. Onlara neler yaptığımız sizin için apaçık meydana çıka. Size (bu hususta) birçok misâller de gösterdik" (İbrahim: 45).

20- Bab:

Yoksa (ey Yahudiler), ölüm Ya'kûb'un önüne geldiği zaman siz de orada hazır mı idiniz?" (ei-Bakara: 133).

56-.......Abdullah ibn Dinar'dan; odaîbnUmer(R)'dentahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kerîm oğlu-Kerîm oğlu Kerîm oğlu Kerîm, İbrahim oğlu Ya'kûb oğlu Yûsuf aleyhi's-selâmdır"buyurmuştur 85[85].

21- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'And olsun ki, Yûsuf'un ve kardeşlerinin kıssalarında soranlar için nice ibretler vardır** (Yusuf: 7).

57-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Saîd ibn Ebî Saîd, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi: Rasûlullah'a:

— İnsanların en kerîmi kimdir? diye soruldu. Rasûlullah (S):

— "Allah'a en takvâlı olanlarıdır" buyurdu. Sahâbîler:

— Biz sana bundan sormuyoruz, dediler. Rasûlullah:

— "İnsanların şerefçe en kerîmi, Allah'ın Peygamberi Yûsuf'tur. Yûsuf, Allah'ın Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi (İshâk'ın) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi Halîlul-lah'ın oğludur" buyurdu.

85[85] Bu başlık üç bâb önce de zikredilmişti. Bu sebeble birçok nüshalarda bu başlık bulunmuyor. Hadîsin Jsaşlığa uygunluğu, Ya'kûb Peygamber'in, ölümü sırasında yaptığı vasiyette Yûsuf'un da dâhil bulunması yönündendir (Aynî).

Sahâbîler:

— Biz sana bundan sormuyoruz, dediler. Rasûlullah:

— "Siz bana Arab şeceresinin ma'denlerinden (yânî ana soylarından) soruyorsunuz. İnsanlar ma 'denler(g,ibi)dir. İnsanların câhi-liyet zamanında hayırlı olanları İslâm 'ı anlayıp ilim üzere yaşarlarsa, İslâm devrinde de en hayırlı olanlarıdır" buyurdu 86[86].

58- Bana Muhammed ibn Selâm tahdîs etti: Bize Abde ibn Süleyman, Ubeydullah'tan; o da Saîd'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi haber verdi 87[87].

59-.......Ben Urve ibnu'z-Zubeyr'den işittim, Peygamber (S) Âişe(R)'ye:

— "Ebû Bekr'e emret de insanlara namazı kıldırsın" buyurmuş.

Âişe:

86[86] Hadîs, sened ve metin farkiyle daha önce de geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu açıktır: Bu hadîs, Yûsuf'un nesebinin üç batında İbrâhîm'e ulaştığını ve bundan dolayı nesebce asaletini ifâde eder.

"Yüce Allah'ın 'en güzel beyân' diye vasıflandırdığı Yûsuf kıssası Kur*-ân'ın başlı basma bir sûresinde bildirilmiştir. Yûsuf'a kardeşleri tarafından sû'-ikasd ile başlayan bu menkıbe, Yûsuf'un kurtulması, Mısır saraylarında kölelik hayâtı, beşer güzelliğinin bir senbolü olan Yûsuf'un güzelliğine Mısır vezirinin karısının alâkası, en yüksek Mısır kadınlarının hayranlığı, Yûsuf'un bu çılgınca taarruzlara semavî bir te'yîd ile mukaavemeti, en sonra kadın ihtirâslarıyle mah-beslere atılması ve bütün bu elem verici vakıalarla karşılaştığı zamanlarda sonsuz tir ayrılık acısıyle gözyaşları döken Ya'kûb Peygamber'e körlük gelmesi. Bütün bu maceralar Yûsuf kıssasının çok acıklı birer idbâr safhalarıdır. Yedi sene devam eden zindan hayâtından sonra ilâhî bir mu'cize olarak Yûsuf'un be-râeti ve zindandan kurtulmasıyle de ikbâl devri başlar: Yûsuf'un vezirliği, kardeşleriyle, babasıyle buluşması, hâlâ aşk ve ihtiras ile yanan Züleyhâ ile evlenmesi gibi vakıalar birbirini ta'kîb eder.

Yûsuf Sûresi'nde bu vakıalar bir taraftan en durgun hisleri heyecana verecek derecede edebî bir uslûb ile tasvîr edilirken, bir taraftan da Peygamber kudret ve hayâtının beşerî ihtirasları yenmesi, şehvetli kadın hamlelerine, saray sefâhetlerine galebe etmesi, neticede Yûsuf'un sabrı, metaneti, siyâseti, ailesine hattâ düşmanlarına^karşı muaşereti (iyi geçinmesi) ayrı ayrı birer levha hâlinde gösterilmiştir. Bunların en önce Yûsuf'a bir ru'yâ ile gösterilmiş olması da Yûsuf kıssasının şaheser bir özetlemesidir" (Kâmil Mîrâs, Tecrîd Ter., IX, 163-164).

87[87] Bu, yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir.

— Ebû Bekr pek yufka yürekli bir adamdır. Ne zaman Sen'in ma-kaamına dikelirse kalbi incelir, demiş.

Peygamber evvelki emrini tekrar buyurmuş, Âişe de "Ebû Bekr hüzünlü bir adamdır" sözünü tekrarlamış.

Şu'be ibnu'l-Haccâc yukarıdaki senedle dedi ki: Peygamber üçüncü yâhud dördüncü defasında:

— "Şübhesiz sizler, Yûsuf Peygamber'in karşılaştığı kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın'' buyurdu 88[88].

60-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalandı da:

— "'Ebû Bekr'e emredin, insanlara namaz kıldırsın!"'buyurdu. Âişe:

— Ebû Bekr yufka yürekli bir adamdır, dedi. Peygamber önce emrinin benzerini söyledi. Âişe de sözünün benzerini söyledi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ebû Bekr'e emredin! Şübhesiz siz kadınlar Yûsuf Peygamber 'in sahibelerisiniz (yânı onun günündeki kadınlarsınız)" buyurdu.

Akabinde Ebû Bekr, Rasûlullah'ın hayâtında imâm oldu. Râvî Hüseyin ibn Alî el-Cu'fî, Zaide ibn Kudâme'den "İnce kalbli bir adam" şeklinde söylemiştir 89[89].

61-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle duâ buyurdu: "Yâ Allah!

88[88] Bu hadîs, Namaz Kitabı, "İnsanlar imâmın tekbîrini işittikleri zaman babı" ile onu ta'kîb eden bâbda daha geniş bir metinle geçmişti.

89[89] Kalblerindekinin aksini açıklamakta ısrar etmeleri yönünden onlara benzetmiştir. Bilindiği üzere Zuleyhâ, hakikatte Yûsuf'a olan aşkının ma'ziretini Mısır'ın büyük kadınlarına göstermek istediği hâlde, onlara ziyafet çekip kendilerine son derecede ikram ve in'âmda bulunmuştu. Hakîkî maksadı onlara ziyafet değil, bunu vesîle ederek Yûsuf'u onlara gösterip âşıklıktaki özrünü isbât etmek idi. Mü'minlerin anası Âişe'nin de hakîkî maksadı, babasını insanların nefret ve uğursuz saymalarından korumak olduğu hâlde, bundan hiç bahsetmeyip, yalnız yufka yürekli olduğu için kıraati cemâate işittiremeyeceğinden bahsediyordu. Maksada ulaşmak için ziyâde ısrarda da Zuleyhâ'ya benzediğinden, buradaki benzetme daha kuvvetli düşmüştür (Ahmed Naîm).

Ayyaş ibn Ebî Rabîa'yı kurtar! Yâ Allah! Se-lemete'bne Hişâm 'ı kurtar! Yâ Allah! el- Velîd ibne'l- Velîd'i kurtar! Yâ Allah! (Kâfirlerin elinde bunalıp) zayıf ve âciz görülen diğer mü'-minleri kurtar! Yâ Allah! Mudar'ı daha şiddetle çiğne! Yâ Allah! İçinde bulundukları bu yılları Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet!" 90[90].

62-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: 'Allah Lût Peygamber'e rahmet etsin! Yemin olsun ki, o muhakkak çok sarp bir kal'aya sığınıyordu. Ve eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı kadar uzun zaman mahbûs kalsaydım, sonra bana, çıkarmak üzere o da'vetçi gelseydi, ben hemen ona icabet ederdim" 91[91].

63-.......Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âişe'nin anası Ümmü Rûmân'a Âişe hakkında yapılan Ifk dedikodusunu sordum. O şöyle dedi:* Ben Âişe'nin beraberinde idim, ikimiz oturuyorduk. Birden yanımıza Ensâr'dan bir kadın girdi. O:

— Allah fulan kimseye (yânî Mıstah ibn Usâse'yıe) lâyıkını yapsın ve yaptı, dedi.

Ümmü Rûmân dedi ki: Ben o Ensâriyye kadına:

— Sen niçin Allah fulana şöyle yapsın ve yaptı diyorsun? dedim. Ensâriyye kadın:

— Çünkü o, Ifk sözünün zikrini oradan oraya taşıyıp yaydı, dedi.

Bunun üzerine Âişe:

— Bu adam hangi sözü yaydı? dedi.

O kadın Ifk ehlinin sözlerini Âişe'ye haber verdi. Ümmü Rûmân dedi ki:

90[90] Başlığa uygunluğu "Yûsuf'un kıtlık yılları gibi" sözündedir. Bu isnâd, ayniyle ve bu nizâm üzere birkaç defalar geçti. Bu hadîs de Namaz Kitabı, "Secde ederken tekbîr getirerek eğilir bâbı"nda geçmiş ve açıklamalar orada verilmişti (Aynî).

91[91] Peygamber (S) Yûsuf kıssasının şu fıkrasını kasdetmiştir: "Hükümdar: 'Onu (yânî Yûsuf'u) bana getirin!9 dedi. Bunun üzerine ona elçi gelince: 'Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi, kendisine sor. Şübhe yok ki benim Rabb 'im onların fendlerini hakkıyle bilicidir' dedi" (Yûsuf: 50). Yânî Yûsuf hemen tahliyeyi kabul etmeyip, ancak muhakeme ile berâetim tahakkuk ettikten sonra çıkabilirim, demişti. Peygamberimiz: Ben Yûsuf gibi yedi sene hapis yattıktan sonra kurtuluşum emrolunsa, beklemez hemen çıkardım; öyle tahkikat yürütülmesine ta'lîk etmezdim, buyurmuştur.

— O sözü Ebû Bekr ile Rasûlullah işittiler mi? diye sordu. Ümmü Rûrhân:

— Evet, o sözü bunların ikisi de işitti, dedi.

Bunun üzerine Âişe bayıldı. Âişe ancak üzerinde titreme ile beraber bir ateş olduğu hâlde ayıldi. Akabinde Peygamber geldi ve:

— "Âişe'nin nesi var?" diye sordu. Ümmü Rûmân dedi ki: Ben:

— Âişe'yi» kendisi hakkında konuşulmakta olan bir sözden dolayı bir humma, yânî ateşli hastalık yakaladı, dedim.

Bunun üzerine Âişe oturdu ve şöyle dedi:

— Eğer ben size bu söyleneni yapmadım diye yemîn etsem, sizler beni tasdîk etmezsiniz. Eğer özür ve bahane serdedip kusurumu dilesem, sizler benim özrümü kabul etmezsiniz. Artık bu vaziyette be-

nim meselimle sizin meseliniz, Ya'kûb Peygamber ile oğullarının meseli gibidir. (Çünkü o güzel bir sabr etti ve şöyle dedi:) "Sizin şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak, ancak Allah'tır" (Yûsuf: 18).

Akabinde Peygamber (S) oradan ayrıldı, Allah da (Âişe'nin 6e-râeti hakkında) indirdiğini indirdi. Peygamber bu berâet müjdesini Âişe'ye haber verdi. Bunun üzerine Âişe:

— Ben ancak Allah'a hamd ile meşgul olurum, başka bir kimseye hamd ile değil, demiştir 92[92].

92[92] Hadîsin başlığa uygunluğu, Âişe'nin "Benim meselimle sizin meseliniz, Ya'kûb Peygamber ile oğullarının meseli gibidir" sözünden alınır. Çünkü bunda Yûsuf da vardır. Hadîs burada kısadır. Bu, daha geniş olarak Şehâdet Kitâbı'-nda Ifk hadîsi adiyle uzun bir metinle geçti. en-Nûr Sûresi'nin tefsirinde de gelecektir.

Buhâri Ifk hadîsini Sahîh'inin birçok yerinde; Magâzî, Tefsir, îmân, Nu-zur, İ'tisâm, Cihâd, Teyhîd Kitâbları'nda getirmiştir.

Mü'minlerin anası Âişe'nin berâetini ve ismetini beyân ve i'Iân olmak üzere indirilen âyetler, en-Nûr Sûresi'nin onbirinci âyetinden i'tibâren on âyettir:

' 'O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. Bil'akis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır. Onlardan günâhın büyüğünü üzerine alan o adam, işte en büyük azâb onundur. Onu işittiğiniz vakit erkek mü 'minlerte kadın mü 'minlerin, kendi vicdanları önünde iyi bir zannda bulunup da: Bu apaçık bir iftiradır! demeleri lâzım değil miydi? Buna karşı dört şâhid getirmeli değil miydiler? Madem ki onlar bu şâhidleri getiremediler, o hâlde onlar Allah indinde

64-.......İbnŞihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi. Kendisi Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'ye:

— Allah'ın şu kavline ne dersin; bana bundan haber ver: "Hattâ o peygamberler (kavimlerinin îmânından) ümîdlerini kesip de onların (va'd olundukları ilâhî nusrat hakkında) muhakkak yalana çıkarıldıklarını zannettikleri sırada, onlara nusratımız yetişip gelmiş..." (Yûsuf: no); "Onların muhakkak yalana çıkarıldıklarını" yahud "Kendilerine yalan söylenmiş olduğunu'"!

Âişe:

— Zann, senin anladığın gibi kendi babı üzere değildir. Fakat kendi kavimleri o peygamberleri yalanlamışlardır, dedi.

Ben, Âişe'ye;

— Vallahi onlar kesin surette kavimlerinin kendilerini tekzîb ettiklerini bilmişlerdir; o zann değildir, dedim.

Âişe (onu reddedici olarak):

— Yâ Ureyye (yânı: Ey Urvecik)! Onlar bunu kesin bilmişlerdir, dedi.

Ben:

— Belki âyet "Yâhud kuzibu'= Kendilerine yalan söylendi (yâ-nî peygamberlere yalan va'dler söylendi)" demektir, dedim.

Âişe:

— Maazallâhî (= Bundan Allah'a sığınırım). Rasûller hiçbir zaman Rabb'lerinin va'dinin ihtilâf edeceğini düşünmemişlerdir. Amma şu "ez-Zânnîne billahi zanne's-sev'i = Allah'a kötü zannda bulunanlar" <d-Feth: 6) âyetine gelince onlar Rabb'lerine îmân etmiş ve peygamberleri tasdîk etmiş olan peygamberlerin tâbi'leridir; bunlar üzerine belâ

---

yalancıların tâ kendileridirler. Eğer dünyâda ve âhirette A ilah Un fazl ve rahmeti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu yaygaradan dolayı sizi herhalde büyük bir azâb çarpardı... "

uzamış, ilâhî yardım ve zafer onlardan gecikmiş, hattâ peygamberler kendi kavimlerinden olup da, peygamberleri tekzîb edenlerden ümîdsizliğe düştükleri ve tâbi'lerinin kendilerini tekzîb ettiklerini zannetmiş oldukları zaman, onlara Allah'ın yardımı gelmiştir, dedi 93[93].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: "İstey'esû"nun vezni (lYe-istu minhu", yânî Yûsuf'tan ümîd kestim ta'bîrinden "İftealû"dur. -el-Asîlî'de: "İstef'alû"dur-. "Lâ tey'esû min ravhillâh" -Allah'ın rahmetinden ümîd kesmeyin- (Yûsuf:, 87); bunun ma'nâsı ümîddir 94[94].

65-.......İbn Umer(R)'den, Peygamber (S): "Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm oğlu Kerîm, İbrâhîm oğlu îshâk oğlu Ya'kûb oğlu Yûsuf aleyhi's-selâmdır" buyurmuştur 95[95].

22- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eyyûb'u da (hatırla). Hani o Rabb'ine: 'Hakikat bana derd çattı. Sen ise acıyanların en acıyanısın' diye niyaz etmişti" (el-Enbiyâ: 83)

"Irküd" (Sâd: 42), "Vur"; "Yerkudûn" (ei-Enbiyâ: 12), "Koşuyorlar" demektir 96[96].

93[93] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu âyetin Yûsuf Sûresi'nde vâki' olması ve Yûsuf'un "Senden evvel kendilerine vahyeder olduğumuz erkeklerden başkasını biz peygamber göndermedik... " (Yûsuf: 109, en-Nahl: 43) kelâmının umumiyetine girmesi ve ye'sten sonra Allah tarafından yardım gelinceye kadar bu uzun müddet hapiste kalmasıdır. Çünkü o, kurtulacağını ümîd ettiği gence, kıssasını, haksızca hapsolunduğunu hatırlamasını emretmişti. (D da Yûsuf'u yedi yıl sonra hatırladı. Bunun benzeri durumda devamlı bir surette ye's hâsıl olur (Ibn Hacer).

94[94] Buharı, âdeti üzere bu kelimelerin açıklamasını vermektedir.
95[95] Bu hadîs, yakında 16. bâbda geçmişti.

96[96] Başlıktaki âyetin devamı şöyledir: "Bunun üzerine biz de onu kabul ettik, kendisini gamdan selâmete erdirdik. İşte biz îmân edenleri böyle kurtarırız" (el-Enbiyâ: 84).

Buhârî, tefsîrini verdiği "Urkud" kelimesi ile Eyyûb'un Sâd Sûresİ'ndeki kıssasına işaret etmiş oluyor. Bu da şöyledir:

"Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, RabbHne şöyle nida etmişti: 'Hakikat, şeytân beni yorgunluğa ve azaba (hastalığa) uğrattı'. Ayağınla vur (yere dedik). İşte hem yıkanacak, hem içecek soğuk su. Ona hem ehlini,

66-.......Bana Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Eyyûb, mu'cize-li suda soyunmuş olarak yıkandığı sırada üzerine altından düzülmüş bir sürü çekirge düştü. Eyyûb bunları hemen toplayıp elbisesine doldurmaya başladı. Bunun üzerine Rabb'i:

— Yâ Eyyûb! Ben seni görmekte olduğun bu altın çekirgelerden yana zengin kılmadım mi? diye nida etti.

Eyyûb:

— Evet Rabb'im, beni o suretle zengin kıldın. Fakat senin hayır ve bereketinden benim için müstağnî olmak yoktur, dedi" 97[97].

23- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kitâb'da Musa'yı da an. Çünkü o, ihlâsa erdirilmişti. Rasûl bir peygamberdi. Biz ona Tûr'un sağ yanından nida ettik. Onu çok münâcât eden bir kimse olarak yaklaştırdık.

Ona merhametimizden dolayı kardeşi Hârûn 'u da kendisine bir peygamber olarak ihsan ettik.(Meryem: 51-53).

Vâhid, iki ve cemi' için "Necî (= Çok münâcât eden)" denilir.

---

hem onlarla beraber bir mislini, bizden bir rahmet ve temiz akıl sahihleri için de bir ibret olmak üzere bağışladık. Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazhk etme, dedik. Biz onu hakîkaten sabırlı bulduk. O ne güzel kuldu! Hakikat o dâima Allah'a dönen bir zât idi" (Sâd: 41-44).

Hasen Basrî'den gelen bir rivayete göre Eyyûb, hastalığında karısı tarafından ihmâl edilince, ona: Eğer Allah beni şu hastalıktan kurtarırsa sana yüz dey-nek vururum, diye yemîn etmişti, iyi olunca Allah ona yemininden bir kurtuluş yolu gösterdi. O da yüz sapı demet yapıp onunla karısına vurma emridir. Şer'î bir çâre olan bu ruhsat, yemînlerde, haddlerde "Eyyûb ruhsatı" diye anılıp bakî kalmıştır.

el-En'âm: 84. âyetinin delâleti veçhile ve meşhur olan rivayete göre Eyyûb, ibrâhîm Peygamber'in zürriyetindendir.
97[97] Buhârî, Eyyûb Peygamber'e dâir bir hadîsi getirmiştir. Eyyûb Peygamber'e âid haberler Kur'ân'da, hadîsten daha çoktur. Çünkü Eyyûb, Kur'ân'ın dört sûresinde anılmıştır. en-Nisâ: 163, el-En'âm: 84, el-Enbiyâ: 83-84, Sâd: 41-44. Tevrat'ın .bir sıfri de Eyyûb Peygamber'e ayrılmıştır.

Ve "Halasû neciyyen" (Yûsuf: so) denilir; bu "Fısıldaşarak bir yana çekildiler" demektir. Bunun cem'i de

"Enciyetun"dur. "Yetenâcevne" (ei-Mucâtjiie: 8),

"Fısıldaşıyorlar" demektir. "Telekkafu" (ei-Arâf: in)

"Telekkarnu" (yânî tutuyor) demektir 98[98].

24- Bâb:

"Fir'avn ailesinden olup îmânını gizlemekte bulunan bir mü 'min de şöyle dedi: *Siz bir adamı, Rabb Hm Allah 'tır demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki o size Rabb Hnizden apaçık mu 'cizeler de getirmiştir. Bununla beraber, eğer o bir yalancı ise, yalanı kendine. Eğer doğru söyleyici ise, sizi tehdîd edegeldiği azabın bir kısmı olsun sizi çarpar. Şübhesiz Allah, haddi aşan, yalancı olan kimseyi muvaffak kılmaz1' (ei-Mumin: 28)" 99[99]

98[98] Mûsâ, Kur'ân'da hayât menkıbeleri en çok bildirilen büyük peygamberlerden biridir. Kur'ân'm onsekiz sûresinde kendisi; onbir yerinde de yaşça büyük kardeşi Hârûn zikredilmiştir. Musa'nın hayât safhaları ve târihî vakıaları bu sûrelerin bâzılarından şöyle özetlenebilir: Musa'nın doğumu, çocuğun bir mu'cize eseri olarak Fir'avn'm öldürmesinden korunması, bu hususta Fir'âvn'ın karısı Âsiye'nin müessir rolü ve yine bir mu'cize olarak Musa'nın sarayda ana kucağında ve ana sütüyle büyütülmesi, gençlik çağına erdikten sonra Fir'avn ile karşılaşması, Musa'nın Mısır'dan kaçması, Medyen'de Şuayb Peygamber'le buluşması ve onun kızıyle evlenmesi, sonra Tûr Dağı'nda Allah'ın Musa'ya ilk kelâmı, asâ ve beyaz el mu'cizeleri, kardeşi Harun'un peygamberliği ve onun refâkatiyle Mısır'a dönüşü, Fir'avnları ve Mısırhlar'ı tevhîde da'veti, müşriklerin muhalefeti, Tûfân, çekirge, bit, kurbağa, kan mu'cizeleri, Fir'avn'm sihirbazları, netice olarak Fir'avn'm ordusuyle suda boğulması.

Kur'ân'a göre Fir'avn'm helaki ve Musa'nın galebesiyle cihan târihinin ilk devri sona eriyor, orta devir başlıyor. Muhammed'in peygamberliği ve Kur'-ân'ın inmesiyle âhir zaman denilen son devir, yânî yeni çağlar başlıyor (Hakk Dîni, V, 3738).

Sonra Tîh.sahrasında İsrâîl oğullan'nın yarım asra yakın devam eden maceraları, men ve selva yemeleri, Mûsâ'nm Tûr'da kırk gece süren ikaameti, Allah'ın Tûr'a tecellîsi ve Musa'nın bayılıp düşmesi, Tûr'dan nasihatleri, hükümleri ve haberleri ihtiva eden on levha ile dönüşü, Sâmirî fitnesi ile karşılaşması, yetmiş kişi-ile Tûr'a tevbe seferi...

Buhârî, Musa'ya âid babın başlığında bu târihî vakıaları bildiren âyetlerin birçoğunu nakledip tefsirlerine işaret etmiştir.

99[99] "Fir'avn ailesinin mü'mini" diye tanınan bu zâtın Fir'avn'a ve Fir'avn ailesine karşı nutuklarını ve

67-....... Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber (-S-Cibrîl kendisine vahy getirdikten sonra Hırâ'dan) korkuyla yüreği titreyerek Ha-dîce'ye döndü. Bundan sonra Hadîce, Peygamber'i birlikte alıp amca oğlu olan Varaka ibn Nevfel'in yanına götürdü. Bu zât (puta tapıcı-lığı terkedip) Hrıstiyan Dîni'ne girmiş, İncil'i Arab diliyle okuyan bir kimse idi. Varaka, Peygamber'e:

— Ne görüyorsun? dedi.

Peygamber gördüklerini ona haber verdi. Bunun üzerine Varaka:

— Bu gördüğün, Allah'ın Mûsâ Peygamber'e indirdiği Nâmûs'tur (yânî vahy sırrının sahibidir). Eğer senin da'vet günlerine yetişirsem, sana kuvvetli bir şekilde yardım ederim, dedi.

"en-Nâmûs", Allah'ın başkalarından gizlemekte olduğu şeyleri kendisine bildirmekte olduğu sır sahibidir [100[100]].

25- Aziz Ve Celîl Allah'ın Şu Kavli Babı:

---

mücâdelesini Allah burada naklettiği için bu sûreye onun adına muzâf olarak "Mü'min Sûresi" denilmiştir. Bu mü'min kişinin nutku 29. âyetten 39. âyete kadar devam etmektedir:

"Ey kavmim, bugün bu yerde siz gâlib olmak üzere, mülk sizindir. Fakat Allah'ın hışmı bize gelip çatarsa bize kim yardım eder? Fir'avn: Ben sîze re'-yimden başkasını göstermem ve herhalde ben size reşâd yolunu gösteriyorum, dedi. O îmân etmiş olan zât da şunları söyledi: Ey kavmim, doğrusu ben size Ahzâb günleri gibi bir günden korkuyorum. Nûh kavminin, ÂdHn, Semûd"un ve daha sonrakilerin maceraları gibi ki, Allah kullarına bir zulüm istemez. Hem ey kavmim, hakîkaten ben size karşı o çağırışma gününden korkarım. {O gün hesâb yerini) arkanıza bırakarak (cehenneme) döneceğiniz gündür. O gün sizi A ilah 'tan hiçbir kurtarıcı yoktur. Allah kimi şaşırtırsa onun yolunu bir doğrultacak da yoktur. And olsun (Musa'dan) evvel Yûsuf da size apaçık kurbânlar getirmişti. O vakit de onun size getirdiği şeyler hakkında şübhe edip durmuştunuz- Hattâ o vefat edince de: Bundan sonra Allah asla bir peygamber göndermez, dediniz. İşte Allah, o haddi aşan şübhecileri böyle şaşırtır... Yine îmân eden zât şöyle dedi: Ey kavmim, siz bana uyun, size doğru yolu göstereceğim. Ey kavmim, bu dünyâ hayâtı ancak fânî bir eğlencedir. Ahiret ise, o, asıl durulacak yurdun tâ kendisidir" (d-Mü'min: 29-39).

100[100] Başlığa uygunluğu hadîsin son kısmıdır. Bu hadîs, Vahy Kitâbı'nda geçen uzun hadîsin bir parçasıdır.

"Musa'nın haberi geldi mi sana? Hani o, bîr ateş görmüştü de ailesine: 'Siz (burada) durun. Hakikat ben bir ateş gördüm. Belki ondan size bir kor getirir yâhud ateşin yanında bir yol (gösterici) bulurum' demişti. İşte Mûsâ; ona gelince kendisine şöyle nida olundu: 'Ey Mûsâ! Şübhesiz benim ben senin Rabb 'in! Haydi pabuçlarını çıkar. Çünkü sen mukaddes bir vâdîde Tûvâ'dasın" (Tâhâ: 9-12) 101[101]

Ânestu absartu naran", "Bir ateş gördüm, belki ondan size bir kor getiririm" ma'nâsınadır.

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Mukaddes", "Mübarek" demektir. "Tûvâ", vâdînin ismidir; "Sîretehâ", "Hâletehâ"; "en-Nuhâ" "et-Tukaa", "Bi-melkinâ", "Bi-emrinâ"; "Hevâ>\ "Şakiye", "Fârığan illâ min zikri Mâsâ", "Musa'nın anasının kalbi Mûsâ düşüncesinden başka herşeyden boş olarak sabahladı"; "Rid'en key yusaddıkanî..." "Kardeşim Hârûn lisânca benden daha fasihtir, onu da benimle, beni tasdik edecek bir yardımcı yap". "Rid'en"in tefsirinde "Mugîsen" yâhud "Muînen" denilir. "Yebtuşu" ve "Yebtışu" fiili birinci ve ikinci bâblardan söylenir. "Ye'temirûn", "İstişare ediyorlar"; "el-Cezvetu", kendisinde alev bulunmayan odundan kalın bir ateş parçası, "Seneşuddu", "Senuînuke" (yânî sana yardım edeceğiz); Ne zaman bir şeyi kuvvetlendirirsen, ona kuvvet verecek bir pazu yapmışsındır.

İbn Abbâs'tan başkaları da şöyle dedi: Bir harf söyleyemezse yâhud söylemede temteme ve fe'fee olduğu hâlde söylerse, o, dilde bir ukdedir 102[102].

"Ezri", "Sırtımı"; "Feyushıtekum", "Sizi helak edecek"; "el-MusW\ "el-Emselu"nun müennesidir Bi-tarîkatıkumu 'l-muslâ ''Bi-dînikumu 'l-musiâ'' (yânî düzgün olan

---

101[101] Bundan sonra Musa'nın kıssası bu sûrenin 99. âyetine kadar devam ediyor. Mû sâ'nın Kur'ân'ın onsekiz sûresinde, büyük kardeşi Harun'un da onbir sûrede zikredildiğini bundan önce geçen bir haşiyede belirtmiştik. Musa'nın kıssası bu sûreler içinden bilhassa el-Bakara, el-A'râf, Yûnus, Tâhâ, eş-Şuarâ, el-Kasas Sûreleri'nde uzun metinler hâlinde verilir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'in meallerinden ve tefsir kitâblarından okunabilir; bilhassa Elma/t Tefsîri'nden.

102[102] el-Fe'feu, ve'İ-Fe'fâu, selsâl vezninde, konuşma sırasında fâ harfini çok söyleyen pepe kimseye denir, yânî ıztırârî olarak fâ ile tekellüme lisânı çok mail olur ki, iki harfte bir lisânı fâ harfine çalınır...

el-Fe'fee, zelzele vezninde tekellüme fâ harfini çok söylemek üzere pepeyî olmak ma'nâsınadir...

et-Temteme, pepeyîlikten bir çeşittir ki, kelâmı tâ ve mim harflerini reddederek söylemekten ibarettir; bir görüşe göre dilini söylerken üst damağına çalarak söylemekten ibarettir.

et-Temtâm, selsâl vezninde, lisânında temteme olan adama denir, müen-nesi Temtâme'dİT... (Kaamûs Ter.).

dîninizle) diyor. "Muslâyı al, emseli al" denilir. "Sonra saf fa geliniz": Sen bu gün saffa geldin mi? denilir, bununla içinde namaz kılınan musallayı kasdeder. "Evcese hîfeten", "İçinde bir korku gizledi" demektir. "Mı/eten" kelimesinden -hâ'nin kesresinden dolayı- vâv harfi gitti. "Fî cuzûl'n-nahli", "Ala cuzuı'n-nahli" (yânî hurma gövdeleri üzerine) demektir. "Hatbuke", "Bâluke", yânî hâlin, sânın demektir. "Misâse", mufâale babının masdarıdır.

"Le-nensifennehû" "Onu zerre zerre savunurum"; "esed-Dahâu", "Sıcaklık"; "Kussîhi", "Onun izi üzere git, onu ta'kîb et" demektir. Bazen "Biz sana en güzel kıssa anlatıyoruz" gibi söz nakletmek ma'nâsına olur.

"An cunubin", "Uzaktan" demektir; "An cenabetin" ve "An ictinâbin" de bir ma'nâyadır. Mücâhid de şöyle demiştir:

"Alâ kaderin" "Bir va'de kadar"; "Lâ teniyâ", "Zayıflamayın, gevşemeyin"; "Mekânen sıven", "Aralarında eşit uzaklıkta bir yer"; "Yebesen", "Yâbisen" yânî kuru; "Min zînetVl-kavmV\ İsrail oğulları'nın Fir'avn halkından ariyet aldıkları zînetler;

"Kazefethâ"; Musa'nın anası o sandığı suya attı;

"Elkaa", "Yaptı" (yânî Sâmirî onlara bir buzağı heykeli yaptı), "Mûsâ unuttu": Bu sözü Sâmirîler söylüyorlardı:

"Sâmirî onlara böğüren bir buzağı heykeli çıkardı da:

İşte sizin de, Musa'nın da tanrısı budur. Fakat Mûsâ unuttu, demişlerdi (yânî Mûsâ Rabb'de yanıldı, onlara buzağı hakkında hiçbir söz söylemedi, demişlerdi)" 103[103].

68-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; o da Mâlik ibn Sa'saa'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) onlara kendisinin göklere yürütüldüğü geceden anlatıp şöyle buyurmuştur: "Nihayet beşinci semâya geldi ve orada Harun'la karşılaştı. Cibril:

— Bu Hârûn 'dur, ona selâm ver, dedi.

103[103] Buhârî burada Mûsâ kıssasını anlatan Tâhâ ve diğer sûre âyetlerine işaret edip bunlardaki bâzı kelimelerin tefsîrlerini vermektedir.

Ben de ona selâm verdim, o da selâmımı aldı. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber! dedi."

Bu hadîsi Enes'ten; o da Peşgamber'den rivayet etmekte Katâ-de'ye Sabit el-Bunânî ile Abbâd ibn Ebî Alî mutâbaat etmişlerdir 104[104].

26- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Musa'nın haberi geldi mi sana.., " (Tâhâ: 9); 'Öyle rasûller gönderdik ki, kıssalarını hakikat önceden sana bildirdik. Yine öyle rasûller yolladık ki, sana onların kıssalarını haber vermedik. Allah Musa'ya da hitâb İle konuştu" (en-Nisâ: 164) 105[105].

69-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Geceleyin yürütüldüğüm zaman Musa'yı gördüm. Baktim ki Mûsâ, Yemen'in Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibi uzun boylu, balık etli bir zâttır, isa'yı da gördüm. Baktım ki, o, orta yapılı, sanki hamamdan çıkmış gibi al çehreli idi. (Ben İbrâhîm'i de gördüm.) Çocukları içinde İbrahim 'e en çok benzeyeni benimdir. Sonra bana birinin içinde süt, diğerinde şarâb bulunan iki kap getirildi. Cibril bana:

— Bunlardan hangisini istersen iç, dedi. Ben sütü aldım ve onu içtim. Bana:

— Fıtratı aldın. Eğer sen şarâbı almış olaydın, ümmetin azgın olurdu, denildi." 106[106].

104[104] Birçok defalar geçmiş olan bu uzun İsrâ hadîsinin bu parçasının burada zikredilme sebebi, beşinci semâda Harun'un bulunduğunun zikredilmesidir. Harun'un zikri hususundaki Sâbit'in mutâbaasını Müslim; Abbâs'ın mutâbaasını da Buhârî senedli olarak rivayet etmiştir.

105[105] Bu başlıktaki Tâhâ: 9 âyeti bundan önceki bâbda geçmişti. en-Nisâ: 164î âyeti, insanlık târihinde, Kur'ân'da isimleri zikredilmeyen birçok peygamberler bulunduğunu bildirir.

106[106] Hadîsin başlığa uygunluğu "Musa'yı gördüm" sözündedir. Bu hadîsi Müslim, îmân Kitâbı'nda getirmiştir. Müslim Ter., I, 250 (266-"165").

70-.......Katâde şöyle demiştir: Ben Ebû'l-Âliye'den işittim: Bize Peygamberinizin amca oğlu, yânî İbn Abbâs tahdîs etti: Peygamber (S): "Hiçbir kul için 'Ben Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım' demek lâyık olmaz" buyurmuş ve Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etmiştir. Ve yine Peygamber geceleyin yürütüldüğü vakti zikretti de: "Mûsâ buğday renkli, uzun boyludur; sanki Yemen 'in Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibidir" buyurdu. Ve yine Rasûlullah: "îsâ toplu vü-cûdlu ve orta boyludur" buyurdu. Cehennem'in bekçisi olan Mâlik'i de zikretti, DeccâPi de zikretti 107[107].

71-.......Saîdibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Medine'ye geldiği zaman Medîneliler'i bir gün, yânî âşûrâ günü oruç tutarlar buldu. (Peygamber: Bu nedir? diye sorunca) Onlar:

— Bu büyük bir gündür. Bu öyle bir gündür ki, Allah bu günde Musa'yı (ve ümmetini düşmanlarından) kurtardı ve Fir'avn hanedanını da denizde boğdu. Onun için Allah'a şükr olarak bunda oruç tuttu, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben Musa'ya Yahudiler'den daha yakınım"buyurdu da kendisi bu günü oruç tuttu ve bu gün oruç tutulmasını emretti 108[108].

27- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Mûsâ ile otuz gece sözleştik ve ona bir on gece daha kattık. Bu suretle Rabb 'inin ta Jyîn buyurduğu vakit kırk gece olarak tamamlandı, Mûsâ, kardeşi Harun 'a dedi ki: 'Kavminin içinde benim yerime geç, ıslâh et, fesâdcıların yoluna uyma!' Vaktâ ki Mûsâ ta 'yîn ettiğimiz vakitte geldi, Rabb 7 ona ilâhî sözünü söyledi. Mûsâ dedi ki: 'Rabb Hm, göster bana Seni göreyim!' buyurdu: 'Beni kaViyyen göremezsin. Fakat şu dağa bak. Eğer o,

---

107[107] Buhârî bu hadîsi '' Yûnus da şübhesiz gönderilen peygamberlerdendi'' (es-Sâf fât: 139) unvanlı 37. bâbda, Tefsîr'de, Tevhîd'de getirdi. Müslim de Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da getirmiştir.

108[108] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah o gün Musa'yı kurtardı" sözündedir. Bu hadîs Oruç Kitâbı'nda da geçmişti.

yerinde durabilirse sen de beni görürsün \ Derken Rabb 7 o dağa tecellî edince, onu paramparça ediverdi. Mûsâ da baygın yere düştü. Aydınca dedi ki: Seni tenzih ederim. Tevbe ettim sana. Ben îmân edenlerin ilkiyim" (ei Araf: 142-144).

Şöyle denilir: "Dekkehû", "Zelzelehû" yânı "Onu salladı"; "Ve humiletVl-ardu ve'l-cibâlu fe duketâ dekketen vâhideten = Yerle dağlar yerlerinden kaldırılıp birbirine bir çarpışla hepsi toz hâline geldi" (ei-Hâkkaa: 14), yânı cem' ile "Dukıkne" demedi. Çünkü "Dağlar" cemi* hükmündedir; "Arz" da cemi* hükmündedir.

Lâkin Allah dağları birşey kıldı da bunun için tesniye ile "Fe dukketâ" denildi. Nitekim Azız ve Celîl Allah

"Kânetâ" da tesniye ile "Enne's-semâvâti vel-arda kânetâ ratkan" (eiEnbiyâ: 30) buyurdu da kaaideye göre cemi* ile "Kunne ratkan" demedi. Bunlardan herbirini tekbirşey kıldı. "Ratkan", "Multesıkateyni" yânî "Birbirine bitişik iki şey" demektir. "Küfürlerine binâen özlerine buzağıiçirilmişti" {ei Bakara: 93) "Sevbun müşerrabun" denilir ki,

"Boyanmış kumaş" demektir. İbn Abbâs şöyle demiştir:

"İnbeceset" (ei-A'râf; i6o> "Fışkırdı" demektir. "Ve iz nataknâl-cebele fevkahum" (el-A'râf: m) da "Nataknâ",

"Rafa'nâ", yânî "Kaldırdık" demektir 109[109].

72-.......Yahya ibn Umâre'den; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar kıyamet gününde bayılıp yere düşecekler, (ben de bayılacağım). Fakat ben ayılanlann ilki olurum. Bir de bakarım ki, Mûsâ Arş'ın ayaklarından birine tutunmuş duruyor. Benden evvel mi ayıldı yâhud Tûr'daki bayılması ile mi cezalandırıldı,

---

109[109] Buhârî bu başlıkta Mûsâ kıssasının bulunduğu bâzı sûrelerin âyetlerine işaret edip, bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini getirmiştir. Bu başlıktaki son ta'bîri getirmekle de Mûsâ kıssasının el-A'râf Sûresi'nde 171. âyete kadar devam ettiğini işaret etmiş oluyor. Mûsâ kıssasına bu sûrenin "Sonra o peygamberlerin ardından Mûsâ 'yi âyetlerimizle Fir 'avn 'a ve onun cemiyetine gönderdik de zulmettiler. Bak ki, o fesâdçüarın sonu nice oldu" mealindeki 103. âyet ile başlamıştı. Bu sûrede Mûsâ kıssası cidden geniş anlatılmıştır.

bilemiyorum" 110[110].

73-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Eğer İsrâîl oğulları olmasaydı et kokmazdı, Havva (anamız) olmasaydı kadın cinsi hiçbir zaman zevcine hıyanet edip aldat-mazdı" 111[111].

28- Seylden Olan Tûfân Babı

Çok (yânî arka arkaya devamlı) olan ölüme de "Tûfân" denilir. "Kummel", küçük kenelerdir ki, büyük nevi'nin küçüklerine benzer. "Hakîkun", 'Hakkun" demektir. "Sukıta"t "Pişman olan herkesin eli düşmüştür (yânî şaşmıştır)" 112[112].

110[110] Başlığa uygunluğu "Ben Mûsâ ile karşılaşırım..." sözündedir. Bu daha önce "İşhâs"da uzun bir metinle geçmişti, ileride de gelecektir

111[111] Bu hadîs de bu Peygamberler Kitâbı'nın evvelinde geçmişti.

112[112] Arab şiddetli pişmanlığını "Sukıta fî yedihî" ile ifâde eder. Çünkü öyle pişmanlık zamanında ellerini ısırıp sonra dizlerine vurur. Bu suretle elleri düşmüş olur (Beydâvî).

Buhârî bu başlıkta şu âyetlere işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelimeleri açıklamıştır:

' 'Mûsâ: 'Ey Fir 'avn' dedi, 'Ben hiç şübhesiz ki, Âlemlerin Rabbi katından gönderümiş bir peygamberim. Allah 'a karşı haktan başkasını söylememekliğim (üzerime) borçtur. Size Rabbinizden açık bir alâmetle gelmişimdir. Artık İsrâîl oğullarım benimle beraber gönder..." (el-A'râf: 104-105).

' 'Fİr 'avn ve tabileri: 'Bizi büyülemek için her ne mu 'cize getirsen sana îmân ediciler değiliz' dediler. Bunun üzerine biz de ayrı ayrı mu 'cizeler olmak üzere başlarına tûfân, çekirge, haşerât, kurbağalar ve kan gönderdik. Böyle iken yine (îmân etmekten) büyüktendiler. Onlar öyle günahkârlar güruhu idiler" (el-A'râf: 132-133).

"Musa'nın (Tûr'a gitmesi) arkasından kavmi zînet takımlarından bir buzağı heykeli edindiler ki, onun bir böğürmesi de vardı. Onun kendileriyle konuşmayacağını, onlara bir yol da gösteremeyeceğini görmediler mi ki ona tutundular, kendilerine yazık ediciler oldular. Vaktâ ki (buzağıya tapmaktan) çok pişman oldular ve kendilerinin muhakkak saptıklarını gördüler: Eğer Rabb '-imiz bize acımaz, bizi bağışlamazsa herhalde en büyük ziyana uğrayanlardan olacağız, dediler" (el-A'râf: 148-149).

29- Hızır'la Mûsâ Aleyhima's-Selâm Hadîsi Babı

74-....... Ubeydullah ibn Abdillah, İbn Abbâs'tan haber vermiştir: İbn Abbâs ile el-Hurr ibn Kays el-Fezârî, Mûsâ Peygamberdin ken-

dişini bulmak için gitmiş olduğu sahibi hakkında münâkaşa etmişlerdir. İbn Abbâs:

— O zât Hızır'dır, demiştir.

Akabinde bu münâkaşa edenlerin yanından Ubeyy ibn Ka'b geçmiş. İbn Abbâs, hemen onu çağırmış ve:

— Ben, şu meclis arkadaşım el-Hurr'le, Musa'nın kendisiyle buluşmak için yol bulmak istediği sahibi hakkında mücâdele ettim. Sen Rasûlullah'tan onun hâlini zikrederken bir hadîs işittin mi? diye sormuş.

Ubeyy de şöyle demiştir:

— Evet, ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Mûsâ, İsrâîl oğullan 'ndan bir topluluk içinde bulunduğu sırada bir kimse geldi ve Musa'ya: 'Senden daha bilgili bir kimse biliyor musun?' diye sordu. Mûsâ: ıHayır bilmiyorum' dedi. Bunun üzerine Allah, Musa'ya: 'Evet senden daha âlim, kulumuz Hızır vardır' diye vahyetti. Mûsâ hemen Rabb 'inden ona kavuşmanın yolunu istedi. Ve o kula ulaşmak için balık bir alâmet yapıldı ve kendisine: 'Sen balığı kaybettiğin zaman hemen dön, çünkü sen ona kavuşacaksın' denildi. Artık Mûsâ balığın denizdeki izini ta'kîb ediyordu. Nihayet hizmet eden genç, Musa'ya: 'Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığın gittiğini haber vermeyi unutmuşum. Onu söylemeyi bana unutturan da şeytândan başkası değil' dedi. Mûsâ: 'İşte bizim arayacağımız bu idi' dedi ve hemen izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. Bundan sonra Mûsâ ile Hızır'ın sânlarından olan şeyi Allah kendi Kitâb'ında kıssa edip anlatmıştır" [113][113].

[113][113] Allah bu Hızır'la Mûsâ kıssasını el-Kehf: 60-82. âyetlerinde anlatmıştır. Hadîs, bu âyetlerle birlikte okununca kıssa daha açık olarak anlaşılır. Bunda ilim tahsili için uzak mesafelere kadar sefer etmenin faziletine istidlal edilmiştir... Bu hadîs, tlim Kitâbi'nda da geçmişti.

75- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs etti: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Amr ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Cubeyr haber verip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a:

— Nevf el-Bekkâî, Hızır'ın sahibi olan Mûsâ, İsrâîl oğulları'nın Musa'sı değildir; o başka bir Musa'dır diye iddia ediyor, dedim.

Bunun üzerine İbn Abbâs:

— Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir, dedi ve hadîsi şöyle nakletti: Bize Ubeyy ibn Ka'b, Peygamber'den şöyle tahdîs etti 114[114]: "Musa Peygamber İsrâîl oğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine:

— İnsanların en âlimi kimdir? diye soruldu.

— En âlim benim, diye cevâb verdi.

Bu husustaki ilmi Allah en bilendir diyerek Allah'a döndürmediğinden dolayı Allah onu azarladı da:

— Evet, iki denizin birleştiği yerde benim bir kulum var, işte o senden daha âlimdir,

---

114[114] İbn Abbâs bu uzun hadîsle, bunun ma'rûf Hz. Mûsâ olduğunu, Rasûlullah'tan naklen anlatmıştır. Ve hakikatte fcur'ân'da zikrolunan Musa'dan diğer bir Mûsâ anlaşılamaz...

Bu kıssanın sebebi, bir rivayette şöyle nakledilmiştir: Mûsâ Rabb'ine suâl edip:

— Yâ Rabb, kullarının sana en sevgilisi hangisidir? demiş.

— Beni zikreden ve unutmayan, buyurulmuş. Mûsâ:

— En hâkim kulun hangisi? demiş.

— Belki bir kelimeye rastgelirim de bir hidâyete delâlet eder veya bir felâketten kurtarır diye insanların ilmini araştırmakla kendi ilmine ekleyen, buyurulmuş.

Bunun üzerine Mûsâ:

— Kullarından benden daha âlimi varsa bana göster, demiş.

— Var, buyurulmuş.

— O hâlde onu nerede arayayım? demiş.

— İki denizin birleştiği yerde, kayanın yanında balığı kaybedeceğin yerde... diye ta'rîf buyurulmuş (Hakk Dîni, IV, 3256-3257).

buyurdu.

Mûsâ:

— Ey Rabb 'im, onu görmeyi bana kim tekeffül eder? dedi. -Bazen râvî Sufyân: Ey Rabb'im, ona nasıl yol bulayım? şeklinde söyledi.-

Ona:

— Bir balık alır ve onu bir zenbil içinde taşırsın. Onu nerede kaybedersen o kulum işte oradadır, dedi. -Bazen de aynı ma'nâya olan "Semme" yerine "Semmeh" dedi.-

Mûsâ bir balık aldı ve onu bir zenbîl içine koydu. Bundan sonra Mûsâ hizmetçi genci Yûşa' ibn Nün ile birlikte gitti. Nihayet o kayanın yanına varınca başlarını yere koydular. Akabinde Mûsâ uyudu. Bu arada balık debelendi ve zenbîlden çıkıp denize düştü. Ve deniz içinde kendine şaşılacak bir surette su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yolunu açıp gitti. Allah batıktan suyun akışını tuttudasu, tâkgibiol-du. Şöyle kemer takı gibi oldu" demiştir. "Uyandıktan sonra o gecenin kalanı ile bütün gün yürüdüler. Nihayet sabah olunca Mûsâ hizmetçisine:

— Kuşluk yemeğimizi getir, yemin olsun biz bu seferimizden garîb bir yorgunluk duyduk, dedi.

Hâlbuki Mûsâ, Allah'ın emrettiği o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı. Hizmetçi delikanlısı, Musa'ya:

— Gördün mü, taşın yanında barındığımız zaman balığı (yânî balığın gittiğini haber vermeyi) unutmuşum. Bunu söylemeyi bana unutturan da şeytandan başkası değil, Balık deniz içinde şaşılacak bir surette yolunu tutup gitti. Balığın girmesi için suda bir oyuk meydana geldi.

Deniz içinde böyle bir yolun açılması Mûsâ ile hizmetçisince hayret edilecek birşey olmuştu. Mûsâ, gence:

— Zaten aramakta olduğumuz bu idi, dedi.

Bunun üzerine kendi izleri üzerinde, izlerine baka baka geriye döndüler. Taşın yanına varınca bir de baktılar ki, elbiseye bürünmüş bir adam duruyor. Mûsâ ona selâm verdi. O

da selâmı aldı ve:

— Senin bulunduğun yerde selâm nereden (yânî nasıl olur)? dedi.

— Ben Musa'yım, dedi. O:

— İsrâfl oğutları'nın Musa'sı mı? diye sordu.

— Evet, dedi.

Mûsâ (sonra yine söze başlayıp):

— Sana öğretilen rüşd ve hidâyetten bana birşey öğretmen için senin yanına geldim, dedi.

Hızır:

— (Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin.) Yâ Mû-

sû! Ben, Allah 'in bana öğrettiği Öyle bir ilim üzerindeyim ki, sen onu bilemezsin. Sen de Allah'ın öğrettiği, Allah ilminden öyle bir ilim üzerindesin ki, onu da ben bilemem, cevâbını verdi." "Mûsâ ona:

— Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbV olayım mı? dedi.

O da:

— Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin. İçyüzünü kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin? dedi.

O da:

— Allah dilerse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim, dedi.

O:

— Eğer bu suretle bana tâbV olacaksan ben sana anıp söyleyin-ceye kadar sen bana hiçbirşey sorma, dedi*'.

'Bundan sonra deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yanlarına bir gemi uğradı. Kendilerini

gemiye almaları için gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır'ı tanıdılar ve onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. Onlar gemiye bindikleri zaman bir serçe kuşu geldi, geminin kenarına kondu ve denizden bir iki gaga su aldı. Hızır, Musa'ya:

— Yâ Mûsâ! Benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilminden bu serçenin gagasıyle denizden aldığı su kadar bile eksiltmez, dedi.

Derken Hızır, eline bir balta aldı da gemi tahtalarından birini söktü."

Râvî: Mûsâ farkına varmadan Hızır keserle bir tahta sokmuştur, dedi.

"Musa ona:

— Sen ne yaptın? Adamlar bizi ücretsiz olarak gemilerine almışlarken sen gemilerine kasdedip içindekileri batırmak için mi deliyor-sun? And olsun, sen büyük bir iş yaptın, dedi.

Hızır:

— Sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi. Mûsâ:

— Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze etme, şu arkadaşlığımızda bana güçlük yükleme, dedi.

Hakîkaten Musa'nın bu ilk muhalefeti Musa'dan bir unutma eseri olmuştu. Denizden karaya çıktıkları zaman, diğer çocukların beraberinde oynamakta olan bir oğlana uğradılar. Hızır hemen o çocuğun başından tuttu ve onu eliyle şöyle kopardı."

Râvî Sufyân, parmaklarının uçlarıyle sanki birşey koparır gibi işaret edip göstermiştir.

"Mûsâ ona:

— Tertemiz, mâsûm bir canı diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün hâ? And olsun ki sen çok kötü bir şey yaptın, dedi.

O zât:

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi. Mûsâ:

— Eğer bundan sonra sana birşey sorarsam benimle arkadaşlık etme; o takdirde tarafımdan muhakkak özre ulaşmışsındır, dedi.

Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkına vardılar ki, ora ahâlîsinden yemek istedikleri hâlde kendilerini konuk etmekten çekinmişlerdi. Derken yıkılmak isteyen bir duvar buldular. O, bunu eliyle şöyle doğrultuverdi."

Râvî Sufyân, eliyle birşeyin üstünden mesheder gibi işaret etmiştir. Râvî Alî ibn Abdillah el-Medînî: Ben Sufyân ibn Uyeyne'den ancak bir kerre "Meyledici" sözünü söylerken işittim, demiştir.

"Mûsâ:

— Bunlar, kendilerine geldiğimiz, bizlere yemek yedirmeyen ve bizleri konuklatmayan bir kavimdir. Sen onların yıkılmaya yüz tutmuş olan duvarına geldin de onu doğrulttun. İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın, dedi.

O zât:

— İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır. Sana üzerinde sabrede-mediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim, dedi. "

Peygamber (S) -kıssayı buraya kadar hikâye ettikten sonra-: "Ne olurdu sabredeydi de, aralarında geçecek haberlerini Allah bize kıssa yapaydı" buyurmuştur.

Râvî Sufyân: Peygamber (S): "Allah, Musa'ya rahmet etsin. Keşke Mûsâ sabretseydi de, Allah onların işlerinden bize anlatsaydı" buyurdu, demiştir.

Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ve İbn Abbâs şu âyetleri okudu: "Gemiye gelince, denizde iş yapan yoksullarındı. Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim ki, arkalarında her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardı. Oğlana gelince: Onun anası da, babası da imân etmiş kimselerdi. Bunun için onları bir azgınlık ve kâfirlik bürümesinden endîşe ettik de, istedik ki, onların Rabb 7 bunun yerine daha hayırlısını, merhametçe daha yakınını versin. Duvara gelince: Bu, o şehirde iki yetîm oğlancığındı. Altında da onlara âid bir define vardı. Babaları iyi bir adamdı. Binâenaleyh Rabb *in diledi ki, ikisi de rüşdlerine ersinler, definelerini çıkarsınlar. Bu, Rabb 'inden bir merhametti. Ben bunları kendi re 'yimle yapmadım. İşte üzerinde sabredemediğin

şeylerin içyüzü!" (ei-Kehf: 79-82).

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Sonra Sufyân ibn Uyeyne bana: Ben bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan iki kerre işittim ve iki kerre ondan ezberledim, dedi. Sufyân'a: Sen bu hadîsi Amr ibn Dînâr'd'an işitmeden önce mi ezberledin yâhud bu hadîsi başka bir insandan mı ezberledin? diye soruldu. Bunun üzerine Sufyân: Hadîsi ezberlemekte olduğum kimseden: Sen bu hadîsi benden başka Amr'dan rivayet eden bir kimse işittin mi? Ben bu hadîsi Amr ibn Dînâr'dan iki yâhud üç kerre işitmişim ve ondan ezberlemişimdir, dedi 115[115]

76-.......Bize İbnu'l-Mubârek, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Hızır'a Hızır (Hadır) denilmesinin sebebi şudur: Hızır otsuz kuru bir yere oturduğu zaman ansızın o otsuz yer Hızır'ın arkasından yeşillenip dalgalanırdı" buyurmuştur 116[116]

30- BAB 117[117]

77-.......Bize Abdurrazzâk ibn Hemmâm es-San'ânî, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten tahdîs etti: O da Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İsrâîl oğulları 'na: Beytu 'l-Makdis kapısından eğilerek

---

115[115] Bu, İbn Abbâs hadîsi hakkında diğer bir tarîktir. Bu hadîs de İlim Kitabı, "Âlime birşey sorulduğu zaman müstehâb olan şey ... bâbı"nda geçmişti.

116[116] Hadîsin başlığa uygunluğu, İçinde Hızır'ın zikredilmiş olması yönündendir. Bu hadîste bu zâtın ismi noktalı hâ'nın fethâsı ve dâd'ın kesresiyle gelmiştir. Hâ'-nın kesri ve dâd'ın sükûnu ile_de zabtedilmiştir. Lügatte şöyle deniliyor:

Hadır, kebid vezninde, bâ'nın kesriyledir ve Kıbd veznindeki bâ'nın sükû-nuyledir. Ebû'l-Abbâs en-Nebî aleyhi's-selâm hazretleridir. Şârih der ki, İsmi Ahmed yâhud Bilyâ idi, yürüme ve oturma eylediği mahaller yeşil ve çemenzâr oluverdiği için "Hadır" ile lakablandınldı. Muhakkiklerin çoğu hâle zinde ol masına câzimdirler, alâmeti tesbîh parmağı orta parmağıyle beraberdir (Kaa-mûs Ter.).

117[117] Bu Ebû Zerr rivayetinde böyle unvansız olarak gelmiş bir bâbdır. Bunun benzeri çok kerreler geçti. Bu, önceki bâbdan fasıl gibidir.

giriniz ve: Hıtta (= yâ Rabb, dileğimiz günâhımızı affetmendir) deyiniz, denildi. Fakat onlar (tersine) kıçları üzere emekleyerek girdiler ve Hıtta yerine "Habbetunfîşa'ratın (= Kıl çuval içinde hububat)" sözünü söylediler" 118[118].

78-.......Bize Avf el-Arâbî, el-Hasen'den, Muhammed ibn Sîrîn'den, Hılâs ibn Ömer'den; bunların üçü de Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler: O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Mûsâ çok hayâlı, sıkı örtünen bir kimse idi. Kendisi hayâlı olmak istediği için derisinden hiçbirşey görülmezdi. Bu hâlinden dolayı İsrail oğulları'ndan ona ezâ edenler eza ettiler.ve:

— Mûsâ bu kadar sıkı örtünmeyi ancak cildindeki bir ayıptan dolayı yapmaktadır: Onda ya baras denilen deri hastalığı yâhud husyelerin şişmesi yâhud da bir âfet vardır, dediler,

Allah da onların Mûsâ için söyledikleri kusurlardan bert olduğunu ortaya çıkarmak istedi. Mûsâ bir gün yalnız başına yıkanmak için soyundu, elbiselerini bir taş üzerine koydu, sonra yıkandı. Yıkanması bitince elbiselerini almak için onların yanına gitti. Bu sırada taş, elbiselerle yuvarlanıp gitti. Mûsâ da asasını alıp taşı yakalamaya

gitti ve:

— Ey taş, elbisemi; ey taş, elbisemi! diyerek koşmaya başladı. Nihayet İsrâîl oğulları'ndan bir topluluğun yanına kadar vardı.

Bu suretle onlar Mûsâ 'yi çıplak olarak ve Allah 'in yarattığı en güzel surette gördüler. Böylece Allah Musa'yı onların demekte olduklarından berî kıldı. Taş orada durdu, Mûsâ elbisesini alıp giydi. Akabinde Mûsâ asâsıyle taşı dövmeye başladı".

118[118] Başlığa uygunluğu, İsrâîl oğulları'nın peygamberleri Mûsâ hakkındaki hükümleri yönünden alınabilir. Hadîsteki vak'a şu âyetlerle de bildirilmiştir: "Hani: Şu kasabaya girip dilediğiniz yerde istediğinizi bol bol yiyin, kapısından secde ederek girin ve hıtta deyin, kusurlarınızı örtelim, iyilik edenleri ise daha artıracağız, demiştik. Zulmedenler sözü kendilerine söylenenden başkasına çevirmişlerdi, biz de o zâlimlerin üstüne gökten -ettikleri fışkın karşılığı olmak üzere- murdar bir azâb indirmiştik" (el-Bakara: 58-59);

"O zaman onlara: Şu şehirde yerlesin. Onun dilediğiniz yerinden yiyin. Hıtta deyin. Kapısından hepiniz secde edici olarak girin ki, suçlarınızı mağfiret edelim. İyi hareket edenlere ileride daha fazlasıyle vereceğiz, denilmişti. Fakat içlerinden o zulmedenler, sözü kendilerine söylenenden başka bir şekle koydu. Biz de üstlerine, zulmeder oldukları için, gökten murdar bir azâb indirdik " (el-A'râf: 161-162).

Ebû Hureyre: Vallahi o taşta Musa'nın vurma izinden üç yâhud dört yâhud beş yara izi kalmıştır, demiştir.

İşte bu ezâ, Yüce Allah'ın şu kavlinde zikrolunandır: *'Ey îmân edenler, siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde yüzlü (i'tibârh bir zât) İdİ" (el-Ahzâb: 69) 119[119].

79-...... Ben Abdullah ibn Mus'ûd(R)'dan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) bir ganimeti taksîm etmişti. Bir adam:

— Bu, Allah'ın rızâsı istenmeyerek yapılan bir taksîmdir, dedi. Ben Peygamber'e geldim ve bu sözü kendisine haber verdim. Bu

haksız sözü işitince Peygamber öfkelendi, hattâ ben yüzünde öfke izinin belirdiğini gördüm. Sonra Peygamber:

— "Allah Musa'ya rahmet etsin! Ona benim uğradığım şu ezadan daha fazlasıyle ezâ edilmişti de o sabretmişti" buyurdu 120[120].

31- Bâb:

''İsrail oğullanfm denizden geçirdik. Şimdi putlarının önünde tapagelen bir kavme rastgeldiler: Yâ Mûsâ, onların nasıl tanrıları varsa, sen de bize öyle bir tanrı yap, dediler. Mûsâ: Siz cidden ne cahillik eder bir kavimsiniz. Şübhe yok ki bunların içinde bulundukları dîn helake mahkûmdur. (İbâdet diye) yapmakta oldukları nesne de boşunadır', dedi" (ei-Â'râf: 138-139).

'Mutebberun'', "HusrârTdır.

119[119] Buhârî bu hadîsi bâzı farklarla Gusl'de ve Tefsîr'de de getirmiştir

120[120] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah Musa'ya rahmet etsin... " sözlerindedir. Bu-hârî bunu Cihâd Kitabı, "Peygamber kalbleri alıştırılanlara atıyye veriyordu' babı"nda da getirmişti.

"Biz Kitâb'da İsrâîl oğullarına şu haberi verdik: ...

İyilik ederseniz o iyiliği kendinize etmiş olursunuz. Kötülük de ederseniz o kötülüğü yine kendinize etmiş olursunuz. Artık diğer va'de gelince, yüzlerinizi kötülesinler, mescide birinci defa girdikleri gibi girsinler, galebe ve isti'lâ ettiklerini mahvettikçe etsinler diye (başınıza yine düşmanlar musallat ettik)" (ei-îsrâ: 7). Veli-yutebbirû", "Yudemmirû"; "Mâ alev", "Mâ galebû" demektir 121[121].

80-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde misvak ağacının olgun yemişlerini topluyorduk. Rasûlullah (S):

— "Bundan siyah olanını alınız- Çünkü böylesi en hoş olanıdır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Sen koyun güder miydin? diye sordular. Rasûlullah:

— "Her peygamber muhakkak koyun çobanlığı yapmıştır" buyurdu 122[122].

32- Bâb:

'Bir zaman da Mûsâ, kavmine: 'Allah size herhalde bir inek boğazlamanızı emrediyor' demişti. Onlar: 'Bizi eğlence mi ediyorsun?' demişlerdi. Mûsâ da: 'Ben câhillerden olmaktan Allah 'a sığınırım' demişti. Yine

demişlerdi ki; ıBizim için Rabb Hne duâ et de onun ne olduğunu bize iyice açıklasın \ Mûsâ da; 'Allah diyor ki;

121[121] Buhârî başlıktaki âyetlerle Mûsâ kıssasının geçtiği bu sûrelere işaret etmiş, bu arada bâzı kelimelerin tefsîrlerini de vermiştir

122[122] Nevevî: Peygamberlerin çobanhğındaki hikmet nefislerine, alçakgönüllülük almaları, kalblerini halvetle vasıflamaları ve davar gütme siyâsetinden ümmetlerini idare siyâsetine geçmeleridir, demiştir. Bu kabilden bâzı açıklamalar İcâre Kitâbı'nın evvellerinde geçmişti (Aynî).

'O, ne çok yaşlı, ne de pek genç değil; ikisi ortası bir dinç inektir. Artık emrolunduğunuz şeyi yapın* demişti.

(Tekrar) şöyle söyledilerdi: 'Bizim için Rabb Hne duâ et de, o nedir, apaçık anlatsın bize. Çünkü bizce birçok

inekler birbirine benziyor. Allah dilerse muvaffak oluruz'. Mûsâ şöyle dedi: 'Rabb Hm buyuruyor ki: O, ne

boyunduruğa koşulup arazî sürecek, ne ekin sulayacak bir inek değildir. Salmadır (yâhûd: Ayıptan salimdir). Hiçbir alacası da yoktur. Onlar: 'İşte şimdi hakikati getirdin (vasfını tastamam bildir din), dediler.

Bunun üzerine o ineği boğazladılar ki, az kaldı bunu yapmayacaklardı. Hani siz bir kimse öldürmüştünüz de onun (kaatili) hakkında birbirinizle atışmıştınız. Hâlbuki

Allah sizin gizleyecek olduğunuz şeyi açığa vurandı. Onun için biz: Ona (öldürülen o adama, kesilen ineğin) bir parçasıyle vurun, demiştik. İşte Allah böylece ölüleri diriltir, size âyetlerini gösterir. Gerek ki aklınızı başınıza (el-Bakara: 67-73).

Ebû'I-Aliye şöyle demiştir: "el-Avânu", genç ile yaşlı arasıdır; "Fâkıun", alacası yok safî bir renk; "Lâ zelûlun", çalışma onu zelîl kılmamış; "TusîruH-arda", "O ne boyunduruğa koşulup arazî sürer ne de ekin sulamakta çalışır bir zelûl değildir"; "Musellemetun", yânî "Ayıplardan salim kılınmış"; "Lâ şiyete", "Onda beyaz ve sarı yok". Ebû Ubeyde: İstersen siyah renk de yok dersin, "Herbiri sanki sarı sarı erkek develerdir" (ei-Murkiât: 33) kavlinde olduğu gibi "Sufrun" da denilir, "Safrâu" da denilir. "Feddâra'tum" (ei-Bakara: 72) "ihtilâf ettiniz" demektir [123][123].

33- Bâb: Musa'nın Vefatı Ve Vefatından Sonrasının Zikri

---

[123][123] Bu başlıkta Isrâîl oğullan'nın Bakara kıssası âyetleri yazılmıştır. İsrâîl oğulla-n'nın işbu Bakara kıssası, yalnız bu sûrede zikredilmiş olduğundan, sûrenin bununla isimlendirilmesine sebeb olmuştur ki, bu isimlendirmede Bakara kıssasının ehemmiyetine husûsî bir tenbîh vardır. Bu ehemmiyetin güzel bir açıklamasını Hakk Dîni tefsirinden oku; I, 381-382.

Buhârî, âdeti üzere bu âyetlerdeki bâzı kelimelerin tefsirlerini de vermiştir.

81-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ölüm meleği Mûsâ Peygamber'e gönderildi. Melek, Musa'ya gelince, Mûsâ, meleğin yüzüne vurdu, gözünü kararttı. Melek Rabb'ine döndü ve:

— Sen beni ölmek istemeyen bir kula gönderdin! diye hâlini arzetti.

Allah, Azrail'e:

— Sen yine Musa'ya dön de ona, elini bir öküzün sırtı üzerine koymasını ve elinin örttüğü her bir kıla mukaabil bir yıl ömrü olacağını söyle, buyurdu.

Mûsâ bunu duyunca:

— Yâ Rabb'im, bundan sonra ne olacak? diye sordu. Allah:

— Bundan sonra yine ölüm vardır, buyurdu. Mûsâ:

— Öyle ise ölüm şimdi gelsin, niyazında bulundu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ve Allah'tan kendisini bir taş atımı uzaklığa kadar Mukaddes Arz'a yaklaştırmasını istedi.

Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Eğer ben Musa'nın gömüldüğü o yerde sizinle beraber bulunsaydım, onun yol kenarında, kızıl kum tepesinin altında olan kabrim sizlere muhakkak gösterirdim buyurdu [124][124].

Râvî Abdurrazzâk şöyle dedi: Ve bize Ma'mer haber verdi ki, Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Bize Ebû Hureyre, Peygam-ber'den bunun benzeri hadîsi tahdîs etti [125][125].

---

[124][124] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hz. Musa'nın Mukaddes Arz'a girmesi müyesser olmayınca, hadîste bildirildiği gibi bir taş atımı mesafeye kadar kendisinin oraya yakın bir yerde vefatını ve ileride Mukaddes Arz'a nakl için kabrinin açılmasına lüzum görülmemek üzere, o yakın mahalle gömülmesini Allah'tan niyaz etmiştir. Fakat hadîste Musa'nın nerede vefat ettiği ve kabrinin nerede olduğu açıkça bildirilmemiştir. Rasûlullah'ın "Sîzlere gösterirdim" buyurması, Mi'râc yolculuğunda Musa'yı kabrinde namaz kılarken görmüştü; bundan dolayı kabri biliyordu... Şârih Aynî, Mûsâ'nm kabrinin nerede bulunduğu hakkındaki görüşleri toplayıp özetlemiştir. Bu hadîs Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[125][125] Râvî Abdurrazzâk'tan gelen bu İsnâd Peygamber'e ulaşmıştır. Yukarıdaki hadîs Peygamber'e ulaştırılmamış gibi görülmekte ise de, bu ikinci isnâd ile metindeki bu şübhe giderilmiş oluyor.

82-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Müslümanlardan bir adam ile Yahûdîler'den bir adam birbiriyle sövüştü. Müslüman yemin etmekte olduğu bir yemîn içinde:

— Muhammed'i âlemler üzerine süzüp çıkaran Allah'a yemîn ederim ki, dedi.

Yahûdî de müslümâna karşı:

— Musa'yı âlemler üzerine süzüp çıkaran Allah'a yemîn ederim ki, dedi.

Bu esnada müslümân elini kaldırıp Yahûdî'nin yüzüne bir tokat yapıştırdı. Bunun üzerine Yahûdî, Peygamber'e gitti. Kendisiyle müslümân kişinin işini O'na haber verdi. Peygamber (S):

— Bana Mûsâ üzerine hayırlıhk vermeyiniz. Muhakkak insanların hepsi -kıyamet günü- bayılacaklar. Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda bir de göreceğim ki, Mûsâ, Arş'ın bir tarafına sıkıca tutunmuş duruyor. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud baygınlıktan Allah 'in istisna ettiği bahtiyar kimselerden mi bulundu?" 126[126].

83-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Âdem ile Mûsâ birbirine hüccet getirip çekiştiler. Mûsâ, Âdem 'e:

— Sen, günâhın seni cennetten çıkartmış olduğu Âdem'sin, dedi. Âdem de Musa'ya:

— Sen Allah'ın risâletleri ve kelâmı ile seçip üstün kıldığı Mûsâ'sın. Sonra sen, ben yaratılmadan evvel üzerime takdir edilmiş bir işten dolayı beni kınıyorsun! dedi".

Bunun ardından Rasûlullah iki kerre: "Böylece Âdem Musa'ya delîl ve burhanla gâlib oldu" buyurdu 127[127].

126[126] Hadîs başlığın ikinci cüz'üne uygundur ki, o da vefatından sonrasının zikri idi. Hadîs, Husûmetler'de "Işhâs (yânî mahkemeye zorla getirilme) hakkında zik-rolunan şeyler bâbı"nda geçmişti.

127[127] Bu da başlığın İkinci cüz'üne uygundur. Bu hadîsten maksad, Âdem'in Mûsâ lehine Allah'ın onu seçmiş olduğuna şehâdet etmesidir. Buhârî bunu Tevhîd'-de, Müslim de Kader'de getirmiştir.

84-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber (S) bizim yanımıza çıktı da: "Bana bütün ümmetler arzolundu ve ben semânın etrafını kapatmış çok kalabalık bir karaltı gördüm: Şu, kavmi içinde Musa'dır, denildi" 128[128].

34- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Allah îmân edenlere de Fir'avn'ın karısını bir misâl olarak îrâd etti. O vakit (bu kadın): 'Ey Rabb 'im, bana nezdinde, cennetin içinde bir ev yap. Beni Fir'avn'dan ve onun (fena) amelinden kurtar. Beni o zâlimler

güruhundan selâmete çıkar* demişti.

Namusunu muhkem bir kaVa gibi muhafaza eden İmrân kızı Meryem'i de (Allah bir ismet numunesi olarak îrâd

etti). Biz bundan dolayı ona ruhumuzdan üfürdük. O, Rabb 'inin kelimelerini ve kitâblarını tasdik etti. İtaat edenlerdendi o" (et-Tahrîm: 11-12) 129[129].

85-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Erkeklerden birçok kimse kemâle erdi. Kadınlardan ise Fir'avn'ın kadını Âsiye ile İmrân'ın kızı Meryem'den başkası kemâle erişemedi. (Bu ümmetin kadınları üzerine) Âişe'nin fazileti de tirid yemeğinin başka yemeklere karşı fazileti gibidir" 130[130].

128[128] Buhârî bunu burada çok kısaltılmış olarak getirdi. Tıbb'da ve Rikaak'ta uzun metin ile getirmiş; Müslim de Imân'da rivayet farklarıyle getirmiştir.

129[129] Buhârî, Meryem işini içine alan âyeti ancak Meryem'in Asiye ile beraber zikredilmiş olduğu için zikretmiştir. Yoksa maksadı yalnız Âsiye'yi zikretmektir.

130[130] Âsiye, Musa'nın hayât sebebidir. Musa'ya en büyük hizmetlerde bulunan ve nihayet îmân eden yüksek iradeli bir kadındır. Âsiye'nin Musa'ya büyük hizmetine Kur'ân'da şöyle temas edilmiştir:

"Andolsun ki, biz sana diğer bir zamanda anana vahyolunacak şeyi vah-yettiğimiz vakitte de lütfetmiş ve kendisine: 'Onu tâbuta koy da denize at ki deniz onu kıyıya bıraksın, onu, benim de, kendisinin de düşmanı olan biri alacak' diye (emreylemiştik). Sana karşı (ey Mûsâ) gözümün önünde yetiştirilmen için

35- Bâb:

"Hakîkaten Kaarûn, Musa'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı serkeşlik etti o. Biz ona öyle hazîneler verdik ki, anahtarları güçlü kuvvetli bir cemâate ağır geliyordu. O vakit kavmi ona şöyle demişti:

'Şımarma, çünkü Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiği (maldan harcamakla) âhiret yurdunu ara.

Dünyâdan nasibini de unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde fesâd

arama. Çünkü Allah fesâdçıları sevmez'. Kaarûn dedi ki:

Bu servet bana ancak bende olan ilim sayesinde verilmiştir*. (O madem ki âlimdi) kendisinden evvelki nesillerden kuvvetçe daha üstün, cem Hyyetçe de daha kuvvetli kimseleri Allah'ın hakîkaten helak etmiş olduğunu bilmedi mi? Mücrimlerden günâhları sorulmaz. Derken zîneti içinde kavminin karşısına çıktı.

Dünyâ hayâtını arzu edenler: 'Ne olurdu Kaarûn'a verilen (şu zenginlik) gibi bizim de olsaydı. O hakikat büyük bir bahtiyardır' dediler. Kendilerine ilim verilenler de: iYazık

---

kendimden bir sevgi de bırakmıştım. Hani kızkardeşin gidip şöyle diyordu: 'Ona bakacak bir kimse (te'mîn etmek üzere) size delâlette bulunayım mı?' Böylece seni tekrar anana verdik ki, gözü aydın olsun, tasalanmasın... " (Tâhâ: 37-40).

* 'Mûsâ 'nın anasına: Onu emzir, sana ona âid bir tehlike gelince kendisini denize bırak, (boğulacağından) korkma, (ayrılığından) kederlenme. Çünkü biz onu yine sana geri döndüreceğiz. Hem onu peygamberlerden biri yapacağız, di ye vahyettik. Bunun üzerine Fir'avnyın adamları onu yitik olarak aldılar. Çünkü o, akıbeti kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı. Çünkü Fir'avn da, Hâmân da, bunların orduları da suçlu insanlardı. Fir'avn'ın karısı: Benim için de, senin için de bir gözbebeği! Onu öldürmeyin. Olur ki bizefâidesi dokunur, yâhud onu bir evlâd ediniriz, dedi. Hâlbuki onlar işin farkında değillerdi" (el-Kasas: 7-9).

Bu suretle Musa'nın hayâtım kurtaran Âsiye, ileride ona îmân etmekle Mû-sâ'nın hayâtı ve dîni uğrunda kendi hayâtını feda etmiştir. Rivayete göre Âsiye, hadîsteki "Evyap... "duasını Fir'avn'ın işkenceleri sırasında söylemiş ve şehîd olmuştur. Duası ânında kabul olunup cennetteki evi kendisine gösterilmekle, güle güle hayâtından ayrılmıştır. Bu suretle Âsiye, kadınlık âleminin zirvelerine yükselen iki kadından biri olmuştur»

olsun size! Allah'ın sevabı, îmân ve iyi amel eden kimseler için daha hayırlıdır. Buna da sabredenlerden başkası kavuşturulmaz' dediler. Nihayet biz onu da, sarayını da yere geçiriverdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir cemâati de yoktu onun. Bizzat kendini müdâfaa edeceklerden de değildi o. Dün onun mevkiini temenni edenler, sabahleyin şöyle diyorlardı: 'Vay, demek ki Allah, kullarından kimi dilerse onun rızkım yayıyor, daraltıyor.

Allah bize lûtfetmeseydi, bizi de muhakkak batırmıştı.

Vay, demek ki hakikat şudur: Kâfirler asla felah bulmaz!" (el-Kasas: 76-82).

"Le tenûu", "Elbette ağır gelir" demektir. İbn Abbâs şöyle demiştir: "UlVl-kuvveti", yânî "O anahtarları erkeklerden kalabalık bir cemâat kaldıramazdı", "el-Ferıhtne", "Merıhın", yânî "Şımarıklar olarak";

"Veykeennellâhe", "Elem tera ennellâhe yebsutu'rızka limen yeşâu ve yakdiru" sözü gibidir, yânî "Sen Allah'ın dilediği kimseye rızkı genişletir ve daraltır olduğunu bilmedin mi?" demektir 131[131].

36-'Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

131[131] Buhârî bu başlıkta Kaarûn hakkında yalnız bu âyetler ve bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerinden başka birşey getirmemiştir. Bu başlık ile bundan sonraki başlık, Buhârî nüshalarından el-Müstemlî ile el-Kuşmeyhenî rivayetinde sabittir.

Fir'avn, siyâsî zulüm ve istibdâdda alem olduğu gibi, Kaarûn da mâlî istib-dâd ve ihtikârda alemdir. Bu suretle Kaarûn kıssası muhtekir bir kapitalist kıs-sasıdır. Musa'nın kavminden idi, yânî İsrâîl oğullan'ndan ve Musa'nın akrabasından idi, derken onlara karşı bağ etti, İhtikâr yaptı, zekâtını vermedi, Musa'ya isyan etti (Hakk Dîni, V, 3755).

Bu isim Kur'ân'da bundan başka iki yerde daha geçer: "Kaarûn'u, Fir'avn % Hâmân yı da helak ettik. And olsun ki, Mûsâ daha evvel kendilerine apaçık burhanlar getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Hâlbuki azabın önüne geçebilecek de değillerdi. İşte biz onların herbirini günâhı yüzünden yakaladık..." (el-Ankebût: 39-40).

"And olsun ki, biz Musa'yı mucizelerimizle ve apaçık bir hüccetle Fir'avn % Hâmân ya ve Kaarûn 'a gönderdik de (ona) çok yalancı bir sihirbaz dediler" (eI-_Mü'min: 23-24).

İslâm Ansiklopedisi, c. VI, s. 371'de bu zât hakkında bir sahîfe kadar bilgiler toplanmış ve bundan bahseden kaynaklar gösterilmiştir.

* 'Medyen 'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki:

'Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Ölçeği, tartıyı eksik tutmayın.

Ben sizi hakikat bir nVmet içinde görüyorum. Şübhesiz ki ben bir gün hepinizi çepçevre kuşatıcı bir azâbdan

korkuyorum. Ey kavmim, ölçekte ve tartıda adaleti yerine getirin. İnsanların eşyasını eksiltmeyin. Yeryüzünde fesâdçılar olarak fenalık yapmayın. Eğer mü'min kimseler iseniz, Allah'ın halâlinden bıraktığı kâr sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinizde bir bekçi de değilim!'Dediler ki: 'Ey Şuayb, atalarımızın taptığı şeylerden, yâhud mallarımızda ne dilersek onu yapmamızdan vaz geçmemizi sana namazın mı emrediyor? Çünkü sen, muhakkak ki sen, yumuşak huylu, aklı başında bir adamsın'. 'Ey kavmim' dedi,

'Ya ben Rabb'imden apaçık bir burhan üzerinde isem, ve O, bana kendisinden güzel bir rızk ihsan etmiş ise, buna ne dersiniz? Size ettiğim yasağa, ben kendim size muhalefet etmek istemiyorum ki. Ben gücümün yettiği kadar ıslâhdan başka birşey arzu etmem. Benim muvaffakiyetim ancak Allah'ın yar dimiyledir. Ben yalnız Oyna güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim. Ey kavmim, bana olan düşmanlığınız, Nuh kavminin, ya Hüd kavminin yâhud Salih kavminin başlarına gelenler gibi, size musibet yüklemesin. Lût kavmi de sizden uzak değil. Rabb 'inizden mağfiret dileyin. Sonra O 'na tevbe ile rucû' edin. Çünkü Rabb 'im çok merhamet edicidir, çok sevendir'. Dediler ki:

'Ey Şuayb, biz senin söylemekte olduğundan birçoğunu iyice anlamıyoruz. Seni de içimizde cidden zaîf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, muhakkak ki seni taşla öldürürdük. Sen bizden üstün bir şeref sahibi değilsin ki...'Şuayb: 'Ey kavmim'dedi, 'Size göre benim kabilem mi Allah 'tan daha şereflidir ki, onu arkanıza atılmış bir şey edindiniz? Benim Rabb 'im şübhesiz ne yaparsanız çepçevre kuşatıcıdır. Ey kavmim, elinizden geleni yapın. Ben de vazifemi yapacağım. Yakında bileceksiniz ki, kendisini rüsvây edecek azâb kime gelecektir ve o yalancı kimdir? (O azabı) gözetleyin; ben de sizinle beraber gözetleyiciyim \ Vaktâ ki (azâb) emrimiz geldi. Hem Şuayb % hem onun maiyyetinde îmân etmiş olanları, bizden bir rahmet olarak kurtardık.

Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar (helak

oldular). Sanki onlar zâten orada oturmamışlardı. Haberiniz olsun ki, Semûd ilâhî rahmetten nasıl uzaklaştıysa, Medyen kavmine de Öylece

bir uzaklık (verildi)"(HM: 84-95).

"Ehli Medyen'e", çünkü Medyen beldedir; "Karyeye sor" ve Kervana sor" ta'bîrleri de bunun gibidir, yânî "Karye halkına", "Kervan ehline sor" demektir. "Verâekum zıhrıyyen", "Ona yönelmediniz" demektir. Hacetini yerine getirmediği zaman, "Hacetimi yerine getirmedin ve beni arkaya atılmış birşey kıldın" denilir.

el-Buhârî dedi ki: "ez-Zıhrıyy", beraberinde bir hayvan yâhud kap alman ve onunla kuvvetlenmendir. "Mekânetuhum" ile "Mekânuhum*' bir mavnayadır. "Lem yağnev'\ "Yaşamadılar"; "Te'se", "Hüzünlenirsin"; "Âsâ", "Hüzünlenirim" demektir. el-Hasen: Onlar "Çünkü sen muhakkak ki yumuşak huylu, aklı başında bir adamsın" (Hüd: 87) sözüyle alay etmektedirler, demiştir.

Ve Mucâhid: "Leyke", ."el-Eyke" şeklinde de okunur. "Yevmu'z-zulle", azâb bulutunun onların üzerlerine

gölgelenmesidir, demiştir 132[132].

132[132] Buhârî bu başlıkta Şuayb Peygamber'le ilgili Hûd: 84-95. âyetlerine işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir.

Buhârî bunların sonunda da eş-Şuarâ: 176. âyetine de işaret etmiş:ki, bununla Şuayb'm o sûredeki kıssasına işaret etmiş olmaktadır.

"Medyen, Hz. İbrahim'in evlâdından Medyen'in nesli bir kavim olup merkezleri Şap Denizi havâlisinde ve onun bina ettiği "Medyen" şehri imiş. Şuayb Peygamber de bu kavmin eşrafından Şuayb ibn Mekil ibn Yeşcür ibn Medyen'-dir. Ve kavmine güzel müracaatından dolayı "Hatîbetu 'l-Enbiyâ <= Peygamberlerin Hatibi) lakabiyle ma'rûftur. Şuayb'm bu âyetlerdeki nutku dolayısıyle Ra-sûlullah onu bu lakabla lakablandırmıştır. el-Kasas Sûresi'nde geleceği üzere Mûsâ, Şuayb'e hizmet etmiş ve dâmâdı olmuştu. Şuayb'İn kıssalarına dikkat edilirse zamanımız medeniyetinin umûmî ahlâkına pek yakından temas eden noktalar görülür. Şuayb de her peygamber gibi, nutkuna Tevhîd Emri ile başlıyor" (Hakk Dîni, IV, 2809).

eş-Şuarâ'daki kıssası şöyle devam ediyor:

' 'Eyke yaranı da gönderilen peygamberleri tekzîb etmişlerdir. O zaman ki Şuayb onlara şöyle dedi: 'Allah 'tan korkmaz mısınız? Şübhesiz ben size gönderilmiş emîn bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım Alemlerin Rab-bi 'nden başkasına âid değil. Ölçeği tam ölçün, eksiltenlerden olmayın. Doğru terâzî ile tartın. İnsanların hakkından birşey kısmayın. Yeryüzünde fesâdçılar olarak bozgunculuk etmeyin. Sizi ve evvelki ümmetleri yaratandan korkun*. Dediler: 'Sen ancak fazla büyülenmişlerdensin. Sen bizim gibi bir beşerden başkası değilsin. Biz senin muhakkak yalancılardan olduğunu zannediyoruz. Eğer doğru söyleyenlerden İsen üstümüze gökten bir parça düşür \ (Şuayb) dedi: 'Ne yapıyorsanız Rabb 'im daha iyi bilicidir'. Hulâsa: Onu tekzîb ettiler de

37- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Yûnus da hiç şübhesiz gönderilen peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı. Derken kur'a çekmişlerdi de o da mağlûblardan olmuştu. O, kınanmış bir hâlde iken kendisini hemen bir balık yutmuştu.

Eğer çok tesbîh edenlerden olmasaydı, herhalde (insanların) tekrar diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalıp gitmişti. İşte biz onu, kendisi de hasta olarak, açık bir yere çıkarıp bıraktık. Üzerine sakı olmayan cinsten gölgelik bir nebat bitirdik. Onu yüzbine peygamber gönderdik. Hattâ artıyorlardı da. Nihayet ona îmân ettiler de kendilerini bir zamana kadar geçindirdik" (es-saffât: 139-148).

"Sen şimdilik Rabbanin hükmüne sabret. O balık sahibi (Yûnus Peygamber) gibi olma. Hatırla ki o, gamla dolu

olarak dua etmişti. Eğer RabbHnden ona bir nVmet erişmiş olmasaydı, o mutlakaa çıkarıldığı o çırılçıplak yere kınanmış bir hâlde atılacaktı. Bunun ardından Rabb'i onu seçti de kendisini sâlihlerden yaptı"

(el-Kalem: 48-50) 133[133].

---

kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi. Hakikat bu, o günün büyük azabı idi. Şübhesiz bunda mutlak bir âyet var. Fakat onların çoğu îmân ediciler değildir. Hakikat senin Rabb 'in; elbette O mutlak gâlibdir, çok merhamet edicidir'' (eş-Şuarâ: 176-191).

"Eyke" ağaçları sık ve birbirine girmiş ormanlığa denir. Şuayb'İn bu mıntıkadaki ümmeti sık bir ormanlığa sâhib oldukları için Eyke sâhibleri denilmiştir. Eyke sâhibleri Medyen halkından başkasıdır, ve Şuayb, Eyke ahâlîsinden değildir. Bundan dolayı Şuayb'İn Medyenliler'e gönderildiğini ifâde eden âyette "Kardeşleri" denildiği hâlde, Eykeliler'den bahseden âyette kardeşlik kaydı bulunmamıştır.

133[133] Buharı başlığın birinci kısmında es-Sâffât âyetlerine işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Biz âyetlerin tam meallerini yazdığımız için ayrıca tefsirlerin naklini gerekli görmedik.

Başlığın ikinci kısmında işaret edilen âyetleri de tam olarak verdik.

Yûnus Peygamber'in duası ile İlgili âyetler de şunlardır:

"O balık sahibini de hatırla. Hani o kavmine öfkelenmiş olarak gitmişti de- bizim kendisine hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken o, karanlıklar içinde: Lâ ilahe illâ ente subhâneke inni küntü mine

86-....... Bize Sufyân, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden hiçbiriniz sakın benim Yûnus'tan hayırlı olduğumu söylemesin" buyurmuştur.

Râvî Müsedded: "Yûnus ibn Mettâ" şeklinde ziyâdeli söylemiştir 134[134]

87-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o daEbû'I-Âliye'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kul için: Ben mu-hakkak Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım, demesi uygun değildir" buyurmuş ve Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etmiştir 135[135].

88-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir Yahûdî ticâret eşyasını satışa arzederken, bu eşyaya mukaabil hoşlanmadığı birşey verilmişti. Bunun üzerine:

Bu sözü Ensâr'dan bir kimse işitti. Kalkıp Yahûdî'ye bir tokat vurdu ve:

— Peygamber (S) aramızda bulunduğu hâlde sen Musa'yı beşer üzerine tercîh eden Allah'a yemîn ederim diyorsun öyle mi? dedi.

Bunun üzerine Yahûdî, Peygamber'e gitti ve:

'z-zâlimtn (= Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Hakikat ben haksızlık edenlerden oldum) diye Allah 'a niyaz etmişti. Bunun üzerine biz de onu kabul ettik, kendisini gamdan selâmete erdirdik. İşte biz îmân edenleri böyle kurtarırız" (el-Enbiyâ: 87-88)

Yûnus Nineno (Ninova) şehri halkındandır. Eski Âsûr Devleti'nin merkezi olan bu şehrin kalabalık nüfûsunun ahlâkı bozulup puta taptıklarından, bunları ıslâh ve Tevhîd'e da'vet İçin Yûnus Peygamber bunlara gönderilmiş. Yûnus da'-vetinin başında başarı kazanamadığından üzülerek Tarsus taraflarına Allah'tan izin almaksızın kaçmıştı. Bir peygamber için bu, kusur idi. Yûnus oradan bir gemiye binerek denize açılmış ve müdhiş bir fırtına üzerine geminin yükünü hafifletmek için kur'a çekilip bir kısım eşyalar denize atılmış, bu arada Yûnus da atılmış ve bir balık tarafından yutulmuş. İşte oradaki duâsıyle tekrar sahile çıkarılmış ve ikinci kerre vazifesine dönmüş, bu sefer başarmıştır. Kavmi îmân etmiştir.
134[134] Buhârî hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir. Daha önce de geçmişti.
135[135] İbn Abbâs'm "Peygamber Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etti" demesi, "Peygamberlerden iki zât anasına nisbet olunmuştur; bunlar îsâ ibn Meryem ile Yûnus ibn Mettâ'dır" diyenler bulunmasından dolayıdır ve bunları redd içindir, îmâm Buhârî'nin son râvîlerinden Firabrî: Mettâ, nübüvvet hanedanından sâ-lih bir kişi idi, demiştir.

— Musa'yı beşer üzerine tercîh ve ihtiyar eden Allah'a yemîn ederim kî, hayır! dedi.

— Yâ Eba'l-Kaasım! Muhakkak ki benim için bir zimmet ve ahid vardır. Fulan kimseye ne oluyor ki, o benim yüzüme tokat vurdu? dedi.

Peygamber o sahâbîye:

— "Bunun yüzüne niçin tokat vurdun?" buyurdu.

Ensârî, Yahudi'yle olan işini zikretti. Bundan dolayı Peygamber öfke izi yüzünde görülecek derecede öfkelendi. Sonra şöyle buyurdu:

— "Allah'ın peygamberleri arasında üstün kılmalar yapmayınız. Şunda hiç şübhe yok ki: Sûra üfürülmüş, artık Allah 'in diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra bir daha üfürülmüştür. Ben ilk diriltilen olacağım. O anda bir de bakacağım ki, Mûsâ, Turu Sînâ günündeki çarpılması ile muhasebe mi olundu, yoksa benden evvel mi diriltildi; bilmiyorum. Ve ben: Muhakkak bir kimse Yûnus ibn Mettâ'dan daha faziletlidir, sözünü de söylemem" 136[136].

89-.......Ben Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; odaEbû Hureyre(R)'den işitti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kul için: Ben Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım demesi yakışmaz" buyurmuştur.

38- Bâb:

"Onlara, denizin yanındaki o kasabayı sor. Hani oranın ahâlîsi cumartesi gününün hürmetini bozarak haddi aşmışlardı. Çünkü cumartesi ta HM yaptıkları gün balıklar akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyordu.

Cumartesi ta 'ttti yapmayacakları gün ise gelmiyordu. İşte biz, itaatten çıkmakta

136[136] Bu hadîsteki' *Sûra üfürülmüş, artık Allah 'm diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür" ifâdesi, ez-Zumer Sûresi'nin 68. âyetinin birinci kısmına uygun düşmüştür. Âyetin devamı: ' 'O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakınıp duruyorlar" şeklindedir.

olduklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk. Hani içlerinden bir ümmet: 'Allah'ın kendilerini helak edeceği yeyâ çetin bir azab ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?' dediği zaman o va'z edenler de;

'Rabb 'imize (özür dilemeye yüzümüz olsun) için. Umulur ki sakınırlar' demişlerdi. Vaktâ ki onlar artık edilen va'zları unuttular, biz de kötülükten vazgeçirmekte sebat edenleri selâmete çıkardık.

Zulmedenleri ise yapmakta oldukları fısklar yüzünden şiddetli bir azab ile yakaladık. Bu suretle onlar serkeşlik ederek yasak edileni yapmakta ısrar edince kendilerine:

Hor ve zelîl maymunlar olun! dedik" (ei-A'râf: 163166) 137[137].

39- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ve Davud'a Zebur'u verdiğimiz gibi şübhesiz sana da Vahyettİk" (en-NÎsâ: 163).

"ez-Zuburu", "Kitâblar"; bunun vahidi "Zebur'udur. "Zebertu", "yazdım" demektir. "And olsun ki biz Davud'a tarafımızdan bir imtiyaz verdik: Ey dağlar, onunla birlikte tesbîh edin (dedik), kuşlara da. Ona demiri de yumuşattık. Uzun zırhlar yap, (onları) dokumada intizâmı gözet, diye buyurduk.

(Ey Dâvûd Hanedanı) iyi amellerde bulunun. Çünkü hakikat ben, ne yaparsanız tastamam görenim" (Sebe': 10-11).

Mucâhid: "Evvibi", "Tesbîh edin" demektir; "Sâbiğât", "Zırhlar"; "Ve kaddir fVs-serdV\ yânı "Çiviler ve halkalarda mikdârı iyi takdir et, çivileri çok inceltme, o takdirde aralarına su girer; çivileri kalın da yapma, o zaman da halkaları ayırıp kırar" demektir, dedi. "Onlara peygamberleri: 'Hakikat Allah size bir pâdişâh olarak TâlûVu göndermiştir'

137[137] Buhârî başlıkta zikrettiği âyetlerin bâzı kelimelerinin tefsirlerini de getirmişti, biz âyetlerin tercemelerini tam yazdığımız İçin ayrıca o tefsirleri belirtmeye gerek görmedik. Hâli ve halkının başına gelenlerin sorulması emredilen bu şehir, Medyen'le Tur arasında bulunan Eyle'dir ki, Kızıldeniz sâhilindedir. Medyen ve Taberiye diyenler de vardır. Bu sor emri, Peygamber'e huzurunda bulunan Yahûdî nesline sordurma emridir; bundan maksad onların gizledikleri bir vak'-ayı kendilerine bildirmektir (Şihâb).

dedi. Onlar ki: 'Biz hükümdarlığa ondan daha lâyık iken ve ona maldan da bolluk verilmemişken nasıl olur da bizim başımızdan padişahlık onun olabilir?' dediler. Peygamber: 'Şübhesiz Allah, onu sizin üstünüze beğenip seçmiştir. Ona bilgice, vücûdca da bir üstünlük vermiştir. Allah mülkünü kime dilerse ona verir. Allah'ın rahmeti boldur, gerçek bilicidir" (el-Bakara: 247).

"...Nihayet o Tâlût ve maiyyetindeki müzminler o ırmağı geçtikleri zaman, beri yanda kalanlar: 'Bu gün bizim Câlût'a ve ordusuna karşı takatimiz yoktur' dediler. Muhakkak Allah'a kavuşacaklarını bilenler (ve itaatle ırmağı geçenler) ise: 'Nice az bir cemiyet daha çok bir cemiyete Allah'ın izniyle galebe etmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir' dediler. Bunlar Câlût ile askerlerine karşı çıktıkları zaman niyaz edip: Ey Rabb 'imiz, üzerimize sabır yağdır. Ayaklarımıza sebat ver. Bu kâfirler güruhuna karşı bize yardım et' dediler. Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvûd da Câlût'u öldürdü. Allah da saltanat ve hikmet verdi ve daha dilemekte olduğundan bâzı şeyler öğretti... " {el-Bakara: 249-251) 138[138].

90-.......BizeMa'mer, Hemmâm'dan; odaEbû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dâvûd Pey'gam-ber'e (Zebur'u) okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd kendisinin binek hayvanlarının sefere hazırlanmasını emrederdi de onlar eğerlenirdi. Bunlar eğerlenmezden evvel Zebur'u okurdu. Dâvûd yalnız kendi elinin emeğinden yer idi".

Bu hadîsi Mûsâ ibn Ukbe de Safvân'dan; o da Atâ ibn Yesâr'-dan; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmiştir 139[139].

138[138] Buhârîbu başlıkta Dâvûd Peygamber'le ilgili bâzı âyetlere işaret edip, onlardaki birtakım kelimelerin tefsirlerini getirmiştir. Biz âyetlerin meallerini yazdık, kısmen de verilen tefsirleri naklettik. Mealleri yazarken Kur'ân'daki sırayı dikkate alarak başlığın tercemesinde bâzı öne geçirme ve geriye almalar yaptık.

139[139] Âyetler ve bu hadîs Davud'un bâzı üstünlüklerini İfâde etmektedir. Bunlar Davud'un güzel sesle Zebur'u okuması, bu güzel okuyuşa dağların ve kuşların bile icabet ve iştirak etmeleri. Bu gün bile halk dilinde güzel sesten kinaye olarak Dâvûdîses denilir. Diğer bir üstünlüğü, kuvvetidir. Allah'tan kendisini millet malından müstağni kılacak ve ailesini geçindirecek bir geçim yolu ihsan etmesini istemiş, Allah da Davud'un eline demiri hamur yapacak bir kuvvet; bir san'-at kaabiliyeti vermiş; o da elinin emeği ile geçinmiştir.

91-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Benim "Vallâhî yaşadığım müddetçe ben gündüzleyin oruç tutacağım, geceleyin namaz kılacağım" demekte olduğum, Rasûlullah'a haber verilmiş. Ra-sûlullah (S) Abdullah'a:

— "Vallahiben muhakkak yaşadığım müddetçe gündüzleyin oruç tutacağım, geceleri namaz kılacağım demekte olan kimse sen misin?" diye sordu.

Ben:

— Evet, ben bu sözü söyledim, dedim. Rasûlullah:

— "Sen bu ağır ibâdeti yerine getirmeye güç yetiremezsin. Onun için bazen oruç tut, bazen tutma; geceleyin kalk namaz kıl ve bir kısmında uyu. Ve her aydan üç gün oruç tut. Çünkü haseneler on misli ile karşılanır. Böylece bu üçer günlük oruçlar bütün bir yıl orucu gibi olur" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah, ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim.

— "Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün oruç tutma" buyurdu. Abdullah dedi ki: Ben yine:

— Ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma. îşte bu, Dâvûd Pey-gamber'in orucudur. Bu, oruçların en âdilidir" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah, ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim. Rasûlullah:

— "Bundan daha faziletli oruç yoktur" buyurdu.

92-....... Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Senin geceleyin namaz kılar, gündüzleyin oruç tutar olduğun bana haber verilmedi

mi?" buyurdu.

Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Muhakkak ki sen bunu yaptığın zaman gözler içeri çöker, beden de yorulup zayıflar. Sen her aydan üç gün oruç tut. Bu da bütün yıl orucu yâhud bütün yıl orucu gibidir" buyurdu. .

Ben:

— Ben kendimi kuvvetli buluyorum, dedim. (Râvî Mıs'ar: Kuvveti kasdediyor demiştir.)

Rasûlullah:

— "Öyleyse Dâvûd Peygamber orucu tut. O, bir gün oruç tutar, bir gün yerdi ve düşmanla karşılaştığı zaman kaçmazdı" buyurdu 140[140].

40- Bâb:

"Allah'a en sevimli olan namaz, Dâvûd namazıdır. Allah*a en sevimli olan oruç da Dâvûd Peygamberin orucudur. Dâvûd, gecenin yarısında uyurdu ve gecenin üçte birinde namaz kılardı. Gecenin altıda birinde yine

uyurdu. Dâvûd bir gün oruç tutar, bir gün de tutmazdı".

Alî (?) ^öyle dedi: Bu "Gecenin altıda birinde uyurdu" sözü, Aişe'nin sözüdür. Çünkü Aişe: Seher vakti onu, benim yanımda muhakkak uyur bulurdu, demiştir.

93-.......Amr ibn Evs es-Sakafî, Abdullah ibn Amr'dan, şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) bana: "Allah'a en sevimli olan oruç, Dâvûd Peygamber'in orucudur. Dâvûd bir gün

140[140] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Bunlar Oruç Kitâbı'nda da geçmişti.

oruç tutar, bir gün tutmazdı. Allah'a en sevimli olan namaz da yine Dâvûd Peygamber'in namazıdır, O gecenin yarısını uyur, üçte birinde namaz kılar, altıda birinde tekrar uyurdu" buyurdu 141[141] .

41- Bâb:

"Onların diyeceklerine sabret. Kulumuzu; o kuvvet sahibi Davud'u hatırla. Çünkü o dâima (Allah'ın rızâsına) donen bir zât idi. Gerçek biz dağları kendisine musahhar kıldık ki, bunlar akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte durmadan teşbih ederlerdi. Toplanıp gelen kuşları da (kendisine ram ettik); herbiri itaatle ona dönücü idi. Onun mülkünü de kuvvetlendirdik. Ona hikmet ve fasl-ı hitâb verdik" (Sâd: 17-20).

Mucâhid şöyle demiştir: 'Faslu'l-hitâb", "Hükümde ince anlayış"tır.

"Velâtuştıt", "İsraf etme, bizi yolun doğrusuna hidâyet et". "Şu benim kardeşim, onun doksan dokuz na'cesi var. Benim ise bir tek na'cem var": "Na'cef kelimesi kadın için de, davar için de söylenir.

"Ekfünihâ{ = Onu bana ver)": "Meryem'e Zekeriyyâ kefîl oldu" demek gibidir; yânî onu kendisine aldı.

"Azzenî", "Bana gâlib geldi", yânî benden daha azîz oldu. "A'zeztuhu", "Ben onu hitâbda azîz kıldım".

"Hitâb", "Karşılıklı söz döndürme"dir deniliyor. "(Dâvûd) dedi: "And olsun ki, o senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak istemesiyle sana zulmetmiştir. Gerçi mallarını birbirine katıp karıştıran ortakların çoğu mutlakaa birbirine haksızlık eder... "

İbn Abbâs: "Biz onu fitneye uğrattık", "Biz onu denemeye tâbi' tuttuk" demektir, demiştir. Umer bunu

---

141[141] hadîsle başlık birtek şeydir, ancak bunlarda bâzı şeyleri öne geçirme ve geriye bırakma vardır. Hadîs, Teheccüd Kitâbı'nda da geçmişti.

"Fettenâhu" diye tâ'nın şeddesiyle okumuştur. "Dâvûd bunun üzerine RabbHnden mağfiret edilmesini istedi, rükû' ile yere kapanıp Allah'a döndü" 142[142].

94-....... Mucâhid şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a:

— Sâd Sûresi'nde secde ediyor muyuz? dedim. O:

— "Daha evvel de Nuh'u ve onun neslinden Davud'u, Süleyman '/, Eyyûb % Yûsuf'u, Mûsâ 'yi ve Hârûn'u (nübüvvetle) hidâyete kavuşturduk... İşte bunlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy... " (ei-En'âm: 84-90) âyetlerini okudu da:

— Peygamberiniz (S) onlara uymakla emrolunanlardandır, dedi 143[143].

95-.......Bize Eyyûb, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R):

Sâd secdesi vâcib kılman secdelerden değildir, fakat ben Peygam-ber(S)'i bu sûrede secde ederken gördüm, demiştir 144[144].

142[142] B'uhârî bu başlıkta Dâvûd Peygamber'le ilgili olan Sâd: 17-20. âyetleri yazmış, bundan sonraki âyetler hakkında da onlardan bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermekle yetinmiştir. Müteâkib âyetler şöyledir:

"Sana o dadacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvardan mescide tırmanmışlardı. O vakit Dâvûd7un karşısına girivermişlerdi de o, bunlardan telâşa düşmüştü. 'Korkma', dediler, 'Biz iki da 'vâcıyız. Birimiz ötekinin hakkına tecâvüz etti. Şimdi sen aramızda adaletle hükmet. Aşırı gitme. Bizi doğru yolun ortasına çıkar*, (içlerinden biri:) 'Şu benim birâderimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var. Benim ise bir tek dişi koyunum var. Böyle iken onu bana ver dedi; mücâdelede beni yendi'. (Dâvûd) dedi: 'And olsun ki, o, senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak İstemesiyle sana zulmetmiştir. Gerçek mallarını birbirine katıp karıştıran ortakların çoğu mutlakaa birbirlerine haksızlık eder. îmân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar müstesna. Fakat bunlar da ne kadar azdır!' Dâvûd sandı ki, biz kendisine mutlakaa bir azâb (sû'ikasd) hazırladık. Bunun üzerine o, Rabb 'İnden setr ve himaye edilmesini istedi, rükû' ile yere kapanıp Allah'a döndü" (Sâd: 21-24).

143[143] Hadîsin başlığa uygunluğu "Nuh'u ve onun zürriyetinden Davud'u..." sö-zündedir. '

144[144] Bu iki hadîsin arka arkaya zikredilme sebebi, bunların ikisi de Sâd Sûresi'ndeki sucûd zikrini içlerine almaları yönündendir. Peygamber, Davud'a uymak için ve Davud'un tevbesinin kabulüne şükr için secde etmiş oluyor.

42- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Biz Davud'a oğlu Süleyman'ı ihsan ettik. Süleyman ne güzel kuldu! Çünkü o, dâima Allah'a dönendi. Hani ona öğleden sonra bir ayağını tırnağı üstüne dikip üç ayağı üzerinde duran sür'atli koşu atları gösterilmişti de: 'Gerçek ben mal sevgisine (sırf) Rabb 'imi zikretmek için düştüm' demişti. Nihayet (bu atlar) perdenin arkasına gizlenmişlerdi. 'Onları bana döndürün' dedi. Hemen ayaklarını, boyunlarını okşamaya, taramaya başladı.

And olsun biz Süleyman'ı imtihan da ettik. Tahtının üstüne bir cesed bırakıverdik. Sonra o yine (eski hâline) döndü. Dedi ki: 'Ey Rabb Hm, beni mağfiret eyle, bana öyle bir mülk (ve saltanat) ver ki o, benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdları ihsan eden Sensin Sen!' Bunun üzerine biz de ona rüzgârı musahhar ettik ki, bu, onun emriyle, onun dilediği yere yumuşacık akar giderdi. Şeytânları, (onlardan) her bina ustasını, her dalgıcı, bukağılara bağlanmış olan diğerlerini de (emrine ram ettik): Bu, bizim vergimizdir.

Artık (dilediğine) hesâbsiz ver yâhud tut (dedik). Şübhe yok ki indimizde onun mutlak bir yakınlığı ve dönüp geleceği yer güzelliği de vardır" (Sâd: 30-40).

"Süleyman'a da rüzgârı (musahhar kıldık) ki, sabahı bir ay(lık yol), akşamı bir aydı. Erimiş bakır ma 'denini ona sel gibi akıttık. Önünde Rabb 'inin izniyle iş gören bâzı cinnler de vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden ayrılıp saparsa ona çılgın azabdan tattırırdık. O, kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabit

sabit kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı. Ey Dâvûd Hanedanı, siz Allah'a şükr için çalışın. Kullarımdan (hakkıyle) şükreden azdır. Sonra biz ona ölüm hükmünü infaz edince (dayandığı) asasını yemekte olan ağaç kurdundan başka birşey bunun ölümünü onlara göstermedi. Bu suretle yere kapanıp yıkıldığı zaman besbelli oldu ki, eğer cinnler gaybı bilmiş olsalardı, öyle horlayıcı bir azâb içinde kalıp durmazlardı" (Sebe\ 12-14).

"Şeytânların, Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurup ta'kîb ettikleri şeylere (yalanlara) uydular. Hâlbuki

Süleyman asla kâfir olmadı. Fakat o şeytânlar kâfirdirler ki, insanlara büyücülüğü ve Bahirdeki iki meleğe; Hârût ve MârûVa indirilen şeyleri öğretiyorlardı... " (el-Bakara: 102) 145[145]

96-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cinn taifesinden bir ifrit, dün gece namazımı kesip bozmak için bana an-sızm hücum etti. Allah beni gâlib getirip ona istediğimi yapma kuv-veti verdi. Ben onu yakaladım ve hepiniz onu güresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman Peygamber'in: Rabb Hm bana mağfiret et ve benden sonra kimseye lâyık olmayacak bir mülkü bana bağışla (Sâd: 35) duasını hatırladım da, ifriti köpek gibi kovdum".

"İfrît", insten ve cânn taifesinden mütemerrid yânı çok inadçı, isyancı, kibirli demektir. Bu "Zebîne" gibidir; bunun cem'i de "ez-Zebâniyetu"dur 146[146].

97-.......el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Davud'un oğlu Süleyman: Ben bu gece yetmiş kadını dolaşacağım da onlardan herbiri Allah yolunda mücâhede edecek birer süvârî oğlana gebe kalır, diye

---

145[145] Buhârî, Süleyman Peygamber için açtığı bu bâb başlığında, mealleri verilen âyetlere işaret etmiş, bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermiştir. Biz, işaret edilen âyetlerin meallerini tam yazdığımız için, Buhârî'nin İbn Abbâs'-tan, Mücâhid'den ve diğerlerinden naklettiği tefsîrleri ayrıca zikretmeyi gerekli görmedik. Süleyman Peygamber'le ilgili bu âyetlerin tefsîrleri Hakk Dîni Kur'-ân Dili'nden ve diğerlerinden okunabilir. Hasan Basrî Çantay da Kur'ân-ı Ha-kîm ve Meâl-i Kerîm'dt bunlara âid özet bilgiler vermiştir.

"Yemîn olsun biz Süleyman'ı bir de fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir cesed bıraktık" (Sâd: 34). Bu fitne hakkında da birtakım garibeler söylenmiştir. el-Bakara: 102'de işaret olunduğu üzere, anlaşılıyor ki Süleyman, Beytu'l-Makdis'i yaptırdığı sırada getirttiği san'atkârlar içinde sanayi' hilelerine vâkıf birtakım şeytânların kurdukları bir ihtilâl yüzünden bir müddet nüfuzunu zayi' etmiş yâhud tahtından ayrı düşmüş; bu suretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir cesed hâlinde hükümsüz kalmış yâhud tahtı da işgal olunup, ona kırk gün kadar heykel gibi birisi oturtulmuştu. Mason târihlerinde mason cemiyetlerinin Süleyman aleyhi's-selâm aleyhine olan bu ihtilâl hareketlerini esâs edindikleri ve reisinin hâtırasına hürmet ettikleri söylenir. Bu fitne olduktan sonra, Süleyman, tevbe ile Allah'a sığınıp tekrar tahtına döndü... (Hakk Dîni, V, 4097).

146[146] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin sonundaki "Zebîne" kelimesi hakkında lügatte şu bilgi verilmiştir: ez-Zebîne, zâ'nin kesriyle ins ve cinn taifesinin mütemerrid olanına denir. Ve yavuz ve şedîd şahsa, dâbıt ve serheng makûlesine denir. Şurtî ma'nâsma hâlâ sekbân-başı, bostancıbaşı, ases-başı, tüfenkçi-başı ve sairleri gibi; cem'i Zebaniye gelir. Zebaniye melekleri bu ma'-nâdandır, cehennem ehlini cehenneme def ettikleri için (Kaamûs Ter.).

kesin konuştu. Arkadaşı olan melek ona: İnşâallah de, dedi. O diliyle inşâallah demedi. O hakîkaten o kadınları dolaştı, fakat içlerinden yalnız biri iki şıkkından biri düşük bir oğlana hâmile kalmıştır".

Peygamber: "Eğer Süleyman İnşâallah deseydi, elbette o çocukların hepsi Allah yolunda cihâd ederlerdi" buyurdu.

Râvî Şuayb ile İbnu Ebi'z-Zinâd "Doksan kadın" demişlerdir ki, bu daha sahihtir 147[147].

98-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben bir kerresinde:

— Yâ Rasûlallah, ilk konulan mescid hangisidir? dedim. Rasûlullah:

— ' 'el-Mescidıı 'Î-Harâm'' buyurdu. Ben:

— Sonra hangisi? dedim. Rasûlullah (S):

— "Sonra el-Mescidu'l-Aksa" buyurdu. Ben:

— Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır? dedim.

— "Kırk sene" buyurdu, sonra şunu söyledi:

— "Sana namaz her nerede yetişirse, sen namazı orada kıl, bütün yeryüzü senin için bir mesciddir" 148[148].

99-....... Bize Ebû'z-Zinâd haber verdi; ona da Abdurrahmân ibn Hürmüz tahdîs etmiş ki, o da Ebû Hureyre(R)'den işitmiş; o da Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Benim benzerimle insanların benzeri şu bir kişinin hâli gibidir ki, o bir ateş yakmış, kelebekler ve şu birtakım hayvanlar ateşe düşmeye başlarlar".

Yine dedi ki: "İki kadın ve beraberlerinde onların iki oğlan çocukları vardı. (Bunlar yolda

147[147] Bu hadîs Cihâd Kitabı, "Çocuk isteyen kimse bâbı"nda geçmişti.

148[148] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra el-Mescidu'l-Aksâ" sözünden sezilebilir. Çünkü bu mescidi bina eden Süleyman Peygamber'dir. Bu hadîs 40 rakamıyle ve küçük farkla geçmişti.

giderken) kurt geldi, bunlardan birisinin çocuğunu kapıp gitti. Bunun üzerine (çocuğunu kurt kapan büyük) kadın, arkadaşı küçük kadına:

— Kurt senin çocuğunu götürdü, dedi. Diğer kadın da:

— Hayır, senin çocuğunu götürdü, dedi.

Nihayet bu iki kadın muhakemelerini Davud'a arzettiler. O da büyük kadın lehine hükmetti (Kurdun kaptığı çocuk, küçük kadına âid oldu). Bunlar mahkemeden çıkıp Davud'un oğlu Süleyman 'a gittiler. Ve babasının hükmünü yeniden ona bildirdiler. Ö da:

— Bana bir bıçak getirin de çocuğu iki kadın arasında paylaştırayım, dedi.

Bunun üzerine küçük kadın:

— Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! Çocuk bu kadınındır, dedi.

Süleyman bu söz üzerine çocuğun küçük kadına âid olduğuna hükmetti".

Ebû Hureyre: Vallahi ben "Sikkîn" sözünü o güne kadar hiç işitmemiştim; biz bıçağa sâdece "Müdye" diyorduk, demiştir 149[149].

43- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Andolsun ki biz Lukmân'a, Allah'a şükret diye hikmet verdik. Kim şükrederse, ancak kendi fâidesi için şükreder. Kim de nankörlük ederse, hiç şübhe yok ki, Allah ganîdir, her hamde O lâyıktır. Hani Lukmân oğluna, ona öğüt verirken şöyle demişti: Oğulcağızım, Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür. Biz insana ana babasını tavsiye ettik. Onun . anası kendisini za 'f üstüne za'/ ile taşımıştır.

Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür). Bana ve ana babana şükret. Dönüşün ancak

149[149] Hadîsin birinci kısmında Rasûlullah, kendisine muhalefet eden müşrikleri ateşe düşen kelebeklere, kendisini de onları ateşten kurtarmaya çalışan kimseye benzetmiştir, ikinci kısımda baba oğul iki peygamberin bir hâdise hakkında birbirine aykırı ictihâd ve hükümleri bildirilmiştir. Bu hadîs Farâiz Kitâbı'nda da geçmiş ve orada da bâzı bilgiler verilmişti.

banadır. Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi birşeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme.

Onlarla dünyâda iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy.

Nihayet dönüşünüz ancak banadır. O vakit ben de size ne yapıyordunuz, haber veririm. Oğulcağızım, hakikat (yaptığın iyilik ve kötülük) bir hardal tanesi kadar olsa da bir kaya içinde, ya göklerde, yâhud yerin dibinde

(gizlenmiş) olsa bile Allah onu getirir. Çünkü Allah lâtiftir, hakkıyle haberdârdır. Oğulcuğum, namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten vazgeçirmeye çalış. Sana isabet eden herşeye katlan.

Çünkü bunlar kaVî surette farz edilen işlerdendir. İnsanlardan yüzünü çevirme. Yeryüzünde şımarık yürüme. Zîrâ Allah her büyüklük taslayanı, kendini beğenip öğüneni sevmez. Yürüyüşünde mu 'tedil ol. Sesini alçalt. Seslerin en çirkini hakikat eşeklerin anırışıdır" (Lukmân: 12-19).

"Velâtusa'ır", "Yüzü döndürmektir [150][150].

100-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: "îmân edenler, bununla beraber îmânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte onlar, emin olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiği zaman, Peygamber'in sahâbîleri:

— Bizim hangimiz îmânına bir zulüm karıştırmaz ki? dediler. Bunun üzerine "Allah 'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük zulümdür" (Lukmân: 13) âyeti indi.

---

[150][150] Buharı, Lukmân için açtığı bu bâbda Lukmân Sûresi'nin yukanki âyetlerini zikretmiştir. Kur'ân'da Lukmân adına ayrı bir sûre vardır ki, bunda Lukmân'ın kendi oğlunun şahsında bütün dünyâ gençliğine verdiği eskimez dîn ve ahlâk öğütleri vardır. Lukmân'ın nesebi İbn İshâk'a göre dördüncü batında Hz. İbrâhîm'e vardır. Vâkıdî de Lukmân'ın Isrâîl oğulları kaadısı olduğunu, Eyle ve Medyen taraflarında oturduğunu ve Eyle'de öldüğünü bildirmiştir. îkrime'ye göre Lukmân bir peygamberdir. Hakîm olduğunda ise âlimlerin ittifakı vardır.

İslâm Ansiklopedisi, VII, 64-67'de altı sütün içinde genişçe bilgiler verilmektedir.

101-.......Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah (R) şöyle demiştir: "îmân edenler, bununla beraber îmânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte onlar, (korkudan) emîn olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiği zaman bu, müslümânlara ağır geldi de:

— Yâ Rasûlallah, bizim hangimiz nefsine zulmetmez ki? dediler. Rasûlullah (S):

— "Bu âyetteki zulüm, sizin anladığınız gibi değildir. O zulüm ancak şirktir. Lukmân'ın oğluna öğüt verirken: Oğulcuğum, Allah'a ortak koşma. Çünkü Allah 'a ortak koşmak büyük zulümdür dediğini işitmediniz mi?" buyurdu [151][151].

44- Bâb:

"Onlara o şehir sahihlerini misâl getir. Hani oraya elçiler gelmişti. Biz o zaman kendilerine iki elçi göndermiştik de onları tekzîb etmişlerdi. Biz de bir üçüncü ile (bunları) kuvvetlendirmiştik ve: 'Biz size gönderilmiş elçileriz9 demişlerdi. Onlar: 'Siz, bizim gibi insandan başka kimseler değilsiniz. Hem Rahman hiçbirşey indirmemiştir. Siz yalan söyler kimselerden başkası değilsiniz' dediler. Elçiler şöyle dediler: 'Rabb Hmiz biliyor ki, biz hakîkaten size gönderilmiş elçileriz. Bizim üzerimize (vazife) apaçık tebliğden başkası değildir'. Onlar dediler: 'Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vazgeçmezseniz» and olsun, sizi mutlak taşlarız. Bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dokunur'. Onlar da: 'Sizin uğursuzluğunuz kendi beraberinizdedir!

Size nasihat edilirse mi (bunu uğursuzluk sayacaksınız)?

Hayır siz haddi aşıp taşanlar güruhusunuz* dediler. O şehrin en uç kenarından koşarak bir adam geldi: 'Ey kavmim' dedi, 'Uyun o gönderilmiş olanlara. Uyun sizden hiçbir ücret istemeyen o kimselere. Onlar hidâyete ermiş zâtlardır. Ben beni yaratana neden kulluk etmeyecek misim? Sizler ancak O'na döndürüleceksiniz. Ben O 'ndan başka tanrılar edinir miyim? Eğer o çok merhamet edici Allah bana bir zarar yapmak isterse, onların (iddia ettiğiniz) şefaati bana hiçbir fâide vermez. Onlar beni asta kurtaramazlar.

151[151] Hadîslerin Lukmân'la ilgisi ve münâsebeti ise gizli değildir.

Şübhesiz ben o takdirde de mutlak apaçık bir sapıklık içindeyimdir. Gerçek ben Rabb Hnize îmân ettim. İşte bunu benden duyun'. (Ona:) 'Gir cennete' denildi. (O da:) 'Ne olurdu' dedi, 'Kavmim bilselerdi, Rabb 'imin beni mağfiret ettiğini, beni ikram edilenlerden kıldığını!'

Ondan sonra kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik, indiriciler de değildik. (Onların ukubeti) bir tek sayhadan başka değildi. Artık hemen sönüverdiler" (Yâsîn: 13-29).

"Feazzeznâ"; Mucâhid "Şiddetlendirdik" dedi. İbn Abbâs: "Tâirukum", "Musibetleriniz" demektir, demiştir [152[152]].

45- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd. Bu, kulu Zekeriyyâ'ya Rabb 'inin rahmetini anıştır. O, Rabb 'ine gizlice niyaz ettiği zaman demişti ki: 'Ey Rabb'im, hakikat ben...

Benim kemiğim yıprandı. Başımın saçı tutuştu. Ey Rabb 'im, ben sana ne dua etmişsem

---

[152[152]] Eserlerin yazılması ve asıl bir numunede birçok şeyin sayılıp toplanmasına bir misâl gibi olan bu mesel, gerek üzerlerine kavil hakk olanlara inzâr ve gerek zikre uyanlara müjde vermek sadedinde Peygamber'e va'dedilen inkılâblarm mühim bir misâlini vermektedir ki, buna bu i'tibârlâ Yâsîn'in kalbi denilse lâyıktır. Yâni Nasrâniyetİn karşısında müşrik Romalılar nasıl söndüyse, İslâmiyet'in karşısında da öyle devletler düşecek, "Onu bütün dînlere gâlib kılmak için " sırrı zahir olacaktır. Burada bu karye Antakya, "Murselûn" da isa'nın Havârî-ler'inden gönderilenler olduğu naklediliyor. O hâlde "Karye sâhİbleri", memleket sâhibleri ve zikrolunan kavim "Romalılar" olduğu anlaşılıyor. Bunun zahiri, bunların Allah tarafından peygamberlik verilmiş rasûller olduklarını iş'âr eder. Ebû Hayyân der ki: "Siz bizim gibi beşerden başkası değilsiniz" denilmiş olması da buna delâlet eyler. Çünkü bu muhavere peygamberlere karşı olur. İbn Abbâs'm ve Ka'b'ın kavli de budur. Lâkin Katâde ve gayrıları: Bunlar Havârî ler'den olup îsâ Peygamber yükseltilmesi sırasında gönderdi, demişlerdir.

Bu suretle ı<Erselnâ(= Biz gönderdik)" buyurulması Hz. îsâ tarafından gönderilmeleri de Allah'ın emriyle olduğundan dolayı olmuş oluyor. Bâzıları bu ikisinin Yuhannâ ile Pavlus olduğunu "Feazzeznâ bi-sâlisin (= Üçüncüsü ile kuvvetlendirdik)"; bu üçüncüsünün de Şem'ûn es-Safâ olduğunu söylemişlerdir. Fakat beyânın asıl hedefi temsil olduğundan, bu suretle ifâde buyurulması, Muhammed'in risâletinin izzetini temsîlde sarîh denecek kadar bir işaretle göstermek içindir. Yânî ikisinin bir üçüncü ile takviyesi Mûsâ ve îsâ Peygamberler'in sonradan Muhammed'in Peygamberliği ile "Öncekileri tasdik edici olarak" ta'zîz ve takviyesini temsil ediyor. Önce Mûsâ ve îsâ'yı göndermiştik, bunları tekzîb ettiler; sonra da Muhammed ile bunlara izzet ve kuvvet verdik, denilmiş gibi oluyor {Hakk Dîni, V, 4013-4016).

bedbaht (ve mahrum) olmadım. Hakikat ben, kendimden sonra yerine gelecek akrabamdan endîşeye düştüm. Karım da kısırdır. Binâenaleyh bana, tarafından (ve kendi sulbümden) bir oğul ihsan et. Ki bana da mirasçı olsun, Ya'kûb Hanedanına da mirasçı olsun. Rabb'im sen onu rızâna kavuştur!' (Allah buyurdu:) 'Ey Zekeriyyâ, hakîkaten sana Yahya adında bir oğul müjdeleriz ki, bundan evvel biz ona hiçbir (kimseyi) adaş yapmamıştık'. Dedi: 'Rabb 'im benim nasıl oğlum olur ki? Karım bir kısırdır. Ben ise ihtiyarlığın son haddine varmışımdır'. (Melek) dedi: 'Öyledir. Fakat Rabb'in buyurdu ki -o, bana göre pek kolay. Daha evvel sen hiçbirşey değilken ben seni yaratmışımdır\ Dedi: 'Rabb'im, bana (bu hususta) bir nişan ver*. Buyurdu;

'Senin nişanın sapasağlam iken üç gece insanlarla konuşamamandır\ Derken (Zekeriyyâ) mescidinden kavminin karşısına çıkıp, onlara: 'Sabah akşam tesbîh edin diye işaret verdi. (Yahya'yı ihsan ettik ve ona çocukluğunda:) 'Ey Yahya, kitabı kuvvetle tuV(dedik).

Henüz sabi iken ona hikmet verdik. Tarafımızdan ona bir kalb yumuşaklığı ve temizlik verdik. O, çok muttaki

idL Anasına babasına da itaatli idi. Bir serkeş ve âsî değildi. Dünyâya getirildiği gün de, öleceği gün de> diri olarak kaldırılacağı gün de ona selâm olsun' (Meryem: 1-15).

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Semiyyen", "Mislen" demektir. * 'Radiyyen*', "Merdıyyen"; * 'Itıyyen' "Asiyyen" denilir. "Hıyyen", "Atâ ya'tû" fiilindendir.

"Seviyyen" için "Sahîhan" ma'nâsınadır da deniliyor. "Mıhıâbdan kavminin karşısına çıkıp onlara sabah akşam tesbîh edin diye vahyetti; yânî işaret etti".

"Hafiyyen", "Latîfen" demektir. "Âkıran" (yânî "çocuk doğurmayan" sıfatı) erkek ve dişidir, ikisine de sıfat olur [153][153].

---

[153][153] Buhârî Meryem'e ayırdığı bu başlıkta Meryem Sûresi'nin baş tarafından onbeş âyete işaret etmiş, bunlardan bâzı kelimelerin tefsirlerini de vermiştir. Biz âyetlerin meallerini verdiğimiz için, bu tefsirleri Özet olarak naklettik.

Meryem'in babası İmrân'dır; Davud'un oğlu Süleyman neslindendir. Anasının adı Hanne'dir. Hanne'nin kızkardeşi Işâ' da Zekeriyyâ Peygamber'in zevcesi, Yahya Peygamber'in de anasıdır. Onun için Peygamber'imiz, Yahya ile isa'nın hısımlıklarına işaret ederek: "Bu iki peygamber teyze oğullandır" buyurmuştur.

102-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; o da Mâlik ibn Sa'saa'dan tahdîs etti ki, onlara da Peygamber (S) göklere yürütüldüğü geceden şöyle tahdîs etmiştir: "...Sonrayükseldi, ikinci semâya varınca oranın kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, diye cevâb verdi.

— O'na vahy ve mi'râc gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

Yükseltmekten ayrılıp da ikinci semâya vardığımda, orada Yahya ve îsâ Peygamberlerle karşılaştım. Yahya ile îsâ teyze oğullarıdır.

Cibril bana:

— Bu gördüklerin Yahya ile isa'dır; bunlara selâm ver! dedi. Ben de onlara selâm verdim. Onlar da selâmımı mukaabele ettiler. Sonra:

— Merhaba hayırlı kardeş ve sâlihpeygamber! dediler..." 154[154].

46- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Meryem'in babası İmrân henüz Meryem ana karnında iken vefat ettiğinden, anası Hanne doğuracağı çocuğunu Beytu'l-Makdis'e hizmetçi yapacağını adamıştı. Bu sebeble Meryem, Beyti Makdis'in imâmı ve en yakın akrabası olan Zekeriyyâ Peygamber'e teslim edilmiş, o da Beyti Makdis'in -âyette mihrâb denilen- yüksekte bir hücresini Meryem'in ikaametine ayırmıştır, işte böyle kudsî bir makaamda ve yüce bir peygamberin beraberinde feyizlenip yetişen Meryem'in mu'cizelerle dolu hayâtı, bunu ta'kîb eden bâbdaki âyetlerde anlatılmaktadır.

154[154] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü Yahya, Zekeriyyâ kıssası içinde zik redilmiştir. Bu, Meleklerin Zikri Bâbı'nda uzun bir metinle geçen mi'râc hadîsinden bir parçadır, ileride Mi'râc bahsinde de gelecektir.

"Kitâbda Meryem kıssasını da an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onların Önünde bir perde edinmişti. Derken biz ona ruhumuzu göndermiştik de, o, kendisine yaratılışı tam bir beşer şeklinde görünmüştü. Meryem ona dedi ki: 'Doğrusu ben senden Rahman olan Allah'a sığınırım. Eğer sen hakkıyle sakınan isen (çekil yanımdan). Rûh da: 'Ben ancak sana pak bir oğlan vermeye vesile olmak için Rabb ''inin gönderdiği elçiyim' dedi. O: 'Benim nasıl bir oğlum olacakmış; evlenmedim, bana bir beşer dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim' dedi. Rûh: 'Öyledir. Fakat Rabb 'in buyurdu ki: O bana göre pek kolay. Çünkü biz onu insanlara bir âyet ve tarafımızdan bir rahmet kılacağız. Zâten iş olup bitmiştir '. Nihayet ona gebe kalıp bununla uzak bir yere çekildi. Derken çocuğun sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya şevketti: 'Keski bundan evvel

öleydim, unutulup gideydim' dedi. Aşağısından ona şu nida geldi: 'Tasalanma, .Rabb'in senin alt yanından bir su arkı vücûda getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne derilmiş taze hurma dökülecektir.

Artık ye, iç. 'Gözün aydın olsun. Eğer beşerden herhangi birini görürsen: Ben Rahman olan Allah'a oruç adadım. Onun için bu gün hiçbir kimseye kat 'iyyen söz söylemeyeceğim, de. Derken onu yüklenerek kavmine getirdi. Dediler: 'Hey Meryem, and olsun sen acîb birşey yapmışsın. Ey Hârûn 'un kızkardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi!' Bunun üzerine Meryem, isa'yı işaret etti. 'Biz henüz beşikte bulunan bir sabi ile nasıl konuşuruz?' dediler. (îsâ dile gelip) dedi ki: 'Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitâb verdi. Beni peygamber yaptı. Beni her nerede bulunursam mübarek kıldı. Bana, ben hayâtta oldukça namazı, zekâtı emretti. Beni anneme hürmetkar kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı. Dünyâya getirildiğim gün de, öleceğim gün de, bir diri olarak (kabrimden) kaldırılacağım gün de selâm (ve selâmet) benim üzerimedir'. İşte hakkında şekk ve ihtilâf etmekte oldukları Meryem oğlu îsâ, Hakk kavlince budur" (Meryem: ıe-34).

"Gerçek, Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim Hanedanı'm, İmrân ailesini hepsi de birbirinden gelme tek bir zürriyet

olarak âlemlerin üzerine seçilmiş kıldı. Allah hakkıyle işitici, kemâliyle bilicidir. Hani İmrân 'in karısı (Hanne):

'Rabb 'im, karnımdakini âzâdlı bir kul olarak sana adadım. Benden olan bu adağı kabul et. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sensin Sen' demişti.

Fakat onu kız doğurunca, Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilici iken: 'Rabb 'im, hakikat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçek ben adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de o taşlanmış şeytândan sana sığındırırım' dedi. Bunun üzerine Rabb 'i onu iyi bir rızâ ile kabul etti. Onu güzel bir nebat gibi büyüttü. Zekeriyyâ 'yi da ona bakmaya me 'mûr etti. Zekeriyyâ ne zaman (kızın bulunduğu) mihraba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. 'Meryem, bu sana nereden (geliyor)?' dedi. O da: 'Bu, Allah tarafından. Şübhe yoktur ki, Allah kimi dilerse ona sayısız fizik verir' derdi" (âiu tmrân: 33-37).

"Hani melekler: 'Ey Meryem, şübhesiz ki Allah sana seçkin bir hususiyet verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üzerine seçkin kıldı' demişti. 'Ey Meryem, huşu' ile Rabb 'inin divânına dur, secdeye kapan, rükû' edenlerle beraber eğil (cemâatle namaz kıl)'. Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Meryem 'i onlardan hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken sen yanlarında değildin. Çekişirlerken de yine yanlarında yoktun. Melekler: Ey Meryem, Allah kendinden bir kelimeyi sana müjdeliyor... " (âiu imrân: 42-45).

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Alu İmrân", bütün mü'minlerdir. "Alu İbrahim", "Âiu İmrân", "Alû Yasin" ve "Âiu Muhammed" ta'bîrlerinden kasdedilen de hep mü'minlerdir. Çünkü Allah: "HaUîkat İbrahim 'e insanların en yakını, herhalde zamanında ona tâbi' olanlardır... " (âiu imrân: 68) buyuruyor; onlar da ancak mü'minlerdir. (Binâenaleyh ona muhalefet edenler, orun âl'inden değildirler.) "Âiu Ya'kûb" denilip jr; bunun aslı "Ehlu Ya'kûb"dur. He, hemzeyle kalbedilmiştir. "Âl" kelimesini küçültme ismi yaptıkları zaman, sonra o hemzeyi aslına döndürürler de "Uheylun" derler 155[155].

155[155] Buhârîbu başlıkta da Meryem'le ilgili âyetlere işaret etmiştir. Biz bunların meallerini verdik. Buhârî bâb başlığının sonunda "Ât" kelimesi hakkında İbn Ab-bâs'ın açıklamasını da vermiştir.

Âlu İmrân'a gelince: Peygamberler târihinde iki İmrân vardır: Birisi Mûsâ ve Harun'un babası olan İmrân'dır. Bunun da Meryem adında bir kızı vardır ki, Mûsâ ve Harun'un kızkardeşi ve ablaları oluyordu. Öbürüsü de Hz. îsâ'nin annesi Meryem'in babası olan îmrân'dır. Bu ikisi arasında binsekizyüz yıllık zaman farkı olduğu nakledilir. Şu hâlde imrân kızı Meryem ikidir: Birisi Mûsâ ile Harun'un kizkardeşi, diğeri de Hz. îsâ'nın anasıdır. Bu âyetteki Âlu İmrân ile murâd bunlardan hangisidir? Buhârî'nin bu âyeti Meryem ve îsâ kıssalarına âid bir başlıkta zikretmiş olması ve Kur'ân'da da Meryem ve îsâ kıssalarında sevkedümiş bulunmasından dolayı, bu Âlu İmrân'ın ikinci olması gerekir.

103-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs edip şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Âdem çocuklarından doğu-rulan hiçbir çocuk yoktur ki, doyurulurken şeytân ona dokunmuş olmasın. İşte şeytânın dokunmasından dolayıdır ki, çocuk anasından doğduğu andaferyâd ederek ağlar. Şeytânın bu dokunmasından Meryem oğlu ile annesi müstesnadır".

Sonra Ebû Hureyre: "Be/ı onu ve zürriyetini o taşlanmış şeytândan Sana sığındırırım" (Âiu imrân: 36) âyetini söylerdi 156[156].

47- Bâb:

"Hani melekler: 'Ey Meryem, şübhesiz ki, Allah sana seçkin bir özellik verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üzerine seçkin kıldı, demişti. Ey Meryem, huşu' ile Rdbb 'in dîvânına dur, secdeye kapan, rükû' edenlerle beraber rükû' et. (Yâ Muhammedi) Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Meryem 7 onlardan hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken, sen yanlarında değildin. Çekişirlerken de yine yanlarında yoktun" (Âlu İmrân: 42-44) 157[157].

156[156] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunu "İblîs'in sıfatı bâbı"nda da getirmişti. Müslim de Fadâil'in sonunda getirmiştir.

157[157] Bu, Allah tarafından meleklerin Meryem'e bunlarla hitâb ettiklerini ve Allah'ın onlara bunu söylemelerini emrettiğini haber vermedir.

Ahmed ibnu'l-Mubârek der ki: Bu âyetin, Hz. Meryem'in peygamberliğine delâlet edip etmediğini Abdulazîz ed-Debbâğ'a sordum. Bu arada Musa'nın anası, Fir'avn'ın karısı Âsiye (Sâre, Hâcer, Havva) gibi kadınların da birer peygamber olup olmadığı hakkındaki kanâatini anlamak istedim. Çünkü âlimleri-mizden kimi bunların peygamber olduklarını, kimi olmadıklarım söylemiş; bâzıları Hz. Meryem'in peygamberliğinde icmâ' bulunduğunu beyân etmiş, sünnet ve cemâat ehlinin reîsi Şeyh Eş'arî gibi bâzıları da bu mes'elede duraklamıştır. Evvelkiler dediler ki: Melek, peygamberden başkasına inmez. Âyet ise Hz. Meryem'e melek indiğini açıkça söylemektedir? Ümmî mürşidim Abdulazîz ed-Debbâğ bana şu cevâbı verdi:

Kadınlar asla peygamber olmamamıştır. Hz. Meryem sıddîktir. Peygamberlik ile velilik Allah'ın nûr ve sırrına iştirak etseler de peygamberlik nuru velayet nuruna mübâyindir. Nübüvvet nuru aslîdir, zatîdir,

"Yekfulu" denilir ki, bu "Onu beslemeyi üzerine aldı; onu kendine katıp aldı" demektir; bunda "Kefele" şeddesiz olarak okunur. Bu, borçlara kefil olmak ve benzeri ma'nâdan değildir.

104-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den işittim, o şöyle dedi: Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygam-ber(S)'den işittim: "Zamanındaki dünyâ kadınlarının hayırlısı İmrân kızı Meryem'dir. Bu ümmetin kadınlarının hayırlısı da Hadîce'dir" buyuruyordu 158[158].

48- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hani melekler: Ey Meryem, şübhesiz ki, Allah sana seçkin bir hususiyet verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üstüne seçilmiş kıldı, demişti. Ey Meryem, huşu' ile Rabb Hnin dîvânına dur, secdeye kapan, Allah'a rükû' edenlerle beraber eğil (cemâatle namaz kıl). (Yâ Muhammedi) Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Meryem V onlardan hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken sen yanlarında değildin. Bu hususta çekişirlerken de yine yanlarında yoktun. Melekler: ıEy Meryemx Allah sana kendinden bir kelimeyi müjdeliyor. Adı Isâ, (lakabı) Mesîh, (sıfatı) Meryem oğlu 'dur. Dünyâda da, âhirette de sânı yücedir. Allah'a çok yakınlardandır da. Beşiğinde de, yetişkinlik hâlinde de insanlara söz söyleyecektir, sâlihlerdendir' dediği zaman da (sen yanlarında değildin). Meryem dedi ki:

'Hey Rabb Hm, bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olabilir?' Allah dedi: Öyle; fakat Allah ne dilerse yaratır. Bir işe hükmedince ona ancak 'Ol!' der, o da oluverir. Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat % încîPi öğretecek. Onu İsrail oğulları 'na peygamber gönderecek. (Onlara şöyle diyecek:) Hakikat ben size Rabb 'inizden bir âyet getirdim. Hakikat ben size çamurdan kuş biçimi gibi birşey yapar, ona üfürürüm de Allah'ın izniyle derhâl canlı bir kuş olur. Yine Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve

---

hakîkîdir; asıl neş'etinde zât ile beraber yaratılmıştır. Bundan dolayıdır ki, peygamberler bütün hâllerinde ma'sûmdurlar. Velayet nuru ise böyle değildir ilh... (el-îbriz; H.B. Çantay, Meâl-i Kerîm, I, 90).

158[158] Hadîsin başlığa uygunlyğu "îmrân kızı Meryem" sözündedir.

abraşı iyi eder, ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor, ne biriktiriyorsanız size haber veririm. Elbette bunlarda sizin için, eğer îmân ediciler seniz, kat'î birer ibret Vardir" (Âlu İmrân: 42-49) 159[159].

"Yubeşşiruki" ve "Yebşiruke" bir ma'nâdadır; "Seni müjdeliyor" demektir. "Vecîhen", "Şerefli" demektir. İbrâhîm en-Nahaî: "el-Mesîh", "es-Sıddîk" demektir,

demiştir. Mucâhid: "el-Kehlu", "el-Halîmu", yânı "Olgun", "el-Ekmehu", "Gündüzleyin gören, geceleyin

görmeyen" demektir, demiştir. Başkaları da "el-Ekmeh" "Kör olarak doğandır" demişlerdir 160[160].

105-....... Bize Şu'be tahdîs etti ki, Amr ibn Murre şöyle demiştir: Ben Murre el-Hemdânî'den hadîs tahdîs ederken işittim. Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R) şöyle demiştir: "Âişe'nin, ümmetimin kadınlarına karşı üstünlüğü, tirid yemeğinin diğer yemeklere karşı üstünlüğü gibidir. Erkeklerden bir çokluk (fazilette) kemâle erdi. Kadınlardan ise İmrân kızı Meryem ile Fir'avn'ın kadını Âsiye'den başkası kemâle ermedi".

İbn Vehb dedi ki: Bana Yûnus haber verdi: İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ku-reyş kadınları deveye binen Arab kadınlarının hayırlısıdır. Onlar, kadınların çocuğa en şefkatlisi, elindeki zevcinin malını korumak hususunda kocaya en riâyeîlisidir".

(Bu hadîsin râvîsi Saîd ibnu'l-Müseyyeb dedi ki:) Bu rivayetin ardından Ebû Hureyre: "İmrân kızı Meryem asla deveye binmedi" der idi.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus el-Eylî'ye, ez-Zuhrî'nin kardeşinin oğlu

---

159[159] Bu başlıktaki âyetler, bundan önceki başlıkta da geçmişti. Ancak burada beş âyet daha artırılmıştır (45-49).

160[160] Buharı bunun sonunda îbrâhîm en-Nahaî ile Mucâhid'den Mesih'in ma'nâsı hakkında iki tefsir nakletmiştir ki, bu mühimdir. İbrâhîm "Mesîh"i "Sıddik" diye tefsîr etmiştir. Bu da îsâ'nın dâima hakkı tasdîk eder, dâima doğru hareket eder olduğunu gösterir. Mucâhid de "Kuh/"u "Hilm" ile tefsîr etmiştir ki, bu da-isa'nın vakaar ve sekîneti hâiz, halim selîm bir fıtratta oluşunu ifâde eder.

Muhammed ibn Abdillah ile İshâk el-Kelbî mutâbaat etmişlerdir 161[161].

49- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey kitâb ehli olanlar, dîniniz hususunda haddi aşmayın. Allah'a karşı hakk olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesîh îsâ yalnız Allah'ın Rasûlü ve kelimesidir ki, onu Meryem 'e bırakmıştır. O,Allah tarafından yaratılan bir Rüfatur. Artık Allah'a ve rusûllerine inanın da (Allah) üçtür demeyin. Kendiniz için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah, ancak bir tek tanrıdır. O herhangi bir çocuğu bulunmaktan münezzehtir. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O 'nundur. Hakîkî vekîl olmak bakımından da bizzat Allah yeter. Ne Mesîh, ne en yakın melekler Allah'ın kulu olmaktan asla çekinmezler. Kim O 'na kulluktan

çekinir ve kibirlenmek isterse (düşünsün ki Allah) onların hepsini huzurunda toplayacaktır" (en-Nisâ: m-m).

Ebû Ubeyd: "Kelimetuhû", (baba ve nutfe vâsıtası olmaksızın) ol deyince olmasıdır, demiştir. Başkaları

da "Ruhun minhu", "Ona hayât verdi de bir rûh yaptı" demektir, dediler. "İlâhlar üçtür" demeyin " 162[162]

161[161] Bu hadîs küçük bir lafız ve sened farkı ile 24. bâbda 84 rakamıyle de geçmişti. Ancak buradaki rivayette Ebû Hureyre'nin: "İmrân kızı Meryem asla deveye binmedi" sözü vardır. Buhârî bu hadîsi Meryem ve îsâ kıssasında bu fıkra münâsebetiyle getirmiş gibidir.

162[162] Buhârî bu başlıkta Hristiyan fırkalarının Hz. îsâ hakkındaki teslis akidesi gibi ifrâth inanışlarını reddeden bu âyetleri yazmıştır.

Teslis, Hristiyanhğın "Üç ilâh" akîdesidir ki, Allah, Mesîh, Meryem'dir. Tevhîd'in zıddıdır ve açık bir müşrikliktir. Sonra buna felsefî bir şekil vererek: Baba, Oğul, Rûhu'1-Kuds yâhud Üç Uknum diye te'vîl ile bir cevhere döndürmüşlerdir ki, bu da müevvel bir şirktir. Hrİstiyânların bu sapık inanıştan, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. îsâ dilinden gayet belîğ bir uslûb ile reddedilmiştir: el-Mâide: 116-118. âyetler: "Allah: Ey Meryem oğlu îsâ, insanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki tanrı edininiz diyen sen misin? dediği zaman, o şöyle söyledi; Seni tenzih ederim (yâ Rabb), hakkım olmadık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz... .

Başjığın sonunda da açıklanan bu "Ruhun mm/m "ta'bîri hakkında Celâ-teyn haşiyesi Sâvî'de güzel bir açıklama vardır: el-Câsiye: 13. âyeti vesilesiyle de bu açıklama Elmalılı Muhammed Hanıdi, Hakk Dîni, V, 4313-4315 sahîfelerinde verilmiştir. Okunmaya değer ibretli bir açıklamadır.

106-....... Bana Cunâde ibnu EbîUmeyye, Ubeyde ibn Sâmit(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim: Allah'tan başka ibâdet olunacak hiçbir ma'bûd yoktur, yalnız Allah vardır; ortağı yoktur, Muhammed de muhakkak Allah'ın kulu veRa-sûlü 'dür. îsâ da Allah 'in kulu ve Rasûlü 'dür. Ve (tekvînî bir emirle) Meryem'e bıraktığı bir kelimesidir ve (bu suretle) Allah tarafından hayât verilen bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır, diye diliyle ikrar ve kalbiyle tasdik ederse, Allah o kimseyi cennete kor. O kul hangi mal üzerinde olursa (olsun ayırdetmez)".

Râvî el-Velîd dedi ki: Bana İbnu Câbir, Umeyr'den; o da Cunâ-de'den tahdîs etti de "Cennetin sekiz kapısından hangisini isterse oradan" fıkrasını ziyâde etti 163[163].

50- Bâb:

"Kitâbda Meryem (kıssasını) da an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onların önünde bir perde edinmişti. Derken biz ona ruhumuzu göndermiştik de o kendisine hilkati tam bir beşer

Şeklinde görünmüştü.. " (Meryem: 16-40)

Yûnus kıssasındaki "Nebeznâhu" (es-saffât: 145) "Onu attık" demektir. "Doğu tarafa çekildi": Yânı ibâdet için Beytu'l-Makdis'in yâhud evinin doğu tarafına çekildi. "Fe-ecâehâ", "Doğum sancısı Meryem'i getirdi" demektir; bu "Ci'tu"dan "Ef 'altu"dur. "el-Ceehâ" denilir ki, "Onu muztarr kıldı" demektir.

"Tessâkatu", "Düşürür" yânî düşer; "Mekânen kasıyyen", "Mekânen kaasiyen"; yânî "Uzak bir yere"; "Feriyyen azîmen", "Sevilmeyen çok çirkin bir iş yaptın" demektir.

163[163] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîsi Müslim îmân Kitâbı'nda getirmiştir. Bu hadîsin bir benzeri Bed'u'I-Halk'ta Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir. Ebû Zerr'İn: "Lâ ilahe ille İlah diyen cennete girer; zina etse de, hırsızlık yapsa da... " şeklindeki hadîsi de bu ma'nâyı kuvvetlendirir.

Kurtubî şöyle demiştir: Bu hadîsten maksad, Hristiyanlar'dan îsâ ve annesi hakkında vâki' olan dalâlet ve bozukluğa tenbîh etmektir (Aynî).

İbn Abbâs: "Nisyen", "Yaradılmış mevcûd birşey olmayaydım" demektir, dedi. Başkaları da: "en-Nisyu", "el-Hakîru"dur, dedi. Ebû Vâil: Meryem "Eğer Allah'tan sakıma isen" dediği zaman "Takî"'m akıl sahibi olduğunu bildi, demiştir. Vekî* ibnu'l-Cerrâh, İsrâîl ibn Yûnus'tan; o da dedesi Ebû İshâk'tan; o da el-Berâ ibn Âzib'den: "Seriyyen", Süryânîce'de küçük ırmak, çay demektir, demiştir 164[164].

107-.......Bize Cerîr ibn Hazım, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyur-muşıur: "Beşikteyalnız üç çocuk konuşmuştur: Biri isa'dır. (İkincisi de şu kıssadaki çocuktur:) İsrâîl oğulları zamanında Cureyc denilen ruhban bir kişi vardır. Cureyc savmıasında namaz kılarken annesi gelmiş, kendisini çağırmış. Cureyc:

— Namazı bozup anama cevâb mı vereyim, yoksa namaz mı kılayım? diye düşünmüş. (Anası üç defa çağırdığı hâlde namaza devam etmiş.)

Bunun üzerine anası:

— Yâ Allah! Bu oğluma fahişe kadınların yüzlerini göstermedikçe onun canını alma! diye beddua etmiş.

Cureyc savmıasında bulunduğu sırada bir kadın gelip kendisine musallat olmuş ve ona zina teklif etmiş. Fakat Cureyc bundan çekindiği için, bu kızgın kadın bir çobana gitmiş ve kendini ona teslim etmiştir. Kadın bu cinsî münâsebetten bir oğlan doğurmuş. (Kendisinden sorulduğunda) bu çocuğun Cureyc'den olduğunu söylemiş. Bunun üzerine halk rahibe gelmişler, savmıasını (baltalarla, kazmalarla) kırıp yıkmışlar, kendisini de savmıadan aşağı indirip çıkarmışlar ve kendisine küfürler etmişler. Cureyc abdest alıp namaz kıldıktan sonra o piç çocuğun yanına gelmiş ve:

— Ey oğul, baban kimdir? diye sormuş.

164[164] Bu, tekrardır; iki bâb önce de geçmiştir denilemez. Çünkü bu bâb, îsâ kıssasını haber vermek için bağlanmıştır, geçen ise anası Meryem'in kıssasını haber vermek içindi (Kastallânî).

Buhârî bu bâbda îsâ Peygamber'in kıssasını anlatan Meryem: 16-40 âyetlerine işaret etmiş, sonra da bu âyetlerde geçen bâzı kelimelere âid tefsirleri nak-letmiştir. Biz de bu tefsirleri aynen veya tercemeleriyle naklettik. Âyetlerin mealleri daha önce geçen Meryem kıssası başlığında tamamen verildiği için burada tekrar yazılmalarını gerekli görmedik. Bu âyetlerde Meryem'in îsâ'ya gebe kalma keyfiyeti, gebelik safhaları, doğum hâli, çocuğun halka hitâb edip konuşması ve mu'cİzeleri anlatılmaktadır.

— Çobandır! diye cevâb vermiş.

Bu garîb hâdiseyi gören halk, rahibe:

— Senin savmıanı, yânı ibâdet verini altından yaparız! demişler.

Cureyc:

— Hayır, eskisi gibi çamurdan yapın, demiştir.

(Üçüncüsü de şudur:) İsrâîl oğulları 'ndan emzikli bir kadın vardı. Bir gün erkek çocuğunu emzirirken yanından yakışıklı ve haşmetli bir süvârî geçmiş. Bunu gören kadın:

— Yâ Allah! Oğlumu bunun gibi heybetli kıl! diye dua etmiş. Çocuk hemen anasının memesini bırakıp süvârîye dönmüş ve:

— Yâ Allah! Beni bunun gibi kılma! diye duâ etmiş. Sonra anasının memesine dönüp yine emmeye koyulmuş".

Râvî Ebû Hureyre dedi ki: (Peygamber bunu bize hikâye ederken parmağını ağzına koyarak çocuğun emişini misâllendirmişti; O'-nun bu hâli gözümün önündedir.) Şimdi ben Peygamber'in kendi parmağını emişini görür gibiyim.

"Bundan sonra da o emzikli kadının yanından bir câriye geçmiş. Bu defa kadın:

— Yâ Allah! Benim oğlumu şu câriye gibi (hakîr) yapma! diye duâ etmiş.

Bu sefer çocuk yine anasının memesini bırakmış ve:

— Yâ Allah! Beni bunun gibi kıl! demiş. Bunun üzerine kadın, çocuğuna:

— Niçin böyle söyledin? diye sormuş. Çocuk da şöyle cevâb vermiştir:

— O süvârî kibirli zâlimlerden birisi idi. Şu câriye ise (zavallı bir kadındır; insanlar ona): Sen çaldın, sen zina ettin diye söz'ederler; hâlbuki o bunların hiçbirisini yapmamış (ma'sûm) bir kadındır" 165[165].

165[165] Hadîsin îsâ hakkındaki başlığa uygunluğu şu yönden alınabilir: Meryem kıssasında, îsâ'nın doğumundan dolayı kendisine taarruz vâki' olunca îsâ beşikte süt emen bir çocuk olduğu hâlde İnsanlarla

108-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Geceleyin yürütüldüğüm zaman Musa'ya kavuştum". -Râvî dedi ki: Rasûlullah onu tavsif etti.- "Bir de gördüm ki, ot Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibi karayağız, uzun boylu, batık etli, düz saçlı bir zâttır." Rasûlullah dedi ki: "Ben isa'ya da kavuştum". Peygamber onu da tavsif edip şöyle dedi: "îsâ, orta yapılı, sanki hamamdan çıkmış gibi al çehreliydi. Ben İbrahim'i de gördüm. Çocukları içinde ona en çok benzeyeni benim". Peygamber dedi ki: "Sonra bana birinin içinde süt, diğerinde şarâb bulunan iki kap getirildi ve bana: Bunların hangisini dilersen al, denildi. Ben sütü aldım ve onu içtim. Bana: Fıtrata hidâyet olundun yâhud fıtrata isabet ettin. Eğer sen şarâbı almış olsaydın, ümmetin azgın olurdu, denildi" 166[166].

109-....... Bize Usmân ibnu'l-Mugîre, Mucâhid ibn Cebr'den haber verdi ki, İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben isa'yı, Musa'yı ve İbrahim'i gördüm: Amma îsâ al çehreli, kıvırcık saçlı, geniş göğüslü idi. Amma Mûsâ, karayağız, iri uzun boylu, düz saçlı idi. Sanki Sudanlı erkeklerden birisi".

110-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer (R) dedi ki: Peygamber (S) bir gün insanların arasında Deccâl Mesîh'i zikretti de şöyle buyurdu: "Şübhesiz Allah şaşı değildir. Dikkat edin ki, Deccâl Mesih 'in sağ gözü şaşıdır. Onun gözü sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış, iri bir üzüm tânesi gibidir. Ben geceleyin kendimi Ka'beyanında gördüm. Ansızın esmer bir zâtla karşılaştım. Sanki o görülen esmer erkeklerin en güzelidir. Başının saçı iki omuzu arasında sarkıyor. Saçları taranıp arınmıştı da başı su damlatıyordu. İki elini iki kişinin omuzlarına koyarak o iki kişi arasında Bey t'i tavaf ediyordu.

---

konuşmuştur. Cureyc kıssasmdaki cariyenin zina çocuğu da, hürre kadının çocuğu da böyle süt emer hâlde konuşmuşlardır.

Cureyc ismini şâmil,olan bu hadîs Mezâlim'de, "Bir duvar yıktığı zaman ... bâbi"nda ve Namaz Kitâbı'nm sonlarında "Namazda anası çocuğunu çağırdığı zaman bâbı"nda da geçmiş ve bâzı bilgiler oralarda verilmişti.

166[166] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Hz. isa'nın açıkça zikredilmiş olmasıdır. Bu, yakında \'Sana Musa'nın haberi geldi mi? bâbı"nda geçmişti

— Bu kimdir? dedim.

— Meryem 'in oğlu Mesîh 'tir, dediler.

Sonra onun arkasında gayetle kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat ve bört-lek, gördüğüm insanlar arasında İbnu Katan'a en çok benzeyen birisini gördüm. Bu da iki elini iki kişinin omuzlarına koyarak Bey t'i tavaf ediyordu.

— Bu kimdir? diye sordum.

— Bu Mesih Deccâl'dir, dediler".

Bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Ubeydullah, Mûsâ ibn Uk-be'ye mutâbaat etmiştir.

111-.......Bana ez-Zuhrî, Sâlim'den tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Hayır vallahi Peygamber (S) îsâ için "Kırmızı (çehrelidir)" demedi. Lâkin o, şöyle buyurdu: "Ben uyumuştum, ru'yâmda Ka'be'yi tavaf ediyordum. O sırada esmer, salı-verilmiş düz saçlı bir kişi gördüm. İki kişi arasında onlara dayanarak iki tarafa bocalayarak sevkediliyordu (tavafı böyle yapıyordu), başı da su damlatıyordu yâhud başı su akıtıyordu. Ben:

— Bu kimdir? diye sordum.

— Meryem oğlu'dur, dediler.

Ona yönelmek üzere yürüdüğüm sırada bir de kırmızı yüzlü, uzun boylu, başı kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat, börtlek; sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tanesi. (Orada bulunanlara:)

— Bu kimdir? diye sordum.

— Bu, Deccâl'dir, dediler.

Ona benzerlikçe insanların en yakın olanı İbnu Katan'dır." ez-Zuhrî: İbnu Katan, Huzâa kabilesinden Câhiliyet devrinde he-Iâk olmuş bir adamdır, demiştir.

112-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ben Meryem oğlu'na insanların en yakınıyım. Peygamberler anaları ayrı, babaları bir evlâdlardır. Benimle îsâ arasında başka bir peygamber yoktur" 167[167].

113-.......Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben Meryem oğlu isa'ya dünyâ ve âhirette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler babaları bir kardeştirler, anaları ayrı ayrıdır, dînleri birdir".

Ve İbrahim ibn Tahmân, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Safvân ibn Suleym'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan söyledi ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu, demiştir 168[168].

114-.......BizeMa'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kerresinde Meryem oğlu îsâ, hırsızlık yapmakta olan bir kimse görmüş de ona:

— Sen çaldın mı? diye sormuş. O da:

— Kendisinden başka (ibâdete lâyık) hiçbir tanrı bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, ben asla çalmadım, diye cevâb vermiş.

Bunun üzerine îsâ:

— Allah'a îmân (ve O'nun adına yemin edeni tasdik) ettim ve kendi gözümü yalanladım, demiştir".

115-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle diyordu: Bana Ubeydullah ibn Abdillah, İbn Abbâs'tan haber verdi. O da Umer(R)'den işitmiştir. Umer minber üzerinde şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Nasrâ-

---

167[167] Bu hadîslerin başlığa uygunlukları gizli değildir.

168[168] Bu ve bundan sonraki de üst taraftaki Ebû Hureyre hadîsinin başka tarîkleridir.

nîler'in Meryem oğlu'nu bâtıl ve aşırı surette medhettikleri gibi, sakın sizler de beni medhde aşın gitmeyiniz. Şübhesiz ki, ben ancak bir kulum. Onun için bana Allah'ın Kulu ve Rasûlü deyiniz"duyuruyordu.

116- Bize Muhammed ibn Mukaatil tahdîs etti. Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi: Bize Salih ibn Hayy haber verdi ki Ho-râsân ahâlîsinden bir adam eş-Şa'bî'ye bir suâl sordu. Bunun üzerine eş-Şa'bî şöyle dedi: Bana Ebû Burde haber verdi ki, babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kişi,

cariyesini güzel edeblendirir ve terbiyesini güzel yapar, onu öğretir ve öğretmesini yânî okutmasını güzel yapar, sonra ona hürriyet verir de onunla evlenirse, o kişiye iki ecir vardır. Bir kişi de isa'ya îmân eder, sonra bana îmân ederse, buna da iki ecir vardır. Bir köle de hem Rabb 'ine muttaki olur, hem de efendilerine itaat ederse, bunun için de iki ecir vardır".

117-.......İbn Âbbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizler yahnayaklılar, çıplaklar, erlik yerleriniz sünnetsizler olarak haşrolunacaksınız" buyurdu. Sonra: "O günü hatırla ki, biz göğü, kitâblann sahîfesini dürüp büker gibi düreceğiz. tik yaratışa nasıl baş-ladıksa, üzerimize hakk bir va 'd olarak yine onu iade edeceğiz. Hak-kıyle failler biziz*' (ei-Enbiyâ: !04) âyetini okudu. Ve şöyle devam etti: "Kıyamet günü ilk elbise giydirilecek kişi îbrâhîm dir. Yine kıyamet günü sahâbîlerimden birtakım insanlar sağ taraflarından ve sol taraflarından yakalanırlar da ben: Onlar benim sahâbîlerimdir, derim. Bana: Sen onlardan ayrıldığından beri onlar Ökçeleri üzerinde geri dönmekte devam etmiş mürtedlerdir, denilir. Ben de: Allah'ın sâlih kulu Meryem oğlu isa'nın dediği gibi derim: "Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcu idim. Fakat sen beni vefat ettirdiğin vakit üzerlerinde kontrolcu yalnız Sen oldun. Zâten Sen her-şeye hakkıyle şâhidsin. Eğer kendilerine azâb edersen, şübhe yok ki onlar Sen 'in kullarındır. Eğer onlara mağfiret edersen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakikaten Sensin Sen" (ei-Mâide: 117-118).

Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî şöyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî'den zikrolundu ki, Kabîsa: Onlar Ebû Bekr zamanında dînden dönen mürtedlerdir; Ebû Bekr onlarla harb

etti, demiştir [169][169].

51- Meryem Oğlu Îsâ Aleyhima's-Selâm'ın İnmesi Babı

118-.......Saîd ibnu'l, Müseyyeb, Ebû Hureyre(R)'den şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Nefsim elinde olan A ilah 'a yemîn ederim ki, muhakkak ileride Meryem oğlu Isâ sizin içinize adaletli bir hakem olarak incektir. O zaman o, salibi kıracak, domuzu öldürecek, cizye vergisini kaldıracak, mal ö kadar çoğalacak ki, hiçbir kimse mal kabul etmeyecek. Nihayet bir tek secde dünyâ ve dünyâdaki her şey den daha hayırlı olacaktır".

Bunun ardından Ebû Hureyre (R) şöyle derdi: İsterseniz şu âyeti okuyunuz: "Ehli kitâbdan hiçbiri hâriç olmamak üzere, ölümünden evvel, and olsun ona (îsâ'ya) mutlakaa îmân edecek, o da kıyamet günü kendileri aleyhine bir şâhid olacaktır" (en-Nisâ: 159) [170][170].

119-.......Bizeel-Leys, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Katâde el-Ensârî'nin himayesinde bulunan Nâfi'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İmamınız (devlet başkanınız) kendinizden olduğu hâlde Meryem oğlu sizin içinize indiği zaman (îsâ da îmânınıza uyduğunda) acaba sizler nasıl olursunuz?" [171][171].

Bu hadîsi rivayet etmekte UkayI ile el-Evzâî, Yûnus'a mutâbaat etmişlerdir.

---

[169][169] Bunun başlığa uygunluğu "Meryem oğlu isa'nın dediği gibi derim..." sözündedir. Bu hadîs de yakında "Allah İbrahim'i halîl edindi bâbı"nda geçmişti.

[170][170] Bu hadîs Buyu' Kitabı, "Domuzun Öldürülmesi bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîste salîbin kırılması Hristiyanlığın iptalini; domuzun öldürülmesi ve cizyenin: kaldırılması da artık İslâm'dan başka bütün dîn sahihlerine tanınan müsamahaların son bulacağını ifâde eder. Esasen İsa'nın âdil bir hakem olarak inmesi mes'elesini de, o büyük peygambere yapılan iftiraların ve o yolda meydana getirilen hurafelerin kökü kazınıp İslâm'ın her yere hâkim olması ve bütün hakîkat-lerin tamamen anlaşılması ma'nâsıyle te'vîl de mümkündür... {Müslim Ter., I 203-204).

[171][171] Bu hadîsi Müslim de îmân Kitâbı'nda getirmiştir.

52- İsrâîl Oğulları'ndan Zîkrolunagelen (İbretli Ve İnsanı Hayrete Düşüren) Hadîsler Babı [172[172]]

120-....... Rıb'î ibn Hırâş şöyle demiştir: Ukbe ibn Amr, Huzeyfe'ye:

— Sen bize Rasûlullah'tan işittiğin şeyleri tahdîs etmez misin? dedi.

Huzeyfe de şöyle dedi:

— Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Deccâl çıktığı zaman beraberinde bir su, bir de ateş bulunacaktır. Amma insanların ateş olarak gördükleri şeye gelince, o, soğuk bir sudur. Amma insanların soğuk bir su olduğunu görecekleri şey ise, işte o, yakıcı bir ateştir. Sizlerden her kim Deccâl'in çıkması zamanına erişirse, ateş suretinde göreceği şeyin tarafında bulunsun. Çünkü o, tatlı soğuk bir sudur" [173[173]].

Yine Huzeyfe şöyle dedi:

— Ve ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Sizden evvel geçen ümmetlerden bir kişi vardı. Onun ruhunu almak için ölüm meleği ona geldi (ve ruhunu alıp gitti, diriltildiğinde) ona:

— Dünyâda bir hayır işledin mi? diye soruldu.

O da:

[172[172]] Bâzı Buhârî nüshalarında bu babın başında Besmele sabit olmuştur. Isrâîl, İb-rânîce bir kelimedir; Abdullah, yânı "Tanrı kulu" ma'nâsınadır. Sonra Ya'-kûb'un özel ismi olmuştur. Ya'kûb, îshâk Peygamber'in oğludur, İbrahim'in de torunudur. Ya'kûb'un oniki oğlu olup bunlar Yûsuf'un Mısır'da vezirliği zamanında Ya'kûb ile beraber Mısır'a gelmişlerdi. Bunların çocukları ve torunları orada üreyerek bir ümmet teşkil etmişler ve târihte Benû îsrâîl(= Isrâîl oğulları) diye anılmışlardır. Bunların macerası Yûsuf kıssasında anlatılmıştır.

[173[173]] Hadîste zikredilen su ile ateş, hakikate hamledilmeyip, Müslim'in EbûTHfurey-re'den rivayetine göre, cennetle cehennemin birer remzi olacaktır. Ve Deccâl, cennet ve cehennemi temsîl eden birtakım hârikalar gösterecektir demek oluyor ki, bu da Yüce Allah'ın kullarını imtihan ettiği fitnelerden birisidir. Fakat Allah, müteakiben hakkı izhâr ve bâtılı ibtâl edecektir. Sonra onun kötülüklerini açıklayacak ve halka onun aczini gösterecektir.

— Bir hayır işlediğimi bilmiyorum, dedi. Ona:

— İyi. düşün! denildi. Oda:

— Ben (ömrümde) hiçbir hayır işlediğimi bilmiyorum. Ancak şu var ki, ben dünyâda insanlarla alışveriş yapardım da, alacaklarımı toplardım. Hâli vakti yerinde olan borçluya va'de verirdim. Fakır borçluya da borcunu bağışlardım, dedi.

Bunun üzerine Allah o kimseyi cennete girdirdi". Ve yine Huzeyfe şöyle dedi:

— Ben yine Rasülullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "(Sizden evvelki ümmetler içinde) bir kişiye ölüm gelip çatmıştı. O, hayâttan ümidini kesince ailesine şöyle vasiyet etti:

— Ben öldüğümde birçok odun toplayınız. Bu yığını bir ateşle tutuşturup yakınız (ve beni bu ateşe atınız). Ateş benim etimi yiyip de kemiğime ulaşıncaya kadar bırakınız. Kemiğimi yakınca bu yanmış kemikleri alınız, onu döğüp un yapınız. Sonra rüzgârı şiddetli bir günü bekleyiniz. Ve (bu unu fırtınalı günde) deniz içine savurunuz.

Aile halkı bu vasiyetin gereğini yaptılar. Fakat Allah onun zerrelerini topladı da ona:

— Niçin böyle yaptın? diye sordu. O kışı:

— Ben Sen 'den korktuğumdan dolayı böyle yaptım, diye cevâb verdi.

Bunun üzerine Allah onu mağfiret eyledi."

Râvî Ukbe ibn Âmr, Huzeyfe'ye:

— Ben de RasûIuIIah(S)'tan işittim; bu hadîsi söylüyordu. O vasiyet eden kişi bir kefen soyucu idi, demiştir [174][174].

121-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Abdil-

---

[174][174] Bu hadîs, ayrı ayrı üç hadîsi bir araya toplamıştır. Birincisi Deccâl hadîsidir. İkinci ile üçüncü, eski ümmetlerden ayrı ayrı iki kimse hakkındadır. Başlığa uygunluk ikinci ve üçüncü hadîslerdedir. İkinci hadîs Buyu' Kitabı, "Bunalmış borçluya mühlet veren kimse bâbı"nda da geçmişti.

lah haber verdi ki, Âişe ile İbn Abbâs (Allah onlardan razı olsun) şöyle demişlerdir: Rasülullah'a son hastalığında inen indiği zaman, (çektiği sıkıntıdan dolayı) yanında olan bir hamîsayı yüzüne örter dururdu. Hamîsa kandisine sıkıntı verdikçe yine atıp yüzünü açardı. İşte o hâlde iken: "Allah'ın la'neti Yahudiler ve Hnstiyanlar üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mesciâlen edindiler" buyurdu. Bununla onların yaptıklarından ümmeti sakındırıyordu175[175]

122-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Furât el-Kazzâz şöyle demiştir:

Ben Ebû Hâzım'dan işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre (R) ile beş sene beraber oturdum. Ondan işittim ki, Peygamber (S)'in şöyle buyurduğunu tahdîs ediyordu: "İsrâîl oğulları zamanında onları peygamberler idare ederdi. Her ne zaman bir peygamber ölürse, onun yerine bir başka peygamber geçerdi. Şübhesiz ki benden sonra peygamber yoktur. Artık halîfeler olacaktır. Halîfeler çok da olabilirler".

Sahâbîler:

— Halîfeler birden fazla olursa, bize ne emredersin? dediler. Peygamber:

— "Birinciye yaptığınız bey'ate bağlı kalınız, birinciye. Onlara haklarını veriniz (emirlerini dinleyip itaat ediniz). Şübhesiz ki Allah da onlara idare ettikleri milletlerin haklarından soracaktır" buyurdu 176[176].

175[175] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah'ın la'neti Yahudiler üzerine... "sözünden alınmak mümkün olur. Çünkü onlar İsrâîl oğullan'ndandirlar ve Nasrânîler'den daha kıdemlidirler. Bu hadîs Namaz Kitabı, Bey'atta namaz bâbı'ndan sonraki bâbda geçmişti. Peygamber (S) aşın ta'zîmin geçmiş ümmetlerde olduğu gibi kendi ümmetlerini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden korkuyordu.

176[176] Hadîs metnindeki "Tesûsuhum" lâfzının kökü olan siyâset, esas İ'tibâriyle bir-şeye mukayyed olmak ve onun iyiliği hususunda ihtimamla onu görüp gözetmek ma'nâsınadır. At kısmının gemine ve tımarına bakan kişiye "Seyis" denilmesi de bu ma'nâdandır. Sonra bu kelime İslâm hukukunda âmme işlerini görüp gözetmek gayesiyle devlet başkanı, emr ve nehy selâhiyetini hâiz kumandan olmak ma'nâsmda kullanılmıştır.

Târihin şehâdetine göre, İsrâîl oğulları arasında meydana gelen fitne ve fe-sâdlar, Allah tarafından gönderilen peygamberler vâsıtasıyle kaldırılır, onlar iyi lige sevk olunurlardı. Tevrat hükmilerinden değiştirdikleri yönler düzeltilirdi. Hadîs bu târihî vakıaya işaret etmiştir.

Peygamberimiz, peygamberlerin sonu olduğundan artık milletlerin peygamberlik ve rasûllükle idaresi devri son bulmuş, velayetle idaresi zamanı gelmiştir. Âmme velayeti, halkın bey'at ve seçimiyle kazanılan bir sistem olduğuna göre, velayet iddia edenler birden çok olabileceklerdir.

123-.......Bana Zeyd ibn Eşlem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Siz* ler, kendinizden önce geçen milletlerin yoluna karışı karışına, arşım arşınına tıpatıp muhakkak uyacaksınız! O dereceye kadar ki, şayet onlar (daracık) keler deliğine girmiş olsalar, siz de muhakkak (onlara uyarak) oraya gireceksiniz!"

(Râvî Ebû Saîd dedi ki:) Biz:

— Yâ Rasûlallah! Bu ümmetler Yahûdîler'le Hnstiyanlar mı? diye sorduk.

Rasûlullah:

— "Onlardan başka kim olacak?" buyurdu 177[177].

124-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: (Sahâbîler çoğalıp da namaz vaktini tanıyacakları bir şeyle bildirmek istedikleri zaman) ateş yakmak, çan çalmak hatırlarına geldi. Yahudiler ve Hrıstiyanlar'i da, yânî bunların onlara âid işler olduğunu da düşündüler (ve vazgeçildi). Sonra Bilâİ'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer; ikaamet lâfızlarını birer birer söylemesi emrolundu 178[178].

Bu hadîste, İslâm teşkilât hukukunun âmme velayeti ve âmme hakları gibi en mühim bir bahsine işaret edilmiştir. Devlet başkanına yapılan bey'atla, millet bu başkanlığa karşı birtakım vazifeler ve haklar; devlet başkanı da âmmeye karşı mütekaabil vazifeler ve haklar üstlenmiş olurlar. Âmmenin devlete karşı yüklendiği vazîfenin başında, başkanın çıkardığı meşru' emirlere itaat etmek var-dır.Bu mühim iş,Kur'ân'da ve hadîslerde birçok nasslarla te'yîd edilmiştir. Bu hadîste de "Halîfelerin haklarım veriniz" bu vurulmuştur. Sonra onların da millet haklarından sorumlu oldukları bildirilmiştir.

177[177] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk "Sizden evvelkilerin yolu " sözünden alınabilir. Çünkü bu söz, İsrâîl oğullan'nı ve başkalarını şâmil olur. Buhârî'nin bunu burada zikretmesi, hadîste Yahudiler ile Hristiyanlar'ın ahlâksızlıklarına umûmî surette işaret edilmiş olmasındandır. Eski ümmetlerin târîhleri birçok fitne, fesâd ve ma'siyetlerle doludur. Peygamber, kendi ümmetinin de şirkten, küfürden başka bütün bu fena yollarda onları ta'kîb edeceklerini bir mu'cize olarak haber vermiştir. Keler, çok yaşamak, her hayvandan çok açlığa, susuzluğa dayanmakla tanınır. Geçmiş ümmetlerin fena alışkanlıklarına Muhammed ümmetinin de aynen uyacaklarını haber vermekte mübalâğa için bu hayvanın deliğini bilhassa zikretmesi, darlığından ve tehlikeli olduğundan dolayıdır. Örfümüzde bunun yerine "Yılan deliğine sokulmak" ta'bîri vardır.

Bu hadîs, İ'tisâm'da da gelecektir; Müslim Kader'de getirmiştir.
178[178] Başlığa uygunluğu, içinde Yahûdîler'in zikredilmesinden alınabilir. Onlar İsrâîl oğulları'ndandır. Bu hadîs Namaz Kitabı, "Ezân'ın başlaması bâbı"nda da aynen bu isnâdla ve bu metinle geçmişti.

125-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'meş'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R), namaz kılan kimsenin elini kalçasına koymasını çirkin görürdü de: Bunu Yahûdîler yapar, derdi.

Bu hadîsi el-A'meş'ten rivayet etmekte Şu'be, Sufyân'a mutâ-baat etmiştir 179[179].

126-.......Bizeel-Leys, Nâfi'den; o daîbnUmer(R)'dentahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden evvel geçen ümmetlerin dünyâdaki müddetlerine nisbetle sizin müddetiniz ancak ikindi namâzıyle güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir. Sizlerin meseli ile Yahûd ve Nasârâ'mn meseli şu kimsenin meseli gibidir: O, birtakım işçileri çalıştırmak istedi de:

— Bana günün yarısına kadar birer kîrât birer kîrât ücretle kim çalışır? dedi.

Yahudiler birer kîrât birer kîrât ücretle günün yarısına kadar çalıştılar. Sonra o zât:

— Günün yarısından ikindi namazına kadar birer kîrât birer kîrât ücretle bana kim çalışır? dedi.

Hrıstiyanlar günün yarısından ikindi namazına kadar birer kîrât birer kîrât ücretle çalıştılar. Sonra adam:

— İkindi namazından güneşin batmasına kadar bana ikişer kîrât ikişer kîrât ücretle kim çalışacak? dedi".

Peygamber buyurdu ki: "Dikkat edin! İkindi namazından güneşin batmasına kadar ikişer kîrât ikişer kîrât ücretle çalışanlar, sizlersiniz. Dikkat edin! Sizin ücretiniz iki kenedir.

Bunun üzerine Yahudiler ve Hrıstiyanlar öfkelendiler de:

— (Ey Rabb'imiz!) Bizler daha çok çalıştık, fakat daha az ücret aldık! dediler.

Allah:

179[179] Bunun da başlığa uygunluğu bundan önceki hadîsin uygunluğu gibidir.

— Ben sizin hakkınızdan herhangi birşey kesip zulmettim mi? buyurdu.

Onlar:

— Hayır (ücretimizden kesmedin yâ Rabb), dediler. Allah da:

— İşte o benim fadlımdır ki, ben onu dilediğime veririm, buyurdu" 180[180].

127-.......İbnAbbâs (R) şöyle demiştir: Ben Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Allah Fulân kimseyi öldürsün! O Peygamber (S)'in: "Allah Yahûdîler'e la'net etsin! Onlara (gerek meyte, gerek gayrisi olsun) yağlar haram kılındı da onlar bu yağlan erittiler ve sattılar" buyurduğunu bilmedi mi?

Bu hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte İbn Abbâs'a Câbir ile Ebû Hureyre mutâbaat etmişlerdir 181[181].

128-.......Hassan ibn Atıyye, Ebû Kebşe'den; o da Abdullah ibn Amr'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Benim tarafımdan (teblîğ edilen Kur'ân'dan) bir âyet olsun halka ulaştırınız. İsrâîl oğulları'ndan da (ibretli kıssalar) haber verebilirsiniz. Bunda darlık yoktur. Her kim (benim söylemediğim birşeyi söyledi diye) bile bile bana yalan isnâd ederse, o da cehennemdeki yerine yerleşmeye hazırlansın" 182[182].

180[180] Hadîs biraz farklıca bir metin ile'Namaz Kİtâbı, "İkindi namazından bir rek'a-te yetişen adam bâbı"nda da geçmişti. Bunda her üç ümmetin dünyâda kaldık lan ve me'mûr oldukları şerîatte yaşamaları müddetlesi ve buna karşılık nail oldukları ücretler bir misâlle anlatılmış oluyor.

181[181] Hadîsin Buyu' Kitâbı'nda'geçen Câbir hadîsinin metni daha geniştir:

Câbir ibn Abdillah, Mekke Fethi yılı Mekke'de iken Rasûlullah'm şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Ailah ve Allah'ın Rasûlü şarâbın, meytenin, domuzun, putların satışını haram kıldı". Sahâbîler tarafından: Yâ Rasûlallah, murdar ölen hayvanın iç yağı hakkında ne dersiniz? Meyte yağlanyle gemiler cilalanır, deriler yağlanır, onunla insanlar (mum yapar) ışıklanır? diye soruldu. Rasûlullah: "Hayır, murdar yağı satmayınız, bu satış haramdır" buyurdu da akabinde İsrâîl oğulları hakkında bu metinde verilen bedduayı söyledi.

182[182] Bu hadîs İlim Kitâbı'nda da geçmişti. "İsrâîl oğulları'nm ibretli kıssalarını tahdîs ediniz" emri, ibâhayâ hamledilmiştir, yânî bunları anlatabilirsiniz demek tir. Bunun delîli de "Lâ haraca (= Haber vermekte günâh yoktur)" cümlesidir. İslâm'ın evvelinde fitne ve fesada sebeb olur endişesiyle İsrâîl haberlerinin nakli, kİtâblarinin okunması yasak edilmişti. İslâm Dîni yerleşip kararlaşınca, o mahzur kalkmış ve İsrâîl oğulları'nın İbretli vak'alarınm nakli mübâh kılınmıştır.

129-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Yahudiler ve Hrıstiyanlar (ak saçlarını ve sakallarını) boyamazlar. Siz onlara muhalefet ediniz" buyurdu 183[183].

130-.......Bize Cerîr, el-Hasen'den tahdîs etti: (Hasen Basrî şöyle demiştir:) Bize Cündüb ibn Abdillah şu Basra Mescidi'nde Peygam-ber'den aşağıdaki hadîsi tahdîs etti. Biz onun bunu bize tahdîs ettiği zamandan beri bu hadîsi unutmadık, Cündüb'ün Rasûlullah üzerine yalan söylemiş olacağından endîşe de etmiyoruz. Cündüb şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden önce geçen ümmetlerden birisi içinde bir kişi vardı. Önün bedeninde bir yarası vardı. Bu kişi yaranın elemine dayanamadı da bir bıçak aldı ve onunla elini kesti. Fakat kan bir türlü kesilmedi ve nihayet o kişi öldü. Yüce Allah: Kulum kendi kendisine (ölüme teşebbüs edip) benim önüme geçmeye davrandı. Ben de ona cenneti haram kıldım, buyurdu" 184[184]

53- İsrâîl Oğullarfnda Derisi Hasta Kimse İle Körün Ve Kelin Hadîsi

131-.......Bana Abdurrahmân ibn Ebî Amre tahdîs etti ki, ona da Ebû Hureyre, Peygamber'den işiterek tahdîs etmiştir.

H ve yine bana Muhammed tahdîs etti: Bize Abdullah ibn Recâ tahdîs etti: Bize Hemmâm ibn Yahya haber verdi ki, İshâk ibn Ab-dillah şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibn Ebî

183[183] Saçlarını ve sakallarını boyamayan Yahûdîve Hrıstiyanlar'a muhalefet etmek emrolunduğuna göre, boyamakla emredilmiş demek olur. Ancak bu emir vu-cûb için olmayıp, mendûbluğa hamlediîmiştir. Müslim'in Câbir'den gelen bir rivayetinde: "Beyaz saçların rengini değiştirin, fakat siyah boyadan sakının" buyurulmuştur. Bunun içinNevevî, siyahla saç sakal boyamak tahrîmî kerahetle mekruhtur, demiştir. Bu kerahet de erkeklere mahsûs olup, kadınların siyahla boyamalarında kerahet yoktur

184[184] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sizden önce geçen ümmetlerden birisi içinde bir adam vardı... "sözünden alınır. Çünkü bu söz İsrâîl oğullan'ndan yâhud başkalarından olmaktan daha umûmîdir. "Bâderenî" "Benden önce davrandı" demektir; bu da kulun kendi yatağında ruhu, Allah tarafından alınıncaya kadar sabredememesidir. Cezanın ebedî olmasının sebebi de, bu kaatilin intiharı halâl saymış olmasıdır. Yoksa sırf intihar, küfrü ve binâenaleyh müebbed bir azabı gerektirmez.

Amre haber verdi ki, ona da Ebû Hureyre tahdîs etmiştir: Ebû Hureyre, Rasûlullah'-tan şöyle buyururken işitmiştir: "İsrâîloğulları'nda derisi hastalıklı, kel, kör üç kişi vardı. Allah bunları imtihan etmek istedi de onlara bir melek gönderdi. Melek abraşa geldi:

— En çok neyi seversin? dedi. Abraş:

— Güzel renk, güzel ten. Çünkü insanlar beni çirkin görüyor, benden iğreniyorlar, dedi."

Rasûlullah buyurdu ki: "Melek, abraşın vücûdunu sıvadı. Ondan bu çirkinlik gitti de ona güzel bir renk ve güzel bir ten verildi. Bundan sonra melek ona:

— En çok hangi mali seversin? diye sordu. Abraşlıktan kurtulan kişi:

— Deveyi yâhud da sığırı, dedi".

— Râvî İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha abraşla kelden birisinin deve, Öbürünün de sığır istediğini kestiremediğinden terdîd ile ikili

rivayet etmiştir .-Abraşla kelden biri deve dedi, diğeri de sığır dedi. "Deve isteyene on aylık gebe bir deve verildi. Bunun üzerine melek ona:

— Bu deve mübarek olsun! diye dua etti.

Sonra melek, başı kel kişinin yanına vardı. Ona da:

— En çok neyi seversin? diye sordu. O da:

— Güzel bir saç, şu kellik benden gitsin! Herkes benden iğreniyor, dedi."

Rasûlullah buyurdu ki: "Melek onun başım sıvadı da ondan kellik gitti ve ona güzel bir saç verildi. Melek ona:

— En çok hangi malı seversin? diye sordu. Oda:

— Sığırı severim, dedi.

Allah ona gebe bir sığır verdi de, melek ona:

— Bu sığır sana mübarek olsun! diye duâ etti. Melek körün yanına geldi ve ona da:

— En çok neyi seversin? diye sordu.

O da:

— Allah gözümü bana geri versin de, ben de onunla insanları

göreyim, dedi".

Rasûlullah buyurdu ki: "Melek onun gözünü sıvadı da Allah ona

gözünü geri verdi. Melek, köre:

— Hangi malı çok seversin? diye sordu. Oda:

— Koyunu severim, dedi.

Melek de ona kuzulu bir koyun verdi.

Bir müddet sonra deve ve sığır sahihlerinin devesi ve sığırı yavruladı. Koyun sahibinin de koyunu kuzuladı. Bu suretle deve isteyen kişinin bir vâdî dolusu devesi oldu. Sığır isteyen kimsenin de bir vâdî dolusu sığırı oldu. Koyun isteyen körün de bir vâdî koyunu oldu. Bundan sonra (günün birinde) o melek, bu üç kişi ile ilk görüştüğü suret ve hey'etinde abraş kişiye geldi de şöyle dedi:

— Ben fakır (ve garîb yabancı) bir kişiyim. Yol üzerinde yaşama ve memleketime ulaşma sebebleri kesilmiştir. Artık bu gün benim için muradıma erişebilmek ancak evvelâ Allah'ın inâyetiyledir, sonra senin yardımınladır. Şimdi ben sana güzel bir renk, güzel bir vü-cûd ve bir çok mal veren Allah rızâsı için, senden bir deve isterim ki, bu seferimde onun üzerinde muradıma ve vatanıma erişebileyim!

Bu istek üzerine eski abraş ona:

— İyi amma hak sahihleri (yânî isteyen fakirler) çoktur (her dilenciye bir deve vermek olmaz), dedi.

Melek de ona:

— Öyle sanıyorum ki ben seni tanıyacağım. Sen insanların iğrendiği abraş kimse değil misin? Sen fakır idin de bu malı sana Allah vermişti, dedi.

Bu eski abraş, meleğe:

— Hayır yemin olsun ben bu mala atadan ataya geçerek vâris oldum, dedi.

Melek de ona:

— Eğer sen bu iddianda yalancı isen, Allah seni eski hâline çevirsin! dedi.

Sonra melek, ilk buluştuğu suretinde ve hey'etinde kel adama gitti de, abraşa dediği gibi ona da söyledi. Kel de abraşın reddettiği gibi reddetti. Melek de ona:

— Eğer sen bu iddianda yalancı isen, Allah seni eski hâline çevirsin! diye beddua etti.

Bu defa melek (gözlerini sıvadığı) köre geldi de şunları söyledi:

— Ben fakır ve (vatanından uzak düşmüş) garîb bir kimseyim. Sefer hâlinde iken geçimim ve memleketime dönmem sebebleri benden kesilmiştir. Bu gün benim için muradıma ulaşabilmek ancak evvelâ Allah'ın inayeti, sonra senin yardımınla olur. Şimdi ben sana gözlerini geri veren Allah rızâsı için senden bir koyun isterim ki, bu yolculuğumda onunla muradıma ve vatanıma erişebileyim, dedi.

O kişi de meleğe:

— Hakîkaten ben kör idim, Allah gözlerimin nurunu bana geri verdi. Fakır idim. Allah beni zengin kıldı. (îşte koyunlarım) dilediğin kadar al. Allah'ayemîn ederim ki, bu gün Allah rızâsı için benden alacağın birşeyin mikdârını hudûdlandırmak ile sana güçlük vermek istemem, dedi.

Melek de ona:

— Malını tamamen muhafaza et! Allah ancak sizin üçünüzü imtihan etti de, Allah senden razı oldu. İki dostun abraşla kel de Allah'ın gazabına uğradılar, dedi" [185][185].

---

[185][185] Hadîsin başlığa uygunluğu lâfzındadır. Buhâri bu hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir. Her iki tarîk râvîlerinin sayısı sekizdir.

54- Bâb:

"Sen, bizim âyetlerimiz içinde (yalnız) Kehf ve Rakîm yaranının ibrete şâyân olduklarını mı sandın? Hayır (Öyle değil). O zaman o genç yiğitler mağaraya sığınmışlardı da: 'Ey Rabb 'imiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir muvaffakiyet hazırla' demişlerdi. Bunun üzerine biz nice yıllar onların kulaklarına (perde) vurduk. Sonra da onları uyandırdık, iki zümreden hangisi bekledikleri gayeyi daha iyi hesâb edicidir, ayırdedelim diye. (Şimdi) sana onların kıssalarını, hakikati veçhile anlatalım: Doğrusu onlar Rabb Herine îmân eden genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetini artırmıştık. Ve (zâlim hükümdarın önünde) dikilip de: Bizim Rabb İmiz göklerin ve yerin Rabb Hdir. Biz O'ndan başkasına tanrı demeyiz* Dersek o hâlde and olsun ki, hakikatten uzaklaşmış oluruz. Şunlar, şu bizim kavmimiz O'ndan başka tanrılar edindiler. Bunların üzerine bârı açık bir burhan getirselerdi ya. Artık Allah'a karşı yalan yere iftira edenlerden daha zâlim kimdir? dedikleri zaman, onların kalblerini (sabır ve sebat ile tamamen Hakk'a) bağlamıştık. (Birbirine şöyle demişlerdi:) Madem ki siz onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, o hâlde mağaraya çekilin ki, Rabb 'iniz size rahmetinden genişlik versin, işinizden de Jaide hazırlasın! (Onlara baksaydın) görürdün ki, güneş doğduğu zaman mağaraların sağ tarafına yönelir, battığı vakit de onların sol yanını kesip giderdi. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidâyet ederse, doğru yola erdirilmiş, kimi de şaşırtırsa artık onun için hiçbir zaman irşâd edici bir yâr bulamazsın. Sen onları uyanık kimseler sanırsın. Hâlbuki onlar uyuyanlardır. Biz onları sağ yanına, sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın giriş yerinde iki kolunu uzatmakta idi. Üzerlerine tırmanıp da (hâllerini bir) görseydin mutlakaa onlardan yüz çevirir, kaçardın ve her hâlde için onlardan korku ile dolardı. Bunun gibi onları aralarında soruşsunlar diye uyandırdık da içlerinden bir sözcü dedi ki: Ne kadar eğleştiniz? (Bâzıları:) Bir gün yâhud bir günün bir parçası eğleştik, dediler. (Diğerleri de:) Ne kadar eğleştiğinizi Rabb 'iniz daha iyi bilendir. Şimdi siz birinizi bu gümüş para ile şehre gönderin de baksın, onun hangi yiyeceği daha temizse ondan bir rızık getirsin. Çok nâzik hareket etsin, sizi hiçbir kimseye sakın hissettirmesin, dediler. Çünkü onlar size galebe ederlerse sizi ya taşla öldürürler, yâhud sizi zorla kendi dînlerine döndürürler. Bu takdirde ise ebedî felah bulamazsınız. Böylece (kullarımızı ve mü'minieri) onların hâllerine muttali' kıldık ki,

Allah'ın (tekrar dirilteceğine dâir olan) va 'dinin şübhesiz bir hakk olduğunu, kıyametin vuku 'unda da hiçbir şübhe bulunmadığını bilmiş olsunlar. O sırada onlar, bunların işini aralarında nizâ'laşıyorlardu Bunun üzerine: Onların etrafına bir bina yapın, dediler. Rabb Heri onları daha iyi bilendir. Onların işine gâlib (ve vâkıf) olanlar ise: Mutlakaa yanlarında bir mescid edineceğiz, dediler. (Sayıları) üçtür, dördüncüleri köpekleridir, diyecekler. Beştir, altıncıları köpekleridir, diyecekler. Söyle ki: Rabb 'im onların sayısını daha iyi bilendir. Onları insanların bâzısından başkası bilemez. O hâlde bunlar hakkında zahirî bir münâkaşadan gayrı ile mücâdele etme. Bunlara dâir hiçpir kimseden fetva da isteme. Hiçbir şey hakkında:

Ben bunu herhalde yarın yapacağım, deme. Meğer ki, sözünü Allah'ın dilemesine bağlamış olasın. Unuttuğun

zaman Rabb'ini an ve şöyle de: "Umulur ki Rabb'im beni bundan daha yakın bir hayra ve muvaffakıyyete erdirir'. Onlar mağaralarında üçyüz sene eğleştiler. Bunadokuz yıl daha kattılar. De ki: Allah ne kadar eğleştiklerini daha iyi bilendir. Göklerin ve yerin gaybıO'na hâsstır. O ne güzel görendir! Ne güzel işitendir t Bunların O'ndan başka hiçbir yardımcısı yoktur. O hiçbir kimseyi hükmüne ortak da yapmaz" (ei-Kehf: 9-26) 186[186].

186[186] Buhârî bu bâb başlığında el-Kehf Sûresi'nin 9-26. âyetlerine işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermiştir. Biz âyetlerin meallerini tam yazdığımız için ayrıca bu tefsirlerin naklini gerekli görmedik.

el-Kehf, dağlarda oyulmuş ev gibi yere denir, mağara ta'bîr olunur. Bunun küçüğüne "Gâr", büyüğüne "Kehf" denir. Şu hâlde "AshâbuKehf", "Mağara Yaranı" demek olur. Rakım de bunların mağaralarının bulunduğu dağın veya vadinin adı yâhud da üstü yazılı taş veya ma'denî levhadır denilmiştir. Buhârî' Sahîh'inûe. bu Rakîm'in bakır bir levha olduğunu ve Ashâbu Kehf in isimleri yazılı bulunduğunu îbn Abbâs'tan rivayet etmiş olduğundan, bu ma'nâ bu konudaki rivayetlerin hepsine tercih olunur.

Kehf vakıasının mekânı ve zamanı hakkındaki rivayetler çeşitlidir: Kehf'in mekânı Filistin ile Eyle arasında olduğu, Eyle'ye, Ninova'ya, Belkaa'ya yakın bir yerde bulunduğu hakkında ayrı ayrı rivayetler vardır. Şârih Aynî: Bunlar arasında en çok nakledilen haberin Rûm diyarında (Anadolu'da) Tarsus'tan üç saat mesafede ve şehrin kuzeybatısında bulunan bir dağın eteğindeki mağan olduğudur. Bugün Ashâbu Kehf'in mağarası olarak ziyaret olunmaktadır. E sûs'da olduğu da rivayet olunmuştur, diyor.

Şârih Aynî bu vakıanın zamanını da Romahlar'ın Yunanhlar'a galebes den evvel olmak üzere bildiriyor. Hristiyanlık ilk devirlerde Tevhîd akîdesi ü^ re devam edip, Milâd'm üçüncü asrında Teslis akîdesi ortaya konmuş \ putperestliğe sapılmıştı. Hristiyanlık âlemi büyük bir karışıklığa uğramıştır. Put perestlîğe Desiyus gibi zâlim hükümet başkanları tutunup, mü'minieri, muvah-hidleri türlü işkencelerle öldürüyorlardı. Bu sırada Rûm ileri gelenlerinden muvahhid yedi genci de Desiyus şirke sevk etmek istemiş, bunlar da kabul etmeyip bir mağaraya sığınmışlardır. Sâdık köpekleri de ayrılmayıp o da mağara-ya girmiştir. Gençlerin buraya saklandıklarını öğrenen imparator, aç susuz ölsünler diye mağaranın kapısını ördürmüştür. Allah bu gençlere bir uyku vermiş ve hâricdeki siyâsî vaziyet değişinceye kadar bu uyku üç asır devam etmiş-. tir. Âyetlerle ilgili tefsir Hakk Dîni, IV, 3225-3244. sahîfelerinden okunmaya

55- Hadîsirl-Gâr(-Mağara Hadîsi)

132- Bize İsmâîl ibn Halîl tahdîs etti: Bize Alî ibn Mushir, Ubey-dullah ibn Umer'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizden evvelki gelip geçen ümmetlerden üç kişilik bir topluluk yürüyüp giderlerken birden kendilerini bir yağmur yakaladı. Hemen bir mağaraya sığındılar. Akabinde mağaranın kapısı bunların üzerine kapandı. Bunlar birbirlerine:

— Şu muhakkak: Vallahi ey şu mağara içinde bulunanlar! Sizi buradan doğruluktan başka birşey kurtarmaz. Onun için sizden her-bir kişi doğru söylediğini bilmekte olduğu birşeyle Allah 'a dua etsin, dediler.

Bunlardan birisi:

~YâAilah! Kat 'î olarak bilmektesin ki, benim ücretti bir işçim vardı, o bana üç sâ' ölçeği pirince karşılık çalışıyordu. Bu işçi o ücreti bırakıp gitti. Ben bu ücret pirincine yöneldim de onu ektim. O ekim işinden iyi mahsûl oldu. Ben ondan bir sığır satın aldım. Bir müddet sonra o işçi bana gelip ücretini istiyordu. Ben de ona: Şu sığırlara git ve onları önüne kat da sür git, dedim. O: Benim, senin yanında ancak üç sâ' ölçeği pirinç darısı hakkım vardır, dedi. Ben yine ona: Şu sığırlara git, onlar senin o üç sâ' ölçeği ücretinden çoğaldılar, dedim. İşçi onları sürüp gitti. Ey Allah 'im, sen bilmektesin ki, ben bunu senin haşyetinden ötürü böyle yaptım. Onun hatırına bizden şu kayayı aç! diye dua etti. Kaya onlardan biraz açıldı.

Diğeri de:

— Yâ Allah! Şübhesiz sen bilmektesin ki, benim yaşlı ihtiyar anamla babam vardı. Ben her gece bunlara koyunlarımın sütünü getirip içirirdim. Bir gece bir engel sebebiyle bunlara süt getirmekte geciktim. Geldiğimde bunlar uyumuşlardı. Ehlim ve çocuklarım açlıktan feryâd ediyorlardı. Fakat ben anam babam içmeden çocuklarıma s,üt

---

değer.

içiremezdim. Bu durumda ben onları uyandırmayı istemedim. Onları terkedip de yataklarında içmelerini bekleyiciler olarak kalmalarını da istemedim. Süt tası elimde tâfecr doğuncaya kadar bekledim. Allah 'im, sen pek iyi bilmektesin ki, ben bunu senin haşyetinden dolayı yaptım. Bizden bu sıkıntıyı aç! dedi.

Akabinde kaya onlardan biraz açıldı, hattâ gökyüzünü gördüler. Diğeri de:

— Yâ Allah! Sen kat 'î bilmektesin ki, benim bir amca kızım vardı. O bana insanların en sevgilisi idi. Ben ondan emelime nail olmak istedim. Fakat o benden çekindi. Ancak kendisine yüz dînâr getirmemi söyledi. Ben buyuz altını araştırdım ve bunu kazanmaya muktedir oldum. Sonra yüz dtnârı kendisine getirdim ve bunları ona teslim ettim. Kendisinden murâd almaya beni muktedir kıldı (yânı kendini bana teslim etti). Ben onun iki bacağı arasına oturunca kız: Allah 'tan kork! Yaratıcı kudretin bekâret mührünü bozma, o mühür ancak bir hakla, nikâh hakkıyle açılır, dedi. Bu sözü üzerine ben üstünden kalktım, yüz dînârı da ona bıraktım. Şübhesiz sen bilmektesin ki, ben bunu ancak senden korktuğum için böyle yaptım. Binâenaleyh bizden bu mağarayı aç! dedi.

Bu duâ akabinde Allah onlardan mağarayı tamamen açtı, onlar da çıkıp gittiler" 187[187].

56- Bâb

133-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan tahdîs etti: o da Ebû Hureyre'den işittiğini tahdîs etmiştir.Ebû Hureyre (R) de Ra-sûlullah'tan şöyle buyururken işitmiştir: "İsrâîl oğulları'ndan emzikli bir kadın bir gün oğlan çocuğunu emzirdiği sırada yanından yakışıklı bir süvârî geçti. Kadın:

— Yâ Allah, oğlumu bunun gibi olmadan öldürme! dedi. Çocuk hemen:

— Yâ Allah, beni bunun gibi yapma, dedi de sonra tekrar memeye döndü.

187[187] Buhârî bu hadîsi Buyu' ve İcâre Kitâblan'nda da getirmişti. Ancak bunları birbirinin aynı olan lâfızlarla değil, bâzı farklılıklarla ve takdim te'hîrlerle getirmiştir. Hadîsler râvîlerce böyle bâzı farklılıklarla getirilmiş olmasına rağmen, asılda aynı hadîs anlatılmaktadır; asılda hepsinin özü birdir.

Bu sefer oradan sürüklenen ve kendisiyle oynanan bir kadın geçirildi. Çocuğun annesi:

— Yâ Allah, oğlumu bu kadın gibi yapma, dedi. Oğlu yine:

— Yâ Allah, beni bu kadın gibi yap! dedi.

(Kadın çocuğuna: Niçin böyle dedin? diye sordu da çocuk şöyle dedi:) •

— O süvariye gelince, o bir kâfirdir. O kadına gelince: Sahihleri ona: Sen zina ettin, diyorlardı da o Hasbiye'llâhu(= Allah bana yeter) diyordu; sâhibleri ona: Sen hırsızlık yapıyorsun diyorlardı^ da, o yine Hasbiye'llâhu(= Allah bana kâfidir) diyordu" 188[188].

134-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyIe buyurdu: "Susuzluk kendisini öldürmeye yaklaştırmış bir köpek bir kuyunun etrafında dolaşıp durduğu sırada onu İsrâîl oğulları fahişelerinden birisi gördü, hemen ayakkabısını çıkardı da onunla köpeğe su içirdi. İşte bu işi sebebiyle o fahişenin günâhları mağfiret olundu" 189[189].

135- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'-dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan tahdîs etti: O, Muâviye-tu'bnu Ebî Sufyân'dan, hacc yaptığı yıl minber üzerinde hutbe yaparken işitmiştir. Muâviye bu arada bir muhafız askerinin elinde bulunan bir tutam saç demetini el uzatıp aldı da şöyle dedi: Ey Medî-ne ahâlîsi! Sizin âlimleriniz nerededir? Ben Peygamber(S)'den işittim, o, şu elimdeki gibi saçlar(ı takınmak)tan nehyediyor ve "İsrâîl oğulları, ancak onların kadınları şu takma saçları edindikleri zaman helak olmuşlardır" buyuruyordu 190[190].

188[188] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, bu hâdisenin İsrâîl oğulları zamanında vukua gel-miş-olması yönündendir. Buharı bunu da "Kitâbda Meryem'i de an" babında daha uzun bir metinle getirmişti.

189[189] Buna benzer bir hadîs Şirb Kitâbı'nda daha geniş bir metinle geçmişti, fakat orada bu İş bir adam tarafından yapılmıştı. Demek ki hâdiseler ayrıdır.

190[190] Buhârî ile Müslim bu hadîsi Libâs Kitâbı'nda da getirmişlerdir.

136-.......Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şu muhakkak ki, sizden evvel geçen ümmetler içinde (Allah tarafından) kendilerine haber ilham olunan kimseler vardı. Şu da muhakkak ki, eğer benim şu ümmetim içinde onlardan bir kimse bulunursa şübhesiz o Umer ibnu'l-Hattâb'dır" 191[191].

137-.......Ebû's-Sıddîk en-Nâcî'den; o daEbû Saîd(R)'den tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "îsrâîl oğullan içinde doksan dokuz insan öldürmüş olan bir kimse vardı. Sonra bu adam evinden çıkıp (zamanın âlimlerine: Benim için tevbe var mıdır? diye) soruyordu. Bir rahibe vardı da ona:

— Benim için tevbe var mıdır? diye sordu. Râhib:

— Hayır yoktur, diye cevâb verdi.

Bu cevâb üzerine kaaîil onu da öldürdü. Sonra bu adam yine sormağa başladı. Sorduklarından biri ona:

— Sen fulân karyeye ve oradaki fulân ma'bede git, dedi.

O da o karyeye giderken yolda ona ölüm erişti. Tevbekâr olmak için göğsünü, gittiği karyeye doğru yöneltip, öldü. Şimdi rahmet melekleriyle azâb melekleri orada çekişmeye başladılar... Bunun üzerine Allah, tevbe için gideceği köye: "Birazyaklaş!" diye; ölen kimsenin kendi köyüne de: "Biraz uzaklaş!" diye vahyetti. Rahmet ve azâb meleklerine de: Haydi şimdi her iki taraf arasındaki uzaklığı ölçün de mukaayese ediniz, diye emretti. Ölen o kimse tevbe köyüne bir karış daha yakın bulundu da, bu sebeble mağfiret olundu" 192[192].

191[191] "Muhaddesûn" Peygamber olmadıkları hâlde kendilerine Allah tarafından hâ diseler, haberler, vakıalar ilham olunan kimseler demektir. Buna göre "Muhad-deslik" peygamberliğin aşağısında bir vahy ve ilham mertebesi oluyor. Bu yüksek paye, Peygamber tarafından Umer'e de yöneltilmiş bulunuyor.

192[192] Hadîs, tevbe ve istiğfarı teşvik konusunda Îsrâîl oğulları'na âid bir kıssanın naklinden ibarettir. Bu hadîste büyük günâhların hepsinden tevbe etmenin meşruluğu hükmü vardır. Buhârî bunu Tevbe Kitâbı'nda da getirmiştir.

138- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs etti: Bize Suyân tahdîs etti: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sabah namazım kıldırdı, sonra yüzünü insanlara karşı yöneltti de şöyle buyurdu:

"(îsrâîl oğullarından) bir kimse bir öküzünü önüne katıp sürer giderken, birden öküze bindi ve ona deynekle vurdu. Bunun üzerine o hayvan:

— Şübhesiz biz bunun için yaratılmadık, bizler ancak tarla sürmek için yaratıldık, dedi".

İnsanlar bu haberden taaccüb ederek:

— Subhânallah! Söz söyleyen bir öküz! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ben hayvanın böyle söylediğine inanıyorum, Ebû Bekr ile Umer de inanıyorlar" buyurdu.

(Ebû Hureyre dedi ki:) Rasûlullah bu kıssayı naklettiği sırada Ebû Bekr ile Umer orada cemâat içinde değillerdi.

(Yine yukarıki senedle) Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir adam koyun sürüsü içinde bulunduğu sırada birden kurt hücâm etti de, o sürüden bir koyunu alıp götürdü. Çoban koyunu aradı, nihayet onu kurttan kurtardı. Bunun üzerine kurt, o adama:

— Sen bu koyunu (şimdi) benden kurtardın! Fakat yırtıcı hayvanlar gününde, koyunun benden başka çobanı bulunmadığı o günde koyunu benden kim kurtaracak? dedi"

Bu kıssa üzerine insanlar yine:

— Subhânallah! Kelâm edip söz söyleyen bir kurt! dediler. Rasûlullah:

— "Ben kurdun böyle söylediğine inanıyorum, Ebû Bekr ile Umer de inanıyorlar" buyurdu.

Hâlbuki Ebû Bekr'le Umer orada değillerdi [193][193].

---

[193][193] Buhârî bu hadîsi Ekincilik Kitabı'nda da getirmişti; ileride Menâkıb'da da getirecektir. Peygamber'in Ebû Bekr'le Umer orada bulunmadıkları hâlde onların da inanır olduklarını haber vermesi, onların îmânlarının kemâline olan yüksek i'timâdmı ifâde eder.

Buhârî dedi ki: Ve bize Alî tahdîs etti: Bize SufyâivMıs'ar'dan; o da Sa'd ibn İbrahim'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hurey-re'den; o da Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etti.

139-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "(îsrâîl oğulları'ndan) bir kişi öbür kişiden, ona âid olan bir akarı satın aldı. Akarı satın alan kimse satın aldığı akarında içi altın dolu bir testi buldu. Akarı satın alan kimse, satana:

— Şu altınlarını benden al. Çünkü ben senden yalnız bu toprağı satın aldım, altınları satın almadım, dedi.

Toprağın eski sahibi olan kimse de müşterisine:

— Ben sana bu toprağı içindeki şeylerle beraber sattım, dedi. Bu sefer satan ile satın alan, üçüncü bir kimseye varıp muhakeme oldular. Kendisine muhakeme için vardıkları kimse de bunlara:

— Sizin oğlunuz kızınız var mı? diye sordu. Bunların biri:

— Benim bir oğlum var, dedi. Ötekisi de:

— Benim bir kızım var, dedi. Hakem kılınan kişi:

— Bu oğlana bu kızı nikâh ediniz ve yeni evlilere bu altından bir kısmını harcayınız, bir kısmım da kendinize sadaka yapınız, diye hükmetti!" 194[194].

Hadîsteki "Yevmu's-sebu" (- canavarlar günü)"hadîsçilerce müşkil görülmüştür. Lügat yönünden yırtıcı canavarların hüküm yürütecekleri gün demek oluyor. Hadîsin sonunda diğer bir tarîk vermiştir ki, bununla şeyhinden işitmesini belirtmiş oluyor.

194[194] Hadîsin başlığa uygunluğu, İçinde zikredilen iki kişinin İsrâîl oğulları'ndan olması yönündendir. Bunu Müslim, Kadâ Kitâbı'nda getirmiştir.

Bu hadîsten iki kişinin bir mes'ele hakkında üçüncü bir kimseyi hâkim ta'-yîn etmelerinin cevazı hükmü alınmıştır. Fakat İslâm hukukçularının bu konudaki görüşleri çeşitlidir. Kurtubî tahkîmi, hüküm ve kaza mâhiyetinde saymayıp, güzel hâline ve faziletine güvenilen bir zâtuı iki tarafın aralarını bulup düzelt-mesinden ibarettir', demiştir.

Sonra bulunan definenin İslâm hukukundaki muamelesi de ayrıdır. Bunun tafsîli fıkıh kitâblanndan okunabilir.

140-....... Sa'd ibn Ebı Vakkaas, Usâme ibn Zeyd'e:

— Sen Rasûlullah'tan tâûn hastalığı hakkında ne'duydun? Diye soruyordu.

Usâme de:

— Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Tâûn bir azâbdır. îsrâîl oğulları 'ndan bir taife üzerine yâhud sizden önce geçen bir ümmete gönderilmiştir. Siz bir yerde tâûn çıktığını işittiğiniz zaman, o tâûnlu yere gitmeyiniz. Sizin bulunduğunuz yerde tâûn meydana gelirse, tâûn-dan kaçmak için oradan çıkmayımz".

Râvî Ebu'n-Nadr: "Sakın sizleri oradan hiçbir sebeb çıkarmasın, bu takdîrde o muhakkak taundan kaçmak için olur ki, bu, kesin surette yasaktır" şeklinde söylemiştir 195[195].

141-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a taundan sordum da O bana şöyle haber verdi: "Şübhesiz tâûn bir azâbdır. Allah onu dileyeceği kimseler üzerine gönderir. Ve yine muhakkak ki, A ilah îâûnu mü 'minler için şehîdlik sebebi bir rahmet kılmıştır. Bir yerde tâûn vâki' olur da orada bulunan mü'min, sabrederek ve sabrının sevabını ümîd ederek, bu tâûnun yalnız Allah 'in takdir ettiği kimselere isabet eder olduğunu bilerek bulunduğu şehirde eğlenirse, muhakkak ona şehîd ecrine benzer sevâb olur" 196[196].

142-.......Aişe (R) şöyle demiştir: Kureyş'i, Mahzûm oğulları'ndan olup da hırsızlık etmiş bulunan kadının durumu hüzünlendirmişti. Birisi:

— Bu kadın hakkında Rasûlullah ile kim konuşur? dedi. Diğer birtakımları:

— Bu kadına şefaat sözünü, Rasûlullah'ın sevgilisi olan Usâme ibn Zeyd'den başka hiçbir kimse söylemeye cesaret edemez, dediler.

Nihayet Usâme,.Rasülullah'la bu hususta konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah, Usâme'ye:

195[195] Rasûlullah'm bir azâb, bir âfet diye vasıflandırdığı bu salgın hastalıklara karşı emrettiği korunma şekli, bugünkü tıbbın karantinasıdır.

196[196] Bu hadîs de bundan önceki hadîs cinsindendir; onun için arka arkaya getirdi.

— "Sen, fenalıkları men' için Allah'ın ta'yîn ettiği cezalardan bir cezanın affı hakkında şefaat mı etmek istiyorsun!" buyurdu. Sonra kalkıp bir hutbe îrâd etti. Sonra şöyle buyurdu: — "Sizden evvel gelip geçen ümmetleri ancak şu hâlleri helak etmiştir: Onlar içlerinde şeref li bir kimse hırsızlık yaptığı zaman, onu cezalandırmazlar di, fakat aralarında zaîfolan kimseler çaldığı zaman o zaîflere ceza verirlerdi. Allah'ayemîn ederim ki, şayetMuhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etse, hiç tereddüd etmeden muhakkak onun elini de keserdim" 197[197].

143-.......İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben bir kimseden bir âyeti, benim Peygamber'i okurken işittiğim okuyuşun hilâfına okuduğunu işittim. Hemen onu Peygamber'in yanına getirdim ve O'na okuyuşunu haber verdim. Bu esnada Peygamber'in yüzünde hoşlan-mamazhk izini hissettim. Bununla beraber Peygamber: "İkiniz de güzel okudunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf etmeyin. Çünkü sizden evvelki ümmetler (kitâblarında) ihtilâf ettiler de bu yüzden helak oldular" buyurdu 198[198].

144-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Şimdi ben Peygamber'in yüzüne bakıyor gibiyim: O, peygamberlerden bir peygamberi hikâye ediyordu ki, kavmi onu dövmüş de kan içinde bırakmışlar. Fakat o, yüzünden hem kanı siliyor, hem de: Yâ Allah! Kavmime mağfiret eyle! Çünkü onlar bilmiyorlar! diyordu 199[199].

145-.......Ukbe ibn Abdilgâfir'den; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: ''Sizden evvelki milletlerden bir kimseye Allah bol bir mal verdi. Ona

---

197[197] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sizden evvelkileri ancak şu hâlleri helak etmiştir..." sözlerindedir. Çünkü onlardan maksad, diğer tarîkte açıkça belirtildiği üzere, İsrâîl oğullan'dir. Buhârî bunu Hudûd'da, Fadaîl'de, Usâme'nin fadlı bâbı'n-da da getirmiştir. Bu hadîs ümmetlerin, milletlerin bekaa sebeblerinden en mü-himminin adaleti ayakta tutma esâsı olduğunu pek güzel göstermektedir.

198[198] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Buhârî bunu Husûmât'ta da getirmişti.

199[199] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamberlerden bir peygamber..." sözündedir. Zahir olan, bunun îsrâîl oğullan peygamberlerinden olmasıdır. Buhârî bunu Mür-tedlerin Tevbeye Çağırılması'nda; Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

ölüm geldiği zaman oğullarına:

— Ben sizin için hangi çeşit bir baba oldum? diye sordu. Oğullan:

— Hayırlı bir baba oldun, dediler. O zât:

— Ben asla bir hayır işlemedim. Ben öldüğüm zaman sizler beni yakın. Sonra kemiklerimi ezip öğütün. Sonra da rüzgârı şiddetli bir günde benim tozlarımı havaya saçıp savurun, dedi.

Çocukları onun bu emrini yaptılar. Akabinde Azız ve Celîl Allah, onun zerrelerini topladı da ona:

— Böyle yapmana seni sevkeden nedir? diye sordu. Oda:

— Sen'den korkmamdır, dedi.

Bu cevâb üzerine Allah onu rahmetiyle karşıladı".

Ve Muâz el-Anberî şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti ki, Katâde şöyle demiştir: Ben Ukbe ibn Abdilgâfir'den işittim; o da: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim; o da Peygamber'den... demiştir 200[200].

146-....... Rib'î ibn Hırâş şöyle demiştir: Ukbe, Huzeyfe'ye:

— Bizlere Peygamber'den işittiklerinden tahdîs etmez misin? dedi. O da şöyle dedi:

— Ben Peygamber'den işittim, şöyle buyuruyordu: "(Sizden evvelki ümmetlerden) bir kişiye ölüm gelip çattı da hayâttan ümidini kesince ailesine şöyle vasiyet etti:

— Ben Öldüğüm zaman benim için birçok odun toplayın. Sonra bu odunları çakmak çakıp ateşleyin (beni de bu ateşe atın). Ateş benim etimi yediği ve kemiklerime ulaştığı zamana kadar bırakınız. Sonra yanmış kemikleri alın, onları ezip öğütün. Sonra sıcak yâhud rüzgârlı bir günde o tozları deniz içine savurun!

200[200] Başlığa uygunluğu "Sizden evvelki milletlerden..." sözündedir. Buhârî bunu Ri-kaak'ta; Müslim de Tevbe'de getirmiştir. Hadîsin sonundaki tariki de Müslim rivayet etmiştir. Buhârî bununla Katâde'nin Ukbe'den işitmesini ifâde etmiştir.

Fakat Allah, akabinde onun zerrelerini bir yere getirdi de ona:

— Niçin böyle yaptın? diye sordu. O kimse:

— Senin korkundan, diye cevâb verdi.

. Bu cevâb üzerine Allah ona mağfiret etti. "

Ukbe ibn Amr dedi ki: Ve ben Huzeyfe'den işittim, şöyle diyordu: Ve yine bu isnâdla bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs etti: Bize Ebû Avâne tahdîs etti: Bize Abdulmelik tahdîs etti ve: "Rüzgârlı bir günde" diye söyledi 201[201].

147-....... Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir adam insanlarla alışveriş borçlanmaları yapardı da işlerini gören genç adamına: Fakır borçluya vardığın zaman ondan geç, umulur ki Allah da bizden geçer, der idi".

Dedi ki: "O kimse Allah 'a kavuştu, Allah da ondan (yânî onun günâhlarından) geçti" 202[202].

148-....... Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"(Sizden evvelki ümmetlerden) nefsi aleyhine günâh işlemekte aşırı gider bir adam vardı. Buna ölüm geldiği zaman oğullarına şöyle dedi;

— Ben öldüğümde beni yakın, sonra kemiklerimi ezip öğütün. Sonra da tozlarımı rüzgâr içine savurun. Allah'a yemin ederim ki, muhakkak Allah benim zerrelerimi toplamaya kaadir olacak da hiçbir kimseyi azâblamadığı şiddetli bir azâbla bana azâb edecektir, dedi.

Öldüğü zaman bu vasiyeti yerine getirildi. Akabinde Allah, Arz'a emredip:

201[201] Bu hadîs, îsrâîl oğullari'ndan zikrolunan şeyler bâbı'nın evvelinde, bundan daha tamam olarak geçmişti

202[202] Bu hadîs de Buyu' Kitâbı'nda ve yakında da geçmiştir

— Sende o zâttan ne varsa topla! buyurdu.

Arz derhâl bunu yaptı. Birden o zât ayakta dikildi; Allah ona:

— Bu yaptığın işe seni ne şevketti? diye sordu. O da:

— Yâ Rabb 'im, Senden haşyet, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Allah ona mağfiret etti.

Ebû Hureyre'den başkaları "Senin korkundan yâ Rabbl" diye söylemiştir 203[203].

149-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kadın bir kedi yüzünden azâb edildi. Kadın o kediyi acından ölünceye kadar habsetmiş ve kedi yüzünden cehenneme girmiştir. Kadın o kediye ne yiyecek vermiş, ne de su içirmişti. Çünkü onu habsetmiş, onu yerin haşerelerinden yemesi için de bırakmamıştır" 204[204].

150-.......Bize Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Amr tahdîs edip şöyle dedi:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Vaktiyle gelip geçen peygamberlerin sözlerinden, bütün peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri nevi'den insanlığın eriştiği yüksek bir düstûr: Utanmazsan dilediğini işle! sözüdür".

151-.......BenRıb'îibn Hırâş'tan işittim; Ebû Mes'ûd'dan şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Utanmazsan dilediğin şeyi yap! sözü, peygamberlerin kelâmından, (onların ittifakla teblîğ edip de) insanların eriştiği eskimez bir düstûrdur" 205[205].

203[203] Hadîsin başlığa uygunluğu "Günâh işlemekte ileri gider bir adam " sözündedir. Bu hadîs de yakında biraz farklı lâfızla geçti.

204[204] Hadîsin başlığa uygunluğu, bunun buraya konulmasının o kadmm İsrâîl oğul-lan'ndan olmasına delâlet etmesi yönündendir.

Buhârî bu hadîsi Bed'u'l-Halk'm sonlarında da getirmişti. Daha önce de Namaz Kitabı, "Tekbîr'den sonra ne okur bâbı"nda bunun bir benzerini getirmişti. Müslim de Hayâvân'da ve Edeb'de getirmiştir.

205[205] Bunlar aynı hadîsin ayrı senedle ve küçük bir lâfız farkıyle gelen metnidir. Birinde "İf'al bimâşi'te"; diğerinde "îsnâ' bimâşi7e" şeklinde geçmiştir ki, manâca aynıdır.

Bu cümle hiçbir dînde nesh'e, değişikliğe uğramaksızm; bir ahlâk düstûru olarak yaşayıp gelmiştir. Çünkü her asırdaki selîm akılların ittifak ettiği bîr ahlâkî düstûrdur. Bu, "Halkın ayıplamasından utanmazsan

152-.......Bize Yûnus, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Salim haber verdi. Ona da babası İbn Umer tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir adam kibirden dolayı üst elbisesini yerde sürükleyerek yürüdüğü sırada yerin içine batırıldı. Artık o kıyamet gününe kadar yerin içinde hareket edip duracaktır''.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Abdurrahmân ibnu Hâ-lid, Yûnus ibn Yezîd'e mutâbaat etmiştir 206[206].

153-.......Bana Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bizler en sonra gelmişleriz; kıyamet gününde en başa geçecek olanlarız. Ancak her ümmete bizden önce kitâb verildi; bize de onlardan sonra kitâb verildi. Şu cumua günüdür ki, onlar bu ibâdet gününde ihtilâf ettiler: Artık yarın Yahûdtler'in (ibâdet günü), yarından sonra da Hrıstiy anlar 'in ibâdet günüdür. Her yedi günde bir gün, her müslümân üzerine gusledip başını ye bedenini yıkamak vazifesi vardır"207[207].

154-....... Bize Amr ibn Murre tahdîs etti: Ben Saîd ibnu'l Müseyyeb'den işittim, şöyle dedi: Muâviye ibn Ebî Sufyân Medine'ye geldiği en son gelişinde bizlere hutbe yaptı da, bir saç demeti çıkardı ve: Ben bunu Yahûdîler'den başka bir kimsenin zînet yapar olduğunu zannetmiyorum. Şübhesiz ki, Peygamber (S) buna, yânı saçta ekleme yapmaya yalan ismini vermiştir, dedi.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Âdem ibn Ebî İyâs'a, Gunder mutâbaat etmiştir

---

dilediğini işle" demek olur. Sonra "Dilediğim işle" cümlesi bir emirdir, fakat ma'nâsı tevbîhtir, "Dilediğini işle, cezasını çekersin" demektir.

206[206] Başlığa uygunluğu hadîsin lâfzından alınır. Çünkü bundaki racûl evvelkilerdendir. O da Israîl oğulları'nı ve diğerlerini şâmil olur... Sonundaki mutâbaayı ez-Zuhlî, ez-Zuhfiyyât'mda. vasletmiştir (Aynî, VII, 477).

207[207] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onlara kitâb bizden önce verildi" sözünden alınır. Çünkü İsrâîl oğullan'ndan ve başkalanndandır.

Bu hadîs Cumua Kitâbı'nın başında da geçmişti

[208][208].

---

[208][208] Bu hadîs başka bir tarîkten olmak üzere yakında 135 rakamı ile geçmişti. Mu-âviye'nin hacc vesîlesiyle Medine'ye gelip orada Peygamber'in mescidinde hutbe yapması, hicrî 51 yılında olmuştur (Aynî).

Buradaki mutâbaayı da Müslim ulaştırarak rivayet etmiştir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

61- KITABU'L-MENAKIB

(Menkabeler Kitabi) [1]

1- Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi:

"Ey îmân edenler, hakikat biz sizi bir erkekle bîr disiden yarattik. Sizi (sirf) birbirinizle tanismaniz için büyük büyük cem 'iyyetlere, küçük küçük kabilelere ayirdik. Sübhesiz ki, sizin Allah nezdinde en serefliniz takvaca en ileride olaninizdir. Hakîkaten Allah her seyi bilen, herseyden haberdâr

olandir" (ei-Hncürât: 13) [2].
"/Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratan, ondan da yine onun zevcesini vücûda getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadinlar türeten Rabb'iniz(e karsi gelmek)te« çekinin.] Kendisi(nin adini öne sürmek suretiy)le birbirinize dileklerde bulundugunuz Allah"tan ve akrabâlikfbaglanni kirmak)tan sakinin. Çünkü Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir" (en-Nisâi: i) [3].
Ve Câhiliyye da'vâlarindan nehyolunan seyler. "es-Suûb", "Uzak nesebedir. "el-Kabâil" ise bunun berisindedir [4].

1-.......Bize Ebû Bekr ibn Ayyas, Ebû Husayn'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da îbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti: "Sizi birbirinizle tanismaniz için büyük büyük cem'iyyetlere ve kabilelere ayirdik" (el-(Hucurat: i2)hakkmda Ibn Abbâs: "es-Suûb" büyük büyük kabileler toplulugu; kabileler ise battilar, soylar toplulugudur, demistir [5].

2-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah'a:
— Yâ Rasûlallah, insanlarin en sereflisi kimdir? diye soruldu. O da:
— "Günahtan en çok sakinanlaridir" diye cevâb verdi. Sahâbîler:
— Biz sana dînen ve ahlâkan en serefli olan kimseyi sormuyoruz (biz kökü yönünden en kerîm olan kimseyi soruyoruz), dediler.
Rasûlullah (S):
— "Öyle ise Allah'in Peygamberi Yûsuf'tur" buyurdu [6].

3-.......Tâbiûn'dan Kuleyb ibn Vâil tahdîs edip söyle demistir: Bana Peygamber'in üvey kizi Zeyneb ibnetu Ebî Seleme tahdîs etti. Kuleyb dedi ki: Ben, Zeyneb'e:
— Bana haber ver, Peygamber (S) Mudar'dan midir? diye sordum.
O da:
— Ya kimden olacak? Rasûlullah (Kureys'in büyük babasi) Mu-dar(irkin)dan (ve onun bir su'besi olan) Nadr ibn Kinâne ogullan'-ndan idi, diye cevâb verdi [7].

4-.......Yine Kuleyb dedi ki: Bana Peygamber'in üvey kizi tahdîs etti. Ben onun Zeyneb oldugunu zannediyorum. O da:
— Rasûlullah (S) dubbâ'dan, hantem'den, mukayyar'dan ve mü-zeffet'ten (yânî bu isimlerle anilan kaplara hurma yâhud üzüm sirasi koymaktan) nehyetti, dedi.
Ben de ona:
— Bana haber ver, Peygamber kimin soyundan idi; Mudar'dan mi idi? diye sordum.
O da:
— Ya kimden olacak? Peygamber Mudar'dan, Nadr ibn Kinâne (kabîlesi) çocuklarindan idi, dedi [8].

5-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
"Siz insanlari ma'denler gibi (kimi hâlis, kimi kalp) bulursunuz. Insanlarin câhiliyet devrinde hayirli olanlari, dînî emirleri anlayip amel ettikçe, Islâm devrinde de hayirlilaridir. Siz su emaret (devlet bas-kaniigi, valilik, kumandanlik) hususunda da insanlarin hayirlisi, (emîr olmazdan evvel) emarete çok isteksiz olan (emirlik arzu etmeyen) kimseleri bulursunuz. Insanlarin serrlisi de iki yüzlü olan su (münafik) kimselerdir ki (iki sinif halk arasinda) onlara bir yüzle gelirler, bunlara da baska bir yüzle gelirler" [9].

6-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber(S) söyle buyurmustur:
"Insanlar su emaret isinde Kureys'e tâbi' idiler. Arablar'in müslim-leri (Hanîfler) Kureys'in müslimlerine; müsrikleri de Kureys'in müsriklerine uyarlardi. Insanlar ma'denler gibidirler. Onlarin câhiliyette hayirli olanlari, dîni anladiklari zaman Islâm devrinde de hayirlilaridirlar. Siz insanlarin hayirlisi, emîr oluncaya kadar emirligi çok agir görenleri (onu hiç arzu etmeyen kimseleri) bulursunuz" [10].

2- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

7-.......Su'beibnu'l-Haccâcdedi ki: Bana Abdulmelik ibn Meysere, Tâvûs'tan; o da Ibn Abbâs(R)'tan "Ben bu tebligime karsi akrabalikta sevgiden baska hiçbir mükâfat istemiyorum" (es-sûrâ: 23) kavli hakkinda tahdîs etti. Tâvûs dedi ki: Hemen Saîd ibn Cubeyr:
— Bu Muhammed'in en yakin hisimlaridir, dedi. Bunun üzerine Ibn Abbâs, Saîd'e hitaben söyle dedi:
— Kureys kabîlesinden hiçbir batn yoktur ki, onda Peygam-ber(S)'e bir karabet (soyca bir yakinlik) olmasin. Bunun için kendisi üzerine "Ey Kureys, benimle aranizdaki hisimligi eklemenizi, gözetmenizi Istiyorum" (mealindeki es-Sûrâ: 23. âyeti) Indi [11].

8-.......Ebû Mes'ûd (R), Peygamber(S)'e ulastirip söyle buyurdugunu rivayet etti: "Fitne iste su taraftan, dogu tarafindan gelmistir -gelecektir-. Kabalik ve kalblerin katiligi develerin ve sigirlarin kuyruklari dibinde onlara haykiranda, yün ve kil sahibi bedevilerde, Rabia ve Mudar kabîlelerindedir" [12].

9-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Kendini begenme ve büyüklenme, yüzlerce deve sahibi olan çigirtkan bedevilerde, sekînet ise koyun sâhib-lerindedir. îmân Yemenli'dir, hikmet Yemen'e mensûbdur". : Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: "Yemen", Yemen diye isimlendirildi; çünkü o Ka'be'nin sagindadir. Sâm da Ka'be'nin sorundadir. "el-Mes'emetu ve'1-Meyseretu", "Sag ve sol" demektir. "el-Yedu'1-yusrâ", "Sol el"; "ve'1-Cânibu'l-eyseru", "Sol taraf" demektir [13].

3- Kureys Kabilesinin Menkabeleri Babi [14]

10-.......Bize Suayb haber verdi ki, ez-Zuhrî söyle demistir: Muhammed ibn Cubeyr, Kureys tarafindan sefirlikle gönderilen bir hey'et arasinda bulundugu hâlde Muâviye'nin huzurunda geçen bir vak'ayi ve ondan isittiklerini söyle tahdîs ediyordu: Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'in:
— Ileride Kahtânîler'den bir melik olacak... diye tahdîs eder oldugu Muâviye'ye ulasti.
Muâviye bu sözden sinirlendi de hemen hey'et karsisinda ayaga kalkti ve Allah'i lâyik oldugu sifatlarla sena etti. Sonra "Amma ba'du" deyip söyle hitâb etti:
— (Ey Kureys hey'eti!) Sizden bâzi adamlarin Allah'in Kitâbi'n-da olmayan ve Rasûlullah'tan da rivayet edilmeyen birtakim sözler söyleyip nakletmekte olduklari haberi bana ulasmistir. Bu adamlar sizin câhillerinizdir. Sizler, sahibini sapikliga sürükleyen bâtil sözlerden sakininiz! Ben Rasûlullah(S)'tan söyle buyururken isittim: "Süb~ hesiz bu is (yânî devlet baskanligi) Kureys üzerinde bulunacaktir. Onlar dînî vecîbelerini îfâ ettikleri ve adaleti yürüttükleri müddetçe, onlara hiçbir kimse bu hususta düsmanlik edemiyecektir. Meger ki onlar dînden, adaletten saparlar, bu hâlde Allah Kureys'i yüzüstü sürçtürür, rezîl eder" [15].

11-.......Bize Âsim ibn Muhammed tahdîs edip söyle dedi: Ben babam Muhammed ibn Zeyd'den isittim; o da Ibn Umer'den. Peygamber (S): "Kureys'ten iki kisi kaldigi müddetçe bu is (hilâfet isi) Kureys'ten ayrilmaz" buyurmustur [16].

12-.......Cubeyr ibn Mut'im (R) söyle demistir: Rasûlullah ganîmet malindan kendisine âid beste bir hisseyi hisimlari arasinda taksîm ederken, Nevfel ogullari'ndan olan ben, Abdusems ogullari'ndan olan Usmân ibn Affân ile yürüdüm. -Rasûlullah, Nevfel ogullari ile Abdusems ogullan'na birer pay ayirmamisti.- Rasûlullah'm yanina geldigimizde Usmân:
— Yâ Rasülallah! Muttalib ogullari'na verdiniz de bizi biraktiniz. Hâlbuki biz, nesebimiz cihetiyle bizimle Muttalib ogullari bir soyda (hepimiz büyük babamiz Abdu MenâP da) birlesiyoruz, dedi.
Peygamber (S) de:
— "Hâsim ogutlari'yla Muttalib ogullari bir soydur" buyurdu.
Ve el-Leys söyle dedi: Bana Ebû'l-Esved Muhammed tahdîs etti ki, Urve ibnu'z-Zubeyr söyle demistir: Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Zuhre ogullari'ndan birtakim insanlarin beraberinde Âise'ye gitti. Âise Me-dîneli Zuhre ogullari'nin, anasi tarafindan Rasûlullah'a yakinliklarindan dolayi, onlara çok sefkatli idi [17].

13-.......Buradaki iki senedde Ebû Hureyre (R) söyle demistir:
Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kureys, Evs ileHazrec, Cuhayne, Mu-zeyne, Eslem, Esca', Gifâr (kabileleri ferdleri) benim hâlis yardimci-lanmdir. Onlarin da Allah'tan ve Rasûlullah'tan baska velîleri (himaye edenleri) yoktur" [18].

14-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr söyle demistir: Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Âise'ye Peygamber'den ve Ebû Bekr'den sonra insanlarin en sevgilisi idi. Abdullah da Âise'ye insanlarin en itaatlisi idi. Âise öyle bir cömert idi ki, kendisine gelen Allah rizkindan hiçbirseyi tutmaz, sadaka yapar idi.
Ibnu'z-Zubeyr:
— Âise'nin elleri üzerlerinden tutulmaya (yâni atiyye vermekten men' olunmaya ve hacr edilmeye) lâyik olur, dedi.
Bunu duyan Âise:
— Benim ellerim üzerlerinden tutulur mu? Eger Abdullah ile kelâm edersem üzerime adak olsun! dedi.
Müteakiben Abdullah, Kureys'ten birtakim adamlarla ve hassaten Rasûlullah'm dayilari vâsitasiyle kendisinden razi olmasi, danlmamasi için Âise'den sefaat istedi. Âise bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Peygamber'in dayilari olan Zuhrîler -ki Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yegûs ile el-Misver ibnu Mahrame de bu Zuhre ogullan'ndandilar- Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e:
— Bizler Âise'nin yanina girmek için izin istedigimiz zaman sen de bizimle beraber izin istemeden kendini pencereden içeriye at! dediler.
Abdullah onlarin dedigini yapti. Âise onlarin sefaatini kabul ettigi için Âise'ye -yeminine keffâret olarak istedigi kadarini âzâd etmesi için- on tane köle gönderdi. Âise onlarin hepsini âzâd eyledi. Bundan sonra Âise köleleri âzâd etmeye devam etti. Nihayet kirk sayisina ulastiginda:
— Yemîn ettigim zaman isleyip de kendisinden kurtulabilecegim belli bir is, bir sayi ta'yîn etmis olmami çok arzu ettim, dedi [19].

4- Bâb: Kur'ân, Kureys Lisâniyle Indi

15-.......Bize Ibrâhîm ibnu Sa'd, Ibn Sihâb'dan; o da Enes'ten söyle tahdîs etti: Usmân, Zeyd ibn Sâbit'i, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i, Saîd ibnu'1-Âs'i ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibni Hisâm'i çagirdi. Onlar da asil Mushaf'taki sûreleri diger mushaflara istinsah edip naklettiler. Usmân bu istinsah isinin baslangicinda (Zeyd'in Medîneli olmasi yüzünden) Kureysli olan diger üç kisiye hitaben:
— Sizler Zeyd ibn Sabit ile Kur'ân'dan herhangibir seyde ihtilâf ettiginiz zaman, Kur'ân'i Kureys lisâni ile yaziniz. Çünkü Kur'ân, Ku-reys lisâni ile nazil olmustur, dedi.
Onlar da iste böyle yapitlar [20].

5- Yemen Ehlinin Ismâîl Ibn Ibrahim'e Nisbet Edilmesi Babi

Huzâa'dan oldugu hâlde Eslem ibnu Efdâ ibn Harise ibn Amr ibn Âmir de Yemenlilerdendir [21].

16-.......Seleme (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bir kerresinde Eslem ogullari'ndan bir topluluk çarsida ok atma yarisi yaparlarken üzerlerine çikip vardi da:
— "Ok atiniz ey Ismail ogullari! Çünkü sizin (büyük) babaniz da usta bir atici idi. (Bu yarista) ben de -iki firkadan biri olan -fulân ogullariyle beraberim (Mihcen ibn Edra' kolu ile beraberim)"

buyurdu.
Peygamber'in bu sözünü isitinee iki taraftan biri ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Bunlara ne oluyor ki ok atmiyorlar?" buyurdu. Onlar da:
— Sen muhalifimiz grup ile beraberken biz (o tarafa) nasil ok atariz? dediler.
Rasûlullah:
— "Haydi atiniz! Ben sizin hepinizle beraberim" buyurdu [22].

6- Bab

{Bu, önceki bâbdan bir fasil gibidir.)

17-.......Ebû'l-Esved ed-Dîlî, Ebû Zerr(R)'den tahdîs etti ki, o, Peygamber(S)'den söyle buyururken isitmistir: "Bir kisi babasindan baskasina -babasi olmadigini bile bile- neseb iddia ederse, hiçsübhe-siz o kimse (ni'mete) küfr etmistir. Herhangi bir kisi de aralarinda yakinlik olmayan bir kavimden oldugunu iddia ederse, o da (o soy-suz.kisi de bizden degildir -Müslim-) cehennemdeki duragina hazirlansin" [23]

18-.......Vasile ibnu'1-Eskâ' (R) söyle demistir: Kasulullah (S) söyle buyurdu: "(Üç sey)yalan ve iftiranin en büyüklerindendir: "Kisinin kendi babasindan baskasina neseb iddia etmesi. bYâhud ru'-yâsinda görmedigi bir seyi kendi gözüne göstermesi (yânî tu'yâsinda görmedigi bir seyin kendisine ru'yâda gösterildigini iddia eylemesi), c- Yâhud da Rasûlullah 'in söylemedigi birseyi söyledi demesi" [24].

19-.......Bize Hammâd tahdîs etti ki, Ebû Cemre söyle demistir: Ben Ibn Abbâs(R)'tan isittim, söyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'-eti Rasûlullah'in huzuruna geldiler ve:
— Yâ Rasûlallah! Bizler su Rabîa kabîlelerindeniz. Bizimle Sen'in arana kâfir olan Mudar kabileleri perde olmuslardir. Bizler Sana ulasamiyoruz, ancak her haram ayda ulasabiliyoruz. Bizlere, Sen'den alacagimiz ve geride kalanlarimiza teblig edecegimiz bir is emretse-niz! dediler.
Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Sizlere dört sey emrediyor ve dört seyden nehyediyorum: Allah'a îmân etmeyi, Lâ ilahe illellah = Allah'tan baska hiçbir ilâh olmadigina sehâdet etmeyi; namazi dosdogru kilmayi; zekâti vermeyi; ganimet aldiginiz seylerin beste birini Allah'a tediye etmenizi emrediyorum. Ve sizleri dubbâ, hantem, nakîr, müzeffet (denilen kaplara hurma yâhud üzüm sirasi koymak)^/? nehy ediyorum" [25].

20-....... Abdullah ibn Umer (R)-söyle demistir: Ben Rasûlullah'tan isittim, kendisi minber üzerinde bulunuyor ve dogu tarafa isaret ederek: "Muhakkak ki fitne iste bu taraftadir, seytânin boynuzunun dogacagi yerdendir" buyuruyordu [26].

7- Eslem (Ibn Efdâ) Gifâr, Muzeyne, Cuheyne Ve Esca' Kabilelerinin Zikri Babi [27]

21-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Kureys, Ensâr (Evs ve Hazrec), Cuheyne, Muzeyne, Eslem, Gifâr, Esca' (kabileleri ferdleri) benim hâlis yardimcilarimda. Onlarin da A ilah 'tan ve Rasûlullah 'tan baska velîleri (himaye edicileri.) yoktur" [28].

22-.......Abdullah ibn Umer söyle haber vermistir: Rasûlullah(S) minber üzerinde (hutbe yaparken) söyle buyurdu: "Allah Gifâr kabilesini magfiret etsin, Eslem kabilesini de Allah selâmette kilsin (baris içinde yasatsin)/ Usayye (kabîlesi ferdleri) ise Allah'a ve O'-nun Rasûlü'ne isyan ettiler" [29].

23-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Allah, Eslem kabilesini selâmette kilsin, Gifâr'i da magfiret eylesin" buyurmustur [30].

24-.......Abdurrahmân ibnu Ebî Bekre, babasindan: Peygamber (S):
— "Re'yiniz nedir bana haber verin: Eger Cuheyne, Muzeyne, Eslem, Gifâr kabileleriBenû Temim, BenûEsed, BenûAbdillah ibni Gatafân, Benû Âmir ibn Sa'saa kabilelerinden hayirli iseler (bu ikinciler için eli bosluk ve ziyan degil midir)?" buyurdu.
Buna karsilik bir adam (yânî Akra' ibn Habis):
— Ikinciler eli bos olmuslar ve ziyan etmislerdir, dedi. Peygamber de:
— "Onlar (yânî Cuheyne, Muzeyne, Eslem, Gifâr kabileleri), Benû Temîm, Benû Esed, Benû Abdillah ibn Gatafân, Benû Âmir ibn Sa'saa kabilelerinden hayirlidirlar" buyurdu [31].

25-.......Muhammed ibn Ebî Ya'kûb söyle demistir: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den isittim; o da babasindan ki, el-Akra' ibn Habis, Peygamber'e:
— Sana ancak Eslem, Gifâr, Muzeyne -zannederim ki- Cuheyne -Ibnu Ebî Ya'kûb sekk etmistir- kabîlelerinden hacilari soyan hirsizlar tâbi' olmustur! dedi.
Peygamber (S) de ona:
— "Ey Akra', düsündün mü: Eger Eslem, Gifâr, Muzeyne -saniyorum ki- ve Cuheyne kabileleri Benû Temîm, Benû Âmir, Esed, Gatafân kabîlelerinden hayirli iseler, bu ikinciler eli bos olmus ve ziyan etmis degil midir?" buyurdu.
Akra':
— Evet, elleri bos olmus ve ziyan etmislerdir, dedi.
Rasûlullah da:
— "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, onlar (yânî Eslem, Gifâr, Muzeyne, Cuheyne) bunlardan (yânî Benû Temîm, Benû Esed, Benû Âmir, Gatafân'dan) elbette daha hayirlidirlar" buyurdu [32].

26-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Eslem ve Gifâr ile Muzeyne ve Cuheyne'den bir kismi -yâhud Rasûlullah: Cuheyne veya Muzeyne'den bir kismi dedi- Allah yaninda -yâhud Rasûlullah: Kiyamet gününde dedi- Esed, Temîm, Havâzin ve Gatafân 'dan hayirlidir" buyurdu [33].

8- Bâb:

"Bir kavmin kizkardeslerinin oglu ve bir kavmin himayesinde bulunan âzâdli kölesi kendilerindendir"

27-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) Ensâr'i çagirdi da:
— "Içinizde sizden baska bir kimse var mi?" diye sordu. Ensâr:
— Hayir, bir kizkardesimizin oglundan baska kimse yoktur, dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Bir kavmin kizkardeslerinin oglu, kendilerindendir" buyurdu [34].

9- Zemzem Kissasi Babi

Bu bâbm içinde Ebû Zerr'in Islâm'a girmesi de vardir [35].

28-.......Bana Ebû Cemre tahdîs edip söyle dedi: Ibn Abbâs bize:
— Ebû Zerr'in Islâm'a girisini size haber vereyim mi? diye sordu. Biz de:
— Evet, haber ver, dedik. Ibn Abbâs söyle anlatti:
— Ebû Zerr söyle dedi: Ben Gifâr kabilesinden bir kimse idim. "Mekke'de bir adam çikmis, peygamber oldugunu iddia ediyormus" haberi bize ulasti. Ben de kardesim(Uneys)e:
— Haydi (Mekke'ye) su adama git, görüs ve O'nun haberini bana getir, dedim.
Kardesim gitti, Rasûlullah'a kavustu. Sonra dönüp geldi. Kardesime:
— Sende ne haber var? diye sordum. O da:
— Vallahi bir adam gördüm, O hayirla emrediyor, serrden neh-yediyor, dedi.
Kardesime:
— Gönlüme sifâ verir bir haber getirmedin! dedim.
Ve kendim bir dagarcik, bir de asâ aldim. Sonra Mekke'ye yöneldim. (Mescide girdim.) Fakat ben Rasûlullah'i tanimiyordum; O'nu baskasina sormak da istemiyordum. Zemzem suyu içiyor, mescidde bulunuyordum.
Ebû Zerr devamla söyle dedi: Bu sirada yanima Alî ugradi ve:
— Bu adam yabanci gibidir! dedi. Ben de:
— Evet yabanciyim, dedim. Alî;
— Öyleyse bizim eve buyur! dedi.
Ebû Zerr dedi ki: Alî'nin beraberinde yürüdüm. (Sabaha kadar) o bana birsey sormadi. Ben de ona haber vermiyordum. Sabahlayinca (kalktim), Rasülullah'i sormak için kusluk vakti mescide gittim. Fakat hiç kimse bana O'na dâir birsey bildirmiyordu.

Ebû Zerr devam edip dedi ki: Bana yine Alî ugradi ve:
— Bu adam için henüz yerini ögrenmesi zamani gelmedi mi (yâ-nî hâlâ garîb mi; bir yer bulup yerlesemedi mi)? diye sordu.
Ben de:
— Hayir (burada ikaamet niyetinde degilim), dedim. Alî:
— Beraberimde yürü (bize gidelim), dedi. (Gittik. Evde) Alî:
— Senin isin nedir, seni bu beldeye getiren sey nedir? diye sordu. Ben de:
— Gizli tutacagina bana söz verirsen, sana haber veririm, dedim. Alî:
— Emîn ol, öyle yaparim, dedi. Ben de ona söyle anlattim:
— Burada peygamber oldugunu iddia eden bir adam çikmis oldugu haberi bize ulasti. Onunla konusmak üzere kardesimi gönderdim. Fakat kardesim dönüp geldi; getirdigi haber bana kanâat vermedi. Bunun üzerine kendim bu zâta varip yüzyüze kavusmak istedim, (buraya geldim).
Alî:
— Sübhesiz sen hidâyete mazhar oldun. (Bu zât Allah'in Rasû-lü'dür. Sabahleyin ben O'nun yanma gidecegim, sen de ardimca gel, dedi. Sabah olunca Alî:) Iste ben Rasûlullah'in yanma gidiyorum, arkamsira gel, benim girdigim yere sen de gir! Sayet ben (yolda) sana zarar verecеginden korktugum birisini görürsem, ayakkabimi düzeltir gibi bir duvara yönelik dururum. Sen (durma) git. (Ben yürüyüp nereye girersem, sen de oraya gir!) dedi.
Alî gitti. Ben de onun beraberinde gittim. Nihayet o, Peygam-ber(S)'in huzuruna girdi. Ben de beraberinde girdim. Hemen Peygam-ber'e:
— Bana Islâm'i ögret! dedim.
O da Islâm'i telkîn etti. Ben de bulundugum yerde hemen müslü-mân oldum. Bunun üzerine Peygamber bana:
— "Yâ Ebâ Zerr, bu isi gizli tut ve memleketine dön git. Sonra sana bizim meydana çiktigimiz haberi ulasinca hemen gel!" buyurdu.
Ben de:
— Seni hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben bu Sehâdet Kelimesi'ni o müsriklerin ortasinda (muhakkak) haykiracagim! dedim.
Râvî Ibn Abbâs dedi ki: Kureys mescidde toplu bir hâlde iken Ebû Zerr mescide geldi de:
— Ey Kureys cemâati! Eshedu en lâ ilahe ille Ilâh ve eshedu en-ne Muhammeden rasûlallah = Ben Allah'tan baska ibâdet edilecek hakk ma'bûd olmadigina sehâdet ediyorum; Muhammed'in O'nun kulu ve rasûlü olduguna da sehâdet ediyorum, dedi.
Kureys müsrikleri de:
— Saldirin su Sâbiî'ye! dediler de kalktilar ve ölmem için sira dayagina çekildim.
Bu sirada Abbâs bana yetisip üzerime kapandi. Sonra onlara döndü de:
— Veyl sizlere Gifâr'dan bir adami öldürüyorsunuz. Gifâr ise sizin ticâret yeriniz ve yolunuz Gifâr üzerindedir, dedi.
Bunun üzerine Kureysliler benden çekildiler. Ertesi gün sabah vakti ben yine Mescide gittim. Ve dünkü gibi yine Islâm sehâdetini i'lân ettim. Onlar da yine:
— Kalkin, su Sâbiî'ye hücum edin! dediler.
Bana dün yapilanin benzeri öldüresiye bir dayak daha atildi. Abbâs yine imdadima yetisip üzerime kapandi. Kureys'e dün söyledigi makaalesinin benzerini söyledi.

. Râvî Ibn Abbâs: Iste zikredilen bu vak'a, Allah kendisine rahmet eylesin, Ebû Zerr'in Islâm'a girmesinin evveli oldu, demistir [36].

10- Kahtân Isminin Zikri Babi

29-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Kahtân ogullari'ndan bir kisi çikip insanlari asâsiyle sevk ve idare etmedikçe kiyamet kopmayacaktir" buyurmustur [37].

11- Nehyolunan Câhiliyet Da'vâsi Babi [38]

30-.......Câbir (R) söyle diyordu: Biz Peygamber'in beraberinde gazveye (Mureysî seferine) çikmistik. Muhacirlerden birtakim insanlar da toplanmis, Peygamber'in beraberinde sefer etmisti. Hattâ Muhacirler (Ensâr'dan) çok oldular. Muhacirlerden sakaci bir kimse vardi. Bu zât Ensâr'dan birisinin kiçina (saka olarak) vurmustu. En-sârî bundan asiri derecede öfkelendi. Nihayet (kavga basladi) iki taraf da kendi kabilelerini imdada çagirdilar. Ensâr'dan olan kimse:
— Ey Medîneliler, imdadima kosunuz! diye feryâd etti. Muhacir sakaci da:
— Ey Muhacirler, imdadima geliniz! diye bagirdi. Bu sesler üzerine Peygamber (S) çikti ve:
— "Câhiliyet ahâlîsinin çigligi ile bagirmak ne oluyor?" buyurdu. Sonra da:
— "Onlarin isi nedir (neden câhiliyet âdetiyle çagirisiyorlar)?" diye sordu.
Bir Muhâcir'in Ensâr'dan birisine saka ile vurdugu kendisine haber verildi.
Râvî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber:'
— "O Câhiliyet çigligini birakiniz! Soyunu çagirmak (onunla hakk kazanmak) kötü bir seydir" buyurdu.
(Münafiklarin basi olan) Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl de:
— Sunlar bizim Medine halki üzerine Muhâcirler'i ayaklandirmak mi istiyorlar? Yemîn olsun eger biz Medine'ye dönüp varirsak, Medîne'nin en azîz olani (gûyâ kendisi), onlardan en zelîl olani (gûyâ Peygamber'i) elbette ve muhakkak Medine'den çikaracaktir, dedi.
Bunun üzerine Umer, Ibn Übeyy için:
— Ey Allah'in Elçisi! Su habîsi öldürmez miyiz? dedi. Peygamber:
— "Insanlar 'Muhammed kendi sahâbîlerini öldürtür oldu'diye dedikodu etmesin!" buyurdu [39].

31-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan: Peygamber (S): "Kim avuç içi ile yanaklarini, yüzünü döver, yakalarini yirtar ve Câhiliyet âdeti üzere bagirir çagirirsa, o kimse bizden degildir" buyurmustur [40].

12- Huzâa Kissasi Babi [41]

32-.......Bize Israîl, Ebû Husayn'dan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki,

Rasûlullah (S): "Amr ibnu Luhayy ibniKam'a ibn Hindif, Huzâa kabilesinin (büyük) babasidir" buyurmustur [42].

33-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den isittim, o söyle dedi: Bahîra, sütü tâgûtlara, seytânlara âid olmak üzere sütünden insanlarin faydalanmasi men' olunan yâni haram kilinan devedir. Artik bundan sonra bu devenin sütünü insanlardan hiçbir kimse sagamazdi. Sâibe ise Câhiliye Arablan'nin taptiklari putlari için adayip saliverdikleri devedir. Artik onun üzerine hiçbir yük yüklenmez. Saîd ibnu'I-Müseyyeb dedi ki: Ebû Hureyre söyle dedi: Peygamber (S): "Ben (kusûf namazi kilarken) cehennemde Huzâali Amr ibn Âmir ibn Luhayy 'i kendi bagirsaklarini ates içinde sürükler hâlde gördüm. Çünkü o develeri putlar için salma adagi yapanlarin ilki idi" buyurdu [43].

13- Zemzem Kissasi Ve Arab Kavminin Cahilligi Babi [44]

34-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Arab kavminin cahilligini bilmen seni sevindirdigi zaman el-En'âm Sûresi'ndeki yüzotu-zuncu âyetin üst tarafini oku: "Ilimsizlik yüzünden çocuklarini beyinsizce öldürenlerle Allah 'in kendilerine ihsan ettigi (halâl) rizki, Allah 'û iftira ederek, haram sayanlar muhakkak ki maddî ve ma 'nevîen büyük zarara ugramistir. Onlar sübhesiz ki, sapmislardir ve (ondan sonra) dogru yolu da bulamamislardir" (ei-En'âm: 140) [45].

14- Kendini Islâm'daki Ve Câhiliyet Devrindeki Babalarina Nisbet Eden, Yânî Onlara Âid Oldugunu Söyleyen Kimse Babi

Ibn Umer ile Ebû Hureyre, Peygamber(S)'in söyle buyurdugunu söylediler: "Kerîm oglu, kerîm oglu kerîm oglu kerîm, îbrâhîm Halîlullah oglu, îshâk oglu [46], el-Berâ ibn Âzib de Peygamber(S)'in: "Ben Abdulmuttalib ogluyum" buyurdugunu söylemistir.

35-....... Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: "Sen enyakin hisimlarini (Allah'in azabi ile) korkut" (es-suarâ: 214) âyeti indigi zaman, Peygamber (S) Kureys'in soylu boylarini: "Ey Fihr ogullari, ey Adiyy ogullan!.." diye oymak oymak çagirmaya basladi [47].
el-Buhârî dedi ki: Bize Kabîsa söyledi: Bize Sufyân es-Sevrî, Ha-bîb ibn Ebî Sâbit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi ki, Ibn Abbâs söyle demistir: ' 'Sen (ilkin) en yakin hisimlarini Allah 'in azabi ile korkut" (es-Suarâ: 214) âyeti indigi zaman, Peygamber (S) kendi asiretini kabile kabîle çagirmaya basladi [48].

36- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Suayb haber verdi: Bize Ebû'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) - es-Suarâ: 214. âyeti indigi zaman- söyle buyurmus-tur: "Ey Abd Menâf ogullari! Allah'tan kendinizi ibâdet bedelinde satin alarak kurtariniz! Ey Zubeyr

ibnu'l-Avvâm'in anasi ve Rasû-lullah'in halasi (Abdulmuttalib kizi Safiyye)/Ey Muhammed'in kizi Fâîima! Sizler de kendilerinizi Allah'tan ibâdet mukaabilinde satin aliniz da azabindan kurtulunuz! Allah'in azabindan kurtulmaniz için ben, Allah tarafindan verilmis hiçbir nüfuza mâlik degilim. Malimdan istediginiz seyi benden isteyin!"[49].

15- Habes Kissasi Ve Peygamber(S)'In: "Ey Erfide Ogullari!" Kavli Babi

37-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Urve'den; o da Âise'den tahdîs etti ki, Minâ günlerinde yaninda sarki söyleyen, def vurup def çalan iki kiz varken yanina Ebû Bekr girmis. Bu sirada Peygamber de örtüsüne bürünmüs, yatagina uzanmisti. Ebû Bekr o kizlari azarlamis. Peygamber (S) hemen yüzünden örtüyü açmis ve Ebû Bekr'e hitaben:
— "Yâ Ebâ Bekr, onlara ilisme, çünkü bu günler bayram günleridir; bu günler Minâ günleridir" buyurmustur.
Yine bu senedle Âise söyle demistir: Ben Peygamber'i su hâlde gördüm: Habesliler mescidde oyun oynuyorlar, ben de onlara bakiyordum, Peygamber de (ben oyunlarim seyredebileyim diye kendi ri-dâsiyle -örtüsüyle-) beni perdeliyordu. Habesliler'i Umer azarlayip kovmaga kalkti. Bunun üzerine Peygamber (S) Umer'e hitaben:
— "Birak onlara" (Ve Habesliler't de:) "Emniyetli olarak oyununuza devam edin ey Er/ide ogullari!" buyurdu [50].

16- Nesebinin Sövülmemesini Arzu Eden Kimse Babi [51]

38-.......Aise (R) söyle demistir: (Sâir) Hassan, Kureys müsriklerini hicvetmek hususunda Peygamber'den izin istemisti. Peygamber (S):
— "(Kureys içindeki) benim nesebim nasil olacak?" diye sordu. Hassan:
— Hiç sübhesiz ben Seni (yânî Sen'in soyunu) Kureys soylari arasindan, hamurdan kilin çekilmesi gibi muhakkak çeker çikaririm, diye cevâb verdi.
Ve Urve babasindan rivayet etti ki, babasi Hisâm söyle demistir: Ben Aise'nin yaninda Hassân'a sövmeye davrandim. Âise hemen:
'Hassân'a sövme! Çünkü o Peygamber'i müdâfaa eder idi" dedi [52].

17- Rasûlullah'in Isimleri Hakkinda Gelen Haberler Ile Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi:

"Muhammed Allah'in Rasûlü'dür. O'nun maiyyetinde bulunanlar da kâfirlere karsi çetin, kendi aralarinda
merhametlidirler..." (ei-Feth; 29);
"Meryem oglu îsâ da bir zaman (söyle) demisti: Ey Isrâîl ogullari, ben size Allah'in rasûlüyüm. Benden evvelki Tevrat'i tasdik edici; benden sonra gelecek bir rasûlü de -ki ismi Ahmed'dir- müjdeleyici olarak geldim..." (cs-saff- 6) [53].

39-.......Cubeyr ibn Mut'im (R) söyle demistinRasûluIlah (S) söyle buyurdu: "Bana mahsûs (ve ümmetlerce meshur) bes isim vardir: Ben Muhammed'im ve Ahmed'itn. Ben o MâhVyim ki, Allah benim -(peygamberligim)/^ küfrü mahvedecektir. Ben o Hasirdim ki (kiyamet gününde) insanlar beni ta'kib ederek toplanacaklardir. Ben o Âkib'im ki, peygamberlerin sonuncusuyum" [54].

40-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Sizler hayret etmez misiniz? Bakiniz Allah Kureys'in sövmesini ve la'netlemesini benden nasil çevirip def ediyor? Ben Mu-hammed (adiyle taninmis ve övülmüs) iken onlar (bunu degistirerek) Muzemmem diye sebbederler veMuzemmem diye la'net ederler" [55].

18- Peygamberin "Hâtemitn-Nebiyyîn" Ismi Babi [56]

41-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Benimle peygamberler zümresinin benzeri, su kimsenin benzeri gibidir: O kisi bir ev yaptirmis ve binayi tamamlayip süslemis de yalniz bir tuglasi eksik kalmis. Bu vaziyette insanlar binaya girip gezmeye baslarlar. Ve (o eksik yeri görüp) hayret ederek: Su bir tuglanin yeri bos birakilmis olmasaydi! derler" [57],

42-.......Ebû Hureyre(R)'den; Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Sübhesiz benim meselimle benden önceki peygamberler zümresinin meseli, su kimsenin meseli gibidir ki, o kimse bir ev yaptirmis ve onu süsleyip güzellestirmis; yalniz bir kösede bir kerpiç yeri bos birakilmis. Akabinde insanlar evi dolasmaya, evi takdirle begenmeye ve: Keske su tek kerpiç de yerine konulsaydi! demeye baslarlar". Rasûlullah: "îste ben, o (yeri bos birakilan) kerpicim; ben Hâte-mu'n-Nebiyyîn'im (peygamberlerin sonuyum)" buyurdu [58].

19- Peygamber(S)'In Vefati Babi

43-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; odaUrve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âise(R)'den, Peygamber (S) altmis üç yasinda vefat etti, diye tahdîs etti.
(Yukarida geçen sened ile) Ibn Sihâb: Ve bana Saîd ibnu'l-Müsey-yeb, yukariki hadîsin benzerini haber verdi, demistir [59].

20- Peygamber(S)In Künyesi Babi

44-.......Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) çarsida idi. Bir kimse:
— Yâ Eba'l-Kaasim! diye seslendi. Peygamber ona dönüp bakti da;
— "Benim öz adimla ad koyunuz. Fakat künyemle künyelenme-viniz" buyurdu.

45-.......Câbir(R)'den: Peygamber (S): "Benim (Muhammed, Ahmed gibi) bir adimla ad koyunuz, fakat künyem ile künyelen-meyiniz" buyurmustur.

46-.......îbn Sîrîn söyle demistir: Ben Ebû Hureyre'den isittim, söyle diyordu: Ebu'l-Kaasim (S): "Benim ismimle ad koyunuz, fakat künyemle künyelenmeyiniz" buyurdu [60].

21-Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

47-.......Bize el-Fadl ibnu Mûsâ, el-Cuayd ibn Abdirrahmân'dan haber verdi (o, söyle demistir): Ben es-Sâib ibn Yezîd'i doksan-dört yasinda, bünyesi saglam, çevik, boyu bosu dimdik oldugu hâlde gördüm. es-Sâib ibn Yezîd söyle dedi: Pek iyi bilmisimdir ki, (su yasimda) kulagimla, gözümle (isitip görerek) faydalandirilmis olmam, ancak Rasûlullah'in duasi (bereketi) iledir. Hakîkaten (çocuklugumda).teyzem beni Rasûlullah'in huzuruna götürmüstü de O'na:
— Yâ Rasûlallah, kizkardesimin oglu rahatsizdir. Onun için Allah'a duâ etseniz! demisti.
Râvî dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana duâ etti (de vücûdum zinde, duyu organlarim saglam olarak yasiyorum) [61].

22- Peygamberlik Mührü Babi

48-.......el-Cuayd ibn Abdirrahmân söyle demistir: Ben es-Sâib ibn Yezîd'den isittim, söyle dedi: Teyzem beni Rasûlullah'in yanina götürdü de:
— Yâ Rasûlallah, kizkardesimin oglu hastadir, dedi.
Rasûlullah (S) basimi sivazladi ve bana bereketle duâ etti. Sonra abdest aldi. Ben de abdest suyundan içtim. Sonra arka tarafinda durdum. Ve iki küregi arasindaki Peygamberlik Mührü'nü gördüm [62].
Ubeydullah: "el-Hucle", at cinsinin iki gözü arasinda olan beyazliklardan bir beyazliktir, dedi. Ibrâhîm ibn Hamza da: Peygamberlik Mührü, zifaf yâni gerdek çadirinin iri dügmesi hey'etinde ve mikdârmda idi, dedi [63].

23- Peygamber(S)'I Sifatlamak Babi [64]

49........ Ukbe ibnu'l-Hâris (R) söyle demistir: (Peygamber'in vefatindan birkaç gün sonra) Ebû Bekr (R) ikindi namazini kildi. Sonra mescidden çikip (Alî'yle beraber) yürüyordu. (Yolda Alî'nin oglu) Ha-sen'i gördü. Hasen çocuklarla oynuyordu. Ebû Bekr, Hasen'i omu-zuna aldi ve:
— Peygamber'e benziyen Alî'ye benzemiyen (yavru), babam sana feda olsun! dedi.
[65]

Alî ise gülüyordu .

50-.......Bize Ismâîl tahdîs etti ki, Ebû Cuhayfe (R): Ben Peygamber'i gördüm, el-Hasen O'na çok benziyordu, demistir.

51-.......Bize Ismâîl ibn Ebî Hâlid tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Cuhayfe(R)'den isittim, söyle dedi: Ben Peygamber(S)'i gördüm, el-Hasen ibn Alî O'na benzerdi.
Ebû Cuhayfe'nin râvîsi îsmâîl ibn Ebî Hâlid dedi ki: Ben Ebû Cuhayfe'ye:
— Peygamber'i bana vasiflayip bildir, dedim. O da söyle vasifladi:
— Peygamber beyazdi. Siyah saçina beyaz karismisti. Peygamber bize (yânî Benû Suvâe hey'etine) onüç disi deve (hediye) verilmesini emretti.
Râvî Ebû Cuhayfe dedi ki:
— Fakat biz bu develeri teslim almadan önce Peygamber (Tanri dîvânina) alindi [66].

52-.......Bize Israîl, Ebû Ishâk'tan tahdîs etti ki, Vehb ibn Cuhayfe es-Suvâî (R): Ben Peygamber(S)'i gördüm, O'nun alt dudaginin altinda biraz beyazlik gördüm, demistir [67].

53-.......Bize Harîz ibnu Usmân tahdîs etti ki, kendisi Peygamber'in arkadasi olan Abdullah ibn Büsr'e:
— Sen Peygamber'i gördün mü, yasli mi idi? diye sormus. Abdullah ibn Büsr de:
— (Evet gördüm.) Alt dudagi ile çenesi arasinda birkaç beyaz saç teli bulunuyordu, demistir [68]

54-.......Rabîa ibnu Ebî Abdirrahmân söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik'ten isittim, o Peygamber(S)'i vasifliyor, söyle diyordu: Peygamber kavminin orta boylusu idi. Çok uzun da degil, kisa da degildi. Ezheru'I-levn idi (yâni teni kirmizi rengi iyice emmis beyazdi). Kireç gibi duru beyaz da degildi, kara yagiz da degildi. (Su'dânlilar gibi) kivircik, kisa saçli degildi. Düz ve uzun saçli da degildi. O, mu'tedil sarkik saçli idi. Ona kirk yasinda (vahy) indirildi. Vahy indirilmekte oldugu hâlde Mekke'de on yil ikaamet etti, Medine'de on yil (yasadi); basinda ve sakalinda yirmi tel ak saç bulunmayarak.
Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân yukaridaki senedle söyle demistir: Ben Peygamber'in saçindan birazini gördüm, kirmizi idi. Enes ibn Mâlik'e:
— Peygamber saçini boyadi mi ki, bu gördügüm saçlar kirmizi idi? dedim.
Bana:
— (Hayir boyamadi.) O saçlar basina sürdügü kokudan dolayi kirmizi olmustur, denildi [69].

55-.......Rabîa, Enes ibn Mâlik'ten söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) ifrat derecede uzun da degil, kisa boylu da degildi. O süt gibi safî beyaz da degil, karayagiz da degildi. O kisa kivircik saçli da degil, düz uzun saçli da degildi. Kirk yasini doldurunca Allah O'-nu peygamber gönderdi. (Peygamberliginde) on sene Mekke'de, on sene de Medine'de ikaamet etti. Basinda ve sakalinda

yirmi tel ak saç bulunmayarak Allah onu vefat ettirdi [70].

56-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-BerâibnÂzib(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) sîmâca insanlarin en güzeli idi. (Ahlâk i'tibâriyle de en güzeli idi.) Vücûd yaratilisi cihetiyle de insanlarin (insan tiplerinin) en güzeli idi. O ne çok uzundu, ne de kisa boylu idi [71].

57-....... Katâde söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik'ten:
— Peygamber (S) saçini boyadi mi? diye sordum. Enes:
— Hayir boyamadi; çünkü biraz beyazlik O'nun yalniz -iki gözüyle iki kulagi arasina dökülen iki zülfünde vardi, dedi [72].

58-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) Peygamber'i söyle vasfetmistir:
Peygamber (S) uzunla kisa boy arasi mu'tedil bir endamda yaratilmisti. O'nun iki omuzu arasi genisti. Iki kulagi yumusagina kadar inen gür saçi vardi. Ben bir defasinda Peygamber'i kirmizi (ve yesil çubuklu) bir libâs içinde görmüstüm. Kat'î olarak derim ki, ben güzellikte O'na denk olabilecek hiçbir sey görmedim.
Râvîlerden Yûsuf ibn Ebî Ishâk, babasi Ebû Ishâk'tan: Kürek kemigi ile kol basinin kavustugu yere yâni omuz baslarina kadar uzanan gür saçi vardi, demistir [73].

59-....... Ebû Ishâk söyle demistir: el-Berâ ibn Azib'e:
— Peygamber(S)'in yüzü kiliç gibi (parlak) mi idi? diye soruldu.
— Hayir, kiliç gibi degil, ay misâli (parlak ve toparlak çehreli) idi, dedi [74].

60-.......el-Hakem ibn Uteybe söyle demistir: Ben Ebû Cuhayfe(R)'den isittim, o söyle dedi: Rasûlullah (S) günesin en sicak zamani gün ortasinda Bathâ mevkiine çikti ve abdest aldi. Sonra önünde ucu demirli bir harbe oldugu hâlde ögle ve ikindi namazlarini ikiser rek'at kildirdi.
el-Hakem senedde sunu hatirladi: Avn, babasindan; o da Ebû Cu-hayfe'den rivayet etti. O söyle demistir: O harbenin ardindan geçmekte olan kadin geçer idi. (Peygamber çadirdan çikti.) Insanlar kalktilar ve Peygamber'in iki elini tutmaya, yüzlerine sürmeye basladilar. Ebû Cuhayfe dedi ki: Bu sirada ben de Peygamber'in yanma sokuldum, elini elime aldim ve onu yüzüme götürüp sürdüm. Bir de gördüm ki, Peygamber'in eli (o sicak zamanda) kardan daha serin, miskten daha güzel kokulu idi [75].

6l-.......Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) insanlarin en cömerdi idi. En cömert olmasi da ramazânda Cibril kendisine kavustugu zaman görülürdü. Cibrîl, ramazânin her gecesinde Rasûlullah ile bulusur da kendisiyle Kur'ân'i müzâkere ederdi. Süb-hesiz ki iste bundan dolayi Rasûlullah, insanlarin yarari için gönderilen rüzgârdan daha cömert idi (Muhtaçlara daha çok ve daha çabuk yetisirdi) [76].

62-.......Bana Ibnu Sihâb, Urve'den; o da Âise'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) sevinmis olarak ve yüz çizgileri parlar bir hâlde Aise'nin yanina girip söyle buyurmustur:
— "(Yâ Âise!) Mudlic kabilesinden olan zâtin (iz sürücü Mü-cezziz'in) Zeyd ile Usâme için söyledigi sözü isitmedin mi? O (uyumakta olan) Zeyd ile Usâme'nin ayaklarini gördü de: Muhakkak bu ayaklar birbirindendir, dedi" [77].

63-...,... Abdullah ibn Ka'b söyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten isittim. O Tebûk seferinden geri kaldigi zamani tahdîsederek söyle dedi: Rasûlullah'a selâm verdigim zaman yüzü sevinçten simsek çakar (gibi parlar) bir hâlde idi... Esasen Rasûlullah Allah tarafindan sevindirildigi zaman yüzü parlardi, hattâ o yüz bir ay parçasina benzerdi. Biz de sevinçli bir vahiy geldigim O'nun bu sevimli sîtnâ-sindan anlardik... [78].

64-....... Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Ben devirden devire ve aileden aileye (süzüle süzüle) geçen Âdem ogullari soylarinin en temizinden naklolundum. Nihayet su içinde bulundugum topluluktan (Hâsimî soyundan) meydana çiktim" [79].

65-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah, Ibn Abbâs(R)'tan söyle haber verdi: Rasûlullah (S) alin saçlarini alninin üstüne birakirdi. Müsrikler ise baslarinin saçlarini alnin iki tarafina ayirirlardi. KItâb ehli olanlar da baslarinin saçlarini alinlarina saliverirlerdi. Rasûlullah, hakkinda hiçbirsey ile emrolunma-digi hâllerde kitâb ehline uygun olmayi severdi. Sonralari Rasûlullah da basinin saçini iki tarafa ayirip birakti [80].

66-.......Abdullah ibn Amr (R): Peygamber (S) sözünde, fiil ve hareketinde taskinlik yapici seciyede degildi. Taskinligi zorlanarak da yapici degildi, demistir. Abdullah herkese: Iyi biliniz ki, sizin en güzel huylunuz, en hayirli olaninizdir, der idi [81].

67-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -dünyâ, islerinden iki sey arasinda muhayyer kalindiginda muhakkak onlardan -günâh olmadigi müddetçe- en kolay olanini alirdi. Eger günâh gerektirecek olursa, o kolay seyden insanlarin en uzak bulunani Rasûlullah olurdu. Rasûlullah kendisi için kîn tutup öc almamistir. Ancak Allah'in hürmetine saygisizlik edilmesi hâli müstesnadir. Iste bu hâlde yapilan hürmetsizlik sebebiyle Allah için (öfkelenir), intikaam alirdi [82].

68-.......Enes ibn Mâlik (R): Ben hayâtimda Peygamber(S)'in elinden daha yumusak hiçbir ipege, hiçbir dîbâca el sürmedim. Yine ben ömrümde Peygamber'in kokusundan daha hos, daha temiz bir koku da asla koklamadim, demistir [83].

69-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R), haya cihetiyle kendi kösesinde oturan bakire kizdan daha çok utangaçti, demistir [84].

70-.......Bize Su'be, senedi ve metni bundan evvelki hadîse benzeyen hadîsi tahdîs etti. Bu rivayette sunu ziyâde etti: Rasülullah (S) birseyden hoslanmazsa (onu sahibinin yüzüne vurmazdi), hosnûdsuz-lugu (yalniz) yüzünde görülüp bilinirdi.

71-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) hiçbir zaman hiçbir yemegi ayiplamadi. Yemeyi arzu ederse onu yerdi, arzu etmezse birakirdi, demistir.

72-....... Ibnu Buhayne (denmekle ma'rûf olan) Abdullah ibn Malik el-Esedî (R): Peygamber (S) namaz kilarken secde ettigi zaman, koltuk altim görecegimiz derecede pazularimn arasini açardi, demistir,.
Bu hadîsin râvîlerinden îbnu Bukeyr de: Bize Bekr ibnu Mudar: Koltuk alti akligini görecek derecede... seklinde tahdîs etti, demistir.

73-....... Bîze Saîd, Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes (R) söyle tahdîs etmistir: Peygamber (S) hiçbir duasinda ellerini yukariya kaldirmazdi, yalniz yagmur duasinda kaldirirdi. Çünkü Peygamber bunda (ellerini) koltuklarinin beyazi görülünceye kadar kaldirirdi [85].

74-.......Mâlik ibn Migvel tahdîs edip söyle demistir: Ben Avn ibn Ebî Cuhayfe'den isitittim. O, babasi Ebû Cuhayfe'nin söyle dedigini zikretti: Ben Peygamber'in yanina sokuldum. Peygamber el-Ebtâh mevkiinde bir kubbe yânî yuvarlak bir çadir içinde idi, öglenin sicak zamaninda Bilâl disari çikip namaza nida etmisti. Sonra içeri girdi ve Rasûlullah'in- abdest suyunun artanini disari çikardi. Insanlar o suyun üzerine düsüp ondan bir parça aliyorlardi. Sonra Bilâl tekrar çadira girdi ve ucu demirli bir harbe çikardi. Bu sirada Rasülullah da disariya çikti. Bacaklarinin akligi hâlâ gözümün önündedir. Bilâl o harbeyi çadirin disinda bir yere dikti. Sonra Rasülullah (S) seferi olarak ögle namazim iki rek'at, ikindi namazini da iki rek'-at kildirdi. O sirada önünden esek ve kadin geçerdi [86].

75-.......Bize Sufyân, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R):
— Peygamber (S) bir sözü, bir hâdiseyi tahdîs eder anlatirdi. Anlatirken O'nun sözlerini bir sayici kisi saysaydi, muhakkak sayabilirdi, demistir.
Ve el-Leys söyle dedi: Bana Yûnus, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti ki, o söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, teyzesi Âise ona:
— Birsey anlatacagim, bilmem sana hayret verir mi? diye söyle söylemis:
— Buraya Fulân'in babasi (Ebû Hureyre) geldi. Odamin su tarafina oturdu. (Sözüne hiç aralik vermeksizin devamli) Rasûlullah'-tan hadîs söyleyip, bunlari bana duyurmak istiyordu. Hâlbuki ben nafile namazi kiliyordum. Ben ibâdetimi bitirmeden kalkti gitti. Eger ben (ibâdetimi tamamlayip da) ona yetisebilseydim, muhakkak onu (böyle araliksiz söylemekten) men' edecektim. Iyi bil ki,

Rasûlullah, sözü sizin sözünüzü zincirlediginiz gibi birbirine ekleme suretiyle söyler degildi, demistir [87].

24- Bâb: Peygamber(S)'In Gözü Uyur, Kalbi Uyumazdi

Bu hadîsi Saîd ibn Mînâ, Câbir'den; o da Peygamber'den rivayet etmistir [88].

76-....... Ebû Seleme ibn Abdirrahmân, Âise(R)'ye:
— Rasûlullah'in ramazândaki (gece) namazi nasildi? diye sordu. Âise:
— Rasûlullah (S) ne ramazânda, ne de ramazândan gayri (gecelerde onbir rek'at üzerine ziyâde eder degildi. Rasûlullah (evvelâ) dört rek'at kilardi. Artik o rek'atlerin güzelliginden ve uzunlugundan sorma! (O, suâlden ve cevâbdan müstagnidir.) Sonra dört (rek'at daha) kilardi. Bunlarin da güzelliginden ve uzunlugundan sorma. Sonra üç rek'at kilardi. Ben:
— Yâ Rasûlallah! Vitr namazindan önce uyur musun? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Benim gözüm uyur, hâlbuki kalbim uyumaz" buyurdu [89].

77-.......Serîk ibn Abdillah ibn Ebî Nemir söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik'ten isittim. O, Peygamber'in Ka'be Mescidi'nden geceleyin yürütüldügü geceyi, bize söyle tahdîs ediyordu: Kendisine vah-yedilmeden önce Harem Mescidi'nde uyurken üç kisi gelmistir. Onlardan birincisi:
— O (yâni Muhammed) hangisidir? dedi. Digeri:
— (Uyuyan) iki kisinin ortalarindakidir; O uyuyan üç kisinin ha-yirhsidir, dedi. (Çünkü Muhammed iki kisi arasinda uyumakta idi.)
O üç kisinin sonuncusu:
— (Göklere yükseltmek için) onlarin hayirlisini aliniz! dedi.
Iste o gece ancak bu söylenen kissa vâki' oldu. Peygamber, kalbinin görmekte oldugu seyler içinde diger bir gece onlar yine gelinceye kadar onlari görmedi. Peygamber'in gözleri uyur, kalbi uyumaz. Peygamberler böyledir; gözleri uyur, kalbleri uyumaz. Müteakiben Cibril O'na yaklasti, sonra O'nu göge çikardi [90].

25- Islâm'da Peygamberlik Alâmetleri Babi [91]

78-.......Ben Ebû Recâ'dan isittim, söyle dedi: Bize Imrân ibn Husayn (R) tahdîs etti ki, kendileri Peygamber'in beraberinde bir yolculukta bulunmuslar. Bütün gece yürümüsler. Nihayet sabahin yüzü yakin oldugu zaman gecenin sonunda konaklamislar. Akabinde gözleri kendilerine gâlib olup 'tâ günes yükselinceye kadar uyuyakalmislar. Ebû Bekr uykusundan ilk uyanan kimse olmus. Rasûlullah (S) kendiliginden uyamncaya kadar uykusundan uyandinlmazdi. Derken Umer uyandi. Ebû Bekr, Rasûlullah'in basinin yaninda oturup tekbîr getirmeye ve sesini yükseltmeye basladi. Nihayet Peygamber uyandi. (Biraz yürüdükten sonra) konakladi ve bizlere sabah namazini kildirdi.

Bir adam topluluktan ayrilmis, bizimle namaz kilmamisti. Peygamber namazdan ayrilinca:
— "Yâ Fulân! Bizimle beraber namaz kilmana mâni' olan nedir?" diye sordu.
O da:
— Bana cünüblük ariz oldu, dedi.
Bunun üzerine Peygamber ona (temiz) toprakla teyemmüm etmesini emretti. Sonra o sahis teyemmüm edip namaz kildi.
(Imrân söyle devam etti:) Rasûlullah beni önündeki binek hayvanina tahsis etti. Biz çok siddetli bir susuzluga ugradik. Biz su aramak üzere önden yürüdügümüz sirada devesi üstünde iki büyük su kirbasi ortasina oturup ayaklarini sarkitmis bir kadinla karsilastik. Kadina:
— Su nerede? diye sorduk. Kadin:
— Burada su yoktur, dedi. Biz kadina:
— Senin ehlinle su arasinda ne kadar mesafe var? dedik. Kadin:
— Bir gündüz ve bir gece, dedi. Biz:
— Öyle ise Rasûlullah'in yanma yürü! dedik. Kadin:
— Rasûlullah nedir? dedi.
Imrân dedi ki: Biz o kadinin isinden hiçbirseye mâlik olmaksizin nihayet onu Peygamber'in karsisina getirdik.
Kadin, Peygamber'e de bize söyledigi seylerin benzerini söyledi, su kadar var ki, o, Peygamber'e yetîm çocuklarin sahibesi oldugunu da söyledi. Akabinde Peygamber, kadinin su tulumlarinin indirilmesini emretti. Kirbalarin asagi taraflarindaki iki agzini eliyle mesnetti. Biz çok susamis kirk kisi doyuncaya kadar su içtik ve beraberimizde bulunan her su kirbasini ve su kabini da doldurduk. Su kadar ki, hiçbir deveye su içirmedik. Su tulumu ise, doluluktan hâlâ su sizdirir vaziyette idi. Sonra Peygamber, yaninda bulunanlara:
— "Yaninizdaki yiyecekleri getirin!" buyurdu.
Kadin için yiyecek parçalari ve hurmadan bir mikdâr toplandi (Bunlar bir bez içine konup kucagina verildi). Kadin gecikmis olarak ka-bîlesi halkina vardi ve:
— Ben insanlarin en sihirbazina kavustum; yâhud da O, dedikleri gibi bir peygamberdir, dedi.
Sonra Allah o kadin yüzünden o kabileye hidâyet verdi de, kadin Islâm'a girdi; o evler toplulugu oba halki da Islâm'a girdiler [92].

79-.......Enes (R) söyle demistir: Bir kerresinde Peygamber (S) Zevrâ'da iken kendisine bir kap su getirildi. Akabinde Peygamber elini kabin içine koydu. Hemen parmaklarinin arasindan su fiskir-maya basladi. Orada bulunan cemâat abdest aldilar.
Katâde dedi ki: Ben Enes'e:
— Orada kaç kisi idiniz? diye sordum.
O da: - Üçyüz, yâhud üçyüz kadar, diye cevâb verdi [93].

80-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'i söyle gördüm: Ikindi namazinin vakti yaklasmisti. Abdest suyu arandi, arayanlar suyu bulamadilar. Derken Rasûlullah'a abdest suyu getirildi. Rasûlullah elini bu su kabinin içine koydu da insanlara bu kaptaki sudan abdest almalarini emretti. îste bu sirada ben Rasûlullah'in parmaklarinin altindan suyu fiskiriyor gördüm. Insanlar,

orada bulunanlarin en sonuna varincaya kadar hepsi abdest aldilar.

81-.......Ben el-Hasen el-Basrî'den isittim, söyle dedi: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs edip söyle dedi: Peygamber (S), beraberinde sahâ-bîlerinden bir grup insan oldugu hâlde, seferlerinin birine çikti. Topluluk yürüyerek hareket ettiler. Nihayet namaz vakti geldi. Abdest alacaklari bir su bulamadilar. Topluluktan bir kimse gidip içinde birazcik su bulunan bir kapla geldi. Peygamber onu tuttu da abdest aldi. Sonra dört parmagini o kap üzerine uzatti. Sonra: "Kalkiniz ve abdest aliniz" buyurdu. Bunun üzerine topluluk abdest aldilar, nihayet hepsi almak istedikleri abdesti almaya ulastilar. Abdest alan topluluk yetmis yâhud da yetmis kadar idiler.

82-.......Enes (R) söyle demistir: Namaz vakti geldi. Evi mescide yakin olanlar kalkip abdest almaya gittiler. Abdesti olmayan birtakimlari da kaldi. Peygamber(S)'e, içinde biraz su bulunan bir tas tekne getirildi. Peygamber avucunu içine koydu. Fakat tekne, içinde avucunu yayacak kadar genis degildi; küçük geldi. Bunun için Peygamber parmaklarini yumdu da elini kabin içine koydu. Oradaki toplulugun hepsi o teknenin suyundan abdest aldilar.
Râvî Humeyd dedi ki: Ben Enes'e: Abdest alanlar kaç kisi idiler? diye sordum. Enes: Seksen kisi idiler, diye cevâb verdi [94].

83-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Hudeybiye günü insanlar çok susadi. Peygamber (S) de önünde deriden bir su kabi oldugu hâlde abdest aliyordu. Insanlar O'ndan tarafa dogru kostular. Peygamber:
— "Sizlere ne oluyor?" buyurdu. Onlar da:
— Yanimizda hiçbir su yoktur. Abdest alamiyor, su da içemiyoruz. Yalniz Sen'in önündeki su var, dediler.
Peygamber hemen elini o deriden su kabinin içine koydu, akabinde parmaklarinin arasindan su pinarlar gibi kaynamaga basladi. Biz hem içtik, hem de abdest aldik.
(Râvî Salim ibn Ebî'I-Ca'd dedi ki:) Ben Câbir'e:
— Sizler kaç kisi iöiniz? diye sordum. Câbir:
— Eger biz yüz bin kisi olsaydik, muhakkak o su bizlere yeterdi, biz binbesyüz kisi idik, dedi [95].

84-.... el-Berâ (R) söyle demistir: Biz Hudeybiye günü bin dörtyüz kisi idik. Hudeybiye bir kuyudur. Biz oraya varinca kuyunun suyunu tamamen çekmistik de içinde bir damla su birakmamistik. Peygamber (S) kuyunun kenari üzerine oturdu. Akabinde biraz su istedi. Getirilen su ile agzini çalkaladi ve çalkanti suyu kuyunun içine püskürdü. Bunun üzerine biz uzak olmayarak biraz bekledik. Sonra bizler suya kanincaya kadar su içtik, binek develerimiz de suya kandilar yâhud suya kanip kamp döndüler [96].

85-.......Bize Imâm Mâlik, Ishâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan haber verdi ki, o, Enes ibn Mâlik'ten söyle derken isitmistir: Ebû Talha, Ümmü Suleym'e hitaben:
— Yemîn olsun ben bu defa Rasûlullah'in sesini zayif olarak isittim. Kendisinde açlik oldugunu

biliyorum. Yaninda yiyecek birsey var mi? dedi.
Ümmü Suleym:
— Evet var, dedi ve arpadan yapilmis birkaç tane ekmek külçesi çikardi.
Sonra bir bas örtüsü çikardi da, onun bir kismi ile ekmekleri sarip dürdü. Sonra bohçayi benim elimin altina gizledi, örtünün bir kismini da benim üstüme dürüp sarmaladi. Sonra beni Rasûlullah'in yanina gönderdi.
Enes dedi ki: Ben de bunu götürdüm. Rasûlullah'i mescidde buldum. Beraberinde insanlar vardi. Ben onlarin yanma varip dikeldim. Rasûlullah (S) bana:
— "Seni Ebû Talha mi gönderdi?" diye sordu. Ben:
— Evet, dedim. Rasûlullah:
— "Yemek sebebiyle mi?" dedi. Ben:
— Evet, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah beraberinde bulunanlara hitaben:
— "Kalkiniz" buyurdu ve yürüdü; ben de önlerinde yürüdüm. Nihayet Ebû Talha'ya geldim ve durumu ona haber verdim. Ebû
Talha (annem) Ümmü Suleym'e:
— Yâ Ümme Suleym! Rasûlullah insanlari getirmistir. Hâlbuki onlari doyurabilecegimiz birsey yoktur, dedi.
Ümmü Suleym:
— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedi.
Müteakiben Ebû Talha gitti, nihayet Rasûlullah'a kavustu. Rasûlullah, Ebû Talha ile beraber geldi. Ve: -
— "Yâ Ümme Suleym! Yaninda ne varsa getir!" buyurdu.
O da bu ekmekleri getirdi. Rasûlullah emretti ve ekmekler parmakla küçük küçük parçalara bölündü. Ümmü Suleym bir yag tulumundan bu bölünen ekmek parçalarinin üzerine yag sikti ve onu bulayip katik yapti. Sonra Rasûlullah o katik hakkinda Allah'in, söylemesini istedigi seyleri söyledi. Sonra:
— "On kisi için izin ver!" buyurdu.
Ebû Talha on kisiye izin verdi. Onlar doyuncaya kadar yediler, sonra disari çiktilar. Sonra:
— "On kisiye daha izin ver!" buyurdu.
Ebû Talha onlara da izin verdi. Onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra disariya çiktilar. Sonra Rasûlullah tekrar:
— "On kisiye daha izin ver!"
Böylece cemâatin hepsi de yediler ve doydular. Hâlbuki bu topluluk yetmis yâhud seksen kisi idi [97]
.

86-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Biz (sahâbîler) âdet hilafi olan isleri bereket ve hayir sayardik. Siz ise bunlar(in hepsi) korkutmak (için izhâr edilir) saniyorsunuz. Biz bir seferde Rasûlullah ile beraber bulunduk. Suyumuz azalmisti. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Haydi bana bir mikdâr su artigi bulup getiriniz!" dedi. Sahâbîler, içinde az bir mikdâr su bulunan bir kap getirdiler. Rasûlullah bu kabin içine elini koydu. Sonra sahâbîlere:

— "Haydi temiz ve mübarek suya geliniz! Suyun artisi ise Allah'tandir" buyurdu.
Ve yemîn olsun ben Rasûlullah'in parmaklan arasindan suyun kaynayip aktigini gördüm. Ve yine yemîn olsun ki, biz (Rasûlullah'in yaninda) yemek yenirken yemegin Suhhânallah dedigini isitirdik [98]

87-.......Câbir ibn Abdillah (R), babasinin, üzerinde borç oldugu hâlde vefat ettigini tahdîs edip söyle demistir: Ben Peygamber (S)'e gittim ve:
— Babam arkasinda bir borç birakti. Benim yanimda da onun hurmaliginin çikaracagi mahsûlden baska birsey yoktur. O hurmaligin birkaç seneler çikaracagi mahsûl de babamin üzerindeki borcu ödemeye yetismez. Onun için Sen benimle gel de, alacaklilar bana çirkin söz söylemesinler, baski yapmasinlar, dedim.
Nihayet Rasûlullah, topladigim hurma harmanlarindan bir harmanin etrafinda yürüyüp dolasti, duâ etti. Sonra diger bir yiginin etrafinda dolasip duâ etti. Sonra hurma harmaninin üzerine (yâhud yanma) oturdu da:
— "Borcu, bu harmandaki hurma yiginindan çekip çikariniz!" buyurdu.
Nihayet onlarin alacaklarini onlara tamamen ödedi ve onlara verdigi kadar da artti [99].

88-.......Ebû Bekr'in oglu Abdurrahmân (R) söyle tahdîs etmistir: Ashâbu's-Suffe fakîr insanlardi. Peygamber (S) bir kerresinde:
— "Yaninda iki kisilik yiyecegi olan (onlardan) bir üçüncüsünü; dört kisilik yiyecegi olan bir besincisini yâhud da altincisini (alip) birlikte götürsün" buyurdu. Yâhud bu lâfizlara benzer lâfizla söyledi. Ebû Bekr (bunlardan) üçünü eve getirdi. Peygamber on kisiyi birlikte (alip evine) götürdü. Ebû Bekr de üç kisiyi götürdü.
Abdurrahmân dedi ki: Bizim ev halki ben, babam, annem, bir de bizim ev ile Ebû Bekr'in evinde ortaklasa hizmet eden hizmetçiden ibaretti...
(Râvî Ebû Usmân en-Nehdî:) 'Artik bir de benim zevcem" dedi mi, demedi mi bilemiyorum, demistir.
(Yine Abdurrahmân dedi ki:) Ebû Bekr, Peygamber'in evinde (konuklarindan ayri olarak) aksam yemegini yedi. Arkasindan yatsi namazini kilincaya kadar orada kaldi. Sonra (konuklariyle birlikte kendi evine) döndü (ve konuklarini agirlamasini ailesine emredip) Rasûlullah aksam yemegini yiyinceye kadar -yâhud Rasûlullah'in uykusu gelinceye kadar- yaninda kaldi. (Sonra kendi evine döndü.) Geldiginde gece Allah'in diledigi kadar haylî ilerlemisti. Hanimi ona:
— Seni konuklarin yaninda bulunmaktan alikoyan nedir? diye sordu.
O da:
— Onlara yemek yedirdin mi? dedi. Oda:
— Sen gelmedikçe yemek yemiyeceklerini söylediler; hizmetçiler onlara yemek çikardilar, fakat onlar hizmetçilere gâlib olup yemegi kabul etmediler.
(Abdurrahmân dedi ki:) Ben savusup saklandim. Ebû Bekr:
— Ey degersiz adam! dedi, beddua etti ve sövdü. Sonra kizginca:
— Yiyiniz! diye emretti de: Ben bu yemekten ebeden verniyece-gim, dedi.
Abdurrahmân dedi ki: Allah'a yemîn ederim, biz (yerken) hiçbir lokmaya el uzatmazdik ki altindan

yemek daha ziyâde çogalmis olmasin. Nihayet doydular. Yemek de yenmezden evvelki mikdârindan daha çok olarak duruyordu. Ebû Bekr yemege bakti. Bir de gördü ki, oldugu gibi duruyor. Belki de artmis! Hanimina:
— Ey Firâs ogullari'mn kizkardesi! Bu nedir? dedi. O da:
— Ey gözümün nuru, simdi o muhakkak evvelkinden üç kat daha ziyâdedir, dedi.
Bunun üzerine Ebû Bekr o yemekten yedi. Ve ettigi yemîni kas-dederek:
— O olan sey ancak seytândan idi, dedi.
O yemekten bir lokma yedikten sonra Peygamber'e gönderdi. Yemek Peygamber'in yaninda sabaha kadar durdu.
Bizimle bir kavim arasinda bir baris ahdi vardi. Müddet son bulmustu. (Bunun üzerine Medine'ye gelmislerdi.) Içlerinden arîf (yânî kavminin söz sahibi) olarak oniki kisi ayirdik. HerbirI ile beraber kaç kisi oldugunu ancak Allah bilir. Su var ki, Rasûlullah o ariflerle, arkadaslarinin nasîbleri olan yemegi bu çanaktan yolladi.
Abdurrahmân dedi kî: Iste onlarin hepsi o yemekten yediler (de öyle agirlandilar). Ebû Usmân: Yahûd Abdurrahmân'in söyledigi gibi, demistir [100]

89-.......Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) zamaninda Medîne ahâlîsine bir kitlik (yânî yagmursuzluk) isabet etti. Bir cumua günü Rasûlullah hutbe yaparken bir adam ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! At sürüleri helak oldu, davar sürüleri mahvoldu. Allah'a duâ et de bize yagmur versin! dedi.
Rasûlullah hemen ellerini kaldirip duâ etti.
Enes dedi ki: Gökyüzü ayna gibi parlak iken bir rüzgâr esti, bulut insâ etti. Sbnra bulut toplandi. Sonra gökyüzü kirba agizlarim saliverdi. Çiktik, evlerimize gelinceye kadar suya dala dala yürüdük. Öteki cumuaya kadar üzerimize yagmur hep yagip durdu. Ertesi cumua yine o adam yâhud bir baskasi Rasûlullah'a karsi ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Evler yikildi, Allah'a duâ et de yagmuru habsetsin! dedi.
Rasûlullah gülümsedi, sonra:
---"(Yâ Allah!) Etrafimiza yagdir, üzerimize degil" diye duâ etti.
Ben bulutlara baktim, Medîne'nin etrafi tâc gibi yarilip siyrildi [101].

90-....... Bize Ebû Hafs tahdîs etti. Onun ismi Umer ibnu'l- Alâ'dir; Ebû Amr ibni'l-AIâ'mn kardesidir. O söyle demistir: Ben Nâfi'den isittim, o da Ibn Umer(R)'den: Peygamber (S) bir hurma kütügüne dayanarak hutbe yapar idi. Minberi edinince o kütükten ayrildi. Bu sirada kütük bir inleme sesi çikardi. Peygamber hemen onun yanina geldi ve elini o kütügün üzerine koyup sivazladi (böylece inlemesi sustu) [102]. :
Ve Abdulhamîd söyle dedi: Bize Usmân ibnu Umer haber verdi: Bize Muâz ibnu'1-Alâ, Nâfi'den bu hadîsi haber verdi.
Ve bu hadîsi Ebû Âsim da Ibnu Ebî Verrâd'dan; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den; o da Peygamber(SVden olmak üzere rivayet etti [103].

91........ Ben babam Eymen el-Habesî'den isittim; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan (söyle demistir): Peygamber (S) cumua günü bir agaca yâhud bir hurma kütügüne dikelir(öyle hutbe yapar)di. Ensâr'-dan bir kadin yâhud bir adam:
— Yâ Rasûlallah, Sana bir minber yapayim mi? dedi. Rasûlullah:
— "Isterseniz yapin" buyurdu.
Ona bir minber yaptilar. Cumua günü olunca Peygamber minbere çikarildi. Bu sirada agaç parçasi çocuk gibi feryâd etti. Sonra
Rasûlullah inip onu kucakladi. O sirada kütük, susturulan çocuk gibi hafîf hafîf inliyordu. Rasûlullah:
— "O, yaninda edildigini isittigi zikrullah için agliyordu" buyurdu [104].

92-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle diyordu: Mescid hurma agaçlarinin gövdeleri üzerinde tavanlanmisü (yânî mescidin tavani hurma kütükleri üzerine oturtulmus idi). Peygamber (S) hutbe yapmak istediginde bu kütüklerden birine dayanip ayakta söz söylerdi. Peygamber için minber yapilinca, minberin üzerinde konusur oldu. Bu sirada biz bu kütükten gebe develerin iniltisine benzer bir ses (çiktigim) isittik. Nihayet Peygamber, kütügün yanma gelip elini onun üzerine koyunca sustu [105].

93-.......Bize Muhammed (ibn Ca'fer Gunder), Su'be'den; o da Süleyman ibn Mihrân'dan tahdîs etti. Süleyman söyle demistir: Ben Ebû Vâil'den isittim; o, Huzeyfe'den söyle tahdîs ediyordu: Umer ibnu'l-Hattâb (R):
— Rasûlullah'in fitne hakkindaki sözlerini kim ezberinde tutuyor? diye sordu.
Huzeyfe:
— Ben onu Rasûlullah'm söyledigi gibi ezberimde tutuyorum, dedi.
Umer:
— Getir bakalim, sübhesiz sen çok cesursun, dedi. (Huzeyfe söyle devam etti:)
— Rasûlullah (S): "Insanin ehli, mali, komsusu yüzünden ugradigi fitneye, namaz, sadaka, iyiligi emretmek ve kötülükten neh~ yetmek keffâret olur" buyurdu.
Umer:
— Hayir, sormak istedigim bu fitne degildir, lâkin ben denizin dalgalanmasi gibi dalgalanip kuduracak olan fitneyi soruyorum, dedi.
Bunun üzerine Huzeyfe:
— Yâ Emîre'l-Mü'minîn! O fitneden sana bir zarar yok. Çünkü muhakkak seninle onun arasinda kilitli bir kapi vardir, dedi.
Umer, Huzeyfe'ye:
— Kapi açilacak mi, yoksa kirilacak mi? diye sordu. Huzeyfe:
— Kapi açilmayacak, fakat kirilacak, dedi. Umer:
— Bu (yânî kapinin kirilmasi) bir daha kilitlenmemeye daha elverislidir, dedi.
Râvî Ebû Vâil söyle dedi: Biz Huzeyfe'ye:
— Umer kapiyi bildi mi? dedik. Huzeyfe:

— Evet, yarindan önce bu gecenin gelecegini bildigi gibi. Ben Umer'e yalan yanlis olmayan (Peygamber*den isittigim dosdogru) bir hadîs söyledim, dedi.
Râvî Ebû Vâil söyle dedi: Huzeyfe'ye kendimiz sormaya cesaret edemedik de Mesrûk ibnu'l-Ecda'a:
— Kapi kimdir? diye sordurduk. O da kapiyi ondan ögrenip:
— Kapi Umer'dir, dedi [106].

94-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Siz ayakkabilari keçe olan bit kavimle muharebe etmedikçe kiyamet kopmaz. Ve yine sizler, gözleri küçük, yüzleri kirmizi, burunlari basik, sanki yüzleri deri üstüne deri kaplanmis kalkanlar gibi olan Türk'le muharebe etmedikçe kiyamet kopmaz. Ve siz insanlarin hayirlisi, emir oluncaya kadar emirligi çok fena görenler (ve arzu etmeyen kimseler) bulursunuz. Insanlar ma'denler(gib\)dir (kimi hâlis, kimi karisiktir). Onlarin Câhiliyet'te hayirli olanlari Islâm devrinde de hayirli kimselerdir. Sizin herhangi birinizin üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onda beni görmesi, ona kendisinin bir kat daha ehli ve mali olmasindan daha sevgili olacaktir" [107].

95- Bana Yahya tahdis etti: Bize Abdurrazzak, Mamer ibn Ra-sid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Bit (Arablar) yabanci milletler Hûz ve Kirman halki ile muharebe etmedikçe kiyamet kopmaz. Onlarin yüzleri kirmizi, burunlari basik, gözleri küçüktür; sanki yüzleri deri üstüne deri kaplanmis kalkanlar gibi (kalin et\i)dir, ayakkabilari da yündür (yânî keçeden yapilmis çariktir)" [108].

96-.......îsrnâîl söyle dedi: Bana Kays haber verip söyle dedi:
Biz Ebû Hureyre(R)'nin yanina geldik. O söyle dedi: Ben Rasülul-lah ile üç yil sikica beraber bulundum. Ömrümde bu yillardaki ka-. dar, söylerken kendisinden isittigim hadîsi ezber etmeye hirsli olmamisimdir. Rasûlullah (S) eliyle isaret ederek: "Kiyametin önünde sizler ayakkabilari kil olan bir kavimle muharebe edeceksiniz. Iste o arzin bos yerinde (yahûd çölünde, müslümânlarla harb için) ortaya çikacak olan kavimdir" [109].
Râvî Sufyân bir kerresinde: O harb edecek olanlar, ehlu'l-bâzir'dir, demistir.

97-.......Amr ibn Taglîb (R) tahdîs edip söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Kiyametten önce sizler kildan ayakkabilar giyen bir kavimle muharebe edersiniz. Ve yine sizler yüzleri deri üstüne deri kaplanmis kalkanlar gibi (kalin etli) olan bir kavimle muharebe edersiniz" [110].

98-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Yahudiler sizlere karsi muharebe edecekler. Neticede sizler onlar üzerine musallat kilinacaksiniz. (Öldürme çok siddetli olacak.) Sonra kaya parçasi: Ey Müslüman! Su arkamdaki bir Yahudi'dir, (gel de) onu öldür I diyecek" [111].

99-.......Câbir ibn Abdillah ile Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Insanlar üzerine bir zaman gelir ki, gazve yaparlar. Içinizde Peygamber'e sahâbî olan kimse var mi? denir. Onlar: Evet vardir, diye cevâb verirler. Bunun üzerine onlara (zafer kapisi) açilir. Sonra (bir zaman daha gelir) insanlar gazve yaparlar. Onlara da: Içinizde Rasûlullah 'a sahâbîlik yapan kimse ile görüsüp beraber olan var mi? diye sorulur. Onlar de: Evet vardir, derler. Onlara da fetih yolu açilir" [112].

100-.......Ad'yy ibn Hatim (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in yaninda bulundugum sirada Peygamber'e bir adam gelip, O'na fakirlikten sikâyet etti. Sonra Peygamber'e baska bir kimse geldi ve O'na yol kesilmesinden sikâyet etti. Peygamber (S):
— "Yâ Adiyyl Sen el-Hîre sehrini gördün mü?" dedi. Ben:
— Ben onu görmedim, fakat orasi hakkinda bana haber verildi, dedim.
Peygamber:
— "Eger hayâtin uzun olursa muhakkak sen hevdeci içinde yolculuk eden kadinin el-Hîre'den hareket edip Allah'tan baska hiÇkim-seden korkmayarak tâ Ka'be'yi tavaf edecegini göreceksin" buyurdu.
Ben buna taaccüb ederek kendi kendime: Beldelerde fitne ve fe-sâd atesini tutusturmus olan o Tayy kabilesinin yol kesicileri nerede olacak ki (kadin tek basina yolculuk edecek)! dedim.
Peygamber devam-edip:
— "Yemîn olsun eger sana hayât uzun olursa, muhakkak Kis-râ'mn hazîneleri fetholunacaktir" buyurdu.
Ben:
— Kisrâ ibn Hürmüz'ün hazîneleri mi? dedim. Peygamber söyle dedi:
— "Kisrâ ibn Hürmüz'ün. Yemîn olsun eger senin hayâtin uzun olursa, muhakkak sen elinin dolusu altin yâhud gümüsü sadaka olarak çikarip da bunu kendisinden kabul edecek kimse arayacak, fakat kendisinden bunu kabul edecek hiçbir kimse bulamayacak olan kimseyi göreceksin. Yine yemîn ederim ki, sizden biriniz Allah'a kavusacagi gün, Allah ile kendi arasinda kelâmini terceme edecek bir tercüman bulunmayarak Allah'a kavusacak, Allah da ona:
— Ben sana bir Rasûl göndermedim mi ve O sana teblig etmiyor muydu? diye soracak.
O kul da:
— Evet (gönderdin yâ Rabb)! diye cevâb verecek. Bu sefer Allah:
— Ben sana mal vermedim mi; bu suretle sana ihsanda bulunmadim mi? diye soracak.
Kul:
— Evet (verdin ve ihsanda bulundun)/ diyecek.
Bu hâlde o kimse sagina bakar cehennemden baska birsey göremez. Soluna bakar yine cehennemden baska birsey göremez".
Adiyy dedi ki: Ben Peygamber (S)'den isittim, söyle buyuruyor-du: "Simdi sizin herbiriniz bir tek hurmanin yarisi ile; bunu da bulamazsa güzel sözle olsun kendinizi cehennem atesinden koruyunuz".
Adiyy söyle demistir: Ben el-Hîre'den hevdeci içinde yolculuga çikip, Allah'tan baska hiçkimseden

korkmayarak nihayet Ka'be'yi tavaf eden kadini gördüm. Ben kendim Kisrâ ibn Hürmüz'ün hazînelerini fetheden ordunun içinde bulundum. Yemîn olsun eger sizle-
re hayât uzun olursa, elbette sizler Peygamber Ebû Kaasim'm söyledigi elinin dolusu altini sadaka olarak çikaracak olan o kimseleri göreceksiniz [113].

101-.......Bize Muhill ibnu Halîfe tahdîs edip: Ben Adiyy'den isittim, Adiyy: Ben Peygamber(S)'in yaninda idim... dedi [114].

102-....... Bize Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbe ibn Âmir'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir gün çikip, Uhud sehîdlerine meyyite namaz kilar gibi namaz kildi. Sonra (Medine'ye) gelip minbere çikti. Ve (ölülere dirilere veda eder gibi bir hutbe yapip) söyle buyurdu: "Ben sizin Kevser havuzuna ilk eriseniniz olacagim. Sizin hakk yolundaki hizmetlerinize sehâ-det edecegim. Vallahi ben, su anda (cennetteki) havuzumu görüyorum. Ve emîn olunuz yine su anda bana Arz'in kilitlerinin hazîneleri verildi. Vallahi ben vefatimdan sonra sizin müsriklige döneceginizi düsünerek hiç endîse etmem. Yalniz sizin dünyâ hususunda nefsâni-yet güdüp didismenizden korkarim" [115].

103-.......Usâme ibn Zeyd (R) söyle demistir: Peygamber (S) yüksek bir yerden Medîne evleri arasindan yükselen kösklere bakti da: "Benim görmekte oldugum seyleri sizler görebiliyor musunuz? Ben evlerinizin aralarina dökülen fitnelerin yerlerini siddetli yagmur sellerinin açtigi yarlar gibi (gözümle) görüyorum" buyurdu [116].

104-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr tahdîs etti; ona da Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb; ona da Ebû Sufyân'-in kizi Ümmü Habîbe; ona da Zeyneb bintu Cahs (R) tahdîs etmistir: Peygamber (S) bir kerre telâsla Zeyneb'in yanina girerek:
— "Lâ ilahe illeHlâh, vukû'u yaklasan bir serrden, büyük bir fitneden dolayi vay Arab'in hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc seddinden sunun gibi bir delik açildi!" buyurdu da basparmagi ile onu ta'kîb eden (sehâdet) parmagini halkaladi.
Cahs kizi Zeyneb dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Içimizde bu kadar sâlih (iyi) kimseler varken, biz helak olur muyuz? diye sordum.
Rasûlullah (S):
— "Evet! Fâsiklik, fâcirlik, fuhs ve ma'siyet çogaldigi zaman (helak olursunuz)"diye cevâb verdi [117].
Ve yine Muhammed ibnu'z-Zuhrî'den (o söyle demistir): Bana Hind bintu'l-Hâris tahdîs etti ki, Ümmü Seleme (R) söyle demistir: Peygamber (S) uykudan uyandi da: "Subhânallah! Bu gece ne hazineler indirildi ve ne fitneler indirildi!" buyurdu [118].

105-.......Ebû Sa'saa(R)'dan: Ebû Saîd el-Hudrî (R) dedi ki:
Ebû Sa'saa bana söyle dedi: Ben seni koyunu seviyor ve koyun ediniyorsun görüyorum. Öyleyse koyunlari iyilestir ve onlarin burun akintilarini da iyilestir. Çünkü ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Insanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onda koyun müslümânin hayirli mali olacaktir. Müslüman koyun sürüsünü, dînine sâhib olmak üzere fitneden kaçarak daglarin basina -yâhud hurma yapraklarina- yagmur sularinin düsecegi yerlere (yânî vâdîle-rin enginlerine) götürür" [119].

106-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Yakin bir gelecekte birtakim fitneler olacaktir. Fitne zamaninda (o'na kansmayip) oturan kisi, (karismak üzere) ayakta durandan hayirlidir. O hengâmede ayakta duran da (fitne sebeblerini hazirlamaga) gidenden hayirlidir. Bu yolda yürüyen de bi'l-fîil fesada çalisandan hayirlidir. Her kim fitne vukû'una muttali' olup onu görmeye çalisirsa, muhakkak onun kahrina ugrar. Her kim o fitne zamani iltica edecek veya siginacak bir yer bulursa, hemen oraya siginsin (fesâdcilara karismasin)" [120].
Yine Ibn Sihâb'dan: Bana Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân îbni'l-Hâris; o da Abdurrahmân ibn Mutî' ibni'l-Esved'den; o da Nevfel ibn Muâviye'den su Ebû Hureyre hadîsinin benzerini tahdîs etti. An-cak Ebû Bekr bunda sunu ziyâde eder: "Namazdan öyle bir namaz vardir ki, her kim onu kaçirirsa, sanki ailesini ve malini kaybetmis-(gibi büyük zarara ugramis)" [121].

107-....... Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'mes'ten; o da Yezîd ibn Vehb'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan haber verdi ki, Peygamber (S):
— "Benden sonra yakin bir istikbâlde birtakim mesru' olmayan tercihler ve hoslanmayacaginiz birçok isler meydana gelecektir" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! (Bu vâki' oldugu zaman) bizlere ne yapmamizi emredersin? dediler.
Rasûlullah:
— "Kendi üzerinize edasi vâcib olan haklan eda eder yerine getirirsiniz, lehinize olan (mahrum birakildiginiz) kendi haklarinizi da Allah'tan istersiniz" buyurdu [122].

108-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Kureys'ten bâzi kimseler insanlari (fitne ile) ölüme sürükleyecekler" buyurdu.
Orada bulunan sahâbîler:
— Bizlere ne (yolda hareket etmemizi) emredersin? diye sordular. Rasûlullah:
— "Keski insanlar onlardan uzak bulunsalar!" buyurdu. Mahmûd (ibn Gaylân) söyle dedi: Bize Ebû Dâvûd Süleyman et-
Tayâlisî tahdîs etti: Bize Su'be, Ebu't-Teyyâh'tan haber verdi, o: Ben, Ebû Zur'a'dan isittim, demistir [123].

109-.......(Saîd ibn Amr ibni'1-Âs ibn Umeyye söyle demistir:)

Ben Mervân (ibnu'l-Hakem ibn Ebî'l-Âs ibn Umeyye) ile Ebû Hu-reyre'nin beraberinde idim. Ebû Hureyre'yi söyle derken isittim:
— Ben kendisi (fitraten) dogru sözlü (olan ve Allah tarafindan) dogrulugu tasdik edilen Rasûlullah(S)'in: "Ümmetimin ölümü Kureys'ten birkaç gencin ellerindendir!" buyururken isittim.
Mecliste bulunan Mervân, Ebû Hureyre'ye:
— Gençler mi? dedi. Ebû Hureyre:
— Istersen Fulân ogullan, Fulân ogullari diye adlarini anabilirim, dedi [124].

110-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) söyle diyordu: Insanlar, Rasûlullah (S)'tan (gelecege âid) hayir(li isler)dan sorarlardi. Ben de (tersine Islâm Ümmeti'ne gelecek) serrden -o serrin bana erismesinden korkarak- sorardim. Bu endîse ile bir kerre:
— Yâ Rasûlallah! Biz vaktiyle bir câhiliyet ve serr (yânî sirk) içinde idik. Sonra Allah bize su hayri (Seni göndermek, Islâm temellerini kuvvetlendirmek, sirk ve dalâlet temellerini yikmak hayrini) getirdi. Bu hayir ve saadetten sonra gelecek bir serr ve fitne var midir? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Evet vardir" buyurdu. Ben:
— O serr ve fitneden sonra bir hayir ve iyilik var midir? dedim. Rasûlullah:
— "Evet, bir hayir ve iyilik vardir. Fakat onun içinde bâzi serr ve fesâd dumani, bulanikligi bulunacak" buyurdu.
Ben:
— O hayrin dumani (temizligini bulandiran kiri) nedir? dedim. Rasûlullah:
— "O devrin âmirlerinden bir zümre, ümmeti benim hidâyetim (sünnetim) hilâfina idare edecekler. Sen o devrin âmir ve valilerinden bâzilarinin hareketlerini ma'ruf bulup tasvîb, bâzilarinin hare-ketlerini de münker bulup reddedeceksin" buyurdu.
Ben:
— (Yâ Rasûlallah!) Bu karisik hayir devrinden sonra, yine bir serr ve fesâd devri gelecek midir? dedim.
Rasûlullah:
— "Evet gelecektir. O devirde birtakim dâîler (da'vetçiler) halki cehennem kapilarina çagiracak. Her kim onlarin da'vetine icabet ederse, onu cehenneme atacaklar" buyurdu.
Ben:
— Yâ Rasûlallah! Bu da'vetçileri bize vasfet! dedim. Rasûlullah:
— "Onlar bizim milletimizden insanlardir. Bizim dilimizle konusurlar (hâlbuki gönüllerinde hayirdan eser yoktur)" buyurdu. Ben:
— (Yâ Rasûlallah!) O (ugursuz) devir bana yetisirse nasil hareket etmemi emredersin? dedim.
Rasûlullah:
— "îslâm cemâatinden ayrilmaz ve onlarin devlet baskanlarina itaat eylersin" buyurdu.
Ben:
— Onlarin cemâatleri yoksa (bozgunculukla parçalanmislarsa), baslarinda devlet reisleri de yoksa? dedim.

Rasûlullah:
— "O firkalarin hepsinden ayril (evine çekil)/ Velev ki bu ayrilma, bir agaç kütügünü isirman suretiyle (mesakkatli) olsa bile, artik ölüm erisinceye kadar bu ayrilik üzere bulun" buyurdu [125].

111-.......Bana Kays tahdîs etti ki, Huzeyfe (R): Arkadaslarim hayri ögrendiler, ben ise serri ögrendim, demistir [126].

112-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: RasûluIIah (S): "Da'vâlari bir olan (yâni ikisi de Islâm veya hakli oldugu iddiasinda bulunan) iki cemâat birbiriyle harbetmedikçe kiyamet kopmaz" buyurdu [127].
113-.......Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Iki ordu birbiri ile harbetmedikçe kiyamet kopmaz: Bu iki cemâatin ikisi de bir iddiada olduklari (ikisi de Islâm ve hakk iddiasinda bulunduklari) hâlde aralarinda büyük bir harb olacaktir. Ve yine otuza yakin çok yalanci olan deccâller gönderilmedikçe kiyamet kopmaz. Bu deccâllerin hepsi kendilerinin Allah Rasûlü olduklarini iddia edeceklerdir" [128].

114-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Biz Rasûlullah'in yaninda bulunuyorduk. Kendisi de ganimet taksimi yapmakta idi. Bu sirada yanina Zu'1-Huveyrisa (denilen bir kimse) geldi. Bu, Temîm ogullarindan bir adam idi. Bu adam:
— Yâ Rasûlallah! Adalet et, dedi. RasûluIIah (S):
— "Sana veyl olsun! Eger ben adalet etmezsem kim adalet eder? Eger ben adalet etmezsem (sen âdil olmayan bir insana tâbi' oldugun için) muhakkak eli bos kalmis ve ziyan etmissindir" buyurdu.
Bunun üzerine Umer:
— Yâ Rasûlallah! Bana bu herîf hakkinda izin ver de onun boynunu vurayim, dedi.
RasûluIIah:
— "Onu birak! Onun birtakim avenesi vardir ki, sizden biriniz onlarin namazi yaninda kendi namazim, onlarin oruçlari yaninda kendi orucunu muhakkak küçük görecek. Onlar Kur'ân da okuyacaklar. Fakat Kur'ân(m feyzi) onlarin köprücük kemiklerinden öteye geçmeyecek. Onlar okun avdan (delip) çiktigi gibi Islâm'dan çikacaklar, (avi delip geçen) okunun demirine bakilir, orada kan nâmina birsey bulunmaz. Sonra okun yaya giris yerine bakilir, orada da birsey bulunmaz. Sonra okun agaç kismina bakilir, orada da birsey bulunmaz. Sonra okun yelesine -tüyüne- bakilir, orada da birsey bulunmaz. Ok, avin iskenbesi içindeki seylere ve kana girip çikmis, fakat onlardan hiçbirsey okayapismamistir. Onlarin alâmeti iki pazusundan biri kadin memesi gibi yâhud öteye beriye gidip gelen büyük bir et parçasi gibi olan siyah bir adamdir. Onlar insanlar (müslümânlar) arasinda bir ayrilma oldugu zaman ortaya çikarlar" [129].
Ebû Saîd söyle dedi: Ben bu hadîsi Rasûlullah'tan isitmis olduguma sehâdet ediyorum. Ve yine sehâdet ediyorum ki, Alî ibnu Ebî Tâlib, ben de maiyyetinde iken bunlarla kital yapmistir. Alî bu hadîste tavsîf edilen adamin aranmasini emretti. Adam arandi, neticede bulup getirildi. Hattâ ben ona baktim ve Rasûlullah'in yaptigi tavsîf üzere oldugunu gördüm.

115-.......Alî (R) söyle demistir: Ben size Rasûlullah'tan birsey haber verdigimde and olsun ki, gökten düsmem, bana Peygamber'in dilinden yalan uydurmamdan daha sevimlidir. Fakat benimle sizin aranizda olan mes'elede (konustugumuz zaman) size birsey haber verdigimde (ta'rîz etmis olabilirim). Çünkü (muhavere de bir harbdir,) harb bir hud'adir. Ben Rasûlullah(S)'tan söyle buyururken isittim: "Zamanin âhirinde yaslari küçük (tecrübeleri kit), zayif akilli bir zümre yetisecektir. Onlar halkin en hayirlisi olan Peygamber'in tebliglerinden söyleyecekler. Fakat bunlar okun avdan öteye çikisi gibi Islâm 'dan çikacaklardir. Onlarin îmânlari bogazlarindan öteye geç-meyecektir. Siz onlara nerede rast gelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncudur), bunlari öldürmekte öldüren kisiye kiyamet gününde ecir (yânî sevâb) vardir" [130].

116-.......Habbâb ibnu'l-Erett (R) söyle demistir: (Islâm'in ilk günlerinde) Rasûlullah, Ka'be'nin gölgesinde kaftanini yastik yaparak dayandigi bir sirada kendisine (Kureys müsriklerinin iskencele-rinden) sikâyet ettik:
— (Yâ Rasûlallah!) Bizim için Allah'tan zafer dileyemez misin? (Bunlarin zulmünden) kurtulmamiz için Allah'a duâ edemez misin? dedik.
Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mazlum) kisi bulunmustur ki, müsrikler tarafindan onun için yerde bir çukur kazilir, o kisi bu çukura (basi meydanda kalarak) gömülürdü. Sonra büyük bir testere getirilir, basi üstüne konulur, ikiye bölünürdü de (bu iskence) o mü'mini dîninden döndüremezdi. (Bir baskasinin da) demir taraklarla etinin altindaki kemigi ve siniri taranirdi da bu iskence o mü'mini dîninden çeviremezdi. Allah'a yemîn ederim ki, su Islâm Dîni'ni muhakkak surette kemâle erdirecektir. Öyle bir derecede ki, bir sü-vârî (yalniz basina) San'â'dan Hadramevt'e kadar (selâmetle) gidecek, Allah 'tan baska hiçbirseyden korkmayacak yâhud koyun sahibi yolcu, koyunu üzerine kurt saldirmasindan korkacaktir. Fakat sizler acele ediyorsunuz!" [131].

117-....... Enes ibn MâIik(R)'ten (söyle demistir): Peygamber (S), bir ara Sabit ibn Kays'i kaybetmis(görememis)ti. Bir sahâbî:
— Yâ Rasûlaüah! Ben Sâbit'e âid bilgiyi Sen'in için ögrenirim, dedi.
Ve o zât, Sâbit'e gitti, onu evinde basini egerek oturur bir hâlde bulmus, ve:
— Ne hâldesin? diye sormus. O da:
— Hâlim serrlidir! Sabit sesini Peygamber'in sesinden ziyâde yükseltir bir kimsedir. Onun simdiye kadar isledigi hayir ve ibâdet hiç olmustur. Artik Sabit cehennemliktir! diye cevâb vermis.
Bu adam da Rasûlullah'a geldi ve Sabit söyle söyle söyledi diye haber verdi.
Râvî Mûsâ ibn Enes dedi ki: O zât, son bir kerre daha Sâbit'in yanina büyük bir müjde ile dönüp gitmistir; söyle ki: Rasûlullah, o sa-hâbîye:
— "Sâbit'e git, ona: Sen cehennemlik kisilerden degilsin, fakat sen cennet ehlindensin, de!" buyurmustur [132].

118-.......Ben, el-Berâ ibn Azib (R)'den isittim, söyle diyordu:

Bir kimse el-Kehf Sûresi'ni okumustu. Evinde da bir ati vardi. Bu sirada at ürkmege, deprenmege basladi. Bunun üzerine sûreyi okuyan kimse (yâni Useyd ibn Hudayr):
— Yâ Rabb! Sen âfetten selâmet ver! diye duâ etti. Hemen kendisini duman gibi birsey yâhud bir bulut kapladi. Sonra o, bu olanlari Peygamber'e söyledi. Peygamber (S):
— "Oku ey kisi (durma, her gece Kur'ân oku)/ Çünkü o bulut gibi görünen sey es-Sekîne'dir. Kur'ân dinlemek için yâhud Kur'ân 'i tebcil için inmisti" buyurdu [133].

119-.......Ebû îshâk tahdîs edip söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim, söyle diyordu: Ebû Bekr (R), babam evinde bu-lunuyorken yanina geldi de, ondan bir binek devesi satin aldi. Ebû Bekr, babam Âzib'e hitaben:
— Benimle beraber oglunu gönder de bunu (benim eve kadar) nakletsin, dedi.
el-Berâ dedi ki: Bunun üzerine ben onun beraberinde hayvani naklettim. Babam da çikti da devenin bedelini aliyordu. Bu sirada babam, Ebû Bekr'e:
— Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah ile beraber geceleyin yürüdügün zaman nasil yaptiniz? Bana tahdîs edip anlat, dedi.
Ebû Bekr söyle dedi:
— Evet (anlatayim)! Bütün gecemizi yürüdük. Nihayet günes, gündüzün yarisina gelip dikildi. Yol tamâmiyle bosaldi. Artik oradan hiçbir kimse geçmiyordu. O sirada gözümüze uzun gölgeli bir kaya göründü. Onun üzerine henüz günes gelmemisti. Onun yakininda indik. Ben kayanin gölgesinde Peygamber'in uyumasi için elimle bir yeri düzeltip hazirladim. Sonra oraya bir posteki yaydim. Sonra:
— Sen uyu yâ Rasûlullah! Ben etrafinda olan seyleri bakar arastiririm ki, buralarda bir düsman olmasin, dedim.
Rasûlullah uyudu. Ben oranin etrafim arastirip gözetlemek için çiktim. Derken koyunlarini bulundugumuz kayaya dogru getirmekte olan bir koyun çobani ile karsilastim. O da bizim gibi o kayanin gölgesinden faydalanmak istiyordu. Ben ona:
— Sen kimin çobanisin ey delikanli? diye sordum. O:
— Mekke ahâlîsinden yâhud Mekke'den bir adamin çobaniyim, dedi.
Ben:
— Senin koyunlarda süt var mi? dedim, O:
— Evet vardir, dedi, !i Ben:
— (Benim için) süt sagar misin? dedim. O:
— Evet sagarim, dedi ve bir koyun tuttu. Ben ona:
— Memesi üzerindeki toprak, kil ve pislikleri silkele, dedim. (Râvî: Ben el-Berâ'yi elinin birini digeri üzerine vurarak silkip
temizlemeyi isaret ederken gördüm, demistir.) Çoban benim için, yaninda bulunan iri ve kalin karinli agaç çanaga bir adam kandiracak kadar az bir süt sagdi. Benim yanimda da Peygamber için tasidigim, Peygamber'in su ister, su içer ve abdest alir oldugu deriden bir kap bulunuyordu. Ben müteakiben Peygamber'in yanina geldim. Fakat O'nu uykusundan uyandirmak istemedigim için, kendi kendine uya-mncaya kadar bekledim. Bu sirada sütün üstüne biraz su döktüm, hattâ kabin asagisi biraz sogudu. Uyaninca O'na:

— Yâ Rasûlallah, iç, dedim.
Rasûlullah içti. Ben de bundan hosnûd oldum. Sonra Rasûlullah:
— "Hareket etme zamani gelmedi.mi?" dedi. Ben:
— Evet, dedim.
Ve günes ortadan batiya meylettikten sonra hareket ettik. Bizim arkamiza Surâkatu'bnu Mâlik düsüp ta'kîb etti. Ben:
— Yâ Rasûlallah, bizim yanimiza gelindi (yânî yakalaniyoruz), dedim.
Rasûlullah:
— "Lâ tahzen inneHlâhe maana — Tasalanma, çünkü Allah hiç sübhe yok bizimle beraberdir"\et-Tevbe. 40) dedi.
Ve Peygamber onun aleyhine beddua etti. Bunun üzerine Surâ-ka'mn ati tökezleyip karnina kadar yere batti. Zannediyorum biz bu sirada düz ve sert bir arazî üzerinde bulunuyorduk.
Râvî Zuheyr sunu sekkli söylemistir: Surâka bu beliye üzerine:
— Ben kat'î bildim ki, siz ikiniz benim aleyhime beddua ettiniz. Simdi siz benim lehime duâ ediniz. Allah sâhid olsun ki, ben sizin pesinizdeki arayislari sizden geri çevirecegim, dedi.
Bu söz verme üzerine Peygamber ona hayir duâ etti, o da kurtuldu. Sonra geriye döndü ve artik kavustugu herbir arayici kimseye:
— Bu taraflari aramaya ben size kifayet etmisimdir, dedi. Artik her kavustugu kimseyi muhakkak geriye çevirdi.

Ebû Bekr dedi ki: Böylece de Surâka, bize yaptigi taahhüde vefa gösterdi [134].
120-.......BizeHâlid, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan söyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir kerre lyâde (hasta hatiri sormak) için bir Bedevi'yi ziyarete gitmisti. Ibn Abbâs dedi ki: Peygamber iyâde için bir hastanin yanina gittiginde ona:
— "Zararsiz, geçmis olsun, günâhlarina keffârettir insâallah" demek i'tiyâdinda idi.
Bu A'râbî'ye de:
— "Hastaligin zararsiz geçmis olsun, günâhlarina keffârettir insâallah" duasinda bulundu.
A'râbî ise Peygamber'e:
— Sen, günâhlarina keffârettir; geçmis olsun diyorsun, fakat hiç de öyle (geçici bir hastalik) degildir. Belki o ergin bir ihtiyar hasta üzerinde harareti feveran yâhud galeyan edip duran ve onu kabirleri ziyarete götürecek olan humma hastaligidir, dedi.
Peygamber de:
— "O hâlde pek iyi (öyle olsun)/" buyurdu [135].

121-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: (Neccâr ogullari'ndan) Hristiyan bir adam vardi. Sonra müslümân olmustu. el-Bakara ve Âlu Imrân sûrelerini okumustu. Peygamber'e vahiy kâtibligi de yapiyordu. Bu adam sonra Hristiyanliga geri döndü. Bu mürted:
— Muhammed birsey bilmez, yalniz benim kendisine yazdigim seyleri bilir, demege basladi.
Ve (aradan çok bir zaman geçmeden) Allah onu öldürttü. Hris-tiyanlar onu gömdüler. Fakat sabah olunca gömüldügü yer onu disariya atmisti. Bunun üzerine Hristiyanlar:
— Bu, Muhammed'in ve sahâbîlerinin isidir. Onlarin arasindan çikip kaçtigi için bu dîn kardesimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu (meydana) biraktilar, diye iftira ettiler.

Ve onun için derin bir çukur kazip içine biraktilar. Fakat sabah olunca gömüldügü yer onu (yine) disina atti. Hristiyanlar yine:
— Bu, Muhammed ile sahâbîlerinin isidir. Onlarin arasindan çikip kaçtigi için bu dîn kardesimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu kabrin disina biraktilar, dediler.
Ve bir yerde yine ona bir çukur kazdilar ve güçleri yettigi derecede derinlestirdiler. Fakat sabah olunca bu yerin de onu disina atmis oldugu görüldü. Bunun üzerine Hristiyanlar bu isin insanlar tarafindan yapilmadigini bildiler ve onu açikta biraktilar [136].

122-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kisrâ helak oldugu zaman, artik ondan sonra hiçbir kisrâ yoktur. Kayser helak oldugu zaman, artik onun ardinda kayser de yoktur. Muhammed'in nefsi yedinde olana yemîn ediyorum ki, Kisrâ ile Kayser'in hazînelerini muhakkak Allah yolunda harcayacaksiniz" [137]

123-.......Câbir ibn Semure (R) su hadîsi Peygamber'e yükseltti:
Peygamber (S): "Kisrâ helak oldugu zaman ondan sonra hiçbir kisrâ yoktur. Kayser helak oldugu zaman, artik onun ardinda hiçbir kayser yoktur" buyurdu. Hadîsi, geçen hadîs gibi zikretti de: "Yemîn olsun o ikisinin hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktir" buyurdu [138].
ederek sû'ikasde baslamis, en sonunda fena bir akibetle cezasini görmüstür. Kur'ân-i Kerîm de bu konuya Isaret etmistir. "Kitâblitardan bir güruh (söyle) dedi: Kendilerine indirilene (Kur'ân'a) îmân edenlere gündüzün evvelinde inanin, âhirinde küfr (ve inkâr) edin. Olur ki (mü'minler dînlerinden) dönerler" (Âlu
Imrân: 72).

124-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) zamaninda Museylimetu'l-Kezzâb (Medine'ye) geldi de:
— Eger Muhammed kendisinden sonra beni halef kilarsa kendisine uyarim! demeye basladi.
Museylime Medîne'ye kendi kavminden kalabalik bir hey'et içinde gelmisti. Rasûlullah, Museylime'nin yanina gitti. Rasûlullah'in beraberinde (Rasûlullah'in hatîbi denilen) Sabit ibn Kays ibn Semmâs da gitmisti. Rasûlullah'in elinde hurma dalindan bir deynek bulunuyordu. Rasûlullah, kavmi içinde oturan Museylime'nin tâ karsisinda durdu. (Onunla Islâm hakkinda konustu. Museylime, peygamberlik payesinden kendisine bir hisse verilmesini istedi.) Rasûlullah:
— "(Degil bir PaY)su dal parçasini benden istesen onu bile sana vermem. Sen de Allah'in hakkindaki hüküm ve takdîrini tecâvüz edemezsin. Egersen bana ve Hakk'a muhalefet edersen, Allah seni muhakkak helak eder. Ve ben muhakkak sanirim ki, sen -onda gördügüm sekillere göre- ru'yâmda hana gösterilen (ugursuz) kisisin..."
îbn Abbâs (geçen senedle) söyle demistir: (Ben Ebû Hureyre'ye, Rasûlullah'in Museylimetu'l-Kezzâb'a: "Benzeyisine göre sen, muhakkak bana ru 'yâmda gösterilen ugursuz sahis olacaksin " sözünün mâhiyetini sordum.) Ebû Hureyre bana söyle haber verdi:
— Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben uyurken ru'yâmda iki kolumda iki altin bilezik gördüm. Bunlar kadin zîneti oldugu için, bunlarin durumu beni kederlendirdi. Sonra ru'yâmda bana bu

bileziklere üflemekligim vahyolundu. Ben de bunlara üfledim. Bunlarin ikisi de uçtu. Ben bu iki bilezigi benden sonra türeyecek iki yalanci (peygam-
ber) ile te'vîl ettim ki, bunun birisi el-Ansî (Esved) 'dir. Öbürüsü de Yemâtne'nin sahibi Museylimetu'l-Kezzâb'dir" [139].

125-.......Ebû Mûsâ(R)'dan -Buhari, seyhinden Peygamber'e yükseltme sigasini isitip isitmedigi hususunda sekkedip: Zannederim Peygamber'den isitti, dedi- Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben ru 'yâmda kendimi Mekke 'den, hurmaliklari bol olan bir yere muhacir gidiyor gördüm. Zihnim, o gitmekte oldugum yerin Yemâme yâ-hud Hecer oldugu fikrine sapti. Bir de gördüm ki, o yer, Câhiliyet'te Yesrib denilen Medine imis [140]. Ben yine bu ru 'yâmda kendimi gördüm ki, bir kiliç hareket ettirdim de bu kilicin gögsü kirildi. Bu da Uhud harbinde mü'minlerden isabet alanlara isaret imis. Sonra o kilici diger bir defa daha hareket ittirdim. Bu sefer kiliç, oldugundan daha güzel hâline döndü. Bu da fetih ve mü'minlerin toplanmasi nev'-inden Allah 'in getirdigi neticeler imis. Ben yine o ru 'yâda bir sigir(m bogazlandigim) görmüstüm. Allah'in yapagi en hayirlidir. Bu da Uhud gününde sehîd olan mü'min neferleri remzediyormus. Bir de gördüm ki, asil hayir Uhud günü musibete ugramalarinin ardindan Allah'in onlara hayir nev'inden getirdigi seylerdir. Ve Bedir gününden sonra AHah'in bizlere verdigi dogruluk ve sebat mükâfatidir" [141].

126-.......Âise (R) söyle demistir; Fâtima yürüyerek yönelip geldi. Fâtîma'nin yürüyüsü tipki Rasûlullah'in yürüyüsü gibidir. Peygamber (S):
— "Merhaba kizim" dedi.
Sonra onu sag tarafina yâhud sol tarafina oturttu. Sonra kizina gizlece bir söz söyledi. Bunun üzerine Fâtima agladi. Ben Fâtima'ya:
— Niçin agliyorsun? dedim.
Sonra Fâtima'ya gizlice bir söz daha söyledi. Bu sefer Fâtima güldü. Ben, kendi kendime: Bugünkü gibi bir sevincin bir hüzne bu kadar yakin oldugunu görmedim, dedim. Hemen Fâtima'ya Peygam-ber'in ne söyledigini sordum. Fâtima:
— Ben Rasûlullah'in sirrini, yâni gizli söyledigi sözü açiklayip ifsa edecek degilim, dedi.
Nihayet, Peygamber'in ruhu kabzolundugu zaman kendisine bu aglama ve gülmenin sebebini sordum. Fâtima söyle cevâb verdi:
— Rasûlullah bana: "Cibril'in her sene bir kerre Kur'ân 'i kendisi ile mukaabele eder oldugunu, bu sene ise Cibril'in bu mukaabe-leyi kendisi ile iki defa yaptigim" (haber verdi) ve: "Ben bundan ancak ecelimin gelmis oldugunu saniyorum. Muhakkak ki sen, ailem içinden bana ilk yetisecek kimsesin" buyurdu. Iste ben bundan dolayi agladim. Akabinde Peygamber, bana (gizlice): "Sen cennet ehli kadinlarinin seyyidesi olmandan, yâhud mü'minlerin kadinlarinin sey-yidesi olmandaji razi olmuyor musun?" buyurdu. Iste ben bundan dolayi da sevinip güldüm [142].

127-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) ölüm sebebi olan hastaligi sirasinda kizi Fâtima'yi yanina çagirdi ve ona gizli bir-sey söyledi. Fâtima agladi. Sonra onu bir daha çagirip gizli birsey

söyledi. Fâtima bu defa güldü. Âise dedi ki: Ben Fâtima'ya bu aglama ve gülmenin sebebini sordum. Fâtima:
— Peygamber bana vefat sebebi olan bu hastaligi neticesinde ruhunun Hakk canibine alinacagini gizlice haber verdi; ben bunun üzerine agladim. Sonra bana ev halkindan kendisinin ardindan ilk gelecek kimse ben oldugumu gizlice haber verdi; bundan dolayi da güldüm, dedi [143].

128-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Umer ibnu'l-Hattâb, Ibn Abbâs'i meclisine yaklastirirdi. Abdurrahmân ibn Avf, Umer'e hitaben:
— Bizim de Ibn Abbâs'a akran ogullarimiz vardir (onlari meclisine yaklastirmadin), dedi.
Umer de ona:
— Su muhakkak ki sen onu meclisime hangi sebebden yaklastirdigimi biliyorsun (ilminden dolayi yaklastiriyorum), dedi.
Akabinde Umer, Ibn Abbâs'asu "tzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu" (en-Nasn i) âyetinden sordu. îbn Abbâs:
— O, Rasûhillah(S)'in ecelidir. Allah O'na ecelinin geldigini bildirdi, dedi.
Umer:
— Ben de bu sûreden, senin bilmekte oldugundan baska bir ma'nâ bilmiyorum, dedi [144].

129-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) ölüm hastahgi içinde üzerinde bir örtü ile ve (agriyan) basi üzerine de boz renkli bir kumas parçasi çatmis oldugu hâlde (Mescide) çikti, tâ minbere varip üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve sena ettikten sonra "Amma ba'du" diye basladigi hutbesine söyle devam etti:
— "Hiç sübhesiz müslümânlar çogaliyor, fakat Ensâr (günden güne) azaliyor. Hattâ onlar, yemek içindeki tuz derecesinde azalmis olacaklar. Su hâlde (ey Muhacirler) sizden her kim diger kimselere zarar verebileck yâhud fayda verebilecek bir is basina geçerse, En-sâr'in iyilerinin iyiliklerini alip kabul etsin; kötülerinin kötülüklerini de affetsin".
Ibn Abbâs: Iste bu oturum, Peygamber'in oturdugu son oturus öldü, demistir [145].

130-.......Ebû Bekrete (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir gün el-Hasen(ibn Alî)'i mescide çikardi da onu minberin üzerine yükseltti. Akabinde: "Bu benim oglumdur, Seyyiddir (seref sahibi bir efendidir). Umarim ki, Allah bu oglum sebebiyle müslümânlardan iki firkanin arasini düzeltip iyilestirir" buyurdu [146].

131-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten; o: Peygamber (S) Ca'fer ibn
Ebî Tâlib ile Zeyd ibn Hârise'nin ölüm haberleri gelmeden önce, gözleri yas akitarak onlarin öldürüldügünü haber verdi, demistir [147].

132-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: (Câbir evlendigi zaman) Peygamber (S):

— "Câbir, etrafi saçakli oda dösemeleriniz var mi?" diye sordu. Ben:
— Bizde öyle dösemeler nereden olacak? diye cevâb verdim. Peygamber:
— "Fakat ben yemin ediyorum ki, yakinda sizin öyle süslü dösemeleriniz olacaktir" buyurdu.
Câbir dedi ki: Ben kadinima:
— Su süslü dösemelerini gözümün önünden geri kaldir, derdim;
o da bana:
— Peygamber (S): "Sizin yakinda süslü ev ve yatak dösemeleriniz olacaktir" buyurmadi mi? derdi.
Bu söz üzerine ben de bu dösemeleri yerinde birakirdim [148].

133-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Sa'd ibnu Muâz umre yapmak için Mekke'ye gitmisti. Abdullah dedi ki: Mekke'ye vardiginda Ebû Safvân, Umeyyetu'bnu Halefin evine inmis, ona konuk olmustu. Umeyye de (ticâret) için Sam'a gittiginde Medî-ne'ye ugrar, Sa'd ibn Muâz'a konuk olurdu. (Ikisi arasinda bir dostluk vardi.) Umeyye, Sa'd'a:
— Biraz bekle! Gündüz yari oldugu ve insanlar kusluk uykusuna daldigi zaman git Ka'be'yi tavaf et, dedi.
Sa'd bu suretle hareket edip vaktinde tavafa basladi. (Umeyye, Sa'd'la beraber bulundugu) bu sirada Ebû Cehl çikageldi ve:
— Ka'be'yi tavaf eden su adam kimdir? diye sordu. Sa'd da:
— Ben Sa'd ibn Muâz'im, dedi. Ebû Cehl:
— Ey Sa'd, sen Ka'be'yi emniyetle tavaf ediyorsun. Hâlbuki siz (Medîneliler) Muhammed'le sahâbîlerini sigindiriyorsunuz (onlara yardim ediyorsunuz)! dedi.
Sa'd:
— Evet öyledir, diye Ebû Cehl'i karsiladi ve aralarinda bir çekisme ve husûmet basladi. Bunun üzerine Umeyye, Sa'd'a:
— Ebû'l-Hakem'e (Ebû Cehl'e) karsi sesini yükseltme! Çünkü o, Mekke vâdîsi halkinin seyyididir, dedi.
Sa'd-ibn Muâz, Ebû Cehl'e hitâb ederek:
— Eger sen beni Ka'be'yi tavaf etmekten men' edersen, vallahi ben de sana (daha agirim yapar, Medine'deki) Sâm ticâret yolunu keserim! diye haykirdi.
Bu sirada Umeyye, Sa'd'a:
— Sesini yükseltme, demeye ve Sa'd'i tutmaya basladi. Bunun üzerine Sa'd, Umeyye'ye öfkelenerek:
— Sen de (Ebû Cehl'i koruyarak) beni tutma, birak! Ben Muhammed'den isittim ki, kendisi seni öldürecegim söylüyordu, dedi.
Umeyye:
— Beni mi? diye sordu. Sa'd:
— Evet seni, dedi. Bunun üzerine Umeyye:
— Vallahi Muhammed birsey söyledigi zaman yalan konusmaz, dedi de (korku ve heyecan içinde) dönüp karisina gitti. Ve:
— (Yâ Ümme Safvân!) Yesribli kardesimin bana ne dedigini bilir misin? diye yanikti.
Karisi:

— Ne söyledi? diye sordu. Umeyye:
— (Yesribli kardesim) Sa'd: Muhammed'in Umeyye'yi ben öldürecegim dedigim isittim diyor, diye cevâb verdi.
Ümmü Safvân:
— Allah'a yemîn ederim ki, Muhammed yalan söylemez! diye Sa'd'in haberini te'yîd etti.
(Bir müddet sonra Bedir günü gelince) Mekkeliler'i bir nidâci çagirip onlar da Bedir'e çiktiklari zaman, karisi Ümmü Safvân, kocasi Umeyye'ye:
— Yesribli dostun Sa'd'in vaktiyle sana söyledigi sözü hatirlamaz misin? dedi.
Umeyye de:
— (Vallahi Mekke'den çikmam! diye) Kureys ile Bedir'e çikmamak istedi. Fakat Ebû Cehl, Umeyye'ye:
— Sen Mekke vadisinin esrâfmdansin, bir iki gün olsun sefere katilip yürü! deyip kandirdi
Umeyye de onlarla iki gün yürüdü. Neticede Allah onu öldürdü [149].

134-.......Abdullah ibn Umer(Ryden. Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "(Ru'yâmda) insaniarî bir meydanlikta toplu olarak gördüm. O sirada Ebû Bekr kalkti. (Halki sulamak için kuyudan) bir yâhud iki kova su çekti. Fakat Ebû Bekr'in su çekmesinde za'f ve güçlük vardi. Allah Ebû Bekr'i magfiret etsin. Sonra bu kovayi Umer aldi. Ve alinca bu kova Umer'in elinde büyük bir kovaya dönüstü. Ben, insanlarin içinde Umer'in gördügü isi isleyebilecek kuvvette kuvvetti ve kâmil bir kisi göremedim. En sonu insanlar o meydani develerin sulak ve eylekyeri edindiler (yânî onun zamaninda insanlar bir meydan bulup istirahat ettiler)".
Hemmâm ibn Münebbih de Ebû Hureyre'den söyledi ki, Peygamber (S): "Ebû Bekr iki kova su çekti" buyurmustur [150].

135-.......Bize Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî tahdîs edip söyle dedi: Bana haber verildi ki, Cibrîl aleyhi's-selâm (bir insan güzeli olan Dihyetu'l-Kelbî suretinde) Peygamber'in yanma gelmisti. Bu sirada Peygamber'in yaninda (kadinlarindan) Ümmü Seleme bulunuyordu. Cibrîl, Peygamber'le konusmaga basladi. Sonra kalkip gitti. Peygamber (S), Ümmü Seleme'ye: _ "Bu kimdir?" diye sordu, yâhud buna benzer bir soru söyledi.
Ümmü Seleme:
— Bu, Dihye'dir, dedi.
Ümmü Seleme dedi ki: Allah'a yemîn ediyorum, Peygamber'in Cibril'den (aldigi vahyi sahâbîlere) haber vermek üzere yaptigi hutbesini isitinceye kadar ben Cibril'i hiç sübhesiz Dihye sandim.
Râvî: Ümmü Seleme böyle veyâhud buna benzer bir söz söyledi, dedi.
in Süleyman ibn Tarhân dedi ki: Ben, Ebû Usmân'a: __ Sen bu hadîsi kimden isittin? diye sordum.
Ebû Usmân: '"
— Usâmetu'bnu Zeyd'den isittim, dedi [151].

26- Yüce Allah'in Su Kavli Babi: [152]

'Kendilerine kitâb verdiklerimiz Ofnu (Peygamber'i) öz ogullari gibi tanirlar. Öyle iken içlerinden bir güruh, kendileri bilip durduklari hâlde, yine mutlakaa hakki gülerler" (el-Bakara: 146) [153]

136-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (söyle demistir): Birtakim Yahûdîler (Medine'de) Rasûlullah'a geldiler de O'na içlerinden bir erkekle bir kadinin zina ettigini söylediler (ve ne hükmedersin? dediler).
Rasûlullah (S) onlara:
— "Sizler recm hükmü hakkinda Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu.
Onlar:
— Biz zina edenleri teshir ederiz, bunlar deynekle de dögülür-ler, dediler.
Abdullah ibn Selâm bunlara:
— Yalan söylediniz! Tevrat'la, recm (âyeti) vardir, dedi. Bunun üzerine Tevrat'i getirdiler ve kitabi açtilar. Yahûdîler'
den birisi (Abdullah ibn Surya) elini recm âyeti üzerine koydu da ondan önceki ve sonraki âyetleri okumaga basladi. Abdullah ibn Selâm, ona:
— Elini kaldir! dedi.
O da elini kaldirinca recm âyeti görülüverdi.
Yahûdîler:
— Yâ Muhammed! Abdullah ibn Selâm dogru söylemistir: Tevrat la. recm âyeti vardir, dediler.
Akabinde subût üzerine Rasûlullah bunlarin recm olunmalarina hüküm ve emretti.
Abdullah ibn Unier: Ben o Yahûdî erkegini, taslardan kadini korumak için kadinin üzerine kapaniyor hâlde gördüm, demistir [154].

27- (Mekke'deki) Müsriklerin Peygamber(S)'Den Bîr Âyet Istemeleri Ve O'nun Da Kendilerine Ayin Ikiye Bölünmesini Göstermesi Babi [155]

137-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Rasûlullah (S) zamaninda ay iki yariya bolünde de Peygamber (S): "Sâhid olunuz!" buyurdu, demistir.

138-.......(Buradaki iki senedle gelen hadîste) Enes ibn Mâlik (R) râvîlerine: Mekke ehli Rasûlullah(S)'tan, bir âyet (yânî bir mu'-cize) göstermesini istediler, O da kendilerine ayin ikiye bölünmesini gösterdi, diye tahdîs etmistir.

139-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan: O: Peygamber (S) zamaninda ay ikiye bölündü, demistir [156].

140-.......Bize Enes (R) söyle tahdîs eiti: Peygamber'in sahâbîlerinden iki kisi, karanlik bir gecede Peygamber'in yanindan çiktilar. Onlarin beraberlerinde önlerini isiklandiran iki kandil benzeri seyler vardi ki, bu iki zât birbirlerinden ayrildiklari zaman onlardan herbi-rinin beraberinde tâ ailesine

gelinceye kadar bir isik verici oldu [157].

141-.......Kays (ibn Ebî Hazim) söyle tahdîs etmistir: Ben el-Mugîre ibn Su'be'den isittim, Peygamber (S): "Ümmetimden birtakim insanlar gâlib gelmekte devam edeceklerdir. Onlar bu gâlib hâlde bulunurlarken, Allah'in emri onlara gelecektir" buyurmustur [158].

142-.......Bana Umeyr ibn Amr ibn Hânî' tahdîs etti ki, kendisi Muâviye'den söyle derken isitmistir: Ben Peygamber (S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Benim ümmetimden bir topluluk Allah'in emirlerim yerine getirmekte devam edecektir. Onlara yardimdan çekinenler ve onlara muhalefet edenler bu taifeye zarar veremiyecek, Allah'in (kiyamet) emri onlara gelinceye kadar, onlar bu gâlib ve muzaffer hâl üzere olacaklardir".
Umeyr dedi ki: Mâlik ibn Yuhâmir söyle dedi: Muâz ibn Cebel: O Allah'in emrini yerine getirenler Sam'da ikaamet edecekler, dedi.
Muâviye ibn Ebî Sufyân: Bu Mâlik ibn Yuhâmir, Muâz'dan: "Onlar Sam'da olacaklar" derken isittigini söylüyor, demistir [159].

143-.......Bize Sebîb ibnu Garkade tahdîs edip söyle dedi: Ben (Yemen'deki Bârik kabîlesine mensûb) bir topluluktan isittim; onlar Urvetu'bnu'1-Ca'd el-Bârikî(R)'den söyle tahdîs ediyorlardi: Peygamber (S) kendisine bir koyun satin almasi için Urve el-Bânkî'ye bir dî-nâr vermis. O da bir dînâr ile iki koyun satin almis, sonra bu koyunlarin birisini bir dînâra satmis, Peygamber'e bir dînâr ve bir koyunla gelmis. Bunun üzerine Peygamber, Urve'ye alim satiminda bereket olmasi suretiyle duâ etmis. Artik Urve bundan böyle toprak satin alsa, ondan da muhakkak kazanir olmustur [160].
Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: el-Hasen ibnu Umâre bu hadîsi bize Sebîb ibn Garkade'den getirirdi. el-Hasen ibn Umâre: Bu hadîsi Sebîb, Urve el-Bârikî'den isitti, demistir. Sufyân söyle dedi: Ben Se-bîb'e geldim. Sebîb: Ben bu hadîsi Urve el-Bârikî'den isitmedim, fakat ben hadîsi el-Bârikîler toplulugundan isittim, onlar hadîsi Urve'den
haber veriyorlardi, dedi. Yine Sebîb: (Ben geçen hadîsi Urve'den isitmedim) lâkin ben Urve'den söyle derken isittim: Ben Peygam-ber(S)'den isittim: "Atin alnina dökülen saçlarinda kiyamet gününe kadar hayir dügümlüdür (hayir; ecr ve ganîmettir)" buyuruyordu. Sebîb: Ben Urve'nin evinde yetmis tane at görmüsümdür, dedi. Sufyân: Urve el-Bârikî, Peygamber'e kurbanlik bir koyun satin aliyordu, demistir.

144-.......Ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S): "Atlarin alinlarina dökülen saçlarinda kiyamet gününe kadar hayir dügümlüdür" buyurmustur.

145-.......Ebu't-Teyyâh söyle demistir: Ben Enes(R)'ten isittim;
Peygamber (S): "Atlarin alinlarina dökülen saçlarinda hayir dügümlüdür" buyurmustur [161].

146-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurmustur:

"At irki üç sinif kimse içindir; Bir adam için sirf ecirdir. Bir adam için (ihtiyâcina) bir perdedir. Bir adam için de günâhtir. At kendisi için ecir ve sevâb olan kimse, öyle bir kimsedir ki, o, atini Allah yolunda (cihâd için) baglamistir. Atinin ayaginin bagini da bol otlu genis bir sahada veya çayirlikta uzatmistir. Bu bol otlu sahadan veya çayirliktan atin bu uzun ipinde iken yedigi her ot, at sahibi için birer hasenedir; iyiliktir. Hele bir de atin ipi kopsa da sahlanarak (ön ayaklarini kaldirip) bir veya iki mil çeviklikle kossa, yerde tirnaklarinin biraktigi izleri ve onun gübreleri de sahibi için hasenat olur. Bir de hayvan (bu arada) bir nehre ugrayip da ondan içerse, -sahibi sulamak istememis olsa bile- bu su da sâhibî için haseneler olur; bu da onun için büyük bir sevâbdir.

Bir kimse de atini (onunla kazanmak), halktan müstagni olmak, iffetini muhafaza etmek için baglar da sonra o kimse gerek hayvanlarinin üzerindeki Allah hakki(o\an zekâti)m, gerek arkalarina gü-cünden fazla yüklememeyi unutmazsa, bu at da o kimse için (fakirlige karsi) bir perdedir.

Bir kimse de atini ögünmek için, riya için, müslümânlara düsmanlik için baglar; bu hayvan da onun için büyük bir vebaldir".

Peygamber'e esekler soruldu da, Peygamber (S): "Esekler hakkinda bana her hükmü cami* bir vecize olan su âyetten baska birsey indirilmedi: Iste kim zerre agirliginca bir hayir yapiyor idiyse onu görecek. Kim de zerre agirliginca serr yapiyor idiyse onu görecek"

(ez-Zilzâl: 7-8) [162].

147-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle diyordu: Rasûlullah (S) Hayber'e erkenden baskin yapti. Hayberliler (baslarina geleceklerden habersiz) kazma ve kürekleriyle tarlalarina dogru çikmislardi. Rasûlul-lah'i görünce:

— Iste Muhammed ve ordu! dediler ve kosa kosa kalelerine döndüler.

Bu sirada Peygamber (S) ellerini kaldirdi da:

— "Attâhu Ekber (Allah büyüktür), Hayber harâb oldu (yâhud: Harâb olsun)! Biz bir kavmin yurduna indik mi, inzâr edilmis olanlarin hâli yaman olur1' buyurdu [163].

148-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir:

— Yâ Rasülallah! Ben Sen'den birçok hadîs isittim, akabinde onlari unutuyorum, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ridâni yay!" buyurdu.

Yaydim. Kendisi eliyle birsey avuçlayip ridânin içine atti. Sonra:

— "Topla!" diye emretti.

Ben ridâmi topladim. Iste ondan sonra artik hiçbir hadîsi unutmadim [164]

---

[1] el-Menkabe, mîm'in ve kâfin fethasiyle mefhar ma'nâsinadir ki, iftihara sebeb olacak fadl, hüner ve meziyet makûlesine denir. Arastirilip anilmaya lâyik olacak haberler, eserler ve mefharelerden ibarettir ki, el-Meslebe'nin ziddidir. "O menkabe sahibidir" denilir (Kaamûs Ter.).
Bazi nüshalarda "Bâbu'l-Menâkib" seklinde gelmistir. "Kitâbu'l-Menâkib" basligi daha lâyiktir. Çünkü "Kitâb", "Bâb"lari toplar. Burada ise çok seylerle ilgili birçok bâblar vardir.

[2] el-Buhârî bu âyeti "es-Suûb", "el-KabâîV ve bunlarla ilgili seylerin tefsîrini bina etmek için zikretmistir. Âyetteki "es-Suûb", "es-Sa'b"m cem'idir. es-Sa'b, biriktirmek ve toplamak ma'nâsina olup sonradan irk i'tibâriyle büyük insan topluluklari ve milletler ma'nâsinda kullanilmistir. Türk, Arab, Acem, Rûm camialari birer sa'b'dir. el-Kabâil de bir babadan üreyen insan kümesidir... Âyet, babalar ve kabilelerin övünmek için degil, övünme sebebinin ancak Allah'a tâ-atle ve ma'siyetten çekinmekle kazanilacagini takrîr etmektedir.

[3]
Bu âyet, insanlarin Âdem ile Havva'dan yâhud herbir insanin bir ana ve bir babadan yaratildigini; hepsinin bu yaratilista müsâvî olduklarini, soyla sopla böbürlenmeye bir sebeb olmadigini bildiriyor. Zîrâ ruhlar ancak takva Ile, ma'nevî meziyetlerle olgunlasir, sahislar onunla yükselir.
Bu âyet, Insanin nesebini, hisimlarini, akrabasini ögrenip tanimasini ve hisimlik iliskilerini, baglarini koparmamasi lâzim geldigini ögretmektedir.
[4]
Bu kisim dahî bâb basligi üzerine atfedilmistir. Bundan ölü arkasindan bagirip çagirmak, feryâdla aglamak veya babasindan baskasina nisbet edilmek gibi Islâm'in nehyettigi câhiliyet âdetleri kasdedilmistir. Bunlara âid yakinda bir bâb gelecektir.
[5]
Hadîsin basliktaki âyete uygunlugu meydandadir. Çünkü âyette "Suûb" ve "Kabâil"zikredilmis, Ibn Abbâs da "Suûb"u "Büyük büyük kabîleler'Me, "Ka-bâil"\ de"Batn"larla tefsîr etmistir. Bu isimler hakkinda su açiklama yapilmistir: Suûb, Sa'b'm cem'i; "Kabâil", Kabîle'nin cem'idIr. Arablar cemiyet tak-sîmâtini insan bedeninin hilkatini esâs alarak yapmislardir. Söyle ki: Insanin kafatasini teskil eden bas kemiklerinden her birine Kabile ve toplamina Kabâil denir, ve bas kemiklerinin birbirine kavusup bitistigi eke de Sa'b denilir. Bir babanin sulbünden su'belenen kesretli bir cemâate, bundan alinmis olarak Kabile dendigi gibi, birçok kabileleri cami' olan ve mecmû-i hey'eti bir asl'a men-sûb bulunan büyük cemiyete de "Re's" ve "Sa'b" ismi verilir. Bu suretle bir asla mensûb olan cemiyetlerin hepsinin basi ve büyügü olan cemiyet Sa'b'dir ki, kabileleri ihtiva eder. Kabîle "Atnâre'lerI ihtiva eder ki, "Sadr", yânî "Gögüs" mesabesindedir. "Amâre" "Batn'lan ihtiva eyler ki, Türkçemizde "Göbek" ta'bîrine benzer. "Batn" "Fas'lari ihtiva eder; "Fahz" da "Fasî-le"\eri ihtiva eder, mecmû'u alti tabaka eder. Bâzilari "Fasîle"den sonra yedinci olarak "Asiret "\ saymislardir... (Hakk DM, VI, 4478).
[6]
Peygamber'in alçak gönüllülük edip Yûsuf'u kendisinin de önüne geçirerek: "Yûsuf bütün insanlarin en serefiisidir" demesi, Yûsuf'un aziz bir peygamber olmasi ve bir soydan, bir sirada fasilasiz gönderilmis olan dört peygamberin dördüncüsü bulunmasmdandir. Insanlik târihinde böyle peygamber oglu peygamber oglu, peygamber oglu peygamberin Yûsuf'tan baska birisinin bilinmemis olmasindandir.
[7]
Hadîsin râvîyesi olan Zeyneb'in anasi Ümmü Seleme, Peygamber'in kadinlarindandir. Ümmü Seleme, ilk zevciyle birlikte Habes diyarina hicret etmis, Zeyneb de orada dogmustu. Kocasinin Habesistan'da vefati üzerine kiziyle beraber Habese'den geldiklerinde Peygamber, Ümmü Seleme'yi nikâh etmis, bu suretle Zeyneb de üvey kizlik serefini kazanmistir.
Hadîste adi geçen Mudar, Nizâr ibn Ma'd ibn Adnan'in ogludur. Ve en büyük bir kabilenin babasidir. Hadîsteki Nadr ibn Kinâne de -Ibn Huzeyme ibn Müdrike ibn Ilyâs ibn Mudar silsilesiyle- Mudar'a dayanip, birçok kabileleri bulunan Mudar'm Nadr ibn Kinâne soyudur. Mudar, bir "sa'b"dir. Nadr da o sa'bm kabilelerinden birisidir.
Böylece hadîste Rasûlullah'm uzak yakin; büyük küçük mensûb oldugu iki kabîle haber verilmis bulunuyor.
[8]
Bu hadîs dahî geçen hadîsin baska bir tarikidir.
Hadîslerin basliga uygunlugu; "Peygamber Mudar'dan idi..." sözündedir. Çünkü Mudar, sa'blardandir.
Bu hadîslerin getirilmesi, nesebleri, yânî uzak yakin hisimlari bilmenin zarurî olduguna delâlet etmektedir.
[9]
Hadîsin bas tarafinda su fikir anlatilmaktadir: Insanlar ma'den cevherleri gibi kimisi hâlis ve kiymeti çok, kimisi de karisik ve kiymeti azdir. Insanlarin câhiliyet devrinde faziletli ve keremli olanlari, Islâm'i anlayip amel ettikleri zamanda da faziletli ve keremli olmuslardir. Çünkü Islâm'da fazilet, takva iledir. Buna neseb serefi de eklenince fazileti daha da çok olmustur.
Hadîsin sonunda da iki yüzlü münâfikin her devirde kötü oldugu bildirilmistir. Müslim'in Abdullah ibn Umer'den gelen bir hadîsinde münafik, iki davar sürüsü arasinda gidip gelen bir koyuna benzetilmistir. Bu saskin koyunun iki sürüden bazen birisine, bazen de öbürüsüne kostugu gibi, münafik da cemiyet içinde kâh bir halk zümresine, kâh öbür halk zümresine kosar (el-Câmi'u's-Sahîh, "Sifatu'I-munâfikîn ve ahkâmuhum" 17-"2784").
Kur'ân'-i Kerîm'de de münafiklarin hâlleri pekçok âyette anlatilir. Bunlardan biri sudur: "Hakikat münafiklar (akillarinca) Allah 'a oyun etmek isterler. Hâlbuki O, kendi oyunlarim baslarina geçirendir. Onlar namaz kildiklari vakit üsenç üsene kalkarlar. Insanlara gösteris yaparlar. Allah'/ ancak birazcik hatira getirirler. Onlan(küfüT jlelmân) arasinda bocalayan bir sürü kararsizlardir. Ne onlara, ne bunlara (mal olurlar). Allah kimi sasirtirsa, artik ona bîr yol bulamazsin" (en-Nisâ: 142-143).
[10]
Bu da zikredilen Ebû Hureyre hadîsinin baska bir tarîkidir.
Bu hadîsi Müslim de el-Magâzî'de ve el-Fadâil'de tahrîc etmistir. Hadîsin birinci kismi Câhiliyet devrine âId ict'Imâî ve siyâsî vaziyeti hikâye etmektedir. Bu sebeble nâs ta'bîri, Arab kabilelerini; müslim ta'bîri de Câhiliyet devrindeki Hanîfler'i ifâde etmektedir. Buna göre hadîs, Arablar arasinda Islâm'dan evvelki ve sonraki emaret seklini isaret etmektedir.
[11]
Bu âyette zikrolunan "el-Kurbâ(= Yakinlik) "dan murad, bâzilarina göre Pey gamber'e olan hisimliktir. Onun yakin hisimlari Alî, Fâtima, Hasen, Hüseyin'dir. Bâzilari bu hisimligi, herbiri Peygamber'e hisim olan Kureys batn'larina tesmîl etmislerdir. Ibn Abbâs bunlardandir. Bir de denildi ki, "el~Kurbâ", Allah'a takarrubdur. Buna göre âyetin meali söyle olur: "De ki: Ben bu tebligime karsilik sizin tâat ve iyi amellerinizle A ilah 'a îakarrub, O 'na ve Rasûlü 'ne sevginizden baska hiçbir mükâfat istemiyorum" (Beydâvî, Medârik).
[12]
Hadîsin basliga uygunlugu "Rabia veMudar'dadir" kavlinden alinabilir. Çünkü bunlar iki kabiledir.
[13]
Bu hadîsin basliga uygunlugu da bundan önceki gibidir. Hadîsin sonunda Bu-hân, o ta'bîrlere âid bilgiler vermistir.
[14]
Kureys, Peygamber'in büyük babalarindan Fihr Ibn Mâlik'in adidir. Fihr, onun lakabidir. Kureys kabilesinin bütün soylari buna nisbet olunur. Neseb zinciri söyledir: Fihr Ibn Mâlik ibn Nadr ibn Kinâne ibn Huzeyme ibn Müdrike ibn Ilyâs ibn Mudar.
Ibn Hisâm'a göre Kureys adi, Fihr'in degil, Nadr'mdir. Nadr'm çocuklari ve torunlari Kureysî'dir. Âlimler cumhuruna göre de böyledir.
[15]
Hadîsin açiklamasi: Rivayete göre Abdullah ibn Amr, Tevrat okur ve orada gördügü seyleri hikâye ederdi. Su kadar ki, Abdullah ibn Amr bunlari Rasûlullah'a Isnâd ederek hikâye etmezdi. O, bunlari bir Tevrat haberi olarak naklederdi. Bu arada Kahtân'dan bir melik çikacagini da nakletmisti. MuâvIye emirligi zamaninda bunu isitmis ve buna sinirlenerek yaninda bulunan Kureys hey'etine hitaben metindeki konusmayi yapmistir.
[16]
Sârih Aynî bundan önceki hadîsle ilgili bâzi mukaayeseli açiklamalar yaptiktan sonra, Ahmed ibn Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Rasûlullah'in kölesi Sefîne'den rivayet ettikleri su mealdeki hadîsi naklediyor: RasûluIIah (S): "Benden sonra hilâfet ancak otuz sene devam edecektir. Ondan sonra melik devri gelir" buyurmustur. Diger rivayete göre: "Otuz seneden sonra Allah, mülkünü o kullarinin idaresini diledigi kimseye verir" buyurmustur. Rasûlullah'in dört halîfesi ile torunu Hz. Hasen ibn Alî'nin alti ay kadar halifelik zamânla-nyle, bu otuz sene tamam oluyor. Hicretin kirkinci yilinda Hasen, Muâviye hesabina hilâfetten çekilmis bulunuyor ve bu târihten i'tibâren imamet, emaret, saltanat devri basliyor...
Hilâfette Kureysli Olmanin Sart Kilinmasinda Hikmet ve Sakit
Olmasinin Keyfiyeti
"Hilâfetten esâs gaye olan seriat hükümlerini tenfîz ve ümmetin islerini tan-zîm, kuvvet ve iktidara dayali bulundugundan hilâfetin sartlarindan asi ve akdemi kuvvet ve kudrettir. Islâm'in evvelinde Kureys kabilesi büyük bir asîret idi ki, seref, haseb, neseb, sayi çokluguna ve mülkün, muhafazasina; ümmetin islerini görmekte, seriat

hükümlerini infazda kuvvet ve kudret cihetinden diger kabilelerden daha üstün durumda idi. Binâenaleyh hilâfet vazifesini icraya Kureys kabilesinde fevkalâde liyâkat ve isti'dâd bulunmaktaydi. Iste bundan dolayidir ki Peygamber "Imâm Kureys'tendir" hadîsi ile hilâfet isini Kureys kabilesine tahsîs buyurmustur. Yoksa bu hadîsten maksad, Kureys'in, sirf Pey-gamber'in sülâlesine'intisâblan demek degildir. Çünkü "Biz peygamberler mî-râs birakmayiz"hadîsi ile, peygamberlerin mîrâs birakmadiklari açiklanmistir. Binâenaleyh birinci hadîs ile hilâfet ve imametin Kureys kabîlesine tahsîs buyu-- rulmasi, o hilâfetin en önde gelen sarti olan kuvvet ve kudretin onlarda tamamen mevcûd bulunmasina dayanmakta idi.

^ Peygamber vefat ettigi gün, Kureys ile Ensâr, halîfe seçimi için Benû Sâide sakîfesinde toplandiktan sonra, Ensâr: "Kureys'ten bir emîr, Ensâr'dan bir emîr ta'yîn olunmak" fikrini ortaya atmislarsa da, Kureys kabîlesi o sirada hilâfetin

hem sihhat ve hem evleviyetinin sartlarini tamamen hâiz olup, her cihetten hilâfete ehliyet ve istihkaaklan bulundugundan, Ebû Bekr: "imâm Kureys'tendir" hadîsini hüccet getirerek Ensâr'i susturup, hem Muhacirler hem de Ensâr toplulugu beraberce Ebû Bekr'e bey'at etmislerdi. Bu sekilde hilâfet makaami Kureys'in idaresine geçmis oldu. Bu târihten i'tibâren hilâfet makaami Râsid Halîfeler zamaninda kamilen (noksansiz), Emevîler ve Abbasîler zamanlarinda da noksan olarak Kureys kabilesinin uhdesinde bulundu. Fakat Abbasî saltanatinin sonlarinda sevket ve satvetlerine, kuvvet ve kudretlerine bir zayiflik ve bozukluk ariz olarak, hilâfetin ilk önde gelen sartini kaybettiler. O sirada nüfuz ve iktidar kazanmis olan Deylem ve Selçuk kabîleleri, bunca zamandan beri Kureys kabîlesinin uhdesinde devam etmis olan Islâm hilâfetini (siyaseten) uh-delerine aldilar.

Daha önce arz edilen Hilâfetin Hâsim ve Kureys kabilelerine mensûb olmasi, hilâfetin sihhatinin sarti olmayip, evleviyetinin sarti oldugundan, ihtiyâç âninda sakit olacagina ve binâenaleyh Kureys kabîlesine mensûb olmayan hali-. fenin de HilâfetM sahîh olduguna Islâm âlimlerinin pekçogu kaail olmuslardir. Sahîh-i Müslim'de de "Sizin üzerinize basi kuru üzüm gibi siyah Habesli bir köleta'yîn olunsa, onu dinleyip itaat ediniz"ve "Sizleri, Allah'in Kitabi'na göre idare edecek olan emîriniz Habesli bir köle olsa bile ona itaat ediniz" hadîsleri .... ile Kureysli olma sartinin ortadan kalkarak, Kureysli olmayan halîfenin hilâfeti sahîh oldugunu açiklamislardir.

Binâenaleyh Emevî ve Abbasî halîfelerinin hilâfeti nasil sahîh ise, sihhatinin sartlari bulundugunda Osmanli pâdisâhlarinin hilâfetleri de sahîh olmustur...

Su kadar var ki, gerek Emevî ve Abbasî ve (gerekse diger halîfelerin), hilâfetin hem sihhat ve hem evleviyetinin sartlarini tamamen üzerlerinde toplama-mis olduklarindan, Râsid Halîfeler devrinde oldugu gibi Hilâfet'leri kâmil degildir. Bunda ise Osmanli Halîfesi ile Abbasî ve Emevî Halîfesi arasinda asla fark yoktur... Binâenaleyh gerek Emevî, Abbasî olsun gerekse Osmanli olsun bir halîfeye bey'at olunduktan sonra "Allah'a ve Rasûlü'ne ve sizden olan emîr sahihlerine itaat ediniz" (en-Nisâ: 59) âyeti geregince bütün müslümânlann ve himâyesi altinda bulunan gayri müslimlerin halîfeye Itaat ve boyun egmeleri vâ-cibdir. (Iskilibli Mehmed Atif, Seriat Medeniyeti, Istanbul, 2. baski, s. 25-28; Prof. Muhammed Hamîdullah, RasûluIIah Muhammed, Istanbul 1973 adli eserin 323 vd. sahîfesinde bu hadîsle ilgili güzel bir tevcîh daha vardir).

îbn Haldun diyor ki: "Hilâfet mansibinin sartlan bes olup dördünde büyük dîn imamlari ittifak ettikten sonra vakt-i hacette sükûtuna dahî zâhib olup, ve besinci sartta ihtilâfa düstüler. Birinci sart: Ilm-i ictihâd; ikinci sart: Adl-i dâd; üçüncü: Kifâye ve secaat ve dördüncü: Havâss ve azanin re'y ü amelde halel ve noksanini mûcib ilel ve afattan salim olmasidir. Besinci sart, neseb-i Kureyst olup büyük dîn imamlarinin bâzilari bu sarti umûm üzere i'tibâr ve bâzilari dahî terk ve ihmâl ettiler" (Ibn Haldun, Mukaddime; s. 187'den naklen Prof. Dr. Ahmet Resit Turnagil, Islâmiyet ve Milletler Hukuku, Ist. 1972, s. 40, dipnot: 45). Ibn Haldun bunlari belirttikten sonra halîfenin Kureys'ten olmasi konusundaki sarti da ele alip, yukaridakilere benzer mütâlâalar beyân ediyor, ayni zamanda muhtelif mezheblerin görüs ve tenkitlerini naklediyor.

[17] Bu hadîs, ayniyle Humus Kitâbi'nda ayri bir tarîkle geçmisti.

Hadîsin sonundaki ta'lîk biraz sonra gelecek hadîsin kisaltilmisidir. Rasûlullah'm onlara hisimligi: a. Anasi Âmine cihetindendir; çünkü o, Âmine bintu Vehb ibn Abdi Menâf ibn Zuhre ibn Kilâb ibn Murre'dir. b. Ve Peygamber'in dedesinin babasinin dedesi olan Kusayy ibn Kilâb cihetindendir. Çünkü onlar Kusayy'in erkek kardesleridir (Kastallânî).

el-Buhârî'nin Humus Kitâbi'nda ibn Ishâk'tan muallak bir surette rivayetine göre Muttalib, Hâsim, Abdu Sems ana bir kardestirler; analari da Âtike bintu Murre'dir. Nevfel ile de bu üçü baba bir kardeslerdir; babalan da Abdu Menâf'tir. Nevfel'in anasi ise Vâkide bintu Amr'dir.

[18] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.

[19] Bu muttasil hadîs, bundan önce geçen muallak hadîsi açikliyor: Söyle ki: Abdullah ibnu'z-Zubeyr ibni'l-Avvâm, Âise'nin kizkardesinin ogludur. Çünkü Abdullah'in anasi Ebû Bekr'in kizi Esmâ'dir. Esmâ'nin anasi da Ümmü'1-Uzzâ Kayle yâhud Kuteyle bintu Abdi'l-Uzzâ'dir. Âise'nin anasi Ümmü Rûmân bin-tu Âmir'dir. Esma, Âise'nin baba bir kizkardesidir. Âise, Abdullah'i çok seviyordu... (Aynî).

AIse: "Üzerime adak olsun" yerine "Üzerime bir k^!_ âzâd etmek yâhud bir ay oruç tutmak adak olsun" gibi belli bir is söylemis olmami temenni ettim ki, keffâreti de belli ve muayyen olsun; bu yapilinca da yemînden kurtulunsun, demis oluyor. Çünkü "Üzerime adak olsun" mübhem bir yemîndir. Bu söz yaptigi keffâretlerden daha çogunu da muhtemel olur. Onun için kalbi bir, iki ve daha çok köle âzâd etmekle yatismadi. Bu, Âise tarafindan kesin sekilde zimmetten berî olmak hususunda ihtiyat ve içtihadin kemâlinde bir mübalagadir. Belki Âise'ye "Nezr keffâreti, yemîn keffâretidir" tarzindaki Müslim hadîsi ulasmamisti. Eger bu hadîs kendisine ulassaydi, Âise, keffârette böyle mübalaga yapmazdi (Kastallânî).

[20] el-Buhârî burada Usmân'in mushaflar yazdirmayi emretmesi hakkindaki Enes hadîsinin bir tarafini getirdi. Bu hadîs Kur'ân'in Faziletleri Kitâbi'nda genis olarak gelecektir. Hadîsin Kureys'in Menkabeleleri Kitâbi'na girmesi sebebi meydandadir (Ibn Hacer).

Yüce Allah ' 'Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden baskasiyîe göndermedik ki, onlara apaçik antetsin... " (Ibrâhîm: 4) buyurdu. Peygamber, Ku-reys'tendir. Bu sebeble Kur'ân da Kureys dilinde indirildi.

[21] Rabîa ile Mudar'in Ismail'e nisbeti üzerinde ittifak edilmistir. Yemen ehline gelince, onlarin nisbetlerInin toplulugu Kahtân'a ulasir.

[22] Rasûlullah'a göre Arablar'in hepsi Ismâîl Peygamber evlâdindan olduklarini Ibn Sa'd, Alî ibn Rebâh'tan rivayet etmistir. Bu cihetle-Eslem ogullan'na Ismâîl ogullari diye hitâb etmistir.

[23] Unvanli basliga uygunlugu, tezâd ve mukaabele yönündendir. Çünkü esya, zid-diyle tebeyyün eder. Zîrâ hadîste hakîkî sahîh nesebin zikri vardir; bunda ise bâtil olan nesebin zikri vardir. Bu hadîste bâtil neseb iddia edene men' ve azarlama vardir (Aynî).

[24] Bu hadîsin uygunluk ciheti de bundan önce geçen hadîsin basinda zikrettigimizin benzeridir. Bu hadîste bu üç seyde yalanin siddetlendirilmesi hükmü vardir.

[25] Bu hadîsin basliga uygunlugu belki Rabîa ve Mudar kabîle isimlerinin zikri sebebiyle olabilir. Çünkü bu iki kabilenin Ismâîl'e nisbetleri hususunda söz yoktur. Hadîs, biraz farkli sened ile îmân Kitâbi'nda da geçmisti.

[26] Rasûlullah, fitnenin çikis yerinin dogu taraf oldugunu bildirmektedir. Hakîkaten târihte bunu dogrulayan hâdiseler hep dogu tarafta vukû'a gelmistir, belki istikbâlde meydana gelecek büyük beserî fitne ve felâketlerin çikis yerine de isaret etmektedir. Bu hadîs de Iblîs'in Sifati kisminda geçmisti.

[27] Bu bes kabîle Câhiliyet devrinde digerlerinden ayri olarak kuvvet ve seref içinde idiler, tslâm gelince en sür'atli sekilde Islâm'a girdiler. Bu sebeble seref onlarda oldu.

[28] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Hadîs Kureys'in Menkabeleri'nde de geçmisti. Son cümle ilk cümleyi takrîr edicidir. Bunda bu kabîleler lehine apaçik bir

fazîlet vardir.

[29]

Usayye kabîlesinin Allah'a ve Rasûlü'ne isyani, bunlara dîn ve Kur'ân ögretmeni olarak gönderilen kirk kisilik ilim toplulugunu Maûne Kuyusu yakininda kiliçtan geçirmeleridir. Rasûlullah bu hâinlere kirk sabah la'net etmis ve "Usayye, Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olmustur" buyurmustur.

[30]

Ey muhâtab! "Giföru, Gafara'llâhu lehâ..." sözündeki cinasa bak, ne kadar güzeldir, kulaga ne kadar lezzet vericidir! Kalbi ne kadar düsündürücüdür! Te-kellüften ne kadar da uzaktir... (Kastallânî).

[31]

Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. el-Buhârî bu hadîsi iki tarîkten getirdi.

[32]

Bu hadîslerde sayilan kabileler, Arablar'm en cem'iyetlI soylaridirlar. Bunlardan dört evvelkiler, sonrakilerden daha önce ve harbsiz, kendi arzûlanyle müs-lümân olduklari ve fitratan güzel ahlâkli ve ince kalbli olduklari için, Peygamber, öbürlerinden daha hayirli olduklarini yemîn ile te'yîd ederek bildirmistir. Böyle iken Akra' ibn Hâbis'in bunlari haci vurgunculugu ile itham etmesi, asabiyyet gayretinden ve müslümânlikta ötekilerin öne geçmis bulunmalarindan ileri gelmistir. Nitekim Akra'nin kendisi de Mekke'nin fethi sirasinda müslümân olmus ve "ei-Muetlefetu kuiûbuhum" (et-Tevbe: 60) zümresinden bulunmustur. Kendisi Benû Temîm serîflerindendir. Huneyn'de ve Tâîf muhasarasinda bulunmus, Peygamber ona yüz deve ihsan eylemisti.

[33]

Bu, Ebû Hureyre üzerine mevkuf bir tariktir. Bunu Müslim, merfû' olarak tah-rîc etmistir.

[34]

Basligin birinci kismina uygunlugu meydandadir. el-Buhârî baslikta zikrettigi hâlde "Bir kavmin âzâdlisi kendilerindendir" hadîsini metîn olarak getirmedi. Bunu FarâIz'de Enes hadîsinden olmak üzere getirmistir; lafzi söyledir: "Bir kavmin âzâdlisi kendilerindendir". Burada onu getirmemesi, orada zikretme-siyle yetinmedir.

[35]

el'Câmi'u's-Sahth'in Kerîme ve diger nüshalarinda baslik bu sekilde gelmistir. Ebû Zerr nüshasinda ise "Bâbu kissati Habes" seklinde vâki' olmustur. Bâzi nüshalarda basliklarin sirasinda öne geçme ve geri kalma seklinde degisiklikler vardir. Birçok nüshalarda Zemzem kissasi, Ebû Zerr'in Islâm'i kissasiyle birlikte getirilmistir. Zemzem'in, Ebû Zerr'in kissasiyle ilgisi, Ebû Zerr'in Mekke'de ikaamet ettigi müddetçe Zemzem suyu ile yetinmesi vâkiasidir (Ibn Hacer).

[36]

Hadîsin basliktaki hususlara uygunlugu meydandadir. Çünkü içinde Ebû Zerr'in Islâm'a girisi ve Mescidde kaldigi müddetçe Zemzem suyunu içmekle yetinmesi zikredilmektedir. Hadîs Müslim'de daha genistir.

Ebû Zerr el-Gifârî, Ilk müslümân olan bes zâtin besincisi oldugu, Islâm'i kabulü da'vetsiz, kendi arzusu ile ve yüksek bir irâdenin eseri bulundugu için, Ibn Abbâs gibi büyük bir sahâbî âlimi onun bu Islâm'a girme menkabesini taf-sîlâtiyle rivayet etmis, Imâm el-Buhârî de bu rivayeti müstakil bir bâb açarak Sahth'ine almistir.

Ebû Zerr ilimde, zühd ve takvada, harb ve cihâdda, dogru ve düzgün söz söylemekte, ihlâs ve samimiyette basli basina bir sahsiyet idi. Ilimde Abdullah ibn Mes'ûd'a denk idi. Yalniz idarî ve mâlî islerde garîb Ictihâdlan vardi. Meselâ, bir kisinin iki dirhem ve iki dînâra mâlik olmasini, Kur'ân'da kötülenen "Kenz " (et-Tevbe: 35-36) cümlesinden sayardi. Beytu'l-mâlden verilen dörtyüz dînâr hissesini aldigi gün hepsini fakirlere dagitirdi. Ihtiyâç zamani için muhafaza etmezdi: Azîz Dostum (S) bana "Çikinlayip agzi baglanan her altin, gümüs birer ates parçasidir. O -Allah rizâsi için muhtaçlara verilinceye kadar-sâhibiniyakar" diye vasiyyet etti, derdi. Peygamber'in vefatindan sonra Sam'da ikaamet etti. Muâviye'nin emirligi zamaninda bu ictihâdlan ve Muâviye'nin saltanat sistemli idaresini açiktan tenkîd ettigi ve bu tenkîdlerin halka te'sîr etmesi üzerine evvelâ Medîne'de, sonra da Rebeze'de oturtuldu. 32 yilinda orada vefat etmistir.

[37]

Kahtân, îsmâîl zürriyetinden mi, yoksa degil mi; ihtilaflidir. Himyer, Kinde, Hemdân ve digerlerinden olan Yemen nesebleri, Kahtân'a varip dayanir.

Hadîsin basliga uygunlugu Kahtân isminin zikredilmesindedir. el-Buhârî bunu Fiten'de de getirmistir. Hadîs, oradan çikacak melikin sert ve zalimane idaresini ifâde etmektedir.

[38]

Câhiliyet da'vâsi, Câhiliyet çagrisi demektir ki, Arab'in kendi kabîlesinden im-dâd Için: Ey Fulân ogullari, yetisiniz! diye bagirmasidir. Bu çigligi isiten kabîle halki toplanarak yardim isteyene zâlim olsa bile yardim ederlerdi. Islâm böyle zorbalikla, kavim-kabîle kuvvetiyle hakk alma da'vâsini kaldirip, medenî bir adalet nizâmi ortaya koymustur.

[39]

Hadîsin basliga uygunlugu "Bu Câhiliyet da'vâsi ne oluyor?" sözündedir.

Hadîste bildirilen Abdullah ibn Ubeyy'in o kötü sözü Kur'ân'da da nakledilmistir: "Onlar 'Eger Medine'ye dönersek, and olsun en serefli ve kuvvetli olan, oradan en hakir olani muhakkak çikaracaktir' diyorlardi. Hâlbuki seref, kuvvet ve galibiyet Allah'indir, Peygamberinindir, müzminlerindir. Fakat münafiklar (bunu) bilmezler" (el-Munâfikûn: 8).

[40]

Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. el-Buhârî, bunu Cenazeler Kitâbi'nda da getirmisti

[41]

Huzâa, en eski bir Arab soyu olan Ezd sa'bimn bir su'besidir. Evs ve Hazrec, Ezd sa'bindan ayrilan ve Seylu'l-Arîm'in meydana gelmesi üzerine Yemen'deri Medine'ye hicret eden bir soy olduklari gibi, Huzâa da Mekke'ye göç edip gelen bir Ezd soyudur.

Ensâb ilminin ilk müelliflerinden er-RIsâtî'nin beyânina göre Huzâa, Amr ibn Rabîa'dir ki, Rabîa, Luhayy ibn Harise diye de anilir. Bu silsile ensâb âlimlerinden "Huzâa Yemenli'dir" diyenlerin mezhebidir. Huzâa'nm Mudar'dan oldugunu ileri sürenlere göre de, Huzâa, Amr ibn Rabîa ibn Kam'a ibn Hm-dif'tir. Bu zümre gelecek olan Ebû Hureyre hadîsini hüccet getirmislerdir. Su hâlde her iki zümreye göre Huzâa'nm adi Amr'dir; Huzâa, lakabidir. Babasinin adi da Rabîa'dir, Luhayy diye de anilir. Bunda ensâb âlimlerinin Ihtilâfi yoktur. Ihtilâf yalniz büyükbabasindadir. Huzâa'nm Yemenli oldugunu kabul edenlere göre büyükbabasi, Harise ibn Amr'dir. Mudar'a nisbet edenler de dedesi Kam'a ibn Hindif tir dediler.

Bâzi ensâb âlimleri de bu iki görüsü söylece birlestirirler:' 'Kam'a ibn Hin-dif'in karisi, oglu Luhayy'e gebe iken Kam'a ölmüstür. Bunun üzerine kadin, Yemen'e, Harise ibn Amr'in yanma gitmis ve orada dogurmustur. Bu sebebîe Harise, Luhayy'i evlâd edinerek kendisine nisbet etmistir" demislerdir.

Amr ibn Rabîa'ya Huzâa denilmesinin sebebine gelince, müelliflerin bildirdiklerine göre, Yemen'in Me'rib sehrindeki su bendi yikilip Seylu'1-Arîm de nilen âfetin meydana gelmesi üzerine susuz kalan Ezdiler etrafa dagildiklari sirada, diger Ezd kabilelerinden ayrilarak, oglu Ile birlikte Hicaz'a gelmis ve Mekke civarina yerlesmis olmasidir. Çünkü Huzâa kelimesi, birseyden ayrilmis parçaya denir.

Huzâa, Mekke'ye yerlestikten sonra, orada Ismâîl Peygamber zamanindan beri mekân tutmus ve Mekke'nin idaresini, Ka'be'nin bütün vazifelerini ellerine almis olan Cürhümîler'i oradan kovup, idareyi eline almistir. Bir müddet sonra Peygamberdin dedelerinden Kusayy ibn Kilâb, Huzâî baskanlarindan HuleyPIn kizi Hibâ ile evlendigi için, Peygamber'in dedeleriyle ve Ka'be'nin hakîkî bir vârisi ile hisimlik kazanmislardir. Fakat Huleyl'in vefatindan sonra Kusayy, Mekke'nin idaresine ve Ka'be'nin bütün vazifelerine hakk kazanarak eline almis ve üçyüz küsur sene devam eden Huzâî idaresine son vermistir (Bâzi kisaltmalarla Aynî'den),

[42]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.

Hindif, kabîlenin anasidir. Handefe, yâni hervele ile yürüdügü için bununla lakablandirildi. Bu kadinin ogullan, babalarina degil de analarina nisbetle meshur oldular.

Kam'a da anasina nisbet edilmistir. Yoksa onun babasinin ismi Ilyâs ibn Mudar'dir. Hadîsteki Ebû Huzâa kavli, o Ezd'den bir soydur demektir (Aynî).

[43]

Amr ibn Luhayy, Sâibe ve Bahîra bid'atlerinden baska, Ibrahim ve oglu Ismâîl Peygamberler'in teblig ettikleri tevhîd dînini ilk bozan ve ilk put diken; Vasîle, Hâni

adaklarini ilk îcâd eden kimsedir. Bir ara Amr, Mekke'den Sam'a gitmis, Belkaa mintikasmdaki eski Maâb sehrine vardiginda Amâlika'nm putlara taptiklarini görmüstü. Bu putlardan kurak zamanlarinda yagmur, harb ve felâket zamanlarinda yardim dilediklerini ögrenmis; onlardan isteyip aldigi Hubel adli putu götürüp Ka'be'ye dikti. Halki buna ta'zîm ve ibâdete da'vet etti... (Ibn Ishâk).
Aynî'nIn bildirdigine göre, târihte meshur olan Lât putu da Huzâa'nin eseridir.
Iste Amr ibn Luhayy tarafindan ortaya konulan bu bid'atler, Kur'ân'da da bildirilip reddedilmistir: "Allah ne Bahîre'den, ne Sâibe'den, ne Vasîle'den, ne de Hâm 'dan hiçbirini (mesru') kilmamistir. Fakat o küfredenler Allah 'a karsi (bize bunlari o emretmistir diye) yalan düzerler. Onlarin çogunun (avâmm) ise akillari ermez" (el-Mâide: 103).
Ulastigimiz OnbesincI Hicret Asri'nda da maalesef Amr Ibn Luhayy zihniyetinde birtakim putçu ve bid'atçi zümreler hâlâ mevcûddur!...
[44]
Baslik Ebû Zerr nüshasinda böyle gelmistir. Baskalarinda ise sâdece "Arab'in Cahilligi Babi" seklindedir. Dogru olan da bu ikincisidir. Çünkü burada Zemzem ve onunla ilgili birsey zikredilmemistir. Bâzi nüshalarda ise bu bâbdan ön ce Ebû Zerr'in Islâm'a girmesi babi vâki' olmustur (Aynî).
[45]
Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Arab'in cahilligi" sözündedir. Hadîste basr ligin birinci kismina âid birsey yoktur.
Ibn Abbâs, Saîd ibn Cubeyr'e Arab'in cahilligini apaçik gösteren âyetleri ta'rîf edip ögretmistir ki, bunlar el-En'âm Sûresi'nin 136. âyetinden i'tibâren 140. âyetine kadar devam eden âyetlerdir. Ibn Abbâs bunlardan sonuncusunu okumak suretiyle son hududu belirtmis oluyor:
' 'Onlar A Hah için, O 'nun yarattigi ekin ve meyvelerle hayvanlardan bir hisse ayirdilar da kendi bos zannlannca 'Su Allah 'm' dediler, 'Su da ortaklarimiz (olan putlar)zrt'. Ortaklarina âid olanlar Allah 'a ulasmaz amma, Allah 'a âid olanlar; (evet) onlar ortaklarina gider! HükmedegeldIkleri bu seyler ne kötüdür! Bunun gibi onlarin ortaklari (olan o putlarin hizmetçileri), müsriklerden birçoguna -hem onlari helake düsürmek, hem kendilerine karsi dînlerini karmakarisik etmek için- öz evlâdlarini (kendi elleriyle) öldürmesini hos göstermistir. Eger Allah dileseydi bunu yapmazlardi. Artik sen onlari düzmekte devam ettikleri o yalanlarla basbasa birak. Onlar bâtil zannlariyle dediler ki: 'Bu davarlarla ekinler haramdir. Onlari bizim dilediklerimizden baskasi yiyemez. Su davarlarin da sirt-Iari{n3. binmek) haram edilmistir \ Birtakim davarlar da vardir fii, üzerlerine Allah *m ismini anmazlar onlar. (Besmelesiz öldürüp veya ölü olarak yerler. Bütün bunlari) O'na (Allah'a) karsi (böyle emrediyor diye) iftira ederek (uydurdular). O (Allah), bunlari, yapmakta olduklari Iftiralari yüzünden cezalandiracaktir. Bir de (söyle) dediler: 'Su davarlarin karinlarinda bulunan(yavru)lar (canli do-garsa) sâde erkeklerimiz için (halâldir), kadinlarimiza haram kilinmistir. Eger o, ölü (dogar) ise onlar bunda ortaktirlar'. (Allah) onlarin (bu halâldir, bu haramdir yollu) vasiflarinin cezasini verecektir. Sübhesiz ki O, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir, hakkiyle bilendir. Ilimsizlik yüzünden çocuklarini beyinsizce öldürenlerle Allah 'in kendilerine ihsan ettigi (halâl) rizki, Allah 'o iftira ederek, haram sayanlar muhakkak ki maddî ve ma 'nevî en büyük zarara ugramistir. Onlar sübhesiz ki sapmislardir ve (ondan sonra) dogru yolu da bulamamislardir" (el-En'âm: 136-140).
[46]
Hadîsin basligin Ilk kismina uygunlugu meydandadir. Çünkü Peygamber Yûsuf'u babalarina nisbet edince, bunun digerlerinde de cevazina delîl olmustur.
Ibn Umer ile Ebû Hureyre'nin burada ta'Iîk seklinde verilen rivayetleri Ehâ-dîsu'l- Enbiyâ'da senediyle geçmisti. el-Berâ'nin hadîsi de mevsûl ve uzun bir metin hâlinde Cihâd Kitâbi'nda, "Hezîmet sirasinda sahâbîlerinî saff yapan kimse bâbi"nda geçmisti. el-Berâ hadîsi de basligin ikinci kismina delîl olmustur. Çünkü Peygamber kendisini, dedesi Abdulmuttalib'e nisbet etmistir.
[47]
Bu hadîsin de basliga uygunlugu, Peygamber'in kendi asiretini, her kabîleyi babalarina nisbet ederek zikretmesi yönündendir.
[48]
Bu hadîs de yukaridaki hadîsin diger bir tarikidir.
[49]
Bundan Önceki hadîslerde oldugu gibi, burada da RasûluIIah Kureys oymaklarini husûsî surette ve ma'lûm olan baba adlariyle birer birer çagirip hitâb etmistir. Peygamber, Kureys soylarini bir formül ve birbirinin ayni olan bir cümle ile da'vet etmistir. Çünkü bu dînî bir akiddir, bir ahd ve misâktir. Bu sebeble Peygamber her kabîleyi andikça "Ibâdet ve ubudiyet mukaabilinde kendinizi Allah'tan satin aliniz!" buyurmustur. Binâenaleyh bu tekrar, akdin ve ahdin îcâ-bidir, edebî üslûba aykiri bir itnâb (yânî uzatma) degildir, tamâmiyle hukuk üslûbuna uygundur.
[50]
Buradaki iki hadîsin basliktaki kisimlara uygunlugu bellidir. Bu hadîsler Kitâbu'l-lydeyn'de tam ve açiklamali olarak geçmisti.
el-Habesu, el-Habesetu, el-Uhbusu, karalar taifesinden bir cins nâsin ismidir, evvelkilerin cem'i Hubsân gelir, üçüncüsünün cem'i Ehâbis gelir... (Kaa-mûs Ter.)
Er/ide, bu kavmin dedesi veya ninesidir.
[51]
Yânî soyuna, ana-babasina ve dedelerine sövülmemesini, kötülenmemesini, onlara ilgi ve muhabbet beslenerek söz gelmesine karsi kiskanç olmak isteyen kimse babi.
[52]
Baslik ile hadîs arasindaki uygunluk noktasi Rasûlullah'in Hassân'a: "Kureys obalari arasinda benim soyum da vardir, onlar nasil olacak?" buyufmasidir. Peygamber'in bu sorusundan, hiciv ve kötüleme sekillerinin çogu kisinin soyuna eksiklik verecegi anlasilir.
Peygamber, Hassân'a istedigi izni verdi. Ve Ebû Bekr'e git, Kureys soylarini o daha iyi bilir... buyurdu. Hassan da Ebû Bekr'e gitti. Sonra geldiginde: Yâ Rasûlallah! Hakîkaten Ebû Bekr nesebiniz Hâsim ogullari'ni Kureys'in yüz kizartan ayiplarindan ayirmak için bana çok kiymetli bilgiler verdi, demistir. Peygamber, Hassân'i Kureys sâirlerine karsi mukaabeleye tesvik etmis. "Hassan, Rasûlullah nâmina Islâm'i müdâfaa için güzel kokulu nefesini sarf et -tikçe Cebrail onunla beraberdir" demistir. Hattâ siir yarisinin ateslendigi günlerde: "Allah'im, Hassân'i Rûhu'1-Kuds ile kuvvetlendir!" diye duâ etmistir.
[53]
Buhârî iki âyetin bu iki cümlesini bu baba unvan yapmakla, Rasûlullah'in en meshur isimleri Muhammed ve Ahmed olduguna isaret etmistir. Bu iki isim Hamd maddesinden alinmistir ki, kisinin fazîletini anarak övmekten'ibârettir. Su hâlde Ahmed, Allah'i yüce sifatlariyle ve kudret eserleriyle öven ve övmesini bilen kimse demektir. Muhammed de fazilet ve güzellikleri anilarak övülmüs kimse demektir. Peygamber'in Ahmed adi, geçmis peygamberlerin kitâblarmda zikredilmis; Muhammed adi ise Kur'ân'da verilmis olup, her ikisi de en güzel iki isimdir. Gelecek hadîste kasdolunan da bu alemiyettir.
[54]
Hadîsin basliga uygunlugu bellidir. Hadîsteki bes adedi -adet mefhûmunun kiymeti olmadigi ilmî esâsi geregince- ziyâde sayiyi reddetmez. Bir de bu bes adin eski kitâblarda bulunmalari ve geçmis ümmetlerce taninmis olmalari cihetiyle tahsis ile ifâde edilmis denilebilir.
[55]
Kureys, Peygamber'i kötüleyecek bir husus bulamayinca gülünç seyler uyduruyorlardi. Onlardan biri de bu hadîste haber verildigi üzere, "Medholunmus" demek olan "Muhammed"i, "Zemmolunmus" demek olan "Muzemmem"le degistirmeleridir. Bunu degistiren Ebû Leheb'in karisi ve Ebû CehPin kizkar-desi Avrâ'dir (Kastallânî).
[56]
Bu baslik, Kur'ân diliyle Peygamber'e verilmis olan en sevimli bir adi daha bildirmektedir:
"Muhammed, adamlarinizdan hiçbirinin babasi degildir. Fakat Allah'in Ra-sûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herseyi hakkiyle bilendir " {el-Ahzâb: 40).
. "Hâlem, Âsim kiraatinde tâ'nin fethiyle, digerlerinde kesriyle okunur. Kesr ile Hâlim, fail isim olup hatmeden, nihayete erdiren yâhud mühürleyen demek olur. Feth Ile Hâtem de âlet ismi olup mühür demektir. Mühür de bir seyin tev-sîk ve tasdiki için nihayete basildigindan hem âhir ma'nâsini, hem tasdîk ma'-nâsmi içine alir. Su hâlde iki kiraat Hâtemu'n- Nebiyyîn vasfinin iki mefhûmunu ayri ayri hatirlatiyor. Yânî Muhammed Rasûlullah hem peygamberleri hitâma erdiren son peygamberdir... hem de bütün peygamberleri tasdîk ve tevsîk eden ilâhî bir mühürdür. Eger o gelmese idi diger peygamberler unutulup gidecek, târihte onlarin mevcudiyetlerini ve nübüvvetlerinin hakkiyyetini ilmen isbât müm-kin olmayacakti. Çünkü diger peygamberlerin hayât ve mevcudiyetleri târîhin sînesinde Muliammed'In hayâti gibi vuzuh ve vusûk ile ma'lûm degildir. Öyle ki bugün Kur'ân olmasa idi, Mûsâ ile Îsâ'nin bile varliklari ciddiyetle isbât olunamazdi. Muhammed'in hayâti ve peygamberliginin târîhte vuzuh ve

kat'iyetle ma'lûm olmasi sayesindedir ki, diger peygamberlerin de mâzîdeki nübüvvetlerini tasdîk için bir vesîka elde edilmis bulunuyor. Ayni zamanda Muhammed (S) diger peygamberlerin kendisi hakkindaki besaretlerini tahakkuk ettirmek i'-tibâriyle de onlarin nübüvvetini mühürleyen ilâhî bir damgadir. Muhammed'in nübüvveti ile beseriyet dîn bakimindan tekâmül gayesine ermistir. Ondan sonra baska peygamber beklememeli, Muhammedi nuru ta'kîb eylemelidir" (Hakk Dîni, V, 3906).

[57]

Hadîsin basliga uygunlugu ma'nâsindan alinir. Çünkü hadîsin el-Ismâîlî'deki tarîklerinin birinde Usmân; o da Selîm ibn Hayyân rivayetinde "Ben o kerpicin yerindeyim, geldim ve peygamberleri sona erdirdim" ifâdesi vardir.

[58]

Bu da Hâtemu'l-Enbiyâ hadîsinin diger bir sahâbîden gelen tarîkidir.

Peygamber'in hâiz oldugu Hâtemu'l-Enbiyâ sifatini temsilî bir uslûb ile mü-rekkeb bir temsil hâlinde ifâde etmesi, san'at bakimindan çok beligdir. Mürek-keb tesbih, bütün müsebbeh manzumesinden alman bir vasfin müsebbehun bih manzumesine kiyâs ve tatbikinden Ibarettir. Ve cazibeli edebî bir san'attir. Hadîste halki ahlâk güzelliklerine irsâd etmek gayesiyle gönderilen peygamberler camiasi, esâsi kurutmus, duvarlari yükselmis ve bütün insâ eksiklikleri ve süsle-yicileri tamamlanmis, yalniz bir tuglanin yerine konulmasi eksik kalmis bir binaya benzetilmistir. O, konulmasi geri kalan tugla da benim ve bu cihetle peygamberlerin bir tamamlayacisiyim buyurulmustur. "Ben ancak ahlâk güzelliklerini ve insanlik faziletlerini tamamlamak için gönderildim " hadîsi de bu hakikatin bir ifadesidir.

[59]

Bu baslik Ebû Zerr nüshasinda böyle vâki' olmustur. Nesefî nüshasinda mev-cûd degildir. Bu basligi el-Ismâîlî de zikretmemistir. Bu basligin burada sabit olmasinda i'tirâz vardir. Çünkü bunun yeri, gelecegi üzere el-Magâzî'nin sonudur. Zahir olan su ki musannif bu Âise hadîsini burada getirmekle, sâdece Peygamber'in ömrünün mikdârini beyân etmek istemistir. Husûsiyle.vefat zamanini degil. Bu husustaki ihtilâf ileride gelecektir... (Ibn Hacer)

Sarihlerin verdikleri izahlari özetlersek, deriz ki, Peygamberlerin sonu olan Peygamberimiz, bu fânî hayâttan ebediyet âlemine geçtiginde en kuvvetli riva yete göre 63 yasinda Idi. Yine en kuvvetli rivayete göre Rebîu'l-evvel ayinda bir pazartesi günü vefat etmisti. Bu pazartesi, cumhura göre ayin oniktsinde; buna en yakin ve kamerî haseblara uygun rivayete göre ayin sekizine tesadüf etmisti (Tecrîd Ter,, 9, 299).

[60]

el-Kinâye: Kitabe vezninde bir baska nesneye istidlal olunacak bir kelâm söylemek ma'nâsinadir, refes ve gâit gibi...

el-Künye: Kâf'm kesri ve dammi ile bir adama eb, um, ibn, bint kelimelerinin birini muzâf ederek tesmiye eylemek ma'nâsinadir ki, onunla isimden tevriye edilmis olur...

et-Tekniye ve el-îknâ: Bunlar da bir adama künye vaz' eylemek ma'nâsinadir... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîslerdeki nehiyler, tenzîhî nehiylerdir. Bu hadîsler sirasiyle Buyu' ve Cihâd Kitâblarfnda da geçmislerdi.

[61]

Bu hadîs, Peygamber'in künyesi konusuna bir lahika, bir ek olarak getirilmistir. Peygatnber, büyük oglu Kaasim'm adiyle künyelenmistir, kendisine Ebü'l-Kaasim denilirdi. Medine'de Mâriye'den dogan Ibrâhîm adindaki diger oglu ile de künyelendigi vâki'dir...

[62]

Hâtem kelimesi hakkinda biraz önce bilgi verilmisti. Her iki okunusa göre Nübüvvet Hâtemi demektir. Nübüvvet silsilesi sona erdigine ve Hz. Muhammed'-den sonra hiçbir peygamber gelmeyecegine delâlet eden eser demektir. Beydâvî, Tef sîrînde Peygamberlik mührü, Peygamber'in iki küregi arasinda bir eserdir ki, o, eski ümmetlerin mukaddes kitâblarinda bildirilen alâmet olmustur. Yazili vesikalarin damgalanmasi nasil içindekilere i'tirâzdan onu korursa, bu peygamberlik nisanesi de va'd edilmis peygamberi kötülemekten o suretle koruyacaktir, demistir.

[63]

Buhârî bu eserin sekli ve büyüklügü hakkinda iki seyhinin tefsirini buraya koymustur. Bunun bir et beninden yâhud iki et beninden birleserek güvercin yumurtasi kadar büyümüs olmasindan Ibaret olduguna dâir rivayetler de vardir. Bunlar o eserin sekil ve mâhiyeti hakkinda güvenilir haberlerdir. Bunun disinda birtakim efsânevî rivayetler de vardir ki, bunlar Ibn Dihye, Zehebî, Ibn Hacer, Kastallânî gibi intikadci âlimler tarafindan reddedilmistir. Ibn Hacer el-Heytemî de: Râvîler, nübüvvet hâtemi ile Peygamber'in mührünü karistirmislardir, demistir.

Râvî es-Sâib ibn Yezîd Medine'de en son vefat eden sahâbîdir. Hicretin 91. yilinda 96 yasinda vefat etmistir.

[64]

Yânî Peygamber'in vücûdu ve huylari hakkindaki mübarek vasiflarini beyân babi.

et-Vasf ve's-Sifa: Ikinci bâbdan masdardir. Bir nesneyi sifatlamak ma'nâ-smadir ki, halkan ve hulkan alâmetlerini saymak ve beyân eylemekten ibarettir (Kaamûs Ter.).

[65]

Hadîsin basliga uygunlugu Ebû Bekr'in Hasen'i hilkatçe Peygamber'e benzetmesi yönündendir ki, bu da Peygamber'i sifatlamaktir.

Hasen ibn Alî hicretin üçüncü senesi ramazâninda dogdugu için, vakia sirasinda yedi yasinda ve iyiyi kötüyü ayirdedecek bir çagda idi. Bu cihetle vasitasiz, dogrudan dogruya dedesi Rasûlullah'tan rivayeti vardir. Bu hadîsten anlasildigi üzere bütün tabakaat kitâblarinda Hasen'in, Rasûlullah'a çok benzedigi yazilmistir.

Rasûlullah'a sîmâci benzeyenlerin Ca'fer ibn Ebî Tâlib, Hasen ibn Alî Kusem ibn Iyâs, Ebû Sufyân ibn Haris, Sâib ibn Ubeyd oldugu da nakledilmistir. Afirât'ta RasûluIlah'a en çok benzeyen sahâbînin Enes ibn Rabîa oldugu bildirilmistir. Enes ibn Mâlik, Ibn Rabîa'yi her gördügünde onun boynuna sarilip aglar ve: Her kim Rasûlullah'i görmek isterse, bu zâtin yüzüne baksin! dermis.

[66]

Bu hadîs de bundan önceki hadîsin baska bir tarîkidir.

Ebû Cuhayfe Vehb Ibn Abdillah, Suvâe ibn Âmir kabîlesindendir. Suvâe ogullari tarafindan Rasûlullah'a gönderilen hey'et içinde idi. Veda Hacci'na katilmislardi. Rasûlullah'in bunlara verilmesini emrettigi develeri sonra Ebû Bekr verip, bu emri yerine getirmistir.

[67]

Bu da Abdullah ibn Recâ'dan gelen diger bir tarîktir.

[68]

el-Ismâîlî rivayetinde hadîsin sevkinde su ziyâde vardir: Ibn Büsr'ün râvîsi Hariz ibn Usmân söyle demistir: Himis'ta insanlarin Abdullah ibn Büsr'den sorup müskillerini çözdüklerini gördüm. Genç bir delikanli oldugum hâlde ben de yanma yaklastim ve:

— Rasûlullah'i gördün mü? diye sordum. O da:

— Evet gördüm, dedi. Ben:

— Rasûlullah ihtiyar mi idi yoksa genç mi idi? dedim. Ibnu Büsr beni oksayarak:

— Alt dudagi ile çenesi arasinda biraz beyaz teller vardi, dedi.

Sârih Kirmani: Hadîsin metnindeki "Saarât = Saç telleri" lafzinin azlik ifâ de eden bir cemi' sîgasi olduguna ve on sayidan az adedde kullanildigina bakarak: Rasûlullah'm çenesindeki beyaz killar on sayisindan fazla olamaz, demistir. Sârih Aynî de: Bâzi büyük rivayet üstâdlarinin "onyedi" dediklerini isittim, diyor.

Bu hadîsin rivayet ilmi bakimindan bir özelligi ve kiymeti, Buhârî'nin stt-lâsiyyâtindan olmasidir, yânî bunu Rasûlullah'tan üç vâsita Ile rivayet etmis bulunmasidir. Buradaki vâsitalar: Isâm ibn Hâlid, Harîz ibn Usmân, Abdullah ibn Büsr'dür. Buna "Â/î isnâd" denilir. Bu nevi' rivayetin yüksekligi râvî ile Peygamber arasindaki vâsitanin azligindan ve hatâ ihtimâli olmamasindandir. Bu Abdullah Ibn Büsr hadîsi, Buhârî'deki yirmiüc sülâsiyyâtin onüçüncüsüdür.

[69]

Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân, Medine'nin en yüksek tabiî fakîhlerindendir. Rabîatu'r-Re'y denilmekle taninmistir. 136 târihinde vefat etmistir.

Bu saç tellerini Umer ibn Abdilazîz de görmüs, o da Enes ibn Mâlik'e bunun sebebini sormus. Enes ona da: Rasûlullah saçma koku sürmek i'tiyâdinda idi, ondan kizarmistir, demistir.

RasûluIlah'in beyaz saçinin sayisina kadar zabtedilip incelenerek asirdan asira nakledilip gelmesi, baska hiçbir târihî sahsa müyesser olmayan bir vakiadir. Amiyane bir bakisla lüzumsuz bir mesaî sanilan bu rivâyetlerdeki ve onlarin inçelenmesindeki kiymet ve ehemmiyeti târihî vakialarin vesikalarini arayan ve inceleyen tarihçilere

sormalidir...

[70]
Bu, Rabîa yolundan gelen Enes hadîsinin diger bir tarîkidir. 19. Bâb'daki 43 rakamli Âise hadîsinde Peygamber'in altmisüç yasinda vefat ettigi bildirilmisti. Müslim'in Enes ibn Mâlik'ten gelen diger bir rivayet tarîkinde de altmisüç yas bildirilmis olmasi, Âise hadîsini te'yîd etmektedir. Bu sebeble âlimler cumhuru Peygamber'in altmis üç yasinda vefat ettigine hükmetmislerdir.
el-Ismâîlî bu iki rivayet arasindaki sayi farkina bakarak, sübhesiz bunlardan yalniz birisinin sahîh olmasi gerekir demistir. Aynî de bunu naklettikten sonra: Bu iki rivayetin ikisi de sahihtir. Aralarindaki sayi farkina gelince, altmis rivayet eden râvînin dogum ve vefat taraflarindaki kesirleri atarak rivayet ettigine hamlolunur demistir.

[71]
Iki tire arasindaki ibare, metindeki kelimenin damme ile "Hulk" okunusuna göredir. Nüshalarin çogunda bu kelime fetha ile "Halk" seklinde gelmistir.

[72]
Peygamber'in saçini sakalini boyamadigini bildiren rivayetlerin çoklugu karsisinda Buhârî ile Müslim'in Sa/z;7*'lerinde, Abdullah ibn Umer'in Rasûlullah'in boyadigini gördügüne dâir hadîsi, boyamanin bir defaya; boyamadigi rivayetleri ise diger vakitlerdeki umûmî i'tiyâdina hamledilerek te'lîf edilmis ve her iki rivayet sahîh sayilmistir.

[73]
Ibn Humâm hadîsteki bu hülleyi: Kirmizi ve yesil çubuklu olarak dokunmus Yemen kumasindan ma'mûl iki kat elbisedir, diye ta'rîf etmis ve sirf kirmizi kumas olmadigini bildirmistir. Çünkü sirf kirmizi kumastan biçilmis libâsin kullanilmasi nehyedIlmistir. Ibn Melek gibi sarihler "Fî hulletin humrâ" lâfzini "Içinde kirmizi çizgiler bulunan" diye kayidlamislardir. Hadîs zahire hamledilse bile, bununla kirmizi giymenin cevazina istidlal edilmez, belki Peygamber bunu ne-hiyden evvel giymistir.

[74]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.

[75]
Bu hadîs, Abdest, Namaz, Siyer bölümlerinde bâzi küçük farklarla rivayet edilmistir. Hadîsin buradaki kismi Peygamber'in sihhî vaziyetinin çok iyi oldugunu, en sicak zamanlarda bile mizacinin i'tidâlde bulundugunu, sefer hâlin'de dahî temizligine çok ehemmiyet verip miskten daha güzel koktugunu bildirmektedir.

[76]
Basliga uygunlugu Peygamber'in cömertlikle vasiflanmis olmasidir. Bu hadîs Vahy ve Oruç Kitâblari'nda da geçmisti.

[77]
Basliga uygunlugu "Yüz çizgileri parlar bir hâlde" sözündedir. Çünkü bu, Peygamber'in sifatlan cümlesindendir.
Bu hadîsi Müslim, Süt Emzirme Kitâbi'nda getirmis, degisik senedleri ve metinlerini orada siralamistir (Müslim Ter., IV, 384).

[78]
Basliga uygunlugu "Yüzü parlardi" sözündedir. Ka'b'm bu hadîsi, onun meshur tevbesinden bir parçadir. Bu uzun bir metinle Magâzî'de gelecektir. Buhârî bunu kisa ve uzun metinlerle birçok yerlerde getirmistir: Vesâyâ'da, Cihâd'da, Vufûdu'l-Ensâr'da,Tefsîr'de, Ahkâm'da...

[79]
Kam kelimesi ümmet, cemâat, soy ma'nâlarina da gelir; bu hadîste soy ma'nâsi kasdedilmistir. Hadîste Âdem ogullari'nin teskil ettikleri soylar batindan batina, aileden aileye temiz bir intikal ile süzülecegi ve Rasûlullah'm zâti da aralarina hiç sifâh (zina) karismayarak temiz babalarin sulbünden, halâl analarin pâkize rahmine intikal ettigi ve en sonu bütün kabilelerin hürmet ettigi en temiz Hâsimî soyundan meydana geldigi bildirilmis oluyor. Belli bir hakikattir ki, Muham-med'in intikali keyfiyeti târîhen zabtedilmis olarak Ismâîl Peygamber'in evlâdinin sulbünden baslar. Sonra Kinâne'den, sonra Kureys'ten, sonra Hâsimî ogullari'n-dan intikal ederek gelir.
"Karnen fe karnen" lafzindaki "Fâ" edati, fazilette tertibe delâlet ettiginden, Peygamber'in neseb zincirine âid faziletin bir tertîb içinde uzaktan yakina dogru geldikçe terakki ederek arttigim Ifâde eder.

[80]
Rasûlullah, vahiy gelmeyen hususlarda kitâb ehline uymayi müsriklere benzemeye tercih ederdi. Bu da kitâb ehlinin müsriklerden ve putperestlerden ziyâde hakka, hakikate yakin olmalarindan ve hiç degilse bir peygamberin serîati ba-kiyyesine vâris bulunmalarindan idi. Bu sebeble haklarinda vahiy gelmemis vâk'-alarda geçmis serîatlerin Allah tarafindan reddedilmemis hükümleriyle amel edilmesi bir düstûr olarak emrolunmus ve bu ser'î ve fer'î bir delil olmustur. Peygamber'in yüksek vazifelerinin basinda sirkle, putperestlikle mücâhede bulundugundan dolayi kiyafet, saç sekli, giyim, kusam... gibi hârici sekille ilgili hususlarda bile onlara benzemekten çekinirdi. Putperestlik nizâmi tamâmiyle yikildiktan sonra müsriklere benzemek sakincasi kalmayinca Peygamber saçlarini iki bukle hâlinde iki tarafa birakmaga baslamistir.

[81]
Ebû Abdillah Cedî söyle demistir: Ben Âise'den Rasûlullah'in ahlâkini sordum da o bana söyle cevâb verdi: Rasûlullah fahis, mutefahhis degildi; yâni O, ne çarsida pazarda çigirtkanlik yapardi, ne de kötülüge kötülükle karsilik verirdi. Bil'akis O, kusuru affederdi. Bir yerde bir eksiklik görürse yüzünü öbür tarafa çevirirdi (et-Tirmizî).
Hakîm ibn Eflah ile Sa'd ibnu Hisâm, Âise'ye gittiler. Sa'd dedi ki: Ben Âise'ye: Ey Mü'minlerin Anasi! Bana Rasûluüah'm ahlâkindan haber ver, dedim. Âise: Sen Kur'ân okumuyor musun? dedi. Evet, okuyorum, dedim. Allah'in Peygamberi'nin ahlâki Kur'ân'dan ibaret idi, dedi... -Yânî: O darihrsa Kur'ân darildigi için darilir, begenirse Kur'ân begendigi için begenirdi-. (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve kasrina, Câmiu salâti'1-leyl babi; Müslim Ter., II, 384-387, Gece namazini... cami olan bâb)

[82]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhari bunu Edeb'de; Müslim de Fa-dâil'de getirmistir.

[83]
Basliga uygunlugu bellidir, çünkü içinde zikredilen, Peygamber'in vasiflarindan bir kismidir.

[84]
Bu hadîste Peygamber'in yüce sifatlarindan haya sifati en belig sekilde belirtilmistir: Sübhesiz ki cemiyetin en hayâli sinifi, kendi ismet örtüsü içinde faziletle yasayan bakir kizlardir. Peygamber'in bunlardan da utangaç-olmasi, müsebbe-hin müsebbehun bih'ten üstünlügünü ifâdedir vç çok beligdir.

[85]
Bu ta'rîf olunan hey'ete Tecnîh, îciinâh ... denir...
el-îctinâh fî's-Sucûd: Musallî iki ellerinin ayalarina çöküp kollarini yere yaymayarak yerden yukarica dirseklerini kaldirip ve karninin iki tarafina kistirmayarak koltuklarini kogusça tutarak, ayniyle kanat seklinde tutmak ma'nâsinadir ki, bu vaziyet üzere ser'î emir sâdir olmustur (Âsim Efendi, Kaamûs Ter.).
Hafiz Ebû Nuaym: Rasûlullah'in koltuk altlarinin beyaz olmasi Peygamberlik alâmetlerinden biridir, demistir.

[86]
Hadîsin basliga uygunlugu "Bacaklarinin akligi hâlâ gözümün önündedir" sö-zündedir. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbi'nda ve diger birçok yerde küçük farkliliklarla geçmisti.

[87]
el-lsmâîlî rivayetinde: "O, sözü ayira ayira söylerdi, dinleyenlerin gönüllerine sinerdi" ziyâdesi de vardir.
Hadîs, Peygamber'in konusma seklinin agir agir, tane tane oldugunu; saymak isteyen kisi O'nun kelimelerini, harflerini sasirmadan sayabilecegim bildiriyor. Böylece Peygamber'in anlatma ve ögretmedeki hârika bir sifati gösterilmis oluyor.

[88]
Basliktaki bu hadîsi el-BuKâri I'tisâm Kitâbi'nda senediyle getirmistir.

[89]
Basliga uygunlugu açiktir. Çünkü gözünün uyuyup kalbinin uyumamasi, azametli sifatlardan ve ulu hasletlerdendir. Bu hadîs Teheccüd Kitâbi'nda da geçmisti.

[90]
Buhârî bunu burada kisaltilmis olarak getirdi. Insâallah yerinde daha genis gelecektir. Bunu Müslim, îmân'da getirmistir.

Hadîsin sevkinden ve beyân tarzindan, bunun Mi'râc vak'asi olmadigi anlasiliyor. Bu kissanin Peygamber'e vahy ve peygamberlik gelmeden evvel vuku' buldugu hadîsin metninde açikça belirtilmistir. Hâlbuki Mi'râc bir haylî rivayetlere göre hicretten üç yâhud Iki yâhud da bir sene evvel vuku' bulmustur.

[91] el-Alâmât, el-Alâmet'in cem'idir. Burada peygamberlik mu'cizeleri demedi. Çünkü alâmet, mu'cizeden ve kerametten daha umûmîdir. Alâmet onlari da sâmildir. Aralarindaki fark açiktir. Çünkü mu'cize ancak meydan okuma sirasinda olur... (Aynî).

Alâmet burada peygamberlik iddia eden zâtin da'vâsmda dogruluguna ve Allah tarafindan insanlarin hayirlarina, saadetlerine âid umdeleri teblige me'-mûr bulunduguna delâlet eden burhan demektir. Peygamberlik konusunda bir de mu 'cize ta'bîri vardir ki, peygamberlik delilleri olan o i'câzkâr hârikalar, Pey-gamber'i inkâra kalkisan hasimlari âciz ve kudretsiz birakmak için ortaya konulduklarindan mu'cize denilmistir.

Mu'cize medlulünde umûmî telâkkî, âfâkî ve maddî olan mu'cizelerdir. Bu nevi' mu'cizeler ya inkarci müsriklerin Istegi üzerine, yâhud bir luzûm ve Ihtiyâç üzerine izhâr olunmustur ve umumiyetle avam faydalanmistir. Enfüsî mu'-tizeler ise hakîkî mü'minlere, fikir ve istidlal sahibi aydinlara âid peygamberligin dogrulugu burhanlaridir. Bununla beraber âfâkî mu'cizeler ânî, enfüsî mu'cizeler ise daimî olan âyetlerdir. Bu cihetle her asirda mütefekkirler, Peygamber'in seciye ve sahsiyetiyle, teblîg ettigi Kitâb'i tedkîk ederek, peygamberliginin dogrulugunu istidlal etmislerdi. Ilk müslümân olan Hadîce, O'nun peygamberligine âfâkî hiçbir delîl aramadan O'nun yüksek seciyesiyle istidlal ederek inanmisti (Buhârî, Vahy Kitabi).

Peygamber'in hayâtina yakindan vâkif olan sahâbîler hep O'nun dogrulu guna ve teblîg ettigi Kitâb'in yüksekligine i'timâd etmisler ve zahirî hiçbir mu'cize aramamislardi. Esasen Kur'ân'da da istidlal yolu ögretilmistir: el-Ankebût: 49-50. âyetlerinde avamin mu'cize isteklerine karsi Rasûlullah'm söyle cevâb vermesi emrolunmustur: "O'na Rabb 'inden (baskaca) âyetler indirilmeli degil miydi? dediler. Dedi ki: O âyetler ancak Allah 'in nezdindedir. Ben sâde apâsikâr haber verenim. Sana indirdigimiz o Kitâb - ki karsilarinda okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim Için elbette bir rahmet ve bir Ögüt
var" (el-Ankebût: 49-50).

Kur'ân'in buna benzer birçok âyetlerinde zahirî ve âfâkî mu'cizelerin Allah'a ve Allah'in kudretine âid oldugu bildirilmistir.

Avam müsriklerin istedikleri mu'cizeler, onlarin idrâk ve irfan seviyelerini göstermek üzere, söyle bildiriliyor:

"And olsun ki, biz bu Kur'ân'da insanlar için her ma'nâdan nice türlüsünü açiklamisizdir. Insanlardan pekçogu ise ille gâvurlukta ayak dirediler. Biz, dediler, sana kat 'iyyen inanmayiz. Tâ ki bizim için su yerden bir pinar akitasin. Yâhud senin hurmaliklardan, üzümlüklerden bir bahçen olsun da aralarindan saril saril irmaklar akitasin. Yâhud dedigin gibi gökyüzünü üstümüze parça parça düsmesin veya Allah 'i ve melekleri kefil gösteresin. Yâhud altindan bir evin olsun, yâhud semâya çikasin. Ona çiktigina da asla inanmayiz â! Tâ ki üstümüze okuyacagimiz bir Kitâb indiresin. De ki: Rabb 'imin sâni yücedir. Ben Allah 'in Rasûlü bir beserden baskasi miyim ki!" (el-Isrâ: 89-93).

Görülüyor ki mu'cize, Kur'ân'a göre Rasûlullah'm zâti ve hâiz bulundugu nübüvvet sifati haricindedir ve ilâhî kudrete âiddir...

Rasûlullah'm hayatiyle, seciye ve sahsiyetiyle nübüvvetine istidlal yolu en saglam yoldur. RasûluIlan'in en yüksek seciyesi, dogrulugu ve bütün insanî fa-zîletleri nefsinde toplamis bulunmasidir. Rasûlullah'm en büyük mu'cizesi, Kur'ân'da bildirildigi gibi, Kur'ân-i Kerîm'dir. Saadet Asri'ndan zamanimiza; 1401/1981 yilma kadar bir kelimesi bile taarruza, tahrife ugramayarak gelmis, bu husus her asirda muhalif muvafik bütün mütttefiklerince kabul edilmis, kiyamete kadar da böyle devam edecegi ilâhî te'mînâta baglanmistir: "Kur'ân't biz indirdik biz; onun koruyuculari da sübhesiz ki biziz!" (el-Hicn 9). Imâm el-Buhârî, kelâma ve felsefecilerin nübüvvet alâmetleri hakkindaki çesitli görüslerine karsi bu bahse "Islâm'da peygamberlik alâmetleri" basligini koymakla çok isabetli bir seçme yapmistir.

[92] Hadîsin basliga uygunlugu, az mikdâr suyun, Peygamber'in bereketiyle çogal-masmdadir. Bu hadîs Teyemmüm Kitâbi'nda da bundan daha genis bir metinle geçmisti. Zarar verme suretinde olmasa da, o kadinin malina muvakkaten tasarruf edilmesi yüzünden, müslümânlarm kendisine ve kavmine ettikleri riâyetin feyz ve bereketinin te'sîri ne kadar büyük olduguna, hadîsin sonu belig bir sâhiddir.

[93] Bu ve benzeri hâdiseler usulen ahâd yoluyla nakledilmis olup, seklen zann ifâde ederlerse de vakiada üçyüz kadar sahâbî bulunup, dogruluk ve adaletleri muhakkak olan bunlarin hiçbirisi tarafindan redd ve Inkâr edilmemis bulunmasi, herhalde zannin üstünde bir kesinlik Ifâde eder. Tabiî ve etbâu tabiî devirlerinde ise rivayet yollan çogalmis ve Buhârî zamanina kadar bu râvîlerden hiçbirisinde sübheyi gerektirecek cüz'î bir muhalefet bulunmamistir. Su'hâlde bu i'câzkâr vakianin, âdetin hilâfinda bir hakikat oldugu kabul edilmek îcâb eder. Bu cihetle bu haber tabîate aykiridir diye reddedilemez. Çünkü büyük bir kalabalik tarafindan muhalefetsiz naklolunan ve vukû'u muhakkak bulunan bir vak'-ayi redd ve inkâr etmek delilsiz inatçilik olur.

[94] Burada arka arkaya getirilen bu hadîsler Enes ibn Mâlik hadîsinin ayri ayri se-nedler ve bâzi farkliliklarla rivayetleridir. Bunlar vak'amn birkaç defa tekerrürünü gösterir. Bunlarin bir kismi Abdest Alma Kitâbi'nda da geçmisti.

79 rakamli hadîste belirtildigi üzere bu vak'alarin biri Medine'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vâki' olmustur. Peygamber'e getirilen su, bir kisinin abdestine yetecek mikdârda idi. Peygamber'in o hareketinden sonra parmaklan arasindan öylece su fiskirmaya baslamistir. Bu da koca bir pazar halkini Ihtiva eden büyük kalabalik huzurunda vâki' olmustur. O gün o sudan abdest alanlarin sayisi sahîh olarak zabtedilmemis ise de çesitli rivayetlere göre yetmis ile üçyüz arasindadir. îste sâhidlerin önünde meydana gelen akillara hayret verecek parlak bir mu'cize rivayetidir ki, rivayet edenler hep Buhârî'nin güvenilir, saglam râvîleridir..

[95] Bu Câbir hadîsi ile bundan sonra gelen el-Berâ hadîsi, Peygamber'in nübüvvet alâmetlerinden olan su çogalmasi hâdisesini açikça ortaya koymaktadir. Basliga uygunlugu bu yönden meydandadir.

[96] Siyer âlimlerinin ihtilafsiz olarak beyânlarina göre Rasûlullah (S) Hudeybiye seferine Medine'den, altinci hicret yilinin zü'I-ka'desinin ikisine tesadüf eden bir pazartesi günü çikmistir. Zuhrî, Nâfi', Katâde, Mûsâ ibn Ukbe, Muhammed ibn Ishâk gibi rivayet âlimleri, hareket gününü hep bu suretle tesbît etmislerdir. Bu Câbir ve el-Berâ hadîslerinde verilen sayilarin ayri ayri olusu Ibn Mü-seyyeb'e göre o seferdeki Muhacir ve Ensâr'a, yolda katilan Arablar'i ve diger kisileri seferdekilerin sayisina ilâve etmek veya etmemekten ileri gelmistir (Aynî).

[97] Bu hadîsi Buhârî, el-Et'ime Kitâbi'nda; Müslim de el-Esribe'de rivayet farkla-riyle birlikte getirmislerdir. Müslim Ter,, -VI, 268 "2040".

Bunun bütün rivayet tarîklerinde, az olan yiyecek maddesinin birçok kimselere yetmesi, biraz da artmasi vardir

[98] Bu hadîste de az olan suyun Rasûlullah'in parmaklari arasindan kaynayip çogalmasi ve yemegin tesbîh etmesi haber verilmistir. Birçok kimselerin müsahede edip bizzat yasadiklari bu hâli oldugu gibi sâhidlerle haber vermeleri ve bu haberlerin de bütün Ilmî sartlar ve vesikalarla nakledilmis bulunmalari, artik bunlarin reddedilmesine ilmen yol birakmamistir.

[99] Basliga uygunlugu Peygamber'in parmaklari arasindan suyun kaynamasi ile kendileri isitir hâlde Önlerindeki yemegin tesbîh etmesi husûsundadir.

Buhâri bu hadîsi uzun ve kisa metinlerle Istikraz, Cihâd, Surût, Buyu' ve Vesâyâ Kitâblan'nda da getirmistir.

[100] Bu bereket, yânî yemegin çogalmasi, Rasûlullah'in mu'cizesinin eseri olarak Ebû Bekr'in elinde zahir olmus bir keramettir. Sonra Peygamber'in yaninda artma daha çok olmustur. Hadîsin basliga delîlligi bu cihettendir denilmistir.

Buhârî bu hadîsi Mevâkîtu's-Salât Kitâbi'nm sonlarinda "Aile halki ve konuklarla uyanik kalma bâbf'nda çok az lâfiz farkiyle getirmisti.

[101] Basliga uygunlugu meydandadir. Evvelki cumuada oldugu gibi ikinci cumuada da duasinin çabuk kabul edilmesi, Peygamber'in parlak bir mu'cizesidir.

Buhârî bu hadîsi uzun ve kisa metinlerle Istiskaa Kitâbi'nda on tarîkten getirmisti.
[102]
Hadîsin basliga uygunlugu kütügün Inlemesidir.
Bu hadîsi Th-mizî Salât'ta getirmistir
[103]
Abdulhamîd'in hadîsini ed-Dârimî, kendi Müsned'inde; Ebû Âsim'in hadîsini ise el-Beyhakî ile Ebû Dâvûd rivayet etmislerdir.
[104]
Bu hadîs, Buyû'da "Neccâr bâbi"nda da geçmisti
[105]
Bu hadîs Cumua Kitabi, "Minber üzerinde hutbe bâbi"nda da geçti. Jbn Ebî Hatim Menâktb 'inda naklettigine göre, es-Sâfiî: Allah, Peygamberimiz Muham-med'e verdigi mu'cizeyi baska hiçbir peygambere vermedi, demistir. Kendisine: îsâ'ya ölüleri diriltme mu'cizesi verdi, denilince, es-Sâfiî: Allah, Muhammed'e kütügün Inlemesi mu'cizesi verdi de onun sesi isitildi. Bu, ölüleri diriltmekten daha büyüktür, demistir (Kastallânî).
[106]
Hadîsin basliga uygunlugu, bunda Peygamber'in kendisinden sonra olacak isleri haber vermesi yönündendir. Bu da O'nun mu'cizelerindendir (Aynî).
Bu hadîs ar farkla Namaz Vakitleri Kitabi, "Namaz keffârettir" bâbmda da geçmisti.
Bu fitne, Usmân'm öldürülmesiyle baslayip Muhammed Ümmeti'nin birbirine girmesine sebeb olan büyük fitnedir ki, o günden bu güne kadar sönmemistir.
[107]
Hadîsin birinci kismi Cihâd Kitabi, "Türk'le Kital bâbi"nda geçti. Ikinci kismi da Menâkib'a geçti
[108]
Bu, Ebû Hureyre hadîsinin diger bir vecihten baska bir tarîkidir.
Hûz, cografya kitâblarmda Hûzistan diye taninir, Evhâz ile Tuster sehirlerini içine alan bir mintikadir. Eski îrân'in merkezi olan Sus sehri de bu mintikada olup, bugün harabe halindedir. Ibn Esîr, en~Nihâye'sinde: Hûzistan sakinleri ma'rûf bir cîldir, diye tavsif ettigine göre, vaktiyle kuvvetli bir kabile oldugu anlasilir. -
Kirman da Iran'in güneydogu sonunda ve Horasan ile Hind Denizi, Irâk-i Acem'le Sicistân arasinda genis bir kit'adir.
[109]
Bu da ayni hadîsin baska bir tarîkidir... Bunlar bârez'de, yânî sahrada oturan Fars ehli yâhud Kürdler yâhud Deylemliler'dir, denildi (Kastallânî).
[110]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in vukuundan Önce iki kavimle muharebe yapilacagini haber vermesi yönündendir. Bu hadîs Cihâd'da "Türk'le muharebe bâ-bi"nda da geçti.
[111]
Basliga uygunlugu bunda da Peygamber'in istikbâlde vukua gelecek bir isi haber vermesi yönündendir. Bu da peygamberlik alâmetlerindendir. Bunun benzeri Cihâd'da, "Yahûdîler'le muharebe bâbi"nda geçti.
[112]
Bunun basliga uygunlugu da geçen hadîsinki gibidir. Bu da Cihâd'da "Harbde zaifler ve iyi kimseler ile Allah'tan yardim isteme bâbi"nda geçti
[113]
Peygamber'in bir mu'cize olarak haber verdigi yollarda emniyetin gerçeklesecegi müjdesi, kendi hayâtinda gerçeklesmeye baslamis, Ebû Bekr, Umer... devirlerinde de kemâlini bulmustur. Peygamber'in haber verdigi fetihler de sahâbîler devrinde gerçeklesip, ondan sonraki devirlerde ardi arasi kesilmeksizin sürüp gitmistir.
[114]
Buhârî'nin bu senedle bildirmek istedigi hadîs, Zekât Kitabi, "Geri çevrilmeden önce sadaka bâbi"nda geçmisti.
[115]
Hadîsin basliga uygunlugu üç yerden alinir: "Vallahi ben simdi havuzumu görüyorum... " Bunlar zekî kimseye gizli olmaz (Aynî).
Peygamber'in endîsesi ümmetinin dünyâ ihtiraslarina kapilarak aralarinda hasedlesme ve birbirlerinden uzaklasma doguran tenâfüs idi.
Tenöfüs, münâfese ma'nâsmadir. Münâfese; kiymetli bir seye, en önce elde ederek imtiyaz kazanmak için muâraza suretiyle o nefis seye ragbet edismek-tir..r (Kaamûs Ter.).
[116]
Hadîsin bâb basligina uygunlugu, içinde Insanlara gizli ve gayb olan islerden haber verme bulunmasidir.
Bu mu'cize de ayniyle meydana gelmistir. Hz. Usmân'in sehîd edilmesiyle baslayan bu fitneler, musîbetler araliksiz devam etmis, Harre Vak'asi gibi birtakim elîm vak'alar bunlari ta'kîb etmistir.
[117]
Hadisin basliga uygunlugu, içinde insanlara gâib olan bir isin haber verilmesi yönündendir.
Hadîsin senedinde üç tane sahâbîye kadin vardir. Bunlarin ikisi Peygam-ber'in hanimlari, biri de üvey kizidir.
Bu hadîs Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da da geçmisti.
[118]
Bu da geçen hadîsteki ez-Zuhrî üzerine atiftir ve isnâdda ona bitisiktir. Buhârî bunu burada kisaltilmis olarak getirdi, tamâmini Fiten Kitâbi'nda getirecektir.
[119]
Basliga uygunlugu "Insanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki... "sözündedir.
[120]
Basliga uygunlugu yakin gelecekte vâki' olacak birtakim fitnelerden haber vermesi yönündedir. Bunlar peygamberlik alâmetlerindendir.
[121]
Bu da Ebû Hureyre'nin ez-Zuhrî'ye varan hadîsinin isnâdiyledir. Bunda bir namazin, belki ikindi namazinin ehemmiyetini belirten kisim getirilmistir.
[122]
Hadîsin basliga uygunlugu, içinde istikbâlde vâki' olacak birtakim islerden haber verme bulunmasi yönündendir. Buhârî bunu Fiten'de; Müslim ise Imâre'de getirmistir. Hadîsin son fikrasi "Allah'in hakkini Allah'a, kralin hakkini krala veriniz" seklindeki meshur söze uygun düsmüstür. Bu söz Hz. îsâ'ya da nîsbet edilir: Luka Incili, Bâb: 20, Âyet: 26.
[123]
Mahmûd ibn Gaylân, Buhârî'nin üstâdlanndan bindir. Buhârî bu seneddeki hadîsi tahrîc etmemis, sâdece istishâden zikretmistir. Bu senedi sevketmekten maksadi, Ebu't-Teyyâh'm bu hadîsi Ebû Zur'a ibn Amr'dan isitmesini açikça belirtmektir (Aynî ve Kastallânî).
[124]
Basliga uygunlugu açiktir. Buhari bunu Fiten Kitâbi'nda daha genis bir metinle getirecektir.
Ibn Ebî Seybe'nin bir rivayetine göre Ebû Hureyre çarsida pazarda gezerken: Yâ Rabb, beni hicretin altmisinci yilina ve çocuklarin emirligi zamanina eristirme! diye duâ edermis. Sârih Ibn Hacer, Fethu'l-BörVde söyle diyor: Ebû Hureyre'nin bu sözünde oglanciklarin ilk emareti, hicretin altmisinci yilinda vuku' bulacagina isaret vardir. Ve târihin seyri de bu suretle gerçeklesmistir. Altmis târihinde Muâviye'nin--ilk defa velîahd ta'yîn ettigi- oglu Yezîd, saltanat makaa-mina geçmis ve dört sene hükümrân olarak türlü çirkinlikler Islemistir.
Taybî'nin bildirdigine göre Rasûlullah (S) bir kerre ru'yâsinda Mervân'in babasi Hakem ibn Ebi'1-Âs'm çocuklarinin, kendi minberi üzerinde top oynar gibi oynadiklarini görmüstü. Peygamber'in minberi, Nübüvvet ve Hilâfet Ma-kaami idi. Bu ru'yâ günün birinde Mervânîler'in Hilâfet Makaami'na geçeceklerinin ve ümmetin riyaset makaamini çocuk oyuncagina çevireceklerinin bir remzi idi. Ve böyle olmustur... Hakem, Rasûlullah zamaninda isledigi çirkinlikler sebebiyle Taife sürülmüs ve Mervân orada dünyâya gelmisti. Ebû Bekr ve Umer zamanlarinda da sürgün hayâti yasayan bu baba ogul, Usmân halîfe olunca -Hakem, Halîfe'nin amcasi oldugundan- Medine'ye

gelmelerine müsâade edilmisti. Ve en sonunda Peygamber'in hadîsi gerçekleserek, Mervân, Hilâfet Makaami'na geçmis, Muhammed Ümmeti arasinda türlü tefrikalara sebeb olmustur (Tecrîd Ter., 9, 342).

[125] Huzeyfe, Rasûlullah'm sirlarina vâkif idi. Olmus, olacak; bütün vakialari, fitneleri, münafiklari Rasûhillah kendisine bildirmisti. Huzeyfe'nin, Peygamber'-in sirr mahremi olduguna, bu hadîsi de delâlet etmektedir. Rasûlullah'in mutlak surette hayir ve saadet olan zamanlardan sonra gelecegini haber verdigi fitneler, musibetler, Ustnân'm öldürülmesi ile baslamis; Cemel, Siffîn, Kerbelâ, Harre, Ka'be'nin yikilmasi facialari birbirini ta'kîb etmistir.

Bunlardan sonra gelecegi bildirilen serr ile karisik hayir devrini Kaadi Iyâd, Umer ibnu'l-Abdilazîz'in halifeligi zamanidir, demistir. Bu sebeble Umer ibn Abdilazîz, Emîru'l-Mü'minîn unvani ile anilir. Idareyi tamâmiyle îslâm umdelerine göre yürüttügü için "Ikinci Umer" diye anilir ve iki buçuk seneye yakin halifeligi zamani, Râsid Halîfeler devrine katilarak, hakîkî hilâfet devri kapanir. Bundan sonra Emaret ve Saltanat devirleri baslar.

[126] Bu, Huzeyfe hadîsinin diger bir tarîkidir. Bu hadîsi el-Ismâîlî bu tarîk ve bu lâfizla getirmistir. Su kadar ki, o "Arkadaslarim" sözü yerine "Rasûlullah'in sahâbîlerI" sözünü getirmistir.

Huzeyfe: Arkadaslarim hayir kapilarindan sorar ve hayri ögrenirlerdi. Ben ise nefsime serr erismesinden korkuyordum. Bunun için hayri çekecek ve serri def edecek seyleri ögrendim, demis oluyor.

[127] Basliga uygunlugu açiktir.

[128] Bu, zikredilen Ebû Hureyre hadîsinin baska bir tarîkidir. Bunda biraz daha taf-sîl vardir.

[129] Basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bunu Edeb'de ve Mürtedlerin Tevbe-ye Çagrilmasi bölümlerinde de getirmistir.

Hadis sarihleri bunlarin bassiz yasamak isteyen ve ümmetin içtimaî dagi nilikligim seçen Haricîler oldugunu bildiriyorlar. Haricîler ilk defa Siffîn Vak'a-si netîcesinde, bu ihtilâf hakeme havale edilince ortaya çiktilar. "Allah 'tan baska hakem olmaz" diyerek Hz. Alî'ye isyan ettiler ve onu tekfîr eylediler.

"Allah'tan baska hakem yoktur" sözü, Kur'ân'in meali (el-En'âm: 57; Yûsuf: 40, 67) ise de, Haricîler bu hakk söz ile bâtili kasdettiler ve netîcede millet için bir baskana lüzum ve ihtiyâç olmadigini iddia ederek bozgunculugu bir esas kabul ettiler. O zamanki bu anarsist zümre birçok defalar tenkil edilmistir. Hadîs, belki de istikbâlde onlari sönük birakacak daha çetin zümrelerin çikacagina nebevi bir ihtar da olabilir!

[130] Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun hakkinda açiklama ileride gelecektir.

[131] Râvî Habbâb, ilk müslümân olanlardandir ve müslümân olanlarin onaltincisi-dir. Hadîste rivayet ettigi sikâyet, Islâm'in ilk günlerine âid vakialardandir. Peygamber'in yemîn ile ve en kuvvetli te'kîd edâtlariyle saglayarak haber verdigi, bu kudret ve hâkimiyet, ilk çeyrek asir Içinde gerçeklesmis ve müslü-mânhgin adalet nuru Arab Yarimadasi'nin en karanlik yerlerine kadar girmistir. Bu ise hiç sübhesiz hârika ve büyük bir mu'cizedir. Bu hadîsin bu bâbda zikredilmesinin sebebi de budur.

[132] Sabit ibn Kays, Ensâr'dandir; Uhud ve diger gazvelerde bulunmus, Ebû Bekr zamaninda Yemâme harbinde sehîd düsmüstür.

Sabit ibn Kays'i cehennemlik oldugu sübhesine düsüren ve kendisini evinde habsettiren sebeb, el-Hucurât Sûresi'nin 2. âyetinin inmesidir: "Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çikarmayin. O'na sözle birbirinize bagirdiginiz gibi bagirmayin ki, siz farkina varmadan amelleriniz bosa gider".

Sabit yüksek sesli bir hatîb kisi Idi. Benü Temîm kabilesinden gelen yetmis seksen kisilik hey'ete karsi hatîbükle vazîfelendirilmisti.

Bu hadîsin Nübüvvet Alâmetleri Bâbi'nda getirilmesi, Peygamber'in Sâbit'in cennetlik oldugunu müjdelemesi ve Sâbit'in Yemâme harbinde sehîd olarak vefati üzerine bu müjdenin gerçeklesmis olmasi yönündendir. Çünkü bu, Peygamber'den baskasinin bilemeyecegi bir Istir. Peygamber ona: Hamîd olarak yasiyacagmi ve sehîd olarak ölecegini haber vermisti.

[133] Basliga uygunlugu, Peygamber'in, Kur'ân okunmasi sirasinda es-Sekîne'nin inmesini haber vermesindedir.

[134] Bu hadîsin basliga uygunlugu, içinde düsünen kimseye gizli olmayan parlak bir mu'cize bulunmasi yönündendir. Ebû Bekr için de büyük bir fazileti ihtiva et-mektedir.

Hicret kissasinin uzun bir rivayeti Hz. ÂIse'den gelmektedir. Buhârî bunu Menâkib Kitabi; "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medine'ye hicreti bâbi"nda ve yine ayni kitabin "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medîne'ye girmeleri bâbi"n-da getirmistir.

Buradaki hadîsi Müslim de getirmistir: Müslim Ter., VIII, 572-575, 75 "2009".

[135] Taberânî'nin ve daha baskalarinin rivayet tarîklerinde hadîs söyle bir ziyâde ile bitiyor: Rasülullah:

— "Madem ki sen hakkindaki dilegimizi kabulden çekmiyorsun; su hâlde senin dedigin olacaktir ve Allah'in takdiri yerini bulacaktir" buyurmustur.

Hakîkaten hasta Bedevî, hastaligindan iyi olmamis ve ertesi günü aksamina erisemeden Peygamber'in haber verdigi üzere o hastaliktan ölmüstür.

Bu hadîsin basliga uygunlugu, o sahsin öldürülmesi ve sonunun Peygamber'in haber verdigi gibi olmasidir. Bu, onu görenlere hüccet olmasi ve SârI'in dogruluguna delâlet etmesi için böyle olmustu

[136] Peygamber Medîne'ye hicret ettikten sonra Medine Yahudileri Ile Hristiyanlar, Müslümanligi Içinden yikmak için söyle bir sû'ikasd tertîb ettiler: Bunlar, zahirde müslümân oluyorlardi. Bir zaman geçtikten sonra irtidâd ederek ayriliyorlardi. Maksadlan diger müslümânlan dînden çikmaya sevketmekti. Hadîste bildirilen Hristiyan da böyle bir hainlikle müslümân görünmüs, sonra irtidâd

[137] Hadîsin basliga uygunlugu çok açiktir. Bu, Humus Kitabi'nda da geçmisti.

[138] Bu da Humus'ta, baska bir senedle geçmisti.

Hz. Umer, Iran zaferinin ardindan söyledigi bir hitabede: Artik bugün Iran Devleti mahvolmustur, diyerek Rasûlullah'in vaktiyle verdigi haberin gerçeklestigine isaret etmistir. Bu vak'a Peygamber'in en bariz mu'cizelerinden birisidir: Bu mu'cizenin bir eki olarak, Peygamber'in: Iran saltanati yikildiktan sonra bir daha eski istiklâl ve Ihtisâmiyle kurulmayacaktir rha'nâsma "Kisrâ yoktur" ihbarini da, târihen gerçeklesmis bir vakia olarak görüyoruz.

Kayser'in Rûm beldelerinden kovulup uzaklastirilmasi Türk ve Islâm mü-câhidlerinin süngüleriyle birkaç asirda gerçeklesmistir...

[139] Basliga uygunlugu "Ben bu iki bilezigi benden sonra çikacak iki yalanci ile te'vîl ettim..," sözlerinden alinir. Çünkü bunda Peygamber tarafindan bâzisi kendi günlerinde, bâzisi da kendisinden sonra vâki' olmus bir isi haber verme vardir. Zîrâ el-Ansî, Peygamber'in sag oldugu günlerde Öldürülmüstür. Museylime ise Peygamber'den sonra Yemâme vak'asinda öldürüldü. Onu Hamza'nin kaatili Vahsî öldürdü. Eger: Benden sonra çikacak dedi; Museylime Peygamber'den sonra çikti; el-Ansî ise, o, Peygamber'in günlerinde çikti dersen, söyle cevâb veririm: Benden sonra demek, Peygamberligimin subûtundan sonra yâhud Peygamberlik da'vâmdan sonra demektir (Aynî).

[140] Yesrib, Medine'nin Câhiliyet devrindeki ismidir. Nitekim Allah, Kur'ân'da onu bu isimle hikâye etmistir: "O zaman onlardan bir grup: Ey Yesrib ahâlîsi, sizin için burada durmak yok. Hemen dönün! demislerdi.. " (el-Ahzâb: 13).

Sonra Allah onun ismini Medine yapti: et-Tevbe: 101, 120; el-Ahzâb: 60; el-Munâfikûn: 8.
Rasûlullah da ahâlîsinin zihinleri ve vicdanlari tayyib oldugu için oraya Tay-yibe ve Tâbe ismini vermistir
[141]
Elbette ki cihâd yolunda sehîd olanlar için Allah'in hazirladigi mükâfatlar daha hayirlidir. Sehîd olmayanlar için ise Bedir'den sonra müslümânlarin kalble-rinin Islâm'da tesbîti ve daha sonraki Hayber ve Mekke fetihleri -ki bunlar hep Allah'in getirdigi seylerdir- hep hayirli seylerdir. Peygamber, ru'yâmn son kismini iste böyle yormus olmaktadir.
Hadîsin basliga uygunlugu, içinde Peygamber'in sâdik ru'yâsi ve bu ru'yâ-mn, Peygamber'in yorumladigi gibi vukû'unu haber verme bulunmasi yönün-dendir.
Bu hadîsi Müslim de Ru'yâ Kitâbi'nda, bu sened ve lâfizla getirmistir: Müslim Ter., VII, 147-20 "2272". .
[142]
Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in kendi ecelinin gelmesini, bir de kizi Fatima'mn, ailesinden ilk ölecek kisi olup, cennet ehli kadinlarinin seyyidesi oldugunu haber vermis olmasi yönündendir.
[143]
Bu geçen Âise hadîsinin diger bir vecîhten baska bir tarîkidir. Bu vak'alar, Peygamber'in haber verdigi gibi gerçeklestiginden, Nübüvvet âyeti ve alâmeti olmustur.
[144]
Bu sûrenin Peygamber'in ecelini ihtiva ettigini de Ibn Abbâs'a Peygamber haber vermis oluyor. Bu da vukû'undan evvel haber vermedir. Bu da haber verildigi gibi vâki' olmustur (Kastallânî).
[145]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in kendisinden sonra müslümânlarin çogalacagini, Ensâr'in azalacagini ve müslümânlardan, müslümânlarin idarî islerini üzerine alacak kimselerin olacagim... haber vermesi yönündendir. Bunlar gayblari haber verme ney'inden olan mu'cizelerdir. Hakîkaten Ensâr, gitgide azalmis ve zamanin geçmesiyle Ensâr'm mikdân, insanlar içinde yemekteki tuz mesabesine inmistir.
[146]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in torunu el-Hasen'in müslümânlardan iki firkanin arasinda sulh yapacagini haber vermesi yönündendir. Hakîkaten haber verdigi gibi vâki' olmustur. Çünkü el-Hasen halifeligi Muâviye'ye birakti, böylece iki taife arasindaki çejcisme kalkti.
[147]
Basliga uygunlugu Peygamber'in, Ca'fer ibn Ebî Tâlib ile Zeyd ibn Hârise'nin öldürüldüklerini, onlar henüz Mûte'de iken ve haberleri de germeden önce haber vermesi yönündendir. Bu nübüvvet alâmetlerindendir. Bunun beyâni Mûte harbi bölümünde insâallah genis olarak gelecektir.
[148]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in, Câbir'e: "Sizin de yakinda süslü dösemeleriniz olacaktir" diye haber vermesi ve hakîkaten bunun aynen gerçeklesmis olmasi yönündendir.
[149]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in Umeyyetu'bnu Halefin öldürülmesini haber vermesi yönündendir. Umeyye, Bedir vak'asinda öldürüldü. Onu Ensâr'dan Mazin ogullan'ndan bir adam öldürdü.
îbn Hisâm: Onu Muâz Ibn Afra, Hâricetu'bnu Zeyd ve Habîb ibn Isaf Öldürdüler; öldürmede bunlar istirak ettiler, dedi (Aynî).
Iste Peygamber'in ilk gazvesinin Umeyye'nin ölümüne vesîle olacagim vu-kû'undan evvel haber vermesi, bir mu'cize oldugundan, Nübüvvet Alâmetleri Bâbi'nda zikredilmistir. Buhârî bunu Magâzî'nin bas tarafinda da getirmistir
[150]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in kendi ru'yâsmda Ebû Bekr ile Umer'in haiî-felikleri hakkinda gördügü seyi haber vermesi yönündendir. Bunlar, Peygamber'in haber verdigi gibi vâki' olmustur.
Ebû Bekr'in bir iKf kova su çekmesine mukaabil, Umer'in koca bir kirba ile ve tam bir kuvveti* su çekip halki kana kana sulamasinda, hattâ bu kuyu basinin develer için sulak ve eylek yeri edinilmesinde, Ebû Bekr zamaninda irti-dâd ve irtica gâilesiyle ugrasmasi ve hilâfetinin az devam etmesi sebebleriyle Islâm fetihlerinin azligina, Umer.zamâmnda ise hiçbir mania olmaksizin uzun zaman fetihlerin devam etmesine ve Islâm adalet ve hürriyetinden halkin kana kana faydalanmasina isaret vardir, denilmistir.
[151]
Hadîsin basliga uygunlugu, içinde Cibril'in zikri bulunmasi yönündendir. O Cibrîl ki, Peygamber'e gayb olan isleri haber verir idi. Iste bu da peygamberlik alâ-metlerinden bir alâmet olmustur.
Dihye, sahâbîlerin büyüklerinden idi. Bedir'de ve diger gazvelerde Peygamber'in yaninda bulundu. Peygamber, komsu devletlere Islâm'a da'vet mektubu gönderdiginde Rûm Kayseri'ne de Dihye eliyle göndermisti. Çok defa Cibrîl, Peygamber'e, Peygamber'in pek sevdigi Dihye suretinde gelirdi. Cibril'i Um-mü Seleme'den baska birçok sahâbî de bu surette görmüslerdir.
[152]
Bâzi nüshalarda bu babin basinda Besmele vardir. Ebû Zerr nüshasinda bu Besmele yoktur. Sârih ibn Hacer, Ebû Zerr nüshasini esas almis oldugundan, onda da Besmele yoktur. Aynî Ile Kastallânî'.nin esas aldiklari nüshada Besmele mev-cûddur.
[153]
Âlim, câhil herkesin kendi çocugunu bilmesinden üstün bir bilgi bulunmadigindan, Arablar arasinda bir seyin sahinligi hakkinda, babanin oglunu bilmesin-deki isabetle temsîl edilegelmistir. Bu âyet de o örfe göre-'nâzil olmustur.
[154]
Bu bâb ve bu hadîsin Nübüvvet Alâmetleri konusuyla münâsebeti, Rasûlullah'-in Tevrat hükümlerine vâkif olmadigi hâlde, zina hükmünün Tevrat'ta bulunmasini sanmasi ve neticede bu hükmün Tevrat'ta bulunmasidir.
Abdullah ibn Selâm aslinda îsrâîl ogullari neslinden ve Yahûdî dîninde iken, Rasûlullah'in Medine'ye hicretinde müslümân olmustu. Bu yüzden Tevrat hakkinda derin bilgisi vardi
[155]
Ayin ikiye bölünmesi sübhesiz hissedilen, âfâkî ve âdet hârici olan büyük bir mu'cizedir. Sârih el-Hattâbî söyle demistir: Kamerin yarilmasi mu'cizesi, bütün peygamberlere verilen âyetlerden hiçbiri kendisiyle kiyas olunamayacak derecede büyüktür. Çünkü bu mu'cize, gökyüzündeki cirimler içinde parlak bir surette göze çarpan bir kürre üzerinde ortaya çikmistir. Bu cihetle insan üzerindeki te'sîr en büyük; bununla burhan en açiktir. Çünkü o âlemdeki unsurlarin tabîatlerinin cümlesinden hâricdir (Aynî).
Ayin yarilmasi Kur'ân'da söyle zikrediliyor: "Saat yaklasti. Ay (ikiye) yarildi. Onlar bir mu 'cize görürlerse yüz çevirirler ve: Müstemir bir büyüdür, derler" (el-Kamer: 1-2).
Bâzi müfessirler âyetteki mâzî sîgasini mecazen muzârîye hamlederek: "Ay, kiyamet günü bölünecek" ma'nâsina gitmislerdir... Hasen Basrî'ye nisbet edilen bu tefsir, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan da nakledilmistir. Elmalih Muhammed Ham-dî Yazir, Hakk Dîni Kur'ân Dili'nde (VI, 462f-4638) iki büyük tabiî âlimine isnâd olunan bu tefsîri uzak sayip tevcih ederek Özetle söyle der: "Bu iki tabiî imâmi, âyette ve hadîste meshur olan mâzîdekI insikaaki inkâr etmis degil, âyetin diger bir delâletini tavzîh ve tefsir eylemisler ve vâki' olan insikaaki kamer mu'rizesinden ileride kamerin büsbütün yarilip kiyametin kopacagi ma'nâsini anlamak lüzumunu hatirlatmislar ve "Ve seyensakku fi'1-yame" demekle bu sevki göstermislerdir..."
Daha fazla bilgi için, isaret edilen yere dönülmelidir.
[156]
Ayin yarilmasi hadîsi, râvîlerin çoklugu ve söhreti yönünden seçkin hadîslerdendir.

[157] Bunlar Usayd ibn Hudayr ile Abbâd ibn Bisr'dir. Sahâbîlerden yâhud daha sonrakilerden kimselerin kerameti, Peygamber'in mu'cizelerindendir ve mu'cizele-re katilir.

[158] Bu, Peygamberlik Alâmetleri Bâblari'na eklenmistir, bunda parlak bir mu'cize vardir. Çünkü bu vasif -Allah'a hamd olsun- Peygamber zamanindan simdiye kadar vardir ve Allah'in emri gelinceye kadar da var olacaktir (Aynî).

[159] Hadîsin birinci kismi hakkindaki söz, geçen hadîsinki gibidir. Ikinci kismi, yâ-nî Mâlik ibn Yuhâmir'in hadîsi merfû' degildir.

[160] Buhârî burada hadîsin farkli rivayetlerini de getirmistir.

Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'In Urve el-Bârikî'ye hayir ve bereketle duâ etmesi ve bir mu'cize olarak onun da toprak alip satsa altin olmak derecesinde kazanç talihinin açilmasidir. Hadîsin son fikrasi olan "Topraga sa-rilsa altin olur" cümlesi, Türk mesellerindendir ve hadîsin bediî bir ifâde tarzidir. Bu mesel, kazanç talihi açik olan kimse için söylenir.

Urve el-Bârikî, sahâbîlerin âlimlerinden idi. Kûfe'de oturmustur. Umer'in devlet baskanligi zamaninda Kûfe'ye kaadi ta'yîn olunmustur. es-Sa'bî'nin rivayetine göre, Urve, Kûfe'nin ilk kaadisidir.

[161] Hadîslerin buraya uygunlugu, bunlarda Peygamber'In kiyamet gününe kadar devam edecek bir hayirdan haber vermesidir.

[162] Bunu, Peygamberlik Alâmetleri Bâblari ardindan zikretmesinde söyle denilmek mümkin olur: Çünkü bunda da haber verip de haber verdigi gibi vâki' olan seylerden vardir!..

[163] Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in Hayber'in harâb olacagini haber vermesi ve haber verdigi gibi vâki' olmasidir.

Peygamber'in hadîsteki son sözü su âyeti hatirlatiyor: "Simdi onlar çabucak bizim azabimizi mi istiyorlar? Fakat bu onlarin bölgesine çökünce (gelecek tehlikelerle öteden beri) korkutulan onlarin sabahi ne kötü(o\acak)dür" (es-Sâffât: 176-177).

[164] Bu hadîs Ilim Kitâbi'nda da geçmisti.

Ebû Hureyre'den unutmanin kaldirilmasi, Peygamber'in sayisiz mu'cize-lerinden biridir. Ona salât ve selâm olsun

Rahman ve Rahim olan Allah'm ismiyle

62- KITÂBU FADÂILI ASHÂBI'N-NEBÎ (S)
(Peygamber'in Sahâbîlerinin Faziletleri Kitabi)

Ve Müslümanlardan Peygamber Ile Sohbet Eden Yâhud O'nu Gören Kimse, O'nun Sahâbîlerindendir [1]

1-....... Amr ibn Dînâr söyle demistir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan isittim, söyle diyordu: Bize Ebû Saîd el-Hudrî (R) tahdîs edip söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"îmanlar üzerine bir zaman gelir ki, o zamanda insanlardan bir
cemâat gaza eder. Onlara:
— Içinizde Peygamber'le sohbet eden kimse var midir? diye so-
rarlar.
Onlar da:
— Evet vardir! diye cevâb verirler.
Nihayet (ordu içindeki sahâbîye hürmeten zafer kapisi) onlara
açilir.
Sonra insanlar üzerine bir zaman daha gelir. Insanlardan bir gurup daha gaza eder. Onlara da:
— Içinizde Peygamber'in sahâbîleriyle görüsen kimse var midir?
diye sorulur. Onlar da:
— Evet var! diye cevâb verirler; onlara da fetih müyesser olur. Sonra insanlar üzerine bir zaman daha gelir, yine bir topluluk
harb ederler. Onlara da:
— Içinizde Peygamber'in sahâbîlerini gören ile görüsen tabiî kimse var midir? diye sorulur.
Bu defa onlar da:
— Evet vardir! derler; onlara da fetih müyesser olur" [2].

2-.......Ebû Cemre söyle demistir: Ben Zehdem ibn Mudarrib'den isittim, söyle dedi: Ben Imrân ibn Husayn(R)'dan isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S): "Ümmetimin hayirlisi, benim asrimdir. Sonra onlara yakin olan(tab'û)lardir. Sonra onlara yakin olanlardir" buyurdu.
Imrân: Rasûlullah, kendi asrindan sonra (hayirli olarak) iki asir mi, yoksa üç asir mi zikretti bilmiyorum, demistir.
RasûluIlah devamla: "Sizden sonra bir kavim gelecektir ki, bunlar sehâdet etmeleri istenmeden sehâdet edecekler, bunlar hiyanet edecekler, kendilerine i'timâd edilmeyecek, yine bunlar adak adayacaklar, fakat adaklarini yerine getirmeyecekler. Artik bunlarda (asiri yemek içmek hayâtin gayesi oldugundan) semizlenme meydana gelecektir" buyurmustur [3].

3-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Insanlarin hayirlisi benim asrimdir. Sonra onlara yakin olanlardir (yânî tâbiîler'dir). Sonra onlara yakin olanlardir. Sonra bir kavim gelir ki, onlardan birinin sehâdeti (ihtiras ile) yeminine; ye-mîni de sehâdetinin önüne geçer".
Hadîsin râvîlerinden Ibrâhîm en-Nahaî: Bizler çocuk iken velîlerimiz bizi "Eshedü billahi..." gibi

sehâdet sözlerimizden ve "Allah ile ahdim olsun" seklindeki ahd sözlerimizden dolayi döverlerdi, demisti [4]

1- Muhacirlerin Menkabelerî Ve Üstünlükleri Babi [5]

Ebû Bekr Abdullah ibnu Ebî Kuhâfe et- Teymî (R) Muhâcirler'dendir.
Ve Yüce Allah'in su kavli: "Allah'in, memleketler ahâlîsinden Peygamber'ine verdigi fey', Allah'a, Peygamberine, hisimlara, *" yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara âiddir. Tâ ki (bu % mallar) içinizden (yalniz) zenginler arasinda dolasan bir devlet olmasin..." (e\-Ha$r:iyf itf ve Allah söyle buyurdu:
"[Ey îmân edenler, ne oldunuz ki, size: Allah yolunda elbirlik gazaya çikin denildigi zaman yere (mihlanip) agirlastiniz? Ahiretten (vazgeçip yalniz) dünyâ hayâtina mi razi oldunuz? Fakat bu dünyâ hayâtinin fâidesi âhiretin yaninda pek azdir.] Eger siz O*na (Rasûlü'ne)
yardim etmezseniz, kâfirler O'nu (Mekke'den) çikardiklari zaman bizzat Allah Oyna yardim etmisti. Ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman bunlar magaradaydilar. Peygamber o vakit arkadasina: Tasalanma. Allah, hiç sübhe yok, bizimle beraberdir diyordu. [Allah O'nun üzerine sekînetini indirmis, O*nu I görmediginiz ordularla te 'yîd etmis, kâfirlerin kelimesini I alçaltmisti. Allah'in kelimesi ise; o, çok yücedir. Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir]" (et-Tevbe: 38-41) [6]
Âise, Ebû Saîd, Ibn Abbâs (R): (Mekke'den Medine'ye' dogru çiktiklari zaman) Ebû Bekr Magara'da Peygamberin beraberinde idi, demislerdir [7].

4-.......el-Berâ (R) söyle demistir: Ebû Bekr (R) Âzib'den onüç dirhem mukaabilinde bir binek devesi satin aldi. Akabinde Ebû Bekr, (babam) Âzib'e hitaben:
— (Oglun) el-Berâ'ya emret de devemi bana naklediversin! dedi.
Âzib:
— Bu istegin olmaz. Ancak sen ve Rasûlullah beraberce Mekke'den Medine'ye dogru yola çiktiginiz zaman, müsrikler de sizi ara-maktalarken nasil yaptiginizi bize anlatirsan olur, dedi.
Ebû Bekr söyle dedi:
— Mekke'den hareket ettik. Bütün gecemizi ve gündüzümüzü ihya ettik, yâhud yürüdük. Nihayet sicak vakte girdik. Günes gündüzün yansina gelip dikildi. Ben, kendisine siginip barinabilecegimiz bir gölge görebilir miyim diye etrafa bir göz attim. Büyük bir kaya gördüm. O'nun yanina geldim ve onun kalan gölgesine baktim. Oradan bir yeri düzelttim. Sonra orayi Peygamber için dösedim. Sonra O'na:
— Yâ Nebiyyallah, yat! dedim.
Peygamber yatti. Sonra ben, etrafima bakmak üzere, arayicilardan herhangi bir kimse görür müyüm diye gittim. Derken koyunlarim bulundugumuz kayaya dogru sürüp getirmekte olan bir koyun çobani ile karsilastim. O da bizim gibi o kayanin gölgesinden.faydalanmak istiyordu. Ona sorup:
— Sen kimin çobanisin ey delikanli? dedim.
— Kureys'ten bir adamin çobaniyim, dedi ve onun ismini söyledi.

Ben onun söyledigi adami tanidim. Sonra:
— Senin koyunlarinda süt var mi? dedim. O:
— Evet vardir, dedi. Ben:
— Sen bize süt sagar misin? dedim.
O:
— Evet sagarim, dedi; Ben ona emrettim de o sürüsünden bir koyunu durdurup tuttu.
Sonra ona, koyunun memesini tozlardan silkelemesini emrettim. Sonra da ona ellerini silkeleyip temizlemesini emrettim. Avuçlarindan birini digerine söylece vurup silkeledi. Ve çoban benim için bir adam kandiracak kadar az bir süt sagdi. Ben Rasûlullah için agzinda bir bez parçasi olan deriden bir su kabi yapmistim. Ondan sütün üzerine biraz su döktüm, hattâ süt kabinin asagisi serinledi. Akabinde o süt kabini Peygamber'in yanina götürdüm ve kendisini uyanmis buldum. O'na:
— Iç yâ Rasûlallah! dedim.
Rasûlullah içti, ben de bundan hosnûd oldum. Sonra :
— Hareket etme vakti gelmistir yâ Rasûlallah! dedim. O:
— "Evet" dedi ve hareket ettik.
Kureysliler bizi ariyorlardi. Bize onlardan atinin üzerinde Surâ-katu'bnu Mâlik ibn Cu'sum'dan baska hiçbir kimse erismedi. Ben:
— Iste arayanlar bize yetistiler yâ Rasûlallah! dedim.
— "La tahzen inne'llâhe maanâ- Tasalanma, çünkü Allah hiç sübhe yok bizimle beraberdir" (et-Tevbe: 40) dedi [8].
"Aksamleyin getirirken, sabahleyin saliverirken onlarda sizin için güzel bir zînet (ve zevk) vardir" (en-Nahi: 6) [9].

5-.......Ebû Bekr (R) söyle demistir: Biz magarada iken (bizi aramaga çikan müsrikler bize çok yaklasmis, üstümüze gelmislerdi). Ben:
- Yâ Rasûlallah! Bunlardan birisi egilip de ayaklarinin altina baksa bizi muhakkak görecekler, dedim.
Rasûlullah (S):
— "Yâ Ebâ Bekr! Üçüncüleri Allah olan iki kimseyi ne zannediyorsun?" dedi [10].

2- Peygamberdin Su Kavli Babi:

"Ebû Bekr'in kapisindan baska (mescide açilan) kapilari kapatiniz". Bunu Ibn Abbâs, Peygamber'den söyledi [11].
tenir, yari caniniz tükenmeden varamayacaginiz memleketlere kadar götürürler. Sübhesiz ki Rabb'iniz çok sefkatli, çok merhametlidir" (en-Nahl: 5-7).

6-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) son hastaliginda- insanlara bir hutbe yapti da:

— "Allah bir kulunu dünyâ ile kendi yaninda bulunan seyler ara-' sinda muhayyer birakti. O kul da Allah katindaki seyleri tercih etti" buyurdu.
Râvî dedi ki: (Bu söz üzerine) Ebû Bekr aglamaya basladi. Biz, Rasûlullah'm muhayyer kilinmis bir kuldan haber vermesi sebebiyle onun aglamasina hayret ettik. Meger o muhayyer kilinan kul Rasûlullah'in kendisi imis, Ebû Bekr de o sözü en bilenimiz imis. Rasûlullah (Ebû Bekr'i aglar görünce):
— "Sohbeti (yânî arkadasligi) hususunda da, mali hususunda da insanlarin bana en çok vergisi olani Ebû Bekr'dir. Bir halîl edinecek olaydim elbette Ebû Bekr'i bir halîl edinirdim. Lâkin Islâm yönünden meydana gelen kardeslik ve sevgi (sahsî dostluktan daha faziletlidir). Mescidde Ebû Bekr'in kapisindan baska kapatilmadik hiçbir kapi kalmasin" [12].

3- Peygamberden Sonra Ebû Bekrin Fazileti Babi

7-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Biz, Peygamber(S)'in hayâti zamaninda: Insanlar arasinda fulân fulândan hayirlidir, fulân da fulân kimseden hayirlidir, diye konusurduk. Neticede Ebû Bekr'i, sonra Umer ibnu'l-Hattâb'i, sonra Usmân ibn Affân'i (Allah onlarin hepsinden razi olsun) hayirlidir, derdik [13].

4- Feygamrer(S)'In: "Eger Bir Halîl Edinecek Olaydim... Kavli Babi

Bunu Ebû Saîd (rivayet edip) söyledi [14].

8-.......Ibn Abbâs(R)'tan: Peygamber(S): "Ümmetimden birini sevgisi samîmi ve silinmesi kaabil olmayan bir dost edinecek olsaydim, hiç süphesiz Ebû Bekr'i edinirdim. Fakat o benim dîn kar-desim ve (hazarda, seferde) sahibim, arkadasimdir" buyurmustur.

9-.......Eyyüb es-Sahtiyânî'den: o da Ikrime'den; o da ibn Abbâs'tan gelen hadîste Peygamber (S): "Eger bir halîl edinecek olsaydim, elbette onu (Ebû Bekr'i) halil edinirdim. Fakat Islâm kardesligi daha üstündür" buyurmustur.
el-Buhârî dedi ki: Bize Kuteybe tahdîs etti: Bize Abdulvahhâb, Eyyûb es-Sahtiyânî'den geçen hadîsin benzerini tahdîs etti [15].

10-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke söyle demistir: Bir kerre Küfe ahâlîsi (yânî Küfe kaadisi Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd), Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e, dedenin mîrâsi hakkinda bir mektûb yazip bu mes'-eleyi sordu. Ibnu'z-Zubeyr de: Hakkinda Rasûlullah(S)'in "Eger Islâm Ümmeti içinden bir kimseyi sâdik, samîmi dost edinecek olsaydim, muhakkak onu dost edinirdim" buyurmus oldugu zât (yânî Ebû Bekr), dedeyi, mîrâs hükmünde baba yerine koymustur, diye ce-vâb verdi [16].

5- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

11-.......Cubeyr ibn Mut'im (R) söyle demistir: Bir kerre Peygamber(S)'in yanina bir kadin geldi. (Giderken) Peygamber kadina tekrar kendisine müracaat etmesini emretti. Kadin sanki Peygamber'in ölümünü ta'rîz ederek:
— Ben gelir de seni bulamazsam? diye sordu. Peygamber:
— "Sâyetbeni bulamazsan Ebû Bekr'e müracaat ef'buyurdu [17].

12-.......Hemmâm (ibnu'l-Hâris en-Nahaî el-Kûfî) söyle demistir: Ben Ammâr-ibn Yâsir(R)'den isittim; o: Ben Rasûlullah(S)'i gördügümde, O'min beraberinde (ilk müslümânlar olarak) bes köle, iki kadin, bir de Ebû Bekr'den baska kimse yoktu, diyordu [18].

13-.......Ebu'd-Derdâ (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'in yaninda oturuyordum.. Bu sirada Ebû Bekr, elbisesinin etegini diz kapaklarini açincaya kadar toplayarak (telâsla) çikageldi. Peygamber bize:
— "Arkadasiniza gelince, o birisiyle çekismis olacak" buyurdu.
Ebû Bekr selâm verdi ve: .
— Yâ Rasûlallah! Benimle Hattâb oglu arasinda bir sey (bir çekisme) oldu. Ben bu çekismede Umer'e tecâvüz ettim. Sonra pisman oldum da kendisinden beni affetmesini istedim. Fakat Umer kabul etmedi. Ben de Sana geldim, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah üç kerre:
— "Allah seni magfiret etsin yâ Ebâ Bekr!" dedi Sonra Umer de bu darginliktan pisman oldu da Ebû Bekrim evine
gitti ve:
— Ebû Bekr burada mi? diye sordu. -Ev halki:
— Hayir, burada degil, diye cevâb vermeleri üzerine, Umer de Peygamber'in huzuruna geldi ve O'na selâm verdi.
Bu sirada Peygamber'in yüzü degismeye basladi. Hattâ Ebû Bekr korktu da iki dizi üzerine çöktü ve iki kerre:
— Yâ Rasûlallah! Vallâhî bu iste Umer'den ziyâde ileriye gitmi-simdir, dedi.
Bunun üzerine Peygamber (hepimize hitaben):
— "Sübhesiz ki, Allah beni size peygamber göndermisti. Bunu size teblig ettigimde hepiniz bana: 'Yalan söyledin' demistiniz- Ebû Bekr ise: 'Dogru söyledin' demis ve bana cani ile, mali ile yâr ve yardimci olmustur*' buyurdu.
Sonra Rasûlullah iki kerre:
— "Simdi sizler benim bu dostumu, bu nisbeti ve bu hususiyeti, ile bana birakirsiniz degil mi?" buyurdu.
Râvî Ebu'd-Derdâ: Ebû Bekr, hakkinda Peygamber'in ortaya
koydugu bu büyütmeden sonra artik O'nun hatiri için hiç incitilmedi, demistir [19].

.......Amr ibnu'1-Âs (R) söyle tahdîs etmistir: Peygamber (S) Amr'i Zâti Selâsil ordusu üzerine kumandan yapip göndermisti. Amr dedi ki: Bu gazveden döndügümüzde Peygamber'in huzuruna geldim ve:
— insanlarin hangisi sana en sevimlidir? diye sordum. Peygamber:
— "Âise'dir" dedi. Ben:
— Erkeklerden en sevimli olan kimdir? dedim. Peygamber:
— "Âise'nin babasidir" buyurdu. Ben:
— Sonra kimdir? dedim. Peygamber:
— "Sonra Umer ibnu'l-Hattâb'dir" buyurup, birtakim adamlarin adlarini saydi [20].

15-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah (S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Bir çoban, sürüsünün içinde bulundugu sirada sürüye kurt saldirdi ve ondan bir koyun aldi. Çoban (ondan koyunu geri almak için) ardindan arastirdi. Derken kurt çobana döndü de:
— Yirtici hayvan(\ann sürüye saldiracagi o fitne) gününde, koyun sürüsünün benden baska çobani bulunmayacak o günde, koyunu benden kim kurtarir? dedi.
Ve yine bir adam bir sigirin üzerine yük yüklemis olarak onu sev-keder giderken, sigir o kimseye yüzünü çevirdi de onunla kelâm edip:
— Ben bunun için yaratilmadim, lâkin ben tarla sürmek için yaratildim, dedi ".
(Râvî dedi ki:) Insanlar (bu hikâyeden hayret ederek):
— Subhânallah! dediler. Peygamber ise:
— "Ben bu hayvanlarin böyle söz söylediklerine inaniyorum; $bû Bekr de, Umer ibnu'l-Hattâb da (inaniyorlar)" buyurdu [21].

16-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Ben kendimi ru'yâmda üzerinde bir kova olan bir kuyu basinda gördüm. O kuyudan Allah'in diledigi kadar su çektim. Sonra kovayi Ebû Kuhâfe'nin oglu aldi, o da kova ile bir yâhud iki kova su çekti. Ebû Kuhâfe oglu Ebû Bekr 'in su çekmesinde bir zayiflik vardi. Allah Ebû Bekr'e bu za'findan dolayi magfiret etsin. Sonra bu küçük kova büyük bir kovaya dönüstü. Onu Umer ibnu'l-Hattâb aldi. Ben insanlar içinde Umer'in çekisi gibi su çekebilecek kuvvette kavi ve kâmil bir kisi göremedim. Nihayet insanlar o kuyu basini develerin sulak ve eylek yeri edindiler" [22].

17-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah(S):
— "Kim giydigi elbisesini büyüklenerek (yerde) sürüklerse, kiyamet gününde Allah ona (rahmet bakisiyle) bakmaz" buyurdu.
Ebû Bekr:
— Benim elbisemin iki tarafindan birisi -ben onu sürünmekten korumazsam- muhakkak yerde sürünür (ne buyurursun)? diye sordu.
Rasûlullah:
— ' 'Sen kaftanini sürüklemeyi büyüklenerek yapar degilsin" buyurdu.

Hadîsin râvîlerinden Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'e:
— Abdullah ibn Umer: "Kim izârmi yerde sürüklerse" sözünü zikretti mi? diye sordu.
Salim de:
— Ben babam Abdullah'tan ancak "Elbisesini" sözünü zikrettigini isittim, demistir [23].

18-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu:
— "Kim Allah yolunda (yânî Allah rizâsi için) seylerden herhangi birseyden çift sadaka verirse, kapilardan, yânî cennet kapilarindan: Ey Allah'in kulu! Bu kapi hayirlidir! diye çagirilir. Her kim de devamli namaz kilanlardan olursa, o da (cennetin) namaz kapisindan çagirilir. Cihâd ehlinden olan ise cihâd kapisindan çagirilir. Sadaka verenlerden olan kimse ise sadaka kapisindan çagirilir. Oruç tutanlardan ise oruç kapisindan ve Rey yân kapisindan çagirilir".
Ebû Bekr:
— Bu kapilarin hepsinden çagirilan kimse üzerine bir zarar var midir? dedi.
Yine Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah, bir kimse bu kapilarin hepsinden çagirilir mi? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Evet, hepsinden da'vet olunur ve ben senin onlardan olacagini ümîd ediyorum yâ Ebâ Bekr!" dedi [24].

19-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Hisâm ibn Urve'den; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Peygamber'in zevcesi Âise(R)'den tah-dîs etti (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) vefat etti, Ebû Bekr, es-Sunh denilen yerde idi [25]. Râvî Ismâîl: Âliye mevkiini kasdediyor, demistir. Umer ayaga kalkti da:
— Vallahi Muhammed ölmedi, diyordu. Âise dedi ki: Umer yine:
— Vallahi gönlüme sundan baska birsey vâki' olmuyor: Rasûlullah ölmedi ve Allah O'nu muhakkak (dünyâda) diriltecek de (O'na öldü diyen) bir takim adamlarin ellerini ve ayaklarim kesecektir! dedi.
Ebû Bekr geldi. Rasûlullah'm yüzünden örtüyü açti ve O'nu öptü de:
— Babam anam sana feda olsun. Sen ölü olarak da, diri olarak da tertemizsin. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Allah sana ebeden iki ölüm taddirmayacaktir, dedi.
Sonra odadan disariya çikti da:
— Ey Rasûlullah'm ölmedigine yemîn eden adam, yavas ol; acele etme! dedi.
Ebû Bekr konusunca Umer oturdu. Ebû Bekr Allah'a hamd ve sena etti de söyle dedi:
— Dikkat edin! Kim Muharnmed'e tapiyorsa, bilsin ki Muhammed ölmüstür. Kim Allah'a ibâdet ediyorsa, bilsin ki Allah, ölmeyecek olan diridir. Yüce Allah O'na: "Muhakkak sen de öleceksin, onlar da elbet ölecekler*' (ez-zumen 30) buyurdu. Yine Allah söyle buyurdu: "Muhammed bir rasûlden baska (birsey) degildir. Ondan evvel daha nice rasûller gelip geçmistir. Simdi O, ölür yâhud öldürülürse ökçelerinizin üstünde (geriye) mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde (ardina) dönerse, elbette Allah'a hiçbir seyle zarar yapmis olmaz. Allah sükredenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144).

[26]

Râvî dedi ki: Bunun üzerine insanlar sessizce aglamaga basladilar .
Yine Râvî dedi ki: Bu sirada Ensâr, Benû Sâide sakîfesinde, Sa'd ibn Ubâde'nin yaninda toplanmislar ve:
— Bizden (Ensâr'dan) bir emîr, sizden (Muhâcirler'den) bir emîr
olsun, diyorlarmis.
Bunu haber alan Ebû Bekr es-Siddîk, Umer ibnu'l-Hattâb ve Ebû Ubeydetu'bnu'l-Cerrâh onlarin yanina gittiler. Umer konusmaya davrandi. Ebû Bekr onu susturdu. Umer:
— Vallahi ben bu davranisimla ancak benim hosuma giden ve Ebû Bekr'in ulasamayacagindan korktugum bir konusmayi hazirlamak istedim, der idi.
Sonra Ebû Bekr konustu. O, insanlarin en belîg söz söyleyeni
olarak konustu ve sözleri içinde:
— Biz(Kureysli)ler emirler, sizler ise vezirlersiniz, dedi. . Bunun üzerine Habbâb ibnu'l-Munzir:
— Hayir vallahi bunu yapmayiz. Bizden bir emîr, sizden bir emîr
olsun, dedi.
Bunun üzerine Ebû Bekr:
— Hayir. Lâkin biz(Kureysli)ler emirleriz, sizler vezîrler (yânî müstesârlar)siniz. Kureys yurtça Arablar'in ortasi_(yânî en sereflisi), haseblerce (yânî huylar ve fiillerce) de en çok ve en hâlis Arab olanlaridir. Bu sebeble Umer'e yâhud Ebû Ubeyde'ye bey'at ediniz, dedi.
Umer:
— Hayir, biz sana bey'at ediyoruz. Çünkü sen bizim seyyidimiz, hayirlimiz ve Rasûlullah'a en sevgili olammizsin, dedi.
Akabinde Umer, Ebû Bekr'in elini tutup ona bey'at etti, ardindan insanlar da ona bey'at ettiler. Bu sirada Ensâr'dan biri:
— Siz Sa'd ibn Ubâde'yi öldürüyordunuz, dedi.
Umer de:
— Onu Allah öldürsün, diye beddua etti.
Abdullah ibn Salim, ez-Zubeydî'den söyledi: Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim söyle demistir: Bana el-Kaasim haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Peygamber'in (basi benim dizimde bulundugu bir sirada üzerine bir bayginlik geldi. Sonra ayilinca) gözü açilip evin tavanina dogru dikildi. Sonra üç defa:
— "Allah'im beni er-ReJîku'I-A"lâ zümresine kat" diye duâ etti.
Ve el-Kaasim ibn Muhammed, ölümle ilgili olan bu hadîsi (yânî Umer'in "Rasûlullah ölmedi" sözünü, Ebû Bekr'in "O öldü" sözünü ve iki âyetin okunmasini) tamâmiyle nakletti.. Âise söyle demistir:
— Ebû Bekr ile Umer'in hutbelerinden her bir hutbe ile Allah muhakkak menfâat ihsan etmistir. Yemîn olsun Umer bir takim adam-
O'±iJtJ/*jiiiiiii-i uuiiiui ve larin ellerini kesecegini söylemesiyle insanlari korkutmustur. Ve muhakkak onlarin içinde münafiklik olacakti. Allah onlari bununla hakka döndürdü. Sonra muhakkak Ebû Bekr insanlara hidâyet (yâni dogru yolu) göstermis ve onlar da (onun sözü ve zikrolunan âyeti okumasi sebebiyle), âyeti okuyarak çikip gitmislerdir: "Muhammed bir rasûlden baska (birsey) degildir. Ondan evvel daha nice rasûller gelip geçmistir. Simdi O ölür yâhud öldürülürse, ökçelerinizin üstünde (geriye) mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde (ardina)

dönerse, elbette Allah'a hiçbir seyle zarar yapmis olmaz. Allah sükredenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144) [27].

20-.......Muhammed ibnu'l-Hanefiyye söyle demistir: Ben babam Alî ibn Ebî Tâlib'e:
— Rasûlullah(S)'tan sonra insanlarin en hayirlisi hangisidir? diye sordum.
.
Babam:
— Ebû Bekr'dir, dedi. Ben:
— Sonra kimdir? dedim Babam:
— Sonra Umer'dir, dedi.
Ben, "Usmân" denilmesinden korktum da:
— Umer'den sonra sensin, dedim. Babam:
— Ben müslümânlardan bir adam olmaktan baska birsey degilim, dedi [28].

21-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'in yaptigi seferlerin birinde beraberinde yola çiktik. Ya Beydâ'ya, ya da Zâtu'l-Ceys'e vardigimizda (yanimda ariyet olan) bir gerdanligim koptu [29]. Onun aranmasi için Rasûlullah bekledi. Insanlar da O'nunla beraber beklediler. Hâlbuki bir su yaninda degillerdi; beraberlerinde de su yoktu. Insanlar Ebû Bekr'e gelip:
— Âise'nin yaptigini görüyor musun? Rasûlullah'i da, O'nunla beraber insanlari da (yollarindan) alikoydu. Insanlar su basinda degiller, yanlarinda su da yok! dediler.
Ebû Bekr yanima geldi. Rasûlullah basini dizimin üzerine koyup uyumustu. Ebû Bekr:
— Sen Rasûlullah'i da, insanlari da yolundan alikoydun. Su basinda degiller, yanlarinda da su yok! dedi.
Âise dedi ki: Ebû Bekr beni azarladi ve Allah'in, onun söylemesini istedigi seyleri söyledi, eli ile de bögrümü dürtmeye basladi. Beni kipirdamaktan Rasûlullah'in dizim üzerinde bulunmasindan baska hiçbirsey men' etmiyordu. Rasûlullah sabah oluncaya kadar uyudu, hiç su yoktu. Iste bunun üzerine Allah, Teyemmüm (d-Mâide:6) âyetini indirdi. Insanlar teyemmüm ettiler. Useyd ibn Hudayr (R):
— Yâ Ebâ Bekr hanedani! Bu sizin ilk bereketiniz degildir, dedi.
Âise: (Sonra, gidecegimiz sirada) üzerine bindigim deveyi kaldirdik ve gerdanligi altinda bulduk, demistir [30].

22-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Peygamber (S):
"(Ey müstakbel müslümânlar!) Sahâbîlerime sövmeyiniz. Sizden biriniz UhudDagi kadar altin sadaka verse, sahâbîlerden birinin iki avuç (hurma) sadakasina erisemez; bunun yarisina da ulasamaz" buyurdu [31]
Bu hadîsi el-A'mes'ten rivayet etmekte Su'be'ye, Cerîr, Abdullah ibn Dâvûd, Ebû-Muâviye ve Muhâdir mutâbaat etmislerdir.

23-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb söyle dedi: Bana Ebû Mûsâ el- Es'arî haber verdi ki, kendisi evinde

abdest alip sonra disariya çikmis. (Ebû Mûsâ devamla söyle dedi:) Evden çikinca:

— Bu günümde muhakkak Rasûlullah'tan ayrilmayacagim ve muhakkak O'nun maiyyetinde olacagim diye ahdettim.

Râvî dedi ki: Ebû Mûsâ bu niyetle Mescid'e geldi ve Peygamber-(S)'i sordu. Mescidde bulunanlar:

— Peygamber Mescid'den çikti ve su tarafa yönelip gitti, dediler.

Ben de Mescid'den çikip Peygamber'i sora sora izi üzerinde arkasindan gittim. Nihayet Peygamber'i Erîs Kuyusu'na (kuyunun bulundugu bostana) girmis buldum[32]. Ben de kapinin yanina oturdum. Bu bostanin kapisi hurma dalindan yapilmisti. Nihayet Rasûlullah hacetini yerine getirip abdest aldi. Ben de kalkip O'nun yanina vardim. Gördüm ki, Rasûlullah Erîs Kuyusu'nun agzindaki bilezigin (yâ-hud kuyu agzinin etrafina örülmüs düz taslarin) ortasina oturmus ve (serinlemek için) iki baldirini açarak kuyuya sarkitmisti. Ben Rasû-lullah'a selâm verdim. Sonra geri dönüp kapinin yanina oturdum. Ve kendi kendime:

— Artik bugün ben muhakkak Rasûlullah'in kapicisi olacagim,

diye karar verdim.

Bu sirada Ebû Bekr geldi, kapiyi çaldi. Ben:

— Kimdir o? diye sordum.

— Ebû Bekr! dedi.

— Biraz bekle, dedim, Sonra gittim ve:

— Yâ Rasûlallah! Su bekleyen Ebû t^fcçmr, (yaniniza gelmek için) izin istiyor, dedim.

Rasûlullah:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. Hemen geri döndüm ve Ebû Bekr'e:

— Gir! Hem Rasûlullah seni cennetle müjdeler, dedim.

Ebû Bekr içeriye girdi ve kuyu bileziginde Rasûlullah'in sag tarafinda O'nun yanina oturdu. Ve Rasûlullah'in yaptigi gibi baldirlarin açarak ayaklarini kuyuya sarkitti. Sonra ben dönüp (kapi yanindaki yerime) oturdum. Ben, (evden çikarken) kardesimi abdest alip arkamdan bana yetismek üzere birakmistim. Kardesimi kasdederek:

— Allah fulân kuluna hayir kasdederse, simdi o da buraya gelir, diye hatirladim.

Bu sirada bir insan kapiyi salladi.

— Kimdir o? dedim.

— Umer ibnu'l-Hattâb'dir! diye cevâb verdi.

— Yavas ol, biraz bekle, dedim.

Sonra Rasûlullah'a geldim, kendisine selâm verip:

— (Yâ Rasûlallah!) Su bekleyen Umer ibnu'l-Hattâb'dir, izin istiyor, dedim.

Rasûlullah:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. : Geldim ve Umer'e:

— Gir, Rasûlullah seni cennetle müjdeledi, dedim.

Umer de girdi ve kuyu agzindaki bilezikte Rasûlullah'in sol tarafina oturdu. O da iki ayagini kuyuya sarkitti. Sonra ben kapi yanindaki yerime dönüp oturdum. Yine (kardesimi hatirlayarak):

— Allah fulân kimseye hayir ve saadet dilerse, o da buraya gelir, (bu saadete erisir), dedim.

Yine bir insan geldi, kapiyi hareket ettirdi.

— Kimdir o? dedim.
— Usmân ibnu Affân'dir, dedi.
— Yavas ol, biraz bekle, dedim.
Ve Rasûlullah'a gelip haber verdim. Rasûlullah:
— "Ona izin ver ve kendisine, erisecek belâ ve imtihan üzerine onu cennetle müjdele" buyurdu.
Ben de geldim ve Usmân'a:
— Gir, Rasûlullah sana erisecek belâ ve musibet üzerine cennetle müjdeledi, dedim.
O da girdi. Fakat kuyu bilezigini dolmus buldu da Rasûlullah'in karsisinda baska tarafa oturdu [33].

Râvî Serîk ibn Abdillah söyle dedi: Saîd ibnu'l-Müseyyeb: Ikisinin Peygamber'in beraberinde, Usmân'm da karsilarinda oturmus olmasini ben onlarin kabirleriyle te'vîl ettim, dedi [34].

24-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle tahdîs etmistir: Peygamber (S) bir defasinda Ebû Bekr, Umer ve Usmân ile birlikte Uhud Dagi'-na çikmisti. Orada bulunduklari sirada dag onlari salladi. Bunun üzerine Peygamber: "Ey Uhud, sabit ol! Bil ki senin üstünde bir peygamber, bir siddîk (çok dogru seciyeli bir zât), iki de sehîd bulunuyor" buyurdu [35].

25-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben (ru'yâmda) bir kuyu basinda bulunup ondan su çekerken yanima Ebû Bekr ile Umer geldiler. Ebû Bekr kovayi aldi da bir yâhud iki kova su çekti. Onun su çekmesinde bir zayiflik vardi. Allah ona magfiret eylesin! Sonra kovayi Ebû Bekr'in elinden Hattâb oglu aldi. Kova onun elinde büyük bir kovaya dönüstü. Artik ben insanlardan Umer'in yaptigi isi yapacak kuvvette kâmil bir kisi göremedim. Nihayet insanlar o kuyu basini develerin sulak ve eylek yeri edindiler"[36].
Râvî Vehb ibn Cerîr: "el-Atanu", develerin çöküp eylenme yeri demektir, nihayet develer suya kandilar da orada eylenip kaldilar demektir, demistir.

26-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben, Umer ibnu'l-Hattâb tâbutu üzerine konmus oldugu hâlde onun için Allah'a duâ eden cemâatin içinde ayakta dikildim. Bu sirada bir adam arkamda dirsegini omuzum üzerine koymus da söyle diyordu:
— (Yâ Umer!) Allah sana merhamet etti. Ben muhakkak Allah'in seni iki dostunla (Peygamber ve Ebû Bekr'le) beraber bulunduracagini kuvvetle umuyordum. Çünkü ben, Rasûlullah(S)'tan çok defa bir düzeye: "Ben, Ebû Bekr ve Umer'le söyle oldum; ben Ebû Bekr ve Umer'le söyle yaptim; ben Ebû Bekr ve Umer'le suraya gittim" derken isitir dururdum. Bunun için ben, Allah'in seni muhakkak iki dostunla beraber bulunduracagim kuvvetle ümîd ederdim.

(Ibn Abbâs dedi ki:) Bir de dönüp baktim ki, bu sözleri söyleyen Alî ibn Ebî Tâlib(R)'dir [37].

27-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr söyle demistir: Ben Abdullah ibn
Amr'a müsriklerin Rasûlullah'a yaptiklari iskencenin en siddetlisini sordum. Abdullah ibn Amr (R) söyle dedi: Ben günün birinde Peygamber (S) Ka'be'nin Hicr'inda namaz kilarken yanina Ukbe ibn

Ebî Muayt'in geldigini gördüm. Ukbe, Peygamber'in ridâsmi toplayip boynuna koydu ve O'nu siddetli bir bogusla bogmaga basladi. Tam bu sirada Ebû Bekr geldi ve nihayet onu Peygamber'den uzaklastirdi da: "Siz bir adami, Rabblm Allah'tir demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki O size Rabb Hnizden apaçik mu 'cizeler de getirmistir..." (ei-Mü'min: 28) âyetini söyledi [38].

6- Küreys Kabilesinin Adiyy Ibn Ka'b Su'besine Mensûb Olan Ebû Hafs Umer Ibnu'l-Hattâb(R)'In Menkabeleri Babi [39]

28-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Ben (ru'yâmda) kendimi cennete girmis gördüm. Orada Ebû Talha'nin karisi Rumeysâ ile karsilastim. Bir de gürültüsüz, sakin bir ayak sesi isittim. Ve:
— Kimdir bu? diye sordum. Cibril:
— Bilâl'dir! diye cevâb verdi.
Cennette bir de büyük bir kösk gördüm. Avlusunda bir câriye vardi. Ben:
— Bu kösk kimindir? dedim. Cibril:
— Umer'indir! dedi.
Onun içine girmek ve bakmak istedim. Fakat yâ Umer, senin kiskançligini hatirladim. Umer de:
Anam babam sana feda olsun yâ Rasülallah! Sana karsi mi kiskanacagim? dedi"[40].

29-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Biz Rasûlullah'in huzurunda bulundugumuz sirada O bize söyle dedi: "Ben uyurken kendimi cennette gördüm. O sirada bir kadin bir köskün yaninda abdest almakta idi. Ben (yanimdaki meleklere); — Bu kösk kimindir? diye sordum. Onlar:
— Ömer'indir, dediler.
Ben Umer'in kiskançligini hatirladim da hemen yüzümü arkama çevirdim:
— Umer (sevincinden) agladi da:); — Yâ Rasûlallah, Sana karsi mi kiskançlik edecegim, dedi" [41].

30-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Hamza, babasi Abdullah ibn Umer ibni'l-Hattâb(R)'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
— "Ben uyurken (yânî ru'yâmda bir bardak) süt içtim. O kadar içtim ki, simdi bile onun kanikligini tirnaklarimda cereyan ediyor görüyorum. Sonra (artigimi içmesi için bardagi) Umer'e sundum".
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, bu ru'yânizi ne ile te'vîl edip yordunuz? diye sordular.
Rasûlullah:
— "ilim ile yordum" buyurdu [42].

31-.......Sâlim'in oglu Ebû Bekr, babasi Sâlim'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki,

Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben ru 'yâmda kendimi bir kuyu basinda makarali bir kova ile (yâhud genç bir disi deve ile çekilen kovayla) su çekiyorum gördüm. O sirada Ebû Bekr geldi ve zayif bir çekisle kuyudan bir yâhud iki kova su çekti. Allah Ebû Bekr'e magfiret eylesin! Sonra Umer ibnu'l-Hattöb geldi ve o küçük kova büyük bir kovaya dönüstü. Artik ben Umer'in gördügü isi isleyebilecek kuvvette kâmil bir kisi göremedim. Nihayet insanlar suya kandilar ve orayi develerin sulak ve ey tek yeri edindiler" [43].

îbn Cubeyr: "el-Abkarîyy", halilarin veya altin sulu esyanin en güzelidir, demistir. Yahya ibn Ziyâd el-Ferrâ da: Pek çok ince tüyleri olan en iyi halilar, yaygilardir, demistir [44].

32-.......Sa'dibnEbî Vakkaas (R) söyle demistir: Umer ibnu'l- Hattâb, Rasûlullah'in huzuruna girmek için izin istedi. Hâlbuki Ra-sûlullah'in yaninda Kureys kabilesinden birtakim kadinlar vardi, Ra-sûlullah ile konusuyorlardi. Sesleri de Rasûlullah'in sesinden yüksek bir tonda olarak, çok söyleniyorlardi. Umer ibnu'l-Hattâb izin isteyince bu kadinlar hemen kalktilar ve sür'atle perdeye gittiler. Rasû-lullah, Umer'in gelmesine izin verdi. Umer içeriye girdigi sirada Rasûlullah (kadinlarin bu hâline) gülüyordu. Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah! Allah seni bütün ömründe güldürüp sevindirsin! dedi (ve sebebini sormus oluyordu).

Peygamber (S):

— "Yanimda bulunan su kadinlarin hâline taaccüb ettim: Onlar senin sesini isitince acele perdeye kostular" buyurdu.

Bunun üzerine Umer de:

— Yâ Rasûlallah! Sen onlarin ta'zîmine daha lâyiksin! dedi ve kadinlara hitaben de:

— Ey nefisleri düsman olan kadinlar! Rasûlullah'a ta'zîm etmeyip de benden mi çekiniyorsunuz? dedi.

Kadinlar da:

— Evet senden çekiniyoruz! Çünkü sen Rasûlullah'tan daha yogun sözlü ve daha kati yüreklisin, dediler.

Bunun (bir münâkasa hâlini almasi) üzerine Rasûlullah:

— "Sus ey Hattâb oglu! Nefsim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki, sen bir yolda giderken seytân asla sana yaklasamaz. O muhakkak senin yolundan baska bir yola yönelip gider" buyurdu [45].

Bize Muhammed ibnu'l-Müsennâ tahdîs etti. Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Ismâîl'den tahdîs etti. Bize Kays tahdîs edip söyle dedi:

Abdullah ibn Mes'ûd: Umer Islâm'a girdiginden beri bizler (dînde) azîzler (yânî gâlibler) olmakta devam ettik, demistir [46].

33-.......Ibnu Ebî Muleyke, Ibn Abbâs'tan söyle derken isitmistir: Umer, (vefat ettiginde) seririnin üzerine konuldu. O yerden kaldirilmadan önce insanlar O'na duâ ederek ve cenaze namazi kilarak O'nun etrafini çepeçevre kusattilar. Ben de Umer'in tâbutu etrafindaki insanlarin içinde bulundum.

Beni hiçbir sey korkutmadi, ancak su olay beni ürpertti: Bir adam benim omuzumu tuttu. Baktim ki o, Alî'dir. Alî, Umer'e rahmet okudu ve:
— Yaptigi islerin benzeriyle Allah'a kavusmak istedigim senden daha sevgili hiçbir kimseyi arkanda birakmadin. Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'in muhakkak seni (hücrede veya cennette) iki dostunla beraber bulunduracagini kuvvetle zannediyor idim. Ve çünkü ben bildim ki, kendim bizzat Peygamber'den çok defa bir düzeye söyle buyururken isitirdim: "Ben, Ebû Bekr ve Umer'le gittim. Ben, Ebû Bekr ve Umer'le girdim. Ben Ebû Bekr ve Umer'le çiktim"[47].

34-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir kerresinde Uhud'a çikti. Beraberinde Ebû Bekr, Umer ve Usmân da vardi. Orada bulunduklari sirada dag debelenip onlari salladi. Bunun üzerine Peygamber ayagi ile daga vurdu da: "Yâ Uhud! Sabit dur! Çünkü senin üzerinde ancak bir Peygamber, bir siddîk ve iki desehîd vardir" buyurdu [48].

35-.......Zeyd ibn Eslem tahdîs etti ki, (Umer'in âzâdhsi olan) babasi Eslem söyle demistir: Bir kerre Abdullah ibnu Umer, benden Umer'in hâl ve sânina dâir bâzi menkabeler anlatmami istedi. Ben de hatirladigim bâzi seyleri ona haber verdim. Bunun üzerine Ibn Umer: Rasûlullah (S) müstesna olmak üzere ben, Umer derecesinde güzel huylu hiçbir kimse kat'î surette görmedim. Rasûlullahim ruhunun alinmasindan Umer ibnu'l-Hattâb'in hayâtinin son bulmasina kadar Umer, insanlarin en ciddîsi ve en cömerdi idi, diye beni te'yîd etti [49].

36-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (söyle demistir): Bir kimse Peygamber'e kiyametten sordu da:
— Kiyamet ne zaman kopacak? dedi. Peygamber (S) de ona:
— "O saate, o güne ne hazirladin?" diye sordu. O kimse:
— Hiçbirsey hazirlamadim. Yalniz ben Allah'i ve Rasûlü'nü severim, dedi.
Rasûlullah da:
— "Öyle ise sen sevdiklerinle berabersin" diye müjdeledi. Enes: Peygamber'in bu "Sen sevdiklerinle beraber olacaksin"
müjdesiyle sevindigimiz gibi hiçbirseyle sevinip ferahlanmadik, demistir.
Yine Enes ibn Mâlik: Ben Peygamber(S)'i, Ebû Bekr'i, Umer'i seviyorum. Onlara olan bu sevgim sebebiyle (kiyamette) onlarla beraber olacagimi umuyorum. Hernekadar ben onlarin hayir islerine benzer hayir ve ibâdet islememis isem de! demistir [50].

37-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Muhakkak sizden önce gelip geçen ümmetler içinde (Allah tarafindan) kendilerine haber ilham olunan kimseler bulunurdu. Eger ümmetim içinde de bunlardan bir kimse bulunursa, sübhesiz (bulunacaktir;) o da Umer'dir".
Zekeriyyâ ibnu Ebî Zaide, Sa'd'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere sunu ziyâde etti: Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "And olsun îsrâîl ogullarindan sizden evvel gelip geçen insanlar içinde öyle kimseler vardi ki, onlar peygamberler (derecesinde) olmadiklari hâlde kendilerine haber ilham olunurdu. Eger ümmetim içinde de

bunlardan bir kimse bulunursa, o da Ömer'dir"[51].

Ibn Abbâs (R): "Ne bir nebi, ne de mukaddes" demistir [52].

38-.......Saîd ibnu' 1-Müseyy eb ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân söyle demislerdir: Biz Ebû Hureyre(R)'den isittik, söyle diyordu: Ra-sûlullah (S) söyle buyurdu: "Bir çoban koyun sürüsü içinde bulundugu sirada sürüye kurt saldirdi ve ondan bir koyun aldi. Çoban onun arkasina düstü; nihayet koyunu o kurttan kurtardi. Bunun üzerine kurt çobana yöneldi de:
— Sürünün benden baska çobani bulunmayacak olan o yirtici hayvanlar gününde koyunu benden kimden kurtarir? dedi".
Insanlar (kurdun konusmasina sasarak):
— Subhânallah, dediler. Bunun üzerinde Peygamber (S):
— "Ben kurdun böyle konustuguna inaniyorum. Ebû Bekr ile Umer de böyle inanirlar" buyurdu.
Râvî: Peygamber "Ebû Bekr ile Umer de böyle inanirlar" dedigi zaman orada Ebû Bekr ile Umer mevcûd degillerdi, demistir [53].

39-...... Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu:
— "Ben uyudugum sirada (ru'yâmda) birtakim insanlar gördüm. Onlar bana arz olundular. Üstlerinde gömlekler vardi. Bu gömleklerin kimi memelere ulasiyor, kimi de bundan daha az yere ulasiyordu. Umer de bana arz olundu. Üstünde (eteklerini yerde) sürüdügü bir gömlek vardi".
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.
— "Dîn ile" cevâbini verdi [54].

40-....... Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Ibnu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, el-Misver ibn Mahrame (R) söyle demistir: Umer vuruldugu zaman demlenmeye, endîselenmeye basladi. Hemen (pek sevdigi) Ibn Abbâs yanina gelerek endîsesini gidermek ve teselli etmek mak-sadiyle:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Eger bu vurulmadan ölüm olursa, vaziyetten o kadar endîse etme! Yemin olsun, muhakkak sen Rasûlul-lah(S)'a yâr ve hemdem oldun ve O'na pek güzel dostluk ettin. Sonra Rasûlullah'tan -O, senden hosnûd olarak- ayrildin. Ondan sonra Ebû Bekr'e arkadas oldun. Ona da pek iyi yoldas oldun. Sonra Ebû Bekr'-den de -o, senden hosnûd ve razi olarak- ayrildin. Sonra Peygamber'in ve Ebû Bekr'in bunca arkadaslarina dost oldun; bunlara da pek güzel dostluk ettin. Eger sen (bu defa) sahâbîlerden ayrilirsan, muhakkak onlar senden hosnûd ve razi olduklari hâlde ayrilacaksin! dedi.
Bunun üzerine Umer:
— Rasûlullah ile sohbet ve O'nun hosnûdlugu hakkinda zikrettigin o güzel hâtiralar Yüce Allah'in bana bahsettigi bir minnet ve ihsanidir. Ebû Bekr'in sohbeti ve onun benden hosnûdlugu hakkinda zikrettigin hâtiralar da yine hiç sübhesiz zikri ulu olan Allah'in bir minnet ve ihsanidir ki, onu bana bahsetmistir. Senin su anda bende görmekte oldugun iztirab ve endîseme gelince, o senin için ve senin en yakin ve en sâdik dostlarin içindir [55]. Vallâhî sayet benim su yer dolusu altinim olaydi

aziz ve celîl olan Allah'in azabindan kurtulmak için o azabi görmeden önce bu altinlari (hiç tereddüd etmeden) muhakkak feda ederdim, demistir.
Hammâd ibn Zeyd söyle demistir: Bize Eyyûb, Abdullah ibn Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs: Ben Umer'in yanina girdim, demis ve bu sözleri söylemistir [56].

41-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in beraberinde Medine bustânlarindan bir bustânin içinde idim. Bir adam geldi de kapinin açilmasini istedi. Peygamber:
— "Ona kapiyi aç da kendisini cennetle müjdele" buyurdu.
Ben o kimseye kapiyi açtim. Gördüm ki, o Ebû Bekr'dir. Ve kendisini Peygamber'in söyledigi seyle müjdeledim. Bu müjde üzerine Ebû Bekr Allah'a harndetti. Sonra bir adam daha gelip o da kapinin açilmasini istedi. Peygamber:
— "Ona kapiyi aç ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. Ben kapiyi açtim ve Umer'le karsilastim. Ona da Peygamber'in
söyledigi seyi haber verdim. O da Allah'a hamdetti. Sonra bir kimse . daha kapinin açilmasini istedi. Peygamber yine bana:
— "Ona kapiyi aç ve kendisine isabet edecek belâ ve imtihana "karsi onu cennetle müjdele" buyurdu.
Gelenin Usmân oldugunu gördüm ve ona da RasûluIlah(S)'in söy-, lediklerini haber verdim, O da Allah'a hamdetti, sonra:
— (Gelecek musibetlere karsi) yardimina siginilacak olan ancak Allah'tir, dedi [57].

42-......Abdullah ibn Hisâm: Biz Peygamber (S) ile beraber bulunuyorduk. Peygamber (o topluluk içinde) Umer ibnu'I-Hattâb'in elini tutuyordu, demistir [58].

7- Kureys Kabilesinden Ebû Amr Usmân Ibnu Affân(R)'In Menkabeleri Babi [59]

Ve Peygamber (S): "Kim Rûme Kuyusu'nu kazdirirsa ona cennet vardir" buyurdu da, o kiryuyu Usmân kazdirdi (ve vakfetti) [60].
Ve yine Peygamber: "Her kim zorluk ordusunu teçhiz ederse, onun için cennet vardir" buyurdu da akabinde o orduyu Usmân techîz etti [61].

43-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Ebû Usmân'dan; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti (O, söyle demistir): Peygamber (S) bir bustâna girdi de bana bustânin kapisini bekleyip korumami emretti. Derken bir adam geldi, izin istiyordu. Peygamber:
— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. Kapiyi açinca Ebû Bekr'le karsilastim.
Sonra diger biri geldi, izin istiyordu. Peygamber yine:
— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. : Gördüm ki o da Umer'mis.
Sonra baska biri geldi, o da izin istiyordu. Peygamber biraz sustu, sonra:

— "Ona izin ver ve kendisine isabet edecek belâ ve imtihan üzerine cennetle müjdele" buyurdu.

Kapiyi açinca Usmân ibn Affân ile karsilastim [62]. Hammâd söyle demistir: Ve bize Âsim el-Ahvel ile Alî ibnu'l-Hakem tahdîs ettiler; bunlar Ebû Usmân'dan isitmislerdir; o, Ebû ; Musa'dan, yukariki hadîsin benzerini tahdîs ediyordu. Âsim bu hadîste sunu ziyâde etmistir: Peygamber (S) içinde su olan bir yerde oturmus idi, iki diz kapagi yâhud bir diz kapagi açilmisti. Usmân oraya girince Peygamber hemen açik olan yerini örttü [63].

44-.......Ibnu Sihâb söyle demisth: BanaUrve haber verdi. Ona da Ubeydullah ibn Adiyy ibni'l-Hiyâr haber verdi ki, Misver ibn Mah-rame ile Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yegûs, Ubeydullah ibn Adiyy'e:
— Seni ana bir kardesi el-Velîd (ibn Ukbe ibn Ebî Muayt) için Usmân'la konusmandan men' eden nedir? Insanlar el-Velîd hakkinda ithami çogaltmislardir, dediler.
(Ubeydullah dedi ki:) Bunun üzerine ben Usmân'a gitmeyi kas-dettim. Namaza çiktigi zaman ona:
— Benim sana bir hacetim var, o hacet sana nasihattir, dedim. Usmân:
— Ey insan! dedi.
RâvîMa'mer ibn Râsid dedi ki: Ben saniyorum ki, Usmân: Senden Allah'a sigmiyorum, dedi.
Bunun üzerine ben Usmân'in yanindan ayrildim da Misver ile Abdurrahmân'm yanina döndüm. Bu sirada Usmân'in elçisi çikageldi (Usmân beni çagirmis). Ben Usmân'in yanina vardim. Usmân bana:
— Senin nasihatin nedir? dedi. Ben Usmân'a hitaben:
— Sübhesiz ki münezzeh olan Allan, Muhammed'i hakk ile gönderdi ve O'na Kitâb'i indirdi. Sen de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edenlerden oldun. îki kerre hicret ettin. Allah Elçisi'yle sohbet ve arkadaslik yaptin ve'O'nun yolunu görüp bildin. Insanlar (sîretinin kötülügü sebebiyle) Velîd'in hâli hakkinda çok söz etmislerdir, dedim [64]
Usmân:
— Sen Rasûlullah'a yetistin (O'ndan hadîs isittin) mi? dedi. Ben:
— Hayir O'ndan hadîs isitmedim, lâkin O'nun ilminden bana, perdesi arkasindaki bakire kiza ulasmakta olan yaygin ilim ulasmistir, dedim.
Usmân söyle dedi:
— Amma ba'du = Sözün bundan sonrasina gelince: Sübhesiz Allah, Muhammed'i hakk ile peygamber göndermis, ben de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet eden kimselerden olmusumdur. Ve Peygamber'le gönderilmis olan bilgilere îmân etmis, senin de söyledigin gibi iki defa hicret etmisimdir. Rasûlullah'la sohbet etmis ve O'na bey'at eyle-misimdir. Allah'a yemîn ederim ki, Allah O'nu vefat ettirinceye kadar ben O'na isyan etmedim ve O'nu hiçbir zaman aldatmadim. O'ndar. sonra Ebû Bekr geldi. Ona da isyan etmedim ve aldatmadim. Sonra Umer geldi. Ona da isyan etmedim ve aldatmadim. Sonra ben halîfe seçildim. Öyle olunca benim sizin üzerinizde, onlarin hakki gibi hakkim olmadi mi? dedi. Ben:
— Evet oldu, dedim. Usmân:
— Öyleyse sizlerden bana ulasan su uydurma haberler nedir? Amma Velîd'in durumundan zikrettigin seye gelince, insâallah biz onun hakkinda hakli karâri alacagiz, dedi.
Sonra Alî'yi çagirdi da Velîd'e deynekleme cezasi vurmasini emretti. Alî de el-Velîd ibn Ukbe'ye

seksen deynek vurdu [65].

45-.......Bize Abdulazîz ibnu Ebî Seleme el-Mâcisûn, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R): "Bizler Peygamber'in hayâti zamaninda (sahâbîler arasindaki fazilet derecelerini görüsürdük de), sahâbîlerden hiçbirisini fazilette Ebû Bekr'e denk tutmazdik. Sonra Umer'e, sonra Usmân'a da mü-sâvî ve muâdil kimse bulmazdik. Bunlardan sonra Peygamber(S)'in diger sahâbîlerini birakirdik. Onlarin arasinda fazilet farki aramazdik" demistir.

Bu hadîsi Abdulazîz'den rivayet etmekte Abdullah ibn Salih, Sâzân'a mutâbaat etmistir [66].

46-.......Bize Usmân -ki o Ibnu Mevheb'dir- tahdîs edip söyle dedi: Misirlilar'dan bir adam geldi, Beyt'i hacc eyledi,- bu sirada oturmakta olan bir topluluk gördü de:
— Bu topluluk kimlerdir? dedi. Oradakilerden biri:
— Bunlar Kureys'tir, dedi. O zât bu sefer:
— Bunlarin içinde seyh kimdir? dedi.
Onlar:
— Abdullah ibn Umer'dir, diye cevâb verdiler.
Bu zât:
— Ey Umer'in oglu! Ben senden birsey soracagim, onu bana tahdîs et: Uhud günü Usmân (harbe katilmayip) kaçmistir, bilir misin? diye sordu.
Ibnu Umer:
— Evet, diye cevâb verdi.
Sorucu:
— Usmân'in Bedir gününde kaybolup harbde hazir bulunmadigini bilir misin? dedi.
Ibn Umer:
— Evet biliyorum, dedi.
O kimse:
— Usmân'in Ridvan Bey'ati'nda kaybolup Hudeybiye'de hazir
bulunmadigini biliyor musun? dedi. Ibn Umer:
— Evet biliyorum, diye tasdik etti.
Bu kimse (sorularina aldigi tasdik cevâblarini fikrine uygun bulup tahsîn ederek):
— Allâhu Ekber, dedi.
Bunun üzerine Ibn Umer (bu adamin yanlis düsüncelerini düzeltmek üzere):
— Gel, sana hakikati beyân edeyim: Uhud harbi günü Usmân'in kaçmasina gelince; ben çok iyi bilir, sana da bildiririm ki, Allah Uhud'da bulunmamak kusurunu afv ve bundan dogan günâhini magfiret etmistir [67]. Bedir gazasindan kaybolmasi ise, Usmân'in nikâhinda Rasûlullah'in kizi Rukayye vardi. Rukayye Bedir seferi sirasinda agir hasta idi. Rasûlullah Usmân'a: "Ey Usmân! Senin için Bedir'de hazir bulunan bir gâzîsevabi ve bir gâzînîn ganimet payi vardir" buyurup izin vermesi sebebiyledir. Ridvan Bey'ati'ndan kaybolmasina gelince (Mekke'ye vazîfe ile gönderilmis olmasindandir). Eger Mekke vadisinde Usmân'"dan ziyâde seref ve nufüz sahibi bir kimse bulunsaydi, muhakkak Rasûlullah Usmân'in yerine onu gönderirdi. Rasûlullah, Usmân'i gönderip, o

Mekke'ye gittikten sonra Ridvan Bey'ati yapilmisti. Usmân'in bu serefli bey'attan mahrum olmamasi için, Rasûlullah (S) sag eline isaret ederek: "Iste bu, Usmân'in elidir" buyurup onunla sol eli üzerine vurdu da "Iste bu Usmân için bey'attir" buyurdu.
Abdullah ibn Umer, Misirli sorucuya (bu açiklamalari verdikten sonra):
— Sana verdigim bu cevâblarla beraber, artik simdi gidebilirsin, dedi [68].

47-.......Saîd'den; o da Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R) onlara tahdîs edip söyle demistir: Peygamber (S) beraberinde Ebû Bekr, Umer ve Usmân oldugu hâlde Uhud Dagi'na çikmisti. Orada bulunduklari sirada dag deprendi. Peygamber hemen: "Ey Uhud sakin ol!" buyurdu. Enes: Zannediyorum ki Peygamber ayagi ile daga vurdu da: "Senin üzerinde bir Peygamber, bir siddîk ve iki sehîdden baskasi yoktur" buyurdu, demistir [69].

8- (Umer Ibnu'l-Hattâb'dan Sonra) Bey'at Kissasi Ve Hilafet Isinde Sahâbîlerin Usmân Ibn Affânfln Baskalarindan Öne Geçirilmesi) Üzerinde Ittifak Etmeleri Babi

Bu bâbda Umer ibnul-Hattâb'in öldürülmesi de vardir.

48-.......Amr ibnu Meymûn söyle demistir: Ben, Umer ibnu'l- Hattâb'i vurulmasindan birkaç gün önce Medine'de görmüstüm: Hu-zeyfe ibnu'l-Yemân ile Usmân ibn Huneyf'in yani baslarinda durdu da[70]:
— Nasil yaptiniz? Irak ahâlîsine takat yetiremeyecekleri harâc yüklemis olmanizdan korkuyor musunuz? dedi.
Onlar:
— Biz Irak arazîsine onlarin tâkai yetirebilecekleri, büyük bir fazlalik olmayan bir vergi yükledik, dediler.
Umer:
— Arazîye takat yetiremeyecekleri bir harâc yüklemis olmanizdan iyi düsünüp sakininiz, dedi.
Amr ibn Meymûn dedi ki: Huzeyfe ile Ibnu Huneyf:
— Hayir,biz oraya takatlerinin üstünde vergi yüklemedik, dediler.
Bunun üzerine Umer:
— Eger Allah beni selâmette kilarsa, muhakkak ben Irak ahâlîsinin dullarini benden sonra ebediyyen bir erkege muhtâc olmayacaklari hâlde birakacagim, dedi.
Amr ibn Meymûn söyle dedi: Umer'in üzerinden sâdece dördüncü gece geçti. Nihayet dördüncü gecenin sabahinda Umer vuruldu. Vuruldugu sabah ben Mescid'de saff içinde dikeliyordum. Benimle Umer arasinda Abdullah ibn Abbâs bulunuyordu. Umer'in âdeti iki saff arasindan geçerken "Safflari düzeltiniz" diye emreder, nihayet saff-larda imtizâmsizlik görmeyince mihraba geçer, iftitâh tekbîrini alirdi. Cemâatin toplanmasi için ekseriya ilk rek'atte Yûsuf Sûresi'ni yâhud en-Nahl Sûresi'ni yâhud da bunlara benzer uzunlukta bir sûre okurdu. O sabah da bu suretle mihraba geçip tekbîr aldi. Müteakiben ben Umer'in:
— "Köpek beni öldürdü (yâhud köpek beni yedi)" dedigini isittim.

O anda (Ebû Lû'lû Fîrûz denilen mecûsî) bir Acem genci Umer'i hançerlemisti ve elinde iki yüzlü bir hançerle kaçmaya ve geçtigi saf f-larda sagli sollu râsf geldigi kimseleri vurmaya baslamisti. Nihayet bu suretle onüç kimseyi hançerledi. Bunlardan yedisi öldü. Bu kanli vaziyeti gören müslümânlardan birisi borus denilen genis basligini câ-nînin boynuna atip geçirdi. Kâfir köle yakalandigini anlayinca kendini hançerleyerek intihar etti.

Umer yaralaninca Abdurrahmân ibn Avf'in elinden tutup, onu mihraba geçirdi.

Amr ibnu Meymûn söyle dedi: Umer'e yakin bulunan herkes benim görmekte oldugum bu isi (yâni kölenin Umer'i hançerlemesini) muhakkak görmüstür. Amma mescidin kenarlarinda bulunan kim-selere gelince onlar birsey bilmiyorlardi. Ancak onlar Umer'in namaz içindeki sesini kaybetmislerdi. Onlar bundan taaccüb ederek:

— Subhânallah, Subhânallah, diyorlardi.

Abdurrahmân cemâate hafif bir namaz kildirdi. Namazdan çikinca Umer, Ibn Abbâs'a:

— Ey Abbâs oglu! Git gör bakalim, beni kim vurdu? dedi.

Ibn Abbâs bir müddet dolastiktan sonra geldi ve:

—Cânî Mugîre ibn Su'be'nin kölesidir, dedi.

Umer:

— Su san'atkâr mi? dedi.

Ibn Abbâs: 4

— Evet, diye tasdîk etti.

Umer:

— Allah onun canini alsin! Ben ona iyilik emretmistim. Allah'a liamd olsun ki, benim ölümümü müslümânlik iddiasinda bulunan bir kimsenin eliyle yaptirmadi! dedi.[71].

Sonra Umer, Ibn Abbâs'a hitaben sunlari söyledi:

— Sen ve baban Abbâs, ikiniz Medine'de kâfir kölelerin çqk olL masini arzu ediyordunuz.

Abbâs, sahâbîler içinde ençok kölesi olan kimse idi. Bunun üzerine Ibn Abbâs, Umer'e:

— Istersen yaparim, yânî eger istersen Medine'deki köleleri öldürürüz, dedi.

Umer, Ibn Abbâs'a:

— Yanlis söyledin. Onlari sizin dilinizle konusmalari, sizin kiblenize namaz kilmalari ve haccinizi hacc yapmalarindan sonra öldürebilir misin? dedi.

Amr ibn Meymûn devamla dedi ki: Sonra Umer kendi evine tasindi. Biz de beraberinde gittik. Durum öyle idi ki, sahâbîlere ve Me-dîne halkina bundan önce bu derece elem verici bir musibet erismemisti. Bâzi kimse yaralarinda tehlike yoktur diyor, bâzi kimse de ben Umer üzerine korkuyorum diyordu. Yaralar tedaviye baslandigi sirada bir'mikdâr nebîz getirildi. Umer onu içti, fakat hemen karnindan disari çikti. Sonra süt getirildi. Umer onu da içti, fakat bu da karnindaki yaradan çikmaya basladi. Bunun üzerine herkes, Umer'-in bu yaralardan ölecegini bildiler. Biz de Umer'in yanina girdik. Artik insanlar takim' takim geldiler de Umer'in iyiliklerini söylüyor, onu övüyorlardi. Bu sirada Umer'in yanina Ensâr'dan genç bir insan geldi de:

— Ey Müzminlerin Emîri! Allah'in sana olan lutûf ve insaniyle sevin: Rasûlullah'la sohbetin ve iyice bilmekte oldugun Islâm'daki kidemin (bunca yüksek hizmetlerin) vardir. Sonra halîfe oldun, hep adalet ettin. Bu beserî faziletlerden sonra sehîdlik rütbesi vardir! dedi.

Umer:

— Bu halifelik isinin bana bir kefâf olmasini, yânî ne aleyhime ikaabi, ne de lehime sevabi olmasini arzu ettim, dedi.

O genç arkasini dönüp giderken Umer onun izârinin uzunlugundan dolayi yerde sürünüyor oldugunu gördü de:

— Su genci bana geri getirin, dedi. O genç gelince, ona:

— Ey kardesim oglu! Elbiseni yerden kaldir. Çünkü bu kaldirma elbisen için daha bekaa verici (yâhud daha temiz kilici), Rabb'in için de daha takvâli olur, dedi.

Bundan sonra Umer ogluna hitaben sunlari söyledi:

— Ey Umer'in oglu Abdullah! Üzerimde olan borçlara bak! dedi.

Borçlarini hesâb ettiler ve borcunu seksen bin yâhud buna yakin buldular. Umer söyle devam etti:

— Eger Umer ailesinin mali bu borca yeterse, borcu onlarin mallarindan öde! Eger Umer'in mali borca yetmezse Adiyy ibn Ka'b ogullari'ndan mal iste. Eger onlarin mallari da yetmezse Kureys kabilesinden mal iste ve onlardan öteye, yânî daha baskalarina gitme Bu mallarla benim borcumu öde! Mü'minlerin Anasi Âise'ye git de ona: Umer sana selâm söylüyor, de: "Mü'minlerin Emîri" ta'bîrini söyleme. Çünkü ben bu gün Mü'minlerin Emîri degilim. Ve Âise'ye: Umer ibnu'l-Hattâb iki arkadasinin yanma gömülmek için senden izin istiyor, de! dedi.

ibn Umer, Âise'ye gitti, ona selam verip yanina girmeye izin istedi. Sonra Âise'nin yanina girdi, onu oturmus (Umer için) agliyor buldu. Ibn Umer, Âise'ye:

— Umer ibnu'l-Hattâb sana selâm ediyor ve iki arkadasinin beraberinde gömülmesi hususunda izin istiyor, dedi.

Âise:

— Ben burayi kendim için düsünüyordum. Fakat bu gün elbette Umer'i nefsime üstün tutarim, dedi.

Abdullah dönüp gelince, Umer'e:

— Iste Abdullah ibn Umer gelmistir, denildi. Umer:

— Beni kaldirin, dedi.

Bir kimse Umer'i kendisine dayadi. Umer, Abdullah'a:

— Yaninda ne haber var? diye sordu. Abdullah:

— Ey Mü'minlerin Emîri,.yanimda senin arzu etmekte oldugun sey vardir. Âise (iki arkadasinla gömülmene) izin verdi, dedi.

Umer:

— el-Hamdü lillâh{ = Allah'a hamd olsun)! Bu gün benim için dostlarimin yanma gömülmekten baska daha ehemmiyetli hiçbir is ve arzu yoktur. Ben ölünce cenazemi hücreye tasiyiniz. Sonra Âise'ye teslim ediniz. Sen Âise'ye: Umer ibnu'l-Hattâb senden izin diler, de. Eger Âise benim oraya gömülmem için izin verirse, beni oraya girdiriniz. Sayet Âise beni reddederse, sizler benim cesedimi müslii-mânlarm kabirlerine götürüp gömünüz, diye vasiyet etti.

Bu sirada mü'minlerin anasi Hafsa geldi. Beraberinde birtakim kadinlar yürüyordu. Biz onlari görünce kalktik. Hafsa babasinin huzuruna girdi ve yaninda bir müddet agladi -bir nüshada: Bir müddet eylendi-. Erkekler Umer'in yanina girme izni istediler. Hafsa da kendi ev halkina âid olan bir yere girdi. Biz o içeri mekândan onun aglamasini isittik. Gelen erkekler Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri, vasiyet et, yerine birini halef seç de onu bize tavsiye et, dediler.

Umer:

— Mü'minlerin bu halifelik isine Rasûlullah'm kendilerinden razi olarak vefat ettigi su neferler yâhud su topluluktan daha lâyik bir kimse bulmuyorum, dedi ve Alî, Usmân, ez-Zubeyr, Talha, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Abdurrahmân ibn Avf diye isimlerini saydi.
Ve Umer sunu da söyledi:
— Abdullah ibn Umer de sizlerle hazir bulunup nezâret eder. Fakat ona bu halifelik isinden hiçbirsey yoktur (yânî onun re'y hakki olmayacaktir). -Umer'in, oglunun re'y hakki olmamasindan kinlan gönlünü, o sûrada hazir bulunmasini söylemesi- ibn Umer'i teselli hey'etinde olmustur.
Umer devamla:
— Eger emirlik Sa'd'a isabet ederse, o bu isin ehli ve yeridir. Isabet etmezse, sizden hanginiz emîr yapilirsa Sa'd'in yardimini istesin (ondan istifâde etsin). Çünkü ben Sa'd'i Küfe Valiliginden ne aczi, ne de hiyanetinden dolayi ayirdim, dedi [72].
Umer devamla sunlari söyledi:
— Benden sonraki halîfeye ilk Muhâcirler'i tavsiye ederim. Bu ilk Muhacirlerdin haklarinin taninmasini ve onlara yapilan hürmetin muhafaza edilmesini tavsiye ederim. Ve yine benden sonraki halîfeye Ensâr'a da hayirli olmasini tavsiye ederim. O Ensâr ki, Peygam-ber'in ve Muhâcirler'in Medine'ye gelmelerinden önce Medine'yi yurt ve îmân evi edinmis olan kimselerdir [73]. Iste onlarin iyilerinin iyilikleri kabul olunmali, kötülerinin kötülügü ve kusurlari affedilmelidir. Ben yeni halîfeye bütün memleketler halklarina da hayirla muamele etmesini tavsiye ederim. Çünkü onlar Islâm'in yardimcilaridir, mal toplayicilardir, çokluklari ve kuvvetleriyle düsmani öfkelendirenlerdir. Onlardan ancak kendi nzâlariyle mallarinin fazlasi alinmalidir. Ve yine ben yeni halîfeye, bedevilere de hayirla muamele etmesini tavsiye ederim. Çünkü bedeviler Arab'in asli ve Islâm'in maddesidirlef. Onlarin mallarinin (en iyilerinden degil de) etraf olanlarindan alinip fakirlerine verilmesini tavsiye ederim. Ve yeni halîfeye Allah'in zimmetini ve Rasûlullah'm zimmetini tavsiye ederim: Allah'in ve Rasû-lü'nün ahd ve emâmnda olan (Yahûdî, Hristiyan..) her toplulugun ahd ve emânlarmin yerine getirilmesini tavsiye ederim. Bütün ferd-lerin ve gruplarin haklari verilmeli, vazifeleri ve isleri görülmelidir. Onlara bir düsman saldirdiginda, onlarin arkalarindan ve önlerinden müdâfaa edilmeleri için harb yapilmali ve kendileri ancak takat yeti-recekleri cizye vergisi ile mükellef kilinmalidirlar [74].
(Râvî söyle devam etti:) Umer vefat edince, onu evinden çikardik (onun namazini Suheyb kildirdi). Sonra yürüyerekonu Âise'nin hücresine getirdik. Abdullah selâm verdikten sonra Âise'ye:
— Umer ibnu'l-Hattâb senden izin ister, dedi. Âise:
— Onu içeriye girdiriniz, dedi.
Umer hücrenin içine girdirildi ve orada iki arkadasinin yaninda kabrine konuldu.
Umer'in gömülmesi isi bitirilince, o sûra hey'eti toplandi. Bu toplantida Abdurrahmân ibn Avf, ihtilâfi azaltacak ve seçimi kolaylastiracak su amelî teklifi söyledi:
— Seçmedeki re'yinizi kendinizden gönül hoslugu ile üç kisiye veriniz! dedi.
Bu teklif üzerine ez-Zubeyr:
— Ben seçim isimi, yânî re'yimi Alî'ye tahsis ettim, dedi. Talha da:
— Ben seçim isimi Usmân'a tahsis ettim, dedi. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:
— Ben seçim isimi Abdurrahmân ibnAvf'a tahsis ettim, dedi. Bunun üzerine Abdurrahmân, Alî ile

Usmân'a da:
— Arkadaslar, hanginiz devlet baskanligi adayligindan feragat ederse bu seçim isiyle mesgul olmayi ona verelim. Allah ve müslü-mânlar ona murâkib ve sâhiddir. Onlar isin kendisinde (yâhud kendi i'tikaadinda) bu ise kimin daha elverisli oldugunu sübhesiz daha iyi görür ve bilirler, dedi.
Alî ile Usmân sükût ettiler. Bunun üzerine Abdurrahmân iki arkadasina:
— Öyleyse bu seçim isiyle ugrasmayi bana havale ediyor musunuz? (Çünkü ben size rekaabet edecek degilim.) Allah üzerimde sâhiddir ki, ben sizin efdalinizi seçmekte kisaltma, yâni eksiklik yapmak yacagim (adaletten ayrilmayacagim), dedi.
Onlar da:
— Evet (bu seçim isini sana havale ediyoruz), dediler. (Abdurrahmân üç gün üç gece uyku bile uyumaksizin bütün halk

tabakalariyle temas ederek umûmî arzuyu anladi [75].) Bunun üzerine son akdedilen toplantida Alî'nin elini tutarak:
— Yâ Alî, kat'î bilirsin ki, senin Rasülullah'a hisimligin ve hâm'da kidemin vardir. Allah, üzerinde murâkibdir. Yemîn olsun eger ben seni emîr seçersem, Islâm ümmeti üzerinde muhakkak adalet edersin. Yine yemîn ederim ki, eger Usmân'i seçersem, muhakkak sen onun da sözlerini dinler ve elbette emirlerine itaat edersin, dedi.
Sonra Abdurrahmân ibn Avf, digerine yânî Usmân'a dönerek, Alî'ye söylediginin benzerini ona da söyledi. Abdurrahmân onlarin her ikisinden de bu suretle mîsâk (yânî çok saglam söz ve ahd) aldik-tan sonra, Usmân'a:
— Yâ Usman elini kaldir! dedi ve Usmân'a bey'at etti.
Alî de Usmân'a bey'at etti. (Sonra kapilar açildi.) Medîne ahâlîsi de girdiler ve Usmân'a bey'at ettiler [76].

9- Kureys Kabilesinin Hâsimî Koluna Mensûb Olan Ebu'l-Hasen Alî Ibnu Ebî Tâlib(R)In Menkabeleri Babi [77]

Ve Peygamber (S) Alî'ye hitaben: "Sen bendensin, ben de sendenim" buyurmustur [78].

Umer ibnu'l-Hattâb da: Rasûlullah, Alî'den razi olarak vefat etti, demistir [79].

49-.......Bize Abdulazîz, Ebû Hâzim'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Hayber günü:
— "Bayragi yarin bir kisiye verecegim ki, Allah fethi onun iki eliyle müyesser kilacaktir" buyurmustur.
Râvî dedi ki: Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler o gecelerini bayragin onlardan hangisine verilecegi hayâline dalip huzursuzlukla geçirdiler. Insanlar sabaha girince Rasûlullah'in huzuruna gittiler. Hepsi bayragin kendisine verilmesini umuyorlardi. Fakat Rasûlullah:
— "Alî ibn Ebî Tâlib nerededir?" diye sordu. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, onun iki gözü agriyor, dediler. Rasûlullah:

— "Ona haber gönderin de onu bana getirin" buyurdu.
Alî gelince, Rasûlullah onun gözlerine tükürdü ve ona sifâ duasi yapti. Akabinde Alî'nin gözleri iyilesti, hattâ onda hiçbir agri yokmus gibi oldu. Hemen bayragi Alî'ye verdi. Bunun üzerine Alî:
— Yâ Rasûlallah, Hayber Yahûdîleri ile onlar da bizim gibi (müs-lümân) oluncaya kadar vurusacak miyim? dedi.
Rasûlullah:
— "Tâ Hayberliler'in sahasina ininceye kadar hey'etin üzeresü-
kûnetle yürü. Sonra onlari Islâm'a girmeye da'vet et. Ve onlara Islâm'da üzerlerine vâcib olacak Allah haklarini haber ver. Allah'a yemin ederim ki, senin sayende Allah'in bir tek kisiye hidâyet vermesi senin lehine, senin kirmizi develerin olmasindan daha hayirlidir" buyurdu [80].

50-....... Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) söyle demistir: Alî, Hayber'de gözünde rahatsizlik oldugu için Peygamber'den geride kalmis idi. Alî kendi kendine: Ben göz rahatsizligi sebebiyle Rasûlullah'tan geriye kalir miyim? diyerek disari çikti ve Peygamber'e yetisti. Allah'in, sabahinda fetih ihsan ettigi gecenin aksami olunca, Rasûlullah (S):
— "Yemîn olsun, Islâm bayragini yarin muhakkak bir kimseye verecegim ki (yâhud yarin bayragi bir adam alacak ki), Allah ve Ra~ sûlü onu sever yâhud o kimse Allah'i ve Rasûlü'nü sever. Allah ona fetih ihsan edecektir" buyurdu.
Ertesi gün Alî ile karsilastik. Hâlbuki biz, göz rahatsizligindan dolayi onun gelmesini ummuyorduk. Sahâbîler:
— Iste Alî geldi, dediler.
Rasûlullah bayragi ona verdi. Allah Hayber'in fethini ona müyesser kildi [81].

51-.......Ebû Hazim Seleme ibn Dînâr'dan (o söyle demistir):
Bir kimse Sehl ibn Sa'd(R)'a geldi de:
— Medîne Emîri su Fulân kisi minber yaninda Alî'yi razi olunmayan birseyle zikrediyor, dedi.
Râvî Ebû Hazim dedi ki: Sehl:
— Bu emîr Alî için ne söyledi? der. Râvî Ebû Hazim dedi ki:
— Emîr, Alî'ye Ebû Turâb diyor, deyince Sehl ibn Sa'd güldü de:
— Vallahi bu lakabi Alî'ye muhakkak Peygamber isim yapmistir ve Alî'ye bundan daha sevgili bir isim de olmamistir, dedi.
Ebû Hazim dedi ki: Ben (bu unvani Peygamber'in Alî'ye nasil verdigini ögrenerek) lezzet almak istedim de, Sehl ibn Sa'd'a bu hadîsi sordum ve:
— Yâ Ebâ Abbâs, bu isim verme isi nasil oldu? dedim.
O da söyle anlatti:
— Bir kerre Alî, Fâtima'mn yanma girmis, sonra bir seyden Fâ-tima'ya darilarak disari çikmis ve Mescid'de yatmisti. Bu sirada Fâtima'mn yanina Peygamber gelip: "Amcan oglu nerede?" diye sordugunda Fâtima: Mescid'dedir, dedi. Bunun üzerine Peygamber Mes-cid'e çikti ve Alî'yi, sirtindan ridâsi düsmüs, sirtina toprak bulasmis bir hâlde yatiyor buldu. Bunun üzerine Peygamber (S), Alî'nin sirtindan topraklan eliyle silkmeye basladi ve iki kerre: "Otur yâ Ebâ Tu-râb! Otur yâ [82]

Ebâ Turâbf" buyuruyordu

52-.......Sa'd ibnu Ubeyde söyle demistir: Ibn Umer'in yanina bir adam (yânî Nâfi' ibnu'l-Ezrak) geldi de, ona Usmân'dan sordu. Ibn Umer, Usmân'in güzel amellerinden zikretti de o kimseye:
— Belki Usmân'in islerinden sana zikrettigim seyler, sana kötü geliyordur, dedi.
O kimse:
— Evet kötü geliyor, dedi. Ibn Umer:
— Allah senin burnunu topraklandirip horlasin, dedi. Sonra o kimse Ibn Umer'e Alî'den sordu. îbn Umer, Alî'nin güzel
amellerini zikretti de:
— Alî budur, evi de Peygamber'in evlerinin en güzelidir (yâhud ortasindadir), dedi.
Sonra yirîe:.
— Belki benim Alî'den söyledigim seyler sana kötü geliyordur, dedi.
O adam:
— Evet (kötü geliyor), dedi. Bunun üzerine Ibn Umer ona:
— Allah senin burnunu topraga sürtüp horlasin. Git de benim hakkimda neye gücün yeterse yap! Dedi [83].

53-.......Bize Su'be, el-Hakem'den tahdîs etti ki, o söyle demistir:
Ben Ibnu Ebî Leylâ'dan isittim, söyle dedi: Bize Alî söyle tahdîs etti: Fâtima aleyhi's-selâm degirmen tasi çevirmenin te'sirinden elinde meydana gelen rahatsizliktan sikâyet etti. O sirada Peygamber'e birtakim esirler gelmisti. O esirlerden bir hizmetçi istemek üzere Peygamber'in evine gitti, fakat Peyganiber'i evde bulamadi; Âise'yi buldu ve ona ne için geldigini haber verdi. Peygamber geldiginde Âise, Fâ-tima'mn gelisini Peygamber'e haber verdi.
Alî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber bize geldi ve bizi yataklarimiza girmis hâlde buldu. Ben hemen ayaga kalkmaya davrandim. Peygamber derhâl:
— "Yerinizde durunuz" buyurdu ve ikimizin arasina oturdu; hattâ ben gögsüm üstüne dokunan iki ayaginin serinligini hissettim.
Sonra Peygamber (S):
— "Iyi dinleyiniz! Ben size, sizin benden istediginiz esîr hizmetçiden daha hayirli birsey ögretecegim: Siz (geceleyin) yataginiza girdiginizde otuzdört defa Allâhu Ekber; otuzüç kerre Subhânallah dersiniz. Otuz üç kerre de el-Hamdu Kllah dersiniz. Iste bunlari söylemeniz sizlere hizmetçiden hayirlidir" buyurdu [84].

54-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) söyle demistir: Peygamber (S),
Alî'ye hitaben: "Senin bana bagliligin, Harun'un Musa'ya baglilígi derecesinde olmandan razi olmuyor musun?" buyurdu [85]

55-....... Bize Su'be, Eyyûb es-Sahtiyânî'den; o da Ibn Sîrîn'den; o da Abîde es-Selmânî'den haber

verdi ki, Alî (R) Irak ahâlîsine:
— Bundan evvel hüküm veregeldiginiz gibi hüküm veriniz. Çünkü ben (Ebû Bekr ve Ümer, üzerinde çekisme ve fitneye götürücü) ihtilâfi çirkin görüyorum. Tâ ki, insanlarin bir cemâati olsun yâhud da ben arkadaslarimin öldügü gibi ölürüm, demistir.
Muhammed ibn Sîrîn (Râfizîler tarafindan) Alî üzerine rivayet edilen (Seyhayn'e muhalefet) haberlerinin çogunu yalandan ibaret görür idi [86].

10- Ca'fer Ibn Ebî Tâlib El-Hâsimî(R)^Nin Menkabeleri Babi

Peygamber (S), Ca'fer'e hitaben: "Sen hilkatin (vucûd yapilisin) ve ahlâkin yönünden bana benzedin" buyurmustur. [87]

56-....... Ebû Hureyre(R)'den (söyle demistir): Insanlar: Ebû Hureyre çok (hadîs rivayet) ediyor, deyip duruyorlar. Hâlbuki ben, karnimin doymasi mukaabilinde bogaztokluguna Rasûlullah'tan hiç ayrilmaz idim. Hattâ ben mayali (yâhud katikhk) ekmek yemez, yeni ve güzel elbise giymezdim. Bana hiçbir erkek ve hiçbir kadin da hizmet etmezdi. Ben (bazen) açliktan karnima tas baglardim. Su muhakkak ki, ben (bazen) yanimda yâni ezberimde bulunan âyetleri bir kimseye -o beni evine götürsün de beni doyursun diye, sirf bu maksadla- okutmak isterdim. Fakirler için insanlarin en hayirlisi Ca'fer ibn Ebî Tâlib idi. O bizleri evine götürürdü ve evinde bulunan seyleri bize yedirir idi. Hattâ su da muhakkak ki, o bize bazen içinde hiçbir-sey bulunmayan yag tulumunu çikarir idi de, biz de onu yarar ve etrafinda bulunan yag kirintilarini yalar idik [88].

57-....... es-Sa'bî_söyle demistir: Ibn Umer (R), Abdullah ibn Ca'fer'e selâm verdigi zaman:
— es-Selâmu aleyke ey iki kanatli adamin oglu! der idi.

Ebû Abdillah el-Buhârî: (îbn Umer'in sözündeki) "Iki kanat", iki tarafin hepsidir, demistir [89].

11- Abbâs Ibn Abdîlmuttalib(R)'In Zikri

58-.......Enes(R)'ten (o, söyle demistir): Halk kitliga ugradiklarinda Umer ibnu'l-Hattâb, Abbâs ibnu Abdümuttalib ile (tevessül ederek) yagmur duasi yapar ve: "Yâ Allah, bizler (hayâtta iken) Peygamberimiz ile tevessül ederek senden niyazda bulunurduk da sen bize yagmur ihsan ederdin. Bizler (simdi de) Peygamberimizin amcasi ile tevessül ederek senden niyaz ediyoruz; bize (yine) yagmur ihsan et!" diye duâ ederdi.

Enes: Bu duayi edince insanlara yagmur verilirdi, demistir [90]

12- Rasûl]Ullah(S)'In Hisimlarinin Menkabeleri Ve Peygamberin Kizi Fâtima Aleyhi's-Selâmin Menkabesi Babi [91]

Ve Peygamber (S): "Fâtima cennet ehli kadinlarinin seyyidesidir' * buyurmustur [92]

59-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âise(R)'den söyle tahdîs etti: (Rasûlullah'in vefati üzerine) Fâtima, Ebû Bekr'e haber gönderdi de Allah'in kendi Rasülü'ne fey' (yânî harb-siz ganimet) olarak bahsettigi ve Peygamber'in de mü'minlere sadaka yaptigi Medine yakinindaki Benû Nadîr, Fedek hurmaliklari ile Hayber hurmaliklarinin beste birinin kalanindan isabet eden Peygamber'in mirasini istiyordu. Ebû Bekr:
— Rasûlullah (S): "Biz Peygamber cemâati vâris olunmayiz. Bizim biraktigimiz mal, sadakadir (mülkiyet Beytu'l-Mâl'e âiddir)" buyurdu. Simdi Muhammed ailesi ancak bu maldan, yânî mülkiyeti Allah'in olan bu vakif maldan yerler. Onlarin yenilecek mikdâr üzerine artirma yapma haklari yoktur. Vallahi ben, Peygamber'in bu sadakalari (vakif mallari) üzerine kendi zamaninda yürürlükte olan uygulamadan hiçbirseyi degistirmem. Rasûlullah'in bu mallar üzerindeki muamelesi gibi muamele ederim, dedi.
(Fâtima'nin vefatindan sonra) Alî de bunun böyle olduguna se-. hâdet ettikten sonra:
— Yâ Ebâ Bekr! Esasen biz senin fazîletini taniyip bilmisizdir, dedi de kendisinin Rasûlullah'a olan yakinligini ve kendilerine âid bu-Junan haklarini zikretti.
Bunun üzerine Ebû Bekr de konustu ve:
— Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, bana Rasûlullah'in hisimlarina hizmet etmek, kendi hisimlarima yardim etmekli-gimden daha sevimlidir, dedi [93].

60-.......Vâkid söyle demistir: Ben babamdan (yânî Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer'den) isittim; o Ibn Umer'den tahdîs ediyordu ki, Ebû Bekr (R): "(Ey insanlar), siz Muhammed(S)'e hürmetinizi, O'nun ev halki hususunda da gözetip muhafaza ediniz" demistir [94].

61-.......Ibnu Ebî Muleyke'den: O dael-Misver ibn Mahrame(R)'den: Rasûlullah (S): "Fâtima benden bir parçadir. Her kim onu öf-kelendirirse, sübhesiz beni öfkelendirmis olur" buyurmustur [95]

62-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) vefat sebebi olan hastaligi sirasinda kizi Fâtima'yi yanma çagirdi ve ona gizli birsey söyledi. Fâtima agladi. Sonra bir daha çagirip Fâtima'ya yine gizli birsey söyledi. Bu defa da Fâtima güldü.
Âise dedi ki: Sonra ben Fâtima'ya bu aglamanin ve gülmenin sebebini sordum. Fâtima:
— Peygamber bana gizlice vefat sebebi olan bu hastaligi sonunda ruhunun alinacagini haber verdi. Bunun üzerine ben agladim. Sonra bana, yine gizlice, benim O'nun ev halkindan kendisine ilk ulasan kimse olacagimi ve kendisinin ardindan gidecegimi haber verdi. Buna da güldüm, dedi [96].

13- Ez-Zubeyr Ibnin-Avvâm(R)'In Menkabeleri Babi

ibn Abbâs da: ez-Zubeyr, Peygamberin havârîsidir (yânî en hâlis yardimcisi ve en samimî dostudur), dedi.

el-Buhârî de: Isâ Peygamberin havarileri, elbiselerinin beyazligindan dolayi böyle isimlendirildiler, demistir [97].

63-.......Urve ibnu'z-Zubeyr söyle demistir: Bana Mervân ibnu'l-Hakem haber verip söyle dedi: Usmân ibn Affân'a ruâf hastaligi se- nesinde (otuzbirinci hicret yilinda) salgin hâlinde hüküm süren bir ru- âm hastaligi isabet etti ve hattâ bu hastalik, Usmân'i hacc etmekten men' etmisti. Usmân da ölüm endisesiyle vasiyet etmeye baslamisti. Usmân'in yanina Kureys'ten bir adam girdi de: rkr--
— Yerine bir halîfe ta'yni et, dedi.
Usmân:
— Herkes bunu söyledi, dedi. O kimse de:
— Evet öyle söylüyorlar, diye te'yîd etti.
Usmân:
— Kimin halef yapilmasini söylüyorlar? diye sorunca, o kimse
sükût etti.
Râvî Mervân dedi ki: Usmân'in yanina baska bir adam daha gir- misti. O kimsenin (kardesim) el-Hâris oldugunu zannediyorum. O da Usmân'a:
— Yerine bir halef göster, dedi. Usmân yine:
— Herkes bunu söyledi, dedi. O zât da:
— Evet öyle söylüyorlar, diye Usmân'i te'yîd etti. Usmân yine:
— Kimin halef yapilmasini söylüyorlar? diye sorunca, o da sükût etti.
Ibn Abbâs'in bu sözü, Berâe Tefsîri'nde gelecek olan hadîsin parçasidir.
Bu defa Üsmân kendisi:
— Belki insanlar ez-Zubeyr'i söylemislerdir, dedi. Haris
— Evet, diye tasdîk etti.Usmân:
— Dikkat edin! Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, sübhesiz ez-Zubeyr, benim faziletli olduklarim bildigim kimselerin en hayirhsidir. Ve yine sübhesiz o, Rasûlullah'a, onlarin en sevimli olanidir, dedi [98].

64-.......Hisâm söyle demistir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verip söyle dedi: Ben Mervân ibnu'l-Hakem'den isittim (söyle diyordu): Ben Usmân'in yaninda idim. Ona bir adam geldi de:
— Yerine bir halef göster, dedi. Usmân:
— Bu söylendi mi? diye sordu. O zât:
— Evet, halef olmasi söylenen kimse ez-Zubeyr'dir, dedi. Usmân üç kerre:
— Dikkat edin! Allah'a yemîn ederim ki, muhakkak sizler, ez-Zubeyr'in en hayirliniz oldugunu bilmektesinizdir, dedi [99].

65-.......Câbir (R): Peygamber (S): "Sübhesiz her peygamberin havarisi vardir. Ve sübhesiz benim havarim de ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'dir" buyurdu, demistir [100].

66-.......Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) söyle demistir: Ahzâb günü ben, Ebû Seleme'nin oglu Umer ile beraber (çocuk oldugumuzdan) kadinlarin yaninda birakildim. Bir de baktim ki, babam ez-Zubeyr, atinin üstünde iki yâhud üç kerre Kurayza ogullari'na gidip geliyor. Ben evimize dönüp geldigimde babama:
— Ey babacigim! Ben seni Kurayza ogullari yurduna gidip gelirken gördüm, dedim.
Babam:
— Ey ogulcugum! Sen beni öyle gördün mü? dedi.
Ben de:
— Evet, dedim. ' * Babam (bu hareketinin sebebini bildirmek için) dedi ki:
— Rasûluilah (S): "Kurayza ogullari'na kim gider de onlarin haberlerini bana getirir?" dedi. Ben de (icabet edip) gittim. Gelince Rasûluilah bana babasiyle anasini bir arada zikrederek: "Zubeyr! Babam anam sana feda olsun!" buyurdu [101].

67-.......Bize Hisâm ibn Urve, babasi Urve'den haber verdi (o, söyle demistir): Yermuk vak'asi gününde Peygamber'in sahâbîleri, Zubeyr'e hitaben:
— Ey Zubeyr! Rumlar'a siddetli bir saldiri yapmaz misin ki, biz de seninle beraber siddetli bir saldiri yapalim? dediler.
ez-Zubeyr, Rûmiar üzerine amansiz hamleler yapti. Rumlar bu hamle sirasinda Zubeyr'in omuz kökü üzerine iki darbe vurdular. Bu iki genis yara arasinda Bedir harbinde yedigi bir darbenin çukurlugu vardi.
Urve: Ben çocukken bu üç darbenin yerlerine parmaklarimi sokar, oynardim, demistir [102].

14- Talha Ibnu Ubeydillah(R)'In Zikri Babi

Umer: Peygamber (S), Talha'dan razi olarak vefat etti, demistir [103]:

68-.......Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî: Su Uhud harbi günlerinde harbin kizistigi öyle günler, saatler oldu ki, Rasûlullah'in harbettigi o zamanlarda, RasûIulIah(S)'m maiyyetinde harbeden Talha ile Sa'd'dan baska kimse kalmadi, demistir. Ebû Usmân bu hadîsi, Talha ile Sa'd'in hadîsinden olmak üzere rivayet etmistir (yânî kendisine onlar bunu tahdîs etmislerdir demek istemistir).

69-....... Kays ibnu Ebî Hazim: Ben Talha'nin (Uhud harbinde) Peygamber'e siper edip korudugu elini gördüm. O el (yaralanip) çolak olmustu, demistir [104].

15- Zühre Kabilesine Mensûb Olan Sa'd Ibn Ebî Vakkaas(R)'In Menkabeleri Babi

Zühre ogullari, Peygamber'in dayilaridirlar. Sa'd ibn Ebî Vakkaas'in adi Sa'd ibn Mâlik'tir [105].

70-.......Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den isittim, söyle dedi: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan isittim: Peygamber (S) Uhud günü beni taltif ve tebcil için babasi ile anasini birlikte zikretti (yânî: Babam anam sana feda olsun, buyurdu), diyordu [106].

71-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R): Yemîn olsun ben kendimi Islâm'a giren(erkek)lerin üçte biri (yânî üçüncüsü) olarak gördüm, demistir.

72-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb söyle diyordu: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan isittim, söyle diyordu: Islâm'a, benim kendisinde Islâm'a girdigim günde baska kimse girmedi. Yemîn olsun ben Islâm'a girenlerin üçte biri (yânî üçüncüsü) .oldugum hâlde yedi gün beklemisimdir.
el-Buhârî dedi ki: Bu hadîsi rivayet etmekte Ebû Usâme, Ibnu Ebî Zâide'ye mutâbaat etti de: Bize Hisâm tahdîs etti, dedi [107]

73-.......Kays ibn Ebî Hazim söyle demistir: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan isittim, söyle diyordu: Ben Allah yolunda ok atmis olan Arab mücâhidlerinin muhakkak birincisiyim. Ve biz Peygamber'in beraberinde gaza ediyorduk. Yanimizda bizim agaç yapragindan baska yiyecek birseyimiz de yoktu. Hattâ bizlerden herbirimiz, hacetini yaparken, muhakkak devenin yâhud koyunun çikardigi gibi kuru diski çikarirdi, bu diski katiligindan dolayi birbirine karismazdi. (Islâm'a yaptigimiz bunca hizmetlerden sonra Esed ogullari Islâm (esâslari ve ibâdeti) üzerinde bizi ayiplar oldular. Yemîn olsun ben onlarin iddia ettikleri gibi namazi güzel kildiramiyorsam, o tak-dîrde ben onlarin ögretmesine muhtâc olurum ve bunca amelim de bosa gitmis olur!
(Râvî dedi ki:) Esed ogullan (Sa'd Irak'ta vâlî iken Halîfe Umer'e) Sa'd aleyhine gammazlik etmislerdi de: Sa'd namazi güzel kildirmiyor, demislerdi [108].

16- Peygamberdin Kadin Tarafindan Olan Hisimlarinin Zikri Babi

Peygamber'in dâmâdlarindan birisi Ebû'l-Âs ibnu'r- Rabfdir [109].

74-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Alî ibn Hüseyin tahdîs etti ki, el-Misver ibn Mahrame (R) söyle demistir: Alî bir ara Ebû Cehl'in kizi ile nisanlanmak istedi. Alî'nin bu arzusunu Fâtima isitti ve akabinde Rasûlullah'a geldi ve:
— Kavmin senin kizlarin için öfkelenmez oldugunu söylüyorlar. Bak iste Alî, Ebû Cehl'in kizini nikâh edecek! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah kalkti (bir hutbe yapti). Misver dedi ki: Ben Rasûlullah'tan bu hutbesinde sehâdet getirdikten sonra söyle derken isittim:
— "Amma ba'du(- Sözün bundan sonrasina gelince): Sübhesiz ben (kizim Zeyneb'i) Ebû'l-Âs ibn Rabî'a nikâh ettim. O bana söz verdi ve bana karsi verdigi sözde dogru hareket etti. Sübhesiz Fâti-ma bendendir parçadir. Muhakkak ki, ben ona fenalik yapilmasini çirkin görürüm. Vallahi Allah Rasûlü'nün kizi, Allah düsmaninin kizi ile bir erkegin yaninda bir araya gelmez".

(Râvî dedi ki:) Bunun üzerine Alî, Ebû Cehl'in kizi ile evlenmeyi birakti.
Muhammed ibn Amr ibn Halhala sunu ziyâde etti: îbn Sihâb'-dan; o da Alî'den; o da Misver'den; o söyle demistir: Ben Peygam-ber'den isittim; Abdu Sems ogullâri'ndan bir damadini (Ebû'1-Âs'i) zikretti ve onu dâmâdhgi hususunda çok güzel övdü: "O bana söz verdi, sözünde gerçek çikti ve bana verdigi va'diyerine getirdi" buyurdu [110].

17- Peygamberin Âzâdlisi Zeyd Ibn Hârîse(R)'Nin Menkabeleri Babi [111]

el-Berâ da: Peygamber(S)'in Zeyd'e hitaben: "Sen bizim kardesimiz ve dostumuzsun" buyurdugunu söylemistir [112].

75-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber, bir firka mücâhid hazirladi da baslarina Usâme ibn Zeyd'i emîr (yânî kumandan) ta'yîn edip sefere gönderdi. Bâzi kimseler Usâme'nin emîr-ligi hakkinda i'tirâz ve dedikodu ettiler. Bunun üzerine Peygamber
— "Siz simdi Usâme'nin kumandanligini kötülüyorsunuz. Siz bundan önce onun babasinin kumandanligi hususunda da kötüleme yapmistiniz. Allah hakki için Zeyd kumandanliga nasil tamâmiyle lâ-yiksa ve o, bana insanlarin en sevimlilerinden biriyse, hiç sübhesiz su Usâme de babasindan sonra bana insanlarin en sevimlilerindendir" buyurdu [113].

76-.......Âise (R) söyle demistir: Bir kerre Peygamber (S) benim yanimda bulunurken bir izci gelmisti. O sirada Usâme ibn Zeyd ile Zeyd ibn Harise yan-üstü yatmislardi. O izci onlarin ayaklarina bakti da:
— Sübhesiz su ayaklarin bâzisi bâzisindan olmustur! dedi.
Râvî dedi ki: Izcinin bu sözü ile Peygamber sevindi ve bu söz kendisini hayrete düsürdü de bunu Âise'ye haber verdi [114].

18- Usâme Ibn Zeyd'in Zikri Babi

77-.......Bize Leys, ez-Zuhrî'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti (ki, o söyle demistir); Mahzûm ogullan'na mensûb bir kadinin isi Ku-reys'e keder verdi de:
— (Bu kadinin sefaat edilmesi için) Rasûlullah'in huzurunda, Rasûlullah'in sevgilisi olan Usâme'den baska kimse konusmaya cesaret edemez, dediler.
Ve bize Alî (ibn Abdillah el-Medînî) tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Ben o Mahzûmlu kadinin hadîsini sormak üzere ez-Zuhrî'ye gittim. O bana bagirdi.
Alî dedi ki: Ben Sufyân'a:
— Sen bu hadîsi baska hiçbir kimseden alip yüklenmedin?.dedim.
Sufyân:
— Ben bu hadîsi, Eyyûb ibn Musa'nin ez-Zuhrî'den; o da Ur-ve'den; o da Âise(R)'den senediyle yazdigi bîr kitâbda buldum. Âise söyle demistir: Mahzûmogullari'nda (Fâtima adli) bir kadin

hirsizlik yapmisti. Kureys:
— Bu kadinin affi hakkinda Peygamber'le kim konusabilir? de-diler. .
Ve hiç kimse Peygamber'e söylemeye cesaret edemedi. Nihayet Usâme ibn Zeyd Peygamber'e söyledi. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Israîl ogullari, kendi aralarinda serefli, nufûz sahibi büyük kisiler hirsizlik yaparsa onlari birakirlardi da, içlerindeki zayif kimseler hirsizlik yaparsa onlarin elini keserlerdi. Eger (kizim) Fâtima çalmis olsaydi, muhakkak onun elini de keserdim!" buyurdu [115]

19- Bab

(Bu, evvelki babin bir fasli gibidir.)

78-.......Abdullah ibn Ûînâr haber verip söyle demistir: Bir gün Abdullah ibn Umer mescidde iken, mescidin bir tarafinda (siyah.renkli) birisinin ihramini sürüyerek gezdigini gördü de, Ibn Dînâr'a:
— Suna bak, kimdir? Keski bu kimse yanimda bulunsaydi (da ona ögüt verseydim)! dedi.
Bunun üzerine orada bulunan bir insan Ibn Umer'e:
— Yâ Ebâ Abdirrahmân, bunu tanimiyor musun? Bu, Usâme ibn Zeyd'in oglu Muhammed'dir, dedi.
Râvî Ibn Dînâr dedi ki: Bunun üzerine Ibn Umer bir müddet basini önüne egdi ve elleriyle yeri karistirdi. Sonra:
— Eger Rasûlullah bu Muhammed'i görseydi, muhakkak onu severdi, dedi [116]

79-.......Bize Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî, Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti; o da Peygamber(S)'in onu, yânî Usâme'yI ve Alî'nin oglu Hasen'i kucagina alarak:
— "Yâ Allah! Sen bunlari sev! Çünkü ben bunlari seviyorum" duasini söyler oldugunu tahdîs etmistir.
Ve Nuaym ibn Hammâd, Ibnu'I-Mubârek'ten söyledi; o söyle demistir: Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den haber verdi (o, söyle demistir): Bana Usâme ibn Zeyd'in bir kölesi söyle haber verdi: Üm-mü Eymen'in oglu olan Eymen'in oglu Haccâc -Ümmü Eymen'in oglu ve Haccâc'in babasi olan Eymen, Usâme ibn Zeyd'in ana-bir kardesi idi ve bu Eymen, Ensâr'dan bir zâttir- (Mescide girip namaz kildi). Ibn Umer onun rukû'unu ve sucûdunu tamamlamadigini gördü de:
— Namazini yeniden kil, dedi.
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve bana Süleyman ibn Abdirrahmân tahdîs etti: Bana el-Velîd ibn Müslim tahdîs etti: Bize Abdurrahmân ibn Nemr, ez-Zuhrî'den tahdîs etti: Bize Usâme ibn Zeyd'in âzâdhsi Harmele tahdîs etti ki, kendisi Ibn Umer'le birlikte bulundugu sirada mescide el-Haccâc ibn Eymen girip namaz kilmis. Fi*kat el-Haccâc, rukû'unu ve sucûdunu tam yapmamis. Bunun üzerine Ibn Umer ona:
— Namazini tekrar kil! diye emretmistir. el-Haccâc dönüp giderken, Ibn Umer bana:
— Yâ Harmele! Bu namaz kilan kimdir? dedi. Ben de ona:
— Ümmü Eymen'in oglu olan Eymen'in oglu el-Haccâc'dir, dedim.

Bunun üzerine Ibn Umer:
— Eger Rasûlullah bu sîmâyi görseydi (Eymen'i ve anasini sev-
digi için) muhakkak onu da severdi, dedi ve Peygamber'in Usâme'ye olan sevgisini ve Ümmü Eymen'in dogurdugu erkek ve kiz çocuklarim zikretti.
el-Buhârî dedi ki: Ve bana arkadaslarimdan bâzisi (Ya'kûb ibn Süleyman yâhud ez-Zuhlî), Süleyman ibn Abdirrahmân'dan: Ümmü Eymen, Peygamber'in dadisi (ikinci anasi, mürebbîyesi) idi, diye tahdîs etti [117]

20- Umer Ibnitl-Hattâb'in Oglu Abdullah(R)'1n Menkabeleri Babi [118]

80- Bize Muhammed ibn îsmâîl-el-Buhârî tahdîs etti [119]. Bize Ishâk ibnu Nasr tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Salim'den tahdîs etti ki, babasi Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber'in sagliginda sahâbîlerden birisi bir düs görünce onu Peygamber'e anlatirdi. Ben de bir düs görmemi ve onu Peygamber'e hikâye etmemi temenni ettim. O sirada ben bekâr, ergen bir gençtim. Ve Peygamber zamanindaki âdet üzere ben mescidde uyurdum. Bir kerre ben de ru'yâmda söyle gördüm: Beni iki melek yakalayip cehenneme götürdüler. Ben cehennemi kuyu duvari gibi örülmüs gördüm. Cehennemin kuyu boynuzlari gibi iki tane boynuzu da vardi. Orada (Kureys'ten) kendilerini iyi tanidigim kimseler bulunuyordu. Ben hemen:
— Atesten Allah'a siginirim, atesten Allah'a siginirim! demege basladim.
Bu sirada o iki melege diger üçüncü bir melek kavustu da, o melek bana:
— Korkutulmayacaksin! dedi.
Ben bu ru'yâmi kizkardesim Hafsa'ya naklettim. O da bunu Peygamber'e kissa etti. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Abdullah ne iyi kisidir! Bir de geceleyin teheccüd namazi kilar olsaydi!" buyurmustur.
Abdullah (ibn Umer'in oglu ve kendisinin râvîsi olan) Salim: Peygamber'in bu temennisinden sonra babam Abdullah, geceden az bir kismi müstesna olmak üzere gece uyumazdi, demistir [120].

81-.......Bize Ibnu Vehb, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da Ibnu Umer'den; o da kizkardesi Hafsa(R)'dan tah-dîs etti ki, Peygamber (S) Hafsa'ya: "Muhakkak ki, Abdullah iyi bir kimsedir" buyurmustur [121].

21- Ammâr Ve Huzeyfe(R)'Nin Menkabeleri Babi [122]

82-......

63-

KİTABU MENAKIBİ'L-ENSAR

ENSARIN FAZILETİ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

63- KİTABU MENAKIBİ'L-ENSAR

(Ensâr 'in Menkabeleri Kitabı) [1][1]

(Ve Yüce Allah'ın şu kavli:)

"Onlardan evvel (Medine'yi) yurt ve imân (evi) edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler.

Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyâç (meyli) bulmazlar. Kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa

bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar..."

(el-Haşr: 9) [2][2]

1-.......Gaylân ibn Cerîr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Enes'e:

— Re'yirı nedir: Siz Medîneliler, Kur'ân'da gelmezden önce Ensâr adiyle anılır mıydınız, yoksa Ensâr adım size Allah mı vermiştir? diye sordum.

---

[1][1] Bu "Besmele" ve "Kitâb" sözleri Buhârî'nin Vensik tarafından yapılan kitâb ve bâb tertibinde vardır (Miflâhu Kunûzi's-Sünne).

[2][2] el-Haşr Sûresi'nin bu âyetinde Yüce Allah, Ensâr'i övmektedir; bu sebeble başlığa konulması güzel olmuştur.

el-Ensâr, Nasîr'in cem'idir; Nasîr de Nâsır'in mübalağa sîgasidır. Yardım edici demektir. Ensâr da yardım ediciler demek olur. Sonra Ensâr kelimesi İslâ-mî bir isim olarak kullanılmış ve Medîne'nİn Evs ve Hazrec kabilelerine ve bunlarla muâhedeli bulunanlara verilmiştir. Hicret sırasında ve hicretten sonra bu kabileler halkının Peygamber'e ve Muhâcirler'e dolayısiyle İslâm'a malları ve canlarıyle büyük yardımda bulunmaları, bu şerefli unvanı kazanmalarına se beb olmuştur. Şu âyetler Ensâr'ın İslâm'a yardımlarını açıkça belirtmektedir: ' 'îmân edip hicret edenler, Allah yolunda mattanyle, canlarıyle cihâdda bulunanlar, (Muhacirler'i) barındırıp yardım edenler; işte onlar birbirlerinin velî-feridir,.."(el-EnfâI: 72).

Enes:

— Evet, bu adı bize Allah verdi, dedi.

Gaylân şöyle demiştir: Biz Basra'da Enes'in yanma girerdik de, o bize Ensâr'm menkabelerini, hazır bulundukları harb yerlerini tahdîs ederdi. Enes, bana yâhud Ezd kabilesinden bir adama yönelip gelirdi de bana yâhud o Ezdli'ye hitaben Ensâr'i kasdederek:

— Senin kavmin Ensâr şu gün, şu gün, şu gün, şu gün bu'işleri yaptı, derdi 3[3].

2-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Buâs günü, Allah'ın kendi Rasûlü için hazırladığı bir gündür. Bunun üzerine (yânî bu muharebenin neticesi üzerine) Rasûlullah (S) Medine'ye hicret edip gelmiştir.

Öyle bîr hâl üzerine ki, hicret sırasında Evs ve Hazrecliler'in cem'i-yetleri dağılmış, hayırlıları ve önde gelenleri öldürülmüş ve yaralanmışlardı. İşte onların bu perişanlıkları üzerine Allah muhâriblerin İslâm camiasına girmeleri için bu günü Rasûlü'ne önden hazırlamıştır 4[4].

3[3] Gaylân, Ezd kabîlesindendir, fakat umûmî nisbet i'tibâriyle Ensâr'a dâhil olur. Burada zikredilen "Ezden bi'r-racûl"ün Gaylân veya ondan başka bir Ezdli olması muhtemeldir.

Enes ibn Mâlik burada verdiği cevâbla şu âyete işaret etmiş oluyor: "(İslâm'da) birinci dereceyi kazanan Muhacirler ve Ensâr ile onlara güzellikte tâbi' olanlar; Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır..." (et-Tevbe: 100).

4[4] Buâs, Evs ve Hazrec kabileleri arasında yüzyirmi sene kadar sürmüş uzun ve kanlı harbin adıdır. Medine'ye iki mil mesafede bir kalenin adı olduğu ve bu büyük harbin orada cereyan etmesi yüzünden bu adla anıldığı da rivayet edilmiştir.

Evs ve Hazrec kabileleri Medine'de yaşayan milletlerin ve kavimlerin en sonudur. Evs İle Hazrec iki kardeştir. Babaları Haris ibn Sa'lebe'dir. Yemenlidir. Âlu Cefne veya Kuzâîler'dendir. Yemen'de Arîm seylinin meydana gelmesi üzerine bu iki kardeş, kabileleri halkı ile Yesrib civarına gelip yerleşmişler ve gitgide çoğalmışlardır. Müşrik olan bu iki kabile ile Yesrib'in eski ve nüfuzlu sakinlerinden olan Yahudiler arasında dîn İhtilâfı ve iktisâdı menfâatlerin çarpışması yüzünden muharebeler olduğu gibi, Arablar'ın seciyyesi gereği bu iki kardeş kabîle arasında da çekişmeler, ihtilâflar birbirini kovalamıştır. Bu iç harb-lerin sonuncusu, hadîste anlatılan Buâs Harbi'dir ki, rivayete göre yüzyirmi sene devam etmiştir. Arab Edebiyatı Buâs muharebelerinin şiirleri ile doludur. Peygamber'in Medîne'ye hicretinden beş sene evveline kadar devam eden bu kanlı harblerde her İki tarafın en ünlü başkanları ve yiğitleri hadîste bildirildiği gibi ya ölmüş yâhud ma'lûl düşmüştü. Bu suretle za'fa uğrayan Evs ve Hazrec, Kureyş'le ittifak yapmak üzere Mekke'ye gitmişler, fakat Ebû Cehl'in müdâhelesiyle bu teşebbüsleri sonuçsuz kalmıştı. Bu müşkil vaziyette iken, bunlar Peygamber'e kavuştular. Peygamber'in okuduğu âyetler ve dînî öğütler bunların ruhunda derin değişiklikler meydana getirdi. Kendi aralarındaki ihtilâfın ancak Rasûlullah'ın

3-.......Ebu't-Teyyâh şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Mekke'nin fethi günü Rasûlullah, yeni müslümân olan Kureyş büyüklerinden herbirine (gönüllerini müslümânlığa alıştırmak için Huneyn ve Hevâzin ganimet mallarından yüzer deve gibi, En-sâr'ın nail olmadığı) bol pay vermişti. Ensâr'dan bâzı kimseler bunu görünce, sebebini, ve hikmetini anlamayarak:

— Vallahi şu işe muhakkak hayret edilir: Kılıçlarımız henüz Kureyş kanı damlatırken, kazandığımız ganimetlerimiz Kureyş eşrafına geri döndürülüyor, dediler.

Onların bu sözleri Peygamber'e ulaşınca, Ensâr'ı da'vet etti. Enes dedi ki: Peygamber onlara:

— "Sizden bana erişen sözler nedir?" diye bunun mâhiyetini sordu.

Ensâr da yalan söylemez olduklarından:

— Sana erişen bu sözleri biz söyledik, dediler. Peygamber (S) de:

— "Diğer insanlar aldıkları ganimet mallarıyla evlerine dönüp giderlerken, sizler de Allah'ın Rasûlü ile evlerinize dönüp gitmenizden razı olmaz mısınız? Eğer Ensâr bir dere veya dağ yoluna girseler, muhakkak ben Ensör'ın dere yoluna yâhud dağ yoluna girerdim" buyurdu 5[5].

---

hakemliği ve islâm Dîni'nin adalet düstûrlarıyle kaldırılabileceğine kanâat getirerek îmân ettiler ve bunun üzerine Birinci ve İkinci Akabe buluşmaları ve bey'atları yapıldı. Bu bey'atlarla Peygamber'in Medine'ye hicreti gerçekleşti ve hakîkaten Peygamber'in hicreti akabinde Evs ile Hazrec arasındaki asırlık ihtilâftan ve düşmanlıktan eser kalmadı; kardeş oldular. Bunu şu âyet açıkça belirtmiştir:

"...A ilah onların gönüllerine sevgi verip birleştirendir. Sen yeryüzünde olan herşeyi toptan harcamış olsan yine onların gönüllerini böyle birleştiremezdin.

5[5] Hadîsteki son cümle ile Peygamber, Ensâr'a bağlılık ve uygunluğunu; Ensâr'ı başkalarına tercih ettiğini en belîğ bir uslûbla bildirmiştir: Hiç şübhesiz bu derece güzellikte yüksek şehâdet, Ensâr'ın ahde vefa ve komşuluk, arkadaşlık hukukuna feragatle uyma gibi faziletleri hâiz bulunmalarına dayanmaktadır. Bu cümle ile Peygamber'in Ensâr'a mutâbaatı anlaşılmamalıdır. Çünkü Peygamber, tâbi' olunan metbû'dur; itaat edilendir; tâbi' olucu ve itaat edici değildir. Erkek kadın her mü'mine O'na uyması farzdır (Aynî).

1- Peygamber(S)'İn: "Eğer Hicret Olmasaydı, Muhakkak Ben Ensâr'dan Olurdum" Sözü Babı

Bunu Abdullah ibn Zeyd, Peygamberden söyledi 6[6].

Fakat Allah onların aralarım bulup kaynaştırdı..." (el-Enfâl: 63).

Bu bilgilerle Âişe'nin "Buâs, Allah'ın, Rasûlü için hazırlamış olduğu bir gün idi" sözünün şumûlü açıklanmış oluyor.

4-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) Peygamber (S) şöyle buyurdu; yâhud da Ebû'l-Kaasım (S) şöyle buyurdu, demiştir:

— Eğer Ensâr bir dere yoluna yâhud bir dağ yoluna girselerdi, muhakkak ben Ensâr'la beraber onların vadisinin içine girerdim. Eğer hicret (dînî bir emir ve ibâdet) olmasaydı, ben muhakkak Ensâr'dan bir kişi olurdum".

Hadîsin sonunda râvî Ebû Hureyre: Rasûlullah bu sözüyle haksızlık etmemiştir. Babam anam O'na feda olsun! Çünkü Ensâr, Ra-sûlullah'ı barındırdılar ve O'na yardım ettiler, demiş yâhud başka bir kelime daha söylemiştir 7[7].

2- Peygamber(S)'İn Muhâcirlerte Ensâr Arasında Kardeşlik Kurması Babı 8[8]

6[6] Buhârî bunu Mağâzî'de, Tâif gazvesinde uzun bir metinle getirmiştir.

7[7] Peygamber'in hadîs metnindeki "Eğer hicret olmasaydı ben muhakkak Ensâr'-dan bir kişi olurdum" sözü, Allah için hicretten sonra en büyük faziletin, İslâm'a yardım ve müslümânlara yardımda bulunmak olduğuna delâlet etmektedir.

8[8] İbn Sa'd'ın nakline göre bu kardeşlik akdi, Bedir'den beş ay önce, Enes'in evinde, ellisi Muhacir, ellisi Ensâr'dan olmak üzere yüz kişi arasında yapılmıştır, tbnu Ebî Hayseme'nin târihinde Zeyd ibn Evfâ'dan gelen rivayete göre bu kardeşlik akdi Mescid'de yapılmıştır. Bu iki rivayeti, kardeşlik akdinin bu yerlerden birinde başlatılıp diğerinde devam ettiğini düşünmek suretiyle anlamak da mümkündür. Bunun tafsilâtı Mağâzî'den önce gelecektir.

5-....... İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir:

Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman Rasûlullah (S), Abdurrahmân ibn Avf ile Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik kurdu. Sa'd ibnu'r-Rabî', Abdurrahmân'a hitaben:

— Ben mal yönünden Ensâr'ın en zenginiyim. Malımı iki kısma böleyim. Benim iki kadınım var. Bak düşün! Onlardan hangisi senin hoşuna giderse onun ismini bana şöyle de ben onu boşayayım. Boşayacağım o kadının iddeti geçince sen onunla evlenirsin, dedi.

Abdurrahmân ibn Avf da Sa'd'a:

— Allah ehlini ve malını sana mübarek eylesin! Ticâret yapılan çarşınız nerde? dedi.

Bunun üzerine ona Kaynukaa oğullan çarşısına delâlet ettiler. Artık Abdurrahmân o çarşıdan her dönüşünde beraberinde muhakkak keş ve yağdan bir fazlalıkla döndü. Sonra her sabah ticâret için o çarşıya gitmeye devam etti. Sonra bir gün kendisinde (zifafa girenlere mahsûs) zağferân eseri olduğu hâlde, Peygamber ziyarete geldi. Peygamber:

— "Hâlin sânın nedir?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Evlendim, dedi. Peygamber:

— "Kadına ne kadar mehr verdin?" dedi. Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek yâhud bir çekirdek (beş dirhem) ağırlığında altın verdim, dedi.

Râvî İbrâhîm ibn Sa'd şekkli söylemiştir 9[9].

6-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn Avf Medine'ye» bizim yanımıza geldi. Rasûlullah onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik akdi yaptı. Bu Sa'd, malı çok bir zât idi. Sa'd, Abdurrahmân'a:

— Ensâr, benim malca en zengini olduğumu bilmişlerdir. Ben malımı benimle senin aranda ikiye taksim edeceğim. Benim iki tane kadınım vardır. Bak düşün! Onlardan

9[9] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

hangisi senin hoşuna giderse, ben onu boşayacağım da o kadın iddetten çıkıp evlenmesi halâl olunca, sen onunla evlen, dedi.

Abdurrahmân, Sa'd'a:

— Allah sana ehlin hakkında bereket ihsan eylesin! dedi.

Artık Abdurrahmân o günlerde çarşıdan muhakkak yağdan, keşten bir rnijcdâr şey kazanmadan dönmedi. Çok geçmedi. Nihayet Abdurrahmân, üzerine sarı koku bulaşmış olduğu hâlde Rasûlullah'a (ziyarete) geldi. Rasûlullah ona:

— "Senin hâlin nedir (evlendin mi?)" diye sordu. Abdurrahmân:

— Ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi. Rasûlullah (S):

— "O kadın hakkında ne kadar mehr şevkettin?" dedi. Oda:

— Altından bir çekirdek ağırlığı yâhud altından bir çekirdek verdim, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bir koyunla olsun düğün aşı yap" buyurdu.

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ensâr, Peygamber'e:

— Hurmalıklarımızı bizimle Muhacirler arasında taksim et, dediler.

Peygamber (S):

— "Hayır taksim etmem" buyurdu. Ensâr, Muhâcirler'e:

— (Terbiye ve sulama) işlerini sizler yükleniniz de hurma mahsûlünde bizlere ortak olunuz, dediler.

Muhacirler, Ensâr'a:

— (Peygamber'den gelen bu emri) işittik ve itaat ettik, dediler [10][10].

---

[10][10] Ensâr, Rasülullah'a, hurmalıklarının mülkiyetini arzedip, mallarının yan yarıya taksimini rica

3- "Ensâr'ı Sevmek Îmândandır" Babı

8- Bize Haccâc ibn Minhâl tahdîs etti. Bize Şu'be, tahdîs edip şöyle dedi: Bana Adiyy ibnu Sabit haber verip şöyle dedi: Ben el-Berâ(R)'dan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber (S) Men işittim -yâhud el-Berâ: Peygamber (S) şöyle buyurdu, demiştir-: "Ensâr, ki onları ancak mü'min olan sever ve yine onlara ancak münafık olan kimse buğz edip kin tutar. Her kim Ensâr'ı severse Allah da onu sever, her kini de Ensâr'a buğz ederse, Allah da ona buğz eder".

9-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber (S): "(Kâmil) îmânın alâmeti Ensâr'a sevgi, münafıklığın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir" buyurmuştur 11[11].

4- Peygamber(S)'İn Ensâr'a Hitaben: "Sizler Bana İnsanların En Sevimlilerindensiniz" Sözü Babı

10-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S) birtakım kadınlar ve çocukları karşıdan gelirlerken -râvî: Düğün aşından gelirlerken dediğini sanıyorum, demiştir- gördü de ayağa kalkıp dikelerek: "Allah şâhid olsun ki, sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz" buyurdu ve bu sözü üç kerre tekrarladı 12[12].

---

etmişlerdi. Rasûlullah nusrat ve yardımın bu derecesini fazla görüp: "Hayır bu olmaz" buyurmuş ve akarın mülkiyeti sahihlerinin üzerinde kalmak üzere Muhâcirler'in çalışma ile ortak olmaları şeklini münâsib görmüş, böylece Ensâr'm mülkiyet haklarını korumuştur.

11[11] Münafık zahiren mü'min, bâtmen kâfir demek olunca, Peygamber'le İlk Mu-hâcirler'i konuklama, onlara evlâd ve lyâllerinden daha ileri muamele etme, uğurlarında mal ve canlarını harcama, dostlarına dost, düşmanlarına düşman olma suretiyle barındırma, yardım ve İslâm Dîni'ni azîz kılıp yükseltme gibi sıfatlarla sıfatlanan Ensâr'a bu sıfatlarından dolayı buğz edenlerin -mü'min görünseler de- kalben kâfir olduklarında şübhe yoktur.

Bu hadîs, îmân Kitabı, "îmânın alâmetleri bâbı"nda da geçmişti.

12[12] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs metnindeki Allâhumme ta'bîri ya te-berrük yâhud da

11-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Ensâr'dan bir kadın, kendi çocuğunu ile beraber Rasûlullah'a geldi. Ra-sûlullah (S) onunla konuştu. Sonra Rasülullah iki kerre: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, siz Ensâr cemâati bana insanların en sevimlilerisiniz" buyurdu.

5- Ensâr'a Tâbi' Olanlar Babı

12-.......Zeyd ibn Erkam(R)'dan (şöyle demiştir): Ensâr, Peygamber'e hitaben:

— Her peygamberin tâbi'Ieri (kendi sünnetine uyan sahâbîleri) vardır. Biz de bütün kanâatimizle Sana uymuşuzdur. Bunun için bizim tâbi'lerimizi bizden (bizim seviyemizde kimseler) kılmasını Allah'a duâ ediver, dediler.

Bunun üzerine Peygamber onların dilekleri için duâ etti.

Râvî Amr ibn Murre dedi ki: Ben bu hadîsi İbnu Ebî Leylâ'ya naklettim de o: Bunu Zeyd ibn Erkam söyledi, dedi.

13-.......Amr ibnu Murre tahdîs edip şöyle demiştir: Ben, Ensâr'dan bir adam olan Ebû Hamza'dan işittim (şöyle dedi): Ensâr, Peygamber'e hitaben:

— Her kavmin tâbi'leri vardır. Biz de bütün kanâatimizle Sana uymuşuzdur. Binâenaleyh bizim tâbi'lerimizi de bizden kılmasını Allah'a duâ ediver, dediler.

Peygamber (S):

— "Yâ Allah! Ensâr'ın tâbi'lerini kendilerinden kıl (yânî onlara uyan kimseler kıl)" diye duâ etti.

---

sözünde doğru olduğuna Allah'ı şâhid tutmak içindir.

Râvî Amr dedi ki: Ben bu hadîsi tbnu Ebî Leylâ'ya zikrettim. O: Bunu Zeyd söylemiştir, dedi.

Râvî Şu'be: Ben Ibnu Ebî Leylâ'nın Zeyd sözünün, Zeyd ibn Er-kam olduğunu zannediyorum, demiştir 13[13].

6- Ensâr Yurtlarının Fadlı Babı

14-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten ki, Ebû Useyd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Ensâr yurtlarının hayırlısı Neccâr oğullaradır. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları, sonra el-Hâris ibn Hazrec oğulları, sonra Sâide oğulları'dır. Ve Ensâr yurtlarının hepsinde hayır vardır" buyurdu.

Sa'd (ibn Ubâde):

— Ben Peygamber'in muhakkak bâzı Ensâr kabilelerini bizden daha faziletli kılmış olduğunu düşünüyorum, dedi.

Kendisine:

— Peygamber sizi birçok Ensâr kabileleri üzerine faziletli kılmıştır, denildi.

Ve Abdussamed şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti: Bize Katâde tahdîs edip: Ben Enes'ten işittim, dedi. Ebû Useyd de Peygam-ber(S)'den bu hadîsi söyledi. Ve râvî bu hadîste Sa'd ibnu Ubâde diye ismi tam söyledi 14[14].

13[13] Hadîslerin başlığa uygunlukları ma'nâlanndan meydana çıkar. Peygamber bu hadîslerde Ensâr'a: "Yâ Allah, Ensâr'ın zürriyetini kendilerine itaatli kıl" diye dua etmiş oluyor

14[14] Sa'd ibn Ubâde ilk Akabe bey'atında bulunanlardandı. Fakat sonradan kendisinde kabîle gayreti gâlib olduğundan bu gayret kendisini birkaç hatâya sürüklemiştir. Rasûlullah'm ilkönce zikrettiği Neccâr oğullan, Evs kabîlesinin bir şu'besidir. Bunların başkanlığında Sa'd ibn Muâz bulunmuştur.

15-....... Ebû Seleme (ibn Abdirrahmân ibn Avf) şöyle demiştir: Bana Ebû Useyd haber verdi ki, kendisi Peygamber (S)'den: "Ensâr'ın hayırlısı -yâhud da şöyle buyurdu: Ensâr yurtlarının hayırlısı-Neccâr oğulları, Abdu'l-Eşhel oğulları, el-Hâris oğulları, Sâide oğulla-rı'dır" buyururken işitmiştir.

16-....... Bana Amr ibnu Yahya, Abbâs ibnu SehlMen; o da Ebû Humeyd es-Sâidî'den tahdîs etti ki; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Şübhesiz Ensâr yurtlarının hayırlısı, Neccâr oğulları yurdudur. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları yurdu, sonra el-Hâris oğulları yurdu, sonra Sâide oğulları yurdudur. Ve Ensâr yurtlarının hepsinde hayır vardır".

(Ebû Humeyd dedi ki:) Sonra biz (Sâide oğulları kabîlesinin başkanı) Sa'd ibnu Ubâde'ye kavuştuk. (Arkadaşımız) Ebû Useyd, Sa'd ibn Ubâde'ye:

— Görmedin mi, Peygamber (S) Ensâr'ın bir kısmını öbürlerinden daha hayırlı kıldı; biz Sâide oğulları'nı da hayırhlıkta sonuncu yaptı, dedi.

Sa'd da hemen Peygamber'e yetişti de:

— Yâ Rasûlallah! Ensâr yurtlan hayırhlık tertibiyle sayıldı da biz (Sâide oğulları) sonuncu kılındık, dedi.

Rasûlullah:

— "Hayırlılardan olmanız size kâfî değil midir?" buyurdu [15[15]].

15[15] Hadîsler birbirini açıklamaktadır. Bu hadîsin uzun bir rivayeti Zekât Kitabı, "Hurmanın tahmîn edilmesi bâbı"nda geçmişti. Bu sözlerin Tebûk seferinden dönüşte konuşulduğu, hadîsin oradaki rivayetinde açıkça belirtilmiştir.

Bu hadîslerdeki "Dûr", Dâr'm cem'idir. Îbnu'1-Esîr şöyle demiştir: Bunlar, meskûn menziller ve mahallerdir. Bu kelime Diyar şeklinde de cemi'lenir. Bunlardan burada kabîleler kasdedilmiştir. Herbir kabile bir mahallede toplandı da, bu mahalle "Dör"diye isimlendi. O mahallenin sakinleri de muzâfın hazfı üzerine mecazen bu kelime ile isimlendirildi; yânî "Dâr", "Ehlu'd-dâr" demektir (Aynî).

7- Peygamberdin Ensâr'a Hitaben: "Sîzler Havuz Başında Bana Kavuşuncaya Kadar Sabrediniz" Sözü Babı

Bu hadîsi Abdullah ibn Zeyd, Peygamber'den olmak üzere söylemiştir 16[16].

17-.......Bize Şu'betahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Useyd ibn Hudayr'den: Ensâr'-dan bir kişi:

— Yâ Rasûlallah! Fulân kimseyi me'mûr ta'yîn ettiğin gibi, beni de zekât âmili veya bir yere vâlî ta'yîn etmez misin? dedi.

Rasûlullah cevaben:

— "(Ey Ensâr cemâati!) Benden sonra yakında sizler (böyle dünyâ işlerinde) başkalarının size tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Bununla beraber sizler havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz" buyurdu.

18-....... Hişâm ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben'Enes ibn Malik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) Ensâr'a: "Şübhesiz sizler benden sonra yakında başkalarının sizlere tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Bununla beraber siz bana kavuşuncaya kadar sabrediniz. Sizin bana kavuşma yeriniz (Kevser) havuzudur" 17[17].

19-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs etti ki, Yahya ibn Saîd, Enes ibn Mâlik(R)'ten işitmiştir. Enes, Haccâc'ın zulmünden şikâyet etmek üzere Basra'dan Şam'a, el-Velîd'in yanına çıktığı zaman, Yahya da Enes'in beraberinde çıkmıştı. Şikâyet sırasında Enes ibn Mâlik kendisinin Ensâr'dan olması münâsebetiyle Velîd'e şöyle demiştir: Peygamber (S) Bahreyn arazîsini kıt'a kıt'a ayırıp sahâbîlere dağıtmak üzere önce Ensâr'ı çağırdı. Ensâr

16[16] Buhârî, bu ta'lîki Huneyn Gazvesi'nde tam olarak getirmiştir.

17[17] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Bunlar hadîsin iki ayrı tarîkten gelen rivayetleridir

feragat göstererek:

— Muhacir kardeşlerimize bunun benzerini bölüp taksim etmedikçe bize bir arazî kesip vermeyiniz, dediler.

Rasûlullah (S):

— "Madem ki (başkalarını kendinize tercîh ederek) almak istemiyorsunuz, şu hâlde Kevser havuzunda bana kavuşuncaya kadar sabrediniz! Çünkü şu muhakkak: Benden sonra yakında size, başkalarının tercîh edileceği bir zaman gelip isabet edecektir" buyurdu [18][18].

8- Peygamberdin: "Ensâr'a Ve Muhâcirler'e İyilik İhsan Eyle" Duası Bâbi

20-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Lâ ayşe illâ ay şu H-âhire fe aslıhi 'l-ensâra ve 'l-muhâcirah (= Âhiret yaşayışından başka yaşama yok, sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e iyilik ihsan eyle)" buyurdu.

Katâde, Enes'ten; o da Peygamber'den bunun benzerini rivayet etti, lâkin burada: "Ensâr'a mağfiret eyle" demiştir [19][19].

21-.......Bize Şu'be, Humeyd et-TavîI'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Ensâr Hendek günü (toprak kazıp taşırlarken):

— Nahnu'llezîne bâyeu Muhammeden Aîe'I-cihâdi mâhayînâ ebeden

(- Bizler yaşadığımız müddetçe dâima cihâd etmek üzere Muhammed'e bey'at edip söz vermiş kişileriz) diyorlardı. Peygamber (S) onlara cevâb vererek:

---

[18][18] Bu hadîs, Cizye Kitabı, "Peygamber'in kesip verdiği arazî bâbi"nda da geçmişti.

[19][19] Katâde'den gelen bu ik'.ıci rivayet birinci isnâd üzerine atfedilmiştir. Bu, ayrı tarîklerde Peygamberin Ensâr'a üç ayrı lâfızla duâ ettiği görülmektedir.

— "Allâhumme lâ ayşe illâ ayşu'î-âhireh Fe ekrimi'î-Ensâra ve'1-Muhâcireh!"

(= Yâ Rabb! Dirlik ve yaşamak ancak âhiret dirliğidir. Sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e ikram eyle!) buyurdu.

22-.......Sehl ibn Sa'd şöyle demiştir: Bizler hendek kazar ve oradan çıkan toprağı omuzlarımız üzerinde taşırken, Rasûlullah (S)

yanımıza geldi de:

"AHâhumme lâ ayşe illâ ayşu'î-âhireh Fa'ğfir Hl-Muhâcirîne ve'î-Ensân"

(= Yâ Rabb! Yaşama ancak âhiret yaşamasıdır.

Sen Muhâcirler'e ve Ensâr'a mağfiret eyle) buyurdu [20[20]].

9- Bâb:

"Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile (Muhacirler'i) öz canlarından daha üstün tutarlar'*

(el-Haşr: 9)

23-.......Bize Abdullah ibn Dâvûd, FudayI ibn Gazvân'dan; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir kişi (Ebû Hureyre'nin kendisi) Peygamber'e geldi.

[20[20]] Hadîslerin başlığa uygunluğu meydandadır.

Bu hadîsler Cihâd KİtâbI'nda da geçmiş, Mağâzî'de de gelecektir.

Hendek harbi ibn İshâk'ın, Urve'nin ve Katâde'nin kesin kanâatlerine göre hicretin beşinci yılı şevval ayında vâki' olmuştur. Mûsâ ibn Ukbe'nin ez-Zuhrî'den nakline göre, dördüncü sene şevvâlindedir. Enes ibn Mâlik de böyle demiştir. Buna Ahzâb harbi de denilir. Ahzâb harbi denmesi, birçok Arab kabilelerinin hizit hizib toplanarak Rasûlullah ile harb etmek üzere ittifak etmiş olmalarıdır. Rasu'ullah bu umûmî ittifaka işitince Medine etrafına hendek kazarak savunma harbi yapmayı uygun görmüş ve bunda gâlib olmuştu. İbn Hi-şâm'in beyânına göre, Hendek savunması İranlı Selmân'ın işaretiyle kabul edilmiştir.

Peygamber onu (doyurmak için) kadınlarına gönderdi. Kadınlar:

— Bizim yanımızda sudan başka birşey yoktur, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah, yanında bulunan kimselere hitaben:

— "Şu aç insanı kim yemeğine ortak kılar yâhud bunu kim konuk eder?" buyurdu.

Ensâr'dan biri:

— Ben konuklarım, dedi.

Ve o kimseyi eşinin yanma götürdü ve:

— Haydi Rasûlallah'ın konuğuna ikram et, dedi. Fakat kadın:

— Yanımızda çocuklarımın azığından başka birşey yoktur, dedi.

Kocası:

— O yemeğini hazırlayıp getir, ışığım yak, çocuklarını da uyut, dedi.

Kadın da akşam yemeğini yemek istedikleri zaman yemeğini hazırladı, ışığını yaktı, çocuklarını da uyuttu. Sonra kalktı, kandili düzeltir gibi oynayıp söndürdü. Bu suretle kan koca kendilerini konuğa yemek yiyorlar gibi göstermeye başladılar. İkisi de aç gecelediler. Sabah olunca ev sahibi, Rasûlullah'a gitti. Rasûlullah onu görünce şöyle buyurdu:

— "Bu gece Allah güldü, yâhud kan koca sizin güzel hareketinize hayret etti. Ve Allah şu âyeti indirdi:... Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mala olan) hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte murâdlarına erenler onların tâ kendileridir" (ei-Haşr: 9) 21[21].

21[21] Âyet açıkça Ensâr'ı medh hakkında indiği için, başlıkla hadîs arasında uygunluk mevcûddur. Peygamber'e gelen o aç kimsenin bizzat Ebû Hureyre'nin kendisi olduğunu sarihler beyân etmişlerdir.

Âyette bildirilen haslete "îsâr" derler ki, kişinin kendisi muhtaçken, başkasının ihtiyâcını daha önde görerek, onun yardımına koşması demektir. Bu haslet Ensâr'da en mükemmel şekilde görülmüştür.

10- Peygamber(S)'İn: "Ensâr'ın İyilik Edenlerinden Kabul Edin, Kötülük Edenlerinin Kusurlarından Da Vazgeçin" Sözü Babı

24-....... Hişâm ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: (Peygamber'in ölüm hastalığı sırasında) Ebû Bekr ile Abbâs (R), Ensâr toplantılarından bir meclise uğramışlardı. Ensâr orada ağlıyorlardı. Ebû Bekr veya Abbâs:

— Sizleri ağlatan nedir? diye sordu. Ensâr:

— Peygamber'in bizimle beraber oturduğu zamanı hatırlayıp zikrettik (O'nu kaybedeceğimiz korkusuyla ağlıyoruz), dediler.

Ebû Bekr yâhud Abbâs, Peygamber'in yanına girdi ve O'na, Ensâr'ın bu üzüntülerini haber verdi.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) başına bir kumaş kenârıyle bir çatkı çatmış olduğu hâlde mescide çıkıp minber üzerine yükseldi. Peygamber bu günden sonra bir daha minbere çıkmadı. Peygamber Allah'a hamd ve sena ettikten sonra:

— "(Sahâbîlerim!) Sizlere Ensâr'ı (onlara iyi muamele etmenizi) vasiyet ederim. Çünkü onlar benim cemâatim, sırdaşlarım, emtn-lerimdir. Onlar üzerlerine düşen yardım vazifesini yerine getirdiler. Şimdi (vazife karşılığındaki) hakları kalmıştır. Şu hâlde siz Ensâr'ın iyilik edenlerinden iyiliklerini kabul edin, (haddlerin dışında) kötülük edenlerin kusurlarından da vazgeçin (yânı affedin)'* buyurdu [22][22].

25-....... Ben İkrime'den işittim, şöyle diyordu: Ben tbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Rasülullah (S- ölüm hastalığında) üzerinde bir örtü ile ve örtüyü iki omuzu

---

[22][22] Başlığa uygunluğu hadîsin sonundadır. Çünkü sonu, başlığın aynıdır.

Ensâr'ın iyilik edenlerinden kabul edin demek, onlara yönelip ikram edin; kötülük edenlerin kötülüklerinden vazgeçin demek, onların dînî haddler dışındaki kötülüklerini cezalandırmayın, affedin demektir. Bu hadîste Ensâr lehine büyük bir vasiyet ve çok kıymetli bir fazilet vardır: Bunca mal ve can fadâkâr-îıklarıyle kazanılmış en yüksek mertebeler hakkında sâdık habercinin beyânıyle bildirilen ne büyük bir müjde!

üzerine kıvırarak, başına da siyah bir kumaş parçası çatmış olduğu hâlde mescide çıktı ve nihayet minberin üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve sena etti. Sonra "Amma ba'du" diye başladığı hutbesini şöyle sürdürdü: "Ey insanlar! Hiç şübhesiz müslümânlar çoğalıyor, fakat Ensâr (günden güne) azalıyor. Hattâ onlar yemek içinde tuz mesabesinde (azalmış) olurlar. Şu hâlde (ey Muhacirler!) sizden her kim -bir kimseye zarar verebilecek yâhud yaran dokunacak- bir iş başına geçerse, En-sâr'ın iyilerinin iyiliklerini kabul etsin, kötülerinin kusurlarından vazgeçsin! "23[23].

26-.......Şu'be tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Katâde'den işittim, o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Peygamber (S): "Ensâr benim samimî dostlarım, sırdaşlarım ve emînlerimdir. insanlar günden güne çoğalacaklar, Ensâr ise azalacaktır. Şu hâlde siz Ensâr'ın iyilik edenlerinden kabul edin, kötülük edenlerinin kusurlarından vazgeçin" buyurmuştur 24[24].

11- Sa'd İbnu Muâz(R)'In Menkabeleri Babı

27-....... Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ (ibnu Âzib (R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber'e ipek bir takım elbise hediye edildi. Sahâbîler o elbiseye elleriyle dokunmaya ve yumuşaklığına hayret etmeye başladılar. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sizler bu ipek elbisenin yumuşaklığına şaşıp hayret mi ediyorsunuz? (Allah'a yemîn ederim) Sa'd ibn Muâz'm (cennetteki) mendilleri muhakkak bundan daha hayırlıdır -yâhud daha yumuşaktır-" buyurdu 25[25].

23[23] Hakîkaten Ensâr gitgide azalmış ve zamanın geçmesiyle Ensâr'ın mikdârı insanlar içinde, yemekteki tuz derecesine inmiştir.

Bu hadîslerde affedilmesi emredilen kusurlar, dînî haddleri gerektiren kötülükleri şâmil değildir. İlâhî haddleri affetmek hakkı hiçbir kimseye verilmemiştir

24[24] Bu hadîslerde geçen et-Keriş: Samimî dost, öz adam; el-Aybe: Küfe, zenbîl, heybe ma'nâsmadır. Burada Ensâr'ın samîmî dostluğu ve emînliği bu ta'bîrlerle ifâde edilmiştir.

Buhârî, bu kitabın başından buraya kadar Ensâr'ın umûmî olarak menka-belerini anlatan hadîsleri getirmişti. Bundan sonra Ensâr'dan bâzı büyüklerin menkabelerine âid hadîsleri sıralayacaktır.

25[25] Sa'd ibn Muâz, Ensâr'ın Evs kabîlesinin en yüksek sîmâsıdır. Peygamber'in hicretinden önce Mus'ab ibn Umeyr'in delaletiyle müslümân olmuş, sonra kabilesi halkına: Siz müslümân oluncaya kadar sizin

Bu hadîsi Katâde ile ez-Zuhrî de rivayet ettiler. Onlar bunu Enes ibn Mâlik'ten işitmişlerdir. O da Peygamber(S)'den.

28-.......Ebü Avâne, el-A'meş'ten; o da Ebû SufyânTalha ibn Nâfi'den tahdîs etti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Ben Peygam-ber(S)'den işittim: "Arş, Sa'dibn Muâz'ın ölümü için titredi" buyu-ruyordu.

Ve yine el-A'meş'ten (o, şöyle demiştir): Bize Ebû Salih, Câbir'-den; o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti: Bir adam Câbir'e: el-Berâ ibn ÂzÎb (Peygamber'in geçen sözünün ma'nâsı hakkında): -Sa'd ibn Muâz'ın üzerinde taşındığı- serîr titredi diyor, de-di. Câbir de cevaben: Bu iki kabîle (yânî E vs ve Hazrec) arasında kinler vardı. Ben Peygamber'den işittim: "Rahmân'ın Arş'ı, Sa'd ibn âz'ın ölümü için titredi" buyuruyordu, dedi 26[26].

29-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (o şöyle demiştir): Kurayza oğullan'ndan birtakım insanlar Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne boyun eğdiler de Peygamber (S) Sa'd'a haber gönderdi. Sa'd bir merkeb üzerinde geldi. Sa'd (Kurayza oğullan muhasarasında namaz kılman) mescide yakın bir yere ulaşınca, Peygamber Ensâr'a hitaben:

— "Haydi hayırlınıza -yâhud seyyidinize- ayağa kalkınız!" buyurdu.

Sonra da Sa'd'a hitaben:

— "Yâ Sa'd! Şu Kurayza oğullan senin hükmüne razı oldular" buyurdu.

---

erkeklerinize, kadınlarınıza söz söylemek bana haram olsun! diyerek, bütün Abdu'l-Eşhel oğulları'nın hidâyetine sebeb olmuştur. Bedir ve Uhud'da hazır bulundu. Hendek harbinde bir ok yarası almış, Mescid'de kurulan bir çadırda tedâvî edildiyse de bir ay sonra o yaranın tekrar deşilmesiyle şehîd olmuştur. ,

Hadîste Sa'd'ın cennetlik olduğu haber verilmiştir ki, bu Sa'd için çok büyük bir menkabedir.

26[26] Ars'm, Sa'd ibn Muâz'ın ölümü sebebiyle titremesi, o sırada Allah'ın Arş'ta bir his, bir idrâk yaratmasıyle mümkündür; yâhud da Arş'ta bulunan meleklerin titremiş olmaları mecazî bir uslûbla ifâde edilmiş olabilir. Bu titreme, Sa'd ibn Muâz'ın ruhunun gelmesine sevinmekten hâsıl olan bir titremedir, denilmiştir.

Sa'd da:

— Ben onlar hakkında şu hükmü veriyorum: Onların harb edenleri öldürülür, kadınları ve çocukları da esîr edilir, dedi.

Peygamber:

— "Sen Allah 'in hükmüne uygun yâhud Melik'in hükmüne uygun hükmettin" buyurdu 27[27].

12- Useyd İbn Hudayr İle Abbâd İbn Bişr(R)İn Menkabeleri Babı

30-.......BizeKatâde, Enes(R)'ten şöyle haber verdi: İki zât bir karanlık gecede Peygamber'in yanından (evlerine doğru) çıktılar. Bİr-den önlerinde bir nûr meydana geldi. Nihayet onlar birbirinden ayrıldıklarında o nûr da onlardan, herbiriyle beraber olmak üzere, ikiye ayrıldı.

Ve Ma'mer ibn Râşid, Sâbit'ten; o da Enes'ten: "Useyd ibn Hu-dayr ile Ensâr'dan bir adam" şeklinde söylemiştir.

Hammâd ibn Seleme de: Bize Sabit, Enes'ten "Useyd ibn Hu-dayr ile Abbâd ibn Bışr, Peygamber'in yanında idiler" diye haber verdi, demiştir 28[28].

27[27] Başlığa uygunluğu "Hayırlınıza yâhud seyyidinize ayağa kalkınız" ve "Sen Allah'm hükmüne uygun hükmettin " sözlerindedir. Bu hükmün infazı ve bunun tafsîlâtı Mağâzî'de gelecektir.

Peygamber, Muhacirler arasında Ebû Bekr'i ne kadar severse, Ensâr arasında da Sa'd ibn Muâz'ı o derece severdi

28[28] Hadîsin son rivayetinde isimleri açıkça söylenen bu iki sahâbînin biri Ensâr'ın Evs kabilesinden Useyd ibn Hudayr el-Eşhelî, diğeri de yine aynı kabileden Ab-bâd ibn Bişr el-Eşhelî'dİr. Bunların böyle bir nura nail olmaları, Peygamber'in sohbetini kaçırmamak ve yatsı namazını Peygamber'le birlikte kılmak faziletini kazanmak için gece karanlığına kalmalarıdır. Nitekim Ebû Davud'un Sünen'-indeki: "Karanlıklarda mescidlere çokça gidenlere, kıyamet gününde tam nura mazhar olacaklarını müjdele" hadîsinin doğruluğuna şâhid ve bu iki sahâbîye ikram olarak, bu nûr, bu dünyâda bile görülmüştür.

Useyd ibn Hudayr'm, Akabe Bey'atı'nda, Bedir gazvesinde bulunmak gibi yüksek mertebeleri vardır. Onun en yüksek bir hususiyeti de güzel sadâ ve edâ ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî derecesinde te'sîrli Kur'ân okumasidır. Hoş ve dürüst Kur'ân okumada sahâbîlerin birincilerinden idi. Onun Kur'ân okuyuşunda melekler bile hazır olurlardı. el-Kehf Sûresi'ni okurken bulut kümesi içinden parıltılar şeklinde melekler inmişti. Bedir'den Kudüs'ün fethine kadar hayâtını cihâdla ve Kur'ân'a hizmetle geçiren Useyd, yirminci

13- Muâz İbnu Cebel(R)'İn Menkabeleri Babı

31-.......Şu'be ibnu'l-Haccâc, Amr ibn Murre'den; o da İbrahim en-Nahaî'den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber(S)'den işittim: "Kur'ân okumayı şu dört kişiden isteyiniz: Abdullah ibn Mes'ûd'dan, Ebû Huzeyfe'nin âzâdlısı Sâlim'den, Vbeyy ibn Ka'b'dan, Muâz ibn Cebel'den" buyuruyordu 29[29].

14- Sa'd İbnu Ubâde(R)'Nin Menkabesi Babı

Aişe: Sa*d ibnu Ubâde, Ifk hâdisesinden önce iyi bir adam idi, demiştir 30[30].

32-....... Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim: Ebû Useyd şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Ensâr mahallelerinin hayırlısı Neccâr oğulları'dır. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları'dır.

---

hicret yılında Medine'de vefat etmiş, tâbutu Bakı'a taşınırken Umer de tâbutun iki kolunu yüklenmiştir.

Abbâd ibn Bişr de Bedir'de hazır bulunmuştur. Zuhrî, Abbâd'ın Yemâ-me'de, kırkbeş yaşında iken şehîd olduğunu bildirmiştir.

29[29] Muâz ibn Cebel, onsekiz yaşında müslümân olarak Akabe Bey'atı'nda bulunmuştur. Üstün bir zekâya ve güzel bir endama mâlikti. Bedir'den İ'tibâren bütün gazvelerde Peygamber'in yanından ayrılmamıştır. Peygamber: "Ümmetimin halâî ve haramı en iyi bileni Muâz'dır" buyurmuştur. Peygamber, Muâz'ı vefatından önce Yemen'e göndermişti. Gönderilme târihi hakkında görüş ayrılıkları vardır. Vâlî veya muallim olarak gönderildiği hakkında da görüş ayrılıkları vardır.

Muâz ibn Cebel, Tihâme'de, Ürdün'de, Gor'da henüz otuzbeş yaşında bir genç iken onsekiz yılında Amvâs tâûnu hastalığından vefat etmiştir.

30[30] Âişe'nin bu ifâdesi, uzun Ifk hadîsinin bir parçasıdır.

Sa'd ibn Ubâde, Akabe Bey'atı'nda bulunmuş kıdemli sahâbîlerdendi. Gazalarda Hazrecliler'in sancağını taşırdı. Âişe'nin şehâdet ettiği gibi, Ifk hâdisesinden evvel iyi bir kimse idi. Fakat Câhilİyet devrinden beri Arablar arasında hakîkaten ziyâde kabile gayreti hüküm sürdüğünden, Sa'd ibn Ubâde de Hazrec-liler'i ve bu arada tbnu Ubeyy gibi azgın bir münâfıkı müdâfaa edeyim derken haktan ayrılıyordu. Sa'd ibn Ubâde, Peygamber'in vefatı üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekten çekinerek Şâm tarafına gitmiş ve onbeşinci hicret yılında Hav-rân'da vefat etmiştir.

Sonra el-Hâris ibnu'l-Hazrec oğulları'dır. Sonra Sâide oğulları'dır; Ensâr mahallelerinin hepsinde hayır vardır"

buyurdu.

İslâm'da bir kıdem sahibi olduğu hâlde Sa'd ibn Ubâde:

— Ben Rasûlullah'in, kabîlelerin bâzısını bizden daha faziletli kıldığını görüyorum, dedi.

Kendisine:

— Rasûlullah siz Sâide oğulları'na (burada zikredilmeyen Ensâr kabilelerinden) birçok insanlar üzerinde fazilet verdi, denildi 31[31].

15- Ubeyy İbnu Ka'bir)'In Menkabeleri Babı

33-....... Mesrûk şöyle demiştir: Abdullah ibn Amr'm yanında Abdullah ibn Mes'ûd anıldı da, Abdullah ibn Amr hemen şöyle dedi: Bu Abdullah ibn Mes'ûd öyle bir adamdır ki, artık ben onu sevmekte devam edeceğim: Ben Peygamber(S)'den işittim, o şöyle buyuruyordu: "Kur'ân okumayı dört kişiden alınız: Abdullah ibn Mes'ûd'dan -Rasûlullah isimleri saymağa Abdullah ibn Mes'ûd'dan başladı-, Ebû Huzeyfe'nin âzâdlasi Sâlim'den, Muâz ibn Cebel'den ve Vbeyy ibn Ka'b'dan" 32[32].

34-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a:

— "Allah banaLemyekunillezîne keferû Sûresi'ni muhakkak sana okumamı emretti" buyurdu.

31[31] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah siz Sâide oğulları'na birçok insanlar üzerinde fazilet verdi" sözündedir. Çünkü Sa'd ibn Jbâde, Hazrec'in Sâide oğulları kulundandır ve bu kolun önde gelenlerindendir.

Bu hadîs yakında da geçmişti.

32[32] Ubeyy ibn Ka'b, Ensâr'ın Hazrec kolunun Neccâr oğulları boyundandır. İlk müs-lümânlardandır. Akabe'de ve ondan sonraki gazvelerde hazır bulunmuştur Otuzuncu hicret yılında Medine'de vefat etmiştir.

Ubeyy:

— Allah benim adımı (açıkça) andı mı? diye sordu. Peygamber:

— "Evet andı" diye tasdik etti.

Râvî Enes: Bunun üzerine Ubeyy ibn Ka'b (sevincinden) ağladı, demiştir 33[33]

33[33] Bu vak'a Ubeyy için hiç kimsenin ortak olamayacağı yüksek bir menkabedir. Umer: Ubeyy, seyyidu'l-müslimîndir, der idi. Bu sûrenin ona okunması, şüb hesiz ona öğretmek içindir; yoksa ondan öğrenmek için değildir. Sûrenin diğerlerinden önce Ubeyy'e arz olunmasının sebebi de Ubeyy'in Kur'ân lâfızlarını, edâ keyfiyetlerini, kıraat vecihlerini öğrenmeye ehemmiyet vermesidir. Bu se-beble Kur'ân'ın kıraatine ihtimam eden hafızlara Kur'ân'ı arzetmek, bir sünnet olarak devam edegelmiştir. Başka bir sebeb de Kur'ân'ı onun dilinden öğrenmeye teşvik olabilir. Nitekim öyle de olmuştur: Rasûlullah'tan sonra Ubeyy, kıraat ilminin müstakil imamlarından biri olmuştur.

Kur'ân sûreleri arasında bu sûrenin tahsis buyurulması da, bu sûrenin İslâm Dîni'nin asıllarını, kaaidelerini ve en yüksek mühimmelerini vecîz bir uslûb İle ihtiva etmesindendir.

16- Zeyd İbn Sâbit(R)İn Menkabeleri Babı [34][34]

35-.......Enes ibn MâIik(R)'ten (o şöyle demiştir): Peygamber (S) zamanında Kur'ân'ı dört kimse ezberlemişti ki, bunların dördü de Ensâr'dandı: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Ebû Zeyd, Zeyd ibn Sabit.

Râvî Katâde şöyle demiştir: Ben Enes'e:

— Ebû Zeyd kimdir? diye sordum. Enes:

— Amcalarımdan biridir, dedi [35][35].

---

[34][34] Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in Medine'ye hicretinde onbir yaşında idi. Hicretten evvel ezberlediği onaltı sûreyi Peygamber'e okumuş, O'nun büyük takdirine nail olmuştu. Medine devrinde Peygamber'in vefatına kadar vahiy kâtibliğinde kalmıştır. Yaşı küçük olduğundan Bedir harbine katılmasına izin verilmemiş, Uhud'dan sonraki bütün gazvelere katılmıştır. Tebûk gazvesinde Neccâr oğul-ları'nm bayrağını Umâre ibn Hazm'dan alıp Zeyd'e vermiş, Umâre sebebini sorunca: "Kur'ân öne geçirilir. O Kur'ân'ı senden çok bilir" buyurmuştur. Peygamber, yabancı hükümdarlardan gelen mektûbları terceme etmesi için Zeyd'e Süryânî ve İbranî dillerini öğrenmesini emretmiş, o da kısa zamanda bu dilleri öğrenmiştir. Farâiz ilmini en iyi o bilirdi. Ebû Bekr'in emri ile bütün Kur'ân'ı, muntazam bir şekilde sahîfelerde bir araya topladığı gibi, Usmân'ın emri ile de bu ilk Mushaf'ı bir hey'et başkanlığı sorumluluğunda, bugün elimizdeki tertîb-le çoğaltmıştır. Hicretin kırkbeşincİ yılında vefat etmiş, namazını Mervân ibn Hakem kıldırmıştır.

Zeyd ibn Sabit 'in özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Medine devri süresince vahiy kâtibliği,

2. Rasûlullah'ın sağlığında Kur'ân'ı ezberleyenlerden biridir.

3. Kur'ân'ı en düzgün okuyanlardandır.

4. Kur'ân hafızları İçinde en uzun yaşayanıdır.

5. Tebûk'te sancakdâr yapılırken belirtilen tercih sebebi.

6. Çok zekî olup yabancı dil öğrenmesi.

7. Ebû Bekr'in Kur'ân'ı onun toplamasını emrettiği sırada: "Ey Zeyd, sen akıllı, reşîd bir gençsin; biz seni hiçbir kusur ile itham edemeyiz" diye tezkiye etmiş olması.

[35][35] Kur'ân'ı ezberleyenlerin bu dört zâttan ibaret olduğu sanilmamalıdır. Dört Ha-lîfe'nin içlerinde bulunduğu daha birtakım sahâbîler Kur'ân'ı ezber etmişlerdir. Buna geçen hadîsler de delâlet eder. Belki Enes İbn Mâlik bu hadîsinde yalnız bir kabileden, yalnız Ensâr'dan dört zâtın Kur'ân'ı ezberlemiş olduklarını bildirmiş olmaktadır.

17- Ebû Talha(R)'Nın Menkabeleri Babı

36-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Uhud günü askerler bozulup insanlar Peygamberin yanından dağıldığı sırada Ebû Tal-ha, Peygamber'in önünde deriden kalkanını O'na siper yaparak sebat etmiş bulunuyordu. Ebû Talha usta bir atıcı idi, yayının kirişi sertti (oku hızlı giderdi). Uhud günü Ebû Talha (çok ok attığından) iki yâhud üç yay kırıyordu. O gün Ebû Talha'nih yanından terkisi okla dolu olarak geçen her mücâhide Peygamber:

— "Terkindeki okları Ebû Talha'nın önüne boşalt" derdi. Peygamber düşman okçularına bakmak için ayağa kalktığında

hemen Ebû Talha:

— Yâ Nebiyyallah! Babam, anam sana feda olsun, sakın yükselme! Düşman oklarından biri sana isabet etmesin! Benim göğsüm senin göğsünün önündedir (yânî ona siperdir)! derdi.

Yemîn olsun ben Uhud günü Ebû Bekr'in kızı Âişe ile annem Ümmü Suleym'i (mücâhidler arasında) görmüşümdür: Bu iki kadın, elbiselerini çemremişlerdi. Ben onların bacaklarının hamallarını görüyordum. Bunlar arkalarında kırbalar naklediyorlar, çeviklikle su taşıyorlar, yaralıların ağızlarına döküyorlardı. Kırbalar boşalınca sür'-atle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra gelip yaralı mü-câhidlerin ağızlarına boşaltıyorlardı. Yemîn olsun yine Uhud günü Ebû Talha'nın elinden (düşmanın vurmalanyle) iki yâhud üç kerre kılıç düşmüştü 36[36].

36[36] Ebû Talha Zeyd ibn Sehl künyesi ile meşhurdur. Sahâbîler arasında kahraman ve atıcılanndandı. Ebû Talha bütün savaşlara katılmış, bilhassa Uhud'da çok yararlık göstermiş, Peygamber'e atılan düşman oklarına göğüs germiştir. Gür sesli olduğundan Peygamber: "Ebû Talha'nın ordu içinde sesi, yüz adamdan hayırlıdır" buyurmuştur.

Ebû Talha, Enes'in üvey babasıdır. Enes'in öz babası Mâlik, Şam'da kâfir olarak ölmüştü. O zaman Enes, sekiz yaşında idi. Annesi Ümmü Suleym ilk kocası öldükten sonra Ebû Talha ona evlenme teklîf etmişti. Ebû Talha o zaman müşrik idi. Ümmü Suleym, kendisi müslümân olursa onunla evlenebileceğini, mehir de istemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Ebû Talha müslümân oldu ve Ümmü Suleym'le evlendi. Bu karı-koca, İslâm yiğitliğinin benzersiz örnekleridirler.

Ebû Talha, hicrî otuz yılında vefat etmiştir.

18- Abdullah İbnu Selâm(R)1n Menkabeleri Babı 37[37]

37-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber^)'den (şimdi) yeryüzünde gezen hiçbir kimse için "Bu cennet ehlindendir" buyururken işitmedim. Ancak Abdullah ibn Selâm müstesnadır. Peygamber bu sözü Abdullah ibn Selâm için söylemiştir ve şu âyet onun hakkında inmiştir:

"De ki: Bana haber verin, eğer (bu Kur'ân) Allah tarafından olup da siz (buna rağmen) onu inkâr ediyorsanız ve İsrail oğullan'ndan bir şâhid de onun benzerine (istinaden) bana şâhidlik etmiş, îmân etmiş olduğu hâlde siz (îmân etmeyi) kibirinize yediremiyorsanız (zulmetmiş olmaz mısınız) ? Şübhe yok ki, Allah, o zâlimler güruhunu muvaffak etmez" (el-Ahkaaf: 10) 38[38].

Râvî Abdullah ibn Yûsuf: Ben İmâm Mâlik'in bu âyetin nüzulünün bu kıssanın içinde olduğunu kendi nefsinden mi söyledi yâhud bu hadîsin içinde midir; bilmiyorum, demiştir.

38-.......Kays ibn Ubâd şöyle demiştir: Ben Medine Mescidi içinde oturuyordum. Derken yüzü üzerinde huşu' eseri bulunan bir adam içeriye girdi. Orada bulunanlar:

— tşte bu, cennet ehlinden bir kimsedir, dediler.

37[37] Abdullah ibn Selâm, İsrâîl oğulları'ndan ve Yûsuf Peygamber'in soyundandır. Kendisi ve babası Selâm ibn Haris, Yahûdî âlimlerindendi. Peygamber'in Me-dîne'ye hicreti üzerine müslümân olmuştur. Câhiliyet devrinde adı Husayn iken, Rasûlullah ona Abdullah adını vermiştir. Tirmizî'nin rivayetinde Peygamber onun hakkında: "Abdullah ibn Selâm, cennet ehli olan on kişinin onuncusudur" buyurmuştur. Hicretin 43. yılında Medine'de vefat etmiştir.

38[38] Hadîsin Abdullah ibn Selâm için büyük bir menkabe ihtiva ettiği gizli değildir.

ez-Zemahşerî şöyle demiştir: Abdullah ibn Selâm Kur'ân ile Tevrat arasındaki benzerliği, her iki kitabın tevhîd, mebde', maâd, sevâb, ikaab, ba's, he-sâb, gibi dînî asıllara delâlet etmesinde bulmuştur. Ve kavmine:' 'Musa'ya inen Tevrat'ı Allah Kelâmı olarak kabul edip de Muhammed'i ve O'na inen Kur'-ân'ı inkâr etmek zulümdür" diyerek müslümân olmuştur.

Bâzı âlimler, sûrenin Mekkî, Abdullah'ın İslâm'a girişi Medine'de oldu-•ğundan bu şahidin Abdullah değil, Mûsâ olduğunu söylemişlerdir.

O zât, içlerinde uzatma yapmadan hafifçe iki rek'at namaz kıldı. Sonra dışarıya çıktı. Ben de onun arkasından gittim ve kendisine:

— Sen mescide girdiğin zaman, oradaki insanlar senin hakkında: İşte bu, cennet ehlinden bir kimsedir dediler, dedim.

O zât şöyle dedi:

— Vallâhî hiçbir kimseye bilemeyeceği şeyi söylemesi lâyık olmaz. Bu söz niçin söylendi, ben sana söyleyeceğim: Ben Peygamber zamanında bir ru'yâ gördüm ve bunu Peygamber'e anlattım. Şöyle ki: Ru'yâmda ben kendimi bir bahçe içinde gördüm. - Abdullah ibn Selâm, o bahçenin genişliğini, yeşilliğini zikretti.- Ve o bahçenin ortasında demirden bir direk vardı. Bu direğin alt tarafı yerde, yukarısı gökte idi. Yukarısında da tutunacak bir kulp, bir çember vardı. Bana: Haydi bu direğe çık! denildi. Ben: Muktedir olamam, dedim. Bunun üzerine yanıma bir hizmetçi geldi. Ve arkamdan elbisemi tutup yukarı kaldırdı. Bu suretle ben direğin tâ tepesinde oluncaya kadar yükseldim ve kulpu yakaladım. Bana: Halkayı iyi tut, bırakma! diye tenbîh edildi. Bu sırada ben o halka elimde olarak uyandım. Akabinde ben bu ru'yâmı Peygamber'e naklettim. Peygamber (ta'bîr ederek): "Gördüğün bu bahçe islâm Dtni'dir. O direk de İslâm Dîni'nin direği (olan tevhîd)dir. O kulp da çok sağlam olan (îmân kulpu Urve-tu'1-vuska)^//-. Sen ölünceye kadar İslâm Dîni üzere yaşayacaksın" buyurdu [39][39].

(Râvî:) İçeriye gelen bu huşû'lu adam Abcmıian ıon aeiam uı, demiştir.

Ve bana Halîfe ibn Hayyât söyledi: Bize Muâz tahdîs etti: Bize İbnu Avn, Muhammed ibn Şîrîn'den tahdîs etti: Bize Kays ibn Ubâd, Abdullah ibn Selâm şöyle dedi., diye tahdîs etti. Bunda "Minsaf" yerine "Vasıf" kelimesini söyledi.

---

[39][39] Başlığa uygunluğu açıktır. Peygamber'in bu ta'bîrİ şu âyetin muhtevasını işaret etmektedir: "Hakikat îmân ile küfr apaçık meydana çıkmıştır. Artık her kim azgınları tanımayıp da Allah *a îmân ederse, o muhakkak ki kopması olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır... " (el-Bakara: 256).

Abdullah ibn Selâm'ın İslâm'a girişini anlatan bir hadîs, daha önceki ki-tâbda geçmişti: Buhârî, Enbiyâ, "Bâbu halkı Âdem... bâbu kavlihi taâlâ: Ve iz kaale Rabbuke lil-melâiketi innî câilun fî'I-ardı halîfe.." IV, 226 "133".

Sahîh-iMüslim ve Tercemesi'nde daha tafsîlli hadîsler vardır: VII, 407-412.

39-....... Ebû Burde Âmir ibn Ebî Mûsâ el-Eş'arî şöyle demiştir: Ben Medîne'ye geldim ve Abdullah ibn Selâm'a kavuştum. O:

— Benimle gelmez misin? Sana sevîk aşı ve hurma yedireyim ve sen büyük bir eve de girersin, dedi.

Sonra şunları söyledi:

— Sen ribâsı çok yaygın olan bir arazîde (Irak'ta) ikaamet ediyorsun. Senin herhangibir adam üzerinde bir hakkın sabit olup da o kişi sana bir saman çöpü ağırlığında yâhud bir arpa ağırlığında yâ-hud da bir yonca ağırlığında birşey hediye verirse, sen sakın onu al-ma. Çünkü o verilen şey, ribâ'dır 40[40].

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet eden en-Nadr ibn Şumeyl, Ebû Dâ-vûd et-Tayâlisî ve Vehb ibn Cerîr: "Sen bir eve girersin" sözünü zik-retmemişlerdir 41[41].

19- Peygamberdin Hadîce İle Evlenmesi Ve Hadîce(R)'Nin Fazileti Babı 42[42]

40-....... Urve şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den işittim, şöyle dedi: Ben amcam Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle Duyuruyordu.

H ve yine bana Sadaka ibnu'1-Fadl tahdîs etti: Bize Abde, Hi-şâm ibn Urve'den haber verdi ki, babası Urve şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den; o da amcası Alî(R)'den ki, Peygamber (S): "(Zamanındaki) Dünyâ kadınlarının hayırlısı Meryem'dir. Bu ümmet

40[40] Bu hadîsteki sözleri Abdullah ibn Selâm'm son derece takvâlı olduğunu ifâde etmektedir ki, bu, onun için büyük bir menkabedir

41[41] Hadîsteki "Sen büyük bir eve girersin" ifâdesi, onun evine Peygamber'in girdiğini ifâde eder ki, bu da Abdullah'ı bir büyütmedir.

42[42] Hadîce, Huveylid ibn Esed ibn Abdi'1-Uzzâ ibn Kusayy'ın kızıdır. Hadîce'nin nesebi, Peygamber'in nesebi ile Kusayy'de birleşir, buna göre kadınların ne sebce kendisine en yakın olanı Hadîce'dir. O'nun Kusayy soyundan evlendiği, Hadîce'den başka bir de Ümmü Habîbe vardır. Câhiliyet devrinde Hadîce, Tâ-hire adiyle çağrılırdı. Annesi Fâtıma bintu Zâide'dir. Cumhura göre Hadîce ile evlendiğinde Peygamber yirmibeş, Hadîce kırk yaşında bulunuyordu. Bu evlilik yirmidört sene sürmüştür. Hadîce hicretten birkaç sene evvel 64,5 yaşında vefat etmiş ve Hacûn'a gömülmüştür. Hadîce ittifakla İlk müslümân olan insandır. Başlıktaki "Tezvîc" kelimesi, "Tezevvüc"yerinde kullanılmış olup, "Çift-. lenmek" ve "Evlenmek" ma'nâsınadır. Tef'îl sığasının tefe'ûl ma'nâsmda kullanılması yaygındır.

kadınlarının hayırlısı da Hadîce'dir'' buyurmuştur 43[43].

41-.......BanaHişâm, babası Urve'den yazdı ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in hiçbir kadınına karşı Hadîce'yi kıskandığım kadar kıskanmadım. Hadîce, Peygamber benimle evlenmeden önce ölmüştü. Bu kıskançlığımın sebebi, Peygamber Hadîce'yi anarken işitip durmam; Allah'ın Peygamber'e, Hadîce'yi cennette inciden bir evle müjdelemesini emretmesi ve bir de Peygamber koyun keserdi ve o koyunun etinden ihtiyâçlarına yetecek kadar Hadîce'nin sâdık kadın dostlarına hediye verir olmasıdır.

42-.......Âişe (R): Rasûlullah'ın Hadîce'yi çok zikretmesinden dolayı ben hiçbir kadına karşı Hadîce'yi kıskandığım derecede kıskanç olmadım, demiştir.

Yine Âişe: Rasûlullah, Hadîce'nin ölümünden üç sene sonra benimle evlendi. Azız ve Celîl olan Rabb'ı yâhud Cibril aleyhi's-selâm, Rasûlullah'a, Hadîce'yi cennette inciden bir ev ile müjdelemesini emretti, demiştir.

43-.......Aişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in kadınlarından hiçbirisi hakkında, Hadîce'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç olmadım. Hâlbuki ben Hadîce'yi (kumam olarak) görmemiştim. Fakat Peygamber (S) onun adını çok anardı. Çok defa koyun keserdi, sonra da etini uzuv uzuv parçalar, daha sonra onları Hadîce'nin sâdık kadın dostlarına gönderirdi. Bâzı defa ben sabırsızlanarak, Pey-gamber'e hitaben:

— Sanki yeryüzünde hiç kadın yok da yalnız Hadîce var! diye ta'rîz ederdim.

Rasülullah da:

43[43] İmrân kızı Meryem hakkındaki âyetlerden biri şudur:

"Hani melekler: Ey Meryem, şübhesiz ki Allah sana seçkin bir hususiyet verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üzerine mümtaz kıldı, demişti" (Âlu İmrân: 42).

Hadîce'nin fazîleti, bu hadîste ve gelecek hadîslerde belirtilmiştir. Hadîce, Aişe ve Fâtıma'nın fazîlet sıralan hakkında görüş ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıklarının ortak noktası, her üçünün diğerine kıyâsen ayrı ayrı fazîlet ve üstünlük cihetleri bulunmasıdır.

— "Hadîce şöyle idi, Hadîce böyle idi>f (diye iyiliklerini sayar) ve "Ondan benim çocuklarım var" buyururdu 44[44].

44- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân) tahdîs etti ki, İsmâîl ibn Ebî Hâlid şöyle demiştir: Ben, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Peygamber (S) Hadîce'ye müjde verdi mi? dedim.

O:

— Evet, içinde gürültü patırtı olmayan ve çalışma çabalama da

olmayan inciden bir ev ile müjdeledi, dedi.

45-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: (Hıra Daği'nda iken) Cibril, Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! İşte şu Hadîce'dir. Sana doğru geliyor. Yanında bir kap var, içinde katık yâhud yiyecek şey yâhud şerbet var. Hadîce sana geldiğinde ona Rabb'inden ve benden selâm söyle! Ve cennette inciden yapılmış bir sarayla müjdele ki, onun içinde gürültü patırtı yok, çalışmak çabalamak da yok! buyurdu.

Ve İsmâîl ibn Halîl şöyle dedi: Bize Alî ibn Mushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bir ker-re Hadîce'nin kızkardeşi Hâle bintu Huveylid (Medine'ye gelip) Ra-sûlullah'ın huzuruna girmek için izin istedi. Rasûlullah (iki kızkardeşin seslerindeki benzeyişle) Hadîce'nin izin isteyişini hatırladı ve bunun için hâli de değişti. Ve:

— "Yâ Allah, izin isteyeni Hâle kıl!" diye dua etti. Âişe dedi ki: Artık kıskandım da:

44[44] Buraya kadar geçen hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır.

Peygamber'in, İbrahim'den başka bütün çocukları Hadîce'den doğmuştur. Bunlar Zeyneb, Rukayye, Ümmü Kulsüm, Fâtıma, Kaasım, Tâhir, Tayyİb'dir. Bu üç erkek çocuk peygamberlikten önce vefat etmişlerdir. Kızların hepsi İslâm devrine yetişip müslümân olmuşlar ve Medine'ye hicret etmişlerdir. Bunlardan üçü Peygamber'den Önce vefat etmişler; yalnız Fâtıma, Peygamber'den altı ay kadar sonra vefat etmiştir. Peygamber'in nesebi Fâtıma'nın çocuklarından devam etti. İbrahim, Marye'den doğmuş ve onsekiz aylık iken ölmüştür.

— Ağzının iki tarafında diş etlerinin kızartısından başka bir beyazlık kalmayan ve zaman içinde ölen ihtiyar Kureyş kadınlarından bir kocakarının nesini anarsın? Allah onun yerine sana, ondan daha hayırlısını vermiştir! diye Rasûlullah'ı karşıladım 45[45].

20- Cerîr İbnu Abdillah El-Becelî(R)'Nin Zikri Babı

46-.......Kays şöyle demiştir: Ben onu şöyle derken işittim: Cerîr ibn Abdillah (R): Ben islâm'a girdiğimden beri Rasûlullah beni huzuruna girmekten men' etmedi ve beni her gördüğünde muhakkak gülümsedi, demiştir 46[46].

Yine Kays ibn Ebî Hâzım'dan: Cerîr ibn Abdillah şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde Zu'1-Halasa denilen bir ev vardı. Ona Yemen-liler'in Ka'besi adı verildi. Mekke'dekine de el-Ka'betu'ş-Şâmiyye denilirdi. Rasûlullah (S) bana:

— "Sen beni şu Zu'l-Halasa'dan rahata kavuşturur musun?" dedi.

Cerîr dedi ki: Bunun akabinde ben onun halkıyle harb etmek üzere Ahmes kabilesinden yüzelli binekli ile oraya hareket ettim.

Cerîr dedi ki: Nihayet bizler o evi kırıp parçaladık. Yanında bulduğumuz kimseleri de öldürdük. Sonra gelip yaptıklarımızı Rasûlul-lah'a haber verdik, O da bizlere ve Ahmes kabilesine duâ etti 47[47].

45[45] Âişe'nin ileri sürdüğü hayirlılık, gençlik ve güzellik i'tibâriyledir denilebilir: Ra-sûlullah'm sükûtu ise bir müsamahalı davranıştır. Çünkü bu sözler kadınlık gayretiyle söylenmiştir. Gayret (kıskançlık) fıtrî bir hâl olduğu için; bundan dolayı kadınlara ceza sabit olmuyor.

46[46] Cerîr, dokuzuncu veya onuncu hicret yılında ve bir rivayete göre Peygamber'in vefatından seksen gün kadar evvel, Veda Haccı sırasında müslümân olmuştur. Ruceyle kabilesinin başkanlarından olduğu için Peygamber, üzerine otursun diye yere kaftan yayarak ikramda bulunmuştu. Peygamber tarafından Yemen'e âmil ta'yîn olunmuştur. Sonra Medâin'in fethinde büyük hizmetleri görülmüş, Kaa-dişiye harbinde İslâm ordusunun sağ kanadına kumanda etmiştir. Umer, Ce-rîr'i çok severdi. Güzel çehreli olduğu İçin: "Cerîr, islâm Ümmeti'nin Yûsuf'udur" der idi.

Cerîr, Kûfe'de ikaamet etmiş, 51 veya 54 yılında vefat etmiştir.
47[47] Bu hadîslerde Peygamber'in Cerîr'e ikram etmesi, hem Cerîr'e, hem de Ahmes kabilesi süvârîlerine duâ etmesi bulunduğundan, başlıkla uygunlukları yerindedir.

Bu Zu'1-Halasa puthânesinin yıkılması hadîsi Cihâd'da, "Fetihler hakkında müjde'bâbı"nda da geçmişti.

21- Huzeyfe İbnu'l-Yemân El-Absî(R)'Nin Zikri Babı

47-.......Bize Seleme ibn Recâ, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud harbi günü olunca müşrikler açık bir bozguna uğradılar. Bu sırada îblîs, müslümânlara:

— Ey Allah'ın kulları! Arkanızdakileri (öldürün yâhud yardım edin)! diye bağırdı.

Bu bağırma üzerine müslümânlann öncüleri, arkadakilere karşı döndü ve arkadakilerle çetin bir harbe tutuştular. Bu sırada Huzeyfe baktı ki, babası Yemân da oraya gelmiş. Hemen:

— Allah'ın kulları, o babamdır, o babamdır! diye nida etti. Âişe dedi ki: Vallahi müslümânlar, Yemân'ı öldürünceye kadar

vurmaktan ayrılmadılar.

Huzeyfe, babasının böyle hatâ ile öldürülmesi üzerine öldürenlere sâdece:

— Allah sizlere mağfiret eylesin,.. (Yûsuf: 92) dedi.

Râvî Hişâm dedi ki: Babam Urve: Allah'a yemîn ederim ki, Huzeyfe Azîz ve Celîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar babası Yemân'-m kaatiline bir duâ ve istiğfar bakıyyesi, Huzeyfe'de devam edip durmuştur, dedi [48][48].

---

[48][48] Huzeyfe ibnu'l-Yemân el-Absî, Hısl yâhud Huseyl ibn Câbir'İn oğludur. Her ikisi de büyük sahâbîlerdendir. Hısl ibn Câbir nasılsa birini Öldürmüş olduğundan, memleketinden kaçarak Medîne'ye gelmiş, Evsîler'den Abdu'l-Eşhel oğul-lan'na halîf olmuş. Evs ile Hazrec, aslında Yemen'den gelme olduklarından Yemânî'dirler. İşte Hısl, bu Yemânîler'e katıldığı İçin kavmi tarafından kendisine "Yemân" lakabı verilmiştir. Huzeyfe, Rasûlullah'm hâle ve geleceğe âid gizli haberlerinin sahibi olmuştur. Babasıyle beraber Uhud harbinde hazır bulunmuş, babası yanlışlıkla bir müslümân tarafından öldürülmüştür. Peygamber tarafından verilen diyeti Huzeyfe, müslümânlara sadaka etmiştir. Huzeyfe, Umer tarafından Selmân Fârisî'den sonra Medâin Vâlîlîği'ne getirilmiş, ömrünün sonuna kadar o hizmette kalmıştır.

Vefatı, Usmân'ın Öldürülmesinden ve Alî'ye bey'at edilmesinden kırk gün sonradır (Tecrîd Ter., II, 383-384).

22- Utbe İbnu Rabîa'nın Kızı Hind(R)'İn Zikri Babı

48-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibnu Rabîa'mn kızı Hind geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Vaktiyle yeryüzünde Senin hâne halkın kadar zelîl ve harâb olmalarını istediğim hiçbir ev halkı yoktu. Sonra bu gün oldu, yeryüzünde Senin ev halkın kadar azîz olmalarını istediğim hiçbir ev halkı yoktur, dedi.

Hind dedi ki: Rasûlullah da Hind'e:

— "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben de sana nisbetle senin gibiyim" dedi.

Yine Hind:

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok cimri bir adamdır. Onun malından (gizlice alıp da) aile halkımızı yedirmemde bana günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Bunun ancak örf ve âdete göre olmasını düşünürüm (bundan fazlasını değil)" buyurdu 49[49].

49[49] Bu hadîste açıkça ifâde ettiği gibi Hind'in müslümân olmadan önceki târihî hayâtı, Peygamber'e ve müslümânlara karşı buğz ve kînle doludur. Son derece zekî ve tedbirli olan Hind, Uhud harbinde Kureyş ordusu içinde şiirler okuyarak, Kureyş askerlerini İslâm ordusu üzerine heyecanlandırıp cesaretlendirmiştir. Orada şehîd Hamza'nın ciğerini ağzına alıp çiğnemiştir.

Hind'in babası Utbe ibn Rabîa, Kureyş başkanlarından olarak Bedir harbine gelmiş ve orada öldürülmüştür.

Hind, kocası Ebû Sufyân ile beraber Mekke fethi günü müslümân olmuş, İslâm'da sebat ve güzel hareket etmiştir. Yermuk harbinde de kocasıyle beraber hazır bulunmuş, İslâm askerlerini Rûmlar'a karşı ateşli hitâbeleriyle heyecanlandırıp teşvîk etmiştir.

Umer'in halifeliğinde, Ebû Kuhâfe'nin öldüğü gün vefat etmiştir.

Peygamber, kadınlardan: "... Hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri..." (el-Mümtehıne: 12) diye bey'at alırken: Hürre kadın zina eder mi? diyen şanlı kadındır.

23- Zeyd İbnu Amr İbn Nufeylin Hadîsi Babı 50[50]

49-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bize Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) peygamberlik ve vahiy gelmezden önce Beldah vadisinin alt tarafında Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl ile buluştu. Bu sırada Peygamber'e (Kureyş tarafından) bir sofra ve bir mikdâr yemek takdîm edildi. (Peygamber yemedi.) Zeyd de yemekten çekindi. Sonra Zeyd, Kureyş'e karşı:

— Ben sizin putlarınız adına kesmekte olduğunuz hayvanların etlerinden yemem. Ben yalnız üzerine Allah adı anılarak kesilen hayvan etini yerim! dedi.

Abdullah ibn Umer devamla dedi ki: Muhakkak ki Zeyd ibn Amr, Kureyş'e karşı onların bu yolda kestikleri hayvanlarını ayıplardı da, onların bu âdetlerini reddederek ve nazarlarında büyütüp canlandırarak:

— (Ey Kureyş!) Koyun Allah'ın yarattığı bir hayvandır. Allah onu yaratmış ve onun faydalanması için gökten yağmur yağdırmış, yerden de onun gıdasını bitirmiştir. Sonra siz (Allah'ın yarattığı, besleyip büyüttüğü) bu hayvanı Allah adından başka bir ad anarak kesiyorsunuz! der idi 51[51].

Geçen senedle Mûsâ ibn Ukbe dedi ki: Bana Salim ibn Abdillah tahdîs etti. Ben Sâlim'în bu hadîsi ancak Abdullah ibn Umer'den tahdîs etmekte olduğunu biliyorum (o, şöyle demiştir): Zeyd ibn Amr ibn'Nufeyl, Mekke'den Şam'a doğru çıktı da tevhîd dîninden soruyor ve ona tâbi' olup, onu arıyordu. Derken Yahûdîler'den bir âlime kavuştu da ona dînlerinin mâhiyetinden sordu. Ve:

— Belki ben de sizin dîninize girerim. Onun için bana dîninizin hâlini haber ver, dedi.

Yahûdî âlim, Zeyd'e:

50[50] Zeyd ibn Amr, Peygamber'in cennetle müjdelediği on zâttan birisi olan Saîd ibn Zeyd'in babası, Umer ibn Hattâb'm da amcası oğludur. Zeyd, Tevhîd Dîni arayan muvahhidlerden idi, putlara tapmaktan, şirkten sakınırdı. Fakat Pey-gamber'e peygamberlik gelmezden beş sene evvel vefat etmiştir, Peygamber: "Zeyd, (benimle îsâ arasında) yalnız başına bir ümmet olarak diriltilir" buyurmuştur.

Buhârî, bunun hadîsini bu bakımdan burada zikretmiştir.
51[51] Yânî sizin bu fiiliniz akla, adalete uygun mudur? diyerek onları ayıplardı.

— Sen Allah'ın gadabından payını almadıkça bizim dînimiz üzere olamazsın, dedi.

Zeyd de ona:

— Ben ancak Allah'ın gadabmdan kaçıyorum, ben ebeden Allah'ın gadabından hiçbirşey taşımam ve ben onu taşımamaya muktedir hâldeyim. Sen bana dînlerden bir başka dîne delâlet eder misin? dedi.

Âlim:

— Ben o dînin ancak Hanîf Dîni olabileceğini biliyorum, dedi. Zeyd:

— Hanîf Dîni nedir? dedi. Yahûdî âlimi:

— O, îbrâhîm Dîni'dir. İbrâhîm ne bir Yahûdî, ne de bir Hristi-yan'dı. O, Allah'tan başkasına ibâdet etmezdi, dedi 52[52].

Zeyd onun yanından çıktı ve Hristiyanlar'dan bir âlime kavuştu. Ona da Yahûdî âlimine söylediği gibi söyledi. O da Zeyd'e:

— Sen Allah'ın la'netinden nasîbini almadıkça asla bizim dînimiz üzere olamayacaksın, dedi.

Zeyd ona da:

— Ben ancak Allah'ın la'netinden kaçmaktayım, ben ebeden Allah'ın la'netinden de, gadabından da hiçbirşey taşıyamam. Ben bunu taşımamaya muktedir hâlde bulunuyorum. Sen bana başka dîne delâlet eder misin? dedi.

Hristiyan âlimi:

— Ben o dînin ancak Hanîf Dîni olabileceğini biliyorum, dedi. Zeyd:

— Hanîf Dîni nedir? dedi. Hristiyan âlimi:

— îbrâhîm Dîni'dir. O ne bir Yahûdî, ne de bir Hristiyân'dı ve yalnız Allah'a ibâdet ederdi, dedi.

52[52] Yahûdî âlimin bu sözü, şu âyete uygundur: "İbrâhîm ne bir Yahûdî, ne de bir Hristiyan'dt. Fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslümândı. Müşriklerden de değil idi o" (Âiu İmrân: 67).

Zeyd, bunların İbrâhîm Peygamber hakkındaki sözlerini görünce, oradan çıktı ve onların arazîsinden dışarı çıkınca iki elini yukarıya kaldırdı da şöyle dua etti:

— Yâ Allah, ben Seni şâhid tutuyorum: Ben ibrâhîm Dîni üzereyim, dedi.

Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle demiştir: Bana Hişâm, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan olmak üzere şöyle yazdı: Esma şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Amr ibn NufeyPi, sırtını Ka'be'ye dayamış olduğu hâlde ayakta gördüm, şöyle diyordu:

— Ey Kureyş toplulukları! Allah'a yemîn ediyorum ki, benden

başka sizlerden hiçkimse îbrâhîm Dîni üzere değildir! 53[53].

Râvî dedi ki: Zeyd, diri diri gömülecek kız çocuklarına hayât bahşederdi. O, kızını öldürmek isteyen kimseye:

— Onu öldürme, ben onun yaşama masrafını sana veririm, derdi ve o kızı yanına alırdı.

Kız çocuğu hareket edip yetişince de babasına:

— istersen kızı sana geriye vereyim, ister-onun masrafım da sana ödeyeyim, der idi 54[54].

53[53] Ebû Nuaym'ın Mustahrac'mda. Ebû Usâme hadîsinde: Zeyd: Benim ilâhım İbrahim'in ilâhı; dînim de îbrâhîm'in dînidir, der idi, şeklindedi

54[54] Bu hadîsler Zeyd ibn Amr'ın faziletlerini pek güzel ortaya koymaktadırlar.

Câhiliyet devrinin kız çocuklarını diri diri gömme feceâtı, Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilip kötülenmiştir:

"... Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızkını biz vereceğiz,..'''' (el-En'âm: 151);

"Evlâdlartnızı fakirlik korkusuyla öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızık-landmnz. Hakikat onları öldürmek büyük bir suçtur" (el-tsrâ: 31);

' 'Diri diri gömülen kız hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman..." (et-Tekvîr: 8-9).

Zamanımızda yeniden gündeme getirilip propogandasi yapılan nüfûs plânlaması çalışmalarında bu âyetlerden gaflet edilmemelidir!..

24- Ka'be'nin Bina Edilmesi Babı [55][55]

50-.......Bana Amr ibnu Dînâr, Câbir'den işittiğini haber verdi: Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ka'be bina edileceği zaman Peygamber ile amcası Abbâs, gidip sırtlarında taşlan naklediyorlardı. Amcası Abbâs, Peygamber(S)'e hitaben:

— tzârını boynunun üzerine koy da seni taşların sürtmesinden korusun, dedi.

(Peygamber izârını çözüp omuzlarının üzerine koyunca) hemen bayılıp yere düştü ve gözleri gökyüzüne doğru dikildi. Sonra ayıldı da(amcasına):

— "îzârımı ver, izârımı ver" dedi.

İzârını alıp üzerine bağladı [56][56]. .

51-.......Amr ibn Dînâr ile Ubeydullah ibn Ebî Yezîd şöyle demişlerdir: Peygamber (S) zamanında Ka'be'nin etrafında duvar yoktu. İnsanlar Beyt'in etrafında namaz kılarlardı. Nihayet Umer halîfe olunca, Ka'be'nin etrafına bir duvar bina etti.

Ubeydullah: Beyt'in etrafındaki duvar kısa idi. Onu Abdullah ibn Zubeyr uzun ve yüksek

---

[55][55] Yıkılacak hâle gelen Ka'be'yi, peygamberliğe yakın Câhiliyet günlerinde Kureyş yeniden bina etmişti. Bunun târihi hakkında yedi ayrı rivayet vardır: Bu sırada Peygamber bulûğa ermemişti (Zuhrî); onbeş yaşında idi (tbn Battal, İbnu't-Tîn); peyamberlik ile Ka'be'nin binası arasında beş yıllık zaman geçmiştir (İbn Hişâm); Ka'be'nin yeniden inşâsında Peygamber otuzaltı yaşında idi; yeniden inşâ, Hadîce ile evlenmesinden önce idi (Beyhakî); Hadîce ile evlenmesinden on sene sonra idi (Muhammed ibn İshâk); peygamberlikten on sene evvel idi <Mû-sâ ibn Ukbe ve Mucâhid). Bu inşâ hizmetinde erkek, kadın, yaşlı, çocuk bütün Kureyş çalışmıştır.

[56][56] Başlığa uygunluğu "Ka'be bina edileceği zaman" ve "Peygamber ile amcası Abbâs gidip sırtlarında taşlan naklediyorlardı" sözlerindedir. Bu Peygamber'in Ka'be'nin yeniden inşâsında bizzat çalıştığının delilidir. Peygamber'in bayılması, avret yerinin açılması sebebiyle duyduğu derin utanmayı ifâde eder. Namaz Ki-tâbı'nın evvellerinde geçen rivayette: "İşte o günden sonra hiç çıplak görülememiştir" ziyâdesi vardır. Bu hadîs Hacc Kitabı, "Mekke'nin fadlı ve bina edilmesi bâbı"nda da geçmişti.

bina etti, demiştir [57][57].

25- Câhiliyet Günleri Babı [58][58]

52-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Âşûrâ, Câhiliyet devrinde Kureyş'in oruç tutar olduğu bir gündü. Peygamber (S) de âşûrâ orucunu tutardı. Medine'ye geldiği zaman da bu orucu tuttu ve sahâbîlerine de bu orucu tutmalarını emretti. (İkinci sene) Ramazân orucu emri inince, isteyen âşûrâ orucunu tuttu, isteyen onu tutmaz oldu [59][59].

53-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde müşrikler hacc aylarında umre yapmayı yeryüzünde işlenen günâhlardan görürlerdi. Ve muharrem ayına safer ismini verirlerdi de: "Devenin arkasındaki yara iyi olur; hacıların ayak izleri gider; (safer ayı da çıkarsa) artık umre etmek işte o zaman umreciye halâl olur" derlerdi.

İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (S) sahâbîieriyle beraber (zu'l-hiccenin) dördüncü gecesi sabahında hacc niyetiyle telbiye ederek Mekke'ye geldiler. Peygamber (S), sahâbîlerine hacclarmı umreye çevirmelerini (tavaf, sa'y ve tıraşla ihramdan çıkmalarını) emretti. Sahâbîler (hacc aylarında umre etmeyi günâh saydıkları için):

— Yâ Rasûlallah! Bu nasıl hılldır, nasıl umredir (ihramın haram kıldığı şeyleri bu da halâl kılar mı)? dediler.

Peygamber:

---

[57][57] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, bunda Ka'be etrafına duvar örülmesi, sonra bunun uzatılıp yükseltilmesinin bildirilmesi yönündendir.

[58][58] Câhİliyet günleri, îsâ Peygamber ile Peygamberimizin peygamberliği arasında geçen müddetin adıdır. Bu devirde câhilce işler çok olduğu ve umûmî bir cehalet hüküm sürdüğü için bu isimle adlandırılmıştır (el-Kirmânî).

[59][59] Başlığa uygunluğu "Âşûrâ, Câhiliyet devrinde Kureyş'in oruç tutar olduğu bir gündü..." sözlerindedir. Bu hadîs Oruç Kitabı, "Âşûrâ orucu bâbı"nda da geçmişti.

— "Bu umrenin yerine getirilmesi, bunların hepsini halâl kılar" buyurdu 60[60].

54-.......Amr ibn Dînâr şöyle der idi: Bize Saîd ibnu'l-Müseyyeb, babası Müseyyeb'den; o da Saîd'in dedesi Hazn el-Muhâcirî'den tahdîs etti. O (Câhiliyet devrinde Kureyş'in şerîflerindendi) şöyle demiştir: "Câhiliyet devrinde büyük bir seyl geldi de (Mekke üzerinde yükselen) iki tepe arasını kaplayıp bürüdü".

Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Amr ibnu Dînâr da:

— Şübhesiz bu, uzun bir kıssası olan bir hadîstir, der idi 61[61].

55-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ebû Bekr, Buceyle kabilesinin Ahmes kolundan Zeyneb denilen bir kadının yanına girdi ve onu konuşmuyor gördü. Yanındakilere:

— Bu kadının nesi var ki konuşmuyor? diye sordu. Oradakiler:

— Konuşmayarak hacc yaptı, dediler.

Ebû Bekr, kadına:

— Konuş, çünkü konuşmamak halâl olmaz; bu konuşmamak, Câhiliyet amelindendir, dedi.

Bunun üzerine kadın konuştu da Ebü Bekr'e:

— Sen kimsin? diye sordu. Ebû Bekr:

— Muhacirler'den bir adamım, dedi. Kadın:

60[60] Başlığa uygunluğu "Câhiliyet devrinde müşrikler hacc aylarında umre yapmayı yeryüzünde işlenen günâhlardan sayarlardı" sözlerindedir. Bu hadîs dahî Hacc Kitabı, "Temettü' ve ifrâd bâbı"nda geçmişti.

61[61] Bu, uzun bir kıssadır. Mûsâ ibn Ukbe şöyle zikretmiştir: Seyl, Mekke'nin yukarı tarafında kayalar üzerinden gelirdi de, Mekke'yi harâb eder; Mekkeliler suların Ka'be'ye girmesinden korkarlardı. Bunun için Ka'be'nin binasını sağlamlaştırmak istediler. Bu maksadla Ka'be'nin üzerine ilk çıkan ve ondan bir parça yıkan, el-Velîd ibnu'l-Mugîre oldu... (Aynî).

— Hangi muhacirler? dedi. Ebû Bekr:

— Kureyş'ten olan muhacirler, dedi. Bu sefer kadın:

— Sen Kureyş'in hangi boyundansın? dedi. Ebû Bekr:

— Sen çok suâl sorucu bir kadınsın. Ben, Ebû Bekr'im, dedi. Kadın:

— Câhiliyet devrinin ardından Allah'ın bize getirmiş olduğu bu iyi iş (yânı İslâm Dîni) üzerinde bekaamız ne kadar olur? dedi.

Ebû Bekr:

— İslâm üzerinde bakî olmanız, imamlarınız sizleri dosdoğru tuttuğu müddetçe olur, dedi.

Kadın:

— İmamlar nedir? diye sordu. Ebû Bekr:

— Senin kavminin onlara emretmekte olan ve onların da kendilerine itaat etmekte bulundukları birtakım başkanları ve şerifleri vardır, değil mi? dedi.

Kadın:

— Evet, vardır, dedi. Ebû Bekr:

— İşte onlar, insanlar üzerinde doğrultucu önderlerdir, dedi [62][62].

56-.......Bize Alî ibnu Mushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Arab kabilelerinin birine âid siyah bir kadın müslümân oldu. İşte o kadının Mescid'de küçük bir odacağı vardı. Âişe dedi ki: Bu kadın her vakit bize gelir ve yanımızda konuşurdu. Konuşmasını bitirdiği zaman:

---

[62][62] Hadîsin başlığa uygunluğu "ihramda susma, Câhiliyet devri işlerindendir" sö-zündedir. Hadîsin son fıkrası, bekaanız, imamlarınız dosdoğru oldukları müd-detçedir. Çünkü imamların doğrultmalanyle haddler ikaame edilir, haklar alınır ve herşey yerli yerine konulur, denmiş oluyor.

— Ve yevmu'î-vuşâhı min teâcîbi Rabbinâ Ela innehû min beldeti'l-küfri encânî

(= Vuşâh işinin olduğu gün Rabb'imizin yarattığı acîblerden-dir. Şübhesiz ki O küfür beldesinden kurtarmıştır) der idi.

Kadın bu mısra'ı çok söyleyince Âişe ona:

— Vuşâh günü nedir? diye sordu 63[63]. Bunun üzerine o kadın şöyle anlattı:

— Ailemden birine âid bir kız çocuğu, üzerinde kırmızı tirşeler dizilmiş deriden bir kemer olduğu hâlde dışarı (yıkanmaya) çıkmıştı. O meşin kemer kendisinden düştü (yâhud, onu kendisi üzerinden çıkardı). Hemen o kırmızı kemer üzerine bir çaylak indi, ve onu semiz bir et parçası sanarak kapıp gitti. (Kız dedi ki:) Ev halkı beni hırsızlıkla ittihâm ettiler ve o kemer yüzünden bana azab verdiler. Hattâ benim işim o dereceye ulaştı ki, onlar benim Ön tarafımda bile o kemeri araştırdılar. Onlar bu vaziyette benim etrafımda bulundukları ve ben de kederim içinde bunaldığım bir sırada, birden o çaylak (tekrar) yönelip geldi ve tam başlarımız hizasına ulaştı. Sonra o kemeri aşağıya attı. Arayıcılar hemen onu aldılar. Bunun üzerine ben onlara:

— İşte beni ittihâm ettiğiniz şey! Hâlbuki ben hırsızlıktan berî bulunuyorum, dedim 64[64].

57-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S):

— "Dikkat edin! Her kim yemîn etmek zorunda kalırsa yalnız Allah adiyle yemîn etsin

---

63[63] el-Vuşâh, el-Vişâh; kitâb vezninde Arab kadınlarının süs eşyalarından şu gerdanlığa denir ki, İnciden ve sair cevherden, her iki dânenin ağırlığına diğer ne-vi'den bir dâne girdirerek iki kur dizerler ve o iki kurun birisini diğeri üzre dizip bükerler. Ve yine Vişâh bir süse denir ki, geniş bir meşin parçasını cevher nevi'-leriyle süsleyip, hâtûnlar onu hamaile takınırlar. Ve vâv'ı hemze'ye ibdâl ile "Işâh" dahî derler (Kaamûs Ter.)

64[64] Başlığa uygunluğu, Câhiliyet halkının üzerinde bulundukları katı fiiller ve sözler yönündendir. Görmez misin o kızcağızı ittihâm edenler, ona nasıl cefâ ettiler ve aramada ne kadar aşn-ı gittiler de, onu fercinin içinde bile araştırdılar! Bu hadîsin diğer rivayetlerinden birinde bu kızcağızın yeni evlenmiş bir gelin olduğu ve yıkanmak için zînetini çıkarmış bulunduğu bildirilmiştir. Bu hadîsin benzeri Namaz Kitabı, "Mescidde kadının uyuması bâbı"nda geçti.

Bundan barınacak yeri olmayan fakîrlerin, hattâ fitne korkusu olmamak şartıyle kadının bile mescidde gece geçirmesi caiz olduğu istidlal edilmiştir. Mescidde ikaamet eden Suffa Ashabı da hep meskeni ve kazancı olmayan fakîr insanlardı

(başka birşeye yemîn etmesin)" buyurdu.

Abdullah: Kureyş, babalan üstüne yemîn ederlerdi ve Peygamber onlara:

— "Babalarınızın üstüne yemîn etmeyiniz'* buyurdu, demiştir 65[65].

58-.......Amr ibnu'I-Hâris haber verdi ki, kendisine el-Kaasım'ın

oğlu Abdurrahmân, babası Kaasım'ın cenazenin önünde yürür ve cenaze için ayağa kalkmaz olduğunu ve Âişe'den şöyle dediğini haber verir olduğunu tahdîs etmiştir: Âişe:

— Câhiliyet ahâlîsi cenaze için ayağa kalkarlar ve cenazeyi gördükleri zaman "Sen şimdi hayâtta olduğu gibisin (şerrli isen şerrli, hayırlı isen hayırlısın)" derlerdi 66[66].

59-.......Amr ibn Meytnûn şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb (R)

şöyle dedi: Müşrikler, güneş Sebîr Dağı üzerine doğmadıkça Müzde-life'den Minâ'ya dönmezlerdi. Peygamber (S) Kureyş müşriklerine muhalefet etti de güneş doğmazdan evvel (alaca karanlıkta) Müzde-life'den Minâ'ya döndü 67[67].

60- Bana İshâk ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Usâme'ye: Size Yahya ibnu'l-

---

65[65] Câhiliyet devrinde babalar üstüne yapılan yemîn, eğer babası sağ ise "Babamın başı için şu işi işlerim, yâhud işlemem"; ölmüş ise "Babamın toprağı hakkı için şunu yaparım yâhud yapmam" şeklinde idi. Yemîn, yemîn yapılan şeyi ta'zîm ifâde ettiği, ta'zîme ise ancak Allah'ın hakkı olduğu için, İslâm'da bu câhiliyet yemîni kaldırılmıştır.

66[66] Yâhud bunun ma'nâsı şöyledir: "Sen ehlin içinde şerîf idin, şimdi sen nesin?". Bunu iki kerre söylerlerdi.

Yâhud da ma'nâ şöyle olabilir; "Sen bir kerre ehlin içinde idin, artık sen iki kerre onların içinde olmayacaksın".

Birincide "Mâ" mevsûle, ikincide soru, üçüncüde ise nâfiye olur ve "Merreteyn" sözün tamamlayıcısıdır. Câhiliyet inancı bu ma'nâlann üçüne de uygundu; onlar bir daha dirilmeyi ummuyorlardı... Cenaze için ayağa kalkma hakkındaki farklı görüşler, Cenazeler Kitâbı'nda sıralanmıştı.

67[67] Bu, Hacc Kitabı; "Minâ'dan ne zaman dönülür bâbı"nda da geçmişti. Bunda Câhiliye'nin güneş doğmadan Minâ'dan hareket etmemeleri âdeti, İslâm'da kaldırılmıştır.

Muhelleb tahdîs etti. Bize Husayn, İkrime'den ve "Ke'sen dıhâkan = Arka arkaya dolu" diye tahdîs etti. Ve yine îkrime dedi ki: İbn Abbâs: Ben babam Abbâs'tan işittim, Câhiliyet devrinde hizmetçisine: "Bizi arka arkaya dolu kadehle sula" diyordu, demiştir[68][68].

61-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Şâir sınıfının söylediği en doğru söz, Lebîd'in:

Elâ kullu şey'in mâ haîâ'Ilahe bâtılu Ve kullu naîmin îâ mahâleîe zâilu

(= İyi bilin ki Allah'tan başka herşey bâtıldır,

Her ni'met de hiç şübhesiz zail olucudur)

kelâmıdır. Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt da şiirlerinde müslümân olmağa yaklaşmıştı"

[68][68] Hadîsin başlığa uygunluğu, âyetteki "Ke'sen dıhâkan " (Amme zu) lâfızlarının Câhiliyetteki bir ta'bîrle tefsîr edilmesi yönündendir.

buyurmuştur 69[69].

62-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr'in bir kölesi vardı. kazancından Ebû Bekr'in ta'yîn ettiği mikdâr haracı, her gün Ebû Bekr'e verir idi. Ebû Bekr onun haracından yer idi. O köle bir gün kazancından birşey getirdi, Ebû Bekr de ondan yedi. Köle, Ebû Bekr'e:

— Bu sana getirdiğim şeyin ne olduğunu biliyor musun? dedi. Ebû Bekr:

— O nedir? dedi. Köle şöyle dedi:

— Ben Câhiliyet devrinde bir insana kâhinlik yapar, gâibden birtakım haberler verirdim. Fakat ben kâhinliği güzel yapamıyor, sâdece o insanı aldatıyordum. O insan bana kavuştu da, bu kâhinlik mukaabilinde bana atıyye verdi. İşte şimdi senin yediğin şey, o bana verilen maldır, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr, elini ağzına soktu da karnındaki her-şeyi kustu 70[70].

69[69] Hadîsin başlığa uygunluğu Lebîd'in de, Umçyyetu'bnu's-Salt'ın da Câhiliye devri şâirlerinden olmaları yönündendir.

Lebîd ibn Rabîa, Câhiliye devrinde şiirleri müsabaka kazanarak Ka'be'nin duvarına asılan yedi büyük şâirden birisidir. Yukarıdaki beyit de bu muallaka-smın matla'ı yânî ilk beytidir. Lebîd'in bu şiirinin hepsi on beyittir. Lebîd, mu-hadramûndan yânî hem Câhiliyet devrini, hem de İslâm hayâtını yaşamış uzun ömürlü bahtiyarlardandır. Enes'in rivayetine göre yüzkırk yıl yaşamıştır. Hicretin dokuzuncu yılında kabîlesi halkıyle birlikte Medine'ye gelip müslümân olmuştur. Câhiliyet devrine âid şiirleri, ÂÎşe'nin beyânına göre onikibin beyit kadardır. Lebîd müslümân olduktan sonra pek az şiir söylemiştir. Bir gün Umer, kendisinden şiir okumasını istemiş. Lebîd:

— Allah bana el-Bakara ve Âlu İmrân'ı öğrettikten sonra, artık ben şiir söylemez oldum, demiş ve Kur'ân'm fesahat ve belagat nurunun şiirin ikbâlini söndürdüğünü bildirmiştir.

Usmân'm halîfeliği zamanında Kûfe'de vefat etmiştir... (Ali Fehmî, Hüsnü's-Sahâbe, s. 350).

Umeyye ibn Ebi's-Salt da Câhiliyet devrinde yetişen Kureyş şâirlerindendi. Tevhîde, öldükten sonra tekrar dirilmeye, âhiret gününe îmân ederdi. Bütün bu kanâatlerini îmânh yaşadığı gençlik devri şiirlerinde terennüm etmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Şerîd ibn Suveyd şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah'ın ter-kisinde yolculuk ediyordum. Rasûlullah; "Umeyye'nin şiirlerinden birşey biliyor musun?" dedi. Bende: Evet biliyorum, dedim ve yüz beyit kadar okudum. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Ümeyye,, müslümân olmağa yaklaşmıştır"^ buyurdu (Müslim, Şiir).

Vâkıdî'nin beyânına göre Umeyye, hayâtının ilk devirlerinde peygamberlik iddia etmiş, hayâtının sonlarında da o güzel i'tikaadlarını bırakarak sapıklardan olmuştur. Bir rivayete göre el-A'râf: 175. âyeti Umeyye hakkında inmiştir: "Onlara o kimsenin haberini de oku ki biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de o, bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytân onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu'".

Umeyye İslâm'a yetişmiş, fakat müslümân olmamıştır. Bir rivayette Hris-tiyan olduğu söylenmiştir.

63-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Câhiliye devri halkı deve etlerini, gebe bir devenin doğurmasına ta'lîkan alıp satarlardı. îbn Umer: "Habelu'l-habele" bir devenin karnındaki yavruyu doğurması, sonra bu doğan dişi yavrunun da gebe kalması demektir. Peygamber (S) insanları bu habelu'l-habele satışından (yânı gebe devenin dişi doğan yavrusunun gebeliğini satmaktan) nehyetti, dedi 71[71].

64-....... Gaylân ibn Cerîr şöyle tahdîs etmiştir: Biz Basra'da Enes ibn Mâlik'in yanına gelirdik de, o bize Ensâr'm haberlerinden tahdîs ederdi: Senin kavmin (Câhiüyet'te) şu ve şu günlerde şöyle şöyle yaptı; senin kavmin de şu ve şu günlerde şunu ve şunu yaptı, der idi 72[72].

26- Câhiliye Devrinde Kasâme Yemini 73[73]

65-....... Bize Ebû Yezîd el-Medenî, İkrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) şöyle demiştir:

70[70] Kâhinlik, gâibden delilsiz olarak haber verdiğini iddia ederek birtakım insanları aldatmak hilekârlığıdır. Câhiliyet devrinde bu kabîl hurafeler pek çoktu. İslâm bunları yasaklamıştır. İnsanları aldatarak elde edilen kazançlar haram olduğu için Ebû Bekr, o nevi1 kazançtan yediği şeyleri kusmuş oluyor.

71[71] Bu da müddeti bilinmeyen bir şeye ta'lîk ederek yapılan ve içinde aldatma bulunan bir Câhiliyet devri alışverişi idi. Bunun tafsilâtı Buyu' Kitabı, "Bey'u'l-garer ve habelu'l-habele bâbi"nda geçmişti.

72[72] Enes ibn Mâlik, senin kavmin şu, şu günde şöyle şöyle yaptı... demekle onların Câhiliyet devrinde yaptıkları kötü İşlere işaret etmiş olabilir. Râvî Gaylân, En-sâr'dan değil, fakat Ensâr'a mensûb bir kişi olduğu için, ona böyle hitâb etmiş oluyor...

73[73] ... el-Kasâme, yemîn ma'nâsına olan îksâm'dan isim olarak mutlak yemîn ma1-nâsınadir. Sonra şu yemine denildi ki, maktulün velîleri üzere taksim olunur. Meselâ bir köy toprağında bir kimsenin mülkü olmayan boş mahalde yaralanmış bir maktul bulunup, kaatili bilinmezse, vârisleri o köy ahâlîsinden iddia eyledikte, maktulün velîsi seçtiği elli adama yemîn verir, ve eğer elli adam bulunmaz ise yemîn verilen kimselere elli yemîn tamamlanıncaya kadar yemîn tekrar olunur. Ve yine beyyine olmayarak, meselâ yakınında düşmanlığı görülen Amr Üzere delâletle da'vâ eyleseler, maktulün velîleri işbu Amr ve Zeyd'i katleyledi diye elli tamâmına dek yemîn ederler. İşte bu iki surette yemîn eden cemâate de Ka-sâme denildi. Eğer iddiacılar yemîn ederlerse diyete hakk kazanırlar, ve eğer îtti-hâm edilenler yemîn ederlerse diyet lâzım gelmez... (Kaamûs Ter.).

Câhiliye devrinde yapılan ilk kasâme

yemini, muhakkak biz Hâşim oğullan içinde olmuştur. Şöyle ki: Hâ-şim oğulları'nın bir adamı vardı. Onu Kureyş'in diğer bir boyundan bir adam ücretle hizmetçi tuttu. İşte bu ücretle tutulan hizmetçi, efen-disiyle beraber Şam'a giden develeri içinde gitti. Yolda o hizmetçiye Hâşim oğullarından bir adam uğradı. Bu adamın deriden çuvallarının kulpları kopmuştu. Bu adam, ücretli hizmetçiye:

— Bana bir iple yardım et de onunla çuvallarımın kulplarını bağlayayım, develer de kaçmaz, dedi.

Hizmetçi ona bir ip verdi. O da bununla çuvallarının saplarını bağladı. Bir yere konak ettikleri zaman, bir tek deve müstesna, bütün develer bağlandı. (O tek deve de ipiyle çuvalların kulpu bağlandığından, onu bağlayacak bir ip bulunmadığı için bağlanmamıştı.) Ücretli tutan efendi, hizmetçiye:

— Develerin arasında bağlanmamış olan bu devenin hâli nedir? dedi.

Hizmetçi:

— Onun ipi yoktur, dedi. Efendi:

— Onun ipi nerede? diye sordu.

(el-Fâkıhî, Buhârî'nin şeyhi Ebû Ma'mer'den gelen rivayette şunu ziyâde etti: Bana Hâşim oğulları'ndan bir adam uğradı. Çuvallarının ipleri kopmuştu. Benden yardım istedi, ben de ona bunun ipini verdim, demiştir.)

Bunun üzerine efendi, hizmetçiye bir asâ attı. Hizmetçinin eceli bu atışta oldu, ağır yaralandı. Ağır yaralı iken daha Ölmeden yanına Yemen'den bir adam uğradı. Yaralı, o gelen adama:

— Sen hacc mevsiminde hazır bulunur musun? dedi. O:

— Ben her zaman orada hazır bulunmam, bazen hazır bulunurum, dedi.

Yaralı ona:

— Sen zamandan bir kerre benden bir elçiliği tebliğ eder misin? dedi.

O zât:

— Evet tebliğ ederim, dedi. Yaralı:

— Sen hacc mevsiminde hazır bulunduğun zaman "Yâ Kureyş ehli!" diye nida et. Sana cevâb verdiklerinde tekrar: "Ey Hâşim oğulları hanedanı!'' diye nida et. Eğer sana icabet ederlerse onlardan Ebû Tâlib'i sor ve ona,beni ücretle tutan fulân kimsenin bir ip sebebiyle beni öldürdüğünü haber ver, dedi.

Ve ücretli bu vasiyeti Yemenli'ye yaptıktan sonra öldü.

Nihayet ücretle tutan adam Mekke'ye gelince, Ebû Tâlib ona geldi de:

— Arkadaşımız ne yaptı? diye sordu. Oda:

— Hastalandı, onun işlerini güzelce yerine getirdim ve onun defnini de üzerime aldım, dedi.

Ebû Tâlib:

— O, senin tarafından bu hizmetleri hakk etmişti, dedi. Bunun üzerinden bir zaman geçti. Sonra o hizmetçinin tebliğ etmesini vasiyet etmiş olduğu Yemenli zât, hacc mevsimine geldi. Ve:

— Ey Kureyşliler! diye nida etti. Ona:

— İşte şunlar Kureyş'tir, dediler. O zât bu sefer:

— Ey Hâşim oğulları! diye nida etti. Hazır bulunanlar:

— Hâşim oğulları şunlardır, dediler. O zât:

— Ebû Tâlib nerededir? dedi. Oradakiler:

— Ebû Tâlib şu adamdır, diye gösterdiler. Bu zât ona:

— Fulan kimse bana, sana bir elçilik teblîğ etmemi; Fulân kişinin bir ip yüzünden kendisini ağır yaralayıp öldürdüğünü teblîğ etmemi emretti, dedi.

Akabinde Ebû Tâlib o efendiye geldi de, ona:

— Bizden üç şeyin birini tercih et: Eğer istersen yüz deve diyet öde; çünkü arkadaşımızı sen öldürdün. Eğer istersen kavminden elli kişi senin onu öldürmediğine yernîn etsinler. Eğer bu tekliflerimizi kabul etmezsen, o ölen arkadaşımıza mukaabil seni öldürürüz, dedi.

Bunun üzerine o efendi kendi kavmine geldi ve bu vaziyeti onlara söyledi. Onlar:

— Yemîn edelim, dediler.

Bu sırada Ebû Tâlib'e Hâşim oğullan'ndan bir kadın geldi (ki bu kadın, ölenin kızkardeşi Zeyneb bintu Alkame idi). Bu kadın onlardan Abdu'1-Uzzâ ibn Kays adında bir adamın nikâhı altında idi ve o adama bir çocuk doğurmuştu. Ebû Tâlib'e:

— Yâ Ebâ Tâlib! Benim şu oğlumu o elli kişiden bir adam yerine tutmanı, fakat ona, yemînlerin yaptırıldığı Ka'be rüknü ile Ma-kaam arasında yemîn ettirmemeni istiyorum, dedi.

Ebû Tâlib, kadının istediğim yaptı. Bu sırada onlardan bir adam geldi de:

— Yâ Ebâ Tâlib! Yüz deve yerine onlardan elli adamın yemîn etmesini istedin. Herbir adama iki deve isabet eder. İşte şunlar iki devedir. Sen bunları benim tarafımdan kabul et de, yeminlerin yaptırıldığı yerde beni yemîn ettirme, dedi.

Ebû Tâlib o iki deveyi de kabul etti.

Akabinde kırksekiz adam geldi de (Ka'be'nin rüknü yamnda maktulün kanından berî olduklarına) yemîn ettiler.

İbn Abbâs: Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki; onların yemîn etmeleri üzerinden bir yıl geçmeden, o kırksekiz kişiden kımıldayan bir göz kalmadı (yânî hepsi ilâhî ukubete uğrayıp helak oldu ve hepsinin ilkbaharda doğan deve yavruları, o kadının çocuğu Hu-veytib'e âid oldu) 74[74].

74[74] Bunu İbn Abbâs'a, doğruluklarına güvendiği bir cemâat haber vermiş ve onun için yemînle söylemiş olabilir.

Fethu'l-Börîdt şöyle dedi: tbn Abbâs'a bunu haber verenin bizzat Peygamber olması muhtemeldir. îşte bu sebeble hadîsin Câmi'u's-Sahîh'e girmesi mümkün olmuştur.

66-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Buâs günü, Allah'ın kendi Rasûlü için hazırladığı bir gündür ki, bu muharebenin netîcesi üzerine Rasûlullah, Medîne'ye gelmiştir. Öyle bir hâlde ki, hicret sırasında muhârib Evs ile Hazrecliler'in cem'iyetleri dağılmış, şerifleri öldürülmüş ve yaralanmışlardı. Allah bu muhâriblerin İslâm Dîni'ne girmeleri için bu günü Rasûlü'ne hazırlayıp takdim etmiştir 75[75].

Ve İbnu Vehb şöyle dedi: Bize Amr ibnu'l-Hâris, Bukeyr ibnu'I-Eşecc'den haber verdi ki, ona da İbn Abbâs'ın kölesi Kureyb şöyle haber vermiştir: İbn Abbâs şöyle demiştir: "Mekke vâdîsinin içinde Safa ile Merve arasında sa'y etmek bir sünnet değildi. Orada ancak Câhiliye halkı sa'y ederler ve: Bathâ'yı, yânî seyl yerini ancak şiddetli yürüyerek geçeriz, derlerdi 76[76].

67-.......Mutarrıf şöyle haber verdi: Ben Ebu's-Sefer'den işittim, şöyle diyordu: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu:

— Ey insanlar! Benden size söyleyeceğim şeyleri iyi işitin ve size söyleyeceklerimi bana tekrar edip işittirin, (sözlerimi iyice zabtedip anlamadan) gidip de İbn Abbâs şöyle dedi, îbn Abbâs böyle dedi demeyin: Her kim Beyt'i tavaf edecekse, Hıcr'm arka tarafından tavaf etsin. Oraya Hatim diye isim vermeyin. Çünkü Câhiliyet devrinde herhangi biri orada yemîn ederdi de (yemînin akdine alâmet olmak üzere) oraya kamçısını yâhud ayakkabısını yâhud da yayını atar idi (işte eşyalarım oraya attıklarından dolayı, orasını bu isimle isimlendirdiler) 77[77].

68-.......Amr ibn Meymûn şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrinde zina etmiş olan bir

---

Yine Fethu'l-Bârfde zikrettiğine göre el-Fâkıhî, îbn Ebî Necîh'ten şöyle rivayet etmiştir: Birtakım insanlar Beyt'in yanında bâtıl üzerine Kasâme yemini yaptılar, sonra çıkıp bir kayanın altına konakladılar. Kaya üzerlerine yıkıldı (da hepsi helak oldular).

75[75] Bu hadîs, Ensâr'ın Menkabeleri'nin evvelinde de geçmişti.

76[76] ibn Abbâs, sa'yin sünnetliğini nehyetmiyor, fakat şiddetle yürüyüşü nehyediyor. Çünkü sa'yin aslı Rasûlullah'ın yoludur, hacda ve umrede vâcib bir rükündür. Cumhur, vâdînin seyl yerinde şiddetle yürümenin müstehâblığma kaail oldular. İbn Abbâs onlara muhalefet etmiştir (Kastallânî).

77[77] Oraya Hatîm denmesinin, buradakinden başka isimleme sebebleri de zikredilmiştir.

maymunun üzerine birçok maymunların toplanmış olduklarını gördüm. Maymunlar o zina eden maymunu recm ettiler. Ben de o maymunlar topluluğunun beraberinde zina eden maymuna taş attım 78[78].

69-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ubeydullah'tan tahdîs etti ki, o İbn Abbâs(R)'ın şöyle dediğini işitmiştir: "Bir takım hasletler Câhiliyet hasletlerindendir: Neseblerde. kötüleme yapmak, ölü arkasından feryâdla ağlamak" dedi ve râvî Übeydullah üçüncü hasleti unuttu.

Sufyân: Üçüncü hasletin, yıldız hareketleriyle yağmur istemek olduğunu söylüyorlar, demiştir 79[79].

27- Peygamber(S)'İn Allah Tarafından Peygamber Gönderilmesi Babı

(O'nun Adnan'a kadar uzanan neseb zinciri şöyledir:) Muharnmed ibn Abdilİah ibn Abdilmuttalib ibn Hâşim

ibn Abdimenâf ibn Kusayy ibn Kılâb ibn Murre ibn Ka'b ibn Lueyy ibn Gâlib ibn Fıhr ibn Mâlik ibni'n-

Nadr ibn Kinâne ibn Huzeyme ibn Müdrike ibn İlyâs ibn Mudar ibn Nizâr ibn Maad ibn Adnan 80[80]

78[78] Bu kıssanın aslını el-İsmâîlî, Absî ibn Hıtân'dan; o da Amr ibn Meymûn'dan olmak üzere geniş surette zikretmiştir: Amr şöyle demiştir: Ben Yemen'de aileme âid bir koyun sürüsü içinde idim. Yüksek bir yerde bulunuyordum. Derken bir maymun geldi, beraberinde birçok maymunlar vardı... (Aynî).

79[79] Câhiliye'de yıldız hareketlerinden yağmur isterlerdi de, şu yıldız sebebiyle yağmura mazhar olduk, şu yıldız sayesinde suya kavuştuk derlerdi. Yağmur İsteme Duâsı'nda bu konuda bilgiler verilmişti.

Buhârî, Câhiliyet devrine âid olan bu haberleri, şimdi gelecek olan Peygamberlik Bâbı'na bir mukaddime olarak getirmiştir

80[80] Buradaki isimlerin herbiri hakkında şerhlerde bilgiler verilmiştir.

Muhammed, Peygamber'in en meşhur ismidir. Kur'ân'ın dört yerinde bu isimle anılmıştır: Âlu İmrân: 144, el-Ahzâb: 40, Muhammed: 2, el-Feth: 29. Birçok hadîslerde de bu isimle anılmıştır. Muhammed, tef îl babından mef'ûl sîga-sıdır; çokluk ve mübalağa ifâde eder. Buna göre Muhammed, çok medh olunan kimse

70-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kırk yaşında iken kendisine vahiy indirildi. (Vahiy geldikten sonra) Mekke'de onüç sene ikaamet etti. Sonra hicretle emrolunup Medine'ye hicret etti. Medine'de de on sene oturdu. Sonra vefat etti 81[81].

28- Peygamberdin Ve Sahâbîlerinin Mekke'de İken Müşriklerden Ma'rûz Kaldıkları Eziyetler Babı

71-....... Beyân ibn Bişr ile İsmâîl ibn Ebî Hâlid, ikisi de şöyle demişlerdir; Biz Kays ibn Ebî Hâzım'dan işittik, şöyle diyordu: Ben Habbâb ibn Erett'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) Ka'be'nin gölesinde kaftanını yastık yaparak dayandığı bir sırada yanına geldim. Biz (İslâm'ın o ilk günlerinde) müşriklerden şiddetle karşılanmış hâldeydik. Peygamber'e:

— (Bunların zulmünden kurtulmamız için) Allah'a duâ edemez misin? dedim.

Peygamber, yüzü öfkeden kıpkırmızı olduğu hâlde hemen oturdu ve şöyle buyurdu:

— "Yemin olsun sizden önceki ümmetler içinde öyle kimse bulunmuştur ki, müşrikler

---

demektir. Doğumunda Abdulmuttalib tarafından bu isim verilmiştir. Peygamber, Kur'ân'da ve hadîslerde daha başka isimlerle de anılmıştır.

Buhârî, Peygamber'in nesebini Adnan'da bırakmıştır. İbrahim'e ve Âdem'e kadar çıkarmamıştır. Çünkü nesebinin Adnan'a kadar olan zincirinde neseb ilmi âlimlerinin ittifakı vardır. Ondan yukarısında ihtilâf vardır. Peygamber'in yukarıda zikrolunan nesebi çok temiz ve çok şerefli bir altın zincirdir. Kendisi: "Ben devirden devire ve aileden aileye intikal ve bu suretle süzülen Âdem oğullan soylarının en temizinden naklolundum ve nihayet şu içinde bulunduğum Hâ-şimî camiasından meydana çıktım " buyurmuştur (Buhârî, Menâkıb, Sıfatu'n--Nebî, V, 30 "64").

Bu asîl süzülme, Müslim ile Tirmizî'de şöyle îzâh edilmiştir: "Allah, îbrâ-hîmoğulları'ndan İsmail'i, İsmâîl oğulları 'ndan Kinâne oğulları 'm, Kinâne oğul-lart'ndan Kureys'i, Kureyş'ten Hâşim oğulları'm, Höşim oğullan'ndan da beni seçmiştir".

81[81] Bu hesaba göre Peygamberimiz altmışüç yaşında vefat etmiş oluyor ki, Âişe'-nin rivayeti ve siyer âlimlerinin çoğunun görüşü böyledir. Vahyin gelmeye başladığı târihi, yılı, ayı, günü İle ta'yîn hususunda re'yler, İctihâdlar dağınıktır. Bunun sebebi de Zu'1-karneyn, Fîl, Ka'be'nin binası gibi değişik târih başlan-gıçlarına göre hesâb edilmesidir. Bu görüşlerden çoğunun bir ortak noktası vardır ki, o da ilk vahyin Ramazân ayında gelmeye başlamış olmasıdır.

tarafından kemiklerinin üstündeki eti ve siniri demir tarakla taranırdı da bu işkence o mü'mini dîninden çeviremezdi. Yine mü'minin başının ortasına büyük testere konulur başı ikiye bölünürdü de, bu testere işkencesi o mü'mini dîninden çeviremezdi. Yeminle söylüyorum ki, Allah bu İslâm Dîni işini muhakkak surette tamamlayıp kemâle erdirecektir. O derece ki, bir süvârî (yalnız başına) San'â'dan Hadramevt'e kadar, Allah'tan başka hiç-birşeyden korkmayarak (selâmetle) gidecektir".

Râvî Beyân kendi rivayetinde: "Bir de sürüsü üzerine kurttan başka birşeyden korkmayarak" fıkrasını ziyâde etmiştir [82[82]].

72-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Mekke'de iken- en-Necm Sûresi'ni okudu da sonunda secde yaptı. Orada bulunanlardan (mü'min müşrik) hiçbir kimse hâriç kalmayıp, hep secde yaptılar. Yalnız bir ihtiyar secde etmedi. Ben onun bir avuç toprak aldığını, onu alnına kadar kaldırıp onun üzerine secde ettiğini gördüm. Ve o ihtiyar:

— Bu kadarı bana yeter, dedi.

Yemîn olsun, ben o ihtiyarı sonra (Bedir'de) Allah'a kâfir olarak, öldürülmüş gördüm [83[83]].

73-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Ka'be yanında- secde yapıyordu. Etrafında da Kureyş'ten birtakım insanlar oturuyorlardı. Bu sırada Ukbe ibn Ebî Muayt, yeni boğazlanan bir devenin döl yerini getirdi de, onu Peygamber'in sırtının

---

82[82] Başlığa uygunluğu "Biz müşriklerden şiddetle karşılanmıştık" sözlerindedir. Bunun biraz değişik bir rivayeti Peygamberlik Alâmetleri'nde geçmişti.

Râvî Habbâb ibnu'L-Erett, ilk müslümân olan sahâbîlerdendir. Hadîste haber verdiği hâl, İslâm'ın Mekke'deki ilk günlerine âid vakıalardandır.

Peygamber'in yemîn ile ve en kuvvetli te'kîd edâtlarıyle haber verdiği İslâm'ın kudret ve hâkimiyeti kendisi hayâtta iken gerçekleşmiş ve müslümânlı-ğm adalet ve emniyet nuru Arabistan'ın her yerine nufûz etmiştir

83[83] Hadîsin başlığa uygunluğu, o ihtiyarın müslümânlarla beraber bulunduğu hâlde, onlara muhalefet edip secdeden çekinmesi, onlara bir nevi' eziyyet olması yönündendir.

üzerine attı. Peygamber secdeden başını kaldırmadı. Hemen Fâtıma aleyhi's-selâm geldi ve Peygamber'in sırtından o döl yatağını aldı ve bunu yapana beddua etti. Peygamber (secdeden kalkıp namazı bitirince):

— "Yâ Allah! Kureyş'ten şu zümreyi sana havale ederim: Ebû Cehl, İbn Hişâm, Utbe ibnu Rabîa, Şeybe ibn Rabîa, Umeyye ibn Halef yâhud Ubeyy ibn Halef".

Şübhe eden râvî, Şu'be ibnu'1-Haccâc'dır.

ibn Mes'ûd dedi ki: Ben bunların hepsim Bedir günü öldürülmüşler gördüm, hepsi orada bir kuyuya atıldılar. Yalnız Umeyye ibn Halefin yâhud Ubeyy ibn Halefin eklemleri parça parça olmuş bulunduğu için, kuyuya atılmadı 84[84]

74-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn Ebzâ bana: İbn Abbâs'tan şu iki âyeti sor, bunların işi nedir (yânî bunlar arasını uyuşturma nasıldır)? diye emretti:

a. "Ve onlar ki Allah'ın beraberinde diğer bir tanrıya duâ etmezler, Allah *m haram kıldığı nefsi haksız öldürmezler ve zina yapmazlar. Her kim bunları yaparsa, ağır cezaya çarpar" (ei-Furkaan: 68);

b. "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezası, içinde devâmh kalıcı olmak üzere, cehennemdir" (en-Nisâ: 93).

Ben İbn Abbâs'a sordum. îbn Abbâs şöyle dedi: el-Furkaan Sûresi 'ndeki âyet inince Mekke ahâlîsinin müşrikleri:

— Biz Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürdük, Allah'ın beraberinde diğer tanrıya duâ ettik ve bütün fahişelikleri de İşledik (artık İslâm bize fayda vermez), dediler.

Bunun üzerine Allah "Ancak tevbe ve îmân edip iyi amelde bulunanlar başka. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir ve Allah gafur, rahim 'dir..." (ei-Furkaan: 70) âyetini indirdi. İşte bu âyet, o sıfattaki müşrikler içindir. Amma en-Nisâ Sûresi'ndeki âyete gelince, İslâm Dîni'ni ve onun kaanûnlarını tanıdığı (katlin haram kılındığını bildiği) zaman, müslümân kişi bundan sonra insan öldürürse, işte onun cezası, içinde

84[84] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nın sonlarında geçmişti

ebedî kalmak üzere, cehennemdir (tevbesi yoktur), dedi.

Abdurrahmân ibn Ebzâ dedi ki: Ben İbn Abbâs'm bu sözünü Mucâhid ibn Cebr'e söyledim. O: Pişmanlık duyup tevbe eden (cehennemde ebedî kalmaktan) müstesnadır, dedi 85[85].

75-.......Bana Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Amr ibni'I-Âs'a sorup:

— Müşriklerin Peygamber'e yaptıkları en şiddetli işi bana haber ver, dedim.

Abdullah (R) şöyle anlattı:

— Peygamber (S) Ka'be'nin Hıcr'ında namaz kıldığı sırada Uk-be ibn Ebî Muayt yönelip geldi. Ukbe, Peygamber'in ridâsını (üst elbisesini) toparlayıp onu boynuna koydu ve Peygamber'i şiddetli bir şekilde boğmaya başladı. Tam bu sırada Ebû Bekr karşı geldi. Nihayet Ukbe'nin omuzunu tuttu ve onun saldırısını Peygamber'den def etti. Ve şu âyeti söyledi: "... Siz bir adamı Rabb'im Allah'tır demesiyle Öldürür müsünüz? Hâlbuki O, size Rabb Hnizden apaçık mu dizeler de getirmiştir. Bununla beraber eğer o, bir yalancı ise yalanı kendine. Eğer doğrucu ise, sizi tehdîd edegeldiği azabın bir kısmı olsun sizi çarpar, Şübhesiz Allah» haddi aşan, yalancı olan kimseyi muvaffak etmez" (el-Mii'min: 28).

Bu hadîsi rivayet etmekte Muhammed ibn İshâk, Ayyaş ibnu'l-Velîd'e mutâbaat etmiştir 86[86].

85[85] Hadîsin başlığa uygunluğu, Mekke ahâlîsinin müşriklerinin: "Biz Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürdük..." sözlerinden alınır. Çünkü müslümânları öldürmek ve işkence etmekten daha şiddetli ezâ olamaz... (Aynî).

Hadîsin son fıkrasında Mucâhid: el-Furkaan: 68. âyet devamındaki 70. âyetle kayıdlanmıştır; mutlak, mukayyede hamledilir demiş oluyor. •

îbn Abbâs'a göre islâm'a girdikten sonra kasden bir mü'mini öldüren kaa-til için tevbe yoktur. O buna en-Nisâ: 93. âyeti ile hüccet getirdi. İbn Abbâs'-tan meşhur olan görüş budur. Ondan kaatil için tevbenin var olduğu görüşü de rivayet edilmiştir. Bu hadîs, Tefsîr'de de gelecektir. Bu hadîsi Müslim de Tef-sîr'de getirmiştir.

86[86] Başlığa uygunluğu açıktır. Ebû Bekr'in saldırganı def edip ona karşı okuduğu âyet, Mûsâ ile Fir'avn kıssasına ve Fir'avn'ın Musa'yı öldürmeye karar verdiği zaman, sarayda îmânını gizleyen bir mü'mının söylediği sözlerdir. Bunun Peygamber'in uğradığı bu saldırı akabinde okunması çok yerinde ve belîğ olmuştur. Bu âyetlerin mealleri yerinden ve tefsirlerinden okunmaya değer.

76- (Muhammed ibn İshâk dedi ki:) Bana Yahya ibn Urve, babası Urve'den tahdîs etti. O: Ben Abdullah ibn Amr'a şöyle dedim.., demiştir. Ve Abde ibnu Süleyman, Hişâm'dan; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den söyledi ki, o, Abdullah ibn Amr'a denildi ki... demiştir.

Muhammed ibn Amr ibn Alkame de Ebû Seleme'den söyledi. O:' Bana Amr ibnu'1-Âs tahdîs etti, demiştir [87][87]

29- Ebû Bekr Es-Sıddîk(R)'In İslâm'a Girişi Babı

77-.......Hemmâm ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Ammâr ibn Yâsir (R): Ben Rasûlullah(S)'ı (ilk) gördüğümde, O'nun beraberinde –ilk müslümân olarak- beş köle, iki kadın ve bir de Ebû Bekr'den başka kimse yoktu, demiştir [88][88].

30- Sa'd İbn Ebî Vakkaas<R)'In İslâm'a Girişi Babı

78-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Ben Ebû îshâk, Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan işittim: Hiçbir kimse İslâm'a girmedi, ancak benim İslâm'a girdiğim günde İslâm'a girdiler. Yemin olsun ben İslâm'ın üçte biri olduğum hâlde yedi gün beklemişimdir, diyordu [89][89]

---

[87][87] Buhârî'nin gösterdiği bu mutâbaaların bir kısmı, diğer hadîsçiler tarafından, bir kısmı da bizzat Buhârî tarafından senedleriyle mevsûlen rivayet edilmişlerdir. Bunları zikretmenin faydası, hadîsin çeşitli yollarını ve lafızlarını gösterip kuvvetini belirtmektir.

[88][88] Hadîsin başlığa uygunluğu, Ebû Bekr'in hürr erkekler arasında ilk müslümân olmasıdır. Ammâr'm haber verdiği beş köle de: Bilâl Habeşî, Zeyd ibn Harise, Amir ibn Fuheyre -ki Ebû Bekr'İn kölesidir ve efendisiyle beraber müslümân olmuştur-, Ubeyd ibn Zeyd, Ebû Fukeyhe ki, Safvân ibn Umeyye'nin kölesi idi. Bu hadîs, Muhâcirler'in Menkabeleri Kitâbı'nda da geçmişti.

[89][89] Bundan önceki bâbda geçen Ammâr hadîsi ile bunun te'lîfi şöyle yapılabilir: Sa'd'ın üçüncü müslümân olması sözü, erkek, hürr, baliğ olarak müslümân olanların üçüncüsüyüm ma'nâsma olabilir. Rasûlullah birinci, Ebû Bekr ikinci, Sa'd üçüncü olmuş olur. Müslümanlığın ilk günlerinde müslümânlarm gizli bir ce-

31- Cinn'in Zikri Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "De ki: Bana şu hakikat vahyolunmuştur: Cinnden bir zümre (benim Kur'ân okuyuşumu) dinlemiş de; Biz hakikî hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o hakka ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabb'imize hiçbirşeyi asla ortak tutmayacağız*., demişlerdir" (ei-cinn: 1-2) 90[90].

79-....... Ma'n ibn Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben babam (Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Mes'ûd)dan işittim, şöyle dedi: Ben Mes-rûk'a:

— Cinnden bir zümre Kur'ân dinlemek istedikleri gece, Peygam-ber(S)'e cinni kim bildirdi? diye sordum.

O:

---

miyet hâlinde yaşamış olmaları sebebiyle, Sa'd'ın kendisine delâlet eden Ebû Bekr ile Rasûlullah'tan başka kimseyi tanımamış olması ve kendi bilgisine göre böyle söylemesi de muhtemeldir. Diğer taraftan beş köle ile Ebû Bekr altı olur, Sa'd da yedinci gelir. Şu hâlde Sa'd İslâm'da en kıdemli birkaç kişiden biridir.

90[90] Bu cinn vak'asi, İbn İshâk'ın beyânına göre, Peygamber'in Tâif dönüşünde olmuştur. Şöyle ki: Rasûlullah, Ebû Tâlib ile Hadîce'nİn arka arkaya ölmeleri üzerine Kureyş, bu iki dayanaktan mahrum kalan Rasûlullah'ı tazyîka başlamıştı. Rasûlullah da kendisine bir sığınak aramak üzere Tâif e gitmişti. Fakat orada umduğunu bulamayarak dönerken, gece yarısı Batnu Nahle'ye gelmişti. Orada namaz kılarken, cinnden yedi kişilik bir cemâat buraya uğramış ve Rasûlullah1-ın okuduğu Kur'ân'ı dinlemişlerdir. Rasûlullah namazı bitirince cinnler kendi kavimlerine gidip, onları inzâr etmişlerdir.

el-Cinn Sûresi'nin yukarıdaki ve müteâkib âyetleri cinnlerin bu inzârlanm bildirir. Ayrıca şu âyetler de bunu anlatır:

"Hatırla o zamanı ki, cinnlerden bir taifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik. İşte bunlar onun huzuruna gelince: Susun demişler, okuması bitirilince de korkutmaya me'mûr olarak kavimlerine dönmüşlerdi. Ey kavmimiz, dediler, hakikat biz Mûsâ 'dan sonra indirilmiş olan, kendinden öncekileri tasdik eden, hakka ve doğru yola ileten bir Kitâb dinledik. Ey kavmimiz, Allah 'in da'vetine icabet edin. Ona îmân edin ki (Allah) sizin günâhlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acıklı bir azâbdan kurtarsın" (el-Ahkaaf: 29-30).

Âyetteki "Cinn vak'ası bana vahyolunarak bildirildi" kavlinin zahirine göre, Rasûlullah cinni görmemiştir. Kur'ân dinlediklerinden haberi olmamıştır ve onlara husûsî surette Kur'ân okumamıştır. Fakat cinnler rastgele sabah namazında Rasûlullah'ın okuduğu Kûr'ân'ı dinlemişlerdir.

— Bana baban, yânî Abdullah ibn Mes'ûd: Cinnleri bir ağaç bildirdi, diye tahdîs etti, dedi 91[91].

80-.......Bana dedem Saîd ibn Amr, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi: Ebû Hureyre, Peygamber'in beraberinde abdest alması ve istincâ' suyu için küçük bir kırba taşırdı. Bir kerresinde Peygamber hacetini yerine getirmek için çıktığında Ebû Hureyre arkası sıra kırba ile O'nu ta'kîb ederken, Peygamber:

— "Kimdir o?" diye sordu. Ebû Hureyre:

— Ben Ebû Hureyre! diye cevâb verdi. Peygamber:

— "Benim için istincâ edeceğim birkaç taş ara, sakın bana kemik ve hayvan gübresi getirme" buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben elbisemin kenarında birkaç taş naklederek kendisine getirdim ve onları yambaşına koydum. Sonra yanından ayrıldım.Nihayet hacetini bitirdikten sonra Peygamber'in beraberinde yürüdüm. Yolda kendisine:

— Kemik ve hayvan gübresi ile temizlenmekte ne var ki? diye sordum.

Peygamber:

91[91] Bu hadîs, Peygamber'in cinnleri gördüğünü sezdirmektedir. Bu rivayet pek kısa olduğu için Peygamber'in cinnleri görüp görmediği açık değidir. BeyhakF-nin Delâilu'n-Nübüvve'deki şu rivayeti bunu açıklamaktadır:

İbn Mes'ûd dedi ki: Ben cinnlerin Rasûlullah'a:

— Senin Allah'ın Rasûlü olduğuna kim şehâdet eder? diye sorduklarını işittim.
Bulunduğumuz yere yakın bir sakız ağacı vardı. Rasûlullah o ağacı işaret ederek onlara:

— "Şu ağacı gördünüz mü; o şehâdet ederse îmân eder misiniz?" dedi. Cinnler:

— Evet îmân ederiz, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah o ağacı çağırdı. Ağaç İcabet etti de ben dallarını, budaklarını sürüyerek geldiğini gördüm. Rasûlullah ağaca:

— "Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?" dedi. Ağaç:

— Şehâdet ederim ki, Sen Allah'ın Rasûlü'sün, dedi.

— "Bu ikisi cinnlerin taâmındandır. Şu muhakkak ki, bana Nasîbîn cinnlennin bir hey'eti geldi. Bunlar ne hoş cinnlerdir! Benden azık istediler. Ben de onlar için Allah'a: Cinnlerin uğrayacakları her kemik ve tezek makûlesi üzerinde kendileri için muhakkak bir taam bulmalarına dua ettim" buyurdu 92[92].

32- Ebû Zerr El-Gıfârî(R)'Nin İslâm'a Girmesi Babı

81-.......Bize el-Musennâ, Ebû Cemre'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber'in Allah tarafından peygamber gönderildiği haberi Ebû Zerr'e ulaşınca, Ebû Zerr, kardeşi Uneys'e:

— Haydi devene bin de şu Mekke vadisine git ve benim için, kendisinin bir peygamber olduğunu ve kendisine gökten haber geldiğini söyleyen şu adamın haberini iyice öğren, O'nun sözlerinden işit, sonra bana gel, dedi.

Kardeşi Uneys gitti, nihayet Mekke vadisine vardı ve Peygamber'in sözlerinden işitti, sonra da Ebû Zerr'in yanına dönüp geldi. Ve:

— Ben o zâtı gördüm: Ahlâk güzelliklerini emrediyor ve birtakım güzel sözler söylüyor ki, bunlar şiir değildir, dedi.

Ebû Zerr bunun üzerine kardeşine:

92[92] Şimdi sahîh olan bu iki haberi şöyle te'lîf edebiliriz: Peygamber'e birçok defalar cinn hey'etleri gelmiştir: Mekke'de, Medine'de, daha başka yerlerde. Bunlardan dördünde İbn Mes'ûd bizzat hazır bulunmuştur. Cinn hey'etleri birkaç defa olduğuna göre, ilk defakine İbn Abbâs'ın dediği gibi Peygamber vâkıf değildi; onları görmedi, Kur'ân dinlediklerini bilmiyordu. Bu kendisine vahiyle bildirildi. Fakat el-Cinn Sûresi indikten sonraki vakıalarda Peygamber Allah'-■ in emri ile çıkıp cinnlerle buluşmuştur (Özetle Aynî'den),

Cinn'İn varlığı ve mâhiyeti hakkında şunu özetle nakledelim: "Ebu'l-Abbâs ibnu Teymiyye (R) şöyle dedi: Bütün İslâm fırkalanyle şâir milletlere ve kâfirlere mensûb zümreler cinnin varlığında muhalefet etmemişlerdir. Vakıa İslâm zümreleri arasında Cehmiyye ve Mu'tezile gibi cinni inkâr edenler bulunduğu gibi şâir ümmetler ve kâfirler arasında da inkâr edenler vardır. Fakat milletlerin cumhuru cinnin varlığını kabû! ve i'tirâf etmişlerdir. Çünkü bütün peygamberlerin cinnin varlığına dâir haberleri zarurî ilim ifâde edecek derecede mütevâtirdir..." (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, VII, 285).

Elmahlı Muhammed Hamdı Yazır, Hakk Dîni Kur'ân Dili adlı kıymetli tefsirinde el-Cinn Sûresi'nin mukaddimesinde, doğu ve batı ilim âleminde bu mes'ele hakkında gelen nasslar ile öne sürülen fikirleri ve görüşleri naklederek, çok kıymetli bilgiler toplamıştır. Bu bilgiler oradan okunmalıdır: VII, 5381-5395.

— Sen arzu ettiğim nevi'den bana şifâ verecek bir haber getirmedin, dedi.

Akabinde azık hazırladı, bir de içinde su bulunan eski bir kırba

yüklendi. Nihayet Mekke'ye varıp Ka'be mescidine geldi. Peygam-ber'i aramağa koyuldu. Kendisi Peygamber'i tanımıyor, O'nu başkasından sormak da istemiyordu. Nihayet gecenin bir kısmı kendisine erişince Ebû Zerr'i Alî gördü ve onun yabancı bir kimse olduğunu tamdı. Ebû Zerr onu görünce, onun ardından yürüdü. Yolda giderken, bu iki arkadaştan herhangibiri diğerine hiçbirşey sormadı. Böylece sabah oldu. Sonra Ebû Zerr su kırbasını ve azığını yine Ka'be mescidine taşıdı. Ve bu gün de böyle devam etti. Peygamber kendisini görmüyordu. Nihayet akşam oldu, Ebû Zerr (yine Ka'be mescidinin bir kenarındaki) yatağına döndü. Bu sırada kendisine yine Alî uğradı da:

— Bu adam için yerini öğrenip orada ikaamet etme zamanı gelmedi mi (yânî hâlâ bir yer bulup yerleşemedi mi)? dedi.

Akabinde Alî, Ebû Zerr'i beraberinde götürdü. Yine yolda iki arkadaştan biri diğerine hiçbirşey sormuyordu.

Nihayet böylece üçüncü olunca, Alî yine evvelki gelişi üzerine dönüp onun yanına geldi ve Ebû Zerr, onun beraberinde ikaamet etti. Sonra Alî, Ebû Zerr'e:

— Seni buraya getiren sebebi bana söylemez misin? dedi. Ebû Zerr:

— Eğer bana muhakkak doğru yolu göstereceğini taahhüd eder ve kesin söz verirsen bunu sana bildiririm, dedi.

Alî onun istediği taahhüdü ve yemînli sözü yaptı. Ebû Zerr de ona gelme maksadım haber verdi. Alî de ona:

— Hiç şübhesiz bu zât haktır, doğrudur, o Allah'ın Rasûlü'dür. Sabaha eriştiğin zaman sen benim ardımca gei. Şayet ben yolda sana zarar vereceğinden korktuğum birşey görürsem, sanki ben su dökü-yormuş gibi dikilip dururum (sen durma git). Eğer ben yürüyüp gidersem, sen ardımca beni ta'kîb et, nihayet benim gireceğim yere, sen de girersin, dedi.

Ebû Zerr onun dediklerini yaptı. Alî'nin arkasına uyarak gitti. Nihayet Alî, Peygamber'in

huzuruna girdi. Ebû Zerr de onun beraberinde huzura girdi. Peygamber'in sözlerinden işitti ve olduğu yerde müslümân oldu. Peygamber ona:

— "Sen şimdi kendi kavminin yanına dön, benim peygamberliğimi onlara haber ver. Benim emrim sana gelinceye kadar orada kal" buyurdu.

Ebû Zerr:

— Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben muhakkak bu şehâdet kelimesini müşriklerin ortasında haykıracağım, dedi.

Akabinde Ebû Zerr, huzurdan çıktı, Ka'be mescidine geldi ve en yüksek sesiyle:

— Eşhedu en lâ ilahe UWllah ve erme Muhammeden Rasûlullah

(= Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed O'nun Rasûlü'dür)/ diye bağırdı.

Bu bağırmadan sonra Kureyş cemâati ayağa kalkıp Ebû Zerr'i dövdüler ve onu yere yatırdılar. Bu sırada Abbâs gelip onun üzerine kapandı da:

— Size yazıklar olsun! Bunun Gıfâr kabilesinden bir kimse olduğunu ve Şâm ticâret yolunuzun onlardan geçtiğini bilmiyor musunuz? dedi.

Ve Ebû Zerr'i müşriklerin topluluğundan kurtardı. Sonra Ebû Zerr, ertesi günü de mescide döndü ve dün yaptığı gibi yüksek sesle şehâdet kelimesini söyledi. Müşrikler yine ona doğru fırlayıp onu dövdüler. Abbâs yine onun üzerine kapandı (ve onu kurtardı) 93[93].

93[93] Ebû Zerr el-Gıfârî'nin adı Cundeb ibn Cenâde'dir. ilk müslümân olan beş zâtın beşincisi olduğu, İslâm'ı hiç da'vet edilmeksizin kendi arzusu ile ve yüksek iradesiyle kabul etmiş olduğu hadîsten anlaşılmaktadır. Muâviye ile bâzı ilmî mes'-elelerde uyuşamadığı için, Usmân tarafından Medine'ye getirtilmiş, orada da bâzı tenkîdleri devam ettiği için, Rebe köyüne gönderilmiş, orada yalnız bir hayât geçirerek otuz iki yılında vefat etmiştir.

Buhârî bu hadîsi biraz farklı bir uslûbla Kureyş'in Menkabeleri bölümünde Zemzem kıssasında da getirmişti. Ebû Zerr'in İslâm'a girmesi hadîsi Müslim'in Sahîh'inde daha tafsîllidir: Müslim Ter., VII, 387, 28. Bâb "2473".

33- Saîd İbnu Zeyd(R)'İn İslâm'a Girişi Babı

82-.......Kay s ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'den işittim, Küfe mescidinde şöyle diyordu: Ye-mîn olsun ben kendimi şu hâlde görmüşümdür: Umer ibnu'l-Hattâb İslâm'a girmeden önce (tazyîk ve horlama yaparak bir esîr gibi) beni sanki bir bağla İslâm üzerine sebata bağlayıcı idi. Eğer Usmân'a yaptığınız öldürme işinden dolayı Uhud Dağı yerinden gitseydi, elbette gitmeye lâyık olmuş olurdu 94[94].

34- Umer İbnu'l-Hattâb(Rrin İslâm'a Girişi Babı

83-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R): Umer müslümân olduğu günden beri biz (müslümânlar) azizler, şerefliler olmakta devam ettik, demiştir 95[95].

84-.......Umer ibnu Muhammed tahdîs edip şöyle demiştir: Bana dedem Zeyd ibnu Abdillah ibn Umer, babası Abdullah ibn Umer'-den haber verdi. O şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb müslümân olduğu zaman evde Kureyş'ten korkar halde bulunurken, birdenbire onun yanına Ebû Amr Âs ibnu Vâil es-Sehmî çıkageldi. Üzerinde çizgili bir takım elbise ve ipekle dikili bir gömlek vardı. Bu Âs, Sehm oğulları'ndandı, onlar bizim câhiliyet devrinde yeminli dostlarımiz-dilar. Âs, Umer'e:

— Hâlin nedir? diye sordu. Umer:

94[94] Saîd ibn Zeyd, daha önce de geçtiği üzere Umer ibnu'l-Hattâb'ın amcası oğlu ve kızkardeşinin kocası olduğu için, aynı zamanda eniştesidir. Mekke'de zevce-siyle beraber ilk müslümân olanlardan ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Bedir'den başka bütün gazvelerde hazır bulunmuş, Bedir ganimetlerinden kendisine pay ayrılmıştır. Akîk mevkiinde hicrî ellibir yılında vefat etmiş, cenazesi Medîne'ye nakledilmiştir (Vâkıdî).

95[95] Başlığa uygunluğu "Umer müslümân olduğu günden beri..." sözündedir.

— Senin kavmin olan Sehm oğulları, ben İslâm'a girdiğim için beni öldüreceklerini söylediler, dedi.

Âs ibnu Vâil de Umer'e:

— Onlar için seni öldürmeye hiç yol yoktur, dedi. Umer:

— Âs bu sözü söyledikten sonra korkum gidip emniyette oldum, demiştir.

Akabinde Âs çıktı ve Mekke vadisinde sel gibi akan insanlara kavuştu. Âs, onlara:

— Nereye gitmek istiyorsunuz? diye sordu. Onlar:

— Şu babalarının dîninden sapan Hattâb oğlu'na gitmek istiyoruz, dediler.

Âs onlara:

— Sizin için ona ulaşmaya hiç yol yoktur, dedi. Onun bu sözü üzerine o kalabalık geriye döndüler [96][96].

85-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Umer ibnu'l-Hattâb müslümân olduğu zaman insanlar onun evinin yanında toplandılar ve:

— Umer kendi dîninden başka bir dîne döndü, dediler.

Ben o sırada bir oğlan çocuğu olarak evimin damı üzerine çıkmıştım.

Derken üzerinde has ipekten bir kaftan bulunan bir adam çıka-geldi ve:

— Umer kendi dîninden başka dîne dönmüştür. Bu toplanma ne oluyor? Hâlbuki ben Umer'in (herhangi bir kimsenin zulmetmesinden) koruyucusuyum, dedi.

---

[96][96] Başlığa uygunluğu "Şu babalarının dîninden sapan Hattâb oğlu'na..." sözlerinden alınır. Küreydiler, müslümân olan kimselere dîninden saptı derlerdi.

As ibn Vâil, kavmiiçinde itaat edilen bir adamdı, İslâm'a erişmiş, fakat müslümân olmamıştır. Âs, kavmine karşı söylediği o sözü ile Urıer'i korumuştur.

(Onun bu sözlerine kimse i'tirâz etmedi.) îbn Umer dedi ki: Onun bu sözü üzerine insanlar dağılıp gittiler. Ben babama:

— Bu adam kimdir? diye sordum. Babam (ve beraberindekiler):

— Âs ibnu Vâiî'dir, dediler [97][97].

86-.......Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Umer'in birşey için "Ben onun şöyle olacağını zannediyorum" deyip de onun zannettiği gibi olmayan bir söz söylediğini işitmedim. Bir gün Umer otururken yanına güzel bir adam uğradı. Umer:

— Zannım (bu adamın Câhiliyette müslümân olduğu hakkında) tereddüd edip yanılmıştır, dedi.

Yâhud:

— Bu adam (yânî Sevâd ibn Kaarib) Câhiliyet'teki dîni üzere devam etmektedir.

Yâhud:

— Bu adam Câhiliyet'te kavminin kâhini olmuştur, onu bana getirin, dedi.

O adam Umer için çağrıldı. Gelince Umer, onun yokluğunda söylediği tereddüdü ona zikretti. Sevâd da:

— Ben bugünkü gibi bir gün görmedim. Çünkü bu gün içinde müslümân bir adam karşılandı, dedi.

Umer de ona:

— Ben sana and veriyorum ki, sen benim istediğim şeyleri muhakkak bana haber vereceksin, dedi.

Sevâd:

— Ben Câhiliyet devrinde onların kâhini (yânî gaybden haber verici kişisi) idim, dedi.

---

[97][97] Başlığa uygunluğu "Umer ibnu'l-Hattâb müslümân olduğu zaman" sözlerin-dedir.

Umer ona:

— Dişi cinnin sana getirdiği gayb haberlerinden en hayret vericisi nedir? diye sordu.

Sevâd:

— Ben bir gün çarşıda bulunduğum sırada bana dişi cinn geldi ki, ben ondaki korkuyu biliyorum: Cinn bana: Sen cinni ve onun korkusunu ve başı üzerine devrilmesinden (yânî kulak hırsızlığından men' olunmasından) sonraki ümîdsizliğini ve sırtlarına ince çullar konulmuş genç develerle yetişilip yakalanmasını görmedin mi? dedi 98[98].

Umer şöyle dedi: Sevâd ibn Kaarib doğru söyledi. Ben bir gün müşriklerin putları yanında bulunduğum sırada bir adam bir buzağı getirdi de onu boğazladı. Bu esnada bir bağına öyle bir sayha attı ki, ben ondan daha şiddetli sesi olan hiçbir bağına işitmedim; şöyle diyordu: Yâ Celîh (ey düşmanlığını açığa vuran kimse)! Zafer bulmuş bir iş, fasîh konuşan bir adam. Lâ ilahe illâ ente = Senden başka hiçbir ilâh yoktur diyor, diye bağırıyordu. Oradaki topluluk, o kimseye doğru kalktılar.

(Umer ibn Hattâb dedi ki:) Ben bunu görünce kendi kendime: Ben bunun arkasında ne olduğunu öğreninceye kadar buradan ayrılmam, dedim. Sonra o zât yine: Yâ Celîh! Emrun necîh, raculun fasîh = Başanya ulaşmış bir iş, fasîh konuşan bir adam Lâ ilahe ittellah = Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur diyor! diye nida etti. Ben orada dikildim. Çok beklemedik ki: Bu Peygamber'dir (meydana çıkmıştır), denildi 99[99].

87-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Zeyd' den işittim, bir topluluğa hitaben şöyle diyordu: Ben kendimi öyle bir hâlde görmüşümdür ki, Umer müslümân olmadan önce ben ve zevcem olan kızkardeşi Fâtıma bintu'l-Hattâb İslâm'a girdiğimiz için hakaaret ve baskı yaparak beni İslâm üzerine sebatla bağlayan Umer olmuştur. Eğer sizin Usmân'a yaptığınız katil işinden dolayı Uhud Dağı yerinden gitseydi, elbette

---

98[98] el-Kevâkib de şöyle demiştir: Bundan murâd Arabî bir peygamberin meydana çıkması, cinnlerin Arablar'a mutâbaat etmeleri, cinnlerin dînde Arablar'a katılmalarıdır. Çünkü O, Rasülu's-Sakaleyn'dir, yânî "İnsanların ve Cinnlerin ra-sûlü"dür... (Kastallânî).

99[99] Bu hadîsin bu bâbda zikredilmesi, bu hadîsteki kıssanın Umer'in İslâm'a girmesinin sebebi olmuştur denilmesidir.

yerinden gitmesi vâcib olmuş olurdu 100[100].

35- Ay'ın İkiye Bölünmesi Babı

88-.......Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Mekke ahâlîsi Rasûlullah'tan kendilerine bir âyet (bir mu'cize) göstermesini istediler. O da onlara Ay'ı iki bölük gösterdi, hattâ Mekkeliler Hıra Dağı'nı o iki bölük arasında gör-düler.

89-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Mini'da Peygamber(S)'in beraberinde iken Ay ikiye bölündü de Peygamber (S): "Şâhid olunuz!" buyurdu. Ve Ay'dan bir parça Hıra Dağı tarafına gitti.

Ebu'd-Duhâ Müslim ibn Subayh da Mesrûk'tan; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan: Ay Mekke'de ikiye bölündü, diye söylemiştir.

Bu hadîsi Ebû Ma'mer'den rivayette îbrâhîm en-Nahaî'ye Mu-hammed ibn Müslim de İbn Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid ibn Cebr'-den; o da Ebû Ma'mer'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan senediyle rivayet etmekte mutâbaat etmiştir.

90-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan: Rasûlullah (S) zamanında Ay ikiye ayrıldı, diye tahdîs etmiştir.

100[100] Bu hadîs yakında Saîd ibn Zeyd'in İslâm'a girişi babında geçmişti.

Umer'in İslâm'a girişi hakkında birkaç rivayet vardır. Bunlardan biri kızkardeşi Fâtıma ile eniştesi Saîd ibn Zeyd'in evinde Tâhâ Sûresi'nin okunduğunu işitmesi, içeri girip onları tazyik etmesi, sonunda bu sûrenin baş tarafının yazılı olduğu parçayı alıp okuyarak İslâm'a girmesi rivayetidir. Kaynaklardan bâzıları: İbn Hişâm, es-Sîretu'n-Nebeviyye, I, 342-350; "îslâmu Umer ibni'l-Hattâb -R-"; Aynî, VIII, 64-69; Kastallânî, VI, 186-187; Şiblî, Asrı Saadet Târihi, Hz. Umer'in Hidâyeti, IV, 1671-1674; Sadrı İslâm, VII, 2. fasıl, s. 41-75, "Hz. Umer'in Müslümanlığı Kabulü", Cevdet Paşa, Kısası Enbiyâ, I, 74-80; Osman Keskioğlu, Kur'ân Târihi, s. 67-69 "Kur'ânı Kerim Karşısında Hz. Ömer".

91-.......îbrâhîm en-Nahaî, Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ay ikiye yarıldı, demiştir 101[101].

36- Habeşistan'a Hicret Bâb1

Ve Aişe şöyle demiştir: Peygamber (S):

"Hicret edeceğiniz yurt, iki kara taşlık saha arasında hurmalıkları bulunan bir mıntıka, bir şehir olduğu bana

gösterildi" buyurdu.

Bunun üzerine müslümânlardan Medine yönüne hicret edenler hicret ettiler. Daha evvel Habeşistan'a hicret

etmiş olanların hepsi de bilâhare Medine'ye döndüler.

Bu bâbda Ebû Musa'nın ve Esma bintu Umeys'in Peygamber'den rivayet ettikleri hadîsler vardır 102[102].

101[101] Buh'ârî bu hadîslerin bâzılarını küçük farklarla Peygamberlik Alâmetleri Bâbi'-ndan sonraki "Müşriklerin Peygamber'den kendilerine bir âyet göstermelerini istemeleri ve Peygamber'in de onlara Ay'ın ikiye yarılmasını göstermesi bâbı"n-da da getirmişti.

. Orada da belirtildiği üzere Ay'ın ikiye bölünmesi mu'cizesi Rasûlullah'a has mu'cizelerin en büyüğü ve en parlaklanndandır. Çünkü bu mu'cize, bütün peygamberlere verilen mu'cizelerin hepsinden büyüktür. Zîrâ diğer peygamberlerin mu'dzeleri araziyâttan semavâta geçmemiştir. Bu mu'cizeyi Allah, Kur'-ân'da da söylemiştir: "Saat yaklaştı, Ay (ikiye) ayrıldı. Onlar bir mu'cize görürlerse yüz çevirirler ve müstemirr bir büyüdür derler..." (el-Kamer: 1-3).

Felsefecilerin bâzısı bozuk iddiâlarıyle felekiyyâtın delinme kabul etmeye ceğini iddia etmişlerdir. Biz ise: Ay, Allah'ın mahlûklarından bir mahlûktur; O, mahlûkunda dileyeceği işi yapar. Nitekim işin sonunda onu dürüp yok edecektir, deriz (Aynî).

Bu mes'ele hakkında geniş ve doyumca bilgileri Elmahlı Muhammed Hamdı Yazır'ın Hakk DîniKur'ön Dili (VI, 4617-4638) adlı kıymetli eserinin el-Kamer Sûresi Tefsîri'nden okumalıdır.

102[102] Kureyş müşrikleri müslümânlan dînlerinden döndürmek için onlara azâb etmeye ve eziyet yapmaya yöneldikleri zaman ilk defa Habeşistan'a iki hicret yapılmıştır. Habeşistan'a birinci hicret, Peygamberliğin beşinci yılında receb ayında oldu. Vâkıdî'nin beyânına göre birinci muhacir kaafilesinde onbir erkek, dört kadın vardı. Bunlar Mekke'den yaya ve binitli olarak deniz sahiline gelip, orada yarım dînâra kiraladıkları bir gemi ile denizi geçmiş ve Habeşistan'a varmışlardır. O sırada Habeşistan'da Necâşî Eshame hükümdar idi. Adaleti ile meşhur olan bu zât, İslâm muhacirlerini iyi karşılayıp kabul etti. Muhacirlerin iyi durumu Mekke'de duyulunca, ertesi sene ikinci Habeşe muhacereti yapıldı. İkinci kaafiie

92-...... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrf den haber verdi: Bize Urve ıhnu'z-Zubeyr tahdîs etti. Ona da Ubeydullah ibn Adiyy

ibni'l-Hıyâr şöyle haber vermiştir: Mısver ibn Mahrame ile Abdur-rahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yeğûs, Ubeydullah ibn Adiyy ibni'I-Hıyâr'a hitaben:

— Seni dayın Usmân ibn Affân'la, onun ana bir kardeşi olan el-Velîd ibn Ukbe hakkında konuşmandan ne men' ediyor? İnsanlar Usmân'm el-Velîd'e yaptığı işler hakkında çok söz etmişlerdir, dediler.

Ubeydullah ibn Adiyy dedi ki: Ben bu söz üzerine, Usmân namaza çıktığı zaman Usmân'la konuşmak için yolunda dikilip durdum. Tam geçerken ona:

— Benim sana bir hacetim var, bu sana bir nasihattir, dedim. Usmân:

— Ey insan, ben senden Allah'a sığınırım! dedi.

Ben de kendisinden ayrıldım. Namazı kıldığım zaman Mısver ile İbn Adiyy ibn Yeğûs'un yanına gidip oturdum ve onlara Usmân'a söylediğimi ve onun bana dediğini söyledim. Onlar bana:

— Sen üzerinde olan vazifeyi yerine getirmiş oldun, dediler. Ben onların beraberinde oturduğum sırada, birden Usmân'ın elçisi geldi ve bana:

— Allah seni imtihan etmiştir, dedi.

Ben yürüdüm, nihayet Usmân'm huzuruna girdim. Usmân:

— Biraz önce zikretmiş olduğun o nasihatin nedir? dedi. Râvî dedi ki: Ben şehâdet kelimelerini söyledim, sonra da şunları söyledim:

— Şübhesiz Allah, Muhammed'i peygamber göndermiş ve O'na Kitâb'ı indirmiştir. Sen de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet eden kimselerden oldun. Rasûlullah'la beraber bulunup

---

yetmişiki yâhud yetmişüç erkek idi. Kadın ve çocuklar bu sayının dışındadır. Onsekiz kadın vardı denilmiştir.

Âişe'nin buradaki sözü Medine'ye hicret bâbı'nda uzun ve senedlİ bir metinle gelecektir. Ebû Musa'nın hadîsi bu babın sonunda; Esmâ'nm hadîsi de Hu-neyn Gazvesİ'nde senediyle gelecektir.

O'na sâhib oldun, O'-nun yolunu ve sîretini gördün. Şimdi insanlar şu el-Velîd ibn Ukbe'nin durumu hakkında (şarâb içmesi ye kötü sîreti sebebiyle) tenkîd sözlerini çoğaltmışlardır. Artık öna dînî cezayı uygulaman senin üzerine bir hakk olmuştur, dedim.

Usmân bana Arab âdeti üzere:

— Ey kardeşim oğlu! Sen Rasûlullah'a eriştin mi? dedi. Râvî dedi ki: Ben:

— Hayır, O'na akl ederek erişmedim. Velâkin hiç kimseye gizli olmayan O'nun ilmi, perdesi arkasındaki bakire kıza nasıl ulaştıysa, bana da öylece ulaşmıştır, dedim.

Râvî dedi ki: Bu sözün üzerine Usmân şehâdet kelimelerini tekrar etti ve şunları söyledi:

— ŞübhesizAHah, Muhammed'i hakk ile peygamber göndermiş ve O'na Kitâb'ı indirmiştir. Ben de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edenlerden olmuş ve Muhammed'in gönderilmiş olduğu şeylere îmân etmişimdir. Senin de dediğin gibi, ben Habeşistan'a yapılan ilk iki hicrete gidip muhacir olmuşumdur. Rasûlullah'la beraber bulunup O'na sâ-

hib olmuş ve O'nunla bey'at etmişimdir. Allah'a yemîn ederim ki, ben, Allah O'nu vefat ettirinceye kadar O'na hiç âsî olmamış ve al-datmamışımdır. Sonra Allah, Ebû Bekr'i halîfe yapt?. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben, Ebû Bekr'e de ne isyan, ne de aldatma yaptım. Sonra Umer halîfe seçildi. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben, Ebû Bekr'e de ne isyan, ne de aldatma yaptım. Sonra Umer halîfe seçildi. Yine Allah'a yeminle söylüyorum ki, ben Umer'e de ne isyan, ne de aldatma yaptım. Sonra ben halîfe yapıldım. Şu hâlde be-nim sizler üzerinde, onların benim üzerimde bulunan tasarruf haklarının benzeri yok mudur? dedi. Râvî Ubeydullah:

— Evet vardır, dedi. Usmân:

— Öyleyse (şu Velîd'den dînî cezayı geri bırakmam sebebiyle) sizden bana ulaşan bunca sözler nedir? Şu Velîd ibn Ukbe hakkında zikrettiğin şeye gelince: İnşâallah biz onun hakkında haklı karârı alacağız, dedi.

Ubeydullah dedi ki: Usmân, el-Velîd'e kırk deynek cezası vurdu. Alî'ye ona deynek cezası vurmasını emretti de Alî, Velîd'e deynek vuruyor idi.

Râvî Yûnus ibn Yezîd ve ez-Zuhrî'nin kardeşi oğlu, ez-Zuhrf den: "Benim sizin üzerinizde, benden önceki halîfeler için mevcûd olanın benzeri tasarruf hakkım yok mudur?'* şeklinde.söylemişlerdir 103[103].

93-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme Habeşistan'da gördükleri ve içinde tasvîrler bulunan bir kilise zikrettiler. Sonra bunu Peygamber'e de söylediler. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Onlar içlerinde iyi bir kimse çıkıp da vefat ettiğinde onun kabri üzerine bir mescid bina ederler ve onun içine de bu suretleri yaparlardı. İşte onlar kıyamet gününde Allah katında mahlûkaa-tın en senlileridirler''104[104].

94-.......Hâlid ibn Saîd kızı Ümmü Hâlid (R) şöyle demiştir:

Ben Habeş toprağından küçük bir kız çocuğu hâlinde geldim. Rasû-lullah bana yünden siyah bir elbise giydirdi. Bu elbisenin üstünde damgalar vardı. Rasûlullah (S) eliyle o damgalara dokunmaya ve "Senâh senâh" demeye başladı.

Hadîsin râvîsi Humeydî: Rasûlullah, bu elbise "Güzel güzel" demeyi kasdediyor, demiştir 105[105].

103[103] Hadîsin başlığa uygunluğu, Usmân'm "Ben ilk iki hicretle muhacir oldum" sö-zündedir. Bu hadîs "Usmân'ın menkabeleri bâbı"nda da geçmişti. Fakat her iki rivayette bâzı ziyâdelik ve noksanlıklar vardır.

Müstemlî rivayetinde ondan naklen el-Yûnînî nüshasında hadîsin sonunda Ebû Abdillâh el-Buhârî'nin "el-Belâ" ve "el-İbtilâ" kelimelerine âid âyetlerle destekli bâzı tefsirleri vardır. Bu tefsîr kısmı, İbn Hacer'in Fethu'l-Bâr?si ile Kastallânî'deki nüshalarda da mevcûddur.

104[104] Hadîsin başlığa uygunluğu Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme'nin Habeş toprağına hicret eden kadınlardan olmaları yönündendir.

Mü'minlerİn anası Ümmü Habîbe'nin ismi Remle olup, Kureyş büyüklerinden Ebû Sufyân İbn Harb'ın kızıdır. Kocası Ubeydullah ibn Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etti. Ubeydullah'm orada ölümü üzerine hicretin altıncı yılında Rasûlullah, Amr ibn Umeyye ed-Damri'yi gönderip kendisiyle evlenme ve nikâh akdine, Necâşî'yİ tevkîl etti. Mehrini Necâşî kendi kesesinden verip, sonra Medine'ye yolladı.

Ümmü Seleme'nin ismi Hind bintu Eb.î Ümmeye el-Mahzûmîyye'dir. Kocası Ebû Seleme ile Habeşistan'a hicret etmiş, Medine'ye döndüklerinde kocasının ölümü üzerine mü'minlerin anaları zincirine katılmıştır.

Habeşistan'da gördükleri o kilise Mâriye, yânî Meryemana Kih'sesi'dir. Rasûlullah gitgide putperestlik ibâdetine götürür diye kabirler üzerine bina yapmayı yasaklamıştır.

105[105] Başlığa uygunluğu "Habeşistan'dan küçük bir kız çocuğu hâlinde geldim" sö-zündedir. Rasûlullah'm

95-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Habeşistan'a hicret etmezden önce Peygamber (S) namaz kılarken O'na selâm verirdik, O da selâmımızı alıp bize karşılık verirdi. Necâşî'nin yanından Medine'ye döndüğümüzde, yine namaz kılarken kendisine selâm verdik. Bu sefer bizim selâmımıza karşılık vermedi. Bunun üzerine biz:

— Yâ Rasûlallah! Siz namazda iken biz vaktiyle selâm verirdik de siz selâmımızı alır, karşılık verirdiniz (şimdi karşılık vermediniz), dedik.

Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz namazda (Allah ile) meşgul olmak vazifesi vardır" buyurdu.

Râvî Süleyman el-A'meş dedi ki: Ben İbrâhîm en-Nahaî'ye:

— Sana namaz kılarken selâm verilirse nasıl yaparsın? diye sordum.

İbrâhîm:

— Gönlümden karşılık veririm, dedi [106][106].

96-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Biz Eş'arîler Yemen'de iken Muhammed'in peygamber gönderildiği ve Medine'ye hicret ettiği haberi bize ulaştı. Biz de (Eş'arîler'den elliüç kişi ile) bir gemiye bindik. Fakat (havanın muhalefetiyle) gemimiz bizi Habeşe hükümdarı Necâşî'nin memleketi sahiline bıraktı. Orada Ca'fer ibn Ebî Tâ-lib'le buluştuk. Bir müddet onunla beraber Habeşistan'da kaldık.

Nihayet hepimiz yola çıktık ve Medîne'ye geldik. Peygamber'e Hay-ber'i fethettiği sırada kavuştuk. Peygamber (S): "Ey gemi yoldaşları, sizin için iki hicret sevabı vardır" buyurdu

---

kıza söylediği "Senâh senâh " kelimeleri de Habeşçe'de "güzel" ma'nâsmadır.

[106][106] Başlığa uygunluğu "Necâşî'nin yanından Medine'ye döndüğümüzde" sözünde-dir. Necâşî, Habeşistan hükümdarlarının unvanıdır. Türk meliklerine "Hâkaan", İran meliklerine "Kisrâ", Rûm meliklerine "Kayser" denildiği gibi, Habeş meliklerine de "Necâşî" denilirdi. O zamanki Necâşî Ashame, Peygamber'i tasdik ve îmân etmişti.

107[107].

37- Habeş Hükümdarı Necâşî'nin Ölümü Babı

97-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Necâşî vefat ettiği zaman Peygamber (S): "Bugün sâlih bir kişi ölmüştür. Kalkınız da kardeşiniz As-hame'ye cenaze namazı kılınız" buyurdu 108[108].

98-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan (o şöyle demiştir): Peygamber (S) Necâşî üzerine cenaze namazı kıldı, bizi de kendi arkasında saff yaptı. Ben ikinci yâhud üçüncü saffta idim.

99-....... Bize Saîd İbnü Mînâ tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) Habeş Hükümdarı Necâşî Ashame üzerine cenaze namazı kıldı da dört tekbîr aldı, demiştir.

Abdussamed, Yezîd ibn Harun'a mutâbaat etmiştir.

100-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: BanaEbû Seleme ibnu Abdirrahmân ile Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs ettiler ki, onlara da Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: RasûIuUah (S) Habeşler'in sahibi olan Necâşî'nin ölümünü sahâbîlere, Necâşî'nin öldüğü gün içinde haber vermiş ve: "Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret isteyin" buyurmuştur.

Yine Salih'ten İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb: Ebû Hureyre(R)'nin, Rasülullah'ın kendilerine musallada saff yaptırıp Necâşî üzerine namaz kıldığını ve dört

107[107] Başlığa uygunluğu "Gemimiz bizi Habeşe hükümdarı Necâşî'nin memleketi sahiline bıraktı" ve "Peygamber'in onlara: Ey gemi yoldaştan, sizin için iki hicret vardır" sözündedir. Bu iki İhicretten birisi Necâşî'nin memleketi Habeşistan'a, öbürüsü de Medîne'ye Allah'ın Rasûfü'ne yapılan hicretti
108[108] Na'y, sa'y vezninde, bir kimsenin öldüğünü haber vermektir.

tekbîr aldığını haber vermiştir 109[109].

38- Kureyş Müşriklerinin Peygamber (S) Aleyhine Ahidleşmeleri Babı

101-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Huneyn gazvesine gitmek istediği zaman: ^İnşâallah yarın konak yerimiz Kinâne oğulları yurdu olacaktır. Orada Kureyş ile Kinâne oğullan küfr üzerine ahidleşmişlerdi" buyurdu 110[110].

39- Ebû Tâlib Kıssası Babı

102-....... el-Abbâs ibnu Abdilmuttalib (R) Peygamber'e:

— Seni amcan(Ebû Tâlib hakkında şefaat etmek)dan ne alıkoydu? Allah'a yemîn ederim ki, o seni her zaman saldırılardan korurdu ve senin için düşmanlarına karşı öfkelenirdi, dedi. Peygamber (S) Abbâs'a:

109[109] Necâşî üzerine cenaze namazı kılındığı bu hadîslerle kesin olarak sabit oluyor. Ibn.Sa'd, Tabakaat'mda Necâşî'nin islâm'a girişini şöyle anlatmıştır: Rasûlul-lah altıncı hicret yılında Hudeybiye'den dönünce Amr ibn Umeyye ed-Damrî ile Necâşî'ye bir mektûb gönderip onu İslâm'a da'vet etmiş. Necâşî de mektubu hürmetle alıp müslümân olmuştur. Müslüman olduğunu da bir mektûbla Pey-gamber'e bildirmiştir. Necâşî'ye Ca'fer ibn Ebî Tâlib İslâm Dîni'ni öğretmiştir. Necâşî'nin vefatı, Tebûk seferinden dönüldüğü yedinci yılın receb ayına tesadüf etmiştir.

Bu hadîslerin bir kısmı Cenazeler Kitâbt'nda da geçmişti.

110[110] Kinâne oğulları yurdu, Muhassab ve Ebta' adlarıyle de anılır. Ebû Kubeys Da-ği'nın yamacındadır. Kinâne ogullan'yle Kureyş müşrikleri burada küfr üzerine andlaşmışlardı. Bu andlaşma kısaca özetlenirse, Kureyş ile Kinâne oğulları, Hâ-şim ve Muttaiib ogullan'yle kız alıp vermemek ve her türlü içtimaî ve medenî münâsebetleri kesmek üzere andlaşmışlardır. Bu andlaşma, Hâşim ve Muttaiib oğullan Rasûlullah'ı Kinâne ile Kureyş'e boyun eğmeye ikna edinceye kadar devam edecekti. Bu ittifak bir vesika ile de tesbît edilerek Ka'be duvarına asılmıştı. Peygamberliğin yedinci senesi muharremi evvelinde başlayan ve üç sene devam eden bu münâsebet kesme dolayısıyle, Kureyş ile Kinâne oğullan, Hâşim ve Muttaiib oğulları'nı Hâşimîler mahallesinde üç sene muhasara altında tutmuşlar ve aç bırakmışlardır.

Rasûlullah'ın burasını konaklama yeri seçmesi, büyük bir ilâhî intikaamı hatırlamaya vesîle olacağı içindir. Veda Haccı'nda da Minâ'dan dönüşte yine burasını konaklama yeri edinmişti.

Bu hadîs daha tafsîlli bir metinle Hacc Kitâbı'nda geçtiği gibi, Mağâzî'de de gelecektir.

— "Ebû Tâlib şimdi topuklarına kadar -dibi yakın- ateşten bir çukur içindedir. Eğer benim şefaatim olmasaydı muhakkak o cehennemin en derin çukurunda bulunurdu" buyurdu [111][111].

103-.......Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l- Müseyyeb'den haber verdi ki, babası Müseyyeb ibn Hazen (R) şöyle demiştir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldiği zaman, Peygamber (S) onun yanına girdi. Ebû Tâlib'in yanında Ebû Cehl (ve Abdullah ibn Ebî Umeyye) bulunuyordu. Peygamber:

— "Ey amca! Lâ ilahe ille 'ilah kelimesini söyle ki, ben Allah 'm yanında bununla senin lehine hüccet getirip şefaat edeyim" dedi.

Ebû Cehl ile Abdullah ibnu Ebî Umeyye:

— Yâ Ebâ Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çeviriyorsun? dediler.

(Peygamber tevhîd kelimesini arza devam ettikçe) onlar da o sözlerini söylemekte devam ediyorlardı. Nihayet Ebû Talîb'in bunlara söylediği son söz:

— Ben, Abdulmuttalib milleti üzereyim, demek oldu. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben Allah tarafından nehyolunmadığım müddetçe senin için muhakkak mağfiret isteyeceğim " dedi.

Bunun üzerine de şu âyetler inmiştir:

"Müşriklerin o çılgın ateşin yârânı (cehennemlik) oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra, artık onların lehine, velev hısım olsunlar, ne Peygamber'in, ne de mü'min olanların istiğfar etmeleri doğru değildir" (et-Tevbe: 113)

---

[111][111] Anasının karnında iken babadan yetim kalan Peygamber, evvelâ dedesi Abdul-muttalib'in; sekiz yaşında iken onun da vefâtıyle amcası Ebû Tâlib'in himayesinde büyümüş, Peygamberliği zamanında da onun çok yardımını görmüştü. Ebû Tâlib, Hâşimîler muhasaradan çıktıktan sonra, Peygamberliğin onuncu yılında vefat etmiştir.

Buhârî, Hicret'ten önceki vak'alara dâir hadîsleri birer bâbda verirken, Ebû Tâlib'in vefatı ile alâkalı birkaç hadîsi de bu başlık altında sıralamıştır.

Ebû Tâlib'in vefatı, kendisini dayanaksız bırakmıştı. Artık Mekke'de oturması çok zorlaşmıştı. Üç sene sonra Medine'ye hicret edecektir.

"Hakikat sen, her sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah *tır ki, kimi diterse ona hidâyet verir ve O, hidâyete erecekleri daha iyi bilendir" (el-Kasas: 56).

104-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) Peygamber'in yanında amcası Ebû Tâlib(in iyilikleri) zikredildiği sırada, Peygamber'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Umarım ki benim şefaatim, kıyamet gününde amcama fayda verecektir. Şefaatimle amcam topuklarına çıkabilen ateşten bir çukura konulacak, oradan beyni kaynayacaktır" 112[112].

105- Bize İbrahim ibn Hamza tahdîs etti: Bize tbnu Ebî Hazım ile ed-Derâverdî, Yezîd ibn Hâd'den bu hadîsi tahdîs etti ve: "Oradan dimağının aslı kaynar" buyurdu, demiştir 113[113].

40- El-İsrâ Hadîsi Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kulunu bir gece Mescidi Harâm'dan Mescidi Aksâ'ya kadar götüren (Allah, her türlü eksiklikten) münezzehtir'''' (ei-isrâ: o 114[114].

112[112] Bu âyetlerin ve hadîslerin ma'nâlarma göre Ebû Tâlib, İslâm Dîni'nde ölme-miştir, Peygamber uğrunda bütün varlığını ortaya koyduğu hâlde, kabîle geleneklerine sıkı bağlılığı yüzünden zahiren Tevhîd Akîdesi'ni kabul edememiştir.

113[113] Bu da 104. hadîsin başka bir tarîkidir. Bunların başlığa uygunlukları açıktır.

İmâm Müslim'in ve diğerlerinin Ebû Hureyre'den rivayetine göre, Rasû-lullah (S) amcası Ebû Tâlib'e: "Allah 'tan başka hiçbir tanrı yoktur de de, kıyamet gününde senin lehinde şehâdet edeyim" demişti. Ebû Tâlib: Kureyş kadınları beni kınarlar, korku buna şevketti derler. Böyle demeyecek olsalardı müslümân olup gözünü aydın ederdim, demiştir. Bunun üzerine el-Kasas: 56. âyeti inmiştir (H.B. Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm).

114[114] Başlıktaki el-İsrâ ile âyetteki "Esra" kelimeleri, biri masdar, biri mâzî fiildir. Gece yolculuğu etmek demektir. Âyet, "bâ" edâtıyle müteaddî olduğu için "Yürüttü" demek olur.

Mescidi Haram, Mekke'de Ka'be'nin etrafında ve Ka'be'yi çevreleyen bugünkü tavaf sahasıdır. Buraya Mescidi Harem de denilir. Harem denilmesi, bu sahaya ihtiram ve saygı vâcib olduğu içindir. Kendisine karşı saygısızlık caiz olmadığı için Mekke'ye de Haram Belde denilmiştir. Peygamber devrinde ve Ebû Bekr zamanında Mescidi Haram, tavaf etmeye mahsûs olan sahadan ibaret idi. Umer devrinde genişletilmeye başlanıp, Emevîler ve Abbasîler zamanlarında etrafındaki binalar satın alınıp Mescidi Harâm'a ilâve edilmiştir.

106-....... Ebû Seleme Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdil!ah(R)'tan işittim; o da Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "(Mescidi Aksâ'ya sefer ettiğimi söylediğimde) Kureyş beni yalanlayınca, Mescidi Harâm'a gidip Hıcr'da ayakta durdum. Müteakiben Allah bana, Beytu'l-Makdis ile gözümün arasındaki mesafeyi kaldırdı da (onların sordukları sorulan) Mescidi Aksâ'ya bakarak, onun alâmetlerinden Kureyş'e haber vermeye başladım" 115[115]

Mescidi Aksa, Kudüs Mescidi'dir. Buna Beytu'l-Makdis de denilir. Yeryüzünde evvelâ Mekke'deki, sonraki Kudüs'teki mescidler bina edilmiştir. Kudüs'-tekihe "Aksa = En uzak" vasfı verilmesi, aralarında o zamanın Ölçülerine göre bir aylık yol uzaklığı bulunmasındandır. Mescidi Aksa, Musa'dan îsâ'ya kadar peygamberlerin toplanma yeri ve mukaddes vahy menzili olduğu için, Peygamberimizin bu gece yürütülüşünde de yol uğrağı kılınmıştır.

115[115] Hadîsin başlığa uygunluğu, Isrâ gecesinde vukû'a gelen şeylerin bâzısını şâmil olması yönündendir. Bunu Müslim'in Ebû Hureyre'den getirdiği şu hadîs daha da açmaktadır: "Kureyş bana seyahat ettiğim yerlerden soruyordu. Bilhassa Mescidi Aksâ'ya dâir öyle şeyler sormuştu ki, ben îsrâ gecesi onlarla ilgilenip tesbtt edememiştim. Bu sebeble o kadar müşkil bir vaziyete düşmüştüm ki, hiçbir zaman öyle sıkılmamıştım. Bunun üzerine Allah benimle Beytu'l-Makdis arasın da perde olan mesafeyi kaldırdı. Ben artık Beytu'l-Makdis'i görüyor ve ne sorarlarsa muhakkak ona bakarak cevâb veriyordum".

Bu îsrâ vak'asıyle, onu ta'kîben başlayan Mİ'râc hâdisesi hakkında doğru bilgiler almak için Elmalın Muhammed Hamdî Yazır'ın Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsîrine bakılmalıdır: IV, 3141-3152.

41- Mi'râc (Kıssası) Babı [116][116]

107- Bize Hudbeibnu Hâlid tahdîs etti: Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs etti: Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Mâlik ibn Sa'saa (R) şöyle demiştir: Bize Peygamber (S) İsrâ'dah, yânî yürütüldüğü geceden haber verip, biz sahâbîlerine şöyle tahdîs etti: "Ben

Hatîm'deyatmış bulunduğum sırada -râvî Katâde: Belki Peygamber "el-Hıcr'da bulunduğum sırada"buyurdu, demiştir- bana gelen Cibril geldi de (göğsümü uzunlamasına) yardı. -Râvî Katâde: Ben Enes ibn Mâlik'in "Şuradan şuraya kadar yardı" dediğini işittim. Ben yanımda bulunan Enes'in arkadaşı Cârûd'a: Enes'in "Şuradan şuraya ka, dar yardı" sözüyle maksadı nedir? diye sordum. O da bu işaret olunan yerin boğaz çukurundan kıl bittiği yere kadar yânı göğsün ön tarafı olduğunu bildirdi, demiştir. Katâde: Ben yine Enes'ten: Göğsün başından kıl bitimine kadar... derken işittim, demiştir.- Ve kalbimi çıkardı. Sonra bana içi îmân dolu altından bir tas getirildi. Kalbim yıkandı. Sonra içine îmân dolduruldu. Sonra eski hâline iade olundu. Daha sonra bana katırdan küçük, merkebden büyük beyaz bir binit getirildi. -el-Cârûd ibnu Subre, Enes ibn Mâlik'e: O Burak mıdır yâ Ebâ Hamza? diye sordu. Enes de: Evet, o Burak'tır; o,

---

116[116] en-Nesefî nüshasında bu başlık "Mi'râc kıssası babı" şeklinde gelmiştir.

Mi'râc, Peygamber'in mülk ve melekût acîbliklerini müşâhade ile azametli kevnî ve Rabbânî sırlan, kendisine hass tam bir bildirme ile vâkıf olması için Allah tarafından vâki' olan da'vete İcâbeten en yüksek semâlara geceleyin çıkmasıdır, îsrâ ise geceleyin Mekke'den Burak üzerinde ilâhî âyetler kendisine gösterilmek üzere Mescidi Aksâ'ya seyahat etmesidir, Bu daha Önce de beyân edilmişti. İsrâ, lügatçe gece yolculuğu ettirilmek ma'nâsma geldiği için, hepsini şâmil olması muhtemel ise de, Kur'ân'ın nazmı ile sabit olan Mekke-Kudüs yolculuğuna tahsis edilmiştir.

Mi'râc ismi, yükseğe çıkmak ma'nâsına olan C/rûc'dan alınmış bir âlet ismidir. Bu gün merdiven, asansör, füze, uzay gemisi de bununla ifâde edilebilir. Mi'râc, Peygamber'in bu Arz'dan yüce makaamlara yükselme vâsıtası demek oluyor. Mi'râc hadîslerinde "Uruce bî(= Yükseğe çıkarıldım)" ta'bîri edildiğinden, bu vak'a "Mi'râc" adiyle anılmıştır.

İsrâ ve Mİ'râc vak'ası, zaman ve zemîn kayıdlarından hâriç, mülk ve mele-kûta dâir sırlarla dolu muazzam bir mu'cize olduğu için müteaddid ta'rîklerle rivayet edilmiş ve bu rivayetler müteaddid ve muhtelif görüş ve ictihâdlan mucib

olmuştur.

İsrâ ve Mi'râç'ın yılını, ayını ta'yîn husundaki rivayetler de çeşitlidir. Bunların en çoğu hicretten bir sene veya onsekiz ay evvel vukû'unu bildirmektedir. Buhârî'nİn de bu vakıa ile Akabe Bey'atları'm, hicretten önceki vak'alara âid bâblann en sonuna bırakması da bu cumhur görüşünü te'yîd eder mâhiyettedir. Sonra ay ta'yîni hakkındaki rivayetlerin en çoğu da rebîu'l-evvel ve receb aylan üzerinde toplanmıştır.

adımım gözünün erişebildiği yerin en sonuna atar, demiştir.- (Peygamber şöyle devam etti:) Ben onun üzerine bindirildim. Cibril de benimle yola çıktı. Nihayet dünyâ semâsına vardı. Cibril gök kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibrîl'im, dedi.

— Beraberindeki kimdir? diye soruldu. Cibril:

— Muhammed'dir, diye cevâb verdi.

— O'na mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, diye tasdik etti. (Gök meleği Hâzin tarafından:)

— Merhaba gelen Zât'a! Bu gelen kişi ne güzel bir gelişle geldi? denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben oraya ulaşınca Âdem Peygamber'le karşılaştım. Cibril bana:

— Bu senin baban Âdem 'dir, ona selâm ver, dedi.

Ben de ona selâm verdim, Âdem selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Merhaba sâlih oğul ve sâlih peygamber! dedi.

Sonra Cibrîl (benimle) ikinci semâya yükseldi. Oranın kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril'im, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibrîl:

— Muhammed'dir, dedi.

— Ona mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet, dedi. Sonra:

— Merhaba gelen Zât'a! Bu gelen kişinin gelişi ne güzeldir! denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben oraya ulaşınca Yahya ve îsâ ile karşılaştım. Bunlar teyze oğullarıdır [117][117]. Cibrîl bana:

— Bu gördüklerin Yahya ile isa'dır, bunlara selâm ver, dedi. Ben de onlara selâm verdim. Onlar da selâmımı alıp karşılık

verdiler. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dediler. Sonra Cibrîl benimle üçüncü semâya yükseldi. Bunun da açılmasını istedi.

Cibrîl'e:

— Kimdir o? denildi. Cibrîl:

— Cibril'im, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibrît:

— Muhammed'dir, dedi.

— O'na mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet gönderildi, dedi. (Oradaki melek tarafından:)

— Merhaba gelen Zât'a! Bu gelenin gelişi ne güzel! denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben üçüncü semâya vardığımda Yû-

(Peygamber) 'la karşılaştım. Cibrîl:

— Bu Yûsuf'tur, ona selâm ver, dedi.

Ben de Yûsuf'a selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

---

[117][117] Yahya ile îsâ'nın teyze oğulları olmaları şöyledir: Yahya'nın anasHsâ bintu Fâ-kûz, Meryem'in anası Hanne bintu Fâkûz ile kardeştir. Bunlar iki kızkardeştir-ler. Bunlardan Hanne'yi îmrân ibn Mâsân zevce aldı. îsâ'yı da Zekeriyyâ zevce aldı. îsâ, Yahya'yı; Hanne de Meryem'i doğurdu. îsâ, Meryem'in; Hanne de Yahya'nın teyzesi oldu ve böylece iki teyzeoğlu oldular. Burada adı geçen Im-rân, Müsâ Peygamber'in babası olan îmrân değildir. Çünkü bu iki Îmrân arasında, tarihçilerin beyânına göre, binsekizyüz yıl gibi büyük bir zaman farkı vardır.

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dedi.

Sonra Cibril benimle yükseldi. Nihayet dördüncü semâya vardı. Oranın açılmasını istedi. (Oradan da:)

— Kimdir o? denildi.

Cibril:

— Cibril'im, diye cevâb verdi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed'dir, dedi,

— O'na (mi'râc da'veti) gönderilmiş midir? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

— Merhaba bu gelen kişiye! Bu gelen Zât'ın gelişi ne güzeldir! denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben dördüncü kat göğe vardığımda İdrîs'le karşılaştım. Cibril bana:

— Bu (gördüğün zât) İdrîs'tir, ona selâm ver, dedi.

Ben de İdrîs'e selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dedi.

Sonra Cibril benimle yükseldi. Nihayet beşinci semâya ulaştı. Onun da açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril'im, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed'dir, dedi.

— O'na (da'vet) gönderilmiş midir? denildi.

Cibril:

— Evet gönderilmiştir, dedi.

— Merhaba O'na! Bu gelenin gelişi ne güzeldir! denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben beşinci semâya varınca Hârûn ile karşılaştım. Cibril bana:

— Bu Hârûn 'dur, ona selâm ver, dedi.

Ben de Harun'a selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dedi.

Sonra Cibril benimle yükseldi, nihayet altına semâya ulaştı. Oranın açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril'im, diye cevâb verdi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril:

— Mahammed'dir, dedi.

— O'na (mi'râc da'veti) gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

Bu göğün bekçisi:

— Bu gelen Kişi'ye merhaba! Bu ne güzel bir geliş! dedi.

Bu altıncı göğe varınca Mûsâ Peygamber'le karşılaştım. Cibril bana:

— Bu Musa'dır, ona selâm ver, dedi.

Ben de Musa'ya selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Sâlih kardeş ve sâlih peygambere merhaba! dedi.

Ben Musa'yı bırakıp geçince, Mûsâ ağlamağa başladı. Ona:

— Seni ağlatan nedir? denildi. ,O da:

— Çünkü benden sonra bir genç peygambere bey 'at olundu. O '-nun ümmetinden cennete girecek olanlar, benim ümmetimden cennete gireceklerden daha çoktur (beni ağlatan budur), dedi.

Sonra Cibril benimle yedinci göğe yükseldi. Gök kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed'dir, dedi.

— O'na mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

— Bu gelen Zât'a merhaba, bu gelen kişinin gelişi ne güzel! dedi. Ben yedinci kata ulaşınca ibrahim'le karşılaştım. Cibril:

— Bu, baban İbrahim'dir, ona selâm ver, dedi.

Ben de tbrâhim 'e selâm verdim. O da selâmıma karşılık verdi de:

— Sâlih oğul ve sâlih peygambere merhaba! dedi.

Sonra bana Sidretu'l-Müntehâ sahası yükseltildi. Bir de gördüm ki, sidre ağacının yemişleri (Yemen'in) Hecer beldesi testileri benzeridir [118][118]. Yapraklan da fillerin kulakları gibidir. Cibril bana:

— İşte bu Sidretu'l-Müntehâ'dır, dedi.

Ben burada dört nehirle karşılaştım. İki nettir bâtın, iki nehir de zahir. Ben:

— Yâ Cibril, bunlar nedir? dedim. Cibril:

---

[118][118] Lugatçiler bu büyük testilerin ikiyüzelli ntl su aldıklarını bildirirler.

— Bâtınî olan iki nehre gelince, bunlar cennette iki nehirdir. Zahirî olan nehirler ise Nîl ve Furât nehirleridir, dedi.

Sonra bana el-Beytu'l-Ma'mûr yükseltilip gösterildi. (Ona her gün yetmiş bin melek giriyordu.)

Sonra bana bir kap şarâb, bir kap süt, bir kap da bal getirildi. Ben süt dolu kabı aldım. Cibril bana:

— İçtiğin süt, Sen'in ve ümmetinin fıtratıdır (yânî îslâmî hilkatidir), dedi.

Sonra benim üzerime her gün elli (vakit) namaz farz olundu. Ben dönüp Musa'ya uğradığımda» Mûsâ bana:

— Ne ile emrolundun? diye sordu. Ben:

— Her gün elli namazla emrolundum, diye cevâb verdim. Mûsâ:

— Senin ümmetin her gün elli vakit namaza güç yetiremez. Vallahi ben senden evvel kesin surette insanları denedim ve îsrâîl oğulları'nı sıkı bir surette denemeye tâbi' tuttum. Binâenaleyh sen Rabb'ine dön de O'ndan, ümmetin için hafifletme iste, dedi.

Ben de Rabb'ime döndüm. Benden on vakit namaz indirdi. Bunun üzerine Musa'ya dönüp geldim. Mûsâ evvelki gibi tavsiyede bulundu. Ben de Rabb'ime dönüp niyaz ettim. Bu defa benden on vakit namaz indirdi. Ben yine Musa'ya dönüp geldim. Mûsâ da yine evvelki sözleri gibi söyledi. Ben de Rabb'ime dönüp niyaz ettim. Benden on vakit namaz daha indirdi. Ben yine Musa'ya döndüm. Mûsâ evvelki sözleri gibi söyledi. Ben yine Rabb 'ime döndüm. Bu sefer bana her gün on vakit namaz emrolundu. Tekrar Mûsâ 'ya döndüm. Mûsâ yine evvelki sözleri gibi söyledi. Yine Rabb'ime döndüm (niyaz ettim). Bu defa bana her gün beş namaz emrolundu. Mûsâ 'ya döndüm. Mûsâ:

— Ne ile emrolundun? dedi.

— Her gün beş namaz ile emrolundum, dedim. Mûsâ:

— Ümmetin her gün beş vakit namaza güç yetiremez. Ben senden önce insanları epey tecrübe ettim ve îsrâîl oğullan 'nı sıkı bir denemeye tâbi' tuttum. Şimdi sen Rabb'ine müracaat et de ümmetin için bir hafifletme iste, dedi."

Rasûhıllah dedi ki: "Ben:

— Rabb'imden istedim, nihayet istemekten utandım. Lâkin ben beş vakit namaza razı oluyor ve buna teslimiyet gösterip kabul edh yorum, dedim."

Peygamber dedi ki:

"Ben Musa'nın yanından geçince bir nida edici:

— Ben beş vakit namazla farîzemi imza ve irâde eyledim ve kullarımdan fazlasını hafifletip indirdim, diye nida eyledi" 119[119].

108-....... Abdullah ibn Abbâs (R), Yüce Allah'ın şu kavlindeki: "(Geceleyin) sana gösterdiğimiz o temaşayı ve Kur'ân'da la'net edilen ağacı biz (başka değil) ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, onlarda büyük bir taşkınlıktan başka birşey artırmıyor" (ei-isrâ: 60) rü'yâ hakkında:

— O rü'yâ, gözün gördüğü âyetlerdir ki, Rasûlullah'a Beytu'l-Makdis'e sefer ettirildiği gece gösterildi, demiştir.

119[119] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitâbı'mn baş tarafında da geçmişti. Bu Mi'râc hadîsinde, Mi'râc'ın es-Sidretu'1-Müntehâ'ya kadar merhaleleri ve safhaları açıktır, ayrıca açıklamaya ihtiyaç yoktur. Ancak Sidre'den ötesi için hiçbirşey rivayet edilmemiştir. Yalnız Beş namazın farz kılmışı ve bunun elli vakit namazdan hafifletilip indirildiği bildirilmekle yetinilmiştir. Çünkü Rasûlullah mi'râcda Sid-re'ye varınca, Sidre'yi bürüyen -ve onu şuurun vukuf ve ıttılâmdan saklayan ilâhî bir emir, bir nûr bürüyüvermişti. Bundan ötesi tasvir ve beyâna sığmayan bir âlemdi. Onun için biz mi'râcm bundan ötesini Kur'ân'dan, en-Necm Sûre-si'nden ta'kîb edelim:

"Onu müdhiş kuvvetlere mâlik olan öğretti. Ki o, akıl ve re'yinde kâmil bir melektir. Hemen (kendi suretine girip) doğruldu. O en yüksek ufukta idi. Sonra (Cebrail ona) yaklaştı. Derken sarktı. (Bu suretle o, Peygamber'e) iki yay kadar yâhud daha yakın oldu da (Allah'ın) kuluna vahyettiğini etti. Onun gördüğünü kalb yalana çıkarmadı. Şimdi siz onun bu görüşüne karşı da kendisiyle mücâdele mi edeceksiniz? And olsun ki, onu diğer bir defa da Sidretu'l-Müttehâ'mn yanında gördü o, ki Cennetuyl-Me'vâ onun yanındadır.O zaman Sidre'yi buruyordu onu bürümekte olan. Peygamberdin gözü gördüğünden ağmadı, onu aşmadı da. And olsun ki o, Rabb 'inin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür" (en-Necm: 5-18).

en-Necm Sûresi'nin mi'râca dâir tebliğleri de burada bitiyor. Mi'râc'ın her safhası âdet ve tabiat hâricinde cereyan eder... Sahîh haberler Israâ ve Mi'râc vakıasını bu âlemdeki beşerî teşrifat ve merasimine benzer bir surette rivayet ettiklerine göre, melekût âleminde de tabiat alemindeki gibi, fakat onun kayıt ve şartlarından ârî ma'nevî bir İhtifal vardır. "Biz İbrahim 'e kesin ilme erenlerden olması için göklerin ve yerin büyük mülkünü de öylece gösteriyorduk'' (el-En'âm: 75) âyetinde İbrahim'in mi'râcına işaret buyurulmuştur. Buna göre her peygamberin muhtelif mertebelerde mi'râcı vardır. Ka'be kavseyn makaamı, Peygamberimize müyesser olmuştur.

İbn Abbâs:

— (Âyetin devamındaki) "Kur'ân'da la'net edilmiş olan ağaç" da zakkum ağacıdır, demiştir [120[120]].

42- Enşâr'ın Mekke'de Peygamber(S)'İn Huzuruna Elçilikle Gelmeleri -Ve Akabe Bey'atı Babı

109-....... Bize Yûnus tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir:

Bana Abdurrahmân ibnu Abdiilah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, Abdullah ibn Ka'b -

---

[120[120]] îbn Abbâs, buradaki rü'yâ, uykuda görülen bir düş değil, uyanık olarak gözle görülen bir hakikattir demek istemiştir.

Zemahşerî, Tefsirinde: Bu âyetin zahiriyle de İsrâ'nm rü'yâda vâki' olduğunu iddia edenler istidlal etmişler, İsrâ'nın uyanık iken olduğuna kaail olanlar da buradaki rü'yâyı, rü'yetle tefsir etmişlerdir, demiştir. Allah Kur'ân'da hem kalb görmesini, hem de göz görmesini isbât etmiştir: Kalb görmesini "Onun gördüğünü kalbyalana çıkarmadı"(en-Necm: ll)kavliyle, göz görmesini de: "Göz ağmadı, aşmadı da" {en-Necm: 17) nazmıyle tesbît etmiştir.

Bu âyeı ve benzerlerinden, Rasülullah'ın Allah'ı görüp görmediği hususu mühim bir ihtilâf konusu olmuştur. Âişe, Mes'ûd, Ebû Hureyre gibi bâzı sahâ-bîler, Allah'ı görmenin imkânsız olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buhârî, Âişe'den:

— Muhammed, Rabb'ini gördü mü? diye sorulmuş; o da:

— Herkim Muhammed, Rabb'ini gördü derse, yalan söylemiştir, demiş, sonra: "Ona gözler erişemez. O ise bütün gözleri ihâtû eder.." (el-En'âm: 103) âyetini okumuştur. ' .

Abdullah ibn Abbâs'tan da Rasülullah'ın Rabb'ini gözleriyle görmüş olduğu haberi naklolunmuştur (Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat).

Bu hadîsteki la'netlenmiş ağacın zakkum ağacıyle tefsîri es-Sâffât: 62-67 ve el-Vâkıa: 51-56 âyetlerinde gelmiştir:

"Böyle (ni'mete) konmak mı hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Hakikat biz onu zâlimler için bir fitne (imtihan) yaptık. Şübhesiz ki o, çılgın ateşin dibinde (bitip) çıkacaktır. Ki tomurcuklan, şeytânların başlan gibidir. İşte hakikat onlar bundan yiyecekler, bu suretle karınlarım bundan dolduracaklar. Sonra üzerine de onlar için çok sıcak bir su ile karıştırılmış (şarâb) vardır" (es-Sâffât: 62-67);

"Sonra hakîkaten siz, ey sapkınlar ve tekzfbciler, muhakkak ki, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Öyle ki karınlarınızı hep ondan dolduracaksınız, üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz. Susamış develerin içişi gibi içeceksiniz. İşte ceza günü onlara ziyafet budur" (el-Vâkıa; 51-56).

babası Ka'b kör olduğu zaman onun sevke-dicisi idi- şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn MâhVten işittim. Te-bûk gazvesi sırasında Peygamber'den geri kaldığı zamanki hadîsi uzun uzadıya tahdîs ediyordu. Yahya ibn Bukeyr kendi hadîsinde şöyle dedi: And olsun ben Akabe gecesinde Peygamber (S) ile İslâm Dîni üzerinde (sebat edeceğimize) yemînleştiğimiz zaman, Peygamber'in beraberinde hazır bulundum. Ben Akabe'de hazır bulunmaya bedel Bedir'de hazır bulunmayı sevmem; her nekadar Bedir, insanlar arasında Akabe'den daha çok zikrediliyor ise de 121[121].

110-.......Amr ibn Dînâr şöyle diyordu: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim: Beni Akabe'de iki dayım hazır bulundurdu, diyordu.

Ebû Abdiilah el-Buhârî dedi ki: İbnu Uyeyne: Câbir'in iki dayısından biri el-Berâ ibnu Ma'rûr'dur, demiştir.

111-.......Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Câbir: Ben, babam Abdullah ve dayım (Ebû Zerr nüshasında: İki dayım, üçüncü) Akabe'de hazır bulunan sahâbîlerdenizdir, demiştir 122[122].

112-.......İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu Muhammed ibn Abdülah, amcası Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Bana Ebû İdrîs Âizullah ibnu

---

121[121] Peygamberliğin onuncu yılında Peygamber, Akabe mevkiinde Hazrecliler'den bâzı kimselerle buluşmuş, onlara Kur'ân okumuş^ onlar da müslümânlığı kabul etmişlerdi. Bunlar altı kişiden İbaretti. Ertesi sene Medine'den oniki kişi gelmiş ve bu Akabe mevkiinde Peygamber'le buluşup müslümân olmuşlardı. Buna İkinci Akabe Bey'atı denir ki,bey'at maddeleri el-Mümtehıne: 12. âyetîndeki Bey'atu'n-Nisâ maddeleri gibidir.

Ertesi yıl Medine'den yetmişiki kişi gelmiş ve gece Akabe mevkiinde Peygamber'le buluşup bey'at etmişler ve Peygamber'le Mekkelİ müslümânlarm Me-dîne'ye hicret etmesini kararlaştırmışlardır. Buna Üçüncü Akabe Bey'atı denir. Bu bey'at birinci bey'attan farklıdır. Bunda Ensâr, mallarını, canlarını, ailelerini nasıl muhafaza ve müdâfaa ederlerse Peygamber'in hayâtını da öyle muhafaza edeceklerine söz vermişlerdir.

İslâm Dîni'nin temelleri ancak Akabe Bey'atı'nda sağlam bir te'mînâta bağlandığı için Ka'b ibn Mâlik, Akabe Bey'atı'nda hazır bulunmasını, yine İslâm'ın sağlama bağlandığı mühim bir gazve olan Bedir'de bulunmaktan üstün tutuyor. Bunda da haklı olduğu apaçıktır...

122[122] Câbir, Üçüncü Akabe Bey'atı'nda hazır bulunanların en küçüğü idi

Abdillah haber verdi ki, Be-dir'de Rasûlullah'm beraberinde hazır bulunmuş olanlardan ve Akabe gecesindeki sahâbîlerden olan Ubâdetu'bnu's-Sâmit ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) etrafında sahâbîlerinden bir cemâat mev-cûd olduğu hâlde şöyle buyurdu: "Geliniz, Allah'a ibâdette hiçbir-şeyi ortak etmemek, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla kimseye iftira etmemek, hiçbir ma'rûfişte bana âsi olmamak üzere bana bey'at ediniz (yânî benimle ahdediniz). İçinizden her kim sözünde durursa ecri Allah'a âiddir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda ikaaba uğratılırsa, bu ikaab ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, ettiği iş Allah'a kalır. Allah dilerse onu afv, dilerse ona ikaab eder".

Ubâde: İşte ben bu şart üzere Rasûlullah'la bey'at ettim, demiştir 123[123].

113-....... Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R): Ben Rasûlullah ile bey'at etmiş olan Nakîbler'.denim, demiş ve şöyle devam etmiştir: Biz Rasûlullah (S) ile Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, hakka mukaabil olmak müstesna Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmemek, haksız olarak hiçbir kimsenin malım almamak, (ma'rûfta) âsî olmamak üzere bey'at ettik. Bu söylediklerimizden hiçbirini yapmazsak, mukaabilinde bize cennet olmak üzere, Peygamber'Ie bey'atlastık. Bu nehyedilen şeylerden herhangi birşeye isabet edersek, bunun hükmü Allah'a havale edilmiştir (dilerse affeder, dilerse ukubet eder) 124[124]

43- Peygamberdin Âişe İle Evlenmesi, "Âişe'nin (Hicret'ten Sonra) Medine'ye Gelmesi Ve Peygamberin Âişe İle Güvey Odasına Girmesi Babı

123[123] Bu ilk Akabe gecesinde olan bey'attır ki, ona el-Mümtehıne: 12. âyetinin nâtık olduğu bey'at şartlarının aynı ile vâki' olduğundan Bey'atu'n-Nisâ denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsâvîdir. İkinci Akabe'de ise Ensâr, çocuklarını ve ailelerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Peygamber'i de öylece müdâfaa ve himaye etmek üzere bey'at etmişler ve ahidlerini hak-kıyle îfâ ederek kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlarla veliyyi ni'met olmuşlardır.

124[124] Bu da geçen hadîsin diğer bir tarîkidir. O da, bu da îmân Kitâbi'nda da geçmişti.

114-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben altı yaşımda bir kız iken Peygamber (S) beni nikâh akdiyle zevceliğe almıştı. (Üç sene sonra) biz Medine'ye hicret ettik. Haris ibn Hazrec oğulları'nın menziline indik. Müteakiben ben sıtmaya tutuldum. Bu hastalıktan dolayı saçım döküldü. (İyileştikten sonra) saçım yine gür leşti ve omuzlarıma kadar uzadı. Bir defasında ben arkadaşlarımla beraber salıncakta oynarken annem Ümmü Rûmân bana doğru geldi de, beni çağırdı. Ben de annemin yanına geldim. Bana ne yapmak istediğini bilmiyordum. Annem elimi tuttu. Tâ evin kapısı önünde beni durdurdu. Ben de yorgunluktan kaba kaba soluyordum. Nihayet soluğum biraz yatıştı. Sonra annem biraz su aldı..Onunla yüzümü, başımı sıvazladı. Sonra beni eve koydu. Evde Ensâr'dan birtakım kadınlar hazır bulunuyorlardı. Bunlar bana:

— Hayır ve bereket üzere geldin, hayırlı kısmete geldin, dediler.

Annem beni bu kadınlara teslim etti. Bunlar da benim kılığımı kıyafetimi düzelttiler ve Rasûlullah'a teslim ettiler. Beni hiçbirşey sıkmadı, ancak Rasûlullah'ı habersiz görünce sıkıldım. Ensâr kadınları beni Rasûlullah'a teslîm ettiklerinde, ben dokuz yaşında bir kızdım [125][125].

115-.......Âişe(R)'den: Peygamber (S) Âişe'ye şöyle demiştir:

"Sen iki kerre rü'yâmda bana ğösterildin. Öyle sanıyorum ki, ben bir ipekli kumaş parçasında senin suretini görmüştüm de (Cibril) bana:

— Bu resmin sahibi senin müstakbel zevcendir, diyordu. Şimdi ben yüzünden anlıyorum ki, o suret sen idin. Cibril'in o

sözü üzerine ben:

— Eğer şu rü'yâm Allah tarafından gösterilmişse, Allah bu takdirini infaz eder,

---

[125][125] Ahmed ibn Hanbel'de ise şu ziyâde vardır: Rasûlullah bir sedir üzerine oturmuştu. Yanında Ensâr'dan erkekler ve kadınlar vardı. Beni yanma oturttular, sonra: Bu ehlindir, mübarek olsun, dediler. Âişe, annesi Ümmü Rûmân, kiz-kardeşi Esma ile beraber Ebû Bekr'in hicretinden sonra hicret etmiştir. Ebû Bekr Medine'ye varıp yerleştikten sonra, Mekke'deki ailelerini getirmek üzere Zeyd ibn Harîse ile Rasûlullah'ın kölesi Ebû Râfı'i Mekke'ye gönderdiler. Rasûlul-lah'ın iki kızı Fâtıma ve Ümmü Kulsüm ile zevcesi Şevde ve ÂIşe, annesi ve kız-kardeşi Medine'ye nakledildiler. Âişe'nin güvey evine girmesi, en sahîh rivâyett göre, hicretin sekizinci ayına tesadüf eden şevval ayında olmuştur.

diyordum".

116-....... Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Hadîce, Peygamber'in Mekke'den Medine'ye çıkmasından üç yıl önce vefat etti. Peygamber bundan sonra iki sene yâhud buna yakın süre evlenmeden bekledi. Âişe altı yaşında iken onu nikâh etti. Sonra Âişe dokuz yaşında iken, Peygamber, Âişe ile güvey odasına girdi [126][126].

44- Peygamber (S) İle Sahâbîlerinin Medine'ye Hicret Etmeleri Babı [127][127]

Abdullah ibn Yezîd ile Ebû Hureyre (R)

Peygamber(S)'in: "Eğer hicret olmasaydı, muhakkak ben Ensâr'dan bir kişi olurdum" buyurduğunu söylemişlerdir [128][128].

Ebû Mûsâ da Peygamber(S)'den şunu söylemiştir: "Ben rüyamda kendimi Mekke'den

---

[126][126] Hadîslerin başlığa uygunlukları gizli değildir.

[127][127] Hicret, bir yerden başka bir yere göç etmektir. Medine'ye hicret, mi'râcdan kısa bir zaman sonra başlamıştır.

Habeşistan'a birinci ve İkinci muhaceret, Peygamber'in dîn neşri gayesi için muvakkat bir tedbîr idi. Tâif, dîn neşrine iyi bir merkez olabilecekti. Fakat bunun tecrübesi menfî netîcelendi. Akabe Bey'atları üzerine Medine'nin en uygun hicret yurdu olacağı anlaşıldı. Mi'râc'da hicret duasının bu suretle vahyedilme-si üzerine Medine'ye hicret teayyün etti:
İmâm Ahmed ibn Hanbel şöyle dedi:-İbn Abbâs şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'de ikaamet etti, sonra hicretle emrolundu. Bunun üzerine Allah: '' Ve şöyle de: Rabb 'im beni sıdk ve selâmet girdirişi ile girdir. Sıdk ve selâmet çıkarışı ile çıkar ve tarafından bana hakkıyle yardım edici bir hüccet ve kuvvet ver" (el-İsrâ: 80) âyetini indirdi (Ahmed ibn Hanbel ve Tirmizî).

Tirmizî şöyle dedi: Bu hasen sahihtir. Hasen Basrî bu âyetin tefsirinde şöyle dedi: Mekke kâfirleri Rasûlullah'ı öldürmeleri yâhud kovmaları yâhud bağlamaları için müzâkere ettikleri zaman, Allah Mekke ehlini kıtali irâde etti de Peygamber'e Medine'ye çıkmasını emretti. İşte Yüce Allah'ın el-İsrâ: 80 kavlinde buyurduğu budur (Tefsir, İbn Kesîr, IV, 342).

Mekkeliler'in bu sû'ikasd müzâkerelerini el-Enfâl: 30 âyetinde ifâde etmektedir: "Hani bir zaman o küfredenler seni tutup bağlamaları, ya seni öldürmeleri yâhud seni (yurdundan) çıkarmaları için, sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da onun karşılığını yapıyordu. Allah tuzak kuranlara mukaabele edenlerin en hayırlısıdır".

[128][128] Abdullah ibn Yezîd'in hadîsi Huneyn gazvesinde; Ebû Hureyre'ninki Ensâr'ın Menkabeleri'nde senedli olarak geçti

hurmalıkları olan bir arza hicret ediyorum gördüm. Zannım o arzın Yemâme yâhud Hecer olduğuna gitti. Bir de gördüm ki, o Medine'dir; Yesrib'dir" 129[129]

117-.......el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû VâiPden işittim, şöyle diyordu: Biz (hastalığında) Habbâb'ı ziyaret ettik. O şöyle dedi: Biz, Peygamber'in izniyle Medine'ye, Allah'ın cihetini yânı nzâsım isteyerek hicret ettik. Artık ecrimiz Allah üzerine (va'di gereği) sabit oldu. Yoldaşlarımızdan bu hicretin ecir ve ni'metinden hiçbirşey almadan âhirete geçenler de vardır. Mus'ab ibn Umeyr bunlardan biridir. Mus'ab, Uhud günü şehîd edildi de geriye sâdece ak ve kara çubuklu bir ihram bıraktı. Biz onu bu ihramla kefenlemeğe çalışıyorduk. Onunla başım örttüğümüzde ayakları meydana çıkıyor; ayaklarını örttüğümüz zaman da başı açığa çıkıyordu. (Bu yoksulluk karşısında) Rasûlullah bize şehidin başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de ızhır otundan bir mikdâr koymamızı emretti. Bizden kendisine hicretin meyvesi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır 130[130].

118-.......Alkame ibnu Vakkaas şöyle demiştir: Ben Umer(R)'den işittim şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, zannediyorum şöyle buyuruyordu: "Ameller niyete göredir. Artık kimin hicreti nail olacağı bir dünyâ yâhud evleneceği bir kadından dolayı olmuş ise, işte onun hicreti, hicretine sebeb olan şeyedir. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, onun hicreti de Allah'a ve Rasûîü'-nedir 131[131].

119-.......Bana Ebû Amr eI-Evzâî,Abdete ibn Ebî Lubâbe'den;

o da Mucâhid İbn Cebr el-Mekkî'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): "Fetihten

---

129[129] Ebû Mûsâ'nm hadîsi Namaz Kitâbı'nda geçti.

130[130] Başlığa uygunluğu "Peygamber'in izniyle Medine'ye Allah'ın rızâsını isteyerek hicret ettik" sözlerindedir.

Ru hadîs, bâzı öne geçirme ve geriye bırakmalarla Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.
131[131] Bunun da başlığa uygunluğu meydandadır. Bu -hadîsin bir rivayeti îmân Kitabı'nın en başında geçmişti.

sonra hicret yoktur" der idi.

Yahya ibn Hamza dedi ki: Ve yine bana el-Evzâî, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ubeyd ibn Umeyr el-Leysî ile beraber Âişe'yi ziyaret ettim. Biz Âişe'ye hicretten sorduk. Âişe şöyle dedi: Bu gün (yânî fetihten sonra) hicret yoktur. Vaktiyle müzminlerden herhangi biri kendisi aleyhine bir fitne yapılacağından korktuğu için, dîni ile Yüce Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne kaçar idi. Bu gün ise Allah İslâm'ı zafere ulaştırıp üstün kılmıştır. Bu gün mü'-min istediği yerde Rabb'ine ibâdet ediyor. Lâkin bu gün cihâd ve (ci-hâdda cevâb kazanma) niyeti vardır 132[132].

120-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve, Aışe den şöyle haber verdi: Sa'd ibn Muâz şöyle demiştir:

— Yâ Allah! Sen bilirsin ki, Rasûlü'nü yalanlayan ve O'nu vatanından çıkaran kavim kadar kendilerine harb ve cihâd etmek istediğim hiçbir kimse yoktur. Yâ Allah! Öyle zannediyorum ki, Sen bizimle onların arasında harbi indirdin (yânî artık edilecek harb kalmamıştır).

Ve Ebân ibnu Yezîd şöyle dedi: Bize Hişâm, babası Urve'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Bana Âişe: "Senin Peygamberini yalanlayan ve O'nu vatanından çıkaran Kureyş kavmi kadar kendilerine (karşı) harb etmek istediğim hiçkimse yoktur" şeklinde haber verdi 133[133]

121-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kırk yaşında peygamber gönderildi. Kendisine vahyedilir hâlde Mekke'de onüç sene ikaamet etti. Sonra hicretle emrolunup Medine'ye hicret etti. On yıl da orada ikaamet etti. Kendisi altmışüç yaşında iken öldü.

132[132] Yânî fetihten sonra artık Mekke'den Medîne'ye hicret yoktur. .Bundan sonra Mekke'den yalnız cihâd kasdıyle ve ilim tahsîli niyetiyle çıkılabilir.

133[133] Sa'd ibn Muâz bu duayı Kurayza oğulları hakemliği kendisine yöneltildiği günden evvelki gecede yapmıştı. Diğer rivayette duanın biraz daha devamı vardır ki, bu da Kurayza oğullan ile harbetmek veya bu yaradan dolayı şehîd olmak dileğidi

122-....... Abdullah ibn Abbâs (R) -bu senedle gelen hadîste-:

Rasûlullah (S), Mekke'de (vahy geldikten sonra) onüç sene eğlendi. Kendi altmışüç yaşında iken de (Medîne'de) vefat etti, demiştir134[134].

123-....... Bana İmâm Mâlik, Umer ibn Ubeydillah'ın âzâdlısı Ebu'n-Nadr'dan; o da Ubeyd'den, yânî İbn Huneyn'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) minber üzerine oturdu ve:

— "Şübhesiz bir kul var ki, Allah onu dünyânın güzelliğinden kendisine dilediği kadar vermekle, kendi yanındaki âhiret atıyyeleri arasında muhayyer kıldı; o kul da Allah katında olan şeyleri tercih etti" buyurdu.

Bu söz üzerine Ebû Bekr ağladı ve:

— Babalarımız, analarımız Sana feda olsun, dedi.

Biz Ebû Bekr'in bu sözlerine hayret ettik. İnsanlar da hayret edip:

— Bu şeyhe bakınız! Rasûlullah, Allah'ın dünyâ güzelliğinden vermekle kendi yanında olan şeyler arasında muhayyer kıldığı bir kuldan haber veriyor; bu şeyh de: Babalarımızı, analarımızı Sana feda ettik diyor! dediler.

Meğer Rasûlullah, o muhayyer kılınan kul imiş; Ebû Bekr de bunu hepimizden iyi bilen imiş. Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz arkadaşlık hususunda da, mal harcama hususunda da insanların bana en çok vergilisi olan Ebû Bekr'dir. Ümmetimden birini kendime halîl edinecek olaydım, muhakkak Ebû Bekr'i edinirdim, lâkin islâm yüzünden olan kardeşlik ve sevgi (şahsî dostluktan üstündür). Mescid'de Ebû Bekr'in küçük kapısından başka kapanmadık hiçbir kapı kalmasın" buyurdu 135[135].

134[134] Bu İbn Abbâs hadîslerinin başlığa uygunluğu bellidir. Bunlar daha önceki bâb-larda da geçmişti.

135[135] Hadîsin başlığa uygunluğu Rasûlullah'ın: "Şübhesiz arkadaşlık hususunda da, mal harcama

124- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs etti: Bize el-Leys, Ukayl ibn Hâlid'den tahdîs etti: îbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir 136[136]: Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinmiş olmayarak yaşadıklarım hiç hatırlamadım. O zamanlarda Rasûlullah'ın gündüzün iki tarafında, sabah akşam bize gelmediği hiçbir günümüz geçmezdi. Müslümanlar (Kureyş müşrikleri tarafından) belâya, işkenceye uğratılınca (Rasûlullah sahâbîlerine hicret için izin vermiş), Ebû Bekr de Habeş diyarı tarafına hicret etmek üzere (Mekke'den) çıkmıştı. Ebû Bekr Berku'l-Gımâd mevkiine ulaşınca kendisine İbnu'd-Dağıne kavuştu. İbnu'd-Dağme Kaare kabilesinin seyyididir 137[137]. Ebû Bekr'e:

— Yâ Ebâ Bekr, nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ebû Bekr de:

— Beni kavmim(in ezası) çıkardı. Arzda yürüyüp seyahat etmek ve Rabb'ime ibâdet etmek istiyorum, dedi.

Îbnu'd-Dağme:

— Yâ Ebâ Bekr, senin gibi bir zât yurdundan çıkmaz ve (başkaları tarafından) çıkarılmaz. Çünkü sen herkeste bulunmayan (en değerli) bir malı ihsan edersin, hısımlarını ziyaret edip onlarla ilgilenirsin, işini görmekten âciz olan aile ferdlerinin yükünü çekersin, misafiri ağırlarsın, hakk engellerine karşı yardım edersin. Şimdi ben senin için bir koruyucuyum. Haydi Mekke'ye dön de kendi beldende Rabb'ine ibâdet et, demiştir.

---

hususunda da insanların bana en çok vergilisi olanı Ebû Bekr'dir... " sözleri yönünden alınabilir. Hicrette Rasûlullah'ın beraberinde Ebû Bekr'-den başka arkadaşlık eden kimse yoktu. Bu kadar münâsebet yeterli olabilir. Onun bu derin dostluğuna Kur'ân'da da şâhid vardır: "... O zaman onlar mağaradaydılar. Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma, Allah hiç şübhe yok bizimle beraberdir, diyordu" (et-Tevbe: 40).

136[136] Rasûlullah'm Medine'ye hicreti İslâm târihinin hiç şübhesiz en mühim bir safhasını teşkil eder. Bu ehemmiyetten ötürüdür ki, rivayette ekseriya kısaltma yoluna tutunan Buhârî, bu hicret hadîsini çok uzun bir metinle getirmiştir. Buhâri burada Âişe'ye, Surâka'ya, Zubeyr'e varan üç rivayet yolunu bir araya toplaya rak ve bu hicret menk ab elerine bir istikaamet vererek rivayet etmiştir.

137[137] Berku'l-Gımâd, Mekke'nin Yemen yönünde ve deniz sahiline takriben beş gün lük mesafede bir yerin adıdır.

İbnu'd'Dağme ismini hadîsçiler böyle zabtetmişlerdir. Lugatçiler bun İbnu'd-Dugunne diye okumuşlardır. Her iki şekilde rivayet edilmiştir, tbn t hâk'a göre bu zâtın adı Rabîa ibn Refi'dir. Sonra müslümân olmuş, Hune^ gazasında bulunmuş ve o gün Durayd ibn Samme'yi öldürmüştür. İbn Abdi Berr ile Zehebî, sahâbîlerden olduğunu rivayet etmişlerdir.

Bunun üzerine Ebû Bekr geri dönmüş, İbnu'd-Dağme de kendisiyle beraber yollanmıştır. (Mekke'ye gelince) İbnu'd-Dağıne o akşam Kureyş'in şeriflerini dolaşmış ve onlara:

— Şübhesiz Ebû Bekr gibi biz zât memleketinden çıkmaz ve çıkarılmaz. Sizler şu yüksek sıfatlan olan bir adamı memleketinden çıkarır mısınız; o, kimsede bulunmayan en kıymetli malı ihsan eder; o, hısımlara ziyaret edip onlarla ilgisini devam ettirir; o, aile yükünü çeker; o misafiri ağırlar; o, hakk yolunda meydana gelen hâdiselerde insanlara yardım eder, dedi.

Ve böylece Ebû Bekr'i korumasına aldı. Kureyş de İbnu'd-Dağme'nin Ebû Bekr'i emânına almasını reddetmedi. Hakkındaki bu sözlerini yalanlamadı. Kureyş ileri gelenleri İbnu'd-Dağıne'ye hitaben:

— Sen Ebû Bekr'e emret! O, kendi evinde Rabb'ine ibâdet etsin, orada namaz kılsın, ne dilerse okusun! Fakat okuduğu ile bize ezâ vermesin, okumasını açıktan yapmasın! Çünkü biz, kadınlarımızı ve oğullarımızı fitneye düşürmesinden korkarız, dediler.

İbnu'd-Dağıne Kureyş'in bu sözlerini Ebû Bekr'e söyledi. Ebû Bekr de bu şartlara göre evinde Rabb'ine ibâdet etmek, namazını açıktan kılmamak, evinin dışında Kur'ân okumamak suretiyle ikaamet etti.

Bir zaman sonra Ebû Bekr için bunun zıddı bir re'y hâsıl oldu da evinin önünde bir mescid yaptı. Burada namaz kılmaya ve Kur'ân okumaya başladı. Bunun üzerine.müşriklerin kadınları ve çocukları Ebû BekrMn ibâdet ve kıraatine hayret ederek, ona bakmak için birbirlerini itiyor ve onun üstüne atılıp düşüyorlardı. Ebû Bekr ince yürekli ve çok ağlar bir adamdı. Kur'ân okuduğu zaman gözyaşlarını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli, Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerini korkuttu da, onlar İbnu'd-Dağıne'ye haber gönderdiler. İbnu'd-Dağıne de onların yanına geldi. Kureyş:

— Biz Ebû Bekr hakkında senin onu himayene, evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzere müsâade etmiştik. Ebû Bekr ise bu sınırı geçerek evinin önünde bir mescid yapmış, içinde aşikâre namaz kılmağa ve Kur'ân okumağa başlamıştır. Doğrusu biz, kadınlarımızın ve oğullarımızın fitneye düşmelerinden korkmuşuzdur. Artık sen Ebû Bekr'i bundan nehyet! Eğer Ebû Bekr, Rabb'ine kendi evinde ibâdet etmekle yetinirse ibâdet etsin. Eğer dayatır da muhakkak namaz ve kıraatini i'lân etmek isterse, ona verdiğin ahd ve emânını sana geri vermesini iste! Emîn ol ki, biz sana verdiğimiz sözden

caymayı çirkin gördük. Fakat biz, Ebû Bekr'in aşikâre ibâdet etmesine de söz vermiş değiliz, dediler.

Aişe şöyle dedi: Bunun üzerine Îbnu'd-Dağıne, Ebû Bekr'e geldi de:

— Benim sana nasıl bir husus üzerine akd yapıp söz vermiş olduğumu iyice bilmişsindir. Şimdi sen ya o husus üzerinde yetinirsin,

yâhud da benim ahd ve emânımı bana geri verirsin! Emîn ol ki ben bir kimseye verdiğim emânımı bozmuş olduğumu Arab milletinin işitmesini arzu etmem, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Ben artık senin himayeni sana geri veriyorum! Ben Azız ve Celîl olan Allah'ın himayesine razıyım (O'na sığınıyorum), dedi.

Peygamber (S) o gün Mekke'de bulunuyordu. Peygamber, müslü-mânlara:

— "Sizin hicret edeceğiniz yurt, iki kara taşlık arasında hurmalıkları olan bir şehir olduğu bana rü'yâmda gösterildi" buyurdu.

Bu hadîsteki "İki lâbe", "İki kara taşlık"tır. Peygamber'in bu sözü ve teşviki üzerine Medine tarafına hicret edenler hicret etmişti. Habeşistan'a hicret edenlerin çoğu da (Mekke yoluyla) Medîne'ye dönüp gelmişlerdi. Ebû Bekr de Medine tarafına hicrete hazırlanmıştı. Fakat Rasûlullah ona:

— "Sabret! Bana da (hicret için) izin verilmesini umarım" buyurdu.

Ebû Bekr de:

— Babam sana feda olsun, böyle bir izin gelmesini umar mısın? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Evet umarım" diye tasdîk buyurdu.

Bu sebeble Ebû Bekr de Rasûlullah'a hicrette arkadaşlık etmek üzere hemen hareket etmekten kendini men' etti. Aynı zamanda Ebû Bekr evinde bulunan en kuvvetli iki hecin devesini dört ay, talh ağacı yaprağı ile ev içinde besledi, (onlan dışarıya salıvermedi).

Semur yaprağı, silkilip kurutulmuş yapraklardır.

İbn Şihâb şöyle dedi: Urve dedi ki, Âişe şöyle demiştir: Bir gün biz zeval vaktinin ilk saatinde (en sıcak zamanda) Ebû Bekr'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri Ebû Bekr'e:

— İşte Rasûlullah, bize gelmesi mu'tâd olmayan bir saatte, başını bir sargı ile sarmış olarak geliyor! dedi.

Ebû Bekr de:

— Babam, anam O'na kurbân, vallahi mühim bir hâdise olmadıkça bu saatte gelmek âdeti değildi, dedi.

Âişe, rivayetine devam ederek dedi ki: Rasûlullah geldi, izin istedi. Kendisine içeri girme izni verilip buyurun denildi. Bunun üzerine evimize girdi. Müteakiben Peygamber, Ebû Bekr'e:

— "Yanında bulunanları dışarı çıkar!" buyurdu.

Ebû Bekr de (beni, annem Ümmü Rûmân'ı ve kızkardeşim Es-mâ'yı kasdederek):

— Babam Sana kurbân yâ Rasûlallah! Onlar Senin ehlin ve mahremindir (yabancı yoktur), dedi.

Rasûlullah:

— "Bana (Mekke'den Medine'ye) çıkmakhğım için izin verildi"

dedi.

Ebû Bekr de:

— Yâ Rasûlallah, babam Sana kurbân oisun! Ben de sohbetinizde ve maiyyetinizde bulunmak isterim, dedi.1

Rasûlullah:

— "Evet (sen de beraberimde olacaksın)" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Babam Sana kurbân yâ Rasûlallah, şu iki binek devemden

birini beğen al! dedi. Rasûlullah:

— "Ancak bedeliyle alırım" buyurdu 138[138].

Âişe dedi ki: Biz Rasûlullah ile Ebû Bekr'in sefer gereklerini çarçabuk hazırladık. Her ikisi için deriden bir dağarcık içinde bir mik-dâr azık düzenleyip koyduk. Dağarcığın ağzı bağlanacağı sıra Ebû Bekr'in kızı Esma, belinin kuşağından bir parça yırtıp ayırdı da, onunla dağarcığın ağzını bağladı. Bundan dolayı Esmâ'ya "Zâtu'n-Nitâk" -Kuşmeyhenî rivayetinde: "Zâtu'n-Nitâkayn(= İki kuşaklı)"- diye isim takıldı 139[139].

Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr Sevr Dağı'ndaki bir mağaraya ulaştılar ve orada üç gece gizlendiler 140[140].Her gece yanlarında Ebû Bekr'in oğlu Abdullah gecelerdi. Abdullah maharetli, çabuk anlayışlı taze bir gençti. Seher vakti Rasûlullah ile Ebû Bekr'in yanından çıkar, Mekke'de gecelemiş gibi Kureyş ile sabahlardı. Abdullah, Ra-sûlullah ile Ebû Bekr hakkında Kureyş müşriklerinin hilelerinden duyduğu şeyleri ezberler, tâ karanlık basınca gelir, Rasûlullah ile babasına haber verirdi. Ebû Bekr'in kölesi Âmir ibn Fuheyre (o civarda) bol sütlü sağmal koyun sürüsü otlatır ve akşamdan bir müddet geçtiğinde o sürüyü Rasûlullah ile Ebû Bekr'in yanlarına getirirdi. Onlar da sağıp taze süt içerek gecelerlerdi. O süt, kendi sağmallarının sütü idi. Ve içine kızgın taş konularak ısıtılmış (ve biraz pişirilmiş) idi. Nihayet gecenin sonunda Âmir ibn Fuheyre (mağaranın önüne gelir), sağmal koyunlara seslenir, tekrar otlatmaya götürürdü. Rasûlullah ile Ebû Bekr'in mağarada bulundukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle te'mîn etmiştir.

Rasûlullah ile Ebû Bekr (Mekke'de iken) Abd ibnu Adiyy oğulları olan ed-Dîl

138[138] Vâkıdî'nin rivayetine göre, Rasûlullah'ın Ebû Bekr'den aldığı bu deveyi Ebû Bekr sekizyüz dirheme almıştı. Adı Kasvâ idi. Kuşeyr oğullan kabilesi hayvanlarından idi. Rasûlullah'ın vefatından sonra biraz daha yaşamış ve Bakî'a salı-nıverip orada otlamıştır. Sonra Ebû Bekr'in halifeliği zamanında ölmüştür.

139[139] Buhârî bunu biraz sonra bizzat Esmâ'dan da rivayet edecektir.

140[140] Mekke'den çıkışları bir perşembe günü, mağaraya ulaşmaları cumua gecesi ol-' muş, bir pazar günü de. mağaradan çıkıp yola koyulmuşlardır.

Sevr Dağı, Mekke'nin sağ tarafında ve üç mil uzaklıktadır. Mağara da bu dağın tepesindedir. Rasûlullah ile Ebû Bekr'İ mütevâzî sinesinde saklayan bu mağara, bu gün de mevcûddur ve ziyaret olunmaktadır.

oğulları'ndan yol kılavuzluğunda maharetli (Abdullah ibn Ureykıt adında) bir kişi îcâr etmişlerdi. Bu adam Âs ibn Vâil es-Sehmî ailesi hakkında yemînli dost olmak üzere elini kana batırmıştı 141[141]. Bu zât hâlâ da Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi. Fakat doğruluğuna emniyet ve i'timâd ederek Rasûlullah ile Ebû Bekr, develerini ona teslim etmişler ve üç gece sonra develeriyle beraber Sevr Dağı'ndaki mağarada buluşmak üzere va'dleşip muahede etmişlerdi, bu kılavuz kişi Rasûlullah ile Ebû Bekr'in develeriyle üçüncü gecenin sabahında Sevr'e, onların yanına geldi. Rasûlullah ve Ebû Bekr'le beraber Âmir ibn Fuheyre ve kılavuz Abdullah ibn Ureykıt da yollandılar. Kılavuz yolcuları alıp sahiller yolunu ta'kîb ederek Medine'ye gitmek üzere hareket ettiler.

İbn Şihâb şöyle demiştir 142[142]: Bana Abdurrahmân ibn Mâlik el-Mudlicî -ki o, Surâka ibn Mâlik ibn Cu'şum'un erkek kardeşidir- haber verdi. Ona da babası Mâlik, Surâka ibn Cu'şum'dan şöyle derken işittiğini haber vermiştir: (Hicret kaafilesi Mudlic oğullan sınırından geçtiği sırada) Kureyş kâfirlerinin etrafa saldıkları elçileri bize geldi. Mekkeliler Rasûlullah ile Ebû Bekr'den herbirini öldüren veya esîr eden kimse için ayrı ayrı mükâfat ta'yîn ediyorlardı,

Surâka dedi ki: Bu günlerde ben, kavmim Mudlic oğulları'nın toplantılarından birisinde oturuyordum. Bu sırada Kureyş adamlarından bir kişi çıkageldi. Biz otururken o ayakta dikildi de:

— Yâ Surâka! Ben biraz önce sahile doğru yollanan birkaç yolcu karaltısı gördüm. Öyle sanıyorum ki, bunlar Muhammed ile sahâbîleridir, dedi.

Surâka dedi ki: Ben derhâl bu adamın anlattığı yolcuların Muhammed ile sahâbîleri olduğunu anladım. Fakat (ondan saklamak için) ona:

— Gördüğün karaltılar Muhammed'le sahâbîleri değildir. Lâkin sen Fulân ve Fülân

141[141] Câhiliyet devrinde Arablar, İki kişi yâhud iki kabîle arasında and içerek bir dostluk akdettiklerinde, bu akdi ve yemîni nazarlarında canlandırmak ve kuvvetlendirmek için bir kap içine kan ve zağferân gibi renkli bîr madde koyarak ellerini ona batırırlardı.

142[142] Hadîsin buraya kadarki kısmı, Âİşe'den İdi. Buradan i'tibâren Surâka'nm hadîsi nakledilmektedir. Binâenaleyh bu uzun hicret hadîsi bir değil, iki hadîstir. Bu uzun metnin tabiî râvîsi ibn Şihâb ez-Zuhrî, hicret menkabesini buraya kadar Urve ibnu'z-Zubeyr vâsıtasıyle Âİşe'den, buradan aşağısını da Surâka'nın kardeşi oğlu Abdurrahmân vâsıtasıyle Surâka'dan rivayet etmiştir. Müellif Buhârî, metni sevkedişinde bütün bunları açık açık belirtmiştir. Biz de tercemede bunları sadâkatle nakletmeye çalışıyoruz.

kişileri görmüş olacaksın! Şimdi onlar bizim gözlerimiz önünden geçip gittiler, kendilerine âid bir kayıp arıyorlar, dedim.

Sonra (hareketimi meclistekilere sezdirmemek için) bir müddet daha mecliste eğlendim. Sonra kalkıp evime girdim. Cariyeme atımı alıp çıkarmasını ve yüksek tepenin arkasında beni beklemesini emrettim. Ben de kargımı alarak evimin arka tarafından çıktım. Ve kargımın (parıltısını gizlemek için) alt tarafını yerde sürüklemiş, üst tarafını da aşağıya doğru tutmuştum. Nihayet atımın yanma geldim, üstüne bindim ve beni gayeme yaklaştırması için hayvanı dört nala kaldırdım. Sonunda Rasûlullah ile sahâbîlerine yetişip yaklaştım. Bu sırada atım sürçüp kapaklandı. Ben de atımdan düştüm 143[143]. Fakat hemen toparlanıp kalktım ve elimi ok kuburumun içine uzattım, ondan fal kalemlerini çıkardım 144[144]. Muhammed'le sahâbîlerine zarar verir miyim, yoksa vermez miyim? diye onlarla fal baktım. Fal neticesinde hoşlanmadığım şey (yânî zarar veremeyeceğim hususu) çıktı. Bunun üzerine ben yine atıma bindim. Fal oklarının aykırı çıkmasına rağmen, ben onlara isyan edip, atımı yine dört nala kaldırdım. At beni onlara yaklaştırıyordu. Nihayet Rasûlullah'ın okuduğunu işittim. Rasûlullah arkasına dönüp bakmıyordu. Ebû Bekr ise arkasına çok dönüp bakıyordu. Rasûlullah'ın okuduğunu işittiğim sırada atımın iki ön ayağı yere (kum içine) battı. Hattâ bu batış dizlerine kadar erişti. Ben de attan düştüm. Sonra ben hayvanı kalkmağa zorladım. O da kalkmağa çalıştı. Fakat bir türlü ayaklarını çıkarmaya gücü yetişmedi. Hayvan (zorlukla homurdanarak) kalkıp doğrulunca da hemen iki ayağının gömülen izinden göğe doğru ateş dumanı gibi bir duman yükselip dağıldı. Bunun üzerine ben fal oklarıyle tekrar fal baktım. Yine hoşlanmadığım surette çıktı. Sonra ben Muhammed'le sahâbîlerine:

— el-Emân! diye haykırdım 145[145].

143[143] Surâka'nın düşmesi Peygamber'in duâsıyle olmuştur. Peygamber Surâka'yı görünce "Allâhumme ısrahu = Yâ Allah onu düşür" diye duâ etmiş, bunun üzerine atı da, kendi de düşmüştür. Bunun tafsilâtı 129 rakamıyle gelecek hadîstedir.

144[144] el-Ezlâm, Zelem 'in cem'idir. Zelem bir çeşit kumar okudur. Kidh dedikleri bu fal okunun yeleği ve demiri yoktu. İki kalemden ibaret olan bu zelemlerin birisinde "Neam = Evet", diğerinde "Lâ-Hayir" yazılı bulunurdu. Câhiliyet devrinde Arablar, sonu bilinmeyen bir işle karşılaştıklarında bu oklarla fal bakarak, bunlardan birisini çekerlerdi. Eğer evet çıkarsa o İşe girişirler; hayır çıkarsa vaz geçerlerdi. Ezlâm kuburu da bu okların konulduğu meşin kabın ismidir

145[145] İbn İshâk'ın bir rivayetinde şu ziyâde vardır: Ve ben, Surâka ibn Mâlik ibn Cu şum'um, bana bakın, i'timâd edin, size şunları söylüyorum: Vallahi benden size mâzîde hoşlanmadığınız bir zarar gelmediği gibi, hâlde ve istikbâlde de gelmeyecektir! (Kastallânî).

ez-Zehebî, Surâka'nın Tâif seferinden sonra müslümân olduğunu bildiriyor. Tarihçiler de elindeki emân-

Bunun üzerine durdular. Ben de atıma binerek tâ yanlarına vardun. Rasûlullah ve sahâbîlerini taarruzumdan koruyan bunca hârikalarla karşılaştığım şu anda gönlümde kesin bir kanâat hâsıl oldu ki, Rasûlullah'ın işi ve peygamberlik da'vâsı yakında zahir olup zafere ulaşacaktır. Bu kanâat üzerine O'na:

— Kavmin Kureyş, Sen'in öldürülmen veya esîr alınman hakkında mükâfat ta'yîn etmişlerdir, dedim.

Ve Kureyş'in, kendisine ve sahâbîlerine karşı ne kadar fenalık yapmak istediklerini birer birer onlara haber verdim. Ve kendilerine yol azığı ve yol metâ'ı arzettim. Fakat benden birşey almadılar ve hiç-birşey de almak istemediler. Yalnız Rasûlullah bana:

— "(Yâ Surâka!) Bizim yolculuğumuzu gizle!" dedi.

Bunun üzerine ben Rasûlullah'tan hakkımda bir emânnâme yazmasını istedim. Rasûlullah da Âmir ibn Fuheyre'ye emretti. Âmir de bir deri parçasına yazıp verdi. Bundan sonra Rasûlullah, maiyyetiyle yoluna devam etti 146[146].

İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Rasûlullah yolda müslümânlardan deve süvârîsi bir kaafile içinde gelmekte olan Zubeyr ibnu'l-Avvâm'a kavuştu. Bu kaafile Şam'dan gelmekte olan tacirlerdi. Zubeyr, Rasûlullah ile Ebû Bekr'e beyaz maşlahlar giydirdi 147[147].

Medine'de müslümânlar, Rasûlullah'ın Mekke'den yola çıktığını işitmişler ve karşılamak için her sabah kuşluk vakti Harre mevkiine çıkarak öğle sıcağı basıncaya kadar Rasûlullah'ın gelmesini bekliyorlardı. Yine bir gün müslümânların beklemeleri

---

nâmeye müracaat ettiğini haber verirler. İbn Abdi'1-Berr de e/-/s//'ffö*da'Surâka'nm Medîneliler'den sayıldığını ve Usmân'-m halifelik zamanına kadar yaşadığını zikretmiştir. Surâka, Kureyş casuslarından Rasûlullah'ın hareketini gizlemiş ve arayanlara: Ben buralarda aradım, siz başka tarafa bakınız, demiştir.

146[146] Hicret hadîsinin Surâka'ya dayanan kısmı burada bitti. Bundan alt tarafını sonuna kadar İbn Şihâb ez-Zuhri, Urve'den rivayet etmiştir. Başlangıcındaki is-nâd gibi Âişe'ye ulaştırmamıştır. Buna göre hadîsin buradan alt tarafı mürseldir. Ancak şu var ki, bu kısmı da Hâkim, Urve'nin Zubeyr'den rivayeti suretiyle Âişe'ye ulaştırmış ve böylece mevsûl olmuştur.

147[147] İbn Sa'd, Zubeyr yerine Talha ibn Abdillah'ı zikretmiş, onun Şâ'dan döndüğünü, onun beyaz elbiseler giydirdiğini... bildirmiştir. Dimyatı ise, siyercilerden hiçbirinin Zubeyr ibn Avvâm'ı zikretmediklerini bildirmiştir. Fakat Aynî'nin beyân ettiği gibi, en iyisi bu rivayetleri te'lîf ederek Talha ile Zubeyr'den her ikisinin de Şâm kaafilesinde bulunduğunu, her ikisi tarafından beyaz elbiseler hediye edildiğini kabul etmektir.

uzadıktan sonra dönmüşlerdi. Evlerine girdikleri sırada Yahûdîler'den bir kişi, kendisine âid bir işe bakmak üzere Yahûdî kulelerinden bir kulenin üstüne çıkıp yüksekten uzaklara bakmakta iken, Rasûlullah ile sahâbî-lerini, beyazlar giymiş oldukları hâlde -sıcaktan meydana gelen serap ve sis manzaralarını yararak geldiklerini gördü. Artık Yahûdî bu muhteşem gelişi saklamaya muktedir olamayarak, yüksek sesiyle:

— Ey Arab cemâati! Beklemekte olduğunuz nasibiniz ve devletliniz işte geliyor! diye haykırdı.

Bu sesi işiten bütün müslümânlar, silâhlarına sarılarak evlerinden fırlayıp Rasûlullah'ı karşılamaya koştular. Ve Harre denilen kara taşlık yolunda Rasûlullah'a kavuştular. Rasûlullah şimdi maiyyetiyle ve karşılayıcılarıyle Medine'nin sağ tarafına (Kubâ yönüne) doğru meyledip yollandı. Nihayet Rasûluîlah, maiyyetiyle beraber Harise oğullarından Amr ibn Avf ailesinin yurduna indi. Ve onlara (onların başında bulunan Kulsüm ibn Hıdm'e) misafir oldu. Küba'ya varış rebîu'İ-evvel ayının bir pazartesi gününe tesadüf etmişti [148][148].

Karşılayıcılara karşı kabul merasimini Ebû Bekr yapmış ve konuşmuştu. Rasûlullah ise sükût edip bir tarafa oturmuştu. Hattâ En-sâr'dan Rasûlullah'ı evvelce görmeyerek Küba'ya gelenler, Ebû Bekr'i (Şâm ticâreti münâsebetiyle) tanıdıklarından, evvelâ ona selâm veriyorlardı. Tâ ki, Rasûlullah'a güneş isabet edip de hemen Ebû Bekr varıp, kendi ridâsıyle Rasûlullah'ıri üzerine gölgelik yapınca, o zaman Rasûlullah'ı herkes tamdı.

Rasûlullah, Amr ibn Avf oğulları'nda on küsur gece misafir kaldı. Bu müddet zarfında Takva üzerine kurulan mescid kuruldu ve Rasûlullah ve mescid içinde namaz kıldı [149][149].

---

[148][148] Buhârî, Küba'ya varışın rebîu'l-evvel ayının hangi pazartesine tesadüf ettiğini açıkça belirtmemiştir. Bunun sebebi de bu konuda çeşitli görüşlerin bulunmasıdır. Bunların kaynağı da Peygamber'in Kubâ'dakİ ikaamet müddeti hakkındaki ihtilâftır. Buhârî'nin bu Hicret bâbı'nda Enes'ten gelen bir rivayetine göre, Küba'da ondört gece kalmıştır. Bâzı siyerciier ise üç dört gün kaldığını ileri sürerler. Rasûlullah Kubâ Mescidİ'nin inşâsı müddetince burada kaldığına göre, Buhârî'nin rivayeti elbette daha ziyâde güvene lâyıktır.

[149][149] Kubâ Mescidi, Rasûlullah'ın hicreti ve bilhassa Kubâ Köyü'ne ulaşması ile açılan yeni devrin mübarek bir abidesidir. Bundan dolayı Kur'ân diliyle Takva Mescidi adı verilmiştir:

"... Tâ ilk gününde temeli takva üzerine kurulan mescid senin içinde kıyamına elbet daha lâyıktır. Orada tertemiz olmalarını arzu etmekte olan rical vardır. Allah da çok temizlenenleri sever" (et-Tevbe: 108).

Sonra Rasûlullah devesine bindi. Muhacirler'den ve Ensâr'ın karşıiayıcılarından meydana gelen bir kalabalık, beraberinde yürümek suretiyle, sevinç gösterilen yaparak Medine'ye hareket etti. Nihayet Medine'ye vardığında devesi, Rasûlullah'ın Medine'deki mescidinin yerinde çöktü. Burasını müslümânlar o sırada namaz kılma yeri edinmişlerdi. Daha evvel de Sa'd ibn Zurâre'nin terbiyesinde bulunan Süheyl ve Sehl adlı iki yetîm çocuğa âid olup hurma kurutacak harman yeri idi. Rasûlullah'ın devesi bu arsaya gelip çökünce, Rasûlullah:

— "înşâallah burası bizim menzilimiz ve makaamımızdır" buyurdu.

Bilâhare Rasûlullah, bu iki genci da'vet edip, burasını mescid yapmak üzere değer bahâsıyle onlardan satın almak istedi. Gençler:

— Yâ Rasûlallah, burasını biz Sana bağışlarız, dediler.

Fakat Rasûlullah, çocuklardan hibe suretiyle almak istemedi. Nihayet ta'yîn edilen bir bedelle satın aldı. Sonra mescidi bina etti. Mescidin inşâsı sırasında Rasûlullah, sahâbîleriyle beraber mescid duvarlarına kerpiç taşımaya başladı. Taşırken de şu beyitleri okudu:

Haza '1-hımâlu lâ hımâle Hayber Hazâ eberru Rabbena ve athar

İnne '1-ecre ecru 'î-âhıre Ferhami'î-Ensâra ve'î-Muhâcire (- Ey Rabbimiz, yüklenip taşıdığımız şu balçıktan düzülmüş ham kerpiç yükü, Hayber'in hurma hamulesi değildir. Bu ondan daha hayırlı ve daha temizdir. Şübhesiz ki hayırlı ücret, âhiret ücretidir. Yâ Rabb, sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e merhamet eyle) diyordu..

Rasûlullah, müslümânlardan ismi bize bildirilmeyen bir şâirin şiirini misâl olarak inşâd etmiştir.

İbn Şihâb ez-Zuhrî: Rasûlullah'ın bu beyitten başka tam bir şiirin bir beytine misâl olarak getirip inşâd ettiği, hadîslerde bize ulaşmadı, demiştir [150][150].

Bu âyette zikredilen mescidin Kubâ Mescidi mi, Medine'deki Peygamber Mescidi mi olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır.. Buhârî ise işbu mescidin Kubâ Mescidi olduğunu işaret eder. Bununla beraber her iki mescidin de ayrı ayrı kasdedilmiş olması mümkindir. Allah en bilendir.

[150][150] Buhârî bu hadîsin bir kısmını Namaz Kitâbı*fıdar\'Yolda olacak mescid bâbı"n-da; İcâre Kitabı; "Zaruret sırasında müşriklerden ücretli tutma bâbı"nda; Kefalet ve Edeb Kitâbları'nda olmak üzere birçok yerde kısaltılmış olarak parça parça getirmiştir. Bu uzunlukta bir metin ile buradan başka yerde

125-.......Hişâm, babası Urve'den ve Fâtıma bintu'l-Munzir'den; onlar da Esmâ(R)'dan tahdîs etmiştir (Esma şöyle demiştir): Ben Peygamber (S) ile Ebû Bekr için Medine'ye gitmek istedikleri zaman bir sofra hazırladım. Babama:

— Sofranın ağzını bağlayacak, kuşağımdan başka birşey bulamıyorum, dedim.

Babam:

— Kuşağını ikiye böl, dedi.

Ben de öyle yaptım da işte bundan dolayı ben "Zâtu'n-Nıtâkayn = İki kuşaklı" diye isimlendirildim 151[151].

126-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) Medine'ye yönelip hareket ettiği zaman, yolda kendisim Surâka ibnu Mâlik ibn Cu'şum ta'kîb etti. Peygamber de onun aleyhine beddua etti. Bunun üzerine onun atının ayakları yere battı. Surâka, Peygambere:

— Benim için Allah'a duâ et, ben sana zarar vermeyeceğim, dedi.

Peygamber de onun lehine duâ etti.

Râvî dedi ki: Rasûlullah yolda susadı da bir çobana uğradı. Ebû Bekr:

— Ben bir kap alıp onun içine az bir mikdâr süt sağdım, onu Peygamber'e getirdim ve

---

getirmemiştir.

Bu, el-Câmi'u's-Sahîh'teki en uzun metinli birkaç hadîsten biridir. Bunun da Buhârî tarafından en az iki hadîsin güzel bir tertîble bir yere getirilmesi suretiyle teşkîl edildiğini baş taraftaki 134 rakamlı haşiyede belirtmiştik.

151[151] Esma, yemek çıkını ve yemek sofrası yapacak birşey bulamadığından, belindeki nİtâkını çıkarıp ikiye bölerek bunun birisini yemek sofrası, bir parçasını da su kırbasına bağ yapmış olduğundan, Peygamber tarafından kendisine bu târî-hî sıfat verilmiş, bu da onun için ebedî bir iftihar unvanı olmuştur. Nitâk hakkında şu bilgi verilmiştir:

en-Nitâk, kitâb vezninde Arab kadın elbiselerinden bir libâstır. Hakikati izâr gibi bir parçadır. Ortasını bellerine bağlayıp, yukarısını aşağısının üzerinden dizlere doğru salıverirler. Aşağısı ise yerde sürünür. Hâlen fistan ta'bîr ettikleri gibi bir sevbdir (Kaamûs Ter.).

kendisi bundan içti; ben de bundan hoşnûd oldum, demiştir 152[152].

127- Bana Zekeriyyâ ibn Yahya, Ebû Usâme'den; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Esmâ(R)'dan olmak üzere tahdîs etti. Esma (Mekke'de iken) oğlu Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hâmile olmuştu. Esma dedi ki: Ben gebelik müddetini tamamlamış olarak Mekke'den çıktım ve Medine'ye geldim, Küba'ya indim. Abdullah'ı orada doğurdum. Sonra onu Peygamber'e getirdim de kucağına koydum. Bunun üzerine Rasûlullah bir hurma istedi. Onu çiğnedikten sonra çocuğun ağzına tükürdü. Bu suretle oğlumun midesine ilk inen şey, Rasûlullah'm tükrüğü oldu. Sonra Rasûlullah bir hurma çiğnemiyle çocuğun damağını oğdu. En sonra çocuğa duâ etti, ona bereket ve saadet diledi. Ve böylece Abdullah ibnu'z-Zubeyr (hicretten sonra Medine'deki) müslümân aileleri içinde ilk doğan çocuk oldu.

Bu hadîsi Alî ibn Mushir'den; o da Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Esma'dan senediyle rivayet etmekte Zekeriyyâ ibnu Yah-yâ'ya.Hâlid ibn Mahled mutâbaat etmiştir. Bunda: Esma, Peygam-ber'in yanına gebe olarak hicret etti, ifâdesi vardır 153[153].

128-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Medine'de) İslâm içinde ilk doğan çocuk Abdullah ibnu'z-Zubeyr'dir. Onu Peygamber'e getirdiler, Peygamber bir hurma aldı da onu çiğnem yaptı, sonra da onu çocuğun ağzının içine soktu.. Böylece çocuğun karnına ilk giren şey, Peygamber'in tükrüğüdür 154[154].

129-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Allah'ın Peygamberi Mekke'den Medine'ye, Ebû Bekr'i bineğinin arkasına bindirmiş olarak geldi. Ebû Bekr, (saç ve sakalı

152[152] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin son fıkrası daha önce de geçmişti.

153[153] Bu mutâbaa rivayetinde Esmâ'nın çocuğu Küba'da doğurup, emzirmeden Peygamber'e getirdiği, Peygamber'in de ona duâ ettiği ve Abdullah adını verdiği ziyâdesi de vardır.

Hicretten sonra Medîne hâricinde Muhacir müslümân aileleri arasında ilk doğan erkek çocuk olarak da Habeşistan'da doğan Abdullah ibn Ca'fer bildiriliyor. Medine'de Ensâr aileleri arasında ilk doğan çocuk da Mesleme ibn Mahled yâhud Nu'mân ibn Beşîr'dir denilmiştir.
154[154] Bu da aynı vak'anm başka bir sahâbiyyeden; Âişe'den gelen rivayetidir.

ağardığından) ihtiyar (görünüyor, ticâret için gelip gittiğinden de) tanınıyordu. Allah'ın Peygamberi ise (saçı ağarmadığmdan) genç görünüyor, tanınmıyordu.

Râvî dedi ki: Herhangi bir kimse Ebû Bekr'le karşılaşır da:

— Yâ Ebâ Bekr! Şu önündeki adam.kimdir? diye sorar. O da:

— Bu adam beni doğru yola hidâyet eden kimsedir, diye cevâb verirdi.

Zanneden kimse, Ebû Bekr'in bu sözle ancak maddî olan yolu kasdettiğini sanır. Hâlbuki Ebû Bekr bu sözündeki yol ile, ancak hayır yolunu kasdediyordu. Ebû Bekr bir ara arkasına döndü ve birden kendilerine yetişmiş olan bir süvariyi (yânî Surâka'yı) gördü. Bunun üzerine:

— Yâ Rasûlallah, işte bir süvari bize yetişti, dedi. Allah'ın Peygamberi geriye döndü de:

— "Yâ Allah! Onu düşür" dedi.

Bu duâ üzerine at onu yere attı. Sonra at homurdanarak ayağa kalktı.. Bu düşme ardından Surâka:

— Ey Allah'ın Peygamberi, ne dilersen emret, dedi. Peygamber ona: . .

— "Sen yerinde dur, arkamızdan bize yetişecek hiçbir kimseyi bırakma" buyurdu.

Râvî Enes dedi ki: (Ne garîbdir ki) Surâka bir gündüzün evvelinde Allah'ın Peygamberi aleyhine çalışan, O'nun canına kasdeden bir kimse iken, o gündüzün sonunda O'nun hayâtını müdâfaa eden bir silâh mesabesinde olmuştur!

Nihayet Rasûlullah Harre tarafında konak etti. Oradaki ikaa-metinden sonra Ensâr'a (yânı dayıları olan Neccâr oğullan'na) haber gönderdi. Onlar silâhlanarak Allah'ın Peygamber'ine ve Ebû Bekr'e geldiler de, bunlar selâm verdiler ve:

— (Buyurunuz!) Düşmanlarınızdan emîn, dostlarınız tarafından itaat edilmiş iki kimse olarak develerinize bininiz, dediler.

Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi devesine bindi. Ebû Bekr de arkasında, deve üstünde vaziyet aldı. Bu silâhlı kuvvetler, Pey-gamber'le Ebû Bekr'in develeri çevresini kuşattılar. (Bu suretle düzülen kaafile Medine'ye doğru yollandı.) Bu sırada Medine'de:

— Allah'ın Peygamberi geldi, Allah'ın Peygamberi geldi! denildi.

Artık herkes yükseklere çıkıp O'na bakıyor ve:

— Allah'ın Peygamberi geldi, Allah'ın Peygamberi geldi! diyorlar ve sevinç gösterileri yapıyorlardı.

Bu sevinç içinde ilerleyip gelen Peygamber, nihayet Ebû Eyyûb'un evinin yanına indi. Şu muhakkak ki, Peygamber orada kendi ailesi ferdlerine bâzı sözler söylüyordu. Tam bu esnada O'nun konuşmasını Abdullah ibn Selâm işitti. Kendisi, ailesine âid olan bir hurmalıkta onlara hurma topluyor hâldeydi. Hemen onlar için toplamakta olduğu hurmaları orada bırakıvermeye acele etti de topladığı hurmalar beraberinde olarak Peygamber'in yanma geldi. Allah'ın Peygamberi 'nden ilk defa olarak konuşmasını işitti. Sonra tekrar kendi ailesinin yanına döndü.

Allah'ın Peygamberi devesinden indikten sonra (Abdulmuttalib'in anası Selmâ kadın yönünden hısımlarını kasdederek):

— "Hısımlarımız evlerinden hangisinin evi daha yıkındır?" diye sordu.

Neccâr oğullarından Ebû Eyyûb:

— Ey Allah'ın Peygamberi, benim evim yakındır! îşte şu, evimdir, şu'da kapısıdır, diye gösterdi.

Peygamber:

— "Öyle ise haydi git de bizim için yatıp istirahat edecek bir yer hazırla!" buyurdu.

Ebû Eyyûb hemen gidip geldi de Peygamber'le Ebû Bekr'e hitaben:

— Yüce Allah'ın bereketi üzerine ikiniz de kalkıp buyurunuz! dedi.

Allah'ın Peygamberi Ebû Eyyûb'un evine gelince, Abdullah ibn Selâm da geldi ve şunları söyledi:

— Şehâdet ederim ki, sen Allah'ın Rasûlü'sün ve sen hiç şübhe-siz hakkı getirdin. Yahudiler benim kendilerinin seyyidi ve seyyidle-rinin oğlu olduğumu, onların en bilgilisi ve en bilginlerinin oğlu olduğumu bilmişlerdir. Onları çağır da, onlar benim

müslümân olduğumu bilmeden Önce, beni onlardan sor (mevki'imi tezkiye ve tas-dîk ettir). Çünkü Yahudiler eğer benim müslümân olduğumu bilirlerse, benim hakkımda bende bulunmayan şeyler söyleyip bana iftira ederler, dedi.

Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi (Abdullah ibn Selâm'ı bir tarafa gizledikten sonra) Yahûdîler'e haber gönderip çağırdı. Yahudiler gelip huzuruna girdiklerinde, Rasûlullah (S):

— "Ey Yahûdîcemâati, size veyl olsun, Allah'a ittıkaa ediniz. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, sizler benim Allah'ın hakk rasûlü olduğumu ve benim hakkdîni getirmiş olduğumu muhakkak pek iyi bilmektesinizdir. Onun için müslümân olunuz" buyurdu.

Yahudiler:

— Biz senin peygamber olduğunu bilmiyoruz, dediler.

Bu sözü Peygamber'e üç defa söylediler. Sonra Peygamber onlara:

— '-Sizin içinizde Abdullah ibn Selâm var, o nasıl adamdır?" diye sordu.

Yahudiler:

— O bizim seyyidimiz ve seyyidimizin oğludur; en bilgilimiz ve en bilgilimizin oğludur, dediler.

Peygamber:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa sizler ne dersiniz?'' diye sordu.

Yahudiler:

— Hâşâ Allah'a! Abdullah ibn Selâm hiçbir vakit müslümân olmaz! dediler.

Peygamber yine:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa sizler ne dersiniz?" buyurdu.

Yahudiler:

— Hâşâ Allah'a! Abdullah hiçbir vakit müslümân olmaz! dediler.

Peygamber üçüncü defa:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa sizler ne dersiniz?" diye sordu.

Yahudiler de üçüncü defa:

— "Hâşâ Allah'a! Abdullah ibn Selâm hiçbir vakit müslümân olacak değildir, dediler.

Bu sefer Peygamber, Abdullah ibn Selâm'a hitaben:

— "Yâ İbne Selâm, bulunduğun yerden bunların önüne çık!" buyurdu.

Abdullah, saklı bulunduğu yerden çıkarak:

— Ey Yahûdî cemâati! Allah'tan itükaa edip korkun! Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'a yeminle söylüyorum ki, sizler O'nun Allah'ın Rasûlü olduğunu ve O'nun hakk dîn getirdiğini muhakkak iyi bilmektesiniz, dedi.

Yahudiler de ona karşı:

— Sen yalan söyledin, dediler.

Bu çelişkili sözleri üzerine Rasûlullah, Yahûdîler'i huzurundan dışarı çıkardı [155][155]

130-.......ibn Cureyc şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den; yânî o da İbn Umer'den haber verdi; o şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) ilk Muhâcirler'e Beytu'l-mâlden dört mevsim veya dört yılda dörtbin dirhem ta'yîn etti. İbn Umer için de üçbinbeş-yüz dirhem ta'yîn etti.

Umer ibnu'l-Hattâb'a:

— İbn Umer de Muhacirler'dendir; onun tahsisatını dörtbinden niçin eksilttin? denildi.

Bunun üzerine Umer:

---

[155][155] Başlığa uygunluğu "Allah'ın Peygamberi Medine'ye yönelip geldi" sözünde-dir. Medîne'ye gelmesi, O'nun hicretidir.

— İbn Umer'i ancak ana-babası hicret ettirmişlerdir, deyip: O kendi kendine muhacir olan kimse gibi değildir, gerekçesini söylüyordu [156][156].

131-.......Buradaki iki ta'rîkten birinde el-A'meş şöyle demiştir: Ben Şakîk ibn Seleme'den işittim, şöyle dedi: Bize Habbâb tah-dîs edip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'm maiyyetinde Allah'ın cihetini, yânî rızâsını arayarak (Medîne'ye hicret ettik, ecrimiz (va'di gereğince) Allah'a vâcib oldu. Yol arkadaşlarımızdan bunun ecrinden hiç-birşey yemeden âhirete geçenler vardır. Bunlardan biri Mus'ab ibn Umeyr'dir. O, Uhud günü şehîd edilmişti de biz onu, içinde kefenleyeceğimiz hiçbirşey bulamamış, ancak ak ve kara çubuklu ve kalemli bir ihram bulmuştuk. (Biz şehidi onunla kefenlemeye çalışıyorduk.) Bu alacalı ihramla başını örttüğümüz zaman ayakları meydana çıkıyor; ayaklarını örttüğümüzde de başı meydana çıkıyordu. Bu yokluk karşısında Rasûlullah (S) bize bu ihrâmh şehidin başım örtmemizi, ayaklarının üzerine de ızhır otundan koymamızı emretti. Bizden, ken-dilerine hicret meyvesi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır [157][157].

132-.......Muâviye ibn Kurre şöyle demiştir: Bana Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin oğlu Ebû Burde tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Umer bana:

— Sen babam Umer'in, senin baban Ebû Musa'ya dediği şeyi biliyor musun? dedi.

Ben:

— Hayır bilmiyorum, dedim.

Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Benim babam senin babana:

— Yâ Ebâ Mûsâ, Rasûlullah'la maiyyetinde İslâm'a girmemiz, O'nun beraberinde hicret etmemiz, O'nun beraberinde cihâd etmemiz ve O'nun beraberinde yaptıklarımızın hepsinin bizim lehimize sabit olması ve Rasûlullah* tan sonra yaptığımız amellerin hepsi de başa-baş müsâvî olması, yânî lehimize ve aleyhimize birşey sabit olmaması seni

---

[156][156] İbn Umer'in yaşı o zaman onbir yıl ve birkaç aydı.

[157][157] Başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs, bu babın başında geçtiği gibi, küçük sened ve lafız farkıyle Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti

sevindirir mi? dedi.

Buna karşı benim babam (doğrusu: Senin baban):

— Hayır (bu beni sevindirmez). Vallahi biz Rasûlullah'tan sonra da cihâd etmiş, namaz kılmış, oruç tutmuş ve daha birçok hayır ameli işlemişizdir. Ve bizim ellerimizle birçok beşer İslâm Dîni'ne girdi. Biz elbette bu amellerimizin sevabını da ümîd ediyoruz, dedi.

Bunun üzerine babam Umer:

— Fakat ben, Umer'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'ın beraberinde yaptığımız amellerin bizim için sabit olup sevabının bize ulaşmasını, lâkin O'ndan sonra yaptığımız herbir amelden de başa baş müsâvî olarak (yânî ne lehimize, ne de aleyhimize birşey sabit olmayarak) kurtulmamızı çok arzu etmişimdir, dedi.

(Ebû Burde dedi ki:) Ben, İbn Umer'e:

— Şübhesiz senin baban Umer, Allah'a yemîn ederim ki, benim babam Ebû Musa'dan hayırlıdır, dedim [158][158].

133-....... Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Ben îbn

Umer(R)'den işittim: İbn Umer için: O babası Umer'den önce hicret etti denildiği zaman, bu sözden öfkelenerek şöyle demiştir:

Ben ve babam Umer, Rasûlullah'ın huzuruna geldik ve kendisini gündüz uykusu uyurken bulduk. Bunun üzerine tekrar konak yerimize döndük. Biraz sonra Umer beni gönderdi de:

— Git bak bakalım, Rasûlullah uyanmış mı? dedi.

Ben Rasûlullah'a geldim ve huzuruna girdim de kendisiyle bey'-at ettim. Sonra babam

---

[158][158] Umer, söylediği bu sözü ancak nefsini kırmak için söylemiştir. Yâhud da insanın yapacağı her hayır işinde eksiklikten boş olmayacağını görünce, İkisi ara smda takas olmasını ve böylece kendinin dînde salim kalmasını istemiştir.

Hayırhlık sebebi de şudur: Çünkü korku makaamı, ümîd makaamından daha üstündür (Aynî, Kastallânî).

Umer'in yanına gittim ve ona Rasûlullah'ın uyanmış olduğunu haber verdim. Akabinde hızlı hızlı yürüyerek Ra-sûlullah'a gittik. Nihayet babam Umer, Rasûlullah'ın yanma girdi de, O'nunla bey'at yaptı. Sonra ben Rasûlullah ile (ikinci defa) bey'-atlaştım 159[159].

134-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, tahdîs edip şöyle dedi: Ebû Bekr, babam Âzib'den bir binek devesi satın aldı. Ben o deveyi Ebû Bekr'le beraber onun evine taşıdım.

Râvî dedi ki: Bu sırada Âzib, Ebû Bekr'e, Rasûlullah'ın hicret yürüyüşünü sordu. Ebû Bekr şöyle dedi:

Bizim üzerimize gözcüler tutuldu. Biz (üç gün sonra) geceleyin (mağaradan) yola çıktık. O gecemizi ve gündüzümüzü sür'atle yürüdük. Nihayet güneş gündüzün ortasına gelip dikildi. O sırada gözümüze büyük bir kaya göründü. Onun yanına geldik. Onun biraz göl-gesi vardı.

Ebû Bekr dedi ki:

Ben Rasûlullah için beraberimde bulunan bir postekiyi yere dö-şedim. Sonra Peygamber onun üzerine yattı. Ben de onun etrafında olan şeyJeri bakıp araştırmak üzere gittim. Bu sırada bir çobanla karşılaştım ki, çoban küçük koyun sürüsü içinde bizim istediğimiz gibi o kayanın gölgesinden faydalanmak isteyerek, ona doğru gelmektedir. Ben çobana:

— Sen kimin çobanısın ey delikanlı? diye sordum. O:

— Fulân kimsenin çobanıyım, dedi. Ben ona:

— Senin koyunlarında süt var mı? dedim. O:

— Evet vardır, dedi. Ben ona:

— Süt sağar mısın? dedim. O:

159[159] Bu bey'atin harbetmek üzerine yapılan bir bey'at olmaması muhtemeldir. İbn Umer bunu, kendisinin babasından önce hicret edenlerden olduğunu söyleyen kimsenin yanılma sebebini beyân etmek için zikretmiştir. Kendisine ancak bir yerde babasından önce bey'at etmesi işi vaki olmuştur (Kastallânî).

— Evet sağarım, dedi ve sürüsünden bir koyun tuttu. Ben ona:

— Memesi üzerindeki kıl, toprak ve pislikleri silkele, dedim. Ebû Bekr dedi ki:

Çoban biraz süt sağdı. Benim yanımda da Rasûlullah'a su içir-diğim deriden bir su kabı bulunuyordu ve ağzı üzerinde bir bez parçası vardı. Sütün üzerine biraz da su döktüm, hattâ kabın aşağısı biraz soğudu. Sonra bunu Peygamber'e getirdim de:

— Yâ Rasûlallah, bu sütü iç! dedim.

Rasûlullah içti, ben de bundan hoşnûd oldum. Sonra hareket ettik. Bizi arayıcılar izimiz üzerinde idiler.

el-Berâ dedi ki: Ben Ebû Bekr'in beraberinde olarak onun ailesi yanına girdim. Birden kızı Âişe'yle karşılaştım ki, o kendisine ateşli bir hastalık isabet etmiş olduğu için yatmakta idi. Bu esnada babasını gördüm ki, onun yanma gitti de kızının yanağından öptü ve:

— Nasılsın ey kızcağızım? Dedi [160][160].

135-.......Peygamber'e hizmet eden Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi. Onun sahâbîleri içinde Ebû Bekr'den başka saç ve sakalı kırçıl kimse yoktu. Ebû Bekr saç ve sakalını kına-ve ketem bitkisi ile gıhfladı, yânı saçlarını boyadı. Ve Duhaym şöyle dedi: Bize el-Velîd tahdîs etti. Bize el-Evzâî tahdîs etti: Bana Ebû Ubeyd, Ukbe ibnu Vessâc'dan tahdîs etti. Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) Medine'ye geldi. Ebû Bekr, O'nun (Muhacir olarak gelen) sahâbîlerinin en yaşlısı idi. (Onun saç ve sakalının siyahlığına beyaz karışmıştı.) Ebû Bekr, kına ve ketem karışığı ile saçlarını boyadı da saçlarının kırmızılığı siyaha yakın derecede şiddetli, koyu renkli oldu [161][161].

---

[160][160] Bu hadîs, Peygamberlik Alâmetleri Bâbı'nda, bundan daha bütün olarak geçti. Lâkin orada bundaki ziyâde yoktu. Çünkü Buhârî, hadîsin sonundaki bu ziyâdeyi, buradan başka yerde zikretmemiştir. el-Berâ'nın Âişe'nin yanma girmesi ittifakla hicâb, yânî perdelenme emrinden önce idi. el-Berâ'nın yaşı da o zaman bulûğdan aşağıda idi (Kastaİlânî).

[161][161] el-Keteme ve'l-Kutmân, bir nebat adıdır ki, kınaya katılıp onunla saç ve sakal boyanır, bir müddet rengi sabit olup kalır, kökünün pişirilmesiyle mürekkeb gibi yazı yazılır. Bu nebat "Vesme" olacaktır ki, çivit otudur (Kaamûs Ter.).

136- Bize Esbağ ibnu'l-Fefec tahdîs etti: Bize Abdullah ibnu Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da îbn Şihâb'dan; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti: Ebû Bekr (R), Kelb oğulları kabilesinden bir kadınla evlendi ki, o kadına Ümmü Bekr denili-rid. Ebû Bekr, Medîne'ye hicret ettiği zaman bu kadını boşadı da, sonra o kadını, kadının amca oğlu (Ebû Bekr Şeddâd ibni'l-Esved ibn Abdi'ş-Şems ibn Mâlik ibn Ceûne) zevceliğe aldı. İşte o, (Bedir'-de öldürülüp de Peygamber'in kuyuya attığı) Kureyş kâfirlerine mer-siye olarak şu kasideyi söyleyen şâirdir 162[162]:

Ve mâ zâ bi'1-kalîbi kalıbı Bedrin Mine'ş-şîzâ tüzeyyenu bi's-senâmi Ve mâ zâ bi'1-kalîbi kalıbı Bedrin Mine 'î-kaynâti ve 'ş-şerbi 'I-kirâmi Tuhayyî bi's-selâmeti Ümmü Bekrin Ve hel lî ba'de kavmi bin selâmı Tuhaddisuna'r-Rasûlu bi-en senahyâ Ve keyfe hayâttı esdâin vehâmi

137-....... Bize Hemmâm ibn Yahya, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Bekr (R) şöyle demiştir: Ben Peygam-ber(S)'le beraber mağaranın içinde bulunurken başımı yukarıya kaldırdığım zaman üstümüzde bizi aramağa çıkan müşriklerin ayaklarını gördüm de:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bunlardan bâzısı gözünü aşağıya eğmiş olsa, muhakkak bizi görecektir, dedim.

O:

— "Sus yâ Ebâ Bekr! Biz, üçüncüleri Allah olan iki kişiyiz!" buyurdu 163[163].

138-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Bir bedevî, Peygamber'e geldi de O'na hicretten (yânî çölden Medîne'ye hicret etmekten) sordu. Peygamber (S) ona:

162[162] Ümmü Bekr" adı bu kasîde de geçmektedir

163[163] Başlığa uygunluğu, içinde hicret işlerinden bir iş bulunması yönündendir. "Biz, üçüncüleri Allah olan iki kişiyiz" sözüyle et-Tevbe: 40. âyeti mealine telmih vardır.

— "Sakın hicrete kalkışma! Çünkü hicret işi çok çetindir. Senin develerin var mı?" buyurdu.

.Bedevî:

— Evet vardır, dedi. Peygamber:

— "Sen onların zekâtını veriyor musun?" dedi. Bedevî:

— Evet veriyorum, dedi. Peygamber:

— "Sen o develerin sütünden başkalarının da faydalanması için onları başka kimselere muvakkaten veriyor musun?" dedi.

Bedevi:

— Evet veririm, dedi. Peygamber:

— "Develerin su başına gelmeleri gününde oradaki fakirlere sütlerinden sağıp içiriyor musun?" dedi.

Bedevi:

— Evet içiririm, dedi. Peygamber:

— "Öyle ise sen denizlerin (yânî şehirlerin) ötesinde çalış! Çünkü Allah senin işinden hiçbirşey eksik bırakmaz (çölde de sana verir)" buyurdu 164[164].

45- Peygamber(S)İn Ve Sahâbîlerinin Medine'ye Gelişleri Babı 165[165]

164[164] Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitabı, "Develerin zekâtı bâbı"nda, bir rivayeti de Hibe'de "Ariyet olarak sağımlı hayvan hediye etme bâbı"nda geçmişti.

165[165] Peygamberin Küba'ya ulaşması rebîu'l-evvelin bir pazartesi gününde oldu. Sa-hâbîlerden çoğunun buraya ulaşmaları daha önce olmuştu. Peygamber Kubâ'-da Kulsüm ibnu Hıdım'ın evine indi. Çok zaman sahâbîl eriyle, bekâr olan Sa'd ibn Hayseme'nin evinde otururlardı. İbn Şihâb'ın rivayetine göre,-Alî de Pey-gamber'den üç gün sonra hareket edip, Peygamber Küba'da iken gelip yerleşmiştir.

139-.......Ensâr'dan el-Berâ ibn Âzib (R): Bize ilk önce hicret edip gelenler Mus'ab ibn Umeyr ve İbnu Ümmi Mektûm'dur. Sonra bize Ammâr ibn Yâsir ile Bilâl (R) geldi, demiştir.

140-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R) den işittim, o şöyle dedi: Bize ilk önce hicret edip gelenler Mus'ab ibn Umeyr ve İbnu Ümmi Mektûm'dur. Bu ikisi Medine müslümân-Iarına Kur'ân okuturlardı. Sonra Bilâl, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Ammâr ibn Yâsir hicret ettiler. Daha sonra Umer ibnu'l-Hattâb, Pey-gamber'in sahâbîlerinden yirmi kişi ile bize hicret edip geldi. Bunlardan sonra da Peygamber (S) -Ebû Bekr ve Âmir ibn Fuheyre ile- hicret edip geldi. Artık ben Medîne halkının Rasûlullah'm gelmesiyle ferahlandığı gibi hiçbirşeyle ferahlandığını görmedim. Hattâ (Neccâr oğul-îarı'ndan) genç kızlar: "Rasûlullah geldi" cümlesini söyleyip sevinmeye başladılar. Ben de Rasûlullah hicret edip gelmeden önce el-Mufassal grubundan sayılan birtakım sûrelerle beraber "Sebbih ismeRabbike'l-a'lâ" Sûresi'ni okumuştum 166[166].

141-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'ye hicret edip geldiğinde babam Ebû Bekr ile Bilâl sıtmaya tutulmuştu. Âişe dedi ki: Ben Ebû Bekr ve Bilâl'in yanlarına girdim de:

— Ey babacığım, kendini nasıl hissediyorsun? Yâ Bilâl, kendini nasıl buluyorsun? diye sordum.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr'i sıtma ateşi yakalayınca, şu beyti okurdu:

Kulîu'mrün musabbahun S ehiihî Ve'î-mevîu ednâ min şirâki na'lihf

Yesrib diyarında her kişi âliesi içinde mes'ûd sabahlamışken, öliim insana ayakkabısının bağından daha yakındır (yânı ölüm ansızın yakalar da akşama diri bırakmaz)]

166[166] Bu da önceki hadîsin başka bir tarîkidir.

İbn İshâk, Umer'le hicret eden yirmi kişiden onüçünün adlarını şöyle sıralamıştır: Zeyd ibnu'l-Hattâb, Saîd ibn Zeyd, Abdullah ibn Surâka, Huneys ibn. Huzâfe, Vâkıd ibn Abdillah, Havla ibn Ebî Havla, Mâlik ibn Ebî Havla, Hilâl, Ayyâs ibn Ebî Rabîa, Bekr oğulları kabilesinden Hâlid, Iyâs, Âmir, Âkil. İbn İshâk da bu onüç Muhâcir'in de Rıfâa ibn Munzir'e misafir olduklarını bildiriyor.

Bilâl de kendisinden humma nevbeti sıyrılınca sesini yükselterek şu beyitleri söylerdi:

Ela îeyte şı'rî heî ebîîenne leyleîen Bi-vâdin ve havlı ızhırun ve celîlu Ve hel enden yevmen miyâhe Mecennetin Ve hel yebduven lî Şâmeiun ve Tafîlu

(= Şunu bilmek isterim ki: Mekke vâdîsinde etrafımı ızhir ve celîl otları sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'daki Mecenne sularının başına varır mıyım? Mekke'nin Şâme ve Tufeyl Dağlan acaba bir kerre daha bana görünürler mi?)

Âişe dedi ki: Ben Rasûlullah'a geldim de onların bu hâlini kendisine haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Yâ Allah, bize Mekke'yi sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir, yâhud onu daha çok sevdir. Ve Medine'nin havasını bizim için sağlamlaştır. Medine'nin sâ' ve müdd ölçekleri hakkında bize bereket ihsan eyle! Medine'nin sıtmasını naklet de onu Mekke'nin Cuh-fesinde tut!" diye duâ etti 167[167].

142-....... Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs etti ki, kendisine Ubeydullah ibn Adiyy ibn Hıyar haber verip şöyle demiştir: Ben Usmân'-ın huzuruna girdim. Usmân şehâdet kelimelerini söyledikten sonra şöyle dedi:

— Amma ba'du; şübhesiz Allah, Muhammed'i hakk dîn ile peygamber gönderdi. Ben de Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne icabet edenlerden ve Muhammed'in gönderildiği esâslara îmân edenlerden oldum. Sonra iki kerre hicret ettim. Rasûlullah'ın dâmâdhğına nâiî oldum ve kendisiyle bey'atlaştım. Allah'a yemîn ederim ki, Yüce Allah O'nu vefat ettirinceye kadar ben O'na âsî de olmadım, O'nu aldatmadım da-168[168].

Râvî Şuayb'e, İshâk ibn Yahya el-Kelbî el-Hımısî mutâbaat edip, bana ez-Zuhrî bunun benzerini tahdîs etti, demiştir.

167[167] Başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs Hacc Kitâbı'mn sonunda da geçmişti.

168[168] Bu konu hakkında bâzı hadîsler Usmân'ın Menkabeleri Bâbı'nda geçmişti. Burada bunu zikretmekten maksad, Usmân'ın: "Sonra ben iki defa hicret ettim" sözüdür

143-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah haber verdi; ona da İbn Abbâs şöyle haber vermiştir: Abdur-rahmân ibn Avf, Umer'in yaptığı son haccda Minâ'da iken kendi ailesi yanına döndü ve orada beni buldu. Abdurrahmân dedi ki: Ben:

— Ey Mü'minlerin Emîri, şübhesiz hacc mevsimi insanların düşük ve sefîlolanlanm da burada toplar. Ben senin yapmak istediğin konuşmayı Medine'ye varıncaya kadar geri bırakmanı düşünürüm. Çünkü Medîne, Hicret ve Sünnet Yurdu'dur. Ve sen Medine'de fıkıh ehline, insanların ileri gelen şeriflerine ve re'y sahibi olanlarına ulaşırsın, dedim.

Umer:

— Elbette ben Medine'de ikaamet etmekte olduğum ilk makaam-da ayağa kalkıp hükümleri söyleyeceğim, dedi [169][169].

144-.......İbn Şihâb, Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice'den haber verdi (ki o şöyle demiştir): Ümmü'1-A'lâ, Peygamber'e bey'at etmiş Ensâr kadınlarından bir kadındır. O şöyle haber verdi: (Hicret'te) Mu-hâcirler'in oturacakları yerleri ta'yîn için Ensâr kur'a çektikleri zaman, kur'ada Usmân ibn Maz'ûn'un ismi Ümmü'l-A'lâ'nın ailesine çıkmış.

Ümmü'1-A'lâ dedi ki: (Biz Usmân ibn Maz'ûn'u evimizde konukladık.) Fakat Usmân bizim yanımızda hastalandı. Ben Osman'ın hastalığında ona hastabakıcılık yaptım. Nihayet vefat etti. Biz onu yıkayıp kendi elbisesi içine koyup kefenledik. Sonra yanımıza Peygamber girdi. Ben (cenazeyi tezkiye ederek):

— Yâ Ebâ Sâib, Allah'ın rahmeti üzerine olsun! Allah sana muhakkak ikram etmiştir! dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Allah'ın bu ölüye ikram ettiğini sana bildiren nedir?" diye

---

[169][169] Bu, Abdir rahman'm Umer'le olan kıssasının bir parçasıdır. Burada bu parçayı getirmekten maksad, Abdurrahmân'ın Umer'e: "Medîne'ye gidinceye kadar konuşmayı geri bırak. Çünkü orası Hicret ve Sünnet Yurdu'dur..." sözleridir. Hadîs burada kısadır, zor anlaşılıyor. Bunu Mağâzî, İ'tisâm ve Muharibin bölümlerinde daha uzun getirecektir. Bu hacc sırasında bâzı kimseler: Umer ölürse fu-lân kimseye bey'at ederim... gibi sözler söylemiş, Umer bundan öfkelenip bir hutbe yapmak istemiş, Abdurrahmân bunu Medine'de yapmasını söylemiştir.

sordu.

Ümmü'1-A'lâ dedi ki: Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun, ben bilmiyorum. Fakat (bunca îmân ve itaati ile o ikram edilenlerden olmazsa) Allah kime ikram eder ki? dedim.

Rasûlullah:

— "Usmân ibn Maz'ûn'a yemîn olsun ki yakın, yânî ölüm gelmiştir. Ve Allah'a yemîn ederim ki, ben de bu ölü için hayır ve saadet umarım. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'ın Rasûlü olduğum hâlde bana (ve size yarın) Allah tarafından ne muamele yapılacağını bilemem" buyurdu.

Ümmü'1-A'lâ: Vallahi bundan sonra ben hiçbir kimseyi tezkiye etmem, demiştir.

Yine Ümmü'1-A'lâ: İbn Maz'ûn hakkındaki bu iş, beni hüzünlendirdi, akabinde uyudum. Ru'yâmda bana Usmân .ibn Maz'ûn'a âidakar bir pınar gösterildi. Hemen Rasûlullah'a gidip gördüğüm ru'yâyı kendisine haber verdim. Rasûlullah:

— "Bu pınar, onun dünyâda iken yapmakta olduğu sâlih amelidir" buyurdu [170][170].

145-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Buâs günü, Allah'ın kendi Rasûlü için hazırladığı bir gündür ki, bu muharebenin neticesi üzerine Rasûlullah (S) Medîne'ye hicret etmişti. Bir hâlde ki, hicret sirasında muhârib Evs ile Hazrecliler'in cem'iyetleri dağılmış, şerifleri öldürülmüş ve yaralanmıştı. Bu perişanlık üzerine Allah muhârible-rin (Ensâr'm) İslâm camiasına girmeleri için bu günü RasûhVne hazırlamıştır [171][171].

---

[170][170] Başlığa uygunluğu, "Muhacirlerin oturacakları yerleri ta'yîn için Ensâr kur'a çektikleri zaman" sözünden alınır.

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Ölünün yanma girme bâbı"nda da geçmişti.

[171][171] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah Medine'ye hicret edip gelmişti'' sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'm Menkabeleri Kitâbı'nda geçmişti. Orada da belirtildiği üzere Buâs günü, Evs ile Hazrec kabîleleri arasında yapılan kanlı ve devamlı bir muharebenin adıdır. Buâs, bu harbe denildiği gibi, Medine'ye iki mil uzaklıkta bir kalenin adı olduğu ve bu büyük harb orada yapıldığı için bu.adla

. anıldığı da rivayet edilmiştir. Bu iç harblerin en sonu, hadîste zikredilen Buâs harbidir kî, rivayete göre yüzyirmi sene devam etmişti..Peygamber'in Medîne'-ye hicretinden beş sene önceye kadar devam eden bu harblerde her iki tarafın önderleri ve yiğitleri hadîste bildirildiği gibi, ya ölmüş yâhud yaralanmış, ma'-lûl

146-....... Bize Şu'be, Hişâm'dan; o da babası Urve ibmı'z- Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etmiştir: Bir ramazân bayramı yâhud kurbân bayramı günü Peygamber (S) Âişe'nin yanında iken ve Âişe'nin yanında da Ensâr'ın Buâs günü hiciv olarak, birbirlerine karşı atışıp söyledikleri şiirlerini tegannî edip okuyan iki şarkıcı kız varken, içeriye Ebû Bekr girmiş. Bu şarkıları için iki kerre:

— (Peygamber'in yanında) şeytân mızmârı mı? diye çıkıştı. Bunun üzerine Peygamber:

— "Yâ Ebâ Bekr, onlara ilişme! Her kavmin bir bayramı vardır, şübhesiz bizim bayramımız da işte bu gündür" buyurdu 172[172].

147-....... Enes ibn Mâlik tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'ye geldiği zaman, Medine'nin yüksek tarafında 173[173] Amr ibn Avf oğulları denilen bir obada konakladı.

Enes dedi ki: Rasûlullah onların içinde ondört gece ikaamet etti. Sonra (ana tarafından dayıları olan) Neccâr oğulları cemâatine haber gönderdi.

Enes dedi ki: Neccâr oğulları kılıçlarını kuşanarak geldiler.

Enes dedi ki: Rasûlullah binek devesi Kasvâ üzerinde, Ebû Bekr O'nun arka tarafına binmiş, Ensâr ve Neccâr oğullan cemâati de Ra-sûlullah'ın etrafını kuşatmış olarak muhteşem bir kaafileylejvledî-ne'ye doğru hareketi hâlâ gözümün önündedir. Nihayet Rasûlullah indi ve bineğini Ebû Eyyûb'un avlusuna bıraktı.

Enes dedi ki: Rasûlullah namaz vakti kendisine nerede yetişirse orada namazını kılardı;

---

kalmıştı. Bu suretle za'fa uğrayan Evs ve Hazrec, Kureyş'le ittifak yapmak istemiş, bu neticelenmeyince, o sırada Peygamber'le buluşup arka arkaya yapılan Akabe Bey'atları ile islâm'a girmişler ve böylece hem kuvvet kazanmışlar, hem de aralarındaki asırlık düşmanlık kardeşliğe dönüşmüştür. Âişe'nin en güzel şekilde belirttiği gibi, bütün bu harbler Allah'ın takdiriyle yüce bir plâmn gerçekleşmesi hazırlıkları olmuştur.

172[172] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, bunun Buâs günü zikrinde geçen hadîse mutabık olması yönündendir. Birşeyden dolayı mutabık olana mutabık olan, o şeye de mutabıktır (Aynî).

173[173] Medine'nin Necd cihetinden Tihâme'ye doğru gelen köy ve ma'mûrelerine Aliye, Tihâme cihetinden Medine'ye doğru olanlarına Sâfile denir (Mu'cemu'l-Buldân).

davar ağıllarında da namaz kıldığı olurdu.

Enes dedi ki: (Ebû Eyyûb'un evine yerleştikten) sonra, Rasûlul-lan Mescid'in inşâ edilmesini emretti ve Neccâr oğullan cemâatine haber gönderdi. Onlar geldiklerinde:

— "Ey Neccâr oğulları! Şu bustânınızın bedelini bana bildiriniz" dedi.

Onlar da:

— Vallahi biz onun bedelini Sen'den istemeyiz. Bizler onun ecrini ancak Allah'tan umarız, dediler.

Enes dedi ki: Bu bustânda size söyleyeceğim şu şeyler vardı: Bu bustânda müşrik kabirleri vardı; oyuk, tümsek, bakılmamış harabelik yerler vardı; bir kısmında da yabanî hurma ağaçlan vardı. Rasû-lullah emretti de müşrik kabirleri açılıp başka tarafa naklolundu, arsanın çukur ve harabelik yerleri düzeltildi, yabanî hurmalar da kesildi.

Enes dedi ki: Mescid'in (o zaman Kudüs cihetinde olan) kıble tarafına (mihrâb yerine) hurma ağaçlarını dizdiler. Kapının iki tarafını, yânî süvelerini taştan ördüler.

Enes dedi ki: Sahâbîler kısa vezinli şiirler söyleyerek bu taşları nakletmeye başladılar. Rasûlullah da onlarla beraberdi. Hepsi şöyle diyorlardı:

Allâhumme îâ hayra iîlâ hayru'l-âhireh Fağfir li'î-Ensân ve'1-Muhâcireh

(= Yâ Allah, âhiret hayrından başka hayır yoktur. Öyle ise Sen, Ensâr ile Muhâcirler'e mağfiret eyle.)174[174].

46- Muhacirin Hacc Ye Umre İbâdetini Bitirdikten Sonra Mekke'de İkaameti(Nin Hükmü) Babı

148-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben Umer ibnu Abdilazîz'den işittim; o, Nemr'in kızkardeşinin oğlu Sâib ibn Yezîd'e:

174[174] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Câhiliye müşriklerinin kabirleri deşilip çıkarılır mı? babı"nda geçmişti.

— Sen Muhâcir'in Mekke'de ikaameti hakkında ne işittin? diye soruyordu.

Sâib ibn Yezîd de ona:

— Ben el-Alâ ibnu'1-Hadramî'den: Rasûlullah (S) "Sader tavafından sonra Muhacir için Mekke'de üç gece oturma ruhsatı vardır1* buyurdu, dediğini işittim, demiştir 175[175].

47- Târîh Ve Sahâbîler İslâm Târihinin Başlangıcını Hangi Vak'adan Ta'yîn Ve İ'tibâr Ettiler? Babı

149- Bize Abdullah ibn Mesleme tahdîs etti: Bize Abdulazîz, babası Ebû Hâzim'dan tahdîs etti ki, Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: İslâm târihine başlangıç ta'yûı ederlerken, sahâbîler, bu başlangıcın Peygamber'in peygamber gönderildiği zamandan veya vefatı ânından i'tibâr edilmesi hususunda sayılıp dökülen görüşlerden hiçbirine kıymet vermediler. Yalnız Peygamber'in Medine'ye gelmesi ve hicreti vaktinden başlamasına i'tibâr ettiler 176[176].

175[175] Sader tavafı, hacıların Minâ'dan dönüp memleketlerine giderken yaptıkları veda tavafıdır; bununla hacıların ibâdet işleri tamâm olur. Mekke fethinden evvel Peygamber, Mekke'den hicret eden Muhacirler için veda tavafı yapılıp hacc ve umre tamâm olduktan sonra yalnız üç gün Mekke'de ikaamet edebileceğini bildirmiştir... Âlimlerin cumhuru bu yasağın, Mekke'den Medîne'ye hicret etmek vâcib olduğu zamana âid bulunduğunu kabul etmişlerdir ki, bunun son hududu Mekke'nin fethidir. O devirde Peygamber'e yardım etmek vâcib olduğu ipin, fetihten evvel Muhâcirler'in Medine'de ikaamet etmeleri vâcib idi. Mekke'nin fethi ile İslâm Dîni lâyık olduğu kuvveti kazanmış olduğundan, birçok âlimlere göre bu yasak sona ermiş bulunuyor. Muhacir olmayan müslümâna gelince, onlar bu yasağın dışında idiler.

176[176] Sehl ibn Sa'd'ın açık fakat çok kısa olan bu rivayetini Hafız İbn Asâkir'ın Dı-maşk Târîhi'nde rivayet ettiği Enes ibn Mâlik ile İbn Abbâs hadîsleri tamamlıyor: Enes: Târih, Rasûlullah'ın rebîu'l-evvel'de Medîne'ye gelmesi zamanından i'tibâr edildi ve sahâbîler bu târîhi kullandılar, demiştir.

Abdullah ibn Abbâs da şu bilgileri vermiştir: Rasûlullah Medîne'ye hicret ettiğinde müslümânların bir târîhi yoktu. Sonra, hicret başlangıç kabul edilerek: "Rasûlullah'ın gelişinden bir ay, iki ay sonra" diye hicrî târîh kullanmaya başladılar. Rasûlullah'ın vefatına kadar da bu suretle kullanıldı. Fakat sonra kesildi, kullanılmadı. Ebû Bekr'in halifeliği zamanı ile Umer'in halifeliğinin ilk dört senesi bu suretle geçti. Sonra resmî muameleleri ve medenî münâsebetleri vakitlendirmeye ciddî ihtiyâç hissolundu. îbn Abbâs dedi ki: Umer târîh başlangıcı koymaya teşebbüs edince sahâbîleri topladı, onlarla istişare etti. Sa'd İbn Ebî Vakkaas, Rasûlullah'ın vefatı zamâmyle vakitlendirfneyi, Talha peygamberlikle başlatmayı, Alî ibn Ebî Tâlib hicretle başlatmayı, başkaları da Peygam-ber'in doğumu ile başlatmayı teklîf etmişlerdi. Hicretin onyedi veya onaltıncı yılında toplanan bu şûra müzâkereleri sonunda Alî'nin teklifi üzerinde ittifak edildi. Ancak ayın ta'yminde ihtilâf edilmişti: Abdurrahmân ibn Avf, haram aylarının evveli olduğu için recebi, Talha da Ümmet'in mübarek ayıdır diye ramazânı, Alî ibn Ebî Tâlib de sene başıdır diye muharremi

Hicrî Târîh Başlangıcının Kur'ân'dan Alınışı

es-Suheylî (581/1185), "İlkgününden..." (et-Tevbe: 108) âyeti hakkında şöyle dedi: "Bu âyette fıkıh, yânı ilim yönünden, Umer(R)'nin târîh başlangıcı hususunda kendileriyle istişare ettiği zaman bütün sahâbîlerin Umer ile beraber üzerinde ittifak ettikleri başlangıcın sahîhliği vardır. Onların re'yleri târihin hicret yılından olması (fikri) üzerinde ittifak etti. Çünkü o yıl, İslâm'ın izzet bulduğu, Peygam-ber'in emniyette (yânî korkusuz) olduğu, mescidlerin bina edildiği yıldır. İşte onların bu hicret yılını târîh başlangıcı yapma görüşleri tenzilin zahirine uygun düşmüştür. Şimdi biz onların bu fiilleriyle Yüce Allah'ın "Min evveli yevmin" kavlindeki "İlk gün"ün, zaman ta'yîni kendisiyle yapılagelen (hicrî) târih günlerinin birincisi olduğunu anladık. Eğer sahâbîler bunu bu âyetten aldılarsa, bu onlardaki bir ilimdir. Çünkü sahâbîler, Kitâbullah'ın te'vîlini en iyi bilen ve Kur'ân'daki işaretleri en iyi anlayan kimselerdir, Şayet bu bir re'y ve ictihâdla olduysa, muhakkak ki Allah onu, yapılmasından önce hissettirip belli etmiş ve doğru olduğuna işaret eylemiştir. Çünkü bilinen bir yıla yâhud bilinen bir aya yâhud bilinen bir târîhe izafe etmeden "Ben onu ilk gün yaptım" diyen bir kimsenin bu sözü ma'kûl olmaz. Hâlbuki burada ma'nâda o belli târîhe olandan başka hiçbir izafet yoktur. Çünkü ne lâfız, ne de hâl karinesi olarak başkasına delâlet edici karineler yoktur.

İşte bunu iyi düşün, iyi anla. Çünkü bunda hatırda tutup ezberleyen için taac-cüble ibret ve öğüt alınacak birşey, gönül gözüyle gören ve iyice görüp bilmek isteyen kimse için de bir ilim vardır." (Muhammed Cemâlüddîn el-Kaasımî, Me-hâsinu't-Te'vîi, VIII, 3266).

Mağara Günü

Kamerlerden sonra kamerler doğacak. Her kamerî seneden sonra bir kamerî sene gelecektir. Zaman dâiresi döndükçe, her görünüşünde sanki yeryüzünün tek noktasına işâretedecek, ışıklarını oraya tutup, orayı gösterecektir. Orası Hicret Ma- -ğarası'dır!

---

başlangıç olarak teklîf etmişlerdi. Bu hususta da Alî'nin teklîfi tatbîk edildi.

Şârih Aynî ile Kastallânî bu hadîsin şerhinde Âdem'den Muhammed'e kadar geçen beşer topluluklarının zaman; zaman kabul edip kullandıkları târîh başlangıçlarını özet hâlinde bildirmişlerdir. İslâm'daki târîh başlangıcı için toplanan şûrada ileri sürülen tekliflerde bunların mahzurlarının gerekçeleriyle gösterilip reddedilişleri ve nihayet yukarıda özetlenen neticede karâr kılındığını bildirmişlerdir.

Biz buradaki târîh başlangıcının en kuvvetli dayanağı olan et-Tevbe: 108. âyeti hakkında bir fıkrayı da vermek istiyoruz:

Veya kamer her dönüşünde o günün, Muhammed'in en güzel günü olduğunu gösterecektir. Çünkü "gün"ler içinde risâletine en fazla delâlet eden gün, o gün; inancının en mes'ûd günü, kalbinin en fazla ümîdle dolduğu gün, o gündür.

Ve o gün, müslümânlarm tereddüd etmeden, düşünmeden ve kendilerine işaret edilmeden takvimlerinin başlangıcı olarak kabul ettikleri gündür.

İslâm'da târih başlangıcı niçin Hicret Günü'dür de da'vete ilk başlandığı gün değildir? Ve niçin Bedir günü veya Hz. Muhammed aleyhi's-selâmm doğum günü veya Veda Hacci günü târih başlangıcı değildir?

Dış görünüşe göre ilk bakışta bu günler tebcile ve târîh başlangıcı olmaya, canını ve îmânını kurtarmak için karanlıkların örtüsüne, himayesine sığınarak terki diyar etme günündendaha lâyıktır, diye düşünürüz.

İslâm'ın târîh başlangıcı olarak Hicret Günü'nü seçen adam, "Akîde, îmân. ve edebiyat" mefhûmlarına bütün tarihçilerden ve başka görüşte olan mütefekkirlerden hem daha vâkıftır, hem mes'elenin ruhunu ve hikmetini anlamıştır. Çünkü inançlar, her bakımdan zorluklarla ölçülür, kurtuluş ve gâlibiyyetlerle değil! Çün-

kü dîn gâlib geldiği, da'vet netice verdiği zaman herkes îmân eder. Fakat hakka, hakîkate bağlanan ve zâtında îmânının zaferi tecellî eden insan, zorluk ânında da îmân edip etrafından başına gelecek belâları da hesaba katarak yola çıkan insandır. Onun için, Hz. Peygamber'in hicret ettiği gün, târîh başlangıcı olmaya başka günlerden daha lâyıktır; âyetin ifâdesine bakınız:

"Kâfirler O'nu Mekke'den çıkardıkları zaman bizzat Allah O'na yardım etti. O, o zaman ikinin ikincisi idi. Onlar mağarada iken Peygamber arkadaşına: Tasalanma, muhakkak Allah bizimle beraberdir, diyordu. Allah O'nun üzerine sekîne-tini (ma'nevî kuvvetlerini) indirmiş, O'nu sizin görmediğiniz ordularla te'yîd etmiş, kâfirlerin kelimesini alçaltmtştı. Allah 'm Kelimesi ise: O en yücedir. Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir" (et-Tevbe: 40).

Hicret'ten Önceki takvimin, Peygamber zamanında da tabiî olarak takvîm olması gerektiğini söyleyen söylesin, "Hicretten maksad Medine'ye gitmekti (?). Onun için Medine'ye gidildiği gün târîh başlangıcı olmalıdır, çünkü o gün fevkalâde bir gündür"

desin... Ne denirse denilsin, şu kesindir ki, Kur'ân'm açıkça belirttiği "Zafer târihi", O'nun Mağara'da "İkinin ikincisi" olduğu gündür.

O açık kalbli Hattâb oğlu Umer ki -ister târîh başlangıcını tesbît eden o olsun, ister yapılan tesbîti kabul etmiş bulunsun, müsâvîdir- târîh günü olarak gözlerini "Sevr" Mağarası'na dikti ve ayırmadı. Ne Medine'ye-giriş gününü, ne Bedir zaferini, ne İran'ın fethi gününü târih başlangıcı olarak seçti! Sabit nazarla baktığı tek nokta "Görmediğiniz ordular..." idi. Şimdi onları biz de görüyoruz.

İslâm'a ilk da'vet günü de İslâm'ın ilk günü değildir. Çünkü îsâ'nın doğumunun Hristiyânlığın mu'cizesi olduğu gibi, Muhammed'in doğumu İslâm'ın mu'ci-zesi değildir. Çünkü Muhammed doğumunda da bizim gibi bir beşerdir. Fakat o ilk da'vet gününde de, da'vetin semere verip O'nun efendiliğini izhâr ettiği günde de, ve o da'vetin sahibinin ve arkadaşı Sıddîk'ın kalbinde ilk ağır imtihanını geçirdiği gün de, Mağara'da iki kişilerken de Peygamber'in Efendisi idi.

İnançların ve dînlerin târih başlangıçları böyle tesbît edilir. En zor günü ilk târîh günüdür. Garnîmetlerin alındığı, fetihlerin yapıldığı gün değil. Çünkü bunlar kalblerde basit, küçük sevinçler doğuran şeylerdir. O hâlde bir zaman, sâdece kalb-lerde gizli iken bir lâhzada güneş gibi zuhur ettiği ânı iyi tesbît etmemiz lâzımdır. Bir zamanlar inkâr edilirken varlığı ortadan kaldırılmağa çalışılırken, artık bugün kalblerin derinliklerinde yerleşmiştir.

imân ve Ümîd Günü: Mağara günü, Rasûlullah'ın günleri arasında hiç bir zaman unutamadığı, o muazzam sabrını gösterdiği ve özellikle üzüntü, hayret ve bekleyiş günüydü. îmân günü, ümîd günüdür. İçinde bulunduğu anda gönül huzuru olmayan insanın nazarlarını istikbâle çevirdiği gündür. Hiçbir insanını memnun edemeyen âlemin ümîdle beklediği gün... Âlemde hüzün ve hayret (şaşırma) ağır bastığı zaman, mutlakaa uzakta, gözlerden uzak, gizlenmiş birşey var demektir. Evet, mutlakaa gizlenmiş... Çünkü bütün bir kâinat, bütün bir insanlık âlemi ruhunu tatmin edecek bir îmân manzumesi aramaktadır. Bu sebeble îmân, istikbâl.içindir. Bundan dolayı da müstakbel, îmâmn olacaktır. Ve ümîdle bekliyoruz: Bütün insanlık, tesellisini "Mağara Gününün Sâhibi"nden bulacak, şayet O'nu tanırsa, insanca bir hayâta kavuşacaktır. (Abbâs Mahmûd el-Akkaad, Abkariyyetu Muhammed, Ter-ceme Alî Husrevoğlu, ızmir-Yeşiiyurt 1400/1979; s. 300-306).

150-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Namaz evvelâ ikişer rek'at olarak farz edildi. Sonra Peygamber (S) hicret etti. (Mukîm için) namaz dört rek'at olarak farz kılındı, sefer namazı ilk hâli üzere iki rek'at olarak bırakıldı.

Abdurrazzâk ibn Hemmân es-San'ânî, Ma'mer ibn Râşid'den bu hadîsi rivayet etmekte Yezîd ibn Zuray'a mutâbaat etmiştir [177][177].

48- Peygamber(S)'İn: "Yâ Allah! Sahâbîlerim İçin Hicretlerini Tamamla" Sözü Ve Mekke'de Ölenler İçin Mersiyesi (Yânî Onlara Acıyıp Yanması) Babı

151- Bize Yahya ibn Kazaa tahdîs etti. Bize İbrâhîm ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Âmir ibn Sa'd ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir; Veda Haccı yılı Mekke'de tutulduğum ve ölüme yaklaştığım şiddetli bir hastalığımda Peygamber (S) beni ziyaret etti. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bendeki bu hastalık, görmekte olduğun şu dereceye ulaştı. Ben mal sahibiyim. Bana bir tek kızımdan başka vâris olacak kimse yoktur. Buna göre ben malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Hayır (sadaka etme)'* buyurdu. Râvî dedi ki: Ben:

— Yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah:

— "Hayır" buyurdu da şöyle devam etti: "Üçte bir (sana sadaka yapman için yeter) yâ Sa'd! Üçte bir de çoktur. Çünkü senin ken-

---

[177][177] Bundan önceki iki bâb, Peygamber'in hicreti bâbi'nda dâhi) olduğu için, bu hadîsin burada zikredilmesine münâsebet gelmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı bâblarının evvelinde "Namaz nasıl farz kılındı bâbı"nda-geçmişti. Dört rek'atli namâzlardaki ikişer rek'at ziyâde, hicretten bir sene sonra farz edilmiştir.

di zürriyetini zengin bırakman, onları muhtaç ve insanlara el açar bir vaziyette bırakmandan hayırlıdır" buyurdu.

(el-Buhârî'nin şeyhi olan) Ahmed ibn Yûnus, İbrâhîm ibn Sa'd-dan: "Senin kendi zürriyetini..." (diğer tarîkte de "Kendi vârislerini...") şeklinde söylemiştir.

— "Sen Allah cihetini, yânı rızâsını aramak için yapacağın her bir sadakaya mukaabil, Allah muhakkak senin ücretini verecektir. Hattâ (yemek yerken) eşin olan kadının ağzı içine koyacağın lokmadan da sevâb alacaksın" buyurdu.

Yine ben:

— Yâ Rasûlallah! (Siz Medîne'ye döneceksiniz de) ben arkadaşlarımdan geriye mi bırakılacağım? diye sordum.

O:

— "Sen bizden asla geride bırakılmayacaksın. Şayet sen Mekke 'de kalır da A ilah cihetini isteyerek iyi amel yaparsan, elbette o amelin sebebiyle bir derece ve yükseklik artırması yapmış olursun. Ve ben öyle ümîd ediyorum ki, sen (ömrün uzatılmak suretiyle) hayâtta sona bırakılacaksın. Hattâ seninle birtakım kavimler yararlanacak, di-ğer birtakımları da senden zarar göreceklerdir. Yâ Allah! Sahâbîleri-min (Mekke'den Medîne'ye) hicretlerini tamamlat Onları topukları üzerinde geriye döndürme!" buyurdu.

(Bunun üzerine Sa'd ibn Ebî Vakkaas şöyle demiştir:)

— Lâkin hâli kötü olan, Sa'd ibn Havle'dir. (Kendisinden hicret etmiş olduğu) Mekke'de ölmüş olmasından dolayı, Rasûluliah ona çok acır, kederlenirdi.

Ahmed ibn Yûnus ile Mûsâ ibn İsmâîl, İbrâhîm ibn Sa'd'dan "Kendi vârislerini... bırakman" diye söylemişlerdir [178][178].

---

[178][178] Başhğauygunluğu "Yâ Allah, sahâbîlerim için hicretlerini tamamla.." sözle-rindedir.

Buhârî bu hadîsi Cenazeler Kitabı, "Peygamber'in Sa'd ibn Havle'ye mersiyesi bâbı"nda da getirmişti.

RasûluIIah'ın ağır hasta olan Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a Mekke'de hasta ziyaretine gidip, onunla konuştuğu sırada, Sa'd'ın hayâtta geri bırakılacağı, yânî çok yaşayacağı ümidini açıklayıp, onu teselli etmesi aynen gerçekleşmiştir. Hakîkaten Sa'd ibn Ebî Vakkaas bu târihten sonra daha kırkbeş yıl yaşamıştır. Uzun ve başarılı kumandanlık ve vâlîlik devirlerinden sonra, Medine'ye on mil uzaklıktaki konağında ve ellibeşinci hicret yılında vefat etmiş, Medîne'ye; el-Bakî'a nakledilip orada gömülmüştür. Bedir gazasında giydiği

49- Bâb: Peygamber (S) Sahâbîleri Arasındaki Kardeşliği Nasıl Kurdu? [179][179]

Abdurrahmân ibn Avf: Medîne'ye geldiğimiz zaman, Peygamber (S) benimle Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında

kardeşlik akdi yaptı, demiştir [180][180].

Ebû Cuhayfe (R) de: Peygamber (S), Selmân el-Fârisî ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yaptı,

demiştir [181][181].

152-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn

Avf Medîne'ye geldiğinde Peygamber (S) onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî arasında kardeşlik akdi yaptı. Sa'd ibnu'r-Rabî', Abdurrahman ibn Avf'a, kendi ailesini ve malını yarı yarıya ona vermeyi arzetti. Abdurrahmân ibn Avf da ona:

— Allah ehlin ve malın hakkında sana bereket ihsan eylesin. Sen bana çarşıya delâlet et! dedi.

Müteakiben Abdurrahmân ibn Avf, (Kaynukaa çarşısına gidip gelmeye başladı,) keş ve yağdan (yânî bunları alıp satmaktan) çok şey kazandı. Birkaç günler sonra Peygamber

---

eski,bir yün cübbeyi muhafaza etmiş ve onunla kefenlenmesini vasiyet etmişti. Cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Allah onların hepsinden razı olsun!

[179][179] Sahâbîler arasında iki kerre kardeşlik akdi yapılmıştır. Birisi Mekke'deki müs-lümânlar arasında, öbürü de Medine'de Muhâcirler'le Ensâr arasında. Bu başlıkta kasdedilen kardeşlik, Medine'de kurulan kardeşlik akdidir. Hicretin yedinci ayında ve mescid inşâsının bitimi sırasında Rasûluliah, Muhacir ve Ensâr'dan kırkbeşerden doksan kişiyi Enes ibn Mâlik'in evine da'vet etti. "İslâm Dîni'nde yeminli dostluk yoktur, dîn kardeşliği vardır" buyurup, doksan kişi arasında ikişer ikişer kardeşlik akdi yaptı. Böylece târihin kaydettiği benzersiz dayanışma ve yardımlaşma müessesesi kurulmuş oldu.

[180][180] Bu, Buhârî'nin tamâmını Alışverişler Kitabı'mn evvelinde getirdiği hadîsin bir parçasıdır.

[181][181] Buhârî bu Selmân ile Ebu'd-Derdâ'nın kardeşliği hadisinin tamâmını da Oruç Kitâbı'nda, "Nafile oruç hakkında, onun orucunu bozdurmak için kardeşine karşı yemîn eden kimse bâbı"nda getirmişti.

Abdurrahmân'ı ziyaret ettiğinde, onun üzerinde zifaf edenlere mahsûs kokulu sarı boya izleri gördü. Peygamber ona:

— "Hâlin nedir yâ Abdarrahmân?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Yâ Rasûlallah, ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi. Rasûlullah:

— "O kadına ne kadar mehr verdin?'' buyurdu. O da:

— Bir çekirdek ağırlığında altın, dedi. Bunun üzerine Peygamber ona:

— "Bir koyunla olsun düğün aşı yap" buyurdu . 182[182]

50- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fası! gibidir.)

153-.......Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (R) bize şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in Medine'ye gelmesi haberi Abdullah ibn Selâm'a erişti de, o hemen Peygamber'e geldi ve O'na birtakım şeyler soruyordu. Abdullah:

— Ben Sana üç şey soracağım ki, bunların cevâblarını ancak bir peygamber bilebilir:

a. Kıyamet alâmetlerinin evvelkisi nedir?

b. Cennet ahâlîsi (cennete girdiklerinde) ilk önce hangi yemeği yiyecekler?

c. Çocuğun hâli nedir? Çocuk babasına yâhud anasına benziyor (ve onlardan birinin soyuna çekiyor)? dedi.

Peygamber:

— "Bu senin sorduğun soruları biraz önce Cibril gelip bana haber verdi" buyurdu.

Abdullah:

182[182] Hadisin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü hadiste kardeşlik keyfiyeti vardır

— Cibril, melekler arasında Yahûdîler'in düşmanıdır, dedi. Peygamber cevâba başlayıp:

— "a. Kıyamet alâmetlerinin en öncesi bir ateştir ki, o, insanları doğu taraftan batıya sürüp toplar.

"b. Cennet ahâlîsinin yiyeceği ilk yiyecek maddesi ise balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır.

"c. Çocuğa gelince, (cinsî münâsebet esnasında) erkeğin suyu, kadının suyu önüne geçerse çocuğu kendi soyuna çeker; eğer kadının suyu erkeğin suyu önüne geçerse kadın çocuğu kendi soyuna çekip benzetir" buyurdu.

Abdullah:

— Eşhedu en lâ ilahe HleHlâhu ve enneke Rasûluttahı{ = Ben Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Sen'in de muhakkak Allah'ın Ra-sûlü olduğuna şehâdet ederim), dedi.

Abdullah devamla şöyle dedi:

— Yâ Rasûlallah! Yahûdîler, insanı hayrette bırakacak surette yalan söyleyen, asılsız isnâd ve iftiralarda bulunan haksız bir millet-

tir. (Benim müslümân olduğumu duyunca, türlü yalanlar uydurup iftirada bulunurlar.) İslâm'a girişimi bilmelerinden önce beni onlardan sorup, mevkiimi tasdik ettir, dedi.

(Peygamber, Abdullah'ı bir yere gizledi.) Akabinde Yahûdî zümresi geldi. Peygamber onlara:

— "İçinizdeki Abdullah ibn Selâm nasıl bir kişidir?" diye sordu.

Yahudiler:

— O bizim hayırlımız ve hayırlımızın oğludur. Yine o bizim en faziletlimiz ve en faziletlimizin oğludur, dediler.

Bu tezkiye üzerine Peygamber:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa ne dersiniz?" diye sordu.

Yahudiler:

— İslâm'a girmekten onu Allah'a sığındırırız, dediler. Peygamber bunu Yahûdîler'e tekrar sordu. Onlar da evvelki gibi

cevâb verdiler. Bunun üzerine Abdullah evden onların yanına çıktı da:

— Eşhedu en lâ ilahe illellahu ve enne Muhammeden Rasûlul-lahı{ = Allah'tan başka ilâh olmadığına veMuhammed'in Allah'ın Elçisi olduğuna şehâdet ederim), dedi.

Bu defa da Yahudiler:

—O bizim şerrlimiz ve şerrlimizin oğludur, dediler ve İbn Se-lâm'ın kadrini eksiltmeye çalıştılar. Abdullah:

— Yâ Rasûlallah, işte korkmakta olduğum bu söyledikleri idi, dedi 183[183].

154- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Mut'ım'den şöyle dediğini işitmiştir: Benim bir ortağım çarşıda ödenmesi te'hîrli birtakım gümüş paralar sattı. Ben buna hayret ederek:

— Subhânallah! Bu satış iyi olur mu? dedim. Ortağım da:

— Subhânallah! Vallahi ben o gümüş paraları çarşıda sattım da, bu satışımı bana kimse ayıplamadı, dedi.

Bunun üzerine ben el-Berâ ibn Âzib'e (gidip, bunu ondan) sordum. el-Berâ cevaben:

— Peygamber (S) Medine'ye geldi, biz bu şekilde alım satım yapmakta idik. Peygamber: "Elden ele peşin olursa bunda be's yoktur. Veresiye olanına gelince, işte o iyi olmaz" buyurdu; sen Zeyd ibn Er-kam'a kavuş da bunu ondan sor. Çünkü o, ticâretçe bizim en büyüğümüz idi, dedi.

Bunun üzerine ben de bu mes'eleyi Zeyd ibn Erkam'dan sordum. O da el-Berâ'nın dediği

183[183] Hadîsin Peygamber'in Medine'ye hicreti ile ilgisi açıktır. Çünkü bu hâdise, hic-retirr ilk günlerinde Medîne'-de vâki' olmuş* jr. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitabı, "el-Bakara: 30 âyeti bâb>' nda geçmişti.

gibi söyledi (yâni gümüş paralan gümüş paralar mukaabiîinde bir mecliste karşılıklı teslim almak ve müddetle teslim almak suretiyle yapılan alım satım uygulamasını söyledi).

Ve râvî Sufyân bir defasında: Peygamber (S) Medine'ye bizim üzerimize geldi, biz bu şekilde alım satım yapar hâldeydik, şeklinde söyledi. Ve Sufyân bu rivayetinde: Bir ortağım benim için ödenmesi hacc mevsimine yâhud hacca kadar te'hîrli olarak gümüş para sattı, tarzında söylemiştir 184[184].

51- Peygamber (S) Medine'ye Geldiği Zaman Yahudilerin (Kendisiyle Siyâsî Münâsebet Kurmak İçin) Peygamber'e Gelmeleri Babı 185[185]

"Hâdû", "Yahûdî oldular" demektir. Amma "Hudnâ" kavline gelince, o "Tevbe ettik" ma'nâsınadır; "Hâid",

"Tâib" demektir 186[186].

184[184] Hadîsin zikredilen başlığa uygunluğu evvelâ: "Peygamber Medine'ye geldi, bizler bu şekil alım satımı yapar hâldeydik dedi" sözündedir.

Bu hadîs, Buyu' Kitabı, "Gümüşün altına mukaabil müddetli olarak satılması bâbı"nda; Şerîket Kitabı, "Altın ve gümüşte ortaklık bâbı"nda da geçmişti. Bunun bir rivayeti, küçük sened ve lâfız farklanyle Müslim, Musâkaat, "Gümüşü altına mukaabil va'deli borç olarak satmaktan nehy bâbı"nda da geçer: Müslim Ter., V, 110-lll-"1589".

185[185] Hicretten önceki târihlerde Medine'nin eski sakinleri olan Evs ve Hazrec kabî-Ieleriyle Yahûdtter arasında dîn ayrılığı gibi çeşitli sebeblerle çekişme ve ihtilâf devam edegelmişti. Evs ve Hazrec müslümân olup, Peygamberin gelmesiyle şeref ve kuvvet kazanınca Benû Kurayza, Benû'n-Nadîr, Benû Kaynukaa Yahûdîle-ri'nin elçileri Peygamber'in huzuruna gelip bir ahidleşme yapılmasını teklif ettiler. İbn Hişâm'm es-Sfre'sinde uzun metni İle yazılı olan bu muahedenin en mühim maddeleri: Peygamber'in kendisine ve sahâbîlerine zarar vermemek; düşmanlarına yardım etmemek; Kureyş ile harb edildiğinde harb masraflarından bir kısmına ortak olmak; buna mukaabil Yahûdîler de dîn ve mezheb serbestliğine mâlik olmak, mallarında tasarruf hakkını hâiz bulunmak maddeleri idi. Bir müeyyide olarak da ahdi bozduklarında mallarının, canlarının helak olması maddesi vardı.

186[186] Buhârî burada da hadîs lâfzına uygun olan Kur'ân lâfızlarını zikretme âdeti üzerine yürümüş ve bu lâfızların tefsîrini yapmıştır: "Hâdû" kelimesinin bulunduğu âyet şudur:

'*Ey Peygamber, kaîbleriyle inanmadıkları halde ağızlarıyle inandık diyen-(munâfık)ferfe Yahûdüer 'den o küfr içinde koşuşanlar seni mahzun etmesin. Onlar durmadan yalan dinleyen, Senin huzuruna gelmeyen, diğer bir kavim hesabına casusluk eden kimselerdir. Onlar kelimeleri yerlerine konulduktan sonra bir tarafa atarlar..." (el-Mâide: 41).

155-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Yahûdîler'den (hahamlarından) on kişi bana îmân etmiş olsaydı, Yahûdîler'in hepsi bana îmân etmiş olurlardı" buyurmuştur 187[187].

156-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye girdi. Bir de gördü ki, Yahûdîler'den birtakım insanlar âşûrâ gününü ta'zîm ediyorlar ve o gün oruç tutuyorlar. Bunun üzerine Peygamber: "Biz bu günü oruç tutmaya daha haklıyız" buyurdu -da, o gün oruç tutulmasını emreyledi 188[188].

157-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'ye gelince Yahûdîler'i âşûrâ günü oruç tutuyorlar buldu. Bu orucun sebebi kendilerine sorulunca da:

— Bu gün, Allah'ın Musa'ya ve İsrâîl oğullan'na Fir'avn'a karşı zafer ihsan eylemiş olduğu gündür. Biz bu günü Musa'yı ta'zîm etmek için oruç tutuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— ' 'Biz Mûsâ 3ya sizden daha ziyâde yakınız'' buyurdu ve sahâbîlerine o gün oruç tutulmasını emreyledi 189[189].

"Hudnâ" kelimesinin bulunduğu âyet şudur ki, bunda Musa'nın Allah'a müracaatında seçtiği yetmiş kişiyi de kasdederek: ''Dünyâda da, âhirette de bize iyilik yaz. Biz hiç şübhesiz Sana (tevbe ederek) döndük..." (el-A'râf: 156).

Buhârî bu iki tefsîri ile "Yehûd" isminin "tevbe edicilik" ma'nâsıyle ilgili olduğunu göstermiştir

187[187] On Yahûdî ile, bunların âlim ve hahamları kasdedilmiştir. Yoksa halktan bir hayli Yahûdî, müslümân olmuştu. Bunların âlimlerinden Abdullah ibn Selâm

, ile Abdullah ibn Surya'dan başka hiçbirisi hicret sırasında müslümân olmamıştır.

188[188] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Medîne'ye geldiğinde Yahûdîler'in âşûrâ ile ilgili durumlarını tesbît etmesi yönündendir.

189[189] Bu da aynı hadîsin başka bir râvîden gelen rivayetidir; başlığa uygunluğu "Biz Musa'ya sizden daha yakınız" sözündedir. Bu hadîsler, küçük farklarla Oruç Kitabı, "Âşûrâ orucu bâbı"nda da geçmişti.

158-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibmı Abdillah ibni Utbe, Abdullah ibn Abbâs(R)'tan haber verdi: Peygamber (S) saçlarını alnının üstüne salıverirdi. Müşrikler ise başlarının saçlarını alınlarının üst tarafından ikiye ayırırlardı. Kitâb ehli olanlar da baş saçlarını ayırmadan salıverirlerdi. Peygamber, hakkında hiçbirşeyle emroiunmadığı hâllerde Kitâb ehline uymayı severdi. Sonra Peygamber başının saçlarını iki tarafa ayırdı 190[190].

159-.......tbn Abbâs (R): Onlar Kitâb'ı parça parça kısımlara ayırıp da bâzısına îmân eden, bâzısına da inanmayıp kâfir olan Kitâb ehli kimselerdir, demiştir 191[191].

Rasûlullah'ın bu âşûrâ orucunu tutup, sahâbîlerine de tutmalarını emretmesi, başlangıçta idi. Ramazân orucu farz kılınınca bunu tutmak tutmamak serbest bırakılmış ve nafile druca dönüşmüştür

190[190] Bu hadîs de Peygamber'in Sıfatı bâbı'nda geçmişti.

Peygamber bir şeyle emroiunmadığı hususlarda geçmiş peygamberlerin ümmetlerine uymayı severdi. Putperestlik rejimi tamamıyle yıkıldıktan sonra, müşriklere benzemek tehlikesi kalmayınca, saçlarınriki tarafa ayırmağa başlamıştır.

191[191] Aynî şöyle dedi: Bundan önce geçen hadîste Kitâb ehli zikredilmiş olunca, İbn Abbâs: Onlar, Kitâb'ı parça parça ayırıp bir kısmına inanan, bir kısmına da inkâr ederek kâfir olan Kitâb ehli milletlerdir, demiştir. Ebû Zerr, el-Kuşmeyhenî'den gelen nüshada: İbn Abbâs, "Kur'ân'ı iki parça yapanlar" (el-Hıcr: 91) âyetini kasdediyor, ziyâdesini getirmiştir. Çünkü onlar, Kur'ân'ı parçalara ayırdılar da İnatları sebebiyle: Bir kısmı haktır; Tevrat ve incil'e uygundur; bir kısmı da bâtıldır, Tevrat ve fncîl'e aykırıdır, dediler ve böylece onu hakk ve bâtıl diye iki parçaya ayırdılar (Kastallânî).

52- Selmân El-Fârisî(R)'Nin İslâm'a Girmesi Bâb1 192[192]

160- Bana el-Hasen ibnu Umer ibn Şakîk tahdîs etti: Bize Mu'temir tahdîs edip: Babam Süleyman ibn Tahran şöyle dedi, dedi.

H ve yine bize Ebû Usmân en-Nehdî, Selmân el-Fârisî'den, kendisini on'dan fazla mâlikin, birbirinden satın almak suretiyle elden ele alıp verdiklerini tahdîs etmiştir 193[193].

161-....... Ebû Usmân en-Nehdî şöyle dedi: Ben Selmân(R)'dan işittim; o: Ben Râme Hürmüz beldesindenim, diyordu 194[194].

162-....... Bize Ebû Avâne, Âsim el-Ahverden; o da Ebû Usmân'dan haber verdi ki, Sehnân: îsâ ile Muhammed (S) arasında peygambersiz geçen müddet altiyüz senedir, demiştir

192[192] Selmân el-Fârisî aslen İranlı'dır. Gençliğinde mecûsî iken Hakk Dîni aşkıyle babalarının dînini terkedip, evvelâ Hristiyanlığı kabul etmiş, Kitâb ehlinin gelmesini bekleyip durdukları son peygamberin gelmesinin yaklaşmış olduğunu onlardan öğrenmiş, Arabistan'a gitmekte iken beraberinde olduğu tüccarlar tarafından Medîne Yahudileri'nden birine köle olarak satılmış. O Yahûdî'nin hizmetinde çalışırken Son Peygamber'in gönderildiğini öğrenmiş. Peygamber hicret edip Medîne'ye gelince de, daha evvel râhiblerden öğrendiği peygamberlik alâmetlerini O'nda görünce hemen îmân etmiş ve bilâhare Peygamber'in yardımı ile hürriyetini satın alıp, sahâbîler zümresine katılmıştır. Bedir ile Uhud harble-rine katılmaya esirliği mâni' olmuş ise de, Hendek harbinden i'tibâren bütün gazvelerde Peygamber'den ayrılmadı. Hendek harbinde Medine'yi düşman hücumundan kurtarmak için etrafına hendek kazılmasını tavsiye eden de Selmân'-dır. Selmân, Peygamber'den sonra Şâm ve Irak fetihlerine kendi isteğiyle katılmış, İran fethinden sonra Umer tarafından Kisrâ'mn başşehri olan Medâyin'e vâlî ta'yîn olunmuş ve otuzbeş senesinde Medâyin Valisi iken vefat etmiştir. Medâ-yin harabelerine Bağdâdlılarca bugün "Selmân-ı Pâk" adının verilmesi, orada gömülü, olduğundandır.

193[193] Selmân'm bu kadar sayıda kişinin birinden diğerine geçip, elden ele dolaşması, ancak İslâm Dîni'ni aramak için olduğundan, hadîsin başlıkla uygunluğu hâsıl olmuştur. Buhârî, Buyu' Kitâbı'nda, Peygamber'in: "Selmân hürr idi, fakat yoldaşları ona zulmedip köle diye sattılar" buyurduğunu nakletmİştir,

194[194] Râme Hürmüz, Fars arazîsinde meşhur bir şehirdir.

Ahmed ibn Hanbel'in İbn Abbâs'tan rivayetinde Isbâhan şehrinden olduğu, babasının Dehkan olduğu, nesebi sorulduğunda "Ben İslâm oğluyum" dediği sabittir.

Selmân el-Fârisî'nin Ahmed ibn Hanbeİ'in Müsnedindeki (V, 437-444) uzun hâl tercemesini Ahmed Naîm merhum Tecrîd Ter. (III, 442-445, 17-24)'ten özetle tercüme etmiştir. Selmân'm bu uzun macerası, tbn Hişâm, es-Sîretu'n-Nebeviyye, I, 214-222'de "Hadîsu Islâmi Selmân" başlığı altında mufassalen verilmekte-dir. Mehmed Zihnî, el-Hakaaik, s. 151-158; Müslim Ter., VII.442; İslâm Ansiklopedisi, X, 457-458.

195[195]

---

[195] el-Kırmânî: Bu hadîslerin hepsi Selmân'ın İslâm'a girmesiyle ilgilidir, demiştir. °' uU t° jÜyle'Selmân vatanından hicret edip uzun bir hayât yaşadıktan sonra, on bu kadar efendinin elinde dolaşıp, nihayet tslâm olmuştur, demek istemiştir (Aynî).

Rahman ve Rahîm olan Allah 'm ismiyle

64- KITABU'L-MAGAZI

(Peygamber'in Gazveleri Kitabi) [1]

1- Useyre Yâhud Useyre Gazvesi Babi [2]

Muhammed ibn Ishâk: Peygamber(S)'in ilk gazasi Ebvâ, sonra Buvât, sonra Useyre'dir, demistir [3]
.

1-.......Ebû Ishâk Amr ibn. Abdillah es-Subey'î söyle demistir:
Ben Zeyd ibn Erkam'm yaninda idim. Kendisine:
— Peygamber (S) gazalardan kaçinda bizzat bulunup harbetti? diye soruldu.
Zeyd ibn Erkani:
— Ondukuz gazada, diye cevâb verdi. Sonra Zeyd'e:
— Sen kaç gazada Peygamber'in beraberinde gaza ettin? denildi.
O da:
— Onyedi, dedi. Ben:

— Bunlarin hangisi ilk gaza idi? dedim. Zeyd ibn Erkam:
— Useyre yâhud Useyre gazasi, dedi.

Râvî Su'be: Ben Katâde'ye bu ismi zikrettim de, o "Useyr" seklinde söyledi, demistir [4].

2- Peygamber{S)'In (Bedir Harbinden Önce) Bedir'de Öldürülecek Olan Kimseleri Zikredip Söylemesi Babi [5]

2-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Bana Amr ibn Meymûn tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan isitmistir. O da Sa'd ibn Muâz el-Ensârî'den söyle tahdîs etmistir: Sa'd ibn Muâz, Mekkeli Umeyye ibn Halefin samîmî dostu idi. Umeyye ticâret için Sam'a giderken Medine'ye ugradiginda, Sa'd ibn Muâz'a misafir olur, Sa'd da Mekke'ye ugradiginda Umeyye ibn Halefin konagina iner, ona misafir olurdu. Rasûlullah Medine'ye hicret edip gelince Sa'd ibn Muâz, umre yapmak için Mekke'ye gitti ve Mekke'de Umeyye'ye inip ona misafir oldu da, ona hitaben:
— Benim için Harem'in tenhâ bir saatini gözetle de ben Ka'be'-yi rahatça tavaf edeyim, dedi.
Bu istek üzerine Umeyye, Sa'd'i, gündüzün yansina yakin olan kusluk vaktinde Ka'be'ye çikardi. Umeyye, Sa'd'la beraber bulundugu bu sirada onlara Ebû Cehl kavustu ve:
— Yâ Ebâ Safvân! Beraberinde bulunan bu adam kimdir? diye sordu.
Oda:
— Bu Sa'd ibn Muâz'dir, dedi.
Bunun üzerine Ebû Cehl, Sa'd'a hitaben:
— Dikkat et, ben seni görüyorum kî, sen Mekke'de emniyet içinde Ka'be'yi tavaf ediyorsun. Hâlbuki siz (Medîneliler), o dînlerini degistirenleri (yânî Muhammed ile sahâbîlerini) sigindirdiniz ve onlara nusrat ve yardim etmekte oldugunuzu söylüyorsunuz. Sunu iyi bil ki vallahi sen eger Ebû Safvân Umeyye ibn Halefin beraberinde bu-lunmayaydin salimen ailene dönemezdin, dedi.
Sa'd ibn Muâz da Ebû CehI'e karsi sesini yükselterek: —* Dikkat et, vallahi eger sen beni bu tavaftan men' edersen, ben de sana. karsi bundan daha siddetlisini yapar, senin Medîne üzerinden geçen ticâret yolunu keser ve seni ondan elbette men* ederim, dedi.
Bunun üzerine Umeyye, Sa'd'a hitaben:
— Yâ Sa'd! Bu Mekke vâdîsi-ahâlîsinin seyyidi olan Ebu'l-Ha-kem'e (yânî Ebû CehI'e) karsi sesini yükseltme! dedi.
Sa'd bunun üzerine Umeyye'ye:
— Yâ Umeyye! Sen de (Ebû Cehl'i koruyarak) beni tutma, birak. Vallahi ben Rasûlullah'tan isittim ki, kendilerinin seni öldüreceklerini söylüyordu, dedi.
Umeyye:
— Onlar beni Mekke'de mi öldürecekler? dedi. Sa'd:
— Bilmiyorum, dedi.
Umeyye bu sözden dolayi siddetli bir sekilde korktu. Umeyye bu korku ile ailesinin yanma dönünce karisina hitaben:
— Yâ Ümme Safvân! Medîneli dostum Sa'd'in bana ne dedigini bildin mi? dedi.
Karisi:
— O sana ne dedi? diye sordu. Umeyye:

— Sa'd, Muhammed'in sahâbîlerine, kendilerinin beni öldüreceklerini haber verdigini söyledi. Ben de ona: Mekke'de mi öldürecek? dedim. Sa'd: Bunu bilmiyorum dedi.
Ve Umeyye konusmasini söyle sürdürdü:
— Vallahi ben Mekke'den disari çikmam, dedi.
Bir müddet sonra Bedir günü oldugu (yânî olacagi) zaman Ebû Cehl, insanlarin bu sefere çikmalarim istedi ve:
— Muâviye'nin maiyyetinde gelmekte olan kervaniniza yetisin, dedi.
Umeyye, Mekke'den Bedir'e çikmak istemedi. Ebû Cehl, Umeyye'ye geldi de:
— Yâ Ebâ Safvân! Sen Mekke vâdîsi halkinin seyyidi oldugun hâlde insanlar senin harbden geri kaldigini görünce seninle beraber geri kalirlar, dedi ve Ebû Cehl bu sözleri söylemekte devam ve israr etti.
Bunun sonunda Umeyye:
— Sana gelince, sen benim Mekke'den çikmam hususunda israrinla bana galebe ettin. (Bir tehlike hissettigim zaman bin:p kaçmak için) vallahi ben Mekke'nin en hizli kosan devesini bu sefer için muhakkak satin alacagim, dedi.
Sonra Umeyye (deveyi satin almasinin ardindan) karisina:
— Yâ Ümme Safvân, benim sefer hazirligimi yap! dedi. Karisi da ona:
— Yâ Ebâ Safvân! Sen Yesribli kardesin Sa'd'in sana vaktiyle söyledigi sözü unutmus hâldesin dedi.
O:
— Hayir (ben o sözü unutmus degilim, lâkin) ben onlarin beraberinde ancak yakin bir yere kadar yürümek istiyorum, dedi.
Ebû Safvân Umeyye ibn Halef, Bedir'e dogru yola çikinca artik konakladigi herbir konak yerinde muhakkak devesini yaninda bag-
layip hazir bulundurmaya basladi. Ve yolculugunu bu suretle devam ettirdi. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah, onu Bedir'de Öldürdü [6].

3- Bedir Gazvesi Kissasi Babi [7]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"And olsun siz zaîf ve dûn iken, Allah size Bedir'de kat'î bir zafer verdi. Allah'tan sakinin, tâ ki sükretmis olasiniz. O vakit sen mü 'minlere: Indirilen üçbin melekle Rabb Hnizin imdâd etmesi yetismez mi size? diyordun. Evet, siz sabreder, (itaatsizlikten) sakinirsaniz, bunlar (yânî düsmanlar) da ansizin üstünüze gelecek
olurlarsa, Rabb 'iniz size nisanli besbin melekle imdâd edecektir. Allah bu imdadi size, baska degil, sirf (zaferin) bir müjdesi olsun, kalbleriniz onunla yatissin diye yapti.
Yoksa nusrat (ve zafer) ancak yegâne gâlib ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan Allah cânibindendir. (Bir de Allah bu imdadi) küfredenlerden ileri gelenleri kessin yâhud onlari tepesi asagi getirsin de (geri kalanlar da) emellerine kavusamayanlar olarak dönüp gitsinler.(diye yapti)'1 (Âlu îmrân: 123-127).
Ve Vahsî ibn Harb el-Habesî: Hamza ibnu Abdilmuîtalib, Bedir gününde Tueyme ibn Adiyy ibni'l-

Hiyâr'i öldürdü, demistir. Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Hani Allah size iki taifeden birinin muhakkak siz oldugunuzu va 'dediyordu, siz ise kuvveti ve silâhi bulunmayanin kendinizin olmasini arzu ediyordunuz* Allah da emirleriyle hakki açiga çikarmayi, kâfirleri arkasini kesmeyi irâde buyuruyordu" (ei-Enfâi: 7).

Ebû Abdillah el-Buhârî: "es-Sevke", keskinlik ve silâhtir, demistir [8].

3-.......Abdullah ibn Ka'b söyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik(R)'ten isittim, söyle diyordu: Ben Tebûk gazasindan baska Ra-sûlullah'in yaptigi gazalardan hiçbirinde Rasûlullah'tan geri kalma^ dim, Su kadar var ki, ben Bedir gazvesinde geri kalip ona katilmadim. Fakat Bedir'den geri kalip ona katilmayanlar itâb edilmedi. Çünkü Rasûlullah bu sefere ancak Kureys kervanini karsilamak istegiyle çikmisti. Nihayet Allah, müslümânlarla onlarin düsmanlarini, ummadiklari bir zamanda harbetmek üzere bir yere getirdi [9].

4- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Hani siz Rabb'inizden imdâd istiyordunuz da O da: Muhakkak ki ben size meleklerden birbiri ardinca bin ile imdâd eyleyecegim, diyerek duanizi kabul buyurmustu. Allah bunu ancak bir müjde (olsun), kalbleriniz o sayede oturaklassin diye yapmisti. (Yoksa) Allah'in katindan baskasindan hiçbir yardim yoktur. Sübhesiz ki Allah mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. O size o vakit kendisinden bir emînlik olmak üzere hafif bir uyku buruyordu. Sizi tertemiz yapmak, sizden seytânin murdarligini gidermek, kaîblerinize rabita vermek, ayaklarinizi pekistirmek için de gökten üstünüze bir su indiriyordu. Hani Rabb Hn meleklere: Sübhesiz ki ben sizinle beraberim. Haydi îmân edenlere sebat ilham edin! diye vahyediyordu. Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacagim. (Ey mü'minler!) Hemen vurun boyunlarinin üstüne, vurun onlarin herbir parmagina (diyordu). Bunun sebebi sudur: Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlü'ne karsi geldiler. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne karsi gelirse, Allah'in cezasi cidden çetindir" (ei-Enfâi: 9-13) [10].

4-.......Târik ibn Sihâb (el-Becelî el-Ahmesî) söyle demistir: Ben Ibn Mes'ûd(R)'dan isittim, o söyle diyordu: Ben Mikdâd ibnu'l-Esved'in agzindan gayet kesin bir söz söyledigine sâhid oldum ki, o sözün sahibi olmak bana, ona kiyâs olunabilen her kiymetli sözden daha sevimlidir. Mikdâd, müsrikler üzerine hareket etmeye çagiriyor ve Peygamber'in huzuruna gelerek:
— Biz Mûsâ kavminin (Mûsâ Peygamber'e karsi) "Artik sen Rabb 'inle beraber git! Bu suretle ikiniz harb edin! Biz mutlakaa burada oturumlariz" (ei-Mâide:24) dedikleri gibi söylemeyiz. Lâkin biz senin saginda, solunda, önünde, arkanda düsmanla çarpisiriz! dedi.
îbn Mes?ûd (R): Mikdâd'in bu (atesli) sözü üzerine Peygam-ber(S)'in yüzünün parladigini ve Mikdâd'm sözünün O'nu sevindirdigini gördüm, demistir [11].

5-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) Bedir günü:
"Yâ Allah bize olan yardim ahdini ve zafer va'dini (bunlarin gerçeklesmesini) istiyorum. Yâ Allah,

eger (bu Islâm cemiyetinin helâ-kmi) istersen yeryüzünde artik ibâdet edilmeyecek" diye duâ etti.
Ebû Bekr, Peygamber'in elini tuttu da:
— Yâ Rasûlallah, bu duâ sana yeter, dedi. Akabinde Rasûlullah:
— "Yakinda o cemiyet bozulacak, onlar arkalarini dönüp kaçacaklardir" (ei-Kamer: 45) âyetini okuyarak çadirdan disari çikti [12].

5- Bâb
(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

6........ Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Abdu'lKerîm ibn Mâlik el-Hazrecî haber verdi. O da Abdullah ibni'l-Hâris'in âzâdlisi olan Miksem'den isitmistir. O da Ibn Abbâs'tari tahdîs ediyor, Ibn Abbâs'tan söyle derken isittigini söylüyordu: Mü'minlerden (özürsüz) Bedir harbine çikmayip oturanlarla, Bedir harbine çikanlar müsâvî olmazlar [13].

6- Bedir Harbi'ne Katilan Sahâbîlerin Sayisi Babi

7.......Bize Su'be, Ebû Ishâk'tan tahdîs etti ki, el-Berâibn Âzib (R): (Bedir harbi zamaninda) ben ve Ibn Umer küçük sayildik, demistir.
Ve bana Mahmûd ibn Gaylân tahdîs etti: Bize Vehb ibn Cerîr, Ebû Ishâk'tan tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (R): Bedir harbi günü ben küçük sayildim, Ibn Umer de küçük sayildi. Bedir günü Muha-cirler altmis küsur kisi, Ensâr da ikiyüzkirk küsur kisi idiler, demistir.

8-.......Ebû Ishâk dedi ki: Ben eI-Berâ(R)'dan isittim, söyle diyordu: Bana Bedir'de hazir bulunanlardan olan Muhammed'in sa-hâbîleri tahdîs ettiler ki, onlar, Tâlût'un Ürdün Nehri'ni kendisiyle beraber geçen sahâbîlerinin sayisi kadar, yânî üçyüzon küsur kisi imisler.
el-Berâ (devamla): Hayir vallahi Tâlût ile beraber nehri yalniz mü'min olan geçti, demistir.

9-.......el-Berâ (R) söyle demistir: Biz Muhammed'in sahâbîleri, Bedir sahâbîlerinin sayisi, Tâlût'Ia beraber Filistin Nehri'ni geçen Tâlût'un sahâbîlerinin sayisi üzeredir. Tâlût'Ia beraber o nehri ancak mü'min olan üçyüzon küsur kisi geçmistir, diye konusur idik.

10-....... el-Berâ (R) söyle demistir: Biz, Bedir sahâbîleri, Tâlût'Ia beraber nehri geçen Tâlût'un sahâbîleri sayisinda olarak üçyüzon küsur kisidir. Tâlût'un beraberinde ancak mü'min olan geçmistir, diye konusur idik [14].

7- Peygamber(S)'In Kureys Kâfirlerinden Seybe Ibn Rabîa, Utbe Ve Ebû Cehl Ibn Hisâm Aleyhine Beddua Etmesi Ve Bunlarin Helak Olmalari Babi

11-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S) Ka'be'ye dogru yöneldi de Kureys'ten su birkaç kisi aleyhine: Seybe ibn Rabîa, Utbe ibn Rabîa, el-Velîd ibn Utbe ve Ebû Cehl

ibn Hisâm aleyhine beddua etti.
Ibn Mes'ûd: Ben Allah'a sehâdet ederim ki, bu kimselerin dördünü de Bedir sahasinda yere serilmis gördüm; o gün havasi sicak bir gün oldugundan, günes onlarin renklerini siyaha degistirmisti, demistir [15].

8- Ebû Cehlin Öldürülmesi Babi [16]

12-.......Kays ibn Ebî Hazim, Abdullah ibn Mes*ûd(R)'dan haber verdi ki, o, Bedir günü kendisinde az bir hayât eseri kalmis hâldeyken Ebû Cehl'in yanina gelmis. (Ebû Cehl'i taniyip: Allah seni zelîl eylesin ey Allah'in düsmani, demis.) Bunun üzerine Ebû Cehl:
— (Beni niye horluyorsun?) Sizin öldürdügünüz kisiden daha sereflisi olur mu? demistir.

13-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S):
— "Ebû Cehl ne yapti (ne oldu)? Kim bakar anlar?" buyurdu, îbn Mes'ûd: (Ben bakar anlarim, diyerek) gitti. Ve Ebû Cehl'i,
Afra kadinin iki oglu (Muâz ve Muavviz) vurmuslar da nihayet onu ölüm hâlinde buldu. Ibn Mes'ûd:
— Â sen misin Ebû Cehl? (Vuruldun mu?) dedi.
Enes dedi ki Sonra Ibn Mes'ûd, Ebû Cehl'in sakalindan yakaladi. Ebû Cehl:
— Sizin öldürdügünüz kisinin fevkinde bir kimse var midir? Yâhud:
— Kendi kavminin öldürdügü kisinin üstünde bir kimse var mi~ ' Râvî Ahmed ibn Yûnus: Sen Ebû Cehl misin? seklinde söylemis-

14.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) Bedir harbi gününde:
— "Ebû Cehl ne yapti?" diye sordu.
Ibn Mes'ûd hemen gitti ve Ebû Cehl'i, Afra kadinin iki oglu vurmus da nihayet onu ölüm hâlinde bulmus, ve sakalindan tutmus da:
— Sen misin yâ Ebâ Cehl? demis. Ebû Cehl de:
— Kendi kavminin öldürdügü kisinin fevkinde bir kimse var midir?
Yâhud da:
— Sizin öldürdügünüz kisinin üstünde bir kimse var midir.' demistir [17].

15- Bana Ibnu'l-Müsennâ tahdîs etti: Bize Muâz ibnu Muâz haber verdi: Bize Süleyman et-Teymî tahdîs etti: Bize Enes ibn Mâlik (R) geçen hadîsin benzerini haber verdi.

16- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs edip söyle dedi: Ben Yûsuf ibnu'l-Mâcisûn'dan yazdim; o da Salih ibn Ibrahim'den; o da babasi Ibrahim'den; o da Salih'in dedesi Abdurrahmân ibn Avf'tan; Bedir kissasi hakkinda, yâni Afra kadinin iki oglu (Muâz ve Muavviz) hadîsini almistir [18].

17-.......Bize Ebû Miclez, Kays ibn Ubâd'dan tahdîs etti ki, Alî ibn Ebî Tâlib:

— Ben kiyamet gününde Rahmân'in huzurunda müsriklerle muhakeme olmak üzere durusmak için ilk diz çöken kimse olacagim, demistir.
Ve bu hadîsin râvîsi Kays ibn Ubâd: "Bu iki (sinif, yâni imân edenlerle etmeyenler) Rabblerihakkinda birbiriyle da'vâlasan hasim iki zümredir..." <ei-Hacc:i9) âyeti, ilk Islâm harbinin su ilk mubârizle-ri hakkinda inmistir, demis ve söyle ilâve etmistir: Onlar Bedir günü iki saff arasinda tek basina kital için ortaya çikan kimselerdir: Ham-za,.A]î, Ubeyde yâhud Ebû Ubeyde ibnu'l-Hâris; (diger tarafta:) Seybe ibn Rabîa, Utbe ibnu Rabîa, el-Velîd ibn Utbe [19].

18-.......Buradaki senedde Ebû Zerr (R): "Bu iki sinif, Rabbleri hakkinda birbirleriyle da'vâlasan hasim iki zümredir..." (ei-Hacc:i9) âyeti, Kureys'ten su alti kisi hakkinda: Alî, Hamza, Ubeyde ibnu'l-Hâris, Seybe ibn Rabîa, Utbe ibn Rabîa ve el-Velîd ibn Utbe hakkinda indi, demistir.

19-.......Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Miclez'den tahdîs etti ki, Kays ibn Ubâd söyle demistir: Alî (R):
— Su "Iki sinif, Rabbleri(nin dîni) hakkinda birbirleriyle da'vâlasan hasim iki zümredir..." <d-Hacc:i9) âyeti bizim hakkimizda in; di, demistir.

20-.......Kays ibn Ubâd söyle demistir: Ben Ebû Zerr el-Gifârî(R)'den isittim; o yemîn ederek: Su âyetler (yânî ei-Hacc: 19-22) elbette Bedir günü birbirleriyle cenklesen bu alti kisi hakkinda indi, demis ve yukarida geçen hadîsteki gibi o alti ismi saymistir [20].

21-.......Kays (ibn Ubâd) söyle demistir: Ben Ebû Zerr(R)'den isittim, o kuvvetli bir yemîn ederek: Sübhesiz "Bu iki sinif, Rabbleri hakkinda birbirleriyle da'vâlasan hasim iki zümredir..." (ei-Hacc:i9) âyeti, Bedir harbi günü birbirleriyle cenk etmek için ortaya çikan kirriseler hakkinda inmistir. Bunlar: Hamza, Alî, Ubeyde ibnu'I-Hâris, Rabîa'nin iki oglu Utbe ve Seybe, el-Velîd ibn Utbe'dir.

22-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Bir adam el-Berâ ibn Âzib'e:
— Alî Bedir'de hazir bulundu mu? diye sordu; ben de isitiyordum.
el-Berâ (R):
— Evet Alî Bedir'de üstüste iki zirh giyerek düsman ile cenklesmek için ortaya çikti (ve düsmanini yendi), dedi.

23-.......Abdurrahmân ibn Avf (R) söyle demistir: (Mekke'deki malimi ve ailemi muhafaza etmesi için) ben Umeyye ibn Halefe bir mektûb yazip (onunla karsilikli) ahidlestim. Nihayet Bedir günü olunca...
Râvî Abdurrahmân ibn Avf, hadîsin burasina ulasinca Umey-ye'nin ve oglunun oradaki öldürülüsünü zikretmistir. Bu öldürme öncesinde Bilâl (Umeyye'yi kaçiyor görünce: Bu Umeyye ibn Haleftir, yakalayiniz!) eger Umeyye bu defa kurtulursa, ben kurtulmam, demistir [21].

24-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan (o söyle demistir): Peygamber (S) -Mekke'de iken- Ve'n-

Necmi Sûresi'ni okudu da, bu sûrenin sonunda secdeye vardi. Beraberinde bulunanlar da (mü'min müsrik) hep secdeye vardilar, yalniz bir ihtiyar vardi ki, o bir avuç toprak alip onu alnina yükseltti ve:

— Bu kadari bana yeter, dedi.

Abdullah: Yemîn olsun o kimseyi ben, sonra Bedir'de kâfir olarak öldürülmüs gördüm, demistir.

Bana Ibrâhîm ibn Mûsâ haber verdi. Bize Hisâm ibnu Yûsuf, Ma'mer ibn Râsid'den; o da Hisâm'dan tahdîs etti ki, babasi Urve ibnu'z-Zubeyr söyle demistir: Zubeyr'de üç kiliç darbesi vardi. Bunlardan biri omuz kökünde idi.

Urve dedi ki: Ben -çocuk iken- bu kiliç darbelerinin çukurlugu içine parmaklarimi sokar, oynardim.

Urve dedi ki: Bu yaralarin ikisi Bedir gününde vurulmus, birisi de Yermûk günü vurulmustu.

Urve dedi ki: Kardesim Abdullah ibnu'z-Zubeyr sehîd edildigi zaman Abdulmelik ibn Mervân bana:

— Yâ Urve! Zubeyr'in kilicini taniyor musun? dedi. Ben:

— Evet taniyorum, dedim. Abdulmelik:

— O kiliçta ne vardi? dedi. Ben:

— O kilicin agzinda bir kirik vardi ki, bu, Bedir günü kirilmisti, dedim.

Abdulmelik;

— Sen dogru söyledin, dedi de Nâbigâ'mn su beytim okudu:

(Lâ aybe fîhim gayre enne suyûfehum) Bihinne fulûlun min kirâ'i'î-ketâibi

Sonra Abdulmelik o kilici Urve'ye geri verdi.

Hisâm: Biz o kilica aramizda üçbin (dirhem) kiymet takdir ettik. Onu vârislerimizden biri aldi. Ben onu kendim almis olmami çok arzu ederdim, demistir [22].

25- Bize Ferve, Alî ibn Mushir'den; o da Hisâm'dan tahdîs etti ki, babasi Urve: Zubeyr'in kilici gümüsle süslenmis idi, demistir. Hisâm da: Babam Urve'nin kilici gümüsle süslenmis idi, demistir.

26-.......Hisâm ibn Urve, babasi Urve'den söyle haber vermistir: Yermûk harbinde Rasûlullah'in sahâbîleri Zubeyr'e;

— Haydi, Rûmlar'a siddetli bir saldirisla saldir da, biz de seninle beraber siddetle saldiralim, dediler.

Zubeyr:

— Eger ben saldirirsam, sizler yalan çikar, arkaya dönersiniz, dedi.

Bunun üzerine mücâhid sahâbîler:

— Hayir yalan çikmaz, geriye dönmeyiz, dediler.

Bu söz akabinde Zubeyr, Rumlar üzerine bir hücum yapti. Nihayet onlarin harb saftlarini yarip onlardan öteye geçti. Zubeyr bu yarmayi, yaninda hiçbir kimse bulunmadigi hâlde yapmisti. Sonra Zubeyr arkadaslarina dogru yönelerek dönüp geldi. Rumlar onun atinin dizginini yakalamislar da ona, boynu ile kürek kemigi arasindan iki darbe vurmuslar. Bu iki darbenin arasinda Bedir gününde vurulan üçüncü darbe izi vardi.

Urve: Ben çocuk iken bu darbelerin çukurluklari içine parmaklarimi sokar, oynardim,'demistir.

Yine Urve: Zubeyr'in beraberinde o gün (yâni Yermûk vak'asi günü) Abdullah ibnu'z-Zubeyr de vardi. Abdullah ibnu'z-Zubeyr on yasinda idi. (Ibn Hacer: Küsuru söylemedi, oniki yasinda idi,

demistir.) Babasi onu bir ata bindirdi de, gözetip korumasi için ona bir adami vekîl ta'yîn etti [23].

27-.......Katâde söyle demistir: Bize Enes ibn Mâlik (R), Ebû Talha'dan söyle zikretti: Peygamber (S) Bedir günü harb sonunda Ku-reys seriflerinden yirmidört kisinin cesedlerinin bir araya toplanmasini emretti de, bunlar Bedir kuyularindan pis ve pis seyleri içine alan bir kuyuya atildilar. Peygamber düsman bir kavme gâlib olunca, onun açik bir sahasinda üç gece kalmak âdetinde idi. Bedir harbinin üçüncü günü olunca da Peygamber, devesinin getirilmesini emretti. Yol agirligi deveye yüklenip baglandi. Sonra Peygamber yürüdü, sahâbîleri de kendisinin ardi sira yürüdüler. Sahâbîler birbirlerine:
— Herhalde Peygamber bâzi ihtiyâci için gitmektedir saniyoruz, dediler.
Nihayet Peygamber, öldürülen Kureys ileri gelenlerinin atildiklari kuyunun bir tarafinda durdu da onlari kendi adlanyle ve babalarinin adlariyla söyle çagirmaya basladi:
— "Yâ Fulân oglu Fulân, yâ Fulân oglu Fulânt Siz Allah'a ve Rasûlü 'ne itaat etmis olsaydiniz, itaatiniz sizleri sevindirir miydi? (Ey öldürülenler!) Biz, Rabb'imizin bize va'dettigi nusrat ve zaferi muhakkak surette gerçek bulduk. Siz de (bâtil) rabbinizin va'dettigi nusrat ve zaferi gerçek buldunuz mu?" buyurdu.
Râvî Ebû Talha dedi ki: Umer:
— Yâ Rasûlallah! Kendilerinde ruhlari bulunmayan su cesedle-re ne söylüyorsun? dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, benim söylemekte oldugum sözleri sizler onlardan daha iyi isitir degilsiniz" buyurdu.
Katâde: Allah onlari ayiplamak, küçültmek, azâb etmek ve kaçirdiklari firsatlara yanmalari, yaptiklari zulümlere pismanlik duymalari için, Bedir kuyusundaki cesedlere Peygamber'in hitabesini isittirecek derecede hayât vermistir, demistir [24].

28-.......Bize Amr ibn Dînâr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) "Allahhn nVmetine bedel küfrü (ve nankörlügü) seçenleri, (bununla beraber) kavimlerim de helak yurduna, cehenneme sokanlari görmedin mi? Onlar oraya girecekler. O, ne kötü bir karargâhtir!" (îbrâhîm: 28-29) kavlinin tefsiri hakkinda:
— O ni'meti küfre degistirenler vallâhî Kureys kâfirleridirler, demistir.
Amr ibn Dînâr da:
— Onlar Kureys'tir, Muhammed (S) ise Allah'in ni'metidir. Kureys kendilerine tâbi' olan kavimlerini Bedir günü helak yurduna, yânî cehenneme sokmuslardir, demistir [25].

29-.......Urve söyle demistir: Âise(R)'nin yaninda, Ibn Umer'in "Sübhesiz ölü, kabrinde kendi ailesinin ona aglamasindan dolayi azâb edilir" sözünü Peygamber'e yükselttigi zikrolundu. Bunun üzerine Âise:
— Ibn Umer yanilmistir; Allah ona rahmet etsin. Rasûlullah ancak: "Su muhakkak ki, ölü kendi hatîesi ve günâhi sebebiyle azâb olunmaktadir; hâlbuki simdi ehli onun üzerine aglamaktadir" buyurmustur, dedi.

Âise devamla dedi ki:
— Bu Ibn Umer'in naklettigi "Rasûlullah, içinde müsriklerden Bedir'de öldürülenler bulunan kuyunun üzerinde dikeldi de o cesedlere hitaben söyledigini söyledi. O cesedler benim söylemekte oldugum sözleri muhakkak isitmektedirler" sözlerinin benzeridir. Rasûlullah ancak: "Onlar simdi benim kendilerine söylemekte oldugum sözlerin hakk oldugunu bilmektedirler" buyurmustur, dedi.
Sonra Âise (kendi te'vîlinin dogruluguna delîl getirerek): "Süb-hesiz ki sen ölülere duyuramazsin " (en Nemi: 80); "Sen kabirlerde olanlara da isittirecek degilsin" (Fânr: 22) âyetlerini okudu.
Âise:
— Onlar cehennemden oturacaklari yerlerini aldiklari zaman... diyordu [26].

30-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S), Bedir kuyusu üzerinde durdu da, içindeki ölülere hitaben:
— "Siz, Rabb'inizin va'dettigi ikaabi hakk buldunuz mu?" buyurdu.
Sonra da:
— "Sübhesiz simdi onlar benim kendilerine söylemekte oldugum seyi isitmektedirler" diye ekledi.
îbn Umer'in bu hadîsi Âise'ye zikrolununca, Âise:
— Peygamber (S) ancak "Onlar simdi benim kendilerine öteden-beri söylemekte oldugum (tevhîd, îmân ve bunlarin gayri) seylerin hakk oldugunu bilmektedirler" buyurmustur, dedi.
Sonra: "Sübhesiz ki sen ölülere isittiremezsin. Arkalarina dönmüs kaçarlarken sagirlara da da 'yetini isittiremezsin " («i-Nemi: 80) âyetini ve: "Sen kabirlerde olanlara da isittirecek degilsin'* (Fâtir: 22) âyetini okudu [27].

9- Bedir Harbinde Hazir Bulunanlarin Üstünlügü Babi

31-.......Humeyd et-Tavîl söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten isittim, söyle diyordu: Harise ibn Surâka el-Ensârî, Bedir günü çocuk oldugu hâlde (havuzdan su içerken Ibnu'I-Araka tarafindan bir ok atilarak) vuruldu. Akabinde annesi (ki, Enes'in halasidir) onu Peygamber'e getirdi de:
— Yâ Rasûlallah! Hârise'nin benim yanimdaki derecesini bilmektesin. Eger oglum Harise cennette ise ölümüne sabreder ve sevabimi Allah'tan beklerim. Sayet onun menzili digerinde (yâni cehen-nemde) olursa, yapacagim isi görürsün, dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Yazik sana, sen aklim mi kaçirdin? Bîr tek cennet mi var? Sübhesiz birçok cennetler vardir. Ve sübhesiz senin oglun Harise, Fir-devs cennetindedir" buyurdu [28].

32-.......Alî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) beni, Ebû Mirsed'i ve ez-Zubeyr'i gönderdi. Hepimiz süvârî idik. Rasûlullah:
— "Gidiniz, tâ Hâh bustântna kadar ilerleyiniz. Orada müsriklerden bir kadin vardir. Kadinin yaninda Hâîib ibn Ebî Beltea'dan Mekke müsriklerine yazilmis bir mektûb vardir. (Onu bana getiriniz)" buyurdu.
Nihayet biz o kadina Rasûlullah'in dedigi yerde, kendisine âid bir deve üzerinde giderken yetistik.

Kadina:
— Mektubu çikar, dedik. Kadin:
— Bizim yanimizda hiçbir mektûb yoktur, diye inkâr etti. Biz; o bindigi deveyi çöktürdük ve mektubu aradik. Fakat hiçbir mektûb. göremedik. Biz kadina:
— Rasûlullah yalan söylememistir. Çaresiz sen ya mektubu çikaracaksin, yâhud da biz senin elbiselerini soyup bulacagiz, dedik.
Kadin bizdeki ciddîligi görünce, elini izârinin bagina uzatti, mektûb kadmin beli üzerindeki bir beze baglanmis hâldeydi. Kadin onu çikardi. Akabinde biz o yazili sahîfeyi Rasûlullah'a getirdik...
Umer:
— Yâ Rasûlallah! Bu zât Allah'a, RasûhVne ve mü'minlere hainlik yapmistir; onun için beni birak da boynunu vurayim, dedi.
Peygamber (S), Hâtib'a hitaben:
— "Seni yaptigin bu ise sevkeden nedir?" buyurdu. Hâtib:
— Vallahi bende Allah'a ve Rasûlü'ne mü'min olmamak yoktur. Ben sâdece Mekkeliler yaninda Allah'in bununla ailemi ve malimi himaye edecegi bir el (bir minnetdârlik) olmasini istedim. Senin yanindaki Muhacir sahâbîlerden herbirinin Mekke'de ailesini ve malini koruyacak hisimlari vardir; (benim ise kimsem yoktur, ben onlarla sâdece anlasmali bir kimseyim; Kureys'ten degilim), dedi.
Hâtib'in bu savunmasi üzerine Peygamber:
— "Hâtib dogru savunma yapti, ona hayirdan baska birsey söylemeyin!" buyurdu.
Fakat (bir türlü öfkesi geçmeyen) Umer:
— Muhakkak o Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmistir. Beni serbest birak da onun boynunu vurayim, dedi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Hâtib Bedir ehlinden degil mi?" buyurdu da söyle devam etti: "Belki Allah, Bedir ehline (yânî onlarin o günkü yüksek cihâd-larina) muttali' olmustur da: Istediginizi yapin, cennet sizlere vâcib olmustur: yâhud da: Ben sizlere magfiret etmisimdir, buyurmustur"
dedi.
Bunun üzerine Umer'in iki gözü yas akitti da:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedi [29].

10- Bâb
(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

33-.......Bize Abdurrahmân ibnu'l-Gasîl, Hamza ibnu Ebî Useyd ile ez-Zubeyr ibnu'l-Munzir ibn Ebî Useyd'den tahdîs etti ki, Ebû Useyd Mâlik ibnu'r-Rabîa söyle demistir: Rasûlullah (S) Bedir günü

34-.......Ebû Useyd (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Bedir günü bize: "Düsmanlar size yaklastiklari, yâni size kalabalik geldikleri zaman onlara ok atiniz da (uzaktalarken atmayip) oklarinizi kendi yanlarinizda alikoyunuz'1 buyurdu [30].

35-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim, söyle dedi: Peygamber (S)

UhuÜ günü okçularin basina Abdullah ibn Cubeyr'i kumandan yapti. Müsrikler bizden yetmis kisiye isabet kaydettiler. Peygamber ve sahâbîleri ise Bedir günü müsriklerden yüzkirk kisiye musîbet getirdiler ki, onlardan yetmis kisiyi esîr aldilar, yetmis kisiyi de öldürdüler.
Ebû Sufyân Sahr ibn Harb:
— Bu, Bedir gününe karsilik olan bir gündür, harb nevbet iledir (yânî kâh onlar bize, kâh biz onlara galebe ederiz), demistir [31].

36-.......Ebû Mûsâ(R)'dan (o söyle demistir): Zannediyorum ki Peygamber (S): "O takdirde hayir, Uhud gününden sonra Allah'in getirdigi hayirdan ve keza Bedir gününden sonra Allah 'in bize verdigi dogrulugun sevabidir" buyurdu [32].

37-.......Abdurrahmân ibn Avf (R) söyle demistir: Ben Bedir (harbi) günü harb saffinda idim. Dönüp baktim ki, sagimda ve solumda yaslari küçük iki genç duruyor. Ben onlarin durumlarindan emîn olmamis gibiydim. Derken onlardan biri kendi arkadasinin haberi olmadan bana gizlice:
— Ey amca! Bana Ebû Cehl'i göster, dedi.
Ben de ona:
— Ey kardesim oglu, sen Ebû Cehl'i ne yapacaksin? dedim.
Oda:
— Ben Allah'a ahd verdim: Eger onu görürsem öldürecegim yâ-
hud da onun önünde ölecegim, dedi.
Diger genç de, yine arkadasindan gizli olarak, bana birincisinin
söyledigi gibi söyledi.
Abdurrahmân dedi ki: Böyle (tecrübesiz) iki genç kisi arasinda bulunmam, yânî onlarin durumlari beni sevindirmedi. Ben o iki gence Ebû Cehl'i isaret edip gösterdim. Onlar derhâl iki dogan kusu gibi Ebû Cehl'in üzerine hücum ettiler, nihayet onu kiliçlariyle vurup öldürdüler. Bu iki genç, Afra kadinin oguîlan Muâz ve Muavviz idiler [33].

38-.......Bize Ibn Sihâb haber verip söyle dedi: Bana Zuhre ogullari'ninyemînli dostu olan Umer ibnu Useyd ibn Câriye es-Sakafî haber verdi. Bu zât ayni zamanda Ebû Hureyre'nin arkadaslarindan idi. Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) on kisilik bir kesif birligi hazirladi da bunlarin basina Umer ibnu'l-Hattâb'in oglu Âsim'in (ana tarafindan) dedesi olan Âsim ibn Sabit el-Ensârî'yi kumandan yaparak gönderdi [34]. Bu birlik, Mekke ile Usfân arasinda Hedee mevkiine vardiklari zaman bunlar, Huzeyl kabilesinden Lihyân ogullan denilen bir obaya zikrolunup haber verildiler. O kabile halki yüze yakin atici kisi ile bunlari yakalamak için yürüdüler. Onlarin ayak izleri ardina düstüler. Nihayet kesif birliginin konaklayip da hurma yemis olduklari yerIerini buldular. Ve:
— Iste bu Yesrib hurmasidir, dediler.
Yine kesif birliginin izleri ardindan gittiler. Kesif kumandani Âsim ve arkadaslari onlarin geldigini hissedince bir yere girip sigindilar. Ta'-kîbçi Lihyân ogullari onlari çepçevre kusattilar da onlara:
— Asagiya inin, ellerinizi bize verin (yâni bize boyun egin); sizden hiçbir kimseyi

öldürmeyecegimize dâir size ahd ve mîsâk veriyoruz! dediler. .

Âsim kendi arkadaslarina hitaben:

— Ey arkadaslar! Bana gelince ben kâfirin zimmetine (yânî ahdine) inmem! dedikten sonra:

— Yâ Allah! Peygamberine bizden haber ver! dedi.

Bu esnada kâfirler müslümânlara ok attilar ve Âsim'i sehîd ettiler. Arkadaslarimdan üç kisi: Hubeyb ibn Adiyy, Zeyd ibnu'd-Desine ve baska bir adam, onlarin, verdigi ahd ve mîsâk üzerine inip teslîm oldular. Düsmanlar onlari yakalayinca yaylarinin kirislerini çözdüler de bunlarla onlari bagladilar.

Kesif birliginden olan üçüncü adam:

— Bu ilk zulümdür. Vallahi ben sizlerle yolculuk etmem. Benim için su öldürülen sehîdlere uymak vardir! deyip gitmemekte diretti.

Onlar onu sürüklediler ve Mekke'ye götürmek için çabalayip dürtüstüler. O da onlarla beraber olmamakta diretti (onu da öldürdüler).

Hubeyb ile Zeyd ibnu'd-Desine Mekke'ye götürüldüler ve nihayet Bedir vak'asindan sonra onlan sattilar. Hubeyb'i el-Hâris ibn Âmir ibn Nevfel ogullari satin aldi. Hubeyb Bedir günü el-Hâris ibn Âmir'i öldürmüs idi. Hubeyb onlarin yaninda esîr olarak (haram aylari geçinceye kadar) bir süre kaldi. Nihayet onu öldürmeye karar verip birlestiklerinde Hubeyb, etek ve koltuk alti killarini gidermek için el-Hâris'in kizlarinin birinden bir ustura ariyet istedi. Kadin ona usturayi ariyet verdi. Bu arada kadin farkinda degilken, onun bir oglu Hubeyb'in yanina gitti. Kadin oglunu, Hubeyb'in elinde ustura oldugu hâlde, Hubeyb'in kucaginda oturmus vaziyette buldu. Kadin:

— Hubeyb onu ustura ile öldürecek diye çok korktum, demistir.

Hubeyb kadinin bu hâlini anladi da:

— Çocugu öldürecegimden mi korkuyorsun? Ben bunu yapacak degilim, dedi.

Kadin:

— Vallahi ben asla Hubeyb'den daha hayirli bir esîr görmedim. Vallahi bir gün ben onu, kendisi demirle bagli oldugu hâlde elinde bir üzüm salkimi tutarak yerken görmüsümdür. O zaman Mekke'de bu meyveden hiç yoktu, demistir.

Kadin:

— Bu muhakkak Allah'in Hubeyb'e ihsan ettigi bir nziktir, der

idi.

Nihayet Hubeyb'i HilPde öldürmek için Harem'den çikardiklarinda, Hubeyb onlara:

— Beni birakin da iki rek'at namaz kilayim, dedi.

Onlar kendisini serbest biraktilar. O da (Ten'îm mescidinin yerinde) iki rek'at namaz kildi. Akabinde:

— Vallahi eger bende ölümden bir korku oldugunu sanmasay-diniz, elbette daha uzun namaz kilardim, demistir.

Bundan sonra Hubeyb:

Allâhumme ahsihim adeden

Vaktu'I-hum bededen

Ve lâ tubki minhum ahaden

(= Yâ Allah, onlarin hepsini say, Onlari daginik daginik öldür, Onlardan hiçbirini diri birakma) diye dua etti. Bundan sonra da su beyitleri söyleyerek insâd etti:

Fe îesîu ubâlî hîne uktelu müsîimen Ala eyyi cenbin kâne Hllâhi masra'î Ve zâlike fî Zâti'l-Ilâhi ve

in yese' Yubârik ala evsâîi siîvm mumezzai
(= Ben müslümân olarak öldürülürken buna aldirmam. Çünkü ölümüm hangi yerde olsa Allah içindir. Bu ölüm Allah'in Zâti (O'nun rizâsini arama) yolundadir. Eger o isterse parça parça edilmis cesedin eklemleri üzerine bereketler ihsan eder!) [35].

Bundan sonra Ebû Sirvaa Ukbe ibnu'I-Hâris, Hubeyb'e dogru kalkti ve onu öldürdü. Iste böylece Hubeyb, habsedilerek öldürülecek her müslümân için iki rek'at namaz kilma sünnetini ilk koyan kimse oldu [36].
Bu on kisilik kesif birligi bu musîbete ugradiklari gün onlarin haberini Peygamber (S) kendi sahâbîlerine haber vermistir.
Kureys'ten birtakim insanlar, birlik kumandani Âsim'm öldürüldügü konusuldugu zaman, ondan tanimaya yarayacak birsey getirmeleri için Âsim'm cesedinin yanma insan gönderdiler. Âsim, Bedir günü onlarin büyüklerinden birini (Ukbe ibn Ebî Muayt'i) öldürmüstü. Allah Âsim'i korumak için bal ansi veya esek arisindan gölgeleyici bulut gibi bir sürü gönderdi de, Kureys'in elçilerinden onu korudu ve onlar Âsim'dan birsey kesip almaya muktedir olamadilar.
Ve Ka'b ibn Mâlik (yakinda Tebûk gazvesi hakkinda gelecek olan uzun hadîsinde) bana Murâre ibnu'r-Rabî' el-Umerî ile Hilâl ibn Umeyye el-Vâkifî'nin Bedir harbinde hazir bulunmus iki iyi adam olduklarini söylediler, demistir [37].

39-.......Bize Leys, Yahya ibn Saîd'den; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, îbn Umer(R)'e (cennetle müjdeli on kisiden biri olan) Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl(in bir cumua günü hasta oldugu) zikredildi. Bu Saîd (baska bir vazifede oldugu için Bedir'de hazir bulunamamis, fakat Bedir'de bulunanlarla beraber pay alip) Bedri olmus idi. Saîd, bir cumua günü hastalandi, ibn Umer, gündüz yükselip cu-mua saati yaklastiktan sonra hemen binegine binip Saîd'in yanma hasta ziyaretine gitmis ve cumuayi terketmistir [38].
Ve Imâm el-Leys ibn Sa'd söyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd tah-dîs etti ki, îbn Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibn Abdülah ibn Mes'ûd tahdîs etti ki, Ubeydullah'in babasi Abdullah ibn Utbe, Umer ibn Abdillah ibn Erkam ez-Zuhrî'ye söyle bir mektûb yazip, ona Subey'a bintu'l-Hâris el-Eslemiyye'nin yanina gitmesini, kendisinden hadîsini ve gebeligi hakkinda fetva istedigi vakit Rasûlullah'-in ona söylemis oldugu sözü sormasini emretti. Bunun üzerine Umer ibn Abdillah, Subey'a'nin yanma varip sorduktan sonra, Abdullah ibn Utbe'ye cevâb haberi olarak söyle yazdi:
"Subey'a ona Rasûlullah'm Bedir'de hazir bulunmus sahâbîle-rinden Sa'd ibn Havle'nin nikâhi altinda bulundugunu, bu zâtin Âmir ibn Lueyy ogullari soyundan oldugunu, kendisi gebe iken kocasinin Veda Hacci'nda vefat ettigini, kocasinin vefatindan dört ay geçmeden evvel dogurdugunu ve nifâsindan kalktiginda isteyenleri için (isteyenlerine görünmek için) süslendigini, bu sirada Abdu'd-Dâr ogul-lari'ndan bir zât olan Ebu's-Senâbil ibnu Ba'kek'in, Subey'a'nin yanma gelip kendisini süslenmis görerek: Ne o? Seni isteyenler için süslenmis görüyorum. Zannederim ki nikâh arzu ediyorsun. Hiç sübhesiz sen vallahi üzerinden dört ay on gün geçmedikçe evlenemezsin! dedigini" haber verdikten sonra, dedi ki:

— "Ebu's-Senâbil bunlari bana söyleyince, o aksam elbisemi giyinip Rasûlullah'a gittim ve durumumu kendisinden sordum. Rasûl-lah (S) çocugumu dogurdugum zaman evlenmeye halâl olduguma bana fetva verdi ve bana istersem evlenebilecegimi emretti" [39].
(el-Buhârî'nin seyhi) Esbag ibnu'I-Ferec el-Misrî, Abdullah ibn Vehb'den; o da Yûnus ibn Yezîd'den senediyle bu hadîsi rivayet etmekte el-Leys'e mutâbaat etmistir.
Ve el-Leys söyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. Ibn Sihâb: Biz ona sorduk, dedikten sonra söyle söylemistir: Bana Âmir ibn Lueyy ogullari'mn âzâdlisi olan Muhammed ibn Ab-dirrahmân ibn Sevbân haber verdi ki, Muhammed ibn Iyâs ibni'l-Bukeyr, babasi Iyâs'in Bedir'de hazir bulundugunu ona haber vermistir [40].

11- Meleklerin Bedir'de (Müslümanlarin Beraberinde Onlara Nusrat Ve Müsriklere Karsi Bir Yardim Olmak Üzere) Hazir Bulunmalari Babi

40-.......Bize Cerîr ibnu Abdilhamîd, Yahya ibn Saîd'den; o da Muâz ibn Rifâa'dan; o da Bedir ehlinden olan babasi Rifâa ibn Râfi' ez-Zurakî(R)'den haber yerdi ki, o söyle demistir: Bedir harbi sirasinda bir ara Cibrîl aleyhi^-selam, Peygamber(S)'e geldi de:
— "Içinizdeki Bedir mücâhidlerini ne mertebe sayarsiniz?" diye sordu.
Peygamber:
— "Biz onlari müslümâniarin en faziletli olanlarindan sayariz!" dedi, yâhud buna benzer bir söz söyledi.
Cibrîl:
— "Biz de meleklerden Bedir'de hazir bulunanlari böylece meleklerin hayirlisi sayariz" dedi.

41-.......Bize Hammâd, Yahya'dan; o da Muâz ibn Rifâa ibn Râfi'den tahdîs etti. Rifâa, Bedir'de hazir bulunanlardan idi. Onun babasi Râfi' ise Akabe bey'atlannda hazir bulunanlardan idi. Oglu Rifâa'ya:
— Benim Akabe bey'atlarinda hazir bulunmam yerine Bedir'de hazir bulunmus olmakligim beni sevindirmez, der idi.
Rafi': Cibril, Peygamberce bunu (yâni yukaridaki Cerîr hadîsinde geçen suâli) sordu, demistir [41].

42-.......Yahya ibn Saîd el-Ensârî, Muâz ibn Rifâa'dan: Bir melek, Peygamber(S)'e sordu., deyip yukarida geçen hadîsin benzerini söyledigini isitmistir.
Ve yine Yahya, kendisine Yezîd ibnu'l-Hâd'm haber verdigini, bu hadîsi Muâz'in ona tahdîs ettigi gün onun beraberinde bulundugunu söylemistir. Yezîd ibnu'1-Hâd söyle dedi: Muâz:
— Geçen hadîste mübhem olan sorucu melek Cibril aleyhi's-selâmdir, demistir [42].

43-.......Hâlid el-Hazzâ', îkrime'den; o da îbn Abbâs(R)'tan, Peygamber(S)'in Bedir günü: "Iste su Cibril'dir. Atinin basim tutmus, harb silâhi üzerindedir" buyurdugunu tahdîs etmistir [43].

12- Bab [44]

44-.......Enes ibn Mâlik (R): Ebû Zeyd (Kays ib*n Seken) hiçbir çocuk ve torun birakmadan öldü; o, Bedri idi, demistir.

45-.......Yahya ibn Saîd, Âsim ibn Muhammed'den; o da Abdullah ibn Habbâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Saîd ibn Mâlik el-Hudrî (R) bir seferden geldi. Ailesi kendisine kurbânlarin etlerinden et tak-dîm ettiler. Bunun üzerine Saîd ibn Mâlik:
— Ben bunun hükmünü sormadikça bundan yemeyecegim, dedi.
Akabinde Bedir'de hazir bulunmus olan ana-bir kardesine, yâni Katâde ibnu'n-Nu'mân'a gitti ve ona bu mes'eleyi (yânî kurbân etlerinin üç günden sonra yenilip yenilmeyecegini) sordu. O da:
— Senin gidisin ardindan sahâbîlerin üç günden sonra kurbâr etlerinden nehyolunageldikleri hükmünü bozucu bir emir meydans geldi, demistir [45].

46-.......Urve söyle demistir: ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R) söyle dedi: Bedir günü ben, Ubeyde ibn Saîd ibn Âs'a kavustum. O bastan ayaga kadar zirhlanmis ve silâhlanmisti. Onun yalniz iki gözü görünüyordu.,Ona Ebû Zâti'l-Keris künyesi verilirdi. O bana:
— Ben Ebû Zâti'l-Keris'im! diye meydan okudu.
Ben de nemen harbemle ona saldirdim ve harbemi onun gözünün içine soktum, Ubeyde hemen öldü.
Hisâm ibn Urve dedi ki: Bana ez-Zubeyr'in söyle dedigi haber verildi: Yemîn olsun ben ayagimi onun -üstüne koydum. Sonra harbemi olanca kuvvetimle çekip çikardim. Fakat harbemin iki tarafi eg-rilmisti.
Urve ibnu'z-Zubeyr dedi ki: (Bu harbe kiymetli bir harb hâtirasi oldugu için) sonra onu Rasûlullah (S) ez-Zubeyr'den ariyet olarak istedi; Zubeyr de O'na verdi. Rasûlullah vefat ettiginde, Zubeyr onu geri aldi. Sonra o harbeyi Ebû Bekr istedi, Zubeyr ona da verdi. Ebû Bekr vefat edince Zubeyr onu tekrar geri aldi. Bu defa o harbeyi Umer istedi, Zubeyr ona da verdi. Umer vefat edince, onu yine kendisi aldi. Sonra o harbeyi Usmân istedi; Zubeyr ona da verdi. Usmân sehîd edilence harbe, Alî'ye ve sonra ogullarina geçti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr onu Alî'nin çocuklarindan isteyip aldi ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr öldürülünceye kadar onun yaninda bulunmustur [46].

47-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Ebû Idrîs Âizu'llah ibnu Abdillah söyle haber verdi: Bedir'de hazir bulunmus olan Ubâdetu'bnu's-Sâmit: Rasûlullah (S) Akabe'de bize: "(...sartlari üzerine) bana bey'at ediniz" buyurdu, demistir [47].

48-.......Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Peygamber'in zeycesi ÂIse(R)'den haber verdi ki (o söyle demistir): Ebû Huzeyfe -ki bu hbu Huzeyfe Rasûlullah ile beraber Bedir gazvesinde hazir bulunan Kimselerden idi- Salim ibn Ma'kil'i ogul edinmis ve ayni zamanda ba-lim'e, kardesi Velîd ibn Utbe ibn Rabîa'mn kizi Hind'i nikah etmisti. Hâlbuki Salim, Ensâr'dan Subeyte kadinin kölesi idi. Nitekim Rasulullah da Zeyd ibn Hârise'yi ogul edinmisti. Câhiliyet zamaninda bir kimse birisini

evlâd edinirse, insanlar o evlâdlik edinilen kimseyi, ev-lâdlik alanin adiyle çagirir ve o evlâdlik, o kimsenin mirasina da vâris olurdu. Bu töre Yüce Allah: "... Evlâdliklarinizi da öz ogullariniz gibi tanimadi. Bu sizin agizlarinizdaki lâfinizdir. Allah hakki söyler ve O dogru yolu gösterir. Onlari babalarina nisbetle çagirin. Bu, Allah indinde daha dogrudur. Eger babalarini bilmiyorsaniz, o hâlde dînde kardesleriniz olmakla beraber dostlarinizdirlar. Hatâ ettiklerinizde ise üstünüze vebal yoktur. Fakat kalblerinizin kasdettiginde vebal vardir. Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-Ahzâb: 4-5) âyetlerini indirinceye kadar devam etti.-
Bunun üzerine Kureysli, sonra Âmirî olan Süheyl ibn Amr'in kizi Sehle (ki Ebû Huzeyfe'nin öbür karisi ve Subeyte'nin de ortagidir) Peygamber'e geldi... Ve hadîsi bu suretle zikretti [48].

49-.......Muavviz kizi Rubeyyi' (R) söyle demistir: Ben gelin oldugum günün kusluk vaktinde Peygamber (S) benim evlenme törenime geldi de, senin benim yanima oturusun gibi benim dösegimin üzerine oturdu. O sirada birtakim kizcagizlar deff çaliyorlar ve babalarimizdan Bedir gazasinda sehîd olanlarin güzel vasiflarim zikrediyorlardi. Nihayet bu kizlardan birisi:
— Içimizde bir Peygamber vardir ki, O, yarin ne olacagini bilir! dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Kizim böyle söyleme; evvelce söylemekte oldugun sözleri söyle!" buyurdu [49].

50-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Bana Rasülullah'in sahibi olan Ebû Talha (R) haber verdi -ki, bu Ebû Talha, Rasülullah'in beraberinde Bedir'de hazir bulunmustur- Rasûlullah (S): "Içinde köpek ve suret bulunan hiçbir eve melekler girmez" buyurmustur.
Ibn Abbâs: Rasûlullah, içlerinde ruhlar bulunan canli timsâllerini, heykellerini kasdediyor, demistir [50].

51- Bize Abdan tahdîs etti: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi: Bize Yûnus ibn Yezîd haber verdi [51].
H ve yine bize Ahmed ibn Salih tahdîs etti: Bize Anbese ibn Hâlid tahdîs etti: Bize amcam Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den tahdîs etti ki, ez-Zuhrî söyle demistir: Bize Alî ibnu'l-Hüseyin haber verdi; ona da babasi Hüseyin ibn Alî aleyhimu's-selâm söyle haber vermistir: Babasi Alî ibn Ebî Tâlib söyle demistir: Bedir günündeki ganîmetten
benim nasîbim olarak yasi kemâle ermis bir devem vardi. Peygamber (S) de o gün Allah'in kendisine fey' olarak verdigi ganimetlerden olan "Beste bir"den, bana baska bir deve daha vermisti. Ben Pey-gamber'in kizi Fâtima aleyha's-selâm ile evlenmek istedigim zaman Kaynukaa ogullari'ndan kuyumcu bir adamla, benimle beraber gelmesi ve izhir otu getirmemiz üzerine va'dlestim. Ben o izhir otunu kuyumculara satmak ve bedeli ile dügün asi hususunda yardim sag-lamamizi istedim. Ben yaslari kemâle ermis iki devem için deve semerleri, büyük çuvallar ve ipler topladigim sirada, bu iki devem de Ensâr'dan bir adamin odasi yaninda ihtirilmislar/di. Nihayet ben topladigim seyleri topladim. Tam bu sirada develerimle karsilastim ki, hörgüçleri kesilmis, bögürleri yarilip cigerlerinden alinmis! Bu manzarayi gördügüm zaman gözlerime mâlik olamadim

(agladim).

— Bu isi kim yapti? dedim. Oradakiler söyle dediler:

— Bu isi Hamza ibnu Abdilmuttalib yapti, kendisi su evin içinde, Ensâr'dan içki içmekte olan bir topluluktadir, yaninda sarkici bir kadin ve arkadaslari vardir. O sarkici kadm, sarkisinda "Elâ yâ Uamzu li's-surufi'n-nivâi [52](= Ey Hamza, semiz develere bak!)" deyince Hamza hemen kilica siçradi, iki devenin hörgüçlerini kesti, bögürlerini yarip cigerlerinden birer parça aldi (gitti).

Alî devamla dedi ki: Bunun üzerine ben gittim, nihayet Peygam-ber'in huzuruna girdim. Yaninda Zeyd ibn Harise vardi. Peygamber benim karsilastigim seyi bildi de:

—"Neyin var?" diye sordu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, bu gün gibi (çirkin ve kötü gün) görmedim: Hamza benim iki disi deveme düsmanlik (yânî zulm) etti: Ikisinin de hörgüçlerini kesti, bögürlerini yardi. Iste o simdi su evin içindedir, beraberinde sarâb içmekte olan bir topluluk vardir, dedim.

Peygamber hemen ridâsini (üst elbisesini) isteyip giyindi. Sonra yürüyüp gitti. Ben, Zeyd ibn Harise ile beraber kendisinin ardindan gittim. Nihayet Hamza'nin içinde bulundugu eve geldi. Yanina gir-meye izin istedi, kendisine izin verildi. Yanina girince Peygamber, yaptigi is hakkinda Hamza'yi kinamaya basladi. Bir gördü ki, Hamza iki yüzü kipkirmizi bir sarhos! Hamza, Peygamber'e bakti. Sonra bakisim yükseltti. Akabinde dizleririe bakti. Sonra bakisini yükseltti ve yüzüne bakti. Sonra Hamza:

— Siz babam(Abdulmuttalib)in köleleri degil misiniz? dedi.

Peygamber onun sarhos oldugunu bildi. Rasûhillah (onun suursuzlugundan sakinarak) iki topugu üzerinde arka arkaya çekildi, odadan disari çikti, bk de O'nunla beraber disari çiktik [53].

52-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne haber verip söyle dedi: Bu hadîsi Abdurrahmân ibnu'I-Isbahânî bizim için rivayetinin sonuna ulastirdi -yâhud ma'nâ söyledir: Bu hadîsi bize Abdurrahmân ibnu'1-Isba-hânî yazili olarak gönderdi-. Kendisi bunu Abdullah ibnu Ma'kil el-Muzenî'den isitmistir: Alî ibn Ebî Tâlib (R), Sehl ibn Huneyf in cenaze namazini (bes tekbîrle) kildirdi da:

— Çünkü bu zât Bedir'de hazir bulundu, dedi [54].

53-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Abdullah'in oglu Salim haber verdi ki, kendisi, babasi Abdullah ibn Umer(R)'den söyle tah-dîs ederken isitmistir: Umer ibnu'l-Hattâb, kizi Hafsa, Huneys ibn Huzâfe es-Sehmî'den dul kaldigi zaman -ki bu Huneys, Rasûlullah'-in sahâbîlerinden idi; Bedir'de hazir bulunmus ve (yaralanip) Medî-ne'de vefat etmis idi- söyle dedi: Ben Usmân ibn Affân'a kavustum da ona Hafsa'yi (almasini) teklîf ettim ve:

— Ey Usmân! Istersen Umer'in kizi Hafsa'yi sana nikâh edeyim, dedim.

Oda:

— Bu isimi bir düsüneyim, dedi.

Birkaç geceler bekledim. Sonra kavustugumda Usmân bana:

— Bana su günümde evlenmemek fikri belirdi, dedi. Umer dedi ki: Sonra Ebû Bekr'e kavustum. Ona da:

— Istersen Umer'in kizi Hafsa'yi sana nikâh edeyim, dedim. Ebû Bekr sustu ve bana hiçbir cevâb vermedi. Ben de ona, Usmân'a
öfkelendigimden daha siddetli bir öfkeyle öfkelendim. (Usmân bir cevâb vermis ve özür beyân etmisti.) Birkaç geceler bekledim. Sonra Hafsa'yi Rasûlullah (S) istedi. Ben de Hafsa'yi Rasûhillah'a nikâh ettim. Bu arada Ebû Bekr bana kavustu da söyle deyip Özür beyân etti:
— (Ey Umer!) Sen Hafsa'yi bana teklîf edip de sana bir cevâb vermedigim zaman belki sen bana darilmissindir?
Ben de:
— Evet, sana öfkelendim, dedim.
Bunun üzerine Ebû Bekr söyle dedi:
'— Su muhakkak ki, senin teklîfine cevâb vermekten beni birsey men' etmedi. Ancak su var ki, ben Rasûlullah'in Hafsa'yi almak Istedigini bana söyledigini iyi biliyordum da Rasûlullah'in sirrim açik-layip duyurmak istemiyordum. Sayet Rasûlullah, Hafsa hakkindaki düsüncesini biraksaydi, onu muhakkak ben kabul ederdim [55].

54-.......Bize Su'be ibnu'l-Haccâc, Adiyy ibn Ebân'dan; o da Abdullah ibn Yezîd'den tahdîs etti. O da Ebû Mes'ûd el-Bedrî'den isitti ki, Peygamber (S): "Kisinin kendi ailesi ferdieri üzerine yaptigi harcamasi (kendisi lehine) bir sadakadir" buyurmustur [56].

55-.......(Zuhrî söyle demistir:) Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den isittim; o, Umer ibn Abdilazîz'e emirligi zamaninda söyle tahdîs ediyordu: el-Mugîre ibn Su'be, Muâviye tarafindan Küfe emîri iken ikindi namazini geri birakmis, yanina Bedir'de hazir bulunmus olup Zeyd ibn Hasen(ibn Alî ibn Ebî Tâlib)'in dedesi olan Ebû Mes'ûd Ukbe-tu'bnu Amr el-Ensârî girmis ve ona hitaben sunlari söylemistir [57]:
— (Yâ Mugîre!) Kesin olarak bilmissindir ki, Cibril inip namazi kildi, Rasûlullah (S) da (ardinda sirayla) bes vakit namazi kildi. Sonra Cibril: "Iste bunlarla emrolundun" dedi.
Urve dedi ki: Besîr ibnu Ebî Mes'ûd, babasi Ebû Mes'ûd Uk-be'den iste böyle tahdîs ederdi [58].

56-.......Ebû Mes'ûd el-Bedrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "el-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyet vardir kis onlari her kim bir gecede okursa, bu iki âyet ona yetisir" buyurdu.
Râvîlerden Abdurrahmân söyle demistir: Ben Ebû Mes'ûd'a, kendisi Beyt'i tavaf ederken kavustum da bu hadîsi ona sordum. Kendisi bana bu hadîsi (Alkame'nin bana tahdîs ettigi gibi) tahdîs etti [59].

57-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi ki, Peygamber'in sahâbîlerinden ve Ensâr'in Bedir'de hazir bulunanlarindan olan Itbân ibn Mâlik, RasûIullah(S)'a geldi [60].

58-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Sonra ben Husayn ibnu Muhammed'e -ki bu zât Salim ogullari'ndan biri ve onlarin hayirlilarin-dandir- Mahmûd ibnu'r-Rabî'in Itbân ibn Mâlik'ten rivayet ettigi hadîsi sordum da, o hadîsi böylece dogruladi [61].

59-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Abdullah ibnu Âmir ibn Rabîa -ki bu zât Adiyy ogullari'nin en büyügü idi ve babasi Âmir, Bedir'de Peygamber'in beraberinde hazir bulunmustu- söyle haber verdi: Umer ibnu'l-Hattâb (Usmân ibn Maz'ûn'un kardesi olan) Kudâ-me ibn Maz'ûn'u Bahreyn üzerine vâlî olarak ta'yîn etmistir. Bu Kudâme de Bedir'de hazir bulunmustu. Kudâme, Abdullah ibn Umer ile kizkardesi Hafsa'nin -Allah onlardan razi olsun- dayilaridir [62].

60-.......Zuhrî'ye de Salim ibn Abdillah haber verip söyle demistir: Râfi' ibnu Hadîc, Abdullah ibn Umer'e, iki amcasinin (Zu-heyr ile Muzahhir'in) Bedir'de hazir bulunduklarini haber vermistir. Bu ikisi (yânî Zuheyr ile Muzahhir), Râfi' ibn Hadîc'e: Rasûlullah (S) tarlalari kiraya vermekten nehyetti, diye haber vermislerdir.
ez-Zuhrî söyle dedi: Ben Sâlim'e:
— Sen tarlalari kiraya veriyor musun? diye sordum. O da:
— Evet veriyorum. Sübhesiz Râfi' kendi aleyhine sözü çogaltmistir, dedi [63].

61-.......Husayn ibn Abdirrahmân söyle demistir: Ben Abdullah ibn Seddâd ibni'1-Hâdi el-Leysî'den isittim. O söyle dedi: Ben Ri-fâatu'bnu Râfi' el-Ensârî'yi gördüm, o Bedir'de hazir bulunmustur [64].

62-.......el-Misver ibnu Mahrame söyle haber vermistir: Ensâr'dan Amr ibnu Avf -ki bu zât Âmir ibn Lueyy ogullarinin yemînli dostu idi ve Bedir'de hazir bulunmustu- söyle demistir: Rasûlullah (S) harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle bir baris anlasmasi yapmis ve Bahreynliler üzerine el-Alâ ibnu'l-Hadramî'yi emîr ta'yîn eylemisti. Tahsil olunan cizye mallarim getirmek üzere de bilâhare Rasûlullah, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'i Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde, cizye mallarim alarak Bahreyn'den Medine'ye geldiginde Ensâr, Ebû Ubey-de'nin gelisini isittiler. Sahâbîler bu sirada Peygamber'in beraberinde sabah namazi kiliyorlardi. Peygamber namazi bitirince sahâbîler hemen Ebû Ubeyde'ye karsi çiktilar. Rasûlullah, sahâbîleri bu hâlde görünce gülümsedi de, sonra onlara:
— "Öyle saniyorum ki, siz, Ebû Ubeyde'nin bir haylîseyler getirdigini duydunuz?" buyurdu.
Onlar da:
— Evet yâ Rasûlallah! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Seyininiz ve sizi sevindirecek ni'tnetleri (bundan böyle her zaman) umunuz! Vallahi (bundan sonra) sizin üzerinize fakirlik ve ihtiyâçtan korkmam. Fakat ben sizin üzerinize, sizden önceki ümmetlerin önüne dünyâ ni'metlerinin yayildigi gibi, sizin önünüze de yayilmasi, onlarin o ni'metlerde birbirlerine hasedlesipnefsâniy et yarisina giristikleri gibi sizin de birbirinizle nefsâniyeî yarisina düsmeniz ve bu nefsâniyet yarisinin da onlari helak ettigi gibi sizleri de helak etmesinden korkarim" buyurdu [65].

63-.......Nâfi'den (o, söyle demistir): Abdullah ibnu Umer (R) bütün yilanlari öldürür idi. Nihayet Ebû Lubâbe el-Bedrî, kendisine: Peygamber (S) evlerdeki (beyaz yâhud ince yâhud küçük ve zehirsiz) yilanlari öldürmekten nehyetti hadîsini söyleyince, onlari öldürmekten kendini tuttu [66].

64-.......Ibnu Sihâb söyle demistir: Bize Enes ibn Mâlik söyle tahdîs etti: Ensâr'dan birtakim adamlar Rasûlullah'tan izin istediler de:
— Bize izin ver de kizkardesimizin oglu Abbâs için, onun fidyesini terkedelim, dediler.
Rasûlullah (S):
— "Onun fidyesinden bir dirhemi dahî terketmeyiniz" buyurdu [67].

65-.......Kindeli Mikdâd ibn Amr, Zuhre ogullari'nin andlasmis dostu ve Bedir'de Rasülullah'in beraberinde hazir bulunmus bir zâttir. Iste bu Mikdâd, Rasûlullah'a hitaben:
— Söyle bir mes'ele hakkinda ne dersin: Ben kâfirlerden bir kisi ile karsilasip vurussam da o benim iki elimden birisini kiliciyla vurup koparsa, sonra benden kaçip bir agaca sigmsa da: Ben Allah için müs-lümân oldum (La ilahe illellâh) dese, ben onu tevhîd kelimesini söyledikten sonra öldürebilir miyim yâ Rasûlallah? dedi.
Rasûlullah da:
— "Hayir onu öldürme" buyurdu. Bunun üzerine Mikdâd:
— Yâ Rasûlallah! O benim iki elimden birisini kesti, kopardi da, tevhîd kelimesini elimi kopardiktan sonra söyledi, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Sakin onu öldürme! Eger öldürürsen, o senin onu öldürmezden evvelki vaziyelindedir. Sen de onun söyledigi tevhîd kelimesini söylemesinden evvelki vaziyetindesin (çünkü kanin kisas ile mübâh olmustur)" buyurdu [68].

66-.......Bize Enes (R) tahdîs edip söyle dedi: Rasûlullah (S) Bedir günü:
— "Ebû Cehl ne yapti? Kim bakip anlar?" buyurdu. Bunun üzerine Ibnu Mes'ûd gitti ve Ebû Cehl'i, Afra kadinin
iki oglu (Muâz ve Muavviz) onu vurmuslar da nihayet sogumus (yâ-nî ölmek üzere iken) buldu. Ibn Mes'ûd:
— Sen misin yâ Ebâ Cehl! dedi.
Râvî Ibnu Uleyye dedi ki: Süleyman ibn Tarhân: Enes o sözü iste böyle söyledi, dedi Ibn Mes'ûd:
— Sen misin yâ Ebâ Cehl (vuruldun mu)? dedi. Ebû Cehl, Ibn Mes'ûd'a:
— Sizin öldürdügünüz kisinin fevkinde bir kimse var midir? dedi. Râvî Süleyman ibn Tarhân geçen senedle: Yâhud Ebû Cehl:
— Kendi kavminin öldürdügü kisinin fevkinde bir kimse var midir? dedi.
Râvî dedi ki: Ebû Miclez de söyle dedi: Ebû Cehl, Ibn Mes'ûd'a
hitaben:
- Keske beni zirâatçilerden baskasi öldürseydi, dedi [69].

67-.......Ubeydullah ibn Abdillah'tan (o, söyle demistir): Bana Ibnu Abbâs, Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) vefat ettigi zaman ben Ebû Bekr'e (Ebû Ubeyde'yi kasdederek):
— Bizimle Ensâr kardeslerimizin yanina yürü! dedim.
Akabinde Ensâr'dan Bedir'de hazir bulunmus olan iki sâlih kimseye kavustuk. Ben bu kavusmayi Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e tahdîs ettim. O:
— Bu iki kisi Uveym ibnu Sâide ile Ma'n ibnu Adiyy'dir, dedi [70].

68- Bize Ishâk ibn Ibrâhîm tahdîs etti. O, Muhammed ibn Fu-dayl'den; o da Ismâîl ibn Ebî Hâlid'den; o da Kays ibn Ebî Hâzim'-dan (söyle dedigini) isitmistir: "Bedir'de hazir bulunanlarin (her birine verilen) mal atiyyesi (yillik) besbin besbin idi"..
Umer (halifeligi zamaninda):
— Ben Bedir'de hazir bulunanlara elbette onlardan sonra gelenler üzerinde fazla atiyye verecegim, demistir [71].

69-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'im'den haber verdi ki, babasi Mut'im ibn Adiyy:
— Ben bir aksam namazinda Peygamber'in Tûr Sûresi'ni okudugunu isittim. Iste bu, îmânin kalbimde sabit olusunun evvelidir, demistir.
Yine ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Cubeyr'den; o da babasi Mut'im'den: Peygamber (S) Bedir esirleri hakkinda:
— "Eger Mut Um ibn Adiyy sag olsaydi, sonra su kokmus cifeler hususunda sefaat edip benimle konussaydi, hiç sübhesiz ben bunlari Mut'im'e (diri diri ve kurtulus fidyesi olmaksizin) bagislardim" buyurmustur [72].
Ve yine el-Leys ibn Sa'd da Yahya ibn Saîd'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den söyledi ki, o (Usmân'm Öldürülmesini kasdederek):
— Birinci fitne vukû'a geldi de Bedir sahâbîlerinden kimseyi birakmadi. Sonra ikinci fitne, yâni Harre vukû'a geldi. Hudeybiye sahâbîlerinden kimseyi birakmadi. Sonra üçüncü fitne vukû'a geldi, o da insanlarda akil ve kuvvet birakmadi, demistir [73].

70-....... Yûnus ibn Yezîd tahdîs edip söyle demistir: Ben ez-Zuhrî'den isittim, söyle dedi: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibn Vakkaas'tan, Ubeydullah ibn Abdillah'tan, Peygamber'in zevcesi Âise(R)'ye iftira edilmesi hadîsini isittim. Bunlarin hepsi bana o hadîsten bir parça tahdîs ettiler. Âise Söyle demistir: Ben, Ebû Ruhm'un kizi ve Mistah'm anasi (Selmâ) ile haceti yerine getirme mahalline yönelip giderken, onun ayagi çarsafina takilip düstü. Bunun üzerine Selmâ kadin:
— Mistah helak olsun! diye ogluna beddua etti.
Ben:
— Ne fena söyledin, Bedir'de hazir bulunan bir kisiye sövüyor

musun? dedim...

Âise iftira hadîsinin tamâmini zikretti [74].

71-.......Bize Muhammed ibnu Fulayh ibn Süleyman, Mûsâ ibn Ukbe'den tahdîs etti ki, Ibn Sihâb (Rasûlullah'in gazvelerim zikrettikten sonra): Iste bunlar Rasûlullah'in gazveleridir, demis, akabinde Bedir'de öldürülenler hakkinda Rasûlullah'in söyledigi sözü söyle zikretmistir: Rasûlullah (S) onlarin cesedlerini kuyuya atarken, onlara hitaben:
— "Sizler Rabbinizin va'detiigi seyi gerçek buldunuz mu?" buyurdu.
Mûsâ ibn Ukbe (geçen senedle) söyle dedi: Ibn Umer'in mevlâsi Nâfi' söyle dedi: Abdullah ibn Umer söyle dedi: Rasûlullah'in sahâ-bîlerinden bâzi insanlar:
— Yâ Rasûlallah! Ölmüs olan insanlara mi nida ediyorsun? dediler.
Rasûlullah da:

— "Sizler benim söyledigim sözleri onlardan daha iyi isitir degilsiniz" buyurdu [75].
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Kendisi için pay ayrilan Ku-reysliler'den Bedir'de hazir bulunan kimselerin toplami seksenbir kisidir. Urvetu'bnu'z-Zubeyr söyle der idi: ez-Zubeyr: (Bedir'de hissen ve hükmen hazir bulunanlarin) paylari taksim edilip ayrildi. Bunlar Kureys'ten yüz kisi idiler, dedi ve Allah en bilendir [76].

72-.......Buradaki senedle ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R): Bedir günü Muhacirler için yüz pay ayrildi, demistir [77].

13- Imâm Ebû Abdillah El-Buhârî'nin Ortaya Koydugu Bu El-Câmi'u's-Sahîh... Kitabinda Bedir Ehlinden Olduklari Zikredilen Kimselerin Harf Sirasina Göre Isimlerinin Verilmesi Babi [78]

1. Peygamber (S) Muhammed ibn Abdillah el-Hâsimî.
2. Ebû Bekr es-Siddîk Abdullah ibn Usmân el-Kurasî. Sonra:
3. Umer ibnu'l-Hattâb el-Adevî. Sonra:
4. Usmân ibn Affân. Peygamber onu hasta bulunan kizi Ru-kayye'nin basinda geri birakti, fakat onun için Bedir ganimetinden payini ayirdi. Sonra:

5. Alî ibmi Ebî Tâlib el-Hâsimî -Allah onlardan razi olsun- [79]. Bundan sonrakiler harf sirasiyla sunlardir [80]:
6. Iyâs ibnu Bukeyr.
7. Ebû Bekr'in himayesinde bulunan Bilâl ibnu Rabâh el-Kurasî.
8. Hamza ibnu Abdilmuttalib el-Hâsimî.
9. Kureys'in yeminli dostu Hâtib ibnu Ebî Beltea.
10. Ebû Huzeyfe ibnu Utbe ibn Rabîa el-Kurasî.
11. Harise ibnu'r-Rabf el-Ensârî. Bedir günü öldürüldü. Bunun adi Harise ibnu Surâka'dir. Bu harb

için çikanlardan degildi, küçük oldugu için gözcülerden idi.
12. Hubeyb ibnu Adiyy el-Ensârî.
13. Huneys ibnu Huzâfe es-Sehmî.
14. Rifâa ibnu Râfî* el-Ensârî.
15. Rifâa ibnu Abdilmunzir.
16. Ebû Lubâbe el-Ensârî.
17. ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm el-Kurasî.
18. Zeyd ibnu Sehl.
19. Ebû Talha el-Ensârî.
20. Ebû Zeydin el-Ensârî.
21. Sa'd ibnu Mâlikin ez-Zuhrî.
22. Sa'd ibnu Havle el-Kurasî
23. Saîd ibnu Zeyd ibn Amr ibn Nufeylin el-Kurasî
24. Sehl ibnu Huneyfin el-Ensârî.
25. Zuheyr ibnu Râfi'in el-Ensârî, ve kardesi:
26. Muzahhir ibnu RâfiMn el-Ensârî.

(-) Abdullah ibnu Usmân ibni Ebî Kuhâfe el-Kurasî [81].
27. Abdullah ibnu Mes'ûd el-Huzelî.
28. Utbe ibnu Mes'ûd el-Huzelî.
29. Abdurrahmân ibn Avfin ez-Zuhrî.
30. Ubeyde ibnu'l-Hâris el-Kurasî
31. Ubâdet ibnu's-Sâmit el-Ensârî.
(-) Umer ibnu'l-Hattâb el-Adevî.
(-) Usmân ibnu Affân el-Kurasî. Peygamber (S) onu, hasta bulunan kizinin yaninda geri birakti, fakat onun için Bedir ganimetinden payim ayirdi.
(-) Alî ibnu Ebû Talibin el-Hâsimî.
32. Amr ibnu Avfin; Âmir ibn Lueyyin oguÜan'nin yeminli dostu
33. Ukbe ibnu Amr el-Ensârî.
34. Âmir ibnu Rabîa el-Anezî.
35. Âsim ibnu Sabitin el-Ensârî.
36. Uveym ibnu Sâide el-Ensârî.
37. Itbân ibnu Mâlikin el-Ensârî.
38. Kudâme ibnu. Maz'ûn.
39. Katâde ibnu'n-Nu'mân el-Ensârî.
40. Muâz ibnu Amr ibni'l-Cemûh.
41. Muavviz ibnu Afra, ve kardesi:
42. Muâz ibnu Afra.
43. Mâlik ibnu Rabîa Ebû Useydin el-Ensârî.
44. Murâre ibnu'r-Rabî' el-Ensârî.
45. Ma'n ibnu Adiyy el-Ensârî.
46. Mistah ibnu Usâse ibn Abbâd ibni'l-Muttalib ibni Abdi Menâfin.

47. Mikdâd ibnu Amr el-Kindî, Zuhre ogullari'mn yeminli dostu.

48. Hilâl ibnu Umeyye el-Ensârî -Allah onlardan razi olsun [82].

14- Nadîr Ogullari Hadîsi Ve Rasûlullah'in (Âmir Ogullari'ndan Yanlislikla Öldürülen) Iki Kisinin Diyetini Vermek Için Nadîr Ogullari'ndan Yardim Istemek Üzere Onlarin Yanina Çikisi. Onlarin Da Rasûlullah'a Sûikasd Yapmak Istemeleri Babi [83]

ez-Zuhrî, Urve ibnu'z-Zubeyr'den olmak üzere:
Nadîr ogullari gazvesi, Bedir vak'asindan sonra, altinci ayin basinda ve Uhud harbinden önce oldu, demistir.
Ve Yüce Allah'in su kavli: "O, ehli kitâbdan küfredenleri ilk sürgünde yurdlanndan çikarandir. Siz çikacaklarim
sanmamistiniz. Onlar da kalelerinin (Allah'in azabina) hakîkaten mâni* olacagim zannetmislerdi. Iste onlara
hesaba katmadiklari cihetten Allahftn azabi) geliverdi.
O, bunlarin yüreklerine korku düsürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem mü yminlerin elleriyle harâb ediyorlardi. Iste ey akil ve basiret sahihleri, siz (bundan) Ibret alin" (el-kasr: 2).
Ve Ibnu Ishâk, bu Nadîr ogullari isini Maûne Kuyusu vak'asiyle Uhud harbinden sonraya koymustur.

73-.......Bize Ibn Cureyc, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den haber verdi ki, Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah'a karsi (önce) Nadîr ogullari, (sonra) Kurayza ogullari harb açtilar. Bunun üze-rine Rasûlullah Nadîr ogullan'ni yerlerinden sürüp çikardi. Kurayza ogullan'ni ise yerlerinde birakti. Ve onlara (birsey almamak suretiyle) lütfetti. Nihayet Kurayza da (ahdini bozarak) harb etti. Rasûlul-. lah da onlarin erkeklerini öldürdü; kadinlarim, çocuklarini, mallarini da müslümânlar arasinda bölüstürdü. Ancak onlardan bâzilari Pey-gamber'e katildilar, Peygamber de bu katilanlara emân verdi. Onlar da müslümân oldular. Bu suretle Rasûlullah, Medîne Yahûdîleri'nin hepsini -ki bunlar Abdullah ibn Selâm'in kabilesi olan Kaynukaa ogullarindir- ve Benû Harise Yahûdîleri'ni; (hulâsa) Medîne Yahûdî-leri'nin hepsini Medine'den sürgün etti [84].

74-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bisr'den haber verdi ki, Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ben îbn Abbâs'a Sûretu'1-Hasr diye söyledim, o: Sûretu'n-Nadîr de! dedi.
Bu hadîsi Ebû Bisr'den rivayet etmekte Ebû Avâne'ye Huseym ibn Besîr el-Vâsitî mutabakaat etmistir [85].

75-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ensâr'dan olan kimse kendi hurmaligindan bâzi hurma agaçlarini Peygamber'e hediye olarak ayirir, verirdi. Bu Peygamber'e hurma agaci ayirma isi, Kuray-za'yi ve Nadîr'i fethetmesine kadar sürdü. Bunlarin fethinden sonra Peygamber, Ensâr'm hurma agaçlarini kendilerine geriye verir oldu [86].

76-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) –muhasara sirasinda- Nadîr ogullari'nin hurma agaçlarini (harb geregi olarak) yaktirdi ve kestirdi. Bu harb mintakasi, Nadîr ogullari'nin hurmaligi olan Buveyre mevkiidir. Bunun üzerine su âyet indi: "Herhangibir hurma agacini kestiniz yâhud kökleri üstünde dikili biraktinizsa hep Allah'in izniyledir. (Bu izin de) j'âsiklari rüsvây edecegi içindir" (el-Hasr: 5) [87]

77-....... Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den; Peygamber'in Nadîr ogullan hurmaligini yaktirdigini haber verdi,
Ibn Umer dedi ki: Bu hurmalik hakkinda Hassan ibn Sabit sunlari söylüyordu:
Ve hâne alâ serâii Benî Lueyyin Harikun bi'î-Buveyreti mustetîru
(= Buveyre hurmaliginda yayilan yangin Lueyy ogullari'nin efendileri aleyhine kolay oldu.)
Yine Ibn Umer dedi ki: Peygamber'in amcasinin oglu Ebû Suf-yân ibnu'l-Hâris, Hassân'a söyle cevâb verdi:
Edâme'llâhu zelike min senîin Ve harraka fînevâhîha's-sa'iyru
Se-îa'lemu eyyunâ minhâ bi-nüzhin Ve ta'îemu eyye ardayna tediyru
(= Allah bu yakmayi bir yapicidan devam ettirsin, Ve Medîne etrafini da alevli bir ates yaksin. Yakinda bileceksin ki Buveyre'ye hangimiz uzakta olacak! Ve yine bileceksin ki Mekke ve Medîne arazîlerimizden hangisi bununla zarar görecek!) [88].

78-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Mâlik ibn Evs ibn el-Hadesân en-Nasrî haber verdi ki, kendisini Umer ibnu'l-Hattâb çagirmis. Umer'in yaninda otururken, Umer'in kapicisi Yerfâ geldi ve Umer'e:
— Usmân ibn Affân, Abdurrahmân ibn Avf, ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'm senin yanina girmelerine ragbet ve iznin var mi? Bunlar geldiler, senin yanina girmeye izin isterler, dedi.
Bunun üzerine Umer:
— Evet, onlari içeriye girdir, dedi.
Biraz eylendi. -Humus'da su ziyâde var: Akabinde içeri girdiler, selâm verip oturdular. Sonra Yerfâ biraz oturdu.- Sonra Yerfâ yine geldi ve:
— Abbâs ve Alî'nin içeriye girmesi hususunda iznin var mi? Bunlar da senin yanina girmege izin isterler, dedi.
Umer:
— Evet izin vardir, dedi.
Onlar içeri girip selâm verince, Abbâs söyle hitâb etti:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Benimle (Alî'yi isaret ederek) sunun arasinda hükmet, dedi.
Abbâs ile Alî, Allah'in fey' [89] olarak Rasûlü'ne tahsîs buyurdugu Nadîr ogullari hurmaligindan dolayi çekisiyorlardi. Alî ile Abbâs birbirlerine dil uzatmislardi. O mecliste bulunanlar (Usmân ve arkadaslari):
— Ey Mü'minlerin Emîri, bunlarin arasinda hükmet de bunlarin birini digerinden huzur ve rahata

kavustur, dediler.

Bunun üzerine Umer:

— Yavas olunuz, acele etmeyiniz! Gök ve yer, izni ve iradesiyle ayakta duran Allah hakki için size sorarim: Sizler Rasûlullah'm: "Biz peygamberler camiasinin terîkesi vâris olunmaz. Bizim biraktigimiz her mal sadakadir, vakiftir" buyurdugunu ve bu sözü ile kendisini kasdettigini bilir misiniz? dedi.

Topluluk:

— Evet, Rasûlullah böyle buyurdu, diye tasdik ettiler.

Bunun üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a dönüp:

— Allah hakki için size de sorarim: Rasûlullah'm kendisini kas-dederek böyle buyurdugunu sizler de biliyor musunuz? dedi.

Alî ile Abbâs:

— Evet, diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Umer:

— Simdi ben size bu malin hukukî vaziyetim anlatayim, diye söyle îzâh etti:

— Münezzeh olan Allah bu fey'de tasarrufu Rasûlü'ne tahsîs etti,

O'ndan baska kimseye bu hakki vermedi. Zikri yüce Allah Kur'ân'-da: "Allah'in onlardan Peygamberine verdigi fey'e gelince, siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip kosmadiniz. Fakat Allah peygamberlerini dileyecegi kimselere musallat eder. Allah herseye hak-kiyle kaadirdir" (ei-Hasn 6) buyurmustur. Binâenaleyh bu malda tasarruf, yalniz Rasûlullah'm hakki idi. Sonra vallahi bu mala sizden baska kimse istirak etmedi. Ve sizin zarariniza kimse tasarruf da iddia eylemedi. Bu fey1 malinin nemasini size verdi ve aranizda taksim etti. Nihayet fey'den o malin asli mahfuz kaldi. Rasûlullah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasini ayirir, onlari infâk ederdi. Sonra bundan artakalani alirdi. Onu Allah'in mali yerine (vakif) kilardi. -Cihâd ve hayir yollarina harcardi.- Bu mali Rasûlullah sagliginda böyle kullandi. Sonra Peygamber vefat edince Ebû Bekr:

— Ben Rasûlullah'm velîsiyim! diye-el koydu ve Rasûlullah'm kullandigi gibi kullandi.

Sonra Ümer, Alî ile Abbâs'a dönerek:

— Ebû Bekr'in bu suretle muamele ettigini sizler de hatirlarsiniz! Nitekim söylüyorsunuz, dedi (ve devam edip): Allah bilir ki, Ebû Bekr bu hareketinde dogru idi; lûtufkârdi, akil ve zekâ sahibi idi, hakka uymustu. Sonra Allah Ebû Bekr'in vefatini diledi. Ben de: Rasûlullah'm ve Ebû Bekr'in velîsiyim! dedim. Ve emîrligimin ilk iki yilinda bu mala el koydum. Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr'in kullandigi gibi idare ettim. Allah bilir ki, ben bu hareketimde dogruyum, lütufkâ-rim; akil ve suurumla hareket ettim, hakka uydum. Sonra her ikiniz müstereken bana geldiniz. Ikinizin sözü bir ve isiniz cem'iyyetli idi. Ey Abbâs! Sen bana geldin (Humus'ta su ziyâde vardir: Benden kardesinin oglundan isabet eden hisseni istiyordun. -Alî'yi kasdederek:-Bu da esinin babasindan nasibine düsen hissesini istiyordu.) Bunun üzerine ben sizlere Rasûlullah'm: "Biz peygamberler vâris olunmayiz, bizim biraktigimiz mal sadakadir" buyurdugu cevâbini verdim.

Müteakiben bu mali size vermeyi ve sizin elinizle idare etmeyi hatirladim. Ve:

— Isterseniz bu hurmaliklari size vereyim. Allah'in ahdi ve andi boynunuzda olmak üzere siz bu mali Rasûlullah'm, Ebû Bekr'in ve

velî kilindigim zamanimda benim idare ettigimiz gibi idare ediniz; sayet kabul etmezseniz artik bana birsey söylemeyiniz, dedim. Bu teklifim üzerine siz de:

— Bu sartla bize ver! dediniz.

Ben de ikinize teslim ettim. (Aranizda çikan ihtilâf üzerine) simdi benden bunun hâricinde bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök ve yer izniyle ve iradesiyle ayakta duran Allah'a yemîn ederim ki, ben kiyamet kopuncaya kadar bunun disinda bir hükümle hükmetmem. Eger siz onun idaresinden âciz olduysaniz, onu bana geriye verin. Ben onu sizin hesabiniza kifayetle idare ederim, dedi.
ez-Zuhrî dedi ki: Ben Mâlik ibn Evs'in rivayet ettigi bu uzun Umer hadîsini, Urve'ye tahdîs ettim. Urve; Mâlik ibn Evs dogru söylemistir, diye tasdîk etti. Sonra söyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi Âi-se'den isittim, o söyle diyordu: Peygamber'in kadinlari Usmân'i Ebû Bekr'e gönderip, Allah'in kendi Rasûlü'ne tahsîs ettigi hurmaliklardan sümün(= sekizde bir) hisselerini istiyorlardi. Ben de onlari karsilayarak kendilerine:
— Allah'tan sakinmaz misiniz? Peygamber (S): "Biz vâris olunmayiz- Bizim biraktigimiz her mal sadakadir (mülkiyeti Beytu'1-mâle âid vakiftir)" derdi. Bu sözle Rasûlullah kendisini kasdederek: "Ancak Muhammed'in ailesi bu mal{m gt\\x'm)dan istifâde edebilir" buyurdu, dedim. Ve Peygamber'in kadinlarinin müracaati, benim kendilerine vâki' olan bu haber vermem üzerine sona erdi.
Urve dedi ki: Bu sadaka olan hurmalik Alî'nin eline geçti. Ab-bâs'i müdâhaleden men' edip ona galebe etti. Sonra sirasiyle Hasen ibn Alî, sonra Hüseyin ibn Alî, sonra Alî ibn Hüseyin ve Hasen ibn Hasen'in ellerine geçti. Alî ibn Hasen ile Hasen ibn Hasen ona nev-betle tasarruf ediyorlardi. Sonra Zeyd ibn Hasen'in eline, yâni idaresine geçti. Hakîkaten bu mal Rasûlullah'in sadakasi olarak idare olundu [90].

79-.......Âise(R)'den (o, söyle demistir): Fâtima aleyhi's-selâm ile Abbâs, Ebû Bekr'e gelip Fedek arazîsinden miraslarini ve Hay-ber'den payini istiyorlardi. Ebû Bekr söyle dedi:
— Ben Peygamber'den isittim: "Bizler mîrâs olunmayiz. Bizim biraktigimiz hersey sadakadir. Ancak bu maldan Muhammed'in ailesi yerler" buyuruyordu. Allah'a yemîn ederim ki, elbette Rasûlullah'in hisimlari bana kendi hisimlarimla ilgilenmekten daha sevimlidir [91].

15- (Yahûdî Sâiri) Ka'b Ibnu'l-Esrefin Öldürülmesi Babi [92]

80- Ben Câbir ibn Abdillah(R)'-tan isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) sahâbîlerine:
— "Ka'b ibnu'l-Esref(i öldürmek) için kim hazirdir? Çünkü o, Allah'a ve Rasûlü'ne ezâ etmistir" buyurdu.
Muhammed ibn Mesleme ayaga kalkti ve:
— Yâ Rasûlallah, onu benim öldürmemi ister misin? dedi. Rasûlullah:
— "Evet (bunu isterim)" buyurdu. Muhammed ibn Mesleme:
— Öyle ise Ka'b'i sevindirecek birsey söylememe izin ver! dedi. Rasûlullah:
— "Ne istersen söyle!" buyurdu [93].
Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'a vardi da:
— Su kisi (yâni Rasûlullah) bizden sadaka istedi. Ve bize güç vergi teklif edip, bizi yordu. Ben de ödünç birsey almak için sana geldim, dedi.
Ka'b da Ibn Mesleme'nin dedigi gibi söylendi de:

— Muhakkak o, sizin usancinizi daha artiracaktir, sözünü de ekledi.
Muhammed ibn Mesieme:
— Bizler bir kerre O'na uymus bulunduk. O'nü hemen terket-mek istemiyoruz. Onun isi nereye varacak bakacagiz; isi sona erinceye kadar bekleyecegiz. Biz simdi senden bize bir deve yükü yâhud iki deve yükü ödünç vermeni istemekteyiz, dedi.
Ve bize Amr ibnu Dînâr bu hadîsi birkaç kerreler tahdîs etti. Fakat "Veskan ev veskayn" sözlerini zikretmedi. Ben kendisine bu hadîste 'Veskan ev veskayn" sözlerini söyledim. Bunun üzerine Amr: Zannederim ki bu hadîste "Veskan ev veskayn" sözleri vardir, dedi [94].
Muhammed ibn Mesleme'nin sözü üzerine Ka'b:
— Evet siz bana rehin verin, dedi. Muhammed ibn Mesleme ve arkadaslari:
— Neyi rehin istersin? diye sordular.
Ka'b:
— Kadinlarinizi bana rehin veriniz, dedi. Onlar:
— Sen Arab'in en güzeli iken biz kadinlarimizi sana nasil rehin edebiliriz? dediler.
Ka'b:
— Öyle ise ogullarinizi bana rehin verin, dedi. Onlar:
— Ogullarimizi sana nasil rehnederiz? Sonra bunlarin biri hakkinda "Bir yâhud iki deve yükü hurmaya rehin olundu" diye sövülür. Bu da bize ebedî bir ardir. Lâkin biz sana silâhlarimizi rehin birakalim, dediler.
Sufyân: "Le'me" sözü ile silâhi kasdediyor, dedi.
Ka'b bunu kabul ederek kendisine gelmesi için Muhammed ibn Mesleme'ye zaman ta'yîn etti. Muhammed ibn Mesleme bir gece Ka'-b'a geldi (Kale disindan seslendi). Yaninda Ka'b'in süt kardesi Ebû Naile vardi. Ka'b bunlari kale içine da'vet etti ve misafirleri karsilamak için onlarin yanina indi. Ka'b'm karisi, kocasina:
— Bu saatte nereye çikiyorsun? diye i'tirâz etti. Fakat Ka'b:
— Bu seslenen Muhammed ibn Mesleme ile kardesim Ebû Naile'dir, diye karsiladi.
Sufyân söyle dedi: Amr'dan baska râvîler söyle dedi: Kadin:
— Ben bir ses isitiyorum ki, sanki ondan kan damliyor (serr seziliyor)! dedi.
Ka'b:
— O benim kardesim Muhammed ibn Mesleme ile süt kardesim Ebû Nâile'dir. Hem sübhesiz kerîm olan insan geceleyin kiliç darbesine çagirilsa bile o çagriya muhakkak icabet eder, dedi.
Râvî: Muhammed ibn Mesleme beraberinde içeriye iki kisi daha soktu, dedi. Sufyân'a: Amr ibn Dînâr onlarin isimlerini söyledi mi? diye soruldu. Bâzisinin ismini söyledi, dedi. Amr: Beraberinde iki kisi getirdi, dedi. Amr'dan baska râvîler ise: Ebû Abs ibn Cebr, el-Hâris ibnu Evs, Abbâd ibnu Bisr, diye isimledi. Amr dedi ki: Ibn Mesleme beraberinde iki kisi getirdi de, onlara:
— Ka'b gelince, ben onun saçini tutup koklarim. Siz benim Ka'b'in basini sikica yakaladigimi gördügünüz zaman hemen kiliçlarinizi çekip Ka'b'i vurunuz! diye söyledi
Hadîsin râvîsi Amr ibn Dînâr bir kerre de Ibn Mesleme'nin arkadaslarina:
— Ka'b'm basini size de koklatirim, dedigini rivayet etmistir.
Simdi Ka'b ibnu'I-Esref güzei giyimli ve silâhlarini kusanmis oldugu hâlde etrafina hos koku saçarak misafirlerin yanina indi. Bunun üzerine îbnu Mesleme:

— Ben (ömrümde) bu günkü gibi güzel koku duymadim, diye yaklasti.
Ka'b:
— Arab'in en güzel kokulu ve en asîl kadinlari benim yanimda yasiyor, dedi.
Amr dedi ki: Muhammed ibn Mesleme:
— Basini saçini koklamama izin verir misin? dedi. Ka'b:
— Evet (izin veririm), dedi.
Ibnu Mesleme kendisi kokladi, sonra arkadaslarina da koklatti. Sonra:
— Bana bir daha koklamaya izin verir misin? dedi. Ka'b:
— Evet, dedi.
Bu defa Ibnu Mesleme, Ka'b ibnu'l-Esref'in basini simsiki yakaladi ve arkadaslarina:
— Haydi kiliç darbesine tutup onu vurunuz! dedi.
Bu suretle Îbnu'l-Esref'i öldürdüler. Sonra Peygamber'e gelip haber verdiler [95].

16- Ebû Râfi' Abdullah Ibnu Ebi'l-Hukayk'in Öldürülmesi Babi

Ona Sellâm ibnu Ebi'l-Hukayk da denilir. Yahûdî olan Ebû Râfi\ Hayber'de ikaamet ederdi. Onun Hicaz arazîsinde (yânî Hayber'de) kendisine âid kuvvetli bir kale içinde oturdugu söylenir. ez-Zuhrî: Ebû Râfi'in öldürülmesi, Ka'b ibnu'l-Esrefin öldürülmesinden sonra oldu, demistir.

81-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) küçük bir toplulugu Ebû Râfi'e gönderdi. Abdullah ibnu Atik, geceleyin Ebû Râfi' uyumakta iken onun evine girip yanina sokuldu ve onu öldürdü.

82-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Ensâr'dan birtakim kimseleri Yahûdî Ebû Râfi'e (onu öldürmeleri için) gönderdi. Bunlar üzerine Abdullah ibnu Atîk'i bey yapti [96]. Ebû Râfi', Rasûlullah'a ezâ eder ve O'nun aleyhinde(ki hareketlere malca) yardim ederdi [97]. Bu (zengin Yahûdî) Hicaz topraginda kendisine âid (kuvvetlendirilmis) bir kalede otururdu. Abdullah ibnu Atîk ile-ar-kadaslari kaleye yaklastiklarinda günes batmisti. Oranin insanlari (deve, sigir, koyun gibi) yaylim hayyanlanyle mer'adan dönmüslerdi. Bu durum üzerine Abdullah ibnu Atîk arkadaslarina:
— Siz yerinizde oturunuz da ben (Ebû Râfi'in kalesine) gideyim. Ve kale kapicilarina nezaketli bulunayim. Bu suretle kaleye girebilecegimi sanirim, dedi.
Kale kapisina dogru yürüdü. Nihayet kapiya yaklasti. Sonra (kendisini saklamak üzere) maslahina büründü. Sanki bir ihtiyâcim gide-riyordu. Artik insanlar tamâmiyle kaleye girmisti. Bu sirada kale kapicisi:
— Ey Allah'in kulu, kaleye girmek istersen hemen gir! Zîrâ ben kapiyi kapamak istiyorum, dedi.
Ben de hemen girdim. Ve (merkeb ahirina) gizlendim. Insanlarin kaleye girmesi üzerine kapici kapiyi kilitledi ve anahtarlari bir direge asti.
Ibnu Atîk dedi ki: Ben hemen anahtarlara dogru kalktim, onlari alip kapiyi açtim. Ebû Râfi'in yaninda aksamdan sonra gece sohbeti yapilirdi ve bu sohbet kalenin üst katlarinda yapilirdi. Bu

gece sohbeti sona erip, dostlari Ebû Râfi'in yanindan dagilinca, ben hemen yanina çiktim. Ve her kapiyi açtikça iç tarafindan sürmeliyor-dum. Düsündüm ki, eger Ebû Râfi'in adamlari beni anlarlarsa onu öldürünceye kadar bu iyi firsati bana birakmazlar. Bu suretle Ebû Râfi'in yattigi odaya kadar vardim. O, karanlik bir oda içinde, ailesinin arasinda (yatmis) idi. Odanin neresinde oldugunu kestiremedim. Anlamak için:

— Yâ Ebâ Râfi'! diye seslendim.

— Kim o? diye cevâb verdi.

Ben hemen sesin tarafina yaklastim ve kilicimla ilk darbeyi vurdum. Fakat dehset içinde idim, bir is göremedim. Ebû Râfi' haykirdi. Ben hemen odadan disari çiktim ve kisa bir zaman eglenip sonra odaya (tekrar) daldim da (sesimi degistirerek) [98]:

— Bu feryâd nedir yâ Ebâ Râfi'? dedim.

— Anan cehenneme! Sen seslenmeden önce birisi beni oda içinde kiliçla vurdu, dedi.

Abdullah ibnu Atîk dedi ki: Ben ona bir darbe daha vurdum, iyice yaraladim. Fakat yine öldüremedim. Sonra kilicin keskin ucunu onun karnina bastim. Nihayet Ebû Râfi' arkasina devrildi. Bu defa onu öldürdügümü anladim ve hemen kapilari birer birer açmaga basladim. (Bu suretle savusup) kale merdiveninin tâ son basamagina varmistim. Burada yere ulastigimi sanarak ayagimi yere attim. (Meger daha sona gelmemis oldugumdan) mehtâbli bir gecede merdivenden asagiya düstüm. Baldirim kirildi. Hemen bir sargi ile bu kirigi sardim, sonra kapinin önüne oturdum. Ve kendi kendime:

— Onu öldürüp öldürmedigimi iyice ögreninceye kadar bu gece kaleden çikmam, dedim.

Horoz Ötmeye baslayinca ölü i'lâncisi kale sûrunun üstünde dikeldi ve:

— Hicaz ahâlîsinin taciri Ebû Râfi'nin Ölümünü bildiririm! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben artik arkadaslarimin yanma gittim. Onlara:

— Artik kurtulus, Allah Ebü Râfi'i öldürdü, dedim. Nihayet Peygamber'in huzuruna vardim, isi O'na anlattim. (Ayagimin kirildigini duyunca) bana:

— "Ayagini uzat" buyurdu.

Ben de ayagimi uzattim. Rasûlullah ayagimi eliyle sivazladi. Sanki ayagimdan hiç agri duymamisa döndüm.

83-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibnu Azib(R) den isittim, o söyle dedi: Rasûlullah (S), Abdullah ibnu Atîk'i ve Abdullah ibnu Utbe'yi, beraberindeki birtakim insanlar içinde Yahûdî Ebû Râfi'e (yânî onu öldürmeye) gönderdi. Bu topluluk gittiler, nihayet kaleye yaklastiklarinda, baskanlari Abdullah ibnu Atîk, arkadaslarina:

— Sizler yerinizde durunuz da ben kaleye gidip duruma bakayim, dedi.

Abdullah ibn Atîk söyle dedi: Ben gittim ve kaleye girmek için nâzik hareket ettim. Kale halki kendilerine âid bir esek kaybetmisler.

Abdullah ibn Atîk dedi ki: Kaledekiler alaca karanlikta disari çiktilar da o esegi ariyorlardi.

Abdullah dedi ki: Ben taninmaktan endîse ettim.

Yine Abdullah dedi ki: Ben (kendimi saklamak üzere) maslahimla basimi ve ayaklarimi örttüm. Sanki ben bir hacetimi yerine getiriyor-dum. Sonra kapinin sahibi:

— Ben kapiyi kapamadan Önce içeri girmek isteyen girsin! diye nida etti.

Ben de hemen içeriye girdim ve kale kapisinin yanindaki esek ahirinin içinde saklandim. Adamlari Ebû Râfi'in yaninda aksam yemegi yediler ve yaninda oturup konustular. Nihayet geceden bir müddet geçti. Sonra adamlari kale içindeki kendi evlerine döndüler. Sesler kesilip de hiçbir hareket isitmez olunca, ben (gizlendigim yerden) disari çiktim.
Abdullah dedi ki: Ben kapinin sahibinin kalenin anahtarini bir oyuk içine koydugu yeri görmüstüm. Anahtari oradan aldim ve kalenin kapisini açtim.
Abdullah dedi ki: Kendi kendime; Kale halki beni bilirlerse, diye düsündüm de yavasça yürüdüm. Sonra kale içindeki evlerinin kapilarina varip onlari, içlerindekilerin üzerlerine distan kilitledim. Sonra bir merdiven içinde üst kata, Ebû Râfi'in yanma çiktim. Bir de gördüm ki, ev karanliktir, evin kandili sönmüstür. Adamin nerede oldugunu bilemedim. Bu durumda;
Yâ Ebâ-RâfH dedim.
— Kimdir o? dedi.
Abdullah dedi ki: Ben hemen ses tarafina gittim ve ona vuruyordum. O bagirdi. Fakat vurmam bir is görmedi.
Abdullah dedi ki: Sonra sanki ona yardim ediyorum gibi geldim de sesimi degistirerek:
— Neyin var .yâ Ebâ Râfi'? dedim. Ebû Râfi':
— Dikkat et, sana hayret ediyorum, anana veyl olsun! Yanima bir adam girip beni kiliçla vurdu, dedi.
Abdullah dedi ki: Ben yine ona gidip diger bir kerre daha vurdum, fakat vurusum yine bir is görmedi. Ebû Râfi' bagirdi ve ev halki ayaga kalkti.
Abdullah dedi ki: Sonra ben sesimi degistirerek yardim isteyici seklinde geldim. Onu sirti üzerine yatmis gördüm. Hemen kilici karninin içine soktum, sonra üzerinde tersine çevirdim, nihayet kemigin sesini isittim. Sonra dehsetle disari çiktim, nihayet merdivene geldim.
Asagiya inmek istiyordum ki, merdivenden düstüm, ayagim eklem yerinden çikti. Hemen ayagimi bir sargi ile sardim. Sonra ben bir ayak üzerinde sekerek arkadaslarima geldim ve onlara:
— Sizler gidiniz ve Rasûlullah'a sevinçli haberi bildiriniz. Ben (onun ölümünü haber veren) ölüm i'Iâncisini isitinceye kadar buradan ayrilmayacagim, dedim.
Sabahin cihetinde aydinlik olunca ölü i'lâncisi yukariya çikti da:
— Ebû Râfi'in ölümünü bildiririm! diye i'lân etti.
Abdullah ibn Atîk dedi ki: Müteakiben ben, bende ayak cihetinden hiçbir iztirab olmaksizin kalkip yürüdüm. Arkadaslarimin Pey-gamber'e gelmelerinden önce onlara yetistim, ve Peygamber'e o sevinçli haberi (yânî Ebû Râfi'in öldürüldügü haberini) verdim " [99].

17- Uhud Gazvesi Babi [100]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Hani sen, müzminleri muharebeye elverisli yerlerde ta'biye etmek üzere erkenden ailenden (Medine'den) ayrilmistin, Allah hakkiyle isitendi, kemâliyle bilendi" <Âlu Imrân: 121) [101].
Ve zikri ulu olan Allah'in su kavli: "(Ey mü'minler) gevsemeyin, mahzun olmayin. Siz eger (gerçekten) mü 'min iseniz (düsmanlarinizdan) çok üstünsünüzdür. Eger size (Uhud'da) bir yara

degmis bulunuyorsa (Bedir'de) o kavme de o kadar yara degmistir. O günler (öyle günlerdir ki) biz onlari insanlar arasinda (nevbetlese nevbetlese) döndürür dururuz. (Bu da) Allah'in (ezeldeki) ilmini imân edenlere açiklamasi, içinizden sehîdler edinmesi, mü 'minleri tertemiz yapip kâfirleri helak etmesi içindir. Allah zâlimleri sevmez. Yoksa siz, Allah içinizden savasanlari belli etmeden, sebat edenleri belli etmeden cennete giriverecegini mi sandiniz? And olsun ki, siz ölümle karsilasmadan önce onu arzûlamistiniz. Iste onu gerçekten gördünüz de. Simdi siz ona bakip duruyorsunuz" (Âlu Imrân: 139-143) [102].

Ve Allah'in su kavli:

"Andolsun ki, Allah'in size olan va'di -O'nun izni ile onlari öldüregeldiginiz, hattâ sevmekte oldugunuz zaferi de size gösterdigi zamana kadar- yerine gelmisti. (Sonra) siz yilginlik gösterdiniz, isyan ettiniz, verilen emir hakkinda çekistiniz. Içinizden kimi dünyâyi istiyor, yine içinizden kimi âhir eti diliyordu. Sonra Allah size ibtilâ vermek için sizi onlardan geri çevirdi. (Bununla beraber) sizi muhakkak bagisladi da. Zâten Allah müzminlere bol lütuf ve inayet Sahibidir'^ (Âlu Imrân: 152).

Ve Yüce Allah'in su kavli:

"Allah yolunda öldürülenleri sakin ölüler sanma. BiVakis onlar Rabbleri katinda diridirler. (Allah'in) lûtfu inayetinden, kendilerine verdigi (sehîdlik mertebesi) ile hepsi de sâd olarak (cennet ni'metleriyle) riziklanirlar.

Arkalarindan henüz onlara katilamayanlar hakkinda da: Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak degillerdir diye müjde vermek isterler" (Âlu Imrân: 169-170) [103].

84-.......Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) Uhud gününde: "Iste su atinin basini tutmus (harekete hazir) bulunan Cibril'dir, üstünde de harb cihazi vardir" buyurdu [104].

85-.......Ukbetu'bnu Âmir (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Uhud sehîdleri üzerine sekiz yil sonra cenaze namazi kildi. (Rasûlullah ölümünden biraz önce) dirilere ve ölülere veda edici gibiydi. Sonra (Medine'ye gelip) minbere çikti da söyle buyurdu:

— "Ben sizin kevser havuzuna ilk eriseniniz olacagim. Ben sizin Hakk yolundaki hizmetlerinize sehâdet edecegim. Kiyamet gününde bulusma yeriniz havuzdur. Sübhesiz ben simdi su makaamimda havuza bakmaktayim. Emin olunuz ben, sizin müsrik olacaginizdan korkar degilim. Lâkin ben sizin üzerinize dünyâya ragbet etmenizden, dünyâ hakkinda nefsâniyet yarisina girisip birbirinizle didismenizden endîse ederim".

Ukbe ibn Âmir: Iste Rasûlullah'i bu görüsüm, minber üzerinde O'nu son görüsüm oldu, demistir [105].

86-....... el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Biz o gün, yânî Uhud günü müsriklerle karsilastik. Peygamber (S) okçulardan ibaret olan bir askerî birligi yerlerine oturttu, baslarina da Abdullah ib-nu Cubeyr'i kumandan ta'yni etti ve onlara:

— "Bizim düsmanlara gâlib geldigimizi görseniz de yerlerinizden ayrilmayin, düsmanlarin bize

gâlib geldiklerini görseniz de yine yerlerinizden ayrilmayin, bize yardim da etmeyin (yânî hiçbir surette mevziini terketmeyin)*1 emrini verdi.
Biz düsmanlarla karsilasip harbe girisince, müsrikler bozularak kaçtilar, hattâ ben kadinlari bacaklarindan örtülerini kaldirmislar ve ayaklarindaki halkalari meydana çikmis olarak dagda sür'atle yürüyüp kaçarlarken gördüm. Bu sirada müslümânlar:
— Ganîmet alin! Ganimet alin! demeye basladilar. Bu durumda Abdullah ibnu Cubeyr:
— Peygamber (S) benden yerlerinizden ayrilmama ahdi aldi, dedi.
Maiyyetindeki okçular dayatinca yüzleri döndürüldü (yânî sasirip nereye gideceklerini bilemediler). Akabinde müslümânlardan yetmis kisi sehîd edildi. Ebû Sufyân Sahr ibnu Harb yüksege çikti da:
— Topluluk içinde Muhammed var mi? diye seslendi. Peygamber (S):
— "Ebû Sufyân'a cevâb vermeyiniz" buyurdu. Ebû Sufyân bu sefer:
— Topluluk içinde Ebû Kuhâfe'nin oglu (Ebû Bekr) var midir? dedi.
Peygamber yine:
— "Ebû Sufyân'a cevâb vermeyin" buyurdu. Ebû Sufyân tekrar:
— Topluluk içinde Hattâb oglu var midir? diye sordu.
Bu sorularina cevâb alamayinca Ebû Sufyân, arkadaslarina döndü de:
— Sübhesiz bunlar öldürülmüslerdir, sayet diri olsalardi cevâb verirlerdi, dedi.
Bu sirada Umer nefsine mâlik olamadi da:
— Yalan söyledin ey Allah'in düsmani! Allah seni üzecek -yâhud horlayacak- seyleri, senin aleyhine bakî kilmistir, dedi.
Ebû Sufyân:
— Yâ Hubel! Yüksel, isin yükselsin! dedi. Peygamber (S):
— "Ebû Sufyân'a cevâb verin" buyurdu.
— Ne söyleyelim? dediler. Peygamber:
— "Allah en yüksek ve en uludur deyin" buyurdu. Ebû Sufyân:
— Bizim için el-Uzzâ var, sizin Uzzâ'mz yoktur, dedi. Peygamber:
— "Ona cevâb veriniz" buyurdu. Sahâbîler:
— Ona ne söyleyelim? dediler. Peygamber:
— "Allah bizim Mevlâ'mizdir, sizin mevlâmzyoktur deyin" buyurdu.
Ebû Sufyân:
— Bu, Bedir gününe mukaabil bir gündür. Harb nevbet nevbet-tir (yânî bir nevbet sizin lehinize, bir nevbet bizim lehimizedir). Sizden öldürülenlerde kulak ve burun kesilmesi bulacaksiniz; bunu ben emretmedim. Bunu emretmemis olsam da bu müsle isi beni kötülestirmez, dedi [106].
Bana Abdullah ibnu Muhammed haber verdi. Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R):
Birtakim insanlar Uhud gününün sabahinda sarâb içtiler, sonra (o sarâb karinlarinda iken) sehîd olarak öldürüldüler, demistir [107].

87-.......Bize Su'be, Sa'd ibnu Ibrahim'den; o da babasi Ibrahim'den haber verdi ki, babasi Abdurrahmân ibn Avf oruçlu bulundugu bir gün, önüne iftar sofrasi getirilmis. Abdurrahmân ibn Avf (bu zengin sofraya bakip) söyle demistir:

— Mus'ab ibnu Umeyr, (Uhud günü) sehîd edildi. Hâlbuki Mus'-ab, benden çok hayirli idi. Bu sehîd, kefen yerine bir kaftana sarilmisti ki, bununla basi örtülse ayaklan açiliyordu; ayaklari örtülse basi açiliyordu.
Râvî îbrâhîm dedi ki: Öyle saniyorum ki, babam Abdurrahmân ibn Avf, sözüne söyle devam etti:
— Yine Uhud'da Hamza da sehîd edildi. O da benden hayirli idi. (O da böyle kefenlendi. Onlar böyle zühdî bir hayât içinde âhire-te gittiler.) Sonra dünyâdan bize serilen ni'metler önümüze serildi -yâhud da babam: Dünyâdan bize verilen ni'metler verildi-. Biz âhi-ret için kazandigimiz hasenelerimizin acele edilip de dünyâda bize verilmis olmasindan endîse etmisizdir, dedi. (O sehîdlerin yüksek derecelerine ulasmanin geciktigine üzüldü.)

Sonra aglamaya basladi, hattâ iftar yemegini terkeyledi [108].

88-.......Câbir ibnu Abdillah (R) söyle demistir: Bir er kisi Uhud günü Peygamber(S)'e:
— Ben öldürülürsem, benim nerede olacagimi bana haber ver! dedi.
Peygamber:
— "Cennette (olursun)" buyurdu.
Bunun üzerine o kisi, elindeki yemekte oldugu hurmalari hemen yere atti ve sonra harbe giristi de sehîd oluncaya kadar vurustu [109].

89-.......Habbâb ibn Erett (R) söyle demistir: Bizler (dünyâyi degil) Allah rizâsini arayarak, Rasûlullah'in beraberinde hicret ettik. Artik ecrimiz (Allah'in va'di geregi) Allah'a vâcib oldu. Bizlerden buradaki ecrinden hiçbirsey yemeden âhirete geçenler, yâhud gidenler vardir. Bunlardan biri Mus'ab ibnu Umeyr'dir. O, Uhud günü sehîd edildi. Geriye bir kaftandan baska birsey birakmadi. Biz onun basini bu kaftâniyle örttügümüzde ayaklari meydana çikiyor, bu kaftanla ayaklarini örttügümüzde basi meydana çikiyordu. Bu yokluk karsisinda Peygamber (S) bize:
— "Bu kaftan ile sehidin basini örtün, ayaklari üzerine de izhir denilen ot koyun "; yâhud: "Ayaklari üzerine izhir atin" buyurdu.

Bizlerden, kendilerine hicret meyvesi ulasan ve bu meyveyi dev-sirenler de vardir [110].
Ve bize Hassan ibnu Hassan haber verdi: Bize Muhammed ibnu Talha tahdîs etti: Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle tahdîs etti: Enes ibn Mâlik'in amcasi Enes ibnu'n-Nadr, Bedir harbinde hernasilsa bulunamamisti. Bundan dolayi kendisi:
— Ben, Peygamber'in ilk harbinde bulunamadim. Vallahi eger Allah beni Peygamber'in beraberinde müsriklerle yapilacak harb meydaninda hazir bulundurursa, yapacagim yigitlik çalismalarimi, kahramanlik faaliyetlerimi Allah elbette herkese gösterecektir, derdi.
Enes ibnu'n-Nadr Uhud harbine katildi, orada insanlar bozulunca:
— Yâ Allah, sunlarin, yâni müslümânlarin yaptiklari bozgunculuktan Sana karsi özür beyân edip kabulünü isterim. Su müsriklerin yaptiklari cinayetlerden de Sana siginirim, dedi ve kilici ile müsriklere dogru ilerledi.
Bu sirada Sa'd ibn Muâz'a rastgelip, ona:
— Ey Sa'd, nereye çekiliyorsun? Muhakkak ki, ben cennetin kokusunu Uhud Dagi'nin önünde buluyorum, deyip çarpismaya geçti ve harb meydaninda yigitlik hârikalari gösterdi; sonunda sehîd

edildi.
Ibnu'n-Nadr'in cesedi taninmadi. Nihayet onu kizkardesi (er-Rubeyy' bintu'n-Nadr) vücudundaki bir ben'den yâhud parmak uçlarindan taniyabildi. Enes ibnu'n-Nadr'm vücûdunda büyük küçük seksenden fazla mizrak, kiliç ve ok yarasi sayilmisti [111].

90-.......Bize Ibnu Sihâb tahdîs etti. Bana Hârice ibnu Zeyd ibn Sabit haber verdi ki, kendisi babasi Zeyd ibn Sâbit'ten söyle derken isitmistir: Ben Kur'ân'in sahîfelerini Mushaf'a yazdigimiz sira el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettim. Ben o âyeti Rasûlullah okurken isitip durdugum hâlde yazili olarak bulamamistim. Biz o âyeti arastirdik ve nihayet onu, -Rasûlullah'in sâhidligini iki sâhid yerine tuttugu- Huzeyme ibn Sabit el-Ensârî'nin yaninda bulduk: "Mü 'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. Iste onlardan kimi adadigini ödedi, kimi de bunu bekliyor. Onlar hiçbir suretle ahidlerini degistirmediler" (ei-Ahzâb: 23).
En sonu biz bu âyeti de (hey'etin karanyle tevatürü sabit oldugu için) Mushaf'taki sûresine koyduk [112].

91-.......Zeyd ibn Sabit (R) söyle demistir: Peygamber (S) Uhud gazvesine çiktigi zaman (Medîne ile Uhud arasindaki Sevt bustânin-da) beraberinde yola çikmis olanlardan birtakim insanlar geri döndüler. Peygamber'in sahâbîleri iki firka oldular. Bir firka: Biz bu geri dönen münafiklarla harb ederiz, diyor; diger firka da: Biz (onlar müs-lümân olduklari için) onlarla harb etmeyiz, diyordu. Bu görüs ayriligi üzerine su âyet indi: "Siz hâlâ niçin münafiklar hakkinda -Allah onlari kazandiklari (bunca günâhlar) yüzünden tepesi asagi getirdigi hâlde- iki zümre oluyorsunuz? Allah 'in saptirdigini siz mi dogru yola getirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptirirsa, artik onun için hiçbir yol bulamazsin" (en-Nisâ: 88).
Peygamber (S): "Medîne Taybe'dir; ates gümüsün pisliklerini giderdigi gibi Medîne de günâhlari disariya atar" buyurdu [113].

18- Bâb:

"O zaman içinizden iki zümre za'f göster (mek istejmisti. Hâlbuki onlarin yardimcisi Allah 'ft. Müzminler ancak Allah'a güvenip dayanmalidir' (Âlu Imrân: 122).

92-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Su "O zaman içinizden iki zümre za'f göstermisti..." (Âlu Imrân: 122) âyeti, biz En-sâr1 toplulugu hakkinda, yânî Hazrec'den Benû Selime ve Evs'ten Benû Harise topluluklari hakkinda inmistir. Ben, Yüce Allah "Hâlbuki onlarin yardimcisi Allah'ti" buyurup dururken, bu âyetin bu sebeb-le inmemis olmasini arzu etmem [114].

93-.......Câbir (ibn Abdillah-R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bana:
— "Yâ Câbir, nikâh ettin mi (yânî evlendin mi).?>> diye sordu. Ben:
— Evet evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Ne ile evlendin; kizla mi yoksa dul ile mi?" diye sordu. Ben:
— Kiz ile degil, fakat bir dul ile evlendim, dedim Rasûlullah:
— "Seninle oynasacak bakire bir kizla evlenseydin yâ!" buyurdu.
Ben de:
— Yâ Rasûlallah! Babam Uhud'da sehîd edildi. O geriye dokuz kiz çocugu birakti. Onlar benim dokuz tane kizkardesierimdir. Ben onlara kendileri gibi bilgisiz, tecrübesiz bir kiz getirmemi istemedim de onlarin saçlarini tarayacak ve onlarin islerini görecek bir kadinla evlendim, dedim.
Rasûlullah:
— "Böyle bir kadin almakla isabet ettin, dogru yaptin" buyurdu [115].

94-.......es-Sa'bî söyle demistir: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) tahdîs etti ki, babasi Abdullah ibn Amr ibn Haram Uhud harbinde sehîd edilmis ve arkasinda büyükçe bir borç ile (evlenmemis) alti tane kiz çocugu birakmis. Nihayet hurma mahsûlünü kesme zamani gelmis.
Câbir dedi ki: Ben Rasûlullah'a geldim de:
— (Yâ Rasûlallah) bilmektesin ki, babam Uhud günü sehîd edilmis ve ardinda çokça bir borç yükü birakmistir. Ben alacakli olan kimselerin Seni görmelerini arzu ediyorum! dedim.
Rasûlullah (S):
— "Sen hurmaligina git ve her çesit hurmayi bir tarafa yig!" buyurdu.
Ben gidip hurmalari buyurdugu gibi ayri ayri yigdim. Sonra kendisini çagirdim. Alacaklilar Peygamber'i görünce istedikleri alacagin bu saatte ödenmesini israr eder gibi davrandilar. Peygamber onlarin yapmakta olduklari israri görünce, en büyük yiginin etrafinda üç defa dolasip yaklasti da sonra onun üzerine oturdu. Sonra:
— "Alacakli arkadaslarini kendine çagir!" buyurdu.
Artik ölçücü kisi alacaklilar için ölçmeye devam etti. Nihayet Allah babam adina, onun emânetini tamamen ödedi. Ben ise kizkar-deslerime bir tek hurma götürmeyerek, sirf babamin emânetim Allah'in ödemesinden razi oluyordum. Allah yiginlarin hepsini selâmete çikardi, hattâ ben Peygamber'in üzerinde durdugu yigma bakiyordum; ondan bir tek hurma eksilmemis gibiydi [116].

95-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) söyle demistir: Ben Uhud günü Rasûlullah'i, yaninda iki kisi oldugu hâlde gördüm. Bu iki kisi Rasûlullah'i savunmak için harb ediyorlardi, üzerlerinde beyaz elbiseler vardi. Bunlar-Âdem ogullarinin en siddetli çarpismasi gibi savasiyorlardi. Ben bu iki kisiyi ne Uhud'dan önce, ne de sonra gördüm [117].

96-.......Bize Hâsim ibnu Hâsim es-Sa'dî tahdîs edip söyle dedi: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den isittim, söyle diyordu: Ben Sa'd ibnu Ebî Vakkaas'tan isittim, söyle diyordu: Peygamber (S) Uhud günü ok kabindaki oklarini çikarip bana verdi de: "At (yâ Sa'd)/ Babam anam sana feda olsun!" dedi [118].

97-.......Yahya ibnu Saîd el-Kattân söyle demistir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den isittim, söyle dedi:

Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas-(R)'tan isittim: Peygamber (S) Uhud günü benim için babasini ve anasini feda etmekte birlestirdi, diyordu.

98-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb söyle demistir: Sa'd ibnu Ebî Vakkaas (R): Yemîn olsun Uhud günü Rasûlullah (S) ana ve babasmi, bunlarin her ikisini de benim için feda etmek üzere bir yere getirdi, dedi. Sa'd ibn Ebî Vakkaas, kendisi harb ederken Rasûlullah'm kendisine hitaben: "Babam ve anam sana feda olsun" dedigini kasdediyor.

99-.......Abdullah ibnu Seddâd söyle demistir: Ben Alî ibn Ebî Tâlib'den isittim, söyle diyordu: Ben Peygamber(S)'in Sa'd'dan baska hiçbir kimseye feda etmek üzere, babasini ve anasini birlestirdigini isitmedim.

100-.......Abdullah ibn Seddâd'dan: Alî ibn Ebî Tâlib (R) söyle demistir: Ben, Peygamber (S)'in, hiçbir kimseye feda etmek üzere babasini ve anasini birlestirdigini isitmedim, yalniz Sa'd ibn Mâlik (yânî Ebû Vakkaas) müstesna. Çünkü ben, muhakkak olarak Pey-gamber'in Uhud günü: "Yâ Sa'd, babam anam sana feda olsun, at!" buyurdugunu isittim.

101-.......Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî: Kendilerinde mu-
kaatele yapilan bu harb günlerinin bâzi saatlerinde Peygamber(S)'in yaninda Talha ile Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan baska kimse kalmamistir, demistir.
Bu bilgi, Talha ile Sa'd'in hadîslerinden alinmistir.

102-.......Muhammed ibnu Yûsuf söyle demistir: Ben es-Sâib ibnu Yezîd'den isittim, söyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Avf a Tal-ha ibnu Ubeydillah, el-Mikdâd ibnu'l-Esved ve Sa'd ibn Ebî Vak-kaas'la sohbet edip beraber bulundum. Bunlarin hiçbirinin Peygam-ber'den hadîs tahdîs ettigini isitmedim. Yalniz Talha'dan Uhud gününü tahdîs ederken isittim.

103-.......Kays ibn Ebî Hazim: Ben Uhud günü Talha'nin çolak olan elini gördüm. Talha, bu kesik eliyle Uhud günü Peygam-ber'i koruyordu, demistir [119].

104-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Uhud günü olup da insanlar Peygamber'in yanindan dagildiklari zaman Ebû Talha, Peygamber'in önünde kendi kalkanini Peygamber'e siper yaparak, oradan hiç ayrilmadi. Ebû Talha ok yayim çok sert çeken bir atici idi. Uhud günü o, elinde iki yâhud üç yay kirdi. Yanindan ok dolu kubur ile geçen kimse olurdu da Peygamber ona: "Ok kabini Ebû Talha'ya bosalt!" derdi.
Enes dedi ki: Peygamber yükselir, askere bakarsa hemen Ebû Talha:
— Babam anam Sana feda olsun, yükselme! Düsman oklarindan bir okun Sana isabet etmesinden korkarim. Iste gögsüm Senin gögsüne siperdir! derdi.
Yine Enes dedi ki: Yemîn olsun ki, ben o tehlikeli Uhud gününde Ebû Bekr'in kizi Âise'yi ve anam Ümmü Suleym'i gördüm. Bunlarin her ikisi de eteklerini çemreyip sivamislar, ben onlarin bacakla-rindaki halhallan görüyordum. Onlar su kirbalarini tasiyorlar ve onlari yarali askerlerin agizlarina

bosaltiyorlardi. Yemîn olsun o gün Ebû Talha'nin elinden iki yâhud üç defa kilici düsmüstü [120].

105-.......Âise (R) söyle demistir: Uhud günü oldugu zaman müsrikler bozulunca Allah'in la'neti üzerine olasi Iblîs, müslümân-lara:
— Ey Allah'in kullari, arka tarafinizda bulunanlarinizdan sakinin! diye bagirdi.
Bu bagirma üzerine müslümân ordusunun öncüleri, arkalarinda bulunanlari müsriklerden sanarak geriye döndüler. Akabinde öncüler ve arkalarindan gelenler birbirlerini öldürmeye giristiler. Bu sirada Huzeyfe ibnu'l-Yemân bir de bakti ki, babasi Yemân'i müslümanlar müsriklerden sanarak öldürmekteler. Bu anda Huzeyfe:
— Ey Allah'in kullan! Bu babamdir, bu babamdir; onu öldürmeyin! dedi.
Urve dedi ki: Âise söyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, müslü-mânlar ondan ayrilmadilar ve nihayet onu öldürdüler, Huzeyfe, müs-lümânlarin bir yanlislikla babasini öldürmelerine karsi yalniz:
Sizi Allah magfiret etsin. O, aciyanlarin en aciyicisidir" (Yûsuf: 92) demekle yetindi.
Urve dedi ki: Vallahi Huzeyfe Azîz ve Ceiîl olan Allah'a kavusuncaya kadar, babasini öldüren için yaptigi duâ ve istigfardan olan hayrin bakiyyesi, yânî üzüntüsü Huzeyfe'de devam edip durmustur [121].
"Basurtu"; "Basiretten bir is hakkinda bildim"; "Absartu" ise "Gözün görmesinden gördüm" demektir. "Basartu" ve "Absartu" bir ma'nâyadir da denilir [122].

19- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Hakikat iki ordu karsilastigi gün içinizden geri dönenler (yok mu?) Onlari irtikâb ettikleri bâzi seyler yüzünden ancak seytân kaydirmak istedi. Andolsun Allah (yine) onlari affetti. Çünkü Allah, sübhesiz çok magfiret edicidir, çok sefkatlidir" (âiu imrân: 155) [123].
— Bilirsin ki, Usmân, Bedir'den kaybolup, Bedir harbinde hazir bulunmamistir, dedi.
Ibnu Umer:
— Evet bilirim, dedi. Yine o zât:
— Bilirsin ki Usmân, Bey'atu'r-Ridvân'dan da geriye kalmis ve o bey'atte hazir bulunmamisti, dedi.
Ibn Umer:
— Evet bilirim, dedi.
Râvî dedi ki: Bu cevâblar üzerine o zât kendi fikrine uygun ce-vâblar aldigini sanip, bunlari begenerek:
— Allâhu Ekber! diye tekbîr getirdi.
îbn Umer (onun yanlis düsüncelerini degistirmek üzere) söyle demistir:
— Buraya gel de sordugun seylerin hakîkatini sana haber vereyim ve açiklayayim: Usmân'in Uhud günü kaçmasi keyfiyetine gelince; ben sehâdet ederim ki, Allah (bütün müslümânlarla birlikte) ondan bu kusuru affetmistir [124]. Bedir'den kaybolmasina gelince; Ra-sûlullah'in kizi Rukayye, Usmân'in nikâhi altinda idi ve hasta bulunuyordu [125]. Peygamber, Usmân'a hitaben: "Senin için

Bedir'de bulunan bir gâzî sevabi ve bir gâzî ganimet payi vardir " buyurup ona izin vermisti. Ridvan Bey'ati'ndan uzak kalmasi da (Mekke'ye vazîfe ile gönderilmis olmasindandir). Su muhakkak ki eger Mekke vadisinde Usmân ibn Affân'dan daha azîz (yânî serefli ve nüfuz sahibi) bir kimse bulunsaydi, elbette Rasûlullah, Usmân'in yerine onu gönderirdi. Rasûlullah, Usmân'i Mekke'ye gönderdi ve Usmân Mekke'ye gittikten sonra Ridvan Bey'ati yapildi. Usmân'in bu serefli bey'-attan mahrum olmamasi için Peygamber sag elini isaret ederek: "Iste bu, Usmân'in elidir" buyurup, onunla sol eli üzerine vurdu da: "Iste bu, Usmân'in bey'atidir!" buyurdu.
Abdullah ibn Umer o zâta (bu bilgileri verdikten sonra):
— Artik sana verdigim bu cevâblarla beraber simdi gidebilirsin, dedi.

20- Bâb:

"O vakit siz (harb meydanindan) boyuna uzaklasiyor, bir kimseye dönüp bakmiyordunuz* O Rasûl ise arkanizdan sizi çagiriyordu. Bunun üzerine Allah sizi keder üstüne kederle cezalandirdi, (Allah'in sizi affetmesi) ne elinizden gidene, ne de basiniza gelene esef etmemeniz içindir. Allah ne yaparsaniz hakkiyle haberdârdir" (ÂIu Imrân: 153).
Âyetteki "Tus'idune", "Es'ade"den olup "Gidiyordunuz" demektir. Sulâsî olan "Sa'ide" ise "Evin üstüne çikti, yânî yükseldi" demektir.

107-.......Ebû Ishâk dedi ki: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim, söyle dedi: Rasûlullah'in (basliktaki âyette bildirilen) bu çagrisi Uhud günü piyadelerin arka tarafina yerlestirdigi ve Abdullah ibn Cu-beyr'in kumandasina verdigi okçulara âid idi. Onlarin bâzisi bozulmuslar olarak kaçtiklari zaman, Rasûlullah (S), onlarin arkalarindan ("Ey Allah'in kullari, bana geliniz! Ey Allah'in kullari, bana geliniz Her kim dönüp gelirse ona cennet vardir!" diye) onlari çagiriyordu [126].

21- Bâb:

"Sonra o kederin ardindan Allah üzerinize Öyle bir emînlik, öyle bir uyku indirdi ki, o, içinizden bir zümreyi örtüp buruyordu. Bir zümre de canlari sevdasina düsmüstü [127]. Allah'a karsi câhiliyet zanni gibi hakka aykiri bir zann besliyorlar ve: 'Bu isten bize ne?' diyorlardi. 'Bütün is Allah'ndir!'de. Onlar sana açiklayamayacaklarini içlerinde sakliyorlar ve: 'Bize bu isten birsey (bir pay) olsaydi burada Öldürülmezdik' diyorlardi. Onlara söyle de: 'Siz evlerinizde olsaydiniz bile, üzerlerine öldürülmesi yazilmis olanlar yine muhakkak yatacaklari (öldürülecekleri) yerlere çikip gideceklerdi. (Allah bunu) gögüslerinizin içindekini yoklamak, yüreklerinizdekini temizlemek için yapti. Allah, sineler deki özü hakkiyle bilendir" (Âiu îmrân: 154)
Ve bana Halîfe ibnu Hayyât söyledi: Bize Yezîd ibnu Zuray' tah-dîs etti: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Talha (R) söyle demistir: Ben, Uhud günü kendisini uyku bürüyen kimseler içinde idim. Birkaç defa elimden kilicim düsünceye kadar uykuya dalmistim. Kilicim düserdi, ben de onu alirdim, Tekrar düserdi, ben yine alirdim [128].

22- Bâb:

"Isten hiçbir sey sana âid degildir. Allah ya onlarin tevbesini kabul eder, yâhud onlari, kendileri zâlim kimseler olduklari için azâblandirir" (âiu imrân: 128).

Humeyd et-Tavîl ile Sabit el-Bunânî söylediler ki1[129], Enes ibn Mâlik söyle demistir: Uhud günü Peygamber(S)*in basi yarildi da "Peygamberlerini yaralayan bir kavim nasil kurtulur?" dedi. Bunun üzerine "Isten hiçbirsey sana âid degildir... " (âiu î 128) âyeti indi.

108-.......Salim, babasi Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, o, Rasûlullah (S) -yaralanip disi kirilinca- sabah namazinin son rek'-atinde rukû'dan basini kaldirinca "Semiallâhu limen hamidehu. Rabbena leke'l-hamdu (= Allah kendisini öven kisinin övgüsünü isitti. Ey Rabb'imiz, övülme yalniz Senin hakkindir)" dedikten sonra: "Yâ Allah! Futana, Fulâna ve Fulâna la'net eyle" derken isitmistir. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah: 'i'Isten hiçbirsey sana âid degildir. Allah ya onlarin tevbesini kabul eder, yâhud onlari, kendileri zâlim kimseler olduklari için azâblandirir" (Âiu imrân: 128) âyetini indirmis-tir.
Ve Hanzala ibn Ebî Sufyân'dan: O da söyle demistir: Ben Salim ibn Abdillah'tan isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S), Safvân ibn Umeyye, Sehl ibnu Amr, el-Hâris ibn Hisâm aleyhine beddua ederdi . Bu beddua üzerine: "Isten hiçbirsey sana âid degildir... " âyeti sonuna kadar indi [130].

109-.......Ve Sa'lebetu'bnu Ebî Mâlik söyle demistir: Umer ibnu'I-Hattâb (R) bir kerresinde Medîne kadinlarindan birtakim kadinlar arasinda yünden yâhud ipekten yapilmis kadin elbiseleri dagitti da, o elbiselerden iyi bir elbise artakaldi. Yaninda bulunan kimselerin bâzisi Umer'e:
— Ey Mü'minlerin Emîri, sunu da senin yaninda bulunan Ra-sûlullah'in kizma ver, dediler.
Ve onunla, Umer'in zevcesi olan Alî'nin kizi Ümmü Kulsüm'ü kasdediyorlardi. Umer de:
— Bu elbiseye Ümmü Selît daha lâyiktir. Ümmü Selît, Rasûlul-lah'a bey'at eden Ensâr kadinlarindandir, dedi de bu daha lâyik olusun sebebini söyle belirtti:
— Çünkü Ümmü Selît, Uhud günü bizim için su kirbalarim dikerdi (onlari yüklenir tasirdi) [131].

24- Hamza Ibn Abdilmuttalib(R)'In Öldürülmesi Babi

110-....... Amr ibnu Umeyye ed-Damrî'nin oglu Ca'fer söyle demistir: Bir ara ben, Übeydullah ibn Adiyy ibni'l-Hiyâr ile seyahate çiktim. Himis'a vardigimizda Übeydullah bana:
— Vahsî'yi görmek ister misin? Ona Hamza'yi öldürmesini sorariz, dedi.
Ben de:
— Evet, dedim.
O sirada Vahsî Himis'ta oturuyordu. Biz Vahsî'nin nerede bulundugunu sorduk. Bize su köskün gölgesinde oturan Vahsî'dir diye gösterildi. O, büyük bir yag tulumu gibi semiz (kizil gözlü) bir kisi idi. Yanina gittik, biraz irkilip selâm verdik, selâmimizi karsiladi. Übeydullah o sirada sarigini yüzüne, basina dolamisti. Vahsî onun yalniz gözleriyle ayaklarini görüyordu. Ubeydullah ona:
— Ey Vahsî, beni taniyor musun? diye sordu.

Vahsî, Ubeydullah'i söyle gözüyle süzdükten sonra, söyle dedi:
— Hayir vallahi tanimadim. Yalniz bilmekte oldugum bir husus, sudur: Adiyy ibnu'l-Hiyâr (soran Ubeydullah'm babasi), Ebü'l-I'ys kizi Ümmü Kital denilen bir kadinla evlenmisti. Bu kadin Mekke'de Adiyy'e bir oglan dogurmustu. Ben de bir süt ana arayip bulmus ve bu çocugu anasiyle beraber tasiyip süt-anaya götürmüstüm (Deve üstünde o çocugun ayaklarini görmüstüm). Ayaklarin o çocugun ayaklari gibi oldugu için, ayaklarina dikkatle baktim) [132].
Hadîsin birinci râvîsi Ca'fer söyle dedi: Bunun üzerine Ubeydullah, yüzünden sarigi açti. Sonra Vahsî'ye:
— Artik simdi bize Hamza'nin öldürülmesini anlatir misin? dedi.
Vahsî:
— Evet, diyerek söyle anlatti: Hamza, Bedir harbinde Tuayme ibn Adiyy ibni'l-Hiyâr'i öldürmüstü. Efendim olan Cubeyr ibn Mut'im bana: Eger amcam Tuayme'ye karsilik Hamza'yi öldürürsen sen hürr-sün, dedi.
Vahsî dedi ki:
— Ayneyn yili insanlar Medîne'ye sefere çikinca -Ayneyn, Uhud Dagi yaninda bir dagdir; bununla Uhud arasinda bir vâdî vardir- ben de onlarla beraber o harbe çiktim. Insanlar harb nizâminda saff olup siralandiklari zaman (Kureys tarafindan) Sibâ' ortaya çikti ve cenk edecek bir mubâriz istedi.
Vahsî dedi ki:
— Ona karsi Abduhmittalib'in oglu Hamza ortaya çikti da:
— Ey Sibâ'! Ey kadin sünnetçisi olan Ümmü Enmâr'in oglu! Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmek mi istersin? dedi.
Vahsî dedi ki:
— Sonra Sibâ' üzerine yürüdü. Sibâ' giden dünkü gün gibi yok oldu (yânî Hamza onu öldürdü).
Vahsî dedi ki:
— Bu sirada ben Hamza'yi vurmak için bir tas arkasina gizlendim. Hamza bana yaklasinca harbemi (kisa mizragimi) ona attim ve mizragimi Hamza'nin kasigina yerlestirdim. Mizrak Hamza'nin tâ iki uyluk üstünün arkasindan çikmisti. Iste bu mizrak Hamza'yi oldugu yere çökertti (yânî onu öldürdü). Mekkeliler harbden dönerlerken ben de onlarla beraber geri döndüm. Ve Mekke'de Islâm Dîni yayilin-caya kadar orada oturdum. Sonra (Mekke'nin fethi üzerine) Taife kaçip gittim. O sirada Tâifliler (toptan Islâm'a girdiklerini arzetmek üzere) Allah'in Rasûlü'ne elçi gönderdiler. Bana da (korkma git), Rasûlullah hiçbir elçiyi ürkütmez denildi [133]. Ben de elçi hey'etiyle beraber yola çiktim. Tâ Rasülullah'in huzuruna kadar vardim. Rasû-lullah beni görünce:
— "Sen Vahsî misin?" buyurdu. Ben:
— Evet, dedim. Rasûhillah:
— "Hamza'yi sen mi öldürdün?" buyurdu.
— Bu is sana erisen haber seklinde oldu, dedim. Rasûlullah:
— "Yüzünü benden kaybetmeye (yâni saklamaya) gücün yeter mi?" buyurdu.
Vahsî dedi ki:
— Ben de hemen huzurdan çiktim. Rasûlullah vefat edip de (Ebû Bekr zamaninda) Museylimetu'l-Kezzâb çikinca (kendi kendime) tam sirasidir, muhakkak ben Museylime'ye karsi çikarim. Umarim ki ben Museylime'yi öldürürüm de bu hizmetimle Hamza'ya karsi isledigim cinayeti karsilarim,

dedim. Ve Museylime üzerine sevk olunan ordu ile hareket ettim. Bu muharebede gâlib ve maglûb olan oldu. Ben de birden yikik bir duvarin karaltisinda bir kisinin (Museylime'nin) durdugunu gördüm. O sanki esmer bir deve renginde yüzü kül gibiydi, basinin saçi da daginik bir hâlde idi.
Vahsî dedi ki:
— Ben hemen (Hamza'yi vurdugum) harbemi ona attim ve harbemi onun iki memesi arasina yerlestirdim. Nihayet harbem onun iki küregi arasindan çikti.
Vahsî dedi ki:
— Bunun üzerine Ensâr'dan bir kisi ona dogru kostu ve basina kiliçla vurdu [134].
Abdulazîz ibn Abdillah ibn Ebî Seleme geçen senedle dedi ki: Abdullah ibnu'1-Fadl söyle dedi: Bana Süleyman ibnu Yesâr haber verdi ki, kendisi Abdullah ibnu Umer'den söyle derken isitmistir: Museylime'nin öldürülmesi üzerine bir evin arkasindan bir câriye aglayarak:
— Vâh Emîru'l-Mü'minîn'e yazik oldu! Onu siyah bir köle (yâ-nî Vahsî) öldürdü, diye matem etti [135].

25- Uhud Günü Peygamber(S)'E Isabet Eden Yaralar Babi

111-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Uhud günü rabâiye disini isaret ederek: "Peygamberlerine su cinayeti isleyen bir kavim hakkinda Allah 'in intikaami siddetli oldu" buyurdu. Yine Rasûlullah; "Allah Elçisi'nin (kendi eliyle) Allah yolunda öldürecegi kisi hakkinda Allah 'in intikaami siddetli oldu " buyurdu.

112-.......Ibnu Abbâs (R): Peygamber'in (kendi eliyle) Allah yolunda öldürdügü kisi üzerine Allah'in gazabi siddetli oldu. Allah Peygamberi'nin yüzünü yaralayip kan akitan bir kavim üzerine Allah'in öfkesi siddetli oldu, demistir [136].

26-Bâb

(Bu geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

113-.......Ebû Hazim, Sehl ibn Sa'd'dan isitmistir. Sehre Rasûlullah'in yarasindan soruldu da söyle dedi:
— Dikkat edin, vallahi ben Rasûlullah'in yarasini yikamakta olani, suyu dökmekte olani ve yaranin ne ile tedâvî edildigini pek iyi biliyorum.
Sehl dedi ki:
— Rasûlullah'in kizi Fâtima aleyhi's-selâm yarayi yikiyordu, Alî de kalkan ile suyu döküyordu. Fâtima suyun kani artirmaktan baska birsey yapmadigim görünce oradaki bir hasir parçasini alip yakti ve o yanigi yaranin üzerine basti da böylece kanin akmasi durdu. O gün Peygamber'inrabâiye disleri kirildi, yüzü yaralandi ve basindaki migferi de kirildi.

114-....... Ibn Abbâs (R): Bir peygamberin öldürdügü kisiye Allah'in öfkesi siddetli oldu. Allah Elçisi'nin yüzünü kanatan kimse üzerine de Allah'in öfkesi siddetli oldu, demistir.

"Allah'in ve Rasûlü'nün da'vetine icabet edenler... " (Âlu Imrân: 172).

115-.......Âise (R) su âyetin inme sebebini bildirmek üzere söyle demistir: "Kendilerine yara isabet ettikten sonra yine Allah 'in ve Rasülü 'nün da 'vetine icabet edenler, içlerinden iyilik yapanlar ve (fenaliktan) sakinanlar için pek büyük mükâfat vardir" (Âiu imrân: i?2).
Âise, Zubeyr'in oglu Urve'ye:
— Ey kizkardesimin oglu! Baban Zubeyr ile Ebû Bekr, bu âyette bildirilen bahtiyar mü'minlerdendir, demis ve söyle devam etmistir:
— Uhud günü Rasûlullah'a isabet eden istenilmedik fenalik eristigi, müsrikler de geri dönüp gittikleri zaman Rasûlullah, onlarin tekrar Medine üzerine dönmelerinden endîse etmisti. Bu sebeble: "Düsmanlarin ardisira kim gidip onlari ta'kîb eder?" buyurdu. Bu da'vet üzerine sahâbîlerden yetmis kisi icabet etti ki, Ebû Bekr ile Zubeyr bunlarin içinde idiler [137].

28- Uhud Günü Müslümanlardan Öldürülen Kimseler Babi:

Hamza ibnu Abdilmuttalib, el-Yemân, Enes ibnu*n-Nadr, Mus'ab ibnu Umeyr onlardandir.

116-.......Katâde ibn Diâme: Ben Arab kabîleleri içinde Ensâr'dan daha çok sehîd vermis ve kiyamet günü onlardan daha azîz olmus hiçbir kabîle bilmiyorum, demistir.
Yine Katâde birinci sözünün sahinligine delîl getirerek söyle demistir: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs etti ki, Uhud günü onlardan, yânî Ehsâr'dan yetmis kisi; Maûne Kuyusu günü de yetmis kisi; Yemâme gününde de yetmis kisi öldürülmüstür.
Katâde: Maûne Kuyusu vak'asi Rasûlullah'in zamaninda oldu. Yemâme günü, Ebû Bekr zamaninda Yalanci Peygamber Museylime ile harb yapilan gündür, demistir [138].

117-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle haber vermistir: Rasûlulah (S) Uhud sehîdlerinden ikiser kisiyi bir kabirde yerlestiriyordu [139]. Ve bize:
— "Bunlarin hangisi Kur'ân'i daha çok ögrenmistir?" diye soruyordu.
Bu çift sehîdlerden birisine isaret edilince, onu kabre önce koyuyordu. Ve sonra:
— "Kiyamet gününde ben bu mücâhidlerin hayâtlarim dîn yolunda feda ettiklerinin sahidiyim" buyurdu.
Sonra da bu sehîdlerin yikanmadan ve üzerlerine namaz kilinmadan, kanlan içinde gömülmelerini emretti.
Ebû'l-Velîd de Su'be'den söyledi ki, Ibnu'l-Munkedir söyle demistir: Ben Câbir'den isittim, söyle dedi: Babam Uhud'da sehîd edildigi zaman ben aglamaga ve elbiseyi onun yüzünden açmaya basladim. Peygamberin sahâbîleri de beni aglamaktan men' ediyorlardi. Hâlbuki Peygamber men' etmedi. Peygamber (S):
— "Ona aglama -yâhud: Ona ne agliyorsun-! O sehîd kaldirilincaya kadar melekler kanatlanyle onu gölgelendirmekte devam ettiler" buyurdu [140].

118-.......Ebû Mûsâ(R)'dan: el-Buhârî yâhud seyhi Muhammed ibnu'1-Alâ: Peygamber'den söyledigini, yânî hadîsi Peygamber'e yükselttigini zannediyorum, demistir. Peygamber (S) söyle buyurdu: "Ben ru'yâmda söyle gördüm: Ben bir kiliç salladim, akabinde kilicin gögsü kirildi. Iste bu, Uhud günü musibete ugrayan müminlerdir. Sonra ben o kilici baska bir defa daha salladim. Bu sefer kiliç oldugundan daha güzel bir hâle döndü. Bu da Allah'in feih ve mü'minlerin birlesip toplanmalari nev'înden getirmis oldugu güzel sonuçlardir. Ben yine ru'yâda birtakim sigirlar gördüm. Allah hayirdir (yâni Allah'in yapmasi hayirdir). Gördüm ki o sigirlar, Uhud günü sehîd edilen mü'minlermis" [141].

119-.......Habbâb ibnu'l-Erett (R) söyle demistir: Biz Allah'in rizâsini isteyerek Peygamber ile hicret ettik. Artik ecrimiz (va'di geregi) Allah'a vâcib oldu. Bizlerden kimisi de bu ücretten hiçbirsey yemeden geçti, yâhud âhirete gitti. Mus'ab ibn Umeyr iste bunlardan birisidir. Mus'ab Uhud günü sehîd edildi. O arkasinda bir kaftandan baska birsey birakmadi. Biz o kaftanla Mus'ab'in basini örttügümüzde ayaklari meydana çikiyor, ayaklarini örttügümüzde ise basi meydana çikiyordu. (Bu yokluk karsisinda) Peygamber (S) bize: "Bu kaftanla basim örtün de ayaklan üzerine izhir otu koyun -yâhud: ayaklari üzerine izhir otundan atin-" buyurdu. Bizden kendilerine hicret meyvesi erisenler de vardir ki, onlar da bu meyveyi devsirmektedirler [142].

29- Bâb:

"Uhud bizi sever, biz de onu severiz".

Bu sözü Abbâs ibnu Sehl, Ebû Humeyd'den; o da Peygamberden olmak üzere söylemistir [143].

120-.......Katâde, Enes(R)'ten söyle dedigini isitmistir: Peygamber (S): "Iste su bizleri seven ve bizim de kendisini sevmekte oldugumuz bir dagdir" buyurdu [144].

121-.......Bize Imâm Mâlik, el-Muttalib'in mevlâsi olan Amr ibn Ebî Arnr'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle haber vermistir: Rasûlullah (S), kendisine Uhud göründügünde: "Bu, bizleri seven ve bizim de kendisini sevmekte bulundugumuz bir dagdir. Yâ Allah! Süb-hesiz Ibrahim Peygamber Mekke'yi harem kilmistir. Ben de Medine'nin iki kara tasligi arasindaki sahayi harem kildim" sözlerini söyledi.

122-.......Ukbetu'bnu Âmir(R)'den (o söyle demistir): Peygamber (S) -vefatina yakin- bir gün çikip Uhud sehîdlerine ölü üzerine namaz kilar gibi namaz kildi. Sonra (Medine'ye) gelip minbere çikti ve bir hutbe yapti da sunlari söyledi: "Ben sizin Kevser havuzuna ilk eriseniniz olacagim. Sizin hakk yolundaki hizmetlerinize sâhidiik edecegim. Sübhesiz ben su anda (cennetteki) havuzumu görüyorum. Ve yine muhakkak su anda bana arzin hazînelerinin anahtarlari -yâhud arzin anahtarlari- verildi. Vallahi ben vefatimdan sonra sizin müs-riklige gireceginizden endîse etmem,

yalniz sizin dünyâ hirsi ile nef-sâniyet güdüp didismenizden korkarim" [145].

30- Racî' Gazvesi, Rtl Ve Zekvân Kabileleri Gazvesi, Maûne Kuyusu Gazvesi Ile Adal Ve El-Kaare Kabileleri Hadîsi, Âsim Ibn Sabit Hadîsi, Hubeyb Ve Arkadaslari Hadîsi Babi

Magâzî allâmesi Muhammed ibn Ishâk: Bize Asim ibn Umer, Racf gazvesinin Uhud'dan sonra oldugunu tahdîs etti, demistir [146].

123- Bana îbrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti: Bize Hisâm ibn Yûsuf es-San'ânî, Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Amr ib-nu Ebî Sufyân es-Sakafî'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistin/Peygamber (S) on kisilik bir kesif birligi hazirladi da, bunlarin basina Umer ibnu'l-Hattâb'in oglu Âsim'in (ana tarafindan) dedesi olan Âsim ibn Sabit el-Ensârî'yi kumandan yaparak gönderdi [147]. Bunlar hareket ettiler. Nihayet bu birlik Mekke ile Usfân arasinda olduklari zaman, bunlar, Huzeyl kabilesinden Lihyân ogullari denilen bir obaya zikrolunup haber verildiler. O kabile halki yüze yakin atici kisi ile bunlari yakalamak için arkalarindan gittiler. Onlarin ayak izlerinin ardina düstüler. Nihayet kesif birliginin konaklamis olduk-lan bir menzile geldiler ve orada, kesif birliginin Medine'den azik olarak yanlarina almis olduklari hurma çekirdeklerini buldular. Bunun üzerine; "Iste bunlar Yesrib hurmalaridir" dediler ve tekrar seriyye-nin izleri ardina düstüler. Sonunda seriyyedekilere ulastilar. Âsim ve arkadaslari son noktaya vardiklari zaman yüksek bir tepeye sigindilar. Ta'kîb eden Lihyân ogullari toplulugu gelip onlari çepçevre kusattilar ve:
— Size ahd ve mîsâk vardir, eger bize inerseniz sizden hiçbir kimseyi öldürmeyecegimize söz veriyoruz, dediler.
Bunun üzerine Âsim (kendi arkadaslarina):
— Bana gelince, ben bir kâfirin zimmetine (yânî ahdine) inmem! dedikten sonra: Yâ Allah! Peygamberi'ne bizden haber ver! dedi.
Âsim ve arkadaslari müsriklerle çarpistilar. Nihayet müsrikler yedi nefer mücâhid içinde Âsim'i oklarla öldürdüler ./Geriye Hubeyb, Zeyd ve diger bir kimse kaldi. Müsrikler onlara (öldürmeyeceklerine dâir) ahd ve yemin verdiler. Müsrikler onlara bu ahdi ve yemini verince, bu mücâhidler sigindiklari tepeden müsriklerin yanina indiler. Müsrikler mücâhidleri ele geçirdikleri zaman yaylarinin kirislerini çözüp bunlarla mücâhidleri bagladilar. Bunun üzerine iki mücâhidin beraberinde bulunan o üçüncü kisi -ki o, Abdullah ibn Tarik'tir-:
— Iste bu ilk zulümdür, dedi de onlarla beraber gitmeyi kabul etmeyip diretti.
Müsrikler de onu sürüklediler ve kendileriyle gitmesi üzerine çabalayip dürüstüler. O da gitme isini yapmadi. Bunun üzerine onu da öldürdüler. Hubeyb ile Zeyd'i de götürüp, nihayet onlari Mekke'de sattilar/Hubeyb'i el-Hâris ibn Nevfel ogullari satin aldi. Hubeyb, Bedir günü el-Hâris ibn Âmir'i öldürmüs idi. Hubeyb, el-Hâris ogulla-ri'nin yaninda (haram aylar geçinceye kadar) esîr olarak kaldi. Nihayet onu öldürmeye karâr verip ittifak ettiklerinde, Hubeyb etek ve koltuk alti killarini gidermek için el-Hâris kizlarinin birinden bir ustura ariyet istedi. Kadin ona usturayi ariyet verdi.
Kadin söyle demistir:
— Bu arada ben farkinda degilken benim çocugum, Hubeyb'in yanma yürümüs ve onun yanina

varmis. Hubeyb de (elinde ustura oldugu hâlde) çocugu baldiri üzerine koymus. Ben çocugumu bu vaziyette görünce Hubeyb onu ustura ile kesecek diye çok siddetle korktum. Hubeyb, elinde ustura oldugu hâlde benim bu korkumu anladi
da:
— Çocugu öldürecegimden mi korkuyorsun? însâallah ben o isi
yapacak degilim, dedi.
Zeyneb adindaki o kadin söyle demistir:
— Ben a'slâ Hubeyb'den daha hayirli bir esîr görmedim. Yemîn olsun bir gün ben onu kendisi demirle bagli oldugu hâlde elinde bir üzüm salkimindan yerken görmüsümdür. Hâlbuki o zaman Mekke'de bu meyve hiç yoktu. Bu ancak Allah'in Hubeyb'e ihsan ettigi bir rizktir.
Nihayet Hubeyb'i Hill'de öldürmek için Harem'den çikardiklarinda Hubeyb onlara:
— Beni serbest birakin da iki rek'at namaz kilayim, dedi. Sonra namazdan ayrilip onlarin yanina vardi da:
— Eger bende ölümden bir korku oldugunu düsünmeniz olmasaydi, muhakkak namazi artirirdim, dedi.
Iste böylece Hubeyb, öldürülme sirasinda iki rek'at namaz kilmayi kaanûnlastiran ilk kimse olmustur [148]. Bundan sonra Hubeyb:
— Yâ Allah, onlarin hepsini say, Onlari daginik daginik öldür;
Onlardan hiçbirini diri birakma, diye beddua etti. Bundan sonra da su mealdeki beyitleri söyledi:
— Ben müslümân olarak öldürülürken buna aldirmam, Çünkü ölümüm hangi yerde olsa Allah içindir.
Bu ölüm Allah'in Zâti (O'nun rizâsini arama) yolundadir.
Eger O isterse parça parça edilmis cesedin eklemleri üzerine de bereketler ihsan eder.
Bundan sonra Ebû Sirvaa Ukbe ibnu'I-Hâris, Hubeyb'e dogru J:alkti ve onu öldürdü.
Kureys, birlik kumandani Âsim'in öldürüldügünü kendisiyle taniyacaklari bir seyin; onun cesedinden bir parçanin kendilerine getirilmesi için Âsim'in cesedine elçiler gönderdiler. Âsim, Bedir günü onlarin büyüklerinden birini (Ukbe ibn Ebî Muayt'i) öldürmüstü. Allah, Âsim'in üzerine bal arisi veya esek arisindan gölgelik gibi birsey gönderdi de Âsim'i onlarin elçilerinden korudu. O elçiler, Âsim'in cesedinden birsey kesip almaya muktedir olamadilar.
Bize Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti: Bize Sufyân ibnu Uyey-ne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, o da Câbir ibn Abdillah'tan: Hubeyb'i öldüren kisi Ebû Sirvaa'dir, derken isitmistir [149].

124-....... Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S), kendilerine "Kurrâ" adi verilen yetmis Kur'ân hafizi bilgili kisiyi Kur'-ân ve Islâm'i ögretme ihtiyâci için bâzi kabilelere göndermisti. Bun-lara Maûne Kuyusu denilen bir kuyunun yaninda Suleym ogullan'ndan iki kabile, Ri'l ve Zekvân kabileleri karsi çiktilar. Bunun üzerine o yetmis kisilik topluluk, karsilarina çikan iki kabileye hitaben:
— Vallahi bizim sizlerle hiçbir isimiz yok. Bizler sâdece Peygamber'in bir isi için yolumuza gidiyoruz, dediler.
Bu sirada müsrik kabileler emân vermeyip hafizlari öldürdüler. Iste bu sû'ikasd faciasi üzerine Peygamber bir ay sabah namazinda o müsriklerin aleyhine dua etti. Kunûtun baslangici da iste

budur. Ondan evvel biz kunût yapmazdik [150].
Abdulazîz ibnu Suheyb (geçen senedle) söyle demistir: Bir kimse -ki o, Âsim el-Ahvel'dir- Enes'e kunûttan: Kunût, rukû'dan sonra miydi yâhud rukû'dan evvel kiraat bittigi sirada mi yapilirdi? diye sordu. Enes: Hayir, kunût kiraat bittigi sirada(rukû'dan evvel)dir.

125-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes (R): Rasûlullah (S) Arab'in bâzi kabileleri aleyhine bir ay rukû'dan sonra duâ ederek kunût yapti, demistir [151].

126-.......Bize Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâîik(R)'ten olmak üzere söyle tahdîs etmistir: Ri'l, Zekvân, Usay-ya ve Benû Lihyân kabileleri bir düsmanlarina karsi Rasûhillah'tan yardim istediler. Rasûlullah da onlara Ensâr'dan kendi zamanlarinda "Kurrâ" ismini vermekte oldugumuz yetmis kisi ile yardim etti. Suffa ehlinden olup çok Kur'ân okumak ve ögretmekle mesgul olan bu kurrâlar gündüzleyin odun toplarlar, geceleyin de namaz kilarlardi. Bunlar, (kumandanlari el-Munzir ibn Amr es-Sâidî'nin maiy-yetinde) gittiler ve nihayet Mekke ile Usfân arasinda bulunan Maûne Kuyusu basina varinca, o kabileler ahâlîsi (bunlari koruyacaklarina dâir) ahdlerinden cayip bunlari öldürdüler. Bu cinayet haberi Pey-gamber'e ulasti. Bunun üzerine Peygamber (S) bir ay sabah namazinda Arab'in bâzi kabileleri aleyhine: Ri'l, Zekvân, Usayya ve Benû Lihyân kabileleri aleyhine duâ ederek kunût yapti.
Enes dedi ki: Biz bu sehîdler hakkinda Kur'ân olarak sunu okuduk, sonra bu metin kaldirildi (yânî bunun tilâveti nesholundu): "Bizden kavmimize iletiniz ki, bizler Rabb'imize kavustuk, O bizden hosnûd oldu, bizi de hosnûd etti".
Enes ibn Mâlik, Katâde'ye söyle tahdîs etmistir: Allah'in Peygamberi bir ay sabah namazinda Arab'dan bâzi kabileler aleyhine: Ri'l, Zekvân, Usayya, Benû Lihyân kabileleri aleyhine duâ ederek kunût yapti.
Müellifin seyhi Halîfe ibn Hayyât ziyâde edip söyle demistir: Bize ibnu Zuray' tahdîs etti: Bize Saîd Katâde'den tahdîs etti: Bize Enes: Iste Ensâr'dan olan bu yetmis kisi Maûne Kuyusu mevkiinde toptan öldürüldüler. Onlar hakkinda Kur'ân, yânî Kitâb olarak okuduk, demistir.
Bu hadîs de Abdu'I-A'lâ ibn Hammâd'in Yezîd ibn Zuray'dan yaptigi rivayeti tarzindadir [152].

127-.......Bana Enes (R) söyle tahdîs etti: Peygamber (S), Enes'in dayisi Haram ibn Milhân'i -ki o, Enes'in anasi Ümmü Suleym'in erkek kardesidir- yetmis süvârî içinde Benû Âmir kabîlesine gönderdi. Bu göndermenin sebebi sudur: Müsriklerin baskani olan Âmir ibnu't-Tufeyl (Benû Amir hey'etiyle beraber Medine'ye) Peygamber'e geldigi zaman, Peygamber'i su üç^eklîf arasinda muhayyer kilip bunlardan birini tercîh etmesini söylemisti:
— Ya sehirliler senin, köyler ahâlîsi benim olur. Yâhud hepsi senin olur da ben sana halîfe olurum. Yâhud bunlardan hiçbirini kabul etmezsen, ben Gatafân ahâlîsinden bin al at ile bin al kisrak sü-vârîsini önüme katarak sana hücum ederim, dedi.
(Bu ham teklifler üzerine Peygamber: "Yâ Allah! Âmir'in belâsini bana birakmadan kendin sav " diye duâ etti. Akabinde Amir, Benû Selûl'den bir kadin olan Ümmü Fulanin evinde tâûn hastaligina tütuldü. Boynunda hiyarciga benzer bir sis peyda oldu. Bunu görünce fena hâlde cani sikilan) Âmir:

— Deve taununa benzer bir sislik; hem de Selûl ailesinden bir kadinin evinde! iste bu hiç olmadi! diye hayiflandi da:

— Getirin atimi! dedi; atinin sirtinda öldü [153]. (Yetmislerin kumandani olan Munzir ibn Amr, evvelâ Haram
ile iki arkadasini ileriye gönderdi.) Ümmü Suleym'in erkek kardesi Haram ibn Milhân gitti. Onun beraberinde aksak bir adam ve bir de Benû Fulan'dan diger adam da gittiler. Haram ibn Milhân iki arkadasina su ta'Iîmâti verdi:
— Ben, Benû Âmir'in yanina varincaya kadar siz benden uzak durmayin. Eger onlar bana emân verirlerse, siz bana yakin durumdasiniz. Yok beni öldürürlerse siz hemen diger arkadaslarin yanina kosar haber verirsiniz!
Haram ibn Milhân, Âmir ile cemâatine:
— Bana emân veriyor musunuz ki, ben Rasûlullah'in elçiligini yerine ulastirayim? dedi.
O böyle konusmada iken düsmanlar içlerinden bir adama isaret verdiler. O da Harâm'in arkasina geldi ve ona mizrak sapladi.
Râvî Hemmâm: Zannederim ki, saplayan kisi, bu mizragi Harâm'in öbür yanindan, yânî gögsünden disari çikartmistir, demistir.
Haram ibn Milhân bu ölüm darbesini alinca (bedeninden fiskiran kana ellerini bulayip basima, yüzüne sürmüs ve):
— AHâhu Ekber, Ka'be'nin Rabbi'ne yemîn ederim ki, ben kazandim! diye bagirmis.
Akabinde Harâm'in arkadasi olan adama da yetisildi (müsrikler onu da öldürdüler). Sonra yalniz bir tepenin basinda bulunan o sakat adam müstesna, müsrikler o sahâbîlerin hepsini öldürdüler [154].
Bu sirada Yüce Allah bizim üzerimize su sözleri indirdi de, sonra bu sözlerin metni, okunmasi neshedilenlerden oldu: "Bizler muhakkak Rabb'imize kavustuk. O bizden hosnûd oldu, bizi de hosnûd etti".
Bunlarin fecî' haberi Peygamber'e ulasinca, Peygamber (S), Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eden su Ri'l, Zekvân, Benû Lihyân ve Usayya kabileleri aleyhine otuz sabah (kunûtta) beddua etti [155].

128-.......Sumâme ibnu Abdillah ibn Enes, dedesi Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle derken isittigini tahdîs etmistir: Enes'in dayisi Haram ibnu Milhân, Maûne Kuyusu günü mizrakla vuruldugu zaman bedeninden fiskiran kana ellerini bulayip yüzüne ve basina sürmüs, sonra:
— Ka'be'nin Rabb'ine yemîn ederim ki, ben kazandim! demistir.

129-.......Âise (R) söyle demistir: Ebû Bekr, Kureys tarafindan
kendisine yapilan ezâ siddetlendigi zaman Mekke'den Medine'ye çikmak hususunda Peygamber'den izin istedi. Peygamber de ona:
— "Yerinde ikaamet et** buyurdu. Bu sefer Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah, Sana da Medine'ye hicret hususunda izin verilmesini arzu ediyor musun? dedi.
Rasûlullah buna:
— "Ben bunu kuvvetle ümîd etmekteyim" diye cevâb verirdi. Âise dedi ki: Ebû Bekr bu iznin verilmesini bekledi durdu. Derken bir gün ögle vaktinde Rasûlullah, Ebû Bekr'e geldi de:

— "Yâ Ebâ Bekr!" diye nida etti de (evimize girince): "Yaninda kim varsa disari çikar" buyurdu. Ebû Bekr: .
— Yanimda bulunanlar ancak iki kizimdir, dedi. Peygamber:
— "Mekke'den çikmak hususunda bana izin verildigini hissettin mi (yâni Mekke'den Medine'ye çikmam hususunda bana izin verildigini bil)?" buyurdu.
Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah! Ben de sohbette, yânî beraberinde olmak isterim? dedi.
Peygamber:
— "Evet, istegin üzere beraber imdesin" buyurdu. Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah, yanimda iki tane disi binek devesi vardir. Ben onlari Mekke'den hicrete çikis için hazirlamis idim, dedi ve onlardan birisini Peygamber'e verdi. Bu el-Cedvâ isimli devedir [156].
Peygamber'le Ebû Bekr develere binip hareket ettiler, nihayet Sevr Dagi'ndaki magaraya geldiler ve orada gizlendiler [157].
Âmir ibnu Fuheyre, Abdullah ibnu't-Tufeyl ibn Sahbere'nin kölesi idi. O, Abdullah ibnu't-Tufeyl, Âise'nin ana bir kardesi idi [158]. Ebû Bekr'in sagmal hayvanlari vardi. Âmir ibnu Fuheyre, o sagmal hayvanlari ögleden sonra ve daha evvel onlarin üzerine dogru otlatmaya götürür, orada olur. Bir de gecenin sonunda yine sürüyü Peygamber ile Ebû Bekr'in yanina dogru yürütür, sonra da kusluk vakti mer'aya sürerdi. Onun bu isini çobanlardan hiçbiri bilmezdi. Peygamber'le Ebû Bekr magaradan çiktiklari zaman Âmir de onlarin beraberinde Medine'ye dogru yola çikti. Peygamber ile Ebû Bekr yolda Âmir'i nevbetle bineklerinin ardina bindiriyorlardi. Bu sekilde ilerleyerek nihayet Medine'ye geldiler. Iste bu Âmir ibnu Fuheyre (R) de Maûne Kuyusu günü sehîd edilmistir [159].
Ve Ebû Usâme de söyle dedi: Bana Hisâm ibn Urve söyle dedi: Bana babam Urve haber verip söyle dedi: Maûne Kuyusu yanindaki sahâbîlerin öldürüldügü ve Amr ibn Umeyye ed-Damrî'nin esîr edildigi zaman, Âmir ibnu't-Tufeyl hâini, Amr'e maktullerden birini isaret edip göstererek:
— Bu kimdir? diye sormus. Amr ibn Umeyye de ona:
— Bu, Âmir ibnu Fuheyre'dir (niye sordun)? deyince:
— Yemîn olsun ben onun öldürüldükten sonra göge yükseltildigini ve hattâ gök onunla arz arasinda kaldiktan sonra tekrar yere indirildigini görmüsümdür (onun için sordum), dedi.
Maûne Kuyusu faciasi akabinde Cibril'in diliyle onlarin haberi Peygamber'e geldi. Peygamber de onlarin öldürüldüklerim sahâbîle-rine bildirdi de:
— "Arkadaslariniz müsriklerle karsilasip öldürüldüler. Ve onlar Rabb Herinden istekte bulundular da: Ey Rabb 'imiz, bizim tarafimizdan, bizim Sana kavustugumuzu ve Senden razi oldugumuzu; Senin de bizden razi oldugunu dünyâdaki kardeslerimize haber ver, dediler. Rabb'leri de Cebrail vâsitasiyle onlarin hâlini haber verdi" diyerek, sahâbîlerine duyurmustur.
Maûne Kuyusu günü öldürülen sahâbîler içinde Urve ibnu Esma ibni's-Salt da vardi. Urve ibnu'z-Zubeyr onun ismiyle isimlendirildi. O sehîdlerin içinde Munzir ibn Amr da kumandan olarak sehîd edilmisti. ZubeyrMn oglu Munzir de onun ismiyle isimlendirildi [160].

130-.......Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir ay rukû'dan sonra Ri'l ve Zekvân kabileleri

aleyhine duâ ederek kunût yapti ve Peygamber: "Usayya kabilesi Allah'a ve Rasûlü'ne isyan etmistir" diyordu [161].

131-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) Maûne Kuyusu yaninda sahâbîlerini öldüren kimseler aleyhine otuz sabah beddua etti. O zaman Peygamber Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eden Ri'l, Lihyân ve Usayya kabileleri aleyhine duâ yapardi.
Enes dedi ki: Iste Yüce Allah, Peygamberi için, Maûne Kuyu-sun'da öldürülen sahâbîleri hakkinda Kur'ân olarak vahiy indirdi de, bizler onu sonradan lafzi kur'ânliktan kaldirilip nesholuncaya kadar okuduk: "Kavmimize teblig ediniz ki, bizler Rabb'imize kavustuk, Rabb'imiz bizden hosnûd olmus, biz de O'ndan hosnûd olmusuzdur" [162].

132- Bize Mûsâ ibn îsmâîl tahdîs etti: Bize Abdulvâhid tahdîs etti: Bize Âsim el-Ahvel tahdîs edip söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'e namaz içindeki kunûttan (mesru' mudur diye) sordum.
Enes:
— Evet, vaktiyle kunût vardi, cevâbini verdi. Ben tekrar:
— Bu kunût rukû'dan evvel miydi yâhud sonra miydi? dedim.
Enes:
— Rukû'dan evveî idi, dedi. Ben kendisine:
— Fulân kimse bana haber verdi ki, sen rukû'dan sonra demissin? diye sordum.
Bunun üzerine Enes:
— O yanlis söylemis [163]. Rasûlullah (S) rukû'dan sonra yalniz bir ay kunût yapmistir. Bunun sebebi de sudur: Rasûlullah kendilerine kurrâ adi verilen yetmis kisilik bir toplulugu müsriklerden birtakim kabilelere göndermisti. O müsriklerle Rasûlullah arasinda onlar tarafindan verilmis bir ahd de vardi. Iste kendileriyle Rasûlullah arasinda bir ahd bulunan bu müsrikler, o hafiz sahâbîler topluluguna baskin yaparak üstün gelip, onlarin hepsini öldürdüler. îste bu se-beble Rasûlullah, o müsrikler aleyhine bir ay rukû'dan sonra duâ ederek kunût yapti [164].

31 - El-Hendek Gazvesi -Ki Bu El-Ahzâb Harbidir- Babi

Mûsâ ibn Ukbe (öl. 142): Bu gazve,dördüncü yilin Sevvâl'mde idi, demistir [165].

133-.......Ubeydullah söyle demistir: BanaNâfi', IbnuUmer'den haber verdi ki, Peygamber (S), Uhud gazvesi günü harbden önce orduyu teftis ettigi zaman Abdullah ibn Umer'in karsisina gelmis de ona harbe girmesine izin vermemistir; o gün Abdullah ibn Umer on-dört yasinda idi. Peygamber Hendek gazvesi günü Ibn Umer onbes yasinda iken yine onun karsisina gelmis ve bu sefer onun harbe girmesi izin vermistir. [166]

134-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'in beraberinde hendek isinde bulunduk.

Müslümânlar hendek kaziyor, biz de omuzlarimiz üzerinde toprak tasiyorduk. Rasûlullah (S):
"AHâhumme lâ ayse illâ aysu'l-âhire
Fagfir Hl-Muhâcirîne ve'1-Ensâri" (= Yâ Allah, yasayis ancak âhiret yasayisidir. Sen Muhacirler ve Ensâr'i magfiret eyle!) beytim söyledi [167].

135-.......Humeyd et-TavîI söyle demistir: Ben Enes(R)'ten isittim söyle diyordu: Rasûlullah, hendek kazilan yere çikip vardi. Orada Muhacirler ile Ensâr'in soguk bir kusluk vaktinde hendek kazmakta olduklarini gördü. Onlarin yanlarinda kendileri adina bu isi yapacak köleleri yoktu. Rasûlullah bunlarin çektikleri zorlugu ve açligi görünce: "Allâhumme inne'î-ayse aysu'l-âhire Fagfir Îil-Ensârî ve'1-Muhâcireh"
(= Yâ Allah, tam yasama âhiret yasamasidir. Bunun için Sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e magfiret eyle!) beytini söyledi. Orada bulunan sahâbîler de Rasûlullah'a cevâb vererek:
Nahnu'îlezîne bâyeû Muhammeden, Alel-cihâdi mâ bakiynâ ebeden
(= Bizler hayâtta kaldigimiz müddetçe dâima cihâd etmek üzere Muhammed'le bey'at edip söz vermis kimseleriz) dediler [168].

136-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Muhâcirler'le Ensâr Medine etrafina hendek kazmaya ve sirtlari üzerinde toprak tasimaya basladilar. Bu çalisma sirasinda onlar:
Nahnu 'lîezîne bâyeû Muhammeden Ale'l-Islâmi mâ bakiynâ ebeden (= Biz hayâtta kaldigimiz müddetçe dâima Islâm üzerinde sebat edecegimize Muhammed'e söz vermis kimseleriz) beytini söylerlerdi.
Enes dedi ki: Peygamber de onlara cevâb vererek:
"Allâhumnie innehu îâ hayar illâ hayru'l-âhireh Fe-bârik fi'1-Ensâri ve'I-Muhâcireh"
(= Yâ Allah, âhiret hayrindan baska hayir olmadigi muhakkaktir. Onun için Sen bu isi Ensâr ve Muhacirler hakkinda bereketli kil) beytini söylerdi.
Yine Enes dedi ki: Sahâbîlere o zaman avucum (yâhud iki avuç) dolusu arpa getirilir, akabinde bu onlar için, eskiliginden tadi ve kokusu degismis et yagi ile pisirilip yemek yapilir ve toplulugun önüne konulurdu. Topluluk aç olduklari hâlde bu yagin sertligi, bozuk tadi bogazda kalirdi; bu yagin hosa gitmeyen bir kokusu da vardi [169].

137- Bize Hallâd ibn Yahya tahdîs etti: Bize Abdulvâhid ibnu Eymen, babasi Eymen el-Habesî'den -ki bu zât Ibn Umer'in âzâdhsi idi- tahdîs etti ki, o söyle demistir: Ben Câbir'e geldim; o söyle dedi: Bizler Hendek günü çukur kaziyorduk. Bir ara çok sert bir yer karsimiza çikti. Bunun üzerine sahâbîler Peygamber'e geldiler ve:
— Hendek'te (tas parçasi gibi) sert bir damar karsimiza çikti, dediler.
Peygamber (S):
— "Ben hendege ineyim" buyurdu.
Sonra Peygamber karnina (açliktan) bir tas parçasi sarilmis olarak kalkti. Çünkü biz (hendek kazarken) üç gün yiyecek içecek bir-sey tatmadan orada kalmistik. Peygamber sivri balyozu eline aldi ve o kayaya vurdu. O sert kaya ince kum gibi dagildi. Ben:

— Yâ Rasûlallah, eve gitmeme izin ver, dedim. Evime geldigimde esime (Mes'ûd kizi Suheyle'ye):
— Ben Peygamber'de bir açlik hâli gördüm ki, artik sabrolunur sey degildir. Evinde yiyecek birsey var mi? diye sordum.
O:
— Yanimda biraz arpa ile bir keçi oglagi var, dedi. Hemen keçi oglagini kestim. Esim de o arpayi ögüttü. Nihayet
eti çömlege koyduk. Hamur mayalanip firina, çömlegi de tandira konulduktan ve bunlar güzel pismeye basladiktan sonra ben Peygamber'e geldim ve:
— Yâ Rasûlallah, biraz yiyecegim var, bir veya iki kisi ile kalk buyur gel, dedim.
Rasûlullah:
— "Yiyecegin ne kadardir?" diye sordu. Ben de mikdârim bildirdim.
— "O! Hem çok, hem de güzel!" buyurdu. Ayni zamanda:
— "Kadinina söyle! Ben evinize gelinceye kadar çömlegi tandirdan, ekmegi de firindan ayirmasin!" diye tenbîh etti.
Bunun ardindan Rasûlullah orada bulunanlara:
— "(Ey hendek ahâlîsi!) Kalkiniz (Câbir'in ziyafetine gidecegiz)/" buyurdu.
Bu umûmî da'vet üzerine Muhacirler ve Ensâr kalktilar. Câbir karisinin yanina girince telâsindan:
— Allah sana iyilik versin! Peygamber Muhâcirler'i, Ensâr'i ve yaninda bulunan kimseleri getiriyor, diye endîsesini belirtti.
Kadin:
— Peygamber yemegimizin mikdârim sana sordu mu? dedi.
Ona:
— Evet sordu, dedim.
(Esim: Madem ki biz evimizdeki yiyecegi Peygamber'e bildirdik, gerisini Allah ve Rasûlü bilir, dedi.)
Peygamber (hendek halkiyle evimizin önüne gelince yanindaki topluluga):
— "Giriniz ve birbirinizi sikistirmayarak serbest oturunuz" buyurdu.
(Sahâbîler bölük bölük oturdular.) Sonra Rasûlullah kendi eliyle (çömlegi ve firinin kapagini açti), ekmegi firindan alip parçalamaga ve üzerine et koyup -çömlegi ve firini kapayarak- da'vetlilere sunmaya basladi. Rasûlullah bu suretle ekmek bölüp üstüne et koymaga ve -her defasinda çömlegi ve firini kapayarak- hendek halkina dagitmaga devam etti. Nihayet da'vetliler doydular. Yemek de artti kaldi. Rasûlullah, Câbir'in kadinina:
— "Bu geri kalani sen ye ve baskalarina da hediye et. Çünkü bütün insanlara açlik isabet etmistir" buyurdu [170].

138-.......Bize Saîd ibnu Mînâ haber verip söyle dedi: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan isittim, söyle dedi: Ben hendek kazildigi zaman Peygamber'de açliktan dolayi siddetli bir karin çekkinligi gördüm. Hemen kadinimin yanina döndüm de:
— Yamnda yiyecek birsey var mi? Çünkü ben Rasûlullah'ta siddetli bir karin boslugu ve çekikligi gördüm, dedim.

O bana içinde bir sâ' arpa bulunan bir dagarcik çikardi. Bizim bir besi oglagimiz vardi. Ben onu kestim. Kadinim da o arpayi ögüttü. O arpa ögütmeyi, benim oglagi kesip ayrilmamla beraber bitirdi. Ben oglagin etini parçalayip, çömleginin içine koydum. Sonra Rasû-lullah'in yanina döndüm. Karim Suheyle, benim Rasûlullah'a dönüsümün akabinde:
— Beni Rasûlullah ve beraberindekilerle mahcûb etme! dedi. Ben akabinde Rasûlullah'a geldim ve O'na gizlice:
— Yâ Rasûlallah! Biz bir oglagimizi kestik, yanimizda bulunan bir sâ' arpayi da ögüttük; Sen ve beraberindeki on kadar insanla bize buyur gel, dedim.
Bu teklifim üzerine Peygamber bagirip:
— "Ey hendek ahâlîsi! Câbir ziyafet yemegi yapmistir. Çabuk geliniz!" buyurdu.
Akabinde Câbir'e de:
— "Ben size gelinceye kadar çömleginizi tandirdan indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayin" diye tenbîh etti.
Câbir dedi ki: Ben eve geldim, Rasûlullah da geldi. Insanlar da ilerliyorlardi. Ben karimin yanina geldim. Karim gelen insanlarin çoklugunu ve yemegin azligini görünce, bana:
— Allah sana iyilik versin, Allah sana söyle böyle yapsin! dedi. Ben de ona:
— Ben senin: Yemegin azligini Rasûlullah'a haber ver de beni rüsvây etme, dedigini yaptim, dedim.
Akabinde karim, Peygambere hamuru çikardi. Peygamber onun içine agzinin suyundan atti da hamura bereket duasi yapti. Sonra da et çömlegine yöneldi, onun içine de agiz suyu atti ve bereket duasi
etti. Sonra:
— "Ekmek pisirici bir kadin çagir da benimle beraber pisirsin,
sen de çömleginizden kepçe ile et çikar ve sakin çömlegi tandir taslarinin üzerinden asagiya indirmeyiniz" buyurdu.
Oradaki topluluk bin kisi idi. Allah'a yemîn ederim ki onlarin hepsi yediler, yemegi birakip yemekten ayrildilar; bizim et çömlegimiz oldugu gibi dopdolu idi, hamurumuz da oldugu gibi hiç eksilmeden hâlâ ekmek yapilir hâldeydi [171].

139-.......Âise (R); "O vakit onlar hem üstünüzden, hem altinizdan size gelmislerdi. O zaman gözler yilmis, yürekler girtlaklara dayanmisti. Ve siz Allah'a karsi türlü zannlarda bulunuyordunuz
(et-Ahzâb: io) âyeti hakkinda:
- Bu âyetin içindeki islerin hepsi Hendek günü oldu, demistir.

140-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Hendek günü (toprak kazilmasi yapilirken) Peygamber toprak tasiyordu. Hattâ karnini toprak örtmüs -yâhud karni toza bulanmisti. Peygamber (bu sirada Abdullah ibn Revâha'nin) su recezini söylüyordu;
Vallahi levîâ'llâhu mahtedeynâ Velâ tasaddaknâ velâ salleynâ Feenzüen sekîneten aleynâ Ve sebbiti'l-akdâme in lâkaynâ Inne'1-ulâ kad bagav aleynâ Izâ erâdu fitnelen ebeynâ
(= Allah'a yemîn ederim ki, Allah olmasaydi biz dogru yolu bulamazdik. Sadaka da vermez, namaz da kilmazdik. (Yâ Rabb!) Kâfirlerle karsilastigimizda ayaklarimizi sabit tut, üzerimize sekînet -ma'nevî kuvvet- yânî sabir ve sebat indir. Sübhesiz onlar bizim üzerimize saldirmislardir. Onlar

bize fitne ve fesâd yapmak istedikleri zaman kaçmayip dayatiriz.)
el-Berâ ibn Âzib: Peygamber (S) "Ebeynâ ebeynâ (= Kaçmaz dayatiriz, kaçmaz dayatiriz)/" kelimelerini söylerken sesini yükseltirdi, demistir [172].

141-.......Su'be söyle demistir: Bana el-Hakem ibnu Uteybe, (müfessir) Mucâhid ibn Cebr'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben sabâ rüzgâri ile zafere ulastirildim. Âd kavmi ise debûr rüzgâri ile helak edildi" buyurmustur [173].

142-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den isittim, o tahdîs edip söyle dedi: Ahzâb günü oldugu ve Rasülul-lah (S) hendek kazdigi zaman hem Rasûlullah'i hendegin topragindan tasir hâlde gördüm, hattâ tozlar O'nun karninin derisini benden per-delemisti. Peygamber'in gögsü çokça killiydi. Iste Peygamber o hâlde toprak tasirken, Abdullah ibn Revâha'nin su kelimelerini siir seklinde okumakta oldugunu isittim; O söyle diyordu:
"Allâhumme levîâ enie mahtedeynâ
Velâ tasaddaknâ velâ salleynâ
Feenzüen sekîneten aleynâ
Ve sebhiti'l-akdâme in lâkaynâ
Inne'1-ulâ kad bagav aleynâ
Ve in erâdu fitneten ebeynâ"
el-Berâ: Sonra Peygamber bu siirin sonundaki "Ebeynâ" kelimesinde sesini uzatiyordu, demistir [174].

143-.......Abdullah ibnu Umer (R): Hazir bulunup harb yaptigim ilk gün, Hendek günüdür, demistir [175].

144-.......Abdullah ibmi Umer (R) söyle demistir: Siffîn vak'asi sirasinda kizkardesim Hafsa'yi ziyaret edip yanina girdim. O esnada ablam yikanmisti da saç örgüleri su damlatir hâldeydi [176].
Ona:
— Alî ile Muâviye'nin hükümet da'vâsi gördügün hâle girdi. (Mekke'de, Medine'de sag kalan sahâbîleri bu isi müzâkere etmeye çagiriyorlar.) Fakat benim için emîrlik ve'meliklikten birsey takdir edilmemistir (benim bu isle ilgim yoktur, onun için ben müzâkereye gitmeyecegim), dedim.
Hafsa:.
— Buradan gidecek hey'ete sen de katil. Çünkü Sufyânîler senin durumuna muhakkak bakiyorlardir. Senin gitmekten çekinmeni, muhalefet sanmalarindan korkarim, dedi.
Ve Hafsa, kardesi Ibn Umer'i iki hakemin toplanma yerine gön-derinceye kadar bos birakmadi. (Nihayet Ibn Umer, hakemlerin bulundugu yere vardi ve aralarinda cereyan eden dolambaçli vakiada hazir bulundu.)[177]
Hakemlerin hüküm vermesinden sonra insanlar dagilinca Muâ-viye kendisini halîfe sayarak bir

hutbe yapti da, hutbenin bir cümlesinde Alî'ye meyi ve mahabbeti olan Abdullah ibn Umer'le babasi Umer'e ta'rîz edip:
— Bu halifelik isi hakkinda her kim benimle konusmak isterse yüzünü bize göstersin! Muhakkak ki, biz halifelige hem ondan, hem de babasindan (yânî Umer'den) daha hakliyiz! demistir [178].
Küçük yasta bir sahâbî olan râvî Habîb ibn Mesleme, tbn Umer'e:
— Sen Muâviye'ye cevâb vermedin mi? diye sordu. Abdullah ibn Umer:
— Hemen maslahimin bagini çözdüm de ona: Bu halifelik isine senden daha hakli ve daha lâyik olan, Uhud günü, Hendek günü islâm'i korumak üzere sana ve baban Ebû Sufyân'a karsi harb eden kisidir (yânî Alî'dir), demek istedim. Fakat Islâm toplulugunun arasini açacak, kan dökecek ve istemedigim ters bir ma'nâya hamlolu-nacak bir kelime söylemekten korktum. Ve o anda Allah'in sabreden kuluna hazirladigi mükâfatini hatirladim (da Muâviye'ye karsilik vermedim), demistir.
Abdullah ibn Umer'in bu sözlerini dinleyen Habîb ibnu Mesleme -Muâviye taraf dari olmakla beraber- onun görüsündeki dogrulugu takdir ederek:
— Sen Allah tarafindan bir fitneden korunmus ve büyük bir fenaliktan muhafaza edilmissin! demistir.
Buhârî'nin seyhi Mahmûd ibn Gaylân el-Mervezî, Abdurrazzâk'-tan gelen bir rivayetinde saç örgüleri ma'nâsinda olarak geçen "Nesvâtuha" kelimesi yerine vâv'in sîden öne alinmasiyle "Nev-sâtuha" seklinde söylemistir [179].

145-.......Süleyman ibnu Sured (R) söyle demistir: Peygamber (S) Ahzâb günü (müsriklerin oradan ayrilmalari üzerine): "Artik biz onlara karsi gidip harb edecegiz. Onlar bize harb edemiyecekler" buyurdu [180].

146-.......Ben Süleyman ibnu Sured(R)'den isittim, söyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den isittim, müsrik ordulari oradan çikarildigi zaman: "Artik simdiden sonra biz müsriklere karsi gidip harb edecegiz. Onlar bize harb edemeyecekler, biz onlara dogru yürüyecegiz" buyuruyordu [181].

147-.......Hisâm ibn Hassan, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Abîde'den; o da Alî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Hendek harbi günü: "Allah düsmanlarin üzerine (dirilerken) evlerine ve (ölülerken de) kabirlerine ates doldursun! Nitekim onlar bizleri orta namazindan alikoydular, nihayet günes batti" diye beddua etmistir*

148-.......Bize Hisâm ibnu Hassan el-Kardûsî, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'I-Hattâb (R) Hendek günü günes battiktan sonra geldi ve Kureys kâfirlerine sövmeye basladi ve:
— Yâ Rasûlallah! Nerdeyse günes batincaya kadar ikindi namazini kilamiyordum, dedi.
Peygamber (S):
— "Vallahi ben de kilamadim" buyurdu.
Akabinde Peygamber'in beraberinde Bathân Deresi'ne (yâni Me-dîne vadisine) indik. Peygamber

namaz için abdest aldi, biz de namaz için abdest aldik. Müteakiben Peygamber günes battiktan sonra önce ikindi namazini, sonra onun ardindan da aksam namazini kildirdi [182].

149-.......Muhammed ibnu'l-Munkedir söyle demistir: Ben Câbir(R)'den isittim, söyle diyordu: Ahzâb harbi günü Rasûlullah (S):
— "Kurayza ogullari toplulugunun haberini bana kim getirir?" diye sordu.
ez-Zubeyr:
— Ben (getiririm), dedi. Sonra Rasûlullah yine:
— "O kavmin haberini bana kim getirir?" diye sordu. Yine Zubeyr:
— Ben (getiririm), diye cevâb verdi. Sonra Rasûlullah tekrar:
— "O kavmin haberini bana kim getirir?" diye sordu. Yine Zubeyr:
— Ben, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Her peygamberin bir havarisi (yânî hâlis yardimcisi) vardir; benim havarim de ez-Zubeyr'dir" buyurdu [183].

150-.......Ebû Hureyre(R)'den (o söyle demistir): Rasûlullah (S) zaman zaman "Lâ ilahe illellâhu vahdehû... Allah'tan baska hiçbir ilâh yok, yalniz O vardir. Allah ordusunu aziz kildi. Kuluna yardim etti. Tek olarak Arab kabilelerini yendi. Allah'tan baska hiçbirsey{in hakîkî varligi) yoktur" [184].

151-.......Ismâîl ibn Ebî Hâlid söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) toplanip gelen Arab kabîleleri aleyhine duâ etti de, sunlari söyledi: "Yâ Allah! Ey Kitâb'i indiren, ey (düsmanlarla) hesabi tez gören (Rabb'im)/ Sen Medine önünde toplanan su Arab kabilelerini dagit! Yâ Allah! Sen onlarin topluluklarini kir, irâdelerini sars!" [185].

152-.......MûsâibnUkbe, Sâlim'den veNâfi'den; onlar da Abdullah ibn Umer(R)'den söyle haber verdiler: Rasûlullah (S) gazveden yâhud haccdan yâhud umreden döndügü zaman evvelâ üç kerre tekbîr eder, sonra da söyle derdi:
"Lâ ilahe illellâhu vahdehu lâ serike lehû, LehuH-mulku ve lehu'l-hamdu ve huve ala külli sey'in kadir. Âyibûne, tâibûne, âbi-dûne, sâddûne H-Rabbinâ hâmidûn... = Allah'tan baska tanri yok, yalniz O vardir. O'nun ortagi yoktur, mülk O'nundur, hamd O'nun-dur. O herseye güç yetirendir. Hepimiz O'na dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde edicileriz. Yalniz Rabb'imize hamd edicileriz. Allah va'dinde dogru oldu, kuluna yardim etti de yalniz olarak Arab topluluklarini hezimete ugratti" [186].

32- Peygamberdin Ahzâb Harbindeki Ordugâhindan (Medine'deki Evine) Dönmesi, Oradan Da Kurayza Ogullari Yurduna Gidip Onlari Muhasara Etmesi Babi

153-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) Hendek harbinden (Medine'deki evine) dönüp

geldiginde, silâhini çikarip yerine koymus ve yikanmisti. Bu sirada Cibril aleyhi's-selâm Peygamber'e geldi de:

— Sen silâhini çikarmissin! Vallahi biz melekler henüz silâhlarimizi çikarmadik. Haydi onlara dogru yola çik! dedi.

Peygamber:

— "Nereye dogru çikiyoruz?" diye sordu. Cibril, Kurayza ogullan yurdunu isaret ederek:

— Iste suraya! dedi.

Bunun üzerine Peygamber, Kurayza ogullari'na dogru hareket etti [187].

154-.......Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) Kurayza ogullari'na sefer ettiginde ben Cibril'in melekler alayinin Ganm ogullari sokagnidan geçtikleri sirada yükselen tozunu bugün bile hâlâ görür gibiyim, demistir [188].

155-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) Ahzâb günü (Cibril'in ilhami ile Kurayza üzerine hareketinden önce sahâbîlerine çabuk hareket etmelerini saglamak için): "Sizden hiçbiriniz ikindi namazini sakin baska yerde kilmasin, ancak Kurayza ogullari yurdunda kilsin" buyurdu.

Sahâbîlerden bâzilari yolda ikindi namazina erismisti. Bunlardan bir kismi Peygamber'in emrinin zahirine uyarak:

— Biz Kurayza ogullari'na varmadikça ikindi namazini kilmayiz! dediler.

Bir kismi da:

— Biz ikindiyi yolda, vakit içinde kilacagiz. Çünkü Peygamber bizden, bu emrin zahirini degil, fakat bunun lâzimi olan seferde çabuk davranmamizi kasdetmistir! dediler ve kildilar.

Sonra bu iki zümrenin birbirine aykiri hareketleri Peygamber'e zikrolundu da, Peygamber bunlardan hiçbir zümreyi ayiplamadi [189].

156-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ensâr'dan olan kisiler bâzi hurma agaçlarin mahsûlünü Peygamber'e (ve Muhâcirler'e) tahsis ediyorlardi. Bu uygulama Kurayza ve en-Nadîr'i fethedinceye kadar sürdü. (Muhacirler oradan pay alip ona ihtiyâçlari kalmayinca, Peygamber âriyeten verdikleri hurma agaçlarini sâhibleri olan Ensâr'a geri veriyordu.) Benim ailem de bana Peygamber'e gitmemi ve O'ndan vaktiyle Peygamber'e vermis olduklari hurmalari yâhud bir kismini geri istememi emrettiler. Peygamber ise bizim vaktiyle kendisine âriyeten verdigimiz hurma agaçlarini Ümmü Eymen'e vermis idi. Peygamber o hurma agaçlarini bana verdi. Tam bu sirada Ümmü Eymen elbiseyi boynuna dolayarak geldi de (hurmalarin mülkiyetinin kendisine verilmis oldugunu sanarak):

— Olmaz! Kendisinden baska ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, Peygamber onlari bana vermisken size geri vermez! demeye basladi.

Yâhud Ümmü Eymen bunun gibi bir söz söylemeye basladi. Peygamber de ona:

— "Benim su malim onun yerine senin olsun" diyordu. Ümmü Eymen de yine Enes'e:

— Olmaz vallahi (onu size vermeyiz)! diyordu.

Nihayet Peygamber, Ümmü Eymen'e -râvî Süleyman ibn Tar-hân: Enes'in söyle dedigini saniyorum

demistir:- onun on mislini verdi -yâhud Enes buna benzer söyledi-. (Bunun üzerine Ümmü Eymen razi oldu ve gönlü hoslandi.) [190]

157-.......Sa'd ibnu Ibrâhîm söyle demistir: Ben Ebû Umâme'den isittim, söyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den isittim, söyle diyordu: Kurayza ahâlîsi Sa'd ibnu Muâz'in hükmüne indiler. Peygamber (S) Sa'd ibn Muâz'a haber gönderdi. Sa'd bir merkeb üzerinde geldi. Sa'd mescide yaklasinca Peygamber oradaki Ensâr'a hitaben:
— "Haydi seyyidinize -yâhud: hayirliniza- ayaga kalkiniz (onu karsilayip bineginden indiriniz)/" buyurdu.
Sonra Sa'd'a:
— "Sunlar (yânî Kurayza ogullari) senin kendileri hakkinda verecegin hükme razi olup kalelerinden indiler!" buyurdu.
Sa'd da onlar hakkinda su hükmü verdi:
— Bunlarin harb edenlerini öldürürsün; kadinlari ve çocuklarini da esîr edersin! dedi.
Bu hüküm üzerine Peygamber, Sa'd'a:
— "Sen Allah'in hükmüyle hükmettin" buyurdu.
Râvî (Allah'in hükmü yerinde) belki "Melikin hükmü ile" buyurdu demistir [191].

158-.......Bize Hisâm, babasi Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Sa'd ibnu Muâz Hendek gününde vuruldu. Ona Kureys'ten Hibbân ibnu'l-Arika denilen bir adam ok atmis ve kol damarinda yaralamisti. Peygamber (S) yakindan ona hasta ziyareti yapmak için, ona mahsûs bir çadir kurdurdu [192]. Rasûlullah Hendek harbinden Medine'ye döndügü zaman silâhini çikarmis ve yikanmisti. Bu sirada Cibril aleyhi's-selâm basindan tozlari silkeleyerek Peygamber'e geldi de:
— Sen silâhim çikarmissin! Vallahi ben silâhimi daha çikarmadim. Haydi onlara dogru çik, yürü! dedi.
Peygamber de ona:
— "Nereye?" diye sordu.
Cibrîl, Kurayza ogullari'ni isaret etti. Bunun üzerine Rasûlullah, Kurayza ogullari'na onlarla harbetmek için geldi. Muhasaranin sonunda bunlar Rasûlullah'in hükmüme inip boyun egdiler. Rasûlullah da bunlar hakkinda'bir hüküm vermesini Sa'd ibn Muâz'a havale etti [193]. Sa'd da:
— Ben onlar hakkinda söyle hüküm veriyorum: Bunlarin harb edenleri Öldürülür,. kadinlari ve çocuklari esîr edilir, mallari da tak-sîm olunur, dedi.
Hisâm söyle demistir: Bana babam Urve, Âise'den söyle haber verdi: Sa'd ibn Muâz (Kurayza ogullari hakemligi ettigi günden evvelki gecede):
— Yâ Allah! Sen bilirsin ki, Rasûlü'nü tekzîb eden, vatanindan çikaran kavim kadar kendilerine harb ve cihâd etmek istedigim hiçbir kimse yoktur. Yâ Allah! Öyle zannediyorum ki, bizimle onlarin arasinda artik yapilacak harb kalmamistir. Sayet Kureys ile baska bir harbimiz daha kaldi ise, Sen'in yolunda onlarla cihâd edeyim diye beni hayâtta birak. Eger aramizda harb kalmamis ise,

bu yarami des de bu yüzden bana sehîdlik nasîb et! diye duâ etmistir.
Müteakiben boyun damarina kadar gelen sislik desildi. Mescid-de Gifâr ogullari'ndan bâzi kimselere âid bir çadir daha vardi [194]. Iste bu Gifârîler kendi hâllerinde oturup dururlarken bir de bakmislar ki, kendilerine dogru kan akip geliyor. Onlar:
— Ey çadir ehli! Sizin tarafinizdan bize dogru gelen bu kan nedir? dediler.
Meger Sa'd'in yarasi akip durурmus. Iste Sa'd (R) bu yaradan dolayi öldü [195].

159-.......Bana Adiyy ibn Sabit haber verdi. Kendisi el-Berâ ibn Âzib(R)'den söyle dedigini isitmistir: Peygamber (S) Kurayza gününde Hassan ibn Sâbit'e:
— "Su Kurayza oguIlan'ni kötüleyip hicvet -yâhud: Onlarin hicivlerine karsilik ver-, Cibril seninle beraberdir" buyurdu..
Ibrâhîm ibn Tahmân, es-Seybânî'den; o da Adiyy ibn Sâbit'ten su ziyâdeyi getirdi: el-Berâ ibnu Âzib söyle dedi: Rasûlullah (S) Kurayza gününde Hassan ibn Sâbit'e hitaben:
— "Su müsrikleri hicvet (yaptiklari hiyanetleri birer birer say, dök)/ Sübhesiz Cibril seninle beraberdir" buyurdu [196].

33- Zâtu'r-Rika Gazvesi Babi

Bu gazve Gatafân'dan bir su'be olan Sa'lebe ogullari'ndan Ha-safe ibnu Kays'm baskam bulundugu Muhârib kabilesine karsi yapilan seferdir. Peygamber (bu seferde Medine'ye iki günlük mesafedeki Sadah vadisinde) Nahl mevkiine kadar gidip orada indi. (Bu vâdîde Fizâr, Esca', Enmâr kabilelerinden birtakim soylar bulunuyordu). Bu gazve Hayber gazasindan sonra olmustur. Çünkü Ebû Mûsâ el-Es'arî, Habesistan'dan Hayber gazvesinden sonra gelmistir [197].
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Bana Abdullah ibnu Recâ' söyle dedi: Bize Imrân el-Attâr, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan haber verdi ki, Peygamber (S) yedinci gazvesi olan Zâtu'r-Rikâ' gazvesinde sahâbîlerine korku için de namaz kildirmistir [198].
Ibnu Abbâs da: Peygamber (S) Zû Kared mevkiinde korku namazi kildirdi, demistir. Bekr ibnu Sevâde de söyle dedi: Bana Ziyâd ibnu Nâfi', Ebû Mûsâ Alî ibn Rebâh'tan tahdîs etti ki, onlara da Câ-bir (R) tahdîs edip: Peygamber (S)'in sahâbîlerine Muhârib ve Sa'Ie-be günlerinde namaz kildirdigini söylemistir.
Magâzt sahibi Muhammed ibn Ishâk söyle demistir: Ben Vehb ibnu Keysân'dan isittim (söyle diyordu): Ben Câbir'den isittim (söyle diyordu): Peygamber (S) Gatafân arazîsinden olan Nahl denilen yerdeki Zâtu'r-Rikâ' mevkiine dogru sefere çikti. Zâtu'r-Rikâ' mevkiine gelince Gatafân kabilelerinden bir cem'iyyetle karsilasti. Fakat burada kital olmadi da insanlarin bâzisi diger bâzisini korkuttu. Iste burada Peygamber (S) iki rek'at korku namazi kildirdi.
Ve (Seleme ibnu'l-Ekvâ'in âzâdlisi) Yezîd ibn Ebî Ubeyd de Seleme ibnu'1-Ekva'dan: Ben Kared günü Peygamber'in beraberinde gazve yaptim, dedigini söylemistir [199].

160-....... Ebû Mûsâ el-Es'ârî (R) söyle demistir: Biz (Es'arîler), Peygamber'in beraberinde alti kisilik bir topluluk olarak bir gazveye çiktik. Bizim bir devemiz vardi. Ona nevbetlese biniyorduk. Ayaklarimizin derileri) delindi. Benim de ayaklarim delindi ve tirnaklarim döküldü. Bizler ayaklarimiza bez parçalan sariyorduk. Bizler ayaklarimiza bu suretle bez parçalan sardigimiz için bu sefere Zâtu'r-Rikâ' gazvesi ismi verildi.
Dedesinden rivayet eden Ebû Burde dedi ki: Ebû Mûsâ bu hadîsi tahdîs etti. Sonra (bunda nefis tezkiyesi bulundugu için) bunu rivayet etmeyi sevmedi de: Bunu zikr etme isini yapacak degilim, dedi. O, bu sözü ile amelinden birseyi açiklamis olmayi kerîh görüyor (yâ-nî hoslanmiyor) gibidir [200].

161- Bize Kuteybe ibnu Saîd, Mâlik'ten; o da Yezîd ibn Rûmân'-dan; o da Salih ibn Havvât'tan; o da Zâtu'r-Rikâ' günü Rasûlullah'-in yaninda hazir bulunup korku namazi kilan kimselerden söyle tahdîs etti: Askerin bir kismi Rasûlullah'm beraberinde (namaz için) saff bagladi. Öbür kismi da düsman karsisinda saff tuttular. Rasûlullah kendisiyle beraber bulunanlarla bir rek'at kildi. Sonra kendisi ayakta sabit durdu. Kendisiyle bir rek'at kilanlar, kendi baslarina diger bir rek'at daha kilarak namazlarini tamamladilar. Sonra namazdan ayrildilar da düsmanin yüzüne karsi saff bagladilar ve (düsman karsisinda bulunan) öbür taife gelip Rasûlullah'm geri kalan bir rek'at namazini O'nunla birlikte kildilar. Sonra Rasûlullah (tahiyyâtta oturdu, namazdan çikmayip) oturmakta devam etti. Cemâat de bir rek'at kendi baslarina kilip tamamladilar. Sonra Rasûlullah bunlarla beraber selâm verdi.
Ve Muâz söyle dedi: Bize Hisâm ibn Ebî Abdillah, Ebu'z-Zubeyr Muhamrned ibn Müslim'den tahdîs etti ki, Câbir (R): Biz Gatafân arazisindeki Nahl mevkiinde Peygamber'in beraberinde bulunduk, demis ve (Peygamber'in orada kildirdigi) korku namazini zikretmistir.
Imâm Mâlik: Bu Salih ibn Havvât hadîsinde rivayet edilen, benim korku namazi hakkinda isittigimin en güzelidir, demistir.
Bu hadîsi Hisâm'dan; o da Zeyd ibn Eslem'den senediyle rivayet etmekte Leys ibn Sa'd, Muâz'a mutâbaat etmistir. el-Kaasim ibn Muhammed, Zeyd ibn Esiem'e: Peygamber (S) Enmâr ogullari gazvesinde korku namazi kildirdi, diye tahdîs etmistir [201].

162- Bize Müsedded tahdîs etti: Bize Yahya ibnu Saîd el-Kattân, Yahya ibnu Saîd el-EnsârîMen; o da el-Kaasim ibn Muhammed'den; o da Salih ibnu Havvât'tan tahdîs etti ki, Sehl ibn Ebî Hasme söyle demistir: Imâm korku namazinda kibleye yönelik olarak namaza durur. Askerden bir taifesi de imâmla beraber namaza durur. Bir taife de düsman cihetinde olup yüzleri düsmana dogru dururlar. Imâm beraberindekilerle bir rek'at kilar. Sonra bunlar ayaga kalkar, kendi baslarina bir rek'at kilar ve olduklari yerde iki secde yaparlar. Sonra bu namazi kilmis olanlar, düsman tarafinda bulunan kimselerin yerine gider, düsman cihetinde bulunanlar da Peygamber'in yanma gelirler. Peygamber onlarla da bir rek'at kilar. Böylece Peygamber'in iki rek'at namazi olmustur. Sonra bu yeni gelenler kendi baslarina rükû' yapar ve iki secde ederler.
Bize Müsedded tahdîs etti: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Su'-be'den; o da Abdurrahmân ibnu' 1-Kaasim'dan; o da babasi el-Kaasim'dan; o da Salih ibnu Havvât'tan; o da Sehl ibnu Ebî Has-me'den;

o da Peygamber'den olmak üzere, yukaridaki hadîsin benzerini tahdîs etti [202].

163-.......Bana Ibnu Ebî Hazim, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den tahdîs etti ki, o, el-Kaasim ibn Muhammed'den söyle derken isitmis-tir: Bana Salih ibnu Havvât, Sehl ibn Ebî Hasme'den, korku namazi hakkinda geçen sözünü haber verdi, demistir.

164-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Salim, babasi Abdullah ibn Umer(R)'in söyle dedigini haber verdi: Ben, Rasûlullah (S) ile birlikte Necd tarafina dogru gazaya gittim. Düsmanin hizasina geldik. Onlara karsi safflarimizi düzdük...

165-.......Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Salim ibnu Abdillah'tan; o da babasindan olmak üzere söyle tahdîs etmistir: Rasûlullah (S) iki taifenin birine korku namazi kildirdi. Bu sirada diger taife yüzlerini düsmana dogru çevirmis hâldeydiler. Sonra Rasûlul-lah'm namaz kildirdigi kimseler çekilip arkadaslarinin yerinde durdular. Bu defa düsmana yönelik olanlar geldiler, Rasûlullah onlara da bir rek'at kildirdi. Sonra onlarin üzerine selâm verdi. Sonra bunlar kalkip eksik rek'atlerini edâ ettiler. Sunlar da kalkip kendi rek'-atlerini edâ ettiler.

166-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Sinan (ibn Ebî Sinan ed-Duelî) ile Ebû Seleme (ibnu Abdirrahmân ibn Avf) tahdîs ettiler ki, Câbir ibn Abdillah (R): Kendisinin Rasûlullah'm beraberinde Necd tarafina gazaya gittigini haber vermistir [203].

167-.......Câbir ibnu Abdillah (R) ed-Duelî'ye söyle haber vermistir: Câbir (Zâtu'r-Rikâ' seferinde) Rasûlullah(S)'in beraberinde Necd tarafina gazaya gitti. Rasûlullah bu gazadan döndügü zaman Câbir de O'nunla beraber döndü. Dönüste büyük agaci çok olan bir vâdî içinde kaafileye gün ortasi sicagi eristi de, Rasûlullah istirahat için bineginden indi. Sefer halki da agaçlar altinda gölgelenmek üzere agaçlik içine dagildilar. Rasûlullah da bir sakiz agaci altina indi de kilicini o agaca asti.
Câbir dedi ki: Biz biraz uyumustuk. Sonra bir de gördük ki, Rasûlullah bizi çagiriyor. Hemen yanina gittik ve gördük ki, yaninda (müsriklerden) bedevî bir Arab oturuyor. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Su bedevî Arab, ben uyurken kilicimi alip kinindan çekmis. Bu sirada ben uyandim. Kiliç kinindan siyrilmis olarak bunun elinde idi. Bu hâlde bedevî bana:
— Su anda seni benden kim koruyabilir? dedi. Ben de:
— Allah korur, dedim.
Iste bu vak'anin kahramani su oturan bedevidir" buyurdu.
Sonra Rasûlullah (S) o bedeviyi cezalandirmadi.
Ebân da söyle dedi: Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr, Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Câbir (R) söyle demistir: Biz, Peygamber'in beraberinde Zâtu'r-Rikâ' seferinde bulunduk. Gölgeli bir agaç altina geldigimiz zaman bizler o gölgeli agaci Peygamber'e biraktik (kendisi onun altina indi). Peygamber'in kilici agaçta asili iken, müsriklerden bir adam gelmis, o kilici siyirmis ve Peygamber'e:
— Sen simdi benden korkar misin? diye sormus. Peygamber de ona:

— "Hayir korkmam" diye cevâb vermis. Bedevî:
— Benim hücumumdan seni simdi kim koruyabilir? demis. Peygamber:
— "Allah korur" demis [204].
Peygamber'in sahâbîleri o bedeviyi tehdîd edip korkuttular. Bu sirada namaza ikaamet nidasi edildi. Peygamber (sahâbîleri ikiye böldü de) bir bölügüne iki rek'at namaz kildirdi, sonra da hem kendisi, hem de sahâbîler selâm verip namazdan çiktilar. Sonra bunlar düsmanin cihetine dogru geri çekildiler. Peygamber (nafile kilici olarak) düsman karsisinda bulunan diger bölüge de iki rek'at kildirdi (sonra hem kendisi, hem de bunlar selâm verip namazdan çiktilar). Böylece Peygamber'in (farz ve nafile olarak) dört rek'at namazi oldu. Cemâatin ise iki rek'at farz namazi oldu [205].
Ve Müsedded, Ebû Avâne'den; o da Ebû Bisr Ca'fer ibn Ebî Vahsiyye'den olmak üzere, o Peygamber'e kiliç çeken adamin adinin Gavres ibnu'l-Hâris oldugunu, Peygamber'in bu gazvede Muhâ-ribu Hasafe kabilesiyle harb ettigini söyledi [206].
Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim de Câbir'den; onun: Biz Peygamber'in maiyyetinde Nahl mevkiinde bulunduk. Peygamber orada korku namazi kildirdi, dedigini söylemistir.
Ebû Hureyre de: Ben Necd gazvesinde Peygamber'in beraberinde korku namazi kildim, demistir. Ebû Hureyre ise Peygamber'in yanina ancak Hayber günlerinde gelmistir [207].

34- Huzâa Kabilesinden Bir Soy Olan Musta'lik Ogullari Gazvesi Babi

Bu, Mureysf gazvesidir. Ibn Ishâk: Bu, altinci senede yapildi, demistir. Mûsâ ibn Ukbe ise, dördüncü senededir, demistir. en-Nu*mân ibn Besîr, ez-Zuhrî'den: Ifk hadîsi el-Mureysf gazvesinde oldu, demistir [208].

168-.......Abdullah ibnu Muhayrîz söyle demistir: Ben mescide girdim, orada Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm, onun yanma oturdum da ona azl mes'elesini sordum. Ebû Saîd söyle cevâb verdi:
— Biz Musta'lik ogullari gazvesinde Rasûlullah ile sefere çiktik. Neticede Arab esirlerinden birçok kadin esirlere kavustuk. O günlerde kadinlara karsi arzumuz artmis ve bekârlik bizlere çok siddetli olmustu. (Esîr kadinlara yaklasmak, fakat çocuk yapmamak için) azl etmeyi düsünüp, azletmek istiyorduk. Ancak Rasûlullah aramizda iken (bunun hükmünü) O'na sormadan nasil azl ederiz? dedik de, bu meseleyi Rasûlullah'tan sorduk. Rasûlullah (S):
— "Bu fiili yapmamaniz, üzerinize vâcib degildir -yâhud: Bunu yapmanizda üzerinize bir be's yoktur-. Allah'in ilminde kiyamet gününe kadar meydana gelecek olan her canli nefis, muhakkak dünyâya gelecektir" buyurdu [209].

169-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'in beraberinde Necd gazvesine gittik. Rasûlullah büyük büyük agaçlari çok olan bir vâdî içinde iken kendisine gün ortasinin siddetli sicagi eristi. Rasûlullah bir agacin altina indi, gölgesinde gölgelendi, kilicini da o agaca asti. Sefer halki da gölgelenmek üzere agaçlik içinde dagildilar. Bizler bu sekilde serinledigimiz sirada

birden Rasûlullah bizleri çagirdi. Bizler hemen yanina geldik ve Rasûlullah'm önünde oturan bir bedevî ile karsilastik. Rasûlullah (S):
— "Ben uyurken bu bedevî Arab bana gelmis, kilicimi alarak kinindan çekmis. Bu sirada ben uyandim. Kilicimi kinindan çikarmis, bas ucumda dikiliyordu. Bana:
— Simdi seni benden kim kurtarir? dedi. Ben:
— Allah kurtarir, dedim.
O kilici kinina soktu, sonra da oturdu. Iste o zât, budur" buyurdu.
Câbir: Rasûlullah o bedeviyi cezalandirmadi, demistir [210].

35- Enmâr Gazvesi Babi

170-.......Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R): Ben Peygamber(S)'i Enmâr gazvesinde devesi üzerinde yüzü dogu cihetine dogru nafile namaz kilarken gördüm, demistir [211].

36- Ifk Hadîsi Babi

"el-Ifku ve'1-Efeku", "en-Nicsu ve'n-Necesu" menzilesinde, yânî ilk iki kelime vezin yönünden son iki kelimenin benzeridir.
"Ifkuhum, Efkuhum ve Efekuhum" denilir.
"Efekehum" diyen kimse (yânî bunu mâzî fiil yapan kimse) onlari îmândan döndürdü ve yalan söyledi demektir. Nitekim Allah: "Yu'feku anhu men ufike" (ez-zâriyât: 9) buyurdu. Bu, "Yusrafu anhu men surife", yânî "Ondan döndürülen kimseler döndürülür" demektir [212].

171- Bana Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs etti: Bize Ibrahim ibnu Sa'd, Salih ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Alkame ibnu Vak-kaas ve Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd, Peygam-ber(S)'in zevcesi Âise(R)'den, iftira sâhiblerinin kendisi için söyledikleri zamanki hadîsini tahdîs ettiler. Bu dört râvîden herbiri bana Âise hadîsinden bir kismi tahdîs ettiler. Bunlarin bâzisi, Âise hadîsini diger bâzisindan daha iyi muhafaza edici ve hadîsi aynen getirip nakletmekte, daha saglam tesbît edici idi. Iste ben bu râvîlerin herbirinden, onlarin Âise'den bana tahdîs ettikleri bu hadîsi iyice belleyip muhafaza ettim. Bunlarin bâzisi hernekadar hadîsi digerinden daha iyi muhafaza edici ise de, bunlardan bâzisinin hadîsi diger bâzisinin hadîsini tasdîk etmektedir. Bunlar söylediler ki, Âise (R) söyle demistir:
Rasûlullah (S) bir sefere çikmak istedigi zaman kadinlari arasinda kur'a çekmek âdetinde idi. Kadinlardan hangisinin kur'asi çikarsa, Rasûlullah onu beraberinde sefere çikarirdi.
Âise dedi ki: Rasûlullah, yapacagi bir gazve hususunda da aramizda kur'a çekti ve bu kur'ada benim ismim çikti. Bunun üzerine ben, hicâb âyetinin indirilmesinin ardindan Rasûlullah'm beraberinde sefere çiktim. Ben hevdecimin içinde tasinir ve (konak yerinde) hevdec içinde indirilirdim. Bütün yolculugumuzda bu sekilde yürüdük. Nihayet Rasûlullah bu gazvesinden ayrilip da döndügü ve biz-ler de dönücüler olarak Medine'ye yaklastigimizda (bir konak yerine indi, gecenin bir kismini orada geçirdi, sonra) hareket edilmesini i'-lân etti. Hareket emrini bildirdikleri zaman ben kalkip

(ihtiyâcimi yerine getirmek için yalniz basima) ordudan öteye yürüdüm. Hacetimi yerine getirdigim zaman dönüp yerime geldim. Bu sirada gögsümü yokladim. Bir de gördüm ki, Yemen'in gözboncugundan dizilmis gerdanligim kopup düsmüs. Hemen dönüp gerdanligimi aradim. Fakat onu aramak beni yoldan alikoydu.

Âise dedi ki: Benim yol nakliyâtimi yapmakta olan kimseler gelip hevdecimi yüklenmisler ve onu bindigim deve üzerine götürmüs-
lerdi. Onlar beni hevdecin içindeyim samyorlarmis. O zaman kadinlar hafif idiler, etlenip yaglanmazlar ve onlari et bürümezdi. Çünkü onlar az yemek yerlerdi. Bu sebeble bana hizmet edenler hevdeci yüklemek üzere kaldirip tasidiklarinda, hevdecin agirlik derecesinin farkina varmayarak yüklemisler. Bilhassa ben o zaman yasi küçük, taze bir kadindim. Onlar deveyi kaldirmislar ve yürüyüp gitmisler. Ordu gittikten sonra ben gerdanligimi buldum. Akabinde ben ordu birliklerinin konakladiklari yerlere geldim, fakat oralarda ne bir çagiran, ne de cevâb veren kalmisti. Bunun üzerine ben orada evvelce bulundugum konak yerime geldim. Ve onlar beni hevdecde bulamazlar da, beni aramak üzere dönüp yanima gelirler diye düsündüm. Ben bu düsünce ile yerimde otururken, gözlerim bana galebe etmis de uyumusum.

Safvân ibnu'l-Muattal es-Sulemî, sonra ez-Zekvânî [213], ordunun arkasindan gelmekle vazifeli idi. Bu zât sabah vakti benim bekledigim yerin yanina gelmis, uyuyan bir insan karaltisi görmüs. Beni gördügü zaman tanimis. Zâten o, hicâb (yâni perdelenme) emrinin inmesinden önce beni görmüstü. Ben onun beni tanidigi sirada söyledigi: "Innâ Hllâhi ve innâ ileyhi râciûne (= Biz muhakkak Allah'in mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz)'* (ei-Bakara: 156) istircâ' sözleriyle uyandim. Uyaninca da hemen dis elbisemi bürünüp yüzümü örttüm. Allah'a yemîn ediyorum ki, biz onunla tek kelime konusmadik ve ben ondan "înnâ Hllâhi ve innâ ileyhi râciûn" istircâ' sözünden baska bir kelime isitmedim. Çabuk yürüdü, nihayet devesini çöktürdü, binebilmem için devenin ön ayagina basti. Ben de deveye dogru kalkip bindim. Safvân, bindigim deveyi önünden çekerek yürüdü. Nihayet biz öglenin evvelinde, sicagin siddet vaktine girmisler ve hepsi konak yapmislar hâlde, orduya yetistik.

Âise dedi ki: Bu sirada (hakkimda iftira ederek) helak olan he-Iâk olmustur. Iftiranin büyügüne ve çoguna girisen, Selûl kadinin oglu Abdullah ibnu Ubeyy olmus (ve bu, ordu içinde yayilmis).

Urvetu'bnu'z-Zubeyr: Bu iftira hadîsinin yayildigi ve bu söz Abdullah ibn Ubeyy'in yaninda konusulur olup, onun bu sözü söyleyeni ikrar ettirip dinlemek istedigi ve bunu açikça yaymak istedigi bana haber verildi, demistir.

Ve yine Urve: Iftira sâhiblerinden olan diger insanlar içinde yalniz Hassan ibn Sabit, Mistah ibnu Usâse ve Hamme bintu Cahs'in isimleri söylenmistir. Benim, Yüce Allah'in buyurdugu gibi onlarin bir topluluk olduklarindan baska, onlarin isimleriyle ilgili hiçbir bilgim yoktur. Sübhesiz o günâhin büyügünü, çogunu üzerine alan kimse, Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûl'dür denilirdi, demistir.

Yine Urve dedi ki: Âise kendi huzurunda sâir Hassân'a sövülmesini çirkin görür ve:

— Çünkü Hassan:

Fe inne ebî ve vâîidehû ve irdî

Li irdi Muhammedin minkum vikaau

(= Sübhesiz benim babam ve babamin babasi ile benim seref ve namusum, Muhammed'in serefi ve nâmûsu için size karsi mahfazadir) beytini söylemistir, der idi [214].

Âise dedi ki: Bizler Medine'ye geldik. Geldigim zaman ben bir ay hasta oldum. Bu sirada insanlar iftira sahihlerinin sözlerine dalmislar. Ben ise bunlardan hiçbir seyin farkinda olamiyordum. Yalniz hastaligimda beni iskillendiren bir husus vardi: Peygamber'den, hastalandigim baska zamanlarda görmekte oldugum lütuf ve sefkati bu hastaligimda görmüyordum. Sâdece yanima giriyor, selâm veriyor, sonra da (adimi söylemeden):

— "Hastaniz nasil?" diyordu.

iste bu hâl beni sübhelendirip üzüyordu. Fakat ben serri hissetmiyordum. Nihayet ben hastaligimdan yeni iyilesip, henüz nekahet devresine girdikten sonra disariya çiktim. Benimle beraber Mistardin anasi da hacet def etme yerlerimiz olan Menâsi' tarafina dogru çikti. Oraya biz ancak geceden geceye çikardik. Bu âdet, evlerimizin yakininda halâlar edinmemizden önce idi.

Âise dedi ki: O zamanlar bizim disari çikmaktaki hâlimiz ibti-dâî Arablar'in sahradaki çukurlar yönüne çikip temizlenmelerine benziyordu. Biz evlerimizin yakininda halâlar edinmekten eziyetlenip incinirdik.

Âise dedi ki: Iste ben Mistah'in anasiyle disari çikip gittim. Bu kadin, Ebû Ruhm ibnu'l-Muttalib ibn Abdi Menâfin kizidir. Annesi de Sahr ibn Âmir'in kizidir ki, bu kadin da Ebû Bekr es-Siddîk'm teyzesidir. Ebû Rumh kizinin ogîu da Mistah ibnu Usâsete'bni Ab-bâd ibn Muttalib'dir. Orada hacetimizi gördükten sonra ben ve Ebû Rumh kizi evimden tarafa dönüp gelirken, Mistah'in anasinin ayagi yün çarsafi içinde sürçtü. (Arablar arasinda felâket zamaninda söylenmesi âdet olan "Düsmanin helak olsun!" duasi yerine) bu kadin:

— Mistah helak olsun! diye ogluna beddua etti. Ben de ona:

— Ne fena söyledin! Bedir'de hazir bulunan bir kimseye mi sövüyorsun? dedim.

Kadin bana:

— Âh su sâf taze! Sen onun söyledigi sözü isitmedin mi? dedi. Ben:

— O ne dedi ki? diye sordum.

Bunun üzerine o bana iftira sâhiblerinin sözünü söyleyip haber verdi.

Âise dedi ki: Artik hastaligimin üstüne bir hastalik daha artti. Evime dönünce yanima Rasûlullah geldi. Selâm verdikten sonra:

— "Hastaniz nasildir?" diye sordu. . Ben de kendisine:

— Babamla anamin yanina gitmem için bana izin verir misin? dedim ^

— Âise: Ben o sirada bu haberi babamla anam tarafindan tahkik etmek istiyordum, demistir.- Âise dedi ki: Rasûlullah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanma geldim ve anam (Ümmü Rûmân)'a:

— Ey annecigim! Insanlar ne konusuyorlar? dedim. Annem:

— Ey kizcagizim! Kendini üzme, sen kendini ve sagligini düsün. Vallahi bir erkegin yaninda sevgili, parlak, güzel bir kadin olsun ve onun birçok ortaklari bulunsun da onun aleyhinde çok lâf etmesinler; bu, pek nâdirdir, dedi.

Ben de:

— Subhânallah! Insanlar bunu mu konusmaktalarmis? dedim.

Âise dedi ki: Ben bunun üzerine bütün gece agladim. Sabaha kadar gözümün yasi dinmiyor, gözüme de hiçbir uyku girdiremiyordum. Sonra aglayarak sabaha ulastim.

Âise dedi ki: Rasûlullah da o sabah Alî ibn Ebî Tâlib'i ve Usâ-metu'bnu Zeyd'i yanina çagirmisti. Vahy gecikince ailesi ile ayrilmasi hususunda onlarla istisare ediyordu.

Âise dedi ki: Usâme ibmi Zeyd'e gelince, o, Peygamber'in ailesinden bilip durdugu berâeti ve Ehlu

Beyt için gönlünde besleyip durdugu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve isaret etti de:
— Yâ Rasûlallah!. Onlar Senin ehlindir. Biz onlar hakkinda hayirdan baska birsey bilmeyiz, dedi.
Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:
— Allah Sana dünyâyi dâr etmemistir. Âise'den baska kadinlar çoktur. Maamâfîh Âise'nin cariyesi Berîre'ye de sor, o da Sana dogru söyler, demisti.
Bunun üzerine Rasûlullah, Berîre'yi çagirip:
— "Ey Berîre! Âise'de sana sübhe veren bir hâl gördün mü?" diye sordu.
Berîre de:
— Seni hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Âise'den kendisini ayiplayabilecegim bir kusur olmak üzere kat'iyyen sundan baska birsey görmüs degilim: Âise yasi küçük, taze bir kadindi. Ailesinin hamurunu yogururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, hamuru yerdi, demis.
Âise dedi ki: Bunun akabinde Rasûlullah o gün minber üzerinde ayaga kalkti ve iftirayi en evvel ortaya çikaran Abdullah ibn Ubeyy'-den dolayi söz söylemekte ma'zûr tutulmasini isteyerek, kendisi minber üzerinde oldugu hâlde hitâb edip:
— "Ey.müslümânlar toplulugu! Ev halkim hususunda bana ezasi ulasan bir sahistan dolayi bana kim yardim eder? Vallahi ben ehlim hakkinda hayirdan baska birsey bilmis degilim. Bu iftiracilar bir adamin da ismini ortaya koydular ki, bu zât hakkinda da ben hayirdan baska birsey bilmiyorum. Bu ismi söyleyen kimse simdiye kadar benimle beraber olmak müstesna, ailemin yanina girer degil" demistir.
Âise dedi ki: Bunun üzerine Ensâr'in Evs kabilesinden Abdu'l-Eshel ogullari'mn kardesi Sa'd ibnu Muâz ayaga kalkmis ve [215]:
— Yâ Rasûlallah! O kimseye karsi Sana ben yardim edecegim. Eger bu iftirayi çikaran Evs'ten ise ben onun boynunu vururum. Eger Hazrec kardeslerimizden ise, yapilacak isi Sen bize emredersin, biz de emrini yerine getiririz, demistir.
Âise dedi ki: Bu defa Hazrec kabîlesinden bir adam ayaga kalkmis. Hassan ibn Sâbit'in anasi onun soyundan olup, amcasinin kizi idi. Iste ayaga kalkan bu zât, Hazrec kabilesinin seyyidi olan Sa'd ibnu Ubâde'dir.
Âise dedi ki: Sa'd ibn Ubâde bu vak'adan evvel iyi bir adamdi [216].
Fakat bu defa kafaîle asabiyyeti onu Sa'd ibn Muâz'in sözlerinden dolayi öfkeye sürükledi de, Sa'd ibn Muâz'a karsi:
— Yalan söyledin. Allah'in ebedîligine yemîn ediyorum ki, sen onu (yânî Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve onu öldürmege muktedir olamazsin. O, senin cemâatinden biri olmus olaydi sen onun öldürülmesini istemezdin, demis.
Bu defa da Sa'd ibnu Muâz'in amcasinin oglu Useyd ibnu Hu-dayr ayaga kalkarak, Sa'd ibnu Ubâde'ye karsi:
— Allah'in ebedîligine yemîn ediyorum ki, sen yalan söylüyorsun. Vallahi biz onu elbette öldürürüz. Sen muhakkak münafiksin ki, münafiklar hesabina bizimle mücâdele ediyorsun! demis.
Âise dedi ki: Bu suretle Evs ve Hazrec kabileleri ayaklanmislar, hattâ birbirleriyle vurusmayi kasdetmisler. Rasûlullah ise minber üzerinde dikiliyormus.
Âise dedi ki: Rasûlullah (minberden inip) onlar sükûnete varincaya kadar, onlara yumusak sözler

söylemis, kendisi de (baska sey söylemeyerek) sükût etmis.
Âise dedi ki: (Bana gelince:) Ben o günümün tamâminda hep agladim. Ne gözümün yasi dindi, ne de gözüme bir uyku degdirebil-dim. Babamla anam benim yanimda sabahladilar. Ben iki gece ve bir gün devamli agladim. Gözümün yasi dinmiyor ve gözüme uyku gir-diremiyordum. Hattâ ben aglamak cigerimi parçalayacak saniyordum. Bu sekilde ebeveynim yanimda oturduklari, ben de aglamakta bulundugum sirada Ensâr'dan bir kadin benim yanima girmeye izin istedi. Ben de o kadina izin verdim. O da oturup benimle agliyordu.
Âise dedi ki: Biz bu hâl üzere iken, Rasûlullah yanimiza girdi. Selâm verdikten sonra oturdu.
Âise dedi ki: Hâlbuki RasûIullah, bundan evvel hakkimda dedikodu basladigi günden beri yanimda oturmamisti. Ve Rasûlullah bir ay bekledigi hâlde kendisine benim hakkimda birsey vahyolunmuyor-du.
Aise dedi ki: Rasûlullah oturdugu zaman sehâdet kelimelerini söyledikten sonra:-
— "Amma ba'du: Yâ Âise! Hakkinda bana söyie söyle sözler eristi. Egersen bu isnâdlardan bert isen, Allah seni yakinda berî kilip temizligini i'lân edecektir. Yok eger böyle bir günâha yaklastinsa Allah 'tan magfiret iste ve tevbe et. Çünkü kul, günâhim i'tirâf ve sonra datevbe edince Allah da onun tevbesini kabul eder" dedi.
Âise dedi ki: Rasûlullah bu hutbesini bitirince (musîbetin siddetli harâretiyle) gözümün yasi kesildi, hattâ gözyasimdan bir damla bulamiyordum. Hemen babama:
— Rasûlullah'in söyledigi söz hususunda benim tarafimdan ce-vâb ver, dedim.
Babam:
— Vallahi Rasûlullah'a ne diyecegimi bilmiyorum, dedi. Sonra anama:
— Rasûlullah'in söyledigi söze benim adima cevâb ver, dedim. O da:
— Ben Rasûlullah'a ne diyecegimi bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine ben henüz Kur'ân'dan delîl okuyamayan küçük
yasta bir taze oldugum hâlde, söyle dedim:
— Vallahi ben kat'î anladim ki, siz bu dedikoduyu isitmissiniz. Hattâ bu söz sizin gönüllerinizde yerlesmis ve siz ona inanmissiniz. Simdi ben size "ben ondan beriyim" desem, benim muhakkak berî oldugumu Allah bilip dururken, sizler benim bu sözümü tasdîk et-miyeceksiniz. Ve eger benim muhakkak berî oldugumu Allah bilip dururken, ben sizlere fena bir i'tirâfta bulunsam, sizler beni hemen tasdîk edeceksiniz. Vallahi ben bu vaziyette kendim için ve sizin için baska bir mesel bulamiyorum. Ancak Yûsuf'un babasi Ya'kûb'un (o sikinti içinde) söyledigi su sözünü buluyorum: "Fe sabrun cemî-lun v 'altahu H-mustaânu alâ mâ tasifûn (= Artik bana düsen) güzel bir sabirdir. Sizin su söylediklerinize karsi yardimina siginilacak, ancak Allah'tir)" (Yûsuf: 18).
Ben bu sözü söyledikten sonra dönüp yatagima yattim. Öyle bir hâlde ki, Allah o zaman benim berî oldugumu biliyordu ve Allah muhakkak benim berî oldugumu ortaya koyacakti. Lâkin vallahi ben Allah'in bana âid bir is için okunacak bir vahiy indirecegini zannetmiyordum. Ve sânim da haddizatinda bana âid bir mes'elede Allah'in bir emirle tekellüm etmesinden çok hakîr idi. Lâkin ben Rasûlullah'in uykusunda bir ru'yâ görmesini ve Allah'in da bu ru'yâ ile benim temizligimi ortaya koymasini umuyordum. Vallahi Rasûlullah oturdugu yerden kalkmamisti. Ev halkindan bir kimse de disari çikmamisti. Nihayet üzerine vahiy indirildi. O'na vahiy inerken olagelen hâl hemen gelip O'nu kaplayiverdi, ki kis gününde bile üzerine indirilen sözün agirligindan dolayi kendisinden inci taneleri gibi terler dökülürdü.

Âise dedi ki: Rasûlullah'tan vahiy hâli gidip de açilinca, kendisi sevincinden gülüyordu. Tekellüm ettigi ilk söz:

— "Yâ Âise! Allah seni kat'î olarak temize çikarmistir" demesi oldu.

Âise dedi ki: Bunun üzerine anam bana:

— Kizim, Rasûlullah'a dogru kalk da tesekkür et, dedi. Ben:

— Hayir vallahi, ben ne O'na dogru kalkarim, ne de berî oldugumu indiren Azîz ve Celîl Allah'tan baskasina hamd ederim, dedim.

Âise dedi ki: Yüce Allah: "O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir serr sanmayin. Bil'akis o sizin için bir hayirdir. Onlardan herkese kazandigi günâh vardir. Onlardan günâhin büyügünü üzerine alan o adama da büyük bir azâb vardir..." (en-Nûr: n-12) on âyet indirdi. Iste sonunda Allah bu âyetleri benim temizligim hakkinda indirdi [217].

Babam Ebû Bekr es-Siddîk, akrabaligindan ve fakirliginden dolayi nafaka vermekte bulundugu Mistah ibnu Usâse için:

— Kizim Âise'ye bu iftirayi söyledikten sonra vallahi ben de Mis-tah'a birsey vermem! diye yemîn etti.

Bunun üzerine Yüce Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar, akrabasina, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin; affetsin, aldiris etmesin. Allah 'in size magfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 22) âyetini indirdi.

Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr es-Siddîk:

— Vallahi ben Allah'in beni magfiret etmesini elbette severim! dedi ve Mistah'a veregeldigi nafakayi tekrar vermeye basladi ve:

— Ben bu nafakayi ondan ebediyyen koparmam, dedi.

Âise dedi ki: Rasûlullah, zevcesi Zeyneb bintu Cahs'a da benim hâlimden:

— Yâ Zeyneb! Âise hakkinda ne bilirsin ve ne gördün? diye sormustu.

Zeyneb cevaben:

— Yâ Rasûlallah! Ben kulagimi, gözümü isitmedigim, görmedigim seylerden muhafaza ederim. Vallahi Âise hakkinda hayirdan baska birsey bilmem, diye güzel sâhidlik etmistir.

Âise dedi ki: Zeyneb, Peygamber'in kadinlari arasinda güzelligi ve Peygamber'in yanindaki mevkii i'tibâriyle bana rekaabet eden bir kadindi. Fakat Allah onu verâ ve takvasi sebebiyle (iftiracilara katilmaktan) korudu. Kizkardesi Hamne bintu Cahs ise o iftiraya taas-subla tutunmaya ve iftiracilarin söylediklerini hikâye etmeye basladi da, bu sebeble helak olanlar içinde helak oldu.

ez-Zuhrî: Iste bu, o zümrenin isinden bize ulasmis olan hadîstir, demistir. Sonra Urve söyle dedi: Âise dedi ki: Vallahi hakkinda dedikodu yapilan o adam muhakkak:

— Subhânallah! Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben hayâtimda hiçbir disinin elbisesini asla açmamisimdir (yâni hiçbir kadinla cinsî yaklasma yapmamisimdir), der dururdu.

Sonra o zât (yânî Safvân ibn Muattal) bu islerin ardindan Allah yolunda sehîd olarak öldürülmüstür [218].

172-.......Bize Ma'mer ibn Râsid haber verdi ki, ez-Zuhrî söyle demistir: el-Velîd ibnu Abdilmelik bana:

— Alî ibn Ebî Tâlib'in Âise'ye iftira atanlar içinde oldugu haberi sana ulasti mi? diye sordu.
Ben de ona:
— Hayir (Alî iftiracilarin sözünün benzerini söylemekten münezzehtir). Lâkin senin kavmin Kureys'ten olan su iki zât; Ebû Seleme Abdurrahmân ile Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ibni'l-Hâris, Âise'nin kendilerine, "Iftira isi hakkinda Alî susucu idi" dedigini bana haber vermislerdir, dedim.
Râvî dedi ki: Bu mes'ele hakkinda ez-Zuhrî'ye müracaat ettiler, fakat ez-Zuhrî, el-Velîd'e bundan baska cevâb vermedi ve (lâfizda hiçbir sübhe olmayarak) "Musellimen" sözünü söyledi; bir de "Aleyhi (yânî Zuhrî, Velîd'e cevâb döndürmedi)" lâfzini ziyâde etti. Atîk'in aslinda da böyle "Musellimen" ta'bîri vardir [219].

173-.......Ebû Vâil söyle demistir: Bana Mesrûk ibnu'1-Ecda' tahdîs edip söyle dedi: Bana Âise'nin annesi olan Ümmü Rûmân tahdîs edip söyle dedi: Ben Âise ile otururken birden Ensâr'dan bir kadin girdi de (iftiraya karisanlari kasdederek):
— Allah Fulân kimseyi söyle yapsin! Fulân kimseyi söyle yapsin! dedi.
Ümmü Rûmân da bu Ensâriyye kadina:
— Sana ne var? diye sordu. O kadin:
— Oglum bu sözü söyleyenler içindedir, dedi. Ümmü Rûmân tekrar:
— Söz nedir? diye sordu.
O kadin (iftiracilarin sözlerini zikrederek):
— Bunlar söyle söyle demislerdir,.dedi. Âise, kadina:
— Bu sözleri Rasûlullah isitti mi? diye sordu. Kadin:
— Evet, dedi. Rasûlullah tekrar:
— Bunlari Ebû Bekr de isitti mi? dedi. Kadin yine:
— Evet (o da isitti), diye cevâb verince, Âise bayilip yere düstü. Sonunda Âise ates içinde titrer hâlde kendine geldi. Ben üzerine
kendi elbisesini atip onu örttüm. Bu sirada Peygamber geldi ve:
— "Bunun nesi var?" diye sordu. Ben:
— Yâ Rasûlallah, Âise'yi titreten bir ates yakaladi, dedim.
— "Muhtemel ki bu, konusmakta oldugu bir söz içinde olmustur" buyurdu.
Ümmü Rûmân:
— Evet (öyle oldu), dedi. Bunun akabinde Âise oturdu da:
— Vallahi eger ben bu ithamdan beriyim diye yemîn etsem, sizler beni tasdik etmeyeceksiniz, ben size yeminle söylesem de sizler benden özrümü (yânî benligimi) kabul etmeyeceksiniz. Benimle sizin meseliniz Ya'kûb Peygamber'le ogullarinin meseli gibidir. Ya'kûb (o imtihani sirasinda söyle demisti): "Artik (bana düsen) güzel bir sabirdir. Sizin su söylediklerinize karsi yardim istenilecek olan ancak
Allah'tir" (Yûsuf: 18).
Ümmü Rûmân: Rasûlullah bana birsey söylemeden döndü. Bu sirada Yüce Allah {en-Nûr: 11-12. ayetiyie) Âise'nin benligini indirdi. Bunun üzerine Âise, Peygamber'e hitaben:
— Allah'in hamdiyle (hamdederim), baska kimsenin hamdiyle degil; Sen'in hamdin ile de degil, dedi [220].

174-.......BizeVekî'ibnu'I-Cerrâh,Nâfi' ibn Umer ibn Abdillah el-Cumahî'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, Âise (R) "h telakkavnehu bi-elsinetikum..." (en-Nûn 15) lâfzini "Iz telikûnehu bi-elsinetikum"tarzinda okur ve onu tefsir ederek de: "el-Velku", "el-Kezibu" demektir, dedi.
Ibnu Muleyke geçen senedi ile: Âise lâm'm kesresiyle okudugu bu okuyusu baskalarindan daha iyi bilen idi. Çünkü bu kelâm kendisi hakkinda indi, demistir.

175-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr söyle demistir: Ben bir kerresinde Âise'nin yaninda Hassan ibn Sâbit'e sövmeye kalktim da, Âise:
— Sen Hassân'a sövme. Çünkü o,, siirle Rasûlullah tarafindan mücâdele eder, O'nu savunurdu, dedi.
Yine Âise dedi ki: Hassan, (Kureys'ten olan) müsrikleri kötüle-yip hicvetmek hususunda Peygamber'den izin istedi. Peygamber (S):
— "(Kureys'i hicvederken) benim nesebimi nasil yapacaksin?" diye sordu.
Hassan:
— Ben Sen'in nesebini (soyun olan Hâsim ogullari'ni) Kureys soylari arasindan, hamurdan kilin çekilmesi gibi muhakkak çeker çikaririm, diye cevâb verdi.
Muhammed (ibn Ukbe) de söyle dedi: Bize Usmân ibnu Ferhad tahdîs edip söyle dedi: Ben Hisâm'dan isittim ki, babasi Urve ibnu'z-Zubeyr: Ben Âise'nin yaninda Hassan ibn Sâbit'e sövdüm. O, Âise aleyhine iftiracilarin sözlerini çok söyler idi, demistir [221].

176-.......Mesrûk söyle demistir: Biz Âise'nin huzuruna girdik. Yaninda Hassan ibnu Sabit vardi, Hassan kendine âid olan birtakim beyitlerle tesbîb yaparak siir insâd ediyor ve:
—Hasânun, rezânun mâ tuzennu bi-ifbetin
Tusbihu garsâ min luhûmi'l-gavâfili [222] diyordu.
Âise de ona:
— Lâkin sen böyle degilsin (yânî sen giybet ettin ve iftiracilarin sözlerine daldin), dedi.
Mesrûk dedi ki: Ben Âise'ye:
— Hassân'm senin yanina girmesine neden izin veriyorsun? Hâlbuki Yüce Allah "Onlardan onun büyügünü üzerine alan kimseye büyük bir azâb vardir" (en-Nûn ii) buyurmustur, dedim.
Bunun üzerine Âise:
— Hangi azâb körlükten daha siddetli ve daha büyüktür? dedi ve onun lehine: Sübhesiz Hassan, Rasûlullah adina Islâm'i müdâfaa eder yâhud müsriklerin hicivlerine karsilik verirdi, sözlerini de söyledi [223].

37- Hudeybiye Gazvesi Babi [224]

Yüce Allah'in su kavli: "Andolsun ki, Allah müzminlerden -seninle o agacin altinda bey'at ederlerken- razi olmustur da kaîblerindekini bilerek üzerlerine ma'nevî kuvvetim indirmis ve onlari yakin bir feth ile ve alacaklari birçok ganimetlerle mükafatlandirmistir. Allah mutlak gâlibdir,

yegâne hüküm ve hikmet sahibidir" (ei-Feth: i8).

177-.......Zeyd ibn Hâlid (R) söyle demistir: Hudeybiye yilinda Rasûlullah'in beraberinde (Medine'den sefere) çiktik. Bir gece bize bir yagmur isabet etti. Akabinde Rasûlullah (S) bizlere sabah namazini kildirdi. Namazdan çiktiktan sonra yüzünü bizlere döndürdü de:
— "Bitir misiniz Rabb'iniz ne buyurdu?" diye sordu. Bizler:
— Allah ve Rasûîü en bilendir, diye cevâb verdik. Rasûlullah söyle dedi:
— "Allah söyle buyurdu: Kullarimdan kimi bana îmân etmis, kimi de kâfir olmus oldu. Her kim Allah'in rahmeti, Allah'in rizki ve Allah'in fadli ile üzerimize yagmur yagdi dediyse, iste o, bana imân etmis, yildiza kâfir olmustur. Her kim de fulan yildtz(m batip dogmasi) ile üzerimize yagmur yagdi dediyse, iste o yildiza îmân etmis, bana îmân etmemistir" [225].

178-.......Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den tahdîs etti ki, ona Enes (R) haber verip söyle demistir: Rasûlullah (S) dört umre yapti. Bunlardan Veda Hacci'yla beraber yaptigi umresi müstesna olmak üzere, hepsi de zu'1-ka'de ayinda oldu. Hudeybiye'den zu'1-ka'de içinde bir umre, ertesi yil zu'1-ka'de içinde bir umre, Ci'râne'den Hu-neyn ganimetlerini taksim ettigi yerde zu'1-ka'de içinde bir umre ve bir de hacci ile beraber yaptigi umre [226].

179-.......Abdullah ibmi Ebî Katâde'ye, babasi Ebû Katâde tahdîs edip söyle demistir: Hudeybiye senesi biz de Peygamber'in beraberinde gittik. Peygamber'in sahâbîleri ihrama girdiler, fakat ben ihrama girmemistim [227].

180-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Siz, büyük fethi Mekke'nin fethi sayarsiniz -Vakia Mekke'nin fethi (Kur'ân'in sehâ-det ettigi) parlak bir fetih ve zafer idi-. Hâlbuki biz büyük fethi, Hu-deybiye günündeki Ridvan Bey'ati sayariz (ki o gün cihâd için Rasûlullah'a verdigimiz sözden Allah razi olmustur). Biz o gün Peygamberdin maiyyetinde yüzer mevcûdlu ondört bölük (bindörtyüz) er idik. Hudeybiye bir kuyudur, Biz oraya varinca kuyunun suyunu tamamen çekmistik de içinde bir damla su birakmamistik. Bu hâl Pey-gamber'e ulasti. Peygamber kuyunun yanina geldi, kenarina oturdu. Sonra içinde biraz su bulunan bir kap istedi. Getirilen su ile abdest aldi, sonra agzini çalkaladi ve dua etti. Sonra bu abdest ve çalkanti suyunu kuyuya döktü. Bunun üzerine biz az bir zaman kuyuyu bu hâlde biraktik. Sonra kuyu bize istedigimiz kadar su verdi. Hem biz, hem de bütün hayvanlarimiz suya kandik.

181-.......Ebû Ishâk tahdîs edip söyle demistir: el-Berâ ibn Âzib (R) bize söyle haber verdi: Kendileri Hudeybiye senesi Rasûlullah'in beraberinde bindörtyüz yâhud daha çok kisi olarak bulunmuslar. Nihayet bir kuyu basinda konaklamis ve içindeki suyu tamamen çekmisler. Akabinde Rasûlullah'a varip durumu arzetmisler. Rasülullah kuyunun yanina gelip kenarina oturmus. Sonra "Bana içinde su bulunan bir kova getirin" diye buyurmus. Istedigi su kendisine getirilince içine tükürüp duâ etmis. Sonra "Bir saat (yâni bir müddet) kuyuyu ter kedin" buyurmus. Bir süre sonra sahâbîler oradan hareket edinceye kadar hem kendilerini, hem de binek hayvanlarini suya

kandirmislar [228].

182-.......Câbir (R) söyle demistir: Hudeybiye gününde insanlar susadilar. Rasûlullah'in önünde ise küçük bir su kabi vardi. Ra-sûlullah o kapdan abdest aldi. Sonra insanlar O'na dogru yönelip geldiler. Rasûlullah (S):
— "Size ne oluyor?*' diye sordu. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, yanimizda abdest alacagimiz ve içecegimiz hiçbir su yoktur, ancak Sen'in bu su kabindaki su vardir, dediler.
Râvî dedi ki: Bunun akabinde Peygamber elini o su kabinin içine koydu, derhâl parmaklari arasindan pinarlar emsali su fiskirmaga basladi.
Râvî dedi ki: Artik bizler su içtik ve abdest aldik.
Ikinci râvî Salim ibn Ebi'1-Ca'd söyle demistir: Ben Câbir'e:
— Siz o gün kaç kisi idiniz? diye sordum. Câbir:
— Yüzbin kisi de olsaydik o su bizlere muhakkak yeterdi; biz binbesyüz kisi idik, diye cevâb verdi [229].

183-.......Katâde söyle demistir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'e: Bana Câbir ibn Abdillah'in "Hudeybiye'deki sahâbîler bindörtyüz kisi idiler" demekte oldugu haberi ulasti, dedim.
Saîd bana, Hudeybiye gününde Peygamber'e bey'at etmis olan sahâbîlerin binbesyüz kisi olduklarini tahdîs etti, dedi.
el-Buhârî'nin üstadi es-Salt'a kendi rivayetinde Ebû Dâvûd Süleyman et-Tayâlîsî mutâbaat etmistir: Bize Kurre ibn Hâlid, Katâ-de'den tahdîs etti. Ona Muhammed ibn Bessâr mutâbaat etti: Bize Dâvûd tahdîs etti: Bize Su'be tahdîs etti [230].

184-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr söyle demistir: Ben Câbir ibn Abdi'lah(R)'tan isittim, söyle dedi: Hudeybiye günü Rasûlullah (S) bize: "Sizleryeryüzündeki insanlarin en hayir/isisiniz" buyurdu. Biz ise bu seferde bindörtyüz kisi idik. Bu gün (gözlerimde körlük olmayip da) görebilseydim, altinda bey'at ettigimiz agacin yerini size muhakkak gösterirdim.
Sufyân ibn Uyeyne'ye Süleyman ei-A'mes "Bindörtyüz" rivayetinde mutâbaat etmistir. Çünkü el-A'mes, Salim ibn Ebi'l-Ca'd'den isitmis, Salim de Câbir'den bindörtyüz sayisini isitmistir.
Ve Ubeydullah ibn Muâz söyle dedi: Bana babam tahdîs etti: Bize Su'be, Amr ibn Murre'den tahdîs etti (O, söyle demistir): Bana Abdullah ibn Ebî Evfâ' el-Eslemî (R) söyle tahdîs etti: Agaç altinda bey'at eden sahâbîler binüçyüz kisi idiler. Eslem kabîlesi halki Muhacirler'-in sekizde biri idiler.
Muhammed ibn Bessâr kendi rivayetinde Ubeydullah ibn Mu-âz'a mutâbaat edip söyle demistir: Bize Ebû Dâvûd et-Tayâlisî tahdîs etti: Bize Su'be ibnu'l-Haccâc tahdîs etti [231].

185-.......Kays ibn Ebî Hazim, Mirdâs ibn Mâlik el-Eslemî(R)'den isitmistir -Mirdâs, agaç altinda bey'at eden sahâbîlerden idi-. Söyle diyordu: Salih (yânî iyi) kimseler birbiri arkasinca Tanri dîvânina alinirlar, geriye de hurmanin yâhud arpanin çalkanti kozalaklari gibi degersizleri kalir ki,

Allah onlara hiçbir kiymet vermez [232].

186-....... Bize Suyfân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, Mervârt ibnu'l-Hakem ile Misver ibn Mahrame (R) söyle demislerdir: Peygamber (S) Hudeybiye yilinda sa-hâbîlerden on küsur yüz kisi içinde (Medine'den) yola çikti. Nihayet Zu'1-Huleyfe'de bulunduklari sirada Peygamber kurbanlik develerine gerdanlik takti ve hörgüçlerinin sag taraflarini çizip kanatarak kurbanlik alâmetini yapti, kendisi de oradan umre niyetiyle ihrama girdi...
(Alî ibnu'I-Medînî söyle demistir:) Ben bu hadîsi Sufyân ibn Uyey-ne'den kaç kerre isittigimi saymam. Nihayet Sufyân'dan söyle derken isittim: Ben Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den kurbanlik develeri nisanlamayi ve gerdanlik takma fikrasini ezberimde tutmuyorum, nisan yapma yerini ve gerdanlik takma yerini de bilmiyorum; yâhud da hadîsin tamâmim bilmiyorum.

187-.......Mucâhid ibn Cebr söyle demistir: Bana Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibn Ucre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah onu, yüzü üzerine bitler düser hâlde görmüs de:
— "Haserelerin sana eza veriyor mu?" demis, o da:
— Evet ezâ veriyor, demis.
Akabinde Rasûlullah ona Hudeybiye'de bulunurken basini tiras etmesini emretti. Bu sirada Rasûlullah ve sahâbîleri Mekke'ye girme arzusu üzerinde bulunuyorlar ve Rasûlullah kendilerinin Hudeybiye'de ihramdan çikacaklarini onlara beyân etmemisti. Akabinde Allah tiras olmanin fidyesini bildiren el-Bakara: 196. âyetim indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah, ona bir farak yânî onalti ritl bugdayi alti fakîre yedirmesini yâhud bir davar kurban etmesini yâhud da üç gün oruç tutmasini emretti [233].

188-.......Bana imâm Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den tahdîs etti;
babasi ve Umer'in hizmetçisi Eslem söyle demistir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'in beraberinde çarsiya çiktim. Çarsida Umer'i genç bir kadin karsiladi ve:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Esim sehîd oldu ve arkasinda küçük çocuklar birakti ki, vallahi bunlar davar ayagi pisiremiyorlar, bunlarin hiç ekini ve sagim hayvanlari da yoktur. Ben bunlari sirtlanin yemesinden endîse ediyorum (yânî öleceklerinden endîse ediyorum). Ben Hufâf ibnu îmâ el-Gifârî'nin kiziyim. Babam Hudeybiye'de Pey-gamber'in beraberinde hazir bulunmustur, dedi.
Bunun üzerine Umer ileri gitmeyip, o kadinin yaninda durdu. Sonra kadina hitaben:
— Kureys'e yakin bir nesebe merhaba! dedi.
Sonra evde baglanmis olan kuvvetli bir deveye dogru gitti ve ona bugdayla doldurdugu iki büyük çuvali yükledi. O iki hararin ortasina da yiyecek ve giyecek seyler yükledi. Sonra o deveyi yulariyla kadina uzatip verdi. Sonra:
— Bu yükü rizk edin, bu tükenmeden Allah sizlere hayir, yânî mal getirecektir, dedi.
Orada bulunan bir adam:
— Ey Mü'minlerin Emîri, bu kadina çok atiyye verdin, dedi. Umer de:
— Anan seni yitirsin! Vallahi ben bu kadinin babasini ve erkek kardesini gördüm ki onlar bir kaleyi bir zaman muhasara etmisler, sonunda fethetmislerdi. Sonra biz onlarin oradaki paylarinin bize geç- [234]

mesini istiyorduk (yânî o kaledeki paylarimizi ister olduk), dedi .

189-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in babasi, Müseyyeb ibn Hazn (R) -"ki bey'atta hazir bulunmustu- : Yemîn ederim ki, ben altinda bey'at yapilan o agaci görmüsümdür, daha sonra o agacin yanina gittim, fakat bu sefer o agaci bilemedim, demistir.

Mahmûd ibn Gayîân'm rivayetinde: Daha sonra o agaç bana unutturuldu, demistir [235].

190-.......Tâbiün'dan Tank ibnu Abdirrahmân söyle demistir:
Ben hacca gittim. Yolda namaz kilmakta olan bir topluluga ugradim da onlara:
— Burasi ne mescididir? diye sordum. Onlar:
— Bu Rasûlullah'in Ridvan Bey'ati'ni yapmis oldugu yerdeki Secere Mescidi'dir, dediler.
Akabinde ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'e geldim de bunu ona haber verdim. Bunun üzerine Saîd söyle dedi:
— Bana babam Müseyyeb tahdîs etti. Kendisi agaç altinda Ra-sûlullah'a bey'at eden kimseler içinde bulunmustur. O söyle dedi: Hu-deybiye'nin ertesi sene kaza umresine çiktigimizda bizler o agaci unuttuk, onu tanimaya muktedir olamadik!..
Saîd:
— Muhammed'in sahâbîleri o agaci bilemediler, onu sizler mi bildiniz; sizler sahâbîlerden daha iyi mi bilenlersiniz? dedi.

191-.......Târik, Saîd'den; o da babasi Müseyyeb(R)'den olmak üzere tahdîs etti. Müseyyeb ibn Hazn (R) agaç altinda bey'at eden kimselerdendi. O:
— Bizler Hudeybiye'nin ertesi sene, o agacin yanina dönüp vardik, fakat o agaç bize örtülüp gizlendi, demistir.

192- Bize Kabîsa tahdîs etti: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, Târik ibn Abdirrahmân söyle demistir: O agaç Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in yaninda zikredildi. Bunun üzerine Saîd güldü de söyle dedi: Bana babam haber verdi, kendisi Hudeybiye'deki bey'atta hazir bulunmustur [236].

193-.......Amr ibn Murre söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan isittim, kendisi agaç altinda bey'at eden sahâbîlerden idi; söyle dedi: Peygamber (S) bir topluluk kendisine bir sadaka mali getirdikleri zaman:
— "Yâ Allah, bunlar üzerine salât et" diye duâ eder idi. Babam Ebû Evfâ da sadakasini getirdiginde Peygamber:
— "Yâ Allah, Ebû Evfâ ailesine salât eyle!" diye duâ ederdi [237].

194-.......Abbâd ibnu Temîm söyle demistir: Harre vak'asi günü oldugu zaman insanlar Abdullah ibn Hanzala'ya bey'at ediyorlardi. Abdullah ibn Zeyd:
— Abdullah ibnu Hanzala insanlarla ne üzerine bey'at ediyor? diye sordu.
Kendisine:

— Ölmek üzerine bey'at ediyor, denildi.
Abdullah ibn Zeyd:
— Ben RasûlulIah(S)'tan sonra kimse ile ölmek üzere bey'at etmem, dedi.
Kendisi Hudeybiye'de Rasûlullah'in beraberinde hazir bulunmustu [238].

195-.......Iyâs ibnu Selemete'bni'1-Ekva' söyle demistir: Bana babam Selemetu'bnu'1-Ekva' tahdîs etti. Kendisi agaç altinda bey'at eden sahâbîlerden idi. Söyle dedi: Biz Peygamber(S)'le birlikte cu-mua namazini kilardik, sonra dönerdik de, duvarlarin, kendisinde gölgelenebilecegimiz bir gölgesi olmazdi [239].

196-....... Yezîd ibnu Ebî Ubeyd söyle demistir: Ben Seleme ibnu'l-Ekva'ya:
— Sizler Hudeybiye günü hangi sey üzerine Rasûlullah (S) ile bey'at ettiniz? diye sordum.
Seleme (R):
— Ölmek (ve kat'iyyen dönmemek) üzere, dedi [240].

197-.......el-Alâ ibnu'l-Müseyyeb'den babasi Müseyyeb ibn Rafi' et-Taglebî söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'e kavustum da:
— En güzel yasayis sana kutlu olsun! Sen Peygamber'e sahâbî-lik ettin ve onunla agaç altinda bey'at yaptin! dedim.
Bunun üzerine el-Berâ:
— Ey kardes oglu! Peygamber'den sonra bizim ne fitneler çikardigimizi sen bilmezsin, dedi [241].

198-.......Muâviyeibnu Sellâm, Yahya ibn EbîKesîr'den; o da Ebû Kilâbe'den tahdîs etti ki, Sabit ibnu'd-Dahhâk, kendisinin agaç altinda Peygamber'le bey'at yaptigini haber vermistir.

199-.......Bize Su'be ibnu'I-Haccâc, Katâde'den haber verdi ki, Enes ibn Mâlik (R) "Biz hakikat sana apâsikâr bir fetih (yolu) açtik... " (ei-Feth: i) âyeti hakkinda söyle demistir:
— O feth, Hudeybiye'dir. Rasûlullah'in sahâbîleri:
— Bu sana kutlu ve mutlu olsun yâ Rasûlallah (Allah geçmis ve gelecek günâhlarini magfiret etti)! Bizim için ne var (yâni Allah bu husûsda bizlere ne hükmetti)? dediler.
Allah: "(Bütün bu lütuflar) erkek mü 'mirilerle kadin mü 'minleri altlarindan irmaklar akan cennetlere -içlerinde ebedî ve sermedi olarak-sokmak, onlarin günâhlarim keffâret etmek içindir. Iste bu, Allah indinde en büyük kurtulus ve saadettir" (el-Feth: 5) âyetini indirdi.
Su'be dedi ki: Ben Kûfe'ye geldim ve bu hadîsin tamâmini Katâde'den olmak üzere tahdîs ettim. Sonra Katâde'ye döndüm ve bunu kendisine zikrettim. Katâde:
— Amma "înnâfetahnâ leke"rûn Hudeybiye ile tefsîri Enes'in rivâyetindendir; "Henîen vemerîen"\se Ikrime'nin rivâyetindendir, dedi [242].

200-.......Meczeetu'bnu Zahir el-Eslemî'den; o da babasi Zahir ibnu'l-Esved'den: Bu Zahir, agaç

altinda yapilan bey'atte hazir bulunanlardan idi. Söyle demistir: (Hayber'de) ben esek etlerini pisirmek için tencerenin altina ates yakiyordum. Tam bu sirada Rasûlullah'in nidâcisi:
— Rasûlullah sizleri esek etlerinden nehyediyor! diye bagirdi.
Yine Meczee'den; o da Eslemîler'den yâhûd sahâbîlerden ve agaç altinda bey'at eden kimselerden bir adamdan ki, onun ismi Uhbân ibnu Evs'tir. Bu zâtin dizi rahatsiz olmustu da secde ettigi zaman dizinin altina bir yastik kor idi [243].

201-...... Agaç altinda bey'at yapan sahâbîlerden olan Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) söyle demistir: (Hayber seferine gittigimizde) Ra-sûlullah ile sahâbîlerine kavud getirildi de onlar bunu agizlarinda evirip çevirip çignediler...
Basra Kaadisi Muâz ibn Muâz, Su'be ibnu'l-Haccâc'dan rivayet etmekte bu hadîsin senedindeki râvîlerden Ibnu Ebî Adiyy'e mu-tâbaat etmistir[244].

202-....... Ebû Cemre (Nasr ibnu Imrân) söyle demistir: Ben, hem Peygamber'in sahâbîlerinden ve ayni zamanda agaç altinda bey'at eden kimselerden olan Âiz ibn Amr(R)'dan:
— (Vitr namazini kildiktan sonra uyuyup uyaninca, tekrar nafile namaz kilan kimse için evvelce kildigi) vitr namazi bozulur mu? diye sordum.
Âiz:
— Vitr namazini gecenin evvelinde kildigin zaman, artik gecenin sonunda vitr namazi kilma, diye cevâb verdi [245].

203-.......Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da babasi Eslem'den söyle haber verdi: Rasûlullah (S) seferlerinden birinde yol aliyordu. Umer ibnu'I-Hattâb da bir gece Rasûlullah'in beraberinde gidiyordu. Bu sirada Umer, Rasûlullah'a birsey sordu. Fakat Rasûlullah (vahy ile mesgul bulundugu için) Umer'e cevâb vermedi. Umer sonra yine sordu. Rasûlullah bu defa da cevâb vermedi. Umer, (Rasûlullah isitmedi sanarak) sonra bir daha sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Bunun üzerine Umer içinden kendi kendine:
— Anan seni kaybetsin yâ Umer! Bak üç kerre Rasûlullah'a (sorguda) israr ettin de bu sorgularin hepsinde Rasûlullah sana cevâb vermedi, dedi.
Umer (rivayetine devamla) söyle dedi: Ben bunun üzerine devemi hareket ettirip sürdüm. Sonra hakkimda (tevbîh edici) Kur'ân inmesinden korkarak müslümânlann önüne geçtim. Fakat çok beklemedim. Bir çagirganin bana seslendigini isittim. Ve (kendi kendime) dedim ki:
— Yemîn olsun simdi hakkimda Kur'ân inmis olmasindan hakîkaten korktugumu i'tirâf ettim. (Ve bu korku içinde) Rasûlullah'in huzuruna geldim de kendisine selâm verdim. Rasûlullah bana (sevinç içinde):
— "Yemîn olsun bu gece bana bir sûre indirildi ki, o sûre bana, üstüne günes dogan herseyden çok sevimlidir" buyurdu; sonra da: "Biz hakikat sana apâsikâr birfeth (ve zafer) yolu açtik. (Bu,) geçmis ve gelecek günâhini Allahhn magfiret etmesi, senin üzerindeki nVmetini tamamlamasi, seni (bu sayede) dogru yola iletmesi içindir. Ve Allah'in sana çok serefli bir muzafferiyetle yardim etmesi [246]

içindir... " (el-Feth: 1-3) .

204-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip söyle dedi: Ben bu hadîsi ez-Zuhrî'den tahdîs ettigi zaman isittim. Bir kismini Zuh-rî'den ezberledim. Ma'mer ibn Râsid de beni Zuhrî'den isittigim ki-simda sabit ve kararli kildi. O da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da el-Misver ibn Mahrame'den ve Mervân ibnu'l-Hakem'den. Bu son ikisinden biri, arkadasi üzerine bâzi artirma yapiyordu. Misver ile Mervân söyle demislerdir: Peygamber (S) Hudeybiye yilinda sahâbîlerin-den yüzer kisilik on bu kadar bölük içinde sefere çikti. (Medîneliler'in ihrama girme yeri olan) Zu'1-Huleyfe'ye geldigi zaman kurbanlik develerin boyunlarina kurbân nisanesi olan gerdanliklarini takti, hör-güçlerini de biçakla çizip kanatarak nisanladi. Ve buradan i'tibâren umre niyetiyle ihrâmlandi. Rasûlullah, Huzâa kabilesinden (Busr ibn Sufyân adli) bir gözcüsünü de kesif için ileri gönderdi. Kendisi de (ma-iyyetiyle beraber) yürüdü. Tâ Gadîru'l-Estât mevkiine kadar ilerledi. Burada gözcüsü geldi ve su haberleri söyledi:
— (Yâ Rasûlallah!) Kureys Senin aleyhinde birçok halk toplamis ve Ehâbis denilen topluluklari da aleyhinde kendi ittifakina almis. Müsrikler Seninle muhakkak harb edecekler ve Ka'be'yi ziyaretten Seni men' edecekler ve Mekke'ye girmene mâni' olacaklar, dedi. Bu haber üzerine Rasûlullah (istisare için sahâbîlerini toplayip onlara):
— "Ey insanlar! Bana fikrinizi söyleyiniz: Bizi Ka'be'yi ziyaretten men1 etmek isteyen su müsriklerin aileleri ve çoluk çocuklari üzerine akin etmemi uygun buluyor musunuz? Eger bu sirada müsrikler bize karsi gelirlerse (onlarla harb eder ve onlari yeneriz). Çünkü Aziz ve Celîl olan Allah müsriklerden bir gözü kesmistir (yânî bir casusumuzu müsriklerin gözünden korumustur). Eger müsrikler üzerimize gelmezlerse bu düsmanlarimizi (aileleri, çoluk çocuklari ve mallari) baskina ugramislar, zorla alinmislar hâlinde birakiriz" buyurdu.
Bunun üzerine Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah! Sen su Beyt'i ziyaret kasdedici olarak yola çiktin. Bir kimseyi öldürmek ve bir kimse ile harbetmek istemezsin. Su hâlde Ka'be'ye dogru yürü. Her kim bizi Ka'be'yi ziyaretten men' ederse, onunla vurusuruz! dedi.
(Bunun üzerine) Rasûlullah:
— "Allah'in ismi üzere yürümege devam edin!" buyurdu [247].

205-.......Bana Ibn Sihâb'm kardesinin oglu, amcasi(Muhammed ibn Müslim ibn Sihâb)ndan tahdîs etti. O söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi de Mervân ibnu'l-Hakem ile Misver ibn Mahrame'den isitmistir. Bu iki sahâbî Rasûhillah'in Hudeybiye umresi hakkindaki haberinden bir haber naklediyorlardi. (Ibn Sihâb söyle dedi:) Urvenin o iki sahâbîden bana haber verdigi seyler içinde su fikralar vardi:
Rasûlullah (S) Hudeybiye günü ta'yîn edilen sulh müddeti üzerine Süheyl ibn Amr ile yazisma yaptigi zaman, Süheyl ibn Amr'in ileri sürdügü sartlar içinde sunlar da vardi: Süheyl:
— Sana bizden bir erkek gelirse, o gelen kimse senin dîninde olsa bile onu bize geri vereceksin ve onunla bizim aramizi bosaltacaksin, dedi ve Süheyl ancak bu sart üzerine Rasûlullah ile baris andlas-masi yapacaginda diretti.
Müslümanlar bu sarti istemeyip öfkelendiler ve bu sart aleyhinde konustular. Süheyl, Rasûlullah ile

ancak bu sart üzere andlasma yapmakta dayatinca Rasûlullah (o sarti kabul edip) onunla anlasmaya vardi.
Bu madde uyarinca daha o gün Rasûlullah, Süheyl ibn Amr'in oglu Ebû Cendel'i babasina geri verdi. O anlasma müddeti içinde Rasûlullah'a gelen herbir erkegi, müslümân olarak gelmis de olsa muhakkak geri çevirmistir.
Bu arada mü'min kadinlar da Muhacir olarak geldi. Ve Ukbe ibn Ebî Muayt'm kizi Ümmü Kulsüm de kadinlik çagina erismis oldugu hâlde o günü Rasûrullah'in yanina çikip gelenlerdendi. Arka-sindan ailesi de geldiler de Ümmü Kulsüm'ü kendilerine geri vermesini Rasûlullah'tan istiyorlardi. Fakat Yüce Allah, mü'min kadinlar hakkinda indirdigim indirdigi için -el-Mümtehine: 10. âyeti indirdigi içiri-(Rasûlullah, Ümmü Kulsüm'ü ailesine geri vermemistir).
Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) mü'min kadinlardan muhacir olup gelenleri su âyet ile imtihan edi-yordu:
'Ey Peygamber, mü 'min kadinlar -Allah 'a hiçbirseyi es tutmamalari, hirsizlik yapmamalari, zina etmemeleri, evlâdlanm öldürmemeleri, elleriyle ayaklari arasindan bir iftira düzüp getirmemeleri, (emredecegin) herhangi bir iyilik hususunda sana âsî olmamalari sartiyle- sana bey'atlesmeye geldikleri zaman, bey'atlerini kabul et. Onlar için Allah'tan magfiret isteyiver. Çünkü Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-Mümtehine: 12).
Yine amcasindan o, yâni Ibn Sihâb: O zaman Allah'in, kendi Rasûlü'ne, müsrik erkeklerin mü'min olarak hicret etmis kadinlarina yaptiklari mehr ve diger harcamalari müsrik erkeklere geri ver-
mesini emrettigi haberi de bize ulasti, demistir. Ve yine bize Ebû Ba-sîr kissasi da ulasti, deyip o hadîsi de uzunlugu ile zikretmistir [248].

206- Bize Kuteybe ibn Saîd, (Imâm) Mâlik'ten; o da Nâfi'den söyle tahdîs etti: Abdullah ibn Umer (Haccâc'in Abdullah ibn Zubeyr'le harb etmek için Mekke üzerine bir ordu ile yürüdügü) fitne senesi içinde umre niyetiyle yola çikti da:
— Eger ben Beyt'i ziyaretten men' olunursam, ben de Rasûlul-lah (S) ile yaptigimiz gibi yaparim, dedi ve akabinde telbiye ederek (Zu'1-Huleyfe'de) umre niyetiyle ihrâmlandi.
Çünkü Rasûlullah da Hudeybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrama girmisti.

207-.......Ibn Umer (fitne zamaninda) umre niyetiyle ihrama girdi de: Eger benimle Beyt arasina engel olunursa, ben de Kureys kâfirlerinin Peygamber'le Beyt arasina engel olduklari zaman Peygamber'in Hudeybiye'de yaptigi isleri yaparim, dedi ve su âyeti okudu: "Andolsun ki, Allah 'in Rasûlü 'nde sizin için güzel bir tâbV olup uyma numunesi vardir..." (ei-Ahzâb: 2i).

208-.......Abdullah ibn Umer'in iki oglu Ubeydullah ile Salim, babalari Abdullah ibn Umer'le konustuklarini Nâfi'e haber vermislerdir.
H ve yine bize Mûsâ ibn Ismâîl tahdîs etti: Bize Cuveyriye, Nâfi'den söyle tahdîs etti: Abdullah ibn Umer'in ogullarindan bâzisi Ibn Umer'e:
— Bu yil yerinde kalsan (hacca gitmesen elbette daha hayirli olur)! Çünkü ben senin bu sene Beyt'e ulasamayacagindan korkuyorum, dedi.

Ibn Umer dedi ki:
— Biz Peygamber'in beraberinde yola çiktik. Kureys kâfirleri Beyt'e varmaga mâni' oldular. Bunun üzerine Peygamber kurbanliklarini kesti, basim tiras etti, sahâbîleri de saçlarini kisalttilar.
Ibn Umer devamla söyle dedi:
— Sizi sâhid tutuyorum ki, ben kendime umre yapmayi vâcib kildim. Eger benimle Beyt'in arasi serbest birakilirsa Beyt'i tavaf ederim. Eger benimle Beyt'in arasina engel olunursa, ben de Rasûlul-lah'in (Hudeybiye'de) yaptigi gibi yaparim, dedi (ve Zu'1-Huleyfe'de umre niyetiyle ihrama girdi).
Bir saat gittikten sonra:
— Mâni' olunmakla ihramdan çikmanin cevazinda hacc ile um-
renin ikisini de bir görüyorum (aralarinda fark görmüyorum). Sizleri sâhid tutuyorum ki, ben umrem ile beraber hacci da kendime vâcib kildim, dedi (ve kiran haccina niyet etti).
Mekke'ye girdigi gün bir tavaf ve bir sa'y yapti (ikaamet etti). Nihayet (nahr gününde kurbanini kesip) iki ibâdetten beraberce ihramdan çikti [249].

209-....... Nâfi' söyle demistir: Insanlar "Ibn Umer, babasi Umer'den önce müslümân oldu" diye konusuyorlar. Hâlbuki is böyle degildir. Is söyledir: Umer, Hudeybiye günü oglu Abdullah'i, Ensâr'-dan bir kisinin yaninda bulunan atin, üzerine binip harbetmek mak-sadiyle getirmesi için, atinin yanma göndermisti. Bu sirada Rasûhillah agacin yaninda insanlardan bey'at aliyordu. Hâlbuki Umer bu bey'-at isini bilmiyordu. Abdullah, Rasûlullah ile bey'at edip, sonra ati almaya gitti ve ati Umer'e getirdi. O sirada Umer, harbetmek için zirhini giymekle mesguldü. Abdullah babasina Rasûlullah'in agaç altinda insanlardan bey'at almakta oldugunu haber verdi.
Râvî dedi ki: Hemen Umer bey'at yerine gitti, kendisiyle beraber oglu da gitti..Nihayet Umer de Rasülullah'a bey'at etti. Iste in-sanlar'in "Abdullah ibn Umer, babasi Umer'den önce müslümân oldu" diye konusur olduklari söz, budur.
Ve Hisâm ibn Ammâr söyle demistir: Bize el-Velîd ibnu Müslim tahdîs etti. Bize Umer ibnu Muhammed el-Umerî tahdîs etti. Bana Nâfi', Ibn Umer'den haber verdi (o söyle demistir): Hudeybiye günü-insanlar Peygamber'in beraberinde idiler; agaçlarin gölgelerine dagilmislardi. Derken birdenbire insanlar Peygamber'in etrafini çevirdiler. Umer:
— Yâ Abdallah! Bak bakalim, insanlarin hâli nedir; Rasûlullah'in etrafini kusatmislar? dedi.
Abdullah insanlari bey'at yapiyor hâlde buldu ve kendisi de bey'at etti. Sonra Umer'in yanina döndü. Akabinde Umer de varip bey'at yapti [250].

210-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) söyle demistir: Peygamber (S) -anlasma hükmüne göre îfâ ettigi- umreyi yaptigi zaman, biz de beraberinde idik. Peygamber Ka'be'yi tavaf etti; biz de berabe-rinde tavaf ettik. O namaz kildi; biz de beraberinde namaz kildik. O, Safa ile Merve arasinda sa'y yapti. Bu sirada biz Peygamber'i Mekke ahâlîsinden herhangibir kimse O'na bir zarar isabet ettirmesin diye koruyorduk [251].

211-.......Mâlik ibn Migvel tahdîs edip söyle demistir: Ben Ebû Husayn Usmân ibn Âsim el-KûfîJden isittim, söyle dedi: Ebû Vâil söyle dedi: Sehl ibn Huneyf el-Ensârî (R) Siffin vak'asindan

geldigi zaman, biz ondan haber istemek üzere yanma geldik. (O, bu harb gününde taksîr yapmakla ittihâm ediliyordu.) Söyle dedi:
— Sizler bu harb hakkinda kendi re'yinizi ittihâm ediniz. (Çünkü ictihâd ettiginiz bir ictihâdla Islâm içinde kardeslerinizle harb ediyordunuz.) Yemîn olsun ben kendimi Ebû Cendel gününde gördüm, eger Rasûlullah'a karsi O'nun emrini reddetmeye muktedir olaydim, muhakkak O'nun Ebû Cendel hakkindaki emrini reddederdim. Allah ve Rasûlü en bilendir. Biz Allah yolunda bize agir gelen herhan-gibir is için kiliçlarimizi omuzlarimizdan her indirisimizde muhakkak o kiliçlar (su müslümânlar arasinda meydana gelen) fitne isinden önce tanimakta oldugumuz ise dogru bizlere kolayliklar yapmislardir (yânî kiliçlarimiz bizi o ise yaklastirmis ve bizi o isin içine girdirmis-lerdir. Bu fitne ise, içinde müslümânlari öldürmek oldugu için müs-kildir). Bu fitneden herhangi bir tarafi kapattikça muhakkak üzerimize diger bir taraf fiskirmistir ki, biz ona nasil varacagimizi bilmiyoruz [252]
.

212-.......Ka'b ibn Ucre (R) söyle demistir: Hudeybiye zamâninda yüzüm üzerinde bitler dagilir vaziyette iken, Peygamber (S) yanima geldi ve:
— "Basindaki hasereler sana eziyet veriyor mu?" buyurdu. Ben de:
— Evet (eziyet veriyorlar), dedim. Peygamber:
— "Öyleyse basini tiras et de üç gün oruç tut yâhud alti fakiri doyur yâhud da bir kurban kes" buyurdu.
Bu hadîsin senedindeki râvîlerden Eyyûb es-Sahtiyânî: Peygam-ber'in bu oruç tutmak, alti fakiri doyurmak yâhud bir kurban kesmek sikklarindan hangisi ile söze basladigini bilmiyorum» demistir [253]
.

213-.......Ka'b ibn Ucre (R) söyle demistir: Biz Hudeybiye'de Rasûlullah'in beraberinde umre niyetiyle ihrama girmis hâlde bulunduk. Müsrikler bizi Ka'be'ye ulasmaktan habsetmislerdi. Ka'b söyle devam etti: Benim kulak memelerime kadar uzayan bol saçim vardi. Hasereler yüzümün üzerine düsüsmeye basladi. Bu sirada Peygamber yanima ugradi da:
— "Basinin hasereleri sana eziyet veriyor mu?" diye sordu.
Ben de:
— Evet (eziyet veriyor), dedim. Ka'b, su âyet indirilmisti, dedi:
"Haca da umreyi de Allah için tam yapin. Fakat (bunlardan) ahkonursamz, o hâlde kolayiniza gelen kurban yerine varincaya^ kadar baslarinizi tiras etmeyin. Artik içinizden kim hasta olur, yâhud basindan bir eziyeti bulunursa ona oruçtan* ya sadakadan yâhud da kurbandan biriyle fidye (vâcib olur)..."(ei-Bakara: 196) [254].

38- Ukl Ve Ureyne (Kabileleri) Kissasi Babi

214-.......Bize Saîd, Katâde'den tahdîs etti. Onlara da Enes (R) söyle tahdîs etmistir: Ukl ve Ureyne kabilelerinden birtakim insanlar Medine'ye Peygamber'in huzuruna geldiler de Islâm kelimesini söylediler, yânî tevhidi telâffuz edip Islâm'a girdiklerini açikladilar. Akabinde:

— Ey Allah'in Peygamberi! Bizler sürü sâhibleri idik, ekin ve mahsûl sâhibleri degildik, dediler.
Ve Medine'nin havasim sihhatlerine uygun bulmadilar (da burada ikaamet etmek istemediler). Rasûlullah (S) onlara zekât develerinin ve çobaninin bulundugu yere gitmelerim, o develerin içine çikip onlarin sütlerinden ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar oraya gittiler ve onlardan içtiler. Nihayet Harre tarafinda bulunduklari (sagliklarina kavusup semizledikleri ve renkleri kendilerine geldigi) zaman îslâm'a girmelerinin ardindan kâfir oldular, Peygamber'in çobanini öldürdüler ve develeri önlerine katip götürdüler. Bu is Pey-gamber'e ulasinca arkalarindan arayicilar gönderdi. Gönderilen se-riyye onlari yakalayip getirdiler. Peygamber onlara kisas yapilmasini emretti. Akabinde o canilerin gözlerini çikardilar, ellerini kestiler ve kendi hâlleri üzere ölünceye kadar Harre tarafina terkedildiler [255].
Geçen senedle Katâde: Bundan sonra Peygamber'in sadaka vermeyi tesvik eder ve ölünün vücûd organlarim kesmekten nehyeder oldugu haberi bize ulasti, demistir.
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Su'be, Ebân ve Hammâd, Katâde'den yaptiklari rivayette "Ureyne'den birtakim insanlar" seklinde söylediler. Yahya ibn Ebî Kesîr ile Eyyûb, Ebû Kilâbe'den; o da Enes'ten "Ukl*den birtakim insanlar geldi" diye rivayet ettiler [256].

215-.......Bize Eyyûb es-Sahtiyânî ile el-Haccâc ibn Ebî Usmân es-Savvâf tahdîs edip herbiri söyle dediler: Bana Ebû Kilâbe'nin himayesinde bulunan Ebû Recâ Süleyman tahdîs etti. Ebû Recâ Sam'-da Ebû Kilâbe'nin beraberinde bulunuyordu. Umer ibnu Abdilazîz bir gün insanlarla istisare etti de:
— Su kasâme yemini hakkinda ne dersiniz? diye sordu. Oradakiler:
— Kasâme yemini haktir, Rasûlullah onunla hükmetmis, senden evvelki halîfeler de bununla hükmetmislerdir, dediler.
Ebû Recâ dedi ki: Bu sirada Ebû Kilâbe, Umer'in oturdugu se-rîrin arkasinda bulunuyordu. Anbesetu'bnu Saîd:
— Enes'in Urenîler hakkindaki hadîsi neredеdir? diye sordu. Ebû Kilâbe:
— O hadîsi bana Enes ibn Mâlik tahdîs etmistir, dedi.
Abdulazîz ibnu Suheyb, Enes'ten "Ureyne'den" seklinde söyledi. Ebû Kilâbe ise Enes'ten "Ukl kabilesinden" seklinde söyleyip, o kissayi zikretti [257].

39- Zâtul-Kared Gazvesi Babi

Bu, Hayber'den üç gün önce, orada Peygamber'in sagmal develerine baskin ve yagmacilik etmeleri üzerine yapilan gazvedir [258].

216-.......Ben Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan isittim, söyle diyordu: Ben bir sabah namazi ezani okunmazdan önce (Medine'den Gâbe ormanligi tarafina gitmek üzere) yola çiktim. O günlerde Rasûlul-lah'in sagmal develeri Zû-Kared mer'asinda otlayip yayiliyorlardi.
Ibnu'1-Ekva' devamla dedi ki: Yolda giderken bana Abdurrah-mân ibn Avf m bir oglani kavustu ve:

— Rasûlullah'in sagmal develeri (kirk kisilik çapulcular tarafindan) alinip götürüldü! dedi.
Ben kendisine:
— Develeri kim aldi? diye sordum.
O:
— Gatafân kabilesi adamlari! dedi.
Ibnu'1-Ekva' devamla dedi ki: Bu haber üzerine ben gür sesimle üç defa:
— Yâ Sabâhâh (Ey sabahçilar, erken kalkanlar, yetisin baskin var),! diye haykirdim.
Ibnu'1-Ekva' dedi ki: Ben bu haykirisimi Medine'nin iki kara tasligi arasindaki halka isittirdim. Sonra kendim yüzüm dogrultusu üzerine hiç saga sola bakmadan yaya olarak çapulcularin arkalarindan sür'atle kostum. Nihayet onlara yetistim. Oradaki sudan su çekmeye baslamislardi. Ben onlara oklarimi atmaya basladim. Ben iyi bir ok aticisi idim. Her ok attikça da:
— Ben Ibnu'1-Ekva'im, bu gün alçaklarin ölecegi gündür! diyor ve böylece kisa vezinli siirler söylüyordum.
Nihayet onlardan develeri kurtardim. Onlardan otuz tane de bür-deyi zorla aldim.
Îbnu'1-Ekva' dedi ki: Develeri sürüp getirirken Peygamber ve sa-hâbîler (bes veya yediyüz kisi) geldiler. Ben:
— Yâ Nebiyellah! Ben onlarin su içmelerine mâni' oldum. On-
lar, yânî hirsizlar toplulugu susuzdurlar. (Su aramakla mesguldürler.) Su saat onlara bir müfreze gönder, dedim.
Fakat Peygamber:
— "Ey îbnu 'l-Ekva', sen alacagini aldin, artik yumusak oh siddeti birak" buyurdu.
Ibnu'1-Ekva' dedi ki: Sonra Medine'ye döndük. Rasûlullah beni Medine'ye girinceye kadar devesi üzerine terkisine bindirdi [259].

40- Hayber Gazvesi Babi [260]

217-.......Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) söyle haber vermistir: Hayber yilinda Peygamber (S) ile birlikte sefere çiktik. Sahbâ'ya -ki Hay-ber'in alt basindadir- vardigimizda (Peygamber inip) ikindi namazi kildirdi. Sonra mevcûd aziklari istedi. Sevîktan, yânî kavuddan baska birsey getirilmedi. Islatsinlar diye emretti ve islatildi. Akabinde o sulandirilmis kavuddan Peygamber de yedi, biz de yedik (içtik). Sonra aksam namazina kalkti. Agzim çalkaladi. Biz de agzimizi çalkaladik. Sonra abdest almadan namazi kildirdi [261].

218-.......Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) söyle demistir: Peygamber (S) ile beraber Hayber gazvesine çiktik. Bir gece giderken kaafileden bir kisi, Âmir ibnu'l-Ekva'a [262]:
— Yâ Âmir! Kisa vezinli siirlerinden bize birkaç parça dinletmez misin? dedi.
Âmir sâir bir kisi idi. Bunun üzerine Âmir hayvanindan asagiya indi ve su mealdeki siirini (güzel seda ve edâ ile) okuyarak kaafile develerini yollandirdi [263]:
— Yâ Allah, eger Sen hidâyet etmemis olaydin, biz dogru yolu bulamaz, sadaka vermez ve namaz

da kilmazdik, canlarimiz Sana feda olsun, bizleri hayâtta biraktigin müddetçe magfiret eyle. Düsmanla kavustugumuzda ayaklarimizi sabit tut ve üzerimize sekînet at! Süb-hesiz bizler haksizliga çagrildigimizda dayatiriz. Düsmanlar ise müsrikleri haykirarak üzerimize da'vet etmislerdir (yâni bizim aleyhimize müsriklerden yüksek sesle yardim isteyerek hücum etmislerdir).
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Siir okuyup develeri yollandiran kimdir?" diye sordu. Sahâbîler:
— Âmir ibnu'I-Ekva'dir, dediler. Rasûlullah:
— "Allah Âmir'e rahmet etsin!" diye duâ etti. Kaafileden bir kisi:
— Ey Allah'in Peygamberi, bu duâ bereketiyle Âmir cenneti hakketti. Âmir'in sehîdligi vâcib oldu. Âmir'le (ve onun siir ve kahraman-hklariyle) bizleri bir süre daha faydalandirsaydiniz! dedi [264].
Nihayet Hayber'e geldik ve Hayber ahâlîsini muhasara ettik. (Muhasara yirmi gün sürdü.) Hattâ bize siddetli bir açlik isabet etti. Sonra Yüce Allah müslümânlara Hayber kalelerinin birer birer fethini müyesser kildi. Hayber'in müslümânlara açildigi günün aksaminda mücâhidler, yer yer pekçok atesler yakmislardi. Peygamber (S):
— "Bu atesler nedir, ne üzerine yakiyorlar?" diye sordu.
Sahâbîler:
— Et pisirmek için yaktilar, diye cevâb verdiler. Peygamber:
— "Hangi et, ne eti üzerine?" diye sordu. Sahâbîler:
— Evcil eseklerin eti» diye cevâb verdiler. Peygamber:
— "O etleri dökünüz, kaplari da kiriniz!" buyurdu. Sahâbîlerden biri:
— Yâ Rasûlallah! Etleri döküp, kaplari yikasak olmaz mi? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Yâhud öyle yapiniz!" buyurdu.
Hayber'de muhârib kavim harb saffi baglayinca (Âmir, Yahü-dîler'in cenkçi pehlivani Mirhab'a karsi mubâriz çikmisti), Amir'in kilici kisa idi. Âmir bu kisa kilicini vurmak için Yahudi'nin baldirina saldirmisti. Fakat kilicinin keskin yüzü dönüp Âmir'in diz kapagina isabet etti. Kahraman Âmir bu yaradan vefat etti. (Bâzi kimseler Amir'in bu sekilde vefatini intihar sayip mükâfatsiz kalacagini söylemis, Seleme ibnu'1-Ekva' da amcasi hakkindaki bu sözlerden üzülmüstü.)
Râvî Seleme devamla söyle dedi: Rasûlullah ile sahâbîleri Hayber'den döndükleri sirada Rasûlullah beni gördü de iki elimi tutarak bana:
— "Yâ Seleme, sana ne oldu?" dedi.
Ben de kendisine:
— Babam anam Sana feda olsun! Bâzi kimseler (amcam) Âmir'in gazasinin bâtil ve sehîdliginin mükâfâtsizligmi iddia ettiler, dedim.
Peygamber:
— "Bu iddiada bulunan kisi yalan söylemistir. Âmir için muhakkak iki ecir ve sevâb vardir: Peygamber iki parmagini birlestirerek: O, câhid ve mücâhiddir (yânî biri Allah yolunda cihâd sevabi, öbürü cehdi ve bu ugurda son kudretini harcamasinin sevabi). Yer^ yüzünde yürüyen Arab irkindan onun benzeri bir Arab az bulunur" buyurdu.
Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs etti: Bize Hatim ibn Ismâîl tahdîs etti ve hadîsinde "Yeryüzünde onun benzeri pek az yetisir" seklinde söyledi [265].

219-.......Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) geceleyin Hayber'e (yakin Recî' vadisine) geldi, (orada eglendi). Çünkü Rasûlullah gece vakti bir düsman kavim üzerine vardiginda onlara gece baskini yapmaz, sabaha girinceye kadar beklerdi... Sabah olunca Hayber Ya-hûdîleri kazmalari, kürekleri ve büyük küfeleriyle disari çiktilar. Ra-sûlullah'i görünce:
— Muhammed, vallâhî Muhammed ve ordusu! diye bagristilar. Bunun üzerine Peygamber:
— "Allâhu Ekber, Hayber harâb oldu gitti (yâhud: harâb olsun)! Biz bir kavmin yurduna indik mi, inzâr edilmis olanlarin sabahi ne fena olur! buyurdu.

220-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Biz Hayber'e sabah erkenden baskin yaptik. Hayber ahâlîsi zirâat aletleriyle sehir disina çiktilar da Peygamber'i gördüklerinde:
— Muhammed, vallâhî Muhammed ve ordusu! diye bagristilar. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Attâhu Ekber! Hayber harâb oldu. Biz bir kavmin sahasina indigimiz zaman korkutulan o kavmin sabahi ne fena olur!" buyurdu.
Biz Hayber'de birçok esek etleri elde etmistik. Bu sirada Pey-gamber'in münâdîsi:
— Allah ve Rasûlü sizleri esek etlerinden nehyederler. Çünkü esek etleri pistir! diye nida etti.

221-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten; söyle demistir: Rasûlullah'a biri geldi de:
— Esekler yenildi, dedi. Rasûlullah sustu.
Sonra ikinci kerre geldi de yine:
Esekler yenildi, dedi. Rasûlullah yine sükût etti. Sonra üçüncü defa geldi ve:
— Esekler tüketildi, dedi.
Bu sefer Rasûlullah bir münâdîye emretti, o da insanlar içinde:
— Allah ve Rasûlü sizleri evcil esek etlerinden nehyederler! diye nida etti.
Et tencereleri kaynar hâldeyken bunlar oldugu gibi döküldü [266].

222-.......Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) Hayber'e yakin bir yerde sabah namazini daha karanlik iken kildirdi. Sonra:
— "Allâhu Ekber, Hayber harâb oldu. Bizler bir kavmin sahasina indigimiz zaman (Öteden beri gelecek tehlikelerle) korkutulmus olan o kâfirlerin sabahi ne kötü olur!" buyurdu.
Yahudiler Hayber'in sokaklarinda kosarak disariya çiktilar. Peygamber, Hayber ahâlîsinin muhârib olanlarini öldürdü. Nesillerini, ogullari ve kizlarim da esîr aldi. Safiyye (bintuHuyey ibn Ahtab) esirler arasinda idi. Evvelâ Dihye ibn Halîfe el-Kelbî'ye geçti. Sonra Pey-gamber'e geçti. Peygamber onun hürriyete kavusturulmasini onun mehri yaparak, onunla evlendi.
Abdulazîz ibnu Suheyb, Sâbit'e hitaben:
— Yâ Ebâ Muhammedi Enes ibn Mâlik'e "Safiyye'ye Peygamber ne mehr ta*ym etti?" diyen sen misin? diye sordu da Sabit, Su-heyb'in sorusunu tasdik olarak, basini hareket ettirdi.

223-.......Abdulazîz ibnu Suheyb söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten isittim: Peygamber (S) -Kurayza ve Nadîr ogullari'nm seyyidesi olan- Safiyye'yi esîr aldi. Akabinde Safiyye'yi âzâd etti ve onunla evlendi, diyordu.

Sabit el-Bunânî, Enes'e:

— Peygamber, Safiyye'ye ne mehr verdi? diye sordu. Enes:

— Peygamber, Safiyye'ye hürriyet verdi de, nefsinin hürriyete kavusturulmasini ona mehr yapti, dedi 268.

268 Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir.

Safiyye bintu Huyey, Nadîr ogullan'nm en büyük hanedanindan Hârûn Peygamber'in neslinden temiz ve güzel bir kadin idi. Evvelâ Nadîr ogullan'nm ileri gelenlerinden Sellâm ibn Miskem'le evlenmis, ondan ayrilma vâki' olup Ki-nâne ibn Ebî'l-Hakîk'la evlenmis, Hayber gazvesi esnasinda henüz yeni gelin iken Kamus kalesinde esîr edilmistir.

224-.......Bize Ya'kûb ibn Abdirrahmân el-Iskenderânî, Ebû Hâzim'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den tahdîs etti (ki, o söyle demistir): Rasûlullah (S) ile müsrik Yahudiler (Hayber harbinde) karsilastilar da cenk ettiler. (O günün harbi sona erip) Rasûlullah kendi askerî karargâhina, öbürleri de kendi askerî karargâhlarina dönmüslerdi. Fakat Rasûlullah'in sahâbîleri içinde bir adam vardi ki, o, düsman ordusundan ayri düsen, yâhud orduya katilmamis bulunan Yahudi'nin arkasini birakmayip amansiz ta'kîb ediyor ve kiliciyla ona vuruyordu. (Bu adamin cenkçiligi hakkinda) [267] :

— Bu gün bizden hiçbir kisi Fulân'in gösterdigi kahramanlik derecesinde yeterlilik göstermedi, denildi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Dikkat, o kisi muhakkak cehennem ehlindendir"buyurdu. Sahâbîlerden bir kisi (Eksum ibn Ebi'1-Cevn el-Huzâî):

— Öyleyse ben onunla beraber olup, onu gözetleyecegim, dedi.

Râvî Sehl dedi ki: Bu Huzâali kisi o adamla beraber harb sahasina çikti ve harb saf finin neresinde durduysâ, o da onunla beraber orada durdu. O kisi harbde ne kadar çeviklik gösterdiyse, Huzâali kisi de onunla birlikte çeviklik gösterdi.

Râvî Sehl dedi ki: Nihayet o adam agir sekilde yaralandi. (Bu yaranin acisiyle) ölümün acele gelmesini istedi de kilicini (yânî kilicin demirini) yere koydu, kilicin agzini ise iki memesi arasina koydu ve kilicin üstüne yüklendi. Bu suretle kendisini öldürdü. Bunun üzerine Huzâali Eslem, Rasûlullah'in huzuruna çikti ve:

— Yâ Rasûlallah, ben sehâdet ederim ki, Sen muhakkak Allah'in Rasûlü'sün! dedi.

Rasûlullah:

— "Bu sehâdetin sebebi nedir?" diye sordu. Huzâali kisi:

— Biraz önce cehennem ehlinden oldugunu haber verdigin o kisi, hakîkaten cehennemliklerdendir. Onun cehennemliklerden oldugu hakkindaki sözünüzü insanlar zihinlerinde büyüttüler. Ben de bu adami sizin için ta'kîb eder gözetlerim demistim. Ve hakîkaten ardi-sira çikip, onun her hareketini arastirdim. Nihayet bu adam agir sekilde yaralandi ve ölümün çabuk gelmesini isteyerek kilicinin demirini yere, keskin agzim da iki memesi arasina koydu. Sonra kilicin üstüne yüklendi. Ve bu suretle kendisini öldürdü, dedi.

Bu sirada Rasûlullah:

— "Insanlar arasinda bir sinif kisi vardir ki, halka görünüse göre cennet ehline yarasan hayirli isler

yapar; hâlbuki o cehennemliklerdendir. Yine insanlardan bir kisim da yardir ki, halka görünüsüne göre cehennemliklere âid kötü isler yapar; hâlbuki o cennetliklerdendir!" buyurdu [268].

225-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Biz Hayber'de hazir bulunduk. Rasûlullah (S) beraberinde (yânî ordusunda) bulunanlardan olup da Islâm'i iddia etmekte bulunan bir adam için:
— "Bu, ates ehlindendir" buyurdu.
Kital zamani gelince o zât en siddetli sekilde kital yapti ye çok yara aldi. Insanlarin bâzisi Rasûlullah'in sözü hakkinda sübheye düstüler. O zât, yaralarinin acisini hissetti de elini ok kuburuna uzatip, orada birkaç ok çikardi ve onlarla kendisini öldürdü. Bunun üzerine müslümânlardan bâzilari sür'atle gittiler de:
— Yâ Rasûlallah! Allah Senin sözünü dogruladi: O Fulân kisi intihar etti ve kendisini öldürdü, dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Kalk yâ Fulân! Cennete mü'min olandan baskasi girmez; muhakkak ki Allah, bu dîni (dilerse) fâcir kisi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir hakikatini i'lân eti" buyurdu [269].
ez-Zuhrî'den rivayetinde Ma'mer ibn Râsid, Suayb'e mutâbaat etti. Ve Sebîb ibn Saîd, Yûnus ibn Yezîd'den söyledi ki, Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Abdurrahmân ibnu Ab-dillah ibn Ka'b haber verdiler ki, Ebû Hureyre: Biz Hayber'de Pey-gamber'in beraberinde hazir bulunduk... demistir.
Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'1-Müseyyeb'den; o da Peygamber'den söyledi. ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Salih ibnu Keysân, Abdullah ibnu'l-Mubârek'e mutâbaat etti.
ez-Zubeydî (Muhammed ibnu'l-Velîd) söyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verdi; ona da Abdurrahmân ibn Ka'b haber verdi ki, Ubeydul-lah ibn Ka'b söyle demistir: Bana Hayber'de Peygamber'le beraber hazir bulunan kisi haber verdi. Ve yine ez-Zuhrî söyle demistir: Bana, Ubeydillah ibn Abdillah ibn Umer ile Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Peygamber'den olmak üzere haber verdiler [270].

226-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Hayber'e gazveye gittigi zaman -yâhud da söyle demistir: Rasûlullah Hayber'e (yânî Hayber'den) yöneldigi zaman- sahâbîler bir vâdîye yukaridan baktiklarinda yüksek sesle:
— Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Lâ ilahe ille'Hah... diye tekbîr aldilar.
Bunun üzerine Rasûlullah onlara:
— "Nefislerinize yumusak davranin. Çünkü sizler ne sagiri çagiriyorsunuz, ne de gaibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki sizler pek isiten veçokyakin olan Allah'a duâ ediyorsunuz. O her zaman sizinle beraberdir!" buyurdu.
Bu sirada ben, Rasûlullah'in bineginin arkasinda idim. Ben de:
— Lâ havle velâ kuvvete illâ bVllâhi (= Kulun çâresi ve kuvveti yalniz Allah'in yardimiyle meydana gelir) demege basladim.
Rasûlullah benim sözlerimi isitti ve:

— "Ey- Abdallah ibne Kays!" diye seslendi. Ben:
— Lebbeyke yâ Rasûlallah (= Buyur, emrinizi almaga hazirim
yâ Rasûlallah)! dedim. Rasûlullah:
— "Sana cennet hazînelerinden büyük bir hazîne degerinde olan bir kelimeye delâlet edip bildireyim mi?" buyurdu.
Ben de:
— Evet bildir yâ Rasûlallah, babam anam Sana feda olsun, dedim.
Rasûlullah:
— "O kelime Lâ havle velâ kuvvete illâ bVllâhVdir" buyurdu [271].

227- Bize el-Mekkî ibnu Ibrâhîm tahdîs etti: Bize Yezîd ibnu Ebî Ubeyd tahdîs edip söyle dedi: Ben Seleme ibnu'l-Ekva'm baldirinda bir darbe eseri gördüm de:
— Yâ Ebâ Müslim! Bu vurma nedir? dedim.
Seleme:
— Bu, Hayber günü bana isabet eden bir darbedir. Insanlar: Seleme vuruldu, dediler. Akabinde ben Peygamber'e geldim. Peygamber (S) o darbenin yerine üç defa nefes etti. Ben o saatte (veya bir saatlik bir zaman içinde) bu yaradan agri ve izdirab duymadim [272].

228-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Peygamber (S) ile müsrikler, Peygamber'in gazvelerinden birinde (yânî Hayber'de) karsilastilar da cenk ettiler. (O günün harbi sona erince) müslümân ve Yahûdîler'den olan her topluluk, kendi askerlerinin yerine döndüler. Müslümanlarin içinde bir adam vardi ki, o, müsriklerden ayri düsen yâhud müsrik ordusuna katilamamis bulunan her münferid Yahudi'nin arkasini birakmayip amansiz ta'kîb ediyor ve onu kiliciyla vuruyordu.
— Yâ Rasûlallah! Sahâbîlerin hiçbirisi Fulân kisi derecesinde yeterlilik gösteremedi, denildi.
Rasûlullah:
— "Sübhesiz o kimse cehennem ehlindendir" buyurdu.
" Sahâbîler:
— Eger o zât (bu ciddiyeti ve mucâhedesiyle beraber) cehennem ehlinden olduysa, bizim hangimiz cennet ehlindendir? dediler.
Sahâbîler toplulugundan biri dedi ki:
— Yemîn olsun ben o zâti muhakkak ta'kîb edecegim... Çeviklik yaptiginda ve yavas davrandiginda onun beraberinde bulundum. Sonunda yaralandi. (Yarasinin acisindan ötürü) ölümün çabuk gelmesini istedi de kilicinin sapini yere, keskin ucunu da iki memesinin arasina koydu. Sonra kilicin üzerine yüklendi. Böylece kendini öldürdü.
Bunlari ta'kîb edip gören sahâbî Peygamber'e geldi ve:
— Ben Sen'in Allah'in Rasûlü olduguna sehâdet ediyorum, dedi.
Peygamber:
— "Bu sehâdeün sebebi nedir?" diye sorunca o, gördüklerini Peygamber'e haber verdi.
Bunun üzerine Peygamber söyle buyurdu:
— "Öyle kisi vardir ki, insanlara görünen islerde o muhakkak cennet ehlinin amelini isler; hâlbuki o ates ehlindendir. Yine insanlara görünen islerde ates ehlinin amelini yapar; hâlbuki kendisi cennet

ehlindendir" buyurdu [273].

229-.......Ebû Imrân (Abdulmelik ibn Habîb el-Cevnî) söyle demistir: Enes ibn Mâlik (Basra'da bulundugu sirada) bir cumua günü insanlara bakti da baslarinda birçok taylesanlar gördü. (Enes, Bas-ralilar'in bu baslik seklinden hoslanmadi da:)

— Su saatte Basrahlar sanki Hayber Yahudileri! Dedi [274].

230-.......Seleme (R) söyle demistir: Hayber'de Alî gözünden rahatsiz olmustu da Peygamber'den geri kalmisti. Kendi kendine:

— Ben Peygamber'den geri kaliyorum, dedi de akabinde Pey-gamber'e ulasti.

Sabahinda Hayber'in fetholundugu geceye girdigimizde Peygamber:

— "Yemin olsun yarin ben sancagi bir adama verecegim ki -yâhud da: Yarin bayragi öyle bir adam alacaktir ki- Allah ve Rasûlü onu sever. Hayber ona açilacaktir" buyurdu.

Bizler herbirimiz o sancagi alacak kisi olmamizi ümîd edip duruyorduk.

— Iste Alî! denildi.

Peygamber sancagi Alî'ye verdi ve Hayber'in fethi Alî'ye müyesser oldu.

231-.......Ebû Hazim söyle demistir: Bana Sehl ibn Sa'd (R) söyle haber verdi: Rasûlullah (S) Hayber gününde:

— "Müslümanlarin su bayragini yarin bir kisiye verecegim ki, Allah Hayber'in fethini onun iki elinde müyesser kilacaktir. O Allah'i ve Allah'in Rasûlü'nü sever, Allah ve Rasûlü de onu sever!" buyurdu.

Râvî devamla dedi ki: Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler gecelerini bayrak onlardan hangisine verilecek diye bir karisiklik ve ihtilâf içinde geçirdiler. Sabaha girdiklerinde insanlarin hepsi bayra-gin kendilerine verilmesini umarak Rasûlullah'in huzuruna gittiler. Fakat Rasûlullah:

— "Alî ibn Ebî Tâlib neredededir?" diye sordu.

— Yâ Rasûlallah, o, iki gözünden sikâyet ediyor, denildi. Rasûlullah:

— "Ona haber gönderin (gelsin)1' buyurdu.

Akabinde Alî huzura getirildi. Rasûlullah Alî'nin gözlerine püskürdü ve duâ etti. Alî hemen iyilesti, hattâ kendisinde hiç agri yokmus gibi oldu. Rasûlullah sancagi Alî'ye verdi. Alî:

— Yâ Rasûlallah! Hayber Yahûdîleri'yle onlar da bizim gibi (müslümân) oluncaya kadar cenklesecek miyim? diye sordu.

Rasûluîlah:

— "Yâ Alî, yavas yavas ilerleyip onlarin açik ve genis meydanlarina ininceye kadar içlerine girip sokul. Sonra onlari Islâm'a davet et. Ve Islâm içinde üzerlerine vâcib olan Allah haklarini onlara haber ver. Allah'a yemin ederim ki, Allah'in senin irsadinla bir tek kisiyi hidâyete erdirmesi, senin için kirmizi develere sâhib olmandan daha hayirlidir" buyurdu [275].

232-.......(Burada iki senedie gelen bu hadîste) Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Bizler Hayber'e geldik. Allah, Peygamberi'ne (Kamus) kalesinin kapilarini açinca, Peygamber'e Safiyye bintu

Huyey ibn Ahtab'm güzelligi zikrolundu. Kocasi (Kinânetu'bnu'r-Rabf ibn Ebî'l-Hakîk) öldürülmüstü. Hâlbuki kendisi yeni gelin olmustu. Peygamber, Safiyye'yi kendisi için ayirip seçti. Akabinde Safiyye ile yola çikti, nihayet onunla Hayber'in alt tarafinda bulunan Seddu's-Sah-bâ' mevkiine ulasinca Safiyye temizlenip Peygamber'e halâl oldu. Rasûlullah orada Safiyye ile evlenip gerdege girdi. Sonra Rasûlullah küçük bir sofra içinde hays yemegi (yânî hurma, kuru yogurt ve yag karisigi bir yemek) yapti. Bana:
— "Etrafindaki insanlari bu yemege çagir" buyurdu.
Iste bu hays, Rasûlullah'in Safiyye üzerine yaptigi dügün yemegi oldu.
Sonra Medine'ye dogru yola çiktik. Ben Peygamber'i gördüm ki, bineginin arka tarafina bindirmis oldugu Safiyye'yi bir abâ ile çep-çevre örtüp koruyordu. Sonra Peygamber devesinin yaninda oturu-yor, hareket edecegi zaman dizini koyuyor, Safiyye de ayagini Peygamber'in dizi üzerine koyarak deveye biniyordu [276].

233-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle dedigini isitmistir: Peygamber (S) Hayber yolunda (inip konakladigi Seddu's-Sahbâ mevkiinde) Safiyye bintu Huyey yaninda üç gün ikaamet etti de, nihayet orada Safiyye ile evlendi. Safiyye de üzerine perde çekilen Peygamber kadinlari içinde oldu [277].

234-.......Humeyd, Enes(R)'ten söyle derken isitmistir: Peygamber (S) -Hayber'den dönüste-Hayber'le Medîne arasinda üç gece ikaamet edip Safiyye ile evlendi. Ben de müslümânlari dügün yemegine da'vet ettim. Bu dügün yemeginde ekmek ve et yoktu. Bunda ziyâ-fetle,ilgili hiçbirsey yoktu. Yalniz Rasûlullah, Bilâl'e sofralar yaymasini emretmisti.. Sofralar yayildiginda üzerlerine hurma, akt denilen eksi yogurtlu yiyecek, bir de tereyagi birakildi. Yemek esnasinda müslü-mânlar kendi aralarinda:
— Safiyye mü'minlerin analarindan birisi (hürr bir kadin)imdir, yâhud Rasûlullah'in sag elinin mâlik'oldugu bir câriye midir? dediler.
Bâzilari da:
— Eger Rasûlullah, Safiyye'yi örterse, o mü'minlerin analarindan birisidir. Eger örtmezse Safiyye, Rasûlullah'in sag elinin mâlik oldugu bir câriyesidir, dediler.
Rasûlullah hareket etmege kalkisinca, bineginin arkasina Safiyye için bir taht kurdu, ön tarafina da perde çekti [278].

235-.......Abdullah ibn Mugaffel (R) söyle demistir: Bizler Hayber'i muhasara ediyorduk. Bu sirada bir insan, içinde yag bulunan bir tulum atti. Ben o yag tulumunu almak için firlayip kostum. Ar-kama dönünce Peygamber'Ie karsilastim da (Peygamber'in benim tuluma olan hirsima muttali' olmasindan dolayi) utandim [279].

236-.......Sâlim'den; o da babasi îbnu Umer(R)'den: Rasûlullah (S) Hayber günü sarimsak yemekten ve evcil eseklerin etlerinden nehyetti, diye tahdîs etti. "Sarimsak yemekten nehyetti" sözü, yalniz

Nâfi'den rivayet edilmis, "Evcil eseklerin etinden nehyetti" sözü de yalniz Sâlim'den rivayet edilmistir.

237-.......Bize Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Muhammed ibn Alî'nin iki oglu olan Abdullah ile el-Hasen'den; onlar da babalari Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'den; o da babasi Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Hayber günü mut'a suretiyle kadinlari nikâh etmekten ve evcil eseklerin etlerini yemekten nehyetti [280].

238-.......Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den: Rasûlullah (S) Hayber günü evcil eseklerin etlerinden nehyetti, diye tahdîs etmistir.

239-.......Ubeydullah, Nâfi'den ve Sâlim'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R): Peygamber (S) evcil eseklerin etlerini yemekten nehyetti, demistir.

240-.......Câbir ibn Abdillah (R): Rasûlullah (S) Hayber günü evcil eseklerin etlerinden nehyetti, at etleri(ni yemek) hakkinda ruhsat verdi, demistir [281].

241-.......es-Seybânî söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan sunu isittim: Hayber günü bizlere bir açlik isabet etti. Süb-hesiz esek etiyle dolu tencereler muhakkak kayniyordu.
Râvî dedi ki: Bâzisi pismisti. Bu sirada Peygamber'in nidâcisi geldi de:
— Esek etlerinden hiçbirsey yemeyiniz ve o etleri dökünüz! diye nida etti.
Ibnu Ebî Evfâ devamla dedi ki: Bizler kendi aramizda;
— Peygamber bu etlerden ancak henüz beste bir hissesi alinmadigi için nehyetmistir diye konustuk.
Sahâbîlerden bâzisi da:
— Peygamber bunlardan kesin olarak nehyetti; çünkü bu esekler pislik yiyorlardi, dediler.

242-.......Adiyy ibn Sabit, el-Berâ ile Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) haber verdi ki, onlar (Hayber'de) Peygamber'in beraberinde bulunurlarken birtakim esek sürüleri ele geçirmisler. Akabinde onlari pisirmisler. Bu sirada Peygamber'in nidâcisi:
— Tencereleri dökünüz! diye nida etmistir.

243-....... Adiyy ibn Sabit tahdîs edip söyle demistir: Ben el-Berâ'dan ve Ibn Ebî Evfâ(R)'dan isittim, onlar Peygamber(S)'den tahdîs ediyorlardi: Kendileri tencereleri (ocaklar üzerine) dikmislerken, Peygamber:
— "Tencereleri dökünüz!" buyurmustur.

244-.......Buradaki senedde de el-Berâ ibn Âzib (R): Biz Peygamber'in beraberinde gazveye gittik, demis ve geçen hadîsin benzerini söylemistir.

245-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Peygamber (S), Hayber gazvesinde bizlere evcil esek etlerini çig olarak ve pismis olarak atmamizi emretti. Sonra bir daha onlari yemeyi emretmedi, demistir.

246-.......Ibn Abbâs(R): Bunlar insanlarin yük tasima hayvanlari oldugu için, bunlari yemek sebebiyle yük hayvanlarinin yok olup gitmelerini istemedigi için mi Rasûlullah bundan nehyetti yâhud Hayber gününde mutlak olarak evcil esek etlerini haram mi kildi, bilmiyorum, demistir.

247-.......Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S) Hayber günü süvari gazilerin atlari için iki pay, yayalara bir pay verdi, demistir. Râvî Ubeydullah ibn Umer söyle demistir: Bu hadîsi Nâfi' tefsir edip söyle dedi: Mücâhidin beraberinde bir ati olursa, ganimet malindan ona üç pay verilir (birisi gâzînin, ikisi atinin payidir). Eger gâ-zînin ati yoksa, onun yalniz bir payi vardir.

248-.......Cubeyr ibn Mut'im (R), Saîd ibnu'I-Müseyyeb'e haber verip söyle demistir: Ben ve Usmân ibn Affân, Peygamber'in yanma yürüdük ve kendisine:
— Hayber'in size âid olan beste bir ganîmet hissenizden Mutta-lib ogullari'na verdiniz de bizi biraktiniz. Hâlbuki bizler ve onlar ne-sebce nisbetimiz yönünden (yânî Abd Menâf a intisâbda) bir tek soyda birlesiyoruz, dedik.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Hâsim ogullari 'yle Muttaîib ogullari bir soydur" buyurdu. Cubeyr: Peygamber, Abdi's-Sems ogullari'yle Nevfel ogullarina birsey taksim etmedi, demistir [282].

249-....... Bize Bureyd ibnu Abdillah, Ebû Burde'den tahdîs etti ki, Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Biz (Es'arîler) Yemen'de iken Peygamber'in meydana çikisi (yâhud hicrete çikisi) haberi bize eristi. Biz de, ben ve iki kardesim -ki biri Ebû Burde, öbürü Ebû Ruhm'-dür; ben kardeslerimin en küçükleri idim- kavmimiz Es'arîler'den -Ebû Mûsâ yâ elli küsur demis, yâhud da söyle söylemistir:- elliüç yâhud elliiki kisi içinde Peygamber'in yanina dogru muhacirler olarak Ye-men'den çiktik. Biz bir gemiye bindik. (Havanin muhalefetiyle) gemimiz bizi Habese Hükümdari en-Necâsî'nin memleketi sahiline atti. Orada Ca'fer ibn Ebî Tâlib'e kavustuk. Bir müddet onunla beraber Habesistan'da kaldik. Nihayet hepimiz topluca yola çikip Medîne'ye geldik. Ve Peygamber'e Hayber'i fethettigi sirada kavustuk [283]. Ordudaki mücâhidlerden bâzi insanlar bize, yânî gemi ile gelenlere:
— Hicret serefini kazanmakta biz sizi geçtik! diyorlardi.
Bir kerre de Esma bintu Umeys -ki bizimle Habesistan'dan gelenlerden idi- Peygamber'in kadini Hafsa'yi -ki o da vaktiyle bir muhacir kaafilesi için Habesistan'a hicret etmisti- ziyaret etti. Esma, Hafsa'nin yaninda iken Umer de kizi Hafsa'nin odasina girdi. Umer, Esmâ'yi görünce Hafsa'ya:
— Bu kadin kimdir? diye sordu. Hafsa:
— Umeys kizi Esmâ'dir, dedi. Umer:
— Bu kadin Habesli Esma midir? Bu kadin deniz yolcusu Esma midir? dedi (ve böyle tekrar tekrar latife etti).
Esma da:
— Evet, diye tasdik etti. Umer, Esmâ'ya:
— Medine'ye hicret faziletinde biz sizi geçtik! Biz Rasûlullah'a sizden daha lâyik, daha yakin bulunuyoruz, dedi.

Esma bu sözlerden öfkelenerek söyle müdâfaada bulundu:
— Hayir, siz hiç öyle degilsiniz. Vallahi Rasûlullah ile hicret eden sizlerin Rasûlullah açlarini doyurdu, câhillerini va'z edip okuttu. Biz ise Habesistan'da müslümânlara uzaklarin ve öfkelilerin yurdunda yâhud topraginda bulunuyorduk (yânî müslümânlara kînle, düsmanlikla dolu bir yurtta, bir toprakta bulunuyorduk). Bütün bu sikintilari biz, Allah'in ve Rasûlü'nün rizâsi ugrunda yüklendik. Ey Umer! Allah adina yemîn olsun ki, bütün bu dediklerini gidip Rasûlullah'a söyleyinceye kadar ne bir lokma yemek yiyecegim, ne de bir yudum su içecegim. Ey Umer! Biz uzak illerde eziyet olunuyorduk ve korku içinde yasiyorduk. Bu hakikatleri simdi gidip Peygamber'e zikredecegim ve O'na soracagim. Ey Umer, Peygamber'e bunlari söylerken yemîn olsun ben ne yalan söylerim, ne de haktan meylederim. Bu konusmamizi bir kelime bile artirmam.
Bu sirada Hafsa'nin odasina Peygamber geldi. Esma:
— Ey Allah'in Peygamberi, Umer söyle söyle söyledi, diye nakletti.
Peygamber de:
— "Sen ona ne cevâb verdin?" diye sordu. Esma
— Ben de söyle söyle cevâb verdim, diye müdâfaasini da anlatti [284]. Bunun üzerine Peygamber:
— "Bu hususta Umer bana sizden daha lâyik ve yakin degildir. Umer ve Umer'le (Medîne'ye) hicret eden arkadaslari için bir hicret sevabi vardir. Ey gemi yoldaslari, sizin için ise iki hicret sevabi vardir (Birisi Necâsî'ye hicret, öbürüsü Medîne'ye, Peygamber'in yanina hicret)".
. Esma söyle demistir: Bu hâdise ve Peygamber'in gemi halki hal-kindaki bu yüksek sehâdeti üzerine bir de gördüm ki, bunu isiten Ebû Mûsâ el-Es'arî ve bütün yoldaslarimiz, birbiri ardinca takim takim ziyaretime geliyorlar ve bu hadîsi sevinçle benden soruyorlardi. Bir derecede ki, dünyâ malindan arzu edilen hiçbirsey, Peygamber'in Habese Muhacirleri hakkindaki bu yüksek sehâdeti derecesinde onlarin gönüllerinde çok ferahh ve yüksek te'sîrli olamazdi.
Ebû Burde dedi ki: Esma söyle demistir:
— Yemîn ederim, ben Ebû Musa'yi gördüm ki, o, bu hadîsi benden tekrar tekrar nakletmemi istiyordu [285].
Yine Ebû Burde, Ebü Musa'dan söyledi ki: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Sübhesiz ben Es'ârtler cemâatinin geceleyin evlerine girdikleri zaman okuduklari Kur'ân seslerini pek iyi tanirim. Sefer hâlinde de onlarin ordu içindeki konak yerlerini de gece vakti Kur'ân seslerinden tanirim. Velev ki ben Es'arîler'in indikleri bu konak yerlerini gündüz görmemis olsam bile. Es'arîler'den hakîm bir kimse de vardir ki, o, bir süvârî veya bir düsman müfrezesine kavustugu zaman onlara: Arkadaslarim size burada kendilerini beklemenizi emreder (böylece onlari korkutur)" [286].

250-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Biz (Es'arîler, Ca'fer ve arkadaslanyle beraber Habese'den) Peygamber Hayber'i fethettikten sonra huzuruna geldik. Fakat Peygamber (S) ganimetten bize de bir pay ayirdi. Hâlbuki Hayber fethinde hazir bulunmayan bizden baska hiçbir kimseye pay ayirmamistir.

251-....... Abdullah ibn Mutî'in himayesinde bulunan Salim Ebû'1-Gays, Ebû Hureyre(R)'den söyle derken isitmistir: Biz Hay-ber'i fethettik. Fakat altin ve gümüs ganimeti almadik; ancak sigir, deve

ve hurma bahçeleri ganimet aldik. Sonra Rasûlullah'in maiyye-tinde olarak Vâdî'l-Kurâ'ya gittik. Rasûlullah'in beraberinde Mid'-am (yâhud Kerkere) adiyle çagrilan, kendisine Dibâb ogullarinin hediye ettigi siyah bir kölesi vardi. Iste bu köle, Rasûlullah'in yolculuk esyasini deveden indirdigi sirada ona, nereden geldigi bilinmeyen bir ok geldi ve bu köleye isabet etti. Bunun üzerine insanlar:
— Sehîdlik ona mübarek olsun, dediler. Rasûlullah da:
— "Hayir, nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, onun Hayber günü taksimleri yapilmamis olan ganimetlerden aldigi semle (yânî ince kadifeden ihram) kendi üzerinde tutusup yanmaktadir" buyurdu.
Akabinde bir adam Peygamber'in bu sözünü isitince bir yâhud iki tane ayakkabi tasmasi getirdi de:
— Bu, benim kendiligimden almis oldugum birseydir, dedi. Rasûlullah:
— "Atesten bir -yâhud iki- ayakkabi tasmasi!" buyurdu [287].

252-.......Zeyd, babasi Eslem'den haber verdi ki, o, Umer ibnu'l-Hattâb (R) söyle derken isitmistir:
— Dikkat edin! Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, eger insanlarin sonra gelecek nesillerine bir seviyede, hiçbirseyleri olmayarak birakacak olmasaydim, bana fethedilen herbir memleket arazîsini muhakkak Peygamber'in Hayber'i taksim ettigi gibi taksim ederdim. Fakat ben fethedilen memleketleri (hemen simdiki gâzîler arasinda taksîm etmeyip) ileriki nesillere gelirini taksim edecekleri birer hazîne olarak birakiyorum.

253-.......Bize Ibnu Mehdî, Mâlik ibn Enes'ten; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da babasi Eslem'den tahdîs etti ki, Umer (R):
— Müslümanlarin sonradan gelecek nesilleri(ni düsünmek) olmasaydi, müslümânlara fethedilen herbir memleket arazîsini, Pey-gamber'in Hayber'de yaptigi gibi gâzîler arasinda taksim ederdim, demistir [288].

254-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den isittim, su hâlde ki, ona Ismâîl ibn Umeyye soruyordu. O söyle dedi: Bana Anbesetu'bnu Saîd söyle haber verdi: Ebû Hureyre (R) Hayber'de Peygamberce geldi de ganimet malindan atiyye vermesini istedi. Saîd ibnu'I-Âs ogullan'ndan biri (yânî Ebân ibn Saîd):
— Yâ Rasûlallah, ona atiyye verme, dedi. Bunun üzerine Ebû Hureyre:
— Bu adam Nu'mân ibn Kavkal'i öldüren kisidir, dedi. Ebân ibnu Saîd de:
— Vay su dag kedicigine sasilir ki, o (Yemen'in) Kadûmu'd-Da'n Dagi'ndan yuvarlanip geldi... dedi.
Ve ez-Zubeydî'den zikrolunur ki, ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Anbesetu'bnu Saîd haber verdi. O, Ebû Hureyre'den isitmistir. Ebû Hureyre, Saîd ibnu'I-Âs'i haber veriyordu. Söyle dedi: Rasûlullah, Ebân'i Medîne'den Necd tarafina dogru bir seriyye basinda kumandan olarak göndermisti.
Ebû Hureyre devamla dedi ki: Nihayet Ebân ve arkadaslari, Hay-ber'i fethetmesinin ardindan (henüz Hayber'de iken) Peygamber'in huzuruna geldiler. Atlarinin yularlari muhakkak hurma Iîfi idi.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah, bunlara, yânî Ebân ve beraberindeki arkadaslarina ganîmetten mal ayirma!

dedim.
Ebân:
— Ey dâl (yânî sidr) agacinin basindan yuvarlanip gelen dag kedisi, sen Rasûlullah'a bu sözü nasil söylüyorsun? dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Yâ Ebân, otur!" buyurdu da onlara ganîmetten pay ayirmadi.

255-.......Bana dedem Saîd ibn Amr söyle haber verdi: Ebân ibn Saîd, -Peygamber Hayber'i fethetmesinin ardindan- Peygamber'in yanma geldi ve selâm verdi. Ebû Hureyre bu anda:
— Yâ Rasûlallah, (Uhud günü) Ibn Kavkal'i öldüren iste budur! deyiverdi.
Ebân da Ebû Hureyre'ye hitaben:
— Sana sasarim, Kadûmu Da'n Dag'ndan yuvarlanip gelen dag kedisi! Bu öyle dag kedisi ki, Allah'in benim elimle sehîdlik ikram ettigi ve beni onun eliyle öldürüp horlamasindan men' ettigi bir adamla (yânî Ibn Kavkal'i öldürmemle) beni kötülüyor! Dedi [289].

256-....... Bize tmâm el-Leys ibn Sa'd, Ukayl(ibn Hâlid el-Eylî)'den; o da Muhammed ibn Sihâb'dan; o da Urve'den; o da Âi-se(R)'den (onun söyle dedigini) tahdîs etti: Peygamber'in kizi Fâti-ma aleyhi's-selâm Ebû Bekr'e haber gönderip, ondan Allah'in, küffâr mallarindan kendisine harbsiz olarak verdigi Medîne civarindaki Nadîr ogullari arazîsi Fedek hurmaliklari ve Hayber hurmaliklarinin beste birinin bakiyyesinden isabet eden mallardan Rasûlullah'm mîrâsini istiyordu. Ebû Bekr söyle dedi:
— Rasûlullah (S): "Biz (peygamberler) vâris olunmayiz. Biz ne mal birakirsak sadakadir" buyurdu. Ancak Muhammed ailesi bu maldan yerler (bundan fazla tasarruf haklari yoktur). Vallahi ben Rasû-lullah'in bu sadaka mallan üzerinde kendi hayâti zamaninda yürürlükte olan islerden hiçbirseyi degistirmem. Ben muhakkak Ra-sûlullah'in bu mallar üzerindeki muamelesi gibi muamele yaparim, dedi.
Böylece Ebû Bekr, o mallardan Fâtima'ya herhangi birsey vermeyi kabul etmedi. Bunun üzerine Fâtima bu hususta Ebû Bekr'e da-rildi da, ondan ayrilip gitti. Vefat edinceye kadar Fâtima, Ebû Bekr'le konusmadi. Fâtima, Peygamber'den sonra alti ay yasadi. Fâtima vefat edince kocasi Alî, onu Ebû Bekr'e bildirmeden geceleyin üzerine cenaze namazi kilip defnetti. Fâtima'nin hayâtinda insanlar tarafindan Alî'ye bir saygi, bir sevgi ciheti vardi (Fâtima'yi teselli için mesguliyeti, bey'attan geri kalmasina sebeb sayilmisti). Fâtima vefat edince Alî, insanlardan bu saygi cihetini bulamadi da Ebû Bekr'le barismayi ve onunla bey'atlasmayi aradi. Bundan önceki alti ay içinde Ebû Bekr'e bey'at etmemisti. Alî, Ebû Bekr'e haberci gönderip:
— Bize gel, -Umer'in gelmesini istemedigi için de- fakat yaninda baska bir kimse gelmesin! dedi.
Umer de (bu Ebû Bekr'e ulasinca):
— Hayir, vallahi onlarin yanina tek basina girmeyeceksin, dedi. Ebû Bekr de:
— Sen Alî ve beraberindekilerin bana ne yapacaklarini saniyorsun? Vallahi ben onlara elbette gidecegim, dedi.
Akabinde Ebû Bekr onlarin yanina girdi. Bunun üzerine Alî, se-hâdet kelimelerini telâffuz etti de Ebû Bekr'e sunlari söyledi:

— Bizler senin faziletini tanimis ve Allah'in sana verip, sana dogru sevkeyledigi hiçbir hayirda sana karsi hased etmemisizdir. Lâkin sen bize karsi bu halîfelik içinde istibdâd ettin (yânî bizimle istisare et-
meyip, kendi bildigine gittin). Bizler ise Rasûlullah'a yakinligimizdan dolayi bu iste müsavereden bir pay görüyorduk!
Alî bunlari söyleyinceye kadar Ebû Bekr'in iki gözü yas akitti. Bu sefer Ebû Bekr konusunca söyle dedi:
— Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, muhakkak Rasûlullah'in hisimlarina hizmet etmek bana kendi hisimlarima hizmet etmemden daha sevimlidir. Amma su, Peygamber'in geride biraktigi mallardan dolayi sizinle aramda olan çekismeye gelince, ben o mallarda hayirdan hicbirsey eksiltmedim ve Rasûlullah'in o mallarda yapmakta oldugunu gördügüm herhangibir isi terketmeyip mut-lakaa yapmisimdir, dedi.
Bu konusma akabinde Alî, Ebû Bekr'e:
— Bey'at için sana va'd zevalden sonradir, dedi.
Ebû Bekr ögle namazini kilinca minbere çikti, sehâdet kelimelerini telâffuz etti de Alî'nin durumunu, bey'atten geri kalisini zikretti ve Alî'nin, kendisinden özrünün kabulünü istedigi sebeble, Alî'nin özrünü kabul edip gecikmesini bagisladi. Sonra Alî istigfar ve teseh-hüd etti de, Ebû Bekr'in hakkini büyüttü (ve onunla bey'atlesti). Ve kendisinin yapmis oldugu seye, ne Ebû Bekr'e karsi bir hased ve ne de Allah'in Ebû Bekr'in üstün kildigi fazîletini inkâr ve tanimamazlik düsüncesinin sevketmedigini söyledi ve sunu ilâve etti:
— Lâkin bu devlet baskanligi içinde kendimiz için istisareden bir pay görüyorduk. Fakat Ebû Bekr bize karsi istibdâd etti, yânî bize danismayip, kendi bildigiyle hareket etti. Bu sebebden biz de gönüllerimizde darilmistik!
Alî'nin bu sözleriyle müslümânlar sevindiler de:
— Isabet ettin (yâ Alî)! dediler ve Alî, bey'at isine böyle güzellikle döndügü zaman, müslümânlar Alî'ye yakin oldular [290].

257-.......Âise (R): Hayber fetholundugu zaman artik simdi hurmadan doyariz dedik, demistir.

258-.......Ibn Umer (R) de: Bizler Hayber'i fethettigimiz zamana kadar doymus degildik, demistir [291].

41- Peygamberdin (Fetihten Sonra Meyveleri Gelistirip Taksimi Için) Hayber Ahâlîsi Üzerine Bir Kisi ' Ta'yîn Etmesi Babi

259-.......Bana Imâm Mâlik, Abdulmecîd ibn Süheyl'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî ile Ebû Hurey-re(R)'den sunu tahdîs etti: Rasûlullah (S), sahâbîlerden bir kisiyi Hay-ber üzerine harâc me'mûru ta'yîn etti. Sonra bu zât Hayber'den cenîb (denilen en iyi cins) hurma ile geldi. Rasûlullah ona:
— "Hayber'in bütün hurmalari böyle midir?" diye sordu. O sahâbî:
— Hayir vallahi yâ Rasûlallah, hepsi böyle degildir. Biz bu en iyi hurmadan bir sâ' ölçegini, (âdî

hurmanin) iki sâ'i ile; yine bu iyi hurmadan iki sâ'i, üç sâ' âdî hurma ile degistirir aliriz, dedi.
Rasûlullah:
— "Böyle yapma! Âdî hurmayi para ite sat, sonra bu para ile cenîb (nev'i iyi hurma) satin al!" buyurdu.
Ve Abdulazîz ibnu Muhammed, Abdulmecîd'den; o da Saîd'-den söyledi ki, Saîd'e, Ebû Saîd el-Hudrî ile Ebû Hureyre: Peygamber (S) Hayber'e Ensâr'dan Adiyy ogullan'nin kardesini (Sevâd ibn Gaziyye'yi) gönderdi de, onu Hayber halki üzerine emîr yapti, diye tahdîs etmislerdir.
Ve Abdulmecîd'den; o da Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Saîd ile Ebû Hureyre'den geçen hadîsin benzerini rivayet etmistir [292].

42- Peygamber(S)'In Hayber Ahâlîsiyle Arazîde Çalismalari Anlasmasi Yapmasi Babi

260-.......Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S), Hayber arazîsini Yahûdîler'e orada çalismalari ve o topraklarda ekin ekmeleri ve oradan çikan mahsûlün yarisi Hayberliler'e âid olmak üzere onlara verdi, demistir [293].

43- Hayber'de Bulundugu Sirada Peygamber Için Içine Zehir Katilmis Olan Koyun(Un Hâli) Babi

Bu zehîr hadîsini Urve, Aise'den; o da Peygamber'den olmak üzere (Peygamber'in vefati bâbi'nda) rivayet etti.

261-.......Bana Saîd(ibn Ebî Saîd el-Makbûrî) tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Hayber fetholundugu zaman Rasûlul-lah(S)'a içi zehirli (kizartilmis) bir koyun hediye edildi [294]...

44- Zeyd Ibn Harise Gazvesi Babi

262-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -Rumlar üzerine gönderdigi- bir ordunun basina Usâme ibn Zeyd'i kumandan yapti. Bâzi kimseler Usâme'nin kumandanligi hususunda i'tirâz dedikodulari yaptilar. Bunun üzerine Rasûlullah (bir hutbe yapti da):
— "Eger siz Usâme'nin kumandanligi hususunda kötüleme yapiyorsaniz, sizler bundan önce onun babasi Zeyd ibn Hârise'nin kumandanligina da dil uzatmistiniz- Allah'a yemin ediyorum ki, Zeyd kumandanliga elbette lâyikti. Ve o bana, insanlarin en sevimlilerinden biri olduysa, hiç sübhesiz su üsâme de babasindan sonra bana insanlarin en sevimlilerindendir" buyurdu [295].

45- Hudeybiye Andlasmasi Hükmü Ile Yapilan Umre Babi [296]

Bu anlasma hükmüyle yapilan umre hadîsini Enes, Peygamber(S)*den zikretmistir [297].

263-....... el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Peygamber (S)-altinci hicret yili- zu'1-ka'de ayi içinde umre yapmak üzere yola çikti. Fakat Mekke müsrikleri Peygamber'i Mekke'ye girmeye birakmalarini kabul etmediler. Nihayet Peygamber Mekkeliler'le gelecek senede üç gün Mekke'de kalmak üzere, Hudeybiye'de bir baris anlasmasi yapti. Müslümanlar baris anlasmasini yazdiklari zaman "Bu, Mu-hammed Rasûlullah'in üzerinde sulh oldugu anlasma maddeleri yazisidir" basligim yazmislardi.
Müsrik elçileri:
— Biz senin risâletini ikrar etmiyoruz. Eger biz senin Allah'in Rasûlü oldugunu bilir ve tasdik eder olsaydik, seni hiçbirseyden men' etmezdik. Lâkin sen Muhammed ibn Abdillah'sm, dediler.
Rasûlullah, onlara cevaben:
— "Ben Allah 'in Rasûlü 'yütn ve Muhammed ibn Abdillah 'im!" buyurdu.
Bundan sonra kâtib olan Alî'ye:
— "Rasûlullah lâfzini sil!" buyurdu. Alî:
— Hayir vallahi ben Seni(n "Rasûlullah" unvanim) ebediyyen silmem! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah, kitabi aldi. Rasûlullah kendisi yazi yazmayi güzel yapamiyordu. Akabinde: "Bu, Muhammed ibn Ab-dillah'm üzerinde sulh oldugu anlasma maddeleri yazisidir" diye yaz(dir)di:
1. Mekke'ye silâh sokmayacak, yalniz kilifi içinde kiliç getirecek;
2. Mekkeliler'den bir er kisi Muhammed'e tâbi' olmak isterse, Mekke'den çikamayacak. Muhammed'in sahâbîlerinden birisi Mek-ke'de'Jcalmak isterse, bunun da Mekke'de ikaameti men' edilmeyecektir.
Ertesi sene Rasûlullah Mekke'ye girip de ta'yîn edilen o üç gün geçince, Mekkeliler Alî'ye geldiler de:
— Anlasma müddeti geçti. Sahibin Muhammed'e söyle de bizden, yânî Mekke'den çiksin! dediler.
Bunun üzerine Peygamber Mekke'den çikti. Bu sirada Hamza'-nin kizi, Peygamber'e:
— Yâ Ammî, yâ Ammî! diye çagirarak arkasina takildi. Alî onu hemen tuttu ve'Fâtima aleyhi's-selâma hitaben:
— Amcanin kizini al, dedi. Fâtima da onu mahfeye yükledi.
Râvî el-Berâ devamla dedi ki: (Medîne'ye vardiktan sonra) Hamza'nin kizinin konuklugu hakkinda Alî, Zeyd ibn Harise ve Ca'fer ibn Ebî Tâlib niza' ettiler. Alî:
— Onu ben aldim ve o benim amcamin kizidir, dedi. Ca'fer de:
— O benim de amcamin kizidir; teyzesi de benim nikâhim altindadir, dedi.
Zeyd ibn Harise de:
— O benim kardesimin kizidir, dedi.
(Peygamber, Zeyd ile Hamza arasinda kardeslik ahdi yapmisti.) Netîcede Peygamber o kizin teyzesine âid olduguna hükmetti de:
— "Teyze (sefkat ve çocuga iyi gelecek seylere dogru yol bulma hususunda) ana menzilesindedir" buyurdu.
Sonra Alî'ye:
— "Sen bendensin, ben de sendenim" buyurdu. Ca'fer'e de:
— "Sen de yaradilisim (yânî suretim) ve huyum yönünden bana benzedin" buyurdu.

Zeyd ibn Hârise'ye de:
— "Sen bizim kardesimiz ve dostumuzsun" buyurdu. (Geçen senedle gelen bir rivayette) Alî, Peygamber'e:
— Hamza'nin kiziyle evlenmez misin? dedi. Peygamber:
— "O benim süt kardesimin kizidir (bu sebebIe bana haiâl olmaz)" buyurdu [298].

264-.......Ibn Umer(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S) umre yapmak niyetiyle (Medîne'den) çikti. Fakat Kureys kâfirleri Rasûlullah ile Ka'be arasina engel oldular. Bunun üzerine Rasûlullah da Hudey-biye'de kurbanini kesip basim tiras etti (böylece ihramdan çikti). Ve müsriklerle "Gelecek sene umre yapmak, Mekke ahâlîsi üzerine yalniz kininda kiliçlar tasimak ve Mekke'de ancak Mekkeliler'in arzu ettikleri müddet kadar (yânî üç gün) ikaamet etmek" sartlari üzerine baris anlasmasi yapti. (Buna göre Rasûlullah ertesi sene umre etti ve) Mekkeliler'îe baris anlasmasinda kararlastirdigi gibi, Mekke'ye girip üç gün ikaamet etti. Mekke'de üç gün ikaametinî tamamlayinca, Mekkeliler Rasûlullah'm Mekke'den çikmasini söylediler. O da Mekke'den çikti [299].

265-.......Mucâhid ibn Cebr söyle demistir: Ben, Urvetu'bnu'z-Zubeyr ile beraber (Medine'de) mescide girdim. Abdullah ibn Umer'i Âise'nin hücresine dayanmis oturuyor bulduk. Sonra Urve, Ibn Umer'e:
— Peygamber kaç defa umre yapti? diye sordu. Ibn Umer:
— Birisi receb ayinda olmak üzere, dört umre yapti, dedi. Bu sirada biz, Âise'nin kendi odasinda dislerini misvâklayis sesini isittik. Urve, teyzesi Âise'ye:
— Ey Mü'minlerin Anasi! Ebû Abdirrahmân(ibn Umer)'in söylemekte oldugunu isitiyor musun? Ibn Umer "Peygamber dört umre yapti, bunlarin biri receb ayi içindedir" diyor? dedi.
Bunun üzerine Âise:
— îbn Umer, Peygamber'in yaptigi umrelerin hepsinde sâhid ve hazir bulunmustur. Hâlbuki Peygamber (S) receb ayinda kesin olarak umre yapmamistir, dedi [300].

266-.......Ismâîl ibn Ebî Hâlid: Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'yi söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) -anlasma hükmü ile gerçeklestirilecek olan- umreyi yaptigi zaman, bizler O'nu müsrik oglanlarindan ve müsriklerden Rasûlullah'a herhangibir ezâ vermesinler diye, setredip koruduk.

267-.......Bize Hammâd-ki o IbnuZeyd'dir-Eyyûb'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) sahâbîleriyle beraber (hüküm umresi için Mekke'ye) geldi. Müsrikler kendi aralarinda:
— Su muhakkak ki, size Yesrib hummasinin zayiflattigi bir topluluk geldi, dediler.
Rasûlullah (bunu isitince) sahâbîlere, tavafin ilk üç savtinda (dolasmasinda) kosmalarini, (Yemen cihetindeki) iki köse arasinda tabiî yürümelerini emretti. Rasûlullah'i, tavafin bütün savtlarmda (yânî yedi dolasmada) kosmalarini emretmeye mâni' olan sey ancak sahâ-bîlerine olan sefkat istegidir.
Ve Hammâd ibnu Seleme sunu ziyâde etti: Eyyûb'dan; o' da Saîd ibn Cubeyr'den; o da îbn

Abbâs'tan; o söyle demistir: Peygamber (S) baris anlasmasiyle emâna girdigi yilinda Mekke'ye geldigi zaman müsriklerin, sahâbîlerin kuvvetlerini görmeleri için, sahâbîlerine: "Kosunuz!" emrini verdi. Bu tavaf sirasinda müsrikler Kuaykiân Dagi tarafinda bulunuyorlardi.

268-.......Buradaki senedle îbn Abbâs (R): Peygamber (S) kendisi de ancak müsriklere kuvvetini göstermek için bu suretle Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasini sa'y etti, demistir.

269-.......Bu senedle Ibn Abbâs (R): Peygamber (S), Meymû-ne'yi ihrâmh iken Mekke'de nikâh edip ihramdan çiktiktan sonra zifaf yapti. Sonralari Meymûne, Mekke yakinindaki Serif mevkiinde vefat etti, demistir.
Ebû Abdillah dedi ki: Ibn Ishâk sunu ziyâde etti: Bana Ibnu Ebî Necîb ve Ebân ibn Salih, Atâ'dan ve Mucâhid'den tahdîs ettiler ki, îbn Abbâs: Peygamberce Meymûne ilk hüküm umresinde evlendi, demistir [301].
Kitâbu'l-Magâzî'nin devami dokuzuncu cilddedir
'Hitamuhu misk " (et-Tatm: 26) olmasi niyâziyle
Sekizinci Cildin Sonu

46- Sâm Topragindan Olan Mûte Gazvesi Babi [302]

270-.......Saîd ibn Ebî Hilâl söyle demistir: Ve bana Nâfi' haber verdi; ona da Ibn Umer, Mûte günü Ca'fer'i öldürülmüs hâlde gördügünü bildirip, söyle haber vermistir: Ben Ca'fer'in vücûdunda süngü ve kiliç darbesi olarak elli yara saydim. Bu elli yaradan hiçbirisi arkasinda degildi [303].

271-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Mûte gazvesinde Zeyd ibn Hârise'yi kumandan ta'yîn etti de:
— "Eger Zeyd öldürülürse Ca'fer komutandir. Ca'fer de öldü-rülürse Abdullah ibn Revana komutandir" buyurdu.
Abdullah ibn Umer: Bu gazvede ben de mücâhidler içinde bulundum. Biz Ca'fer ibn Ebî Tâlib'i (sehîd edildikten sonra) aradik da, onu sehîdler arasinda bulduk. Onun bedeninde doksan küsur süngü ve ok yarasi tesbît ettik [304].

272-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da Humeyd ibn Hilâl'den; o da Enes(R)'ten söyle tahdîs etti: Peygamber (S) Zeyd'-in, Ca'fer'in ve Abdullah ibn Revâha'nin sehîd edildiklerim, insanlara onlarin haberleri gelmeden önce bildirdi. Peygamber:
— "Zeyd sancagi eline aldi, vuruldu. Sonra Ca'fer aldi, odavu-rulup sehîd oldu. Sonra bayragi Ibnu Revâha aldi, o da vurulup sehîd oldu" buyurdu.
Peygamber bunlari bildirirken iki gözü yas döküyordu. Sonra Peygamber:
— "Nihayet sancagi Allah'in kiliçlarindan bir kiliç (olan Hâlid ibn Velîd) aldi; neticede Allah mücâhidlere fethi müyesser kildi" buyurdu [305].

273-.......Ben Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den isittim, o söyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Saîd'in kizi Amre haber verip söyle dedi: Ben Âise(R)'den isittim, söyle diyordu: Zeyd ibnu Hârise'nin Ca'fer ibn Ebî Tâlib'in ve Abdullah ibn Revâha'nin öldürüldükleri haberi geldigi zaman Rasûlullah (S) mescidde oturdu, kendisinde hüzün ve keder biliniyordu.
Âise devamla dedi ki: Ben de kapinin Rasûlullah'in görülecegi bir araligindan kendisine bakiyordum. Bu sirada Rasûlullah'a birisi geldi ve:
— Ey Rasûlallah! Ca'fer'in kadinlari... dedi ve onlarin aglamalarini zikretti.
Rasûlullah da o kimseye, kadinlari çiglikla aglamaktan nehyet-mesini emretti.
Râvî dedi ki: O adam gitti, sonra ikinci defa geldi ve:
— Ben kadinlari nehyettîm, dedi de, onlarin kendisine itaat etmediklerini zikretti.
Râvî dedi ki: Rasûlullah yine kadinlari men' edin diye buyurdu. O zât yine gitti, sonra geldi de:
— Vallah kadinlar bize galebe ettiler, dedi. Âise: Rasûlullah o adama:
— "Bu kadinlarin agizlarina toprak saç!" buyurdu. Âise dedi ki: Ben o adama:
— Allah senin burnunu topraklasin (zelîl etsin)! Vallahi sen ne sana verdigi emri yerine getirdin, ne de Rasûlullah'i bulundugu mesakkati ve hüznü içinde kendi hâline biraktin! diye çikistim [306].

274-.......Âmir es-Sa'bî söyle demistir: Abdullah ibn Umer, Cafer'in oglu Abdullah'a rastlayip selâm verdigi zaman:
— Selâm sana ey iki kanatlinin oglu! Derdi [307].

275-.......Ebû Hazim söyle demistir: Ben Hâlid ibnu'l-Velîd'den isittim, söyle diyordu: Yemîn ederim ki, Mûte harbi gününde elimde dokuz kiliç kirildi. Yalniz elimde Yemen'e mensûb agzi enli bîr kiliç kirilmayip dayandi [308].

276-.......Hâlid ibnu'l-Velîd'den isittim, o söyle diyordu: Yemîn ederim ki, Mûte gazvesi gününde elimde dokuz kiliç kirildi ve elimde yalniz Yemen'e mensûb agzi enli bir kiliç dayandi.

277-.......en-Nu'mân ibn Besîr (R) söyle demistir: Abdullah ibnu Revâha bir hastaligi sirasinda bayildi da kizkardesi ve en-Nu'mân ibn Besîr'in anasi olan Amre, onu öldü sanarak: "Vah benim dagim dayanagim! Vah suyum, vah buyum!" diye, Ibn Revâha'nin birtakim vasiflarini sayarak aglamaya basladi. Ibn Revâha o bayginliktan ayrildigi zaman kizkardesi Amre'ye:
— Sen benim hakkimda birsey söyledikçe (bir melek tarafindan) bana: Sen böyle misin? denildi, dedi (de aglamasini nehyetti).

278-.......en-Nu'mân ibn Besîr (R): Abdullah ibn Revâha bayildi, deyip geçen kadîsi söyledi. Bunda sunu ziyâde etti: Abdullah ibn Revâha (Mûte gazvesinde) öldügü zaman kizkardesi Amre ona aglamadi [309].

47- Peygamberdin Zeyd'in Oglu Usâme'yi Çuheyne Kabilesinden Hurakalar'a Göndermesi Babi [310]

279-.......Ebû Zabyân haber verip söyle demistir: Ben Zeyd'in oglu Usâme(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) bizi (Cu-heyne kabilesinden) el-Huraka üzerine gönderdi. Bizler o kavme sabah baskini yapip, onlari bozguna ugrattik. Ensâr'dan bir mücâhidle ben, onlardan (Mirdas ibn Amr ve Ibnu Nehîk el-Fedekî denilen) bir adama kavustuk. Onu çevirdigimizde:
— Lâ ilahe ille'ttah, dedi.
Bu söz üzerine Ensârî arkadasim ondan el çekti. Fakat ben mizragimi ona sapladim ve onu öldürdüm. Medine'ye geldigimizde bu is Peygamber'e ulasti. Bunun üzerine Peygamber:
— "Yâ Usâme! Sen o adami Lâ ilahe illellah demesinin ardindan mi öldürdün?" buyurdu.
Ben:
— O bu sözü ölümden korunmak için söyledi, dedim. Peygamber ise "Onu niçin öldürdün?" sorusunu hiç durmadan
tekrar ediyordu. O kadar ki ben, keski bu günden önce Islâm'a girmis olmayaydim diye temenni ettim [311].

280-.......Yezîd ibnu Ebî Ubeyd söyle demistir: Ben Seleme ibnu'l-Ekva'dan isittim, söyle diyordu: Ben Peygamber (S) ile beraber yedi gazvede bulunup düsmanla cenk ettim. Peygamber'in hazirlayip gönderdigi seriyyelerden dokuz seriyye içinde de gazveye gittim. Bu seriyyelerden birinde basimizda Ebû Bekr kumandan idi. Bir ker-re de Usâme ibn Zeyd kumandan idi.
Ve Umer ibnu Hafs ibn Giyâs söyle dedi: Bize babam, Yezîd ibn Ebî Ubeyd'den tahdîs etti ki, o söyle demistir: Ben Seleme'den isittim, söyle diyordu: Ben Peygamber'in beraberinde yedi gazve yaptim. Peygamber'in göndermekte oldugu seriyyeler içinde de dokuz gazveye gittim. Bir kerresinde basimizda Ebû Bekr, bir kerresinde de Usâme kumandan idi.

281-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R): Ben Peygamber'in beraberinde yedi kerre gazveye gittim. Bir kerre de Peygamber'in basimiza kumandan yaptigi Usâme ibn Zeyd ibn Hârise'nin maiyyetinde gaz-veye çiktim, demistir.

282-.......Seleme ibnu'1-Ekva': Ben Peygamber'in beraberinde yedi kerre gazveye gittim, dedi de Hayber, Hudeybiye, Huneyn günü ve Kared günü gazvelerini zikretti.

Râvî Yezîd ibn Ebî Ubeyd: Ben gazvelerden kalan üçünü unuttum, demistir [312].

48- Mekke'nin Fethi Ve Hâtib Ibn Ebî Beltaa'nin Peygamber'in Bu Gazvesini Mekkeliler'e Haber Vermek Için Gönderdigi Mektûb Gazvesi [313]

283-.......Amr ibn Dînâr söyle demistir: Bana el-Hasen ibn Muhammed haber verdi ki, kendisi Ubeydullah ibnu Ebî Râfi'den söyle derken isitmistir: Ben Alî(R)'den isittim, söyle diyordu:

Rasûlullah beni, ez-Zubeyr'i ve el-Mikdâd'i gönderdi de:
— "Gidiniz, Hah bustânina kadar ilerleyiniz. Oraya vardiginizda mahfe içinde, yaninda mekîûb bulunan yolcu bir kadin vardir. Kadindan o mektubu alip bana getiriniz" buyurdu.
Alî dedi ki: Bizler, atlarimiz bizi kosturarak gittik, Sonunda o bustâna vardik. Hakîkaten biz orada mahfe içinde bir kadin bulduk.
Kadina:
— Su mektubu çikar, dedik.
Kadin:
— Benim yanimda hiçbir mektûb yoktur! diye inkâr etti.
Biz kadina:
— Çaresiz ya sen mektubu çikaracaksin, yâhud biz elbiseni soyup bulacagiz! dedik.
Kadin çaresiz mektubu saç örgüsü arasindan çikardi. Akabinde biz mektubu alip Rasûlullah'a getirdik. Mektûbda "Hâtib ibn Ebî Beltaa'dan Mekke müsriklerine" unvani yazili oldugu, içinde Rasû-lullah'in harb hazirligi yaptigini onlara bildirmekte oldugu görüldü [314].
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Yâ Hâtib, bu ne istir?" diye sordu. Hâtib söyle cevâb verdi:
— YâRasûlallah! Bana karsi acele etme! Ben Kureys'e yapistirilip baglanmis bir kisi idim. -Bu sözüyle: Ben onlara yeminle baglanmis bir kimse idim; onlarin kendilerinden degildim, demektedir.-Senin beraberinde Muhâcirler'den olan kimselerin Mekke'de ailelerini ve mallarini koruyacak birçok hisimlari vardir. (Benim ise böyle koruyacak kimsem yoktur.) Neseb cihetinden olan bu boslugu, Mek-keliler arasinda bir el (yânî minnettarlar) edinerek doldurmak ve bu suretle hisimlarimi korumak istedim. Ben bu isi dînimden dönme olarak da, Islâm'a girdikten sonra kâfirlige rizâ olarak da yapmadim!
Hâtib'in bu savunmasi üzerine Rasûlullah orada bulunanlara:
— "Dikkat edin! Hâtib size karsi muhakkak dogru söyledi"buyurdu.
(Fakat bir türlü öfkesini yenemeyen) Umer:
— Yâ Rasûlallah, beni birak da su münâfikin boynunu vurayim! dedi.
Rasûlullah:
— "Su muhakkak ki, Hâtib, Bedir gazvesinde hazir bulundu. Sana ne bildirir? Belki Allah Bedir'de hazir bulunan kimselerin yüksek cehdlerine muttali' oldu da: Sizler bundan böyle istediginizi yapin, ben sizler için âhirette magfiret etmisimdir, buyurdu" dedi.
Bunun üzerine Allah su sûreyi indirdi: itEy îmân edenler, benim de düsmanim, sizin de düsmaniniz olan kimseleri dostlar edinmeyin. Kendilerine sevgi yüzünden onlara (Peygamber'in maksadini) ulastirirsiniz! Hâlbuki onlar Hak 'tan size gelene küfretmisler dir. Peygamberdi de, sizi de Rabb'iniz olan Allah'a îmân ediyorsunuz diye çikariyorlardi onlar. Eger siz benim yolumda savasmak, benim rizâmi aramak için çikmissaniz (bunu yapmazsiniz). Onlara hâlâ mahabbet mi gizliyeceksinizl Hâlbuki ben sizin gizlediginizi de, açikladiginizi da çok iyi bilenim. Içinizden kim bunu yaparsa, muhakkak ki yolun tâ ortasindan sapmis olur..." (ei-Mümtehine: i) [315].

49- Mekke Fethi Gazvesi Ramazânda Oldu Babi

284-.......Ibnu Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillâh ibn Utbe haber verdi ki, ona da Ibn Abbâs: Rasûlullah (S) ramazân ayi içinde Mekke fethi gazvesine çikti, diye haber vermistir.
ez-Zuhrî (geçen senedle): Ben Ibnu '1-Müseyyeb' den bunun benzerini (yâni fetih gazvesi ramazânda oldu hadîsini) söylerken isittim, demistir.
Ve yine geçen senedle Ubeydullah ibn Abdillah (ibn Utbe ibn Mes'ûd); ona, Ibn Abbâs'in: Rasûlullah (S) Mekke fethi gazvesine çiktigi zaman tâ Kudeyd ile Usfân arasindaki Kedîd Suyu'na ulasincaya kadar oruç tuttu. Orada orueunu bozdu ve artik ramazân ayi çikincaya kadar oruç tutmamakta devam etti, dedigini haber vermistir.

285-.......Bize Ma'mer ibn Râsid haber verip söyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ibn Abbâs'tan söyle haber verdi: Peygamber (S) Medine'den ramazânda çikti. Kendisiyle beraber onbin mücâhid vardi. Bu hareket târihi, Medine'ye gelisinden i'tibâren sekizinci yilin basinda ve alti ay geçedir. Bu târihte Rasûlullah ve beraberindeki müslümânlar Mekke'ye dogru yürüdüler. Kendisi oruç tutuyordu, sahâbîleri de oruç tutuyorlardi. Kedîd mevkiine varinca -ki bu Usfân ile Kudeyd arasinda bir sudur- Rasûlullah iftar etti. Sahâbîler de iftar ettiler.
(Geçen senedle) ez-Zuhrî: Rasûhillah'in emrinden dâima sonuncu olan alinirdi (yânî sonuncu isi, evvelki isi neshedici kilinirdi), demistir [316].

286-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) Huneyn seferine ramazânda çikti. Insanlar muhteliftiler: Kimi oruçlu, kimi oruçsuzdu. Peygamber binek devesinin üzerine oturunca, içi süt ve-ya su dolu bir kap istedi. Onu avucunun içine yâhud devesinin üzerine koydu. Sonra (görmeleri için) insanlara dogru bakti. Bunun üzerine oruçsuz olanlar oruçlulara:
— Artik orucunuzu bozunuz! dediler.
Abdurrazzâk da söyle dedi: Bana Ma'mer ibn Râsid, Eyyûb'-dan; o da Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan: Peygamber (S) fetih yilinda, ramazân içinde yola çikti (yolda bir su göletine ugrayincaya kadar oruç tuttu) hadîsini haber verdi.
Ve Hammâd ibnu Zeyd de Eyyûb'dan; o da Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan; o da Peygamber'den.. seklinde söylemistir.

287-........îbn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (Mekke fethi gazvesi için) ramazânda sefere çikti. Tâ Usfân'a ulasincaya kadar oruç tuttu. Sonra bir kap su istedi de bunu insanlara göstermek için gün-düzleyin içti ve orucunu bozdu. Mekke'ye gelinceye kadar oruç tutmadi.
Ilerime: Ibn Abbâs: Rasûlullah seferde oruç tuttu ve o seferde orucu bozdu. Artik dileyen oruç tuttu, dileyen tutmadi, diyordu demistir [317].

50-Bâb: Peygamber (S) Fetih Günü Bayragi Nereye Dikti?

288-.......Urve söyle demistir: Mekke'nin fethi yilinda Rasûlullah (S) Medine'den hareket edince, bu haber Mekke'de Kureys'e ulasti. (Kureys ileri gelenlerinden) Ebû Sufyân, Hakîm ibn Hizâm, Budeyl ibn Verkaa, Rasûlullah'in hareketinin mâhiyetinden haber aramak üzere Mekke disina çiktilar. Medine'ye dogru yönetip, tâ Merru'z-Zahrân'a kadar yürüdüler. Ve orada (gece vakti) birçok atesler

yakildigini gördüler. Bu atesler hacilarin Arafat'ta, arefe gecesi yaktiklari ateslere benziyordu.
Ebû Sufyân:
— Bu ne atestir! Vallahi hakîkaten arefe gecesi ateslerine benziyor! dedi.
Budeyl ibn Verkaa da:
— Bunlar Huzâali Amr ogullari*mn atesleri, dedi. Ebû Sufyân:
— Hayir, Huzâali Amr ogullan'nm atesi bundan daha azdir, dedi. Bu sirada Rasûlullah'in muhafizlarindan bir kisim insanlar Ebû
Sufyân ile arkadaslarini gördüler, onlara yetisip yakaladilar. Ve akabinde onlari Rasûlullah'a getirdiler. Ebû Sufyân hemen müslümân oldu. Rasûlullah Merru'z-Zahrân'dan hareket ederken Abbâs'a:
— "Sen Ebû Sufyân'i al, ordunun geçecegi yolun dar bir yerine götür de süvarilerin kalabalikligini, Islâm ordusunun durumunu görsün" buyurdu.
Abbâs da onu öyle dar bir geçit yerine oturttu. (Ordu harekete baslayinca) Arab kabileleri, Peygamber'in maiyyetinde geçmeye basladilar. Bunlar alay alay Ebû Sufyân'in önünden geçiyorlardi: Önce bir alay (kendi sancagiyle) geçti. Ebû Sufyân, Abbâs'a:
— Yâ Abbâs! Bunlar kimlerdir? diye sordu. Abbâs:
— Gifâr kabîlesidir, dedi. Ebû Sufyân:
— Benimle Gifâr arasinda ne münâsebet ve düsmanlik var ki buraya kadar geliyorlar? diye hayretini bildirdi.
Sonra Cuheyne kabilesi (kendi sancagi ile) geçti. Ebû Sufyân evvelki suâli sordu. Sonra Sa'd ibmi Huzeym geçti. Ebû Sufyân bunu da öyle sordu. Sonra Suleym kabilesi kendi sancagi ile geçti. Ebû Sufyân yine o suretle sordu. Nihayet Ebû Sufyân'in ömründe benzerini görmedigi yigitlik örnegi bir ketîbe yönelip geldi. Abbâs'a:
— Bu alay kimlerdir? diye sordu. Abbâs:
— Bunlar Ensâr'dir, dedi.
Ensâr'in basinda Sa'd ibnu Ubâde bulunuyordu. Ensâr'in bayragi da onun beraberinde idi. Sa'd ibn Ubâde, Ebû Sufyân'in önünden geçerken:
— Yâ Ebâ Sufyân! Bu gün mehame (yânî en büyük harb) günüdür. Bu günde Ka'be'de kan dökmek halâl kilinir! dedi.
Ebû Sufyân bu sözden sarsilarak, Abbâs'a:
— Yâ Abbâs! Bu gün Sen'in Ka'be'yi, Mekke halkini ve beni koruyacagin güzel bir gündür! dedi.
Sonra bir alay daha geldi. Bu alay sayica alaylarin en azi idi. Bunlarin içinde Rasûlullah ile (Muhacir ve Ensâr'dan bir kisim) sahâbî-leri bulunuyordu. Peygamber'in sancagi da Zubeyr ibnu'l-Avvâm'in beraberinde bulunuyordu. Rasûlullah, Ebû Sufyân'in yanindan geçerken, Ebû Sufyân:
— Sa'd ibn Ubâde'nin ne dedigini duyup bilmedin mi? dedi. Rasûlullah:
— "Sa'd ne söyledi?" diye sordu. Ebû Sufyân:
— Sunu sunu söyledi, diye Sa'd ibn Ubâde'nin sözlerini haber verdi."
Rasûlullah:
— "Sa'dyanlis söylemistir. Bu gün Allah'in Ka'be'yi (Islâm'i izhâr, üstünde Bilâl'in ezam, ve onda bulunan putlari ve suretleri gidermek suretiyle) büyültecegi bir gündür. Ve bu gün Ka'be (Tevhîd libâsi ile) kisv elenecektir I" buyurdu.
Râvî Urve devamla: Rasûlullah bayraginin el-Hacûn mevkiinde dikilmesini emretti, dedi.

Yine Urve bir rivayetinde söyle demistir: Bana Cubeyr ibn Mut'-im'in oglu Nâfi' haber verip söyle dedi: Ben (Mekke'nin fethinden
bir haylî zaman sonra) Abbâs'tan isittim, Zubeyr ibnu'l-Avvâm'a hitaben:
— Yâ Ebâ Abdillah! (Mekke'nin fethi günü) Rasûlullah sana bayragi iste suraya dikmeni emretmisti! dedi.
Yine Urve dedi ki: Rasûlullah o gün Hâlid ibnu'l-Velîd'e Mekke'nin üst tarafindaki Kedâ mevkiinden girmesini emretti. Peygamber ise (Mekke'nin alt tarafindaki) Kudâ mevkiinden girmisti. Mekke'ye girerken, Hâlid ibnu'l-Velîd'in süvârî firkasindan iki mü-câhid kisi sehîd oldu. Bunlar Hubeys ibnu'l-Es'ar ile Kurz ibnu Câ-bir el-Fihrf dir [318].

289-.......Muâviyetu'bnu Kurre söyle dedi: Ben Abdullah ibnu Mugaffel(R)'den isittim, söyle diyordu: Ben Mekke'nin fethi günü Rasûlullah'i disi devesi üzerinde gördüm. O, sesini dalgalandirip na'me yaparak el-Feth Sûresi'ni okuyordu.
Râvî Muâviye: Insanlarin etrafima toplanmasi düsüncesi olmasaydi, Abdullah ibn Mugaffel'in (Rasûlullah'in okuyusunu hikâye ederken) sesini dalgalandirarak yükselttigi gibi ben de sesimi dalgalandirip yükseltirdim, demistir [319].

290-.......ez-Zuhrî, AlîibnHüseyin'den; oda AmribnUsmân'dan (tahdîs etti ki), Usâme ibn Zeyd, fetih zamaninda:
— Yâ Rasûlallah, yarin Mekke'de nereye ineceksiniz? diye sormus.
Peygamber (S) de:
— "Akîl bize evden menzilden birsey birakti mi ki?" buyurdu; sonra da (bunun sebebini bildirerek): "Mü'min kâfire vâris olmaz, kâfir de mü'mine vâris olmaz" buyurdu.
ez-Zuhrî'ye:
— Ebû Tâlib'e kim vâris oldu? diye soruldu. ez-Zuhrî:
—. Ona Akîl ile Tâlib vâris oldular, dedi.
Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den yaptigi rivayetinde: *'Yarin nereye ineceksiniz?" sorusunu "Hacci sirasinda" lâfziyle söyledi. Yûnus ibn Yezîd el-Eylî ise kendi rivayetinde ne "Haccetihi" lâfzini, ne de "Fetih zamani" lâfzini söyledi [320].

291-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -fetihten bir gün önce-: "Allah Mekke'nin fethim müyesser kilarsa, in-sâallah yarin konagimiz Kinâne ogullari 'nin Hayfiiykni yurdu)<#r ki, orasi vaktiyle Kinâne ogullari 'yleKureys müsriklerinin küfür üzerine andlastiklari yerdir" buyurdu.

292-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) –fetih akabinde- Huneyn gazvesine çikmak istedigi zaman: "Yarin menzilimiz insâallah Kinâne ogullari Hayfi'ndadir ki, orasi vaktiyle Kinâne ogullari'yle Kureys'in küfür üzerine yemînlestikleriyerdir" buyurdu [321].

293-.......Bize Imâm Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o daEnes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti (o, söyle demistir):

Peygamber (S) fetih günü Mekke'ye basinda migfer oldugu hâlde girdi. Basindan migferi çikardigi zaman yanina bir adam geldi de:
— Abdullah ibn Hatal, Ka'be'nin örtüsüne tutunmaktadir, dedi.
Peygamber:
— "Onu öldür!" buyurdu.
Hadîsin râvîsi Imâm Mâlik: Allah en bilendir ki, benim zanni-ma göre o gün Peygamber ihrâmli degildi, demistir [322].

294-.......Abdullah ibnu Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S) Mekke'nin fethi günü Ka'be'nin avlusuna girdi. Ka'be'nin etrafinda ibâdet için dikilmis üçyüzaltmis put vardi. Peygamber (S) elindeki deynekle bu putlara dürtmeye ve su âyetleri söylemeye basladi: "Hakk geldi, bâtil gitti yok oldu", "Hakk geldi, hâlbukibâul ne îcâda, ne de öleni diriltmeye muktedir degildir" [323].

295-.......Bize Eyyûb, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)Jdan tahdîs etti (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) -fetih günü- Mekke'ye geldiginde Ka'be'ye girmekten çekindi. Çünkü Ka'be'de birçok ilâhlar (yânî putlar) vardi. Rasûlullah bunlarin çikarilmasini emretti ve bütün putlar çikarildi, tbrâhîm ve Ismâîl Peygamberler'in suretleri de ellerinde ezlâm (denilen fa'l kalemleri) oldugu hâlde çikarildilar. Peygamber (bu iki surete bakarak):
— "Allah bu suretleri yapanlari helak etsin! Allah 'a yemîn ederim ki, bu putperestler bu iki peygamberin hiçbir zaman rizklarini böyle fa'l kalemleriyle aramadiklarini bilmislerdir!" buyurdu.
Sonra Beyt'e girdi ve Beyt'in her tarafinda tekbîr getirdi. Fakat Beyt'in içinde namaz kilmadan disari çikti.
Ma'mer, Eyyûb'dan yaptigi rivayetinde Abdu's-Samed'e mutâ-baat etti. Vuheyb de: Bize Eyyûb, îkrime'den; o da Peygamber'den tahdîs etti., demistir [324].

51- Peygamber(S)'In -Fetih Günü- Mekke'ye En Yüksek Tarafindan Girmesi Babi

296- Ve el-Leys ibn Sa'd söyle demistir: Bana Yûnus ibn Yezîd tahdîs edip söyle dedi: Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer(R)'den söyle (dedigini) haber verdi: Rasûlullah (S) Mekke fetholundugu gün, Mekke'nin en yüksek tarafindan devesi üzerinde, arkasina Usâme ibn Zeyd'i bindirmis olarak yönelip geldi. Beraberinde Bilâl'le Ka'be'yi koruyup hizmet edenlerden olan Usmân ibn Talha vardi. Rasûlullah tâ Mescid'e kadar ilerledi ve orada devesini çöktürdü. Usmân ibn Tal-ha'ya Beyt'in anahtarlarini getirmesini emretti. (O anahtarlari getirip Ka'be'yi açinca) Rasûlullah Ka'be'ye girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Usmân ibn Talha da içeri girdiler. (Sonra Ka'be kapisi kapandi.) Rasûlullah içeride uzunca bir müddet kaldi. Sonra disariya çikti. Bu sirada insanlar Ka'be'ye girmek üzere kosustular. Abdullah ibn Umer, Ka'be'ye ilk giren kimse oldu ve kapinin arkasinda Bilâl'i ayakta buldu. Ona:
— Rasûlullah nerede namaz kildi? diye sordu.
Bilâl de ona Rasûlullah'in namaz kildigi yeri isaret edip gösterdi. Abdullah:
— Rasûlullah'in kaç rek'at kildigini sormayi unuttum, demistir.

297-.......Âise (R) Urve'ye: Peygamber (S) fetih yilinda Mekke'ye en yüksek tarafindaki Kedâ mevkiinden girdi, diye haber vermistir.
Buradaki râvîlerden Hafs ibn Meysere'ye "Kedâ" lâfzinda Ebû Usâme ile Vuheyb mutâbaat etmislerdir.

298-.......Buradaki senedle de Urve: Peygamber (S) fetih yilinda Mekke'ye en yüksek tarafindan; Kedâ'dan girdi, demistir [325].

52- Mekke Fethi Günü Peygamber(S)'In Konakladigi Yerin Beyâni Babi

299-.......Abdurrâhmân ibn Ebî Leylâ söyle demistir: Bize Ummü Hâni'den baska hiçbir kimse Peygamber(S)'i duhâ namazi kilarken gördügünü haber vermemistir. Ümmü Hâni' Mekke fethi günü Peygamber'in onun evinde yikandigini, sonra sekiz rek'at namaz kildigini zikretmis ve devamla: Peygamber'in bu namazdan daha hafif hiçbir namaz kildigini görmedim, su kadar var ki, Peygamber bu hafif namazda rukû'u ve sucûdu tam yapiyordu, dedi [326].

53- Bâb
(Bu, evvelki bâbdan bir fasil gibidir.)

300-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) rukû'unda ve sucûdunda "Subhâneke'ttâhumme Rabbena ve bi-hamdike'llâhumnie igfirlî (= Ey Rabb'imiz olan Allah'im, Seni tesbîh ederim; tesbîhi de hamdine bürünerek yaparim. Yâ Allah, bana magfiret eyle)" sözlerini söylerdi [327].

301-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Umer beni kendi meclisine Bedir ihtiyârlariyle beraber girdirirdi. Bundan ötürü bâzilari:
— Bu genci niçin bizimle beraber meclisine girdiriyorsun? Hâlbuki bizim bunun yasinda ogullarimiz var? dediler.
Umer de:
— Muhakkak ki, o sizin bildiginiz ilim sahibi kimselerdendir,
dedi.
Ibn Abbâs dedi ki: Günün birinde Umer yine Bedir ihtiyarlarini da'vet etti; beni de onlarin beraberinde çagirdi.
Ibn Abbâs dedi ki: Ben o gün Umer'in kendisinin bende bilmekte oldugu ilmi muhakkak onlara da göstermek için çagirdigini düsündüm. Umer onlara:
— "Allah'in nusrati ve fethi gelince» sen de insanlarin feve feve Allahhn dînine gireceklerini görünce hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh et. O'nun magfiretini iste. Sübhesiz ki O] tevbeleri çok kabul edendir" (en-Nasr: i-3) sûresi hakkinda ne dersiniz? diye sordu. Bâzilari:
— Bize nusrat ve fetih verildiginde Allah'a hamd ve istigfar etmemiz emrolunmustur, dediler.
Bâzilari:

— Biz bilmiyoruz, dediler.
Bâzilari da hiçbirsey söylemediler. Umer bana:
— Yâ Abbâs oglu! Sen de mi böyle söylersin? diye sordu. Ben de:
— Hayir! dedim Umer:
— Ne diyorsun? dedi. Ben de:
— O, Rasûlullah'in ecelidir. Allah O'na ecelini bildirdi. Allah tarafindan Rasûlullah'a nusrat ve feth gelince, yânî Mekke fethi gelince, Allah: îste bu senin ecelinin alâmetidir. Artik Rabb'ine hamd ederek Subhânaüah de ve Rabb'inden magfiret dile! Sübhe yok ki, O, tevbeleri çok kabul edendir! buyurmustur, dedim.
Umer:
— Ben de bu sûreden ancak senin bilmekte oldugun seyi biliyorum, dedi [328].

302........ Ebû Surayh el-Adevî (el-Huzâî -R-), Amr ibn Saîd ibnu'1-Âs'a, Mekke'ye Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e karsi ordular sev-kettigi sirada söyle demistir: Ey Emîr! Mekke fethinin ertesi günü Ra-sûlullah(S)'in ayaga kalkip îrâd eyledigi bir sözü (yânî hutbeyi) sana haber vermekligime izin ver. O hutbeyi su iki kulagim isitti, kalbim belledi, (söyleyeni de) gözlerim (o anda) gördü. Rasûlullah, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra söyle buyurdu:
— "Mekke'yi (tâ evvelden beri) haram eden Yüce Allah'tir; onu haram eden insanlar degildir. Bundan dolayi Allah 'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de ne kan dökmek, ne de bir agaca balta vurmak halâl olmaz. Sayet Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafina kaçan biri bulunursa, ona: Allah (yalniz) Rasûlü'ne izin vermistir, size izin vermemistir! deyiniz. Bana da yalniz bir günün bir saati içinde izin verdi. Ondan sonra bu günkü harâmligi dünkü harâmligi derecesine döndü. Bu dediklerimi burada hazir olanlar, gâib olanlara, yânî burada mevcûd olmayanlara (ve müstakbel nesillere) teblîg etsin".
Ebû Surayh'a:
— Amr ne dedi? diye soruldu.
Ebû Surayh dedi ki: Amr da cevaben:
— Yâ Ebâ Surayh! Ben senden daha âlimim. Mekke hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçagi, kaçan hiçbir hirsizi sigindirip kurtarmaz, dedi [329].

303-.......Câbir ibn Abdillah (R), Rasûlullah Mekke'nin fethi senesi Mekke'de iken, Rasûlullah(S)'tan: "Sübhesiz Allah veRasûlü sarâbin alisverisini... haram kildi" buyururken isitmistir [330].

54- Peygamber{S)'In Fetih Zamani Mekke'de Ikaameti Babi

304-.......(Iki yoldan gelen bu hadîste) Enes (R): Peygamber'in beraberinde (Mekke ve civarinda) on gün ikaamet ettik. Bu ikaa-met süresince namazlari kisaltiyorduk, demistir [331].

305-....... Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) Mekke'de ondokuz gün (dört rek'atli namazlari) iki rek'at kilarak ikaamet etti, demistir.

306-....... Ibn Abbâs (R): Biz bir seferde Peygamber'le beraber namazi kisa kilarak ondokuz gün ikaamet ettik, demistir.
(Burada geçen senedle) yine Ibn Abbâs: Biz (sefer ettigimizde bir yerde) ondokuz gün kalirsak namazlari kisaltir, daha ziyâde kalirsak namazlari tam kilardik, demistir [332].

55- Bab [333]

Ve îmâm. el-Leys ibn Sa'd söyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti (o, söyle demistir): Bana Abdullah ibnu Sa'-lebete'bni Suayr haber verdi ki, Peygamber (S) Mekke fethi yilinda onun yüzüne eliyle dokunmustur [334].

307-...... Bize Hisâm ibn Yûsuf, Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Suneyn Ebû Cemîle'den haber verdi. ez-Zuhrî dedi ki: Biz Saîd ibnu'l-Müseyyeb'le beraber bulundugumuz sirada Ebû Cemile bize haber verdi.
Yine ez-Zuhrî: Ve Ebû Cemile, kendisinin Peygamberce eristigini ve fetih yilinda O'nunla beraber çiktigini söyledi, demistir [335].

308-.......Bize Hammâd ibnu Zeyd, Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den; o da Amr ibnu Seleme'den tahdîs etti [336].
Eyyûb söyle dedi: Ebû Kilâbe bana;
— Amr ibn Seleme'ye kavusur da ona sorar misin? dedi.
Ebû Kilâbe dedi ki: Akabinde ben Amr ibn Seleme'ye kavustum ve kendisine sordum. Amr ibn Seleme söyle anlatti: Biz aile ve kabî-lece insanlarin yol ugragi bir yerde otururduk. Bize kervanlar ugrardi. Biz de o yolculara:
— Bu insanlara ne oluyor, bu insanlara ne oluyor? Ve su adam nedir? diye sorardik.
Onlar da bize:
— O adam, Allah'in kendisini peygamber gönderdigini, O'na vahy verdigini yâhud Allah'in O'na su sözleri vahyettigini söylüyor, derlerdi (yânî Peygamber'den ögrendikleri bâzi âyetleri bize haber ve-rirlerdi).
Ben de o sözleri ezber ederdim. Sanki o âyetler gönlüme yapistirilir gibi naks olunuyordu. Esasen (Kureys'ten baska) Arab kabileleri de Islâm'a girmek için Mekke fethini gözlüyorlardi. Ve:
— Peygamberlik iddia eden su adami kendi kavmi olan Kureys'le basbasa kendi hâllerine birakiniz. Eger O, Kureys'e gâlib gelirse, hiç sübhesiz O sözünde dogru hakk bir peygamberdir, derlerdi.
Nihayet fetih ehlinin zaferi vak'asi olunca her kavim Islâm'a girmeye kostular. Babam Seleme de kavmimle beraber Islâm'a girmeye kostu. Mekke'den dönüp gelince, bize:
— Vallahi ben size bir hakk peygamberin yanindan geliyorum. O bize: "Su namazi su vakitte

kiliniz, su namazi da su vakitte kiliniz " dedi (ve bütün namaz vakitlerini bildirdi). Namaz vakti gelince de "Biriniz ezan okusun ve Kur'ân 'i en çok bileniniz size imamlik etsin" buyurdu, dedi.
Bunun üzerine kabîle halki baktilar. Içlerinde benden çok Kur'-ân bilen hiçbir kimse bulunmadi. Çünkü ben obamiza ugrayan kervanlardan Kur'ân alip ögreniyordum. Kur'ân'i çok bildigim için kabîle halki beni önlerine geçirip imâm yaptilar.Hâlbuki ben o sirada alti yâhud yedi yasinda çocuktum. Üzerimde de elbise olarak yalniz bir bürde vardi. Secde ettigim zaman o bürde avret yerinden yukari toplanip asagisi açilirdi. Benim secdede bu açik hâlimi gören kabilemizden bir kadin, cemâate:
— Okuyucunuzun kiçini (yânî açik yerini)"bizden örtseniz, dedi.
Bunun üzerine cemâat (Umman kumasi) satin aldilar ve bana bir gömlek biçtiler. Artik ben bu gömlekle sevindigim kadar hiçbir seyle ferahlanmadim [337].

309- Ibnu Sihâb söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; Âise (R) söyle demistir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardesi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Zem'a'mn cariyesinin oglu Abdurrahman i almasi için ahid yapmisti. Utbe:
— Çünkü o çocuk benim oglumdur, demisti.
Rasûlullah fetih zamaninda Mekke'ye gelince Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Zem'a'nin cariyesinin oglu Abdurrahmân'i yakaladi ve onu Ra-sûlullah'a getirdi. Onun beraberinde Abd ibnu Zem'a da geldi. Sa d ibn Ebî Vakkaas:
— Bu benim kardesimin ogludur. Kardesim bana onun kendi oglu oldugunu ve nesebinin kendisine katilmasini bana vasiyet etti, dedi.
Abd ibnu Zem'a da: .
— Yâ Rasûlallah, bu benim kardesimdir; bu Zem'a'mn cariyesinin ogludur, babam Zem'a'mn döseginde dogmustur, dedi.
Rasûlullah, Zem'a'nin cariyesinin ogluna bakti da Utbe ibn Ebî Vakkaas'a en çok benzeyen insan oldugunu gördü. Akabinde Rasûlullah (S):
— "Yâ Abd ibne Zem 'a! Bu (Abdurrahmân) sana âiddir; o senin kardesindir. Çünkü o, Zem'a'nin dösegi üzerinde dogmustur" buyurdu.
Ve yine Rasûlullah, bu çocugun sîmâca Utbe ibn Ebî Vakkaas'a benzerligini gördügü için Sevde'ye:
— "Yâ Sevde! Sen de bu oglandan perde arkasina çekil!" buyurdu.
Ibnu Sihâb dedi ki: Âise:
— Rasûlullah: "Dösegindir; zinâci erkege ise mahrumiyet düser" buyurdu, dedi.
Yine Ibnu Sihâb: Ebû Hureyre bu "Çocuk dösegindir, zinâkâr erkege mahrûmluk düser" sözünü yüksek sesle i'Iân ederdi, demistir [338].

310-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr söyle haber verdi: Rasûlullah zamaninda, fetih gazvesi sirasinda bir kadin hirsizlik yapmisti. O kadinin kavmi Usâme ibn Zeyd'e gittiler de (elinin kesilmemesi için) Rasûlullah'in yaninda sefaat etmesini istediler.
Urve dedi ki: Usâme, o kadin hakkinda Rasûlullah'la konusunca, Rasûlullah'in yüzünün rengi degisti ve:
— "Allah'in ta'yîn ettigi dînî cezalardan bir ceza hususunda mi benimle konusuyorsun?" buyurdu.

Usâme de:

— Yâ Rasûlallah, benim için magfiret isteyiver, dedi.

Ögleden sonra olunca Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayaga kalkti. Allah'i lâyik oldugu sifatlarla övdükten sonra "Amma ba'du" diyerek sunlari söyledi:

— "Sizden önceki insanlari ancak onlarin, içlerinde serefli ve nüfuzlu kimse çaldigi zaman onu cezasiz birakir, içlerinde zayif kimse çaldigi zaman ona ceza verir olmalari helak etmistir. Muhammed'in nefsi elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki, Muhammed'in kizi Fâtima çalmis olsaydi, muhakkak onun elini de keserdim!" buyurdu.

Sonra Rasûlullah o kadinla ilgili emrini verdi ve kadinin eli kesildi. Bundan sonra o kadinin tevbesi güzel oldu ve evlendi. Âise:

— O kadin bundan sonra bana gelirdi de ben de onun hacetini Rasûlullah'a yükseltirdim, demistir [339].

311-.......Bize Âsim, Ebû Usmân'dan tahdîs edip söyle dedi: Bana Mucâsi' ibn Mes'ûd (R) tahdîs edip söyle dedi: Mekke'nin fethinden sonra ben kardesim(Mucâlid)le Peygamber'e geldim ve:

— Yâ Rasûlallah, kendisiyle hicret etmek üzere bey'at etmem için sana kardesimi getirdim, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Hicret etmis olanlar, ondaki faziletlerle gitmislerdir"^ buyurdu.

— Simdi sen onunla ne üzerine bey'at edeceksin? diye sordum.

— "Ben onunla Islâm, îmân ve cihâd üzerine bey'at ederim"
buyurdu.

Bu hadîsin râvîlerinden Ebû Usmân en-Nehdî dedi ki: Ben sonra Ebû Ma'bed Mucâlid'e kavustum. Ebû Ma'bed bu iki kardesin büyügü idi. Ben ona Mucâsi'den isitmis oldugum hadîsi sordum da, o: Mucâsi' dogru söyledi, dedi.

312-.......Bize Âsim ibn Süleyman, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Mucâsi' ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti (o, söyle demistir): Ben Ebû Ma'bed'i, hicret üzerine bey'at etmesi için Peygamber'e götürdüm. Peygamber (S):

— "Hicretin hükmü (fetihten öne) hicret edenlere âid olarak geçti. Ben onunla Islâm ve cihâd üzerine bey'at ederim" buyurdu.

Râvî Ebû Usmân dedi ki: Ben Ebû Ma'bed'e kavustum da ona kardesi Ebû Mucâsi'in bana tahdîs ettigi bu hadîsi sordum; o: Mucâsi' dogru söyledi, dedi.

Diger râvî Hâlid de, Ebû Usmân'dan; o da Mucâsi'den, onun kardesi Mucâlid'i getirdigini söylemistir [340].

313-.......Mucâhid ibn Cebr söyle demistir: Ben Ibn Umer'e:

— Sam'a hicret etmek istiyorum, dedim. Ibn Umer (R):

— (Mekke fethinden sonra) hicret yok, lâkin cihâd vardir. Git, kendini arzet. Eger kendinde (cihâd ve kudretten) birsey bulursan cihâd yap, kendinde bunu bulamazsan geri dönersin, dedi.

Ve en-Nadr dedi ki: Bize Su'be haber verdi: Bize Ebû Bisr haber verip söyle dedi: Ben Mucâhid ibn Cebr'den isittim, söyle diyordu: Ben Ibn Umer'e (Sam'a gitmek istiyorum) dedim, o:

— Bugün hicret yoktur -yâhud da: Rasûlullah'tan sonra hicret yoktur-, dedi.
Bu da geçen hadîsin benzeridir.

314-.......Ebû Amr el-Evzâî, Abde ibn Ebî Lubâbe'den; o da Mucâhid ibn Cebr el-Mekkî'den; Abdullah ibn Umer (R): Fetihten sonra hicret yoktur der idi, diye tahdîs etmistir.

315-.......Yahya ibn Hamza tahdîs edip söyle demistir: Bana el-Evzâî, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. O söyle demistir: Ben Ubeydullah ibn Umeyr ile beraber Âise'yi ziyaret ettim. Ubeydullah, Aise'ye hicretten sordu. Bunun üzerine Âise söyle dedi:
— Bu gün hicret yoktur. (Fetihten önce) mü'minlerin herbiri kendisine fitne yapilmasi korkusundan dîni ile Allah'a ve Rasûlü'ne kaçar idi. Bugün ise Allah Islâm'i gâlib kilmistir. Mü'min Rabb'ine diledigi yerde ibâdet eder. Lâkin bugün (kâfirlerle) cihâd ve niyet vardir [341].

316-.......Ibn Cureyc söyle demistir: Bana Hasen ibnu Müslim, Mucâhid ibn Cebr'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Mekke fethi günü ayaga kalkti da söyle buyurdu:
— "Sübhesiz ki, Allah Mekke'yi, gökleri ve yeri yarattigi gün haram kilmistir. Bunun için Mekke Allah'in haram kilmasiyle kiyamet gününe kadar haramdir. Benden evvel hiçbir kimse için halâl ol-madigi gibi, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktir. Benim için de o, ancak gündüzden bir saat halâl olmustur. Mekke'nin av hayvani ürkütülmez, dikeni (bile) kesilmez, yas otlari koparil-maz. Yitigini kimse (elini uzatip) alamaz, yalniz sahibini aramak için arayacak kisi alabilir".
Bu sirada Abbâs ibnu Abdilmuttalib:
— Yâ Rasûlallah, izhirdan baska. Çünkü izhir bitkisi demirciler için ve evlerimiz için kullanilmasi zarurîdir, dedi.
Rasûlullah bu esnada sükût etti, sonra:
— "Izhir müstesna, çünkü o halâldir" buyurdu.
Ve yine Abdulmelik ibnu Cureyc'den (o, söyle demistir): Bana Abdulkerîm, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan, geçen hadîsin benzerini yâhud o tarzdaki hadîsi haber verdi, demistir.
Zikredilen bu hadîsi Ebû Hureyre', Peygamber'den rivayet etmistir [342].

56- Yüce Allah'in Su Kavli Babi [343]:

"And otsun ki, Allah birçok savas yerlerinde ve Huneyn gününde size yardim etmistir. (O Huneyn ki) çoklugunuz o zaman size ucub vermisti de bu, size (gelecek kozadan) bir seyi gidermeye yaramamisti. Yeryüzü o genisligine ragmen, basiniza dar gelmisti. Nihayet (bozularak) gerisin geri dönüp gitmistiniz. Sonra Allah, Rasûlü ile müzminlerin üzerine sekînetini indirdi, görmediginiz ordulari indirdi ve kâfirleri azâblandirdu Bu o kâfirlerin cezasi idi. Sonra, Allah bunun ardindan kimi dilerse onun tevbesini kabul eder. Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (et-Teybe: 25-27) [344].

317-.......Ismâîl (ibn Ebî Hâlid) haber verip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'mn elinde bir kiliç darbesi gördüm (ve kendisine bu nedir? diye sordum). Ibnu Ebî Evfâ: Ben bu yarayi Huneyn günü-Peygamber(S)'le beraber muharebede bulundugum sirada vurularak
aldim, dedi.
Râvî Ismâîl ibn Ebî Hâlid dedi ki: Ben Ibn Ebî Evfâ'ya:
— Sen Huneyn gazvesinde bulundun mu? diye sordum. O da:
— Ben ondan önce (Hudeybiye'de bile) bulundum, dedi [345].

318-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim. Ona bir adam geldi de:
— Yâ Ebâ Umâre! Sen Huneyn gününde geri dönüp kaçtin mi? diye sordu.
el-Berâ:
— Amma bana gelince (bizler kaçtik). Peygamber üzerine sehâ-det ederim ki, O, geriye dönmemistir. Lâkin ordunun öncüleri acele gittiler de onlarin üzerlerine Hevâzin kabîlesi okçulari ok yagdirdilar. Ebû Sufyân ibnu'l-Hâris, Peygamber'in beyaz katirinin basindan tutmustu. Peygamber (S) ise: "Ben peygamberim yalan yok, ben Abdulmuttalib oglu'yum" sözlerini söylüyordu [346].

319-.......Bize Su'be, Ebû Ishâk'tan tahdîs "etti (ki o söyle demistir): Ben isitirken el-Berâ'ya:
— Huneyn gününde sizler Peygamber'in maiyyetinde bulundugunuz sirada gerisin geri dönüp kaçtiniz mi? diye soruldu.
el-Berâ (kendilerinin ta'mîm üzere olmayarak kaçislarinin isbâ-tini içine alici ve bedî' olan) su cevâbi verdi;
— Peygamber'e gelince; O asla kaçmadi. Hevâzin kabîlesi erleri iyi ok atici kimselerdi (onlar bize ok yagdirdilar). Peygamber (yerinde kaya gibi sabit durup): "Ben o peygamberim yalan yok, ben o Abdulmuttalib oglu'yum" dedi.

320-.......Bize Su'be, Ebû îshâk'tan tahdîs etti ki, o el-Berâ'dan isitmistir. el-Berâ'ya Kays kabilesinden bir kisi;
— Sizler Huneyn günü Rasûlullah(S)'m yanindan kaçtiniz mi? diye sordu.
el-Berâ (R):
— (Bizler kaçtik.) Lâkin Rasûlullah kaçmadi. Hevâzin kabîlesi halki iyi ok aticilari idiler. Biz (harb meydaninda) bunlarin üzerine hücum edince, onlar açilip bozuldular. Bizler de hemen ganîmetler üzerine düstük. Iste bu sirada Hevâzin tarafindan ok yagmuruyla karsilandik. (Biz kaçtik.) Yeminle söylüyorum ki, ben Rasülullah'i beyaz katirinin üzerinde gördüm. Ebû Sufyân da katirin gemini tutuyordu. Bu sirada o: "Ben o peygamberim yalan yok, ben o Abdulmuttalib oglu'yum!" diyordu.
Isrâîl ibn Yûnus ile Zuheyr ibn Muâviye kendi rivayet ettikleri
hadîslerinde, burasinda: Peygamber (S) beyaz katirindan indi (de "Yâ Allah, yardimini indir" duasini söyledi) demislerdir [347].

321-.......Muhammed ibn Sihâb söyle demistir: Urve ibnu'z-Zubeyr, kendisine Mervân ibnu'l-Hakem el-Emevî ile el-Misver ibn Mahrame'nin söyle haber verdiklerini söyledi: Rasûlullah (S), Hevâ-zin kabilesi hey'eti müslümân olarak geldikleri ve Rasûlullah'tan mallarim ve esirlerini geri vermesini istedikleri zaman, Rasûlullah ayaga kalkti da onlara:

— "Berâberimdeki sahâbtierimi görüyorsunuz. Bana sözün en sevimlisi en dogrusudur. Simdi siz iki taifenin birini seçiniz: Yâ esirleri, ya da mallari. Ben sizin gelmenizi beklemis idim (zamaninda gelmediniz)" buyurdu.

Ve hakîkaten Rasûlullah, Tâif ten (Ci'râne'ye) döndügünde on küsur gece onlari beklemis idi. Hevâzin hey'etine Rasûlullah'in kendilerine ancak iki taifeden birisini geri verecegi apaçik belli olunca:

— Biz esîrlerimizin geri verilmesini tercih ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah müslümânlar arasinda ayaga kalkti,

Allah'i lâyik oldugu kemâl sifatlariyle sena etti. Sonra "Amma ba'du" deyip hutbesine söyle devam etti:

— "Bu Hevâzin hey'eti kardesleriniz kusurlarindan tevbe ediciler olarak bize geldiler. Ben de esirlerini kendilerine geri vermenin dogru olacagini düsündüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karsiliksiz olarak) vererek kardeslerinizin gönlünü hos etmeyi severse bunu yapsin. Sizden her kim kendi hissesi üzerine bagli kalmak (karsiliksiz vermemek) arzu ederse, biz ona (bu bedeli), Allah'in bize ihsan edecegi ilk ganimet malindan veririz, o da bu sartla esirlerini onlara versin" buyurdu.

Bu konusma üzerine oradaki insanlar:

— Rasûlullah'in hatiri için Hevâzin baskanlarina esîrlerini vermekle gönüllerimizi hos etmisizdir, dediler.

Rasûlullah da:

— "Simdi biz sizden esirini vermeye razi olan kimseleri, rizâsi olmayanlardan ayirip bilemiyoruz. Haydi siz gidiniz de bize muvafakat isinizi, is bilir nakibleriniz arzetsin" buyurdu.

Insanlar yerlerine döndüler. Kabîlelerin nakîbleri kabile halkla-riyle konustular. Sonra Rasûlullah'a gelip herbiri kavminin esîrleri geri vermekten hosnûd olduklarini ve Rasûlullah'a esîrleri geri ver-mesi hususunda izin verdiklerini haber verdiler.

Ibn Sihâb: Iste bana Hevâzin esirlerinden ulasan budur, demistir [348].

322-.......Bize Hammâd ibnu Zeyd, Eyyûb'dan; o daNâfi'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb:

— Yâ Rasûlallah!... demistir.

H ve yine bana Muhammed ibnu Mukaatil tahdîs etti. Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi. Bize Ma'mer ibn Râsid, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den haber verdi ki, Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Bizler Huneyn'den döndügümüz zaman Umer, Câhiliyet zamaninda adadigi bir i'tikâf adagini (yerine getirip getirmemesi hususunu) sordu. Peygamber (S) ona adagini yerine getirmesini emretti.

Bu hadîsin râvîlerinden bâzisi: Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den.. diye söylemistir:

Ve bu hadîsi Cerîr ibnu Hazim ile Hammâd ibnu Seleme, Eyyûb'dan, o da Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den; o da Peygam-ber'den olmak üzere rivayet etmistir [349].

323-....... Bize Imâm Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Kesîr ibn Eflâh'in oglu Umer'den; o da Ebû Katâde'nin âzâdlisi Ebû Mu-hammed'den haber verdi ki, Ebû Katâde (R) söyle demistir:
Biz Huneyn senesi Peygamber'in maiyyetinde sefere çiktik. Düsmanla karsilasinca müslümânlar için bir ilerleme ve gerileme olmustu. Bu sirada ben müsriklerden birini müslümânlar dan bir kimse üzerine çikmis hâlde gördüm. Hemen arka tarafindan yaklastim ve onu boynu ile kürek kemiginin bagi üzerinden kiliçla vurdum. Ve onun giydigi zirhi kestim. Hemen benden tarafa dönüp beni öyle bir kucakladi ki, bu siki kucaklayistan ölüm kokusunu hissettim. Sonra ona ölüm yetisti de beni saliverdi. Akabinde ben Umer'e rastgeldim de:
— Bu insanlara ne oldu? dedim. Umer:
— Azîz ve Celîl olan Allah'in isidir (yânî onlara isabet eden bu
bozgunluk, Allah'in hükmü ve kazasidir), dedi.
Sonra müslümânlar (bozgunlugun ardindan) dönüp geldiler. Peygamber de oturup:
— "Her kim bir düsmani öldürür ve öldürdügüne dâir bir bey-yinesi de olursa, öldürdügü kimsenin elbise, silâh ve diger esyalari onundur" buyurdu.
Ben (hemen kalkip):
— Benim için kim sâhid olur? dedim.
Sonra oturdum. Sonra Peygamber tekrar bunun benzerini söyledi. Ben yine kalkip:
— Benim için kim sehâdet eder? diye sordum ve sonra oturdum.
Sonra Peygamber o sözün benzerini yine söyledi. Ben yine ayaga kalktim. Peygamber:
— "Neyin var yâ Ebâ Katâde?" buyurdu.
Ben de kendisine olani haber verdim. Bu sirada bir kimse:
— Ebû Katâde dogru söyledi. O maktulün esyasi benim yanim-dadir. Artik hakki olan bu seyler yerine ona baska seyler vererek benden razi kil, dedi.
Ebû Bekr:
— Allah'a yemîn olsun ki, bu olamaz! Peygamber, Allah ve Ra-sûlü yolunda mukaatele eden Allah arslanlarindan bir arslanm hakkini ibtâle yanasmaz ve onun selebini sana veremez, dedi.
Bunun üzerine Peygamber(S):
— "Ebû Bekr dogru söyledi. Yanindaki o maktule âid seyleri Ebû Katâde'ye ver!" buyurdu.
Akabinde o kimse maktulün esyasini bana verdi.Ben de o esyayi sattim da onun bedeliyle Benû Selime yurdunda bir bustân satin aldim, iste bu bustân, Islâm'da aslina mâlik oldugum ilk maldir [350]
.

Ve Imâm el-Leys ibn Sa'd söyle demistir: Bana Yahya ibnu Sa-îd, Kesîr ibn Eflâh'in oglu Umer'den; o da Ebû Katâde'nin âzâdlisi olan Ebû Muhammed'den tahdîs etti ki, Ebû Katâde söyle demistir: Huneyn günü oldugu zaman müslümânlardan bir adama baktim ki, o müsriklerden bir adamla mukaatele ediyor. Müsriklerden olan bir digeri ise müslümâni öldürmek için arka tarafindan onu aldatmaga ugrasiyordu. Ben hemen onu aldatmaga çalisan kisiye dogru kostum. O beni vurmak için elini kaldirdi. Ben onun elini vurup kestim. Sonra o kisi beni tutup siki bir sarmalayisla beni kucakladi; beni o derecede sikti ki, ölmekten korktum. Sonra beni birakti ve çözüldü. Ben de onu iteledim. Sonra onu öldürdüm. Müslümanlar bozuldular, ben de onlarla beraber bozguna ugradim. Bu sirada bozulmayan insanlarin içinde) Umer ibnu'l-Hattâb'la karsilastim. Ona:

— Insanlara ne oluyor? dedim. Umer:
— Allah'in emri (yâni hükmü ve takdiri), dedi.
Sonra bozulan insanlar Rasûlullah'a döndüler. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Her kim öldürdügü bir maktul üzerine beyyine dikerse, öldürdügü kisinin esyasi onundur" buyurdu.
Ben hemen öldürdügüm maktulün üzerine bir sâhid aramak için kalktim, fakat benim için sehâdet edecek bir kimse göremedim. Sonra aklima geldi de, o adamin isini Rasûlullah'a zikrettim. Meclisinde oturanlardan biri:
— Bunun öldürdügünü zikretmekte bulundugu o maktulün silâhi benim yammdadir. Onun yerine baska seylerle Ebû Katâde'yi razi kil, dedi.
Ebû Bekr:
— Hayir olamaz. Peygamber o silâhi Kureys'ten gevsek ve âciz bir kula vermez ve Allah ve Rasûlü yolunda harbeden Allah arslanlarindan bir arslani terkedemez, dedi.
Râvî dedi ki: Akabinde Rasûlullah kalkti ve o silâhi bana verdi. Ben de onun bedeliyle bir bustân satin aldim. Iste bu, Islâm içinde aslina mâlik oldugum ilk maldir [351].

57- Evtâs Gazvesi Babi

324-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Peygamber (S) Huneyn gazvesini bitirince (amcam) Ebû Âmir'i bir ordu birligi üzerine kumandan yaparak Evtâs'a gönderdi [352]. Ebû Âmir (Huneyn'den buraya kaçmis olanlarin kumandani) Dureyd ibn Simme ile burada karsilasti. Yapilan muharebede Dureyd öldürüldü, askerlerini de Allah hezîmete ugratti.
Ebû Mûsâ devamla dedi ki: Rasûlullah beni de (amcam) Ebû Âmir ile beraber göndermisti. Bu muharebede Ebû Âmir'in dizine Cu-sem kabilesinden birisi tarafindan bir ok atildi. Okçu okunu Ebû Âmir'in dizkapagina yerlestirdi. Ben hemen Ebû Âmir'in yanina kostum ve:
— Ey amca, sana kim ok atti? diye sordum. O, ben Ebû Musa'ya:
— Iste ok atan kaatilim sudur! diye gösterdi.
Ben hemen kaatile dogru kostum ve ona yetistim. Kaatil beni görünce dönüp kaçmaga basladi. Ben onun arkasindan gittim. Bu sirada ben hem kosuyor, hem: Kaçmaktan utanmaz misin, yerinde biraz durmaz misin! diye haykiriyordum. Adam kaçmaktan vazgeçti. Her ikimiz kiliçlarimizla vurusmaya basladik. Sonunda adami öldürdüm. Sonra (Ebû Âmir'in yanina geldim) Ebû Âmir'e:
— Allah senin düsmanini öldürdü, dedim. Amcam bana:
— Su oku dizimden çek çikar, dedi.
Ben de hemen çikardim. Okun çiktigi yerden bir su bosandi. (Amcam hayâtindan ümidini kesti.) Bana:
— Ey kardesimin oglu! Peygamber'e selâm söyle ve bana Allah'tan magfiret istemesini rica et, dedi ve beni kendi yerine mücâ-hidler üzerine kumandan yapti.
Az bir zaman yasadi, sonra vefat etti. Bu seferden dönüp geldigimde Peygamber'in huzuruna girdim. Peygamber, odasinda hasirdan örülmüs ve üzerine ince silte serilmis bir sedir üstünde yatiyordu. Hasirin örgüleri vücûdunun arkasina ve iki yanlarina iz yapmisti. Ben kendisine zafer haberimizi ve Ebû Âmir'in sehîd olusu haberini, ve "Rasûlullah benim için magfiret dilesin" diye

vasiyet ettigini arzet-tim. Bunun üzerine Peygamber abdest suyu istedi ve abdest aldi. Sonra ellerini kaldirip:
— "Yâ Allah, kulcagizin Ebû Âmir'e magfiret eyle!" diye duâ etti.
Duâ ederken ben O'nun iki koltugunun beyazligini gördüm. Sonra Peygamber:
— "Yâ A ilah! Kiyamet gününde Ebû Âmir kulunu su yarattigin insanlardan çogunun üstünde yüksek bir makaamda kil" niyazinda bulundu.
Bunun üzerine ben:
— Benim için de magfiret isteyiver, dedim. Peygamber:
— "Yâ Allah, Abdullah ibn Kays'in günâhini magfiret eyle ve kiyamet gününde onu kerîm bir makaama girdir" diye duâ etti.

Râvî Ebû Burde: Bu Iki duanin biri Ebû Âmir için, digeri de Ebû Mûsâ içindir, demistir [353].

58- Tâif Gazvesi Babi

Bu gazve hicretin sekizinci yili sevval ayinda yapildi. Bu târihte yapildigini Mûsâ ibn Ukbe (Magâzt'sinde)
Söyledi [354].

325-.......Bize Hisâm, babasi Urve'den; o da Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb'den; o da annesi Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti (o, söyle demistir): Peygamber (S) yanima girdi. O sirada yanimda bir muhan-nes kisi bulunuyordu. Isittim ki o, kardesim Abdullah ibn Umeyye'ye:
— Yâ Abdallah! Ne dersin, eger Allah yarin size Tâif'in fethini müyesser kilarsa sana gereken, Gaylân'in sisman kizini yakalaman-dir. O kiz (semizlikten karni) dört büklüm karsilar, sekiz büklüm de arkaya döner! diyordu.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Bu kabil muhannesier bir daha yanimiza sakin girmesin" buyurdu.
Râvî Sufyân ibn Uyeyne:
— Ibn Cureyc: Bu muhannesin adi Hît'tir, dedi, demistir.
Bize Mahmûd ibn Gaylân tahdîs etti: Bize Ebû Usâme, Hisâm'-dan bu hadîsi tahdîs etti ve "Peygamber o gün Tâif'i muhasara etmekteydi" fikrasini ziyâde etti [355].

326-.......Abdullah ibn Amr (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Tâif sehrini muhasara ettigi zaman, Tâifliler'den herhangi birsey elde edemedi. (Bâzî sahâbîleriyle istisareden sonra):
— "Insâallah yarin dönecegiz (yânî muhasarayi kaldiracagiz)" dedi.
Bu söz mücâhidlere agir geldi de:
— Tâif'i fethetmeden nasil gideriz! dediler.
-Râvî Sufyân bir kerre de: Nasil döneriz dediler, seklinde rivayet etmistir.-
Sahâbîlerin bu i'tirâzli sözleri üzerine Peygamber:
— "Öyleyse yarin sabah harbe hazir olun!" buyurdu. Ertesi sabah harb basladi ve sahâbîlerden birçoguna yara isabet

etti. Bunun akabinde Peygamber:
— "Insâallah bizler yarin dönecegiz" buyurdu.
Bu sefer Peygamberdin bu karâri sahâbîleri sevindirdi. Peygamber de sahâbîlerin sevinmelerine güldü.
Râvî Sufyân bir kerresinde "Tebessüm etti'", yânî gülümsedi seklinde söylemistir.
el-Buhârî dedi ki: el-Humeydî söyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne bu haberin hepsini an'anesiz olarak tahdîs etti [356].

327-.......Bize Su'be, tahdîs etti ki, Âsim söyle demistir: Ben Ebû Usmân'dan isittim, o söyle dedi: Ben Sa'd'dan isittim ki, o Allah yolunda ilk ok atan kisidir. Ve yine ben Ebû Bekre'den isittim ki, o da Tâif halkindan müslümân olup Tâif Kalesi'nin üstüne çikmis ve oradan makara ile asagiya inip Peygamber'e gelmis olan insanlar içinde idi. Iste bu iki sahâbî: Biz, Peygamber (S)'den: "Her kim babasindan baska bir kimseye -babasi olmadigini bile bile- babasi oldugunu iddia ederse, iste o kimseye cennet haramdir'* buyururken isittik, dediler.
Ve Hisâm ibn Yûsuf es-San'ânî dedi ki: Bize Ma'mer ibn Râsid, Âsim'dan; o da Ebû*l-Âliye'den yâhud Ebû Usmân en-Nehdî'den haber verdi ki, o: Ben Sa'd'dan ve Ebû Bekre'den isittim; onlar da Pey-gamber'den. isittiler, demistir.
Âsim dedi ki: Ben Ebû'l-Âliye yâhud Ebû Usmân'a:
— Yemîn olsun bu hadîsi sana iki büyük sahâbî rivayet etmistir ki, artik bunlarin sehâdetleri kâfidir, dedim.
O da:
— Evet kâfidir. Bunlardan biri Allah yolunda ilk ok atan kisidir (yânî Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tir). Digeri de Tâif halkindan yirmi üç kisinin üçüncüsü olarak kaleden asagiya inip Peygamber'e gelen kisidir (yânî Ebû Bekre'dir), dedi [357].

328-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Peygamber (S) (Tâif seferinden dönüsünde) Mekke ile Medine arasinda Ci'râne mevkiine inerken, ben Peygamber'in yaninda bulunuyordum. Beraberinde Bilâl de vardi. Bu sirada Peygamber'e bir bedevi geldi ve:
— Bana verdigin va'di hâlâ yerine getirmeyecek misin? dedi. Peygamber de ona;
— "(Ganîmet taksiminin yakinligiyle yâhud sabra karsilik büyük sevâbla) seni müjdelerim" buyurdu.
Çöl Arabi:
— "Sevin, müjdelen" sözlerini bana çok söyledin, dedi.
Bunun üzerine Peygamber öfkelenmis bir kimse hey'etinde Ebû Mûsâ ile Bilâl'e döndü de:
— "Bu bedevi verdigim müjdeyi reddetti, onu sizler kabul ediniz!" buyurdu.
Ebû Mûsâ ile Bilâl de:
— Kabul ettik, dediler.
Bundan sonra Peygamber içi su dolu bir bardak, yâni küçük bir kap istedi. Bu kap içinde ellerini ve yüzünü yikadi. Agzindaki bir mik-dâr suyu da bunun içine püskürdü. Sonra Ebû Mûsâ ile Bilâl'e:
— "Bu sudan içiniz, bunu yüzleriniz ve gögüsleriniz üzerine bosaltiniz ve sevininiz!" buyurdu.
Onlar da su kabini aldilar ve Peygamber'in emrettigi isleri yaptilar.

Bu sirada Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme, perde arkasindan:
— Su sudan ananiza da ikram edin! diye seslendi.

Onlar da bu sudan arta kalan bir kismi da Ümmü Seleme'ye ikram ettiler [358].

329-.......Ibn Cureyc tahdîs edip söyle demistir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, ona da Safvân ibn Ya'lâ haber verdi, ki babasi Ya'lâ ibn Umeyye: Keski ben kendisine vahy indirilirken Ra-sûlullah'i görebilsem! der idi.
Ya'lâ ibn Umeyye dedi ki: Peygamber Ci'râne'de, mevkiinde iken, üzerinde bir örtü vardi ve kendisi bu örtü ile gölgelendirilmisti. Yaninda da sahâbîlerinden birtakim insanlar vardi. Bu sirada huzuru-na, üzerinde güzel koku sürülmüs bir cübbe bulunan bir çöl Arabi geldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Güzel koku sürüldükten sonra bir cübbe içinde umre niyetiyle ihrama giren bir kimse hakkinda ne dersiniz? diye sordu.
Iste tam bu sirada Umer, eliyle Ya'lâ'ya gel diye isaret etti. Ya'lâ da geldi ve hemen basim Rasûlullah'in örtünmekte oldugu örtünün içine soktu. Bir de gördü ki, Peygamber (vahyin siddetinden) yüzü kizarmis ve uyuyanin nefes alip verirken horultu çikarmasi gibi horultu çikariyor. Peygamber bir süre bu sekilde kaldi, sonra bu hâl kendisinden açildi. Peygamber:
— "Bana biraz evvel umreden sormakta olan kimse nerede?" buyurdu.
O kisi arandi ve huzura getirildi. Peygamber ona:
— "Sendeki kokuya gelince: Sen onu (yâni bedenine ve elbisene bulasan kokuyu) üç kene yika, üzerindeki cübbeye gelince, onu da sirtindan çikar. Sonra (ihrami giyip) haccinda yapmakta oldugun fiilleri umren içinde de yap" buyurdu [359].

330-.......Abdullah ibn Zeyd ibnÂsim söyle demistir: Allah Hu-
neyn günü Rasûlü'ne, harb ettigi kimselerin mallarini ganîmet olarak verdigi zaman, Rasûlullah o mallan insanlar içinde kalbleri Islâm'a alistirilan kimselere taksim etti de, bu mallardan Ensâr'a bir-sey vermedi. Ensâr, Rasûlullah'in bâzi insanlara mal verip de kendilerine birsey vermedigi için hüzünlenmis gibi oldular. Bunun üzerine Rasûlullah onlara hitâb edip söyle buyurdu:
— "Ey Ensâr cemâati! Ben sizleri yolu sasirmislar bulup da Allah benim delâletimle sizlere hidâyet vermedi mi? Ben sizleri firka firka bölünmüs hâlde bulup da, Allah benim Medine'ye hicretimle sizleri birbirinizle birlestirmedi mi? Ben sizleri fakir hâlde bulup da Allah benim yüzümden sizleri zengin kilmadi mi?"
Rasûlullah bu sorularin herbirini sordukça, Ensâr Rasûlullah'a karsi:
— Allah ve Rasûlü en çok ihsan edicidir, dediler. Rasûlullah:
— "Sizleri Allah'in Rasûlü'ne söyle cevâb vermenizden men' eden nedir?" buyurdu.
Rasûlullah birsey söyledikçe Ensâr:
— Allah ve Rasûlü en çok ihsan edicidir, dediler. Rasûlullah:
— "Eger siz isteseydiniz, benim bu sorularima söyle söyle cevâb verebilirdiniz:1 (Seni kavmin yalanlamisti, bize hicret ettin, biz Seni tasdik ettik. Kavmin Seni terketti, biz Sana yardim ettik. Kavmin Seni kovdu, biz Seni bagrimiza bastik. Sen yoksuldun, biz Seni malimiza ortak yaptik diyebilirdiniz. Bunlar dogrudur.) Insanlar aldiklari koyunlar ve develerle evlerine giderlerken, sizler Peygamber ile evlerinize gitmenizden razi oluyor musunuz? Eger hicret fazileti olmasaydi,

muhakkak ben Ensâr'dan bir kimse olurdum. Insanlar bir vâdîye bir dag yoluna gitmis olsalardi, ben muhakkak Ensâr'in vadisine ve dag yoluna girer giderdim. Ensâr cild üzerine giyilen iç fanilâsi, diger insanlar da onun üzerine giyilen elbisedir. Sizler benden sonra yakinda baskalarinin sizlere tercih edildigi zamana kavusacaksiniz. Sizler bunlara sabrediniz, nihayet sizler havuz basinda bana kavusacaksiniz" [360].

331-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip söyle dedi: Allah, Hevâzin (harbindeki ganîmet) mallarindan kendi Rasûlü'ne fey' olarak verdigini verdigi ve Peygamber de Kureys'ten birtakim kimselere (kalblerini Islâm'a alistirmak için) yüzer deve vermege basladigi zaman, Ensâr'dan bâzi insanlar:
— Allah, Rasûlullah'a magfiret eylesin! O, Kureys'e veriyor da bizleri terkediyor. Hâlbuki kiliçlarimizdan hâlâ Kureysliler'in kanlari damliyor, dediler.
Enes devamla dedi ki: Ensâr'in bu sözü Rasûlullah'a söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah, Ensâr'a haber gönderip onlari deriden bir çadir içinde toplatti. Ensâr'in beraberinde baskalarim çagirmadi. Onlar toplaninca, Peygamber ayaga kalkti da:
— "Ey Ensâr! Sizin tarafinizdan söylenip bana u/asan o söz nedir?" buyurdu.
Ensâr'in iyi anlayislilari:
— Yâ Rasûlallah! Bizim baskanlarimiz (sizi üzecek) hiçbir söz söylememislerdir. Amma bizden yaslan taze bâzi insanlar: Allah, Ra-sûlullah'a magfiret eylesin! O, Kureys'e veriyor da bizleri birakiyor. Hâlbuki bizim kiliçlarimizdan hâlâ Kureys kani damliyor, demislerdir, dediler.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Ben Kureys'fen bâzi kimselere dünyalik veriyorum ki, bunlar küfür ve sirk zamanina yakin olan insanlardir. Ben onlarin gönüllerini Islâm Dîni'ne alistirmak maksadiyla veriyorum. Insanlar aldiklari mallarla giderlerken, sizler evlerinize Peygamber'le gitmenizde razi olmuyor musunuz? Allah 'a yemin ederim ki, sizin Peygamber'le Medine'ye dönüp gitmeniz, onlarin ganimet mallariyle evlerine bitmelerinden sübhesiz daha hayirlidir" buyurdu.
Ensâr:
— Yâ Rasûlallah! Bizler Sen'inle Medine'ye gitmekten razi olmusuzdur! dediler.
Peygamber de onlara:
— "Sizler yakin gelecekte siddetli bir surette baskalarinin sizlere tercih olunmasiyle karsilasacaksiniz. Siz bu durumlara A ilah 'a ve Rasûlü 'ne kavusuncaya kadar sabrediniz. Çünkü ben havuz basinda olacagim" buyurdu.
Enes: Fakat sabretmediler, demistir [361].

332-.......Enes (R) söyle demistir: Mekke fethi günü oldugu zaman Rasûlullah ganimetleri Kureys arasinda taksim etti. Bundan Ensâr öfkelendiler. Peygamber (S):
— "Insanlar dünyalikla evlerine giderlerken sizler Allah 'in Rasûlü ile birlikte evlerinize dönüp gitmenizden razi olmuyor musunuz!" buyurdu. Ensâr:
— Evet raziyiz! dediler. Peygamber:
— "Eger insanlar genis bir vâdîye yâhud dar bir dag yoluna girip gitseler, ben muhakkak Ensâr'in vadisine yâhud Ensâr'in dag yoluna girer giderim" buyurdu.

333-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Huneyn günü oldugu zaman Peygamber'in ordusu ile Hevâzin kabilesi karsilasti. Peygamber'in beraberinde onbin mücâhid ve bir de Mekke'den salive-rilenler vardi. Müslümanlar ansizin ok baskiniyla karsilasinca geri döndüler. Peygamber:
— "Ey Ensâr toplulugu!" diye seslendi. Onlar:
— Lebbeyke yâ Rasûlallahi ve sa'deyke lebbeyk! Bizler Sen'in önündeyiz, dediler.
Peygamber bineginden indi de:
— "Ben Allah'in kulu ve Rasûlü'yüm!" dedi.
Akabinde müsrikler bozguna ugradilar. Peygamber Mekke'den katilanlara ve Muhâcirler'e ganimet verdi de Ensâr'a birsey vermedi. Ensâr ganimetten men' olunmalari hususunda konustular. Bunun üzerine Rasûlullah onlari da'vet edip bir çadir Içine koydu. Akabinde:
— "Insanlar aldiklari koyunlar ve develerle giderken sizler Allah 'in Rasûlü ile gitmenizden razi olmuyor musunuz?" buyurup sunlari da söyledi: "Eger insanlar bir vâdîye girseler Ensâr da bir dag yoluna girse, ben elbette Ensâr'in dag yolunu tercih ederdim..."

334-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) (Huneyn ganimetlerinin taksimi hakkinda Ensâr'in bâzi sözleri üzerine) Ensâr'dan birtakim insanlari (deriden bir çadir altinda) topladi da (yaptigi hutbede özetle) sunlari söyledi:
— "Sübhesiz Kureys Câhiliyeî devrine yakindir ve baslarina gelen bir harb musibetinden deyeni çikmislardir. Ben onlarin bu harb-de ugradiklari yaralari, zararlari sarip düzeltmek ve bu suretle onlarin gönüllerini Islâm Dîni'ne isindirip alistirmak istedim (Bunun için onlara çok pay verdim). Sizler insanlarin aldiklari dünyâ mallariyle evlerine dönüp gitmeleri ve kendinizin ise Allah'in Rasûlü ile birlikte evlerinize dönüp gitmenizden hosnûd olmuyor musunuz?" buyurdu.
Ensâr:
— Evet hosnûd oluyoruz! dediler. Rasûlullah:
— "Eger insanlar açik bir vâdîye girip gitseler ve Ensâr da dar bir dag yoluna girip gitse, ben muhakkak Ensâr'in vadisine yâhud Ensâr'in dag yoluna (yânî genis veya dar, Ensâr'in yoluna) girer giderim" buyurdu [362].

335-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S) Huneyn ganimetlerini taksim ettigi zaman Ensâr'dan bir (münafik) kisi:
— Peygamber bu taksim ile Allah'in rizâsini kasdetmemistIr, dedi.
Ben de bu sözü isitince gidip Peygamber'e haber verdim. Pey-gamber'in yüzü degisti. Sonra:
— "Allah'in rahmeti Mûsâ üzerine olsun! Yemin olsun Mûsâ bundan daha çogu ile eza edilmisti de, o yine sabretmisti" buyurdu [363].

336-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Huneyn günü (harb) olup bitince Peygamber (S) bâzi insanlari tercîh edip fazla ganimet verdi. Meselâ el-Akra' ibn Hâbis'e yüz deve verdi. Uyeyne ibn Hafs el-Fezârî'ye de bunun kadar deve verdi. Ve Arab esrafindan diger birtakim insanlara da bu suretle yüzer deve verdi. (Pey-gamber'in bu taksimdeki gayesini anlamayanlardan) bir kisi:
— Bu taksîmle Allah'in vechi (yânî rizâsi) kasdedilmedi, dedi. Ben de:

— Yemîn olsun ben bu sözleri muhakkak Peygamber'e haber verecegim, dedim (ve akabinde Peygamber'e gelip haber verdim).
Peygamber:
— "Allah, Musa'ya rahmet etsin! O bundan daha çok sözlerle eziyet edildi de yine sabretti" buyurdu [364].

337-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Huneyn günü olunca Hevâzin, Gatafân ve diger birçok kabileler develeri, çocuk ve kadin-lariyle beraber harb sahasina yönelip geldiler. Peygamber'in beraberinde ise onbin mücâhid ve bir de Mekke'den yeni müslümân olup katilanlar vardi. Harb baslayinca bunlar Peygamber'in yanindan geri dönüp kaçtilar, hattâ Peygamber (az bir topluluk içinde) yapayalniz kaldi. Bu durum üzerine Peygamber o gün aralarina baska bir söz karistirmaksizin arka arkaya iki defa nida etti: Evvelâ sag tarafina döndü ve:
— "Ey Ensâr toplulugu!" diye bagirdi. Ensâr:
— Lebbeyke yâ Rasûlallah! Müjdelenip sevin! Biz Senin maiy-yetinde bulunuyoruz! dediler.
Bundan sonra Peygamber sol tarafina döndü ve yine:
— "Ey Ensâr toplulugu.'" diye ünledi.
Ensâr yine:
— Lebbeyke yâ Rasûlallah! Müjdelenip sevin! Bizler Senin be-râberindeyiz! dediler.
Peygamber bu sirada beyaz bir katir üzerinde idi. Hemen katirdan indi ve:
— "Ben Allah'in kulu ve Rasûlü'yüm" buyurdu.
Akabinde müsrikler bozuldular. Peygamber o gün pek çok ganimetler elde etti. Sonra bu ganimetleri Muhacirler ve Mekke'den katilan öncüler arasinda taksim etti. Bu ganimetlerden Ensâr'a birsey vermedi. Bunun üzerine Ensâr(dan bâzi kimseler):
— Harb gibi çetin bir is oldugu zaman bizler çagriliyoruz, fakat ganimet bizden baskalarina veriliyor, diye söylendiler.
Bu sözler Peygamber'e ulasti. Akabinde Peygamber, Ensâr'i bir çadir içinde topladi da:
— "Ey Ensâr toplulugu! Sizlerden bana ulasan o söz nedir?" buyurdu.
Ensâr sustular. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Ey Ensâr toplulugu! Insanlar aldiklari dünyâ maliyle giderlerken sizler kendisine sâhib olarak Allah 'in Rasûlü ile evlerinize dönüp gitmenizden hosnûd olmaz misiniz?" buyurdu.
Ensâr bu sefer topluca:
— Evet bundan hosnûd oluruz (yâ Rasûlallah)! dediler. Bunun üzerine Peygamber:
— "Sayet insanlar bir vâdîye girip gitseler, Ensâr da bir dag yoluna girip gitmis olsa, ben elbette Ensâr'in dag yolunu tutar giderdim " buyurdu.
Geçen senedle Hisâm, Enes'e (künyesi ile hitâb ederek):
— Yâ Ebâ Hamza! Sen bu olaya sâhid oldun mu? diye sordu. Enes ibn Mâlik de:
— Ben bu olaydan nereye gâib olabilirim? Dedi [365].

59- Necd Yönüne Gönderilen Seriyye Babi

338-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) Necd yönüne bir seriyye gönderdi.

Ben de bu seriyyenin içinde idim. (Bu askerî birlik pekçok deve ganîmeti elde ettiler.) Herbirimizin paylari oniki deveye ulasti. Bize bu hissemize ilâve olarak birer deve daha (Peygamber'e âid olan beste birden) ihsan edilmisti. Bu suretle bizler herbirimiz onüçer deve ile döndük [366].

60- Peygamber(S)'In Hâlid Ibnu'l-Velîdi Cezîme Ogullari'na Göndermesi Babi

339-.......(Burada iki senedle gelen hadîste) Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S), Hâlid ibnu'l-Velîd'i (üçyüzelli kisilik bir kuvvetle) Cezîme ogullari'na gönderdi, Hâlid onlari Islâm'a da'vet etti. Fakat onlar "biz Islâm'a girdik" demesini beceremediler de bunun yerine "Saba'nâ, saba'nâ" (yânî: Sirkten çiktik, sirkten çiktik) demege baslamislardi. Bunun üzerine Hâlid, bunlardan bir kismini öldürmeye, bir kismini da esîr almaya basladi. Bizden seriyyede bulunan herbir askere kendi esirini verdi. Nihayet bir gün geldi ki, Hâlid, herkesin kendi esirini öldürmesini emretti. Ben:
— Vallahi esirimi öldürmem, (Muhacir ve Ensâr) arkadaslarimdan hiçbirisi de esîrini öldürmeyecektir, dedim.
(Suleym ogullari ise esirlerini öldürmüslerdi.) Sefer sonunda Pey-gamber'in huzuruna geldigimizde bu olani kendisine zikrettik. Bunu duyunca Peygamber (S) elini kaldirdi da iki kerre:
— "Yâ Allah! Ben, Hâlid"in yaptigi bu isten Sana siginirim!" diye duâ etti [367].

61- Ensâr Seriyyesi De Denilen Abdullah Ibnu Huzâfe Es-Sehmî Ve Alkame Ibnu Mucezziz El-Mudlicî Seriyyesi Babi [368]

340-......Alî (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir seriyyenin basina Ensâr'dan bir adami emîr, yânî kumandan yapip gönderdi. Bu zâtin emrindeki mücâhidlere de kumandanlarina itaat etmelerini emretti. Bu kumandan sefer esnasinda bir mes'eleden dolayi maiyye-tindekilere öfkelendi de:
— Peygamber sizlere bana itaat etmenizi emretmedi mi? diye sordu.
Onlar da:
— Evet emretti, dediler. Bunun üzerine kumandan:
— Öyleyse benim için odun toplayin! dedi. Mücâhidler odun topladilar. Bu defa da kumandan:
— Odunlari atesleyiniz! emrini verdi. Mücâhidler odunu yakinca da:
— Bu atese giriniz! diye emretti.
Bu emir üzerine askerlerin bir kismi atese girmeyi düsündüler. Fakat bâzilari da bunlari tutmaya ve:
— Bizler atesten Peygamber'e kaçip siginmis kimseleriz, demeye basladilar.
Onlar bu karsilikli konusmaya devam ederlerken nihayet ates söndü. Kumandanin da öfkesi geçip sâkinlesti. Bu olay Peygamber'e ulasinca:
— "Eger mücâhidler atese girseierdi, artik kiyamet gününe kadar atesten çikamazlardi. (Çünkü âmire) itaat, ma'kûi ve mesru' olan emirlerde olur" buyurdu [369].

62- Ebû Mûsâ El-Es'arî Ile Muâz Ibn Cebelin Veda Hacci'ndan Önce Yemen'e Gönderilmeleri (Babi) [370]

341-....... Ebû Musa'nin oglu Ebû Burde Âmir söyle demistir: Rasûlullah (S) Ebû Mûsâ ile Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderdi. Ebû Burde: Yemen iki mintikadir, dedi ve söyle devam etti: Rasûlullah bunlardan herbirini bir mintika üzerine âmir gönderdi. Sonra (bunlara verdigi emirler cümlesinden olarak):
— "Ikiniz de insanlara kolaylik gösteriniz; isleri zorlastirmayi-niz, müjdeleyiniz; ürkütmeyiniz" buyurdu.
Ebû Burde dedi ki: Akabinde bunlardan herbiri kendi me'mûri-yet yerine gitti.
Ebû Burde dedi ki: Bu ikisinden herbirisi kendi vazifeli bulundugu arazîde gezip dolastigi ve arkadasinin mintikasina yaklastigi zamân arkadasini (ziyaretle) dostlugunu yenilemek ve ona selâm verip esenlik dilemek i'tiyâdinda idiler. Bir kerresinde Muâz kendi mintikasini dolasip, arkadasi Ebû Musa'nin vilâyetine yaklastigindan katirina binerek dostunu ziyarete gitmisti. Ebû Musa'nin bulundugu yere vardiginda, onu bir yere oturmus, etrafinda da insanlar toplanmis vaziyette buldu. Bir de yaninda iki eli boynuna baglanmis birisinin durdugunu gördü. Muâz, Ebû Musa'ya:
— Yâ Abdallah ibne Kays! Bu ne istir? diye sordu. Ebû Mûsâ:
— Bu elleri bagli duran, Islâm'a girdikten sonra dînden dönmüs bir kisidir, dedi.
Muâz ibn Cebel de:
— Bu mürted öldürülmedikçe katirimdan inmem, dedi. Ebû Mûsâ da:
— Bu kimse ancak bunun için, yâni öldürülmek için getirilmistir; haydi sen bineginden asagi in! dedi.
Muâz yine:
— Bu dîninden dönmüs kisi öldürülünceye kadar ben inmiyorum, dedi.
Bu israr üzerine Ebû Mûsâ onunla ilgili emrini verdi, o da öldürüldü.' Sonra da Muâz, Ebû Musa'ya:
— Yâ Abdallah! Kur'ân'i nasil ve ne zaman okursun? diye sordu.
Ebû Mûsâ da:
— Gündüz ve gecenin ayri ayri zamanlarina ayirarak okurum, dedi.
Bu defa da Ebû Mûsâ:
— Yâ Muâz! Ya sen nasil okursun? diye sordu. O da:
— Ben gecenin ilk kisminda uyurum, sonra uykumdan bir kismini uyumus olarak kalkar ve Allah'in bana takdîr edip yazdigi ka-kadar Kur'ân okurum. Ibâdet ve Kur'ân okumak üzere) kalkisimdan sevâb umar oldugum gibi, uykumdan da sevâb umarim, dedi [371].

342- Bana Ishâk tahdîs etti: Bize Hâlid, es-Seybânî'den; o da Saîd ibn Ebî Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan söyle tahdîs etti: Peygamber (S) Ebû Musa'yi Yemen'e gönderdi de sonra ona Yemen'de yapilan içikilerden (yânî onlarin mâhiyetinden) sorup:
— "Bu içkiler nedir?' dedi. Ebû Mûsâ da:
— el-Bitu' ile el-Mizru'dur, diye cevâb verdi. Saîd: Ben Ebû Burde'ye:
— el-Bitu' nedir? dedim.
Oda:
— Baldan yapilan içki; el-Mizr ise arpadan yapilan içkidir, dedi.
Ebû Musa'nin cevâbindan sonra Peygamber:
— "Her sarhosluk veren sey haramdir" buyurmustur.

Bu hadîsi Cerîr ile Abdulvâhid, es-Seybânî'den; o da Ebû Burde'den rivayet etmistir [372].

343-.......Ebû Burde söyle demistir: Peygamber (S) Ebû Saîd'in dedesi Ebû Mûsâ ile Muâz'i Yemen'e gönderip:
— "Her ikiniz de kolaylastirin; zorlastirmayin, müjdeleyin; nefret ettirmeyin ve ikiniz de hükümde birbirinize uygun olun" buyurdu.
Ebû Mûsâ:
-.- Ey Allah'in Peygamberi! Bizim Yemen topragimizda arpadan yapilip eî-Mizr denen bir içki, bir de baldan yapilip el-Bitu denilen bir içki vardir, dedi.
Peygamber de:
— "Her sarhosluk veren sey haramdir" buyurdu. Akabinde ikisi de islerinin basina gittiler. Muâz, Ebû Musa'ya:
— Sen Kur'ân'i nasil okuyorsun? diye sordu.
Ebû Mûsâ da Kur'ân'i ayakta iken, otururken ve binek üzerinde iken okudugunu bildirip:
— Ben Kur'ân'i bir defada degil, sütün saat saat araliklarla sagilmasi gibi fasilali fasilali okuyorum, demis ve bunu tafsil edip: Ben uyuyorum ve kalkiyorum. Kalkisimdan sevâb bekledigim gibi uykumdan da sevâb ümîd ediyorum, demistir.
Kendisi kildan bir çadir kurmustur. Artik birbirini ziyaret etmeye baslamislardir. Bir defasinda Muâz, Ebû Musa'ya ziyarete gittiginde, baglanmis bir adamla karsilasmis da, Ebû Musa'ya:
— Bu nedir? diye sormus. Ebû Mûsâ da:
— Islâm Dîni'ne girdikten sonra dînden çikmis olan bir Yahû-dî'dir, demistir.
Muâz bunun üzerine:
— Vallahi onun boynunu vuracagim, demistir.
Bu hadîsi Su'be'den rivayet etmekte el-Akdî ile Vehb, Müslim'e mutâbaat etmislerdir. Veki', en-Nadr ve Ebû Dâvûd Hisâm ibn Ab-dilmelik, Su'be'den; o da Saîd'den; o da babasi Ebû Burde'den; o da dedesi Ebû Musa'dan; o da Peygamber'den senediyle rivayet etti-
ler. Bu hadîsi Cerîr ibnu Abdilhamîd de es-Seybânî'den; o da Ebû Burde'den rivayet etmistir.

344-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) beni kendi kavmimin topragi olan Yemen'e gönderdi. Oradan geldigimde Rasûlullah'a Ebtah'da devesini çöktürmüs, yânî konaklamis hâlde rastladim. Bana:
— "Yâ Abdallah ibne Kaysî Hacc ihramina girdin m/7" diye sordu.
Ben:
— Evet ihrama girdim yâ Rasûlallah, dedim.
— "Ihrama girerken nasil söyledin?'* buyurdu. Ben Ebû Mûsâ:
— Rasûlullah'in ihrama girisi gibi ihrâmlanip Lebbeyke dedim.
— "Beraberinde kurbanlik sevkettin mi?" dedi.
— Sevketmedim, dedim.
— "Beyt'i tavaf et, Safa ile Merve arasinda sa'yyap, sonra ihramdan çik!" buyurdu.
Ben bunlari yapip ihramdan çiktim. Nihayet Kay s ogullari kadinlarindan bir kadin benim basimi taradi. Ve biz bu uygulama üzerinde tâ Umer halîfe yapilincaya kadar kaldik [373].

345-.......tbn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderdigi sirada ona hitaben:
— "Sen Kitâb ehli olan bir kavim üzerine vâlî gidiyorsun. Onlara vardigin zaman kendilerini Lâ ilahe illeHlah ve enne Muhamme-den rasü'llah düstûruna sehâdet etmelerine çagir. Eger onlar bunda sana itaat ederlerse, onlara Allah 'm kendilerine her gece ve gündüzde bes namaz farz kildigini haber ver. Eger onlar bunda da sana itaat ederlerse, bu defa da kendilerine, Allah'in onlara bir sadaka farz kildigini, bunun onlarin zenginlerinden alinip fakirlerine verilecegini haber ver. Eger onlar bununla da sana itaat ederlerse, seni onlarin en kiymetli mallarim almaktan sakindiririm. Bir de mazlumun duasindan sakin. Çünkü su muhakkak ki, mazlum ile Allah arasinda (duanin kabulüne mâni' olacak) hiçbir perde yoktur" buyurdu.
Ebû Abdillah el-Buhârî (âdeti üzere lafizlarin tefsirine girisip) söyle dedi: "Tavaat lehu nefsuhu" ve "Tâat" ve "Atâat" bir ma'-nâya olup "Nefsi ona itaat etti" demektir; bunlar bir lügattir. Kisi kendinden haber verdigi zaman "Ti'tu", "Tu'tu" ve "Ata'tu" der ki, hepsi de "Ben itaat ettim" demektir [374].

346-.......Muâz (R) Yemen'e geldigi zaman Yemenliler'e sabah namazi kildirirken "Allah ibrahim'i bir dost edinmistir" (en-Nisâ:i25> âyetini okudugunda cemâatten (namazin yabanci sözle bozulacagini bilmeyen) bir adam;
— Yemin olsun, Ibrahim'in anasinin gözü aydin olmustur, deyi vermistir.
Muâz ibn Muâz el-Basrî, Su'be'den; o da Habîb'den; o da Sa-îd'den; o da Amr'dan senediyle yaptigi rivayette sunu ziyâde etmistir: Peygamber (S) Muâz ibn Cebel*i Yemen'e gönderdi.Muâz sabah namazinda en-Nisâ Sûresi'ni okudu. Muâz "Vettehazellâhu Ibrâhî-me halîlen = Allah tbrâhîm 7 bir dost edinmistir" âyetini söyleyince, arkasinda bulunan bir adam:
Ibrahim'in anasinin gözü aydm oldu, demistir [375].

63- Alî Ibn Ebî Tâlib Aleyhi's-Selâm'in Ve Hâlid Ibnu'l-Velîd{R)'In Veda Haccrndan Önce Yemen'e Gönderilmeleri Babi

347-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bizi
Hâlid ibnu'l-Velîd ile beraber Yemen'e göndermisti. Bundan sonra da Alî ibn Ebî Tâlib'i, Hâlid ibnu'l-Velîd'in yerine gönderdi ve Alî'ye:
— "Evvelce Hâlid ibnu'l-Velîd'in beraberinde Yemeni giden mü-câhidlere su emri i'lân et: Onlardan seninle beraber düsman ta'kibi-ne gitmek isteyenler gidip ta'kîb etsinler (ve yeni ganîmetten fayda-lansinlar), dileyenler de gitmeyip dönsünler" buyurdu.
Bu emir üzerine ben de Alî ile beraber düsman ta'kîb edenler içinde bulundum.
el-Berâ devamla: Bu seferde ben pek çok ûkiyye nakid ganîmet aldim, demistir [376].

348-.......Bureyde (R) söyle demistir: Peygamber (S) Alî'yi ganîmet mallarinin beste birini almak için Yemen'e, Hâlid ibnu'l-Velîd'in yanina göndermisti. Bu seferde ben Alî'ye öfkeleniyordum.

Çünkü Alî (ganimetten hissesine bir câriye almis, sabahleyin de) yikanmisti. Ben de Hâlid ibnu'l-Velîd'e:
— Su Alî'yi görmüyor musun? (Bak ne yapti?) dedim.
En sonu Peygamber'in huzuruna geldigimizde Alî'nin bu hareketini Peygamber'e zikrettim. Bunun üzerine Peygamber:
— "Yâ Bureyde! Alî'ye öfkeleniyor musun?" buyurdu. Ben:
— Evet (öfkeleniyorum), diye tasdîk ettim.
Peygamber:
— "Sen Alî'ye öfkelenme! Çünkü onun ganîmet malinin beste birindeki hissesi, aldigi cariyeden daha çoktur" buyurdu [377].

349-.......Abdurrahmân ibnu Ebî Nu'm tahdîs edip söyle demistir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den isittim, söyle diyordu: Alî ibn Ebî Tâlib (R) Yemen'den Rasûlullah'a karez ile'tabaklanmis bir deri içinde, henüz topragindan aritilmamis altin cevheri göndermisti.
Ebû Saîd devamla dedi ki: Rasûlullah (S) bu altin cevherini su dört kisi arasinda paylastirdi: Uyeyne ibn Bedr, Akra' ibn Habis, Zeydu'1-Hayl, dördüncüsü ya Alkame ibn Ulâse yâhud da Âmir ibnu't-Tufeyl idi. Peygamber'in sahâbîlerinden bir kisi:
— Bu taksime biz bunlardan daha hakli idik, dedi. Bu söz Rasûlullah'a erisince:
— "Siz bana emniyet etmiyor musunuz? Halbuki ben gökyü-zündekilerin bile emmiyim! Sabah aksam bana gökyüzünün haberi geliyor!" buyurdu.
Râvî dedi ki: Bunun üzerine iki gözü çökük, yanaginin elmaciklari çikik, alni yüksek, gür sakalli, basi tirasli, izânni yukari çemre-mis bir kisi ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Allah'tan sakin! dedi. Rasûlullah ona:
— "Sana yaziklar olsun! Ben yeryüzündeki insanlarin Allah'tan sakinmaya en lâyiki degil miyim?" buyurdu.
Râvî dedi ki: Sonra o kisi arkasina dönüp gitti. Hâlid ibnu'l-Velîd:
— Yâ Rasûlallah! Sunun boynunu vurmayayim mi? dedi. Rasûlullah:
— "Hayir, vurma! Bunun da ileride namaz kilan bir kisi olmasi umulur!" buyurdu.
Bunun üzerine Hâlid:
— Yâ Rasûlallah, namaz kilanlardan nice kimseler vardir ki, onlar kalblerinde olmayan seyi dilleriyle söylerler, dedi.
Rasûlullah:
— "Ben insanlarin kalblerini açmaya, karinlarini yarmaya me'-mûr degilim!" buyurdu [378].
Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah o (mürteci' görünüslü) kisi dönüp giderken, arkasindan ona bakip:
— "Sübhesiz sunun soyundan öyle bir nesil türeyecektir ki, onlar her zaman güzel sesle Allah 'in Kitabi'm okuyacaklar. Fakat Kur'-ân 'in tatliligi onlarin hançerelerinden ileriye geçmeyecektir. Onlar, okun avi (çabuk delip) çiktigi gibi dînden çikacaklar!" buyurdu.
Zannediyorum ki Rasûlullah: "Yemîn olsun, eger ben onlarin zamanina yetisseydim, muhakkak onlari Semüd kavminin öldürülüsü gibi toptan öldürürdüm" buyurdu [379].

350-.......Atâ ibn Ebî Rebâh söyle demistir: Câbir: Peygamber (S) Alî'ye ihrami üzerinde ikaamet etmesini emretti, demistir.
Muhammed ibnu Bekr, Ibn Cureyc'den sunu ziyâde etmistir: Atâ söyle dedi: Câbir söyle dedi: Alî ibn Ebî Tâlib (R) Yemen ganimetinin beste birini teslîm alip gelme vazîfesiyle geldi. Peygamber (S) ona:
— "YâAlî, ne niyetiyle telbiye edip ihrama girdin?" diye sordu. Alî de:
— Peygamber'in ihrama girdigi gibi ihrâmlandim, dedi.
— "Öyleyse kurban sevket ve oldugun gibi ihrâmli olarak kal" buyurdu.

Râvî: Alî, Peygamber'e de bir kurban hediye etti, demistir [380].

351-.......Bize Bikr el-Basrî tahdîs etti ki, kendisi îbn Umer'e; Enes ibn Mâlik'in kendilerine: Peygamber (S) umre niyetiyle ve hacc niyetiyle telbiye edip ihrama girdi, seklinde tahdîs ettigini zikretmistir. Bunun üzerine Ibn Umer de: Peygamber (S) hacc niyetiyle telbiye edip ihrama girdi. Bizler de O'nun beraberinde hacc niyetiyle telbiye edip ihrama girdik. Mekke'ye girdigimiz zaman Peygamber:
— "Beraberinde kurbanligi bulunmayan, niyet etmis oldugu haca umreye çevirsin" buyurdu.
Peygamber'in beraberinde ise kurbanlik vardi. Bu sirada Alî ibn Ebî Tâlib Yemen'den bizim yanimiza hacc niyetiyle ihrama girmis olarak geldi. Peygamber (S) ona:
— "Ne niyetiyle telbiye edip ihrama girdin? Beraberimizde ehlin (Fâtima) vardir!" buyurdu.
Alî:
— Ben Peygamber'in ihrama girdigi gibi telbiye edip ihrama girdim, dedi.

— "Öyleyse ihramini üzerinde tut, çünkü bizim beraberimizde kurbanlik vardir" buyurdu [381].

64- Zu'l-Halasa Gazvesi

352-.......Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) söyle demistir: Cahiliyet zamaninda Yemen'de Zu'1-Halasa ve el-Ka'betu'l-Yemâniyy^ denilen bir put evi vardi. el-Ka'betu's-Sâmiyye ise Mekke'de idi. Peygamber (S) bana:
— "Benisu Zu'l-Halasa'dan rahatlandirmazmisin?"buyurdu.
Bunun akabinde ben yüzelli süvarinin basinda çabuk hareket ettim. O put evini kirip yiktik ve yaninda buldugumuz kimseleri de öldürdük. Peygamber'e gelip bu yaptigimizi kendisine haber verdigimizde bizlere ve Ahmes kabilesine duâ etti [382].

353-.......Kays ibn Ebî Hazim tahdîs edip söyle demistir: Cerîr (R) bana söyle dedi: Peygamber (S) bana:
— "Benisu Zu'l-Halasa'dan rahatlandirmaz misin?" buyurdu. Bu Zu'1-Halasa, Yemen'de Has'am kabilesi içinde el-Ka'betu'l-Yemâniyye diye isimlendirilen bir ev idi. Ben Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin basinda hareket ettim. Ahmesliler iyi ata binerlerdi. Fakat ben at üzerinde duramazdim. (Bu beni sikardi.) Peygamber gögsüme siddetli bir vurus vurdu ki, ben O'nun parmak izlerini gögsümde gördüm. Ve Peygamber:

— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i sabit tut ve onu hâdî ve mehdîkil!" diye duâ etti.
Akabinde Cerîr, o put evine gitti, onu yikip yakti. Sonra Rasû-lullah'a bir haberci yolladi. Cerîr'in elçisi geldi ve:
— Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Sen'in huzuruna ancak o put evini uyuz deve gibi birakip gelmisimdir, dedi.
Rasûlullah bu haber üzerine bes kerre:
— "Ahmes kabilesi atlari ve süvarileri mübarek olsun!" dedi [383].

354-.......Cerîr ibn Abdillah (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bana hitaben:
— "Su Zu'l-Halasa'dan beni rahata erdirir misin?" buyurdu. Ben:
— Evet rahata erdiririm, dedim ve akabinde Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin basinda hareket ettim.
Bu Ahmes kabilesi iyi at binerlerdi. Ben ise at üzerinde iyi duramazdim. Ben bu hâlimi Peygamber'e zikrettim. Peygamber benim gögsüm üzerine eliyle siddetlice vurdu, hattâ ben elinin izini gögsümde gördüm. Ve Peygamber:
— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i sabit tut ve onu hâdî ve mehdî kil!" diye duâ etti.
Cerîr: Artik ben bu duadan sonra hiçbir attan düsmedim, demistir.
Yine Cerîr dedi ki: Zu'1-Halasa Yemen'de Has'am ile Becîle kabileleri arasinda bir ev idi. Içinde dikilmis bir tas vardi. Ona ibâdet edilir(kurbân kesilir)di. Bu eve Ka'be de denilirdi.
Râvî dedi ki: Cerîr oraya vardi, akabinde onu atesle yakip yikti. Râvî dedi ki: Cerîr Yemen'e vardigi zaman bu put evinde muhafiz bir adam oklarla (hayir ve serrden) kismet ariyordu. Bu falciya:
— Haberin olsun, Rasûlullah'in elçisi suradadir. Eger seni fal atarken yakalarsa boynunu vurur! denildi.
Râvî dedi ki: Falci fal oklarini atmakla mesgul oldugu sirada Cerîr üstüne çikageldi ve falciya:
— Simdi sen ya bu oklari kirar ve Lâ ilahe ille'llah diye sehâdet kelimelerini söylersin, yâhud ben senin boynunu muhakkak vururum! dedi.
Râvî dedi ki: Falci bunun üzerine oklari kirip sehâdet getirdi. Sonra Cerîr, Ahmes kabîlesinden Ebû Ertât diye künyelenen bir kisiyi bunu müjdelemek üzere Peygamber'e gönderdi. Ebû Ertât, Pey-gamber'e gelince:
— Yâ Rasûlallah! Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Sen'in huzuruna ancak Zu'1-Halasa'yi uyuz deve gibi birakip geldim, dedi.
Râvî dedi ki: Bu sevindirici haber üzerine Peygamber (S) Ah-mesliler'in atlari ve adamlarini bes kerre tebrîk etti [384].

65- Zâtu's-Selâsil Gazvesi (Babi)

Bu Zâtu's-Selâsil gazvesi, Lahm ve Cuzâm kabilelerine yapilan gazvedir. Bunu Ismâîl ibn Ebî Hâlid söylemistir. Ve {Mogâzî sahibi) Ibnu îshâk, Yezîd ibn Harun'dan yaptigi rivayetinde: Zâtu's-Selâsil, Beliyy, Uzre ve Kayne ogullari (adlariyle anilan üç büyük kabilenin) beldeleridir, demistir [385].

355-.......Bize Hâlid ibn Abdillah, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ebû Usmân'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S) Amr ibnu'1-Âs'i Zâtu Selâsil gazvesi için hazirladigi asker üzerine kumandan yapip göndermistir. Amr dedi ki: Ben (bu gazveden döndügümde) Rasûlullah'in huzuruna geldim ve:
— Yâ Rasûlallah! Sahâbîler içinde Sana en sevimli kimdir? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Âise'dir" buyurdu. Ben:
— Erkeklerden kimdir? dedim. Rasûlullah:
— "Aise'nin babasi" buyurdu. Ben:
— Sonra kimdir? dedim. Rasûlullah:
— "Umer ibnu'I-Hattâb" buyurdu, ve akabinde birtakim erkeklerin isimlerini saydi.
Ben, Rasûlullah beni onlarin en sonunda söyler korkusuyla sustum (da baskalarim sormadim)[386].

66- Cerîr Ibn Abdillah El-Becelî'nîn Yemen'e Gitmesi Babi

356-.......Cerîr ibn Abdillah (R) söyle demistir: Ben denizde idim. Yemen ahâlîsinden iki kisiye kavustum, bunlar Zû Kela' ve Zû Amr adindaki kimselerdi. Ben bunlara yolculuk esnasinda Rasûhil-lah'tan haber vermeye basladim". Bu esnada Zû Amr ben Cerîr'e:
— Eger sen sahibin Rasûiullah'in isinden zikretmekte isen, ye-mîn olsun ki, O, üç günden beri eceli üzerine geçmis (yânî ölmüs) bulunmaktadir, dedi.
Bunlar benimle beraber (Medine'ye) yöneldiler. Nihayet yolun bir merhalesinde bulundugumuz sirada bize Medîne tarafindan gelmekte olan bir süvârî kaafilesi göründü. Onlara sorduk. Onlar da:
— Rasûlullah (ebediyyet âlemine) alindi, Ebû Bekr halîfe seçildi, insanlar iyilerdir, dediler.
Bu haber üzerine Zû Kela' ile Zû Amr bana:
— Sen sahibin Ebû Bekr'e bizim buraya kadar gelmis oldugumuzu, Allah dilerse ileride belki yine dönüp ziyaret edecegimizi haber ver, dediler ve Yemen'e dönüp gittiler.
Ben de Medine'ye geldigimde Ebû Bekr'e onlarin sözlerini haber verdim. Ebû Bekr:
— Keski onlari getireydin, dedi.
Râvî Cerîr söyle devam etmistir: Bir zaman sonra (Umer'in halifeligi zamaninda) Zû Amr bana sunlari söyledi:
— Yâ Cerîr! Bana göre senin yüksek bir serefin ve asaletin vardir. Ben sana su haberi (yânî su hakikati) haber verip bildirmek istiyorum: Siz Arab toplulugu, bir emîr öldügünde baska bir emîri seçmek hususunda müsavere eder oldugunuz müddetçe, sizler ebedî hayir ve saadet içinde bulunursunuz. Emirlik kiliç kuvvetiyle (kahr ve galebe ile) elde edilir oldugu zaman ise, artik o gâlibler (mü'minlerin emîri degil) birtakim saltanat melikleri olurlar da meliklerin öfkelenip is-
tibdâd edisleri gibi öfkelenirler ve yine meliklerin hosnûd oluslari gibi hosnûd olurlar, dedi [387]

67- Sîfu'l-Bahr (Yânî Deniz Sahili) Gazvesi Babi

Bu sefere katilan mücâhidler Kureys'e âid bir kervani gözetliyorlardi. Basbuglari da Ebû Ubeyde ibnu*l-
[388]

Cerrâh (R) idi .

357-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) sahil tarafina bir askerî kuvvet gönderdi, baslarina da Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'i kumandan ta'yîn etti. Bu askerî kuvvet üçyüz kisiden ibaretti.
(Câbir dedi ki:) Biz yola çiktik. Yolun bir kisminda bulundugumuz sirada azigimiz tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde mücâhid-lere yanlarindaki aziklari getirmelerini emretti. Getirilen aziklar bir yere toplandi ki, bu da iki dagarcik hurmadan ibaretti. Iste bu hurma azar azar her gün bizim azigimiz oluyordu. Nihayet bu da sona erdi. Artik herbirimize günde birer hurmadan baska birsey düsmüyordu.
Râvî Vehb ibn Keysân dedi ki: Ben Câbir'e:
— Günde bir hurma sizin gidaniza yetmez, dedim. Câbir de ona:
— Bu bir hurma da tükenince onun yoklugunun acisini da tattik. Sonra deniz sahiline ulastik, bir de baktik ki, küçük dag gibi bir balik duruyor. O seriyyede bulunan askerler onsekiz gece bu baligin etinden yediler. Sonra Ebû Ubeyde bu baligin kaburga kemiklerinden ikisinin dikilmesini emretti de, iki kemigi dikildi. Sonra Ebû Ubeyde bir binek devesinin hazirlanmasini emretti, deve hazirlandi. Sonra bu deve o iki kemigin altindan geçti de kemiklere dokunmadi [389].

358-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Amr ibnu Dinar'dan ezberledigimiz sudur: O söyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan isittim, o söyle diyordu: Rasûlullah (S) bizleri üçyüz sü-vârî olarak gönderdi. Basbugumuz Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh idi. Ku-reys kervanini gözetliyorduk. Deniz sahilinde biz yarim ay (onbes gün) oturduk. Bizlere siddetli bir açlik isabet etti. Nihayet habat denilen dikenli agacin yapraklarini, yemislerini yedik. Iste bu sebeble bu ordu birligine Ceysu'l-Habat ismi verildi. Iste orada deniz bizim için sahile el-Anber denilen büyük bir dâbde atti. Artik biz onun etinden yarim ay yedik ve yagi ile yaglandik. Nihayet vücûdlarimiz ve kuvvetimiz (açliktan önceki) yerine geldi. Ebû Ubeyde bu deniz hayvaninin kaburga kemiklerinden birini alip dikti. Beraberinde bulunan en uzun adama yöneldi.
Sufyân ibn Uyeyne bir defasinda: Onun kaburga kemiklerinden birini alip dikti. Bir adam ve bir deve aldi da o dikili kaburganin altindan geçti, seklinde rivayet etmistir.
Câbir dedi ki: O açlik günlerinde mücâhidler toplulugundan bir adam üç deve kesti. Sonra üç deve daha kesti. Sonra üç deve daha kesti. Sonra Ebû Ubeyde (binek develeri azaliyor diye) deve kesmeyi nehyetti.
Amr ibnu Dînâr söyle diyordu: Bize Ebû Salih Zekvân haber verdi ki, Kays ibnu Sa'd, babasi Sa'd ibn Ubâde'ye (Medine'ye döndüklerinde) söyle demistir: Ben o asker1—in içinde idim. Aciktilar. Kes, dedi. Kestim, dedi. Sonra yine acu -ar, yine kes dedi. Yine kestim, dedi. Sonra yine aciktilar; yine kes dedi; ben de kestim, dedi. Sonra aciktilar, kes dedi. Ben kesmekten nehyolundum, dedi [390]

359-....... Ibnu Cureyc söyle demistir: Bana Amr ibnu Dînâr haber verdi ki, kendisi Cabir(R)'i söyle derken isitmistir: Bizler Ceysu'l-Habat gazvesine gittik. Basimiza Ebû Ubeyde emîr ta'yîn edildi. Çok siddetli bir açliga düstük. Bu sirada deniz, hiç benzerini görmedigimiz el-Anber denilen ölü bir

baligi sahile atti. Artik biz onun etinden yarim ay yedik. Ebû Ubeyde onun kemiklerinden birini tuttu da onun altindan bir süvârî geçti.
Ibnu Cureyc dedi ki: Bana Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim el-Mekkî haber verdi. Kendisi Câbir'i söyle derken isitmistir: Ebû Ubeyde bize:
— Bu deniz mahlûkunun etinden yiyiniz! dedi.
(Biz de yedik.) Medîne'ye dönüp geldigimizde bu vak'ayi Pey-gamber'e arzettik.
— "Ey mücâhidler, yiyiniz! Allah onu denizden size bir rizk olmasi için çikarmistir. Eger beraberinizde varsa bize deyediriniz" buyurdu.
Askerlerden bâzilari o balik etinin pastirmasindan bir parça Pey-gamber'e getirdi. Peygamber de onu yedi [391].

68- Hicretin Dokuzuncu Yilinda Ebû Bekrin Insanlara Hacc Ettirmesi Babi

360-.......Bize Fulayh ibnu Süleyman, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibnu Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Bekr es-Siddîk (R), Veda Hacci'ndan bir sene evvel Peygamber'in kendisini hacc eniîri ta'yîn buyurdugu hacci sirasinda, Ebû Hu-reyre'yi kurbân bayraminin birinci günü Minâ'da bir nidâcilar toplulugu içinde insanlara sunlari i'lân etmeye göndermistir: "Bu yildan sonra hiçbir müsrik hacc yapmayacak, hiçbir çiplak Ka'be'yi tavaf etmeyecektir" [392].

361-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Kâmil olarak inen en son sûre Berâe'dir; inen sûrenin en sonu da (yâni en son inen âyet de) en-Nisâ Sûresi'nin sonu olan su âyettir: "Senden fetva isterler. De ki: Allah, bahasi ve çocugu olmayanin mîrâsi hakkindaki hükmü söylece açiklar... " (en-Nisâ: 176) demistir [393].

69- Temîm Ogullari Hey'eti [394]

362-.......Imrân ibn Husayn (R) söyle demistir: Peygamber'e Temîm ogullari'ndan bir grup insan geldi. Peygamber (S) onlara (baslangiç ve maada ile ilgili akîde asillarini ögretti ve):
— "Ey Temîm ogullari! Bu müjdeyi kabul ediniz!" buyurdu.
Onlar da:
— Yâ Rasûlallah! Bizlere âhiretlik müjdeler verdin. Sen simdi bize dünyalik atiyye ver! dediler.
Bu sözlerinin verdigi üzüntü Peygamber'in yüzünde görüldü. Bu sirada daha önce Yemen'den gelmis olan Es'arîler'den de bir grup insan gelmisti. Rasûlullah bunlara hitaben:
— "Sizler bu âhiret müjdesini kabul ediniz. Çünkü bu müjdeyi Temim ogullari kabul etmediler" buyurdu.
Es'arîler:
— Kabul ettik yâ Rasûlallah! dediler [395].

70- Bab

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

Magâzîsahibi Muhammed ibn Ishâk söyle demistir: Uyeyne ibn Hisn ibn Huzeyfe ibn Bedr el-Fezârî'nin Temîm ogullari'ndan olan Anber ogullari'na yaptigi gazve söyle olmustur: (Temîm ogullarinin, Huzâa'dan birtakim insanlara baskin yaptiklari haberi gelince) Peygamber (S) Uyeyne'yi Temîm ogullan üzerine yolladi.]Uyeyne ve beraberindekiler onlara baskin yapip, onlardan bir haylî insana zarar verdi ve bir haylî kadim da esîr aldi [396].

363-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah'tan isittigim üç seyden sonra Temîm ogullarini sevmekten vazgeçmeyecegim: Rasûlullah (S) onlar hakkinda söyle buyuruyordu: î"Temîm ogullan Deccâl'e (ve sarktan gelecek fitne ve fesada) karsi ümmetimin en çok mukaavemeîlisidir" buyurmasi; 2Temîm ogullari'ndan olup da Âise'nin yaninda bulunan bir câriye hakkinda: "Bunu âzâd et. Çünkü bu câriye Ismâîl Peygamber evlâdindandir" buyurmasi; 3-Temîm ogullari'nin zekât mallari geldigi zaman: "Bunlar bir kavmin yâhud kavmimin zekâtlaridir" buyurmasi [397].

364-.......îbn Cureyc, îbnu Ebî Muleyke'den haber verdi ki, Abdullah ibnu'z-Zubeyr onlara söyle haber vermistir: Peygamber'in huzuruna Temîm ogullari'ndan süvârî bir hey'et gelmisti. (Bunlar müs-lümân olduktan sonra) Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah, bunlara Ka'ka' ibnu Ma'bed ibn Zurâre'yi emîr ta'yîn et! dedi.
Buna karsi Urner:
— Hayir, o olmaz; Akra' ibn Hâbis'i ta'yîn buyur, dedi. Ebû Bekr:
— Sen muhakkak bana muhalefet etmek istiyorsun! dedi. Umer:
— Hayir ben sana muhalefet etmek istemedim! dedi.
Ve bu suretle Ebû Bekr ile Umer, Rasûlullah'in huzurunda birbirleriyle çekismislerdi, hattâ sesleri de epeyce yükselmisti. Iste bu hususta su âyetler indi:
"Ey îmân edenler, Allah 'm ve Rasûlü 'nün huzurunda (sözde ve iste) öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hakkiyle isiten, kemâliyle bilendir. Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamberin sesinden yüksek çikarmayin. O'na, sözle birbirinize bagirdiginiz gibi bagirmayin ki, siz farkina varmadan amelleriniz bosa gidiverir..." (el-
Hucurât: 1-2) [398].

71- Abdu'l-Kays Hey'eti Babi [399]

365-.......Ebû Cemre söyle demistir: Ben Ibn Abbâs'a: Benim testiler cümlesinden içinde nebîz içkisi yapilan bir testim var ki, ben ondan nebîz içiyorum. Eger ondan içmeyi çogaltir ve bir toplulukla oturup, oturmayi da uzatirsam, sarhoslarin hâli gibi kusurlu olmamdan endîse ediyorum, dedim.

Ibn Abbâs söyle dedi: Abdu'1-Kays hey'eti Rasûlullah'in huzuruna (ikinci kerre) geldiler. Rasûlullah onlara:

— "Topluluga merhaba! (Hos geldiniz!) Allah sizi utandirmasin, pisman etmesin" buyurdu.

Bunun akabinde onlar:

— Yâ Rasûlallah! Seninle bizim aramizda Mudar'dan olan müsrikler vardir. Biz sana ancak haram aylari içinde ulasabiliyoruz. Sen bize özet olarak birtakim emirler söyle de biz onunla amel ettigimizde cennete girelim ve geride kalanlarimizi onu yapmaga çagiralim, dediler.

Rasûlullah (S) söyle buyurdu:

— "Ben sizlere dört sey emrediyor ve dört seyden de nehyediyo-rum: Allah'a îmân etmek! Allah'a îmân etmek nedir bilir misiniz? Allah'tan baska ilâh olmadigina (ve Muhammed'in Allah'in Rasûlü olduguna) sehâdet etmek, namazi ikaame etmek, zekâti vermek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetlerden beste birini vermenizdir. Sizleri dört seyden nehyediyorum; Duba', nekîr, hantem ve muzeffet denilen kaplara hurma yâhud üzüm sirasi konulmasindan" [400].

366-.......Ebû Cemre söyle demistir: Ben Ibn Abbâs'tan isittim, söyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber(S)'in huzuruna geldiler de:

— Yâ Rasûlallah! Bizler su Rabîa kabflelerindeniz. Seninle bizim aramiza Mudar kâfirleri engel olmuslardir. Bundan Ötürü bizler Sana ancak haram ay içinde ulasabiliyoruz. O hâlde Sen bizlere birtakim seyler emret de bizler onlari alalim ve arkamizda kalanlarimizi da bu isleri yapmaya çagiralim, dediler.

Rasûlullah:

— "Ben sizlere dört sey emrediyor ve dört seyden de nehyediyo-rum: Allah'a îmân etmek: Allah'tan baska ilâh olmadigina (ve Mu-hammed'in Allah'in Rasûlü olduguna) sehâdet etmek -Rasûlullah burada eliyle bir bagladi-; namazi devamli kilmak; zekâti vermek; ganimet aldiginiz mallarin beste birini Allah için bana ödemeniz- Ve ben sizleri dubbâ'dan, nehirden, hantemden, muzeffetten de nehyedi-yorum" buyurdu [401].

367-.......Ibn Abbâs'in kölesi Kureyb tahdîs edip söyle demistir: Bir kerresinde Ibn Abbâs, Abdurrahmân ibnu Ezher ve Misver ibnu Mahrame (R) -üçü beraberken ben Kureyb'i Âise'ye gönderip söyle dediler: Hepimizden Âise'ye selâm söyle ve ikindinin farzindan sonraki iki rek'at nafile namazinin hükmünü ondan sor. Peygamber'in bu namazdan sahâbîleri nehyettigi haberi bize ulastigi hâlde senin bunu kilmakta oldugun bize haber verildi, diye söyle dediler.

ibn Abâs devamla: Ben Umer ibnu'l-Hattâb ile birlikte böyle iki rek'at namaz kilan insanlari döver idim, demisti.

Kureyb dedi ki: Ben Âise'nin huzuruna girdim. Beni gönderen zevatin benimle gönderdikleri haberi kendisine ulastirip teblîg ettim. Âise bana:

— Sen bu mes'eleyi Ümmü Seleme'ye sor, dedi.

Ben de beni göndermis olan o üç zâta Âise'nin söyledigini haber verdim. Onlar beni Âise'ye gönderdikleri gibi, bu defa da Ümmü Seleme'ye gönderdiler. Ümmü Seleme söyle dedi:

— Ben Peygamber(S)'den bu iki rek'ati nehyettigini isittim. Kendisi ikindi namazim kilmisti. Sonra benim odama girdi. Fakat o sirada benim yanimda Ensâr'dan, Haram ogullan'ndan birtakim kadin-

(konuk)lar bulunuyordu. Rasûlullah iki rek'at namaz daha kilmaga basladi. Ben O'nun ikindiden sonra böyle iki rek'at daha namaz kildigini görünce kendisine bir hizmetçi gönderdim ve o hizmetçiye dedim ki: Peygamber'in yaninda dur. Sana Ümmü Seleme: "Yâ Rasûlallah! Ben Sen'in bu iki rek'at namazdan nehyeder oldugunu isitmemis miydim? Hâlbuki simdi Seni onlari kiliyorsun görüyorum" diyor de! Eger Rasûlullah (namazda bulunduguna) eliyle isaret ederse, huzurundan geri çekil! Hizmetçi kiz bu emrimi yerine getirdi ve hakîkaten Peygamber eliyle isaret etmekle, kiz O'ndan geri çekildi. Rasûlullah namazi bitirdiginde (bana hitâb ederek):
— "Yâ Ebâ Umeyye kizi! Ikindi namazindan sonra kildigim iki rek'at namazdan sormustun. Bunun sebebi sudur: Bana Abdu'l-Kays kabilesinden bâzi insanlar kendi kavimleri adina elçilikle gelmislerdi. Iste onlar beni ögle namazindan sonraki iki rek'at nafileden mesgul edip alikoymuslardi. Bu kildigim iki rek'at namaz, öglenin o iki rek'at son sünnetidir" buyurdu [402].

368-.......Ibn Abbâs (R): Rasûlullah(S)'in mescidinde kilinmis olan ilk cumua namazindan sonra Islâm'da kilinmis olan cumua namazi, Abdu'1-Kays kabilesinin Cuvâsâ sehrindeki mescidinde kilinan cumua namazidir, demistir.

Ibn Abbâs bu sözüyle Bahreyn'den bir sehri kasdetmektedir [403].

72- Benû Hanîfe Hey'eti(Nin Medine'ye Gelmesi) Ve Sumâme Ibn Usâl/In Hadîsi Babi [404]

369-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) Necd tarafina bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir kisiyi esîr edip getirdiler ve onu mescidin direklerinden birisine bagladilar. Akabinde Peygamber mescide çikti ve ona:
— "Yâ Sumâme, yaninda ne var (gönlünden ne geçiriyorsun ve
benden ne umuyorsun)?" buyurdu.
Sumâme:
— Gönlümde hayir (ümîdi) var yâ Muhammed! (Çünkü Sen zul-metmezsin; ihsan ve in'âm edersin.) Eger Sen beni öldürürsen, kanli bir cânîyi öldürmüs olursun. Eger bana in'âm edersen ni'mete karsi sükredici bir kisiye in'âm etmis olursun. Eger (kurtulus fidyem için) mal istersen, ne kadar dilersen iste malim, dedi.
Bu konusmadan sonra Sumâme bagli olarak birakildi. Nihayet ertesi gün oldu, sonra Peygamber yine ona hitaben:
— "Yâ Sumâme, gönlünde ne var; ne umuyorsun?" dedi.
O da:
— Gönlümde dün Sana söyledigim sey vardir. Eger in'âm edersen, ni'mete karsi sükredici bir kimseye in'âm etmis olursun! dedi.
Peygamber onu o gün de bagli olarak birakti. Nihayet üçüncü
gün olunca Peygamber yine:
— "Yâ Sumâme, yaninda ne var?" buyurdu.
Sumâme de:

— Yanimda dün Sana söyledigim sey var, dedi.
Peygamber:
— "Sumâme'yi saliveriniz!" buyurdu.
Sumâme bagindan saliverilince, hemen mescidin yakinindaki bir suya gitti, yikandi, sonra mescide girdi ve:
— Eshedu en lâ ilahe ille Ilâh ve eshedu enne Muhammeden ra~ sûlullah dedi ve söyle devam etti: Yâ Muhammed! Vallahi su yeryüzünde bana Sen'in yüzünden daha düsman hiçbir yüz yoktu. Fakat bu sabah Sen'in yüzün, bana yüzlerin en sevimlisi olmustur. Vallahi dînlerden hiçbir dîn bana Sen'in dîninden ziyâde düsman gelmezdi. Fakat bu sabah Sen'in dînin bana göre dînlerin en sevilmisidir. Vallahi beldelerden hiçbir belde bana Sen'in belden kadar sevimsiz de-
gildi. Fakat bu sabah Sen'in belden bana beldelerin en sevimlisi oldu. Ey Rasûl! Ben umre yapmaya niyet ettigim sirada Sen'in süvarilerin beni yakalamislardi. Simdi Sen ne re'y edersin? dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah, Sumâme'yi (dünyâ ve âhiret saâde-tiyle) müjdeledi ve umre yapmasini emretti. Sumâme umre yapmak için Mekke'ye varinca birisi ona:
— Dîninden baska bir dîne mi döndün? dedi. O da:
— Hayir vallahi ben dînden çikmadim. Fakat ben Allah'in Ra-sûlü olan Muhammed'in beraberinde müslümân oldum. Vallahi ben (sizin dîn dediginiz müsriklige) dönmem ve Peygamber o hususta izin vermedikçe size Yemâme'den bir bugday tanesi gelmeyecektir, dedi [405].

370-.......îbn Abbâs (R) söyle demistir: Museylimetu'l-Kezzâb, Rasûlullah'in huzuruna geldigi zaman:
— Eger Muhammed kendisinden sonra beni bu iste halef kilarsa, ben O'na uyarim, demege basladi.
Kendisi Medine'ye, kavmi olan Benû Hanîfe kabîlesinden kalabalik bir hey'et içinde gelmisti. Rasûlullah, Museylime'nin yanina yöneldi. Beraberinde (Ensâr'in hatibi olan) Sabit ibn Kays ibn Semmâs da vardi. Rasûlullah'm elinde hurma dalindan bir deynek bulunuyordu. Nihayet Rasûlullah, kavmi içinde oturmakta olan Museylime'nin karsisinda durdu. (Onunla Islâm hakkinda konustu, Museylime, peygamberlikten bir hisse istedi.) Rasûlullah:
— "(Peygamberlikten bir pay degil;) egersen benden elimdeki su dal parçasini istesen, ben sana onu bile vermem. Sen, Allah'in senin hakkindaki hüküm ve takdirinden öteye asla geçmezsin. Egersen hakka itaatten arka dönersen Allah seni muhakkak helak eder Ve ben senin, ru 'yâmda bana gösterilip de görmüs oldugum o kisi oldugunu görmekteyim. Iste su zât (hatîbim) Sâbit'tir. Benim tarafimdan sana cevâb verecektir" buyurdu.
Sonra Museylime'nin yanindan dönüp gitti.
Râvî Ibn Abbâs dedi ki: Ben Ebû Hureyre'ye, Rasûlullah'm mu-seylime'ye "Sen muhakkak ru'yâmda bana gösterilip de görmüs oldugum o kisisin" sözünün mâhiyetinden sordum. Ebû Hureyrebana söyle haber verdi: Rasûlullah söyle buyurdu:
— "Ben uyurken ru'yâmda iki kolumda iki altin bilezik gördüm. (Bunlar kadin zîneti oldugu için) bunlarin hâli beni kederlendirdi. Sonra ru'yâmda bana bu bileziklere üflemekligim vahyedildi. Ben de bunlara üfledim; ikisi de uçtu. Ben de bu iki bilezigi benden sonra çikacak iki yalanci peygamber ile te'vîl ettim. Bunlardan birisi Esved el-Ansî'dir, öbürüsü de Museylime'dir" [406]:

371-.......Hemmâm ibn Münebbih, Ebû Hureyre(R)'den söyle derken isitmistir: Rasûhillah (S) söyle buyurdu: "Ben uyurken ru'-yâmda bana yerin hazîneleri getirildi ve avucumun içine iki altin bilezik konuldu. Bu ru 'yâmda bu iki bilezik bana agir geldi. Sonra Allah bana bunlara üflemekligimi vahyetti. Ben de üfledim. Hemen ikisi de gitti. Akabinde ben bu iki bilezigi iki çok yalana ile te'vîl ettim ki, onlar aralarinda bulundugum San'âli (Esved el-Ansi) ile Yemâ-me 'nin sâhibi(Museylime)dir" [407].

372-.......Ben Ebû Recâ el-Utârîdî'den isittim, söyle diyordu:
Biz taslara ibâdet ederdik. Ibâdet etmekte oldugumuz tastan daha hayirlisini (yânî daha güzelini) buldugumuz zaman onu atar ve güzel olan digerini alirdik. Tas bulamadigimiz zaman ise topraktan bir mik-dâr toplar, sonra davari getirir ve o toprak yigininin üzerine süt sagar, sonra da o yigina tavaf ederdik. Receb ayi girdigi zaman "Oklarin demirlerini çikaralim" derdik. Artik kendisinde demir bulunan hiçbir mizrak ve yine kendisinde demir bulunan hiçbir ok birakmaz, muhakkak demiri çikarirdik. Ve receb ayinda bunlari bir tarafa atardik.
(Râvî Mehdî ibn Meymûn dedi ki:) Ben Ebû Recâ'dan isittim, söyle diyordu: Peygamber'in isi yayilip meydana çiktigi zaman, ben ailemin develerini güden bir oglandim. Onun (Mekke fethi ile) Ku-reys'e gâlib çiktigini isittigim gün, bizler kabilemizle atese, yalanci Museylime'ye kaçtik [408].

73- El-Esvedu'l-Ansî Kissasi

373-.......Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe söyle demistir Bize su ulasti: Museylimetu'I-Kezzâb Medine'ye geldi ve Haris kizinin yurduna indi. el-Hâris ibn Kureyz'in kizi Keyyise Museylime'nin nikâhi altinda idi. Bu yurdun sahibesi Keyyise, Abdullah ibn Âmir'in ana-sidir. Rasûlullah (tanismak ve vahyi teblig etmek için) Museylime'nin yanina gitti. Giderken beraberinde Sabit ibn Kays ibn Semmâs da vardi ki, bu, kendisine "Rasûlullah'in Hatibi" denilen kimsedir. Rasûlullah'in elinde budanmis bir dal bulunuyordu. Rasûlullah, Museylime'nin karsisinda durdu ve onunla Islâm hakkinda konustu. Mu-seylime, Rasûlullah'a:
— Istersen bizimle bu peygamberlik isi arasini bosaltirsin, sonra o isi senin ardindan bize tahsis edersin, dedi.
Bu teklif üzerine Peygamber:
— "Egersen benden elimdeki su dali istemis olsaydin, ben onu dahî sana vermezdim. Ben seni, ru 'yâmda bana gösterilip de görmüs oldugum kimse olarak görmekteyim. Iste su Sabit ibn Kays'tir: Benim yerime sana o cevâb verecektir" buyurdu, ve Peygamber oradan ayrilip gitti.
Ubeydullah ibn Abdillah dedi ki: Ben Abdullah ibn Abbâs'a Ra-sûlullah'in zikrettigi o ru'yânin mâhiyetinden sordum. Ibn Abbâs söyle dedi: Bana, Rasûlullah'in söyle buyurdugu zikredildi: "Ben uyudugum sirada bana ru'yâmda ellenme altindan iki bilezik konuldugu gösterildi. Ben bunlardan ürktüm ve bunlari sevmedim. Akabinde bana izin verildi de bunlara üfürdüm, onlar da uçup gittiler. Ben bu iki bilezigi, çikacak iki yalanciyla te'vîl ettim".
Ubeydullah: Onlardan biri Feyrûz'un Yemen'de öldürdügü el-Ansî'dir, digeri de Museylimetu'I-Kezzâb'dir, demistir [409].

74- Necrân Ehlinin Kissasi Babi [410]

374-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân söyle demistir: Necrân'in iki sahibi olan Abdu'l-Mesîh el-Âkib ile es-Seyyid el-Eyhem Rasûlullah'a geldiler. Rasûlullah ile la'netlesmek istiyorlardi.
Huzeyfe dedi ki: Âkib ile Seyyid'den biri, arkadasina:
— Sakin Muhammed'lela'netlesmeye girisme! Vallahi Muham-med eger peygamberse ve bize la'net ederse, ne biz, ne de bizden sonra gelecek nesillerimiz felah bulmayiz! dedi.
Bu fikir üzerine Necrânlilar'in bu iki baskani Rasûlullah'a geldiler de:
— Biz (Hristiyan kalacagiz). Senin bizden istedigin vergiyi sana verecegiz. Sin bizim beraberimizde emniyetli bir kimseyi Necrân'a gönder. Beraberimizde gönderecegin kimse, muhakkak emîn bir kimse olsun, dediler.
Rasûlullah da:
— "And olsun ki, ben sizin beraberinizde hakkiyle emniyetli olan bir kimse gönderecegim" buyurdu.
Rasûlullah'in bu sözünden dolayi (bu emîn kisi kim olacak diye) dikkat edip beklediler. Rasûlullah:
— "Kalk yâ Ebâ Ubeydete'bne'l-Cerrâh!" buyurdu. Ebû Ubeyde ayaga kalkinca Rasûlullah:
— "Iste bu zât, bu ümmetin eminidir" buyurdu [411].

375-.......Su'be söyle demistir: Ben Ebû Ishâk'tan isittim; o da Silatu'bnu Zufer'den (rivayet etmistir) ki, Huzeyfe (R) söyle demistir: Necrân ehli hey'eti Peygamber'e geldiler de:
— Bizim için emîn bir kimse gönder, dediler. Peygamber de:
— "Yemin olsun ben sizlere gerçekten emîn olan bir kimse gönderecegim" buyurdu.
Sahâbîler bu emmin hangisi olacagini ümîdle beklediler. Akabinde Peygamber, Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'i gönderdi.

376-.......Bize Su'be, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ebû Kilâbe'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her ümmetin bir emini vardir. Bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'tir" buyurmustur [412].

75- Umman Ve El-Bahreyn Kissasi

377-.......Muhammedibnu'I-Munkedir, Câbiribn Abdillah(R)'tan söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) bana:
— "Eger el-Bahreyn mali gelmis olursa muhakkak sana söyle söyle veririm" buyurdu.
Rasûlullah bu "söyle söyle" sözünü eliyle üç kerre avuçlama isareti yaparak söyledi. Fakat Bahreyn mali gelmeden Rasûlullah'in ruhu alindi. Bahreyn mali Ebû Bekr'e geldigi zaman, Ebû Bekr bir münâdîye emretti de, münâdî:
— Her kimin Peygamber'in yaninda bir alacagi yâhud bir va'di varsa bize gelsin! diye i'lân etti.
Câbir dedi ki: Ben de Ebû Bekr'e gittim ve ona Peygamber'in: "Eger Bahreyn mali gelmis olursa

sana üç kerre söyle söyle veririm" buyurdugunu haber verdim.
Câbir dedi ki: O da bana verdi.
Yine Câbir söyle demistir: Bunun ardindan ben Ebû Bekr'e kavustum ve kendisinden mal istedim, fakat o bana vermedi. Sonra ona tekrar geldim, yine vermedi. Sonra ona üçüncü defa geldim, yine vermedi. Bu sefer ona hitaben:
— Ben sana geldim, sen vermedin. Sonra yine geldim, yine vermedin. Sonra yine geldim, bana vermedin. Simdi ya bana verirsin yâ-hud da benim cihetimden cimrilik etmis olursun, dedim.
Ebû Bekr:
— Benden yana cimri olursun mu dedin? Hangi derd cimrilikten daha çirkindir? dedi ve bu cümleyi üç kerre söyledi.
Devamla da:
— Ben bir defadan da sana atiyye yermekten men' etmemis, muhakkak sana atiyye vermeyi ister hâlde bulunmusumdur, dedi.
Amr ibn Dînâr'dan; o da Muhammed ibn Alî'den, o söyle demistir: Ben Câbir ibn Abdillah'tan isittim, söyle diyordu: Ben Ebû Bekr'e geldim (ve Rasûlullah'in söyle söyle buyurdugunu söyledim. O bana bir avuç verdi de):
— Bunlari say, dedi.
Ben onlari saydim; besyüz aded idi. Ebû Bekr bana:
— Bunun iki misli daha al! Dedi [413].

76- Esprilerin Ve Yemen Ahalisi Hey'etinin Gelisleri Babi

Ve Ebû Mûsâ, Peygamber'in Es'ârîler için:
"Onlar bendendir, ben de onlardanim" buyurdugunu söylemistir [414].

378-.......Ebû Mûsâ (R): Ben kardesim Ebû Ruhm ile Yemen'den geldik ve bir zaman bekledik. Bu müddet içinde Peygamber'in evine çok girmeleri ve Peygamber'den ayrilmamalarindan dolayi Ibn Mes'ûd ile anasi Ümmü Abd el-Huzeliyye'yi, baska degil, muhakkak bunlar Peygamber'in ev halkindandirlar zannediyorduk, demistir [415].

379-.......Zehdem ibn Mudrib söyle demistir: Ebû Mûsâ el-Es'arî (Usmân zamaninda vâlî olarak Kûfe'ye) geldigi zaman, Cerm kabilesinden bir cemâati kabul ve ikram etmisti. Biz Ebû Musa'nin yaninda oturmakta iken, kendisi de tavuk yiyordu. Hey'et içinde oturan bir kisiyi yemege da'vet etti. O da:
— Ben tavugu pis birsey yerken gördüm de ondan tiksindim, dedi. Ebû Mûsâ ona:
— Gel, ben Peygamber'i tavuk eti yerken gördüm, dedi. O adam bu defa da:
— Ben tavuk eti yememeye yemîn ettim, dedi.
Bunun üzerine Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle dedi:
— Söyle gel de sana ettigin yemînin hakkinda bir haber bildireyim: (Peygamber Tebûk seferi hazirligi yaparken) biz Es'arîler'den bir cemâat Peygamber'in huzuruna vardik. (Tebûk ve sefer için)

O'n-dan binmek ve yüklerimizi yüklemek üzere deve istedik. Fakat Peygamber bizleri yüklemeyi kabul etmedi. Biz tekrar kendisinden binek ve yük devesi istedik. Bu kerre Peygamber bizlere deve vermeyecegine yemîn etti. Sonra Peygamber çok beklemedi, kendisine bir deve ganimeti getirildi. Bunun üzerine bize bes deve verilmesini emretti. Biz develeri teslîm alinca (kendi aramizda):
— Biz Peygamber'e (bize deve vermeyecegine dâri) yeminini unutturduk. Biz bundan sonra ebeden felah bulmayiz! dedik.
Bu düsünce üzerine ben hemen kendisine geldim ve:
— Yâ Rasûlallah! Sen bize deveye yükleyemem (deve veremem) diye yemîn etmistin. Hâlbuki simdi bizleri yükledin (deve verdin), dedim.
Rasûlullah:
— "Evet (hakîkaten ben yemîn ettim, sonra da size deve verdim). Fakat ben yemîn edilen seyin baskasini, yemîn edilen seyden daha hayirli görünce, yemînim üzerinde bagli kalmam, muhakkak o hayirli olduguna kanâat ettigim seyi yaparim!" buyurdu [416].

380-.......Imrân ibn Husayn (R) demistir: Temîm ogullan hey'eti Rasûlullah'a geldiler. Rasûlullah onlara:
— "Ey Temîm ogullari, müjdelenip sevinin!" buyurdu. Onlar:
— Amma sen bizlere (âhiretle ilgili) çok müjde verdin. Bize dünyalik da ver, dediler.
Bu sözden Rasûlullah'm yüzü degisti. Tam bu esnada Yemen ahâlîsinden bir grup insan geliverdi. Peygamber onlara:
— "Sizler (dünyâ ve âhiret) müjdesini kabul ediniz. Çünkü bu müjdeyi Temîm ogullari kabul etmediler" buyurdu.
Onlar:
— Bizler kabul ettik yâ Rasûlallah! dediler [417].

381-.......Su'be, Ismâîl ibn Ebî Hâlid'den; o da Kays ibn Ebî Hâzim'dan; o da Ebû Mes'ûd el-Ensârî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) eliyle Yemen'e isaret ederek söyle buyurmustur: "îmân su tarafta; Yemen tarafindadir. Uzaklasma ve kalblerin kabaligi ise develerin kuyruklari diplerinde siddetle haykiranlardadir. Seytânin iki boynuzunun dogacagi yerde; Rabîa ve Mudar kabîlelerinde!" [418].

382-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Iste size Yemen ehli geldi. Yemenliler yüregi en yufka, kalbi en yumusak kimselerdi. îmân Yemen'dendir, hikmet de Yemen'den-dir. Ögünme ile kendini begenme deve sahihlerinde, sükûnet ile vakaar ise davar sâhiblerindedir" [419].
Gunder, Su'be'den söyledi ki, Süleyman: Ben Zekvân'dan isittim; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den demistir.

383-.......Bana kardesim (Ebû Bekr Abdulhamîd), Süleyman ibn Bilâl'den; o da Sevr ibn Zeyd'den;

o da Ebû'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): "îmân Yemen'dendir. Fitne ise iste suraciktandir. Seytânin boynuzu iste oradan çikar" buyurmustur.

384-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Iste size Yemen ehli geldi. Yemenliler kalbleri en zayif ve gönülleri en sefkatli kimselerdir. Fikih (yânîiyi anlayis) Yemenli'dir. Hikmet de Yemenli'-dir" buyurmustur.

385-.......Alkame ibn Kays söyle demistir: Bizler IbnMes'ûd'un maiyyetinde otururken Habbâb ibnu'KErett geldi de Ibn Mes'ûd'a hitaben:
— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Su gençler senin okuyusun gibi Kur-ân okumaya muktedir oluyorlar mi? dedi. Ibn Mes'ûd da:
— Sen kendin istesen de onlardan bâzisina sana karsi okumasini emretsen olmaz mi? dedi.
Habbâb:
— Evet olur, dedi. Ibn Mes'ûd:
— Yâ Alkame! Oku! dedi,
Zeyâd ibn Hudeyr'in kardesi Zeyd ibn Hudeyr:
— Bizim en iyi okuyanimiz olmadigi hâlde okumasi için Alka-me'ye mi emrediyorsun? dedi.
Ibn Mes'ûd:
— Sana gelince, eger istersen senin ve kavmin en-Naha' hakkinda Peygamber'in söylemis oldugu sözü sana haber veririm, dedi.
Alkame dedi ki: Ben Meryem Sûresi'nden elli âyet okudum. Akabinde Abdullah ibn Mes'ûd, Habbâb'a hitaben:
— Okuyusunu nasil görüyorsun? dedi. Habbâb da:
— Güzel okumustur, dedi. Abdullah ibn Mes'ûd:
— Ben her ne okursam muhakkak onu Alkame de okur, dedi. Sonra Ibn Mes'ûd, Habbâb'a yöneldi. Habbâb'in üzerinde altindan bir yüzük vardi. Ibn Mes'ûd, Habbâb'a:
— Bu altin yüzügün atilmasi zamani gelmedi mi? dedi. Habbâb:
— Dikkat et! Sen onu bu günden sonra benim üzerimde asla göremeyeceksin, dedi ve onu çikarip atti.

Bu hadîsi Gunder, Su'be'den rivayet etmistir [420].

77- Devs Ve Et-Tufeyl Ibn Amr Ed-Devsî Kissalari [421]

386-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: et-Tufeyl ibnu Amr ed-Devsî, Peygamber'e geldi ve:
— (Yâ Rasülallah!) Devs kabilesi helak olmustur: Onlar Allah'a âsî oldular ve (Tufeyl'in Islâm'a da'vetinden) çekindiler. Binâenaleyh onlar aleyhine Allah'a duâ et, dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Yâ Allah! Devs kabilesine hidâyet eyle de onlari Islâm 'a getir!" diye duâ etti [422].

387-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in huzuruna geldigim zaman yolda su

beyti söylemistim:
— Yâ îeyleten miri tûlihâ ve anâihâ Alâ ennehâ min dâreti'l-kufri necceti
(= Ey sefer gecesi! Uzunlugundan, yorgunluk ve mesakkatinden Allah'a siginirim. Maamâfih bu mesakkatli uzun gecedir ki, küfür yurdundan beni kurtarmistir!)
Ve yolda benim bir kölem kaçti. Ben Peygamber'in huzuruna geldim ve O'nunla bey'atlastim. Ben Peygamber'in yaninda bulundugum o sirada birden köle çikageldi. Peygamber bana:
— "Yâ Ebâ Hureyre! Iste su kölendir (sana gelmistir)" buyurdu.
Ben de:
— O Allah rizâsi için hürrdür, ben onu âzâd ettim, dedim [423].

78- Tayy Kabilesi Hey'eti Kissasi Ve Adiyy Ibn Hatim Hadîsi Babi

388-.......Adiyy ibn Hatim (R) söyle demistir: Biz halifeligi zamaninda Tayy kabilesinden bir hey'et içinde Umer ibnu'l-Hattâb'a geldik. Umer (bizim hey'etteki adamlarin) isimlerini söylemeye ve on-lari birer birer çagirmaya basladi. Ben kendisine:
— Sen beni tanimiyor musun ey Mü'minlerin Emîri! dedim.
Umer:
— Evet (ben seni pek iyi taniyorum yâ Adiyy)! Insanlarin kâfir olduklari zaman sen Islâm'a girdin. Insanlar (hakka karsi) arkalarina döndükleri zaman sen bize yönelip geldin, Insanlar gadr ve zul-mettikleri zaman, sen Islâm ahdine vefakârlik ettin. Insanlar hakki inkâr edip tanimadiklari zaman, sen hakki tanidin! dedi.
Bunun üzerine Adiyy:
— O takdirde (yânî sen benim kadrimi tanir oldugun zaman) senin baskalarini benim önüme geçirmene aldirmam, dedi [424].

79- Vedâ Hacci Babi [425]

389-....... Âise (R) söyle demistir: Biz Veda Hacci'nda Rasûlullah ile beraber (Medine'den) çiktik ve (Zu'1-Huleyfe'de) umre niyetiyle ihrama girdik. Sonra Rasûliülah (Serif mevkiinde) bizlere:
— "Her kimin beraberinde kurban varsa, umre ile birlikte hacc niyetiyle ihrama girsin. Sonra umre ile haccdan birlikte çikincaya kadar ihramdan çikmasin" buyurdu.
Ben Mekke'ye O'nun beraberinde hayizli olarak geldim. Bu se-beble Beyt'i tavaf etmedim. Safa ile Merve arasini da sa'y etmedim. Bu hâlimi Rasûlullah'a söyledim. Rasûiullah:
— "Saçlarini çöz, taran ve hacc ile telbiye et, umreyi birak" buyurdu.
Ben de öyle yaptim. Hacc amellerini yerine getirdigimiz zaman Rasûiullah beni, Ebû Bekr es-Siddîk'in oglu Abdurrahmân ile birlikte Ten'îm'e yolladi da, ben oradan umre yaptim. Rasûiullah:
— "Bu (hayizdan dolayi terkettigin) umrenin yerinedir" buyurdu.
Artik umre niyetiyle ihrama girmis olanlar Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasmi da sa'y yaptiktan sonra ihramdan çiktilar. Bunlar sonra Minâ'dan dönüslerinin ardindan hacdan için diger bir tavaf

daha yaptilar. Amma hacc ile umreyi cem' etmis olanlara gelince, bunlar ancak tek bir tavaf yaptilar [426].

390-.......Ibnu Cureyc tahdîs edip söyle demistir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Ibn Abbâs'tan, onun umre yapan kisi Beyt'i tavaf ettigi zaman ihramindan çikmistir dedigini tahdîs etti.
Ibn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya:
— Ibnu Abbâs bunu nereden söyledi? dedim. Atâ:
— Ibn Abbâs bunu Yüce Allah'in "... Sonra varacaklari (kurban edilecekleri) yer Beytu Atîk'a müntehidir" (ei-Hacc: 33) kavlinden ve Peygamber(S)'in Veda Hacci'nda sahâbîlerine tavaftan sonra ihramdan çikmalarini emretmesinden söylemistir, dedi. Ibri Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya:
— Bu ancak Arafat'ta vakfe yaptiktan sonradir, dedim. Atâ:
— Ibnu Abbâs, Arafat'ta durmadan önce de, sonra da ihramdan çikma görüsünde bulunuyordu, dedi.

391-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Ben (Veda Hacci'nda) Peygamber'in huzuruna, O Bathâ'da (ihrâmh) iken geldim. Peygamber bana:
— "Hacc için ihrama girdin mi?" diye sordu. Ben:
— Evet, dedim.
— "Nasil ihrâmlandin?" buyurdu. Ben de:
— Rasûlullah'in ihrama girdigi gibi bir ihrama girip telbiye ettim, dedim.
Rasûlullah bana:
— "Bey t'i tavaf et, Safa ile Merve'yi de sa'y yap, sonra ihramdan çik" buyurdu.
Ben de Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasinda sa'y yaptim. Sonra Kays'tan bir kadinin yanina gittim. O kadin benim basimi ayikladi.

392-.......Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, ona da Ibn Umer söyle haber vermistir: Peygamber'in zevcesi Hafsa, Ibn Umer'e:
— Sen'in ihramdan çikmana ne mâni' oluyor? dedim.
— "Ben basimi (yapiskan samg ile) telbîd ettim, kurbanima da gerdanlik taktim. Artik kurbanimi kesinceye kadar ben ihramdan çikamam" buvurdu [427].

393-.......el-Evzâî tahdîs edip söyle dedi: Bana Ibnu Sihâb, Süleyman ibn Yesâr'dan; o da Ibn Abbâs(R)'tan söyle haber verdi: Has'-am kabilesinden bir kadin Veda Hacci'nda Rasûlullah'tan fetva istedi. el-Fadl ibnu Abbâs, Rasûlullah'in bineginin arkasinda redifi idi. Kadin:
— Yâ Rasûlallah! Allah'in kullari üzerindeki hacc farizasi babama çok yasli ihtiyarliginda eristi. Deve üzerinde düz durmaya muktedir olamiyor. Bu sebebden benim onun adina hacc yapmakligim ona kâfî gelir mi? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Evet (kâfî gelir; vekâleten hacc yapabilirsin)" buyurdu.

394-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) Mekke'nin fethi yilinda Kavsâ (adli devesi)

üzerinde ve terkisinde Usâme oldugu hâlde Beyt'e dogru geldi. Beraberinde Bilâl ile Usmân ibnu Talha da vardi. Nihayet Beyt'in yaninda devesini çöktürdü. Sonra Usmân ibnu Talha'ya:

— "Ka'be'nin anahtarim bize getir" diye emretti.

O da (anasindan alip) anahtar ile Peygamber'e geldi ve Peygamber için kapiyi açti. Akabinde Peygamber içeriye girdi. O'nun beraberinde Usâme, Bilâl ve Usmân da içeriye girdiler. Sonra kapiyi kapattilar ve Ka'be'nin içinde uzun zaman kaldilar. Sonra Peygamber çikti. Insanlar Ka'be'ye girmeye davrandilar. Fakat ben onlarin önüne geçtim. Ve Bilâl'i Ka'be kapisinin arkasinda dikiliyor buldum. Hemen ona:

— Rasûlullah nerede namaz kildi? diye sordum. O:

— Su öndeki iki diregin arasinda kildi, diye gösterdi.

Ka'be (o zaman) iki sira alti direk üzerinde kurulmustu. (Bilâl devamla dedi ki:)

— Rasûlullah namaz kilarken Ka'be kapisini arkasina aldi. Yüzü ile de (sen Ka'be'ye girdiginde karsina gelen) duvara dogru durdu. Rasûlullah ile karsisindaki duvar arasinda üç zira' mikdârina yakin bir fasila vardi.

Ibn Umer dedi ki: Bilâl'e: Rasûlullah kaç rek'at kildi diye sormayi unuttum. Rasûrullah'in namaz kildigi yerde kirmizi bir mermer vardi [428].

Veda Hutbesi

(Bu hutbe, M.S. 632 yilinda Hz. Peygamber - sallâllahu aleyhi ve sellem - Efendimiz tarafindan yüz bin'i askin müslümana îrâd edilmistir. Hz. Peygamber Allah'a hamd ve senadan sonra söyle buyurdu:)

Ey insanlar!

Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birlesemiyecegim. Insanlar! Bugünleriniz nasil mukkaddes bir gün ise, bu aylariniz nasil mukaddes bir ay ise, bu sehriniz (Mekke) nasil mübarek bir sehir ise, canlariniz, mallariniz, namuslariniz da öyle mukaddestir, her türlü tecâvüzden korunmustur.

Ashabim!

Yarin Rabbinize kavusacaksiniz ve bu günkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksiniz. Sakin benden sonra eski sapikliklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayiniz! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da isitenden daha iyi anliyarak muhafaza etmis olur.

Ashabim! Kimin yaninda bir emânet varsa onu sahibine versin! Faizin her çesidi kaldirilmistir, ayagimin altindadir. Lâkin borcunuzun aslini vermek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme ugrayiniz. Allah'in emriyle faizcilik artik yasaktir. Câhiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayagimin altindadir. Ilk kaldirdigim faiz de Abdulmuttalib'in oglu (amcam) Abbâs'in faizidir.

Ashabim! Câhiliyet devrinde güdülen kan dâvalari da tamamen kaldirilmistir. Kaldirdigim ilk kan dâvasi Abdulmuttalib'in torunu (amcazadem) Rabîa'nin kan davasidir.

Insanlar!

Bugün seytan sizin su topraklarinizda yeniden te'sîr ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmistir. Fakat siz; bu kaldirdigim seyler disinda, küçük gördügünüz islerde ona uyarsaniz bu da onu memnun edecektir. Dîninizi korumak için bunlardan da sakininiz!

Insanlar! Kadinlarin haklarini gözetmenizi ve bu hususta Allah'dan korkmanizi tavsiye ederim. Siz kadinlari, Tanri emâneti olarak aldiniz; onlarin namuslarini ve iffetlerim Allah adi-
na söz vererek halâl edindiniz. Sizin kadinlar üzerinde hakkiniz, onlarin da sizin üzerinizde haklari vardir. Sizin kadinlar üzerindeki hakkiniz, onlarin, aile yuvasini, sizin hoslanmadiginiz hiç bir kimseye çignet memeleridir. Eger razi olmadiginiz herhangi bir kimseyi aile yuvaniza alirlarsa, onlari hafifçe dövüp sakindirabilirsiniz. Kadinlarin da sizin üzerinizdeki haklari, memleket görenegine göre, her türlü yiyim ve giyimlerini te'mîn et-menizdir.
Mü'minler!
Size bir emânet birakiyorum ki ona siki sarildikça yolunuzu hiç sasirmazsiniz. O emânet Allah. Kitabi Kur'ân'dir. Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümanin kardesidir, böylece bütün müslümanlar kardestir. Dîn kardesinize âid olan herhangi bir hakka tecâvüz baskasina halâl degildir. Meger ki gönül hoslugu ile kendisi vermis olsun.
Ashabim! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakki vardir.
Insanlar! Cenâb-i Hakk her hak sahibine hakkini (Kur'-ân'da) vermistir. Vârise vasiyet etmege lüzum yoktur. Çocuk kimin döseginde dogmussa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardir. Babasindan baskasina ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden baskasina intisaba kalkan nankör, Allah'in gazabina, meleklerin lanetine ve bütün müslümanlarin ilencine ugrasin!Cenâb-i Hakk, bu gibi insanlarin ne tevbelerini, ne de adalet ve sahadetlerini kabul eder.
Insanlar!
Rabbiniz birdir. Babaniz da birdir; hepiniz Âdem'in çocuklarisiniz, Âdem ise topraktandir. Allah yaninda en kiymetli olaniniz, Ona en çok saygi göstereninizdir. Arab'in Arab olmayana - Allah saygisi ölçüsünden baska - bir üstünlügü yoktur. Insanlar! Yarin beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?
"— Allah'in elçiligini îfâ ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve ögütte bulundun, diye sahadet ederiz." (Bunun üzerine Rasûlu Ekrem mübarek sahadet parmagini göge dogru kaldirarak, sonra da cemâat üzerine çevirip indirerek söyle buyurdu:) Sâhid ol yâ Rab! Sâhid ol yâ Rab! Sâhid ol yâ Rab!

395-.......ez-Zuhrî (söyle demistir): Bana Urve ibnu'z-Zubeyr ile Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs ettiler ki, onlara da Pey-gamber'in zevcesi Âise (R) söyie haber vermistir: Peygamber'in zev-cesi Safiyye bintu Huyey Veda Hacci sirasinda hayiz oldu da Peygamber (S):
— "Safiyye bizi Medine'ye dönmekten alikoyucu mu olacak?" buyurdu.
(Âise dedi ki:) Ben de O'na:
— Yâ Rasûlallah! Safiyye (daha önce Mekke'de) ifâda etmis ve Beyt'i ifâda tavafini yapmistir, dedim.
Bu sözüm üzerine Peygamber:
— "Öyleyse (bizimle Medîne'ye) hareket etsin!" buyurdu [429].

396-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) aramizda bulunurken bizler Veda Hacci'ni konusurduk, fakat Veda Hacci'nin ne oldugunu bilmezdik. Peygamber (devesine bindi, insanlar O'nun etrafinda toplandiginda) Allah'a hamd ve sena ettikten sonra Mesîh Deccâl'i zikretti ve onun

kötülüklerini zikirde uzun konustu. Ve bu konusmasinda sunlari da söyledi:
— "Allah'in göndermis oldugu herbir peygamber, muhakkak ümmetini Deccâl'den sakindirmistir. Deccâl'den Nûh da, ondan sonra gelen bütün peygamberler de (ümmetlerini) sakindirmislardir. Ve o muhakkak (kiyamete yakin) sizin içinizde çikacaktir. Onun isinden bâzisi size gizli olursa, Rabb 'inizin size gizli kalacak seylerden olmadigi, size gizli degildir. -Peygamber bunu üç söz olarak söyledi.- Süb-hesiz sizin Rabb'iniz sasi degildir. Deccâl ise sag gözü sasidir. Onun gözü, sanki salkimindaki emsalinden disari çikmis iri bir üzüm tanesi gibidir. Dikkat edin! Allah sizlere kanlarinizi, mallarinizi, bu ayinizda bu beldenizde bu gününüzün harâmligi gibi haram kilmistir. Dikkat edin! Bunlari size teblig ettim mi?" buyurdu.
Oradakiler:
— Evet teblig ettin! dediler. Peygamber üç kerre:
— "Yâ Allah söhid ol!" dedi, ve devamla: "Size veylyöhud vah olsun! Iyi düsünüp aklinizi basiniza toplayin da bundan sonra birbirinizin boynunu vuracak kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu [430].

397-.......Ebû Ishâk (Amr ibn Abdillah) tahdîs edip söyle demistir: Bana Zeyd ibnu Erkam: Peygamber (S) ondokuz defa gazve yapti. Medine'ye hicret ettikten sonra da bir kerre hacc etti. O tek hacci da Veda Hacci'dir. Bundan sonra hacc yapmadi, diye tahdîs etmistir.
Ebû Ishâk es-Subeyî, geçen senedle, Peygamber Mekke'de hicretten önce diger bir hacc yapti, demistir [431].

398-.......Cerîr(R)'den: Peygamber (S) Veda Hacci'nda Cerîr'e hitaben: "Insanlari sustur!" deyip, akabinde: "Benden sonra birbirinizin boyunlarini vuran kâfirlere dönmeyiniz!" buyurmustur.

399-........Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babasi Ebû Bekre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) (Veda Hacci'nda nahr günü devesinin üstünde bir hutbe yapip) söyle buyurmustur [432]:
— "(Ey insanlar!) Zaman (bu gün) Allah'in gökleri ve yeri yarattigi günkü ilk vaziyetine dönmüstür. Bir yil, ay ölçüsüyle oniki aydir. Bunlardan dördü haram aylardir ki, üçü arka arkaya bulunan zu'l-ka'de, zu'l-hicce ve muharrem'dir. (Dördüncüsü) Mudar'in ayi olan receb'dir. O cumâda'l-âhir ile sa'bân arasindadir. Bu ay hangi aydir?" diye sordu.
Biz:
— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir! dedik.
Rasülullah sükût etti. Biz Rasûlullah bu aya eski adindan baska bir ad verecek sandik. Sonra:
— "Zu'l-hicce ayi degil midir?" buyurdu. Biz:
— Evet zu'l-hicce'dir, dedik. Rasülullah:
— "Bu içinde bulundugumuz hangi beldedir?" buyurdu. Biz:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.
Rasülullah sustu. O derecede ki, biz Rasülullah Mekke'ye yeni bir ad verecek sandik. Sonra Rasülullah:

— "Mekke beldesi degil midir?" buyurdu. Biz:
— Evet Mekke'dir, dedik. RasûIullah:
— "Bu gün hangi gündür?" diye sordu. Biz:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.
Rasülullah yine sükût etti. Hattâ biz, bu güne eski adindan baska bir ad verecek sandik. Rasülullah:
— "Nahr günü degil midir?" buyurdu. Biz:
— Evet nahr günüdür! dedik.
(Bunlari tesbîtten sonra) Rasülullah söyle buyurdu:
— "Su hâlde iyi biliniz ki, bu ayinizda, bu beldenizde bu gününüzün haram oldugu gibi, birbirlerînize kanlariniz, mallariniz -râvî Muhammed: Zannederim sunu da buyurdu, demistir:- namuslariniz da haramdir (Her türlü tecâvüzden masundur). Muhakkak ki, sizler Rabb'inize kavusacaksiniz. O zaman Rabb'iniz sizlere bütün islerinizden soracaktir. (Ey insanlar!) Dikkat edin! Aklinizi basiniza toplayin da benden sonra birbirinizin boyunlarini vuracak sapiklar olarak (Câ-hiliyet devrindeki hâle) dönmeyiniz! (Ey insanlar!) Dikkat edin! Bu söylediklerimi burada hazir bulunanlar, burada bulunmayanlara teblig etsin! Olabilir ki kendisine teblig olunan bâzi kimse, burada bulunup isiten bir kisim insandan daha iyi anlayip bellemis olur!"
Râvî Muhammed ibnu Sîrîn bunu zikrettigi zaman: Muhammed (S) dogru söylemistir, der idi. Bundan sonra Rasülullah iki kerre:
— "Dikkat edin! Teblig ettim mi?" buyurdu [433].

400-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Sihâb(el-Becelî el-Ahmesî)'dan tahdîs etti (ki, o söyle demistir): Yahûdîler'den birtakim insanlar (Umer ibnu'l-Hattâb'a):
— Eger su âyet biz Yahudiler toplulugunа inmis olaydi, biz onun indigi günü muhakkak bir bayram edinirdik, dediler.
Umer:
— Hangi âyettir o? diye sordu. Yahudiler:
— "...Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nV-metimi tamamladim ve size dîn olarak müslümânligi (verip ondan) hosnûd oldum..." (d-Mâide: 3) âyetidir, dediler.
Bu cevâb üzerine Umer:
— Sübhesiz ki ben bu âyetin hangi yerde indigini pek iyi bilmekteyim. Bu âyet, Rasûlullah Arafat'ta vakfe yaparken indirilmistir, dedi [434].

401-.......Âise (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'in beraberinde olarak (Veda Hacci'na Medîne'den) çiktik. Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrâmlandi. Kimimiz hacca niyet ederek ihrâmlândi. Kimimiz de hacca ve umreye niyet ederek ihrâmlandi. Rasûlullah da hacca niyet ederek ihrâmlanmisti. Amma yalniz hacc için ihrama giren yâhud hacc ile umreyi niyette birlestiren hacilara gelince, onlar kurbân bayraminin ilk gününe kadar ihramdan çikmadilar.
Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs etti: Bize Mâlik, geçen senedle haber verdi. Burada "Biz Rasûlullah'in beraberinde Veda Hacci'-nda..." seklinde söylemistir.

[435]

Bize Ismâîl ibn Ebî Uveys tahdîs etti: Bize Mâlik, geçen hadîsin benzerini tahdîs etti .

402-....... Bize Ibnu Sihâb, Âmir ibn Sa'd'dan tahdîs etti ki.
babasi Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) söyle demistir: Veda Hacci'nda ölmeye yüz tuttugum bir hastaligimda Peygamber (S) bana hasta ziyaretine geldi. Ben:
— Yâ Rasûlallah! Bendeki hastalik görmekte oldugun su müzmin hadde ulasmistir. Ben mal sahibiyim. Bir tek kizimdan baska bana vâris olacak kimsem yoktur. Ben bu durumda malimin üçte ikisini sadaka yapayim mi? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Hayir (bu kadarini sadaka yapma)/" buyurdu. Ben:
— Yarisini sadaka yapayim mi? dedim. Rasûlullah yine:
— "Hayir!" diye cevâb verdi. Ben:
— Üçte birini sadaka yapayim mi? dedim. Rasûlullah:
— "Üçte bir (kâfidir). Üçte bir de (asagisina nisbetle yâhud sadaka yapmakta) çoktur. Çünkü ey Sa'd! Senin vârislerini zengin birakman, insanlara el açacak derecede fakir birakmandan daha hayirlidir. Ey Sa'd! Allah rizâsi için harcayacagin her harcamaya karsilik muhakkak sana ecir verilecektir. Hattâ (yemek yerken) kadininin agzinin içine koyacagin lokmaya karsilik da sana ecir verilecektir" buyurdu.
Yine ben:
— Yâ Rasûlallah! (Siz Medine'ye dönerken) ben arkadaslarimin ardinda geride mi birakilacagim? dedim.
Rasûlullah:
— "(Hayir) sen asla geri birakilmayacaksin. (Sayet burada kalir da) Allah rizâsini arayarak herhangi bir is yaparsan, muhakkak o is sebebiyle senin derecen ve yüksekligin artacaktir. Öyle ümîd ediyorum ki, sen uzun yillar hayâtta birakilacaksin da senden birtakim topluluklar yararlanacak, diger birtakimlari da zarar göreceklerdir. Yâ Allah! Sahabîlerimin Mekke'den Medine'ye olan hicretlerini tamamla! Onlari topuklari üzerinde gerisin geriye (tekrar Câhiliyet hâline) döndürme!" diye duâ etti.
(Râvî ez-Zuhrî dedi ki:) Lâkin muhtâc ve çaresiz olan Sa'd ibnu Havle'dir. O, kendisinden hicret etmis oldugu toprakta; Mekke'de öldügünde, Rasûlullah onun için üzülüp kederlenmistir [436].

403-.......Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; Ibn Umer'in Nâfi'in içlerinde bulundugu topluluga: Rasûlullah (S) Veda Hacci'nda basini tiras ettirdi, diye haber verdigini tahdîs etmistir.

404-.......Ibn Cureyc tahdîs edip dedi ki: Bana Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den haber verdi. Ona da Ibn Umer (R): Peygamber (S) Veda Hacci'nda basini tiras ettirdi. Sahâbîlerinden birtakim insanlar da tiras oldular. Bâzilari da saçlarini kisalttilar, diye haber vermistir.

405-.......Abdullah ibn Abbâs (R) söyle haber vermistir: Kendisi Veda Hacci'nda Minâ'da bir esek üzerinde yürüyerek karsidan geldi. Rasûlullah bu sirada Minâ'da dikilmis, insanlara namaz kildiriyordu. Esek, saf fin birinin önünden yürüdü gitti. Sonra Ibn Abbâs esekten indi ve insanlarla

beraber saff oldu [437].

406-.......Urve ibnu'z-Zubeyr söyle demistir: Ben de yaninda hazir iken Usâme'ye Peygamberdin Veda Hacci'ndaki yürüyüsü soruldu. Usâme:
— Peygamber sür'atle yavaslik arasinda orta bir hâlde yürüdü. Genis bir saha buldugu zaman sür'atle hareket etti, diye cevâb verdi.

407-.......Ebû Eyyûb Hâlid ifan Zeyd el-Ensârî (R) Veda Hacci'nda Rasûlullah (S) ile beraber aksam ile yatsi namazlarim bir vakitte birlestirerek kildigini haber vermistir [438].

80- Gazvetu'l-Usre(= Zorluk Gazvesi) Olan Tebûk Gazvesi Babi [439]

408-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Arkadaslarim olan Es'arîler (Tebûk seferi hazirligi sirasinda) kendilerine binek ve yük hayvani istemem için beni Rasûlullah'a gönderdiler. Çünkü bunlar Tebûk gazasinda Rasûlullah ile beraber bu güçlük ordusu içinde bulunmak istiyorlardi. Bunun üzerine ben:
— Ey Allah'in Peygamberi! Arkadaslarim Es'arîler, kendilerine binek ve yük hayvani vermem için beni size gönderdiler! dedim.
Peygamber:
— "Vallahi ben sizleri hiçbir hayvana bindirmem" buyurdu.
Ben o siradaPeygamber'i bilmedigim bir sebeble öfkeli bir hâlde buldugum için, O'nun bu sözü üzerine beni reddetmesinden hüzünlü ve bana karsi gönlünde bir darginlik bulunmasindan endiseli olarak kederli bir hâlde geriye döndüm. Arkadaslarimin yanina dönüp geldigimde Peygamber'in söyledigi sözü onlara haber verdim. Bunun üzerine çok beklemedim, ancak bir sâatçik kadar bir zaman geçmisti. Birden Bilâl*in:
— Ey Abdallah ibne Kays! diye nida etmekte oldugunu isittim.
Ve hemen- ona cevâb verdim. Bilâl:
— Rasûlullah seni çagiriyor, hemen icabet et! dedi.
Ben, Rasûlullah'in huzuruna varinca, o sirada Sa'd ibn Ubâde'-den satin aldigi alti deveyi bana göstererek:
— "Su çifti al, su çifti de al! Bunlari arkadaslarinin yanina götür. Onlara: Allah -yâhud da söyle buyurdu:- Rasûlullah sizleri bu develer üzerine yükler, artik bunlara bininiz de!" buyurdu.
Ben de bu develerle arkadaslarimin yanma gittim ve:
— Peygamber sizleri bu develer üzerine yüklüyor. Lâkin ben vallahi sizin birkaçiniz benimle beraber Rasûlullah'in bundan önce söyledigi sözü isiten bir kimsenin yanina gidinceye ve onun Rasûlullah'in öyle söyledigini açiklamasina kadar sizleri birakmam. Ki sizler, Rasûlullah'in söylemedigi bir sözü benim size söylemis oldugumu san-mayasiniz, dedim.
Onlar da bana:
— Vallahi sen bizim yanimizda elbette dogru sözlü olarak kabul edilmissindir. Bununla beraber yapmak istedigini de elbette yapariz, dediler.

Akabinde Ebû Mûsâ, Es'arîler'den birkaç kisi ile gitti. Nihayet bunlar, Rasûlullah'in Es'arîler'i önce deveden men' edip sonra onlara develer vermesine dâir sözlerini isitmis olan kimselerin yanlarina vardilar. O kimseler de Ebû Musa'nin kendi hemsehrilerine söyledigi gibi Peygamber'in sözlerini söylediler [440].

409-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Su'be'den; o da el- Hakem ibn Uyeyne'den; o da Mus'ab ibn Sa'd'dan; o da babasi Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan tahdîs etti (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) Tebûk gazasina çikti ve Alî'yi Medine'de vekîl birakti. Alî:
— Beni çocuklar ve kadinlar içinde vekîl mi birakiyorsun? dedi. Rasûlullah ona hitaben:
— ('Bana nisbetle sen, Mûsâ 'ya nisbetle Hârûn menzilesinde olmana razi olmaz misin? Su kadar ki, benden sonra Peygamber yoktur" buyurdu.
Ve Ebû Dâvûd (Süleyman ibn Dâvûd et-Tayâlîsî) söyle dedi: Bize Su'be, el-Hakem'den; onun: Ben Musa'dan isittim, dedigini tahdîs etti [441].

410-.......Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'tan isittim; haber verip söyle dedi: Bana Safvân ibnu Ya'lâ ibn Umeyye'den haber verdi ki, Ya'lâ ibn Umeyye (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in beraberinde bu Usre(= Zorluk) gazvesinde bulundum.
Râvî dedi ki: Ya'lâ ibn Umeyye: Benim yanimda amellerimin en saglami iste bu Usre gazvesidir, der idi.
Atâ dedi ki: Safvân söyle dedi: Babam Ya'lâ söyle dedi: Benim bir hizmetçim vardi. Yolda bu hizmetçi bir insanla dögüstü. Iki kavgacidan biri digerinin elini isirdi. '
Atâ burada: Yemîn olsun Safvân o ikisinden digerini isirani bana haber verdi, fakat ben onu unuttum, demistir.
Dedi ki: Eli isinlan kisi elini, isiran kimsenin agzindan hizla çekti de isiranin ön dislerini söktü. Bunlar Peygamber'e geldiler ve sikâyet ettiler. Peygamber disin diyetini düsürdü.
Atâ dedi ki: Ben Safvân'm söyle dedigini zannediyorum: Peygamber (S):
— "Bu adam elini sen yiyesin diye senin agzinin içinde birakir mi; bogur devenin agzinin içindekileri çatir çatir yemesi gibi?!" buyurdu [442].

81- Ka'b Ibn Mâlik Hadîsi Ile Azîz Ve Celîl Olan Allah'in: '(Savastan) geri birakilan üç kisinin tevbelerini de kabul etti" (et-Tevbe: 118) Kavli Hakkinda (Bâb) [443]

411- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs edip söyle dedi: Bize el-Leys. Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Ka'b ibn Mâlik, babasi Ka'b ibn Mâlik kör oldugu zaman ogullari içinde kendisini yeden kimse idi. Iste bu Abdullah söyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten isittim, kendisi Tebûk gazvesinden geri kaldigi zamanki kissasini tahdîs ediyordu. Ka'b söyle dedi: Ben Tebûk gazasindan baska, Rasûlullah'in yaptigi gazvelerin hiçbirisinden geri kalmadim. Gerçi ben Bedir gazvesinde geri kalmistim, fakat Rasûlullah Bedir gazvesine gitmeyip geri kalanlardan hiçbir kimseyi azarlamadi. Rasûlullah Bedir

seferine (cihâd maksadiyle degil, Sam'dan gelen) Ku-reys kervanini kasdederek çikmisti. Nihayet Allah müslümânlarla düsmanlarini, bir karsilasma va'di olmaksizin yolda birlestirdi. Hâlbuki ben, Akabe gecesi Islâm üzere bey'at ettigimiz zaman Rasûlullah ile beraber hazir bulunmusumdur. Hâlâ benim için Bedir'de hazir bulunmak, Akabe'de hazir bulunmak derecesinde sevimli degildir. Her ne kadar Bedir gazvesi insanlar arasinda Akabe bey'atmdan daha çok zikredilirse de.
Benim Tebûk seferinden geri kalisim haberine gelince, hakîkaten ben o gazveden geri kaldigim siradaki kadar hiçbir zaman daha kuvvetli ve daha kolaylikli olmamistim. Vallahi Tebûk seferinden önce
hiçbir vakit yanimda iki devem bir arada bulunmamisti. O gazve sirasinda ise iki devem vardi. Bir de Rasûlullah'in âdeti bir gazaya gitmek isteyince tevriyeli bir ifâde ile maksadinin aksini anlatmakti. (Bu suretle hareket edecegi günü gizlerdi.) Fakat Rasûlullah bu Tebûk gazasinda (maksadini gizlemedi), siddetli sicak bir mevsimde sefer etmisti. Uzak ve tehlikeli bir yolculukla ve çok kuvvetli bir düsmanla karsilasacakti. Bu sebeble Rasûlullah gaza ihtiyâçlarim ona göre ha-zirlasinlar diye, müslümânlara maksadini açikladi. Ve gitmek istedigi yönü onIara haber verdi. Rasûlullah ile beraber sefer eden müslümânlar da çoktu. Mücâhidlerin künyelerini muhafaza edici hiçbir kitâb, yânî dîvân defteri almiyordu.
Ka'b devamla dedi ki: Hiçbir kimse de gizlenmek istemiyordu. Ancak Allah tarafindan vahiy inmedikçe Rasûlullah'a kapali kalir (bilemez) sanan kimseler saklanmislardi. Rasûlullah bu gazaya mey-valar olgunlastigi ve agaç gölgeleri de hos olup tam gölgelenilecek bir zamanda çikiyordu. Rasûlullah ile müslümânlar gaza hazirligi ile mesgul oldular. Ben de onlarla beraber yola hazirlanmak için sabahleyin (evden çikip) dolasirdim. Hiçbir is görmeden (aksam üzeri) döner ge-lirdim. Ve kendi kendime:
— Hazirlanmaya kudretim, vaktim müsâiddir! derdim.
Bu ihmalcilik bende durmayip devam etmisti. Nihayet herkes gerçekten hazirlandi. Ve bir sabah Rasûlullah ile müslümânlar sefere çiktilar. Hâlbuki ben sefer cihazindan hiçbirsey hazirlamamisim. Ve yine kendi kendime:
— O'nun ardindan bir iki günde hazirlanir, sonra müslümânlara arkalarindan katilirim! dedim.
Ordu Medine'den ayrildiktan sonra yine ben sabah vakti hazirlik için çiktim. Fakat bir is göremeden geri döndüm. Sonra ertesi sabah çiktim, yine bos döndüm. Bu hâl bende böyle devam etti. Nihayet mücâhidler sür'atle yol aldilar. Gaza da (elimden) kaçti. Bununla beraber ben yine gideyim de orduya yetiseyim diye azmetmistim. Keski bunu olsun yapaydim. Fakat bu da bana takdir edilmedi, yânî müyesser olmadi.
Rasûlullah gazaya gittikten sonra insanlarin içine çiktigim ve aralarinda dolastigim zaman, beni en çok üzen birsey vardi. O da insanlar arasinda (îmâni yerinde, vücûdu saglam) kimse görmemekligim, ancak üzerinde münafiklik damgasi vurulmus kimselerden bir kisi yâ-hud da zaîflerden olup da Allah'in ma'ziretli kildigi bir kimse gör-mekligimdir.
Rasûlullah Tebûk'e varana kadar beni hiç anmamis. Tebûk'te sahâbîleri içinde otururken beni hatirlayarak:
-^ "Ka'b ne yapti?" diye sormus.
Selime ogullari'ndan birisi:
— Yâ Rasûlallah! Ka'b'i kiymetli iki bürdesi ve kibirle iki tarafina bakmasi Medîne'de habsetti! diye cevâb vermis.

Bunun üzerine Muâz ibn Cebel, bunu söyleyen o kimseyi (yânî Abdullah ibn Uneys'i):
— Ne fena söyledin! diye karsilamis. Ve Peygamber'e de:
— Vallahi yâ Rasûlallah, biz Ka'b ibn Mâlik hakkinda hayirdan baska birsey bilmeyiz, demis.
Bunun üzerine Rasûlullah sükût etmis.
Ka'b ibn Mâlik devamla dedi ki: Rasûlullah'in Tebûk'ten Medine'ye yönelerek gelmekte oldugu haberi bana ulasinca, bütün hüzün ve kederim beni sardi. Artik yalan düsünmeye basladim. Ve (kendi kendime):
— Yarin Rasûlullah'in öfkesinden ne ile (yânî ne söylemekle) çikar kurtulurum? diyordum.
Ailem halkindan re'y ve fikrinden istifâde edilen herkesten bu hususta yardim istiyordum. Bu sirada birden:
— Rasûlullah'in Medîne'ye gelmesi yaklasti! denilince, artik benden böyle bâtil ve yalan düsünceler gitti ve ben içinde yalan bulunan birseyle asla bu kabahatten temize çikamayacagimi anladim. Bunun için Rasûlullah'a dogru söylemeye karar verdim.
Sonra Rasûlullah bir sabah Medîne'ye geldi. Rasûlullah bir seferden geldiginde ilk is olarak mescide girmek ve orada iki rek'at namaz kilmak, sonra insanlar için (onlarla konusmak için) oturmak âdetinde idi. Bu defa da o âdetini yerine getirip mescidde oturunca, Tebûk seferine gitmeyip Allah tarafindan arkada birakilanlar Rasûlullah'a geldiler ve yemîn (ile özürlerini te'yîd) etmeye basladilar. Bunlar seksen küsur kisi idiler. Rasûlullah bunlarin zahir hâllerine göre özürlerini kabul etti, onlarla bey'at etti ve onlar için magfiret istedi. Bunlarin içyüzlerini ve hakikatlerini Allah'a havale eyledi. Bu sirada ben de huzura geldim. Kendisine selâm verince öfkelenmis bir kimsenin gülümsemesi ile gülümsedi. Sonra bana:
— "Gel!" buyurdu.
Ben de yürüyüp yanina vardim ve tâ önüne oturdum. Bana:
— "Seni nasil bir mâni' geri birakti? Sen (Akabe'de) arkana bey'at almis degil miydin?" buyurdu.
Ben de söyle cevâb verdim:
— Evet vallahi, yâ Rasûlallah! Sana yardim etmeye söz verdim. Vallahi Sen'den baska su dünyâ halkindan kimin yaninda otursam (ona karsi söyleyecegim) bir özürde muhakkak ben onun öfkesinden kurtulacagimi sanirim. Çünkü bana söz söyleme kuvveti ve fesahat verilmistir. Lâkin ben vallahi suna kanâat etmisimdir ki, sayet bugün ben Sizi benden hosnûd edecek yalan bir söz söyleyecek olur-
sam, çok sürmez muhakkak Allah (yalanimi bildirerek) Seni hakkimda öfkelendirir. Eger huzurunda Seni hakkimda öfkelendirecek 'dogru söz söylersem, herhalde ben, bu hususta vâki* olan kusurumu Allah'in affetmesini umarim. Hayir yâ Rasûlallah! Vallahi benim seferden geri kalisim hakkinda arzedecek hiçbir özrüm yoktur. Vallahi ben, sizden geri kaldigim zamanki kadar hiçbir vakit daha kuvvetli ve daha kolaylikli degildim.
Bu sözlerim üzerine Rasûlullah (S):
— "Buna gelince, hakîkaten dogru söyledi. Ey Ka'b! Haydi kalk, Allah senin hakkinda hükmedinceye kadar (bekle)/" buyurdu.
Ben de kalktim. (Evime gelirken) Selime ogullan'ndan birtakim adamlar kosup geldiler ve benimle yürüyerek bana söyle dediler:
— Vallahi biz seni bundan önce bir günâh islemis kimse bilmiyoruz. Su kadar ki, (bu mes'elede) sen, seferden geri kalan öbür kimselerin özür beyân ettikleri gibi Rasûlullah'a özür beyân edememis

olmandan dolayi çok âciz bir vaziyete düstün. Hâlbuki (özür beyân etseydin) Rasûlullah'in senin için magfiret dilemesi, senin günâhina kâfî gelirdi!
Vallahi Selime ogullan bana serzenis etmeye o kadar devam ettiler ki, hattâ ben eski fikrimden dönüp, kendimi yalanlamak istedim. Sonra onlara:
— Benimle beraber bu vaziyete düsen bir kimse var midir? diye sordum.
Onlar:
— Evet iki kisi (Rasûlullah'a) senin söyledigin gibi söylediler ve Rasûlullah tarafindan onlara da sana söylendigi gibi cevâb verildi! dediler.
— Onlar kimdir? dedim.
— Murâre ibnu'r-Rabî' el-Amrî ile Hilâl ibnu Umeyye el-Vâkifi, dediler ve böylece bana Bedir gazvesinde hazir bulunan ve kendilerinde güzel bir imtisal örnegi bulunan iki zâti zikrettiler.
Bu iki zâti bana söyledikleri zaman ben de tereddüdden vazgeçtim (ve dogrulukta kalmak fikrimde sebat ettim).
Rasûlullah, kendisinden seferde geri kalanlar arasindan iste su üçümüzle konusmaktan müslümânlari nehyetti. Insanlar da bizden çekindiler ve bize yüzlerini eksittiler. Hattâ bana yeryüzü yaIDanci-lasti; bu hakîkaten benim tanimakta oldugum toprak degildi. Bu hâl üzere elli gece kaldik. Iki arkadasim insanlardan çekildiler ve evlerinde oturup aglamakla vakit geçirdiler. Fakat ben onlarin daha genci ve daha salâbetlisi idim. Bu sebeble ben evimden çikar ve müslümân-larla beraber namazda hazir bulunurdum. Sokaklarda, çarsida dolasirdim. Hâlbuki hiçbir kimse bana söz söylemezdi. Namazdan sonra
Rasûlullah'in meclisine varir ve kendisine selâm verirdim. Ve içimden:
— Acaba Rasûlullah selâmima karsilik vererek dudaklarini hareket ettirdi mi yâhud ettirmedi mi? derdim.
Sonra namazi Rasûlullah'in yakininda kilardim da gizlice O'nu gözetlerdim. Namazima yöneldigim sira O bana dogru dönerdi. Fakat ben O'nun tarafina bakinca da yüzünü benden çevirirdi.
Nihayet insanlarin yüz çevirmelerinden de cefâsindan iztirâb çektigim bu hâl uzayinca, birgün gittim. Tâ Ebû Katâde'nin bahçe duvarindan astim. Ebû Katâde amcamin oglu ve insanlar arasinda beni en çok seven bir kimse idi. Vardim ona, selâm verdim. Vallahi selâmimi almadi. Ben:
— Yâ Ebâ Katâde! Allah adina and vererek sana sorarim: Benim Allah'i ve Rasûlü'nü sever bir kimse oldugumu bilir misin? de-, dim.
Sustu, cevâb vermedi. Ben tekrar and verip Allah askina sordum. Yine sustu. Ben üçüncü bir kerre daha Allah'a and verdim. Bu defa:
— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedi.
Bunun üzerine gözlerimden yas bosandi. Döndüm, duvardan astim.
Ka'b ibn Mâlik devamla dedi ki: Ben birgün Medine çarsisinda gidiyordum. Medine'ye zahîre satmaya gelen Sâm ahâlîsi ekincilerinden bir ekinci:
— Ka'b ibn Mâlik'i bulmaga bana kim delâlet eder? diye soruyordu.
Insanlar ona beni göstermeye basladilar. Nihayet o Nebatî kisi bana geldi ve Gassân Meliki'nden bir mektûb verdi. Bakinca, "Amma ba'du"dan sonra bu mektûbda söyle yazildigini gördüm:
"Bana ulasan habere göre sahibin sana cefâ ve ezâ ediyormus. Allah seni hakaaret görecek ve hakkin zayi' olacak bir mevki'de yaratmamistir. Orada durma, bize gel! Sana sânina lâyik bir surette hürmet ve ihsanda bulunuruz!"

Ka'b ibn Mâlik dedi ki: Bu mektubu okuyunca:

— Bu da öbürüsü gibi bir belâdir! dedim. Hemen bu sahîfeyi ocaga attim ve yaktim [444].
Nihayet bu elemli elli geceden kirk gecesi geçtiginde, birgün baktim ki, Rasûluîlah'in gönderdigi bir zât (Huzeyme ibn Sabit) bana geliyor. Huzeyme gelip bana:
— Rasûlullah sana kadinindan ayrilmani emrediyor! dedi. Ben de:
— Kadinimi bosayacak miyim, yoksa ne yapacagim? dedim. Oda:

— Hayir bosama, yalniz ondan ayri bulun, kadina yaklasma! dedi [445],
Rasûlullah o iki arkadasima da bunun gibi emir göndermisti. Bu emir üzerine kadinima:
— Haydi ehline (babanin ailesi yanina) git, Allah bu is hakkinda hükmedinceye kadar onlarin yaninda bulun! dedim.
Ka'b dedi ki: Hilâl ibn Umeyye'nin karisi Rasûlullah'a gelerek:
— Yâ Rasûlallah! Hilâl ibn Umeyye ihtiyardir, gücü kuvveti gitmistir. Hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemi çirkin görür müsün? diye sormus.
Rasûlullah:
— "Hayir çirkin görmem, fakat sana yaklasmasin!" buyurmus. Kadin:
— Yâ Rasûlallah, onda hiçbir hareket yok. Vallahi bu olan is olalidan beri bugüne kadar hiç durmadan agliyor! demistir.
Ka'b dedi ki: Bunun üzerine akrabamdan bâzi kimseler bana:
— Kadinin hakkinda sen de Rasûlullah'tan Izin istesen. Nitekim Hilâl ibn Umeyye'nin karisina, kocasina hizmet etmek için izin verdi, dediler.
Ben de onlara:
— Vallahi ben bu hususta Rasûlullah'tan izin istemem! Izin istesem bile Rasûlullah ne diyecektir bilemem! Hem ben genç bir adamim! dedim.
Bundan sonra on gün daha durdum. Nihayet Rasûluîlah'in bizimle insanlari görüsmekten men' ettigi târihten i'tibâren elli gecemiz dolmustu. Ellinci gecenin sabahinda sabah namazini kildim ve evlerimizden birinin dami üzerinde bulunuyordum. Ben orada Allah'in (et-Tevbe: ii8'de) zikrettigi hâl üzere oturuyordum: Nefsim yalnizlik ve gamdan dolayi bana daralmis ve yeryüzü bütün genisligine ragmen basima dar gelmisti. Iste bu sirada Sel' Dagi üzerinde en yüksek sesiyle:
— Ey Ka'b ibn Mâlik, müjde! diye olanca kuvvetiyle bagiran birisinin sesini isittim.
Hemen secdeye kapandim. Ve anladim ki (darlik gitmis) genislik ve ferah gelmistir. Rasûlullah sabah namazim kildirdigi zaman Allah'in bizim üzerimize tevbesini (pismanliklarimizin kabulünü) i'lân etmis ve insanlar bize müjdelemeye kosmuslardir.
Arkadaslarim tarafina da birtakim müjdeciler gitmislerdi. Bana da bir kisi (Zubeyr ibnu'l-Avvâm müjdelemek için) atini sürmüstü. Ve Eslem kabilesinden bir müjdeci (Hamza ibn Amr) de kosup Sel' Dagi'nin üstüne çikmisti. Bunun sesi attan sür'atli idi.
Beni sevindiren sesini isittigim bu müjdecim bana geldigi zaman, üzerimdeki iki kat elbisemi hemen çikarip müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi o gün bunlardan baska elbiseye mâlik bulunmuyordum. (Ebû Katâde'den) eyreti iki kat elbise alip giydim. Hemen Rasûlullah'a gittim. Sahâbîler beni takim takim karsiladilar. Tevbemin kabulünü (günâhtan berâetimi) tebrik ediyorlar ve:
— Allah'in tevbesi sana kutlu olsun! diyorlardi.

Ka'b devamla dedi ki: Nihayet mescide girdim. Rasûlullah oturmus, insanlar etrafinda çevrelenmislerdi. Hemen Talha ibn Ubeydil-lah kalkti, kosarak geldi, elimi sikip tokalasti ve beni tebrik etti. Vallahi Muhâcirler'den Talha'dan baska kimse bana ayaga kalkmadi. Tal-ha'nin bu lûtfunu unutmam! [446].

Ka'b dedi ki: Rasûlullah'a selâm verdigim zaman, Rasûlullah sevinçten yüzü simsek gibi parlar bir hâlde:

— "Ananin seni dogurdugu zamandan beri üzerinden geçen günlerin en hayirlisi olan bir günün hayir ve saâdetiyle sevin!" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu müjde Senin tarafindan mi yoksa Allah tarafindan mi? dedim.

Rasûlullah:

— "Hayir (benim tarafimdan degil,) dogrudan Allah katindan " buyurdu.

Esasen Rasûlullah, Allah tarafinda** sevindirildigi zaman yüzü parlardi, hattâ yüzü ay parçasina benzerdi. Biz de sevinçli bir vahiy geldigini O'nun bu sevimli yüzünden anlardik. Rasülullah'm huzuruna oturdugum zaman:

— Yâ Rasûlallah! Allah ve Rasûlullah için hâlis sadaka olmak üzere malimdan siyrilip çikmam tevbemdendir, dedim.

Rasûlullah:

— "Malinin bir kismini kendinde tut, bu senin için daha hayirlidir" buyurdu.

Ben de:

— Su Hayber'deki hissemi kendimde alikoyuyorum, dedim. Bundan sonra ben Rasûlullah'a sunlari söyledim:

— Yâ Rasûlallah! Allah beni bu sikintidan ancak dogruluk sebebiyle kurtardi. Ve yine tevbemdendir ki, artik ben bundan böyle yasadigim müddetçe dogru olandan baska bir söz söylemeyecegim!

Ka'b dedi ki: Vallahi ben bunu Rasûlullah'a söyledigim zamandan beri müslümânlardan hiçbirisini, dogru söylemekte Allah'in bana yaptigi imtihandan daha güzel bir imtihan yaptigini bilmiyorum (yânî imtihan mukaabilinde daha güzel in'âm ve ihsan yaptigim bilmiyorum). Rasûlullah'a o sözlerimi söyledigimden bu günüme kadar yalan söylemek hatirimdan geçmedi. Bundan sonra yasadigim zaman içinde de Allah'in beni yalandan koruyacagini kuvvetle ümîd etmekteyim. Yüce Allah, Rasûlü üzerine: "A nd olsun ki A ilah, Peygamber 'ini, içlerinden birtakiminin gönülleri hemen hemen egrilmek üzere iken güçlük zamaninda O'na tâbi' olan Muhacirler'le Ensâr'i da tevbeye muvaffak buyurdu ve sonra onlarin bu tevbelerini kabul eyledi. Çünkü o çok sefkat edici, çok merhamet eyleyicidir. Savastan geri birakilan üç kisinin tevbelerini de kabul etti. Çünkü yeryüzü bunca genisligine ragmen onlara dar gelmis, vicdanlari kendilerini siktikça sikmisti. Nihayet Allah 'in hismindan, yine Allah 'tan baska siginacak hiçbir yer olmadigini anladilar da bundan sonra A ilah onlari da eski hâllerine dönsünler diye tevbeye muvaffak buyurdu. Sübhe-siz ki Allah, tevbeyi en çok kabul eden, hakkiyle merhamet eyleyendir. Ey îmân edenler, Allah Han korkun. Bir de dogru olanlarla beraber olun!" (et-Tevbe: 17-19) kavline kadar indirdi.

Vallahi Allah'in bana ihsan buyurdugu ni'metler içinde, beni Islâm Dîni'ne hidâyetinden sonra nefsimde Rasûlullah'a dogru söylemekten daha büyük hiçbir ni'met asla ihsan etmemistir. Evet,

büyük ni'met, Rasûlullah'a yalan söyleyip de helak olmus bulunmamak ni'-metidir. Nitekim Rasûlullah'a yalan söyleyenler helak oldular. Çünkü Allah sü yalan söyleyenler hakkinda vahyini indirdigi zaman, her-hangibir kimse için söylediginin en agirini söyledi. Çok mübarek ve çok yüce Allah söyle buyurdu:

"Onlarin yanina döndügünüz zaman, kendilerinden vazgeçme-
niz için Allah 'a yemin edecekler. O hâlde onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardirlar. Irtikâb edegeldiklerinin cezasi olarak varacaklari yer de cehennemdir onlarin: Kendilerinden hosnûd olmaniz için size yemîn edecekler, fakat eger siz onlardan razi olursaniz, süb-hesiz Allah o fâsiklar güruhundan razi olmaz" (et-Tevbe: 95 96).

Ka'b dedi ki: Biz su üçümüz hani -bizden önce Rasûlullah'i ikna için yemîn ettikleri vakit Rasûlullah'in yeminlerini kabul edip onlara bey'at ve istigfar ettigi su birtakim kimselerin affindan (elli gece)-arkaya kalmistik. Rasûlullah bizim vaziyetimizi tâ Allah'in hakkimizda verecegi hüküm ve kazaya kadar geri birakmisti. Iste bu geri birakma sebebiyle Allah: * 'Hani su tevbeleri A ilah 'in hükmüne kadar geri birakilan üç kisiye..." (et-Tevbe: 119) buyurmustur. Yoksa Allah'in bu âyette zikrettigi yemîn etme ve geri birakilma, bizim gazveden geri kaldigimizdan degildir. Bu ancak Rasülullah'm bizim üçümüzü ve bizim tevbemizi, Rasûlullah'a yemîn ve özür beyân edip de özürleri kabul olunanlarin tevbelerin)den geri birakmasidir [447].

82- Peygamber(S)'In Semûd Kavminin Yurdu Olan El-Hicr Vadisine Inmesi Babi [448]

412-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) -Tebûk gazvesine giderken- Semûd kavminin yurdu olan el-Hicr'e ugradi da: "Kâfirlikle kendilerine zulmetmis (ve Allah'in gazabina ugramis) bulunan kimselerin meskenlerine girmeyiniz. Çünkü onlara isabet eden azabin size de isabet etmesinden korkulur. Onlarin yurtlarina ancak aglayicilar olarak girebilirsiniz" buyurdu.

Bundan sonra Peygamber basini örttü de o vâdîyi geçinceye kadar yürüyüsü çabuklastirdi [449].

413-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Hicr sâhiblerinin yakininda -yâhud Hicr sâhibleri hakkinda-: "Su azâba ugratilmis olanlarin yurduna, onlara isabet eden azabin benzeri size isabet etmemesi için, aglayicilar tavri takinmis olmaniz disinda, girmeyiniz!" buyurdu [450].

83-Bâb [451]

414-.......el-Mugîre ibnu Su'be (R) söyle demistir: Peygamber (S) hacetinin birini yerine getirmek için gitti. Geldiginde ben kalkip O'nun eline su döküyordum. Mugîre'den rivayet eden oglu Urve: Babamin muhakkak Tebûk seferinde dedigini bilmekteyim, demistir. Peygamber yüzünü yikadi ve iki kollarini yikamaga davrandi. Fakat giydigi cübbenin yeni dar oldugu için kolunu sivayamadi da, kolJari-ni cübbenin alt tarafindan çikardi da öyle yikadi. Bundan sonra ayakkabilari üzerine meshetti [452].

415-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) söyle demistir: Bizler Peygamber'in beraberinde Tebûk gazvesinden döndük. Nihayet Medine'yi yukaridan gördügümüz zaman, Peygamber (S): "Iste Tâbe, su da Uhud'dur. Uhud, bizi seven, bizim de kendisini sevdigimiz bir dagdir!" buyurdu.

416-.......Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn MâIik(R)'ten (söyle dedigini) haber verdi: Rasûlullah (S) Tebûk gazvesinden dönüp de Medine'ye yaklastigimizda:
— "Medine'de öyle topluluklar vardir ki, sizin yürüdügünüz her-bir yerde; sizin geçtiginiz herbir vâdîde muhakkak onlar da sizin beraberinizde olmuslardir" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Onlar Medîne'de(oturmuslar)dir! dediler. Rasûlullah:
— "Evet onlar Medine'de kaldilar. Fakat onlari Medine'de özür habsetti" buyurdu [453].

84- Peygamber(S)'In Kisrâ Ile Kayser'e Gönderdigi Mektûb Babi [454]

417-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah haber verdi, ona da Ibnu Abbâs (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S) Kisrâ'ya mektubunu Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî ile gönderdi ve Abdullah ibnu Huzâfe'ye mektubu götürüp Bahreyn'in büyügüne -ki Kisrâ'nin Bahreyn Emîri'dir- vermesini emretti. Ibnu Huzâfe de Bahreyn Emîri Munzir'e mektubu verdi. O da götürüp Kisrâ'ya verdi. Kisrâ mektubu okuyunca yirtip parçaladi.
Ibn Sihâb dedi ki: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in söyle dedigini zannediyorum: Bu haber kendisine ulasinca Rasûlullah (Kisrâ ile kavmine): "Parça parça olsunlar!" diye beduâ etti [455].

418-.......Bize Avf el-A'râbî, el-Hasen el-Basrî'den tahdîs etti ki, Ebû Bekre (R) söyle demistir: Cemel Vak'asi günlerinde cemel sâ-hiblerine katilarak, onlarla birlikte (Alî'ye karsi) harb etmeye basladiktan sonra, vaktiyle Rasûlullah'tan isittigim bir söz ile Allah bana hayir ve menfâat ihsan buyurdu (da bu cemel sâhiblerine katilmadim).
Ebû Bekre dedi ki: Fars halkinin Kisrâ Pervîz'in kizini kendilerine melik seçtikleri haberi Rasülullah'a ulasinca: "Devlet baskanligi islerini bir kadinin eline veren millet felah bulmaz!" buyurdu [456].

419-.......Ben ez-Zuhrî'den isittim, o da es-Sâib ibn Yezîd'den:
es-Sâib ibn Yezîd (R): Ben Rasûlullah(S)'i karsilamak üzere çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ'ya (Veda Tepesi'ne) çiktigimi hatirliyorum, diyordu.
Bu hadîste Sufyân, bir kerresinde "Gilmân", bir kerresinde "Sibyân" demistir.

420-.......Bize Sufyân, ez-Zuhrî'den; o da es-Sâib(R)'den tahdîs etti ki, o: Peygamber(S)'i Tebûk gazvesinden döndügü zaman kendisini karsilamak üzere çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ'ya çiktigimi hatirliyorum, demistir [457].

85- Peygamber(S)'In Hastaligi Ve Ölümü Ile Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Muhakkak sen de öleceksin, onlar da elbet ölecekler. Sonra hiç sübhesiz kiyamet gününde hepiniz Rabb Hnizin huzurunda muhakemeye durusacaksiniz" (ez-zumer: 30-31) [458].
Ve Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, ez-Zuhrfden söyledi ki, Urve söyle demistir: Aise (R) söyle dedi: Peygamber (S) vefat ettigi hastaligi içinde: "Yâ Âise! Ben Hayber'de yedigim o zehirli yemegin elemini devamli hissedip durdum. Iste bu anlar o zehirden dolayi kalb damarimin kesilmesini hissettigim zamandir" der idi [459].

421-.......el-Hâris kizi Ümmü'I-Fadl (R): Ben Peygamber(Syden aksam namazinda "el-Murselâti urfen" Sûresi'ni okurken isittim. Bundan sonra ruhunu Allah kabz edinceye kadar bir daha bize na-maz kildirmadi, demistir [460].

422-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) ben Ibn Abbâs'i kendi meclisine alir, kendisine yakin oturturdu. Ab-durrahmân ibn Avf, Umer'e:
— (Bu genci ne için bizimle beraber meclisine aliyorsun?) Bunun yasinda bizim ogullarimiz var? dedi.
Umer de:
— Sübhesiz ki o, sizin bilmekte oldugunuz bir cihetten dolayi bu mevki ve rütbededir, dedi.
Akabinde Umer, Ibn Abbâs'a: "Izâ câe nasru'llâhi ve'l-fethu" âyetinden sordu. Ibn Abbâs:
— O, Rasülullah'in ecelidir. Allah, Peygamber'ine ecelini bildirdi, dedi.
Umer de:
— Benim bildigim de senin bilmekte oldugun seyden ibarettir, dedi [461].

423-.......îbn Abbâs (R) söyle demistir: Hani o persembe günü, o persembe günü ne aci gündü! O gün Rasûlullah'in agrisi artmisti da:
— "Haydin bana yazacak birsey getirin, size bir kitâb yazayim da, ondan sonra yolunuzu hiç sasirmayasiniz!" buyurdu.
Bunun üzerine orada bulunanlar ihtilâf ettiler. Hâlbuki hiçbir peygamberin yaninda ihtilâf yakismazdi. Bâzi kimseler:
— Peygamber'in hâli nedir? (Hastaligindan dolayi) sayikladi mi? Kendisinden bu yazi yazmak istegini iyice sorup anlayin, dediler.
Bunun üzerine söyledigi yazi malzemesi istegini iyice tesbît etmek maksadiyle, o sözünü tekrar ettirmeye giristiler. Bu sefer Peygamber:
— "Beni (kendi hâlime) birakiniz! Benim su içinde bulundugum hâl, sizin beni da'vet ettiginiz (yazma gibi) seylerden daha hayirlidir" buyurdu.
Ve Rasûlullah onlara üç sey vasiyet etti:
— "Bütün müsrikleri Arab yarimadasindan çikariniz! Elçilere, hey'etlere benim izin verip hediyeler

ikram etmekte oldugum gibi, siz de gelmelerine izin verip hediyeler ikram etmek suretiyle hürmet gösteriniz" buyurdu.

Ibn Abbâs üçüncü vasiyetten sükût etti, yâhud: Ben üçüncüsünü unuttum, dedi [462].

424-.......BizeMa'mer, ez-Zuhrî'den; o da UbeyduIIah ibnu Abdillah ibn Utbe'den haber verdi ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ra-sûlullah'in vefati yaklastigi ve evinde sahâbîlerden mühim birtakim adamlar bulundugu sirada, Peygamber (S):
— "Bana yazi yazacak birsey getirin! Size bir kitâb (vasiyetname) yazdirayim ki, ondan sonra yolunuzu sasirmayasiniz!" buyurdu.
Fakat oradakilerin bâzisi:
— Rasûlullah'in hastaligi muhakkak agirlasmistir. Yaninizda ise Kur'ân vardir. Bize Allah'in Kitabi yetisir, dedi.
Bunun üzerine ev halki ihtilâfa ve husûmete basladilar. Onlarin kimi "Yazi takimi getiriniz, size vasiyetname yazdirsin; ondan sonra yolunuzu sasirmazsiniz!" diyorlardi. Kimi de bundan baska sözler söylüyorlardi. Artik karisik söz ve ihtilâfi çogalttiklari zaman, Rasûlullah:
— "Haydi kalkiniz!" buyurdu.
Râvî UbeyduIIah dedi ki: Ibn Abbâs söyle der idi: Âh! Ne büyük musibettir o musibet ki, Rasûlullah ile onlara yazmak istedigi kitâb arasina engel oldu! Bunun sebebi ihtilâf etmeleri ve seslerini yükseltmeleridir [463].

425-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) ölüm sebebi olan hastaligi sirasinda Fâtima aleyhâ's-selami yanina çagirdi ve ona gizli bir sey söyledi. Fâtima agladi. Sonra bir daha çagirip yine gizli birsey söyledi. Bu defa da Fâtima güldü. Biz bu aglamanin ve gülmenin sebebini sorduk. Fâtima:
— Peygamber bana vefat sebebi olan bu hastaligi sonunda ruhunun Allah canibine alinacagini söyledi. Bunun üzerine agladim. Sonra bana ev halkindan kendisine ilk ulasani olacagimi gizlice söyleyip haber verdi. Buna da güldüm! dedi.

426-.......Âise (R) söyle demistir: Ben Peygamber'den: "Hiçbir peygamber dünyâ (ni'nieti) ile âhiret (saadeti) arasinda muhayyer kilinmadikça vefat etmez" dedigini çok isitirdim. Peygamber'in de ölüm sebebi olan hastaliginda bogazi kisilip sesi degiserek âhirete göçme hâli geldiginde: "(Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse iste onlar) Allah 'm kendilerine nVmetler verdigi peygamberlerle, siddîk-lerle, sehîdlerle, iyi adamlarla beraberdirler. Onlar ne iyi arkadastirlar" (en-Nisâ: 69) âyetini sonuna kadar okudugunu isittim. Artik Rasûlullah'-in da bu iki dilek arasinda muhayyer birakiliyor oldugunu (ve âhireti tercih ettigini) anladim.

427-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S), içinde ölmüs oldugu hastaliga tutuldugu zaman: "er-Refîkul-Alâ{ = En Yüksek Refîk içine)" demege basladi [464].

428-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) sihhatte iken birçok defalar: "Hiçbir peygamberin

ruhu cennetteki duragini görmedikçe alinmaz. Sonra (duragina gitmek) onun arzusuna birakilir yâhud muhayyer kilinir" buyurmustu. Hastalanip riihu kabzolunmak zamani gelince, basi benim dizimin üzerinde bulundugu bir sirada kendisine bir bayginlik geldi. Sonra ayilinca gözü açilip evin tavanina dogru dikildi. Sonra: "Yâ Allah, beni er-Refîku'l-A'lâ zümresine kat!" diye duâ etti. Bunun üzerine ben: Artik Rasûlullah simdi bizi tercih etmiyor! dedim. Ve Rasûlullah'in bu temennisi, sihhatli zamaninda vaktiyle bize söyledigi bir haber(in kendisinde tecellîsi) oldugunu bildim [465].

429-.......Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim, babasi el-Kaasim ibnu Muhammed ibn Ebî Bekr es-Siddîk'tan; o da Âise(R)'den (o söyle demistir): Ebû Bekr'in oglu Abdurrahmân, Peygamber'in huzuruna girdi. Ben Peygamber'i gögsüme yan dayamistim. Abdurrahmân'in yaninda kendisiyle dis temizlenen yas bir misvak vardi. Rasûlullah yüzünü ona çevirip uzunca bakti. Ben Abdurrahmân'dan misvaki aldim, dislerimle onu isirip kestim, onu silkeledim, su ile islattim. Sonra hazirladigim bu misvaki Peygamber'e verdim. O bununla dislerini mis-vâkladi. Artik ben Rasûlullah'in bu kadar güzel dis misvâkladigini görmedim. Rasûlullah misvâklamayi bitirince, hemen elini yâhud parmagini yükselttikten sonra üç defa: "er-ReJîku'l-A'lâ zümresine (kat)/" dedi.. Bundan sonra Rasûlullah vefat etti.
Râvî dedi ki: Âise: Rasûlullah'in basi mi'dem ile çene kemigim arasinda (yâhud köprücük kemigim ile çene kemigim arasinda) iken öldü, der idi [466].

430-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Urve haber verdi. Om da Âise (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S) her zaman hasta landiginda Muavvize Sûreleri'ni okuyup kendi ellerine üflemek (v< ondan iyilesmek için) eliyle vücûdunu sivamak i'tiyâdinda idi. Vefa sebebi olan hastaliga tutuldugu zaman Rasûlullah'in nefes ettigi Mu avvize Sûreleri'yle ben de kendisine nefes etmeye (ve iyilesmesi niye^ tiyle) eline üfleyip kendi eliyle vücûduna meshetmeye basladim [467].

431-.......Âise (R) haber verdi ki, kendisi Peygamber (S) vefat etmezden önce, Peygamber sirtini Âise'ye dayamis vaziyette ikenPey-gamber'e kulak vermis, bu sirada Peygamber'in: "Allâhumme, igfir lî ve'r-hamnive elhiknîbVr-Refîk(= Yâ Allah, günâhlarimi magfiret et, bana merhamet eyle ve beni er-Refîku'I-A'lâ'ya eristir)" diye duâ ettigini isitmistir.

432-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir daha kalkamadigi hastaligi içinde: "Allah Yahûdîler'i rahmetinden uzak kilsin! Bunlar peygamberlerinin kabirlerini birer mescid edindiler!" buyurdu.
Âise: Böyle bir endîse olmasaydi, Peygamber'in kabri açik birakilirdi. Lâkin Peygamber kendi kabrinin bir mescid edinilmesinden korktu, demistir.

433-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbete'bni Mes'ûd haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah'in hastaligi agirlasip agrisi siddetlenince, benim odamda bakilmak üzere kadinlarindan izin istedi [468]. Onlar da izin verdiler.

Bunun üzerine Abbâs ibn Abdilmuttalib ile baska bir kimse arasinda olarak ve takatsizlikten ayaklari yerde sürünerek çikti, benim odama geçti.
Ubeydullah dedi ki: Ben Âise'nin ismini söyledigi kimseyi Abdullah ibn Abbâs'a haber verdim. Abdullah ibn Abbâs da bana:
— Âise'nin ismini söylemedigi diger adamin kim oldugunu biliyor musun? diye sordu.
Râvî Ubeydullah dedi ki: Ben:
— Hayir bilmiyorum, dedim, îbn Abbâs:
— O, Alî'dir, dedi.
Peygamber'in zevcesi Âise söyle tahdîs ediyordu: Rasülullah benim evime girdigi ve agrisi siddetlendigi zamanki günlerin birinde:
— "Benim üzerime agizlari baglanip baglari çözülmüs olan yedi kirba su dökün! Umarim ki bu suretle biraz hafiflerim de insanlara vasiyet edebilirim!" buyurdu.
Su kirbalari hazirlaninca biz Peygamber'i, zevcesi Hafsa'ya âid olan bir legenin içine oturttuk. Sonra o kirbalarin suyundan üzerine dökmeye basladik. Döktük, döktük. Nihayet Rasülullah eliyle bize:
— "Artik yetisir!" diye isaret etti.
Aise dedi ki: Bundan sonra Rasülullah mescide insanlarin yanina çikti ve onlara namaz kildirdi ve onlara hitâb edip korustu [469].
ez-Zuhrî, geçen senedle söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Âise ile Abdullah ibn Abbâs (R); ikisi, söyle demislerdir: Rasûlullah son hastaligina tutuldugu zaman (çektigi zahmetten dolayi) yaninda bulunan dört köseli yumusak bir abayi yüzü üzerine atip, yüzünü bununla örtmeye basladi. Hamîsa denilen bu abâ kendisine sikinti verdikçe, onu yüzünden açiyordu, îste Rasûlullah bu vaziyette iken:
— "Allah'in la'neti Yahûdîler'in ve Hristiyanlar'in üzerine olsun! Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mescidler edindiler!" buyuruyordu ki, maksadi, onlarin yaptiklarindan ümmeti sakindirmak idi [470].
ez-Zuhrî, yine geçen senedle söyle demistir: Bana Ubeydullah haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Yemîn olsun ben "Ebû Bekr insanlara imâm olup namaz kildirsin" emri hususunda Rasûlullah'a çok müracaat ettim. Beni Rasûlullah'a çok müracaat etmeye sevke-den düsünce su idi: Rasûlullah'in makaamina geçecek kimseyi insanlarin devamli sevebilecegini gönlüm bir türlü almiyordu. Ve öyle saniyordum ki, Rasûlullah'in yerine geçecek kimseyi insanlar muhakkak ugursuz sayacaklardir. Iste bunun için ben Rasûlullah'in, Ebû Bekr'in imamlik yapmasina dâir emrini ta'dîl etmesini israrla istemistim.
Bu, Ebû Bekr'in insanlara namaz kildirmasi emri hadîsini Ibnu Umer, Ebû Mûsâ, Ibn Abbâs -Allah onlardan razi olsun- Peygam-ber'den rivayet etmislerdir [471].

434-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber(S)'in basi benim gögsüm ile çenem arasinda oldugu hâlde vefat etti. Bu sebebleben Peygamber'den sonra hiçbir kimsenin ölümünün siddetinden asla korkmam.

435-....... ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî'nin oglu Abdullah haber verdi. Bu

Ka'b ibn Mâlik, Allah tarafindan kendilerine tevbe nasîb edilmis olan üç kisiden biri idi. Ka'-b'in oglu Abdullah'a da Abdullah ibn Abbâs söyle haber vermistir: Alî ibn Ebî Tâlib (R), Rasûlullah'in içinde vefat ettigi hastaligi sirasinda yanindan disariya çikti. Insanlar:
— Yâ Eba'l-Hasen! Rasûlullah (bu gece) nasil sabahladi? diye sordular.
Alî:
— Allah'a hamd olsun, hastaliktan biraz iyileserek sabahladi, diye cevâb verdi.
Alî'nin bu cevâbi üzerine, onun elini (babam) Abbâs ibn Abdil-muttalib tuttu da:
— Vallahi sen üç gün sonra asanin kulu olacaksin [472]. Allah'a yemînle söylüyorum ki, ben Rasûlullah'in bu hastaligindan yakinda vefat edecegini zannediyorum. Çünkü Abdulmuttalib ogullari'nin ölüm sirasinda yüzlerini (ne sekil aldiklarini tecrübemle) tanimaktayim. Simdi sen bizimle Rasûlullah'a git, bu (devlet baskanligi) isinin kimde bulunacagim kendisine soralim. Eger bu is bizde olacaksa, bunu (Rasûlullah'in sagliginda) bilelim. Bizden baskasina âid olacaksa, bunu da ögrenelim ve bizi ona vasiyet etsin! dedi.
Bunun üzerine Alî:
— Vallahi bu isi biz eger Rasûlullah'a sorar, O da bizi bundan men' ederse, Rasûlullah'tan sonra insanlar (bunu delîl getirerek) devlet baskanligini bize vermezler. Iste bundan dolayi vallahi ben halifelik mes'elesini Rasûlullah'a sormam, dedi [473].

436-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik (R) söyle tahdîs etti: Pazartesi günü müslümânlar sabah namazinda bulunduklari sirada, Ebû Bekr onlara namaz kildirirken birden Rasûlullah, Âise odasinin kapi perdelerini açti da sahâbîlerine bakti. Sahâbîlerinin namaz safflari içinde el baglayarak durduklarini gördü. Sonra (bu görünüsten çok sevindi ve) sesi duyulacak derecede güldü. Ebû Bekr, Rasûlullah'in namaza gelmek istegiyle çiktigini sanarak topuklari üze-rinde ilk saf fa ulasmak için geriye çekildi.
Enes devamla dedi ki: Müslümânlar Rasûlullah'i görmekten o kadar çok ferahladilar ki, az kaldi namazlarindan çikacaklardi. Rasûlullah onlara eliyle: "Namazinizi tamamlayiniz!" diye isaret etti. Sonra tekrar Âise'nin odasina girdi ve kapi perdelerini indirdi.

437-.......Umer ibn Saîd söyle demistir: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke haber verdi. Ona da Âise'nin himayesinde bulunan Ebû Amr Zekvân söyle haber vermistir: Allah'in bana ihsan ettigi ni'met-lerden birisi Rasûlullah'in benim odamda, benim nevbetimde, basi benim gögsümün üstü ile gerdanimin arasinda olarak vefat etmesidir. Bir de Allah'in O'nun vefati sirasinda benim tükürügüm ile O'-nun tükürügünü bir arada birlestirmesidir. (Söyle ki: Kardesim) Abdurrahmân, elinde bir misvak ile odama girdi. Ben de Rasülul-Iah'i (gögsüme yan) dayamistim. O'nun misvaka dikkatle baktigini gördüm. O'nun misvaki çok sevdigini bildigim için:
— Size misvaki alayim mi? diye sordum.
Basiyla "Evet, al" diye isaret etti. Hemen misvaki alip kendisine sundum. Fakat kati geldi.
— Yâ Rasûlallah, biraz yumusatayim mi? diye sordum.
Basi ile "Evet!" diye isaret etti. Ben de misvaki yumusatip verdim. Bir de Rasûlullah'in yaninda deriden ufak bir su kabi yâhud agaçtan bir su kabi, içinde su ile dururdu. -Râvî Umer ibn Saîd su kabinin ne'vinde sübhe etmektedir.- RasûluIIah arasira ellerini bu kabin içine batiriyor ve islanan

elleriyle yüzünü sivazliyor ve:
— "Lâ Ilahe üle'ttah! Ölümün de siddetleri, sarsmalari var!" diyordu.
Sonra elini kaldirdi. Tâ ruhu alinincaya kadar:
— "Yâ Allah, beni er-Refîku'l-A 'la camiasinda kil!" duasina devam etti.
Ve bu duâ ile Peygamberdin (mu'cizeler çikaran) eli meyledip düstü. (Allâhumme salli alâ Muhammedin ve âli Muhammed.)

438-.......Hisâm ibn Urve tahdîs edip söyle demistir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âise'den söyle haber verdi: RasûluIIah (S) vefat ettigi hastaligi içinde Âise'nin nevbet gününe ulasmayi isteyerek:
— "Yarin ben nerede olacagim? Yarin ben nerede olacagim?" diye sorar dururdu.
Bunun üzerine zevceleri kendisine izin verdiler, böylece O istedigi yerde oluyordu. Artik Peygamber yaninda vefat edinceye kadar Âise'nin odasinda olmustur.
Âise dedi ki: Peygamber sagliginda bana gelmekte bulundugu nevbet gününde, benim evim içinde öldü. Allah O'nun ruhunu, basi gerdanimla gögsüm arasinda iken ve tükrügü tükrügüme karismis hâlde iken aldi.
Sonra Âise dedi ki: Kardesim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr, beraberinde dislerini misvâkladigi bir misvakla içeriye girdi. RasûluIIah ona dogru bakti. Bunun üzerine ben:
— Yâ Abdarrahmân, su misvâgi bana ver! dedim.
O da verdi. Ben misvâgin kullanilmis yerini disimle kestim, sonra yumusattim ve Rasûlullah'a verdim. RasûluIIah benim gögsüme dayanmis hâlde o misvakla dislerini ovaladi.

439-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) benim odamda, benim nevbetimde ve cigerimle gerdanim arasinda vefat etti. Bizlerden herbir kadin O'nu hastalandigi zaman bir duâ ile Allah'a sigindirirdi. Ben de O'nu bir duâ ile sagindirmaya giristim. Bu sirada basini yukari kaldirdi da iki defa:
— "er-Refîku'l-A 'id içinde kil, er-Rejîku'i-A 'lâ içinde kil!" duasini söyledi.
Bu sirada Abdurrahmân ibn Ebî Bekr, elinde yapraklari soyulmus yas bir deynekle bize ugradi. Peygamber (S) ona dogru bakti. Ben bu bakisindan, Peygamber'in o deynege ihtiyâci var diye düsündüm de, deynegi Abdurrahmân'dan aldim, ucunu agzimda yumusattim ve bir kismini kestikten sonra bunu Peygamber'e verdim. Peygamber de bununla misvâklanmakta oldugu en güzel sekilde dislerini misvâkladi. Bundan sonra o deynegi bana uzatip verdi. Bu esnada eii düstü yâhud deynek elinden düstü. Iste bu suretle Allah, benim tükrügüm ile O'nun tükrügünü bu misvak deynegi vâsitasiyle birlestirdi ki, bu da Peygamber'in dünyâdan olan günlerinin en sonuncusu içinde ve âhiretten olan günlerinin de ilk gününde oldu.

440-.......îbn Sihâb söyle dedi: Bana Ebû Seleme haber verdi. ona da Âise söyle haber vermistir: Rasûhillah'in ölümü üzerine Ebû Bekr, Sunh köyündeki meskeninden atma binerek Medine'ye geldi ve mescide indi. (Mesciddeki kalabaliga bakmayarak ve) kimseye bir-sey söylemeden, dogru Âise'nin odasina girdi. Hemen Rasûlullah'a yaklasti. Rasûlullah'in yüzü bir Yemen beziyle örtülü idi. Yüzünden örtüyü açti. Sonra üzerine kapandi, O'nu (iki gözünün arasindan) öptü ve agladi. Bundan sonra:

— Babam, anam Sana feda olsun! Vallahi Allah Senin üzerinde iki ölüm birlestirmeyecektir. Sana takdir edilip yazilmis olan bu ölüm geçidini ise geçirmis bulunuyorsun! dedi.
ez-Zuhrî dedi ki: Ve bana Ebû Seleme, Abdullah ibn Abbâs'tan söyle tahdîs etti: Ebû Bekr Rasûlullah'in yanindan disariya çikti. Umer ibnu'l-Hattâb ise insanlara:
— Rasûlullah ölmedi! sözünü söylüyordu. Ebû Bekr:
— Yâ Umer, otur! dedi.
Fakat Umer oturmuyordu. Ebû Bekr hemen minbere yöneldi. Insanlar Umer'i birakarak Ebû Bekr'i dinlemeye toplandilar. Ebû Bekr, Allah'a hamd ve senadan sonra "Amma ba'du" deyip sunlari söyledi [474]:
— Sizden her kim Muhammed'e ibâdet ediyorsa, iyi bilsin ki, Muhammed ölmüstür. Her kim de Allah'a ibâdet ediyorsa, iyi bilsin ki, Allah hiç ölmeyecek olan diridir. Yüce Allah: "Muhammed ancak bir rasûldür. Ondan evvel daha nice ramiler gelip geçmistir. Simdi o ölür, yâhud öldürülürse ökçelerinizin üstünde geriye mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde geriye dönerse, elbette Allah 'a hiçbir seyle zarar yapmis olmaz. Allah sükr ve sebat edenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144) buyurmustur.
Ibn Abbâs dedi ki: Vallahi sahâbîleri o derece saskinlik kaplamisti ki, bu âyeti Ebû Bekr okuyana kadar, Allah'in bu âyeti indirdigini sanki bilmiyorlardi da bütün cemâat bunu Ebû Bekr'den ögrenmislerdi. Artik isittigim herbir insan muhakkak bu âyeti okumaya baslamisti.
ez-Zuhrî yine geçen senedle dedi ki: Bana Saîd ibnu'l-Museyyeb haber verdi ki, Umer o günkü hâlini söyle anlatmistir: Vallahi Ebû Bekr Âlu Imrân âyetini okuyuncaya kadar, Peygamber'in ölümü hakkinda kanâatim yoktu. Onun okudugunu isitince, dehset içinde kaldim. Ayaklarim beni tutmaz olmustu. Nihayet Ebû Bekr'in o âyeti okudugunu isitince artik Rasûlullah'in öldügüne kanâat getirip, bulundugum yere çöktüm [475].

441-....... Bu seneddeki râvîler Ibn Abbâs ile Âise'den, Ebû Bekr (R), Peygamber'in ölümünün ardindan Peygamber'i öptü, dediklerini rivayet etmislerdir.

442-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Abdullah ibn Ebî Seybe hadîsini tahdîs edip sunu ziyâde etti: Âise (R) söyle demistir: Pey-gamber(S)'in yari baygin bulundugu hastaligi içinde agzina ilâç koymustuk. O da bize: Ilâç vermeyiniz! diye isaret etmeye baslamisti. Biz (Rasûlullah'in bu çekinmesi) hastalar ilâçtan hoslanmadigi içindir, dedik (ve ilâç vermeye devam ettik). Fakat Peygamber ayilinca:
— "Ben sizi ilâç vermekten men' etmedim mi?" diye azarladi. Biz yine:
— Hasta ilâçtan hoslanmaz (onun için azarliyor), dedik. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Ev içinde bulunan herkes istisnasiz bu ilâçtan alacaktir. Iste ben bakiyorum. Yalniz Abbâs müstesnadir. Çünkü o beni ilâçla-makta sizinle hâzir bulunmadi!" buyurdu.
Bu hadîsi Ibnu Ebfz-Zinâd, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; o da Âise'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmistir [476].

443-.......el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî söyle demistir: Bir kerresinde Âise'nin yaninda,

Peygamber(S)'in (hastaligi sirasinda) Alî'ye vasiyet ettigi zikrolundu. Bunun üzerine Âise:
— Bu vasiyet sözünü kim söyledi? Yemîn olsun ben Peygam-ber'i su hâlde görmüsümdür: Ben O'nu hayâtinin son demlerinde gögsüme dayamistim. Bu sirada bir tas istedi. Müteakiben kucagimda bütün vücûdu sarki verdi. Meger vefat etmisti. Ben vefatini anlamadim. Su hâlde Peygamber, Alî'ye nasil vasiyet etmistir? diye onlari reddetti.

444-.......Talha ibn Musarrif söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:
— Peygamber (S) vasiyet etti mi? diye sordum. O:
— Hayir (birsey vasiyet etmedi), dedi. Ben tekrar:
— Öyleyse insanlar üzerine vasiyet etmek nasil farz yazildi, yâ-hud: Insanlar nasil vasiyetle emrolundular? dedim.
Ibn Ebî Evfâ:
— Peygamber Allah'in Kitâbi'yle vasiyet etti, dedi [477].
Hz. Ebû Bekr'in Hutbesi
Hazret-i Ebû Bekir-i Siddîk nasil ki Resûl-i Ekrem hutbede kelâma baslar idiyse aynen o sekilde evvelâ Cenâb-i Hakk'a hamd ü sena ettikten sonra umûma hitaben:
— "Bu ümmet evvelce tastan ve agaçtan yapilmis putlara tapardi, Cenâb-i Hakk kendisine ibadet ve kendisini tev-hîd etmeleri için .onlara Resul gönderdi. Arab kavmine babalarinin dinini terketmek güç geldi. Hakk Ta'alâ hazretleri Muhacirîn'i îman ile mümtaz kildi. Onlar Hazret-i Pey-gamber'e yâr oldular. Ve onunla birlikte müsriklerin ezâ ve cefâsina sabir ve tahammül eylediler. Iste yer yüzünde ilk defa Hakk'a tapan ve Resulüne îman eden onlardir. Resûl-i Ekrem'in vefakâr yâri, sâdik yardimcilari ve asireti onlardir. Bu cihetle onlar emarete cümleden ziyade hak sahibi ve evlâdir. Bu babda onlarla kimse münazaa edemez, meger ki zâlim ola.
"Ey Ensâr, sizin de dince hizmetiniz, fazilet ve meziyetiniz inkâr olunamaz. Cenâb-i Hakk sizi dinine ve Resulüne nusret için intihâb etti. Ve sizlere Resulünün hicretini müyesser kildi. Bizce dahi ilk Muhacirlerden sonra sizin mertebenizde baska kimse yoktur. Resûlullah'a yardimci oldunuz. Onun için dâva ettiginiz fazl ü serefin ehlisiniz; buna kimsenin bir diyecegi yoktur. Fakat emaret bahsinde Arab kabileleri ancak Kureys'i tanir. Baskasinin emaretini kabul etmez. Zira Kureys kavmi haseb ve nesebçe Arab'in fazîletlisidir. Memleketleri Arab yarimadasinin ortasidir. Biz ümerâyiz, siz vüzerâsmiz. Hiç bir mesveretten geri birakilmazsiniz. Sizin reyiniz alinmadikça bir is görülmez" dedi. (Filibeli Sehben-derzâde Ahmed Hilmi-Ziya Nur, Islâm Târihi, Istanbul 1982, 2 bs., s. 212'den). .

445-....... (Peygamberin kayin biraderi ve mü'minlerin anasi Cuveyriye'nin erkek kardesi olan) Amr ibnu'l-Hâris (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -vefati zamaninda- dînâr, dirhem, erkek ve disi köle birakmadi. Ancak binmekte oldugu disi beyaz katirla harb silâhini, bir de yolcular için vakif ettigi (Fedek ve Hayber'deki) arazîyi birakti.

446-....... Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) vefati günü zevale dogru hastaligi-agirlasinca sik sik bayilmaya basladi. Bundan kederlenen Fâtima aleyha's-selâm da yüksek sesle:
— Vây babamin iztirâbina! dedi.

Bunun üzerine Peygamber, Fâtima'ya hitaben:
— "Kizim bu günden sonra babanin üzerinde hiçbir iztirâb kalmayacaktir" buyurdu.
Enes dedi ki: Peygamber vefat edince, Fâtima:
— Yâ ebetâhu! Ecâbe Rabbâ duâhu! Yâ ebetâhu men cennetu'l-Firdevsime'vâhu! Yâ ebetâhu ilâ Cibrîlenen'âhu = Ey Rabb'in da'-vetine icabet eden babam! Ey cennetu'l-Firdevs'te makaami olan babam! Ey Cibril'e ölümünü haber verdigimiz babam! diye hüzün ve kederini açiga çikarmistir.
Peygamber defnedildikten sonra da Fâtima aleyha's-selâm, Efes'e:
— Ey Enes! Derin bir baglilikla sevdiginiz Rasûlullah'in üzerine
toprak saçmaga gönlünüz nasil razi oldu? diye bir hüzün ve keder sorgusu sormustur [478].

86- Peygamber(S)'In Söyledigi Son Sözü Babi

Peygamber(S)*in Semaili
Millî ve muhterem bir muharririmiz (Cevdet Pasa) Zât-i Âlî-yi Nebevî'yi, taklidi gayr-i kaabil sevimli bir uslûb ile ve muteber, mevsuk eserlere istinaden su suretle vasfediyor:
"Resûl-i Ekrem ve Fahr-i Âlem Muhammedüni'l-Mustafa Sallallahü aleyhi ve sellem hazretleri hilkatçe ve ahlâkça bütün Âdem ogullarinin ekmeli idi. Hep enbiyâ-yi izam aleyhis-
salâtü ve's-selâm hazerâti tâmmü'l-azâ_ve güzel idiler.
Mübarek cismi güzel, cümle âzasi mütenasip, endami gayet metbû, alni ve gögsü, iki omuzlarinin arasi genis, boynu uzun ve mevzun ve gümüs gibi sâf, omuzlari ve bazulari ve baldirlari iri ve kaim, bilekleri uzun, parmaklan uzunca, elleri ve parmaklan kalinca idi. Mübarek karni gögsüyle beraber olup sisman degildi. Ayaklarinin alti çukur olup, düz degildi. Uzuna karîb orta boylu, iri kemikli, iri gövdeli, güçlü kuvvetli ekmeli idi. Hep enbiyâ-yi izam aleyhissalâtü vesselam hazerâti tâmmü'1-âzâ ve güzel idi.
Kemâl-i itidal üzre büyük basli, hilâl kasli, çekme burunlu, az degirmi çehreli, söbüce yüzlü idi. Sisman yüzlü ve yumru yanakli degildi.
Kirpikleri uzun, gözleri kara ve güzel, büyükçe ve iki kasinin arasi açik, fakat kaslari birbirine yakin idi; çatik kasli
degildi. Iki kasinin arasinda bir damar vardi ki, gazapli halinde kabarip görünürdü.
O Nebî-i Müctebâ ezherü'1-levn idi. Yâni ne kireç gibi ak ve ne de kara yagiz; belki ikisi ortasi ve gül gibi kirmiziya mail beyaz ve nûranî ve berrak olup, mübarek yüzlerinde nûr lemeân ederdi. Gözlerinin akinda dahi az bir kirmizilik vardi. Disleri inci gibi âbidâr ve tâbdâr olup, söylerken ön dislerinden nûr saçilir, gülerken fem-i saadeti lâtîf bir simsek gibi açilirdi.
Saçlari ne pek kivircik ne de pek düz idi. Saçlarin: uzattigi vakit kulaklarinin memelerini tecâvüz ederdi. Sakali sik ve tam idi. Uzun degildi. Bir tutamdan ziyâdesini alirdi.
Âlem-i bekaa'ya rihlet buyurduklarinda sakali henüz agarmaga baslayip, basinda biraz, sakalinda yirmi kadar beyaz kil vardi.
Cismi nazîf, kokusu lâtîf idi. Koku sürünsün sürünmesin, teri ve teni en güzel kokulardan âlâ kokardi. Bir kimse onunla musafaha etse, bütün gün onun râyiha-yi tayyîbesini duyardi. Mübarek eliyle bir çocugun basim meshetse, hos kokusuyla o çocuk sair çocuklar arasinda malûm olurdu.
Dogdugu vakit dahi nazîf ve pâk idi. Sünnetli ve göbegi kesik olarak dogmustu.

Havassi fevkalâde kavi idi. Pek uzaktan isitir ve kimsenin göremiyecegi mesafeden görürdü.
Harekâti hep mutedil idi. Bir yere azimetinde sag ve sola meyletmeyip kemal-i vakar ile dogru yoluna gider ve fakat digerleri sür'atle yürüdükleri halde bile ondan geri kalirlardi.
En mükemmel ve müstesna surette yaratilmis bir vücûd-i mes'ûd ve mübarek idi. Güler yüzlü, tatli sözlü idi. Kimseye fena söz söylemez ve kimseye bed muamele eylemez ve kimsenin sözünü kesmez, mülayim ve mütevazi idi. Hasîn ve galîz degildi. Fakat mehîb ve vakur idi. Beyhude söz söylemezdi. Gülmesi dahi tebessüm idi.
Onu ansizin gören kimseyi mehabet alirdi ve onunla Ülfet ve sohbet eyleyen kimse ona can ü gönülden âsik ve mu-hîb olurdu. Ehl-i fazla derecelerine göre ihtiram eylerdi. Akrabasina dahi pek ziyade ikram eylerdi. Lâkin onlari kendilerinden efdâl olanlarin üzerine takdim etmezdi.
Hizmetkârlarini pek hos tutardi. Kendisi ne yer ve giyerse onlara dahi onu yedirir, onu giydirirdi.
Sehî ve kerîm, sefîk ve rahim, secî ve halîm idi. And ve vaadinde sabit, kavlinde sâdik idi. Velhâsil hüsnü ahlâkça, akil ve zekâvetçe cümle nâsa faik ve her türlü medih ve senaya lâyik idi.
Kitap okumamis, yazi yazmamis oldugu halde avam ve havasin, zahirî ve bâtinî umurunda vâki olan hüsn-i tedbîr ve tasarrufunu bir adam düsünse o Hazret'in ne mertebe akil, fehm ve zekâsi oldugunu derhal anlar.
Cehil zulmetleri içinde kalmis Arab kabâili arasinda büyüyüp ve Arab yarimadasi gibi ücra bir mahalde zuhur eyleyip de ümmî oldugu halde insanlari ilim ve maârif nurlari ile nurlandirdigmi bir akl-i selîm sahibi teemmül etse, bilâ-tereddüt onun nübüvvet dâvasini ihtiyarsiz tasdik eder.
Yemede, giymede, zarurî miktar ile iktifa ve ziyâdesinden çekinirdi. Buldugunu yerdi; buldugunu giyerdi. Tam doyuncaya ve karni doluncaya kadar yemezdi. Üzerinde yatip uyudugu dösek, deriden mâmûl olup içi dahi hurma lifi idi.
Az zaman içinde bunca fütuhata mazhar olmus ve vâridât-i Islâmiye çogalmis iken, dünya malina asla iltifat eylemezdi. Ganimetlerden kendisine kalan mallarin ekserisini müstehak-larina sadaka olarak verip, kendi maiseti için pek az sey ali-koyardi. Bu cihetle bazan istikraza mecbur olurdu.
Ehl-i Beyt'inin ekseriya yedikleri arpa ekmegi yahud hurma idi. Dâr-i ukbâ'ya azimetinde en sevgili zevcesi olan Ayse hazretlerinin hücresinde cüz'î arpadan baska yiyecek yoktu. Zirhi bir Yahûdî elinde merhûn idi ki iyâlinin nafakasi için otuz ölçü arpa ödünç alip zirhini rehîn etmisti" {Cevdet Pasa, Kisâs-i Enbiyâ'dan).

447-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb, ilim ehlinden olan birtakim adamlar içinde haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) sihhatte iken birçok defalar:
— "Hiçbir peygamberin ruhu, cennetteki duragini görmedikçe kabzolunmaz. Sonra muhayyer birakilir" buyurmustu.
Kendisine hastalik gelince, basi dizimin üzerinde bulundugu bir sirada bayildi. Sonra ayilinca gözünü açip evin tavanina dogru dikti.
Sonra:
— "AHâhumme er-Refika'I-A'lâ (= Yâ Allah, en yüksek refiki isterim)!" buyurdu.
Bunun üzerine ben: Artik Peygamber simdi bizi tercîh etmiyor, dedim. Ve bildim ki, Peygamber'in bu sözü, sihhatli zamaninda vaktiyle bize söylemekte oldugu sözüdür.
Âise dedi ki: Iste bu "AHâhumme er-Refika'l-A *fâ" sözü, Peygamber'in söyledigi en son kelime, [479]

yânî kelâm oldu .

87- Peygamber(S)'In Vefati Babi

(Yânî hangi senelerde ve kaç yasinda vefat ettigi babi)

448-.......Bize Seybân ibn Abdirrahmân en-Nahvî, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Âise ile Ibn Abbâs(R)'tan tah-dîs etti ki, Peygamber (S) Mekke'de kendisine Kur*ân indirilerek on sene, Medine'de de on sene eglendi, dediklerini tahdîs etti.

449-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âise(R)'den: Rasûlullah (S) altmisüç yasinda iken vefat etti, diye tahdîs etti.
Ibnu Sihâb: Ve bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb de bu metindeki gibi altmisüç yasi haber verdi, demistir [480]
.

88- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

450-.......Âise (R): Peygamber (S), zirhi otuz sâ' ölçegi arpaya karsilik bir Yahudi'nin yaninda rehin verilmis oldugu hâlde vefat etti, demistir.

89- Peygamber(S)'In Vefat Ettigi Hastaligi Içinde Usâme Ibn Zeyd(R)'I Bir Ordunun Basinda Göndermesi Babi

451-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babasi Ibn Umer'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) Usâme'yi ordu üzerine kumandan ta'yîn etti. Bâzi kimseler Usâme'nin kumandanligi hakkinda i'tirâz sözleri söylediler. Bunun üzerine Peygamber:
— "Sizin Usâme'nin kumandanligi hakkinda söyledikleriniz bana ulasti. Usâme (babasindan sonra) bana insanlarin en sevimlisidir" buyurdu.

452-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) Rumlar üzerine göndermek için bir ordu hazirladi ve basina da Usâme ibn Zeyd'i emîr ta'yîn etti. Insanlar, Usâme'nin emirligi hakkinda kötüleme yaptilar. Bunun üzerine Rasûlullah ayaga kalkip bir hutbe yaparak: "Eger sizler simdi Usâme'nin kumandanligina kötüleme yapiyorsaniz, sîz bundan önce onun babasinin kumandanligina dil uzatmistiniz. Allah'ayemîn ederim ki, Zeyd kumandanliga nasil lâyik idiyse ve o bana insanlarin en sevimlilerinden biri idiyse, hiç sübhesiz su Usâme da babasindan sonra bana insanlarin en sevimlilerindendir" buyurdu [481].

90- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

453-....... Bana Amr ibnu'I-Hâris, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'1-Hayr'dan haber verdi ki, Ebû'1-Hayr es-Sanâbihî'ye:
— Medine'ye ne zaman hicret ettin? diye sordu. es-Sanâbihî de ona söyle cevâb vermistir:
— Bizler, Peygamber'e hicret etmek üzere Yemen'den yola çiktik. Cuhfe'ye geldik. Karsidan bir süvârîyönelip geldi. Ben o süvârî-ye: Bize Medine'den haber ver, dedim. O zât: Peygamber(S)'i bes gün önce defnettik, dedi.
Ebû'1-Hayr dedi ki: Ben es-Sanâbihî'ye:
— Kadir gecesinin ta'ymi hakkinda birsey isittin mi? dedim. O:
— Evet isittim. Bana Peygamber'in müezzini Bilâl, onun ta'yî-ni ramazânin son on günü içindeki yedidedir, diye haber verdi, dedi [482].

91- Bâb: Peygamber (S) Kaç Gazveye Gitti?

454-.......Ebû Ishâk Amr es-Subey'î söyle demistir: Ben Zeyd
ibn Erkam(R)'a:
— Rasûlullah ile kaç gazada bulundun? diye sordum.
— Onyedi gazada, diye cevâb verdi. Ben:
— Peygamber (S) bizzat kaç gazada bulundu? dedim.
— Ondokuz gazada bulundu, dedi [483].

455-.......el-Berâ ibn Âzib (R) tahdîs edip: Ben Peygamber'in beraberinde onbes gazaya gittim, demistir.

456-.......Bureyde ibnu Husayb da RasûlulIah(S)'in beraberinde onalti gazaya gittigini söylemistir [484].

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle
Hamd Allah 'a mahsûstur; O 'na hamd eder, O 'ndan yardim isteriz. Allah kime hidâyet verirse artik O 'nü hiç saptiracak yok, saptirdigina da hiç hidâyet verici yoktur. Sözün en hayirlisi Allah'in Kitabi, yolun en hayirlisi da Muhammed'in yoludur. (Dînde) islerin senlileri, sonradan kâd edilen bidatlerdir. Her bid'at da sapikliktir i.
1 Müslim, Cumua, Tahfîfu's-salât ve'1-hutbe, rak. 45, Câbir'den; "Sözün en hayirlisi" kismi Buhârî, Edeb, "Bâb fi'1-hedyi's-sâlih", rak. 122'de Ibn Mes'tid'dan rivayet edilmektedir. Bu son kismi yakin bir lâfizla Ahmed ibn Hanbel, Câbir(R)'den rivayet etti.
Buhârf nin "Kitâbu't-Tefsîr"i Hakkinda Birkaç Söz
Buhârî'nin diger hadîs kitâblarmdan biri "ta'lîk" diye adlandirilan râvîler zinciri kisaltilmis veya tamamen kaldirilmis hadîs ve haberlerden, digeri de hadîs ve haberler arasinda bol bol bulunan dilbilgisi ile ilgili malzemeden ibaret iki mühim husûsiyetiyle ayrildigi görülmüstür. Sahîh'in ihtiva

ettigi dil bilgisine âid malzeme kitabin her yerinde bulunmakla beraber, en çok rastlandigi yer Tefsîr Kitabindir (Buhârî'nin Kaynaklari, VII, VIII).

Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh% muhteva bakimindan umumiyetle iki kisimdan tesekkül eder. Bunlardan biri isnâd bakimindan muhtelif dereceler ifâde eden hadîsler, digeri hadîs edebiyatinin hassaten Buhârî için kullandigi ta'bîrle "terâcim'Men ibarettir. Buhârî, kitabinin bu ikinci hu-sûsiyetiyle, hadîs musanniflarmdan bariz bir sekilde ayrilir. "Bâb"Iarm isimleri ve muhtevalarinin bir nevi' hulâsasi mâhiyetinde olan ta'rîflerden ibaret bulunan bu kisim, kitabinda mühim bir yer isgal etmektedir. {Buhârî'nin Kaynaklari, s. 52). "Terâcim" adi verilen bu kisimlarda bazen "Kaale" ve bazen "Kaale gayruhu" ta'bîrini ta'kîb eden muhtelif cümleler, bazen kaaili zikr olunmamakla zahiren Buhârî'nin imis gibi görünen birçok fikirler vardir. Bâblarinin arasina yayilan bu gibi fikirler, kitabinin hemen her tarafinda bol bol bulunmakta ise de, en çok Tefsîr Kitâbi'-nda göze çarpmaktadir. (Buhârî'nin Kaynaklari, s. 53).

Buhârî'nin kendinden evvelki tefsîr kitâblariyle ortak olan bu kisminin digerlerine hiç benzemeyen bir tarafi vardir: Diger kaynaklar kendilerinden evvelki âlimlerden almis olduklari bu izahlari isnâdlarla uladiklari hâlde, Buhârî, hemen hemen dâima senedleri kaldirip sâdece o îzâhin sahibi olan sahâbî, tabiî ve tabiîden sonra gelenlerin ismini birakir. Kendilerinden Kur'ân'da gelen kelimelerle ilgili bilgiler rivayet ettigi sahislari tâ-rîh sirasina göre üç kisma ayirmak kaabildir: Sahâbî, Tâbiûn ve Tâbiûn'dan sonrakiler.

a. Sahâbîlerden isnâdsiz gelen lügat izahlari:

Umer ibnu'l-Hattâb (Ö. 23)... 3
Abdullah ibn Mes'ûd (32)... 2
Ebû Mûsâ el-Es'arî (44) 1
Abdullah ibnu'z-Zubeyr (73) i
Abdullah ibn Abbâs (69)..187

b. Tâbiûndan isnâdsiz gelen lügat Izahlari:

Mucâhid ibn Cebr (103)..144
Ikrime(105)... 12
Saîd ibn Cubeyr (54).. 10
Ebû'I-Âliye (90)... 9
el-Hasenu'1-Basrî (121) 12
Katâde ibn Diâme (117).. 16
Saîd ibnu'l-Müseyyeb (95) 2
Ibrâhîm en-Nahâî (95) 2
Ebû Vâil (85) 1
er-Rabî' ibn Huseym (63).. 1
Alkame ibn Kays (102).. 1
Alî ibnu'l-Hüseyin (104).. 1
Atâ ibn Ebî Rebâh (104)... 1
Ebû Meysere ibn Surahbîl 1
Ubeyd ibn Humeyr (68).. 1

c. Tâbiûndan sonra gelenlerden alman isnâdsiz izahlar:

Sufyân es-Sevrî (161) 1

Sufyân ibn Uyeyne (198)... 10

_ Buhârî'de kaldirilan isnâdlann yerine geçen sahislarin çogunun müstakil birer tefsîr sahibi oldugunu birçok kaynaklardan ögreniyoruz 2.

Buhârî'nin bu tip rivayetleri içinde Abdullah ibn Abbâs (187 aded) ve Mucâhid'den (144 aded) gelenler mühim bir yer isgal eder. Her ikisinin de yazili birer Tefsîr sahibi olduklari biliniyor. Buhârî'nin garîb kelimelerin izahinda îbn Abbâs'tan sonra genis çapta faydalanmis oldugu Mucâ-hid'in tefsîrinin sihhati, hemen hemen bütün âlimlerce kabul edilmis, Imâm Safiî, Buhârî ve diger birçok muhaddislerin ondan faydalandiklari sik sik ifâde olunmustur {Buhârî'nin Kaynaklari, s. 123).

2 Bu zevatin tefsirlerini Ibnu'n-Nedîm'in Fihrist *m&&\ (226-235), Kesfu'z-Zunûn'un "Tefsîr" maddesinden, Taberî'nin kaynaklari hakkinda eski bir rivayeti muhafaza eden Yakut'un Îrsâdu'l-Erib'inden (XVIII, 54-65), Sa'lebî'nin el-Kesf ve't-Beyân adli tefsîrinin mukad-dimesindeki genis bilgilerden ve Buhârî serhlerinden, hâsseten Ibn Ha-cer'in Ta'lîku't-Ta'lîk'mdan ve bunlarin hâl tercemelerini ihtiva eden diger birçok kitâblardan ögreniyoruz (Buhârî'nin Kaynaklari, s. 121, hasiye: 1).

Kitâbu't-Tcfsîr/4161

r

Buhârî - Sahîh'in dil bilgisi kaynaklari hakkinda en mühim bilgileri veren Ibn Hacer'e göre- en çok su dört dil âliminin kitâblarmdan faydalanmistir: Ebû Ubeyde Ma'mer ibnu'l-Müsennâ (210), el-Ferrâ (211), en-Nadr ibn Sumeyl (203), Ebû Ubeyd el-Kaasim ibn Sellâm (221).

Âyetlerin tefsîri için muhtelif kaynaklara müracaat edip herhangibir sahâbî ve tabiînin adini açikladiktan sonra bu dil âlimlerinden yaptigi nakiller için "Vekaale gayruliu" veya "Ve kaale ba'duhum" ta'bîrini kullanir (Buhârî'nin Kaynaklari, s. 120-130).

Buhârî'nin Kitâbu'l-Enbiyâ'da dil âlimlerinden alinmis olan parçalarin serhi esnasinda sârih Kirmânî: "Bu, kitabin fâidelerini artirmak degil, hacmini büyültmektir" demisti (Fethu'l-Bârî, VI, 259). Buna karsi Ibn Ha-cer: "Bir sarihin, serhine çalistigi kitaba karsi böyle bir uslûbla itham et-mesi normal degildir. Hiç sübhesiz Kur'ân'daki garîb kelimelerin îzâhinda fayda vardir. Onun {Kirmânî'hin) burada kitabin faydasini çogaltmak hususiyetini kabul etmemesi merdûddur. Bu kitabin esâs konusu sahîh hadîslerin getirilmesi ise de bir çok âlimler onun sahabe ve tâbiûnun veya muhtelif fakîhlerin sözlerini nakilden maksadinin, kitabin rivayet malzemesiyle dirayet malzemesinin bir arada bulunmasini istemesinden ibaret oldugunu anlamislardir. Dirayet malzemesinin bir nev'i de hadîsin garîb kelimelerinin izahidir. Buhârî bir hadîste bir garîb kelime bulunur ve bunun asli veya benzeri Kur'ân'da mevcûd olursa, Kur'ân'daki kelimenin serhine tesebbüs ve Kur'ân ile hadîsin her ikisini birden serh etmek suretiyle faydayi artirmaya gayret etme>i âdet edinmistir. Bed'u'1-Halk veya Kisâsu'l-Enbiyâ gibi kisimlarda kendi sartina uygun hadîs bulamadigi takdirde, onun yerini Kur'ân'da geçen garîb kelimelerle doldurmasinin faydasi nasil inkâr edilebilir?" diyerek i'tirâz etmistir {Fethu'l-Bârî, VI, 259).

Aynî ise Kirmânî'nin ve Ibn Hacer'in sözlerini naklettikten sonra: "Evet, bunlar faydadan hâlî degildir, fakat Buhârî'nin kitabinin gayesi hadîsleri ortaya koymaktir, lügatleri degiY'demistn {Umdetu'l-Kaarî, VII, 310). {Buhârî'nin Kaynaklari, s. 159-160).

Buhârî Tefsîr Kitâbi'nda sûre ismi ve Besmele'den sonra, sûrenin tamâminin tefsirini degil, sâdece tefsîr etmek istedigi ta'bîrlerin ve bâzi âyetlerin tefsirlerini getirmektedir. Gerek sûrelerin

evvellerinde, gerek bâb baslarinda o sûrede geçen bâzi kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmektedir, biz metinde verilen bu kelime ve ta'bîrlerin okuyucular tarafindan daha kolay ve iyi anlasilmasi için ya bunlarin bas veya son kisimlarindan daha bâzi kelimeler ilâvesiyle, yâhud da o âyetin yarisinin veya bütününün Türkçe mealini vermege çalistik, ve herbir kelime ve ta'bîrin geçtigi âyet rakamlarini metindeki yazilma sirasina göre tesbît edip bildirdik. Gerek meallerde, gerek hasiyelerde yazdigimiz terceme ve bilgilerin çogunu Hasan Basrî Çantay'm Kur'ân-i Hakim ve Meâl-i Kerîmi ile Elmahli Mu-hammed Hamdî Yazir'm Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsirinden nakledip, cild
4162/Sahîh-i Buhari ve Tercemesi
ve sahîfe rakamlarini gösterdik. "Çünkü -herhangi bir konuda- yazilanlarin en güzellerinden bâzi tekrarlar yapmak en güzelidir" (E. Göze).
Buhârî bu Tefsir Kitâbi'nda 114 sûreyi sirasiyle birer baslik yapmis, bu basliklardan sonra da o sûredeki bâzi âyet ve ta'bîrler hakkinda tefsîr-ler nakletmistir. Bu suretle 467 bâb altinda naklettigi senedli hadîslerin sayisi 500'dür. Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbi'nda ise 37 bâb altinda 85 hadîs getirmistir. Bunlarin toplami 585 hadîs ediyor. Imâm Müslim'in el-Câmi'u's-Sahîh'mm Kitâbu't-Tefsîr'i ise, Sahihinin en sonunda 7 bâb içinde getirdigi 34 hadîsten ibarettir. Hadîs kitâblari içinde Buhârî'den sonra müstakil bir Tefsîr Kitabi ayirip en çok hadîs getiren hadîsçi, Buhârî'nin genç çagdasi ve ögrencisi olan Imâm Tirmizî (ö. 279)'dir. Tirmizî de Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbi'nda 25 bâb içinde 41 hadîs, Kiraatler Kitâbi'nda 13 bâb içinde 22 hadîs, Kur'ân'in Tefsiri Kitâbi'nda 96 bâb içinde 42 hadîs getirmistir. Takriben her üç kitâbda 505 kadar hadîs getirmis oluyor (Rakamli baskida 2875'ten 3369'a kadar).
Buhârî'nin et-Câmi'u's-Sahîhl ile ilgili birtakim bilgiler Mukaddime'de verilmisti. Mesafe uzadigi ve bir de Tefsîr Kitabi'nm özelligini belirtmek maksadiyle bu bilgiler ve tavsiflerin bâzisini burada tekrar yazmis bulunuyoruz.
Mehmed Sofuoglu
Tefsîr Ilminin Önemi
Hamdele ve Salvele'den sonra: Sübhesiz himmet (azm ve istek) boyunlarinin uzanacagi en iyi ve ümmetlerin elde etme yansi yapacaklari en büyük sey, kalbin hayâti, hâlis aklin sagligi olan ilimdir. Ilim nevi'lerinin en ulu ve en yüksegi, delilleri en kâmil ve en yararli olani da ser'î ilimler ve dînî bilgilerdir. Çünkü kullarin iyiliginin nizâmlanip (dizilip) sabit olmasi, âhirette kurtulus ve zafere nail olmak, ancak bu ilimlerle gerçeklesir.
Tefsîr ilmi ise bunlar arasinda sânca en yüksegi, burhanca en kuvvetlisi, yapica en saglami, beyânca en açigidir. Çünkü tefsîr, dînî ilimlerin alinma yeri ve esâsidir; elde edilmeleri ve ögrenilmeleri ancak ona dayanir; hattâ vasiflandigi gibi tefsîr, dînî ilimlerin basbugu ve basidir. Nasil olmaz ki, onun konusu serîatin toplayicisi, dînin diregi, hikmetin pinari, peygamberligin delili, bas ve kalb gözlerinin nuru olan Ulu Kitâb'dir ki, ondan baska Allah'a ulastiracak hiçbir yol yok; ondan baskasiyle kurtulus yok, ona aykiri olan hiçbirseyin tutunup korunmasi yoktur. Su muhakkak ki, ak (güzel ve azîz) seriatina muttali' olmayi meram eden, onun maksadlanna erismeye, necîb âlimlerine yetismeye tama' eden kimseye tefsiri gece sohbetçisi ve enîs (üns ve ülfet eden kisi) edinmesi ve onu her zaman fikir ve amelce meclis yoldasi yapmasi lâzim gelir. Iste böylece hacetine firsat ve istegine zafer bulmaya yaklasir ve kendini öne geçenlerden ve dogru yolu bulan ilk süvari bölügü içinde bulur; kalbinde îmân nuru parlar, kalb gözünde irfan günesi dogar, dünyâda ve âhirette

yüksek bir mekâna konup yerlesir..." (MuhammedCemâleddînel-Kaasimî, Mehâsinu't-Te'vîl, Mukaddime, s. 4).

---

[1] ei-öazvu, gayn'in fethi ve noktali zâ'm sükûnu Ile bir nesneyi irâde ve taleb eylemek, kasdeylemek ve düsmanla cenk ve kital eylemeye gitmek ma'nâlanna-dir.
el-Igzâ ve't-Tagziye, bir adami gazaya hami eylemek, gaza ettirmek.
el-Magzâ, mecra vezninde mekân ismidir; maksad ve meram ma'nâsina-dir. Kelâmin magzâsi, maksadi ma'nâsmadir.
el-Magâzî, mîm'in fethiyle, gâzîler kisminin, menkabeteri ve dâstânlanna denir; siyer ve seh-nâme gibi. Magâzî Kitabi bu ma'nâdandir. Sârih der ki, bunun müfredi yoktur yâhud müfredi Magzâ ve Magzât kelimeleridir (Kaamûs Ter,). Magâzî, Magzâ ve Magzât'm cem'i olduguna ve bunlar da mîmli masdar veya mekân ismi olabileceginden, bu, Peygamber'in gazve menkabeleri veya Peygamber'in gazve sahalari diye terceme edilebilir.
Bu baslik, Peygamber'in sâdece harb ve cihâd menkabeleri, askerî hareketleri degil, Medine'de kurdugu islâm Devleti'nin dînî, siyâsî, hukukî ve icti-mâî bütün hayâti ve faaliyetlerini içine almaktadir.
Peygamber Mekke'de harbe izinli degildi, tslâm hukukunda insanlar arasinda aslolan sulh ve musâlemet dâiresinde münâsebettir. Harbe zaruret Üzerine basvurulur.
Peygamber Medine'ye geldiginde yine bu esas üzerine yürümüstür. Fakat islâm'i ve müslümânlan savunmak Ihtiyâci belirince, evvelâ savunma harbine izin verildi.

[2] Gazve'nin el-Gazvu masdarindan alindigini,bunun da düsmanla cenk ve kital eylemeye gitmek ma'nâsina geldigini bundan önceki hasiyede nakletmistik. Ri vâyet ilmiyle siyer istilahinda gaza ve gazve ta'bîrleri, Peygamber'in bizzat hazir bulundugu harblere denilir. Peygamber'in bizzat içinde bulunmadigi askeri müfrezelere seriyye denilir. Seriyye, hareketleri ekseriyâ-gece cereyan eden çete ve akinci müfrezesi demektir. Seriyyenin asker sayisi üç ile dörtyüz arasinda olur, bunlar çok kerre kesif hizmetlerinde kullanirlar.
Müdâfaa harbine izin verilince Peygamber önceleri bizzat harbe katilmayip üç seriyye, üç akinci müfrezesi hazirlamis, bunlari bâzi emniyet ve kesif hizmetlerine göndermistir. Buhârî'nin bu ilk seriyyeler hakkinda rivayeti bulunmadigindan, bunlari siyer kitâblarindan kisaca nakledelim:
ilk seriyyeler üç tanedir:
a. Hamza ibn Abdilmuttalib seriyyesi, otuz kisilik olup, hicretin yedinci ayina tesadüf eden ramazân basinda, Sam'dan gelmekte olan ve üçyüz kisinin korudugu Kureys kervani üzerine gönderilmis, çarpisma yapilmadan dönmüstür.
b. Ubeyde ibn Haris ibn Abdilmuttalib seriyyesi, altmis kisilik olup, Ebû Sufyân'm maiyyetinde Misir'a gitmekte ve ikiyüz kisiyle korunmakta olan kervan üzerine sevval basinda gönderilmis, Rebîg vadisinde karsilasilmis, fakat çarpisma olmamistir.
c. Sa'd ibn Ebî Vakkaas seriyyesi, zu'1-ka'de basinda yirmi süvarilik müfreze yollanmis, bunlar geceleri gidip gündüzleri gizlenerek bes günlük yolculukla Cuhfe yaninda Hezâz suyuna kadar varmislar, kervanin geçtigini ögrenince daha ileriye gitmeye izin verilmedigi için geri dönmüslerdir. Bu seriyyelerin üçünde de harb ve kital olmamistir.

[3] Peygamber'in bizzat katildigi ilk gazve, Muhammed ibn Ishâk'in Mag&zîsmde buradaki sirayla verilmistir. Muhammed ibn Ishâk Magâzî'de imamdir, dogru sözlüdür, hicrî yüzellibir yilinda vefat etmistir. Meshur el-Magâzî kitabinin bir kismi HamîduIIah tarafindan son zamanlarda bulunup nesredilmis?, u: Konya Hayra Hizmet Vakfi, 1981/1401.
a. Ebvâ: Rasûlullah'm bizzat katildigi ilk gazve oldugunu, buna Veddân gazasi da denildigini Vâkidî bildirmistir. Rasûlullah bu gazveye hicretin onikinci ayi olan saferin evvelinde çikmis, Medine'de Sa'd ibn Ubâde'yi kaymakam birakmis, beyaz bayragi Hamza'ya vermistir. Bu gazveye yalniz Muhacirler istirak ettirilmis, Kureys'e karsi bir mukaabele maksadiyle ve ayni zamanda Damre ibn Bekr ogullari'ni itaat altina almak için çikilmisti. Düsmana tesadüf edilmediginden çarpisma olmamis, yalniz Damre ogullari'yle bir muahede yapilip dönülmüstür. Ebvâ, Mekke ile Medine arasinda, Medine'ye daha yakin bir yerdir. Peygamber'in annesi Âmine orada gömülmüstür. Peygamber orada birkaç gün kalmistir.
b. Buvât, Medine'ye üç, dört berid (yânî 36 veya 48 mil) uzaklikta bir arazîdir. Rasûlullah Sam'dan gelen Kureys kervanina i'tirâz ve mukaabele maksadiyle hicretin onüçüncü ayina tesadüf eden rebîu'l-evvelde ikiyüz kisilik bir süvârî müfrezesiyle hareket etmis, düsmanla karsilasilmadan Medine'ye dönmüstür.
c. Useyre veya Useyre, Yenbû' vadisinde bir yerdir. Peygamber Buvât'tan sonra buraya sefer etmistir. Bu sefer de Sam'a gitmekte olan Kureys kervanina karsi idi. Peygamber bu sefere katilmayi serbest birakmis, Muhacirler'den yü-zelh kisi ile hareket etmis, yanlarina aldiklari otuz deveye nevbetlese binilmistir. Medine'den çikisi Zâdu'l-Meâd'da, hicretin onaltmci ayi olan cumâda'1-âhir ol dugu bildiriliyor. Bu seferde de düsmanla karsilasilmadi. Yalniz Yenbü' tarafinda oturan Mudlic ogullan kabilesiyle bir sulh anlasmasi yapildi. MudlIc ogullari, Damre ogullari'nin müttefiki oldugundan, onlara verilen emânnâmenin benzeri buniara da verilerek Medine'ye dönüldü. Peygamber'in Medine'den Usey-re'ye varincaya kadar ugradigi yerler Ibn Hisâm'in Sfre'sinde bildirilmistir.

[4] Zeyd ibn Erkam bu hadîsinde Peygamber'in ondokuz gazasi oldugunu bildirmistir. Müslim'in Câbir'den gelen rivayetinde bu sayi yirmibirdir. Belki Zeyd bunlardan bâzisini mühim görmemistir. Sârih Aynî, magâzî ve siyer müelliflerinin Peygamber'in gazve sayisini daha yükselttiklerini bildirerek söyle demistir: Mûsâ ibn Ukbe, Ibn tshâk, Ebû Mis'ar, Abdurrahmân ibnu Ebi'z-Zinâd, Ibn Sa'd ve benzerleri Peygamber'in bizzat katildigi gazvelerin yirmiyedi, akinci.seriyyeleri-nin de kirkyedi oldugunu zikrettiler. Ancak bunlarin bâzisi, gazveleri birbiri içine girdirerek sayiyi azaltmislardir (özetle: VIII, 135-136).

[5] Bir ara Rasûlullah harb sahasini gezdi. Eliyle isaret ederek ve Kureys ileri gelenlerinin adlarini birer birer sayarak: Insâallah surasi Fulamn ölecegi yerdir. Burasi da Fulamn, burasi da Fulanin! diye göstermis; hakîkaten haber verdigi kimselerden hiçbirisi, Peygamber'in gösterdigi noktadan ileri geçemeyip oraya devrilmistir (Zâdu '1-MeâdJ.

[6] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Çünkü Peygamber (S) Bedir'de öldürülecek kimseleri haber vermis, iste bu Umeyye de Bedir'de öldürülmüstür. Bu, Pey-gamber'in en belîg mu'cizelerindendir. Bu sebebden dolayi bu hadîsin diger bir rivayeti Peygamberlik Alâmetleri Bâbi'nda da geçmisti.
Umeyye ibn Halefin öldürülmesi hakkinda birkaç rivayet vardir. Mûsâ ibn Ukbe'ye göre, onu öldüren, Ensâr'dan Mazin ogullari'ndan bir adamdir. Mu-hammed ibn Ishâk'a göre Umeyye'nin ortak kaatilleri Muâz ibn Afra ile Hârice ibn Zeyd ve Habîb ibn isaftir. Bir kavle göre Bilâl Habesî, Ensâr'dan birkaç zât ile birlikte karsisina çikip hayâtina son verdiler. Pek sisman olan vücûdu sistigi ve gömülmesine çâre bulunamadigi için tamamen örtülünceye kadar üzerine toprak yigdilar. Sonra Iasesi Bedir kuyusuna sürüklenirken parça parça oldu. Bu Umeyye, Rasûlullah ile alay edenlerden biri olup "Veytun Û-kuüi humeze" Sûresi onun hakkinda inmisti. Mekke'de iken kölesi olan Bilâl'e Islâm Dîni'-nden dönmesi için türlü türlü iskenceler yapardi. Bedir'deki o meshûf kuyuya, onunla birlikte yirmidört kadar Kureys önde geleni atilmistir.

[7] Bedir, Medine'den yüzyirmi fersah uzaklikta bir yerin adidir. Câhiliyet devrindeki panayir yerlerinden biri olup suyu, muz ve üzüm baglari vardir.
Küçük ve Büyük olmak üzere iki Bedir gazasi vardir. Küçügüne Birinci Bedir de denilir. Bu, Peygamber'in Useyre'den dönüsünden on gün sonradir. Sebebi de Kureys baskanlarindan Kürz ibn Câbir'in bir müfreze ile Medîne korularina kadar gelerek Medîneliler'in hayvanlarini sürüp götürmesidir. Bu vak'a üzerine Peygamber, Muhacirler'den bir firka ile Kürz'ün arkasindan gitmis ve Bedir yakinma kadar varmis, Kürz savusup gitmis bulundugundan, Medine'ye dönmüstür.

Bu baslikta kasdedilen Büyük Bedir gazâ'sidir, Useyre seferinin sebebi olan Ebû Sufyân kaafilesinin Sam'dan dönüsünü önlemek maksadiyle yapilmistir. Bu, zengin bir ticâret kaafilesi olup, kirk kisi ile korunuyordu. Peygamber Üç-yüzon küsur kisi ile hareket etti. iki atli ve yetmis develeri vardi. Mekkeüler Ebû Sufyân kervanini kurtarmak için 950 veya 1000 kisi ile Mekke'den hareket ettiler. Yüz atli, yüz hecin süvârîsi, geri kalani da piyade idi.

[8]

Buhârî buradaki âyetleri Bedir Harbi'nde Iki taraf kuvvetleri ve sayilarinin farkli olmasina ragmen, müslümânlarin zaferle va'dedümis olduklarini isaret için zikretmistir. Vahsî'nin sözünü Uhud Harbi kisminda senediyle getirecektir.

[9]

Bu seferde karsi çikilacak kervan zayif oldugu için fazla önem verilmemis ve sefere katilmak serbest birakilmisti. Iste Ka'b ibn Mâlik bu sözleriyle Bedir harbine katilmama sebebi olan bu serbest birakilmayi ifâde etmis oluyor. Ka'b'in dedigi gibi, Allah, müslümânlarla düsmanlari olan Kureys büyük ordusunu ummadiklari bir zamanda karsi karsiya getirdi. Müslümanlarda iki atli vardi: Zu-beyr ibmi'l-Avvâm ile Mikdâd ibnu'l-Esved. Yetmis de develeri vardi, ikiser, üçer binmislerdi. Alti zirh ve sekiz kiliçlan vardi. Rasûlullah, Ibnu ÜmmI Mektûm'u Medine'de kaymakam birakarak, ramazânin sekizinci pazartesi günü hareket etti. Ruha mevkiinde Lubâbe ibn Abdilmunzir'i Medine'ye âmil ve muhafiz ta'-yîn ederek geri gönderdi. Ordunun baskumandan sancagi demek olan livayi Mus'-ab ibn Umeyr'e verdi. Râye denilen Ikinci derecedeki iki bayraktan birisini Alî ibn Ebî Tâlib'e, digerini de Ensâr nâmina Sa'd ibn Muâz'a verdi. Bu suretle Bedir mevkiine dogru hareket edildi.

Diger taraftan Ebû Sufyân, Peygamber'in bu hareketini ögrenerek Mekke'ye haber gönderdi. Mekke zenginlerinin hepsi Ebû Sufyân kervaninin sermâyesinde hisseli bulunduklarindan, sehir heyecan içinde çalkalandi. Ebû Cehl'in kumandasi altinda bir ordu hazirlandi. Ebû Leheb'den baska bütün Mekke ileri gelenlerinin bu sefere katilmasi te'mîn edildi. Dokuzyüz elli veya bin mev-cûdlu olan bu orduda yüz atli, yüz hecin süvârîli vardi. Geri kalanlari piyade idi. Çogunun arkasinda zirh vardi. Bu ordu da Bedir'e dogru hareket etti. Ebû Sufyân, kervani deniz sahili yoluyla Mekke'ye salimen ulastirdi, fakat bu iki ordu Bedir'de karsi karsiya gelip çarpisti. Neticede Mekkeliler'in, yirmidördü ileri gelenlerden olmak üzere, yetmisi ölü, yetmisi de esîr;OIdu. Müslümanlar parlak bir zaferle Medine'ye döndüler.

[10]

Bu âyetlerde müslümânlann müskil vaziyet karsisinda Allah'a dualari, Yüce Allah'in da onlara imdâd ve inayeti özetlenerek bildirilmistir. Bedir'e varildigi gece, kuvvetli bir düsman karsisinda bulunmalarina ragmen bütün ordu ferdlerinin tatli bir uykuya dalmalari ve bu suretle suur ve irâdelerinin yerine gelmesi, sübhesiz Allah'in inayeti eseridir. O sabah dereler tasacak derecede bol yagmur yagmis, su kaplan doldurulmus, abdest alinip gusledilerek gönüllere gelen seytân vesvesesi gitmisti. Hiç gezilmeyen kum sahasi sertlesmis, yürüme ve hareket kolaylasmisti. Bunlar hep Allah'in inayeti eseridir.

Bedir'e varildiginda Sa'd ibn Muâz tarafindan Rasûlullah için harb sahasina y.akm bir düzlüge gölgelenmek üzere bir çardak yapildi. Rasûlullah ile Ebû Bekr burada oturdular.

[11]

Yukarida mealleri verilen el-Enfâl Sûresi âyetleri ile bu Ibn Mes ud hadisi Bedir seferi sirasinda cereyan eden bir müzâkere safhasina isaret etmektedir. Bu mü-zâkereyi Ibn Hisâm, es-Sîre'smde ve- oradan naklen Zâdu'l-Mead da tafsi atiyle vermistir. Özeti sudur: Rasûlullah, mütevâzî ordusuyla Bedir e dogru yollanip Zafirân vâdîsine indiginde Mekke'den kuvvetli bir Kureys ordusunun hareket ettigini haber aldi. Hiç hesâb edilmeyen bu hareket karsisinda rnuslumanlarin vaziyeti müskillesti. Çünkü âyetteki ta'bîr veçhile, hor ve hakir bir mutreze ne büyük bir orduya karsi çikmak ne kadar güç ise, Medine'ye gen dönmek de o derece âr ve utanmayi gerektirirdi. Bunun üzerine Peygamber bir istisare kurdu, durumu onlara haber verip Ensâr'in, Muhâcirler'in ayri ayri görüslerim aldi. Kimisi Kureys kervani üzerine gitmeyi, kimisi gelen büyük orduya karsi çikilmasi görüslerini ileri sürdü. Bu arada Cibrîl gelip iki taifeden gayn muayyen birinin müslümânlar için va'd edildigini müjdeledi. Uzun müzâkereden sonra Peygamber: "Haydi Allah 'm bereketine dogru yürüyünüz. Size müjdelerim Ki^ Allah bu iki taifenin birisini kat'îsurette va'd etmistir, zafer muhakkaktir... buyurmus ve Bedir'e dogru hareket edilmisti.

Bu Ibn Mes'ûd hadîsinde nakledilen Mikdâd'in bu güzel sözü, iste o müzakere esnasinda söylenmis ve onun bu sözleri de Peygamber'i sevindirmisti.

[12]

Bu âyet Mekke'de indigi hâlde, hükmü, hicretten sonra vukû'a gelen Bedir muharebesinde gerçeklesmistir. Umer (R) söyle demistir: Bu âyet inince hükmünün ne zaman, nerede gerçeklesecegini bilmiyordum. Rasûlullah (S) Bedir günü zirhini giyip de bu âyeti okuyunca, o zaman bunun hakîkatina vâkif oldum (Bey-dâvî, Seyhzâde, Medârik).

Allah'in bütün peygamberler hakkindaki va'di sudur: "And olsun ki, gönderilen kullarimiz hakkinda bizim geçmis bir sözümüz vardir: Muhakkak o peygamberler elbette muzaffer olacaklar, muhakkak bizim ordumuz elbette onlara gâlib geleceklerdir" (es-Sâffât: 171-173).

[13]

Hadîsin basliga uygunlugu, Bedir harbinde hazir bulunanlarla, onda hazir bulunmayan kimseler arasinda müsâvîlik olmadigini beyân etmesi yönündendir. Ibn Abbâs'm bu sözü en-Nisâ: 95. âyetinin bas tarafina bir tefsirdir. Ayetin tamâmi söyledir: "Mü'minlerden özür sahibi olmaksizin (evlerinde) oturanlarla, Allah yolunda maÜanyle, canlanyle savasanlar bir olmaz. Allah, mallanyle canlanyle savasanlari derece i'tibâriyle oturanlardan çok üstün kildi. Gerçi Allah hepsine de cenneti vayd etmistir. Fakat Allah, savasanlara oturanlarin üstünde, daha büyük bir ecir vermistir" (en-Nisâ: 95)

[14]

Hadîslerin basliga uygunlugu açiktir. Bunlar ayri ayri senedterle el-Berâ'dan gelen rivayetlerdir. Bunlarda adi geçen Tâlût, Kur'ân'da söyle geçer:

' 'Onlara Peygamberleri: Hakikat, Allah size bir hükümdar olarak Tâlût'« göndermistir, dedi. Dediler ki: Biz hükümdarliga ondan daha lâyik iken ve ona maldan da bir bolluk verilmemisken nasil olur da bizim basimizda hükümdarlik onun olabilir? (Peygamberleri) dedi: Sübhesiz Allah onu sizin üstünüze begenip seçmistir. Ona bilgice, vücûdca da bir üstünlük vermistir. Allah mülkünü kime dilerse ona verir. Allah vâsidir, gerçek bilicidir. Peygamberleri onlara (söyle de) söyledi: Gerçek onun hükümdarliginin açik alâmeti size o tâbutun gelmesi olacaktir ki, içinde Rabb 'inizden bir sekînet ve Mûsâ Hanedani "yle Hârûn ailesinin metrûkâtmdan bir bakiyye vardir. Melekler onu yüklenip getirecektir. Elbette bunda size kat t bir alâmet ve ibret vardir, eger îmân etmis kimselerseniz. Vaktaki Tâlût ordusuyla ayrilip çikti, dedi ki: Sübhesiz Allah sizi bir irmakla imtihan edicidir. Iste kim ondan içerse benden degil, kim onu tatmazsa artik o benden. Eliyle bir avuç alanlar baska (o kadara izin var). Derken irmaga va-nnca içlerinden birazi müstesna olmak üzere ondan (bol bol) içtiler. Nihayet o Tâlût ve maiyyetindeki müzminler vaktaki o irmagi geçtiler, (beri yanda kalanlar) dediler ki: Bu gün bizim Câtût'a ve ordusuna karsi takatimiz yoktur. (Âhirette) muhakkak Allah 'a kavusacaklarim bilenler (ve itaatle irmagi geçen ler) ise: Nice az bir cemiyet, daha birçok cemiyete Allah 'in izniyle galebe etmistir. Allah sabr (ve sebat) edenlerle beraberdir, dediler..." (el-Bakara: 247-251). O sirada Isrâîl ogullari, peygamberleri Semuîl'e Amâlika'nin saldirisindan sikâyet ederek Amâlika'nin Câlût'una karsi harb edebilecek bir kahramanin kendilerine melik ta'yîn edilmesini rica ederler. Semuîl Peygamber'e Tâlût vahyo-lunur. Tâlût, merkebini ararken Semuîl'e rast gelir. O da: Ey Tâlût, Isrâîl ogullari'na melik oldun, der. Isrâîl ogullan'na da bu ta'yîni bildirir. Tâlût'un basina seksen bin Isrâîl ogullan mücâhidi toplanir. Fakat Semuîl Peygamber bunlarin dönekligim bildigi için, Tâlût'a, bunlari söyle bir imtihan etmesini söyler: Kim su Ürdün Nehri'nin suyundan içerse o benim dînimden degildir. Her kim ,de içmezse bendendir, der. Hepsi içer, yalniz Dâvûd Peygamber'in de içlerinde bulundugu üçyüzon küsur kisi içmez ki, Bedir mücâhidleri sayisina denktir. Tâlût ile Câlût arasinda Havrân'da harb olur. Dâvûd, Câlût'u öldürür. Bir müddet sonra Semuîl de ölür. Tâlût kirk sene adalet ve basiretle hükümrân olur.

[15]

Bu hadîs Abdest Alma, Namaz ve Cihâd Kitâblari'nda da geçmisti. Peygamber Ka'be'de namaz kilarken, bu kimseler O'nunla eglenmisler, biri de yeni bogazlanmis bir devenin döl yatagini getirip secdede iken Peygamber'in sirti üzerine koymus, kizi Fâtima gelip bunu sirtindan kaldirdiktan ve Peygamber de böylece namazini tamamladiktan sonra birer birer bu kimselerin isimlerini söylemek suretiyle, aleyhlerine beddua etmisti. Iste bu beddua Bedir'de gerçeklesmis ve o kimselerin hepsi Bedir'de öldürülmüslerdir.

[16]

Ebû Cehl, ismi Amr ibn Hisâm ibni'l-Mugîre'dir, künyesi Ebû'l-Hakeni yâhud Ebû'I-Velîd idi de, Peygamber tarafindan Ebû Cehl'e degistirilmis ve: "Bu, ümmetin fir'avnidir" buyurulmustur.

Ebû Cehl, müslümânlarm en azgin düsmani ve bu düsmanca hareketlerin baslica müsebbibi oldugundan bunun öldürülmesi keyfiyeti apayri bir bâb tah-sîs edilerek burada

getirilen hadîslerde iyice belirtilip ortaya konulmustur.

[17]
Buhârî bu Enes hadîsini burada ayri ayri tarîklerden ve bâzi lâfiz farklafiyle arka arkaya birbirini tamamlar sekilde getirmistir.
Ibn Mes'ûd'un: Â! Sen misin Ebû Cehl? demesi, sakalindan tutup çekmesi kavlen ve fiilen intikaam almak gâyesiyledir. Çünkü Ebû Cehl, Mekke'de ibn Mes'ûd'a çok ezâ ve cefâ etmisti. Ebû Cehl'in: Sizin öldürdügünüz, yâhud: Kavminin öldürdügü kisinin fevkinde kimse var midir? sözleri de bu yolda ölüm ne benim için küçüklüktür, ne de senin için bir sereftir, demek istemistir.

[18]
Bu hadîsin bir rivayeti Beste bir Kitâbi'nda da geçmisti.

[19]
Basliga uygunlugu açiktir. Burada zikredilen sahislar su tertîbde birbirlerine "karsi çikmislardir: Hamza, Seybe'ye; Alî, el-Velîd ibn Utbe'ye; Ubeyde de Utbe'ye karsi çikmistir. Bunlarin en yaslisi Utbe ibn Rabîa idi. Hamza ile Alî, hiç beklemeden karsilastiklari düsmanlarini öldürmüslerdir; diger ikisi de birer kiliç darbesiyle birbirlerini yaralamislardir.

[20]
Buhârî bu hadîsleri ayri senedlerle ve bâzi lâfiz farklanyle birbirini açiklar ve te'yîd eder bir surette böyle arka arkaya getirmistir.

[21]
Bu hadîs, bu isnâd ve metinle Vekâlet Kitabi, "Bir müslümân bir harbîyi vekîl kildigi zaman bâbi"nda, buradakinden daha bütün ve daha uzun olarak geçmisti. Buradaki parantez içinde verilen kisimlar, o rivayetten alinmistir.

[22]
Basliga uygunlugu, kiliçta Bedir günü kinlan bir kirik bulunmasidir. Çünkü bunda, Zubeyr'in Bedir vak'asinda hazir bulunusunu ve böylece Zubeyr'in Bedir sahâbîleri sayisina girdigini apaçik söyleme vardir (Kastallânî).

[23]
Basliga uygunlugu "Bedir gününde vurulan (üçüncü) darbe izi" sözünden alinir. Çünkü bu söz, Zubeyr'in Bedir'de hazir bulunduguna delâlet eder.

[24]
Katâde'nin bu içtihadi, Ibn Umer'in mezhebidir. Ona göre buradaki isitmek hakikat ma'nâsina hamledilir. Âise ise, 29 rakamli hadîste bunu ilimle te'vîl etmistir. Âise, "Sözlerimi sizden daha iyi isitirler" sözünü, "Sözlerimin hakk oldugunu simdi pek iyi anlarlar" diye tefsir etmistir.
Peygamber'in bu veciz hitabesi essiz bir ilâhî intikaam idi. Bundan sonra Peygamber muzaffer olarak Medine'ye yollandi. Içlerinde birçok Kureys ileri gelenleriyle Peygamber'in amcasi Abbâs'in da bulundugu esirleri ve ganîmet mallarini da beraber getirdiler. Safra mevkiinde ganîmet mallari taksîm edildi. Nadr îbn Haris öldürüldü. Irk mevkiinde de Ukbe ibn Ebî Muayt'in boynu vuruldu. Esîrler Medine'de taksîm edilip sâhiblerine esirlere iyi bakmalari tenbîh edildi. Zafer müjdecisi olarak Medine'ye Zeyd ibn Harise, Avâlî denilen Medine köylerine de Abdullah ibn Ravâha gönderilmisti. Bu zafer haberi ile Medine ve civan halki çok sevindiler. Yahûdîler'le münafiklar da sindi.

[25]
Hadîsin basliga uygunlugu, Ibn Abbâs'in, ibrahim: 28-29 âyetlerinde zikredilen kimselerin Kureys kâfirleri oldugunu, bir tefsir olarak söylemesidir. Amr ibn Dinar'in ifâdesi de bunun benzeridir.

[26]
Aise yâhud onun sözünü açiklayici olarak Urve, bu son sözüyle âyetteki mutlak nefyin, onlarin cehennemde Istikrar bulmalari haliyle kayitli olduguna isaret etmistir.
Bu hadîsin degisik ve uzunca bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.

[27]
Bundan önceki 23 rakamli hasiyede de belirttigimiz gibi Âise, Peygamber'In "Sübhesiz simdi onlar benim kendilerine söylemekte oldugum seyi isitmektedirler" sözünü, sözlerimin hakk oldugunu simdi pek iyi bilmektedirler diye tefsir etmistir. Fakat bilmek kaabiliyetini kabul etmek, isitmek hassasiyetini kabule mâni' olmadigi mütâlaasiyle, Beyhakî ve benzeri bâzi âlimler, bu mes'elede îbn Umer'in içtihadini tercih etmislerdir.

[28]
Firdevs, cennet derecelerinin en fazîletlisidir.
Bu hadîs Cihâd Kitâbi'nda daha uzun bir metinle geçmisti. Peygamber oradaki hadîste Hârise'nin anasina: "Cennette birçok dereceler vardir, oglun muhakkak bunlardan Firdevsi A '/«(denilen en yüksek derecece eristi" buyurmustu.

[29]
Basliga Uygunlugu "Hâtib Bedir ehlinden degil mi?" sözlerindedir. Bu hadîsin biraz farkli bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Câsûs bâbi"nda geçmis idi. Ileride Mekke Fethi bâbi'nda daha genis bir metinle tekrar gelecektir.
bize: "Düsmanlariniz size yaklastiklari (size atis imkâni verdikleri) zaman, onlara ok atisi yapiniz. (Atis menzilinden uzak bulunduklarinda atis yapmayip) oklarinizin kendi yaninizda kalmasini isteyiniz" buyurdu.

[30]
Bu iki hadîsin basliga uygunluklari açiktir. Bunlar Rasûlullah'in bu emrini rivayet eden Ebû Useyd(R)'in Bedir'de hazir bulundugunun delilleridirler.

[31]
Bu, daha uzun bir metinle Cihâd Kitâbi'nda geçmisti.

[32]
Rasûlullah'in bu sözü, Uhud harbi öncesi gördügü ru'yâsi ile ilgilidir. Ru'yâ bâzi tehlikeler ve zararlar remz ediyordu. Bundan dolayi Rasûlullah Medine'de savunmada kalmayi düsünüyordu. Gençlerin israri üzerine Uhud'a çikilma karari alinmis ve ru'yâsmin isaret ettigi isler meydana gelmisti. Bunlardan sonra Allah'in getirdigi hayir, mü'minlerin kalblerinin sebat etmesidir. Çünkü müsrikler onlara karsi toplanip gelmis ve onlari korkutmus olduklari hâlde, bunca tehdîd mü'minlerin îmânlarini artirmisti da, onlar: "Allah bize yeter, O ne güzel vekîldir, demislerdir" (Âlu Imrân: 173) (Kastallânî).

[33]
Bu iki gencin babalari el-Hâris ibn Rifâa'dir. Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Cihâd Kitâbi'nda geçmisti.

[34]
Bunlardan bâzilari Mersed el-Ganevî, Hâlid ibnu'l-Bukeyr el-Leysî, baskanlari Âsim ibn Sabit, Hubeyb ibn AdIyy, Zeyd ibnu'd-Desine ve Abdullah ibn Tarik'tir. Bu seriyyeye Recî' Seriyyesi ismi verilir. Recî', Huzeyl kabilesi yurdunda bir suyun adidir. Bu sehâdet vakiasi burada vukû'a geldiginden bu adla anilmistir. Hâdise söyledir: Adal ve Karre kabilelerinden bâzi kimseler Peygam-ber'e gelip kendilerine dîn ve Kur'ân ögretmek için bâzi ögretmenler göndermesini rica etmislerdi. Peygamber onlara suffa ehlinden isimleri geçen ögretmen sahâbîleri göndermisti. Recî' mevkiine geldiklerinde bu kabile halki bunlari gaddarca sehîd etmisler. Hubeyb ile Zeyd'i Mekke'ye götürüp, orada öldürmüslerdir.

[35]
ibn Ishâk bu kasîdenin bas tarafinin sunlar oldugunu zikretti:
Lekad cemaa '1-ahzâbu havli ve elebbu
Kabâilehum ve's-tecmeû külle mecma'in
Ve kad karrabû ebnâehum ve nisâebum
Ve kurribtu min ciz'm tavîiin mumennam
Ve kulluhum yubdi'l-adâvete câhiden
Aleyye Hennî ff vesâkm bi-mudayyiin
Ile Ilâhi eskû gurbeti ba'de kerbetî

Ve ma cemaa '1-ahzâbu lî inde masra T
Fe za 'l-Arsi sabberanî alâ mâ esâbenî
Fe kad vadaû lahmî ve kad dalle matmat
Ve zâlike fî zâti'I-ilâhi ve in yese'
Yubârik alâ evsâli selvîn mnmezza 'i
Ve kad aradû bil-küfri ve'hmevtu dûnehu
Ve kad zerefet aynâye min gayri mudmim
Ve mâ bî hazâm 'î-mevti innî le-meyyitun
VelâkIn hazân hana narin teleffe 'u
Fe lestu bi-mubdin lil-aduvvî tahassuan
Veiâ cezean innî ile'llâhi mercif
Fe lestu ubâlî hîne uktelu müslimen... (Kastallânîl

[36]
Bu hakîkaten bir sünnet olmustur. Çünkü Hubeyb bu ölümünden önce iki rek'at namaz kilma isini Peygamber'in hayâtinda yapmis, Peygamber de bunu güzel görüp takrir etmistir (Kastallânî).

[37]
Bu hadîsin bir rivayeti CIhâd Kitabi, "Kisi esîr alinmak ister mi bâbi"nda geçmisti. Ileride Tevhîd Kitâbi'nda da bir rivayeti gelecektir.
Burada zikredilmesine sebeb "Âsim Bedir'de onlarin büyüklerinden birini öldürmüstü" sözüdür.
Hafiz ed-Dimyâtî, bu Hubeyb'in Bedir'de hazir bulunmadigini, Bedir'de hazir bulunup el-Hâris'i öldürenin ancak Hubeyb ibn Yesâf oldugunu söylemistir, tbn Abdilberr, el-Isttâb'd& ve Îbnu'1-Esîr de Usdu'l-Gâbe'de Hubeyb ibn Adiyy'in Bedir'de hazir bulundugunu; birincisi Ukbe ibnu'l-Hâris'in Hubeyb ibn AdIyy'i satin aldigini, babasi Hâris'i Hubeyb'in öldürmüs bulundugunu ziyâde etmistir. Ayni zamanda Hubeyb ibn Yesâf'in hâl tercemesinde beyitler zikrederek, onun da Bedir'de hazir bulundugunu ve Umeyye Ibn Halefi öldürdügünü zikretmistir (Kastallânî).

[38]
Hadîsin burada zikri "O, Bedrî olmus idi" sözünden dolayidir. Peygamber Saîd ile Talha'yi haber arastirmalari için göndermisti. Onlar bu vazifeden dönmeden Bedir harbi vâki' olmustu. Peygamber onlari Bedir'de hazir bulunanlara katti, paylarini ve ecirlerini verdi. Böylece bu ikisi Bedir'de hazir bulunanlar gibi oldular.
Ibn Umer, yakîni olan Saîd'in ölüme yüz tutmus olmasi özründen dolayi cumuayi terketmistir. Çünkü bu Saîd, Umer'in amca oglu ve kizkardesinin kocasi idi.

[39]
Kocasi ölen kadinlar gebe olmadiklari takdirde dört ay on gün beklerler. Bu müddetten sonra süslenip evlenme arzusunu izhâr eder ve evlenirler. Bundan önce böyle bir hareket yapmalari haramdir. Bu hüküm, Kur'ân-i Kerîm'de söyle ifâde edilmistir:
* 'Içinizden ölenlerin (geride) biraktiklari zevceleri kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Iste bu müddeti bitirdikleri zaman artik onlarin, kendileri hakkinda mesru' veçhile yaptiklari seyden dolayi size günâh yoktur, Allah ne islerseniz hakkiyle haberdârdir. (Vefat iddetini bekleyen) kadinlari nikâhla isteyeceginizi çitlatmanizda yâhud böyle bir arzuyu gönüllerinizde saklamanizda bir vebal yoktur. Allah bilmistir ki, siz onlari mutlakaa hatirlayacaksiniz. Ancak kendileriyle gizlice va 'dlesmeyin. (Çitlatma sûreEiyle) mesru' bir söz söylemeniz ise baska... " (d-Bakara: 234-235).
Bu hadîsin burada zikredilmesi, râvînin "O, Bedir'de hazir bulunanlardan idi" sözünden dolayidir.

[40]
el-Buhârî'nin maksadi, Bedir'de hazir bulunanlari beyân etmektir, yoksa o râvînin bu hadîsi ötekine haber vermesini beyân etmek degildir. Müellif merhum bu mutâbaa hadîsinden kendi ihtiyâci olan kadariyîe yetinmistir ki, o kisim da "Babasi Iyâs Bedir'de hazir bulunmus idi" sözüdür (Kastallânî).

[41]
Hadîslerin basliga delîllikleri açiktir. Buhârî bu Rifâa hadîslerini burada ayri ayri üç tarîkten getirmistir.

[42]
Râfi' ibn Mâlik'in Peygamber'den, Bedir ehlinin digerlerine üstün olduklarini açikça söyledigini isitmedigi, fakat söyledigi sözleri kendi ictihâdiyle söyledigi meydana çikiyor (Kastallânî).

[43]
Ibn Ishâk'ta: Peygamber (S) bir uyuklamadan sonra uyandi da: "Yâ Ebâ Bekr, müjde! Sana Allah'in yardimi gelmistir. Iste Cibril, atinin gemini tutmus onu sevkediyor..." seklindedir.
Meleklerin Bedir'de ve diger muharebelerde hazir bulunduklari, Kur'ân âyetlerinde de gelmistir:
"Hani siz Rabb 'inizden imdâd istiyordunuz da O da; Muhakkak ki, ben size meleklerden birbiri ardinca bin ile imdâd edecegim, diyerek duanizi kabul buyurmustu..." (el-Enfâl: 9)
"Hani Rabb'in meleklere: Sübhesiz ki, ben sizinle beraberim. Haydi îmân edenlere sebat itham edin, diye vahyediyordu. Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacagim, (Ey mü'minler) hemen vurun boyunlarinin üstüne, vurun onlarin her-bir parmagina (diyordu)" (el-Enfâl: 12).
"And olsun ki, siz zaîf ve dûn iken Allah size Bedir'de kesim bir zafer verdi. Allah'tan sakinin, tâ ki sükretmis olasiniz. O vakit sen müzminlere: tndiri-len üç bin melekle Rabb'inizin Imdâd etmesi yetismez mi size? diyordun. Evet siz sabreder, sakinirsaniz, düsmanlar da ansizin üstünüze gelecek olurlarsa, Rabb'iniz size nisanli nisanli besbin melekle imdâd edecektir" (Âlu Imrân: 123-125).

[44]
Bu unvansiz bâb, kendinden önceki babin fasli gibidir. Çünkü bu bâb, Bedir'de hazir bulunan kimselerin beyâniyle ilgilidir.

[45]
O yasak, Peygamber'in sonradan: "Artik kurbân etlerini yigin, biriktirip azik da edinin " emriyle kaldirilmistir. Buna âid bilgiler ileride Kurbanliklar KItâbi'n-da gelecektir.
Bu hadîsi burada getirmekten maksad ise Katâde'nin o kardesini Bedir'de bulunmus olmakla vasiflamasidir

[46]
Hadîsin burada zikri, Bedir günündeki bir harb sahnesini ve sonucunu bildirmesinden dolayidir.

[47]
Hadîs, "Ubâde Ibnu's-Sâmit Bedir'de hazir bulunmustu" sözünden dolayi burada kisaca zikredildi. Ayni isnâdla îmân Kitâbi'nda, Akabe'de yapilan bey ati anlatan "Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti... bâbi"nda buradakinden daha butun olarak geçmisti

[48]
Hadîsin burada zikredilmesi, "Huzeyfe, Rasûlullah ile beraber Bedir'de hazir bulunan kimselerden idi" sözünden dolayidir. Buhârî bu hadîsi seyhi Ebû'l-Yemân tarîkinden olmak üzere Nikâh Kitâbi'nda bütünüyle getirmistir. Oradaki rivayette devami söyledir:
Sehle, Peygamber'e geldi de: Yâ Rasûlallah! Biz Sâlim'i ogul edinmistik. Hâlbuki Allah evlâdlik hakkinda bildigin âyeti indirdi, (simdi ne buyurursunuz)? diye sordu.
Buhârî'nin seyhi Ebû'I-Yemân bu hadîsi Buhârî'ye'bu suretle zikretti.

[49]
Hadîs, bu dügün töreninde sarkici kizlarin Bedir harbinde sehîd olanlar için ya kilan medih ezgilerini çalip tegannî edislerini ihtiva etmesi yönünden burada zik-redilmistir.
Hadîsin râvîsi Rubeyyi'm babasi Muavviz ile onun kardesi Muâz da Bedir'de sehîd olmuslardi. Afra kadinin ogullari olan bu iki kardes Ebû Cehl'i kihçlanyle yere serdikten

sonra, bunlar da Ebû Cehl'in oglu Ikrime tarafindan sehîd edilmislerdi.
Gaybe ve istikbâle âid seyleri bilmek yalniz Allah'a mahsûs oldugu için, Rasûlullah'bunun kendisine nisbet edilmesini men' etmis, öteki ezgilere devam etmelerini buyurmustur.

[50] Basliga uygunlugu "Ebû Talha Bedir'de Rasülullah'in beraberinde hazir bulunmustur" sözlerindedir.
Köpek edinmenin hangi meslek sahihlerine caiz oldugu Ekincilik Kitâbi'nda, resim ve heykel hakkindaki bilgiler de; Alisverisler Kitâbi'nda geçmisti.

[51] Buhârî bu hadîsi Humus Kitabi' nda da getirmisti. Burada hadîsi iki tarîkten ve bazi lafiz farklari Ile getirdi. Buradaki basliga uygunlugu "Bedir günündeki ganimetten benim nasîbim olarak..." sözlerinden alinmistir.

[52] O sarkici kadinin irticalen söyledigi bu kasidenin devami söyledir:
Elâ yâ Hamzu li's-surufi'n-nivâi
Ve hunne muakkalâîun bi'lfinâi
Da'i's-sikkîne Fi'1-lubbâli minhâ
Ve durric hunne Hamzatu bi'd-diirtâi
Ve accil min etâbîhâ li-serbin
Kadîran min tabîhm ev sevâin
(= Ey Hamza, semiz develere bak! Evin önündeki sahada ayaklan simsiki baglanmistir. Haydi Hamza, bunlarin boyunlarina biçagi daya, boyunlarini kana boya! Ve bunlarin en nefîs parçalarindan sarâb için çömlekte pismis et yâhud kebâb yapmaya acele et!)

[53] Humus Kitâbi'ndaki rivayetin sonunda: "Bu vakia sarâbin haram kilinmasindan önce vuku' bulmustu" ziyâdesi vardir.

[54] Buhârî bu hadîsi burada Alî'nin: "Çünkü o Bedir'de hazir bulundu" sözünden dolayi zikretmistir.
Râvî Muhammed ibn Abbâd, Ebû Abdillah el-Mekkî'dir, Bagdâd'a inmistir, meshur bir sikaadir. 284 yilinda Bagdâd'da ölmüstür. el-Câmi'u's-Sahîh'te onun bundan baska hadîsi yoktur.
Sehl ibn Huneyf (R), 38 yilinda Kûfe'de vefat etmis, cenaze namazini Alî ibn Ebî Tâlib kildirmistir. Ebû Amr el-Bagavî alti tekbîrle kildirdigim; el-Hâfiz Ebû Zerr de bes tekbîr ile kildirdigini nakletmistir (Aynî).

[55] Buhârî bu hadîsi "Huneys ibn Huzâfe Bedir'de hazir bulunmus, (yaralanarak) Medine'de vefat etmisti" sözünden dolayi burada getirmistir. Bunu Nikâh'ta da getirecektir.

[56] Hadîsi burada el-Bedrî sözünden dolayi zikretmistir. Bâzilari Ebû Mes'ûd, Bedir harbinde hazir bulunmadi, fakat meskeni orada oldugu için Bedrî nisbetI verildi, demislerdir. Ebû Ubeyd el-Kaasim ibn Sellâm, Ibnu'I-Kelbî ve Müslim, onun Bedir'de hazir bulundugu görüsünü tercih etmislerdir. Buhârî de bu görüse meyletmistir. Kaaide ise müsbitin nâfî'den öne geçirilecegi üzerinde devam edicidir. Bu hadîs îmân Kitabi, "Ameller ancak niyetledir bâbi"nda geçmisti (Aynî).

[57] Buhârî hadîsi burada "Ebû Mes'ûd Bedir'de hazir bulundu" sözünden dolayi zikretmistir... Bu "Bedir'de hazir bulundu" sözü, onun Bedir'de hazir bulunusunun hakikatini haber vermektir, iste bundan dolayi Buhârî onun Bedir'de hazir bulundugunu kesin kildi. Çünkü bundan evvel geçen hadîste onu evvelâ "el- Bedrî" diye vasiflamakla zikretmisti. Burada ise kesin olarak ihbar, yânî haber verme veçhile zikretmistir.

[58] Bu hadîs, Namaz Vakitleri Kitâbi'nin evvelinde uzunca bir metinle geçmisti. Orada da açiklandigi gibi, metindeki son fiil "Umirte" ve "Umirtu" sekillerinde olabilir. Birinci okunusa göre ma'nâ "Bununla emrolundun", Ikinciye göre "Bununla emrolundum" demek olur. Bunlarin naibi faili Peygamber olmak ihtimâli oldugu gibi, Cibril de olabilir... (Aynî).

[59] Buhârî bu hadîsi burada "el-Bedrî" sözünden ötürü zikretmistir. O bunu Kur'-ân'in Fazîletleri Kitâbi'nda da baska bir yoldan getirmistir.
el-Bakara Sûresi'nin bu son iki âyeti, îmân edilmesi zarurî olan en büyük umdeleri ihtiva etmektedir. Bununla beraber yedi tane de duâ cümlesi vardir. Bu iki âyet, okuyucusuna, ins ve cinn serrinden emînlik yâhud Kur'ân'la gece kiyamindan kulluk için yetisir.

[60] Hadîsi burada "Bedir'de hazir bulunanlardan" sözünden dolayi zikretti; bu se bebden ötürü hadîsin kalan kismini zikretmedi. Hadîsin tamâmi Namaz Kitabi; "Evlerde mescidler edinmek babi" ile Cemâatle nafile namazi kilma bâbi"nda uzunca bir lâfizla geçti.
Mahmûd ibnu'r-Rabî' bes yasinda Iken evlerinde Peygamber'in bir kovadan su püskürmesini hatirlamistir. Doksandokuz yilinda, doksanüç yasinda vefat etmistir (Aynî).

[61] Bunu ibn Sihâb'in, Itbân hadîsini Mahmûd Ibnu'r-Rabî'den isitmesini te'kîd için zikretmistir.

[62] Buhârî bu hadîsi, Iki yerinde geçen "Bedir'de hazir bulundu" sözünden dolayi zikretmistir.

[63] Bunu da yine "O ikisi Bedir'de hazir bulunmuslardir" sözünden dolayi zikretmistir.
Hadîsin sonundaki "Sübhesiz Râfi' kendi aleyhine sözü çogaltmistir" kelâmi, Salim tarafindan Râfi' aleyhine bir inkârdir. Bu sözün ma'nâsi, Râfi' kendiliginden hadîs düzüp Peygamber'e isnâd etti demek degildir. Belki bunun ma'nâsi, Râfi, arazîden çikan mahsûlün bir kismi mukaabilinde kiraya vermekle, para ile kiraya vermek arasini ayirmadi demektir. Bunlardan yalmz birincisi neh-yedilmistir, mutlak olarak nehyedilmemistir,
Bu konu Ekincilik Kitâbfnda geçmisti... (Aynî).

[64] Buhârî bunu da burada "O, Bedir'de hazir bulundu" sözünden dolayi zikretmistir.

[65] Bunu da burada "O, Bedir'de hazir bulunmustu" sözünden dolayi zikretmistir.
Bu hadîs Cizye Kitâbi'nda 3. hadîs olarak çok az bir farkla geçmisti

[66] Buhârî bu hadîsi burada "Ebû Lubâbe el-Bedrî" sözünden dolayi zikretmistir. Bu hadîs, daha uzun bir metinle Bed'u'1-Halk Kitâbi'nda da geçmisti

[67] Bunu da burada "Ensâr'dan birtakim adamlar" sözünden dolayi zikretmistir. Çünkü onlar Bedir'de hazir bulunmus kimselerdi. Buhârî bu hadîsi Itk ve Ci-hâd Kitâblan'nda da getirmistir

[68] Buhârî bu hadisi burada "O, Bedir'de hazir bulunanlardan idi" sözünden dolayi zikretmistir. Hadîsi burada iki tarîkten getirmistir.

[69] Buhârî, bu hadîs bu gazvenin evvellerinde geçmis olmakla beraber burada 'Ebû Cehl'i Afra kadinin iki oglu vurmustu" sözünden dolayi zikretti. Çünkü bu söz kesin olarak o iki ogulun Bedir'de hazir bulunduklarina delâlet etmektedir. O iki ogul, Ensârh Muâz ve Muavviz'dir (Aynî).

[70] Bu, Menâkib'da geçen hadîsin bir parçasidir. Bundan burada Buhârî'nin maksadi "Bedir'de hazir bulundular" sözüdür

[71] Hadîsin burada zikrinin sebebi açiktir. O da bu iki kisinin Bedir harbinde hazir bulunduklarinin belirtilmesidir

[72] Rasûlullah'in Mut'im'e kanli düsmanlarin bile bagislatacak derecede kiymet vermesi, kendi üzerinde büyük minnet hakki bulunmasindandir. Söyle ki: Peygamber TâIf'ten kederli dönüsünde Mut'im O'nu himayesine almisti; Kureys'-in Hâsimîler'Ie ilgiyi kesme ahdinin yazisini yirtip atmisti. Mut'im Bedir harbinden önce Mekke'de doksan küsur yasinda öldü. Burada zikrinin sebebi "Bedir esirlerini kurtarmak için gelse idi" sözüdür.

[73] Bu üçüncü fitnenin: Irak'ta Ezârika fitnesi; Haccâc'in (74'te) Abdullah ibn Zu-beyr'i öldürüp Ka'be'yi tahrîb etmesi fitnesi; Mervân ibn Muhammed'in halî-feligi zamaninda 130 senesinde Medîne'de Ebû Hamza el-Hâricî fitnesi oldugu söylenmistir... (Kastallânî).

[74] Bu hadîsin tamâmi, uzun bir metin hâlinde Sehâdetler Kitabi, "Kadinlarin birbirlerinin adaletini belirtmeleri bâbr'nda geçmisti. Burada bir kisminin zikredilmesi, Âise'nin Mistah'in anasina, Mistah'in Bedir ehlinden olduguna sehâdet etmesinden dolayidir (Aynî).

[75] Bunun burada zikredilmesi Mûsâ ibn Ukbe'nin Ibn Sihâb'dan Bedir gazvesi Islerinden olarak naklettigi seyleri beyân içindir.

[76] Ebû Abdillah, el-Buhârî'nin kendisidir. Bana göre "Bedir'de hazir bulunanlarin toplami" sözü, onun söyledigi söz olur. Bu "Kaale Ebû Abdillah" kismi, birçok Buhârî nüshalarinda yoktur. Yok olmasina göre de "Bedir'de hazir bulunanlarin toplami" sözü, Mûsâ ibn Ukbe'nin, Ibn Sihâb'dan söyledigi söz olur. el-Kirmânî de buna kaail oldu (Aynî).

[77] Yânî Kureys'ten hissen ve hükmen hazir bulunanlar yâhud hizmetçilerinin ve tâbi'lerinin eklenmesiyle yüz kisidir. Ibnu SeyyidI'n-Nâs, bunlarin isimlerini siraladi da doksandörde ulastirdi (Kastallânî).

[78] Bundan maksad bilhassa bu kitâbda Bedir ehlinden olduklari zikredilen kimselerin isimlerini vermektir. Bu, daha evvel tafsîlli olarak geçenleri bir fezleke (yânî özet) ve bir toplamadir. Yoksa mutlak olarak burada zikredilenlerin hepsini vermek degildir (Kastallânî).

[79] Bu harf sirasina göre siralama sartindan Peygamber ile Dört Halîfe müstesna tutulmustur. Bunlar sereflerinden dolayi öne geçirildiler.

[80] Buradan i'tibâren Bedir ehlinden olanlarin isimlerini hicâ harfleri tertibiyle vermeye basladi. Elif harfinden Iyâs ibnu Bukeyr'i zikretti

[81] Bu sekilde ismi verilip de sayisi yazilmayanlar, daha önce isimleri ve sayilari verilmis olanlardir. Bir nüshada burada Ebû Bekr'in ismi evvelce geçtigi için yazilmamistir.

[82] Burada sayilan kimselerin tam isimleri ve bunlara âid tamamlayici bilgiler serhlerde ve terâcüm kitâblannda verilmistir.
el-Hâfiz Ebû'1-Feth el-Ya'murî Muhacir'lerüen doksandört kisiyi siralamistir. Hazrec'den yiizdoksanbes, Evs kabilesinden yetmisdört isim siralamistir. Bunlarin toplami 363 -üçyüzaltmisüç- olmustur. Dedi ki: Bu sayi Bedir ehlinin sayisindan çoktur. Ancak bunlarin bâzisi hakkinda hilaf gelmistir.
el-Kevâkib'dt de söyle dedi: Bunlari zikretmenin fâidesi, öne geçmenin fa-zîletini ve baskalari üzerine tercîhi bilmek ve ta'yîn üzere bunlara Ridvan Ile duâ etmektir -Allah onlarin hepsinden razi olsun- (Kastallânî).

[83] Medine'de Yahûdîler üç kisim idi: Nadîr ogullan, Kurayza ogullan, Kaynukaa ogullan. Bunlar kismen Medine'nin içinde, kismen hâricinde ikaamet ederlerdi. Medine'nin san'at, ticâret, ekim ve dikim islerini ellerine almislardi. Bu se-beble hepsi de servet sahibi idi. Medine'nin Iktisadî hâkimiyeti bunlarirf elinde idi. Peygamber Medine'ye hicret ettiginde, bunlarin dînî hürriyetlerini kabul, mal ve can emniyetlerini korumayi taahhüd etmis, bunlarla muahede yapmis idi. Bu muahedelerin bir maddesinde mal ve can emniyeti mukaabilinde ve gerektiginde maddî yardimda bulunmak zikrolunmustu.
Amir ogullan'nin Isledigi Maûne Kuyusu faciasindan sag kurtulup Medine'ye gelmekte olan Amr ibn Umeyye ed-Damrî, Âmir ogullari'ndan iki kisiye rastgelip, bunlar uyurken -sehîd olan arkadaslarinin intikaamini almak gayretiyle-ikisini de öldürmüstü. Medîne'ye geldiginde bunu Peygamber'e haber verdi. Peygamber: "Hatâ etmissin! Onlar benden ahd ve emân almislardi" buyurdu. Iste bunlarin diyetleri verilecekti. Anlasma geregince Nadîr ogullari'ndan yardim isteniyordu.
Rasûlullah'in beraberinde Ebû Bekr, Umer, Alî, Zubeyr, Talha, Sa'd Ibn Muâz, Sa'd ibnu Ubâde, Useyd ibn Hudayr da vardi. Nadîr ogullari, evvelâ yardim ederiz dediler. Sonra birer birer Peygamber'in yanindan ayrildilar. Bir evin duvari dibinde oturmakta olan Peygamber'in üzerine yukaridan bir tas birak mak suretiyle sûikasd tertîb ettiler. Cibril bunu Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine Peygamber, Nadîr ogullan'na on gün içinde Medine'yi terketmelerini emretti. Onlar evvelâ bunu kabul eder göründüler. Sonra münafiklarin ve Kurayza ogullan'nin yardim va'dlerinden cesaretlenip Medine'den çikmamaya yeltendiler. Bunun üzerine Peygamber onlara harb i'lâniyle kalelerini muhasara etti. Onbes veya yirmibes günlük muhasaradan sonra bunaldilar. Ve neticede develerinin tasiyabilecegi esyâlariyle Medîne'den çikip gitmelerine müsâade edildi.

[84] Yahudiler muahede hükümlerine hürmet etmediler. Medîne'de yayilan Islâmiyet'in nüfuzunun kendi nüfuzlarini gidereceğini anlayarak, Kureys tarafini tutmuslardi. Basta en cengâver olan Kaynukaa ogullan olmak üzere, bunlarin birer birer cezalari verilmistir.

[85] Çünkü Hasr Sûresi, Nadîr ogullan hakkinda inmis ve Allah bu sûrede onlara Isabet ettirdigi intikaami zikretmistir. Buradaki mutâbaati müellif Tefsîr'de senediyle getirmistir.

[86] Bu hadîs baska bir senedle Beste bir Kitâbi'nda, "Peygamber, Kurayza ve en-Nadîr'i nasil bölüstürdü bâbi"nda geçmisti. Kurayza ogullan gazvesinde daha bütün olarak gelecektir

[87] Âyet, muhasaranin sekli ve düsmanin siper edinebilmesi ihtimâli olan hurma agaçlarinin kesilmesi suretiyle sikistinldigini bildirmistir. Bu vak'aya ve bu âyete da-yanarak, harb îcâbi her nevi' yas agaçlann yakilip kesilmesinin mübâh oldugunu Nevevî, Müslim Serhi'nde, Dört Imâm ile beraber âlimlerin cumhurundan rivayet etmistir. Öteden beri sürüp gelen milletlerararasi örf ve âdet de böyledir, ve zamanimizda insafsiz sekilleri tatbîk olunmaktadir

[88] Bu siir müslümânlar lehine degil, müslümân aleyhine duadir. Çünkü Ebû Suf-yân ibnu'l-Hâris, o zaman bir kâfir idi.
Bu heybetli muhasaranin devami üzerine Nadîr ogullari bunalip emân diledi. Taberî'nIn beyânina göre, develerine yükleyip götürebildikleri kadar mal alip götürmek üzere gitmelerine müsâade edildi. Ibn Sa'd, aftiyöz deve yükü esya ile sürgün edildiklerini bildirir. Hüzün ve teessür göstermemek için defler çalarak, tegannî ederek Medine'nin içinden geçip gitmislerdir. Bunlardan bir kismi Sam'a, bir kismi Filistin'de Erîha'ya gitmislerdir. Elli zirh, elli migfer, üçyüz-kirk kiliç birakmislardir.

[89]

Fey', Allah'in dîn düsmanlarindan -galebe ile degil, fakat sürgün, yâhud cizye üzerine sulh olmak suretiyle- Rasûlü'ne tahsîs buyurdugu maldir ve ganimetten daha husûsî bir istilahtir. Çünkü ganimet malinda da "Hums = Beste bir"i fey'dir.

[90] Buradaki her iki hadîsin tâbi'î râvîsi Ibn Sihâb ez-Zuhrî'dir. ez-Zuhrî, Umer vakiasini Mâlik ibn Evs'den, Âise hadîsini de Urve ibn Zubeyr'den rivayet ediyor. Kurîubî'nin beyânina göre, en sonra bu arazî Abbâsîler'in idaresine geçmistir.
Islâm târihine âid bu kiymetli bilgileri Buhârî Beste bir Kitâbi'ndaki Fedek kissasinda da rivayet etmistir.

[91] Bu hadîs dahî Humus Kitâbi'nda ve daha birkaç yerde geçmisti. Basliga uygunlugu, bunun, bundan önceki hadîse uygunlugu yönündendir. Birseye uygun olana uygun olan, o seye de uygun olur (Aynî).

[92] Ka'b ibnu'l-Esref, Medine Yahudileri'nin en azgin bir sâiri idi, Rasûlullah ile müslümânlari hicvedip kötüler ve müslümânlar aleyhine Mekke müsriklerine yardim ederdi. Bedir gazvesinde müsriklerin tam ma'nâsiyle hezimete ugramalari Ka'b'a pek agir gelmisti. Bedir'de öldürülen müsrikler için devamli aglar ve onlar hakkinda siirler, mersiyeler düzer, insâd ederdi. Hassan ibn Sabit de Ka'-b'in bu siirlerine cevâb verir idi {Aynî'den özetle).

[93] Hadîsin burasinda Ibnu Abdilberr'in rivayetinde su tafsilât vardir: Muhammed ibn Mesleme, Rasûlullah'a verdigi bu va'd üzerine birkaç gün bu isle mesgul oldu. Ebû Naile -ki Ka'b ibnu'l-Esref'in süt kardesidir. Abbâd ibn Bisr, Haris ibn Evs, Ebû Abs ibn Cebr ile görüstü. Ve Rasûlullah'a verdigi va'di bunlara açti. Bunlar da muvafakat edip: Hepimiz birlik olup öldürürüz, dediler. Sonra yine hepsi birlikte RasûluIIah'in huzuruna geldiler. Bulusma sirasinda: Yâ Rasûlallah, hakkinizda Ka'b'i sevindirecek bâzi sözler söylemek lâzimdir, buna izin veriniz, dediler. Rasûlullah da: "Hatira geleni söyleyebilirsiniz" buyurdu.

[94] Bir vesk, altmis sâ'dir ki, yuvarlak hesâb bir deve yükü zahîredir. Bir sâ\ dört müdd'dür. Vesk, sâ\ müdd vezinlerinin bu günkü tartilarla karsilikli hesâblari Zekât Kitâbi'nda geçti.

[95] Ilk kiliç darbesi üzerine Ka'b haykirmis ve bu feryadi duyan kale içindeki Yahudiler toplanmislar, sonra Rasûlullah'a gelerek Ka'b'm aldatilma ile öldürüldügünden sikâyet etmisler. Rasûlullah, Ka'b'm kendisine ve müslümânlar üzerine düsmanlarini nasil tesvîk ettigini birer birer sayip dökünce, Yahudiler söz söylemeye muktedir olamamislardir. Ibn Cevzî'nin Serefu'l-Mustafâ adindaki kitabinda bildirdigine göre, Ka'b'i öldüren mücâhidler, onun basim bir yem torbasinin içine koyarak Medine'ye getirmislerdi. Bu suretle Islâm'da ilk naklolunan düsman basi, Ka'b'in basidir, denilmistir. Ka'b'in öldürülmesi, hicretin üçüncü yili ramazâninda vâki' olmustur.

[96] Bunlar, baskanlari Abdullah ibnu Atîk'ten baska üç kisi idiler. Bunlardan birisi Buhârî'nin bundan sonra gelecek hadîste bildirdigine göre, Abdullah ibnu Utbe'dir. Diger ikisi de Mes'ûd ibn Sinan ile Abdullah ibn Uneys'tir. Adi geçen Abdullah ibn Utbe, meshur Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd degildir. Çünkü bu, Muhacirler'dendir, öbürüsü ise Ensâr'dandir.

[97] Bu zengin Yahûdî, Hendek gazasinda Medine etrafindaki kabileleri toplamisti. Urve'den gelen bir rivayete göre Gatafân gibi Arab kabilelerine birçok yardimda bulunarak Rasûlullah'in aleyhine harekete sevketmistir.

[98] iki parantez arasindaki Ifâdeler, hadîsin bundan sonra gelecek olan rivayetinden alinmistir.

[99] Buhârî bu hadîsi ayni sahâbîden ve fakat ayri senedlerle ve bâzi farklarla üç rivayet hâlinde getirmistir. Hadîsler daha kisadan sonra daha uzunu getirilmek suretiyle birbirini tamamlayip açiklayici bir siralayisla verilmistir.

[100] Uhud, Medine'nin kuzeyinde bir fersahtan az bir mesafede bir dagdir. Islâm târihinde büyük bir mevki'i vardir. Uhud harbine Kur'ân-i Kerîm'in Âlu Imrân Sûresi'nde 117. âyetten i'tibâren altmis âyette; diger bir rivayette de 120 âyette isaret edilmistir. Uhud harbi, hicretin üçüncü yilinda sevvalin onbirine tesadüf eden cumartesi gününde vâki' olmustur. Ibn Sa'd'a göre hicretin otuzikinci ayinda sevvalin yedisinde vâki' olmustur. Söyle ki: Kureys müsrikleri Bedir yenilgisinin acisini çikarmak için Ebû Sufyân'in emrinde iyi donatilmis üçbin kisilik bir ordu ile Medine üzerine yürüdüler. Kureys kadinlarinin da istirak ettigi bu ordunun yedîyüzü zirhli idi. îkiyüz süvari vardi. Bu kuvvet, sevvalin yedisinde Uhud Dagi yakinina gelip Ayneyn mevkiine konmustu. Peygamber de harb sû-râsmda Medine'de savunma harbi yapilmasi yâhud Medîne disina çikilmasi hususlarini müzâkere etmis, ekseriyetin tercihi olan Medîne disina çikilmasina karar verilmisti. Peygamber cumua namazindan sonra bin kisilik bir kuvvetle Medine'den çikti. Medîne ile Uhud arasindaki Sevt mevkiinde Abdullah ibn Ubeyy: Ben meydan harbine muhalifim, diyerek üçyüz kisi ile geri döndü. Peygamber yediyüz kisiyle Uhud'a vardi. Vâdî'nin agzindaki Si'b mevkiini ordugâh edindi. Cumua günü piyade askerlerini harb nizâminda ta'biye eyledi. Ve düsman bozulsa bile ta'kîb için yerlerinden ayrilmamalarini buyurdu. Elli kisilik okçu kuvvetini de piyadelerin arkasina yerlestirdi. Bunlarin kumandasini da Abdullah ibn Cubeyr'e verdi. Bunlara da yerlerini hiçbir surette terketmemelerini emretti...

[101] Bu Âlu Imrân: 117. âyeti Uhud harbi hakkindaki âyetlerin birincisidir. Peygamber tarafindan hatirlanmasi emrolunan Medine'den ve aile arasindan çikis, âlimler topluluguna göre Uhud seferine âiddir. Âlimlerin çoguna göre sevvalin onuncu günü cumua namazindan sonra çikilmis, cumartesi günü harbedilmistir.

[102] Bu âyetlerde müslümânlarin Uhud'da sarsildiklarina isaretle teselli edilmekte ve bu sarsintinin ihtiva ettigi gayeler ve maksadlar bildirilmektedir. Uhud günü harb baslayinca, günün ilk yarisinda galebe Islâm ordusunda olmus, düsmana yirmiden fazla telefat verdirilmisti. Sonra Peygamber'in emrine uyulmamasi sebebiyle müslümânlar bozulmustu.
Bedir'de müsriklerin, Uhud'da Islâm ordusunun kaybi yetmiser neferden ibaret oldugundan, her iki tarafin cerihasi arasinda tam bir benzerlik vardir. Âyette buna da isaret edilmistir.

[103] Bu âyetlerde bildirilen afv ve tesellilerle gönüllerdeki irâde çöküntüsü giderek yeni bir azim ve irâde kudreti hâsil olmus ve yeniden bir ikinci müdâfaa harbi baslamistir.

[104] Bu hadîs, Bedir'de meleklerin hazir bulunmasi bâbi'nda senedi ve metni ile ve küçük bir lâfiz farkiyle geçmisti

[105] Bu hadîs de küçük lâfiz farkiyle Cenazeler Kitâbi'nda, "Sehîd üzerine namaz bâbi"nda geçmisti.

[106] Bu, Buhârî'nin Müslim'den yalniz olarak rivayet ettigi hadîslerdendir. Bunda Uhud harbinin bâzi safhalari ve tafsilâtina âid özet bilgiler verilmis oluyor. Bu bilgiler târîh kitâblannda daha genis verilmistir.

[107] Bu hadîs, Cihâd Kitâbi'nda, "Yüce Allah'in "Allah yolunda öldürülenleri sakin ölüler sanma..." (Âlu Imrân: 169) kavlinin fazileti bâbi"nda geçmisti.

[108] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçmisti. Rikaak'ta da gelecektir.

[109] Buhârî'nin böyle bir rivayeti Bedir gazasinda geçmisti. Burada oldugu gibi orada da bu sehidin adi bildirilmemistir. Ancak Müslim'in Bedir'e âid olan rivayetinde onun adi Umeyr ibn Humâm oldugu bildirilmis oldugundan, Uhud'daki yigidin bu Umeyr'den baska birisi olmasi ve iki kisiye âid ayri ayri iki vak'a olmasi gerekir

[110] Bu hadîsin bir rivayeti de Cenazeler Kitâbi'nda geçmisti.

[111] Enes ibnu'n-Nadr'm bu kahramanliklari, öbür Islâm mücâhidlerini de gayrete getirerek yapilan siddetli hamlelerle düsman kuvvetleri haylî sarsilmisti. Bunlarin ortaya koyduklari yigitlik menkabeleri el-Ahzâb: 23. âyetinde medhedilmis-tir. Islâm ordusunun Hamza gibi birtakim kuvvetli yigitleri kaybetmesine ragmen varlik göstermesi müsrikleri korkutmustur. BudaÂIu îmrân: 137. âyetinde bildirilmistir. Iste bu ilâhî korkunun te'sîri altinda en kuvvetli düsman, zayif bir kuvvetin karsisinda tutunamayip çekilmis ve bu suretle harb sona ermistir.
Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabi, el-Ahzâb: 23. âyeti ile ilgili babinda geçmisti.

[112] Hadîsin basliga uygunlugu, içindeki âyette, adaklarini yerine getirenlerin ancak Uhud'da sehîd olup bu adaklarini yerine getirmis olmalari yönündendir. Bu âyetin Enes ibnu'n-Nadr ve digerleri gibi Uhud sehîdleri hakkinda indigi geçen hadîste bildirilmisti. Kur'ân'in Mushaf hâlinde yazilmasini anlatan bu hadîs bâzi küçük farklarla Cihâd Kitabi, el-Ahzâb: 23. âyetle ilgili bâbda iki tarîkten getirilmisti.

[113] Hadîsin son fikrasi Medine'nin Faziletleri bölümünde de geçmisti.

[114] Bu iki zümre Hazrec'den Selime ogullan ile Evs'ten Harise ogullaradir. Bunlar . ordunun iki kanadini olusturuyorlardi. Abdullah ibn Ubeyy münafiklar züm-resiyle yari yoldan Medine'ye dönerken, bunlari da dönmeye tesvîk ettiginden, gönüllerinde bir sarsinti olmus ve yine Allah'in inâyetiyle ordudan ayrilmamislardi. Câbir bu âyet, kendileri hakkinda Allah'in velîliligini ,ve senasini Ihtiva ettiginden dolayi hâsil olan netîceden, yânî böyle çirkin bir hâdise üzerine inmis olsa bile yine sevindigini ifâde etmistir.

[115] Buhârî bu hadîsi, Bey', Karz gibi birçok yerlerde getirmistir. Burada getirmesinden maksad, Câbir'in babasi Abdullah'in Uhud'da sehîd edilenlerden olmasidir.

[116] Hadîs bundan önceki degisik kitâblarda küçük lâfiz ve sened farkliliklanyle geçti. Burada getirilmesinden maksad, Câbir'in babasi Abdullah'in Uhud'da sehîd edil-digini bildirmektir.

[117] Rasûhillah nâmina harb eden iki erin Cibril ile Mîkâîl olduklari, Müslim'in Sa-hîh'inde açikça söylenmistir. Bu, "Melekler Bedir'den baska yerde harbe fiilen katilmamislardir" görüsünü reddeder.

[118] Sa'd ibn Ebî Vakkaas'in bu hadîsi rivayet yollan çok olan meshur hadîslerdendir ve yalniz burada be1; vnMnii -;vâyef Hlr

[119] Bu hadîsler, bunlarda isimleri anilan sahâbîlerin Uhud harbinde bulunduklarini ve gösterdikleri kahramanliklari bildirmek için getirilmislerdir.

[120] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd'da, "Kadinlarin erkeklerin beraberinde muharebe etmeleri bâbi"nda ve bir rivayeti de Ebû Talha'pm menkabeleri bâbi'nda geçmisti.

[121] Bu hadîsin bir rivayeti de Bed'u'l-Halk'ta "îblîs'in ve askerlerinin sifati bâbi"n-da (rakam: 97) da geçmisti.
Huzeyfe'nin babasi Yemân, beraberindeki yasli arkadasiyle birlikte Uhud harbinde müslümânlarin bozuldugu haberi üzerine Medine'den Uhud'a gelmisler ve harbe girismislerdi. Harbîn basinda Uhud'da bulunamadiklari için o günkü parolayi bilemediklerinden dolayi müslümânlarca düsmandan sanilarak yanlislikla öldürülmüslerdir. Oglu Huzeyfe'nin "Durun, o babamdir" diye bagirin-caya kadar müslümânlar onu öldürmüslerdir... (Huzeyfe ve babasinin hâl tercemeleri, et-Hakaaik, s. 217-218 ile Tecrîd Ter., II, 383'de, 316 rakamli hadîsin hasiyesinde özetlenmistir.)

[122] Bu kelime Tâhâ: 96. âyette de geçer.

[123] Uhud günü meydana gelen bozgunluk, Peygamber'in öldürüldügü haberi üzerine umûmî bir panik hâlini almisti. Medîne'ye kadar kaçanlar da olmus ve kadinlarin ta'rîzine (ayiplamalarina) ugramislardi. Çogu Uhud Dagi'na kaçmisti. Umer de bunlarin arasinda bulunuyor ve: "Kim Muhammed Öldürüldü derse onu öldürecegini" söyleyerek, bozgunlugu önlemeye çalisiyordu. Iste buradan itibaren baslikta getirilen ayetler müslümanlarin Uhud'daki o bozgunluguna isaret etmektedir.

[124] Ibn Umer bu afv hususundaki görüsünü baslikta geçen âyete dayandiriyordu. O âyette bildirilen iki cem'Iyet, yânî iki ordudan maksad, Peygamber'le sahâbî-leri; Ebû Sufyân ile Kureys kuvvetleridir

[125] el-Hâkim'in el-Müstedrek'dc Urve'den rivayetine göre Rukayye'nin hastaligi sebebiyle Usmân'la beraber Usâme ibn Zeyd'i de Medîne'de birakmistik. Çünkü Rukayye çok agir hasta idi. Hattâ Zeyd ibn Sait Medine'ye Bedir zaferini ilk önce müjdelemek üzere geldiginde Rukayye vefat etmisti.

[126] Hadîsin basliga uygunlugu apaçiktir. Bu hadîsin bir rivayeti Uhud gazvesi bâ-binin evvellerinde geçmisti.

[127] Bu âyette haber verilen uyku, hislerin ta'tîlinden ibaret olan bir gaflet degil, gönüllere huzur ve emniyet veren ilâhî bir sekînettir. Ve o sirada pek ziyâde ihtiyâç duyulan bir istirahattir. Âyette husûsî olarak bu ilâhî ni'metin hâlis mü'minlere ihsan edildigine ve münafiklarin cani ve basi derdine düserek uyku yüzü görmediklerine isaret edilmistir

[128] Ebû Talha'nin bu hadîsi, âyette haber verilen bu ilâhî sekînete mazhar olanlardan birisinin kendisi olduguna apaçik delâlet etmektedir.

[129] Humeyd'inkini Ahmed, Tirmizî, Nesâî rivayet etmislerdir. Müellif de Tefsîr'de bu âyetin nüzul sebebinde zikretti. Sâbit'inkIni Müslim rivayet etmistir.

[130] Bunlarin üçü de Mekke'nin fethi günü müslümân olmuslar ve müslümânliktaki hayâtlari pek güzel devam etmistir. Bunlardan Süheyl ibn Amr, Kureys'in güzel söz söyleyen hatîblerinden ve büyüklerinden idi.Hudeybiyemuâhedesini yapma ile vazifelendirilen hey'etin baskani Idi. Gerek bunlar, gerek Kureys ordusunda o gün harbetmekte bulunanlardan çogu ileride islâm camiasi içindeki serefli yerlerini alacaklarindan, bu âyette: Ey Peygamber müsriklere âid ceza hükmü seni ilgilendirmez. O yalniz bana âiddir! diye onlara la'net etmekten sakindirmistir.

[131] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Kadinlarin harbde su kirbalarini yüklenip askerlere tasimalari bâbi"nda geçmisti.
Ümmü Kulsüm'ü Peygamber'in kizi Fâtima dogurmustur. Bu sebeble Pey-gamber'in torunu oluyor ve yine bu sebeble hadîste "Peygamber'in kizi" denilmistir.
ibn Sa'd, Tabakaatu'n-Nisâ bahsinde Ümmü Selît'in asil künyesinin Ümmü Kays oldugunu, fakat Ebû Selît ile evlenmesinden Selît dünyâya geldikten sonra "Ümmü Selît" diye.künyelendigini bildirmistir. Bu mücâhide kadin Hayber ve Huneyn gazvelerinde de bulunmustur.

[132] Buhârî sarihleri bu iki görüs arasinda yarim asirlik bir zaman fasilasi bulundugunu belirtmislerdir. Bu da ayak taniyicilik hususunda müfrit bir zekâya ve tam bir bilgiye delâlet etmistir.

[133] Ibn îshâk'm rivayetinde hadîsin burasinda su ziyâde vardir: Tâif hey'eti Rasû-lullah'a müslümânhklarini arzetmek üzere yola çiktiklari sirada, bana Tâif topragi da dar

gelmisti. Sam'a, Yemen'e yâhud bunlara benzer bir sehre gitmeyi düsünüyordum. Ben bu düsüncede iken bir kisi bana: Vay, sana yaziklar olsun! Vallahi Rasûlullah, dînine giren hiçbir müslümâni öldürmez! dedi. Bunun üzerine ben de hey'etle beraber yola çiktim (Kastallânî).

[134] el-Hâkim el-Vâkidî ve tshâk ibn Râhûye, Museylime'ye kiliç vuran kimsenin Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî oldugunu kesin söylediler. Seyf, Ridde kitabinda ise onun Adiyy ibn Sehl yâhud Ebû Ducâne oldugunu söylemistir (Kastallânî).

[135] Museylime, peygamberlik da'vâsinda iken bu kadinin Emîrü'l-Mü'minîn demesi Ibnu't-Tîn'e göre Museylime tarafdârlannin ona kâh "Nebî", kâh "Emîru'l-Mü'mInîn" dediklerini ifâde eder. "Mü'minîn" ile, ona îmân edenler kasdolunmustur.

[136] Peygamber'in disini Utbe ibn Ebî Vakkaas attigi bir tasla kirmis ve alt dudagini yaralamisti. Abdullah ibn Sihâb da alnini varmistir. Abdullah ibn Kamie'nin bir kiliç vurusuyla da elmacigi yaralanmis ve bu vurusla parçalanan migferin iki halkasi elmacigina batmisti. Peygamber, Utbe için "Yilina erismesin" buyurmus ve hakîkaten senesi içinde ölmüstür, ibn Kamie de vahsî bir hayvan tarafindan parçalanmistir.

[137] Taberânî'nin rivayetinde tbn Abbâs bu yetmis kisiden su isimleri saymistir: Ebû Bekr, Umer, Usmân, Alî, Ammâr ibn Yâsir, Talha, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Ab-durrahmân ibn Avf, Ebû Huzeyfe ve Ibn Mes'ûd (R). Ibn Ishâk ve digerlerinde su vardir: Onlar Hamrâu'1-Esed mevkiine ulastiklari zaman -ki burasi Medîne'-ye üç mil uzakta bir yerdir- Allah müsriklerin kalblerine korku atti da Mekke'ye dogru gittiler. Bunun üzerine yukaridaki âyet Indi (Kastallânî).

Ibn Cerîr'in rivayetinde Abdullah ibn Abbâs söyle demistir: Ebû Sufyân Uhud günü bunca zafere erdikten sonra Allah onun kalbine bir korku birakti da, o, bu zaferin sonunu almadan Mekke'ye dönüp gitti. Bunun üzerine Rasûlullah: "(Ey sahâbîlerim!) Muhakkak ki Ebû Sufyân sizin bir kisminizi öldürdü de, Mekke'ye döndü ve Allah onun gönlüne korku saldi" buyurmustur (Aynî).

[138] Katâde'nin ikinci sözü de birincisi gibi senedlidir. Katâde ikinci sözüyle birincisini kuvvetlendirmek istemistir.

[139] Hadîsteki "Fî sevbin vahidin" sözünün zahirî ma'nâsi iki sehidin bir kefene konulmasini ifâde ederse de, Mesâbih Serhi'nde Muzhirî, burada "Sevbin vahidin", "Kabrin vahidin", yânî bir kabir ma'nâsina oldugunu bildirmistir

[140] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda, "öldükten sonra ölünün yanina girmek bâbi"nda geçmisti.

[141] Bu hadîsin bir gelis sebebi vardir ki, onu Ahmed ve en-Nesâî'nin Uhud kissasi hakkinda Ibn Abbâs'tan rivayetleri beyân etmistir: Yapilan harb sûrasinda Peygamber, Medîne'den çikmamalarina isaret etmis, genç sahâbîler de sehîdlik istegi ile Uhud'a çikmayi tercih etmisler. Peygamber silâhlari ve zirhlari giydikten sonra bu tercihlerinden pîsmân olmuslar. Peygamber: "Hiçbir peygambere silâhlarim kusandiktan sonra harb etmedikçe çikarmasi yakismaz" buyurmus ve yukaridaki ru'yânin benzerini haber vermistir... (Kastallânî).

[142] Bu hadîsin bir rivayeti de Uhud gazvesi'nin evvelinde 89 rakamiyle geçmisti.

[143] Buhârî bunu Zekât Kitabi, "Hurma mahsûlünü tahmin etme bâbi"nda senediyle getirmisti (Kastallânî).

[144] es-Suheylî söyle demistir: Bu dag, tek olmasi ve oradaki diger daglardan kesik bulunmasindan dolayi Uhud ismiyle isimlendirildi. Bu kelime "Ahadiyet"ten türemistir. Harflerinin harekeleri refi'dir. Bu da ahad dîninin yüksekligi ve yüceligini bildirir... (Kastallânî).

Peygamber güzel ismi severdi, Ahadiyetten türemis isimden daha güzeli yoktur. Allah isminin ma'nâsma uygunlugunu istedigi için bu daga önceden bu ismi vermistir. Çünkü buranin ahâlîsi olan Ensâr, tevhîde, tevhîd dînine gönderilmis Allah Elçisi'ne yardim ettiler; O da, diri iken de, ölü iken de o dagin yaninda yerlesti... (Kastallânî).

[145] Bu hadîsin bir rivayeti Uhud gazvesi evvelinde geçmisti.

[146] Bu basligin sevkedilisi, Racî' gazvesiyle Maûne Kuyusu gazvesinin birtek sey oldugunu düsündürür. Hâlbuki Is böyle degildir. Racî' gazvesi, Âsim ve Hubeyb'in on kisilik seriyyesidir. Bu seriyye Adal ve el-Kaare kabîleleriyle çarpismistir.

Maûne Kuyusu gazvesi ise yetmis Kur'ân hafizinin seriyyesidir. Bu seriyye Ri'l ve Zekvân Ile çarpismistir. Musannif bu seriyyeyi ötekine yakin oldugu için onun beraberinde zikretmistir. Bunun ötekine yakinligina, Peygamber'in o ka-bîleler aleyhine yaptigi duada Lihyân ogullari, Useyye ogullari ve digerlerim ortak kilmasi delâlet eder. el-Vâkidî, Maûne Kuyusu haberi ile Racî' sahâbîleri haberinin Peygamber'e bir gece içinde geldigini zikretmistir (Ibn Hacer).

[147] Bu seriyyeden bâzilari sunlardir: Mersed el-Ganevî,Hâlid ibmi'l-Bukeyr el-Leysî, baskanlari Âsim ibn Sabit, Hubeyb ibn Adiyy, Zeyd ibnu'd-Desine ve Abdullah ibn Tarik'tir. Bu seriyyeye Racî' Seriyyesi ismi verilir. Racî', Huzeyl kabilesi yurdunda bir suyun adidir. Bu sehâdet vakiasi burada vukû'a geldiginden bu adla anilmistir. Hâdisenin özeti söyledir: Adal ve Kaare kabilelerinden bâzi kimseler Peygamber'e gelip, kendilerine dîn ve Kur'ân ögretecek bâzi ögretmenler göndermesini rica etmislerdi. Peygamber onlara Suffa ehlinden isimleri geçen sahâbîleri göndermisti. Onlar Racî' mevkiine geldiklerinde bu kabile halki bunlari gaddarca sehîd etmisler, Hubeyb ile Zeyd'i Mekke'ye götürüp orada öldürmüslerdir.

[148] Bu hakîkaten bir sünnet, bir kaanûn olmustur. Çünkü Hubeyb bu ölümünden önce iki rek'at namaz kilma isini Peygamber'in hayâtinda yapmis, Peygamber de bunu güzel görüp takrîr etmistir.

[149] Bu hadîsin küçük farklarla diger bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Kisi esîr alinmak ister mi bâbi"nda, geçmisti.

I'dâm edilme sirasinda iki rek'at namaz kilma sünnetini baslatan Hubeyb ibn Adiyy (R) Buhârî'deki yerleri Cihâd, rak: 245, Magâzî: 38, 123: Tev-hîd, rak: 33.

[150] Maûne Kuyusu vak'asi Uhud'dan dört ay sonra, dördüncü hicret yilinin safer ayinda meydana gelmistir. Necd ehlinin istegi üzerine, yânî Mekke'nin dogusunda ve yakininda oturan Benû Suleym ile Benû Âmir kabilelerinin ahd ve mî-sâk vermeleri üzerine Rasûlullah o zaman "Kurrâ" ismi verilen yetmis kadar sahâbîyi muallim olarak Munzir Ibn Âmir el-Hazrecî(R)'nin maiyyetinde Necd'e gönderdi. Bu seriyyeye "Munzir ibn Âmir seriyyesi" adini da verirler. Bu kurrâ, Suffa ehlinden Kur'ân'i ezberleme ve ögretme ile mesgul hakîkaten mübarek, âbid, sâlih gençlerden imisler.

[151] Bu hadîslerin kunûtla ilgili kisimlarina âid açiklamalar Vitr Kitâbi'nda verilmisti; onlari burada tekrar etmeye ihtiyâç yoktur.

[152] Bundan hâsil olan sudur: Enes'ten üç rivayet naklolunmustur: Birincisi Abdu-lazîz ibn Suheyb'in Enes'ten rivayeti, ikincisi Saîd'in Katâde'den; onun da Enes' ten rivayeti, üçüncüsü de Katâde'nin Enes'ten rivayetidir ki, bunda Halîfe ibn Hayyât, Yezîd ibn Zuray'dan; o da Saîd ibn Ebî Arûbe'den; o da Katâde'den... diye bir ziyâde getirmistir (Aynî).

[153] Benû Selûl de Benû Âmir gibi Sa'saa evlâdidir; bu sebeble Âminler ile Selûlîler amcaogullandir. Ancak Selûlîler alçaklik ile taninmis olduklari için onlardan birinin çadirinda bakilmak, Âmir ibn Tufeyl'in pekçok gücüne gitti. Bundan dolayi hakaaret saydigi bu hâle dayanamayip atina bindi, mizragini aldi ve: "Ölüm melegi karsima çiksin da görsün" diye bagirarak atini kostura kostura düsüp ölmüstür.

[154]
Müsriklerin baskani Âmir ibn Tufeyl ile ona yardim eden Ri'l, Zekvân ve Usayya kabileleri, oradaki diger sahâbîlerin üzerine ansizin hücum ettiler ve hareketlerine meydan birakmadan dört taraflarindan kusattilar. Sahâbîler bu hâli görünce hemen kiliçlarina sarilip cümleten sehîd oluncaya kadar cenk ettiler. Içlerinden yalniz sakat olan Ka'b ibn Zeyd, öldü sanilarak yerinde birakilmis. Lâkin bu zât ondan sonra yasamis ve Hendek'te bir ok isâbetiyle sehîd olmustur. Amr ibn Umeyye ed-Damrî de düsmanlarin ellerine esîr düsüp sonra da âzâd edilmistir.
[155]
Benû Lihyân'in Maûne Kuyusufhâdisesiyle ilgileri yoksa da Racî' sahâbîlerinin felâketi onlarin eliyle olmustur. Bu sebeble bedduaya onlar da girdirilmistir.
[156]
Vâkidî'nin rivayetine göre, Peygamber'in bindigi bu devenin adi Kasvâ idi. Be-nû Kuseyr hayvanlanndandi. Peygamber'in vefatindan sonra biraz daha yasamis ve Baki'a saliverilip orada otlamistir.,Sonra Ebû Bekr'in devlet baskanligi zamaninda ölmüstür.
[157]
Sevr Dagi, Mekke'nin sag tarafinda ve üç mil uzakliktadir. Magara da bunun tepesindedir. Peygamber ile Ebû Bekr'i mütevazi sinesinde saklayan bu magara bugün de mevcûddiir ve ziyaret edilmektedir.
[158]
Bu kardeslik söyledir: Âise'nin annesi Ümmü Rûmân'in ilk kocasi Ebu't-Tufeyl Câhiüyet devrinde Mekke'ye gelip, Islâm'dan önce Ebû Bekr'le yeminli dost olmustu. Ebu't-Tufeyl öldü, karisini geride birakti. Bunun üzerine Ebû Bekr onun karisi Ümmü Rûmân ile evlendi. Ümmü Rûmân Ebû Bekr'e Abdurrahmân ile Âise'yi dogurdu. Ebû Bekr, Ebu't-Tufeyl'den Âmir ibn Fuheyre'yi de satin alip âzâd etmisti (Kastallânî).
[159]
Orada sehîd edilenler içinde Âmir ibn Fuheyre de vardi. O zaman kirk yasinda idi. Ilk müslümânlardandi. Peygamber, Erkam'in evine girmeden önce Islâm'a girmis idi. Bu hadîste de ifâde edildigi gibi, bu zât hicret sirasinda Peygamber'le Ebû Bekr'e yoldaslik eden sahâbîdir. Ebû Bekr'in âzâdlisi idi (R).
Bu, Hicret bölümünde uzun bir metinle geçmisti. Burada ise Âmir Ibn Fu-heyre'den dolayi kisaca getirilmistir.
[160]
Bu vak'a o kadar unutulmaz bir te'sîr birakmis ki, Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R) onbes sene sonra dünyâya gelen ogullarina Urve ve Munzir adini vermistir. Çünkü Maûne Kuyusu sehîdleri arasinda Urve ibnu Esma ibni's-Salt vardi. Kaafilenin baskani da Munzir ibn Amr idi. Zubeyr'in, ogluna Urve ismini vermesinde baska bir münâsebet daha vardir. Sehîd olan Urve'nin babasi Esma ibnu's-Salt oldugu gibi, Ibnu'z-Zubeyr'in anasi da Esma bintu Ebî Bekr es-Siddîk'tir. Esma, hem erkek ismi, hem de kadin ismi olan kelimelerdendir... (Aynî'den özetle Tecrîd Ter., III, 245. hasiyeden).
[161]
Bu Vitr babinda ve bu bâbda getirilen Enes hadîslerinden bir digeridir.
[162]
Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma' {el.-Bakara: 154) kavlinin fazileti bâbi"nda geçmisti.
[163]
Klzb, yalan söylemek ma'nâsma geldigi gibi, Hicaz ehli lügatinde hatâ etmek, yanilmak ma'nâsmda da kullanilir. Burada da bu ma'nâyadir.
[164]
Bu hâdise üzerine vâki' olan buradaki kunût, Ebû Hureyre'den, Vitr'de gelen hadîsteki kunût degildir. Zîrâ hâdiseler baskadir. Ebû Hureyre'rim bahsettigi kunût, Ramazân'in son yarisinda baslayip bayram günü terkedilmistir. O ku-nûtta Mekke'de Kureys elinde kalmis bâzi müslümânlarin kurtulmalari için duâ edilmis ve Mudar'dan olan o zamanki kâfir kabîleler aleyhine de duâ edilmisti. Enes'in bu takriri ile bu hadîsin sevkindekî müskillik gitmistir.
[165]
Hendek, sehir surunun etrafina kazilmis çukur ve istihkâma denir. Bu harbde Medine'yi savunmak için etrafina hendek (handak) yânî derin ve uzun bir çukur kazildigi için bu isimle anilmistir.
el-Ahzâb da el-Hizb'm cem'idir. Hizb, insan camiasina, kisinin re'y ve emrine itaat eden insan topluluguna denir. Bu gazvede Yahûdîler, Mekke müsrikleri ve diger büyük Arab kabileleri müslümânlar aleyhine Ittifak ederek toplanip geldikleri için, buna Ahzâb adi da verilmistir. Bâb basligindaki unvan da bu gazvenin iki ismi oldugunu göstermektedir.
Ibn Sa'd, Hendek gazvesinin ve hendek kazilmasinin sebebini söyle bildirir: Peygamber, Yahûdî Benû'n-Nadîr'i yurtlarindan sürgün ettigi zaman, bunlarin büyükleri Hayber Yahudileri'nin yanina siginmislardi, iste bunlardan yirmi kadar Yahûdî, baslarinda Huyey ibn Ahtab oldugu hâlde Mekke'ye giderek Ku-reys'i tahrik edip, onlari birlikte Peygamber üzerine harekete çagirdilar. Sonra Gatafân, Benû Suleym, Benû Esed, FIzûre, Benû Murre, Esca' kabilelerini de dolasarak, Hayber'in senelik hurma mahsûlünün yansini kendilerine vermek va'-diyle bunlari da ayaklandirdilar. Bunlarla Kureys'ten onbin kisilik bir ordu toplandi ve Ebû Sufyân'in emrinde Medine üzerine yürüdü.
Bu sirada Benû Huzaa'dan bir kisi dört günde Medine'ye yetisip, durumu Peygamber'e bildirdi. Peygamber sahâbîleriyle istisare etti. Savunma harbi yapilmasina ve Selmân el-Fârisî'nin teklifi üzerine hendek kazilmasina karar verildi.
Uhud ile Hendek arasinda Hamrâu'1-Esed, Ebû Mesleme, Abdullah ibn Uneys, Racf, Maûne Kuyusu, Zâtu'r-Rika, Bedri Âhire, Devmetu'l-Cendel se-riyyeleri vak'alari vardir... (Aynî).
[166]
Buna göre Uhud ile Hendek arasinda bir yil oluyor, Uhud, üçüncü yilda oldu, Hendek de dördüncü yilda olur.
[167]
Bu beyt vezinli degildir. Belki bunun asli hemze ve lâm'm "Muhâcir"e nakliyle "Fagfir lil-Ensâri ve lil-Muhâcireh" seklindedir (Kastallânî).
[168]
Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Hendek kazma bâbi"nda geçmisti
[169]
Bu Enes hadîsinin baska bir rivayetidir. Bunda o zaman sahâbîlerin ne kadar zor sartlar ve sikintilar içinde, o hendegi kazdiklari açik olarak belirtilmistir.
[170]
Bu, Buhârî'nin Müslim'den yalniz olarak rivayet ettigi hadîslerdendir. Sübhe-siz bu Câbir hadîsindeki islerin hepsi Peygamberlik alâmetlerindendir (Ayni).
[171]
Bu, Câbir hadîsini rivâyetidir. Bu hadîs saltilims olarak Cihâd'da, "Farsça ve yabana bir dil de konusan kimse babi da geçmisti (Aynî)
[172]
Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Hendek kazma bâbi"nda geçmisti.
[173]
Sabâ, dogudan esen rüzgârin ismidir; batidan esen rüzgârin adi da Debûr'dur. Kuzeyden esen rüzgâra Semâl, güney rüzgârina da Cenûb denir.
Peygamber'in böyle buyurmasi, Ahzâb harbine âid olan i*Biz onlarin basina siddetli bir rüzgâri ve sizin görmediginiz birtakim ilâhî ordulari göndermistik" (el-Ah2âb: 9) âyetine isarettir. Kureys, Islâm'i söndürmek ve müslümânlan yok etmek için onbin kadar müttefik askerle Medine'ye saldirdiklarinda, hendek kazilarak savunma harbine hazirlanilmis, bu sirada müslümânlar sarsilmislardi... Iste o sirada bir gece dogu tarafindan çok soguk ve kuvvetli bir rüzgâr esip, müsrik ordugâhini darmadagin etmisti.
[174]
Bu, el-Berâ hadîsinin baska bir yoldan diger bir rivayetidir
[175]
Bunun bir rivayeti daha önce geçmisti. Orada Ibn Umer ondört yasinda oldugu için Uhud harbine izin verilmemis; Hendek'te onbes yasinda oldugu için izin verilmisti.
[176]

Hadîs râvîlerinin hadîs rivayet ederken hadîs ile hiç ilgisi olmayan bu gibi seyleri zikretmeleri, hadîsin sabîhligini saglamak içindir.

[177]
Bu tertîlî ve entrikah vakia Amr ibn Âs'in, Muâviye adina hakem ta'yîn olun-masiyle baslar. Ebû Mûsâ el-Es'arî de Alî nâmina hakem olmustu. Amr ibn Âs'in Ebû MÛsâ'nm temizliginden faydalanarak Alî'yi halifelikten düsürmesiyle Mu-âviye'yi halîfe i'lân edisi, siyer ve Islâm Târîhi kitâblarinda açikça anlatilir.

[178]
Muâviye'nin Ibn Umer'le babasi Umer'e bu derece saldirmasinin sebebi, Zehe-bî'nin beyânina göre, o gün bütün fikirlerin Abdullah ibn Umer'in seçilmesi üzerinde toplanmis olmasidir. Fakat Ibn Umer kabul etmemistir.

[179]
Bu da Buhârî'nin Müslim'den yalniz olarak rivayet ettigi hadîslerdendir. Buhâ-rî bunu burada ayri ayri iki senedle getirmistir. Biri: Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da Ibn Umer'den; ikincisi de yine Ma -mer'den; o da Ibn Tâvüs'tan; o da îkrime ibn Hâlid'den; o da Ibn Umer'den.
Hadîsin bu bâbda getirilme sebebi ve buraya uygunluk noktasi, ibn Umer'in Muâviye'ye karsi söylemek isteyip de belirttigi gerekçe ile söylemedigi sözleridir (Aynî).

[180]
Buhârî bu hadîsi burada iki sened, iki metin ile ve ikisi de Süleyman ibn Sured1-den olmak üzere sevketmistir. Peygamber'in bunda haber verdigi gibi, Ahzâb harbi müsriklerin son saldirisi olmustur. Bundan sonra müslümânlar Mekke üzerine sefer etmislerdir: Evvelâ umre yapmak için gittiler. Müsriklerin bunu kabul etmeyip dayatmasi üzerine Hudeybiye anlasmasi yapilarak geri dönüldü. Ertesi yil gidilip Ka'be ziyaret edildi. Bir yil sonra da Mekke fetholundu. Uhud ve Ahzâb gazvelerinde müslümânlar üzerine muhârib olarak gelenlerin hepsi müs-lümân oldular. Peygamber'in bu güzel neticeyi vukû'undan evvel haber vermesi de peygamberlik alâmetlerindendir.

[181]
Peygamber'in. hiçbir vakiada namaz geçirdigi yazilmadigina göre, burada namazlari geçirmesi, AfiTâb harbi mesakkatinin derecesini bildirmeye yetisir

[182]
Hendek muhasarasi, Vâkidî'ye göre, ondört gün; Mûsâ ibn Ukbe'ye göre yirmi güne yakin sürmüstü. Bu süre içinde meydan harbi yapilmadi, yalniz karsilikli ok atmakla vakit geçirildi. Çünkü müsrikler tanimadiklari bir hendek savun-masiyle karsilasmislar ve sasirmislardi. Hendek, zamanina göre mühimdi. Geçmek isteyenler okla karsilaniyordu. Bu harbde müslümânlar bes sehîd vermislerdi. Ensâr'in baskani Sa'd ibn Muâz da bu harbde kol damarindan yaralanip, sonra vefat etmistir. Muhasaranin son günlerinde düsman da günlerin geçmesinden usanarak siddetli bir hücumda bulunmus, hattâ bâzi süvariler hendegin zayif bir yerinden geçmisler; bunlar Islâm mücâhidlerince karsilanip def edilmislerdi. Iste o gün Rasûlullah ögle, ikindi... namazlarim vaktinde kilamamisti.

[183]
Bu hadîs ez-Zubeyr'in menkabesinde de geçmisti. Hendek günü sirasinda Ku-rayza Yahudileri verdikleri sözde durmayip müsriklere yardima kalkisinca, Peygamber onlarin durumlanyle ilgili haberleri toplayip tedbîr aliyordu.

[184]
Yânî esyanin hepsi Yüce Allah'in varligina nisbetle yok gibidir. Çünkü hersey yok olur, O ise bakîdir. O, herseyden sonra vardir, O'ndan sonra hiçbirsey yoktur (Kastallânî).

[185]
Peygamber'in bu dualari kabul edildi. Peygamber'in yüzünde sevinç eseri parladi da sahâbîlerine zafer va'dîni müjdeledi. O gece dogu taraftan esen müdhis bir firtina düsman ordusunu alt üst etti, gönüllerine korku düstü, bir panik içinde Mekke yolunu tutup gittiler

[186]
Bu hadîs Cihâd'da da iki bâbda: "Yüksege çikista tekbîr alma" ve "Cihâd'dan dönüste..." bâblarmda geçmisti. Bu ifâdeler Peygamber'in Allah'in ni'metleri-ne karsi devamli sükür ve hamd eder oldugunun delilidir.

[187]
Kurayza ogullari Medîne civarinda oturan ve Nadîr ogullan'ndan sonra gelen Yahûdî birligidir. Peygamber Medine'ye hicret edip geldiginde, diger kabilelerle yaptigi gibi bunlarla da can, mal ve dîn hürriyetlerini korumak hususunda anlasma yapmisti. Uhud yenilgisi üzerine Yahudiler simariklik göstermeye baslayinca Nadîr ogullan sürgün edilmislerdi. Hendek harbinden önce Kurayza ogullan'yle müsriklere yardim etmemeleri hususunda anlasma yapilip yerlerinde birakilmislardi. Fakat bu defa Kurayza Yahudileri bütün müsrikler ve Hicaz kabileleri ve Yahûdîler'in müslümânlar aleyhine harekete geçmelerini firsat bilerek yapilan ahdi bozmuslar ve müslümânlar aleyhine fiilen harbe girismisler; kendilerini koruyan Evs kabilesi müslümânlannm baskani Sa'd ibn Muâz(R)'in nasihatlerini de reddetmislerdi. Iste bütün bu gizli ve açiktan yaptiklari nankörlük ve düsmanliklar Üzerine cezalandirilmalari gerekmisti.
Peygamber üçbin asker, otuzalti süvârî ile besinci hicret yili Zu'1-ka'desinin yirmi ikisinde hareket edip Kurayza Yahûdîleri'ni yirmi küsur gün muhasara etti. Zu'1-hicce'nin sekizinci persembe günü Kurayza'yi teslîm alarak Medine'ye döndü(Aynî).

[188]
Peygamber ve sahâbîleri takim takim Kurayza ogullan yurduna gittikleri sirada meleklerin de kaafile hâlinde Cibril'in kumandasinda hareket ettikleri bu hadîsten anlasilir. Meleklerin yardimi mühim zamanlarda olurdu. Kurayza seferi de mâhiyeti I'tibâriyle mühimdi. Çünkü bununla Islâm'in yükselmesi engellerinden biri daha yok edilecekti. Hadîsteki Ganm ogullan, Hazrec kabilesinin bir sûbesidir. Bunlar Ganm ibn Mâlik ibni'n-Neccâr ogullan'dir.
Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "Meleklerin zikri babi' 'nda da geçmisti

[189]
Sahâbîler arasindaki bu görüs ayriligi Peygamber zamanindaki amelî ve fer'î mes'eleler hakkindaki ihtilâflardan birisidir. Saadet asrinda ne i'tikaadî, ne de muhkem nassm zahirine ve ümmetin icmâ'ina dayanan dînî farizalar ve ser i asillarda hiçbir ihtilâf kaydedilmemistir. Yalniz bu ana mes'eleîerin tafsillerinde ve uygulama sekillerinde ihtilâf edilmistir. Iste bunlardan birisi budur ve ümmet hakkinda kolaylik olmustur. Bunun için Peygamber bu iki zümreden hiçbirisine darilmami stir.

[190]
Bu hadîsin kisa bir rivayeti Beste bir Kitabi, "Peygamber Kurayza ve en-Nadîr mallarini nasil taksîm etti... bâbi"nda 36 rakamiyle geçmisti. Menîhanin Fazî-leti bölümünde de bunu açiklayici, fakat degisik bir lâfizla daha tafsîlli olarak yine Enes'ten su hadîs geçmisti: Enes dedi ki: Muhacirler Mekke'den Medîne'-ye ellerinde birsey olmayarak hicret etmislerdi. Ensâr ise arz ve akar sahibi idi. Bu sebeble Ensâr her sene mallarinin (yari) mahsûlünü Muhâcirler'e vermek ve Ensâr'm yerine bag, bahçe isini Muhacirler yapmak sartiyle, mallarini onlara ortaga vermislerdi
Enes'in anasi -ki Ümmü Enes, Ümmü Suleym denmekle meshurdu ve Abdullah ibn Ebî Talha'nm da anasi idi- da bu sirada Rasûlullah'a birkaç hurma agaci hediye etmisti. Peygamber de bu agaçlan (mahsûllerinden faydalanmak üzere) Usâme ibn Zeyd'in anasi olan cariyesi Ümmü Eymen Bereke'ye vermisti. Enes dedi ki: Peygamber Hayber muharebesinden Medine'ye döndügü zaman Muhacirler, meyvesinden faydalandiklari, Ensâr'in ariyet verdikleri hurmalarini Ensâr'a geri verdi. Peygamber de Ümmü Enes'e hurma agaçlarini geri verdi. Ümmü Eymen'e de hurma agaçlan yerine kendi bostanindan bîr kismini verdi.

[191]
Ibn Ishâk'in rivayetine göre Sa'd ibn Muâz'in hükmü yerine getirilmek üzere hendekler kazilmis, buralara birer birer getirilip hüküm infaz edilmistir. Ibn Is-hâk bu mücrimlerin altiyüz kisi olduklarini rivayet etmistir. Tirmizî, Nesâî ve Ibn Hibbân'm sahîh isnâd ije rivayetlerine göre bunlar dörtyüz kisidir. Kadinlari ve çocuklari da esîr edilmistir. Kurayza ogullari da Sa'd Ibn Muâz'in verdigi hükmün Tevrat hükmüne uygun oldugunu i'tirâf etmislerdir. Zamanimiz kaanûnlarina göre de hüküm böyledir: Vatana ihanet eden, düsmanla birleserek vatanlarina karsi silâh kullanan kisinin cezasi îdâmdir.
Benû Kurayza Yahudileri Sa'd ibn Muâz'm hakemlik etmesini Istediler. Sa'd da onlara kendi inandiklari Tevrat'in "tesniye bâbi"ndaki ilgili hükmü verdi: "Savas için bir sehre vardiginda önce sulh iste. Olumlu cevâb verip kapilarim açarlarsa orada bulunan bütün halk senin emrindedir ve hepsi senin kölendir. Eger sehir teslim olmaz, üstelik seninle savasa kalkisirlarsa önce muhasara et, eger Allah Rab sehri sana verirse oradaki bütün erkeklerin kiliçla boyunlarim vur. Oradaki kadinlar, çocuklar ve hayvanlar ve sehirde ganimet olabilecek ne varsa senindir. Allah Rabb'in sana verdigi düsman ganimetini yersin" (Tesniye, 10-15).
Bu hadîste "Sa'd mescide yaklasinca" sözünde anilan mescid, Peygamber'in Kurayza'yi muhasara ettigi günlerde namaz kilmak için mescid edindigi yerdir. Sa'd geldiginde

Peygamber ile sahâbîleri orada bulunuyorlardi.

[192]

Bu çadir Rufeyde el-Ensâriyye yâhud el-Eslemiyye'nin kurdugu çadir idi ki, bu hayirsever kadin müslümânlarin kimsesiz yaralilarina orada bakar, Allah rizâsi için bizzat hizmetlerini görürdü. Peygamber sik sik ziyareti kolay olsun diye Sa'-d'in, Rufeyde'nin çadirina naklini emrettikten sonra, sabah aksam yanina gider ve hatirini sormakla gönlünü hos ederdi. Bu suretle Sa'd'a çadir kurdurmaktan maksad, kendisine bir çadir tahsisinden ibaret olmus olur.

[193]

Müslümanlar ile aralarinda olan ahdi bozarak Ahzâb kâfirlerini Medîne üzerine üsüstürüp müslümânlan çesit çesit iztirablara düsüren Kurayza ogullan, Ahzâb harbi akabinde Islâm ordusuna karsi yenilmis ve bugünkü ta'bîr ile kayitsiz sartsiz teslime razi olmustu, Kurayza ogullari Evsliler'in yeminli dostu olduklarindan, haklarinda yapilacak muamelenin ta'yîninde Sa'd Ibn Muâz'in hakem olmasini istediler, sa'd da onlar hakkinda burada bildirilen hükümle hükmetti.

[194]

Gifâr ogullari, Ebû Zerr'in kabîlesidir. Ikinci çadirin sahibi, Rufeyde el-Eslemiyye'nin kocasi idi derler.

[195]

Hadîs ve siyer kitâblarinda naklolundugu üzere Peygamber, Sa'd'in vefati zamaninda yaninda bulunamamis. Kendisine Cibrîl gelip: "Yâ Muhammed, bu sâlih kul kimdir ki, ruhunun yükselmesi için gögün kapilan açildi ve gelisinden dolayi Rahmân'in Ars'i titredi?" demis. Bunun üzerine Rasûlullah acele Sa'd'in yanina gitmis, fakat vefat etmis bulmustur.

[196]

Bu hadîs Bed'u'l-Halk'ta "Meleklerin zikri bâbi"nda da geçmisti. Burada ziyâdenin getirilmesi, Hassân'a bu emrin verilmesinin Kurayza gününde vâki' oldugunu ta'yîn ve tesbît etmektir.

[197]

er-Rikâ', er-Ruk'a'nm cem'idir. Ruk'a, elbise yirtigina vurulan bez parçasidir ki, yama ta'bîr olunur. Necd tarafina dogru yapilan bu sefere katilanlarin hepsi piyade olup, mücâhidlerin çiplak ayaklari tastan, dikenden parçalanmis ve tirnaklari dökülmüs oldugundan, ayaklarini bez parçalariyle baglamis olmalari, bu gazveye Zâtu'r-Rikâ' (yânî: Sargilar Gazvesi) denilmesine sebeb olmustur. Yâhud Zâtu'r-Rikâ', bu isimde bir yerin adidir. Bundan baska bu gazvenin Muhârib, Benû Sa'lebe, Necd, Zû Kared, Benû Enmâr adlanyle de anildigini görecegiz. Vâkidî bu seferin sebebini söyle bildirmistir: Bir bedevi gelip Rasûlullah'a: Benû. Sa'lebe ve Benû Enmâr'dan birtakim kimselerin aleyhinize toplandiklarini gördüm. Siz ise bunlarin hareketinden habersiz bulunuyorsunuz, demisti. Bunun üzerine Rasûlullah dörtyüz veya yediyüz kisilik bir müfreze ile hareket etmistir.

[198]

Ebû Hureyre'nin Ebû Davud'un Sünen 'indeki bir rivayetinde bu Necd seferinde Nahl denilen yerde "Zâtu'r-Rikâ'" mevkiine gelince karsilarina Gatafân kabilelerinden bir cem'iyyet çiktigi zikredilmistir.

Rivayetlerde Zâtu'r-Rikâ' gazasina Necd gazasi da denildigi gibi, Muhâri-bu Hasafa, Muhârib ve Sa'lebe, yalniz Sa'lebe ve Gatafân adlari da veriliyor. Bu gazaya Arablar arasinda Gazvetu 'l-Eâcfb denildigini de Muhammed ibn Talha haber veriyor. Bunun, kendisinde harb yapilan Peygamber gazvelerinin yedincisi oldugunu Buhârî, Câbir'den naklettigi için Bedir, Uhud, Hendek, Kuray-za, Mureysî', ve Hayber'den sonra vâki' olmustur. Vukû'u zamani hakkinda Magâzî kitâblarindaki ihtilâflari, gerek bu sahîh rivayet, gerek Ebû Hureyre ile Ebû Mûsâ el-Es'ari'nin bu seferde hazir bulunmus olmalari kökünden halleder.

Nahl yâhud Batnu Nahl yâhud Batnu Nahle gibi çesitli adlarla hadîs ve fikih kitâblannda görülen namazlar, hep Necd seferinde Zâtu'r-Rikâ' denilen mevkide kilinan namazlardir.

Buhârî sarihleri bundan baska alti gazvenin sunlar oldugunu bildiriyorlar: Bedir, Uhud, Hendek, Kurayza, Mureysî', Hayber. Câbir'in bu hadîsinde ye-dinciligi kesin olarak bildirildigine göre, Zâtu'r-Rikâ', Hayber'den sonra olur.

[199]

Bu baslik altindaki ta'lîklerin bâzisi bizzat Buhârî tarafindan, diger bâzisi da baska hadîs imamlari tarafindan senedleriyle rivayet edilmislerdir

[200]

Çünkü açiklamayi gerekli kilacak bir iyilik sebebi bulunmak hâli müstesna, iyi ameli gizlemek, açiga çikarmaktan daha faziletlidir. Zîrâ Yüce Allah söyle buyurmustur: "Eger sadakalari açiktan verirseniz, o ne güzel. Eger onlari gizler, onlari (bu suretle) fakirlere verirseniz, iste bu sizin için daha hayirlidir..." (el-Bakara: 271)

[201]

Bu mutâbaanin getirilme sebebi, yânî faydasi Sehl ibn Hasme hadîsinin Zâtu'r-Rikâ' gazvesi hakkinda oldugunu göstermektir; bu suretle bu hadîs Câbir hadî-siyle birlesmis olur. Bu mutâbaayi müellif Târih rmde senediyle rivayet etmistir.

[202]

Müsedded'den gelen bu ikinci rivayet, birincideki mürselligi gideriyor. Çünkü Ikinci tarîkten gelen hadîs merfû'dur.

[203]

Korku namazinin kilmisi ile ilgili olan bu hadîslerin birer rivayetleri Korku Namazi bölümünde de geçmisti. Orada da ifâde edildigi gibi, korku hâlinde kilinan bu namazi Rasûlullah birçok gazalarda harb vaziyetinin gereklerine göre çesitli sekillerde kildirmistir... Islâm Dîni ibâdetler içinde namaza ve namazin cem'iyet hâlinde kilinmasina pek büyük ehemmiyet vermistir.

[204]

Burada Ibn Ishâk'ta su ziyâde vardir:

Bu sirada Cibril onun gögsüne bir yumruk vurmus da kiliç elinden düsmüs. Bunun üzerine Peygamber kilici eline alarak bedeviye:

— "Simdi seni benden kim kurtarabilir?" buyurmus. Bedevi:

— Hiçbir kimse kurtaramaz, diye cevâb vermis (Kastallânî).

[205]

Bu hadîsle nafile kilanin arkasinda farz namaz kilacak olanin namazinin cevazina delîl getirildi. Nitekim en-Nevevî, Müslim Serhi'nde iki delîli cem' ederek böyle takrîr etmistir (Kastallânî).

[206]

Bundan önceki hadîste ismi söylenmeyen o bedevinin ismi, burada açiklanmistir. Peygamber'in orada bu bedeviye ceza vermeyip de affetmesi hem bunun, hem de kabilesi halkinin vicdanlarina te'sîr ederek müslümânliga isindirmak hedefine yönelikti. Vâkidî'nin rivayetine göre, Peygamber'in bu arzusu çabuk gerçeklesmis, Gavres müslümân oldugu gibi, Peygamber'in oradaki cesaretini, bu afv ve müsamahasini isiten kabilesi halkindan pekçok kimseler de müslümân olmustur.

[207]

Ebû Hureyre'nin bu sözleri Zâtu'r-Rikâ' gazvesinin Hayber'den sonra olduguna delâlet etmistir.

[208]

Musta'lik, Huzâa ogullari'ndan Cüzeyme ibn Sa'd...'in lakabidir. Cüzeyme, sesinin güzelliginden dolayi ve Huzâa içinde güzel sesiyle tegannî eden ilk kimse oldugu için Musta'lik diye isimlendirilmistir.

Mureysî'de Mersû'un küçültme ismi olup, Huzâa yurdunda bir kuyunun yâhud bir suyun adidir, bu su ile Fer' mevkii arasinda bir günlük yol vardir. Musta'lik ogullari gazvesi buna muzâf yapilir. Âise'nin gerdanligi bu seferde düstü ve Teyemmüm âyeti indi.

Sârih Aynî, Mûsâ ibn Ukbe'ye âid dördüncü sene rivayetinin Buhârî nüshalarini yazanlarin bir hatâsi oldugunu, çünkü Mûsâ ibn Ukbe'nin Magâzî'sin-de çesitli yollarla besinci senede olduguna dâir rivayeti bulundugunu haber veriyor.

Bu seferin sebebi Musta'lik ogullan kabilesi baskani Haris ibnu Ebî Di-râr'in Medîne üzerine harekete hazirlanmakta oldugu isitilmis ve yapilan tahkikatin bu haberi te'yîd etmis olmasidir. îbn Sa'd'm rivayetine göre Peygamber, Medine'de Zeyd ibn Hârise'yi kaymakaam birakarak bin kisilik bir kuvvetle ve sür'atle hareket etti. Muhacirler'den

on, Ensâr'dan yirmi süvari vardi. îslâm ordusu bunlari Mureysî' suyunun basinda bastirdi. Onlardan kimse kaçamadi. On kisi öldürüldü, geri kalanlari esîr alindi. Vâkidî'nin rivayetine göre yediyüz neferden ziyâde idiler. Baskanlari Haris ibn Ebî Dirâr'in kizi Cuveyriye de esirler arasinda idi. Esirlerin taksiminde evvelâ Sabit Ibn Kays'a düsmüstü. Bir rivayete göre Haris, kizinin asalet ve serefini korumasini, alelade bir kimsenin elinde birakilmamasini bir vâsita ile Peygamber'den rica etmesi üzerine, Peygamber onu âzâd edip, kendisine nikâh Ile lûtufiandirmistir. Bu akd ordu içinde isitilip yayilinca: Artik Peygamber zevcesinin akrabasini esîr tutmak uygun degildir, diye bütün Musta'lik ogullan esîrleri âzâd edilmistir. Bundan Ötürü Cuveyriye'den ziyâde kavmine hayri dokunan hiçbir kadin yoktur denilmistir. O kabileden pekçok koyun ve deve de ganimet alinarak Ramazân basinda Me-dîne'ye dönüldü. Bu gazveye Sa'bân'in içinde çikildigi rivayetine göre, yirmi-bes gün kadar sürmüstür.

[209] Bu hadîsin bir rivayeti Buyu' Kitabi, Köle babinda geçmisti.

Azl, birseyi yerinden ayirtir. Fikihta, cinsî münâsebet zamaninda kadin gebe kalmasin diye erkegin menisini kadinin içine indirmeyip disariya akitmasidir...

[210] Bu hadîsin bir rivayeti bundan Önce geçen bâbm son hadîsi olarak; bir rivayeti de bu babin 169 rakamli hadîsi olarak geçmisti. Bu hadîs feri'de burada sabittir. Bâzi nüshalarda ise burada yazilmamistir.

[211] Enmâr, Buceyre kabîlesinden bir soydur. Bu isim Zâtu'r-Rikâ' basliginda da geçmisti. Bazen buna Enmâr ogullan gazvesi de denilir. Enmâr, ayri bir gazve olmayip Zâtu'r-Rikâ' gazvesi denilen MuhârIb ogullari ve Sa'lebe ogullan üzerine yapilan seferlerden ibarettir. Bu sebebden Buhârî sarihleri müellifin burada Enmâr gazvesi adiyle müstakili bir bâb açmasini zâid sayiyorlar.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Binek üzerinde nafile namaz bâbi"n-da geçmisti. Burada getirilmesi "Enmâr gazvesinde" ta'bîririin söylenmis olmasindandir

[212] Buhârî bu baslik altinda âdeti oldugu üzere "Ifk" kelimesinin birkaç vezinde geldigini, ma'nâsini ve Kur'ân'da geçtigi yeri, âyetten bir cümle getirmek suretiyle açiklamaktadir.

Ifk hadîsi, yânî Âise'ye zina Iftirasi hadîsi, Musta'lik ogullan gazvesinde, diger adiyle Mureysî' gazvesinde meydana geldigi için, bu basligi ve hadîsi burada zikretti.

[213] Safvân ibnu Muattal, Selemli'dir, Zekvân'da Ikaamet etmistir. Ebû Amr künyesi ile meshurdur. Kidemli ve faziletli sahâbîl er dendir. Birçok gazvelerde hazir bulunmustur. Peygamberin medhine mazhar olmustur. Umer devrinde hicretin onyedinci yilinda Ermenistan fethinde sehîden vefat etmistir.

[214] Bu iftirayi ilk defa Abdullah ibn Ubeyy ortaya atmis, ilk evvel o açikça söylemis ve halk arasinda yaymis idi. Bu yaygaraya aldanan sâir Hassan ve Fakîr Mistah gibi safdiller iftira cezasina çarpilmislardi. Hassan ibn Sabit münafik degildi. Tevbekâr oldugunda da söz yoktur. Nitekim hadden sonra Insâd ettigi beyitlerle tebri'esini arzetmisti. Bu yedi beyitlik siiri Ebû Hayyân ve Râzî tefsîr-lerinde mevcûddur. Bu siir Elmalin Tefsîri'nde nakledilmistir: Hakk Dîni Kur'-ân Dili, IV., 3493.

[215] Eger Ifk hadîsi Mureysî' gazvesinde olmustur; Sa'd ibnu Muâz ise bundan evvel ölmüstü, dersen; ben söyle derim: ibnu Mende, Sa'd ibn Muâz besinci hicret yilinda Medine'de öldü; Mureysî' gazvesi ise besinci senenin Sa'bân ayinda olmustu. Buna göre Sa'd, bu senenin Sa'bân'indan sonra Ölmüs olabilir, dedi. Beyhakî de: Sakl'in Hendek harbinde aldigi yarasi Mureysî' gazvesinden sonra desilip kan fiskirmisa benziyor, demistir (Aynî).

Ibn Ishâk da Siyer'dc Peygamber'in suâline karsi cevâb veren ve evvelinden âhirine kadar söz söyleyen zât, Useyd ibn Hudayr'dir, demistir.

[216] Sa'd ibn Ubâde, Akabe Bey'ati'nda bulunmus ilk sahâbîlerdendir. Gazalarda Hazrec kabilesinin sancagim tasirdi. Hz. Âise'nin bildirdigi gibi, bu hâdiseden evvel iyi kimse idi. Bu zât Peygamber'in vefati üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekten çekinerek Sâm tarafina gitmis ve 15. hicret yilinda Havrân'da ölmüstür. Bu, kabîle gayretiyle haktan uzaklasmanin insani ne fena akibetlere sürüklediginin canli bir örnegidir

[217] Hz. Âise'nin yüksek zekâsi ve irfâm Peygamberler târihinden kendisine ve ailesine tam bir örnek olmak üzere Yûsuf'un kissasini seçerek Ya'kûb'un dedigi gibi... demis ve Peygamber de dâhil, bütün beseriyetten soyunarak tekmil varligi ile Allah'a yönelmistir. Bu sebeble tam bu anda vahiy ile temizligine hükmedilmis ve bu ilâhî hüküm Kur'ân ile ebedîlesmistir.

[218] Bu Ifk hadîsini Buhârî, sened ve bâzi küçük lâfiz farklanyle Sahîh 'Inin Cihâd, Magâzî, Tefsir, Nuzûr, Tevhîd Kitâblan'nda; Müslim de Tevbe Kitâbi'nda getirmistir. Bu hadîs rivayet usûlü bakimindan en kuvvetli hadîslerdendir. Bu rivayetin bas kisminda ve buradaki son ifâdelerde açikça görüldügü gibi, bu hadîsin çesitli senedleri vardir. Buhârî'nin bunu burada getirme sebebi, vak'anin Mureysî' gazvesinde meydana gelmis olmasidir.

[219] Bu hadîsteki "Musellimen" lâfzi, lâm'in fethiyle "Musellemen" seklinde de zabt ve rivayet edilmistir. Buna göre ma'nâ, Alî bu iftiraya dalmaktan selâmete çikarilmistir, demek olur. Abdurrazzâk bunun yerine "Musîen" lâfzini rivayet etmistir ki, Alî benim isim hakkinda kötü davranmis demis olur. Burada isâet-ten, yânî kötü davranmaktan murad, Alî'nin "Âise'den baska kadinlar çoktur" gibi sözüdür. Yoksa Alî iftiracilarin sözü gibi söylemekten münezzehtir (Kas tallânî).

[220] Âise bunu, gidisini ve hâllerinin güzelligini bilmeleriyle beraber, hâlinden süb-he etmis olmalarindan dolayi muhâtablanna karsi bir delîl getirme, nazlanma ve onlara bir serzenis olarak söylemistir (Kastallânî).

[221] Yânî Hassan, iftiracilarin Âise aleyhine uydurduklari iftirayi çok söylediginden dolayidir ki, Urve ona sövüyordu.

[222] Bu beyt, Hassân'in Âise'nin benligi ve medhi için söyledigi yedi beyitlik bir kasidedendir. Tamâmi Hakk Dîni, IV, 3493'te nakledilmistir. Bu beyitteki "Gavâfil" "Gafiller", yânî "Serrden habersiz olan kadinlar" demektir. en-Nûr: 22. âyetinde geçen "Gâfilât" sözü de bu ma'nâyadir... Bununla vasiflama, "Afifler", yânî "Iffetli kadinlar" diye vasiflamaktan daha belîg olur,

[223] Hassân'm hâl tercemesi Menâkib'da geçmisti. Hassan hayâtinin sonlarinda kör olmustu. Âise buradaki sözü ile Hassân'in bu körlük azabinin büyük bir ceza oldugunu ifâde etmis oluyor.

[224] Bu gazvenin ismi biri seddeli, diger seddesiz olmak üzere iki türlü okunmustur. Hudeybiyye, Hudeybiye. Sahih 'in zabtina çok ehemmiyet veren Yunînî de kendi nüshasinda seddesiz sekliyle zabtetmistir. Hudeybiye, Mekke'ye bir günlük uzaklikta küçük bir köydür. Buranin o ismi almasi, Secere Mescidi yaninda bulunan bir kuyu sebebiyledir.

Bir kavle göre Hudeybiye, bodur ve kambur agacin adidir. Âyette altinda bey'at edildigi bildirilen agaç, "Semüre" denilen sakiz agaci veya mugaylân agacidir. Hudeybiye seferi hicretin altinci yili Zu'1-ka'desi evvelinde bir pazartesi günü vuku' bulmustur. Rasûlullah bunun bir harb seferi degil, umre yânî Kai-be'yi ziyaret yolculugu oldugunu Kureys'e hissettirmek için harb silâhi almamis, Arab âdeti üzere yalniz kiliç almis, sahâbîlerI de bu suretle yola çikmislardi. Rasûlullah kurbanlik 70 deve sevketmisti. Bu sefere 1400, bir rivayete göre 1500 kisi katilmisti.

Buhârî bu gazveyi Sahîh 'inin birçok yerlerinde çesitli konulara delîl olmak üzere getirmis oldugundan, gerekli bilgiler daha önceki kitâblarda geçmisti. Bu gazve Islâm târihinin mühim dönüm noktalarindan biridir, neticeleri bakimindan da çok ehemmiyetlidir.

[225] Bu hadîs, Namaz Kitabi, "Imâm selâm verdigi zaman cemâate döner bâbi"nda da geçmisti. Buradaki basliga uygunlugu "Hudeybiye yilinda Hudeybiye sefe rine çiktik" sözlerindedir. "Su yildiz ile yagmura kavustuk" demenin küfr olmasi iki ma'nâyadir. Biri sirk ma'nâsina küfürdür. Çünkü mukaabili îmân olarak beyân edilmistir.

Yagmurun ve diger atmosfer hâdiselerinin yildiz fiili olduguna kaail olarak söyledikleri için. Bir ma'nâsi da ni'mete nankörlük olabilir ki, bu da muti' ve mâni' Hakk Taâlâ olduguna îmânlari olup ve nail olduklari rizktan dolayi Allah'in fadl ve rahmetini anmayi unutup sirk ehline benzemekle yildizdan -tabîatten- bahsedenler hakkinda dogru olur. Her iki ma'nâca da ilâhî ni'-met ve lûtuflan yildizlara, tabîate atf ve isnâd eylemek ser'an men' edilmistir. Zîrâ birinci ma'nâya göre sarîh küfürdür, ikinci ma'nâya göre fahis hatâdir. Çünkü hem ser'an muhaliftir, hem de küfür ehlinin söyledikleri bir söze benzemektedir...

[226]
Bu da Hacc Kitabi, "Umre bâblari"nda geçmisti. Basliga uygunlugu "Hudeybiye'den" sözündedir.

[227]
Bu hadîsi burada kisaca rivayet etti. Hacc Kitabi, "îhrâmsizin av yapip ihrâm-liya hediye etmesi ve onun da bunu yemesi bâbiVnda ise hadîsin tamâmini getirmisti.

[228]
Buhârî bu el-Berâ hadîsini burada ayn ayri iki senedle getirmistir.

el-Berâ ibn Âzib (R) Ensâr'dan ve Urmd harbinden i'tibâren bütün seferlere katilan sahâbîlerdendir. Bu sebeble Hudeybiye seferi hakkindaki rivayeti çok önemlidir. el-Berâ, Hudeybiye seferindeki Ridvan Bey'ati'ni en büyük fetih ve zafer sayiyor ve bunun Mekke fethinden daha ziyâde ehemmiyetli bulundugunu bildiriyor. Bu, söyledir: Rasülullah sahâbîleriyle beraber Hudeybiye mevkiine vardiginda Mekke müsrikleri onu silâhli kuvvetle karsilamaya davrandilar. Rasülullah harb için degil, Ka'be'yi ziyarete geldiklerini Kureys'e anlatmak ve isterlerse bir müddet için bir mütâreke yaparak Ka'be'yi ziyaret için onlarin muvafakatini saglamak üzere Usmân'i Kureys ordugâhina gönderdi. Fakat Usmân beklenen zaman içinde gelmedigi gibi, öldürüldügü hakkinda da bir haber yayilmisti, ibn îshâk'in Abdullah ibn Ebî Bekr'den rivayetine göre, Rasülullah bu sayia üzerine: "Artik bu müsriklerle vurusmadikça buradan ayrilmayiz!" buyurdu. Ve sefer halkini bey'ate da'vet etti. Bütün sahâbîler Peygamber'e ci-hâd etmek ve kaçmamak üzere söz verdiler. Bu bey'at haberi müsrikler tarafindan duyulunca, göz habsinde tuttuklari Usmân'i biraktilar ve bir baris anlasmasi yapmak için Süheyl ibn Amr'm baskanliginda bir hey'et gönderdiler. Netîcede müslümânlarm ilk baris andlasmasi yapildi. Ridvan Bey'ati'nm yapilis sekli ve baris andlasmasi maddeleri Cihâd Kitâbi'nda geçen Misver ibn Mahrame hadîsinde görülmüstü.

el-Berâ ibn Âzib'in bildirdigi gibi bu anlasmanin ve onun yapilmasini saglayan Ridvan Bey'ati'nin siyâsî kiymeti pek büyüktü, islâm toplulugunun ahde ve akde muktedir bir devlet hâlindeki varligi düsmanlari tarafindan ilk defa kabul edilmis bulunuyordu. Mekke'nin fethi, askerî ve sanli bir zaferdi. Hudeybiye barisi ise siyâsî ve netîceleri bakimindan daha parlak bir zaferdi. Çünkü Islâm'in yükselme devrinin dönüm noktasi, Mekke fethinin ve Allah'in rizâsinin sebebi Idi. Bundan ötürü el-Feth Sûresi'nin ilk âyetinde: "Biz hakikat sana apâsikâr bir fetih (ve zafer yolu) açtik..." diye vasiflandirilmistir.

Her iki hadîsin ikinci fikralarinda Peygamber'in peygamberlik alâmetlerinden gayet açik bir mu'cizesi bildirilmistir.

[229]
Câbir çok yasayan sahâbîlerdendir. Akabe Bey'ati'nda bulunmustur, 96 yasinda vefat etmistir. Ihtiyarliginda Ömrünün sonlarina dogru gözleri görmez olmustu.

[230]
Burada da Câbir hadîsinin diger yollardan rivayeti ve mutâbaatlar getirilmistir.

[231]
Buradaki hadîsler de Câbir'den gelen diger rivayetler ve mutâbaatlardir. Ra-kamlardaki ihtilâf, râvîlerin kendi gördüklerini veya tahmînlerini bildirdigi için gerçek bir ihtilâf sayilmaz. Altinda bey'at yapilan agaç, Allah'in rahmeti eseri bilinmez ve taninmaz olmustu. Câbir bu sebeble "Gözlerim görseydi size agacin yerini gösterirdim" demistir.

[232]
Bu hadîsin burada getirilme sebebi, Mirdâs'in agaç altinda bey'at yapan saha bilerden bulunmasidir. Buhârî bu râvîden bir rivayeti küçük farkla er-Rikaakita de getirmistir.

[233]
Bu Misver ve Ka'b ibn Ucre hadîsleri Hacc Kitâbi'nda da küçük farkla geçmislerdi. Burada getirilmelerine sebeb, Iki hâdisenin de Hudeybiye'de meydana gelmis olmasidir.

[234]
Hadîsin basliga uygunlugu "Babam Hudeybiye'de hazir bulundu" sözündedir. Eslem, Yemen yâhud Aynu't-Temr esirlerinden olup onbirinci yilinda Umer onu Mekke'de satin aldi. Umer'In hizmetinde bulunuyordu.

Umer'in "Yakin bir nesebe merhaba" demesi, KInâne Jcabîlesinin Kureys ile Gifâr'i birlestirip toplamasindan dolayi olabilir.

[235]
Hadîsin basliga uygunlugu "Yemîn ederim ki ben altinda bey'at yapilan o agaci görmüsümdür" sözündedir. Çünkü o Hudeybiye'dedir; o kanbur bir agaç idi. Allah'in rahmeti eseri, bilinmez ve taninmaz olmustu. Unutturulmasaydi insanlar ona taabbudî törenlerle mesgul olup onu putlastirirlardi.

[236]
Bunlar ayri ayri senedlerle gelen hadîslerdir. Basliga uygunluklari açiktir. O agacin sahâbîlere gizlenip örtülmesinin sebebi, yukarilarda da ifâde ettigimiz gibi, altinda cereyan eden hayir ve Ridvan'in inmesinden dolayi insanlarin onunla fitneye düsmemeleri hikmetidir. Eger o agaç ma'lûm ve açik olarak bakî kalsaydi, birtakim câhil insanlarin onu taabbud etmeleri ve ta'zîm etmelerinden korkulurdu. Onun gizlenip unutturulmasi Yüce Allah'in rahmetinden bir rahmet olmustur (Aynî).

[237]
Hadîsin basliga uygunlugu "Kendisi agaç altinda bey'at eden sahâbîlerden idi" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitabi, "Imâmin zekât sahibine salât ve duâ etmesi bâbi"nda geçmisti.

[238]
Harre, Medine'de Zuhre veyâhud Vâkim yakininda bir yerin adidir. Burada hicretin 63. yilinda Emevîler'In ikinci hükümdari olan Yezîd ibn Muâviye zamaninda kanli bir vak'a oldugundan, islâm târihinde bu yere izafetle "Harre vak'asi" diye anilmistir. Sebebi sudur: Abdullah ibn Hanzala gibi birçoklari Ye-zîd'e bey'at etmeyip, onu devlet baskanligindan düsürerek Abdullah ibn Zu-beyr'e bey'at etmislerdi. Yezîd de îbn Ukbe kumandasinda gönderdigi bir ordu ile Medîne halkindan ve Peygamber'in sahâbîlerinden binlerce ma'sûm insanin kanini dökmüstü. Iste bu zâlim ordu Medine'ye yaklastigi sirada îbn Hanzala ahâlîden "Ölmek var, dönmek yok" diye bey'at almistir. Abdullah ibn Zeyd de bunu isitince "Harbde sebat etmek üzere bey'at edilmelidir, ben ölmek üzere bey'at etmem" demistir. Bu vak'ada Abdullah ibn Hanzala, evlâdlari öldürülmüslerdir. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Harbde bey'at bâbi"nda geçmisti.

[239]
Hadîs, Cumua Kitâbi'nda da geçmisti. Buraya uygunlugu "Agaç altmda bey'at eden sahâbîlerden idi" sözündedir

[240]
"Ölmek üzere bey'at" demek, ölüm tehlikesi muhakkak olsa bile dönmemek ve kaçmamak üzere bey'at demektir. Yoksa ölümün muhakkak surette vukû'u istenmis degildir. Seleme ibn Ekva', sahâbîlerin en yigit ve harbde en sebatlilarindan idi.

[241]
el-Berâ bu sözüyle yâ vâki' olan fitneleri kasdetmis yâhud da bunu tevazu' ve nefsini kirmak için söylemistir.

[242]
Hadîsin basliga uygunlugu Enes'in "O feth, Hudeybiye'dir" sözündedir. Bu-hârî bunu Tefsîr'de de getirmistir.

[243]
Bunun da basliga uygunlugu "Agaç altinda yapilan bey'atta hazir bulunanlardan idi" sözündedir. Buhârî'de bu Zahir ibnu'l-Esved'in bundan baska hadîsi yoktur.

[244]
Bu hadîs Abdest Alma Kitâbi'nda "Pismis yemek ve bilhassa et lokmasi yenildikten sonra namaz kilmak isteyen abdestli kimse için yeniden abdest almak îcâb edip etmedigini isbât ve beyân" maksadiyle sevkolunmustur. Buhârî'nin hadîsi burada, Hudeybiye seferinde tekrar rivayet etmesi, râvî Suveyd ibn Nu'mân'm Ridvan Bey'ati sahâbîlerinden olmasi münâsebetiyledir. Nitekim bundan önce geçen Abdullah ibn Ebî Evfâ, Abdullah ibn Zeyd, Seleme ibnu'1-Ekva', Zahir ibnu'l-Esved ve bunun ardindan gelecek olan Âiz ibn Amr hadîslerini de sirf onlarin Ridvan Bey'ati sahâbîlerinden olmasi sebebi ve ilgisi ile getirmistir.

[245] Bu hadîsin burada getirilme sebebi, bundan önceki hasiyede belirttigimiz gibi sirf Âise'nin Ridvan Bey'ati sahâbîlerinden oldugunu beyân ve isbât etmektir.

[246] Umer'in Rasûlullah'a yoldaslik ettigi bu seferin, Hudeybiye seferi oldugu, Buhârî'nin bu rivayetinde açikça söylenmemistir. Fakat Taberânî'ye göre bunun Hudeybiye seferi oldugu Ibn Mes'ûd hadîsinde zikredilmistir. Bu sebeble sarihler bunun Hudeybiye seferi oldugu çok açiktir diyorlar. Bu husus böylece sabit olunca âyetteki "Fethan mubînen" ile Hudeybiye andlasmasi kasdolundugu pek açik olarak anlasilir. Çünkü el-Feth Sûresi Hudeybiye dönüsünde ve bir rivayete göre Cuhfe'de inmis ve bu fetih ve zafer mâzî sîgâsiyle teblîg buyurulmustur. Daha önce geçen el-Berâ hadîsinde de el-Berâ: Bize göre "Fethan mubînen" Ridvan Bey'ati'dir, demisti. Âlimlerin çogunlugunun görüsü budur.

Feth, lügat yönünden kapali bir seyi açmak demektir. Bir sehri fethetmek demek, oraya karsi ya harb ederek kahren veyâhud sulhen muzaffer olmak demektir ki, zafer olmadikça o sehrin mukadderati kapali bulunuyordu. Ona karsi muzaffer olmakla tâli*i açilmis ve vaziyeti anlasilmis oluyor. Müslümanlarin mukadderati ve müstakbel hayâti Hudeybiye sulhu ile açilmis ve inkisâfa baslamistir. Hudeybiye sulhu ile Islâm camiasinin siyâsî varligi ve halki, akde muktedir bir devlet oldugu düsmanlari tarafindan kabul ve tasdîk edilmis bulunuyor. Bu târihe kadar Hicaz kit'asinda Kureys, Arablar'in en yüksek siyâsî nüfuza sâhib bir kabilesi idi. Öbür Arab kabileleri müslümânlarla Kureys'In müstakbel mukadderatina bakiyorlardi; kendilerini gâlib tarafa baglayacaklardi. Peygam-ber'in Kureys'i hiçe sayarak silâhsiz bindörtyüz kisi ile Mekke'nin kapisina kadar gelmesi ve neticede Kureys'i bir baris anlasmasina ve bunu bir ahidnâme ile vesîkalandirmaya mecbur etmesi, Kur'ân'in ta'bîriyle "Fethan mubînen ", yânî parlak bir zaferdir. Yazilan ahid maddeleri müslümânlar için agir olsa da umûmî mahiyetiyle Arab kabileleri arasinda Rasûlullah'in, Kureys üzerinde müessir oldugunun siyâsî bir vesikasi kabul edilmisti. Bu târihten i'tibâren Arab kabîle-îeri hey'etler göndererek küme küme islâm Dîni'nin adalet ve medeniyet camiasina girmeye baslamislardir... tste el-Feth Sûresi'nin bildirdigi feth ve zafer kapisi, bu suretle Hudeybiye barisi ile açilmistir. Hayber'in, Mekke'nin... fethi gibi askerî zaferler bu siyâsî zaferi sür'atle ta'kîb etmis ve Peygamber'in ölümünde Hicaz kit'asi tamâmiyle müslümân olmustu.

Hudeybiye barisi ile islâm camiasi siyâsî varligina sâhib bir devltt hâlini kazandigi için Peygamber, Hudeybiye'den döndükten sonra etraftaki devletlere bir elçi ile mektüblar göndermis ve onlari tslâm Dîni'ne da'vet etmistir. "De ki: Ey insanlar, Allah 'm size hepinize gönderdigi elçisiyim..." (el-A'râf: 158) âye-tiyle me'mûr oldugu bütün beseriyeti sâmil da'vetini yerine getirmeye baslamistir.

[247] Hadîsin basliga uygunlugu apaçiktir. Bunda Hudeybiye seferinin ilk yolculuk safhasi bildirilmistir.

Metindeki Gadîru'l-Estât hakkinda su bilgi verilmistir: "Gadîr", yagmur veya kaynak sularinin biriktigi çukurdur. "el-Estât" da Hudeybiye hizasinda bir yerin adidir. Buradan baska yerde su çukuru bulunmadigindan, Gadîr adi bu yere izafe edilerek Gadîru'l-Estât denilmistir.

"Ehâbîs" ta'bîri hakkinda da su açiklama verilmistir: "Ehâbîs", Kureys, Kinâne, Huzeyme, Huzâa kabilelerinin mecmuasina denir. Ehâbîs unvani, vaktiyle bu kabileler murahhaslarinin Hubsî Dagi'nda toplanarak "Bu dag yerinde durdukça kabilelerimiz halki birbirinden ayrilmayacak, müskil zamanlarda birbirine yardim edecek" diye vuku' bulan ittifakin verdigi Isimdir.

[248] Hadîsin basliga uygunlugu "Hudeybiye yilinda..." ifâdesindedir. Hadîsin sonunda getirilen iki rivayetin birincisi Sartlar Kitâbi'nda, digeri yâni Ebû Basîr hadîsi ise Sulh Kitâbi'nin sonunda daha uzun metinle geçmisti.

Buradaki birinci metinde isaret edilen el-Mümtehine: 10. âyetinin devami, hadîsin son fikrasindaki müsrik erkeklerin yaptiklari harcamalari onlara geri verme emrini açiklamaktadir; ' 'Kâfir zevcelerin bu kadinlara sarf ettikleri men-ri onlara (kâfirlere) verin. Sizin onlari nikâhla almanizda, mehirlerini verdiginiz takdirde, üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir zevcelerinizi (nikâhiniz altinda) tutmayin. Sarf ettiginiz mehri isteyin, (Kâfirler de size hicret eden mü'min kadinlara) harcadiklari mehri istesinler. Bu, Allah 'm hükmüdür. Aranizda O hükmeder. Allah hakkiyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir".

Yukarida geçtigi üzere Hudeybiye baris andlasmasma göre Medîne'ye hicret edecek müslümânlarin geri verilmesi gerekiyordu. Ancak gelen kadinlarin imtihandan sonra mehîrlerinin geri verilmesi lâzim gelmistir. Bu âyet sulh anlasmasi geregince geri gönderileceklerin taahhüd edilen mü'min erkeklerden ibaret oldugunu, bunun kadinlara sumûlü bulunmadigini açiklamaktadir. Çünkü mü'min bir kadin kâfir bir zevcin nikâhi altinda kalamaz (Medârik).

[249] Arka arkaya gelen bu üç hadîsin basliga uygunluklari, Hudeybiye sözünün geç-mesindedir. Bunlar ayni sened ve küçük farkli metinlerle Hacc Kitâbi'nda da geçmislerdi. 208 rakamli hadîsin son fikrasi "Kiran hacci yapan ihrâmh, iki tavafa muhtâc olmaz" diyen fakîhlerin mezhebine delildir. Hanefîler'de ise Kiran hacci yapan kimse için de iki tavaf lâzimdir. Bu konuda baska delîller de vardir.

[250] Bu son kisim, nüshalarin çogunda böyle ta'lîk suretinde vâki' olmustur. Bâzi nüshalarda ise "Ve bana dedi" seklinde gelmistir. Bunu Ismâîlî mevsûl olarak rivayet etmistir... (Aynî).

[251] Buhârî bu hadîsi burada sirf Abdullah ibn Ebî Evfâ'mn agaç altinda bey'at edenlerden olmasindan dolayi zikretmistir. Abdullah, hem Hudeybiye umresinde, hem de ertesi yilda yapilan anlasma hükmündeki umrede Peygamber'in beraberinde bulunmustur.

[252] Hadîsin basliga uygunlugu, Hudeybiye gününde Süheyl'in oglunun elleri bagli olarak Mekke'den kaçip gelisi ve anlasmanin bir maddesi uyarinca Peygamber tarafindan babasina geri verilmesi kissasina isaret etmesi i'tibâriyledir.

Sehl ibn Huneyf'in buradaki son sözü, Siffin gününde iki hakem hükmedince, isin yayilmasi ve siddetlenmesinden ve Isin düzeltilmesi ve telâfisine gidi-lemediginden haber vermek istemis olmasidir. Bu hadîs Cihâd Kitâbi'nin son bâblarinda da kisaca geçmisti.

[253] Hadîsin basliga uygunlugu "Hudeybiye zamaninda" sözündedir. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbi'nda geçmisti.

[254] Bu da ayni hadîsin diger bir rivayetidir

[255] Hadîsin basliga uygunlugu apaçiktir. Bu hadîsin bir rivayeti Abdest Alma Kitâ-bi'nda da geçmisti. Bu haydûdlari aramaya giden seriyye yirmi kisilik idi, ku-mandanlari Kürz ibn Câbir yâhud Saîd ibn Zeyd (R) idi.

[256] Buhârî buradaki rivayetlerde o haydûdlarm kâh Ukl kabilesinden, kâh Ureyne kabilesinden diye gösterildigini bildirmis oluyor. Birinci hadîste ise bunlarin Ukl ve Ureyne'den olduklari beyân edilmistir ki, bunlarin bâzilarinin Ukl'den, bâzilarinin da Ureyne kabilesinden olduklari anlasiliyor.

[257] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bu rivayetle Abdulazîz ibn Su-heyb'in bu hadîsi Enes'ten "Ureyne'den" seklinde rivayet edip "Ukl" kabilesini zikretmedigini, Ebû Kilâbe'nin ise Enes'ten "Ukl kabilesinden" seklinde söyleyip "Ureyne"yi zikretmedigini tesbît edip bildirmis oluyor.

el-Kasâme, kaatili bilinmeyen bir ölüm vak'asmda ölü sâhIbleri üzerine tak-sîm edilen elli yemindir. Bu yemîn söyle açiklanmistir:

"el-Kasâme, Selâme vezninde, yemîn ma'nâsina olan Iksâm'dan isimdir, mutlak yemîn ma'nâsinadir. Sonra su yeminde kullanildi ki, ölü sahihleri üzere taksîm olunur. Meselâ bir karye topraginda bir kimsenin mülkü olmayan bos yerde yarali bir maktul bulunup, kaatili bilinmediginde veresesi o karye halkindan iddia eyledikte maktulün velîsi seçtigi elli adama yemîn verir. Eger elli adam bulunmaz ise yemîn verilen kimselere elli yemîn tamamlanincaya kadar yemîn tekrîr olunur. Ve yine beyyine olmayarak, meselâ karye yakininda düsmanligi açik olan Amr üzerine bi'd-delâle da'vâ etseler, ölü sâhibleri isbu Amr, Zeyd'i öldürdü diye elli tamamlanincaya kadar yemîn ederler. Iste bu iki surette yemîn eden cemâate de "Kasâme" itlak olundu. Eger muddîler yemîn ederlerse diyete hakk kazanirlar ve eger Ittihâm edilenler yemîn ederlerse diyet lâzim gelmez..." (Kaamûs Ter.).

[258]
Zû-Kared, Gatafân diyân yakininda oniki mil uzaklikta bir sudur. Medîne ile Hayber arasinda ve Sâm yolu üzerindedir. Medîne'ye iki konak uzakliktadir. Buna Gâbe gazvesi de denir. Ibn Sa'd ile Vâkidî bu gazvenin, hicretin altinci yilinda Rebîu'I-evvel ayinda oldugunu nakletmislerdir. îbn Sa'd çalinan develerin yirmi oldugunu bildiriyor. Bu develerin basinda bulunan Ebû Zerr'in oglu ve karisi da taarruza ugramis, Ebû Zerr'in oglu öldürülmüs, kadm esîr edilmistir.
[259]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd KItâbi'n-da "Düsmani görüp en yüksek sesiyle "Yâ Sabâhâh" diye bagiran kisi bâbi"n-da geçmisti.
[260]
Hayber, Medine'nin Sâm cihetinde ve Medine'ye sekiz berîd -bir berîd oniki mildir- yânî doksanalti mil uzaklikta büyük bir sehirdir. Güzel bir vahanin ortasinda kurulmus olan Hayber kasabasi siyer kitâblarmda adlari yazili yedi kaleden meydana gelmisti. Çöl ile çevrili olan Hayber vahasi en güzel hurmaliklari ve zirâatiyle meshurdu.
O asirda Hayber, Yahudiligin merkezi idi. Benu'n-Nadîr Medine civarindan sürgün edildiginde Huyey ibn Ahtab ve diger Yahûdî ileri gelenleri Hay-ber'e yerlesmislerdi. Böylece Hayber, müslümânlar aleyhine çalisanlarin pusu yeri olmustu. Yarimadadaki bütün Arab kabilelerini bu zengin Yahudiler harekete geçiriyorlardi. Ahzâb harbi bunlarin kiskirtmasi eseri idi. Zu-Kared vak'a-si da bunlarin Gatafân ve Fezâre kabileleri sergerdelerini, Abdurrahmân ibn Uyeyne kumandasinda sevketmeleriyle meydana gelmisti. Ansizin Medine'ye hücum etmek kararlastirilmisti. Düsmanlarin bu taarruzlarim önlemek üzere Ra-sûlullah, Zu-Kared vak'asindan üç gün sonra binaltiyüz piyade ve ikiyüz süvârî ile Hayber üzerine yürüdü. Hayber seferine hicretin yedinci senesi cumâda'I-ülâsinda çikilmisti. Mûsâ ibn Ukbe'nin beyânina göre, Rasülullah, Hudeybiye'-den geldikten sonra Medine'de yirmi gün veya buna yakin bir süre oturmus, sonra Hayber seferine çikmistir.
[261]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbi'nda da geçmisti. Kavud, kavrulup un hâline getirilmis bugday ve arpa oldugu için, ates degmis yiyeceklerdendir. Iste bundan abdest almak gerekmemis. Namûz-dan evvel agiz çalkalanmasi da dis aralarinda kalan parçalan giderip, namaz esnasinda onlarla mesgul olmamak içindir.
[262]
Âmir ibnu'1-Ekva', bu hadîsin râvîsi Seleme ibnu'l-Ekva'in amcasidir.
[263]
Develer yürüyüs sirasinda ahenkli siir ve tegannî dinlemekten hoslanirlar. Bunun için Arablar yürüyüs sirasinda sür'atli veya yavas ahenkli siir okuyarak develerin yollanmasini çabuklastmp yavaslatirlar.
[264]
Rasûlullah'in rahmet ve magfiretle duâ ettigi kimsenin sehîd olageldigi sahâbîler arasinda tecrübe edilmis idi. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb: Âmir'le bizleri bir süre daha faydalandirsaydiniz! temennisinde bulunmustur.
[265]
Son sözün ma'nâsi: "Yeryüzünde yâhud Medine'de yâhud harbde yâhud bu ca-hidlik ve mücâhidük hasletinde yürüyen Arab irkindan Âmir gibisi az bulunur demek olabilir. Diger rivayete göre de: "Âmir'in benzeri pek az yetisir" denmis olabilir.
[266]
Bunlar Enes'ten ayri senedlerle gelen hadîslerdir. 219 ve 220 rakamli hadîslerin sonundaki Peygamber'in sözü, es-Sâffât: 122. âyetinin lâfzini hatirlatir sekildedir: "Fakat bu onlarin bölgesine çökünce (gelecek tehlikelerle Öteden beri) korkutulanlarin sabahi ne kötü olur!".
[267]
Serhlerde cenkçi zâtin, Ensâr'dan bir batn olan Benû Zafer'e mensûb Kuzman ez-Zaferî oldugu, künyesinin de Ebu'l-Gîdâk oldugu bildirilmistir.
[268]
Bu hadîs, CIhâd Kitabi, "Fulâri sehîddir denmez bâbi"nda, bu sened ve metîn ile geçmisti. Burada getirilmesi, bundan sonra gelen Ebû Hureyre hadîsinde haber verilen vak'anin ayni vak'a olmasi ve onda Ebû Hureyre'nin Hayber ismini açikça söylemesi yönünden olabilir.
[269]
Bu Ebû Hureyre hadîsinde Hayber ismi açikça söylendiginden, bunun baslikla uygunlugu meydandadir. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitâbi'nda, "Allah bu dîni fâcir kisi ile de kuvvetlendirir bâbi"nda geçmisti.
Bu, bundan önce geçen Sehl hadîsinin konu yönünden benzeridir. Onda intihar eden kisinin adini sarihler Kuzmân olarak bildirdiklerine göre, Ebû Hureyre hadîsinin de ayni intihar vak'asina âid oldugu anlasilir.
Her iki hadîste bâzi incelemeler yapilmasina ihtiyâç duyulmustur, söyle ki: Hadîste intihan bildirilen Kuzmân, intihar etmekle dînden çikmis degildir. Âlimlerin cumhuruna göre intihar eden, kâfir degildir; üzerine cenaze namazi kilinir. Birinci Sehl hadîsinde cehennemlik oldugu bildirilmisse de, bunda cehennemde ebedî kalacagina delâlet eden bir cihet yoktur. Binâenaleyh intihar cürmünün cezâsmi çektikten sonra îmâni sebebiyle cehennemden çikacagini kabul ederiz. Fakat ikinci gelen Ebû Hureyre hadîsinde "Cennete yalniz mü'min girer" diye i'lân ettirilmis olmasi, intihar edenin mü'min olmadigi zannim verir ki, bu zann dogru degildir. Bu müntehirin, i'lân olundugu üzere müslümân ol-mamasi, intiharin eseri degil de, belki Rasûlullah'a vahyolunan baska bir sebebin eseridir. O cümleden en yakin olarak hatira gelen bir sebeb, müslümânlikta haram oldugu kesin olan intihan halâl i'tikaad edip, kendi tesebbüsüyle hayâtina son vermis olmasidir.
[270]
Buradaki mutâbaatlar, hadîsin çesitli yollardan gelen rivayetlerini, farkliliklarla beraber bâzi hususlarin isbâti ve kuvvetlendirilmesi için sevkedilmistir
[271]
Hadîsin baslikla uygunlugu meydandadir. Ancak Ebû Musa'nin bastaki sözü, Hayber'den dönerken yapilan tekbîri anlatmakta olmalidir. Çünkü Es'arîler, Hayber fethinin sonunda oraya varmislardi. Buna göre sözün takdiri "Rasûlullah Hayber'e gittigi, muhasara ve fethedip de döndügü zaman..." seklindedir.
Bu hadîs, Cihâd Kitabi, "Tekbîrle ses yükseltmenin mekruh olmasi bâbi"n-da geçmisti.
el-Hîle'nin asli Havl'dir. Kendinden önce kesre oldugu için vâv'i yâ'ya kalb edildi de Havle oldu denildi. Bu sözün ma'nâsi: Bir isin tedbîrine, bir hâlin degistirilmesine ancak Allah'in mesîeti ve yardimi sayesinde ulasilir demektir (Kas-tallânî).
[272]
e5-Sâa//"cerrilezabtedildiginegöre"O saatte" demek olur; "es-5oa/e"nasb ile zabtedildigine göre ise hattâ atf olur, ma'tûf, ma'tûfun aleyh'e dâhil olur o zaman takdîr edilir ve ma'nâ "Ben o yaradan bir saatlik zaman içinde aci duymadim" demek olur. Yûnînî cerr ile, digerleri ise nasb ile zabtetmislerdir (Aynî ve Kastallânî).
[273]
Bu, 224 rakamiyle geçen Sehl ibn Sa'd hadîsinin diger bir rivayetidir.
[274]
et-Taylesân, lâm'in üç harekesiyle. Kaadi Iyâd ve sâir âlimlerden nakledilmistir. Tâlesân, Fârisî muarrebidir... Tâl, Fârisî'de büyük tepsiye denir. Ve Sân, tesbih edatidir. Sal ve sâir nesnelerden basa ve omuza örttükleri câr gibi sevbe denilmistir. Hâlâ bizim bas ve boyun sah olacaktir. Ridâ belden yukariya kullanilir sevbe denir ki, omuzu ve arkayi ihata eder. Ve Taylesân basi ve omuzlan Ihata eder. Hulâsa hâlâ basimiza örttügümüz sal olacaktir .Ye bâzilari muarrebidir, dediler. Tara, saçaga ve sundurmaya denir ve sûfîlerin salindir-diklari sarik ucuna itlaklari tesbîh tarikiyledir... (Kaamûs Ter.).
Bu hadîste Enes ibn Mâlik bunun Hayberliler arasinda umumiyetle kabul edilmis oldugunu bildiginden taylesânh Basralilar'i Hayber Yahûdîleri'ne benzetmistir.
[275]
Bu hadîs, bu isnâd ve bu metinle Cihâd'da, "Kendi elleriyle muayyen bir insanin Islâm'a girmesine sebeb olan kisinin fazîleti bâbi"nda geçmisti.
Buna siyer müellifleri su bilgileri de ekliyorlar: Alî, Rasûlullah'in bu ta'lî-mâti üzere hareket etti ve Yahûdîler'e Islâm düstûrlarini teblig etti. Fakat Yahudiler Islâm'i kabul etmediler ve sulh olmak da istemediler; bil'akis harb açtilar. Netîcede kumandanlari Merhab yere serilince, Yahudiler dayanaksiz kalarak harb bitmis ve Rasûlullah'in haber verdigi gibi Alî'nin elleriyle Hayber fethedilmistir.

[276] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Hadîs Buyu' Kitâbi'nda, "Temizlenmeden önce câriye ile yolculukeder mi bâbi"nda geçmisti.

[277] Bu da Enes hadîsinin diger bir yoldan gelen rivayetidir. Son söz, Safiyye mü'minlerin analarindan oldu, demektir. Çünkü perde çekmek, ancak hürre kadinlar üzerinde olur, sag elin mülkü olan cariyeler üzerinde olmazdi.

[278] Simdiye kadar birkaç kerreler geçtigi üzere Safiyye, Huyey ibn Ahtab'in kizidir. Yahûdî Nadîr ogullan ve Kurayza ogullari'nin en serefli bir ailesine men-sûbdu. Hayber Yahudileri'nin reîsi Kinâne ibn Rabî ile yeni evlenmisti. Her iki cihetle asaleti vardi. Kocasi ve babasi Hayber muharebesinde ölmüstü.

[279] Bu hadîsin bir rivayeti Beste bir Kitâbi'nda, "Harb arazîsinde elde edilen yiyecek maddesi bâbi"nda geçmisti.

[280] Mut'a nikâhi muayyen bir zamana bagli olarak yapilan nikâhtir. Bu, Câhiliyet devrinde yürürlükte olan nikâh sekillerinden birisidir. Bu nevi1 nikâhtan gaye bir zaman için kadindan faydalanmaktir. Bir aile yuvasi kurup ebedî yasamak ve çocuk üreterek cemiyetin ve soyun devamina hizmet degildir. Islâm'in ilk devirlerinde bir zaruret üzerine bâzi gazvelerde Mut'a nikâhina ruhsat verilmisti. Fakat Hayber'de müsâade edilmeyip yasak edildi. Mekke'nin fethi seferinde bir daha ruhsat verilip, Veda Hacci'nda kesin sekilde yasaklandi.

[281] Bu hadîse dayanarak Ebû Yûsuf, Muhammed, Safiî, Ahmed ibn Hanbel ve daha baska birçok selef âlimleri at etinin yenmesini caiz görmüslerdir. Ebû Hanî-fe ise at, katir, merkeb makûlesi hayvanlarin binilmek ve zînet edilmek için yaratildiklari seklindeki (en-Nahl: 8) Kur'ân beyânina dayanarak, bunlarin yenilmesini caiz görmemistir. Imâm Mâlik, Evzâî, Ebû Ubeyd de Ebû Hanîfe'ye uygunluk göstermislerdir.

[282] Hadîsin basliga uygunlugu "Hayber ganimetlerinin Peygamber'in payi olan beste birden" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Beste bir Kitabi, "Beste, birin devlet baskanina âid olduguna delîl bâbi"nda geçmisti.

[283] Ibn Ishâk söyle zikretti: Peygamber, Amr ibn Umeyye'yi Necâsî'ye gönderdi de Ca'fer ibn Ebî Tâlib'le beraberindekilerin yol hazirliklarim saglayarak göndermesini istedi. Necâsî de her türlü seferî ihtiyâçlarini sagladi, ayri ayri ikram ederek gönderdi. Bu kaafile, Peygamber Hayber'de iken Amr Ibn Umeyye ile beraber geldiler. Ibn Ishâk, Ca'fer'le beraber gelenlerin onalti yolcu oldugunu ve içlerinde sunlarin bulundugunu haber vermistir: Ca'fer ve karisi Esma bintu Umeys, Hâlid Ibn Saîd Ibn Âs ile karisi, Hâlid'in erkek kardesi Amr ibn Saîd ve Muaykib ibn Ebî Fâtima (Aynî).

[284] Umer'e karsi bu kuvvetli savunmayi yapan Umeys kizi Esmâ'nm annesi HInd bintu Avf'tir. Peygamber'in kadinlarindan Meymûne ile Abbâs'in kansi ve Fadl'-m anasi Lubâbe'nin kardesidir. Esmâ'nm kocasi Ca'fer ibn Ebî Tâlib'dir. Ca'fer sehîd edilince onu Ebû Bekr zevce edindi. Esma ona Muhammed ibn Ebî Bekr'i dogurdu. Sonra Ebû Bekr ölünce, Esmâ'yi Alî ibn Ebî Tâlib zevcelige aldi. Esma, Alî'ye de Yahya ibn Alî ibn Ebî Tâlib'i dogurdu (Aynî).

[285] Bu Ebû Burde, Ebû Musa'nin oglu olan Ebû Burde'dir. Bu hadîsin ikinci râvî-sidir. Ebû Mûsâ el-Es'arî'nin kardesi Ebû Burde degildir. Onun adi Âmir ibn Kays'tir.

[286] Son sözünün ma'nâsi: Onun arkadaslari Allah yolunda harb etmeyi severler ve bundan kendilerine isabet edecek seylere aldirmazlar, demektir. Söyle de deni lir: Bu hakîm, çok cesur oldugu için düsmandan kaçmaz, aksine düsmanlarla yüzyüze gelir, onlar ayrilip gitmek isterlerse, onlara metindeki sözü söyler (Aynî).

[287] Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir.
Ganimet malindan hirsizlik yapmanin agirligini belirten bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabi, 188. bâb, 270 rakamli olarak geçmisti. Orada 187. bâbda 269 rakamiyle geçen Ebû Hureyre hadîsi de devlet malindan hirsizlik yapmanin agirligim pek güzel ifâde etmektedir.

[288] Bu iki hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunlar ayri senedle ve küçük farkla gelen iki rivayettir.
Bunlarda Umer söyle demis oluyor: Ben fethedilen memleket arazîlerini fethi yapan gâzîler arasinda taksîm etmiyorum da, müslümânlann umûmî iyiligini gözeterek bu arazîleri ebedî kilinmis bir vakif hâline getiriyorum. Böylece bunlari müstakbel nesillerin kiyamete kadar her zaman gelirlerini taksîm edecekleri birer hazîne olarak birakiyorum. Umer bunu gazileri razi ederek Irak arazîsinde uygulamistir... (Aynî).

[289] Bunlar ayri senedlerle gelmis Ebû Hureyre hadîsinin az farkli rivayetleridir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Bir kâfir bir müslümâni öldürür, sonra kaatil müs-lümân olur ve dînine bagli olarak gaza meydaninda sehîd olursa, ikisi de cennete girer bâbi"nda geçmisti.
Ebân, Ebû Hureyre'yi, ismi alâkasiyle dag kedisi diye horlamis ve kendisini kaatillikle suçlamasinin dogru olmadigini ve Islâm'a girmekle affolunacagini ve sehîdin cennete girecegini en belîg ve vecîz uslûbla ifâde etmistir.

[290] Bu hadîsin basliga uygunlugu "Hayber'in beste bir ganimetinden" sözünden alinabilir. Bu hadîsin bir rivayeti Beste bir Kitâbi'nda, "Beste birin farzi bâbi"n-da geçmisti. Lâkin iki rivayet arasinda metinde fazlalik ve eksiklik seklinde farklilik vardir.
Hadîsin sonundaki "Güzellikle ise döndügü zaman" sözü, bâzi nüshalarda "Ma'rûf olan ise döndügü zaman" seklinde zabtedilmistir. Buna göre "Ma'rûf olan is", devlet baskanligi için bey'atte diger sahâbîlere muvafakat etmektir.

[291] Bu Âise ve Ibn Umer hadîsleri, Hayber'de çok hurma bulundugu ve Hayber'in fethine kadar müslümânlarda geçim ve beslenme darligi oldugu hususlarini ifâde etmektedir.

[292] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bu hadîs Alisveris Kitabi, "Kisi, hurma ile daha Iyi hurma satin almak istedigi zaman (ribâdan salim degistirme yolu nasildir)? bâbi"nda geçmisti.
Hayber'e harâc emîri ta'yîn edilen kisinin ismi hadîste bildirilmemistir. Hatîb el-Bagdâdî bunun Sevâd ibn Gaziyye yâhud Mâlik ibn Sa'saa oldugunu rivayet etmistir. Cenîb hakkinda sârih Hattâbî, Arablar'in en nefis bir hurma riev'i oldugunu bildiriyor ki, cenîbin bu nefîsligi, hadîste Peygamber'in gösterdigi ilgiden de anlasiliyor. Hayber, bol ve nefis hurmalanyle meshur oldugu ve Medine'den 170 km kuzeyde güzel bir vahanin ortasinda bulundugu, daha evvelki hadîslerde bildirilmisti.

[293] Bu hadîs, Ekincilik Kitâbi'nda daha uzun bir metinle geçmisti.

[294] Bu hadîs de Cizye Kitâbi'nda, "Ahidli müsrikler müslümânlara hainlik yaparlarsa? bâbf'nda bu isnâdla ve daha uzun bir metinle geçmisti. Hadîsle ilgili açiklamalar orada verildigi için, burada tekrar etmiyoruz.

[295] Bu hadîsin basliga uygunlugu "RasûluIlah, Usâme'yi bir orduya kumandan yapti" sözlerindedir. Bu hadîs Menkabeler Kitâbi'nda, "Zeyd ibn Hârise'nin menkabesi bâbi"nda ayri bir senedle geçmisti. Orada da bildirildigi üzere, Zeyd ibn Hârise'nin Mûte harbinde Ca'fer ibn Ebî Tâlib ve Abdullah ibn Revâha ile arka arkaya sehîd olmalari ve kumandalari altindaki gâzîlerin agir sartlar altinda Medine'ye dönmeleri, Medine'de umûmî bîr hüzün meydana getirmisti. Ra-sûlullah bu yenilginin intikaamini almak Üzere bir ordu hazirlayip, basina Usâme Ibn Zeyd'i kumandan yapmis ve: "Rumlar üzerine git, babanin intikaamini al" buyurmustu. Bu ordu içinde Ebû Bekr, Umer, Ebû Ubeyde, Saîd ibn Ebî Vak-kaas, Saîd, Katâde, Seleme ibn Ekvâ gibi Muhacir ve Ensâr'in büyük sahsiyetleri de bulunuyordu. Bâzi kimseler: Ordu içinde bunca

büyükler dururken bir genç köle bunlarin basina nasil kumandan yapilir? gibi sözler sarfettiler. Bu sözlerin asil kaynagi, bu baba-ogulun köle ve köle çocugu olmalari idi. Arablar arasinda kölenin baskanligi hos görülmezdi. Fakat Islâm Dîni fitratan hürr yaratilan insanlar arasindaki bu farki kaldirmis, Câhüiyet devrinde hakîr görülen bu sinifi, Islâm'daki kidemi, hicreti, ilmi, takvasi sebebleriyle yükseltmisti, Umer bu dedjkodulari duyunca Peygamber'e gelip haber vermis, bunun üzerine Ra-sûlullah, metinde özetlenen nutku söylemisti. Bu orduyu hazirlarken Rasûlul-lah hasta idi. Hastaligi devam edince, ordu hareketini geri birakti ve Rasûlul-lah'in Ölümü üzerine bu arzusunu Ebû Bekr yerine getirdi.

[296] Hudeybiye seferinde Kureys ile imzalanan andlasmanin bir maddesinde, gelecek sene Peygamber'in maiyyetiyle gelip Ka'be'yi ziyaret edecegi, silâhsiz girilecegi, yalniz kininda olarak yanma kiliç alinabilecegi ve Mekke'de üç günden, fazla kalinmayacagi kararlastirilmisti. Bu anlasma hükmüne göre, yedinci hicret yilinda Peygamber, umre için Mekke'ye gitmeye karar verdi. Kadinlar ve çocuklar hâriç olmak üzere bu umre seferinde iki bin kisi bulunmustur. Bu, bir sulha, bir muahede hükmüne dayandigi için buna "Umretu's-Sulh", "Umretu'l-Kadiyye", "Umretu'1-Kadâ" ve "Umretu'l-Kisâs" adlari verilmistir. Bu açiklamaya göre basliktaki "Kaza" fakîhler örfündeki edâ mukaabili "Kaza" degil, "Hüküm" ma'nâsina olan "Kazâ"dir.

[297] Enes'in bu hadîsini Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den rivayet etmistir. Bunda Enes söyle demistir:
RasûluIIah bu kaza umresinde Mekke'ye girdigi zaman, sâir Abdullah ibn Revâha Rasûlullah'in önünde su siirleri okuyordu:
Hallû beni'l-küffân an sebîlih Kad enzele'r-Rahmânu fî Tenzîlih Bi-enne hayra'l-katlî fî sebîlih
Nahnu katelnâkum ala te'vîlih Kemâ katelnâkum alâ Tenzîlih
(= Ey küffâr ogullan, Rasûlullah'in yolundan çekilin. Rahman olan Allah, Tenzîl'inde sunu indirdi ki: Muhakkak ölümün en hayirlisi O'nun yolunda olandir. Biz O'nun emir ve te'vîli ile sizleri öldürürüz. Nitekim O'nun Tenzîl'I üzerine sizlerle harbettik.)
Bunu Ibn Hibbân Sahîh 'inde su ziyâde ile rivayet etmistir:
El-yevme nadribkum alâ tenzîlih Darben yuzîlu'1-hâme an makîlih, Ve yüzhilu'l-halîlle an halîlih, Yâ Rabbi innî mü'minun bi-kîîih.
— Yâ Ibne Revâha, Rasûlullah'in önünde siir mi söylüyorsun? dedi. RasûluIIah:
— "Onu birak yâ Umer, çünkü bu Mekkeliler'e ok vurmasindan daha çok te'sfrlidir" buyurdu (Aynî ve Kastallânî). Fethu'l-Bârî'de daha genis bilgiler ve siirler vardir.

[298] Hadîsin bashga uygunlugu meydandadir. Bu hadîs, ayni sened ve (çok az farkli olarak) ayni metinle Sulh Kitabi, "Bu Fulân ibn Fulân'm sulh anlasmasidir nasil yazilir bâbi"nda geçmisti (Aynî).

[299] Buhâri hadîsi burada iki yolla getirmistir. Bu yollardan biri ayni metinle Sulh Kitabi, "Müsriklerle sulh bâbi"nda geçmisti.

[300] Bu da pek az farkla Hacc Kitabi, "Peygamber kaç umre yapti bâbi"nda geçmisti.

[301] Bu hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir. Bunlar bâzi farklarla daha önceki kitâblarda da geçmislerdi. Son hadîste Peygamber'le evlenisi bildirilen Meymûne, Haris kizi el-Hilâ!iyye(R)'dir. Meymûne, 51 yilinda Serifte vefat etmistir.

[302] Mûte gazvesi, müslümânlarla Bizanslilar arasinda yapilan muharebelerin baslangicidir. Sebebi, Peygamber'in elçisinin öldürülmesidir. Söyle ki: Peygamber, Busrâ Emîri Surahbîl ibn Amr'a, sahâbîlerden Haris ibn Umeyr eliyle bir mek-tûb gönderip onu Islâm'a da'vet etmisti. Haris ibn Amr, Mûte'den geçerken Surahbîl'e elçilik sifatini bildirdi. Bunun üzerine Surahbîl, Hâris'i küstahça Öldürdü. O güne kadar Peygamber'in elçilerinden hiçbirisinin hayâtina saldinl-mamisti. Her asirda her millette elçi öldürmek Insanliga ve milletlerarasi münâsebetlere aykiri sayildigindan, bu cinayete karsi bir harekette bulunmak zarurî oldu. Bunun için Peygamber, sekizinci yilda üçbin kisilik bir ordu hazir layip, âzâdli kölesi Zeyd ibn Hârise'nin emrinde gönderdi. Ve ordunun Haris ibn Umeyr'in sehîd edildigi Mûte kasabasina kadar gitmesi ve oradan Surahbîl ile üzerlerinde hükümrân oldugu kabilelerin Islâm'a da'vet edilmesi, gerekirse harb edilmesini emretti.
Öbür tarafta Surahbîl, bunu haber alarak yüzbin kisilik büyük bir ordu hazirladi. Kuvvetler arasindaki büyük fark sebebiyle müslümânlar çok kayip vererek Hâlid ibnu'i-Velîd'in ustaca tabyesi sayesinde geri çekilip, Medine'ye ulastilar...

[303] ibn Umer bu sehâdetiyle Ca'fer'in yigitligini ve düsmandan yüz çevirmedigini ifâde etmistir.

[304] Bu iki hadîs arasinda yara sayisinda farklilik vardir. Bu söyle giderilebilir: Elli yara gögüste ve ön tarafta, doksan yara ise vücûdun her tarafinda bulunmus olabilir. Adedlerin tahsisi ziyâdeye aykiri olmaz; yâhud birinde bir çesit yara sayilmistir

[305] Bu "Allah'in kilicindan maksad, Hâlid ibn Velîd idi. Bundan sonra Hâlid "Sey-fullah = Allanin kilici" seref lakabiyle anilmistir.

[306] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçmisti

[307] ibn Umer bununla Ca'fer'in Mûte harbinde kesilen iki koluna bedel, Allah'in ona iki kanat ihsan ettigini ve onun bunlarla uçtugunu bildiren hadîse isaret etmis oluyor. Bundan dolayi Ca'fer, "Tayyar" seref lakabini almistir.

[308] Hâlid'in bu beyâni, onun yüksek kumandanligina ilâveten, büyük kahramanligi ve cenkçiliginin en parlak delilidir.

[309] Abdullah ibn Revâha'mn Mûte'de sehîd oldugu haberi kendisine ulastigi zaman Amre'nin ona aglamamasi, vaktiyle bir hastaliginda bayildigi sirada ona agladigi vakit, Abdullah'in ona aglamayi nehyetmis olmasindandir. Böylece Amre, kardesinin nehyini sadâkatle tutmus oluyor.

[310] Siyer kitâblannda bu sefer, Gâlib ibn Abdillah el-Leysî Gazvesi adiyle zikredilir. Ibn Sa'd'in beyânina göre, bu seriyye yedinci yilin ramazâninda tertîb edilip, Necd diyarinda Batnû Nahl'In arka tarafinda Mikaa adli yerde toplanan Benû Ahvel, Benû Âbid ibn Sa'Iebe eskiyasi üzerine gönderilmisti. Burasi ile Medîne arasinda sekiz günlük uzaklik vardi. Yüzotuz mevcûdlu olan bu seriyye Gâlib ibn Abdillah'in emrinde gönderildigi için, bu unvan ile anilmistir. Usâme ibn Zeyd de bu seriyyede bulundugu için, Buhârî bu babin basliginda Usâme'yi zikretmistir.

[311] Hadîsten anlasildigina göre, bu kuvvet düsmani dagitmis ve harb edenlerini öldürmüstür. Koyunlarini ve diger hayvanlarini ganîmet alip Medîne'ye getirmistir.
Usâme, Peygamber'in israrli sorularindan çok sikilip utanmisti. "Bugünden önce keski Islâm'a girmis olmayaydim" sözü, sikilmasinin ve üzüntüsünün derecesini belâgatle ifâde etmektedir. Peygamber de bu israrli sorulariyle Lâ ilahe ille'llah diyenin öldürülemiyecegini kaanünlastirmis oluyor.

[312] Burada ayri ayri yollardan gelen bu hadîslerin basliga uygunluklari, Usâme'nin zikredilmesi yönündendir. Son hadîste râvî Yezîd ibn Ebû Ubeyd'in unuttum dedigi kalan üç gazvenin de Mekke'nin fethi, Tâif ve Tebûk gazveleri oldugunu sarihler beyân etmislerdir.

[313] Mekke fethi gazvesinin sebebi Hudeybiye baris andlasmasmin maddelerinden birinin Kureys tarafindan bozulmus olmasidir. Bu sebeb üzerine Rasûlullah gizlice sefer hazirligina basladi ve Gifâr, Eslem, Esca', Muzeyne, Cuheyne, Suleym kabilelerine "Allah'a îmân edenler silâhlanarak ramazânin ilk günlerinde Medine'ye gelsin!" diye haber gönderdi. Bu kabileler halki, Rasûlullah'in sadâkatlerine güvendigi kimselerdir. Huzâa kabilesine de Mekke yollarini tutup emniyete almalarini emretti. Ayni

zamanda Rasûlullah, kendisini aksi yönde mesgul göstererek Necd taraflarina bir seriyye hazirlayip gönderdi. Bütün bu hazirliklar gizli tutuluyordu. Bununla beraber Hâtib ibn Ebî Beltaa bu vaziyeti hissederek bir mektûbla Kureys'e bildirmek istedi. Fakat gelecek olan hadîsinde de görülecegi üzere bu tesebbüs gerçeklesmedi. Nihayet Tevhîd Dîni'nin büyük önderi Ibrâ-hîm Halîlullah'in torunu Muhammed (S), tevhidi yükseltmek ve müsrikligi imha ve onun timsâlleri olan asirlik putlari yere sermek üzere, hicretin sekizinci yilinda ramazânin onuncu günü onbin kisilik ordusuyla Mekke'ye dogru hareket etti.

[314]

Bu mektûb su mealde imis: "Amma ba'du! Ey Kureys cemâati, Rasûlullah size karsi gece karanligi gibi ve sel gibi akan bir ordu ile geliyor. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah üzerinize yalniz basina gelse bile Allah O'na yardim edip size gâlib kilacak ve verdigi va'di yerine getirecektir. Basinizin çâresine bakiniz ve's-selâm" (Aynî).

Hâtib bu kadini on dînâra tutmustu. Rasûlullah Mekke'nin fethi günü bu kadinin, Ebû Sufyân'in karisi Hind ile beraber öldürülmesini emretmisti. Fakat bu kadin Abdulmuttalib ogullari'mn âzâdli cariyelerinden oldugu için affedilmesi rica edilmis ve affolunmustur. Umer'in halifeligi devrinde bir süvârînin atinin çignemesiyle ölmüstür (Aynî).

[315]

Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Câsûs bâbi"nda geçmisti. Müfessir Mu-câhid: Bu âyet, Hâtib ve onun gibi Mekke müsriklerine sirr verenler hakkinda indi; böyle oldugu âyetten açik olarak anlasilmaktadir, demistir. Ebû Umer de: Âyetteki "Ey Mü 'minler" hitabinda Hâtib da dâhil bulundugundan, Allah, Hâ-tib'in îmânina sehâdet etmistir, demistir.

Hâtib, mühim hizmetlerde bulunmustur. Bunlardan birisi Hudeybiye dönüsünde hicretin altinci yilinda Peygamber tarafindan bir mektûbla Misir ve Iskenderiye meliki Mukavkis'a gönderilmesidir. Bu seferinde Ibn Ebî Beltaa, Mukavkis'm yaninda bes gün kalmis ve birtakim hediyelerle dönüp gelmistir: Bu hediyeler, Düldül adinda beyaz bir katir, Gufeyr adinda bir merkeb, elbiseler... ve Peygamber'in oglu Ibrâhîm'in anasi Mâriye ve kizkardesi Sîrîn idi. Peygamber, Sîrîn'i Hassan ibn Sâbit'e hediye etti. Ibn Beltaa, Ebû Bekr zamaninda da Misir'a gönderilmis ve Misirhlar'Ia sulh akdi yapmistir. Bu sulh, Amr ibnu'l-As'in hicretin yirminci yilinda Misir'i fethi zamanina kadar yürürlükte kalmistir. Hâtib tacir idi. Hicretin otuzuncu yilinda vefat etmis ve namazini Usmân (R) kildirmistir. Vefatinda dörtbin dînâr nakid ile birçok servet birakti (Aynî' den özetlendi).

[316]

Bunlar Ibn Abbâs hadîsinin çesitli yollardan gelen rivayetleridir. Son hadîste ordu mevcudu onbindir. tbn Ishâk'in rivayetinde ise ordu mevcudu onikibin dir. Ihtimâl ki, Medine'de techîz edilen ordu onbin askerdi, Ikibin de yolda kabilelerden gelip katilmislardir.

[317]

Bunlar hep Ibn Abbâs hadîsinin farkli senedlerden gelen çesitli rivayetleridir. Bunlarin ifâde ettigi husus özetle sudur: Rasûlullah Medine'den ramazân içinde Mekke fethi gazvesine oruçlu olarak çikmis, yolda Kedîd mevkiine geldiginde orucunu bozmustur. Kendisiyle beraber sahâbîler de oruçlarini bozmuslardir.

286 rakamli Ibn Abbâs hadîsinde "Rasûlullah, Huneyn seferine ramazânda çikti..." ifâdesinde bir müskillik görülmüsse de bunun ramazânin sonunda Hu-neyn'e çikilmis olmasi veya Huneyn seferine Mekke'de iken ramazân içinde karar verilmis olmasi seklinde anlamakla giderilebilecegi ileri sürülmüstür.

[318]

Hadîsin basliktaki soruya cevâb olan yeri "RasûlulIah bayraginin el-Hacûn mevkiinde dikilmesini emretti" sözüdür. Hacûn, Ebû Kubeys Dagi'nin yamacin-dadir. Buraya Muhassab, Ebjâh isimleri de verilir.

Hadîste anilan Merru'z-Zahrân, Mekke'ye onalti mil uzakliktadir.

Mekke'ye girecekleri cihetleri ta'yîn etmis ve "Bir hücuma ugramadikça sakin harbetmeyiniz!" diye tenbîhlemis ve bundan yalniz dokuz kisiyi istisna etmisti. Bunlar Ka'be'nin örtüsü altina siginmis olsalar bile öldürülmelerini emretti. Bütün firkalar arizasiz Mekke'ye girdikleri hâlde, yalniz Hâlid'in firkasi hücuma ugradi, îbn Ishâk'm rivayetine göre, Kureys'ten Süheyl ibn Amr, Safvân ibn Umey-ye, Ikrime ibn Ebî Cehl taraflarindan hazirlanan bir serir çetesi bunlarin emri altinda Hâlid ibnu'l-Velîd'in süvârî kuvveti üzerine ok atnjaya baslamislar ve hadîste isimleri bildirilen Iki mücâhidi sehîd etmislerdir. Bunun Üzerine Hâlid müdâfaa harbine baslayip, bir hamlede bunlardan onüçünü öldürmüs, geri kalani da kaçip dagilmislardir. '

Buradaki rivayetinin birinde Urve, Hâlid'in Mekke'nin üst tarafindaki Kedâ semtinden Mekke'ye girdigini, Rasûlullah'in da alt taraftaki Kudâ yoluyla girdigini bildirmisti. Bu Ise sahîh rivayetlere aykiridir. Buhârî, bundan sonraki (51.) bâbda Rasûlullah'in, Mekke'nin alt tarafindan, Kedâ mevkiinden; Hâlid'in de alt taraftaki Kudâ semtinden girdigine dâir hadîsleri toplamistir.

[319]

Hadîsin basliga uygunlugu "Fetih günü" lâfzindadir. Bu hadîs Tefsîr ile Kur'ân'-in Fazîletleri Kitâblan'nda da gelecektir

[320]

Bu hadîste Zuhrî, kendisine sorulan "Ebû Tâlib'e kim vâris oldu?" sorusunu kisaca cevâblamistir. Hacc Kitâbi'nda geçen hadîste bu, daha tafsîllidir: "... Akîl ve kardesi Tâlib, Ebû Tâlib'e vâris oldular. Hâlbuki Ca'fer ile Alî, Ebû Tâlib'e vâris olmadilar. Çünkü bunlar müslim idiler. Akîl ile Tâlib ise kâfir idiler".

Bu hadîse göre ez-Zuhrî mes'eleyi söyle açiklamis oluyor: Ebû Tâlib'in dört oglu vardi. Bunlardan AkÜ ile Tâlib müslümân olmayip, Mekke'de harb darinda kaldiklarindan Ebû Tâlib'e vâris olmuslardir. Atî ile Ca'fer Medine'de bulunduklarindan vâris olamamislardir.

[321]

Kinâne ogullari Hayfi, Hacün, Muhassab, Ebta1 adlanyle de anilir. Ebû Ku-beys Dagi'mn yamacindadir. Daha önce geçen bir hadîste Peygamber'in sancagini Hacûn mevkiine diktirdigi bildirilmisti ki, iste burasi Kinâne ogullari'nin yurdudur. Peygamber'in çadiri da oraya kurulmustur. Peygamber'in konak yeri olarak burasini seçmesi ve burada ikaamet etmesi, büyük bir ilâhî intikaami hatirlamaya vesile olacagi içindir: Kureys ile Kinâne ogullari, Hâsim ve Abdul-muttalib ogullari'yle bütün medenî iliskileri kesmeye ve bunlarin Kureys'e, yânî müsriklige boyun egmelerine kadar bu boykotu sürdürmeye burada yemîn ederek andlasmislardi. Onlar bu ittifaki bir vesîka ile tesbît edip Ka'be içine asmislardi. Bu andlasmanin yürürlükte kaldigi üç sene Kureys ile Kinâne ogullan, Hâsim ve Muttalib ogullari'ni, Hâsimîler mahallesinde muhasara altinda tutmuslardi

[322]

Peygamber'in öldürülmesini emrettigi Ibnu Hatal, Islâm'a girip sonra dînden çikmis, haksiz yere birçok insanlar öldürmüstü. Onun iki tane sarkici cariyesi vardi, bunlar Rasûlullah'i hicvedip tegannî ederlerdi (Kastallânî).

Hiçkimse Peygamber'in Mekke fethinde ihramdan çiktigini rivayet etmemistir. Imâm Mâlik bundan, Peygamber'in harb sebebiyle Mekke'ye ihrâmsiz girdigini tahmin etmistir.

[323]

Bu hadîs, Hacc Kitâbi'nda, Peygamberler Kitâbi'nda ve digerlerinde bâzi farklarla geçmisti: Peygamber'in iktibas edip söyledigi bu âyetlerin tamâmi söyledir:

"De ki: Hakk geldi, bâtil yok oldu. Sübhesiz ki bâtil dâima zeval bulucudur" (el-lsrâ: 81); "De ki: Hakk geldi. Bâtil ne ibtidâen, ne de iâdeten birsey yaratmaya kaadir olamaz" (Sebe': 49).

[324]

Ibn Abbâs, Peygamber'in, Beyt'in içinde namaz kildigim nefyetti. Bilâl ise namaz kildigini isbât etti. Kaaide olarak isbât edenin rivayeti, nefyedenin rivayeti önüne geçirilir

[325]

Buhârî bu bâbda Rasûlullah'in fetih yilinda Mekke'ye en yüksek tarafi olan Kedâ mevkiinden girdigini bildiren hadîsleri getirmis ve dogru olanin bu oldugunu isbât etmek istemistir.

[326]

Bu hadîs, Peygamber'in fetih yilinda "Yarin konagimiz insâallah Kinâne ogullari Hayfi'dir..."sözlerinde bildirdigi konaklama yerine muhalif olmaz. Çünkü Peygamber, Ümmü Hâni'in evinde ikaamet etmemis, ancak yikanip sekiz rek'at namaz kilmis, sonra da Kinâne ogullari yurduna dönmüstür. Peygamber'in çadiri orada

kurulmus, sancagi da oraya dikilmistir (Kastallânî).

[327] Bu hadîsin burada getirilme sebebi Tefsîr'de gelecegi üzere, kendisine "tzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu"Sûresi indirildikten sonra, Peygamber her kildigi namazda muhakkak bu sözleri söylerdi ifadesidir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi; "Rukû'da duâ bâbi"nda da geçmisti.

[328] Bu hadîsin, yukarida geçen 50 rakamli "Fetih gazvesi babi" basligina uygunlugu, içinde Mekke fethinden ibaret olan "Fetih" isminin bulunmasidir. Ondan sonraki bâblar ise, hep o 50. baba tâbi'dirler. Bunu uyaniklikla anla! (Aynî).

[329] Hadîsin basliga uygunlugu "Mekke fethinin ertesi günü" sözlerindedir. Bu hadîsin bir rivayeti Ilim Kitâbi'nda, "Ilme hazir olanlar, gâib olanlara teblîg etsin bâbi"nda geçmisti. Orada da açiklandigi gibi, bu Amr ibn Saîd ibni'1-Âs, Eme-vîler hanedanindan ve valilerinden olup Yezîd ile Mervân ve AbdulmeIik zamaninda, Abdullah ibn Zubeyr(R)'e karsi ordular hazirlayip sevketmis, nihayet halifelik sevdasina düstügü için AbdulmeIik ile de. harbetmis ve onun tarafindan sulh ve emândan sonra aldatilarak Öldürülmüstür...

[330] Bu hadîs, Buyu' Kitâbi'nm sonlarinda daha uzun bir metinle geçmisti

[331] Bu hadîsin serhinde Ibn Hacer söyle demistir: Enes hadîsi ile Ibn Abbâs hadîsi arasinda müddette çatisma vardir. Ben sunu düsünüyorum ki, Enes hadîsi Veda Hacci'ndaki ikaamettir. Çünkü o sefer, Peygamber'in Mekke'de on gün ikaamet ettigi seferdir. Çünkü Peygamber zu'I-hiccenin dördüncü günü Mekke'ye girdi ve ondördüncü günü de çikmistir. Ibn Abbâs hadîsi ise Mekke fethi sefe-rindeki ikaametidir. Ben bunu delilleriyle Namazi kisaltma bâbi'nda takdim ettim ve orada Enes hadîsinin Veda Hacci'nda oldugunu açikça belirttim. Belki Bu-hârî bu hadîsi, buraya zikrettiklerimi isaret için girdirmis ve bunu da zihinleri keskinlestirmek için açiklamamistir (Fethu'l-Bârî).

Hakîkaten Namazi kisaltma bâbmdakI hadîs söyledir:

Enes (R) söyle demistir: Biz Peygamber (S) ile birlikte (hacc niyetiyle) Me-dîne'den Mekke'ye çiktik. Medine'ye döndügümüz zamana kadar Peygamber bize, aksam namazlarindan baska namazlari hep ikiser rek'at kildirdi.

Enes'e: — Mekke'de ikaamet ettiniz mi? diye soruldu.

Enes:

— (Evet) Mekke'de on gün ikaamet ettik, dedi.

[332] Bu Ibn Abbâs hadîsleri Mekke fethi seferindeki ikaametI anlattiklari için baslikla ilgisi meydandadir.

[333] Asillarda böyle basliksiz gelmistir. Bu uBâb", en-Nesefî rivayetinde mevcûd degildir. Birçok kerreler zikrettik ki, "Bâb" lâfzi böyle basliksiz, yânî unvansiz gelirse, bu, kendinden önceki bâbdan bir fasil gibi olur (Aynî).

[334] Buhârî bu ta'lîki et-Târîhu's-Sagîr ile el-Edebu'l~Mufred'de Abdullah ibn Salih'ten; o da el-Leys'ten senediyle getirmistir. Bu Abdullah ibn Sa'lebe'nin sa-hâbîligi sabittir. O, hicretten önce veya sonra dogmustu. Buhârî bunu burada "Mekke fethi yilinda" sözü münâsebetiyle kisaltarak getirmistir.

[335] Bunun da "Fetih gazvesi" basligina uygunlugu "Fetih yilinda" sözündedir. Ebû Cemîle Ile babasinin sahâbî olduklari zikredilmistir. Usûl âlimleri: Rasûlullah'a çagdas olan âdil kisi, ben sahâbîyim dedigi zaman, btl sözü zahiren dogru kabul edilir, demislerdir (Aynî).

[336] Bu zâtin ismi bâzi Buhârî nüshalarinda Amr ibn Seleme seklinde lâm'in fethIy-le, bâzilarinda da Amr ibn Selime seklinde lâm'in kesriyle zabtolunmustur

[337] Bu Amr ibn Seleme hadîsinin Mekke fethi gazvesinde zikredilmesi sebebi ve bu basliga uygunluk noktasi, bu hadîste Rasûlullah ile Kureys arasindaki siyâsî düs-manligin ve harb vaziyetinin netîcesini bekleyen Arab kabilelerinin, Mekke'nin fethi üzerine takim takim Islâm topluluguna kostuklarinin bildirilmis olmasidir. Bu târihe kadar Arablar birer birer müslümân olurlarken, Mekke'nin fethi üzerine dalga dalga, küme küme, kabîle kabîle müslümân olmaga baslamislardir. Bunun böyle olacagi vukû'undan evvel en-Nasr Sûresi'nde haber verilmisti. Bu sûrenin inme zamanini ta'yînde müfessirlerin görüs ayriliklari vardir. Bâzilerî Veda Hacci'nda tesrik günlerinde indigini söylemislerdir. Beydâvî ve diger bâzilarina göre bu sûre Mekke'nin fethinden evvel inmistir...

Hadîste geçen bürde, çubuklu ve dört köseli kumas veyâhud abadir ki, Arablar ihram gibi bürünürler.

Imâm Safiî bu hadîsi delîl yaparak iyiyi, kötüyü ayirdedebilen çocugun imam olmasi sahihtir, demistir.

[338] Hadîsin basliga uygunlugu "Rasûlullah fetih zamaninda Mekke'ye gelince" sö-zündedir Bu hadîs biraz takdîm - te'hîrli bir metinle Buyû'da, "Sübhelerin tef-Sîri bâbi"nda geçmisti.

[339] Hadîsin basliga uygunlugu "Fetih gazvesi sirasinda..." sözündedîr. Bu kadin, Fâtima bintu Esved el-Mahzûmiyye'dir. Mekke'nin fethi günü yüksek içtimaî mevkiine güvenerek ganîmet malindan kiymetli mücevherler çalmisti... Bu hadîsin baska bir rivayeti Sehâdetler Kitâbi'nda geçmisti.

[340] Bu hadîsler Mucâsi'den olmak üzere ayri yollardan gelen rivayetlerdir. Baslikla münâsebetleri Mekke fethinden sonra, Mekke'den Medine'ye hicret etmenin son buldugunu bildirmekte olmalaridir.

[341] Bu hadîslerin Mekke fethiyle ilgili ifâdelerinden dolayi basliga uygunluklari meydandadir

Hadîsin "Lâkin bugün cihâd ve niyet vardir" cümlesi, Mekke'den yalniz cihâd kasdiyle ve bir de fazilet tahsili niyetiyle çikilabilir demektir.

[342] Hadîsin basliga uygunlugu "Rasûlullah Mekke fethi günü ayaga kalkti da söyle buyurdu" sözündedir. Bu hadîs Hacc, Cihâd ve digerlerinde mevsûlen geçmistir. Ilim Kitâbi'nda, Ebû Hureyre'den rivayet edilen hadîsin sonunda Abbâs: Yâ Rasûlallah, izhir otu müstesna olsun. Çünkü bizler onu evlerimizde (insâda) ve kabirlerimizde kullaniyoruz, demisti.

[343] Ebû Zerr rivayetinde baslik böyle gelmistir. en-Nesefî rivayetinde ise "Huneyn Gazvesi babi ve Yüce Allah'in su kavli..." seklinde gelmistir.

Huneyn, Mekke ile Tâif arasinda ve Mekke'ye on küsur mil uzaklikta bir vâdîdir. Meshur Zu'I-Mecâz Panayiri bu vâdînin kenarinda kurulurdu.

[344] Bu âyette "Huneyn gününde" seklinde bu yerin ismi zikredilmis ve burada yapilan harbe ve cereyan eden hâdiselere kisaca isaret edilmis oldugu için, Buhârî bunu bâb basinda getirmistir. Huneyn günü, bu harbin yapildigi hicretin sekizinci yili sevvalinin altinci günüdür. Mekke'nin fethinden onalti gün sonradir.

Rasûlullah, Mekke'nin fethini tamamlayip sehrin islerini düzenledigi sirada Hevâzin kabîlesinin müslümânlara karsi harbe hazirlandiklari ve sâirleri Mâlik ibn Avf m emrinde toplandiklari haber alindi. Hevâzin kadar kuvvetli olan Benû Sakîf da bunlara katilmisti. Bunlar diger kabileleri de yanlarina almislar ve bütün hayvanlari ve kadinlarini da beraberlerinde toplayip getirmislerdi. Peygamber on, onikibin kisilik bir ordu Ile bunlara karsi yürüdü. Iki ordu Huneyn vadisinde karsilasti. Hevâzin okçulari daha önce buraya gelip yerlesmis, pusu kurmustu. Islâm ordusunun öncüleri Hâlid ibn Velîd'in emrinde pervasizca gidiyordu. Düsman ansizin bunlari ok yagmuruna tuttu ve kiliçlanyle hücum etti. Bu ânî hücumla çokluguna güvenen Islâm ordusu bozuldu. Öncülerin bozulmasi geri hatlara da geçip bir panik hâlini aldi. Sonra, gelecek hadîslerde görülecegi üzere, Peygamber'in sebatli ve cesur müdâheleleriyle ordu kendini toplayip, karsi hücuma geçti ve Allah'in âyetlerde haber verdigi

yardim ve sekî-net sayesinde zafer mü'minlere geçti.

[345]
Abdullah da, babasi Ebû Evfâ da sahâbîdirler. Kûfe'de 86. yilda en son vefat eden sahâbî, bu Abdullah'tir. Ebû Hanîfe bu Abdullah'a yetismis ve onu görmüstür. Hadîsteki "Sen Huneyn gazvesinde bulundun mu?" sorusu, hadîsin basliga uygun noktasidir

[346]
Bu ve bundan sonra gelen iki hadîs de el-Berâ hadîsinin ayri yollardan gelen ve bâzi küçük farklilarla gelen rivayetleridir. Basliga uygunluklari meydandadir.

[347]
Isrâîl ibn Yûnus ile Zuheyr Ibn Muâviye hadîslerini müellif, Cihâd Kitâbi'nda; "Al, ben fulânin ogluyum diyen kimse babi" ile "Bozgunluk sirasinda sahâbî-leri vasiflayan kimse ve harbde Peygamber'in katira binmesi bâbi"nda getirmistir (Aynî).

[348]
Buhârî burada bu hadîsi ayri ayri iki senedden getirmistir. Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Çünkü Hevâzin hey'etinin Peygamber'e gelmesi, Huneyn gazvesi arkasindan olmustur.

[349]
Bu ibn Umer hadîsinin basliga uygunlugu "Huneyn'den döndügümüz zaman" sözündedir. Buhârî burada hadîsin gelis yollarini ayivayn göstermistir

[350]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunu Müslim, Cihâd ve Siyer'de 13. bâbda rivayet etmistir: Müslim Ter., V, 370.

[351]
Bu da ayni hadîsin baska bir rivayetidir. Buhârî bunu Ahkâm'da getirmistir.

[352]
Evtâs, Huneyn vadisinin eteginde Zu'1-Mecâz kismina verilen isimdir. Kaamûs sahibi: Evtâs, Hevâzin diyarinda bir vadinin adidir, demistir. Bâzi siyer âlimlerine göre Evtâs, Huneyn vadisinin bir ciheti, bir mintikasi ve Hevâzin kabilesinin yurdudur.
Huneyn harbinde bozguna ugrayan Hevâzin kuvvetlerinin bakiyyesi Evtâs ile Tâif'te toplanmislardi. Evtâs'dakilerin basinda Dureyd ibn Simme, Tâif'te-kilerin basinda da sâir Mâlik ibn Avf bulunuyordu. Her ikisi de harb hazirligina baslamislardi. Bu sebeble Peygamber buralarda da harb yapmak zorunda kaldi. Evtâs'a Ebû Mûsâ el-Es'arî'nin amcasi Ebû Âmir emrinde bir kuvvet gönderdi. Taife de bizzat kendisi gitti.

[353]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bu hadîsin son fikrasindan duâ etmek için temizlenmenin ve duâ sirasinda elleri kaldirmanin müstehâb oldugu hükmü alinmistir.

[354]
TâIf, Mekke'nin 120 km. güneyinde Sirat Dagi silsilesi içinde takrîben 1650 m yüksekliginde bir sehirdir. Burasi Sakîf kabilesinin merkezi idi. Kur'ân'da ez-Zuhruf: 31 'de geçen "Karyeten " ta'bîri, Mekke ile Tâif'i birarada Ifâde etmekte ve bu iki sehir arasindaki mühim münâsebeti göstermektedir... Hicretin sekizinci yilinda Mekke'nin fethini müteâkib, Hevâzin'In Huneyn'deki yenilgisinin ertesi günü Peygamber, Tâif'i muhasaraya basladi.. {Islâm Ansiklopedisi, XII, 672-674'de Tâif hakkinda genisçe bilgiler vardir).
Tâif, tavf maddesinden türemis olup sehrin etrafini çevreleyen sûr ve yüksek duvar demektir.
Müttefik kabilelerin Huneyn'de yenilmelerinden sonra Sakîf kabilesi, kendi yurdu olan Tâif'e çekildi. Hevâzin kabilesinin baskani ve bütün kuvvetlerin baskumandani Mâlik ibn Avf da bunlarin basinda bulunuyordu.
Peygamber Huneyn esirleri ve ganimetlerini Ci'râne'de bir muhafiz kuvvetin emrine birakarak Tâif'e hareketle, onu muhasaraya basladi. Muhasara yirmi gün kadar sürdü. Muhasara esnasinda Selmân'in ögretmesiyle ilk defa mancinik ile kale çikmaya mahsûs debbâbeler kullanildi. Fakat kale çok saglam oldugu ve içeridekilerin de uzun süre dayanacaklari anlasildigindan muhasara kaldirildi, ordu ile Ci'râne'ye dönüldü. Tâif halki bir sene sonra Peygamber'e hey'et göndererek müslümân oldular.

[355]
Peygamber'in zevcesi Ummü Seleme'nin anlattigi bu hâdise, Tâif muhasarasi sirasinda oldugu için hadîs burada getirilmistir. Muhannes, hâl ve tavri kadina benzeyen veya kendisim kadinlara benzeten kimsedir.

[356]
Tâif muhasarasinin 15, 17, 18, 20, 30, 40 gün sürdügüne dâir çesitli rivayetler vardir. Eski bir sehir olan ve her tarafi, isminin de delâlet ettigi gibi saglam bir hisarla çevrilmis ve içinde aylarca geçindirecek erzak biriktirilmis bulunan Tâif'in uzun zaman dayanacagi anlasildi. Bu durum askerî sûrada istisare edildi. Nevfel Ibn Muâviye tarafindan: "Artik tilki ine kapandi. Uzun zaman muhasara ile çikabilir. Simdiki hâlde bir zarar gelmeyecegi de muhakkaktir" görüsü ileri sürüldü. Bu görüs kabul edildiginden ordunun hareket zamani i'lân olunmustur.
Ibn Hisâm'in sîretinde Ibn îshâk'm rivayetine göre bâzi kimseler:
— Yâ Rasûlullah, Sakîf ogullari'na beddua etseniz! demisler. Rasûlullah:
— "Yâ Rabb! Sakîf'e dogruyu göster de, onlari bizim camiamiza getir!" diye duâ etmistir.
Hakîkaten çok geçmedi, bir sene sonra Tâifliler gönderdikleri bir hey'etle Islâm Dîni'ni kabul ettiklerini Peygamber'e bildirdiler.

[357]
Hadîsin basliga uyan yeri "Ebû Bekre Tâif Kalesi'nin üstüne çikmis..." sözle-rindedir. Hadîsin sonundaki rivayette bu husus açikça belirtilmistir. Ebû Bek-re'nin adi Nufe' ibn Mesrûh'tur. Haris ibn Kelde'nin kölelerinden oldugu için Nufe' ibn Kelde diye de anilirdi. Nufe'e, Ebû Bekreiakabi Tâif hisarinin üstünden makara ile inmesi vesilesiyle Peygamber tarafindan verilmistir. Bekre, lügatte makara demektir.
Tâif ten Ebû Bekre ile kaçanlarin hepsi vaktiyle müslümân olmus kölelerdi. Müslümanliklarini gizli tutuyorlardi. Bir sene sonra Tâif halki müslümân olduklarinda kölelerini istediler. Peygamber onlara:
— "Bunlar Allah 'in âzâdlilaridir" buyurmus ve ancak velâ haklarinin kendilerine âid olacagi ve bu suretle mîrâslanna nail olabileceklerini bildirmistir. Ibn Sa'd bu yirmiüç köleden onyedisinin isimlerini ve efendilerinin isimlerini bildirmistir (Aynî).

[358]
Hadîsin bas tarafindaki "Mekke ile Medine arasinda" sözü hakkinda Dâvûdî söyle demistir: Burada böyle Mekke ile Medîne arasinda seklinde vâki' olmustur. Bu, kasidsiz bir yanilmadir. Dogrusu Mekke ile Tâif arasinda olacaktir. Nevevî ve digerleri de böyle oldugunu kesin söylemislerdir (Kastallânî).
Peygamber, Taife gitmezden önce Huneyn gazvesi ganimetlerini Ci'râne'-de toplattirmis ve Tâif ten dönüste taksim edecegini umûma duyurmustu. Be-devî'nin kendisine yaptigini söyledigi va'd, bu umûmî va'd olacaktir. Yâhud da Peygamber bedeviye husûsî bir va'dde bulunmus olabilir.

[359]
Bu hâdise, sekizinci hicret yilinda Ci'râne'de, Huneyn ganîmetleri taksim edildigi sirada olmustur. Huneyn ile Ci'râne birbirine yakindir. Âise'nin: Ben Veda Hacci'nda Peygamber'e güzel koku sürdüm, demesi, onuncu yildadir. Bu, daha evvelki koku sürünme yasagini neshetmektedir.
Bu hadîsin biraz degisik iki rivayeti Hacc Kitâbi'nin bas taraflarinda geçmisti.

[360]
Peygamber bu ten gömlegi ve üst elbisesi ta'bîrleriyle Ensâr'in kendisine yapisik ve kendisinin de onlara diger insanlardan daha yakin oldugunu söylemistir ki, bu, belîg bir benzetmedir (Kastallânî).

[361]
Peygamber'in son sözleri Peygamberlik alâmetlerinden biri olmustur. Çünkü hâdiseler Peygamber'in buyurdugu gibi cereyan etmistir.

[362]
Burada arka arkaya Enes ibn Mâlik'in ayri senedlerle ve bâzi farkliliklarla dört hadîsi getirilmistir. Bu hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir.

[363] Bu ve bundan sonraki hadîsler de yine ayni konuyla ilgili olarak Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelen rivayetlerdir

[364] Bu da, bundan evvel geçen hasiyede de zikrettigimiz gibi, Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinin baska bir yoldan rivayetidir.

Huneyn gazvesinde pek çok esîr ve mal ele geçirilmisti. Ibn Hisâm ve diger siyer ve Islâm târihi âlimlerinin bildirdiklerine göre müsrik kabîleler harb sahasina kadin, çocuk ve bütün sürülerini de beraberlerinde getirdikleri için esirlerin sayisi altibine ulasmisti. Yirmidörtbin deve, kirkbin davar, dörtbin ûkiyye altin ve gümüs toplanip ganîmet edilmisti. Fakat bunlarin taksiminde müskil-lerle karsilasilmisti. Insanlarin fakirligi, bilhassa bedevi Arablar'm basît yasayislari ve Peygamber'in ta'kîb ettigi yüksek gayeleri anlamamalari bu güçlügü doguran sebeblerdi. Peygamber Mekke'nin yeni müslümân olan seriflerine, onlarin gönüllerini Islâm'a alistirmak için yüzer deve ihsan etmisti. Bu verilen ve fazla görülen atiyyeler ganîmet mallarinin umûmundan degil, fey' denilen, yânî tasarrufu Peygamber'e âid bulunan ganimetin beste birinden olmakla beraber, bu, Ensâr gençlerinin kiskançligini harekete getirmisti.

Iste burada arka arkaya siralanan bu hadîslerde bu ganimet taksimi ile ilgili bilgiler verilmis olmaktadir.

[365] Bu, bundan evvelki îbn Mes'ûd hadîslerinden önce arka arkaya geçmis olan dört aded Enes hadîslerinin baska bir rivayetidir ki, bununla Enes hadîslerinin buradaki sayisi bese ulasmaktadir. Ibn Hacer, bu hadîsin daha önceki Enes hadîslerinden sonra konulmasi gerektigini, bunun belki de Firabrî'den rivayet eden râ-vîlerin isi oldugunu söylemistir...

Bu Huneyn vak'asi ve bunu ta'kîben burada yapilan ganimet taksîmi sirasinda cereyan eden olaylar hakkinda derli toplu bilgiler, Elmalili Tefsîri'nde, et-Tevbe: 25-27. âyetlerinin tefsîri sirasinda verilmistir. Hakk Dîni, III, 2492-2498.

[366] Seriyye, düsman üzerine gönderilen en azi bes, en çogu üçyüz - dörtyüz askerden olusan birlige denir. Bunlar ekseriya geceleyin giderler. Türkçe'de Çete ta'-bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

Peygamber, Mekke fethinden, Huneyn ve Tâif gazvelerinden sonra bâzi se-riyyeler hazirlayarak etrafa göndermistir. Siyer ve hadîs istilahlarina göre seriy-yeler, düsmanin hâlleri ve haraketlerini kesif için, emniyet ve asayisi korumak için, etrafa gönderilmis olan Islâm da'vetçi ve irsâd hey'etlerini korumak için tertîb edilen küçük askerî kuvvetlerdir. Bu hadîste bunlardan biri anlatilmaktadir.

[367] Peygamber bu Hâlid seriyyesini Mekke fethi akabinde tertîb etmis, ve Huneyn'e çikmazdan önce göndermistir. Cezîme ogullan yurdu, Yemenliler'in ihrama giris yerleri olan Yelemlem'den sayilir.

Ibn Sa'd bu kuvvetin üçyüzelli kisiden meydana geldigini ve harbetmek üzere degil, Islâm'a da'vet için gönderildigini bildirmistir.

Saba', bir dînden çikip baska bir dîne girmek ma'nâsmadir. Kureys müsrikleri de her müslümân olan kisi hakkinda bu ta'bîri kullanirlardi. Yaygin olan bu kullanistan dolayi Ibn Umer, Cezîme ogullari'mn "Saba'nâ saba'nâ" sözleriyle hakîkaten müslümân olduk demek istediklerini anlamisti. Hâlid ise bununla yetinmeyerek Islâm kelimesinin açikça söylenmesi lâzim oldugu içtihadinda idi. Bunlarin bir gayretle ve müsrikâne bir inatla Islâm kelimesini söylemek istemediklerine kaani' idi. Ve bu kanâatle onlari öldürmüstü. Peygamber de Hâlid'i acele ettigi ve bu isin ser'î vaziyetini tesbît etmedigi için duâ ederek sifahî ukubetle yetinmistir.

Peygamber ayni zamanda Cezîme ogullan'nin ugradigi fecî' vaziyete razi olmayarak, Ibn Ishâk'm rivayetine göre, Alî'yi yeter mikdârda mal ile onlarin yurduna gönderip, mal ve can kayiplarinin bedellerini, diyetlerini verdir mistir... (Aynî'de daha tafsîlli bilgiler toplanmistir).

[368] Ibn Hacer, kissanin birden çok olmasi, yâhud da umûmî ma'nâ üzere olmasi, yânî Abdullah ibn Huzâfe'nin Peygamber'e yardim etmesi Ihtimâline isaret et-mistir.

Bu basliga göre seriyyeye Ensârî seriyyesi de denildigi, kumandanin Abdullah ibn Huzâfe ile Alkame ibn Mucezziz oldugu anlasiliyor. Abdullah ibnIbn Hacer, kissanin birden çok olmasi, yâhud da umûmî ma'nâ üzere olmasi, yânî Abdullah ibn Huzâfe'nin Peygamber'e yardim etmesi Ihtimâline isaret et-mistir.

Bu basliga göre seriyyeye Ensârî seriyyesi de denildigi, kumandanin Abdullah ibn Huzâfe ile Alkame ibn Mucezziz oldugu anlasiliyor. Abdullah ibn Huzâfe ikinci Habese hicretine katilan ilk müslümânlardandir. Kisrâ yanma elçilikle de gönderilmistir.

[369] Peygamber burada eskimez bir hayât düstûru koymustur: "Mahlûka itaat an cak ma'rûfla emirdedir". Bu hadîste mutlak emrin bütün hâlleri sâmil olmayacagi hükmü vardir. Çünkü Peygamber kumandana itaat etmelerini buyurdu. Onlar bu emri bütün hâllere, hattâ öfke hâline ve ma'siyetle emretme hâline hamlettiler. Peygamber de onlara itaat emrinin ancak ma'sîyet olmayan hususlarla sinirlandirilmis oldugunu beyân etti (Kastallânî).

[370] Buhârî nüshalarinin birçogunda "Bâb" lâfzi yoktur.

[371] Hadîsin basligindan Ebû Mûsâ el-Es'arî'nIn Veda Hacci sirasinda Yemen'den döndügü ve Mekke'de Rasûhillah'a kavustugu hakkindaki hadîslere isaret ettigi anlasiliyor. Ebû Mûsâ Ile Muâz, ilimleriyle ve Kur'ân'a hizmetleriyle meshur iki sahâbîdir. Muâz onsekiz yasinda müslümân olup Akabe Bey'ati'nda bulunmus bir Ensâr genci idi. Bedir'den i'tibâren bütün gazvelerde Peygamber'in yanindan ayrilmamistir. Peygamber: "Ümmetimin halâl ve harami en çok bileni Muâz'dir" buyurmustu. Ebû Mûsâ da bu degerde idi. Kur'ân okumakta söhreti vardi. Peygamber onun hakkinda da: "Ebû Musa'ya Dâvûd Peygamber'in güzel okuyuslarindan bir okuyus verilmistir" buyurmustu.

Bu iki büyük sahâbî Yemen gibi büyük bir memleketin dünyâ isleri arasinda, hadîste bildirilen ibâdet etme ve Kur'ân okuma hususlarindaki muntazam ve programli hayâtlari bizler için ibret ve örnek alinacak seydir. Muaz bir geceyi üçe ayiriyordu: Uyku, namaz, Kur'ân okuma. Uyku bütün dînî ve dünyevi isleri yapmak için vücûdun istirâhatini sagladigi için, onun da namaz kadar sevaba sebeb olacagini Muâz'dan ögreniyoruz.

[372] el-Buhârî burada hadîsin iki yoldan rivayetini de göstermistir.

[373] Bunlar Ebû Musa'dan ayri senedlerle ve birbirini açiklayan bâzi farkliliklarla gelen rivayetlerdir. Bu sonuncusunun daha uzunca bir rivayeti Hacc Kitabi, "Peygamber zamaninda ihrama girip telbiye eden kimse bâbi"nda geçmisti.

[374] Bunun da bir rivayeti Zekât Kitâbi'nin sonlarinda geçmisti. Hadîsle ilgili açiklamalar da orada verilmisti.

[375] Bu hadîste Muâz'm Yemenliler'e sabah namazi kildirdigi bildirildigi için, bu, Muâz'm Yemenliler üzerine hem dîn islerini ögreten, hem de mâlî islerini idare eden bir vâlî olduguna delâlet eder. Bundan önce geçen ibn Abbâs hadîsi ise Muâz'm Yemenliler'in mâlî islerini de Idare eden bir vâlî olduguna delâlet ediyordu. Namaz içinde okunan en-Nisâ: 125. âyetini isiten Yemenli ya namazin yabanci bir kelâmla bâtil olacagini bilmeyen bir câhil idi, ya da kendisi namaz kilanlarin arka tarafinda olup henüz namaza girmemisti.

[376] Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayri olarak yaptigi rivayetlerdendir. Burada geçen ûkiyye, kirk dirhemdir. Bu hususta hadîsçiler, fakîhler ve lügat âlimleri ittifak etmislerdir.

[377] Sarihler bu iki hadîste haber verilen Yemen hareketleri ve seriyyelerinin Tâif harbinden dönüsten ve Huneyn ganimetlerinin Ci'râne'de taksiminden sonra oldugunu bildirmislerdir.

[378]
"Biz görünüse hükmederiz, içyüzünü ise Allah'tan baska kimse bilmez" demis oluyor.

[379]
Hadîste kendilerine altin cevheri verildigi bildirilen kisiler, Necd havalisi ileri gelenlerinden ve hepsi de kalbleri Islâm'a alistirilmaya çalisilan (et-Tevbe: 60) kim-selerdendi. Bu suretle onlarin müslümânlara zarar vermeleri de önlenmis oluyordu. Bu altin cevheri, ganimet malinin beste birinden ibaret olup, tasarrufu dogrudan dogruya Peygamber'e âid idi. Hadîste tavsifi yapilan o vahsî kilikli adamin i'tirâzi yersizdi. O i'tirâza karsi Hâlid'in onu öldürmek istemesi, Peygamber'e i'tirâzi pek agir bir cürüm saymis olmasindandir. Peygamber'in o sahis hakkindaki sözleri de cürmün büyüklügünü gösterir. Bâzi sarihler bunun Zu'1-Huveysira isminde bir münafik oldugunu bildirmislerdir.

Bu hadîsin bir rivayeti Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da "Âd'e gelince: Onlar da ugultulu, azgin bir firtina ile helak edildiler" (el-Hâkkaa: 7) babinda geçmisti.

[380]
Bunun basliga uygunlugu Alî'nin Yemen'den Veda Hacci sirasinda hacca gelmesi bakimindandir. Bu hadîs Hacc Kitabi, "Peygamber zamaninda telbiye edip ihrama giren kimse bâbi"nda ayni sened ve metinle geçmisti.

[381]
Bunun da bir rivayeti Hacc Kitabi'nda geçmisti. Buradaki basliga uygunlugu "Alî ibn Ebî Tâlib Yemen'den bizim yanimiza geldi" sözündedir ki, bu gelis, Veda Hacci'nda olmustu.

[382]
Buradaki hadîslerde de bildirildigi gibi, Zu'1-Halasa, Yemen'de Has'am kabîle-si içinde büyük bir puthânenin adi idi. Mekke'deki Ka'be'yi putlardan temizle dikten sonra Peygamber, Has'am kabîlesindeki o put evini de yikip kaldirmak istiyor ve fikri bununla mesgul ve rahatsiz olup duruyordu, iste bu huzursuzluk içinde Has'am ileri gelenlerinden bulunan Cerîr'e bu vazifeyi teklîf edip vermistir.

[383]
Bunun bir rivayeti bu isnâdla Cihâd Kitabi, "Fetihlerde müjde vermek bâbi"n-da geçmisti.

[384]
Bu da hadîsin daha tafsîlli olarak gelmis diger bir rivayetidir. Becîle râvî Cerîr ibn Abdillah'in kabîlesidir; nisbetinde Becelî denilir.

[385]
Bâzi nüshalarda "Bâb" sözü de vardir. Burasi Medîne'ye on günlük mesafededir. Buraya Zâtu's-Selâsil ismi, bunlar Islâm aleyhine birbirleriyle siki bir baglilik içinde bulunmalari sebebiyle yâhud da orada Selsel denilen bir su bulundugu için verilmistir. Bu gazveye çikis sebebi de bu kabilelerin Medine'nin" etrafini kusatmak için toplanmalari haberinin alinmasidir. Bu gazve hicretin sekizinci (bir kavilde yedinci) yili cumâde'1-âhir ayinda yapilmistir. Peygamber, Amr'in eline beyaz bir bayrak vermis, Muhacir ve Ensâr'dan üçyüz kisilik bir kuvvete basbug ta'yîn edip yollamistir. Asker içinde Ebû Bekr, Umer gibi gibi yüksek zâtlar da vardi. Amr, Arab'in dahî kumandanlarindan oldugu için, ‚bu ta'yîn onu bir nevi' te'lîf ve taltîf idi. Nitekim Hâlid ibnu'l-Velîd'i de Peygamber bu maksadla Alî ile beraber Yemen'e göndermisti.

[386]
Bu gazveden muzaffer olarak dönen Amr, Peygamber'in basbug yapmasindan ve kazandigi zaferden dolayi Peygamber'in en basta sevdigi kimselerden olabilecegi ümîdi ve hirsiyle hadîsteki sorulari sormustu.

[387]
Hadîsin bas tarafindaki "Ben denizde idim" fikrasi, bâzi nüshalarda "Ben Ye-men'de idim" seklinde gelmistir. Peygamber, Yemen'in asâletli bîr kisisi olan Cerîr'i, Yemenliler'i Islâm'a da'vete göndermisti. Cerîr bu seferden dönerken yine Yemenli iki melik olan Zû Kela' ile Zû Amr'la Medine'ye gelirlerken bulusmus ve hadîsteki konusmalar bu esnada cereyan etmistir. Sonra Zû Kela' kalabalik bir köle kaafilesiyle Medine'ye hicret etmis, Umer zamaninda bunlari âzâd edip cihâda yollamistir. Siffîn harbinde Alî tarafinda iken, 37 yilinda öldürülmüstür.

Zû Amr'in bu hadîsin ikinci kisminda söyledigi hakîmâne sözleri, onun ilmî, içtimaî ve siyâsî mes'elelerdekI genis bilgisine ve olgunluguna delâlet etmektedir. Onun bu sözleri devlet baskaninin ileri gelenlerin istisaresi ile ve mümkün oldugu kadar genis bir seçim ile yapilmasi hâlinde hayir oldugu, devlet baskanliginin kiliç kuvvetiyle elde edilmis olmasi durumunda Ise her zaman böyle hayir olmayip, zulüm ve istibdâd yapabileceklerini ifâde etmektedir. Bu ise idare hukukundaki âmme velayetinin ve cumhuriyet sisteminin özetlenmis güzel bir ifadesidir.

[388]
Bu sahil seferi sekizinci yilda yapilmistir. Sam'dan gelmekte olan Kureys kervanini gözetlemek için gönderilmistir.

Kelâmin düzgün olmasi için söyle bir takdîr lâzimdir: Peygamber (S) deniz sahili tarafina bir seriyye gönderdi. Onlar yola çiktilar. Bir kervani gözetliyorlardi...

Ebû Ubeyde, Bedir ve ondan sonraki bütün gazvelerde hazir bulunmustur. 58 yasinda iken hicretin 18. yilinda çikan Amvâs taununda Sâm yakininda Ürdün'de ölmüstür. Kabri orada Amsâ köyü civarinda Gorbisan mevkiindedir. Cenaze namazini Muâz ibn Cebel kildirmistir (Aynî).

[389]
Bu hadîsin bir rivayeti Serîke Kitâbi'nda "Yemekte ortaklik bâbi"nda geçti.

[390]
Bu da Câbir hadîsinin diger yoldan rivayetidir. Burada Amr ibnu Dînâr'iri rivayet ettigi son kisimda "Kes" emri dört kerre tekrar edilmistir. îste bu suret, mur-selin suretidir. Çünkü Amr ibnu Dînâr, Kays'in bu hadîsi babasina tahdîs ettigi zamana erismemistir. Evet bunu el-Humeydî, kendi Müsned'inde tahrîc etmistir... Bu cümleleri dogru anlamak için "Kes dedi, ben de ona kestim dedim" seklinde söylendigini takdîr etmelidir (Kastallânî).

[391]
Bu da Câbir'in o sahil gazvesiyle ilgili rivayetlerinden bir digeridir. Burada Peygamber, onlarin yedikleri hayvanin mücâhidler için Allah tarafindan çikarilmis bir nzik oldugunu bildirdikten ve böylece onlarin fiillerini sözüyle dogruladiktan sonra, onun etinden kalip da kendisine getirdikleri parçayi bizzat yemek sû-retIyle bu tasvibini fiilen de dogrulamis oluyor.

[392]
Bu, Ebû Bekr'in Hacc Emirligi ile dokuzuncu hicret yilinda yapilan haccdir ki, Mekke fethinden bir sene sonra ve Rasûlullah'in bizzat idare ettigi Veda Hacci'ndan bir sene evvel idi. Sekizinci senede Mekke fethinden sonra Mekke'ye vâlî ta'yîn edilen Attâb ibn Esîd(R)'in emîrligi ile hacc edilmisti. Bütün Arabistan halki Islâm Dîni'ne girmemis bulunduklari için, sekizinci ve dokuzuncu senelerde hep birlikte hacc edilmis, Islâm'in hacc mensekleri yaninda müsriklerin o çirkin bid'atleri de icra edilmisti. Çiplak olarak tavaf etmek ve "Lâ Serike /e"den sonra "Illâ serîken huve leke temlikuhu ve meleke" hezeyanini eklemek de bu bid'atler arasinda idi.

Ebû Bekr, o sene Rasûlullah'a vekâleten Islâm usûlü ile hacc menseklerini ögretmeye me'mûr edilmis olup, beraberinde Medine ehlinden (içyüz kadar sa-hâbî vardi. Peygamber'in kendi elleriyle bezeyip isaretledigi yirmi, kendi tarafindan bes kurbanlik deveyi sevketmisti.

[393]
Hadîsin basliga uygunlugu, Berâe'nin, Ebû Bekr'In hacc emîrligi sirasinda inmeye baslamasidir. Berâe Sûresi en son inen sûredir. înmeye hicretin dokuzuncu senesi baslamistir. Ebû Bekr'i hacc emîri ta'yîn edip gönderdikten sonra bu sûre indi. Bunu hacc mevsiminde insanlara okumak üzere arkasindan da Alî'yi me'mûr edip kendi disi devesi Adbâ'ya bindirerek gönderdi. Ebû Bekr'e gönderseydiniz, denildi. "Bunu benden, ev halkimdan olan bir kimseden baskasi benim adima teblig edemez" buyurdu. Alî yolda Ebû Bekr'e yetisti. Ebû Bekr, Alî'ye: Emîr mi veya me'mûr musun? diye sordu. Me'mûr, dedi. Yürüdüler. Terviye günü olunca Ebû Bekr hutbeyi okudu ve insanlara hacc menseklerini söyledi. Alî de nahr günü Akabe Cemresi yaninda kalkti: Ey insanlar, ben size Rasûlullah'in rasûlüyüm, dedi. Ne ile? dediler. Berâe'den otuz kirk âyet okudu. Sonra da dedi ki: Su dört ile emrolundum: Bu seneden sonra bu Beyt'e müsrik yaklasmayacak; Beyt'i çiplak tavaf etmeyecek; her mü'min nefisten baskasi cennete girmeyecek; her ahid sahibine ahdi tamamlanacak, diye ilân etti (Hakk Dini, III, 2444).

[394]
Hudeybiye andlasmasiyle Islâm'in siyâsî varliginin Kureys tarafindan taninmasi Üzerine Arab kabileleri Peygamber'e hey'etler göndermeye baslamislardi. Hu-deybiye'den beri nazarî olarak devam eden bu siyâsî varlik, Mekke'nin fethi üzerine mükemmel ordusuyla, idâri ve adlî teskîlâtiyle fiilî ve hakîkî bir devlet hâlinde kendini

gösterince, Arabistan'in bütün kabileleri hey'etler göndererek baglililiklarini bildirmislerdir. Bu hey'etler sebebiyle bu dokuzuncu yila "Senetu'l-Vufûd = Hey'etler yili" denilmistir. Iste Temîm ogullari hey'eti de bunlardan birisidir. Siyercilerin bildirdiklerine göre, Temîm ogullan hey'eti yetmis yâhud seksen kisi olup içlerinde Ka'ka' ibn Ma'bed, Utârid ibn Hâcib, Akra' ibn Habis, Zibrikan ibn Bedr, Amr ibn Ehsem, Hannât ibn Yezîd, Nuaym ibn Yezîd, Kays ibn Âsim, Uyeyne ibn Hisn ve diger ileri gelenleri vardi. Bunlar bir ögle sicaginda gelmisler ve mescide girerek Peygamber'in odalari arkasinda vahsî ve kaba bir sekilde:

— Yâ Muhammed, bize çik! diye bagirmaya baslamislardi.

O sirada Rasûlullah kusluk uykusu uyuyordu. Bunun üzerine el-Hucurât Sûresi: 4-5. âyetleri inmistir. Bu âyetlerin delâletleri veçhile Temîm hey'etinin hepsi müslümân olmuslar; Peygamber onlarin kabaliklarini hos görmüs ve kendilerine birtakim hediyeler vermistir.

[395] îmrân ibn Husayn'in bu hadîsinin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbi'nm basinda da geçmisti. Bu hadîs, Temîm ogullarinin cehalet ve kabaliklarinin diger bir safhasini açiklamaktadir.

[396] el-Vâkidî, Uyeyne'nin bu gönderilme sebebini söyle zikretti: Temîm ogullan, Huzâa kabilesinden birtakim insanlara baskin yaptilar. Bunun akabinde Peygamber, Uyeyne ibn Hisn'i, içlerinde Ensârî ve Muhacir bulunmayan elli kisilik bir seriyyenin basinda Temîm ogullan üzerine gönderdi. Uyeyne onlardan on-bir erkek, onbir kadin ve otuz çocuk esîr alip geldi, iste bu sebeble Temîm ogullan baskanlari Medine'ye geldiler. Ibn Sa'd: Bu vak'a, hicretin dokuzuncu yili muharreminde oldu, demistir (Fethu'l-Bârî).

[397] Temîm ogullari'nin nesebi Mudar'da Peygamber'in neseb zinciri ile birlesir. Bundan ötürü Peygamber onlarin sertlik ve kabaliklarina ragmen, Temîm ogulla-n'm kendi soyundan saymistir.

Ebû Hureyre hadîsinin bâb ile ilgisi meydandadir.

[398] Bu hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti Tefsir Kitâbi'nda da gelecektir

[399] Bu Abdu'1-Kays, Bahreyn'de sakin olup Abdu'1-Kays iBn Aksa...ya nisbet edilen büyük kabiledir. Bunlar Rabîa kabileleri tarafindan gönderilmis seçkin bir elçiler hey'etidir. Bu hey'ette gelenlerin sayisi bazilarinca ondört, bazilarinca daha ziyâdedir. Ibn Ishâk bu hey'etin Medine'ye ilk gelisi Mekke fethinden biraz önce idi, demistir.

[400] Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitabi, "Beste bir vermek îmândandir bâbi"nda, bundan daha bütün olarak geçmisti.

[401] Bu da Ibn Abbâs hadîsinin baska bir tarîkten rivayetidir. Burada isimleri zikredilen kaplarda nebîz kurmak yasak edilmistir. însâallah Esribe Kitâbi'nda gelecegi üzere, bu kaplardan su ve haram olmayan serbet vesaire içmeye sonradan ruhsat verilmistir

[402] Basliga uygunlugu "Bana Abdu'l-Kays'tan birtakimHnsanlar geW/"sözünde-dir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbi'mn sonlarinda geçmisti.

[403] Bu da burada, içinde Abdu'1-Kays zikredildigi için getirilmistir. Bunda da Abdu'l-Kays kabilesinin fazileti vardir. Bahreyn, Umman Denizi sahilinde bir memlekettir. Bugün de hâlâ varligini sürdürmektedir.

[404] Benû Hanîfe, Mekke ile Yemen arasinda, Yemâme mintikasinda ikaamet eden büyük bir kabiledir. Sumâme ibn Usâl de bu kabilenin ileri gelenlerinden bir kimse idi. Sumâme'nin Islâm'i kabulü, Benû Hanîfe hey'etinin Medine'ye gelmesinden öncedir. Sumâme, Mekke fethinden önce müslümân olmustu. Benü Hanîfe hey'etinin Medîne'ye gelisi ise hicretin onuncu yilindadir.

[405] Hadîs basligin Ikinci kismina uygundur. Sumâme sirki ve putlara ibâdeti bir dîn saymadigi için, kendinin dînden çikmadigini yemîn ile te'kîd ederek söylemistir ki, bu tamâmiyle dogrudur. Çünkü ilmen dîn, akil ve irâde sahibi Insanlari kendi arzulari ile hayra sevkeden ilâhî bir müessesedir.

Ibn Hisâm'm rivayetinde Sumâme, umre yaptiktan sonra Yemâme'ye gitmis ve Mekke'ye zahire yükleyip götürmelerini Yemâme halkina yasak etmistir. Bunun üzerine Mekkeliler Peygamber'e mektûb yazip: Sen akrabalara ilgiyi, akrabalik hakkina hürmeti emredersin! diye zahire gönderilmesini istemisler. Peygamber de Sumâme'ye bir mektûb yazip Mekke'ye zahîre tasiyanlarla Mekkeliler arasindaki yolu bosaltmasini, yânî zahîre nakline müsâade etmesini bildirmistir.

[406] Hadîs basligin birinci kismina uygundur. Çünkü Museylime, Benû Hanîfe hey'eti içinde gelmistir.

Hadîs bu isnâd ile Peygamberlik Alâmetleri bâbi'nda geçmis ve orada bazi bilgiler verilmisti.

[407] Basliga uygunlugu, Içinde geçen "Yemâme'nin sahibi" sözünün Museylimetu'l-Kezzâb ismini tazammun etmesi yönündendir.

[408] Basliga uygunlugu "Yalanci Museylime'ye kaçtik" sözündedir. Bu sözde Ebû. ¦ Utarid'in, kendi kavmi Utârîd ogullan'ndan Museylime'ye tâbi' olanlardan bulunduguna isaret vardir. Bu Ebû Recâ Imrân ibn Milhân el-Utârîdî, Peygafîl-ber zamaninda müslümân olmus, fakat Peygamber'i görmemistir. Utârîd, Te-mîm'den bir batn'dir (Aynî)

[409] Bu hadîste ayri olarak el-Ansî kissasi yoktur, ancak bunda irsal yoluyla Musey-lime kissasi ve bunun içinde de el-Ansî'nin zikri vardir. Bu el-Esvedu'1-Ansî, San'â'da ortaya çikip peygamberlik iddiasina kalkismis, San'â üzerinde hâkimiyet kurmustu. Kapisinda bin muhafiz bulundururdu. Feyrûz onun yanina girmis, bâzi tedbîrlerle onu öldürmüstü. Urve'den el-Esvedu'l-Ansî'nin, Peygam-ber'in vefatindan bir gün ve bir gece evvel Öldürüldügü, sonra bu haberin Ebû Bekr'e ulastirildigi rivayet edilmistir (Aynî, Kastallânî).

[410] Necrân, Mekke'ye Yemen tarafindan yedi konak uzaklikta, yetmisüç karyeyi sâmil büyük bir sehirdir. Yemen'in kuzeydogu tarafinda ve Dehnâ çölü'nün ke-narmdadir. Necrân, Hnstiyanlar için bir merkez idi. Ahâlîsi Hristiyan olup, aralarinda bir mikdâr Yahûdî de vardi.

[411] Ibn Sa'd'm rivayetine göre Rasûlullah, Necrân Hristiyanlan'na mektûb gönderip Medine'ye da'vet etti. Emirler: Abdu'l-Mesîh Âkib, maiyyetinde ondört kisi ile Medine'ye geldi. Içlerinde en büyük âlimleri Ebû'l-Hâris Alkame ile es-Seyyid el-Eyhem de bulunuyordu. Bunlar Medine'ye gelince mescide girdiler. Üzerlerinde Yemen Bürdü denilen ipekli elbiseler, ridâlar vardi. Ipekli kef-yeler örtünmüslerdi. Mescide girince dogu tarafina dogru durup namaz kildilar. Bunu hos görmeyen sahâbîlere Peygamber: "Onlari serbest birakiniz" buyurdu. Namazdan sonra Peygamber'in huzuruna geldiler. Fakat Peygamber bunlardan yüz çevirdi ve bunlarla konusmadi. Bunun üzerine Usmân onlara: Ipekli elbiseler içinde geldiginiz için Peygamber sizlere yönelmedi, dedi. Bunun üzerine Necrân hey'eti o günü kalkip gittiler. Ertesi gün râhib elbiseleriyle Peygamber'in huzuruna geldiler, selâm verdiler. Peygamber de selâmlarim selâm ile karsiladi. Onlari Islâm'a da'vet etti. Onlarla îsâ hakkinda uzun çekismeler yapildi, deliller, hüccetler getirildi. Peygamber onlara Kur'ân okudu. Fakat onlari ikna' etmek kaabil olmadi. Nihayet Peygamber onlara Âlu Imrân: 6. âyetinde bildirilen la'netlesmeyi teklîf etti. Düsünmek üzere kalkip gittiler. Sonra bu yolda la'netlesmeden korkup çekindiler. Hristiyan kalarak cizye vergisi vermek üzere anlasip gittiler (Aynî).

[412] Bunlar da Huzeyfe ve Enes'ten ayri senedlerle gelen rivayetlerdir. Bunlarda da Ebû Ubeyde hakkinda çok yüksek bir seref dile getirilmistir. Buhârî bu Enes hadîsIyle Peygamber'in Ebû Ubeyde hakkindaki sözünün geçen hadîsteki Necrân hey'eti sebebiyle söylendigine isaret etmistir.

Ibn Sa'd'in rivayetine göre Necrânlilar yazilan anlasma geregince, bin takimi receb ayinda, bin takimi safer ayinda teslîm edilmek üzere ikibin takim elbise, her elbiseyle beraber bir ûkiyye (40 dirhem) nakid verecekler. Yemen'de kargasalik çikarsa 30 zirh, 30 kargi, 30 deve, 30 at vereceklerdi. Bu ahidlesmeye göre Necrânlilar, Umer'in devrine kadar yerlerinde kaldilar. Umer zamaninda gayrimüslimler Arabistan'dan çikarildiginda, bunlar da, emlâk ve arazîlerinin bedeli verilerek Küfe civarinda yine Necrân adi verilen bir yere naklolundular.

[413]

Bahreyn, Basra ile Umman arasinda ve Basra Körfezi'nin garb sahilinde bir mintikadir. Umman ise Arab yarimadasinin güneydogusunda ve Hindistan'in karsisinda gayet genis bir kit'a olup, Hindistan, Iran ve Arabistan'in ticâret an-bari durumunda idi.

Bu hadîste Umman ve Bahreyn kissasi yoktur. Lâkin Buhârî, Peygamber'in "Eger Bahreyn mali gelmis olursa" sözüyle Bahreyn'e isaret etmis olmasi müm-kin olur. Çünkü bu söz, Peygamber'in oraya seriyye gönderdigine delâlet etmektedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Kefâlet'te geçmisti.

[414]

Es'arî, Es'ar'm nisbetidir. Es'ar, Sebe' neslinden Nebet ibnu Uded adindaki kimsenin lakabidir. Nebet'In gövdesi anadan killi dogdugu için "Es'ar" lakabiyle anilmistir. Sonra bunun neslinden Yemen'de yetisen büyük bir kabîle, buna nisbet edilerek Es'arîler denilmistir. Sahâbîler'den Ebû Mûsâ el-Es'arî de bu kabiledendir (Kaamûs Ter.).

Bu sözler Serîket Kitabi, "Yemekte ortaklik bâbi"nda geçen hadîsin bir parçasidir.

[415]

Bu hadîsteki "Min", "Ittisâliye min'i" diye isimlendirilir. Peygamber bu sözüyle Es'arîler'in kendisine nisbetlerini, bagliliklarini ve yakinliklarini en belîg bir uslûbla ifâde etmis oluyor.

Bu hadîsin bir rivayeti Menkabeler'de, "Ibn Mes'ûd'un menkabesi bâbi"n-da geçmisti.

[416]

Hadîsin basliga uygunlugu "Biz Es'arîler'den bir cemâat, Peygamber'in huzuruna vardik ve ondan {Tebûk seferi için) binek ve yük develeri istedik" sözlerinden alinir. Çünkü Peygamber, Tebûk gazvesi hazirligini yaparken Es'arîler'den bir grup mücâhid gelip kendisinden binek ve yük develeri istemislerdi.

Yemîn mes'elesiyle ilgili açiklama, insâallah Yeminler Kitâbi'nda gelecektir.

[417]

Hadîsi burada getirilme sebebi, "Yemen ahâlîsinden bir grup insan geliverdi" sözüdür. Bu hadîsin daha uzunca bir rivayeti "Temîm ogullari hey'eti bâbi"n-da geçmisti.

[418]

Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbi'nm sonlarinda geçmisti.

[419]

îmân'in Yemen'e mensûb olmasinda, îmân ve Islâm'i mal ve canlariyle te'yîd eden Ensâr'm neseb yönünden Yemenli olmalarina isaret vardir. Bu hadîs, Es'arî-ler'in de sonradan Yemen'den gelisleri sebebiyle söylendigi için, onlar hakkinda da bir medh oldugu açiktir.

Bu hadîslerde zikredilen "Seytânin boynuzu" ta'bîri seytânin hizbi, ümmeti demektir. Çünkü "Kam", muasir olarak yasayan insanlarin tabakasi, ilim ehlinden bir tabaka ve bir peygamber çikip onunla beraber yasayanlar ma'nâla-rina gelir. Nitekim Peygamber, sahâbîler için "îmanlarin hayirlisi benim karn'im-dir.." buyurmustur.

[420]

Hadîsin basliga uygunlugu isnâdda ve hadîsin metninde Alkame'nin zikredilmis olmasindan zorlanma ile alinir. Çünkü Alkame, en-Nahaî'dir. en-Naha' ise Ye-men'den büyük ve meshur bir kabiledir. Bu kabîle ferdleri en-Naha*a nisbet edilirler. en-Naha'in ismi, Habîb ibn Amr ibn|UIe...dir (Aynî).

Ibn Mes'ûd'un Alkame hakkindaki sözü de Alkame için büyük bir menka-bedir. Çünkü Ibn Mes'ûd, onun okuyusta kendi benzeri olduguna sehâdet etmistir.

Son kisimdan zahir olan, Habbâb, erkeklerin altin yüzükten nehyinin ten-zîhî bir nehiy oldugunu i'tikaad etmekte idi. Ibn Mes'ûd ona bu nehyin tahrîmî oldugunu tenbîh etmis, o da sür'atle altin yüzük takmaktan vazgeçmistir (Fethu'l-Bârî).

[421]

Devs'in kissasi hadîslerde açiklanmistir. et-Tufeyl ibn Amr ed-Devsî'ye gelir; onun acîb, garîb bir hikâyesi vardir. Ben uzatmak korkusundan onun zikrini dürüp özetledim: O hikâyeden biri sudur: O bir ru'yâ gördü de arkadaslarina:

— Bu ru'yâyi ta'bîr ediniz, dedi. Onlar:

— Ne gördün? dediler. O da söyle anlatti:

— Basimi tiras edilmis gördüm. Agzimdan bir kus çikti. Bana bir kadin kavustu ve beni fercinin içine soktu. Babam benî sevkle ariyordu. Derken onunla benim arama bir engel gerildi!

Arkadaslari:

— Ru'yân hayr olsun! dediler. Kendisi:

— Vallahi ben bu ru'yâyi te'vîl ettim, dedi; basimin tirasina gelince, bu onun kesilmesidir. Kus, rûhumdur. Beni fercine sokan kadin ise Arz'dir; o benim için kazilir, ben de içine gömülürüm. Ben sehîd olarak Öldürülmekle korkutuldum. Babamin beni aramasi ise, sehîdlik aramakta beni muhakkak ma'zi-retli göstermeye çalisacak diye düsündüm, ve babamin bu sehîdlik seferimizde bize katilacagini sanmiyorum, dedi.

Hakîkaten et-Tufeyl, Yemâme günü sehîd edildi. Babasi orada yaralandi. Daha sonralari Umer ibnu'l-Hattâb zamanindaki Yermûk harbinde sehîd edildi (Aynî).

Tufeyl ibn Amr ed-Devsî hakkinda su bilgiler de verilmistir:

Kavminin serîfi ve iyi bir sâiri olan Tufeyl ibn Amr ed-Devsî (R), müslü-

mânlarin pek zahmette olduklari ve Kureys kâfirlerinin elinden çok çektikleri

bir zamanda Mekke'ye gelmisti. Kureys'in adamlari ona:

— Yâ Eba't-Tufeyl, sen memleketimize geldin. (Peygamber'i kasdederek:) Bu adamin da acâib hâli var. Söyledigi söz -ki Kur'ân'dir- sihr gibidir, insani babasindan, kardesi kardesinden, kocayi karisindan ayiriyor. Seninle kavmin arasina -bizde oldugu gibi- bir tefrika düsmesinden korkariz. Sana nasihatimiz olsun, onunla sakin konusma. Sözlerini kulagina sakin ugratma! demisler.

Tufeyl dedi ki: Vallahi bu sözü bana o kadar çok söylediler ki, konusmamaga, sözünü isitmemeye azmettim. O derecede ki, mescide girdigim vakit ne olur ne olmaz, belki sözlerini duyarim korkusuyla kulaklarima pamuk bile ti-kadimdi. Mescidde Rasûlullah'i gördüm. Ka'be'nin yaninda durmus namaz kiliyordu. Ona yakm bir yerde durdum. Sözlerinden bâzilarim isitmemek mümkin olmadi. Hosuma gitti. Kendi kendime:

— Ben iyiyi kötüyü fark etmeyecek adam degilim. Bu adamin sözlerini dinlememe ve güzel bulursam kabul; bulmazsam terketmeme ne mâni' var! dedim.

Ve bir tarafa gizlendim. Tâ namazini kilip evine dogru gidince:

— Yâ Muhammed, Senin kavmin bana söyle böyle dediler. O kadar ki, Senin sözlerini duymayayim diye kulaklarima pamuk tikadim. Bana ne diyeceksen de! dedim.

Bana Islâm'i teklîf etti, biraz Kur'ân okudu. Vallahi bundan güzel hiçbir söz isitmedigim gibi, islâm'dan daha münâsib birsey de duymamistim. Dedim ki:

— Yâ Nebiyyallah! Ben kavmim içinde itaat edilen bir kimseyim. Memleketime de dönüp onlari da'vet niyetindeyim. Kolaylik olsun diye bana duâ et.

Bunun üzerine "AMhumme'c'al lehu âyeten (= Yâ Allah onun için bir âyet, bir alâmet yarat)" diye duâ buyurdu.

Mekke'den çiktim. Karanlik bir gecede kavmimin ikaamet ettigi su basina bakan tepeye vardigimda iki gözümün arasinda kandil gibi parlayan bir nûr peyda oldu. Içimden:

— Aman yüzümde olmasin, belki musle, yânî ukubet izi zannederler, dedim.

O nûr hemen sopamin basina geçti. Oradakiler kandil gibi duran o nuru birbirine göstermeye basladilar... Tufeyl(R)'e kendi kabilesi -bundan dolayi "Zu'n-Nûr = Nurlu, nûr sahibi" nâmini verdiler. Tufeyl ibn Amr (R), tafsîlin-den vazgeçtigimiz maceralarindan sonra Devsîler'in îmânina sebeb olmus ve Hay-ber gazvesi esnasinda yetmis,

seksen kimse ile birlikte Peygamber'in yanina gelmistir. Bunlarin arasinda Ebû Hureyre de vardi (Tecrîd Ter,, II, 338-340; 291 rakamli hadîsin hasiyesinden).

[422]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, Peygamber'in Devs kabilesine duasi hakkinda geçmisti. O rivayette Ebû Hureyre'nin (yetmis seksen kadar olan) arkadaslariyle birlikte Peygamber'e geldikleri bildirilmisti. Bu, Hayber harbi sirasinda idi.

[423]

Bunun daha tafsîlli bir rivayeti Itk Kitâbi'nda geçmisti.

Ebû Hureyre, Hayber'in fethi sirasinda arkadaslariyle Yemen'den gelmis ve müslümân olmus, Medine'ye gelince de Suffa sahâbîleri sirasina girdirilip, bu irfan yuvasinda o muazzam ilmini ögrenip hârika bir hadîs hafizi olmustur.

[424]

Adiyy ibn Hatim, cömertlikle meshur olan Hatim et-Tâî'nin ogludur. Hicretin yedinci (veya sekizinci) yilinda kabilesi adina sefirlikle Medine'ye gelmis ve kabilesi halkinin toptan Islâm'a girdiklerini Peygamber'e bildirmisti. Yanma girdiginde Peygamber, oturmakta oldugu minderi Adiyy ibn Hâtim'e sunmus ve onun üstüne oturtmustur. Dedesi gibi kendisi de çok cömert idi. Bu sebeble hâl tercemesini yazan müellifler "Cevâd ibnu'l-Cevâd = Cömert oglu cömert" diye vasiflandirmislar dir.

Tayy kabilesinin Islâmiyet'i çok kuvvetli ve samîmi idi. Peygamber'in vefati üzerine bâzi Arab kabileleri dînden dönme faaliyetlerine giristikleri hâlde, Adiyy ibn Hâtim'in kabîlesInden hiçbir ferdin böyle çirkin bir hareketi görülmemistir. Bâzi kabîleler Peygamber'e verdikleri zekâti, Ebû Bekr'den esirgerken, Adiyy bizzat kabîlesinin zekâtini hesâb edip Ebû Bekr'e getirmistir. Adiyy, Medâin'in fethinde bulunmus, Alî ile Muâviye hâdisesinde Alî'nin yaninda yer almistir. Cemel vak'asinda gözü sakatlanmistir. Ibn Sa'd, Tabakaat'mda, hicretin altmissekizinci yilinda vefat ettigini bildiriyor.

Islâm'a giris sebebini Ibn Ishâk söyle rivayet etmistir: Peygamber'in süvarileri Adiyy'in kizkardesini esîr almislar. Kadin, Peygamber'den:

— Baba helak oldu, vâfid yânî elçi de kayboldu; bunun için bana in'âm et, Allah da sana in'âm etsin! diyerek sefkat ve meyi göstermesini istemesi akabinde, Peygamber onu âzâd etmis ve:

— "Senin vâfidin kimdir?" diye sormus. Kadin:

— Adiyy ibn Hatim! demis. Peygamber:

— "Allah'tan ve Rasûlü'nden kaçan adam?" buyurmus.

Râvî dedi ki: Kadin, Adiyy'e geldiginde, ona Rasûlullah'a gitmesini isaret etmis, bunun üzerine Adiyy gelip Islâm'a girmistir.

Tirmizî de: O geldigi zaman: Iste Adiyy! demisler. Peygamber daha önceden "Ben Allah'in onun elini benim elimin içine koymasini ümîd ediyordum" demistir (Kastallânî).

[425]

Peygamber bu haccda ve sonunda insanlara veda ettigi için, bu hacc "Veda Haca" diye Isimlendirilmistir. Buna Islâm Hacci da denilir. Çünkü Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra bu haccmdan baska hiç hacc yapmamistir. Hicretten önce ise Mekke'de gerek peygamberliginden önce, gerek sonra birçok defa hacc yapmistir. Haccm farz kilindigini bildiren ÂIu Imrân: 97. âyeti bu sene inmisti. Bir sene önce, yânî hicretin dokuzuncu yilinda indigi de rivayet edilmistir. Buna "Haccetu'I-Belâg = Teblîg Hacci" da denilir. Çünkü Peygamber bu haccmda hacc ibâdetinin bütün hükümlerini, rükünlerini nazarî olarak teblîg ettigi gibi amelî olarak da tatbîkaatini göstermistir. Buna "Haccetu'l-Kemâl ve't-Tamâm" da denilmistir. Çünkü hacc ibadetiyle Islâm DînI'nin kurdugu bütün ibâdet ve medeniyet kaaideleri, Allah'a kulluk ve insanlik esâslari Peygamber tarafindan tamâmiyle teblîg edilmis bulunuyordu. Dînin 'kemâle erdigi, Arafat'ta vakfe yaptigi sira inmis olan el-Mâide: 3. âyetinde bildirilmistir.

[426]

Hadîsin basliga uygunlugu "Biz Veda Hacci'nda Rasûiullah ile beraber çiktik" sözündedîr. Bunun bir rivayeti Hacc Kitabi, "Temettü' ve ikrân bâbi"nda geçmisti. Bu hadîsi Müslim de Hacc Kitâbi'nda aynen getirmistir: Müslim Ter., IV, 57. (III) "1211".

[427]

Peygamber'in Veda Hacci, bu haccda tavafi, Haceri Esved'I isti'lâmi, Safa ile Merve arasinda sa'yi gibi haccin bütün mensekleri, rükünleri ve âdabina dâir rivayetler Hacc Kitâbi'nda geçtiginden, Buhârî'nin buradaki rivayetleri azdir. Arafat Ve Minâ'daki hutbelerine âid olanlari ve diger bâzi hadîsleri ile yetinmistir.

[428]

Bu hadîste Rasûlullah'm Ka'be'ye girmesi ve orada namaz kilmasi, Mekke'nin fethi günü oldugu açikça bildirilmistir. Veda Hacci'nda degildir. Bu sebeble sâ-rihler Veda Hacci ile bu hadîs arasinda uygunluk bulunmasinda güçlük bulundugunu beyân etmislerdir.

[429]

Bu hadîsten, ifâda tavafinin haccin rükünlerinden biri oldugu, bunu edâ etmeyen hayizlinin temizligini bekleyecegi, tavaf etmedikçe haccm uhdesinden çikmayacagi anlasiliyor.

[430]

Bu hadîsin bas tarafindaki Ibn Umer'in "Biz Peygamber aramizda iken Veda Hacci'ni konusurduk, fakat Veda Hacci nedir bilmiyorduk" sözünün ma'nâsi sudur: Yânî Peygamber'in vedâ'i mi yâhud baskasinin vedâ'i mi bilmiyorduk. Nihayet vefat edince, Peygamber'in insanlara vasiyetlerle veda etmis oldugunu bIldiler. Ibn Umer bu hadîsinde Arafat hutbesinin bir kismini haber vermektedir.

[431]

Ebû Ishâk'in bu ikinci rivayetinde bir mübhemlik vardir: Rasûlullah'in, hicretten önce, peygamberlikten evvel ve sonra Mekke'de birçok kerreler hacc ettigi bellidir. Burada ise bir hacc yaptigi zikredilmistir.

[432]

Mudar, Ibn Nezâr'dir. Kendisine nisbet olunan kabîlenin adidir. Bunlar receb ayinin hürmetine her kabîleden daha çok riâyet ettikleri için, bu hadîste receb ayi bunlara nisbet edilmistir.

[433]

Peygamber'in bu nutku hadîs ve siyer kitâblarmda nakledilmistir. Buhârî de Sa-/if/i'inde buradan baska Ilim, Hacc, Bed'u'1-Halk, Tefsir, Fiten, Udhiye Ki-tâblan'nda bâzi façklarla ve her yerde ayri ayri yollarla rivayet etmistir. Bu sebeble usûl bakimindan bu nutkun da Arafat nutku gibi Peygamber'in dilinden çiktiginda ilmen hiçbir sübhe yoktur.

Peygamber bu nutkunda evvelâ ay, yil hesabini tesbît etmistir. Bunun o devirde mal, can, nâmûs masuniyeti bakimindan çok ehemmiyeti vardi. Bütün panayirlar bu haram aylarda emniyet Içinde kurulurdu. Bu takvimin önemi sundandir: Bütün Arablar öteden beri bu dört haram aylara hürmet edegelmIsler ve böylece ticâret, san'at, ibâdet gibi beserî faaliyetler emniyet içinde yapilagel-mistir. Sonradan çapulculuk maksadiyle bu haram aylarin yerleri degistirilmis, bazen de oniki ay onüçe çikarilmis, takvimde artirma ve eksiltme gibi birtakim oynamalar ve haksizliklar yapilmistir. Iste Peygamber bu Veda Hacci hutbelerinde bu takvîm bozmalarini düzeltip, aylarin ilk yaratildiklari zamanki gibi yerli yerine geldiklerini tesbît edip bildirmistir. Peygamber mal, can, nâmûs masuniyeti bakimindan mühim oldugu için haram aylarini adlanyle ta'yîn etmis, bunu en sâde fikirlere yerlestirmek için de soru-cevâb tarzinda gayet belîg bir uslûb ile ifâde buyurmustur.

[434]

Bunun bir rivayeti îmân Kitâbi'nda geçmisti. Orada da açiklandigi gibi, Mü'-minlerin Emîri Umer Ibnu'l-Hattâb'm cevâbi soruya uygun düsmemis gibi veh-medilebilirse de, bunun soruya uygunlugu üç yönden sabittir: Evvelâ bu âyet Arefe günü ikindiden sonra indigi için bayram gecesi inmis yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmis demektir. Ikinci olarak cumua günü inmistir ki, o gün müslümânlarin her hafta tekrar eden bir bayramidir. Üçüncü olarak Arefe gününün kendisi de bayramdir. Nitekim bu hadîs, îshâk ibn Kubeysa rivayetinde "Bu âyet, Arefe olan cumua gününde indi. Cumua da, arefe de -Allah'a hamd olsun- bize bayramdir" denilmis, Taberânî'nin rivayetinde de: "Ikisi de bize bayramdir" denilmistir. Gerek son iki rivayetteki sarahate, gerek Buhârî rIvâyetindeki isarete göre soruya uygun cevâb verilmis demektir (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., I, 45-46 "42" rakamli hadîsin hasiyesinden),

[435]

Âise'den gelen bu Veda Hacci hadîslerinin degisik yollardan bâzi farkliliklarla gelen rivayetleri Hacc Kitâbi'nda geçmis ve bunlarla ilgili açiklamalar da oralarda

verilmisti.

[436]

Buhârî bu hadîsi ayri ayri sened ve bâzi küçük farklarla Sahîh'inm on kadar yerinde getirmistir. Bu cümleden olarak bunun birer rivayeti Cenazeler Kitâbi'-nda ve Vasiyyetler Kitâbi'nda da geçmisti.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas, cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Yedinci olarak Islâm'a girmistir. Islâm'a girdiginde 17 yasinda toy bir gençti. "Müslüman oldugunda yüzümde tüy yoktu" dedigini oglu Âmir rivayet etmistir. Babasi Sa'd ibnu Havle de müslümân olup hicret etmis, Bedir'de ve ondan sonraki gazvelerde bulunmus, Veda Hacci'nda Mekke'de vefat etmistir. Bu hadîste Pey-gamber'in bir mu'cizesi görülüyor: Sa'd agir hasta iken, o günlerde babasinin vefati üzerine hayâtindan ümîdi azaldigi sirada, onun uzun bir ömür sürecegi umudunda oldugunu bildirmisti. Hakîkaten Sa'd, o târihten sonra 45 yil daha yasamis, hicretin 55. yilinda vefat etmistir. Sonradan erkek ve kiz çocuklari da olmustur.

[437]

Buradaki hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir. Bunlarin bâzi rivayetleri de Hacc Kitâbi'nda geçmisti.

[438]

Bu hadîsin bir rivayeti Hacc Kitabi, "Iki namazi birlestirip aralarinda nafile kilmayan kimse bâbi"nda geçmisti.

Seferde iki namazi bir vakitte birlestirerek kilma hadîsleri ilgili bölümde geçmis ve gerekli açiklamalar verilmisti.

[439]

Tebûk, Hicaz kit'asinin kuzey cihetinde Medine ile Sam'in ortasinda suyu ve hurmaligi bulunan bir yerdir. Bu seferde buraya kadar gidildigi için bu isimle anilmistir. Tebûk seferi Peygamber'in bizzat katildigi son gazvesidir. Bu sefere hicretin dokuzuncu yili receb ayinda bir persembe günü çikmistir. Tebûk seferinin Veda Hacci'ndan önce oldugunda rivayet âlimlerinin ittifaki vardir. Bu se-beble Ibn Hacer ve Kastallânî bu basligin el-Câmi'u's-Sahîh'te Veda Hacci'ndan sonraya konmasi müstensihlerin hatâsi olabilecegini düsünmüslerdir.

Bu seferde harb yapilmadi. Fakat büyük güçlükler Içinde otuz-kirk bin kisilik kuvvetli bir Islâm ordusu hazirlandigi için, Kur'ân dilinde bu seferin yapildigi zamana "Sâatu'l-usre = Güçlük Zamani" (et-Tevbe: 117) denilmistir. Bu sefere, Kur'ân'in bu isaretinden alarak "Gazvetu'1-Usre = Zorluk Gazvesi" de denildi, bu orduya da "Ceysu'1-Usre = Zorluk Ordusu" adi verildi.

Bu seferin sebebi: Dogu Roma Imparatorlugu'nun Sam'da Islâm aleyhine büyük bir ordu hazirlamakta oldugu; Cuzâm, Lahm, Gassân, Âmile adlarindaki Arab kabilelerinin de Rûmlar'la birlikte hareket etmelerinin saglandigi ve düsman ordusu öncülerinin Belkaa'ya kadar geldigi haberinin .Peygamber'e ulasmasidir. Esasen Peygamber kuzey sinirindan; Sâm ve Suriye taraflarindan endîse etmekte bulundugundan, bu haber üzerine umûmî seferberlik i'lân edip, o devrin en kuvvetli devletlerinden biri olan Dogu Roma imparatorlugu'na karsi büyük bir ordu hazirlamaya koyuldu. Yaz mevsiminin en sicak günleri idi, kuraklik ve kitlik vardi. Yol uzun, düsman kuvvetli idi. Peygamber, müslümân-lardan fedâkârlik ve bu orduya yardim istedi. Zengin sahâbîler büyük yardimlar yaptilar. Usmân bütün levâzimlanyle üçyüz deve ile bin dînâr yardim yapmisti. Bâzi kimseler de bu seferden geri kalmislardi. et-Tevbe Sûresi'nin birçok âyetleri bu seferle ilgilidir.

[440]

Hadîsin basliga uygunlugu "Çünkü bunlar Tebûk gazasinda Rasûlullah ile beraber bu güçlük ordusunda bulunmak istiyorlardi" sözündedir.

[441]

Peygamber'in bu sözü, Alî'yi yerine vekîl birakmasinin peygamberlikte vekillik olmayip, diger gazvelerde biraktigi vekîller gibi emirlikten ibaret oldugunu ifâde etmistir. Bu gazvede münafiklarin pekçok hâlleri günü gününe Kur'ân âyet-leriyle açiklandigi için, bu Tebûk seferine "Gazvetu'l-Fâdiha = Rüsvâyhk Gazvesi" de denilmistir.

[442]

Hadîsin basliga uygunlugu "Ben Peygamber'in beraberinde bu Usre gazvesinde bulundum" sözündedir ki, bu da Tebûk gazvesidir

[443]

Ka'b ibn Mâlik, Câhiliye devri sâirlerinden biri olup, îkinci Akabe Bey'ati'nda hazir bulunmustur. Ensâr'm Hazrec kulundandir. Tebûk hâriç, diger gazvelerde hazir bulunmustur. Muâviye devrinde elli yâhud elliüçüncü yilda yetmisyedi yasinda vefat etmistir.

Buradaki âyetin tamâmi, bir önceki ile beraber söyledir: "And olsun ki Allah Peygamber'ini, içlerinden birtakiminin gönülleri hemen hemen egrilmek üzere iken güçlük zamaninda O'na tâbi' olan Muhacirler'le Ensâr'i da tevbeye muvaffak buyurdu ve sonra onlarin bu tevbelerini kabul eyledi. Çünkü O çok sefkatli, çok merhametlidir. (Savastan) geri birakilan üç kisinin (tevbelerini de kabul etti. Çünkü) yeryüzü bunca genisligine ragmen onlara dar gelmisti, vicdanlari kendilerini siktikça sikmisti. Nihayet Allah 'in hismindan yine Allah 'tan baska siginacak hiçbir yer olmadigini anladilar. Bundan sonra Allah onlari da eski hâllerine dönsünler diye, tevbeye muvaffak buyur-du..." (et~Tevbe: 17-18).

[444]

Gassânîler, Yemen meliklerinden ve Ezd kabilesinden olup Câhiliyet devrinde Sâm cihetinde yerlesmislerdi. Çiftçilik ve ekincilikle meshur olan Gassân adindaki bu mevkie nisbetle bu adla anilmislardir. Islâm'dan dörtyüz sene evvel meydana çikip Rûm Kayseri'ne tâbi' olarak hüküm sürmüslerdir. Birincileri Cefne ibn Amr olup onanisbetle Âlu Cefne diye de anilmislardir. Umer'in devlet baskanligi zamanina kadar devam edip, son hükümdarlari olan Celebe, tâbi'Ieriyle beraber müslümân olmus ve kalabalik cemâati ile hacc yapmistir. Fakat hacc esnasinda tavafta ihramini çigneyen bir haciyi tokatlamis ve adalete göre kendisinin de tokatlanacagini anlayinca arlanarak Kayser'in yanina kaçmis, Hnsti-yan olmus ve bu suretle Gassânî hanedani son bulmustur.

[445]

Ka'b'in kadininin adi Cubeyr kizi Umeyye'dir. Bu kadin iki kibleye dogru namaz kilan ilk müslümân olan Ensâr kadinlarindandir. Vaktiyle o serefe nail olan Umeyye, simdi de Islâm târihinin böyle bir tecellîsine sâhid oluyor!

[446]

Talha ibn UbeydIIlah cennetle müjdelenen on kisiden biri ve ilk müslümân olan on kisiden birisidir. Rasûlullah, Muhâcirler'le Ensâr arasinda kardeslik kurdugu zaman Talha ile Ka'b'i kardes yapmisti. Iste Ka'b'i Muhâcirler'den yalniz Talha'nin karsilayip tebrîk etmesi, o kardesligin yüksek tecellîlerinden birisidir. Talha gibi menkabeleri islâm târihini dolduran, birçok sanli vak'alara göre Peygamber tarafindan "Talhatu'l-Hayr", "Talhatu'l-Cûd", "Talhatu'l-Feyyâz" gibi unvanlar verilen bir zâtin musâfahasi ve tebriki, Ka'b'in dedigi gibi unutulmayacak bir seref menkabesidir.

[447]

Hadîsin basliga uygunlugu, olabileceginin en açigidir.

Ka'b ibn Mâlik bu uzun hadîsinde Tebük seferine nasil katilmadigini açiklamis, bu arada bu sanli seferin birçok yerlerine de güzeL isaretler yapmistir. Imâm Buhârî bunu el-Câmi'u's-Sahîh'inin on kadar yerinde uzun ve kisa metinlerle getirmistir: Vasiyyetler, Cihâd, Peygamber'in Sifati, Ensâr Hey'etle-ri, Magâzî'den iki yerde, Tefsîr'den iki yerde, Isti'zân ve Ahkâm'da. Müslim de bunu Tevbe Kitâbi'nda Ebu't-Tâhir'den uzunlugu ile getirmistir.

Sârih Aynî (Umdetu'l-Kaarî, VIII, 425-434) bu hadîse dört buçuk sahîfelik bir serh yazdiktan sonra "Zikredilen Hadîsin Fâideleri" diye bir ara basligi açmis ve burada da yarim sahîfeden fazla tutan bu fâideleri siralamistir: Küffâr malini harbsiz taleb etmenin cevazi, haram ayda gazvenin cevazi, gazve yapilacak ciheti gizleme maslahati gerektirmedigi zaman, açiklamanin cevazi, ... ve en mühimmi de umûmî seferberlik i'lâni üzerine devletçe yapilan da'vete icabet edilmeyip döneklik ve kaçaklik gösterilmesinin Allah ve Rasûlü tarafindan en agir nefret ve siddetle karsilanmis olmasidir. Dînî ve millî olan bu mühim hususu hiçbir açiklamaya muhtâc olmaksizin, hadîsin satirlarinda okuyoruz.

Hadîsin tercümesi, bâzi küçük tasarruflarla Kâmil Miras'inkinden alinmistir. et-Tevbe Sûresi'nin büyük bölümü bu seferde cereyan eden olaylara ve bu vesî-le ile münafik zümrelerinin Islâm aleyhine faaliyet ve zihniyetlerini ortaya koyma, harb, askerlik, seferberlik mes'eleleriyle ilgili olarak inmistir. Tebûk seferinde oldugu kadar hiçbir gazvede münafiklarin kötülükleri Kur'ân âyetleriyle günü gününe bu derece genis ortaya konmamistir. Bu sebeble Tebûk seferine "Gazve-tu'1-Fâdiha = Rüsvâyhk Gazvesi" de denilmistir ki, münafiklarin Içyüzlerini ortaya çikaran gazve demektir.

[448]

el-Hicr, Medine ile Sâm arasinda ve Arabistan'in kuzeybati kisminda bir vadinin adidir. Burasi Salih Peygamber'in kavmi olan Semûd'un karargâhi idi. Allah bu-kavmi burada kahr ve helak ettigi için, Peygamber buradan geçerken hadîslerde zikredilen tedbîrleri almistir.
Hicr hakkinda su bilgiler verilmistir: Hicr, Arabistan'da bir mintika olup Bisa ve Has'am arazîsi civarindadir. Adini Hicr ibn Ezd'den almistir. el-Hicr havâlîsi pek münbit ve pek zengin idi... Hicr arazîsinin birçok meshur.sehirleri vardi... (Islâm Ansiklopedisi, V, 476).

[449] Hadîsin basliga uygunlugu "Vâdîyi geçinceye kadar..." sözündedir. Çünkü bu sözde vâdîye inmek ve oradan çikmak ma'nâsi vardir. Baslikta "Peygamber'in el-Hicr'dan geçmesi babi" dese idi, hadîse daha yakin olurdu. Bu hadîsin bir rivayeti Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da Salih Peygamber'in kissasi sirasinda geçmisti; Salih Peygamber'le Semûd kavmi arasindaki vak'alar el-A'râf, es-Suarâ, en-Nahl Sûreleri'nde anlatilmistir.

[450] Bu iki hadîsi Müslim de Kitâbu'z-Zuhd ve'r-Rikaak'ta müstakil bir bâbda getirmistir. Müslim Ter., VIII, 533-535; "Aglayicilar olmaniz müstesna, kendi nefislerine zulmeden kimselerin meskenlerine girmeyiniz babi".

[451] Bu bâb böyle basliksiz gelmistir. Böylesi, kendinden öncekine bir fasil gibidir. Çünkü buranin hadîsleri Tebûk kissasi hadîslerinin kalani ile alâkali bulunmaktadir. Bundan önceki bâb da yine Tebûk ile ilgili idi, bunu iyi anla! (Aynî)

[452] Basliga uygunlugu Urve ibnu'l-Mugîre'nin: "Babam muhakkak Tebûk seferinde dedigini bilmekteyim" sözündedir. Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbi'n-da da geçmisti.

[453] Bu hadîsinde Rasûlullah, Tebûk gazvesine ma'ziretlerinden dolayi katilamayip da Medine'de kalmis olanlarin, gönülleri ve niyetleri cihâdda onlarla beraber bulunmasindan dolayi, onlar gibi her yürüyüs ve her geçiste sevaba nail olduklarini bildirmistir.

[454] Kisrâ, eski îrân hükümdarlarinin lakabidir. Kayser de Roma Imparatorlarinin lakabidir. Peygamber'in mektûb gönderdigi kisrâ, Iran hükümdarlarinin en büyük ve en meshuru olan Nûsirvân'in torunu Husrev Pervîz idi. Mektubu Bahreyn'e götüren, ilk Muhacirler'den Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî(R)'dîr. Bahreyn Meliki, Munzir ibn Sâvâ idi.
Rûm Kayseri Hirakl'e gönderilen mektubun sureti ise Vahy Kitâbi'nda yedinci hadîs olarak uzun bir metin içinde geçmisti.

[455] Ibn îshâk, Kisrâ'ya yazilan mektubun su mealde oldugunu bildirdi:
"BismVllâhVr-rahmânVr-rahîm. MuhammedRasûlullah'tan Fars büyügü Kisrâ'ya: Dogru yolda gidenlere, Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edenlere, Allah'tan baska tanri olmayip Muhammed, Allah'in kulu ve peygamberi olduguna sehâdet edenlere selâm olsun! (Bundan sonra) seni Allah dînine da'vet ederim. Ben, hayâtta olan insanlari inzâr için bütün insanlara gönderilmis A Ilah 'in Pey-gamberi'yim. Ey kisrâ! Müslüman ol ki selâmet ve saadette olasin! Eger kabul etmezsen Mecûsîler'in günâhi boynuna olsun!"
Peygamber'in bedduasi kabul buyurulup Husrev Pervîz, oglu Sirveyh tarafindan karni desilerek öldürüldü. O târîhten i'tibâren gerilemeye baslayan Iran saltanati, Umer zamaninda tamâmiyle yikilmistir.

[456] Hadîsin basliga uygunluk noktasi, Kisrâ'nin kizinin hükümdar yapildiginin zik-redilmesidir. Peygamber'in mektûb gönderdigi Husrev PervîZi oglu Sirveyh tarafindan öldürüldükten sonra, yerine geçen Sirveyh ancak alti yil yasayip bu da ölmüstür. Bu ihtirasli genç, mevki hirsi ile kardeslerini de öldürmüstü. Kendisine halef olacak erkek evlâdi da bulunmadigindan, Iran tahtinin kizin elinden çikmasini hos görmeyen halk, Sirveyh'in kizini tahta geçirmislerdir. Bunun adi Bûrân'dir.
Ebû Bekre, Peygamber'den isittigi bu sözü hatirlayinca Cemel Vak'asi'n-da Alî'ye karsi harb edenlere katilmamis ve bunu da Allah'in bir ihsani bilip nakletmistir.
"Devlet baskanligi isini bir kadinin eline birakan millet felah bulmaz" ve-cîzesi, Islâm âmme hukukunun en mühim bir.kaaidesidir. Islâm hukukunda âmme velayeti denilen devlet teskîlâti baskanligi, ancak bir erkek vatandas tarafindan temsil olunur. Çünkü kadinin yaratilisi birçok yönlerden bu çok agir isi yürütmeye müsâid degildir...

[457] Sâib, babasi Yezîd ile beraber yedi yasinda Veda Hacci'nda bulundugunu bildirmistir. Buna göre Tebûk karsilamasi sirasinda alti yasmda bulunuyormus demek olur. Bu yasta bir çocugun Medîne civarindaki Veda Tepesi'ne, çocuklarla beraber gitmis olmasi kolayca kabul edilebilir. Bu da Aynî'nin dedigi gibi, Bu-hârî'nin Kayser'e, Kisrâ'ya mektûb mes'elesinin dokuzuncu hicret yilina te'hîr edilmesine bir delîl olabilir... Özetlenirse: Peygamber bu seferinde Hicr vadisinden ve Vâdî'l-Kurâ'dan geçerek Tebûk'e vardi. Bir düsmanla karsilasmadi. Bundan dolayi daha öteye gitmeye lüzum görmedi. Burada yirmi gün kaldi. Bu sirada Rûm Kayseri HiraklIyus, Himis vilâyetinde idi. Kayser'in burada bulundugu bir sirada Peygamber'in büyük bir ordu ile Sâm civarina kadar gelmesi, Roma Devleti'ne ve o civardaki Arab kabilelerine bir kuvvet gösterisi, bir meydan okuma demek oldugundan, harb yapilmamis olsa da bunun siyâsî ehemmiyeti pek büyük oldu.
Rasûlullah Tebûk'te bulundugu sirada Kizildeniz'in kuzeyinde ve Akabe Körfezi'nin sonunda deniz sahilindeki Eyle Hükümdari Yuhannâ Ibn Rûbe gelerek senelik bir mikdâr cizye vermek Üzere, sulh olmak istedi. Ve Peygamber ona bir sulh ahidnâmesi yazip verdi. Bu arada Ezrah, Cerbâ melikleri ile de, Devmetu'l-Cendel Meliki Ukeydir ibn Abdilmelik ile de baris andlasmalari yapildi. Bu islerden sonra Medine'ye dönüldü. Medine'ye dönüs çok sevinçli oldu. Ordunun ve Peygamber'in gelisi haberi Medine'ye ulasinca, karsilamak üzere bütün halk, kadinlar, çocuklar Medîne disina çiktilar. Peygamber'in sefere çikarken ordugâh edindigi Seniyyetu'1-Vedâ = Ayrilik Tepesi'ne kadar gelip orada karsiladilar...

[458] Müellifin bu âyeti burada zikretmesi, basligin ikinci kismi olan "Peygamber'in ölümü" fikrasini te'yîd içindir. Yânî âyetin ma'nâsina göre Peygamber öldü, vefat etti, demenin câizligini göstermektir.

[459] Basliktaki bu ta'lîki el-Bezzâr, el-Hâkim ve ei-Ismâîlî Anbese ibn Hâlid; o da Yûnus'tan olmak üzere bu isnâdla tam senedli olarak rivayet etmislerdir.
"... ibn Esîr'in beyâni üzere eî-Ebher dedikleri damar bastan çikip ayaga kadar uzar gider ve serâyîn dedikleri küçük damarlar ona bitisik olurlar. Basta iken nâme, bogazda verîd, gögüste ebher, arkada vetîn derler ki, yürek damaridir. Yürek ona bitisiktir, hareket eder ve sâir serâyîn ondan su'belenir. O damarin kesilmesi helak sebebidir ki, ödü koptu dedikleri budur ve o damara uylukta nese', baldirda safin derler" (Kaamûs Ter.).

[460] Bu Ümmü'1-Fadl Lubâbe hadîsi, Âise'nin Ebû Bekr'in imamete ilk geçirildigi bir yatsi namazinda oldugu rivayetine uygundur. Iki hadîs arasinda tam bir irtibat ve münâsebet vardir.

[461] Hadîsin basliga uygunlugu "O, Rasûlullah'in ecelidir..." sözünden alinir. Bu hadîs Mekke fethi gazvesinde unvansiz bir bâbda, buradakinden daha bütün olarak geçmisti.

[462] Hadîsin basliga uygunlugu "O gün Rasûlullah'in hastaligi artti" sözündedir.

[463] Bu da hadîsin ayri senedle gelen baska bîr rivayetidir.
Bu vasiyetname yazma ve sonra geri birakilmasi mes'elesi, siîler için Umer hakkinda dedikodu vesilesi olmustur. Fakat bunfar haksiz sözlerdir: "Çünkü Umer, kesin olarak Ibn Abbâs'tan daha fakîhtir. Eger yazidan maksad, dînin hükümlerini beyân ve onlardaki ihtilâflari kaldirmak ise, Umer bunun el-Mâide: 3 âyetinden hâsil olacagini bildi. Kiyamete kadar vâki' olacak her vakianin beyâni, Kitâb ve sünnette nass veya delâlet olarak mevcûd oldugunu bildi. Pey-gamber'e siddetli hastaliginda bunu yazdirmak bir mesakkatti. Bunun için, beyâni geçen ifâdeler üzerine kisaltmayi düsündü. Bunu da ilim ehline Ictihâd ve is-tinbât"kapisinin kapanmamasi için yapti. Umer, Peygamber'i

hafifletmek ve müc-tehidlere fazilet için yazmayi terketmenin daha dogru oldugunu düsündü. Peygamber'in Umer'e karsi bir redde bulunmamasi da onun re'yinin dogrulu-guna bir delildir (Kastallânî)

[464] Bu hadîsler Âise'den ayri ayri senedlerle ve bâzi farkliliklarla gelen ve herbirin-de kendisine hass birtakim fâideler bulunan rivayetlerdir. Bunlarin baslikla ilgileri apaçik meydandadir.

[465] Hadîsteki "Yâ Allah, beni er-Refîku'l-A'lâ zümresine kat!" duâsmdaki er-Reftku'l-A Vâ'dan murâd, Ibn Ishâk'a ve Cevherî'ye göre, cennettir. Sârih Hat-tâbî: er-Refîku'1-A 'lâ, Rasûlullah'in ruhu yüce makaamlara yükselirken kendisine yoldaslik eden meleklerdir, demistir ki, kelimenin lûgattaki medlulüne daha uygundur. er-ReJtku 'l-A 'Iâ'nm bu bâbdaki rivayetlere en uygun ve isabetli tef-sîrinI sârih Kirmani yapmistir. Buhârî'nin bu zekî Türk sârihi: er-ReJfku 'l-A 'lâ, en-Nisâ Sûresi 69. âyetinde "Güzel Refik" diye vasiflanan ve cennet ehli olan peygamberler, siddîk kullar, sehîdler, sâlih insanlardir, demistir ki, bu tefsîr, bundan önce tercümesi geçeri Âise hadîsinin tam bir ifadesidir. Ahmed ibn Han-bel'in rivayetine göre bu tefsîr Âise'den de naklolunmustur. Âise, er-Refiku'l-A 'lâ, en-Nisâ Sûresi (69.) âyetiyle tefsîr olunur, demistir... (Tecrîd Ter., XI, II).

[466] el-Hâkma, mi'deye denir ve bedende boyun çemberiyle köprücük kemiklerinin araligina yâhud karnin asagisina denir.
ez-Zâkina, sahibe vezninde bogaz basina yâhud ucunda olan yumru siskinlige yâhud boyun çemberine yâhud göbekten asagica karin yöresine yâhud bogaz çukuruna yâhud karnin üst tarafina denir, cem'i Zevâkin 'dir (Kaamûs Ter,},

[467] Muavvize Sûreler, sigindirici sûreler demektir ki, îhlâs ile "Kuleûzu bi-RabbVl-felâk" ve "Kul eûzu bi-RabbVn-nâs" sûreleridir.

[468] Rasûlullah, hastaliginin ilk bes gününü âdeti üzere kadinlarinin nevbetlerinde geçirmisti. Hastalik siddetlenip böyle bir izin almaya lüzum görünce de hiçbirisinin gönlü kirilmasin diye, bu izni açik bir sekilde istemeyerek "Yarin nerede kalacagim?" seklinde hissettirmisti.

[469] Rasûlullah'in bu hutbesi, Namaz, Cumua, Cenaze, Ensâr'in Menkabeleri Kitâblari'nda geçmisti.

[470] Peygamber, kabre asiri ta'zîmin geçmis ümmetlerde oldugu gibi kendi ümmetlerini de putperestlige kadar sürükleyebileceginden korkuyordu.

[471] Bu hadîslerin tamâmi Namaz Kitâbi'nda geçmisti.

[472] Abbâs bu "Asanin kulu" sözüyle: Yarin Peygamber'in vefati üzerine birisi halîfe olacak, sonra sen onun bir me'mûru olacaksin, demek istiyor.

[473] Rasûlullah'in vefati üzerine Abbâs, Alî'ye: Elini uzat, sana bey'at edeyim, (beni görerek) insanlar da bey'at ederler! dedi de Alî bu teklifi kabul etmedi (Kas-tallânî).

[474] Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde Yezîd ibn Bâbnûs'un Âise'den rivayetinde: Ebû Bekr Allah'a hamd ve sena etti, sonra da Allah "Muhakkak sen de Öleceksin, onlar da elbet ölecekler. Sonra hiç sübhesiz kiyamet gününde hepiniz Rabb '-inizin huzurunda muhakemeye durusacaksiniz" (ez-Zumer: 30-31) buyuruyor, dedi. Sonra da Âlu Imrân: 144. âyeti okudu, seklindedir (Kastallânî).

[475] Bu hadîste Ebû Bekr'in yigitligine bir delîl vardir. Çünkü yigitligin ta'rîfi, musibetlerin gelmesi sirasinda kalbin oynamayip sabit olmasidir. Peygamber'in ölümünden daha büyük bir musibet yoktur. Iste böylece Peygamber'in ölümü sirasinda Ebû Bekr'in yigitligi ve Ilmi meydana çikmistir (Kastallânî).
Ebû Bekr'in Peygamber'in ölümünden sonra üzerine kapanip öpmesine gelince, o, bu fiilinde de Peygamber'e uymustur. Tirmizî'nin sahîh olarak rivayetinde Usmân ibn Maz'ûn öldügü zaman, Peygamber de onun cenazesi üzerine kapanmis ve alnindan öpmüstür. Peygamber'in techîz ve tekfini: Peygamber pazartesi günü vefat etti, techîz ve tekfîni sali günü yapildi. Bu mühim vazife, Peygamber'in en yakin hisimlari tarafindan yerine getirildi: Alî ibn Ebî Tâlib, Abbâs ibn Abdilmuttalib, Fadl ibn Abbâs, Kuseym ibn Abbâs, Usâme ibn Zeyd, Peygamber'in âzâdlisi Sakrân. Bu son hizmeti görmege herkes can atiyordu. Bunun için Alî, odanin kapisini kapamaga mecbur olmustu.
Peygamber'in içinde vefat ettigi kaftani ve izan soyuldu. Yikamaya baslarken vücûdu bir sedir üstüne konuldu. Yikamayi bizzat Alî yapti. Abbâs ile ogullari Peygamber'in cesedini bir taraftan öbür tarafa çevirmek vazifesini görmüsler, Usâme ile Sakrân su dökmüslerdi. Âise'den rivayete göre yikama esnasinda Peygamber'in gömlegi çikarilmayip onun üstünden ogulmus, bu suretle Alî'nin eli vücûduna dokunmamistir. Yikama bitince üç parça pamuklu bez içine kefenlendi. Bundan sonra cesed sedir üstünde oldugu hâlde, evvelâ erkekler, sonra kadinlar, sonra çocuklar teker teker namaz kildilar ve kimse Imamlik etmedi. Aise'nin odasi küçük oldugundan namaz kilinmasi gece yarisina kadar devam etmistir. Peygamber'in nereye gömülecegi hususunda çesitli fikirler ileri sürülmüs ise de, nihayet Ebû Bekr, Peygamber'in: "Bir peygamberin ruhunu, Allah, o peygamberin gömülmesini istedigi yerde alir" buyurdugunu rivayet ederek, Aise odasinda, üstünde vefat ettigi dösegin bulundugu yere defnolunmasi-ni emretti. Bunun üzerine Ensâr'dan Ebû Talha tarafindan oraya bir Iahid kazildi. Çarsamba gecesi, gece yarisinda gömüldü. Âise: Biz Rasûlullah'in gömüldügünden çarsamba gecesi, gece yarisinda kürek sesleri duyarak haberdâr olduk, demistir (Ibn Hisâm'm Sfre'sinden özetlenmistir).

[476] Hadîs metninde geçen "Ledîd", kasik gibi birseyle agzin bir tarafina hastanin irâdesi olmaksizin konulan ilâca denir. Peygamber "Bana ilâç vermeyiniz!"'demekle tedâvîyi degil, devayi ve Ilâç diye verilen seyi reddetmistir. Çünkü birçok hadîslerinde tedâvî olmayi emretmistir. Bu vak'ada Peygamber, ilâcin ne oldugunu ve kimin tavsiye ettigini sormus. Aile halki "Ûdu Hindî" ile biraz zeytinyagi oldugunu ve Esma bintu Umeys'in ta'rîf ettigini, zâtu'1-cenb için iyi oldugunu söylemisler. Peygamber, hastaliginin bu olmadigini ve bu Ilâcin bir daha agzina konmamasini tenbîh etmisti. Fakat aile halki bu tenbîhe ragmen, Peygamber'in dalginliginda ilâci tekrar vermisler. Ayildiginda bu defa islenen cürmün misliyle cezasi olmak üzere bütün ev halkinin Peygamber'in gözü önünde bu ilâçtan almalarini emretti ve bu emir istisnasiz yerine getirildi. Peygamber'in hastaligi humma idi ve kendisi soguk su ile tedâvî ederek hafifliyordu. Zamanimiz tababeti de bunu tatbik etmektedir.

[477] Birinci sorunun hayir cevabiyle ibn Ebî Evfâ, siîlerin kasdettigi siyâsî ve ilmî nevi'den gizli bir vasiyeti nefyetmistir. Ikinci cevabiyle ise Allah'in Kitâbi'na tutunmakla, O'nun emir ve yasaklarina uymakla vasiyet etti, demis oluyor.

[478] Enes, teeddüben bu soruya bir cevâb vermemis. Ancak hâl dili: Hayir yâ Fâtima! Gönlümüz buna hiç razi olmadi. Fakat biz Rasûlullah'in emrine imtisal ile ve nefislerimizi cebrederek bu Isi yaptik, demistir.
Sahih rivayete göre Fâtima, Rasûlullah'm ölümünden sonra alti ay yasamistir. Ve bu müddet içinde bir kerre güldügü görülmemistir. Bu ölümden sonra hüzünlü mersiyeler söylemistir. Su beyitler Fâtima'nin mersiyesi cümlesin-dendir:
Agbara âfâku's-semâ ve kuvvirat Semsu'n-Nehâri ve azlame'l-asrân Ve'1-ardu mîn ba'di'n-Nebiyyi kesîbetun Esefun aleyhi kesîrete'r-recfân Fe'l-yebkihî sarku'l-bilâdi ve garbuhâ Ve't-tebkIhî Mudaru ve kullu Yemâ\n
(- O gün gökyüzünün ufuklari bozardi. Gün ortasinda günesin isigi körel-di. Asr evvel ve sânî zamaninda kâinati karanlik içinde birakti. Peygamber'in vefatindan sonra Arz küresi O'na teessüründen ve siddetli iztirabindan bir kum yigini oldu. Artik simdi sarkin, garbin sehirleri O'na aglasin! Mudar ve Yemen'in bütün kabileleri matem tutsun!)
Su da Fâtima'nin bir mersiyesinin saheser bir beyti olarak meshurdur:
Subbet aleyye masâibu lev ennehâ

Subbet ale'l-eyyâmi sime îeyâliyâ
(= Üzerime Öyle musibetler döküldü ki, eger bu musibetler gündüzler üzerine dökülseydi,o nurlu gündüzler simsiyah geceler olurlardi.) (Kastallânî, VI, 464 ve Tecrîd Ter., XI, 28).

[479] Bu hadîsin biraz degisik bir rivayeti, bu kitâbda 427 rakamiyle geçmisti.
Âise'nin, Peygamber'in "Allâhumme er-Refîka'l-A 'lâ" sözünden, O'nun muhayyer kilindigini anlamasi, babasinin, Peygamber'in "Bîr kul ki, Allah onu muhayyer kildi" sözünden, o kulun bizzat Peygamber'in kendisi oldugunu anlamasinin benzeridir (Kastallânî).

[480] Kirk yasinda peygamber gönderildigine ve üç senelik vahy fasilasi müddeti de Mekke'deki on sene ikaametine ilâve olunduguna göre, Medine'deki on senelik hayatiyle beraber altmisüç yil doldurulmus olur. Bu sebeble âlimlerin cumhuru, altmisüç sayisinda ittifak etmislerdir. Saîd ibnu'I-Müseyyeb, Mucâhid, Sa'-bî gibi en büyük tabiî âlimleri kesin olarak bu sayiya tutunmuslar ve altmisbes yas olmak üzere Ibn Abbâs'tan gelen rivayete ragbet etmemislerdir. Ahmed ibn Hanbel de altmisüç sayisinin en saglam rivayete dayandigini söylemistir.

[481] Müte muharebesinde baskomutan iken sehîd düsen Zeyd ibn Harise ile Mûte sehîdlerinin intikaamim almak üzere Peygamber bir ordu hazirlamis ve buna Zeyd'in oglu Usâme'yi komutan ta'yîn etmisti. Fakat bu ordu Medine'den hareket etmezden Önce Peygamber hastalandi.
Usâme'nin pek genç olmasindan ve bu ordu içinde ilk müslümânlardan birçok kimseler bulundugundan bahisle, onun kumandanligina i'tirâz edenler bulunmustu.

[482] Bu hadîsin birinci kismini hatirlatan diger bir hadîs, "66- Cerîr'in Yemen'e gönderilmesi bâbi"nda 356 rakamiyle geçmisti. Bunun "Peygamber'in vefati bâbi"y-le ilgisi "Peygamber'i bes gün önce defnettik" sözündedir.

[483] Buhârî Magâzî Kitâbi'nin basladigi tarzda bitirmistir. Kitabin basinda buradaki Zeyd ibn Erkam hadîsi üzerine söz geçmisti (ibn Hacer).

[484] Peygamber'in gazvelerinin sayisi hakkinda bu ondokuz sayisindan baska, yir-miyedi, hattâ kirk küsur sayilari da rivayet edilmistir. Ibn Sa'd, Tabakaat'mda. bu ihtilâfin sebebi, bâzi rivâyetlerdeki isimlerin öbür rivayetlerde dâhil bulunmasi oldugunu bildirdikten sonra söyle demistir: Rivayet âlimlerinin bize bildirdigi ve bizzat Peygamber'in katildigi gazveler yirmiyedidir. Hazirlayip gönderdigi seriyyeler de kirkyedidir. Peygamber bizzat istirak ettigi gazvelerde harb ve kitale de katilmistir ki, sunlardir: Bedir, Uhud, MureysI', Hendek, Ku-rayza, Hayber, Mekke fethi, Huneyn, Tâif gazveleridir.

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

65- KITABUT-TEFSIR

(Kur'ân'in Tefsiri Kitabi) [1]

1- Fâtihatu'l-Kitâb Sûresi

"er-Rahmân", "er-Rahîm"; "Rahmet" kökünden türemis iki isimdir. "er-Rahîm" ve "er-Râhim", "el-Alîm" ve "el-Alim" gibi bir ma'nâyadir [2].

1- Fâtihatu'l-Kitâb Hakkinda Gelen Hadîsler Babi

Bu sûreye, Mushaflarda bunun yazilmasiyle baslanmakta ve namaz da bunun okunmasiyle baslanmakta oldugu için "Ümmü'l-Kitâb" adi da verilmistir.
'ed-Dîn",, hayirda, serrde karsilik demektir. Meselde "Kemâ tedînu tudânu" denilir. Mucâhid: "Dîn", hesaba çekmektir, demistir. "Medînîn", "Hesaba çekilenler" demektir [3].

1-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ (R) söyle demistir: Ben mescidde namaz kiliyordum. Rasûlullah beni çagirdi. Ben icabet edemedim. (Namazdan sonra:)

— Yâ Rasûlallah, ben namaz kiliyordum, diye Özür beyân ettim.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— ' 'A ilah Kur 'ân 'da: Ey îmân edenler, sizi hayât verecek seylere da'vet ettigi zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin (ei-Enfâi: 24) bu-yurmadi mi?" dedi.
Sonra bana:
— "Ey Sa'd, sen bu mescidden çikmadan önce sana muhakkak bir sûre ögretecegim ki, o Kur'ân 'daki sûrelerin (sevâbca) en büyügüdür!" buyurdu.
Sonra elimi tuttu. Mescidden çikmak istedigi sirada ben:
— (Yâ Rasûlallah!) "Sana bir sûre ögretecegim ki, o, Kur'ân'-daki sûrelerin en büyügüdür!" demedin mi? dedim.
Rasûlullah:
— "Osûreel-HamdutillâhiRabbVUÂlemîn'dirkU namazlarda tekrar olunan yedi âyet ve bana ihsan olunan Büyük Kur'ân 'dir" buyurdu [4].

2- "Gayr'l-Magdûbi Aleyhim vela'd-dâllîn*' Babi [5]

2- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs etti: Bize (Imâm) Mâlik, Su-meyy'den; o da Ebû Salih Zekvân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Rasûlullah (S): "Imâm -namazda Fatiha okurken-Gayri H-magdûbi aleyhim vela 'd-dâllîn dedigi^ zaman, siz de Âmîn deyiniz. Her kimin Âmîn demesi meleklerin Âmîn demelerine uyarsa, onun geçmis günâhlari magfiret olunur" buyurmustur [6].

2- El-Bakara Suresi

Rahman ve Rahîm olan Allahhn ismiyle [7]

3- Yüce Allah'in "Ve Âdem'e Bütün Isimleri Ögretti."(Âyet: 31) Kavli Babi

3-.......Enes(R)'ten, Peygamber (S) söyle buyurmustur: Müminler kiyamet gününde toplanirlar da:
— (Bir kimseden) Rabb'imizin huzurunda bize sefaat etmesini istesek, dediler.
Akabinde Âdem'e geldiler ve:
— Sen insanlarin babasi Âdem'sin. Allah seni kendi eliyle yaratti, meleklerini sana secde ettirdi ve sana herseyin isimlerini ögretti. Bulundugumuz su durumdan bizleri rahata erdirmesi için Rabb'in katinda bizlere sefaat et! derler.
Âdem, islemis oldugu hatîesini ve bundan dolayi Rabb'inden utanmakta oldugunu zikreder ve:
— Ben buna ehil degilim. Siz Nûh 'a gidiniz. Çünkü o, Allah 'in yer ahâlîsine peygamber göndermis oldugu ilk rasûldür, der.
Akabinde onlar Nûh Peygamber'e gelirler. Nûh da Rabb'inden, hakkinda hiçbir bilgisinin bulunmadigi birseyi istemesini ve bu sebeb-den utanmakta oldugunu zikrederek:
— Ben sefaat edecek makaamda degilim. Siz Halîlu V -Rahman 'a gidiniz, der.

Kitâbu't-Tefsfr/417I

Müteakiben onlar Ibrahim 'e gelirler. O da (hatîesini ve bu se-bebden Rabb'inden utanmakta oldugunu zikrederek):

— Ben buna ehil degilim. Siz Allah'in kelâm ettigi ve kendine Tevrat verdigi bir kul olan Musa'ya gidiniz, der.

Onlar da Musa'ya gelirler. Mûsâ da bir nefis karsiliginda olmaksizin insan öldürmüs oldugunu, bu sebeble Rabb'inden utanmakta oldugunu zikrederek:

— Ben buna ehil degilim. Siz Allah 'in kulu ve Rasûlü, Allah 'in Kelimesi ve Ruhu olan isa'ya gidin, der.

îsâ da onlara:

— Ben buna ehil degilim. Siz geçmis ve geri kalmis günâhlarini Allah'in magfiret eyledigi bir kul olan Muhammed'e gidiniz, der.

Onlar bundan sonra bana gelirler. Ben de Rabb'imin huzuruna izin istemek üzere giderim. Bana izin verilir. Rabb'imi-görünce secdeye kapanirim. Allah beni diledigi kadar bu vaziyette birakir. Sonra Allah tarafindan:

— Basini kaldir, iste; sana verilir; söyle, sözün isitilir; sefaat et, sefaatin kabul edilir, denilir.

Ben basimi kaldirir ve bana ögretecegi bir tahmîd ile Rabb'ime hamd eylerim. Sonra sefaat ederim. Benim için bir hudûd ta'yîn buyurur. Ben de o mikdâr insani cennete girdiririm. Sonra tekrar Rabb 7-me dönerim. Rabb'imi görünce, bundan evvel yaptigim gibi, secdeye kapanirim. Sonra sefaat ederim. Yine benim için bir sinir ta'yîn eder. Ben o mikdâr insani cennete girdiririm. Sonra üçüncü defa Rabb'i-me dönerim, sonra dördüncü defa dönerim de:

— (Yâ Rabb!) Ateste Kur'ân'in habsettiklerinden ve üzerine hu-lûd vâcib olanlardan baska kimse kalmadi, derim."

Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ancak Kur'ân'in habsettik-leri, yâni Yüce Allah'in kâfirler hakkindaki "Hâlidîne fîhâ (- Orada devamli kalicilar olarak)'* sözünün habsettikleri kaldi, dedi [8].

4- Bâb [9]

Mucâhîd: "Ilâ seyâtînihim" demek "Münafiklardan ve müsriklerden olan arkadaslarina" demektir. "Muhîtun
bVl-kâfirîn", "Allah onlari toplayacaktir"; "Sibgatun", "Dîn"dir. "Ale't-hâsiîn", "Gerçek mü'minler üzerine"
demektir, demistir.

Yine Mucâhid: "Bi-kuvvetin" demek, "Içindekilerle amel ederek" demektir, demistir.

Ebû'l-Âliye de:

"Maraz", "Sekk"tir demistir. "Ve mâ halfehâ", "Hayâtta kalanlara bir ibrettir" demektir. "Lâ siyete", "Lâ beyaza"; yânî "Hiç beyaz yok" demektir.

EhiH-Aliye'den baskalari: "Yesûmûnekum", "Yûlûnekum"; yânî "Sizi evirip çeviriyorlar" demektir, dediler.

"el-Velâye" (vâv'in fethâsiyle); "Besleyicilik, terbiyecilik, mâlikiyet ve sâhibiyet" demek olan "Velâ"nin masdaridir. Vâv kesre yapildigi zaman, yânî "Vilâye" dendigi zaman, bunun ma'nâsi

"Imaret", yânî "Emirlik, beylik ve buyuruculuk"tan ibaret olur.
Bâzilari: Yenmekte olan taneli bitkilerin hepsi "FûnTdur, dedi.
Katâde: "Fe-bâû", "Fe'n-kalebû" (yânî: Döndüler) demektir, dedi.
Ondan baskalari: "Yesteftihûne" (yânî: Fetih istiyorlardi), "Meded ve nusrat istiyorlardi" demektir; "Serav", "Sattilar" demektir, dediler.
"Râinâ", bönlük, ahmaklik ma'nâsma olan "Ruûnet" masdarindandir. Onlar bir insani ahmakliga nisbet
etmek istedikleri zaman "Râmâ" derlerdi. liLâ yeczî", "Lâ yugnî" (yâni: Fayda vermez) demektir.
"Hutuvât" ise, adim atmak ma'nâsina olan "el-Hatv" masdarindandir.
Buna göre ma'nâ: "Seytânin izlerine, yollarina uymayin" demek olur. ilO hâlde kendiniz bilip dururken, Allah'a esler kosmayin" (ci-Bakara: 22),

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'e:
— Allah katinda hangi günâh en büyüktür? diye sordum. Peygamber:
— "Allah seni yarattigi hâlde, Allah 'a benzer bir es uydurman-dir" buyurdu.
Ben:
— Hakîkaten bu elbette pek büyüktür! dedim.
— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordum. Peygamber:
— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak, çocugunu öldürmendir" buyurdu.
— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedim. Peygamber:
— "Komsunun zevcesiyle zina fiilini is/emendir" buyurdu [10].
Ve Yüce Allah'in su kavli: iiVe üstünüze bulutu gölge yapmis, size kudret helvâsiyle yelve kusunu indirmis, size rizk olarak verdigimiz seylerin iyilerinden, güzellerinden yiyin (demistik). Onlar (nan-körlükleriyle) bize zulmetmemisler, fakat kendi kendilerine zulmetmislerdi" (el-Bakara: 57) [11].
Mucâhid: "el-Menn " samga (yânî zamk)'dir, "es-Selvâ" da kustur, demistir.

5-.......Saîd ibn Zeyd(R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Kizilimtirak beyaz mantar, kudret helvasi nev 'inden birriziktir. Suyu da göz agrisina sifâdir" buyurdu [12].

5- Bâb:

"Hani (Tîh'ten çiktiktan sonra) su kasabaya girip dilediginiz yerde istediginizi bol bol yiyin. Kapisindan secde ederek girin ve (dilegimiz) Hitta'dir deyin, kusurlarinizi örtelim; iyilik edenleri ise daha artiracagiz,
demistik" {Âyet: 58).
"Ragaden", "Genis, çok" demektir [13].

6-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: (Allah tarafindan) Isrâîl ogullarina:

— Kudüs'ün kapisindan egilirek (tevazu' ile) giriniz ve Hitta (= Yâ Rabb! Dilegimiz günâhimizi indirmendir) deyiniz, denildi.
Onlar (tersine) kiçlari üzere emekleyerek girdiler ve (o kelimeyi) degistirdiler de "Hittatun habbetun fî saaratin" seklinde söylediler [14].

6- Bâb: Yüce Allah'in "De Ki: Kim Cebrail'e Düsman Olursa... ** (Âyet: 97) Kavli [15]

Ve Ikrime: "Cebre" ve "Mîke" ve "Serâfi", "Abdun; "il" ise "Allah"tir, demistir [16].

7-.......Enes (R) söyle demistir: Abdullah'ton Mâm bir arazîde hurma toplarken Rasûlullah'm Medine'ye gelmesini isitmis. Akabinde Peygamber'in yanina geldi ve:
— Ben sana üç sey soracagim ki, bunlarin cevâblarim ancak peygamber olan bilebilir: Kiyamet alâmetlerinin birincisi nedir? Cennet ehlinin ilk yemegi nedir? Çocugu babasina yâhud anasina çekip benzeten sey nedir? dedi.
Peygamber (S):
— "Bunlarin cevâblarini biraz önce bana Cibril haber verdi" dedi.
Abdullah ibn Selâm:
— Cibril mi? dedi. Peygamber:
— "Evet" dedi. Abdullah;
— Cibril, melekler içinde Yahûdîler'in düsmanidir, dedi. Bunun üzerine Paygamber (yâhud râvî): liDe ki: Kim Cibril'e
düsman olursa (kahrindan gebersin)/ Çünkü kendinden evvelki ki-tâblari tasdik edici ve mü 'minler için aynen hidâyet ve müjde olan Kur'ân % Allah 'in izniyle senin kalbinin üstüne o indirmistir. Kim Allah % meleklerine, rasûllerine, Cebrail'e, MîkâîVe düsman olursa, süb-hesiz Allah da o (gibi) kâfirlerin düsmanidir'" (ei-Bakara: 97-98) âyetini okudu. Ve söyle devam etti:
— "Kiyamet alâmetlerinin ilki, insanlari dogudan batiya sürecek bir atestir. Cennet ehlinin ilk yemegi balik cigerinin (sarkmis olan) fazlasidir. Çocugun baba ve ana soylarina çekmesi söyledir: Cinsî münâsebet sirasinda erkegin suyu, kadinin suyu önüne geçtiginde, çocugu kendine çeker. Kadinin suyu erkeginkinin önüne geçtigi zaman çocugu o kendine çeker" buyurdu.
Bunun üzerine Abdullah ibn Selâm:
— Eshedu en tâ ilahe ille'llah ve eshedu enneke rasûlullah! dedi de söyle devam etti:
— Yâ Rasûlallah! Yahûdîler insani hayrette birakacak surette yalan söyleyen, asilsiz iftiralarda bulunan bir kavimdir. Eger Sen beni onlardan sormadan önce benim müslümân oldugumu bilirlerse, muhakkak bana iftira ederler. (Siz evvelâ beni onlardan sorunuz) dedi.
Akabinde bir Yahûdî toplulugu geldi. Peygamber:
— "Içinizde Abdullah (ibn Selâm) nasil adamdir?" diye sordu.
Yahûdîler:
— O bizim hayirlimiz ve hayirlimizin ogludur. Seyyidimiz ve sey-yidimizin ogludur, dediler.
Peygamber:
— "Abdullah ibn Selâm Islâm 'a girerse ne dersiniz? (Siz de müslümân olur musunuz?) diye sordu.

Bunun üzerine Yahûdîler:
— Böyle seyden Allah onu korusun! dediler. Bunun üzerine Abdullah, Yahûdîler'e karsi çikti da:
— Eshedu enlâ ilahe ille'llah ve eshedu enne Muhammeden rasûlullah, diye iki sehâdet kelimesini söyleyiverdi.
Bu sehâdetler üzerine Yahûdîler:
— O bizim serrlimizdir ve serrlimizin ogludur, dediler, ve Abdullah ibn Selâm'in degerini eksilttiler.
Abdullah:
— Yâ Rasûlallah! Iste korkmakta oldugum sey budur, dedi [17].

7- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Biz neshettigimiz veya geri biraktigimiz bir âyetin yerine ya ondan daha hayirlisini, yâhud onun benzerini getiririz* Allah'in her seye kemâliyle kaadir oldugunu bilmedin mi?" (Âyet. 106) [18].

8-....... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Umer (R):
— Bizim en düzgün Kur'ân okuyanimiz Ubeyy ibn Ka'b'dir. En isabetli hüküm verenimiz de Alî ibn Ebî Tâlib'dir. Sübhesiz biz, Ubeyy ibn Ka'b'm okuyus usûlü ve edasindan bir kismini terketmekteyiz. Bununla beraber Ubeyy: Ben Rasûlullah'tan isittigim hiçbirseyi ter-ketmem (unutmam), diye iddia etmektedir. Hâlbuki Yüce Allah: "Biz bir âyetten nesheder veya geri birakirsak, ondan daha hayirlisini yâhud onun benzerini getiririz... " (Âyet: 106) buyurmustur, dedi [19].

8- Bâb:

"Onlar: 'Allah kendine çocuk edindi' dediler. Hâsfiy O (bu gibi seylerden) pak ve münezzehtir... " (Âyet: iie) [20].

9-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan: Peygamber (S) söyle demistir: "Allah söyle buyurdu: Bâzi Âdem oglu beni yalanladi. Hâlbuki beni yalanlamak ona yakismazdi. Bâzisi da bana sövdü. Hâlbuki bana sövmek ona yakismazdi. Âdem oglunun beni yalanlamasina gelince; o (öldükten sonra) benim onu eskisi gibi îâde edip yaratmaga gücüm yetmez sanir. Bana sövmesi hususu da: Benim çocugum ol-dugunu söylemesidir. Hâlbuki ben zevce ve çocuk edinmekten uzak bulunuyorum" [21].

9- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Siz de Ibrahim'in makaamindan bir namaz yeri edinin..." (Âyet: 125).

"Mesabe", insanlarin tekrar tekrar gidip dönmekte olduklari yerdir [22].

10- Bize Müsedded Yahya ibn Saîd^den; o da Humeyd'den; o da Enes'ten tahdîs etti: Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Umer (R):
— Üç sey hakkindaki dilegim Allah'in vahyine uygun geldi, yâ-hud Rabb'im bana muvafakat etti. Ben: Yâ Rasûlallah! Makaamu Ibrahim'den bir namaz yeri edinseniz! dedim. (Bu lafizla âyet indi.) Yine ben: Yâ Rasûlallah! Yaniniza iyi ve kötü kimseler giriyor. Mü'-minlerin analari olan kadinlarinizin örtünmelerini emretseniz! dedim. Bunun üzerine Allah Hicâb (ei-Ahzâb: 59) âyetini indirdi.
Umer dedi ki:
— Bana Peygamber'in bâzi kadinlarina darilmasi haberi ulasti. Bunun üzerine kadinlarin yanma gittim ve: Kadinlar! Ya bu hirçinliga nihayet verirsiniz, yâhud iyi biliniz ki Allah, sizin yerinize Rasû-lü'ne sizden daha hayirli kadinlar verir, dedim. Nihayet Peygamber'in kadinlarindan birisinin yanma vardim. Kadin bana: Yâ Umer! Rasû-lullah* kadinlarina ögüt vermez mi ki, sen onlara va'z vermeye kalkisiyorsun? dedi. Bunun üzerine de Allah su âyeti indirdi: "Eger o sizi bosarsa, yerinize -Allah'a itaatle teslim olan, Allah'in birligini tas-dîk eden, namaz kilan, günâhlardan tevbe ile vazgeçen, ibâdet eyleyen, oruç tutan kadinlar, dullar ve kizlar olmak üzere- Rabb 'inin ona sizden daha hayirlilarini vermesi umulur" (et-Tahrîm: 5) [23].
Ibnu Ebî Meryem söyle dedi: Bize Yahya ibnu Eyyûb haber verdi: Bana Humeyd tahdîs edip: Ben Enes'ten isittim, o da Umer'den demistir [24].

10- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Hani Ibrahim o BeytHn temellerini hmâîl ile birlikte yükseltiyordu (da ikisi söyle duâ etmislerdi): Ey Rabb 'imiz, bizden (su hizmeti) kabul buyur. Sübhesiz Sen hakkiyle isiten, kemâliyle bilensin'" (Âyet: 127).
"el-Kavâid", onun temelleridir. Bunun müfredi "KaaideturTdur. Kadinlardan olan "Kavâid"in müfredi ise"Kaaid"dir [25].
11 -.......Abdullah, ibn Muhammed ibn Ebî Bekr, Abdullah ibn Umer.'e, Peygamber'in zevcesi Âise(R)'den haber verdi ki (o söyle demistir): Rasûlullah (S) bana:
— "Kavmin Kureys'in Ka'be'yi bina ettiklerini ve Ibrahim'in temellerinden kisalttiklarini görmedin mi (yâni bilmedin mi)?" buyurdu.
Ben:
— Yâ Rasûlallah, onlarin kisalttiklari temeli Sen Ibrahim'in temelleri üzerine döndürmez misin? dedim.
Rasûlullah:.
— "Kavmin küfür zamanina yakin olmasaydi (muhakkak ben Ka'be'yi Ibrahim'in temelleri üzerine döndürürdüm) " buyurdu.
Abdullah ibn Umer, Âise'den bunu rivayet ettikten sonra: — Yemîn olsun Âise bunu muhakkak Rasûlullah'tan isitmistir. Ben Rasûlullah'in Hicr'a yakin olan iki köseyi isti'lâm etmemesinin, ancak Beyt'in (bu iki kösesinin) Ibrahim'in temelleri üzerinde tamamlanmamis olmasindan ileri geldigini

saniyorum, demistir [26].

11- Bâb:

"Deyin ki: Biz Allah'a ve bize indirilene îmân ettik... " (Âyet: 136).

12-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Kitâb sahibi olanlar Tevrat'i Ibrânîce (metni) ile okurlar, Arab dili ile de onu müslümân-lara tefsir ederlerdi. Rasûlullah (S) bu hususta sahâbîlefine: "Sizler Ehli Kitâb'i tasdik de etmeyin, tekzîb de etmeyin. Sizler sunu söyleyin: Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), Ibrahim'e, IsmâîVe, Is-hâk 'a, Ya 'kûb 'a ve torunlarina indirilenlere, Mûsâ yya, îsâ ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb 'leri katindan verilenlere îmân ettik. Onlardan hiçbirim digerinden ayirdetmeyiz. Biz Allah 'a teslim olmus müslümânlariz" (Âyet: 136) [27].
"Insanlardan birtakim beyinsizler: Müslümanlari, üzerinde durduklari eski kibleden çeviren (sebeb) nedir? diyecekler. De ki: Dogu da Allah 'in, bati da. O, kimi dilerse onu dogru yola iletir" (Âyet: hi) [28].

13-.......el-Berâibn Âzib(R)'den (söyle demistir): Rasûlullah (S) Medine'de onalti ay yâhud onyedi ay Kudüs'teki Beytu'l-Makdis'e dogru namaz kildi. Fakat her zaman kiblesinin Ka'be ciheti olmasini arzu ederdi. Rasûlullah, Ka'be'ye dogru ilk namazini kildi yâhud ikindi namazini kildi. Bir cemâat de O'nunla birlikte kildilar. Ondan sonra, O'nunla birlikte namaz kilanlardan biri çikti ve bir mescidde bulunan bir cemâate, onlar namaz kilarlarken ugradi. Onlara:
— Peygamber ile birlikte Mekke'ye dogru namaz kildigima Allah için sehâdet ederim, dedi.
Bu sehâdet üzerine o cemâat namazlarini bozmadan olduklari gibi Ka'be'den tarafa döndüler. Kible degistirilmeden evvel ilk kibleye dogru namaz kilarak vefat etmis, öldürülmüs birtakim insanlar vardi. Biz bunlar hakkinda ne diyecegimizi (nasil bir hüküm verecegimizi) bilemedik. O zaman Allah su âyeti indirdi: "...Allah sizin îmâninizi zâyV edecek degildir. Çünkü Allah insanlara çok sefkatli, çok merhametlidir" (Âyet: 143) [29].
' 'Böylece sizi vasat (orta) bir ümmet yapmisizdir. Insanlara karsi sâhidler olasiniz, bu Rasûl de sizin üzerinize tam bir sâhid olsun diye" (Âyet: 143).

14-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kiyamet gününde Nûh çagrilacak, Nûh:
— Lebbeyke ve sa 'deyke yâ Rabb (= Da'vetine icabet ettim, huzuruna geldim, emrine hazirim yâ Rabb)/ diyecek.
Allah:
— (Emirlerimi ümmetine) teblig ettin mi? diye soracak. Nûh da:
— Evet ettim! diyecek.
Bunun üzerine Nuh'un ümmetine:
— Nûh size teblig etti mi? diye sorulacak. Nuh'un ümmeti de:

— Bizi böyle âhiret azabindan korkutan bir peygamber gelmedi! diyecekler.
Bu cevâb üzerine Allah:
— Ey Nûh, senin teblig ettigine kim sehâdeî eder? diye soracak. O da:
— Muhammed ve O'nun ümmeti, diye cevâb verecek. Akabinde Muhammed ile ümmeti, Nuh'un, ümmetine Allah'in
hükümlerini teblig etmis olduguna sehâdet edecekler. Rasülünüz de sizin üzerinize bir sâhid olacaktir. Iste su beyânim, zikri ulu olan Allah 'in su kavlidir: Böylece sizi orta bir ümmet yapmisizdir. Insanlara karsi sâhidler olasiniz, bu Râsûl de sizin üzerinize sâhid olsun diye (Âyet: 143)".

"el-Vasat", "el-Adi" demektir [30].

12-''...Senin Üstünde Durageldigin (Ka'be'yi Tekrar) Kible Yapmamiz O Rasûlfe (Sana) Uyanlari, Ayaginin Iki Ökçesi Üzerinde Geri Döneceklerden Ayirdetmemiz Içindir. Gerçi Bu Elbette Büyük Bir Mes'eledir. Ancak Bu Allah'in Dogru Yola Ilettigi Kimseler Hakkinda Degil" (Âyet: 143) Babi

15-.......Abdullah ibnUmer(R)'den: Insanlar Kubâ Mescidi'nde sabah namazi kilarlarken birisi geldi de:
— Allah, Peygamber üzerine Ka'be'ye yönelmesi için Kur'ân indirdi; siz de Ka'be'ye: yöneliniz! dedi.

Onlar da namaz içinde Ka'be'ye yöneldiler [31].

13- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Biz yüzünü çok kerre göge dogru evirip çevirdigini muhakkak görüyoruz. Simdi seni herhalde hosnûd olacagin bir kibleye döndürüyoruz- Yüzünü artik Mescidi Haram tarafina çevir. (Ey Mü'minler!) Siz de nerede bulunursaniz (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün. Sübhe yok ki, kendilerine kitâb verilenler bunun Rabb Herinden gelen bir gerçek oldugunu pek iyi bilirler. Allah onlarin yapacaklarindan gafil degildir" {Âyet: 144).

16-.......Enes ibn Mâlik (R) -ömrünün sonlarinda-: Iki kibleye (yâni Kudüs'e ve Ka'be'ye) dogru namaz kilanlardan benden baska kimse kalmadi, demistir.

14- And Olsun Ki, Sen Kendilerine Kitâb Verilenlere Her Âyeti Getirmis Olsan, Onlar Yine Senin Kiblene Uymazlar. Sen De Onlarin Kiblesine Tâbi' Olucu Degilsin. Onlarin Kimi Kiminin Kiblesine Uyucu Degildir. And Olsun Sana Gelen Bunca Ilimden Sonra, Onlarin Hevâlarina Uyacak Olursan, O Takdirde Sübhesiz Ve Muhakkak Yazik Etmislerden(Sayilir)Sin" (Âyet: 145) Babi

17-....... îbn Umer(R)'den (söyle demistir): Insanlar Küba'da sabah namazi içinde bulunduklari sirada bir adam geldi de:

— Bu gece Peygamber'e Kur'ân indirilmis ve Ka'be'ye dönmesi emredilmistir. Dikkat edin! Siz de Ka'be'ye yönelin! dedi.
Insanlarin yüzü Sâm tarafina yönelik bulunuyordu. Bu haber üzerine yüzlerini Ka'be tarafina döndürdüler [32].

15- 'Kendilerine Kitâb Verdiklerimiz Onu Öz Ogullari Gibi Tanirlar. Öyle Iken Içlerinden Bir Güruh, Kendileri Bilip Durduklari Hâlde Yine Mutlakaa Hakki Gizlerler. Hakk Rabb'indendir. O Hâlde Sakin Sübhecilerden Olma" (Âyet: 146-147) Bâb1 [33]

18-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Insanlar Kubâ'da sabah namazi içinde bulunduklari sirada bir kimse gelip:
— Sübhesiz bu gece Peygamber'in üzerine Kur'ân indirilmis ve kendisi namazda Ka'be'ye yönelmekle emrolunmustur! Bunun için sizler de Ka'be'ye yöneliniz! dedi.
Cemâatin yüzleri Sâm cihetine yönelik iken, hemen Ka'be tarafina döndüler.

16- "Herkesin Yüzünü Kendine Döndürücü Oldugu Bir Yöneîi Vardir. Öyleyse Siz De (Ey Mü'minler) Hayir Islerine Kosun, Birbirimizle Yaris Edin. Nerede Bulunursaniz Allah Hepinizi (Bir Araya) Getirecektir. Sübhesiz Ki, Allah Herseye Hakkiyle Kaadirdir" (Âyet: I4s) Babi [34]

19-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim, o: Biz Peygamber'le birlikte onalti yâhiid onyedi ay Beytu'l-Makdis tarafina dogru namaz kildik. Sonra Allah O'nu Ka'be yönü-ne döndürdü, dedi.
'Hangi yerden sefere çikarsan namazda yüzünü Mescidi Haram 'a dogru çevir. Bu emir, Rabb 'inden gelen mutlak bir haktir. Allah, yapacaklarinizdan gâfIl degildir" (Âyet: 149).
"Onun satrina", "Onun yönüne" demektir [35].

20-.......Abdullah ibn Dînârtahdîs edip söyle demistir: Ben Ibn Umer(R)'den isittim, o söyle diyordu: Insanlar Küba'da sabah na-mâzi içinde bulunduklari sirada onlara bir adam geldi de:
— Bu gece Kur'ân indirildi ve Ka'be tarafina yönelmek emro-lundu, siz de Ka'be tarafina yöneliniz! dedi.
Saff hâlindeki bu insanlar hiçbir degistirme yapmaksizin, olduklari gibi yerlerinde döndüler de Ka'be tarafina yöneldiler; hâlbuki yüzleri Sâm cihetinde idi.
"Hangi yerden çikarsan (namazda) yüzünü Mescidi Haram'a dogru çevirir. (Siz de ey mü'minler) nerede olursaniz olun, yüzlerinizi o yana döndürün. Tâ ki, aleyhinizde insanlarin, içlerindeki zâlim olanlarindan baskasinin (tutunabilecegi) hiçbir hüccet kalmasin. Artik onlardan korkmayin, benden korkun. Tâ ki, size karsi olan nV-metimi tamamlayayim. (Bu sayede) siz de hidâyete kavusmayi ümîd edebilirsiniz" (Âyet: 150) [36].

21- Bize Kuteybe ibn Saîd, Mâlik'ten; o da Abdullah ibn Dî-nâr'dan tahdîs etti ki, îbn Umer (R) söyle demistir: Insanlar Kubâ'-da sabah namazi içinde bulunduklari sirada kendilerine bir adam geldi ve:
— Bu gece Rasülullah'in üzerine Kur'ân indirilmis ve Ka'be tarafina yönelmesi emredilmistir. Siz de Ka'be'ye yöneliniz, dedi.
Insanlarin yüzleri Sâm tarafina yönelik iken hemen Ka'be cihetine döndüler.

17- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Sübhe yok ki, Safa ile Merve Allah'in seâirindendir. Iste kim o Beyt 7 hacc veya umre kasdi ile ziyaret ederse, bunlari güzelce tavaf etmesinde üzerine bir be's yoktur. Kim gönlünden koparak bir hayir islerse (mükâfatini görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren ve hakkiyle bilendir" (Âyet: iss). "Seâir", "Alâmetler" demektir. Bunun müfredi "Saîre'Mir. Ibn Abbâs: "Safvân", "Tas"tir, "Hicâre" de denilir. Bunlar öyle çiplak taslardir ki, üzerlerinde hiçbirsey bitirmezler; bunun müfredi "Safvâne"dir, bu da "Safa" ma'nâsinadir. "es~Safâ" ise cemf içindir, demistir [37].

22-.......Urve söyle demistir: Ben Peygamber'in zevcesi Âise*-" ye sunu sordum:
— Yüce Allah'in su kavli hakkinda ne dersin: "Sübhe yok ki Safa ile Merve A ilah Hn seâirindendir. Iste kim o Beyt H hacc ve um e kasdiyle ziyaret ederse, bunlari güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur" buyurdu. Ben bu sözden o iki tepe arasinda tavaf etmemekten hiçbir kimse üzerine bir günâh olmadigini düsünüyorum, dedim.
Âise:
— Hayir öyle degil. Eger âyet senin söylemekte oldugun gibi (sa'y mubahtir demek) olsaydi, âyet: "Safa ile Merve arasinda sa'y etmemekte günâh yoktur" suretinde olurdu. Sübhesiz bu âyet Ensâr hakkinda indirilmistir. Onlar Islâm'dan evvel Kudeyd mevkiinin hizasinda bulunan Menât putu için ihrama girerlerdi. Ensâr'dan ihrama girenler (kendi putlarinin karsisinda üzerlerinde baskalarinin Isâf ve Naile putlari bulunan) Safa ve Merve arasinda sa'y etmeyi günâh sayarlardi. Islâm Dîni gelince Ensâr: Safa ile Merve arasinda sa'y etmek bize agir geliyor, diye bunun hükmünü Rasûlullah'tan sordular. Bunun üzerine Allah: "Sübhe yok ki, Safa ile Merve Allah'in seâirindendir. Iste kim o Beyt 7 hacc ve umre kasdiyle ziyaret ederse, bunlari güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur" âyetini indirdi.

23-.......Âsim ibn Süleyman söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'e Safa ile Merve'den sordum. Enes: Biz bunlar Câhiliyet isin-dendir (bunlari tavafla ibâdet ederlerdi) diye düsünürdük. Islâm'a giris olunca bu iki tepe arasinda sa'y etmekten kendimizi tuttuk. Bunun üzerine Yüce Allah: "Sübhe yok ki, Safa ile Merve Allah 'in seâirindendir. Iste kim o Beyt 7 hacc veya umre kasdiyle ziyaret ederse, bunlari güzelce tavaf etmesinde üzerine günâh yoktur" âyetini indirdi [38].

18- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Insanlar içinde Allah'tan gayrisini O'na emsal edinen adamlar vardir ki, onlari Allah'a olan sevgi

gibi severler. îmân edenlerin Allah'a sevgisi ise (herseyden) saglamdir. (Allah'a esler uydurarak nefislerine) zulmedenler azabi görecekleri zaman, bütün kuvvetin hakîkaten Allah'in oldugunu ve Allah'in hakîkaten pek çetin azâbli bulundugunu bilselerdi" (Âyet: 165) [39].

"Endâden", "Azdâden", yânî "Muhalif benzerler" demektir; müfredi "Nidd"dir.

24-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir söz söyledi, ben de diger bir söz söyledim. Peygamber:

— 'Allah'in yarattiklarindan herhangi birseyi A Hah 'a denk yapip, ona dua ederek ölen kimse atese girer" buyurdu.

Ben de:

— Allah'a bir benzer çagirmayarak ölen kimse cennete girer, dedim [40].

19- Bâb:

' 'Ey îmân edenler, maktuller hakkinda size kisas yazildi. Hür, hür ile; köle, köle ile; disi, disi ile (kisas olunur). Fakat kimin lehinde maktulün kardesi tarafindan cüz'î birsey affolunursa (kisas düser). Artik örfe uymak, onu

güzellikle ödemek (lâzimdir). Bu, Rabb'inizden bir hafifletme ve rahmettir. O hâlde kim bufafv ve edâ)dan sonra (kaatile) tecâvüzde bulunursa, onun için pek acikli bir azâb vardir" (Âyet: ns).

Uf iye (= Affolunursa)", "Terk olunursa" demektir [41].

25-.......Amr ibn Dînâr tahdîs edip söyle demistir: Ben Mucâhid ibn Cebr'den isittim, söyle dedi: Ben Ibn Abbâs(R)'tan isittim, söyle diyordu: Israîl ogullan'nda kisas vardi fakat onlarda diyet yoktu. Yüce Allah bu ümmete hitaben: "Üzerinize maktuller hakkinda kisas yaziîdu Hür, hür ile; köle, köle ile; disi, disi ile (kisas olunur). Fakat kimin lehine maktulün kardesi tarafindan cüz T birsey affolunursa (kisas düser)".

"Afv", kasden öldürmede (velînin affedilenden) diyeti kabul etmesidir.

Ma'rüfatâbi' olmak ve güzellikle ödeme yapmak: Maktulün velîsi diyeti ma'rûfla yânî siddet göstermeden ister, kisastan affedilen kimse de diyeti güzellikle, yânî bekletmeden ve eksiltmeden öder, demektir.

Iste bu (afv ve diyet hükmü, sizden önceki milletler üzerine yazilmis olan hükümlerden) Rabb'iniz tarafindan yapilmis bir hafifletme ve bir rahmettir. Artik bundan sonra (yânî diyeti kabulden sonra) kim tecâvüz ederse ona acikli bir azâb vardir.

26- Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs etti: Bize Humeyd tahdîs etti ki onlara da Enes, Peygamber(S)'in: "Allah'in Ki-tâbi{nm) hükmü kisas yapmaktir" buyurdugunu tahdîs etmistir.

27-.......Abdullah ibnu Ebî Bekr es-Sehmî söyle demistir: Bize Humeyd, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Enes'in halasi olan Rubeyy', bir cariyenin ön dislerini kirmis, Rubeyy'in kavmi o cariyeden afv istediler. Cariyenin ailesi affetmediler. Rubeyy'in ailesi onlara diyet arzettiler. Cariyenin kavmi

diyeti de kabul etmeyip kisasta direttiler. Akabinde Rasûlullah'a geldiler, O'nun huzurunda da (afv ve diyeti kabul etmeyip) kisasta direttiler. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kisas ile emretti. (Rubeyy'in erkek kardesi) Enes ibnu'n-Nadr:
— Yâ Rasûlallah! Rubeyy'in ön disi kirilacak mi? Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim (ve ümîd ederim) ki, Rubeyy'in disi kirilmaz! dedi.
Rasûlullah:
— "Yâ Enes (ibne'n-Nadr)/ ^//a/z'm Kitâbi(n\n hükmü) kisastir" buyurdu.
Hakîkaten da'vâcilar bunun akabinde razi olup Rubeyy'den kisasi affettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Allah'in kullarindan öylesi vardir ki, o, Allah'a yemîn etse muhakkak Allah onun yeminini yerine getirir" buyurdu [42].

20- "Ey Imân Edenler, Sizden Evvelkilere Yazildigi Gibi, Sizin Üzerinize De Oruç Yazildu Tâ Ki Konmasiniz" (Âyet: 183) Bâbl [43]

28-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Âsûrâ günü Câhiliyet ahâlîsi oruç tutarlardi. Ramazân orucu emri inince Peygamber (S): "isteyen âsûrâ günü oruç tutar, isteyen de tutmaz" buyurdu.

29-.......Âise (R) söyle demistir: Âsûrâ günü, ramazân ayinda oruç tutmak farz kilinmazdan önce oruç tutulur idi. Ramazân ayi orucunu tutma emri inince Peygamber (S): "Dileyen âsûrâ orucu tutar,

30-.......Bize Ubeydullah ibn Mûsâ,îsrâîl ibn Yûnus'tan; o da Mansûr'dan; o da Ibrahim en-Nahaî'den; o da Alkame ibn Kays'tan haber verdi ki, Abdullah ibn Mes'ûd yemek yerken yanma Es'as ibn Kays girdi de:
— Bu gün âsûrâdir! dedi. Ibn Mes'ûd da:
— Âsûrâ, ramazân orucu inmezden önce oruç tutulur bir gündü. Ramazân orucu inince âsûrâ orucu terkedildi. Onun için yaklas da bizimle yemek ye! dedi.

31-.......Âise (R) söyle demistir: Câhiliyet devrinde Kureys âsûrâ günü oruç tutardi. (Hicretten önce) Peygamber (S) de âsûrâ orucu tutardi. Medine'ye hicret edip gelince de bu orucu (âdeti üzere) tuttu. Sahâbîlerine de bu orucun tutulmasini emretti, (ikinci sene sa'-bân ayinda) ramazân orucu inince, ramazân orucu farîza oldu, âsûrâ terkedildi. Artik dileyen âsûrâ orucunu tutar, dileyen de tutmaz oldu [44].

21-"Oruç Sayili Günlerdir. Artik Sizden Kim (O Günlerde) Hasta Yâhud Sefer Üzerinde Olursa, Tutamadigi Günler Sayisinca Baska Günlerde Tutar. Gücü Yetmeyenler Üzerine De Bir Yoksul Doyumu Fidye (Lâzimdir). Bununla Beraber Kim Gönül Istegiyle Bir Hayir Yaparsa Iste Bu, Onun Için Daha Hayirlidir. Oruç Tutmaniz Sizin Hakkinizda Hayirlidir, Bilirseniz" (Âyet: Is4) Kavli Babi [45]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Yüce Allah'in buyurdugu gibi, mükellef kisi hastaliktan dolayi ayin hepsinde oruç tutmaz, demistir. el-Hasen el-Basrî ile Ibrahim en-Nahaî, emzikli ve hâmile kadin hakkinda: Eger bunlar kendi nefisleri yâhud çocuklari üzerine bir zarar gelmesinden korkarlarsa oruç tutmazlar, sonra kaza ederler, demislerdir.
Yasli ihtiyar oruç tutmaya güç yetiremezse (o da oruç tutmaz, üzerine kaza degil de fidye vâcib olur). Enes ihtiyar olduktan sonra bir yâhud iki yil ramazânda her gün bir fakire ekmek ve et yedirip, oruç tutmamistir. Âmmenin kiraati "Yutîkûnehû" seklindedir, bu ekserdir [46]

32-.......Amr ibn Dînâr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. Atâ,Ibn Abbâs'tan "Ve ale'llezîneyutavvakûnehû fidyetun taâmu miskine" seklinde okurken isitmistir.îbn Abbâs:
— Bu âyet nesh edilmis degildir. Âyetteki kisiler yasli erkek ile yasli kadindir ki, bunlar oruç tutmaya muktedir olamazlar; bu se-beble bunlar, her bir gün yerine bir fakiri doyururlar, demistir [47].

22- Bâb:

'Içinizden kim o aya erisirse, onda oruç tutsun.,,(Âyet: 185)

33-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; Ibn Umer'in "Fidyetu taami mesâkîne" seklinde okudugunu, "Ve aleHlezîneyutîkûnehu" âyeti neshedilmistir, dedigini tahdîs etti [48].

34-....... Bize Bekr ibnu Mudar, Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Bukeyr ibnu Abdillah'tan; o da Selemetu'bnu'l-Ekvâ'in âzâdlisi olan Yezîd'den tahdîs etti ki, Seleme (R) söyle demistir: "Oruca güç yeti-remeyenler üzerine de bir yoksul doyumu fidye lâzimdir" âyeti indigi zaman, oruç tutmamak ve fidye vermek isteyenler oldu. Nihayet ondan sonraki "Içinizden kim o aya erisirse, onda oruç tutsun"âyeti indi de (saglam ve mukîmler hakkinda) bu oruç tutmayip fidye vermek muhayyerligini neshetti [49].
Ebû Abdillah el-Buhârî: Bukeyr ibn Abdillah, üstadi Yezîd ibn Ebî Ubeyd el-Eslemî'den önce vefat etti, dedi [50].

23-' 'Oruç Gecesinde Kadinlariniza Yaklasmak Size Halâl Edildi. Onlar Sizin Için, Siz De Onlar Için Birer Libâssiniz. Allah Nefislerinize Karsi Za'f Göstermekte Oldugunuzu Bildi De Tevbenizi Kabul Etti, Sizi Bagisladi. Artik (Bundan Sonra Geceleri) Onlara Yaklasin Ve Allah'in Hakkinizda Yazdigini Isteyin" {Âyet: I87)Bâbi

35-....... Ebû Ishâk Amr ibn Abdillah söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim: Ramazân orucu indigi zaman sahâbî-ler ramazânin hepsinde kadinlara yaklasmiyorlardi. Birtakim erkekler ise kendi nefislerine hiyanet ediyorlardi. Müteakiben Allah: "Allah sizin nefislerinize karsi

za'fgöstermekte oldugunuzu bildi de tevbenizi kabul etti, sizi bagisladi... *' âyetini indirdi [51].

24- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Sâdik fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin için, sonra geceye kadar orucu tamamlayin.
Mescidlerde Vtikâfta bulundugunuz zaman kadinlariniza (geceleri de) yanasmayin. Bu (hükümler) Allah'in sinirlaridir. Sakin onlara yaklasmayin. Iste Allah âyetlerini böylece insanlara açiklar. Tâ ki korunsunlar" (Âyet: 187).
"el-Âkif", "el-Mukîm"dir.

36-.......Ebû Avâne, Husayn'dan; o daes-Sa'bî'dentahdîs etti ki, Adiyy ibn Hatim bir beyaz, bir de siyah ip edindi. Nihayet gece, gecenin bir kismi olunca onlara bakti, fakat bu iki ip kendisine açikça belirmediler. Sabaha yaklasinca:
— Yâ Rasûlallah! Ben yastigimin altina iki ip koydum, dedi.
Rasûlullah (S):
— "Sübhesiz senin yastigin bu takdirde çok genismis. Çünkü (bu âyette zikredilen) beyaz iple siyah ip, senin yastiginin altinda olmuslardir (yânî çok uyumussun)" buyurmustur.

37-....... Adiyy ibn Hatim (R) söyle demistir:
— Yâ Rasûlallah! Siyah iplikten seçilecek beyaz iplik nedir? Bunlar hakîkaten iki ip midir? diye sordum.
O:
— "Eger sen bu iki ipe baktiysan, sübhesiz sen elbette genis kafalisin" buyurduktan sonra "Bunlar senin düsündügün gibi iki ip degildir. Biri gecenin karanligi, digeri de gündüzün beyazligidir"^ buyurdu.

38-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir:' "Size beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyin için" âyeti indi, fakat "Mine'I-fecri" beyâni inmemisti. Birtakim insanlar oruç tutmak istedikleri zaman, onlardan birisi ayaklarina beyaz ip ve siyah ip bagladi da o ipler kendisine iyice belirinceye kadar yemege devam etti. Akabinde Allah o kelâmin ardindan "MineH-fecri{Fecrden)" beyânini indirdi. Sahâbîler böylece Allah'in ancak gece ile gündüzü kasdetmekte oldugunu bildiler [52].

25- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"... Iyilik ve tâat, evlere arkalarindan gelmeniz degildir. Fakat iyilik (Allah'tan) sakinandir. Evlere kapilarindan gelin. Allah'tan sakinin. Tâ ki muradiniza kavusasiniz" (Âyet: 189).

39-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Ensâr ve Kureys'ten baska diger Arablar Câhiliyet devrinde (hacc ve umre niyetiyle) ihrama girdikleri zaman, evlerine (kapilarindan degil de) arka taraflarindan gelirlerdi. Bunun üzerine Allah su âyeti indirdi: "Iyilik ve tâat evlere arkalarindan gelmeniz degildir.

Fakat iyilik Allah'tan sakinandir. Evlere kapilarindan geliniz* [53]

26- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Fitne kalmayincaya, dîn de yalniz Allah'in oluncaya kadar onlarla savasin. Vazgeçerlerse, artik zâlimlerden baskasina hiçbir husûmet yoktur" (Âyet: 193) [54].

40-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti. (Yetmis üçüncü senenin sonunda Haccâc'in Mekke'de) Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i muhasara ettigi o fitne zamaninda iki adam Abdullah ibn Umer'e geldiler de, ona:
— Sübhesiz insanlar helak edildiler (yâhud: Görmekte oldugun su ihtilafli isleri yaptilar). Sen ise Umer'in oglu ve Peygamber'in sa-hâbîsi oldugun hâlde bu savasa çikmandan seni men' eden nedir? dediler.
Ibn Umer onlara:
— Beni bundan, Allah'in kardesimin kanini haram kilmis olmasi men' etmektedir, dedi.
O iki adam:
— Allah ' 'Hiçbir fitne kalmayincaya kadar onlarla savasin" bu-yurmadi mi? dediler.
Ibn Umer de:
— Bizler onlarla harb ettik, nihayet hiçbir fitne kalmadi ve dîn de yalniz Allah'in oldu. Sizler ise bir fitne olsun ve dîn de Allah'tan baskasina âid olsun diye harb etmek istiyorsunuz, dedi.
Usmân ibn Salih sunu ziyâde etti: Abdullah ibn Vehb söyle dedi: Bana Fulân kisi (Misir kaadisi ve âlimi Abdullah ibn Luhey'a'dir denildi) ile Hay ve ibnu Surayh, Bekr ibn Amr el-Meâfirî'den haber verdi. Ona da Bukeyr ibn Abdillah, Nâfi'den söyle tahdîs etmistir: Bir adam Ibn Umer'e geldi de:
— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Azîz ve Celîl olan Allah yolunda cihâdi terkederek bir yil hacc, bir yil da umre yapmana seni ne sevketti? Hâlbuki sen Allah'in cihâda çok tesvîk ettigini bilmissindir! dedi.
Ibn Umer de ona:
— Ey kardesim oglu! Islâm bes sey üzerine kuruldu: Allah'a ve Rasûlü'ne îmân etmek, bes namazi kilmak, ramazân orucu tutmak, zekâti ödemek, Ka'be'yi hacc yapmak dedi.
O zât:
— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Allah'in kendi Kitâbi'nda zikrettigi seyi isitmiyor musun: "Eger müzminlerden iki zümre birbiriyle dö-güsürlerse aralarim bulup baristirin. Eger onlardan biri digerine karsi hâlâ tecâvüz ediyorsa, siz o tecâvüz edenle Allah Un emrine dö'nün-ceye kadar savasin..." (ei-Hucurât: 9)?
"Onlarla hiçbir fitne kalmayincaya kadar savasin..." (d-Bakara: 193)! dedi,
Ibn Umer:
— Biz Rasûlullah zamaninda bunu yaptik. Islâm ehli az idi.. îrnân-li kisi dîni hakkinda fitneye ugratilirdi. Müsrikler onu ya öldürürler, yâhud da devamli azâb ve iskence ederlerdi. Nihayet müslümânlar çogaldi ve hiçbir fitne (yânî dînî baski) kalmadi, dedi.
Bu sefer o zât Ibn Umer'e:
— Alî ve Usmân hakkindaki görüsün, sözün nedir? dedi. Ibn Umer:
— Usmân'a gelince, (Uhûd'daki kaçisini) Allah ondan affetmis gibidir. Amma sizler ondan bu

suçunu affetmeyi hiç istemediniz. Alî'ye gelince, o, Rasülullah'in amcasinin oglu ve kizi Fâtima'nin kocasi-dir. -Ve eliyle isaret ederek:- (Rasülullah'in odalari arasindaki) yerinde görüp durdugunuz su ev, Alî'nin evidir, dedi [55].

27- Allah'in Su Kavli Babi:

'Allah yolunda mallarinizi harcayin. Kendinizi tehlikeye atmayin. (Dâima) iyilik edin. Çünkü Aüah iyilik edenleri sever" (Âyet: 195). "Tehlüke" ve "Helak" bir ma'nâyadir [56].

41-.......Bize Su'be tahdîs etti ki, Süleyman ibn Mihrân söyle demistir: Ben Ebû Vâil'den isittim; o da Huzeyfe'den. Huzeyfe (R): "Allah yolunda mallarinizi harcayin ve kendinizi tehlikeye atmayin" âyeti nafakayi, yânî Allah yolunda mal harcamayi terk hakkinda indi, demistir [57].

28- Allah'in Su Kavli Babi:

"Artik içinizden kim hasta olur yâhud da basindan bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan yâhud sadakadan yâhud da kurbândan biriyle fidye (vâcib olur)..." (Âyet: 196) [58].

42-.......Abdurrahmân ibnu'l-Esbahânî söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ma'kil'dan isittim, o söyle dedi: Ben su mescidin içinde, yânî Küfe Mescidi'nde Ka'b ibn Ucre(R)'nin yanma oturdum da ona "Oruçtan bir fidye" âyetim sordum. Ka'b ibn Ucre söyle anlatti: (Hu-deybiye'de) bitler yüzüm üzerinde saçilip dagilir hâlde ben Peygam-ber'in yanma tasindim. Peygamber (S):
— "Ben mesakkatin sende bu dereceye ulastigini zannetmiyordum. Sen bir davar bulabilir misin?" diye sordu.
Ben:
— Hayir (bulamam), dedim. Peygamber:
— "Üç gün oruç tut, yâhud herbir fakire yarim sâ' ölçegi bugday düsmek üzere alti fakiri doyur ve basini tiras et" buyurdu.
Iste bu âyet husûsî olarak benim hakkimda indi, fakat bu umûmî olarak sizin hakkinizdadir, dedi [59].

29- Bâb:

'Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse... (Âyet: 196) [60]

43-....... îmrân ibn Husayn (R) söyle demistir: Allah'in Kitâbi'nda mut'a âyeti, yânî haccda temettü' yapma âyeti inmistir. Akabinde biz de Rasûlullah'in beraberinde temettü' hacci yaptik. Temettü' yapmayi haram kilan Kur'ân indirilmedi; ölünceye kadar Peygamber de bundan nehyetmedi. Bir

adam kendi re'yi ile istedigi seyi söylemistir.

Muhammed el-Buhârî: O adamin Umer oldugu söylenir, dedi [61].

30- Bâb:

(Hacc mevsiminde ticâretle) RabbHnizden rizk istemenizde bir günâh yoktur1' (Âyet: i98).

44-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l-Mecâz Câhiliyet devrinde birtakim büyük pazarlardi. Müslümanlar hacc mevsimlerinde buralarda ticâret yapmayi günâh saymislardi. Bunun üzerine "Hacc mevsimlerinde (ticâretle) RabbHnizden rizk istemenizde bir günâh yoktur..." âyeti indi [62].

31- Bâb:

"Sonra insanlarin döndügü yerden siz de dönün. Allah'tan magfiret isteyin. Sübhesiz ki, Allah çok magfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 199).

45-.......Âise (R)'den (o, söyle demistir): Kureys ile Kureys'in dîninde olan müsrikler (Câhiliyet devrinde) Muzdelife'de vakfe yaparlardi. Bunlara "Hums" ismi verilirdi. Bunlardan baska olan Arab hacilari ise Arafat'ta vakfe yaparlardi. Islâm gelince Allah, Peygam-ber'ine Arafat'a gitmesini, sonra orada vakfe yapmasim, bundan sonra dâ oradan dönmesini emretti. Iste bu, Yüce Allah'in su kavlidir: "Sonra insanlarin döndügü yerden siz de dönün.,." [63].

46-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Hacc niyetiyle ihrama girinceye kadar kisinin Beyt'i (hacc aylarinda umre için) tavaf etmesi halâl degildi. Binegine binip Arafat'a gittiginde fidyesi deveden yâhud sigirdan yâhud koyundan kendisine kolay gelen bir hediye hayvandir. Bunlardan kendisine kolay olandan hangisini isterse kurbân eder. Su kadar ki, böyle bir kurbanlik bulmasi kolay olmayan kisiye arefe gününden önceki hacc günleri içinde üç gün oruç tutmasi vâcib olur. Eger bu üç günün sonuncusu arefe günü olursa, üzerine günâh yoktur. Bundan sonra ikindi namazindan tâ karanlik oluncaya kadar Arafat'ta vakfe yapmak için gitsin. Vakfeden sonra Arafat'tan hareket etmeye davransinlar. Arafat'tan hareket ettikleri zaman geceyi geçirecekleri yer olan Muzdelife'ye kadar ilerlesinler. Sonra Allah'i çok zikretsin(ler). Sabaha girmenizden önce tekbîr ve tehlîli çok söyleyiniz. Sonra (oradan Minâ'ya dogru) hareket ediniz. Çünkü insanlar da oradan hareket ediyorlardi. Ve Yüce Allah: "Sonra insanlarin (hep beraber) döndükleri yerden siz de dönün. Allah'tan magfiret isteyin. Sübhesiz ki, Allah çok magfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 199) buyurdu. En sonunda cemreyi taslarsiniz [64].

32- Bâb:

'Insanlardan kimi de: Ey Rabb 'imiz bize dünyâda da güzellik ver, âhirette de güzellik ver ve bizi o ates azabindan koru der" (Âyet: 201).

47-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) her zaman: "Yâ Allah! Ey Rabb'imiz, bize dünyâda da güzellik ver, âhirette de güzellik ver ve bizi o ates azabindan koru" diye duâ ederdi, demistir [65].

33- Bâb:

"Hâlbuki o, düsmanlarin en yamanidir... " (Âyet: 204). Atâ ibn Ebî Rebâh: "Nesi", "Hayavân"dir, demistir [66].

48-.......Bize Sufyân es-Sevrî, îbn Cureyc'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Âise'den tahdîs etti. Âise bu hadîsi Pey-gamber'e yükselterek "Allah'a erkeklerin en çok nefretlisi, düsman-ligi en siddetli olanidir" buyurdu, demistir.
Ve Abdullah ibnu'l-Velîd el-Adenî söyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti. Bana Ibnu Cureyc, tbnu Ebî Muleyke'den; o da Âi-se'den; o da Peygamber'den senediyle tahdîs etti [67].

34- "Yoksa Siz, Sizden Evvel Geçenlerin Hâli Basiniza Gelmeden Cennete Girivereceginizi Mi Sandiniz? Onlara Öyle Yoksulluklar Ve Sikintilar Gelip Çatti Ve (Çesitli Belâlarla) Sarsildilar Kî, Hattâ Peygamberleri Beraberindeki Müzminlerle Birlikte: 'Allah'in Yardimi Ne Zaman?' Diyordu. Gözünüzü Açin, Allah'in Yardimi Muhakkak Yakindir" (Âyet: 214) Babi

49-.......Ibn Cureyc söyle demistir: Ben Ibn Ebî Muleyke'den isittim, söyle diyordu: îbn Abbâs (R) söyle dedi: "Hattâ o rasûller kavimlerinin îmânindan ümîdlerini kesip de onlarin va 'd edildikleri ilâhî yardim hususunda muhakkak yalana çikarildiklarini zannettikleri Sirada... " (Yûsuf: 110).
îbn Ebî Muleyke dedi ki: Ibn Abbâs bu Yûsuf: 110. âyetinden anladigi "yardimin gecikmesi ve yavas gelmesi" ma'nâsim el-Bakara: 214. âyetinden de anladi da: "Hattâ o rasül, maiyyetindekimüzminlerle birlikte; 'Allah hn yardimi ne zaman?' diyordu. Gözünüzü açin! Allah'in yardimi muhakkak yakindir" (ei-Bakara: 214) âyetini okudu.
Ibn Ebî Muleyke dedi ki: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e kavustum da ona bu âyette "Kuzibû" fiilindeki zâl harfinin seddesiz okunmasini sordum. O söyle dedi: Âise, Ibn Abbâs* m bu fiildeki zâl'i sedde-siz okumasini inkâr ederek;
— Maâzallâhi (= Allah'a siginirim). Yemîn ederim ki, Allah Ra-sûlü'ne her ne va'd ettiyse, Rasûlü ölümünden önce o va'din muhakkak gerçeklesecegini kat'î olarak bilmistir. Lâkin belâlar, rasûllerden hiç ayrilmayip devam edip durdu da, maiyyetinde bulunan mü'min-Ierin, kendilerini yalanlayacak olmalarindan korkmuslardir, dedi.

Âise bu âyeti "Ve zannû ennehum kadkuzzibû" seklinde zâl'in seddesiyle okur idi [68].

35- Bâb:

"Kadinlariniz sizin (çocuk yetistiren) tarlanizdir. O hâlde tarlaniza dilediginiz gibi gelin. Kendiniz için önden (iyi ameller) gönderin. Bir de Allah'tan korkun ve bilin ki, herhalde siz O 'na kavusacaksiniz. Îmân edenlere müjdele" (Âyet: 223).

50-.......Bize Abdullah ibnu Avn haber verdi ki, Nâfi' söyle demistir: Ibn Umer (R) Kur'ân okudugu zaman, okumasini bitirinceye kadar Kur'ân'dan baska birsey konusmazdi. Bir gün ben onun huzurunda Mushaf'i tuttum, o da ezberden el-Bakara Sûresi'ni okudu. Nihayet ondan bir yere ulastiginda, bana:
— Sen bu âyetin ne hakkinda indirildigini bilir misin? dedi. Ben:
— Hayir bilmem, dedim. Ibn Umer:
— Bu âyet su su hususta (yânî kadinlara arka taraflarindan gelmek sözleri hakkinda) indirildi, dedi ve sonra okumasina devam etti.
Ve Abdussamed'den (o dedi ki): Bana babam Abdulvâris ibn Saîd tahdîs etti. Bana Eyyûb es-Sahtiyânî, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den tahdîs etti. Ibn Umer "Kadinlariniza istediginiz gibi geliniz" kavli hakkinda:
— Kocasi kadina oradan gelir, demistir.
Bu hadîsi Muhammed ibn Yahya ibn Saîd, babasi Yahya ibn Sa-îd'den; o da Ubeydullah ibn Umer'den; o da Nâfi'den; o da Ibn Umer'den olmak üzere rivayet etmistir.

5l-.......Câbir (R) söyle demistir: Yahûdîler: Erkek, kadin ile arka tarafindan gelip cima' ederse dogacak çocuk sasi olur, derlerdi. (Bu bâtil inanci yikmak üzere) "Kadinlariniz sizin bir ekinliginizdir. O hâlde tarlaniza dilediginiz taraftan geliniz" âyeti indi [69].

36- Bâb:

"Kadinlari bosadiniz da iddetlerini bitirdiler mi, aralarinda mesru' bir surette anlastiklari takdirde artik kendilerini kocalarina nikâh etmelerine engel olmayin..." (Âyet: 232).

52-.......el-Hasen el-Basrî söyle demistir: Bana Ma'kü ibnu Yesâr tahdîs edip: Benim bir kizkardesim vardi, onu benden istiyorlardi, dedi.
.........Buradaki senedlerde Yûnus ibn Ubeyd, el-Hasen'den tahdîs etti ki, Ma'kil ibn Yesâr'in kizkardesini kocasi bosamis ve kadim iddeti tamamlanincaya kadar terketmis. Akabinde bosayip iddeti tamamlanan bu kadini velîsinden tekrar istemis. Velîsi olan erkek kardesi Ma'kil bunu kabul etmemistir. Bunun üzerine "Artik kadinlarin kendilerini kocalarina nikâh etmelerine engel olmayin" âyeti inmistir [70].

37- Bâb:

"Sizden ölenlerin geride biraktiklari zevceler kendi nefislerini dört ay on gün bekletirler. Iste bu müddeti bitirdikleri zaman artik onlarin kendileri hakkinda mesru' vech ile yaptiklari seyden dolayi

size günâh yoktur. Allah, ne islerseniz hakkiyle haberdârdir" (Âyet: 234)

"Affederlerse"\ "Hibe ederlerse" demektir [71].

53-.......Abdullah ibnu'z-Zubeyr söyle dedi: "Sizden ölenlerin geride biraktiklari zevceler kendi nefislerini dört ay on gün bekletirler... " (234.) âyeti var, bir de "Sizden zevceler birakip ölecek olanlar eslerinin (kendi evlerinden) çikarilmayarak, yilina kadar fâidelen-melerini vasiyet etsinler. Bunun üzerine onlar kendiliklerinden çikarlarsa, artik onlarin bizzat yaptiklari mesru' islerden dolayi size mesrûtiyet yoktur..." (240.) âyeti var.
Ibnu'z-Zubeyr dedi ki: Ben Usmân ibn Affân'a söyle dedim:
— Bu 240. nafaka âyetini ondan önceki diger âyet, yânî 234. (dört ay on gün bekleme) âyeti neshetmistir. Böyle iken hükmü neshedilen bu âyeti Mushaf'ta niçin yaziyorsun? yâhud: Bu mensûh âyeti Mushaf'ta niçin birakiyorsun? dedim.
Usmân da:
— Ey kardesimin oglu! Ben Mushaf'tan hiçbirseyi bulundugu yerinden degistirmem, dedi [72].

54- Bize Ishâk ibn Râhûye tahdîs etti. Bize Ravh ibn Ubâde tahdîs etti. Bize Sibl ibnu Abbâd, Abdullah ibn Ebî Necîh'ten; o da Mucâ-hid ibn Cebr'den tahdîs etti. Mucâhid söyle demistir: "Sizden ölenlerin geride biraktiklari zevceler kendi nefislerini dört ay on gün bekletirler. Iste bu müddeti bitirdikleri zaman... " (234). Burada zikredilen dört ay on günlük iddet, kadinin, kocasinin akrabalari yaninda bekleyecegi iddettir ki, bu vâcib bir iddettir [73]. Yüce Allah: "Sizden zevceler birakip ölecek olanlar eslerinin (kendi evlerinden) çikarilmayarak yilina kadar fâidelenmelerini, bakilmalarini vasiyet etsinler. Bunun üzerine onlar kendiliklerinden çikarlarsa, artik onlarin bizzat yaptiklari mesru' islerden dolayi size mes 'ûliyet yoktur..." 240. âyetini indirdi.
Mucâhid dedi ki: Allah evvelki âyette dört ay on gün iddet bekleyen kadina, bir vasiyet olarak yedi ay yirmi gün daha ekleyip, senenin tamâmini tahsîs etti. O kadin isterse kendine yapilmis olan vasiyeti içinde ikaamet eder, isterse oradan çikar. Iste bu Yüce Allah'in: "Eslerinin evlerinden çikarilmayarak fâidelenmelerini vasiyet etsinler, Bunun üzerine o kadinlar kendiliklerinden çikarlarsa artik onlarin bizzat yaptiklari mesru' islerden dolayi size mesguliyet yoktur" kavlidir. (Dört ay on günlük) iddet ise, oldugu gibi kadin üzerine vâcibdir. Ibnu Ebî Necîh, bunu Mucâhid'den olmak üzere söyledi.
Atâ ibn Ebî Rebâh da dedi ki: Ibn Abbâs söyle dedi: Bu âyet, kadinin kendi ailesi yaninda iddet beklemesini neshetti. Artik kadin istedigi yerde (dört ay on günlük) iddetini bekler. Bu, Yüce Allah'in: "Çikarilmayarak..." kavlidir.
Atâ (Ibn Abbâs'tan rivayet ettigini tefsîr ederek) söyle dedi: Kadin isterse kocasinin ailesi yaninda iddet bekler ve kendine yapilan vasiyette ikaamet eder, isterse Yüce Allah'in: "Onlarin bizzat yaptiklari mesru'islerden size mesguliyet yoktur" kavlinden dolayi baska yere çikar gider.
Yine Atâ: Sonra (en-Nisâ: 11-12) mîrâs âyeti geldi de süknâ hakkim neshetti. Artik kadin (süknâ hakki olmayarak, vasiyeti terkedip) diledigi yerde iddetini bekler, dedi.
Ve Muhammed ibn Yûsuf el-Feryâbî'den: Bize Verkaa ibn Amr el-Havârizmî, Ibn Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid'den bu suretle tahdîs etti. Ve yine Abdullah ibn Ebî Necîh'ten; o da Atâ'dan tahdîs etti

ki, Ibn Abbâs: Bu âyet, kadinin, kendi ailesi içinde iddet beklemesini neshetti, artik kadin istedigi yerde iddetini bekler. Çünkü Yüce Allah: "Çikarilmayarak,.." buyurmustur. Bu da yukarida, Mucâhid'den rivayet edilen tarzdadir [74].

55-.......Bize Abdullah ibnu Avn tahdîs etti ki, Muhammed ibn Sîrîn söyle demistir: Ben bir meclisde oturdum, orada Ensâr'dan büyük büyük adamlar vardi. Içlerinde Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ da vardi. Ben, Abdullah ibn Utbe'nin, Haris kizi Subey'a'nin durumu hakkindaki hadîsini zikrettim. Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ:
— Lâkin onun amcasi olan Abdullah ibn Mes'ûd buna kaail olmazdi (yâni bu hükmü söylemezdi), dedi.
Bunun üzerine ben (Abdullah ibn Utbe'yi kasdederek):
— Eger Kûfe'nin yani basinda ikaamet eden bir adama isnâden yalan söylediysem sübhesiz ben cesaretli, yâni utanmaz bir kimseyim-dir, dedim.
Bu sirada Ibn Sîrîn sesini yükseltti de söyle dedi:
— Sonra ben çiktim, akabinde Mâlik ibn Âmir'e yâhud Mâlik ibn Avf'a kavustum ve ona: Hâmile iken kocasi ölmüs olan kadinin iddeti hakkinda Ibn Mes'ûd'un görüsü nasil idi? diye sordum. O da bana söyle cevâb verdi: Ibn Mes'ûd: Siz o kadina ruhsati tatbik etmeyerek, onun üzerine uzun olan iddeti mi tatbik ediyorsunuz? Yemîn olsun kisa olan en-Nisâ Sûresi, yânî et-Talâk Sûresi, en uzun iddet olan bu el-Bakara âyetinden sonra inmistir, dedi.
Eyyûb es-Sahtiyâriî de Muhammed ibn Sîrîn'den söyledi ki, Ibn Sîrîn (sekksiz olarak):
— Ben Ebû Atiyye Mâlik ibn Âmir'e kavustum..., demistir [75].

38- "Namazlari Ve Orta Namazi Muhafaza Ediniz. (Âyet: 238) Babi

56-.......Buradaki iki senedle Alî (R) söyle demistir: Peygamber (S) Hendek günü: "Müsrikler bizi günes batincaya kadar orta namazindan habsettiler. Allah onlarin kabirlerini ve evlerini ates doldursun" buyurdu.
Râvî Yahya ibn Saîd: Yâhud Peygamber: "Allah onlarin kabirlerini ve içlerini ates doldursun" buyurmustur, diye sekk ile rivayet etmistir [76].

39- "Ve Allah Için Tam Husu' Ve Taâtle Dîvân Durun Yânî "Tam Itaat Ediciler Olarak Namaza Durun" (Âyet: 238) Babi

57-.......Zeyd ibn Erkam (R) söyle demistir: Bizler namaz içinde kelâm söylerdik. Bizim birimiz yanindaki kardesine ihtiyâci husûsunda söz söylerdi. Nihayet su: "Namazlari ve orta namazi muhafaza ediniz. Allah 'in dâvânina tam husu' ve itaatle durun" âyeti indi de, bunun üzerine bize namazda sükût etmemiz emredildi [77].

40- Azîz Ve Celîl Allah'in Su Kavli Babi:

"Fakat korkarsaniz, o hâlde (namazi) yürüyerek yâhud süvârî olarak kilin (birakmayin). Tehlikeden emîn oldugunuz vakit ise yine Allah'i, size bilmediginiz seyleri nasil ögretti ise öyle anin" (Âyet: 239).

Saîd ibn Cubeyr söyle dedi [78]:
"Kursiyyuhu", "Onun ilmi" demektir. "Bastaten", ziyâde ve fazlaya denilir. "Efrig", "Bosalt" yânî "Indir"; "Velâ yeûduhû", "Ona agir gelmez"; "Âdenf, "Bana agir gelip belimi büktü", "el-Âdu ve'l-Aydu" "Kuvvet"; "es-Sinetu", "Uyku baslangici, mizganma, uyuklama"; "Lem-yetesenneh", "Degismedi, bozulmadi"; "Fe-buhite", "Hücceti gitti", "Hâviye", "Içinde hiçbir can yoldasi, yânî hiçbir kimse yok"; "Urûsuhâ", "Binalari", "es-Sinetu", "Uyku baslangici, uyuklama"; "Nûnsiruhâ", "Onu çikaririz". "Vsârun"; "içinde ates bulunan kalin bir sütün gibi yerden göge dogru siddetle esip herseyi koparan rüzgâr, kasirga".
Ibn Abbâs da: "Salden", "Üzerinde hiçbirsey bulunmayan"demektir, dedi.
Ikrime de: "Vâbilun", "Siddetli yagmur"; "et-Tallu", "Hafif yagmur, çig, nem"dir dedi. Ikrime'nin zekrettigi bu seyler mü'min amelinin meselidir [79].

58-.......Bize Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) kendisine korku namazi soruldugu zaman söyle der idi: Imâm Öne geçer, insanlardan bir taife de onun arkasinda saff durur. Imâm onlara bir rek'at namaz kildirir. Bu sirada onlardan bir taife namaz kilanlarla düsman arasinda bulunur, namaz kilmayip, onlari korurlar, îmâm'in beraberindekiler bir rek'at kildiklari zaman selâm vermeyerek, o namaz kilmayanlarin bulundugu yere çekilirler. Bu sefer o namaz kilmamis olanlar, imâmin arkasina geçip imâmla birlikte bir rek'at namaz kilarlar. Sonra imâm Iki rek'at kilmis oldugu hâlde selâm verip namazdan çikar. Imâm namazdan çiktiktan sonra o iki taifeden herbiri kendi baslarina birer rek'at daha namaz kilarlar. Böylece iki taifeden her biri iki rek'at namaz kilmis olur. Korku bundan da çok olursa, ister yaya olarak ve ayaküstü durarak (yânî rükû' ve sucûdu terkederek), ister hayvan üzerinde olarak, kibleye ister yüzle-yerek, ister yüzlemeyerek (îmâ ile) kilarlar.
Nâfi': Ibn Umer bu ta'rîfi muhakkak Rasûlullah'tan; O'nun ta'-rîfi olmak üzere söyledi zannederim, demistir [80].

41- Bâb:

"Sizden zevcelerini geride birakip Ölecek olanlar eslerinin kendi evlerinden çikarilmayarak, yilina kadar fâidelenmelerini vasiyet etsinler. Onlar kendiliklerinden çikarlarsa artik onlarin bizzat yaptiklari mesru' islerden
dolayi size mesguliyet yoktur... " (Âyet: 240).

59-.......Bize Habîb ibnu's-Sehîd tahdîs etti ki, Ibnu Ebî Muleyke söyle demistir: Abdullah ibnu'z-Zubeyr dedi ki: Ben Usmân ibn Affân'a:
— el-Bakara Sûresi'ndeki su "Sizden zevcelerini geride birakip ölecek olanlar eslerinin kendi

evlerinden çikarilmayarak, yilma kadar fâidelenmelerini vasiyet etsinler... " (Âyet: 240) âyetini diger (234.) âyet neshetmistir. Böyle iken sen o neshedilmis âyeti niçin Mushaf'a yaziyorsun? dedim.
Usmân:
— Sen de onu yerinde birakacaksin, ey kardesimin oglu! Ben Mushaf'tan hiçbirseyi bulundugu yerinden degistirmiyorum, dedi. Humeyd ibnu'l-Esved: Bu metin tarzinda demistir [81].

42- Bâb:

*Hani Ibrahim: 'Ey Rabb Jim, ölüleri nasil diriltecegini bana göster demisti-.. " (Âyet: 200)

60-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Biz sekketmeye Ibrahim'den daha hakliyiz: Hani Ibrahim: Ey Rabb Hm, ölüleri nasil diriltecegini bana göster, demis, Allah da: Inanmadin mi yoksa? demis; o da: Inandim, fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatismasi için (istedim) demisti" [82].

43- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki, hurmalardan, üzümlerden onun bir bahçesi olsun, altindan irmaklar aksin, orada kendisinin her çesit meyveleri bulunsun, (fakat) ona ihtiyarlik çöksün, âciz ve küçük çocuklari da olsun, derken o bahçeye içinde bir ates bulunan bir bora isabet etsin de o yaniversin? Iste Allah size âyetlerini böyle apaçik bildirir. Olur ki iyi düsünürsünüz" (Âyet: 266).

61-.......Ibn Cureyc söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ebî Muleyke'den isittim; o, Ibn Abbâs'tan tahdîs ediyordu: Yine Ibn Cureyc söyle demistir: Ben onun kardesi Ebû Bekr ibn Ebî Muleyke'den de isittim; o da Ubeyd ibn Umeyr (el-Leysî el-Mekkî)'den tahdîs ediyordu. O söyle demistir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) bir gün Peygam-ber'in sahâbîlerine hitaben:
— Su "Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki..." âyeti hangi sey hakkinda indi düsünürsünüz? diye sordu.
Oradakiler:
— Allah en bilendir, dediler.
Bu cevâb üzerine Umer öfkelendi de:
— Biliyoruz, yâhud bilmiyoruz deyiniz, dedi. Ibn Abbâs:
— Benim gönlümde o âyetten birsey (bir ilim) var ey Mü'minle-rin Emîri! dedi.
Umer de ona:
— Ey kardesim oglu! Kendini küçük görmeyerek söyle! dedi. Ibn Abbâs:
— Bir amel için mesel yapilmistir, dedi. Umer:
— Hangi amel için? dedi.
Ibn Abbâs yine "Bir amel için" dedi. Umer:
— Azîz ve Celîl olan Allah'in tâatiyle amel eden zengin bir adam için ki, sonra Allah o adama seytâni yolladi, o da ma'siyetlerle amel etti. Nihayet Allah o adamin iyi amellerini zayi' etti.

"Fe-surhunne", "Onlari parça parça kes" demektir [83].

44- Bâb:

"Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de birsey istemezler..," (Âyet: 273».
"Elhafe aleyye", "Elahha aleyye" ve "Ahfâni bi'l-mes'ele"; bunlarin hepsi bir ma'nâya olup "Istekte asin gitti" demektir.
"Fe-yuhfikum", "Israrla istemekte sizi yorar" elemektir.

62-.......Atâ ibn Yesâr ile Abdurrahmân ibn Ebî Amre el-Ensârî; ikisi söyle demislerdir: Biz Ebû Hureyre(R)'den isittik, o söyle diyordu: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Miskin, insanlarin verdigi bir hurma, iki hurma, bir lokma, iki lokmanin geri çevirdigi su dilenci kisi degildir. Hakîkî miskin (kendisini geçindirecek nafakasi olmadigi hâlde) insanlara el açip istemekten çekinip iffetli kalmaga çalisan kimsedir. Isterseniz okuyunuz."
Buhârî'nin üstadi Saîd ibn Ebî Meryem: Yüce Allah'in su kavlini kasdediyor, dedi: "Onlar insanlardan yüzsüzlük edip birsey istemezler..."[84].

45- Bâb:

'Hâlbuki Allah alisverisi halâl, ribâyi (faizi) haram kilmistir" (Âyet: 275).
"el-Mess"* "Delilik"tir.

63-.......Bize Müslim (ibnu's-Subayh el-Kûfî), Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: el-Bakara Sûresi'nin sonundan ribâ hakkindaki âyetler indigi zaman, Rasülullah (S) bu âyetleri insanlara karsi okudu. Sonra sarâb hususunda ticâret yapmayi haram kildi [85].

46- Bâb: "Allah Ribâyi Mahveder" (Âyet: 276), Onu Tamâmiyle Giderir [86]

64-....... Süleyman ibn Mihrân söyle demistir: Ben Ebû'd-Duhâ'dan isittim; O, Mesrûk'tan tahdîs ediyordu: Âise (R) söyle demistir: el-Bakara Sûresi'nin sonlarindaki âyetler indigi zaman Rasülullah çikti da mescidde bunlari okudu. Akabinde sarâb hususundaki ticâreti haram kildi.

47- Bâb:

'(Eger böyle yapmazsaniz) Allah ve Rasûlü'nden mutlak bir harb olunacagini bilin'1" (Âyet: 279) [87].

65-.......Su'be, Mansûr'dan; odaEbû'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: el-Bakara Sûresi'nin sonundan o âyetler indirildigi zaman Peygamber (S) onlari mescidde

okudu ve sarâb ticâretim haram kildi.

48- Bâb:

"Eger borçlu darlik içinde bulunuyorsa, ona genis bir zamana kadar mühlet verin. Sadaka olarak bagislamaniz ise sizin için daha hayirlidir, eger bilirseniz" (Âyet: 280).
Ve bize Muhammed ibn Yûsuf, Sufyân es-Sevrî'den; o da Man-sûr'dan ve el-A'mes'ten; onlar da Ebû'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'-tan söyledi ki, Âise (R) söyle demistir: el-Bakara Sûresî'nin sonundan o âyetler indirildigi zaman, Rasûlullah (S) mescidde ayaga kalkti da, bu âyetleri bize karsi okudu. Sonra sarâb hakkinda ticâret yapmayi haram kildi [88].

49- Bâb:

"Öyle bir günden sakinin ki, hepiniz o gün Allah*a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandigi tastamam verilecek, onlara haksizlik edilmeyecektir" (Âyet: 28i>.

66-.......Ibn Abbâs (R): Peygamber (S)'in üzerine inen son hüküm âyeti, ribâ âyetidir, demistir [89].

50- "(Göklerde Ne Var, Yerde Ne Varsa Hepsi Allah'indir.)

Eger siz içinizdekini açiklar yâhud gizlerseniz, Allah onunla sizi hesaba çeker. Sonra kimi dilerse ona magfiret eder, kimi dilerse onu da azâblandirir. Allah herseye kaadirdir" (Âyet: 284).

67-.......Bize Miskin (ibn Bukeyr el-Harrânî), Su'be'den; o da Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Mervân el-Asfar'dan; o da Peygamber'in sahâbîlerinden olan bir adamdan -ki o, Ibn Umer'dir- bu "Eger ne~ fislerinizdekini açiklar yâhud gizlerseniz... " âyeti nesh edilmistir, diye tahdîs etti [90].

51- Bâb:

"O Rasûl, RabbHnden kendisine indirilene îmân etti...' (Âyet: 285-286).
Ibn Abbâs: "Isran", "Ahden" demektir; "Gufrâneke" denilir ki, "Magfiretini isteriz, bize magfiret eyle" demektir, demistir.

68-.......Bize Su'be, Hâlid el-Hazzâ'dan; odaMervânel-Asfar'dan; o da Rasûlullah'm sahâbîlerinden olan bir adamdan onun -el-Asfar: Ben o mübhem adamin Ibn Umer oldugunu zannediyorum, demistir 'Eger siz nefislerinizdekini açiklar yâhud gizlerseniz. " âyetini ondan sonraki âyet neshetti, dedigini haber verdi [91].

3- Alu Imrân Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle [92]

52- Bâb [93]

"Tukaat" ve "Takiyye" bir ma'nâya olup "Birseyden sakinmak" demektir.
"Sirmn", sogugun siddeti ve soguk ma'nâsinadir.
"Sefâ hufratin", çukurun ucu ve kenari demektir; kuyunun kenari gibi ki, o da onun ucu, kenari, sivri ve keskin kiyisidir.
"Tubevviu", "Asker yeri ediniyordun" demektir.
(el-Musevvemu", bir alâmetle yâhud beyaz yün ile yâhud alâmet olabilen seylerle bir nisani olan demektir.
"Ribbiyyûne" cemi'dir; tekili "Ribbiyy'Mir; "Rabbe mensûb âlim (veya cemâat) ma'nâsinadir.
"Tehissûnehum", (Allah'in sizi onlar üzerine saldirtmasi ve izni ile) "Siz onlari öldürüp köklerini kaziyordunuz" demektir.
"Guzzen"; tekili "Gazi" olup, gazve yapan, yânî düsmanla cenk ve kital etmeye giden mücâhid 9, ma'nâsinadir.
"Senektubu", "Yazacagiz" yânî "Onlarin söylediklerini ilmimizde muhafaza edecegiz" demektir.
"Nuzulen min indillâh = Allah indinde bir sevâb olarak".
Bu, "Nuzulen" masdarinin "Ben onu konuk ettim" sözünde oldugu gibi mefûl isim sîgasi ile "Ve vt: munzelun min indillâh", yânî "Allah yaninda konuk edilmis olarak" ma'nâsina olmasi da caiz olur. ("Nüzul", konuk için hazirlanan ikram olup, sonra genisletilip rizk ma'nâsina da kullanilmistir.)
Mucâhid: "el-Haylu'l-musevvemetu", "Ince ve son derece güzel atlar" ma'nâsinadir, demistir. Ibn Cubeyr: "Hasûran", Sehvetlere meyli ve kudreti olmakla beraber kemâlinden dolayi nefsini men' edip kadinlara gitmeyen ma'nâsinadir, demistir. îkrime: "Min fevrihim", "Bedir günü öfkelerinden" demektir. Mucâhid: "Yuhricu'l-hayye = Diriyi çikarir" sözünün tefsirinde:
"Nutfe (göz görüsünde hareketsiz) Ölü gibi çikar, hâlbuki ondan, yânî meniden canli yavru çikar" demistir.
"el-îbkâr", fecrin evvelidir. "Asiyy" ise günesin meylidir. Ben onu günesin batma tarafina meylidir zannediyorum.

53- (Bâb:)

"Ondan bir kismi muhkem âyetlerdir". Mucâhid söyle demistir: Bunlar haram ve halâldir.
"Diger bir kismi da mütesâbihlerdir". Bunlar da birbirlerini tasdîk ederler. Bunlar Yüce Allah'in su kavilleri gibidir:
"... Allah onunla birçogunu sasirtir, yine onunla birçogunu yola getirir. Onunla /âsiklardan baskasini sasirtmaz" (el-Bakara: 26).
"Allah'in izni olmadan hiçkimsenin îmân etmesi mümkin degildir. O, akillarini iyi kullanmayanlara murdarlik verir" (Yûnus: ioo).
"Hidâyeti kabul edenlere gelince, Allah onlarin muvaffakiyetini artirmis, onlara (atesten nasil) kaçinacaklarini ilham etmistir" (Muhammed: n>.

"Zeyg", "Sekk" demektir. "Fitne istemek", mütesâbihleri aramak demektir. "Râsihûn, yânî itimde üstün olanlar bilirler de: Biz O'na îmân ettik, derler" [94]

69-.......Bize Yezîd ibnu Ibrâhîm et-Tusterî, Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da el-Kaasim ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, Âi-se (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) su âyeti okudu: "Sana Kitâb*i indiren O'dur. Ondan bir kisim âyetler muhkemdir ki, bunlar Kitâbhn anasidir (temelidir). Diger bir kismi da mütesâbihlerdir. Iste kalble-rinde egrilik bulunanlar sirf fitne aramak ve onun te'vîline yeltenmek için, onun mütesâbih olanina tâbi' olurlar. Hâlbuki onun te 'vttini Allah Han baskasi bilmez. Ilimde yüksek dereceye erenler ise: Biz ona inandik. Hepsi Rabb 'imiz katindadir, derler. (Bunlari) salim akillilardan baskasi iyice düsünemez" (Âyet: 7).
Âise dedi ki: Rasûlullah: "Sen Kur'ân 'in yalniz mütesâbih âyetlerine uyan dalâlet sahihlerini gördügünde, iste onlar Allah 'in bu âyette isim ve sifatlarini söyledigi kimselerdir, artik hepiniz onlardan sakininiz" buyurdu [95].

54- Bâb:

“Ben onu da, zürriyetini de o taslanmis seytandan Sana gdirinm" (Âyet: 36).

70-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o daSaîdibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Dogumlari hiçbir çocuk yoktur ki, doguru-lurken seytân ona muhakkak dokunur olmasin. Iste seytânin ona bu dokunmasindan dolayi çocuk çigrinarak aglar. Seytânin bu dokunmasindan Meryem ile oglu Isâ müstesnadirlar."
Sonra Ebû Hureyre: Isterseniz "Ben onu ve zürriyetini o taslanmis seytândan Sana ismarlarim" âyetini okuyunuz, dedi [96].

55- Bâb:

"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az'bir bahâyi satin alanlar, iste onlar; onlar için ahirette
hiçbir nasîb yoktur -hiçbir hayir yoktur-... " (Âyet: ii)
"Elîm", "el-Elem" kökünden "Mu'lim" yâni "Elem verici, acitici" demektir. Bu "Elim" lafzi, mufîl yerindedir.
— O âyet benim hakkimda indirildi: Amcamin oglunun topraginda benim bir kuyum vardi. (O bunu inkâr ediyordu.) Peygamber bana: "(O kuyunun senin olduguna) Beyyinen yâhud onun yemini lâzimdir" buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah, bu takdirde o yemîn eder, dedim. Bunun üzerine Peygamber: "Her kim müslümân bir kisinin malini koparip almak için yalanci olarak sabr yemini yaparsa, o kimse Allah'in öfkesine ugrayarak Allah'a kavusur" buyurdu [97].

72-....... Bize el-Avvâm ibnu Havseb, Ibrâhîm ibn Abdirrahmân'dan; o da Abdullah ibn Ebî

Evfâ(R)'dan (söyle dedigini) haber verdi: Bir kimse çarsida bir mali satisa çikardi. Satici, müslümânlar-dan alici olan bir kimseyi kandirmak için bu mala onun vermedigi para verilmistir diye yemîn etti. Akabinde su âyet indi: "Hakikat Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlar, iste onlar; onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz, onlara bakmaz, onlan temize çikarmaz. Onlar için pek acitici bir azâb vardir" [98].

73-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke'den (o, söyle demistir): Iki kadin bir ev içinde yâhud bir hücrede deri isleri dikerlerdi. Bunlardan birisi avucuna biz batirilmis olarak disari çikti ve öbür kadin aleyhine da'vâ etti. Kadinlarin bu da'vâsi Ibn Abbâs'a arz olundu. îbn Abbâs:
— Rasûlullah (S): "Eger insanlara yalniz da'vâlanyle (delilsiz, sâhidsiz) istedikleri seyler verilecek olsaydi, kavmin mallari ve kanlari zayi' olup giderdi" buyurdu. Aleyhine da'vâ edilen kadina, Allah adina yalan yere yemîn etmenin fenaligini hatirlatiniz ve su âyeti de kendisine okuyunuz, dedi: "Allah 'in ahdini ve yeminlerini az bir paraya degisenler, iste bunlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur..."
Ibn Abbâs'in bu emri üzerine oradakiler da'vâli kadina bunlari hatirlattilar. Bunun üzerine da'vâli kadin suçunu i'tirâf etti. Ibn Abbâs da'vâci kadina da:
— Peygamber (S): "Yemîn da'vâliya düser" buyurdu, dedi" [99].

56- Bâb:

"De ki: Ey kitâbhlar, hepiniz bizimle sizin aranizda müsavi (ve âdil) bir kelimeye gelin: Allah'tan baskasina tapmayalim..." (Âyet: 64).
"Sevâin", "Kasdin" yânî "Adaletli" demektir [100].

74- Bana Ibrâhîm ibn Mûsâ, Hisâm ibn Yûsuf es-San'ânî'den; o da Ma'mer ibn Râsid'den tahdîs etti.
Ve yine bana Abdullah ibmi Muhammed el-Müsnidî tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer haber verdi ki, ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verip söyle dedi: Bana îbnu Abbâs tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Suf-yân, kendi agzindan benim agzima olmak üzere, yânî agiz agiza tahdîs edip söyle dedi: Ben, benimle Rasûlullah arasinda yapilmis olan sulh müddeti içinde gittim.
Ebû Sufyân dedi ki: Ben Sam'da bulundugum sirada iken Pey-gamber'den Hirakl'e bir mektûb getirildi.
Ebû Sufyân dedi ki: Bu mektubu Dihye ibn Halîfe el-Kelbî getirmis ve mektubu Busrâ ahâlîsinin büyügüne (Haris ibn Ebî Semir el-Gassânî'ye) vermis, Busrâ'nin büyügü olan bu zât da mektubu Hirakl'e vermisti.
Ebû Sufyân dedi ki: Hirakl:
— Su kendisinin peygamber oldugunu söylemekte olan adamin kavminden burada kimse var mi? diye sordu.
Yanindakiler:

— Evet vardir, dediler.
Ebû Sufyân dedi ki: Akabinde ben Kureys'ten bir toplulukla beraber çagrildim. Hirakl'in huzuruna girdik ve Hirakl'in önünde oturtulduk. Hirakl:
— Peygamber oldugunu söylemekte olan bu Zât'a neseb yönünden en yakin bulunaniz hanginizdir? diye sordu.
Ebû Sufyân dedi ki:
— Benim, dedim.
Kitâbu't-Tefsîr/4255
Beni HirakPin önünde oturttular, arkadaslarimi da benim arkamda oturttular. Sonra tercümanim çagirdi da ona:
— Bunlara söyle ki, ben, peygamber oldugunu söylemekte olan o Adam hakkinda bu zâta bâzi seyler soracagim. Eger bu zât bana yalan söylerse, sizler onu tekzîb ediniz de! dedi.
Ebû Sufyân dedi ki: Allah'a yemîn ederim ki, arkadaslarimin benim yalanimi ötede beride yaymalari olmayaydi, muhakkak (Peygamber hakkinda) yalan uydururdum. Bundan sonra Hirakl, tercümanina:
— Bu adama: Sizin içinizde O'nun hasebi (kiymeti, serefi) nasildir? diye sor! dedi.
Ebû Sufyân dedi ki:
— O içimizde haseb sahibidir, dedim [101].
— Babalari içinde bir melik var olmus mudur? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— Hayir, dedim.
— Söyledigini söylemesinden önce (yânî dav'vetten önce) siz O'nu hiç yalan söylemekle ittihâm ettiniz mi? dedi.
Ben:
— Hayir, dedim. Hirakl:
— O'na insanlarin esrafi mi, yoksa zaîfleri mi tâbi' oluyorlar? dedi.
Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— O'na halkin esrafi degil, zaîfleri tâbi' oluyorlar, dedim.
— O'na tâbi' olanlar artiyorlar mi, yoksa eksiliyorlar mi? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— Hayir onlar eksilmiyorlar, fakat artiyorlar, dedim. Hirakl:
— Içlerinde O'nun dînine girdikten sonra begenmemezlikten dolayi dînden dönen kimse var mi? dedi.
Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— Hayir yoktur, dedim.
— O'nunla harb ettiniz mi? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— Evet harb ettik, dedim. Hirakl:
— O'nunla harbiniz(in sonucu) nasil oldu? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— Bizimle O'nun arasinda harb nevbet nevbet olur: Bazen O bize zarar verir, bazen de biz O'na zarar veririz, dedim.
Hirakl:
— O gadr ediyor mu (yânî ahdi bozuyor mu)? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— Hayir O gadr etmiyor, ancak biz simdi O'nunla bir müddete kadar mütâreke halindeyiz; bu

müddet içinde ne yapacagini bilmiyoruz, dedim.
Ebû Sufyân dedi ki: Allah'a yeminle söylüyorum, bu sözden baska konusma içine bir kelime sokmam bana mümkin olmadi. Hirakl:
— Sizden bu sözü O'ndan evvel söylemis (yânî O'ndan evvel peygamberlik da'vâsina kalkismis) bir kimse var mi? dedi.
Ben:
— Hayir yoktur, dedim. Sonra tercümanina dedi ki:
— Ona söyle: Ben sana içinizde O'nun hasebini sordum. Sen içinizde O'nun haseb sahibi oldugunu söyledin. Rasûller de böyle kavimlerin haseb sâhibleri içinden gönderilirler. Ben sana, O'nun babalari içinde bir melik var midir diye sordum. Sen hayir yoktur dedin. Ben de babalarindan bir melik olaydi, bu da babalarinin hükümdarligini geri almak isteyen bir kimsedir diye düsünürdüm dedim. Ve yine ben sana O'na tâbi' olanlar halkin zaitleri midir, yoksa esrafi midir? diye sordum. Sen: Hayir O'nun tâbi'leri halkin zaîfle-ridir, dedin. Rasûllerin tâbi'leri de zâten onlardir. Ve yine ben sana, o söyledigi peygamberlik sözünü söylemesinden önce, sizler O'nu yalan söylemekle ittihâm eder miydiniz diye sordum. Sen: Hayir, O'nun yalan söyledigini görmedik, dedin. Ben de su hakikati bildim ki: Önceden insanlara karsi yalan söylememis iken, sonradan gidip de Allah'a karsi yalan söyleyemezdi. Ve yine ben sana, onlardan O'nun dînine girdikten sonra begenmemezlikten dolayi dînden dönen var mir dir diye sordum. Sen: Hayir dînden dönen yoktur, dedin. îmân da mûcib oldugu nes'e ve gönül ferahi kalblere karisip köklesince böyle olur. Ben sana, onlar artiyorlar mi, yoksa eksiliyorlar mi diye sordum. Sen: Onlar artiyorlar, dedin. Iste îmân da tamamlanincaya kadar hep böyle bu minval üzere gider. Ben sana, O'nunla harb ettiniz mi diye sordum. Sen: O'nunla harb ettiginizi, harbin sizinle O'nun
arasinda nevbet nevbet olup bazen O'nun size zarar verdigini, bazen de sizin O'na zarar verir oldugunuzu söyledin. Rasûller de böyle imtihana tâbi' tutulurlar, sonra akibet onlarin lehine olur. Ben sana O zât gadr ediyor mu diye sordum. Sen, O'nun gadr etmez oldugunu söyledin. Rasûller de böyledir, gadr etmezler. Ben sana, O'ndan evvel bu peygamberlik sözünü söylemis bir kimse var mi diye sordum. Sen: Hayir yoktur, dedin. O'ndan evvel bu sözü söylemis bir kimse olaydi, bu da kendisinden evvel söylenilmis bir söze uymus bir kimsedir diyebilirdim diye düsünürdüm, dedi.
Ebû Sufyân dedi ki: Sonra Hirakl:
— O size ne emrediyor? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:
— O bize namaz kilmayi, zekât vermeyi, akraba ile ilgilenmeyi ve iffetli olmayi emrediyor, dedim.
Hirakl:
— Eger O'nun hakkinda söylemekte oldugun seyler dogru ise, O muhakkak bir peygamberdir. Ben bir peygamberin çikacagini bilmekte idim, lâkin ben O'nun sizden olacagini zannetmezdim. Eger ben O'nun yajiina varabilecegimi bilseydim, elbette O'nunla bulusmayi çok arzu ederdim. Eger ben O'nun yaninda olaydim (O'na hizmet ederek) ayaklarim yikardim. Yemîn ederim ki, O'nun hüküm-darligi su ayaklarimin bastigi yerlere muhakkak ulasacaktir, dedi.
Ebû Sufyân dedi ki: Bundan sonra Hirakl, Rasûlullah'in mektubunu istedi ve onu okudu. Mektubun içinde sunlar yazilmisti [102]:
' 'Bismi Ilâhi 'r-rahmâni 'r-rahîm.
Allah'in Kulu ve Rasûlü Muhammed'den Rûm'un büyügü Hi-rakl'e: Hidâyet yoluna uyanlara selâm

olsun! Bundan sonra: Ben seni îsiâm da'vetine, yânî müslümânliga da'vet ediyorum. Islâm 'a gir ki selâmette bulunasin. Müslüman ol ki, Allah senin ecrini iki kat versin! Eger bu da'vetimi kabul etmezsen Hristiyan çiftçilerin günâhi senin boynuna olsun! Ey kitâblilar (Yahudiler ve Hristiyanlar), hepiniz bizimle sizin aranizda müsâvî (ve âdil) bir kelimeye gelin: Allah'tan baskasina tapmayalim,, O'na hiçbirseyi ortak tutmaliyim, Allah V birakip da kimimiz kimimizi rabbler diye tanimayalim. (Buna ragmen) eger kitâblilar bu da 'vetten yüz çevirirlerse, siz de onlara: Sâhid olun, biz muhakkak müslümânlariz, deyiniz. "
Hirakl mektubun okumasini bitirdikten sonra yaninda sesler yükseldi ye gürültü Çogaldi. Bizim disariya çikarilmamiz emredildi, biz de disariya çikarildik. Disariya çiktigimiz zaman ben arkadaslarima:
— îbnu Ebî Kebse'nin (yâni Peygamber'in) isi hakîkaten kuvvetlenip büyüyor. Su da muhakkak ki, Asfar ogullarinin, yâni Rûm-lar'in meliki O'ndan korkmaktadir, dedim.
Artik, Rasûlullah'm isinin gâlib gelecegine tâ Allah kalbime Islâm'i ve inkiyadi girdirinceye kadar kesin bilici olmakta devam ettim[103].
ez-Zuhrî söyle demistir: Nihayet Hirakl, Rûm büyüklerini da'-vet etti de, onlari Himis'ta bulunan bir sarayinin içinde topladi ve onlara:
— Ey Rûm cemâati, (bu Zât'a bey'at edip de) felaha ve zamanin sonuna kadar rüsde nail olmayi ve mülkünüzün sizin için sabit olmasini istemez misiniz? diye hitâb etti.
Râvî dedi ki: Bu hitâb üzerine o topluluk, yaban esekleri kadar sür'atle kapilara dogru kaçistilarsa da kapilari kapanmis buldular. Hirakl, (onlarin bu derece kaçislarim görüp îmânlarindan ümîd ke-since):
— Bunlari benim huzuruma getirin! deyip, onlari çagirdi. Akabinde:
— Ben ancak sizin dîniniz üzerindeki siddetinizi denemisimdir. Simdi ise sizlerden arzu ettigim dîninize olan siddetli bagliliginizi gözlerimle görmüs bulunuyorum, dedi.
Bu söz üzerine oradakiler Hirakl'den razi olup ona ta'zîm için secde ettiler [104].

57- BÂB:

'Siz sevdiginiz seylerden (Allah yolunda) harcayincaya kadar asla iyilige ermis olmazsiniz. Her ne infâk ederseniz sübhesiz Allah onu bilir1" (Âyet: 92).

75-....... Enes ibn Mâlik (R) söyle diyordu: Ebû Talha Medîne'de hurmalik mal yönünden Ensâr'in en zengini idi. Kendisine mallarinin en sevimlisi de "Bîruhâ" (denilen bustâni) idi. Bîruhâ, Mescidin karsisinda idi. Rasûlullah (S) da Bîruhâ'ya girer ve'onun içindeki güzel sudan içerdi. "Siz sevdiginiz seylerden (Allah yolunda) harca-madikça hâlis iyilige ermis olmazsiniz" âyeti indirilince, Ebû Talha kalkti da:
— Yâ Rasûîallah! Sübhesiz Allah "Siz sevdiginiz seylerden har-camadikça hâlis iyilige ermis olmazsiniz" buyuruyor. Mallarimin bana en sevimli olani Bîruhâ'dir. Bîruhâ, Allah için sadakadir. Ben bu sadakanin hayrini ve Allah katinda bunun âhiret zahîresi olmasini umarim. Yâ Rasûîallah, bu bustânimi Allah'in Sana gösterdigi uygun bir yere sarfet, dedi.
Rasûlullah:

— "Bu ne kadar büyük ve hostur! Bîruhâ sahibine kazanç getiren bir maldir, Bîruhâ kazanç getiren bir maldir. Ben senin dedigini isittim. Ben bu bustâni hisimlarin arasinda bölüstürmeni ve onlara vermeni uygun görüyorum" buyurdu.
Ebû Talha:
— Ben de böyle yaparim yâ Rasûîallah, dedi.
Akabinde Ebû Talha, o bustâni kendi hisimlari ve amca ogullari arasinda taksîm etti.
Abdullah ibn Yûsuf ile Ravh ibn Ubâde "Zâlike mâlun râyi-hun (= Bu gidici bir maldir)" seklinde ("ye" harfiyle) söylediler.
Bana Yahya ibn Yahya tahdîs edip: Ben Imâm Mâlik'in huzurunda "Mâlun râbihun" seklinde ("be" harfiyle) okudum, dedi[105].

76-.......Enes ibn Mâlik (R): Ebû Talha o bustâni Hassan ibn Sabit ile Ubeyy ibn Ka'b'a tahsis etti. Ben Ebû Talha'ya o ikisinden daha yakin oldugum hâlde o bustândan bana birsey vermedi, demistir [106].

58- Bab:

“...De ki: Eger dogru söyleyenler iseniz Tevrat'i getirin de onu okuyun" (Âyet: 93) [107].

77-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Yahudiler, kendilerinden zina edismis bir erkek ile bir kadini Peygamber'e getirdiler. Peygamber (S) onlara:
— "Siz kendinizden zina edenlere nasil ceza yaparsiniz?" diye sordu.
Yahudiler:
— Biz zina eden erkek ve kadinin yüzlerine kömür sürüp karartir ve onlari döveriz, dediler.
Peygamber:
— "Siz Tevrat'ta recmi (yânî taslama cezasini) bulmuyor musunuz?" dedi.
Yahudiler:
— Biz Tevrat'ta böyle birsey bulmuyoruz, dediler. Bu sözleri üzerine Abdullah ibn Selâm onlara:
— Sizler yalan söylediniz: Eger dogru söyleyenler iseniz Tevrat'i getirin de onu okuyun! dedi.
Onlardan, Tevrat'i okutan âlimleri elini recm âyeti üzerine koydu da, recm âyetini okumayarak, ondan önceki ve sonraki âyetleri okumaga basladi. Abdullah ibn Selâm onun elini recm âyetinin üstünden çekti de:
— Bu nedir? dedi. Yahûdîler bu âyeti görünce:
— Iste bu, recm âyetidir, dediler.
- Peygamber zina edenlerin recm edilmelerini emretti, akabinde onlar mescidin yaninda cenazelerin kondugu yerin yakininda recm edildiler. Ben o zina eden kadinin erkek arkadasini, kadini taslardan korumak içiri, kadinin üzerine dogru meyledip kapanir hâlde gördüm [108].

59- Bab

'Siz insanlar için çikarilmis en hayirli bir ümmetsiniz*.. " (Âyet: iio) [109].

78-.......Ebû Hureyre (R) "Siz insanlar için çikarilmis en hayirli bir ümmetsiniz" kavlinin tefsîri hakkinda: Siz insanlarin bâzilari için insanlarin en hayirlilarisiniz. Çünkü sizler Islâm camiasina boyunlarinda zincirler bulunan esîr insanlari getirirsiniz, nihayet bu esîr insanlar Islâm Dîni'ne girerler, demistir [110].

60- Bâb:

"O zaman içinizden iki zümre za'f göstermisti. Hâlbuki onlarin yardimcisi Allah'ti. Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayanmalidir" (Âyet: 122) [111].

79-.......Amr ibn Dînâr söyle demistir: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan isittim, söyle diyordu: "O zaman içinizden iki zümre za'f göstermisti. Hâlbuki onlarin yardimcisi Allah 'ti... " âyeti, bizim hakkimizda indi.
Câbir dedi ki: Iki taife bizleriz: (Evs'ten) Harise ogullari ve (Haz-rec'den) Selime ogullari. Ve biz, Allah'in "Hâlbuki onlarin velîleri Allah'ti" kavlinin inmemesini arzu etmeyiz.
- Râvî Sufyân ibn Uyeyne bir kerresinde:- "Hâlbuki onlarin velîleri Allah'ti" kavlinin inmemis olmasi beni sevindir mezdi, seklinde söylemistir [112].

61- Bâb:

'isten hiçbirsey sana âid degildir... " (Âyet: 128).

80-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Salim, babasi Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O Rasûlullah'tan isitmistir. Rasûlullah (S) Uhud'da yaralanip disi kirildiktan sonra) sabah namazinin son rek'-atinde rükû'dan basini kaldirip: Semiallâhu limen hamideh. Rabbena leke'l-hamd dedikten sonra: "Yâ Allah, Fulân'a, Fulân'a ve Fulân 'a la'net et!" der idi. Bunun üzerine Allah: "isten hiçbirsey sana âid degildir. Allah ya onlarin tevbesini kabul eder, yâhud onlari kendileri zâlim kimseler olduklari için azâblandirir" âyetini indirdi.
Bu hadîsi Ishâk ibn Râsid el-Harrânî de ez-Zuhrî'den rivayet etti.

81-.......Bize Ibnu Sihâb, Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; onlar da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) bir kimsenin aleyhine beddua etmek yâhud bir kimsenin lehine hayir duâ etmek istedigi vakit rukû'dan sonra kunût yapardi.
Râvî bazen söyle demistir: Rasûlullah:
— "Semiallâhu limen hamideh Rabbena lekeH-hamd" dedigi
zaman "Yâ Allah, el-Velîdibnu'l-Velîd'i, Seleme ibnu Hisâm'i, Ayyas ibn Rabîa'yi kurtar! Yâ Allah,

Mudar'i daha beterine, içinde bulunduklari bu yillari Yûsuf Peygamber'in o siddetli yillarina benzet!" der ve bunu açiktan söylerdi.
Yine Rasûlüllah bâzi kerre sabah namazinin bir kisminda:
— "Yâ Allah, Fulân veFulân'a la'net et!" diye bâzi Arab kabilelerine beddua ederdi.
Nihayet Allah: "Isten hiçbirsey sana âid degildir. Allah ya onlarin tevbesini kabul eder, yâhud onlari kendileri zâlim kimseler olduklari için azâblandinr" âyetini indirdi (de Peygamber namazda beddua etmeyi birakti) [113].

62- Bâb:

"Peygamber ise arkanizdan sizi çagiriyordu... " (Ayet: 153) "Uhrâkum" lafzi "Ahirikum" lafzinin müennes
kilinmisidir. ibn Abbâs: Iki güzelligin biri fetih yâhud sehîdliktir, demistir [114].

82-.......el-Berâibn Âzib (R) söyle demistir: Peygamber (S) Uhud gününde okçu piyadelerin basina Abdullah ibn Cubeyr'i kumandan yapmisti. Müslümanlar bozulmus hâlde yönelip kaçtiklari zaman Ra-sûlullah onlarin arkalarindan ("Ey Allah'in kullari, bana geliniz; ey Allah'in kullari bana geliniz..." diye) çagiriyordu. O sira Peygam-ber'in yaninda oniki kisiden baska kimse kalmamisti [115].

63- "Sonra O Kederin Ardindan Allah Üzerinize Öyle Bir Emînlik, Öyle Bir Uyku Indirdi Ki... " (Âyet): Imi Kavli Rart [116]

83-.......Katâde söyle demistir: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs etti ki, Ebû Talha söyle demistir: Bizler Uhud günü harb saftlarimizda bulunurken bizleri uyku kapladi.
Ebû Talha dedi ki: Kilicim elimden düserdi, ben onu alirdim. Kilicim elimden tekrar düserdi, ben onu yine alirdim [117].

64- "Kendilerine Yara Isabet Ettikten Sonra Yine Allah'in Ve Rasûvün Da'vetine Icabet Edenler (Hele) Içlerinden Iyilik Yapanlar Ve (Fenaliktan) Sakinanlar Için Pek Büyük Mükâfat Vardir" (Âyet: 172) Babi

"el-Karh", "Yara" demektir. "îstecâbû", "Ecâbû(= Icabet etti)";
"Yestecîbu", "Yucîbu(= Icabet eder)" ma'nâsinadir [118].

65- Bâb:

"Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine: (Düsmanlariniz olan) insanlar size karsi ordu

topladilar, o hâlde onlardan korkun dedi de, bu söz onlarin imânini artirdi ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler" (Âyet: 173) [119].

84-.......Ibn Abbâs (R): "Hasbunallâhu ve nVmel-vekîl=Allah bize yetisir, O ne güzel vekildir" cümlesini Ibrahim Peygamber, Nem-rûd atesi içine atildigi zaman söyledi. Ve yine bu cümleyi Muham-med (S) ile sahâbîleri de: "Halk kendilerine; (Düsmanlariniz olan) insanlar size karsi ordu topladilar, o hâlde onlardan korkun, dedikleri zaman bu söz onlarin îmânini artirdi ve: Allah bize yeter, O ne güzel vekildir, dediler".

85-.......Ibn Abbâs (R): îbrâhîm Peygamberdin atese atildigi zaman söyledigi son sözü "Hasbiye'llâhu ve nVme*l-vekîl=Allah bana yeter, O ne güzel vekildir** cümlesidir, demistir [120].

66- Bâb:

'Allah'in fazlindan kendilerine verdigini (harcamakta) cimrilik edenler sakin bunun kendileri için bir hayir oldugunu sanmasinlar..." (Âyet: iso)
"Seyutavvakûn", "Boyunlarina halka yapilacak" demektir; "Boynuna halka taktim" sözündeki gibi.

86-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Her kim ki Allah kendisine mal verir de o malin zekâtini ödemezse, kiyamet gününde o zekâti verilmeyen mal, sahibi için çok zehirli erkek bir yilan suretine konulur. Bunun iki gözü üstünde iki nokta vardir. Bu azgin yilan kiyamet gününde mal sahibinin boynuna gerdanlik yapilir. Sonra yilan (agzi ile) sahibinin çenesini iki tarafindan yakalar da: Ben senin (dünyâda çok sevdigin) malinim, ben senin hazinenim! der.
Sonra Rasûlullah su mealdeki âyeti okudu: "Allah'in fazlindan kendilerine verdigini (sarfetmekte) cimrilik edenler sakin bunun kendileri için bir hayir oldugunu sanmasinlar. BiVakis bu, onlar için bir serrdir. Onlarin cimrilik ettikleri sey, kiyamet günü boyunlarina dolanacaktir. Göklerin ve yerin mîrâsi Allah'indir. Allah ne yaparsaniz hakkiyle haberdârdir" (Âyet: ist» [121].

67- Bâb:

"(And olsun ki, mallariniz ve canlariniz hususunda imtihana çekileceksiniz.) Sizden evvel kendilerine kitâb verilenlerden ve Allah *a es taniyanlardan da herhalde incitici birçok (lâflar) isiteceksiniz..." (Âyet: i86>.

87-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Usâme ibn Zeyd (R) söyle haber vermistir: Rasû-lullah (S) Bedir vak'asindan önce bir gün Fedek dokumasi kapli, saçakli bir palan vurulmus bir merkeb üzerine bindi ve (henüz çocuk bulunan) Usâme ibn Zeyd'i terkisine aldi da Haris ibn Hazrec ma-hallesinde(ki evinde hasta bulunan) Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gitti.
Usâme dedi ki: Giderken yolda Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl*-ün içinde bulundugu bir meclise

ugradi. Bu vak'a Abdullah ibn Ubeyy müslümân olmazdan evvel idi. Bu mecliste müslüniânlardan, puta tapan müsriklerden, Yahûdîler'den Karisik birtakim kimseler vardi. Abdullah ibn Revâha da bu mecliste bulunuyordu. Merkebin kaldirdigi toz meclisi kapladigi için Abdullah ibn Ubeyy, kaftamyle burnunu kapadi. Sonra:

— Bizim üzerimizi tozutmayiniz! dedi.

Rasûlullah onlara selâm verdi. Sonra da durup merkebden indi ve onlari Islâm'a da'vet etti ve onlara Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy:

— Ey kisi! Bu söylediklerin hakk ve gerçekse, bunlardan güzel birsey olmaz. Fakat bizim meclisimize gelip de bizi bununla ezâlan-dirma! Kendi menziline git, sana gelen olursa ona anlat! dedi.

Bunun üzerine (büyük sâir) Abdullah ibn Revâha:

— Yâ Rasûlallah, (Ibnu Ubeyy'e bakma) meclisimizde bizi Kur'ân ile ört, onun nûrlariyle bürü! Biz duanizi, Kur'ân okumanizi çok severiz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlarla müsrikler, Yahudiler sövüsmeye basladilar. Hattâ birbirlerine saldirip öldürmeye yaklastilar. Rasûlullah ise onlari devâmh sükûnete kavusturmaya çalisiyordu. Nihayet yatistilar. Sonra Rasûlullah merkebine binip yürüdü. En sonu Sa'd ibn Ubâde'nin evine varip içeri girdi. Peygamber (S) -Ensâr'in Hazrec kolunun büyüklerinden olan- Sa'd'a:

— "Ey Sa'd! -Abdullah ibn UbeyyH kasdederek- Ebû Hubâb'-in ne söyledigini duymadin mi? (Duymus ol ki) o söyle söyle söyledi" (diye biraz önce geçen vak'ayi) anlatti.

Sa'd ibn Ubâde de:

— Yâ Rasûlallah! Sen Ibn Ubeyy'in kusurunu affet, biraz da onu ma'zûr gör! Sana Kur'ân indiren Allah'a yemîn ederim ki, Allah'in irâdesi Sen'in üzerine indirdigi hakkin gelmesi suretiyle (yânî Sana peygamberlik gelmesi suretiyle) tecellî etmistir. Hâlbuki su bel-decik halki Ibn Ubeyy'in basina tâc giydirmeye, üzerine de melike mahsûs sarik sarmaya (bu suretle onu kendilerine melik edinmeye) hazirlanmislardi. Allah Sana ihsan buyurdugu peygamberlik hakkiyle onlarin tasavvurlarini imkânsiz bir hâle koyunca, bu mahrumiyetle Ibn Ubeyy mahzun ve kederlenmis oldu. Yâ Rasûlallah! Abdullah ibn Ubeyy iste bu kederle, gördügün çirkin harekette bulunmustur (Siz onu afv buyurun), dedi.

Rasûlullah (S) da onu affetti. Esasen Rasûlullah ile sahâbîleri, Allah'in emri veçhile, gerek müsriklerin gerek ehli kitabin kusurlari-

ni affedip, ezalarina sabrediyorlardi. Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah söyle buyurmustur:

"And olsun ki, mallariniz ve canlariniz hususunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitâb verilenlerden ve Allah'a ortak taniyanlardan da herhalde incitici birçok sözler isiteceksiniz. Eger katlanir, sakinirsaniz, iste bu, hâdiselere karsi gösterilmis bir azim-(ve metânet)ctentf/r" (Âyet: 186).

Ve Allah söyle buyurdu:

"Kitâb ehlinden birçogu, Hakk kendilerince belli olduktan sonra ruhlarindaki hasedden ötürü sizi îmâninizdan sonra küfre döndürmek hevesine düstü. Allah'in emri gelinceye kadar simdilik onlari birakin. Serzenis de etmeyin. Sübhesiz ki Allah herseye hakkiyle kaadIrdîr" (el-Bakara: 109).

Peygamber (S) bu affi, Allah'in kendisine emrettigine te'vîl ediyordu. En sonu Allah onlar hakkinda (savunma harbine) izin verdi. Bu izin üzerine Rasûlullah, Bedir gazvesine çikip da, Allah Islâm or-dusu eliyle Kureys müsriklerinin büyüklerini öldürünce, Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl ile onun

müsriklerden ve puta tapanlardan olan ma-iyyeti:
— Artik Bedir vak'asi, müslümânliga yönelip yüzünü göstermis açik bir galebedir, dediler ve Rasûlullah'a Islâm üzere bey'at edip müs-lümân oldular [122].

68- Bâb:

"Getirdikleriyle sevinen, yapmadiklariyle de övülmelerini arzu eden kimseler; onlarin azâbdan kurtulacak bir yerde bulunacaklarini sakin sanma. Onlara pek acitici bir azâb vardir" (Âyet: iss)

88-.......Zeyd ibn Eslem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Sai'd ei-Hudrî(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah zamaninda münafiklardan birtakim kimseler, Rasûlullah gazaya çiktigi zaman O'ndan arkada kalirlardi ve Rasûlullah'tan geri kalip evlerinde oturmalarindan fe-rahlanirlardi. Rasûlullah harbden dönüp geldigi zaman da çürük birtakim özürler ileri sürüp yemîn ederler ve yapmadiklari islerle övülmelerini isterlerdi. Iste "Getirdikleriyle sevinen, yapmadiklariyle Övülmelerini arzu eden kimseler..." âyeti bunlar sebebiyle inmistir.

89-.......Ibn Cureyc, Abdullah ibn Ebî Muleyke'den haber verdi ki, ona da Alkame ibn Vakkaas haber vermistir: (Medîne vâlîsi) Mer-vân ibnu'l-Hakem kendi kapicisi Râfi'e:
— Yâ Râfi'! Ibn Abbâs'a git de söyle sor: (Kur'ân'da bildirildigi üzere) kendisine verilen dünyalikla ferahlanan ve yapmadigi bir isle medh olunmaya sevinen her kisi azâb olunacaksa, bütün müslümân-lar herhalde azâb olunacaklardir (demektir)?
Ibn Abbâs bu soruya söyle cevâb vermistir:
— Bu âyetle sizin aranizda ne münâsebet var? (Bu âyet Yahûdî-Ier hakkinda inmistir.) Bir kerre Rasûlullah, Yahûdîler'i çagirip onlara (Tevrat'taki vasiflarina dâir) bir suâl sordu. Onlar da suâlin hakîkî cevâbini sakladilar da ondan baskasini haber verdiler. Bununla beraber verdikleri bu cevâb ile Rasûlullah yaninda takdîr olunduklarini sandilar ve hakîkati gizleyerek verdikleri cevâb ile de sevindiler.
Bundan sonra Ibn Abbâs:
— "Allah bir zaman kendilerine kitâb verilenlerden onu muhakkak insanlara açiklayip anlatacaksiniz, onu gizlemeyeceksiniz diye tey~ mînât almisti. Onlar ise o sözü sirtlarinin arkasina attilar. Onun mukaabilinde az bir menfâati satin aldilar. Müsteri olduklari o sey ne kötüdür. Getirdikleriyle sevinen, yapmadiklariyle de övülmelerini arzu eden o kimseler; iste onlarin azâbdan kurtulacak bir yerde bulunacaklarini asla sanma. Onlara pek acitici bir azâb vardir" (Âyet: 187-188).
Bu hadîsin râvîsi olan Hisâm ibn Yûsuf'a Ibn Cureyc'den rivayet etmesinde Abdurrazzâk mutâbaat etmistir.

90- Ismâîlî onu ulastirip söyle demistir: Bize Muhammed ibn Mu-kaatil el-Mervezî tahdîs etti. Bize el-Haccâc ibn Muhammed el-Missîsî el-A'ver, Ibn Cureyc'den haber verdi. Bana Ubeydullah ibn Ebî Mu-leyke, Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf'tan haber verdi ki, ona da .Mervân bu hadîsi haber vermistir [123].

69- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Hakikat göklerin ve yerin yaratilisinda, gece ile gündüzün birbiri ardinca gelisinde temiz akil sâhibleri için elbette ibret verici deliller vardir" (Âyet: 190).

91-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben bir gece teyzem Meymûne'nin yaninda kaldim. Rasûlullah (S) ailesi ile bir müddet konustu. Sonra uyudu. Gecenin son üçte biri olunca oturdu da gökyüzüne bakti
ve:
— "Hakikat göklerin ve yerin yaratilisinda, gece ile gündüzün arka arkaya gelisinde temiz akil sâhibleri için elbette ibret verici deliller vardir" ilâhî kelâmini söyledi.
Bundan sonra kalkti ve dislerini misvâklayarak abdest aldi. Akabinde onbir rek'at namaz kildi. Sonra Bilâl ezan okudu. RasûlulIah evde iki rek'at daha kildi, sonra da çikip sabah namazini kildirdi [124].

70- "Onlar Ayakta Iken, Otururken, Yanlari Üstünde Yatarken Hep Allah'i Hatirlayip Anarlar Ve Göklerin, Yerin Yaratilisi Hakkinda Inceden Inceye Düsünürler (Ve Söyle Derler): Ey Rabb 'Imiz, Sen Bunlari Bosuna Yaratmadin. Sen Pak Ve Münezzehsin. Bizi Ates Azabindan Koru" (Âyet: 19i) Babi

92-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben bir gece teyzem Meymûne'nin yaninda kaldim. Ve kendi kendime: Ben muhakkak Rasû-lullah'in (gece) namazina iyice bakacagim, dedim. Rasûlullah için bir yastik atildi. Akabinde Rasûlullah o yastigin uzunlamasinda uyudu. Uyandiginda yüzünden uykuyu (gidermek için eliyle) yüzünü meshet-meye basladi. Sonra Âhi Imrân Sûresinden son on âyeti okuyup bitirdi. Sonra duvarda asilmis küçük bir su kirbasina geldi, onu alip onun suyu ile abdest aldi. Sonra namaza durdu. Ben de kalktim, O'-nun yaptigi gibi yaptim. Sonra gelip O'nun yanibasinda namaza durdum. Rasûlullah elini benim basimin üzerine koydu. Kulagimi tuttu ve onu bükmeye basladi (yânî beni sag tarafina geçirdi). Sonra iki rek'-at namaz kildi. Sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at namaz kildi. Ondan sonra tek rek'atli bir namaz kildi [125].

71- Bâb:

"Ey RabbHmiz, hakikat Sen kimi o atese sokarsan, sübhesiz onu hor ve hakîr edersin. (Orada) zâlimlerin hiçbir yardimcilari da yoktur" (Âyet: 192).

93-.......Abdullah ibn Abbâs, hizmetçisi Kureyb'e, teyzesi ve Peygamberdin zevcesi olan Meymûne'nin yaninda bir gece geçirdigini haber verip, söyle demistir: Ben basimi yastigin enine koyarak uzandim. Rasûlullah (S) ile ehli de yastigin boyuna baslarini koyarak uzandilar. Rasûlullah uyudu. Gece yariyi buldugunda yâhud biraz evvelce yâhud biraz sonraca uyandi. Uykuyu

(gidermek için) elleriyle yüzünü silmeye basladi. Ondan sonra Âlu Imrân Sûresi'nin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkip asili duran küçük bir kirbaya uzandi. Oradan güzelce bir abdest aldi. Sonra namaza durdu. Ben de kalkip O'nun yaptigi gibi yaptim. Sonra gittim, yanina (yânî sol tarafina) namaza durdum. Sag elini basimin üzerine koydu ve sag kulagimi tutup büktü (yânî beni sag tarafina geçirdi). Sonra iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at namaz kildi. Ondan sonra tek rek'atli bir namaz kildi. Sonra müezzin da'vete gelinceye kadar yine uzandi.
Müezzin gelince yine kalkti, hafif iki rek'at namaz kildiktan sonra odasindan çikip sabah namazini kildirdi [126].

72- Bâb:

"Ey RabbHmiz, dogrusu biz 'RabbHnize inanin* diye insanlari îmâna çagiran bir da*vetçiyi isidip hemen îmâna geldik. Ey Rabb 'imiz, artik bizim günâhlarimizi magfiret et, kusurlarimizi ört, canimizi da iyilerle beraber al. Ey Rabb 'imiz, Sen Hn rasûllerine karsi bize va 'd ettiklerini ver bize. Kiyamet günü yüzümüzü kara çikarma. Sübhe yok ki, Sen asla sözünden dönmezsin" {Âyet: 192-194).

94-.......îbn Abbâs (R) hizmetçisi Kureyb'e, teyzesi ve Peygamber'in zevcesi olan Meymûne'nin yaninda geceledigini haber verip söyle demistir: Ben basimi yastigin enine koyarak uzandim. Rasûlullah ile ehli de yastigin boyuna baslarini koyarak uzandilar. Rasûlullah uyudu. Nihayet gece yariyi buldugunda yâhud biraz evvelce yâhud biraz sonraca uyandi. Oturdu da uykuyu (gidermek için) eliyle yüzünü silmeye basladi. Ondan sonra Âlu Imrân Sûresi'nin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkip asili duran bir küçük kirbaya uzandi, ondan güzelce bir abdest aldi. Sonra namaza durdu.
Ibn Abbâs dedi ki: Ben de kalktim, O'nun yaptigi gibi yaptim. Sonra gittim, yanina (yânî sol tarafina) durdum. Sag elini basimin üzerine koydu ve sag kulagimi tutup büktü. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at namaz kilip, ondan sonra tek (rek'atli bir namaz) kildi. Sonra müezzin da'vete gelinceye kadar yine uzandi. Ondan sonra yine kalkti, hafif iki rek'at namaz kildiktan sonra odasindan çikip sabah namazini kildirdi127.
127 Bu hadîs de bundan önce gelen iki bâbdakI hadîslerin benzeridir.
"' Iste o temiz akillilar "Ey Rabb'imiz, sen bunlari bosunayaratmadin"dan
buraya kadar devam eden bu dualari söyleyerek tefekkür ederler. Kendilerinin Rabbâniyyûn olduklarini anlatan bu dualar onlarin tefekkür zamanindaki hâlleri ve tefekkürlerinin hâkim baslangiçlaridir. Son dört bâbdan beri basliklarda yazilagelen bu âyetler Yüce Allah'a edilecek tazarru' ve niyazin ilâhî bir Örnegi ve ögretilmesidir.

4-En-Nisâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismivle

Ibn Abbâs söyle demistir: tYestenkifû{= Çekinir)", "Yestekbiru{ = Büyüklenmek ister)" demektir. "Kivâmen", "Yasayislarinizi dogrulttugunuz sey"; "Lehunne sebîlen", "O kadinlar için bir yol ta'yîn edinceye kadar". Bununla zinâkâr evli için recm'i, bekâr için de deynekleme cezasini kasdeder.
Ibn Abbâs'tan baskasi (yânî Ebû Ubeyde) de söyledemistir: "Mesnâ" ve "Sülâse" ve "Ruba'" ile "iki", "Üç" ve "Dörd"ü kasdeder. Arab dörtten öteye geçmez [127].

73- Bâb;

Eger yetim kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkar saniz..." (Âyet: 3)

95- Bize, Ibrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti. Bize Hisâm ibn Yûsuf haber verdi ki, Ibn Cureyc söyle demistir: Bana Hisâm ibn Urve, babasi Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âise(R)'den haber verdi (o söyle demistir): Bir adamin yaninda babasi ölmüs yetîm bir kiz vardi. Bu adam o yetîm kizla evlendi. Yetîm kizin bir hurmaligi vardi. O adam kiz için gönlünde bir arzusu olmadigi hâlde, bu yetîm kizi sirf o hurmalik sebebiyle tutuyordu. "Eger yetîm kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkarsaniz, sizin için halâl olan diger kadinlardan ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Sayet (bu suretle de) adalet yapamayacaginizdan endîse ederseniz, o zaman bir (tane ile) yâhud mâlik oldugunuz câriye (ile yetinin). Bu (tek zevce veya câriye) sizin (haktan) egritip sapmamaniza daha yakindir" âyeti, iste bu zât hakkinda indi.
Râvî Hisâm ibn Yûsuf: Ben Urve'nin:
— O yetîm kiz bu hurmalikta ve adamin malinda ortagi idi, dedigini saniyorum, demistir [128].

96-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Âise'den Yüce Allah'in "Eger yetîm kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkarsaniz... " kavlinin tefsîrini sormus. Âise (R) de söyle demistir:
— Ey kizkardesimin oglu, bu âyetteki yetîm kiz, velîsinin velayet ve vesayeti altinda bulunup malinda erkege ortak yapar. Kizin mali ve güzelligi, velîsi olan erkegin hosuna gider. Bu sebeble velîsi onunla evlenmek ister. Fakat kizin mehrinde adalet etmek ve baskasinin verecegi kadar mehr vermek istemez. Iste (bu âyette) o çesit velîlerin velayeti altindaki yetîm kizlari -haklarinda adalet ve onlarin mehirlerini en yüksek mikdârina yükseltmedikçe- nikâh etmeleri neh-yolunup, bunlardan baska kendilerine halâl olan kadinlardan nikâh etmeleri emrolunmustur.
Âise devamla dedi ki:
— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasülullah'a sorup fetva istediler. Bunun üzerine Allah su âyeti indirdi: "Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor; Kendileri için yazilmis olani (mîrâsi) onlara vermediginiz ve nikâhlarini da begenip istemediginiz yetîm kizlar ve (henüz ergin olmayan) küçük çocuklar hakkinda, bir de yetimlere karsi adaleti ayakta tutmaniz (onlara iyi bakmaniz) hususunda iste Kitâb'da okunup duran âyetler (2., 3., 6., 9., 10. ve 11. âyetleri kasdediyor). Hayirdan daha ne yaparsaniz sübhesiz Allah onu da hakkiyle bilicidir" (Âyet:i27).
Âise dedi ki:
— Yüce Allah'in bu diger âyetteki "Ve tergabûne en-tenkihû-hunne" kavli de herhangi birinizin

himayesinde bulunan yetîm kiza, mal ve güzelligi az oldugu zaman onunla evlenmeye ragbet göster-memesidir.
Âise dedi ki:
— Bu mal ve güzelligi az olan yetîm kizlara ragbet etmediklerinden dolayi malina ve güzelligine ragbet ettikleri yetîm kizlari -adalete riâyet etmedikçe- nikâh etmekten yetîm velîleri nehyolundular [129]
.

74- Bâb:

"(Velîlerden) kim zengin ise (yetimin malini yemekten) kaçinsin. Kim de fakir ise, o hâlde örfe göre yesin. Artik onlara mallarini teslim ettiginiz vakit karsilarinda sâhid bulundurun. Tam bir hesâb sorucu olmak bakimindan ise Allah yeter" (Âyet: 6).
"Bidâran", "Mubâdereten" (yâni: Hacet yokken, bulûglarindan önce çabuk davranarak) demektir [130]
.
"A'tednâ", "A'dednâ" (yâni "Aded"in ifâl babindan) "Hazirladik" demektir. "A'tâd'T'Hazirlik" masdann)dan olan "Efalnâ" (yâni A'tednâ) da ayni ma'nâyadir [131].

97-.......Âise (R); *'(Velîlerden) kim zengin ise yetimin malindan yemekten kaçinsin. Kim de fakir ise, o hâlde örfe göre yesin.."
kavli hakkinda: Bu âyet yetîm mali hususunda indi. Yetîmin velîsi fakîr oldugu zaman, o malin islerini iyilikle bakip yerine getirmesi karsiliginda (hizmet ücreti ve zarurî olan ihtiyâci kadar) o maldan yer, demistir [132].

75- Bâb:

Miras taksim olunurken (mirasçi olmayan) hisimlar, yoksullar da hazir bulunursa kendilerini ondan (birsey vererek) riziklandirin, (gönüllerini alacak) güzel sözler de söyleyin*' (Âyet: 8).

98-.......îkrime'den: Ibn Abbâs (R): *'Miras taksim olunurken (mîrâsçi olmayan) hisimlar, yetimler, yoksullar da hazir bulunursa..." âyeti muhkemdir, neshedilmis degildir, demistir.
Bu hadîsi Ibn Abbâs'tan rivayet etmekte Ikrime'ye Saîd ibn Cu-beyr mutâbaat etmistir [133].

76- Bâb:

"Allah size mîrâs taksimini söyle tavsiye eder; Çocuklarinizda erkege iki disinin payi mikdâridir... (Âyet: 11).

99-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Peygamber ile Ebû Bekr beraberce yürüyerek Benû Selime yurdundaki evim,de beni hasta ziyaretine gelmislerdi. Peygamber beni birsey düsünemez

derecede baygin bulmustu. Bunun üzerine Peygamber abdest suyu isteyip abdest almis, sonra abdest suyundan bir mikdârini benim üzerime serpmisti. Ben ayildim ve:

— Yâ Rasûlallah! Malimda (veraset hususunda) ne yapmami (ne suretle tasarruf etmemi) emredersin? diye sordum.

Bunun üzerine su mealdeki âyet indi: "Allah size miras taksimini söyle tavsiye eder: Çocuklariniz hakkmda(k\ hüküm) erkege iki disinin payi mikdâridir. Fakat çocuklar ikiden fazla kadinlar iseler, ölünün biraktiginin üçte ikisi onlarindir. Disi çocuk bir tek ise, o zaman terikenin yarisi onundur. Ölenin çocugu varsa, ana-babadan her-birine terîkenin altida biri verilir. Çocugu olmayip da ona ana ve babasi mîrâsçi olduysa üçte biri anasinindir. Erkek, disi kardesleri varsa o vakit altida biri anasinindir. (Fakat bütün bu hükümler ölenin) edecegi vasiyetten veya borc(unun ödenmesinin sonradir. Siz babalarinizdan ve ogullarinizdan hangisinin faide cihetinden size daha yakin oldugunu bilmezsiniz- (Bu hükümler ve hisseler) Allah Han birer farizadir. Sübhesiz ki, Allah hakkiyle bilicidir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir" [134].

77- Bâb:

"Zevcelerinizin çocugu yoksa terîkesinin yarisi sizindir. Eger onlarin çocugu varsa, size terîkesinden (düsecek hisse) dörtte birdir..." (Âyet: 12) [135].

100-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Islâm'in baslangicinda kisinin mali, öldügü zaman mîrâs olarak ogluna kalirdi. Vasiyet de ana ile babanin hakki idi (yalniz ebeveyne vasiyet edilirdi). Bilâhare Allah bundan irâde ettigi kismini (mîrâs âyetiyle) neshetti de mîrâsi erkege, iki disi payi kadar ta'yîn buyurdu. Ana ile babadan her birisine de (eger çocuk varsa) altida bir verdi, çocuk yoksa üçte bir verdi. Yine kadina (çocuk bulundugu surette) sekizde bir, çocuksuzsa dörtte bir verdi. Zevceye de (çocuk yoksa) yari, (çocuk varsa) dörtte bir hisse verdi [136].

78- Bâb:

"... Kadinlara zorla mirasçi olmaniz ve onlari -kendilerine verdiginiz mehirden birazini giderebilmeniz için- tazyik etmeniz size halâl olmaz*.." (Âyet: 19)

Ve Ibn Abbâs'tan: "Lâ ta'dulûhunne", "Onlari kahretmeyin"; "Hüben", "Günâh"; "en-Teâtû", "Meyletmeniz"; "Nihleten", "en-Nihletu", "el-Mehru" demektir, diye tefsir ettigi zikrolunuyor [137].

101-.......Bize (Ebû Ishâk Süleyman ibnu Feyrûz) es-Seybânî, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan tahdîs etti. es-Seybânî söyle dedi: Bu hadîsi Ebü'l-Hasen Atâ es-Suvâî de zikretti ki, ben onun bunu muhakkak Ibn Abbâs'tan zikrettigini düsünüyorum: "Ey îmân edenler, kadinlara zorla mîrâsçi olmaniz ve onlari -kendilerine verdiginiz mehirden birazini gider(\p elinize geçirebilmeniz için- tazyik etmeniz size halâl olmaz. Meger ki arayi açacak bir fuhus islemis olsunlar. Onlarla iyi

geçinin. Eger kendilerinden hoslanmadinizsa, olabilir ki birsey sizin hosunuza gitmez de Allah onda birçok hayir takdir etmis bulunur" (Âyet: 19).
Ibn Abbâs dedi ki: Câhiliyet halkinin su âdetleri vardi: Bir adam vefat ettigi zaman, onun velîleri kalan zevcesini de mîrâs almaya herkesten hakli olurlardi. Velîlerden bâzisi isterse ilk mehri ile o kadinla evlenir, isterlerse onu baska birisiyle evlendirip mehrini alirlardi. Yine isterlerse o kadini kimseyle evlendirmezler (fidye vermesi için hab-sederler, ölünce mîrâsini alirlar)di. Ölenin velîleri o kadina, kadinin ailesinden daha hakli olurlardi. Iste bu âyet, bunlar hakkinda (bu kötü âdetleri kaldirmak hususunda) indi.

79- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'(Erkek ve disiden) herbiri için baba ve ananin, yakin hisimlarin terîkelerinden de vârisler yaptik. Akd ile yeminlerinizin bagladigi kimselere de hisselerini verin. Allah herseyin üstünde hakîkî bir sâhiddir" (Âyet: 33) [138] .
"Mevâlî", "Velîler", "Mirasçilar" demektir. Ma'mer de söyle demistir: "Evliya", "Mevâlf'dir, yine "Evliya", "Mirasçilaradir.
"Yeminlerinizin karsilikli muâhade akdettigi kimseler..."; bu, yemîn mevlâsidir ki, yeminle baglanan kisiden ibarettir. "el-Mevlâ", yine "Amcaoglu"; "el-Mevlâ'1-mu'tiku", "Kölesine hürriyet veren kisi"; "el-Mevlâ'1-mu'taku", "Kendisine hürriyet verilen kimse"; "el-Mevlâ'1-meliku", "Insanlarin islerini (yürütmeyi, idare etmeyi) üzerine alan kimse", bir de dînde olan "Mevlâ" vardir [139] .

102-.......Ibn Abbâs(R)'tan (o, söyle demistir): "Erkek, disi; herbiri için mevtalar kildik ", "Mirasçilar kildik" demektir. "Karsilikli yeminlerinizin bagladigi kimseler", Muhâcirler'le Ensâr'dir ki, Muhacirler Medine'ye geldikleri ilk zamanlarda Peygamber'in bunlarla Medîneli Ensâr arasinda kurdugu kardeslik akdleri sebebiyle Zevu'l-Erham'dan evvel (hisimlik sahihlerinden evvel) mirasçi olurlardi. Fakat sonra "Erkek, kadin; herbiri için mirasçilar kildik"âyeti inince, akidlesme ve kardeslik akdiyle kurulmus olan mîrâsçilik nesholundu.
Sonra Ibn Abbâs, "Karsilikliyeminlerinizin bagladigi kimseler" kavli hakkinda: Artik bu yalniz yardim etmek, ihsan etmek, nasîhat etmekten ibaret kaldi. Akidlesen iki kisi arasinda mîrâsçilik gitmis oldu. Ancak yeminli dostu için vasiyet edebilir.
(Buhârî dedi ki:) Bu hadîsi râvî Ebû Usâme, Idrîs ibn Yezîd'den isitti. Idrîs de Talha ibn Musarnf tan isitti.

80- Yüce Allah'in Su Kavli:

"Sübhesiz ki, Allah zerre kadar haksizlik etmez- Bir iyilik olursa onu kat kat artirir. Kendi canibinden pek büyük bir mükâfat verir'1" (Âyet: 40).

103- Bana Muhammed ibnu'l-Abdilazîz tahdîs etti. Bize Ebû Umer Hafs ibnu Meysere, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'-dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S)

zamaninda birtakim insanlar:
— Yâ Rasûlallah! Biz kiyamet gününde Rabb'imizi görecek miyiz? dediler.
Peygamber:
— "Evet (kiyamet gününde Rabb'inizi göreceksiniz); Günesin ziyâini ögle vakti önünde hiçbir bulut yokken görmek için itisip kakismaya', birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?" diye sordu.
Sahâbîler:
— Hayir görmeyiz, dediler.
Peygamber:
— "Ayin ondördüncü gecesi önünde hiç bulut yok iken görmek için birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?' dedi.
Onlar:
— Hayir görmeyiz, dediler. Peygamber:
— "Iste bu iki kürreden herhangi birisinin ziyâini (sikismadan, mesakkatsiz, tam bir açiklikla) gördügünüz gibi, kiyamet gününde Aziz ve Celîl olan Allah 'i, birbirinize mesakkat ve zahmet vermeden açikça göreceksiniz" buyurdu.
Ve söyle devam etti:
— "Kiyamet günü oldugu zaman bir dellâl: Her ümmet neye ve kime tapiyor idiyse onun ardina düser (yânî düssün)/ diye i'lân edecek. Bunun üzerine Allah'tan baska seylere: putlara, heykellere, dikili taslara tapagelen ne kadar müsrik varsa, onlardan hiçbiri geri kalmaksizin cehennemin içine dökülecekler. Artik ortalikta yalniz Allah 'a ibâdet eden gerek sâlih, gerek fâcir kimselerle (müsrik olmayan) kitâb ehli bakiyyelerinden baska kimse kalmayinca, Yahûdîler'-den geri kalanlar çagirilacak ve onlara:
— Siz kime ibâdet ederdiniz? diye sorulacak. Onlar:
— Biz Allah'in oglu Uzeyr'e ibâdet ederdik! diye cevâb verecekler.
Bunun üzerine onlara:
— Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir es ve ogul edinmedi! denilecek.
— Simdi siz ne istersiniz? diye sorulacak. Onlar da:
— Ey Rabbimiz, çok susadik, bize su ihsan et! diyecekler. Bunun üzerine onlara:
— Haydi su basina gelmez misiniz? diye isaret olunacak.
Akabinde onlar bir araya getirilip cehenneme dogru sevk olunacaklar. O cehennem atesine ki, onlarin görüsünde yalimlari birbirini kirip geçiren serâb gibi görünecek ve onu su zannedip birbiri ardinca atesin içine dökülecekler. Sonra Nasrânîler{in bir taifesi) çagrilacak. Onlara da:
— Siz kime tapardiniz? diye sorulacak. Onlar da:
— Biz Allah'in oglu isa'ya ibâdet ederdik, diyecekler. Onlara da:
— Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir es ve hiçbir ogul edinmis degildir, denilecek ve: Ne istiyorsunuz? diye sorulacak.
Onlar da kendilerinden evvelki Yahûdîler'in su isteyip cehenneme sevkolunmalari gibi cehenneme sevkolunacaklar.
Artik meydanda sâlih veya fâsik olarak Allah 'a ibâdet eden mü min muvahhidlerden baska kimse kalmayinca, Âlemlerin Rabbi onlara evvelden bildikleri en yakin bir sifatta gelecek, yânî tecellî [140]

edecek ve Allah tarafindan bu muvahhidlere :
— Sizler ne bekliyorsunuz? (Görüyorsunuz) her ümmet ibâdet etmekte bulundugu seyin ardina düsüp gidiyor! buyurulacak.
Onlar da:
— Ey Rabb'imiz, biz dünyâda iken (seni tanimayan, sana ibâdet etmeyen) su insanlardan kendilerine en ziyâde muhtâc olmamiza ragmen ayrilip ayri yasadik, Sen 'in rizân için bunlarla arkadaslik yapmadik. Biz simdi kendisine kulluk edegeldigimiz Rabb'imizi (O'nun kerem ve inayetini) bekliyoruz! diyecekler.
Bunun üzerine Yüce Allah onlara iki yâhud üç kerre:
— Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak.
Onlar da her seferinde:
— Biz Allah'a hiçbirseyi ortak kilmayiz! diyecekler" [141].

81- Bâb:

"Her ümmetten birer sâhid, onlarin üzerine de seni bir sâhid olarak getirdigimiz zaman nice olur?" (Âyet: 41).
"el-Muhtâl" ve "el-Hattâl" birdir.
'Birtakim yüzleri silmemizden önce", "Onlari enseleri gibi oluncaya kadar dümdüz yapmamizdan önce"demektir.
"TamaseH-kitâbe{ = Kitabi sildi)", "Onu mahvetti" demektir. "Saîran", çok yanici ates demektir [142].

104-.......(Buradaki iki senedde) Abdullah ibnMes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S) bana hitaben:
— "Bana karsi Kur'ân oku!" diye emretti. Ben de O'na:
— Kur'ân Senin üzerine indirildigi hâlde, ben onu Sana karsi mi okuyacagim? dedim.
Peygamber:
— "Sübhesiz ben Kur'ân'i kendimden baskasindan isitmeyi severim" buyurdu.
Ben de kendisine en-Nisâ Sûresi'ni okumaga basladim. "Her ümmetten birer sâhid, onlar üzerine de seni bir sâhid olarak getirdigimiz zaman nice olur!" âyetine ulastigimda Peygamber bana:
— "Okumayi tut (yâni durdur)/" buyurdu.
O sirada gördüm ki, Peygamber'in iki gözü yas döküyordu [143].

82- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"... Eger hasta olur, ya bir sefer üzerinde bulunursaniz yâhud sizden biriniz ayak yolundan gelirse,.." (Âyet: 43) [144].
"Saîden", "Yeryüzü" demektir.

Ve Câbir söyle demistir: Câhiliyet'te kendileri önünde muhakeme olmak istedikleri tâgûtlar, Cuheyne kabilesinde bir tâgût, Eslem kabilesinde bir tâgût ve Arab kabilelerinden herbirinde birer tâgût idi. Bunlar birtakim kâhinlerdir ki, üzerine seytânlar müstakbel hakkinda kâinattan haberlerle inerler. Umer ibnul-Hattâb da:
'el-Cibtu", "es-Sihr"; "et-Tâgûtu", "es-Seytân"dir, demistir.

Ikrime de: "et-Cibt", Habese dilinde "Seytân", "et-Tâgût" ise "Kâhin" demektir, demistir [145].

105-.......Âise (R) söyle demistir: Esmâ'yaâid olan bir gerdanlik kayboldu. Peygamber (S) onun aranmasi için birtakim adamlar yolladi. (Kendisi ve ordu bekledi.) Bu sirada namaz vakti geldi. Hâlbuki bir su basinda degillerdi, bir su da bulamadilar. Akabinde abdestsiz olduklari hâlde namaz kildilar. Bunun üzerine Yüce Allah sunu, yâ-nî Teyemmüm âyeti'ni indirdi [146].

83- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey îmân edenler, Allah'a itaat edin. RasûVe ve sizden olan emir sahihlerine de itaat edin... " (Âyet: 59).

106-.......Abdullah ibn Abbâs (R): "Ey îmân edenler, Allah 'a itaat edin, RasûVe ve sizden olan emir sahihlerine de itaat edin. Eger birsey hakkinda çekisirseniz, onu Allah 'a ve RasûVe döndürün, eger Allah'a ve âhiret gününe inaniyorsaniz. Bu hem hayirli, hem netice Vtibâriyle daha güzeldir" âyeti, o zaman Peygamber'in kendisini bir seriyyede (askerî birlikte) kumandan yaparak gönderdigi Abdullah ibn Huzâfe ibn Kays ibn Adiyy hakkinda indi, demistir [147].

84- Bâb:

'Öyle degil, Rabb 'ine and olsun ki, onlar aralarinda kimi oraya, kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) seylerde seni hakem yapip, sonra da verdigin hükümden yürekleri hiç sikinti duymadan tam teslimiyetle teslim olmadikça îmân etmis olmazlar"

107-.......Urve ibnu'z-Zubeyr söyle dedi: ez-Zubeyr, Harre mevkiinde hurmaliklari suladiklari su yolundan (su nevbetinden) dolayi Ensâr'dan bir adamla nizâlasti.
Peygamber (S):
— "Yâ Zubeyr! Tarlani sula, sonra suyu habsetme de komsuna dogru saliver!" buyurdu.
Bunun üzerine Ensârî zât:
— Yâ Rasûlallah, Zubeyr halanin oglu oldugu için mi? diye ta'-rîz etti.
Bu sözden dolayi Peygamber'in yüzü degisti. Sonra:
— "Yâ Zubeyr, tarlani sula, sonra suyu tâ hurma agaçlarinin köklerine dönüp erisinceye kadar habseî. Sonra suyu komsuna dogru saliver!" buyurdu.
Peygamber, Ensârî kendisini öfkelendirdigi zaman apaçik hükümde Zubeyr'in hakkini tastamam aldirtti. Hâlbuki birinci emirde onlara» içinde genislik bulunan bir isle emretmisti.

ez-Zubeyr söyle dedi: Ben su âyetlerin muhakkak bu hâdise hakkinda indigini zannediyorum: "Öyle degil, RabbHne and olsun ki, onlar aralarinda çekistikleri seylerde seni hakem yapip sonra da verdigin hükümden yürekleri hiç sikinti duymadan, tam teslimiyetle teslim olmadikça îmân etmis olmazlar" [148].

85- Bâb:

"(Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse, iste onlar) Allah'in kendilerine nVmetler verdigi peygamberlerle, siddîklarla, sehîdlerle, iyi adamlarla beraberdirler. Onlar ne iyi arkadastir!" (Âyet: 69).

108-.......Âise (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah'tan "Hasta olan herbir peygamber muhakkak dünyâ ile âhiret arasinda muhayyer kilinir" buyururken isittim. Içinde ruhunun alindigi hastaliginda kendisini bir bogaz kisilmasi ve siddetli bir ses kalinlasmasi yakalamisti. Iste o zaman ben kendisinden su âyeti söylerken isittim: "... Allah'in kendilerine nVmetler verdigi peygamberlerle, siddîklarla, sehîdlerle, iyi adamlarla beraberdirler, onlar ne iyi arkadastir!" Artik ben de bundan, Rasûlullah'in bu iki dilek arasinda muhayyer kilindigini bildim [149].

86- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Size ne oluyor kiy Allah yolunda -ve acz ve iztirâb içinde birakilip: 'Ey Rabb 'imiz, bizi ahâlîsi zâlim olan su memleketten çikar, bize tarafindan bir sâhib gönder, bize katindan bir yardimci yolla' diyen erkekler, kadinlar ve çocuklar ugrunda- düsmanla çarpismiyorsunuz?" (Âyet: 75) [150]

109-.......Ubeydullah (ibn Ebî Yezîd): Ben Ibn Abbâs'tan: Ben, annem (Ümmü'1-Fadl Lubâbe bintu'l-Hâris el-Hilâliyye, Mekke'de) zaîf kilinmak istenenlerden idim, dedigini isittim, demistir.

110-.......Ibnu Ebî Muleyke'den (o söyle demistir): Ibn Abbâs: "Erkeklerden, kadinlardan, çocuklardan za'fve acz içinde birakilip da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna" (Âyet:98) kavlini okudu da:
— Ben ve annem, Allah'in ma'ziretli saydigi kimselerden idik, dedi.
Ibn Abbâs'tan: "Hasirat", "Daraldi"; "Telvû elsinetekum bVs-sehâde", "Eger sâhidlikte dillerinizi egip bükerseniz" ma'nâsinadir, dedigi zikrolunuyor.
Ibn Abbâs'tan baskasi da: "el-Murâgam", "Hicret edilecek yer"-dir; "Râgamtu", "Kavmimden hicret ettim" demektir. "Mevkuten", "Vakitleri belli edilmis" demektir; "Allah mü'minler üzerine namaz vakitlerini ta'yîn etti" demistir [151].

87- Bâb:

"Siz hâlâ niçin münafiklar hakkinda -Allah onlari kazandiklari (günâhlar) yüzünden tepesi asagi getirdigi hâlde- iki zümre oluyorsunuz?*.." (Âyet: 88).
Ibn Abbâs: "Erkesehum", "Beddedehum(= Onlari dagitip parçaladi)", "Fietun", "Cemâat" demektir, demistir.

111-.......Zeyd ibn Sabit (R), ' 'Siz hâlâ niçin münafiklar hususunda iki zümre oluyorsunuz?" kavli hakkinda söyle demistir: Pey-gamber'in sahâbîlerinden birtakim insanlar Uhud'dan geri döndüler. Peygamber'in sahâbîleri o dönenler hakkinda iki firkaya ayrildilar da bir firka: "O dönekleri öldür"; diger firka ise: "Hayir, onlari öldürme" diyorlardi. Iste bunun üzerine "Siz hâlâ niçin münafiklar hususunda -Allah onlan kazandiklari (günâhlar) yüzünden tepesi asagi getirdigi hâlde- iki zümre oluyorsunuz? Allah 'in saptirdigim siz mi dogru yola getirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptirirsa, artik onun için hiçbir yol bulamazsin" âyeti indi.
Peygamber (S): "Medine Taybe'dir. Medine, atesin gümüsün pisligini gidermesi gibi, pis insanlari giderir (disina atar)" buyurdu [152].

88- Bâb:

'Onlara emînlik veya korku haberi geldigi zaman, onu yayiverirler (yâni ortaya çikarirlar) " (Âyet: 83) [153].
"Yestaribitûnehu", "Onu meydana çikarirlar"; "Hastben", "Kâfî gelici"; "Illâ inâsen", "Onlar Allah'i birakirlar da yalniz disilere taparlar; yânî ölülere, ruhsuz varliklara, taslara yâhud özlü çamura ve buna benzer seylere"; "Merîden", "Mütemerriden(=Isyanda ve kötülükte çok israrli)"; "Fe-le-yubettikunne", "Muhakkak kesecekler". "Bettekehû", "Kattaahû(= Onu kesti, parça parça etti)"; "Kilen" ve "Kavlen" bir ma'nâyadir; "Söz söylemek" demektir; "Tubia", "Mühür basildi" demektir [154].

89- Bâb:

"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezasi, içinde ebedî kalici olmak üzere cehennemdir... " (Âyet: 93).

112-.......Bize Mugîre ibnu'n-Nu'mân tahdîs edip söyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'den isittim, söyle dedi: Bir âyet var ki, onun hükmü hakkinda Küfe âlimleri ihtilâf ettiler. Bunun üzerine ben onun hükmü (yânî tefsiri) hakkinda binegime binip Ibn Abbâs'a gittim. Ona bu âyetin hükmünden sordum. Ibn Abbâs (R), su "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse, cezasi, içinde ebedî kalici olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadâb etmistir, ona la'net etmistir ve ona çok büyük bir azâb hazirlamistir"(93.) âyeti indi. Bu âyet bu konuda inen son âyettir ve bunu hiçbirsey neshetmemistir, dedi [155].

90- Bâb:

"Size (müslümânca) selâm verene, 'Sen mü'min degilsin' demeyin... " (Âyet: 94).
es-Silmu ve's-Selemu ve's-Selâmu" bir ma'nâyadir.

113-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Ibn Abbâs(R)'tan "Size selâm verene 'Sen mü'min degilsin' demeyin... " kavli hakkindaki hadîsini tahdîs etti.
Atâ dedi ki: Ibn Abbâs söyle dedi: Bir adam kendine âid küçük bir davar sürüsünün basinda bulunuyordu. Bir seriyyede bulunan müs-lümanlar ona kavustular. Adam onlara es-Selâmu aleykum diye selâm verdi. Bu selâma ragmen onlar da bu adami Öldürüp sürüsünü aldilar. Iste Allah bu hâdise hakkinda "Dünyâ hayâtinin geçici menfâatini arayarak., »"kavlini ihtiva eden bu âyeti indirdi. O dünyâ hayâtinin geçici menfâati, bu küçük davar sürüsüdür.
Atâ ibn Ebî Rebâh: Ibn Abbâs (fethali lâm'dan sonra elifle) "es-Selâme" seklinde okudu, demistir [156]
.

91- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Müzminlerden özür sahibi olmaksizin (evlerinde) oturanlarla, Allah yolunda mallariyle, canlariyle savasanlar bir olmaz... " (Âyet: 95) [157].

114-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Sehl ibn Sa'd es- Sâidî (R) mescidde Mervân ibnu'I-Hakem'i gördügünü haber verip söyle tahdîs etti: Ona dogru geldim, nihayet yanma oturdum. O bize haber verdi ki, ona da Zeyd ibn Sabit (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S) bana: "Müzminlerden (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda savasanlar bir olmaz" âyetini yazdirmak istedi de, tam bana yazdirdigi sirada yanina Ibnu Ümmi Mektûm çikageldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Vallahi^cihâda gücüm yetseydi, ben de muhakkak gider, düsmanlarla harb ederdim, dedi.
Ibnu Ümmi Mektûm gözleri kör bir kisi idi. Bunun üzerine Allah kendi Rasûlü'ne vahy indirdi. Bu sirada O'nun uylugu benim uylugum üzerinde bulunuyordu. Vahyin (Rasûlullah üzerindeki) agirligi bana o kadar agir basti ki, sonunda ben dizimin ufalanip dagilmasindan korktum. Sonra Rasûlullah'tan vahy hâli siyrildi da, Allah "Gayra ulVd-darari{= Zarar sahibi olanlar baska)" diye bir istisna gönderdi [158].

115-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: "Mü'minlerden oturanlarla» Allah yolunda savasanlar bir olmaz..." âyeti indigi zaman, Rasûlullah (S) Zeyd ibn Sâbit'i çagirdi (da bunu yazmasini em-retti). Zeyd de bu âyeti yazdi. Bu sirada Ibnu Ümmi Mektûm geldi ve Rasûlullah'a, kendine isabet eden noksanligindan sikâyet etti. Bunun üzerine Allah "Zarar sahihleri müstesna19 kaydini indirdi.

116-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: "Mü'minlerden oturanlarla, Allah yolunda savasanlar

bir olmaz" âyeti indigi zaman, Peygamber (S):
— "Fulân kimseyi (yânî Zeyd ibn Sâbit'i) çagirin" buyurdu.
(Onu çagirdilar.) Zeyd'in beraberinde devât (yânî yazi yazacak âlet) ve levh yâhud kürek kemigi vardi. Rasûlullah:
— "Yaz: Müzminlerden oturanlarla, Allah yolunda savasanlar bir olmaz..!" buyurdu.
Peygamber'in arka tarafinda Ibnu Ümmi Mektûm vardi. O:
— Yâ Rasûlallah! Ben çok zarardayim, dedi.
Bunun üzerine derhâl o yazim isinin yerinde (daha yazi kurumadan): "Müzminlerden özür sahibi olmaksizin oturanlarla, Allah yolunda savasanlar bir olmaz" seklinde bir istisna kaydi nazil oldu [159] .

117-.......(Buradaki iki senedde) Ibn Curyec haber verip söyle demistir: Bana Abdulkerîm el-Cezerî haber verdi. Ona da Abdullah ibnu'l-Hâris'in âzâdlisi Miksem haber vermis; ona da Ibn Abbâs (R) haber verip: "Müzminlerden oturanlar", Bedir harbine çikmayanlardir; "Savasanlar" ise Bedir harbine çikanlardir, demistir [160] .

92-Bâb:

"Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarini alacagi kimselere melekler derler ki: 'Ne iste idiniz?' Onlar: 'Biz yeryüzünde (dînin emirlerini uygulamaktan) âciz kimselerdik!' derler. Melekler de: 'Allah'in arzi genis degil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz yâ!' derler.
Iste onlar (böyle); onlarin barinaklari cehennemdir. O ne kötü bir yerdir" (Âyet: 97).

118-.......Muhammed ibnu Abdirrahmân Ebû'l-Esved tahdîs edip söyle demistir: (Ibnu'z-Zubeyr'in Mekke üzerindeki halifelik günlerinde) Medine halkina (Sâmlilar'la harbetmek için) bir ordu çikar-malari kesinlesti. Ben de bu orduya yazildim. Akabinde Ibn Abbâs'm âzâdlisi Ikrime'ye kavustum. Ona bu orduya yazildigimi haber verdim. Ikrime beni bu isten siddetle nehyetti. Sonra söyle dedi: Bana Ibnu Abbâs söyle haber verdi:
— Müslümanlardan (Mekke'de kalip hicret etmeyen) birtakim insanlar, Rasûlullah zamaninda müsriklerle beraber olarak onlarin camiasini çogaltiyorlardi. Bedir harbi sirasinda düsman safflari arasinda bulunan bu kisilere ok atiliyor ve atilan ok, varip bunlardan birisine isabet ediyor ve onu öldürüyordu, yâhud kiliçla vurulup öldürülüyordu. Bunun üzerine Allah: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak... " âyetini indirdi.

Bu hadîsi Leys ibn Sa'd da Ebû'l-Esved'den; o da Ikrime'den olmak üzere rivayet etmistir [161] .

93- Bâb:

"Erkeklerden, kadinlardan, çocuklardan za'f ve acz içinde birakilip da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna" (Âyet: 98).

119-.......Abdullah ibnEbîMuleyke'den, Ibn Abbâs (R) Yüce Allah'in "Ille 1-mustad'afin" kavli hakkinda:
— Annem Ümmü'1-Fadl Lubâbe bintu'l-Hâris, Allah'in ma'zi-retli saydigi kimselerdendi, demistir [162].

94- Yüce Allah'in Su Kavli Bâbi:

'Iste onlar (böyle). Allah'in onlari affedecegini umabilirler. Allah çok affedici, çok magfiret eyleyicidir" (Âyet: 99).

120-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) yatsi namazini kildirirken Semiallâhu limen hamideh dedigi zaman, bundan sonra secdeye varmazdan evvel söyle deyip duâ etti:
— "Yâ Allah, Ayyas ibn Ebi Ralna'yi kurtar!
Yâ Allah, Selemetu'bnu'l-Hisâm'i kurtar!
Yâ Allah, el-Velîd ibnu'l-Velîd'i kurtar!
Yâ Allah, kâfirler elinde bunalip zaîf ve âciz görülen (diger) mü '-mirileri de kurtar! „
Yâ Allah, Mudar'i (Mudar'in evlâdi olan Kureys'e ukubetini artir) daha betercigine; (içinde bulunduklari); bu yillari Yûsuf Peygamber'in o siddetli yillarina benzet!" [163].

95- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"... Eger size yagmurdan bir eziyet olursa, yâhud hasta bulunursaniz silâhlarinizi koymanizda üzerinize vebal
yoktur -fakat yine bütün ihtiyat tedbîrlerini alin. Sübhe yoktur ki, Allah kâfirlere hor ve hakir edici bir azâb hazirlamistir-" (Âyet: 102).

121-.......Ibn Cureyc söye demistir: Bana Ya'lâ ibn Müslim ibn Hürmüz, Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi ki, Ibn Abbâs (R) Yüce Allah'in "Eger size yagmurdan bir eziyet olursa, yâhud hasta bulup nursaniz... " kavli hakkinda: Addurrahmân ibn Avf yarali idi (isU bu âyet onun hakkinda indi), demistir [164].

96-Bab:

"Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor... Yetim kizlar... hususunda Kitâb'da size karsi okunup duran âyetler..." (Âyet: 127).

122-.......Âise (R), "Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor: Kendileri için yazilmis olan mîrâsi onlara vermediginiz ve nikâhlarim da begenip istemediginiz yetim kizlar ve küçük çocuklar hakkinda..." âyeti konusunda söyle demistir: Bu su adamdir ki, yaninda yetîm kiz bulunur, kendisi o kizin islerini gören velîsi ve kizin mîrâsçisidir. Kiz

bu adami, adamin malinda hattâ hurmaliginda ortak etmistir. Adam o kizla nikâh olmayi istemez ve o kizi baska bir adamla da evlendirmek istemez. Çünkü bu takdirde o kizla evlenecek olan baska adam, velîsi bulunan adamin malinda velîsine ortak olacaktir. Zîrâ kiz velîsinin malinda ortaktir. Bundan dolayi kizi evlenmekten men' eder dururdu. Iste bu âyet bu sebeble indi [165].

97- Bâb:

"Eger bir kadin kocasinin uzaklasmasindan yâhud kendisinden yüz çevirmesinden endîse ederse... " (Âyet: 128).
Ibn Abbâs: "Sikaak", "Bozusma"dir. "Zâten nefislerde kiskançlik hazirlanmistir...": Bu, onun herhangi birsey
hususundaki hevâsi, yânî asiri istegidir. O seye karsi siddetle arzu duyar, üzerine düser. "Kel-muallakati (= Askiya alinmis gibi)": O bekâr da degil, es sahibi de degil vaziyette; "Nusûzen", "Bugz" demektir, demistir [166].

123-.......Hisâm ibn Urve, babasi Urve'den haber verdi ki, Âise (R), Yüce Allah'in "Eger bir kadin kocasinin uzaklasmasindan yâ~ hudyüz çevirmesinden endîse ederse..." kavli hakkinda söyle demistir: Bir erkegin yaninda, yânî nikâhi altinda bir kadin olur, erkek bu kadina sevgi ve beraberligi çogaltmak istemez, kadindan ayrilmak ister. Bunu hisseden kadin, kocasina hitaben: Ben senin beni bosamak-sizin nikâhin altinda birakman için (nafaka, giyim, yanimda geceleme ve diger) haklarimdan bir kismini sana geri vereyim mi, der; (kan-koca bu sartla sulh olup evliliklerini devam ettirirler). Iste bu âyet, bu hususta indi [167].

98- Bâb:

"Sübhesiz münafiklar cehennemin en asagi tabakasindadirlar..." (Âyet: 145).
Ibn Abbâs: "Atesin en asagisinda" demektir; "Nafakan", "Seraben" (yânî baca) demektir, demistir [168].

124-.......el-Esved (ibn Yezîd en-Nahaî) söyle demistir: Bizler Abdullah ibn Mes'ûd'un ders halkasinda bulunuyorduk. Huzeyfe ibnu'l-Yemân geldi, nihayet basimiza dikildi de selâm verdi. Bundan sonra:
— Yemîn olsun ki, münafiklik sizlerden daha hayirli olan bir topluluk üzerine indirilmistir, dedi.
el-Esved (Huzeyfe'nin bu sözünden hayret ederek):
— Siibhânallah! Muhakkak ki Allah "Sübhesiz münafiklar cehennemin en asagi tabakasindadirlar" buyuruyor, dedi.
Abdullah ibn Mes'ûd (Huzeyfe'nin sözünden, hakk söz getirmesinden ve sakindirmasindan hoslanarak) gülümsedi. Huzeyfe de mescidin bir kenarina oturdu. Bunun akabinde Abdullah ibn Mes'ûd kalkti ve beraberinde bulunan sahâbîleri de dagildilar.

el-Esved dedi ki: Bu sirada Huzeyfe beni çagirmak için bana bir çakil atti. Ben de yanina geldim. Huzeyfe:
— Ben söyledigimi iyice bilmis oldugu hâlde Abdullah ibn Mes'-ûd'un gülmesinden (yânî sâdece gülmekle yetinmesinden) hayret ettim. Yemîn olsun ki, siz(tâbiî)lerden daha hayirli olan bir topluluk üzerine münafiklik indirilmis, sonra onlar bu hâllerinden tevbe edip döndüler, Allah da onlarin tevbelerini kabul buyurdu, dedi [169].

99- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

Nûh 'a, ondan sonraki peygamberlere vahyettigimiz ve Ibrahim'e, Ismail'e, Ishâk'a, Ya'kûb'a, evlâdlarina, îsâ 'ya, Eyyûb 'a, Yûnus 'a, Hârûn 'a ve Süleyman 'a Vahyeyledigimiz ve Davud'a Zebur verdigimiz gibi sübhesiz sana da vahyettik biz" (Âyet: 163) [170].

125-.......Sufyân es-Sevrî söyle demistir: Bana el-A'mes, Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kimse için: 'Ben Yûnus ibnu Metîâ'dan hayirliyim' demesi lâyik olmaz" buyurmustur.

126-.......Hilâl ibn Alî, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Çeygamber (S): "Her kim ben Yûnus ibn Met-tâ'dan hayirliyim derse, yalan söylemistir" buyurmustur [171].

100- Bâb:

"Senden fetva isterler. De ki: Allah, babasi ve çocugu olmayanin mîrâsi hakkindaki hükmü söylece açiklar: Eger evlâdi ve babasi olmayan bir erkek ölür, onun bir tek kizkardesi kalirsa, terîkesinin yarisi onundur. Eger mirasçi erkek kardes ise, çocuksuz (ve babasiz) ölen kizkardesinin biraktigifnm tamâmini alir)" (Âyet: 176).
"el-Kelâle", kendisine baba yâhud ogul vâris olmayan kimsedir. Bu "Tekellelehu*n-nesebu(= Neseb onu çepçevre kusatti)"dan masdardir [172].

127-.......el-Berâ ibn Âzib (R): En son inen sûre Berâetun'dur. En son inen âyet de "Senden fetva isterler..." âyetidir, demistir [173].

5-El-Mâide Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Hurum": Tekili "HarâmurT'dur. "Fe-bimâ nakzihim mîsâkahum":
"Bi-nakzihim mîsâkahum" (Âyet: i3)"Onlar verdikleri o kesin te'mînâti çözüp bozmus olduklari için" (demektir; "Mâ" kelimesi zâiddir).

"Allah'in sizler için yazdigi: Yânî Allah'in sizler içiris takdir ettigi Mukaddes Arz'a girin" (Âyet: 2i>; "Tebûu",
"Yüklenip tasirsin"; "Dâire", devlet, yânî dolasan felâket demektir (es-Suddî böyle tefsîr etmistir). (Suddfden) baskasi da: "el-Igrâ", "Musallat kilma, saldirtma'Mir, dedi.Sufyan es-Sevrî: Kur'ân içinde bana "Ey Kitâb ehli,
Tevrat % IncîVi ve Rabb'inizden size indirilen Kur'ân'i (onun hükümlerini) dosdogru tatbik ve icra edinceye kadar siz hiçbirsey üzerinde degilsiniz" (Âyet: 68) kavlinden daha siddetli bir âyet yoktur, demistir.
"Mahmasa", "Son derece açlik"; "Kim bir nefsi kurtarirsa bütün insanlari diriltmis gibi olur" (Âyet: 32), yânî: Hakli olarak öldürmek müstesna, kim bir nefsi öldürmeyi haram kilarsa, bu haram kilmadan dolayi insanlar diri kalir, demektir.
"Sir'aten ve minhâcen", "Bir yol ve bir sünnet"; "Kadinlarin ücretleri" kadinlarin mehirleridir. "el-Muheymin", "Emîn ve sâhid" demektir; Kur'ân, kendinden önceki her kitâb üzerine bir emîn ve sâhiddir [174].

101- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"... Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..." (Âyet: 3)
Ibn Abbâs: "Mahmasa", "Son derece açlik"tir, demistir.

128-.......Sufyân es-Sevrî, Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Sihâb'dan (bu zât Peygamber'i görmüstür) olmak üzere söyle tahdîs etmistir: Yahûdîler, Umer ibnu'l-Hattâb'a:
— Sizler bir âyet okumaktasiniz ki, eger o âyet biz Yahûdîler'e inmis olaydi, biz o âyeti, yânî indigi günü muhakkak bir bayram edinirdik, dediler.
Bunun üzerine Umer:
— Sübhesiz'ben o âyetin nerede indirildigini, ne zaman indirildigini ve Rasûlullah'm onun indirildigi zaman nerede bulundugunu kesin olarak bilmekteyim: Bu âyet Arafe gününde ve bizler de Allah'a yemîn olsun Arafe'de (vakfede) bulunurken indirilmistir, dedi.
Sufyân es-Sevrî: Ben Umer'in "Cumua günü idi" deyip demediginde sübhe ediyorum, demis (âyeti okumustur): "Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..."[175].

102- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Su bulamamissaniz, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin., " (Âyet: 6)[176].
"Teyemmemû", "Kasdediniz"; "Âmmîne", "Âmidîne", yânî "Kasdediciler olarak" demektir. "Emmemtu" ve "Teyemmemtu" bir ma'nâyadir.
Ibn Abbâs:
"Lemestum (= Dokundunuz)", "Temessûhunne (= Kadinlara dokunursunuz)"; "Vellâtî dahaltum bihinne
(= Kendilerine dâhil oldugunuz kadinlar)'* (en-Nisâ: 23) ,,tve "el-Ifdâ'" (en-Nisâ: 21); bunlarin

hepsi nikâh, yânî cinsî münâsebet ma'nâsinadir, demistir [177].

129-.......Peygamber'in zevcesiÂise (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'in yaptigi seferlerin birinde O'nunla birlikte yola çiktik. Nihayet ya el-Beydâ'ya yâhud Zâtu'l-Ceys'e vardigimizda (yanimda ariyet olan) bir gerdanligim koptu (kayboldu). Aransin diye Rasû-lullah o yerde bekledi. Insanlar da O'nunla beraber beklediler. Hâlbuki bir su basinda degillerdi, yanlarinda da su yoktu, insanlar Ebû Bekr es-Siddîk'a gelip:
— Âise'nin yaptigini görmüyor musun? Rasûlullah'i da, insanlari da yollarindan alikoydu. Su basinda degiller, beraberlerinde de su yok, dediler.
Bunun üzerine Ebû Bekr (benim yanima) geldi. Rasûlullah da basini benim dizimin üstüne koyup uyumustu. Ebû Bekr bana:
— Seri'Rasûlullah'i da, insanlari da yollarindan alikoydun. Su basinda degiller, beraberlerinde de su yok, dedi.
Âise dedi ki: Ebû Bekr be.m azarladi ve Allah'in söylemesini istedigi sözleri söyledi. Eli ile de bögrüme vurmaya basladi. Beni kipir-damaktan, Rasûlullah'in dizim üstünde bulunmasindan baska hiçbirsey men' etmiyordu (yânî basi dizimde oldugu için hiç kipirdamadim). Sabah olunca Rasûlullah kalkti, hiç su yoktu. Allah Teyemmüm Ayeti'ni indirdi (herkes teyemmüm etti).
Useyd ibn Hudayr (R):
— Ey Ebâ Bekr hanedani! Bu sizin ilk bereketiniz degildir, dedi.
Âise dedi ki: (Sonra gidecegimiz sirada) üzerine bindigim deveyi kaldirdik. Bir de gördük ki, gerdanlik onun altinda imis [178].

130-.......Abdurrahmân ibnu'I-Kaasirn, babasi el-Kaasim ibnu Muhammed ibn Ebî Bekr es-Siddîk'tan; o da Âise(R)'den (söyle dedigini) tahdîs etmistir: Benim bir gerdanligim, bizler Medîne'ye gi-!rerken el-Beydâ'da düstü. Bunun üzerine Peygamber (S) devesini çöktürüp indi. Müteakiben basini kucagima koyup uyudu. Ebû Bekr geldi de gögsümü eliyle siddetli bir itisle itti ve:
— Insanlari bir gerdanlik yüzünden burada habsettin, dedi.
Beni acitmis oldugu hâlde, Rasûlullah'in kucagimda bulunmasindan dolayi bende ölüm (hareketsizligi) vardi. Sonra Peygamber uyandi, sabah namazi vakti de geldi. Etrafta su arandi, fakat su bulunamadi. Bunun üzerine "Ey îmân edenler, namaza kalkacaginiz zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve basiniza meshedip her
iki topuga kadar ayaklarinizi yikayin. Eger cünüb olduysaniz boy ab-desti alin. Eger hasta olmussaniz yahud bir sefer üzerindeyseniz veya içinizden biri ayakyolundan gelmisse yâhud da kadinlara dokunmus-saniz ve bu hâlde su da bulamamissaniz, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin, bunun için (niyetle) ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün..." âyeti indi. Bunun üzerine Useyd ibn Hudayr (R):
— Ey Ebâ Bekr ailesi, yemîn olsun ki, Allah sizin sebebinizle insanlara bereket vermistir, sizler insanlar lehine muhakkak bir be-.reket olmussunuzdur, dedi [179].

103- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

Artik sm Rabb'inle beraber git! Bu suretle ikiniz harbedin! Biz muhakkak burada oturumlariz (Âyet: 24) [180].

131-.......(Buradaki iki senedde) Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: el-Mikdâd ibnu'l-Esved, Bedir gününde:
— Yâ Rasûlallah! Biz Sana, Isrâîl ogullari'nin Mûsâ Peygamber'e "Artik sen RabbHnle beraber git. Bu suretle ikiniz harbedin. Biz muhakkak burada oturucular iz" dedikleri gibi demeyiz. Fakat biz Sana: "(Düsman üzerine) yürü, biz de Sen'inle beraberiz" deriz,, dedi.
Bu sözü ile Mikdâd, Rasûlullah'tan bütün gamlari giderdi.
Bu hadîsi Vekî' ibnu'l-Cerrâh da Sufyân es-Sevrî'den; o da Mu-hânk'tan; o da Târik ibn Sihâb'dan rivayet etti. Bunda: el-Mikdâd, bu sözü Peygamber'e hitaben söyledi, ziyâdesi vardir [181].

104- Bâb:

"Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanlarin, yeryüzünde fesâdçiliga kosanlarin cezasi, ancak öldürülmeleri, ya asilmalari yâhud elleriyle ayaklarinin çapraz olarak kesilmesi yâhud da (bulunduklari) yerden sürülmeleridir..." (Âyet: 33).
Allah'a muharebe, O'na küfretmektir [182]

132-.......Abdullah ibn Avn tahdîs edip söyle demistir: Bana Ebû Kilâbe'nin himayesinde bulunan Süleyman Ebû Recâ', Ebû Ki-lâbe'den tahdîs etti ki, Ebû Kilâbe, Umer ibnu'l-Abdilazîz'in sirtinin arkasinda oturuyordu. Huzuruna giren insanlar "Kasâme"yi zikrettiler. Umer, "Kasâme" hakkinda istisare yapinca, ona "Kasâme"-nin sânmi zikredip:
— Biz kasâme hususunda kisasa kaail oluruz, senden önceki halîfeler de kisasla, yânî kaatilin öldürülmesiyle hükmetmislerdir, dediler.
Bunun üzerine Umer ibnu'l-Abdüazîz, sirtinin arka tarafinda bulunan Ebû Kilâbe'ye döndü de:
— Sen ne dersin yâ Abdallah ibne Zeyd, yâhud da: Sen ne dersin yâ Ebâ Kilâbe? diye sordu.
Ben:
— Islâm'da evlendikten sonra zina etmis yâhud bir nefis mukaa-bilinde olmaksizin bir insan öldürmüs yâhud da Allah'a ve Rasü-lü'ne harb açmis bir adamdan baska, hiçbir nefsin öldürülmesinin halâl oldugunu bilmis degilim, dedim.
Bunun üzerine Anbese ibnu Saîd: Bize Enes ibn Mâlik söyle söyle (yânî Urenîler hadîsini) tahdîs etti, dedi.
Ebû Kilâbe söyle dedi: Ben dedim ki: Bana da Enes tahdîs edip söyle dedi: BIr topluluk Peygamber'in huzuruna geldiler de (Islâm üzere bey'atlastiktan sonra) kendisiyle kelâm edip konustular. Akabinde:
— Bizler bu Medîne topragini (yânî havasim) agir bulduk, dediler.
Peygamber de:

— "Sunlar bize âid birtakim develerdir, (sadaka develeriyle beraber güdülmek için) çikiyorlar, siz de bunlar içinde çikin, bunlarin sütlerinden ve sidiklerinden için" buyurdu.
Bunun üzerine o kimseler, o deve sürüsü içinde çikip gittiler. Onlarin sidiklerinden ve sütlerinden içtiler ve eski sagliklarina kavustular. Çobanin üzerine hücum edip onu öldürdüler, develeri de sür'atle sürüp götürdüler. Artik bunlardan hangi sey geri birakilir? Bunlar insan öldürdüler, Allah'a ve Rasûlü'ne harb açtilar, ve Allah'in Ra-sûlü'nü endiselendirdiler.
Râvî Anbese, Ebû Kilâbe'den hayret ederek:
— Subhânallah, dedi.
Ebû Kilâbe söyle dedi: Ben de Anbese'ye:
— Sen benim Enes'ten rivayet ettigim hadîs hususunda beni itti-hâm mi ediyorsun? dedim.
Anbese de:
— (Hayir ittihâm etmiyorum, lâkin sen hadîsi geregi gibi getirdin.) Bize bunu Enes böyle tahdîs etti, dedi.
Ebû Kilâbe söyle dedi: Ve Anbese:
— Yâ buranin ehli (yânî: Ey Sâm ehli)! Sübhesiz sizler, Allah içinizde bunu (yânî Ebû Kilâbe'yi) ve bunun benzeri olanlari biraktigi müddetçe muhakak hayirla beraber olmakta devam edeceksiniz! Dedi [183].

105- Yüce Allah'in 'Bütün yaralar birbirine kisastir... (Âyet: 45) Kavli Babi [184]

133-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: er-Rubeyy' -ki o, Enes ibn Mâlik'in halasidir- Ensâr'dan bir cariyenin ön disini kirmisti. Cariyenin kavmi er-Rubeyy'den kisas istediler. Akabinde (aralarinda hüküm vermesi için) Peygamber'e geldiler. Peygamber (S) de kisas ile emretti. Bunun üzerine Enes ibnu Mâlik'in amcasi olan Enes ibnu'n-Nadr:
— Hayir vallahi yâ Rasûlallah, er-Rubeyy'in ön disi kirilmaz, dedi.
Rasûlullah da:
— "Yâ Enes! Allah'in Kitabi kisastir" buyurdu.
Akabinde hakîkaten da'vâci olan topluluk er-Rubeyy'den kisasi terketmeye razi oldular da diyeti kabul ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Allah'in kullarindan öyle kimse vardir ki, o Allah'ayemîn etse, Allah onun yeminini muhakkak yerine getirir" buyurdu [185].

106- Bâb:

'Ey Rasûl, RabbHnden sana indirileni teblig et... (Âyet: 67).

134-.......Sufyân es-Sevrî, Ismâîl ibnu Ebî Hâlid'den; o da es-
Sa'bî'den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âise (R) Mesrûk'a söyle demistir: Her kim sana Muhammed, kendisine indirilenlerden herhangi birseyi sakladi (teblîg etmedi) derse, muhakkak ki, o yalan söylemistir. Çünkü Allah söyle buyuruyor: "Ey Rasûl, Rabb 'inden sana indirileni teblîg et.

Eger yapmazsan A Hah yin Elçiligi yni teblîg (ve îf â) etmis olmazsin. Allah seni insanlardan koruyacaktir. Sübhesiz ki, Allah kâfirler güruhunu muvaffak etmez* [186].

107- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Allah sizi yemînlerinizdeki lagvdan dolayi sorumlu " (Âyet: 88) [187].

135-.......Hisâm ibn Urve, babasi Urve ibnu'z-Zubeyr'den lahdîs etti ki, Âise (R): Su "Allah sizi yemînlerinizdeki lâgvdan dolayi sorumlu tutmaz..." âyeti insanin "Hayir vallahi, evet vallahi" sözü hakkinda indi, demistir.

136-....... Hisâm ibn Urve söyle demistir: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âise'den haber verdi ki, Âise'nin babasi Ebû Bekr, Allah yemîn keffâreti âyetini indirinceye kadar hiçbir yemînde döneklik etmezdi. Ebû Bekr: Ben edilen yeminin ziddini, ondan daha hayirli görürsem, muhakkak Allah'in verdigi ruhsati kabul eder, o hayirli isi yaparim, demistir [188].

108- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Ey îmân edenler, Allahhn size halâl ettigi o en temiz ve güzel seyleri (nefsinize) haram kilmayin..." (Âyet: 87) [189].

137-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde gazveye giderdik. Bizim yanimizda kadinlar bulunmazdi. (Cinsî münâsebete siddetle ihtiyâç duyardik.) Bu durumda biz:
— Erkeklik yumurtalarimizi çikartip hadim olalim mi? diye sorduk.
Peygamber bizi hadim olmaktan nehyetti. Bundan sonra bize (belli bir müddete kadar) elbise (ve benzeri bir ücret) mukaabilinde kadin es almamiza ruhsat verdi.
(Râvî Kays ibn Ebî Hazim dedi ki:) Bundan sonra Abdullah ibn Mes'ûd su âyeti okudu: "Ey imân edenler, Allah'in size halâl ettigi o en temiz seyleri (nefsinize) haram kilmayin. Haddi asmayin. Çünkü Allah haddi asanlari sevmez'*) [190].

109- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey îmân edenler, içki, kumar, dikili taslar, fal oklari ancak seytânin amelinden birer murdardir. Onun için i bunlardan kaçinin ki, muradiniza eresiniz" (Âyet: 90) [191].
Ve Ibn Abbâs: "el-Ezlâm", (Câhiliye Arablari'nin) ; mühim islerde kendisiyle fal açip kismet istemekte olduklari yelesiz oklardir. "en-Nusub" ise müsriklerin ihtiram için diktikleri birtakim dikili taslardir ki, yanlarinda kurban keserler (kanlari bu taslara sürerlerdi), demistir.

Ibn Abbâs'tan baskasi da:
"ez-Zelem", henüz yele geçirilmemis oktur, bu "el-Ezlâm"in tekilidir. (Yele geçirilirse ona "Sehm" denir.) "el-Istiksâm", fal oklarini falcinin torba içinde döndürmesidir. Eger ok (çekildiginde, "Rabb'im beni nehyetti" çikmak suretiyle) o isi nehyederse, kisi o isi terkeder; ("Rabb'im bana emretti" çikmak suretiyle) o isi emrederse, okun emrettigi isi yapar. "Yucîlu", "Döndürür" demektir. O fâl oklarina, kismetini istemekte olduklari çesitli islerin adlarini üzerlerine yazip, birçok alâmetlerle alâmet ve nisan yaparlardi. (Kismet isteme fali çektigini haber vermek isteyen kisi) "Faaltu minhu(= Ben bundan yaptim)" yerine "Kasemtu" der. "Kusûm" da (üç harfli ve "Kendisinden haber vermek" demek olan) masdardir [192].

138-.......Ibn Umer (R): Sarâbin haram kilinmasi indi. O gün(yânî haram kilinmasindan önce) Medine'de bes çesit içki vardi, bunlar arasinda üzüm sarâbi yoktu, demistir.

139-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: (Içkinin haram kilindigi sirada) bizde "Fadîh" ismini vermekte oldugumuz (hurma korugundan ateste kaynatilmadan yapilan) içkiden baska hiçbir haram yoktu. O gün ben ayakta (babaligim Ebû Talha'mn evinde) Ebû Tal-ha ile Fulân ve Fulân kisilere fadîh içkisi dagitiyordum. O sirada hemen birisi geldi ve:
— Haber size ulasti mi? dedi. Mecliste bulunanlar:
— Ne haberi? diye sordular.
O da:
— Hamr (yânî içki) haram kilindi, dedi.
Meclistekiler bana:
— Yâ Enes! Sarâb testilerini dök! diye emrettiler. (Ben de emirlerini yerine getirdim.)
Enes dedi ki: Bu bir adamin sözü üzerine mecliste bulunanlar
râbin nasil ve ne zaman haram kilindigini arastirip sorusturmadilar (buna lüzum görmediler) ve o adamin haberinden sonra bir daha dönüp sarâb içmediler.

140-....... Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Birtakim insanlar Uhud harbi gecesi sabaha kadar hamr içmislerdi. O gün bunlarin hepsi sehîd olarak öldürüldüler. Bu, sarâbin haram kilinmasindan önce idi [193].

141-.......Ibn Umer söyle demistir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'dan isittim, Peygamber'in minberi üzerinde hutbe yaparken söyle diyordu:
— Amma ba'du: Ey insanlar, su muhakkak ki, hamrm haram kilinmasi emri inmistir. Hamr bes seyden yapilir: Üzümden, hurmadan, baldan, bugdaydan, arpadan. Hamr, akli örten (düsünmeyi gi-deren) her içkidir! [194].

110- Bâb:

"imân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar, (bundan sonra haramlardan) sakindiklari,

îmânlarinda
sebat ile iyi iyi islere devam ettikleri, sonra dâima sakinip iyice inandiklari ve yine sakinmakta devam ve
israr ile güzel islerle ugrastiklari takdirde (Haram kilinmazdan önce) tattiklarinda üzerlerine hiçbir suç yoktur. Allah, iyi ve güzel hareket eden muhsinleri Sever" (Âyet: 93).

142-.......Bize Sabit el-Bunânî, Enes(R)'ten tahdîs etti (ki söyle demistir): "Fadîh" denilen su hurma sarâbinin döküldügü gün; -(Buhârî dedi ki:) Ve bana Muhammed (ibn Selâm el-Beykendî), Ebu'n-Nu'mân'dan rivayetinde sunu ziyâde etti:- Eries dedi ki: Ben o gün Ebû Talha'nin evinde içki içmekte olan bir topluluga sâkîlik ediyordum. Hamrin haram kilindigi hakkindaki kelâm indi. Rasûlullah bir nidâciya emredip i'lân ettirdi. Bu sesi isitince Ebû Talha bana:
— Çik bak, bu ses nedir? dedi.
Enes dedi ki: Ben de çiktim, sonra dönüp:
— O nidâci: Ey mü'minler! Biliniz ki, sarâb haram kilinmistir! diye nida edip i'lân ediyor, dedim.
Bunun üzerine Ebû Talha bana:
— Haydi git, o sarâbi dök! dedi.
Enes dedi ki: (Döktüm, herkes de evindeki sarâbini döktü.) Me-dîne sokaklarinda su gibi sarâb akti.
Enes dedi ki: O zaman Medîneliler'm hamri "Fadîh" idi. Bu sirada halktan bâzi kimseler:
— (Uhud günü mücâhidlerden) bir topluluk, karinlarinda sarâb oldugu hâlde öldürüldüler (bunlar ne olacak)? dediler.
Enes dedi ki: Bunun üzerine Allah: "îmân edip de iyi isler yaparak Ölenlerin üzerine, daha evvel tattiklari seyler hususunda günâh yoktur... " âyetini indirdi [195].

111- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

Ey îmân edenler, size açiklanirsa fenaniza gidecek seyleri sormayin..." (Âyet: ioi>.

143-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Bir kerresinde Rasûlullah (S) bir hutbe yapti ki, ben Rasûlullah'in o hutbesi kadar te'-sîrli bir hutbe hiç isitmedim. O hutbesinde Rasûlullah:
— "(Ey sahâbîlerim!) Eger benim bilmekte oldugum seyleri sizler bilir olaydiniz, muhakkak az gülerdiniz ve hiç sübhesiz çok aglardiniz" buyurdu.
Enes dedi ki: Bu hitabe üzerine Rasûlullah'in sahâbîleri yüzlerini elbiseleriyle örttüler; onlar, içten gelen bir inleme ile agliyorlardi.
Bu sirada birisi:
— Yâ Rasûlallah, benim babam kimdir? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Baban Fulân kimsedir" diye cevâb verdi.
Bunun akabinde su "Ey îmân edenler, size açiklanirsa fenaniza gidecek seyleri sormayin..." âyeti indi.
Bu hadîsi Nadr ibnu Sumeyl ile Ravh ibn Ubâde de Su'be'den rivayet etmislerdir [196].

144-.......îbn Abbâs (R) söyle demistir: Bir topluluk Rasûlullah'a saygisizca ehemmiyetsiz seyler sorarlardi. Bir kimse:

— Babam kimdir? der, diger biri de devesini kaybettigini söyleyip:

— Devem nerede? der idi.

Bunun üzerine Allah o kimseler hakkinda su âyeti indirdi: "Ey îmân edenler, açiklanirsa hosunuza gitmeyecek olan seyleri sormayin. Eger Kur 'ân indirilirken onlari sorarsaniz, size açiklanir. (Açik-lanmadigina göre) Allah onlan af/etmistir. Allah çok magfiret edicidir, cezada da aceleci degildir" (Âyetrioi) [197].

112- Su Kelâmfln Tefsiri) Babi:

"Allah ne Bahiri dan, ne Sâibe'den, ne Vasilerden, ne de Hâm'dan hiçbirini mesru' kilmamistir... " (Âyet: 103)

ve "Iz kaale'Mhu (= Allah dedi)", "Allah der" ma'nâsinadir. "Iz kaale'ttâhu" kelâmi da "Kaalellâhu" demektir. Buradaki "Iz" siladir, yânî fazladan gelmistir. "el-Mâide", faile vezninde ise de, bunun asli mefüle veznidir ki, "Mâide", "Menyûde (= Hazirlanmis sofra)" ma'nâsinadir.

"lysetin râdiyetin" ve "Tutlîkatin bâinetin" ta'bîrlerinde oldugu gibi. (Lügat yönünden) ma'nâsi: Onu hayirdan, yânî yiyecek olarak sahibi hazirladi, demektir. (Istikaak yönünden de) "Madenî yemîdunî" denilir ki: "Benim için yiyecek kazandi, hazirladi" demektir.

Ve Ibn Abbâs: "Seni vefat ettirecegim", "Seni öldürecegim" ma'nâsinadir, demistir "' [198].

145-.......Saîd ibnu'I-Müseyyeb söyle demistir: "el-Bahîra", sütü tâgûtlara âid olmak üzere, sütünden insanlarin faydalanmasi men' olunan devedir ki, artik onun sütünü hiçbir insan sagmaz. t(es-Sâibe" ise Câhiliyet Arablari'nin taptiklari putlara adamakta olup serbest saliverdikleri, üzerine hiçbir yük yükletilmeyen devedir.

Yine Saîd ibnu'l-Müseyyeb söyle demistir: Ebû Hureyre (R) de dedi ki: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:

— "Ben (kusûf namazi kilarken) cehennemde Amr ibnu Âmir el-Huzâî'yi kendi bagirsaklarim ates içinde sürükler hâlde gördüm. Çünkü o, develeri salma adak yapanlarin ilki (yânî önderi) idi."

Yine Saîd ibnu'l-Müseyyeb söyle dedi: "el-Vasîle" o genç devedir ki, deve yavrularinin ilkinde disi dogurmakla baslar. Sonra bunun ardindan ikinci disiyi dogurur. Iste Arablar, iki disiden birini aralarinda hiç erkek olmadan diger disiye ulayip ekledigiinden dolayi, böyle deveyi tâgûtlan için adayip serbest kilarak sali verirlerdi, "el-Hâm" ise, disi deveyi birçok sayida asip dölleyen, develerin puhûru, yânî döl hayvanidir ki, bu döllemelerini bitirdigi zaman Arablar, bunu tâgûtlan için terkederler ve onu yük tasimaktan affedip, artik üzerine hiçbir yük yüklenmez olur. iste böyle saliverilmis yasli puhûr deveye "el-Hâmî (= Sirtini yükten koruyan)" diye isim verirler.

Ebû'l-Yemân el-Hakem ibn Nâfi' söyle dedi: Bize Suayb ibn Ebî Hamza haber verdi ki, ez-Zuhrî: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den isittim, o bu ta'rîfleri haber veriyordu, dedi. Saîd ibnu'l-Müseyyeb dedi ki: Yine Ebû Hureyre: Ben Peygamber'den bu ta'rîflerin benzerini isittim, dedim.

Bu hadîsi Ibnu'1-Hâd, Ibnu Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müsey-yeb'den; o da Ebû Hureyre'den [199]

rivayet etti ki, Ebû Hureyre (R): Ben, Peygamber(S)'den isittim, demistir .

146-.......Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "(Ben husuf namazinda) cehennemi de gördüm, onun bâzisi bâzisini (siddetli hararetle) kirip yiyordu. Ben Amr ibn Luhayy'i da kendi bagirsaklarini çekip sürükler hâlde gördüm. Çünkü bu Amr, (putlar adina) develeri adak olarak saliverenlerin ilkidir" [200]
.

113- Bâb:

“... Ben içlerinde bulundugum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni vefat ettirip içlerinden
alinca, üstlerinde görüp gözetici yalniz Sen oldun. Zâten Sen herseye hakkiyle sâhidsin" (Âyet: 117).

147-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bir hutbe yapti da:
— "Ey insanlar! Sübhesiz sizler (kiyamet gününde) Allah 'in huzuruna yalinayaktilar, çiplaklar ve erlik yerleriniz sünnetsiz olarak toplanacaksiniz" buyurdu.
Bundan sonra su âyeti okudu: "(O günü biz gögü, kitâblann sa-Mfesini dürüp büker gibi dürecegiz.) tik yaratisa nasil basladiksa, üzerimize hakk bir va 'd olarak, yine onu iade edecegiz. Hakikatte failler
biziz'* (el-Enbiyâ:lO4).
Ve söyle devam etti:
— "Kiyamet günü yaratiklardan ilk elbise giydirilecek olan kisi îbrâhîm 'dir. Dikkat edin! Su muhakkak ki, o gün ümmetimden birtakim adamlar getirilir de onlar tutulup sol tarafa götürülürler. Ben hemen; Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir, derim. Bana: Sübhesiz sen, onlarin senin ardindan dînde ne bid'atler çikardiklarini bilmiyorsun, denilir. Buna cevaben ben de, Allah'in sâlih kulunun (Meryem oglu îsâ'nm) dedigi gibi söylerim: Ben içlerinde bulundugum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni vefat ettirip içlerinden alinca, üstlerine görüp gözetici yalniz Sen oldun... derim. Yine bana: Sübhesiz bunlar, sen kendilerinden ayrildigindan
beri ökçeleri üzerine basarak geri dönmüs mürtedlerdir, denilir" [201] .

114- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Eger kendilerine azâb edersen, sübhe yok ki, onlar Senin kullarindir. Eger onlari magfiret edersen, sübhesiz
Sen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi (Âyet: 118).

148-.......Saîd ibn Cubeyr, Ibn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Yine kiyamet günü birtakim insanlar yakalanip sol tarafa sevkedilirler. Ben de, sâlih kul Meryem oglu

isa'nin dedigi gibi derim: Ben içlerinde bulundugum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni vefat ettirip içlerinden alinca, üstlerinde görüp gözetici yalniz Sen oldun. Zâten Sen herseye hakkiyle sâhidsin. Eger kendilerine azâb edersen, sübhe yok ki onlar Senin kullarindir. Eger onlari magfiret edersen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakîkaten Sen'sin Sen" [202].

6- el-En'âm Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle Ibn Abbâs söyle demistir:
"Sonra onlarin fitnesi,.. " (Âyet: 23) "Onlarin ma'zireti" demektir; "Ma'rûsât (= Çardaklanmislar)", (Âyet: 145) üzümden ve baskasindan çardak yapilan meyveler; "Hamûleten(= Yük tasiyacak)" (Âyet: i42), üzerine yük yükletilip tasinan hayvanlar; "Ve le-lebesnâ... " (Âyet: 9):
"Ve onlari elbette düsmekte olduklari sübheye düsürürdük"; "Yen'evne anhu.." (Âyet: 26), (Onlar hem insanlari bundan vazgeçirmeye çalisir) hem kendileri ondan uzaklasirlar"; "Ve tubselu... " (Âyet: 7i) "Ayibi ortaya çikarilir, rezîl edilir"; "Ubsilû" (Âyet: 70), "Rezîl ve rüsvây edildiler"; "Bâsitû eydihim" (Âyet: 93), "Melekler ellerini uzatirlar"; "el-Bast", "Dövmektir.
"isteksertum" (Âyet: 128), "Ey cinn cemâati, insanlardan birçogunu saptirdiniz"; "Mimmâ zeree mine'l-harsi" (Âyet: 136), "Onlar meyvelerinden ve mallarindan Allah için bir hisse, seytân ve putlar için de bir hisse ayirdilar"; "Ekinneten" (Âyet: 25): Tekili "Kinân (= Perde, kilif)"dir; "Amma istemelet aleyhi.. " (Âyet: 142143),
"Yoksa bu iki disinin rahimlerini bürüdügü yavrulari mi haram etti?", yânî: Rahimler erkek yâhud disi yavrudan baskasini bürür mü? Öyleyse niçin bâzisini haram kiliyor, bâzisini halâl kiliyorsunuz? "Demen mesfûhan" (Âyet: 145), "Dökülmüs kan"; "Sadefe" (Âyet: 156), "Yüz çevirdi"; "Ublisû" (Âyet: 44), "Ümîdsiz oldular"; "Ve ublisû" (Âyet: no), "Helake teslim edildiler"; "Sermeden" (ei-Kasas: 7i) "Fasilasiz, devamli" (bunu burada "Geceyi bir sükûn kildi" kavli münâsebetiyle zikretti, denildi).
"îstehvethu" (Âyet: 71) "Seytânlar onu saptirip saskin hâlde çöle düsürmek istediler"; "Yemterûn" (Âyet: 2),
"Sübhe ederler (sonra da sizler yeniden diriltilme hakkinda sübhe edersiniz)"; "Vakrun" (Âyet: 25),
"Sagirlik" (Kulaklarinin içine de sagirlik koyduk); "el-Vikru" ise, o "Yük"tür; "Esâtiru", (Âyet: 25) tekili
"Ustûre" ve "Istâre"dir, bu da "Turrehât", yânî bâtillar ve faydadan bos sözler, masallar demektir; "e/-Be'sâu" (Âyet: 42), "Siddet" ma'nâsina olan "el-Be's"ten de zarar, kötü hâl ve fakirlik ma'nâsina olan "el- BuV'tan da olabilir; "Cehreten" (Âyet: 42), göz görüsü ile açiktan açiga demektir; (Sâd harfiyle) "es-Suveru",
(Âyet: 72) "Sûret"in cem'idir, sîn ile "Sûre"nin cem'i "Suver" oldugu gibi; "Melekût" (Âyet: 75), "Mülk" demektir. "Rahabût hayrun nün rahamût (= Korkmak merhamet edilmekten hayirlidir)" meseli veznindedir.
Sen "Turhabu hayrun min en turhame" dersin ki, "Sana dâima korkmak ve endiseli olmak haleti, rahmet ve sefkat edilme mevkiinde olmak haletinden hayirlidir", demektir (Kaamûs Ter.)
"Cenne aleyhi" (Âyet: 76), "Üstünü karanlik bürüyüp örttü"; "Taâlâ" (Âyet: 100) "Çok yüce"dir;

"Ve in ta'dü"
(Âyet: 70), "O nefis fidye denklestirip verse bu kiyamet gününde ondan kabul edilmez"; "Husbâni" (Âyet: 91)
Allah'a âiddir denilir ki, "Hesabini görmek" demektir; bir de "Husbân", mermiler'e ve seytânlara atilan taslarca denilir. "Mustakarrun" (Âyet: 98) "Karar yeri sulbde", "Mustevdâ'" (Âyet: 98) "Emânet yeri" de rahimdedir;
"el-Kinvu" (Âyet: 99), hurma salkimidir, ikisi "Kinvâni", cem'i de yine "Kinvânun"dur; "Sinvan" ve "Sinvânun"
gibi [203].

115- Bâb:

'Gaybzn anahtarlari O'nun yanindadir. Kendinden baskasi bunlari bilmez..." (Âyet: 59) [204].

149-.......Bize Ibrâhîm ibn Sa'd, Ibn Sihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Gaybin anahtarlari bestir: O saatin ilmisübhesiz ki, Allah'in nezdindedir. Yagmuru (takdir edilen vakitte ve yerde) O indirir. Rahimlerde olani O bilir. Hiçbir kimse yarin ne kazanacagini bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde ölecegini bilmez. Sübhesiz Allah herseyi bilendir, herseyden haberdârdir [205]

116- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"De ki: O size üstünüzden, yâhud ayaklarinizin altindan bir azâb göndermeye veya sizi birbirinize katip kiminizden kiminin hincini tattirmaya kaadirdir..." (Âyet: 65).
"Yelbisekum", "Iltibâs"tan "Sizi karistirir" manasinadir. "Yelbisû", "Yahhtû", yânî "Karistirirlar", "Siyâan", "(Birbirine muhalif) firkalar yapar" demektir.

150-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Su "De ki: O size üstünüzden bir azâb göndermeye kaadirdir" âyeti indigi zaman Rasûhillah (S) -bunun bu birinci cümlesi akabinde- "(Rabb'im) Senin kerîm vechine (yânî zâtina) siginirim" dedi.
Râvî dedi ki: "Yâhud ayaklarinizin altindan bir azâb göndermeye kaadirdir" cümlesinin ardindan: "(Rabb'im) Senin kerîm vechine sagininin" dedi. " Yâhud sizin firkalarinizi birbirine katip, kiminizden kiminin hincini tattirmaya kaadirdir" cümlesini müteâkib de Rasûlullah: "Bu daha hafiftir yâhud daha kolaydir" buyurdu [206].

117- Bâb:

Imân edip de îmânlarini haksizlikla karistirmayanlar' (Âyet: 82).

151-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir; "îmân edip de îmânlarina zulüm karistirmayanlar; iste emîn olmak hakki onlarindir; onlar dogru yolu bulmus kimselerdir" âyeti indigi zaman, Peygamber'in sahâbîleri:
— Hangimiz nefsine zulmetmemistir? dediler.

Bunun üzerine "Allah 'a ortak kosmak elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân:i3) âyeti indi [207].

118- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Yûnus'u ve LûVu da hidâyete ilettik. Herbirine âlemlerin üstünde yüksek meziyetler verdik" (Âyet: 86).

152-.......Ebû'l-Âliye söyle demistir: Bana Peygamber'inizin amca oglu, yânî Ibn Abbâs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kul için: Ben Yûnus ibn Meîtâ'dan hayirliyim demek lâyik olmaz" buyurmustur.

153-.......Ebû Hureyre(R)'den, Peygamber (S): "Hiçbir kul için:

Ben Yûnus-ibn Meîtâ'dan hayirliyim demek yakismaz" buyurmustur [208].

119- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'îste o peygamberler Allah'in hidâyet ettigi kimselerdir, O hâlde sen de onlarin gittigi dogru yolu tutup ona uy... " (Âyet: 90).

154-.......Bize Hisâm ibn Yûsuf es-San'ânî haber verdi ki, onlara da Ibn Cufeyc haber verip söyle demistir: Bana Süleyman el-Ahvel haber verdi. Ona da Mucâhid haber vermistir: Mucâhid, Ibn Abbâs'a:
— Sâd Sûresi'nde secde var midir? diye sormus.
O da:
— Evet vardir, dedikten sonra, su "Biz ona (yânî Ibrahim'e) Is-hâk ile Ya'kûb'a ihsan ettik ve herbirini hidâyete erdirdik..." kavlinden ' '0 hâlde sen de onlarin gittigi dogru yolu tutup ona uy" âyetine
kadar okudu ve:
— O da (yânî Dâvûd da) burada zikredilen peygamberlerdendir, dedi.
Yezîd ibnu Hârûn, Muhammed ibn Ubeyd, Sehl ibnu Yûsuf, el-Avvâm ibn Havseb'den; o da Mucâhid'den sunu ziyâde etmislerdir: Mucâhid: Ben Ibn Abbâs'a bunu sordum da o:

— Peygamberiniz de buradakilere uymasi emrolunan kimselerdendir, dedi [209]

120- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Biz Yahudiler'e bütün tirnakli hayvanlari haram ettik. Sigir ve koyunun iç yaglarini da üzerlerine haram kildik.
Bunlarin sirtlarina veya bagirsaklarina yapisan yâhud kemige karisan (yaglar bu hükümden) müstesnadir. Bu
haram kilmayi onlara zulümlerinden dolayi ceza olarak yaptik. Biz elbette dogru söyleyicileriz" (Âyet: i46) [210].
Ibn Abbâs: "Her tirnakli", deve ve devekusu (ve benzerleri); "el-Havâyâ", "Bagirsaklardir, demistir.
Ibn Abbâs'tan baskasi da: "Hâdû", "Yahûdî oldular" demektir. Amma Yüce Allah'in "Hudnâ"
(el-A'râf: 156) kavline gelince, o "Tevbe ettik" demektir, "Hâid1 "Tâib", yâni "Tevbe edici"dir, dedi. r»»

155-.......Atâ ibn Ebî Rebâh söyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan isittim, dedi ki: Ben Peygamber(S)'den isittim: "Allah Ya-hûdîler'e la'net etsin! Allah onlara ölmüs hayvanin iç yaglarini haram. ettigi zaman, onlar bu yaglari erittiler, sonra sattilar da onun bedelini yediler" buyurdu.
(Buhârî'nin seyhi) Ebû Âsim söyle dedi: Bize Abdulhamîd tah-dîs etti. Bize Yezîd ibn Ebî Habîb tahdîs edip söyle dedi: Bize Atâ ibn Ebî Rebâh yazip: .Ben Câbir'den; o da Peygamber(S)'den (bu hadîsin benzerini) isittim, dedi [211].

121- Yüce Allah'in Su Kavli Babi: [212]Kötülüklerin Açigina Da, Gizlisine De Yaklasmayin... " (Âyet: 15i) .

156-.......Bize Su'be, Amr ibn Murre'den; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mes'ûd (R) söyle demistir: Mü'minleri Allah'tan ziyâde kötülüklerden koruyan bir kimse yoktur. Mü'min-lerin en büyük koruyucusu oldugu için Allah açik, gizli bütün kötülükleri, çirkin isleri haram kilmistir. Bir de Allah'tan ziyâde medhedilip övülmeyi seven kimse de yoktur. Iste bunun için Allah kendisini (Kur'-ân'da birçok güzel sifatlarla) medhetmistir.
Râvî Amr ibn Murre dedi ki: Ben Ebû Vâil'e:
— Sen bu hadîsi Abdullah ibn Mes'ûd'dan isittin mi? diye sordum.
Ebû Vâil:
—Evet, ben bunu Abdullah'tan isittim, dedi. Ben yine ona:
— Abdullah ibn Mes'ûd bu hadîsi Peygamber'e yükseltti mi? dedim.
O:
— Evet yükseltti, dedi [213].
"Vekîl", "Hafiz, muhafaza edici ve etrafini çepçevre kusaticidir.
"Kubulen", "Kabîl"in cem'idir, ma'nâsi birçok azâb nevi'leri-dir ki, o azâblardan herbir nev'i bir "Kabil", bir siniftir. •
"Zuhrufe'l-kavU(= B$Lti\ söz)": Bâtil oldugu hâlde güzellestir-digin ve süsledigin herseydir. Iste bu süslenmis bâtil bir "Zuhruf"-tur.
"f/ar«m(= Ekin, mahsûl)": "Hicrun" yânî "Haram" demektir. Men' edilmis hersey bir hicr ve mahcurdur. "el-Hicru", "Bina ettigin her binâ"dir. Beygirlerden disiye de "Hicr" denilir; akl'a da

"Hicr" ve "Hicen" denir. "el-Hicr" ismine gelince, o, Semûd kavminin yeridir. Yerden etrafini duvarla çevirdigin sey de bir "Hicr"-dir. Iste bu ma'nâdan dolayi Ka'be'nin Hatîm'ine "Hicr" ismi verildi. Sanki bu, "Maktûl'Men "Katil" gelmesi gibi, "Mahtûm"dan türemistir. Yemâme'nin Hacr'i ise, o bir menzildir [214].

122- Yüce Allah'in:

"Muhakkak Allah bunu haram etti diye bildigim söyleyecek sâhidlerinizigetirin! de..." (Âyet: 150).

Hicaz ahâlîsinin lügati, tekil için de, iki kisi için de, cemf için de "Helumme"d\r [215].

157-.......Ebû Hureyre(R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Günes battigi yerden dogmadikça kiyamet kopmayacak-tir. Insanlar onu gördükleri zaman yeryüzünde bulunanlar îmân ederler. Fakat iste o gün 'Daha evvelden (mân etmis olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmâni fayda vermeyecek' zamandir" (Âyet: 158) [216].

158-....... Bize Ma'mer ibn Râsid, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Günes battigi yerden doguncaya kadar kiyamet kop-maz. Günes oradan dogup insanlar onu görünce, toptan hepsi îmân ederler. Iste bu, hiçbir nefse îmâninin fayda vermeyecegi zamandir".
Sonra Rasûlullah su âyeti okudu: "Daha evvelden îmân etmis veya îmâninda bir hayir kazanmis olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmâni asla fayda vermez. De ki: Bekleyin! Çünkü biz de bekleyidle-rizl"

7- El-A'râf Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ibn Abbâs söyle demistir: "Ve riyâsen" (Âyet: 26), "Mal"; "el-Mu'tedîn" (Âyet: 55), duada ve baska islerde haddi asanlar; "Hatta afev" (Âyet: 95), "Nihayet çogaldilar" ve "Mallari çogaldi"; "el-Fettâh", Kaadi, hâkim, "Iftâh beynenâ ve beyne kavmina" (Âyet: 89), "Ey Rabb'imiz, bizimle kavmimiz -. arasinda Sen hakk olani hükmet"; "Nateknâ" (Âyet: - 171), "Kaldirdik", ("Biz bir zaman dagi sanki o bir gölgelikmis gibi çekip üstlerine kaldirmistik");
"Inbeceset", (Ayet: ieoj, "Infeceret", yânî "Kaynayip akti"; "Mutebberun" (Âyet: 139), "Hüsrana ugratilmis, helak edilmis"; "Âsâ", "Tasalanirim"
"Tasalanma" (ei-Mâide: 29)- "Simdi ben o kâfirler güruhuna karsi nasil tasalanirim?" (Âyet: 93).
(Bunlarin hepsi Ibn Abbâs'tan nakledilen tefsirlerdir.)
Ibn Abbâs'tan baskasi söyle demistir:
"Mâ meneake en lâ tescude = Seni secde etmenden men' eden nedir?" (Ayet: 12) buyuruyor. "Yahsifâni" (Âyet:
22), Cennet yapraklarindan yapraklar alip, birbiri üstüne yamamaga basladilar, yapraklarin bâzisini

dikerine eklemeye basladilar. "Sev'atihimâ" (Âyet: 22),
Adem ile Havva'nin ferclerinden kinayedir (Cevheri: "Sev'e", "Avret"tir demistir).
"Mustekarrun ve metâun ilâ hîn = Bir zamana kadar yerlesip kalmak ve geçinmek" (Âyet: 24); "illâ hîn"f burada
"Kiyamet gününe kadar" demektir. Arablar indinde "Hîn" bir saatten, sayisi ihata edilmeyecek vakte kadar demektir [217].
Uer-Riyâs ve'r-Rîs" bir ma'nâyadir; o da meydana çikan, görünen güzel ve kiymetli elbiseden ibarettir.
"Kabîluhu" (Âyet: 27), "Kabilesi, kendilerinden olan nesli"; "Iddârekû" (Âyet: 38), "Toplandilar".
* 'Mesakku H-insân ve 'd-dâbbeti = Insan ve hayvan vücudundaki tabu delikler" (Âyet: 40). Bunlarin hepsi "Sumûmen" diye isimlendirilir. Bunun tekili "Semmun"dur. Bu delikler dokuz tanedir: Iki gözü, iki burun deligi, agzi, iki kulak deligi, dübürü, zekerinin veya memesinin deligi.
"Gavâsin" (Âyet: 4i), "Örtünülen seyler" {"Onlara cehennemden dösekler, üstlerine örtüler vardir").
"Nusuren" (Âyet: 57), "Dagilan, yayilan, esen rüzgârlar"; "Nekiden"(kya. 58), "Pek az" {"Güzel memleketin bitkisi Rabb Jinin izniyle bol çikar, fena olandan ise fâidesi pek az birseyden baskasi çikmaz").
"Keenlem yagnev" (Âyet: 92), "Suayb'i yalanlayanlar
sanki yurtlarinda yasamamislar gibi oldular".
"Hakîkun" (Âyet: io5), "Hakk" {"Allah'a karsi haktan baskasini söylememekligim üzerime borçtur").
"tsterhebûhum" (Âyet: 116), "Rehbet" masdarindan
"Onlari korkuttular"; "Telakkafu" (Âyet: in), "Yutuyor";
"Tâiruhum" (Âyet: i3i), "Nasîbleri" ("Gözünüzü açin ki, onlarin ugursuzlugu ancak Allah tarafindandir, fakat çoklari bilmezler"). "Tûfân", Seyl'dendir, çok ölüm için de "Tûfân" denilir. "el-Kummelu" (Âyet: 133), "Keneler, küçük kenelere benzeyen böcekler".
"Urus" ve "Arîs" (Âyet: 137), "Bina"; "Sukita" (Âyet: 149),
"Her pisman olan muhakkak eli düsmüstür"; "el- Esbât" (Âyet: 160), Isrâîl ogullari'nin kabileleridir.
"Iz ya'dûne fVs-sebti" (Âyet: 163), Cumartesi gününün harâmligim bozup haddi asanlar, "Taaddî",
"Tecâvüz"dür. "Surrean" (Âyet: i63>, "SevârV", yân?
"Baliklar akin akin su yüzüne çikarak"; "Betsin" (Âyet: 165), "Siddetli bir azâb'\ "Velâkinnehu ahlede ile'l-
ardi" (Âyet: 176). "Lâkin o yere, dünyâya meyletti, oturdu, geri kaldi"
"Senestedricuhum" (Âyet; i85>, "Biz onlari derece derece helake yaklastiririz", yâni "Biz onlara emniyette olduklari mevki'lerinden geliriz", Yüce Allah'in "Allah onlara hesâb etmedikleri yerden geliverdi" (ei-Hasn 2) kavli gibi.
"Min cinnetin" (Âyet: 184), "Delilikten". "Eyyâne mursâha" (Âyet: 187), "Kiyametin meydana çikmasi ne zamandir?" (Kiyametin subûtunun ne zaman oldugunu sorarlar). "Fe merret bihi" (Âyet: 189), "Havva'ya gebelik
devam etti, onu tamamladi". "Yenzeganneke" (Âyet: 200),
"Sana seytândan bir hafiflik, bir fit gelirse"; "Tayfun" (Âyet: 20i), "Hayâl, delilik, küçük günâh". "Mulimm",

"Deli", "Bihilemem", "Onda delilik vardir"; "Tâifun" da denilir, bu tekildir. "Yemuddûnehum" (Âyet: 202),
"Onlari süslüyorlar". "Hîfeten", "Korkarak", "Hufyeten" ise "Gizlemek" masdarindandir. "el-Âsâl" (Âyet: 205), tekili "AsîTdir ki, ikindi ile aksam arasindaki vakit ma'nâsinadir; "Bukraten ve astten" kavli gibi [218].

123- Aziz Ve Celîl Olan Allah'in Su Kavli Babi:

"De ki: Rabb'im ancak hayâsizliklari, onlarin açigini, gizlisini (ve her türlü günâhi, haksiz isyani, Allah'a -hiçbir zaman bir burhan indirmedigi- herhangi birseyi es tutmanizi, Allah'a bilmeyeceginiz seyleri isnâd etmenizi) haram etmistir" (Âyet: 33) [219].

159-.......Bize Su'be, Amr ibn Murre'den; 0 daEbû VâiPden; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. Amr ibn Murre dedi ki:
Ben, Ebû Vâil'e:
— Sen bu hadîsi Abdullah ibn Mes'ûd'dan isittin mi? diye sordum.
Ebû Vâil:
— Evet, bunu ondan isittim, dedi ve o bu hadîsi Rasûhillah'a
yükseltti. Dedi ki:
— Mü'minleri Allah'tan ziyâde fenaliklardan koruyan bir kimse yoktur. Mü'minlerin en büyük koruyucusu oldugu için Allah, açik gizli bütün çirkin isleri haram kilmistir. Ve yine Allah'tan ziyâde medh ve senayi seven kimse de yoktur. Bunun için Allah kendisini (Kur'-ân'da birçok güzel vasiflarla) medhetmistir [220].

124- Bâb:

"Vaktaki Mûsâ ta'yîn ettigimiz vakitte geldi, Rabb'i ona (ilâhî sözünü) söyledi. Mûsâ: 'Rabb 'im, göster bana
Sen'i göreyim' dedi. Yüce Allah: 'Sen beni kat'iyyen göremezsin. Fakat su daga bak, eger o yerinde durabilirse, Sen de beni görürsün' buyurdu. Derken Rabb 7 o daga tecellî edince, onu paramparça ediverdi. Mûsâ da baygin yere düstü. Ayilinca: 'Seni tenzih ederim. Sana tevbe ettim. Ben îmân edenlerin ilkiyim' dedi" (Âyet: 143).
Ibn Abbâs: "Bana gösterfSana bakayim)", "Bana atiyye ver" demektir, demistir.
160-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Yahûdîler'den
bir adam, yüzüne tokat vurulmus olarak Peygamber'e geldi ve:
— Yâ Muhammedi Ensâr'dan olan sahâbîlerinden bir adam yüzüme tokat vurdu, dedi.
Peygamber:
— "Onu çagirin" buyurdu. Akabinde o adami çagirdilar. Peygamber:
— "Bunun yüzüne niçin tokat vurdun?" diye sordu. O sahâbî:
— Yâ Rasûlallah, ben Yahüdîler'in yanma ugradim. Bu adamdan "Musa'yi bütün beseriyet üzerine

süzüp seçen Allah'a yemîn ederim" derken isittim."Muhammed üzerine de mi?" dedim ve o esnada beni bir Öfke tuttu da ona tokat vurdum, dedi.
Peygamber (S):
— "Peygamberler arasinda beni daha hayirli kilmayiniz. Çünkü kiyamet günü insanlar bayilacaklar (onlarla beraber ben de bayilacagim). Ilk ayi/an ben olacagim. Bu sirada ben Musa'yi Ars'in ayaklarindan birini tutmus olarak görecegim. Artik Mûsâ benden evvel

mi ayildi, yoksa Tûr'daki ilk bayilmasi ile mi mücâzât edildi, bilmi-yorum" dedi [221]

125- Bâb:

"el-Mennu ve's-selvâ = Kudret helvasi ve bildircin (Âyet: 160) [222].

161-.......Bize Su'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Amr ibn Hureys'ten; o da Saîd ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Domalan mantari, kudret helvasi (gibi Allah'in külfetsiz ni'-metleri) nev'inden bir riziktir, suyu da göz agrisina sifâdir" buyurmustur [223].

126- Bâb:

"De ki: Ey insanlary sübhesiz ben göklerin ve yerin mülk ve tasarrufuna mâlik olan, kendisinden baska hiçbir tanri bulunmayan, hem dirilten hem öldüren Allah'in size, hepinize gönderdigi elçisiyim. O hâlde Allah'a ve O'nun ümmî nebî olan Rasûlü'ne -ki kendisi de o Allah'a ve O'nun sözlerine îmân etmekte olandir-

îmân edin, O'na tâbi' olun. Tâ ki dogru yolu bulmus olasiniz" (Âyet: 158) [224].

162-.......Ebû Idrîs el-Havlânî tahdîs edip söyle demistir: Ben Ebu'd-Derdâ'dan isittim, söyle diyordu: Ebû Bekr ile Umer arasinda bir münâkasa olmustu da, Ebû Bekr, Umer'i öfkelendirmisti. Umer, öfkelenmis olarak Ebû Bekr'den ayrilip gitmis, Ebû Bekr de ondan af istemek için ardindan gitmis. Fakat Umer bu affi yapmayip Ebû Bekr'in yüzüne kapisini kapatmis. Bunun üzerine Ebû Bekr, Rasûlullah'in yanina geldi.
Ebu'd-Derdâ dedi ki: Biz Rasûlullah'in yaninda bulunuyorduk.
Rasûlullah:
— "Su arkadasiniza gelince, o muhakkak kendisini tehlikeli bir seye atmistir" buyurdu.
Ebu'd-Derdâ dedi ki: Umer de Ebû Bekr'i affetmemesinden pisman olup geldi, selâm verdi, Peygamber'in yanina oturdu ve Rasû-lullah'a kendisiyle Ebû Bekr arasinda olan haberi anlatti.
Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah da öfkelendi. Ebû Bekr ise (iki dizi üstüne çökerek):
— Vallahi yâ Rasûlallah, bu iste ben Umer'den daha çok ileriye gitmisimdir, demege basladi.
Bunun üzerine Rasûlullah hepimize hitâb ederek:
— "Simdi sizler benim sahibimi bana birakiyor musunuz? Siz-
ler benim dostumu bana birakiyor musunuz? Ben: Ey insanlar, süb-hesiz ben size, hepinize A ilah

'in elçisiyim... dedim de sizler: Sen yalan söyledin, dediniz. Ebû Bekr ise: Sen dogru söyledin, dedi" bu vurdu [225].

127- Yüce Allah'in: 'Hitta Deyiniz" (Âyet:161) Kavli Babi

163-.......Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o, Ebû Hureyre(R)'den söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Isrâîl ogullari'na: 'Beytu'l-Makdis kapisindan secde ediciler olarak (tevazu' ile) giriniz ve Hitta{ = Yâ Rabb, dilegimiz günâhimizi affetmendir) deyiniz de günâhlarinizi sizin lehinize magfiret edelim, denildi. Onlar ise bu emri ters çevirdiler de, kiçlari üzerinde sürünerek girdiler ve (Hitta yerine) Habbetu Jî saaratin(= K\l çuval içinde tane) sözünü söylediler"[226].

128- Bâb:

'Sen afv yolunu (kolayligi) tut, iyiligi emret, câhillerden yüz çevir" (Âyet: 199)

"Urf" (= Örf), "Ma'rûf' demektir [227].

164-....... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Uyeyne ibn Hisn ibn Huzeyfe Medine'ye geldi ve kardesi oglu Hurr ibn Kays'in yanina inip misafir oldu. Hurr ibn Kays ise Umer ibnu'l-Hattâb'in kendisine yaklastirmakta oldugu kimselerden idi.
Genç, ihtiyar birtakim kurrâ ve fakîhler Umer'in meclislerinin sâhibleri ve onun müsaveresinde hazir bulunan kimselerdi (Umer, mühim âmme islerini bunlara danisir, müsavere ederdi). Uyeyne, kardesinin oglu Hurr ibn Kays'a;
— Ey kardesim oglu! Senin su Emîru'l-Mü'minîn'in yaninda yüksek bir mevkiin var. Benim için huzuruna girmeye izin isteyiver, dedi.
- O da
— Ben senin için Halîfe'nin yanina girme izni isteyecegim, dedi. Ibn Abbâs dedi ki: Akabinde Hurr, Uyeyne için izin istedi, Umer
de ona izin verdi. Uyeyne, Umer'in yanina girince, ona hitaben:
— Hiyy (yânî su bir felâkettir) ey Hattâb oglu! Vallahi sen bize ne bol atiyye verirsin, ne de aramizda adaletle hükmedersin! dedi.
Umer bu sözlerden öfkelendi de Uyeyne'nin üzerine yürümeye kasdetti. Heybetli Halîfe bu bedevi zorbayi dövecegi sirada, kardesi oglu Hurr ibn Kays müdâhale ederek:
— Yâ Emîra'l-Mü'minîn! Sübhesiz Yüce Allah, Peygamber'ine: "Halkin kusurlarini affet, ma 'rûfile emreyle ve câhillerden yüz çevir"
buyurdu. Ve sübhesiz bu Uyeyne de o câhillerdendir, detfi.
Ibn Abbâs dedi ki: Hurr ibn Kays bu âyeti okuyunca, o hasmetli Halîfe, oldugu yerde çakilmis gibi irkildi. Vallahi bir adim ileri gitmedi. Esasen Umer, Allah Kitâbi'nin mukaddes huzurunda durup kalmak i'tiyâdmda idi.

165-.......Bize Vekî' ibnu'l-Cerrâh, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; o da Abdullah ibnu'z-Zubeyr(R)'den tahdîs etti ki, o, "Affi tut, ve urf ile emret..." kavli hakkinda:
— Allah bu âyeti ancak insanlarin ahlâki hususunda indirdi, demistir.
Abdullah ibnu Berrâd da söyle dedi: Bize Ebû Usâme tahdîs etti: Bize Hisâm, babasi Urve'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu'z-Zubeyr:
— Allah, Peygamberi'ne insanlarin ahlâkindan affi alip tutmasini emretti, demistir yâhud da dedigi gibi demistir [228].

8- El-Enfâl Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Yüce Allah'in su kavli:
"Sana harb ganimetlerinden sorarlar. De ki: Bu ganimetler Allah'in ve Rasûlü'nündür. O hâlde tam mü'minlerseniz Allah'tan korkun, aranizi düzeltin. Allah'a ve Rasûlü'ne Mat edin" (Âyet: d [229]
Ibn Abbâs: "el-Enfâl", "Ganîmetler"dir, demistir. Katâde: "Rîhukum{ = Rüzgâriniz)", "Harbdir, demistir. "Nafile", "Atiyye"dir deniliyor [230].

166-....... Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben Ibn Abbâs(R)'a:
— el-Enfâl Sûresi(nin inmesi sebebi nedir)? diye sordum. O:
— Bedir gazvesi hakkinda indi, dedi [231].
"es-Sevketu" (Âyev.ii), "Silâh ve keskinlik"; "Murdifîn" (Âyet: 9), "Dalga dalga"; "Redifenî" ve "Erdefenî", "Benim ardimdan geldi" demektir.
"Zûkû{ = Tadiniz) "(Ayiet:50) "Baslayiniz ve tecrübe ediniz" demektir, buradaki "Zevk(= Tatma)", agzin tatmasi nev'inden degildir.
"Fe yerkumuhu" (Âyet:37), "Onu bir yere biriktirip toplar".
"Serrid" (Âyet:57), "Dagit"; "Ve in cenahû ile'ssilmi" (Âyet:67), "Ve eger barisa meylederler, onu isterlerse". "es-Silmu, es-Selmu ve's-Selâmu"birdir, yânî bir ma'nâyadir. "Hattâyushine" (Âyet.67), "Gâ-lib gelinceye kadar".
Mucâhid de söyle dedi: "Mukâen" (Âyev.35), parmaklarini agizlarina sokmalari ve böylece islik çalmalaridir; "Tasdiyeten", düdük çalip ses çikartma ve elleri birbirine çarparak ses çikartmaktir. "Li-yusbitâke" (Âyet: 30), "Seni habsetmeleri için".

129- Bâb:

*Sübhesiz yerde yürüyen hayvanlarin Allah katinda en kötüsü, hakki akillarina sokmaz (ve hakki duyup söylemez olan) sagirlar ve dilsizlerdir" (Âyet: 22).

167-.......Bize Verkaa, IbnuEbîNecîh'ten; o da Mucâhid'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs "Sübhesiz

yerde yürüyen hayvanlarin Allah katinda en kötüsü, hakki akillarina sokmaz (ve hakki duyup söylemez olan) sagirlar ve dilsizlerdir" âyeti hakkinda:

— Bunlar Kureys'în.Abdu'd-Dâr ogullan kolundan bir topluluktur, demistir [232].
Buna yakin bir âyet de sudur: "Yeryüzünde yürüyen hayvanlarin Allah katinda en kötüsü sübhesiz ki kâfir olanlardir. Artik onlar îmâna gelmezler" (Âyet: 56).

130- Bâb:

“Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek seylere da'vet ettigi zaman Allah'a ve Rasûlü*ne icabet edin. Bilin ki,
sübhesiz Allah, kisi ile kalbi arasina girer ve siz hakîkaten yalniz O'na dönüp toplanacaksiniz" (Âyet: 24).
"Istecîbû", "Ecîbû", yânî "Icabet ediniz"; "Li-mâ yuhyîkum", "Size hayât verecek seye; sizi islâh edip
iyilestirecek seye" demektir [233].

168-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ (R) söyle demistir: Ben namaz kiliyordum. Rasülulîlah bana ugradi ve beni çagirdi. Ben namazi bitirinceye kadar O'nun yanina gitmedim, O'ndan sonra yanina gittim. Rasûlullah (S):
— "Senin gelmenden seni men' eden nedir? Allah: 'Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek seylere çagirdigi zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin... 'buyurmadi mi?" dedi.
Sonra Rasûlullah bana:
— "Sen bu mescidden çikmadan önce, sana muhakkak Kur'-ân'daki en büyük sûreyi ögretecegim" buyurdu. .
Rasûlullah mescidden çikmaga davrandigi zaman, ben kendisine va'd ettigi seyi hatirlattim.
Ve Muâz ibnu Ebî Muâz söyle dedi: Bize Su'be, Habîb'den tah-dîs etti ki, o, Hafs'tan isitmistir. O da Peygamber'in sahâbîlerinden bir adam olan Ebû Saîd'den bu hadîsi isitmistir:... Ve Rasûlullah:
— "Osûre, el-Hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn'dir; namazda tekrar edilen yedi âyettir" buyurdu [234]

**131- "Hani bir zaman da: 'Yâ Allah, eger bu, Sen'in katindan (gelme) hakkin kendisi ise, durma bizim
üstümüze gökten tas yagdir yâhud bize acitici bir azâb getir' demislerdi" (Âyet: 32).**

Sufyân ibn Uyeyne söyle demistir:
Yüce Allah Kur'ân'da "Matar" ismini söylediginde, muhakkak "Azâb" ma'nâsina söyledi. Arab kavmi ise
"Yagmur"a "Gays" ismini verir.
Bu da Yüce Allah'in su kavlidir: "O, ümîdlerini kestikten sonra yagmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandir.. " (es-sûrâ: 28).

169-.......Bize Su'be, Abdulhamîd'den -ki o ez-Ziyâdî'nin arkadasi Ibnu Kurdîd'dir-, Enes ibn Mâlik(R)'ten isittigi su haberi tahdîs etti: Ebû Cehl:
— "Yâ Allah, eger bu Kur'ân, Sen'in katindan (gelme) hakkin kendisi ise, durma bizim üstümüze gökten tas yagdir yâhud bize acitici bir azâb getir" dedi.
Bunun üzerine su âyetler indi: "Hâlbuki sen içlerinde iken, Allah onlari azâblandinci degildi. Onlar istigfar ederlerken de Allah yine onlari azâblandinci degildir. (Sen içlerinden çiktiktan sonra) Allah onlara ne diye azâb etmeyecek? Onlar Mescidi Haram 'dan kendileri ona (onun hizmetine) ehil olmadiklari hâlde, men' edip duranlardir. O (hizmete) takvaya erenlerden baskalari onun ehilleri degillerdir. Fakat onlarin pekçogu bunu bilmezler" (Âyet: 33-34) [235].

132- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Hâlbuki sen içlerinde iken, Allah onlari azâblandinci degildi. Onlar istigfar ederlerken de Allah yine onlari azâblandirici degildir" (Âyet: 33).

170-.......Bize Su'be, ez-Ziyâdî'nin sahibi olan Abdulhamîd'den tahdîs etti ki, o, Enes ibn Mâlik'in söyle dedigini isitmistir:
Ebû Cehl:
— "Yâ Allah, eger bu Kur'ân Sen'in katindan (gelme) hakkin kendisi ise, durma bizim üstümüze gökten tas yagdir, yâhud bize acitici bir azâb getir" dedi.
Bunun üzerine su âyetler indi: "Hâlbuki sen içlerinde iken Allah onlari azâblandirici degildi. Onlar istigfar ederlerken de Allah yine onlari azâblandirici degildir. Allah onlara ne diye azâb etmeyecek? Onlar Mescidi Haram 'dan kendileri ona ehil olmadiklari hâlde men * edip duranlardir. Hâlbuki takvaya erenlerden baskalari onun ehilleri degillerdir. Fakat onlarin pekçogu bunu bilmezler" (Âyet: 33-34) [236].

133- Bâb:

"Bir fitne kaimayincaya ve dîn tamâmiyle Allah'in oluncaya kadar onlarla muharebe edin... "
(Âyet: 39)

171-....... Bize Hayve ibn Surayh, Bekr ibn Amr'dan; o da Bukeyr ibn Abdillah'tan; o da Nâfi'den söyle tahdîs etti: Abdullah ibn Umer(R)'e bir adam geldi de:
— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Allah'in kendi Kitâb'inda zikrettigi su âyeti isitmiyor musun: "Eger müzminlerden iki zümre birbiriyle dögüsürlerse, aralarini bulup baristirin. Eger onlardan biri digerine karsi hâlâ tecâvüz ediyorsa, siz o tecâvüz edenle, Allah 'in emrine dö-nünceye kadar savasin... " (d-Hucurât:9) buyuruyor. Allah'in kendi Kitâb'inda zikrettigi gibi, müslümânlar arasindaki harbe katilip kital yapmandan seni nasil bir düsünce men' etti? diye sordu.
Ibn Umer de:
— Ey kardesim oglu! Okudugun bu âyeti delîl edinip harbetmek-tense Yüce Allah'in, içinde büyük

tehdîdler buyurmakta oldugu su âyeti delîl getirip onunla amel etmem, bana daha sevimlidir: "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezasi, içinde ebedî kalici olmak üzere cehennemdir. Allah ona gazâb etmistir, ona la 'net etmistir ve ona çok büyük bir azâb hazirlamistir" (en-Nisâ:92), dedi.
Ibn Umer'in bu sözü üzerine o Haricî zât:
— Sübhesiz ki Allah: "Bir fitne kaîmayincaya ve dîn tamâmiyle Allah'in oluncaya kadar onlarla muharebe edin..." buyuruyor, dedi [237]
Ibn Umer de:
— Biz Rasûlullah zamaninda müslümânlar henüz az iken o harbi müsriklere karsi yapmisizdir (yoksa müslümânlar birbirlerine karsi degil). O zaman kisi dîni hususunda fitneye, musîbete ugratilir, baski yapilirdi: Müsrikler ya onu öldürürler yâhud da onu simsiki baglarlardi. Nihayet müslümânlar çogaldi, artik hiçbir fitne kalmadi, dedi.
O Haricî genç, îbn Umer'in, onun istemekte oldugu kital hususunda kendisiyle uyusmaz oldugunu görünce (konuyu degistirip):
— (Hâricîler'in "Hatâ etti" dedikleri) Alî ve Usmân hakkindaki görüsün nedir? dedi.
Ibn Umer:
— Alî ve Usmân hakkindaki görüsüme gelince: Allah Usmân'i affetmistir. Fakat siz onu affetmeyi istemediniz. (Usmân Bedir'de bulunmadi, Uhud'dan kaçti, Ridvan Bey'ati'nda yoktu dersiniz. Bedir sirasinda Peygamber'in kizi olan esi hasta idi. Rasûlullah ona izin verdi; Uhud'da ordunun bozulmasi sirasinda Usmân da bir tarafa çekilmisti; Ridvan Bey'ati'nda ise Rasûlullah onu vazîfe ile Mekke'ye göndermisti.) Alî'ye gelince: O, Rasûlullah'in amcasinin oglu ve kizinin kocasidir -eliyle Fâtima'nin mezarina isaret ederek:- ve iste su, Peygamber'in kizidir; yâhud: O'nun kizi, görüp durdugunuz su yerdedir, dedi [238].

172-....... Saîd ibn Cubeyr söyle dedi: Üzerimize yâhud yanimiza Ibn Umer çikip geldi. O sirada bir adam ona:
— Müslümânlar arasindaki fitne harbi hakkinda nasil düsünüyorsun? diye sordu.
Ibn Umer de onun sorusuna:
— Fitne nedir bilir misin? Muhammed (S) müsriklerle harbederdi. Müsrikler üzerine harbe girmek bir fitne (ve müsrik baskisini gidermek) içindi. Yoksa sizin kitaliniz gibi melikük ve saltanat üzerine açilmis bir harb degildi, diye cevâb verdi [239].

134- Bâb:

"Ey Peygamber, müzminleri harbe tesvik et. Eger içinizden sabr ve sebata mâlik yirmi kisi bulunursa, onlar ikiyüze galebe ederler. Eger sizden yüz kisi olursa, kâfirlerden binini yener. Çünkü onlar anlamazlar güruhudur" (Âyet: 65).

173-.......Ibn Abbâs(R)'tan (söyle demistir): "Eger sizden sabrediciyirmi kisi bulunursa, onlar ikiyüze gâlib gelirler" âyeti inince, mü'minler üzerine birinin on düsmandan kaçmamasi farz yazildi. Sufyân ibn Uyeyne birçok kerre: Yirmi kisinin iki yüz düsmandan kaçmamasi diye söyledi. Bundan

sonra "Simdi Allah sizden yükü hafifletti..*" âyeti inince, Allah yüz kisinin ikiyüz düsmandan kaçmamasini farz kildi.
Sufyân bir kerresinde sunu ziyâde etti: "Müzminleri harbe tesvik et. Eger içinizden sabredid yirmi kisi bulunursa, onlar ikiyüze galebe ederler... " (âyeti) indi, dedi.
Yine Sufyân dedi ki: Küfe kaadisi Abdullah ibnu Subrume de:
— Ben ma'rûfu emretme ve münkerden nehyeylemeyi de zikredilen bu hüküm gibi zannediyorum, demistir [240].

135- Bâb:

"Simdi Allah sizden yükü hafifletti. Bildi ki> sizde muhakkak bir zaf vardir. O hâlde eger içinizden sabirli yüz kisi olursa ikiyüzü yenerler, eger sizden bin kisi olursa ikibine galebe ederler Allah'in izniyle. Allah sabr ve sebat edenlerle beraberdir" (Âyet: 66).

174-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: "Eger sizden sabredici yirmi kisi olursa, ikiyüze gâlib gelirler'" âyeti indigi zaman, mü'minler üzerine birinin on düsmandan kaçmamasi farz kilindiginda, bu müslümânlara agir geldi. Akabinde su hafifletme hükmü geldi de Allah söyle buyurdu: "Simdi Allah sizden yükü hafifletti. Bildi ki, sizde muhakkak bir za f vardir. O hâlde eger sizden sabirli yüz kisi olursa,
ikiyüzü yenerler",
Ibn Abbâs: Allah mü'minlerden sayiyi hafifletince, onlardan hafifletilen mikdâr mukaabilinde sabirdan eksildi, demistir [241].

9- Berâe Sûresi [242]

"Velîceten{ = Sir dostu)'* (Âyet: ie>, bir seyin içine girdirdigin her sey; "es-Sukkatu" (Âyet: 42), "Sefer"; "e/-Habâl" (Âyet: 47), "Serr, fesâd ve ölüm"; "Velâ teftinnî{ = Beni fitneye düsürme)" (Âyet: 49),"Beni azarlama, kinama"; "Kerhen" ve "Kurhen" (Âyet: 53) bir ma'nâya olup, "Istemeyerek" demektir.
"Muddehalen{ = Sokulacak bir delik)" (Âyet: 57), içine sokulacaklari delik; itVe hum yecmehûne" (Âyet: 57)
'Onlar yüzlerini kosa kosa o tarafa çevirirlerdi"; "el- Mu*tefikât" (Âyet: 70) "Alti üstüne getirilmis sehirler",
"t'tefeket", "Yer onu ters çevirdi"; "VeH-mu'tefikete ehvâ", "Lût kavminin alti üstüne gelen kasabalarim da
O kaldirip derin bir çukura atti" (en-Necm: 53).
"Cennâti Adnin", "Ikaamet cennetleri"
(yâhud: Devamlilik, Ebedîlik cennetleri) (Âyet: 72); "Adentu bi-ardin", yânî
"Bir yerde ikaamet ettim"; "Ma'din" de bu ma'nâdandir ki, Arz'in içindeki altin ve gümüs gibi cevherlerin bulundugu yerdir, her nesnenin asil mekâni demektir. "Fulân sidk ma'dinindedir" denilir

ki, "O dogruluk mekâmndadir" demektir.
"Maal-havâlif", "Oturan ve geri kalanlarla beraber";
"el-Hâlif", "Benim arkamda kalan ve benden sonra oturan kimse"dir. "Kalanlar içinde ona halef oluyor"
sözü, bu lafizdandir. Eger bu "//avâ/(/'"müzekkerlerin cem'i ise, kadinlar için olan cem'in "el-Hâlife"den olmasi caiz olur. Çünkü "Fevâil" vezni "Fâile"nin cem'idir. Su muhakkak ki, müzekkerin cem'i oldugu takdirinde, bu Arab kelâminda bulunmaz, ancak su iki lafiz: "Fâris-Fevâris", "Hâlik-Hevâlik" lafizlari bulunur.
"el-Hayrât{ = Bütün hayirlar)" (Âyet: 88) bunun tekili "Hayratun"dur, bunlar da fazlaliklardir. "Murceûne li- emrillâhi" (Âyet; ioö), "Allah'in emrine geciktirilmislerdir". "es-Sefâ", "Kenar, kiyi, onun keskin tarafi"dir. "el-Curuf{ = Uçurum) ", "Sevilerden ve vadilerden su ile kazilip uçurumlasan yerler." "Har",
"Hâir"in kalbedilmisi olup "Yikilan, çöken" demektir,
"Yoksa yapisini yikilacak bir yarin kenarina kurup da onunla beraber cehennem atesinin içine çöküp giden kimse mI?" (Âyet: 109).
"Le-Evvâhun sefekan ve farakan", "Sefkatli ve yufka yürekli oldugu için çok âh vâh eden kimse"dir.
"Ibrahim cidden çok duâ eden, kalbi yufka ve merhametli ve çok sabirli bir zât idi" (Âyet: ii4>. (Bu "Evvâhun" kelimesi "Âh vâh etmek" mavnasindan fa'âl veznindedir.) Sâir de söyle demistir:
"Geceleyin kalktigim zaman hüzünlü adamin inleyip sizlanmasi gibi âh vâh ederek, disi devemin sirtina
semerini baglarim..."[243].
Kuyu yikilip çöktügü zaman "Tekevvereti'I-bi'ru" denilir; "Inhâra" fiili de onun gibi "Yikildi, çöktü" demektir [244].

136- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Müsriklerin içinden kendileriyle muahede ettiklerinize Allah'tan ve Rasûlü'nden bir ültimatomdur" (Âyet: i) [245].
"Ezânun" (Âyet: 3) "I'lâm" yânî "Bildirmektir.
Ve ibn Abbâs söyle demistir:
"Yekülune huve uzunun" (Âyet: ei), "O isittigi herseyi tasdik eden bir kulaktir derler"; "Onlarin mallarindan sadaka al ki, bununla kendilerini temizler ve onlari da temizler, bereketlendirirsin" (Âyet: 103), (bunlar bir
ma'nâyadir). Bunlarin benzeri (Kur'ân'da yâhud Arab dilinde) çoktur.
"Zekât", Allah'a itaat ve ihlâs ma'nâlarina da gelir. "Vay hâline o Allah'a ortak taniyanlarin ki, onlar zekât vermezler, onlar âhireti inkâr edenlerin tâ kendileridir"
(Fussiiet: 6-7), yânî onlar "Lâ ilahe ille'ilah = Yoktur çalap Allah'tir ancak" tevhidine sehâdet etmezler.

[246]

Yudâhûne" (Âyet. 30), "Benzetiyorlar" ma'nâsinadir .

175-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den isittim. O: (Hükümlerden) en son inen âyet "Senden fetva isterler. De ki: Allah, babasi ve çocugu olmayanin mîrâsi hakkindaki hükmü söylece açiklar" (en-Nisâ:i76) kelâmi; en son inen sûre de Berâetun'dur. diyordu [247].

137- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'(Ey müsrik/er!) Yeryüzünde dört ay daha (güvenlikle) dolasin. Bilin ki, siz Allah'i âciz birakabilecekler degilsiniz. Allah herhalde kâfirleri rüsvây edicidir" (Âyet: 2)

"Sîhû (= Seyahat edin)", "Yürüyün" demektir [248].

176-.......Bana UkayI, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. Ve bana Humeyd ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ebû Bekr (R) su (ma'Iûm olan dokuzuncu yildaki) haccda, birinci bayram günü gönderdigi birçok münâdîler içinde, beni de nida etmeye gönderdi. Bütün bu münâdîler Minâ'da
— "Bu yildan sonra hiçbir müsrik hacc etmesin ve hiçbir çiplak kisi de Beyt'i tavaf etmesin" diye i'lân ediyorlardi.
Humeyd ibn Abdirrahmân dedi ki: Sonra Rasûlullah (S) Ebû Bekr'in ardindan Alî ibn Ebî Tâlib'i gönderip, Berâe Sûresi'ni i'lân etmesini emretti.
Ebû Hureyre dedi ki: Alî de bizimle beraber nahr gününde Mi-nâ'daki insanlar arasinda Berâe'yi ve "Bu yildan sonra hiçbir müsrik hacc etmesin, hiçbir çiplak da Beyt'i tavaf etmesin" diye bagira bagira i'lân etti [249].

138- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

“Ve bu, en büyük hacc günü Allah'tan ve Rasûlü'nden insanlara (söyle) bir i'lamdir: Allah ve Rasûlü müsriklerden artik kesinlikle uzaktir. Eger tevbe ve dönüs ederseniz bu sizin için hayirlidir. Eger yine yüz çevirirseniz, sunu bilin ki sübhesiz, siz Allah'i âciz birakabilecekler degilsiniz. O küfredenlere acitici bir azabi müjdele" (Âyet: 3).

"Âzenehum", "Onlara bildirdi" demektir [250].

177-....... Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Humeyd ibn Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ebû Bekr (R) su haccda, birinci bayram günü gönderdigi birçok münâdîler içinde beni de nida etmeye gönderdi. Bütün bu münâdîler Minâ'da:
— "Bu yildan sonra hiçbir müsrik hacc etmesin, hiçbir çiplak da Beyt'i tavaf etmesin!" diye i'lân ediyorlardi.
Humeyd dedi ki: Sonra Peygamber (S) Ebû Bekr'in ardindan Alî ibn Ebî Tâlib'i gönderip, Berâe Sûresi'ni i'lân etmesini emretti.

Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine Alî de bizimle beraber nahr gününde Minâ'daki halkin arasinda Berâe'yi ve "Bu yildan sonra hiçbir müsrik hacc etmesin, hiçbir çiplak da Beyt'i tavaf etmesin" diye i'lân ediyordu [251].

139- Bâb:

'Muahede yaptiginiz müsriklerden size hiçbirsey eksiklik yapmamis, aleyhinizde hiçbir kimseye yardim etmemis
olanlar (bu hükümden) müstesnadir" [252]
(Ayet: 4)

178-....... Ibn Sihâb'dan; ona Humeyd ibn Abdirrahmân haber vermistir. Ona da Ebû Hureyre (R) haber vermistir: Ebû Bekr (R), Veda Hacci'ndan (bir sene) evvel Rasûlullah (S) onu hacc emîri yapip Mekke'ye gönderdiginde, Ebû Bekr de Ebû Hureyre'yi kurban bayraminin ilk günü Minâ'da, insanlar içinde i'lân yapan büyük bir cemâat içinde (su iki maddeyi) i'lâna me'mür etmistir: Bu yildan sonra hiçbir müsrik kesin olarak hacc etmeyecektir; Beyt'i de hiçbir çiplak tavaf etmeyecektir!

Ve Humeyd: Nahr günü, Ebû Hureyre'nin bu hadîsinden dolayi büyük hacc günüdür, der idi [253].

140-Bâb:

"(Eger ahidlerinden sonra yine analarini bozarlar ve dîninize saldirirlarsa) küfrün Önderlerini hemen öldürün.

Çünkü onlar andlari olmayan adamlardir.., " (Âyet: 12) [254].

179-....... Bize Zeyd ibnu Vehb tahdîs edip söyle dedi: Bizler Huzeyfe ibnu'l-Yemân'in yaninda bulunuyorduk. Huzeyfe:
— Bu âyetin sahihlerinden üç kisi, münafiklardan da dört kisiden baska kimse kalmadi, dedi.
Bir bedevi de:
— Sizler ey Muhammed(S)'in sahâbîleri, bize (birtakim seyler) haber veriyorsunuz ki, bizler onlari bilemiyoruz. Su kimselerin hâli nedir ki, onlar bizim evlerimizi yarip açiyorlar ve en kiymetli mallarimizi çaliyorlar? dedi.
Huzeyfe:
— Bunlar (kâfirler ve münafiklar degil) fâsiklardir. Evet onlardan dört kisiden baska kimse kalmadi. Onlardan biri çok yasli bir ihtiyardir ki, o soguk su içse artik onun soguklugunu da hissetmez olmustur (sehvetinin gitmesi ve mi'desinin bozuklugundan dolayi esya arasini farkedemez olmustur), dedi [255].

141- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Altim ve gümüsü yigip biriktirip de onlari Allah yolunda harcamayanlar, iste bunlara pek acikli bir azabi mustula" (Âyet: 34).

180-.......Abdurrahmân el-A'rec tahdîs edip söyle demistir: Bana Ebû Hureyre (R) tahdîs etti ki, kendisi RasûIullah(S)'tan: "(Zekâtini vermeyen) herbirinizin hazînesi kiyamet günü çok zehirli erkek bir yilan suretinde olacaktir" buyururken isitmistir.

181-.......Zeyd ibn Vehb söyle demistir: Ben bir ara Rebeze'ye, yânî Ebû Zerr el-Gifârî'nin yanma ugradim ve ona:
— Seni bu yere indiren sebeb nedir? diye sordum. O söyle dedi:
— Biz Sam'da bulunuyorduk. Orada "Altim ve gümüsü yigip biriktirip de onlari Allah yolunda harcamayanlar; iste bunlara pek acikli bir azabi mustula" âyetini okur (ve bunun kitâbehli ilemüslü-mânlar hakkinda indigini) anlatirdim.
Muâviye ise:
— Bu âyet bizim hakkimizda degil, bu âyet ancak kitâb ehli hakkinda inmistir, dedi.
Ebû Zerr dedi ki: Ben de Muâviye'ye:
— Bu âyet muhakkak hem bizim, hem de onlar hakkindadir, dedim [256].

142- Aziz Ve Celîl Olan Allah'in Su Kavli Babi:

"O gün bunlar, üzerlerine yakilacak cehennem atesinin içinde kizdirilacak da o kimselerin alinlari, bögürleri ve
sirtlari bunlarla daglanacak; iste bu nefisleriniz için toplayip sakladiklariniz! Artik saklayip istifçilik ettiginiz bu nesneleri tadin! (denilecek)" (Âyet: 35).

Ve Ahmed ibnu Sebîb ibn Saîd söyle dedi:
Bize babam Sebîb ibn Saîd el-Basrî, Yûnus ibn Yezîd el-Eylî'den; o da Ibn Sihâb'dan tahdîs etti ki, Hâlid
ibnu Eslem söyle demistir:
Biz Abdullah ibn Umer'in beraberinde yola çiktik. Ibn Umer: Bu "Altini ve gümüsü yigip biriktirenler" âyeti,
zekât indirilmeden önce idi. (Çünkü o zaman sadaka, yetecek mikdârdan fazla olanindan farz idi.) Zekât
âyeti indirilince, Allah zekâti mallar için bir temizlik sebebi kildi, dedi [257].

143- Yüce Allah'in Su Kavlî Babi:

"Hakikatte aylarin sayisi Allah yaninda, Allah'in Kitâbi'nda -tâ gökleri ve yeri yarattigi gündenberi- oniki
aydir. Onlardan dördü haram olanlardir" (Âyet: 36).

"el-Kayyimu", "Kaaim olan, ayakta duran" demektir [258].

182-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtiyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'deii; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bek-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur. "Iste zaman (yânî yil) hakîkaten A ilah 'in gökleri ve yeri yarattigi günkü hey 'eti gibi bîr devre girmistir. Sene oniki aydir. Bunlardan dördü haram aylardir ki, üçü birbiri ardinca olan zu'l-ka'de, zu'1-hicce ve muharrem, biri de Mudar'in ayi olan cumada ile sa'bân arasindaki receb ayidir" [259].

144- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Eger siz ona yardim etmezseniz, kâfirler onu (Mekke'den) çikardiklari zaman ikinin ikincisinden ibaret iken bizzat Allah ona yardim etmisti. O zaman onlar magaranin içindeydiler. Peygamber, o vakit arkadasina; 'Tasalanma, Allah hiç sübhe yok bizimle beraberdir* diyordu" (Âyet: 40); yânî Allah bizim yardimcimizdir, diyordu.

"es-Sekînetu", "Sükûn" masdanndan faile veznidir [260].

183-.......Sabit el-Bunânî tahdîs edip söyle demistir: Bize Enes tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Bekr (R) tahdîs edip söyle dedi: Ben Sevr magarasinda Peygamber'in yaninda idim. Bu sirada (bizi aramaga çikmis ve magaranin üzerine gelmis olan) müsriklerin ayak izlerini gördüm.
— Yâ Rasûlallah, bunlardan biri ayagim kaldirsa bizi görecek, dedim.
Rasûlullah (S):
— "Üçüncüleri Allah olan ikikisiyisen ne zannediyorsun?'"buyurdu [261].

184- Bize Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Ibnu Cureyc'den; o da Ibnu Muleyke'den; o da Abdullah ibnu Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Ibnu Muleyke dedi ki: îbn Ab-bâs ile Ibnu'z-Zubeyr arasinda bey'at sebebiyle bir darilma meydana geldigi zaman, ben Ibn Abbâs'a (Ibnu'z-Zubeyr'in su sereflerinden dolayi bey'at edilmeye lâyik oldugunu belirtip):
— Onun babasi Zubeyr ibnu'l-Avvâm'dir. Anasi Ebû Bekr'in kizi Esmâ'dir, teyzesi Âise'dir, dedesi Ebû Bekr'dir, baba tarafindan ninesi Safiyye bintu Abdilmuttalib'dir -ki, bu Zubeyr'in anasidir-, de-dim.
Buhârî'nin üstadi Abdullah ibn Muhammed dedi ki: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:
— Bu hadîsin isnadi nedir? diye sordum. ,i Bunun üzerine Sufyân: "Bize tahdîs etti" dedigi sirada onu bir
insan (bir sözle yâhud benzeri bir seyle) mesgul etti de, bu sebeble Ibnu Cureyc diyemedi [262].

185-.......Bize Haccâc ibn Muhammed el-Missîsî tahdîs etti. Ibn Cureyc söyle dedi: Ibn Ebî Muleyke söyle dedi: Abdullah ibn Abbâs ile Ibnu'z-Zubeyr arasinda birsey vardi. Ben Ibn Abbâs'in yanina git-, tim ve:
— Ibnu'z-Zubeyr'e harb etmek, bu suretle Allah'in haram kildigi Harem'de kitali halâl kilmak mi

istiyorsun? dedim.
Ibn Abbâs:
— Böyle yapmaktan Allah'a siginirim. Sübhesiz Allah Ibn Zu-beyr ile Umeyye ogullari'ni Harem'de kitali halâl kilanlar olarak takdir edip yazdi. Ben Allah'a yemîn ederim ki, ebedî olarak Harem'de harbi halâL kilmam, dedi.
Yine Ibn Abbâs söyle devam etti:
— Ibn Zubeyr tarafindan olan insanlar bana; Ibn Zubeyr'e (halîfe olarak) bey'at et dediler. Ben onlara: Bu halifelik isi îbn Zubeyr'-den uzak degildir. Zîrâ onun babasi Peygamber'in havârîsidir. -Ibn Abbâs bu sözüyle ez-Zubeyr'i kasdediyordu.- Dedesine gelince, Peygamber'in magara arkadasidir -Ebû Bekr'i kasdediyordu-. Annesine gelince, o da Zâtu'n-Nitakayn'dir -Ibn Abbâs bununla Esma bintu Ebî Bekr'i kasdediyordu-. Teyzesine gelince, müzminlerin anasidir -Bununla Âise'yi kasdediyordu.- (Büyük) halasina gelince, o da Peygamber'in zevcesidir -Ibn Abbâs bununla da Hadîce'yi kasdediyordu-. Peygamber'in halasi ise onun ninesidir. -Ibn Abbâs bununla Safiyye bintu Abdilmuttalib'i kasdediyordu-. Sonra Ibn Zubeyr Islâm'da afiftir, ayiplardan nezihtir, Kur'ân'i güzel okuyucudur. (Ibnu Ebî Hay-seme, Târîh'inde burada sunu ziyâde etti: Ben Ibn Zubeyr'i kabullendim de amca ogullarimi, Umeyye ogullari'ni terkettim.) Val-lâhî eger Umeyye ogullan bana ulasip iyilik ederlerse, hisimliktan dolayi iyilik ederler; eger onlar üzerime emîrler olurlarsa, benzerlerim olan kerîm kisiler benim emîrim olmus olurlar. Ibn Zubeyr benim üzerime Tuveytler'i, Usâmeler'i ve Humeydler'i tercîh etti -Ibn Abbâs bu sözleriyle Esed ogullari'nin bir kolu olan Tuveyt ogullan'ndan, Usâme ogullarindan ve Humeyd ogullari'ndan birtakim batinlari, soylari kasdediyor-. Sübhesiz Ibnu Ebi'l-Âs meydana çikti, seref ve fazilette ileriye yürümektedir -Ibn Abbâs bu sözüyle Abdulmelik ibn Mervân ibnu'l-Hakem ibn Ebi'I-Âs'i kasdediyor-. O kisi ise muhakkak kuyrugunu büktü -Ibn Abbâs bu sözüyle Ibn Zubeyr'i kasdedip, onun büyük islerden geriledigini ifâde ediyor- [263].

186-.......Umer ibnu Saîd söyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke haber verip söyle dedi: Biz Ibn Abbâs'in yanina girdik. O sunlari söyledi: Sizler su halifelik isine kalkisan Ibn Zubeyr'e hayret etmiyor musunuz? Ben kendi kendime: Elbette nefsimle, Ebû Bekr ve Umer için yapmadigim hesâblasmayi Ibn Zubeyr için yapacagim, yâni Ibn Zubeyr'e yardim etmek, onu müdâfaa hususunda nefsimle münâkasa edecegim. Ve elbette Ebû Bekr'le, Umer herbir hayra Ibn Zubeyr'den daha yakin bulunuyorlardi, dedim. Ve yine: O, yânî Ibn Zubeyr, Peygamber'in halasinin ogludur; Zubeyr ibnu'l-Avvâm'in ogludur; Ebû Bekr'in oglu, yânî torunudur; Hadîce'nin erkek kardesinin ogludur; Âise'nin kizkardesi Esmâ'nm ogludur, dedim. Bir de gördüm ki, o benden yüz çevirerek yükselip uzaklasiyor da benim, kendisinin hâssasindan olmakligimi istemiyor! Bunun üzerine ben söyle dedim: Zanneder degilim ki, ben kendimden bu yumusakligi ona izhâr edecegim de o bunu terkedecek ve benden olan bu yumusakliktan razi olmayacak; ve yine zannetmem ki, o benden uzaklasmasinda bana herhangibir hayir isteyecek! Eger ondan meydana gelen bu hâlden, onun için bir ayrilma, bir kurtulus yoksa yemîn olsun amca ogullarim olan Umeyye ogullari'nin benim üzerimde emîr olmalari, bana onlardan baskalarinin emîr olmalarindan daha sevimlidir (Çünkü Umeyye ogullari, bana Esed ogullari'ndan daha yakindirlar) [264].

145- Yüce Allah'in: "Kalbleri müslümânliga alistirilmak istenenlere... " (Âyet: 60) Kavli Babi [265]

Mucâhid: Rasûlullah onlari atiyye ile ülfet ettirip alistiriyordu, demistir.

187-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Peygamber'e (Yemen'den Alî ibn Ebî Tâlib tarafindan aritilmamis altin cevherinden) bir mIkdâr gönderilmisti. Peygamber (S) bunu dört kisi arasinda bölüstürdü ve:
— "Ben bunlari (kendilerine ulasan bu mala ragbetle Islâm'da sabit olmalari için) alistiriyorum" buyurdu.
Bunun üzerine bir adam:
— Sen bu taksimde adalet etmedin, dedi. Peygamber:
— "Bu adamin soyundan öyle bir kavim çikacaktir ki, onlar dînden, okun avi delip çikmasi gibi çikacaklardir" buyurdu [266].

146- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Sadakalarda, bagislarda bulunan müzminlerle bir türlü, güçlerinin yetebildiginden baskasini bulamayan fakirlerle diger bir türlü eglenenler; Allah onlari maskaraya çevirmistir. Onlar için pek acitici bir azâb da vardir"
(Âyet: 79).
"Yelmizûne", "Ayipliyorlar"; "Cuhdehum" ve "Cehdehum", "Tâkatuhum" yânî "Takatleri" demektir.

188-.......Ebû Mes'ûd (el-Bedrî el-Ensârî -R) söyle demistir: Sadaka vermekle emrolundugumuz zaman, bizler ücretle arkamizda yük tasir(kazancimizdan sadaka verir)dik. Ebû Akîl de bir gün yarim sâ' hurma sadakasi getirdi. Baska bir insan da ondan daha çok mikdâr-da sadaka getirdi. Bunlari gören münafiklar:
— Sübhesiz Allah zengindir, bu birinci adamin getirdigi sadakaya muhtâc degildir. Su diger adam da o getirdigi çokça sadakayi, baska sebeble degil, ancak gösteris olmasi için yapmistir, dediler.
Iste bunun üzerine su âyet indi: "Sadakalarda, bagislarda bulunan mü 'minlerle bir türlü, güçlerinin yetebildiginden baskasini bulamayan fakirlerle diger bir türlü eglenenler; Allah onlari maskaraya çevirmistir. Onlar için pek acitici bir azâb da vardir" [267].

189-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) sadaka vermekle emrederdi de (gücü olmayan) herhangi birimiz çalisir, ugrasir, sonunda (kazandigi ücret olan) bir müdd ölçegi getirirdi. Bu gün ise bunlardan birinin yüzbinlik (dirhem veya dînâr) serveti vardir.
Râvî Sakîk: Ebû Mes'ûd bu son sözü Ile kendisinin çok servete sâhib oldugunu kapalica ifâde eder gibidir, demistir [268].

147- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

Onlar için istigfar et yâhud istigfar etme. Eger onlar için yetmis defa istigfar dahî etsen, yine Allah kendilerini asla magfiret etmeyecektir..." (Âyet: 80) [269]

190-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûl vefat ettigi zaman, oglu Abdullah ibnu Abdillah, Rasûlullah'a geldi de babasini içinde kefenlemek için kendisine göm-legini vermesini istedi, Rasûlullah da ona kendi gömlegini verdi. Sonra Abdullah, Rasûlullah*in, babasinin cenaze namazini kildirmasini istedi. Rasûlullah onun cenaze namazini kildirmak için ayaga kalkinca Umer de ayaga kalkti ve Rasûlullah'm elbisesinden tuttu da:
— Yâ Rasûlallah! Rabb'in Seni onun üzerine cenaze namazi kildirmandan nehyetmis oldugu hâlde, Sen yine onun üzerine namaz kildiracak misin? dedi.
Rasûlullah (S):
— "Allah beni ancak muhayyer kildi da: Onlar için Allah'tan magfiret iste yâhud onlar için magfiret isteme. Eger onlar için yeftmis defa magfiret istesen de yine Allah onlari asla magfiret etmeyecektir buyurdu. Ben ise bu yetmis üzerine magfiret istemeyi artiracagim" dedi.
Umer yine:
— Muhakkak ki o bir münafiktir, dedi.
Râvî dedi ki: Sonunda Rasûlullah onun üzerine cenaze namazini kildirdi. Bunun akabinde Allah: "Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî dua etme. (Gömmek veya ziyaret için) kabrinin basinda da durma. (Çünkü onlar Allah *i ve Rasûlü ynü inkâr ile kâfir oldular, onlar fâsiklar olarak öldüler)" (Âyet: 84) kavlini indirdi [270].

191-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Ubeydullah ibnu AbdilIah, Ibn Abbâs'tan haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) söyle demistir: Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûl öldügü zaman, Rasûlullah onun cenaze namazini kildirmasi için da'vet olundu. Rasûlullah gitmege kalkinca ben O'na dogru siçradim ve:
— Yâ Rasûlallah! Bu adam su günde söyle söyle, söyle ve söyle sözler söyledigi hâlde Sen yine bu Ubeyy oglu'nun üzerine cenaze namazi kildiracak misin? dedim ve Ubeyy oglu'nun aleyhine, onun vaktiyle söylemis oldugu sözlerini sayiyordum.
Rasûlullah (S) tebessüm etti ve:
— "Benden geri dur yâ Umer!" buyurdu. Ben kendine karsi sözü çogaltinca da:
— "Ben istigfar edip etmemek arasinda muhayyer kilindim da istigfar etmeyi tercih ettim. Eger yetmisten fazla istigfar ettigim takdirde magfiret olunacagini bilseydim, muhakkak yetmis üzerine daha da arttirirdim" buyurdu.
Umer dedi ki: Akabinde Rasûlullah onun üzerine cenaze namazini kildirdi. Sonra namazdan ayrildi. Az bir zaman geçince Berâe Sûresinde su iki âyet indi: "Onlardan ölen hiçbir kimse üzerine ebedî dua etme, kabrinin basinda durma. Çünkü onlar Allah h ve Rasû-lü 'nü inkâr ile kâfir oldular, onlar fâsiklar olarak öldüler " (Âyet:84).
Umer ibnu'l-Hattâb: Bundan sonra ben Rasülullah'a karsi olan cür'etime hayret ettim. Allah ve Rasûlü en bilendir, demistir [271].

148- Yüce ALLAH'IN: "Onlardan hiçbir kimseye ebedî dua etme, kabrinin basinda da durma" (Âyet: 84)
Kavli Babi

192-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl vefat edince, oglu Abdullah ibn Abdillah, Rasülullah'a geldi. Rasûlullah da ona kendi gömlegini verdi ve onu bunun içinde kefenlemesini emretti. Sonra da onun üzerine cenaze namazi kildirmaga kalkti. Bu esnada Umer ibnu'l-Hattâb, Rasûlullah'in elbisesini tuttu ve:
— Bu bir münafik iken ve Allah Seni onlar lehine magfiret istemekten nehyetmis oldugu hâlde, Sen bu adam üzerine cenaze namazi mi kildiracaksin? dedi.
Rasûlullah (S):
— "Allah beni muhayyer kildi -yâhud: Allah bana haber verdide: Onlar için istigfar et yâhud onlar için istigfar etme. Onlar için yetmis kerre istigfar etsen de Allah onlara asla magfiret etmeyecektir buyurdu" dedi ve: "Ben yetmis üzerine artiracagim" buyurdu.
Râvî dedi ki: Rasûlullah onun üzerine cenaze namazini kildirdi, biz de O'nun beraberinde namazi kildik. Bundan sonra Allah, Peygamberi üzerine: "Onlardan ölen hiçbir kimsenin üzerine cenaze namazi kilma, (Defin veya ziyaret için) kabrinin basinda da durma. Çünkü onlar Allah *i ve Rasûlü 'nü inkâr ile kâfir oldular, onlar fasik adamlar olarak öldüler" (Ayet:84) [272].

149- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Onlara döndügünüz zaman kendilerinden vazgeçmeniz için Allah'a and edecekler. O hâlde onlardan yüz
çevirin. Çünkü onlar murdardir. Kazanageldiklerinin cezasi olarak varacaklari yer de cehennemdir" (Âyet: 95).

193-.......Ka'b ibn Mâlik'in oglu Abdullah söyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten, Tebûk gazvesinden geri kaldigi zaman söyle dedigini isittim: Vallahi Allah'in bana ihsan buyurdugu ni'metler içinde beni Islâm Dîni'ne hidâyetinden sonra nefsimde Rasûlullah'a dogru söylemekten daha büyük hiçbir ni'met ihsan etmemistir. Evet büyük ni'met, Rasûlullah'a yalan söyleyip de helak olmus bulunmamak ni'metidir. Nitekim Rasûlullah'a yalan söyleyenler helak oldular. Hakkinda vahiy indirildigi zaman söyle buyuruldu: "Onlara döndügünüz zaman kendilerinden vazgeçmeniz için Allah 'a and edecekler. O hâlde onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar pistir. KazanageU dikleri günâhlarin cezasi olarak varacaklari yer de cehennemdir. Kendilerinden hosnûd olmaniz için sizeyemîn edecekler. Eger siz onlardan razi olursaniz sübhesiz Allah o fâsiklar güruhundan razi Olmaz "(Âyet:95-96) [273].

150- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Kendilerinden hosnûd olmaniz için size yemin edecekler. Eger siz onlardan razi olursaniz,

sübhesiz
Allah o fâsiklar güruhundan razi olmaz"
(Âyet: 96) [274].

151- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Diger bir kismi da günâhlarini Vtirâf ettiler. Onlar iyi bir ameli baska bir kötü ile karistirmislardir. Olur kif Allah onlarin tevbelerini kabul eder. Çünkü Allah hiç sübhesiz çok sefkatli, çok merhametlidir '
(Âyet: 102) [275].

194-....... Semure ibn Cundeb (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bize söyle buyurdu: "Bu gece bana iki melek geldi de beni uykudan uyandirdilar. Akabinde bunlar beni binalari altin ve gümüs tug-lalarla yapilmis bir sehre götürdüler. Bizi orada birtakim adamlar karsiladilar ki, onlarin vücûdlannin yarisi, senin gördügün seylerin en güzeli yaratilisinda idi. Öbür yansi da gördügün seylerin (yâni insanlarin) en çirkinine benziyordu. Iki melek onlara:
— Su nehre gidiniz ve içine giriniz! dediler.
Onlar da nehre girdiler, sonra bize dönüp geldiler. Bir de gördük ki, onlardan bu çirkinlik gitmis ve en güzel bir insan suretine degismislerdi. O iki melek bana:
— tste burasi Adn Cenneti'dir. Su (muhtesem) bina da Sen'in menzilindir! dediler.
Melekler sözlerine söyle devam ettiler:
— Hani o yari vücûd{ari güzel ve yari vücûcllart çirkin olan insanlar toplulugu var ya, iste onlar güzel ve hayir isleri diger serr ve kötü islerle karistiran kimselerdi. Allah onlarin (günâhlarini i'tirâf ve tevbe sebebiyle) kötülüklerini affetti, dediler" [276].

152- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Ne Peygamberin, ne de mü'min olanlarin müsriklere magfiret dilemeleri dogru degildir... " (Âyet: 113).

195-.......Müseyyeb ibn Hazn (R) söyle demistir: Ebû Tâlib'e vefat (belirtileri) geldigi zaman, Peygamber (S) onun yanina girdi. Ebû Tâlib'in yaninda Ebû Cehl ile Abdullah ibnu Ebî Umeyye vardi. Peygamber:
— "Ey amcam! Lâ ilahe ille'llâh tevhidini söyle de, ben Allah katinda bununla senin lehine münâkasa ve mücâdele edeyim", dedi.
Buna karsi Ebû Ceh] ve Abdullah ibnu Ebî Umeyye ikilisi de:
— Yâ Ebâ Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çevireceksin? diye men' ettiler.
Peygamber sonunda:
— "Yemîn ederim ki, ben hakkinda magfiret dilemekten nehy olunmadigim müddetçe muhakkak Allah'tan senin lehine magfiret isteyecegim" dedi.

Bunun üzerine su âyet indi: "Müsriklerin o çilgin atesin sahibi olduklari muhakkak meydana çiktiktan sonra, artik onlarin lehine velev hisim olsunlar, ne Peygamberin, ne de mü 'min olanlarin magfiret istemeleri dogru degildir" [277].

153- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"And olsun ki, Allah ve Peygamberi, içlerinden birtakiminin gönülleri hemen hemen egrilmek üzere iken
güçlük zamaninda ona tâbi' olan Muhacirler He Ensâr 'i da tevbeye muvaffak buyurdu ve sonra onlarin bu
tevbelerini kabul eyledi. Çünkü O çok sefkatli, çok merhametlidir" (Âyet: 117).

196-....... Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Abdurrahmân ibnu Ka'b haber verip söyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ka'b haber verdi. Bu Abdullah, Ka'b kör oldugu zaman onun ogullarindan babasi Ka'b'in yedicisi idi. Abdullah söyle dedi: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'-ten, onun uzun hadîsi içinde sunu isittim: "Hanisu tevbeleri (Allah'in hükmüne kadar) geri birakilan üç kisi de o derece bunalmislardi ki, yeryüzü bütün genisligiyle bunlara dar gelmis, vicdanlari da kendilerini siktikça sikmisti..."
Ka'b bu hadîsin sonunda söyle dedi:
— Yâ Rasûlallah! Allah ve Rasûlü'nün rizâsi için hâlis sadaka olmak üzere malimdan siyrilip çikmam, tevbemin kabulü îcâbindandir, dedim.
Rasülullah (S):
— "(Hayir,) sen malinin bir kismim kendine alikoy. Bu senin için daha hayirlidir..." buyurdu [278].

154- Bâb:

"Geri birakilan (ve haklarinda hüküm geciken) üç kisinin tevbelerini de kabul etti. Çünkü yeryüzü bunca
genisligine ragmen onlara dar gelmis, vicdanlari kendilerini siktikça sikmisti. Nihayet Ailah(in hismin)"dan yine Allah'tan baska siginacak hiçbir yer olmadigini anladilar (da bundan) sonra Allah onlari da eski hâllerine dönsünler diye tevbeye muvaffak buyurdu.
Sübhesiz ki Allah, evet ancak O tevbeyi en çok kabul eden, hakkiyle merhamet eyleyendir"
(Âyet: 118).

197-.......ez-Zuhrî tahdîs edip söyle demistir: Bana Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, babasi Abdullah ibn Ka'b söyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten isittim. Bu Ka'b, tevbeleri kabul edilen üç kisiden biridir. O Zorluk gazvesiy-le Bedir gazvesinden baska, Rasûlullah'in yaptigi gazvelerden hiçbirinde Rasûlullah'tan geri kalmamistir. O söyle dedi:
— Ben Rasülullah'in o gazveden dönüp gelmesi yaklastigi vakit, Rasûlullah'a karsi dogru söylemeye karar verip azmettim. Rasû-lullah bir kusluk vakti Medine'ye geldi. Rasûlullah çikmis

oldugu herbir seferden muhakkak kusluk vaktinde Medine'ye gelir ve (evine girmeden önce) ilk is olarak mescide girip iki rek'at namaz kilar idi. (Ben huzurunda ma'ziretsiz olarak geri kaldigimi i'tirâf ettikten sonra) Peygamber benimle ve iki arkadasimla konusmaktan insanlari neh-yetti. Seferde geri kalanlardan bizden baska kimseyle konusmaktan nehyetmedi. Insanlar da bizimle konusmaktan çekindiler. Böylece eglenip kaldim. Nihayet bu is üzerime uzadi. Ve bana, ölmem ve Pey-gamber'in benim üzerime cenaze namazi kilmamasi yâhud Rasülullah'in ölmesi hâlinde benim insanlardan yana bu menzilede olup da onlardan hiç kimsenin benimle konusmamasi ve üzerime namaz kilmamasindan daha üzücü hiçbirsey yoktu. (Bizimle konusmaktan nehyetmesinden sonra geçen ellinci) gecenin son üçte biri kaldigi zaman, Rasûlullah, Ürnmü Seleme'nin yaninda bulundugu hâlde, Allah Taâlâ Peygamberi'nin üzerine bizim tevbemizin kabulünü bildiren vahyini indirdi. Ümmü Seleme benim durumum hakkinda iyilik edici ve isimi çok ehemmiyetle düsünen kimse idi. RasûluIlah(S):

— "Yâ Ümme Selemete! Ka'b'in tevbesi kabul edildi" buyurdu.

Ümmü Seleme:

— Ka'b'a haberci gönderip mustulayayim mi? dedi. Rasûlullah:

— "O takdirde insanlar çok kalabalik edip sizi ezerler ve diger gecelerde uyumanizi da men' ederler" buyurdu.

Nihayet Rasûlullah sabah namazini kildigi zaman Allah'in bizim üzerimize tevbesini (pismanliklarimizin kabulünü) i'lân etmistir... Esasen Rasûlullah sevindigi zaman yüzü parlardi, hattâ o bir ay parçasina benzerdi. Ve bizler bilhassa su üç kisi, o birtakim özürler beyân etmis kimselerden kabul edilen hükümden geri birakilan kimseleriz. Allah bizim tevbemizi indirdigi zaman, o seferden geri kalanlardan olup da bâtil özürler beyân eden, Allah'in elçisine yalan söyleyen kimseler Kur'ân'da zikredildikten zaman, bir kimsenin zik-redildigi en serrli biçimde anilmislardir. Münezzeh olan Allah söyle buyurdu: "Seferden onlara döndügünüz vakit size özür beyân edeceklerdir. De ki: Faydasiz özür dilemeyin. Size kesin olarak inanmiyoruz. Allah bize (hâllerinizden birçok) haberler vermistir. (Bundan sonraki) hareketinizi de Allah, Rasûlü ile beraber görecektir. En sonra gizliyi ve asikâri bilen Allah 'a döndürüleceksiniz de O size neler ya-piyordunuz, hepsini haber verecektir" (Âyet:94) [279].

155- Bâb:

“Ey îmân edenler, Allah'in korumasina girin, bir de sâdik olanlarla beraber olun"
(Âyet: 119).

198-.......Abdullah ibnu Ka'b ibn Mâlik -ki kendisi Ka'b ibn Mâlik'in yedicisi idi- söyle demistir: Ben Ka'b ibn Mâlik'ten isittim, Tebûk kissasindan geri kaldigi zamanki haberini söyle tahdîs edi-yordu: (Bundan sonra ben Rasûlullah'a söyle dedim: Yâ Rasûlallah! Allah beni bu badireden ancak dogrulugumla kurtardi. Artik tevbe-min kabulü ühâmindandir ki, ben, bundan böyle yasadigim müddetçe dogrudan baska bir söz söylemeyecegim.)

-Ka'b dedi ki:- Vallahi Rasûlullah'a vâki' olan bu sözlerimden beri müslümânlardan hiçbirisini bilmem ki, dogru söylemekte Allah'in bana yaptigi imtihân(ve mukaabilinde in'âm ve ihsân)dan

daha güzel imtihanim ona yapmis olsun! Rasûlullah'a o sözlerimi arzettik-ten bugüne kadar yalan söylemek hatirimdan geçmedi. (Bundan öte yasadigim zaman içinde de Allah'in beni yalandan koruyacagini umarim.) Aziz ve Celîl olan Allah, Rasûlü'ne: "And olsun ki Allah, Peygamber ile Muhacirler ve Ensâr üzerine tevbe nasîb etti..." âyetim "Sâdiklarla beraber olun" kavline kadar indirdi [280].

156- Bâb:

"And olsun size kendinizden öyle bir Rasûl gelmistir ki, sizin sikintiya ugramaniz ona çok agir ve güç gelir.
Üstünüze çok düskündür. Mü 'minlere cidden sefkatlidir, çok merhametlidir" (Âyet: 128-129).
"Rauf", "Re'fet" masdanndan olup "Çok sefkatli" demektir [281].

199- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Suayb haber verdi ki, ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ibnu's-Sabbâk söyle haber verdi: Vahyi yazan kimselerden biri olan Zeyd ibn Sabit el-Ensârî söyle demistir: Ebû Bekr, Yemâme'de sehîd olanlarin ölümü haberini yollayip beni çagirdi. Yaninda Umer de bulunuyordu. Ebû Bekr bana sunlari söyledi: Umer bana geldi ve:
— Yemâme gününde insanlarin öldürülmesi çok siddetli oldu. Ben diger harb sahalarinda da harbin siddetli olup Kur'ân hafizlarinin sehîd edilmelerinden, bu sebeble de Kur'ân'dan büyükçe bir kismin zayi' olup gitmesinden endîse ediyorum, ancak Kur'ân'i toplamaniz hâlinde bu gitme olmaz. Binâenaleyh ben senin muhakkak Kur'ân'i toplamani düsünüyorum, dedi.
Ebû Bekr dedi ki: Ben de Umer'e:
— Rasûlullah'in yapmadigi seyi ben nasil yaparim? dedim.
Umer:
— Vallahi bu hayirdir, dedi ve bana bu hususta müracaattan vazgeçmedi.
Nihayet Allah benim gögsümü bu is için açti ve ben de Umer'in düsündügünü düsündüm.
Zeyd ibn Sabit dedi ki: Umer, onun yaninda konusmadan oturdugu hâlde Ebû Bekr bana hitaben söyle dedi:
— Sübhesiz sen genç ve akilli bir adamsin. Biz seni hiçbir kusurla ittihâm etmiyoruz. Sen Rasûlullah için vahyi yaziyordun. Bu sebeble sen Kur'ân'i tetebbu' et ve onu bir araya topla!
Zeyd bu teklife karsi:
— Vallahi eger bana daglardan bir dagin nakledilmesini emretmis olsaydi, o is benim üzerime Ebû Bekr'in bana emrettigi bu Kur'ân'i toplama isinden daha agir olmazdi, dedi.
Zeyd dedi ki: Ben:
— Sizler, Peygamber'in yapmadigi bir isi nasil yapiyorsunuz? dedim.
Ebû Bekr:
— Allah'a yemîn ederim ki, bu hayirli bir istir, dedi.
Ben bu i'tirâzimi tekrar tekrar ona döndürmekte devam ettim. Nihayet Allah, Ebû Bekr'le Umer'in akillarini yatirdigi ve gögüslerini ferahlandirdigi bu ise benim de aklimi açti ve gönlümü ferahlan-dirdi. Bunun üzerine ben kalktim, Kur'ân'in ardina düsüp geregi gibi
arastirdim ve onu yazili bulundugu deri parçalarindan, kürek kemiklerinden, hurma dallarindan ve

hafizlarin ezberlerinden bir yere topladim. Ve et Tevbe Sûresi'nden iki âyeti, Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin yaninda buldum. O iki âyeti ondan baska kimsenin yaninda bulmadim: "And olsun size kendinizden öyle bir Rasûl gelmistir ki, sizin sikintiya ugramaniz ona çok agir ve güç gelir, Üstünüze çok düskündür. Müzminlere cidden sefkatlidir, çok merhametlidir" (Âyet:i28-i29).
Netîcede içlerinde Kur'ân toplanilan bu sahîfeler, Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Ebû Bekr'in yaninda kaldi. Sonra Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Umer'in yaninda kaldi. Bundan sonra da Umer'in kizi Hafsa'nin yaninda kaldi [282].
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmesinde Suayb'e, Usmân ibnu Umer mutâbaat etti. Ve yine Suayb'e Leys ibn Sa'd da mutâbaat etti. Bunlarin ikisi de Yûnus ibn Yezîd'den; o da Ibn Sihâb'dan diye rivayet ettiler. Ve el-Leys söyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Hâlid, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti ve: Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin beraberinde buldum, dedi.
Ve Mûsâ ibn îsmâîl, Ibrâhîm ibn Sa'd'dan söyledi ki, o: Bize Ibnu Sihâb "Ebû Huzeyme'nin beraberinde" seklinde tahdîs etti, demistir.
Ve Mûsâ ibn Ismail'e Ibrâhîm'den rivayet etmesinde Ya'kûb ibn Ibrâhîm mutâbaat edip babasi Ibrâhîm ibn Sa'd'dan, künye ile "Ebû Huzeyme'nin beraberinde" seklinde rivayet etmistir.
Ve Ebû Sâmit Muhammed ibn Ubeydillah el-Medenî de söyle demistir: Bize îbrâhîm ibn Sa'd tahdîs edip "Huzeyme'nin beraberinde" yâhud "Ebû Huzeyme'nin beraberinde" seklinde sekk ile ve tahkîk ile söylemistir [283].

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle [284]

10- Yûnus Sûresi

157- Bâb:

Ve Ibnu Abbâs söyle demistir: "O su ile yeryüzünün nebati karisti"(Âyet: 24), "O su ile her renk nebat bitti".
"Dediler ki: Allah kendine evlâd edindi. Hâsâ, Allah bundan münezzehtir; O, müstagnidir" (Âyet: 68).
Zeyd ibn Eslem: "îmân edenlere Rabb'leri indinde muhakkak bir sidk kademi vardir" {Âyet: 2), O, Muhammed(S)*dir, dedi.
Mucâhid ibn Cebr de: "Kademi sidk", "Hayr"dir, dedi [285].
"Tilke âyâtun" (Âyet: d denilir; bu "Iste bunlar Kur'ân'in alemleridir, isaretleridir" demektir, yânî buradaki
"77M*?" "Hâzini" manasinadir. (Kelâmin hitâbdan gaibe öndürülmesi bakimindan) bunun benzeri "Hattâ izâ küntüm fVl-fülki ve cereyne bihim bi-rîhin tayyibetin{ - Hattâ siz gemilerde bulundugunuz, onlar bunlari güzel bir hevâ akimiyle akar gibi götürdükleri)" kelâmidir. "Bihim"m ma'nâsi "Bikum"dur (yâni birincide "Tilke", "Hâzihî" ma'nâsma oldugu gibi, ikinci kelâmda da "Bihim", "Bi-kum" ma'nâsinadir. Birincide isaret ismi gâibden hitaba, ikincide ise zamîr, mübalaga

nüktesiyle gaibe döndürülmüstür).
"Da'vâhum" (Âyet: io), "Onlarin dualari"; "Uhîta bihim... (= Onlar çepçevre kusatildiklarini sanirlar)"
"Helake yaklastirildiklarim sanirlar" demektir. Nitekim "Ehâtat bihi hatîetuhu (= Suçu kendisini çepçevre
kusatti)" (ei-Bakara: si) de böyledir.

"Ittebaahum" "Ve'tbaahum" bir mavnayadir,
"Arkalarina düstü demektir; "Adven", "Udven" yânî
"Düsmanlik" masdarindandir (Âyet: 90).
Mucâhid söyle dedi: "Eger Allah insanlara hayri çabuk istedikleri gibi, serri de acele verseydi, elbette onlara ecelleri hükmedilirdi" (Âyet: n>; bu, insanin ogluna ve malina Öfkelendigi zaman "Yâ Allah, ona bereket ve
hayir ihsan etme, ona la'net eyle" demesi gibidir.
"Onlara ecelleri hükmedilirdi" demek, aleyhine beddua edilen kimse elbette helak edilirdi ve Allah onu öldürürdü demektir.
iyi is ve güzel amel yapanlara daha güzel iyilik bir de ziyâde vardir" (Âyet: 26); "Ve misluhâ husnâ", yânî bu
güzelligin misli ihsan ve ikram olarak onun gibi diger bir güzelliktir, ziyâde de magfirettir.
Mucâhid'den baskasi da: "Ziyâde" Yüce Allah'in yüzüne, cemâline bakmaktir, demistir. "el-Kibriyâ",
"Mülk" yânî "Meliklik, hükümdarliktir. "Bu yerde devlet ikinizin elinde olsun diye mi bize geldiniz?" (Âyet: 78).

158- Bâb:

"Israîl ogullarini denizden geçirdik. Hemen Fir'avn, askerleriyle beraber zulmederek ve saldirarak arkalarina düstü. Nihayet su onu bogmaya baslayinca, söyle dedi:
'Inandim. Hakikat Israîl ogullari 'nin imân ettiginden baska tanri yokmus. Ben de müslümânlardanim"*
(Âyet: 90).
"Nuncike", "Biz seni Arz'dan bir necve üzerine atariz"
demektir. "Necve" de "Nesez"dir ki, o da yüksek mekân ma'nâsinadir [286]

200-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) Medine'ye geldi, Yahudiler âsûrâ orucu tutuyorlardi. Onlar:
— Bu, kendisinde Musa'nin Fir'avn'a gâlib oldugu gündür, dediler.
Bunun üzerine Peygamber sahâbîlerine:
— "Sizler Musa'ya onlardan daha ziyâde haklisiniz, onun için sizler de bu günü oruç tutun" buyurdu [287].

11- Hüd Süresi

Rahman ve rahim olan Allah’in ismiyle

Ibn Abbas söyle demistir:
“Asibun” , “Sedidun” (haza yevmun asibun =BU çetin bir gündür) (ayet 77) .
"Lâ cereme", "Evet (sübhesiz onlar âhirette en çok zarar görenlerin tâ kendileridir)" (Âyet: 22).
Ibn Abbâs'tan baskasi da bu kelimeler hakkinda söyle dedi: "Hâka bi-him" (Âyet: 8), "Onlara indi ve isabet etti";
"Yehîkû", "Iner". "Yeûsun", "Ümidimi kestim" sözünden feûl veznidir,
"Çok ümîd kesen" demektir. "Innehû le-yeûsun kefûr=Insana bizden bir rahmet tattirip da sonra bunu kendisinden soyup aliyersek, and olsun o ümidini kesen bir adam, bir nankördür" (Âyet: 9).
Mucâhid de: "Lâtebteis", "Lâ tahzen", yânî 'Tasalanma" demektir; "O hâlde isleyegeldikleri seylerden dolayi tasalanma" (Âyet: 36).
"Onlar gögüslerini dürüp bükerler" hususunda sekk ve sübhelenme vardir, güçleri yeterse "Allah'tan gizlemeleri için" demistir.
Ebû'l-Meysere de: "el-Evvâh" Habes dilinde "er- Rahîm", yânî "Çok merhametlidir, dedi. Ve Ibn Abbâs: "Bâdiye'r-rey, "Bize zahir olan görüsle" ma'nâsinadir, dedi. Mucâhid: "el-Cûdî", Cezîre'de bir dagdir, dedi [288].
el-Hasen el-Basrî:
"Çünkü sen muhakkak ki yumusak huylu, akli basinda bir adamsin, dediler" (Âyet: 87); kavmi bu sözleriyle
Suayb ile alay ediyorlar, demistir, îbn Abbâs: "Yâ semâu ekliî mâeki~Ey gök, suyunu tut!" (Âyet: uyf "Asîb", "Siddetli, çetin", "Lâ cereme'
"Evet"; "Hattâ izâ câe emrunâ ve fârettennûru-Nihayet emrimiz geldi ve firinda su kaynadi" (Ayet: 40) ma'nâsinadir, demistir. Ikrime de:
"Tennûr", yeryüzüdür, dedi [289].
"Haberin olsun ki, ondan (o peygamberden düsmanliklarini) gizlemeleri için gögüslerini dürüp bükerler, (Hakki isitmemek için) elbiseleriyle örtündükleri zaman da hâllerine dikkat et. Hâlbuki Allah onlarin gizleyeceklerini de, açiga vuracaklarini da biliyor. Çünkü O sinelerin tâ özünü bilendir" (Âyet: 5); "Ondan" zarfini "Peygamber'den" diye tefsir etti.
Ikrime'den baskasi da: "Ve hâka", "Nezele" (yânî "Indi"), "Yehîku", "Yenzilu" (yânî "Iner") ma'nâsinadir; "Yeûsun", "Yeistu(= Ben ümîd kestim)" ma'nâsindan feûl veznidir, demistir.
Mucâhid: "Lâ tebteis", "Lâ tahzen" (yânî "Tasalanma"); "Yesnûne sudûrahum('= Gögüslerini dürüp bükerler)19: Hakta sübhe ve sübhelenme vardir.
Eger güçleri yeterse "Ondan, yânî Allah'tan gizlemeleri için" diye tefsir etmistir.

201-....... Ibn Cureyc söyle dedi: Bana Muhammed ibnu Abbâd ibn Ca'fer haber verdi ki, o Ibn Abbâs'tan "Elâ innehum tes-nevnî sudûruhum{~ Gözünüzü açin, onlarin gögüsleri siddetle bükülüp duruyor)"seklinde okurken isitmistir. Muhammed ibn Ab-bâd dedi ki: Ben Ibn Abbâs'a bunu sordum da, o söyle cevâb verdi:
— Birtakim insanlar vardi ki, bunlar halâya gidip de avret yerlerini çiplak olarak meydana

çikarmalarindan ve kadinlariyle cinsî münâsebet yapip da yine avret yerlerini çiplak olarak meydana çikarmalarindan utaniyorlardi. Iste bu kelâm onlar hakkinda indi [290].

202-.......Ibn Cureyc (söyle demistir): Ve bana Muhammed ibn Abbâd ibn Ca'fer haber verdi kî, Ibn Abbâs "Elâ innehum tesnevnî sudûruhum" seklinde okumustur.
(Muhammed ibn Abbâd dedi ki:) Ben:
— YâEbâ'l-Abbâs! "Mâ tesnevnîsudûruhum ~ Gögüsleri dü-rülüp bükülürler" ne demektir? diye sordum.
Ibn Abbâs:
— Erkek, karisiyle cinsî münâsebet yapar, bundan (yânî avret yerini açmaktan) haya edip utanirdi yâhud halâya gider, bundan da utanirdi. Iste bunun üzerine "Haberiniz olsun ki, onlar, ondan giz-Lmeleri için gögüslerini dürüp bükerler... " (Âyet: 5) indi.

203- Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tah-dîs ei -Jize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip söyle dedi: Ibn Abbâs "Elâ innehum yesnûne sudûrahum li-yestahfû minhu elâ hîne yestegsûne si-yâbehum{ = Haberiniz olsun ki, onlar ondan gizlemeleri için gögüslerini dürüp büker. Elbiseleriyle örtündükleri zaman da hâllerine dikkat et!)" seklinde okudu.
Amr ibnu Dînâr'dan baskasi da yine îbn Abbâs'tan "Yestegsûne", "Yugattûne ruûsehum" (yânî baslarini örterler) seklinde okudugunu söyledi [291].
"Sîe bihim", "Lût bunlar yüzünden fena hâlde sikildi, kaygiya düstü, yânî kavmine zanni kötü oldu ve kavminin konuklarina kötülük yapmalari endisesiyle gögsü daraldi" (Âyet: 77).
"Fe-esri bi-ehlik bi-kitain mine'l-leyli= Sen hemen gecenin bir kisminda, yânî karanlikta ailenle yürü" (Âyet: 8i).
"tleyhi unîbu= Ancak O'na dönerim" (Âyet: 88) [292].

159- Yüce Allah'in "O'nun Arsh Su Üzerinde Idi Kavli Babi [293]

204-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle demistir: "Azîz ve Celîl olan Allah: Ey kulum, sen fakirlere nafaka ver ki, ben de sana nafaka vereyim, buyurdu".
Rasûlullah devamla dedi ki: "Allah 'in eli (yânî vermekte tükenmeyen hazîneleri) doludur. Harcamak onu eksiltmez, o gece ve gündüz dâima akar".
Yine Rasûlullah devamla dedi ki: "Allah'in gögü ve yeri yarattigi günden beri infâk ve in'âm ettigi ni'metlerin mâhiyetini düsündünüz mü? (Bundan bana haber verebilir misiniz?) Sübhesiz ki O'nun elindeki (kerem ve ihsânindaki) ni'meîierden hiçbir sey eksilmemis-tir. Çünkü O'nun Ars'i (tahti) su üzerindedir (hudûdsuz ni'met denizi üzerinde kurulmustur). Ve adalet terazisi O'nun elindedir, terazinin gözü (bazen) alçalir, (bazen yukari) yükselir (bu suretle insanlarin kimine çok, kimine az rizik verir)"[294].
"Vterâke{= Seni çarpmis)", "Aravtu(= Onu çarptim)" ma'nâ-sindan Iftiâl masdanndan iftealtu

veznindedir. Ve "Fulânun ya'rû-hu(= Fulân ona çarpiyor)" ve "Vterânî{ = Beni kapliyor)" sözleri bu asildandir. "Biz: Tanrilarimizdan kimi seni fena çarpmis demekten baska bir söz söylemeyiz'* (Âyet: 54).
"Yürür hiçbir mahlûk hâriç olmamak üzere hepsinin alnindan tutan odur" {Âyet: 56), yânî hepsi O'nun mülkünde, idaresinde ve ta-sarrufundadir. "Anîd", "Anûd", "Ânid"; hepsi bir ma'nâya olup "Çok inadçi" demektir; bu, tecebbürün, zorbaligin te'kîdidir.
' 'Ista 'marakum"; ' *A ilah sizi topraktan meydana getirdi ve sizi orada ömür geçiriciler -yâhud da: Vmâr ediciler- yapti" (Âyet: 60). "A*-martuhu'd-dâra fehye umra" denilir ki, "Ben evi Ömrü müddetince ona mülk yaptim" demektir. "Nekirahum", "Enkerahum", "Isten-kerahum"; bunlarin hepsi bir ma'nâya olup "Onlardan hoslanmadi*'
(Âyet: 70} demektir.
"Innehu hamîdun mecîdun = Sübheyok ki, O, asil hamde lâyik, hayri, ihsani çok olandir" (Âyet: 73), yânî "Mecid", "Mâcid" sigasindan Fail veznidir. "Hamîd"de "Hamide(= Hamdetti)" fiilinden olup "Mahmûd", yânî "Hamdedilmis" ma'nâsinadir.
'Siccîlun", balçiktan pisirilmis sert ve büyük taslar; "Emrimiz geldigi zaman o memleketin üstünü altina getirdik ve tepelerine balçiktan pisirilmis, istif edilmis taslar yagdirdik" (Âyet: 83). "Siccîl" ve "Siccîn" bir ma'nâyadir, bunlardaki lâm ile nûn, zâid harflerden olmalari ve herbiri digerine çevrilebilmeleri bakimindan iki kardestirler. (Câhiliyet ve Islâm devirlerine erismis muhadram) Sâir Temîm ibnu Mukbil de buna sâhid olacak su beyti söyledi:
"Nice yaya askerler kusluk vaktinde migferlerin yerlerine, yânî baslara öyle siddetli darbe indiriyorlar ki, battallar, yigitler bunu birbirlerine emir ve tavsiye ediyorlar"; burada "Siccînen", "Sedîden" demektir.
" Ve ilâ Medyene ahâhum Suayben = Medyen V de kardesleri Su-ayb'i gönderdik" (Âyet: 84) "Ilâ Medyene", "Medyen ahâlîsine" demektir. Çünkü Medyen, Medyen'in kurdugu ve onun ismiyle isimlendirilmis bir beldedir. Bu ta'bîrin benzeri "Ve's'eli'l-karyete", "Ve's'eK'l-tyra" sözleridir ki, "Karye ahâlîsine" ve "Kervan halkina sor" demektir (Yûsuf: 82); "Içinde bulundugumuz sehre, aralarinda geldigimiz kervana da sor. Biz sekksiz sübhesiz dogru söyleyicileriz"
(Yûsuf: 82):
"Siz Allah hn emrini arkaniza atilmis birsey kildiniz" (Âyet: 92).
Suayb, bununla "Siz O'na yönelmediniz" demektir. Bir adam diger birinin hacetini yerine getirmedigi zaman "Benim hacetimi sirtinin ardina attin ve beni arkaya atilmis birsey kildin" denilir. Buradaki "ez-Zihrî"nin bir ma'nâsi da: "Beraberinde ihtiyâç zamaninda kendisiyle yardim saglayacagin bir binek hayvani yâhud bir kap alman" demektir. "Erâzilunâ", "Düsüklerimiz, en asagi tabakalarimiz" demektir {Âyet: 27).
"O'nu (Kur'ân'i) kendiliginden uydurdu, derler. De ki: Eger ben O'nu kendiligimden uydurduysam günâhi benim üstüme olsun..." (Âyet: 35). Buradaki "Icrami" kelime'si "Ecremtu" fiilinden masdar-dir. Bâzilari sülâsî olan "Ceremtu" fiilinden isimdir dediler, ikisi de "Ben günâh isledim" ma'nâsinadir. "el-Fulk", "el-Felek", "Fuluk" bir ma'nâyadir. Tekil ve çogul yerinde kullanilir. Tekil yerinde "Se-fîne", çogul yerinde "Süfün", yânî "Gemi" ve "Gemiler" ma'nâsinadir (Âyet: 38).
"Bismillâhi mecrâha ve mursâha - Onun akmasi da durmasi da Allah'in adiyledir" (Âyet: 4i). "Mecrâha", "Onun gitmesi" demektir. Bu "Cereytu" fiilinin mîmli masdaridir. "Mursâha" da "Onun durmasi" demektir, bu da "Habsettim" ma'nâsma olan "Erseytu" fiilinin mîmli masdaridir. Bu

"Durdu" ma'nâsma olan "Reset", sülâsî fiilinden "Mersâhâ", "Akti" ma'nâsma olan "Ceret" sülâsî fiilinden "Mecrâha" seklinde okunur. Ve yine bu iki kelime fail isim vezninde "Mucrîhâ" ve "Mursîhâ" olarak da okundu ki, onun aki-ticisi ve durdurucusu, gemiyi yapan yâhud yapilmasini emreden Allah tarafindandir, demek olur. "Kudurin râsiyetin", "Sabit sabit kazanlar" (es-Sebe1: 13) demektir. Bunu "Mursâha" nin zikrine istid-râd olarak getirdi.

160- Yüce -Allah'in Su Kavli Babi:

"(Allah'a karsi yalan düzenden daha zâlim kimdir?)
Onlar Rahb Herine arzedilecekler, sâhidler de: 'Iste bunlar Rabb'lerine karsi yalan söyleyenlerdir' diyecekler. Haberiniz olsun ki, Allah'in la'neti zâlimlerin tepesinedir" (Âyet: is>.
"Sâhib", "Ashâb"in tekili oldugu gibi, "Eshâd"in tekili de "Sâhid"dir.

205-.......Bize Saîd ibnu Ebî Arûbe ile Hisâm ibn Ebî Abdillah tahdîs edip söyle dediler: Bize Katâde tahdîs etti ki, Safvân ibnu Muh-riz söyle demistir: Abdullah ibnu Umer, Ka'be'de tavaf ettigi sirada bir adam karsisina geldi ve:
-Yâ Ebâ Abdirrahmân -yâhud da: Ey Umer'in oglu!- Sen Pey-gamber'den (kiyamet gününde mü'min ile Allah arasinda olacak) "Necvâ(-Gizli konusma)" hakkindaki beyâni isittin mi? diye sor-du.
Ibn Umer de söyle dedi:
— Ben Peygamber'den isittim, söyle buyuruyordu: "Mü'min Rabb'ine yaklastirilir -Râvî Hisâm: "Mü'min Rabb'ine yakinlasir9' demistir-. Nihayet Rabb 'i onun üzerine sefkat yanini kor da ona gü-nâhlarini söyle ikrar ettirir: Su günâhi biliyor musun? der. Kul: Biliyorum, der: Akabinde iki kerre: Rabb'im, biliyorum, Rabb'im biliyorum, der. Allah da: Ben o günâhlarini dünyâda (insanlardan) gizledim. Bu gün $e ben senin lehine bu günâhlarini magfiret ediyo-
rum, buyurur. Sonra mü'minin hasenat sahîfesi kendisine verilir. Digerlerine yâhud kâfirlere gelince, onlar sâhidlerin huzurunda: îste bunlar Rabb'lerine karsi yalan söyleyenlerdir! diye nida olunur."
Râvî Seybân ibn Abdirrahmân, Katâde'den: Bize Safvân, Ibn Umer'den tahdîs etti, seklinde söyledi [295]
.

161- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

' 'Rabb 'inin yakalayisi -ahâlîsi zulmeder hâlde bulunan memleketleri yakaladigi zaman- iste böyle olur. Sübhesiz
ki, O'nun çarpmasi pek elemlidir, pek çetindir" (Âyet: 102).
"er-Rifdul-merfûd" (Âyet: 98) "Yardim edici yardim".
"Refedtuhû" "Ona yardim ettim" demektir. "Lâ terkenû ile 'llezîne zalemû = Zulmedenlere meyletmeyin"
(Âyet: ii3). "Fe-levlâ kâne", (Âyet: ii6). "Fe-hellâ kâne" (yânî "Olsaydi ya") demektir "Utrifû (= Helak

edildiler)" (Âyet: 116), -yâni teref, helak edilmelerine sebeb oldu-.

Ibn Abbâs: "Zefir", "Siddetli ses"; "Sehîk", "Zaîf ses"tir (Âyet: 106) demistir [296].

206-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Allah zâlime muhakkak ki mühlet verir verir de, onu yakalayacagi zaman göz açtirmadan ansizin yakalar".
Ebû Mûsâ dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah su âyeti okudu: "Rabb Hnin yakalayisi -ahâlisi zulmeder hâlde bulunan memleketleri yakaladigi zaman- iste böyle olur. Sübhesiz ki O'nun çarpmasi pek elem vericidir, pek çetindir."

162- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Gündüzün iki tarafinda, gecenin de yakin saatlerinde dosdogru namaz kil. Çünkü güzellikler kötülükleri

(günâhlari) giderin Bu, iyi düsünenlere bir ögüttür" (Âyet: 114) [297].
"Zulefen" "Saatler ardindan saatler" demektir.
"Muzdelife" de bu ma'nâdah isimlendirildi (insanlarin gece saatlerinde oraya gelmelerinden yâhud Allah'a
yakin olmalari ve kendileri için Allah katinda derece hâsil olmasindan). "ez-Zulefii" "Menzile ardindan menzile"dirv "Zulfâ"ya gelince, o "Yakin olmak" ma'nâsmdan masdardir. "Izdelefü", "îctemeû" (yânî
"Toplandilar"), "Ezlefnâ", "Cema'nâ" (yânî 'Topladik" demektir.

207-.......Ibn Mes'ûd(R)'den (söyle demistir): Bir adam yabanci bir kadindan bir öpücük aldi. Akabinde bu adam Rasûlullah'a geldi de, yaptigi öpme isini O'na zikretti. Hemen müteakiben Rasûlullah'a su âyet indirildi: "Gündüzün iki tarafinda» gecenin de yakin saatlerinde dosdogru namaz kil. Çünkü güzellikler kötülükleri (günâhlari) giderir. Bu, iyi düsünenlere bir ögüttür".
O kimse:
— (Yâ Rasûlallah!) Bu âyet yalniz benim için mi? diye sordu. Rasûlullah (S):
— "Ümmetimden bununla amel eden herkes içindir" buyurdu [298].

12- Yûsuf Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

163- Bâb:

Fudayl ibnu Iyâd (öl. 187), Husayn ibnu Abdirrahmân es-Sulemî*den; o da Mucâhid ibn Cebr'den olmak üzere: "el-Muttekeen" (Âyet: 3i), "Utruc"dur, dedi. Fudayl: "el-Utruc", Habes dilinde "Mutken"dir, dedi. Sufyân ibn Uyeyne de bir adamdan; o da Mucâhid'den olmak üzere: "Mutken", biçakla kesilen her sey'dir, dedi.

Katâde de: "Ke innehû le-zû ilmin = Sübhe yok ki Ya'kûb bir ilim sahibi idi" (Âyet: 68); yânî "O bildigi
ile amel edici idi" demistir.
Saîd ibn Cubeyr de söyle demistir: "Suvâu'l-melik"
(Âyet: 72), Fârisî'nin mekkûku, yânî mikyâli'dir; bu, iki tarafi birbirine kavusan ve Acemler'in su içmekte
olduklari bir kaptir.
Ibnu Abbâs: "Levlâ en tufennidûni" (Âyet: 94), "Beni cahillige nisbet etmezseniz" ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs'tan baskasi: "Gayâbetun " (Âyet: io>, senden birseyi gayb eden her sey "Gayâbe"dir.
"el~Cubbu'\ duvari örülmemis kuyudur. "Bû dogru söyleyenler olsak da sen bize inanici degilsin" (Âyet: n),
"Sen bizi tasdik edici, dogrulayici degilsin"; "Ö tam erginlik çagina girince kendisine hüküm ve ilim verdik"
(Âyet: 22). Buradaki "Esüddehû", "Noksanliga baslamadan önceki en olgun çagi" demektir. Bu, müfredde ve cemi'de bir tek lafizla olur, bu sebeble "Belega esüddehû ve belega esüddehum(= Olgunluk çagina eristi, olgunluk çagina eristiler)" denilir.
Bâzilari da "Esüdd" lafzinin tekili "Südd"dür, dediler.
"el-Muttekeu" (Âyet: 3i), "Yaslanilan sey", içmek yâhud konusmak yâhud da yemek yemek için üzerine
yaslandigin masadir. Bu tefsir ile "Mutteke' = Nârenciye"dir diyenin sözünü ibtâl etti.
Zîrâ Arab kelâminda "Mutteke"' lâfzinin "Narenciye" ile tefsir edilmisligi yoktur. Bunun Narenciye olduguna
kaail olanlara karsi hüccet getirdigi seylerden biri de sudur: "Mutteke"'nin yastiklar nev'indendir diyenlere
gelince, onlar evvelkinden daha serrli bir görüse kaçmislardir. (Bâzilari da) tâ'nin sükûnu ile; bu ancak
"Mutku"dur dediler. "Mutk" da ancak "Bazr"in kenaridir, kadinin fercindeki dilcik denilen kabarcigin
kenaridir (yânî, o kadindan sünnet edilen yerdir).
Kadin için "Metkaau" ve "Ibnu Metkaae", "Sünnet edilmemis" ve "Sünnet edilmemis kadinin oglu"
denilmesi, bu "Metk" lafzindandir. Sayet burada "Utrucc" (yânî "Narenciye" cinsinden bir meyve)
varsa, sübhesiz o, üzerine yaslanilacak olan masadan sonra vardir.
"Kad segafehâ" {Âyet. 30), "Sevgi yüreginin zarina islemis"; "Belega ilâ sigâfihâ(= Kalbinin iç zarina
ulasti)" denilir. "Sigâf" kalbin kilifidir. Amma ayn harfiyle okunusa gelince o, "Sevgi ve ask gönlünü
kaplamis, gönlü askla yakilmis kimse" ta'bîrindendir.
"Asbu ileyhinne" (Âyet: 33) "Onlara meylederim" demektir. "Edgâsu ahlâm " (Âyet: 44), "Karmakarisik düsler, hiçbir teVîli ve ma'nâsi olmayan düsler" demektir. "ed-Digs", kuru ottan ve benzeri seylerden elin dolusu bir demet seydir. Ve "Eline bir demet al da onunla vur" {$&&. 44) sözü, bu demet ma'nâsindandir; bu, "Karisik ruyalar" kavlinden degildir. "Edgâs" lafzinin tekili

"Digs"tir [299].
"Nemîru", "Zahire getiririz"; "Nezdâdu keyle baîrin", "Bir devenin tasiyacagi mikdâr zahire de artiririz".
Bunlarla suna isaret ediyor: "Zahire yüklerini açtiklari zaman sermâyelerini kendilerine geri gönderilmis
buldular. Ey babamiz, daha ne istiyoruz, iste sermâyemiz de bize geri verilmis; biz bununla tekrar ailemize zahire getiririz, kardesimizi koruruz, bir deve yükü zahire de artiririz, dediler" (Âyet: 65).
"Âvâ ileyhi" (Âyet: 69) "Yûsuf, kardesi Bünyâmîn'i yanina aldi"; "es-Sikaaye" (Âyet: 70), "Su içilen kap".
"Tefteu Yûsufu tezkuru", "Hâlâ Yûsufu anip duruyorsun"; "Haradan", "Hastalanmis olacaksin",
yânî "Gam seni eritiyor"; "Hâlâ Yûsuf'u anip duruyorsun. And olsun ki, sonunda ya kendinden hastalanip eriyeceksin, yâhud helake ugrayanlardan olacaksin, dediler" (Âyet: 85).
"Tehassesû", "Haber arayin" demektir; "(Yâ'kûb:) Ogullarim, gidin, Yûsuf'ta kardesinden haber arayin.
Allah'in rahmetinden ümidinizi kesmeyin.
Zîrâ hakikat sudur ki, kâfirler güruhundan baskasi Allah'in rahmetinden ümidini kesmez, dedi" (Âyet: 88).
"Müzcâtun", "Az sey"; "Ve cVnâ bi-bidâetin müzcâtin=Biz az bir sermâye ile gel$ik" (Âyet: 88).
"Allah'in azabindan bir kaplayici" (Âyet: 107):
Herseyi kaplayici olan umûmî bir azâb [300].

164- Bâb: [301]

"Istey'&sû", "Ümîd kestiler" ma'nâsina; "Lâ tey'esû min ravhillâhi","A\\ah'm ravhi; ümîd" ma'nâsinadir;
"Allah'in rahmeti ve nefeslendirmesi" demektir.
Ümîd kesmemenin ma'nâsi ümîd etmektir.
"Izâ'stey'esû minhu ve halasû neciyyen - Artik ondan ümîdierini kestikleri zaman fisildasarak" (Âyet: so), yânî
suçlarini i'tirâf ettiler (yâhud: Gizlice bir tarafa çekildiler), demektir. "en-Neciyy" "Gizlice fisildasan"
demektir. Cem'i "Enciyetun"dur. "Yetenâcevne","Gizlice konusurlar" ma'nâsinadir. Bunun tekili
"Neciyyun"dur. Bunda tekil, tesniye, cemi*, müzekker ve müennes birdir; hep "Neciyy" ile ifâde edilir. Çünkü aslinda masdardir. Bazen de "Enciye" seklinde cemi'lenir.

165- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"(Rabb'in seni öylece begenip seçecek, sana m'yâ ta 'bîrine âid bilgi verecek), sana karsi da Ya Jkûb hanedanina karsi da nimetlerini daha evvelden atalarin Ibrahim'e ve Ishâk'a tamamladigi gibi tamamlayacaktir...

208-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (söyle demistir): Peygamber (S): "Kerîm oglu, kerîm oglu, kerîm oglu kerîm, Ibrâhîm oglu, îshâk oglu, Ya'kûb oglu Yûsuf'tur" buyurmustur [302].

166- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

“And olsun ki Yûsuf'un ve kardeslerinin haberlerinde, soranlar için nice ibretler vardir"
(Âyet: 7).

209- Bana Muhammed (ibn Selâm) tahdîs etti. Bize Abdete ib-nu Süleyman, Abdullah -Ebû Zerr nüshasinda: Ubeydullah- el-Umerî'den; o da Saîd ibn Ebî Saîd'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah'a:
— Insanlarin en kerîmi, en sereflisi kimdir? diye soruldu.
Oda:
— "Allah katinda insanlarin en kerîmi, en muttaki olanlaridir"
diye cevâb verdi, Sahâbîleri:
— Biz sana insanlarin dîn ve ahlâkça en serefli olanini sormuyoruz (soyu yönünden en kerîm olanini soruyoruz), dediler
Rasûlullah (S):
— "O yönden insanlarin en kerîmi, Allah'in peygamberinin oglu, Allah'in peygamberinin oglu, Allah'in Malilinin oglu olan Allah'in Peygamberi Yûsuf'tur" buyurdu.
Sahâbîler yine:
— Biz Sana bunu da sormuyoruz, dediler. Rasûlullah:
— "Sizler Arab'in ma'denlerini mi (yânî nisbet olunup övüne-geldikleri asillarini, köklerini mi) soruyorsunuz?" deyince, onlar:
— Evet bunu soruyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Câhiliyet devrinde hayirli olanlariniz, dîni iyi anladiklari ve amel ettikleri müddetçe Islâm devrinde de hayirli olanlarinizdir" buyurdu.
Bu hadîsi Ubeydullah el-Umerî'den rivayet etmekte Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme, Abdete ibn Süleyman'a mutâbaat etmistir [303].

167- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ya'kûb: Hayir, nefisleriniz sizi aldatip bir ise sürüklemis. Artik (bana düsen) güzel bir sabirdir, dedi"
(Âyet: 18)
"Sevvelet", "Süsledi" demektir.

210-.......Yûnus ibn Yezîd el-Eylî tahdîs edip söyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den isittim. O da söyle dedi: Ben Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibn Vakkaas'tan ve Ubeydullah ibnu Abdillah'tan, iftiracilar onun hakkinda söylediklerini söyledikleri ve Allah'in da kendisini berî

kildigi zamanki Peygamber'in zevcesi Âise hadîsini isittim. Bu dört râvîden herbiri bana bu hadîsten birer bölümü tahdîs ettiler. Peygamber (S), Âise'ye hitaben:
— "Eger sen bu isnâdlardan berî isen, yakinda Allah seni beri kilar. Ve eger böyle bir günâha yaklastinsa Allah'tan magfiret iste ve Allah'a tevbe et" buyurdu.
Âise dedi ki: Ben de sunlari söyledim:
— Vallahi ben bu vaziyette bir misâl bulamiyorum, ancak Yûsuf'un babasi Ya'kûb'u örnek buluyorum: (Yûsuf'un kardesleri Yûsuf'un gömlegi üzerinde yalan bir kan lekesi getirdikleri zaman) Ya'kûb, ogullarina: Hayir, nefisleriniz size bir isi süslemis, bir fitneye sürüklemis. Artik bana düsen güzel bir sabirdir. Sizin su anlatisiniza karsi yardimina siginilacak, ancak Allah'tir, dedi.
Bu esnada A1-1 ah: "0 uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir, onu sizin için bir serr sanmayin; biVakis o sizin için bir hayirdir" kavlinden i'tibâren on âyeti indirdi (en-Nûn 11-20) [304]
.

211-.......Ebû Vâil söyle dedi: Bana Mesrûk ibnu'1-Ecda' tahdîs edip söyle dedi: Bana Âise'nin annesi olan Ümmü Rûmân tahdîs edip söyle dedi: Âise'yi atesli hastalik yakalamis olup, benim beraberimde bulundugu sirada Peygamber (içeri girdi de):
— "Belki Âise'nin bu hastaligi kendisi hakkinda söylenmekte olan hadîsten dolayidir" buyurdu.
Bu sirada Âise yatagindan dogrulup oturdu ve sunlari söyledi:
— Benim meselimle sizin meseliniz, Ya'kûb ile ogullarinin meseli gibidir: "Sizin vasif yapageldiginiz o sözlere karsi kendisinden yardim istenilecek olan ise ancak Allah'tir [305].

168- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"O'nun bulundugu evdeki kadin onun nefsinden murâd almak istedi, kapilari simsiki kapadi ve: Sana
söylüyorum, beri gel! dedi" (Âyet: 23)
Ve Ikrime: "Heyte leke", Havran dilinde "Helümme" ma'nâsinadir, dedi. Saîd ibnu Cubeyr de: "Taâle (=
Beri gel)" ma'nâsinadir, dedi [306].

212-.......Su'be, Süleyman ibn Mihfân'dan; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R): Kadin "Heyte leke" sözünü söyledi, demis; ardindan: "Biz o kelimeyi, ancak bize ögretildigi gibi okuruz" gerekçesini ilâve etmistir.
"Mesvâhu"(Âyet:23), "Ikaamet yeri"; "Elfeyâseyyidehâ"(Âyet: 25), "Ikisi efendisini buldular"; "Innehum elfev âbâehum dallin" <es-sâffât: 69), "Çünkü onlar atalarini sapkin kimseler bulmuslardi"; "Bel nettebiu mâ elfeynâ aleyhiâbâenâ" (ei-Bakara: no>, "Hayir, biz atalarimizi üzerinde buldugumuz seye uyariz, dediler"; "Bel acibtu ve yesharun" (es-sâffât: i2)"Ben taaccûb ettim, hâlbuki onlar alay edip egleniyorlar" [307].

213-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan (söyle demistir): Kureys, Peygamber tarafindan Islâm Dîni'ne girmekte geciktikleri zaman, Peygamber (S):
— "Yâ Allah, Yûsuf'un yediydi gibi yedi yillik bir siddet ile bunlarin belâsini basimdan at da, onlarla ugrasmayayim" diye duâ etti.
Bunun üzerine onlari öyle bir kitlik senesi yakaladi ki, herseyi kökünden silip giderdi. O derecede ki, onlar kemikleri bile kemirip yediler, hattâ bir adam göge bakardi da kendisiyle gök arasinda (aç-ligindan ileri gelen göz zayifligindan dolayi) duman gibi birsey görmege baslardi. Allah: "O hâlde semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle" buyurdu. Yine Allah: "Biz bu azabi biraz açip kaldiracagiz. Fakat siz hiç sübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsiniz
(ed-Duhân: 10-16) buyurdu.
Ibn Mes'ûd: Kiyamet günü onlardan azâb açilip kaldirilir mi? O açlik yüzünden görülen duman da "el-Batse", yâni çok büyük siddetle çarpip yakalamada geçmistir, dedi [308].

169- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Melik adamlarina: Onu (Yûsuf'u) bana getirin, dedi. Bunun üzerine Yûsuf'a elçi gelince: Efendine dön de
ellerini kesen o kadinlarin zoru neydi, kendisine sor. Sübhe yok ki, benim Rabb Hm onlarin fendini hakkiyle
bilicidir, dedt (Hükümdar o kadinlari toplayip:)
Yûsuf'un nefsinden kâm almak istediginiz zaman ne hâlde idiniz (Onun size karsi bir meylini hissettiniz mi)?
dedi. (Kadinlar:) Hâsâ, Allah için biz onun üstünde bir fenalik bilmedik, dediler** (Âyet: 50-51).
"Hûgâ9*, bir tenzih ve istisnadir. "Hashasa", "Açiga çikti" demektir [309].

214-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Allah Lût Peygamber'e rahmet etsin. Yemin olsun p zâten çok saglam bir kaleye siginiyordu... Eger ben zindanda Yûsuf'un kaldigi gibi uzun zaman hapis kalsaydim, onu hapisten çagirmaga gelen kisinin da'vetine hemen icabet ederdim. Biz Ibrahim'den daha hakliyiz. Ibrahim: Ey Rabb 'im, ölüleri nasil diriltecegini bana göster, demis; Allah: "Buna inanmadin mi yoksa? demis. O da: Inandim, fakat kalbimin yatismasi için istedim, diye söylemisti (ei-Bakara: 260)" [310].

170- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Nihayet rasûller ümîdlerini kesecek hâle geldikleri VakIt." (Âyet: 110).

215-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Âise'ye "Nihayet rasûller ümîdlerini kesecek hâle geldikleri vakit..." kavlini sorarken, Âise asagidaki cevâblari vermistir.
Urve dedi ki: Ben Âise'ye:

— Rasûller yalana mi nisbet edildiler yâhud tekzîb mi edildiler? diye sordum.
Âise:
— Tekzîb edildiler, dedi.
Ben Âise'ye:
— Rasûller kavimlerinin kendilerini tekzîb ettiklerini kesin bilmislerdir, bu, zann ile degildir? dedim.
Âise:
— Evet, hayâtima yemîn ederim ki, onlar bunu kesin olarak bilmislerdir; zannetmemislerdir, dedi.
Ben yine Âise'ye:
— Rasûller kendilerine yapilan yardim va'dinde aldatildiklarini zannettiler, dedim.
Âise:
— Bundan Allah'a siginirim. Rasûller bunu Rabb'lerine zanne-dici degildir, dedi (ve "Kuzibû" seklinde seddesiz okumayi reddetti).
Ben Âise'ye:
— Öyleyse su âyet nedir? dedim. Âise:
— Bunlar rasûllere tâbi' olan kimselerdir ki, Rabb'lerine îmân etmis ve rasûlleri de tasdîk etmislerdi. Fakat üzerlerindeki belâ uzamis ve zafer de kendilerinden gecikmistir. Nihayet rasûller, kavimlerinden kendilerini yalanlayanlarin îmâna gelmelerinden ümîd kesecekleri hâle geldikleri ve yine rasûller, kendilerine tâbi' olanlarin da kendilerini yalanlayacaklarini zannettikleri vakit, iste tam bu sirada, Allah'in yardimi ve zaferi rasûllere gelmistir, dedi.

216-....... ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urve haber verip söyle dedi: Ben Âise'ye:
— Belki bu "Kuzibû" seklinde seddesizdir, dedim. Âise:
— (Böyle seddesiz okumaktan) Allah'a siginirim, dedi [311].

13- Er-Ra'd Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ve Ibnu Abbâs söyle demistir:
"Iki ovucunu açan gibidir" (Âyet: 14) kavli, Allah'in beraberinde baska bir ilâha ibâdet eden müsrikin meselidir. Bu, uzaktan suyun içindeki hayâline bakip duran seytânin meseli gibidir. Kendisi suya uzanip elde etmek ister, fakat buna muktedir olamaz.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle demistir: "Sahhara" (Âyet: 2), "Zelîl kildi, itaatli kildi"; "Mutecâviratun" (Âyet: 4), "Birbirine yakin"; "el-Mesulât" (Âyet: 6) "Ukubet misâlleri"; bunun tekili "Mesuletun"dur. "Mesulât",
"Sebehler, misâller" demektir. Yüce Allah: "Onlar, kendilerinden evvel gelip geçmis kavimlerin (o acikli)
günleri gibisinden baskasini mi bekliyorlar?" (Yûnus: 102) buyurdu.
"Bi-mikdârin", "Bi-kaderin" demektir: "Onun yaninda hersey ölçü iledir" (Âyet: 8).
"Lehu muakkibâtun=Oynun önünde ve arkasinda kendisini Allah'in emriyle gözetleyecek ta'kîbciler

vardir" (Âyet: 11). Bunlar koruyucu meleklerdir; bunlardan birincilerinin ardindan digerleri gelip gözetlemeye devam ederler. Bu, "Muakkibât" aslindan olmak üzere, birseyin izinden gelene "el-Akîb" denildi, "Izinde ta'kîb ettim" de denilir [312].

"el-Mihâl" (Ay*. 13), "Ukûbet"tir. "Ke-bâsiti yedeyhi = Onlar ancak agzina gelsin diye suya dogru iki avucunu açan adam gibidir ki, o buna asla ulasici "Ur" (Âyet: 14).

"Zebeden râbiyen", "Yükselen köpük"; "Rabâ, Yerbû" fiilindendir, bu fiil artmak, çogalmak, yükselmek, sismek
ma'nâsinadir.

"Ev metâin", "Yâhud meta"'. Üzerine ates yakilan ma'den cevherlerinden de bunun gibi bir köpük, posa çikar. "Metâ"\ kendisiyle metâ'landigin, faydalandigin seydir. "Cufâen", "Köpük, çerçöp, bâtil, asilsiz sey".

"Ecfeeti'l-kidru", yâni tencere kaynadigi zaman köpük onun üstüne yükselir, sonra köpük hiç fayda vermeden
yok olur gider. Iste hakk, bâtildan bunun gibi seçilir (Âyei: 17) [313].

"el-Mihâd" (Âyet: ist, "Yatak"; "Yedreu bVl-hasenetVs-seyyiete" <.w 22), "Onlar kötülügü iyilikle savarlar"; "Dere'tuhû annV\ "Onu kendimden defedip savdim" demektir.

"Selâmun aleykum" (Âyet: 24), Yânî "Selâmun aleykum" derler. "Ke ileyhi metâbi" (Âyet: 3o>, "En son dönüsüm de yalniz O'nadir".

"Efelem yey'es" (Âyet: 3i), "Apaçik bilmedi mi?".

"Kaariatun" (Âyet: 3i>, "Dâhiye, büyük belâ".

"Feemleytu" (Âyet: 32), "Uzun zaman" ma'nâsina olan
"Meliyy"den "Mulâve"den alinmis olup "Kâfirler(e azabi geri birakmak suretiyle) müddeti uzattim" demektir; "Meliyyen" sözü de bu ma'nâdandir. Arzdan uzun ve genis sahraya "Meliyy" denilir. ilEsakku" (Âyet: 34), "Mesakkat" masdarindan olup "Daha siddetli ve daha mesakkatli" demektir.

"Vallâhu yahkumu, lâ muakkibe li-hükmihî = Allah hükmeder, O'nun hükmünü ta'kîb edip degistirebilecek
yOktUr" (Âyet: 41).

Ve Mucâhid söyle dedi:

"Mutecâviratun" (Âyet: 4), Arz'in iyi topraklari, kötü topraklan, ot bitirmeyen çorak yerleri birbirine komsudurlar.

"Sinvânun", bir tek kökten çikmis iki ve daha çok çatalli hurma agaçlaridir. "Gayru sinvânin" ise yalniz bir gövdesi olan hurma agacidir. Bunlarin hepsi bir su ile sulaniyor (Âyet: 4), Adem evlâdlarinin iyisi ve kötüleri
gibi. Bunlarin iyi kötü hepsinin babalari da birdir;
Adem'dir. "Agir bulutlar", içinde su olan bulutlar demektinÂyet: 12).

"Attah*tan baskalarina dua edenlerin hâli, suya dogru iki avucunu uzatan kimse gibidir, o diliyle suyu çagirir
ve eliyle suya isaret eder, fakat su ona ebeden gelmez"
(Âyet: 14). "VMîler kendi mikdârlarinca (ölçülerince) seyl olmuslardir, seylin köpügüdür. Demirin ve zînet yapilanma'denlerin de pisligi, posasi olur" (Âyet: i7) [314].

171- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Allah her disinin neye gebe olacagini, rahimlerin neyi eksik, neyi artik yapacagini bilir. O'nun nezdinde hersey
Ölçü IledIr" (Âyet: 8).

"Gida", "Eksildi" demektir [315].

217-.......Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Ibnu Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Gaybin anahtarlari bestir ki, onlari Allah 'tan baskasi bilemez; Yarin ne olacagini Allah'tan baska hiçkimse bilemez- Rahimlerin eksiltmekte olduklari seyleri Allah'tan baskasi bilemez. Allah'tan baska hiçbir kimse yagmurun ne zaman gelecegini bilemez. Hiçbir nefis hangi arzda ölecegini bilemez. Kiyametin ne zaman kopacagim da Allah'tan baskasi bilemez" [316].

14- Ibrâhîm Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Ibn Abbâs: "Hâdin" (er-Rad: 7), "DaVet edicidir [317]. Mucâhid de: "Sadîd" (Âyet: 16), "Kusmuk ve kan dir dedi.
Sufyân ibn Uyeyne de: "Allah'in, üzerinizdeki nVmetini hatirlayin" (Âyet. 6), "Allah'in sizin yaninizdaki ellerini
(ni'metlerini) ve günlerini (vakialarini) hatirlayin" demektir, dedi.
Ve Mucâhid: "O size istediginiz seylerin hepsinden verdi" (Âyet: 34), "Kendisine ragbet ettiginiz seylerin
hepsinden verdi" demektir, dedi.
"Yebgûnehâ ivecen = Onu egrilige çevirmek isterler" (Âyec 3), "Onun için bir egrilik ararlar" demektir. (tlz teezzene Rabbukum" (Âyet: 7), "Rabb'iniz size bildirdi, Hân etti" demektir.
"Rasûlleri onlara apaçik burhanlar getirmisti de onlar ellerini agizlarina itmislerdi" (Âyet: 9), bu bir meseldir;
ma'nâsi "Emrolunduklan haktan kendilerini çektiler, ona inanmadilar" demektir.
"Zâlike li-men hâfe makaamî-Bu, benim makaamtmdan korkanlaradir" (Âyet: 14), "Allah'in kiyamet günü huzurunda dikecegi makaamdan korkanlara" demektir.
"Ve min verâihi" (Âyet: n), "Önünden de" demektir.
"Innâ kunnâ lekum tebean~Biz sizin tebeaniz idik"
(Ayet: 2i); tekili "7BW"dir, "Gâib"in cem'i "Gayeb" oldugu gibi.
"Ve mâ ene bi-musrihikum ve mâ entüm bi musrihiyye" (Âyet: 22), "Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz".
"Istesrahanî", "Benden feryâdla yardim istedi"; "Yestesrihu", "Ondan çiglikla yardim ister" demektir. Bu, "es-Surâh", "Çiglik koparmak, yardim dilemek" masdarindandir.

"Velâ hilâlun-Ne bir dostluk olmayan" (Âyet: 3i>; bu, "Onunla samimî dostluk kurdum" fiilinin masdaridir; bunun yine "Hulletun{- Dost)" ve "Hilâlun(= Dostluk kurma) "un cem'i olmasi da caiz olur.
"Uctusset" (Âyet: 26), "Koparilmis".

172- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Görmedin mi Allah sana nasil bir mesel getirmistir? Güzel bir kelime, kökü sabit ve dali semâda olan güzel
bir agaç gibidir ki, o agaç, Rabb Hnin izniyle her zaman yemisini verir durur" (Âyet: 24-25) [318].

218-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'in yaninda bulunuyorduk.
— "Bana müslümâna benzeyen, yâhud da: Müslim kimse gibi olan, yapragi düsmeyen, söyle olmayan, söyle olmayan, söyle olmayan ve meyvesini her zaman verip duran bir agaci haber veriniz*' buyurdu.
Ibn Umer dedi ki: Onun hurma agaci oldugu gönlüme düstü, Ebû Bekr ile Umer'i de konusmuyorlar görünce, ben konusmak istemedim. Oradakiler birsey söylemeyince Rasûlullah (S):
— "O, hurmadir" buyurdu. Oradan kalktigimizda ben Umer'e:
— Ey babacigim! Yemîn olsun onun hurma agaci oldugu gönlüme düsmüstü, dedim..
Umer:
— Konusmandan seni men' eden nedir? dedi. Ibn Umer dedi ki: Ben:
— Sizleri konusur görmedim de, konusmami çirkin gördüm yâ-hud birsey söylemeyi çirkin gördüm, dedim.
Umer:
— Gönlüne düsen o agaci söylemekligin, bana sundan ve sundan daha sevimli olurdu, dedi [319].

173- Bâb:

“Allah, îmân edenlere o sabit sözde dâima sebat ihsan eder" (Âyet: 27).

219-.......Alkame ibnu Mersed haber verip söyle demistir: Ben Sa'd ibn Ubeyde'den isittim; o da el-Berâ ibnu Âzib(R)'den ki, Rasû-lullah (S) söyle buyurmustur: "Müslüman, kabrine konulup da suâl melekleri tarafindan soruldugunda Lâ ilahe ille llâhu ve enne Muham-meden rasûluüahi diye (yâni: Allah'tan baska hiçbir tanri yoktur, Mu-hammed Allah'in elçisidir diye) sehâdet eder. Iste bu sehâdet, Yüce Allah'in su kavlidir: Allah, îmân edenlere dünyâ hayâtinda da, âhi-rette de, o sabit sözünde dâima sebat ihsan eder. Allah zâlimleri sasirtir. Allah ne dilerse yapar" [320].

174- Bâb:

"Allah'in ni'metine bedel küfrü seçenleri, kavimlerini de helak yurduna sokanlari görmedin mi?"

(Âyet: 28)
Buradaki "Elem tere", "Elem ta'lem(= Bilmedin mi)"
ma'nâsinadir. Yüce Allah'in su kavilleri gibi: "Görmedin mi Allah sana nasil bir mesel getirmistir?" (Âyet: 24); "Sayilari binlerce oldugu hâlde ölüm korkusuyla yurdlarindan çikanlari görmedin mi? (ei-Bakara:
243).
"el-Bevâr", "el-Helâk"tir. "Bâre, Yebûru, Bevren" masdarindandir. "Kavmen buran" (ei-Furkaan: 18), "Helak
olucu kavim" demektir.

220-.......Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Atâ ibn Ebî Rebâh, îbn Abbâs'tan isitmistir. Ibn Abbâs, "Allah 'in nVmetine bedel küfrü seçenleri görmedin mi?" kavli hakkinda: Bunlar Mekke ahâlîsinin kâfirleridir, demistir [321].

15- El-Hicr Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle Ve Mucâhid: "Iste bu, bana hakk olan dosdogru bir yoldur buyurdu" (Âyet: 4i). Bu "Hakk Allah'a döner ve hakkin yolu ancak Allah'a meyleder, yükselir (baska sey üzerine meyletmez)" demektir, dedi.
Ibn Abbâs da: "Senin ömrüne yemin ederim" (Âyet: 72),
"Senin yasama müddetine, hayâtina yemîn ederim" demektir. "Kaale innekum kavmun münkerûn = Siz taninmamis bir zümresiniz dedi" (Âyet: 62); Lût Peygamber, gençler suretinde gelen melekleri tanimadi, dedi.
Ibn Abbâs'tan baskasi söyle dedi: "Biz hiçbir memleketi, onun belli bir yazisi olmaksizin helak etmedik" (Âyet: 4), buradaki "Belli yazi", takdîr ve ta'yîn edilmis eceldir.
"Lev mâ te'tinâ bVl-melâiketi = Bize melekleri getirmeli degil miydin?" (Âyet: 7>; buradaki "Lev mâ", "Lev lâ"
manasinadir.
"SiyaVl-evvelîn" (Âyet: io), "Evvelki ümmetler" ma'nâsinadir. Velîler için de yine "Siya' vardir" denilir
ki, onun yolu ve mezhebi üzerinde ittifak etmis topluluklar, demektir.
Ibn Abbâs söyle dedi: "Kavmi ona kosarak geldiler" (Hûd: 78); buradaki "Yuhraûne", "Sür'at ederek,
kosarak" ma'nâsinadir. "Elbette bunda fikir ve firâseti olanlar için ibretler vardir" (Âyet: 75); buradaki
"Mutevessimîn", "Nazar edenler, düsünenler" demektir. "Innemâ sukkiret ebsârunâ" (Âyet: 15),
"Muhakkak gözlerimiz perdelendirildi" demektir.
"And olsun biz gökte burçlar yapmis ve onu ibretle bakanlar için donatmisizdir" (Âyet: 16); buradaki
"Burçlar", Günes ve Ay'a âid menzillerdir.
"Biz asilayici rüzgârlar gönderdik" (Âyet: 22), buradaki

"Levâkih", "Melâkih"tir ki, "Asilayici" ma'nâsina olan
"Mulkiha"nin cem'idir. "Hamein", "Hameetin"\n cem'idir. "Hamein" de, degismis balçik çamurudur; "el-Mesnûn" da kurumasi için dökülmüs ma'nâsinadir
(Âyet: 26, 28, 33).
"Lâ tevcel" (Âyet: 53), "Korkma"; "Dâbire havlâi" (Âyet: 66), "Bunlarin arkalari" demektir.
"Ve innehumâ le-bi-imâmin mubin — Bu yerlerin ikisi de apaçik bir yol üzerindedir" {kyet. 19); "el-Imâm", önder edindigin ve kendisiyle dogru yol buldugun herseydir.
"Ahazethumu's-sayhatu = Onlari o sayha yakaladi" (Âyet: 73,83), "Onlari helak yakaladi" demektir [322]

175- Bâb:

"Biz onu (gögü) taslanan her seytândan koruduk. Ancak kulak hirsizligi eden seytân vardir ki, onun ardina da apaçik bir ates parçasi düsmektedir" (Âyet: 17-18).

221- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Ikrime'den; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti. Ebû Hureyre bunu Peygamber'e eristirir [323]. Peygamber (S) söyle buyurdu: "Allah gökyüzündeki meleklere bir isin yerine getirilmesini hükmettigi zaman, düz ve sert bir tas üzerindeki zincir (sesi) gibi olan bu ilâhî hükme melekler tamâmiyle itaat ederek korku ile kanatlarini birbirine vururlar."
Alî ibnu'l-Medînî söyle dedi: Sufyân ibn Uyeyne'den baskasi bu "Safvân" kelimesini "Safavân" seklinde söyledi.
"Gönüllerinden bu korku giderilince de melekler (Cebrâîl ve Mî-kâîl gibi Mukarrebûn meleklerine):
— Rabb'iniz ne söyledi? diye sorarlar. Mukarrebûn melekleri, sorana:
— Allah hakk sözü söyledi, diye Allah'in hüküm ve takdirini bildirirler ve: Allah pek yücedir, pek büyüktür! derler.
Bu suretle kulak hirsizi seytânlar, Allah'in o emir ve takdirini isitirler. O sirada kulak hirsizi seytânlar (yerden göge kadar) birbirinin üstünde zincirleme dizilmis (ve kulak hirsizligina hazirlanmis) bulunurlar."
-Sufyân ibn Uyeyne, dinleyici seytânlarin birbirleri üstünde dizilislerini eliyle söyle vasifladi: Sag elinin parmaklan arasini araladi da onlarin bir kismini digerleri üzerine dikti:-
"Seytânlar bu vaziyette iken bâzi defa meleklerin konusmalarini isiten en üstteki seytâna bir ates parçasi yetisir de, altindaki seytâna o haberi isittirmeden önce, onu yakar. Bâzi defa da ates ona erisemeyip alt tarafinda bulunan seytâna haberi atip yetistirir. O da haberi kendisinden sonra bulunan daha asagidaki seytâna atar ve bu suretle haber tâ yere kadar ulasir."
Sufyân ibn Uyeyne bazen söyle demistir: "Nihayet o haber yere ulasir ve sihirbazin agzina atilir. Sihirbaz o haberle beraber yüz yalan uydurup halka söyler. Ilâhî emir yeryüzünde gerçeklesince de sihirbaz kisi dogru söylemis olur. Ve ondan bu haberi isitenler, insanlara:
— Sihirbaz bize, fulân ve fulan günleri söyle söyle olacak diye haber vermedi mi? Gördünüz sihirbazin haber verdiklerini dogru bulduk, derler; bu da sihirbazin gökyüzünden isitildi dedigi o [324]

sözden dolayi yapilan bir tasdiktir. Artik onun verdigi haberlerin hepsini dogru saymislardir" .

222-.......Bize Amr, Ikrime'den; o daEbû Hureyre'den: "Allah bir isi hükmettigi zaman..." hadîsini tahdîs etti de bu rivayette "Sihirbazin agzi üzerine" sözünden sonra "Kâhinin agzi üzerine" sözünü ziyâde etti.
Alî ibn Abdillah dedi ki: Ve bize Sufyân tahdîs etti de, bu hadîsinde söyle dedi: Amr ibn Dînâr söyle dedi: Ben Ikrime'de isittim, söyle diyordu: Bize Ebû Hureyre tahdîs edip söyle dedi: "Allah bir isi hükmettigi zaman"'ve "Sihirbazin agzi üzerine" sözünü söyledi.
Alî ibn Abdillah dedi ki: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:
— Sen bunu Amr'dan isittin mi? diye sordum. O:
— Ben Ikrime'den isittim, dedi ki: Ben Ebû Hureyre'den isittim, evet, dedi.
Alî ibnu'l-Medînî söyle dedi: Ben Sufyân'a:
— Bir insan senden, Amr'dan; o da Ikrime'den; o da Ebû Hureyre'den rivayet etti. Ebû Hureyre bu hadîsi Peygamber'e yükseltiyordu; o "Furrigâ" seklinde okudu, dedim.
. Sufyân:
— Amr ibn Dînâr o kelimeyi böyle okudu, kendisi bunu bu sekilde râ ile mi isitti yâhud isitmedi mi, bilmiyorum, dedi.
Sufyân:
— Bu kelime râ harfiyle bizim kirâatimizdir, dedi [325].

176- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'And olsun ki, Hicr sahihleri de gönderilen peygamberleri yalanlamislardir" (Âyet: 80).

223-.......Imâm Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) -Tebûk'e giderlerken-Hicr sehrinin harabeleri yanindan geçtikleri sirada sahâbîlerine: "Bu helak edilmis kimselerin yurtlarina girip konaklamayiniz, ancak aglayicilar olmaniz hâli müstesnadir. Eger aglayicilar olamiyorsaniz, onlara isabet eden azabin benzeri sizlere isabet'etmemesi için, onlarin yurtlarina girmeyiniz" buyurmustur [326].

177- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"And olsun ki, biz sana tekrarlanan yediyi ve su büyük Kur'ân'i verdik"
(Âyet: 87).

224-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ söyle demistir: Ben namaz kilarken Peygamber (S) benim yanima ugradi da, beni çagirdi. Ben O'nun yanina gitmedim. Nihayet namazi kildiktan sonra yanina var-digimda bana:
— "Gelmenden seni men' eden nedir?" buyurdu. Ben:
— Namaz kiliyordum, dedim. Rasûlullah:
— "Allah: Imân edenler, Allah 'a ve RasûVe icabet ediniz (ei-(Enfâh 24) buyurmadi mi?" dedi.

Sonra Rasûlullah bana:
— "Sen bu mescidden çikmadan önce ben sana Kur'ân'daki en büyük sûreyi ögretecegim" buyurdu. Sonra Peygamber mescidden çikmak için yürüdügü zaman ben kendisine o sözünü hatirlattim. Bunun üzerine:
— "O sûre el-Hamdu lillâhi RabbVl-âlemîn Sûresi'dir, O (namazlarda) tekrar edilen yedi âyet ve bana verilen büyük Kur'ân 'dir" buyurdu [327].

225-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Ümmü'l-Kur'ân, tekrarlanan yedi âyettir ve büyük Kur'ân'dir" buyurdu, demistir [328].

178- "Kur'ân'i Parça Parça Ayiranlara... " (Âyet: 91) Babi

"el-Muktesimîn", "Yemîn edenler" demektir. "Lâ uksimu", yânî "Yemîn ederim" ta'bîri, bu "Muktesimîn" ma'nâsindandir. Bu son fiil "Le- uksimu(= Elbette yemîn ederim)" seklinde de okunur.
'Kaasemehumâ = fblîs, Âdem ile Havva'ya yemîn etti"
(ei-Arâf: 2i) ve o ikisi Iblîs'e yemîn etmediler, ma'nasinadir.
"Birbirlerine Allah adiyle yemîn ettiler, andlastilar" demektir, dedi [329].

226-.......Ebû Bisr, Saîd ibn Cubeyr'den, Ibn Abbâs'in "Kurân'/ parça parça ayiranlar"'-kavli hakkinda: Onlar kitâb ehlidir ki, onlar Kur'ân'i parça parça ayirip, bâzisina îmân ettiler, bâzisina da kâfir oldular, demistir.

227- Bana Ubeydullah ibn Mûsâ, el-A'mes'ten; o da Ebû Zab-yân'dan; o da Ibn Abbâs(R)'tan, onun "Muktesimler üzerine azâb indirdigimiz gibi*' kavli hakkinda: Bâzisina îmân ettiler, bâzisina küf-rettiler; bunlar Yahûdîler ve Hristiyanlar'dir, demistir [330].

179- Yüce Allah'in: 'Sana Yakin Gelinceye Kadar Rabbhne Ibâdet Et (Âyet: 99) Kavli Babi

Salim ibn Umer: "el-Yakîn", "Ölümüdür, demistir [331].

16- en-Nahl Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

180- Rûhu'l-Kudüs, Cibril'dir Babi

[332]

"Onu RabbHn tarafindan hakk olarak RûhuH-Kudüs indirmistir" (Âyet: 102) .
"Onlarin kurmakta olduklari tuzaklardan dolayi hiçbir darlikta olma, sikintiya düsme" (Âyet: 127), (Dar yer,
sikintili bir is ma'nâsina seddesiz ve seddeli olarak)
"Emrun daykun" ve "Dayyikun" denilir; "Heynun ve Heyyinun"; "Leynun ve Leyyinun"; "Meytun ve
Meyyitim" kelimeleri de onun gibi hem seddesiz, hem de seddeli olarak kullanilir.
Ve Ibn Abbâs: "Et takallubihim" (Âyet: 46), "Dönüp dolasmalarinda, gidip gelmelerinde" ma'nâsinadir, dedi.
Mucâhid de: "O, sizi sallayip çalkalar diye yeryüzüne sabit ve muhkem daglar, irmaklar, yollar koydu"
(Âyet: 15); buradaki "Temîdu",
"Tekeffeu" (yânî: Hareket ettirir, meylettirir) ma'nâsinadir. liMufratûn-Onlar cehennemin öncüleri yapilmislardir" (Âyet: 62), "Onlar orada unutulmus olanlardir" ma'nâsinadir, dedi.
Ve Mucâhid'den baskasi, "Kur'ân okudugun zaman o kovulmus seytândan Allah'a sigin" (Âyet: 98) kavli hakkinda: Bu öne geçirilmis ve geriye birakilmistir.
Bunun sebebi sudur: Çünkü Eûzu billahi mine's- seytâni'r-racîm demek, Kur'ân okumanin önünde olur.
istiâzenin manâsi Allah'a siginmaktir. (Bâzilari bunu "Kur'ân okumak istedigin zaman" seklinde takdir
etmislerdir.)
"Ve aleIlâhi kasdu*s-sebîl = Dogru yolu açikça bildirmek Allah'a âiddir" (Âyet: 9>; buradaki "Kasdu's-
SebîV\ "Yolu beyân" ma'nâsinadir.
"ed-Dif'u" (Âyet: 5), "Kendisiyle isinip korundugun sey"; "Aksamleyin getirirken, sabahleyin saliverirken"
(Âyet: 6), "Aksamleyin sürüleri mer'adan geri döndürürken, sabahleyin de onlari otlaga çikarirken, onlarda sizin için güzel bir zînet ve zevk vardir";
"Onlar sizin agirliklarinizi yüklenirler, yari caniniz tükenmeden varamayacaginiz memleketlere kadar
götürürler" (Âyet: i), buradaki "Bi-sikkiH-enfüsi",
"Nefislerin yarisi külfet ve mesakkat" ma'nâsinadir.
"Yoksa onlar Allah'in kendilerini yavas yavas azaltmak suretiyle cezalandiracagindan emniyete mi girdiler?"
(Âyet: 47), buradaki "Ala tahavvufin", "Yavas yavas eksiltmek, azaltmak" ma'nâsinadir.
"Sagmal hayvanlarda da sizin için elbette bir ibret vardir" (Âyet: 66), "el-En'âm" lafzi, hem müennes, hem
de müzekker kilinir; tekili olan "en-Naam" lafzi da böyledir, "el-En'âm", "en-Naam"in cemâatidir.
"Allah yarattiklarindan sizin için gölgeler yaydi.
Daglardan size yuvalar, siperler yapti. Sicaktan sizi koruyacak giyecekler, harbde sizi koruyacak giyecekler yapti" (Âyet: 8i); burada sicaktan koruyacak giyimler,
gömleklerdir. Amma harbden koruyacak giyimlere gelince, sübhesiz onlar demirden yapilmis

zirhlardir.
"Bir ümmet diger ümmetten (malca ve sayica) daha çoktur diye, yeminlerinizi aranizda bir hile ve fesâd
konusu edinerek, ipligini saglamca büktükten sonra söküp bozan kadin gibi olmayin" (Âyet: 92); buradaki
"Dahalen beynekum = Aranizda bir dahal" ta'bîri, (bir seye giren hiyanet, aldatma gibi) sahîh olmayan
hersey'dir.
Ibn Abbâs: "Hafede" (Âyet: 72), kisinin çocugunun
çocugudur; "Hurma agacinin meyvesinden ve üzümden bir içki ve güzel bir rizk edinirsiniz" (Âyet: 67); buradaki
"es-Seker", (agaçlarin meyvelerinden yapilip) haram kilinmis olan içki'dir, "Güzel rizk" ise, Allah'in halâl kildiklaridir, demistir.
Sufyân ibn Uyeyne de Sadaka Ebû'l-Huzeyl'den
"Eskâl. " kavli hakkinda: O Mekke'de ismi Harka olan bir kadindi, ipligini saglam saglam büktügü zaman, onu söküp bozardi, demistir. îbn Mes'ûd da: "Hakîkaten îbrâhîm bir ümmetti" (Âyet: 120) kavlindeki "Ümmet", "Hayir ögretmenedir, demistir.

181- "Içinizden Kimi En Asagi Ömre Kadar Geri Götürülür" (Âyet: 70) Kavli Babi [333]

228-.......Enes ibn MâIik(R)'ten (o söyle demistir): Rasûlullah (S) söyle duâ ederdi: "(Yâ Allah) Cimrilikten, tenbellikten, fazla ihtiyarliktan, kabir azabindan, Deccâl fitnesinden, hayât ve ölüm fitnelerinden Sana siginirim" [334].

17- Benû Israîl Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

229- Bize Âdem tahdîs etti. Bize Su'be tahdîs etti ki, Ebû îshâk söyle demistir: Ben Abdurrahmân ibn Yezîd'den isittim, o söyle dedi: Ben Ibn Mes'ûd(R)'dan isittim; o, Benû Israîl (yâni el-Isrâ), el-Kehf, Meryem Sûreleri hakkinda: Muhakkak ki, bu sûreler ilk atiklerdendirler, bunlar ilk kazanilanlardan ve ezber edilenlerdendirler, dedi [335].
Ibn Abbâs: "O hâlde sizi kim (dirilterek) geri çevirebilir? diyecekler. Sen de: Sizi ilk defa yaratmis olan (kudret sahibi diriltecek-tir)/ de. O vakit sana baslarim sallayacaklar da: Ne vakit O? diyecekler. Sen: Yakin olmasi muhtemeldir, de*' (Âyet: 5i); buradaki "Fe-se-yungidune ileyke ruûsehum", "Sana baslarini sallayacaklar" raa'-nâsinadir, dedi.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle dedi: (Üç harfli fiilden) "Naga-dat sinnuke", "Disin yerinden hareket etti" ma'nâsinadir.
"Ve kadayna ilâ BenîIsrâîle" (Âyet: 4), "Biz Israîl ogullari'na, kendilerinin Arz'da muhakkak fesâd çikaracaklarini haber verdik" ma'nâsinadir. "el-Kadâ" lafzi birçok ma'nâlara gelir: "Kadâ Rabbüke"

(Âyet: 33), "Rabb'in emretti" demektir. "Hükmetmek" ma'nâsi da bu lafizdandir: "Sübhesiz senin Rabb'in onlarin arasinda hüküm verecektir" (Yûnus: 93, en-Nemi: 78, ei-Casiye: 16>; "Yaratmak" ma'nâsi da bu lafizdandir: "Bu suretle Allah onlari yedi gök olmak üzere yaratti" (Fussüet: 12).
"Nefîren" (Âyet: 6), kisinin beraberinde giden kimselerdir ki, cem'iyeti ve toplulugu demektir. "Ve liyutebbirû mâ alev tetbîran" (Âyet: 7), "Galebe ve isti'lâ ettiklerini helak ettikçe etsinler diye (üstünüze düsmanlar saldirdik)";'- 'Biz cehennemi kâfirlere bir hapishane yaptik" (Âyet:8), yânî hiç çikamayacaklari bir hapis yeri, bir alikoyma yeri yaptik.
"Artik o memlekete karsi söz hakk olmustur" (Âyet: 16), yânî geçmIs olan o azâb sözü vâcib olmustur; "O hâlde kendilerine yumusak bir söz söyle" (Âyet: 28); buradaki "Meysûren", "Leyyinen", yânî "Yumusak" ma'nâsinachr.
"Çocuklarinizi fakirlik korkusuyla öldürmeyin. Onlari da, sizi de biz riziklandiririz. Hakikat onlari öldürmek büyük bir suçtur" (Âyet: 3i); buradaki "HiVen" "Günâh ve suç" ma'nâsinadir. "Hati'tu-Ben günâh isledim" ta'bîrinden alinmis bir isimdir; "el-Hatau", fetha ile harekelenmistir. "Günâh islemek" ma'nâsina olan fiilin masdaridir. "Hati'tu", "Ahta'tu", yânî "Günâh isledim, yamldim" ma'nâsinadir.
"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme. Çünkü sen (ne kadar bassan) cidden Arz't yaramazsin, boyca da daglara eremezsin" (Âyet: 37), buradaki "Tahrika", "Kesemezsin" ma'nâsinadir. "Iz hum necva" (Âyet: 47), "Onlar gizli gizli konusurlarken"; buradaki "en-Necvâ" lafzi, "Gizli konustum" ma'nâsma olan "Nâceytu" fiilinden bir masdardir. Allah onlari bu masdar ile vasifladi, ma'nâsi: "Onlar gizli gizli konusurlarken" demektir.
"Rufâten" (kyzv. 49)y "Kirinti, döküntü"; "Istefziz", "Korkudan hoplat, rahatsiz et, onlari hafifletip zorla; "Bi-haylike", "Süvarilerinle"; "er-Raclu ve'r-Reccâletu", "Yayalar, piyadeler" ma'nâsina cemi'dir. Bunlarin tekili "Râcilun"dur. "Sâhibun"un cem'i "Sahbun", "Tâcirun"un cem'i "Tecrun" oldugu gibi (Âyet: 64) (Âyet:68), "Çakilli bir firtina, siddetli bir rüzgâr", "el-Âsib", bir de rüzgârin atip firlattigi seyler ma'nâsina gelir; "Hasabu cehenneme = Cehennemin içine atilan seyler" (ei-Enbiyâ: 98) ta'bîri bu ma'nâdandir, onun içinde atilan sey (yânî içine atilan kavimler), onun hasabidir. "Hasaba fVl-Ard" denilir ki, bu da "Arz'in içine gitti" demektir. "el-Hasbâ"dan türemistir. "Târeten uhrâ", "Diger bir defa" ma'nâsinadir. Bu "Târe" lâfzi masdardir. "Târe" lafzinin cem'i "Tiyeratun" ve "Târâtun"dur [336].
"Le-ahtenikenne zurriyetehu illâ kalîlen —And olsun onun zür-riyetini, birazi müstesna olmak üzere, muhakkak kendime bend ederim", onlari azdirma ve saptirma ile köklerini kazir, helak ederim demektir. "Fulân kimse Fulân'in yaninda bulunan ilmi kendine bend etti" denilir ki, o "Ilmin hepsini kendinde topladi" demektir. "Her insanin amelini kendi boynuna doladik" (Âyet: 13), buradaki "Tâire-//«""Dünyâdan olan nasibi, payi" ma'nâsinadir.
Ibn Abbâs da söyle demistir: Kur'ân'daki her "Sultân", "Hüccet" ma'nâsinadir (Âyet: 33, 80). "Evlâd edinmeyen, mülkünde hiçbir ortagi olmayan, zull ve aczden dolayi hiçbir yardimciya ihtiyâci bulunmayan Allah 'a hamd olsun de, O'nu büyük bil, büyüklükle an** (Âyet: iii); buradaki "Veliyyun mine'z-zulli", "Zelîllik ve acizlikten dolayi hiçbir velîsi olmayan, yânî hiçbir kimseyi velî ve dost edinmeyen" demektir.

182- "Kulunu Bir Gece Mescidi Haram'dan Mescidi Aksâ'ya... Götüren (Allah, Her Türlü

Eksikliklerden) Münezzehtir'* (Âyet: 1) Kavli Babi [337]

230-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -Mescidi Harâm'dan- götürüldügü Isrâ gecesinde îliyâ sehrinde, yânî Kudüs'te kendisine birinde sarâb, digerinde süt dolu iki kadeh getirildi (ve bunlardan istedigini seç denildi). Rasûlullah ikisine bakti da sütü aldi. Cibrîl, Rasûlullah'a: Seni fitrata hidâyet eden Allah'a hamd olsun, sayet sarâbi alsaydin, ümmetin azacakti, dedi [338].

231-.......Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân söyle dedi: Ben Câbir ibn AbdiHah(R)'tan isittim, söyle dedi: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "(Isrâ haberinde) Kureys beni yalanlayinca Hicr'da ayakta durdum. Müteakiben Allah bana Beytu'l-Makdis ile gözümün arasindaki uzakligi kaldirdi da (bana sorulanlari) Mescidi Aksâ'ya bakarak, onun nisanelerinden Kureys'e haber vermege basladim."
Ve Ya'kûb ibn Ibrâhîm sunu ziyâde etti: Bize Ibn Sihâb'in kardesinin oglu, amcasi Ibn Sihâb'dan: "Beytu'l-Makdis'e geceleyin yürütüldügümüz zaman Kureys beni yalanlayinca..." seklinde tahdîs edip, yukaridakinin benzerini nakletmistir [339].
"Kaasifen" (Âyet: 69), "Herseyi kirip büken bir rüzgâr".

183- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"And olsun ki', biz Adem ogullarini üstün bir izzet ve serefe mazhar kilmisizdir... " (Âyet: 70) [340]
"Kerremnâ" ve "Ekremnâ" bir ma'nâyadir. "Di'fe'l- hayât ve di'fel-memât" (Âyet:75), "Hayât azabinin iki katini ve ölüm azabinin iki katini" demektir.
"Hilâfeke" ve "Halfeke" bir ma'nâya olup, "Arkandan" demektir (Âyet: 76).
*'Nâe bi-cânibihî" (Âyet: 83), "Yanini uzaklastirdi" demektir. "De kî: Herbirt kendi aslî tabîatine göre hareket eder" (Âyet: 84), buradaki "Sâkiletihi", "Nâhiyetihi" ma'nâsinadir, bu "Sâkile" kelimesi "Seklihi" ma'nâsindan türemistir."Ke le-kad sarrafnâ (Âyet: 4i, 89) "Yemîn olsun biz yöneltmisizdir"; "Kabilen (Âyet: 92), "Gözle görerek, karsisinda olarak" demektir. Ebe kadina "Kaabile" denildi çünkü o doguracak kadinin dogumunu karsilayicidir ve onun dogan çocugunu, dogusu âninda tutup alir.
"Hasyete'l-infâk" (Âyet: ioo), "Harcama korkusu", "Enfaka'r-raculu", "Adam fakîr oldu", "Nafika's-sey'u" "Sey gitti" demektir.
"Katûran", "Mukattiran" yânî "Cimri" demektir: "De ki: Rabb 'inin rahmet hazînelerine siz mâlik olsaydiniz, o
zaman harcama korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz* insan çok cimridir" (Âyet: 100)
"Li ezkaan'\Ayet. \oi, 109), "Iki çene kemiginin birlesme yeri üzerine" demektir, bunun tekili "Zekan"dir.
Mucâhid söyle demistir: "Sübhesiz ki cehennem hepinizin cezasidir, tastamam bir ceza" (Âyet: 63), buradaki "Mevfûran", "Vâfiran", yânî "Mükemmel" ma'nâsinadir. "Bize karsi onun öcünü bulamazsiniz" (Âyet: 69), buradaki "Tebîan", "Sâiran = Intikaam alici" demektir.
Ibn Abbâs da: "Tebîan", "Nâsiran = Yardim edici" demektir.

"Onlarin varacagi yer cehennemdir kis atesi yavasladikça biz onun alevini artiririz" (Âyet: 97), buradaki "Kullemâ habat", "Söndükçe" demektir, demistir.
Yine Ibn Abbâs söyle demistir: "Malini israfla saçip savurma" (Âyet: 26), "Malini bâtil yolda harcama" demektir.
"Sayet Rabb'inden umdugun bir rahmeti aramak için onlardan yüz çevirmek zorunda kalirsan, o hâlde kendilerine yumusak bir söz söyle" (Âyet: 28), buradaki "Bir rahmet", "Bir rizk" demektir. "Ben de ey Fir'avn,
seni herhalde helak edilmis saniyorum" (Âyet: 102), buradaki "Mesbûran", "La'netlenmis" demektir. "Senin için hakkinda bir bilgi hâsil olmayan seyin ardindan gitme" (Âyet: 36), buradaki "La tak/u", "Lâ tekul" (yânî "Söyleme") demektir. "Fecâsû hilâle'd-diyâr = Evlerin aralarina girip arastirdilar" (Âyet: 5), yânî "Sizi öldürmek ve yagmalamak için evlerin ortalarina kasdettiler". "Rabb'iniz, /adlindan arayasiniz diye sizin için denizde gemileri yürütendir" (Âyet: 66), buradaki "Yüzcî", "Yucrî = Akitip yürütür" demektir. "Yahirrûne IVl-
ezkaanî- Çenelerinin üstüne kapanarak secde ediyorlar" (Âyet: 107-109), buradaki "LVl-ezkaan...— Çeneleri üzerine", "Yüzleri üzerine" demektir [341].

184- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Bir memleketi helak etmek diledigimiz vakit, onun nVmet ve refahtan simarmis elebasilarina emrederiz de, orada (bu emre ragmen) itaatten çikarlar. Artik o memlekete karsi azâb sözü hakk olmustur. îste biz onu artik kökünden mahv ve helak etmisizdir" (Âyet: i&).

232- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Mansûr, Ebû Vâil'den haber verdi ki, Abdullah ibn Mesûd (R): Biz câhiliyette bir kabile çok olduklari zaman "Emira Benû Fularim = Fulân ogullari çok oldu" der idik, demistir.
Yine bu senedle: Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Ve el-Humeydî, Sufyân'dan "Emira" seklinde söyledi [342].

185- Bâb:

fEy Nûh ile beraber tasidigimiz (insanlar) zürriyeti, su bir hakikattir ki, Nûh pekçok sükreden bir kuldu" (Âyet: 3) [343].

233-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Bir kerresinde Rasûlullah'in sofrasina et yemegi getirildi ve kendisine bir kol kaldirilip sunuldu. Çünkü Rasûrullah etin bu kismini severdi. Ondan ön disle-riyle bir lokma kopardi. Sonra söyle anlatti:
"Ben kiyamet gününde bütün insanlarin seyyidiyim, efendisiyim. Bu neden bilir misiniz? Bütün insanlar, evvelkiler ve sonra gelenler olarak düz ve genis bir sahada toplanirlar. Öyle düz ve genis sâhâ ki, orada bir çagirici çagirinca sesini herkese isittirecek, bakan bir insanin gözü de mahser halkim bir bakista görebilecek (Dag, tepe gibi görmeye, isitmeye bir mâni' bulunmayacak). Bir de

günes (bütün si-cakligiyle) yaklasacak. Artik insanlarin gami, mesakkati dayanamayacaklari ve tasiyamayacaklari bir dereceye ulasacak. Bu sirada insanlar birbirine:
— Size ulasan su faciayi görmüyor musunuz? Rabb'inizin huzurunda sef âat edecek bir sefaatçi (bulmak çâresine) niye bakmiyorsunuz? diyecekler.
Bunun üzerine mahser halkinin bâzisi bâzisina:
— Haydi Âdem 'e gidiniz! diyecek, akabinde insanlar Âdem Peygamber'e gidecekler ve ona:
— (Ey Âdem!) Sen insan nev'inin babasisin. Allah seni kendi eliyle yaratti ve sana kendi canibinden olan rûh üfledi, sonra meleklere emretti, onlar da sana secde ettiler. Rabb'ine bizim hakkimizda sefaat dile. Ey atamiz, içinde bulundugumuz su müskil vaziyeti görmüyor musun? Bize ulasan su sikintiyi bilmiyor musun? diyecekler]
Âdem de:
— Rabb'im, bugün öyle bir öfke etmistir ki, ne bundan önce böyle öfkelenmis, ve ne de bundan sonra bunun benzeri bir öfke ile öfke edecektir. Hem Rabb'im beni cennet agaci meyvesinden birini yemekten nehyetmis iken, ben âsî olup yemistim. (Onun için size sefaat edemem, simdi ben kendimi düsünüyorum.) Vay nefsim, nefsim nefsim! Siz benden baska bir sefaatçiye gidiniz: Nûh 'a gidiniz! diyecek.
Onlar da Nûh 'a varacaklar ve:
— Ey Nûh, sen yeryüzü halkina gönderilen rasûllerin birincisi-sin. Allah sana Kur'ân'da "Çok sükreden kul" adini vermistir. Lütfen hakkimizda Rabb'in huzurunda sefaat et! Içinde bulundugumuz sikintili hâli görmüyor musun? diyecekler.
Nûh Peygamber de:
— Aziz ve Celîl olan Rabb 'im bugün celâllenmistir. Öyle bir derecede ki bundan önce böyle gadâb etmemis, bundan sonra da böyle celâllenmeyecektir. Benim de bir dua edisim var: Ben onu vaktiyle kavmimin helaki için dua etmistim. (Ben de simdi kendimi düsünüyorum.) Vay nefsim, nefsim, nefsim! Simdi siz benden baska bir sefaatçiye gidiniz, Ibrahim'e gidiniz! diyecek.
Onlar da Ibrahim 'e varacaklar ve:
— Ey Ibrahim, sen yeryüzündeki insanlardan Allah 'in Peygamberi ve Haltlisin (dostusun) Rabb'in huzurunda bize sefaat et, içinde bulundugumuz su sikintili hâli görüyorsun! diyecekler.
Ibrahim Peygamber de onlara:
— Bu gün Rabb'imin celâl sifati tecellî etmistir. Hem bir derecede ki bundan önce böyle gadâb etmemis,, bundan sonra da böyle gadâb etmeyecektir. Ben üç kene yalan(a benzer söz) söylemistim. -RâvîEbû Hayyân hadîsin içinde bunlari zikretmistir [344].- (Simdi kendimi düsünüyorum.) Vay nefsim, nefsim, nefsim! Artik siz benden baskasina gidiniz, Musa'ya gidiniz! diyecektir.
Onlar da Musa'ya gidecekler ve:
— Yâ Mûsâ, sen Allah'in rasûlüsün. Allah seni elçi yapmasiyla ve kelâm söylemesi ile insanlar üzerine faziletli kildi. Rabb'in huzurunda bizim için sefaat et! Içinde bulundugumuz acikli hâli görmektesin, diyecekler.
Mûsâ Peygamber de onlara:
— Rabb 'im bugün celâl sifati ile tecellî etti, o derecede ki, ne simdiye kadar bu derece öfkeli olmus, ne de bundan sonra bunun gibi öfkeli olacaktir. Ben ise öldürülmesiyle me'mûr olmadigim bir cani öldürdüm [345]. (Simdi ben nefsimi düsünüyorum.) Ah nefsim, nefsim, nefsim! Siz benden

baska bir sefaatçiye gidiniz, isa'ya gidiniz! diyecek. Onlar da îsâ Peygamber'e gelecekler ve:
— Yâîsâ, sen Allah'in Rasûlüsün ve Allah Taâlâ'mn Meryem'e koydugu ve onun tarafindan olan bir ruhsun, sen besikte bir sabî iken insanlara söz söyledin! Rabb 'in huzurunda bizim için sefaat et, içinde bulundugumuz iztirâbi görmektesin! diyecekler.
îsâ Peygamber de onlara:
— Rabb'im bugün, bundan evvel benzerini yapmadigi ve.bundan sonra da benzerini yapmayacagi bir gadâbla gadâb etmistir, diyecek ve kendine âid hiçbir günâh zikretmeden: Âh nefsim, nefsim, nefsim! diye endîsesini açiklayarak: Siz benden baskasina gidiniz, Mu-hammed'e gidiniz! diyecek.
Onlar da Muhammed'e gelecekler de:
— Yâ Muhammed! Sen Allah'in Rasûlü'sün ve peygamberlerin hâtemisin. Allah senin geçmis ve gelecek bütün günâhlarini magfiret etmistir. Rabb'in huzurunda bizim için sefaat et, içinde bulundugumuz elem ve iztirâbi görmektesin! diyecekler.
Bunun üzerine ben hemen Ars'in altina giderim de Azîz ve Celîl olan Rabb'ime secde edici olarak yere kapanirim. Sonra secdemde Allah bana kendisine yapilacak hamdlerinden ve üzerine güzel senadan öylesini açip ilham edecektir ki, benden önce onu hiçbir kimseye açmamistir. (Ben o hamdler ve senalarla hamd ve sena ettikten) sonra Allah tarafindan bana:
— Yâ Muhammed! Basini kaldir, iste, istedigin sana verilecektir; sefaat et, sefaatin kabul olunacaktir! buyurulur.
Ben secdeden basimi kaldirip:
— Yâ Rabb ümmetim! Yfl Rabb ümmetim! diye sefaat dilegimi söylerim.
Bana:
— Yâ Muhammed, ümmetinden üzerinde hesâb ve suâl olmayanlari cennetin kapilarindan olan sag kapidan cennete koy! Onlar i cennetin bundan baska olan öbür kapilarinda da insanlarla ortaktirlar, buy urulacak."
Bundan sonra Rasûlullah: "Nefsim elinde bulunan Allah'a ye-
mîn ederim ki, cennetin kapi kanatlarindan iki kanadin arasi Mekke ile Himyer yâhud Mekke ile Busrâ arasi kadar genistir" dedi [346].

186- Yüce Allah'in:

Ve Davud'a da Zebur'u verdik" (Âyet: 55) kavli babi [347]

234-.......Bize Abdurrezzâk, Ma'mer ibn Râsid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Dâvûd Peygamber'e (Zebur'u) okumak kolaylastirildi. Dâvûd, kendi binit hayvaninin eyerlenmesini emrederdi de, eyerleyecek kisi eyerlemesini bitirmesinden önce Dâ-vûd Zebur'u okur idi. "
Peygamber kur'âni, yânî okumayi kasdediyor [348].

187- Bâb:

"De ki: Allah'i birakip bos yere (tanri diye) söylediklerinizi çagirin. Onlar sizden herhangibir sikinti gideremiyecekleri gibi, degistiremezler de" (Âyet: 56).

235-.......Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs edip söyle demistir: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti. Bana Süleyman el-A'mes, Ibrahim en-Nahaî'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'-ûd (R) "Rabb lerine vesile arayip duruyorlar*' (Âyet: 55) kavli hakkinda söyle demistir: Insanlardan bir topluluk, cinnlerden bir topluluga ibâdet ediyorlardi. Nihayet o cinnler Islâm Dîni'ne girdi, o insanlar ise cinnlerin dînine tutunup kaldilar.
Ubeydullah el-Escaî, Sufyân'dan; o da el-A'mes'ten yaptigi rivayette: "De ki: Allah *i birakip bos yere (tanri diye) söylediklerinizi çagirin" fikrasini ziyâde etti [349].

188- Bâb:

'Onlarin taptiklari da -hangisi Rabb Herine daha yakin (olacak) diye- bizzat vesile arayip duruyorlar, O'nun rahmetini umuyorlar, Oynun azabindan korkuyorlar. Çünkü O'nun azabi korkunçtur" (Âyet: 57).

236-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) su "Onlarin taptiklari da hangisi Rabb 'lerine daha yakin olacak diye bizzat vesile arayip duruyorlar... " âyeti hakkinda: Cinnden birtakim kimseler, baskalari ta-rafindan ibâdet ediliyorlardi, akabinde bunlar Islâm'a girdiler, demistir [350]

189- Bâb:

'Geceleyin sana gösterdigimiz o temasayi ancak insanlara bir fitne ve imtihan yaptik... " (Âyet: 60)

237-.......Sufyân ibnUyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs "Geceleyin sana gösterdigimiz o temasayi ancak insanlara bir fitne ve imtihan yaptik" kavlindeki rü'yâ hakkinda: O rü'yâ gözün gördügü âyetlerdir ki, Rasûlullah'a sefer ettirildigi gece gösterildi, demistir.
Ibn Abbâs, âyetin devamindaki' * Ve Kur 'ân 'da la 'net edilmis olan agaç" da zakkum agacidir, demistir [351].

190- Yüce Allah'in:'Sabah Namazini Da (Eda Et). Çünkü Sabah Namazi Sâhidlîdir" (Âyet: 78) Kavli Babi

Mucâhid:
"Kur'âneH-fecri", "Sabah namâzi'Mir, demistir.

238-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme ile Ibnu'l-Müseyyeb'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Cemâat namazinin tek

kisinin namazi üzerine fadli, yirmibes derecedir. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazinda birlesirler."
Ebû Hureyre: Isterseniz "Ve sabah namazini da. Çünkü sabah namazi sâhidlidir" âyetini okuyunuz, der idi.

191- Yüce Allah'in: Ümîd Edebilirsin, Rabb Hn Seni Hamdedilmis Bir Makaama Gönderecektir" (Âyet: 78) Kavli Babi [352]

239-.......Âdem ibn Alî söyle demistir: Ben Ibn Umer(R)'den isittim, söyle diyordu: Kiyamet gününde insanlar küme küme olurlar, her ümmet kendi peygamberinin ardina düserler (ve büyük peygamberlere): Yâ Fulân sefaat et, (Yâ Fulân sefaat et), derler. En sonu sefaat dilegi Peygamber(S)'e erisip nihayet bulur. Bu sefaat vakiasi Allah'in, Peygamberi Muhammed'i Mâkaamu Mahmûd'a gönderecegi eün vuku' bulur [353]

240-....... Suayb ibnu Ebî Hamza, Muhammed ibnu'1-Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Rasûlul-lah (S) söyle buyurmustur: "Her kim ezan okunurken tamâmini isitip dinledigi (ve müezzinin söyledigi kelimeleri söyleyip bitirdigi) zaman Allâhumme Rabbe hâzihVd-da'vetVt-tâmme ve's-salâtVl-kaaime âti Muhammeden eUvesîlete ve'l-fadîlete ve'b'ashu makaa-men Mahmûdenellezî vaadtehu (= Yâ Allah! Ey bu tam da'vetin ve kilinmak üzere olan bu namazin Rabb'i! Muhammed'e vesîleyi, fa-dîleti ihsan et, bir de kendisine va'd ettigin Makaamu Mahmûd'u verip oraya vardir -da sefaatçi kil-) diye duâ ederse, o kisiye kiyamet gününde sefaatim ulasir."
Bu hadîsi Hamza ibnu Abdillah, babasi Abdullah ibn Umer'-den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etti [354].

192- Bâb:

'De ki: Hakk geldi, bâtil zeval buldu. Sübhesiz ki, bâtil dâima zeval bulucudur" (Âyet: 8i).
"Yezhaku", "Yehliku", yânî "Helak olur" demektir.

241-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Mekke'nin fethi günü Peygamber (S) Mekke'ye girdi. Ka'be'nin etrafinda ibâdet için dikilmis (kursunla saglamlastirilmis) üç yüz aitmis put vardi. Peygamber elindeki bir deynekle bunlara dürtüyor ve söyle diyordu: "Hakk geldi, bâtil gitti helak oldu. Hakk geldi, hâlbuki (ölen bâtil) ne îcâda, ne de öleni diriltmeye muktedir degildir" [355].

193- Bâb:

'Sana ruhu sorarlar" (Âyet: 85) [356]

242-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in maiyyetinde Medine

tarlalarinda yürüyordum. Peygamber de hurma dalindan bir deynege dayaniyordu. O sirada birkaç Yahûdî tesadüf etti. Bâzisi bâzisina:
— Su ruhtan sorun, dedi. Diger bâzisi da:
— (Hayir sormayin) bu size iyilik getirmez (yâhud size sübhe verir), dedi.
Bâzisi da:
— Sizi hoslanmayacaginiz birseyle karsilamasin, dedi.
Sonunda O'na sorun dediler de, Peygamber'e ruhtan sordular. Peygamber kendini tuttu, onlara hiçbir cevâb vermedi. Ben O'na vahy indirilmekte oldugunu bildim de oldugum yerimde dikildim. Vahy inince Peygamber sunu söyledi: "Sana ruhu sorarlar. De ki: Rûh, Rabb 'imin emri cümlesindendir. Size az bir ilimden baskasi verilmemistir [357]

194- Bâb-.

'Namazinda pek bagirma, sesini pek de kisma; ikisinin arasi bir yol tut'* (Âyet: 110).

243-.......Ibn Abbâs (R) "Namazinda pek bagirma, sesini pek de kisma" kavli hakkinda söyle demistir: Bu âyet, Rasûlullah Mekke'de gizli yasarken indi. Rasûlullah sahâbîleriyle namaz kildigi zaman, Kur'ân okurken sesini yükseltiyordu. Müsrikler ise Kur'ân'i isitince hem Kur'ân'a, hem onu indirene, hem de Kur'ân kendisine gelene sövüyorlardi. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamber'ine hitaben: "Namazinda Kur'ân okurken sesini çok açiklama, pek de kisma, ikisinin arasi bir yol tut" buyurdu [358].

244-.......Bize Zaide ibnu Kudâme, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise(R): Bu "Sesini çok açiklama "kelâmi, dua hakkinda indi, demistir [359].

18- el-Kehf Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Ve Mucâhid söyle dedi:
'Takriduhum" (Âyet: 12), "Günes onlari terkediyordu"; Ve kâne lehu sumurun" (Âyet: 34), "O adamin baskaca geliri de vardi", yânî altin ve gümüsü vardi.
Mucâhid'den baskasi da söyle dedi: Ötre ile "es-Sumuru", "es-Semer"in cemâatidir.
"Bâhiun nefsehu" "Nefsini helak edecektin";
"Esefen", "Üzüntü duyarak": "Demek bu söze (Kur'ân'a) inanmazlarsa, bir üzüntü duyarak arkalarindan kendini tüketecektin" (Âyet: 6) [360].
"el-Kehf", dagda olan açiklik, magara; "er-Rakîm" (Âyet: 9), "Yazi", "Merkum" da "Rakm" masdarindan "Yazilmis sey" ma'nâsinadir.
"Onlarin kalblerini (sabr ve sebat ile hakka) baglamistik" (Âyet: 14), "Onlara sabr ilham etmistik".

"Eger inananlardan olmasi için onun kalbine rabita vermeseydik, az daha onu mutlak açiga vuracakti" (ei- Kasas: 10).
"Satatan", "Ifrâtan", "O takdirde and olsun ki, hakikatten uzaklasmis oluruz" (Âyet: i4); "el-Vasîd" (Âyet: is), magaranin giris yeri; bunun cem'i "Vesâid" ve "Vusud"dur; "Vasîd", "Kapi"dir da deniliyor;
"Mu'sadetun" (ei-Beied: 20), "Kapatilmis"; bu"Asade'l-hâbe" ve "Evsade = Kapiyi kapatti" fiilinden türemistir
(Müellif bunu istidrâden zikretti).
"Baasnâhum" (Âyet: 19), "Onlari dirilttik, yânî uyandirdik"; "Eyyuhâ ezkâ taâmen = Onun hangi yiyecegi daha temizse" (Âyet: 19): "O sehir ahâlîsinden hangisinin yiyecegi daha çoksa" demektir. Bu daha çok halâl olani ma'nâsinadir deniliyor, keza asil üzerine daha çok nemâli olani ma'nâsinadir da deniliyor.
Ibn Abbâs: "O iki bag mahsûlünü vermis, bundan birseyi zulmetmemisti" (Âyet: 34), yânî eksik birakmamisti
ma'nâsinadir, dedi.
Saîd ibn Cubeyr de Ibn Abbâs'tan olmak üzere: "er-Rakîm", kursundan yapilmis levha'dir, onlarin vâlîsi bu gençlerin isimlerini onun üzerine yazmis, sonra da o levhayi kendi hazînesine atmisti, demistir.
"Biz nice yillar onlarin kulaklarina (perde) vurduk"
(Âyet: ii): "Yânî, Allah onlari yillarca tam bir sükûn içinde uyuttu, onlar da uyudular."
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle dedi:
"Ve eletteilu"{$ü\âsî 2. bâbdan) "Tencû(= Kurtuldu, kurtulur)" ma'nâsinadir. Mucâhid de: "Mevtten",
"Kurtulacak yer, korunacak yer, siginak" ma'nâsinadir, dedi. "Onlar için va'dedilen bir zaman vardir ki, onun karsisinda hiçbir siginak bulamayacaklardir" (Âyet: 58). "Onlar Kur'ân dinlemeye tahammül edemiyorlardi" (Âyet: 101).

195- Azîz Ve Celîl Allah'in Su Kavli Babi:

'Insanin cedeli (husûmeti) ise herseyden fazladir (Âyet: 54) [361].

245-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Hüseyin'in oglu Alî haber verdi. Ona da babasi Hüseyin ibn Alî, Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den söyle haber verdi: Rasûlullah (S) bir gece Alî ile (kendi kizi ve Alî'nin esi olan) Fâtima'yi ziyaret etti de, onlara: "Siz ikiniz namaz kilmaz misiniz?" (diye teheccüd namazina tesvik) buyurmustur [362].
"Recmen bVl-gayb" (Âyet; 22), "Gayb taslamak": Apaçik belli olmadi, demektir. "Ve hâne emruhu furutan = Onun isi haddi asmakti" (Âyet: 28), "Pisman olmakti" demektir. "Surâdikuhâ = Cehennemin duvarlari- çepeçevre kendilerini kusatmistir" (Âyet: 29): Duvarlar ve büyük çadirlarla çevrilen hücre gibi. "Ve huve yuhâviruhu == Onunla konusurken" (Âyet: 33,37), bu, karsilikli konusmak, birbirine cevâb döndürmek ma'nâsina olan "Muhavere" masdarindandir.
"Ve lâkinnâ huve'llâhu Rabbî" (Âyet: 38), "Fakat ben (mü'mi-nim), O Allah benim Rabb'imdir. Ben

Rabb'ime hiçbir seyi ortak kosmam" demektir. Sonra "Ene"den elîfi hazfetti de iki nûn'dan birini digerinin içine girdirdi, böylece kelime "Lâkinnâ" oldu. "Ve ferrecnâ hilâlehumâ neheren - Biz o iki bagin arasindan bir de nehir fiskirttik" (Âyet: 33) buyuruyor. "Saîden zelekan" (Âyet: 40), "Üzerin-de ayak sabit olmayan kaypak bir toprak". "Iste bu makaamda nusrat ve hâkimiyet, hakk olan Allah 'indir, O sevâbca da hayirli, akibetçe de hayirlidir" (Âyet: 44), buradaki "Velayet", "el-Velî"nin masdari-dir; "Ukuben", "Akibet", "Ukbâ" ve "Ukbetun" hepsi birdir, "Âhiref've "Son" ma'nâsinadir. "Kibelen", "Kubulen" ve "Ka-belen": Gözleri önünde ve açiktan karsilamak ma'nâsinadir.
"Biz peygamberleri müjde verici ve korkutucu kimseler olmaktan baska bir sifatla göndermedik. Kâfir olanlar ise hakki bâtil ile yerinden kaydirmak için mücâdele ederler" (Âyet: 56). Buradaki "Li-yudhidû", "îzâle etmeleri için" demektir. "ed-Dahad", "Üzerinde ayak sabit olmaz kaypak sey" demektir.

196- Bâb:

"Bir zaman Mûsâ genç adamina söyle demisti: Ben iki denizin birlestigi yere varincaya kadar durmayip gidecegim, yâhud uzun zamanlar geçirecegim" (Âyet: 60).

"Hukuben"* "Zamanen" demektir. Bunun cem'i "Ahkaab'Mir [363].

246-....... Saîd ibn Cubeyr söyle dedi: Ben, Ibn Abbâs'a:
— Nevf el-Bukâlî, Hizir'in sahibi olan Mûsâ, Isrâîl ogullan'nin sahibi olan Mûsâ degildir iddiasinda bulunuyor, dedim.
Bunun üzerine Ibn Abbâs söyle dedi:
— Allah'in düsmani yalan söylemistir. Bana Ubeyy ibn Ka'b tah-dîs etti ki, o, Rasûlullah(S)'tan söyle buyururken isitmistir:
"Mûsâ Peygamber, îsrâîl ogullari içinde hitâb edici olarak ayaga kalkmisti. Kendisine:
— Insanlarin en âlimi kimdir? diye soruldu. Mûsâ:
— Benim,diye cevâb verdi.
Bu husustaki ilmi (Allah en iyi bilendir diyerek) Allah'a havale etmediginden dolayi, Allah ona itâb etti. Ve Allah ona: 'Iki denizin birlestigi yerde benim bir kulum var ki, o senden daha âlimdir' diye vahyettu Mûsâ:
— Yâ Rabb, ben ona nasil yol bulayim? dedi. Ona:
— Beraberinde bir balik alirsin, o baligi bir zenbîl içine koyarsin. Baligi nerede kaybedersen, iste o kul, oradadir! buyurdu.
Bundan sonra Mûsâ bir balik aldi, akabinde onu bir zenbîl içine koydu, sonra Mûsâ gitti, beraberinde kendisine hizmet eden genci Yûsâ ibn Nün da gitti. Nihayet (iki denizin birlestigi yerdeki) kayanin yanina geldiklerinde, ikisi de baslarini yere koyup uyudular. Balik zenbt-lin içinde debelendi ve zenbîlden siçrayip disari çikti, akabinde denize düstü. Allah ondan suyun akisini tuttu da deniz içinde kendine su künkü gibi (bir bosluk birakarak) yol açti. Nihayet deniz suyu onun üzerinde tak gibi oldu. Mûsâ uyaninca -arkadasi Yûsâ, Musa'ya ba-
iigi(n hârika isini) haber vermeyi unuttu.- O günlerinin kalani ile bütün gece gittiler, nihayet ertesi sabah olunca Mûsâ hizmetçisine:

— Kusluk yemegimizi getir, bu seferimizden yorgunluk duyduk, dedi."

Dedi ki: "Hâlbuki Mûsâ emrolundugu o yerin Ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamisti. Hizmetçisi:

—- Gördün mü, kayanin dibinde barindigimiz zaman baligin gittigini haber vermeyi unutmusum. Onu söylememi bana seytândan baskasi unutturmadi. Balik deniz içinde sasilacak bir surette yolunu alip yitti, dedi.

Ve baligin suya girmesinde balik için bir yol meydana geldigini söyledi. Deniz içinde böyle bir yolun meydana gelmesi Mûsâ ile gencine hayret edilecek birsey olmustu. Mûsâ:

— Zâten bizim arayacagimiz sey bu idi, dedi. Ve izlerinde geri döndüler."

Dedi ki: "Geldikleri yoldaki ayak izlerine basa basa döndüler. Nihayet o tasin yanma vardiklarinda, üzerine bir elbise örtülmüs bir zât gördüler. Mûsâ ona selâm verdi. Hizir da Musa'ya:

— Bu senin bulundugun yerde "Selâm" nereden? dedi. Oda:

— Ben Musa'yim, dedi. Hizir:

— îsrâîl ogullari'nin Musa'si mi? diye sordu.

— Evet, ben sana, sana ögretilmis olan rüsd ve hidâyetten bana da birsey ögretmen için geldim, dedi.

Hizir:

— Dogrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin yâ Mûsâ! Ben, Allah'in ilminden bana ögrettigi bir ilim üzerindeyim ki, onu sen bilemezsin, sen de Allah'in ilminden sana ögrettigi öyle bir ilim üzerindesin ki, onu da ben bilemem, dedi.

Mûsâ:

— Beni insâallah sabirli bulacaksin, sana hiçbir iste âsî olmayacagim, dedi.

Hizir:

— Eger bu surette bana tâbi' olacaksan, ben sana anip söyleyin-ceye kadar sen bana hiçbirsey sorma, dedi.

Bunun zerine Hizir ile Mûsâ (gemileri olmadigi için) deniz kiyisinda yürüyerek gittiler. Yanlarina bir gemi ugradi. Kendilerini gemiye yüklesinler diye gemicilerle söylestiler. Gemiciler Hizir'i tanidilar ve bu sebeble onlari ücretsiz olarak gemiye aldilar. Hizir ile Mûsâ gemiye bindiklerinde, Mûsâ, Hizir'in gemi levhalarindan (yâni tahtalarindan) birini keser ile sökmüs oldugunu gördü. Mûsâ hemen Hizir'a:

— Bu gemiciler toplulugu bizi gemilerine ücretsiz almislarken, sen onlarin gemilerine kasdedip içindekileri batirmak için mi gemiyi deliyorsun? And olsun sen büyük bir is yaptin, dedi.

Hizin

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi.

Mûsâ:

— Unuttugum seyden dolayi beni muâhaze edip cezalandirma
ve bana su arkadaslik isinde güçlük gösterme, dedi."

Râvî Ubeyy ibn Ka'b dedi ki: Rasûluüah (S): "Bu, Musa tarafindan olan unutmanin birincisi oldu" buyurdu.

Dedi ki: "O sirada bir serçe kusu geldi de geminin kenarina kondu ve denizden bir gaga su aldi. Hizir, Musa'ya:

— Benim ilmimle senin ilmin, A ilah 'in ilminden ancak su serçenin bu denizden eksilttigi sey

gibidir, dedi.
Sonra gemiden çiktilar, müteakiben onlar deniz kenarinda yürüdükleri sirada Hizir, oglanlarla beraber oynamakta olan bir oglan çocugu gördü. Akabinde Hizir o çocugun basini eliyle tuttu ve onu eliyle koparip, çocugu öldürdü. Mûsâ, Hizir'a:
— Tertemiz bir cani, diger bir can karsiligi olmaksizin öldürdün. And olsun sen çok kötü bir is yaptin, dedi.
Hizir:
— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi
ve: Bu, birinciden daha da siddetlidir, diye söyledi.
Mûsâ:
— Eger bundan sonra sana birsey sorarsam, artim benimle arkadaslik etme. O takdirde tarafimdan muhakkak bir özre ulasmis-sindir (benden ayrilmakta ma'ziretli sayümissindir), dedi.
Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkina vardilar ki, ora ahâlîsinden yemek istedikleri hâlde kendilerini misafir etmekten çekinmislerdi. Derken orada yikilmaga yüz tutmus bir duvar buldular. -Yikilmaga yüz tutmus ma'nâsma onun meyletmis oldugunu söyledi. - Hizir kalkip o duvari eliyle riogrultuverdi. Mûsâ ona:
— Bunlar öyle bir kavim ki, biz onlara geldik, onlar bizi doyurmadilar ve bizi misafir etmediler; isteseydin elbet buna karsi bir ücret alabilirdin, dedi
Hizir:
— Iste bu, benimle senin orandaki ayriliktir, dedi ve: Iste üzerinde sabredemedigin seylerin içyüzü budur (Âyet: 82)" kavline kadar
söyledi.
Rasûlullah (S): "Çok arzu ettik ki Mûsâ sabretmis olsaydi da aralarinda geçen maceranin haberlerini Allah da bize anlatsaydi" buyurdu.
Saîd ibn Cubeyr geçen senedle: Ibn Abbâs: "Önlerinde her saglam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardir" (Âyet: 79) seklinde okurdu,ve yine Ibn Abbâs: "Çocuga gelince, o bir kâfir idi, anasi ile babasi ise îmân etmis kimselerdi" (Âyet: 80) seklinde okurdu, demistir [364].

197- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Bunun üzerine onlar bu iki deniz arasinin birlesik yerine ulastiklarinda baliklarim unuttular. Balik deniz içinde bir delige dogru yolunu tutup gitmisti" (Âyet: 6i).
"Sereben", "Gidecek yol", "Yesrubu" da "Girer, gider" ma'nâsinadir. "Ve sâribun bVn-nehâr = Gündüz yoluna giden" (erRad: io) kavli de bu "Sereb" lafzindandir.

247- Bize Ibrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti. Bize Hisâm ibn Yûsuf haber verdi ki, ona da îbnu Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Ya'lâ ibnu Müslim ve Amr ibnu Dînâr, Saîd ibnu Cubeyr'den haber verdi. Ibnu Cureyc'in bu iki seyhinden herbiri arkadasi üzerine artirma yapiyordu. Ya'lâ ile Amr'dan baskalari da: Ben bu hadîsi Saîd ibn Cubeyr'den olmak üzere tahdîs ederken isittim, dedi.
Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Bizler, kendi evinde Ibn Abbâs'in yaninda bulunuyorduk. O:
— Bana sorunuz, dedigi zaman ben:

— Yâ Ebâ Abbâs! Allah beni sana feda etsin. Kûfe'de halka va'z ve haberler anlatan hikayeci bir adam var, ona Nevf deniliyor. Iste o zât, Hizir'in sahibi olan Mûsâ, îsrâîl ogullari'nin Musa'si degildir diye söylüyor, dedim.
Ibnu Cureyc dedi ki: Amr ibnu Dînâr'a gelince, o da Saîd'den yaptigi tahdîsinde bana söyle dedi: Ibn Abbâs:
— Allah'in düsmani olan o Nevf yalan söylemistir, dedi. Ya'lâ ibn Müslim ise yine Saîd'den yaptigi tahdîsinde bana söyle
dedi: Ibn Abbâs söyle dedi:
— Bana Ubeyy ibn Ka'b tahdîs edip söyle dedi: Rasûlullah (S): "Allah 'in rasûlü olan o Mûsâ aleyhi 's-selâm bir gün kavmine te'strli bir va'z ve Allah'in ibretli günlerini hatirlatma yapti, nihayet bu va'-zin te 'sîrînden gözler yas akitip kalbler incelince, Mûsâ eski hâline döndü. Bu sirada bir adam kendisine eristi de:
— Yâ Rasûlallah, yeryüzünde senden daha âlim bir kimse var mi? diye sordu.
Mûsâ:
— Hayir yoktur, dedi.
Mûsâ âlimligi Allah'a döndürmedigi için Allah onu azarladi. Kendisine Allah tarafindan:
— Evet, senden âlim vardir! denildi. Mûsâ:
— Yâ Rabb! O daha âlim kul neredthough? diye sordu. Allah:
— Iki denizin birlestigi yerdedir, diye cevâb verdi.
Mûsâ:
— Yâ Rabb, benim için bir alâmet yap da onun sayesinde bu âlim zâti bileyim, dedi."
Ibn Cureyc dedi ki: Amr ibnu Dînâr bana söyle söyledi: "Bu mekân üzerindeki alâmet, baligin senden ayrildigi yerdir (sen orada o zâta kavusursun), dedi."
Ya'lâ ibn Müslim ise bana söyle söyledi: "Kendisine ruh üfürü-lecek haysiyette ölü bir balik al, dedi. Mûsâ bir balik aldi, akabinde onu bir zenbîl içine koydu ve genç hizmetçisine:
— Ben seni ancak sununla mükellef tutuyorum: Bu baligin senden ayrilacagi yeri bana haber vereceksin, dedi.
O genç de:
— Sen beni çok birseyle mükellef kilmadin, dedi."
Iste bu zikri ulu olan Allah'in "Ve iz kaale Mûsâ ti-fetâhu... - Bir zaman Mûsâ genç adami Yûsâ ibn Nûn'a söyle demisti... "(Âyet:60)
kavlidir.
Ibn Cureyc dedi ki: Genç adamin ismini söylemek Saîd ibn Cureyc tarafindan degildir. Dedi ki: "Mûsâ bir kayanin gölgesinde, nemli bir toprakta istirahatte bulundugu sirada birden o balik zenbîlin içinde debelenip hareket etti. Mûsâ ise uyuyordu. Genç adami kendi kendine:
— Ben Musa'yi uyandirmam, dedi.
Nihayet Mûsâ kendiliginden uyandigi zaman ise hâdiseyi Mûsâ'ya haber vermeyi unuttu. Balik debelenip hareket etmis ve sonunda denize girmisti. Allah da o baliktan suyun akisini tutmus, hattâ baligin su içindeki izi tas içinde gibi olmustu."
Ibn Cureyc dedi ki: Amr ibnu Dînâr bana iste böyle "Sanki baligin izi bir tas içinde gibiydi" seklinde söyledi ve iki bas parmaklari arasiyle onlardan sonra gelen iki parmaklan arasini (yânî orta parmak ve ondan sonraki parmak arasini) halka yapip gösterdi...

"... Mûsâ genç adamina: Kusluk vakti yemegimizi getir. Bu yolculugumuzdan and olsun yorgun düstük, dedi" (Âyet: 62).

"Musa'nin genç adami Musa'ya:

— Allah senden yorgunlugu kessin! dedi."

Ibn Cureyc: Bu duâ cümlesi Saîd ibn Cubeyr'den degildir, demistir.

"Mûsâ, Yûsâ'ya baligin debelenmesi ve kaybolmasi kissasinin Hizir'in bulundugu yerin alâmeti oldugunu haber verince, ikisi beraber geldikleri yol üzerinde geriye döndüler, nihayet o kayaya ulastiklarinda orada Hizir'i buldular."

Ibn Cureyc dedi ki: Usmân ibn Ebî Süleyman bana: "Denizin ortasinda yesil bir kadife yaygi üzerinde" seklinde söyledi.

Saîd ibn Cubeyr yine geçen senedle söyle dedi: "Onu kendi elbisesiyle örtünmüs, elbisenin bir tarafini ayaklarinin altina, bir tarafini da basinin altina koymus olarak buldu. Mûsâ ona selâm verdi. O hemen yüzünden örtüyü açti ve:

— Benim topragimda selâm mi? Sen kimsin? dedi. Mûsâ:

— Ben Musa'yim, dedi. Hizir:

— fsrâîl ogullari'nin Musa'si mi? dedi. Mûsâ:

— Evet o, dedi. Hizir:

— Hâlin nedir, ne istiyorsun? dedi. Musa:

— Sana ögretilen rüsdden bana da ögretmen için geldim, dedi. Hizir:

— Tevrat'in senin elinde olmasi ve sana vahy gelmekte bulunmasi sana kâfi gelmiyor mu? Yâ Mûsâ! Bende bir ilim var ki onu senin bilmen yarasmaz, sende de öyle bir ilim vardir ki benim de onu bilmekligim lâyik olmaz, dedi.

Bu sirada bir kus gagasiyle denizden su aldi. Hizir yine:

— Vallahi benim ilmim ile senin ilmin, Allah 'in ilminin yaninda ancak su kusun gagasiyle denizden aldigi gibidir, dedi.

Nihayet bir gemiye bindikleri zaman, bu sahilin ahâlîsini diger sahile tasimakta olan birçok küçük gemiler buldular. Gemi sahihleri Hizir'i tanidilar da:

— O Allah'in iyi bir kuludur, dediler."

(Belki Ya'lâ ibn Müslim) dedi ki: Biz Saîd ibn Cubeyr'e: O Ha-dir (Hizir) midir? dedik. O: Evet o Hadir'dir, biz onu ücretle tasimayiz, diye söyledi.

"Geminin levhalarindan birini keserle sökmek suretiyle gemiyi deldi de, o söktügü levhanin yerine bir kazik soktu. Mûsâ ona:

— Sen onun insanlarini suda bogmak için mi gemiyi deldin? Ye-mîn olsun sen büyük bir is yaptin, dedi."

Mucâhid "Imrân" sözü hakkinda: "Büyük" ma'nâsinadir, dedi. "Hizir da ona:

— Ben sana, benim beraberimde sen asla sabredemezsin demedim mi?"

Birincisi (Mûsâ tarafindan) bir unutma oldu. Ortasi ise (eger bundan sonra sana birsey sorarsam., demesinden dolayi) bir sart; üçüncüsü ise (isteseydin elbette bir ücret alirdin demis oldugu için) bir kasid olmustur.

"Mûsâ:

— Unuttugum seyden dolayi beni muâhaze etme ve bana su arkadaslik isinde güçlük gösterme, dedi.

Sonra bir oglan çocugu ile karsilastilar. Hizir hemen onu öldürdü."
Ya'lâ ibn Müslim, geçen senedle dedi ki: Saîd ibn Cubeyr söyle dedi: "Hizir oynamakta olan birçok oglanlar buldu da onlardan kâfir ve zekî birini yakaladi, onu yere yatirdiktan sonra biçakla kesti. Mûsâ (evvelkinden daha siddetle reddederek):
— Sen tertemiz, günâh islememis ve bir can mukaabili de olmayan bir cani öldürdün mü? dedi."
Ibn Abbâs bu kelimeyi "Zekiyyeten, zâkiyeten müslimeten" seklinde okur idi. Bu senin "Gulâmen zâkiyen" sözün gibidir.
"Onlar yine gittiler ve yikilmaga yüz tutmus bir duvar buldular. Hizir o duvari dogrulttu."
Saîd ibn Cubeyr, Amr ibn Dinar'dan olmak üzere: "Hizir o duvari eliyle dogrulttu" dedi de, kendi elini söyle yukari kaldirip duvarin dümdüz oldugunu gösterdi.
Ya'lâ ibn Müslim: Ben Saîd ibn Cubeyr'in: "Hizir o duvara eliyle dokundu da duvar dümdüz oldu" dedigini saniyorum, dedi.
"Mûsâ Hizir'a:
— Eger isteseydin muhakkak bu duvari dogrultma karsiliginda bir ücret alirdin, dedi."
Saîd: "Kendisiyle yemek yiyebilecegimiz bir ücret alirdin " dedi. "Onlarin arkalarinda", "Onlarin önlerinde" demektir. Ibn Abbâs böyle "Onlarin önlerinde bir hükümdar vardi" seklinde okudu.
Ibn Cureyc dedi ki: Saîd ibn Cubeyr'den baskalari, o gemileri zorla alan melikin ismi Huded ibnu Buded oldugunu, öldürülen o çocugun isminin de Ceysûr oldugunu iddia ediyorlar.
"Her saglam gemiyi zorla alan bir melik vardi. Iste ben, gemi o hükümdara ugradigi zaman ayipli olmasindan dolayi onu terketme-sini istedim. Gemiciler o hükümdari geçtikleri zaman, bu delik gemiyi iyilestirdiler ve onunla faydalandilar (gemi ellerinde kaldi).1'
Râvîlerden kimi "O deligi karûre (yâni cam) ile kapattilar", dedi; kimi de "Zift ile kapattilar" dedi.
"O öldürülen çocugun ana-babasi iki mü'min idiler; çocuk ise
kâfir idi. Biz o mü'min ana-babayi bir azginlik ve kâfirlik bürüme-sinden, çocuk sevgisinin onlari, o çocugun dîni üzere ona mutâbaat etmelerinden endîse ettik. Istedik ki, onlarin Rabb'i bunun yerine kendilerine temizlikçe daha hayirlisini, merhametçe daha yakinim versin. Hizir bunu Musa'nin:
— Sen tertemiz bir nefsi mi öldürdün? sözüne münâsib olarak söyledi."
"Merhametçe daha yakini", yânî ana-baba, Allah'in ihsan edecegi çocukla, Hizir'in öldürdügü evvelki çocuktan daha fazla merhamete nail olacaklar ma'nâsmadir.
Saîd ibn Cubeyr'den baskasi: O ana-babaya, öldürülenin yerine bir kiz çocugu verildi, dedi. Dâvûd ibn Ebî Âsim ise birden fazla râ-vîden: O bir kiz çocugudur, diye söyledi (meshur olan da budur).

198- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Oradan geçip gittikleri zaman Mûsâ genç adamina:
Kusluk yemegimizi getir, bu yolculugumuzdan and olsun yorgun düstük, dedi. Genç: Gördün mü, kayaya sigindigimiz vakit ben baligi unutmusum. Onu söylememi seytândan baskasi unutturmadi. O sasilacak bir surette (denize atildi) deniz içinde yolunu tutup gitti, (Âyet: 62-63).
"De ki: Yaptiklari isler bakimindan en çok ziyana ugrayanlari, kendileri muhakkak iyi yapiyorlar sanarak dünyâ hayâtinda çalismalari bosa gitmis olanlari size haber vereyim mi?11 (Âyet: 103-104).

Buradaki "Sun'an", "Amelen" manasinadir. "Onlar bunlarin içinde ebedî kalicidirlar, oradan ayrilmak istemezler" (Âyet: ios). Buradaki "Hivelen", "Tahavvulen" ma'nâsinadir.
"Mûsâ: Iste, dedi, bizim arayacagimiz bu idi* Simdi izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler" (Âyet: 64); -yânî gelis yollarinin üzerindeki izlerine tâbi' olarak dündüler.-"Le kad cVte sey'en imran=And olsun ki, sen büyük
bir is yaptin" (Âyet: 713 "Le kad cVte seyden nukran=And olsun ki, sen çok kötü bir is yaptin" (Âyet: 74).
Bu iki âyetteki "Imran" ve "Nukran" lafizlari "Dâhiye", yânî "Belâ, felâket" ma'nâsmadir. "Yenkaddu", "Yenkaadu{= Yikildi)" (Âyet: 77) lafizlari "Dis yikildi, söküldü" ta'bîri gibidir.
"Le-tehizte", "Ve'ttehizte" (Âyet: 77) bir ma'nâya olup "Elbette alirdin" demektir. "Ruhmen" (Âyet: 81), "er- Ruhm "dandir, bu kelime mübalaga bakimindan "Rahmet"ten daha siddetli, daha kuvvetlidir. Biz "Ruhmen" lafzinin "RahînV'den türemis oldugunu saniyoruz. Mekke sehri "Umme Ruhm" diye çagrilir ki, bu "Kendisine devamli rahmet inen sehir" demektir [365].

248- Bana Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip söyle dedi: Bana Suf-yân ibnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ben Ibn Abbâs'a:
— Nevf el-Bukâlî, Isrâîl ogullarinin sahibi olan Mûsâ, Hizir'in sahibi olan Mûsâ degildir diye söylüyor, dedim.
Bunun üzerine Ibn Abbâs söyle dedi:
— Allah'in düsmani yalan söylemistir: Bize Ubeyy ibnu Ka'b tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Mûsâ Peygamber Isrâîl ogullan içinde hutbeye kalkmisti. Kendisine;
— Insanlarin en âlimi kimdir? diye soruldu. Mûsâ:
— Benim, diye cevâb verdi.
Bu husustaki ilmi (Allah en iyi bilendir diyerek) Allah 'a döndürmediginden dolayi Allah ona itâb etti (yânî onu azarladi). Ve ona:
— "Evet iki denizin birlestigi yerde kullarimdan bir kul var ki, iste o senden daha âlimdir" diye vahyetti.
Mûsâ:
— Yâ Rabb! Beni ona ulastiracak yol nasildir? dedi. Allah:
— Bir zenbîl içinde bir balik alirsin, artik baligi her nerede kaybedersen, iste orada baligin izini ta'kîb et (o en âlim kula kavusursun), buyurdu."
Rasûlullah söyle devam etti: "Mûsâyola çikti, beraberinde kendisine hizmet eden genci Yûsâ ibn Nûn da yola çikti. Yanlarinda balik oldugu hâlde yürüyüp, sonunda (iki denizin birlestigi yerdeki) kayaya ulastilar ve onun yaninda konakladilar."
Dedi ki: "Akabinde Mûsâ basini yere koyup uyudu".
Sufyân ibnu Uyeyne geçen senedle ve Amr'dan baskasinin -Katâde'nin- hadîsinde söyle demistir: "Kayanin dibinde bir pinar vardi ki, ona el-Hayyât denilir. Onun suyuna isabet eden hersey muhak-kak canlanip dirilir. Iste o baliga bu hayât pinarinin suyundan birkaç su serpintisi isabet etti" dedi [366].
"Balik hareket etti ve zenbtlin içinden siyrilip kurtuldu, denize girdi. Mûsâ uyandigi (ve gencin haber vermeyi unutup da bir müddet yürüyüp yorulduklari) "zaman genç adamina dedi ki: Kusluk

yemegimizi getir. Bu yolculugumuzdan and olsun yorgun düstük" (Âyet: 64).
Dedi ki: "Mûsâ Peygamber emrolundugu o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamisti. Genç adami Yûsâ ibn Nûn, Mûsâ'-ya:
— Gördün mü, tasin dibinde barindigimiz zaman ben baligi unutmusum. Onu söylememi bana seytândan baskasi unutturmadi. O sasilacak bir surette denize atildi, deniz içinde yolunu tutup gitti, dedi.
Mûsâ:
— Iste bizim arayacagimiz bu idi, dedi.
Simdi izlerinin üzerinde gensin geri döndüler (Âyet: 63-64). Nihayet o kayanin yanina ulastilar. Oradaki denizde baligin yittigi yolu, tâk (yânî bina kemeri) gibi buldular. Baligin deniz içinde böyle bir yol açmasi Musa'nin hizmetçisine hayret verici birsey olmustu. O kayanin yanina vardiklarinda bir de baktilar ki, bir elbiseye bürünmüs bir zât duruyor. Mûsâ ona selâm verdi. O zât:
— Bu senin bulundugun yerde selâm nereden? dedi. Mûsâ da:
— Ben Musa'yim, dedi. O zât:
— Isrâîl ogullan'nin Musa'si mi? diye sordu. Mûsâ:
— Evet, dedi, ve söyle devam etti: Sana ögretilen rüsd ve hidâyetten bana da birseyler ögretmen üzere sana tâbi' olayim mi? dedi.
Hizir ona:
— Yâ Mûsâ! Sende Allah 'in ilminden sana ögrettigi öyle bir ilim vardir ki, onu ben bilemem; bende de Allah'in ilminden bana ögrettigi öyle bir ilim vardir ki, onu da sen bilemezsin, dedi.
Mûsâ:
— Fakat yine de ben sana tâbi' olayim, dedi. Hizir:
— Eger bana tâbi' olacaksan, ben sana anip söyleyinceye kadar bana hiçbirsey sorma, dedi.
Bunun üzerine Hizir'la Mûsâ deniz kiyisinda yürüyerek gittiler. Yanlarina bir gemi ugradi. Hizir (gemiciler tarafindan) tanindi, bu sebebie gemiciler onlari navlunsuz olarak -ücretsiz olarak seklinde de söyler- kendi gemilerine yüklediler. Onlar da gemiye bindiler."
Dedi ki: "O sirada bir serçe kusu geminin kenarina kondu da gagasini denize daldirdi. Hizir Musa'ya:
— Benim ilmim, senin ilmin ve bütün mahlûkaatin ilmi, Allah '-in ilmi içinde ancak su serçenin gagasini daldirip denizden aldigi mik-dârdir, dedi."
Dedi ki: "Musa'ya ansizin olmadi ki, Hizir bir kesere dogru gidip, onunla gemiyi deldi. Mûsâ ona:
— Bu gemiciler toplulugu bizi navlunsuz olarak gemilerine almislarken, sen onlarin gemilerine kasdedip içindekileri batirmak için mi deliyorsun? And olsun sen büyük bir is yaptin (Âyet:7i) dedi.
Yine gittiler, bir de baktilar ki bir çocuk, diger çocuklarin beraberinde oynuyor. Hizir, o çocugun basini eliyle tuttu da onu kesip kopardi. Mûsâ, Hizir'a:
— Sen tertemiz bir cani, diger bir can karsiligi olmaksizin öldürdün ha? And olsun ki, sen çok kötü bir sey yaptin, dedi.
Hizir söyle dedi:
— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? Mûsâ:
—Eger, dedi, bundan sonra sana birsey sorarsam benimle arkadaslik etme. O takdirde tarafimdan muhakkak özre ulasmissindir.

Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkina vardilar ki, ora ahâlisinden yemek istedikleri hâlde kendilerini misafir etmekten çekinmislerdi. Derken yikilmak isteyen bir duvar buldular. O bunu eliyle söyle yapip derhâl dogrultuverdi (Âyet: 74-??). Mûsâ Hizir'a dedi ki:
— Biz bu memlekete girdik. Onlar bizi misafir etmediler ve bize yemek vermediler. Eger isteseydin elbet buna karsilik bir ücret alirdin.
Hizir da söyle dedi:
— Iste bu, benimle senin ayrilisimizdir. Sana üzerinde sabrede-medigin seylerin içyüzünü haber verecegim... (Âyet:77-82)*i.
Rasülullah (S -kissayi buraya kadar naklettikten sonra): "Çok arzu ederdik ki, Mûsâ sabretseydi de, aralarinda olan isler Allah tarafindan bizlere hikâye olunsaydi" buyurdu.
Dedi ki: Ibn Abbâs: "Önlerinde her saglam gemiyi zorla almakta olan bir melik vardi. Oglana gelince, o bir kâfir idi" seklinde okurdu.

199- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"De ki: Yaptiklari isler bakimindan en çok ziyana ugrayanlari size haber vereyim mi?" (Âyet: 103) [367].

249-.......Mus'ab ibn Sa'd ibn Ebî Vakkaas söyle demistir: Ben babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a "De kî: Ameller bakimindan en çok ziyana ugrayanlari size haber vereyim mi?" kavlinden sordum: Onlar Harûriyye taifesi midir? dedim.
Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R):
— Bu en çok ziyana ugrayanlar Harûrîler degildir. Bu büyük ziyana ugrayanlar Yahûdîler'le Nasrânîler'dir, Yahûdîler'e gelince, onlar Muhammed'i yalanlamislardir. Nasrânîler ise cennete kâfir olmuslar da cennette hiçbir yiyecek ve içecek yoktur demislerdir. Harûrîler ise, kuvvetli bir te'mînât ile desteklemelerinin ardindan Allah'in ahdini (Allah'a verdikleri sözü) bozanlardir, dedi.
Sa'd, onlara "Fâsiklardir" diye isim verir idi [368].

200- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

O en çok ziyana ugrayanlar, Rabb Herinin âyetlerini ve O*na kavusmayi inkâr edip de (hayir nâmina bütün) yaptiklari bosa gitmis olanlardir ki, biz kiyamet gününde onlar için hiçbir ölçü tutmayacagiz" (Âyet: 105).

250-.......el-Mugîre ibnu Abdirrahmân haber verip söyle dedi:
Bana Ebû'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Su muhakkak ki, kiyamet gününde iri bedenli, semiz bir kisi (hesâb yerine) gelecektir ki, o, Allah yaninda sivrisinegin kanadi agirliginda (bir sevâb) tartmaz. "
Ebû Hureyre yâhud Rasûlullah: Ey mü'minler, su âyeti okuyunuz: ' 'Biz kiyamet gününde onlar için hiçbir ölçü tutmayacagiz" dedi [369].

Ve Yahya ibn Bukeyr'den; o da el-Mugîre ibn Abdirrahmân'-dan; o da Ebû'z-Zinâd'dan olmak üzere bu hadîsin benzerini rivayet etmislerdir.

19-Meryem Sûresi ("Kâf-Hâ-Yâ-Ayn-Sâd") [370]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Ibn Abbâs söyle dedi: "Onlar bize gelecekleri gün neler isitecekler, neler görecekler!" (Ayet: 38>; Allah sunu buyuruyor: Onlar (yânî kâfirler) bu günde (bu dünyâ gününde hakki) isitmiyorlar ve görmüyorlar, onlar apaçik bir sapiklik içindedirler. Ibn Abbâs "EsmV bihim ve ebsir" kavlini kasdediyor. Kâfirler (isitmenin ve görmenin fayda vermeyecegi) o kiyamet gününde pek isitici ve pek görücüdürler. "Ibrahim'in babasi dedi ki: Ey Ibrahim,
benim tanrilarimdan yüz mü çeviricisin? And olsun ki, vazgeçmezsen seni muhakkak taslarim..." (Âyet: 46),
buradaki "Muhakkak seni taslarim", "Muhakkak seni kötülerim" ma'nâsinadir.
"Biz onlardan evvel nice nesiller helak ettik ki, onlar mal ve metâ'ca da, gösterisçe de daha güzeldiler" (Ayet: 74), buradaki "Esasen", "Mal ve meta'"; "Rien", "Manzara, yânî gösterisçe" demektir.
Ebû Vâil söyle dedi: Meryem "Takf"in "Akil sahibi (ve kötü fiilden vazgeçici)" oldugunu bildi de, bu sebeble "Dogrusu ben senden Rahmân(olan Allah) 'a siginirim; eger sen fenaliktan hakkiyle sakinan isen, dedi" (Âyet: 18)
Sutyân ibn Uyeyne söyle dedi: "Görmedin mi biz kâfirlerin basina, kendilerini alabildigine (günâha tahrik ve) tehyîc eden seytânlari gönderdik" (Ayet: 83), buradaki
"Teuzzuhum ezzen", "Onlari alabildigine ma'siyetler islemeye sevkeder" demektir.
Mucâhid de: "Le kad cVtum sey'en idden = And olsun ki, siz pek çirkin birsey söylediniz" (Ayet: 89), buradaki "Idden", "Pek egri" ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs: "Günahkârlari ise susuz olarak cehenneme sürecegiz" (Âyet. 86), buradaki "Virden", "Susuzlar olarak"; "Esasen" (Ayet: 74), "Mal"; "Idden", "Büyük bir söz"; "Rizken" (Aya: 9S), "Savtan(= Hafif ses)" ma'nâsinadir, dedi.
Mucâhid: "De ki: Kim sapiklik içinde ise Rahman (olan Allah) onufn dünyaliginin ipini) uzattikça uzatir... "(Ayet: 75), buradaki "Fe'l-yemdud", "Onu terkeder" ma'nâsmadir, dedi.
Mucâhid'den baskasi da söyle dedi: "Sonra arkalarindan öyle kötü bir nesil geldi ki, namazi biraktilar, sehvetlerine uydular. Iste bunlar da azginliklarinin cezasina ugrayacaklardir" (Ayet: 59), buradaki "Gayyen", "Husrân (= Serr, ziyâri)";
"Bukiyyen" (Âyet: 58), "Bâkf'nin cemâati olup "Aglayicilar", "Suliyyen" (Âyet: 70), bu "Atese girmek ve yanmak" ma'nâsina olan "Saliye, Yaslâ"nin masdaridir. "Nediyyen" (Ayet: 73) ve "en-Nâdî" bir olup, "Meclis ve topluluk" ma'nâsinadir.

201- Yüce Allah'in: 'Sen Onlari Hasret Günü Ile Korkut... " (Ayet: 39) Kavli Babi

251-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kiyamet günü ölüm,

akli karali alaca bir koyun suretinde getirilir. Akabinde bir nida edici:
— Ey cennet ehli! diye nida eder.
Cennetlikler hemen boyunlarini uzatip baslarini ona dogru kaldirir ve ona bakarlar. Nida edici o koça isaret ederek:
— Sizler bunu taniyor musunuz? der. Onlar, hepsi onu görmüs olarak:
— Evet taniyoruz, bu ölümdür, derler. Bundan sonra nidâci:
— Ey nâr ehli! diye nida eder.
Onlar da boyunlarini uzatip baslarini kaldirarak ona dogru bakarlar. Nidâci yine o koyunu isaret ederek:
— Sizler bunu taniyor musunuz? diye sorar. Onlarin hepsi de koyunu görmüs olduklari hâlde:
— Evet taniyoruz; bu, ölümdür, derler. Akabinde o bogazlanir. Bundan sonra:
— Ey cennet ehli! Cennette ebedî yasayacaksiniz, artik ölüm yoktur. Ey ates ehli! Sizler de yerinizde ebedîsiniz, artik ölüm yoktur,
der."
Bundan sonra Rasûlullah su âyeti okudu: "Sen onlari ilâhî emrin yerini buldugu vakit ile; hasret (ve pismanlik) günü ile korkut. Onlar hâlâ gaflet içindedirler, onlar hâlâ îmân etmiyorlar. "
Rasûlullah bu âyeti okurken: "Iste bunlar (yâni gaflette olanlar) dünyâ ehlidir" demistir [371].

202- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ve biz (elçiler) senin Rabb'inin emri olmadikça inmeyiz. Önümüzde, ardimizda ve ikisinin arasinda ne varsa hepsi O'nundur..." (Âyet:64)

252-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Cibril'e:
— "Ve bizi ziyaret etmekte oldugundan daha çok ziyaret etmene ne mâni' oluyor?" dedi.
Iste bunun üzerine su âyet indi: "Bizler senin Rabb 'inin emri olmadikça inmeyiz. Önümüzde ardimizda ve ikisi arasinda ne varsa hepsi O'nundur. Senin Rabb'in unutkan degildir" [372].

203- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Su, âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adami gördün mü?" (Âyet: 77).

253- Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'mes'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan tahdîs etti ki, Mesrûk söyle demistir: Ben Habbâb ibnu'l-Erett'ten isittim, söyle dedi: Ben el-Âs ibn Vâil'e geldim de onun yaninda bulunan bir hakkimi ödemesini istiyordum. O:
— Sen Muhammed'e küfretmedikçe, sana alacagini vermem, dedi.
Ben de:
— Sen ölüp de sonra diriltilinceye kadar ben O'na küfretmem, dedim.
O:
— Ben öldükten sonra diriltilecek miyim? dedi. Ben:

— Evet diriltileceksin, dedim. O:
— Öyleyse sübhesiz orada benim malim ve çocugum olacaktir. Ben alacagim sana orada vereyim, dedi.
Bunun üzerine bu âyet indi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adami gördün mü?"
Bu hadîsi su bes kisi: Sufyân es-Sevrî, Su'betu'bnu'l-Haccâc, Hafs ibnu Giyâs, Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazim ve Vekî\ Süleyman el-A'mes'ten rivayet etmislerdir.

204- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'O, gayba mi vâkif, yoksa Rahman hn yaninda bir ahid mi edinmis?" (Âyet: 78)
"Afiden", "Mevsikan", yâni "Te'minâf'tir, dedi.

254-....... Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'mes'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan haber verdi ki, Habbâb (R) söyle demistir: Ben Mekke'de demirci idim. Âs ibn Vâil es-Sehmî'ye bir kiliç yap-mistim. Ona geldim de kiliç yapma ücretini ödemesini istiyordum. Bana:
— Sen Muhammed'e küfredinceye kadar ben ücretini sana vermem, dedi.
Ben de:
— Ben Muhammed'e Allah seni öldürüp de sonra diriltmedikçe küfretmem, dedim,
O:
— Allah beni öldürdügü ve sonra da dirilttigi zaman, benim, malim ve çocugum olur, dedi.
Bunun üzerine Allah sunu indirdi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adami gördün mü? O, gayba mi muttali' olmus, yoksa Rahman (olan Allah) katinda bir ahid mi edinmis?*'
"Ahden", "Mevsikan" demektir, dedi.

eî-Escaî, Sufyân'dan yaptigi rivayetinde "Kiliç" ve "Mevsikan" isimlerini söylemedi [373].

205- Bâb:

'Hayir, öyle degil. Biz onun söyleyegeldigi sözü yazariz, azabini da uzattikça uzatiriz" (Âyet: 79).

255-........ Ben Ebu'd-Duhâ'dan isittim; o, Mesrûk'tan tahdîs ediyordu ki, Habbâb (R) söyle demistir: Ben Câhiliyet devrinde demirci idim. Benim Âs ibn Vâil üzerinde bir (kiliç yapma ücreti) alacagim vardi.
Râvî dedi ki: Habbâb, bu alacagini ödemesi için Âs ibn Vâil'e geldi. Âs:
— Sen Muhammed'e küfretmedikçe ben alacagini sana vermem, dedi.
Habbâb da:
— Vallahi ben Muhammed'e, Allah senin canini alip, sonra da sen tekrar diriltilmedikçe küfretmem, dedi.
Âs:
— Öyleyse sen beni, ölecegim, sonra da diriltilecegim ve bana mal ve çocuk verilinceye kadar

birak da ben borcumu sana orada öde-yeyim, dedi.
Akabinde bu âyet indi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adami gördün mü?"

206- Bâb: Azîz Ve Celîl Allah'in Su Kavli:

"Onun söyler olduguna biz mîrâsçi olacagiz ve o bize tek basina gelecektir" (Âyet: 80).
Ibn Abbâs: "Daglar dagilip çökecektir", "Yikilacaktir" ma'nâsinadir, dedi.

256-....... Bize Vekî', el-A'mes'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Habbâb (R) söyle demistir: Ben demirci-kuyumcu bir adam idim. Âs ibn Vâil üzerinde bir alacagim vardi. Ben ona gelip alacagimi istiyordum. Bana:
— Muhammed'e küfretmedikçe ücretini ödemem, dedi. Habbâb dedi ki: Ben de ona:
— Sen ölünceye, sonra da diriltilinceye kadar ben Muhammed'e asla küfretmem, dedim.
Âs ibn Vâil:
— Ben ölümden sonra diriltilecek isem, orada malima ve çocuklarima döndügüm zaman alacagim sana ödeyecegim, dedi.
Habbâb dedi ki: Bunun üzerine su âyetler indi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adami gördün mü? O gayba mi vâkif, yoksa Rahman (olan Allah) katinda bir ahid mi edinmis? Hayir öyle degil, biz onun söyleyegeldigi sözü yazariz, azabini da uzattikça uzatiriz. Onun söyler olduguna (yâni mallarina) biz mîrâsçi olacagiz ve o bize tek basina gelecektir' (Âyet:77-80).

20- Tâhâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ibn Cubeyr ve ed-Dahhâk ibnu Muzâhim: Nabatiyye dilinde "Tâhâ", "Yâ raculu" ma'nâsinadir, dediler [374].
Mucâhid söyle dedi:
"Elkaa" (Âyet: 65), "Yapti" demektir. Bir harfi nutkedemeyip söyleyemeyen yâhud kendisinde temteme yâhud fe'fee nev'inden pepelik olan herkese "Dilinde ukde, yâni dügüm vardir" denilir (Âyet: 27) [375].
"Üsdüd bihî ezrî" (Âyet: 3i), "Onunla sirtimi kuvvetlendir".
"Fe-yeshatekum" (Âyet: 6i), "Sizi helak eder, kökünüzü hazir".
' 'Dediler ki: Bunlar herhalde iki sihirbazdir ki, sizi büyüleriyle yerlerinizden çikarmak ve en serefli, en üstün dîninizi gidermek istiyorlar" (Âyet: 63), buradaki "el-Muslâ", "el-Emsel"in müennes kilinmisidir; "Tarîkatikumul-muslâ", "En serefli, en yüksek olan dîninizi gidermek istiyorlar" diyor; "Huzu'l-muslâ" denilir ki "En üstün olani al" demektir. "Onun için bütün tuzaklarinizi bir araya toplayin. Sonra saff hâlinde gelin... " (Âyet: 64). "Sen bu gün saffa geldin mi?" denilir ki, kendisinde namaz kilinan musallayi kasdeder.

"Fe-evcese fi nefsihî hîfeten Mûsâ = Onun için Mûsâ, içinde bir nevV korku hissetti" (Âyet: 67), bir korku gizledi. Bu "Hîfeten" kelimesinin asli "Havfeten"dir, hâ'nin kesresinden dolayi vâv gitti de "Hîfeten" oldu.
-SIZI muhakkak hurma dallarina asacagim" (Âyet: ?i), buradaki "Fî cuzûVn-nahli", "Âlâ cuzûi'n-nahl(= Hurma dallari üzerine)" ma'nâsinadir. "Fe mâ hatbuke yâ Sâmiriyyu = Senin kalbin ne idi yâ Sâmirî" (Âyet: 95), yânî "Seni yaptigin ise sevkeden ne idi?" "Misâse" (Âyet: 97), "Ona dokundu, temas etti" ma'nâsina olan (mufâale babindan) "Mâssehu"nun masdaridir.
"Üstüne düsüp taptigin tanrina bak! Biz onu cayir cayir yakacagiz, sonra onu parça parça edip denize atacagiz"
(Âyet: 97), buradaki "Le-nensifennehû", "Le-nezriyennehu (= Onu toz hâlinde dagitip ezerek savuracagiz)"
ma'nâsinadir. "Sana daglari sorarlar. De ki: Rabb'im onlari ufalayip savuracak da yerlerini dümdüz bir toprak hâlinde birakacak, onlarda ne bir inis, ne de bir yokus göremeyeceksin" (Âyet: 105-107). Buradaki "Kaaansaf saf an", "Üzerinde su yükselecek yer, düz ve bitkisiz arazî" ma'nâsinadir.
Mucâhid söyle dedi:
"Dediler ki: Biz sana verdigimiz sözden kendimize mâlik olarak caymadik. Fakat biz o kavmin zînetinden birtakim agirliklar yüklendik de onlari atese atmistik.
Sâmirî de (kendi zînetini) böylece atmisti" (Âyet: 87), buradaki "Evzâren", "Agirliklar", "Min zînetVl- kavmi", "Fir'avn ümmetinden âriyeten almis olduklari (altin, gümüs) zînet esyalari"; "Fe-kazeftuhâ", "Ben
yapti" ma'nâsinadir.
"Mûsâ onlari unuttu" (Âyet: ss) -yânî Sâmirî ve ona uyanlari-. Onlar: Mûsâ buzagi olan Rabb'de hatâ etti, yanildi (yânî onu burada aramadi da Tûr'a aramaya gitti), diyorlar.
"Hulâsa: O, kendilerine bögüren bir buzagi heykeli döküp çikarmisti. 'Iste sizin de, Musa'nin da tanrisi budur! Fakat Mûsâ unuttu' demislerdi. Bilmiyorlar edemiyor, onlara ne bir zarar, ne de bir fâide vermek kudretine mâlik olamiyordu" (Âyet: 88 89), yânî o buzagi heykeli, onlara hiçbir söz döndüremiyor.
"O gün Rahman için sesler kisilmistir, artik, bir hisirtidan baska birsey isitemezsin" (Âyet: ios>, buradaki "Hemsen", "Ayaklarin yere düsme sesi" ma'nâsinadir.
"O: 'Rabb'im, beni niçin kör hasrettin? Hâlbuki ben hakîkaten görücü idim' demistir" (Âyet: 125),yânî "Beni hüccetimden kör olarak hasrettin, Hâlbuki ben dünyâda görücü idim" demistir. îbn Abbâs, su âyet hakkinda söyle dedi:
"Hani o bir ates görmüstü de ailesine: Siz burada durun. Hakikat ben bir ates gördüm. Belki ondan size bir kor getirir, yâhud atesin yaninda bir yol (gösterici) bulurum demisti" (Âyet: 10). Mûsâ ve ehli, anasinin bulundugu Misir'a giderlerken Tûvâ vâdîsinde konak etmis, karanlik ve soguk bir gecede yollarini sasirip kaybetmislerdi. Iste o zaman Mûsâ "Eger ben o atesin yaninda yol gösterecek bir kimse bulamazsam, size isinacaginiz bir ates parçasi getiririm" demistir.
Sufyân ibn Uyeyne de söyle demistir: "Emselehum tarîkaten" (Âyet: 104), "Görüs ve amelce en âdil olani" ma'nâsinadir. Ibn Abbâs söyle demistir: "Kim bir müzmin olarak iyi iyi amellerde bulunursa o hiçbir zulümden de ezilmekten de korkmaz" (Âyet: 1121, buradaki "Zulmen" ve "Hedman", zulme ugratilmaz ve hasenelerinden bir eksiltme yapilmaz ma'nâsinadir. "Onlarda ne bir inis, ne de bir yokus göremeyeceksin. O gün O da 'vetçiye -

kendisine hiçbir muhalefet göstermeksizin uyup, izinden gideceklerdir" (Âyet: 107-108), buradaki "ivecen", "Vâdî", "Emten", "Yükselen tepe"; "Slratehe'l-ûtö" (Âyet: 21), "Ilk haleti, ilk sekli"; "Ulu'n-nuhâ" (Âyet: 54,58) -"Akillar sahihleri"- "Takva sahihleri"; "Maîsen danken" (Âyet: 124), "Dar ve sikintili bir yasama", "Bedbahtlik" ma'nâsinadir.
"Benim gazabim da kimin üzerine vâcib olursa, muhakkak kî o (helak uçurumuna) yuvarlanmistir" (Âyet: si), buradaki "Hevâ", "Sakiye", yânî "Bedbaht oldu" ma'nâsinadir.
"Çünkü sen mukaddes vâdîde, Tûvâ'dasin" (Âyet: 12),
"Sen, mübarek vâdî olan Tûvâ'dasin" demektir.
"Tuvâ", vâdînin ismidir, "Bi-melkinâ" (Âyet: 87)
"Bi-emrinâ(= Kendi emrimizle)" demektir. "Mekânen SUVen" (Âyet: 58),
"Aralarinda orta bir yer" ma'nâsinadir.
"Onlara denizde kuru bir yol aç diye vahyetmistik" (Âyet: 77), buradaki "Yebesen" ve "Yâbisen" bir ma'nâya olup "Kuru" demektir. "Sonra da (hakkindaki) takdire göre sen buraya geldin ey Mûsâ" (Âyet: 90), buradaki "Ala kaderin", "(Takdir ettigim) bir va'de göre" demektir. "Lâ teniyâ fî zikri = Beni hatirlamakta gevseklik göstermeyin" (Âyet: 42), yânî zayiflamayin.
"En yefruta aleynâ= Onun bize karsi asiri gitmesinden korkuyoruz" {Âyet: 45), yânî "Ukubette asiri gitmesinden.." demektir.

207- Yüce Allah'in:'Ben Seni Kendim Için Seçtim" (Âyet: 41) Kavli Babi

257-.......Muhammed ibn Sîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Âdem ile Mûsâ bulustular da, Mûsâ, Âdem'e:
— Sen (kendi sekaavetinle) insanlari bedbaht eden ve onlari cennetten çikaran kimsesin, dedi.
Âdem de ona;
— Sen Allah 'in elçilik vermekle seçkin kildigi ve kendisi için süzüp seçtigi, üzerine Tevrat indirdigi bir kimsesin, dedi.
Mûsâ:
— Evet (öyledir), dedi.
Âdem:
— Sen (Tevrat'ta benim isledigim) hatîeyi buldun ki, o hatîe, benim üzerime Allah beni yaratmazdan önce takdir edilip yazilmisti,
dedi."
Böylece Âdem, Musa'ya delîl ve burhanla gâlib oldu" [376].
"el'Yemmu" (Âyet: 39), "Deniz" ma'nâsinadir.

208- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"And olsun ki, biz Musa'ya: 'Kullarimla geceleyin yolaçik da -yetismelerinden korkmayarak, (bogulmaktan da)
endîse etmeyerek- onlara denizde kuru bir yol aç' diye vahyetmisizdir. Derken Fir'avn ordulariyle birlikte arkalarina düstü, deniz de kendilerini nasil kapladiysa öylece kaplayiverdt Fir'avn, kavmini

saptirdi ve onlari dogru yola iletmedi" (Âyet: 77-79».

258-....... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Medîne'ye geldigi zaman, Yahudiler âsûrâ orucu tutuyorlardi. Rasûluilah onlara:
— "Bu oruç nedir?" diye sordu. Yahudiler:
— Bu, Mûsâ Peygamber'in Fir'avn'a gâlib geldigi gündür, dediler.
Bu cevâb üzerine Peygamber (S):
— "Biz müslümânlar Musa'ya Yahûdîler'den daha yakiniz, onun için bu gün oruç tutunuz" buyurdu [377].

209- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"(Biz de Adem'e: Hiç sübhesiz ki, bu senin de, zevcenin de düsmanidir.) Bundan dolayi o sakin sizi cennetten
çikarmasin. Sonra zahmete düsersin, demistik" (Âyet: 117).

259-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurdu:
"Mûsâ, Âdem'le hüccet yarisina girip çekisti de Âdem'e hitaben:
— Sen günâhin sebebiyle insanlari cennetten çikaran ve onlari dünyâ zahmetleriyle bedbaht kilan zâtsin, dedi."
Dedi ki: "Âdem de:
— Yâ Mûsâ! Sen de Allah 'in elçiligi ve kelâmi ile seçmis oldugu zâtsin. Öyle iken sen Allah'in beni yaratmasindan önce üzerime yazdigi yâhud beni yaratmadan evvel üzerime takdir etmis oldugu bir isten dolayi beni kiniyor musun? dedi."
Rasûlullah (S): "Âdem, Musa'ya delil ve burhanla gâlib oldu" buyurdu [378].

21- el-Enbiyâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

260-....... Bize Su'fae tahdîs etti ki, Ebû Ishâk söyle demistir:
Ben Abdurrahmân ibnu Yezîd'den isittim. Abdullah ibn Mes'ûd (R): Benû Isrâîl güresi, el-Kehf, Meryem, Tâhâ ve el-Enbiyâ Sûreleri; bu bes sûre ilk atiklerdendirler (Mekke'de iki inenlerdendirler) ve bunlar benim ilk ezberledigim kadîm servetimdendirler, demistir [379].
Katâde: "Derken o bunlari parça parça etti'* (Âyet:58), buradaki "Cuzâzen", îbrâhîm o putlari parça parça etti ma'nâsinadir.
el-Hasen el-Basrî de: "Ve bütün bunlar kendi feleki içinde yüzmektedirler" (Âyet:33), buradaki "Felek", ip bükme âletinin döndügü boslugun benzeridir; "Yeshabûn", "Devrederler" ma'nâsinadir, dedi.
Ibn Abbâs da: "Hani kavmin davari geceleyin çobansiz olarak ekin içinde yayilmisti" {Âya:^8),

buradaki "Nefeset", "Otlamisti"; "Ve lâ hum minnâ yushâbûn - Bizden ise onlar hiç sabâhat gösterilmezler" (Âyet:43), buradaki "Yeshabun", "Men' olunmazlar" ma'nâsinadir. "Inne hâzihi ummetukum ummeten vâhideten = Hakikat su, bir tek dîn olarak sizin dîninizdir" (Ayev.92), Ibn Abbâs: Bu, "Dîniniz, bir tek dîndir" ma'nâsinadir, dedi.

îkrime: "Siz de, Allah'i birakip tapmakta olduklariniz da hiç sübhesiz ki cehennemin odunlarisiniz, siz oraya gireceksiniz" (Âyet:58), buradaki "Hasebu", Habes dilinde "Hatab", yânî "Odun" ma'nâ-sinadir, dedi.

Ikrime'den baskasi da söyle dedi: "Fe lemmâ ahassû beysenâ = Onlar azabimizi hissettikleri zaman... " (Âyet:i2), buradaki "Ehassû", "Hissettim" ma'nâsmdan türemis olup "Onun vukuunu bekledikleri zaman" ma'nâsinadir. "Hâmidîn", "Ocaklari sönmüsler"; "Hasîd", "Kökleri kazinmislar" (Âyet:i5) ma'nâsinadir. Bu "Hasîd" lafzi, tekil, tesniye ve cemi' ma'nâsina gelir. "Onun huzûrundakiler kendisine ibâdet etmekten asla kibirlenmezler ve yorulmazlar" (Âyei:i9), buradaki "Lâyestahsirûn", "Yorulmazlar" ma'nâsinadir. "Hasîr(= Yorgun)" ve "Hasertu baîri(= Devemi yordum)" ta'bîrleri bu ma'nâdandir.

"Min kuflifeccin amîk = Her uzak yoldan "(ei-Hacc:27)'deki "Amîk", "Baîd" yânî "Uzak" ma'nâsinadir. "Summenukisû" (Âyet:65), "Sonra yine kafalarini döndürdüler" ma'nâsinadir. "Biz Davud'a sizin için muharebenin siddetinden korumak için giyecek san'atini ögrettik*' (Âyet:80), "Zirhlar örme san'atini ögrettik" demektir.

"Ve takattaû emrahum beynehum = Aralarindaki (dîn) islerinde firka firka, hizib hizib oldular" demektir. "Lâ yesmeûne hasîsehâ = Bunlar cehennemin gizli sesini bile duymazlar" (Âyet:i02), buradaki "el-Hasts", "el-Hiss", "el-Cersu", "el-Hemsu"; hepsi de bir ma'nâya olup "Gizli ses" demektir.

"Âzannâke mâ minnâ min sehidin =Sana bildirdik, bizden ftif-bir sâhidyoktur" (FussüctAi), bunu "Onlar yine yüz çevirirlerse, deki: Size müsavat üzere bildirdim.." (Âyet:i09)'daki "Âzantukum "un ma'-nâsini belirtmek için getirmistir.

"Âzannâke", "Sanabildirdik", "Âzantukum", "Size bildirdim" demektir. Ona bildirdigin zaman sen ve o bilgide müsâvî olursun da gadr (yâni zulm) etmezsin.

Mucâhid de söyle dedi: "Le-allekum tus'elûne Çünkü sorguya çekileceksiniz" (Âyet:i3), "Içinde bulundugunuz hâl size anlatilacak" demektir. ' 'Bunlar O 'nun rizâsina ermis olandan baska kimseye sefaat etmezler" (Âyet:28), buradaki "Irtedâ", "Radiye" yânî "Razi oldu" demektir. "O zaman babasina ve kavmine: Sizin tapmakta oldugunuz bu heykeller nedir? demisti. Onlar: Biz atalarimizi bunlarin tapi-cilari olarak bulduk, dediler. Ibrahim: And olsun siz de, atalariniz da apaçik bir sapiklik içindesiniz, dedi" (Âyet: 52-54). Buradaki "Temâsîl", "Tapilan heykeller, putlar" ma'nâsinadir [380]. "es-Sicillu" Â "es-Sahîfe" ma'nâsinadir.

210- Bâb:

"(Hatirla o günü ki, biz gögü kitâblarin sahîfesini dürüp büker gibi dürecegiz.) Ilk yaratisa nasil basladiksa, üzerimizde hakk bir va'd olarak, yine onu iade edecegiz- Hakikatte failler bizleriz" (Âyet: io4>.

261-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir hutbe yapti da söyle buyurdu: "Sübhesiz sizler Allah 'm huzuruna ayaklariniz çiplak, vücûdianniz çiplak, erlik yerleriniz sünnetsiz olarak toplanacaksiniz. O gün ki, biz gögü kitâblarin sahîfesini dürüp büker gibi dürecegiz. Ilk yaratisa nasil basladiksa, üzerimizde hakk bir va 't/ olarak, yine onu iade edecegiz. Hakikatte failler bizleriz. Ve kiyamet günü peygamberlerden ilk elbise giydirilen kisi, Ibrahim'dir. Gözünüzü açin! Su muhakkak ki, yine o gün, ümmetimden birtakim adamlar getirilecek de bunlar yakalanip sol tarafa (ates tarafina) götürülecekler. Ben hemen: Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir, derim. Bana: Sen bunlarin senin ardindan ortaya çikardiklari bid'atleri bilmezsin, denilir. Bunun üzerine ben de, sâlih kul îsâ'nin dedigi gibi (söyle) derim: Ben içlerinde bulundugum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcu idim. Fakat Sen beni içlerinden alinca, üstlerinde gözetle-yidyalniz Sen oldun. Zâten Sen herseye hakkiyle sâhidsin (ei-Mâide:ii7). Bana: Sen onlardan ayrildigindan beri onlar ökçeleri üzerine basa-rak geri dönen mürtedlerdir, diye cevâb verilecektir" [381].

22- el-Hacc Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Sufyân ibnu Uyeyne: "Muhbitîn olanlari müjdele" (Âyet: 34), "Itaatli olanlari müjdele" demektir, dedi.
Ibn Abbâs da su kelâm hakkinda söyle dedi: "Biz senden evvel hiçbir rasûl, hiçbir nebi göndermedik ki o, birsey arzu ettigi zaman, seytân onun dilegi hakkinda ille bir fitne meydana atmis olmasin. Nihayet Allah seytânin ilkaa edecegi seyi neshedip giderir. Yine Allah âyetlerini sabit kilar..." (Ayet. 52). Buradaki "Peygamber birsey arzu ettigi zaman seytân onun arzusu hakkinda ille bir fitne atar" demek, "Peye*^mber konustugu, yânî kendisine Allah tarafindan indirilmis âyetlerden birsey tilâvet ettigi zaman, seytân onun sözü hakkinda bir fitne atar, Allah da hemen seytânin ettigini ibtâl eder ve kendi âyetlerini muhkemlestirip sabit kilar" demektir. "Peygamberdin umniyesi" kiraatinden ibarettir deniliyor. Buradaki "Umniye"nin "Kiraat" ma'nâsina geldigine, yânî "Temenni ettigi zaman" demek, "Okudugu zaman" demek olduguna sâhid, su âyettir: "Onlarin içinde ümmîler de vardir ki, kitabi bilmezler. (Bütün bildikleri önderlerinin telkin ettigi) bir sürü kuruntu ve yalandan baskasi degil" (ei-Bakara: 78), yânî "Onlar sâdece okuyorlar, fakat yazi yazmiyorlar" [382].
Mucâhid de: "Nice memleket vardir ki, halki zulümde devam edip dururlarken biz onlari helak ettik. Simdi duvarlari tavanlarinin üstüne çökmüstür. Ve biz nice kuyulari muattal, nice yüksek saraylari bombos biraktik" (Âyet: 45). Buradaki "Mesîdun bVl-kassati", "Kireçle binasi yüksek yapilmis" ma'nâsmadir, dedi.
Mucâhid'den baskasi da söyle demistir:
"... Kendilerine âyetlerimizi okuyanlara nerdeyse saldiriverecek olurlar" (Âyet: 72), buradaki "Yastûne",
"Yakalayip maglûb etmek" ma'nâsina olan "Satvet" masdarindan "Çabuk saldiriyorlar" demektir.
"Yastûne", "Yantusûne(= Sert yakaliyorlar)" ma'nâsmadir, denilir. "Onlar sözün en güzeline irsâd edilmislerdir (Âyet: 24), buradaki

"Hamîdin" yolu, Islâm Dîni'dir.
Ibn Abbâs su kelâm hakkinda söyle dedi: "Kim dünyâda da, âhirette de ona (o peygambere) Allah'in asla yardim etmeyecegini saniyorsa, evinin tavanina bir ip uzatsin, sonra kendini yerden kessin de (yâni kendini bogsun da) bir baksin, bu hilesi onun öfkelenmekte oldugu seyi giderecek mi?" (Âyet: is>, bu âyetteki
"Semâya ip uzatsin", "Evinin tavanina ip uzatsin (o ipi simsiki boynuna taksin)", demektir.
"O saatin zelzelesini göreceginiz gün, emzikli her kadin, emzirdigini unutup geçer" (Âyet: 2), buradaki "Tezhelu", (Görecegi dehsetten dolayi kendisine en sevgili seyden) "Mesgul edilir" demektir.

211- Bâb:

Ve insanlari sarhos görürsün... (Âyet: 2).

262-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle dedi: "Aziz ve Celîl olan Allah kiyamet günü:
— Yâ Âdem! der. Âdem de:
— Lebbeyke Rabbena ve sa*deyk (Ey Rabb'imiz, emrine tekrar tekrar icabet eder ve her emrini yerine getirmeye girisirim)! der.
Bir sesle kendisine:
— Sübhesiz Allah sana zürriyetinden cehenneme gidecekleri halk arasindan seçip disari çikarmani emrediyor! diye nida edilir. O da:
— Yâ Rabb! Cehenneme gönderileceklerin mikdân ne kadardir? diye sorar.
Allah:
— Her bin kisiden -sanirim ki söyle buyurdu:- dokuzyüz dok-sandokuzu, buyurdu.
Iste Allah, Âdem 'e böyle buyurdugu zaman (bunun verdigi dehsetli korkudan) gebe kadin çocugunu düsürür, çocuk da ihtiyarlar. Ve sen o anda insanlari sarhos (olmus gibi) görürsün. Hâlbuki onlar sarhos degildirler. Fakat Allah'in azabi pek çetindir. "
Bu haber sahâbîlere agir geldi, hattâ korkudan yüzlerinin rengi degisti. Bu hâl üzerine Peygamber: "Ye'cûc ve Me'cûc'den dokuzyüz doksandokuz olarak sizden bir kisi çikarilir. Sonra sizler mahser halkinin toplami içinde beyaz öküzün derisi üzerindeki siyah bir tüy mesâbesindesiniz. Yâhud da siyah bir öküzün derisinde sanki beyaz bir tüy gibisiniz. Ben sizlerin cennet ehlinin dörtte biri olmanizi kuvvetle umarim" buyurdu.
Biz:
— Allâhu Ekber dedik. Bundan sonra Peygamber:
— "Ben sizlerin cennet ehlinin üçte biri olmanizi umarim" buyurdu.
Bizler yine tekbîr ettik. Bundan sonra da:
— "Ben sizlerin cennet ehlinin yarisi olmanizi umarim" buyurdu.
Biz yine Allâhu Ekber diyerek tekbîr getirdik.
Ebû Usâme, el-A'mes'ten yaptigi rivayetinde "Bi" cerr harfiyle: "Sen insanlari sarhoslar görürsün, hâlbuki onlar sarhos degillerdir" seklinde 'söylemistir.
Cerîr ibn Abdilhamîd, îsâ ibni Yûnus ve Ebû Muâviye de: "Sekrâ ve mâ hum bi-sekrâ" seklinde

söylediler [383].

212- Bâb:

"insanlardan kimi de Allah'a yalniz bir taraftan tutup ibâdet eder. Eger kendisine bir hayir dokunursa, ona yapisir. Eger bir fitne isabet ederse yüzü üstü döner. O dünyâda da, âhirette de hüsrana ugramistir. Bu ise apaçik bir ziyanin tâ kendisidir.
O, Allah h birakir da kendisine ne zarar, ne fâide vermeyecek olan seylere tapar. Bu ise (Hakk'tan) en uzak sapikligin tâ kendisidir" (Âyet: 11-13).
Buradaki "Alâ harfin", "Alâ sekkin" demektir.
Bundan sonraki sûrede gelecek olan ' Etrafnâhum", "Kendine refahi bollastirdik" (ei-Mu'minûn: 33) demektir.

263-.......Ibn Abbâs (R) "Insanlardan kimi de Allah 'a yalniz bir taraftan (yâni sekk üzere) ibâdet eder" âyeti hakkinda söyle demistir: (Bedeviler'den herhangi) bir adam Medine'ye gelirdi. Eger karisi oglan dogurmus ve beygirleri de yavrulamis olursa: *'Bu dîn, iyi bir dîndir" derdi. Eger karisi dogurmamis, beygirleri de yavrulama-mis ise; "Bu kötü bir dîndir" derdi [384].

213- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Bu iki sinif, Rabb Heri hakkinda birbirleriyle da'vâlasan iki hasim zümredir... " (Âyet: 19).

264-....... Bize Ebû Hâsim, Ebû Miclez'den; o da Kays ibnu îbâd'dan haber verdi ki, Ebû Zerr (R) su âyet hakkinda: "Bu iki (sinif, yâni îmân edenlerle etmeyenler) Rabb Heri hakkinda birbirleriyle da 'vâlasan iki hasim zümredir"; sübhesiz bu âyet Bedir günü birbirleriyle cenklesen su alti kisi hakkinda inmistir, diye yemîn ediyordu: Hamza ibn Abdilmuttalib ve onun iki arkadasi (Alî ibn Ebî Tâlib ve Ubeyde ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib) ile Utbe ibn Rabîa ibn Abdi's-Sems ve onun iki arkadasi (yânî Utbe'nin kardesi Seybe ve el-Velîd ibn Utbe) haklarinda inmistir. (Bu iki zümre Bedir günü birbirlerine karsi cenge çikmislardi.)
Bu hadîsi ayni isnâd ve metin ile Sufyân es-Sevrî, Ebû Hâsim'-den rivayet etti. Buhârî'nin üstadi Usmân ibn Ebî Seybe de: Cerîr'-den; o da Mansûr'dan; o da Ebû Hâsim'den; o da Ebû Miclez'den senediyle Ebû Zerr'in kavli olarak söyledi.

265-.......Bize Ebû Miclez, Kays ibn Ubâd'dan tahdîs etti ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R): Kiyamet gününde ben Rahman'in huzurunda müsriklerle muhakeme olmak üzere durusmak için ilk diz çöken kisi olacagim, demistir.
Bu hadîsin râvîsi Kays ibn Ubâd da: "Bu iki zümre, Rabb Heri hakkinda birbirleriyle da'vâlasan iki hasim zümredir*' âyeti bunlar hakkinda (yânî Hamza ve iki arkadasi ile Utbe ve iki arkadasi hakkinda) indi, demistir.
Yine Kays: Bedir gününde birbirlerine karsi cenklesmege çikan kimseler bunlardir: Alî, Hamza ibnu Abdilmuttalib, Ubeyde ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib (bu üçü müslümândir); Seybe ibnu

Rabîa ibn Abdi'-s-Sems, kardesi Utbe ibnu Rabîa ve el-Velîd ibn Utbe [385].

23- el-Mu'minûn Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Sufyân ibn Uyeyne söyle dedi: "Seb'a tarâik" (Âyet: i?)
"Yedi semâ" demektir; "Iste bunlardir ki, hayirlarda çabukluk yarisi yaparlar ve bunlar hayirlar için tâ önde gidenlerdir" (Âyet: ei), (Allah tarafindan) bunlar için saadet geçmistir de, onun için bunlar hayirlarda öne geçicidirler. "Rabb'lerinin huzuruna döneceklerinden kalbleri korkarak vergilerini verenlerdir" (Âyet ei) buradaki "Veciletûn" "Korkanlar olarak" demektir.
Ibn Abbâs da söyle dedi: "Heyhâte heyhâte", "Uzaktir uzaktir" demektir. "Sayicilara sor" (Âyet: m), "(Insanlarin amellerini sayan) meleklere sor" demektir.
"Karsinizda âyetlerimiz okunuyordu da sizler gerisin geri dönüyordunuz" (Âyet: 66), buradaki "Tenküsûne",
"Geri geri gitmek istiyordunuz" demektir. "Âhirete îmân etmez olanlar mutlakaa dogru yoldan sapanlardir"
(Âyet: 74), buradaki "Le-nâkibûne", "Elbette dogru yoldan sapanlar" demektir. "Ates yüzlerine vurup yakacak, orada onlar disleri siritip kalacaklardir" (Âyet: km), buradaki "Kâlihûne", "Çirkin yüzlü olanlardir" ma'nâsinadir.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle dedi:
"And olsun biz insani çamurdan (süzülmüs) bir hulâsadan yarattik" (Âyet: 12-14); burada "Sülâle", "Çocuk"tur (Çünkü babasindan siyrilmistir), "Nutfe" de "Sülâle", yânî "Süzülmüs bir hulâsa"dir [386].
"Yoksa, 'Onda bir delilik var' mi diyorlar? BiVakis o peygamber, onlara hakki getirmistir. Fakat onlarin çogu hakki çirkin görenlerdir" {Âyet: 70), buradaki "Cinnet" ile "Cunûn" bir ma'nâya olup "Delilik" demektir. "Iste
onlari o müdhis sayha adalet olmak üzere hemen yakalayiverdi de kendilerini bir çerçöp hâline getirdik. Artik uzak olsun zâlimler güruhu" (Âyet: 4i), buradaki
"Gusâ", "Köpük ve suyun üstüne yükselen ve kendisiyle faydalanilmayan çerçöp" ma'nâsinadir [387].

24- En-Nûr Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Min hilâlini" (Âyet: 43), "Bulut katlarinin aralarindan";
"Sena berkitil" (Âyet: 43), "Onun simseginin pariltisi, ziyasi"; "Muzhniyne" (Âyet: 49), "Itaat ediciler olarak";
"el-Mustahzf'ye, yânî "Itaat edici"ye "Muz'inun" denilir. "Estâten" (Âyet: 6i), "Daginik daginik";

"Settâ",
"Settâtun", "Settun" bir ma'nâya olup, "Daginik" demektir.
Ibn Abbâs:
"Sûretun enzelnâhâ (ve faradnâhây (Âyet: i) "Bu indirdigimiz ve beyân ettigimiz bir sûre" ma'nâsinadir, dedi.
Ibn Abbâs'tan baskasi söyle dedi:
Sûreler cemâatine "Kur'ân" ismi verildi. "Sûre"ye de, digerinden kesilmis oldugu için "Sûre91 ismi verildi. Sûrelerin bâzisi bâzisina, yânî birbirlerine yaklastirilip yanyana birlestirildikleri (baglandiklari) zaman, bu sûreler topluluguna "Kur'ân" adi verildi. Sa'd ibnu Iyâd es-Sumâlî söyle dedi:
"el-Miskât", Habes dilinde "Duvarda öte tarafa geçmeyen bir oyuk"tur.
Ve Yüce Allah'in su; "Inne aleynâ cem'ahu ve kurânehu = Sübhesiz onu (gögsünde) toplamak ve onu (dilinde akitip) okutmak bize âiddir" (ei-Kiyâme: n-is) kavli:
Onun bâzisini bâzisiyle te'lîf etmek bize âiddir. "Fe izâ kara'nâhu fettebV kurânehu", "Biz onu topladigimiz ve
te'lîf ettigimiz zaman, sen onun kurbânina, yânî onun içinde toplanmis olan seylere uy, Allah'in sana emrettikleri ile amel et, nehyettiklerinden de vazgeç" demektir.
"Onun siirinin kurani yoktur" denilir ki, bu "Onun siiri için bir te'lîf yoktur" demektir. Bu sûreler topluluguna
"Furkaan" ismi de verildi. Çünkü o, hakk ile bâtil arasini iyice ayirir. Kadin için:
"Mâ karaat bi-selen kattu = Kadin, içinde çocugun gelisecegi ince deriyi asla toplamadi" denilir ki, bu,
"Kadin karninda bir çocuk toplamadi" demektir [388].
Dedi ki: "Farradnâhu", "Biz onda çesit çesit birçok farizalar indirdik" ma'nâsinadir. Bunu seddesiz olarak
"Faradnâhu" okuyan kimsenin okuyusuna göre ise: "Biz hem sizin üzerinize, hem de sizden sonra gelecek
nesiller üzerine onu farz kildik" buyurur demek olur.
Mucâhid söyle dedi:
"Yâhud henüz kadinlarin gizli yerlerine muttali' olmayan çocuklardan baskasina göstermesinler" (Âyet: 31),
kendileri küçük olduklarindan dolayi kadinlarin gizli yerlerini bilmeyen çocuklara göstermesinler demektir.
es-Sa'bî de: "Gayri ulVl-irbeti", "Kadina hiçbir ihtiyâci olmayan kîmse"dir, dedi, Mucâhid ise: O, kendisine karnindan baska düsüncesi olmayan ve -kadinlar üzerine kendisinden korkulmayan kimsedir, dedi. Tâvûs da: Bu, kadinlar hususunda kendisinde hiçbir ihtiyâç bulunmayan ahmak kisidir, demistir [389].

214- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Zevcelerine zina iftirasi atan, kendilerinin kendilerinden baska sâhîdleri de bulunmayan kimselere

gelince, onlardan herbirinin yapacagi sâhidlik, kendisinin hakîkaten dogru söyleyenlerden oldugunu Allah'a yemîn ile (dört defa tekrar edecegi) sâhidliktir" (Âyet: 6).

266-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip söyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Sehl ibn Sa'd'dan söyle tahdîs etti: (Aclân ogullan'ndan) Uveymir (ibnu'l-Hâris ibn Zeyd), yine Aclân ogullari'nin seyyidi olan Âsim ibn Adiyy'e geldi de:
— Bir kimse karisiyle beraber bir kisiyi (zina üzerinde) bulsa, kadinin kocasi zina edeni öldürmeli, siz de onu (kisâsen) öldürmeli misiniz? Yoksa bu kimse nasil yapmali? Bu konuda siz ne dersiniz? diye bu müskil mes'eleyi benim için Rasûlullah'a sor, dedi.
Bunun üzerine Âsim, Peygamber'e gelip:
— Yâ Rasûlallah! diye (söze baslayip) sordu.
Fakat Rasûlullah bu sorulardan hoslanmadi (ve bu sorulari ayipladi). Sonra Uveymir, Âsim ibn Adiyy'e (:Rasûlullah ne söyledi? diye) sordu. O da:
— Rasûlullah böyle sorulan çirkin gördü ve ayipladi, diye ce-vâb verdi.
Bunun üzerine Uveymir:
— Vallahi ben vazgeçmem, bunu Rasûlullah'a bizzat kendim sorarim, dedi.
Akabinde Uveymir gidip:
— Yâ Rasûlallah! Bir adam karisiyle beraber bir kisiyi (zina üzerinde) bulsa, kadinin kocasi zina eden erkegi öldürmeli, sonra siz de (kisas olarak) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu koca nasil yapmali? diye sordu.
Bu soru üzerine Rasûlullah (S):
— "(Ey Uveymir!) Senin ve kadinin hakkinda Allah Kur'ân (âyeti) indirmistir" dedi.
Ve bu kadin ile kocaya, Allah'in kendi Kitâbi'nda isimlendirdigi sekilde la'netlesmelerini emretti. Ve ilk önce erkek, karisina karsi la'netle yemîn etti. (Sonra da kadin, kocasina karsi bundan iki baslik sonra gelecek hadîste bildirildigi sekilde yemîn etti.) [390]
Sonra Uveymir:
— Yâ Rasûlallah! Bu kadini nikâhimda tutarsam, ona zulmetmis olurum, deyip kadini bosadi.
Ve Uveymir ile karisinin bu vak'asindan sonra la'netlesen çiftlerin -kocanin bosamasiyle- ayrilmalari bir sünnet, yânî kaanûn oldu. Sonra Rasûlullah, mecliste bulunanlara:
— "Bakiniz! Eger bu kadin -vücûdu siyah, gözlerinin siyahi ko-. yu, kiçinin iki yani büyük, baldirlari kaba- kiyafette bir çocuk getirirse, muhakkak ben Uveymir'in bu kadina zina isnadinda dogru söyledigini sanirim. Eger kadin keler fasilesinden kizilca kurt gibi kizil bir çocuk dogurursa, bu defa da ben sübhesiz Uveymir'in, kadina bühtan ve iftira ettigini sanirim!" buyurdu.
Sonra kadin, Rasûlullah'in Uveymir'i dogrulayici yollu tasvîr ettigi sekilde çocuk getirdi. Bu sebeble çocuk sonra anasina (Havle kadina) nisbet edilir oldu.

215- Bâb:

"Besinci(sehâdet)de eger yalancilardan ise, Allah'in la'neti muhakkak kendisinin üstünedir1" (Âyet: 7).

267-.......Fulayh, ez-Zuhrî'den; o da Sehl ibn Sa'd'dan söyle tahdîs etti: Bir adam Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah, bir adam, karisinin beraberinde baska bir adami görüp de onu öldürür, siz de onu kisas olarak öldürür müsünüz, yoksa o koca nasil yapacak? Bu hususta re'yin nedir? dedi.
Bunun üzerine Allah o kadin ile kocasi hakkinda Kur'ân'da zik-rolunun la'netlesmeyi indirdi. Akabinde Rasülullah, o kocaya:
— "Senin ve kadinin hakkinizda hükmedilmistir" buyurdu.
O koca ile kadin la'netlestiler, ben de Rasûlullah'm yaninda hazir bulunuyordum. La'netlesme ardindan adam kadindan ayrildi. Böylece la'netlesen kari-koca arasinda ayirma yapmak bir sünnet oldu. Kadin gebe idi. Uveymir kadinin gebeliginin kendisinden olmasini reddetti. Kadinin dogurdugu oglan, anasina nisbetle çagrilir oldu. Sonra mîrâs hususundaki sünnet de çocugun anasina vâris olmasi, anasinin da o çocuk tarafindan Allah'in kadina ta'yîn ettigi hisseye vâris ol-masi seklinde kaanûn oldu [391].

216- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'O kadinin, billahi zevcinin muhakkak yalancilardan olduguna dört defa sehâdet etmesi, kendisinden bu cezayi dep eder" (Âyet: 8).

268-.......Bize Ikrime, Ibn Abbâs'tan söyle tahdîs etti: Hilâl ibnu Umeyye, Peygamber'in huzurunda, karisina Serik ibn Sehmâ ile zina etti diye söz atti. Peygamber (S) de Hilâl'e:
— "Beyyineyi (yânî dört sahidi) hazirla, yâhud sirtina hadd vurulur" buyurdu.
Bunun üzerine Hilâl:
— Yâ Rasûlallah! Bizim birimiz karisinin üstünde bir erkek görürse sâhid aramaga mi gidecek (Sahidi getirinceye kadar isini görüp savusmaz mi)? diye i'tirâz etti.
Peygamber:
— "Sen bey yineyi hazirla, aksi takdirde arkana zina iftirasi cezasi (seksen deynek) vurulur" demege devam etti. Bunun üzerine Hilâl:
— Sen'i hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, muhakkak ben kesin olarak dogru söylüyorum. Ve emmim ki, Allah muhakkak benim arkami hadden kurtaracak bir vahy indirecektir, dedi.
Bu sirada hemen Cibril indi ve Peygamber'e "Zevcelerine zina isnâd edenler... " âyetini ' 'Eger dogru söyleyenlerden ise" kavline kadar okudu. Bunun üzerine Peygamber ayrildi da kadina haber gönderdi. Kocasi Hilâl de gelip hazir oldu. Ilk önce Hilâl (yukarida geçtigi gibi dört) sehâdet ve yemîn etti. Peygamber:
— "Sübhesiz ki, Allah ikinizden birinizin muhakkak yalanci oldugunu bilmektedir. Su hâlde ikinizden tevbe edecek ve la'netlesme yemininden dönecek olan var midir?" buyuruyordu.
Sonra Hilâlin zevcesi ayaga kalkti, (dört kerre) Allah adiyle, Allah'i sâhid kilarak yemîn etti. Besinci yemine sira geldiginde mecliste hazir bulunanlar kadini durdurdular da:
— Bak kadin, bu besinci yemîn, azabi vâcib kilicidir, diye hatirlatma yaptilar.
Râvî Ibn Abbâs dedi ki: Bu hatirlatma üzerine kadin biraz agir-lasip durakladi. Hattâ biz kadini yemîn etmekten vazgeçecek ve geriye dönecek sandik. Sonra kadin kendini toparladi da:

— Ben (simdiye kadar serefle yasamis olan) kavim ve kabîlemi, bundan sonraki günlerde rezîl ve rüsvây etmem! dedi ve la'netlesme yemînini yerine getirdi.
Bunun ardindan Peygamber (S):
— "Bu kadina bakiniz! Eger gözleri sürmeli, iki kiçinin iki kiy-nagi iri, baldirlari kalin tipte bir çocuk getirirse, çocuk Serîk ibn Seh-mâ'ya âiddir" buyurdu.
Kadin da hakîkaten böyle bir çocuk dogurdu. Bunun üzerine Peygamber:
— "Eger Allah Kitâbi'mn (la'netlesme) hükmü geçmemis olsaydi (yâni o hüküm yerine getirilmemis olsaydi), benimle bu kadin için elbette bir muamele olacakti (yânî ben bu kadina zina cezasi uygulardim)" buyurdu [392].

217- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Besinci sehâdet de eger kocasi dogru söyleyenlerden ise muhakkak Allah'in gazabinin kendi üzerine (olmasini
söytemesijdir" (Âyet: 9).

269-....... Bize amcam el-Kaasim ibnu Yahya, Ubeydullah ibnu Amr'dan tahdîs etti. el-Kaasim bu hadîsi Ubeydullah'tan isitmis; o da Nâfi'den; o da Ibnu Umer(R)'den: Bir adam, Rasûlullah zamaninda kendi karisina zina isnâd etti ve o kadinin çocugunun kendinden oldugunu kabul etmedi. Rasûlullah bu kadin ile kocasina emredip, Allah'in buyurdugu gibi, birbirlerine karsi la'netlestirdi. Sonra çocugun kadina âid olduguna hükmetti ve la'netlesen bu kari-koca arasini da tamamen ayirdi [393].

218- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"0 uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir serr sanmayin. BiVakis o, sizin için bir hayirdir. Onlardan herkese kazandigi günâh vardir.
Onlardan günâhin büyügünü üzerine alan adam ise; en büyük azâb onundur" (Âyet: 11).
"Effak", "Çok yalancrdir.

270-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R): Onun büyügünü üzerine alan ve iftirayi baslatan, Abdullah ibnu Ubeyy ibnu SelûPdür, demistir [394].

219- Bâb:

"Onu isittiginiz vakit erkek müzminlerle kadin müzminlerin, kendi vicdanlari önünde iyi bir zanda bulunup da 'Bu apaçik bir iftiradir' demeleri lâzim degil miydi? Buna karsi dört sâhid getirmeli degil miydiler?
Madem ki, onlar bu sâhidleri getirmediler, o hâlde onlar Allah indinde yalancilarin tâ

kendileridirler" (Âyet: 11-12).

271- Bize Yahya ibnu Bukeyr tahdîs etti. Bize el-Leys, Yûnus'-tan tahdîs etti ki, Ibnu Sihâb söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Alkame ibnu Vakkaas, Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd; bes kisi, Peygamber'in zevcesi Âise'nin hadîsini, yâni iftira sahihlerinin, kendisi için söylediklerini söyledikleri zaman Allah'in Âise'yi onlarin dedikodularindan temize beri kilmasi hadîsini haber verdiler. Bu râvîlerin herbiri bana Âise hadîsinden bir taifeyi tahdîs etti. Bunlardan bâzilarinin hadîsi, diger bâzisinin hadîsini tasdîk etmektedir. Maamâfîh bunlarin bâzisi, Âise hadîsini diger bâzisindan daha iyi muhafaza edici idi. Urve'nin bana Âise'den tahdîs ettigi hadîs sudur:
Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) sefere çikmak istedigi zaman kadinlari arasinda kur'a çekmek âdetinde idi. Onlardan hangisinin kur'asi çikarsa, Rasûlullah onu beraberinde sefere çikarirdi.
Âise dedi ki: Yapmak istedigi bir gazvede aramizda kur'a çekti ve bu kur'ada benim adim çikti. Ben Rasûlullah'm beraberinde sefere çiktim. Bu sefer Hicâb Âyeti indikten sonra idi. Ben hevdecimin içinde tasinir ve onun içinde olarak indirilirdim. Bütün yolculugu bu sekilde yürüdük. Nihayet Rasûlullah bu gazvesinden ayrilip da döndügü ve Medine'ye yaklastigimizda (bir yerde konakladi, gecenin bir kismini orada geçirdi, sonra) geceleyin hareket edilmesini bildirdi. Hareket emrini verdikleri zaman ben kalkip (hacetimi yerine getirmek için yalniz basima) ordunun konakladigi bölgeyi geçtim. Hacetimi yerine getirdigim zaman dönüp yerime geldim. Baktim ki, Yemen boncugundan dizilmis gerdanligim kopup düsmüs. Hemen dönüp gerdanligimi aradim. Fakat onu aramak beni yoldan alikoymustu.
Benim yol nakliyâtimi yapmakta olan kimseler gelip benim hev-decimi yüklemisler ve hevdecimi, binmekte oldugum deve üzerinde götürmüsler. Onlar beni hevdecin içinde saniyorlarmis. O zaman kadinlar hafif hafif idiler, sismanlamazlardi; et ve yag onlari agirlastir-mazdi. Çünkü az yemek yerlerdi. Bu sebeble bana hizmet edenler, hevdeci yüklemek üzere kaldirdiklarinda, hevdecin agirlik derecesinin farkina varmayarak yüklemisler. Ben de küçük yasta taze bir ka-din idim. Bu yüzden deveyi kaldirmislar ve çekerek yürümüsler. Ordu gittikten sonra ben gerdanligimi buldum. Akabinde ben ordu birliklerinin konakladiklari yerlere geldim, fakat oralarda ne bir çagiran, ne de bir cevâb veren kalmisti. Bunun üzerine ben orada evvelce bulundugum konak yerime geldim. Ve onlar beni hevdecde bulamazlar da beni aramak üzere dönüp yanima gelirler, diye düsündüm. Ben bu düsünce ile yerimde otururken gözlerim bana galebe etmis de uyumusum.

Safvân ibnu'l-Muattal es-Sulemî sonra ez-Zekvânî [395] arkadan gelmekle, (askerin kalmis olan esyalarini toplamak ve diger konak yerine götürerek sahihlerine vermekle) görevli idi. Bu zât, askerin arkasindan sabaha yakin yürümüs, benim bulundugum yere gelmis, uyuyan bir insan karaltisi görünce benim yanima gelmis ve beni görünce tanimis. Bu zât beni perdelenme emrinden önce görür idi. Ben onun beni tanidigi sirada onun: "Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn=Biz muhakkak Allah'in mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz" (ei-Bakara: 156) istircâ' sözlerini söylemesiyle uyandim. Uyaninca hemen ferâceme bürünüp yüzümü örttüm. Allah'a yemîn ederim ki, o bana bir tek kelime söylemedi, ben de ondan "Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn " istircâ' sözünden baska hiçbir kelime isitmedim. Devesini ihtirip çök-türdü. Benim binmem için devenin ön

ayagina basti, ben de deveye bindim. Safvân, bindigim deveyi önünden çekerek yürüdü. Nihayet kaafile konak yerine indikten sonra, ögle sicaginda orduya yetistik. Bu sirada hakkimda (iftira ederek) helak olan helak olmustur. Iftiranin büyügüne ve çoguna girisen Selûl kadinin oglu Abdullah ibnu Ubeyy olmus. Müteakiben Medine'ye geldik.
Medine'ye geldigimizde ben bir ay hasta oldum. Meger bu sirada insanlar, iftira sâhiblerinin sözlerine dalmislar. Ben ise bunlardan hiçbir seyin farkinda olmuyor, bilmiyordum. Yalniz hastaligimda beni iskillendiren birsey vardi: Rasûlullah'tan, hastalandigim baska zamanlarda görmekte oldugum lütuf ve sefkati bu hastaligimda görmüyordum. Ancak Rasûlullah yanima giriyor, Selâm veriyor, sonra da (adimi anmadan): "Hastaniz nasil?" diyor, sonra da ayrilip gidiyordu. Iste bu hâl beni iskillendirip üzüyordu. Fakat ben serri hissetmiyordum. Nihayet hastaligim yeni sihhat bulup henüz nekaahat devresine girdikten sonra, disariya çiktim. Benimle beraber Mistah'in annesi de Medine disindaki sahalara dogru çikti. Oralari bizim hacetimizi def ettigimiz yerlerdi. Oraya biz ancak geceden geceye çikardik. Bu âdet evlerimizin yakininda halâlar edinmemizden önce idi. O zamanlar bizim hâlimiz ibtidâî Arablar'in sahrada halâya çikma hususundaki ne-zâhetine benziyordu. Biz evlerimizin yaninda halâlar edinmekten eziyetlenip incinirdik.
Iste ben Mistah'in anasi ile disari çikip gittim. Bu kadin, Ebû Ruhm ibnu Abdi Menâfin kizidir. Annesi de Sahr ibnu Âmir'in kizidir ki, bu kadin da Ebû Bekr es-Siddîk'in teyzesidir. Bu Ebû Ruhm kizinin oglu da Mistah ibnu Usâse'dir. Orada isimizi bitirdikten sonra ben ve Mistah'in annesi, evimden tarafa dönüp gelirken Mistah'in annesinin ayagi yün yâhud keten çarsafi içinde sürçtü. (Arablar arasinda bir felâket zamaninda söylenmesi âdet olan "Düsmanin helak olsun" duasi yerine) Bu kadin:
— Mistah helak olsun! diye, ogluna beddua etti.
Ben de ona:
— Ne kadar fena söyledin! Bedir'de hazir bulunan bir kimseye mi sövüyorsun? dedim
Kadin bana:
— Âh su saf taze! Sen onun söyledigi sözü duymadin mi? dedi.
Ben:
— O ne dedi ki? diye sordum.
Bunun üzerine o bana iftira sâhiblerinin sözünü söyleyip haber verdi. Artik hastaligimin üstüne bir hastalik daha artti. Evime dönünce yanima Rasûlullah geldi, Selâm verdikten sonra:
— "Hastaniz nasil?" diye sordu. Ben de:
— Ebeveynimin yanina gitmem için bana izin verir misin? dedim.
-Âise: Ben o sirada bu haberi ebeveynim tarafindan tahkik etmek istiyordum, demistir.- Rasûlullah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanma geldim ve anam(Ümmü Rûmân)a:
— Ey anacigim! Insanlar ne konusuyorlar? dedim. Annem:
— Ey kizcagizim! Kendini üzme, sen kendi nefsini ve sagligini düsün. Vallahi bir erkegin yaninda sevgili, parlak, güzel bir kadin olsun ve onun birçok ortaklan bulunsun da, onun aleyhinde çok lâf etmesinler; bu pek nâdirdir, dedi.
Âise dedi ki: Ben de:
— Subhânallah! Insanlar bunu mu konusmaktalarmis? dedim.
Âise dedi ki: Bunun üzerine bu gecenin tamâminda agladim. Sabaha kadar gözümün yasi dinmiyor,

gözüme de hiç uyku girdiremi-yordum. Sonra aglayarak sabaha ulastim. Rasûlullah da o sabah Alî ibn Ebî Tâlib'i ve Usâme ibn Zeyd'i yanina çagirmis. Vahiy gecikince ailesi ile ayrilmasi hususunda onlarla istisare etmek istemis,
Âise dedi ki: Usâme'ye gelince, o, Peygamber'in ailesinden bilip durdugu berâeti ve Ehlu Beyt için gönlünde besleyip durdugu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve isaret etti de:
— Yâ Rasûlallah! Onlar Sen'in ehlindir. Biz onun hakkinda hayirdan baska birsey bilmeyiz, dedi.
Amma Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:
— Allah Sana dünyâyi dar etmemistir. Âise'den baska kadinlar çoktur. Maamâffh Âise'nin cariyesi Berîre'ye de sorsan, o da Sana dogruyu söyler, demisti.
Âise dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah, Berîre'yi çagirip:
— "Ey Berîre! Sen (Âise'de) sana sübhe veren birsey gördün mü?" diye sordu.
Berîre de:
— Hayir! Sen'i hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Âise'den kendisini ayiplayabilecegim bir kusur olmak üzere kesin olarak sundan fazla birsey görmüs degilim: Âise yasi küçük, taze bir kadindi. Ailesinin hamurunu yogururken uyur kalirdi da, evin besi koyunu gelir hamuru yerdi, demis [396].
Bunun akabinde Rasûlullah ayaga kalkti da iftirayi en evvel ortaya atan Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûPden dolayi o gün söz söylemekte ma'ziretli tutulmasini istedi.
Âise dedi ki: Kendisi minber üzerinde oldugu hâlde hitâb edip:
— "Ey müslümânlar toplulugu! Ev halkim hususunda bana ezasi ulasan bir sahistan dolayi bana kim yardim eder? Vallahi ben ehlim hakkinda hayirdan baska birsey bilmis degilim. Bu iftiracilar bir adamin da ismini ortaya koydular ki, bu zât hakkinda da ben hayirdan baska birsey bilmiyorum. Bu ismi zikredilen (faziletli) kimse simdiye kadar benimle beraber olmak müstesna, ailemin yanina girer degildi" demistir.

Bunun üzerine Ensâr'in Evs kabîlesinden Sa'd ibnu Muâz ayaga kalkarak [397]:
— Yâ Rasûlallah! O kimseye karsi Sana ben yardim edecegim. Eger bu iftirayi çikaran Evs'ten ise, ben onun boynunu vururum. Eger Hazrec kardeslerimizden ise yapilacak isi Sen bize emredersin, biz de emrini yerine getiririz, demis.

Âise dedi ki: Bu defa Sa'd ibnu Ubâde ayaga kalkmis [398]. Bu da Hazrec kabîlesinin büyügü idi. Ve bu vak'adan evvel iyi bir kimse idi. Fakat bu defa kabile hamiyyeti onu cahillige sürükledi de Sa'd ibn Muâz'a karsi:
— Sen yalan söyledin. Allah'in ebedîligine yemîn ediyorum ki, sen onu (yânî Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve onu öldürmeye muktedir olamazsin, demis.

Bu defa da Sa'd ibnu Muâz'in amcasinin oglu olan Useyd ibnu Hudayr [399] ayaga kalkarak, Sa'd ibnu Ubâde'ye karsi:
— Allah'in ebediyetine yemîn ediyorum ki, sen yalan söyledin. Vallahi biz onu elbette öldürürüz. Sen muhakkak bir münafiksin ki, münafiklar hesabina bizimle mücâdele ediyorsun, diye mukaabele etmis.
Bu suretle Evs ve Hazrec kabileleri ayaklanmislar. Hattâ birbirleriyle vurusmaya kasdetmisler.

Rasûlullah ise henüz minber üzerinde dikiliyormus. Hemen minberden inip onlar sükûta varincaya kadar onlara yumusak sözler söylemis, kendisi de (baska konusmadan) susmus.
Âise dedi ki: Ben o günümü de gözümün yasi dinmeden ve uyumadan geçirdim.
Âise dedi ki: Ben iki gece ile bir günü hiç uyumadan ve gözümün yasi da kesilmeden devamli agladigim hâlde, babam ve annem benim yanimda bulundular. Onlar aglamak benim cigerimi parçalayacak saniyorlardi.
Âise dedi ki: Bu sekilde ebeveynim yanimda oturduklari, ben de aglamakta bulundugum sirada Ensâr'dan bir kadin benim yanima girmeye izin istedi. Ben de ona izin verdim. O da oturup benimle agliyordu.
Âise dedi ki: Biz bu hâl Üzere iken Rasûlullah yanimiza girdi, Selâm verdikten sonra oturdu.
Âise dedi ki: Hâlbuki Rasûlullah, bundan evvel hakkimda dedikodu basladigi günden beri yanimda oturmamisti. Ve Rasûlullah, bir ay bekledigi hâlde kendisine hakkimda birsey vâhyolunmamisti.
Âise dedi ki: Rasûlullah oturdugu zaman Sehâdet Kelimeleri'ni söyledikten sonra:
— "Amma ba'du: Yâ Âise! Hakkinda bana söyle söyle sözler eristi. Eger sen bu isnâdlardan bert isen, yakinda A ilah seni muhakkak bert kilip temizligini i'lân edecektir. Yok eger sen böyle bir günâha yaklastinsa Allah 'tan magfiret iste ve Allah 'a tevbe et! Çünkü kul, günâhini i'tirâf ve sonra Allah'a tevbe ederse, Allah da onun tevbesini kabul eder" dedi.
Âise dedi ki: Rasûlullah bu konusmasini bitirince (musibetin siddetli hararetinden) gözümün yasi kesildi. Hattâ gözyasindan bir damla bulamiyordum. Hemen babama:
— Rasûlullah'a, söyledigi söz hususunda benim tarafimdan ce-vâb ver! dedim.
Babam:
— Vallahi ben Rasûlullah'a ne diyecegimi bilmiyorum, dedi. Sonra anneme:
— Rasûlullah'a cevâb ver! dedim. O da:
— Vallahi Rasûlullah'a ne diyecegimi bilmiyorum, dedi.
Âise dedi ki: Bunun üzerine ben Kur'ân'dan çok delîl okuyamayan küçük yasta bir taze oldugum hâlde söyle dedim:
— Vallahi ben kesin anladim ki, siz bu dedikoduyu isitmissiniz. Hattâ bu söz sizin gönüllerinizde yer etmis ve ona inanmissiniz. Simdi ben size beriyim desem, benim muhakkak berîe oldugumu Allah bilip dururken, sizler benim bu sözümü tasdik etmeyeceksiniz. Ve eger benim muhakkak beri oldugumu Allah bilip dururken ben size fena bir i'tirâfta bulunsam, sizler beni hemen tasdik edeceksiniz. Vallahi ben bu vaziyette sizin için baska hiçbir mesel bulamiyorum, ancak Yûsuf'un babasi Ya'kûb'un dedigi sözü buluyorum: "Fe sabrun ce-mîlun. Vallâhul-mustaânu alâ mâ tasifûn = Artik bana (düsen) güzel bir sabirdir. Sizin su söylemekte olduklariniza karsi yardimina siginilacak, ancak Allah'tir" (Yûsbf:i8).
Âise dedi ki: Bundan sonra dönüp yatagima yattim.
Âise dedi ki: Ben o zaman kendimin muhakkak beri oldugumu biliyor, Allah'in da beni muhakkak temize çikaracagini biliyordum. Lâkin vallahi Allah'in benim hakkimda okunacak bir vahiy indirecegini hiç zannetmiyordum. Ve sânim da, nefsim de bana âid bir me'-sele için Allah'in tilâvet olunacak bir kelâmla konusmasindan çok hakîr idi. Lâkin Rasûlullah'in uykuda bir ru'yâ görmesini ve Allah'in da o ru'yâ ile beni temize çikarmasini umuyordum.
Âise dedi ki: Vallahi Rasûlullah, oturdugu yerden kalkmamisti, ev halkindan bir kimse de disari çikmamisti. Rasûlullah üzerine vahiy indirildi. O'na vahiy inerken olagelen hâl hemen gelip O'nu

yakaladi ki, kis gününde bile üzerine indirilen sözün agirligindan dolayi inci dânesi gibi ter dökülürdü.

Âise dedi ki: Rasûlullah'tan vahiy hâli siyrilip açilinca kendisi sevincinden gülüyordu. Tekellüm ettigi ilk söz su oldu:

— "Yâ Âise! Aziz ve Celîl olan Allah 'a gelince, O seni muhakkak temize çikardi."

Bunun üzerine annem bana:

— Kizim, Rasûlullah'a dogru kalk da tesekkür et, dedi. Âise dedi ki: Ben:

— Vallahi ben O'na dogru da kalkmam, Azîz ve Celîl olan Allah'tan baskasina da hamd etmem, dedim.

Allah, su on âyetin hepsini indirdi:

"O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir serr sanmayin. Bil 'akis o sizin için bir hayirdir. Onlardan herkese kazandigi günâhi vardir. Onlardan günâhin büyügünü üzerine alan o adama da büyük bir azâb vardir. Ne vardi onu isittiginiz vakit erkek mü 'minlerle kadin mü 'minler kendilerine güzel zannda bulunsalardi da 'Bu açik bir iftiradir' deselerdi ya! Ona dört sâhid getirselerdi ya! Madem ki onlar sâhidleri getiremediler, o hâlde onlar A Hah indinde yalancilardan ibarettirler. Eger dünyâda ve âhirette Allah 'in fadli ve rahmeti üstünüzde olmasaydi, içine daldiginiz bu yaygaralardan dolayi sizi herhalde büyük bir azâb çarpardi. O zaman siz o iftirayi dillerinizle birbirinize yetistiriyordunuz ve bunu kolay saniyordunuz. Hâlbuki bu, Allah yaninda büyük bir günâhtir. Onu isittiginiz vakit: 'Bunu söylemek bize yakismaz, hâsâ, bu büyük bir bühtandir' deseydiniz ya! Eger siz îmân eden kimseler iseniz, böyle birseye hayâtta bulundugunuz müddetçe bir daha dönmeyesiniz diye Allah size ögüt veriyor. Ve sizin için âyetlerini açik açik bildiriyor. Allah hakkiyle bilen, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir. Kötü sözlerin îmân edenlerin içinde yayilip duyulmasini arzu edenler; dünyâda da, âhirette de onlar için pek elem verici bir azâb vardir. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah 'in fadli ve rahmeti olmasaydi, ya hakîkat Allah çok re fetli, çok merhametli olmasaydi (hâliniz neye varirdi)? Ey îmân edenler! Seytânin adimlan ardinca gitmeyin. Kim seytânin adimlarina uyarsa, sübhesiz ki o, kötülügü ve mesru' olmayan seyleri emreder. Eger üzerinizde Allah'in fadli ve rahmeti olmasaydi, içinizden hiçbiriniz ebedî temize çikamazdi. Ancak Allah 'tir ki, kimi dilerse temize çikarir. Allah hakkiyle isiten, hakkiyle
bilendir" (en-Nûr: 11-21).

Allah iste bu âyetleri benim berâetim hakkinda indirince, babam Ebû Bekr, akrabaligindan ve fakirliginden dolayi nafaka vermekte oldugu Mistah ibn Usâse için:

— Kizim Âise'ye bu iftirayi söyledikten sonra vallahi ben de Mis-tah'a birsey vermem, diye yemîn etti.

Bunun üzerine Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar hisimlarina, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, affetsin, aldiris etmesin. Allah 'in size magfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr:22) âyetini indirdi.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Evet, vallahi ben Allah'in beni magfiret etmesini muhakkak
severim, dedi ve Mistâh'a veregeldigi nafakayi tekrar vermeye basladi ve:

— Ben bu nafakayi ondan ebediyyen koparmam, dedi.

Âise dedi ki: Rasûlullah zevcesi Zeyneb bintu Cahs'a da benim hâlimi:
— "Yâ Zeyneb! Âise hakkinda ne bilirsin, yâhud ne gördün?" diye sormus,
Zeyneb cevaben:
— Yâ Rasûlallah! Ben kulagimi, gözümü (isitmedigim, görmedigim seylerden) muhafaza ederim. Vallahi Âise hakkinda hayirdan baska birsey bilmem, diye güzel sehâdet etmistir.
Bu hususta Âise: Zeyneb, Rasûlullah'm kadinlari arasinda güzelligi ve Rasûlullah yanindaki mevkii i'tibâriyle bana rekaabet eden bir kadindi. Fakat Allah onu verâsi sebebiyle (iftiracilara katilmaktan) korudu. Kizkardesi Hamne bintu Cahs ise Âise ile muharebeye basladi da (yânî iftiraya siddetle tutunmaya ve iftiracilarin söylediklerini hikâye etmeye basladi da) bu sebeble iftira sâhiblerinden helak olanlar içinde helak oldu [400].

220- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Eger dünyâda ve âhirette Allah'in fadli ve rahmeti üstünüzde olmasaydi, içine daldiginiz yaygaradan dolayi
sizi herhalde büyük bir azâb çarpardi" (Âyet: 14).
Mucâhid: "Telâkkavnehû" "Onu bâziniz bâzinizdan rivayet ediyordunuz"; "Tufîdûne" de "Söylüyordunuz" demektir, dedi.

272-.......Bize Süleyman ekA'mes, Husayn'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Mesrûk'tan; o da Âise'nin annesi Ümmü Rûmân'dan olmak üzere haber verdi ki, Ümmü Rûmân: Âise'ye atilan iftira atildigi zaman, Âise bayilip yere1 düstü, demistir.

221- Bâb:

"O zaman siz o iftirayi dillerinizle aliyordunuz ve hiçbir bilginiz olmayan seyi agizlarinizla söylüyordunuz ve bunu kolay saniyordunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktür" {Âyet: 15).

273-.......Ibnu Cureyc söyle haber vermistir: Abdullah ibnu Ebî Muleyke: BenÂise'den "Iz telikûnehû bi-elsinetikum " seklinde okurken isittim, dedi [401].

222- Bâb:

"Onu duydugunuz zaman 'Bunu söylememiz bize yakismaz- Hâsâ, seni tenzih ederiz. Bu, büyük bir iftiradir' demeniz (lâzim) degil miydi?" (Âyet: 16).

274-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke tahdîs edip söyle demistir: Âise (ölüm sikintisindan) maglûb olmus bir hâlde iken, ölümünden önce huzuruna girmek için Ibn Abbâs izin istedi. Âise:
— Bana sena edilmesinden endîse ediyorum, dedi (de izin vermek istemedi).
Kendisine:
— Izin isteyen Rasûlullah'in amcasinin oglu ve müslümânlarin önde gelenlerindendir, denildi.

Bu sefer Âise:
— Ona izin verin, girsin, dedi.
Ibn Abbâs, Âise'nin yanma girdikten sonra:
— Kendini nasil hissediyorsun? diye hâlini sordu. * Âise:
— Eger Allah'a takvâli olursam hayirdayim, diye cevâb verdi. Ibn Abbâs da:
— Insâallah sen hayirla berabersin. Rasûlullah'in zevcesisin. Ra-sûlullah senden baska bir bakire ile evlenmedi. (Iftira kissasindan dolayi) senin hüccetin gökten indi, dedi.
Ibn Abbâs ziyaretini bitirip disari çikarken, içeriye Abdullah ibnu'z-Zubeyr girdi. Âise ona:
— Yanima Abdullah ibnu Abbâs girdi de beni sena edip övdü. Hâlbuki ben unutulmus birsey olmami (yânî zikredilir birsey olmamami) arzu etmisimdir, dedi [402].

275-........ Ibnu Avn, el-Kaasim'dan tahdîs etti de: Ibn Abbâs (R) Âise'nin huzuruna girmek için izin istedi, deyip yukaridaki hadîsin benzerini söyledi, fakat "Nisyen mensiyyen" kismini zikretmedi.

223- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Eger siz îmân eden kimselerseniz böyle birseye hayâtta bulundugunuz müddetçe bir daha dönmenizi size haram
(Âyet: 17).

276-.......Sufyânes-Sevrî, el-A'mes'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan;
o da Mesrûk'tan; o da Âise'den tahdîs etti: (Rasûlullah'm sâiri) Hassan ibn Sabit geldi de Âise'nin huzuruna girmek için izin istiyordu. Mes-rûk: Ben Âise'ye:
— Bu Hassan için yanma gelmesine izin veriyor musun? dedim.
Âise (R):
— (Iftira isine bulasmis oldugundan dolayi) ona büyük bir azâb kâbet etmis degil mi? dedi.
Sufyân: Âise bu sözüyle Hassan'm gözünün1 gitmesini kasdedi-yor, dedi.

Hassan söyle dedi:
— "Hasânun rezânun mâ tuzennu bi-nbetin Ve tusbihu garsey mm luhûmi'l-gavâfilr"
(= Hiçbir sübhe ile ittihâm edilmeyen tam akilli ve iffetlidir.
Iffetli kadinlarin etlerinden yemedigi için aç olarak sabahlar.)
Hassân'in bu beytine karsi Âise:
— Fakat sen böyle degilsin, dedi [403].

224- Bâb:

"Ve iste size âyetlerini açik açik bildiriyor. Allah hakkiyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir' (Âyet: 18).

277-......Bize Su'be, el-A'mes'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan haber verdi ki, Mesrûk söyle demistir:

Hassan ibn Sabit, Âise'nin yanina girdi de gazel vechi üzere siir okuyup söyle dedi: — Hasânun rezânun mâ îuzennu bi-rîbeîin.
Ve îusbihu garsâ min luhûmi'l-gavâfili. Âise Hassân'm bu siirine karsi:
— Sen böyle degilsin (sen iffetli kadinlara giybet ettin), dedi. Mesrûk dedi ki: Ben Âise'ye:
— Allah "Onlardan onun büyügünü üzerine alan kimse" âyetini indirmis oldugu hâlde sen bu Hassan gibilerinin senin huzuruna girmelerini serbest birakacak misin? dedim.
Âise:
— Körlükten daha siddetli hangi azâb vardir? dedi ve: Sübhesiz bu Hassan, Rasûlullah tarafindan müsriklere reddiye yapar, onu savunurdu, sözünü ilâve etti [404].

225- Bâb:

"Kötü sözlerin îmân edenlerin içinde yayilip duyulmasini arzu edenler; onlara dünyâda da, âhirette de pek acitici bir azâb vardir. Allah bilir, siz . bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah'in fadli ve rahmeti, ya hakikat Allah çok sefkatli, çok merhametli olmasaydi (hâliniz neye varirdi)?" (Âyet: 19-20)
"Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar hisimlarina, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, affetsin, aldiris etmesin. Allahhn sizi magfiret etmesini sevmez misiniz? Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 22).

278- Ve Ebû Usâme söyledi ki, Hisârn ibn Urve söyle demistir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Benim hakkimda söylenenler söylendigi zaman ve ben de hiç-birseyin farkinda degil iken, Rasûlullah (S) hitâb etmek üzere ayaga kalkti, Sehâdet Kelimeleri'ni söyledi, Allah'a hamd edip lâyik oldugu sekilde övdü. Bundan sonra:
— "Amma ba'du: Aileme töhmet isnâd eden birtakim insanlar hakkinda yapilmasi gereken isi, bu husustaki fikirlerinizi bana söyleyiniz. Allah'a yemîn ederim ki, ben ailem üzerinde hiçbir kötülük bilmemisimdir. Onlarin ailem halkina kendisiyle töhmet isnâd ettikleri kimseye gelince, yine Allah'a yemîn ederim ki, ben o adam üzerinde de asla hiçbir kötülük bilmemisimdir. O zât benim evime, ben hazir iken müstesna, asla girmemistir. Ben bir seferde bulunup evimden gaybubet etmissem, o zât da muhakkak benim maiyyetim-de, benimle beraber gaybubet etmistir" dedi.
Bunun üzerine Sa'd ibn Muâz ayaga kalkip:
— Yâ Rasûlallah, bana izin ver de onlarin boyunlarina vuralim, dedi.
Buna karsi Hazrec ogullarindan bir adam ayaga kalkti -ki Hassan ibn Sâbit'in anasi bu adamin toplulugundan idi- ve Sa'd ibn Mu-âz'a hitaben:
— Sen yalan söyledin. Dikkat et! Allah'a yemîn ederim ki, eger o iftirayi söyleyenler Evs kabilesinden olsalar, sen onlarin boyunlarinin vurulmasiyle sevinemezsin, dedi.
Nihayet mescidin içinde Evs ile Hazrec kabileleri arasinda bir serr olmasi yakinlasti.
Âise dedi ki: Ben bu iftirayi henüz bilmis degildim. Bu günün aksami olunca ben bâzi ihtiyâcim için disariya çiktim. Beraberimde Mistâh'in anasi da vardi. Yürürken bu kadinin ayagi tökezledi de:
— Mistah helak olsun! dedi. Ben de ona:
— Ey ana! Sen ogluna mi sövüyorsun? dedim.
Kadin sustu. Sonra kadin ikinci defa ayagi takilip sürçtü. Kadin yine:

— Mistah helak olsun! dedi. Ben yine kendisine:
— Sen ogluna mi sövüyorsun? dedim.
Sonra kadin üçüncü kerre ayagi takilip sürçtü, bu kerre de yine:
— Taase Mistahum = Mistah helak olsun! bedduasini söyledi. Ben de kendisini azarladim. Bunun üzerine kadin:
— Vallahi ben Mistah'a ancak senin yüzünden sövüyorum, dedi.
Ben de:
— Benim hangi hâlim hakkinda? diye sordum. Kadin bana âid olan hadisi açti. Ben:
— Bu söz hakîkaten oldu mu? dedim. Kadin:
— Evet vallahi, dedi.
Âise dedi ki: Akabinde ben evime döndüm, öyle bir hâlde ki, düstügüm siddetli dehsetten dolayi kendisi sebebiyle disari çikmis oldugum ihtiyâçtan ne az ve ne de çok birsey bulamiyordum [405].
Ben daha çok hasta oldum, Rasûlullah'a:
— Beni babamin evine gönder, dedim.
O da beni, beraberimde bana hizmet edecek bir oglanla gönderdi. Ben eve girdim. Annem Ümmü Rûmân'i evin alt katinda, babam Ebû Bekr'i de evin üst katinda okur hâlde buldum. Annem:
— Ey kizcagizim, seni buraya getiren sebeb nedir? diye sordu.
Ben de kendisine sebebi haber verdim ve iftiracilarin benim hakkimda söyledikleri sözü de ona zikrettim. Bir de gördüm ki, bana ulasan gamin benzeri anama ulasmamis. Annem bana:
— Ey kizcagizim, bu isi kendi üzerinden asagida tut (kendini üzme). Allah'a yemîn ederim ki, bir erkegin yaninda sevmekte oldugu güzel bir kadin olsun ve bunun birçok kadin ortaklan bulunsun da kadinlar ona hased etmesinler ve onun hakkinda söz edilmesin; bu
pek nâdirdir, dedi.
Gördüm ki bana ulastigi derecede anama-gam ulasmamisti. Ben
anama:
— Bunu babam da bilmis hâlde mi? diye sordum.
O:
— Evet (bilmektedir), dedi.
— Rasûlullah da bilmis mi? dedim.
— Evet (o da bilmistir), dedi.
Ben "Rasûlullah" sözünü söyletmek istedim ve agladim. Bu sirada evin üst katinda okumakta olan babam Ebû Bekr benim sesimi isitti de asagiya indi ve anama:
— Âise'nin nesi var? dedi.
Anam:
— Saninda zikredilen sey kendisine ulasmis, dedi. Bunun üzerine babamin iki gözü yas akitti.
— Senin üzerine yemîn ediyorum ki, ey kizcagizim, sen muhakkak kendi evine döneceksin, dedi.
Bunun üzerine ben (hemen evime) döndüm. And olsun Rasûlullah da benim odama girmis ve hizmetçi kizdan da sormustur. Cariyem:
— Allah'a yemîn ederim ki, ben Âise üzerine hiçbir ayip sey bilmis degilim. Ancak su var ki, o uyuyup kaliyordu da nihayet koyun içeriye giriyor ve onun ekmeklik hamurunu yâhud ekmeklik ma'cû-nunu yiyordu, dedi.

Cariyemin bu sözleri üzerine Peygamber'in sahâbîlerinden bâzisi onu azarladi da:
— Ey kadin! Rasûlullah'a dogru söyle! dedi.
Hattâ sahâbîler Berîre'ye o düsük isi açikça söylediler. Bunun üzerine cariyem Berîre:
— Subhânallah! Allah'a yemîn ederim ki, ben Âise üzerine, kuyumcunun hâlis altim üzerine bilmekte oldugu bilgiden baska birsey
bilmemisimdir, dedi.
Bu is, kendisi hakkinda söylenilmis olan adama da ulasti. O da: - Subhânallahi! Allah'a yemîn ederim ki, ben hiçbir disi kim-
senin elbisesini asla açmis degilim (yânî ben hayâtimda hiçbir kadinla asla cinsî münâsebet yapmadim), demistir.
Âise: Ve o zât Allah yolunda sehîd olarak öldürüldü, dedi.
Âise-devâmla söyle dedi: Anamla babam hiç ayrilmadan benim yanimda sabahladilar. Nihayet mescidde ikindi namazini kildirmis oldugu hâlde Rasûlullah benim yanima girdi. Sonra anam ile babam beni sagimdan ve solumdan aralarina almis hâlde iken Rasülullah içeriye girdi de, Allah'a hamd edip övdü. Sonra "Amma ba'du" diyerek sunlari söyledi:
— "Yâ Âise! Eger bir kötülük yapmis isen yâhud nefsine zulmet missen Allah 'a tevbe et. Çünkü Allah, kullarindan tevbeyi kabul eder" dedi.
Âise dedi ki: Bu sirada Ensâr'dan bir kadin gelmis ve kapida oturmakta idi. Ben Rasûlullah'a:
— (Onun anlayisina göre hareminin ululuguna lâyik olmayan) birseyi zikretmeye su kadindan haya etmez misin? dedim.
Rasülullah va'zmi yapti. Ben de babama yöneldim de:
— Rasûlullah'a cevâb ver! dedim. Babam:
— Ben ne söyleyeyim? dedi.
Bunun üzerine ben anama yöneldim de:
— Rasûlullah'a sen cevâb ver! dedim. O da:
— Ben ne söylerim? dedi.
Eöyleçe onlarin ikisi de Rasûlullah'a cevâb vermeyince, ben Se-hâdet Kelimelerisni söyledim, Allah'a hamd ettim ve O'nu lâyik oldugu sifatlarla sena edip övdüm. Bundan sonra "Amma ba'du" deyip sunlari söyledim:
— Vallahi eger ben sizlere "Ben hiçbir günâh islemedim" desem-Azîz ve Celîl olan Allah benim muhakkak dogru söyleyici olduguma sehâdet edip dururken- benim bu sözüm, sizin yaninizda bana fayda verici degildir. Yemîn olsun sizler bu iftirayi konusmussunuz ve bu sizin kalblerinize içirilmis. Ve eger ben, Allah benim böyle bir is yapmadigimi bilip dururken, sizlere "Ben bunu yaptim" desem, . sizler muhakkak "Âise bu isi nefsine karsi ikrar etti" diyeceksiniz. Vallahi ben bu vaziyette kendim için ve sizin için baska bir mesel bulamiyorum. -Tam burada zihnimde Ya'kûb'un ismini arastirdim, fakat onu hatirlamaya muktedir olamadim.- Ancak Yûsuf'un babasini buluyorum ki, o zaman Yûsuf un babasi söyle demisti: "Artik bana düsen güzel bir sabirdir. Sizin su söylediklerinize karsi, yardimina siginilacak olan da ancak Allah'tir" <Yûsuf:i8).
Ve tam saatinde Rasülullah üzerine vahiy indirildi. Bizler sükût
ettik. Akabinde O'ndan vahiy hâli kaldirildi. Ben O'nun yüzündeki sevinci apaçik belirmis buluyordum. Rasülullah alnindaki terleri eliyle siliyor ve:
— "Sevin yâ Âise! Allah senin tertemiz oldugunu kesin surette indirmistir" dedi.

Âise dedi ki: Ben, oldugumdan daha siddetli bir sekilde öfkelenmistim. Ebeveynim bana:
— Rasûlullah'a dogru kalk, dediler. Ben de:
— Vallahi ben ne O'ha dogru kalkarim, ne de O'na ve size hamd ederim; lâkin ben, benim berâetimi indirmis olan Allah'a hamd ederim. Çünkü yemîn olsun ki, sizler o iftirayi isittiniz de onu inkâr etmediniz ve degistirmediniz! dedim.
Âise söyle der idi: Cahs kizi Zeyneb'e gelince, Allah onu dîni sebebiyle {yânî dîndârligi sebebiyle) korudu da o, hakkimda hayirdan baska birsey söylemedi. Amma onun kizkardesi Hamne'ye gelince, iste o, helak olanlar içinde helak oldu. O iftira hususunda kelâm edenler ise, Mistah ile Hassan ibnu Sâbit'tir. Münafik olan Abdullah Ibnu Ubeyy Ise bizzat bu Iftirayi eselemek ve yayilmasini istemek suretiyle ortaya çikarmakta ve toplamakta olan kimsedir, iste o, "0 zümreden günâhin büyügünü üzerine alan", odur. Ve Hamne'dir.
Âise dedi ki: Bu sebebden Ebû Bekr, Mistah'i ebeden hiçbir fayda verici seyle faydalandirmayacagina yemîn etti. Bunun akabinde Azîz ve Celîl olan Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar, vermelerinde eksiltme yapmasinlar... " <en-Nûr: 22) âyetini sonuna kadar indirdi. Bununla Allah Ebû Bekr'i kasdeder. "Bolluk (yânî servet) sahibi olanlar, hisimlik sahibi bulunanlara ve fakirlere, vermelerini eksik yapmasinlar": Bununla da Allah, Mistah'i kasdeder. "Allah'in size magfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" kavline kadar indirdi. Nihayet Ebû Bekr:
— Evet, vallahi ey Rabbimiz, bizler sübhesiz Sen'in bize magfiret etmeni elbette sever, arzu ederiz, dedi ve Mistah'a veregeldigi nafakayi tekrar ona döndürdü [406].

226- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Bas örtülerini yakalarinin üstüne (orayi kapayacak surette) koysunlar" (Âyet: 3i)
Ve Ahmed ibnu Sebîb söyle dedi:
Bize babam Sebîb ibn Saîd, Yûnus ibn Yezîd'den tahdîs etti. Ibnu Sihâb, Urve'den; o da Aise'den söyledi ki, Aise (R): Allah ilk muhacir kadinlara rahmet eylesin. Allah "Kadinlar bas örtülerini yakalarinin üstüne koysunlar" emrini indirince, o kadinlar izâr denilen dis elbiselerini yardilar da onlarla baslarini örttüler, demistir [407].

279-.......Bize Ibrâhîm ibnu Nâfi', el-Hasen ibn Müslim'den;
o da Safiyye bintu Seybe'den taridîs etti ki, Âise (R) söyle der idi: Sii "Kadinlar bas örtülerini yakalarinin üstüne koysunlar" âyeti indigi zaman, izârlarini aldilar da onlari etekleri yönünden yardilar ve bunlarla baslarini örttüler, demistir [408].

25- el-Furkaan Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Ibn Abbâs söyle dedi:

"Hebâen mensurun = Saçilmis zerreler" (Âyet: 23), rüzgârin savurmakta oldugu ince topraktir; "Rabb'ine (yâni san'atina) bir bakmadin mi? Gölgeyi nasil uzatmistir. Eger O dileseydi onu elbette durdururdu.
Sonra biz günesi (nasil) ona bir delil yapmisizdir" (Âyet: 45); burada "Uzatilan gölge", tan yerinin agarmaya basladigi vakit ile günesin dogmasi arasinda uzayan ve yayilan gölgedir (ki, bu en hos bir manzaradir); "Sâkinen'% "Devamli duran"; "Sümme cealnâ Js-semse aleyhi delîlen = Sonra biz günesin dogusunu, gölgenin meydana gelmesine bir delîl yapmisizdir" [409].
"O, iyice düsünüp ibret almak arzusunda bulunanlar, yâhud sükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbiri
ardinca getirendir" (Âyet: 62); buradaki "Hilfeten", "Birbiri ardinca" demektir, geceleyin kendisinden bir amel kaçmis olan kimse ona gündüzleyin erisir, yâhud gündüzleyin bir ameli kaçmis olan kimse ona geceleyin erisir (telâfî eder).
el-Hasen el-Basrî de "Ey Rabb'imiz, bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin sevinci olarak (iyi insanlar) ihsan et, bize takva sahihlerini önder kil" (Âyet: 74) kavli hakkinda: Bu, "Bize Allah'a itaat yolunda bulunan zevceler ve nesiller ver" demektir. Mü'minin gözünü, sevdigini Allah'a tâat yolunda görmesinden daha fazla sevindirecek birsey yoktur, demistir.
Ibn Abbâs: "Subûren" -"Helâken"- (Âyet: 12-13), "Veylen" ma'nâsinadir, dedi. Ibn Abbâs'tan baskasi: "es-Saîr = Çilgin ates" (Âyet: iij müzekkerdir. "Tasa'ur" ve "Ittirâm"in ma'nâsi "Siddetle yanmak"tir.
' 'Bu âyetler, onun baskasina yazdirip da kendisine sabah aksam okunmakta olan evvelkilere âid masallardir, dediler" (Âyet. 5); buradaki "Tumlâ aleyhi" sözü "Emleytu" ve "Emleltu" tabirlerinden olup "Kendisine okunmakta olan" ma'nâsinadir. "erRessu", "Ma'den" ma'nâsinadir; bunun cem'i "Risâs" gelir (Âyet: 38). "Mâ.ye'beu bikum Rabbî" (Âyet: 77), "Rabb'im size deger vermezdi"; "Mâ abe'tu bihi sey'en" denilir ki "Ben ona birsey degeri vermedim", yânî "O sayilmaz, i'tibâr edilmezdir" demektir.
"Inne azâbehû kâne garâmen = Gerçek onun azabi daimî bir helaktir" (Âyet: 65); bu "Garâmen", "Helak" ma'nâsinadir.
"Fe atev" (Âyet: 20, "Tagav", yânî "Azginlikta siniri astilar" demektir.
Sufyân ibn Uyeyne de "Âd kavmine gelince, onlar da ugultulu azgin bir firtina ile helak edildiler" (ei-Hâkkaa: 6) kavlindeki "Âtiyetin", hâzinleri üzerine siddetle esen, böylece ölçüsüz ve tartisiz çikan siddetli rüzgârdir [410].

227- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

' O yüzleri üstü cehenneme sürülüp toplanacaklar, onlarin yeri çok kötü, yolu çok sapiktir" (Âyet: 34)

280-....... Enes ibn Mâlik söyle tahdîs etmistir: Bir adam:
— Ey Allah'in Peygamberi! Kâfir, kiyamet gününde yüzüstü nasil hasrolunur? diye sordu. Peygamber (S):
— "Dünyâda onu iki ayagi üzerinde yürüten Allah, kiyamet gününde yüzüstü yürütmeye kudretli

degil midir?" diye cevâb verdi.
Bu hadîsin râvîsi Katâde: Evet Rabb'imizin izzetine yemîn ederim ki, O buna elbette kaadirdir, dedi [411].

228- Yüce Allah'in7 Su Kavli Babi:

'Onlar ki, Allah'in yanina baska bir tanri daha (katip) tapmazlar. Allah'in haram kildigi cana haksiz yere kiymazlar, zina etmezler. Kim bunlari yaparsa cezaya Çarpar" (Âyet: 68).

281-.......Buradaki iki senedle gelen hadîste Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah'a sordum -yâhud Rasûlullah'a söyle soruldu-:
— Allah katinda hangi günâh en büyüktür? dedim. Rasûlullah (S):
— "Seni Allah yaratmis oldugu hâlde Allah 'a bir benzer uydur-mandir" buyurdu.
— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak çocugunu öldünnendir" buyurdu.
— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedim. Rasûlullah:
— "Komsunun halîiesiyîe (yâni zevcesiyle) zina etmendir" buyurdu.
Ibn Mes'ûd dedi ki: Rasûlullah'in bu cevâblarini tasdik edici olarak su âyet indi: *'Onlar ki Allah 'in yanina baska bir tanri daha (katip) tapmazlar. Allah'in haram kildigi nefsi haksiz yere öldürmezler, zina etmezler. Kim bunlari yaparsa cezaya çarpar" [412].

282-....... Abdulmelik ibnu Cureyc söyle demistir: Bana el-Kaasim ibnu Ebî Bezzete haber verdi ki, kendisi Saîd ibnu Cubeyr'e:
— Kasdederek bir mü'mini öldüren kimse için tevbe var midir? diye sorup, akabinde ona karsi "Allah'in haram kildigi cam haksiz olarak öldürmezler" âyetini okudum, demis.
Saîd ibn Cubeyr de ona:
— Senin bu âyeti bana karsi okudugun gibi, bunu Ibn Abbâs'a karsi okudum. Ibn Abbâs bana söyle dedi: Bu âyet Mekkiyye'dir. Bunu, Medine devrinde inmis olan en-Nisâ Sûresi'ndeki su âyet neshetmis-tir: * 'Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezasi, içinde ebedî kalici olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadâb etmistir, ona la 'net etmistir ve ona çok büyük bir azâb hazirlamistir" <Âyet:93) [413].

283-.......Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Küfe ehli kasden bir mü'minin öldürülmesinde (bundan tevbe kabul edilir mi hususunda) ihtilâf ettiler. Ben bu konuda Ibn Abbâs'a sormaya gittim (ve sor-dum). Ibn Abbâs:
— Bu, "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezasi, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir..." âyeti, en son inen vahiyler içindedir ve bunu hiçbirsey neshetmemistir, dedi [414].

284-....... Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben Ibn Abbâs'a:
— Yüce Allah'in "Onun cezasi, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir" kavlinden sordum.
Ibn Abbâs:
— Kasden insan öldürenin tevbesi yoktur, dedi.
Ben ona, zikri celîl olan Allah'in sonuna kadar "Allah'in beraberine baska bir tanri katip tapmazlar..." kavlini sordum. Ibn Abbâs:
— Bu âyet, Câhiliyet devri (müsrikleri) hakkindadir, dedi [415].

229- Bâb:

"Kiyamet günü de azabi katmerlesir ve o azabin içinde hor ve hakir ebedî kalir" (Âyet: 69).

285-.......Saîd ibnu Cubeyr söyle dedi: Ibnu Ebzâ dedi ki: Ibn Abbâs'a "Kim bir mü'minikasden öldürürse onun cezasi, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir'1" (en-Nisâ:93) kavli soruldu. Bir de "Allah 'in haram kildigi cani haksiz olarak öldürmezler... Meger ki tevbe edip iyi amelde bulunan kimseler ola" kavline kadar ulasip bundan da soruldu (yânî bundan da sor denildi). Ben bunlari Ibn Abbâs'a sordum. Ibn Abbâs dedi ki:
— Bu âyet indigi zaman Mekke ahâlîsi: Hakîkaten bizler Allah'a denk uydurup ortak kildik, Allah'in haram kildigi cani haksiz olarak öldürdük ve çirkin isler yaptik, dediler. Allah akabinde "Meger ki sirkten tevbe edip îmân eden, iyi amelde bulunan kimseler ola. Iste Allah bunlarin kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet:70) kavlini indirdi.

230- Bâb;

'(Sirkten) tevbe edip îmân eden ve iyi amelde bulunan kimseler müstesnadir. Iste Allah bunlarin kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir *' (Âyet: 70).

286-....... Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Abdurrahmân ibnu Ebzâ bana, su iki âyeti Ibn Abbâs'tan sormami emretti: "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse onun cezasi, içinde devamli kalmak üzere cehennemdir" (en-Nisâ:93). Ben bu âyeti Ibn Abbâs'a sordum. Ibn Abbâs:
— Bu âyeti hiçbirsey neshetmedi, dedi.
"Onlar ki, Allah 'in yanina baska bir tanri daha (katip) tapmazlar..." (d-Furkaan:68); ben bunu da sordum. Ibn Abbâs:
— Bu, sirk ehli hakkinda indi, dedi [416].

231- Bâb:

'(Bu tekzibinizden dolayi size) artik yakin bir azâb lâzim oluyor" (Âyet: 77).
"Lizâmen", "Heleketen" demektir.

287....... Bize Müslim ibn Sabîh tahdîs etti ki, Mesrûk söyle demistir: Abdullah ibnu Mes'Ûd (R) söyle dedi: Bes alâmet vâki' olup geçmistir: ed-Duhân:10; eI-Kamer:l-2; er-Rûm:l-2, el-Batse (ed Duhâni6) ye "Artik yakin bir azâb lâzim oluyor" (ci-Furkaan:77) kavlindeki "Lizam" [417]

26- es-Suarâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

Mucâhid: "Siz her yüksek yerde bir alâmet bina edip eglenir misiniz" (Âyet: 128) kavimdeki "Te'besûn{ = Abesle ugrasir misiniz)?", "Bina eder misiniz?" demektir, dedi.
"Siz burada emîn emîn birakilacak misiniz? Baglarin, pinarlarin içinde, ekinlerin ve tomurcuklarin nâzik, yumusak hurma agaçlarinin içinde" (Âyet: 146-149) kavlindeki "Hedîm", dokunuldugu zaman kirilip ufalanan Iatîf sey ma'nâsinadir. "Mine'l-musahharin", "Mine'l-meshûrîn" (yânî büyülenmislerdensin) (Âyet. 153)
ma'nâsinadir.
"Leyke"ve "el-Eyke", "Eyketun"un cem'idir; "Eyke" de "Agaçlardin cem'idir ki, "Orman" demek olur (Âyet: 176) [418].
' 'Hulâsa onu tekzîb ettiler de kendilerini o gölge gününün azabi yakalayiverdu Hakikat bu, o günün büyük azabi idi7' (Âyet: is9>.
"YevzmVz-zulle", Azabin onlari gölgelemesidir [419].
"Mevzûnin", "Ma'lûmin" (yânî "Bilinmis") ma'nâsinadir (ei-Hicn 19).
*'Mûsâ'ya: 'Asani denize vur' diye vahyettik. (Vurunca) derhâl deniz yarildi, herbir parçasi kocaman dag gibi oldu" (Âyet: 63>; buradaki "Tavd", "Cebel" (yânî "Dag") ma'nâsinadir [420].
"Sübhesiz bunlar azar azar birer cemâattir" (Âyet. 54); buradaki "es-Sirzimetu", "Tâifetun kalîletun" (yânî "Az bir cemâat") demektir.
Ki o kiyam ettigin vakit seni ve secde edenler içindeki dolasmani dâima görendir" (Âyet. 218H9); buradaki "Fî'ssâcidîn'% "Namaz kilanlar içinde" ma'nâsinadir.
Ibn Abbâs söyle dedi:
' 'Siz her yüksek yerde bir alâmet bina edip eglenir misiniz? Ebedî kalacaginizi umarak yer altinda su mahzenleri edinir misiniz?" (Âyet: 128-129); buradaki i'er-Rey'u", "Eyfâ" yânî "Arz'dan olan yükseklik"ma'nâsinadir; "er-Rey'atu", "Riyeatu"nun vahidi, yânî tekilidir. "Masâm'(= Masna'lar)", içinde su edinilen her bina masnaa'dir.
"Daglardan simarik simarik evler yontuyordunuz" (Âyet:149); buradaki "Ferinin", "Merihîn", "Fârihîn"; hepsi
bir ma'nâyadir. "Fârihin", (yontucularin hâli olup) maharetli ustalar ma'nâsinadir, deniliyor.
"Velâ te'sev fVl-ardi müfsidîn= Yeryüzünde fesâdçilar olarak bozgunculuk etmeyin" (Âyet: is3); "Velâ te'sev",
"Ase, Yeîsu, Aysen" babindan olup, "Fesadin en siddetlisi" ma'nâsinadir.
"Sizi ve evvelki ümmetleri yaratan(Allah)dan korkun" (Âyet: 184), buradaki "el-Cibille", "Halk"

ma'nâsinadir. "Cubile", "Hulika" (yânî "Yaratildi") demektir. (Yâsîn: 62'deki) "Cubulen" de bu bâbdandir. "Cubulen, Cibilen ve Cublen", "Halk" ma'nâsinadir. Buradaki "Cubulen" ile "Halk"i, "Yaratti" ma'nâsini kasdediyor. Bu ma'nâyi Ibn Abbâs söyledi.

232- Bâb: "Kabirlerinden Kaldirilacaklari Gün Beni Rüsvây Etme" (Âyet: 87) [421]

288 "Ve ^râhîm ibnu Tahmân (öl. 160), Ibnu Ebî Zi'b'den- o da Said ibnu Ebî Saîd el-Makbûrî'den; o da babasi Ebû Saîd Key san dan; o da Ebû Hureyre(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) söyle .buyurmustur: "ibrahim Peygamber -ona salât ve s!lâm olsun- Îrft met günûI babasi Azer'i üzeri tozlu ve siyahti bir hâlde gördü " el-Gabere(= Toz), "Siyahliktan ibarettir [422].

289-......". Bize kardesim Abdulhamîd, Ibnu Ebî Zi'b'den; o da Saîd el-Makbûrî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ibrâhîm (kiyamet gününde yüzü toz içinde) babasina kavusacak da: Yâ Rabbt Sen bana insanlar diriltile-cekleri gün beni zelîl ve rüsvây etmeyecegini va'd etmistin, diyecek. Allah da: Ben cenneti kâfirlere haram kilmisimdir, buyuracak" [423].

233- Bâb:

'Sen (îlkin) en yakin hisimlarini inzâr et. Mü yminlerden sana tâbi* olanlara kanadini indir (yanini yumusat)"
(Âyet: 2!3-2!4)

290-....... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: "Sen en yakin hisimlarini inzâr et'" âyeti indigi zaman Peygamber (S) Safa Tepesi üzerine çikip yükseldi de:
— "Ey Fihr ogullari! Ey Adiyy ogullari!" diye bütün Kureys soylarini oymak oymak nida etmeye basladi.
Nihayet çagrilanlar oraya toplandilar. Çagrilanlardan herhan-gibiri oraya çikmaya muktedir olmadigi zaman, toplantida ne olacagina bakmasi için bir elçi göndermistir. Kureys'Ie beraber Ebû Leheb de geldi. Peygamber bu topluluga hitaben:
— "(Ey Kureys!) Haydi bana re'yinizi haber veriniz! Ben size su vâdfde birtakim düsman süvarileri vardir, sizin üzerinize baskin yapmak istiyorlar diye haber versem, bana inanir misiniz?" dedi.
Topluluk:
— Evet inaniriz. Biz senin üzerinde yaptigimiz her tecrübede, senin dogru sözl'i oldugunu tesbît ettik, dediler.
Peygamber: ,
— '-'Öyleyse ben size, siddetli bir azabin önünde sizleri uyarip sakindiriciyim..." dedi.
Bu hitabe üzerine Ebû Leheb:
— Yazik sana! Bundan sonraki günlerde hüsrana, zarara ugra-yasin! Bizleri bu konusma için mi burada topladin? dedi.

Bu sözleri üzerine su sûre indi: "BismVllâhVr-rahmânVr-rahîm. Ehû Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de kurudu (helak oldu). Ona ne mali, ne kazandigi faide vermedi... " (Ebü Leheb Sûresi: i-5) [424].

291-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdiler ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Allah: "Sen en yakin hisimlarina azabi haber verip uyar" âyetini indirdigi zaman Rasülullah (S) ayaga kalkti da söyle hitâb etti:
— "Ey Kureys toplulugu! (Yâhud buna benzer bir hitâb kelimesiyle.) Müslüman olup nefislerinizi Allah'in azabindan satin aliniz. Ben Allah'in azabindan hiçbirseyisizden men'edemem. Ey Abde Menâf ogullari! Sizden de ben Allah'in azabindan hiçbirseyi def' ede-. mem! Ey Abbâs ibne Abdilmuttalib! Senden de Allah'in azabindan hiçbir parçasini men' edemem. Ey Allah Elçisi'nin halasi Safiyye! Senden de ben Allah'in azabindan bir kismini olsun def edemem. Ey Muhammed'in kizi Fâtima! Malimdan ne dilersen iste (veririm, fakat) Allah'in azabindan bir parçasini bile senden savip def' edemem" buyurdu.
Bu hadîsi rivayet etmekte Buhârî'nin seyhi Ebû'l-Yemân'a Es-bag ibnu'l-Ferec mutâbaat etmistir. Buhârî'nin diger üstadi Esbag da Abdullah ibn Vehb'den; o da Yûnus ibnu Yezîd el-Eylî'den; o da Ibnu Sihâb ez-Zuhrî'den olmak üzere rivayet etmistir [425].

27- en-Neml Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"el-Hab'u" (Âyet: 25), "Gizledigin hersey" ma'nâsinadir. "Lâ kibele" (Âyet: 37),
"Lâ takate" ma'nâsinadir.
' 'Ona denildi ki: Köske gir. Kadin onu görünce derin bir su sandi, iki ayagini açti. Süleyman: O, hakîkaten sirçadan yapilmis, düzeltilmis seffaf bir açikliktir, dedi.
Kadin: Ey Rabb 'im, hakikat ben kendime yazik etmisim. Süleyman 9in maiyyetinde âlemlerin Rabb H olan
Allah'a teslim oldum, dedi" (Âyet: 44); buradaki "es- Sarh", sirçalardan edinilmis olup duvar ve saha sivamaya yarayan her hare ve her seffaf çamurdur.
Bir de' "es-Sarh", "Kösk" ma'nâsinadir. Bunun cem'i "Surûh"tur [426].
Ibn Abbâs söyle dedi:
"Hakikat orada bir kadini onlara hükümdarlik eder buldum. Kendisine hersey verilmistir. Onun bir de çok büyük bir tahti vardir" (Âyet: 23); buradaki "Ve lehâ arsun", "Güzel san'ath, degeri pek pahali büyük bir tahti vardi" demektir [427].
"Süleyman: Ey ileri gelenler, onun tahtini, kendilerinin bana müslümân olarak gelmelerinden evvel hanginiz bana getirir? dedi" {Âya. m; buradaki "Müslimîn", "Itaat ediciler olarak" demektir. ki: Çabucak gelmesini istemekte oldugunuzun (yâni azabin) bir kismi ensenize binmek üzeredir" (Âyet: 72);

buradaki "Redife", "Yakin oldu" ma'nâsinadir. "Sen daglari görür, onlari yerinde durur sanirsin. Hâlbuki onlar bulut geçer gibi geçer gider. Bu herseyi sapasaglam yapan Allah'in sanatidir..." (Âyet: 88); buradaki "Câmideten", "Yerinde durucu" rha'nâsinadir [428].
"Ey RabbHm, bana ve ana-babama lütfettigin nVmetine sükretmemi ve (geri kalan ömrüm içinde) Sen Hn razi
olacagin iyi isler yapmami bana ilham et. Rahmetinle beni de sâlih kullarin arasina sok" (Âyet: i9>; buradaki
"EvzVnî", "Beni alistirip nefsim üzerine hâkim kil da bendeki ni'metinin sükrünü yerine getireyim" demektir [429].
Mucâhid de söyle dedi: "Nekkirû lehâ arsehâ" (Âyet: 4i), "Onun tahtini baskalastirip bilinmez sekle getirin" (Âyet: 4i) demektir. "Ve ûtînâ 1-ilme min kablihâ - Ve bize o kadindan önce ilim verilmisti ve biz müslümân olmustuk" (Âyet: 42)
Mucâhid: Bu sözü Süleyman söylüyor, demistir, "es-Sarhû", "Su havuzu"dur ki, Süleyman onun üzerine seffaf sirçalar vurdurmus, o havuza sirçalar giydirip dösetmisti.

28- el-Kasas Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'm ismiyle

"Allah ile birlikte diger bir tanri daha edinip tapma. O 'ndan baska hiçbir tanri yok. O ynun vechinden baska hersey helak olucudur. Hüküm O ynundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz" (Âyet: ss). Buradaki "Illâ vehehu", "Illâ mulkehu" ma'nâsinadir. "Illâ" istisnâsiyle Allah'in yüzü murâd edildi de denilir [430].
Ve Mucâhid: "Fe amiyet aleyhim el-enbâu yevmeizin = Artik o gün
onlara karsi bütün haberler kör olmustur. Artik birbirlerine de birsey soramazlar" (Âyet: 66); buradaki "c Enbâu{- Haberler)", "Hüccetler" ma'nâsinadir, demistir [431].

234- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Hakikat sen her sevdigini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah'tir ki kimi dilerse ona hidâyet verir ve O, hidâyete
erecekleri daha iyi bilendir" (Âyet: 56).

292-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdi ki, babasi el-Müseyyeb ibn Hazn (R) söyle demistir: Ebû Tâlib'e ölüm (alâmetleri) geldigi zaman ona Rasûlullah (S) geldi. Ve amcasinin yaninda Ebû Cehl ibn Hisâm ile Abdullah ibn Ebî Umey-ye ibni'l-Mugîre'yi buldu. Rasûlullah, Ebû Tâlib'e:
— "Ey amca! La ilahe illellâh kelimesini söyle de bununla Allah katinda senin lehine sefaat için hüccet getireyim" dedi.

Bunun üzerine Ebû Cehl ile Abdullah ibnu Ebî Umeyye:
— (Yâ Ebâ Tâlib!) Abdulmuttalib milletinden yüz mü çeviriyorsun? diye men' ettiler.
Rasûlullah da amcasina Tevhîd Kelimesi'ni arza devam ediyordu. O ikisi de devamli olarak o söyledikleri makaaleyi, yânî sözü tekrar ediyorlardi. Nihayet Ebû Tâlib bunlara karsi söyledigi son söz olarak:
— O (yânî ben) Abdulmuttalib milleti üzeredir, dedi ve "La ilahe ille Ilâh" demekten çekindi.
Râvî dedi ki: Rasûlullah:
— "Yemîn ederim ki, ben hakkinda magfiret dilemekten neh-yolunmadikça muhakkak Allah'tan senin için magfiret isteyecegim" dedi.
Bunun üzerine Allah: "Müsriklerin, o çilgin atesin yarani olduklari muhakkak meydana çiktiktan sonra artik onlarin lehine, velev hisim olsunlar, ne Peygamber In, ne de mü 'min olanlarin magfiret istemeleri dogru degildir" (et-Tevbe: ii3) âyetini indirdi. Yine Allah Ebû Tâlib hakkinda indirdi de Rasûlü'ne hitaben söyle buyurdu: "Hakikat sen her sevdigini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah 'tir ki, kimi dilerse ona hidâyet verir ve O, hidâyete erecekleri daha iyi bilendir" (Âyet:56) [432].
Ibn Abbâs söyle dedi [433]: "Hakîkaten Kaarûn, Musa'nin kavminden idi. Fakat onlara karsi serkeslik ettL Biz ona öyle hazîneler verdik ki, anahtarlarim tasimak bile) güçlü kuvvetli büyük bir cemâate agir geliyordu. O vakit kavmi ona: 'Simarma, çünkü Allah si-manklan sevmez'demisti"(Âyçt.76). Buradaki "Ulû'l-kuvvet(~Kuvvet sâhibleri)'» "Erkeklerden olusan kuvvet sahibi bir cemâat onun anahtarlarim kaldirmaz" ma'nâsinadir. "Le-tenûu" da "Anahtarlar o cemâate elbette agir basar" demektir.
"Mûsâ 'nin anasi, yüregi çocugundan baska herseyden bombos olarak sabahladi. Eger (Allah'in va'dine) inananlardan olmasi için kalbine rabita vermeseydik az daha onu açiklayacakti" (Âyet:io).
"el-Ferihîn", (Âyet: 76) "el-Merihîn", yânî "Simariklari sevmez" demektir. "Anasi Musa'nin kizkardesine dedi ki: 'Onun izini ta'kîb et" (Âyet:ii) yânî "Onun haberini ögrenip bildirmem için izinin arkasindan git, dedi". Bazen bu "el-Kasas" fiili, bir sözü kissa etmek, nakletmek, anlatmak ma'nâsina olur: "Biz sana bu Kur 'ân h (bu sûreyi) vahyetmek suretiyle en güzel beyâni kissa olarak sana anlatacagiz. Hâlbuki sen daha evvel bundan elbet haberdâr olmayanlardandin" (Yûsuf:3) âyetinde oldugu gibi.
"Mûsâ 'nin kizkardesi de, berikiler farkinda olmayarak onu uzaktan gözetledi" (Âyet:ii); buradaki "An cunübin", "An bu'din" yânî "Uzaktan" ma'nâsinadir. "An cenabetin" ve "An ictinâbin" ta'-bîrleri de yine bir sey olup, ayni ma'nâyadir.
"Derken Mûsâ ikisinin de düsmani olan birini yakalamak isteyince..." (Âyet:i9); buradaki "Yebtisu" vt "Yebtusu" fiilleri, sülâsî ikinci ve birinci bâblardan olup siki ve sert sekilde arslan yakalayisi gibi yakalama ma'nâsinadir.
"Sehrin öte basindan kosarak bir adam geldi. Mûsâ: Memleketin önde gelenleri seni öldürmek için (toplandilar) hakkinda müzâkere ediyorlar. Hemen buradan çik git. Sübhesiz ki, ben sana hayir isteyicilerdenim, dedi. " (Âyet:20), buradaki "Ye'temirûne", "Istisare ediyorlar" demektir.
"eUUdvân" (hyzv.2%), "el-Adâu", "et-Teaddî" hepsi bir olup "Hakki tecâvüz etmek" ma'nâsinachr.
"Ânese", "Absara", yânî "Gördü"; "el-Cezvetin minel-nâri"
(Âyet: 29), "Atesten bir parça" ma'nâsinadir.
"el-Cezvetu", kendisinde alev bulunmayan atesli odundan kalin bir parçadir. "Sihâb" (en-Nemi: 7)

ise, kendisinde alev bulunan atestir. Yilanlar birçok cinstir: "el-Cânnu" (Âyer.31), "el-Efâî", "el-Esâ-vid"... gibi
"Rid'en" (Âyet:34), "Yardim edici olarak"; Ibn Abbâs: "Beni tasdîk edip dogrulayacak bir yardimci olarak" seklinde fiili merfû' okuyup söyledi.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle dedi: "Senesuddu adudeke bi~ ahîke = Senin pazunu kardesinle siddetlendirip kuvvetlendirecegiz"
(Âyet:35) buradaki "Se-nesudduke", "Sana yardim edecegiz" demektir. Bir seyi kuvvetlendirdigin zaman muhakkak sen onu takviye edecek bir pazu yapmis olursun.
"Biz onlari (dünyâda insanlari) atese da'vet edegelen rehberler yaptik. Kiyamet gününde ise asla yardima kavusturulmayacaklar dir. Bununla beraber bu dünyâda biz onlarin arkalarina la 'net de taktik. Kiyamet gününde onlar çok kötülenmis olanlardir" (Âyet:4i-42); buradaki "Mine'l-makbûhîn", "Helak edilmislerdendirler" ma'nâsinadir.
"And olsun ki, biz onlar için nasihat kabul etsinler diye sözü birbiri ardinca ekleyip (indirip) durmusuzdur" (Âyet:5i); buradaki "Ve le-kad vassalnâ 1-kavle = Yemin olsun biz sözü ekleyip durduk", "Ye-
mîn olsun biz sözü beyân ettik ve tamamladik" ma'nâsinadir.
"... Biz onlari tarafimizdan bir nzik olarak her seyin mahsûllerinin gelip toplanacagi korkusuz bir haremde yerlestirmedik mi?"
(Âyet:57); buradaki "Yucbâ", "Yuclebu" yânî "Celb edilip toplanir" ma'nâsinadir.
"Biz bol geçimi ile simarmis nice memleketleri helak ettik" (Âyet:58); buradaki liBatirat'\ "Esiret(= Çok sevindi, taskinlik etti, azdi)" ma'nâsinadir.
"Senin Rabb'in memleketlerin ana merkezlerine, karsilarinda âyetlerimizi okuyacak bir rasûl gönderinceye kadar o memleketleri helak edici degildir ve biz ahâlîsi zâlim olan memleketlerden baskasini helak edici degiliz" (Âyet: 59). Buradaki "Ummihâ", "Memleketlerin ana merkezi: Mekke ve etrafinda bulunanlar"dir.
"Gögüsleri neler sakliyorsa, neleri de açikliyorsa Rabb'in hepsini bilir"(Âyet:69); buradaki "Tekinnu", "Tuhfî(=: Gizliyor)" ma'-nâsinadir. "Eknentu's-sey'e", "Onu gizledim", "Kenentuhû" ise "Onu gizledim ve onu açiga çikardim" demek olup zid ma'nâli fiillerdendir. "Veykeenne'llâhe", "Elem tereenne'llâhe..."gibidir: "Vay demek ki, Allah kullarindan kimi dilerse onun rizkini yayiyor, daraltiyor... ", yâni "Ona rizkini bollatiyor ve daraltiyor...". "Vay demek ki hakikat sudur: Kâfirler asla felah bulmayacaklar" (Âyet: 82).

235- "Herhalde O Kur'ân'i Senin Üzerine Farz Kilan Allah, Seni Dönülecek Yere Döndürecektir" (Âyet: 85) Babi

293-.......Bize Sufyân ibnu Dînâr el-Usfurî, (Ibn Abbâs'in kölesi) Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs: "Le râdduke ilâ maâd"\ "O seni muhakkak Mekke'ye döndürecektir" seklinde tefsir etmistir [434]
.

29- el-Ankebût Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid, "Uyanik insanlar olduklari hâlde seytân onlarin amellerini süsleyip, kendilerini yoldan saptirmistir" (Âyet: 38), yânî onlari dâller, sapiklar yapti, demistir.
"Bu dünyâ hayâti bir eglenceden, bir oyundan baska birsey degildir. Âhiret yurdu ise sübhe yok ki, o hayâtin tâ kendisidir; bunu bilmis olsalardi" (Âyet: 64); buradaki "Hayavân" ve "Hayy" bir ma'nâya olup "Dirilik" demektir.
Mucâhid'den baskasi da söyle dedi:
"And olsun biz onlardan evvelkileri de imtihan etmisizdir. Allah elbette sâdik olanlari bilir, elbette yalanci olanlari bilir" (Âyet: 3); "Allah îmân edenleri de elbet bilir, münafiklari da elbet bilir", (Âyet: id; bu âyetlerdeki "Fe-le-yaHemenneHlâhu", "Allah bunu bildi" demektir. Bu ta'bîr, "Ki Allah murdari temizden ayirdetsin..." (ei-Enfâi: 37) kavli gibi, "Fe-li-yemizellâhu", "Allah elbette temyiz edecek" menzilindedir [435].
"Onlar herhalde kendi yüklerini de, o yükleriyle beraber daha nice yükleri de bizzat yüklenecekler ve düzmekte
olduklari seylerden kiyamet günü sorumlu olacaklardir" (Ayet: 13). Buradaki "Onlar herhalde kendi agirliklariyle beraber birtakim agirliklari da yüklenecekler" sözü, "Kendi günâhlanyle beraber daha birtakim günâhlari da yüklenecekler" sözüyle bir ma'nâyadir [436].

30- "Elif. Lam. Mîm. Gulibeti'r-Rûm" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Insanlarin mallarinda artis olsun diye faiz cinsinden verdiginiz sey, Allah katinda artmaz. Allah'in rizâsini dileyerek verdiginiz zekât ise, iste sevâblarini kat kat artiranlar onlardir" (Âyet: 39).
"Allah katinda artmaz"; bu, ondan daha fazlasini arayarak bir atiyye veren kimse için (bu niyetle verdigi) atiyyede âhiret ecri yoktur, demektir.
Mucâhid söyle dedi:
"Artik îmân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar; iste onlar bir bahçede (yasayip) sevinçli olurlar" (Âyet: 15);
buradaki "Yuhberûn", "Yuna'amûn" yânî "Ni'metlendirilirler, refahli kilinirlar" demektir.
"Kim küfrederse, küfrü kendi aleyhinedir. Kim de iyi bir amelde bulunursa, kendileri için hazirlamis olurlar"
(Âyet: 44); buradaki "Yemhedûn" "Yatacak yerlerini dümdüz ederler" (yânî kabirlerde yâhud cennette yatacak yerlerini düzeltip hazirlarlar) dernektir, "el- Vedk" (Âyet: 48)
"Yagmur" ma'nâsinadir. Ibn Abbâs, "O, size kendi nefislerinizden bir temsil getirdi; Sizi riziklandirdigimiz seylerde sag elinizin mâlik oldugu kölelerden ortaklariniz olmasini ister de bu hususta siz onlarla müsavi olur, onlari kendinizi saydiginiz gibi sayar misiniz? Iste biz âyetleri, aklini kullanacak bir kavim için böyle açiklariz" (Âyet: 28); bu âyet, Allah'tan baska tapmakta olduklari ilâhlar ve Yüce Allah hakkinda indi, demistir. Neft' ma'nâsina olan sorunun cevâbi "Siz onda müsavi olur musunuz?" cümlesidir. Ey efendiler, sizler memlûklerinizden, sizin birbirinize

mîrâsçi olusunuz gibi, onlarin size mîrâsçi olacaklarindan korkarsiniz. (Bundan murad üç seyin de nefyidir: Ortakligin, müsâvîligin ve efendilerin kölelerinden korkmalarinin nefyidir.) [437]
"Allah'in reddine asla imkân bulunmayan o gün gelmezden evvel -ki o gün (bütün insanlar) bölük bölük ayrilacaklardir- yüzünü haydi o dosdogru dîne çevir" (Âyet: 43). Buradaki "Yasaddaûn" "Yeteferrakûn(- Ayrilacaklar)" ma'nâsinadir ki, bir bölügü cennette, bir bölügü cehennemde olacak, demektir.
"Fasdâ' bimâ tu'mer" (ei-Hicr: 94), "Simdi sen ne ile emrolunduysan apaçik bildir..."; buradaki "Isda"\
"Ifrik" ve "Emdi" ("Açikla, i'lân et, yürüt, yerine getir, infaz eyle") ma'nâsinadir.
Ibn Abbas'tan baskasi:
"Allah sizi bir zaftan yaratan, sonra diger bir za'fin ardindan kuvvet veren, sonra kuvvetin arkasindan da yine za fa ve ihtiyarliga getirendir. O, ne dilerse yaratir, O hakkiyle bilendir, kemâliyle kaadirdir" (Âyet: 54); buradaki "Duf" ve "DaJ" kelimeleri, bir ma'nâya gelen iki lügattir, dedi.
Ve Mucâhid:
"Sonra kötülük eden(ümmet)lerin akibeti ates oldu. Çünkü onlar Allah'in âyetlerini yalanlamislardi ve onlari
eglenceye aliyorlardi" (Âyet: io>; buradaki "es-Sûâ", kötülük yapanlarin cezasi olan "Isâef'tir, dedi.

294-....... Mesrûk söyle demistir: Bir adam (Kûfe'nin) Kinde mevkiinde [438] hadîs söylerken (Kur'ân'da zikredilen Duhân (Âyet:iO) hakkinda):
— Kiyamet günü bir duman gelecek de kâfirlerin, münafiklarin kulaklarini sagir, gözlerini kör edecek, mü'minlere de yalniz nezle hastaligi seklinde te'sîr edecek, dedi.
Biz bu sözden korktuk da hemen Ibn Mes'ûd'a geldik. Ibn Mes'~ ûd birseye yaslanir hâlde istirahat ediyordu. Bu sözü isitince öfkelendi, hemen toparlanip oturdu ve:
— Kisi bildigini söylesin, bilmedigi sey hakkinda da "Allah en bilendir" desin! Çünkü insanin bilmedigi birsey hakkinda "Bilmiyorum" demesi de ilimden bir nevi'dir [439]. Çünkü Allah, kendi Pey-gamberi'ne: "De ki: Ben, buna karsi sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiligimden (birsey) teklif edenlerden de degilim" (Sâd: 86) buyurmustur (ve bununla hasimlarina karsi tebliglerinde samimî oldugunu söylemesini emretmistir).
(Duman mes'elesine gelince, bu, dünyâda cereyan etmistir. Bu, Kureys'e âid bir vak'adir; Kindeli'nin sandigi gibi kiyamete âid degildir.) Söyle ki: Kureys müsrikleri Islâm Dîni'ni kabulde agir davranip geri kaldilar, bunun üzerine Peygamber (S):
— "Yâ Allah! Yûsuf Peygamber'in kavmi aleyhine verdigin yedi kitlik yili gibi, Kureys'e de yedi yil (yokluk azabi) vererek bana yardim et!" diye duâ etti.
Bu beddua üzerine Kureys'i siddetli bir kitlik yakaladi. O derecede ki, birçoklari bu kitlik içinde açliktan helak oldu. Ölü etleri ve kemikleri yediler. Aç olan kisi yerle gök arasindaki hava tabakasini (göz zayifligindan, kurakligin dehsetli sisinden) duman sekli gibi görüyordu. Bu çok ciddî ve siddetli hâl üzerine Kureys baskanlarindan Ebû Sufyân, Peygamber'e geldi de:
— Yâ Muhammed, sen bize geldin ve hisimlarla ilgilenmeyi emrediyorsun. Kavmin ise açliktan

helak oldular. Artik onlar için duâ et, dedi.
(Peygamber'in duâsiyle kitlik kalkti.)
îbn Mes'ûd bu sözlerin ardindan su âyetleri okudu: "O hâlde semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle. O duman insanlari saracaktir. 'Bupek yaman bir azâbdir* (diyecekler): Ey Rabb 'imiz, bizden bu azabi açip kaldir. Çünkü biz îmân edecegiz! Onlar için düsünüp ibret almak nerede? Kendilerine (hakikatleri) açiklayan bir Rasûl geldigi hâlde. Yine ondan yüz çevirdiler. Ona: Bir ögretilmis, bir bir mecnûn' dediler. Biz bu azabi biraz açip kaldiracagiz. (Fakat) siz, hiç sübheyok ki tekrar dönecek olanlarsiniz33
(ed-Duhân: 10-15).
(Bu âyetlerde duhân azabinin açilacagi ve açildigi bildiriliyor. Bu duman, Kindeli'nin dedigi gibi âhiret azabi olsaydi) bu âhiret azabi bir kerre geldikten sonra Kureys müsriklerinden kaldirilir miydi? Kureys müsrikleri (o kitliktan kurtulduktan) sonra yine küfürlerine, sirklerine döndüler. Bu dönekligin cezasini bildiren Allah'in su: "Çok büyük bir siddet ve savlette kendilerini yakalayacagimiz gün, muhakkak ki biz (onlardan) intikaam alicilariz33 (ed-Duhân:i6) kavlindeki in-tikaam günü, Bedir günüdür. (Kindeli'nin sandigi gibi kiyamet günü degildir. Alinan intikaam da Kureys'in Bedir'de öldürülmeleridir). "Lizâmen " (ei-Furkaan:77) ile murad da yine Bedir günüdür (müsriklerin Bedir'de esîr olmalaridir). "Elîf. Lam. Mîm. Rumlar maglûb oldu. Yakin bir yerde. Hâlbuki onlar bu yenilmelerinin ardindan gâlib olacaklar33 (Âyet: 1-4) [440].

236- Bâb:

"Allah'in yaratisina hiçbirsey bedel olamaz" {Âyet: 30),
"Allah'in dînine hiçbirsey bedel olamaz" ma'nâsinadir. "Bu, evvelkilerin âdetinden baska birsey degildir" (es-Suarâ: 137)
' 'el-Fitratu' \ ' 'el-Islâmu" manasinadir [441].

295-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Her dogan çocuk, muhakkak fitrat üzere dogurulur. Sonra anasiyle babasi onu Yahûdî, yâhud Nasrânt, yâhud Mecûsîyaparlar. Nitekim her hayvanin yavrusu organlari tam olarak dogar. Siz hiç o yavrunun burnunda, kulaginda eksik, kesik birsey gördünüz mü?"
Bundan sonra Ebû Hureyre (naklettigi hadîsin ma'nâsma delîl getirerek): "O hâlde sen yükünü bir muvahhid olarak dîne, Allah hn o fitratina çevir ki, O, insanlari bunun üzerine yaratmistir. Allah'in yaratisina hiçbirsey bedel olamaz. Bu dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanlarin çogu bilmezler" [442]

31- Lukmân Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Hani Lukmâriy ogluna -ona ögüt verirken- söyle demisti: Ogulcagizim, Allah'a ortak kosma.

Çünkü sirk elbette büyük bir zulümdür... " (Âyet: 13) [443]

296-.......Abdullah ibnu Mes'ûd (R) söyle demistir: "Imân edenler, bununla beraber îmânlarina zulüm katmayanlar; iste emînlik ancak onlar içindir, dogru yola giden de onlardir" (ei-En'âm:82) âyeti indigi
zaman bu, Rasûlullah'in sahâbîlerine agir geldi ve:
— Hangimiz îmânina zulüm karistirmaz ki? dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Buradaki zulüm sizin düsündügünüz ma'nâda degildir. Lukmân 'in kendi ogluna hitaben söyledigi sözünü isitmiyor musun:... Süb-hesiz ki sirk elbette büyük bir zulümdür..." buyurdu [444].

237- Bâb:

'O saatin ilmi, sübhesiz ki Allah'in yanindadir" (Âyet: 34).

297- Bize Ishâk ibn Râhûye, Cerîr ibn Abdilhamîd'den; o da Ebû Hayyân Yahya ibn Saîd'den; o da Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hu-reyre(R)'den söyle tahdîs etti: Bir gün Rasûlullah, meydanda, insanlar içinde oturuyordu. Derken yürüyerek bir adam O'na geldi de:
— Yâ Rasûlallah! îmân nedir? diye sordu.
— "îmân Allah'a, meleklerine, rasûllerine ve Allah'a kavusmaya inanman ve yine öldükten sonra son dirilmeye inanmandir" diye cevâb verdi.
O zât:
— Yâ Rasûlallah! Islâm nedir? dedi. Rasûlullah (S):
— "Islâm Allah 'a ibâdet etmen ve O'na hiçbirseyi ortak kilmaman, namazi kilman, farz kilinmis zekâti vermen ve ramazânda oruç tutmandir" dedi.
O zât:
— Yâ Rasûlallah! Ihsan nedir? diye sordu. Rasûlullah:
— "Ihsan, Allah'i görüyormussun gibi ibâdet etmendir. Egersen Allah'i görmüyorsan, sübhesiz O seni görür" buyurdu.
O zât:
— Yâ Rasûlallah! Kiyamet ne zaman? dedi. Rasûlullah:
— "Bu mes'elede sorulan, sorandan daha âlim degildir. Lâkin ben sana onun (daha evvel meydana gelecek) alâmetlerini haber verecegim; Kadin kendi sahibesini dogurdugu zaman, iste bu, kiyametin alâmetlerindendir. Yalin ayaklilar, çiplaklar takimi insanlarin baskanlari olduklari zaman, iste bu da kiyametin alâmetlerindendir. Kiyametin vakti, Allah 'tan baska kimsenin bilemeyecegi bes seyin içindedir (yâni bes seyden biridir): O saatin ilmi sübhesiz Allah'in nez-dindedir. Yagmuru O indirir. Rahimlerde olani O bilir. Hiçbir kimse yarin ne kazanacagim bilmez- Hiçbir kimse hangi yerde ölecegini bilmez. Sübhesiz Allah (herseyi) bilendir, herseyden haberdârdir (Âyet: 34)".
Sonra o zât ayrildi gitti. Rasûlullah:
— "Onu bana geri getirin" buyurdu.
Sahâbîler onu geri çevirmek için aradilar, fakat hiçbirsey göremediler. Bunun üzerine Rasûlullah: [445]

— "Bu Cibril'dir, insanlara dînlerini ögretmek için geldi" buyurdu .

298-.......Abdullah ibn Umer (R) tahdîs edip söyle demistir: Peygamber (S): "Gaybin kilitleri bestir" buyurdu, sonra su âyeti okudu: "0 saatin ilmi sübhesiz ki Allah hn yanindadir. Yagmuru O indirir. .." [446]

32- es-Secde Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ve Mucâhid söyle dedi: 11 Sonra O, bunun zürriyetini hakîr bir sudan yapmistir" (Âyet: 8); buradaki "Min mâin mehîni", "Zaîf bir sudan" demektir ki, o da erkegin menîsidir [447] .
"Biz yerde çürüyüp kayboldugumuz vakit mi, hakîkaten biz mi yeni bir yaratilista bulunacagiz? dediler" (Âyet: io>; buradaki "Dalalnâ", "Helaknâ" (yâni "Helak oldugumuz vakit mi?") ma'nâsinadir.
Ve Ibn Abbâs söyle dedi:
' 'Suyu kupkuru ve çorak yere sevkettigimizU onunla gerek hayvanlarinin, gerek kendilerinin kismen yiyegeldikleri ekini çikarmakta oldugumuzu da görmediler mi? Hâlâ da görmeyecekler mi?" (Âyet: 27);
buradaki "el-Ardu'l-curuzu", "Kendisine hiçbir fayda vermeyecek olan tek yagmurdan baska yagmur yagdirilmayan (yâhud kendisinden yagmur ve bitki kesilmis olan) toprak" ma'nâsinadir.
"Biz onlardan evvel nice nesiller helak ettik. Yurtlarinda kendileri de gezip duruyorlar. Bu onlari hidâyete sevketmedi mi?" (Âyet: 26); buradaki "£v« lem yendi", "Eve lem yubeyyin" (yânî: "Onlara beyân edip açiklamadi mi?") ma'nâsinadir [448]

238- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Artik onlar için, yapmakta olduklarina bir mükâfat olarak gözlerin aydin olacagi neler gizlenmis bulundugunu kimse bilmez" (Âyet: 17).

299-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)Men tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Mukaddes ve çok yüce olan Allah: Ben iyi kullarim için göz görme-dik, kulak isitmedik ve insan kalbine gelmedik birtakim ni 'metler hazirladim, buyurdu" demistir.
Ebû Hureyre (bunun ardindan): Isterseniz su âyeti okuyun, demistir: "Artik onlar için, yapmakta olduklarina bir mükâfat olarak gözlerin aydin olacagi neler gizlenmis bulundugunu kimse bilmez" [449] .

300-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre, bundan evvel geçen hadîs gibi, Rasûlullah'in Allah söyle buyurdu... dedigini rivayet etmistir. Bunda Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Sen Peygamber'den mi, yâhud kendi içtihadindan olarak mi rivayet ediyorsun? diye soruldu.
O da:
— Rivayet olmasaydi ben hangi seyi söyleyebilirdim? dedi. Ve Ebû Muâviye, el-A'mes'ten; o da Ebû Salih'ten olmak üzere; Ebû Hureyre "Kurrâti" seklinde cemi' lafziyle okudu, dedi.

301 .... Bize Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den sunu tahdîs etti: "Yüce Allah: Ben sâlih kullarim için hiçbir gözün görmedigi, hiçbir kulagin isitmedigi ve hiçbir insan kalbine gelmeyen birtakim ni'metler hazirladim ki, ey mü'min kulum, sen muttali' kilindigin (yânî bildigin) ni'metleri birak (onlar Allah'in gizli ni'metleri yaninda çok hafiftir)/"
Râvî Ebû Hureyre (yâhud Peygamber), bundan sonra su âyeti okudu: "Artik onlar için, yapmakta olduklarina bir mükâfat olarak gözlerin aydin olacagi nVmetlerden neler gizlenmis bulundugunu kimse bilmez" [450].

33- el-Ahzâb Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Kitâblilardan olup da onlara yardimda bulunanlari da, yüreklerine korku düsürerek kalelerinden indirdi. Bir kismini öldürüyordunuz, diger bir kismini da esîr ediyordunuz*'(Âyet. 26); buradaki "Sayâsîhim", "Kasrlarindan, kalelerinden" ma'nâsinadir [451].
"O Peygamber, müzminlere Öz nefislerinden daha yakindir. Zevceleri de analaridir. Hisimlar da Allah'in Kitabi 'nda birbirlerine, diger mü 'minlerden ve muhacirlerden daha yakindirlar. Su kadar ki, dostlariniz için herhangibir iyilikte bulunmaniz müstesna. Bu, Kitâb 'da yazilidir" (Âyet: 6).

302-.......Bize babam Fulayh ibnu Süleyman, Hilâl ibn Alî'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Amre'den o da Ebû Hureyre(R)'den lahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben herbir mü'-mine muhakkak dünyâ ve âhiret islerinde insanlarin en yakiniyim-dir. Isterseniz (delîl için) O Peygamber, mü 'minlere öz nefislerinden daha yakindir... âyetini okuyunuz. Herhangibir mü 'min ölür de mal birakirsa, bu mala kim olursa olsun, onun asabesi mirasçi olsun. Herhangibir mü'min de borçyâhud (fakir bir) aile birakirsa, o da bana gelsin, ben onun velîsiyim" [452].

239- Bâb:

"Onlari babalarina nisbetle çagirin. Bu, Allah katinda daha dogrudur... " (Âyet: 5). Birçok Buhârî nüshalarinda bundan sonra 6. âyet vardir.

303-.......Mûsâ ibn Ukbe söyle dedi: Bana Salim, babasi Abdullah ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Biz Rasûlullah'in âzâdhsi olan Zeyd ibn Hârise'yi Kur'ân'daki su âyet ininceye kadar ancak Zeyd ibnu Muhammed diye çagirir dururduk: "Onlari babalarina nisbetle çagirin. Bu, Allah indinde daha dogrudur. Eger babalarini bilmiyorsaniz, o hâlde dînde kardesleriniz, dostlannizdir. Hatâ et-

tiklerinizde ise üstünüze bir vebal yoktur. Fakat kalblerinizin kasdet-tiginde vebal vardir. Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" [453].

240- Bâb:

"Müzminler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var, Iste onlardan kimi adadigim ödedi, kimi de bunu bekliyor. Onlar hiçbir suretle ahidlerini degistirmediler" (Âyet: 23).
"Nahbehu", "Ahdehu" (yânî "Sözünü") demektir. "Eger (Medine'nin) etrafindan üzerlerine girilmis olup da sonra kendilerinden fitne istemeydi, muhakkak ki bunu hemen yaparlardi, bundan pek azfbir zamandan) fazla geri kalmazlardi" (Âyet: i4>; buradaki "Aktârihâ",
"Cevânibihâ"; "Fitne islenseydi elbette bunu getirirlerdi", "Elbette bunu verirlerdi" manasinadir [454].

304-.......Enes ibn Mâlik (R): Biz su \ 'Mü 'minler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardir..." âyetini sonuna kadar Enes ibn Nadr (ile benzerleri) hakkinda indigini düsünür dururduk, demistir [455].

305-..... ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Hârice ibnu Zeyd ibn Sabit haber verdi ki, babasi Zeyd ibn Sabit söyle demistir: Biz (Hafsa'nin yanindaki) Kur'ân sahîfelerini Mushaflara naklettigimiz sirada el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti -ben onu Rasûlullah her zaman okurken isitip durdugum hâlde-kaybettim. Ve o âyeti (yazili olarak) hiçkim-senin yaninda bulamamistim. Yalniz ben onu Rasûlullah'in, tek basina sâhidligini iki kimsenin sâhidligine denk tuttugu Ensâr'dan Huzeyme(ibn Sâbit)'in yaninda bulmustum. (En sonunda, onu da hey'-etin karariyle Mushaf'taki sûresine koyduk.) O âyet, Allah'in: "mü'minler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardir.,," kavlidir [456].

241- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Ey Peygamber, zevcelerine de ki: Eger siz dünyâ hayâtini ve onun zînetini arzu ediyorsaniz, gelin size bosanma bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salivereyim" (Âyet: 28).
Ve Ma'mer: "et-Teberrüc" (Âyet: 33), kadinin kendi güzelliklerini (erkeklere göstermek için) meydana çikarmasidir. "SünneteHlâhi" (Âyet: 38), "Allah onu sünnet yapti, Allah onu kaanûn yapti" ma'nâsinadir, dedi [457].

306-....... ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi; ona da Peygamber'in zevcesi Âise (R), Allah kadinlarini muhayyer kilmasini emrettigi zaman Rasûlullah'in kendisine geldigini haber verip, söyle demistir: Rasûlullah muhayyer kilmaya benden basladi da:
— "Ben sana birsey zikredecegim, anan ve babanla istisare edinceye kadar acele cevâb vermen gerekmez" dedi.

Hâlbuki kendisi ebeveynimin benim O'ndan ayrilmami emreder olmadiklarini kesince bilmisti.
Âise dedi ki: Sonra Rasûlullah (S):
— "Sübhesiz ki Allah Ey Peygamber, zevcelerine sunu söyle: Eger siz dünyâ hayâtim ve onun zînetini istiyorsaniz, gelin size bosama bedellerini vereyim de sizi güzellikle salivereyim... buyuruyor" deyip, iki âyetin tamâmini okudu.
Ben de ona:
— Zikrettigin bu iki isin hangisi hakkinda ben ebeveynime danisacagim? Ben elbette Allah'i, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedim [458].

242- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Eger Allah % Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu diliyorsaniz sübhe yok ki Allah, içinizden güzel hareket edenler için
büyük mükâfat hazirlamistir" (Âyet: 29).

307- Ve Katâde (Yüce Allah'in su) "Allah'in evlerinizde okunup duran âyetlerini ve hikmeti hatirlayin (Âyet:34) kavli hakkinda: Buradaki Allah'in âyetleri ile hikmet, Kur'ân ile sünnet'tir, demistir.
Ve Imâm el-Leys ibn Sa'd söyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd tah-dîs etti ki, Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdir-rahman haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) kadinlarini muhayyer kilmakla emrolundugu zaman bu ise benden basladi ve:
— "Ben sana bir emir anlatacagim. Cevâb vermekte acele etmemenden sana bir zarar yoktur, tâ ki ebeveynine damsasm" buyurdu.
Âise dedi ki: Rasûlullah ebeveynimin bana O'ndan ayrilmayi emretmeyeceklerini muhakkak bilmekteydi.
Âise dedi ki: Sonra Rasûlullah söyle dedi:
— "Sübhesiz senasi ulu olan Allah söyle buyurdu: Ey Peygamber! Zevcelerine söyle söyle: Eger siz dünyâ hayâtini ve onun zînetini istiyorsaniz, gelin size bosama bedellerini vereyim de hepinizi güzel-
likle salivereyim. Yok eger Allah *i ve Rasûlü 'nü, ve âhiret yurdunu istiyorsaniz, haberiniz olsun ki, Allah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfat hazirlamistir".
Âise dedi ki: Ben de:
— Bunun hakkinda mi ebeveynime danisacagim? Ben elbette Allah'i ve Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedim.
Âise dedi ki: Sonra Peygamber'in diger zevceleri de benim yaptigim gibi yaptilar.
el-Leys'e Mûsâ ibn A'yen, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den seklinde mutâbaat etti. ez-Zuhrî: Bana Ebû Seleme haber verdi, demistir. Ve Abdurrazzâk ile Ebû Sufyân el-Ma'meriyyu da Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âise'den olmak üzere söylediler [459].

243- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Allah'in açiga çikaricisi oldugu seyi içinde gizliyor, insanlardan korkuyor dun. Hâlbuki Allah kendisinden korkmana daha çok lâyikti" (Âyet: 37).

308-.......Hammâd ibn Zeyd söyle dedi: Bize Sabit el-Bunânî, Enes ibn Mâük(R)'ten, bu "Allah \n açiga çikaricisi oldugu seyi içinde gizliyordun... " âyeti, Zeyneb ibnetu Cahs ile Zeyd ibn Harise hakkinda indi, diye tahdîs etti [460].

244- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Kadinlarindan kimi dilersen (nevbetinden) geri birakir, kimi de dilersen yanina alabilirsin. Geri biraktiklarindan
kimi istersen (yanina almakta) de sana güçlük yoktur... " (Âyet: 51).
Ibn Abbâs "Turdu", "Tuahhiru(= Geri birakirsin)" ma'nâsinadir; "ErcVhu'%\-A.'rM: iio, es-suarâ: 139), "Ahhirhuf = Onu geri birak)" demektir, demistir.

309-....... Âise (R) söyle demistir: Ben nefislerini Rasûlullah'a hibe eden (ve mehirsiz nikâh olunan) kadinlari ayiplardim ve:
— Hiç kadin, kadinligini (mehirsiz) hibe eder mi? derdim.
Yüce Allah: "O kadinlardan kimi dilersen geri birakir, kimi de dilersen yanina alabilirsin. Geri biraktiklarindan kimi istersen (yanina almakta) de sana güçlük yoktur. Gözleri aydin olup tasalanmamalarina ve kendilerine verdigin ile hepsinin hosnûd olmalarina en elverisli olan budur. Allah kalblerinizde olani bilir. Allah hakkiyle bilendir, ukubette acele etmeyendir" âyetini indirince, o zaman (anladim ki, Allah, Peygamberi'ne mü'minlerin üstünde bir hakk ve yüksek bir irâde vermistir,) ben Rasûlullah'a:
— Rabb'in Ta'âlâ (kadinlarinin degil), ancak Sen'in arzunun gerçeklesmesine çabukluk veriyor, dedim [461].

310-.......Âsim el-Ahvel, Muâze(bintu Abdillah el-Adeviyye)'den; o da Âise(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) su "Onlardan kimi dilersen nevbetinden geri birakir, kimi de dilersen yanina alabilirsin. Geri biraktiklarindan kimi istersen yanina almakta da sana güçlük yoktur..." âyeti indikten sonra, biz kadinlarindan nevbetinde bulundugu kadinin gününde (öbür kadina yönelmek isteyince) her zaman izin isterdi.
Muâze dedi ki: Ben Âise'ye:
— Sen Rasûlullah'a ne der idin? diye sordum. Âise:
— Ben de O'na: Yâ Rasûlallah, eger izin vermek bana âid (bir hakk) ise, ben Sen'in üzerine hiçbir kimseyi tercîh etmek istemem! diye cevâb verirdim, dedi [462].
Bu hadîsi Abbâd ibnu Abbâd da Âsim el-Ahvel'den isitmekte Abdullah ibnu'I-Mubârek'e mutâbaat etmistir.

245- Bab: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Ey îmân edenler, Peygamberin evlerine -yemege da 'vet olunmaksizin, vaktine de bakmaksizin- girmeyin.
Fakat da'vet olundugunuz zaman girin.
Yemegi yiyince dagdin. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygamber'e eza
vermekte, o sizden utanmaktadir. Allah ise hakkfi açiklamaktan çekinmez. Bir de onun zevcelerinden lüzumlu birsey istediginiz vakit perde ardindan isteyin. Bu, hem sizin kalbleriniz, hem onlarin kalbleri için daha temizdir.
Sizin Allah'in Rasûlü'ne eza vermeniz dogru olmaz, kendinden sonra da zevcelerini nikâhla almaniz da ebedî caiz degildir. Bu, Allah katinda çok büyük bir günâhjtir" (Âyet: 53) [463].
Denilir ki "înâhu", "Idrâkuhu" (ve "Bulûgunu", yâni "Erismek vakti gelmek") ma'nâsinadir. Yine "Enâ, Yenî, Enâten" ("Fe huve ân") denilir.
"Lealle's-sâate tekûnu karîben = Belki de o saat yakindir" (eS-sûrâ: \i) (Kiyâs olan tâ ile "Karîbeten" demek idi. Müellif buna söyle cevâb verdi:) Müennes ismin sifatini vasif yaptigin zaman "tâ-i merbuta" ile "Karîbeten" dersin. Onu zaman zarfi (yâni zaman ismi) veya sifattan bedel, yânî sifatin yerine isim yaptigin zaman ve sifati kasdetmedigin zaman ise müennesten "Hâ"yi (yânî yuvarlak tâ'yi) çikarir, "Karîben" dersin. Burada (Sûra Âyeti'nde) zikredilen kelimenin lafzi da böyledir. Onda sifat irâde etmezsen, erkek ve disi için lafzinda vâhid, tesniye ve cemi' müsâvî olur (tâ'siz, tesniyesiz ve cemi'siz olur).

311-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Umer ibnu'l-Hattâb (R) söyle dedi: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Senin yanina hayirli hayirsiz kimseler giriyor, mü'minlerin analarina perde içine girmelerini emretsen! dedim.
Bu dilegim üzerine Allah, Hicâb Âyeti'ni indirdi [464].

312-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Zeyneb bintu Cahs ile evlendigi zaman, cemâati dügün yemegine çagirdi. Insanlar yemek yediler, sonra da oturup konusmaya koyuldular. Rasûlullah (onlarin anlayip da kalkmalari için) kalkmaga davranir gibi yapti, fakat oturanlar yerlerinden kalkmadilar. Rasûlullah bu vaziyeti görünce (onlarin kalkip gitmeleri için) yerinden kalkti. Rasûlullah kalkinca, onlardan kalkanlar da kalkip gittiler, fakat üç kisi oturdu kaldi. Peygamber, Zeyneb'in yanina girmek için geldi. Gördü ki o topluluk hâlâ oturmaktalar. (Peygamber geri döndü.) Sonra onlar kalkip gittiler. Bunun üzerine ben de gittim ve varip Peygam-ber'e onlarin gittiklerini haber verdim. Peygamber geldi ve içeriye girdi. Ben de O'nunla içeriye girmeye davrandim. Peygamber benimle kendisi arasina perdeyi sarkitti. Allah su âyeti indirdi:
Ey îmân edenler. Peygamber'in evlerine, yemege da'vet olunmaksizin, vaktine de bakmaksizin girmeyin. Fakat da *vet olundugunuz zaman girin. Yemegi yiyince dagdin. Söz dinlemek ve sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygamberce eza vermekte, O sizden utanmaktadir. Allah ise haktan çekinmez... fÂyet:53).

313-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Ben bu Hicâb Âyeti'ni insanlarin en iyi bileniyim. Zeyneb bintu Cahs (taranip süslenerek) Rasûlullah'a hediye edildigi zaman, Zeyneb evde Rasûlullah'in yaninda oldu. Rasûlullah bir yemek yapti ve cemâati yemege çagirdi. Cemâat yemekten sonra oturup konusmaya koyuldular. Peygamber
onlarin çikip gitmeleri için disari çikmaya, sonra yine Zeyneb'in evine dönmege basladi. Onlar ise hâlâ oturmus konusuyorlardi. Bunun
üzerine Yüce Allah:
"Ey îmân edenler, Peygamberdin evlerine, yemege da'vet olunmaksizin, vaktine de bakmaksizin girmeyin..." âyetini sonuna kadar indirdi. Bunun akabinde hicâb, yânî perde gerildi, oturan topluluk da kalkip gittiler.

314-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Peygamber (S) Zeyneb bintu Cahs ile gerdege girdi de ekmek ve etle dügün asi yapti. Ben konuklan yemege da'vetçi olarak gönderildim. Da'vetlilerden bir takim geliyor ve yemek yiyip gidiyorlardi. Sonra bir takim daha geliyor, onlar da yiyorlar ve çikip gidiyorlardi. Ben çagiracagim kimseyi bulamayincaya kadar cemâatin hepsini da'vet ettim. (Da'vetlilerden kimsenin kalmadigini ve hepsinin yemek yiyip gittiklerini anlayinca):
— Ey Allah'in Peygamberi, artik ben da'vet edecegim hiçbir kimse bulamiyorum, dedim.
Peygamber:
— "Yemek sofranizi kaldiriniz!" buyurdu.
Bu sirada da'vetlilerden üç grup,yemekten sonra gitmeyip evin içinde oturmus konusuyorlardi. Peygamber Âise'nin odasina kadar gitti de:
— "es-Selâmu aleykum ehlel-beyti ve Rahmetullâhi{ = Selâm ve Allah'in rahmeti üzerinize olsun ey ev halki)/" dedi.
Âise de:
— Selâm ve Allah'in rahmeti Sen'in üzerine de olsun, ehlini nasil buldun; Allah Sana mübarek eylesin! dedi.
Peygamber sirasiyle kadinlarin hepsini dolasiyor ve onlara Âi-se'ye söyledigi sözlerin benzerini söylüyor, onlar da Peygamber'e Âi-se'nin söyledigi gibi sözler söylüyorlardi. Bundan sonra Peygamber, Zeyneb'in evine döndü ve üç grup kisiyi hâlâ evde oturup konusmaktalar buldu. Peygamber çok utangaç idi. Bu sebeble tekrar Âise'nin odasi tarafina çikip gitti. Nihayet o toplulugun çikip gittiklerini kendisine ben mi haber verdim, yâhud baskasi tarafindan mi haber verildi bilmiyorum. Akabinde Peygamber döndü. Nihayet. ayagini kapinin esigine koyunca, bir ayagi içeride, diger ayagi disarida iken kendisiyle benim arama kapi perdesini sarkitip indirdi. Ve bu sirada Hicâb Âyeti indirildi.

315-.......Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Zeyneb ibnetu Cahs'la evlendigi zaman insanlari ekmek ve et ziyâfetiyle doyurdu. Sonra zifaf gecesinin sabahinda yapageldigi gibi, mü'minlerin annelerinin hücrelerine dogru çikip onlara selâm veriyor ve lehlerine duâ ediyor, onlar da kendisine selâm veriyor ve duâ ediyorlardi. Peygamber bu dolasmadan kendi evine döndügü zaman iki kisi gördü
ki konusmak bunlari çekip gitmisti. Peygamber bu iki kisiyi (konusmaya dalmis hâlde) görünce tekrar evinden geriye döndü. Bu sirada o iki kisi de Allah'in Peygamberi'nin kendi evinden gerisin

geri döndügünü görüp çabucak yerlerinden firladilar. Artik o iki kisinin çikislarini Peygamber'e ben mi haber verdim, yoksa baskasi tarafindan mi haber verildi bilmiyorum. Akabinde Peygamber döndü ve eve girdi ve benimle kendisi arasina kapinin perdesini sarkitti. Ve bu sirada Hicâb Âyeti indirildi
Ve Ibnu Ebî Meryem söyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verdi. Bana Humeyd et-Tavîl tahdîs etti ki, o Enes'ten; o da Peygamber'den isitmistir [465].

316-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber'in kadinlarindan Sevde bintu Zem'a, Hicâb Âyeti indikten sonra bir ihtiyâci için evinden disari çikmisti. Sevde iri yapili bir kadindi. Bu seb'eble kendisini taniyanlara (örtülü olsa da) gizli olmazdi. Bu defa Umer ibnu'l-Hattâb onu disarida gördü de:
— Yâ SevdeJ îyi bil ki, vallahi sen bize karsi gizli olamiyorsun. Bak, düsün! Sen nasil evinin disina çikiyorsun? dedi.
Âise (rivayetine devamla) dedi ki: Bunun üzerine Sevde evine dönüp geldi. O sirada Rasûlullah benim odamda idi, aksam yemegi yemekteydi, elinde de etli bir kemik vardi. Bu hâlde iken Sevde içeri girdi ve:
— Yâ Rasûlallah! Ben bâzi ihtiyâcim için evimden çikmistim. Umer bana söyle söyle söyleyip çikisima i'tirâz etti, diye sikâyet etti.
Âise devamla dedi ki: Bunun üzerine Allah, Peygamber'ine vahy gönderdi. Sonra kendisinden vahy hâli kaldirildi. O kemik elinde oldugu hâlde ve onu yere koymaksizin Sevde'ye:
— "Siz kadinlara kendi ihtiyâçlariniz için (örtünmüs olarak) evlerinizden disari çikmaniza izin verilmistir" buyurdu [466].

246- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Eger birseyi açiklar veya onu gizleseniz sübhe yok ki, Allah herseyi hakkiyle bilicidir. Onlar için ne babalari, ne ogullan, ne erkek kardesleri, ne erkek kardeslerinin ogullari, ne kizkardeslerinin ogullan, ne kendi kadinlari,
ne de sag ellerinin mâlik olduklari hakkinda hiçbir vebal yoktur. Allah'tan korkun. Çünkü Allah herseyin üzerinde bir sâhiddir" (Âyet: 54-55) [467]

317-.......Âise (R) söyle demistir: Hicâb (emri) indikten sonra
(süt babam) Ebû'l-Kuays'm kardesi Eflah bana (ziyarete) gelip izin istedi. Ben:
— Bu hususta Peygamber(S)'den izin isteyinceye kadar ona izin vermem. Çünkü .beni Eflah'in kardesi Ebû'I-Kuays emzirmedi, lâkin beni Ebû'l-Kuays'in karisi emzirdi, dedim.
Bunun akabinde Peygamber yanima girdi. Ben ona:
— Yâ Rasûlallah! Ebû'I-Kuays'in kardesi Eflah gelip benden izin istedi. Ben de Sen'den izin istemeden izin vermekten çekindim, dedi.
Peygamber:
— "(Süt) amcana izin vermenden seni men' eden nedir?'* buyurdu.

Ben de:
— Yâ Rasûlallah! Beni emziren erkek degildir, lâkin beni Ebû'l-Kuays'm karisi emzirdi, dedim.
Rasûlullah bana:
—' "Ona izin ver, çünkü o senin amcandir, sag elin topraklansin!" buyurdu.
Hadîsin râvîsi Urve: Iste Rasûlullah'in söyledigi bu "Amcana izin ver" sözünden dolayidir ki, Âise: Neseb yönünden haram kilmakta olduklarinizi süt emmeden dolayi da haram kiliniz, der idi, demistir [468].

247- Yüce Allah'in Su Kavli:

"Sübhesiz Allah ve melekleri o peygambere çok salât ederler. Ey îmân edenler, siz de ona salât edin, tam teslimiyetle de selâm verin" (Âyet: 56).
Ebû'l-Aliye: Allah'in salâti, melekler yaninda O'nu sena etmesidir. Meleklerin salâti, duadir, demistir.
Ibn Abbâs da: "Yusatlûne", "Yuberrikûne", yânî "Bereketle duâ ediyorlar" ma'nâsina; "Le-nugriyenneke"
(Âyet: 60),
"Le-nusallitanneke" (yânî "Seni onlara musallat ederiz") ma'nâsinadir. demistir [469].

318- Bana Saîd ibnu Yahya ibn Saîd tahdîs etti. Bize babam Yahya tahdîs etti. Bize Mis'ar, el-Hakem ibnu Uyeyne'den; o da Ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Ka'b ibnu Ucre'den söyle tahdîs etti:
— Yâ Rasûlallah! Sana selâm vermeyi bilmisizdir. Fakat Sana salât nasildir? diye soruldu.
Rasûlullah (S):
— ' *A llâhumme salli alâ Muhammedin ve ala âli Muhammedin kemâ salleyte alâ âli Ibrâhîme inneke hamîdun mecîdun. Allâhum-me bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ âli Ibrâhîme inneke hamîdun mecîdun{ — Yâ Allah, Muhammed'e ve Muhammed'in âline salât eyle! Nitekim Sen Ibrahim'in âline salât etmistin. Sübhe yok ki, Sen Hamîdsin (çok ögülmüssün), Mecîd'sin (yüksek kerem ve seref sahibisin). Yâ Allah, Muhammed'e ve Mu-hammed ailesine, Ibrahim ailesine bereket ihsan ettigin gibi bereket ihsan eyle!) deyiniz" buyurdu [470].

319-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Biz:
— Yâ Rasûlallah! Su teslîm, yânî Sana selâm verme bilinmistir. Fakat Sana nasil salât edecegiz? diye sorduk.
Rasûlullah bize su salâti söyleyiniz diye ögretti: "Allâhûmme salli alâ Muhammedin, abdike ve rasûlike, kemâ salleyte alâ âli Ibrâhîme. Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ bârekte alâ âli Ibrâhîme{ = Yâ Allah, kulun ve ra-sûlün Muhammed'e de, Ibrâhîm âline salât ettigin gibi salât et. Muhammed'e ve Muhammed âline de Ibrâhîm âline bereket ihsan eyledigin gibi bereket ihsan eyle)*'
Leys'in kâtibi Ebû Salih, el-Leys ibn Sa'd'dan: "Alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ âli Ibrâhîme... ° seklinde söyledi.

320-....... Ibnu Ebî Hazim ile ed-Derâverdî, her ikisi de Yezîd(ibnu'l-Hâd)'den söyle tahdîs ettiler: Ve dedi ki: "Kemâ salleyte alâ Ibrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve âli Muhammedin kemâ bârekte alâ Ibrâhîme ve âli Ibrâhîme" [471].

248- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'Ey îmân edenler, siz de Mûsâ 'yi incitenler gibi olmayin,.." (Âvet: 69).

321-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Mûsâ çok hayâli kisi idi. Yüce Allah 'in su kavli buna delâlet eder: Ey îmân edenler, siz de Musa'ya ezâ edenler gibi olmayin. Nihayet Allah onu dedikleri seyden temize çikardi. O, Allah indinde yüzlü idi" [472].

34- Sebe' Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Muâcizîne" (Âyet: 5,38) denilir ki, bu "Musâbikîne" (yânî "Öne geçme yarisi yapicilar") m a'n âsi nadir. "SIZ ne yerde, ne gökte O'nu âciz birakicilar degilsiniz..." (ei- Ankebût: 22); buradaki "Bi-mu'cizîne", "Bi-fâitîne" (yânî "Geçip kurtulucular") ma'nâsinadir.
"Muâciziyye", "Musâbikiyye" (yânî "Benimle öne geçme yarisi yapici") ma'nâsinadir.
'O küfredenler geçtiklerini ve sizi âciz birakacaklarini asla zannetmesinler" (d-Enm. 59); buradaki "Sebekû",
"Fâtû(= Geçip gittiler)", "înnehum lâ yu'cizûne", "Lâ yefûtûne" ma'nâsinadir. "Yoksa kötülükler yapanlar
bizden kaçip savusacaklarini mi sandilar? Ne fena hükmediyorlar" (e\-.\nkebûv. 4); buradaki "En-yesbikûnâ",
"Bizi âciz birakacaklarini mi?" ma'nâsinadir. "Bi- mu'cizîne", "Geçip kurtulucular", "Muâcizîne",
"Mugâlibîne" (yâni "Yenme yarisi yapicilar") ma'nâsinadir ki, onlardan herbiri, arkadasi olan digerinin aczini meydana çikarmak ister.
"Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) tekzîb ettiler. Hâlbuki bunlar öbürlerine verdiklerimizin onda birine
ermemislerdir..." {Ayei: 45), buradaki "MVsâr", "Usr" (yânî "Onda bir") ma'nâsinadir.
"Fakat onlar (bu ni'metin sükründen) yüz çevirdiler. Biz de Arim selini gönderdik, o ikiser cennetlerinin yerinde de eksi yemisli aci ilgin ve az bir sey de Arabistan kirazindan (olmak üzere harâb) ikiser bustân
peyda ettik" (Âyet: i6>; buradaki "Ukulu", "Semeni" (yânî "Meyveler") demektir.
"Bâid" ve "Ba'id" (Âyet: igj bir olup "Uzaklastir" ma'nâsinadir.
Ve Mucâhid söyle dedi: "Lâ ya'zubu" (Âyet: 3).
"Lâ yagibu(= Gâib olmaz)"; "et-Arimu" (Âyet: 16),
"Sedd" demektir. Kirmizi su ki, Allah onu seddin içine gönderdi de seddi yarip parçaladi ve onu

yikti. Vâdîyi kazdi, o iki bahçe yanlarindan yükseldiler ve böylece su kayboldu da artik ikisi de kurudu, o kizil su sedden (yâhud seylden) degildi, lâkin o bir azâb idi ki, Allah onu Sebe' ehli üzerine istedigi yerden salivermisti.
Amr ibn Surahbîl de: Yemen ehlinin lügatinde "el- Arim" "el-Musennât" (yânî kat kat bina edilmis baraj) demektir, dedi. Surahbîl'den baskasi da: "el-Arim'%

"(Içinde su bulunan) vâdf'dir, dedi [473]. "SâbIgât" (Âyet: il),
"Uzun uzun mükemmel zirhlar" demektir.
Mucâhid söyle dedi: "Yucâzâ" (Âyet: i?), "Yuâkabu(= Cezalandirilir mi?)" ma'nâsinadir. "De ki: Ben size sirf Allah için ikiser ikiser, teker teker (karsimda) durmanizi, sonra arkadasinizda hiçbir mecnûnluk olmadigini iyi
düsünmenizi va'z ederim... " (Âyet: 46); buradaki "Eizukum bi-vâhidetin", "Ben size birtek seyi ögüt veririm, yânî Allah'a tâat etmenizi ögüt veririm" demektir; "Mesnâ ve furâdâ", "Ikiser ikiser ve birer birer" ma'nâsinadir.
"Ona îmân ettik demislerdir. Fakat onlar için uzak bir yerden tevbeye el sunmak nerede. Hâlbuki daha evvel ona küfretmisler di. Uzak bir yerden gaybe atip tutuyorlardi. Artik kendileriyle arzu ettikleri seylerin arasina bir sedd çekilmistir, bundan evvel benzerlerine de yapildigi gibi. Çünkü hepsi de insanlari kötü zanna düsüren bir sübhe^ içinde idiler" (Âyet: 52-54). Buradaki "et-TenâvusJ\ "Ahiretten dünyâya redd, yânî geri döndürmek"; "Beyne mâ yestehûne", "Maldan, çocuktan yâhud dünyâ hayâtinin zîneti ve güzelliginden arzu etmekte olduklari seyler arasina";
"Bi-esyâihim", "Bi-emsâlihim" (yânî "Benzerlerine") ma'nâsinadir.
Ibn Abbâs söyle dedi:
"Ke'l-cevâb", "Ke'l-cevbe mineH-Ardi", (Arz'dan sükûnetli mevki' gibi), "el-Hamt", "Dallariyle misvak, yânî dis temizligi yapilan erâk agaci", "el-Eslu" "et-
Tarfâu", yânî "Ilgin agaci"; "el-Arim" de "Güçlük" ma'nâsina olan "Arâme" masdarindan "Sedîd", yânî
"Siddetli" demektir.

249- Bâb:

"(O'nun nezdinde, kendisine izin verdigi kimselerden baskasinin sefaati fâide vermez.) Nihayet kalblerinden
korku giderildigi zaman (birbirine): Rabbiniz ne buyurdu? derler. (Sefaat edecekler de:) Hakki söyledi, derler. O çok yüce, çok büyüktür"
(Ayet: 23) [474].

322-.......Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip söyle dedi: Ben Ikrime'den isittim, söyle diyordu: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim, söyle diyordu: Sübhesiz Allah'in Peygamberi (S) söyle buyurdu: "Allah gökyüzündeki meleklere bir emrin yerine getirilmesini hükmettigi zaman, Allah'in düz bir tas üstünde (hareket ettirilen) zincir (sesi) gibi mehâbetli olan bu ilâhî hükme melekler tamâmiyle boyun egerek (korku ile) kanatlarini birbirine vururlar. Gönüllerinden bu korku giderilince de melekler Cebrail ve Mîkâîl gibi mukarreb (yânî Allah'a yaklastirilmis) meleklere:

— Rabb'iniz ne söyledi? diye sorarlar. Onlar da sorana:
— Allah hakki söyledi, O çok yücedir, çok büyüktür I derler.
Bu suretle kulak hirsizi seytânlar Allah'in oemrve takdirini isitirler. O sirada kulak hirsizi seytânlar (yerden göge kadar) birbirinin üstünde zincirleme dizilmis (ve kulak hirsizligina hazirlanmis) bulunurlar. -Sufyân ibn Uyeyne avucunu çevirip parmaklarinin arasini ayirdi da bu dizilisi avucuyla vasifladi.- Seytânlar bu vaziyette iken en üstteki seytân meleklerin o konusmasini isitir de hemen onu altin-dakine atar, sonra digeri de o sözü kendinden asagidakine atar, nihayet en asagidaki o sözü sihirbazin yâhud kâhinin diline atar. Bâzi defa meleklerin konusmasini isiten en üstteki seytâna bir. ates parçasi yetisip, altindaki seytâna o haberi atip isittirmeden onu yakar. Bazen de ates kendisine erismeden önce o haberi altindaki seytâna atip ulastirir. Artik o haberi alan sihirbaz kimse, bu haberin beraberinde yüz yalan daha uydurur (insanlara söyler ve ilâhî emir yeryüzünde gerçeklesince insanlar tarafindan):
— O bize fulan günü, söyle söyle ve söyle demis degil miydi? diye söylenir de, böylece seytânin gökyüzünden isitmis oldugu o kelime sebebiyle sihirbaz yâhud kâhin kisi dogrulanir" [475].

250- .Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'O, çetin bir azâbdan evvel bunu size haber veren (bir peygamberden baskasi degildir"
(Âyet: 46).

323-.......Ibn Abbâs (R) söyle dedi: Bir gün Peygamber (S) Safa Tepesi'ne çikti da:
— "Yâ sabâhâh - Ey Kureys buraya geliniz! Büyük bir is karsisinda bulunuyorsunuz!" diye seslendi.
Bunun üzerine Kureys, Peygamber'in yanina toplandi.
— Sana ne oldu? diye sordular. Peygamber:
— "Bana re'yinizi haber veriniz: Simdi ben size 'Düsman (var), sizi ya sabah baskinina yâhud aksam baskinina ugratacaktir' diye haber versem, beni tasdik eder misiniz?" dedi.
Kureys:
— Evet tasdîk ederiz, dediler. Peygamber:
— "Öyle ise ben sizi siddetli bir azâbdan evvel, bunu size haber veren bir nezîrim" dedi.
Ebû Leheb:
— Helake ugrayasin! Bizleri bunun için mi buraya topladin? dedi. Bunun üzerine Allah: "Tebbet yedâ EbîLehebin = Ebû Leheb'-
in iki eli kurusun... " sûresini indirdi [476].

35- el-Melâike (Fâtir) Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi: "el-Kitmîr" (Âyet: 13), hurma çekirdeginin zaridir.
"Günâh isleyen hiçbir nefis, baskasinin günâhini çekmez. Eger yükü agir bir kisi diger birini onu

tasimaya çagirirsa, bu hisimi da olsa, kendisine ondan hiçbirsey yükletilmez..." (Âyet: is); buradaki "Muskale",
"Musakkale" ma'nâsinadir. Mucâhid'den baskasi da söyle dedi:
"Körle gören, karanlikla nûr, gölge ile sicak bir olmaz'* (Âyet: i9-2i); buradaki "el-Harûr", gündüzleyin günesle
beraber olan siddetli sicaktir. Ibn Abbâs da söyle dedi:
"el-Harûr", geceleyin olan sicakliktir, "es-Semûm" ise gündüzleyin olan sicakliktir.
"Allah'in gökten bir su indirdigini ve iste onunla nevVleri baska baska meyveler bitirip çikardigimizi
görmedin mi? Daglardan da beyaz beyaz, kirmizi kirmizi, renkleri çesitli ve kuzgûnî siyah yollar yaptik"
(Âyet:. 27);
buradaki "Garâbîbu sudun", "Siddetli karanliklar", müfredi "el-Girbîb" de "Siddetli siyahlik" demektir [477]

36- Yâsîn Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi:
"Feazzeznâ" (Âyet: 14), "Siddetlendirip kuvvetlendirdik" demektir.
Ey kullarin üzerine çöken hasret (hazir ol, çünkü) onlar kendilerine herhangibir peygamber gelmeyedursun,
ille onunla alay ederlerdi" (Âyet: 30), yânî onlarin dünyâda iken rasûllerle alay etmeleri, kendilerine âhirette büyük bir hasret ve pismanlik olmustur.
'Ne Günes 'in Ay Ja erisip çatmasi, ne de gecenin gündüzü geçmis olmasi gerekmez. Hepsi de birer felekte yüzerler" (Âyet: 40). Günesin Ay'a erismesi olmaz; bu, ikisinden birinin isigi digerinin isigini örtmez, onlarin
ikisi de böyle birbirinin isigini örtmeleri gerekmez (Çünkü herbirinin bir siniri vardir, onu geçmezler ve ondan geri de kalmazlar).
Gecenin gündüzü geçmis olmasi da gerekmez. Günes ve Ay'dan herbiri, istemekte ciddî ve gayret göstericiler olarak arkadasini ta'kîb ederler, (kiyamet günü müstesna, asla bir yere gelip birlesmezler).
"Gece de onlar için bir âyettir. Biz ondan gündüzü siyirip çikaririz. Bir de bakarsin ki, karanliga girmislerdir" (Âyet: 37); buradaki "Neslehu", "Gece ile gündüzden herbirini digerinden çikaririz", bunlardan herbiri kararlastirilmis zamana kadar cereyan eder dir demektir [478].
"Ve kendilerine bunun gibi binecekleri nice seyleri yaratmis olmamizdir" (Âyet: 42); buradaki "Min mislini",
hayvanlardan olan binekler demektir (çünkü onlar kara gemileridir).
"Sübhe yok ki, bu gün cennet yarani sevinçli bir zevk ve eglence içindedirler" (Âyet: 55); buradaki

"Fekihûn",
"Mu'cebûn(= Begenilmis, hosnûd kilinmislar, hayret edilecek ni'metliler ve ferahtilar)" demektir.
"Onlar Allah'i birakip kendileri yardim edilecekler ümidiyle ma 'bûdlar edindiler. Ki bunlar onlara asla yardim edemezler. (BiVakis) kendileri bunlar için hazirlanmis bir sürü avenedir" (Âyet: 74-75). Yâni, hesâb sirasinda hazir edilip toplanmis askerler; (Ibn Kesîr: Bu putlar kiyamet günü ibâdet edicilerinin hesabi sirasinda hazir edilip toplanmislardir ki, putperestlerin horlanmalari daha belîg ve aleyhlerine hüccet dikmek daha açik olsun, demistir).
Ve Ikrime'den "FVl-fulkVl-meshûn{- Dopdolu gemide)" (Âyet. 4i), "Agirlastirilmis gemide" ma'nâsinadir dedigi zikrolunuyor. Ve Ibn Abbâs: "Tâirukum" (Âyet: 19), "Masâibukum" (yânî "Musibetleriniz") demektir. "Sûra üfürülmüstür. Artik bakarsin ki onlar kabirlerinden (kalkip) Rabblerine dogru kosup gidiyorlar" (Âyet: sm buradaki "Yensilûn", "Yahricûn" (yânî "Çikiyorlar") ma'nâsinadir; "Merkadinâ{=. Uyudugumuz yer)" (Âyet:
52), "Çiktigimiz yer" demektir.
"Hakikat Ölüleri diriltecek olan, Önden gönderdikleri seyleri ve biraktiklari eserleri yazmakta bulunan biziz
biz. Zâten biz herseyi apaçik bir kitâbda yazip saymisizdir" (Âyet: 12), yânî "Biz onu hifzetmis, korumusuzdur".
"Yine dileseydik onlari olduklari yerde suratlarini degistirip, bambaska çirkin bir mâhiyete getirirdik de ne
ileri gitmeye, ne de geri dönüp gelmeye güçleri yetmezdi" (Âyet: 67); buradaki "Mekânetihim" ile "Mekânihim" bir ma'nâyadir.

251- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Günes de (ilâhî bir âyettir ki) kendi karargâhinda cereyan etmektedir. Bu, mutlak gâlib, herseyi hakkiyle 1™ Aiinhyin takdiridir" bilen Allah'in takdiridir
(Âyet: 38).

324-.......Ebû Zerr (R) söyle demistir: Ben günesin batisi sirasinda mescidde Peygamber'in beraberinde idim. Peygamber (S):
— "Yâ Ebâ Zerr! Günes nerede gurûb eder bilir misin?" diye sordu.
Ben:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim. Peygamber:
— "Günes gider, tâ Ars'in altinda secde eder. Iste bu Yüce Allah 'in su kavlidir: Günes de (ilâhî bir âyettir ki) kendi karargâhinda cereyan etmektedir. Bu, mutlak gâlib, herseyi hakkiyle bilen Allah '-in takdiridir."

325-.......Ebû Zerr (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'e, Yüce Allah'in "Günes kendi karargâhinda cereyan etmektedir" kavlinden sordum. Peygamber: "Onun müstakarri Ars'in altindadir" buyurdu [479].

37- Ve's-Sâffât Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi: "Uzak bir yerden gaybe atip tutuyorlardi" (Sebe1:52), buradaki "Uzak bir yerden", "Her yerden" ma'nâsinadir. "Ki onlar MeleH A 'lâ'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atilirlar. Onlar için (âhirette) ardi arasi kesilmez bir azâb vardir" (Âyet: 8-9),
buradaki "Yukzafûne", "Atiliyorlar"; "Vâsibun",
"Dâim" (yânî "Devâmli") ma'nâsinadir.
"Hakikat biz onlari yapiskan bir çamurdan yarattik"
(Âyet: ii); buradaki "Lâzibun", "Lâzimun", yânî "Civik yapiskan" ma'nâsinadir.
"Onlardan kimi kimine yönelip mes'ûl tutmaya kalkisirlar. Hakikat siz bize sagdan gelirdiniz, derler"
(Âyet: 27-28); buradaki "Sagdan" sözüyle, hakki kasdediyor. Bunu kâfirler, seytâna hitaben söylerler.
"Orada bir humar da yok, onlar bundan sarhos da olmazlar" (Aya. 4iy, buradaki "Gavlun", "Karin agrisi";
"Yunzefûn", "Akillan gitmez" ma'nâsinadir.
"Içlerinden bir sözcü: Hakikat benim bir arkadasim vardi, der" (Âyet: 51), buradaki "Karin", "Arkadas"
ma'nâsinadir. "Çünkü onlar atalarini sapkin kimseler bulmuslardi da, kendileri de onlarin izleri üzerinde
kosturuluyorlardi"(Ayev. 69-70), buradaki "Yuhreûne{~ Kosturuluyorlar)", "Hervele hey'eti gibi" (yânî
"Hervele yapanlar gibi sür'atle kosturuluyorlar") demektir.
"Derken (kavmi) kosarak onun önüne çiktilar" (Âyet: 94};
buradaki "Yeziffûn", "en-Neselâne fi'1-mesyi" {yânî "Kosmanin asagisinda kisa adimlarla sür'atli yürüyüs")
ma'nâsinadir.
"Bir de O'nunla cinnler arasinda bir hisimlik uydurdular. And olsun ki, bizzat cinnler dahî onlarin muhakkak (cehenneme) ihzâren getirileceklerini pek iyi bilmislerdir. Allah onlarin isnâd edegeldiklerinden yücedir, münezzehdir" (Âyet: 158-159).
Kureys kâfirleri: "Melekler Allah'in kizlaridirlar, meleklerin analari da cinnlerin hâsslarinin kizlaridir" dediler.
Yüce Allah da: "And olsun ki, bizzat cinnler dahî onlarin muhakkak ihzâren getirileceklerini pek iyi bilmislerdir", yânî "Bu sözü söyleyen sizler hesaba çekilmek içi.* orada hazir edileceksiniz".
Ve Ibn Abbâs söyle dedi: "Biziz o saff saff dizilenler mutlak biz" (Âyet: iö5), buradaki "Saff saff dizilenler", meleklerdir.
"O zulmedenleri, onlara es olanlari, Allah'i birakip tapmakta israr ettikleri seyleri hep bir araya toplayin da cehennem yoluna götürün. Onlari habsedin. Çünkü onlar mes'ûldürler" (Âyet, mi); buradaki "SirâtVl-

Cahîm", "Cehennemin ortasi; çilgin atesin ortasi" (Âyet: 55) demektir.
"Sonra üzerine de onlar için çok sicak bir su ile karistirilmis içki vardir" (Âyet: 67), buradaki "Le-sevben",
"Yiyecekleri karistirilir; yiyecek ve içecekleri çok sicak su ile karistirilir" demektir.
"Medhûran" (ei-AW: n>, "Matrûdan(= Tardedilip kovulmus)" ma'nâsinadir (Âyet: 9da) "Tardetmek" ma'nâsina olan "Duhûran" geçmisti).
"Yanlarinda da bakislarini yalniz zevçlerine döndürmüs iri gözlü kadinlar vardir ki, bunlar örtülüp saklanmis
yumurtalar gibidirler" (Âyet: 48-49); buradaki "Beydun meknûnun{- Saklanmis beyaz yumurta)", "Saklanmis
inci" ma'nâsinadir.
"Biz ona sonra gelenler içinde (iyi bir nâm) biraktik" (Âyet: 78, 129), yânî "O dâima hayirla anilacaktir".
"Bir âyet -bir mu'cize- gördükleri vakit, onu eglenceye tutarlar" (Âyet: 14), buradaki "Yesteshirûne" "Yesharûn(= Eglenirler)" ma'nâsinadir.
"O en güzel yaratani; sizin de, evvelki atalarinizin da Rabb'i olan Allah'i birakip da BaTe mi tapiyorsunuz?"
(Âyet: 125-126); buradaki "Bal" (Büyük bir putun ismi olup Yemen dilinde) "Rabb" ma'nâsinadir.

252- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Yûnus da hiç sübhesiz gönderilen peygamberlerdendi" (Âyet: 139).

326-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle dedi: Rasûlullah (S): "Hiçbir kimseye Yûnus ibn Mettâ'dan daha hayirli olmasi lâyik degildir" buyurdu.

327-.......Muhammed ibnu Fuleyh tahdîs edip söyle demistir:
Bana babam Fuleyh ibn Süleyman, Âmir ibnu Lueyy ogullari'ndan olan Hilâl ibnu Alî'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre-(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim ben Yunus ibn Mettâ'dan hayirliyim derse, muhakkak yalan söyledi" buyurmustur [480].

38- Sâd Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

328-......, el-Avvâm ibn Havseb söyle dedi: Ben Mucâhid'e Sâd Sûresi'ndeki secdeden sordum. Mucâhid söyle dedi: Bu, Ibn Abbâs'a soruldu da o: "Onlar Allah'in hidâyet ettigi kimselerdir. O hâlde sen de onlarin gittigi dogru yolu tutup ona uy..." (ei-Enâm:90) kelâmini
söyledi. Ibn Abbâs bu Sâd Sûresi'nde (24. âyetinde) secde eder idi [481].

[482]

329- Bana Muhammed ibnu Abdillah tahdîs etti . Bize Mu-hammed ibnu Ubeyd et-Tenâfisiyyu tahdîs etti ki, el-Avvâm söyle demistir: Ben Mucâhid'e Sâd Sûresi'ndeki secdenin mâhiyetini sordum. O söyle dedi: Ben Ibn Abbâs'a:
— Hangi delilden dolayi secde ediyorsun? dedim. Ibn Abbâs da bana:
— Sen su âyetleri okumuyor musun: ' 'Biz ona Ishâk ile Ya 'kûb 'u ihsan ettik ve herbirini hidâyete erdirdik. Daha evvel de Nûh 'm, ve onun neslinden Davud'u, Süleyman % Eyyûb 'w, Yûsuf'u, Mûsâ *yi ve Harun'u hidâyete (nübüvvete) kavusturduk... Onlar Allah'in hidâyet ettigi kimselerdir. O hâlde sen de onlarin gittigi dogru yolu tutup ona uy..." (eUEn'âm:84-90). (Ey Mucâhid ve arkadaslari!) Iste Dâvûd da Peygamber'inizin kendisine uymasi emredilen kimselerdendir, bunun için Rasûlullah da (Davud'un secde ettigi) bu yerde secde etti, dedi [483].
"Ucabun (Âyet:5), "Acîbun" (yânî "Sasilacak birsey") ma'nâ-sinadir.
"el-Kittu" (Âya-AG), "es-Sahîfetu" demektir, o burada "Hasene-ler sahîfesi"dir.
Mucâhid söyle dedi: "Küfredenler bir izzet (bir onur), bir tefrika içindedir" (Âyev.2); buradaki "Izzet", "Muâzzîn(= Izzet ve yenme yarisinda yâhud câhiliyet hamiyetinde ve büyüklenmesinde)" ma'nâ-sinadir.
"Biz bunu diger millette (yânî dînde) isitmedik. Bu, uydurmadan baskasi degildir" (Âyet:7); buradaki "el-MilletVl-âhire", Kureys dînidir; "el-Ihtilâk" da "Yalan ve uydurma" ma'nâsinadir [484].
Yâhud o göklerin, yerin ve ikisi arasinda bulunan seylerin mülkü -tasarrufu onlarin mi ? Öyle ise sebeblerine yapisarak göge yükselsin-ler" (Âyet: io); buradaki "el-Esbâb", semânin kapilarindaki yollaridir.
"Onlar derme çatma patilerden birikmis öyle bir ordudur ki, iste surada hezimete ugratilmislardir" (Âyet:ii): Kureys'i kasdediyor.
Onlardan evvel Nûh kavmi, Âd ve o kaziklar sahibi Fir 'avn, Se-mûd, Lût kavimleri ile Eyke sahihleri de tekzîb etmislerdi. Iste o partilerim akibeti)/" (Âyet: 12-13); "Iste o partiler", "Geçmis olan bu milletler (hep helak edildiler)" ma'nâsinadir.
"Onlarin her biri baska degil, gönderilen peygamberleri tekzîb ettiler de bu yüzden azabim hakk oldu. Bunlar da iki sagim araligi kadar bile gecikmeyecek bir tek korkunç sesten baskasini gözetmi-yorlar" {Âyet: i4-i5>; buradaki "Fevâk", "Rucû'", yânî "Dönmek" ma'nâsinadir. "Kittanâ" (Âyet; 16), "Azabimizi" ma'nâsinadir.
"Biz onlari eglence edinirdik..." (Âyet: 63), "Biz onlari ihata etmistik" (yâhud "Onlarda hatâ etmistik") ma'nâsinadir. "Etrâb", "Emsal" (yânî "Bir-yasit") demektir.
Ve Ibn Abbâs söyle dedi: "Kuvvetlerin ve basiretlerin sahihleri olan kullarimiz Ibrahim'i, Ishâk% Ya'kûb'u da an" (Âyet:45); '.'el Eyd", "Kulluk hususundaki kuvvet"; "el-Ebsâr", "Allah'in emri hususundaki görüs"tür.
"Gerçek ben mal sevgisine sirf Rabb'imi zikretmek için düstüm.*. " (Âyet:32); buradaki "An zikri RabbV\ "Min zikri Rabbî" ma'nâsina-dir.
"... Hemen ayaklarini ve boyunlarini oksamaya basladi" (Âyet:33), "Atlarin boyunlarina ve ayaklarina eliyle dokunuyordu"; "el-Esfâd" (Âyet:38), "Baglar, bukagilar, kayidlar" ma'nâsinadir.

253- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Süleyman: 'Ey Rabb'im, beni magfiret eyle. Bana öyle bir mülk (ve saltanat) ver ki, o benden baska hiçbir kimseye lâyik olmasin. Sübhesiz bütün murâdlari ihsan eden Senesin Sen!1 dedi" (Âyet: 35).

330-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Cinn taifesinden bir ifrît dün gece namazimi bozdurmak için bana ansizin hücum etti. -Yâhud Peygamber buna benzer bir kelime söy-ledi.- Lâkin Allah beni gâlib getirip ona istedigimi yapmaya firsat verdi. Sabah olunca hepiniz onu güresiniz diye mescidin direklerinden birine baglamak istedim. Fakat kardesim Süleyman Peygamber'in; Yâ Rabb, bana magfiret et ve benden sonra kimseye olmayacak bir mülkü bana bagisla, demis oldugu hatirima geldi."

Râvî Ravh: Peygamber o ifrîti hor olarak kovdu, demistir [485].

254- Bâb:

“Ve ben kendiliginden birsey teklif edenlerden de degilim1" (Âyet: 86).

331-.......Mesrûk söyle dedi: Bizler Abdullah ibnu Mes'ûd'un yanina girdik. O:
— Ey insanlar! Içinizden her kim bir ilim bilirse onu söylesin, bilmeyen de "Allah en bilendir" desin. Çünkü insanin bilmedigi sey için "(Bilmiyorum) Allah en bilendir" demesi de ilimdendir. Aziz ve Celîl olan Allah, kendi Peygamber'ine hitaben: "Ben buna karsi sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiligimden birsey teklif edenlerden de degilim, de!" buyurdu. Simdi ben size ed-Duhân:10. âyetini anlatacagim:
Rasûlullah (S) Kureys'i Islâm'a girmeye çagirdi. Onlar Islâm'a girmege agir davranip geciktiler. Bunun üzerine Peygamber: "Yâ Allah, Yûsuf'un zamanindaki yillar gibi yedi siddet yili ile bana yardim et" diye Kureys aleyhine duâ etti. Akabinde onlari öyle bir kitlik yakaladi ki, herseyi kökünden giderip yok etti. O derecede ki, onlar ölmüs hayvanlari ve derileri yediler. Hattâ bir insan açliktan dolayi kendisiyle gök arasinda bir duman görmege basladi. Azîz ve Celîl olan Allah söyle buyurdu:' '0 hâlde semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle. O, insanlari saracaktir. Bu pek yaman bir azâb... " (ed-Duhân:10-ll).
Dedi ki:
— Bunun üzerine Kureysliler söyle duâ ettiler: "Ey Rabb 'imiz, bizden bu azabi açip kaldir. Çünkü biz îmân edecegiz (dediler). Onlar için düsünüp ibret almak nerede? Kendilerine açiklayan bir pey-gamber geldigi hâlde. Yine ondan yüz çevirdiler. O'na kimi bir ögretilmis, kimi bir mecnûn dediler. Biz bu duman azabini biraz açip kaldiracagiz. Fakat siz hiç sübhe yok ki tekrar dönecek olanlarsiniz (ed-Duhân:12-15).
Ibn Mes'ûd dedi ki:
— Kiyamet günündeki azâb onlardan kaldirilir mi? Yine dedi ki:
— Kureys'ten o azâb kaldirildiktan sonra onlar yine küfürlerine döndüler. Allah da onlari Bedir günü tekrar yakaladi. Yüce Allah: ' 'Çok büyük bir siddet ve satvetle çarpacagimiz gün muhakkak ki biz onlardan intikaam alicilariz" (ed-Duhân:i6) [486].

39- ez-Zumer Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ve Mucâhid söyle dedi:
"... Kiyamet günü yüzünü o fecî' azâbdan kim kurtaracak?" (Âyet: 24), yânî "Ates içinde yüzü üzerine sürüklenmekten kendini kim kurtaracak?" demektir.
Bunun delili Yüce Allah'in su kavlidir: "Bizim âyetlerimiz hakkinda sapikliga düsenler sübhesiz bize gizli kalmazlar. O hâlde atesin içine atilacak olan kimse mi hayirlidir, yoksa kiyamet günü korkusuzca gelecek olan kisi mi?,.. " (Fussilet: 40).
"And olsun ki biz Kur'ân'da insanlar için nasihat kabul etsinler diye, her misâlden örnekler gösterdik. Onu tenâkuzsuz ve ihtilafsiz, dosdogru Ar abca bir Kur'ân olarak indirdik, tâ ki sakinsinlar" (Âyet: 27-28); buradaki
"Gayra zîivecin", "Egrilik ve belirsizlik olmayarak" ma'nâsinadir.
"Kendisinde birbirine sertlik ve geçimsizlik gösteren birçok ortaklarin hakki bulunan bir adamla (bir köle ile) yalniz bir kisinin adami olan diger birini Allah (müsriklerle muvahhid hakkinda) bir misâl olarak getirmistir. Bu ikisinin hâli bir olur mu?... " (Âyet: 29);
bu âyette kendisinde birçok ortak sâhibler bulunan adamIa tek adama hâss olup baskalarindan salim bulunan adam; onlarin bâtil ilâhlanyle Hakk Ilâh için bir meseldir [487].
"Allah kuluna kâfi degil mi? Seni ondan baskalanyle korkutuyorlar... " (Âyet: 36); "Ondan baskalanyle", "Putlariyle; putlarinin zarar vermeleriyle" demektir.
"Insan bir zarar dokundugu zaman bizi çagirir. Sonra kendisine tarafimizdan bir nVmet verdigimiz vakit: 'Bu, bana ancak ilimden (bilgimden) dolayi verilmistir' der.
Hayir, bu bir imtihandir. Lâkin onlarin çogu bilmezler" (Âyet: 49); buradaki "Havvelnâ", "A'teynâ" (yânî
"Verdik") ma'nâsinadir. *
* 'Sidki getirene ve onu tasdik edenlere gelince: Iste onlar takvaya erenlerin tâ kendileridir" (Âyet: 33); buradaki
"Sidki getiren", "Kur'ân'i getiren ve onu tasdik eden kimse"dir ki, o, kiyamet günü: Rabb'im, bu bana verdigin ve içindekilerle amel ettigim Kur'ân'dir, diyerek gelecek olan mü'mindir.
Mucâhid'den baskasi da söyle dedi: "Mutesâkisûne"
(Âyet: 29), "Birbirlerine zorluk çikaranlar, ihtilâf edenler";
"er-Raculu", "es-Sekisu(= Dâima zorluk çikaran, adalete razi olmayan kisi"; "Raculen silmen" ta'bîri
"Raculen salimen (ve sâlihan)" seklinde de söyleniyor.
"Allah bir olarak anildigi zaman âhirete inanmazlarin kalbleri tiksinir. Baskasi anildi mi bunlarin derhâl yüzleri güler" (Âyet: 45); buradaki "Ismeezzet", "Nefret etti, tiksindi" demektir.
"Allah sirkten sakinanlari umduklarina nail olmalarina sebeb olan iyi amelleri ile selâmete erdirir... " (Âyet: 6i);
buradaki

"Bi-mefâzetihim" "Fevz"den olup "Bi-fevzihim" (yânî "Kendi kazançlari, zaferleri ile") demektir.
"Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ve tesbih ederek Ars'in etrafini kusatmislardir..." (Âyet: 75);
buradaki "Hâffiyne min havlVl-arsi", "Ars'in iki yanindan -bütün yanlarindan- onu dolasicilar olarak
çepçevre kusatanlar" demektir. "Allah, kelâmin en güzelini ahenkli, katmerli (tiklim büklüm hakikatlerle dolu) bir kitâb hâlinde indirmistir... " (Âyet: 23); buradaki "Mutesâbihen" lafzi,
"Istibâh" (yânî "Seçilememezlik, karisiklik")dan degil, lâkin "Tasdikte ve güzellikte bâzisi bâzisina benzer (içinde tenakuz ve ihtilâf bulunmaz)" ma'nâsmdandir.

255- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"De ki: Ey kendilerinin aleyhinde haddi asan kullarim, Allah'in rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah
bütün günâhlari magfiret eder. Sübhesiz ki, O çok magfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (Avet: 53).

332-....... Ya'Iâ ibn Müslim ibn Hürmüz, Saîd ibn Cubeyr'in kendilerine Ibn Abbâs(R)'tan söyle haber verdigini söylemistir: Müsriklerden birtakim insanlar adam öldürmüsler ve birçok cinayet islemisler, zina etmisler ve bunda da çok ileri gitmislerdi. Bunlar bu günâhlariyle Muhammed'e geldiler de:
— Senin söylemekte oldugun teblig ve kendisine da'vet etmekte oldugun Islâm Dîni sübhesiz çok güzeldir. Eger bize isledigimiz bunca günâhlar için bir keffâret bulundugunu haber versen! dediler.
Bunun üzerine su mealdeki âyetler indi: "Onlar ki, Allah'in yanina baska bir tann daha katip tapmazlar. Allah 'm haram kildigi cana haksiz yere kiymazlar, zina etmezler. Kim bunlari yaparsa cezaya çarpar. Kiyamet günü de azabi katmerlesir ve o azabin içinde hor ve hakir ebedi birakilir. Ancak tevbe edip îmân eden, iyi amelde bulunan kimseler müstesnadir. Iste Allah bunlarin kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok magfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (ei-Furkaan: 68-70).
Bir de su kelâm indi: "De ki: Ey kendilerinin aleyhinde haddi asan kullarim, Allah 'in rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah bütün günâhlara magfiret eder. Sübhesiz ki, O çok magfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" [488].

256- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Allah'i hakkiyle takdir edemediler... (Âyet: 67).

333-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Rasûlullah'in huzuruna Yahûdî hahamlarindan bir âlim geldi ve:
— Yâ Muhammedi Biz (kitâblanmizda) Allah'in söyle vasiflandigini buluyoruz: "Allah gökleri bir parmaginda, yer tabakalarini da bir parmaginda, bütün agaçlan bir parmaginda, sulari ve topraklari

bir parmaginda, öbür mahlûklari da (besinci) bir parmaginda tutarak: Ben bütün kâinatin Melik'iyim! der" diye nakletti.
Peygamber (S) Yahûdî âliminin (Tevrat'tan naklettigi) bu haberi tasdîk ederek, sondaki disleri görününceye kadar güldü. Bundan sonra Rasûlullah: "Allah'/ hakk (ve lâyik) oldugu veçhile takdir etmediler..." âyetini okudu [489].

257- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

Hâlbuki kiyamet günü arz küresi toptan onun bir kabzasidir. Gökler de onun sag eliyle dürülmüslerdir. O katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir" (Âyet: 67).

334-.......Ebû. Hureyre (R) dedi ki: Ben Rasûlullah(S)'tan söyle buyururken bizzat isittim: "Allah Arz'i kabz edecek, sag eliyle gökleri dürecek, sonra: 'Ben Melik Hm; yeryüzünün hükümdarlari nerede?' buyuracak"[490]

258- Su Kaalin Babi:

"(Birinci) sûr'a üfürülmüs, artik Allah'in diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düsüp ölmüstür. Sonra ona bir daha üfürülmüstür. O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakinip duruyorlar" (Âyet: 68).

335-.......Bize Abdurrahîm, Zekeriyyâ ibn Zâide'den; o da Âmir ibn Surahbîl es-Sa'bî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben ikinci üfürmeden sonra basini kaldiracak olanlarin ilkiyim. Bir de bakarim ki, Mûsâ Ars'a yapismis duruyor. Artik o birinci nefhada ölmedi de hep böyle mi idi, yâhud ikinci nefhadan sonra benden önce mi diriltildi, bilmiyorum' [491].

336-....... el-A'mes tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Salih'ten isittim, söyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Iki ne/ha kirk vardir."
Ebû Hureyre'nin arkadaslari:
— Yâ Ebâ Hureyre: Kirk gün mü? diye sordular.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim. Birisi:
— Kirk sene mi? diye sordu.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben yine cevâb vermekten çekindim. Bir baskasi:
— Kirk ay mi? diye sordu.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben buna da cevâb vermekten çekindim. (Çünkü günlerle, aylarla, yillarla müddet ta*yîn edecek bilgim yoktu. Ebû Hureyre dedi ki:) Rasûlullah:
— "insandan her parça çürür, yalniz kuyruk sokumundaki bir parçasi çürümez, ikinci yaratma o [492]

parça içinde terkîb edilir" buyurdu

40- el-Mu'min Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi:
"Hâmîm"; bunun mecazi (yâni yolu, hükmü), diger sûre evvellerindeki kesik kesik harflerin mecazidir. Ve söyle de deniliyor: Hayir, bu Surayh ibnu Ebî Evfâ'nin su kavlindeki kullanisindan dolayi, bir isimdir [493]:
Yuzekkirunî hâmîme ve'r-rumhu sâcirun, Fe-hellâ-teIâ hâmîme kahle't-tekaddumi
(= Harb günü o bana mizraklar birbirine girip karistigi hâlde Hâmîm'i hatirlatti, keski o bu Hamimi harbde ileriye geçmeden önce henüz mizraklar birbirine karismadan okumus olsaydi!) [494]
"SedîdVl-ikaabi, zVt-tavli" (Âyet: 3) kavlinde "et-Tavlu" "et-Tefâdulu" (yânî "Fadl ve kerem") ma'nâsinadir.
-Katâde: Bunun asli "Sahibi üzerine müddeti uzayan ni'metlendirme"dir, demistir.-
"Rabb'in söyle buyurdu: Bana duâ edin. Size icabet edeyim. Çünkü bana ibâdetten büyüklük taslayip
uzaklasanlar hor ve hakir olarak atese gireceklerdir"
(Âyet: 60); buradaki "Dâhirîne", "Alçalicüar olarak"
(Suddî: "Küçülücüler ve zeliller olarak" demistir) ma'nâsinadir.
"Ey kavmim, benim karsilastigim bu hâl nedir? Çünkü ben sizi kurtulusa da *vet ediyorum, siz beni ates çagiriyorsunuz" (Âyet: 4i); buradaki "Necat" (Atesten kurtarici olan) "îmân" ma'nâsinadir.
Siz beni Allah'a küfredeyim, hiçbir surette tanimadigim nesneleri O'na ortak tutayim diye çagiriyorsunuz. Ben de sizi O mutlak Kaadir'e, O çok magfiret ediciye da\et ediyorum. Sizin beni mutlakaa tapmaya da'vet ettiginizin dünyâda da, âhirette de asla hiçbir da'veti yoktur..." (Âyet: 42-43);
buradaki "Hiçbir da'vete hakki olmayan" -yâhud "Hiçbir da'veti kabule hakki olmayan"- ta'biriyle, müsriklerin Allah'tan baska tapmakta olduklari vesen'i, put'u kasdediyor.
"Onlar Kitâbh ve Peygamberimizle gönderdigimiz seyleri tekzfb edenlerdir. Artik bilecekler. Boyunlarinda lâleler, zincirler bulundugu zaman ki, onlar sicak suyun içinde sürüklenecekler, sonra ateste yakilacaklardir"
(Âyet: 70.-72); buradaki "Yuscerûn", "Onlari ates yakacak"
ma'nâsmadir. (Bu, Yüce Allah'in: "Onun yakiti insanlar ve taslardir" (ei Bakara: 24) kavli gibidir.)
"Size olan bu azâb sundandir: Çünkü siz yeryüzünde haksiz yere simariklik ediyor, çilginca taskinlik gösteriyorsunuz" {Âyev. 75); buradaki "Temrahûne",
"Tebterûne" (yânî "Çok simariyor, aziyor, hakki begenmiyor, kabul etmiyorsunuz") ma'nâsinadir.
el-Alâ ibnu Ziyâd (öl: 94), insanlari, cehennemi hatirlatip kötülüklerden sakindiriyordu. O sirada bir adam ona: Sen insanlari niçin Allah'in rahmetinden ümîdsizlige düsürüyorsun? dedi. el-Alâ da ona: Azîz ve Celîl olan Allah "Ey kendilerinin aleyhinde haddi asan kullarim, Allah'in rahmetinden ümidinizi kesmeyin..." (ez-Zumer: 53)

buyururken, ben insanlari ümîdsizlige düsürmeye muktedir olabilir miyim? Bununla beraber Allah "Hakikat müsrifler (yont haddi asanlar) ates yaraninin tâ kendileridir" (Âyet: 43) de buyuruyor. Lâkin sizler amellerinizin kötülüklerine, çirkinliklerine ragmen cennetle müjdelendirilmenizi arzu etmektesiniz. Fakat Allah, Muhammed(S)'i ancak kendisine itaat edenleri cennetle müjdeleyici, âsî olanlari da atesle korkutucu olarak göndermistir, dedi [495].

337-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip söyle dedi: Bana Yahya ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip söyle dedi: Bana Muhammed ibnu Ibrâhîm et-Temîmî tahdîs edip söyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs'a:
— Müsriklerin Rasûlullah'a yaptiklari kötülüklerin en siddetlisini bana haber ver, dedim.
Abdullah ibn Amr söyle dedi:
— Rasûlullah (S) Ka'be'nin avlusunda namaz kiliyordu. Bunun üzerine Ukbe ibn Ebî Muayt çikageldi. Ukbe, Rasûlullah'in omuzun-dan tuttu da ridâsim boynunda dürüp toparladi (ve onunla) Rasûlul-lah'i siddetli bir sekilde bogmaga baslamisti ki, tam bu sirada Ebû Bekr karsidan yönelip geldi, hemen Ukbe'nin omuzunu tuttu ve onun saldirisini Rasûlullah'tan def etti ve: "Siz bir adami, RabbHm Allah 'tir demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki o, size Rabb Hnizden apa± çik mu 'cizeler de getirmistir. Bununla beraber eger o bir yalanci ise, yalani kendine. Eger dogru söyleyici ise, sizi tehdîd edegeldigi azâbin bir kismi olsun sizi çarpar. Sübhesiz Allah, haddi asan, yalanci olan kimseyi muvaffak etmez" (Âyet: 28) kelâmini okudu [496].

41- Hâmîm es-Sccde (Fussilet) Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ve Tâvûs, Ibn Abbâs'tan olmak üzere söyle dedi:
"Sonra göge -ki o bir buhar hâlinde idi- dogruldu da ona ve Arz3a: Ikiniz de ister istemez gelin, buyurdu.
Onlar da: Isteye isteye geldik, dediler" (Âyet: 11);
buradaki "I'tiyâ tav'an", "Atiyâ(= Veriniz)"; "Kaaletâ eteynâ", "A'taynâ tâiîne(= Boyun egerek verdik)" ma'nâsinadir [497].
el-Minhâl söyledi ki, Saîd ibn Cubeyr söyle demistir:
Bir adam (ki Nâfi' ibnu'l-Ezrak'tir) Ibn Abbâs'a: Ben Kur'ân'da bana zahirleri ihtilâf etmekte olan birçok
seyler buluyorum, dedi. (Ibn Abbâs: Sana ihtilafli görünen bu seylerden getir, dedi.) O da sunlari söyledi: "Sûra üfürüldügü zaman da artik aralarinda o gün (böbürlenecekleri) soylari, soplari olmadigi gibi (birbirlerinin hâlini de) sorusamazlar" (ei- Muminûn: ioi), "Onlardan kimi kimine yönelip birbirini sorusurlar"
(es-Sâffât: 27-50);
"Küfredenlerle o peygambere âsî olanlar o gün hâk ile yeksan edilselerdi de Allah'tan bir sözü gizlememis olsalardi temennisinde bulunacaktir" (en-Nisâ: 42),

"Rabb'imiz olan Allah'a and ederim ki, biz es tutanlardan degildik... " (d Enam: 23) -bu âyette onlar, müsrik olduklarini gizlediler...
"Sizi (tekrar) yaratmak mi (sizce) daha güç, yoksa gögü mü? Ki onu Allah bina etmistir. Onun boyunu O yükseltti. Derken ona bir nizâm verdi. Onun gecesini karartti, gündüzünü (aydinliga) çikardi. Bundan sonra
da yeri yayip dösedi" (en-Nâziât: 27-30). Yüce Allah bu âyette gögün yaratilmasini Yer'in yaratilmasindan
önce zikretti. Sonra su âyette söyle buyurdu:
"... Gerçek siz mi o Arz'i iki günde yaratana küfrediyor, O'na ortaklar katiyorsunuz? O, Alemlerin (Âyet: 9);
Ve Yüce Allah söyle buyurdu:
"Allah gafur, rahim bulunuyor", "Allah aziz» hakîm bulunuyor", "Allah semV, basîr bulunuyor", sanki
Allah bu sifatlarla sifatlanmis oldu da sonra geçti (yânî bundan degisti) gibi?
Ibn Abbâs bu sorularina cevâb vererek söyle dedi: Yüce Allah'in "O gün aralarinda soy, sop olmayacak" sözü, birinci üfürmededir: "(Birinci) sûra üfürülmüs, artik Allah'in diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düsüp ölmüstür. Sonra ona bir daha üfürülmüstür. O anda görürsün ki, ayakta bakinip duruyorlar" (ez-zumen 68). Iste bu sirada aralarinda (kendilerine fayda verecek) soy sop yoktur.

(Herkes kendi nefsi ile mesgul bulundugu için) birbirleriyle sorusamazlar [498].

Sonra diger bir üfürmede birbirlerine yönelip sorusurlar [499].
Amma Yüce Allah'in "Biz müsrikler degildik" ve "Allah'tan bir sözü gizlemezler... " sözlerine gelince, sübhesiz Allah islâh ehlinin günâhlarini magfiret eder. Müsrikler: Geliniz de bizler müsrikler degildik diyelim, dediler de agizlari üzerine mühür vuruldu ve elleri nutkedip konusur. Iste bu sirada Allah'tan hiçbir sözün gizlenmez oldugu bilindi. Iste "Küfredenlerle o peygambere âsî olanlar o gün yerle bir edilselerdi de
Allah'tan bir sözü gizlememis olsalardi temennisinde bulunurlar" (en-Nisâ: 4i> âyetindeki bu temenni hâli, bu

sirada olur [500].
Ve Arz'i iki gün mikdâri sürede yaratti. Sonra gögü yaratti. Sonra irâdesi göge yöneldi de gökleri diger iki
günlük süre içinde tesviye edip nizâma koydu. Sonra Arz'i yayip genisletti. Arz'in genisletilip yayilmasi ise
ondan suyu, mer'ayi çikarmak, daglari, tepeleri ve bunlar arasindaki seyleri diger iki gün süresinde yaratmasidir. Iste bunlarin hepsi Yüce Allah'in "Dahâhâ = Arz'i yaydi" sözüdür. Amma "Arzh iki günde yaratti" sözüne gelince, Arz ve Arz'da bulunan hersey dört günlük süre içinde yaratildi. Gökler de iki günde yaratildi. (Hâsili: Arz'in kendisinin yaratilmasi, gögün yaratilmasindan öncedir. Arz'in dahvi, yâni yayilmasi ise, ondan sonradir.)
Ve "Allah gafur, rahim bulunuyor". Yüce Allah kendi zâtini bunlarla isimlendirdi (bu isimlendirme geçmistir). Amma bu "Gafûriyet" ve "Rahîmiyet" kavline (bunun ma'nâsina) gelince, o böyle

olmakta devam ediyor (bu vasif asla kesilmiyor). Çünkü Allah bir seye magfiret etmek yâhud merhamet etmek isterse muhakkak olarak istedigini o seye isabet ettirir. (Ibn Abbâs ona:) Binâenaleyh Kur'ân sana ihtilafli olmasin, çünkü hepsi Allah katindandir, dedi. (Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi:)

Bu geçen hadîsi bana Yûsuf ibn Adiyy tahdîs etti [501].
Bize Ubeydullah ibnu Amr, Zeyd ibn Ebî Uneyse'den; o da el-MinhâPden olmak üzere bu hadîsi tahdîs etti [502].
Ve Mucâhid söyle dedi: "Onlar için kesiksiz bir ücret vardir" (Âyet: 8>; bu "Gayru mahsûbin{-Hesâbsiz,
tükenmeyen)** ma'nâsmadir.
"Allah dört gün (sonunda) orada üstünde sabit daglar yapti, onda bereketler yaratti, orada arayanlar için dört
günde müsâvî gidalar takdir etti" (Âyet: io) buradaki

"Akvâtahâ", "Erzâkahâ" (yânî "Biziklanni") ma'nâsmadir [503]
"Her gökte ona âid emri vahyettV (Âyet: u)j "Kendisine emrettigi seyleri vahyetti".
"Bundan dolayi biz de dünyâ hayâtinda zillet azabim kendilerine tattirmamiz için, ugursuz ugursuz günlerde
üzerlerine çok gürültülü bir bora gönderdik. Ahiret azabi elbet daha horlayicidir..." (Âyet: ie>; buradaki

"Eyyamin nahisâtin", "Ugursuz ugursuz günlerde" ma'nâsinadir [504].
"Biz onlara birtakim yanasmalari sebeb yaptik da önlerinde ne var, ardlarinda ne varsa onlar bunlari süslü
gösterdiler..." (Âyet: 25); buradaki "Kayyadnâ lehum", "Kurenâe = Biz o karînleri onlara yaklastirdik" demektir[505].
"Hakikat 'Rabb'imiz Allah'tir' deyip de sonra dogruluga yapisanlar; iste onlarin üzerlerine
'Korkmayin, tasalanmayin, vaJd olundugunuz cennetle sevinin' diye diye melekler inecektir" (Âyet: 30); bu
meleklerin inmesi, ölüm vaktindedir.
"... Senin hakikaten boynunu bükmüs gördügün Arz da O 'nun âyetlerindendir. Fakat biz üzerine suyu indirdigimiz vakit o harekete gelir, kabarir. Ona muhakkak can veren (Allah) elbet Ölüleri de diriltîcidir.
Çünkü O, herseye kaadirdir" (Âyet: 39); buradaki "Ihtezzet ve rabet", "Bitkilerle harekete gelir, kabarir" demektir.
Mucâhid'den baskasi da {"Ve rabet "in ma'nâsi hakkinda) "Meyve ve çiçekler kapçiklarindan, tomurcuklarindan dogduklari zaman kabarirlar" ma'nâsinadir, dedi.
"And olsun ki, sayet ona dokunan bir sikintidan sonra kendisine bizden (zenginlik ve sihhat gibi) bir rahmet tattirirsak, mutlakaa: Bu, benim hakkimdir..." (Âyet: 50); yânî "Benim amelim sebebiyledir, bu bana hakli kilinmistir" der.
"Onda arayanlar için dört günde müsâvî gidalar takdir etti" (Âyet: io), yânî "Arz'daki gidalari,

arayanlar için
müsâvî olarak takdîr etti".
"Semûd'a gelince; biz onlara dogru yolu gösterdik... " (Âyet: 17),
"Onlari hayra ve serre delâlet ettik (yânî,
"Mutlak olarak hayir ve serr yollarina delâlet ettik").
Bu, "Biz ona iki de yol gösterdik" (ei-Beied: io>, "Gerçek biz insana dogru yolu gösterdik... " (eninsân: 3) kavilleri gibidir. Maksada irsâddan ibaret olan "Huda", "Biz onu yollarin basina yükselttik" menzilesindedir (ma'nâsindadir).
"Onlar Allah'in hidâyet ettigi kimselerdir. O hâlde sen de onlarin gittigi dogru yolu tutup ona uy..." (ei-En'im: 90) kavli de bu ma'nâdandir (yânî Buhârî'nin "Irsâd" ve
"Is'âd" -Sâd harfiyle- ta'bîr ettigi gayeye ulastirici delâlet nev'indendir).
"O gün Allah'in düsmanlari; iste onlar toplu hâlde atese sürülecekler" (Âyet: 19); buradaki "Yûzeûne",
"Yukeffûne(= Men'edilecekler)" ma'nâsinadir.
"... O'nun ilmi olmaksizin meyvelerden hiçbiri tomurcuklarindan çikmaz, hiçbir disi gebe kalmaz ve dogurmaz... " (Âyet: 47); buradaki "Min ekmâmihâ" sözü,
"Çiçek tomurcugunun kapçigi, yuvasi" demektir.
Baskasi da söyle dedi:
Üzüm için de meydana çiktigi zaman yine "Kâfur" ve
"Kufurrâ" denilir (Herseyin kapçigi, onun kâfurudur).
"Keenhu veliyyun hamîm = Sanki o sicak dosttur" (Ayet: 34), yânî yakindir.
"Önce taptiklari nesneler onlardan uzaklasip
kaybolmustur. Onlar kendilerine kaçacak hiçbir yer
olmadigini anlamislardir" (Âyet: 48); buradaki "Min mahtsun"dan "Hâsa anhu" denilir ki, "Meyi etti"
demektir.
"Gözünü aç, muhakkak onlar Rabb'lerine kavusmaktan bir sübhe içindedirler. Gözünü aç, O hakîkaten herseyi
çepçevre kusatandir" (Âyet: 54); buradaki "Mirye" ve "Murye" bir olup "Sübhe içinde olmak, sübhe etmek"
ma'nâsinadir.
Ve Mucâhid söyle dedi:
"Siz dilediginizi yapin, çünkü O, ne yaparsaniz hakkiyle görendir" (Âyet: 40), bu vaîd, yânî tehdîddir.
Ibn Abbâs söyle dedi:
"Ne (her) iyilik, ne de (her) kötülük bir olmaz- Sen kötülügü en güzel olan hasletle önle. O zaman görürsün ki, seninle arasinda düsmanlik bulunan kimse bile yakin dosttur" (Âyet. 33); buradaki "Daha güzel olan sey", öfke
sirasinda sabr, kötülüge ugrama sirasinda affetmektir.
Sabri ve affi yaptiklari zaman Allah onlari korur ve düsmanlari onlara alçalip boyun eger: "Sanki o düsman yakin bir dosttur".

259- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Siz ne kulaklariniz, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize sâhidlik eder diye (düsünüp) sakinmadiniz- BiVakis Allah, yapmakta olduklarinizin birçogunu bilmez sandiniz" (Âyet: 22).

338-.......Bize Yezîd ibmi Zuray', Rahv ibnu'l-Kaasim'dan; o da Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, Ibn Mes'ûd (R) "Siz ne kulaklariniz, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize sâhidlik eder diye sakinmadiniz..* " âyetinin tefsîri hakkinda söyle demistir: Kureys'ten iki adam vardi, bunlarin Sakîf kabilesinden, kadinlari yönünden bir hisimlari vardi, yâhud da Sakîf ten iki adam ve onlarin Kureys'ten olan kadin yönünden bir hisimlari vardi. Bunlar Beyt'te konusurlarken biri digerlerine:
— Söylemekte oldugumuz sözleri Allah'in isitiyor oldugunu zannediyor musunuz? dedi.
Onlardan biri:
— Bir kismini isitir, dedi. Bâzisi da:
— Eger bir kismini isitirse, yemîn olsun hepsini isitir, dedi.
Iste bunun üzerine ' 'Siz, ne kulaklariniz, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize sâhidlik eder diye (düsünüp) sakinmadiniz..." âyeti indirildi [506].

260- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Rabb Hnize karsi beslediginiz su zanniniz, iste sizi o helak etti. Bu yüzden hüsrana düsenlerden oldunuz" (Âyet: 23).

339-....... Bize Mansûr, Mucâhid'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mes'ûd (R) söyle demistir: Beyt'in yaninda üç kisi bir araya geldiler. Bunlarin ikisi Kureysli, biri Sakîfli yâhud da ikisi Sakîfli, biri Kureysli idi. Bunlar karinlarinin yagi çok, kalblerinin anlayisi az kimselerdi. Bunlardan biri:
— Söylemekte bulundugumuz sözleri Allah'in isitiyor oldugunu zannediyor musunuz? dedi.
Digeri:
— Eger açiktan söylersek isitir, gizli söylersek isitmez, dedi.
Kalan digeri de:
— Eger açiktan söyledigimiz zaman isitmekte ise, muhakkak ki, O, gizli söyledigimiz zamanda da isitir, dedi.
Iste bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah "Siz, ne kulaklariniz, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize sâhidlik eder diye (düsünüp) sakinmadiniz... " âyetini indirdi.
Sufyân ibn Uyeyne bu hadîsi tahdîs edip söyle derdi: Bize Mansûr ibnu'l-Mu'temir yâhud Abdullah ibnu Ebî Necîh yâhud Humeyd tahdîs etti. Bunlardan biri yâhud bunlardan ikisi. Sonra kanâati Mansûr üzerinde sabit oldu ve bu tereddüdü bir kerre degil, birçok kerre-ler terkeyledi [507].

261- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'Simdi eger day anabilirlerse, iste onlarin yurdu: Ates! Eger tekrar dönmek isterlerse, bu suretle de onlar
hosnûd edilecek degillerdir" (Âyet: 24) [508].

340- Bize Amr ibnu Alî tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs etti. Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Man-sûr, Mucâhid'den; o da Ebû Ma'mer'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd'dan zikredilen hadîs tarzinda tahdîs etti [509].

42- Hâ Mîm Ayn Sîn Kaaf (es-Sûrâ Sûresi) [510]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Göklerin ve yerin mülkü Allah'indir. Ne dilerse yaratir. Kimi dilerse ona kizlar bagislar, kimi dilerse ona erkekler lütfeder. Yâhiid (o çocuklari) erkekler, disiler olmak üzere çift verir. Kimi de dilerse onu kisir birakir...." (Âyet: 49-50).
Ibn Abbâs'tan, buradaki "Akîmen", "Çocuk dogurmaz" ma'nâsinadir dedigi; "Iste biz sana da böylece emrimizden bir Rûh vahyettik..." (Âyet: 52);
buradaki "Rûh", Kur'ân'dir dedigi zikrolunuyor.
Ve Mucâhid söyle dedi:.
"O gökleri ve yeri yaratandir. Size hem kendinizden esler, hem davarlardan esler yapti* Sizi bu suretle zürriyetlendirip üretiyor..." (Âyet: id; buradaki "Yezreukum fîhi (= Sizi bu nizâm içinde üretiyor)",
"Nesilden sonra nesil oluyor" ma'nâsinadir. "Sizinle bizim aramizda hiçbir hüccet yoktur... " (Ayet: 15),
"... Hiçbir husûmet yoktur" ma'nâsinadir [511].
"Onlarin, atese arz olunurlarken zilletten boyunlarini büke büke göz ucuyla bakacaklarini göreceksin..." (Âyet: 45); buradaki "Tarfin hafiyyen", "Zeffl bakis" ma'nâsinadir.
Mucâhid'den baskasi da söyle dedi:
"Eger o dilerse rüzgâri durdurur da gemiler denizin sirti üstünde kalirlar... " (Âyet: 33); buradaki "Denizin sirti üstünde durup kalirlar" sözü "Denizde hareket etmezler ve akip gitmezler" demektir.
"Yoksa onlarin, Allah'in izin vermedigi seyleri dînden kendilerine seriat yapan ortaklari mi var?... " (Âyet: 21);
buradaki "Sereû", "îbtedeû" (yânî "Bid'at çikaranlar") manasinadir [512]

262- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

ki: Ben bu tebligime karsi akrabalikta sevgiden baska hiçbir mükâfat istemiyorum" (Âyet: 23).

341-.......Abdulmelik ibnu Meysere söyle demistir: Ben Tâvûs (ibn Keysân el-Yemenî)'tan isittim.

Ibn Abbâs'a "lüe'l-meveddetefî'l-kurbâ""1 sorulmus. Saîd ibn Cubeyr:
— Peygamber'in en yakini Muhammed âilesidir, diye cevâb vermisti.
Bunun üzerine îbn Abbâs söyle demistir:
— (Ey Saîd) acele ettin! Kureys'ten hiçbir oba yoktur ki, onlar içinde Peygamber'e bir hisimlik bulunmasin. Çünkü Peygamber (S): "Ey Kitreys, hiç olmazsa sizinle aramdaki yakinligi gözetin, ilgilenin " buyurdu [513].

43- Ha Mîm Ez-Zuhruf Sûresi [514]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi: "Biz atalarimizi bir ümmet üzerinde bulduk... " (Âyet: 22); buradaki "Alâ ümmetin",
"Alâ imâmin" (yânî "Bir imâm, bir önder") üzerinde bulduk ma'nâsinadir.
"Onun yâ Rabb demesi hakki için muhakkak ki onlar îmâna gelmezler güruhudur" (Âyet: 87); buradaki "Kîlihi
yâ Rabb" -bir okuyusta nasb ile "Kîlehu yâ Rabbi"- sözünün tefsiri sudur: "Yâhud biz onlarin içlerinde gizlediklerini ve aralarindaki fisiltilarini isitmiyoruz mu (ve sözlerini isitmiyoruz mu) saniyorlar?,,, " (Âyet: 80) [515].
Ve Ibn Abbâs söyle dedi: "Eger bütün insanlar (küfre imrenecek) bir tek ümmet hâline gelemeyecek olsalardi, o Rahman'a (Allah'a) küfreden kimselerin tavanlarini, üstünden çikacaklari merdivenleri, odalarinin kapilarim, üzerine yaslanacaklari tahtlari hep gümüsten yapardik,.. " (Âyet: 33-34). Bunun ma'nâsi: "Eger insanlarin hepsini kâfirler yapmasi olmasaydi, ben muhakkak kâfirlerin evlerine gümüsten tavanlar, gümüsten merdivenler, gümüsten tahtlar yapardim" demektir.
"Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik..." (Âyet: 13);
buradaki "Mukriniyne", "Mutikiyne" (yânî "Biz bunlara hâkim olmaya takat getiremezdik") ma'nâsinadir.
"Nihayet onlar bizi gadablandinnca kendilerinden intikaam aldik. Derhâl onlari toptan suda bogduk" (Âyet: 55); buradaki "Âsafûnâ", "Ashatûnâ" (yânî "Bizi öfkelendirdiler") manasinadir.
"Kim o Rahmân'in zikrinden göz yumarsa biz ona seytâni musallat ederiz, artik bu onun ayrilmaz bir arkadasidir" (Âyet: 36); buradaki "Ya'su", "Ya'mâ" (yânî "Kör olursa") manasinadir.
Mucâhid söyle dedi: "Siz haddi asan bir kavimsiniz diye artik o Kür'ânh sizden vazgeçip biraki mi verelim?" (Âyet: 5), yânî "Sizler Kur'ân'i tekzîb edeceksiniz de sonra bu tekzîbe karsilik cezaya ugratilmayacak misiniz?"
"Onun için biz kuvvetçe bunlardan daha çetinlerini helak ettik. O evvelkilerin misâli geçmistir" (Âyet: 8);
buradaki "Mada meseluH-evvelîn", "Mada sünnetu'l-evvelîn" (yânî "Evvelkilere uygulanan kaanûn") geçmistir, ma'nâsinadir.
"Biz ona hâkim olmaya muktedir degildik..." (Âyet: 13);
buradaki "Ona" sözüyle develeri, atlari, katirlari, esekleri (yânî bütün binek hayvanlarini)

kasdediyor.
"Süs içinde yetistirilmekte olup da kendisi mücâdelede (hüccetini) açiklayamayan kisiyi mi (Allah'a nisbet ediyorlar)?" (Âyet: is), yânî "Sizler zînet içinde yetistirilen cariyeleri, kizlari o Rahmân'in çocuklari mi yaptiniz? Sizler nasil hükmediyorsunuz?"
"Onlar o Rahmân'in bizzat kullari olan melekleri de disiler yaptilar! Onlarin yaratilislarinda hazir mi idiler?! Onlarin (bu yalan) sâhidlikleri yazilacak, onlar sorguya çekileceklerdir. Eger o Rahman dileseydi tapmazdik, dediler. Onlarin buna dâir hiçbir bilgileri yoktur. Onlar yalandan baska birsey söylemiyorlar" (Âyet: 19-20);
"Rahman dileseydi biz onlara tapmazdik" sözleriyle putlari kasdediyorlar. Yüce Allah da "Onlarin buna dâir hiçbir bilgileri yoktur" buyuruyor. Yânî "Müsriklerin söylemekte olduklari bu sözler hakkinda hiçbir bilgileri yoktur, onlar sirf zannetmekte, yalan söylemektedirler. Putlar -yâhud müsrikler- bilmezler". "îbrâhîm bunu (Tevhîd kelimesini) dönsünler diye zürriyeti içinde bakî bir kelime yapti" (Âyet: 28); buradaki "Akibihi" "Veledini" (yânî "Çocuklari içinde") ma'nâsinadir.
"Mukterinîne" (Âyet: 53) "Beraberce yürüyenler" ma'nâsinadir. "Bu veçhile onlari sonrakiler için bir geçmis ve misâl yaptik" (Âyet: 56): Fir'avn kavmi, Muhammed Ümmeti'nin kâfirleri için bir geçmis ve ibret verici bir meseldir. "Yasiddûne" (Âyet: si) "Yadiccûne(= Gürültü ediyorlar)" ma'nâsinadir. "Yoksa onlar isi saglam mi tutmuslar! Iste biz de hakîkaten saglam tutanlariz" (Âyet: 79); buradaki "Mubrimûne", "Mucmiûne(= Saglam yapanlar)" ma'nâsinadir.
"O Rahman'in bir çocugu olsaydi, ben O'na tapanlarin ilki olurdum, de!" (Âyet: 8i); burada "Tapanlarin ilki",
"Inananlarin ilki" ma'nâsinadir.
"Bir zaman da îbrâhîm babasina ve kavmine: Ben sizin tapmakta olduklarinizdan kesin olarak uzagim, demisti"
(Âyet: 26).
Arablar "Nahnu minke'l-berâu ve'l-halâu(= Biz senden uzak ve bosuz)" derler; bu müzekker. Ve müennesten bir, iki ve cemf için kullanilan bir lafizdir. Bunlarin her biri hususunda bir lafizla "Berâun" denilir. Çünkü bu lafiz masdardir. Eger "Beriun" demis olaydi, ikide "Biriyâni", cemf de "Beriyûne" denilecekti. Abdullah ibn Mes'ûd (bu lafzi "yâ" harfiyle) "Innenî beriyun" seklinde okumustur.
"ez-Zuhruf" (Âyet: 35), "ez-Zeheb" (yânî "Altin") ma'nâsinadir. 'Eger biz dileseydik, size bedel yeryüzünde ardinizd a kalacak melekler yaratirdik" (Âyet: 60), yânî "Onlarin bâzisi bâzisina halef olurlardi".

263- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Cehennemlikler: iYâ Mâlik, Rabbln bizi öldürsün!* diye çagristilar. O da: 'Siz muhakkak kalicilarsiniz1 dedi" (Âyet: 77).

342-.......Ya'lâibnuUmeyye (R): Ben Peygamber(S)'denminber üzerinde "Yâ Mâlik, Rabb Hn isimizi bitirsin artik! diye bagrisirlar... " âyetini okurken isittim, demistir [516].
Ve Katâde: "Biz onlari sonra gelecekler için bir mesel yaptik'* (Âyet:56), "Bir va'z ve ögüt yaptik"

ma'nâsmadir, dedi.
Katâde'den baskasi söyle dedi: "Mukriniyn" (Âyet:i3), "Dâbi-tiyn(= Zabtediciler, hâkim olucular)" ma'nâsinadir. "Fulân kisi fu-lânin mukrimdir" denilir ki, zabtedicisidir demektir.
"Onlar altin tepsiler ve testilerle tavaf edileceklerdir. Canlarinin isteyecegi, gözlerinin hoslanacagi ne varsa hepsi oradadir ve siz içinde ebedî kalacak olanlarsiniz" (Âyet:77); buradaki "el-Ekvâb", "Emzikleri olmayan ibrîkler"dir.
"Eger o Rahmânhn bir çocugu olsaydi, ben O'na tapanlarin ilki olurdum, de!" (Âyet:8); bu "O'nun çocugu olmadi" demektir (Bu tefsire göre bastaki *'/« " sartiyye degil, nâfiye kabul edilmis oluyor). "Fe-ene evvelul-âbidîn", "Fe-ene evvelu'l-ânifîn" (yânî "O takdirde ben öfkelenenlerin ilki, kabul etmeyenlerin, çekinenlerin ilki olurdum") ma'nâsinadir. Bunlar iki lügattir: "Raculun âbidun" ve "Abi-dun."
Abdullahibn Mes'ûd -"VekîlihiyâRabb!"yerine- "Vekaale'r-rasûlu yâ Rabb!" seklinde okudu (Bu, sâz bir kiraattir). "Evvelul~ âbidîn", "Abide, Ya'bedu" fiilinden olup "Câhidîn" (yânî "îlk inkâr edenlerden olurdum") ma'nâsinadir, deniliyor.
Ve Katâde söyle dedi: "Sübhesiz O (Kur'ân) yanimizdaki ana kitâbdadir; çok yüce, çok hikmetlidir" (Âyet:4); buradaki liFi ümmVl-kitâb", "Cumleti'l-kitâb", "Ash'l-kitâb" ma'nâsinadir.
'-Siz haddi asan bir kavimsinizdir diye artik o Kur'ân'i sizden vazgeçip biraki mi verelim?" (Âyet:5); buradaki "Musnfîn", "Musri-kîn" ma'nâsinadir. Allah'a yemîn ederim ki, eger bu Kur'ân, bu üm
helak olurlardi, (lâkin Allah kullarina rah-metiyle döndü, yirmi sene onlara tekrar tekrar vahiy indirip, Kur'ân 'a çagirdi).
"Onun için kuvvetçe bunlardan daha çetinlerini helak ettik. O evvelki ümmetlerin misâli geçmistir" (Âyet:8); buradaki "Meselu'l-evvelîn", "Ukûbetu'l-evvelîn" (yânî "Evvelki ümmetlere uygulanan ceza") ma'nâsinadir.
' 'Kullarindan kimi O 'na bir cüz' isnâd ettiler. Hakikat insan açikça küfürbâzdir" (Âyet: 15); buradaki "Cüz'en", "Idlen (= Denk pay)" ma'nâsinadir [517].

44- Hâ Mîm Ed-Duhân Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Ve Mucâhid söyle dedi:
"Denizi durgun ve açik birak. Çünkü onlar bogulfmaya mahkûm ol)mus bir ordudur" (Âyet: 24); buradaki
"Rahven", "Kuru yol olarak" demektir [518].
"And olsun ki, biz onlara (hâllerini) bilerek (zamanlarindaki) âlemlerin üstünde bir imtiyaz vermistik" (Âyet: 32); buradaki "Ale'l-âlemîn" "Onun iki yani arasindaki insanlar üzerine (yânî "Biz Isrâîl ogullari müzminlerini kendi zamanlarindaki insanlar üzerine seçtik") ma'nâsinadir. "Tutun onu da sürükleyerek cehennemin tâ ortasina götürün" (Âyet: 47);
buradaki "Fa'tulûhu", "Onu itin, sert sekilde def edin" ma'nâsinadir.
"Onlara bembeyaz, sahin gözlü harfleri es yaptik" (Âyet: 54), "Onlari kara ve iri gözlü hûrîlerle

nikahladik. Bakis onlarin içlerinde hareket edip oynar".
"Sübhesiz ki ben, beni taslamanizdan; benim de Rabb'im, sizin de Rabb'iniz (olan Allah)a sigindim" Âyet: 20); buradaki "Taslamakla murâd,
"Öldürmektir. "Ve rehven", "Sakin" demektir (ki, bu tekrar edilmistir).
Ve Ibn Abbâs söyle dedi:
"Sübhesiz ki, o zakkum agaci, günâha düskün olanin yemegidir. O, sicak suyun kaynadigi gibi karinlar içinde kaynayacak erimis ma'denler gibidir" (Âyet: 43-46); buradaki "Kel-muhlV, zeytinyagi tortusu gibi erimis siyah ma'den(yâhud ince katranjdir.
Ibn Abbâs'tan baskasi söyle dedi:
"Bunlar mi hayirli yoksa Tubba* kavmi ve onlardan evvelkiler mi? Biz onlari bile helak ettik. Çünkü onlar da günahkârdilar" (Âyet: 37). "Tubba"\ Yemen melikleredir; onlardan herbiri "Tubba*" diye isimlendirilir. Çünkü o kendi arkadasini ta'kîb eder (ve denildi ki, çünkü dünyâ ahâlîsi ona tâbi' olurlardi, Câhiliyet'te Tubba'in mevkii, Islâm'da Halîfe'nin mevkiidir). "Gölge"ye de "Tubba'" ismi verilir, çünkü o da günese tâbi' olur.

264- Bâb:

'O hâlde semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle" (Âyet: 10).

Katâde: "Gözetle", "Bak" manasinadir, demistir [519].

343- Bize Abdan, Ebû Hamza'dan; o da el-A'mes'ten; o da Müslim ibn Subayh'tan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'-ûd (R) söyle demistir: Bes vakia (Peygamber zamaninda olmus) geçmistir: ed-Duhân azabi, Rûmlar'in Farslar'a gâlib olmasi, Ay'in ikiye bölünmesi mu'cizesi, el-Batsetu'1-kübrâ, el-Lizâm [520].

265- Bâb:

'(Öyle bir duman ki, bütün) insanlari saracaktir. Bu, pek elem verici bir azâb... " (Âyet: 11).

344-.......Mesrûk dedi ki: Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle dedi: Bu azâb ancak su sebebden olmustur: Çünkü Kureys, Peygamber'e karsi isyanda ileri gitmek istediklerinde, Peygamber onlar aleyhine Yûsuf'un seneleri gibi kitlik seneleriyle sikistirilmalarina duâ etti. Bunun üzerine onlara bir kitlik ve çetinlik isabet etti, hattâ kemikleri bile yediler. Kisi gökyüzüne bakarak da çetinlik ve mesakkatten dolayi kendisiyle gök arasinda duman seklinde birsey görürdü. Iste Yüce Allah sunu indirdi: "O hâlde semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle. O insanlari saracaktir. Bu pek elem verici bir azâb (diyecekler)" (Âyet:10-ll).
Ibn Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah'a gelindi de:
— Yâ Rasûlallah! Mudar kabileleri için Allah'tan yagmur iste, çünkü onlar helak oldular! sözleri söylendi.
Rasûlullah (S):
— "(Nasil?) Mudar için mi duâ edeyim? Sen hakîkaten cür'et-kârsin!" buyurdu da akabinde

yagmur duasini yapti, onlar da yagmura doyuruldular.
Bunun üzerine "Sizhiç sübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsiniz" (Âyet:15) Indî.
Bu yagmurla onlara refah (bolluk ve rahat) isabet edince, onlar kendilerine refah isabet ettigi zamanki müsriklik hâllerine tekrar döndüler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah sunu indirdi: "Çok büyük bir siddet ve savletle çarpacagimiz gün muhakkak ki biz (onlardan) intikaam alicilariz" (Âyet:i5).

Ibn Mes'ûd: Bedir gününü kasdediyor, dedi [521].

266- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey Rabb'imiz, bizden bu azabi açip kaldir. Çünkü biz imân edecegiz" (Âyet: 12).

345-.......Mesrûk söyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un yanina girdim, o söyle dedi: Bilmedigin birsey için "Allah en bilendir" demekligin sübhesiz ilimdendir. Sübhesiz Allah, kendi Peygamber'i-ne: "De ki: Ben buna karsi sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiligimden birsey teklif edenlerden de degilim" (sâd:86) buyurdu.
Kureys, Peygamber'e inâdlariyle galebe edip, O'na karsi isyanda ileri gitmek istedikleri zaman, Peygamber (S):
— "Yâ Allah! Onlara karsi bana Yûsuf'un zamanindaki yedi yil gibi, yedi kitlik yili ile yardim et!" diye duâ etti.
Akabinde onlari öyle bir kitlik yakaladi ki, açlik ve mesakket-ten dolayi artik onda kemikleri, ölmüs hayvani yediler. Nihayet is o dereceye geldi ki, herhangi biri bakardi da açligindan dolayi kendi-siyle gökyüzü arasinda duman sekline benzer birsey görürdü. Müsrikler: ftEy Rabb 'imiz, bizden bu azabi açip kaldir. Çünkü biz îmân edecegiz** dediler.
Peygamber'e:
— Eger bu azabi biz onlardan açip kaldirirsak, onlar bu sözlerinden dönerler, denildi.
Bununla beraber Peygamber, Rabb'ine duâ etti. Akabinde Allah onlardan bu azabi açip kaldirdi. Onlar da yine müsriklige döndüler. Allah da onlardan Bedir gününde intikaam aldi. Iste bu dönekligin cezasini bildiren, Yüce Allah'in su kavlidir: "O hâlde semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle. O insanlari saracaktir,.. " Zikri ulu olan Allah'in "Muhakkak ki biz onlardan intikaam alicilariz*1 (Âyet:io-i6) kavline kadar [522].

267- Bâb:

"Onlar için düsünüp ibret almak nerede? Kendilerine açiklayan bir Rasûl geldigi hâlde" (Âyet: 13).
'ez-Zikr" ve"z-Zikrâ" bir olup "Düsünüp ögüt almak" m a'n âsinâdir.

346-.......Mesrûk dedi ki: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un yanina girdim... Bu konusmadan sonra söyle dedi: Rasûlullah (S) Kureys'i Islâm'a girmeye da'vet ettigi zaman onlar kendisini tekzîb ettiler ve O'îîa karsi isyanda ileri gitmek istediler, Rasûlullah da;
— "Yâ Allah, bunlara karsi bana, Yûsuf'un yedi yili gibi, yedi kitlik yiliyla yardim eyle!" dedi.

Akabinde onlari öyle bir kitlik yakaladi ki, herseyi giderip yok etti. O derece bir açlik ki, kendileri ölmüs hayvani yer oldular. Her-hangibiri ayaga kalkardi da etrafa baktiginda, mesakkatten ve açlik-tan dolayi kendisi ile gök arasinda duman gibi birsey görürdü... Sonra Rasûlullah su âyetleri okudu: ' 'O hâlde semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle. O insanlari saracaktir. Bu, pek yaman bir azâb (diyecekler).... Biz bu azabi biraz açip kaldiracagiz. Fakat siz hiç sübhe yok ki tekrar dönecek olanlarsiniz" (Âyet:io-i6).
Abdullah ibn Mes'ûd: Kiyamet günü onlardan azâb kaldirilacak mi imis? dedi.
Yine Abdullah: "el-Batsetu'l-Kübrâ" da Bedir gününde olmustur, dedi [523]

268- Bâb:

'Sonra yine ondan yüz çevirdiler. Ona "Bir ögretilmis, bir mecnûn' dediler"

347-.......Mesrûk dedi ki: Abdullah ibnMes'ûd (R) söyle dedi: Sübhesiz Allah, Muhammed'i peygamber göndermis ve ona söyle demesini buyurmustur: "De ki: Ben buna karsi sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiligimden birsey teklif edenlerden de degilim" (Sâd:86>.
Sübhesiz Rasûlullah, Kureys'in kendisine karsi inâd ve isyanda ileri gitmek istediklerini görünce:
— "Yâ Allah, bunlara karsi bana Yûsuf'un yedi yili gibi yedi ki t Iik yili ile yardim eî" dedi.
Akabinde onlari bilinen o kitlik yili yakaladi. O kitlik herseyi giderip yok etti. Hattâ müsrikler kemikleri ve derileri yediler. -Râ-vîlerden biri söyle dedi:- Nihayet onlar derileri ve ölmüs hayvanlari yediler. Yerden duman sekli gibi birsey çikmaga basladi. Bunun üzerine Ebû Sufyân, Peygamber'e geldi de:
— Ey Muhammed! Sübhesiz kavmin helak olmustur. Onlardan bu azabi açip kaldirmasi için Allah'a duâ et! dedi.
Rasûlullah da duâ etti.
Sonra râvîlerden Mansûr'un hadîsinde: "Bunun ardindan dönersiniz" dedi.
Sonra da "Semânin apâsikâr bir duman getirecegi günü gözetle... "den i'tibâren "... Siz hiç sübhe yok ki, tekrar dönecek olanlar^ siniz" kavline kadar okudu.
Ibn Mes'ûd: Âhiret azabi (onlarin basina geldiginde) kaldirilir mi imis? Duhân, Batse ve Lizâm olup geçmistir, dedi.
Râvîlerden Süleyman'in Farslar'a galebesi mu'cizesi (Peygamber zamaninda olup) geçmistir demistir, dedi.

269- Bâb:

'Çok büyük bir siddet ve savletle çarpacagimiz gün, muhakkak ki biz onlardan intikaam alicilariz" (Âyet: 16) [524].

348- Bize Yahya (ibn Mûsâ el-Belhî) tahdîs etti. Bize Vekî\ el-A'mes'ten; o da Müslim (Ebu'd-Duhâ)'den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mes'ûd (R): Bes vak'a (Peygamber zamaninda olup) geçmistir. (Gelecekte vâki' olacak sanilmamalidir:) Lizâm (demlen Bedir esîrleri),

Rûm(lar'in Farslar'a galebesi), Batse (denilen büyük Bedir harbinde müsriklerin yakalanip öldürülmeleri), Ka-"mer(in ikiye bölünmesi) ve Duhân (azabi).

45- Hâ Mîm el-Câsiyc Sûresi [525]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Ve sen her ümmeti diz çökmüs bir hâlde göreceksin. Her ümmet kitabina çagrilacak (ve onlara): Bu gün yapageldiklerinizin karsiligi verilecek (denilecektir)" (Âyet: 28); buradaki "Câsiyeten", "Dizleri üzerine çökmüsler olarak" demektir [526].
"Karsinizda hakki söyleyip duran bu (kitâb), bizim kitâbimizdir. Sübhe yok ki, neler yapiyor idiyseniz, biz istinsah ediyorduk" (Âyet: 29); buradaki "Nestensihu",
"Nektubu" (yâni "Yaziyorduk") ma'nâsinadir. "Siz bu gününüze kavusmayi nasil unutmus idiyseniz, bu gün biz de sizi öylece (azâbda) birakacagiz..." (Âyet: 34); buradaki "Nensâkum", "Netrukuhum(= Sizi terkediyoruz)" ma'nâsinadir.

270- Bâb:

"(Dinsizler:) Bu, dünyâ hayâtimizdan baska degildir. Ölüyoruz, yasiyoruz. Bizi o sürekli zamandan baskasi helak etmez, dediler. Hâlbuki onlarin buna dâir hiçbir bilgisi yoktur. Onlar sâde öyle sanirlar" (Âyet: 24) [527].

349-.......ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle dedi:

— "Aziz ve Celîl olan Allah söyle buyurdu: Dehre söven Ademoglu beni ezâlandirir. Dehr benim. Her is benim elimdedir. Geceyi de, gündüzü de ben evirip çeviriyorum" [528].

46- Ha Mîm el-Ahkaaf Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ve Mucâhid söyle dedi:
'O sizin O'nun hakkinda tasinp geldiginiz seyleri çok iyi bilendir" (Âyet: 8) buradaki "Tufîdûne fîhV\ "Kur'ân
veya Peygamber hakkinda söyleyegeldiginiz sözleri" manasinadir.
Bâzilari da "... Bundan evvel bir kitâb yâhud bir ilim artigi varsa, da Mânizda dogru söyleyiciler iseniz, bana
getirin" (Âyet: 4) kavlindeki "Eseretin", "Esretin" ve "Esaretin" "Ilim bakiyyesi" ma'nâsinadir, dedi.
Ibn Abbâs: "De ki: Ben Rasûllerden ilk defa gelmis biri degilim. Bana ve size ne yapilacagini

bilmem. Ben, bana
vahy olunmakta bulunandan baskasina uymuyorum. Ben apaçik korkutandan baskasi degilim" (Âyet: 9); buradaki "Mâ kuntu bid'an mine'r-rusuV\ "Ben rasûllerin ilki degilim" ma'nâsinadir, dedi.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle dedi:
"De ki: Bana haber verin, eger (bu Kur'ân) Allah tarafindan olup da siz onu inkâr ediyorsaniz ve Isrâîl ogullari 'ndan bir sâhid de onun benzerine (dayanarak) buna sâhidlik etmis, îmân etmis oldugu hâlde siz kibrinize yediremiyorsaniz, sübhe yok ki, Allah o zâlimler güruhunu muvaffak etmez" (Âyet: 10); buradaki "Eraeytum" lafzindaki soru elifi, ancak bir tehdîddir. Eger iddia etmekte oldugunuz sey sahîh olsa, ibâdet edilmeye hakk kazanmaz. Bu "Eraeytum" sözü, göz görmesi ma'nâsina degildir. Bu ta'bîr ancak "Biliyor musunuz?" ma'nâsinadir ki, "Allah'tan baska ibâdet etmekte bulundugunuz seylerin herhangi birsey yarattiklari haberi size ulasti mi?" demektir [529].

271- Bâb:

"Ana ve babasina; ' Öff size, benden evvel nice nice nesiller gelip geçtigi hâlde beni diriltip çikarilacagimla mi tehdîd ediyorsunuz?' diyen; anasi, babasi Allah'a yalvarirlar, ona: 'Yazik sana, imân et. Allah'in va'di
hiç sübhesiz haktir' derler. O ise: 'Bu, evvelkilerin masallarindan baskasi degildir' der" (Âyet: 17).

350-....... Yûsuf ibnu Mâhek söyle demistir: Mervân ibnu'l-Hakem, Hicaz üzerinde vâlî idi. Onu Muâviye Medine'ye vâlî yapmisti. (Muâviye'den aldigi bir mektûb üzerine) bir gün hutbe yapti, hutbede Muâviye'nin oglu Yezîd'e babasindan sonra bey'at olunmasi için Yezîd'i zikretmeye (yânî onu propaganda etmeye) basladi. Bunun üzerine Ebû Bekr'In oglu Abdurrahmân, Mervân'a karsilik verip birtakim sözler söyledi. Vâlî de adamlarina:
— Onu yakalayin, diye emretti.
Abdurrahmân da Âise'nin evine girdi. Me'murlar (Âise'ye hur-meten) onu disari çikarmaya ve yakalamaya muktedir olmadilar. Bu sirada Mervân:
— Sübhesiz bu Abdurrahmân, Allah'in kendisi hakkinda "Ana ve babasina: 'Öff size, benden evvel nice nice nesiller gelip geçtigi hâlde beni (diriltip mezardan) çikarilacagimla mi tehdîd ediyorsu-nuz!..." âyetini indirdigi kimsedir, dedi.
Bunun üzerine Âise, perde arkasindan Mervân'a:
— Allah bizim hakkimizda (yânî Ebû Bekr hanedani hakkinda) benim berâetimi bildiren âyetlerden baska, Kur'ân'da hiçbir âyet indirmedi, sözleriyle karsiladi [530].

272- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

Onlar o azabi vadilerine dogru gelen bir bulut hâlinde gördükleri zaman; 'Bu bize yagmur verici bir buluttur' dediler. (Hûd dedi ki:) 'Hayir, bu, çarçabuk gelmesini istediginiz seydir; bir rüzgâr ki, onda elem verici bir azâb vardir*' (Âyet: 24).
Ibn Abbâs: "Ârid", "Buluf'tur, demistir.

351-.......Ebu'n-Nadr, Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah'in küçük dilini görünceye kadar agzini açarak güldügünü görmedim. O, yalniz gülümser idi.
Âise dedi ki: Rasûlullah (S) yagmur yüklü siyah bir bulut, yâhud bir rüzgâr gördügünde yüzünde bir endîse sezilirdi.
Âise dedi ki:
— Yâ Rasûlallah! Insanlar bulut görünce onda yagmur bulundugunu umarak ferahlanirlar. Hâlbuki ben Seni, böyle birsey gördügün zaman yüzünde isteksizlik sezilir görüyorum!
Rasûlullah da ona: - "Yâ Âise! O kara bulutta rüzgârla azâb olunan bir kavmin
azâb, bulunmasindan beni emin kilacak sey nedir? Bir kavim o azabi gtmüslerdide 'Bu bize yagmur verici bir buluttur'demirdi..[531]

47- Muhammed (S) Sûresi [532]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"O küfredenlerle muharebede karsilastiginiz vakit boyunlarini vurun. Nihayet onlari mecalsiz bir hâle getirdiginiz zaman artik bagi siki tutun. Ondan sonra ise ya iyilik yapin, yâhud fidye alin. Yeter ki harb erbabi
agirliklarini biraksin..." (Âyet: 4); buradaki "Evzârahâ", "Asâmehâ" ma'nâsinadir ki, "Günâhlarim biraksinlar da neticede müslimden (yâhud musâlimden) baska kirnse kalmaz olsun, yâni harb bitsin" demektir. [533]
"... Allah, yolunda öldürülenlerin amellerini asla bosa çikarmaz. Onlara muvaffakiyet verir, hâllerini iyilestirir,
onlari, kendilerine tanittigi cennete sokar" (Âyet: 4-6); buradaki "Arrafehâ", "Beyyenehâ" (yânî "Kendilerine
beyân ettigi") ma'nâsinadir.
"Bunun sebebi sudur; Çünkü Allah sübhesiz îmân edenlerin velîsidir. Kâfirlere gelince onlarin velîsi yoktur" (Âyet: 11).

Mucâhid, buradaki "imân edenlerin Mevlâsi", onlarin "Velîsi" (yardimcisi) ma'nâsinadir, dedi [534].
"Bunun için is ciddîlesince derhâl Allah'a sadâkat gösterselerdi kendileri için elbet hayirli olurdu" (Âyet: 21);
buradaki liFe-izâ âzamel-emru", "Cedde'1-emru" (yânî "Is ciddîlesince") ma'nâsinadir. "Gevsek davranmayin" (Âyet: 35), "Zaîf olmayin" ma'nâsinadir. Ibn Abbâs: "Yoksa kalblerinde maraz bulunanlar, kinlerini Allah'in asla meydana çikarmayacagini mi sandilar?" (Âyet: 29); buradaki "Adganehum (Kinlerini)", "Hasedlerini" ma'nâsinadir, dedi.
"Muttokîlere va'd olunan cennetin sifati sudur: tçinde rengi, kokusu, hiçbir vasfi bozulmayan sudan irmaklar, tadina asla çözülme gelmeyen sütten irmaklar, içenlere lezzet veren sarâbdan irmaklar, süzme baldan irmaklar
vardir.,," (Âyet: 15); buradaki "Gayri âsinin", "Gayri mutegayyirin" (yânî "Degisip bulasici

olmayan") ma'nâsinadir, dedi [535]

273- Bâb:

"Demek idareyi ve hâkimiyeti ele alirsaniz hemen yeryüzünde fesâd çikaracak, akrabalik münâsebetlerinizi bile parçalayip keseceksiniz, öyle mi?" (Âyet: 22).

352-.......Süleyman ibn Hilâl söyle dedi: Bana Muâviye ibnu Ebî Muzerred, amcasi Saîd ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Allah, halki yaratti. Bu yaratmayi yerine getirip tamamlayinca Rahim (= Hisimlik) ayaga kalkti da Rahman 'in (azamet) ridâsinin etegini tuttu. Bunun üzerine Allah ona:
— Ne istersin? diye sordu. Rahim:
— (Yâ Rabb!) Bu kalkisim, kesilmekten Sana siginanin kalkmasidir (yânî Sana siginiyorum), dedi. Allah:
— Senin hakkini taniyip ilgiyi devam ettirene ben de mükâfatini vermeyi sürdürmemden ve seninle ilgiyi koparana ben de mükâfat verme ilgimi kesmemden razi olur musun? buyurdu.
Rahim de:
— Evet raziyim yâ Rabb, dedi. Allah Taâlâ da:
— iste rahimle (hisimlikla) ilgilenmeyi devam ettirenlerle, devam ettirmeyip bu ilgiyi kesip koparanlarin hâli böyle olacaktir, buyurdu."
Ebû Hureyre: Isterseniz su âyeti okuyunuz, dedi: "Demek idareyi ve hâkimiyeti ele alirsaniz hemen yeryüzünde fesâd çikaracak, hisimlik münâsebetlerinizi bile parçalayip keseceksiniz öyle mi?"[536].

353-.......Muâviye ibn Ebî Muzerred söyle demistir: Bana amcam Ebu'l-Hubâb, Saîdu'bnu Yesâr, Ebû Hureyre'den bu hadîsi tahdîs etti. Sonra Ebû Hureyre: RasûlulIah(S): "Isterseniz *Fe-helaseytum in tevelleytum' âyetini okuyunuz" buyurdu, dedi.

354- Bize Bisr ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi. Bize Muâviye ibnu Ebi'l-Muzerred bu hadîsi haber verdi. Burada da Rasûlullah (S): "Isterseniz Helaseytum... âyetini okuyunuz" buyurmustur [537].

48- el-Feth Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid:
""Daha dogrusu siz RasûVûn de, müzminlerin de ailelerine temelli dönmeyeceklerini sandiniz. Bu, sizin kalblerinizde süslendi. Kötü zannda bulundunuz. Bu yüzden helake mahkûm bir kavim oldunuz9* (Âyet: 12);

buradaki "Buran'\ "Helak olucular" ma'nâsinadir, dedi.
Ve yine Mucâhid:
' 'Sîmâhum fî vucûhihim" = Nisanlari yüzlerindedir" (Âyet: 29); bu, "Yüz derilerinin ter ü tazeligi, rnülâyemeti,
nazikligi (hey'eti, üslûbu, kiligi)" ma'nâsinadir, dedi. Mansûr ibnu'l-Mu'temir de yine Mucâhid'den olmak üzere: O "Tevâzu'"dur (Alçak gönüllülük'tür), dedi. Bu âyetteki "Sat'ehu", "Filizi"; "Festaglaza", "Galuza" (yâni "Kalinlasti, kuvvetlendi"); "Festevâ ala sûkihî", "Tasiyici saplari üzerinde dogrulup kalkti" demektir. "es-Sâku", agaç ve bitkinin tasiyicisidir. Ve söyle denilir; '"Dâiretu^s-sevH-Kötülük çenberi", senin "Raculu's-sev'i = Kötülük adami" sözün gibidir. "Dâiretu's-sev'i" "Azâb"dir (yânî onu her tarafindan kusatir da kurtulamaz).
"Tuazzirûhu" (Âyet: 9), "Ona yardim edesiniz" demektir. "Sat'ehu", basagin filizidir. Bir tek dâne, on yâhud
sekiz yâhud yedi filiz bitirir de bu filizlerin bâzisi bâz isiyle kuvvetlenir, yânî birbirleriyle kuvvetlenirler.
Iste bu Yüce Allah'in "Fe-âzerehu = Onu kuvvetlendirdi" sözüdür. Sayet bir tek filiz olaydi tasiyici sapi dogrulup kalkamazdi. Iste bu zikrolunan sey, Allah'in kendi Peygamberi için beyân ettigi bir meseldir. Çünkü Peygamber tek basina çikti. Sonra Allah O'nu, dâneyi kendisinden bitenlerle kuvvetlendirdigi gibi sahâbîleriyle kuvvetlendirdi [538].

274- Bâb:

'Biz hakikat sana apâsikâr bir feth (ve zafer yolu) (Âyet: 1).

355- Bize Abdullah ibn Mesleme, (Imâm) Mâlik'ten; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da babasi Eslem'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), seferlerinden birinde (yânî Hudeybiye dönüsünde) geceleyin yol aliyordu. Umer ibnu'l-Hattâb da beraberinde yürüyordu. Bu sirada Umer ibnu'l-Hattâb, Rasûlullah'a birsey sordu. Fakat Rasûlullah (vahiy ile mesgul bulundugundan) Umer'e cevâb vermedi. Umer sonra yine sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Sonra Umer (Rasûlullah isitmedi sanarak) bir daha sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb kendi kendine:
— Umer'in anasi, sen Umer'i kaybetti (yânî kaybetsin de yok olasin)! Sen üç kerre Rasûlullah'a sorguda israr ettin de Rasûlullah bunlarin hepsinde sana cevâb vermedi, dedi.
Umer dedi ki: Bunun üzerine ben devemi hareket ettirip sürdüm. Sonra hakkimda Kur'ân indirilmesinden korkarak insanlarin önüne geçtim. Fakat çok beklemedim, bir çagmanin bana bagirmakta oldugunu isittim. Ve (kendi kendime):
— Simdi hakkimda Kur'ân inmis olmasindan hakîkaten korkmaktayim, dedim.
(Ve bu korku içinde) Rasûlullah'in huzuruna geldim ve kendisine selâm verdim. Rasûlullah (sevinçle) bana:
— "Bu gece bana bir sûre indirilmistir ki, yemîn olsun o sûre bana, üstüne günes dogan herseyden daha çok sevimlidir" buyurdu.
Sonra Rasûlullah "Biz hakikat sana apâsikâr bir feth (ve zafer yolu) açtik" sûresini okudu [539].

356-...... Su'be ibnu'l-Haccâc söyle demistir: Ben Katâde'den isittim ki, Enes ibn Mâlik (R) "Hakikat biz sana apâsikâr bir feth açtik" kavli hakkinda:
— Bu apâsikâr feth, Hudeybiye sulhudur, demistir [540].

357-.......Bize Muâviye ibnu Kurre tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mugaffel (R) söyle demistir: Peygamber (S), Mekke'nin fethi günü el-Feth Sûresi'ni okudu da, bu okuyusunda sesini uzatip yükseltti.
Muâviye ibn Kurre: Eger Peygamber'in okuyusunu sizlere aynen hikâye etmek isteseydim, muhakkak bunu (Abdullah ibn Mugaf-fel'in naklettigi gibi) yapardim, dedi [541].

275- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"(Bu), geçmis ve gelecek günâhini Allah'in magfiret etmesi, senin üzerindeki ni 'metini tamamlamasi, seni (bu sayede) dogru yola iletmesi içindir" (Âyet: 2) [542]

358-....... el-Mugîre ibn Su'be (R) söyle der: Peygamber (S) -gece namazinda- iki ayagi sisinceye kadar ayakta durdu. Kendisine:
— Allah Sen'in geçmis ve gelecek günâhlarini magfiret eyledi, denildi.
Peygamber:
— "Ben (bu magfirete karsi) çok sükreder bir kul olmayayim mi?" diye cevâb verdi.

359-.......Bize Hayve ibn Surayh, Ebû'l-Esved'den haber verdi. O Urve'den; o da Âise(R)'den söyle isitmistir: Sübhesiz ki, Allah'in Peygamberi geceleyin namazda iki ayagi çatlayincaya kadar ayakta dikilirdi. Bunun üzerine Âise O'na;
— Yâ Rasûlallah! Allah Sen'in geçmis gelecek günâhini magfiret etmis oldugu hâlde niçin bu kadar mesakkatle ibâdet ediyorsun? dedi de, Rasûlullah (S):
— "Ben (bu ilâhî magfirete karsilik gece namazi ile) çok sükreder bir kul olmami arzu etmeyeyim mi?" diye cevâb verdi.
Vücûdunun eti çogaldigi zamanlarda oturarak namaz kilardi, rükû' yapmak istediginde ayaga kalkar, bir mikdâr okur, sonra rükû' yapardi [543].

276- Bâb:

"Hakikat biz seni bir sâhid, bir müjdeci, bir korkutucu olarak gönderdik" (Âyet: 8).

360-....... Bize Abdulazîz ibnu Ebî Seleme, Hilâl ibn Ebî Hilâl'den; o da Atâ ibnu Yesâr'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Amr ibni'1-Âs (R) söyle demistir: Sübhesiz Kur'ân'daki su "Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir sâhid, bir müjdeci ve bir korkutucu (ve O'nun emri ile bir da'vetçi ve nur

saçan bir kandil) olarak gönderdik" (d-Ahzâb: 45-46) âyeti; bunu Allah, Tevrat'ta da söylemistir: "Ey Peygamber, sübhesiz biz seni bir sâhid, bir müjdeci, bir koruyucu olarak gönderdik. Sen elbette benim kulum ve rasûlümsün. Ben sana el-Mutevekkil adini verdim. Bu peygamber kötü huylu, kati kalbli, çarsilarda çagirgan degildir. O, kötülügü kötülükle defetmez, lâkin o affeder, yüz çevirip geçer. Allah, egrilip sapan milleti bu peygamberin irsâdiyle 'Lâ ilahe itte'llâh9 tevhîd sözünü söylemeleri suretiyle dogrultmadikça onun ruhunu almayacaktir. Allah bu tevhîd kelimesiyle (yânî bunun sihirli te'sîriyle) birçok kör gözleri, sagir kulaklari ve kilifli kalbleri açacaktir" [544].

277- Bâb:

O müminlerin yüreklerine sekîneti indirendir... (Âyet: 4) [545].

361-.......el-Berâ' ibni Âzib (R) söyle demistir: Peygamber'in sahâbîlerinden bir adam -ki o, Useyd ibn Hudayr'dir- el-Kehf Sûresi'-ni okuyordu. Ati da evinde baglanmis hâldeydi. Okurken ati ürküp deprenmege basladi. O zât disari çikip etrafa bakti, hiçbirsey göremedi. (O okudukça) at yine deprenmege basladi. O zât sabaha ulasinca bunu Peygamberce zikretti. Peygamber (S): "Bu (yânî atin kendisinden ürktügü sey) sekînettir. Okudugun Kur'ân sebebiyle inmistir" buyurdu [546].

278- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"And olsun ki, Allah müzminlerden -seninle o agacin altinda bey'at ederlerken- razi olmustur da, kalblerindekini bilerek üzerlerine sekîneti indirmis ve onlari yakin bir feth ile ve alacaklari birçok ganimetlerle mükafatlandirmistir. Allah azizdir, hakim bulunuyor" (Âyet: 18-19) [547].

362-.......Câbir ibn Abdülah (R): Bizler Hudeybiye gününde bindörtyüz kisi idik, demistir [548].

363-.......Katâde söyle demistir: Ben Ukbe ibn Suhbân'dan; o da agaç altinda hazir bulunan kimselerden olan Abdullah ibnu Mu-gaffel el-Muzenî(R)'den isitti ki, Peygamber (S) parmaklarla küçük taslar atmayi nehyetmistir.
Ve yine Ukbe ibnu Suhbân: Ben Abdullah ibnu'l-Mugaffel el-Muzenî(R)'den, yikanma yerinde bevl etmek hakkindaki nehyi de isittim, demistir [549].

364-....... Bize Su'be, Hâlid ez-Hazzâ'dan; o daEbû Kilâbe'den; o da agaç altinda bey'at eden sahâbîle-den olan Sabit ibnu'd-Dahhâk(R)'tan tahdîs etti [550].

365-....... Habîb ibnu Ebî Sabit söyle demistir: Ben Ebû Vâil Sakîk ibn Seleme'ye geldim ve ona (Alî'nin öldürdügü Haricî toplulugunu) sordum. O söyle dedi: Biz Siffîn mevkiinde idik. Bir adam:
— Allah'in Kitabi'na çagrilanlari görmedin mi? dedi. AK:

— Evet (ben Allah'in Kitâbi'yle amele çagrildigim zaman icabet etmeye en lâyik kimseyim), dedi.
Bunun üzerine Sehl ibnu Huneyf söyle dedi:
— Sizler (bu re'yde) kendinizi ittihâm ediniz. Yemîn olsun ki, bizler Hudeybiye gününde kendimizi su hâlde görmüsüzdür -Sehl, Peygamber'le müsrikler arasinda yapilan sulh anlasmasini kasdediyor-: Eger bizler o gün harb yapmayi re'y etmis olaydik, elbette harbe girisirdik. O sirada Umer Peygamber'e geldi de:
— Biz müslümârilar hakk üzerinde, düsmanimiz olan onlar ise bâtil üzerinde degiller mi? Bizim ölülerimiz cennette, onlarin ölüleri ise ateste degiller mi? dedi.
Peygamber:
— "Evet Öyledir" buyurdu.
Umer:
— Öyleyse dînimiz ugrunda bu degersiz seye (yânî zayiflik ve acizlige delâlet eden bu sartlar üzere sulha) niçin deger veriyor, kabul ediyoruz ve Allah henüz aramizda hükmetmemis oldugu hâlde, niçin geri dönüyoruz? dedi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Ey Hattâb oglu! Ben muhakkak surette Allah'in rasûlüyüm. Allah beni ebediyyen zayi' etmeyecektir"1 buyurdu.
Akabinde Umer öfkeli olarak geri döndü ve sabredemedi de nihayet Ebû Bekr'e geldi ve ona:
— Yâ Ebâ Bekr! Biz hakk üzerinde, onlar da bâtil üzerinde degiller mi? dedi.
Ebû Bekr:
— Ey Hattâb oglu! Sübhesiz bu zât, Allah'in rasûlüdür ve Allah O'nu ebeden zayi' etmeyecektir, dedi.

Müteakiben el-Feth Sûresi indi [551].

49- el-Hucurât Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi: "Ey îmân edenler, Allah'in ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin... " (Âyet: 1);
buradaki "Lâ tukaddimû", Allah, O'nun diliyle birseyi hükmedinceye kadar Allah Rasûlü'nün önünde kendiliginizden birsey peyda etmeyin ma'nâsinadir [552].
"Allah'in Rasûlü yaninda seslerini yavaslatanlar; onlar Allah'in takva için kalblerini imtihan ettigi kimselerdir..."
(Âyet: 3);
buradaki "Imtihan etti", "Hâlis kildi" ma'nâsinadir. "Birbirinizi kötü lakablarla çagirmayin..." (Âyet: 11);
buradaki "Tenâbuz", Islâm'a girmesinden sonra kisinin kâfirlikle çaginlmasidir.
"...Eger Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederseniz, O, sizin amellerinizden hiçbirsey eksiltmez..*" (Âyet: i4>; buradaki "Lâ yelitkum","Lâ yenkuskum" (yânî "Sizi eksiltmez")
ma'nâsinadir; "Kendilerinin amelinden birsey de eksiltmedik. Herkes kazanci mukaabilinde bir

rehindir"
(et-Tür: 21)

âyetindeki "Mâ-eletnâ", "Mâ-nakasnâ" (yânî "Eksiltmedik") manasinadir [553],

279- Bâb:

"Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çikarmayin. O'na sözle birbirinize bagirdiginiz gibi bagirmayin. Ki siz farkina varmadan amelleriniz bosa gidiverir" (Âyet: 3).
Buradaki "Lâ tes'urûn", "Lâ ta'lemûn", yânî
'Bilmeyerek" ma'nâsinadir. "es-Sâir" sözü de bu "Suur" kökündendir.

366-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke söyle demistir: Çok hayir isleyici iki kisi hemen hemen helak olacaklardi. Ebû Bekr'le Umer'i kasdediyorum. Bunlar huzuruna Temîm ogullari süvarileri geldigi zaman, Peygamber'in yaninda seslerini yükselttiler. Bunlarin biri (yâni Umer) Peygamber'e Mucâsî' ogullari'nin kardesi olan el-Akra' ibn Hâbis'i emîr ta'yîn etmesini isaret etti. Digeri de baska birini isaret etti.
Râvî Nâfi' ibn Umer: Ben bu isaret edilen kimsenin ismini ezberimde tutamiyorum, demistir.
Bunun üzerine Ebû Bekr, Umer'e:
— Sen mutlak olarak bana muhalefet etmek istiyorsun, dedi. Umer de:
— Ben sana muhalefet etmek istemedim, dedi.
Böylece bu konuda sesleri yükseldi. Bunun üzerine Allah "Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çikarmayin..." âyetini indirdi [554].
Abdullah ibnu'z-Zubeyr: Artik Umer bu âyetten sonra Peygamber'in kendisinden sorup anlamak isteyecegi kadar sesini Rasûlullah'a isittirmez oldu, dedi. Abdullah bu kismi büyük babasindan, yâni Ebû Bekr'den zikretmedi [555].

367-.......AbduUah ibnu Avn söyle demistir: Bize (Basra kaadisi) Mûsâ ibn Enes, babasi Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Peygamber (S), Sabit ibn Kays'i kaybetti (göremedi). Sahâbîlerden bir adam -ki Evsliler'in seyyidi Sa'd ibn Muâz'dir-:
— Yâ Rasûlallah! Ben Sâbit'le ilgili bilgiyi Sen'in için ögrenirim, dedi ve Sâbit'e gitti.
Onu evinde, basini asagiya egmis olarak oturur hâlde bulmus ve ona:
— Hâlin nedir? diye sormus. O da:
— Hâlim serrlidir, kötüdür. Sabit, sesini Peygamber'in sesinden fazla yükseltir bir kimsedir. Onun simdiye kadar isledigi ibâdet ve ameli bosa gitmistir. Artik Sabit cehennem ehlindendir, diye cevâb vermis.
Bu adam da Peygamber'e gelip, Sabit söyle söyle dedi diye haber vermistir.
Râvî Mûsâ dedi ki: O sahâbî Ikinci defa Sâbit'in yanina büyük bir müjde ile dönüp gitmistir. Söyle ki, Peygamber o sahâbîye:
— "Sâbit'e git de ona: Sen cehennemlik kisilerden degilsin. Lâkin sen cennet ehlindensin! de" [556]

buyurmustur .

280- Bâb:

'Hücrelerin ardindan sana ünlüyenler; onlarin çogunun akillari ermez" (Âyet. 4).

368-.......Ibnu Cureyc söyle demistir: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke haber verdi. Onlara da Abdullah ibnu'z-Zubeyr söyle haber vermistir: (Dokuzuncu yilda) Temîm ogullari'ndan bir grup su-vârî hey'eti Peygamber'in yanina geldiler. (Bunlar Islâm'a girdikten sonra) Ebû Bekr:
— (Yâ Rasûlallah!) Bunlara el-Ka'kaaa ibne Ma'bed'i emîr ta'-yîn et! dedi.
Umer de:
— Hayir o olmaz, Akra' ibn Hâbis'i emîr ta'yîn et, dedi. Ebû Bekr:
— Sen suna yâhud muhakkak bana muhalefet etmek istiyorsun, dedi.
Umer de:
— Hayir, ben sana muhalefet etmek istemedim, dedi.
Bu suretle Ebû Bekr ile Umer birbirleriyle mücâdele etmisler, hattâ sesleri yükselmisti. Iste bunun hakkinda sonuna kadar su âyetler indi: ' (Ey îmân edenler, A ilah 'in ve Rasûlü 'nün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hakkiyle isiten» herseyi bilendir. Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çikarmayin. O'na sözle, birbirinize bagirdiginiz gibi bagirmayin ki siz farkina varmadan amelleriniz bosa gidiverir. Hücrelerin ardindan sana ünlüyenler; onlarin çogunun akillari ermez** (Âyet: 1-3). [557]

281- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Eger onlar sen kendilerine çikincaya kadar sabretselerdi, kendileri için elbet daha hayirli olurdu..." (Âyet: 5) [558] .

50- Kaaf Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

'Öldügümüz ve bir toprak oldugumuz vakit mi? Bu uzak bir dönüstür" (Âyet: 3); hayâta döndürülmek *£/zofc"tir, olacak degildir, yânî "Ölümden sonra diriltilmemiz uzak olur" demektir.
"Üstlerindeki göge hiç de bakmadilar mu onu nasil bina ettik. Onu nasil donattik. Onun hiçbir gedigi de yok"
(Âyet: 6); buradaki "Furûc", Tutuk" (yânî "Açik yerler, yariklar, çatlaklar") ma'nâsinadir; bunun tekili
"Ferc'Mir.
"And olsun, insani biz yarattik. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte oldugunu da biliriz. (Çünkü) biz ona sah damarindan daha yakiniz" (Âyet: iej; buradaki
"Min hablVl-verîd", insanin bogazinda bulunan iki verîd damarlaridir. "Hobi", "Boyun ipi" yânî

"Boyun damari"dir [559].

Mucâhid de söyle dedi:

"Topragin onlardan neleri eksiltecegini biz muhakkak bilmisizdir. Yanimizda da herseyi koruyan bir kitâb vardir" (Âyet: 4): "Arz'in onlarin kemiklerinden neyi yiyip eksiltecegini bilmekteyiz"dir.

"(Biz bütün bunlari) tâatimize dönen her kulun kalb gözünü açmak, ona ibret vermek için (yaptik)" (Âyet: 8); burada "Tebsiraten", "Basîraten" ma'nâsinadir [560]

"Gökten de bereketli bir su indirdik de onunla bahçeler, biçilecek dâneler bitirdik. Ve tomurcuklari birbiri üstüne

binmis uzun boylu hurma agaçlari (yetistirdik)" (Âyet: 9- 10); buradaki "HabbeH-hasîdi- Biçilecek dâne)",

"Bugday "dir;

"Bâsikaat", "Uzun uzun" ma'nâsinadir [561].

"Ya biz ilk yaratista acz mi gösterdik? Hayir, onlar bu yeni yaratistan sübhe içindedirler" (Âyet: 15); buradaki

"Efe'ayînâ(= Biz âciz mi olduk)", "Efe'a'yâ aleynâ(= Bizi yorup âciz mi birakti)" ma'nâsinadir.

"Onun yoldasi olan dedi ki: Iste yanimda olan sey karsindadir" (Âyet 23); buradaki "Karînuhu", "Ona takdir kilinmis olan seytân"dir [562].

"Biz bunlardan evvel nice nesilleri helak ettik ki, onlar kuvvetçe kendilerinden daha çetin idiler. (Ölümden kurtulmak için) memleketlerde delikler aramislardi. Fakat kaçmaga bir çâre var mi idi?" (Âyet: 36): buradaki

"Nakkabû","Darabû" (yânî "Ölümden korunmak için beldelerde dolastilar") ma'nâsinadir.

"Sübhesiz ki, bunda akli olan yâhud kendisi huzur içinde olarak kulak veren kimseler için elbette ögüt vardir" (Âyet: 37); buradaki "Elka's-sem'a", dinlemek ve isitmekle mesgul bulunmasindan dolayi nefsini baskasiyle

konusturmayan kimse demektir. Sizi insâ ettigi ve yaratilmanizi insâ ettigi zaman [563].

"Hatirla ki insanin hem saginda, hem solunda oturan, onun amellerini tesbît etmekte olan iki de melek vardir.

O bir söz atmayadursun, mutlak yaninda hazir bir gözcü vardir" (Âyet: 17-18); buradaki "Rakîbun atîd", "Hazirlanmis bir rasada" (yânî hayir ve serrden her hareketi ve sözünü rasad eden, murakabe eden, bakan yâhud yazan) ma'nâsinadir.

"(O gün) herkes, beraberinde sürücü ve sâhid bulundugu hâlde gelmistir" (Âyet: 21); buradaki "Sâik" ve

"Sehîd", iki melektir; biri "Yazici", digeri "Sehîd"dir.

"Sehîd", "Kalb ile sâhid" (Ebû Zerr nüshasinda:

"Gaybe sâhid") demektir [564].

"And olsun ki, biz gökleri, yeri ve ikisi arasinda bulunan herseyi alti günde yaratmisizdir* Bize hiçbir yorgunluk da dokunmamistir" (Âyet: 38); buradaki "Lugûb", "Yorgunluk" ma'nâsinadir.

Mucâhid'den baskasi da söyle dedi:

"Istifti tomurcugu olan uzun hurmalar" (Âyet: 9) sözündeki "Nadîd", kapçiklari içinde bulunmakta devam ettikleri süredeki tomurcuklardir. Bunun, yânî "Nadîd" lafzinin ma'nâsi, "Mendûd = Birbiri üzerine dizilip istiflenmis"dir. Kapçiklarindan çiktigi zaman artik "Nadîd", yânî "Istiflenmis" degildir. "Gecenin bir kisminda ve yildizlarin batisindan sonra dahî tesbih et" (et-Tûn 49); "Gecenin bir cüz'ünde ve secdelerin arkalarinda da O'nu tesbîh et" (Âyet: 40) [565].
Asim, Kaaf Sûresi'ndeki kelimeyi "EdbârVs-sucûd" seklinde hemzenin fethiyle okur, et-Tûr Sûresi'ndekini de "IdbârVn-nucûm" seklinde kesre ile okur. Kaaftaki de, Tûr'daki de beraberce kesre de okunurlar, nasb da
yânî fetha ile de okunurlar.
Ibn Abbâs: "O gün o hakk sayhayi isiteceklerdir. Iste bu, çikis günüdür" (Âyet. 42); bu "Çikis günü", insanlar
kabirlerinden çikarlar, demistir.

282- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

“O gün cehenneme: Doldun mu? diyecegiz- O da: Daha var mi? diyecek" (Âyet: 30) [566].

369-.......Bize Su'be, Katâde'den, o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Cehennemlikler cehenneme atilacaklar. (Atildikça, cehennem:) Daha ziyâde var mi? diyecek. Nihayet (izzet sahibi olan Rabb) ayagini basacak (onu horlayacak). Bu sefer cehennem: Yetisir, yetisir! diyecektir."

370-.......Bize Avf el-A'râbî, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Muhammed ibn Mûsâ: Ebû Sufyân el-Himyerî bu hadîsi Peygamber'e yükseltti. Hadîsi sahâbî üzerinde en çok durdurup mevkuf olarak rivayet etmekte olan Ebû Sufyân el-Himyerî'dir (yânîo, hadîsi çok az Peygamber'e yükseltir idi), demistir. "Allah tarafindan cehenneme: Doldun mu? denilir. O da: Daha ziyâde var mi? diyecek. Bunun akabinde Rabb Tebâreke ve Taâlâ ayagini cehennemin üzerine koyacak. Bu sefer cehennem: Yetisir, yetisir! diyecektir" [567].

371-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, Hernmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Cennet ve ates münâkasa ettiler. Söyle ki: Ates:
— Ben kibirliler ve zorlayici kimselerle tercih olundum, yânî onlara tahsis olundum, dedi.
Cennet de:
— Bana ne oldu ki, bana insanlarin yalniz zaîflan ve sakatlari giriyor? dedi.
Allah Tebâreke ve Taâlâ da cennete söyle buyurdu:
— Sen benim rahmetimsin, ben seninle kullarimdan diledigime
rahmet ederim.
Atese de söyle buyurdu:
— Sen sirf benim azâbimsin; ben seninle kullarimdan diledigime azâb ederim.
Cennet ve cehennemden herbiri için dolmak hakki vardir. Fakat cehennem dolmak bilmez, en sonu

Allah ona ayagini koyar. O
da:
— Yetisir, yetisir, yetisir! der.
îste o zaman cehennem dolar, bâzisi bâzisina büzülür. Aziz ve Celîl olan Allah, halkindan hiçbir kimseye zulmetmez. Cennete gelince, Azîz ve Celîl olan Allah, onun için (onun bosluklarini doldur-mak için) yeniden birtakim halk yaratir " [568].

283- Bâb: Yüce Allah'in:

"Ne derlerse sen sabret. Rabb'ini, günesin dogusundan evvel ve batisindan önce hamd ile tesbih et" (Âyet: 39).

372-.......Cerîr ibnu Abdillah (R) söyle demistir: Biz bir gece Peygamber'in maiyyetinde oturuyorduk. Ayin öndördüncü gecesinde idi. Peygamber (S) kamere bakti da söyle buyurdu:
— "Sübhesiz ki sizler, su Ay'i görmekten hiçbiriniz mahrum olmaksizin görmekte oldugunuz gibi Rabb'inizi de göreceksiniz. Artik günesin dogmasindan önceki ve batmasindan önceki namazlarin hiçbirinden alikonmamak elinizden gelirse, ona çalisiniz. "
Bundan sonra Peygamber: "Rabb'ini, günesin dogusundan evvel ve batisindan evvel hamd ile tesbih et" âyetini okudu [569].

373-.......Bize Verkaa, Ibnu Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid ibn Cebr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs: Rabbi Taâlâ, Peygamberce, bütün namazlarin arkalarinda tesbîh etmesini emretti, demistir.
Ibn Abbâs bununla "Ve secdelerin arkalarinda da O'na tesbîh
et" (Âyet: 40) kavlini kasdediyor [570]

51- Ve'z-Zâriyâti Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Alî aleyhi's-selâm: "ez-Zâriyât'\ "Rüzgârlaradir, dedi. Airden baskasi da: "Onlara dünyâ hayâtinin misâlini getir: O, gökten indirdigimiz bir su gibidir ki, bununla yeryüzünün bitkisi birbirine karismis, en nihayet o bitkiler kuru bir çöp kirintisi hâline gelip, rüzgârlar onu savuruvermistir..." (ei-Kehf: 45) âyetindeki gibi "Tezrühu"
"Tuferrikuhu(= Onu dagitiverir)" ma'nâsinadir [571].
"Arz'da kâmil bilgi sâhibleri için nice âyetler vardir.
Kendi nefislerinizde de! (Bunlari) hiç de görmüyor musunuz?" (Âyet: 20-21). (el-Ferrâ dedi ki:) Bir giristen
(yânî agizdan) yiyor, içiyor; sonra yedigi seyler iki yerden çikiyor.
"Ibrahim'in serefli konuklarinin haberi sana geldi mi? Hâni bunlar onun yanina gelmislerdi de

*Selâmen'
demislerdi. Ibrahim de: 'Selâm; taninmamis bir zümre' demisti. Hemen gizlice ailesine gidip semiz bir dana
getirdi de..." {Âyev. 2<\~26); buradaki "Fe-râga", "Feracaa" (yânî "Hemen döndü") ma'nâsinadir.
"Derken içine onlardan gizli bir korku çöktü. 'Korkma' dediler ve onu çok bilgin bir ogulla müjdelediler. Bunun
üzerine zevcesi (Sâre) bir feryâd içinde yönelip elini yüzüne vurdu. 'Dogurmaz bir kocakari!' dedi" (Âyet. 28-29); buradaki "Fe-sakket", "Hemen parmaklarini topladi ve eliyle kendi alnina vurdu" demektir.
"Âd'da da (ibretvardir). Hani onlarin üzerine o kisir rüzgâri göndermistik, her ugradigi seyi birakmiyor, mutlakaa onu kül gibi savuruyordu" (Âyet: 41-42); buradaki "er-Ramîm", Arz'in bitkisidir; kurudugu ve ayaklarla basilip çignendigi zaman ufalanir (nihayet rüzgâr onu savurur yok eder).
"Biz gögü kuvvetle bina ettik. Çünkü biz muhakkak ve mutlak bir vüs'at ve kudrete mâlikizdir" (Âyet: 4iy,
buradaki "Le-mûsiûne", "Vüs'at sahibiyiz" ma'nâsinadir. "AleH-mûsi' kadruhu ve aleH-muktiri
kadruhu = Onlari, zengin olan kudretincet darda bulunan da kudretince ma 'rûf bir fâide ile fâidelendiriniz" (ei-Bakara: 236) âyetinde de "A/m.»'" Bunun gibidir, yâni "Kuvvetli" ma'nâsinadir [572]
.
"Yeri de biz dösedik, (Bak biz) ne güzel do sey idleriz.
Herseyden de iki çift yarattik, inceden inceye düsünesiniz diye** (Âyet;'48-49); buradaki "Zevceyn'le,
erkek ve disiyi kasdediyor.
"Dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymamasi da yine O'nun âyetlerindendir" (er Rûm: 22/de oldugu gibi,
renklerin ihtilâfi da, tatlarin tatli ve eksi gibi çift olmasi da böyledir, yânî bunlar da çifttirler. "O hâlde hepiniz Allah'a kaçin.... " (Âyet: 50); Allah'tan yine Allah'a kaçin (yânî Allah'a ma'siyetten O'na tâate yâhud azabindan rahmetine yâhud ikaabindan îmân ve tevhîd ile sevabina kaçin).
"Ben cinnleri de, insanlari da ancak bana kulluk etsinler diye yarattim" (Âyet: 56); yânî "Ben bu iki firka ehlinden saadet sahibi olanlari, baska bir maksadla degil, ancak beni birlemeleri için yarattim". Bâzilari da (âyeti umumîlige hamlederek):
"Allah onlari tevhîdi islemeleri için yaratti da bâzisi (Allah'in onu muvaffak kilmasiyle) bunu isledi, bâzisi ise (Allah'in onu yardimsiz birakmasiyle) tevhîdi terketti". Ve bu kelâmda kaderci olan Mu'tezile lehine hiçbir hüccet yoktur [573].
"Artik muhakkak ki o zulmedenler için geçmis arkadaslarinin hissesi gibi bir hüsran nasibi yardir. Simdi acele etmesinler" (Âyet: 59); buradaki "Zenûb" "Büyük kova"dir.
Mucâhidise: "Zenûben", "Sebîlen" (yânî "Yol"), "Sarratin" (Âyet¦ 29), "Sayhatin"; "el~Aktm", "Dogurmaz
kadin" ma'nâsinadir, dedi. Ve ibn Abbâs söyle dedi:
"ZâtVl-hubuk semâya yemîn ederim... " (Âyet: 7); buradaki "Hubuk", semânin istivasi, düzgünlügü [574]

ve güzelligidir "Ellezîne hum fi gamratin (= Ki onlar bir gamre içindedirler)" (Âyet: ii), "Onlar kendi dalâletleri, sapikliklari içinde uzunluk yarisi yapmaktadirlar" demektir.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle dedi: "Hepsi de bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler?" (Âyet: 53), "Hepsi bunun üzerinde anlastilar, uyustular mi?" demektir. "Ki asiri hareket edenlere hâss olmak üzere
RabbJin nezdinde nisanlanmistir" (Âyet: 34); buradaki "Musevvemeten", "Alâmet ve nisan" ma'nâsina olan
"Sîmâ"dan olup "Muallemeten" (yânî "Alâmetlenmis, nisanlanmis") demektir.
"Kutile'l-insânu" (Abese: i7>; burada "Kutile'l-harrâsûn"
(Âyet: 10),
"La'netlendi o koyu yalancilar" ma'nâsinadir [575].

52- Ve't-Tûri Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"And olsun Tür'a, nesredilmis kâgidlar içinde yazili Kitâb'a, Ma'mûr Ev% yükseltilmis tavana, dolan denize
ki, RabbHnin azabi hiç sübhesiz vâkVdir (inecektir) "(Ayeu 1-7)
Ve Katâde: "Kitabin mestûrin", "Kitabin mektûbin" (yânî "Satir satir yazilmis kitâb") ma'nâsinadir, dedi.
Mucâhid de söyle demistir: "et-Tûr", Süryânîce'de
"Dag"dir.
"Rakkin mensur", "Yayilmis deri sahîfe", "K«> Sakfi'l-merfû'", "Gökyüzü"dür. "el-Bahrul-mescûr", "Alevlendirilmis deniz" demektir.
el-Hasenu'l-Basrî de:
Denizler alevlendirilir, nihayet sulari gider de artik deniz yataklarinda bir damla su kalmaz, demistir [576].
Mucâhid: "îmân edip de zürriyyetleri de îmân ile kendilerine tâbV olanlar; biz onlarin nesillerini de kendilerine kattik. Kendilerinin amelinden birsey de eksiltmedik. Herkes kazanci mukaabilinde bir rehindir"
(Âyet: 21); buradaki "Ve mâ eletnâhum", "Mâ nakasnâhum" (yânî "Eksiltmedik") ma'nâsinadir, dedi.
Mucâhid'den baskasi da: "O gün gök sallanip çalkalanir" (Âyet: 7); buradaki
"Temûru", "Tedûru" (yânî "Devreder");
"Ahlâmuhum" {Âyet: 32), "Akillari" ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs: "Iste Allah bize lütfetti. Bizi sam yeli azabindan korudu. Gerçek biz bundan evvel (muvahhid olarak) O'na ibâdet ediyorduk. Sübhesiz ki O, el- Berru'l-Rahîmdir" {Ay*. 2i-2sy, buradaki "el-Berr",
"Latîf(= Lûtuflu, sâdik, ihsan edici, keremli)"; "Eger gökten bir parça düser görseler, bu birbiri üstüne yigilmis bir buluttur derler" (Âyet: 44); buradaki "Kisfen", "Kit'an" (yânî "Parça"); "Yoksa o

bir sâirdir, biz ona, zamanin felâketli hâdiselerini gözetliyoruz mu diyorlar?"(Ayetim); buradaki "el- Menûn", "Ölüm" ma'nâsinadir, demistir [577].

Ibn Abbâs'tan baskasi da: "Orada birbirleriyle Öyle kadeh çekisirler ki, onda ne bir saçmalama, ne de bir günâha sokma yoktur" {Âyet: 23); burada "Yetenâzeûne" "(Nes'e ile birbirlerine dolu kadeh) verip alma yarisi yaparlar" ma'nâsinadir, demistir.

374........Ümmü Seleme (R) söyle demistir: (Hacc sirasinda) hasta oldugumu Rasûlullah'a arzettim. Rasûlullah (S) bana: "Insanlarin arkasindan deveye binerek tavaf et" buyurdu. Öylece tavaf ettim. Rasûlullah da Beyt'in yaninda namaz kiliyor, "Ve't-Turi ve kitabin mestûrin..." sûresini okuyordu [578].

375-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Bana arkadaslarim ez-Zuhrî'den tahdîs ettiler. O da Muhammed ibn Cu-beyr ibn Mut'im'den; o da babasindan. Babasi Cubeyr ibn Mut'im söyle demistir: Ben bir aksam namazinda Peygamber (S)'den Tûr Sûresi'ni okudugunu isittim. Okurken su "Yoksa onlar bir sey siz olarak mi yaratildilar? Yâhud kendilerinin yaraticilari kendileri midir? Yoksa gökleri ve yeri onlar mi yarattilar? Hayir onlar iyi bilmiyorlar. Yâhud Allah'in hazîneleri onlarin yaninda mi? Veya onlar hâkim ve gâlib kimseler mi?..." (35-37) âyetlerine ulastigi zaman, kalbim artik uçmaga yaklasti [579].

Sufyân ibn Uyeyne söyle dedi: Bana gelince, ben ancak ez- Zuhrî'den isitmisimdir ki, o, Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'im'den; o da babasindan olmak üzere tahdîs ediyordu. Babasi Cubeyr ibn Mut'im: Ben Peygamber'den aksam namazinda Tûr Sûresi okurken isittim, demistir. Ben ez-Zuhrî'den bana "Su âyetlere ulasinca..." seklinde söyledikleri kismi ziyâde ettigini isitmedim (yânî bu ziyâdeyi bana o arkadaslarim söylediler).

53- Ve'n-Necmi Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Ve Mucâhid söyle dedi:

'Battigi dem yildiza and olsun ki [580], sahibiniz sapmadi. Bâtila da inanmadi. Kendi nevasindan söylemez o. O,

kendisine Allah tarafindan ilkaa edilegelen bir vahyden baskasi degildir. O'nu müdhis kuvvetlere mâlik olan ögretti. Ki O, akil ve re'yinde kâmildir. Hemen dogruldu. O, en yüksek ufukta idi. Sonra (Cebrail ona)

yaklasti. Derken sarkti. Iki yay kadar, yâhud daha yakin oldu da. Allahhn kuluna vahyettigini etti" (Âyet: i io); buradaki "Zû mirretin", "Bir kuvvet sahibi";

"Kaabe kavseyni", yaydan, kabzasiyle kiris mahalli olan yer ma'nâsinadir [581].

"Erkek sizin de disi O'nun mu? O takdirde bu, insafsizca bir taksim" (Âyet. 21-22); buradaki "Dîzâ",

"Avcâu" (yânî "Pek egri"); "Simdi îmândan dönen, maldan biraz verip de gerisini sert kaya gibi elinde tutan

adami gördün mü?" (Âyet: 33-34); buradaki "Ekdâ", "Atasini kesti, vermedi" ma'nâsinadir [582]
"Hakikat su: Si'râ yildizinin RabbH de O'dur" (Âyet: 49); buradaki "es-Si'râ"> el-Cev2â yildizinin arkasindan

dogan yildizdir [583]:
"Gaybin ilmi O'nun nezdindedir de kendisi mi görüyor? Yoksa Musa'nin ve vazifesini tastamam ifâ eden
Ibrahim 'in sahîfelerinde olanlardan haberdâr mi edilmedi... " (Âyet: 35-37); buradaki "Ellezi veffâ",
"Üzerine farz kilinanlari tastamam yapan" demektir.
"Yaklasan yaklasti" (Âyet: 57); "Kiyamet saati yaklasti" demektir. "Simdi siz bu söze mi sasiyorsunuz? Ve gülüyorsunuz da aglamiyorsunuz. Siz gafil ve oyuna düskünler misiniz?" (Âyet: 59-61); buradaki "Sâmidûn'\ "Gina ve oyun"dur. Ikrime de: Bu Himyer dilinde "Tegannî ediyorlar" ma'nâsinadir, dedi [584].
Ve Ibrâhîm en-Nahaî de söyle demistir:
"Simdi siz onun bu görüsüne karsi da kendisiyle mücâdele mi edeceksiniz?" (Âyet: 12); buradaki "Efetumârûnehu", "Efe-tucâdilûnehu(= Onunla mücâdele mi edeceksiniz?)" ma'nâsinadir. "Efe-temrûnehu"
seklinde okuyan ise "Efe-techadûnehu(= Onu inkâr mi ediyorsunuz)?" demeyi kasdeder. "Göz agmadi, asmadi da" (Âyet: 17); Muhammed'in gözü agmadi; "Ve mâ tagâ", "Vegördügü seyleri tecâvüz etmedi" [585].
And olsun ki (Lût) onlara azâb ile yakalayacagimizi da haber vermisti. Fakat onlar bu korkutmalari sübhe ile tekzîb ettiler" (ei-Kamer: 36); bundaki "Fe-temârav",

"Tekzîb ettiler" ma'nâsinadir [586]. el-Hasenu*l-Basrî: "Ve'n-necmi izâ hevâ", "Gayb oldugu dem yildiza and olsun ki..." ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs da: "Hakikat odur (insanlari) baskalarina muhtaç olmaktan kurtaran ve sermâye sahibi kilan" (Âyet: 48); buramdaki "Agnâ ve aknâ", "Verdi ve razi kildi" ma'nâsinadir, demistir.

376-....... Bize Vekî' ibnu'I-Cerrâh, Ismâîl ibn Ebî Hâlid'den;
o da Âmir es-Sa'bî'den tahdîs etti ki, Mesrûk söyle demistir: Ben Âi-se'ye:
— Ey âna! Muhammed Rabb'ini gördü mü? diye sordum. Âise dedi ki:
— Bu söyledigin sözden ötürü tüylerim diken diken oldu, ürperdim. Sen su üç seyden nerdesin ki, her kim onlari sana söylerse muhakkak yalan söylemistir: Her kim Muhammed, Rabb'ini gördü derse, muhakkak yalan söylemistir, dedi.
Sonra Âise (buna delîl getirici olarak) su âyetleri okudu: "Gözler O'nu idrâk etmez ve fakat o, gözleri idrâk eder. O latiftir, habîbdir" (ei-En'âm; 103); "Bununla beraber hiçbir beser için kaabil degildir ki, Allah ona baska surette kelâm söylesin. Ancak vahy ile veya bir hi-câb arkasindan veyâhud bir rasûl gönderip de izniyle ona diledigini vahy etmesi müstesna. Çünkü O, çok yüksek,

çok hakimdir" (es-sûrâ 51).
Yine Âise devamla:
— Ve her kim sana, yarin ne olacagini bilirim derse, muhakkak yalan söylemistir, dedi, sonra sunu okudu: "Hiçbir kimse yarin ne kazanacagini bilmez" (Lukmân: 34).
Yine Âise devamla:
— Her kim sana Rasûlullah ketmetti (vahyden gizledi), derse, muhakkak yalan söylemistir, dedi.
Sonra su âyeti okudu: "Ey Rasûl!Sana Rabblnden her indirileni teblig et; etmezsen O'nun elçiligini edâ etmis olmazsin*' (ei-Mâîde: 67).

Velâkin Rasûlullah, Cibril aleyhi's-selâmi iki kerre kendi suretinde gördü, dedi [587].

284- Bâb:

Iki yay kadar yâhud daha yakin oldu'\Âyeti 9). Yaydan, kabzasiyle kiris yeri kadar oldu.

377-.......Bize es-Seybânî tahdîs edip söyle dedi: Ben, Zirr ibn Hubeys'ten isittim; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan: "Iki kavsin kaa-bi yâhud daha yakin oldu da, bu suretle Allah 'in kuluna verdigi vahyi verdi" (Âyet: 9-10) kavli hakkinda Zirr dedi ki: Bize Abdullah ibn Mes'ûd (R): "Peygamber (S) Cibril'i gördü, onun altiyüz kanadi vardi" diye tahdîs etti [588].

285- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Kuluna vahyettigini vahyetti" (Âyet: 10).

378-.......Bize Zaide ibnu Kudâme el-Kûfî tahdîs etti ki, es-Seybânî söyle demistir: Ben, Zirr'e Yüce Allah'in "Iki kavsin kaabi yâhud daha yakin oldu da A Hah hn kuluna verdigi vahyi verdi" kavlini sordum. Zirr:
— Abdullah ibn Mes'ûd bize: Muhammed, Cibril'i gördü, onun altiyüz kanadi vardi diye haber verdi, dedi [589].

286- Bâb:

'And olsun ki o, Rabb'inin en büyük âyetlerinden bir kismini görmüstür" (Âyet: 18) [590].

379-.......Bize Sufyân (ibn Saîd), el-A'mes'ten; o da Ibrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) "And olsun ki, o, Rabb'inin en büyük âyetlerinden bir kismini görmüstür" âyeti hakkinda:

— Peygamber (S) yesil bir Refref gördü, ufku kapatmisti, demistir [591].

287- Bâb:

“Siz de gördünüz degil mi Lât ve Uzzâ'yi ve üçüncü olarak da Menâti Uhrâ'yi?" (Âyet: 19-20) [592].

380-.......Bize Ebû'l-Cevzâ tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R) Yüce Allah'in "el-Lât veî-Uzzâ" kavli hakkinda:

— el-Lât hacilara su ile sevîk bulamaci karan bir adam idi, demistir [593]

381-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan haber verdi ki Ebû Hüreyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Kim yemîn eder ve yemininde 'Lâtve Uzzâ hakki için' derse (bunun keffâreti için) hemen *Lâ ilahe ilte'llâh' desin. Ve arkadasina 'Gel seninle kumar oynayayim' diyen kimse de hemen bir seyi sadaka versin" buyurdu [594].

288- Bâb:

“ Ve üçüncü olarak da Menâti Uhrâ 'yi" (Âyet: 2») [595].

382- BIze el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize ez-Zuhrî tahdîs etti: Ben Urve'den isittim (o söyle diyordu): Ben Âise'ye (Safa ve Merve âyeti hakkinda) sordum. O söyle dedi: (Câhiliye devrinde) el-Musellel mevkiinde bulunan Menât et-Tâgiye yaninda -veya ona ibâdet için- ihrama girenler Safa ile Merve arasinda tavaf etmezlerdi. Yüce Allah "Sübheyok ki, Safa ile Merve Allah'a ibâdet etmeye vesile olan nisanlardir..." (ei-Bakara: 158) âyetini indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah ile müslümânlar beraberce o iki tepe arasinda tavaf ettiler.
Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Menât putu, deniz tarafinda bir dag olan Kudeyd'den el-Musellel mevkiinde bulunuyordu, demistir.
Abdurrahmân ibn Hâlid de Ibn Sihâb'dan olmak üzere söyledi ki, o söyle demistir: Urve dedi ki: Âise söyle dedi: "Inne's-safâ..." âyeti (Evs ve Hazrec'den olusan) Ensâr hakkinda inmistir. Onlar ve Gassân kabilesi Islâm'a girmelerinden önce Menât için ihrama girer, telbiye ederlerdi... Bu hadîs de Sufyân ibn Uyeyne'nin hadîsi gibidir.
Ma'mer ibn Râsid de Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âise'den olmak üzere su hadîsi söyledi: Ensâr'in Menât için telbiye edip ihrama girenlerinden birtakim adamlar -ki Menât Mekke ile Medîne arasinda bulunan bir put idi-:
— Ey Allah'in Peygamberi, bizler Menât'i ta'zîm etmek maksa-diyle Safa ile Merve arasinda tavaf etmiyorduk, dediler... Bu da geçen hadîs tarzindadir [596].

289- Bâb:

"Haydi secdeye kapanin ve kulluk edin1" (Âyet: 62).

383- Bana Ebû Ma'mer tahdîs etti. Bize Abdulvâris tahdîs etti. Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) en-Necm Sûresi'nde secde etti. Ve O'nunla birlikte müs-lümânlar, müsrikler, bütün cinn ve ins de secde ettiler, demistir.
Bu hadîsi Eyyûb'dan rivayet etmekte Ibnu Tahmân, Abdulvâ-ris'e mutâbaat etmistir. Ibnu Uleyye bu hadîsi Eyyûb'dan tahdîsinde Ibn Abbâs'i zikretmemistir (yânî mürsel olarak sevketmistir).

384-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Içinde secde âyeti inen ilk sûre Ve'n-Necmi Sûresi'dir, demistir.
Yine Abdullah ibn Mes'ûd söyle demistir: Rasûlullah (S) bu sûreyi okudugunda secde etti, O'nunla beraber arkasinda bulunan kimseler de secde ettiler. Yalniz bir adam secde etmedi. Ben onu bir avuç toprak alip da onun üzerine secde ettigini gördüm. Bu hâdiseden sonra ben o adami Bedir'de kâfir olarak öldürülmüs gördüm. O, Umeyye ibnu Haleftir [597].

54- "Ikterabeti's-sâatu" (yânî el-Kamer) Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle elemistir:
"Saat yaklasti. Ay yarildi. Onlar bir mu'cize görürlerse yüz çevirirler ve müstemirr bir büyüdür derler" (Âyet: i-2); buradaki "Müstemirr", "Gidici" (yânî "Gelip geçici") ma'nâsinadir [598].
'And olsun onlara vazgeçirecek nice mühim haberler gelmistir*' (Âyet. 4); buradaki "Muzdecer", "(Zecrde daha ziyâdesi olmayacak) en son derece ve gayeye ulasmis sakindirici ögüt yâhud aci haber" ma'nâsinadir. "Uzdicira", "DaVetten zorla vazgeçirildi ve deli olarak uçuruldu, kapildi" demektir. Bu "Mecnûn dediler ve zorla da'vetten vazgeçirilmisti" (Âyet: 9) kelâmina isarettir.
"Onu levhalar ve mihlarla yapilmis gemiye yükledik ki, o, nankörlük edilmis bulunan o zâta bir mükâfat olmak
üzere bizim gözlerimiz önünde akip gidiyordu" (Âyet: 13-H); buradaki "Dusur", "Geminin kaburgalarindir.
"Li-men kâne kufira = Nankörlük edilmis olan kisiye" ki Allah: "Ona nankörlük edildi" buyuruyor- Allah
tarafindan bir mükâfat olmak üzere [599].
"Bir de suyun herhalde aralarinda taksîmli oldugunu kendilerine haber ver. Her su nevbeti, hazir bulunmak
iledir" (Âyet: 28); buradaki "Muhtadar", (Devenin gelmedigi gün Salih'in kavmi) "Suya gelecekler" demektir [600].
Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: "...0 da'vet edenin görülmemis, taninmamis birseye da yvet edecegi gün, gözleri zelil ve hakir olarak hepsi de çivgin çekirgeler gibi kabirlerinden çikacaklar, o dafvet ediciye kosarak, kâfir olanlar: Bu çok zorlu bir gün, diyecekler" (Âyet: 6-s>; buradaki "Muhtnne"mn masdari olan "eUIhta"\ "en-Neselân" yânî "Boynu uzatarak, dalgalanarak yelmek, sür'atle kosmak" ma'nâsinadir.

îbn Cubeyr'den baskasi da söyle demistir: "Neticede arkadaslarini çagirdilar. O da alacagini aldi ve deveyi
kesti" (Âyet: 29>; buradaki "Fe-teâtâ", "Fe-âtahâ biyedihi", yânî "Kilicini eliyle uzanip aldi da deveyi kesti" demektir.
"Çünkü biz onlarin üzerine korkunç bir ses gönderdik de hayvan agilina konan kuru çali çirpi ve'otlar gibi oluverdiler" (Âyet. i\y, buradaki "KeH-muhteziri",
"Kirilmis, yanmis agaçlar gibi" demektir [601].
"Uzducira", "Men' ettim" ma'nâsina olan "Zecertu" fiilinden LJftu'ile veznindedir. "Kufira.,." (Âyet: 14).
"Nankörlük edilmis bulunan ve nankörlük eden kavmine, Nuh'a ve ashabina yapilan ezalara karsilik olmak için biz yaptigimizi yaptik" demektir.
"And olsun ki, onlara bir sabah yakalarini hiç birakmayacak olan bir azâb baskin yapti" (Âyet: 38);
buradaki "Azâbun mustakirrun", "Azâbun hakkun" demektir [602].
"Simarik, asiri yalanci kimmis; yarin bilecekler" (Âyet: 26»; buradaki "el-Eseru", "el-Merahu ve't-tecebbur"
(yânî "Simarik ve cebredici, zorba" demektir), deniliyor.

290- Bâb:

'Saat yaklasti, Ay yarildi. Onlar bir mu ycize görür iseler yüz çevirirler..." (Âyet: 1-2) [603]

385-.......Ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Rasûlullah zamaninda Ay, iki parçaya ayrildi. Bir parçasi dagin üstünde, bir parçasi da önünde idi. Bunun üzerine Rasûlullah^(S):
— "Sâhid olun" buyurdu.

386-.......Yine Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Biz Peygamber'in beraberinde idik. Ay iki parça oldu. Bunun üzerine Peygamber (S) bize:
— "Sâhfd olun, sâhid olun" buyurdu.

387-.......Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) zamaninda Ay yarildi, demistir.

388-.......Bize Seybân, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Mekke ahâlîsi Peygamber'den kendilerine bir mu'cize göstermesini istediler. Peygamber (S) de onlara Ay'in ayrilmasini gösterdi, demistir.

389-....... Buradaki senedde de Enes (R): Ay iki parçaya ayrildi, demistir [604].

291- Bâb:

"Ki nankörlük edilmis bulunan o zâta bir mükâfat olmak üzere, bizim gözlerimiz önünde akip gidiyordu.
And olsun ki, biz bunu bir âyet olarak birakmisizdir. O hâlde düsünüp ibret alan var mi?" (Âyet: 14-15).
Katâde:

Allah Nuh'un gemisini birakti, hattâ bu ümmetin evvelleri onun enkazina ulasti, demistir [605].

390-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Peygamber (S) "Fe-helmin müddekir" (seklinde noktasiz dâl harfiyle) okurdu, demistir.

292- Bâb:

"And olsun ki biz Kur'ân'i düsünmek için kolaylastirmisizdir. O hâlde düsünen var mi?" (Âyet: 17).

Mucâhid: "Yessernâ", "Biz onun okunmasini kolaylastirdik" ma'nâsinadir, demistir [606].

391- Bize Müsedded, Yahya'dan; o da Su'be'den; o da Ebû Is-hâk'tan; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan: Pey-gamber(S)'in "Fe-helmin muddekir" seklinde okur oldugunu tahdîs etti.

293- Bâb:

"(Öyle bir firtina ki) insanlari, sanki onlar köklerinden sökülmüs hurma kütükleri imis gibi tâ temelinden kopariyordu. Iste benim azabim ve tehdîdlerim nice (Âyet: 20-21) [607].

392- Bize Ebû Nuaym tahdîs etti. Bize Zuheyr, Ebû Ishâk'tan tahdîs etti. O da el-Esved'e "Min muddekir" mi yâhud "Min müzzekir" mi? diye soran bir adamdan isitmistir. el-Esved o adama söyle cevâb vermistir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan bunu dâl harfi olarak "Fe-hel min muddekir" seklinde okurken isittim. îbn Mes'ûd: Ben de Peygamber(S)'den bunu dâl harfi olarak "Fe-hel min muddekir" seklinde okurken isittim, dedi.

294- Bâb:

'Çünkü biz onlarin üzerine korkunç bir ses gönderdik de onlar, hayvan agilina konan kuru çali çirpi ve otlar gibi oluverdiler. And olsun ki, biz Kur'ân'i düsünmek için kolaylastirmisindir. O hâlde düsünen var mi?" (Âyet: 31-32) [608].

393-.......Bize babam (Usmân el-Ezdî el-Mervezî), Su'be'den; o da Ebû Ishâk'tan; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd(R)'dan haber verdi ki, Peygamber (S) bu âyeti "Fe-helmin mudde-kir" seklinde okumustur.

295- Bâb:

"And olsun ki, onlara bir sabah, (yakalarini) asla birakmayacak olan bir azâb baskin yapti. Iste tadin benim azabimi ve tehdîdlerimil" (Âyet: 38-39).

394-.......Bize Su'be, Ebû Ishâk'tan; o da el-Esved'den; o da Abdullah'tan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere, O'nun "Fe-hel min muddekir" seklinde okudugunu tahdîs etmistir.

296- Bâb:

“And olsun ki, biz sizin benzerlerinizi hep helak etmisizdir. Öyleyken düsünen var mi?" (Âyet: 51),

395-.......Bize Vekî' er-Ruvâsî, Israil ibn Yûnus'tan; o da Ebû Ishâk'tan; o da el-Esved ibn Yezîd'den olmak üzere tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamber'in huzurunda "Fe-helmin muzzekir" seklinde zâl ile okudum da Peygamber (S): "Fe-hel min muddekir" seklinde dâl ile söyledi, demistir [609].

297- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

Yakinda o cemiyet bozulacak, onlar arkalarini dönüp kaçacaklardir" (Âyet: 45) [610].

396-.......Buradaki iki tarîk râvîleri, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan olmak üzere tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) Bedir günü küçük, yuvarlak bir çadir içinde söyle duâ etmistir:
— "Allah'im!Ben Sen'den ahdini ve va'dini (yerine getirmeni) isterim. Allah 'im! Eger (mü'rninlerin helakini) diliyorsan, bu günden sonra ibâdet edilmeyecek!"
Bu sirada Ebû Bekr, Peygamber'in elini tuttu da:
— Yâ Rasûlallah, yeter! Rabb'ine karsi duada israr ettin, dedi.
Bu esnada Rasûlullah bir zirh içinde ayakta duruyordu. "Yakinda o cemiyet bozulacak, onlar arkalarini dönüp kaçacaklar" âyetini okuyarak çadirdan disari çikti.

298- Bâb:

'Daha dogrusu onlara va 'd olunan asil azabin vakti, o saattir. O saatin azabi daha belâli ve daha acidir" (Âyet: 46)
Yânî bu "Emerru", "Murûr"dan degil de "Merâre"den(uAcilik" masdarindan)dir.

397-....... Ibn Cureyc talebelerine haber verip söyle demistir:
Bana Yûsuf ibnu Mâhek haber verip söyle dedi: Ben mü'minlerin anasi olan Âise'nin yaninda idim, söyle dedi:
— Yemîn olsun ki, Muhammed(S)'in üzerine Mekke'de iken "Daha dogrusu onlara va'd olunan asil

azabin vakti, o saattir. O saatin azabi daha belâli ve daha acidir" âyeti indirilmistir. Ben o sirada oyun oynayan bir kizdim [611].

398-.......Bize Hâlid ibn Abdillah et-Tahhân, Hâlid ibn Mihrân el-Hazzâ'dan; o da Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Bedir gününde kendisine âid olan yuvarlak bir çadir içinde iken:
— "Ya Rapb! Sen'den ahdini ve va'dini (gerçeklestirmeni) istiyorum. Yâ Allah! Eger istedinse bu günden sonra ebeden ibâdet edilmez!" dedi.
Ebû Bekr, Peygamber'in elini tuttu da:
— Yâ Rasûlallah, bu dilegin Sana yeter. Sen Rabb'ine karsi duada israr ettin", dedi.
Rasûlullah zirh içinde idi. Bu sözlerin akabinde "Yakinda o cemiyet bozulacak, onlar arkalarini dönüp kaçacaklardir. Daha dogrusu onlara va 'd olunan asil azabin vakti, o saattir. O saat daha belâli ve daha acidir"" âyetlerini söyleyerek çadirdan disari çikti [612].

55- er-Rahmân Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Mucâhid:
"er-Rahmân. Ögretti Kur'ân % Yaratti insâni. Belletti ona o güzel beyâni. Günes ve Ay hesâbli" (Ayet: i-5)[613]; buradaki "Bi-husbânin", "Degirmen tasinin mihveri" demek olan "Husbân" gibidir, yânî onun veznindedir, dedi [614].
Mucâhid'den baskasi da söyle demistir:
"Mizani koydu. Tartida haksizlik etmeyin. Teraziyi adaletle dogrultun, tartilani eksik yapmayin diye"
(Âyet: 6-9); buradaki "Teraziyi adaletle dogrultun" kelâmiyle Yüce Allah terazinin dilinin dosdogru tutulmasini kasdediyor [615].
"Samanli dâneler, hos kokulu nebatlar vardir" (Âyet: 12); buradaki "el-Asfu", ekinin yesili, tâzesidir. Ekine
ulasmadan evvel tazesinden birsey kesildigi zaman, iste bu "Asf'tir. "Reyhan", ekinin rizkidir, "el-Habbu", ekinden yenilecek olan dânelerdir.
"Reyhan", Arab kelâminda "Rizk"tir.
Bâzisi da (yânî el-Ferrâ): "el-Asf", hububattan yenilen nevi'leri kasdediyor; "er-Reyhan", yenilmeyen olgun
nevi'dir, demistir.
Baskasi da (yânî Ebû Ubeyde): "el-Asf", bugday yapragidir, demistir. Ebû Mâlik de: "el-AsfJ\ yerden biten bitkinin ilk filizleridir, Nabath çiftçiler ona "Hebûr" ismi verirler, demistir.
Mucâhid de söyle demistir:
"el-Asf", bugdayin yapragi, "er-Reyhân", "Rizk"tir. "O insani bardak gibi kupkuru bir balçiktan

yaratti.
Cânni da yalin bir atesten yaratti" (Âyet: 14-15); buradaki "el-Mâric", ates yakildigi zaman atesin üzerine
yükselmekte olan sari ve yesil alevdir.
Bâzilari da Mucâhid'den olmak üzere söyle demistir:
"Min salsâlin ke'l-fahhâr1", "Pisirilmis toprak kabin yapilmasi gibi" demektir [616]. "Üzerlerine atesten bir
yalinla bir duman saliverilecek" (Âyet: 35); buradaki "es- Suvâz", atesten bir alevdir.
"O hem iki dogunun Rabb'i, hem iki batinin Rabb'idir" (Âyet: \iy. Günesin kis mevsiminde bir dogus yeri, yaz mevsiminde bir dogus yeri vardir. "Iki batinin Rabb'i" de yine günesin kistaki ve yazdaki batis yerleridir.
iki denizi birbirine kavusmak üzere salivermistir. (Böyle iken) aralarinda birbirine tecâvüz etmeye mânV bir perde vardir" (Âyet: 20); buradaki "Lâ yebgiyâni{ = Birbirine tecâvüz etmezler)", "Birbirine karismazlar"
demektir.
"Denizde uzun daglar gibi yükselen gemiler de O'nun"
(Âyet: 24); buradaki "el-Munseât", gemilerden yelkenleri yükseltilmis olandir. Amma yelkeni yükseltilmemis
olanina gelince, o "Münseat" degildir [617].
Mucâhid söyle demistir: "Üzerinize atesten bir yalinla bir duman saliverilecek.
Öyle ki birbirinizi kurtaramayacak, yardimlasamayacaksiniz" (kyev. 15); buradaki "Nuhâs", "Bakir"dir, (yânî eritilmis bakir) onlarin baslari üzerine dökülür, onlar bununla azâb olunurlar [618].
"Rabblnin huzurunda durmaktan korkan kimseler için iki cennet vardir" (Âyet: 46). Bu, bir ma'siyet islemeye
karar veren, akabinde Aziz ve Celîl Allah'i hatirlayip da o günâhi terkeden kimsedir. "es-Suvâz", atesten bir alevdir. "Mudhâmmetâni" (Âyet: 64), suya kanmaktan dolayi bitkileri siyâh(a yaklasmis koyu yesil) iki
cennet. "Salsâl", "Kumla karistirilmis kuru çamur"dur, bu, iyi pisirilmis toprak kabin vurulunca ses vermesi gibi tin tin ses çikarir. "Lahmun muntinun" denilir de bununla etin ateste yanip kizardigini kasdederler ("Koktu" ma'nâsini degil).
Kapiyi kapatma sirasinda "Sarrâ'1-bâbu = Kapi ses çikardi" denilmesi gibi ayni ma'nâda olarak "Salsâl"
masdari da söylenir. "Salsâl" da "Sarsar" gibi, katlanmis mudâaf bir fiildir. "Sarsara" fiili de
"Kebebtuhu = Onu yüzü üstü yere çarptim" ma'nâsina olan "Kebkebtuhu" gibidir, (bunlar ayni zamanda fâu'1-fiil ve ayne'l-fiilleri -yânî birinci ve ikinci harfleri beraberce- tekrar edilmis olarak kullanilan fiillerdir),
"Içlerinde her nevi' meyveler, hurma ve nâr vardir" (Âyet: 68). Bâzilari (Ebû Hanîfe ve Ferrâ) da "Hurma ve
nâr meyve degildir" demislerdir. Arab kavmine gelince, onlar hurmayi ve nâri meyve sayarlar. (Allah bu ikisinin isimlerini, meyvelik üzerindeki faziletlerinden dolayi tekrar etmistir. Bu, ânimdan

sonra faziletini belirtmek için hâssi zikretmek nev'indendir) [619] .
Azîz ve Celîl olan Allah'in su sözü de bunun gibidir: "Namazlara ve orta namaza devam edin... " (el-Bakara: 238).
Burada Allah, mü'minlerin bütün namazlar üzerine muhafiz olmalarini emretti, sonra da ikindi namazini - siddetlendirmek yânî ta'zîm edilmesini te'yîd etmek için- tekrar etti. Nitekim konumuz olan âyette de meyve sözünden sonra hurma ve nar isimlerini tekrar buyurmustu.
Su âyet de bu ilFâkihe ve nahl ve rummân" sözünün benzeridir: "Görmedin mi göklerde olan herkes ve yerde bulunan herkes; Günes, Ay, yildizlar, daglar, agaçlar, hayvanlar ve insanlarin birçogu hakîkaten Allah'a secde ediyor. Bir çogunun üzerine de azab hakk olmustur. Allah kimi hor kilarsa onu saadete kavusturacak yoktur. Sübhesiz ki, Allah ne dilerse yapar7' (ei-Hacc: isj. Bu âyette Allah "Göklerde olan herkes ve yerde bulunan herkes Allah'a secde eder" buyurdu; sonra da "Insanlarin birçogu hakîkaten Allah'a secde eder, birçogunun üzerine de azab hakk olmustur" buyurdu. Hâlbuki Allah bunlari evvelindeki "Göklerdeki herkes ve yerde bulunan herkes" kelâmi içinde zikretmisti [620] .
Mucâhid'den baskasi söyle demistir: "(Bu cennetlerin ikisi de) çesit çesit agaçli" (Ayet: 48); buradaki "Efnân", "Agsân" manasinadir. "Ve iki cennetin derimi yakindir" (Âyet: 54), "Onlardan toplanacak, derilecek meyveler yakindir –zahmetsizce aliniverecek derecede yakin- [621] .
el-Hasenu'1-Basrî: "O hâlde Rabb'inizin hangi ni'metlerini yalan sayabilirsiniz?"; buradaki "Fe-bi-eyyi âlâi", "Ni'metlerinin hangisini" ma'nâsinadir, demistir. Katâde de: "Rabbikûma" tesniye zamîriyle cinn ve ins'i kasdediyor, demistir [622] .
Ebu'd-Derdâ "O her gün bir istedir" (Âyet: 29) kavli hakkinda: Günâhi magfiret eder, sikintiyi, kederi açip giderir, bir kavmi yükseltir, digerlerini alçaltir, demistir [623] .
Ibn Abbâs da: "Berzah", "Mâni' olucu bir perde"; "el- Enâm" (Âya-, io), "Halk"; "Aynâni naddâhatâni"(Âyet. 6$),
"Durmayip fiskiran iki pinar"; "Zul-celâl" (Âyet: 27)
"Azamet sahibi" ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle demistir:
"Mâric" (Âyet: 15), atesin hâlis olanidir (yâni dumansiz olanidir). Bu "Merec" birkaç ma'nâda söylenir:
a. Bâzisi bâzisina zulmeder hâlde onlari terkettigi zaman "Merece'l-emiru raiyyetehu" denilir.
b. "Merece emru'n-nâsi = Insanlarin isi karisti", "Fe-hum fî emrin meric" (Kaaf: 5), "Skndi onlar karisik bir
istedirler" demektir. Bu sözlerde "Merece", "Ihtalata" yânî "Karisti" ma'nâsinadir. Bu lâzimdir, geçissizdir. "Merace'l-bahrân = Iki deniz karisti" bu ma'nâdandir.
c. "Merâce'l-bahreyni" (Âyet: 2b), "Iki denizi mercetti, yânî saliverdi" demektir; bu, müteaddî olan su kullanistandir: "Merecte dâbbeteke(= Hayvanini saliverdin)": Onu (otlasin diye) terkettin. "Ey ins ve cinn, ileride size kalacagiz" (Âyet: 31); buradaki
"Senefrugu Iekum = "Sizleri hesaba çekecegiz" ma'nâsina bir mecazdir. Yoksa Yüce Allah'i hiçbir sey, diger seyden alikoymaz. Bu "Senefrugu lekum" ta'bîri Arab kelâminda ma'rûftur: "Le-

eteferreganne leke = And olsun yalniz sana kalacagim, yalniz senin
için bosalacagim" denilir; bu, kendisinde hiçbir mesguliyet olmayarak demektir ki, bunu söyleyen kisi "And olsun ben seni gafletin üzerinde yakalayacagim" demis olur [624]

299- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

“O iki cennetten baska iki cennet daha vardir' (Âyet: 62) [625].

399-.......Bize Ebû Imrân el-Cevnî, Ebû Bekr ibnu Abdillah ibn Kays'tan; o da babasi Abdullah ibn Kays'tan (yânî Ebû Mûsâ el-Es'arî'den) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Iki cennet vardir ki, bunlarin kaplari ve içlerinde bulunan seyler hep gümüstendir. Diger iki cennet daha vardir ki, bunlarin kaplari ve içlerinde bulunan seyler de altindandir. Adn cennetindeki cennetliklerle bunlarin kendi Rabb'lerine bakmalari arasinda, Allah'in vechi üzerindeki büyüklük ridâsindan baska birsey bulunmayacaktir" [626].

300- Bâb:

"Çadirlar içinde perdelenmis huriler vardir" (Âyet: 72) [627].
Ibn Abbâs: (iHûr", gözbebekleri siyah dilberlerdir, demistir. Mucâhid ise:
"Maksûrât", "Habsedilmis", dilberler ki bunlarin bakislari ve nefisleri sirf kendi eslerine hasredilmistir.

"Kaasirâtun" "Kendi eslerinden baskasini istemeyen dilberler" ma'nâsinadir, demistir [628].

400-.......(Bu senedde de) yine bize Ebû Imrân el-Cevnî, Ebû Bekr ibn Abdillah ibn Kays'tan; o da babasi Abdullah ibn Kays'tan (yâni Ebû Mûsâ el-Es'ârî-R-den) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Sübhesiz ki, cennette içi bosaltilmis genis bir inciden çadir vardir. Bunun eni altmis mil mesafe devam eder. Bunun her kösesinde bir aile bulunur ki, baskalari onlari göremezler. O mü'-minler birbirlerini ziyaret ederler. Ve iki cennet vardir ki, bunlarin kaplari ve içlerindeki seyler gümüstendir. Diger iki cennet daha vardir ki, bunlarin da kaplari ve içlerinde bulunan seyler sundandir (yâ-nî altindandir). Adn cennetindeki cennetliklerle bunlarin kendi Rabb'lerine bakmalari arasinda, Allah'in yüzü üzerindeki büyüklük (yâni azamet) ridâsindan baska birsey bulunmayacaktir" [629].

56- el-Vâkia Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle demistir:
"Yer bir sarsinti ile sarsildigi, daglar didik didik parçalandigi zaman" (Âyet: 4-5); buradaki

"Ruccet",
"Zulzilet" (yânî "Sallandi"); "Busset" de, sevîk denilen kavutun e2ilip ufalanmasi gibi "Ezilip ufalandi" ma'nâsinadir. "Fisidrin mahdûdin" (Âyet: 28) kelâmindaki "Mahdûd", "Yükünün yânî meyvasinin çoklugundan dallari basip bükülmüs" demektir. Yine bu kelime hakkinda, "Dikenleri silinmis, dikensiz kilinmis" demektir de deniliyor [630].
"Ve talhin mendûdin" (Âyet: 29), meyvesi asagidan yukari istifli olan muz'dur.
"Hakikat biz onlari yepyeni bir yaratilisla yarattik da onlari bakire kizlar, zevcelerine sevgi ile düskün hep bir
yasit yaptik, sagcilar için" (Âyet. 35-38); buradaki "Urub", "Arûb"un cem'i olup "Kocalarina sevdirilmis kadinlar" ma'nâsinadir [631].
"Bir çok evvelkilerden, bir çok da sonrakilerdendir"
(Âyet: 3940); buradaki "Sulletun", "Ummetun" ma'nâsinadir [632].
"Solcular; onlar ne solculardir! Sicaklik ve kaynar bir su, ve bir de kapkara dumandan bir gölge içindedirler"
(Âyet: 4i-43); buradaki "Yahmûmin", "Kara duman" demektir.
"Çünkü onlar bundan evvel simartilmis, sehvetlerine düskün kimseler idiler. O büyük günâh üzerinde israr
ederlerdi" (Aycv. 45 46); buradaki "Yusirrûne",
"Yudîmûne" yânî "Onu devam ettiriyorlardi" demektir [633]
"Sonra hakîkaten siz, ey sapkinlar ve tekzîbcüer, muhakkak ki zakkum agacindan yiyeceklersiniz. Öyle
ki, karinlarinizi hep ondan doldurucularsiniz, üstüne de o kaynar sudan içeceklersiniz; susamis develerin içisi gibi içeceklersiniz" (Âyet: 5255); buradaki "Hîm",
"Huyâm" illetine, yânî suya kanmama hastaligina ututulmus susuz develerdir.
"Innâ le-mugramûn" (Âyet: 66), "Bizler hakîkaten agir borca düsürüldük" demektir.
"Eger siz hakk dîne boyun egmeyecek, ceza çekmeyecekseniz, o bagaza gelen cani geri çevirseniz ya eger sâdiklarsaniz" (Âyet: 86-87); buradaki "Gayra medînîn", "Gayra muhâsebîn", yânî "Hesaba çekilmeyecek iseniz" demektir [634].
"Eger o Ölen mukarreblerden ise artik rahatlik, güzel rizk ve Naîm cenneti onundur" (Âyet: 88-89), buradaki
"Ravh", "Cennet, bolluk ve saadet", "Reyhan",
"Rizk" ma'nâsinadir.
"Aranizda ölümü biz takdir ettik ve biz yerinize diger benzerlerinizi getirmemiz ve sizi bilemeyeceginiz bir yaratilista ve surette tekrar peyda etmemiz hususunda önüne geçilecekler de degiliz" (Âyet: 60-ei), buradaki "Nunsiekum", "Dileyecegimiz herhangi bir yaratista sizleri tekrar insâ edecegiz" demektir.
Mucâhid'den baskasi söyle demistir: "Eger dileseydik muhakkak ki onu bir ot kirintisi yapardik dâ siz de sasakalirdiniz" (Âyet: 65), buradaki "Tefekkehûne",
[635]

"Ta'cebûne" (yânî "Sasar, hayret ederiz") ma'nâsinadir .
"Uruben" (Âyet: 37), "Agirlastirilmis, degerlendirilmis (sevgili, güzel konusan kadinlar)" demektir. Tekili
"Arûb"dur. "Sabûr"un cem'i "Subur" vezninde oldugu gibi. Mekkeliler böyle sevgili, âsik ve güzel konusan
isveli kadina "el-Aribe"; Medîneliler "el-Ganice"; Iraklilar ise "es-Sekile" ismi verirler.
"Kiyamet koptugu zaman hiçbir nefis onun vukuunda yalanci degildir, O alçaltici, yükselticidir" (Âyet-1-3);
buradaki "Alçaltici ve yükseltici" kavli hakkinda, yine Mucâhid'den baskasi: "Bir kavmi atesin içine indirici,
bir kavmi de cennete yükseltici" ma'nâsinadir, demistir.
"Ala sururin mevdûnetin = Onlar cevherlerle örülmüs tahtlar üzerindedirler" (Âyet: 15); buradaki "Mevdûne",
"Cevherlerle örülmüs, dokunmus" manasinadir.
"Vadinu'n-nâke{ = Devenin kolani)" ta'bîri de bu ma'nâdandir(ki, birbiri üzerine bükülüp katlanmis yâhud istif edilmis tirseden yâhud kildan dokunan yassi kolana denir).
"el-Kûb" (Âyet: 18), "Kulaklari -emzigi- ve sapi olmayan sürâhî, testi"; "el-Ebârtk(= Ibrikler)", "Emzikleri ve
saplari olan kaplar". "Ve mâin meskûbin" (Âyet: 3i),
"Dâima akan su"; "Ve furusun merfûatin" (Âyet: 34),
"Bâzisi bâzisinin üzerine yükseltilmis döseklerdedirler".
"Mutrafîne" (Âyet: 45), "Metâ'lananlar, her türlü ni'metlerle faydalanip ni'metlenenler". "Gayra medînîn" (Âyet: 86), "Dîne boyun egmeyenler, hesaba çekilmeyecek olanlar iseniz" demektir.
"O hâlde (rahimlere) dökmekte oldugunuz o menî nedir? Bana haber verin. Onu siz mi insan suretine
getiriyorsunuz yoksa yaratanlar biz miyiz?" (Âyet: 58-59); buradaki "Menî", kadinlarin rahimlerindeki nutfe'dir.
"Simdi bana çakmakta oldugunuz atesi söyleyin. Onun agacini siz mi yarattiniz yoksa yaratanlar biz miyiz? Biz onu hem bir ibret, hem çöl yolcularina bir faide kildik" (Âyet: 71-72);
buradaki "Mukvîn", "Çöl yolculari"; "el-Kiyyu"
"Hiçbirsey bulunmayan sahra, çöl" ma'nâsinadir.
"Hayir, iste yildizlarin düstügü yerlere and ediyorum" (Âyet: 75), "Kur'ân'in muhkemligine yemîn ediyorum"
demektir. "Yildizlarin düstügü zamanlarindaki düsme yerlerine yemîn ediyorum" ma'nâsinadir da deniliyor.

"Mevâki'" kiraati de, "Mevki'" kiraati de bir ma'nâyadir [636].
"Simdi siz bu kelâmi mi hor görücülersiniz?" (Âyet: 8i);
buradaki "Mudhinûn", "Mukezzibûn" (yânî "Yalanlayicilar") ma'nâsinadir. Bunun benzen sudur: "Artik o yalanlayanlara boyun egme. Onlar arzu ettiler ki, sen yumusak davranasin da kendileri de yumusaklik
göstersinler" (el-Kalem: 8-9).

' 'Eger sagcilardan ise, artik sagcilardan selâm sana" (Âyet: 9i-92): Bu, "Senin sagcilardan oldugun teslim (yânî
kabul) edilmistir" ma'nâsinadir. Burada "Inneke" kelimesinden "înne" terkedilmistir. Bu "Inne" terk edilmis ise de, onun ma'nâsi murâddir, irâde edilmistir. Nitekim sen bir adama hitaben -O adam sana: "Ben yakinda yolcu olacagim" demis oldugu zaman-: "Ente musaddakun musâfirun an kalîlin" dersin. Bu söz: "Sen tasdîk edildin ki, sen yakinda yolcu olacaksin" demektir. "Selâm" lafzi bazen sagcilardan muhataba duâ gibi olur. Bu senin:
"Sakyen mine'r-ricâl = Allah seni sulasin" sözün gibidir. Eger "Selâm"\ merfû' söylersen, o takdîrde bu, duadandir.
"Türün = Çakmak çakip duruyorsunuz" (Âyet: 7i),."Ates çikarip duruyorsunuz" demektir. Bu "Evreytü = Ates
yaktim" ma'nâsindandir. "Onlar cennette ne bos bir lâf ne de günâha sokacak
bl 'sey isitmezler" (Âyet: 25); buradaki "Lagven", "Bâti.en"; "Te'stmen", "Günâha sokmak" demektir.

301- Yüce Allah'in "Ve uzatilmis bir gölge içindedirler" (Âyet: 30) Kavlî Babi

401- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti. Ebû Hureyre bu hadîsi Peygamber(S)'e ulasti-riyordu ki, söyle buyurmustur: "Cennette bir agaç vardir, bir süvârt onun gölgesinde yüz yil yürüse, onun gölgesini asla kesip bitiremez. Isterseniz: Ve uzatilmis bir gölge içindedirler âyetini okuyunuz " [637].

57- el-Hadîd Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle demistir:
"Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edin, size (tasarruf için) vekâlet verdigi maldan harcayin.., " (Âyet: 7>; buradaki
"Mustahlefîne fih", "Muammerine fîh" (yânî "Allah sizi onda yasatilanlar ve ömür verilenler kildi") ma'nâsinadir [638].
"O, sizi karanliklardan aydinliga çikarmak için kulunun üzerine açik açik âyetler indirmekte olandir..."
(Âyet: 9); buradaki *'Karanliklardan aydinliga", "Delâletten hidâyete, sapikliktan dogru yola*' demektir.
"And olsun ki, biz elçilerimizi açik açik burhanlarla gönderdik ve insanlarin adaleti ayakta tutmalari için,
beraberlerinde de kitabi ve mizani indirdik. Bir de kendisinde hem çetin bir sertlik, hem insanlar için birçok menfâatler bulunan demiri indirdik.., " (Âyet: 25); buradaki "Birçok menfâatler", [639]

"Kalkan ve silâhtir .

"Iste bu gün ne sizden, ne de küfredenlerden hiçbir fidye kabul olunmaz. Siginacaginiz yer atestir, size yarasan odur. O ne kötü gidis yeridir" (Âyet: 15); buradaki "Hiye mevlâkum", "(Küfrünüze ve sübhelenmenize karsilik) size her menzilden daha lâyik olandir" ma'nâsinadir.

"Kitâb ehli hakîkaten Allah'in fadlindan hiçbir seye nail olamayacaklarim, muhakkak bütün inayetin Allah'in elinde bulundugunu, onu ancak dileyecegi kimselere verecegim bilmeyecekleri için mi (inâd ediyorlar?

Hâlbuki bunu biliyorlar.) Allah büyük fadi sahibidir"

(Âyet: 29); buradaki "Li-ellâ ya'leme ehlu'l-Kitâbi", "Liya'leme ehlu'l-KitâbI" (yânî bu Kitâb ve Beyân ve bu

va'd ve vaîd, kitâb ehlinin sunu bilmeleri içindir ki...) ma'nâsinadir.

"O hem evveldir, hem âhirdir; hem zahirdir, hem bâtindir. O, herseyi kemâliyle bilendir" (Âyet: 3); buradaki "ez-Zâhir", ilimce hersey üzerine zahir; "el- Bâtin" da yine ilimce hersey üzerine bâtin ma'nâsinadir deniliyor [640].

"O günde ki, erkek münafiklarla kadin münafiklar, îmân etmis olanlara: 'Bizi bekleyin. Nurunuzdan bir

parça alalim' diyeceklerdir..." (Âyet: 13); buradaki (Hamza kiraatine göre) "Enzirûna", "Intezirûnâ" (yânî

"Bizi bekleyin") ma'nâsinadir.

58- el-Mucâdele Sûresi [641]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle demistir:

"Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmekte olanlar, muhakkak ki, kendilerinden evvelkilerin ugratildiklari zillete ugratilmislardir. Hâlbuki biz (onlara) açik açik âyetler de indirmisizdir. Kâfirlere horlayici bir azâb vardir" (Âyet: 5); buradaki "Yuhâddûneltâhe' "Yüsâkkunellâhe" (yâni "Allah'a muhalefet edenler");

"Kubitû", "Hor olmak, mahvolmak, belâya ugramak" ma'nâlarina "el-Hizy" masdanndan olup, "Hor ve zelîl kilindilar..." demektir [642].

"Bunlari seytân istilâ etmis, artik o, bunlara Allah'i hatirlamayi bile unutturmustur. Bunlar seytân firkasidir.

Gözünüzü açin ki, seytân firkasi hakîkaten ziyana düsenlerin tâ kendileridir" (Âyet: i9>; buradaki "îstahveze", "Galebe" ma'nâsinadir [643].

59- el-Hasr Sûresi [644]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Eger Allah onlarin üstüne sürgünü yazmamis olsaydi bile hiç sübhesiz dünyâda kendilerini yine siddetle azâblandiracakti. Âhirette de onlar için ates azabi vardir" (Âyet: 3>; buradaki "el-Celâu", "Bir arzdan diger arza çikarmak" ma'nâsmadir [645].

402-....... Saîd ibn Cubeyr söyle dedi: Ibn Abbâs'a:
— et-Tevbe Sûresi (ne hakkinda indi)? diye sordum. O:
— et-Tevbe mi? Hayir, o el-Fâdiha Sûresi'dir. Zîrâ o devamli sekilde "Ve minhum... ve minhum..." (= Ve onlardan... ve onlardan...)" diye iniyordu. Nihayet onlardan dokunulmadik hiçbir kimseyi birakmayip mutlakaa bu sûrede zikrolunacagini zannettiler, dedi.
Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben yine:
— el-Enfâl Sûresi (ne hakkinda indi)? dedim. Ibn Abbâs:
— O, Bedir harbi hakkinda indi, dedi. Saîd dedi ki: Ben:
— el-Hasr Sûresi (ne hakkinda indi)? dedim. Ibn Abbâs:
— O, Benu'n-Nadîr hakkinda indi, dedi [646].

403-.......Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ben Ibn Abbâs(R)'a:
— el-Hasr Sûresi, dedim. O:
— en-Nadîr Sûresi de, dedi [647].

302- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Herhangi bir hurma agacini kestiniz yâhud kökleri üstünde dikili biraktinizsa hep Allah'in izniyledir, /âsiklari rüsvây edecegi içindir" (Âyet: s>; buradaki "Lîne", "Hurma agaci"; "Acve" yâhud "Berine" olmayan hurma çesitleri demektir [648].

404-.......Bize Leys, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), Nadîr ogullarinin hurma agaçlarini yaktirdi ve kestirdi. Bu harb sahasi -Nadîr ogullari'nin hurmaligi olan-Bu-veyre mevkiidir. Bunun üzerine Yüce Allah su âyeti indirdi: "Her-hangibir hurma agacini kestiniz yâhud kökleri üstünde dikili biraktinizsa hep Allah'in izniyledir. (Bu izin de) fâsiklari rüsvây edecegi içindir" [649]

303- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Allah'in onlardan Rasûlü'ne verdigi fey' (e gelince); siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip kosmadiniz*
Fakat Allah, rasûllerini dileyecegi kimselere musallat eder. Allah herseye hakkiyle kaadirdir" (Âyet: 6) [650]

405-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne birkaç defalar Amr ibn Dînâr'dan; o da ez-Zuhrî'den; o da Mâlik ibnu Evs ibni'l-Hadesânî'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) söyle demistir: Nadîr ogullari'-nin mallan, Allah'in kendi Rasûlü'ne fey' olarak döndürdügü mallardandir. Bunlar müslümânlarin, üzerine atlar ve develerle yolculuk ve harb etmeden ele geçirdikleri mallardandir. Bu mallar Rasûlullah'a hâssa oldu, kendisi bunlardan ailesinin bir senelik nafakasini (ayirir) infâk eder, sonra arta kalanini Allah yolunda cihâd hazirligi olmak üzere silâhlar, atlar ve develer hususuna tahsis ederdi [651].

304- Bâb:

'Rasiil size ne verdiyse onu alin, size ne yasak ettiyse ondan da sakinin" (Âyet: 7).

406-....... Abdullah ibnu Mes'ûd (R) söyle demistir: Allah su kadinlara la'net etmistir: Bedenlerine dögme yapanlar, yaptiranlar, yüzünün tüylerini yolanlar, seyrek disli güzel görünmek için dislerinin arasini yontan siritkanlar, Allah'in yarattigini degistirenler.
Abdullah'in bu hadîsi Esed ogullan'ndan Ümmü Ya'kûb.deni-len bir kadinin kulagina ulasti. (Bu kadin Kur'ân okur, anlardi.) Hemen Ibn Mes'ûd'a geldi ve:
— Senin söyle söyle kadinlara la'net ettigin haberi bana ulasti, dedi.
Ibn Mes'ûd da ona:
— Ben Rasûlullah(S)'in la'net ettigi kimselere niye la'net etmeyeyim? Ve Allah'in Kitâbi'nda var olan kimselere niye la'net etmeyeyim? dedi.
Kadin:
— And olsun ki, ben Mushaf'in iki kabi arasinda ne varsa okudum, fakat senin söylemekte oldugun seyi onda bulamadim, dedi.
Ibn Mes'ûd da ona:
— Yemîn olsun eger sen onu okumus isen, elbette onu bulmus-sundur. Allah Taâlâ'nin: "Rasûl size ne verdiyse onu alin, size ne yasak ettiyse ondan da sakinin'* buyurdugunu okumadin mi? dedi.
Kadin:
— Evet, dedi. Ibn Mes'ûd:
— Sübhesiz ki, Rasûlullah ondan nehyetti, cevâbini verdi. Kadin:
— Ben senin ehlin (Zeyneb bintu Abdillah es-Sakafiye'nin) bunu yapmakta oldugunu görüyorum, dedi.
Ibn Mes'ûd:
— Ehlime git ve ona bak, dedi.
Kadin ona gitti, bakti, fakat düsünmüs oldugu hacetinden bir-sey göremedi. (Dönüp bunu tbn Mes'ûd'a bildirince) Ibn Mes'ûd:
— Eger esim böyle yapmis olaydi, o bizimle arkadaslik etmezdi, dedi [652].

407-.......Buradaki senedde Sufyân es-Sevrî söyle demistir: Ben Abdurrahmân ibn Âbis'e, Mansûr'un Ibrahim'den; onun da Alka-me'den, Abdullah ibn Mesûd(R)'m: Rasûlullah (S), kendi

saçlarina baskasinin saçini ekleyen kadina la'net etti, hadîsini zikrettim de, Abdurrahmân:
— Ben de bu hadîsi Ümmü Ya'kûb denilen bir kadindan; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere Mansûr'un hadîsi gibi isittim, dedi.

305- "Onlardan evvel yurdu hazirlayip îmâna sâhib olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen seylerden dolayi gögüslerinde bir ihtiyâç bulmazlar,.. " (Âyet: 9) [653] Babi.

408-.......Amr ibnu Meymûn söyle demistir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) -Ebû Lu'lu' kendisini vurduktan sonra- söyle dedi:
— Ben, benden sonraki halîfeye ilk Muhâcirler'i tavsiye ediyorum. Onlarin haklarini onlara tanimasini tavsiye ediyorum. Ve yine ben, Peygamber(S)'in hicret etmesinden önce yurt hazirlayip îmâna sâhib çikmis olan Ensâr'i da tavsiye ediyorum. Yeni halîfenin bunlarin iyilerinden iyiliklerini kabul etmesini, kötü is yapanlarindan da kusurlarini affetmesini tavsiye ediyorum [654].

306- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"... Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile, Muhacirleri Öz canlarindan daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hirsindan ve cimriliginden korunursa, iste murâdlarina erenler onlarin tâ kendileridir"(Âyet: 9).
Bu âyetteki "el-Hasâsa", "Fakirlik"; "el-Muflihûn",
"Ebedî hayâta zafer bulanlar"; "el-Felâh", "el-Bakaa" ma'nâsinadir. "Hayye ale'l-felâh", "Çabuk kurtulusa
yönel" demektir. el-Hasenu'1-Basrî de: "Gögüslerinde bir hacet bulmazlar", "Bir hased bulmazlar" ma'nâsinadir, dedi.

409-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah'a bir adam geldi de:
— Yâ Rasûlallah, bana açlik ve mesakkat isabet etti (yânî açliktan dermansiz kaldim), dedi.
Rasûlullah (S) onu (doyurmak için) kadinlarina haber gönderdi, fakat onlarin yanlarinda hiçbirsey bulamadi. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Bu gece su adami konuk edip yemek yedirecek bir adam yok
mu ki, Allah ona rahmet eylesin?" dedi. Derhâl Ensâr'dan bir zât ayaga kalkti:
— Ben, yâ Rasûlallah! diye cevâb verdi.
Akabinde o adami alip ailesine götürdü. Kadinina hitaben:
— Iste Rasûlullah'in konugu; ondan hiçbirseyi tutup alikoyma (konuga ikram et), diye tenbîh etti.
Kadin:
— Vallahi yanimda çocuklarin azigindan baska birsey yok, dedi.
Kocasi:.
— O hâlde çocuklar aksam yemegi yemek istedikleri vakit onlari uyut, gel, kandili söndür, biz bu gece karinlarimizi dürelim (yânî Rasûlullah'in konugu için biz bu geceyi aç geçirelim), dedi.

Kadin, kocasinin dedigi isleri yapti. Sonra o konuk sabahleyin Rasûlullah'in huzuruna vardi. Rasûlullah:
"And olsun ki, Aziz ve Celfl olan Allah, bu gece Fuiân erkek
veFulâne kadinin islerinden hayret etti -yâhud güldü, yânî acîb hos-nûd oldu-" dedi.
Azîz ve Celîl Allah da (onlar ve bütün Ensâr hakkinda) sunu indirdi : ' 'Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile, onlari öz canlarindan daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hirsindan ve cimriliginden korunursa, iste onlar murâdlarina erenlerin tâ kendileridir" [655].

60- el-Mumtehine Sûresi [656]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle
Ve Mucâhid söyle demistir: "Ey RabbHmiz, bizi o küfredenler için bir fitne yapma..." (Âyet: 5):
"Bize onlarin elleriyle azâb etme, sonra onlar: Bunlar hakk üzerinde olsaydi, kendilerine bu yenilme ve esirlik azabi isabet etmezdi, derler (bu onlarin dünyâ hayatiyle aldanarak küfre meftun olmalarina sebeb de olur)" manasinadir [657],
'Kâfirlerin ismetlerine yapismayin.,. " (Âyet: 10), bu âyetle Peygamber'in sahâbîleri Mekke'de bulunan kâfire kadinlarindan ayrilmakla emrolundular [658].

307- Bâb:

'Ey îmân edenler, benim de düsmanim, sizin de düsmaniniz olanlari dostlar edinmeyin,.. " (Âyet: 1).

410-.......Amr ibnu Dînâr tahdîs edip söyle demistir: Bana el-Hasen ibnu Muhammed ibn Alî (ibn Ebî Tâlib) tahdîs etti. Kendisi Alî'nin kâtibi olan Ubeydullah ibn Ebî Râfi'den isitmistir. Ebû Râfi' söyle diyordu: Ben Alî(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) beni, Zubeyr'i ve Mikdâd'i gönderdi ve:
— "Gidin, Hah bustânina kadar ilerleyin. Orada hevdec içinde yolcu bir kadin ve yaninda bir mekîûb vardir. Çabuk o mektubu o kadindan alip bana getirin!" buyurdu.
Hemen atlarimizi kosturarak gittik, nihayet o bustâna vardik. Hakîkaten biz orada mahfe içinde bir kadinla karsi karsiya geldik.
Ona:
— Mektubu çikar! dedik.
Kadin:
— Benim yanimda hiçbir mektûb yoktur, diye inkâr etti.
Biz kadina:
— Elbette o mektubu çikarirsin yâhud biz senin elbiseni soyup
atariz, dedik.
Kadin çaresiz kalip saçinin bagi içinden mektubu çikardi. Biz de mektubu alip Peygamber'e getirdik. Mektûbda "Hâtib ibn Ebî Bel-tea'dan Mekke'deki müsriklerden olan insanlara" unvani yazili oldugu, içinde de Peygamber'in isinden bâzisini (yânî harb hazirligi yaptigim) Mekkeliler'e

haber vermekte oldugu görüldü. Peygamber:

— "Ey Hâtib, bu ne istir?" diye sordu. Hâtib söyle cevâb verdi:

— Yâ Rasûlallah, bana karsi acele etme! Ben Kureys'e ahidle bagli olan bir kimseyim, ben soyca Kureys'in kendisinden degilim. Maiy-yetinizde bulunan Muhâcirler'in Kureysliler'le yakinliklari, hisimliklari vardir. Onlar bu hisimhklariyle Mekke'deki ailelerini ve mallarini korurlar. Benim ise içlerinde neseb yönünden münâsebetim olmadigi için yakinlarimi himaye etmelerine bir vesile olmak üzere onlarda bir minnet eli yapmak istedim. Yoksa ben bu isi ne bir küfr, ne de dînimden dönme olarak yapmis degilim, dedi.

Hâtib'in bu müdâfaasi üzerine Peygamber oradakilere:

— "Sübhesiz Hâtib size dosdogru söyledi" buyurdu. (Fakat öfkesi geçmeyen) Umer;

— Yâ Rasûlallah, beni birak da sunun boynunu vurayim, dedi. Rasûlullah:

— "Sübhesiz ki Hâtib, Bedir harbinde hazir bulunmustur. Sana ne bildirecek, belki Aziz ve Celîl olan Allah Bedir'de bulunanlarin yüksek mucâhedelerini bildi de onlara: Dilediginizi yapin, ben size magfiret ettim, buyurdu" dedi.

Amr ibn Dînâr dedi ki: Iste su kisim Hâtib hakkinda indi: "Ey îmân edenler, benim de, sizin de düsmaniniz olanlari dostlar edinmeyin. Sevgi yüzünden onlara ulastirirsiniz. Hâlbuki onlar Hakk 'tan size gelene küfretmislerdir. O RasûVü de, sizi de Rabb Iniz olan Allah 'a îmân ediyorsunuz diye çikariyorlardi. Eger siz benim yolumda savasmak, benim rizâmi aramak için çikmissaniz, onlara hâlâ ma-habbet mi gizleyeceksiniz?... "[659].

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Ben bu âyetin Alî'den gelen bu hadîsin içinde mi, yoksa bu Amr ibn Dînâr'm sözü mü oldugunu bilemiyorum, demistir [660].

411-Bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs edip dedi ki: Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— "Benim de düsmanim, sizin de düsmaniniz olan kimseleri dostlar edinmeyiniz..." kelâmi bu Hâtib isi hakkinda mi indi? diye soruldu.

Sufyân:

— Bu insanlarin hadîsidir, yâni onlarin rivayetleridir. Amma benim Amr ibnu Dinar'dan ezberledigim ise, ondan nuzûl zikri olmaksizin rivayet ettigim hadîstir. Ben ondan tek bir harf terketmedim. Ve ben, benden baska bir kimsenin bu hadîsi (nuzûl fikrasi olmaksizin) Amr ibn Dinar'dan ezberlemis oldugunu da zannetmiyorum, dedi.

308- Bâb:

'Ey îmân edenler, mü 'min kadinlar muhacir olarak geldikleri zaman onlari imtihan edin..." (Âyet: 10).

412-....... Bize Ibn Sihâb'in kardesinin oglu, amcasindan tahdîs etti (Amcasi ez-Zuhrî söyle demistir): Bana Urve haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S), mü'mine kadinlardan kendisine hicret edip gelenleri su âyet ile, Yüce Allah'in su kavliyle imtihan eder idi: "Ey Peygamber, mü'min kadinlar sana su sartlar üzerine bey 'at etmeye geldiklerinde... bu suretle onlara bey 'at ver... (Sonundaki ' 'Gafurun Rahîm" kavline kadar)" (Âyet:

12).
Geçen senedle Urve dedi ki: Âise söyle dedi: Artik mü'min kadinlardan bu âyetteki sartlari ikrar edip kabul eyven kadina Rasûlullah: "Ben seninle sözlü olarak bey 'at ettim" derdi. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'm eli, bey'atlasmada hiçbir kadinin eline do-kunmamistir. Rasûlullah kadinlarla ancak "Ben seninle bu sartlar üzerine bey'atlastim" sözüyle bey'atlasirdi.
Ibn Sihâb'in kardesinin ogluna, ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd, Ma'mer ibn Râsid ve Abdurrahmân ibnu Ishâk mutâ-baat etmislerdir. Ishâk ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den ve Amrete bintu Abdirrahmân'dan diye söylemistir [661].

309- Bâb:

'Mü'min kadinlar sana bey 'at etmek üzere geldikleri zaman..." (Âyet: 12).

413-.......Ümmü Atiyye (R) söyle demistir: Biz kadinlar RasûluIIah'a bey'at ettik. Kendisi bize "Allah'a hiçbirseyi ortak tutmamalari..." âyetini okudu. Ve bizleri ölü üzerine çiglikla matem tutmaktan nehyetti. Bu (matem tutmamak sartini söyledigi) sirada bir kadin bey'at etmekten elini çekti de:
— Fulâne kadin (yakinim olan bir ölüye aglamamda) bana yardim etmis, yânî benimle beraber aglamisti, ben onun bu beraber aglamasina karsilik vermek istiyorum, dedi.
Peygamber (S) o kadina hiçbirsey söylemedi (sükût etti). Bunun üzerine kadin gitti. Sonra kadin yine geldi de, Peygamber onunla bey'-atlasti [662].

414-.......Cerîr ibn Hazim tahdîs edip söyle demistir: Ben ez-Zubeyr ibnu Hirrît el-Basrî'den isittim; o da Ikrime'den, ki tbn Ab-bâs (R) Yüce Allah'in "Herhangibir ma'rûf hususunda sana âsî olmamalari" kavli hakkinda:
— Bu, hiç sübhesiz, Allah'in kadinlar üzerine sart (yânî gerekli) kildigi büyük bir sarttir, demistir.

415-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: ez- Zuhrî bize bu hadîsi tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Idrîs tahdîs etti ki, o da Ubâdetu'bnu's-Sâmit(R)'ten söyle dedigini isitmistir: Bizler Peygamber(S)'in yaninda idik.
— "Allah'a (ibâdette) hiçbirseyi ortak kilmamaniz, zina etmemeniz, hirsizlik yapmamaniz... sartlari üzerine benimle bey'at, yânî ahd eder misiniz?" buyurdu.
Ve ("Ey Peygamber, mü'min kadinlar sana bey 'atlasmaya geldiklerizaman..." mealindeki) Kadinlar Âyeti'ni okudu...
Sufyân ibn Uyeyne'nin lafzinin çogu ("Kadinlar" lafzi olmaksizin, sâdece) "Âyeti okudu" seklindedir.
Peygamber devamla söyle buyurdu:
— "Içinizden her kim ahdinde durursa, onun ecri ve mükâfati Allah üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapip da ondan dolayi dünyâda ikaab olunur, cezâlandirilirsa, bu ceza ona bir keffârettir. Bu suçlardan birini yapip da yaptigi fiili Allah örterse, isi Allah'a kalir. Isterse ona azâb eder, dilerse onu magfiret eyler."

(Biz de bu sartlar üzerine O'na bey'at ettik.) [663] Bu hadîsi Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den yoluyla "Bize Kadinlar Âyeti'ni okudu" fikrasiyle birlikte rivayet etmekte Sufyân ibn Uyeyne'ye Abdurrazzâk ibnu Hemmâm mutâbaat etmistir.

416-....... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben fitr günü kilinan bayram namazinda Rasülullah ile, Ebû Bekr ile, Umer ile ve Usmân ile beraber hazir bulundum. Bunlarin hepsi de namazi hutbeden evvel kildirirlardi. Sonra namazin ardindan hutbe okurlardi. Allah Pey-gamberi'nin hutbeden sonra indigi ve erkekleri yerlerinde oturtmak üzere eliyle isaret etmesi hâli gözümün önündedir. Sonra erkeklerin safflarini yara yara kadinlarin safflarina kadar gitti. Bilâl de beraber idi. Peygamber orada söyle buyurup: "Ey Peygamber, mü'min kadinlar -Allah 'ö hiçbirseyi ortak tutmamalari, hirsizlik yapmamalari, zina etmemeleri, çocuklarini öldürmemeleri, elleriyle ayaklari arasindan bir iftira düzüp getirmemeleri, herhangibir iyilik hususunda sana âsî olmamalari sartiyle- sana bey'atlesmeye geldikleri zaman, bey 'atlerini kabul et. Onlar için Allah 'tan magfiret isteyiver. Çünkü Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" âyetinin tamâmini okudu. Bu âyeti okuyup bitirdikten sonra:
— "Siz kadinlar bu bey'at üzere sabit kadem misiniz?" diye sordu.
Içlerinden -râvî Hasen ibn Müslim'in kim oldugunu bilemedigi-
bir kadin:
— Evet yâ Rasûlallah! dedi.
Rasûlullah'a o kadindan baskasi cevâb vermedi. Bunun üzerine
Rasülullah (S):
— "Öyleyse sadaka verin" buyurdu.

Bilâl ihramini yaydi, onlar da halkalarini, yüzüklerini Bilâl'in ihrami içine atmaya basladilar [664].

61- es-Saff Sûresi [665]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle demistir: "Ey îmân edenler, AllahUn yardimcilari olun. olun. Nitekim Meryem oglu Isa da havarilerine: 'Allah'a dogru benim yardimcilarim kimdir?' demis, havariler de: 'Allah yardimcilari (olan kullar) biziz' diye söylemislerdi..."
(Âyet: 14); buradaki "Men ensâri ile ilâhi", "Ben Allah'a dogru giderken bana tâbi* olacaklar kimdir?" ma'nâsinadir [666].
Ibn Abbâs: "Sübhesiz ki Allah kendi yolunda, birbirine kenetlenmis bir bina gibi safflar baglayarak çarpisanlari sever" (Âyet: 4); buradaki "Mersûsun", "Bâzisi bâzisina yapistirilmis" ma'nâsinadir, demistir. Ibn Abbâs'tan baskasi (yâni Yahya ibn Ziyâd el-Ferrâ) da: "Bâzisi bâzisina kursunla yapistirilmis" . ma'nâsinadir, demistir [667].

310- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Benden sonra gelecek rasûlün ismi Ahmed'dir... (Âyet: 6) [668].

417-....... Cubeyr ibn Mut'im (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Benim birçok isimlerim vardir; Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben o Hasîr'im ki, insanlar benim kademim (yânî izim) üzere hasrolunacaklardir. Ben o Manî'yim ki, Allah benimle küfrü mahvedecektir. Ben Âkib'im" [669].

62- el-Cumua Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

311- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'Onlardan henüz kendilerine katilip erismemis bulunan digerlerine dahî..." (Âyet: 3) [670].

Umer ibnu'i-Hattâb "Femdu ilâ zikrVllâhi" seklinde okudu [671].

418-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Biz Peygamberdin yaninda oturuyorduk. Kendisine el-Cumua Sûresi indirildi. -Müslim sunu ziyâde etti: Onu okudu.- "Onlardan henüz kendilerine katilip erismemis bulunan digerlerine dahî" âyetine vardigi zaman, râvî dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Bize henüz katilmayanlar kimlerdir? diye sordum.
Rasûlullah sorana bir cevâb döndürmedi. O, bu suâli üç defa sordu. Selmân el-Fârisî aramizda idi. Rasûlullah elini Selmân'in üzerine koydu. Sonra:
— "Eger îmân Süreyya yildizinda olsaydi sunlardan birtakim adamlar -yâhud bir adam- muhakkak ona uzanip alirlardi" buyurdu [672].

419-....... Buradaki senedde, Sevr ibn Zeyd ed-Dîlî, Ebu'l- Gays'tan; o da Ebû Hureyre'den, Peygamber (S)'in: "Sunlardan birtakim adamlar ona muhakkak uzanip alirlardi" buyurdugunu haber vermistir [673].

312- Bâb:

“Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eglence gördükleri zaman ona yönelîp dagildilar... " (Âyet: 11).

420-......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Biz Cumua günü biz Peygamber'in beraberinde (namazda) iken yiyecek tasiyan bir kervan geldi. Insanlar kalkip ona dogru yürüdüler, yalniz oniki kisi dagilmadi. Bunun üzerine Allah su âyeti indirdi: "Onlar bir ticâret, yâhud bir oyun, bir eglence

gördükleri zaman ona yönelip dagildilar. Seni ayakta biraktilar. De ki: Allah nezdindeki eglenceden de, ticâretten de hayirlidir. Allah rizk verenlerin en hayirlisidir" [674].

63- el-Munâfikûn Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

313- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Münafiklar sana geldikleri zaman: iSehâdet ederiz ki, hakikaten sen Allah'in rasûlüsün* derler. Allah da bilir
ki, hakîkaten sen elbette O'nun rasûlüsün. Bununla beraber Allah sehâdet eder ki, dogrusu münafiklar kesin
olarak yalancidirlar" (Âyet: I) [675].

421-....... Zeyd ibn Erkam (R) söyle demistir: Ben bir gazada bulundum. Orada (münafiklarin basi) Abdullah ibn Ubeyy'den söyle derken isittim:
— Ey topluluk! Rasûlullah'in yanindakilere nafaka vermeyin, tâ ki etrafindan dagitsinlar ve O'nun yaninda Medine'ye bir dönersek her hâlde izzet ve kuvveti çok olan (yânî kendisi) en zelîl ve zaîf olani Medine'den muhakkak çikaracaktir!
(Râvî Zeyd dedi ki:) Ben Ibn Ubeyy'in bu sözlerini amcama yâ-hud Umer'e söyledim. O da bunu Peygamber'e söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah beni çagirdi. Ben de Ibn Ubeyy'in sözlerini kendisine naklettim. Bu defa Rasûlulîah, Abdullah ibn Ubeyy ile adamlarina haber gönderdi. Bunlar geldiler ve:
— Biz böyle birsey söylemedik, diye yemîn ettiler! Rasûlullah beni yalanladi, onu dogruladi.
Bunun üzerine ben o kadar gamlandim ki, ömrüm içinde bana asla bunun benzeri bir keder isabet etmemisti. Artik evde oturdum (disari çikmadim). Amcam da bana:
— Ey ogul, uslu durmadin, en sonu Rasûlullah'in seni yalanlamasini ve sana öfkelenmesini istedin! dedi (de beni daha da keder-lendiriverdi).
Son derece bunaldigim bu sirada Yüce Allah "Münafiklar sana geldikleri zaman..." sûresini indirdi. Bu sûrenin gelmesi üzerine Peygamber (S) bana haber gönderdi. Huzuruna vardigimda bu sûreyi okudu ve:
— "Yâ Zeyd! Sübhesiz Allah (nakletmis oldugun sözde) seni dogrulamistir" buyurdu [676].

314- Bâb:

"Onlar yeminlerini (sütrelenecekleri) bir kalkan edindiler de Allah'in yolundan saptilar... " (Âyet: 2) [677],

422-.....Buradaki senedde de yine Zeyd ibn Erkam (R) söyle demistir: Ben amcamin beraberinde idim. Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûle'den isittim, o sunlari söylüyordu:
— Rasûlullah'm yaninda bulunanlara nafaka vermeyiniz, tâ ki etrafindan dagilsinlar.
Ve yine o:
— Yemîn olsun, biz Medine'ye dönersek elbette en aziz olan, oradan en zelîl ve en zaîf olani çikaracaktir, dedi.
Akabinde ben onun bu sözlerini amcama zikrettim. Amcam da bunu Rasûlullah'a söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (S), Abdullah ibn Ubeyy'e ve arkadaslarina haber gönderip çagirtti (Geldiler ve:)
— Biz böyle söz söylemedik, diye yemîn ettiler.
Rasûlullah, onlari dogruladi, beni de yalanladi. Bundan dolayi bana, ömrümde benzeri asla isabet etmemis olan bir gam isabet etti. Artik ben evimde oturup kaldim. Bunaldigim bu sirada Aziz ve Celîl olan Allah "Münafiklar sana geldikleri zaman... " kavlinden i'tibâ-ren "Onlar: Rasûlullah hn yaninda bulunanlara nafaka vermeyin..." kavline ve "Muhakkak ki en serefli ve kuvvetli olan, Medine'den en zaîf olani çikaracaktir" (Âyet:8) kavline varincaya kadarki âyetleri indirdi.
Akabinde Rasûlullah bana haber gönderdi de, o âyetleri bana kzrsi okudu. Bundan sonra:
— "Sübhesiz Allah seni dogrulamistir" buyurdu [678]

315- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Bu sundandir: Çünkü onlar îmân ettiler, sonra kâfir oldular. Bu yüzden kalblerinin üstüne mühür basildi.
Onun için onlar anlayamazlar" (Âyet: 3) [679].

423-.......el-Hakem ibnu Uteybe söyle demistir; Ben Muhammet! ibnu Ka'b el-Kurazî'den isittim. O da dedi ki: Ben Zeyd ibn Er-kam(R)'dan isittim, söyle dedi: Abdullah ibnu Ubeyy: "Rasûlullah'm yaninda bulunanlara nafaka vermeyin" dedigi zaman ve yine o: "Elbette Medine'ye dönersek..." sözlerini söyledigi zaman, ben onun bu sözlerini Peygamber'e haber verdim. Ensâr beni bundan dolayi kinadi. Abdullah ibnu Ubeyy de böyle söz söylemedigine yemîn etti. Bunun üzerine ben konak yerine döndüm ve uyudum. O sirada Ra^ sûlullah (S) beni çagirdi. Yanina vardigimda söyle buyurdu:
— "Sübhesiz Allah seni dogrulamistir, su kelâm indi: Onlar öyle,kimselerdir ki» Allah'in Rasûlü yaninda bulunanlara nafaka vermeyin, tâ ki dagilip gitsinler... diyorlardi. Hâlbuki göklerin ve yerin hazîneleri Allah hndir. Fakat o münafiklar ince anlamazlar. Onlar; Eger Medine'ye dönersek and olsun, en serefli ve kuvvetli olan oradan en hakir olani muhakkak çikaracaktir, diyorlardi. Hâlbuki seref, kuvvet ve galibiyet Allah'indir, Rasûlü'nündür, müzminlerindir. Fakat münafiklar bunu bilmezler" (Âyet:7-8).
Ve Yahya ibnu Ebî Zaide, el-A'mes'ten; o da Amr ibn Murre'-den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Zeyd ibnu Er-kam(R)'dan; o da Peygamber(S)'den senediyle söylemistir [680].

316- Bâb:

"Onlari gördügün zaman gövdeleri hosuna gider. Eger söylerlerse sözlerini dinlersin. Onlar giydirilmis odunlar
gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerinde sanirlar. Onlar düsmandir. O hâlde onlardan sakin. Allah gebertsin
onlari. Nasil olup da haktan döndürülüyorlar" (Âyet: 4).

424-.......Ebû Ishâk tahdîs edip söyle demistir: Ben Zeyd ibnu Erkam'dan isittim, söyle dedi: Biz Peygamber'in beraberinde bir sefere çiktik. Bu seferde insanlara bir siddet ve zorluk isabet etti. Abdullah ibnu Ubeyy, kendi arkadaslarina hitaben:

— "Rasûlullah'in yaninda bulunan kimselere nafaka vermeyin, tâ ki etrafindan dagilip gitsinler" dedi.

Ve yine o:

— "And olsun eger Medine'ye dönersek en serefli ve kuvvetli olan, oradan en hakîr olani elbette çikaracaktir" dedi.

Akabinde ben Peygamber'e geldim ve bu sözleri kendisine haber verdim. Peygamber, Abdullah ibn Ubeyy'e haber gönderip bu sözleri ona sordu. Abdullah ibn Ubeyy de böyle birsey yapmadigina bütün gücüyle yemîn etti. Ensâr:

— Zeyd, Allah'in Rasûlü'ne yalan söyledi, dediler.

Onlarin söyledikleri bu sözden dolayi benim gönlüme bir siddet, bir sikinti düstü. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah "Izâ câeke'l-munâfikûn" sûresi içinde, beni dogrulayan âyetleri indirdi. Bunun üzerine Peygamber onlar lehine magfiret istemek için onlari çagirdi da, onlar baslarini büktüler."

"Husubun musennedetun" kavli hakkinda: Abdullah ibn Ubeyy ve arkadaslari en güzel giyimli iri vucûdlu ve yakisikli adamlardi, dedi [681].

317- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Onlara: Gelin, Allah'in Rasûlü sizin için magfiret isteyiversin denildigi zaman baslarini çevirdiler. Gördün ki, onlar kibirlerine yediremeyerek hâlâ yüz döndürüyorlar" (Âyet: 5); buradaki "Levvev ruûsehum = Baslarini büktüler" ta'bîri, "Baslarini hareket ettirdiler, Peygamber'i hor görüp istihza ettiler" demektir. Bu, "Leveytu" fiilinden olmak üzere seddesiz de okunuyor.

425-....... Zeyd ibn Erkam (R) söyle demistir: (Bir gazvede) amcamla beraber idim. Ben Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûTü isittim, söyle diyordu:

— "Rasûlullah'in yanindakilere nafaka vermeyin, tâ ki etrafindan dagilsinlar. Eger O'nun yanindan Medine'ye dönersek, daha aziz olan, daha zelîl olani muhakkak oradan çikaracaktir."

Ben onun bu sözlerini amcama söyledim. Amcam da bunu Pey-gamber'e söyledi. (Abdullah ve arkadaslari bunu söylemediklerini ye-mînle kuvvetlendirince) Peygamber onlari dogruladi. Bu söyle oldu: Peygamber beni çagirtti, ben de O'na anlattim. Bunun üzerine Ra-sûlullah (S), Abdullah ibnu Ubeyy ve arkadaslarina haber gönderip çagirtti. Onlar, söylemediklerine yemîn ettiler. Bu sebeble Peygamber beni yalanladi. Bundan dolayi bana öyle bir gam isabet etti ki, asla böylesi bir gam

basima gelmemisti. Gittim, evimde oturdum. Am-, cam da bana:
— Kendini Peygamber'e tekzîb ettirecek ve öfkelendirecek kadar ileri gitmekten ne istedin? dedi.
Bunun üzerine Yüce Allah: "Münafiklar sana geldigi zaman: Se-hâdet ederiz ki, sen muhakkak ve mutlak Allah'in rasûlüsün, dedi-
ler..." sûresini indirdi. Peygamber adam gönderip beni çagirtti. Ve bu sûreyi okudu da:
— "Allah seni dogruladi" buyurdu [682].

318- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Onlar için ha magfiret istemissin, ha magfiret istememissin, haklarinda müsavidir. Allah onlari kesin olarak magfiret etmez* Sübhe yok ki, Allah fasiklar güruhuna hidâyet etmez" (Âyet: 6).

426- Bize Alî el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr söyle dedi: Ben Abdullah ibn Câbir(R)'den isittim, söyle dedi: Bizler bir gazvede idik. -Sufyân, bir defasinda gazve yerine "Bir ordu içinde idik" seklinde söylemistir.- Derken Muhâ-cirler'den biri Ensâr'dan birinin kiçina vuruverdi. Bunun üzerine vurulan Ensârî:
— Ey Ensâr, yetisin! diye bagirdi. Muhâcirler'den olan da:
— Ey Muhacirler, yetisin! diye bagirdi. Bu bagirmalari Rasûlullah isitti de:
— "Nedir bu Câhiüyet da'vâsi?" diye sordu. Orada bulunanlar:
— Yâ Rasûlallah, Muhâcirler'den bir kimse, Ensâr'dan birinin kiçina ayaginin ucuyla vuruvermisti, dediler.
Rasûlullah:
— "Birakin bu âdeti. Çünkü o çirkin birseydir" buyurdu. Akabinde bunu Abdullah ibnu Ubeyy isitti ve:
— Onlar bunu yaptilar ha! Dikkat edin, vallahi eger Medine'ye dönersek en serefli ve kuvvetli olan, oradan en hakîr olani muhakkak çikaracaktir, dedi.
Bu söz Peygamber'e ulasti. Umer ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Beni birak (yânî izin ver) de su münâfikin boynunu vurayim, dedi.
Peygamber (S):
— "Onu birak. Insanlar: Muhammed sahâbîlerini öldürtüyor diye konusmasinlar" buyurdu.
Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman, Ensâr, Muhâcirler'den daha çok idiler. Sonra bir müddet ardindan Muhacirler çogaldilar.
Râvî Sufyân: Ben bu hadîsi Amr'dan ezberledim, dedi. Amr da: Ben Câbir'den isittim: Biz Peygamber'in maiyyetinde idik... diyordu, demistir [683].

319- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Onlar öyle kimselerdir ki; Allah'in Rasûlü yaninda bulunanlara nafaka vermeyin, tâ ki sökülüp dagilsinlar,
diyorlardi. Hâlbuki göklerin ve yerin hazîneleri Allah'indir. Fakat o münafiklar ince anlamazlar" [684]

(Âyet: 7) .

427-.......Mûsâ ibn Ukbe söyle demistir: Bana Abdullah ibnu'l- Fadl tahdîs etti ki, kendisi Enes ibn Mâlik'ten söyle derken isitmis-tir: Ben (Basra'da iken) Harre vak'asinda musîbete ugrayanlar üze-rine hüzünlenmistim. (Bu sirada Kûfe'de bulunan) Zeyd ibnu Erkam bana bir mektûb yazdi da, benim siddetli hüzüne düstügüm haberinin kendisine ulastigini ve Rasûlullah(S)'tan söyle buyururken isittigini zikrediyordu: "Allah 'im! Sen Ensâr'i ve Ensâr ogullarim magfiret eyle!"
Râvî Ibriu'1-Fadl "Ensâr'm ogullarinin ogullan" hakkinda duâ edip etmediginde sekk etmistir.
Enes ibn Mâlik'in yaninda bulunanlarin bâzisi Enes'ten, Zeyd ibn Erkam'm kim oldugunu sordular. O da:
— Bu mektûb sahibi o kimsedir ki, Rasûlullah "Iste bu, kulagi sebebiyle Allah'in kendisine vefa verdigi kimsedir" buyururdu [685].

320- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'Onlar: Eger Medîne'ye dönersek, and olsun en aziz olan, oradan en zelil olani muhakkak çikaracaktir, diyorlardi. Hâlbuki izzet Allah'in, Rasûlü'nün ve müzminlerindir. Lâkin münafiklar bunu bilmezler" ö(Âyet: 8).

428- Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibnu Uyeyne tah-dîs edip söyle dedi: Biz bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan ezberledik. O söyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan isittim, söyle diyordu: Biz bir gazvede bulunduk. Muhâcirler'den bir adam, Ensâr'dan bir adamin kiçina vurdu. Ensârî:
— Yetisin ey Ensâr! diye bagirdi. Muhacir de:
— Yetisin ey Muhacirler! diye imdâd istedi.
Bu bagirmalari Allah, kendi Rasûlü'ne isittirdi. O da:
— "Bu nedir?" diye sordu. Oradakiler:
— Muhâcirler'den bir adam, Ensâr'dan bir adamin kiçina vurdu. Ensârî olan "Yetisin ey Ensâr!" dedi; Muhacir olan da "Yetisin ey Muhacirler!" dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Bu çagirma âdetini birakin. Çünkü o, kötü birseydir" buyurdu.
Câbir dedi ki: Peygamber Medine'ye geldigi zaman Ensâr daha çok idi. Sonra bir zaman ardindan Muhacirler çok oldular. Abdullah ibn Ubeyy:
— "Onlar bu isi yaptilar mi? And olsun eger Medine'ye dönersek, en aziz olan, oradan en zelîl olani muhakkak çikaracaktir" dedi.
Umer ibnu'I-Hattâb (R):
— Yâ-Rasûlallah! Beni serbest birak da su münâfikin boynunu vurayim, dedi.
Peygamber:
— "Onu birak. Insanlar: Muhammed sahâbîlerini öldürtüyor diye konusmasinlar" buyurdu [686].

64- et-Tegâbun Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ve Alkame ibn Kays, Abdullah ibn Mes'ûd'dan söyledi ki, o Yüce Allah'in "Allah'in izni olmayinca hiçbir musibet çatmaz. Her kim de Allah'a imân ederse Allah onun kalbine hidâyet verir..." (Âyet: ii) kavli hakkinda:
O su kimsedir ki, kendisine bir musibet isabet ettigi zaman, musibetin Allah'tan oldugunu bilerek ona rizâ gösterir, demistir [687].
Mucâhid de: "0 günde ki, Allah o toplama günü için hepinizi bir araya getirecek. Iste bu aldanma günüdür.., " (Âyet: 9>; buradaki "Tegâbun", cennet ehlinin ates ehlini aldatmasidir, demistir [688].
(Bâzi nüshalarda et-Talâk: 4., 5. ve 9. âyetlerdeki bâzi ta'bîrle-rin tefsirleri de burada et-Tegâbun'Ia beraber verilmistir.) [689]

65- et-Talâk Sûresi [690]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Kadinlariniz içinden artik âdetten kesilmis olanlarla henüz âdetini görmemis bulunanlarin iddetlerinde eger
sübhe ederseniz, onlarin iddetleri üç aydir. Yüklü kadinlarin iddetleri ise yüklerini koymalari (ile biter).,. "
(Âyet: 4); buradaki "Eger sübhe ederseniz", "Eger hayiz oluyor mu, yâhud olmuyor mu, bilmezseniz" demektir.
Hayizdan oturmus olan kadinlarla henüz hayiz olmamis kadinlara gelince, bunlarin iddetleri üç aydir [691].
"RabbHnin ve O'nun rasûllerinin emrinden uzaklasip azmis olan nice memleket vardir ki, biz onlari en çetin bir hesaba çekmis, onlari akillara saskinlik verecek bir azaba ugralmisizdir. Iste o memleket (halki) yaptiginin agirligini tatmis, isinin sonu bir hüsran olmustur" (Âyet: 8-9); Mucâhid: Bu âyetteki "Vebale emrihâ",
"Cezâe emrihâ" (yânî "Isinin cezasini") ma'nâsinadir, demistir.

429-....... Ibnu Sihâb söyle demistir: Bana Salim, haber verdi ki, ona da babasi Abdullah ibn Umer (R) söyle haber vermistir: Kendi karisini hayiz hâlinde iken bosamisti. Akabinde Umer ibnu'I-Hattâb, Abdullah'in bu isini Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S) bu iste öfkelendi. Sonra: "Oglun o kadina geri dönsün, sonra kadin temizlenip tekrar âdetini görünceye, sonra tekrar temizleninceye kadar onu yaninda tutsun. Ikinci âdetinden temizlendikten sonra kendisine kadini bosamak fikri zahir olursa, o kadinla cinsî münâsebet yapmadan, temiz hâlinde iken kadini bosasin. Iste bu, Allah'in emrettigi gibi olan iddettir" buyurdu [692].

321- Bâb;

"... Yüklü kadinlarin iddetleri ise yüklerini koymalari (yânî dogurmalari ile biter). Kim Allah'a korunursa O kendisine isinde bir kolaylik verir" "Ölâtu't-ahmâV'in vahidi "Zâtu hamlin"dir.

430-.......Yahya ibn Kesîr söyle demistir: Bana Abdurrahmân ibn Avf in oglu Ebû Seleme haber verip söyle dedi: Ibn Abbâs'a bir adam geldi, Ebû Hureyre de yaninda oturuyordu. O adam Ibn Abbâs'a:
— Kocasindan kirk gün sonra doguran bir kadin hakkinda bana fetva ver, dedi.
Ibn Abbâs:
— Bu kadinin iddeti iki müddetten (yânî vefat iddeti ile hami iddetinden) en uzak olanidir, dedi.
(Ebû Seleme dedi ki:) Ben "Yüklü kadinlarin iddetleri ise yüklerini koymalaridir" âyetini söyledim.
Ebû Hureyre de:
— Ben kardesimin oglu, yânî Ebû Seleme ile beraberim, dedi. Bunun üzerine Ibn Abbâs, gulâmi Kureyb'i, Ümmü Seleme'ye
gönderip ona sordurdu. Ümmü Seleme de söyle dedi:
— Subey'a el-Eslemiyye gebe iken kocasi öldürüdü. Sonra Su-bey'a, kocasinin ölümünün ardindan kirkinci gecede dogurdu. Ardindan kendisiyle evlenilmek üzere tâlib olundu. Rasûlullah (S) da onu nikâh ettirdi. Ebü Senâbil ibnu Ba'kek de onu isteyenler arasinda idi.

Ve Süleyman ibn Harb ile Ebu'n-Nu'mân söyle dediler [693]: Bize Hammâd ibnu Zeyd, Eyyûb es-Sahtiyânî'den tahdîs etti ki, Mu-hammed ibn Sîrîn söyle demistir: Ben, içlerinde Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'nin da bulundugu bir müzâkere halkasinda idim. Ibnu Ebî Leylâ'nin arkadaslari ona çok ta'zîm ediyorlardi. Ibnu Ebî Leylâ, kocasi ölen kadinin iddeti hakkinda:
— Iki müddetin en uzagidir, dedi.
Bunun üzerine ben Subey'a bintu'l-Hâris'in hadîsini, Abdullah ibn Utbe'den senediyle tahdîse basladim. Onun arkadaslarinin bâzisi beni susturmak için dudagini isirip isaret etti.
Muhammed ibn Sîrîn dedi ki: Ben onun bu görüsü inkâr ettigini anladim. Bunun üzerine ben de ona:
— Eger ben Abdullah ibn Utbe Kûfe'nin bir nahiyesinde bulunurken onun üzerine yalan söylemis isem, o takdirde ben çok ctir'et-li bir kimseyimdir, dedim.
O da bana karsi inkâr isareti yaptigindan utandi.
Ibnu Ebî Leylâ: Lâkin amcasi Ibn Mes'ûd bunu söylemedi, dedi.
îbn Sîrîn dedi ki: Ben bundan sonra Ebû Atiyye Mâlik ibnu Âmir'e kavustum da ona bu hadîsi tesbît etmek için sordum. Mâlik, bu Subey'a hadîsini (Abdullah ibnu Utbe'nin Subey'a'dan tahdîs ettigi gibi) bana tahdîs etmeye koyuldu. Bunun ardindan ben Mâlik ibn Âmir'e:
— Sen Abdullah ibn Mes'ûd'dan bu konuda birsey isittin mi? diye sordum.
Süleyman ibn Harb, Buhârî'nin üstadidir. Bu hadîsi burada böyle "Kaale" ta'-bîriyle üstadindan getirmistir. Süleyman ibn Harb ile Ebu'n-Nu'mân ikisi de Hammâd ibnu Zeyd'den; o da Eyyûb'dan diyerek, senedi ve hadîsi sevketmislerdir
- Biz Abdullah ibn Mes'ûd'un yaninda idik. O: Sizler kadin üzerine ruhsat yapmiyor da onun aleyhine tagliz mi yiyorsunuz (yani müddetin uzununu mu tatbik ediyorsunuz)? En kisa olan bu en-

Nisa Sûresi -et-Talâk Sûresi- en uzun sûreden (yânî en uzun sure olan el-Bakara'dan) sonra indi: "Yüktü kadinlarin iddetlen, yüklerim koymalari (yânî dogurmalari ile biter)" [694]

66- "Li-me tuharrimu" Sûresi [695]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

322- Bâb:

"Ey Peygamber, sen kadinlarinin hosnûdlugunu arayarak, Allah'in sana halâl kildigi seyi niçin (kendine) haram ediyorsun? Bununla beraber Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: I).

431-.......tbn Abbâs(R): Harâm(olsim ta'bîrini kullandigimda bu kisi keffâret yapar demistir. Ve yine Ibn Abbâs su âyeti söylemistir: "And olsun ki, Allah 'in Rasûlü 'nde sizin için güzel bir numune vardir... " (-el-Ahzâb: 21) [696].

432-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S), Zeyneb bintu Cahs'in yaninda bal serbeti içerdi ve onun yaninda çok kalirdi. Bunun üzerine ben ve Hafsa, Rasûlullah ikimizden hangimizin yanina gelirse ona "Sen megâfir mi yedin? Ben sende megâfir kokusu buluyorum" desin diye söz birligi yaptik. (Rasûlullah geldiginde Hafsa bu sözü söyledi). Rasûlullah (S):
— "Hayir, ben megâfir yemedim. Lâkin ben Zeyneb bintu Cahs'-in yaninda bal serbeti içmistim. Artik bir daha onu içmem. Ve iste yemîn de ettim. Sakin bunu baska bir kimseye haber verrrie!" buyurdu [697].

323- Bâb:

"Sen zevcelerinin hosnûdlugunu ariyordun..."; "Allah, yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz kilmistir.
Allah sizin yardimcinizdir ve O hakkiyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (Âyet: 1-2) [698]

433-.......Bize Süleyman ibnu Bilâl, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibnu Huneyn'den tahdîs etti; o da Ibn Abbâs'tan isitmistir ki, o hadîs anlatarak söyle demistir: Umer ibnu'l-Hattâb'a bir âyetten sormak isterdim, bir sene durdum, heybetinden soramadim. Nihayet hacç yapmak üzere yola çikti. Beraberinde ben de çiktim. Döndügümüzde yolun birazinda (Merru'z-Zahrân'da) idik, bir ihtiyâci için erâk agaçlarina dogru sapti.
Ibn Abbâs dedi ki: Ben onun için durdum, nihayet isini bitirdi. Sonra beraberinde yürüdüm. (O abdest aliyor, ben de suyunu döküyordum; bir sirasini buldum.) Ona:

— Ey mü'minlerin emîri! Peygamberdin kadinlarindan Peygam-ber'e karsi birbirine sirt dayayan (yânî yardimlasan) o iki kadin kimdir? dedim.
Umer:
— Onlar Hafsa ve Âise'dir, dedi. Ibn Abbâs dedi ki: Ben:
— Vallahi bir seneden beri bunu sana sormak istiyordum, fakat sana saygimdan dolayi soramiyordum, dedim.
Umer:
— Öyle yapma, bende bir ilim oldugunu zannettigin birseyi hemen bana sor ki, bir bilgim varsa onu sana haber veririm, dedi.
Ibn Abbâs dedi ki: Sonra Umer söyle dedi:
— Vallahi biz dogrusu Câhiliyet zamaninda kadinlar için bir emir sayiya almazdik, tâ Allah onlar için indirdigini indirinceye ve haklarinda verdigi payi verinceye kadar. Ben, dedi, kendi kendime bir iste düsünürken, karim "Söyle söyle yapsan" dedi.
Umer dedi ki:
— Ben de ona: "O senin neyine gerek? Benim istemekte oldugum bir iste senin külfete girmen ne oluyor?" dedim. O da bana: "Hayret ederim sana, ey Hattâb oglu! Sen kendine karsi söz döndürülmesini istemiyorsun. Hâlbuki senin kizin Rasûlullah'a karsi söz döndürüyor, mirildaniyor, hattâ o günü öfkeli birakiyor" deyiverdi.
Hemen Umer kalkti, yeninde ridâsina aldi, tâ Hafsa'ya kadar gidip yanina girdi ve ona sunlari söyledi:
— Ey kizim, sen Rasûlullah'a karsi söz döndürüyor, hattâ bütün gün öfkeli birakacak kadar söyleniyormussun! dedi.
Hafsa da:
— Vallahi biz hepimiz O'na söz döndürmesi yapar, mirildaniriz, dedi.
Bunun üzerine ben:
— Bilirsin ki, ben seni Allah'in ukubetinden ve Rasülü'nün öfkesinden dâima sakindiririm. Ey kizim! Sakin seni arkadasinin güzelligi ve Rasûlullah'in ona sevgisi aldatmasin -Âise'yi kasdediyordu-! dedim.
Umer dedi ki:
— Sonra çiktim, yakinim oldugu için Ümmü Seleme'nin yanina girdim ve ona söyledim. Ümmü Seleme de:
— Taaccüb ederim sana ey Hattâb oglu! Herseye girdin, nihâ-: yet Rasûlullah ile zevceleri arasina da mi girmek istiyorsun? dedi.

Iste bu söz beni öyle bir tutus tuttu ki, vicdanimda duydugum teessürü kismen kirdi [699]. Bunun üzerine onun yanindan da çiktim.
Ve benim Ensâr'dan bir arkadasim vardi. Ben gitmedigim zaman o bana haber getirir, o gitmedigi zaman da ben ona haber getirirdim. Bu esnada biz Gassân meliklerinden birisinden de endîse ediyorduk; bize yürüyecegi söyleniyor, yüreklerimiz ondan dolgun bulunuyordu. Bir de baktim ki, arkadasim Ensârî kapiyi çaliyor "Aç, aç" dedi. Ben:
— Gassânî mi geldi? dedim. O:
— Hayir, ondan daha siddetli; Rasûlullah kadinlarindan bir köseye çekilmis, dedi.

Gönlümden: Hafsa ile Âise'nin burnu sürtüldü, dedim. Elbisemi aldim, çiktim, nihayet vardim. Anladim ki, Rasûlullah birkaç basamakla çikilir bir mesrebede (serbetlik denilen bir hücrede) siyah bir usagi da basamagin basinda. Ben usaga:

— Söyle, bu Umer ibnu'l-Hattâb'dir, dedim. Nihayet bana izin verildi.

Umer dedi ki:

— Ben Rasûlullah'a bu söyledigim sözleri hikâye ettim. Ümmü Seleme'nin sözüne geldigimde Rasûlullah gülümsedi. O bir hasir üzerinde bulunuyordu. Kendisiyle hasir arasinda hiçbirsey yoktu. Basinin altinda içi lif dolu bir mesin yastik vardi. Ayaklarinin yaninda dökülmüs biraz karaz (yânî Arab samgi denilen selem posasi), bas ucunda da asili bir posteki vardi. Rasûlullah'in bögründe hasirin izlerini gördüm de agladim.

O:

— "Seni aglatan nedir? buyurdu. Ben de:

— Yâ Rasûlallah, Kisrâ ve Kayser bulunduklari hâl içindeler. Sen ise Allah'in Rasûlü'sün! dedim.

O:

— "Dünyâ onlarin, âhiret bizim olmasina razi olmuyor musun?" buyurdu [700].

324- Bâb: [701]

"Hani Peygamber, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemisti. Bunun üzerine o zevce bunu haber verip de Allah da ona bunu açiklayinca, (Peygamber) bunun bir kismini bildirmis, bir kismindan da vazgeçmisti. Artik bunu kendisine söyleyince, o zevce: 'Bunu sana kim haber verdi?' dedi. O da: 'Bana herseyi bilen, herseyden haberdâr olan haber verdi3 dedi" (Âyet: 3) [702].

Bu bâbda Aise'nin Peygamber'den olan hadîsi vardir

434-....... Buradaki senedde Yahya ibn Saîd tahdîs edip söyle demistir: Ben Ubeyd ibnu Huneyn'den isittim, söyle dedi: Ben îbn Abbâs(R)'tan isittim, söyle diyordu: Ben Umer'e sormak istedim de:

— Ey mü'minlerin emîri! Rasûlullah'a karsi birbiriyle yardim-lasan o iki kadin kimdir? dedim.

Ben sözümü tamamlamamistim ki, o:

— Âise ve Hafsa'dir, diye cevâb verdi [703].

325- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Eger her ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü hakîkaten sizin kalbleriniz kaymistir. Yok eger O 'nun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç sübhesiz Allah bizzat O'nun yardimcisidir, Cebrail de mü'minlerin sâlih olanlari da. Bunlarin ardindan bütün melekler de O'na yardimcidir" (Âyet: 4)

Bu baslik arasindaki bâzi tefsirler:

"Sagavtu"ve "Asgaytu", "Meylettim"; "Li-tesgâ" "Li- temîle"; "Zahîr'% "Avn, yânî yardimci"; "Tezâherûne", "Taavunûne" ma'nâsinadir.

Ve Mucâhid söyle dedi:

"Ey îmân edenler, kendilerinizi ve aile ferdlerinizi koruyun..."(Ayet. 6), "Kendilerinize ve aile ferdlerinize Allah'a takvâli olmayi tavsiye ediniz ve onlari edeblendiriniz" demektir [704].

435-.......Bize Yahya ibn Saîd tahdîs edip söyle dedi: Ben Ubeyd ibnu Huneyn'den isittim, söyle diyordu: Ben Ibnu Abbâs'tan isittim, söyle diyordu: Ben Umer'e, Rasûlullah'a karsi birbiriyle yardimla-san o iki kadini sormak ister dururdum. Bir sene bekledim, fakat sormak için uygun bir yer bulamadim. Nihayet onunla beraber hacc etmek üzere yola çiktim. (Dönüsümüzde) Zahrân mevkiinde bulundugumuz zaman Umer, kendi ihtiyâci için ileri gitti. Gelince:
— Bana abdest suyu yetistir, dedi.
Ben de kendisine bir kap ile su yetistirdim. O abdest alirken ona su dökmeye basladim. Burayi suâl için uygun bir yer gördüm de:
— Ey mü'minlerin emîri! Rasûlullah'a karsi birbirlerine arka olan o iki kadin kimdir? dedim.
Ibn Abbâs dedi ki: Ben sözümü tamamlamamistim ki, o:
— Âise ve Hafsa'dir, dedi [705].

326- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Eger o sizi bosarsa yerinize -Allah'a itaatle teslim olan, Allah Jin birligini tasdik eden, namaz kilan, günâhlardan tevbe ile vazgeçen, ibâdet eden, oruç tutan kadinlar, dullar ve kizlar olmak üzere Rabbanin ona sizden hayirlilarini vermesi umulur"
(Âyet: 5).

436-.......Enes (R) söyle demistir: Umer (R) söyle dedi: Peygamber'in kadinlari kiskançlik hususunda Peygamber'e karsi birlestiler. Ben onlara:
— Eger O sizi bosarsa, yerinize Rabb'inin O'na sizden hayirlilarini vermesi umulur, dedim.
Akabinde bu âyet indi [706].

67- "Tebâreke'llezî bi-yedihi'l-mülk" Sûresi [707]

"Tefâvüt" (Âyet: 3), "Ihtilâf; "Tefâvüt" ve "Tefevvüt" bir ma'nâyadir [708].
"Tekâdü temeyyezu mineH-gayz" (Ayet: 8), "Öfkesinden hemen hemen parçalanacak gibi olur" ma'nâsinadir.
"O, yeri sizin fâidenize hor kilandir. O hâlde onun omuzlarinda yürüyün, Allah'in rizkindan yiyin» son gidis ancak O'nadir" (Âyet: is>; buradaki "Menâkibihâ",
"Câniblerinde, taraflarinda" ma'nâsinadir.
"Teddeûne" ve "Ted'ûne" (Âyet: 27), "Tezekkerûne" ve "Tezkurûne" gibidir (yânî "Iddia edip durdugunuz, söyleyip durdugunuz" ma'nâsinadir).
“Onlar; üstlerinde kanatlarini açarak,. kapayarak uçan kuslari da görmediler mi? Bunlari (havada), O rahmeti herseyi kaplayan Allah'tan baskasi tutmuyor. Sübhesiz ki O herseyi hakkiyle görendir"

(Âyet: 19); buradaki "Yakbidne", "Kanatlarini çarparak..." ma'nâsinadir. Mucâhid söyle demistir: "Sâffâtin", "Kanatlarin yayilmasidir; "O, eger rizkini tutup kesiverirse, su size rizk verebilecek kim? Hayir onlar bir azginlik, bir nefret içinde mütemadiyen inâd etmislerdir" (Ayet-. 21); buradaki "Nufûrin", "Küfür" ma'nâsinadir.

68- Nûn ve'1-Kalem Sûresi [709]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Ve Katâde "Men'e güçleri yetecek adamlar tavriyle erkenden gittiler" (hyev. is); buradaki "Hardin", "Sirf
nefislerindeki ciddî bir men'e, öfkeye (güçleri yeterek erkenden gittiler)" demektir, dedi.
ibn Abbâs da: "Fakat onu (simsiyah olmus hâlde) görüverince: 'Herhalde biz yanlis gelenleriz' dediler"
(Âyet: 26); buradaki "Le-dâllûne", "Kendi bahçemizin mekânini sapitanlariz" (yânî yanlis bahçeye gitmis kimseleriz) ma'nâsinadir, demistir. Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle demistir:
"(O bahçe) simsiyah kesilmis gibi oldu" (Âyet: 20);
"Geceden kesilip ayrilan sabah gibi ve gündüzden kesilip kopan gece gibi oldu'* demektir. Bu "Sarim", yine kumun çogundan-büyügünden kesilip ayrilmis her kum ma'nâsina ve yine bu "Sarim", "Katil" ve "Maktul" gibi "Masrûm" (yânî "Biçilmis, kesilmis") ma'nâsina olur [710].

327- Bâb:

Kaba, hasîn; bütün bunlardan baska da kulagi kesik olan hiçbir kisiyi tanima" (Âyet: 10-13) [711]

437-.......Ibn Abbâs (K)"Utullin ba'de zâlike zenîmin" kavli hakkinda:
— O Kureys'ten bir adamdir ki, kulaginda davar küpesi (veya kesigi) gibi bir sarkintisi vardir, demistir [712]

438-.......Ma'bed ibn Hâlid söyle demistir: Ben Harise ibnu Vehb el-Huzâî(R)'den isittim, o söyle dedi: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Dikkat edin! Size cennet ehlini haber veriyorum: Her zaîf olan ve her mütevâzi' mü'min kisi -yâhud: insanlar tarafindan zaîf görülen kisi-dir ki, o mü'min Allah üzerine yemin etse, muhakkak ki, Allah onu yemininde gerçek çikarir. Dikkat edin! Size ates ehlini de haber veriyorum: Onlar da her kati yürekli, kibirli -serrliy ululuk taslayan kimselerdir" [713].

328- Bâb:

"(O gün) baldirin açilacagi, kendilerinin secdeye da'vet edilecekleri bir gündür. Fakat güç

yetinmeyeceklerdir"
(Âyet: 42) [714].

439-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "(Kiyamet günü) Rabb'imiz kendi sakindan açar, derhâl O 'nun azametine her mü'min vemü'mi-ne secde eder. Yalniz dünyâda insanlara göstermek ve halka isittirmek için secde eden secdesiz kalir. Gerçi öylesi de secde etmeye gider, fakat onun sirti tek bir tabakaya döner" [715].

69- el-Hâkka Sûresi [716]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

'Ad'e gelince: Onlar da ugultulu, azgin bir firtina ite helak edildiler. Allah onu yedi gece, sekiz gün ardi ardinca üzerlerine gönderdi... " (Âyet: 6-7); buradaki "Husûmen". "Ardi ardinca" ma'nâsinadir [717].
Ibnu Cubeyr söyle demistir:
"Artik kitabi sag eline verilmis olana gelince, der ki: Alin, okuyun kitabimi. Çünkü ben hakîkaten hesabima kavusacagimi bilmistim. Iste O, hosnûd bir hayât içindedir" (Âyet: 21); "Onun içinde rizâ ve hosnûdluk vardir" demek istiyor.
'Kitabi sol eline verilmis olana gelince; o da der ki: Âh keski benim kitabim verilmeseydi. Hesabimin da ne oldugunu bilmeseydim. Âh keski o kat 'f bir son verici olsaydi..." (Âyet. 25-27); buradaki "el~Kaadiye"t "Nefsi
öldürmüs olan ilk ölümdür" ki, sonra onun ardindan diriîtilmistir [718].
"O, âlemlerin Rabb'inden indirilmedir. Eger (Peygamber) bâzi sözleri bize karsi kendiliginden uydurmus olsaydi, elbette onun sag elini (kuvvetini) ahverirdik, sonra da hiç sübhesiz onun kalb damarini koparirdik. O vakit sizden hiçbiriniz buna mâni* de olamazdiniz" (Âyet: 43-47), buradaki "Ahadun" lafzi hem cemi' için, hem de tek için olur.
Ibn Abbâs:
"el-Vetîn", kalbin verîd (yânî atar) damarlaridir, demistir [719].
Yine Ibn Abbâs söyle demistir:
"Hakikat su bastigi zaman sizi akan gemide biz tasidik" (Âyet: ii); buradaki "Tagal-mâu", "Su çok oldugu zaman" ma'nâsinadir. "Semûd'a gelince, onlar tâgiye ile helak olundular" (Âyet: 5) denilir ki, bu tugyanlari sebebiyle helak olundular demektir. Ve yine
"Nûh kavmi üzerine sularin tugyan edip tasmasi gibi üzerime hüzünlendirici seyler tugyan etti (yânî çok oldu)" denilir [720].
"Gislînden baska yiyecek de yoktur" (Âyet: 36); buradaki Gislîn^f cehennem ehlinin kanla karisik irinlerinden
[721]

akan seydir . "...Sanki onlar, içleri bombos hurma kütükleri idiler" (Âyet: 7); buradaki "A 'câzu nahlin",
"Hurma kökleri ve gövdeleri" manasinadir.
"Simdi onlardan bir kalan görüyor musun?" (Âyet: s>; buradaki "Bâkiyetin", "Bakiyyetin" (yânî "Kalan") ma'nâstnadir.

70- Seele Sâilun Sûresi [722]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Günahkârlar o günün azabindan (kurtulmak için sunlari) feda etmek ister: Ogullarini, karisini, kardesini,
kendisini barindirmakta olan soyunu sopunu ve yeryüzünde kim varsa hepsini. Ki nihayet kendisini kurtarsin. Fakat ne mümkinl Çünkü hâlis alevdir, bedenin bütün uçlarim söküp koparandir" (Âyet: 11-16);
buradaki "el-Fasîle" kendisine en yakin olan babalarinin en küçügüdür. Soyundan intisâb eden ancak ona intisâb eder (yânî ona baglanir); "Li-ssevâ", "Iki el, iki ayak, vücûdun etrafi, uçlari ve basin derisi" ma'nâsinadir. Bas derisinin tekiline "Sevât" denilir. Vücûddan Ölüm yeri olmayan kisimlar "Sevân"dir.
"Simdi o küfredenlere ne oluyor ki, senin sagindan, solundan halka halka hep gözlerini sana dogru dikip bakmaktadirlar? Onlardan herkes naîm cennetine sokulacagini mi ümîd ediyor?" (Âyet: 36 38); buradaki
"Izûn", "Cemâatler" ma'nâsinadir, bunun tekili "IzetuiTdur [723].
"O gün onlar, sanki dikili birseye kosusuyorlar gibi kabirlerinden firlaya firlaya çikarlar" (Âyet: 43); buradaki
"Yûfidûn", "Çabuk çabuk, hizh hizli, sür'atle hareket ediyorlar" demektir. Bunun masdari olan "el-Iyfâd",
"el-Isrâ'" (yânî "Çabuk hareket etmek, sür'at eylemek") ma'nâsinadrr.

71- Nûh Sûresi [724]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Siz neye ummazsiniz Allah için bir vakaar? Yaratmisken O sizi tavir tavir bu tavra kadar!" (Âyet: 13-14); buradaki "Etvâran" "Su tavir, su tavir olarak" demektir. "Tavrini geçti" denilir ki, "Kadrini geçti" ma'nâsinadir [725].
"Bunlar büyük büyük tuzaklar yaptilar" (Âyet: 22); buradaki "Kubbâr", "Kubâr"dan daha siddetli ve daha beligdir. "Cummâl" ve "Cemil" de böyledir.
Çünkü seddeli olan kelime belâgatçe seddesizden daha siddetlidir. "Kubbâr", "Kebîr" ma'nâsinadir. Yine hafifletmekle seddesiz olan "Kubâran" da "Kebîr" ma'nâsinadir. Arab "Raculun hussânun ve

cemmâlun" der ve yine "Racûlun husânun ve cumâlun" der. ikinci
"Husânun" ve "Cumâlun" kelimeleri hafifletilmistir, yânî seddesizdir. Seddeliler, seddesiz olanlardan daha
beligdirler.
"Nûh: 'Ey Rabb'im, yeryüzünde kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse birakma' demisti" (Âyet: 26); buradaki
"Deyyâr", "Devr" masdarindan türemistir, lâkin bunun vezni "Deverân"dan "Fey'âlun"dur. Nitekim Umer ibnu'l-Hattâb "el-Hayyu'l-Kayyâm" seklinde okudu, bu da "Kumtu" fiilindendir [726].
Baskasi da: "(Yeryüzünde dolasan) bir tek deyyâr birakma" demektir, dedi [727].
"Nûh söyle demisti:..* Ey Rabb'im, beni, anami, babami, îmân etmis olarak evime girenleri (kiyamete kadar gelecek) erkek mü 'minleri ve kadin mü 'minleri
Sen magfiret eyle. Zâlimlerin helakinden baska birseyini de artirma!" (Âyet: 28); buradaki "Tebâren", "Helâken"
ma'nâsinadir, dedi (Bu ikisini söyleyen Ebû Ubeyde'dir).
Ve Ibn Abbâs söyle demistir: "Söyle dedim: Artik RabbHnizden magfiret isteyin. Çünkü çok magfiret edicidir. (O sayede) gök üstünüze bol bol yagmur saliverir. Sizin mallarinizi, ogullarinizi da çogaltir; size baglar, bustânlar verir; size irmaklar akitir" (Âyet: io-i2); buradaki "Midrâran", "Yagmurlarin bâzisi bâzisinin ardindan gelir, ardarda yagar*' ma'nâsinadir [728].
"Size ne oluyor, Allah için bir vakaar ummuyorsunuz?" (Âyet: 13); buradaki "Vakaaran", "Azameten" ma'nâsinadir [729].

329- Bâb:

"Sakin taptiklarinizi birakmayin. Hele Vedd'den, Suvâ'dan, Yegûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin, dediler" (Âyet: 23) [730].

440-.......Ibnu Cureyc söyle demistir: Ve Atâ el-Hurâsânî, Ibn Abbâs(R)'tan olmak üzere söyle dedi: Nûh kavmindeki vesenler, sonradan Arab kavminde oldu. Vedd putuna gelince; o, Devmetu'I-Cendel'de Kelb kabilesinin idi. Suvâ' putu, Huzeyl kabilesinin idi. Yeûs, Murad kabilesinin, sonra da Yemen'in Sebe' sehrinin yaninda el-Cevf mevkiinde Gutayf ogullari'nm idi. Yeûk, Yemenli bir kabîle olan Hemdân'in idi. Nesr de Himyer'in Zu'1-Kelâ' hanedaninin idi. Bu isimler esasen Nûh kavminden bâzi sâlih adamlarin isimleridir. Bu iyi kimseler vefat ettikleri zaman seytân onlarin mensûb olduklari kavimlerine, bunlarin adlarina, hayâtlarinda oturageldikleri mey-ki'lere birtakim putlar dikin ve onlara bu adamlarin isimlerini verin diye vahyetmistir. Onlar da putlari dikmisler ve bunlara o iyi kimselerin adlarim vermisledir. Bu heykellere ilk zamanlarda ibâdet edilmemistir. Nihayet bunlari dikmis olan nesiller vefat ettikleri ve bunlarla ilgili bilgiler neshedilip unutuldugu zaman, cehaletle bunlara tapilmistir [731].

72- "Kul ûhiye ileyye" Sûresi [732]

Rahman ve Rahîm olan Allah ‘in ismiyle
Ibn Abbâs: "Hakîkaten Allah'in kulu, ona ibâdet için kalktigi zaman neredeyse onlar etrafinda keçeler oluyorlardi" (Âyet: i?>; buradaki "Libeden", "A'vânen" (yânî "Yardimci" demek olan "Avn"in cem'i olup "Yardimcilar") ma'nâsinadir, demistir.

441-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S), sahâbîlerinden bir topluluk içinde Ukâz panayirina dogru, oraya gitmek üzere yürüdü. O târihte seytânlar ile semâ haberi arasina engel konulmus, yânî semâdan haber almaktan men' edilmisler ve üzerlerine delici ates parçalan atilmaga baslamis bulunuyordu. (Semâya dogru çikip kovulan) Seytânlar, kavimleri yanina döndüklerinde kendilerine:
— Ne olursunuz (neden bir haber getirmiyorsunuz)? dediler.
Onlar da:
— Semâdan haber almaktan men' edildik, üzerimize atesler gönderildi, dediler.
Bunun üzerine îblîs onlara:
— Sizin haber almaniza engel olan muhakkak yeni meydana gelmis birseydir. Arzin dogularini ve batilarini dolasin da semâdan haber almaniza engel olan bu yeni meydana gelmis isin ne olduguna bakin, dedi.
Akabinde cinnler yürüdüler, Arz'in dogularini ve batilarini dolastilar, her yerde kendileriyle semâ-haber arasina engel olan bu isin ne olduguna bakip ariyorlardi.
Ibn Abbâs dedi ki: Iste bunlarin içinden Tihâme yönüne yöne-lip gitmis olan takini, Ukâz panayirina gitmek üzere nahle mevkiinde bulunan Rasûlullah'in bulundugu yere varmis oldular. O sirada Rasûlullah orada sahâbîlerine sabah namazim kildiriyordu. (Namazda okudugu) Kur'ân'i isitince bunlar ona iyice kulak verip isitmeye çalistilar. Ve birbirlerine:
— Semâdan haber almaniza mâni' olan iste budur, dediler. Iste o zaman bu haberciler kendi kavimleri yanina döndüklerinde:
— Ey kavmimiz, "Biz hakîkî hayranlik veren bir Kur'ân dinledik ki, o Hakk 'a ve dogruya götürüyor. Bundan dolayi biz de ona îmân ettik, RabbImize hiçbirseyi asla ortak tutmayacagiz" dediler.
Azîz ve Celîl olan Allah da Peygamberi üzerine: "De ki: Bana su hakikat vahyolunmustur: Cinnden bir zümre benim okuyusumu dinlemis de sunu söylemislerdir: Biz hakîkî hayranlik veren bir Kurb-ân dinledik..." âyetlerini indirdi.

Rasûlullah'a ancak cinnIn bu sözleri vahyolunmustur [733].

73- el-Muzzemmil Sûresi [734]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Rabb'inin adini an, O'na tebettul edip kesil** (Âyet: 8); Mucâhid: Buradaki "Tebettul edip kesil",

"O'na ihlâs

et manasinadir, dedi [735].

"Çünkü bizim yanimizda bukagilar var ve yakici bir ates var'1 (Âyet: 12). el-Hasenu*l-Basrî söyle demistir: "Enkâlen",

"Kuyûden" yânî "Bukagilar (baglama tobruklari)" ma'nâsinadir.

"Eger siz küfrederseniz» çocuklari ak saçli ihtiyarlara çevirecek olan bir günden kendinizi nasil koruyabileceksiniz? Gök bile o sebeble yarilmis, O'nun va'di fiile çikarilmis olacaktir" (Âyet: 17-18); buradaki

"Munfatirun bihV\ "Onunla agir yük yükletilmis,

agirlikla bastirilmis" demektir.

Ibn Abbâs da söyle demistir:

"0 günde yerler, daglar sarsilir ve daglar akip dagilan bir kum yiginina döner" (Âyet: m>; buradaki "Kesîben

mehîlen", "Akici kum" ma'nâsinadir.

"Fir'avn, o RasûVe isyan etti de biz de onu agir ve çetin bir tutusla yakalayiverdik" (Âyet: ie>; buradaki

"Vebîlen", "Sedîden" ma'nâsinadir.

74- el-Muddessir Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Ey bürünüp sarinan! Kalk artik korkut. Rabb'ini büyük tani, elbiselerini temizle, azabi terkeyle, iyiligi çogu isteyerek- yapma. Rabb 'in için katlan. Çünkü o boru öttürülünce; iste o gün, kâfirlerin aleyhine pek çetin bir gündür, kolay degildir" (Âyet: 1-10); buradaki

"Yevmun asîrun", "Yevmun sedîdun" ma'nâsinadir [736].

"Artik sefaat edicilerin hiçbir sefaati onlara fayda vermeyecek. Böyle iken sunlara ne oluyor ki, hâlâ ögütten yüz çeviricidirler? Sanki onlar arslandan ürküp kaçan vahsî eseklerdir!" (Âyet: 48-5i>; buradaki "Kasvere

insanlarin hafif hisirtisi, tikirdisi ve sesleri ma'nâsinadir. Ebû Hureyre (R) de: Arslan ve her siddetli sey "Kasvere "dir, demistir.

"Mustenfira", "Nefret eden, kaçan", ürkütülmüs, korkutulmus" ma'nâsinadir [737].

442- Bize Yahya ibn Mûsâ el-Belhî tahdîs etti. Bize Vekî' ibnu'I-Cerrâh, Alî ibnu'l-Mubârek'ten; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den tahdîs etti (o, söyle demistir): Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf a Kur'ân'dan ilk inen vahyi sordum.

O:

— Yâ eyyuhel-muddessir..." der. Ben:

— "îkra' bVsmi Rabbikellezîhalaka" oldugunu söylüyorlar, dedim.

Bunun üzerine Ebû Seleme söyle dedi:

— Ben Câbir ibn Abdillah'a bundan sordum ve ona senin söyledigini söyledim. Câbir söyle dedi: Ben sana Rasûlullah'in bize tahdîs ettiginden baska birsey tahdîs etmiyorum. Rasûlullah söyle buyur-, du: "Ben Hira'da i'tikâf ettim. Oradaki i'tikâfimi yerine getirdigim zaman, (oradaki magaradan) asagiya indim. Bu esnada nida olundum. Ben sagimdan baktim, hiçbirsey göremedim; solumdan baktim hiçbirsey göremedim. Önüme baktim yine birsey göremedim, arkama baktim yine hiçbirsey göremedim. Basimi yukari kaldirdigimda birsey gördüm ...A kabinde Hadîce 'ye geldim ve: Beni disâr(\a) örtün ve üzerime soguk su dökün! dedim." Rasûlullah devamla buyurdu ki: "Beni örttüler ve üzerime soguksu döktüler." Rasûlullah devamla buyurdu ki: "Akabinde Ey bürünüp sarinan (= Muddessir), kalk artik inzâr et, RabbHni büyükle... âyetleri indi" [738]

330- Bâb: Yüce Allah'in "Kalk da inzâr et" Kavli

443-.......Buradaki râvîlerin olusturdugu senedde de Peygamber(S)'in "Ben Hirâ'da i'tikâf ettim..." buyurdugunu, Usmân ibn Umer'in, Alî ibnu'l-Mubârek'ten rivayet ettigi hadîsin benzeri olarak rivayet etmislerdir.

331- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ve RabbHni tekbîr edip büyükle' (Âyet: 3).

444-.......Yahya ibn Ebî Kesîr tahdîs edip söyle demistir: Ben Ebû Seleme'ye:
— Kur'ân'in hangi kismi ilk Önce indirildi? diye sordum. O:
— "Yâ eyyuheH-müddessir" dedi. Ben kendisine:
— Bana, ilk indirilenin ' (lkra * bi 'smi Rabbike llezî halaka *' oldugu haber verildi, dedim.
Bunun üzerine Ebû Seleme ibn Abdirrahmân söyle dedi:
— Ben de Câbir ibn Abdillah'a: Kur'ân'in hangi kismi ilk önce indirildi? diye sordum. Câbir de bana: "Yâ eyyuhel-müddessiru "dur, dedi. Ben de kendisine: Bana, ilk indirilen kismin "Ikra' bVsmirab-bike'ttezthalaka" oldugu haber verildi, dedim. Bunun üzerine Câbir söyle dedi: Ben sana Rasûlullah(S)'in söyledigi seyden baskasini haber vermiyorum. Rasûluilah söyle buyurdu: "Ben Hirâ'da Vtikâfta bulundum, ttikâfimi yerine getirince dagdan asagiya inip vadinin içine girdigimde nida edildim. Önüme, ardima baktim; sagimdan ve solumdan baktim, bir de gördüm ki, o melek gökle yer arasinda bir taht üzerinde oturmus... Akabinde Hadîce'ye geldim de: Beni örtün ve üzerime soguk su dökün, dedim. Bu sirada bana "Yâ eyyuhe'l-müddessir = Ey bürünüp örtünen Müddessir! Kalk inzâr et ve Rabb'ini büyükle! Indirildi [739]

332- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ke elbiselerini tertemiz(Âyet: 4).

445-....... ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, kendisi vahyin bir ara kesilmesinden

söz ediyordu. Iste bu hadîsi sirasinda söyle buyurdu:
— "Ben yürürken birdenbire gökyüzünden bir ses isittim. Basimi kaldirdim. Bir de baktim ki Hirâ'da, bana gelen melek (yâni Cib-rîl aleyhi's-selâm) semâ ile Arz arasinda bir kürsî üzerine oturmus. Bundan çok korktum. Evime dönüp: Beni örtün, beni örtün! dedim. Beni örttüler. Bunun üzerine Yüce Allah: "Ey bürünüp örtünen (Mud-dessir)!" Sûresi'ni "Veyr-ricze fehcur" kavline kadar indirdi."

Bu (temizlik emri), namaz farz kilinmadan önceydi. Buradaki "er-Rucze", Vesenler, putlardir[740].

333- Bâb: Yüce Allah'in: Ve 'r-ricze fehcur' * Kavli

"er-Riczu" ve"r-Ricsu' "Azâb"dir, deniliyor [741].

446-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan isittim, o söyle dedi: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) haber verdi. O da Rasûlullah(S)'tan isitti ki, Rasûlullah vahyin bir süre kesilmesi vaktini anlatiyordu:
— "Ben yürürken gökten bir ses isittim, hemen gözümü gökyüzü tarafina kaldirdim. Gördüm ki, bana Hirâ'da gelmis olan melek, gök ile yer arasinda bir kürsî üzerinde oturmaktadir. Ben ondan korktum, hattâ yere düstüm. Aileme geldim de: Beni örtün, beni örtün! dedim. Onlar beni örttüler. Akabinde Yüce Allah "Yâ eyyuheH-mud-dessir!" sûresini "Fehcur" kavline kadar indirdi."
Ebû Seleme: "er-Riczu", vesenler, putlardir, dedi. Bundan sonra vahy kizisti da arka arkaya devam etti (ardi arasi kesilmedi) [742].
Digeri de Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî, o da Abdurrazzâk, o da Ma'-mer ibn Râsid, o da ez-Zuhrî yolu.

75- el-Kiyâme Sûresi [743]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Ve Yüce Allah'in Su: "Onu acele etmen için dilini onunla depretme" (Âyet: 16) Kavlinin Tefsiri

Ve Ibn Abbâs söyle demistir:
"Kiyamet gününe and ederim. Kendini alabildigine kinayan nefse de yemin ederim. Insan zanneder mi ki,
herhalde biz onun kemiklerini toplayip bir araya getirmeyecegiz? Evet, biz parmak uçlarini bile derleyip iade etmeye kaadiriz. Fakat insan, önündekini yalanlamak diler" {Âyet: i-5); buradaki "Suden", "Hemelen" (yânî "Kaanûnlarla mükellef tutulmaz, cezalandirilmaz, ihmâl edilmis") ma'nâsinadir.
"Li-yefcura emâmeh": Insan: "Tevbe edecegim, iyi amel yapacagim" der durur (yânî, insan gelecek zaman içinde günâh islemek üzerinde devam etmek ister ve tevbe edecegim,iyi amel yapacagim der

durur) [744].
"O gün insan: Kaçis nereye? diyecek. Hayir, hiçbir siginak yok" (Âyet: io-ii); buradaki "Lâ vezera", "Lâ hisna" ma'nâsinadir [745].

447-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) kendisine vahy indigi zaman onunla dilini hareket ettirip depretirdi. Bu hadîsin râvîlerinden Sufyân ibn Uyeyne, dili hareket ettirme keyfiyetini vasiflayip ta'rîf etmistir. Peygamber bununla Kur'ân'i bellemeyi istiyordu. Iste bunun üzerine Allah: "Onu acele bellemen için dilini onunla depretme..." âyetlerini indirdi.

334- Bâb:

'Onu (gögsünde) toplamak ve onu okutmak, sübhesiz bize aiddir " (Âyet: 16) [746].

448-.......Mûsâ ibnu Ebî Âise el-Kûfî, Saîd ibn Cubeyr'e, Yüce Allah'in "Dilini onunla depretme" kavlinden sordu. Ibn Cubeyr dedi ki: Ibn Abbâs söyle dedi:
— Peygamber (S) kendisine vahy indirildigi zaman dudaklarini hareket ettirdi. (Cibril'in diliyle) kendisine: "Vahy ile dilini hareket ettirme*1 denildi. Peygamber Kur'ân'dan birseyin kaçmasindan korkuyordu. "Onu toplamak ve okutmak bize âiddir"; yâni buradaki "Cem'ahu" "Kur'ân'i senin gögsünde toplamamiz bize âiddir"; "Kurânehu " da "Onu senin dilinle okutmak yine bize âiddir." "Öyleyse biz onu okudugumuz vakit", "Üzerine indirildigi vakit", "Sen onun kiraatine uy. Sonra açiklamak da hakikat bize âiddir", yânî "Onu senin dilin üzere beyân etmemiz de bize âdidir" buyuruyor [747].

335- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Öyleyse biz onu okudugumuz vakit sen onun kiraatine uy" (Âyet: 18).
Ibn Abbâs söyle demistir:
'Okudugumuz vakit", "Onu beyân ettigimiz vakit"; "Sen ona uy", "Onunla amel et" demektir.

449- Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilha-mîd, MûsâibnEbîÂise'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, "Lisânini onunla depretme" kavli hakkinda Ibn Abbâs söyle demistir:
— Rasûlullah (S), Cibril vahiyle indigi zamanlarda, vahy sebebiyle dilini ve dudaklarini hareket ettirmesi nev'inden bir hâlde olurdu. Böyle vahy inmesi haleti kendisine siddetli olurdu. Vahy inmesi hâletindeki bu siddetli olus, kendisinden taninir, bilinirdi. îste kendisine siddetli olurdu. Vahy inmesi hâletindeki bu siddetli olus, kendisinden taninir, bilinirdi. Iste kendisine olan bu siddet sebebiyle Allah "Lâ uksimubi-yevmi'l-kiyâme" Sûresi'ndeki "Onu acele etmen için dilini onunla depretme. Onu toplamak ve onu okutmak, sübhesiz bize âiddir" âyetlerini indirdi. "Cem'ahu": Onun senin gögsünde toplamamiz bize âiddir, onu okutmak da bize âiddir. "Biz onu okudugumuz vakit sen onun okunusuna uy": Biz onu indirdigimiz zaman sen onu iyi dinle, "Sonra onu beyân

etmek de hakîket bize âiddir": Onu senin dilinle açiklamamiz bize âiddir, buyurdu.
Ibn Abbâs:
— Artik Cibrîl O'na geldigi zaman susar, Cibril gittigi zaman da getirdigi vahyi Allah'in kendisine va'd ettigi gibi okur oldu [748].
"Sana yaklassin, çünkü lâyiksin. Yine sana yaklassin, çünkü lâyiksin" (Âyet: 34-35); buradaki "Evlâ leke fe-evlâ", bir tehdîddir.

76- "Hel Etâ Ale'l-Insâni" Sûresi [749]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Insanin üzerine uzun devirden öyle bir zaman geldi ki, o, anilmaya deger birsey bile degildi. Hakikat biz insani
birbiriyle karisik bir damla sudan yarattik. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeble onu isitici, görücü yaptik"
(Âyet: 1-2);
burada "Hel etâ aleH-insâni'"deki "HeV'in ma'nâsi hakkinda söyle deniliyor: "Hel", "Cahd" (yânî inkâr ve nefî) de olur, haber de olur (yânî kararlastirilmis bir isten kendisiyle haber verilen edad ma'nâsina da olur). Buradaki "Kad" ma'nâsina olan haber nev'indendir [750].
Yüce Allah "Insan bir seydir, fakat o müddet içinde insan anilir, bu ad ile taninir birsey degildi" buyuruyor. Bu "Insan nâmiyle anilmadigi devir", Allah'in onu balçiktan yaratmaya basladigi zamandan içine rûh üflenmesine kadardir [751].
"Min nutfetin emsâcin", "Karisik bir nutfeden" demektir ki, bu "Karisik nutfe" kadinin suyu, erkegin suyu, daha sonra kan ve alaka'dir. Birsey birseyle karistirildiginda "Mesîcun" denilir. Bu, senin ona "Halîtun" ve "Memsûcun" demekligin gibidir; bu "Mahlûf'un benzeridir.
"Gerçek biz ona yolu gösterdik. Ister sükredicU ister nankör olur. Hakikat biz kâfirler için zincirler, bukagilar, alevlendirilmis bir ates hazirladik" (Âyet: 3-4); buradaki (Selâsile" kelimesi (Nâfi', Hisâm, Ebû Bekr ve Kisâî kiraatlerinde) digerleri gibi tenvînlidir. Bâzilari bunun tenvînli olmasina cevaz vermemistir.
"Iyiler adagini yerine getirirler, serri yaygin olan o günden korkarlar" (Âyet: 7); buradaki "Mustatlren", "Çok uzamis, yayilmis" ma'nâsinadir. "el-Belâ" ve "el-Kamtarîr", "Siddetli, yaygin musîbet"tir. "Yevmun kamtarîrun" ve "Yevmun kumâtirun" seklinde de söylenir. "el-Abûs" (Âyet: io),
"el-Kamtarîr", "el-Asîb" (Hud 77), bunlar belâ içinde olabilecek günlerden en siddetlileridir [752].
' 'Biz yarattik onlari. Mafsularini da biz pekistirdik. Diledigimiz vakit de yerlerine kendileri gibi olanlari getiririz" (Âyet. 28). Ma'mer (ibn Râsid) buradaki "Esrahûm", "Siddetu'1-halk" yânî "Yaratilislarinin saglamligindir. Senin deve semeri ve kadin mahfesi nev'inden hayvan üzerine bagladigin hersey "Me'sûr"dur, yânî "Baglanmistir, demistir [753].

77- el-Murselât Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"(O kâfirlere söyle denilecek:) Haydi o yalan diyegeldiginiz seye gidin. Haydi o üç çatallinin gölgesine gidin. Ki o gölgelendirici degil, alevden de korumaz. Çünkü o öyle kivilcim atar ki, herbiri sanki bir saraydir. Herbiri sanki sari sari erkek develerdir. Yalan sayanlarin vay o gün hâline! Bu, dillerinin konusmayacagi bir gündür. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler" (Âyet: 29-36). Ve Mucâhid, buradaki "Cumâlât", "Hibâl" (yânî

gemileri bagladiklari kalin ipler) ma'nâsinadir, demistir [754].
"Onlara rükû' edin (egilin) denildigi zaman rükû' etmezler" (Âyet: 4); bu, "Namaz kilin denildigi zaman namaz kilmazlar" ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs'a "Bu, dillerinin konusmayacagi bir gündür"(Âyet: 35) kavli, "Rabb'imiz olan (Sen) Allah'a and ederiz
ki, biz müsriklerden degildik" (d-Enâm: 22) kavli ve bir de "O gün agizlarinin üstüne mühür basariz... " (Yâsîn: 65) âyetleri soruldu (yânî: Bunlar arasini birlestirmek nasildir? denildi). O da bu soruya: Kiyamet günü çok çesitli zamanlari ve mekânlari olan uzun bir gündür.
Bir zaman ve mekânda konusurlar, bir zaman ve mekânda da agizlari üzerine mühür basilir (konusmaz olurlar), diye cevâb vermistir.

450-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'in beraberinde idik. Kendisine "Vel-murselâti" Sûresi indirildi. Biz de hemen bu sûreyi O'nun agzindan almaga çalisiyorduk. Bu sirada bir yilan çikti. Biz hemen onu öldürmege kosustuk, fakat yilan bizleri geçti ve kovuguna girdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Sizler onun serrinden korundugunuz gibi, o da sizin serrinizden korundu" buyurdu.

451-.......Buhârî burada bu Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinin rivayet edildigi ayri ayri bes senedi tam olarak vermis, metin vermemistir.

452-...... el-Esved söyle demistir: Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle dedi: Bizler (Minâ'da) bir magaranin içinde Rasûlullah(S)'in beraberinde bulundugumuz sirada kendisine "Vel-murselâti" Sûresi indi. Biz de hemen O'nun agzi bu sûreyi okumakla henüz islak oldugu hâlde (yânî inmesinin ilk vaktinde taze taze), bu sûreyi O'nun agzindan aldik. Bu sirada bir yilan çikti. Rasûlullah (S):
— "Üzerinize vâcibdir: Bu yilani öldürünüz" buyurdu. Abdullah dedi ki: Biz yilana dogru kosustuk, fakat yilan bizim
önümüze geçti.
Abdullah dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Yilan sizin serrinizden vikaaye olundu, nitekim sizler de onun serrinden vikaaye olundunuz" buyurdu [755].

336- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'Çünkü o ates öyle kivilcim atar ki, herbiri sanki bir saraydir" (Âyet: 32) [756].

453-....... Bize Abdurrahmân ibnu Abis en-Nahaî tahdîs edip söyle dedi: Ben Ibn Abbâs'tan isittim. O "Innehâ termîbi-sererin kel-kasan" kavlini ilKe'l-kasari" seklinde fetha ile okuyor ve söyle diyordu:
— Biz agaci üç zira' kadar yâhud daha az uzunlukta olarak kaldirirdik. Biz bu uzunluktaki agaci kisin onunla isinmak için kaldirir dikerdik de buna "el-Kasar" ismi verirdik [757]

337- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Sanki o kivilcimin herbiri sari sari erkek develerdir (Âyet: 33) [758].

454-....... Abdurrahmân ibnu Abis söyle dedi: Ben Ibn Abbâs(R)'tan isittim, o "Innehâ termî bisererin ke'l-kasri" -sâd'm sükûnu ile- kelâmi hakkinda söyle dedi:
— Biz üç zira' kadar ve bundan uzun agaç gövdesini almaya karar verirdik de bunu kisin sogugundan siperlenmek için kaldirir dikerdik. Iste biz bu uzunluktaki agaca "el-Kasar" ismi verirdik. "Keennehu cumâlâtun sufrun", buradaki "Cumâlât'% "Birbiri üstüne yigilip toplanir da nihayet adamlarin belleri gibi olan gemilerin baglandigi kalin iplerdir [759].

338- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Bu, onlarin konusamayacaklari gündür (Âyet: 35).

455-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Biz Pey-
gamber'in beraberinde (Minâ'da) bir magara içinde bulundugumuz sirada kendisine "VeH-murselâti" Sûresi indi. Peygamber bu sûreyi tilâvet ediyordu. O'nun agzi bu sûreyi okumakla taptaze oldugu hâlde (yânî ilk inisinde) ben de O'nun agzindan bu sûreyi almaya çalisiyordum. Ansizin bir yilanin üzerimize hücum ettigini gördük. Pey-gayber (S):
— "Yilani öldürün" buyurdu.
Biz de onu öldürmeye davrandik. Fakat yilan gitti. Bunun üzerine Peygamber:
— "Siz yilanin serrinden korundugunuz gibi, o da sizin serrinizden korundu" buyurdu.
Buhârî'nin üstadi Umer ibnu Hafs: Ben bu hadîsi babam Hafs ibn Giyâs'tan ezberledim, bunda "Minâ'da bir magara içinde bulunuyorduk" fikrasi vardir, demistir [760].

78- "Amme Yetesâelûne" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi:
"Çünkü onlar hiçbir hesâb ummuyorlardi" (Âyet: 27), "Onlar hesaba çekilmekten korkmuyorlardi" ma'nâsinadir.
"Ona hitâbda bulunmaya mâlik olamazlar" (Âyet: 37). 'Kendilerine kelâm hususunda izin vermesi müstesna, O'na kelâm edemezler" demektir [761]. "O gün Rûh ve ia "Onlar birbirlerine neyi sorusturuyorlar? Hakkinda ihtilâf edici oldukla büyük haberi mi?" (Âyet: 1-3) kelâmindan dolayi "Amme Sûresi" ve "Nebe' melekler saff saff ayakta duracaktir. Bir kelime söyleyemezler, ancak o Rahman hn izin verdigi ve dogru söyleyen kimse müstesna" (Âyet: 38); buradaki "Savâben", "Dünyâda hakk söyleyen ve onunla amel eden" (yâhud "La ilahe ille'llah diyen kimse) müstesna, demektir [762].
îbn Abbâs, "Paril paril parildayan bir kandil astik. O sikici mengenelerden de saril saril bir su indirdik.
Onunla dâne, nebat ve sarmasmis bahçeler çikaralim diye" (Âyet: 13-16); buradaki "Seccâcen", "Saril saril dökülen"; "Elfâfen", "Birbirine sarmasmis" ma'nâsinadir, demistir. Yine Ibn Abbâs, buradaki "Vehhâcen", "Mudîen(Ziya saçan)" ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs'tan baskasi da söyle demistir:
"Onlar orada ne bir serinlik, ne de içilecek birsey tatmayacaklar. Sâde bir kaynar su, bir de irin!" (Âyet: 2425); buradaki "Gassâkan", "Seyyâlen" (yânî"Çok akan") ma'nâsinadir. Çünkü bu "Gasagat aynuhu", "Gözü akti, sibillendi" ve "YagsikuH-cerhu", "Yara akiyor" (yânî "Ondan sari su akiyor") "Seyelân ediyor" ma'nâsindandir. "Gassak" ve "Gasîk" bir sey gibidir. "(Bunlar^ RabbHnden bir mükâfat ve yeter bir bagis olarak (verilir)" (Âyet: 36); buradaki "Atâen hisâben", "Kâfî ve bol bir mükâfat olarak", "A'tânî mâ ahsebenî = Bana yeter dedirttigi seyi verdi" denilir ki, "Bana yetecek seyi verdi" demektir. (Burada "Hisâben", "Hasbu", yânî "Yeter" ma'nâsindandir.) [763]

339- Bâb:

'O gün sûra üfürülecek de hepiniz bölük bölük geleceksiniz" (Âyet: 18).

456-..... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Sûra iki üfleme arasinda kirk vardir" buyurdu. Arkadaslarindan biri Ebû Hureyre'ye:
— Bu, kirk gün mü? diye sordu.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim. O kimse:
— Kirk ay mi? dedi.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim. O soran:
— Kirk yil mi? dedi.
Ebü Hureyre: Ben yine cevâb vermekten çekindim, dedi. Rasûlullah:
— "Sonra Allah semâdan bir su Indirir de (ölü olan) sizler yesil otun bitmesi gibi -kabirlerinizden- bitersiniz. Insan bedeninden her-sey çürür, yalniz bir tek kemik parçasi çürümez. O da kuyruk

sokumu kemigidir. Kiyamet günündeki (ikinci) yaratma, bu parçadan terkîb olunur" buyurdu [764].

79- "Ve'n-naziâti" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle dedi:
"Ona o en büyük mu'cizeyi gösterdi. Fakat Fir'avn yalanladi ve isyan etti" (Âyet: 20-21); buradaki "En büyük âyet", Musa'nin asasi ve eli'dir.
"Onun boyunu O yükseltti, derken ona bir nizâm vmfl"(Âyet:28); buradaki "Semkehâ", "Onu direksiz olarak bina etti" demektir [765].
"Fir'avn'a git Çünkü o pek azmistir" (Âyet: nj; buradaki "Tagâ", "Asâ" (yânî "Siniri geçip isyan etti") ma'nâsinadir.
"Onlar derler ki; Biz mi sahiden eski hâle döndürülmüs olacagiz? Biz çürüyüp dagilmis kemikler oldugumuz vakit mi?" (Âyet: io-ii); buradaki "Izâmen nahiraten" hakkinda: "en-Nâhira", "en-Nahira", "et-Tâmiu", "et- Tamau" ve "el-Bâhilu", "el-Bahîlu" (vezinlerinde oldugu) gibi, ma'nâda müsavidir, deniliyor.
Bâzilari da: "en-Nahiratu", "Çürümüs"; "en-Nâhiratu" ise içi oyulup bosaltilmis olankemik'tir, ki içinden rüzgâr geçtikçe (içinin boslugundan dolayi) ses çikarir, demislerdir [766].
Ibn Abbâs: Buradaki "el-Hâfira", "(Ölümümüzün ardindan) ilk isimiz, yânî hâlimiz olan hayâta mi döndürülecegiz?" ma'nâsinadir, dedi [767].
Ibn Abbâs'tan baskasi: "Sana o saati, onun ne zaman demir atacagini sorarlar" (Âyet: 42); buradaki "Eyyâne mursâhâ", "Onun varip dayanacagi son ne zamandir?" ma'nâsinadir. Geminin mursâsi, varip duracagi son yerdir, demistir [768].

457-.......SehlibnSa'd(R):BenRasûlullah(Sym "Kiyamet günü ile ben su ikisi gibi gönderildim " buyurup da sehâdet parmagi ve onun yanindaki orta parmagiyle isaret ettigini gördüm, demistir [769].

"Fakat o en büyük belâ geldigi zaman** (Âyet: 34); buradaki "et-Tâmme", "Herseyi kaplayacak felâket" ma'nâsinadir ki, kiyametin isimlerindendir.

80- Abese Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in Ismiyle

"Yüzünü eksitip çevirdi, kendisine o a*mâ geldi diye. Sana hangi sey bildirdi? Belki o (ögrenecekleriyle) temizlenecekti. Yâhud ögüt alacakti da bu ögüt kendisine faide verecekti. Amma kendisini ihtiyâcsiz gören adam; iste sen onu karsina aliyorfona yöneliyor)sun" (Âyeu i-6);

buradaki "Abese**, "Yüz eksitti ve yüz çevirdi" ma'nâsinadir [770]
Baskasi da söyle dedi:
"O çok serefli, kadri yüce, tertemiz sahîfeler dedir. Kiymetli, sevgili, takva sahibi kâtiblerin elleriyle yazilmistir" (Âyet: Mi®; buradaki "Mutahhare", "Ona tam bir surette temizlenmis olanlardan baskasi el süremez" (ei-vskia: 79) demektir. Ve onlar meleklerdir. Ve bu "Bir de isi tedbîr edenlere" (en-Nâaât: 5) gibidir. Hem melekleri, hem sahîfeleri "Mutahher", yâni tertemiz kilmistir. Çünkü sahîfeler üzerine temizleme vâki' olur. Onun için tathîr, onun gibi onlarin tasiyicilarina da yapilmistir. "Seferetun", meleklerdir. Vahidi "Sâfir'Mir. "Sefertu", "Aralarini iyilestirdim" demektir. Melekler Allah'in vahyi ile indiklerinde, ve onu te'diye hususunda kavmin arasini isI.ih edip iyilestiren sefir gibi kilinmistir [771].

Ve baskasi: "Tesaddâ", "Ondan tegâfil ediyorsun" ma'nâsinadir, dedi [772]. Mucâhîd: "Gerçek (insan cinsi Allah'in) emrettigi seyleri yerine getirmedi" (Âyet: 23); buradaki "Lemma yakdi", "Hiçbir kimse emrolundugu seyleri yerine getirmez" ma'nâsinadir, dedi.
Ibn Abbâs;
"O gün yüzler vardir, paril paril parlayicidir, gülücüdür, sevinicidir. O gün yüzler de vardir, üzerleri tozludur. Onu da bir karanlik ve siyahlik kaplayacaktir" (Ayet. 38-4i); buradaki "Terhakuhâ", "Onu bir siddet kaplar; "Musfiratun", "Musrikatun" yânî "Parlayici" ma'nâsinadir, demistir.
Yine Ibn Abbâs söyle demistir: "Bi-eydîseferetin", "Ketebetin esfâran" yânî "Kitâblari yazan kâtibler eliyle" ma'nâsinadir; "Sen ise ondan kendini alikoyup oyalanirsin" (Âyet: it»; buradaki "Anhu telehhâ", "Onu birakip baskasiyle ugrasiyorsun" ma'nâsinadir. "Esfâr"m tekili "Sifrun"dur, deniliyor.

458-.......Katâde tahdîs edip söyle demistir: Ben Zurâre ibn Evfâ'dan isittim, o Sa'd ibn Hisâm'dan; o da Âise(R)'den tahdîs ediyordu ki, Peygamber(S) söyle buyurmustur: "Kur'ân'i ezberleyerek okuyan hafiz kisinin meseli (sifat ve sâni) es-Seferetu'l-Kirâm olan meleklerle beraberdir. Kuran 'i hafiz olmayarak kendisine zor geldigi hâlde taahhüdedip çalisarak okuyan kimsenin meseli ise, ona iki ecir vardir" (Kur'ân okumak ecri, zorluk ecri) [773]

81- "Ize's-semsu kuvvirat" Sûresi [774]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Günes duruldugu zaman, yildizlar (dagilip) düstügü zaman, daglar yürütüldügü zaman, gebe develer saliverildigi zaman, vahsî hayvanlar bir araya toplandigi zaman, denizler ateslendigi zaman, nefisler çiftlendirildigi zaman... nefis ne hazirlamissa bilmistir"(Âyet: 1-14) [775].

Buradaki "Fe~ize'n-nucûmu inkederet", "Yildizlar saçilip döküldügü zaman" demektir [776].
el-Hasenuî-Basrî: "Ve iza'l-bihâm succirat", "Denizlerin sulari gidip de bir damla su kalmadigi zaman" ma'nâsinadir, demistir.

Mucâhid de: Bu "Doldurulmus denizler" (et-Tûn 6) de oldugu gibi ("Doldurmak"ma'nâsindandir) demistir.
Mucâhid'den baskasi da söyle demistir:
"Succiret", yâni denizler yarilip akitildigi, bâzilari digerlerine ulastigi ve hepsi bir deniz oldugu (böylece

Arz'in her tarafini kapladigi) zaman, ma'nâsinadir [777].
"And ederim o sinen ve geri dönenlere, akip akip yuvalarina gidenlere, karanliga yöneldigi zaman geceye,
nefeslendigi dem sabaha ki, sübhesiz muhakkak o (Kur'ân) çok serefli bir elçinin (getirdigi) kelâmdir" (Âyet:
15-19). Burada "el-Hunnes", aktigi yerde gizlenen ve tekrar dönen, ahularin ormandaki yuvalarinda gizlenmeleri gibi gizlenip sütrelenenler, ma'nâsinadir.

"Sabah nefeslendigi zaman", "Gündüz yükseldigi zaman" ma'nâsinadir [778].
"O gayb üzerine asla cimri degildir" (Âyet: 24); burada "Zî" harfiyle "ez-Zanînu", "Ittihâm edilmis", Dâd harfiyle "ed-Dan(nu", "Kendisine teblig edilmek üzere verilen seye cimrilik eden" ma'nâsinadir [779].
Umer ibnu'l-Hattâb (R): "en-Nufûsu zuvvicet", cennet ehlinden ve ates ehlinden her biri kendi benzeri ile tezvîc olunur, yânî çiftlestirilir dedi de, bundan sonra "O zulmedenleri ve onlara es olanlari, Allah'i birakip tapmakta olduklari seyleri hep bir araya toplayin da cehennem yoluna götürün" (es-saffât: 22) âyetini okudu.
"Ve yöneldigi dem geceye yemîn ederim" (Âyet: \iy, buradaki "As'ase", "Geri döndügü zaman" manasinadir [780].

82- "Ize's-semâu infatarat" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Gök yarildigi zaman, yildizlar dagilip döküldügü zaman, denizler fiskirtildigi zaman, kabirler desilip alt üst edildigi zaman her nefis önden ne yolladi, geriye ne biraktiysa bilecektir" (Âyet: 1-5).
er-Rabî' ibnu Huseym:

Buradaki "Fucciret"', "Tasip akti" ma'nâsinadir, demistir [781].
"Ey insân, o keremi bol RdbbHne karsi seni aldatan ne? Ki O seni yaratan, sana su salim ve dengeli organlari veren, sana su nizâm ve i'tidâli bahsedendir. Seni diledigi herhangibir surette terkîb edendir" (Âyet: 6-8).

83- "Veylun li'1-mutaffifîne" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Ölçekte ve tartida hileye sapanlarin vay hâline! Ki onlar insanlardan ölçekle aldiklari zaman tastama alirlar, onlara ölçekle yâhud tarti ile verdikleri zaman ise eksiltenlerdir. Sahiden onlar (öldükten sonra) büyük bir gün için diriltileceklerini sanmiyorlar mi? Âlemlerin Rabbi için insanlarin kalkacagi günde?" (Âyet: 1-6) [782].
"Hayir biVakis, onlarin isleyegeldikleri mahiyetler kalblerini yenmis, paslandirmistir" (Âyet: 14).
Mucâhid söyle demistir: Buradaki "Bel râne", günâhlarin sabit olmasi ma'nâsinadir. "Nasil o kâfirlere isleyegeldiklerinin sevabi verildi mi?" (Âyet: 36); buradaki "Suvvibe", "Cüziye", yânî "Cezalandirildi" ma'nâsinadir [783].
"Mucâhid'den baskasi da söyle demistir:
"el-Mutaffif", "Baskasina tam vermeyen" ma'nâsmadir.
"Onlara mühürlü hâlis bir sarabdan içirilecek ki, onun
içiminin sonu bir misktir. O hâlde nefaset isteyenler bunu arzu etmelidirler. Onun katkisi tesnîmdendir" (Âyet:
25-27). Buradaki "er-Rahîk", "Sarâb"; "Hitâmuhu misk", "Tînetuhu misk"; "et-Tesnîm", "Cennet ehlinin içeceklerine üstün olur" manasinadir [784].

459-.......Ma'n söyle demistir: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) "Insanlar (he-sâb için) Âlemlerin Rabbi dîvâninda durduklari gün o kadar Tesnîm, esasen hörgücleyerek yukari yükseltmek ma'nâsma masdar olup, yükseklik ma'nâsiyle cennet çesmelerinden birinin ismidir. Ibn Abbâs'tan rivayet edildigine göre, cennet içkilerinin en yüksegidir.
terleyecekler ki hattâ onlardan herhangi biri iki kulaginin yan yerine kadar kendi teri içinde kaybolacaktir" buyurmustur [785]

84- "Ize's-semâu insakkat" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in Ismiyle

"Gök yarildigi (yarilmakla da) RabbHni dinleyip boyun egdigi zaman, ki gök zâten buna lâyik olarak yaratilmistir. Yer uzatildigi, içinde ne varsa atip bombos kaldigi, (bu hususta da) Rabb Ini dinleyip boyun egdigi
zaman, ki yer zâten buna lâyik olarak yaratilmistir. Ey insan, hakikat sen Rabb 'ine kavusuncaya kadar durmadan didineceksin, nihayet O'na ulasacaksin** (Âyet: 1-6).
Mucâhid söyle demistir: Buradaki "Ezinet", "Rabb'im dinledi ve itaat etti"; "Elkat mâfîhâ", "Içindeki ölüleri disari atip onlardan bombos oldu" demektir [786].
Yine Mucâhid söyle demistir: "Amma kitabi arkasindan verilen kimse" (Âyet: io>; bu, kitabini sirtinin arkasindan sol tarafindan alacak kimse ma'nâsinadir [787].
"And ederim o safaka, o geceye ve onun derleyip topladigi seylere" (Âyet: 16 iv); buradaki

"Vesaka", "Hayvandan ve digerlerinden topladigi" ma'nâsinadir. "Çünkü O, hakîkaten ve kesin olarak Rabb'ine dönmeyecegini sanmisti" (Âyet: i4>; buradaki "Zanne len yehûra", "Bize asla dönmeyecek sandi" ma'nâsinadir [788].
Ibn Abbâs da: "Hâlbuki Allah, onlar yüreklerinde neler sakliyorlar, pek iyi bilendir" (Âyet: 23); buradaki "Yûûne", "Yesturûne" (yânî "Setredip örtüyorlar") ma'nâsinadir,demistir.

340- Bâb:

'O, kolayca bir hesâb ile muhasebe edilecek (Âyet: 8) [789]

460-.......Buhârî burada sâdece hadîsin bir senedini vermistir.

461-.......Buhârî burada da baska bir sened vermekle yetinmistir.

462-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Hesaba çekilen bir kimse, baska degil, behemahal halâl olur" buyurdu.
(Ibn Ebî Muleyke dedi ki:) Âise söyle dedi: Ben:
— Yâ" Rasûlallah! Allah beni Sana feda kilsin. Azîz ve Celîl olan Allah "Kitabi sag eline verilen kimseye gelince; o, kolay bir hesâb ile muhasebe edilecek" buyurmuyor mu? dedim.
Rasûlullah:
— "O arzdir, arzolunurlar ve her kim hesâbda münâkasa olunursa helak olur" buyurdu [790].

341- Bâb:

"Elbette ve elbette siz tabaktan tabaka bineceksiniz" (Âyet: 19) [791]

463-.......Mucâhid söyle demistir: Ibn Abbas: "Hiç sübhesiz sizler tabaktan tabaka bineceksiniz" kavlinin ma'nâsi: "Sizler hâlden hâle bineceksiniz (Hakk'a dogru varacaksiniz)" demektir, dedi; ardindan da:
— Iste bu suretle yükselen Peygamber'iniz salla'llâhu aleyhi ve sellem'dir, sözünü söyledi [792].

85- el-Burûc Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"And olsun burçlara sâhib olan göge, o va'd olunan güne, sâhidle meshûde ki, tutusturucu (malzeme ile hazirladiklari) o ates çukurlarinin sahihleri gebertilmistir" (Âyet: i-5).
Mucâhid: Buradaki "el-Uhdûd", "Yerde olan yarik"tir; "Hakikat erkek müzminlerle kadin müzminleri belâya ugratanlar, sonra da tevbe etmeyenler, iste onlar için cehennem azabi vardir,

onlar için bir de yangin azabi vardir" (Âyet: io); buradaki "Fetenû{= Fitneye ugrattilar)", "Azâb ettiler, iskence ettiler" ma'nâsinadir, demistir [793].

Ibn Abbâs da: Yüce Allah'in "el-Vedûd" (Âyet: 14) kavli hakkinda: "Habîb" (yânî "Çok seven"), "el-Mecîd", "el-Kerîm(= Cömert)" manasinadir, demistir [794].

86- et-Târik Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

{"Târik", "Yildiz"dir, geceleyin sana gelen de "Târik"tir. "en-Necmu's-sâkib", "Isik saçici yildiz" demektir.)

"And olsun o göge ve Tarik'a. Tarik'in ne oldugunu sana hangi sey bildirdi? (O, ziyâsiyle karanligi) delen yildizdir. Hiçbir nefs hâriç degildir ille onun üzerinde bir gözeten vardir" (Âyet: i-4) [795]

"And olsun o dönüs sahibi olan göge, o (nebat ile) yarilan yere ki, hakîkaten o Kur'ân (hakk ile bâtili kesin) ayirdeden bir sözdür, o bir saka degildir" (Âyet: 11-14).

Mucâhid, buradaki "Zâti'r-rec'i", "Bulut"tur ki, yagmurla döner; "ZâtVs-sadh", "Yer"dir, nebatla (ve pinarla) yarilir durur, demistir [796].

Ibn Abbâs: "Le-kavlun faslun", "Elbette haktir"; "Lemmâ aleyhâ hafiz", "Illâ aleyhâ hafiz" ma'nâsinadir, demistir.

87- "Sebbih isme Rabbike'1-a'lâ" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Rabb'inin o çok yüce adini tesbîh et ki, O herseyi yaratip düzene koyandir. Takdir eden, ona göre de yol gösterendir. Yesil otu çikaran, sonra da onu kapkara kupkuru bir hâle getirendir. Seni okutacagiz da sen asla unutmayacaksin, Allah'in diledigi baska91 (Âyet: i-7).

Mucâhid: Buradaki "Kaddera fe-hedâ", "Insan için bedbahtligi ve mes'ûdlugu takdir etti, hayvanlari da otlaklarina hidâyet etti" ma'nâsinadir, dedi [797].

Ibn Abbâs:

"Gusâen ahvâ", "Kurumus ufalanmis, rengi degisici" ma'nâsinadir, demistir [798].

464-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) söyle demistir: Peygamber'in sahâbîlerinden bize ilk önce hicret edip gelenler Mus'ab ibnu Umeyr ve Ibnu Ümmi Mektûm'dur. Bunlar geldiler ve bize Kur'ân okutmaya basladilar. Sonra Ammâr ibn Yâsir, Bilâl ve Sa'd (ibn Ebî Vak-kaas) geldiler. Daha sonra yirmi kisi içinde Umer ibnu'l-Hattâb geldi. Bunlardan sonra Peygamber (S) -Ebû Bekr ve Âmir ibn Fuheyre ile-geldi. Artik ben Medine ahâlîsinin, Peygamber'in gelisiyle ferahlandiklari kadar hiçbirsey ile ferahlandiklarini görmedim. Hattâ genç kizlar ve çocuklari görüyordum ki, bunlar:

— îste bu Rasûlullah'tir, geldi! diyorlar (seviniyorlardi).
Ben "Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ" Sûresini onun gibi birkaç süre içinde okuyuncaya kadar Rasûlullah Medine'ye gelmemisti [799].

88- "Hel etâke hadîsü'l-gâsiye" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Herseyi sarip kaplayacak olan kiyamet gününün hadîsi sana geldi mi? Birtakim yüzler o gün zelildir. Yorucu isler yapan, fakat bosuna yorulandir. Kizgin bir atese girecek, son derece sicak bir kaynaktan içeceklerdir.
Onlar için darV dikeninden baska bir yiyecek yoktur ki, o ne semirtir, ne de açligi giderir" (Âyet: i-7) [800].
Ibn Abbâs:
Buradaki "Âmiletun", "Nâsibetun"> "Hristiyanlar"dir, demistir.
Mucâhid: "Aynun âniyetun", "Sicaklikta sonuna ulasmis, içilmesi son derecede sicakliga erismis pinar" demektir ki, bu "Onlar cehennemle kaynar su arasinda dolasacaklardir" (er Rahman: 44) buyurulan sicakligi son dereceye ulasan gayet kizgin bir pinardir.
"Birtakim yüzler o gün güzeldir, çalistigindan hosnûddur, yüksek bir cennettedir. Orada bos bir lâf isitmez. Orada dâima akan bir nice pinar... " (Âyet: 8-12);
"Orada lâgiye isitmez", "Kötü söz isitmez" ma'nâsinadir.
"ed-DarV", sibrik denilen bir bitkidir; Hicaz ahâlîsi ona "ed-DarV" ismini verirler, kurudugu zaman zehirdir [801].
"Musaytirin" (Âyet: 22), "Musallat" ma'nâsinadir, sâd ile ve sîn ile okunur.
Ibn Abbâs "Sübhesiz onlarin dönüsleri ancak bizedir, sonra hesâblari da muhakkak bize âiddir" (Âyet: 25-26);
buradaki "Iyâbehum", "Merci'uhum" (yânî "Dönüsleri") ma'nâsinadir, demistir.

89- Ve'1-Fecri Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

'And olsun fecre, on geceye, hem çifte hem teke (Âyet: 1-3) Mucâhid: , "Yaratilmis olan hersey");
liel-Vitr9\ "Allah"tir, demistir [802].
"Görmedin mi Rabb'in nice yapti Âd'e, (yâni) o direk sahibi Irem 'e? Ki o, sehirler içinde bir benzeri yaratilmayandi. Ve vadilerde kuyulari oyan Semûd'a, o kaziklar sahibi Fir'avn'a, ki bütün bunlar memleketlerde
azginlik edenlerdi. O suretle ki, orada fesadi çogaltmislardi. Bundan dolayi Rabb 'in de üzerlerine bir azâb kamçisi yagdinverdi. Çünkü Rabb 'in sübhesiz ki rasad yerindedir" (Âyet: 0-1.4),

Yine Mucâhid dedi ki: Buradaki "Ireme zâtVl-Imâd", kadîme olandir (yânî ilk Âd'dir). "Imâd", "Direkler sahibi" yânî "Çadirlarda oturan, bir yerde ikaamet etmeyenler" ma'nâsinadir. "Azâb kamçisi", onlarin azâblandirildiklari seydir.
"Amma insan ne zaman Rabb'i onu imtihan edip de kendisine kerem eder, ona nVmetler verirse: 'Rabb'im beni serefli kildi' der. Fakat ne vakit de onu deneyerek üzerine rizkini daraltirsa, simdi de: 'Rabb 'im beni hor kildi' der. Hayir, siz biVakis yetime iyilik etmezsiniz, yoksulu yedirmek için birbirinizi kandirmazsiniz. Mîrâsi halâl haram demeyip alabildigine yersiniz, mali pek seversiniz" (Âyet: 15-20).
"Eklen lemmen", "Hirsli, hepsini derip toplayici bir yiyisle"; "Cemmen", "Çok yigmacasina, çok toplarcasina" ma'nâsinadir. Mucâhid "Ve's-sef* ve'l-vetri" kavli hakkinda: Allah'in yarattigi hersey "Sef"yâ\r. "el-Vitru" ise Allah Tebâreke ve Taâlâ'dir, demistir.
Mucâhid'den baskasi da söyle demistir:
"Savte azâbin{ = Azâb kamçisi)" ta'bîri, Arab
kavminin herbir azâb nev'i için söylemekte oldugu bir kelimedir (yânî bir kelâmdir) ki, bunun içine kamçi da girer. "Le-bVl-mirsâd", "Dönüs ancak O'nadir" ma'nâsinadir. "Lâ tehâddûne", "Muhafaza etmiyorsunuz"; "Lâ tehuddûne", "Miskini doyurmaya tesvîk etmiyor, emretmiyorsunuz" demektir.
"Ey itmi'nâne ermis rûh! Dön Rabb'ine, sen O'ndan razi, O da senden razi olarak. Haydi gir kullarimin içine. Gir cennetime!" (Âyet. n soy, buradaki "en-NefsuH-mutmainne", "Sevâb islemekle îmânini dogrulayci nefs" demektir.
el-Hasenu'1-Basrî de söyle demistir:
"Yâ eyyetuhâ'n-nefsu! Piziz ve Celîl olan Allah onu kabzetmek isteyince, Allah'a gidiste sükûna kavusan ve Allah'in da ona sebat ve istikrar verdigi, Allah'tan razi olan, Allah'in da ondan razi oldugu ve ruhunu kabzedip almakla emrettigi ve Allah'in onu cennete girdirip de sâlih kullarindan kildigi nefs"tir [803]. Ondan baskasi da söyle demistir: "Câbû", "Kayalari deldiler" demektir. "Ceyb"in asli "Kesmektir. "Gömlege yaka kesmek" ma'nâsindan "Gömlege yaka kesildi" ta'bîrinden alinmistir. "Yecûbu'l-felâte", "Çölü kesip gidiyor" demektir.
"Lemmen", "Hepsini topladim, sonuna geldim, yânî hepsini tükettim" ma'nâsinadir.

90- "Lâ uksimu (Bi-hâze'1-beledi)" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Su beldeye yemîn ederim, -sen bu beldeye halâl iken, babaya da, dogana da (yemîn ederim) ki, biz insani hakikat mesakkat içinde yarattik" (Âyet: i-4). Mucâhid söyle demistir:
Yemîn edilen bu beled, Mekke'dir; orada insanlar üzerine günâh olan sey, sana günâh degildir. "Vâlid' (yânî baba) Âdem, "Ve mâ velede", onun zürriyetidir [804].
"O, kendisine kimsenin güç yetiremeyecegini mi saniyor? O 'Yigin yigin mal telef ettim' der, O kendisini hiçbir gören olmadigini mi saniyor? Biz ona vermedik mi iki göz, bir dilr iki dudak?Biz ona iki de yol gösterdik'"
(Âyet: 6-10).
Buradaki "Lubeden", "Çok mal" ma'nâsinadir.

"Necdeyn{ = Iki yol)", hayir ve serr'dir. "Mesgabe", "Yaygin açlik"; "Metrabe", "(Fakirliginden dolayi evi olmayip) topraga düsmüs kimse*' demektir. "Fakat insan o yokusa saldiramadi"; bunun ma'nâsi: Insan dünyâda o yokusa (insanlik vazifelerinin mesakkatlerine) saldirip tirmanamadi, deniliyor. Bundan sonra Yüce Allah o akabeyi, yânî sarp yokusu tefsir edip söyle buyurdu: "Bu sarp yokusun ne oldugunu sana hangi sey bildirdi? O, kul azâd etmektir, yâhud salgin bir açlik gününde yemek yedirmektir" (Âyet: 11-16) [805].

91- "Ve's-semsi ve-duhâhâ" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"And ederim Günes'e ve onun aydinligina, ona tâbi" oldugu zaman Ay 'a, ona parlaklik verdigi zaman gündüze, onu örtüp bürüdügü zaman geceye, göge ve onu bina edene, Yer 'e ve onu yayip döseyene, her bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülügü, hem (ondan) sakinmayi ilham edene ki, onu tertemiz yapan muhakkak umduguna ermis, onu alabildigine örten ise elbette ziyana ugramistir97 (Âyet: i-io> [806]. Mucâhid söyle demistir: Buradaki "Duhâhâ", "Onun isigi"; "tzâ telâhâ "Onun ardindan gittigi zaman"; "Tahâhâ", "Dehâhâ" (yânî ayni ma'nâda olup) "Onu döseyene" demektir. "Dessâhâ", "Nefsi saptirip azdirmak" (yânî korumayip kötülüklerle gerileterek gömen); "Fe-ethemehâ", "Allah nefse sakiligi -bedbahtligi- ve saîdligi -mes'ûdlugu- tanitip ögretti" ma'nâsinadir [807].

Yine Mucâhid:

"Semûd kavmi azginligi yüzünden tekzib etti" (Âyet: in kelâmindaki "Bi-tagvâhâ", "Ma'siyetleri yüzünden";

"Bundan dolayi Rabb'leri de onlari günâhlari yüzünden örtüverdU Öyle ki, hepsini bir yapti, bunun sonundan

korkmaz" (Âyet: 14-is), yânî "Hiçbir kimsenin sonundan korkmaz" ma'nâsmadir, demistir [808].

465-.......Abdullah ibnu Zem'ate (R) haber verdi ki, kendisi Peygamber(S)'den hutbe yaparken Salih Peygamber'in disi devesini ve onu yikip öldüren kimseyi zikrettigini isitmistir. Rasûlullah bu hutbesinde " (O kavmin) en sakîadami ayaklandigi zaman'* (Âyet: 12) kavlini okudu da söyle buyurdu:

— "O disi deveye dogru siddetli (fesâdçi, habîs), kuvvetli ve kendi cemiyeti içinde arkali bir adam firlayip kalkti. O, kavmi içinde (Mekke'deki) Ebû Zem'a'nin benzeri idi".

Rasûlullah bu hutbesinde kadinlari da zikretti:

— "Sizden biriniz karisini köle döver gibi dayakla dövmek ister, belki de o, gününün sonunda o kadinla bir yatakta yatacaktir!" buyurdu.

Sonra Rasûlullah (içtimaî edeblerden olmak üzere) bir hatâ eseri yellenen kisiye gülmeleri (ve bu suretle onu teshir etmelerinin kötülügü) hususunda onlara ögütler verdi de:

— "Herhangi biriniz insanin yapageldigi böyle bir isten niçin gülersiniz (ve sahibini

utandirirsiniz)?" buyurdu.
Bu hadîsin râvîlerinde*n Ebû Muâviye söyle demistir: Bize Hi-sâm, babasi Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Abdullah ibn ZemVdan tahdîs etti. O söyle demistir: Peygamber (S): "Zubeyr ibnu'l-Avvöm'in amcasi Ebû Zem'a'nin benzeri" buyurdu [809].

92- "Ve'1-leyli'izâ yagsâ" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle
["And olsun bürüyüp örttügü zaman geceye, açildigi zaman gündüze, erkegi disiyi yamdana ki, hakîkaten
sizin sa'yiniz çesit çesittir" (Âyet: i-4)]
Ibn Abbâs:
"O en güzeli yalan sayarsa" (Âyet: 9), "Verilen seyin yerine geçen bedeli yalan sayarsa" ma'nâsmadir, demistir.
Mucâhid de söyle demistir:
"Tereddâ" (Âyet: 11), "Öldü"; «TelezZâ" (Âyet: 14), Alevlendikçe alevlendi" ma'nâsinadir. Bu lafzi, Ubeyd ibnu Umeyr, "Tetelezzâ" seklinde asli üzere iki tâ ile okudu.

342- Bâb:

'Açildigi zaman gündüze (Âyet: 2).

466-.......Alkame söyle demistir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un talebelerinden birkaç kisi içinde olarak Sam'a girdim. Bizim gelisimizi Ebu'd-Derdâ isitmis, akabinde bizim yanimiza geldi de:
— Içinizde Abdullah ibn Mes'ûd'un kiraati üzere okuyan kimse var mi? diye sordu.
Biz:
— Evet var, dedik. Ebu'd-Derdâ:
— Hanginiz en iyi okuyan? dedi.
Arkadaslarim isaret edip beni gösterdiler. Ebu'd-Derdâ bana:
— Oku! dedi.
Ben " Ve H-leyü izâ yagsâ ve Jn-nehâri izâ tecellâ ve 'z-zekeri ve 'l-ünsâ" seklinde (Mâ'nin hazfiyle) okudum.
Ebu'd-Derdâ:
— Sen bu okuyusu sahibin Ibn Mes'ûd'un agzindan mi isittin? diye sordu.
— Evet, dedim. Ebu'd-Derdâ:
— Ben de bu okuyusu Peygamber (S)'in agzindan isitmisimdir. Bu Samlilar bize karsi dayatip, bu okuyusumuza razi olmuyorlar, dedi [810].

343- Bâb:

'Erkegi ve disiyi yaratana (Âyet: 3)

467-.......Bize el-A'mes, Ibrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, o söyle demistir: Abdullah ibn Mes'ûd'un talebeleri Ebu'd-Derdâ'nin oturdugu yere (yânî Sam'a) geldiler, Ebu'd-Derdâ da bu gelenleri aradi ve onlari buldu da:
— Hanginiz Abdullah'in okuyusu üzere okuyor? diye sordu. Alkame:
— Hepimiz onun kiraati üzere okuruz, dedi. Ebu'd-Derdâ:
— Hanginiz ezber ediyor? dedi. Arkadaslari Alkame ibn Kays'i isaret ettiler. Ebu'd-Derdâ:
— Sen, Ibn Mes'ûd'un "Vel-leyli izâ yagsâ" sûresini nasil okurken isittin? dedi.
Alkame:
— "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ" seklinde okurken isittim, dedi. Ebu'd-Derdâ:
— Sehâdet ediyorum ki, ben de Peygamber(S)'in bu âyeti böylece okudugunu isitmisimdir. Fakat bu Samlilar benim "Ve halaka'z-zekera ve'l-ünsâ" seklinde okumami istiyorlar, vallahi ben onlara tâbi olmuyorum, dedi [811].

344- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Bundan sonra kim verir ve sakinirsa (Âyet: 5).

468-.......Alî (R) söyle demistir: Biz Bakî'u'l-Garkad mezarliginda Peygamber'in beraberinde bir cenazede bulunduk. Peygamber (S):
— "Sizlerden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere muhakkak cennetten olacak oturagi ve atesten olacak oturagi yazilmistir" buyurdu.
Bunun üzerine sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Öyleyse (Allah'in bizim üzerimize yazmis bulundugu bu yazimiza) dayanip güvenemez miyiz? dediler.
Rasûhillah:
— "Sizler çalisip amel ediniz. Herkes yaratildigi seye kolaylastirilmistir" buyurdu.
Sonra da: "Kim verir ve sakinirsa, o en güzeli de tasdik ederse... " âyetlerini "Biz de ona en güç olani müyesser kilariz"(Âyet. io) kavline kadar okudu.
345- Yüce Allah'in Ve O En Güzeli Tasdik Ederse (Âyet: 6) Kavli Babi

469-.......Buradaki senedle el-A'mes; Sa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdir rahman'dan tahdîs etti ki, Alî (R): Biz Peygamber'in yaninda oturuyorduk, demis ve geçen hadîsi zikretmistir.

346- Bâb:

*Bîz de ona en kolay olani kolaylastiracagiz (Âyet: 6-7).

470-....... Bize Su'be, Süleyman el-A'mes'ten; o da Saîd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den; o da Alî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir cenazede bulundu. Orada eline bir deynek aldi, onunla yere vurmaya ve birtakim çizgi ve izler meydana getirmeye koyuldu da:

— "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, muhakkak atesten yâhud cennetten oturacagi yer yazilmistir" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Öyle ise bizler bu yazimiza dayanmayalim mi (Amelin fâidesi nedir)? dediler.
Rasûlullah (S):
— "Sizler amel edip çalisin. Çünkü herkes niçin yaratildiysa, o sey kendisine kolaylastirilmistir" buyurdu ve "Kim verir ve sakinirsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazirlayacagiz..."
âyetlerini okudu.

347- Yüce Allah'in "Amma Kim Cimrilik Eder, Kendisini Müstagni Görürse" (Âyet: 8) Kavli Babi

471-.......Bize Vekî' ibn Cerrah, el-A'mes'ten; o daSa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, Alî aleyhi's-selâm söyle demistir: Bizler Peygamber'in yaninda oturuyorduk.
— "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere muhakkak cennetten oturacagi yer ve atesten oturacagi yer yazilmistir" buyurdu.
Biz de:
— Yâ Rasûlallah! Öyleyse bizler (çalismayi birakip) bu yaziya dayanmayalim mi? dedik.
Rasûlullah (S):
— "Hayir (siz o yaziya dayanip durmayin). Siz çalisip amel edin. Çünkü herkes (yaratildigi seye) kolaylastirilmistir" buyurdu.
Bundan sonra da su âyetleri okudu: "Kim verir ve sakinirsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazirlayacagiz. Amma kim cimrilik eder, kendisini ihtiyâcsiz görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de onu o en güç olan için hazirlayacagiz" (Âyet: 5-10).

348- Bâb: Yüce Allah'in "Ve O En Güzeli Yalanlarsa Kavli

472-.......Alî (R) söyle demistir: Bizler Bakfu'l-Garkad(mezar-
ligin)da bir cenazede bulunduk. Rasûlullah (S) bizim yanimiza gelip oturdu. Biz de O'nun etrafina oturduk. Rasûlullah'in beraberinde bir deynek vardi. Rasûlullah basini egdi, düsünceli bir hâlde elindeki dey-nekle yere vurup dürtüstürmege, çizgiler ve izler meydana getirmege basladi. Sonra:
— "Sizden hiçbir kimse ve yaratilmis hiçbir nefis müstesna olmamak üzere, muhakkak cennetteki ve cehennemdeki yeri yazilmis, takdir edilmistir. Ve herkesin bedbaht ve bahtiyar oldugu muhak-kak yazilmistir" buyurdu.
Bunun üzerine sahâbîlerden bir adam:
— Yâ Rasûlallah! Öyle ise bizler ameli terkedip bu yazimiz üzerine dayanip durmayalim mi (yâni amelin fâidesi nedir)? dedi.
Rasûlullah (S):
— "Saadet ehlinden olan kimse, saadet sahibinin ameline varip ulasacaktir. Bizlerden sekaavet ehlinden olan kimse de sekaavet ehlinin ameline varip ulasacaktir" buyurdu ve sunu ilâve etti: "Saadet ehli, saadet ehlinin ameline kolaylastirilirlar, sekaavet ehline gelince, onlar da saktlik

ehlinin ameline kolaylastirilirlar".
Rasûlullah bundan sonra "Kim verir ve sakinirsa ve o en güzeli de tasdik ederse...*' âyetlerini okudu [812]
.

349- Bâb:

'Biz de onu, o en zor olana hazirlayacagiz" (Âyet: 10).

473-....... el-A'mes dedi ki: Ben Sa'd ibn Ubeyde'den isittim; o, Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den tahdîs ediyordu ki, Alî (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir cenazede idi. Eline birsey aldi da onunla yere dürtüp vurmaya, birtakim izler meydana getirmeye basladi da:
— "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, muhakkak atesten olacak oturacagi yeri ve cennetten olan oturacagi yeri yazilmistir" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Öyleyse bizler ameli terkedip de bu yazimiz üzerine dayanip durmayalim mi? dediler.
Rasûlullah:
— "Sizler çalisip amel ediniz. Çünkü herkes ne için yaratilmis ise o kendisine kolaylastirilmistir: Saadet ehlinden olan kimseye saadet ehlinin ameli kolaylastirilir. Amma sakilik ehlinden olan kimseye geline, ona da sekaavet ehlinin ameli kolaylastirilir" buyurdu.
Bundan sonra su âyetleri okudu: "Kim verir ve sakinirsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazirlayacagiz. Amma kim cimrilik eder, kendisim ihtiyâcsiz görür ve o en güzeli yalan sa-yarsa, biz de onu o en güç olan için hazirlayacagiz" [813].

93- Ve'd-Duhâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Mucâhid:
"And olsun kusluk vaktine, sükûna vardigi dem geceye" (Âyet: i-2>; buradaki "Secâ", "Istevâ" (yânî "Dümdüz oldu") ma'nâsinadir, dedi.
Mucâhid'den baskasi da: "Secâ", "Karanlik basti", bir de "Sükûna kavustu" ma'nâsinadir; "5eraz, bir fakir oldugunu bilip de zengin yapmadi mi?" (Âyet: 8); buradaki "Ailen", "Kendisine muhtaç olanlar sahibi" (yânî "Kendisine muhtâc olanlar çok oldu ve fakir oldu") ma'nâsinadir, demistir.

350- Bâb:

'Rabb'in seni terketmedi ve danlmadi" (Âyet: 3).

474-....... Bize el-Esved ibn Kays tahdîs edip söyle dedi: Ben Cundub ibn Sufyân (R)'den isittim, söyle dedi: Rasûlullah (S) rahatsizlandi da iki yâhud üç gece kalkmadi. Bir kadin geldi ve:

— Yâ Muhammedi Ben umarim ki, seytânin seni birakip ter-ketmis olsun! Görüyorum ki, iki yâhud üç geceden beri sana yaklasmadi, dedi.
Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah: "And olsun kusluk vaktine, sükûna vardigi dem geceye ki, Rabb *in seni terketmedi ve danlmadi" sûresini indirdi [814].

351- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Rabb'in seni terketmedi ve danlmadi". Buradaki "Mâ veddeake" fiili seddeli de, seddesiz de okunur; ikisi de bir ma'nâyadir: "Rabb'in seni terketmedi" demektir.
Ibn Abbâs da: "Mâ veddeake", "Seni terketmedi"; "Mâ kala", "Seni bugz etmedi" ma'nâsinadir, demistir.

475-.......Buradaki senedde el-Esved ibn Kay s söyle demistir:
Ben Cundub el Becelî'den isittim (söyle diyordu): Bir kadin:
— Yâ RasûlaIlah! Sahibinin (yâni Cibrîl'in) muhakkak sana gelmekte yavaslayip geciktigini zannediyorum, dedi.
Bunun üzerine "Rabb*in seni terketmedi ve danlmadi" sûresi indi [815].

94- "Elem Nesrah" Sûresi

Rahman ve Rahtm olan Allah'in ismiyle

"Gögsünü senin için açip genisletmedik mi? Senden yükünü de indirmedik mi? Ki o senin sirtina agir gelmisti. Senin nâmini da yükselttik. Demek hakîkaten güçlükle beraber bir kolaylik var. Muhakkak güçlükle beraber bir kolaylik var" (Âyet: i-6).
Mucâhid: "Vizrake", "Câhiliyet'te olan yükünü"; "Enkada", "Senin sirtina agir basmisti" manasinadir, dedi [816].
"Güçlükle beraber bir kolaylik var" âyeti hakkinda Sufyân ibn Uyeyne söyle demistir: Yâni bu "Ayni zorlugun beraberinde diger bir kolaylik var" ma'nâsmadir. Bu ifâde, Yüce Allah'in "De ki: Siz bizde iki güzelligin birinden baskasini mi gözetliyorsunuz?"
(et-Tevbe: 52) kavli gibidir (yâni mü'minler için birden fazla güzellik sabit oldugu gibi, birden fazla kolaylik da
sabit olur).
"Bir zorluk da iki kolayligi asla yenemez" [817]. "O hâlde bos kaldin mi hemen yorul. Ve (her isinde) ancak Rabb'ine saril" (Âyet: 7-8).
Mucâhid: "Fensab ", "(Farzi bitirdiginde) ihtiyâcin hususunda yine Rabb'in yolunda yorul" ma'nâsmadir, demistir [818].
Ibn Abbâs'tan zikrolunuyor ki, o: "Biz senin gögsünü açmadik mi?" kavli hakkinda: Allah onun [819]

gögsünü Islâm için açip genisletti, demistir .

95- "Ve't-Tîni" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"And olsun incire, zeytine, Sina Dagi'na ve su emîn beldeye ki, biz hakikat insani en güzel biçimde yarattik. Sonra onu asagilarin asagisina çevirdik" (Âyet: 1-5).
Mucâhid söyle demistir: Buradaki "Incir" ve "Zeytin", insanlarin yemekte bulundugu seylerdir [820] .
"O hâlde hangi sey sana dini yalan saydirabilir?" (Âyet: 7) kavli hakkinda: "Insanlarin amelleri mukaabilinde
cezaya ugratilacaklarini sana yalandir dedirtip yalan saydiracak olan sey nedir?" ma'nâsinadir, deniliyor.
Sanki bu:" (Bunca delillerden sonra) sevabi ve ikaabi sana yalan saydirmaya kimin gücü yeter?" demis gibidir [821] .

476-.......Adiyy ibn Sabit haber verip söyle demistir: Ben el- Berâ(ibn Âzib -R)'dan isittim: Peygamber (S) bir seferde idi, yatsi namazinda iki rek'atin birinde "Ve't-tîni ve'z-zeytûni" sûresini okudu (dedi) [822] .
Mucâhid: "AhsenuH-takvîm", "En güzel yaratma"dir, demistir.

96- "Ikra' bi'smi Rabbike'llezî halaka" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle Kuteybe ibnu Saîd söyle dedi: Bize Hammâd ibnu
Zeyd, Yahyâ'bnu Atîk'ten tahdîs etti ki, el-Hasenu'I- Basrî: Imâmin evvelinde (yâni Kur'ân'in evveli olan Fâtiha'nin basinda) "BismillâhVr-rahmânVr-rahîm"i yaz, bundan sonraki her iki sûre arasina da bir çizgi çek, demistir [823] .
Eger vazgeçmezse andolsun onu alnindan tutup sürükleriz, yalanci günahkâr alnindan. O vakit meclisini da'vet etsin dursun! Biz de zebanileri çagiririz" (Âyet: 15-18).
Mucâhid: Buradaki "Nâdiyehu", "Asiretini"; "ez-Zebâniyetu", "Melekleri" ma'nâsinadir, demistir.
Ma'mer ibn Müsennâ: "Sübhesiz dönüs ancak Rabb'inedir" (Âyet. 8)dek\ "er-Ruc'â", "Merci"* (yânî "Dönüs") ma'nâsinadir; "Le-nesfean", "Le-ne'huzen" (yânî "Elbette onu yakalariz") ma'nâsinadir. Hafif nûn, yânî seddesiz nûn ile "Le-nesfean", "Elinden yakaladim" ma'nâsina olan "Seaftu bi-yedîhî"dendir.

352- Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

Besmele hakkindaki arastirma el-Fâtiha'nin basinda da geçmisti.

477-.......Ebû Salih Selmûye haber verip söyle demistir: Bana Abdullah ibnu'l-Mubârek tahdîs etti ki, Yûnus ibnu Yezîd söyle demistir: Bana Ibnu Sihâb haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âise (R) haber verip söyle demistir: RasûluIlah(S)'in ilk vahy baslangici uykuda, dogru rü'yâ görmekle olmustur. Hiçbir rü'yâ görmezdi ki, sabah aydinligi gibi apaçik meydana çikmasin (yâni her gördügü rü'yâ muhakkak sabah aydinligi gibi apaçik meydana gelirdi). Bundan sonra kendisine yalnizlik sevdirildi. Hira magarasina katilir, orada ailesinin yanina dönmeden, sayisi belli gecelerde tahannus ederdi -Râvî ez-Zuhrî: "Tahannus", "Taabbud",yânî "Ibâdet etmek" ma'nâsi-nadir, demistir-. Iste bunun için yanina azik alir giderdi. Oradaki ibâdet gecelerinden sonra Hadîce'ye döner ve bir o kadar zaman için yine azik tedârik ederdi. Nihayet O Hira magarasinda bulundugu sirada ona ansizin Hakk (emri, yâni vahy) geldi. Söyle ki: O'na Melek gelip:
— Oku! dedi. Rasûlullah:
— Ben okuyucu degilim" diye cevâb verdi. Rasûlullah buyurdu ki:
— "O zaman melek beni alip takatim kesilinceye kadar sikistirdi. Sonra beni birakip yine 'Okul' dedi. Ben de ona: Ben okuyucu degilim, dedim. Yine beni alip ikinci defa takatim kesilinceye kadar sikistirdi. Sonra beni saliverip yine 'Oku!' dedi. Ben de: Okuyucu degilim, dedim. Beni üçüncü kerre tuttu ve yine takatim kesilinceye kadar sikistirdi. Sonra beni birakti da: 'Yaratan Rabb 'inin adiyle oku! O, insani bir kan pihtisindan yaratti. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki o, kalemle ögretendir. Insana bilmedigini O ögretti' (Âyet; 1-5) âyetlerini söyledi."
Bunun üzerine Rasûlullah, bu âyetleri alarak, korkudan vücûdunun etleri titreye titreye döndü ve Hadîce'nin yanina girdi de:
— "Beni sarip örtün, beni sarip örtün" dedi.
Korkusu gidinceye kadar kendisini sarip örttüler. Sonra Rasûlullah, Hadîce'ye:
— "Ey Hadîcel Bana ne oluyor ki? And olsun ben kendimden korktum" dedi ve vukû'a gelen haberi Hadîce'ye haber verdi.
Hadîce de ona:
— Öyle deme, sevin, Allah'a yemîn ederim ki, Allah Seni hiçbir vakit utandirmaz. Yine Allah'a yemîn ediyorum, çünkü Sen hisimlara iyilik ekler durursun, sözü dosdogru söylersin, isini görmekten âciz olanlarin agirligini yüklenirsin, fakîre verir, kimsenin kazandirama-yacagini kazandirirsin, konuga yemek yedirir agirlarsin, hakk yolunda meydana gelen hâdiseler ve mühim islerde halka yardim edersin, dedi.
Bundan sonra Hadîce, Rasûlullah'i birlikte alip, O'nu babasinin erkek kardesinin, yânî Hadîce'nin amcasinin oglu olan Varaka ibnu Nevfel'e götürdü. Bu zât Câhiliyet zamaninda Hristiyan Dîni'-ne girmis bir kimse olup, Arabça yazi yazabilir ve Incil'den de Allah'in yazmasini diledigi mikdârda bâzi seyleri Arabça yazardi. Varaka gözleri görmez olmus yasli büyük bir seyh idi. Hadîce, Varaka'ya:
— Ey amca! Kardesinin oglundan dinle bak, ne söylüyor! dedi. Varaka:
— Ey kardesimin oglu! Ne görüyorsun? deyince, Peygamber gördügü seyleri kendisine haber verdi.
Bunun üzerine Varaka:
— Bu gördügün, Mûsâ Peygamber üzerine indirilmis olan Nâ-mûs'tur (yânî vahy melegidir). Âh

keski Sen'in da'vet günlerinde genç olaydim. Kavmin Sen'i çikaracaklari zaman keski hayâtta olsaydim! dedi, ve bir cümle daha zikretti [824].
Rasûlullah:
— "Onlar beni çikaracaklar mi ki?" diye sordu. Varaka da:
— Evet, (çünkü) Sen'in gibi birsey getirmis (yânî vahy teblig etmis) bir kimse, muhakkak eziyete ugratilmistir. Eger Sen'in da'vet gününe diri olarak yetisirsem, Sana son derecede yardim ederim, cevâbini verdi.
Bundan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti. O esnada bir vahy fetreti oldu (yânî bir müddet için vahy kesiklige ugradi). Rasûlullah bundan hüzünlendi [825].
Muhammed ibn Sihâb söyle dedi: Bana Ebû Seleme Abdurrah-mân ibn Avf haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R) de -geçen hadîsi rivayet edip- söyle demistir: Rasûlullah vahy fetretinden bahsederken sözü arasinda söyle buyurdu:
— "Ben (bir gün) yürürken birdenbire gökyüzü tarafindan bir ses isittim. Gözümü kaldirdim, bir de baktim ki, Hirâ'da bana gelen melek (yânî Cibril aleyhi's-selâm) gök ile yer arasinda bir kürsîüze-_ rinde oturmus. Ben bundan çok korktum ve hemen (evime) dönüp: Beni örtün, beni örtün, dedim. Beni disâr demlen örtü ile sarip örttüler. Akabinde Yüce Allah: Ey bürünüp sarinan! Kalk artik korkut, Rabb'inin büyüklügünü Vlân ett elbiselerini temizle, pisligi -azâbi-terkeyle... " el-Müddessir âyetlerini indirdi".
Ebû Seleme: Buradaki "er-Ric", Câhiliyet ehlinin ibâdet ede-geldikleri vesenler, putlardir, dedi.
Câbir: Bundan sonra vahy kesilmeyip arka arkaya devam edip durdu, dedi [826].

353- Bâb: Yüce Allah'in "Insani Bir Kan Pihtisindan Yaratti" Kavli

478-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, ÂIse (R) söyle demistir: Rasûlullah'a vahyin ilk baslangici sâlih rü'yâdir. Sonra O'na melek geldi de: "Yaratan Rabb 'inin adiyle oku! O insani bir kan pihtisindan yaratti. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle ögretendir. Insana bilmedigini O ögretti** âyetlerini söyledi.

354-Bâb: Yüce Allah'in "Oku! Rabb'in Nihayetsiz Kerem Sahibidir" Kavli

479-.......Buradaki iki senedde yine Âise(R)'den: Rasûlullah'a vahyin ilk baslangici sâdik rü'yâ (görmekle) olmustur. O'na melek geldi de: "Yaratan Rabb Hnin adiyle oku! O insani bir kan pihtisindan yaratti. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle ögretendir. Insana bilmedigim O ögretti" âyetlerini söyledi.

355- Bâb:

'O, kalemle ögretendir

480-.......Ibn Sihâb dedi ki: Ben Urve'den isittim. Âise(R): Sonra, Peygamber (S) Hadîce'ye döndü

de:

— "Beni örtün, beni örtün" dedi seklinde söyleyip, yukarida geçen hadîsi zikretmistir [827].

356- Bâb:

'Sakinsin o. Eger (küfürden) vazgeçmezse, and olsun onu alnindan tutup sürükleriz. Yalanci, günahkâr alnindan!" (Âyet: 15-16).

481-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râsid'den; o da Abdulkerîm el-Cezerî'den; o da îkrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Bir gün Ebû Cehil:
— Eger Muhammed'i Ka'be yaninda namaz kilarken görürsem, muhakkak boynu üzerine ayagimla basip çigneyecegim, demisti.
Bu haber Peygamber(S)'e ulasinca:
— "Eger Ebû Cehil bunu yapmaya davransaydi, muhakkak onu melekler yakalayacakti" buyurdu.
Bu hadîsi, Ubeydullah'tan; o da Abdulkerîm'den rivayet etmekte Abdurrazzâk'a, Amr ibnu Hâlid mutâbaat etmistir [828]

97- "Innâ enzelnâhu" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Gerçek biz onu kadir gecesinde indirdik... " (Âyet: I) [829];
"O tan yeri agarincaya kadar bir Selâm'dtr" (Âyet: 5).
Deniliyor ki, (lâm'in fethasiyle) "Matla'", mîmli masdar olup "Tulu'", yânî "Dogus"; lâm'in kesresiyle ', "Fecrin kendisinden dogurulacagi yer", yânî mekân ismidir. "Enzelnâhu "da "Hu" zamîrindeki hâ, Kur'ân'dan kinayedir. "Enzelnâhu", cem? yerinde, yânî cemf nûn'u ile gelmistir. Hâlbuki "Indirici", tek olan Allah'tir. Arab vahidin fiilini te'kîd eder de fiilin daha sabit ve daha te'kîdli olmasi için, onu cemi* lafziyle getirir [830].

98- "Lem yekûn" Sûresi [831]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Kitâblilardan ve müsriklerden küfredenler kendilerine apaçik bir hüccet, (yâni) içinde en dogru hükümler yazili, temiz sahîfeleri okuyacak Allah'tan bir rasûl gelinceye kadar (dînlerinden) ayrilacak degillerdi" (Âyet: 1-3). Buradaki "Münfekkîn", "Üzerinde bulunduklari seyden zail olup ayrilacak degillerdi" ma'nâsinadir [832].
"Hâlbuki onlar Allah'a, O'nun dîninde ihlâs sahibi muvahhidler olarak ibâdet etmelerinden, namazi

dosdogru kilmalarindan, zekâti vermelerinden baskasiyla emrolunmamislardi. En dogru dîn de bu idi"
(Âyet: 5);
buradaki "Kayyime", "Kaaime" (yânî "Sabit ve ayakta duracak olan ebedî dîn") ma'nâsmadir.
"Dînu'l-kayyime" terkibinde Allah, dîni müennes olan bir seye izafe etti [833].

482-...,... Su'be söyle dedi: Ben Katâde'den isittim; o daEnes ibn Mâlik(R)'ten, ki Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a hitaben:
— "Sübhesiz Allah bana Lem yekûnVllezîne kefeni sûresini sana karsi okumami emir buyurdu" dedi.
Ubeyy, Peygamber'e:
— Allah benim ismimi andi mi? diye sordu. Peygamber:
— "Evet andi" buyurunca, Ubeyy agladi [834].

483-.......Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S), Ubeyy'e hitaben söyle:
— "Allah bana sana karsi Kur'ân'i okumami emretti" dedi.
Ubeyy:
— Allah benim ismimi Sana açikça andi mi? diye sordu. Peygamber:
— "Allah senin ismini bana açikça söyledi" buyurdu. Bunun üzerine Ubeyy aglamaga basladi.
Katâde söyle demistir: Bana haber verildi ki, Peygamber, Ubeyy'e karsi "Lem yekûnVllezîne kefem min ehlVl-kitâbi" sûresini okumustur.

484-.......Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a:
— "Allah bana Kur'ân'i sana okumami emir buyurdu" dedi. Ubeyy:
— Allah benim ismimi Sana söyledi mi? dedi. Peygamber:
— "Evet (söyledi)" buyurdu. Ubeyy:
— Ben Âlemlerin Rabbi katinda anilmis mi oldum? dedi. Peygamber:
— "Evet" deyince, Ubeyy'in iki gözü yas akitti [835].

99- "Izâ zulziletfl-ardu zilzâlehâ" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

357- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"Kim zerre agirliginca bir hayir yapiyor idiyse onu görecek" (Âyet: 7).
'Evhâ lehâ", "Evhâ ileyhâ", "Vaha lehâ" ve "Vaha ileyhâ" ma'nâda birdir, deniliyor [836].

485-.......Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ebû Salih es-Semmânî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
— "Atlar su üç kimseye âid olur: Bir kimse için ecirdir, bir kimse için ihtiyâcina bir perdedir, bir kimse üzerine de bir günâhtir. At kendisi için ecir ve sevâb olan kimseye gelince, o atini Allah yolunda (cihâd için) baglamistir, atin bagim da bol otlu genis bir sahada veya çayirlikta uzatmistir. Bu bol otlu sahadan veya çayirliktan atin bu uzun ipinde iken yedigi her ot, sahibi için birer hasenedir, iyiliktir. Hele bir de atin ipi kopsa da sahlanarak bir veya iki yükseklik -yâhud bir iki mil kadar- nesât ile kossa, yerde tirnaklarinin biraktigi izleri ve onun gübreleri de sahibi için haseneler olur. Bir de hayvan bu arada bir nehre ugrayip da ondan içerse -sahibi sulamak istememis olsa bile- bu su da sahibi için haseneler, iyilikler olur. Iste cihâd için baglanan bu gaza ati, sahibi için büyük bir ecirdir.
Bir kimse de atini halka muhtaç olmamak, iffetini korumak için baglar da sonra bu kimse gerek hayvanlarin üzerindeki Allah hakkini, gerek arkalarina takatlerinden fazla yüklememeyi unutmazsa, bu at da o kimse için (fakirlige karsi) bir perdedir.
Bir kimse de atini ögünmek için, gösteris için ve müslümânlara düsmanlik için baglarsa, bu hayvan da onun üzerine büyük bir vizrdir".
Rasûlullah'a merkeblerden soruldu da, O:
— "Onlar hakkinda Allah bana her hükmü toplayici bir vecize olan su âyetten baska birsey indirmedi: Her kim zerre agirliginca bir hayir yapiyor idiyse onu görecek; kim de zerre agirliginca bir serr yapiyor idiyse onu görecek (Âyet: 7-8)" [837].

358- Bâb:

'Kim de zerre agirliginca serr yapiyor idiyse onu görecek" (Âyet: 8)

486-.......Ibnu Vehb söyle dedi: Bana Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber'e eseklerden soruldugunda söyle buyurmustur: "Esekler hakkinda bana her hükmü toplayici bir vecize olan su âyetten baska birsey indirilmedi: Her kim zerre agirliginca bir hayir yapiyor idiyse onu görecek, kim de zerre agirliginca bir serr yapiyor idiyse onu görecek" [838].

100- "Ve'1-âdiyâti" Sûresi [839]

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Mucâhid söyle demistir:
"Muhakkak insan, Rabb'ine karsi çok nankördür" (Âyet: 7); buradaki "el-Kenûd", "el-Kefûr" (yâni "Çok nankör") ma'nâsmadir. Söyle deniliyor:
"Fe-eserne bihi nak'an", "Derken orada bir toz yükseltenlere" ma'nâsmadir. "Li-hubbVl-hayri",

"Mal
sevgisinden dolayi"; "Le-sedîdun'\ "Pek cimridir"ma'nâsmadir. Ve cimri kisi için "Sedîd" ta'bîri söylenir.
"Gögüslerde ne varsa onlar da derlenip toparlandigi zaman" (Âyet: io); buradaki "Hiissile", "Ayrilip seçildigi zaman" ma'nâsmadir.

101- el-Kaaria Sûresi [840]

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"O gün insanlar yaygin pervaneler gibi olacak. Daglar atilmis renkli yünler gibi olacak" (Âyet: 4-5); buradaki
"KeH-ferâsVl-mebsûs", "Birbiri üzerine binen çekirge dalgalari gibi" demektir. Insanlar iste bunun gibi o gün bâzilari bâzilari içinde dolasir durur. "Ke'l-ihni'l- menfûsi", "Renkli yünlerin didilmisleri gibi".
Abdullah ibn Mes'ûd bu "KeH-ihni" lafzini "Ke's-sûfi* seklinde okudu.

102- "Eihâkumu't-tekâsuriT Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"Sizi çoklukla bobürlenis oyaladi, tâ kabirleri ziyaret edisinize kadar77 (Âyet: 1-2);
Ibn Abbâs:
'et-Tekâsur'% mallarda ve çocuklarda yapilan çokluk yarisidir, demistir [841].

103- "Ve'1-asri" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah 'in ismiyle

"And olsun asra ki, muhakkak insan kesin bir ziyandadir. Ancak îmân edenlerle güzel güzel amellerde bulunanlar, bir de birbirine hakki tavsiye ve sabri tavsiye edenler böyle degildir" (Âyet: 1-3).
Yahya ibn Ziyâd el-Ferrâ:
"el-Asr", "ed-Dehr"dir (yânî, âlemin baslangicindan son bulmasina kadar olan müddettir); -acibeleri ve ibretleri sâmil bulunmasi sebebiyle- Allah bununla yemîn etti, demistir [842].

104- "Veylun Li-Kulli Humezetin" Sûresi

Rahman ve Rahtm olan Allah'in ismiyle

"Arkadan çekistirmeyi, yüze karsi eglenmeyi ve ayiplamayi âdet edinen her kisinin vay hâline! Ki o, mali yigip tekrar tekrar sayandir. Mali hakîkaten kendisine ebedî hayât verecegini sanir o. Hayir. O, and olsun Hutame'ye atilacak. O Hutamefnin neydigini sana bildiren ne? O, Allah'in tutusturulmus bir atesidir ki, tirmanip yüreklerin tâ üstüne çikacaktir" (Âyet: i-7).]
Buradaki "el-Hutame", "Sekar" (el-Kamer: 48; el-Müddessir: 26-27) ve "Lazâ" (el-Leyl: 14; el-Maâric: 15)
gibi "AtesMin ismidir [843].

105- "Elem tere" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

"Rabbanin fil sahihlerini nasil ettigini görmedin mi?
O, bunlarin kötü plânlarini bosa çikarmadi mi? O bunlarin üzerlerine sürü sürü kuslar göndermedi mi? Ki bunlar onlara piskin tugladan taslar atiyorlardi. Derken onlari yenik ekin yapragi gibi yapiverdi" (Âyet: 1-5).]
Mucâhid: Buradaki "Elem tere", "Elem ta*lem" (yânî "Bilmedin mi?") ma'nâsinadir demistir. Yine Mucâhid:
Buradaki "Ebabil", "Alay alay, bölük bölük, birbiri ardinca, katar katar, toplu toplu kus sürüleri" ma'nâsinadir demistir [844].
Ibn Abbâs:
'Minsiccîl", "Senk" ile "Kil" kelimelerindendir, demistir [845].

106- "Li-iylâfi Kureysin" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah ‘in ismiyle
"KureysH emniyet ve selâmete, kis ve yaz kendilerini seyr ve seferde esenlige kavusturdugundan dolayi, su
BeyVin Rabb'ine ibâdet etsinler; onlari açliktan doyuran, kendilerine korkudan emînlik verendir O*' (Âyet: 1-4).
Mucâhid:
"Li-iylâfi Kureysin", "Kureys öteden beri bu yolculuklara ülfet edip alistilar da artik kista ve yazda yaptiklari bu seferler kendilerine mesakkat olmuyordu" demektir.
“Ve âmenehum", "Allah onlari kendi haremleri içinde her bir düsmanlarindan emîn kildi" ma'nâsinadir, demistir [846].
Sufyân ibn Uyeyne: "Li-iylâfi", "Kureys üzerindeki ni'metlerim sebebiyle alistirilmasindan dolayi" ma'nâsinadir, demistir [847].

[848]

107- "Eraeyte" Sûresî

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Dîni yalan sayam gördün mü? Iste yetimi siddetle iten, yoksulu doyurmayi tesvik etmeyen odur. Iste (bu vasiflarla beraber) namaz kilanlarin vay hâline ki, onlar namazlarindan gafildirler, onlar gösterisçilerin tâ kendileridirler. Onlar zekâti da men' ederler" (Âyet: i-7).]
Mucâhid söyle demistir:
Buradaki "Yedu'u'l-yetime", "Yetimi hakkindan siddetle def eder, iter" ma'nâsinadir. Bu ta'bîrin "Ittim" dernek olan "DaaVdan oldugu söylenir;
"O gün onlar cehennem atesine itilip kakilirlar" (et-ra: 13) kavlindeki "Yuda'ûne" de "Itilip kakilirlar" m a'n asmadir.
"Onlar namazlarinda sehvediddirler, yanilicidirlar",
"Oyalama, eglenicidirler -namazin ehemmiyetinden gaflet edip onu geregi gibi ciddî kilmayanlardir-*' ma'nâsinadir. ma'rûf olan iyilik cinsinin hepsidir. Arablar'in bâzisi: "el-Mâûn", "Su"dur, demistir.
Ikrime de: "Afâw/i"un en yüksegi, farz kilinmis olan zekâttir. En asagisi ise faydalanilacak seyleri âriyeten vermektir, demistir [849].

108- "Innâ a'taynâke'I-kevser" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Biz verdik sana hakikatte Kevser. Sen de Rabb'in için namaz kil, kurbân da kesiver. Dogrusu sana bugz edendir ebter" (Âyet: i-3).[850]
Ibn Abbâs:
"Sânieke", "Aduvveke" (yânî "Sana düsmanlik eden") m a'n âsinâdir, demistir.

487-.......Katâde tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) semâya yükseltildigi zaman (gördüklerini) anlatirken söyle buyurmustur: "Ben bir irmak üzerine götürüldüm. Onun iki taraf sahili, içleri bosaltilmis olarak hâlis inci kubbelerdi.
— Yâ Cibril, bu nedir? diye sordum. O da:
— Iste bu Kevser'dir! diye cevâb verdi" [851]

488-....... Isrâîl ibn Yûnus, Ebû Ishâk'tan; o da Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd)dan; o da Âise(R)'den tahdîs etmistir. Ebû Ubeyde: Ben, Yüce Allah'in "Biz hakikatte sana Kevser'i verdik" kavlinden sordum. Âise:
— Kevser muazzam bir irmaktir ki, Peygamberiniz(S)e bahsedilmistir. Onun iki taraf sahili üzeri, içi bosaltilmis hâlis incidir. Bu irmagin bardaklari yildizlar sayismcadir, dedi.
Bu hadîsi Zekeriyyâ ibnu Ebî Zaide, Ebu'I-Ahvas ve Mutarrif da Ebû Ishâk'tan rivayet etmislerdir.

489-.......Bize Ebû Bisr, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) Kevser hakkinda: O da Allah'in Peygamber'ine vermis oldugu hayirdir, demistir.
Ebû Bisr dedi ki: Ben, Saîd ibn Cubeyr'e:
— Insanlar Kevser'in cennette bir irmak oldugunu söylüyorlar, dedim.
Bunun üzerine Saîd ibnu Cubeyr:
— Cennette bulunan o nehir de Allah'in kendi Peygamber'ine vermis oldugu hayirdandir, dedi [852]

109-"Kul yâ eyyuha'l-kâfirûne" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah *m ismiyle

"Deki:
Ey kâfirler, tapmam sizin taptiginiza Siz ki tapmiyorsunuz benim taptigima Ben de tapici degilim sizin taptiginiza Size dîniniz, bana dînim " (Âyet: i-g)
(-Mehmed Akif-) [853]

Burada "Sizin dîniniz size", yânî "Küfr size"; "Benim dînim de bana", yânî "Islâm dîni de bana"dir, Duyuruluyor. Yüce Allah burada "Dînî" seklinde asliyle söylemedi. Çünkü bundan önceki âyetlerin sonlari hep nûn harfiyledir. Âyet sonlarinin birbirine uygun olmasi için "Dînf'nin sonundaki yâ zamîri hazf edilmistir. Nitekim su âyetlerde de "Yehdîn" ve
"Yesfîn" seklinde böyle yâ zamîrini hazf ile söylemistir:
"(O Rabb) ki beni yaratan ve bana dogru yolu gösterendir. Bana yediren, bana içiren O'dur. hastalandigim zaman bana sifâ veren O'dur. Beni öldürecek, sonra beni diriltecek olan O dur"
(es-Suarâ: 78-81).
Baskasi da (yânî Ferrâ'dan baskasi da) söyle dedi: Ben, simdi sizin ibâdet etmekte bulundugunuz seylere ibâdet etmem. Ömrümden kalan süre içinde de tapmakta olduklariniza tapmam için yaptiginiz çagrida da sizlere icabet etmem. Sizler benim ibâdet etmekte olduguma ibâdet ediciler degilsiniz. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onlar hakkinda söyle buyurmustur:
“... And olsun sana Rabb'inden indirilen (bu Kur'ân) onlardan birçogunun taskinligini ve gâvurlugunu artiracaktir. O hâlde o kâfirler güruhuna karsi gamlanma" (ei-Mâide: 68) [854]

110- "Izâ câe nasrullâhi" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle
"Allah'in nusrati ve fetih gelince, sen de insanlarin fevc fevc Allah'in dînine gireceklerini görünce, hemen
Rabb 'ini hamd ile tesbih et, O 'nun magfiretini iste. Sübhesiz ki, O tevbeleri çok kabul edendir" (Âyet: i-3). [855]

490-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) kendisine "Izâ câe nasrullâhi ve H-fethu *" indikten sonra kildigi her namazda muhakkak "Subhâneke Rabbena ve bi-hamdike, Allâhumme'gfir /?" derdi.

491-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) rukû'unda ve sucûdunda "Subhâneke'ttâhumme Rabbena ve bi-hamdike, Allâhumme'gfir IV sözlerini söylemeyi çok yapar olmustu. Rasûlullah bunu çok söylemekle * (Rabb 'ini hamd ile tesbih et ve O yndan magfiret iste"

âyetindeki Kur'ân emrini yerine getiriyor, onunla amel ediyordu [856].

359- Bâb:

'Sen de insanlarin fevc fevc Allah'in dînine gireceklerini görünce" (Âyet: 2).

492-....... Bize Abdullah ibni Ebî Seybe tahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibn Mehdî, Sufyân es-Sevrî'den; o da Habîb ibnu Ebî Sâ-bit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs'tan tahdîs etti. Umer (R) Bedir ihtiyarlarina, Yüce Allah'in ftîzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu" kavlinden sordum. Onlar:
— Bu, sehirlerin ve saraylarin fethidir, dediler. Umer:
— Sen ne dersin ey Abbâs oglu? diye sordu. Ben Ibn Abbâs da:
— Bu, Rasûlullah'm ecelidir -yâhud: Muhammed için beyân edilmis bir meseldir- ki, bununla nefsinin vefat edecegi kendisine bildirildi, dedi [857].

360- Bâb:

"Sen de hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh et ve O'nun magfiretini iste. Sübhesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir" (Âyet: 3).
Allah, kullara magfiret ve tevbe kabul etmege çok dönücü demektir. Insanlardan olan "Tevvâb" ise, "Islemis oldugu günâhtan çok tevbe edici ma'nâsinadir.

493-.......Ebû Avâne, Ebû Bisr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Umer beni Bedir ihtiyâr-Iariyle beraber kendi meclisine girdirirdi. Buna bâzisi içerlemis gibi:
— Bunu niçin bizimle beraber aliyorsun? Bizim onun kadar ogullarimiz var? demisler.
Umer de:
— O bildiginiz sebebden (yânî o, sizin de bildiginiz ilim sahibi kimselerden oldugu için meclisime aliyorum), demis.
Günün birinde Umer, Ibn Abbâs'i yine çagirdi da, Bedir ihti-yârlariyle beraber meclisine girdirdi. Sonra anladim ki, o gün Umer beni onlara göstermek için çagirmis.
Umer:
— Yüce Allah' in ' 'Izâ câe nasrullâhi ve 1-fethu" kavli hakkinda ne dersiniz? diye sordu.

Bâzilari:
— Bize nusrat ve fetih verildigi zaman Allah'a hamd etmemiz ve magfiret dilememiz emrolundu, dediler.
Bâzilari da sükût etti, birsey söylemedi. Umer bana:
— Sen de mi böyle söylüyorsun ey Abbâs oglu? dedi. Ben:
— Hayir, dedim.
— Ya ne diyorsun? dedi. Ben:
— O, Rasülullah'in ecelidir. Allah bunu kendisine bildirdi de: "Allah 'in nusrati ve fetih geldigi zaman ", iste bu Sen'in ecelinin alâmetidir. "Artik Rabb Hne hamd ile tesbîh et ve O'ndan magfiret iste. Sübhesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir" buyurdu, dedim.
Umer de:
— Benim bilmekte oldugum da ancak senin söylemekte oldugun seydir, dedi [858].

111- "Tebbet yedâ Ebî Lchebin ve tebbe' Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"Ebû LehebHn iki eli kurusun, kendisi de kurudu" (Âyet: 1).
"Fir'avn'in düzeni baska degil, ancak hüsranda idi"
(ei-Mümin: 37>; buradaki "Tebâb", "HüsrârTdir.
"Onlara biz zulmetmedik, fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Binâenaleyh Allah'i birakip taptiklari (yalanci) tanrilar, Rabb Herinin (azâb) emri geldigi zaman, onlara hiçbir fâide vermedi, ziyanlarini artirmaktan baska birsey yapmadi" <Hûd: ioi>; buradaki "Tetbtb", "Tedmîr" (yânî "Yok etmek, helak etmek") manasinadir [859].

494-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: "En yakin hisimlarini (ve onlardan ihlâsa erdirilen cemâatini) inzâr et" (es-suarâ: 214) âyeti inince, Rasûlullah (S) çikip Safâ'ya yükseldi ve:
— "Yâ sabâhâh! -Ey Kureyst Buraya geliniz! Büyük bir is karsisinda bulunuyorsunuz!-" diye nida etmisti.
Kureys:
— Bu kimdir? dediler de Peygamber'in yanma toplandilar.
Peygamber onlara:
— "Ne dersiniz? Ben size 'Su dagin arkasindan birtakim atlar çikacak' diye haber versem, sizler beni dogrular misiniz?" buyurdu.
— Biz sende bir yalan tecrübe etmedik, dediler. Peygamber (S):
— "Öyleyse ben sizlere siddetli bir azabin önünde bir uyanayim " buyurdu.
Ebû Leheb:
— Yazik sana! Bizi buraya bunun için mi topladin! dedi, sonra kalkti.
Bunun üzerine "Tebbet yedâ EbîLehebin ve tebbe kad tebbe" sûresi indi.
el-A'mes o gün bu âyeti bu sekilde okumustur [860].

361- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

'Ona ne mali, ne kazandigi faide vermedi (Âyet: 2)

495-.......el-A'mes, Artir ibnu Murre'den; o da Saîd ibnu Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs(S)'tan söyle tahdîs etti: Peygamber (S) Mekke içindeki Bathâ'ya, seyl yerine dogru çikti ve oradaki tepeye (yânî Safa Tepesi'ne) yükseldi. Akabinde:
— "Yâ sabâhâh! -Ey Kureys! Buraya geliniz! Büyük bir is karsisinda bulunuyorsunuz!-" diye seslendi.
Bunun üzerine Kureys, Peygamber'in yanina toplandilar. Peygamber:
— "Re'y edip düsündünüz mü? Eger ben size, düsman sizi ya sabah baskinina yâhud aksam baskinina ugratacaktir diye söylesem, beni dogrular, tasdik eder misiniz?" diye sordu.
Kureys:
— Evet (dogrular, tasdîk ederiz), dediler. Peygamber:
— "Öyle ise ben sizi siddetli bir azabin önünde bir korkutucu, bir uyariciyim" dedi.
Bu söz üzerine Ebû Leheb:
— Bizi bunun için mi topladin? Yazik sana! dedi. Akabinde Azîz ve Celîl Allah: "Ebû Leheb *in iki eli kurusun.,." sûresini sonuna kadar indirdi [861].

362- Bâb: Yüce Allah'in Su Kavli:

"O alevli bir atese girecek" (Âyet: 3).

496-.......el-A'mes tahdîs edip söyle demistir: Bana Amr ibnu Murre, Saîd ibn Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Ebû Leheb:
— Yûh sana! Bizleri bunun için mi topladin? demis, bunun üzerine "Ebû Leheb yin iki eli kurudu... " sûresi inmistir [862].

363- Bâb:

"Karisi da, odun hammâli olarak". Mucâhid: "Odun hammâli olarak", "Kogucu, ötekine berikine söz götüren fesâdci kadin" ma'nâsinadir, demistir.
"Boynunda bükülmüs bir ip de oldugu hâlde" (Âyet: 4-5).
"Mesed", Mukl agacinin lifinden bükülmüs ipe denilir. O da (âhirette) ateste takilacak olan zincirdir [863].

112- "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

"De ki: O Allah'tir, bir tektir. O Allah'tir, sameddir,

O dogurmamistir ve dogurulmamistir. Hiçbirsey O'nun dengi degildir" (Âyet: i-4) [864]
"Vâhid" ma'nâsina olan "Ahad" lafzi, ulamada tenvînlenmez, deniliyor.

497-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle demistir: "Yüce Allah söyle buyurdu: Âdem oglu beni yalanladi, hâlbuki beni yalanlamak ona yakismazdi. Bâzisi da bana sövdü, hâlbuki bana sövmek ona yakismazdi. Âdem oglunun beni yalanlamasina gelince: Beni ilk defa yarattigi gibi, Allah beni öldükten sonra tekrar yaratamaz sözüdür. Hâlbuki ilk yaratma, benim üzerime ikinci defa yaratmaktan daha kolaydir. Âdemoglunun bana sövmesine gelince: Allah bir çocuk edindi sözüdür. Hâlbuki ben ahadim, samedim, dogurmadim ve dogurul-madim ve hiçbir kimse benim dengim olmamistir" [865].

364- Bâb: Yüce Allah'in: "O Allah Sameddir" Kavli

Arablar, seriflerine "Samed" ismi verirler. Ebû Vâil: O, efendiligi kendisinde son bulan seyyiddir, demistir [866].

498-....... Bize Ma'mer ibn Râsid, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle dedi: "-Allah buyurdu:- (Bâzi) Âdem oglu beni yalanladi. Hâl-buki ona yakismazdi. Ve yine o bana sövdü. Hâlbuki sövmek ona yakismazdi. Beni yalanlamasina gelince: Benim onu ilk evvel yarattigim gibi yeniden yaratmayacagimi söylemesidir. Amma bana sövmesine gelince: 'Allah çocuk edindi' sözünü söylemesidir. Hâlbuki ben o samedim ki, dogurmadim, dogurulmadim ve hiçbir kimse benim dengim olmamistir".

365- Bâb:

'O dogurmamistir, dogurulmamistir ve hiçbirsey O'nun dengi degildir" (Âyet: 3-4).

'Kufuen", "Kefîen", "Kifâen" bir ma'nâyadir [867]

113- "Kul eûzu bi-Rabbi'I-felâk" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

'De kUSabâhhn RabbHne siginirim, yarattigi seylerin serrinden; karanligi çöküp bastigi zaman gecenin serrinden, dügümlere üfürenlerin serrinden. Ve hased edenin hased ettigi zaman serrinden" (Âyet: 1-5)] [868].
Mucâhid söyle demistir: "el-Felâk", "es-SabuhM (yânî "Sabah"); "Gâsik", "Gece"; "Izâ vakabe", "Günesin batmasi" ma'nâsinadir. "O, sabahin ayrilmasindan ve sabahin açilmasindan daha açiktir" denilir. Herbir seyin içine girdigi ve karanlik bastigi zaman "Vakabe" denilir.

499-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdete (ibnu Ebî Lubâbe)'den tahdîs etti ki, Zirr ibnu Hubeys söyle demistir: Ben Ubeyy ibn Ka'b'a Muavvizeteyn'den sordum. Ubeyy ibn Ka'b (R) söyle dedi: Ben de RasûIulIah(S)'a sordum da O:
— "(Cibril'in diliyle) bana bu iki sûre söylendi, ben de size söyledim" buyurdu.

Ubeyy: Iste biz de Rasûlullah'in söyledigi gibi okuyup söylüyoruz, dedi [869].

114- "Kul Eûzu Bi-Rabbi'n-Nâsi" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

"De ki: Siginirim RabbHne nâsin, Melik'ine nâsin, îlâhhna nâsin, serrinden o vesvâsin ki, fiskos eder bagrinda nâsin, gerek cinnden olsun, gerekse nâstan" (Âyet: 1-6) [870].
Ibn Abbâs'tan, söyle dedigi zikrolunuyor:
"el-Vesvâs" sudur: Çocuk doguruldugu zaman, seytân onu geriletir, sindirir. Azîz ve Celî! Allah anildigi zaman seytân gider, Allah'in anilmadigi zaman ise onun kalbinde sabit olup kalir.

500-.......Bize Abdetu'bnu Ebî Lubâbe, Zirr ibn Hubeys'ten tahdîs etti. Ve yine bize Âsim tahdîs etti ki, Zirr söyle demistir; Ben Ubeyy ibn Ka'b'a sordum da:
— Yâ Ebâ Munzir! Kardesin (ve ilim yoldasin) Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle söyle sözler söylüyor (yâni "Kul eûzu bi-RabbVl-felâk"ve *'Kuleûzu bi-RabbVn-nâsi" sûreleri Kur'ân'dan degildir, diyor). Sen ne dersin? dedim.
Ubeyy bana cevâb verip söyle dedi:
— Bu iki sûreyi ben de RasûlulIah(S)'a sordum. Cevâb olarak bana: "Bunlar Kur'ân'dandir, oku! denildi. Ben de okudum" buyurdu.
Ubeyy:
— Iste biz de Rasûlullah'in okuyup söyledigi gibi okuyoruz, dedi [871].

Rahman ve Râhîm olan Allah'in ismiyle
Ey Rabb 'im! Bana bir hüküm ihsan et ve benisâlihler zümresine kat. Sonrakiler içinde bana bir sadâkat dili -zikr cemîl- tahsis eyle! Benî naîm cennetinin vârislerinden kil (es-Suarâ; 82-84).
Ey Rabb 'imiz! Bizim günâhlarimizi ve isimizdeki israfimizi magfiret eyle, ayaklarimizi sabit kil ve kâfirler güruhuna karsi bizlere yardim et! (Âlu Imrân: 147).
Ey Rabb'imiz! Bizlere eslerimizden ve zürriyetlerimizden gözler bebegi olacak (iyi insanlar) ihsan et! Bizi takva sahihlerine rehber kil! (el-Furkaaan: 74).
Ey Rabb 'imiz! Bize ve îmân ile daha önden bizi geçmis olan (dîn) kardeslerimize magfiret buyur ve îmân etmis olanlar için kalblerimizde bir kin tutturma!
Ey Rabb 'imiz! Sübhesiz ki, Sen çok magfiret edicisin, çok merhamet eyleyicisin! (el-Hasr: 10).
Ey Rabb'imiz! Bize dünyâda da bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi o ates azabindan koru! (el-Bakara: 201).

Ey Rabb'imiz! Hesâb ayaga kalkacagi gün bana, ana ve babama ve bütün îmân edenlere magfiret eyle! (tbrâhîm: 41).
Galebe sahibi Rabb Yn onlarin isnâd etmekte olduklari vasiflardan yücedir, münezzehtir, gönderilen bütün peygamberlere Selâm ve Âlemlerin Rabb'i olan Allah'a hamd olsun! (es-Sâffât; 180-181).

—

---

[1]
Buhârî râvîierinden Ebû Zerr el-Herevî ile Ebû'1-Vakt nüshalarinda kitâb basligi böyle "Kitâbu Tefsîri'l-Kur'ân" seklinde gelmistir. Baskalarinda ise muzâ-fun ileyh olan "Kur'ân" hazfedilip, ondan ivaz olarak "Tefsîr" kelimesi ma'rîfe kilinmistir. Bu sonuncularda Besmele de unvandan sonraya konulmustur.
Tefsîr, lügatte beyândan ibarettir. Istilahta Tefsîr, Kur'ân nazminin medlullerini açmaktir. Tefsîr ile Te'vîl bir ma'nâya midir? denilip: Tefsîr, muradin lafizla beyâni; Te'vîl ise muradin ma'nâ ile beyânidir denilmistir.
[2]
Bu, Besmele'nin tefsiridir. Besmele, FâtIha'dan bir cüz' ve bir âyet oldugunu kabul edenlere göre Besmele, Kur'ân'm ilk âyeti oldugu için, müellif Buhârî Kur'ân Tefsîri'ne Besmele ile baslamistir. Fakat asil zât ismi olan ve.bu ikisinden önce bulunan "Allah" ismi hakkinda sükût etmistir. Rivayet ilminin bayrak-dâri olan Buhârî, Rabb'in zâtini Idrâk ve ihatadan âciz olan bilgi vâsitamizin bu ismin mâhiyetini ta'yîn hususunda da hayrette olduguna kanâat ederek sükût etmis ve lisân âlimlerinin bu kelime hakkindaki sözlerinden hiçbirisine isaret etmemistir. Yüce Allah'in zâtini idrâkten acz ile hâsil olan sükût, nasil en derin bir idrâk is'âr ederse, mübarek hass isminin mâhiyetini anlamaktan âciz kalarak sükût etmek de kemâlli bir belâgatle derin bir hayranlik ifâde eder. Bu sebeble âlimlerinin cumhuruna göre "Allah " ismi ne türemistir, ne de nakledilmistir. O dogrudan dogruya VâcIbu Taâlâ'mn-zâtina mahsûs isim olmustur: >'... O'nun hiçbir adasi oldugunu bitir misin?" (Meryem: 65) âyetindeki inkârî istifham ile, bunun baska bir varliga isim yapilmadigi tesbît edilmistir.
"Rahman"ve "rtaAfm"inbir ma'nâya olmasi bir kökten, yânî "Rahmet" masdarindan türemis olmalari bakimindandir. Yoksa faîl sigasi mübalaga sîga-larindandir, ma'nâsi fail ma'nâsmdan ziyâdedir. Bazen faîl sîgasi müsebbehe sifat ma'nâsma da gelir, bunda sirf failin hilâfina sübûta delâlet etmesinden dolayi yine ma'nâ ziyâdeligi Vardir. Çünkü fail vezni hudûsa delâlet eder...
[3]
Fatiha Sûresi'ne bu sebeble "Ümmü'l-Kur'ân" denilmesi, Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân adli eserinin basinda tesbît ettigi görüsüdür. FâtIha'ya baska isimler de verilmistir; her biri bir hususiyeti ifâde eder: Ümmü'l-Kur'ân, çünkü bu sûre, diger sûrelerin asli ve mensei, yânî kökü ve tohumu gibidir ve birseyin asil ve menseine "Ümra" denilmesi meshurdur. Fatiha, Kur'ân'm mebde1 ve meâda dâir hikmetlerini, amelî hükümlerini, esâs maksadlarmi ve muhtevasinin asillarini içine alan belîg bir Özetidir. Ayni sebeblerden dolayi "el-Vâ/iye", "el-Kâfiye", "el-Kenz" isimleri de verilir. "el~Seb'u'l-Mesâni"(el-Hicr. 87), "es-Salât", yânî Nâmâz Sûresi: Çünkü Fâtiha'siz namaz yoktur. Her namazda en az iki kerre okunur. Sükür Sûresi, Dua Sûresi, Sifâ veya Sâfiye Sûresi, istemeyi ögretme Sûresi ki, bunda suâl ve duanin istemenin sarti, edebi, istenenin en mükemmeli pek belîg bir surette ögretilmistir.
Burada Buhârî "Mâliki yevmi'd-dîn "deki "Dîn " kelimesinin ceza ve karsilik ma'nâsina oldugunu ve âyetin ma'nâsi "Ceza gününün mâliki" demek oldugunu bildirmistir. Bundan sonra"Dfn"'m hesâb ma'nâsina da geldigini el-Mâûn: 1 ve el-lnfitâr: 9. âyetleriyle, "Medîntn" kelimesinin de el-Vâkia: 86. âyetinde bu ma'nâya geldigine isaret etmistir.
"Dîn" kelimesi Arabça'da kaza, siyâset, tâat, âdet, hâl, kahr... ve bütün bunlarla alâkali ve hepsine dayanir ve ölçü olan millet ve seriat ma'nâlanna da gelir.
[4]
Bu hadîste Fatiha Sûresi "es-Seb'u'l-Mesâni" ve "Büyük Kur'ân" adiyle adlandirilmistir. Seb', yedi sayisinin adidir. Fatiha da ittifakla yedi âyettir. el-Mesâni de Mesnâ'mn cem'idir ki, çift ve tekrarlanan demektir. Kur'ân'da da bu isimle adlandirilmistir. "Andolsun ki, biz sana (namazin her rek'atinde) tekrarlanan yediyi ve su Büyük Kur'ân'i verdik" (el-Hicr: 87).
Bu Ebû Saîd el-Muallâ hadîsi, es-Seb'u'l-Mesâni ile el-Fâtiha Sûresi mu-râd olundugunda nassdir, kuvvetli bir delildir.
et-Tûrbestî söyle demistir: Eger, Kur'ân'in es-Seb'u'l-Mesâni üzerine atfi nasil sahîh olur? Çünkü bu caiz olmayan seylerdendir, denilirse, biz deriz ki: Bu öyle degildir. Bu ancak bir seyin iki vasifla zikrinden ibarettir ki, bu iki vasiftan biri digeri üzerine atfedilmistir. Takdir söyledir: Biz sana es-Seb'u'1-Mesâni ve Büyük Kur'ân denilen sûreyi verdik, yânî bu iki vasfi toplayan sûreyi verdik demektir (Kastallânî).
[5]
Ahmed ibn Hanbel ile îbn Hibbân, Adiyy ibn Hâtim'den; Peygamber (S): "el-Magdûbialeyhim, Yahudiler'dir. Vela'd-dölltn ise Hnstiyanlar'dir" buyurdu diye rivayet etmislerdir... Ibnu Ebî Hatim: Ben müfessirler arasinda bu hususta hiçbir ihtilâf bilmiyorum, demistir. es-Suheylî de: Bunun sahidi Yüce Allah'in Yahudiler hakkindaki "Gadâb üstüne gadâba döndüler'" (el-Bakara: 90), Nasârâ hakkindaki: "Bundan evvel hakîkaten hem kendileri sapmis, hem bir çogunu saptirmis ve dümdüz yoldan ayrilip sapagelmis bir kavmin hevâsina uymayin (el-Mâide: 77) kavlidir, demistir.. (Fethu'l-Bâri).
[6]
Hadîsin bâb basligina uygunlugu meydandadir.
Bu hadîsin iki sened ile Ebû Hureyre'den gelen iki rivayeti Namaz Kitabi, "Imâmin Âmîn demeyi açiktan söylemesi bâbi"nda geçmisti. Müslim ile Buhâ-rî'nin baska yerdeki diger rivayetlerinde "Çünkü melekler de Âmîn derler" ziyâdesi vardir. Bu ziyâde, kelâmin ma'badine illet olmus olur. Âmîn orada da bildirildigi gibi "Böyle olsun" yâhud "Kabul et" yâhud "Ümîdimizi bosa çikarma" ma'nâsma îbrânî veya Süryânî bir lafizdir ki, herhangi duadan sonra, o duânm içindekileri icmâlen ve te'kîden tekrar taleb etmeyi ifâde eder. Bu, duâ edene göredir. Duayi dinleyen kimsenin "Âmîn "demesi ise talebe, yânî Istenen seylere istirak etmeyi ifâde eder.
[7]
Ebû Zerr nüshasinda "Rahman Rahîm Allah'in adiyle. el-Bakara Sûresi" seklinde gelmistir. Yânî bu, el-Bakara Sûresi hakkinda gelen tefsirlerin beyânidir. el-Bakara Sûresi hicretten sonra ilk inen sûredir. Bununla beraber bütün Kur'-ân'in en son inen "Öyle bir günden sakinin ki, hepiniz o gün Allah ya döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandigi tastamam verilecek, onlara haksizlik edilmeyecektir'* (el-Bakara: 281) âyeti de bundadir. Demek ki Medine'de ilk inmeye baslayan ve en sonra tamamlanan sûre budur. Âyetleri Kûfeliler'in sayiminda 286, Basrahlar'in sayiminda 287, Hicâzhlar'm sayiminda 285, Sâmlilar'in sayinimda 284'tür. Bu sayim ihtilâfi, kiraatte oldugu gibi, bâzi âyet baslarinda rivayetin taaddüdündendir... Kelimeleri 6120, harfleri 25.500'dür.
[8]
Hadîsin basliga uygunlugu "Sana herseyin isimlerini ögretti" sözündedir. Bu-hârî bunu burada iki ayri senedle getirmistir. Bu hadîsin bir rivayetini Tevhîd Kitâbi'nda da getirmistir. Müslim de îmân'da getirmistir.
"Âdem'e bütün isimleri ögretti" sözü, ya o isimleri Allah kendi vaz' edip Âdem'in ruhuna naks ve ilham etti veya Âdem'e bunlari lüzumunda vaz'edip kullanacak husûsî bir istî'dâdi hâiz bir rûh nefyini takdir etti, demektir ki, evvelki zahir, ikinci muhtemeldir. Ta'lîm ile, yânî ögretmek ile bildirmek herkesin bildigidir; bundan Âdem'in, asli lisân olan isimleri birdenbire bir i'lâm ile bilmis olmayip, terbiye sirri hükmünce bir istî'dâd ile az-çok bir tedrîc içinde belleyecegi anlasilir... (Hakk Dîni, I, 308-309).
[9]

Müellif Buhârî bu unvansiz baslik altinda el-Bakara Sûresi âyetlerinde gelen bâzi kelime ve terkîblerin tefsirlerini nakletmistir. Bunlar yazilma sirasina göre söyledir;
el-Bakara: 10. âyetteki "Ilâ seyâttnihim" terkibine isaret edip, Mücâhid'in bunu metindeki gibi tefsir ettigini bildirmistir. Keza 19. âyetin sonundaki "Mu-hîtun bVl-kâfirîn"cümlesini "Allah onlari toplayacaktir" seklinde; 138. âyetteki "Stbgatu'ilâhî" terkibini "Allah'in dîni" seklinde; 45. âyetteki "Ale'l-hâsiîn" terkibini "Gerçek mü'minler üzerine" seklinde; 63. âyetteki "Bi-kuvvetin " terkibine isaret edip, Mucâhîd'in bunu da "Içindekilerle amel ederek" seklinde tefsir ettigini bildirdi.
10. âyetteki "Fî kulûbihim marad" cümlesine isaret edip, Ebû'I-Âliye'nin bu "Marad" (yâhud: "Maraz'*) kelimesini "Sekk" yâni "Sübhe" ile tefsir ettigini bildirdi.
Buhârî: "Biz onu hem önündekilere, hem ardindakilere ibret verici bir ceza ve takvaya erenlere de bir ögüt yaptik" mealindeki 66. âyetine isaret ettikten sonra, bundaki "Ve mâ halfehâ" terkibini "Hayâtta kalan insanlar için bir ibret yaptik" seklinde tefsir etti. Ebû'l-Âliye de böyle tefsîr etmistir.
71. âyete Isaret edip, bundaki "Lâ siyete" kelâmini "Lâ beyaza"; yânî"Hiç beyaz yok" diye tefsîr etmistir.
Ebû'l-Âliye'den baskalari (yânî Ebû Ubeyd el-Kaasim ibn Sellâm ile Ebû Ubeyde Ma'mer ibnu'l-Müsennâ) da 49. âyetteki "Yesûmûnekum sûe'l-azâbi" cümlesinin tefsirini "Onlar sizleri azabin en kötüsü içinde evirip çeviriyorlardi" seklinde söylediler.
"Iste bu makaamda nusrat ve hâkimiyet, hakk olan Allah'indir. Sevâbca da hayirli, akibetçe de hayirlidir" (el-Kehf: 44) âyetine isaret edip, Ebû Ubeyde'-nin vâv'in fethâsiyle "Velayet "in "Rubûbiyet", yânî besleyicilik, terbiyecilik, mâlikiyet ve sâhibiyet; vâv'in kesresiyle olan "Vilâyet "in Ise emirlik, yânî beylik ve buyuruculuk ma'nâsmadir dedigini; el-Bakara: 61. âyetteki "Fûmihâ"nm tefsirine isaret edip, bâzi müfessirlerin yenilmekte olan taneli bitkilerin hepsinin "Fûm " demek oldugunu söylediklerini -bâzi müfessirlerle Atâ ile Katâde'yi kas detmistir. Çünkü el-Ferrâ bu ikisinden "Fûm"u böyle tefsîr ettiklerini nakletmistir-; yine ayni 61. âyetteki "Vebûâ bi-gadabin mine'llâhi"yi Katâde'-nin "Döndüler" dîye tefsîr ettigini; Katâde'den baskalari, yânî Ebû Ubeyde, el-Bakara: 89. âyetindeki "Yesteftihûne "yi "Meded ve nusrat Ihtiyorlardi" diye tefsîr ettigini bildirmistir.
Müteakiben el-Bakara: 102. âyetinin sonundaki "Onlar kendilerini cidden ne kötü sey mukaabilinde sattiklarini bilmis olsalardi" fikrasinda bulunan "Serav" fiilini "Sattilar" seklinde tefsîr ettigini bildirmistir.
Sonra Buhârî, el-Bakara: 104. âyete isaret edip, Allah'in bu âyette mü'-minleri, sözleri ve fiillerinde kâfirlere benzemelerinden nehyettigîni bildirmistir. Yine el-Bakara: 48, 122'de aynen tekrarlanmis olan âyete isaret edip, bunlardaki "Lâ teczî" fiilini "Lâ yugnî" (yânî: Fayda vermez) seklinde tefsîr etmistir. Ebû Ubeyde de böyle tefsîr etmistir.
Keza el-Bakara: 168, 208. âyetlere Isaret edip, buradaki "HutuvâtVs-Seytâni" terkibini "Seytânin Izleri" seklinde tefsîr etmistir. Buhârî nihayet el-Bakara: 22. âyetini de bundan sonra zikrettigi hadîse bir hazirlik olmak üzere getirmistir. Azîz ve Celîl olan Allah evvelâ mü'min, kâfir, münafiklardan olan bütün insanlara: "Ey insanlar sizi de, sizden Öncekileri de yaratan Rabb'inize ibâdet ediniz... " (el-Bakara: 21) âyetiyle hitâb etti. Sonra da kâfirlere ve münafiklara: "... Ohâlde kendiniz bilip dururken, Allah'a esler kosmayin"(eI-Bakara: 22) diye hitâb etti (Ibn Hacer ve Aynî).
[10]
Buhârî bu hadîsi bundan önceki âyete uygun olarak zikretti. Âyetteki "Endad" Nidd'in cem'idir. "Misi" ve "Emsal" gibi vezin ve ma'nâlan birdir.Âyetteki "CaV" fiili, Allah'a hangi seyden olursa olsun misil tasavvur etmenin uydurma olacagini, hakk olmayip bâtil olacagini gösterir.
Hadîste Peygamber "Allah'a bir misiluydurmandir"günâhini en önde saydi. Çünkü bu günâhlarin en büyügüdür. Yüce Allah "Allah'a ortak kosmak elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân: 13) buyurmustur. Peygamber bundan sonra metindeki diger büyük günâhlari siralamistir. Bunlarin kötülükleri ve insanliga zararlari meydandadir.
[11]
Bâzi nüshalarda bu âyetle bundan önceki âyetin basinda "Bâb" vardir.
Tîh sahrasinda Isrâîl ogullan'na gönderilen rizklar kudret helvasi ve bildircin kusudur. Yüce Allah o vakit bu kavme verdigi ni'metleri bu âyetlerde arka arkaya siralayip, bunlari hatirlamalarini emretmektedir.
[12]
Ibnu Beytâr Câmi'u'l-Edviye ve'l-Agdiye adli müfredatinda: Kem'e dali ve yapragi olmayan toparlak bir nebattir. Rengi kirmizimsidir, beyaza meyleder. Bahar mevsiminde biter. Çig ve pismis olarak yenir. Suyu en iyi göz ilâcidir, demistir. Hadîste bunun kudret helâvis nev'Inden oldugu zikredilmistir. Bununla ekilmeden ve kul emegi karismadan, Allah tarafindan külfetsiz meydana gelen bir ilâhî ni'met olmasi iade edilmistir.
[13]
Hatt, bir seyi asagiya almak ve arkadan yük indirmek demek oldugundan, "Hitta" bir nevi' indiris demek olur ki, husûsî bir tarzda yükü yikmak veya boyunlarindaki vebali Indirmek karar ve duasini ifâde eder... Yânî nüzul kararini veriniz ve günâhlariniza istigfar ediniz demek olur. Ve bütün asere kiraatlerinde Hitta merfû okunur. Binâenaleyh müfred degil, mahzûf bir mübtedânin haberi olarak "isimiz hittadir" takdîrinde bir cümledir...
[14]
Hadîsin âyetle alâkasi meydandadir. Isrâîl ogullari'na uzun, günahli çöl hayâtindan kurtulup Kudüs'e hareketleri emrolundugunda, sehre girerken kapisi önünde dîndârâne bir tevazu' ile girmeleri ve kapi önünde Hitta diyerek tevbe ve istigfar etmeleri de emredilmisti. Onlar bu iki emri de tersine alarak, hadîste bildirildigi sekilde girmislerdir. Böylece Allah'in bir ni'metine daha nankörlük etmislerdi.
[15]
Âyetin tamâmi bir sonrakiyle birlikte metin içinde verildi.
Ibn Cerîr söyle dedi: Bu âyetin te'vîlinde ilim ehli ittifak etmislerdir ki, o da, Isrâîl ogullari Cibril'in kendilerine düsman, Mîkâîl'in de dostlari oldugunu iddia ettikleri zaman, onlara cevâb olarak inmistir (Kastallânî).
[16]
Ibn Abbâs'm âzâdlisi îkrime: Cebre, Mîke ve Serâfi, abd yânî kul ma'nâsinadir; "//" ise Allah'tir demistir. Bununla "Cebrâîl"deki "Cebre"y\, "Mîkâîl"deki "Mîke"yi ve "Isrâjîl"de\d "Serâfi" lafizlarinin her üçünün de abd ma'nâsina geldigini, bunlarin her üçü de "Abdîl" yâm "Abdullah" demek oldugunu söylemis oluyor (Kastallânî).
Bu kelimeler çesitli sekillerde hemze ile de, ayn ile de telâffuz edilmislerdir ... (Aynî).
[17]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun biraz degisik bir rivayeti Ma-gâzî'den önce 50. bâbda ve Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da da geçmisti.
[18]
Bu âyetteki "uLj= Nense7m" fiili, birinci nün ile sîn'in fethalan ve bundan sonra sakin bir hemze ile okunmustur. Bu, "Geri birakmak" ma'nâsina olan Nese've Nesi'e"den alinmistir. Bunu Ibn Kesîr ile Ebû Amr böyle okumuslardir. Metinde Buhârî de bu kiraati almistir. Elimizdeki Mushaflarda Âsim kiraati üzere " i4_L; =Nunsihâ" seklindedir. Bu, "Unutturmak" ma'nâsina olan "însâ"da.n alinmistir. Gönüllerden ve hafizalardan gidermek ma'nâsmadir. Bu kiraate göre âyetin ma'nâsi: "Biz bir âyetten herhangi bîr seyi nesheder yâhud hafizadan silip unutturursak..." demek olur.
[19]
Hadîste Ubeyy, Rasûlullah'tan isittigi hiçbirseyi terketmeyecegini söyleyerek, Kur'ân'dan bâzi seylerin neshini kabul etmiyordu. Umer de "Mâ nensah..." âyetini okuyarak onu reddetmektedir. Çünkü bu âyet, Kur'ân'm bâzi âyetleri hakkinda neshin subûtuna da delâlet etmektedir.
Nesh, lügatte degistirmek ve birseyi kaldirip yerine baska birsey koymaktir, istilânda Seriat neshi ve Ayet neshi olmak üzere Iki surette alinir. Seriat neshi, Islâm'in kendisinden evvelki serîatleri neshetmesidir ki, bunda sübhe ve tereddüd yoktur. Âyet neshi, bir âyeti okuyarak Ibâdet etmek veya âyetten alinan ser'î hüküm ile amel etmek veya ikisinin birden yânî hem kiraatle ibâdetin, hem de âyet hükmüyle amelin nihayet buldugunu beyândan ibarettir. Bir âyetin okunmasinin nihayeti veya hükmünün nihayeti Allah'a ma'lûmdur. Biz onu devamli sanirken, neshle karsilasinca nihayete erdigini anlariz. Bu sebebje usûl âlimleri Nesh'i "Tebdil Beyâni" nev'inden saymislardir. Âlimlerin cumhuru bu âyetle delîl getirerek, neshin cevazini kabul etmislerdir. Bâzilari Kur'ân'da âyet neshini inkâr ederek, neshi yalniz seriat neshine sigistirmislardir.
"Seriat usûlünden neshin mesruiyetini isbât edici olan bu âyetin sevki, geçmis kitâblarin neshinin cevazi hakkinda nass ise de, mantûku i'tibâriyle "Min âyetin" âmm oldugundan, bâzi Kur'ân âyetlerini de zahir olarak sâmildir..." (Hakk Dîni, I, 459).
[20]

Âyetin devami söyledir: "Bil'akis göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nun. Hepsi de O'nun emrine boyun egmislerdir".
Âyetteki ve hadîsteki Veled, kisinin büyük küçük, erkek disi, bir ve daha fazla çocuguna denir ki, umumiyetle çocuk demektir. Bu suretle çocuk edinmek fânilerin, muhtaçlarin isidir. Allah bu gibi seylerden münezzehtir. Yahûdî-ler: Uzeyr, Allah'in oglu, dediler. Hristiyanlar: Mesîh.îsâ, Allah'in oglu'dur, dediler. Arab müsrikleri de: Melekler Allah'in kizlaridir, dediler. Iste bütün bu bâtil sözler ve iddialar, basliktaki âyetle reddedilmis ve Allah bunlardan tenzih olunmustur.

[21] Bu, kudsî hadîslerdendir. Yânî Kur'ân'dan sonra ikinci derecede bulunan Allah kelâmidir. Allah bunun ma'nâsmi Peygamber'e haber vermis, O da bu ma'-nâyi kendi ibaresi ile ümmetine teblig etmistir. Bu, ayni zamanda mütesâbih hadîslerdendir. Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'm baslarinda geçmisti.
"Geçmis serîatlerin sahihleri Allah'a hilkatte ilk sebeb olmasi i'tibâriyle "Baba" derlerdi, hattâ babaya küçük baba, Allah'a büyük baba derlerdi; fakat evlâdi var .demezlerdi. Sonradan câhiller, bundan murâd tevlîd ve vilâdet ma'nâsi zannederek 'Babanin evlâdi olur' dediler, 'Oglu var, kizi var' demeye basladilar. Bu ise Allah'i bilmemek, O'na sirk kosmaktir. Çünkü evlâdda babaya bir benzeyis vardir. "Çocuk, babanin cüz'üdür" denilir. Nitekim îsâ'ya "Allah'in ogludur" diyenler, O'na Allah da dediler. Bu âyet de bunu isbât etti ve Islâm'da bundan dolayi Allah'a "Baba" demek bir küfür olmustur... "(Hakk Dîni, I, 480).

[22] Bu "Mesâbeten" lafzi, âyetin bas tarafindadir, tamâmi söyledir: "HanibizBeyt'i insanlar için bir toplanti yeri ve emîn bir mahal yapmistik (hatirlayin). Sizde Ibrahim 'in makaamindan bir namaz yeri edinin. îbrâhîm ile hmâîVe de: Evimi tavaf edenler, orada kalanlar, rükû' ve sucûd eyleyenler için titizlikle temizleyin, dili kuvvetli emir vermistik" (el-Bakara: 125).
Makaamu îbrâhîm, îbrâhîm Peygamber'in Beyt'i bina ederken veyâhud insanlari hacca da'vet ederken üzerine çiktigi tasin bulundugu yerdir ki, bu gün de Makaamu Ibrâhîm nâmiyle taninir. Tavaf namazi burada kilinir.

[23] Hadîsin basliga uygunlugu Umer'in diledigi lafizla "Siz de tbrâhîm 'in makaa-mindan bir namaz yeri edininiz " âyetinin inmesidir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabi, "Kible hakkinda gelen seyler bâbi"nda da geçmisti.

[24] Buhârî bu senedi, hadîsin diger rivayetlerini göstermek için zikretmistir.

[25] Yânî Kavâid lafzi, temel kaaideleri ile kadinlarin kavâidi arasinda müsterektir, fark bunlarin müfredlerindedir. Müennes kilma tâ'si ile Kaaide "Temel ; ta -siz olan Kaaid ise hayizdan kalip oturmus kadindir.

[26] Basliktaki âyete uygunlugu "ibrahim'in temellerinden kisalttilar" sözündedir.

[27] Ehli Kitabi tasdik ve tekzîb etmeyip durmanin sebebi sudur: Çünkü tasdik ettigimiz sey tahrîf edilmis ise, biz de onlarin tahrifine katilmis oluruz; tekzîb ettigimiz takdîrde, tekzîb ettigimiz sey semavî kitaba uygun ve dogru olabilir. Bu suretle Allah'in bize îmân etmemizi emrettigi seyi inkâr etmis oluruz. Bunun için Kitâb ehli milletlerin propagandalarina karsi Peygamber'in bize ögrettigi gibi davranip, Yüce Allah'in bu âyette emrettigi esâslari söyleyecegiz.

[28] Ebû Zerr nüshasindan baskalarinda buradaki âyetin basinda "Bâb" sözü de vardir.

[29] Hadîsin üst taraftaki âyete uygunlugu meydandadir. Hadîste Peygamber'le birlikte Mekke'ye dogru namaz kildiktan sonra diger bir mesdd cemâatine ugrayan kimse Abbâd ibn Bisr, bir kavle göre de Abbâd ibn Nehîk idi. Ugradigi mescid de Harise ogullan Mescidi idi. Bu gün ona Kastallânî'nin beyânina göre "Mescidu'l~KibIeteyn(= Iki Kible Mescidi)" deniyor.

[30] Ebû Saîd hadîsinin üst taraftaki âyete uygunlugunu, bizzat Peygamber bildir mistir. Hadîsin sonundaki: "Vasat", "Adi" demektir, sözü de merfû'dur; haberin kendisindendir, müdrac degildir.

[31] Her iki rivayetten anlasildigina göre, kible degistirilmesi vak'asi Medine'de ikindi namazinda uygulanmis, Kubâ Mescidi'nde de ertesi gün sabah namazinda uy-gulanmistir. Su hâlde Kubâ halki âyetin inmesinden ve Peygamber'in tatbikinden sonra aksam ve yatsi namazlarini Kudüs'e dogru kilmis bulunuyorlar. Bu iki namaz kible degismesi kendilerine ulasmadan önce. kilindigi için sahihtir.

[32] Buradaki bâb basliklari ve altlarindaki hadîslerin birbirlerine uygunluklari meydandadir. Abdullah ibn Umer'den gelen bu hadîsin çok az farkli bir rivayeti 15 rakamiyle geçmisti. Buhârî bu Ibn Umer, el-Berâ ve Enes hadîslerini buradaki bâblarda tekrar tekrar getirmistir. Bunlar ayni hadîslerin kuru kuruya tekrarlari degildir. Bunlar ayri ayri senedlerle ve bâzi küçük farkliliklarla birbirini te'yîd eder ve açiklar sekilde birtakim fâideler için böyle arka arkaya getirilmislerdir

[33] Umer, YahûdîlIk'ten müslümân olan Abdullah ibn Selâm'a bu âyetteki bilginin ne oldugunu sormus, o da cevaben: Yâ Umer, ben Peygamber'i gördügüm zaman oglumu tanidigimdan ziyâde tanidim. Çünkü oglumda, anasi ihanet etmisse sübhem olabilir. Fakat Peygamber hakkinda zerrece sübhem yoktur. Onun vasiflan Tevrat'ta zikredilenlerin ayni ve tamâmidir, demis. Bunun üzerine Umer onun basini öpmüstür.

[34] Kible, bir ümmetin rûhânî birligini saglayacak ilk cismânî tezahürü te'mîn eder ve kiblesiz bir ümmet olmaz. Ümmetlerden herbirinin bir yöneti vardir ki, ona yönelir. Ibrâhîm milletine uymak ve bu suretle en büyük ve en seçkin bir ümmet olmak isteyenlerin yöneti de en kadîm olmakla ma'rûf bulunan Ka'be'dir. bu muazzam ümmet, buna yönelmelidir. Ve her birinin de buna yönelecek bir ciheti, bir yöneti vardir. Meselâ: Kuzey halki Ka'be'nIn kuzey cihetine, güney halki güney cihetine, dogu halki dogu cihetine, bati halki batisina ve aradakiler aradan bir cihete yönelirler. Hepsinin cihetleri muhtelif olmakla beraber, yine cümlesi bir Ka'be etrafinda toplanmis olurlar. Ka'be alttan üstten göge kadar bir merkez ve dâire; ona yönelen Arz ahâlîsi, onun etrafinda sira sira birer dâiremsi saff teskîl ederek yeknesak, yek-emel, yek-hedef büyük bir cemâat teskil edebilirler. Binâenaleyh sizden herbiriniz yönetine yönelerek hayirlar yapmakta yarisiniz. Zîrâ kibleden maksad da böyle muntazam vahdetle hayir yarisina girismektir... (Hakk Dîni, I, 533-534).

[35] Kible mes'elesi gayet mühim ve kible tahvili ise azametli bir emir ve bilhassa bunun içine aldigi nesh mes'elesi seytânlarin fitne ve fesâd için tesvîlât vesîlesi edinebilecekleri ince bir mes'ele oldugundan dolayi, kible hakkindaki bu emirler gelecek âyetlerde bir daha tekrar ile te'kîd olunacak ve ihtiva ettigi bâzi hikmetler açiklanacaktir.

[36] Yânî kible tahvîli emrinin sizin anlayabileceginiz baslica iki hikmeti vardir: Birisi bu emir, Ehli Kitâb ve müsrikler gibi muhalifleriniz olan bayagi insanlar tarafindan aleyhinize kullanmaya hiçbir hüccet birakmamak içindir. Çünkü geçmis kitâblara nazaran va'dedilmis olan Hâtemu'l-Enbiyâ'nm vasiflari arasinda kibleyi Ka'be'ye çevirecegi hakkinda delâletler veya isaretler vardir... Bu sebeble Ehli Kitâb: "Hâtemu'I-Enbiyâ'nin kiblesi Mekke'de olacakti, Muhammed ve sahâbîleri ise hâlâ Beytu'l-Makdis'e duruyorlar" diye sübhe edebilirler ve bunu : naklî hüccet olarak ileri sürebilirler. Sonra Ibrâhîm kiblesine muhalefet, Ibrâhîm Milleti da'vâsiyle mütenâsib degildir. Bunu da müsrikler aklî bir hüccet olarak getirebilirler. Iste kible tahvîli emrinde evvelâ size karsi böyle aklen ve naklen hakli olabilecek hüccet getirmeleri büsbütün kaldirmak ve hasimlariniza aleyhinizde hiçbir hüccet birakmamak hikmeti vardir. Bir de ni'metimi tamamlamam içindir ki, bu sayede hidâyete ermeyi ve dogru yolda salimen gidip murada ermeyi ümîd edebilesiniz. Asil ni'met, "Sirât-i MustakîirT'e hidâyet Idi, kible emri de bu sirât-i müstakimdendir. Ni'meti tamamlamak, bir ni'metin noksan ciheti birakilmayip mümkin olan kemâline erdirmek demek oldugundan, bu ni'me tin tamamlanmasi da o yoldan dogruca gidip kurtulusa ermektir. Alî, ni'metin

tamâmi, Islâm üzere ölmektir, demistir (Hakk Dîni, I, 137-53'8).

[37]

Mescidi Haram etrafinda bulunan Safa ve Merve tepeleri Allah'in seâirinden-dir. Ibâdet ve yakinlik için belliklerden, husûsî alâmetlerden, menseklerden-dir. Esasen Safa kaypak tas, Merve, küçük ve yumusakça tas demek olup, ta'rîflâmi ile es-Safâ, el-Merve, Mekke'de bilinen Iki tepenin özel isimleridir. Ta'rîf .harfleri el-Beyt, en-Necm gibi lâzimdir, "tim"maddesinden "Alem", "Alâmet" h ve ",4/mm"gibi "Suur" maddesinden "Seâîr", "Saîre"nin veya "Siâre"nin veya "Mes'ar"m cem'idir ki, husûsî alem, bildirici alâmet, bellik ma'nâsinadir. Nitekim harbde iki tarafin tanismasi için kullanilan alâmet ve isarete de "Si-âr"(= Parola) denilir: Seâir bazen ibâdetin kendisine, bazen de yerine denir. Ezan, cemâat ile namaz, cumua ve bayram namazlari, hacc, dînin seâirinden-dirler. Bunun gibi camiler, minareler, haccdakI mensekler, husûsî yerler, mesâ-ir ve seâirdendir ki, iste Safa ile Merve de bunlardandir.

Ibn Abbâs'm "Safa" kelimesi hakkinda verdigi bu bilgileri Taberî, Alî ibn Ebî Talha yoluyla rivayet etmistir.

[38]

Âyette Safa ile Merve arasinda sa'y denilen tavaf hakkinda "Üzerine günâh yoktur" buyuruldugundan ve bu da zahiren bîr muhayyer kilma gibi görünmekle be-râber, hakîkatîe vâcib'e, mendûb'a, mübâh'a muhtemildir. Fakat Peygamber, hacci sirasinda Safâ'ya yaklastigi zaman: "Safa ile Merve Allah'in seârinden-dir. Allah'in basladigi ile baslayiniz" diye emretmis ve kendisi de Safâ'danbas-

, lâyip Beyt'i görünceye kadar üzerine çikmistir. O hâlde âyette zahiren ~ - muhayyerligi ifâde eden "Lâ cunâha aleyhi" niçin gelmistir? Iste bunun cevâbi âyetin inme sebebindendir. Onu da buradaki hadîsler açiklamistir: Câhiliye devrinde Safa üzerinde Isâf adinda bir put, Merve üzerinde Naile adinda bir put uyardi. Câhiliye halki bunlarin arasinda tavaf eder, bunlara elle dokunurlardi. Islâm gelip putlari kirdiktan sonra müslümânlar Safa ile Merve arasinda tavaf etmekten çekindiler; bunun üzerine metindeki âyet indi ki, "Korkmayin, bunda günâh yoktur, bil'akis bunlar seâirdendir" diye bu sa'ye tesvik buyuruldu ve bu tesvikin bir nevi' vücûb ifâde eyledigi de hadîslerle beyân edildi {Hakk Dîni, 556).

[39]

Müteâkib iki âyet söyledir: "O zaman arkalarindan uyulup gidilenler kendilerine uyanlardan hizla uzaklasmislardir. Hepsi o azabi görmüslerdir. Aralarindaki ipler (münâsebetler) de parçalanip kopmustur. Ve tâbi' olanlar söyle demislerdir; Bizim için (dünyâya) bir dönüs olsaydi da bu gün bizden uzaklastiklari gibi, biz de o gün onlardan uzaklassaydik. Böylece Allah onlara bütün yaptiklarini hasretler hâlinde kendilerine gösterecektir ve onlar cehennemden çikacak da degillerdir" (Âyet: 166-167).

"Allah'in birligi ve kudreti bu kadar fiili ve kavlî âyetleriyle zahir iken, Insanlardan bâzilari Allah'a karsi denkler, nazîrler edinirler ve onlari Allah'i sever gibi severler. Emirlerine, nehiylerine, arzularina itaat ederler de Allah'a isyan eylerler. Sübhe yok ki, böyle yaprrak, gerek Allah'i inkâr ederek olsun ve gerek olmasin, ulûhiyet ma'nâsinda onlari Allah'a ortak yapmaktir. Bunlarin bir kismi bu sirki apaçik söylerler. Fir'avnlara, Nemrûd'lara yapildigi gibi, onlara açiktan açiga ilâh, ma'bûd nâmini vermekten çekinmezler; 'Rabb'imiz, tanrimiz' derler. Ve hattâ ilâhlarinin tevellüd ve tevâlüdüHe kaail olarak, onlara ayni cinsten ma'bûd payesinde ogullar, kizlar tasavvur ve isnâd ederler.

Diger bir kismi da açiktan söylemeden ayni muameleyi yaparlar, onlari Allah sever gibi severler, ni'rnetin sahibi tanirlar, onlarin mahabbetini hareket baslangici edinirler, Allah'a yapilacak seyleri onlara yaparlar. Allah rizâsini düsünmeden onlarin rizâlarini elde etmeye çalisirlar. Allah'a isyan olan seylerde

bile onlara itaat ederler.

Bu âyet bize gösteriyor ki, ulûhiyet ma'nâsinda son derece mahabbet bir esâstir. Ve ma'bûd, en yüksek sevgilidir ve böyle son derece sevilen seyler ne olursa olsun ma'bûd edinilmis olur... Fi'1-vâki' herhangibir ümîde sebeb sayilan dilberler, kahramanlar, hükümdarlar gibi insanlari Allah gibi seven ve onlar ugrunda herseyi göze aldiran nice kimseler vardir ki, bu, sirk noktasini,. putperestlik esâsini, beseriyetin en büyük yarasini teskil eder. Yunan, Roma, Avrupa medeniyeti ve edebiyatinda böyle sevgi ma'bûdlarinin haddi hesabi yoktur... Hiristiyanlik dahî bu rûh ile doludur. Hâsili reislerini ve büyüklerini Allah sever gibi sevenler ve onlarin hakk emrine muhalif emirlerine itaat ederek Allah'a isyan edenler, bunlari Allah'a es ve emsal edinmis olurlar ki, bütün putperestlik esâsi, bu tarz sevgidir..." (Hakk Dîni, I, 572-580).

[40]

Bu îbn Mes'ûd hadîsi, biraz degisik lafizlarla da rivayet edilmistir. Müslim'de de bu iki cümle söyle rivayet edilmistir: Rasûlullah: "Kim Allah'a birseyi ortak kilmadan ölürse, cennete girer" buyurdu. Ben de: Kim Allah'a birseyi ortak edinerek ölürse cehenneme girer, dedim.

Bunlar lafizca farkli ise de ma'nâda birdir. Hadîs ile basliktaki âyet arasindaki uygunluk meydandadir.

[41]

Bu âyet, kisasin vâcIbligini ve bu kisasin ancak ehlinden afv ile düsebilecegini ve bu affin üstün ve evlâ oldugunu, bununla beraber afv sirasinda mal üzerine baris anlasmasi yapmanin da câizligini tesbît etmistir. Böylece Yahûdîler'in affin mesru' olmadigi ve diyetin kisastan önce bulunduguna dâir olan hükümleri ni, kisâsen öldürmenin asla caiz olmadigina kaail olan Hristiyan hükümlerini ve insanlik esitligini gözetmeyip seref da'vâsiyle haddi asan Arab âdet ve hükümlerini de kaldirdi ve hayât hakkinda esitligi te'sîs ve Plân etti...

Bunun için disinin erkek, erkegin disi mukaabilinde kisâsen öldürülecegine imamlar arasinda ittifak edilmistir. Bunu te'yîd ve tefsir edici olmak üzere el-En'âm: 45'de "en-Nefs bi'n-nefsi" buyurulmus ve bununla kisasta istenen mü-mâselet ve müsavat, nefis ve can mümâseleü oldugu gösterilmistir. Ve hayât hakki herkes için esittir ve kisas bu esitlige dayanir. Maktul kim olursa olsun, onun kaatili veya birden fazla kaatilleri, o maktulden fazla yasama hakkina mâlik degillerdir. Iste bu suretle âyetin basi âmm ""Hür hür ile; köle köle ile; disi disi ile", maktûku da "en-Ate/su W'M-ne/M"benzesmesiyle nefisleri müsâvî kilmayi beyân ile tecâvüzden sakinmak içindir... (Hakk Dîni, I, 602).

[42]

Hadîslerin basliktaki âyetle Ilgileri meydandadir. Bunlarin farklica birer rivayeti Sulh'ta ve Diyetler'de de getirilmistir.

[43]

Medîne'ye hicretten birbucuk sene sonra kible degistirilmesini müteâkib, sa'-bânin onunda ramazân orucu farz kilinmistir. Oruç Ötedenberi tatbik edilegelen ilâhî bir kaanûndur. Buna beseriyetin terbiye ve tehzîb bakimindan büyük bir ihtiyâci ve tatbikinde birçok faydalan vardir.

[44]

Hadîsler ramazân orucundan evvel diger kitâbli milletlerden olarak Kureys'in tuttugu âsûrâ orucunu Peygamber'in de tuttugunu ve sahâbîlerine de tutmalarini emrettigini, ramazân farz olunca onun serbest birakildigini bildirmektedir.

[45]

Bu âyette; hasta ve yolcu gibi muvakkat özürlülerin bu özürleri sona erince tutamadiklari günleri kaza etmeleri bildirildigi gibi, daimî özürlüler, yâni gerek edâen ve gerek kazaen oruca zor dayanabilen, orucu güçsünen yânî oruç takatlerini tüketecek olanlarin da fidye verecekleri ögretilmistir. Meselâ pek ihtiyarlamis veya iyilesmesi ümîdsiz müzmin bir hastaliga tutulmus bulunanlar üzerine de yedikleri her oruç yerine bir fidye, yânî bir miskin yemegi vermeleri gerektigi bildirilmistir.

Fidye birseyin yerine geçmek üzere verilen bedel demektir. Bir günlük orucun fidyesi bir miskîn yemegi ile de ifâde edilmistir. Bir miskin yemegi, ser'an sâ' denilen ölçek ile bugdaydan yarim ölçek; arpa, hurma, kuru üzüm vesâire-den bir ölçektir. Bir sâ', ser'î dirhem ile binseksen dirhemdir. Binâenaleyh yarim sâ' bugday onalti kiratlik örfî dirhem ile bir okka yetmisikibuçuk dirhem demektir. Islâm serîatinde en fakîr bir kimsenin Iki ögün i'tibâriyle bir günlük yemegi budur. Bu mikdâr fitir sadakasi ve sair bütün keffâretlerde esâstin

[46]

et-Tavk: Bir nesneye güç yetip takat getirmek ma'nâsina birinci bâbdan mas-dardir.

et-Tatvîk: Bir kimseye bir is teklîf eylemek, kudret vermek, bir adamin nefsi bir isi kendisine kolaylastirmak ve ruhsat vermek... ma'nâlannadir.

el-ltâka: Bir nesneye güç yetip kaadir olmak ma'nâsinadir ki, takat getirmek ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.),

Yutîkûne, if'âl babindan ve "Itâka" masdarmdan muzâri fiildir. Itâka, Takat ve Tavk 'tandir. Tavk, tâ'nin fethiyle Takat; tâ'nin ötresiyle de boyuna takilan gerdanlik veya agir bir demirdir. Takat, vüs' ve istitâat ma'nâsina ma'rûf ise de esasen aralarinda bir fark vardir;. Vusu' takatin üstündedir. Çünkü Vu-su', birseye kolaylikla kaadir olmak, Takat de siddet ve mesakkatle kaadir olmaktir. Binâenaleyh Itâka, gücü yetmek, dayanmak ma'nâsina gelirse de, esâsinda güç yetismek, güç tükenmek, zor dayanmak

hattâ dayanamamak ma'-nâsinadir ki, buna Tatvîk, Tatavvuk, Tatayyuk, ictihâd denir...
Burada ttâka'nm tatvîk ve ictihâd gibi son derece güçsünmek, güç tükenmek, zor dayanmak, hattâ dayanamamak ma'nâsina oldugu görülür. Hakîkaten dirâyeten böyle oldugu gibi, rivâyeten de bunun "Yutavvakûnehû" yâni "Lâ yutîkûnehu" diye tefsir edilmis bulundugunu görüyoruz... "Ve ale'ttezîne yutîkûnehu", "Oruç kendilerine güç gelen, yâni oruca dayanamayanlar" demektir... {Hakk Dîni, I, 632-634).
Buhârî burada Atâ ibn Ebî Rebâh'in, el-Hasen el-Basrî'nin ve Ibrahim en-Nahaî'nin bu âyetle ilgili tefsirlerini nakletmistir.

[47] Bu Ibn Abbâs hadîsi de, âyetin tefsirini ve bunun mensûh olmadigini açikça belirtmektedir. Bu tefsir ve görüs Alî'den, Ibn Umer'den ve sâir sahâbîlerden de rivayet edilmistir.

[48] Bu kiraatte "Fidye" tenvînsiz "Taâm"a izafetle ve "Taam" da kesreli okunur, daha sonraki "Miskin'" kelimesi de cemî' sîgasiyle "Mesâkîne" seklinde okunmustur. Bu okuyusa göre, fakirler yemegi fidye demektir. Evvelki okuyusta her orucun fidyesi, bu okuyusta da toplaminin fidyesi anlasilir. Bir fakîr yemeginin mikdân bundan önceki babin hasiyesinde anlatilmisti.

[49] Bu nesh isi su rivayetlerde daha açik anlatilmistir: Ibn Ebî Leylâ, Muâz ibn Ce-bel'den söyle rivayet etti: Peygamber Medîne'ye geldigi zaman âsûrâ günü ve bir de her aydan üç gün oruç tutmustu. Sonra Allah ramazân orucunu farz kildigi âyeti indirdi; "Ve ale'ttezîne yutîkûnehû fidyetun taâmu miskine" sözüne kadar ulasti. Bunun üzerine dileyen oruç tutuyor, dileyen bir fakîr doyuruyordu. Daha sonra sahîh ve mukîm olanlarin hepsine oruç farz kilindi ve fakîr doyurmak ancak oruca güç yetiremeyen ihtiyar kimseler hakkinda sabit kaldi.
Yine Ibn Ebî Leylâ söyle rivayet etmistir: Rasûiullah Medîne'ye geldijji zaman her aydan üç gün gönüllü olarak ve farz olmayarak oruç tutmalarini emretmisti. Sonra ramazân orucu indi. Hâlbuki o zaman insanlar henüz oruca ahsmamisti, oruç kendilerine pek siddetli, pek güç geliyordu. Binâenaleyh oruç tutmayan, bir fakîr duruyordu. Bundan sonra "Içinizden kim o aya erisirse, onda oruç tutsun"ayeti indi. Bunun üzerine oruç tutmayip fidye verme ruhsati ancak hasta ve yolcuya â'id kaldi, hepimiz oruç tutmaya me'mûr olduk.
Bunlarda bir nesh Isareti vardir. Fakat bunun yasli kimselerden baskalarinda oldugu açiktir. (Hakk Dîni, I, 637).

[50] Bukeyr ibn Abdillah 120 yilinda yâhud biraz önce, biraz sonra vefat etmistir. Yezîd ibn Ebî Ubeyd el-Eslemî ise 146 veya 147'de vefat etmistir.

[51] Hadîsle âyet arasindaki ilgi meydandadir. Bu hadîsin Oruç Kitâbi'nda geçen bir rivayetinin sonunda "Bu âyetin inmesi üzerine sahâbîler çok sevindiler..." ziyâdesi vardir.

[52] Hadîslerin bâb basligindaki âyete uygunluklari meydandadir. Sehl hadîsinde bu "Mine'l-fecri" kaydinin sonradan indigi bildirilmis, bu beyân ile kasdolunan ma'nâ açikça söylenmistir. "Mine'l-fecri", beyaz ipligin beyânidir. Bununla siyah ipligin beyânindan iktifa edilmistir. Çünkü ikisinden birini beyân etmek, digeri için de bir beyândir.

[53] Hadîs basliktaki âyetin nuzûl sebebini bildirdigi için, aralarindaki uygunluk tamdir. "Bu âyetteki ifâdenin bir hakîkî ma'nâsi, bir de kinayeli ma'nâsi vardir.
1 Hakîkati i'tibâriyle Câhiliyet ahâlîsinin ihramda yaptiklari bu aksiligin bir ibâdet olmadigidir. Kinayeli ma'nâsi i'tibâriyle de Rasûlullah'a yildiz ilmi suâli sormak, ilâhî hikmet ve ilâhî hükümleri beyân ve teblig için gönderilmis olan Peygamber'i hâsâ bir müneccim ve Kur'ân'i bir nücûm kitabi yerine koymak, âdî Ilimlerin maksadlanyle nübüvvet ilminin isteklerini birbirinden ayiramamak, ise tersinden baslamak demektir. Islere böyle tersinden baslamakla hayra eril-mez. Hayir böyle aksilikle degildir, lâkin hayir ehli ancak muttakî' olan, korunandir. Ve evlere kapilarindan gelin. Islere dogru yoluyla, lâyiki veçhile girisin, aksilik etmeyin..." (Hakk Dîni, I, 685).

[54] Basliktaki âyetin bir benzeri el-Enfâl: 39'da da geçmektedir.
Bundan önceki üç âyet sunlardir: "Size harb açanlarla, Allah yolunda siz de dögüsün; ancak asiri gitmeyin. Sübhesiz ki, Allah asiri gidenleri sevmez. Onlari nerede yakalarsaniz öldürün. Onlari, sizi çikardiklari yerden çikarin. Fitne öldürmekten beterdir. Onlar Mescidi Haram yaninda, orada sizinle dögüsmedik-çe siz de orada kendileriyle dögüsmeyin. Fakat (orada) sizi öldürürlerse, siz de onlari öldürün. Kâfirlerin cezasi böyledir. Bununla beraber (muharebeden) vazgeçerlerse (siz de birakin), sübhesiz ki, Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 190-192).
Fitne, asli lügatte karisigini ayiklamak için altini atese koymaktir. Bundan mihnet ve belâya sokmak ma'nâsina kullanilmistir ki, burada bu ma'nâyadir. t Yânî vatandan çikarmak gibi insanlari azaba ugratacak belâ ve mihnet öldür-- mekten daha agirdir. Ölümden daha agir ne vardir demeyiniz, zîrâ ölümü te-mennî ettiren hâl, ölümden daha agirdir. Bu nazmin sevkinde insani vatanindan çikarmak da ona ölümü temennî ettirecek fitneler ve mihnetler cümlesinden olduguna isaret vardir. Sirk, küfür nesri, IrtIdâd, Allah'in haramlarini yirtip parçalamak, umûmî asayisi bozmak, vatandan çikarmak hep birer fitnedir. Allah korusun, mü'minin dîninden dönüp kâfir olmasi, öldürülmesinden eseddir... Iste bütün bunlar "Fitne öldürmekten daha siddetlidir" düstûrunda özetlenerek harbin sebebi kilinmis ve müslümânlar fitneyi def etmek için fî sebîlillah gazaya tesvîk edilmistir... Onlarla hiçbir fitne kalmaymcaya, yânî sirk ve tefrika kalmayincaya ve dîn de hep Allah'in oluncaya kadar, yalniz Allah'a boyun egilip itaat edilinceye kadar harb edip savasin. "Çünkü Allah katinda hakk dîn ancak Islâm'dir" (Âlu Imrân: 19). Binâenaleyh bunlarda hakk tevhîd dîni olan Islâm'dan baska bir düi bulunmasin. Fitnenin basi olan sirk kalksin. Bunun için Peygamber (S): "Ben bu insanlara Lâ ilahe ille Ulah diyecekleri âna kadar harbe me'mûrum, onu dedikleri zaman benden canlarini, mallarini kurtarirlar" buyurmustur (Buhârî, îmân). Digerleri cizye ile dahî kan ma'sumiyetine mâlik olabilecekleri hâlde, fitneci müsriklere bu müsâade verilmemistir. Bundan baska bilhassa Mekke'de gayrimüslimin ikaametine müsâade de edilmemistir.. {Hakk Dîni, I, 695-698).

[55] Hadîsin basliktaki âyete uygunlugu meydandadir. Buhârî bu hadîsi burada iki senedle getirmistir. Ibn Umer'e gelen kisilerin el-Alâ ibn Irâr ile Hibbân yâhud Nâfi' ibnu'l-Ezrak oldugu söylenmistir.
Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in fitnesi, Haccâc'in Mekke'de Abdullah Ibnu'z-Zubeyr'i muhasara etmesi fitnesidir. Bu muhasara 73 yilinin sonlarinda oldu. Abdullah Ibnu'z-Zubeyr bu yilin sonunda Öldürüldü. Abdullah ibn Umer de 74. yilin evvelinde vefat etti.

[56] Su unutulmamalidir ki, harb denilen sey parasiz, malsiz olmaz, masraf da ister. Bunun için Allah yolunda harcama da yapin, mal tedârik edip harb ihtiyâçlarina sarfedilmek üzere vergi ve yardim verin, lâkin yalniz mal kazanmak sevdasina düsüp de kendi kendinizi tehlikeye birakmayin. Sâde para kazanmak ve istirahat etmek sevdasinin insanlari esaret: istilâsi ve mahkûmiyet gibi büyük tehlikelere düsürecegini ve bu tehlikenin önüne geçmek ancak Allah yolunda harb etmek ve harbe alismakla mümkin olacagini unutmayin.

[57] Bu âyetin sevki ve inme sebebi Allah yolunda harb ve kitalden ve o ugurda mal harcamaktan kaçinmanin bir tehlike oldugunu hatirlatmak içindir. Müslim, Ne-sâî, Ebû Dâvûd ve TIrmizî'de bu Huzeyfe hadîsini tefsir edici olarak söyle rivayet edilmistir: Emevîler devrinde Abdurrahmân ibn Velîd kumandasinda bir Islâm ordusu Kostantmiyye, yânî Istanbul sehrine gaza etmisti. Ebû Eyyûb el-Ensârî de bu asker arasinda idi. Rumlar sehrin sûrlarina arkalarini dayamislardi. O sirada müslümânlardan bir zât kalede düsman üzerine açiktan hücum etmis, bunu gören müslümânlar "Men meh! Lâ ilahe ille'llah, kendi kendini tehlikeye atiyor" demislerdi. Bunun üzerine Ebû Eyyûb el-Ensârî: Ey müslümânlar! Bu âyet biz Ensâr toplulugu hakkinda indi. Allah Peygamber'Ine nus-rat ve dîni olan Islâm'i gâlib getirip yardimcilari da çogalinca, o zaman biz artik mallarimizin basinda durup onlarin islâhiyle mesgul olalim mi? demistik. Allah: "Allah yolunda mallarinizi harcayin, kendinizi tehlikeye atmayin" âyetini indirdi. Binâenaleyh kendini tehlikeye atmak, mallarinizin basinda durup onlari islâh ile ugrasmaniz ve cihâdi terketmenizdir", demis ve bunun Üzerine hiç durmayip Allah yolunda cihâda girismis ve nihayet sehîd olup Kostantmiyye'de defnolunmustur. Ebû Eyyûb bu suretle, tehlikeye atilma'nin, Allah yolunda cihâdi terketme demek

oldugunu ve bu âyetin bu hususta indigini haber vermistir. Bu, tbn Abbâs'tan, Huzeyfe'den, Hasen, Katâde, Mucâhid, Dahhâk'tan dahî böyle rivayet edilmistir, (tbn Hacer, Kastallânî, Hakk Dîni, I, 701-703).

[58]

Âyetin bas tarafi söyledir: "Haca da umreyi de Allah için tam yapin. Fakat bunlardan ahkanursaniz, o hâlde kolayiniza gelen kurbân (gönderin, bununla beraber) kurbân yerine varincaya kadar baslarinizi tiras etmeyin. Artik içinizden kim hasta olur yâhud basindan bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan ya sadakadan, yâhud da kurbândan biriyle fidye (vâcib olur)... "

[59]

Hadîsin basliktaki âyete uygunlugu meydandadir. Bu hadîsin birkaç rivayeti Hacc Kitâbi'nda geçmis ve gerekli açiklamalar da orada verilmistir.

[60]

Âyetin bu kismi içine olan yukarisi söyledir: "Emîn oldugunuz vakit ise kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayina gelen bir kurbân (kesmek vâ-cib olur). Fakat onu bulamazsa, hacc günlerinde (ihrâmli olarak) üç, döndügünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki) bunlar tam on gün eder. Bu, ailesi (ikaametgâhi) Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah, cezasi cidden çetin olandir" (Âyet: 196).

"Bir senenin hacc aylarinda hacc ile umrenin birlesmesi ve birlesmemesine göre haccm üç nev'i vardir: tfrâd hacci, temettü' hacci, kiran hacci.

Ifrâd hacci: Mîkaat'tan yalniz hacc niyetiyle ihrama girip, gelis tavafini yaptiktan sonra hacc fiilleri bitinceye kadar Mekke'de ihrâmli olarak kalmaktir. Bunda umre bulunmayip tek bir hacc yapilmis oldugundan müfrid hacc veya ifrâd hacc ismi verilir.

Temettü' hacci: Mîkaattan umre niyetiyle ihrama girip, umre için tavafi ve sa'yi yaparak tiras olup ihramdan çikmak, sonra Mekke'de bir Mekkeli gibi kalip, nihayet Zu'1-hIccenin sekizincisi terviye gününde hacc için Harem'den ihrama girerek hacci tamamlamak ve kurbân kesmektir. Uzun müddet ihramda kalinmamak için umreden bu suretle istifâde edildiginden dolayi buna temettü' , hacci adi verilmistir.

Kiran hacci: Mîkaattan hem umre ve hem de hacc; ikisine birden niyet ile ihrama girip Mekke'ye varinca evvelâ umre için tavaf ve sa'y, daha sonra hacc için gelis tavafi ve sa'y etmek, sonra ihramdan çikmaksizin, nihayetine kadar hacc fiillerini yapmak ve kurbân kesmektir. Câhiliyette umre ile haccin hacc ay-. lannda birlestirilmesi caiz degildi; bu âyet bunlarin mesrû'lugunu beyân için inmis ve sükrânesi olmak üzere kurbâni da vâcib kilmistir.

[61]

Hadîs de âyetteki gibi hacc aylarinda umre ile temettü' yapmanin cevazina delâlet etmektedir. Bu hadîsi Müslim, Hacc Kitâbi'nda rivayet etmistir. Müslim'de hadîsin birçok rivayetleri siralanmistir (Müslim Ter., IV, 99-105).

[62]

Ukâz, Taife bir; Mekke'ye üç konak mesafededir. Ukâz Panayiri zu'1-ka'de hilâlinin ertesi gününden baslar ve yirmi gün devam ederdi. Oranin bozulan pazari Mecenne'de zu'1-hicce evveline kadar sürerdi. Mecenne, Merçu'z-Zahrân'da idi. Ondan sonra Arafat'in arkasinda bulunan Zu'1-Mecâz'da pazar kurulup ter viye gününe, yânî zu'1-hiccenin sekizinci gününe kadar devam ederdi. Ondan sonra da Minâ'ya, Arafat'a çikilip hacc edilirdi. Bu pazarlarin en mühimmi Ukâz idi. Bu pazar yalniz Kureys'in degil, bütün Arabistan pazarlarinin,en mühimmi idi. Orasi alisveris pazari oldugu gibi, hitabet ve siir yarislarinin da pazari idi. "Yedi Muallaka"nin sâir Arab siirlerine üstün olduklarina peyderpey orada karar verilip, bütün Arabistan halkina orada nesr ve i'lân edilmistir.

Iste Arablar Câhiliye devrinde hacc mevsimlerinde bu pazar ve panayirlari açarlar ve onlardan ticâret, alisveris yoluyla geçim te'mîn ederlerdi, Islâm Dîni gelince müslümânlar hacc aylarinda bunlardan sakinmaya baslamistir, iste bu çekingenlik üzerine bu âyet inmis ve hacc aylarinda olsun kazanmaya ve ticâretle erzak edinmeye bir mâni' bulunmadigini bildirmistir. Bu âyetin sonundaki "FîmevâsimVl-hacc" kaydi, Ibn Abbâs'in kiraatidir. Âyetin devami söyledir: "Arafat'tan (oradan vakfeden sonra seller gibi) bosanip'aktiginiz zaman el-Mes'aru'l-Harâm'in yaninda Allah'i zikredin. O size nasil hidâyet ettiyse, siz de O'nu öylece anin. Siz bundan evvel gerçek sapiklardandiniz" (Âyet: 198).

[63]

Hadîsteki "Hutns", bahâdir olmak ma'riâsina gelen Hamaset vazsd-aimdan Ah-mes'in cem'idir. Bu Hutns kelimesi, dînde siddet ve salâbetli olanlar demektir ki, bunlar Âmir ogullari, Sakîf ve Huzaa kabîleleri idiler. Ibn Ishâk'm rivayetine göre bu Hums bid'ati, Fil senesinde yâhud biraz önce veya biraz sonra ortaya çikarilmisti. Kureys: Biz Ibrahim'in evlâdiyiz, Ka'be'nin sahibiyiz, Mek-keli'yiz. Arab kabilelerinden hiçbiri bizim bulundugumuz seref ve asalete sâ-hib degildir. Binâenaleyh biz bu serefli mevkiimizi korumaliyiz. Bundan son ra Harem disinda hiçbirseye ta'zîm etmeyip, bütün hürmetlerimizi Harem dâhilinde yapmaliyiz. Arafat'ta halk ile bir arada yanyana, omuz omuza durup vakfe yapmak, sonra halk ile geri dönüp Muzdelife'ye gelmek bizim kadrimizi indirir" diyerek, Arafat'ta vakfeyi terketmislerdi. Mekke disindaki Arablar Arafat'ta vakfe yapmaga devam ederlerken, Kureys ve onun dindaslari olan Âmir ogullan, Sakîf ve Huzaa kabîleleri halki Harem hududu dahilindeki Muzdelife'de vakfe yaparlardi ve oradan dagilip giderlerdi. Bu suretle Kureys, Ibrâhîm Peygamber zamanindan, beri devam edip gelen Arafat vakfesini degistirmisti. Hâlbuki haccdan en yüksek gaye, Arafat vakfesi idi. Kureys'in çikardigi Arafat'ta vakfeyi terk bid'ati, bu âyetle kaldirilmistir. Bu âyet, Arafat'ta bulunmanin haccin iki farzindan biri oldugunun da delilidir. Arafat'a yetismeyen hacca yetismemis olur.

[64]

Bu hadîsinde ibn Abbâs hacc fiillerinin yapilisiyle ilgili bilgilerin bir kismini Özetle bildirmektedir. 99. âyetin inmesiyle Câhiliyet devri bid'atleri kaldirilmis, Veda Hacci'nda Peygamber bizzat sahâbîleriyle Arafat'ta vakfe yapmis, gün battiktan sonra oradan bütün insanlarla beraber Muzdelife'ye hareket etmistir

[65]

Bundan önceki iki âyet söyledir: "Hacc ibâdetlerinizi bitirince (Câhiliyet'te) atalarinizi andiginiz gibi, hattâ daha kuvvetli bir anisla Allah 't anin. Artik o insanlardan kimi: 'Ey Rabb 'imiz, bize (nasibimizi) dünyâda ver' der ki, onun âhiretten nasibi yoktur" (Âyet: 200-201).

"Fahruddîn er-Râzî, Tefsîr'inde der ki: Saadetlerin mertebeleri üçtür: Rû-hânî, bedenî, haricî. Rûhânî saadet ikidir: Birisi ilim ile nazar, yânî düsünme kuvvetinin kemâli, biri de fâzila ahlâk ile amelî kuvvetin kemâlidir. Bedenî saadet de ikidir: Sihhat, güzellik. Haricî saadet de ikidir: Mal, mevki. "Bize dünyâda ver" talebi de bu kisimlardan herbirini sâmildir. Çünkü ilim, dünyâda zînetlenme ve akranin önüne geçmek için istenirse dünyâda olur. Bunun gibi fâzila ahlâk dahî dünyâda basa geçmek ve dünyâ islerini zabt ve idare etmek için istenirse, bu da dünyâda olur. Öldükten sonra dirilmeye îmâni olmayanlar gerek rûhânî, gerek cismânî herhangibir fazileti isterlerse, ancak dünyâ için isterler..."

"Haserte", insanin nefsinde, bedeninde, hâllerinde nail olmakla sevinecegi her ni'mettir ki, ismî ma'nâsiyle güzel ve güzellik demektir. Esasen Hasen, yânî güzel, sevinme ve ragbet sebebi olan herhangi birsey demektir ki, Hüsn, güzellik onun nefsinde müessir olan husûsî bir halettir. Onun için Hüsn haddi zâtinda vâkiî bir is olmakla beraber kiymeti, enfüsî te'sîrleri i'tibâriyledir, yânî güzel, güzel saymadan öncedir, fakat tecellîsi onunladir. Bunun için güzel üç nev'idin'Ya akl ve basîret cihetinden güzel sayilan veya hevâ cihetinden güzel sayilan veya güzellik cihetinden güzel sayilandir. Avâmm güzelligi hissiyle ve ekseriya gözüyle arar. Kur'ân'da gelen hüsnler ise ekseriyetle basîret cihetinden
güzel sayilanlardir..

Müfessirler, dünyâ ve âhiret haseneleri nedir suâline: dünyâda saglik, yeterlilik, hayra muvaffak kilinma, âhirette de sevâbdir, demislerdir..." {Hakk Dîni, I, 725-727).

[66]

Âyetin tamâmi, sonraki iki âyetle beraber söyledir: "Insanlardan Öyle kimseler vardir ki, onun bu dünyâ hayâtina âid sözü hosunuza gider ve o kalbinde olana Allah'i sâhid getirir. Hâlbuki o düsmanlarin en yamanidir. O, yeryüzünde is basina geçti mi, orada fesâd çikarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya kosar. Allah fesadi sevmez. Ona: 'Allah 'tan kork' denildigi zaman, izzeti nefsi (cahilane kibri) kendisini (daha ziyâde) günâh islemeye götürür. Iste öylesine, cehennem yetisir. O, hakikat ne kötü yataktir'* (Âyet: 204-206).

el-Eledd, lügat yönünden çok egri demektir. Bâzilari ei-EIedd'i, siddetli cidalci diye tefsir etmislerdir. Bu tefsiri Kaamûs Mütercimi söyle açikliyor: el-Eledd, müteannid, mütemerrid, husûmeti siddetli adama denir ki, ihlâs ve insaf tarafina meyi eylemez...

Bu âyetler Sakîf ogullari'ndan Ahnes ibn Serîk hakkinda inmistir. Bu münafik, Zühre ogullan'nin yemînli dostu imis. Peygamber'e gelmis, müslümân-hk göstermis, diller dökerek sevgiden bahsetmis, yeminler etmis. Sonra Peygamber'in yanindan çikinca müslümânlarin bir ekinligine ugramis, ekinleri yakmis, hayvanlari öldürüp telef etmisti.

Nuzûl sebebi bu olmakla beraber, âyetin muhtevasi bu gibi vasiflarla vasiflanmis olan münafiklarin hepsini sâmil oldugunu tahkîkçi müfessirlerin çogu açikça söylemislerdir.
Bu münâsebetle âyet, bir is basina geçirilecek insanlarin dillerine bakilma-yip, hâllerinin incelenmesi gerektigini bildirmistir.

[67] Müellif bu ikinci senedi, hadîsin Peygamber'e yükseltilmesini açikça söyledigi içm zikretmistir.

[68] Bu iki âyet, yânî Yûsuf: 110 ile el-Bakara: 214. âyetleri, bu okuyus ihtilâfi ve her iki âyette bulunan "Kuzibû" fiillerindeki naibi fail zamirlerinin peygamberlere veya ümmetlere döndürülmesi ile beraber, ümîdsizlik ardindan yardimin gelmesi hususunda birbirine benzemektedirler. Yânî el-Bakara âyeti bu hususta Yûsuf âyetine benzemektedir. Iste bu benzerlik sebebiyle tbn Abbâs, Yûsuf âyetini bu el-Bakara âyetinin tefsiri sirasinda okumustur.
Rasûlullah, Mekke'deki müsriklerin muhalefetinden sonra Muhacirlerle yurdu ve mallari terkederek Medine'ye hicret ettigi zaman, evvelâ Yahûdîler'in düsmanligiyle karsilasti. Bu sebeble bu âyet indi. Uhud ve Hendek muharebeleri sebebiyle indigi de rivayet edilmistir. Bu âyet gösteriyor ki, ittirat kaanûnu geregince Muhammed ümmeti, bütün eski ümmetlerin geçirmis oldugu bâzi hâllerle karsilasacak, ihtilâflar görecek, mukaavemetlere ugrayacak, sikintilar, zaruretler geçirecek, sebat edenler akibet muvaffak olacaklardir. Ilk hilkatte oldugu gibi, Muhammed'in peygamberliginden i'tibâren de beser fitrati hakk macerasinda yeni bir inkisâfa baslayacak "Zaman Allah 'm gökleri ve yeri yarattigi günkü hey'etine dönmüstür" hadîsi ma'nâsinca Muhammed asri, küll'ün mîzânina bir baslangiç olacaktir. Bundan sonra da âlemde hakka karsi yine azginlik ve düsmanlik olacak, geçmis ümmetler gibi firkalar meydana gelecek ve bütün bunlar içinde Peygamber'in ve sahâbîlerin yoluna giden, Kitâb, Sünnet ve cemâat ile korunmasini bilip Hakk'in tevhidini amellerinin esâsi edinen hakk ehli... sabr, sebat ve çalisma ile ilâhî nusrata erecek, hakkin galebesini görecek ve küllî selâmeti kuracaktir. Ve muvaffak olmak için târihten ibret alip, ona göre korunmalidir {Hakk Dîni, I, 752).

[69] Ayetle hadîslerin uygunlugu meydandadir. Câbir hadîsinde bildirildigi gibi Yahûdîler, bir kimse zevcesinin önüne arkasindan cima' ederse dogacak çocugu sasi olur derler ve bunu Tevrat'a dayandirirlarmis. Bu, Rasûlullah'a nakledilmis, "Yahûdîleryalan söyledi"buyurmus ve basliktaki âyet inmistir.. Hars esasen zirâat gibi ekin ekmek demek olup, ekin yeri ma'nâsina isim de olur ki, burada bu ma'nâyadir. Bu ta'bîr ile kadinin kadinlik organi bir yere, erkegin nutfesi tohuma, dogacak çocuk da bitecek hâsilata benzetilerek bir istiare yapilmis ve bununla Allah'in bir önceki âyette emrettigi ekin yeri açiklanmistir.

[70] Buhârî bu hadisi burada üç senedle getirmistir.
Iddet bittikten sonra birinci kocanin kendiliginden kadina dönme hakki kalmaz, lâkin kadinin rizâsiyle yeniden nikâh edebilir. Buna da ma'rûf veçhile olmak sartiyle hiç kimsenin, hattâ velîlerin bile mâni' olmaya hakki yoktur. Meselâ sâhidsiz veya mehrI misilden asagi bir mehirle razi olmak gibi ma'rûfun hilafi olursa, o zaman velîsi men' etmeye selâhiyetlidir. Iki talâkta böyle rizâlasma ile iki defa nikâh yenilemek caizdir. Fakat üçüncüsünde baska bir kocaya varmadan halâl olmaz... Bâzilari âyete su ma'nâyi vermislerdir: "Ey zevçler, kadinlarinizi bosadiginiz ve bunun üzerine onlar da iddetlerini bitirdikleri vakit, onlara baski yapip baska kocaya varmaktan men' etmeyiniz, iki tarafin rizâsiyle mesru' surette nikâh ile gerek siz ve gerek baskasi, dilediklerine varsinlar". Ibn Abbâs, Zuhrî, Dahhâk: Bu âyet zevcelerini bosadiktan sonra baska bir kocaya varmaktan men' eden zevçler hakkinda inmistir. Çünkü Câhiliyet hamiy-yeti Ile bâzilari bosanmis kadinlarini zulnien tazyik eder, evlenmelerine meydan vermezlerdi, demislerdir. Rivayet kuvvetine göre müfessIrlerIn çogu evvelki ma'-nâya taraftar olmakla beraber, dirayet bakimindan bunu daha üstün görenler de vardir. Esasen bu iki ma'nâ birbirine zid degildir; biri digerini gerektirir... IHakk Dîni, I, 793-794).

[71] Buhârî bu fiillerin geçtigi su âyete isaret etmis ve fiilin^tefsîrini vermistir: "Eger siz onlari kendilerine temas etmeden önce bosar (fakat daha evvelden) onlara bir mehr ta 'yîn etmis bulunursaniz, o hâlde ta 'yîn ettiginiz o mehrin yarisi onlarindir. Meger ki kendileri vazgeçmis olsunlar, yâhud nikâh dügümü elinde bulunan kimse bagis yapmis olsun... " (Âyet: 237).

[72] Abdullah ibnu'z-Zubeyr, hükmü neshedilenin Mushaf'a yazilmayacagini zannetmis gibidir. Usmân (R), onun müskil saydigi bu sorusuna metindeki cevâbi vermistir. Bu cevâbda: Ben âyetleri Mushaf'ta nasil tesbît edilmis bulduysam, sonra da onlari buldugum tertîb üzere yerlerinde tesbît ettim... demis oluyor. Bu cevâbda âyetlerin tertîbinin tevkîfî oldugu hükmü de vardir.

[73] Iddetin hikmeti, "Bosanmis kadinlar kendi nefislerini üç hayiz ve temizlenme müddeti bekletirler. Eger onlar Allah 'a ve âhiret gününe inaniyorlarsa Allah 'in kendi rahimlerinde yarattigini gizlemeleri onlara halâl olmaz..." (Âyet: 228) nas-smdan açikça görüldügü üzere, rahmin temizliginin meydana çikmasi ve bunda asil da hayz idi. Üç hayiz, ekseriya üç ayda cereyan edebilecegi gibi her kadin da hayiz sahibi olmaz. Bosanmada kadinin hayiz sahibi olup olmamasi da dikkate alinacak bir sebeb olur. Bunun için bosamada hayiz sahibi olanlarin iddeti kuru' ile hayizdan kesilmislerin de ona bedel aylar ile olmasi sirf hikmet olur. Fakat ölüm herkes için müsâvî bir sebebdir. Bundan meydana gelen ayrilikta kadmm hayiz sahibi olup olmamasinin hiç hükmü yoktur. Bundan Ötürü Ölüm iddetinin umûm için müsâvî ve muttarit bir surette olmasi da sirf hikmettir. Hayizdan kesilme gibi üç ay ile takdiri bu müsavata kâfi degildir. Bütün hayiz sahibi olanlar bakimindan da müsavati te'mîn için daha fazlasina lüzum olabilir. Ayni zamanda ölüm iddetinin, bosamaktan ziyâde bir matem ma'nâsini içine almasi da yarasir. Kadin için nikâh ni'metinin gitmesi, her hâlde sevinç ile karsilanacak bir hâdise sayilmamalidir. Bununla beraber bosamakta teselli vesilesi olacak bir ni'met ciheti düsünülebilir. Ölüm ise hiçkimse için insirah vesilesi degildir. Bunun tek tesliyeti "tnnâUUâhi veinnâileyhirâciûn" (ei-Bakara: 156)îmânidir... (Hakk Dîni, I, 802).

[74] Islâm'in ilk zamanlarinda kocasi vefat eden kadin mîrâs almaz, yalniz bir sene onun evinde bakilirdi. O vaziyette iddet de bir yildi. Eger kadin o müddet zarfinda çikar giderse, bu hakkindan mahrum edilirdi. Bilâhare nafaka ve süknâ ile vasiyet, mîrâs âyeti ile; bir sene iddet de vefat iddeti olan dört ay on gün ile neshedîîdi. Mucâhid'e göre bu âyet muhkemdir. Kocasi ölen kadin süknâyi tercih etmez, onun malindan nafaka almazsa iddeti dört ay on gündür. Süknâyi ve nafakayi tercîh ederse, bir senedir. Bu re'y râcihtir (H.B. Çantay, Kur'ân-i. Hakîm ve Meâl-i Kerîm, hasiye).

[75] Müfessirier cumhuru, bu 240. âyetinin inmesinin, 234. âyetinden evvel oldugunu ve fakat tilâvette geri birakildigim söylemislerdir. Bununla beraber târîh açikça beyân edilmis degildir. 234. âyet iddet, 240. âyet ise nafaka içindir.
240. âyette nekre olarak "Mz'rtî/", evvelkinde "B/7-ma'rû/"buyurulmasi, bunun inmesi önce, öbürünün inmesi daha sonra oldugundan dolayi böyle geldigini, müfessirier beyân ediyorlar. Kadinin evden çikmasi hâlinde günâhin olmamasi, bu bir senenin tamamen iddet olmadigini gösterir. Çünkü iddet olsaydi, kadinlarin çikmalari günâh olurdu. Buna göre bu âyet inmede dahî evvelkinden geride olsaydi, dört ay on gün iddet müddetiyle çelismezdi.
Bu hadîste Ibn Mes'ûd'un kisa olan en-Nisâ Sûresi dedigi âyet sudur: "... Hâmile kadinlarin iddetleri ise çocuklarim dogurmalari ile biter. Kim Allah Han korkana O, kendisine isinde bir kolaylik verir" (et-Talâk: 4).

[76] Çünkü düsmanlarin harb için hücumlarindan dolayi korku namazi suretiyle olsan, vaktinde kilamamislar, günes battiktan sonra kilmislardi... Bunun bu isimle anilmasinin vechi ve hikmeti olarak söyle denilmistir: Ikindi namazi vakti, herkesin ticâret ve geçim için en ziyâde mesgul olduklari bir vakittir. Gece ve gündüz meleklerinin bir yere gelmesi vaktidir. Bir de ser'î gündüz Ile iki gündüz, iki gece namazlarinin ortasindadir. Bu sebeble her iki ma'nâsiyle ortadadir.

[77] Bu "Allah için tam Mat ediciler olarak namaza durun" emriyle, namazda Allah için niyetin, iftitâh tekbîrinin ve ayakta durmanin, husu' Ile dünyâ kelâmindan sükûtun farziyeti anlatilmistir.Bu suretle ayakta durmak, namazin ilk rüknüdür. "Okuyun, rükû' edin, sucûdedin" emirleri geregince kiraat, rükû', sucûd, ka'de tertîbde bundan sonradir. Her namazda evvelâ dîvân durmak vardir. Bu sebeble namaz esasen bir kunûttur.
Namazda dünyâ kelâmindan sükût edilmesi hadîsleri Ibn Mes'ûd'dan, Ebû Saîd'den ve diger sahâbîlerden de rivayet edilmistir.

[78] Buhârî bu baslik âyetinden sonra, bu sûrenin âyetlerinde geçen bâzi kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmistir. Biz bunlarin daha iyi anlasilmasi için geçtikleri cümleler Içinde vermeye çalisalim:
"O'nun kürsîsi (yânî ilmi) gökleri ve yeri kusatmistir" (Âyet: 255).
"O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku" (Âyet: 255).
"Ibrahim: 'Allah günesi dogudan getiriyor. Haydi sen de onu batidan getir' deyince ise, o kâfir sasirip (yânî hüccetsiz) kalmisti. Allah zalimler güruhunu muvaffak kilmaz" (Âyet: 258).
" Yâhud o kimse gibisini görmedin mi ki, binalarinin çatilan çökmüs, duvarlari üstüne yikilmis (kimsecikleri de kalmamis) bir kasabaya ugramis. Allah burasini ölümden sonra acaba nasil diriltecek? demis. Allah da onu yüz yil ölü birakmis. Sonra diriltmis. (Kendisine:) Ne kadar eglendin? demis, O da; Bir gün yâhud bir günden az, diye söylemisti. Allah ona: Hayir, yüz yil kaldin. Iste yiyecegine, içecegine bak, henüz bozulmamistir. Bir de merkebine bak. {Böyle yapmamiz) seni insanlara ibret nisanesi kilmamiz içindir. Merkebin kemiklerine de bak, onlari nasil birlestirip yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. O kisi (bu isler) kendisine apaçik belli oldugu zaman: Biliyorum ki, Allah, sübhesiz herseye gücü yetendir, dedi" (Âyet: 259).
"Ey îmân edenler, sadakalarinizi -malini insanlara gösteris için harcayan, Allah'a ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi- basa kakmak ve incitmek suretiyle heder etmeyin. Çünkü onun hâli, üstünde bir toprak bulunup da kendine siddetli bir yagmur isabet eden, bu suretle o, kendisini kaskati bir tas hâlinde birakmis olan kaypak bir kayanin hâli gibidir. Onlar dünyâda Isledikleri hiçbirseyden sevâb kazanmaya muktedir olmazlar. Allah kâfirler güruhuna hidâyet vermez" (Âyet: 264).
"Allah 'in rizâsini istemek ve ruhlarinda olan îmâni köklestirip kuvvetlendirmek için mallarini harcayanlarin hâli de bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin hâline benzer ki, ona bol bir yagmur isabet etmis de meyvelerini iki kat vermistir; ona bol bir yagmur düsmese de bir çisinti (bulunur). Allah, ne yaparsaniz hakkiyle görücüdür" (Âyet: 265).
"Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki, hurmalardan, üzümlerden onun bir bahçesi olsun, altindan irmaklar aksin, orada kendisinin her çesit meyveleri bulunsun, (fakat) ona ihtiyarlik çöksün, âciz ve küçük çocuklari da olsun, derken (o bahçeye) içinde bir ates bulunan bir bora isabet etsin de o yaniversin? îste Allah size âyetlerim böyle apaçik bildirir. Olur ki iyi düsünürsünüz" (Âyet: 266).

[79] Yânî isler ihlâsla oldugu zaman, Allah katinda artar; riya ile oldugu zaman ise yok olup gider.

[80] Buna Korku Namazi denir. Bunda hâlin gerektirmesine göre nasil ve ne tarafa durmak mümkin ise öylece, velev hayvan üstünde îmâ ile olsun, münferiden kiliniz, ve her hâlde mümkin oldugu kadar kiliniz, terketmeyiniz. Korku namâzi nm cemâatle kilinabilen diger bir sureti en-Nisâ: 102'de gelecektir. Onda korku *' -bundan azdir. Fakat düsman ile bi'1-fiil harb esnasinda bunlarin hiçbiri yapilamaz, hareket namazi bozacagindan, o zaman namazi kazaya birakmak zarurî olur. Nitekim Hendek muharebesinde Ahzâb günü günesin batmasina kadar böyle olmus da Rasûlullah, dört namazi kazaya birakmis ve günesin batmasindan sonra tertîb üzere bu namazlari kaza etmistir.
Yüce Allah "Namazlari ve orta namazi muhafaza edin ve Allah için husu' ve hudû' ediciler olarak namaza durun " âyetiyle farz namazlari kendi vakitlerinde edâ etmeyi emir buyurdugu gibi, bu farzin hiçbir vakit düsmeyecegini bildirmek için de: "'Eger korkarsamz, o hâlde namazi yürüyerek yâhud binek üzerinde olarak küm..." buyurmustur. Dînin diregi olan namaz farzi, iki sehâ-det gibi, hemen hemen hiçbir sebeb ile düsmeyecek bir vecîbe oldugu için, saglikta, hastalikta, hazarda, seferde, kuvvette, acz hâlinde, korkuda, emniyette mükelleften düsmez.
Müslümanlarin ma'nevî yükselmeleri gibi dünyevî selâmetleri de namazi Peygamberdin ögrettigi sekilde muhâfazasiyle ilgilidir: el-Ankebût: 45.
Peygamber, ümmet arasinda sevginin ve çekismekten uzaklasmanin farz namazlari güzel edâ ile alâkali oldugunu bildirmistir ("Namazda safflan düzgün ve sik tutma babi").

[81] Bu hadîsin bir rivayeti iki bâb önce de basligiyle beraber geçmisti. Orada hadîsi baska bir yolla rivayet etmisti. Orada da bildirildigi gibi Ibnu'z-Zubeyr'in nes-hedici dedigi âyet sudur: "Sizden ölenlerin (geride) biraktiklari zevceler kendi nefislerim dört ay on gün bekletsinler. Iste bu müddeti bitirdikleri zaman artik onlarin kendileri hakkinda mesru' vech ile yaptiklari seyden dolayi size günâh yoktur. Allah ne islerseniz hakkiyle haberdârdir" (Âyet: 234).
Bu beklemeden maksad, kadinin o müddet içinde evlenmemesi, kocasinin öldügü evden baska yere çikmamasi, zînetini birakmasidir. Bu iddetten maksad, kadinin gebe olup olmadiginin gerçeklesmesidir. Gebe ise müddet bittikten sonra dogurmasini bekler ve ondan sonra evlenir. Degilse bu müddet bitince evlenebilir. Gebe kadinin çocugu iddet içinde dogarsa, beklemeye hacet yoktur...

[82] Âyetin devami söyledir: "Allah da dedi ki: Dört kus tut. Onlari kendine alistir. Sonra (kesip) her parçasini bir dagin üzerine birak. Sonra da onlari çagir. Kosarak sana geleceklerdir. Bil ki, sübhesiz Allah mutlak azizdir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir" (Âyet: 260).
Rasûlullah'in buradaki "Bizsübhe etmeye Ibrahim'den daha hakliyiz"'sözü Ibrâhîm'in de, Rasûlullah'in da öldükten sonra diriltilme hakkinda sübhe ve tereddütleri bulundugunu ifâde etmez. Ibrâhîm ilk hilkate kiyâs ederek bunun ne sekilde olacagini gözle görmek ve aklî istidlalini suhûdî bir bilgi ile saglayarak îmâninda bir selâbet, kalbinde bir sükûnet te'mîn etmek istemisti. Âyetin devaminda bildirildigi üzere Ibrâhîm'in bu arzusu yerine getirildi. Kendisi tara findan kesilen ve hayatî unsurlari birbirine karistirilan dört kusun bütün maddî parçalan Ilâhî Kudret'in ilismesiyle birlestirildi ve Ibrahim'e gösterildi... Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da geçmisti.

[83] Hadîsin basliktaki âyetle ilgisi meydandadir. Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayri olarak rivayet ettigi hadîslerdendir.

[84] el-Bakara Sûresi'nin 261'den 272. âyetine kadarki 12 âyette sadaka denilen ieti-mâî yardima tesvik edilmis, bu yardim mukaabilinde kat kat ilâhî mükâfatlar oldugu bildirilmis, sadakalarin nevi'leri, tatli dilin bile sadaka oldugu, verilen sadakanin minnetdârlik vesilesi kümmamasi, sadaka vermenin âdabi gibi birçok içtimaî yardim düstûrlari ve ögütleri verilmistir. Bunlardan sonra basliktaki 273. âyet gelmektedir. Bunda da yardima muhtâc olan hakîkî miskînlerin, yâni fakirlerin vasiflari bildirilmistir. Âyetin tamâmi söyledir: "(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmis fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolasmaya muktedir olmazlar. Hâllerini bilmeyen, iffetli kalmaga çalismalarindan dolayi onlari zengin kimseler sanir. Sen o gibileri simalarindan tanirsin. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de birsey istemezler. Siz (hakk yolunda) ne mal harcarsaniz, sübhesiz Allah onu hakkiyle bilir" (Âyet: 273).
Bu âyet Suffa sâhâbîleri hakkinda inmistir. Suffa, Peygamber'in mescidine bitisik üstü kapali, etrafi açik bir yerdi. Burada kimsesiz, fakîr muhacirler otururdu. Sayilari dörtyüze varan bu topluluktan çikanlarin yerine yenileri alinirdi. Bunlarin isi sirf Kur'ân ögrenmek, Peygamber'in va'zlerinî, hadîslerini bellemek ve cihâd etmekti. Bunlarin geçimleri Peygamber ile zengin sahâbîlerce karsilanirdi. Bunlar Islâm'in ilk yatili ögrencileri idiler. Bunlara kaldiklari yere nisbetle Suffa Ashabi denilmistir. Bundan dolayi Islâm Âlemi'nde medreseler hep camiler etrafinda yapilir ve orada okuyan ilim yolcularindan da Suffa sa-hâbîlerinin meslekine girmeleri beklenirdi...

[85] ÂIse'nin ribâ hakkinda indigini bildirdigi bu âyetler, el-Bakara Sûresi'nin 275'den 281'ekadarki âyetleridir. Bunlardan 275. âyetin tamâmi söyledir: "Ribâyiyenler, kendilerini seytân çarpmis birer deliden baska bir hâlde kalkmazlar. Böyle olmasi da onlarin: Alim satim da ancak ribâ gibidir, demelerindendir. Hâlbuki Allah, alis verisi halâl, ribâyi (faizi) haram kilmistir. (Bundan böyle) kim Rabb 'inden kendisine bir ögüt gelip de faizden vazgeçerse, geçmisi ona ve isi de Allah 'a âiddir. Kim de tekrar faize dönerse,onlar o atesin sahihleridirler ki, orada onlar ebedî kalicidirlar".

[86] Tamâmi söyledir: "Allah ribâyi mahveder, sadakayi ise artirir. Allah (harami halâl tanimakta israr eden) çok kâfir, çok günahkâr hiç kimseyi sevmez".
Allah, mali artirir zannedilen ribâyi tedricen eksilte eksilte nihayet mahveder... Mali eksiltir zannedilen sadakalari artirir, nemâlandinr. Ribâ, yânî faiz, mallari ve üretim

yapacak hayâtlari kurt gibi yiye yiye bitirir, nihayet anamallarin da batmasina ve hayâtlarin sönmesine sebeb olur. Hâlbuki sadakalar, hayâtin ecri ve bereketi olur...

[87]
Bir Öncekiyle birlikte âyetin tamâmi söyledir: "Ey îmân edenler, gerçek müzminler iseniz Allah 'tan korkun, faizden (henüz alinmamis olup da) kalani birakin (almayin). Iste böyle yapmazsaniz Allah 'a ve Rasûlü 'ne karsi harb olunacagini bilin. Eger (faizcilige) tevbe ederseniz mallarinizin baslari (sermâyeleriniz) yine sizindir. Bu suretle ne haksizlik yapmis, ne de haksizliga ugratilmis olursunuz" (Âyet: 278-279).

"Burada ribâyi terketmeyenleri gerek ribâ halâldir i'tikaadina dönmüs mür-ted veya ahdi bozmus kâfir olsun, gerekse harâmligma îmân eder ve fakat îmân ile amel etmez fâsik mü'min olsun, Ikisine de Allah harb i'lâni emretmistir. Çünkü bunlar zekâti inkâr veya vermekten çekinenler gibi ya mürted veya bagîdirler. Hâriçteki kâfirlere harb i'lâni her vakit için zarurî olmadigi hâlde bunlara harb i'lâm mutlak olarak vâcib kilinmistir. Demek olur ki, ribâdan sakinmak Islâm tâbiiyyetinde bulunanlarin hepsine farzi ayn bir ferdî vazîfe olduktan baska umûmî surette ribâ muamelesini kaldirmak da mühim bir içtimaî vazîfedir. Çünkü ribâ öyle bir fitnedir ki, toplulukta cereyan ettigi müddetçe ferdlerin ondan sakinmasi çok zor ve belki imkânsiz olur..."

Bu ribâ âyetleriyle ilgili tefsîr,Elmalili Muhammed Hamdi Yazir'in Hakk Dîni Kur'ân Dili, I, 950-976 sahîfelerinden okunmalidir.

[88]
Müellif Buhârî'nin bu basliklarda yaptigi tertîb, onun âyetler sözüyle maksadinin borçlanma (282.) âyetine kadar olan ribâ âyetlerinin hepsi oldugunu gerektirir.

[89]
Hadîsle basliktaki âyet arasinda uygunluk yok gibi görünüyorsa da, Dâvûdî yine Ibn Abbâs'tan: En son inen âyet "Kendisinde Allah'a döndürüleceginiz günden sakinin..." âyeti oldugunu rivayet etmistir. Bu âyet de Veda Hacci'nda inmistir ki, iki rivayet arasinda ziddiyet yoktur. Bu âyetle ribâ âyetlerinin hepsi toptan inmislerdir. Buhârî, Ibn Abbâs'in bu iki hadîsi arasini böyle bir isaretle birlestirmeyi kasdetmîs olabilir.

"Bu âyet Kur'ân'm en son inen âyetidir. Söyle ki, Rasûlullah hacc ettigi zaman Kelâle âyeti (yânî en-Nisâ: 176) inmisti. Sonra Arafat'ta vakfede iken "... Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nVmetimi tamamladim ve size dîn olarak müslümânhgi (verip, ondan) hosnûd oldum... " (el-Mâide: 3) âyeti indi. Sonra da isbu "Allah 'a döndürüleceginiz günden sakinin" âyeti indi ve Cibril: "Yâ Muhammed, bunu el-Bakara'dan ikiyüzsekseninci âyetin basina koy" dedi. Ve bundan sonra Rasûlullah seksenbir gün yasadi ki, yirmibir gün veya yedi gün ... yasadigi da söylenmistir.

Iyi veya kötü amellere ileride terettüb edecek ecir veya ceza sâhiblerinin kazanci olmak üzere Allah katinda defterlerine kaydolunmus bir karz veya taah-hüd mesabesinde bulundugundan, son inen bu âyetin ölümü veya kiyamet gününü hatirlatarak inmesi pek ma'nâli oldugu gibi, bunun bilhassa ribâ bahsini ta'kîb ederek, borçlanma hükümleri arasinda kaydolunmasi da gayet belîg ve ma'nîdârdir" (Hakk Dîni, I, 975-976).

[90]
Müslim'de su hadîs vardir: Ebû Hureyre (R) söyle dedi: "Siz nefislerinizdekini açsaniz da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker.., " âyeti indigi zaman, bu, Rasûlullah'in sahâbîlerine siddetli geldi. Rasûlullah'a geldiler, dizleri üzerine çöktüler ve söyle hitâb ettiler: Ey Allah'in elçisi! Amellerden takat getirebilecegimiz seylerle mükellef kilindik. Bunlar namaz, oruç, cihâd ve zekâttir. Hâlbuki su âyet Indirilmistir. Biz ona takat getiremeyiz, dediler. Rasûlullah: "Sizden önceki iki kitâb sahihlerinin dedikleri gibi "Isittik ve âsî olduk" sözünü mü söylemek istiyorsunuz? Hayir söyle söyleyiniz, dedi: "Isittik, itaat eyledik. Gufranini dileriz, ey RabbImiz, gidis ancak Sana'dir". Onlar da bunlari söylediler. Akabinde bunlar ve devami olan kisim indirildi... (Müslim Ter., I, 173-1975).

Bu kisimda "Allah kimseye kudretinden öte teklif yapmaz" fikrasi inip, takat getirilmeyecek seylerle teklif olunma endîselerini giderdi. Demek ki, sa-hâbîler, basliktaki âyetin bütün görünür ve gizli ihtimâllerini dikkate almislar ve bunun azim ve irâdeyle olmayan nefsî hâtiralari da içine aldigi ihtimâlinden korkmuslardi... Iste bu hadîste bildirilen nesh, âyetin sümulüne giren ve fakat insanin azim ve irâdesi disinda gönlünden geçen hâtiralardan dolayi hesaba çekilmeyecegi hususudur.

[91]
Bu, bundan önceki bâbda geçen hadîsin baska bir yoldan gelen rivayetidir. Ondan sonraki iki âyet sunlardir:

"O Rasûl de kendisine Rabb'inden indirilene îmân etti, müzminler de. Onlardan herbiri Allah'a, O'nun meleklerine, kitâblarina, rasûllerine inandi. O'nun rasûllerinden hiçbirini digerlerinin arasindan ayirmayiz (hepsine inaniriz). Isittik, itaat ettik. Ey Rabb 'imiz, magfiretini isteriz. Son varis ancak Sana 'dir, dediler.

"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceginden baskasini yüklemez. Herkesin kazandigi hayir kendi fâidesine, yaptigi serr kendi zarannadir. Ey Rabb'i-miz, unuttuk yâhud yanildiysak bizi tutup sorguya çekme! Ey Rabb 'imiz, bizden evvelki ümmetlere yükledigin gibi üstümüze agir bir yük yükleme! Ey Rabb 'i-miz, takat getiremeyecegimiz seyleri bize tasitma! Bizden günâhlari sil. Bizlere magfiret et, bizlere merhamet eyle! Sen bizim Mevlâmizsin. Artik kâfirler güruhuna karsi da bizlere yardim et!"

Bu, "Rabbena lâ tuâhiznâ"dan nihayetine kadar olan kisim ayni zamanda bütün arzulara uygun, gayet mühim yedi istegi dile getiren büyük bir duadir. Müslim'in rivayetinde Rasûlullah bunlarla duâ ettiginde herbir duayi söyledikçe Allah tarafindan "Öyle yaptim" diye kabul edildigi bildirilmistir (Müslim Ter., I, 173-175).

Ebû Mes'ûd, Peygamber'in "Her kim geceleyin el-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyeti okursa, ona yeter" buyurdugunu rivayet etmistir. (Buhari, Kur'ân'in Faziletleri).

Umer ile Alî'den de: "el-Bakara Sûresi'nin sonundaki iki âyeti okumadan uyuyacak akli basinda bir müslümân bulunacagini sanmam" dedikleri rivayet edildi.

Ebû Zerr de, Peygamber'in: "Bu iki âyeti ögreniniz, kadinlariniza, °Zulla-riniza da ögreüniz.Çünkü bu âyetler hem salâttir, hem Kur'ân 'dir, hem duadir" buyurdugunu rivayet etmistir (Hâkim ve Beyhakî).

Allah biz kullarina da bu dualarin ma'nâlarim anlama ve geregini yapma ile va'd ettigi icabet feyzinden büyük nasîbler ihsan eylesin! Amîn!

[92]
Ebû Zerr el-Herevî'nin rivayeti böyle Besmele iledir.

[93]
Buhârî bu sûrenin tefsîriyle ilgili hadîslerden önce sevkettigi bu "Bâb"da, sûre içindeki âyetlerde geçen bâzi kelime ve ta'bîrlerin ma'nâlanni nakletmistir. Biz bunlarin içinde geçtikleri cümleleri de, buradaki siraya göre göstermeye çalisalim:

"Meger ki onlardan gelebilecek bir tehlikeden dolayi sakinmis olasiniz. Allah size asil kendinden sakinmanizi emrediyor..." (Âyet: 28).

"Onlarin bu dünyâ hayâtinda harcayip sarfedegeldiklerinin misâli, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu ve soguk bir rüzgârin hâli gibidir. Onlara Allah zulmetmedi. Fakat kendileri kendilerine Zulmediyorlar" (Âyet: 117).

"Ve yine siz bir ates çukurunun tam kenarinda iken oradan da sizi o kurtarmisti..." (Âyet: I03).

"Hani sen, mü 'minleri muharebeye elverisli yerlerde tabiye edip yerlestirmek üzere erkenden ailenden ayrilmistin...*" (Âyet: 121).

"Evet siz sabr ve sebat eder, sakinirsaniz, bunlar da ansizin üstünüze gelecek olurlarsa onlarin bu gelisleri aninda Rabb 'iniz size nisanli nisanli bes bin melekle imdâd edecektir" (Âyet: 125).

"Nice peygamber, maiyyetinde birçok âlimler (yâhud cemâatler) oldugu hâlde, muharebe etti de, Allah yolunda kendilerine gelen belâlardan dolayi ne gevseklik, ne za'f göstermediler; düsmana boyun da egmediler. Allah sabredenleri sever" (Âyet: 146).

"And olsun ki, Allah'in size olan va'dî -O'nun izni ile onlari öldüregeldi-giniz, hattâ sevmekte oldugunuz zaferi de size gösterdigi zamana kadar- yerine gelmisti..." (Âyet: 152).

' 'Ey îmân edenler, siz o küfredip de yeryüzünde seyahat ve seferde yâhud gazada bulunduklari zaman ölen kardesleri hakkinda: 'Bizim yanimizda olsalardi ölmezler, öldürülmezlerdV diyenler gibi olmayin. Allah bunu onlarin yüreklerinde akibet bir hasret yapti. Allah hem diriltir, hem Öldürür. Allah ne yaparsaniz hakkiyle görendir" (Âyet: 156).

"Hakikat Allah fakirdir, biz zenginleriz diyenlerin lâfini, and olsun ki Allah isitmistir: Söyledikleri o sözü haksiz yere peygamberleri öldürmeleriyle beraber yazacagiz ve: 'Tadin o yangin azabini!' diyecegiz*' (Âyet: 181).

"Fakat Rabb'lerinden korkanlar, altlarindan irmaklar akan cennetler -kendileri içinde ebedî kalmak,Rabb 'leri katindan verilecek nice ziyafetlere de konmak üzere- hep onlarin. Allah 'in nezdinde olan (ni'metler) iyiler için daha hayirlidir" (Âyet: 198).

' 'Kadinlara, ogullara, yigin yigin biriktirilmis altin ve gümüse, salma ve güzel atlara, hayvanlara, ekinlere olan ihtirasli sevgi insanlar için bezenip süslenmistir. Bunlar

dünyâ hayâtinin geçici birer fâidesidir. Allah(a gelince) nihayet dönüp varilacak yerin bütün güzelligi O'nun nezdindedir" (Âyet: 14).
"Geceyi gündüzün içine koyarsin, gündüzü geceye sokarsin. Ölüden diri çikarirsin, diriden ölü çikarirsin. Sen kimi dilersen ona sayisiz nzk verirsin " (Âyet: 27). .
' 'Orada Zekeriyyâ Rabb 'ine duâ etti: Rabb 'im, bana Sen 'in tarafindan çok temiz bir zürriyet ihsan et. Muhakkak Sen duayi hakkiyle isitensin, dedi. O, mihrâbda durup namaz kilarken melek ona söyle nida etti: Gerçek, Allah sana kendisinden bir kelimeyi tasdik edici, bir efendi, nefsine hâkim ve sâlihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya'yi müjdeler" {Âyet: 39).
"Zekeriyyâ: Rabb 'im bana bu hususta bir nisan ver, dedi. Allah da: Senin nisanin sâde bir isaretten baska Insanlara üç gün söz söyleyememendir. Bununla beraber Rabb'ini çok an ve aksam sabah O'nu tesbîh et, dedi" (Âyet: 41).
Zemahserî: "el-Astyy" günesin inmesi zamanindan batmasina kadardir, "el-tbkâr" ise fecrin tulü' etmesinden duhâ vaktine kadardir, demistir.
Bâb'm basindaki "Tukaat", "Takiyye", "Takva", "Ittikaa" hakkinda bir açiklama:
"Ittikaa, vikaayeyi kabul etmek, diger ta'bîrle vikaayeye girmek. Vikaaye ise... elem ve zarar verecek seylerden sakinip kendini iyice korumak demektir. O hâlde lügat yönünden Ittikaa veya onun ismi olan "Takva", kuvvetli bir himayeye girerek korunmak, hâsili kendini iyi sakinip korumak demek olur. Bunun lâzimi olarak korkmak, ictinâb ve ihtiraz etmek, tevakki eylemek ma'nâlannda da kullanilir. TevakkVGt tekellüf, Ittikaa'âa sadelik vardir.En sâmil ve en kuvvetli vikaaye ise, ancak Allah'in vikaayesidir. Zîrâ beser vikaayesi istikbâle ve akibete tamamen hâkim olamadigi gibi, hâlde görülen elem ve zararlarin bile hepsine hâkim olamaz. Binâenaleyh iyi korunmak demek olan IttIkaa'mn hakîkati, ancak Allah'in vikaayesine girmekle gerçeklesebilir..." {HakkDîni, I, 168-169); Takva hakkinda daha genis bilgi: II, 1152-1153; VI, 4479-4480.
[94]
Bunlarin hepsi MucâhId'in sözleridir. Bunu Abdu'bnu Humeyd, Ravh'tan; o da Sibl'den; o da Ibn Ebî Necîh'ten senediyle Mucâhid'den rivayet etmistir... "Bunlar birbirini tasdik eder" sözü, mütesâbihin tefsiridir. Birinci âyetten anlasilan fâsiklar, yânî sapiklarin sapikligi ancak insanlari dînlerinde fitneye düsürmek ve sapitmak isteyerek mütesâbihin muhkeme uygun olmayan ma'nâsma tâbi' olmalari cihetinden oldugudur. Bu suretle onlann sapikligi artar durur. Bu âyetin ihtiva ettigi ma'nâyi tasdîk etmek için, bundan sonraki âyeti zikretti. Çünkü "Allah akillarini iyi kullanmayanlara niurdârlik verir" buyurdu. Iste bunun gibi, hidâyeti kabul edenin de hidâyeti artar durur.. (Aynî, Kastallânî).
Müfessir Mucâhid: "Muhkem âyetler haram ve halâle dâir olan âyetlerdir. Mütesâbih âyetler de bâzisi bâzisini tasdîk Ve tefsîr eden âyetlerdir" demistir ki, onun bu sözü, biraz sonra açiklanacak olan Kur'ân'in Tefsiri Usûlü'nün kisa bir ifadesidir.
[95]
Bu âyet, Kur'ân nasil tefsîr edilecegini bildiren, tefsîr usûlünü ve esâsim ortaya koyan bir âyettir.
Muhkem, lügatte metin ve saglam kilinmis demektir. Istilahta ise ibaresi, yânî lâfizlari ve kelimeleri Allah'in muradina delâlet hususunda sübheden ve baska ma'nâya delâlet ihtimâlinden korunmus oian nasstir.
Mütesâbih, ibaresinin kasdedilen ma'nâya delâleti hususunda sübhe ve ihtimâl bulunandir. Yânî herbiri murâd olunabilecek gibi görünmekte birbirine benzer birçok-ma'nâlan muhtemildir ki, hepsi mi veya birisi mi kasdolundugu
zahir bir surette seçilemez.
Muhkem âyetler tamâmiyle açik olup dogrudan dogruya birer ilmî burhandirlar. Bu sebeble bunlarin umûmuna Ümmü'l-Kitâb = Kitabin Anasi adi verilmistir ki, ana âyetler demektir. Bu i'tibârla mütesâbihler muhkemlere dönücü ve onun fer'i durumundadirlar. Mütesâbihlerin medlulleri, muhkemlerin delâletleriyle ta'yîn edilir.
Âyette Ümmü 1-Kitâb adi verilen ana âyetlerin hepsi muhkem olmakla beraber, birbirlerine kiyâs ve tatbik edilince aralarinda itlak, takyîd, umûm-husûs, takrir, tefsîr, istisna... gibi birtakim farklar vardir. Bu bakimdan usûl âlimleri umûmî surette muhkemleri dört dereceye ayirmislardir: Zahir, Nass, Müfesser, (Husûsî manâsiyle) Muhkem dereceleridir. Mütesâbihleri de medlûllerindeki is-tibâh ve ihtimâle göre dört dereceye ayirmislardir: Hafî, Müskil, Mücmel, (Husûsî ma'nâsiyle) Mütesâbih dereceleridir.
Umûmî ma'nâsiyle muhkemlerin dört derecesi, umûmî ma'nâca mütesâbihlerin dört derecesiyle mukaayese edilince, zahirin hafî, nassm müskil, mü-fesserin mücmel, muhkemin mütesâbih mukaabili oldugu görülür. Ve mütesâbihler camiasinin, ana kitâb olan muhkemler câmiâsiyle îzâh ve tefsîr olunacagi anlasilir...
Bu muhkemler ile mütesâbihler tamâmiyle karsilikli bir taksim mâhiyetinde zikredilmis bulunduklarindan inhisari ifâde ederler. Binâenaleyh herbiri husûsî ma'nâlarma hamledildikleri takdirde bu sekiz kisimdan altisi hâriç kalmis olacagindan muhkemler ilk dördü, mütesâbihler de son dördü sâmil olmak üzere, umûmî ma'nâlarma hamledilmis bulunduklarinda sübhe yoktur. Bu âyet bu veçhile söz anlama, tefsîr usûlü ve hüküm çikarma ile ilgili en büyük bir esâsi ögretmistir ki, herhangibir kelâmi veya kitabi Iyice anlayabilmek için akilda, nakilde bundan baska bir yol yoktur. Usûl ilminde bunlar bütün tatbîkaatiyle serh ve tafsil edilmislerdir. Hele cidden kaanûn ve hukukî mes'eleleri anlamak için bu usûl en zarurî olan ilmî sartlardandir. Daha genis bilgi için: Hakk Dîni, II, 1035-1045; Tanri Buyrugu, Mukaddime, 46-49.
[96]
Kaadi Iyâd, bütün peygamberlerin bu hususiyette ortak olduklari fikrini tercih etmistir (Nevevî).
Ebû Hureyre tarafindan bu hususa delîl olmak üzere okunmasi istenen âyetler, Imrân'm karisi ve Meryem'in annesinin, Meryem Ile ilgili sözlerini ve onun hakkinda duasini ihtiva eder. Birbiriyle ilgili üç âyetin mealleri söyledir:
' 'f/an/ Imrân 'in karisi: Rabb 'im, karnimdakini âzâdlt bir kul olarak Sana adadim. Benden olan bu adagi kabul et. Sübhesiz (niyazimi) hakkiyle isiten, (niyetimi) kemâliyle bilen Sen 'sin Sen, demisti. Fakat onu (kiz çocugu) dogurunca, Allah onun ne dogurdugunu daha iyi bilici iken: Rabb 'im, hakikat ben onu kiz olarak dogurdum. Erkek, kiz gibi degildir. Gerçekten ben adim Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de taslanmis seytândan Sana sigindiririm, dedi. Bunun üzerine Rabb 7 onu güzel bir kabul ile kabul buyurdu ve onu güzel bir nebat gibi büyüttü. Zekeriyyâ'yi da ona bakmaya me'mûr etti... "(Âyet: 35-37). Bu hususta verilen tibbî bilgiler söyledir: "Dogumdan evvel akcigerler havasizdir. Gaz mübadelesi (oksijen alip karbondioksit vermek) plasenta ("Son" denilen özel bir uzuv) yolu ile olur. Çocuk dogunca rahim büzüldügünden, son'un bitistigi yer daralir ve çocugun oksijen tedâriki güçlesir. Göbegin baglanmasi ile de bu, tamamen kesilir. Bu suretle çocugun kaninda oksijen azligi ve karbondioksit çoklugu hâsil olur. Bu durumda teneffüs merkezinin uyanmasi ile nefes almak ihtiyâci hâsil olur ve teneffüs baslar. Çocuk evvelâ 4-5 defa arka arkaya çabuk ve sathî teneffüs eder. Nefes alma ve verme aglamakla olur..." (Prof. Dr. Sevket Salih Soysal, Çocuk Sagligi, Istanbul 1955, s. 23).
Bu bilgilerden, o anda çocugun vücûdunda karbondioksit artip oksijenin azalmasi, içteki ve distaki basinç farkliligi ve bunlar dolayisiyle çocugun bir tazyik altinda ve iztirâb içinde oldugu anlasiliyor. Bu tazyiklerin hadîste mecazî olarak seytân dokunmasi ile ta'bîr edilmis olmasi muhtemel oldugu gibi, hakîkaten seytân tarafindan bir ilâve tazyik yapilmis olmasi da mümkindir {Müslim Ter. VII, 246-247, 80-81, hasiyeler).
Bu hadîs Kitâbu'l-Enbiyâ, 46. Bâb, 103 rakamiyle de geçmisti.
[97]
Sabr Yemini su yemine denir ki, yemîn terettüb eden adam, onun üzerine hab-solunmus oiur ki, o yemini edâ edinceye kadar mahbûs olur, murâd zikrolun-dugu üzere sabr tarikiyle olan yemîndir. Sârih der ki, gerçi o yeminin sahibi masbûrdur, Iâkin bu yemîn zimninda habsolundugu için mecazen sabr ile sifat-Ianmistir (Kaamûs Ter.).
Bu hadîsin bir rivayeti Sehâdetler Kitâbi'nda geçmisti.
[98]
Bununla, bundan Önceki hadîs arasinda ziddhk yoktur, Çünkü o, kuyu hakkinda, bu da mal hakkindadir. Âyet beraberce bu iki sebeble inmistir. Âyetin lafzi âmmdir, yâni umûmîdir; bu iki sebebe de uzanir. Bir de: Belki âyet Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya ancak bu malin satisi sirasinda ulasmis da, o da âyet bu sebeble indi sanmistir, denildi (Aynî).
[99]
Âyetin buradaki da'vâ ile ilgisi de meydandadir. Durusma sirasinda da'vâci kadinin delili ve sahidi bulunmadigindan, da'vâliya yemîn etmek düsmüstü. Yalan yere yemîn etmesini önlemek için, kendisine Peygamber'In sözü ve âyet hatirlatilmis, kadin da bundan ders alarak yalan yere yemîn etmeyip, suçunu i'tirâf etmis, böylece hakk

da yerine getirilmistir.
Peygamber'In "Yemtn.da'vâhya düser" sözü de hiç eskimeyecek ebedî bir hukuk ve muhakeme düstûrudur.
[100]
Burada muhtelif vicdanlarin, muhtelif milletlerin, muhtelif dînlerin, muhtelif kitâblarm esâsî bir vicdanda, bir hakk kelimede nasil tevhîd olunabilecekleri, Islâm'in beseriyyet âlemine ne kadar genis, ne kadar açik, ne kadar dosdogru bir hidâyet yolu, bir hürriyet Ögretmis bulundugu ve artik bunun Arab ve Acem'e inhisari olmadigi tamamen gösterilmistir. "Allah'tan baska ma'bûd tanimayalim ve O'na hiçbirseyi ortak kosmayalim ve bâzimiz bâzimizi Allah'tan beride rabb edinmesin" kelimesinde toplanan vahdet vicdanindan daha genis, daha hâkim hiçbir vicdan bulunmak mümkün degildir ki, onun arkasina düsülsün. Dînî terâkkiler (yükselisler) vicdanlarin ayrilik ifâde eden hususiyetlerinde degil, kül-liyetinde ve genisligindedir. Bütün hürriyet ve esitlik da'vâsinm esâsi bu bir kelimede, bir vicdanda toplanir... (Hakk Dîni, II, 1131-1132).
[101]
el-Haseb: Iki fethâ Ile mahsûb ma'nâsinadir ki, fiil bi-ma'nâ mef'ûldür. Ve Haseb, bir kisinin babalan ve dedeleri cihetinden fahr ve mübâhât tarikiyle zikr ve ta'dâd eyledigi güzellikler ve ögünme sebeblerine denir, bir görüse göre mal ve menâle denir, yâhud dîn ve millettir, yâhud kerem yâhud fiil ve amelde olan ulüvv ve seref yâhud güzel fiil ve sâlih amel yâhud babalar ve dedeler cihetinden sabit olan seref ve asalet, yâhud sân ve bâl ve kadr ve haysiyettir. Ve bâzilar indinde haseb ve kerem, bir kimsenin zâtina mahsûstur, her nekadar soyunda serâfet ve asalet yok ise de lâkin mecd ve seref, soyuna ve irkina mahsûstur ki, neseb yüksekligi olmayan kimseye necd ve seref sifat olmak sahîh degildir (Kaa-mûs Ter.)
[102]
Peygamber'in bu mektubunun "Selâmun ala men ittebau'l-hudâ" fikrasi, Tâ-hâ: 47. âyetinin bir parçasidir, yalniz âyette selâm eliflâm'h olarak "es-Selâm" seklindedir. Mektubun son fikrasi ise bu uzun hadîsin burada getirilmesinin sebebi olan Âlu Imrân: 64. âyetidir, yalniz âyetin basinda "KuI=Dp &/'iemri var dir. O emir mektuba alinmamistir, çünkü o emir, âyetin yazilmasiyle yerine getirilmis oluyordu.
[103]
Müsrikler Rasûiullah'i Ebû Kebse adindaki kimseye nisbet ederlerdi. Bu adam, putlara ibâdet hususunda Kureys'e muhalefet ederek "Si'râ'1-Abûr" adli yildiza tapmis bir Huzâali idi. Rasûlullah da putlara ibâdet hususunda Kureys'e muhalefet edince, ona benzeterek "Ebû Kebse'nin oglu" ismini verdiler. Bir rivayete göre de Ebû Kebse, Peygamber'in annesi cihetinden büyük dedelerindendir. Pey-gamber'i ona nisbet etmekle, güya ona çekmis oldugunu kasdetmek isterlerdi (Ibnu'1-Esîr, en-Nihâye).
Arablar Romalilar'a "Benû'I-Asfar" derlerdi.
Ibn Abbâs'in Ebû Sufyân'dan rivayeti burada son buluyor. Bundan sonraki kissa, ez-Zuhrî'nin Ibnu'n-Nâtûr'a ulastirdigi rivayettir. Ebû Sufyân'dan rivayet edilmis degildir. Ibnu'n-Nâtûr, Abdulmelik'in halifelik günlerinde hayâtta idi. ez-Zuhrî, kissayi ondan dinlemis.
[104]
Buhârî bu uzun Hirakl hadîsini çesitli kitâblarda açtigi bâblara delîl olmak üzere, Sahîh'min birkaç yerinde getirmistir. Meselâ Vahy Kitâbi'nda 6 rakamiyle; Cihâd'da 101. Bâb'da .151 rakamiyle getirmisti. Bu getirmeler ayni hadîsin tipatip tekrari degildir. Hadîslerin senedlerinde ve metinlerinde muhakkak bâzi farkliliklar vardir. Iste Büyük Imâm, bu ayri ayri senedlerle ve farkli metinlerle gelen bütün sahîh hadîsleri böylece ihmâl etmemis ve hepsini son derecede basarili bir yerlestirisle Sahîh'ine yerlestirmistir.
Bu Tefsir Kitâbi'nda da hadîsi ayri ayri iki senedle'getirdi: a. Ibrahim ibn Mûsâ, Hisâm ibn Yûsuf'tan; o da Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den... b. Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî, Abdurrazzâk'tan; o da Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den...
Hadîsin buradaki metninde de bâzi fikralarin Öne geçirilme, geriye bira-kalma, özetlenme gibi farkliliklari vardir. Hadîsin ez-Zuhrî'den gelen Ibnu'n-Nâtûr fikrasi burada diger yerlere nisbetle çok özetlenmis olarak verilmistir.
[105]
Bu hadîs Zekât Kitâbi'nda da geçmisti. "Gidici maldir" rivayetine göre her mal gibi bu da gidicidir, böyle hayir yolunda gitmesi, en iyi bir gidistir, denmis oluyor.
[106]
Bu Vakifta geçen hadîsin bir parçasidir. Enes, Ebû Talha'nm üvey oglu idi.
[107]
Âyetin bas tarafi ile tamâmi söyledir: "Tevrat indirilmezden evvel-Ya'kûb'un kendisine haram kildigi seylerden baska- yiyecegin her türlüsü Isrâü ogullan için halat idi. De ki: 'Eger dogru söyleyiciler iseniz, Tevrat 'i getirin de onu okuyun'" (Âyet: 93).
Yahudiler, Peygamber'e: Sen tbrâhîm'in Tevhîd Dîni'nde oldugunu iddia ediyorsun. Hâlbuki o senin gibi deve eti yemez, deve sütü içmezdi, dediler. Bu âyetin inme sebebi, budur.
Ya'kûb hakkinda en sahîh rivayet sudur: Ya'kûb, irku'n-nese' (siyatik) hastaligina tutulmus ve bundan sifâ bulursa, en sevdigi yiyecegi yememeyi adamisti. Bir rivayete göre, en sevdigi de deve eti ve sütü imis; bu adagi tabîblerin tavsiyesi veya hastaliginda bir gece pekçok aci çekmesi sebebiyle veya sirf bir zühd ve taabbüd Için yapmis oldugu da rivayet edilmistir.
[108]
Hadîsin âyetle ilgisi açiktir. Bu hadîste Yahûdîler'in bir yalani ortaya çikarilmistir.
"Ey îmân edenler, Allah'tan nasil korkmak lazimsa öylece korkun. Sakin siz müslümânlar(o\mak)dan baska (bir sifatla) can vermeyin. Hepiniz toptan simsiki Allah 'in ipine sarilin. Parçalanip ayrilmayin. Allah 'in, üzerinizdeki nV~ metini düsünün. Hani siz (birbirinizin) düsmanlardi) idiniz de O, kalblerinizi (Islâm'a isindirip) birlestirmisti. îste O'nun (bu) ni'meti sayesinde (dîn) kardesler^) olmustunuz ve yine siz bir ates çukurunun tam kenarinda iken oradan da sizi O kurtarmisti. îste Allah size âyetlerim böylece apaçik bildiriyor. Tâ ki dogru yola eresiniz. Sizden öyle bir cemâat bulunmalidir ki (onlar herkesi) hayra çagirsinlar, iyiligi emretsinler, kötülükten vazgeçirmeye çalissinlar. îste onlar muradina erenlerin tâ kendileridir. Siz kendilerine apaçik debiler, âyetler geldikten sonra parçalanip ayrilanlar, ihtilâfa düsenler gibi olmayin; îste onlar(m hâli); En büyük azâb onlarindir. O günde ki, nice yüzler bembeyaz olacak, nice yüzler de kapkara kesilecek. Yüzleri simsiyah olanlara gelince (onlara): îmâninizdan sonra küfrettiniz hâl. Iste o küfretmenize mukaabil tadin azabi! (denilir). Yüzleri bembeyaz olanlar ise Allah 'in rahmeti içindedirler. Onlar bunun içerisinde ebedî kalicidirlar. (Bütün) bunlar Allah'in -Hakk(m Ikaamesine sebeb) olarak sana okuyageldigimiz- âyetlerdir. Allah âlemlere hiçbir haksizlik etmek istemez. Göklerde ne var, yerde ne varsa (hepsi) Allah 'in. (Bütün) isler ancak Allah 'a döndürülür" (Âyet: 102-109).
"islâm içtimaiyatinin esâslari, I'tisâm âyetlerinde özetlenmistir... Bu âyetlerin ihtiva ettigi hikmet ve içtimaî prensiplerin tefsîr ve izahidir ki, cildlerle ki-tâblara sigmayan ilimleri ve felsefeyi meydana getirmistir. Rasûlullah'in hayâti bu âyetlerin tatbîki ve îzâhiyle geçmistir. Denilebilir ki O'nun bütün hadîsleri bu âyetlerin çesitli derecede izahlarindan ibarettir. Biz bu mesrudâti "îmân ve i'tikaad" sâikasiyle degil, sirf felsefî ve ilmî bir hakîkat olmak suretiyle derme-yân etmis olmak da'vâsindayiz. Bu i'tibârla da'vâmizi isbât etmek isteriz. Bu maksad için ise, içtimaî esâslarin tefsirleri hükmünde olan Peygamber hadîslerini îzâhen dercedecegiz..." (Bundan sonra yirmi kadar hadîs meali ve îzâhlan yazilip netîceler çikarilmistir. Filibeli Sehbenderzâde Ahmed Hilmi-Ziya Nur, Islam Târihi, tstanbul 1982, s. 164-169).
[109]
Âyetin tamâmi söyledir: "Siz insanlar için (insanligin fâidesi için) çikarilmis en hayirli bir ümmetsiniz. Iyiligi emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalisirsiniz, Allah 'a îmân edersiniz. Kitâblilar da inansaydi kendileri için elbette hayirli olurdu. Içlerinden îmân edenler vardir. Fakat onlarin pekçogu (hakk dînden çikmis) fâsiklardir" (Âyet: 110).
Burada Muhammed Ümmeti'nin asil seçkin özelligi, Tevhîd îmâni ile iyiligi emr ve kötülükten vazgeçirmeye çalismak oldugu ve bilhassa bu vasif altinda insanlar için en hayirli bir ümmet olduklari bildirildi. Bu yazîfe, esâs i'tibâriyle yalniz "Emîr sâhibleri"ne âid olmayip, umûmî olarak mü'minlerin bizzat veya bi'1-vâsita bununla ilgilenmeleri lâzim gelecegi ve bir ümmetin hayirliligi da ekserisinin salâhiyle olabilecegi ve nitekim sair ehli kitabin bu hasleti hâiz olmamalari, içlerinde ilâhî tâatten çikmis fâsiklarin ekseriyet teskil etmelerinden nes'et ettigi ve müslümânlarin ekseriyeti bu seçkin hasleti muhafaza ettikçe kendilerine diger kâfirlerin, fasiklarin nihayet bir ezadan baska zararlari dokunmayacagi hatirlatiliyor... (Hakk Dîni, II, 1158).

[110]
Ebû Hureyre'nin âyetteki hayirliligi tefsîri, esirin gâzî eliyle Islâm'a girip saadete erismesidir, yânî müslümâmn bâzi insanlarin Islâm ve hidâyetine sebeb olmasi yönündendir.
[111]
Bir önceki âyet söyledir: "Hani sen mü 'mirileri muharebeye elverisli yerlerde yerlestirmek üzere erkenden ailenden ayrilmistin, Allah hakkiyle isiten, kemâliyle bilendi". Bir önceki ile beraber basliktaki bu âyet Uhud harbinin baslama safhasini hatirlatmaktadir... Uhud yakininda münafik Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl'ün geri dönmesi esnasinda Rasûlullah'in ordusunun iki yanlarini teskil eden Ensâr'dan iki taife dahî kalb zayifligina düsüp, az daha dönecek gibi olmuslar. Fakat "Onlarin velîleri Allah'tir" medlûlünce, Allah onlari saklamis, kalbleri-ni toplamislar ve niyetlerini düzeltmislerdir. Bu 122. âyetin bunlara isaret oldugu beyân edilmistir.
[112]
Hadîsten anlasilan ma'nâ sudur: Bu âyetin inmesi Câbir'i sevindirmistir. Çünkü bu âyetle onlara seref ve Allah velayetinin tesbîti hâsil olmustur. Bu, onlarin azm'den bos olan bu himmetlerinin onlari sevindirdigine delâlet etmistir.
[113]
Hadîslerin bâb basligindaki âyetle Ilgileri açiktir. Hadîsler bu âyetin Peygam-ber'in namaz içinde yapmakta oldugu beddualar üzerine indirildigini ve bunun üzerine böyle beddualara son verildigini bildirmektedir.
Allah'in aleyhlerinde bedduadan nehyettigi kimseler -ayn ayri yollardan gelen rivayetlere göre- Safvân ibn Umeyye, Süheyl ibn Amr, HârIs ibn Hisâm ibn Amr'dir ki, bunlar o zaman henüz îmân etmemis bulunduklarindan, Islâm'a haylî zararlari dokunuyordu. Bunlarin üçü de Mekke fethi günü müslümân olmuslar ve müslümânliktaki hayâtlari pek fazîletli devam etmistir. Bunlardan Süheyl ibn Amr Kureys Ileri gelenlerinden olup Hudeybiye andlasmasinda Kureys hey'eti-nin basi ve yüksek bir hatîb idi.
[114]
Âyetin tamâmi söyledir: "O yakit siz (harb meydanindan) boyuna uzaklasiyor, bir kimseye dönüp bakmiyordunuz. Rasûl ise arkanizdan sizi çagiriyordu. Bunun üzerine Allah sizi keder üstüne kederle cezalandirdi. (Allah'in sizi affetmesi) ne elinizden gidene, ne de basiniza gelene esef etmemeniz içindir. Allah ne yaparsaniz hakkiyle haberdârdir" (Âyet: 153).
' 'Ne zayi' ettiginiz firsat ve nusrata, ne de ugradiginiz musîbetlere mahzun olmayasiniz. Dünyânin vakialarina karsi metîn ve tecrübeli olarak Allah'a siginip istikbâle hazirlanasiniz. Zîrâ bu suretle tecrübe ile görülmüs oldu ki aci aciyi unutturur. En büyük zannedilen gamlari unutturacak gamlar olur. Ve bir an içinde Allah maglûblan gâlib, mahzunlari memnun edebilir. Ve Allah bütün yaptiklarinizdan ve yapacaklarinizdan haberdârdir" {Hakk Dîni, III, 1204).
[115]
Hadîs, âyette bildirilen çagirmanin Uhud günü cereyan edisini bildirmis oluyor. O bozgunluk sirasinda Peygamber'In yanindan ayrilmayip sebat edenlerin burada on iki kisi olduklari bildirilmistir. Vâkidî ile Belâzorî'de bunlarin onalti kisi olduklari bildirilip isimleri sayilmistir
[116]
Âyetin tamami söyledir: "Sonra o kederin ardindan Allah üzerimize öyle bir emînîik, öyle bir uyku indirdi ki, O, içinizden bir zümreyi örtüp buruyordu. Bir zümre de canlan sevdasina düsmüstü. Allah 'a karsi câhiliyet zatini gibi hakka aylan bir zann besliyorlar ve: 'Bu isten bize ne!' diyorlardi. De ki: 'Bütün is Allah 'indir.' Onlar sana açiklayamayacaklannt içlerinde sakliyorlar, diyorlar ki: 'Bize bu isten birsey (bir pay) olsaydi, burada öldürütmezdik\ Söyle de: "Siz evlerinizde olsaydiniz bile üzerlerine öldürülmesi yazilmis olanlar yine muhakkak yatacaklari (öldürülecekleri) yerlere çikip gidecekti. (Allah bunu) gögüslerinizin içindekini yoklamak, yüreklerinizdekini temizlemek için yapti. Allah gögüslerinizdeki özü hakkiyle bilendir" (Âyet: 154).
Bu âyette haber verilen "Nuâs= Uyku", hislerin ta'tîlinden ibaret olan bir gaflet degil, gönüllere huzur ve emniyet veren ilâhî bir sekînettir. Ve o sirada pek ziyâde Ihtiyâç duyulan bir istirahattir. Bu ilâhî ni'metin yalniz hâlis mü'-minlere ihsan edildigine ve münafiklar can bas derdine düserek uyku yüzü görmediklerine âyette hassaten isaret edilmistir.
[117]
Hadîste bu ilâhî sükûnete mazhar olanlardan birinin Ebû Talha oldugu açikça görülmektedir.
[118]
Bu âyet Uhud'un akabinde Hamrâu'1-Esed gazvesi hakkinda inmistir. Rivayet olunuyor ki, Ebû Sufyân ve arkadaslari Uhud'dan çekilip Ravha denilen yere vardiklarinda pisman olmuslar, "Çogunu öldürdük, azi kaldi, neye biraktik?" diyerek dönüp müslümânlara tekrar hücum etmek istemislerdi. Peygamber de bunu derhâl haber almis ve onlari yildirmak, kendinin ve sahâbîlerinin kuvvetini göstermek için Ebû Sufyân'i ta'kîb etmek üzere sahâbîlerini tesvik etmis ve: "Bu gün bizimle beraber ancak dünkü günümüzde hazir bulunanlar çiksin " buyurmus idi. Bunun üzerine Peygamber'Ie beraber bir cemâat hareket ettiler ki, yetmis kisi olduklari söylenmistir. Medîne'den sekiz mil mesafede bulunan Hamrâu'1-Esed adindaki mevkie kadar vardilar. Sahâbîler yarali idiler, çok zahmet çekiyorlardi, ecirlerini kaçirmamak Için katlaniyorlardi. Içlerinde öyle yaralilar vardi ki, nevbetle birbirlerini sirtlarinda tasiyorlardi. Biraz birisi yükleniyor, biraz sonra binen inip, altindakini yükleniyordu. Yine içlerinde saat be-sâat birbirlerine dayanarak gidenler bulunuyordu. Hep bunlar yaralarin iztirabindan idi. Fakat Allah müsriklerin kalblerine bir korku atti da kaçtilar gittiler. Iste bu âyet bu hal içinde Rasûlullah'm da'vetine icabet eden bu mü'-minler hakkindadir (Hakk Dîni, II, 1231).
Buhârî bu bâb altinda herhangibir hadîs getirmemistir.
[119]
Bu âyet de el-Bedru's-Sugra gazvesi hakkinda inmistir.
Ebû Sufyân Uhud harbinden dönerken: Yâ Muhammed, gelecek sene Bedir panayiri günlerinde istersen -dostlarimizi Öldürdügünüz- Bedir mevkiinde sizinle karsilasalim, demisti. Rasûlullah da: "Insâattan" diye cevâb vermisti.
Gelecek sene girince Ebû Sufyân bir kisim Mekke müsrikleriyle beraber hareket edip Merru'z-Zahrân mevkiine gelerek konmustu. Fakat Allah bu düsman reisinin kalbine bir korku saldi, hemen Mekke'ye dönmeye karar verdi. Bu sirada el-Esca' kabilesinin baskani Nuaym ibn Mes'ûd, yaninda bir kaafile ile çi-kageldi. Medine'ye gidiyorlar di. Nuaym o sirada henüz müslümân olmamisti. Ebû Sufyân, Nuaym'e: Bu sene burada bulusmak ve cenklesmek üzere Muham-med'le sözlesmistik. Fakat benim burada fazla kalmaga vaktim müsait degil. Al sana on deve. Medine'ye vardiginda Muhammed'i korkut! Büyük bir kuvvetle gelmisler, sizi bekliyorlar, de! diye ta'lîmât verdi. Nuaym Medine'ye geldiginde, Peygamber'in asker hazirlamakta oldugunu görünce: Ebû Sufyân Mekkeliler'i basina toplayip gelmis: Vazgeçin. Giderseniz hiçbiriniz geri gelmez! diye tehdîd etmisti. Bunun üzerine Rasûlullah: "Hasbuna'llah ve ni'me'l-vekîl=Allah bize yetisir, O ne güzel vekildir" deyip, maiyyetiyle hareket etti. Bedir'e vardiklarinda orada düsmani bulamadilar. Panayirin devami müddeti olan sekiz gün orada kaldilar. Sahâbîler yanlarinda ticâret mali da getirmislerdi. Bir misli kazanci ile satarak Medîne'ye döndüler. 74. âyet bunu açikça belirtmektedir. Islâm târihinde bu sefer el-Bedru's-Sugra = Küçük Bedir Seferi diye anihr. eUBedru'l-Kübrâ = Büyük Bedir ise, zafer menkabeleriyle dohi olan Ilk Islâm gazvesidir.
[120]
Buradaki tbn Abbâs hadîsleri, o korkulu haber ve tehdîdler karsisinda Peygamber ve sahâbîlerin azimlerini ve Allah'a dayanip güvenmelerini en belîg sekilde ifâde etmektedirler
[121]
Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitabi, "Zekâti men' edenin günâhi bâbi"nda geçmisti.
Âyetteki "Göklerin ve yerin mirasi", seleften halefe intikaal edegelen mal ve sâire gibi semavî ve arzî miraslardir. Semavî mîrâs, peygamberlik ve ilim gibi yüce bilgileri de sâmildir. Bundan su da anlasilir ki, evvelâ mîrâs, bir ilâhî kaa-nûndur. Ikinci olarak "Allah'in fazlindan kendilerine verdigi", yalniz mallara mahsûs degildir. Bir de burada bu sûreyi ta'kîb edecek olan en-Nisâ Sûresi'nde gelecek mîrâs âyetlerine bir nevi' hazirlama vardir.
[122]
Hadîsin basliktaki âyetle ilgisi açiktir. O âyetin Yahûdî Finhâs'm: "Allah fakirdir, biz zenginiz" (Âyet: 181) dedigi vak'asi veya siirleriyle müsrikleri Rasûlullah aleyhine tesvik ve harekete getiren Yahûdî Ka'b ibn Esref veya Rasûlullah'in gelip de kendilerine Kur'ân okudugu o mecliste "Eger bu hakk ise... meclisimizde bununla bizi ezâlandirma" diye küstahlik eden Abdullah ibn Ubeyy sebebiyle indigi hakkinda üç rivayet vardir. Buhârî bu hadîsi burada yazmakla, üçüncü rivayeti âyetin en açik

bir Inme sebebi saymis oluyor.
Âyetin bas tarafinda: "And olsun ki, mallariniz ve canlariniz hususunda muhakkak imtihana çekileceksiniz" buyurulmustur. Bu, mallarinizda telefe gö-türen'bâzi âfetler ve nefislerinizde öldürülme, yaralanma veya esirlik veya diger bâzi zahmetler, mesakkatler, korkular ve sâire gibi mukadderat ile belâlara ugratilacaksiniz, demektir. Allah'in tecrübe ile ilim edinmesinden münezzeh ve müs-tagnî bulundugu bilindiginden, bu gibi âyetlerde belvâ ve ibtilâ, imtihan muamelesi yapmak ma'nâsma bir Istiaredir ki, nüktesi ilmî tecrübenin ehemmiyetine ve hareketlerde tecrübenin e*sâs edilmesine kullari bir irsâddir.
Hadîsteki el-Bakara: 109 âyetini ihtiva eden kisim, Ibn Ebî Hâtim'in, Bu-hârî'nin geçen senediyle kendi tefsîrinde ayrica getirdigi baska bir hadîsin sonudur. Abdullah ibn Ubeyy'in ve tarafdârlarmm Islâm'a girmeleri zahirî idi. Hakikatte kinlerini gönüllerinde gizlemisler ve her vesîle ile fesâd çikarmislardir.
[123]
Ikinci hadîsteki bu suâli metinde de görüldügü üzere Mervân Ibnu'l-Hakem, Ibn Abbâs'a Muâviye'nIn halifeligi zamaninda Medîne vâlîsi iken sormustur.
Buhârî bu 188. âyetin inme sebebi hakkinda iki hadîs getirdi. Birinci hadîse göre âyet, münafiklar hakkinda inmistir. Ikinci hadîse göre Ibn Abbâs, âyetin Yahudiler hakkinda indigini haber vermistir. Su hâlde âyette haber verilen,ahlâkî hüküm ve uhrevî ceza hem münafiklari, hem de Yahûdîler'le müsrikleri sâmil bulunuyor. Çünkü her iki hadîste haber verilen hilekârlik, gaddarlik, hakk ve hakîkati saklamak gibi cürümler, münafiklarla Yahûdîler ve müsrikler, hattâ bunlarin ahlâkinda bulunan hîlekâr müslümânlar arasinda müsterek cürümlerdir. Cezalari da aralarinda müsterek acitici azâbdir.
[124]
Hadîsle âyet arasindaki ilgi meydandadir.
Semâvât ve Arz: Mekân mefhûmunun içine aldigi bütün ulviyyât ve süfliy-yâtiyle beraber mekâni mevcudat;
Halk: Bunlarin zât ve sifatlariyle bulunduklari tarz ve vücûd keyfiyetleri üzere îcâd ve ifnalarini ifâde eden hakîkî illiyet mefhûmunun hâsili; Ihtilâfu'l-leyli ve'n-nehâr: Zaman mefhûmunu veren ve harekât ile alâkadar olup bu mevcudatin mahlûkiyyetlerinI ve inzibatlarini gösteren tevâlî ve ta-havvüldür. îste hakk ilimlerinin kesfi usûlü isbu "Semâvât ve arz, gece, gündüz, halk, ihtilâf ve lübb" vâkiat ve mefhûmlari üzerindeki tefekkürdür. Rasûlul-lah, bir rivayette bu âyetleri okuduktan sonra: "Vay bunu okuyup da bu bâbda tefekkür etmeyene!"; diger bir rivayette: "Vay bunu çeneleri arasinda çigneyip de bunda teemmül etmeyene!" buyurmustur.
el-Bakara Sûresi'nde Ilâhm vahdaniyetini isbât ve takrir siyakinda bu âyetin bir benzeri geçmis Idi (Âyet: 164). O daha mufassal ve sekiz nevi' delilleri ihtiva ettigi hâlde, bunda o esâsin bir icmâliyle beraber siyak ve matlûb noktasi bakimindan pek ince bir Inkisâfi vardir. Bunun için onun nihâyetinde "Akli ile düsünen bir kavim için nice âyetler vardir"; bunda "Temiz akil sahihleri için ibret verici deliller vardir" buyurulmus, Rasûlullah da buna ondan ziyâde derin bir ask ile alâkadar olmustur. Demek olur ki, evvelki matlabda mutlak olarak akil kifayet edebilecegi hâlde, burada temiz ve hâlis akil demek olan "Lübb" lâzimdir. Çünkü orada ilâhin vahdaniyetinin isbâtiyle. Allah'i bilmenin ilkeleri bahis konusu idi; burada ise o bilgilerde terakki bahis konusudur ki, bunu gelecek olan âyetteki vasiflar is'âr eder...
eî-Bakara: 164. âyeti "Hepinizin tanrisi bir tek Tann'dir. Ondan baska hiçbir tanri yoktur. O hem Rahman 'dir, hem Rahim 'd/r" âyetini ta'kîb ediyor, ve binâenaleyh evvelemirde vücûd ve ilâhin vahdaniyeti âyetlerini takrir ederek, sirkten tevhide götürüyordu, buna akil kâfi idi. Buradaki âyet ise "Göklerin ve yerin hükümranligi Allah 'indir. Allah herseye hakkiyle kaadirdir" âyetini ta'kîb ediyor. Ve binâenaleyh îmân ehline ilâhî saltanatin suret ve tecellî sirlarim, Allah Taâlâ'nin mülkündeki tasarruf hükümlerini, hilkatin gayesi ve sirrini isbât eden âyetleri takrir siyakinda geliyor. Bu da aklî ve nakli bilgilerle süslenmis ve ilâhin vahdaniyetine îmân ile ubudiyet ve ma'rifette merhaleler katetmis kâmil akillar ve îmânli kalbler erbabinin kân olabileceginden, aralarindaki farki bundan sonra gelecek âyet isaret etmistir... (Hakk Dîni, II, 1255-1258),
[125]
Hadîsin basliktaki âyete uygunlugu "Sonra Âlu Imrân Sûresi'nden son on âyeti okudu" sözünden alinir. Bu hadîsin bir rivayeti bundan önceki bâbda geçtigi gibi, Vitr Bâblan'nda da geçmis idi.
Basliktaki âyette "Ulu't-Elbâb"m vasiflan sayilmaktadir. Utii't-Elbâb, ayakta iken, otururken, yatarken, yânî gerek istigâl ve gerek istirahat hâllerinin hepsinde Allah'i zikrederler, dillerinden birakmazlar. Bu üç hâl, insanin bütün hâllerini sâmildir. Hattâ bedenî hareketleri sâmil oldugu gibi yükselme, ortalanma, düsme gibi haleti de sâmildir. Demek ki, bu "Temiz akillilar" her ne hâlde bulunurlarsa bulunsunlar, kalbleri Allah'i anmaktan baska birsey ile it-mi'nân zevkini bulamadigindan Allah'i anmaktan gaflet etmezler, gönülleri ilâhî murâkebeye gömülmüstür...
Ulu 'l-Elbâb 'in böyle zikrullaha müdâvemet ile tavsifleri dînî terbiyede yükselmis Rabbâniyyûn olduklarini bildirir ki, bu vasif burada bahis konusu olan tefekkür suretiyle kesf ve müsahede edecekleri fennler ve Ilimlerin önde gelen bir sarti demek olur... (Hakk Dîni, II, 12584261).
[126]
Bu hadîs de bundan önceki bâbda geçen hadîsin benzeridir.
[127]
Buhârî burada sûrenin tefsîrine baslarken sûrede geçen bâzi ta'bîr ve terkîble-rin tefsirlerini vermistir. Biz buradaki siralanislarina göre bunlarin geçtikleri âyetlerin meallerini verelim:
"Ne Mesîh, ne en yakin melekler Allah'in kulu olmaktan asla çekinmez.
Kim Oyna kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse (düsünsün ki Allah) onlarin hepsini huzurunda toplayacaktir" (Âyet: 172).
"Allah'in sizi basina diktigi mallarinizi beyinsizlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, onlara güzel söyleyin" (Âyet: 5).
"Kadinlarinizdan fuhusu irtikâb edenlere karsi içinizden dört sâhid getirin. Eger sehâdet ederlerse -onlari ölüm alip götürünceye yâhud Allah onlara bir yol açincaya kadar-kendilerini evlerde alikoyun (kendilerini insanlarla karismaktan men' edin)" (Âyet: 15).
"Eger yetîm kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkar-saniz, sizin için halat olan (diger) kadinlardan ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Sayet (bu suretle de) adalet yapamayacaginizdan endîse ederseniz, o zaman bir (tane ile) yâhud mâlik oldugunuz câriye (ile yetinin). Bu (tek zevce veya câriye) sizin haktan egritip sapmamaniza daha yakindir" (Âyet: 3).
"Arab dörtten öteye geçmez" hükmünde görüs ayriliklari vardir.
[128]
Islâm'dan evvel zevcelerin sayisi sinirlandirilmis degildi. Onun için bir adamin on hattâ daha fazla karisi olabilirdi. Bu âyette zevcelerin sayisi ençok dörde in-dirilince, bundan ziyâde karisi bulunan müslümânlar, fazlasini derhâl terketti-ler. Zevceler arasinda adalet, yedirme, barindirma, zevcî muamele, sevgi ve sâire hususlarinda tam bir müsâvîliktir. Bu te'mîn edIlemeyince -ki te'mîni hemen hemen imkânsizdir- bir zevce ile yetinmek zurûrîdir. "Bu (birtek zevce veya câriye) sizin haktan egrilip sapmamaniza daha yakindir" kaydi da aslolan kaaidenin, adalet kaaidesinin bir tek zevce ile evlenmekten ibaret oldugunun pek açik bir delilidir. Islâm düsmanlarinin dillerine doladiklari gibi "Birkaç zevce ile evlilik" aslî bir kaaide degil, bir sazdir; ihtiyâç hâlinde bir ruhsattir... Bu da tatbiki çok güç bir adalet esâsina dayandirilmistir: "Kadinlar arasinda adalet etmenize ne kadar hirs gösterseniz asla güç yetiremezsiniz. Bari (birine) büsbütün meyledip de ötekini askili gibi birakmayin. Eger (nefsinizi) islâh eder, (haksizliktan) sakinirsaniz, sübhe yok ki, Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 129) (Çantay, Kur'ân-i Hakîm ve Meâl-i Kerîm'den özetle alindi).
[129]
Âyetlerin inme sebebini en sarih olarak getiren bu Hz. Âise rivayetidir. Yetîm-lerin velîler tarafindan mal ve güzelligine tama' ederek baska kimselere nikâhtan men' edilip, lâyik olmayan bir mehr ile kendilerine cebren nikâh edilmeleri, nefisçe ve malca zarara ugratilmalan ve bu suretle mal ve güzelligi az olan yetîm kizlara hiç ragbet edilmeyerek bütün bütün sefalete düsürülmeleri, âyetin Inmesinin aslî sebebini teskil etmistir. Ve bunun için âyet, emirden evvel nehyi içine almis ve umûmî olarak kadinlara adalet gayesi de nüzulün hikmeti olmustur. Ve iste birden fazla olacak zevcelerin sinirlandirilmasi bu hikmet ve fâide cümlesinden bulundugu gibi, birden fazla zevceye müsâade de kadin nev'inin sefaletine meydan vermemek ve zürriyeti çogaltmak hikmet ve fâidesini içine almistir... (Hakk Dîni, II, 1286-1287).
Birden fazla kadinla evlenme hususuna gelince: Bunun esâs i'tibâriyle sirf bir müsâade ve mübâh kilma oldugunda ve haksizlik korkusu takdirinde mekruh bulundugunda söz yoktur. Bununla beraber âyet, bunun da bâzi hâllerde -mendûblugunu ve belki vucûbunu bildirmekten bos degildir ki, bunu da en ziyâde gerek erkekler ve gerek

kadinlar için fuhus ve zina tehlikesinin yüz göste recegi hâllerde aramak lâzimdir. "Mesnâ ve sülâse ve ruba'1 mûcebince bu müsâadenin a'zamîsi dört olmustur... (Hakk Dîni, II, 1290).

[130]

Basliktaki âyetin bas tarafi söyledir: "Yetimleri nikâh çagina erdikleri zamana kadar gözetip deneyin. O vakit kendilerinde bir akil ve salâh gördünüz mü mallarini onlara teslim edin. Büyüyecekler (de ellerine alacaklar) diye bunlari israf ile tez elden yemeyin. (Velîlerden) kim de fakir ise... " Buhârî bu kisimda bulunan "Bidâran" kelimesinin tefsirini vermekle yetinmistir.

[131]

"Aytednâ" kelimesinin geçtigi âyet, bir öncekiyle birlikte söyledir: "Allah indinde (makbul olan) tevbe, kötülügü ancak cahillik sebebiyle yapacaklarin, sonra da çarçabuk vazgeçip tevbe edecek olanlarin tevbesidir. Iste Allah Un, tevbeleri-ni kabul edecegi.kimseler bunlardir. Allah (herkesin içini disini) hakkiyle bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir. (Yoksa makbul olan tevbe), kötülükleri yapip yapip da onlardan herhangi birine tâ ölüm gelince: Ben simdi hakîkaten tevbe ettim, diyenlerin tevbesi degil. Kendileri kâfir olarak öleceklerin tevbesi de degil, onlar; biz onlar için pek acitici bir azâb hazirlamisizdir" (Âyet: 17-18).

[132]

Hadîsin âyetle Ilgisi açiktir: Âise âyetin tefsîrinde: Fakîr olan velî veya vasî ma'rûf veçhile maldaki çalismasi, hizmeti ve-zarûrî haceti kadar yer, demekle mes'ele-ye daha fazla açiklik getirmistir. Ancak bu ma'rûf, "Aranizda mallarinizi bâtil yollarla yemeyin" (Âyet: 28), "Yetimlerin mallarini haksizlikla yiyenler..." (Âyet: 10), "Yetimlerin islerini adaletle yerine getirmeniz... " (Âyet: 127) âyetleriyle bilinir.

[133]

Hadîsin basliktaki âyetle ilgisi açiktir. Buhârî bu mutâbaati Vasiyetler Kitabi, "Yüce Allah'in: iMîrâs taksim olunurken...' (Âyet: 8) kavli bâbi"nda senediyle ulanmis olarak getirmistir. Lafzi söyledir: "Ibn Abbâs dedi ki: Birtakim insanlar bu âyetin neshedildigini iddia ediyorlar. Allah'a yemînle söylerim ki, hayir, neshedilmemistir. Lâkin bu âyet insanlarin gevseklik ettikleri âyetlerdendir. Bun lar iki yakindirlar: Biri mîrâs alir; iste bu riziklandmlandir. Digeri mîrâs almaz; iste bu da iyilikle söz söyleyendir: Sana birsey vermeye mâlik olamiyorum, der". Bunun ikisi de Ibn Abbâs'tan sahîh olan, güvenilecek olan isnâdlardir. Ibn Abbâs'tan diger birçok zayif rivayetler de gelmistir (Ibn Hacer, Kastallânî).

[134]

Bu Câbir hadîsinin bir rivayeti Abdest Alma Kitâbi'nda geçmisti. Oradaki hadîsin sonunda Câbir (R): "... Akabinde ben ayildim ve: Yâ Rasûlallah! Benim mîrâsirn kime kalacak? Benim mirasçilarim kelâle (yânî usûl ve furû'dan olmayan kimseler)dir, dedim. Bunun üzerine farizalar, yânî mîrâs paylan âyeti indi" demisti. Buradaki farizalar âyetinden murâd, en-Nisâ Sûresi'nin "Aliah size mîrâs taksiminde söyle tavsiye eder...'i kavlinden baslayip ' 'A Hah alimdir, hakimdir" (Âyet: 12) kavlinde son bulan iki mîrâs âyeti, yâhud yine bu sûrenin sonunda olan "Senden fetva isterler. De ki: Allah, babasi ve çocugu olmayanin mîrâsi hakkindaki hükmü söylece açiklar; Eger çocugu (ve babasi) olmayan bir erkek ölür, onun bir tek kizkardesi kalirsa, terîkesinin yansi onundur... " (176.) âyetidir ki, bunlarin her ikisinde de "Kelâle"den bahis buyurulmustur.

[135]

Âyetin tamâmi söyledir: "Zevcelerinizin çocugu yoksa, terîkesinin yarisi sizindir. Eger onlarin çocugu varsa size terîkesinden (düsecek hisse) dörtte birdir. Fakat bu da onlarin edecekleri vasiyet ve borçtan sonradir. Eger çocugunuz yoksa biraktiginizdan dörtte biri onlarindir. Sayet çocugunuz varsa, terîkenizden sekizde biri -edeceginiz vasiyet ve borç(\xn edâsin)tfa« sonra- yine onlarindir. Eger mîrâsi aranan erkek veya kadin, çocugu ve babasi olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kizkardesi bulunursa, bunlardan herbirinin (hakki) altida birdir. Eger onlar bu mikdârdan çok iseler, o hâlde onlar ölünün edecegi vasiyet ve borçtan sonra üçte birde ortaktirlar. (Gerek vasiyette ve gerek borç ikrarinda mîrâsçilara asla) zarar verici olmamalidir. (Bu emirler ve hükümler) Allah '-tan size bir vasiyettir. Allah hakkiyle bilendir, halimdir" (Âyet: 12).

[136]

Hadîsle âyetin uygunlugu "Zevç için (çocuk yoksa) malin yarisi vardir" kavlin dedir. Bu hadîs, bu isnâd ve bu metinle Vasiyetler Kitabi, "Mîrâsçiya vasiyet yoktur bâbi"nda da geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti. Ana-babanm ve mîrâsi olan erkek, disi yakin kisimlarin irsî hisseleri tesbît edildikten sonra vasiyet yalniz uzak hisimlara münhasir olmak üzre müstehâb oldu.

"Isbu mîrâsin tafsili âyetinin nüzulünde de Ata söyle rivayet etmistir: Sa'd ibn Rabî' (R) sehîd olmus, iki kizi, bir zevcesi, bir de erkek kardesi kalmisti. Erkek kardesi malin hepsini aliverdi, kadin da Peygamber'e gelip: "Yâ Rasû-lallah, iste Sa'd'in kizlari; Sa'd öldürüldü, bunlarin amcasi da mallarini aldi" diye hâlini arzetti. Peygamber de: "Haydi simdilik git, Ümîd ederim ki, Allah bu hususta hükmünü yakinda verecektir" buyurmus idi. Bu müddet sonra kadin yine geldi ve agladi. Bunun üzerine bu âyet indi. Akabinde Rasûlullah, kizin .amcasini çagirdi: "Sa'd'in iki kizina üçte iki ve bunlarin anasina sekizde bir ver; bakîsi de senin" buyurdu, ve iste bu âyet mucibince Islâm' da ilk taksîm olunan mîrâs bu oldu".

"Demek ki, bu öbüründen evvel neticelenmistir. Demek kî nüzul hikmetinin en mühim yönü, kadinlarin ve küçüklerin mîrasçiliga hakkiyle ortak edilmeleri ve nikâhin gerek zevç ve gerek zevce için mîrâsçi olma sebeblerine girdirtlmesi büyük inkilâbi ile mîrâsçiligin keyfiyet ve kemmiyetinin kat'î surette ta'yîni ve bundan evvelki âdetler ve hükümlerin neshedüip atilmasidir" (Hakk Dîni, II, 1300-1301).

[137]

Buhârî bu baslikta üç kelimenin tefsirini nakletti ki, bunlarin geçtigi âyetler sirasiyle sunlardir:

"Yetimlere mallarini verin. Temizi murdara degismeyin. Onlarin mallarini, kendi mallarinizi da katarak yemeyin. Çünkü bu, muhakkak büyük bir günâhtir" (Âyet: 2).

"... Bu sizin egritip sapmamaniza daha yakindir" (Âyet: 3).

"Kadinlarin mehirleriniyürekten isteyerek ve Allah'in bir atiyyesI olarak verin. Bununla beraber eger ondan birazini gönül hoslugu île size bagislamis olurlarsa, onu da içinize sine sine yiyin" (Âyet: 4).

[138]

Yâni nikâh akdi ile zevç veya zevcenin veya muvâlât akdi ile mevlâ'l-muvâlâtin terîkelerinden mîrâs alir vârisler yaptik. Herkesi yalniz kendi kazanciyle birakmayip, mîrâsi da hakk yaptik ve bunu yalniz erkeklere veya kadinlara tahsis etmeyip ikisine de verdik. Bir de yalniz ana-baba veya evlâd terîkesinden degil, umûmî olarak akrabanin terîkelerinden derecelerine göre ta'mîm ettik, hisimlikla da kalmayip akidlerle de mîrâs verdik ki, bütün bunlar sirf ilâhî fazldir. Zira Allah vermezse, kimsenin mîrâsa konmasi mümkün degildir. Binâenaleyh birbirinizin hisselerine göz dikmeyin de, bütün o vârislere nasîblerini verin..." {Hakk Dîni, II, 1347-1348).

[139]

Buhârî burada "Mevlâ" kelimesinin birçok ma'nâlara geldigine isaret edip, bunlardan bes tanesini zikretmistir. Lügatte bu kelime hakkinda su bilgiler verilmistir:

el-Mevlâ: Mîm'in fethi ve elifin kesriyle Mâlik ma'nâsmadir. "O, onun mevlâsidir, yânî mâlikidir" denilir. Ve kula denir ,46rf ma'nâsina; cariyeye Mevlât denir.

Ve kul azâd eden adama denir, Mu'tik ma'nâsina: ve âzâd olunmus kula denir Mu'tak ma'nâsina; ve bir adamin yâr hemdemine ve sahibine denir; ve bir kimsenin yakin hisimina denir, amcaoglu ve dayioglu gibi; ve komsuya denir, câr ma'nâsina; ve bir adamin hem-ahdine ve halîf ve muâkidine denir; fa-râizde Mevlâ'l-muvâlât bundandir. Ve bir adamin ogluna, amcasina, mihmân ve nezîline, serik ve ortagina denir; ve bir adamin kiz karindasi ogluna denir ki, yegen ta'bîr olunur. Ve bir adamin velîsine denir ki, islerinde velayeti olan kimseden ibarettir, nikâh ve yetîm velîsi gibi. Ve bir adamin mürebbîsine denir. Muîn ve nasir ma'nâsinadir. In'âm eden adama, in'âm olunmus adama denir; bir adamin dostuna, muhibbine denir. Ve bir kimsenin tabiine denir. Ve dâmâ-da denir, sihr ma'nâsina; ve seyyid ve sân sahibi adama denir... Ve Mevlâ lafzi-nin cem'i Mevâlî gelir. Bu, yakinlik ma'nâsina olan Vely maddesinden mef'al veznidir (Kaamûs Ter.)

[140]

Buradaki "Ityân", yânî Allah'in gelmesi ile "suret" mes'elelerine gelince: Ityân hakkinda âlimlerin görüsleri çesitlidir:

a. Ityân, ilâhî fiillerden bir fiildir ki, ona îmân etmek vâcib oldugu gibi Yüce Zâti'ni hudûstan da tenzîh etmek vâcibdir.

b. Rabbimiz Taâlâ ve Tekaddes Hazretleri'nin ityâni, kullarin kendisini görmesinden ibarettir. Gâibde olan birseyi görebilmek için, âdeten o seyin görene dogru gelmesi gerektigi için ityân, mecazen ru'yet ma'nâsinadir... (Ahmed Na-îm, Tecrîd Ter., II, 668-669; 450 rakamli hadîsin hasiyesi).

[141] Hadîs ile basliktaki âyet arasindaki uygunluk, hadîsin ma'nâsmdan anlasilan su yöndendir: Yüce Allah'in kiyamet günü mü'min ve kâfir kullari arasinda büyük adaletiyle hükmedecegi ve onlardan hiçbirine zerre kadar haksizlik etmeyecegi yönündendir... (Aynî).
Bu ru'yet hadîsi, tarîklerinin çoklugu ile meshur olan hadîslerdendir. Uzun, kisa birçok ve birbirini açiklar mâhiyette metinlerle rivayet edilmistir.
Bundan önceki hasiyede de kisaca ifâde edildigi gibi, bu hadîste bildirilen ru'yet, Allah'i görüs degildir. Bu ru'yet, yalniz Allah'in kendi hass kullariyle Allah'tan baska birtakim mahlûklara kulluk edenlerin aralarini fark ve temyîz için vâki' olan ilâhî bir tecellîdir. Cennetteki ru'yet, sevâb ve keramet olarak ru'yettir; o, bundan baskadir.
[142] Buhâri'nin bu baslikta tefsirlerini verdigi kelime ve ta'bîrlerin geçtigi cümleler, sir asiyle söyledir:
"... Allah kendim begenen ve dâima büyüklenen kimseyi sevmez" (Âyet: 37).
"Biz birtakim yüzleri silip belirsiz edip de enselerine çevirmezden yâhud cumartesi yaranina ettigimiz la'net gibi kendilerini de la'netlememizden evvel îmân edin, Allah'in emri yerine gelecektir" (Âyet: 47).
"Iste onlardan kimi ona îmân etti, kimi de ondan yüz çevirdi. Çilgin bir ates olarak cehennem yeter (onlara)" (Âyet: 55).
[143] Bu âyet geregince her peygamberin ümmeti hakkinda tasdik ve tekzîb suretiyle sehâdet etmesi, bundan sonra da Muhammed Peygamber'in -sehâdet üzerine sehâdet olarak- sehâdet etmesi, bütün beseriyeti sâmil ve Ifâsi agir bir vazife idi. Peygamber âmme üzerine sâhid oldugu gibi, sefaatçi de idi. Bu iki vazifenin büyük.lügü, kendisini aglatmisti.
Âyetteki "Nasil olacak?" sorusunun cevâbi, onun ardindan gelen âyette söyle bildirilmistir: "Küfredenlerle o Rasûle âsî olanlar o gün hâk ile yeksan edilselerdi de Allah 'tan bir sözü gizlememis olsalardi temennisinde bulimacaklar-dir" (Âyet: 42).
[144] Âyetin tamâmi söyledir: "Ey îmân edenler, siz sarhosken, ne söyleyeceginizi bitinceye ve cünüb iken de -yolcu olmaniz müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklasmayin. Eger hasta olur, ya bir sefer üzerinde bulunursaniz yâhud sizden biriniz ayak yolundan getirse yâhud da kadinlara dokunup da bir su bulamazsaniz, o vakit temiz bir topraga teyemmüm edin; yüzlerinize ve ellerinize sürün. Sübhesiz Allah çok affedici, çok magfiret eyleyicidir" (Âyet: 43).
[145] Burda tefsirleri verilen "et-Tâgût" kelimeleri, 51 ve 60 rakamli âyetlerde geçmektedir. Câbir hadîsini tbn Ebî Hatim, Umer ile Ikrime'nIn sözlerini de Abd ibn Humeyd, senedli olarak rivayet etmislerdir. Bu iki isim hakkinda su bilgiler verilmistir:
Tâgût, Tugyân'dan mübalaga sîgasiyle bir cins ismidir ki, asli Ceberut gibi Tagavût olup mekâni kalb ile Tavagût yapilarak vâv, elife kalbedilmistir. Müf-rede, cem'e, müzekkere, müennese itlak edilir. Ayni Tugyan kesilmis, tugyân-kâr, azgin, azman, azitkan demek gibidir. Ibn Cerîr'in ta'rîfi: Allah'a karsi tugyânkâr olup, kahr ve cebr ile veya bi'r-rizâ perestis edilip ma'bûd tutulan gerek insan, gerek seytân, gerek vesen ve gerek sanem ve gerek herhangi birsey demektir. Bunun tefsîrinde: "Seytân veya sihirbaz veya kâhin veya ins ve cin-nin mutemerridleri veya Allah'a karsi ma'bûd tanimp râzî olan FIr'avn ve Nem-rûd gibiler veya sanemler" diye müteaddid rivayetlere tesadüf edilir. Ebû Hayyân dedi ki: Bunlar birer misâl ile beyân olmak gerektir, çünkü Tâgût bunlarin her-birinde kullanilir... (Hakk Dîni, I, 869-870).
Cibt ise, put demektir. Kâhine de denildigi naklediliyor. Bu suretle bu iki kelime Allah'tan baska ilâh edinilen ruhlu ve ruhsuz ma'bûdlarin tam isimleridir. Birbiri yerine kullanilabilirler... {Hakk Dîni, II, 1368).
[146] Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Teyemmüm'de geçmisti. Bu en-Nisâ: 43. âyetinin, el-Mâide: 6, yânî abdest âyetinden sonra Inmis olmasi lâzim geliyor.
[147] Bu Abdullah ibn Huzâfe'nin kumandan yapilip gönderildigi seriyye, Magâzî Ki-tâbi'nda, "Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî ve Alkame ibn Mucezziz el-Mudlîcî; ve buna Ensâr Seriyyesi denilir babi' 'nda, 340 rakamiyle Alî tarafindan rivayet edilen hadîsteki seriyyedir. Kumandan Abdullah bu seferde öfkelenip odun toplatmis, ates yaktirarak askerlerin atese girmelerini emretmisti. Bâzilari atese girmeyi düsünürken, içlerinden biri "Biz Peygamber'e atesten kaçmak için uyduk..." diyerek bu emre itaat gerekmedigini belirtmisti.
Bu Abdullah ibn Huzâfe, ikinci Habese hicretine katilan ilk müslümânlar-dandir. Kisrâya elçilikle gönderilmisti. Usmân zamaninda Misir'da vefat etmistir.
"Âyette Allah Ile Rasûl'ü hakkinda "Itaat edin ve itaat edin" diye Itaat açikça söylendigi hâlde, Ulu'1-emr hakkinda ayrica "Itaat edin" buyurulma-yip, bunlara itaat, Rasûl'e atfen ve sirf Rasûl'e itaate tebean emrolunmus ve bu suretle tebaiyyet altinda itaatin hem ayni kuvvetle mutlak oldugu gösterilmis, hem de isyan mevkileri hükümden hâriç birakilmistir. "Halika isyan yaninda mahlûka itaat yoktur", "Itaat ancak ma'rûftadir" hadîsleri de bunu beyân edicidir. Su halde âmirin her emri me'mûru mes'ûliyetten kurtarmaga yetmez..." (Hakk Dîni, II, 1374-1375).
[148] Hadîsin âyetle uygunlugu meydandadir. Bu hadîsin bir rivayeti Sirb Kitâbi'nda, arka arkaya üç bâbda geçmisti. Orada belirtildigi gibi, Peygamber, Zubeyr ile Ensârî arasinda evvelâ sulh yoluyla hükmetmek Istemis, sulama Ile yetinip suyun habsedilmemesini emretmisti. Ensârî'nin i'tirâzi üzerine, iki tarafin ma'rûf olan haklarini tam almalarina yönelip, Zubeyr'e örfen kana kana suladiktan sonra suyu salivermesini emretmistir.
[149] Bu hadîsin bir rivayeti "Peygamber'in hastaligi ve vefati bâbi"nda geçmisti.
Âyetin ma'nâsi, Allah'in ve Rasûlü'nün emrettikleriyle amel edip, Allah'in ve Rasûlü'nün nehyettiklerini terkedenler, Allah'in kendilerine ni'metler verdigi... kimselerle beraber olurlar, demektir.
Taberânî, senediyle ÂIse'den sunu rivayet etmistir: Âise dedi ki: Rasûlul-lah'a bir adam geldi de:
— Yâ Rasûlallah, Sen bana nefsimden ve ailemden daha sevgilisin. Ben evde bulunup Seni düsünür, Sana gelmedikçe sabredemem. Sana gelir, Sana bakarim. Senin ölümünü düsündügüm zaman Sen'in peygamberlerle beraber yükseltilecegini bilirim. Ben cennete girsem bile Seni göremem diye endîse ediyorum, dedi.
Rasûlullah, ona hiçbir cevâb vermedi. Nihayet Cibrîl bu âyeti indirdi. Ben dedim ki,'el-Vâhidî'nin zikrettigi haberde bu zât Sevbân'dir (Aynî).
[150] Isbu "Ahâlîsi zâlim olan memleket", Ümmü'l-Kurâ'dan olan Mekke'ye isarettir ki, müsrik olan Mekke ehli, zaîflara ve husûsiyle içlerinde bulunan mü'min-lere son derece zulüm ve ezâ ediyorlardi. Ve zâten "Sübhesiz sirk elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân: 13) medlûlünce, sirk bütün zulümlerin basi olan büyük bir zulümdür. Allah, mazlumlarin dualarini kabul ve Peygamber'in eliyle Mekke'nin fethini nasîb edip, Muhammed'in velayeti ve nusrati Ile bekam etmis ve muazzez kilmistir. Demek ki, tecâvüzî harb, ancak böyle Allah rizâsi için mazlumlari zâlimlerin pençesinden kurtarmak ve halk üzerinde Allah Taâlâ'mn adalet ve rahmet hükümlerini uygulamak için mesru' olabilir, yoksa zulüm ve istibdadi umûmîlestirmek ve memleketler isti'lâ eylemek gibi sirf tecâvüz ve taaddî için harb etmek asla mesru' degildir. Tam açiklik Için bu mühim nokta, yânî harbin gayesi mes'elesi bir de su suretle nasslastinlarak tesbît olunuyor: "îmân edenler Allah yolunda harbederler. Küfredenler de seytân yolunda savasirlar. Öyle ise o seytânin dostlanyle dögüsün! Sübhesîz ki, seytânin hilekârligi zaîftir" (Âyet: 76).
Müfessirler diyorlar ki, bunun için hakk ve hayir ehli, hayâtlarinda fakirlik ve ibtilâ içinde bulunsalar bile ilelebed azîz olarak güzel isimleri bakî kalir. Bu gün olmazsa yarin, behemahal mes'ûd olurlar. Serr, seytanet, tugyan ve tez-vîr ile hüküm icra eden cebbarlarin tahakkümleri de ne olsa söner, yerlerinde yeller eser; sayet anilirlarsa la'netle anilirlar. el-EnbIyâ: 105 ve el-Kasas: 83. âyetlerinde oldugu gibi (Hakk Dîni, II, 1392-1394).
[151] Buradaki iki hadîs, ayri ayri iki tarîkten gelen hadîslerdir, ikincisinin sonunda Buhârî'nin tefsirlerini naklettigi kelime ve ta'bîrler, buradaki siralarina göre en-Nisâ: 90, 135, 100 ve J03. âyetlerinde geçmektedir.
[152] Bu hadîsin birer rivayeti Hacc Kitâbi'nin sonlarinda ve Magâzî'de geçmisti. Uhud yolundan dönen insanlar, münafik reîsi Abdullah ibn Ubeyy ve ona tâbi' olan üçyüz kadar kisidir. Bunlarin geri dönmesiyle Peygamber'in maiyyetinde yedi-yüz mücâhid kalmisti. Uhud harbinden sonra müslümânlar bu dönenler hakkinda iki firka olup

hadîsteki sözleri söylemislerdir. "Onlari öldür" diyenler, bunlarin münafik olduguna; "Öldürme" diyenler ise onlarin zahirde Islâm kelimesini söylemis olduklarina tutunuyorlardi. Âyette bunlarin esasen münafik olduklari beyân olunarak, umûmî surette harb hukukuyla ilgili bâzi hükümler teblîg olunmak üzere bu ve devami olan âyetler inmistir.

[153]

Âyetin tamâmi söyledir; "Onlara emînlik veya korku haberi geldigi zaman onu yayiverirler. Hâlbuki bunu ö RasûVe ve kendilerinden olan emir sahihlerine döndürmüs olsalardi, o haber arayip yayanlar bunu elbet onlardan Ögrenirlerdi. Allah 'in üzerinizdeki lûtfu-lnûyeti ve rahmeti olmasaydi, biraziniz müstesna olmak üzere, muhakkak ki seytâna uymus gitmistiniz" (Âyet: 83).

Isîinbât: Nebt çikarmaktir. Nebt de bir kuyu kazilirken ilk çikan su demektir. ' Iste halledilmesi istenen bir hâdise, bir mes'ele karsisinda ilkeleri ve mevcûd bilgileri tebebbu' ve istikra, tedkîk ve mukaayese ederek, yeni bir ilim istihraç et-, meye dahî îstinbât ve Istihraç ta'bîr olunur ki, bu bir meleke ve husûsî bir iktidardir. Herhangi bir iste böyle bir ehliyet ve iktidari hâiz bulunanlar, o isin müctehidi ve hakkiyle sahibi ve Allah indinde Ulu'l-emr'dirler. Bunun için yukarida "Eger birseyde çekisirseniz, onu Allah'a ve RasûVe döndürün" (Âyet: 59) diye, Allah'a ve Rasûlü'ne müracaat olundugu gibi, burada da Rasûlullah'a ve böyle emir sahihlerine müracaat tavsiye olunarak, bunlara tâatin, Rasûl'ün tâatine bagli ve mülhak oldugu bir daha anlatilmistir. Bundan dolayidir ki, ic-mâ'da mu'teber olan re'y, bu gibi emir sahihlerinin re'yidir. Bu âyet bize bilhassa su hükümleri anlatiyor:

a. Hadîslerin hükümleri içinde dogrudan dogruya nass ile bilinmeyip, is-tinbât ile bilinecek, olanlar da vardir.
b. Îstinbât da bir hüccettir.
c. îstinbât'a ehil olmayan avamin hâdiselerin hükümlerinde ilim ehline müracaati ve taklidi.
d. Rasûlullah dahî istinbât ile mükelleftir...

Nüzul sebebine gelelim: Münafiklar firsat buldukça tezvîrât ve kötü haberler nesrederler, müslümânlarin zaîflerinden birtakim halk da seriyyelerin halleriyle ilgili tatli veya aci herhangibir haber isittikleri zaman sahîh olup olmadigini arastirmadan ve Önünü ardini saymadan, dogudan dogruya nesre kalkarlardi. Ve bu gibi saygisizliklardan bâzi mefsedetler hâsil olurdu... (Hakk Dîni, II, 1403-1404).

[154]

Bu baslikta tefsirleri verilen kelime ve ta'bîrler bulunduklari siraya göre su âyetlerde geçmektedir: 86, 117, 119, 122, 155.

Buhârî bu baslik altinda herhangibir hadîs getirmemistir.

[155]

Bu âyetin nüzul sebebi Mikyes ibn Dahâbe adinda bir mürtedd olmustur. Söyle ki: Isbu Mikyes ibn Dabâbe el-Kinânî ve kardesi Hisâm müslümân olmuslardi. Mikyes bir gün kardesi Hisâm'i Neccâr ogullari içinde öldürülmüs buldu, gelip RasûluIlah'a kissayi anlatti. Rasûlullah da onunla beraber Bedir s ah ahilerinden Zubey ibn Iyâz el-Fihrî'yî Neccâr ogullan'na gönderdi. Kaatili biliyorlarsa kisas etmesi için Mikyes'e teslim etmelerini ve eger biliniyorlarsa diyeti ödemelerini emrediyordu. "Allah'in Rasûlü'ne sem'an ve tâaten, kaatili bilmiyoruz, lâkin diyeti veririz" dediler, ve yüz deve getirdiler; onlar da aldilar, Medine'ye döndüler. Yolda gelirken seytân Mikyes'e söyle bir vesvese verdi: Kardesinin diyetini kabul edeceksin de kendine bas kakmcagi mi yapacaksin? Yanmdakini öldür, cana can olsun, diyet de kâr kalsin! dedi. Bu vesvese üzerine Fihrî'nin bir gafletini gözetip kaya ile basini parçaladi. Sonra develerin birine binip gerisini sürerek've kâfir olarak Mekke'ye döndü gitti. Bu âyet bu vak'a üzerine indi. Rasûlullah'm Mekke fethi günü emân verdigi sahislardan istisna ettigi, bu idi. Bu mürtedd kaatü o gün Ka'be'nin örtüsüne yapismis oldugu hâlde emân verilmeyip öldürüldü... {Hakk Dîni, II, 1423).

Bu nüzul sebebini Ibn Ebî Hatim, Saîd ibn Cubeyr'den rivayet etmis, Ibn Hacer Askalânî de Fethu'l-Bârî'fe kisaca nakletmistir.

[156]

Âyetin tamâmi söyledir: "Ey îmân edenler, Allah yolunda harbe çiktiginiz zaman (mes'eklerin) tam açiklanmasini bekleyin. Size selâm verene, dünyâ hayâtinin (geçici) menfâatini arayarak 'Sen mü ymin degilsin' demeyin. Iste A ilah 'in katinda pekçok ganimetler vardir. Evvelce siz de böyle iken Allah size lütfetti. O hâlde (mes'elelerin) iyice açiklanmasini bekleyin. Sübhesiz ki, Allah ne yaparsaniz hakkiyle haberdârdir^.

Sarihlerin bildirdiklerine göre, o sürücük sahibi Âmir ibnu'l-Adbat el-Escaî imis, onu Öldüren Ebû Katâde'nin seriyyesinde bulunan Mahlem ibn Cusâme imis. O ancak bizden korktugu için bize selâm verdi deyip öldürmüs...

Mütebeyyin olan, zahir olandir. Bâtin hakkinda verilecek hükümde müte-beyyin olmak için zahirî delile dayanmalidir. Bâtina zahirden hükmoîunur. Ve gizli islerde birseyin delili, o sey makaamina kaaimdir. Selâm veya teslîmiyet zahir ve mütebeyyin bir is, kalb ve vicdan ise hafî ve bâtin oldugundan, o zahir ve mütebeyyini birakip da kalb ve vicdana bunun maksadi su veya bu diye zahirin hilâfina dogrudan dogruya hükmetmeye kalkismak tebeyyünsüz hareket etmektir. Bunun için bir kimsenin zahirde verdigi selâmi, gösterdigi teslimiyeti hiçe sayip da onun hilâfina tevehhümler ile dogrudan dogruya kalbine hükmetmege kalkismayiniz, zahirine göre muamele ediniz, bir zahiri diger bir zahir; bir mütebeyyini diger bir mütebeyyin nakzederse, o zaman da en kuvvetli ve en açik olani tercîh etmek için tesebbüt ve ihtiyat ile muhakeme ediniz. îsâ ibn Verdân kiraatinde ikinci mîm'in fethiyle "Mü'menen" okunduguna göre: "Sana emân verilmez" demeyiniz, böyle deyip de hemen vurmayiniz... {Hakk Dîni, II, 1425-1426).

[157]

Âyetin devami söyledir: "... Allah, mallariyle, canlariyle savasanlari, derece V-tibâriyle, oturanlardan çok üstün kildi. (Gerçi) Allah hepsine de cenneti va'd etmistir. (Fakat) Allah savasanlara, oturanlarin üstünde daha büyük bir ecir vermistir. Kendi canibinden dereceler, magfiret ve rahmet (vermistir). Allah çok magfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (Âyet: 95-96).

- Bu âyette topallik, körlük, yatalaklik gibi ser'î bir özür sebebiyle harbe katilamayanlara da, katilanlara da, yânî her iki zümreye de cennet va'd olunmustur. Ancak mücâhidlerin cennetteki dereceleri daha yüksektir.

[158]

Bu hadîsin bir rivayeti CIhâd Kitâbi'nda da geçmisti.

[159]

Darar, birseye dâhi! olan eksikliktir ki, maraz veya körlük, topallik gibi sakatlik demektir. Nitekim anadan dogma köre ve pek zaîf hastaya Darîr denilir. Levazim ve mühimmat tedârikinden âciz olmak da bu ma'nâdadir. Binâenaleyh "Uird-darar" zararlilar, dertli, sakat, âciz, özürlüler; bunlarin gayri olan "Gayri ulu'd-daran" ise sahîh, salim ve kaadir olanlar demek olur.

Bu âyetin evvelâ mutlak olup bu fikranin sonradan indigi, buradaki hadîslerden açikça anlasilmaktadir.

[160]

Hadîsin basiiga uygunlugu meydandadir. Ancak buradaki nüzul sebebi, bundan önce geçen hadîslerdeki nüzul sebebinin hilafidir. Iki sebebi uyusturma vechi nedir? dersen, ben de söyle derim: Kur'ân, birsey hakkinda indigi zaman, bu seyin ma'nâsi hakkinda da kullanilir (Aynî).

[161]

Hadîsin bildirdigine göre "Bu âyet Mekke'de müslümân olmus ve hicret farz bulundugu esnada hicret etrfiemis olan birtakim kimseler hakkinda inmistir. Demek ki, hicret vâcib Iken kâfirlerle beraber yürüyüp oturmak, dogrudan dogruya küfr degil ise de herhalde bir ma'siyet ve nefse zulümdür. Müfessirlerin beyânina göre bu âyet bir yerde dînini ayakta tutmaya imkân bulamayan bir adamin, oradan hicret etmesi vâcib olduguna delâlet etmektedir... Bu âyet inince Rasûlullah bunu Mekke müslümânlanna göndermis, Cündüb ibn Damre (R) ogullarina: Beni yükleyiniz. Çünkü ben ne zaîf sayilanlardan, çaresizlerden, ne de yolu bilmeyenlerdenim. Vallahi .bu Mekke'de yatmam! demis idi. Ogullan bunu sedyeye koyup Medine'ye yöneldiler. Pek ihtiyar idi, yolda Ten'îm mevkiinde vefat etti..." {Hakk Dîni, II, 1437).

[162]

Bu hadîsin bir rivayeti alti bâb önce geçmisti. Ibn Abbâs; annem Allah'in maziretli saydigi kimselerdendi demekle, basliktaki âyette müstesna kilman çaresiz kimselerdendi demis oluyor.

[163]

Bu hadîsin bir rivayeti ayri senedle Yagmur Isteme Kitâbi'nin evvellerinde Peygamber'in duasi babinda geçmisti.
Hadîsin baslikla uygunlugu, Allah'in ma'ziretli kildigi kimselerin bu hiçbir çâreye gücü yetmeyen kimseler olmasi ve Peygamber'in bu hadîste onlara duâ etmesi, onlari hicretten men' edenlere de beddua etmis olmasi yönünden-dir (Aynî).
[164]
Bir öncekiyle birlikte âyetin bas tarafi söyledir: "Yeryüzünde sefere çiktiginiz zaman, eger kâfirlerin size fenalik yapacagindan endîse ederseniz, namazdan kisaltmanizda üzerinize bir vebal yoktur. Sübhesiz ki kâfirler sizin apaçik düs-maninizdir. Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kildirdigin vakit, onlardan bir kismi seninle birlikte namaza dursun, silâhlarim yanlarina alsinlar. Bu suretle secde ettikleri zaman da arka tarafinizda bulunup düsmana karsi dursunlar. (Bundan sonra) henüz namazini kilmamis olan diger kismi gelip seninle beraber namazlarini kilsinlar ve onlar da ihtiyat tedbîrlerini ve silâhlarim alsinlar. O küfredenler arzu ederler ki, silâhlarinizdan ve esyanizdan gafil olasiniz da üstünüze derhâl bir baskin yapsinlar... " (Âyet: 101-102).
Bu âyetler mücâhidler hakkindaki Ilâhî hafifletmeler cümlesinden olmak üzere seferde, korku hâlinde ve düsman karsisinda ve belki hastalik ve yagmur gibi umûmî olarak zaruret mevkilerinde namazin keyfiyetini beyân ve bu suretle hem cihâdin, hem namazin dîndeki kesin ehemmiyetini meydana koymaktadir. . Âyet, düsman karsisinda vaziyetin müsâadesine göre, namazi kisaltmanin cemâat ile yapilabilecek husûsî bir suretini anlatmaktadir. Korku hâlindeki kisaltma ise, el-Bakara: 239. âyetinde geçmisti ki, korkunun derecesine göre yürüyerek edaya veya îmâya, bunlar da olamadigi takdirde kazaya birakilmaya müsâiddir... {Hakk Dîni, II, 1439, 1443).
[165]
Bu hadîsin bir rivayeti bu sûrenin evvelinde "Eger yetîm kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkar saniz..- "{en-Nisâ: 3) âyeti bâbi'nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti
[166]
Burada tefsirleri verilen kelime ve ta'bîrler, baslik yapilanla onu ta'kîb eden âyette geçmektedir. Tam anlasilmasi için bu iki âyetin meallerini vermek daha iyi ola-. çaktir:
' 'Eger bir kadin, kocasinin uzaklasmasindan yâhud yüz çevirmesinden endîse ederse, sulh ile aralarim düzeltmekte ikisine de vebal yoktur. Sulh daha hayirlidir. Zâten nefislerde kiskançlik hazirlanmistir. Eger iyi geçinir, (kötülükten) sakinirsaniz, sübhesiz ki Allah, yapacaginiz herseyden tamamen haberdârdir. Kadinlar arasinda adalet etmenize ne kadar hirs gösterseniz, asla güç yetiremez-siniz. Bari birine büsbütün meyledip de ötekini (ne dul, ne kocali bir durumda) askili gibi birakmayin. Eger (nefsinizi) islâh eder, (haksizliktan) sakinirsaniz, sübheyok ki, Allah çok magfiret edici,pek merhamet eyleyicidir" (Âyet: 128 129).
[167]
Nitekim Tirmizî'nin Ibn Abbâs'tan rivayet ettigi hadîste Sevde bintuZem'a annemiz de böyle yapmisti. Hadîsin lafzi söyledir: Sevde, Rasûlullah'm kendisini bosamasindan korktu da:
— Yâ Rasûlallah, beni bosama, ben günümü Âise'ye birakayim, dedi ve böyle yapti.
Rasûlullah Âise için iki gün ayirir oldu. Biri Âise'nin, biri de Sevde'nin günü. Ve Sevde'yi kadinlari içinde birakti. Rasûlullah bunu, mesrû'lugu ve cevazi hususunda ümmetinin örnek almasi için yapti (Kastallânî).
Âise: Rasûlullah, kadinlarindan her kadinin gününü ve gecesini ayirirdi. Yalniz Sevde bintu Zem'a gününü ve gecesini Rasûlullah'm hosnûdlugunu dileyerek, Peygamber'in zevcesi Âise'ye hibe etmisti, demistir (Buhârî, Sulh).
Yânî sulh olmalarinda meselâ Rasûlullah'm zevcelerinden Sevde bintu Zem'-a'nin bosanmaktan endîse ederek, nevbetini Âise'ye terketmesi gibi, kadinin erkegi cezbetmek için hakki olan mehrinde veya nevbetinde tenzilât ye fedâkârlik yaparak veya birsey bagislayarak aralarini düzeltmege çalismasinda ve erkegin bunu kabul etmesinde bir günâh yoktur. Yânî böyle birsey rüsvet gibi bir günâh olmaz. Sulh, herhalde ayrilmaktan ve geçimsizlikten hayirlidir (Hakk Dîni, II, 1486).
[168]
Münafik kelimesi Nafk, Nâfikaa: Yer altinda bulunan lâgim, canavar ini, izb'-dendir. Ismi Nifâk'tir ki, örfte disi mü'min, içi kâfir demektir. Böyle kimseye Münafik derler. Imâm Râgib'a göre Nifak, serîate bir kapidan girip öbüründen çikmaktir. Canavar ini de böyle iki kapilidir (Çantay).
[169]
Bu hadîsi en-Nesâî de Tefsîr'de getirdi. Huzeyfe bu hükmü su âyetten istidlal etmistir: "Ancak tevbe edenler, hâllerini düzeltenler, Allah'a simsiki sarilanlar, dînlerinde Allah için hâlis bulunanlardan baska. Çünkü bunlar mü 'minler-le beraberdirler. Müzminlere ise Allah çok büyük bir ecir verecektir" (Âyet: 146).
[170]
Müfessirler diyorlar ki, Hz. Nûh, Allah tarafindan dilinden Ilâhî ser'î hükümler tesrî' kilman peygamberlerin evvelidir. Ve ilk evvel ümmeti azâb olunan peygamber de odur. Bunun için evvelâ o zikrolunmus, sonra bütün peygamberler özetlenip, bâzilari açikça söylenerek tafsil edilmis ve bunda büyük peygamberlerin evveli bulunan Ibrahim'den baslayip Nûh ile beraber oniki peygamber zikredilmis ve Mûsâ bunlar arasinda sayilmayip, en nihayete birakilmistir. Zîrâ bunlarin sayilmasindan asil maksad, kitâb indirmekte Mûsâ gibi olmayan ve kitâb ehlince kabul edilen peygamberleri bir arada göstermektir. Bununla beraber peygamberlerin bunlara münhasir olmadigini beyân " Ve ondan sonraki peygamberlere" icmalinin tafsilini tamamlamak için: "Öylerasûllergönderdik ki, kissalarini hakikat önceden sana bildirdik. Yine öyle peygamberler yolladik ki, sana onlarin kissalarini haber vermedik. Allah Musa'ya da hitâb ile konustu" (Âyet: 164). Binâenaleyh Allah'in vahyettigi peygamberler, gönderdigi rasûller gerek burada ve gerek bundan evvel Isimleri, kissalari bildirilmis olan ma'Iûm ve meshur zevata münhasir zannedilmemelidir. Insanlara daha birçok peygamberler gönderilmistir ki, bunlarin sayilarini, isimlerini, yerlerini, kavimlerini, kissalarini ancak Allah bilir... (Hakk Dîni, II, 1528-1529).
[171]
Hadîsteki "Ben" mütekellim sîgasiyle bu sözü söyleyen kisinin kendisi murâd olunabildigi gibi, Rasûlullah da murâd olunabilir. Birinciye göre: Hiçbir kimse için kendisini Yûnus Peygamber'den üstün saymak ve böyle söylemek dogru degildir, demek olur. Ikinciye göre: Hiçbir kimse için Muhammed Peygamber, Yûnus Peygamber'den hayirlidir, demek dogru degildir, ma'nâsma olur. Yûnus Peygamber'in bir kissasi el-Kalem: 48-50. âyetinde geçer. Oradaki Ilâhî hitâb Yûnus Peygamber'in mertebesinin asagi indirilmesine delâlet eder suretinde hatira gelmesi düsünülen bir yanlis anlasilmayi karsilamak için Rasûlullah, peygamberler arasindan bilhassa Yûnus'u zikretmistir. el-Kalem:48-50. âyetlerinde kisaca zikredilen Yûnus kissasi, es-Sâffât Sûresi'nin 139. âyetinden 148. âyetine kadar devam eden on âyetin bir özetidir.
[172]
Âyetin devami: "Eger kizkardes iki (veya daha fazla) ise oglan kardesinin biraktiginin üçte ikisini alirlar. Eger erkek ve disi kardesler ise, o zaman erkek için disinin iki hissesi vardir. Allah size sasirirsiniz diye açikliyor. Allah herseyi hakkiyle bilendir ".
Kelâle: Baba, ana, çocuk cihetlerinin gayri olan, yânî usûl, furû' silsilesini teskil eden dikey nesebin hâricinde bulunan yakinlik demektir. Bu kelime esasen yorulup kuvvetten düsmek veya etraftan ihata edilmek ma'nâlarina bir masdâr olup, evvelkinde Kelâi, ikincide Iklîl (yânî tâc) ile-münâsebetlidir. Bu yakinlik, baba ve çocuk yakinligina nisbetle zayif veya onun basini yâhud etrafini sarmis bulundugundan bu Isimle isimlendirilmistir. Karabet (yakinlik), yakinlik sahibi ma'nâsina geldigi gibi, Kelâle de kelâle sahibi ma'nâsina olarak ne çocuk, ne de baba ve ana birakmamis olan murise, bir de ne çocuk, ne de baba ve ana olmayarak kalan vârise dahî denilir. Meselâ kardeslik bir kelâle, usûl ve furû'-dan birsey birakmadan vefat eden kardes bir kelâle, onun arkasindan kalan kardes, amca, hala vesaire de hep kelâledir... Kelâle'nm tefsirinde sahâbîlerin kavilleri ve arastirmalari çoktur. Ebû Bekr'in tercihine göre Kelâle: Ana, baba ve çocugun disindakiler'dîr ki, tercih edilen ve sahîh kavi de budur... {Hakk Dîni, II, 1310).
Bu Kelâle mîrâsi, sûrenin 12. âyetinde de anlatilmisti.
[173]
el-Bakara'da Ibn Abbâs'tan: En son inen ribâ âyetidir, diye geçmisti. en-Nisâ'-dakinin sonunculugu, mîrâs hükümlerinin inmesi i'tibâriyledir. el-Bakara'-dakinin sonuncu olmasi ise ribâ hükümleri i'tibâriyledir denilmek muhtemel olur (Kastallânî).
[174]
Burada tefsirleri nakledilen kelime've ta'bîrlerin, buradaki siraya göre geçtigi ayetlerin rakamlari sunlardir: 1, 13, 21, 29, 52, 14, 5, 48, 68, 32, 48, 3.
[175]
Bu âyet, hadîsin imân Kitâbi'ndaki rivayetinde de isaret edildigi gibi, onuncu hicret yilinda Veda Hacci'nda, Arafe günü olan cumua günü ikindiden sonra Peygamber

(S) Arafat'ta Adbâ adindaki disi devesinin üzerinde vakfede iken inmisti; devenin ayaklan vahyin siddetiyle üzerinden basan yükün agirligina kat-lanamayip çöküvermisti. Bu âyette Islâm Dîni'nin artik kemâl devrine erdigi, beseriyetin maddî ve ma'nevî muhtâc oldugu bütün temel hükümlerin tamamlandigi bildirilmistir.
Umer'in cevâbi da üç vecihle suâle uygundur: Evvelâ âyet, Arafe günü ikindiden sonra indigi için, bayram gecesi inmis yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmis demektir. Ikinci olarak: Cumua günü Inmistir ki, o gün, müslümânlarin her hafta tekerrür eden bayramidir. Üçüncü olarak: Arafe gününün kendisi de bir bayramdir. Nitekim bu hadîs Ishâk ibn Kubeysa rivayetinde: Arafe olan cumua gününde Indi. Cumua da,arafe de-Allah'a hamd olsun-bize bayramdirlar, seklindedir.
Sûrenin isminin de bu bayram olusla ilgisi söyle belirtilmistir:
Mâide: Yemekli sofra demektir. en-Nisâ Sûresi'ni, el-Mâide Sûresi'nin ta'-kîb etmesi ne kadar uygun ve ne kadar ma'nâlidir! îsâ'nin Mâide'sinin bu sûrede zikredilmis olmasi bu isimlendirmenin zahiren bir vechi gibi görünürse de, dogrusu onun için buna "el-Mâide Sûresi" denilmis degil, bu, el-Mâide Sûresi oldugu için, o bunda zikredilmistir. Esâsinda bu sûre, Islâm ni'metinin Mâide'-sidir. Burada "Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ni'metimi tamamladim ve size dîn olarak müslümânligi (verip ondan) hosnûd oldum" mü-eddâsinca Islâm ni'meti tamamen kurtarilmis, ahidlerine vefa, akidlerini îfâ eden îmân ehline sunulmustur (Hakk Dîni, II, 1544).
[176]
Abdestle beraber Teyemmüm Âyeti'nin tamâmi söyledir: "Ey îmân edenler, namaza kalkacaginiz zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi ve basiniza meshedip her iki topuga kadar ayaklarinizi yikayin. Eger cünüb olduysaniz boy abdesti alin. Eger hasta olmussaniz yâhud bir sefer üzerinde iseniz veya içinizden biri ayakyolundan gelmisse yâhud kadinlara dokunmussaniz ve bu hâlde su da bulamamissaniz, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin, bunun için (niyetle) ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah sizin üzerinize bir güçlük yapmayi dilemez, fakat iyice temizlenmenizi ve üstünüzdeki ni'metinin tamamlanmasini diler; tâ ki sükredesiniz" (Âyet: 6).
Bu âyete Teyemmüm Âyeti denilmistir. Nüzul sebebi, Âise'den gelen hadîste görülecegi üzere, bir seferde su bulunamamasidir. Bu gibi hâllerde abdest yerine geçmek üzere teyemmümü emretmistir. Gerçi bu âyet bas tarafinda ab-destin farzlarini tesbît etmekte ve ayni zamanda bir abdest âyeti oldugu muhakkak bulunmakta ise de, abdest evvelâ bu âyetle tesrî' edilmis olmayip, tâ Mekke'de namazla beraber farz kilinmis ve hattâ îslâm'da hiçbir zaman abdestsiz namaz kilinmamis oldugu bilindiginden, bununla abdestin farziyyetI dogrudan degil, temizlik hükümlerini Istinbâtta esâs edilmek üzere takrîren tesbît edilmis ve bunun ismi abdestten ziyâde teyemmüme Izafe edilmistir... Bu Teyemmüm Âyeti en-Nisâ: 43'de de geçmisti. Burada fazla olarak "Minhu " kaydi zikredilmis ve bu suretle teyemmümde sirf kasd ve niyet ile mesh yetmeyip, topraga dokunmak da lâzim oldugu bildirilmistir. "Min " ibtidâ veya teb'îz olmak muhtemeldir. Ibtidâ olduguna göre, elin topraga dokunmasi kâfidir. Teb'îz olduguna göre de, muhakkak elden yüze ve kollara da biraz sey sürülmesi lâzim gelir. {Hakk Dîni, II, 1583-1589).
[177]
Ibn Abbâs buradaki dört lafiz ve ta'bîrin Kur'ân'da bir ma'nâya, nikâh ma'nâ-sma, yânî cinsî münâsebet ma'nâsina oldugunu bildirmistir. Bu dört ta'bîrin Kur'ân'da geçtigi yerler, buradaki siraya göre söyledir: El-Mâide: 3, el-Bakara: 236-237; en-Nisâ: 23; en-Nisâ: 21.
[178]
Hadîsin bu metni baska senedle Teyemmüm Kitabi'nda geçmisti. Vak'anin o iki yerden hangisinde oldugunda sekkeden Âise'nin kendisidir. Beydâ, en sa-hîh kavle göre Zu'1-Huleyfe'nin diger ismidir, Zâtu'I-Ceys de Medîne'ye bir be-rîd, yânî dört fersah mesafede bir yerin Ismidir. Her ikisi de Medîne ile Mekke yolu üzerindedir.
Bilindigi üzere her ikisi de Medenî olan en-Nisâ ile el-Mâide Sûreleri'nde birer teyemmüm âyeti vardir. el-Mâide'deki âyetin bas tarafi abdeste dâir oldugu için, ona Abdest Âyeti de derler, bu kissada inen teyemmüm âyetinin hangisi oldugu hakkinda görüs ayriliklari vardir. Birincisinde yalniz teyemmümden bahsedildigine, ikincisine Abdest âyeti de denildigine bakarak, bu defa inen âyet en-Nisâ: 43 yetidir diyenler varsa da Ebû Bekr Humeydî'nin bir rivayetinde "Ey îmân edenler, namaza kalkacaginiz zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yikayin... tâ ki sükredesiniz" âyeti indi, denildigine göre, ilk inen ,el-Mâide'deki âyet olmak lâzim gelir (Tecrtd Ter., II, 203).
[179]
Bu da bundan önce zikredilen hadîsin baska yoldan ve ayri bir metinle gelmis, bir rivayetidir. Bunda el-Mâide âyetinin bu seferde indigi açikça belirtilmistir.
Useyd ibn Hudayr, Ikinci Akabe gecesi Peygamber tarafindan Evs üzerine nakîb ta'yûi olunan Ensâr'in büyüklerindendir. Düsürülmüs gerdanligi yollarda aramaya gidenlerin basinda idi.
Buhârî'nin diger bir rivayetinde Useyd, Âise'ye: "Allah seni hayir ile mükâfatlandirsin. Vallahi senin basina hoslanmadigin hiçbir is gelmez ki Allah onda senin Için de, müslümânlar için de bir hayir bulundurmasin" demistir ki, bu sözler, kissanin iftira hâdisesinden sonra olduguna delâlet eder. Gerdanlik düsmesi hâdisesinin birden fazla oldugu da anlasilabilir... Birinde iftira hâdisesinin vukû'u, digerinde de Teyemmüm Âyeti'riin indigi ma'nâsi anlasilabilir...
[180]
Âyetin biraz öncesi söyledir: "Mâsâ dedi ki: Ey kavmim, Allah'in size takdîr ettigi Mukaddes Yer 'e girin, arkaniza dönmeyin, sonra nice zararlara ugrayanlarin hâline dönmüs olursunuz. Dediler ki: Ey Mûsâ, dogrusu orada zorbalar güruhu var. Dogrusu onlar oradan çikincaya kadar biz kat Hyyen giremeyiz. Eger onlar oradan çikarlarsa, biz de muhakkak giricileriz. (Peygambere muhalefetten) korkmakta olan kimselerden Allah'in kendilerine m'met ihsan ettigi iki er: Onlarin üzerine kapidan girin. Ona girdiniz mi, hiç sübhesiz ki siz gâttbsi-niz. Artik ancak Allah 'a güvenip dayanin, îmân etmis kimselersiniz, dedi. Onlar da söyle söylediler: Yâ Mûsâ, onlar orada bulundukça biz oraya ilelebed giremeyiz, ^irtik sen Rabb'inle beraber git..." (Âyet: 21-24).
[181]
Bu hadîsin farklica bir rivayeti Bedir gazvesi'nde geçmisti. Bu hadîs Bedir harbi öncesinde cereyan eden bir müzâkere safhasini açikça isaret etmektedir.
Âyetlerde Mûsâ Peygamber'in kavmi ile yaptigi harb müzâkeresinde verdigi emirlere kavminin muhalefeti açikça görülmektedir. Hadîsteki Mikdâd'm sözlerinde ise, Muhammed Peygamber'in sahâbîleriyle yaptigi harb müzâkere ve istisaresinde sahâbîlerin Peygamber'e baglilikları, itaatleri dile getirilmis, bu teslîmiyet ifâdesi, Mûsâ kavminin hâli de zikjedilmek suretiyle, iyice kuvvetlendirilmistir. Allah onlarin hepsinden razi olsun
[182]
Ölüm cezasi yalniz öldürene; asma cezasi, öldürmekle beraber yol kesen ve mal alan kimseye; kesme cezasi yalniz mal alana; sürgün cezasi da bunlardan baska suretlerde fesâd yapanadir. Ibn Abbâs ile Imâm Safiî'nin kavli budur, imâm Âzam'a göre, nefy'den maksad, habsetmektir (Celâleyn). Âyetin devami ile sonraki âyet söyledir: "Bu onlarin dünyâdaki rüsvâyligidir. Âhirette ise onlara pek büyük bir azâb da vardir. Su kadar ki, siz kendileri üzerine kaadir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe edenler (yânî tevbe eden muhâriblerle yol kesenler) müstesnadirlar. Bilin ki, sübhesiz Attan çok magfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (Âyet: 33-34).
[183]
Bu hadîs temizlikte deve sidikleri konusunda, Magâzî'de geçmisti. Insâallah Diyetler Kitâbi'nda da Allah'in yardimiyle bahislerinin kalamyle gelecektir. Bu-hârî bu hadîsi yedi yerde, dokuz yol ile getirmistir.
Bu hâin adamlar Peygamber'in çobani Yesâr'i öldürdükleri zaman elini, ayagini kestiler, gözlerine diken hatirdilar, ölünceye kadar o hâl üzere biraktilar. Haberi Medîne'ye ulasinca Rasûlullah onlari ta'kîb etmeye yirmi atli hazir-- layip baslarina Kurz ibn Câbir el-Fihrî'yi kumandan ta'yîn etti. Kurz onlari yakalayip Peygamber'in huzuruna getirdi. Peygamber de dînden dönme, ni'-mete nankörlük, yol kesicilik, öldürme ve iskence gibi fiillerine kisas olmak üzere ellerinin, ayaklarinin kesilmesini ve gözlerinin çikarilmasini emretti. Basliktaki âyetin inme sebebi bu vak'adir.
[184]
Âyetin tamâmi söyledir: "Biz Tevrat'ta onlarin üzerine (sunu da)yazdik: Cana can, göze göz, buruna burun, kulaga kulak, dise dis (karsiliklidir. Hulâsa bütün) yaralar birbirine kisastir. Fakat kim bu kisasi sadaka olarak bagislarsa o, kendi günâhina keffârettir. Kim Allah'in indirdigi ile hükmetmezse onlar zâlimlerin tâ kendileridirler".
Kisas, misli misline tekaabül ve takas demek oldugundan benzesme bulunmayan veya benzesme muhafaza edilememesi ihtimâli bulunan yaralara' kisas yapilamaz. Bunlar tam ma'nâsiyle ödenemeyip zaruri olarak tam ma'kûl bir misil olmayan maliyet i'tibâriyle, yânî diyet veya hukûmetî adi ile ödenebilir. Kisas tam bir hakk alma oldugu için, bunda kulun haklan içinde Allah haklari ve umûmî haklar dahî tam alinmis olur ve baska hiçbir ceza lâzim gelmez {Hakk Dîni, II, 1690-1693).

[185]
Hadîsin bir rivayeti uzunca bir metin Içinde Sulh Kitabi, "Diyet hususunda sulh bâbi"nda geçmisti. Hadîsteki Enes ibn Nadr'in yetnînle söyledigi "Rubeyy'in disi kirilmaz" sözü, Peygamber'in hükmünü redd degil, fakat Allah katindaki yakinligi ve Allah'in fadli ve lûtfuna güvenmesi, Allah'in onu eli bos çikarmayip da'vâcilara affi ilham edecegine güvenmis oldugundan dolayi bu kirmanin vukuunu nefyetmistir. Ve hakîkaten netîcede is böyle vâki' olmustur (Kastallâ-nî).
[186]
es-Sa'lebî, el-Hasen el-Basrî'den sunu rivayet etmistir: Rasûlullah söyle buyurdu: "Allah beni elçilige me'mûr ettiginde çok sikildim. Biliyordum ki, insanlardan bir kismi beni yalanliyorlar. Kureys müsrikleri, Yahudiler, Hristiyanlar tehdîd ediyorlar. Bunun üzerine bu âyetle teblîg vazifesinin korkusuz yerine getirilmesi emredildi. Artik benden o sikinti ve endîse tamâmiyle zail oldu".
[187]
Yemînlerle ilgili bâzi hükümler el-Bakara: 225. âyette de geçmisti. el-Mâide âyetinin tamami ise söyledir: "Allah sizi yemînlerinizdeki lagvdan dolayi sorumlu tutmaz. Fakat kalblerinizin azmettigi yeminler yüzünden sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte oldugunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak yâhud onlari giydirmek, yâhud bir kul âzâd etmektir. Fakat kim bunlari bulamazsa, üç gün oruç tutmasi lâzimdir. Iste bu, yemîn ettiginiz vakit yeminlerinizin keffâretidir. Yeminlerinizi muhafaza edin. Allah âyetlerini size böylece açikliyor, tâ ki sükredesiniz".
Yemîn: Esasen kuvvet ve saglamlik demektir. Bu münâsebetle sag ele "Yemîn" denildigi gibi "Bir kelâmi, Allah'in ismini mahsûs bir surette zikrederek takviye etmeye" de dînen "Yemîn" denilir ki, söyledigi sözü Allah huzurunda, Allah'i sâhid ederek, O'nun azameti inamina söyledigini göstermek suretiyle bir taahhüd Ifâde eder.
Lagv: t'tibâr derecesinden düsük olan kelâm demektir. "Lagv Yemini" de bir akd ve kasid bulunmayan yemîndir. Bu da birseye kanâatine göre yemîn etmek ve sonra hilafi oldugu anlasilmaktir ki, bunda yalan söyleme kasdi yoktur. Fakat Safiî, lâgv yeminini lisanda "Hayir vallahi, evet vallahi" gibi sirf te'kîd için söylenip, yemîn ma'nâsi hatira gelmeyen yemîn lâfizlarina hamletmis ve bunda keffâret lâzim gelmeyecegine kaail olmustur... Yalan kasdiylebile bile yalan olarak yapilan yemîne de "Gamüs Yemîni" denilir ki, keffâreti yoktur, bunun günâhindan keffâret ile kurtulunmaz...
Yemîn kisimlarindan bir de "Munâkide Yemîn" vardir ki, bununla istikbâlde birsey yapmaya veya yapmamaya azmedilir ve bu suretle ta'lîkî bir akd yapilir, "Fulân seyi yaparsam söyle olsun, sunu vallahi yapacagim yâhud vallahi yapmayacagim" tarzinda yapilan yemînlerdir (Hakk Dîni, I, 780-782).
Ve bu gibi yeminler birer akd olduklari için îfâ edilmeleri lâzim gelir. Edilmezse Allah sorguya çeker. Bunlar ise iki türlüdür: Birisi ma'siyet olmayan birseye yemîndir ki, bunun bozulmasi asla caiz degildir, büyük günâhtir. Digeri ma'siyet olan birseye yemîndir ki, bunda sebat, bozulmasindan daha günâhtir. Ve bunun için iki serrin hafifini tercih edip "Bir kimse birseye yemîn eder de sonra gayrisini daha hayirli görürse, o hayirli seyi yapsin ve yeminine keffâret versin " hadîsince yeminin bozulmasi tercih edilir ve keffâret verilir... (HakkDîni, II, 1801).
[188]
Bu da yine bizzat Âise'dendir. ed-Dâvûdî: Bu ikinci hadîs, birinci hadîsin bir tefsiridir, demistir. tbnu't-Tîn de: Hakk olan birinci hadîs lagv yemininin tefsiri hakkindadir, ikinci hadîs ise yemîn akdinin (yânî munâkide yemininin) tefsiri hakkindadir, demistir (Aynî).
[189]
Rivayet edilir ki: Bir gün Rasûlullah, sahâbîlerine kiyameti tavsîf etmis ve son derecede uyarmalarda bulunmus idi. Sahâbîler bundan müteessir olup duygulanarak, Usmân ibn Maz'ûn evinde toplanmislar, dâima oruçlu olmaya, dösek üzerinde uyumamaya, et ve yagli yememege, kadinlara yaklasmamaya, koku sü-rünmemeye, dünyâyi terketmeye, eski çul ve paçavra giyinip yeryüzünde seyâ hat etmeye ve erkekliklerini kesmeye ittifakla karar vermisler. Bu haber Rasûlullah'a ulasmis, onlara: "Ben böyle emroiunmadim. Muhakkak ki nefsinizin, üzerinizde bir hakki vardir. Nafile oruç tutun, oruçsuz da olun; geceleri nafile namaz kilin, uyku da uyuyun. Ben namaz kilarim, uyku da uyurum; oruç tutarim, oruçsuz da olurum; et de yerim, yag da yerim; kadinlara da yaklasirim. Benim sünnetimden yüz çeviren, benden degildir" buyurmus, bu âyetler inmistir.
[190]
Bu hadîsin bir rivayeti Nikâh'ta gelecektir. Müslim de bunu Nikâh'ta getirmistir: Müslim Ter., IV, 291-292, Üçüncü bâb, ll-"1404".
el-Ihtisâ, neslin devaminin dönüp dolastigi organ olan erkeklik yumurtalarim çikartip kendini hadim yapmaktir.
Mut'a Nikâhi, muvakkat bir zaman için iki tarafin razi oldugu bir ücret mukaabilinde kadin kiralamaktir. Bu bir nikâh degildir. Çünkü «nikâh, çiftlerin bütün hayâti beraber yasamak üzere bir aile yuvasi kurmalaridir. Mut'a da, nikâh da iki tarafin rizâsina uygun birer akid olmakla beraber, mut'a muvakkat-hk, nikâh devamlilik vasiflanyle birbirinden ayrilir. Mut'ada ta'yîn olunan bedel, âdi bir karsilik mâhiyetinde oldugu hâlde, nikâhtaki mehr, gayet serefli ve hiçbir akidde bulunmayan bir asalet ifâde eder.
[191]
Bundan sonraki âyet meâlen söyledir; "Seytân,içkide ve kumarda ancak araniza düsmanlik ve kin düsürmek, sizi Allah h anmaktan ve namazdan alikoymak ister. Artik siz (hepiniz) vazgeçtiniz degil mi?" (Âyet: 91).
[192]
Nusub, dikilmis ma'nâsinamüfred veyâNisâb'm veya Nusbe'nin cem'idir, bunun cem'i de Ensâb gelir. Bâzi müfessirler bunu "Sanemler" diye tefsir etmislerdir. Fakat digerleri "Esnam" ile "Ensâb"m farkini göstermislerdir. Söyle saki, Esnam, sûretli ve nakisli taslar, putlardir. Nusub Ise dikili taslardir ki, sû-retli ve nakisli olmasi sart degildir, vesen gibidir.
Hâsili Câhiliye'de ve Ka'be'nin etrafinda böyle dikilmis veya konulmus birtakim taslar vardi ki, bunlara hürmet ve ta'zîm ederler ve üzerlerine kurban keserlerdi... (Hakk Dîni, II, 1564).
Basliktaki âyet, içkilerin haram kilinmasi hakkinda üçüncü ve son olarak inmistir. Birincisi en-Nisâ: 42; Ikincisi el-Bakara: 219; üçüncüsü de bu el-Mâide: 90. âyettir.
[193]
Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir. CâbIr'in Uhud'da içki içip sehî-den ölenler hakkindaki hadîsinin bir rivayeti Cihâd'da, "Cihâd'in fadli bâbi"n-da geçmisti: "Allah yolunda öldürülenleri sakin ölüler sanma..." (Âlulmrân: 169).
[194]
Umer'în bu hutbesindeki hamr ta'rîfi hakîkaten çok vecîz ve o kadar da câmia-h, eskimez bir ta'rîftir
[195]
Görülüyor ki, bu âyette îmân ve sâlih amel iki kerre ve takva üç mertebe olarak zikredilmis, nihayet ihsan mertebesine gelmistir ki, takvanin bu üç defa zikri, takvanin muhtelif vecihleri ve mertebelerine isarettir. Evvelâ mâzî, hâl, istik^ bâl; üç zamana isarettir, ikinci olarak üç hâle isarettir ki, birincisi insanin kendisiyle yine kendi nefsi ve vicdani arasinda takva ve îmân; ikincisi kendisiyle i diger insanlar arasinda takva ve îmân; üçüncüsü kendisiyle Allah arasinda takva ve îmândir. Bunun için üçüncüsünde îmân, ihsana tebdîl edilmis, Rasûlullah'in "Ihsan, Allah'i görüyormussun gibi ibâdet etmendir, sen onu görmüyorsan da O seni görmektedir" ta'rîfine isaret buyurulmustur. Üçüncü olarak el-Bakara Sûresi'nin evvelinde beyân olundugu sekilde baslangiç, orta ve son olmak üzere takvanin üç mertebesi bulunduguna isarettir. Dördüncü olarak sakinilacak seylerin mertebelerine isarettir. Çünkü evvelâ ikaabdan sakinmak için harami terk, saniyen harama düsmemek için sübhelIleri terk, sâlisen nefsi alçaklik ve degersizlikten korumak, tabîat ve i'tIyâd kirlerinden temizlemek için bâzi mubahlari
terk gerektir.. (Hakk Dîni, il, 1807).
Bu hadîsin bir rivayeti Mezâlim'de, "Yollara sarâb dökülmesi bâbi"nda geçmisti.
[196]
Rasûlullah'in burada kinaye yoluyla rivayet edilen cevâbi, diger rivayet yolunda açikça söylenerek: "Baban Zuhre ogullari'ndan Huzâfe ibn Kays'tir" buyurmustur. Yine bu rivayette birisi de ayaga kalkarak: Yâ Rasûlallah, benim babam nerede? diye sormus, Rasûlullah buna da; "Cehennemde" diye cevâb
vermistir.
Ibn Huzâfe'nin bu umûmî teessür sirasinda bu sorusunun ne derece uygunsuz oldugu açiktir. Bu âyetin inme sebebi olarak Alî ibn Ebî Tâlib'den ve Ebû Hu-reyre'den baska rivayet de vardir. Müslim, Ebû Hureyre'den sunu rivayet etti: Rasûlullah bize hutbe yapip: "Ka'beyi ziyaret etmek, Allah'in insanlar üzerinde bir hakkidir" (Âlu Imrân: 97) âyetiyle:

— "Hacc farz olmustur, hacc edin" buyurdu.
Birisi:
— Her sene mi? diye sordu.
Rasûlullah cevâb vermedi. O adam ayni suâli üç kerre sorunca:
— "Sizi kendi hâlinize biraktigim müddetçe, siz de beni kendi hâlime bira-
kin. Eger evet dersem, muhakkak hacc her sene için farz olur. Buna ise takat .^ getiremezsiniz. Sizden evvelki ümmetleri çok soru sormalari ve peygamberleri-,;! ne karsi olan ihtilâflari helak etmistir. Size herhangi birseyi emrettigim zaman, ^ onu gücünüzün yettigi derecede yerine getirmeye çalisin. Birseyden nehyettigim .,}i vakit de, ondan kaçinin" buyurdu.
Alî'nin hadîsinde: Rasûlullah'in bu hutbesi üzerine bu âyet indi, demistir.

[197]
Bundan sonraki âyet söyledir: "Sizden evvel de bir kavim onlari sordu da, sonra o yüzden kâfirler oldular" (Âyet: 102).
Bu âyet, Rasûlullah'tan soru sormayi mutlak olarak nehyetmis degildir. Çünkü O'ndan hukukî, dînî, içtimaî her türlü mes'eleler sorulur ve bunlarin cevâb-Ian bildirilirdi. Da'vâlar arzolunur, onlara adaletle hükmedilirdi. .Binâenaleyh âyetin men' ettigi ve sakindirdigi sorular, ancak ve yalniz dünyevî faydasi olmayan degersiz seylere âid sorulardir.

[198]
Basliktaki âyetin devami, bir sonrakiyle beraber söyledir: "...Fakat o küfredenler, Allah'a karsi (bize bunlari o emretmistir diye) yalan düzerler. Onlarin çogu ise akillan ermez. Onlara: Allah 'in indirdigine ve o Rasûle gelin denildigi zaman: Atalarimizi üzerinde buldugumuz sey bize yeter, dediler. Ya atalari hiçbirsey bilmiyorlar ve dogru yola gitmiyorlar idiyse?" (Âyet: 194-195).
Buhârî bundan sonra el-Mâide Sûresi'ne bu ismin verilmesine sebeb olan îsâ Peygamber'le havarileri arasinda cereyan eden konusmasini ve îsâ'nin Allah'tan havarilerin istedigi sofra mu'cizesini dileyip duâ etmesini anlatan 112-115. âyetlerdeki bâzi kelime ve ta'bîrlerin ma'nâlarini vermektedir.
Mâide hakkinda lügatte su bilgiler verilmistir:
el-Mâide, fâide vezninde bugday ve arpa makûlesi zahireye denir taam ma'-nâsina, burada taamdan murâd zahîredir ve üzerinde bi'I-fiil taam hazir olan sofraya ve tepsiye denir, taam konulmayan sofraya ve tepsiye mâide denilmez, fakat ona Hivân denir. Müellif Fîrûzâbâdî'nin Basâir'de beyânina göre Mâide, faile bi-ma'nâ mef'ûledir... (Kaamûs Ter.).
Ibn Abbâs'm ma'nâ verip tefsir ettigi "Seni vefat ettirecegim " kelâmi, Âlu tmrân: 55. âyetinde olmakta beraber, bundan sonraki bâb basliginda gelecek olan el-Mâide: 117. âyeti ile bu Âlu Imrân: 55. âyeti, bunlarin ikisi de îsâ Pey-gamber'in kissasi oludgu için burada zikredilmis olmalidir.

[199]
Bu ta'bîrler hakkinda su ta'rîfler de verilmistir:
Câhiliye ahâlîsi bir disi deve bes batin dogurur ve besinci erkek olursa kulagini bahr ederler, yânî yararlar, saliverirlerdi ve artik onu ne sagarlar, ne binerler, ne kullanirlardi ki, bahîra budur. Ikinci olarak, bir adam basina bir derd geldigi ve meselâ hasta oldugu zaman "Sifâ bulursam disi devem sâibe olsun" diye adak yapar, bahîra gibi saliverir, ondan faydalanmayi haram ederdi. Üçüncü olarak koyun disi dogurursa kendilerinin, erkek dogurursa putlarinin olurdu. Sayet ikisini birden dogurursa "Kardesini ekledi" derler, bu disiden dolayi erkegini de kurbân etmezlerdi ki, vasîle de budur. Dördüncü olarak, bir erkek devenin dölünden on batn dogarsa onun sirtini haram sayarlar ve hiçbir sudan ve mer'adan men' etmezler, "Sirtini yükten korumustur" derlerdi ki, Ham ve Hamt de budur... (Hakk Dîni, II, 1823).

[200]
Müfessirler söyle demislerdir: Amr ibn Luhayy el-Huzâî, Mekke'ye melik olmus idi. Ismâîl'in Tevhîd Dîni'ni ilk evvel degistiren de bu olmus idî. Sanemler yaptirmis, vesenler diktirmis, bahîra, sâibe, vasîle, hâm âdetlerini koymustu. Ibn Ishâk bâzi âlimlerden söyle rivayet etti: Bir ara Amr Mekke'den Sam'a gitmisti. Belkaa mintikasindaki eski Maâb sehrine vardiginda Amâlika'nin putlara taptiklarini gördü. Onlarin bu putlardan kurak zamanlarda yagmur, harb ve felâket zamanlarinda yardim dilediklerini ögrendi. Onlardan isteyip aldigi "Hubel" adli bir putu götürüp Ka'be'ye dikti. Halki buna ta'zîm ve Ibâdete çagirdi. Sârih Aynî'nin bildirdigine göre meshur "Lât" putu da Huzâa'nin eseridir... Huzâa ile Huzâa ogullari'nm Hicaz'da kurduklari bu putçu idare üçyüz kusur sene devam etmistir. Onun kurdugu bu putperestlik nizâmi, Peygamber'-in Tevhîd inkilâbiyle yikilmcaya kadar asirlarca yasamistir. Huzâa, halka teklîf ettigi her bid'ati, bir peygamberin seriati gibi kabul ve devam ettirmistir. Güve-nilir kaynaklardan alinan bilgiye göre, bunun sirri bir noktada toplaniyor: Hu-zâahlar çok cömert idiler, zirâatsiz Hicaz'in aç halkini refah içinde yasatmislardir. Amr'in her hacc mevsiminde onbin deve kestigi, onbinlerce elbise hazirlayip açlara, çiplaklara yedirip giydirdigi rivayet ediliyor.

[201]
Hadîsin âyetle uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitabi, "Ibrâhîm'in MenkabelerI bâbi"nda da geçmisti.

[202]
Buhârî bu hadîsin birer rivayetini de Ehâdîsu Enbiyâ ile er-Rikaak'ta getirmistir. Bu âyetin bas tarafi ile bir önceki söyledir;
"Allah: Ey Meryem oglu îsâ, insanlara Allah'i birakip da beni ve anami iki tanri edininiz diyen sen misin? dedigi zaman, o söyle söyledi: Seni tenzih ederim, hakkim olmadik bir sözü söylemekligim bana yakismaz. Eger onu söyledimse elbette bunu bilmissindir. Benim içimde olan herseyi Sen bilirsin. Ben ise Sen 'in zâtinda olani bilmem. Sübhesiz ki gayblan hakkiyle bilen Sen 'sin Sen. Ben onlara Senin bana emrettiginden baskasini söylemedim. (Dedigim hep su idi:) Benim de Rabb 'im, sizin de Rabb 'iniz olan Allah 'a kulluk edin. Ben içlerinde bulundugum müddetçe...." (Âyet: 116-117).
"O insanlara: Beni ve anami Allah'tan baska iki ilâh edinin diye sen mi söyledin?" Bunun ne müdhis bir tevbîh hitabi oldugunu düsünmeli ve îsâ'nin ulûhiyet makaamina karsi nasil bir acz ve ubudiyet mevkiinde bulundugunu anlamalidir. Sübhe yok ki, bu tevbîhin asil hedefi, simdi meydana çikacagi üzere, bizzat îsâ Peygamber degil, onu ma'bûd edinen Teslîs sahihleridir. Fakat onlarin Hz. îsâ'ya ta'zîm nâmina asin gittikleri küfrün, ona Allah'in huzurunda nasil bir mes'ûliyet yöneltmis oldugunu ve binâenaleyh o kâfirlerin Hakk katinda nasil bir tevbîh ve ikaab mevkiinde bulunduklari tasavvur edilmelidir. Bu âyetten anlasiliyor ki, Allah'tan baska îsâ'yi ilâh edinenler bulundugu gibi,anasi Hz. Meryem'i de ilâh edinenler varmis... (Hakk Dîni, II, 1851).

[203]
Buhârî, âdeti oldugu üzere burada da basligin altinda el-En'âm Sûresi'nden bâzi kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmistir. Bunlarin içinde geçmekte bulunduklari âyetlerin sira rakamlari yanlarinda tarafimdan gösterilmistir.

[204]
Âyetin devami söyledir: "... O'nun ilmi disinda bir yaprak dahî düzmez. Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. Yeryüzünün karanliklari içindeki tek bir tane, yas ve kuru (hiçbirsey) müstesna olmamak üzere, hepsi apaçik bir kitâb-dadir". Meftâh, mîm'in fethasiyle mekân ismi, açilacak yer demektir. Mîm'in kes-riyle de "Miftâh"gibi âlet ismi olup anahtar demektir... Gâib ve sâhid, ma'kû-lât ve mahsûsât, külliyât ve cüz'iyât, büyük küçük, düsme ve istikrar, hareket ve sükûn, hayât ve memat, hâsil olmus, olacak; gizli, açik hersey bütün tafsîlâ-ti, bütün inceligi ile gayet açik ve belîg bir kitâbdadir. Yânî ilâhî ilimde veya Mahfuz Levh'dedir. Hem müfredati, hem nizâmlar silsilesi ile Allah indinde ma'-lûm ve mazbuttur.
Kara ve deniz vakialarindan sonra düsme vakialarinin yaprak ve tane ile temsil olunmasi, bütün semavî cirimlerin hareketlerinin birer yaprak ve tane gibi düsme kaanûnlarma tâbi* bulunduguna bir delâleti vardir. Ve dikkate lâyiktir ki, bu delâlet esyadan nasil ve ne suretle okunabilirse, Kur'ân'dan da o kadar okunabümektedir. Dogrudan dogruya gök cisimlerinin, yildizlarin sükût ve hareketleri ifâde olunmayip da yapragin ve tanenin düsmesi tasrîh olunmasi, hem ilâhî ma'lûmâtin çokluk ve inceligini tasvir, hem de insanlara nazaran düsme kaa-nûnlarmin yapraklar ve hububatta cereyani sarîh ve bedîhî ve ecrâmda hafî ve istidlali olduguna ve yerde karanliklarda bir tane düsmesinin, semânin içinde ecrâmin düsme ve hareketlerini bilmeye bir anahtar teskil edebilecegine bir îmâdir. Bu âyetin evvelâ gaybdan suhûda, ma'kûldan mahsûsa, sonra derece derece mahsûsâttan ma'kûle, suhûddan gayb'a giden öyle bir bedî' tertîbi vardir ki, bunun ne îzâhi biter, ne acibeleri tükenir (Hakk Dîni, III, 1947-1948).

[205]
Hadîs burada Lukmân Sûresi'nin okunmasiyle gelmistir. Lukmân Sûresi'nin tef-sîrinde de ibn Umer: Rasûlullah sonra su âyeti okudu, deyip Lukmân âyetini zikretmistir. Bu hadîsin bir rivayeti Yagmur Duâsi'nda geçmisti. Insâallah er-Ra'd ve Lukmân'da da gelecektir.
Basliktaki "Gaybin anahtarlari ve hazîneleri" kelâminin Lukmân'in sonundaki 34, âyetle tefsir edilmis oldugunu bu hadîs açikça göstermektedir. Su hâlde bu bes seyi bilmek, hiçbir kimsenin tama' edebilecegi hususlardan degildir.
[206]
Üstten gönderilecek azâb, Lüt kavminin, Fîl sahihlerinin baslarina inen tas yagdirma, Nûh kavminin su tûfâni... gibi azâblardir. Alttan gelecek azâb da Kaa-rûn'un yere batmasi, Fir'avn'in suyla helaki, zelzele gibi azâblardir. Bâzi âlimler yukaridan gelecek azabi sultânlarin, devlet baskanlarinin ve is basindaki büyük devlet adamlarinin zulümleri ile, asagidan gönderilecek azabi da ayak takiminin çapulculuklariyle tefsir etmislerdir. Gerek bastaki idarecilerin zulmü, gerek ayak takiminin cemiyet nizâmim bozacak bir hâle gelmesi, bir milletin harâb olmasina sebeb olan en büyük azâb ve felâkettir. Bu azâblar dogrudan dogruya Allah tarafindan gönderildigi için, Peygamber'imiz bunlarin her birinden Allah'a siginmistir.
Âyetteki üçüncü azâb," yânî bir milletin muhtelif ve birbirine zid içtimaî firkalarinin ihtiras ve ihtilâf sevki ile birbirlerine girmeleri, birbirlerinden intikam almaga kalkismalari da büyük bir âfet ve ilâhî azâbdir. Bu azâb, kullarin birbirlerine saldirmalariyle meydana gelecegi için, Peygamber: "Bu Allah 'in semavî ve arzî âfetlerinden daha hafiftir yâhud daha kolaydir" buyurmustur.
Siya', Sia'nin cem'i, sîa da birbirinin arkasindan giderek bir emîre veya baskana tarafdâr olan firka demektir.
[207]
îmâna sirk karistirmak yâ münafiklikla, ya dînden çikmak suretiyle olur. Müsrik ve münafik olmayanlarin mazhar olduklari emh ve emân, cehennemde devamli kalmaktan emn ve emândir. Yoksa âsîye azâb olacagi bir çok nasslarla sabittir.
Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbi'nda geçmisti
[208]
Bu hadîslerin birer rivayetleri Peygamberler Kitâbi'nda ve daha baska yerlerde geçmisti. Oralarda da yazildigi gibi,"Ben Yûnus'tan hayirliyim" sözü iki ihtimâle müsâiddir: Birisi, kisi kendini Yûnus'a tercih etmek; öbürüsü, mütekellim zamîriyle Rasülullah'i kasdederek: Muhammed, Yûnus Peygamber'den hayirlidir demek ihtimâlidir.
[209]
Yânî Dâvûd, Sâd Sûresi: 24. âyette tevbe olmak üzere secde etti. Rasûlullah da ona uyarak sükr olmak üzere secde etti. Bu açiklama en-Nesâî'de rivayet edilmistir.
ibn Abbâs'in bu hadîste okudugu âyetler sunlardir: "Biz ona tshâk ile Ya'-kûb'« ihsan ettik ve herbirini hidâyete (peygamberlige) erdirdik. Daha evvel de Nûh yu ve onun neslinden Dâvûd 'u, Süleyman 'i, Eyyûb 'u, Yûsuf'u, Mûsâ 'yi ve. Hârûn yu hidâyete kavusturduk. Biz iyi hareket edenleri iste böyle mükâfatlandiririz. Zekeriyyâ'ya, Yahya'ya, isa'ya, Ilyâs'a da. Onlarin hepsisâlihterdendi. Ismail'i, Elyesa'i, Yûnus'u, LûVu da (hidâyete ilettik). Onlarin nerbirineâlemlerin üstünde yüksek meziyetler verdik. Onlarin babalarindan, zürriyetlerinden, kardeslerinden kimine de (yine üstünlükler verdik), onlari seçtik, onlari dogru bir yola götürdük. Iste o yol, A ilah im hidâyet yoludur ki, O, bunu kullarindan kime dilerse ona nasîbeder. Eger onlar da Allah 'a es kossalardi, yapageldikleri hersey kendi hesâblanna elbette bosa gitmisti. Onlar, kendilerine kitâb, hikmet ve peygamberlik verdiklerimizdir. Simdi bunlar (Kureys kavmi) bunlari (bu delilleri) tanimayip da kâfir olurlarsa (zâten) biz ona, bunu inkâr etmeyen bir kavmi vekil kilmisizdir. Onlar (o peygamberler) Allah ym hidâyet ettigi kimselerdir. O hâlde sen de onlarin gittigi dogru yolu tutup ona uy..." (Âyet: 84-90).
Yânî semavî dînlerin hepsinde müsterek olan esâslarda: Allah'a, meleklere, kitâblara, peygamberlere, âhiret gününe, kadere, öldükten sonra dirilmeye îmân gibi. Bir de geçmis peygamberlerin bunca musibetlere, tehlikelere, inkârlara gögüs germeleri, vazifelerini herseye ragmen hakkiyle edâ etmis olmalari hususunda.
Bu "Uktedih" emrindeki "hâ" zamîr degil, sakit hâ'sidir. Yânî durma haletinde "d"nin harekesini muhafaza eden mücerred bir harftir. Bunun için sâ kin okunur. Ve Hamza, Kisâî, Ya'kûb Halefi ÂsIr kiraatlerinde vasilda (ulamada) hazfedilir, okunmaz. Ancak Ibn Âmir kiraatinde '//wtfâ"ya-râci' zamirdir. Vasi haletinde kesr ile veya medd ile okunur... (Hakk Dîni, IIJ, 1974).
[210]
Bizim anladigimiza göre "Her tirnakli", sigir ve davar dâhil olmamak üzere, gerek beygir gibi tek tirnakli olsun, gerek parmak veya parmak nisaneleri bulunsun, tirnagi bulunan hayvanlarin hepsini sâmil olmalidir. Zîrâ burada "tirnakli", sigir ve davar ile mütekaabil gibi zikredilmistir. Yahudiler gevis getirmekle beraber, çatal tirnagi bulunan hayvanlarin halâl ve bu iki vasif bulunmayan hayvanlarin haram oldugunu söylemekte olduklarina göre, sigir, koyun, keçi ve emsali gibi hem gevis getiren, hem çatal tirnakli olanlardan mâadasi kendilerine haram olmus oluyor. Bu suretle deve, gevis getirirse de çatal tirnakli olmadi-
> gindan, domuz çatal tirnakli ise de gevis getirmediginden; beygir, merkeb, katir vesâirede ikisi de bulunmadigindan haram oluyor... (Hakk Dîni, III, 2078).
[211]
Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Alisverisler Kitâbi'nin sonlarinda, "ölmüs hayvan ve putlari satmak bâbi"nda geçmisti.
[212]
Buradan i'tibâren üç âyet ma'nâda bir bütün teskil ettigi için meallerini verelim:'
"De ki: Gelin, üzerinize Rabb 'inizin neleri haram ettigini ben okuyayim: Ona hiçbirseyi ortak yapmayin. Anaya babaya iyilik edin. Fakirlik endisesiyle * çocuklarinizi öldürmeyin. Sizin de onlarin da rizkini biz verecegiz. Kötülüklerin açigina da, gizlisine de yaklasmayin. Bir hakk olmadikça Allah Un haram kildigi cana kiymayin. Iste Allah size, aklinizi basiniza alasiniz diye bunlari emretti.
Yetimin malina, rüsdüne erisinceye kadar, o en güzel olanindan baska bir suretle yaklasmayin. Ölçüyü, tartiyi tam ve dogru tartin. Biz kimseye gücünün yettiginden baskasini tekUf etmeyiz. Söz söylediginiz vakit, hisim dahî olsa adaleti gözetin. Allah 'in ahdini (verdiginiz sözü) yerine getirin. Iste A ilah size iyice düsünesiniz diye bunlari emretti.
Sübhesiz emrettigim bu yol, benim dosdogru yolumdur. O hâlde ona uyun. £ (Baska aykiri) yollara tâbi' olmayin. Sonra sizi O'nun (Allah'in) yolundan ayi-'", rir. Iste Allah size bunlari emretti ki (kötülüklerden) sokmasiniz" (Âyet: 151-153). .i" Ibn Abbâs söyle demistir: Bu âyetler, o muhkem âyetlerdir ki, kitâblarin
hiçbirinde neshedilmemistir. Bunlar Âdem ogullarinin hepsine haramdir. Ve ,,; "bunlar o muhkemlerdir ki, kitabin anasidir". Bunlarla amel eden cennete girer, etmeyen cehenneme...
Ka'bu'l-Ahbâr'da: Bu âyetler Tevrat'in baslangicidir. "Bismi'llahrr-rahmânVr-rahîm. Kultaâlev... "demistir. Bu suretle bütün insanlarin serîatleri bunlar üzerine toplanmis, bunlarin Musa'ya indirilen "On emir" oldugu da söv lenmistir. Bunu el-Bukaaî "Masâidu'n-nazar li'l-îsrâf alâ Makaasidi's-Süver" adindaki eserinde söyle îzâh eder: Yânî bu âyetler Allah Taâlâ'nin Mûsâ(A)'a yazdigi Cevher Levhler'de ilk yazdigi on âyeti müstemildir ki, sunlardir: Sirkten, yalan yeminden, ana-babaya isyandan, katiden, zinadan, çalmaktan, iftiradan, baskasinin elindekine göz dikmekten nehy, cumartesiye ta'zîm ile enir... Sûrenin basindan beri fzâh,olunagelen, Tevhîd îmânidir. Bu, sirki nehyde dâhil olmakla beraber, üçüncü âyette bilhassa tavzîh ve telhis de edilmistir. Binâenaleyh bunlar evvel âhir bir esâsta münderic olan ve hakk dînin esâsini teskil eden ümmetlerin ve asirlarin degismesiyle degismeyen On hüküm'dür... (Hakk Dîni, III, 2091).
[213]
Hadîsin ikinci fikrasindaki Allah'in medh ve senayi sevmesi, bizim bildigimiz gibi faydalanma vesîlesi olan medh ve sena düskünlügü degildir. Bu, O'na yapilan medh ve senanin sevabi, faydasi, kullara âid bir tâat, bir ibâdet olmasi yönündendir. Kur'ân'daki bu hamd ve senalarin hayir ve menfâati Allah'a degil, kullara âiddir.
[214]
Buhârî burada bâzi kelime ve ta'bîrlerin ma'nâ ve tefsirlerini nakletmektedir ki, bunlarin geçtigi âyet rakamlari sunlardir: 102, 111, 112, 138.
[215]
Yânî bu mahsûller ve hayvanlar, atalarimizdan beri Allah'in dilemesiyle haramdir diye müsriklerin avâmmini aldatan seytânlarini ve kodamanlarini da hazir et-melerini söyle ki, hüccetin teblîgi tamâm olsun. 148. âyette müsriklerin bu iddialari verilmektedir.
Bu "Helumme(= Getirin)"ta'bîri, Hicaz ehlinin lügatinde fiil ismidir, çekilmez. Necd ehlinde emir fiilidir, söyle çekilir: Hetumme, Helummâ, Helummâ, Helummî,

Helummâ, Helmumne (Aynî).

[216] Âyetin bas tarafi söyledir: "Onlar hâlâ kendilerine meleklerin gelmesini yâhud bizzat Rabb 'inin gelmesini veya Rabb 'inin âyetlerinden birinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabb'inin âyetlerinden biri geldigi gün, daha evvelden..."

Bu hadîs, Müslim, îmân, Müslim Ter., I, 206-207, "Kendisinde îmân kabul edilmeyecek olan zamanin beyâni bâbi"nda 248 rakamiyle geçmektedir. Bundan sonra gelen hadîs de bu hadîsin diger yoldan gelen rivayetidir.

[217] Deki ki: Orada yasayacaksiniz, orada Öleceksiniz, yine oradan (diriltilip) çikarilacaksiniz" (Âyet: 25).

[218] Buhârî'nin burada tefsirlerini naklettigi kelime ve ta'bîrlerin bulunduklari âyet rakamlari yanlarinda gösterilmistir.

[219] Bu âyete benzerligi yakin olan bir âyet, el-En'âm: 151'de geçmisti.

[220] Yine bu hadîsin de bir rivayeti bundan önceki sûrenin tefsirinde, 121. bâbda geçmisti.

[221] Tecellîye iki eser teretttib etti: Biri dagin parçalanmasi, biri de Musa'nin bayilip düsmesi. Demek ki, Mûsâ dag dolayisiyle olan izafî bir tecellîye bile tahammül edemedi, tam ve mutlak bir zatî tecellî olsa bütün dünyâ muzmahill olacakti. Ve iste "Len terânV buyurulmasinin hikmeti bu idi, yoksa haddizatinda tecellîde imtina veya lutufta cimrilik yok, mes'ele tahammüldedir. Bu fena âleminde onu görmeye tahammül olunamaz..." (Hakk Dîni, III, 2277).

Hadîsin basliga uygunlugu, son cümlesinden alinir. Bunun bir rivayeti Husûmetler Kitâbi'nda geçmisti

[222] Âyet, bir öncekiyle beraber söyledir: "Musa'nin kavminden bir cemâat vardir ki, (halki) hakka irsâd ederler, onunla (hükümde) adalet yaparlar. Biz onlan onikiye, torunlara, ümmetlere ayirdik. (Tîh'te susayan) kavmi su istedigi zaman: Asani tasa vur, diye vahyettik de ondan oniki pinar kaynayip akti. Insanlarin her kismi su içecekleri yeri iyice belledi. Onlari üstlerindeki bulutla gölgelendirdik. Onlara kudret helvâsiyle bildircin indirdik. Size rizk olarak verdigimizin en temiz ve güzellerinden yiyin dedik. Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi kendilerine zulmediyorlardi".

Bu âyetin hemen hemen bir benzeri el-Bakara: 57. olarak geçmistir.

[223] el-Kem'e: Toprak altinda bulunan yapragi ve sapi olmayan, Allah'in bâzi seneler ihsan etmekte oldugu bir rizktir. Meydana çikmasi kis mevsiminin sonu ile ilkbahar mevsiminin sonuna kadar olur. Bu ancak zirâat âletlerinin dokunmadigi ve yürüyenlerin ayaklarinin basmadigi sahrada bulunur. Tat yönünden degil de, renk ve sekilce toparlak patatese benzer. Üç nev'i olur... (Rakamli nüshadaki hasiyeden).

Buna göre Ege bölgesindeki "Domalan" denilen mantar ta'rîf edilmektedir. Çimenlik yerlerde toprak altindan çikarilir. Bunun kudret helvasi nev'in-den olmasi ise ekilmeden, kul emegi geçmeden, kendi kendine vücûda gelen ilâhî i bir ni'met olmasi yönündendir. Bâzi sarihler "el~Menn"i "Inam" ma'nâsma hamletmislerdir ki, buna göre hadîsin ma'nâsi: Domalan mantari Allah'in zahmetsiz verdigi ni'metlerdendir, demek olur.

[224] Ümmî" Ismi mensubunda üç nisbet muhtemildir:

a. "Ümm" nisbetidir ki, "Sanki anasindan dogdugu hâl üzere kalmis, aslî -fitratina yeni bir kazanç ile degisiklik ariz olmamis" mefhûmunu ifâde eder.

b. Arab Ümmeti'ne mensûb olmak demek olur" ki, "Biz hesâb yapmaz ve yazi yazmaz bir. ümmetiz" misdâkinca Arablar, hesâb ve kitâb bilmez bir cemâat olmakla ma'rûf idiler.

c. Ümmü 'l-Kurâ *ya mensûb, yânî Mekkeli demektir. Ve bu üç nisbetin üçün-'* de de "Ümmî", okuyup yazmaga ugrasmamis ma'nâsma bir vasiftir. Ümmîlik alelade kimseler hakkinda âdeten ilim eksikligini ifâde eden bir noksanlik ;! sifati iken, bir ümmînin, okuyup yazanlardan fazla âlim olmasi Allah tarafindan âdet hilâfina olarak, kazanmaksizin hibe edilmis fitrî bir kemâle delâlet eder.

Ve ilmî ve amelî kemâlleri, okuyup yazanlari âciz birakan bir peygamber hakkinda her türlü sübheyi kesip atan ve onun dogrudan dogruya Allah katindan gönderilmis bulundugunu zarurî olarak isbât eden harikulade bir kemâl sifati,

. . yânî bir mu'cizedir. Bu haysiyetle "er-Rasûlu'n-Nebiyyu'l-Ümmî" vasfi "O ri-sâlet ve nübüvveti bedîhîmu'cize sahibi" demenin daha beligidir, nitekim Türk sâiri Fuzûlî bunu su beytiyle anlatmistir.

Bakî mu'cizeler ne hacet vasfi hakk isbâhna, Câhil iken el, Sen 'in ilmin yeter burhan sana (Hakk Dîni, III, 2298).

[225] Hadîsin basliga uygunlugu son fikrasindaki "Ey insanlar, sübhesiz ben size, hepinize Allah *in elçisiyim..." kavIIndedir. Bu hadîsin biraz degisik bir rivayeti, Ebû Bekr'in menkabeleri bâbi'nda geçmisti.

Bâzi nüshalarda hadîsin sonunda su ziyâde vardir:

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Gâmara", "Hayirda öne geçti" demektir, dedi

[226] Hitta kelimesini ihtiva eden âyet, bir sonrakiyle birlikte söyledir: "O zaman onlara: Su sehirde yerlesin. Onun dilediginiz yerinden yiyin. Hitta deyin. Kapisindan hepiniz secde edici olarak girin ki, suçlarinizi magfiret edelim. Iyi hareket edenlere ileride daha fazlasiyle verecegiz, denilmisti. Fakat Içlerinden o zulmedenler, sözü kendilerine söylenenden baska bir sekle koydu. Biz de üstlerine, zulmeder olduklari için, gökten murdar bir azâb Indirdik" (Âyet:161-162).

Bu âyetlerin hemen hemen ayni lafizla benzerleri el-Bakara:58-59'da da geçmisti. Orada bâzi açiklamalar da verilmistir.

Bu hadîsin farkli bir senedle bir rivayeti de 5. bâbda 6 rakamiyle geçmisti

[227] Bu âyet, en mükemmel salâhi, iyiligi ve bütün ahlâk güzelliklerini toplayicidir. Bunun için Ca'fer es-Sâdik: Kur'ân'da bu âyetten ziyâde ahlâk güzelliklerini toplayan bir âyet yoktur, demistir.

Urf: Güzel ve güzel sayilmis fiil demektir. Urf: Insanlarin teârüf eder, yâ-nî yekdigerine karsi tatbikini müteakiben tanir, güzel telâkki eder, vücûbunu veya cevazini, lüzumunu veya güzelligini i'tîrâf eyler, ürküp "Böyle sey mi olur?" diye redd ve inkâra kalkismaz olduklari sey demektir...

Urf, ma'rifet ve i'tirâf ile alâkadar oldugundan "Urfle emret" sunu da bildirir ki, emrolunacak sey, ya emrolunur olunmaz fitraten i'tIrâf olunacak bir-sey olmali, haddizatinda ma'rûf bulunmali veyâhud evvelâ umûmî surette bir ta'rîf olunup, ondan sonra emredilmelidir. insanlarin ma'rifet havsalasina girmeyen ve girmek ihtimâli bulunmayan seyler emredilmemelidir... Hâsili bir emir, esasen bir güzelligi ihtiva etmeli veya gerektirmelidir. Ve emrolunan fiil ne derece ma'rûf olursa, o emir zahir ve bâtinda o derece geçerli olur... Bu âyet ahlâk ilmi, tesri' ve siyâset ilmi noktasindan o kadar cem'iyetU bir düstûrdur ki, inceliklerini ve tefrîâtini sayip Istatistik yapmak mümkin degildir.. Bütün ahlâk güzelliklerini toplayan bu âyetin bir tefsiri gibi, su kudsî hadîs de gelmistir: "Faziletlerin en yüksegi, seni kat' edeni vasi ve seni mahrum edene atiyye vermek ve sana zulmedeni affeylemektir" {Hakk Dîni, III, 2357-2359).

[228] Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir. Bu âyet Peygamber'e hitâb olmakla beraber, O'nun sahsinda bütün insanlara emirdir. Insanlar birbirlerinin kusurlarim affetmeli, birbirlerine Iyi ögütler vermeli, kötü seylerden sakindirmali, kendisini ve Rabb'ini bilmezlerden yüz çevirip, onlarin gayri ahlâkî sözlerine ve hareketlerine karsilik vermemelidir. Bunlar eskimez ahlâk temelleridir.

[229] Bâzi buhârî nüshalarinda bu âyetin basinda "Bâb" sözü vardir.

[230]
Enfâl, Nefe/ln cem'idir. Esasen Nefilve Nafile bir asi üzerine ziyâde olan sey demektir; namaz, oruç vesâir ibâdetlerde aslolan farz üzerine ziyâde bulunanlara Nafile denildigi gibi, cihâdda asil âhiret sevabi üzerine zâid olan ganimete de Nefel denilmistir. Bundan baska bir gâzîye ganîmet hissesinden fazla olarak, meselâ "Su sipere ilk girene su verilecektir" gibi, tenfîl yoluyla verilmesi sart edilen mala da Nefel denilir.
Birinci âyetteki "el-Enfâl" bu sûreye isim yapilmistir. Isimlendirme sebe bi, ganimetin, Allah'in Kelimesini en yüksek kilmak için yapilan muharebeye zâid olarak, bir de Allah'in atiyyesi olmasidir (Beydâvî).
"Rîhukum" kelimesinin geçtigi âyet, bir Öncekiyle birlikte söyledir: "Ey îmân edenler, bir düsman topluluguna çattiginiz vakit sebat edin ve Allah 'i çok anin. Tâ ki umdugunuza kavussaniz. Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne Itaat edin. Birbirinizle çekismeyin. Sonra korku ile za 'fa düsersiniz, rüzgâriniz (kesilip) gider. Bir de sabir ve sebat edin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir" (Ayet: 45-46).
[231]
Ebû Dâvûd, en-Nesâî, Ibn Hibbân ve Hâkim de yine Ibn Abbâs'tan bu sûrenin Bedir ganîmetlerinin taksimi hakkinda sahâbîlefden bâzilari arasinda çikan bir ihtilâf üzerine indigini rivayet etmislerdir.
Buhârî bu hadîsten sonra, sûre içinde geçecek bâzi kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmistir. Bunlarin yanlarindaki rakamlar,,içinde geçtikleri âyet rakamlaridir.
[232]
Bunlar Uhud günü Kureys'in sancagini tasiyorlardi, sonunda hepsi öldürüldüler, isimleri siyer kitâblarindadir. Bunlar halkin en serrlileridirler. Çünkü onlardan baska her hayvan yaratildigi hususta Allah'a itaatlidir. Bunlar ise ibâdet için yaratildilar da kâfir oldular. Âyetin inmesine husûsiyle bunlar sebeb iseler de âyet, zahiri bakimindan her müsriki sâmil olur (Kastallânî).
[233]
Ve biliniz ki, Allah muhakkak kisi ile kalbinin arasina perde olur-. Ona kalbinden kalbine ondan daha yakin, daha hâkimdir. OndakIni gönlünden, gön-lündekini ondan daha iyi bilir ve daha yakindan zabt ve temellük eder. Kudreti o kadar nufûz edicidir ki, yalniz kisi Ile baskalari arasina degil, onunla kalbi arasina girer, hisseden "Ben" ile hissedilen "Ben"i birbirinden ayirir. Insani bir anda gönlündeki emellerinden mahrum ediverir. Azimlerini bozuverir, niyetlerini tahvil ediverir; kanâatlerim, zevklerini degistir iver ir. Onunla kalbinin arasini öyle ayirir, öyle açar ki, birbirinin ziddi kesilir, insanin kendini kendine hasim eder. Kisi ile kalbinin arasina öyle girer ki, aklini elinden ahverir, nihayet canini alir öldürüverir. Bunun için Allah sizinle kalbiniz arasina perde çektigi ve ölüme da'vet ettigi vakit icabet etmemeye ve cebrine mukaavemet eylemeye Imkân bulamazsiniz ve bir lâhza sonra basiniza ne gelecegini bilemezsiniz. O hâlde kalbinizle araniz açilmadan, caniniz elinizden alinmadan, firsat elinizde iken Allah'in Rasûlü sizi diriltecek, ebedî hayâta yükseltecek ilim veya amel; herhangi birseye da'vet ettigi zaman ihmâl etmeyip istekle Icabet ediniz... {Hakk Dîni, III, 2386-2387).
[234]
Bu hadîsin degisik bir senedle biraz farklica bir rivayeti el-Fâtiha tefsirinde geçmisti.
Burada hadîsin sonundaki rivayeti getirmesinin fâidesi, bunda, Hafs'in, hadîsi Ebû Saîd'den isitmesinin açikça söylenisi bulunmasidir.
[235]
Hadîs ile baslik arasindaki uygunluk meydandadir, çünkü hadîs, basligi ve daha ziyâdesini aynen Içine almistir.
"Hâsili o zaman o kâfirlerin baslarina tas yagdirilmamasi veya diger bir elemli azâb ile köklerinin kazinmamasi, onlarin ona hakk kazanici olmamalarindan degil, Yüce Allah'in Rasûlü'ne ve istigfar etmeleri düsünülenlere büyük fadlindan ve Içlerinde Peygamber varken veya istigfar eden veya edecek olanlar ¦.., bulunurken azâb etmek istememesinden idi. Yoksa Allah'in onlara azâb etmeye-.. cek neleri vardi.." {Hakk Dîni, III, 2399). Hakîkaten Peygamber'in hicretinden sonra Bedir'de Allah onlara çok elem verici dünyevî bir azâb indirivermistir.
[236]
Buradaki âyet ve hadîs, ayniyle bundan evvelki bâbda geçmisti. Su kadar var ki, bundan evvelki hadîste Buhârî'nin seyhi Ahmed ibnu'n-Nadr idi, buradaki hadîste ise seyhi, onun kardesi Muhammed ibnu'n-Nadr'dir. Iste Buhârî buradaki basligi koyup, ayniyle hadîsi, ancak kendisinin bu hadîsi kardes olan iki seyhten rivayet ettiginin bilinmesi için zikretmistir.
el-Hâkim: Buhârî'nin Nisâbûr'a geldigi zaman bu iki kardesin evine iner oldugu ve onlarin yanlarinda kalmayi çok yapar oldugu haberi bana eristi, demistir (Aynî).
[237]
Yânî sirk baskisi olmasin ve dîn, hepsi Allah için olsun. Allah'in kullarini baskalarina mahkûm tutan bâtil dînler, hakk dîn karsisinda izmihlale düssün, hakk hâkim olsun da fitne ve mihnetle kimse hakk ma'bûddan baskasina itaat edip boyun egmege zorlanmasin. el-Bakara:193. âyette de bunun bir benzeri geçmisti. Yalniz burada "Kullunu" var, orada yoktu. Buhârî'nin el-Bakara âyetinin tefsîrindeki rivayetine göre Ibn Umer'le bu bulusma ve konusma, Abdullah ibnu'z-Zubeyr ile Yezîd ibn Muâviye ve Mervânîler arasinda harb devam ettigi sira vâki' olmustur. Abdullah ibn Umer Cemel, Siffîn, Harre gibi müslümânlar arasinda cereyan eden kanli vak'alara -Alî'yi ve Ibnu'z-Zuberyr'i takdir ettigi hâlde- fiilen katilmamisti. Iste Haricî genci bunun sebebini soruyor ve dayandigi delîle göre itaat olunmasi i'tikaad olunan devlet baskanina karsi muhalefet edenlere karsi harbedilmesi re'yinde bulunuyor.
Ibn Umer de ona cevâb vererek: Dayandigin âyetteki fitne Ile maksad, müs-lümânlann kendi aralarindaki ihtilâf degil, küfür ve sirk demektir ki, biz sirke karsi harbi, müslümânlann azlik zamaninda yaptik ve gâlib geldik, diyor.
[238]
Hadîsin basliga uygunlugu, Yüce Allah "Hiçbir fitne kaîmayincaya kadar on-' larla savasin" buyuruyor sözündedir.
Fitne, lügatte karisigini almak için altini atese koymaktir. Bundan mihnet ve belâya sokmak ma'nâsina kullanilmistir.
"Fitne kitalden beterdir" (el-Bakara: 191) buyurulmustur. Çünkü katlin zahmet olmasi çabuk geçer, fîtneninkî devam eder. Kati insani yalniz dünyâdan çikarir, fitne ise hem dînden hem dünyâdan oldurur. Binâenaleyh fitneye .," tutulmaktan ise, o fitneyi çikaranlari öldürmek veya ölmek veya çikardiklari ' fitneyi kendi baslarina yikmak elbette yegdir. Iki serrin en hafifi tercîh olunur kaaidesi de bu gibi nasslardan çikarilmistir... Ölümü temennî ettiren hâl, ölümden a' daha agirdir. Bu nazmin sevkinde insani vatanindan çikarmak da ona ölümü V temennî ettirecek fitneler ve mihnetler cümlesinden olduguna isaret vardir. Sirk, küfür nesri, irtidâd, Allah'in haramlarina saygisizlik, umûmî asayisi bozmak hep birer fitnedirler. Allah korusun mü'minin dönüp kâfir olmasi, öldürülmesinden siddetlidir... Iste bütün bunlar "Fitne katiden eseddir" düstûrunda özetlenerek harb ilâni sebebi topluca beyân buyurulmus ve müslümânlar fitneyi def için Allah yolunda ya gâzî veya sehîd olmaga ragbet edilmistir (Hakk Dîni, I, 695).
[239]
Bu, zikredilen hadîsin baska bir yoldan rivayetidir. Bu, öncekinden kisadir. Bunlarin ayri ayri iki vakia olmalari da muhtemel olur (Aynî).
[240]
Bu nisbete kadar düsman karsisinda sabr ve sebat etsinler, bu nisbette ve böyle bir azim ve îmân ile harbe ve sabra alissin, çalissin, ilâhî nusrata dayanip mücâ-hede eylesinler. Daha fazlasinda mükellefiyet yoktur, Ve sabr ve sebat emirleri hudûdsuz da degildir. Bu nisbetin böyle Iki fikra adedle ifâdesi, iki nükteye dayanir: Birincisi kalb itmi'nâninin artmasi için bir tekrirdir. Yânî bu nisbetin sâde yirmi ve ikiyüz gibi iki az cemâate sigismayip çogaldikça da ayni nisbetin cereyanini anlatmaktadir. Ikincisi, Islâm'in baslangicindaki askeri teskilâtin esâsî cüzlerine isarettir. Demek oluyor ki, îmân, bir mü'mini kâfire karsi on kattan fazla büyülten bir kuvvettir. Ve bu kuvvet sâde ferdiyetle degil, en az yirmi kisilik bir içtimaî birlik ile tebarüz eyler.
Bu galebe kâfirlerin anlamaz bir kavim olmalarindandir. Baslangici ve me-âdi anlamazlar. Allah'i ve âhireti bilmezler. Harbleri mü'minler gibi Allah rizâsi için Allah'in emrine uymak ve Allah'in kelimesini en yüksek kilmak niyet ve maksadiyle degildir.., (Hakk Dîni, III, 2430).
[241]
Müslümanlar çogaldikça içlerinde zaîf olanlar da bulundugundan, bundan sonra ,,; sâdiklarda oldugu gibi, birin ona kadar sabredip kaçmamasi ve ederse "O mu- ;, hakkak Allah'in gazabina ugramistir, onun yurdu cehennemdir "(hyev.\6) olacagi hakkindaki ilâhî hüküm hafifletilmistir... Su hâlde bundan söyle bire iki nisbetinden fazlada sabredemiyenler kaçak sayilmazlar. Fakat silâh ve gereçleri

bulundugu hâlde, ikiden yüz çevirip kaçanlar, o hükmü hakk etmis kaçak olurlar. Ve bunda en küçük temel<cüz, yüz kisilik bir bölük olarak mü'teberdir. Bundan anlasilir ki, bu hafifletme, birin ona veya daha fazlasina galebesi Imkânini gidermek degil, ikiden ziyâdeye karsi sabr ile harbin vücûbunu veya mendûblugunu hafifletmedir... {Hakk Dîni, III, 2431)

[242]

Bu Berâe Sûresi, Medine'de en son inen sûredir. Inmeye dokuzuncu hicret yilinda baslamistir. Bunun Berâe, Tevbe, eî-Mukaskise... gibi yirmi kadar ismi vardir.

Bu sûreyi ilk bakista digerlerinden ayiran bir özellik, evvelinde Besmele olmamasidir... Bunun evvelinde Besmele inmedigi sübhesIzdir. Bunun sebebini (su hikmette aramak lâzim gelir: Hz. Alî'den rivayet edildi ki, burada Besmele niçin yazilmadigi kendisinden soruldugu zaman. "BismVllâhVr-rahmânVr-rahîm, y,s; biremândir. Bu sûre ise kiliç ve ahidleri atma ile indi" demistir. Sufyânibn Uyey-ne de bu ma'nâyi anlatirken "Size selâm verene 'Sen mü'min degilsin'demeyin" (en-Nisâ:94) âyetiyle te'yîd ederek anlatmistir. Yânî selâm vermenin emâm kaldirmaya mâni' bulundugu düsünülürse "Rahman ve Rahim" sifatlariyle ilâhî

vai,' rahmeti te'kîd edilmis bir surette hatirlatma ve o rahmete erisme vesîlesI olarak Allah'in ismini zikretmek demek olan Besmele'nin ma'sûmlugu kesme ve emâ-ni kaldirmaya aykiri ve çelisici olacagi da ortaya çikar. Hakîkaten mes'ele iyi düsünülürse ne aklen, ne de naklen bu sûrenin evvelinde Besmele'nin ne inmesine, ne yazilmasina, ne de okunmasina cevaz tasavvur olunmak ihtimâli yoktur. Hattâ burada "Rahmet"i açikça söylemeyerek sâde "BIsmi'llah. Berâetun mine'llah" demekte bile iki büyük sakinca vardir: Evvelâ bu, tenakuz olur. Çünkü Besmele, Allah'in ismine sarîh bir vuslat, "Berâetun mine'llah" ise "Allah'tan alâkayi kesmek" demektir. Bu ikisi ise, açiktan açiga mütenâkizdir. Ikinci olarak bunun zahirinden "Allah'in ismiyle teberrük ve teyemmün, Allah'tan alâkayi kesmektir" demek gibi bir ma'nâ zihne gelir ki, bunun bir küfr olacaginda sübhe yoktur. Iste bundan dolayi bu sûrenin evvelinde Besmele inmemis ve yazilmamis oldugu gibi, okunmasi dahî tecviz edilemez. Ve hattâ bu tahkîke nazaran, namazda böyle bir yanilma vâki' olsa, çirkin bir tegayyür bulunacagindan, namaz fâsid olmak lâzim gelir. Ancak bu mahzur yalniz sûrenin evve-lindedir. Parçalarina gelince, diger sûrelerin parçalarindaki kiraat hükümlerinden farki zahir degildir. Filvaki' teamül de böyledir. Meselâ sonundan "Lekad câe-hum rasûlun" diye okunacagi zaman, Besmele terkedilmez... (Hakk Dîni, III, 2442-2444).

[243]

el-Evvâh; müteevvih ve mutadarri' demektir ve bu fa'âl vezni üzeredir. Buhârî burada bu beyt Ile Evvâh lafzinin Teevvuh masdanndan fa'âl vezni üzere oldu-gunahuccet getirmektedir. Lügatte bu kelime hakkinda su bilgiler verildi: Ev-hu, Âht, Evvih, Evvi, Evveh, Âvûh Tâlut vezninde, Âhin, Evvetâhu ki, mecmuu onüç lügattir, bîr kelimedir ki, sikâyet ve aci duyma sirasinda, yânî gam ve derd-den sikâyet vaktinde, kezâlik hasta oldukta yâhud bir uzuv derdli olup agndik-ta söylenir. Lisânimizda Âh ile ve Ö/ile ta'bîr olunur. el-Evhu, et-Te'vîhu, et-Teevvuhu, "Âh vâh demek" ma'nâsmadir... el-Evyâh, Seddâd vezninde ya-kînî ilim sahibi adama denir, yâhud duâ icabetine muvaffak olana yâhud duasi çok olan mutadarri' adama yâhud kalbi yufka, rahmet ve rikkat sahibi adama yâhud fakîh ve âlim adama denilir yâhud mü'min demektir; bu sonuncusu Ha-bese lügatidir (Kaamûs Ter.).

[244]

Buhârî âdeti üzere sûrenin bas tarafinda, sûre içinde geçen bâzi kelime ve ta'-bîrlerin ma'nâlarini ve tefsirlerini nakletmistir. Bu kelime ve ta'bîrlerIn sonlarindaki rakamlar içinde geçmekte bulunduklari âyet rakamlaridir.

[245]

Berâet maddesinin asil ma'nâsi Müfredat ve Basâir'de beyân olunduguna göre: "Herhangi bir mekruhtan ayrilmak ve uzaklasmak" demektir... Bu kelimenin bir de siyâsî ve harb hukuku bakimindan kararlasmis ma'nâsi vardir ki, burada asil kasdedilen de odur. Nitekim Ebû Bekr er-Râzî bunu îzâh ile Ahkâtnu'l-Kur'ân'da: "Berâet dostlugu kesmek, ma'sûmlugu kaldirmak ve emâni gidermektir" der. Fahruddîn er-Râzî de Tefsirinde: "Berâetin ma'nâsi ismetin kesilmesidir. 'Fulân'dan berî oldum' denilir ki, aramizda ismet kesildi, aramizda alâka kalmadi demektir..." der. Ve iste burada Berâet herhangibir eksikligin kerahetinden selâmet ve uzaklasma aslî ma'nâsim içine almakla beraber, bilhassa hukukî ve siyâsî ma'nâsiyle devletler hukuku istilahinda "harb hâlinin meydana gelmesini gerektiren münâsebet kesme" demektir ve bu suretle sûrenin ilk âyeti bir ültimatom ve ondan sonrasi bunun mûcib sebebleriyle umûma i'lân ve izahidir... Görülüyor ki, bu âyet "Fulân'dan Fulân'a mektûb" denilmesi gi-bI, bir baslik üslûbundadir. Fakat burada herhangibir mektûb veya tahrîrin degil, muntazam bir resmî tebligin ve bilhassa siyâsî edebiyattan olmak üzere bir atma, bir ültimatom basliginin bütün gerekli rükünleriyle bîr tahrîr numunesi vardir. Bunda evvelâ teblîgin mâhiyeti, ikinci olarak gönderici ve gönderme vâsitasi, üçüncü olarak kendilerine gönderilenler ve haysiyetleri, dördüncü olarak alâkali olanlar tamamen eklenerek gayet vecîz ve ayni zamanda açik ve müessir bir surette ta'rîf edilip gösterilivermis ve anlatilmistir ki, bu teblîgin sebebi sirk ve müslümânlara önceden yapilmis ahiddir. Demek oluyor ki, müsfümânlara önceden and etmemis olanlara esasen bir alâka ve münâsebet olmadigindan, böyle bir münâsebet kesme ihbarina lüzum yoktur. Ancak müslümânlarm muahede yaptiklari müsriklere karsi dogrudan dogruya ahdi bozmaksizin, evvelâ ahdi atmak ile böyle bir münâsebet kesmeyi haber vermeleri lâzim gelmistir. Çünkü Allah ve Rasûlü o ahidlerden bendirler..-. (Hakk Dînî, III, 2446-2447.)

[246]

Bu baslikta da Buhârî, bâzi kelime ve ta'bîrlerin ma'nâ ve tefsirlerini naklet-mistir. Bu tefsirlerin çogu Alî ibn Ebî Talha el-HâsImî yoluyla Ibn Abbâs'tan nakledilmislerdir.

Bu sûrenin âyetlerinde geçen bir kelimeyi tefsir ederken bazen bir istidrad olarak baska bir sûredeki âyete de isaret etmektedir. Nitekim burada Fussiiet: 6-7. âyetini bir istidrad ve sâhid olarak zikretmistir.

[247]

Hadîsin basliga uygunlugu son cümlesindedir. Bunun bir rivayeti en-Nisâ'nin sonunda geçmis, ilgili açiklamalar da orada verilmisti.

[248]

Bu âyet o ültimatomun içindeki aslî seyleri özetlemistir. Bundan sonra eski hâl ve vaziyette kalmaniza imkân yoktur. Ya küfürden vazgeçip Hakk'm emrine teslim olursunuz veya Dünyâ ve Âhiret perîsân olursunuz.

[249]

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi ile Hacc'da da geçmisti.

Bu, Ebû Bekr'in emirligi ile dokuzuncu hicret yilinda yapilan haccdir ki, Mekke fethinden bir sene sonra ve Rasûlullah'm bizzat idare ettigi Veda Hac-ci'ndan bir sene evvel idi. Sekizinci yilda Mekke fethinden sonra Mekke'ye emîr ta'yîn edilen Attâb ibn Esîd(R)'in emirligi ile hacc edilmisti.

[250]

Sûrenin evveli müsriklere karsi muahedelerinin ayrilmasi ile berâetin mutlak olarak subûtunu ve bunun suret ve hükmünü haber verme ve kâbini bildirmedir. Ve isbu "Allah'tan ve Rasûlü'hden bir Hamdir" kelâmi da herkese i'Iân ve i'-lâmm.vücûbunu ihbar ve târihini tesbît ile tahakkukunu te'kîd ve gelecek olan sebebleri ve neticelerini îzâh eden bir beyânnamedir.Bastaki berâet "îllellezîne" diye henüz vâsil olmak üzere bulunan mutlak bir berâettir. Bu ikinci Ise "Müsriklerden beridir" dîye "A/m " ile silalanmis bi'l-fül tahakkuku baslamis bir berâettir... Hadîslerden anlasildigi üzere Alî, bu i'Iâname'mûr edilmis, Arafat'tan i'tibâren Minâ günlerinin nihayetine kadar o sene hacc vaktinde bu i'lân vazîfesi yapilmis ve bu arada dört ay mühlet için de bayram günü baslangiç olmustur.

Bu veçhile sûrenin basi veciz ve açik bir nebz, bir münâsebet kesme ultimatomu, bu âyetten i'tibâren de gerekçeleriyle açiklanmis bir harb i'lâni beyannâmesini ihtiva etmektedir.

[251]

Hadîs bundan evvelki hadîsin baska bir seyhden ve "Rasûlullah" yerine "Peygamber" seklindeki küçük bir lafiz farkiyle tekraridir

[252]

Âyetin devami söyledir: "O hâlde onlarin müddetleri bitinceye kadar ahidlerini tamamlayin. Çünkü Allah (haksizliktan) sakinanlari sever". Yânî bunlari, o ahid bozanlara karistirmayiniz, onlar gibi dört ay müddet geçince hemen harbe kal-.; kismayiniz, bunlara onlar gibi muamele etmeyiniz de müddetleri bitinceye ka-<k dar ahidlerini tamâmi tamâmina edâ eyleyiniz. Çünkü Allah muttakîleri H muhakkak sever. Ahd haklarini gözetmek de takva cümlesindendir. Velev kî

müsrik olsun, ahdine riâyet eden vefakâr ile etmeyen gaddari müsâvî tutmak. takvaya aykiridir.

[253]

Bu da yukarida zikredilen Ebû Hureyre hadîsinin baska bir rivayetidir. Burada haccin ekber vasfiyle vasiflandirilmasinda birkaç ma'nâ vardir:

a. Umreye "Küçük hacc" denildiginden, buna nazaran asil hacc, "Ekber Hacc" olur. Hudeybiye'den sonra hicretin yedinci senesi kaza umresi yapilmisti. Bu suretle o gün küçük hacc günü olmustu. Sekizinci sene Mekke fethiyle geçmis ve Islâm'da ilk hacc, bu dokuzuncu sene baslamis idi. Ve su hâlde bu ma'nâ ile "Ekber Hacc" bundan böyle her sene var demektir. Çünkü Ekber
Hacc günü demek, asil ma'nâsiyle hacc günü demeye müsavidir.
b. Bir hacc amelini teskil eden fiillerin en büyük kismi demek olur ki, bu da her sene ve her haccda vardir.
c. Müslümanlarin ve müsriklerin toplandigi pek büyük bir toplannia ile Islâm yurdunda ilk ve bir kerre olarak yapilan hacc demek olur... (HakkDîni, : III, 2450-2451).
[254]
Hakikatte onlar için, onlarin nazarinda yemîn denilen sey yoktur. Kalblerinde yemînin hiçbir hükmü, kiymeti olmadigindan agizlariyle ne kadar yemîn etseler bostur; yemîne riâyet etmez, yemîn bozmayi bir sakinca saymazlar. Yeminsiz olduklari, küfürde bu kadar ileri gittikleri belli olmus bulunanlarla artik ahid yapmak imkânsiz olur. Bunlarla bir ahid yapabilmek, yemînsizlikten vazgeçmelerine baglidir. Bu ise ancak kital ile mümkin olur. Zîrâ böyle kâfirler kati ve kitalden baska birseyden çekinmezler. Bunun için bu yeminsizlere, bu küfür imamlarina kital ediniz ki, vazgeçsinler. O küfür ve islemekte olduklari büyük cürümlere, o yemînsizlige, dinsizlige son versinler. Yânî böyle diye ve bu arzu ve ümîd ile kital ediniz; harbden maksadiniz bu olsun. Yoksa mütecavizlerin âdeti oldugu üzere sirf telef etmek, sâde zarar ve eziyet etmek olmasin {Hakk Dîni, III, 2467-2468).
[255]
Hadîsin basliga uygunlugu "Bu âyetin sâhiblerinden kimse kalmadi" sözünde-dir. Çünkü Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesinin maksadi, bu "Küfrün önderlerini öldürün" âyeti olduguna delâlet eder. Hadîsin ma'nâsimn özeti, Huzeyfe, münafiklar hakkinda Rasûlullah'm sirr sahibi idi. Münafiklari o bilirdi. Rasûlullah'tan sonra münafiklari Huzeyfe'den baska hiçbir beser bilmezdi. Peygamber (S) münafiklardan ve bu âyetin haklarinda inmis oldugu küfür ehlinden birtakim kimselerin isimlerini Huzeyfe'ye gizlice söylemis, hepsinin isimlerini söylememisti (Aynî).
[256]
Bu hadîslerin birer rivayeti Zekât Kitâbi'nda da geçmisti. Orada daha tafsîlli-dirler. Son hadîsin devami söyle oluyor: "Bu sebeble Muâviye ile aramiz açildi.
O beni Halîfe Usmân'a sikâyet etti. Bunun üzerine Medine'ye çagirildim. Medine'ye geldigimde halk beni hiç görmemis gibi yanima toplandi. Ben Usmân'a bu hâli söyledim. O: Yakin bir yere çekil ve halk ile görüsme, dedi. Ben de: Bunu yapamam, kanâatimi söylemekten vazgeçmem, dedi."
Ebû Zerr'in mezhebine göre, aile nafakasindan fazla mal biriktirmek ha-;. râm idi, bu yolda fetva verirdi. Insanlari bunu kabule tesvik eder, bunu kabul etmeyenlere agir sözler söylerdi.
Âyet altin ve gümüsün hakki, insanligin faydalan bakimindan yaratilma hikmeti, alisveris vâsitasi yânî semen olarak Allah'in kullarinin hakîkî ihtiyâçlanna sarfotunup tedavül etmek, hem de "Yalniz zenginler arasinda dolasan bir devlet olmamasi" (el-Hasr: 7), güzel surette sarfedilmek oldugunu, tedavülden çekip saklayarak biriktirmenin içtimaî bir haksizlik oldugunu beyân etmektedir.
[257]
Hadîsin basliga uygunlugu "Bu, zekâtin indirilmesinden Önce idi" sözünden alinir. Bu hadîs bu senedle aynen Zekât Kitâbi'nda da geçmisti. Seneddeki Hâlid ibn Eslem Medîneli meshur tabiî müfessir Zeyd ibn Eslem'in kardesidir.
[258]
Dört hürmetli ay, bunlarda yapilan ma'sîyetin günâhi, tâatin sevabi digerlerinden daha siddetli ve daha kiymetli olmak hasebiyle, öbür aylardan ziyâde ta'-zîm ve ihtiram edilmesi lâzim gelen muhterem aylardir. Bunlar ma'rûf ta'bîriyle "Üçü serd, biri ferddîr", yânî üçü arka arkaya, biri tektir...
Iste bu en pâydâr, en dogru dîndir. OnikIden ve dörtten fazla veya eksik aylarla nesi'li sayilir hesâb ve takvimler degil, Islâmî hükümlerde tutulmasi lâzim olan dosdogru hesâb, ancak bu sayi ve esastir. Çünkü bu, kiymeti sirf beserî I'tibâr ile kaaim olan farzi veya herkes için hilkatte delîl ve alâmeti zahir olmayan takvîmlere dayali bir hesâb degil, su görülen âlemi yaratan tarafindan tanzim edilen bir takvimdir... {Hakk Dîni, III, 2523)
[259]
Hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbi'nm evvellerinde geçmisti. Peygamber bu hadîsi Veda Hacci'nda Minâ'dakI hitabesi içinde söylemisti. Yânî zamanda- . ki haksizliklar kalkti, aylar fitrattaki yerlerini buldu, fitrî düzgünlükleriyle yeni bir devre girdi. Zu'1-hicce zu'1-hicce oldu, hacc hakîkaten zu'1-hiccede yapildi. Çünkü geçen seneye kadar nesi' yürürlükte oldugundan Ebû Bekr'in hacc ettigi dokuzuncu senede bile hacc zu'1-ka'dede yapilmis, zu'1-hicce sayilmis idi. Simdi bu haksizliklar kalkti ve hattâ bütün bakis noktalarindan zaman, yeni bir devre girdi.
Bu basliktaki âyetin sonunda "Iste bu ayakta duran tfm<#r"buyurulan en dogru hesâb ve en dogru takvimdir... Hilâl tahavvüllerinin carî oldugu bu âlemi yaratan Yüce Allah'in takdir ve takvimiyle sabit ve o günden beri tertîbli nizamiyle haddizatinda câri ve herkes için kamerin hilâl ve bedri kadar zahir ve meshur olan ve kiymetini haktan alan fitrî, açik ve dosdogru bir hesâbdir. Ikinci' olarak bu aylardan dört ayin hürmeti, öteden beri ayakta duran bir dîn ve serî-attir. Tâ Ibrâhîm ve Ismâîl zamanindan beri Arablar buna verâseten tutunmuslar ve riâyet edegelmislerdi. Câhiliye'de bile haram aylara ta'zîm ederler ve bu ta'zîm cümlesinden olarak bu aylarda kitalden sakinirlardi...AfeS7J dedikleri tak-vîm degistirmelerini meydana çikardiklari zamana kadar bu hürmet, bir diyanet ve kadîm âdet üzere yürürlükte idi... (Hakk Dîni, III, 2524).
[260]
Yânî Allah avn ve ismeti ile herhalde ve dâima beraberimizde, koruyucumuz ve yardimcimizdir. Maiyyetinde hiçbir hüzün saibesi bulastirmayacak, nerede olursak olalim bizi koruyacak daimî bir velayet ile hâfizimizdir. Artik bu muhakkak iken hüzne cevaz yoktur... diye kat'î teselli veriyor, hüzünden nehyediyordu. Rivayete göre bu sirada müsrikler izleri ta'kîb ede ede gelmisler, magaranin üstüne çikmislardi. Bu anda idi ki, Ebû-Bekr mahzun olmus, "Yâ Rasûlallah, ben öldürülürsem nihayet bir adamim; fakat Sen isabet alirsan Allah'in dîni gitti" diye teessür etmis idi. Bunun üzerine Rasûlullah, asagida gelecek hadîsteki o ve-cîz teselli sözünü söylemisti.
[261]
Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'in menkabeleri bâbi'nda geçmisti. Peygamber bu sözüyle Ebû Bekr'e: Durum böyle iken o endîsen ne? "Mahzun olma, Allah bizimle beraberdir" buyurmustu.
[262]
Senedin basinda zikredilen Abdullah ibn Muhammed, Buhârî'nin üstadidir. Bu-hârî buradaki hadîslerden üçünü arka arkaya bu seyhinden getirmistir. Bu hadîs ile. bundan sonrakinin »basliga uygunluklari, ikisinin de Abdullah ibn Muhammed'den olmalari, bu hadîste fazîletlerinI arz hususunda Esma ile Ai-se'nin zikrinin bulunmasi, bunun da Ebû Bekr'in faziletini gerektirmesi yönünden olmasi mümkindir. Baslikta.da Ebû Bekr'in faziletini bildirme vardir (Aynî). Ibn Abbâs ile Ibn Zubeyr arasinda bey'at sebebiyle olan darginlik söyle olmustur: Muâviye öldügü zaman Ibn Zubeyr, onun oglu Yezîd'e bey'at etmeyi kabûletniedi ve Yezîd ölünceye kadar bunda israr etti. Sonra Ibn Zubeyr kendisinin halifeligine da'vet etti. Kendisine halîfe olarak bey'at edildi. Ona Hicaz, Misir, Irak, Horasan ve Sam ehlinin çogu itaat ettiler. Sonra Mervân Sam'a gâlib oldu ve Ibn Zubeyr tarafindan emîr bulunan ed-Dahhâk ibn Kays'i öldürdü. Sonra 65 senesinde Mervân öldü, yerine oglu Abdulmelik geçtr. Muhtar ibn Ebî Ubeyd Kûfe'ye galebe etti. Orada Ibn Zubeyr tarafinda bulunanlar kaçtilar. Muhammed ibn Hanefiyye ile Ibn Abbâs Hüseyin'in öldürülmesi müddetinde Mekke'de ikaamet ediyorlardi. Ibn Zubeyr onlari kendisine bey'at etmeye çagirdi. Onlar bunu kabul etmediler ve: Insanlar bir halîfe üzerine toplanmca-ya kadar bey'at etmeyiz, dediler. Onlarin bu görüsüne bir cemâat de tâbi' oldu. Ibn Zubeyr onlara siddet gösterip sikistirdi... Onlar Taife çekildiler... (Kas-tallânî).
[263]
Ibn Hacer, Fethu'l-Bârî'de söyle dedi: Bu söz, Abduimelik hakkinda söyledigi "O ileri gidici yürüyüsle yürüyor" sözüne uygundur. Is, Ibn Abbâs'in dedigi gibidir. Çünkü Abdulmelik, kendi Isinde devamli ilerlemekte olmus, nihayet Irak'i Ibn Zubeyr'den kurtarmis ve Ibn Zubeyr'In kardesi Mus'ab'i öldürmüstür. Bundan sonra Mekke'deki Ibn Zubeyr'e birçok askerler hazirlayip göndermis ve olan isler olmustur. Ibn Zubeyr'in halifelik isi ise Allah ona rahmet eylesin, öldürü-lünceye kadar hep geri gitmekte olup durmustur.
Iste bu yukarida ismi zikredilen Abdullah ibn Muhammed'den getirmekte oldugu hadîslerden üçüncü hadîstir.
[264]

Bu da zikredilen hadisin baska yoldan gelen rivayetidir.

[265] Âyetin tamâmi söyledir: "Sadakalar, Allah 'tan bir fan olarak ancak fakirlere, kalbleri müslümânltga alistirilmak istenenlere, kölelere, esirlere, borçlulara, Allah yolunda harcamaya ve yol ogluna mahsûstur. Allah hakkiyle bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir".

Bu, Islâm devletindeki zekât ve diger vergi gelirlerinin sarfedilecegi sekiz sinif harcamanin yerini ta'yîn eden bir âyettir. Bu harcama yerlerinden biri kalbleri Islâm'a alistinlahlardir. Bunlar baslica üç kisim idiler: Bir kismi bâzi kâfirler idi ki, Rasûlullah bunlarin serrlerini savmak ve müslümânlara eziyetlerini men' ve diger kâfirlere ve müsriklere ve zekâti men' eyleyenlere karsi Islâm tarafina yardimlari için atiyye ile kendilerini Islâm'a meylettirirdi. Diger bir kis-: mi kendilerine atiyye vermekle, emsalleri esrafin ve maiyyetlerinin Islâm'a girmeleri'gözetilir ve kavimleri Içinde müslümân olanlarin Islâm'da sebatlarina mâni' olunmamasi gibi Islâmî maslahatlar i'tibâra alinirdi. Üçüncü bir kismi da Islâm'a yeni girmis ve niyetleri henüz zaîf bulunan birtakim kimselerdi ki, fakîr olmasalar bile kalbleri iyice Islâm'a ülfet ettirilip îmânlari takviye edilmek için bilhassa taltif olunuyorlardi...

[266] Bu hadîsin bir rivayeti, bu isnâd ile Peygamberler Kitabi, Hûd kissasi'nda, bu-radakinden daha uzun bîr metinle geçmisti. Buhârî o hadîsi burada kisaltilmis olarak getirmistir

[267] Bu hadîslerin birer rivayeti'Zekât Kitâbi'nda geçmisti.

Müdd, yuvarlak hesâb Iki avuç açilarak aldigi mikdâr kaba deniliyor (Kaa-mûs Ter.)

Tatavvu', üzerine vâcib olmayan ziyâde bir tâatte bulunmaktir ki, tenefful yânî nafile ibâdet muâdilidir.

[268] Ebû Mes'ûd bu hadîsinde, islâm'in baslarindaki geçim darligi ile Islâm fetihlerinin arka arkaya gelisinden sonraki bolluk ve refah devrini ifâde etmistir.

[269] Âyetin devami söyledir: "... Bunun sebebi sudur: Çünkü onlar Allah'i ve Rasûlünü inkâr ile kâfir olmuslardir. Allah ise öyle/âsiklar güruhuna hidâyet etmez" (Âyet: 80)

[270] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçmisti.

[271] Bu da ayni hadîsin baska bir rivayetidir. Bunlarla ilgili açiklamalar Cenazeler Kitabi'nda geçmisti.

[272] Âyetin bütün münafiklar hakkinda veya belli bir zümresi hakkinda indigi söylenmistir.

Peygamber'in kendi gömlegini ona kefen yapmak üzere ogluna vermesi, Bedir günü Peygamber'in amcasi Abbâs'a Ubeyy tarafindan kendi gömleginin - hediye edilmis olmasina bîr mukaabeledir. Bedir günü Abbâs, Kureys esirleri fÇ arasinda bulunuyordu. Yenilginin perisanligi ile üzerinde gömlegi de yoktu. Ken-"!' disine giydirilmek üzere bir gömlek aranildi.Fakat Abbâs uzun boylu oldugundan, yalniz.îbnu Ubeyy'in gömlegi denk gelmisti, o da hemen gömlegini Abbâs'a hediye etmisti. Buna mukaabele edilmesi Arablar arasinda içtimaî bir edeb idi. Fakat bu münâsib zemininde karsilanamamisti. Iste Peygamber, gömlegini simdi vererek, amcasini Ubeyy'in mihnetinden kurtarmis oluyordu.

[273] Bu hadîs, Tebûk gazvesi bâbi'nda, bu Isnâdla ve uzun bir metinle geçti. Buradaki metin, onun sonlarindan alinmis bir parçadir.

[274] Bu baslik hadîssiz olarak yalniz Ebû Zerr nüshasinda sabittir, diger Buhârî rivayetlerinin hiçbirinde zikredilmis degildir. Bu âyet münafiklar hakkinda inmistir (Aynî).

[275] Bu âyetin atfedilip ilgilendigi bir Önceki âyet söyledir: "Çevrenizdeki bedevilerden ve Medine ahâlîsinden birtakim münafiklar vardir ki, onlar nifak üzerinde idman yapmislardir. Sen bunlari bilmezsin. Onlari biz biliriz. Biz onlari iki ker-re azaba ugratacagiz. Sonra da daha büyük bir azaba döndürüleceklerdir onlar" (Âyet:101).

Bu âyetlerde Tebûk seferine katilmayip Medine'de kalan münafiklarin hâlleri belirtiliyor. Bunlardan bir kismi tam münafik ve iki yüzlülükte idmanli olanlardir ki, bunlar Peygamber Medine'ye döndügünde birtakim çürük bahanelerle affedilmislerdi. Bunlarin tekrar tekrar azâb olunacaklari bildiriliyor. Seferde geri kalanlarin ikinci kismi ise geri kalanlar hakkindaki âyetleri isitince kendilerini mescidin direklerine baglayip "Peygamber bizi birakmadikça bu hâlde kalacagiz" demislerdi. Peygamber dönüsünde âdeti üzere mescide ugrayip iki rek'at namaz kildiktan sonra bunlari o hâlde gördü ve sebebim anlayinca: "Ben de haklann da Allah'in emri gelmedikçe baglarim çözmem" buyurdu, bunun üzerine basliktaki âyet inip affolunduklari bildirildi. Akabinde saliverildiler...

[276] Buhârî bu hadîsi parça parça Namaz, Cenazeler, Buyu', Cihâd, Bed'u'1-Halk, Gece Namazi, Edeb, Peygamberler, Tefsir ve Ta'bîr Kitâblan'nda getirdi. Hadîsin buradaki basliga uygunlugu "Onlar iyi ameli diger kötü amelle karistirdilar" sözündedir (Aynî).

[277] Çünkü peygamberlik ve îmân sifatlan bunu men' eder.

Bu hadîsin daha genis bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar da verilmisti.

Bu âyetin Ebû Tâlib hakkinda Indigi, bu hadîste açikça belirtilmistir. Bu sebeble Zeccâc'in Maâni't-Kur'ân adindaki kitabinda bu konuda müfessirlerin icmâ'i bulundugunu kaydettigi Vâkidî'den nakledilmistir. Bunun Peygamber'-in ana ve babasi hakkinda indigini, bundan dolayi ana-babasi için de magfiret istemekten nehyedildigini ileri sürenler de vardir. Onlarin delîlleri Müslim Ile Sünen sâhiblerinin rivayet ettikleri Ebû Hureyre hadîsidir: Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber anasinin mezarini ziyaret etti ve agladi. Yanindakileri de aglatti. Sonra da: "Anama istigfar etmek için Rabb'imden izin diledim, izin verilmedi. Kabrini ziyaret için izin istedim. Buna izin verildi. Artik siz de kabirleri ziyaret ediniz. Kabir ziyareti ölümü hatirlatir. "

[278] Hadîsin basliga uygunlugu, hadîs Içindeki âyetin "Sonra Allah onîan da eski hâllerine dönsünler diye tevbeye muvaffak kildi" fikrasindan alinir.

Bu hadîs, Ka'b ibn Mâlik kissasi hakkinda Magâzî'de geçen uzun hadîsin bir parçasidir.

Kendilerine, biraz geç olarak tevbe nasîb edilen bu üç kisi sunlardi: Ka'b ibn Mâlik, Hilâl ibn Umeyye, Murâre ibnu'r-Rabî'. Ka'b, Akabe Bey'ati'nda bulunmustu. Diger ikisi de Bedir harbine katilanlardan idiler.

[279] Bu hadîs de Magâzî'de "Tebûk gazvesi bâbi"nda kemâli ile geçmis olan Ka'b
ibn Mâlik kissasindan bir parçadir. Ancak bu metinde bâzi farkliliklar Vardir.

"Âlimler demislerdir ki, iste Nasûh tevbesi, böyle Ka'b ibn Mâlik ve iki
arkadasinin tevbesi gibi olan tevbedir ki, bu âyette beyân olundugu üzere, tevbe ederken günâha teessüfünden dolayi dünyâ basina dar gelmeli, nefsi kendini sikmali ve herseyden kesilip Allah'a öyle sidk ve sadâkatle iltica etmelidir" {Hakk Dîni, III, 2642).

[280] Yâni îmânlarinda ve ahidlerinde veya hakk dînde gerek niyet, gerek söz, ve gerek fiilce ve hattâ her hususta sâdik olanlarin maiyyetInde bulununuz, sâdiklarin dostluk ve arkadasliklarindan ayrilmayiniz; onlar gibi özü dogru, sözü dogru, isi dogru olunuz; onlara uyunuz. Böyle yasayanlarin sonu dâima basari, ferah ve kurtulus olur. Bunun delili olan birkaç âyet meali:

"Ey îmân edenler, Allah'a takvâli olun ve sözü dogru söyleyin. Ki Allah islerinizi iyiye götürsün ve günâhlarinizi magfiret eylesin. Kim Allah ve Rasûlü'ne itaat ederse, muhakkak ki en büyük kurtulusla kurtulmustur" (el-Ahzâb: 70-71);

"Hakikat Rabb 'imiz Allah 'tir deyip de sonra dogruluga yapisanlar; onlarin üzerine korkmayin, tasalanmayin, va 'dolundugunuz cennetle sevinin diye diye melekler

inecektir" (Fussilet:30);
"Rabb 'imiz Allah 'tir deyip de sonra (bütün hareketlerinde) dogruluga tutunanlar; evet onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardir" (el-Ahkaaf:13).
[281]
Bu âyette Allah, kendi isimlerinden olan Rauf ve Rahîm sifatlarini Peygambe-ri'ne de vermistir. Peygamber'in vefatindan sonra Mushaf toplandigi zaman bu iki âyeti Zeyd ibn Sabit tarafindan çok arastirilmis, nihayet ancak iki sâhid yerinde olan Huzeyme ibn SâbIt yaninda bulunmustur. Yânî birçoklarinin ezberinde olmakla beraber, yazilisi ancak Huzeyme'nin yaninda muhafaza edilmis idi. Çünkü Kur'ân yalniz hafizlarin ezberinden degil, ondan baska Rasûlullah'-in huzurunda yazilmis ve en son arzda sabit olmus parçalarin da toplanip vesî-kalandirümasiyle bir Mushaf'a toplaniyor idi. Yazmaya me'mûr olan Zeyd ibn Sabit bu iki âyeti de yazili bîr vesîka bulmadan yazamiyordu. Onun için kendi ifâdesi veçhile Berâe'nin âhirinden bu Iki âyeti bulamayip iyice arastirmis ve ancak Huzeyme'de mahfuz bulmus ve binâenaleyh ezberlerde mahfuz olan bu âyetlerin yazili rivayeti de bu suretle te'mîn olunmus idi {HakkDîni, III, 2654-2655).
[282]
Yânî Zeyd bu âyetleri, Peygamber'e vahiy yazmakta bulunan kimselerden diger birinin yaninda yazilmis olarak bulamamistir. Yoksa bunlari ondan baskasi ezber etmemisti, demek degildir. Zîrâ bu âyetleri pekçok kimseler ezber etmisler de namaz içinde ve namaz disinda tilâvet etmekte idiler (Resîd Rizâ).
[283]
Buhârî bu hadîsi el-Câmi'it's-SahîTi'inin birkaç yerinde rivayet etmistir. Buradaki mutâbaalarm bâzisini da yine Sahîh'min Fadâilu'I-Kur'ân Kitâbi'nda se-nedleriyle getirmistir. Bunlari Imâm Ahmed et-Tirmizî ve en-Nesâî de Zuhrî'den gelen birçok yollardan olmak üzere rivayet etmislerdir.
Yemâme, Yemen'in bir kasabasidir. Tâif ten iki konak uzaktadir. Yemâ-me günü de Yemâme'de müslümânlarla yalanci peygamber Museylime'nin ordusu olan Hanîfe ogullari arasindaki harb günüdür. Bu harb Ebû Bekr'In devlet baskanligi sirasinda, onbirinçi hicret yilinda yapilmis, müslümânlardan, yetmis kadari Kur'ân hafizi olmak üzere, dörtyüz elli kadar sehîd verilmistir. Bu harb sonunda Museylime, Vahsî tarafindan öldürülmüs, ordusu da tamâmiyle tenkîl edilip dagitilmistir. Bu harbde müslümân ordusunun kumandani Hâlid ibn Ve-lîd idi.
[284]
Yûnus SÛresi'nin tefsirine girismesi sirasinda teberrüken Besmele ile söze basladi. EbÛ Zerr'in rivayetinde Besmele, "Yûnus Sûresi" sözünden sofradir.
[285]
"Kadem " kelimesi "Kidem " mürâdifi olarak bir hususta sâirlerinin önüne geçme hâli ve hayir, hasene cihetinden derece ve rütbe sahibi ki, müennesi "Kademe", ayak, yânî ayagin topuktan ilerisi; daha dogrusu taban ma'nâlarma gelir. Ve bir seyin mukaddemine ve kahraman kimseye denilir. "Fulânm fulân hizmette kademi var" demek, sabikasi ve tekaddümü var demek olur. "Fulânm hayirda bir kademi vardir" demek, bir mertebesi vardir demek olur. "Fulân erkek veya fulân kadm kademdir" demek digerlerine ön-ayak olup cür'etli ve secaatte ileri demek olur. "Kademi sidk" ta'bînni de müfessirler "Salih amel, hayir öncüsü, Levhi Mahfûz'da tesbît ve takdir olunmus bir saadet; yüksek bir rütbe ve makaam" gibi ma'nâlarda tefsîr etmislerdir. Fakat âyetin siyakindan anlasildigi ve Hasen ile Katâde'den rivayet olundugu veçhile, murâd, Muhammed'in sefaati oldugu açiktir. "Kademi sidk", Peygamber'in Allah katindaki yakinligi, sefaat makaami ve... muttakîlerin cennetlerde Allah'in kibriyâsi yaninda sabit "Afak'adi sidk" (el-Kamer:22)'a girmeleri için önlerine düsen delîl ve önder olmasi haysiyyetlerini ifâde eden husûsî bir isimdir (Hakk Dîni, IV, 2666).
[286]
Nuncîke" fiilini "Nulkike"yâni "Atariz" ile tefsir etti. Bu fiir'Selâmet" ma'-nâsina olan "Necat"tan degil, "Yüksek yer" ma'nâsina olan "Afecve"den türemistir. "en-Nesez" de bu ma'nâyadir.
Bu kelimelerin geçtigi âyetin tamâmi söyledir: "Biz de bu gün seni (cansiz bir) beden olarak karada yüksek bir yere atip birakacagiz ki, arkandan geleceklere bir ibret olasin. (Bununla beraber) insanlarin birçogu bizim âyetlerimizden gafildirler" (Âyet:92).
[287]
Hadîsin basliga uygunlugu, bunun tarîklerinin birinde "Bu, Allah'in Musa'yi kurtardigi, Fir'avn'in da sulara gömüldügü bir gündür" fikrasinin bulunmasi yönündendir. Bu hadîsin bundan daha bütün bir rivayeti Oruç Kitabi, "Âsûrâ günü orucu bâbi"nda geçmis, ilgili açiklamalar da orada verilmisti.
[288]
el-Cezîre, Firat ve Dicle arasinda vâki' olan ve *'îki Nehir Arasi" ismi verilen yerdir. Ve Cûdî Dagi, Büyük Sancar Dagi'nin kuzeyinde bulunur ve ibn Umer Cezîresi'yle bitisir. Bu dag 37 enlem ile 40 boylam derecesi üzerindedir. Bu daglarda oturanlarin çogu "Seytân" kelimesini takdîs etmekte ve Tâvûs melekleri olmak i'tibâriyle tblîs'i ihtiram etmekte bulunan Zeydiyye tâifesindendirler. Onlara göre Allah, seytâna muayyen bir zaman gadâb etmistir, ileride ona hos-nûdluk edecek ve o da kendi mülküne dönecek ve kendisini la'netleyen kimselerden intikam alacaktir. Onlar yaninda âlim, fakir diye isimlenir. Onlardan dîndâr olan kimse, bedeni üzerine kil elbise giyer ve elbisenin yakasini arkaya çevirir. Onlar çetinlik ve yigitlikle taninmis bir cemâattir (Rakamli Buhârî nüshasinin hasiyesinden).
[289]
Tennûr, lügatte kapali bir ocak, bir firindir ki, lisânimizda en ziyâde "Tandir" ta'bîr olunur. Leys: Tennûr, umumiyetle her lisâna geçmis bir lafizdir, arkadasi Tennâr'ûir, demistir. Ezherî de söyle demistir: Bu delâlet eder ki, isim bazen A'cemî olur Arab onu arapçalastirir da Arabî olur. Ve buna delîl, asli Tennâr olmasidir. Bundan evvel Arab kelâminda Tennûr ma'rûf degildir. Bunun benzeri baska lisândan Arabça'ya girmis olan dîbâc, dînâr, sündüs, istebrak gibi kelimelerdir ki, Arab bunlarla tekellüm edince hep Arabî olmuslardir.
Feveran da kuvvet ve siddetle kaynamak, fiskirmaktir... Eski müfessirler bunun hakkinda çesitli ma'nâlar kayit ve nakletmislerdir ki;
a. Müfessirlerin çogu Tennuren hakîkaten bir ocak ma'nâsina oldugunda müttefiktirler, bunun keyfiyetinde ayri ayri tefsirlere gitmislerdir. Bütün bunlar Feveran \ suyun kazanda kaynar gibi firindan kaynayip fiskirmasiyle îzâh
etmislerdir...
b. Arab'da bazen yeryüzüne de Tennûr denmesi vâki' oldugundan, tennû-run feverani, yeryüzünden sularin fiskirmasi olacak demisler...
c. Tcnnur'dan murâd, Arz'in serefli ve yüksek mevki'leri demektir ki, bir hârika olarak oralara bile sular fiskirmistir, demisler.
d. Fârattennûr, safak atti, sabah oldu ma'nâsina gelir, denilmis.
e. Is kizisti, siddetlendi ma'nâsina "Hamiye*l-vatîsû = Firin kizdi" denil-^s digi gibi, Fârattennûr da böyledir, denilmistir.
f. Ebû Hayyân tefsirinde Hasen'den rivayet olarak Tennûr: Gemide suyun toplanma yeri diye nakledilmis ki, bu ifâde hemen hemen geminin kazanini andiriyor. Biz simdi hakkiyle diyebiliriz ki, Tennûr'nn hakîkaten bir ocak olmasi, ayni zamanda onun gemide su toplanan bir kazan ile beraber olmasina mâni' degildir. Cumhurun ocak rivâyetiyle bu rivayet arasinda zidlik yoktur. "Ahd lâm'i" ile et-Tennûr buyurulmasi, bunun gemiye âid bir tennûr olmasinda zahirdir. Ayni zamanda Nuh'a mahsûs bir tennûr olmasi da buna aykiri degildir. Çünkü onun mu'cizesidir... (Hakk Dfm", IV, 2780-2783).
[290]
Yânî bu sebeble gizlemek için gögüslerini meylettirip büküyorlardi, baslarini da elbiseleriyle örtüyorlardi. Iste bunun üzerine bu 5. âyet indi.
Bu hadîsteki Tesnevnî, if'av'ale, yef'av'ilu vezninden muzârîdir; mâzîsi îsnevnâ'âu. Bu, fiilin aynini tekrar sebebiyle, bir mübalaga binâsidir.
[291]
Buradaki iki hadîs de bir öncekinin baska baska tarîklerden rivayetidir.
[292]
Buradaki âyetlerin tamâmi yerinden okunursa daha iyi anlasilir. Son âyetin bir kismi söyledir: "Suayb söyle dedi:.. Ben gücümün yettigi kadar islâhtan baska birsey arzu etmem. Benim muvaffakiyetim ancak Allah'in yardimtyledir. Ben yalniz O'na güvenip dayandim ve yalniz O'na dönerim".
[293]
"Âcizane anlayisima göre "tUl>> *^ J^j" kavli, "^ f" kavline mukaabil olarak düsünülmek gerekir. Ikisinde de Ars, ma'rûf ma'nâsmdan alinmis olarak, ilâhî mülk ve saltanattan kinayedir. Allah'in Arsi, Ilâhî hüküm ve saltanati demek olur. Binaenaleyh Ars'in su üzerine isti'lâsi, mekâni ve cismânî bir ma'nâ Ile degildir, ve "j-yü J*^^i J" mukaabilinde, Ars'in su üzerinde olmasi da istivaya mukaabil cereyandan kinayedir. Nitekim bu cereyan ma'nâ-sini Fahrüddîn Râzî, Fatiha Tefsîri'nde söylemistir. Âyette "Semâvât veArz"-dan murâd, ulviyyât ve süfliyyâtiyle bütün âlem olmasi zahirdir.

el-Ard, altimizdaki yerin karasi ve suyu, bütün Içindekileri sâmil oldugu gibi, Semâvât da onun üstündeki bütün cirimler ve onlarin içindekilerle, aralarindaki seylerin hepsini sâmildir. Mes'ele de, yaratmanin baslangici mes'elesi-dir. Yaratmanin baslamasindan evvel " l^. SSJ- 'j>S 'J', ilu jit" yânî Allah var, O'nunla beraber birsey yok oldugundan "Kâne Arsuhû ale'l-mâ'" âlemin yaratilmasindan evvel olmak ihtimâli yoktur. Âyetten zihne gelen de bunun, yaratmanin baslangiç günleri demek olan "Alti gün" sirasinda olmasidir ki, ondan sonra "Istevâate'I-Ars"tir. el-A'râf Sûresi'nde (Âyet: 53,111,2172) de zikrettigimiz veçhile, yaratma baslangicinda alti gün, hiçbir ittirat kaanûnu ile alâkali olmayan muhtelif yaratmanin ilk ve dçgisken ânlarini ifâde ettiginden, o vakte nazaran ilâhî fiil ve saltanatta, bug_ün "Sünnetullah", "Âdeîutlah" dedigimiz ittirat ve istiva düsünce konusu olamaz. Çünkü o günler, hiçbir temâsül ile mes-bûk olmayan sirf ibda' cereyanlarindan ibarettir. Herbirinde ilâhî hüküm ve sal-tanat, yeniden yeniye bir ibda' fiiliyle tecellî eylemektedir. O günlerde tabiî fiiller yok, hep hârika, mu'cize vardi. Âdet veya kaanûn dedigimiz mefhûmlar, hep bir tekerrür ve temâsülü ta'kîb ettiginden, ilimlerde ve fenlerde kaanûnlar nâmi verilen küllilerin kararlasip kurulmasi ile tekerrür ve ittirat ânindan i'tibâren düsünülür. Levh ve kalem yaratilmadan "Kitabi Mübîn"ûsk\ yazilar yazilmis olamaz. Bir insan yaratilmadan insan tabiati bulunamaz. Bu suretle "Ars su üzerinde idi" demek, su demek olur: "Semâlar ve Arz'in ilk yaratilma günleri olan o günlerde ilâhi saltanat âdetsiz cereyan ediyordu. Zîrâ diger âyetlerde geldigi üzere "Sümme'stevâ ale'l-Arsi" misdaki bundan sonra tecellî etti. Hilkatte âdetullah, halkin yaratilma baslangicindan sonra zahir oldu". -Bu bâbdaki degisiklikler, bu cereyan ve istivadaki tekaddüm ve teehhür, Allah'in zatî sifatina degil, fiilî sifatina dönücü oldugundan müskillik vârid olmaz.- Gerçi ondan sonra da sirf Allah'in irâdesini gösteren âdet hilafi vakialar yine vardir. Fakat bununla henüz hiçbir âdet bulunmamasi arasindaki fark da açiktir. Ilk günlerde âlem, sirf bir tûfân hâlinde idi denebilir. Bu veçhile "Arsuhu ale'l-mâ'" terkibinin vaz'î ma'nâsi degil, kinaye yoluyla lâzimi ma'nâsi alinmak, "Sümme'stevâ afe V-Ars"tekaabülüne mülayim ve bi'1-vücûh uygun oldugu anlasilir... Cereyan, bariz vasfi olan seylerden rüzgâr ile kinaye yapilmayip da bilhassa suyun tercih olunmasinda elbette su hakikatine husûsî bir ehemmiyet atfettirecek bir nükte ve hizmet vardir ki, düsünmek lâzim gelir. Biz bunda "¦"Canli olan herseyi sudan yarattik" (el-Enbiyâ: 30) ma'nâsma bir isaret buluyoruz. Bâzi hadîsler ve eserlerden anlasildigina göre altinci gün hayvanlarin yaratildigi devirdir ki, Âdem bunun ikindisinde, yânî sonunda yaratilmistir. Demek ki o gün, ilâhî saltanat hayât yaratmakla cereyan ediyordu. -Bir de zamâmmizdaki tecrübî bilgilere göre hidrojen gazi, cisimlerin en hafifi ve basiti oldugu gibi, bütün unsûrî maddelerin bile asli gibi düsünülmekte ve henüz basît sayilan diger ecsâm atomlarinin hidrojen atomlarindan terekküb ettigi bahis konusu edilmektedir ki, pek dikkat edilmeye lâyiktir.- (Hakk Dîni, IV, 2758-2761).

[294]

Yânî diledigi kimselerin rizkini genisletir, dilediklerininkini de daraltir. Allah, onu faydalarinin çoklugundan dolayi dolulukla vasifladi ve onu, sulamak ve vermekle hiç eksilmeyen pinar gibi kildi, bunu tbnu'1-Esîr söyledi. "Biyedihi" lafzinin ve benzerlerinin hükmü, te'vîl ve tefviz bakimindan mütesâbihlerin hükmüdür. Sünnet imamlari bunu ve benzerlerini tefsîr etmeksizin îmân eylemenin vücûbu üzerindedirler. Bu lafizlar "Nasil" denilmeksizin, zahirleri üzere cereyan ederler. Buhârî bunu Tevhîd'de, en-Nesâî de bir kismini Tefsîr'de rivayet etmistir (Aynî ve Kastatlânî).

[295]

Bu hadîsin bir rivayeti Mezâlim Kitâbi'nda da geçmisti.

Necvâ, yavasça söz söylemeye denir ki, fisildasmak ta'bîr olunur. Ibnu'I-Esîr en-Nihâye'de: Necvâ isimdir, masdar yerindedir, kiyamet gününde Allah'in mü'min kuluna gizlice hitabidir, demistir. Sarihler de: Necvâ, Allah ile mü'min kulun arasindaki kiyamet günündeki gizli konusmadir ki, bunda kulun günâhlari gizlice kendisine sayilir; bu, Allah'in fadlidir, demislerdir

[296]

Bi se'r-rifdu"l-merfûd" (Âyet: 98), "Ne fena rifddir bu merfûd"; "Ne kötü ianedir bu yapilan iane, yânî la'net".

Rifd, aslinda dayansin diye bir baskasina izafe edilen seydir. Meselâ eyerin ve semerin altina vurulan keçe, birine yapilan iane, verilen atiyye rifd'dir. Burada cehennem atesine vird, la'nete rifd ta'bîr olunmasi, tahakküm için belîg bir istiaredir. Vird, su hissesi; Vurûd, suya gitmek; îrâd, suya götürmek, Mev-rûd, varilan su'dur.

Tabîbler istilahinda Zefîr, nefes almak, Sehîk nefes vermektir. Fakat lügatte Zefir, solugu uzun uzadiya içeri çektikten sonra d.sari vermektir ki, derdli ve mihnetli kimsenin hâlidir, gögüs geçirmek ta'bîr olunur. Sehîk da aglarken hiçkirmaktir ki, fazla teessürden meydana gelir. Çocuklarin aglamasi da böyle olur. Bundan baska bir de esegin anirmasinin evveline Zefir; âhirine Sehîk denilir ki, biri girdirmek, biri çikarmaktir. Hâsili lügat bakimindan Zefir ve Sehîk, normal nefes alip verme degil, iztirabh bir sesle nefes alip vermedir...>(Hakk Dîni, IV, 2822).

[297]

Zulef, Zulfe'nin cem'i ve Arapça'da cem'in en azi üç oldugu için bununla ikisi gündüz tarafinda, üçü de geceden olmak üzere tam bes vakit namaz emredilmis oldugu açiktir. Gündüz namazlarinin kiraatinde açiktan okumak mes'elesinde sabah namazi, gece namazlarindan sayilmasi bakimindan, gündüzün iki tarafindan murâd ögle ve ikindi, gecenin yakin saatleri de aksam, yatsi ve sabah olmak lâzim gelir ki, su âyette de böyledir: "Günesin kaymasi ânindan gecenin kararmasina kadar güzelce namaz kil. Sabah namazini da (kil). Çünkü sabah namazi sâhidlidir" (el-Isrâ: 78). Bu suretle ögle ve ikindiye gündüzün iki tarafi denmesinin vechi sudur: Sabah gündüzün kökü, günesin dogmasindan zevaline kadar da gövdesi, zevalden sonra Ögle ve ikindi de batmasina kadar, zaman degisikliklerinin bariz hadleri olan taraflaridir. Ser'an da gündüzün sabah, ögle, ikindi olmak üzere baslica üç tarafi vardir.. (Hakk Dîni, IV, 2831-2832).

[298]

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Namaz keffârettir bâbi"nda geçmisti.

[299]

Edgas, dâd'in kesriyle Dtgs'm cem'idir. Digs, yasi kurusu karisik ot demeti demektir. Hu/um, uykuda görülmüs bos hayâldir ki, îhtilâm bundan alinmistir. Binâenaleyh "Edgâsu ahlâm"terkibi, tesbîhî izafettir ki, "Edgâs" gib\ karmakarisik ahlâm, demet demet vehimler karisigi, hayâller yigini düsler demektir Lügatte Hulum vcAh/âm, umûmî olarak ru'yâ hâdiselerinden daha umûmî kullanilirsa da burada ru'yânin mukaabili olarak kullanilmis oldugu meydandadir (Hakk Dîni, IV, 2863).

[300]

Âyet, bir Öncekiyle beraber söyledir: "Onlarin çogu Allah'a îmân etmez, itte Allah 'a ortak katanlardir. Onlar herkesi kaplayacak ilâhî bir azabin kendilerine gelip çatmasina yâhud kendileri farkinda olmayarak, onlara ansizin kiyametin kopup gelmesine karsi kendilerini emîn mi gördüler?" (Âyet: 106-107).

Mekkeliler "Tanri birdir, ortagi yoktur. Melekler onun kizlaridir" derlerdi. Putlara tapanlar "Tanri birdir, putlar ibâdete müstehikk olmak hususunda onun ortaklaridir" derlerdi. Yahudiler "Tann birdir, Uzeyr onun ogludur" derlerdi. Hristiyanlar da "Tanri bîrdir, Mesîh onun ogludur" derlerdi. Bunlardan hiçbiri mü'min degildir (Beydâvî). Imâm Râgib'a göre bu âyetteki sirk'ten mak-sad, riya ve nifaktan ibaret olan "küçük sirk" veya "gizli sirk"tir. Yine onun beyânina göre: "Bâzilari buradaki Musrikûn'u, dünyâ serekine, yânî agina düsmüs olanlar diye tefsir etmistir" (H. B. Çantay, Kur'ân-i Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

[301]

Buhârî nüshalarinin çogunda en bastaki 163 ile buradaki 164. bâblarda "Bâb" sözü hazfedilmistir.

[302]

Yûsuf Peygamber, peygamberlik serefi ve arka arkaya üç peygamberin oglu olmakla beraber bütün ahlâk güzelliklerini kendisinde toplamistir. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda da geçmisti.

[303]

Rasûlullah'in "Yûsuf, bütün insanlarin en sereflisidir" demesi, Yûsuf'un bir peygamber olmasi ile beraber, bir soydan arka arkaya peygamber gönderilen dört peygamberin dördüncüsü bulunmasmdandir. Hakîkaten insanlik târihinde böyle peygamber oglu peygamber oglu peygamber oglu peygamberin, Yûsuf'tan baskasi bilinmemistir.

Bu hadîsin biraz farkli bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda da geçmisti.

[304]

Buhârî bu hadîsi Sahîh'imn birçok yerinde getirmistir, buradaki metnin de ayri ayri dört tabiîden alindigi açikça görülmektedir. Bu hadîs Ifk bâbi'nda en genis bir metinle getirilmis ve gerekli açiklamalar orada verilmisti.

Hadîsin buradaki basliga uygunlugu "Güzel bir sabr" sözünün hem baslikta, hem ue hadîste geçmekte olmasi bakimindandir.

[305]

Yânî Ya'kûb o zaman bu sözü söyleyip güzel bir sabir gösterdi. Simdi bana da onun söyledigini söyleyip, onun yaptigi gibi güzelce sabretmek düsüyor.

[306] Dikkat edilmelidir ki, bu âyette hiçbir Isim açikça söylenmeyerek hâdise sâde kinayelerle tamamen sirrî ve gayet vecîz bir surette ifâde edilmistir. Bununla beraber zamirlerin müzekker ve müennes farklari, vazih oldugu için ifâdede hiçbir karisiklik yoktur. Lisânimizda ise bu vecîzlik mümkin olmuyor (Hakk Dîni. IV, 2855).

[307] Belacihtu" lâfzinda iki okuyus vardir: Biri fâ'nin fethi, digeri de ötresi iledir. tbn Mes'ûd "Heyte leke" gibi, bunu da ötre okumustur.

[308] Hadîsin baslikla ilgisi, hadîsin devaminda "Ebû Sufyân, Peygamber'e geldi de: Sen Allah'a lâati ve hisimlara ilgiyi ve iyiligi emredip duruyorsun, kavmin ise helak oldu. Artik onlar için duâ et" fikrasi bulunmasi bakimindandir.

Bu hadîsin bir rivayeti Yagmur Duasi Kitâbi'nda geçmisti. Ibn Mes'ûd, âyetteki dumani o hâdiseye; büyük batse'yi de Bedir harbindeki yenilgilerine ham-letmistir. Çünkü Bedir'de ileri gelenlerden yetmisi öldürüldü. Yetmis kisi de esîr edildi. Bu onlari âyette de ifâde edildigi gibi, hakîkaten çok büyük bir siddet ve savletle yakalayis idi.

[309] Tefsîri verilen bu ta'bîrler, âyetin devaminda geçmektedir: "Azîzin karisi da söyle dedi: Simdi hakk meydana çikti. Ben onun nefsinden murâd almak istedim. O Ise sekksiz sübhesiz dogru söyleyenlerdendir" (Âyet: 51).

[310] Hadîsin basliga uygunlugu "Eger ben zindanda Yûsuf'un kaldigi gibi uzun zaman hapis kalsaydim, onu hapisten çagirmaga gelen kisinin da'vetine hemen icabet ederdim" sözünden alinir.

Hadîsin buradakine göre takdîm-te'hîrli bir rivayeti el-Bakara: 260 âyetinin tefsîri sirasinda geçmisti.

Lût Peygamber'e dâir olan fikra su âyete isaret etmektedir: "Lût: Âh, size yetecek bir kuvvetim olsaydi yâhud sarp bir kaleye siginabilseydim, dedi" (Hûd: 80).

[311] Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir. Ikinci hadîs, birincinin baska bir rivayetidir. Buhârî onu burada kisaltilmis olarak getirdi. Âyetin tamâmi söyledir: "Nihayet rasûller ümîdlerini kesecek hâle geldikleri ve onlar yalana çikarildilar zannettikleri vakit, onlara nusratimiz geldi de dilediklerimiz kurtulusa erdirildi, mücrimler güruhundan ise azabimiz asla geri döndürülmez".

[312] Âyetin tefsiri: Herbiri için önünden ve arkasindan birtakim muakkiblar, ta'kîb edici kuvvetler vardir ki, onu korurlar. Herbirinin sözünü ve fiilini zabteder veya o kimseyi mütevâliyen hifzederler ki, Allah'in emrindendîrler. Yânî bu ta'kîb kuvvetlen "Rûh, Rabbimin emrindendir de!" (el-îsrâ: 85) ma'nâsinca, Allah'in emrinden ibaret birtakim ruhlar veya meleklerdir. Binâenaleyh herbi-rinizin bütün sözleri ve hareketleri Allah'in murakabe ve muhafazasi altindadir. Ve bu ta'kîb ve muhafaza altinda olmak iledir ki, hâlin devami, hâllerin cereyani mümkin olur... (Hakk Dîni, W, 2964).

[313] Ayetin tamâmi meâlen söyledir: "O gökten bir su indirmistir de vâdîler kendi mikdârlarinca sei olmustur. Sel de yüze çikan bir köpük yüklenip götürmüstür. Bir zînet veya bir meta' aramak için ateste üzerine yaktiklari seylerden (ma'-denlerden) de böyle bunun gibi bir köpük meydana gelir, tste Allah hakk ile bâtili böyle çarpistirir. Amma köpük atilir gider. Insanlara fâide verecek olan seyegelince. iste bu, yeryüzünde kalir. Allah böylece misâller getirir'"(Âyet: 17)

[314] Âdem kissasi alti sûrede tekerrür etmistir. Bunlar: et-Bakara: 30-38, el-A'râf: 50, el-Hicr: 26-42, el-Isrâ: 61-70, eJ-Kehf: 50, Tâhâ: 115-124. sûreleridir. Bu kissadan maksad el-Bakara Sûresi'nde Allah'in ni'metlerini; el-Hicr Sûresi'nde Allah'in insani topraktan, cinni atesten halk edip bu iki maddenin birbirinden üstün olmadigini, Iblîs'in kendini Âdem'den hayirli telâkki etmesinin de bir aldanma ve cehalet eseri sayilmasi lâzim geldigini; el-Isrâ Sûresi'nde insanlarin fitnelerini; el-Kehf Sûresi'nde insanin düsmani olan Iblis ve onun cinsinden olanlarla dostluk kurmanin ne kadar kötü birsey oldugunu; Tâhâ Sûresi'nde ise insanin zaaf hâllerini ve bundan dolayi her zaman Allah'in yardimina muhtaç bulundugunu hatirlatmaktir. Mü'minlerin ibret almalari için adi geçen kissa bu alti sûrede böyleee ve lüzumuna binâen tekrarlanmistir (Prof. M. Tayyib Okiç, Tefsir Takrirleri, 1952).

[315] Ve rahimler neler eksiltir, neler artirir? Aldigi alûhta ne tahlîl yapar, ne maddeler çikarir, neler ilâve eder, kendisinde gizliden sarfettigi ne, büyülttügü nelerdir? Tasidiginda neyi sakatlar, neyi tamamlar, ikinci olarak müddet i'tibâriyle: Vakti er mi, geç mi olur? Çocugun hilkati belirmeden mi, belirdikten sonra mi? Hamlin en az müddetinde mi, en çok müddetinde mi veya ikisi arasinda mi dogurur? Üçüncü olarak aded i'tibâriyle bir mi, Iki veya daha ziyâde mi olur?

Allah hep bunlari, bu bilinmez zannedilen sirrlari bilir. Dogumlarda mu'-tâddan eksik veya fazla olarak vâki' olan seyler bile kör körüne vâki' oluvermis birtakim galatlar, yanlislar degil, sirr âleminde Yüce Allah'in ilmi altinda cereyan eden seylerdir. Bunlar tabîat da'vâsi aleyhine irâde delili oldugu gibi, ayni zamanda ilme de dayanirlar. Bir hayât ilmi vardir ki, onu bilen ve yaratmaya kudreti olan, böyle diledigini yapabilir. Bir rahimin döktügü kan, yetistirdigi yumurta, aldigi asi, besledigi evlâd, eksik veya zâid hâiz oldugu bütün hayatî faydalar ve hususiyetler hepsi bir bir ilim ile ve hesâb iledir. Hem sâde bunlar degil, hersey Allah'in indinde bir mikdâr, bir ölçü iledir... {Hakk Dîni, IV, 2962-2963).

[316] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun az degisik bir rivayeti el-En'âm: 59. âyetin tefsirinde 145 rakamiyle de geçmisti, Insâallah Lukmân: 34. âyetinin tefsirinde de gelecektir.

[317] Bununla "O küfredenler: Ona Rabb Inden bir mu >cize mdinlmeh derle, Sen ancak bir munzirsin, her kavmin de bir hidayet 7) kelâmina isaret etmistir. Lâkin bu, bundan önce geçen er-Ra d Sur dir Zahir olan bunun burada zikredilmesi, mustensihlenn bazisindan olmasi dir' Burada "Hadi" lâfzini "Da'vet edici" ile tefsir etmistir (Ayni).

[318] Âyetin devami, bir sonrakiyle birlikte söyledir: "Allah insanlara böyle misâller getirir. Olur ki onlar, çok iyi düsünüp ibret alirlar. Kötü bir kelimenin hâli de (gövdesi) topragin üstünden kopanhvermis kötü bir agaç gibidir ki, onun hiçbir sebati (tutunma ve yerinde kalma kaabüiyeti) yoktur" (Âyet: 25-26).

[319] Basliga uygunlugu, güzel agacin hurma olmasi yönündendir. Müslümânin agaca benzetilmesirideki hikmet, agacin saglam bir kök ile ayakta duran gövde ve yüksek dala mâlik olmasidir, îmân da böyledir. Üç seyle tamâm olur: Kalble tasdîk, dille söylemek ve bedenle amel.,

Bu hadîsin bâzi rivayetleri tüm Kitâbi'nin dört yerinde geçmisti

[320] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitabi, "Kabir azabi bâbi"nda da geçmisti.

Hasan Basrî Çantay'in Meâl-i Kerîm Indeki hasiyelerde güzel bilgiler toplanmistir (I, 382).

[321] Bunun bir rivayeti de Bedir gazvesi bâbi'nda geçmisti.

[322] Buhari, adeti üzere süre içinde geçen ta’birlerin tefsirlerini nakletmistir. Bunlarin geçtigi ayetlerin tamaminin okunmasiyle daha da iyi anlasilacagi meydandadir,

[323] "Ebû Hureyre bunu Peygamber'e eristirir" seklindeki bu rivayet tarzi, "Pey-gamber'in söyle buyurdugunu isittim" yerinde kullanilmistir. Ebû Hureyre'nin dogrudan Peygamber'den isitmesini tasrîh etmeyip de böyle bir ifâdeye meyle-dilmesinin sebebi, râvî Ebû Hureyre ile Peygamber arasinda diger bir râvînin bulunmasi ihtimâlinden dolayidir.

[324] es-Sihâb yüksek ve parlak olan ates su'lesIne denir. Sârih der ki, seytânlar haber çalmak için asumana yükseldiklerinde, onlari def etmek üzere meleklerin attiklari su'leli ates mermilerinde kullanilmasi gâlib olmustur. Halk ona yildiz kaymasi ta'bîr ederler. Allah Taâlâ "Fakat onu delip geçen bir alev ta'kîb etmistir" (es-Sâffât: 10)

buyurmustur ki, gökten yere dogru karanligi delip geçen bir alev demektir (Kactmûs Ter.).
[325]
Bu da yukariki hadîsin aynidir, fakat burada bâzi ziyâdelik ve degisikliklerle beraber isitmenin açikça belirtilmesi gibi fâideler vardir.
Basliktaki âyet ile burada getirilen hadîs su âyetleri tefsîr etmektedir: "Hakikat biz, en yakin gögü bir zînetle yildizlarla süsledik. Onu her mutemerrid seytândan koruduk. Ki onlar Mele 7 A 7a 'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atilirlar. Onlar için ardi arasi kesilmez bir azâb vardir. Meger ki içlerinden bir çalip çarpan olsun. Fakat onu da delip geçen bir alev ta'kîb etmistir" (es-Sâffât: 6-10).
Bu âyetlerde açikça bildirildigi üzere bu kulak hirsizlari el-Meleu 'l-A 'la denilen ve vahy tasiyicilari olan meleklerin yanlarina sokulamazlar. Yalniz dünyâya en yakin olan birinci kat semâya yaklasabilirler ve oradan çaldiklari birkaç kelimeyi kâhinlere yetistirerek fesâd vesîlesi edinirler ki, bu da haddizatinda bir imtihandan ibarettir. Sihâb denilen gök hâdiseleri vahy diliyle böyle îzâh edilmistir. Bu hususta doyurucu açiklamalar için Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsîrin-. den bu âyetlerle ilgili kisimlarin okunmasi tavsiye edilmeye deger: IV, 3047-3052.
[326]
Hicr, Salih Peygamber'I yalanlamis, bu suretle bütün peygamberleri yalanlamis olduklarindan toptan helak edilen Semûd kavminin merkezlerinden biridir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi'nda "Yere batirilmis yerlerde, yurtlarda namaz bâbi"nda geçmisti (es-Salât, 53. bâb).
[327]
Bu hadîsin bir rivayeti Tefsir Kitâbi'nin evvelinde "Fâtihatu'l-Kitâb hakkinda gelen seyler bâbi"nda geçmis ve bununla ilgili bâzi açiklamalar orada verilmisti.
[328]
Basliktaki âyette ve bu hadîslerde zikredilen Mesnâ'mn veya Mesnât'm cem'i olan Mesânî kelimesi çok ma'nâli ve çok cem'iyyetli bir kelimedir. Tesniye ve istisna maddesi olan "Senyun"den de, "Sinâ"vç "Senâ"dzn da türemis olabilir. Bu cümleden bükülmek, kivrilmak veya katlanmak veya tekrar edilmek suretiyle ikilenen veya diger birsey eklemekle takviye veya tenvî' edilen herhangi bir seye "Mesnâ" denilir ki, ikiser, ikili, mükerrer, bükülü, müekked, muhkem, çifteli, büklüm, büklümlü, katli, kivrimli... ma'nâlanna gelir. Ibn Abbâs'tan bir nakle göre Mesânî'de müstesnâhk ma'nâsi dahî vardir. Zîrâ istisna dahî "Se-rap'den türemistir... Bir de "Isnâ"ûan mîm'in Ötresi ile "Musnâ"nm cem'i olabilir ki, "Sena" yânî övme yeri demek olur. Sonra ez-Zumer: 23'de buyruldugu üzere, Kur'ân'a da "Mesânî" denilmistir.
Simdi bu âyetteki "Seb'an mine'l-mesâni'"den anlasilan ma'nâ, "Mesânî" denilen seyler cinsinden muazzam, benzersiz yedi sey demektir. Bu ise mücmeldir, muradin ta'yîni ayrica delile muhtaçtir... Buradaki ve diger hadîslerle "Seb 'an mine 'l-mesâni'"den murâd, Ümmü'l-Kur'ân olan Fatiha oldugu ve bundan dolayi Fatiha'nm "es-Seb'ul-Mesânî" ismini aldigi ve Kur'ân-i Azîm bunun bir tefsiri bulundugu tebeyyün etmistir. Ve demek ki "Seb'an mine'l-mesânV'de "Min", yalniz teb'îziyye degil, ayni zamanda beyâniyye'dir. -Ma'lûmdur ki "Min"in beyâniyye olmasi, teb'îziyye ma'nâsini düsürmek lâzim gelmez.-"MesânV de yedi mesânî demektir. Yânî Fâtiha'yi teskil eden yedi âyet, Mesâ-nî'den, Kur'ân'dan oldugu gibi, basli basina yedi mesânîdir. Ve bütün Kur'ân'-in bir vasfi olan Mesânî mefhûmu, bunda müstesna bir surette katlanmistir. Her namazin her rek'atinde okunan, sûre zammetmekle katlanan, Kur 'ân 'in her hatminde, dualarin evvel ve âhirinde tekrar edilen, nûn ve mîm fâsilalariyle iki nagme üzerine cereyan eden, her âyeti çifte bir mazmunu ihtiva eyleyen ve umûmî hey'eti dâreynde kullarin en büyük maksadlarma hidâyetle Allah'a hamd ve sena hakikatinde toplanan Ümmü'l-Kur'ân, hakîkaten her senaya lâyik öyle mesnâ ve müstesna en büyük bir ni'mettir.. (Hakk Dîni, IV, 3074-3076).
Mucâhid de: "Takaasemû billahi" («i-Nemi: 49).
[329]
Nitekim o muktesimlere, Kur'ân 'i parça parça etmek isteyenlere azâb indirmistik1'; "Kendilerine kitâb verdigimiz kimseler sana indirilen (bu Kur'ân) ile sevinirler. Fakat o güruh içinde onun bir kismini inkâr eden kimseler de vardi... " (er-Ra'd: 36) medlülünce, hoslarina giden bâzisina inanip, bâzisini inkâr etmek suretiyle Kur'ân'i parça parça etmek istiyorlardi...
[330]
Hadîslerin basliga delâletleri meydandadir.
[331]
Yâni her hayât sahibi için vukuu kesin olan ölüm gelip de Rabb'ine kavusuncaya kadar. Müfessirler buradaki "Yaktn"in "Ma'Iûm" ma'nâsina, yânî henüz vâki' olmamis, fakat vuku' bulacagi yakînen ma'lûm olan o muteyakkan sey demek oldugunda müttefiktirler... Müfessirler toplulugu, bu "FafciV'den mu-râd, ölüm oldugunu kabul etmektedirler. Çünkü ölüm, her hayât sahibi için en muteyakkan olan bir seydir. Teklif sinirinin da sonudur... {Hakk Dîni,, IV, 3080).
[332]
Rûhu't-Kudüs, Kudsiyet Ruhu, yâni hiçbir saibe ile lekelenmek ihtimâli olmayan paklik ruhu, her emniyete sâyân, mukaddes, tertemiz ruh demektir ki, Cebrail'dir. Nitekim bu 102. âyetteki "Emîn Rûh" da odur. "Biz onu Rûhu'l-Ku-düs'le te'yîd ettik" (el-Bakara; 87,253) ilâhî kavlinde oldugu gibi, burada Cebrail'in "Rûhit'l-Kudüs" unvâniyle zikri, kâfirlerin iftiralarini siddetle redd için Peygamber'in nezâhet ve kudsiyetinin kemâlini açikça tesbît etmek nüktesiyle ilgilidir. Yânî, yâ Muhammed, Kur'ân öyle mukaddes bir kitâbdir ki, bunu sana hiçbir saibe ile lekeli olmak ihtimâli olmayan Rûhu'l-Kudüs, Rabb'inden indirmekte, hem de hiçbir bâtila mahall olmayacak surette hakkiyle indirmektedir. Binâenaleyh bu Kitâb bütün muhtevâsiyle hakk bir kitâb ve sen de Rûhu'l-Kudüs'e sâhib hakk bir rasûlsün (Hakk Dîni, IV, 3125).
[333]
Bunun tamami söyledir: "Sizi Allah yaratti. Sizi yine O öldürecek. Içinizden kimi bildikten sonra (çocuk gibi) hirsey bilmesin diye en asagi ömre kadar geri götürülür. Allah herseyi hakkiyle. bilen, kemâliyle kaadir olandir".
[334]
Bu duadaki "Ömrün en rezîli" ta'bîri, en degersizi, en asagisi ma'nâsinadir. Katade, ömrün en düsügünün sinin doksan yastir, demis; AK de yetmisbes; Enes ibn Mâlik yüz yas olarak ta'yîn etmislerdir, tkrime'den gelen bir haberde Kur'-ân okumaya devam eden, ömrün en degersizine döndürülmez, denmistir. Ta-bakaat kitâblannda hadîs ile mesgul olanlarin ömrün en degersizinden korunmus olduklari kabul olunabilir.
[335]
Buhârî bu hadîsin biraz daha uzunca bir rivayetini Kur'an'in Faziletleri Kitabi "Kur'ân'm te'Iîfi bâbi"nda da getirmistir. Ibn Mes'ûd'un "A/m itâki'l-uvett" sözü, "Inmesi kadîm olan sûrelerden" demektir; "Ve hunne min telâdt" sözü de "Ilk kazanilanlardan ve ezber edilenlerden" (yâhud ilk elde edip ezberlediklerimden) ma'nâsinadir.
[336]
Bu "Târeten uhrâu lafzi vesilesiyle su âyetleri okuyalim: “Yerde sizin için bîr zamana kadar yerlesip kalmak ve geçinmek (mukadderdir. Allah) Dedi ki: Orada yasayacaksiniz, orada öleceksiniz, yine oradan (diriltilip) çikarilacaksiniz" (eS-A'râf: 24-25). Hz. Alî bir hutbesinde söyle dedi: "Ey insanlar, siz ebediyet için yaratildiniz. Sulblerden rahimlere, oradan dünyâya intikaal ediyorsunuz. Dünyâdan berzaha (kabire), oradan da ya cennete, ya cehenneme gireceksiniz." Aiî bundan sonra su âyeti okuda: Sizi ondan (topraktan) yarattik. Sizi yine ona döndürecegiz, sizi bîr kerre daha ondan çikaracagiz" (Tâhâ: 55)
"Allah sizi yerden ot gibi bitirdi. Sonra sizi yine onun içine döndürecek ve sizi yeni bir çikarisla tekrar çikaracak" (Nûh: 17-18).
[337]
Mescidi Haram, Mekke Mescidi'dir, Ka'be'nin etrafinda ve Ka'be'yi çevreleyen sahadir. Mescidi Aksa da Kudüs Mescidi'dir, buna Beytu'l-Makdis de denilir. Yeryüzünde ilk evvel Mescidi Haram, sonra Mescidi Aksa bina edilmistir. Mescidi Aksa Musa'dan îsâ'ya kadar peygamberlerin toplanma yeri ve vahy menzili oldugu için, Peygamber'in mi'râcinda da yol ugragi kilinmistir. Nitekim Is-râ hadîsinde "Burak'a bindim, Beytu'I-Makdis'e vardim" diye gelmistir.
Bu sûrenin böyle belig ve yüksek bir tesbîh ve tenzih ile baslamasi, zikrolu-nacak acîb fiillerin ehemmiyeti ife ilgilidir. Bunda evvelâ akillan hayrete düsüren Isrâ hârikasini tebcil ve onu tasdîk için kalblerin aritilmasini hazirlama ve makaamm nezâheti hasebiyle tesbih vehimlerinden umumiyetle sakinmayi hatirlatma vardir. Ikinci olarak onu mümkin görmeyen münkirlere karsi Allah Ta-âlâ'nm sifati, noksandan münezzeh bulundugunu ve binâenaleyh acz ve kizb gibi saibelerden uzak oldugunu beyân ile kudret ve ihsanin azamet ve ulviyetini î'lân vardir. Üçüncü olarak zikri gelecek olan Mescidi Aksâ'nin tahribi hâdisesi dolayisiyle de bu tenzihin husûsî bir ehemmiyeti vardir. Dördüncü olarak, umûmî surette bu sûre muhtevasinin ilâhî nezâhet ile alâkasina tenbîh vardir {Hakk Dîni, IV, 3141-3153).
[338]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bunu burada iki sened ile getirmistir. Bunu Içecek Seyler Kitâbf nda da getirecektir. Müslim de orada getirmistir.

Mi'râc hadîsinde biri bal olmak üzere, üç kadeh vardi dersen; ben': Bunlar arasinda zidhk yoktur, derim (Aynî).

[339] Bu hadîsi Müslim, îmân Kitâbi'nda daha genis olarak getirmistir. Hadîsin baslikla ilgisi gayet açiktir

[340] Âyetin devami söyledir: "Onlara karada, denizde tasiyacak vâsitalar verdik. Onlara güzel güzel nziklar verdik, onlari yarattigimizin bir çogundan, cidden, üstün kildik."

Bu Izzet ve seref Âdem ogullari'nin güzel bir surete, çok olgun bir mîzâca, orta bir boya mâlik olmalarindan, akil ile, konusma ile, okuyup yazma ile seçkinliklerinden, geçim vâsitalarini bulabilmelerinden, san'atlara kaabiliyetlerIndendir.

Allah katinda mü'min, meleklerden sereflidir. Sebebi de sudur: Melekler-. de sehvetsiz akil, hayvanlarda akilsiz sehvet, insanlarda ise hem akil, hem sehvet vardir. Binâenaleyh kimin akli sehvetine gâlib olursa, o meleklerden mükerremdir; kimin de sehveti aklina galebe ederse, o, yalniz meleklerden degil, hayvanlardan da asagidir (Medârik). Mükerremlik, cismânî ve ruhanî olmak üzere iki nev'idir, Cismânî olani mü'mini de, kâfiri de sâmildir. Rûhânî olani ise ancak Allah'in ikram ettigi peygamberlige, rasûllüge, velilige, îmân ve Islâm'a hidâyete mazhar olan peygamberlere, velîlere ve mü'min kullarina hâss-tir (et-Te'vîlâtu'n-Necmiyye'&tn naklen Hasan Basrî Çantay).

[341] Bu âyetlerin tamâmi söyledir: "De ki: Ona ister inanin, ister inanmayin. Çünkü bundan evvel ilim verilmis olanlar bile kendilerine karsi o tilâvet olununca, çenelerinin üstüne (yüzü koyun) kapanarak secde ediyorlar. Ve: Rabb Hmizi tenzih ederiz. Hakikat Rabb'imizin va'di kaViyyen fiile çikarilmistir, diyorlar. Aglayarak çeneleri üstüne yüzü (koyun) kapaniyorlar ve bu, onlarin derin saygisini artiriyor" (Âyet: 107-109).

[342] Bunun hâsili sudur: Müellifin bu Ibn Mes'ûd hadîsini sevketmesi, âyetteki "Emernâ" nin, o memleketin ni'metli ve refahlilarini çogalttik ma'nâsina oldugunu tenbîh etmektir.

[343] Ey Nuh'un maiyyetinde gemiye bindirip tufandan kurtardigimiz birkaç mü'mI-nin zürriyeti, yânî ey bu günkü insanlar, siz bu mâhiyetinizi düsünmelisiniz, yalniz bunu düsünseniz Allah'tan baska vekîl edinilmeyecegim anlarsiniz. O Nûh hakîkaten çok sükredici bir kul idi, her hâlinde sükrederdi, siz niye nankörlük ediyorsunuz? (Hakk Dîni, IV, 3154).

Müfessirler söyle dediler: Nûh, her ne zaman bir elbise giyse yâhûd bir yemek yese yâhud su içse ardisira "el-Hamdu lillâhî = Hzmd Allah'in" der idi. Bu sebeble Kur'ân'da Nûh "Çok sükreden kul"diye vasiflandi. Onun çocuklari ve torunlari olan bugünkü insanlara: "Ya siz neye sükretmezsiniz, nankörlük edersiniz?" diye serzenis edildi (Aynî).

[344] Ibrahim Peygamber'in putperestleri susturmak için distan yalan gibi görülecek olan bu üç sözü sunlardir:

a. Putlari kirmak için müsriklere karsi: Ben hastayim, diyerek puthânede yalniz kalmasi; bu, bedenî degil, putlardan dolayi bir iç sikintisi idi.

b. Putlari büyük put kirmistir, konusabilirlerse onlara sorun, demesi,

c. Karisi Sâre hakkinda: O benim kizkardesimdir, demesi ki, bu da "O benim dînde bir kizkardesim" ma'nâsma idi. Peygamberler Kitâbi'nda daha genis bilgiler verilmisti.

[345] el-Kasas: 15. âyetten i'tibâren beyân olundugu üzere, Fir'avn'm adamlarindan bir Misirli ile Musa'nin kavminden bir adam dögüsürken, kavminden olan ada min Musa'dan yardim istemesi üzerine, Mûsâ yardima kosmus ve düsmanin gögsüne vurdugu bîr yumruk darbesiyle Misirli'yi öldürmüstü. "Bunun üzerine Mûsâ: Rabb 'im, ben cidden kendime zulmettim, artik beni magfiret eyle, dedi. Allah da onu magfiret eyledi..." (d-Kasas: 16) âyeti geregince magfiret olunmustur.

[346] Hadîsin basliga uygunlugu "Nûh çok sükredici ftirfcu/(d/"kavlindedir. Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda da geçmisti.

Himyer, San'â'nin eski adidir. San'â sehri Mekke'den 855 km. mesafede bulunduguna ve cennet kapisinin iki kanadi arasi da bu genislikte olduguna göre cennetin genislik ve büyüklügü hakkinda güzel bir mikyas verilmis oluyor.

Busrâ Ise Sâm'm 90 km. güneydogusunda ve Havran mintikasinda bir sehirdir. Vaktiyle ma'mûr ve saglamlastirilmis idi. HrIstiyanligm merkezlerinden biri olup, meshur Râhib Bahîrâ'nin savmiasi da burada idi. Bu, o asirda en meshur ve ma'mûr bir sehir oldugundan, hadîste Ikinci bir mikyas olarak adi geçmistir. Bu terdîd ile iki mikyas verilmesi, râvîlerden birinin sübhesi eseridir. Hadîste tasvîr edilen bu sefaat, Peygamber'in mahserdeki büyük sefaatidir.

[347] Âyetin tamâmi söyledir: "Rabb'in göklerde ve yerde olanlari en iyi bilendir. And olsun ki, biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kilmisizdir. Davud'a da Zebur verdik."

Burada bilhassa Dâvûd ve Zebur'un zikredilmesinin vechi:

a. Kureys, Peygamber'e karsi mücâdele için Yahûdîler'e müracaat ediyorlar. Yehûdîler de "Musa'dan sonra peygamber yoktur, Tevrat'tan sonra kitâb yoktur" diyorlardi. Bununla, onlarin bu iddialari bozulmustur.

b. Bununla üstün kilmanin haysiyetine tenbîh olunmustur. Zîrâ Dâvûd, büyük bir melik idi. Böyle iken, burada onun meiikligi kaale alinmayip da Zebur'un tahsis edilmesi, zikrolunan tafdîlden murâd, mal ve mülk ile degil, ilim ve dîn ile tafdîl demek oldugunu gösterir.

c. Zebur'da Hâtemu'l-Enbiyâ ve O'nun ümmetinin ümmetlerin en hayirlisi oldugu yazilmisti. Nitekim: "And olsun Tevrat'tan sonra Zebur'da da yaz-misizdir ki, Arz'a ancak sâlih kullarim mirasçi olur..." (el-Enbiyâ: 105-107) buyurulmustur. (Hakk Dîni, IV, 3182)..

[348] Basliga uygunlugu "Kiraat" sözündedir, çünkü bununla kasdedilen, Zebur'un okunmasidir. Bununla Davud'a az zamanda çok is yapma kaabiliyet ve meziyeti de verilmis oldugu belirtilmistir. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitâ-bi'nda da geçmisti.

[349] Hadîsin basliga uygunlugu el-Escafnin ziyâdesindedir. Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Sahîh'inm sonunda Tefsîr Kitâbi'nda getirmistir.

"Insanlardan bir topluluk, cinnlerden bir topluluga ibâdet ediyorlardi" sözü hakkinda Taberî söyle dedi: Ibn Abbâs'tan da meshur olan budur. Yine Ibn Ab-bâs'tan bu âyetin Uzeyr'e, îsâ'ya ve onun anasina tapan kimseler hakkinda in digi de rivayet edildi. BinâenaleyhT^e^ iki kavle de uygun ve sâmildir (Müslim Tercemesi, VIII, 594-596, II. hasiye).

[350] Bu da ayni hadîsin baska yoldan gelen kisa bir rivayetidir.

[351] Âyetin tamâmi söyledir: "Sana; Sübhesiz Rabb 'in insanlari çepçevre kusatmistir, demistik, hatirla. (Geceleyin) sana gösterdigimiz o temasayi ve Kur'ân'da la 'net edilen o agaci biz ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptik. Biz onlari korkutuyoruz. Fakat bu, onlarda büyük bir taskinliktan baska birsey artirmadi,"

Sana göstermis oldugumuz o rü'yâyi o gece görüsünü, o insanlar için bir fitne, bir imtihandan baska birsey kilmadik. -Rü'yâyi bâzilari el-Feth Sûresi'-nde gelecek olan Mekke fethi rü'yâsi, bâzilari da Bedir'de Kureys ileri gelenlerinden herbirinin yikilacaklari yerleri gösteren Bedir rü'yâsi demislerdir. Fakat bu âyet Mekkî oldugu için Medine'de olan o rü'yâlarla te'vîli uygun olmaz. Sahihi cumhurun beyâni veçhile bu gösterme ve rü'yâ, sûrenin basinda geçen Isrâ âyetindeki "Li-nuriyehu mm âyâtinâ¦" ru'yetine isaret etmis olmasidir. Zîrâ orada. tafsil edildigi veçhile bu hârika üzerine o müsrikler îmân etmek söyle dursun, îmân edenlerden bâzilarinin bile dînden çikmasi gibi büyük bir fitne olmustu... (Hakk Dîni, IV, 3185-3186).

"Kur'ân*da la'net edilmis olan o agaci da" kezâlik onlar için bir fitne kildik. Bu la'netlenmis agaç buradaki hadîste de bildirildigi gibi, zakkum agacidir. Bu zakkum agaci es-Sâffât: 62-67; ed-Duhân: 43; el-Vâkia: 51-55 âyetlerinde geçmektedir.

Ibn Abbâs'm burada iki tefsiri vardir. Birinci tefsiri, ayetteki rü'yâ, uykuda görülen bir düs degil, uyanik olarak gözle görülen bir hakikattir... Ikinci tefsîri de Kur'ân'da la'netlenmis agacin zakkum agaci oldugunu bildirmesidir. Zakkum agaci hakkinda bilgiler, geçecegi sûrelerin tefsirinde gelecektir.

[352] Âyetteki "Kur'âne'l-fecr "den maksad, fecr namazidir. Namaz içinde Kur'ân okundugu için "Kur'ân" denilmis, nitekim rükû' ve sücûdu müstemil oldugu için namaza rükû' ve sucûd da derler. Namazda okunan Kur'ân, Kur'ân'in kendisi olmak da muhtemeldir. Bu namazin yâhud bu Kur'ân'in sâhidli olmasi da gece ve gündüz meleklerinin bunda hazir olmasi i'tibâriyledir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Sabah namazinin cemâatle kilinmasinin fazileti bâbi"nda geçmisti.

[353] Makaamu Mahmûd: Herkesin hamd ile tebcil edecegi muazzam makaam demektir ki, hakikati hamdin müteallaki olan mutlak yakinlik makaami, yânî hadîslerde geldigi üzere livâ'u'1-hamd altinda en büyük sefaat makaamidir {Hakk Dîni, IV, 3194).

Bu makaam söyle de ta'rîf edilmistir: O bir yüce makaamdir ki, orada her ümmet ve bütün beseriyyet Muhammed'in sefaatiyle acele hesâblari görülüp çok uzun ve üzücü bekleyisten kurtularak, ebedî rahata kavustuklarindan, bugünün yegâne sefaatçisi olan Peygamber'imize hamdedip minnetdârhklanni arzeder-ler. Bâzilari Makaamu Mahmûd'u kisaca Sefaat Makaami'dir diye tefsir etmislerdir (Ibnu'1-Esîr, en-Nihâye).

[354] Hadîsin basliga uygunlugu Makaamu Mahmûd sözündedir. Bunun bu isnâd ve metinle bir rivayeti Namaz Kitabi, "Nida sirasinda duâ bâbi"nda geçti.

Da'vetten murâd, ezan lafizlaridir ki, Tevhîd'e da'vettir. Tam olmasi da, sözlerin en tamâmi olan Tevhîd KelimesI'ni müstemil oldugu içindir. Tam ve kâmil olmasinin bir vechi de tebdil ve tagyire ma'rûz olmamasi, kiyamete kadar bakî ve akideleri tamamen toplar olmasidir. "es-Salâtu 'l-kaaime" su kilin mak üzere olan namaz demek oldugu gibi, dâim, Arz ve semâ bakî kaldikça nesh ve tebdile ugramayacak olan namaz ma'nâsina da gelir. "Vesile", lügat yönünden bir büyüge yaklasmaya sebeb olacak sey demektir... {Tecrtd Ter., II, 467-468 "365").

[355] Peygamber deynekle putlara dokundukça, bunlar birer birer yere düsüp seriliyordu...

[356] Rûh denildigi zaman baslica üç bakis noktasi düsünülegelmistir: Mâbihi'l-harekei yânî hareket mebdei, Mâbihi'l-hayât, yânî hayât mebdei, Mâbihi'l-Idrâk, yânî idrâk mebdei. Hareket mebdei düsüncesiyle rûh, maddenin tam mukaabili olarak kuvvet demek olur. Madde veya kuvvet, madde veya rûh denildigi zaman bu düsünce kasdedilir. Bu ma'nâ ruhun en umûmî ma'nâsidir. Meselâ elektrik, bu ma'nâca bir rûh ve her hareket ettirici kuvvet bir rûh demektir. Hayât mebdei düsüncesiyle rûh ise, bundan daha husûsîdir. Zîrâ hayâti kuvvet, mutlak kuvvetten daha husûsîdir. Fakat bunda da iki düsünce vardir. Birisi daha umûmî ma'nâsiyle hayâttir ki, nebatî hayâti da sâmil olur...

Birisi de meshur ma'nâsiyle hayât, yânî hayvânî hayâttir ki, insanî hayâta varip dayanir. Bu ma'nâca rûh nebatî ruhtan daha husûsî ve binâenaleyh onu da içine alicidir. Sonra idrâk mebdei, yânî hissetmeye, duygulanmaya yaklasip bitisen basît vicdandan ma'rifet, akletme, ilim, irâde, kelâm vesaire gibi en yüksek derecelere kadar umûmî olarak suur hâdiselerinin ve binâenaleyh ma'nevî bir hayâtin medari olmak düsüncesiyle rûh gelir ki, ruhun en mümtaz haysiyyetim ifâde eden bu ma'nânm en bariz tezahürü insanî nefiste tecellî ettiginden, buna insanî rûh ismi verilmistir. Insanî nefsi, hayvânî ruhtan ayirdettiren ve insani hakk ma'rifetine ulastirarak kendini ve gayrim bildiren bu rûh hakkinda "Ben ona ruhumdan üfledim" (ei-Enbiyâ: 91) buyürulmustur. Biz bunu kendisiyle duyar, vicdan, irâde, akletme, bâtinî kelâm gibi eserleriyle taniriz...

"Rûh Rabb'imin ermindendir de." Burada "Emr", Umur "un müfredi, yânî Se'n, is; yâhud Evömir'in müfredi, yânî buyurmak ma'nâsina gelir. Müfes-sirlerin birçogu "Min" beyâniyye veya teb'îziyye olmak üzere tefsîr etmislerdir: "Rûh ancak Rabb'imin bilecegi istendir. Ruhun hakîkati öyle islerdendir ki, ilmini Allah Taâlâ kendisine tahsis etmistir..." (Hakk Dîni, IV, 3197-3204).

[357] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayet îlim Kitâbi'nda da geçmisti.

[358] Âyetin tamâmi söyledir: "De ki: Gerek Allah diye ad verin, gerek Rahman diye ad verin, hangi adi verirseniz nihayet en güzel isimler O 'nundur. Namazinda pek bagirma. Sesini pek de kisma. Ikisinin arasi bir yol tut."

Bu âyetin bas tarafindaki duadan murâd, isim vermektir. Müsrikler Pey-gamber'in "Yâ Allah, yâ Rahman" dedigini isitmisler. Bunun üzerine: "O hem bizi iki tanri edinmekten men' ediyor, hem kendisi iki tanri taniyor" diye miril-danmislardi. Allah, bu her iki lafzin da hattâ diger bütün güzel isimlerin de bir olan Allah'in müteaddid isimlerinden ibaret oldugunu bu âyetiyle açiklamistir (Beydâvî, Medârik).

[359] Bu, küllün cüz üzerine itlâki bâbindandir. Çünkü duâ, namazin cüzlerindendir...

[360] Bu Peygamber'e karsi ilâhî bir tesliyyet ve ikram ifâde eden âyetlerdendir. Su âyetler ve benzerleri de bu kabildendir: "Onlar mü ymin olmayacaklar diye adetâ kendine kiyacaksin" (es-Suarâ: 2); "And olsun, biliyoruz ki onlarin söyleyip durduklarindan gögsün cidden daraliyor" (el-Hicr: 97), "O Allah'tan daha dogru sözlü kimdir? " (en-Nisâ: 87)

Bu el-Kehf: 6. âyetteki "Hadîs", Kur'ân ma'nâsinadir.

[361] Âyet, bas tarafiyle beraber söyledir: "And olsun ki, biz bu Kur'ân'da insanlar için her çesit misâli tekrar tekrar açiklamisizdir. Insanin cedeli (husûmeti) ise herseyden fazladir." Yânî insan cinsinin cedeli, herseyin ceddinden fazladir. Cedel ve Mücâdele, münazara, münâkasa etmektir.

[362] Buhârî bu hadîsi burada kisaltilmis olarak getirdi. Bunu burada getirmekten kas-dedilen ma'nâyi zikretmedi. Çünkü kisa söylemek ve zihinleri keskinlestirip bilemek hususundaki âdeti üzere yürümektedir. Bu kadarcik kismiyle hadîsin geri kalanina isaret etmistir.

Bu hadîsin tamâmi Namaz Kitabi, "Peygamber'in gece namazina tesviki bâ-bi"nda geçmisti. Onun sonunda "Insanin cedeli her seyden fazladir" fikrasi bulunmaktadir. Iste baslik ile hadîs arasindaki uygunluk bu sebebdendir. O hadîs söyledir:

Alî (R) söyle demistir: Bir gece Peygamber (S) Alî ile kendi kizi (ve Alî' nin esi olan) Fâtima'yi ziyaret için geldi de: "Siz ikiniz namaz kilmaz misiniz?" (diye teheccüd namazina tesvîk) buyurdu. Alî dedi ki; Ben: Yâ Rasûlallah! Nefislerimiz Allah'in elindedir, bizi uyandirmak istedigi zaman uyandirir, dedim. Biz böyle cevâb verince, Rasûlullah geri döndü ve bana hiçbir cevâb vermedi. Yalniz yüzünü bizden çevirirken elini dizine vurarak: "Insan emsinin cedeli her-seyden çoktu" buyuruyerdu.

Bununla ilgili açiklamalar orada verilmisti.

[363] Bu, Mûsâ Peygamber'in ledün ilmini bilen Allah'in kuluna ulasmak için genç adamiyle beraber ilim arama yolculuguna çikmasini ve bu yolculukta meydana gelen olaylari anlatan âyetlerin ilkidir. Bu kissa 60.'dan 82. âyete kadar devam etmektedir. Bunu Kur'ân'dan ve mealinden de okumalidir. Hadîs ile âyetler birlikte okununca, kissa daha açik olarak anlasiliyor.

[364] Buhârî bu hadîsi bâzi isnâd ve lafiz farkliliklanyle Sahîh'mm ondan fazla yerinde ayri ayri konulara delîl olmak üzere getirmistir. Birincisi ilim Kitabi, "Musa'nin denizde Hizir'a gitmesinin zikri bâbi"nda geçmisti. Mûsâ Peygamber, Rabb'ine suâl edip:

— Yâ Rabb! Kullarinin Sana en sevgilisi hangisidir? demis.

— "Beni zikreden ve unutmayan" buyurulmus.

— En hâkim kulun hangisi? demis.

— "Hakk ile hükmeden ve hevâsina uymayan."
— En âlim kulun kim? demis.
— "Belki bir hidâyete delâlet edecek veya bir felâketten kurtaracak bir kelimeye rast gelirim diye insanlarin Ilmini tetebbu' edip arastirarak kendi ilimine ekleyen" buyurulmus.
Mûsâ:
— Yâ Rabbi, kullarindan benden âlimi varsa bana göster, demis... Ledünn, -inde gibi bir zarftir. Min iedünnâ, lisânimizda nezdimizden veya tarafimizdan demek gibidir. Ve görülüyor ki, Min iedünnâ ilmin degil, ögretmenin kaydidir. Maamâfîh ta'lîmin ledünniyeti, ilmin de ledünniyetinI gerektirir olmaz da degildir. Sübhe yok ki, bütün peygamberlerin ilmi Allah tarafindan vahy ve ta'lîm olmak i'tibâriyle ledünnîdir. Fakat burada dikkate lâyiktir ki, "Ve allemnâhu min iedünnâ ilmen'* kaydiyle Hizir'a ta'fîm edilmis olan, Mû-sâ'ninkinden bambaska bir ilim, yânî ledünnî ilimlerden husûsî bir ilim oldugu anlatilmistir. Âyetteki kissalar karînesiyle müfessirler bunu "Gayblar ilmi, gizli ilimlerin sirdan" diye tefsir etmislerdir. Diger ta'bîrle: Mûsâ'nm ilmi, hükümleri tanimak ve zahir ile fetva vermek; Hizir'in ilmî ise, islerin içyüzlerini tanimak idi, demislerdir. Buhârî'nin Sahih'inde rivayet edilmistir ki, Hizir: "Yâ Mûsâ, ben Allah'in ilminden bana ögrettigi bir ilim üzereyim kî, sen onu bilmezsin; sen de Allah 'in sana ögrettigi bir ilim üzerindesin ki, ben onu bilmem" demistir. Bu suretle ledünnî ilim ta'bîri, bu husûsî Ilme daha husûsî bir ma'nâ ile istilah olmustur ki, buna hakikat ilmi ve bâtin ilmi dahî denilmis ve sûfiyye, bu kissaya bir hüccet olarak tutunmustur. Hâsili ledünnî ilim, fikrî cehd ile elde edilemeyip Hakk tarafindan sirf mevhibe olan kudsî bir kuvvenin tecellîsidir. Eser'den müessir'e, vicdân'dan vücûd'a dogru giden bir ilim degil, müessir'den eser'e, vücûd'dan vicdân'a gelen evveli bir ilimdir. Nefs'in vâki'a geçisi degil, vâki'in nefis'te teayyünüdür. Dogrudan dogruya bir kesiftir. Fakat ledünnîla'-bîri, bunun bilhassa Halik esrarina âid olaninda daha ziyâde istilah olmustur. Lisânimizda da bir isin ledünniyâti demek, bâtinindaki gizlilikler ve esrari raa'-nâsinda taninmistir. Bu kissada ilim için arastirma ve sefere bir ragbetlendirme delili vardir..." (Hakk Dîni, IV, 3256-3262).

[365]
Ibn Abbâs'in merfû' hadîsinde söyle gelmistir: "Allah her gün Haram Beyti'-nin hacilari üzerine yüzyirmi rahmet indirir: Altmisi tavaf edenler için, kirki namaz kilanlar için, yirmisi oraya bakanlar için." Bunu Beyhakî, hasen bir isnâdla rivayet etmistir (Kastallânî).

[366]
Müfessirlerin ifâdelerinden bu kayanin deniz kenarinda meçhul bir kaya oldugu anlasiliyor. Fakat bunun Kudüs'teki ma'rûf Sahre (Kaya) olmasi da muhtemeldir. Zîrâ ma'lûm es-Sahre'den zahir olan budur. Baligin denizdeki yolunu tutup bir delige girmis olmasi da, orada bir su deligine siçramis olmasi ile îzâh olunabilir. Fî'1-vâki' bu Sahre'nin yaninda Mûsâ Ile Hizir bulustugundan sonra, ileride "Yine gittiler ve nihayet bir gemiye bindiler" buyurûlacagi veçhile, gemiye bininceye kadar haylî gitmis olduklarina göre, buradan denize kadar epey bir mesafe bulundugu da anlasilma/ degildir. Ve Allah bilir ki, bu suretle bu vakiada Sahre'nin mukaddeslIk mensei de mündemiçtir" {Hakk Dîni, IV, 3219).

[367]
Bir sonraki âyetle ma'nâ daha bütün oluyor: "De ki: Yaptiklari isler bakimindan ençok ziyana ugrayanlari ve kendileri muhakkak iyi yapiyorlar sanarak dünyâ hayâtinda çalismalari bosa gitmis olanlari size haber vereyim mi?'1 (Âyet: 103-104). Gelecek olan baslik, bu sorunun cevâbi olmaktadir.

[368]
Su âyetler, Sa'd'in bu tefsirine delîl olmaktadir: "Ofâsiklar ki, Allah'in (kitâb-larinda Muhammed'e îmân etmeleri hakkindaki) ahid ve emrini - onu te'kîd de ettikten sonra bozarlar, Allah'in birlestirilmesini emrettigi seyi keserler, yeryüzünde bozgunculuk yaparlar, iste onlar, ziyana ugrayanlarin tâ kendileridir" (el-Bakara: 27).
er-Ra'd: 25. âyet de bu konuda delîl olabilir.

[369]
Hadîsin basliga uygunlugu "Su âyeti okuyunuz..." sözündedir. Çünkü bu ifâde, baslik yapilan âyetin içindedir.
Bu hadîsi Müslim de Tevbe'de ve Münafiklarin Zikri'nde getirmistir.

[370]
Bu, sûrenin bir ismidir. Murâdini Allah bilir. Bunun anlami hakkinda güvenilirligi iddia edilemeyen muhtelif bâzi rivayetler de vardir... Binâenaleyh sayilamayacak vecihler Içinde müteşâbihtir. Fâidesi de kendi kendine birakilacak olan aklin, ihtimâller içinde nasil çirpindigini göstererek yüksek arzulara erismekte acz ve hayret mertebesini hatirlatmaktir. Buna Râsihîn'in yâni köklü ilim sâ-hiblerinin ibtilâsi imtihani ta'bîr olunur (Hakk Dîni, IV, 3300-3301).

[371]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bu hadîsi Müslim, "Kitâbu'l-Cennet ve sifati naîmihâ"da getirmistir. Orada hadîsin biraz farklica rivayetleri de vardir: Müslim Ter., VIII. 374, 40-2849.

[372]
Bu âyetin basindaki vâv, isti'nâfiyyedir, yâni bir suâle cevâbdir kî, bu suâl, nüzul sebebinden bilinebiliyor. Buradaki hadîs gösteriyor ki, bu âyet, Cibril'in o suâle cevâbini hikâyedir. Nüzul sebebi ile âyetin kendi ma'nâsi buna karine olabilecegi gibi, sûrenin evvelinde "Rûfiana" diye Cibril'in zikri geçmis olmasindan dolayi buna ince bir isaret olmustur {Hakk Dîni, IV, 3311).
"Önümüzde", âhirette; ""Ardimizda", dünyâda; "Ikisinin arasinda", nüzul zamanindan kiyamet gününe kadar herseyIn ilmi Allah'a mahsûstur (Celâ-leyn).

[373]
Buradaki bâblar altinda getirilen hadîsler, ayni hadîsin bâzi sened ve lafiz farkla-riyle gelen rivayetleridir. Bu, Âs ibn Vâil, Câhiliyet devrinde sayili zindiklardan Idi. Buna Habbâb'in verdigi cevâb: "Ben Muhammed'e ebedî küfretmem" demektir.

[374]
Tâhâ; Allah en bilendir, benzerleri gibi hecâ harflerindendir; "Güzel îsimler"-den yemîn oldugu söylenmis, bâzi lügatlerde "Yâ racul! Behey adam!" demek oldugu da rivayet edilmistir. "Tâ", "Vatae"den emri hâzir, "Hâ", zamîr olarak "bas ona'3 yâhud "çigne onu" diye Rasûlullah'a hîtâb olundugu zikredilmistir... (Hakk Dîni, IV, 3318).

[375]
"Fe'fee", Selsâl vezninde, tekellümde fâ harfini çok söyleyen pepeyi kimseye denir, yânî iztirârî fâ Ile tekellüme lisâni çok meyilli olur ki, iki harfte bir lisâni fâ harfine çalinir. "el-Fe'fee", Zelzele vezninde, tekellümde fâ harfini çok söylemek üzere pepeyî olmak ma'nâsinadir.
Temteme, Zelzele vezninde pepe, pepelikten bir nev'dir ki, kelâmi tâ ve mîm harflerine döndürerek söylemekten ibarettir (Kaamûs Ter.1).

[376]
Hadîsin basliga uygunlugu "Sen Allah'in elçilik vermekle seçkin kildigi ve kendisi için süzüp seçtigi..." kavlinden alinir. Hadîs, bu senedie Buhari nin Müslim'den ayri olarak rivayet ettigi hadîslerdendir. Bunun Müslim de tarkü senea ve lafizlarla gelmis birkaç rivayeti vardir: Kader Kitabi, "Adem ile Musa mn birbirlerine karsi hüccet ibraz edip çekismeleri babi", Müslim Tercemesi, vui, 126-128 "2652".

[377]
Hadîsin basliga uygunlugunu, ma'nâsindan almak mümkindir. Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitabi, "Âsûrâ orucu bâbi"nda geçmisti

[378]
Bu da daha önceki bâbda zikredilen hadîsin baska bir rivayetidir. Basliga uygunlugu "Sen imanlari dünyâ zahmetleriyle bedbaht eden zatsin kavimden alinmak mümkin olur. .

[379]
Bu hadîsin bir rivayeti el-Isrâ Sûresi'nin tefsirinde geçmisti. Bu sûrelerin bu vasifla tafdîl edilmeleri sebebi, büyük peygamberlerin kissalarinin ve haberlerinin zikrini ihtiva etmeleridir. Iste "Ümîd edebilirsin, Rabb 'in seni Mahmûd maka-amina gönderecektir" (el-Isrâ: 79) tebsîrini veren Benû Isrâîl Sûresi'nden *iBiz seni âlemlere ancak rahmet için gönderdik" (el-Enbiyâ: 107) tebciline varmis olan el-Enbiyâ Snresi'ne kadar bu bes sûrenin tertibi de bu esas üzeredir... (Hakk Dîni, IV, 3216).

[380]

Timsâl, Allah'in mahlûklarindan bir mahlûka benzer olarak konulmus seyin ismidir. Bunlar yirtici hayvan, kus ve insan sekillerinde düzülmüs heykellerdi, bunlara tapiyorlardi.

[381]

Hadîs basliktaki âyeti içine aldigi için, baslikla hadîs arasindaki uygunluk meydandadir. Bu hadîsin bir rivayeti el-Mâide Sûresi'nin ayni âyetinin tefsiri sirasinda geçmIstI._ Bundan öncekiyle birlikte âyetin bas kismi söyledir: "Allah: Ey Meryem oglu îsâ, insanlara: Allah 'i birakip da beni ve anami iki tanri edininiz, diyen sen misin? dedigi zaman o söyle dedi: Seni tenzih ederim, hakkim olmadik bir sözü söylemekligim bana yakismaz. Eger onu söyledimse elbette bunu bil-missindir. Benim içimde olan herseyi Sen bilirsin. Ben ise Sen 'in zâtinda olani bilmem. Sübhesiz ki, gayblan hakkiyle bilen Sen 'sin Sen. Ben onlara Sen 'in bana emrettiginden baskasini söylemedim: Benim de Rabb 'im, sizin de Rabb 'iniz olan Allah'a kulluk edin, dedim..." (el-Mâide: 116-117).

[382]

Ilkaa, bir nesneyi göz önüne birakmaktir (Ukyânûs). Bâzi müfessirlerin, Pey-gamber'e vahy veya kiraat esnasinda seytân musallat olup da O'na vesveseler verdigi, O'nu yanilttigi veya yaniltmak istedigi yolundaki beyânlari tamamen uydurma ve düzme rivayetlere dayanir. Abdulazîz ed-Debbâg'a göre âyetin meali söyledir: "Biz senden evvel hiçbir rasûl, hiçbir nebî göndermedik kî o, ümmetinin îmân etmesini temenni, arzu ve tergîb ettigi ve buna siddetli bir hirs gösterdigi zaman, seytân onun bu dilegi hakkinda ümmetine ille küfrü tesvîk edici bir fitne, bir vesvese meydana atmis olmasin". Bu âyet "Sen kendini adetâ helak edicisin"(el-Kehf: 6, Yûsuf: 103, Yûnus: 99.) âyetlerinin benzeridir... (el-Ibrîz). Âyetteki "Mâ yulkVs-seytânu'\ "Seytânin ilkaa edecegi" demektir, "Ilkaa ettigi" demek degildir. Kelime, muzârî'dir. Demek seytân, rasûl ve nebilere ilkaaâtta bulunmaya muvaffak olamamis, sâdece buna yeltenmis, fakat Allah onu önlemistir, Allah en bilendir (Meâl-i Kerîm).

Bu, el-Hacc: 52. âyeti hakkinda bir tefsîr özeti:

"Bu âyet, rasûl ile nebî'nin ma'nâlannda fark oldugunu bildirmektedir. Nebî'nin rasûl'den daha umûmî oldugunu ifâde eden bâzi hadîsler de nakledilmektedir. Ser'î örfte meshur olduguna göre, rasûl, kendine vahy olunan ve teblige me'mûr bulunandir. Nebî ise teblige me'mûr olsun, olmasin vahy olunandir. Binâenaleyh her rasûl, nebîdir; her nebî, rasûl degildir... "Erselnâ" fiilinin taallukuna gelince bunu "Kattettuhâ seyfen ve rumhan " kabilinden olarak "Senden evvel baska bir hâlde ne bir rasûl Irsal, ne de bir nebî inbâ etmedik" takdirinde anlamak gerekir. "Ancak o hâlde ki, temenni ettiginde'9 -Temennî'nin esâsi gönlün arzu ettigi seyi nefis ve hayâlde takdîr ve tasvîr eylemektir. Ve bununla nefiste hâsil olan surete "Umniyye" veya "Munye" denilir ki, Fransizca "Ideal" ta'bîr olunur... Su hâlde "Temenni", bir umniyye beslemek, bir mef-kure kurmak demek olur. Idealistler bütün hakîkatin asli "Ene "de oldugunu farzettiklerinden, nefsin "Munye"sini her hakîkatin mensei gibi farzederler ve muvaffak olmus büyük adamlari hep idealist telâkkî eylerler. Bununla Ulûhi-yet ve Nübüvet mes'elesini de hallettiklerine zâhib olarak, Peygamber'i bir ideâl kurmus, bir zaman programini yapmakla ugrasmis, sonra da peygamberlik da'vâsiyle ortaya atilmis bir idealist gibi göstermek isterler. Fakat Kur'ân, bilhassa bu âyet ile anlatiyor ki, Nübüvvet ve Risâlet bir "Umniyye" isi degildir. ' 'O kendi hevâsindan söylemez. O, kendisine vahy olunan bir vahiyden baskasi degildir" (en-Necm: 3) olan Peygambere temennî yakismaz. Çünkü vahy, tama men Hakk'in emridir. "Umniyye"yt seytân karisir. Baskalari söyle dursun, nebî ve rasûl bile beser olmalari bakimindan temennide bulundugu vakit, umniyye-sine seytân ilkaât yapar, hakk olmayan sübheler karistirir. Demek ki, Peygam-ber'in ismeti, yakîni, vahy haysiyetiyledir. Yoksa ictihâdiyle hareket ettigi zaman hatâ mümkindir. "Fe-yensahullahu mâ yilki's-seytânu = Onun üzerine Allah, seytânin ilkaasini nesheder, izâle eder". "Summe yukimullahu âyâtihi = Sonra da Allah o âyetlerini muhkemlestirir", hiçbir veçhile reddi kaabil olmayacak, hatâ ihtimâli bulunmayacak surette kuvvetlestirir. Burada "Summe", zamanda degil, rütbede terâhî içindir. Çünkü ihkâm, nesihten a'lâ mertebededir... (Hakk Dîni, IV, 3412-3416).

Müteâkib âyet söyledir: "(Allah'in buna müsâade buyurmasi) seytânin meydana atacagi fitneyi kalblerinde bir maraz bulunanlara, yürekleri kati olanlara bir imtihan (vesilesi) yapmak içindir. Hiç sübhe yok ki, o zâlimler uzak bir ayrilik içindedirler. Bir de bu, kendilerine ilim verilenlerin, onun (Kur'ân'm) muhakkak Rabb 'inden gelen bir gerçek oldugunu bilip de ona tam îmân etmeleri ve kalblerinde tam bir itmi'nân hâsil olmasi içindir. Sübhesiz ki, Allah (o suretle) îmân edenleri dogru yola iletir" (Âyet: 53-54).

[383]

Hadîsin basliktaki âyetle ilgisi meydandadir. Bunun biraz takdim te'hîrli bir rivayeti Peygamberler Kitabi, "Ye'cûc ve Me'cûc kissasi bâbi"nda geçmisti. Buradaki rivayetin sonunda isimleri verilen üç râvî de bu hadîsi yine el-A'mes'ten, ayni metinle riayet etmisler, yalniz "S«ftâr<5"lafzmi, diger bir cemi' olan "Sekrâ" seklinde getirmislerdir. Bu kelimelerin ikisi de cemi' olup ma'nâda hiçbir fark yoktur.

[384]

Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayri olarak rivayet ettigi hadîslerdendir.

"Insanlardan kimi de Allah'a yalniz bir taraftan ibâdet eder"; bu, can ve gönülden degil de, bir kenardan, bir husûsî maksad için dindarlik eder veya dil ucuyla müslümân olur, demektir. Baslik içinde gelen tefsirde "Alâ harfin", "Alâ sekkin" yânî "Sekk üzere" ibâdet eder denildigi gibi, tereddüdlü, sübheli bir dindarlik yapar denmis olmaktadir. Bunun nüzul sebebinde bir rivayete göre kalbleri Islâm'a alistirilanlardan Uyeyne ibn Bedr, Akra' ibn Habis, Abbâs ibn Mirdâs birbirlerine: Muhammed'in dînine gireriz, eger bize bir hayir isabet ederse hakk taniriz, yoksa bâtil taniriz, demislerdi.

[385]

Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir. Kays ibn Ubâd'm ifâdesi de bu âyetin Islâm'in ilk harbinin ilk mübârizleri hakkinda indigini bildirmektedir.

Ebû Zerr hadîsinin bir rivayeti Magâzî Kitâbi'nda, "Bedir gazvesi bâbi"n-da da geçmisti.

Bedir'dekI ilk muharebe, münferid mübâreze hâlinde baslamis ve Kureys ordusunun baskumandani Utbe ibn Rabîa, kardesi Seybe ile oglu Velîd'i yanina alarak meydana atilmis ve Hâsim ogullan'ndan cenkçi istemisti. Bunlara Alî, Hamza, Ubeyde ibn Haris (R) karsi çikmislardir. Alî, Velîd'i; Hamza, Seybe'yi tepelemis, fakat Ubeyde ile Utbe birbirlerini yaralamislardir. Alî ile Hamza ye^ tisip Utbe'yi de öldürmüslerdir. Iste Ebû Zerr Gifârî, imanlilarla imansizlari temsîl eden bu iki zümrenin hâlini anlatan "Su ikisi Rabb Heri hakkinda muhakemeye durmus iki hasimdirlar" âyetinin, isimlerini saydigi kimseler hakkinda indigini kesin bir Ifâde ile haber vermistir.

imanlilarla îmânsizlar arasindaki bu hakk ve bâtil mücâdelesi tâ Âdem Pey-gamber'den beri bütün insanlik târihinde süregelmis ve kiyamete kadar da ardi arasi kesilmeden devam edecektir. Hakk Taâlâ bizleri "Kelimetu'Ilahi en üstün kilma yolundaki" bu devamli mücâhede ve mücâdelede imanlilar saffinda yasamak, imanlilar saffinda ölmek ve imanlilar saffinda tekrar dirilip cennette ebedî ve sonsuz ni'metlere nail olmak nasîb eylesin! Âmîn.

[386]

Bundan sonraki âyetler söyledir: "Sonra onu sarp ve metin bir karargâhda bir nutfe yaptik. Sonra o nutfeyi bir kan pihtisi hâline getirdik, derken o kan pihtisini bir çignem et yaptik, o bir çignem eti de kemiklere kalbettik de o kemiklere de et giydirdik. BiVâhare onu baska yaratilisla insâ ettik. Suret yapanlarin en güzeli olan Allah'in sâm ne yücedir! Sonra siz bunun arkasindan hiç sübhesiz ki ölüler olacaksiniz. Sonra siz kiyamet gününde muhakkak diriltilip kaldiralacak-Siniz" (Âyet: 12-16).

Sülâle kelimesi Seli masdarindan alinmistir. Seli, birseyi birseyden rifk ve mülâyemetle siyirip çikarmak demektir. Nitekim lisânimizda da ma'rûf oldugu üzere kilici kinindan siyirip çekmeye "Selli seyf" ta'bîr olunur. Böylece "Fuâle" veznindeki isimler, titredikleri fiile nazaran bazen gaye olurlar,Hulâsa gibi ki, Sülâle bu kabildendir. Bazen de olmazlar "Kulâme", "Kun'ase" gibi... Su hâlde birseyin sülâlesi, o seyden siyrilip çikarilan bir netîce demek olur. Evlâd ve zür-riyete de Sülâle denilmesi bu ma'nâ Iledir. Bu münâsebetle Sülâle ta'bîrinden bir silsile anlami da tahayyül ederiz. Lâkin esâsinda bu anlam sart degildir. Çünkü Sülâle, asim degil, ondan çikarilan hulâsanin ismidir. Iste insan yaratilma mertebelerinde evvelâ böyle çamurdan siyrilip çikarilmis bir Sülâle'den yaratilmistir ki, bu mertebe, ilk insan olan Âdem'in halk olundugu ve binâenaleyh insan cinsinin, insan uzviyetinin ilk basladigi mertebe olmakla hiçbir insan tohumu ile sebkat edilmis degildir.. {Hakk Dîni, IV, 3430-3437).

Yüce Allah bu âyetlerde insanin varlik âlemine çikis, yasayis ve âhirete geçis merhalelerini dokuz safha hâlinde özetlemistir.

[387]

Ebû Zerr'in nüshasinda burada birkaç kelimelik bîr ziyâde ve serhleri daha vardir. Nitekim bunlar, Sultân Abdülhamîd'in nüshasinda da hasiyeye konulmustur. Aynî bu ziyâdeyi yazmadigi için, biz de terkettik

[388]

Hulâsa, Kur'ân, "Toplamak" ma'nâsma olan "Karae" kökünden türemisi "Tilâvet etmek" ma'nâsina olan "Karae"den degil (Kastallânî).

[389]

Ebû Zerr'in rivayet ettigi nüshada burada birkaç kelime ve serhleri daha vardir. Nitekim bunter Sultân Abdülhamîd Hân'in bastirdigi nüshanin hasiyesinde de vardir.

Aynî, bu ziyâdeleri yazmadigi için, biz de bu sebeble onlari terkettik.

[390]

Basliktaki âyete göre, ilk Önce koca, dört kerre arka arkaya hâkimin huzurunda karisina isaret ederek: Karima zina isnâd etmekte ben muhakkak dogru söy-leyenlerdenim vallahi! diye yemîn eder. Besincide de: Eger ben yalancilardan isem, Allah'in la'neti üzerime olsun! der. Bunun üzerine kadin kalkar ve kocasina isaret ederek dört defa: Allah adina yemîn ederim ki, su kocam bana zina isnadinda yalancilardandir, der. Besincide de: Eger $u adam bana zina isnadinda dogru söyleyenlerden ise, Allah'in gadabi üzerime olsun! der.

[391]

Bu çocuk ile anasi arasindaki hususta icmâ'dir. Keza çocuk ile anasi tarafindan olan pay sahihleri arasinda da böyledir... (Aynî).

[392]

Hadîsin basliga uygunlugu, içinde zikredilen âyetten alinir. Hadîs, ayni isnâd ve metinle kismen Sehâdet Kitâbi'nda, "Bir kimse birsey Iddia ettigi yâhud zina isnâd eyledigi zaman beyyine aramasi lâzim gelir bâbi"iida da geçmisti.

'Serîk ibn Sehmâ, bu Sehmâ Serîk'in anasinin ismidir, babasi Abde el-Aclânî'dir. Bu Abde ise Âsim ibn Adiyy'in amcasi ogludur. Hilâl ibn Umeyye'-nin karisi da Âsim ibn Adiyy'in kizidir.

Meclisîe bulunanlarin kadina yaptiklari hatirlatma ve bundan önce de Pey gamber'in: La'netlesme yemininden dönecek var mi? suâli, kadinin yalan yere yemîn etmesini önlemek içindir.

Dâvûdî: Bu hadîslerde haber verilen iki vakia bir zamanda vuku' bulmus ve âyet de ikisi hakkinda inmis bulunmasi muhtemeldir, dedi. Nevevî de, âyetin iki vakia hakkinda indigini, fakat Hilâl'in la'netlemesinin Önce vâki' olmasi ihtimâlinin ziyâde oldugunu söyledi. Cumhur Ia'netlesmenin hükmü, la'netIesme ile veya hâkimin ayirmasiyle kari-kocanin ayrilacagi seklinde oldugunda ittifak etmislerdir. Çok agir bir sehâdet ve yemin olan bu Ia'netlesmenin kari-kocaya sabit olan fâidesi, kocanin zina iftirasi atma cezasi olan seksen deynekten kur-tulmasidir. Nitekim Hilâl ibn Umeyye, Peygamber'e: Allah, arkami deynekle-me cezasindan kurtaracak bir vahy indirecektir, demisti. Ayni zamanda kadinin da kirlettigi aile namusunu temizlemesidir. Kadin la'netlesme Ile, zina cezasindan kurtulmus olur.

Bu hadîslerde zinâkâr olarak zikredilen, fakat adi açikça söylenmeyen kadinin adi, Havle oldugu, ancak birinci hadîsteki en sahih kavle göre Havle bin-tu Kays olup, bu hadîsteki Havle bintu Âsim oldugu, Buhâri ve Müslim disindaki kitâblarda belirtilmistir. Serik ibn Sehmâ da her iki vak'anin zinâci erkegi oldugu, bu hadîslerde açikça bilinmis oluyor... (Aynî).

[393]

Hadîsin basliga uygunlugu "Rasûlullah o kan-kocayi Allah'in buyurdugu gibi la'netlestirdi" sözünden alinir. Bu hadîste geçen adam da yine önceki hadîste geçen Uveymir ei-Aclânî'dir. Bu hadîste çocugun nefyedilmesi hükmü ziyâde olmustur. Rasûlullah yukanki hadîste de geçtigi gibi, la'netlesen kari-koca arasini ayirmistir, yânî kesin olarak bosamakla hükmetmistir. Birçok müctehidler, la'netlesme Ile veya hâkimin ayirmasi ile, kari-koca ayriliginin meydana gelecekginde ittifak etmislerdir. Ebû Hanîfe ise bu hadîse tutunarak ayriligin la'netlesme ile degil, hâkimin ayirma hükmüyle vukua gelecegini îercîh etmistir. Yine Ebû Hanîfe, hâkimin hükmü ile ayrildiktan sonra, bu kari-koca birbirlerine ebedî haram olurlar, demistir.

[394]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.

Ifk, asli ve esâsindan çevrilmis, hakikati tahrîf edilmis söz, yânî yalan, iftI-râ, bühtan demektir.

Bühtan da ansizin atilip insani sasirtan, donduran büyük iftira demektir. Hz. Âise annemize bu zina iftirasini atan ve bunun yayilmasina sebeb olan kisi, kendisinin bu hadîste bildirdigi gibi, Medîne'deki münafiklarin baskani bulunan Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl idi. Selûl, onun anasinin adidir.

[395]

Safvân ibn Muattal, Selemli'dir, Zekvân'da ikaamet etmistir. Ebû Amr künyesi ile meshurdur. Kidemli ve faziletli sahâbîlerdendir. Birçok gazvelerle hazir bu-lunmustur. Onyedinci hicret yilinda Ermenistan fethinde sehîd olmustur.

[396]

Berîre'nin bu samîmi ve safça sehâdetini Taberânî su tafsil ile rivayet etmistir:

Berîre: Ben Âise'nin hizmetinde bulundugum zamanlarda kusur sayilacak bir hareketini görmedim. Yalniz ben bir kerre hamur yogurmustum. Kendisine su hamuru gözetle de ben bunu pisirmek için ates yakayim, dedim. Ben gittim, sonra Âise gaflet etmis, besi koyunu gelip hamuru i'yemisti, demistir.

[397]

Sa'd ibn Muâz, Evs kabîlesinin büyügüdür. Evsîler de Neccâr ogullan'ndandir. Sa'd, hicretten evvel Mus'ab ibn Umeyr Medine'ye geldigi zaman müslümân olmus kidemli sahâbîlerdendir. Bedir ve Uhud gazalarinda bulunmus, Hendek harbinde aldigi bir ok yarasi sebebiyle bir müddet sonra kan kaybindan sehîd olmustur. Rasûlullah'a karsi bu konusmayi yapan sahâbînin bir baskasi veya Useyd ibn Hudayr oldugu hakkinda da rivayetler vardir...

[398]

Sa'd ibn Ubâde, Akabe Bey'ati'nda bulunmus ilk sahâbîlerdendir. Gazvelerde Hazrec kabîlesinin sancagini tasirdi. Hz. Âise'nin sehâdetî veçhile bu hâdiseden evvel iyi bir kimse idi. Fakat Câhiliyet devrinden beri Arablar arasinda kabile gayreti hüküm sürdügünden, Sa'd ibn Ubâde de Hazrecliler'i ve bu arada Ibnu Ubeyy gibi azgin bir münâfiki müdâfaa edeyim derken haktan sapiyordu. Dikkate deger ki, bu Ibnu Ubâde, Peygamber'in vefati üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekten çekinerek Sâm tarafina gitmis ve onbesinci hicret yilinda Havrân'da vefat etmistir.

[399]

Useyd ibn Hudayr, Akabe Bey'ati'nda bulunmus kidemli sahâbîlerdendir. Bedir ve sonraki gazvelerin hepsine katilmistir. Hz. Umer'in halifeligi zamaninda yirminci hicret yilinda Medine'de vefat etmis, namazini Umer kildirmistir. Tâbutu Bakî' kabristanina götürülürken bizzat Halîfe de tâbutun bir kolunu omuzlamak suretiyle ihtiram etmistir.

[400]

Buhârî bu hadîsi uzun ve kisa metinlerle Sahîh'mm birçok yerlerinde getirmistir: Bir metin Sehâdetler Kitâbi'nda da geçmisti. Müslim de Tevbe Kitâbi'nda getirmistir: Müslim Ter., VIII, 279-291.

Uzun bir metin ile Ifâde edilen bu mühim hadîsten pekçok hükümler ve fâideler çikarilmistir. Bunlar selîm akil sâhiblerince zekâlari nisbetinde metinden anlasilip çikarilabilir.

[401]

Hz. Âise'nin bu kiraatine göre ma'nâ: "Siz ona dillerinizle yalan söylüyordunuz" demek olur. Bunun fiili "Yalan söylemek'1 ma'nâsina "Velaka, Yeliku, Velkan"dir.

[402]

Hadîsin basliga uygunlugu "Senin hüccetin semâdan Indi" sözünden alinir. Ibn Abbâs için izin istemeye araci olan kimse, Âise'nin âzâdlisi Zekvân'dir. Âise' ye hitaben "Izin isteyen Rasûlullah'm amcasi ogludur..." sözlerini söyleyen, Âise'nin erkek kardesinin oglu Abdullah ibn Abdirrahmân'dir. Ahmed ibn Han-bel'in rivayetinde böyledir.

Bundan sonraki hadîs, baska yoldan gelen rivayettir.

"Nisyen mensiyyen " sözü Hz. Meryem tarafindan söylenmisti: "... Keski bundan evvel öteydim, unutulup gideydim" (Meryem: 23).

[403]

Hadîsin basliga uygunlugu "Hassan için izin veriyor musun?" sözünden alinir, bu düsünmekle anlasilir. Âise'nin Hassân'a: Lâkin sen böyle degilsin, demesi, sen iffetli kadinlarin etlerinden aç olarak sabahlamadin demektir ki, bu söz Has-sân'in, iftira kissasi vâki' oldugu zaman Âise'ye gibyet ettigine bir isarettir. Hassân'in beytindeki "O iffetli kadinlarin etlerinden yemez", "O, iffetli kadinlara giybet etmez" demektir. Eger giybet eder olaydi, elbette onlarin etlerinden yiyici olacakti. Bu bir istiaredir. Bunda Yüce Allah'in giybetçi hakkindaki su kavline telmîh vardir: "Sizden herhangi biriniz ölü kardesinin etini yemeyi arzu eder mi?" (el-Hucurât: 12).

[404]

Bu da geçen hadîsin baska bir tarîkidir.
Hassan ibn Sabit münafik degildir, o giybetten tevbe ettiginde de söz yoktur. Nitekim haddeden sonra Isnâd ettigi su beyitlerle tebrîesini arzetmisti:
(Ibn Hacer, Fethu'l-Bârî, XI,102-103).
Elmahh Muhammed Hamdî Yazir da Hakk Dîni, IV, 3493'de müfessir Ebû Hayyân'dan bu beyitleri bir iki takdim te'hîrli olarak nakletmistir.

[405]
Yâni o kadar siddetli bir dehsete düstüm ki, beni kaplayan gammin siddetinden dolayi evimden çikmis oldugum isimi bilemez oldum. Hâlbuki Âise hacetini yerine getirmis bulunuyordu..Nitekim böyle oldugu daha önceki hadîste geçmisti.

[406]
Bu, Ifk kissasi hakkinda diger bir yoldan gelen rivayettir. Bunu kisaca Müslim de Tevbe Kitâbi'nda getirmistir.
Bu iftirayi ilk defa Abdullah ibn Ubeyy ortaya atmis, ilk evvel o tasrîh etmis ve halk arasinda yaymis idi. Kurnaz münafiklar cinasli lâkirdilarla mü'minleri gizliden gizliye heyecana getirmeye çalismis ve bu yaygaraya aldanan sâir Hassan ve fakîr Mistah gibi bir iki sâdedil de o Ubeyy oglu'nun tasrîhine kapilip iftira cezasina müstehikk olmuslardi. Nitekim Mistah, Hassan, Hamne haklarinda iftira cezasi icra edildi ve Safvân bir kiliç darbesiyle Hassân'a vurup bir gözünü söndürdü (Hakk Dîni, IV, 3490).
Ubeyy oglu'nun yaptigi kötülüklerin en büyügü, Peygamber'in ismet harî-mini lekelemek istemesidir. Bu cür'etle bâzi müslümânlan da kandirmaga muvaffak olmustu. Hz. Umer'in içtihadi veçhile kafasi koparilmak lâzim gelirken, Peygamber'In Ihtiyat ve basireti buna mâni' oldu. Ve hakîkaten onun katli, Me-dîne halkinin ehemmiyetli bir kismini olusturan kabilesinin kirginligim çekerek üzücü bir hâdisenin meydana gelmesine sebeb olabilirdi. Peygamber'in irzi ile oynamak ve Islâmiyet'i can evinden vurmak istedigi hâlde, Peygamber'in bu hârika ileri görüslülügü ve tedbîri, her asirda azili Islâm düsmanlarinin oyunlarina düsmemek hususunda müstakbel Islâm mücâhidlerine ölümsüz bir tedbîr örnegidir...

[407]
Âyetin bas tarafi söyledir: "Mü'min kadinlara da söyle: Gözlerini haramdan sakinsinlar, irzlarini korusunlar. Zînetlerini açmasinlar. Bunlardan görünen kismi müstesna. Bas örtülerini yakalarinin üstünü kapayacak surette koysunlar... " Yânî: Baslarini, saçlarim, kulaklarini, boyunlarini, gerdanlarini, sinelerini açik tutmayip bu suretle simsiki örtünsünler ve o hâlde bu emri îfâ edebilecek bas örtüsü kullansinlar. Müfessirlerin nakline göre Câhiliye kadinlari da hiç bas örtüsü kullanmaz degillerdi. Fakat yalniz enselerine baglar veya arkalarina birakirlar, yakalari önden açilir, gerdanlari ve gerdanliklari açilirdi, zînetleri görünürdü. Demek ki son zamanlarda asrîlik sayilan gerdan açicilik böyle eski bir câhiliyet âdeti idi. Islâm böyle açikligi nehyedip bas örtülerinin yakalar üzerine vurulmasini emr ile, örtünmeyi farz kilmistir. Görülüyor ki, bu emirde örtünmenin yalniz vücûbu degil, husûsî bir sureti de gösterilmistir ki, kadin edeb ve nezâhetinin en gönül oturtucu ifâdesi bundadir. Görülüyor ki bu emir, hâne disinda ve dâhilinde diye kayidlanmamistir... (Hakk Dîni, IV, 3505-3506).

[408]
Bu da yukariki hadîsin diger bir yoldan rivayetidir.

[409]
Yâni günes olmasaydi gölge bilinmezdi, nûr olmasaydi karanlik bilinmezdi; esya zidlan ile bilinir.

[410]
Buhârî bu el-Hâkkaa âyetini âdeti üzere 'JAtevJ' fiilinden dolayi istidrâd olarak getirmistir. Hüzzâm ile rüzgâr hâzinleri'kasdedilmistir ki, bunlar rüzgârlardan herbirini muhakkak Allah'in izni ile ve belli bir mikdâr ile saliverirler (Aynî).

[411]
Hadîsin sonundaki Katâde'nin sözü, hadîs içindeki "... Degil midir?" sorusunu tasdîk edici bir cevâb olarak söylenmistir.

[412]
Hadîs burada iki senedle getirilmistir. Hadîsin bir rivayeti "£>> insanlar, sakin Allah'a -O'nun essiz oldugunu bilip dururken- O'na benzerler uydurmayiniz" (el-Bakara: 22) âyetinin tefsiri babinda geçmisti

[413]
Çünkü bu en-NIsâ: 93- âyetinde tevbe edenin müstesna kilinmasi yoktur.

[414]
Bu da Öncekinin baska yoldan gelen bir rivayetidir. Bunlarin birer rivayeti en-Nisâ Sûresi tefsirinde de geçmisti.

[415]
Ibn Abbâs, el-Furkaan âyetinin Islâm'i tanidiktan sonra bilerek öldüren kaatil-le ügili oldugunu ve onun tevbesi olmadigini, en-Nisâ âyetinin ise Câhiliyet devri müsrikleriyle Ilgili oldugunu ifâde etmistir. Ibn Abbâs'tan meshur olan görüs budur. Fakat selef âlimlerinin cumhuru ve bütün sünnet ehli âlimleri bu konuda gelenleri agirlastirmaya ve tehdide hamletmisler ve diger günahkârlar gibi, kaatilin de tevbesinin sahîh oldugunu söylemislerdir (Aynî).

[416]
Bu iki baslik altindaki hadîsler.daha önceki hadîslerin baska yoldan rivayetleridir.

[417]
Buhârî bu hadîsi Sahîh'inm birçok yerinde degisik senedlerle getirmistir. Bunun bir rivayeti Yagmur Duasi Kitâbi'nda geçmisti. Ibn Mes'ûd burada kiyâmetten evvel meydana gelecegi bir hadîste bildirilen on hâdiseden bes tanesinin vukua gelmis oldugunu söylemistir. Bu tefsire göre bu âyetteki "Lizâmen", Ku-reys ileri gelenlerinden yetmisinin Bedir'de esîr edilmesidir.
Hadîsin daha önce geçtigi yerlerde açiklandigi üzere Duman, Mekke'de meydana gelen kitlik yilinda açliktan herkesin gözlerine bir fersizlik gelip herseyi dumanlanmis hâlde görmeleridir. Batse, Bedir'de yetmis müsrik ileri geleninin öldürülmeleridir. Kamer, ayin.ikiye ayrilmasidir. Rûm da Bizanshlar'in Irânh-lar'a gâlib gelmeleridir.

[418]
Eyke, agaçlari sik ve birbirine örülmüs koruluk ve orman demektir. Burada mak-sad Medyen'in yakininda bulunan agaçlik ve sulak bir büktür. Burada bir kavim sakindi. Allah Suayb Peygamber'i bunlara da me'mûr etti, kendisi o kavimden degildi (Beydâvî, Celöleyn). .

[419]
Onlara çok yakici bir sicak isabet etmisti. Bodrumlara, izbelere sigindilar, oralari daha sicak oldugu Için yine durmayip disari çiktilar. Bu sn. da bir bulut peyda oldu. Altinda toplaninca buluttan yagan ates hepsini yakip helak etti (Beydâvî, Medârik, CeIâleyn, Hâzin)

[420]
Herbirinin arasinda esbâtin sayisinca kupkuru birer yol açilmak suretiyle oniki parçaya bölündü (Beydâvî, Medârik, Celâleyri).

[421]
Bu, Ibrâhîm Peygamber'in kavmiyle yaptigi suâl-cevâb münâkasasi ardindan, Rabb'ini onlara tanitmasi akabinden ettigi duâcümlesindendir. Bunun tamâmi Kur'ân metninden ve mealden okunmalidir: Âyet: 69-89

[422]
Basliga uygunlugu, baslik ile ondan önceki "Babami da magfiret eyle, çünkü o sapiklardandir" (Âyet: 86) kavlinin Ibrahim'in suâli ve babasini zikredilen tozlu vaziyette görmesi kissasi hakkinda olmasi yönündendir. Hadîsin sonunda "Gabere"nin "Katara" ile tefsirini Buhârî, Ebû Ubeyde'den nakletmistir. Çünkü "...Onlarinyüzlerine ne bir toz (karalik) bulasir, ne de bir horluk kaplar. Onlar cennetin yaranidirlar ki, kendileri onun içinde ebedîkalicidirlar"" (Yûnus: 26) âyetinde de böyle tefsir etmisti.

[423]
Bu ayni hadîsin diger bir yoldan rivayetidir. Bunun daha genis bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda geçmisti.
Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Kiyamet gününde Ibrâhîm, babasi Âzer ile -Azer'in yüzü simsiyah toz toprak içinde- karsilasacaktir. Ibrâhîm babasina:
— Ben sana (dünyâda) bana âsî olma demedim mi? diyecek. Babasi da ona:
— Iste bu gün sana âsî olmayacagim, diye cevâb verecek. Bunun üzerine Ibrâhîm:

— Yâ Rabb! Sen bana insan/ar diriltilecekler'! gün beni rezîl etmeyecegini va'd etmistin. Simdi Allah'in rahmetinden çok uzak olan babamin vaziyetinden daha çok âr ve utanmayi gerektirecek hangi riisvâylik olabilir? diyecektir.

- Allah da:

— (Yâ Ibrâhîm!) Ben cenneti kâfirlere haram kilmisimdir, buyuracak... "

[424]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.

Peygamber Kureys soylarini birer birer böyle nida edip çagirmis ve peygamberligini onlara resmen bu sekilde duyurmustur. Çünkü bu dînî bir akid-dir, emirdir... Peygamber'in bu hitabesi umûmî bir muhalefetle karsilanmamisti, çünkü bu en yakin hisimlardan meydana gelen bir soy toplantisi idi. Hidâyete erenler îmân edebilirlerdi, etmeyenler hakkinda zorlama yapacak bir yetki ve kuvvet yoktu. Bu toplantida yalniz amcasi Ebû Leheb'in metinde bildirilen i'ti-râzi olmus, Peygamber'e çirkin sözler söylemis, bu sebeble hakkinda ayrica bir sûre inip helak oldugu bildirilmistir. Hakîkaten Bedir'den sonra bir çiban sebebiyle helak olup gitmistir. Kiyamete kadar gelecek olan Ebû Leheb zihniyetliler de onun sahsinda la'net edilip duracaktir..

[425]

Bu toplantinin vukuu zamani Nisâbûrî tefsirinde Ibn Abbâs'tan, Peygamberligin üçüncü senesidir, diye rivayet edilmistir. O zamana kadar peygamberligini gizli tutuyordu. Mahdûd sahâbîleriyle namaz kiliyor, ibâdet ediyordu. Besinci olarak müslümân olan Ebû Zerr el-Gifârî'yi, Alî'nin nasil bir dikkat ve ehemmiyet verisle gizlice Peygamber'in huzuruna götürdügü, yerinde geçmisti.

Taberânî'nin Ebû Umâme'den gelen rivayetinde bu da'vet ve toplantinin tekrar ettigi bildirilmistir. Bu rivayete göre Peygamber Hâsim ogullari'ni ve kadinlarini ve kendi Beyt ehlini toplamistir. Bunlar arasinda Âise, Hafsa, Ümmü Seleme de hazir bulunmustur. Bu toplantida da Peygamber bir hutbe okumustur, îbn Hacer: Bu rivayet sabit olduguna göre, toplantinin birden fazla oldugunu ve ikinci toplanmanin Medine'de vâki' oldugunu kabul etmek gerekir. Çünkü Âise, Hafsa, Ümmü Seleme'nin Peygamber'in ailesine girmeleri Medine'dedir, demistir.

[426]

es-Sarh, gerek kösk olsun, gerek arsa olsun, tavansiz, açik bir yer demektir. "Tasrîh "ten alinmadir (Seyhzâde).

Rivayete göre Süleyman Peygamber, Yemen Melikesi Belkis gelmezden evvel emretmis, îam onun yolu üzerine bir kösk bina etmis, bembeyaz sirçadan bir avlu yapilmis, onun altindan su akitilmis, suyun içine balik ve sâire konmus, Süleyman Peygamber'in tahti tam bunun ortasina yerlestirilmis, kendisi de üstüne oturmustu (Beydâvî, Râzî, Medârik).

[427]

Belkîs bintu Serâhîl ibn Mâlik ibn Reyyân. Babasi Yemen kit'asi hükümdari idi. Belkîs'ten baska çocugu yoktu. Onun için Belkîs kuvvetle hükümdarligi elde etmisti. O ve kavmi mecûsî idiler, günese taparlardi. Belkîs, hükümdarlarin muh-tâc olduklari bütün malzeme ve mühimmata mâlikti (Beydâvî, Medârik, Ce/öleyn).

[428]

Bu âyetle ilgili bir tefsir özeti söyledir:

"Bizim kanâatimizce bu âyet, hâlihazirin her dem kevn ü fesadim göstererek kiyamet ve ba'si tasavvur ettirmek için bir nevi' istidlal sadedinde sevkolun-mustur. "Fe hiye temurru merre's-sehâb", daglarin haddizatinda seyyâl gazlardan mürekkeb olup zerrelerinde bulut buharlasir gibi kevn ve fesâd, kimyevî tahavvüller îîe her dem yeni bir yaratma cereyan edip durdugunu ve bu sû retle kütlelerinin de tek pare bir hacimde sabit kalmayip her lâhza baskalasma ve dagilma üzere bulundugunu ve binâenaleyh âlemin en sabit görünen seyleri bile böyle her dem inkilâb Ile kiyamete dogru gittigini ve su hâlde günün birinde bir nefh ile o koca daglarin yerinden bütün kütleleriyle yürütülüp Arz'in baska bir Arz'a tebdil olunabilecegini anlatiyor. Hem bu gidisin nizamsiz bir ihtilâl ile mücerred tahrîb için degil, bulutun rahmete gidisi gibi hikmet ve intizâm ile daha yüksek bir hayâta geçirmek için olduguna Isaret de eyliyor..." (Hakk Dîni, V, 3709-3710).

[429]

Süleyman Peygamber'in bütün insanlara örnek oiacak bu çok güzel duasi, bütün olgun insanlarin dâima söyleyip okumalari gereken bir duâ olmak üzere de aynca Allah tarafindan tavsiye edilmistir:

"... Ey Rabb Hm, gerek beni, gerek ana ve babami ni'metlendirdigine sükretmemi, Sen 'in razi olacagin iyi amel(ve hareketler)^ bulunmami bana ilham et. Zürriyetim hakkinda da benim için salâh nasîb et. SübhesIz ben Sana döndüm. Sübhesiz ben Sana teslim olanlardanim" (el-Ahkaaf: 15)

[430]

O'nun yüzünden baska hersey helak olucudur, -yânî O'nun zâtindan baska hersey, her mevcûd haddizatinda ma'dûm (yok) demektir. Çünkü O'ndan baskasinin vücûdu zatî degil, Vâcibu Taâlâ'ya dayama oldugundan her ân yoklugu kaabil ve fenaya hazirlanmis olmakla, haddizatinda yok demektir veya yok olacaktir. Ancak, O, zâtinda Hayy ve Kayyûm, Vâcibu'1-Vucûd'dur. Çogunun tercîh ettigi ma'nâ budur. Diger bir ma'nâya göre; Vech, kasd ve teveccüh olunan cihet ma'nâsina olarak, O'nun yüzünden, yânî O'nun rizâsi kasdolunan cihetten mâada hersey helaktedir demek olur ki, âhiret ni'metlerinin fânî olmadigini anlatir. Bir de herseyin Allah'a muzâf olan vechi, ilâhî ilimdeki hakîkî sureti demek olur ki, herseyin Allah'a rücû'u bununladir. "Hüküm O'nun ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz" Iste bütün kissalarin âhiri isbu "Ancak O'na döndürüleceksiniz" hükmüdür. Kimin haddinedir ki, bu hükme boyun egmesin (Hakk Dîni, V, 3759-3760).

[431]

Yânî cevâbdan, hüccetten, her türlü haberden âciz ve mahrum kalmislardir (Meâârik).

[432]

Burada hidâyetten murâd, sâde kaviî delâlet degil, bi'l-fül ulastirmaktir. O'nun1 için "Sübhesiz ki sen herhalde dosdogru bir yolun rehberligini yapiyorsun" (es-Sûrâ:52) âyetine aykiri olmaz. Bu âyet, önüne ve arkasina nazaran Rasûlullah'i tesliyedir. Çünkü en evvel merhamete lâyik görülerek uyardigi, Islâm'ina çok istekli oldugu kavminin, yakindan sevdigi hemsehrilerinin, hisimlarinin gelen hakka îmân etmeyip, bulunduklari hâlde israr etmeleri, Kur'ân'i isitir isitmez "Biz buna îmân ettik, biz evvelinden müslümân idik" diyen yabancilarin aksine olarak risâletin feyzinden mahrum kalmalari kendisini mahzun etmisti (Hctkk Dîni, V, 3747-3748).

[433]

Buhârî, âdeti üzere burada yine bâzi lafiz ve terkîbterin tefsirlerini nakletmektedir.

[434]

Bu âyet söyle de tercüme edilmistir: "Herhalde sana bu Kur'ân'i farz kilan Allah, elbette seni bir maâde kadar geri getirecektir"

Bu âyet, Mekke'den hicret sirasinda Cuhfe'de indigine göre, "Maâd", "Mevt"; "Red"den murâd Mekke'ye iadedir. Yânî âhirete göçmeden evvel seni bu çiktigin mahalle geri getirecek, Mekke'yi fethedecektir (Hakk Dîni, V, 3759).

[435]

"Fe-Ie-ya'lemenne'ltâhu": Fahruddîn er-Râzî der ki: "Müfessirler zannettiler ki, bu âyetin zahiri üzre hamli Allah'in ilminin yenilenmesini gerektirir. Hâlbuki Allah,-sâdika ve kâzibe imtihandan evvel âlim iken, imtihan sirasinda bilecek demek nasil mümkün olur diye bunu gösterecek, izhâr edecek, ayirdedecek ma'nâlanna hamleylediler. Biz de deriz ki: Âyet oldugu gibi zahirine hamledil-mistir, çünkü Allah'in ilmi bir sifattir ki, O'nda vâki', vâki' oldugu gibi zuhur eder. Meselâ tekliften evvel Allah bilir ki, Zeyd itaat edecek, Amr da isyan edecek, sonra teklif vaktinde de bilir ki o mutî', beriki âsî, yapildiktan sonra da bilir ki o itaat etti, o isyan eyledi; ahvâlden hiçbirinde O'nun ilmi tegayyür etmez, Eegayyür eden ancak ma'lûmdur".

Ibnu Munzir'in Ifâdesi daha güzeldir: Elhak Allah Teâlâ'nin ilmi birdir. Mevcudu, vücûdu zamaninda ve evvel ve sonra oldugu gibi taalluk eder, demistir. Fakat sunu da unutmamak lâzim gelir ki, burada "Bilecek" demekten mu-rad, sebebi zikr ile müsebbebe tenbîhtir, imtihan eder gibi tahkik, tebyîn ettirecek de mükâfat ve mücâzât edecek demektir (Hakk Dîni, V, 3765).

[436]

Hem kendi günâhlarini, hem de diger insanlari saptirmalari sebebiyle, onlarin isledikleri günâhlari yüklenecekler, çünkü Rasûlullah söyle buyurmustur: "Her kim Islâm içinde güzel bir çigir açar ve bu güzel çigir kendisinden sonra da uygulanip sürdürülürse, kendi sevâblarindan hiçbirsey eksilmeksizin onu sürdürenlerin sevâblannm benzeri kendisi lehine yazilir. Ve her kim de Islâm içinde kötü bir âdet çikarir ve bu kötü âdet kendisinden sonra da sürdürülürse, kendi günâhlarindan hiçbirsey

eksilmeksizin onu sürdürenlerin günâhlarinin benzeri de o kimse üzerine yazilir" (Müslim, îüm, "Men senne sünneten haseneten ev seyyieten... babi", Müslim Ter. VIII, 157, "1017", 2674).

Rasûlullah bu hadîsinde medenî insanlik âlemi için çok mühim bir esâs va'z etmistir. Hadîs, ayni zamanda bu âyetin bir tefsirini vermektedir. Çünkü âyet hem dâll, hem mudili olanlar hakkindadir. Sapik olup, baskasini da sapitmaya çalisanlar hem dalâletlerinin, hem idlâllerinin günâhini çekecekler ki, ikisi de kendi günâhlaridir.

[437]

"O sizlere nefislerinizden bir temsil yapmistir'".Bu temsil, sirkin bâtilligim açiklikla göstermek içindir. Yâni bir mâlike mülkünde ortak farzetmek çeliskidir, bâtildir. Bunu nefislerinizden bir pay biçerek zaruretle anlayabilirsiniz. Hiç sizin köleniz, usaginiz, hayvaniniz, hasaratiniz gibi elleriniz altinda mülkünüz olan seyler, Allah'in size bahsettigi mülkünüzde sizin ortaginiz, denginiz olur da memlûk mâlikine müsâvî olabilir rni? Olamaz degil mi? Hâlbuki sizir, mülkleriniz Allah'in vergisi, mâlikiyyetiniz a'rizî ve gelip geçicidir. Bütün bu m ;vcûdât kendisinin îcâden mülkü olan Allah'in ise mâlikiyyeti lâyezâl, mülkü'iden çikmak muhaldir. Allah bu hakikatleri böyle ayirdedip ayirmistir. Imdi sir. n mülkünüzden size ortak olmazken, Allah Taâlâ'nin mülkünden, mahlûkaalmdan, kullarindan kendisine ortak nasil olabilir?

' 'Fakat o zulmedenler, hiçbir ilimsiz nevalarina tâbi' oldular": Hevâ, nefsin sehvetlere meyli demektir ki, "Keyf" dahî ta'bîr olunur. Burada "Ilimsiz" kaydindan anlasiliyor ki, hevâ iki kisimdir; Birisi ilme uygun olan, birisi de olmayandir... Ve iste müsrikler birsey bildiklerinden dolayi degil, ilme uymayan hevâlari ardinda kostuklarindan dolayi kendilerini heveslere esîr ederek haksizlikla, zulümkârhkla sirke saptilar, mâliki mülküne ortak etmek,' müsâvî tutmak haksizligiyle Allah'a mülkünden, mahlûkundan ortaklar uydurarak onlara taptilar, kendilerinin mâliki imis gibi tuttular da hürriyetlerini onlara verdiler.

"Artik Allah'in sasirttigini kim yola getirir?1': Önce nevalarina ittibâ kendi fiilleri olarak gösterilmis, kendilerine nisbet olunmus iken, burada Idlâl, Allah'a isnâd edilmistir. Çünkü onlarda o hevâlari yaratan Allah Taâlâ oldugu gibi, arzularina göre dalâli, saskinligi halkeden de O'dur. Bu idlâl de hatm ve tâbi' mertebesine gelmis bulunursa hiçbir veçhile hidâyet ihtimâli kalmaz. Su hâlde burada idlâlden murad, dalâh hatm demek olur. el-Bakara:7: "Allah onlarin kalblerini mühürledi., " âyetine bak. (Hakk Dîni, V, 3820-3821).

[438]

Sârih Kirmânî, Kinde'nin Kûfe'de bir yerin adi oldugunu bildirmistir. Sârih Aynî de bu adamin duman hakkindaki bu sözü Kinde kabilesinden bâzi kimseler arasinda söylemis olmasi ihtimâli vardir, demistir ki, Kinde, Yemen'den çikan en büyük kabilelerden oldugundan bu ihtimâl daha kuvvetlidir (Kâmil Mîrâs).

[439]

Çünkü "Bilmiyorum" sözü, bilinenle bilinmeyeni ayirdetmek ma'nâsini ifâde eder ki, bu da ilimden bir nevi'dir. Yoksa murâd, ilimsizlik ilim olur demek degildir (Kastallânî).

[440]

Bu hadîs, ayni isnâdla ve fakat metinde bâzi fazlalik ve eksiklikle Yagmur Duasi Kitabi, "Müsriklerin kitlik sirasinda müslümânlarla sefaat istemeleri bâbi"n-da geçmisti.

"Rûm maglûb oldu": Muhammed'e peygamberlik verildigi siralarda Do gu Roma ile Iran, dünyânin en büyük iki devleti idiler... Peygamberligin besinci, yânî Mîlâd'in 613'üncü senelerinde bu iki komsu ve rakîb devlet birbirleriyle kanli bir muharebeye girismislerdi. Iran, Ikinci Husrev'in, Dogu Roma da Hi-rakl'in hükmünde idi. Hudûdlan Dicle ve Firat nehirleri üzerinde birbirine temas ediyordu. Filistin, Suriye, Misir ile Irak'in bir kismi ve Küçük Asya Rûmlar'a tâbi' Idi. Iranlilar Rûmlar'a iki taraftan hücum ettiler. Iran ordulari Rûm kuvvetlerini her iki cebheden geri atarak denize dökünceye kadar ta'kîb etmis, Suriye'deki bütün mukaddes sehirleri zabtetmis. Mîlâd'in 614'ncü yilinda bütün Filistin'i ve Kudüs'ü istilâ etmisti. Bu istilâ sirasinda bütün kiliseler yikilmis, Irânlilar'a katilan 26.000 Yahûdî, 60.000'den fazla Hristiyan'i kiliçtan geçirmislerdi. Iran Kisrâsi'nm sarayi otuzbin maktulün kafatasiyle donatilmisti.

Bu istilâ tûfâni burada durmayarak Misir'i da basmis, Mîlâd'in 616'mci senesinde Iranlilar bir taraftan Nîl vadisini isgal, diger taraftan bütün Anadolu'yu istilâ ederek Istanbul'un Bogaziçi kiyilarina kadar gelmisler...

Romalilar'in bu yenilgisi haberi Mekke'ye ulastigi zaman müsrikler ferahlamis ve müslümânlara karsi: "Siz ve Nasârâ kitâb ehlisiniz, biz ve Farslar üm-mîyiz, bizim kardeslerimiz sizin kardeslerinizi tepelediler, biz de sizi tepeleriz" demislerdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed'In mu'cizesi olmak üzere bu âyet inip "Bid'sinin"de, yânî üç ile dokuz yil içinde Rumlar bu yenilgilerinin arkasindan kesin olarak galebe edecekler, haberini verdi. Nitekim Ebû Bekr bu âyet inince, o sevinen müsriklere: Allah sizin gözlerinizi aydinlatmayacak, Peygamber haber verdi. Vallahi Rumlar bid' sinîn içinde Fârisfer'e mutlak galebe edecekler, dedi. Neticede üç sene üzerinde Ubeyy ibn Halef ile bahse giristiler. Rasûlullah "Bid'sinîn, üç'ten dokuza kadardir, deveyi de seneyi de uzat" buyurdu. Artirip uzattilar. Bedir günü Rumlar Farslar'a gâlib geldiler. Ebû Bekr de sonra o bahis tutulan yüz deveyi Ubeyy'in vârislerinden aldi, Peygamber'e götürdü. Peygamber: "Bunu sadaka yap" buyurdu... Bu âyetler Kur'ân'in mu'-cizelerIndendir. Romalilar gâlib geldikleri gün, müslümânlar da Bedir'de zafer kazanmislardi. O galebeyi Peygamber'e Cibril haber vermisti... Bu mu'cize-nin hesâbî olarak gerçeklesisi hakkinda genis bilgi Hakk Dîni, V, 3795-3800'den okunmalidir.

[441]

"Yaratis"in, "Fitrat "in "Dîn" ma'nâsina da geldigini göstermek için es-Suarâ: 137. âyetini baslikta istidrâd olarak getirdi.

Fitrat, "Ilk yaratmak" demek olan "Fatara"&aj\ masdar, binayi nevi' olarak yaratilisin ilk tarz ve hey'etini ifâde eder. Burada her ferdin kendine mahsûs olan cüz'î fitrati degil, bütün insanlarin insan olmak haysiyetiyle yaratilislarinda esas olan ve hepsinde ortak bulunan küllî fitrattir... -"Allah'in yaratmasini degistiren yok'" yâhud ' 'A Hah yaratisina bedel bulunmaz ". - Bu cümle insâ veya ihbar olarak birkaç ma'nâya muhtemildir: Yânî Allah'in esas yaratisi olan fitrati, geregi hilâfina giderek bozmaya, degistirmeye kalkismayin; çünkü Allah'in yaratisina bedel bulunmaz; zayi' ettiginiz bir kaabiliyeti hiçbir san'atla yerine koyamazsiniz. Yâhud Allah'in yarattigi fitratin hilâfina dîn uydurmaya, hükümler koymaya kalkismayin... Yâhud Allah'in halkini baskalarina isnâd etmeye, baskalarini Hâlik yerine koyup da sirk kosmaya, Allah'in hükmünden çikmaya çalismayin. Çünkü Allah'in yarattigi mülk, sizin yarattiginiz mülkünüz gibi tebdîl olunmaz. Dîn, fitrati degistirmek için degil, fitrattaki umûmî se-lâmeti inkisâf ettirmek içindir. "Iste dogru dm budur"; yânî egriliklerden sakinip umûm insanlarin üzerinde yaratilmis oldugu fitrati, istikaametle ta'kîb etmektir (Hakk Dîni, V, 3824-3825).

[442]

Ayet ve hadîs, dîn duygusunun ve hakikat askinin insanlarda fitrî olusunu ögretmektedir. Hepsi fitrat mîsâkinda "Ben sizin Rabb'iniz degil miyim?" (el-A'râf:172) hitabina "Evet" demistir. Insan olarak yaratilmayi kabul etmekle yaradanm Rabb'ligine sâhid olmaya ahid vermistir. Fitratin, Fâtir'ina delâleti tabîî oldugu için, her insanin fitratinda, nefsine suurunun baslangicinda vicdaninin derinliginde bir hakk duygusu, Allah'i tanima gizlidir. Onun içindir ki baslarinin son derece sikildigi zaruret zamanlarinda inâdçi kâfirler bile derinden derine yaradana bir iltica hissi duyarlar. Nitekim "Insanlara bir zarar isabet etti mi Rabb'lerine, yalniz O'na dönerek duâ ederler..." (er-Rûm: 33) âyetiyle bu hatirlanacaktir... (Hakk Dîni, V, 3822).

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.

[443]

Lukmân, oglunun sahsinda bütün müstakbel gençlere verdigi bu ögüdüne, en ehemmiyyetli olan ile basladi, o da sirkten men' etmesidir. Çünkü zulüm, birse-yi lâyik oldugu yerden baska yere koymaktir. Sirk Allah'in hakkini Allah'tan baskasina vermektir. Ayni zamanda "And olsun ki biz Âdem ogullarina üstün bir izzet ve seref vermisizdir... " (el-îsrâ: 70) âyetiyle, Allah'in mükerrem kildigi, seref verdigi insanî nefsi, mahlûka ibâdet ettirerek zelîl etmektir. Ikinci olarak büyük bir zulümdür. Çünkü ma'bûdiugu hiç yeri olmayan ve olmasina hiçbir veçhile imkân bulunmayan bir mevkie koymaktir. Sirk kosmak, ma'bûdiugu Allah'tan baskasina vermektir. Allah'tan baskasinin ise ma'bûd olmasina hiçbir veçhile cevaz ve imkân yoktur {Hakk Dîni, V. 3844).

[444]

Rasûlullah bu hadîsinde, âyetteki zulmün alelade bir haksizlik ma'nâsina olmayip, Allah'a ortak tanima zulmü oldugunu Lukmân'in sözünü delîl getirerek tefsir etmis oluyor. Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbi'nda geçmisti.

[445]

Bu hadîsin bir rivayeti imân Kitabi, "Cibril'in Peygamber'e suâl sormasi bâ-bi"nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti

[446]

Burada Fahruddîn er-Râzî der ki: Bâzi müfessirler, Allah Taâlâ bu âyet ile bes seyi bilmeyi baskasindan nefyetti, diyorlar. Gerçi öyle, lâkin maksûd o degildir. Çünkü Allah Taâlâ tûfân zamaninda bir kum yigimndaki tek cevheri (atomu) ve rüzgârin onu dogudan batiya kaç kerre naklettigini ve nerede oldugunu bilir, bunu baskasi bilmez. Su hâlde bu bes seyi zikirde tahsis etmenin vechi yoktur. Bu hususta hakk olan sudur ki: "O günden korkun" buyurmasi, "Sübhe yok ki, Allah'in va'di haktir" (Âyei: 33) diye o günün muhakkak vukû'u te'kîd edilmesi üzerine, "O gün ne vakit?" diye gelecek suâle karsi su suretle cevâb veriliyor: "Onu Allah'tan baskasi bilmez ve lâkin muhakkak olacaktir" deniliyor. Ve kaç defalar geçtigi üzere, öldükten sonra diriltmek hakkinda iki delîl de zikrolunuyor:

Birisi, Arz'in ölümünden sonra diriltilmesi... Burada da söyle denilmis oluyor: "'Ey suâlci! Sen onun vaktini bilemezsin, fakat o olacak, Allah ona kaa-dirdir. Nasil ki Arz'i ölmüsken diriltiyor, yagmuru indiriyor".

Ikincisi, ibtidâ-i halktir... Yânî sen onu bilmezsen de o olacaktir, Allah ona kaadirdir. RahImdekini bilip yarattigi gibi ruhâmdan yaratmasini da bilir... (Hakk Dîni, V, 3852-3853).

[447]

Âyet, önceki ve sonrakilerIyle söyle bir bütünlüktedir:

"Yarattigi herseyi güzel yapan, yaratmaya da çamurdan baslayan O'dur. Sonra O, bunun zürriyetini hakîr bir sudan yapmistir. Sonra onu düzeltip tamamladi. Içine ruhundan üfürdü. Sizin için kulaklar, gözler, gönüller yaratti. Ne az sükrediyorsunuz!" (Âyet: 7-10).

[448]

Ebû Zerr ve Ebû'1-Vakt rivayetlerinde iki fiilde de böyle "Yehdi" ve "Yubeyyin" seklinde "yâ" harfiyle gelmis, bâzi nüshalarda ise "Nendi" ve "Nubeyyin"seklinde "nün" harfiyle gelmistir.

[449]

Önceki iki âyet söyledir: "Bizim âyetlerimize ancak öyle kimseler îmân ederler ki, bunlarla kendilerine Ögüt verildigi zaman, onlar büyüklük taslamayarak, yüzü üstü secdeye kapanirlar ve Rabb 'lerini hamd ile tesbîh ederler. Yanlari yataklarindan uzaklasir, korku ve ümîd ile Rabb'lerine duâ ederler. Kendilerini rizik-landirdigimiz seylerden de hayra sar/ederler. Artik onlar için... " (Âyet: 15-17). Buradaki 15. âyet, secde âyetidir. Imâm Müslim'in Ebû Hureyre(R)'den rivayet ettigi bir hadîs meali söyledir: "Âdem oglu secde âyetini okuyup secde ettigi zaman seytân aglayarak çeki/ir ve: Eyvah/ar olsun! Âdem oglu secde ile me'mûr oldu, secde etti de cenneti kazandi. Ben ise secde ile emredildigim hâlde ayak dayattim da akibet hakkim ates oldu, der" (Müslim, îmân, 35. bâb: "Namazi terkedene kâfirlik isnadinin beyâni babi", Müslim Ter., I, 132-133 "81").

[450]

Bu da Ebû Hureyre hadîsinin baska yoldan bir rivayetidir. Bu hadîsler, kudsî hadîsler'deridir. Bunlarin ma'nâlarini Allah, Peygamberi'ne ya ilham ile yâhud rü'yâ ile bildirir, Peygamber de o ma'nâyi kendi ibaresiyle ümmetine teblîg eder. Bunun için kudsî hadîs, ma'nâsi Allah tarafindan ilham ve lâfzi Rasûlullah tarafindan tertîb ve teblîg edilen haberdir, diye ta'rîf edilir. Kudsî hadîs'in Kur'-ân'dan farki söyledir: Kur'ân hem lâfzi, hem ma'nâsi Allah tarafindan vahyedilmistir. Kudsî hadîs'in yalniz ma'nâsi Allah tarafindan ilham edilmis, Peygamber hadîsi ise, Peygamber'in kendi içtihadi ile vâki' olan tebligleridir. Üçüncü kismin hem lafzi, hem ma'nâsi Peygamber'e âiddir.

[451]

es-Siysa: Diken, dokumacilarin bezin ers ve argacini düzdükleri dokumaci tara-gi,.horozun ayaginda olan mahmuz, sigir ve geyik kisminin boynuzu, hisn ve hisara denir ve mutlakaa hisar ve kal'aya ve palanga gibi sarp ve mu'tenâ' yere denir (Kaamûs Ter.).

Bu âyetteki "Kitâblilar", Yahûdîler'den Kurayza ogullan'dir. Rasûlullah ile ahde girismislerken Nadîr ogullan'nin israriyla dönmüsler, Ahzâb'a (yânî Medine'ye saldiran düsman ordularina) yardim etmislerdi. Ahzâb'in bozulup dagildigi gecenin sabahi müslümânlar Medîne'ye dönüp silâhlarim biraktiklari si rada Cibril, Rasûlullah'a gelmis: "Zirhini çikariyor musun? Melekler henüz silâhi birakmadilar. Allah sana Kurayza ogullan üzerine yürümeni emrediyor, ben de onlara gidiyorum" demisti. Bunun üzerine "ikindiyi Kurayza ogullan'nda kilsinlar!" diye insanlara i'lân edildi, vardilar, yirmI-yirmibes gece muhasara ettiler. Rasülullah'in hükmüne inmeleri teklif olundu, inmediler; Sa'd ibn Muâz'in hükmüne Inmeye razi oldular. O da muhâriblerin öldürülmesine, çocuklar ve kadinlarin esîr edilmesine hükmetmis idi ki, vak'a meshurdur (Hakk Dini, V, 3888).

[452]

Hadîsin üst taraftaki âyete uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Ödünç isteme Kitabi, "Borç birakan üzerine cenaze namazi kilma bâbi"nda da geçmisti. Peygamber'in dünyâ ve âhiret islerinin hepsinde mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakin olmasi söyledir: Çünkü Peygamber, mü'minlere islerinin hepsinde iyilik ve selâmetlerini gerektirecek seylerden baskasim emretmez ve razi olmaz. Fakat nefis böyle degildir. Binâenaleyh mü'minler Peygamber'i kendi nefislerinden daha çok sevmeli, O'nun emrini herseyden üstün ve geçerli tanimalidir (Beydâvî).

[453]

Bu hadîsi Müslim de Fadâil Kitâbi'nda getirmistir: Müslim Ter,, VII, 331 "2425". Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Çünkü hadîs, âyetin inme sebebini beyân etmektedir: Zeyd ibn Harise çocukken esîr edilmis, onu Hakîm ibn Hizam, teyzesi Hadîce için satin almisti. Hadîce, Peygamber ile evlenince onu kendisine hediye etmisti. Babasi ve amcasi sonra onu Peygamber'den istemis, Peygamber Zeyd'i muhayyer kilmis, o da Peygamber'i tercih etmisti. Bunun Üzerine Peygamber Zeyd'i âzâd etmis, ogulluk edinmisti. Onu Muhammed'in oglu Zeyd diye çagirirlardi (Medârik). Bu âyet inince, herkesi kendi babasinin adiyle çagirmak emredildigi için böyle yapilmistir.

[454]

Buradaki fitne, dînden dönmeleri ve müslümânlarla savasmalaridir (Beydâvî).

[455]

Hadîs basliktaki âyeti içine aldigi için baslikla uygunlugu açiktir. Bu hadîs, Bu-hârî'nin Müslim'den ayri olarak rivayet ettigi hadîslerdendir. Bunun uzun bir metinle bir rivayeti Cihâd Kitâbi'mn bas taraflarinda geçmisti. Bu Enes ibn Nadr, Uhud harbinde sehîd edilmistir.

[456]

Basliga uygunlugu bundan önceki hadîste söyledigimiz gibidir. Bu hadîsin bir rivayeti de CIhâd Kitabi, "Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardir bâbf'nda geçmisti. Denildi ki, kaybedilip de Huzey-me'nin yaninda bulunan âyet et-Tevbe Sûresi'nin sonu idi. Buna söyle cevâb verilmisti: Hasra delîl yoktur. Her iki âyetin de baskasinda degil de, Huzeyme'-nin yaninda olmalarinda hiçbir mahzur yoktur. Diger bir cevâb: Birincisi hurma dallarindan ve benzeri yazi malzemesinden Mushaf'a nakledildigi sirada idi, ikincisi de sahîfelerinden Mushaf'a nakledildigi sirada idi (Aynî).

Bu âyetin sübûtu âhâd yoluyla olmustur, Kur'ân ancak tevatür ile sabit olur denilemez. Çünkü o âyet sahâbîier yaninda mütevâtir idi. Bunun için Zeyd: Ben onu Rasûlullah her zaman okurken isitip dururdum, demistir. Umer de: Ben sehâdet ediyorum ki, bu âyeti Rasûlullah'tan muhakkak isitmisimdir, demistir. Ubeyy ibn Ka'b, Hilâl ibn Umeyye ve daha baskalari da böyle söylemislerdir (Kastallânî).

[457]

Ma'nâ sudur: Geçen bütün peygamberler hakkinda Allah'in sünneti, onlara halâl kildigi seylerle kendilerini muaheze etmemektir. Bunda nikâhin bütün peygam-berlerin sünneti, yânî kaanûnu olduguna delîl vardir da denildi.

[458]

Baslikta ve hadîste metni verilen âyete "Tahyîr Âyeti" denilir. Peygamber'in kadinlari dünyâ zînetleri ve bol maîset istemislerdi. Bir taraftan da birbirlerine karsi besledikleri kadinlik kiskançligi ile Peygamber'e ezâ etmislerdi. Bu sebeb-le huzursuz olan Peygamber, bir ay kadar kadinlarini birakmis ve inzivaya çekilmisti. Iste Tahyîr Âyetleri denilen bu iki âyet, bu sebeble inmistir. Bu muhayyer kilma sonunda,dokuz kadin da Allah'i, Rasûlü'nü ve âhireti terçîh etmislerdir.

[459]

Bu da geçen hadîsin baska bir yoldan gelenidir. Buhari bunun bir rivayetini Ta-lâk'ta, Müslim ise Nikâh'ta getirmistir: Müslim Ter., IV, 419 "1475".

[460]

Âyetin tamâmi söyledir: "Hatirla o zamani ki, Allah 'in kendisine nVmet verdigi ve senin de yine kendisine lütuf ta bulundugun zâta sen; Zevceni uhdende tut. Allah'tan kork, diyordun da insanlardan korkuyordun. Hâlbuki Allah kendisinden korkmana daha çok lâyikti. Simdi madem ki Zeyd o kadindan ilisigini kesti, biz onu sana

zevce yaptik. Tâ ki ogulluklarin kendilerinden ilisiklerini kestikleri zevcelerini almakta mü 'minler üzerine günâh olmasin. A ilah 'in emri yerine getirilmistir".

[461]

Âise bu hadîsinde Meymûne bintu'I-Hâris gibi bâzi kadinlarin mehirsiz olarak Peygamber'le evlenmeye tâlib olduklarina isaret etmistir. Bu yalniz Peygamber'e has bir uygulama Idi, ümmet ferdlerini sâmil degildi.

[462]

Âise'nin bu sözü, kendisinin edeb ve fetânetinin saheser bir delilidir. Bu hadîsi Müslim de et-Talâk'ta getirmistir.

[463]

Abdullah ibn Abbâs'tan gelen rivayette, birtakim kimseler yemek vaktinden evvel Rasûlullah'in evine gelirler, yemek yemek için beklesirlerdi. Yemek yedikten sonra da gitmek bilmezlerdi. Rasûlullah bunlarin saygisiz hâlinden çok sikilir, onlara çikip gidin de diyemezdi. Basliktaki âyet bunun üzerine inmistir.

Müfessir Mukaatil'in beyânina göre, Talha ibn Ubeydillah: Rasûlullah vefat ederse Âise'yi muhakkak ben es edinecegim, derdi. Bu âyet, mü'minlerin analari olan Peygamber kadinlarim nikâh etmenin harâmligini bildirdi. Kurtu-bî'nin rivayetine göre, bu âyet inince Talha bu sözünden pismanlik duymus ve Mekke'ye yayan giderek Ka'be'de tevbe etmis ve affa erismistir.

[464]

Hicâb Âyeti, kadinlarin dis elbiselerini (çarsaflarini, mantolarini, feracelerini, abalarini) giymelerine dâir hükümleri içine alir. Bunun inme sebebi hakkinda burada Enes ibn Mâlik'ten dört daha, Âise'den de bir hadîs gelmektedir.

[465]

Bu dört hadîs ayri ayri senedlerle ve bâzi lafiz farkliliklanyle Enes ibn Mâlik'-ten gelen rivayetlerdir. Bunlarin bâzisi Buhârî'nin Izin Isteme Kitâbi'nda ve daha baska yerlerinde de geçmisti. Buradaki basliga delâletleri meydandadir.

Hicâb âyeti, kadinlarin dis elbiselerini (çarsaflarini, abalarim, carlarini, mantolarini) giymelerine dâir hükümleri içine alir. Bu rivayetlerin hepsi kadinlarin tesettürüne (örtünmelerine) ve erkeklere karsi örtünmelerine delâlet etmek hususunda gayet açiktirlar.

Hicâb âyeti, üç defada üç mertebeyi nâtik olmak üzere inmistir:

a. "Ey Peygamber, zevcelerine, kizlarina ve mü'minlerin kadinlarina dis elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle... " (el-Ahzâb: 59) âyetiyle kadinlar ör-tünmekle mükellef oldular.

b. "... Bir de onun zevcelerinden lüzumlu birsey istediginiz vakit perde ardindan isteyin. Bu hem sizin kalbleriniz, hem onlarin kalbleri için daha temizdir..." (el-Ahzâb: 53) âyeti geregince, perde sarkitmak ile emrolundular ki, bu harem ile selâmligi ayirmak demektir.

c. "Mü'min kadinlara da söyle: Gözlerini haramdan sakinsinlar, irzlarini korusunlar, zînetlerini açmasinlar. Bunlardan görünen kismi müstesna. Bas örtülerini yakalarinin üstüne koysunlar... "(en-Nûr: 31); <iEy Peygamber kadinlari, siz diger kadinlardan biri gibi degilsiniz... Evlerinizde oturun. Evvelki câhiliyet yürüyüsü gibi yürümeyin..." (el-Ahzâb: 32-34). Bu âyetler geregince, ser'î bîr zaruret olmadikça Peygamber kadinlarinin evlerinden çikmalari nehyolunmustu. Bundan sonra gelecek Âise hadîsinden ögrenildigine göre, bu ilâhî emir de mutlak degildi: "Ihtiyâç için Peygamber'in kadinlarina da (örtünmüs olarak) evle-rinden çikmalarina izin verilmistir".

[466]

Hadîsin basliga uygunlugu "Hicâb Âyeti indikten sonra..." sözünden alinir. Bu rivayete göre Sevde vak'asi Hicâb Âyeti indikten sonradir. Buhârî'nin Ab-dest Alma Kitâbi'ndaki Umer hadîsinde ise bu vak'a Hicâb Âyeti inmezden Önce vuku1 bulmustur. Sârih Kirmânî bu iki rivayeti tevfîk için, Sevde vak'asmm ve Umer'In i'tirâzimn iki defa vuku' buldugunu, biri Hicâb Âyeti'nin inmesinden önce, öbürüsü inmesinden sonra oldugunu kabul ediyor.

Umer'in bu içtihadi "Evlerinizde oturun'* (el-Ahzâb: 33) emrinin geregi idi. Peygamber'in kadinlari diger kadinlar gibi degildi. Onlar Peygamber kadini olmak ve mü'minlerin analan bulunmak gibi üstün vasiflar tasiyorlardi. Bununla beraber bu emir mutlak degildi. Bir ihtiyâç üzerine evden çikmamak, Peygam- i ber'in kadinlari için agir bir külfet ve mesakkat idi. Onun giderilmesi Islâm'in dayandigi kolaylastirma düstûrlarindan mühim biri Idi. Nitekim bu hadîsin sonunda verilen cevâb o mesakkati giderip, kolayligi getirmistir.

Diger Islâm kadinlarina gelince, onlar için bu derece kapalilik ve münzevî hayât yasamalari vâcib-degIldir. Âlimlerin bu hususta ittifaklari vardir. Onlar da zînetlerini teshîr etmeyerek, sesinin fitrî ahengi ile görüserek islâm içtimaî hayâtinda faaliyetleri caiz kilman her türlü hayât sahasinda çalisabilirler. Kadinlik ismetini ve herkese hürmet telkin eden kadinlik vakaarini muhafaza ederek alisveris, ta'Iîm ve tedris, vekâlet, sirket, sehâdet gibi her nevi' medenî haklari hâiz olarak hayâti ve içtimaî faaliyetlerde bulunabilirler.

[467]

Hicâb Âyeti inip, bundan sonra Peygamber'in kadinlarina perde arkasindan söylenmesi emrolununca, Peygamber kadinlarinin babalan, ogullan, kardesleri Rasûlullah'a müracaat edip: Yâ Rasûlallah! Biz de baskalari gibi perde arkasindan mi konusacagiz? diye sordular. Bunun üzerine baslik yapilan âyet Inmis ve âyette sayilan yedi sinif hisimlara karsi örtüye lüzum olmadigi bildirilmistir. Su kadar ki, bu âyette amca ile dayi zikrolunmamistir. Sebebi de amcanin baba, dayinin kardes gibi olmalarindandir. Nitekim buradaki hadîste Rasûlullah'in Âise'ye süt amcasinin ziyaretini kabul etmesine Izin verdigi açikça görülmektedir.

[468]

"Hadîste basliga uygunluk yoktur, çünkü bunda âyetin tefsirinden birsey yoktur" denilmis ise de, buna söyle cevâb verilmistir: Hadîste Rasûlullah'in "Ona izin ver, çünkü o senin amcandir" sözünden dolayi, süt amcalarin ve süt babalarinin, mü'minlerin annelerinin yanlarina girmelerinin cevazim beyân kasdedilmis olmasi yönünden, hadîs basliga uygun bulunmaktadir.

Hadîsteki "Teribetyemûniki = Sag etin topraklansin" sözü, Arablar'in ha-kîkatini ve vukuunu kasdetmeyerek söyleyegeldikleri bir duâ cümlesidir. Çünkü ma'nâsi "Sag elin fakîrlessin" demektir. Bir kimse fakîr oldugu zaman "Teribe", zengin oldugu zaman ise "Etrabe" denilir. Sanki o kimse topraga degdigi zaman topraga yapisir, topraklandigi zaman da onun toprak kadar çok mali hâsil olur. Sag elin zengin olsun, elin toz toprak kadar bol mala ersin diye duâ edilmis olur.

Hattâbî: Bu hadîste fikihtan, erkek için süt Isbâti ve emziren kadinin kocasinin baba menzilesinde, onun erkek Jcardesinin de amca menzilesinde oldugu hükmü vardir, demistir (Aynî).

Bu vakiada süt ananm sütünden, kadinin zevci ile zevcinin kardesi istifâde ederek zevç baba, kardesi de amca makaamina geçtiklerinden, emzirme alâka-siyle buna fakîhler arasinda "Lebenu'l-furûl" denilmistir.

[469]

Bu âyet ile Peygamber'e salât ve selâm getirmek farz kilinmistir. Bu farz, fikih istilahinda farz-i ayn denilen ve her müslümân için bizzat yerine getirilmesi zarurî bulunan bir vazifedir.

Sa/ât, lügatte duâ ma'nâsinadir. Dîn örfünde bildigimiz ve husûsî rükünler ve zikirlerle,kildigimiz namaz demektir. Bu âyetteki ma'nâsi, Peygamber'e ta'-zîm ve tebrikten ibarettir. "Ey müzminler, Allah ve melekleri size salât ederler,.. " (el-Ahzâb: 43) kavlinde Allah'in ve meleklerin, mii'minlere salâti da rahmet ve istigfar ma'nâlarinadir ve müsterek bir lafzin birkaç ma'nâya kullanilmasidir.

Kaadi Ebû Bekr Ibn Bukeyr söyle dedi: Bu âyet Peygamber'e Inince, kendisine selâm vermelerini sahâbîlerine emretti. Onlardan sonra gelenler de gerek Peygamber'in kabrini ziyarette, gerek ismi anildigi zaman O'na selâm vermekle me'mûr olmuslardir. Bu selâmin ma'nâsinda üç vecih vardir:

a. "Her türlü eksikliklerden ve âfetlerden selâmet sana ve beraberinde bulunanlara olsun". Bu suretle "Selâm'" masdar olur.

b. "Selâm seni hifz ve siyânette, ikram ve inayette dâim, kaaim ve kefil olsun". Bu suretle "Selâm", Allah'in güzel isimlerinden olur ki "Selâmet veren en yüce zât" demek olur. Allah'in isimleri içinde bundan baska masdar yoktur.

c. "Selâm", Rasûlullah'a müsâlemet ve inkiyâd ma'nâsinadir ki, "Teslîm" de budur. Nitekim Allah "Fe lâ ve Rabbike lâ yu'minûn" (en-Nisâ: 65) buyurmustur. Imâm Râgib dedi ki: "Selâm, Selâmet", dis ve iç âfetlerinden ârî olmaktir. Allah'a "Selâm" denilmesi, kendisine lâyik olmayan seylerden salim ve münezzeh bulunmasmdandir.

Peygamberimize zaman ve mahall ile kayidlanmaksizin icmâlen salât etmek farzdir. Çünkü Allah O'na salât etmemizi emretmistir. Selef imamlari ve tefsîr âlimleri bu emri vucûba hamlediyorlar ve bunda icmâ' vardir. Kaadi Ebû Bekr ibn Bukeyr dedi ki: Allah bütün halkina Peygamber'! üzerine salât etmelerini ve teslîmiyetle selâm

getirmelerini farz kilmis ve bu farzin îfâsmi muayyen bir vakte hasretmemistir. Binâenaleyh kisinin O'na salât ve selâmi çok yapmasi ve bunu terketmemesi vâcibdir... (Hasan BasrîÇantay, Meâl-iKerîm).

[470] Hadîs, basliktaki "Siz de O'na salât okuyun" emrinin tam tefsiridir. Hadîste râvî Ka'b'm "Yâ Rasûlallah, biz Sana selâm vermeyi bilmisizdir" sözüyle maksadi, Rasûlullah'in tesehhüd esnasinda okunmasini ögrettigi et-Tahiyyâtu duâ-sindaki Iies-Selâmu aleykeeyyuhe'n-Nebiyyu ve Rahmetu'Hâhi ve berekâtuhu - Ey Peygamber! Selâm, Allah'in rahmeti ve bereketleri Sana olsun"'kavlidir.

Salât da namazlarimizda bu Tahiyyat duasindan sonra okudugumuz sale-vât dualaridir. Bunun tam bir rivayeti, Peygamberler Kitabi, "Allah Ibrahim'i bir halîl edindi babi", "Haddesenâ Kays ibn Hafs ve Mûsâ ibn IsmâîP'de geçmisti.

Hanefî imamlarindan Kerhî: Her müslümâna en kisa cümle ile olsun "Al-lâhumme salli alâ Muhammedin ve sellim(— Yâ Allah, Muhammed'e salât et veO'nu esen kil)"diye duâedip selâmlamasi farzdir, demistir. Ebu's-suûd da:

Bu âyet, RasûluIIah'a salât ve selâm getirmek vâcib oldugunun en kesin delilidir, demistir. Su kadar ki, tekrar edilip edilmeyecegi âyette bildirilmemistir. Bunun için bâzi müctehidler tekrar edilecegine, bazalin da bir mecliste bir kerresinin kâfî olacagina kaail olmuslardir. Nitekim secde âyetinde böyledir.

[471] Bunlar da'ayni hadîsin baska yoldan gelen rivayetleridir. Bunlarin benzerleri Duâ Kitâbi'nda da gelecektir.

[472] Hadîsin daha uzun bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda geçmis ve ilgili açiklamalar da orada verilmisti.

Bu âyet Rasûlullah'm Zeyneb'le evlenmesinden dolayi edilen lâkirdilar üzerine; bir rivayette de Âise'ye iftira mes'eksI üzerine inmis deniliyor. Musa'ya edilen ezâ hakkinda da birkaç rivayet söylenmistir:

a. Mûsâ çok edebü bir zât oldugu için, bedenini kimseye göstermediginden dolayi Isrâîl ogullarindan birtakim kimseler "Bu niye bu kadar Örtünüyor? Mutlaka bedeninde bir ayip veya bir âfet var" diye lâkirdi etmisler, sonra da bir gün tenhâda elbisesini bir tasin üzerine koymus yikanirken Allah tarafindan tasin yuvarlanmasiyle asasini kapip onun arkasindan kosarken haylî bir kalabalik rastgelip, kendisini Allah'in yarattigi en güzel bir beden ile görüvermisler...

b. Kardesi Harun'u öldürdü demisler.

c. Hâsâ zinaya nisbet etmek istemisler: Kaarûn azginlik ve Isyan ettigi za,-mân, sürtük bir kadina birçok mal vererek Musa'ya nefsiyle isnâdda bulunmak üzere tesvik ve sevketmis, fakat sonunda kadin Kaarûn ile aralarinda geçen mâ-cerâyi ikrar edivermis... Onu lekelemek isterlerken, Allah onu temize çikarip, kendilerini rezîl ve rüsvây etmistir.

Vecîh, vecâhetli, haysiyet ve mevki sahibi, serefli, sevgili, tam Türkçe'siyle yüzlü idi. Onun için duasini kabul ediverdi de düsmanlarini kahreyledi, yâhud daha yüzlü oldu, daha ziyâde seref ve sâni artti. Muhammed Ise Rasûlullah ve Hâtemu'n-Nebiyyîn oldugu, Allah ve Melâikesi hep O'na salevât getirmekte bulundugu için, Allah indinde daha vecîh, daha sevgilidir. Onun için herhangibir hususta onu incitecek sözler söyleyenler, yalan seyler yayanlar, kendilerine yazik etmis olurlar (Hakk Dîni, V, 3932-3933).

[473] "Biz de üzerlerine Arim seylini saliverdik "; Arim seyli önüne geçilmez sarp seyl, yâhud Arim denilen seddin seyli veya Arim deresinin seyli. Ebû'1-Fidâ, Târih'-inde: "Bu seddi Me'rib arzinda Sebe' ibn Yescub yapmis ve ona yetmis kadar çay akitmis ve uzak vâdîlerden seylleri celbeylemis idi" der. Âlûsî de, Kessata da der ki: "Bu sedd, Belkîs'in yaptigi sedd idi ki, iki dagin arasini tas ve zift ile kapatarak menbâ ve yagmur sularini biriktirmis ve sulamak için lüzumu kadar harklar birakmisti". Âlûsî'nin nakline göre, seddin arkasina suyu habsedip birbiri üzerine birçok kapilar ve önüne nehirlerin sayisinca oniki havuz yapmisti... (Hakk Dîni, V, 3956-3957).

[474] Yânî izin verdiklerinin sefaati de birdenbire oluvermez, mevkifta çok dururlar, dehsetli korku, helecanlar içinde beklerler, o dereceye kadar beklerler ki, nihayet kalblerinden o dehset ve helecan giderildigi, yânî sefaate izin verildigi zaman, sefaat bekleyenler, sefaat eden sefaatçilere: Rabbiniz ne söyledi? derler... (Hakk Dîni, V, 3962),

[475] Hadîsin baska bir sened ve az farkli bir metinle bir rivayeti el-Hicr Sûresi'nIn tefsirinde geçmis ve açiklamalar da orada verilmisti.

[476] Bunun daha uzunca bir rivayeti es-Suarâ: 214. âyetinin tefsîrinde geçmisti. Bu, Peygamber'in ilk defa peygamberligini i'lân vak'asi oldugundan, rivayet âlimleri bunu kisa ve uzun metinlerle birçok tarîklerden rivayet etmislerdir. Peygamber'in bu ilk da'veti en yakin hisimlarina olmustu. O'nun bu da'veti ve teblîgi yakin hisimlari tarafindan muhalefetle karsilanmadi. Ebû Leheb'in i'tirâzi bile te'sîrli olmadi. "Yâ Sabâhâh" ta'bîri, Arablar arasinda mühim bir hâdise vukuunda halkin toplanmasi ve tedbîr almasi için kullanilir.

[477] Bu sûrede tefsire âid hadîs gelmemistir. Ancak Buhârî bâzi ta'bîrlere âid tefsirleri nakletmistir.

Kiimîr, esasen hurma ile çekirdeginin arasindaki ince zar veya çekirdegin arkasindaki Ince pürüz demek olup, sonra hakîr ve küçük olan seylerde mesel olmustur...

Garâbîb, gaynin kesriyle Girbîb'in cem'idir. Girbîb, siyahin siddetlisi demektir ki, te'kîden mübalâgasi için kullanilir. "Garâbtbu sudun", "Kapkara, yânî koyu kuzgûnî siyahlar" ma'nâsinadir. Iste daglarin taslarinda ve topraklarinda böyle bol bol muhtelif alacalar da sâde bir tesadüf eserinden ibaret degil, Hâlik'in bir tahsis ve tasfiyesidir (Hakk Dîni, V, 3982-3990-3991)

[478] Selh kelimesi, biri digerinin lâzimi iki ma'nâ ile kullanilir: Soymak, çikarmak. Koyundan deriyi yüzdüm, soydum, giderdim demek olur. Digerinde ise, koyunu deriden soydum denilir. Açtim, meydana çikardim demek olur... Burada her iki ma'nâ ile tefsir edilmistir ki, ikisi de dogrudur... {HakkDîni, V, 4028-4029).

[479] Bu, önceki hadîsin baska yoldan gelen rivayetidir. Buhârî bu hadîsi Sahîh'mm birçok yerinde getirmistir. Bunun daha uzunca bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitabi'nda da geçmis ve ora ile alâkali bâzi açiklamalar verilmisti.

"Günesin bu cereyani yalniz mekânda hareketi diye anlasilmamali, mekâni ve zamani bilcümle eserleri ve durumtariyle vücûdda tevalisi ma'nâsina anlamalidir. Meselâ ziya ve hararet nesri de onun bir cereyanidir. Mustakarr, mimli masdar, ismi zaman, ismi mekân olabildigi gibi, "lâm"'la da birkaç ma'nâya geldiginden bu ifâde birkaç ma'nâya sâdiktir:

a. Günes kendisi için takdir ve tahsis edilmis bir istikrar sebebiyle, yânî sabit bir karar, muntazam bir kaanûn ile cereyan eder. Hesâbsiz, serseri, kör bir tesadüf degil.

b. Bir istikrar için, yânî kendi âleminde bir karar ve denge meydana getirmek gayesiyle yâhud nihayet bir sükûna erip durmak için cereyan ediyor.

c. Kendine mahsûs bir istikrar zamani için, yânî duracagi bir vakte kadar...

d. Kendine hass bir istikrar mahalline mahsûs, yânî yerinde sabit olarak cereyan eder, mihverinde döner yâhud kendisinin karargâhi olan âlemin faydalari için cereyan eder... Kendisi için bir istikrar noktasina dogru gitmektedir... Bundan günesin diger bir merkeze dogru hareket etmekte bulundugu da anlasilabiliyor. Nitekim hadîs buna isaret etmektedir..." (Hakk Dîni, V, 4029-4031).

[480] Bu hadîslerin birer rivayeti en-Nisâ: 163. âyetinin tefsiri sirasinda da geçmisti. el-Kalem Sûresi'nde "Sen Rabb 'inin hükmüne sabret. O balik sahibi gibi olma. Hatirla ki, o gamla dolu olarak duâ etmisti" (Âyet: 48) buyurulmus, bu ilâhî hitâb Yûnus Peygamber'In mertebesinin indirilmesine delâlet eder suretinde hâtira gelmesi düsünülen bir yanilmayi karsilamak için, Peygamber'imiz, peygamberler arasindan bilhassa Yünus'u zikretmistir. Nübüvvet hususunda peygamberler arasinda üstünlük yoktur. Çünkü peygamberlikte hepsi müsâvî bir sinir üzeredirler. Basliktaki âyetin devami söyledir:

"Hani o dolu bir gemiye kaçmisti. Derken kur 'a çekmislerdi ve maglûblar-dan olmustu. O, kinanmis bir hâlde iken kendisini hemen balik yutmustu. Eger çok tesbîh

edenlerden olmasaydi, herhalde insanlarin tekrar diriltileceklerI güne kadar onun karninda kalip gitmisti..." (Âyet: 140-148).
[481]
Bunun bir rivayeti el-En'âm Sûresi tefsirinde geçmis ve gerekli açiklamalar orada verilmisti.
[482]
Kelâbâzî ile Ibn Tâhir söyle dediler: Bu, dedesine nisbet edilen Ebû Abdillah Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî en-Nisâbûrî'dir. Buhârî'den az sonra, takrîbî 257 yilinda vefat etti. Buhârî bundan otuza yakin yerde rivayet etti, fakat Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî ismini açikça söylemedi. Sâdece "Bize Muhammed tahdîs etti" der, bunun üzerine artirma yapmaz ve onu dedesine de nisbet etmez. Böyie yapmasindaki sebeb sudur: Buhârî Nisâbûr'a girdigi zaman, Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî "Lafzin yaratilmasi mes'elesi"nde Buhârî aleyhine gruplasma yapip fesâdçihk eylemisti. Buhârî bu hâdiseye kadar kendisinden hadîs isitmis idi. Bunlari ondan rivayet etmeyi terketmedi, fakat geregi gibi ismini açikça söylemedi. Digerleri de: Bunun Muhammed ibn Abdillah Ibn Mu-bârek el-Mahzûmî olmasi muhtemeldir, çünkü o da bu tabakadandir, dediler (Aynî).
[483]
en-Nesâî'nin bu konudaki rivayeti söyledir: Ibn Abbâs dedi ki: Peygamber (S) Sâd SûresI'nde secde etti ve "Dâvûd, tevbe olmak üzere secde etmisti, biz de sükr olarak secde ederiz" buyurdu. Nesâî'nin bu rivayetine göre Sâd secdesi tevbe secdesi, Peygamberimiz için de sükr secdesi oluyor. Dâvûd Peygamber tevbesi-nIn kabul edilmesine karsilik sükür secdesi yapmis oldugundan, bunun okunmasi sirasinda secde etmek sünnet olmustur.
Peygamber'imize el-En'âm: 84-90 âyetlerinde isimleri sayilan bütün peygamberlerin yoluna uymasi emredilmistir. Semavî dînlerin hepsinde ortak olan esâslarda: Allah'a, meleklere, kitâblara, peygamberlere, âhiret gününe, kadere, öldükten sonra dirilmeye îmân gibi. Bir de geçmis peygamberlerin bunca mu-sîbetlere, tehlikelere, Inkârlara gögüs germeleri, vazifelerini herseye ragmen hakkiyîe edâ etmis olmalari hususunda.
[484]
"el-MilletVl-âhire", "Diger millet" yâhud "Sonraki millet" demektir. Bu suretle Nasrâniyyet'e isaret olur. Çünkü Islâm gelmeden evvel, o zaman için en son millet Nasrâniyyet idi, o da Teslîs'i kabul ediyordu.
Müsrikler muhtelif maksadlarla türlü ma'bûdlar pesinde bogusuyorlardi. Sikaak ve ihtilâf içinde olmalari bu sebebden idi. Atalarindan beri müsriklige alismis olan Câhiliye kafasi, bu kadar muhtelif insanlarin muhtelif emelleri ve hissiyatlarim yalniz bir ma'büdun nasil tatmin edebilecegini düsünemiyor, "Biz bunu, yânî ilâhlari tek yapma sözünü son millette isitmedik" diyerek Tevhîd'i sasilacak birsey görüp reddetmek istiyorlardi... (Hakk Dîni, V, 4085).
[485]
Bu hadîs ayni metin ve senedle Namaz Kitabi, "Esîr yâhud borçlu mescidde baglanir bâbi"nda da geçmisti,
"Bu münâsebetle sunu arzetmek vâcibdir ki, Allah'in hayât sahibi mahlûklari yalniz maddî âlemdeki insan ile -nevî'lerini saymakla tüketemedigimiz-hayvanlardan ibaret degildir. "Rabb'inin ordularini kendisinden baska kimse bilmez" (el-Müddessir: 31) mantûkunca Ilâhî ordulari, mahlûkaatin nevi'Ieri ve cinslerini ancak yaraticilari bilir. Bunlardan akil sahibi olarak Rasûlullah'in haber vermesiyle bilmis oldugumuz iki takimi melekler ile cinnlerdir. Bunlar çesit çesit suretlere girmeye kudretli olacak selâhiyette yaratilmislardir... (Ahmed Na-îm, Tecrîcl Ter., II, 332-335).
"Benden baska kimseye gerekmeyecek bir mülk", yânî benim hâlime mü-nâsib, bana mahsûs bir mu'cize olsun.. Râzî, Tefsir'inin bir yerinde buna söyle de ma'nâ vermistir: Yânî bana öyle sanli bir mülk ver ki, ben ona nail olup öldükten sonra 'Dünyâ mülkünün vefasi olsa idi Süleyman'a olurdu' denilsin de kimsenin dünyâ mülküne hirs ve ragbeti yarasik almasin..." (Hakk Dîni, V, 4097-4098).
[486]
Hadîsin basliga uygunlugu, basliktaki âyeti içine almis olmasindadir. Bunun birazcik farkli bir rivayeti er-Rûm Sûresi'nin tefsirinde geçmisti. Diger bir rivayeti Yagmur isteme Kitâbi'nda geçti.
[487]
es-Sa'lebî: Bu bir meseldir ki, Allah bunu farkli farkli birçok ilâhlara tapan müsrik ile.Azîz ve Celîl Allah'tan baska hiçbirseye tapmayan mü'min için beyân etti, demistir (Kastallânî).
[488]
Bu âyetin Kur'ân'da en ümîdli âyet oldugu söylenir. Bununla beraber dikkat edilmek lâzim gelir ki, bu ümîd, günâha tesvik için degil, en günahkâr kimseleri bile bir an evvel tevbe ve inâbeye tesvik için oldugu ikinci ve üçüncü âyetten apaçik görülür. Bunun nüzul sebebinde birkaç rivayet vardir. Bunlardan biri bu hadîste Ibn Abbâs tarafindan bildirilendir... Maamâfîh nüzul sebebi kâfirlerin Islâm'a girmesi mes'elesi ise de mahkûm âsîlerin tevbesini de sâmil oldugunda sübhe yoktur, o evleviyyetle sabit olur. Demek ki "Sübhesiz ki Allah, kendisine es taninmasini magfiret etmez. Ondan baskasini, dileyecegi kimseler için magfiret eder... " (en-Nisâ: 48, 115) âyeti geregince sirkin magfiret olunmamasi tevbe edilmedigi takdirdedir {Hakk Dîni, V, 4133-4134).
[489]
Bu hadîste Allah'a parmak isnâd edilmis olup bu mütesâbih hadîsler sirasina girmistir. Mütesâbihler hakkinda tefviz ve te'vîl adiyle iki ilmî yol vardir. Tef-vîz yoluna tutunan selef âlimleri Allah'i organdan tenzih ederek, Allah için müm-kinâttan hiçbir seye benzemeyen el, parmak vs.yi kabul ile beraber, bunlarin hakîkî mâhiyetlerinin ta'yînini Allah'a tefviz ve havale etmislerdir. Te'vîl yolunu tutan sonraki âlimler de bu nevi' mütesâbih lafizlari hep kudretle te'vîl etmislerdir...
[490]
ZemahseriJBeydâvî, Ebu's-suûd gibi belâgatte seçkin olan müfessirler -basliktaki âyet hakkinda- diyorlar ki: Bu ulu söz, ¥üce Allah'in gayet azametine ve kudretinin kemâline ve zihinlerin hayret ettigi büyük fiiller O'nun kudretine nisbet edilince çok küçük ve hakîr kalacagina bir tenbîh ve âlemi yikivermek O'na göre pek kolay birsey oldugunu temsil ve hayal ettirme yoluyla bir ifâdedir ki, kabza ve yemîn kelimelerinin hakikat veya mecaz olmalari ciheti düsünülmeksizin "Gecenin zülfüne kir düstü" terkibi gibi, bütünü ile bir tavsiftir.
Diger bâzilari da söyle demislerdir: Kelâmda aslolan hakikattir, fakat hakikatin imkânsiz olduguna bir delîl bulununca da mecaza döndürmek vâcib olur. Kabza ve yemîn kelimeleri organlarda hakikattir, Allah'a organ subûtu mümteni' 'bulunduguna da aklî delîl vardir; o hâlde mecaza hamli vâcibdir. Zira "Fulân fulânin kabzasmda(avucunda)dir" denilir. "Onun tedbîr ve teshîri altinda" demektir. "Sag ellerinin mâlik oldugu " ta'bîrinde de murâd, kendilerinin mülkü olmaktir. Su ev fulânin yedinde, fulânin kabzinda ve fulâmn kabzasina geçti derler ki, hâlis mülkü oldugunu söylemek isterler. Hem bunlar kullanilan ve meshur mecazlardir. Ibn Atiyye de: Kabza, kudretten ibarettir, demistir...
Yemîn, sag demektir. Kuvvet ve kasenp ma'nâlarina da gelir... Sahîh-iMüslim'de Âise'den gelen rivayete göre Arz ve Semâ'nm bu kabz ve dürülmesi sirasinda insanlarin nerede olacagi Rasûlullah'tan sorulmus, "Sirat üzerinde" buyurulmustur (Hakk Dîni, V, 4136-4137).
[491]
Bunun basliga uygunlugu "'Ikinci nefhadan sonra" sözünden alinir.
Bunun farklica bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda 28. Bâb, 70. hadîs olarak geçmisti.
en-Neml: 87. âyette birinci nefhanin korku ne/hasi oldugu açikça belirtilmistir. Buna göre ikinci nefha yikim, üçüncüsü ise kaldirma nefhasi'dir.
[492]
Baslikla uygunlugu, üfürmeleri içine almasi bakimindandir. Baslikta iki nefh beyân olunuyor. Birincisi yikan nefhi sâik'th ki, bu birinci nefha veya orta nef-hadir. Ikincisi kaldiran nefhi kiyam'dir ki, bu da ikinci veya üçüncü nefhadir. Ve Kiyamet kelimesi bu ikincideki "Âi>'âm"ma'nâsindan olmakla beraber, birinciyi de baslangiç olmak üzere içine almaktadir. Onun için kiyametin kopmasi, en büyük kiyami ifâde eder. Buna saat, vakia, hakka dahî denilir {Hakk Dîni, V, 4137).
Hadîs metnindeki "Acbu zeneb", kuyruk sokumundaki kemigin basi ve
en küçük bir parçasidir. Ibn Ebi'd-Dünyâ'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayetinde Rasûlullah'tan "Nedir?" diye sorulmus; "Hardal dânesi kadar bir parçadir" buyurmustur...
[493]
Isbu el-Mu'min Sûresi de Mekkî'dir; buna Gafîr Sûresi ve Tavl Sûresi dahî denilir. el-Mu'min "Fir'avn ailesinden olup îmânim gizlemekte bulunan bir mü'-min de söyle dedi: 'Siz bir adami Rabb'im Allah'tir demesiyle öldürür müsünüz?... " (Âyet: 28) diye beyân buyuruldugu üzere, Fir'avn ailesi içinden îmân etmis olan kahraman

zâta isarettir ki, Yâsîn sahibi gibi sâbikûndandir {Hakk Dîni, V. 4141).

[494]
Hâmîm mübtedâ yerindedir, "Mecâzuhâ" ikinci mübtedâdir, "Mecâzu evâili's-suver" haberdir, cümle birinci mübtedâmn haberidir. "Mecâzuhâ", "Tarîkuhâ" demektir (çünkü "Mecaz, Câze, Yecûzu, Cevaz (yânî geçmek)" fiilinden geçecek yer ve yol ma'nâsinadir). Yânî bu "Hâmîm"in yolu, hükmü sûre evvelle-rindeki diger kesik harflerin yoludur, hükmüdür...

Bu "Hâmîm "in bir isim oldugu da söyleniyor. Bu görüste olanlar Surayh ibnu Ebî Evfâ' el-Absî'nin bu beytinde Hâmîm'i bir isim olarak i'râblamasmi delîl kabul ediyorlar. Surayh, Cemel harbinde Alî ibn Ebî Tâlib'in beraberinde idi. O gün Alî'nin askerlerinin siân (parolasi) "Hâmîm" idi. Bu Surayh, Sec-câd diye lakablandirilan Muhammed ibn Talha ibn Ubeydillah'a saldirdigi ve ona mizrak sapladigi zaman, Muhammed "Hâmîm" demis, fakat is isten geçmis, bunun üzerine Surayh metindeki beyti söylemistir... (Aynî).

Surayh ibn Ebî Evfâ el-Absî, Cemel harbinde Alî'nin maiyyetinde idi. Muhammed ibn Talha'nin basinda siyah bir sarik vardi. Alî, ordusuna: Basinda siyah sarik olani öldürmeyin, dedi. Muhammed ibn Talha'yi ancak babasina olan itaati, iyiligi o sarigi basindan çikartmisti. Bu sirada Surayh onunla karsilasti ve mizragini ona sapladi. Muhammed: "Hâmîm "i okudu. Surayh da onu Öldürmüs oldu. Bunun üzerine Surayh üzülerek bu beyti söylemistir... (Kastal-lânî).

[495]
el-Alâ ibn Ziyâd, ez-Zumer: 53. âyetini zikretmekle birlikte, el-Mü'min: 43. âyetine de Isaret etti. Bunu onlarin israftan dönmelerini ve ölümlerinden önce tev-beye çabuk davranmalarini istemek için yapti. Bu el-Alâ ibn Ziyâd el-Basrî, et-Tâbiî, az hadîs rivayet eden zâhid bir kisidir. Onun el-Câmi'u's-Sahîh'de bundan baska yerde zikri yoktur. Hicretin 94. yilinda vefat etmistir (Ibn Hacer ve Aynî).

[496]
Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Ebû Bekr'in menkabeleri bâbi'nin sonunda getirmisti.

Ca'fer ibn Muhammed söyle dedi: Ebû Bekr, Fir'avn ailesinin mü'mInin-den daha hayirlidir, çünkü o îmânini gizliyordu, Ebû Bekr ise açiktan "Siz bir adami RabbUm Allah'tir demesiyle öldürür müsünüz?" demistir. Baskasi da söyle dedi: Ebû Bekr, Fir'avn ailesinin mü'mininden daha hayirlidir. Çünkü o dille söylemekle yetindi. Ebû Bekr ise lisânin ardindan elini tâbi' kildi, da, Mu-hammed'e hem dili, hem de eliyle yardim etti (Kastallânî).

[497]
Yânî sizde yarattigim te'sîr ve teessürü, size tevdî' ettigim muhtelif vaziyetlerin îcâblarini yerine getirin, vazifelerinizi yapin.

[498]
Çünkü "O kulaklari sagir edercesine haykiracak olan ses geldigi zaman, o gün kisi biraderinden, anasindan, babasindan, karisindan ve ogullarindan kaçacak... "

(Abese: 33-37) derecede asiri saskinlik ve dehset kaplamasindan dolayi birbirine meyletmek ve acimak zail olmustur. Bu âyetin devaminda buyuruldugu gibi "Bunlardan herkesin kendine yeter bir isi (bir derdi, belâsi) vardir".

[499]
Tenakuz yoktur. Hâsili sudur: Kiyamette birçok hâller ve yerler vardir. Bir yerde kendilerine korku siddetli olur da onlari sorusmalarindan mesgul eder, bir yerde ayilirlar ve birbirleriyle sorusurlar (Kastallânî).

[500]
Hâsili onlar dilleriyle gizlerler, fakat elleri ve organlari nuktedip konusur da artik gizleme mümkin olmaz.

[501]
Bu, Îbnu'z-Zurayk et-Teymî el-Kûfî'dir. Misir'a inmistir. Bu el-Câmi'u's-Sahîh içinde onun bundan baska hadîsi yoktur. 232 yilinda ölmüstür. Buhârî hadîsi evvelâ muallak olarak verdi, sonunda da senedini verdi (Aynî, Kastallanî).

[502]
Buhârî isnadin sevkini bilinen tertibinden ancak bunun kendi sarti üzere olmadigini isaret için degistirdi, denildi. Bunun sureti, mevsûlün sureti olmasa da bu hadîs, Ebû Zerr ve el-Asîlî nüshalarinda sabittir.

[503]
Yânî bütün bunlari dört gün içinde yapti. Yâhud dört gün içinde olarak yapti. Evvelki iki de içinde dâhil olmak üzere dört ki, bunda da gösterdigimiz veçhile öbürleri gibi iki ma'nâ vardir. Birisi ma'denlerin ve daglarin yaratilmasi nevbe-ti, biri de bitkilerin ve hayvanlarin yaratilmasi nevbeti ki, iki evvelki ile dört olur. Birisi de "Fîhâ"da.n hâl olmasidir ki, dört mevsimi göstermis olur. Bu sû retle evvelki Iki gün burada dâhil olmus bulunur. Âcizane anlayisima göre, burada bu ma'nâ Öbüründen daha açik ve nazmin siyakina daha uygundur. Çünkü Arz'm bereketleri ve gidalari her sene bu dört mevsim içinde yetisir, kemiyyet ve mikdâriyle biçimini bunlar içinde alir. Bu haysiyetle "fT'nin "Bâreke" ve "Kaddere" fiillerine taalluku dahî ayni ma'nâyi ifâde edebilir ve bu ma'naca su kayit da vazih olur. "Bütün arastiranlar için müsâvî olmak üzere dört gün, zira her yerde nzik isteyenlerin hepsinin rizki bu dört mevsim içinde yetisir, n-ziklar müsâvî olmazsa da günler müsavidir. Dört mevsim, hepsi için dörttür... (Hakk DM, V, 4189-4190).

[504]
O günlerin ugursuzlugu siddetli firtinanin o günlerde ardi arasi kesilmeden devam etmis olmasindan ve bu yüzden o kavmin helake ugramasmdandir. Yoksa müneccimlerin güya bu âyete dayanarak iddia ettikleri gibi, bâzi günlerde, günlerin kendilerinde "Sa'd = Ugurluluk" veya "Nahs -Ugursuzluk" yoktur. Zamanlarin cüz'leri haddizatinda müsâvîdir. Aralarinda fark yoktur. Var olan sey. onlarda vukua gelen tâatler, ma'siyetlerdir, Ihtimâl ile delîl getirilmez (Seyhzâ-de, Râzî). ' .

[505]
"Önlerinde oton "dan murad dünyâ isleridir. Onlar dünyânin yalniz sehvet tarafini görüp ona ittibâ' ettiler. "Ardlarinda oton "dan maksad âhiret isleridir. Onlar bu hususta dirilmeyi, hesabi inkâr eylediler (Beydâvî, Medârik, Celâleyn).

[506]
Bu hadîs, basliktaki âyetin ma'nâsini açikliyor. Bu hadîsin bir rivayetini Buhâ-rî, Tevhîd'de; Müslim, Münafiklarin Sifati ... Kitâbi'nda getirmistir. Sandan sonra gelen iki hadîs de bunun degisik senedlerle gelen rivayetleridir.'

[507]
Bu da geçen hadîsin baska yoldan bir rivayetidir. Hadîsin sonundaki "Sufyân bize bu hadîsi tahdîs eder, söyle der idi..." sözleri, Buhârî'nin üstadi el-Humeydî'nin bu hadîs hususundaki kelâmmdandir. Evvelâ tereddüdü, sonra da kesin kanâat' nlHn&n açiktir. Bu kötülenmez. Çünkü o evvelâ bu güvenilir râvîlerden hangisinin rivayet ettigi hususunda tereddüd etmistir: Bunlar Mansûr ibnu'I-Mu'temir, Abdullah ibnu Necîh ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in âzâdhsi olan Humeyd ibn Kays'tir. Nihayet kendisine kesin kanâat sabit olunca, onun üzerinde karar kilmis, digerlerini birakmistir (Aynî).

[508]
Baslikta zikredilen zann, Allah hakkinda yanlis olan kötü zanndir ki, helak edicidir. Zann ikidir: Biri kurtarici, biri helak edicidir. "Ben kulumun benizanni yanindayim" hadîsinin ma'nâsmi yanlis an lam amalidir. Hasen Basrî bu âyeti okumus da: Insanlarin ameli, Rabb'lerine olan zannlanna göredir. Mü'mIn Allah'a güzel zannda bulunur, güzel amel yapar; kâfir ve münafik da kötü zann-da bulunur, kötü amel yaparlar, demistir {Hakk Dîni, V, 4197).

[509]
Buradaki üç baslikta gelen âyetlerden önceki üç âyet söyledir:

"O gün Allah'in düsmanlari; iste onlar toplu hâlde atese sürüleceklerdir. Nihayet oraya geldikleri zaman ne yapiyor idiyseler, kulaklari, gözleri, derileri hep aleyhlerinde sâhidlik edeceklerdir. Derilerine söyle derler; Bizim aleyhimize niye sâhidlik ettiniz? Onlar da: Bizi, herseyi söyleten Allah söyletti. Sizi ilk defa O yaratmistir. Yine ancak O'na döndürülüyorsunuz, derler" (Âyet: 19-21)

[510]
Bu sûreye "Bunlarin isleri dâima aralarinda müsaveredir (yânî müsavere Iledir)" (Âyet: 39) kelâmindan dolayi es-Sûrâ ismi verilmistir.

Bu es-Sûrâ: 11. âyetle ilgili güzel bir tefsir özeti söyledir:

"... Tahlîl edilince maddiyât ve cismâniyyete ma'neviyâti feda edecek derecede mütemayil olan Mûseviyetifrat, ve ma'neviyâta maddiyâti feda eden Ise-viyet tefrit demek

olur. Birisi gaye olarak tesbîhî fikri, digeri de gaye olarak tenzîhî fikri ele almistir.

Islâmiyet bu iki fikrin i'tidâl haddi olan "Tevhîdî fikr"i ele almistir. Vakia Islâmiyet'te tenzîhî fikri veyâhud tesbîhî fikri tercîh eden mezheb ve mesrebler yok degilse de, Islâm'da esas ana fikir, Tevhîdî Fikir'dir.

Tesbîhî fikir, ifrat hâlinde ve muattal olmayan bir sekilde olarak islâm'daki hakk mezhebinde i'tibâr görmemistir. Tenzîhî fikre gelince: Islâm'daki tenzîhî fikir, tevhîdî derecesini bulmadigi takdîrde dahî rûhâniyet ve hayât saibesinden kurtarilmis olmak suretiyle ta'dîl edilmistir.

Islâmî hakikatin istinâd ettirildigi tevhîdî fikir pekçok âyetler ve hadîslerle beyân edilmis olmakla beraber, tam bir kat'iyyet ve vuzuhu hâiz olanlarindan birkaçim gösterecegiz:

Onun benzeri gibisi yoktur. O hakkiyle isiten, kemâliyle görendir" (es-Sûrâ: 11).

Bu âyet iki fikri hâvidir. Birincisi "Leysekemislihisey'un", tesbîhî sekillerin hepsini nefyeder ve mutlak tenzihtir. Eger Cenabi Hakk yalniz bu tenzîhî fikir ile bildirilmis olsaydi, adetâ hiç bildirilmemis sayilirdi. Bu fikirde ne aksiyle mukaayese ve ne de ayniyle mukaayese mümkin degildir. Yokluk en büyük benzetme oldugundan o fikri, beser vicdani ademden baska bîr ma'nâ ile anlayamaz.

Ikinci hadd olan "Ve huve's-semVu'l-basîr", tesbîhî bir fikirdir. Biz ne yapsak semî' ve basari düsündügümüz zaman, kat'î tesbîhle ve bu fikre beserî bir sekil vermekten vicdanimizi kurtaranlayiz. Bununla beraber Cenabi Hakk yal-> niz bu tesbîhî fikir ile bildirilmis olsaydi, maddiyât çukuruna ve âdemperestîye (Antropomorfizme) düsmek zarurî idi. Lâkin bu iki fikrin birlesmesi öyle bir mu'tedil fikir meydana getirir ki, ruhu tenzih ve tesbihin ifratindan kurtarir. Bundan dolayi akidesini yoklukla tefsir ettirecek mutlak tenzihten veyâhud tas ve toprak derecesine Indirecek tesbîhâttan kurtarir.

Islâmî hikmette bu latîf halet "Cem' ve fark" ve "Cem'u'I-cem'" sekilleriyle ifâde edilmektedir ki, bu son terkîb tevhidi fikri is'âr eder. Islâm'in bayragi olan "Tevhîd Kelimesi" dahî, bir ikinci sekli bulunmayacak derecede âlî bir tevhîdî fikirdir.

Lâkin tevhîdî fikri bütün bir hikmet ve ma'rifet manzumesi seklinde izhâr eden Kur'ân âyeti: "nem evvel-dk, hem âhirdir; hem zahirdir, hem bâtindir; O herseyi kemâliyle bilendir" (el-Hadîd: 3) âyetidir. Hayâtimizi tetebbuatla geçirdik. Büyük adamlarin yüksek fikrî ilhamlarinin belli baslilarina, mukaddes kitâblardaki ulvî kelimelere ittila kesbettik. Tamamen bîtarafâne olarak beyân ederiz ki, bu i'câzli âyetin ihtiva ettigi dâire hâricinde söylenebilmis söze tesadüf etmedigimiz gibi, bundan daha yüksek, daha ilmî, daha mu'ciz bir tasvîr seklini de muhal buluyoruz. Ayni ma'nânin binlerce kelime ile ifâde edildigi oluyor, lâkin lafizlar ve kelimelerin çoklugu ne fazla vuzuhu, ne de fazla ifhâmi mûcib oluyor.

Cenabi Peygamber, tevhîdî fikrin içtimaî tatbîkaatini su zarif hadîs ile bize

bildirmektedir: Sizin en hayirliniz dünyâsi için âhiretini, âhireti için de dünyâsini terketmeyen, insanlar üzerine bir agirlik olmayandir".

Bu hadîs iyice düsünülürse, Islâm'i tamamen anlayan içtimâi bir toplulugun ne derecede mükemmel olacagini kestirmek zor olmaz. Islâm'in en parlak devirlerini tedkîk edecek olursak, görürüz ki, o devirler hep tevhîdî fikrin en ziyâde anlasildigi ve metin tatbîkaat gördügü zamanlardir...

Yalniz tevhîdî fikirdir ki, vicdâniyâtm oldugu gibi, ilmin dahî hakikati veçhile cereyanina mâni' olamaz. Bu sebebe mebnîdir ki, en büyük mütefekkirler selâmeti tevhîdî fikirde bulmuslardir... Tevhîdî fikre müstenid yegâne dîn, Islâm Dîni'dir (Filibeli Ahmed Hilmi, Islâm Târihi, Onaltinci Bahis: Dînlerin Mukaayesesi, s. 190-196, Ötüken Nesriyat yayini).

[511]
Yânî husûmet ve ihticâca mahal yok, ey kitâb ehli! Çünkü bu beyân ve isbât ile hakk meydana çikmis, baskaca münâkasaya hacet kalmamistir.

[512]
Dînden Allah'in izin vermedigi seyleri onlara mesru' mu kildilar? Meselâ müs-riklik, müteaddid hükümete tâbi'iyyet, âhireti inkâr, zulüm, ahid bozma, takat yetiremeyecek isleri teklîf etmek gibi Allah'in Izin vermedigi, mesru' kilmadigi, birtakim seyleri tesrî' ediyorlar, diledikleri gibi dîn yapiyorlar öyle mi? Fakat Allah'in mesru' kilmadigini mesru' kilacak hiçbir kuvvet yoktur, insanlarin tes-rî'deki mesaîsi Allah'in izni hududunu asmamahdir (Hakk Dîni, V, 4239).

[513]
Basliktaki âyete üç ma'nâ verilmistir: Birincisi: Karabette sevgi, yânî hiç olmazsa size akrabaligimdan dolayi hukukumu gözetmenizi isterim... Bunun hâsili söyle demek.olur: Nübüvvet ve risâletim ve "Âlemlere rahmet" olmam haysiyyet-leriyle olan hukukumu tanimiyorsaniz, bari aramizdaki hisimlik hukukuna riâyet edin de söylediklerimi dinleyin, düsmanlik etmeyin.

Ikincisi: Bana hisimligi olanlari, yânî akrabami sevmenizi isterim diye ma'nâ verenler de olmustur. Nitekim Saîd ibn Cubeyr'in sözü bunu gösteriyordu. Bâzilari bu karabeti Alî ve Fâtima evlâdina tahsis etmek istemislerdir. Üçüncüsü: Abd ibn Humeyd'in Hasen'den rivayet ettigi gibi, yakinlikta sevgi, yânî güzel amellerle Allah'a yakinlik hususunda sevgi demektir ki, "Kurbâ" neseb yakinligi degil, "Kurbet", yânî Allah'a yakinlik ma'nâsinadir. Ve bu ma'nâ daha umûmîdir. Hem de üstüne, altina daha uygundur (Hakk DM, V, 4241).

Hadîste Saîd ibn Cubeyr'in ve Ibn Abbâs'in verdikleri ma'nâ, neseb hisimligidir. Su kadar ki, Saîd ibn Cubeyr bu neseb hisimligini Muhammed ailesine tahsîs etmistir. Ibn Abbâs bunun hududunu daha genis tutup, bütün Kureys soylarina sâmil kilmistir.

[514]
ez-Zuhruf, yaldizli zînet ve bilhassa altin ve gümüs demektir. Bu, 35. âyette geçtigi Için, bu sûreye bu isim verilmistir

[515]
Bu vâv'm atfolmasi da muhtemel ise de kasem için olmasi daha selistir. Zamîr, RasûluHah'a dönücüdür. Böyle hitâb esnasinda gâib zamîri, Peygamber'in sâ-nma bir ta'zîm ifâde eder. Yânî Peygamberin "Yâ Rabb! Yâ Rabb!" dîyeduâ etmesi hakki için söylerim ki, sunlar, su mekre kalkisan müsrikler îmâna gelmez kimselerdir {Hakk Dîni, V, 4288).

[516]
Bundan önceki üç âyet söyledir: "Sübhe yok ki günahkârlar cehennem azabinda ebedî kalicidirlar. Bu azâb onlardan hafifletilmeyecek. Onlar bunun içinde ümîdsizlikle susacak olanlardir. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendileri Zâlimdiler. Söyle çagristilar,.. " (Âyet: 74-77).

Mâlik, cehennem muhafizinin adidir. Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbi'nda da geçmisti.

[517]
Bu âyet, yukaridaki "And olsun ki, onlara 'Gökleri ve yeri kim yaratti?" diye sorarsan elbette 'Onlari o Aziz ve Alîm olan Allah yaratti' derler" (9.) âyetine bakiyor. Allah'in bütün semâlar ve arzin yaratani oldugunu ikrar ve i'tirâf ederlerken tenakuza bak ki, bir de tutarlar Allah'a, kullarindan bir cüz' yaparlar. Burada birkaç ma'nâ vardir: Evvelâ hululü ibtâldir. Çünkü hulûliyye, Allah'i kullarindan bir cüz' yapmis olur. Ikincisi çocuk isnâd edenleri kötülemedir. Çünkü çocuk, babasinin_cüz'ünden hâsil oldugu için onun cüz'üdür. Üçüncüsü müsrikler her ma'bûda bir hissa vermekle Allah'a kullarinin küllünü degil, yalniz bir cüz'ünü tanimis, yalniz bir hissa vermis oluyorlar. Diger hissalar diger taptiklarinin sayilmis oluyor -Çünkü Insan çok nankördür, apaçik-, Zîrâ küfür ve sirk, nankörlügün en açigidir. Allah'in hepsini yaratici oldugu ma'lûm iken sonra dönüp Hâlik'i mahlûk'tan veya mahlûk'u Hâlik'tan cüz' yapmak yâhud Hâ-lik'm mahlûkunu tamamen kendinin saymayip sirk kosmak apaçik küfür ve küf-rândir {Hakk Dîni, V, 4268).

[518]
Siz selâmete erdikten sonra tekrar asani vurup da ikiye ayrilmis olan suyun bir araya gelmesine meydan verme (Beydavî, Medârik).

Ahmed ibnu'l-Mübârek diyor ki: "Rehv" kelimesini Abdülazîz ed-Debbag'a sordum. Bana su cevâbi verdi: Bu lafiz takat getirilemeyecek kuvvete delâlet eder. "Fulân revhdir" dedigimiz vakit, "O takat getirilemeyecek bir kuvvete mâliktir" ma'nâsinadir... (Meâl-i Kerîm).

[519]
"Duhânun miibîn: Apâsikâr bir duman". Bu duhân hakkinda iki tefsîr rivayet olunmaktadir. Birisi bundan sonraki baslik altinda gelen Ibn Mes'ûd hadîsinde bildirilen siddetli açlik ve kitlik seneleridir. Çünkü çok aç olan kimseye, gerek gözlerinin za'findan ve gerek çok kuraklik ve kahtlik senelerde havanin fenaligindan, semâ dumanli görünür...

Ikinci tefsirde ise Alî'den söyle nakledilmistir: Kiyametten evvel semâdan gelecek bir dühândir, kâfirlerin kulaklarina girecek, tâ ki herbirinin basi, pür-yân olmus basa

dönecek; mü'mine de ondan zükâh (yânî nezle) gibi bir hâl ariz olacak ve bütün arz, içinde ocak yakilmis fakat deligi yok bir eve dönecek... (Hakk Dîni, V, 4297-4298).

[520] el-Batsetu'1-kübrâ = Çok büyük bir siddet ve savletle çarpma günü" (ed-Duhân: 16): Bu tefsîre göre bu Isimle anilan Büyük Bedir gazasinda Kureys müsriklerinin yakalanip öldürülmeleridir. "el-Lizâm" (el-Furkaan: 77) da bir tefsîre göre, yine Bedir harbinde müslümânlann ele geçirdikleri müsrik esirlerdir.

[521] Hadîs, baslik yapilan âyeti içine aldigi için aralarindaki uygunluk açiktir. Bu-hârî bu hadîs için bundan sonra üç baslik daha tahsîs etmis, uzatilmis ve kisaltilmis olarak ayni hadîsi sevk eylemistir. Bunun birer rivayeti el-Furkaan ve er-Rûm Sûreleri tefsirlerinde de geçmisti.

[522] Bu da geçen Ibn Mes'ûd hadîsinin baska bir yoldan gelen rivayetidir. Bunun bir rivayeti Sâd Sûresi tefsirinde de geçmisti.

[523] Bu da ayni hadîsin baska yoldan gelen bir rivayetidir.

Ibn Mes'ûd Sâd ve er-Rûm Sûreleri tefsirinde geçtigi üzere, Duhân âyetinin, Kûfe'deki kissaci vaizin dedigi gibi kiyamet alâmetlerinden olmadigina "B/z bu azabi biraz açip kaldiracagiz" âyetini delîl göstererek: Kiyamet günü onlardan azâb kaldirilir mi imis? diyor, ibn Mes'ûd'un bu inkâri ictihâdîdir. Delîl Kur'ân'dan oldugu için hakîkaten pek kuvvetlidir. Zira Mekkelilef in: "Ey Rab-bimiz! Bizden bu azabi kaldir. Çünkü biz îmân edecegiz " demis olduklarini Allah bize haber verdigi gibi, onlara cevaben de "Biz bu azabi biraz açip kaldiracagiz. Fakat siz hiç sübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsiniz" buyuruyor. Âyetteki duhân, kiyamet alâmetlerinden biri olsa, zuhuru sirasinda ne kâfirlerin böyle duâ etmelerine imkân kalir, ne de Allah'in bu cevâbi sahîh olabilir..

[524] Buhârî nüshalarinin hepsinde bu bâb böylece vâki' olmustur. Hâlbuki bunun tefsiri yakinda geçmisti (Aynî).

[525] "Câsiye", toplu yâhud diz çökmüs demek olup, bu sûre, 28. âyeti sebebiyle bu ismi almistir. Buradaki "Câsiye" iki ma'nâ ile tefsir edilmistir. Birisi "Diz çökmüs" ma'nâsinadir. Zîrâ diz çökmek, derli toplu, en i'tinâh ve en hürmetli vaziyettir. Birisi de toplanmis cemâat ma'nâsinadir. Murâd "Hepsi de muhakkak toptan bizim karsimizda hazir edilmislerdir" (Yâsîn: 32, 53) buyuruldugu üzere, Hakk'in huzurunda hesâb için toplanmaktir.

'Sonra seni de emirden bir serîatin üstüne me 'mûr kildik. O hâlde sen ona tâbi ol. Bilmezlerin hevâlarma uyma" (Âyet: 18) sebebiyle "Seriat Sûresi" ismi de verilmistir.

[526] Buradaki "Mustevfizîne ale'l-rukebi" ta'bîrinin masdari hakkinda açiklama:

el-Istîfâz: Yerlesip ayaklari dikerek oturmak; bir kavle göre kiynaklari yere koymayarak dizleri yere koyup oturmak yâhud siçrayip kalkmaya hazirlani-ci olmakla henüz kalkmaya dogrulmayarak ayaklari üzere çömelip oturmak ma'nâsinadir ki, hepsi acele ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.).

[527] Yânî ilme karsi nevalarini ilâh edinenler sapkinliklarindan dediler ki: Dünyâ hayâtimizdan baska hayât yoktur. Hayât denilen, ondan ibarettir. Ölürüz, yasariz, ölecegimizi bilmekle beraber dünyâ hayâti yasariz; ondan Ötesi yoktur. Bizi baskasi degil, ancak Dehr helak eder.

Dehr, aslinda âlemin bekaasi müddeti demektir. Râgib der ki: Dehr, âlemin vücûdunun baslangicindan nihayetine kadar olan müddetin ismidir. "Insanin üzerine uzun devirden öyle bir zaman geldi ki (o vakit o) anilmaya deger birsey bile degildi" (ed-Dehr: i) kavlinde "Dehr" bu ma'nâyadir. Sonra çok bir müddete de "Dehr" denilir, Zaman, az bir müddete de kullanilmak i'tibâriyle bundan farklidir... Zaman, mâzî, hâl, istikbâl kisimlarina ayrilir. "ed-Dehr" ise âlemin bastan âhire kadar bir uzantisinin ifâdesi demek oldugundan, Zaman "Dehr "in makaamiarindan olarak düsünülür. Burada "ed-Dehr", en ziyâde zamanin geçmesi, zamanin uzunlugu diye tefsîr edilmistir. Çünkü bahsedilen ihlâk, âlemin nihayeti olan küllî ihlâk degil, ba'zin ihlâkidir (Hakk Dîni, V, 4322).

[528] Hadîsle baslik arasindaki uygunluk meydandadir. Hadîsteki "Dehr benim" ta'-bîrini sârih Hattâbî: Ben dehrin sahibi ve halikiyim, suretinde tefsîr etmistir ki, yaratilmasi yönüyle Allah'a nisbeti olan Dehr'e sövmek nehyedilmistir.

Ibn Hazm Zahirî Ise, Hattâbî gibi tefsire lüzum görmeyerek, "Dehr" lafzini Allah'in güzel isimlerinden bir isimdir, demistir... Burada Sâri'in "Dehr" ile muradi, Dehr'in sahibi ve mutasarrifi demek olduguna alt taraftaki "Her is benim elimdedir", "Geceyi de, gündüzü de ben evirip çeviriyorum "cümleleri açikça delâlet etmektedir.

"Allah'a eza vermek" ta'bîri de, Allah'in fena gördügü isi islemekten ve razi olmadigi bir sözü söylemekten ibarettir.

[529] Bu kelâm Allah tarafindan Kureys müsriklerine karsi bir tevbîh ve Peygamberi için onlar aleyhine bir hüccet getirme siyâkmdadir. Çünkü onlar, Allah'tan baska taptiklari seylerin sahîh oldugunu iddia etmislerdir. Eger iddia etmekte oldugunuz sey sizin düsüncenize göre sahîh olsa bile ibâdet edilmeye hak kazanmaz. Çünkü o, mahlûktur; yaratilmis birseydir. Ibâdet edilmeye ise Hâlik'tan, yâni yaraticidan baskasi hak kazanmaz (Kastallânî).

[530] Hadîsin baslikla uygunlugu meydandadir.

Hadîste kisaca görüldügü üzere Vâlî Mervân, bir gün mesciddeki hutbesinde: "Ben Emîru'l-Mü'minîn'in, yânî Muâviye'nin Yezîd'i halef ta'yîn etmesi hakkindaki re'yim güzel görüyorum. Çünkü Ebû Bekr de, Umer de halef ta'yîn etti" demisti. Bunun üzerine Abdurrahmân: "E Herakliyyetun, yânî krallik-mi? Ebû Bekr vallahi onu ne evlâdindan birisi, ne de ev halkindan birisi hakkinda yapmadi. Muâviye ise sirf ogluna rahmet ve keramet yapti!" dedi. Böylece Abdurrahmân, halef ta'yîn etmenin kisrânin ve kayserin bid'ati oldugunu, Ebû Bekr'le Umer'in böyle bir bid'at koymadiklarini açikça belirtmistir. Aise'nin cevâbi da âyetin nüzul sebebinin vâlînin dedigi gibi olmadigini ortaya koymustur. Demek ki Mervân'm iddia ettigi nüzul sebebi dogru degildir, yanlistir.

[531] Bundan önceki âyetlerde Hûd Peygamber kendi kavmini uyarmisti: "Âd'tn kardesini hatirla -ki ondan evvel de, sonra da birçok peygamberler gelip geçmisti-. Hani o, Ahkaaf'taki kavmim; 'Allah'tan baskasina kulluk etmeyin. Hakikat ben üzerinize büyük bir günün azabindan korkuyorum' diye tehdîd etmisti. 'Sen bize, bizi tanrilarimizdan döndürmen için mi geldin? Öyle ise bizi tehdîd etmekte oldugun seyU eger dogru söyleyenlerden isen getir bize' dediler. Hûd da: 'Bunun ilmi ancak Allah nezdindedir. Ben size gönderildigim seyi teblig ediyorum. Bununla beraber ben sizi bilmezler güruhu olarak görmekteyim' dedi..." (Âyet: 21-23).

Bu hadîsi Buhârî yine Edeb'de; Müslim ise Yagmur Duâsi'nda getirmistir.

[532] "îmân eden, iyi iyi amellerde bulunan ve Muhammed'e indirilene -ki o Rabb'-lerinden gelen bir haktir- inanan kimselerin günâhlarim keffâretlemis, hâllerini iyilestirmistir" (Âyet: 2) kelâmi sebebiyle bu sûreye "Muhammed Sûresi" ismi verilmistir. Bunun diger bir adi da "Kital Sûresi"dir... Peygamberlerden Nûh, Hûd, Salih, Mûsâ, Dâvûd, Süleyman harb ve kital ile emrolunmuslardi. Bundan evvelki sûrede "O hâlde peygamberlerden azim sahihleri olanlarin sabret-tiklerigibisen de mbret..." (^-Ahkaaf: 34) buyuruldugu gibi burada da o sabrin tatbîkaatindan birisi harb ve kitalde sabr ve sebat ve Muhammedi husûsiyyet-lerden birisi de bu suretle cihâd olacagi anlatilmistir. Zîrâ dînde takva hakki ve Allah için cihâd hakki ancak hakk yolunda cani feda etmeyi söze alarak Allah yolunda çarpismakla mümkin olur. Ve Allah için olmayan kitallerin, tecâvüzlerin önüne ancak Allah için kitale hazirlanmakla geçilebilir... (Hakk Dîni, VI, 4367).

[533] Herhangi kâfirlerle basladiginiz harb bitinceye, muhâribler silâhi birakincaya kadar. Yânî o müsriklerin sevketi sönüp de harb ihtimâli kalmayincaya kadar yâhud bütün insanlik âleminde Islâm'in gayesi olan küllî bir sulh kuruluncaya kadar... Bunda harbi kaldirmak için çalisanlara bir ümîd vardir. Buna göre "Cihâd kiyamet gününe kadar geçicidir" hadîsinde ya cihâd, harbden daha umûmî bir ma'nâda yâhud kiyamet daha husûsî bir ma'nâda te'vîl olunmak gerekecektir... (Hakk Dîni, VI, 4377).

[534] Allah'in azabindan kurtaracak hiçbir velîleri, yardimcilari yoktur. Mevlâ kelimesi burada "Velî" ve "Nasîr" ma'nâsmadir. "Mâlik" ma'nâsina da gelir. Nitekim "Sonra bunlar bütün islerine hakk ve adi ile mâlik olan Allah'a döndürülmüslerdir'1" (el-En'âm: 62, Yûnus: 30) âyetlerinde böyledir. Binâenaleyh iki âyet arasinda ziddiyet vardir zannedilmesin. Yânî Allah mü'minin de, kâfirlerin de; bütün kullarin mâlikidir. Lâkin "Allah müzminlerin vetîsidir" {îimân: 68) mazmununca, mü'minlerin dostu ve nasiridir. Kâfirlerin degil (Hakk Dîni, VI, 4381).

[535]
Ayetin devami söyledir: "Orada meyvelerin her çesidi onlarindir. Üstelik Rabb-terinden de bir magfiret vardir. Hiç bunlar o ateste ebedî kalan ve bagirsaklarini parça parça eden kaynar sudan içirilen kimseler gibi midir?"
[536]
Burada "Tevellî", iki ma'nâyi muhtemildir. Birisi arkasini dönüp kaçmak ma'-nâsina "Tevellî"den; birisi de "Velâyet"ten tefa'ul olarak, vâlî olmak, is basina geçmek ma'nâsina tefsir olunmustur. Binâenaleyh su iki ma'nânin ikisi de dogrudur. Evvelki ma'nâca: Nasil o korkaklikla döner, harbden kaçar da Arz'-da fesâd yapar, ordu bozanlik edip düsmanin istilâsina sebebiyet verir ve erhâ-mmizi dagitabilirsiniz!
Erhâm, Rahim'in cem'idir. Rahim, esasen kadinin çocuk yapma merkezi olan organidir. Yakinlik mensei olmak hasebiyle akrabaliga da "Rahim" denilir. Bu ma'nâ ile akrabaya "Ulu'I-erhâm" denildigi gibi, '.'Erhâm" da denilir ki, burada bu ma'nâyadir. Yânî çolugunuzu, çocugunuzu, kadinlarinizi, hisimlarinizi parçalatabilir misiniz? Çünkü müslümân ordusunda fesâd çikarip düsman istilâsina sebebiyet verildigi takdîrde hâsil olacak netice budur. Öbür ma'nâca: Nasil o korkaklikla is basina geçer, kumandayi elinize alir da vataninizi Câhiliye devri gibi fesada verir, ihtilâf içinde hisim ve akrabanizi yine öyle perisan edebilir misiniz? Bu âyetle hisimlik ilgisini kesmenin harâmligina istidlal olunur (Hakk Dîni, VI, 4392).
[537]
Bunlar ayni hadîsin baska baska yollardan gelen rivayetleridir. Müellifin bunlari getirmekten maksadi ilk hadîste râvî Süleyman ibn Hilâl'in Ebû Hureyre üzerine durdurulmus, yâni mevkuf olarak rivayet ettigi son fikranin da merfû' oldugunu isbât etmektir. Çünkü ilk hadîste Süleyman: Ebû Hureyre "isterseniz 'Hel aseytum' âyetini okuyunuz" dedi, seklinde; Ebû Hureyre üzerinde durdurarak rivayet etmisti. Diger iki yoldaki râvîler ise bu kismi da Rasûlullah'in agzindan rivayet edip merfû' olarak getirmislerdir (Kastallânî).
[538]
Iste Rasûlullah ve sahâbîleri böyle hos, mükemmel, muntazam, güzel bir ekin gibi yetistirilmis bir ordudur. Burada Rasûlullah'in ahlâk feyzi, ta'lîm ve terbiyesi ile ümmetine ruhen ve cismen verilen hayatî nizâm ve nes'enin bir ifâdesi ve Mekke fâtihlerinin bir geçit resmi vardir... Çünkü Peygamber yalniz olarak kiyam etti, sonra Allah O'nu, ekinin ilk çimi ondan dogarak etrafini saran filizlerle katlanip kuvvetlendigi gibi, maiyyeti ile takviye buyurdu. Zîrâ bunun zahiri zer'i Peygamber, sat'i sahâbîleridir. Su hâlde yalniz sahâbîlerin degil, peygamberle beraber sahâbîlerinin bir temsili olmus olur. (Hakk Dîni, VI, 4442).
[539]
Bu hadîsin bir rivayeti Magâzî Kitâbi'nda da geçmisti, basliga uygunlugu meydandadir.
Hadîsin râvîsi Eslem, Umer'in mevlâsi idi, aslen Yemen esîrlerindendi. el-Vâkidî: O, Ebû Zeyd el-Habesî el-Becâvî'dir, dedi. Bu Eslem, muhadramdir, yânî hem Câhiliyet, hem Islâm devrini yasamis uzun ömürlü kisilerdendir. 80. hicret yilinda yüzondört yasinda iken vefat etmistir (Aynî, Kastallânî).
[540]
Bu hadîsin de bir rivayeti Magâzî'de geçmisti.
11 Apâsikâr bir feth " istikbâli açan, ileride yapilacak birçok fetihlerin baslangici olan bir feth... Ma'Iûmdur ki, Feth, aslinda açmak, yânî kapaliligi gidermektir. Bir memleketi fetih de, Kessafin beyâni veçhile ona harbli veya harbsiz, unve-ten veya sulhan zafer bulmaktir ki, zafer bulmadikça kapalidir... Hudeybiye sulhunun bir fetih olmasi sahâbîlerden bâzisina bile gizli kalmisti. Cenabi Hakk bunun bir feth oldugunu beyân buyurmustur: Evvelâ bir feth olmasi "O sizi Mekke'nin karninda onlara karsi muzaffer kildiktan sonra onlarin ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendi..." (Âyet: 24) buyuruldugu üzere, müs-lümânlar müsrikleri maglûb edip diyarlarina sokmuslardi ve sulha müsrikler tâlib olmuslardi. Ikinci olarak, bu sulh ile ilk evvel müslümânligm âlemde bir devlet. olarak varligi, düsmanlari tarafindan dahî tasdîk olunarak bir anlasmaya baglanmis oluyordu. Bu suretle bundan sonra zuhura baslayacak fetihler zincirinin basi ve fatihasi olmus ve bundan sonraki Islâm fetihlerinden herbiri bunun altinda bir sü'besi mesabesinde olarak va'd edilmis oluyordu ki, sûrenin basi bunu ilâhî bir lisân ile îzâh etmektedir. Fi'1-vâkî yine sûrenin içinde "Yakin fetih" (Âyet: 27) diye isaret olundugu üzere, bunu pek yakindan Hayber fethi ta'kîb etmis, sonra da Mekke fetholunmus, sonra da islâm'in bütün dînlere gâlib gelecegi va'd buyurulmustur (Âyet: 28). Zuhrî: Hudeybiye fethinden büyük bir fetih olmamistir, demistir. Bu sayede müsrikler müslümânlarla karismis ve sözlerini isitmege baslamis ve bundan böyle onlarin kalblerinde islâm yer etmeye baslamistir... (Hakk Dîni, VI, 4405).
[541]
Bunun bir rivayeti de Magâzî'de, Fetih gazvesi bâbi'nda zikredilmisti. Bundaki tercî' mes'elesi hakkinda bâzi açiklamalar insâallah ileride "Okumada ses güzelligi" basliginda gelecektir.
[542]
Kaadi Beydâvî: Feth, kâfirlere cihâd ile sirkin define ve dînin yükseltilmesine ve eksikli nefislerin tedricen kendi tercihleriyle tekemmül edebilmeleri için kah-ren sevkine ve zaîfleri zâlimlerin elinden kurtarmaya sa'y etmenin bir neticesi olmak i'tibâriyle magfiret, fethe illet kilinmistir, dedi. Ki murâd gâî illet, yânî hikmettir.... Ve risâletteki muvaffakiyetine bir de mülk eklenmek gibi dînî ve dünyevî ni'metleri tamamlaya, gerek risâletin ifâsinda ve gerek riyasetin merasimini edada dogrudan dogruya Allah'in rizâsina erdiren bir istikaamet yoluna çikara kî, bu yol "Böylece sizi vasat bir ümmet yapmisizdir, insanlara karsi hakikatin sâhidleri olasiniz, bu Peygamber de sizin üzerinize tam bir sâhid olsun diye" (el-Bakara: 143) mantukunca bütün insanligin Imtisal numunesi olmak üzere, Islâm islerinin baskalarinin te'sîrlerinden âzâde olarak sirf Hakk Kaanûnu dâiresinde bi'1-istiklâl idaresi yoludur... (Hakk Dîni, VI, 4406-4408).
[543]
Buradaki hadîslerin birer rivayeti Gece Namazi bölümünde de geçmisti.
[544]
Hadîsteki el-Ahzâb: 45-46. âyeti, el-Feth: 8. âyetinin bir kismini ayni lafizlarla içine almasi sebebiyle, hadîsle baslik arasinda uygunluk bulunmaktadir. Bu hadîsin bir rivayeti Alisverisler Kitâbi'nin bas taraflarinda "Çarsilarda bagirmanin çirkinligi bâbi"nda da geçmisti. Orada Abdullah ibn Amr'dan, Rasûlullah'm Tevrat'ta yazili olan sifatlarinin soruldugu, buna cevaben Abdullah'in: Evet, vallahi Rasûlullah, Kur'ân'daki bâzi sifatlanyle Tevrat'ta da sif atlanmistir, bu muhakkaktir... diyerek hadîsi sevkettigi açikça görülmektedir.
Tevrat âyetindekI "O peygamber kötü huylu, kati kalbli degildir" fikrasi da "Sen Allah 'tan bir rahmet sayesindedir ki, onlara yumusak davrandin. Eger kaba, kati yürekli olsaydin onlar etrafindan herhalde dagilip gitmislerdi bile. Artik onlan bagisla., " (Âlu Imrân: 159) âyetinin bir vecîzesidir. Yine Tevrat âye-tindeki "O peygamber kötülügü kötülükle def etmez" fikrasi da "Sen kötülügü en güzel yol ile önle. O zaman görürsün ki, seninle arasinda düsmanlik bulunan kimse bile sanki yakin dosttur'" (Fussilet; 34) kavlinin bir benzeridir.
Rasûlullah'in Tevrat'ta yazili olan vasiflarini Abdullah'tan soran zât, râ-vîsi Atâ ibn Yesâr idi. Abdullah, Tevrat'i incelemekle de mesgul olmustur.
[545]
Sekînet, sükân ve itmi'nân, sebat ve temkin ma'nâsma masdardir ki, nefisteki telâs ve helecanin kesilmesiyle hâsil oian ve kalb oturmasi, yürek isinmasi, gönül rahati ta'bîr olunan huzur ve sükûn hâline veya onun mense'ine isim dahî olur. Sekmef m. indirilmesi, halk ve îcâde demektir. Sâninin yüksekligini îmâ için inzal ta'bîr buyurulmustur... Maamâfîh burada kondurmak, kalblerini se-kînete menzil ve karar yeri yapmak ma'nâsma da olur. Hz. Alî'den bir rivayette: Sekînet, mü'min kalbine sakin olup onu emîn eyleyen bir melektir, denilmistir... (Hakk Dîni, VI, 4408).
[546]
Bu hadîsin bâzi rivayetleri simdiye kadar baska yerlerde de geçmistir. Kur'ân'-m Eazîletleri Kitâbi'nda da gelecektir. O rivayette bu Kur'ân okuyan sahâbînin Useyd ibn Hudayr oldugu açikça belirtilmistir. Bu rivayetlerin birinde el-Bakara Sûresi'ni okurken, bir digerinde de el-Kehf Sûresi'ni okurken atinin ürküp debelendigi daha genis metinle anlatilmaktadir. Peygamber okunan Kur'ân sebebiyle onu dinlemek için meleklerin indigini, atin da onlardan ürküp debelendigini bildirmistir.
[547]
îste yukarida da zikri geçen bu bey'at, Hudeybiye'de yapilan ve bu âyet geregince Allah Taâlâ'nin rizâsiyle tebsîr edilmis oldugundan dolayi "Bey'atu'r-Ridvân" adi verilmis olan bey'attir. Tafsîli yerinde geçmisti.
[548]

Bu hadîs Magâzî'de geçti, bas tarafi söyledir: Câbir (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) bize Hudeybiye gününde: "Sizler yeryüzündeki insanlarin en hayirhsismiz" buyurdu. Biz ise o gün, bindörtyüz idik..

[549]

Bu iki hadîsin bu âyetin tefsîriyle ilgisi yoktur. Ancak birinciyi, râvînin "O agaç altinda hazir bulunanlardandir" sözünden dolayi getirmistir. Iste bu kadari baslikla ilgilidir. Ikinciyi, yânî mevkuf hadîsi de Ibnu Suhbân'in, Ibnu Mugaffel'-den isitmesini açikça beyân etmek için getirmistir. îste bunlar Buhârî'nin son derece dikkatle ve güzel tasarrufla yaptigi san'atkârâne islerindendir (Ibn Ha-cer).

[550]

Buhârî burada metni zikretmeyip sâdece muhtâc oldugu kismi getirmistir. Ma-gâzî'deki diger yolda Sabit Ibnu'd-Dahhâk, agaç altinda Peygamber'le bey'at ettigini haber vermistir (Kastallânî).

[551]

Hadîsin basliga uygunlugu, Hudeybiye mes'elesi hakkinda olmasi yönündendir. Sehl ibn Huneyf'in bu zikrettikleriyle muradi, kendileri Hudeybiye günü çagirildiklari sulha muhalefet etmeyi ve harbetmeyi istemisler. Sonra kendilerine en iyisinin, Rasûlullah'm giristigi baris isi oldugu zahir olmasidir. Kendilerinin netîcede barisa uyduklari gibi, simdi muhâtablannin da Alî'nin icabet ettigi hakem ta'yîni mes'elesinde Alî'ye itaat etmelerinin geregini anlatmaktir (Kastallânî).
Tafsilâti târih kitâblannda görülecegi üzere Siffîn'de Sâm ordusu yenilmeye baslayinca, Muâviye'nin müsaviri Amr ibn Âs'm ögretmesi ile mizraklarin uçlarina Mushaf'lar takilarak Alî'nin ordusuna karsi çikilmis ve: "Biz sizi Kur'-ân'in hükmüne çagiriyoruz!" denilmis. Bunun üzerine harb ta'tîl olunup, Ihtilâfin iki taraf hakemleri ma'rifetiyle çözülmesine karar verilmis. Sonra bilinen ihtilâf ve isler cereyan etmis, Muâviye Sam'da istibdâd yolunu tutmustur...

[552]

Bu tefsîrlerdeki el-Iftiyöt masdannin ma'nâlan sunlardir:
el-Iftiyât -Fevt kökünden iftiâldir- bir kimseden bir nesne fevt olup geçmek ma'nâsinadir... Ve bir kimse ile mesveret ve isti'zân eylemeksizin kendi kendine bir is ve amele girismek,... ve bunlar tegallüb ma'nâsini mutazammm oldugu için A lâ kelimesiyle müteaddî oldular. Ve Iftât, bir kimse kendiliginden bir nesne peyda eylemek, ve her kimse üzere bir madde ile hükümet eylemek ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.).
Takdim, esâs i'tibâriyle müteaddîdir. Bir seyi digerinin üzerine geçirmek demektir ki, ekseriya ikinci mef'ûlüne "Ala" ile teaddî eder. Burada ise hiç mef'ûl-bih yok. Onun için bunda iki vech vardir: Birisi, herhangibir mef'ûle taallukundan kat'i nazarla lâzim menzilesinde fiilin kendisini kasdetmektir ki, Allah'in ve Rasûlünün önünde takdîm denilen fiili asla yapmayin: Takdim nâmi verilebilecek hiçbir fiil yapmayin demektir. Ikincisi de, mef'ûlün ta'mîm için hazfedilmis olmasidir ki, hangi mef'ûl takdir edilse, tercih ettirici olmaksizin tercih olmak lâzim gelecegindan hazfolunur. Hiçbir seyi, hiçbir emri ne kendinizi, ne baskasini asla takdîm etmeyiniz demek olur.... Bu, Allah ve Rasûlü'-nün emri ve hükmünü gözetmeden hiçbir isi kestirip atmayin demek olup, Kitâb ve Sünnet'in hükümlerini i'tibâra almaksizin acele veya istibdâd ile bir ise giris-mekten nehiydir... (Hakk Dîni, VI, 4447-4448)

[553]

Buhâri et-Tür: 21. âyetteki kelimeyi burada istidrâden getirmistir.

[554]

Bâzilari öne geçmeyi husûsî misâllerle tefsîr etmislerse de âyetten zahir olan gerek kavil ve gerek fiil, hepsine umûmî olmasidir... Bu suretle bu âyetten hersey-de ser'a ittibâ' lüzumuna hüccet getirilir. Iste bu âyet Rasûlullah'in tesrîfâtiyle ilgili böyle küllî bir asildir ki, bundan sonraki âyetin mantuku dahî bunun mazmununda dâhildir. Bâzilari bununla kiyâsin aleyhine de istidlal etmek iste-mislerse de, kiyâs, Allah ve Rasûlü'nün hükmüne tekaddüm degil, ittibâ' için ma'nâ arastirmasidir {Hakk Dîni, VI, 4450).

[555]

Hadîs baska bir yoldan Temîm ogullan hey'eti basliginda geçmisti. Bu hadîsteki bâzi darliklari, bundan sonraki bâbda gelecek olan hadîsteki, daha tafsîlli metin giderecektir.

[556]

Hadîsin basliga uygunlugu "Sabit sesini Peygamber'in sesinden fazla yükseltirdi" kavimdedir. Bu hadîs Peygamberlik Alâmetleri Kitâbi'nda bu isnâd ve metinle geçmisti, bu, açik olarak tekrar edilmistir. Bunda zikredilen basliktaki zikrinden baska bir fazlalik yoktur (Aynî).

[557]

Hücre, etrafi çevrilerek içine girilmekten men' olunan arz parçasidir. Hucerât'-tan murâd, Rasûlullah'm hanesinin odalaridir ki, her biri zevcelerinden birine âid olmak üzere dokuz oda idi. Âlûsî söyle kaydeder: "Ibn Sa'd'm Atâ el-Horâsânî'den tahrîcine göre hurma dallarindan ahsap idi ve kapilarinin üzerinde siyah kildan çullar vardi". Buhârî Edeb'de ve Ibnu Ebi'd-Dünyâ ve Beyha-kî, Dâvûd ibn Kays'tan söyle tahrîc etmislerdir: Hücreleri gördüm, hurma dallarindan olup hâricinden kil çullarla örtülmüs idi, hücrenin kapisindan Beyt'in kapisina kadar Beyt'in enini alti yâhud yedi zira' zannederim ve iç beyti on zira' tahmin ediyorum, yüksekligi de yedi ile sekiz arasi sanirim, demistir.
Siyer ehlinin çogu bu bagiranlari Temîm ogullarindan olmak üzere zikretmislerdir: Söyle ki: Temîm ogullan'ndan yetmis veya seksen kisi kadar bir hey'et gelmisti.
Içlerinde birçok büyük adamlari vardi. Bunlar ögle sicaginda mescide girmislerdi. Rasûlullah henüz uyuyordu. "Yâ Muhammed, bize çik!" diye bagirdilar. Bunun üzerine uyandi ve çikti... (Hakk Dîni, VI, 4453).

[558]

Buhârî bu baslik altinda hadîs zikretmemistir.

[559]

iki nevi' damar sayarlar: Bedenin etrafindan kalbe gelen, yânî siyah kani etrafindan kalbe götüren damarlara "Verîd", kalbden etrafa giden kirmizi kani bedene dagitan damarlara da "Serâyîn" denilir. Siryanlarin kökü kalbin sol karincigindan çikan "Ebher"dir. Boyunda girtlagin yanlarindan geçen ve "Vecedân" ta'bîr olunan sâh damarlari, bundan sahlanir. "Verîdân", boyun önünden iki safhasini kavramis iki damardir ki, bastan su'belenir ve "Vetîn"e bitisik olurlar. "Habl", ip ve bag demektir; damar ma'nâsina da gelir. Siryanlarda cereyan kalbden etrafa dogru dagilip uzaklastigi, verîdde ise etraftan ve bastan kalbe dogru toplanip geldigi cihetle yakînlik için temsilde verîd zikredilmistir. Bu suretle hablu'l-verîd, pek yakinlik'ta mesel olmustur... (Hakk Dîni, VI, 4505-4513).

[560]

Tebsira, hem göze basar kuvveti, hem de kalbe basîret kuvveti vermek ma'nâsinadir. Yânî bütün bunlari böyle yapis ve bitiris Rabb'ine gönül verecek, hakka yüz tutup düsünecek her kulun gözüne göstermek ve fikrini açmak için âyet ve muhtira kilmak hikmetiyledir.

[561]

Basik, uzun, düzgün veya yüklü; "Ta'lun nadîd", birbiri üstüne dizilmis çok yâhud içinde meyvesi çok tomurcuktur. Çünkü Ta/', hurmanin ilk çikan tomurcugudur ki, meyvesi içinde istiflidir.

[562]

Bu karin, dünyâda o kâfire musallat olup âhirette beraber sevkolunan seytân oldugu "Arkadasi: Ey Rabbimiz, onu ben azdirmadim, fakat o uzak bir sapiktik içinde idi, der" (Âyet: 27) sözünden bellidir.

[563]

Sarihler bu ifâdenin, 15. âyetteki "Efe'ayinâ" lafzinin tefsirinin bakiyyesi oldugunu, orada yazilmasi gerektigini ve bunun buraya belki yazicilarin bir yanilmasi olarak gelmis olabilecegini beyân etmislerdir. Bu fikra Ebû Zerr nüshasinda düsmüstür, yânî mevcûd degildir.

[564]

Iki nevi' melek, birisi o nefsi mahsere sevke me'mür, birisi de ameline sâhid. Herkesin ameline göre sehâdet ve sevkin keyfiyyeti degisik olmakla beraber, hepsi böyle iki me'mûr maiyyetinde sevkolunur. Sahidin murakabe eden hafaza meleklerinden olmasi zihne gelir, bâzilari seyyieleri yazan sâIk, haseneleri yazan sâhid demisler, daha baska da söylenmis; tafsilini Allah bilir.

[565] Maksad farz namazlarin ardinda ve önünde sünnet olan nafile namazlardir yâhud vitr namazidir yâhud namazlardan sonra yapilan tesbîhlerdir

[566] Bu suâl ve cevâb "And olsun ki, ben cehennemi bütün insan ve cinnden (müs-tahikk olanlarla) dolduracagim " (HM: 119) va'dinin tatbikini ve cehennemin dehsetini ve hizini tasvirdir. Istifham takrirdir, yânî cehennem o genisligiyle beraber, Hûd: 119 kavli mucebince bölük bölük atilan cinn ve insten doldurulacak, fakat hizi kesilmeyecek, mücrimlere öfkesi ve siddetinden daha ziyâdeye ihtiras gösterecektir. Çoklari bu suâl ve cevâbi bu veçhile tasvire hamletmislerdir. Bâzilari da hakikat demislerdir ki, Âlûsî: Zahir olan budur, hakîkat mümkin iken, âhiret isleri dünyâya kiyâs edilmemelidir, der... (Hakk Dînî, VI, 4518).

[567] Allah, el, ayak gibi mahlûka âid organlardan münezzehtir. Binâenaleyh Kur'ân'da ve hadîste gelen bu nevi' kelimeler müteşâbihlerdendirler. Bu hadîslerde "Rabb'in cehennem üzerine ayagini basmasi" ta'bîri ile murâd olunan, cehennemi alçaltir ve horlar ma'nâsidir.

[568] Hadîsin basliga uygunlugu riclini (yânî ayagini) koymakla cehennemin dolmasini içine almasi yönündendir. Nitekim Enes'in hadîsi de, kademini koymakla dolmasini içine almisti.

Müslim'de Enes'ten gelen hadîsin sonunda: "Cennette dâima bir fazlalik bulunur. Nihayet Allah onun için bir halk insâ edip onlari cennetin fazlalikta* rinda iskân eder" ziyâdesi vardir.

Bu hadîste cennetin "Bana ne oldu ki, bana insanlarin yalniz zaîflari ve sakattan giriyor?" fikrasindaki "Sakatlari" sözü, insanlar arasinda horlanmislar ve Insanlarin gözlerinde düsük ve degersiz olmuslar ma'nâsinadir.

Bir tefsire göre "Ayak, cehenneme en-^on atilacak kullar, yâhud ayagini koymak, çignemek gibi öfke eseri olan bir» tazyîk ile siddetini kirmaktan kinayedir" (Hakk Dîni, VI, 4519).

[569] Hadîsle basliktaki âyet arasindaki uygunluk meydandadir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Ikindi namazinin fadli bâbi"nda geçmis ve bâzi açiklamalar orada yapilmisti

[570] Buradaki tesbihten murâd, namaz degil, tesbihin hakikatidir. Bunun için onu " Ve secdelerin arkalarindan kavlini kasdediyor" kavlîyle tefsir etmistir. "Secdelerin arkalarindan " sözünü "Namazlarin arkalarindan" ma'nâsina almaktadir. "Secde" sözü, cüz'ün zikri ve bütünün irâdesi yoluyla namaza da denilir (Aynî).

"Veedbâra's-sucûd", farz namazlardan sonraki nafile namazlardir denildi.. (Kastallânî).

[571] Zevr, tozulup götürmek, savurmak, kirip ufalamak ma'nâsmadir.

Zâriyât kirip ufalayan yâhud savuran yâhud toz duman edip götüren kuvvetler demektir. Meselâ topragi ve diger seyleri tozdurup savuran rüzgârlar, volkanlari püskürten, mahlûkaati kirip dagitan ve yayip nesreden melekler ve barut, dinamit gibi sonradan kesfedilmis ve edilecek siddetli infilâk, tahrîb, tahrîk edici bütün sebebler bu mefhûmda dâhildir. Beydâvî: "Mahlûkaati ufalayip dagitan sebebler" demekle bu umûmu göstermistir. Müfessirlerin çogunun "Riyâh = Rüzgârlar" tefsîriyle yetinmesi, Hz. Alî'den gelen rivayetten dolayidir ki, mefhûm ile degil, bir misâl ile tefsir olmak gerekir. Yoksa mefhûm i'tibâriyle (yânî lügat ma'nâsi i'tibâriyle) "Zürriyet nesreden velûd kadinlar" diye de ma'nâ verilmistir (Hakk Dînî, VI, 4527).

[572] Eyd, "Yed'"m. cem'i olabilirse de burada "Dâvûde ze'l-eydi" (Sâd: 17)'de oldugu gibi, "Te'yîd"in asli olan kuvvet ma'nâsina olmasi zahirdir. Bu beyân 50.' ilâ 56. âyetlerin mazmununa Iimmî bir temhîddîr. Nitekim sonunda "Zu'l-kuvvetn-metm" (Âyet: 58) kavli ile te'yîd olunacaktir... {Hakk Dîni, VI, 4542).

[573] "Ben cinn ve insi ancak bana ibâdet ve kulluk etsinler diye yarattim"; Iste tez-kîr edilmesi lâzim gelen vazife budur. Cinn ve ins cinsinin hilkatlerinin hikmeti, Allah'i taniyip O'na ibâdet ve ubudiyet etmektir. Baska seylere sarfedilen ömürler, ameller zayi' edilmis olur, onun için azaba hakk kazanici olur. Bâzilari "Li'ya'budum=lÂ-y&'rufûni" diye bir tefsir nakletmislerdir. Bunun ma'nâsi da "Beni ma'bûd tanisinlar" demektir. Bu ise "Benim emirlerimi tutarak bana kulluk ve ibâdet etsinler" demege döner. Ibâdet ve ubudiyet ihtiyarî fiillerden olarak taleb edilmis olduklari için, bâzilarindan vâki' olmamasi, cins için gâye-i kemâl olmasina aykiri olmaz, Allah'in muradinin tehallüf etmis olmasi da lâzim gelmez. Zîrâ bu gibi yerlerde fakîhlerin "el-Hikmetu turââ fi'1-cinsi lâ fi'l-efrâd" dedikleri gibi, hikmet, ferdlerin herbiri i'übâriyle degil, cins i'tibâriyle düsünülür. Hâsili bunun ma'nâsi, ibâdet ile mükellef olmak üzere yarattik demektir. Yoksa hepsinin sâlih kullardan olmasini takdir eyledik, demek degildir. Böyle Ibâdet ve ubudiyetin fâidesi Allah'a âid olmayip, yine kullarin menfâati içindir (Hakk Dîni, VI, 4546).

[574] ZâtVl-hubuk vasfi, bedî' bir ta'bîrdir. Bunun ma'nâsinda hayli söz söylenmistir: Hubuk, Habîke'nin de, Hibâk'm da cem'i olabilir. Tanka, Turuk; Misâl, Musul gibi. Habîke: Dikkat ve i'tinâ ile saglam san'atli dokunmus, yol yol hareli güzel kumasa denir.

Hibâk de, rüzgâr latîf estigi zaman denizde veya kumda meydana gelen yol yol kirintilara denir... Maddenin asli olan Habk, siki baglayip muhkem kilmak ve kumasi siki, saglam ve üzerinde san'at eseri görülecek biçimde güzel bir zemin üzere dokumak ma'nâsina gelir... Çoklari hareli, yollu yollu ma'nâsiyle "Zâti't-tarîk" diye tefsir etmislerdir. Bundan bâzilari yildizlarin mahrekleri ma'-nâsma mahsûs yollari, bâzilari da ilimlere ve ma'rîfetleri götüren Sâni'in vahdet ve kudretine, ilim ve hikmetine delâlet eyleyen ma'k-ûl yollari anlamislardir. Fakat Ibn Abbâs ve digerlerinden gelen rivayete göre de: "Güzel, düzgün hilkatli" diye tefsir olunmustur... {Hakk Dîni, VI, 4528).

[575] O kahrolasi yalancilar... yânî sirf kendi zann ve tahminlerine göre atan, fikir nâmina kendi nevalarini ileri süren yalancilar.

Bâzi nüshalarda kelimelerin tefsir siralarinda öne geçirme ve geriye birakma nev'inden farkliliklar meydana gelmistir.

Buhârî bu sûrenin tefsirinde hadîs zikretmemistir.

[576] Tûr, Mûsâ Peygamber'in Allah kelâmini isittigi dag; Tûri Sînâ'dir.

Rakk, kâgid hâline getirilmis yazi yazilan ince deri demektir.

Mensur, nesredilmis; dürülü, kapali degil; açilmis yayilmis.

Sair: Yazmak, harfleri nizâma koymak; Mestur, muntazaman yazilmis demektir. Tûr'dan sonra bu Mestur Kitâb'in Tevrat olmasi akla gelirse de, bu "Ve'l-KitâbVl-Mestûri" degil, nekre olmasi, bunun "... Kiyamet günü onun için bir kitâb çikaracagiz ki, nesredilmis olarak kendisine kavusacak" (el-Isrâ: 13) bu-yurulmus olan amel defteri olmasi tercîh edilen ma'nâdir. Levhu Mahfuz veya yeni bir kitâb olmak i'tibâriyle Kur'ân olmasi da düsünülmüstür.

Ve'l-Bahri'l-Mescûr: Alevlendirilmis, kizdirilmis deniz demektir ki, "Denizler ateslendigi zaman" (et-Tekvîr: 6) buyuruldugu üzere, kiyamet koparken denizler ates olup kaynatilacaktir... Mescûr, doldurulmus, karistirilmis... ma'-nâlarina da gelir (Hakk Dîni, VI, 4551-4552).

[577] Menûn, kesmek ma'nâsina "M?nrt"masdanndanmef'ûl isim olarak, ömürleri ve sâireyi kesmesi düsüncesiyle dehr ve zamana, bir de Ölüme denilir ki, pek keskin, kiyak denilmis gibidir.

Rayb de iztirâb vermek ma'nâsindan olarak "Raybu't-menûn", dehrin iz-tirâb veren musibeti veya ölüm felâketi demek olur.

[578] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Hacc Kitabi, "Hasta bâbi"nda da geçmisti.

Makaami Ibrâhîm, evvelleri Beyt'e bitisik denilecek derecede yakin idi. Onu Umer ibnu'I-Hattâb (R), mescidin sahnina, simdiki bulundugu yere nakletti. Ümmü Seleme'nin Beyt'in yaninda kilindigim haber verdigi namaz, Makaami Ibrahim'de kildigi tavaf namazidir

[579]
Mut'im Ibn Adiyy, pek nüfuzlu Kureys ileri gelenlerindendi. îmân etmemis ise de, Peygamber'e insanî muamele edip himayesine almisti. Mut'im, Bedir'den evvel sirk üzere vefat ettigi hâlde, oglu Cubeyr sonradan îmân edip Muhâcir-ler'e katilmistir. îmânindan çok zaman evvel Bedir'de müslümânlarin eline düsen esîrleri fidye karsiliginda kurtarmak üzere Medine'ye Kureys tarafindan me'mûr olarak gönderilmisti. Bu hususta Rasûlullah ile görüstügünde "Senin ihtiyar baban sag olup da bu kokmus herifler için benimle görüsseydi, hepsini birden ona bagislardim" buyurmustur. Cubeyr, ebedî kurtulusunun baslangi-ciyle ilgili olan bu seferini kendisi söyle hikâye ediyor:
Bedir esirlerini fidye karsiligi kurtarmak için görüsmeye gelmistim. Ikindiden sonra vardim. Yorgun oldugum Için mescidde uzanip yattim. Derken aksam namazi ikaame olundu. Rasûlullah'in "Ve't-Tûri ve kitabin mestûrin" sûresini okudugunu Isitince korku içinde kalktim. Mescidden çikincaya kadar dinledim. Islâm sevgisinin kalbime ilk girdigi gün, odur.
Bu hadîste bahsedilen kissa da iste budur. Cubeyr: Iste bu âyetleri duydugum zaman kalbim az kalsin uçuyordu, demistir.
Cubeyr ibn Mut'im siire ve Arab târihine yakindan vâkifti. Bu âyetlerin, en belîg bir uslûbla getirilen hüccetleri ihtiva etmesi|ve Mut'im'in edebî zevki ile bunlarin ma'nâlanni kavramasi, ruhunda uçmak derecesinde te'sîr etmisti. Bu sûrede arka arkaya ondört kerre "Em = Yoksa" edati ile inkâri bir istifham seklinde deliller getirilmistir. Bunlar edebî zevki bulunan herkeste Mut'im'in duydugu heyecani uyandirir...
Cubeyr ibn Mut'im'in uyanmasina sebeb olup kendisinde büyük te'sîr ve heyecan meydana getiren "Yoksa onlar bir seysiz mi yaratildilar?..." âyeti hakkinda su açiklama da yapilmistir: Burada bütün aklî ilimlerin esâsi olan bîr kaâ-nûna isaret olunuyor ki, su suretle ifâde olunur: Yoktan bir sey olmaz, yokluk varliga illet olamaz. Mevcûd'un illeti ma'dûm olamaz. Hiçbir hadis, muhdissiz olamaz. Yok, ne kendini ne de baskasini vücûda getiremez... ilh. Tabiî ilimler nâmi verilen ilimlerde dahî esas olan bu kaanûn, esyanin kendi tabîatleriyle kendiliklerinden vucûde gelivermis olmasi gibi bir tabîat fikrini de ibtâl eder. Bâzilari da bundan her hâdisenin bir madde ile mesbûk olmasi lâzim gelecegini zannetmistir. Fakat madde bir seyin vücûdu için kâfî bir illet olmadigi gibi, mutlak vucûd için zarurî de degildir. Vâcib olan ancak fail illettir. Bir Hâlik mev-cûd olmayinca, hiçbirsey yaradilamaz. Iste aklin en esasli kaanûnu, Hâlik'in vucud ve kudretini tanimak iken, o kâfirler kendilerini yaradani hiçe sayarak öyle imansizliklar ediyorlar... {Hakk Dîni, VI, 4561).
[580]
Necm, birkaç ma'nâya gelir, burada herbirîne ihtimâl verilmistir:
a. Evvelâ bilindigi üzere yildiz demektir.
b. Agaç mukaabili saki olmayan ot, çemen ma'nâsina gelir: "Ve'n-necmu ve's-seceru yescudânV (er-Rahmân: 6) gibi.
c. Vakit vakit, ceste ceste, taksit suretiyle verilen seyin her kismina da denir. Kur'ân da yirmiüç senede ceste ceste indiginden, "Muneccemen indi" denilir ve her defasinda inen mikdârina "Bir necm" denilir.
d. Ahid lami ayrilmamak sartryle en-Necm, bilhassa Süreyya yânî Ülker yildizina isim olmustur. Bu suretle Süreyya yildizinin en göze çarpani ve kamer menzillerinin en meshuru olmak hasebiyle, burada müfessirlerin bâzilari bununla tefsir etmislerdir.
e. Bir de bu sûrede "Rabbu's-Si'râ" (Âyet: 49)'da gelecegi cihetle bâzilari da burada ahîd lami ile en-Necm, Si'râ yildizi oldugunu söylemislerdir. Bu ikisinde hevâ, tulu' ma'nâsina olur.
f. Birçoklari da cins lami ile mutlak yildiz ma'nâsina hamletmislerdir... (Hakk Dîni, VI, 4569).
[581]
Mirre, Murûr'un binâî nev'I, öd, akil, kuvvet, kat, saglamlik ma'nâlarina gelebilecegine göre "Zû mirre", müessir ve nafiz, ödlü yânî ödegin ziddi olarak ka-vî ruhlu, akilli, kuvvetli, saglam vucûdlu ma'nâlarini ifâde eder...
Kaab da yayin kabzasiyle kiris mahalli olan iki köse araligina denir ki, bir yayda iki kaab bulunur... Hicaz lügatinde "Kavs'\ zira' ma'nâsina geldigi ve Ibn Abbâs'tan burada bu ma'nâya oldugu da söylenmistir. Buna göre "Kaabe kavseyn" iki arsin kadar demek gibi olmus oluyor. Lâkin burada daha güzel bir ma'nâ nakledilmistir: Iki yayi birbiri üzerine koyarak, ikisinin'kaabini birlestirir, sonra ikisini beraber çekip onlarla ok atarlar...
[582]
Kudye, kazilmaz kati yer ve yalçin kaya; tkdâ% da Kudye'ye varmak, kazilmayacak sert kayaya dayanmak ma'nâsinadir ki, bundan cimrilik ve men' ma'nâsina da kullanilmistir.
[583]
es-Si'râ, Cevza'dan sonra dogan ve "Si'râ'l-Yemâniyye", "Si'râ'1-Abûr" adlari verilen parlak bir yildizdir. Huzâa kabilesi ona tapardi (Medârik, Celâleyn).
Si'râ, esasen zikrâ vezninde "Suur" ma'nâsina masdar olup, semânin birinci kadr yildizlarindan en parlak iki yildiza isim olmustur. Birinci kadir yil dizlanndan "Si'râ" nâmiyle iki yildiz vardir. Birine "Si'râ'l-Yemâniyye" veya "Abur", birine de "Si'râ's-Sâmiyye" veya "Gumeysâ" denilir... Si'râ'l-Yemânî burçlarin en güzeli olan Cevza da denilen suretin arkasinda tabiî sayilarak "Büyük Köpek"te, Si'râ's-Sâmî de "Küçük Köpek"tedir. Si'râ'l-Yemânî, semânin en parlak yildizidir. Burada "es-Si'râ" bununla tefsir olunmustur. Çünkü mutlak olarak "es-Si'râ" denilince anlasilan odur ve en parlak olmakla bilinen o oldugu gibi, Câhiliye'de ona ibâdet de edilmistir...
Hâsili Arablar'da Si'râ'ya ta'zîm ve âlemde onun te'sîrine i'tikaad edenler bulundugu için burada bilhassa Si'râ'ya izafetle "Rabbu 's-Si >â" buyurularak, Si'râ'nm rabb degil, merbûb oldugu gösterilip, o i'tikaadlari ibtâl edilmis, Si'-râ'ya degil, £iV«'nin Rabb'ine ibâdet edilmesi lüzumu anlatilmistir (Hakk Dîni, VI, 4612).
[584]
Sumûd, kafa tutmak, kibirlenip somurtmak ve sersem olmak, oynayip eglenmek, çalip oynamak ve tegannî etmek ma'nâlarina gelir. Buna göre burada muhtelif ma'nâlar ifâde eder. Yânî aglamiyorsunuz da çalip oynuyor musunuz?...
[585]
"Göz sasmadi": Onu gören Rasûlullah'm gözü kaymadi, sasip da saga sola bir egri bakmadi. "Ve asmadi": "Görme, haddini tecâvüz edip de yanlis bir görüs de görmedi. Akillarin sasacagi, gözlerin kamasacagi hayret verici seyler görmekle beraber ne sasti, ne de asti; dikkat ve sihhatin kemâliyle tesbît edip müsâhade etti. Evvelkisi edebini; ikincisi kuvvetini beyândir. Râzî der ki: Mû-sâ'ya oldugu gibi olmadi, zîrâ onda dag düpedüz olmus, Mûsâ sa'ka ile yikilmis ve binâenaleyh nazari kesilmis, bayilmisti. Lâkin Sidre, dagdan kuvvetli idi, dag parça parça oldu. Sidre sebat etti, secere kimildamadi. Musa bayilip düstü, fakat Muhammed sarsilmadi (Hakk Dîni, VI, 4582).
[586]
Buradaki "Fe-temârav" fiili cemi' sekliyle el-Kamer Sûresi'nin verilen âyetin-dedir. Sarihler bunun böyle cemi' olarak Sahih 'i yazan kimseler tarafindan yazilmis olabilecegini ileri sürmüslerdir. Hâlbuki bu fiil, müfred olarak bu sûrede de bulunmaktadir: "Simdi (ey insan) Rabb'inin nVmetlerinden hangisi hakkinda sübhe edersin?" (Âyet: 55).
[587]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bunu burada, bir rivayetini de Tevhîd Kitabi'nda; Müslim ise îmân'da getirmistir. Müslim'deki rivayette hadîs daha tafsîlli, hem de Âise'nin kendi içtihadi olmak ihtimâliyle mevkuf kalmiyor, Peygamber'e dayandirilmis da oluyor. Bunun için Müslim, o rivayetin sonunda: Bu daha bütün ve daha uzundur, demistir: Müslim Ter., I, 239-242.
[588]
Bu "Kaabe kavseyn.,. " hakkinda daha önce bâzi açiklama verilmis ve burada daha güzel bir ma'nâ nakledildigi bildirilmisti. Söyle ki: Arablar, CâhIliye'de bir ittifak için anlasacaklari zaman iki yay çikarir, birini digerinin üzerine koyarak ikisinin kaabim birlestirir, sonra ikisini beraber çekip onlarla bir ok atarlar. Bu, onlarin herbirinin rizâsi digerinin rizâsi, gadabi digerinin gadabi olup hilafi mümkin olmayacak veçhile ahidlesüklerine isaret olurdu. Bu ma'nâda Ka-ab, mikdâr ma'nâsina degil, iki kavsin birlik manzarasini gösteren kabza ile kiris arasi demek oluyor. Görülüyor ki, bu ma'nâ hem Öbüründen daha ziyâde bir yakinlik tasvir ediyor, hem de ma'nevî bir kurb'e isaret eyliyor. "Ev ednâ"-daki "Ev" "Hattâ daha yakin" ma'nâsina bir terakki ifâde eder. Böyle mu-hâtablarin bakimindan terdîd suretinde anlatilmasi da ifâdenin temsilî oldugunu hatirlatmak içindir. Bunun için müfessirler: yakinligin kemâlini tasvir eden bu ifâde bitisiklik melekesini temsil ve uzaklik sübhesIni nefy ile Peygamber'in vahyi

isitmesini tahkiktir demislerdir (Hakk Dîni, VI, 4576-4577).

[589]

Bu hadîs de bundan öncekinin baska yoldan gelen bir rivayetidir.

[590]

Mîrâcda Rabb'inin rubûbiyeti âyetlerinden, mülk ve melekûtun acibelerinden kelâmin ifâdesi hududuna sigmayacak ve ancak müsâhade ile erilebilecek en büyük âyetini veya en büyük âyetlerini gördü demek oluyor. Su hâlde, bu âyetin ne oldugunu îzâha kalkismak haddimiz olmaz. Görülüyor ki "Rabb'inI gördü" denilmemis, "Rabb'inin âyetlerinden en büyügünü gördü" denilmistir. Bundan, Zât'in ru'yetini anlamaga zahiren hakk görünmez...

Kessaf sahibi söyle cezmeder: Nazmin zahiri, ekserin dedikleri.gibi dunuvv ve tedellînin Peygamber ile Cibril arasinda olup görülenin Cibril aleyhi's-selâm olmasidir... (Hakk Dîni, VI, 4583-4589).

Selef ve halef Rasûlullah'm mîrâc gecesi Rabb'Ini görüp görmedigi husû-' sunda ihtilâf etti. Âise annemiz bunu inkâr etmistir. Ebû Hureyre'den ve bir cemâatten de böyle rivayet edilmistir. Ibn Mes'ûd'dan gelen meshur rivayet de bu sekilde oldugu gibi, hadîsçilerden ve kelâmcilardan bir cemâat dahî buna gitmislerdir.

Fakat Ibn Abbâs'a göre Peygamber'imiz, Allah'i gözüyle görmüstür. Ebû Zerr ile Ka'b'dan ve Hasen'den de böyle rivayet edilmistir. Bâzi âlimler ise: Bu bâbda açik delîl yoktur, burda durmak gerektir... demislerdir... {Meâl-iKerim, III, 973).

[591]

Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Demek, ki görülen âyetler, Cibril'den ibaret degildir...

[592]

Risâleti takrir ve Allah Taâlâ'nin kuvvet ve kudreti âyetlerinin büyüklügüyle Tevhîd'e tenbîhten sonra müsriklere ma'bûdlarinm hakaareti, akîdelerinin.bozuklugu gösteriliyor. Yâni sirf ilâhî vahy olan bu kelâmi ve sahibinizin gördügünü duyduktan sonra simdi siz de söyleyin gördünüz a o Lât'i, Uzzâ'yi, hem üçüncü ve en geri olan Menâfi -Lât, Uzzâ, Menât onlarin taptiklari putlardan idi, onun için Abdullât, Abduluzzâ, Abd Menât diye isimler korlar, "Bismi'llâ-ti ve'1-uzzâ" diye yeminler ederlerdi. Ebû Ubeyde gibi bâzilari bunlarin tastan putlar olup, Ka'be'nin içinde bulunduklarini söylemis ise de, baska yerde ayri ayri husûsî haneleri bulundugu da nakledilmektedir...

[593]

Bütün bu isimler müennestirler. Taberî der ki: "Ellât", 'M//ffft"lafzmdandir. Te'nîs tâ'si eklenmistir. Müzekkere Amr, müennese Amre, erkege Abbâs, disiye Abbâse denildigi gibi. Müsrikler putlarina Allah'in isimlerinden isim vererek, "Allah"isminden "Ellât"ve "el-Azîz"isminden "el-Uzzâ"demislerdir.

Z,â/'in, etrafinda toplanilmak ve dolasilmak ma'nâsiyle "Leviy" asli "Leviye"oldugu da söylenmistir. Asere kiraatinden Ya'kûb'un Ruveys rivayetinde tâ'nm seddesiyle "Eliâtt" okunduguna göre "el-Leîtu" masdarmdan tü-redigi de söylenmistir. Letl dögüp ezmek ve bulayip karmak ma'nâlarmadir. Denilmistir ki, vaktiyle bir adam yag ile sevîk karip yedirir ve yiyenler semirir idi. Sonra o, ma'bûd edinildi. Râzî buna göre Lât erkek olmus oluyor demis ise de, "Suret" te'vîliyle yine müennes olmalidir. Zîrâ âyetin siyakina göre hep müennestirler. Uzzâ da, belli ki "Eazz"in müennesi olarak "Azîze" demek gibidir... (Hakk Dîni, VI, 4590-4593).

[594]

Buhârî bunun bir rivayetini Nuzûr Kitâbi'nda da getirmisti. Müslim, îmân ve Nuzûr'da getirmistir.

[595]

Burada Menât'tan sonra "es-Sâlisetel-uhrâ" diye vasifiama, tehekküm ve tah-kîr içindir, "el-Uhrâ" vasfiyle putlarin geriligini ifâde eden bir horlama vardir.Çünkü Uhrâ, kullanmada diger ma'nâsina sayi' olmus ise de aslinda "Gerilemek" ma'nâsina olan "Taahhur" masdanndan ismi tafdîl olmak i'ti-bâriyle, yerine göre "En geri" ma'nâsina bir tevriye dahî ifâde edebilir. O "En geri" olunca, öbürlerinin de geriligi anlasilmis olur. Bir de Menât, daha evvel dikilmis en büyük putlari iken, Lât ve Uzzâ'dan sonra üçüncü mertebe putlar arasinda düsürülmüs olmasina da isaret anlasilir. Bu suretle buyuruluyor ki, bu beyândan sonra siz de o taptiginiz muhtelif putlari ve geriliklerini gördünüz degil mi?... (Hakk Dîni, VI, 4594).

[596]

Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Hacc Kitabi, "Safa ile Merve'nin vucûbu bâ-bi"nda geçmisti. Buradaki son fikrasinin ifâde ettigi sudur: Ensâr, Câhiliye devrinde kendi putlari Menât'a ta'zîm için Safa. ile Merve arasinda tavaf etmiyorlardi. Çünkü Menât, sa'y yerinde degildi. Sa'y yerinde baskalarina âid olan Isâf ve Naile putlari bulunuyordu (Kastallânî).

[597]

Hadîslerin basliga uygunluklari bellidir. Bunlarin birer rivayeti Kur'ân'in Secdeleri Kitâbi'nda da geçmisti.

Sucûd, lügatte hudû' ve tezellül ile bas egmektir, örfte alni yere yâhud ona bitisik seye koymaktir ki, namazin farz olan rükünlerindendir. Tezellülün en büyügünü ifâde eder. Râgib'in el-Müfredâfmda beyân edildigine göre, secde, Allah'a tezellül ve ibâdette kullanilir. Insanlari, hayvanlari, cemâdlan sâmil olmak üzere iki nevi' sucûd vardir: Birisi ihtiyarîdir. Bu, yalniz insana mahsûstur. Insan onunla sevaba nail olur. Bu âyette oldugu gibi. Ikincisi teshindir. Bu, insana, hayvana, nebata âiddir. er-Ra'd Sûresi'nin 15. âyetinde oldugu gibi. Bu sucûd, kendilerinin fail ve hâkim olan Allah'in mahlûklari oldugunun sessizce bir nutkudur: en-Nahl: 19. âyet (Meâl-i Kerîm, III, 954).

[598]

Müstemirr kelimesine birkaç ma'nâ verilmistir: Birisi yeniden yeniye muttari-den carî mütevâlî demektir. Birisi de geçici, yânî gelip geçici demektir ki, Buhâ-rî bu ma'nâyi nakletmistir. Bu iki ma'nâ da mürur masdarindandir. Bir de kuvvet ma'nâsina "Mr>re"den türemis olarak "Muhkem" demek oldugu Ebû'l-Aliye ve Dahhâk'tan nakledilmistir...

[599]

Levh, her neden olursa olsun tahta gibi yassi olan seye denir.

Dusur, Disâr'm cem'idir. Disâr, egser yâhud geminin tahtalarini birbirine bagladiklari rabita, kenet, perçin veya halat. "Levhalar ve disârlar sâhibi"nden murâd gemidir. Bir nevi' ta'rîf için sifat, isim yerine ikaame edilmistir. Yânî birtakim levhalarin birbirine husûsî surette kenetlenmesiyle yapilmis olan gemiye bindirdik. O küfredilmis, kadri bilinmeyip nankörlükle karsilanmis olan zât, yânî Nuh'a mükâfat için -ki onu yalanlayanlar suda bogulurken, o böyle ilâhî korumada korunmus bulunuyordu.

[600]

Her sirb huzur iledir. Fikihta sirb içmek, kullanmak ve sulamayi sâmildir. Her sirb, gerek devenin sirbi, gerek halkin sirbi yâhud gerek su içimi, gerek süt içimi demektir.

[601]

Derhâl agilci çirpisinin kirintilari gibi kinla kaldilar. -Çoban agilinin etrafina harim olmak Için çekilen çali çirpinin dögülüp çignenerek çürümüs olan kirintilari gibi yâhud çobanin agilinda yaktigi çali çirpinin yanik kirintilari gibi kinla kaldilar.

[602]

Mustakirr azâb; Üzerlerinde kararini bulmus, def olunmaz yâhud onlari karargâhlari olan cehenneme götürünceye kadar devam eden azâbdir.

[603]

Ayin ikiye ayrilmasi Rasûlullah'in en büyük mu'cizelerindendir. Sahâbîler, tâ bi'îler ve daha sonrakilerden bilinen müfessirlerin hepsi bunun bu mu'cizeyi haber verdiginde müttefiktirler. Haber meshurdur. Sahâbîlerden bir haylî zevat rivayet etmislerdir...

[604]

Buradaki bes hadîs Ibn Mes'ûd, Ibn Abbâs ve Enes üzerinde dolasir. Ibn Mes'ûd hadîsinde vak'ada hazir bulunmasini açikça söylemesi vardir. Çünkü "Biz Peygamber'le beraberdik, bize 'Sâhid olun' buyurdu" demistir. Ay'in yarilmasi Mekke'de hicretten bes sene kadar önce oldugu için, o târihte Enes de, Ibn Abbâs da henüz dogmamislardi. Lâkin onlar bu haberi diger sahâbîlerden rivayet etmislerdir... Bu hadîslerin bâzisi Peygamberlik Alâmetleri Kitâbi'nda da geçmisti.

Sahîh olan bu hadîsler Ay'in ikiye ayrilmasi mu'cizesini isbât ettigi gibi, Kur'ân'm sehâdeti de esasen bu konuda en kuvvetli ve büyük bir delîldir. Bu hâdisenin imkâni hususunda hiçbir mü'min sekk etmez... Bâzilari "Yarildi" ma'-nâsinda olan "lnsakka"nm "Yensakku yevme'l-kiyâmeti{ - Kiyamet gününde yarilacak)" demek oldugunu ileri sürmüslerse de, bu dogru degildir... Çünkü mâzîyi gelecege hamletmek için ya bir karineye yâhud kuvvetli bir delîle dayanmak lâzimdir. Hâlbuki "Ve in yerev" âyeti de buna mâni' pek kuvvetli bir delîldir (Beydâvî, Râzî, Ceiâleyn, Hâzin, Medârik, Ebu's-suûd). Bu konuda doyurucu bilgiler için muhakkik ve mütefekkir Elmahli

Muhammed Hamdî Ya-zir'm Hakk Dîni Kur'ân Dili adli tefsîrine dönülmelidir: VI, 4621-4638.

[605]

Katâde'nin bu sözünü Abdurrazzâk senediyle rivayet etmistir. Lâkin murâd aynen o geminin kalmis olmasi degil, mutlak olarak gemi cinsinin onu hatirlatacak bir muhtira oldugunu söylemek olmasi daha ziyâde düsünülür. Çünkü bunda ibret ve tezekkür sahasi daha genis, daha umûmî ve binâenaleyh su "Düsünen var mi?" itabinin fâidesi daha bariz olur.

Muddekir, asli Zikir'den iftiâl babindan "Mutezekkir "dit. "Muzdecer"de oldugu gibi tâ, dâl'e kalb olunmus, sonra zâl, dâl'e girdirilmistir. "Mutezekkir" gibi "Düsünen" demektir.

[606]

Hakîkaten yeryüzünde tamâmi ezberden açik olarak okunan Kur'ân'dan baska bir kitâb yoktur, ts bu "Ve le-kad yessernâ" âyeti bu sûrenin bir tercî' âyetidir ki, her kissanin akabinde "And olsun ki onlara (küfrden) vazgeçirecek nice mühim haberler gelmistir" (Âyet: 4) mazmununu hatirlatmak için tekrar edilmis ve bu suretle her birinin müstakil olarak o vazgeçme ve iddihâr yânî ibret almayi îcâb ettigi anlatilmistir.

Bâblar altinda hadîsler ayni hadîsin ayn yollardan gelen rivayetleridir. Bu-hârî'nin bunlari burada getirmesinin sebebi, seleften bâzisinin bu kelimeyi noktali zâl ile "Müzzekir" seklinde okumus olmasidir. Bu daKatâde'den nakledilmistir (Aynî).

[607]

Burada haber verilen azâb Hûd Peygamber'in kavmi olan Âd üzerine gelmistir. Âd, iri bedenli bir kavim olduklari Için baslari kopup kopup devrildikçe, bu benzetmeyi dogrulayan birsey oluyorlardi.

Bu âyetlerden önceki iki âyet söyledir: "Âd, tekzîb etti. Iste benim azabim ve tehdîdlerim nice imis. Çünkü biz ugursuz sürekli bir günde onlarin üstüne çok gürültülü bir firtina gönderdik" (Âyet: 18-19).

[608]

Bu âzab da Salih Peygamber'in kavmi üzerinde cereyan etmistir. Onlar çoban agilinin etrafina harim olmak için çekilen çali çirpinin dögülüp çignenerek çürümüs olan kirintilari gibi yâhud çobanin agilinda yaktigi çali çirpinin yanik kirintilari gibi kinlakaldilar. Bu benzetmenin içinde de düsünülecek ma'nâlar vardir. Düsünüp de ibret alacak ve ona göre hareket edecek olan nerede?

Bâb altindaki hadîs de ayni hadîsin baska yollardan gelen rivayetidir. Bu tekrarlar temel olarak düsünmenin, tefekkür etmenin, ders almanin ehemmiyetini vurgulamaktadir.

[609]

Bu da zikredilen hadîsin baska tarikten rivayetidir.

Iyi bil ki, Buhârî bu hadîsi alti bâb basligi altinda alti tarîkten getirmistir. Buhârî'nin maksadi bu kelimenin sûre içinde geldigi yerlerde dâl harfiyle okunmus olmasini göstermek olabilir. Bunun bir fâidesi üe "Biz Kurbân 7 düsünmek için kolaylastirdik, düsünen var mi?" âyetiyle, düsünme'ye yapilan bu tesvîki Isittiklerinde geçmis ümmetlerden her bir ümmetin haberini isitme sirasinda kendilerinde bir idrâk, bir ögüt alma bulup da uyanmalaridir... (Aynî)

[610]

Bu ve bundan önceki âyet müsrikleri korkutma hakkindadir. Onlar "Biz inti-kaam almaya muktedir bir cemiyetiz", bize kasdedilmez iddiasinda bulunuyorlardi Allah va'dini gerçeklestirdi de Bedir'de onlari bozdu. Mekkî sûredeki bu va'd, Medine'de, Bedir'de gerçeklesti. Bu âyetin Bedir için bir mu'cize oldugu anlasildi. Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.

[611]

Hadîsin basliga uygunlugu Mekke'de inen bu âyetin Bedir'de gerçeklesmesi yö-nündendir. Buhârî bu hadîsi burada kisaltilmis olarak zikretti. Bu, Kur'ân'm Faziletleri Kitâbi'nda "Kur'ân'm te'Iîfi bâbi"nda uzunca bir metinle gelecektir.

[612]

Bu hadîsin bir rivayeti bundan önceki bâbda geçmisti. Bu da Kur'ân'in Fazîlet-leri Kitâbi'nda gelecektir. .

Bu âyet, Peygamberlik delillerindendir. Çünkü Mekke'de indigi hâlde, hicretten sonra vukü'a gelen Bedir muharebesinde gerçeklesmistir. Umer dedi ki: Bu âyet inince, hükmünün ne zaman ve nerede gerçeklesecegini bilmiyordum. Rasûlullah (S) Bedir günü zirhini giyip de bu.âyeti okudugu zaman, bunun hakikatine vâkif oldum. (Beydâvî, Medârik).

[613]

Zemahserî der ki: Azîz ve Yüce olan Allah bu sûrede ni'metlerini saydi. Ni'met nevi'leri ve siniflarindan da ilk evvel ayagi en ileride olani öne geçirdi ki, o, dîn ni'metidir. Dîn ni'metleri içinden de evvelâ mertebesi en yüksek olani takdim buyurdu ki, o da Kur'ân'i in'âmi, indirmesi ve ta'lîmidir. Çünkü Kur'ân, ilâhî vahyin rütbece en büyügü, menzilece en yüksegi, dînin bâblarmda te'sîri i'tibâ-riyle en güzelidir. O bütün semavî kitâblarin yücesi (yüksegi), misdaki, mi'yâri-dir. insani yaradisinm zikrini onun zikrinden sonraya birakti ve onu, onun arkasindan getirdi ki, onu yaradisi sirf dîn ve ilim dolayisiyle oldugu bilinsin. Çünkü maksad, ilmen mukaddemdir. Sonra da insanin insanligini temeyyüz ettiren, içindekinI vicdânindakini güzel bir surette ortaya koymak ve teblîg etmek olan beyân, yânî ilim ve ta'lîmin en büyük sebeblerinden biri olan lisân ni'metini zikretti.

[614]

Husbân, hâ'nin dammi ile "Hisâb (Hesâb)" ma'nâsma ve "Hisâb"in cem'i "Hisâblar" ma'nâsma gelir. Bir de degirmen tasinin mihverine "Husbânu'r-rahâ" denir. "Husbân", "Hesâb efme£"ma'nâsina masdar olur; Gufran, Ktif-rân, Ruchârt, Nuksân, Burhan gibi.

[615]

Reyhan, güzel rayihali ve revhâniyetli demek olup, bizim de "Reyhan" dedigimiz nebat gibi, koklanan güzel kokulu otlarin hepsine denilir. Bununla beraber burada Ibn Abbâs'tan rizk ma'nâsma oldugu da nakledilmistir... Rizkin rahat bahsetmesi veyâhud ekmek kokusu, bilhassa acikmis olanlar için her kokudan güzel olmasi münâsebet vechi olmak gerekir. Bu suretle murâd Kessafin dedigi gibi, habbm asfma mukaabil lübbü demek olur {Hakk Dîni, 4667).

[616]

Salsâl, tingirüngir ses veren kuru çamur; Fahhâr, iyi pismis saksi. Yânî fagfur gibi çin çin ses verecek kadar kurumus, hayâttan o derece uzak kuru topraktan yaratti ki, insanin ilk mensei olan Arz, Günes'in harareti karsisinda bu derece hayâttan uzak iken, Allah ondan tavirdan tavira bir sülâle süzerek insani yaratti.

[617]

Münseat, iki ma'nâ ile tefsir edilmistir: Birincisi, bilindigi üzere "Insâ olunmuslar" demektir ki, insâsinin ehemmiyetini ve Allah'in bir ni'meti oldugunu ve insanlar tarafindan insâ edilmis olmasi "Sizi de, yapageldiginiz seyleri de Allah yaratmistir" (es-Sâffât: 96) âyetince Allah'in olmalarina mâni' olmadigim anlatir, ikincisi, "Yelkenleri açilmis" ma'nâsina da tefsir edilmistir. Çünkü "Insâ", "Yukari kaldirmak" ma'nâsina da geldiginden, "Münseat", "Merfûât" demek olur.

[618]

Nuhâs, bakir, yânî erimis bakir yâhud bakir gibi bir kizil duman, yâhud zehirli duman ki, yalini yakar, dumani bogar... Dikkate lâyiktir ki, butehdîd tarzi zamânimiz toplarinin, hava bombalarinin, füzelerinin, atom, hidrojen ve^âir bombalarinin ateslerini andirir sekilde bir tasvirdir.

[619]

Bu, Imâm Buhârî'nin "Hurma ve nâr meyve degildir" diyen topluluga verdigi cevâbidir. Bunu, getirdigi örneklerle de desteklemektedir.

[620]

Hâsili bu, hâss olanin âmm olan üzerine atfi kabîlindendir.

[621]

"Zevâtâefnânin", "Ikisi de efnân sâhibleri". "Zevâtâ", "Zâta" gibi "Z<5/"in tesniyesidir. Zîrâ "Sahibe" ma'nâsina "Zât "m asli "Zevö?"oiup, müfred ve cem'ini fark için vâv harfi hazfedilmistir. "Efnân", "Fenn"yâhud "Fenen"\n cem'idir. "Fenn"nevV demektir. Nitekim ilmin nev'ine de örfte "Fenn" denilir. "Feneri" de "Ince ve yumusak dal, gusun ve nihâi" ma'nâsinadir. Yânî her-birinde türlü türlü bostanlar yâhud birçok dallar, su'beler vardir...

[622]

Nitekim buna "el-En'âm" (Âyet: 10) ile "Eyyuha's-sakalân'" (Âyet: 31) sözleri de delâlet etmistir.

Bundan önceki sûrede geçmis ümmetlerden peygamberleri yalanlayanlarin baslarina inen türlü azâblan sayarken, herbirinin arkasindan "And olsun biz Kur'ânU kolaylastirmisizdir, düsünen var mi?" âyetiyle va'z ve hatirlatmak için bir tercî' yapilmisti. Bu sûrede de bütün insanlara dînî, dünyevî, enfüsî, âfâkî türlü ni'metler hatirlatilarak, herbirinin arkasindan sükür vecîbesinin ihlâline karsi "Rabb'inizin nVmeilerinden hangisini yalan sayabilirsiniz" tevbîhi ile Öyle latîf tercî'ler yapilmistir ki, âlânin meddi gibi letafetini doyulmaz. Suyûtî el-Itkan'da tekrari birkaç kisma taksîm etmistir. Bunlardan bîri, muteallakinin taaddüdünden dolayi tekerrür edendir ki, ikinci birincinin taalluk ettiginden baskasina müteallik olur demis. Sonra bu kisma terdîd ismi verildigini söylemis "Fe-bi-eyyi âlâi..." kavlini bu kabilden saymistir. Çünkü bu, sûre içinde otuz-bir yerde tekerrür ettigi hâlde, herbiri kendinden önceki kelâmla ilgili bir hususiyetle mümtazdir (Hakk Dîni, VI, 4659)

[623]

Ebû'd-Derdâ'nm bu tefsiri ibn Mâce, Ibn Hibbân ve daha baska hadîsçiler tarafindan Peygamber'in sözü olarak rivayet edilmistir, isbu "O her gün bir istedir", iki ma'nâ ile tefsir edilmistir: Birisi "Yevm" mutlak vakit ma'nâsina olarak, her saat, her an ma'nâsina tefsîr edilmistir. Bir de Allah'a göre dehr, iki günden ibarettir. Birisi dünyâ, birisi âhirettir. Herbirine göre de Allah'in bir se'ni vardir. Dünyâdaki se'ni emir-nehiy; âhiretteki se'ni de hesâb ve cezadir...

[624]

Ferag, lügatte bosalmak demek oldugundan, önce bir mesguliyet isi, bir sey için bosalmak da sonradan bir mesguliyet gerektirir. Hâlbuki Allah Taâlâ'yi hiçbir is diger isten ali koyamayacagi için, burada münhasiran âhiret isleri olan hesaba çekme ve karsilik vermeyi ifâde için bu suretle bir istiare veya kinaye yapilmistir. Yânî bu günkü dünyâ isleri geçecek, bu dünyâ hayât ve ni'metleri fenaya gidecek, bu mühletler, müsamahalar tükenecek, yarin Allah'a dönmekle sâdece mes'ûliyet, hesâb ve ceza için huzura geleceksiniz de sirf sizin isinize bakilacak, sizin mes'ûliyetiniz isleri tatbîk olunacaktir... "Sekalân"yâhud"Sekaleyn", "Iki sakal", bundan sonraki 31. âyette açikça söylenecegi üzere ins ve cinnin bir unvanidir... (Hakk Dîni, VI, 4680).

[625]

Bu iki cennet, Rabb'inin makaammdan korkan mukarrebûna ihsan edilen iki cennetin dûnundadir. Ashâbu'l-yemîn'e mahsûstur ve bundan sonra gelen âyet-lerdeki vasiflar da hep bunlara âiddir. Bâzilarina göre ise âyetteki "Z)wn" kelimesi, mertebece digerinden asagi ma'nâsma degil, baska, gayr ma'nâsinadir. Bu takdirde cennet ehlinden her birine dört cennet isabet edecek demektir (Bey-dâvî, Medârik).

[626]

Hadîsin basliga uygunlugu "Iki cennet, bunlarin kaplari ve içindekiler gümüstendir.. " sözündedir

[627]

Hûr, Ahver'in veya Havrâ'nm cem'idir ki, gözünün beyazi siddetle beyaz, karasi da siddetle kara olan âhû gözlüye denilir.

Hayme, dilimizde çadir diye meshurdur. Kaamûs Tercemesi'nde Hayme, Arab evlerinden yuvarlak olan beyte denir ki, "Çadir" ta'bîr olunur. Bâzilari dedi ki, üç yâhud dört direk üzere tertîb olunup üzerini "Sümâm" dedikleri otlukla örttükleri beyttir ki, havanin hararetinde onda gölgelenirler. Yâhud mut-lakaa agaç dallarindan tertîb ettikleri beyte denir ki, Türkçe'de bunlara "Salas" ta'bîr olunur. Hulâsasi A'râb taifesi kildan yuvarlak kubbe tarzinda edinirler ve bazen mustatil olur. Deriden de düzerler. Bunlara "Çadir" ta'bîr olunur ve agaçtan çattiklarina Türkmen lisâninda "Alacik" ta'bîr olunur. Sazliktan yaptiklarina "Hüg" ta'bîr olunur..

[628]

KaasirâtuH-tarf = Bakisi kisan dilberler): Isbu ta'bîr, birkaç ma'nâ ile tefsîri kaabil bir medh sifatidir: Birincisi nazarlarini yalniz zevçlerine hasreden, baskalarina göz atmayan sevgili, sadakatli, vefali dilberler demek olur. Ikincisi, bakanin nazarini kendisine cezb ve kasreden, bir gören gözü baskasina bakmak istemeyecek derecede kendisine baglayan güzel dilberler. Üçüncüsü gamzeleri kendi önlerine kirilmis, suraya buraya bakmaz, edeb, haya, vakaar ve nezâhetle mümtaz demek de olabilir... Söyle bir hadîs gelmistir: Herbiri zevcine söyle der: Rabb'-in izzeti hakki için ben cennette senden güzelini görmüyorum, beni sana es yapan, seni de bana es yapan Allah'a hamdolsun. -Müslim hadîsidir- {Hakk Dîni, VI, 4689-4690).

[629]

Bu da geçen hadîsin baska yoldan ve daha genis bir rivayetidir. Bunun bir rivayeti Cennetin sifati bâbi'nda da geçmisti.

[630]

Arabistan sidri dikenli bir agaç oldugu için, bununla cennet sidrinin dikensiz oldugu anlatilmistir.

[631]

Urub, Arûb'un cem'idir; üç ma'nâ ile tefsir edilmistir:

a. Kocalarina âsik, yânî zevcelerini çok seven kadinlar, b. Cilveli, isvekâr kadinlar, c. Güzel söz söyleyen kadinlar

[632]

Sâbikûn hakkinda "Bir çok evvelkilerden, biraz da sonrakilerdendir" (Âyet: 13-14) buyrulmusüi. Ashâbu yemin, sâbikûn gibi degil, çoktur; evvelkilerden de birçok, sonrakilerden de birçoktur.

[633]

Buradaki "Him" esasen günâh ma'nâsinadir. "Sübhesîz sirk en büyük zulümdür" (Lukmân: 13) buyuruldugu için, sirk büyük günâhtir; iste onlar bu büyük günâh üzerinde israr ediyorlardi.

[634]

Eger sâdiklarsaniz, Allah'in dînine tâbi' olmamak, vahdaniyetle rubûbiyetini tanimamak da'vâsinda dogru iseniz! Fakat ihtimâli mi var? Iste siz Allah'in hükmü, kudreti altinda öyle âciz, öyle mahkûmsunuz!..

[635]

Tefekkuh, esasen türlü yemis yemek demek olup mecaz olarak taaccüb etmek ve pesîmân olmak ma'nâlarina da gelir. Burada murâd saskinlikla su lâkirdilari yemis yer gibi tekrar tekrar söyler, çigner, geveler durursunuz demektir.

[636]

Nücûm, yildizlar demek olduguna göre, mevki'leri dogduklari veya battiklari mahaller yâhud semâdaki yerleri, burçlari ve menzilleri yâhud sihâblarin düstükleri mevki'ler yâhud kiyamet günü döküldükleri sira düsecekleri mevki'ler olmak üzere dört bes veçhe veya hepsine muhtemildir. Maamâfîh burada Kur'ân'in necmleri, yânî tenzilde indirilen kisimlari ma'nâsina olmak daha muvafiktir... Bu ma'nâca o nücûmun mevki'leri ise meleklerin, Peygamber'in, hafizlarin kalbleri yâhud yazildiklari sahîfeler veya ma'nâlan veya inmelerine sebeb olan vakialar ve hükümleridir. Su hâlde "Mevâki'u'n-Nucûm" denilenlerin hepsine sumûlu en uygun ma'nâ olur (Hakk Dîni, VI, 4722).

[637]

Bu âyet, içinde bulundugu diger âyetlerle söyle bir bütünlük gösterir: "Sagcilar: Onlar ne mutlu sagcilardir! Dikensiz kiraz, meyveleri tiklim tiklim istifti muz agaçlari, yayilmis devamli bir gölge, dâima akan su, kesilmeyen, yasak da edilmeyen birçok meyve arasinda ve yükseltilmis dösekler üzerindedirler" (Âyet: 27-34).

Cennetin hepsi gölgedir, onda günes yoktur. Bu gölge, günesten degil, Allah'in yaratacagi bir gölgedir (Kastallânî).

Isbu "Ashâbu'l-yemm" cümlesi "Ulâike'l-mukarrebûn" üzerine atfedil-mistir. Yukarida "Ashâbu'l-meymene", burada "Ashâbti'l-yemîn " ta'bîr olunmasi tefennün Için olmak gerekir. Bunlara "Ashâbu'l-yemîn" denilmesi, amel defterleri olan kitâblari kiyamet günü "Artik kitabi sag eline verilmis olana gelince, der ki: Alin okuyun kitabimi'3 (el-Hâkkaa: 19) âyetince saglarindan verilmesi hasebiyle oldugu dahî söylenmistir. "Ashâbu'l-yemîn1", yemîninde sâdik, ahdine vefakâr, isine sâhib bahtiyarlar demek de olabilir ki, mukaabili hânislik, yemîn-sizliktir. Bir de "AshâbuH-yemm", sâdikaan, Allah için yeminine merbut sâdik vefakârlar olabilir (Hakk Dîni, VI, 4706).

[638]

Yânî hakikatte mülk O'nun oldugu gibi mük de onundur. Siz O'nun oldugunuz * gibi, sizin milk diye sâhib oldugunuz seyler de O'nundur. Ancak size selâhiyet verip onlarda tasarruf etmek için sizi halîfe kilmistir. Ondan dolayi bir vekîl ve nâib gibi izin verdigi hususlarda tasarruf edebilirsiniz... O hâlde îmân ediniz de sizi öyle halef kildigi mallarda kendinizi asîl degil, O'nun naibi bilerek, O' nun yolunda ve beyân ettigi hususlarda sarf ve infâk ediniz...

[639]

Yânî demiri bol olarak yaratip mevcudiyetini bildirdik, kullanilmasini ögrettik... Demir bütün sanâyiin hem bel kemigi, hem eli ve tirnagi gibidir. Mezarlar da onunla kazilir, sehirler de onunla yapilir, yiyecek de onunla, giyecek de onunla-dir. Fahruddîn er-Râzî'nin dedigi gibi, demirin insanliga hizmeti altindan çok fazladir. Hâsili

demirin insanlar için menfâatleri pekçok ve insanlarin demire ihtiyâci, altin ihtiyâçlarindan çok fazla oldugundan dolayi Allah Taâlâ demiri altindan çok ve kolay bulunur bir surette yaratmis ve altindan önce kesfini müyesser de kilmistir. Altini ise ihtiyâcin azligi sebebiyle az ve nâdir bulunur yaratmis ve zor bulunacak ve kirlenmez bir kiymet mîzâni yapilacak veçhile agirlik ve izzetiyle arzin derinliklerine atmistir. Allah Taâlâ'nm cömertlik hikmeti ve kullarina rahmet ve inayeti eserlerinden biri de ihtiyâç çok olan seyleri tabîatte daha çok ve kolay bulunur bir hâlde yaratmis olmasidir. Nitekim hakîmler derler ki, hayâtta en çok ihtiyâç havayadir. Allah onu en çok ve en kolay bulunur ve kolaycacik teneffüs edilir bir surette yaratmis, öyle ki, insan hiçbir külfete muhtâc olmaksizin onu tabîî olarak teneffüs eder. O hâlde Allah'in rahmetine ihtiyâcimiz hepsinden daha çok oldugu için, Allah'in bize rahmetini, herseyin en kolay bulunan bir fadh kilacagini da ümîd ve niyaz ederiz {Hakk Dîni, VI, 4757-4758).

[640]
Hem zahir, hem bâtin: Zahir varligi herseyden asikârdir. Çünkü hersey onun vücûduna delildir. Hiçbirsey yoktur ki, vucûd'da zuhur ederken, daha evvel onun vücûdunu isbât etmis olmasin. Maamâfih her zahiri de o zannetmemelidir. Çünkü o zahir olmakla beraber bâtindir da, duyu organlariyle hiss, hayâl ile tahayyül olunamayacagi gibi hakikati akillarin idrâk ve ihatasina sigmaktan münezzehtir. Binâenaleyh ne yalniz zahir, ne de yalniz bâtin diye hükmetmemen', hükmü atiftan sonra yaparak ZâhIr-Bâtm demelidir. Evvel ve âhir de böyledir. Ebû's-suûd'un da hatirlattigi gibi " Ve'z-Zâhir"deki vâv, bu iki vasif toplamim evvelki iki vasif toplamina atfeder (Hakk Dîni, VI, 4731).
"... Lâkin tevhidi fikri bütün bir hikmet ve ma'rifet manzumesi seklinde izhâr eden Kur'ân âyeti bu el-Hadîd: 3. âyetidir...
Hayâtimizi tetebbuatla geçirdik. Büyük adamlarin yüksek fikrî ilhamlarinin belli baslilarina, mukaddes kitâblardaki ulvî kelimelere ittila kesbettik. Tamamen bî-tarafâne olarak beyân ederiz ki, bu i'câzli âyetin ifâde ettigi dâire hâricinde söylenebilmis söze tesadüf etmedigimiz gibi, bundan daha yüksek, daha ilmî, daha mu'ciz bir tasvir seklini de muhal buluyoruz. Ayni ma'nânin binlerce kelime ile ifâde edildigi oluyor, lâkin lâfizlar ve kelimelerin çoklugu ne fazla vuzuhu ve ne de fazla ifnami mûcib olamiyor..." (Filibeli Ahmed Hilmi, Islâm Târihi, Ötüken Nesri, s. 190-196). Bunun daha uzunca bir özeti es-Sûrâ: 11. âyette de verilmisti.

[641]
Mücâdele Sûresi, dâl harfi üstünde, esre de okunabilir, ikincisi daha ma'rûftur. Buna Kad Semia Sûresi dahî denilir. Ubeyy ibn Ka'b'in Mushaf'inda "Zihâr Sûresi" denilmis oldugunu da ÂIûsî zikreder. Dâl'in kesresiyle el-Mucâdile, ismi fail müfred müennes olup "Seninle kocasi hakkinda diresip duran kadin" (Âyet: I) buyuruldugu üzere, "Mücâdele eden kadin" demektir. Dâl'in fethiyle Mücâdele ise, bunun masdandir. Bu, gerek bu kadinin mücâdelesine ve gerekse sûrenin diger âyetlerinde kâfirler ve münafiklarla olan mücâdele ma'nâlarina da uygun olur. Mücâdele esasen çekismek, yâni iki tarafin kendi da'vâsini isbât için tekrar tekrar suâl ve cevâb ile karsilasmasi, siddetle münâkasa ve mu-hâsama etmesi demektir...

[642]
Bu âyet, isbu Mücâdele Sûresi'nin "Mâ sika leh"\m teskil eden hedefi demektir. Onun için bu ma'nâ evvel ve âhirinde tekrar olunacaktir. Yâni muhakkak ki Allah ve Rasûlü'ne hudûd yarisma kalkanlar -Kaadi Beydâvî'nin kisaca beyânina göre- Allah ve Rasûlü'nün hududunu tanimayip, onlara adavet eden veya onlarin ta'yîn buyurdugu hududun gayri hükümler koymak veya tercih etmeye kalkisan kimseler.. Itildiler yâhud çarpildilar yâhud tepelendiler...

[643]
Müteâkib âyetler söyledir: "Allah 'a ve Rasûlü 'ne muhalefet edenler; onlar süb-hesiz ki en çok zillete düsenlerin içindedirler. Allah söyle yazmistir: And olsun ki, ben gâlib gelecegim, ramilerim de. Sübhesiz Allah yegâne kuvvet sahibidir, mutlak gâlibdir. Allah 'a ve âhiret gününe îmânda sebat eden hiçbir kavmin Allah 'a ve Rasûlü 'ne muhalefet eden kimselerle -velevki onlar bunlarin babalari, ya ogullari, ya biraderleri yâhud soy soplari olsunlar- dostlasacaklarim göremezsin...'" (Âyel: 20-22).

[644]
el-Bikaaî bu sûreye Benû Nadîr Sûresi denildigini de nakletmistir.

[645]
el-Celâu, el-Iclâu gibi müteaddî de, lâzim da olur. Aslinda apaçik açmak, açilmak, açiklik, açiga çikarmak veya çikarilmak demek olan el-Celvu'dan Celâ, bir kimsenin veya cemâatin yerinden yurdundan herhangi bir sebeble tedirgin edilerek uzaklasmasi veya uzaklastirilmasi demektir ki, yurdu açik kalmis, kendisi açiga çikarilmis olur. Biz sirasina göre nefy, iclâ, teb'îd, tehcir, sürgün, açilma, açiga çikarilma... ta'bîrlerini kullaniriz...

[646]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bunun bâzisini el-Enfâl'de ve Cihâd'da; Müslim de Sahîh'min sonunda getirmistir.

[647]
Bu da zikredilen hadîsin baska yoldan rivayetidir. Ibn Hacer bunun vechinI söyle îzâh etmistir: Buradaki hasr, kiyamet günündeki hasr zannedilmemek için böyle demis olmalidir. Çünkü maksad, Benu'n-Nadîr'in çikarilmasidir, demistir.
Kaamûs sahibi Fîrûzâbâdî'nin e/-Basâir'de beyânina göre: Hasr, esâsinda bir cemâati karargâh ve barinaklarindan nefîr suretiyle iz'âc ve ihrâc eylemeye konulmustur. Sonra cemâat ilgisiyle "Toplamak" ma'nâsinda kullanilmistir.
Râgib eHsfahânî, el-Müfredâ t'mda: Hasr, cemâati makarrlarindan, yâni durduklari yerlerinden çikarip iz'âc ederek harbe ve benzerlerine zorlamaktir... Ve kiyamet gününe "Ba's günü", "Nesr günü" denildigi gibi, "Yevmu'l-hasr = Hasr günü" dahî denilir, demistir.
Bu sûredeki Hasr ise, kiyamet günü olacak olan son hasr degil, onun küçük bir numunesi olmak üzere "O kitâb ehlinden küfredenleri ilk sürgünde yurtlarindan çikarandir..." (Âyet: 2) kelâminda zikrolunan evvelî hasr, yânî ilk hasrdir ki, Nadîr ogullari Yahudileri'nin çikarilip sürülmesidir... (Hakk Dîni, VI, 4807).

[648]
Lîne, birçoklarinin kavlince mutlaka "Hurma agaci" demektir. Asli Levn'den' türemis Lîneo\xyç), yâ'si "Dîme" gibi vâv'dan kalbedilmistir. Cem'inde Lûn ve el-Vân denilir. Ibn Abbâs ve daha birtakimlari "Acve" yânî "Balçik hurma" denilen kisirimdan baska hurma nev'ilerine denildigini söylemislerdir. Ebû Ubey-de, "Acve" ile "Bernî" bulunmayan çesit elvan hurmalar demistir. Sevrî, hurma agacinin en degerlisi, demistir.

[649]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmisti. Rasûlullah bu hurmaliklarin bir kismim, harb sahasinda bulunduklari için bir harb zarureti olarak kestirip tahrîb ettirmisti. Bu da âyette ifâde buyuruldugu gibi Allah'in onlari cezalandirmasi ve rüsvây etmesi hikmetiyle izin vermesi yoluyla yapilmistir.

[650]
Nadîr ogullari'nin kasabalari Medine'ye iki mil mesafede oldugundan, oraya sâdece piyade olarak gidilmis, yalniz Rasûlullah lif yularli bir merkebe binmisti ve fazla bir kital de cereyan etmemisti.

[651]
Bu hadîs Magâzî'de uzun bir metinle, Cihâd'da ve Humus'ta da daha kisa olarak geçmisti.

[652]
Hadîsin basliga uygunlugu "Sen -Rasûl size ne verdiyse onu alin... âyetini okumadin mi?" sözündedir. Buhârî bunun bir rivayetini Libâs'ta da getirmistir.
Vesm, yüze veya kola veya bedenin herhangibir tarafina igne batirip boya sürerek tesbît edilen naksa denir ki, Kaamûs mütercimi "Dögün" denildigini söyler.

[653]
Basta Peygamber olmak üzere hicret eden o sâdiklari, gerek zengin ve gerek fa-kîr, severler; bu suretle sadâkatlarini ortaya koyarlar. Muhacirler'e gerek fey', gerek baska herhangibir seyden dolayi gönüllerinde "Bu bize gerekti, bizim buna ihtiyâcimiz vardi" gibi içlerine batacak bir kaygu, bir teessür duymazlar.

[654]
Hadîsin basliga uygunlugu "Yurt hazirlayip îmâna sâhib olan kimseler" sözün-dedir. Bu hadîs Cenazeler Kitabi, "Peygamber'in kabri bâbi"nda geçen uzun hadîsin bir parçasidir.
Bu hadîsin bir rivayeti "Usmân'm faziletleri bâbi"nda daha uzun bir metinle rivayet edilmistir. Oradaki rivayette Umer sabah namazinda nasil vuruldugu ve sahâbîlerin ugradigi heyecan ve nihayet Usmân'm sûra hey'eti tarafindan ittifakla halifelige seçilmesi sureti bildirilmistir.

[655]
Hadisin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Ensâr'in menkabe-len bâbi'nda geçmisti. Hadîsteki taaccüb ve hayret, garîb isleri idrâk ile meydana

gelen ruhî bir halet oldugu, gülmek fiili de bunun üzerine terettüb ettigi için, Allah Taâlâ'ya gülmek fiilinin ve taaccüb haletinin dayandirilmasi hakîkî olmayip mecazî bir dayandirmadir ve bunlarin lâzimi olan ilâhî rizâ kasdedilmis-tir.

[656]

Bu sûreye hâ'nm fethiyle "Mwm/a/ia/ie"veyâkesriyle "Mumtehine" yâhud "Imtihan Sûresi" denilir. En meshuru evvelkisidir.... Imtihan Sûresi denilmesi, bütün içindekilere nazaran daha mutlak olarak vazihtir. Buna bir de "Meveddet Sûresi" denildigi de naklolunmustur ki, "Allah, sizinle içlerinden birbirinize düsman oldugunuz kimseler arasinda yakinda bir dostluk peyda eder" (Âyet: 7) kavli! münâsebetiyle olmak gerektir.

[657]

Yânî bizi onlara maglûb etme, ellerine düsürüp mihnet ve azaba sokma, el, dil uzatmalarina meydan verme de bizim mihnetimiz yüzünden îmâni horlatmakla küfre meftûniyetlerini artirma. Bu, kâfirlerin "îmân iyi olsaydi, bunlar mag-lûb edilmez, esîr olmazlardi" diyerek, dünyâ hayâtina aldanarak küfre meftun olmalarina sebeb de olur.

[658]

Kevâfir, Kâfire'nin cem'i, isem de Ismet "in cem'idir. Ismet, dokunulacak tutu-mak olup gerdanlik, bilezik, bilek, hifz ve siyânet ma'nâlarina geldigi için, gerek akid ve gerek sebeb herhangi bir tutamak ma'nâsina kullanilir. Burada murâd, nikâhlarinin bâtil olmasidir. Yânî harb darindan hicret etmeyip kâfire olarak harb darina katilan kadinlarla aranizda ne bir ismet, ne de bir zevciyet alâkasi olmasin, tutamaklarina tutunmaym, daha Türkçesi ellerine yapismayin, ipleriyle kuyuya inmeyin... (Hakk Dîni, VI, 4914).

[659]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Câsûs bâbi"nda geçmisti. Rasûlullah Mekke fethine hazirlik yaptigi sira, halk arasinda Hayber tarafina gidilecek diye yayilmis, sahâbîlerden bâzi kimselere maksadinin Mekke oldugunu gizlice söylemisti. Hâtib da bunlardan idi. Abdulmuttalib ogullan'ndan âzâdlisi Sâre adinda bir kadin, Mekke'den Medine'ye gelmis, bir mikdâr yardim tedârik edip dönerken Hâtib onunla Mekke ahâlîsine gizli bir mektûb göndermisti. Kadin yola çiktiktan sonra Cibril Inip, Peygamber'e haber verdi. Bundan sonra hadîste anlatilan isler cereyan etmistir. Iste bu hâdise sebebiyle bu Mumtahane Sûresi inmis, bu gibi hâllerde mü'minlerin vazîfeleri-ne dâir mühim nasihatlerle harb yurdundan Muhacir olarak gelen kadinlar hakkinda bile bir imtihan ta'Iîmâti vermistir.

Âyet "Ey îmân edenler!" diye hitâb oldugu ve muhâtablar arasinda Hâtib da bulunduguna göre, onun aile endîsesiyle yaptigi bu kusuru îmânina zarar vermemistir, özrü kabul olunmustur. Hâtib mühim hizmetlerde bulunmustur. Bunlardan biri, altinci yilda Peygamber tarafindan bir mektûbla Misir ve Iskenderiyye meliki Mukavkis'a gönderilmesidir. Ebû Bekr'in halifeligi zamaninda da Misir'a gönderilmis ve Misirhlar'la baris akdi yapmistir. Bu baris, Amr ibn Âs'in 20. hicret yilinda Misir'i fethi zamanina kadar yürürlükte kalmistir. Hâtib, tâ-cir idi. Vefati hicretin 30. yilinda olup, namazini Usmân kildirmistir.

[660]

Buhârî bu rivayette "el-Âyete" dememistir. Bâzi rivâyetlerdeki "el-Âyete" ta'-bîrinin, Alî'nin rivayet ettigi bu hadîsten mi, yoksa ravîlerden Amr ibn Dînâr'-in kavli mi oldugunu "Lâ edrî = Bilmiyorum" sözü ile rivayet eylemistir. Bununla "Ey îmân edenler... " nazil oldu denilmekten murâd, bir veya birkaç âyet mi, yoksa bütün sûre mi oldugunu kestirmemistir... Mukaddimede de geçtigi üzere, bu gibi mevki'lerde"el-Âyete"ta'bîri bir kissaya kadar müteaddid âyetleri sâmil olabileceginden, bu rivayetlerin toplami "el-Âyete" ta'bîrinin sûrenin evvelinden bir necm, bir kissa teskil eden âyetler ma'nâsina oldugunu ifâde etmekle, Taberî, evvelindeki âyetler demistir. Ma'nâ i'tibâriyle kissa 3., 6., 7. âyetlerin sonuna kadar olabilirse de, tamâmi 9. âyetin sonuna "Iste onlar tam zalimlerdir" fasilasina kadar olmak zahirdir. Bu surette bundan sonraki âyetlerin nuzûl sebebi baska olmak lâzim gelir. Fakat Tirmizî, mektûb hakkindaki Alî hadîsini rivayetten sonra "el-Âyete" yerine "Hâzihi's-sûre" diye açikça söyleyerek, zikredilen hâdiseyi bütün sûrenin nuzûl sebebi olarak göstermis ve hadîse hasen-dir, sahihtir demistir. Müfessirlerin çogu mutlak olarak kelâm etmislerdir. "Ey îmân edenler..." deyip de hâdiseyi nakl ile yetinmislerdir ki, âyete de, sûreye de muhtemildir... (Hakk Dîni, VI, 4892-4893).

[661]

Hadîsin basliga uygunlugu "Mü'min kadinlardan kendisine hicret edip gelen kadini imtihan ederdi" sözündedir.

Bu imtihan âyetindeki "Mü'minât" ta'bîri, îmânin geregi olan Sehâdet Ke-limesi'ni zahiren söylemis ve ona aykiri bir hâl göstermemis olmalari, yâhud imtihan ile îmânlarini isbât mevkiinde bulunmalari i'tibâriyle zahirîdir. Yoksa imtihana tâbi' tutulmalarinin ma'nâsi kalmazdi. Yânî küfür yurdundan Islâm yurduna hicret ederek "Mü'miniz" diye size geldikleri zaman onlari imtihan edin, kalbîerinin de dillerine uygun olduguna zanninizi galebe ettirecek vehile sinayin, demektir. "Allah onlarin îmânlarini en iyi bilendir" karînesiyle müfes-sirler demislerdir ki, burada ilim, gâlib zann ma'nâsinadir. Muamelelerde gâlib zann ile amel vâcib olduguna tenbîh için gâlib zann'a ilim ile ta'bîr buyurmustur. Yânî bu konuda sizin için yakînî ilim mümkin olmazsa da, mümkin olabilen bâzi suâl ve cevâb ile bir tecrübe ve yemîn vesaire gibi karineler ve emarelerden istidlal yoluyla zanninizi galebe ettirecek kadar bir ilim ve kanâat sahibi olun... {Hakk Dîni, VI, 4909-4911).

Umeyme bintu Rukayye söyle demistir: Ben RasûluIIah'a bey'at edelim diye vardigimda, bizden Kur'ân'daki "Allah'a hiçbirseyi ortak kilmama" âyetiy-le bey'at aldi. Nihayet "Ve sana hiçbir ma 'rufta âsî olmamak " kavline geldikte "Güçleri ve takatleri yettigi derecede" buyurdu. Bizde: Allah ve Rasûlü bizlere kendimizden daha merhametli yâ Rasûlallah! Bize musâfaha etmez misin? dedik. "Ben kadinlara musâfaha etmem, ancak yüz kadina sözüm bir kadina sözüm gibidir" buyurdu (Ahmed ibn Hanbel, Nesâî, Ibn Mâce ve Tirmizî).

[662]

Basliktaki âyette sartlari tafsîlli olarak bildirilen bey'at, Islâm târihinde "Bey'atu'n-Nisâ = Kadinlar bey'ati" adiyle meshurdur. Bu âyet geregince Mekke fethinin ertesi günü erkeklerden bey'at alindiktan sonra kadinlardan da bey'at alindi. Erkeklerden de ayni sekilde bey'at alindiginin delillerinden biri, biraz sonra 415 rakamiyle gelecek olan Ubâdetu'bnu's-Sâmit hadîsidir. .

Bu Kadinlar Bey'ati birçok defalar vâki' olmustur. Bu âyette sayilan sart maddeleri sunlardir: a. Kadinlar Allah'a ortak kosmayacaklar, b. Hirsizlik etmeyecekler, c. Zina etmeyecekler, d. Kocasindan olmayan bir çocugu bu senindir diye kocalarina iftira etmeyecekler, e. Ma'rûfta Peygamber'e isyan ve muhalefet etmeyecekler."Rasûlullah'in ancak ma'rûf ile emr ve münkerden neh-yedecegi bilinmis oldugu hâlde "Ma'rûfta" kaydinin açikça söylenmesi, Hâ-lik'a ma'siyet olan hususta mahlûka itaat caiz olmayacagina tenbîh içindir.

[663]

Hadîsin basliga uygunlugu gizli degildir.

Bu ilk Akabe gecesinde yapilan bey'attir ki, ileride, yânî Medine devrinde inecek olan el-Mumtehme: 12. âyetinin söyledigi bey'at sartlarinin ayni ile vâki' oldugundan, buna "Bey'atu'n-Nisâ= Kadinlar Bey'ati" denilmistir. Bu sartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadinlar müsavidirler. Ikinci Akabe'de ise Ensâr, çocuklari ve ailelerini nasil müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'i da öylece müdâfaa ve himaye etmek üzere bey'at etmisler ve ahidlerini hakkiyle îfâ ederek kendilerinden sonra kiyamete kadar Islâm'a girmis ve girecek olanlara velî-i ni'met olmuslardir.

Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbi'nda az farkli bir metinle geçmisti.

[664]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bu hadîsin bir rivayeti Bayram Na-mâzi Bâblan'nda, "Imâm'm bayram günü kadinlara mev'izasi bâbi"nda geçmisti.

[665]

Buna "Havâriyyûn Sûresi" ve "îsâ Sûresi" de denilir.

[666]

Iste siz de ey mü'minler, îsâ'nin havarileri gibi Allah yardimcilari olunuz, Pey-gamber'in da'vetine icabet ederek Allah için tam bir îmân ile yardim ediniz, demektir. Havâriyyûn, îsâ'nin ilk îmân eden seçkin talebelerinden oniki kisidir ki, dîni yaymak için kendilerini etrafa yolladigindan "Isa'nin Rasûlleri" diye de isimlendirilirler. Eldeki /neftlerde bunlara "Onikiler" dahî denilmistir...

[667]

Allah'in sevgilisi olmak için mü'minler de böyle yapmalidir.

Bu sûrede Sâd fasilasi isbu "Bünyânun mersûsun" ile yalniz bu âyete tah-sîs edilmis ve bu suretle bunun husûsî ehemmiyetine tenbîh olunmustur. Buna "Saff" ismi verilmis olmasi da bunun seçkin ehemmiyetini bildirir. "Bünyâ-nun mersûs", kursunlu bina, parçalari kursunla kenetlenerek tek parça bir cisim hâline gelmis olan muhkem

bina demektir, iste mü'minler toplulugu gerek es-Sâffât Sûresi'nin basinda ve gerek ei-Feth Sûresi'nin sonundaki tesbîhler ile beyân ve tasvir olundugu üzere, kuvvetli bir bag ile birbirine bagli, saglam bir bünyân teskil etmelidir... Sübhesiz bu tesbih, hem bedenî düzgünlük ve nizâmi, hem de kalben niyet ve îmân birligini ifâde etmektedir.

[668] Bas tarafi söyledir: "Meryem oglu Isâ da bir vakit söyle dedi: 'Ey Israil ogullari! Ben size Allah'in rasûlüyüm. Benden evvelki Tevrat'i tasdik edici, benden sonraki gelecek bir rasûlün müjdecisi olarak geldim ki, O'nun ismi Ahmed'dir

O rasûlün ismi Ahmed'dir. Burada "Ahmed" isminin aynen kendisi özel isim olarak kasdolunmak, da, ma'nâsi kasdolunmak da muhtemeldir. Yânî adi gayet memdûh ve pek güzel demek de olabilir. Zîrâ Hz. Isa'nin bu suretle müjdelemeye me'mûr oldugu Muhammed Mustafâ(S)'nm bir ismi de Ahmed oldugu gibi, Muhammed ismi de ayni Hamd maddesinden olarak en güzel, en övülecek isimdir. Maamâfîh Ahmed isminin aynen kendisi kasdolunmak daha açiktir. Nitekim gelecek hadîs de bunu ifâde etmektedir.

[669] Hadîsin âyette zikrolunan seye uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti Rasûlul-lah'in isimleri hakkinda gelen seyler bâbi'nda da geçmisti. "Ben Âkib'im"deki Akib, kendisinden sonra peygamber gelmeyen Hâtemu'l-Enbiyâ demektir. Hz. Hasen'in: "Allah Taâlâ ve O'nun Ars'in kusatmis olan melekler ve bütün temizler mübarek Ahmed'e salât getirmislerdir" mealindeki beyti de Ahmed isminin, Rasûlullah'in alemi olan bir isim oldugunu söylemektedir...

Bu bahsi ve Hz. Isa'nin gelecek peygamberi müjdelemesi konusunu Rahmetli Elmalih Muhammed Hamdî Yazir çok güzel toplamistir: Hakk Dîni, VI, 4929-4935.

[670] Bundan önceki âyet söyledir: "O, ümmîler içinde kendilerinden bir rasûl gönderendir ki, bu onlara âyetlerini okur, onlari temizler, onlara kitabi, hikmeti ögretir. Hâlbuki onlar daha evvel hakîkaten apaçik bir sapiklik içinde idiler*1 (Âyet: 2)

Basliktaki âyette bulunan bu "Aharin", Âhar'm cem'i olup "Ummiyyîn"-eveyâ "Aleyhim " veya "Yuallimuhum"daki "Hum" zamirine ma'tûf olarak Rasûlullah'in risâlet ve ta'lîmi yalniz Arablar'a mahsûs olmayip, onlardan baska daha diger ümmetlere de âmm ve sâmil oldugunu beyândir. Zîrâ "Ummiyyîn" ta'bîr olunan Arablar'dan baska olan digerleri mefhûmu bütün kavimlere sâmildir. Yânî o Rasûl, yalniz içlerinde gönderildigi ümmîlere degil, henüz onlara katilmamakla beraber ileride katilacak olan Arab ve gayri Arab bütün insanlik âlemine kitâb ve hikmet ögretiyor...

[671] Bu, "Fes'av ilâ zikrVllâhi" (Âyet: 9) kavlinin bir okunusudu

[672] Basliktaki âyet ile bu hadîsten anlasilan hakikat, Muhammed'in peygamberligi yalniz Arab kavmine ve sâde sahâbîler devrine hass olmayip her devre ve her millete ve bütün insanliga sâmil oldugudur. Kur'ân'da "Ey insanlar" diye gelen hitâblann bütün insanlara sumûlü de Islâm Dîni'nin ve Muhammed'in peygamberliginin umumîligini ifâde eder... Binâenaleyh "Ve âharîne minhum" kavliyle kasdolunan ümmetler sahâbîler devrinden sonra kiyamet gününe kadar îslâm camiasina giren ve girecek olan bütün müslümânlardir. Hadîste bildirilen Süreyya yildizina kadar yükselen îmân yüceligi, Islâm Dîni'nin yayilmasina hizmetle bir millete tahsîs edilmez...

[673] Bu da Ebû Hureyre hadîsinin baska yoldan gelen bir rivayetidir.

[674] Yânî sen minberde hutbeye kalkmis Allah'i zikrederken birakip ticârete kosustular. Medine'de açlik ve pahalilik olmustu...

Allah rizk verenlerin en hayirhsidir. Asil rizki O'ndan istemektir. O nasîb etmeyince sebeblerden hiçbirinin fâidesi olmaz...

Hadîs, âyetin inme sebebini beyân hakkinda oldugu için aralarindaki uygunluk açiktir. Dagilmayip içeride kalan oniki kisiden onu cennetle müjdele-nenler, ikisi de diger sahâbîlerden imis.

[675] Bu sûrede münafiklarin iki yüzlü hal ve hareketleri ortaya konuldugundan dolayi buna "Munâfikûn Sûresi" adi verilmistir. Münafik, sözü, özü baska olan, disi müslümân içi kâfir kimselerdir ki, dilimizde "Iki yüzlü" ta'bîr olunur, ikiyüzlülüge de nifak denir. Riyada da Ikiyüzlülük vardir. Murâînin de yaptigi ibâdette halka ve Hâhk'a karsi kasdi ve ikiyüzlü niyeti vardir. Su farkla ki, rîyâ, ibâdete hâss olarak yapilan ikiyüzlülüktür. Nifak Ise i'tikaadda iki yüzlülüktür. Böyle olunca her münafik ayni zamanda mürâîdir. Fakat her mürâî, mü-; nâfik degildir. Çünkü riya, îmâna aykiri olmayarak amelde olur.

Bundan sonraki âyette münafiklarin Rasûlullah'in hakk peygamber olduguna dâir birtakim te'kîd edatlanyle yaptiklari, bu sehâdetîn mâhiyeti söyle bildiriliyor: ' 'Onlar yeminlerini bir kalkan edindiler de A ilah 'in yolundan saptilar. Hakikat onlarin yaptiklari seyler ne kötüdür" (Âyet:2).

[676] Hadîs bui sûrenin Abdullah ibn Ubeyy ile onun baskanlik ettigi münafik zümresi hakkinda indigini açikça söylemis oldugu için, baslikla uygunlugu meydandadir.

Zeyd'in "Ben bunlari amcama yâhud Umer'e söyledim" seklindeki tereddütlü ifâdesi |Buhârî'nin yalniz bu rivayetine hastir. Diger rivayet yollarinda kesin olarak amcam diye gelmistir. Râvînin amcam dedigi Hazrec kabilesinin baskani olan Sa'd ibn Ubâde'dir. Sa'd, Zeyd'in hakîkî amcasi degil, kabilelerinin baskani olmasi i'tibâriyle böyle demistir. Hakîkî amcasi ise Sabit ibn Kays(R)'tir.

Ubeyy'in bu sözleri 422 rakamli hadîste gelecek olan 7. ve 8. âyetlerde nakledilip cevâbi da verilmistir.

[677] Bu ve devami olan âyetler münafiklarin hâllerini ve îmândaki yalanlarini anlatmakta ve bu hâllerin sebeblerini bildirmektedir.

[678] Bu da geçen hadîsin baska yoldan gelen rivayetidir. Bunda bâzi hususlar daha tafsîllidir. Bunun son kisminda Rasûlullah'm okudugu bildirilen âyetlerden son ikisinin meallerini burada verelim: "Onlar öyle kimselerdir ki; Allah 'm Rasûlü yaninda bulunanlari beslemeyin. Tâ ki dagilip gitsinler, diyorlardi. Hâlbuki göklerin ve yerin hazîneleri A ilah 'indir. Fakat o münafiklar ince anlamazlar. Onlar: Eger Medine'ye dönersek, and olsun en serefli ve kuvvetli olan, oradan en hakir olani muhakkak çikaracaktir, diyorlardi. Hâlbuki seref, kuvvet ve galibiyet Allah'indir, Rasûlü'nündür, mü'minlerindir. Fakat münafiklar bilmezler" ' (Âyet:7-8).

Rasûlullah (S) münâfikin alâmetlerini söyle özetlemistir: Ebû Hureyre: Peygamber (S) "Münâfikin alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler, va'd ettigi zaman sözünde durmaz, kendisine birsey emânet edildiginde hiyanet eder" buyurdu demistir.

Abdullah ibn Amr (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Dört sey her kimde bulunursa hâlis münafik olur. Her kimde bunlarin bir parçasi bulunursa onu birakincaya kadar kendisinde münafikliktan bir haslet kalmis olur. Bunlar da: Kendisine bir sey emniyet edildigi zaman hiyanet etmek, söylerken yalan söylemek, ahid ettiginde ahdini tutmamak, bir da'vâ ve durusma zamaninda haktan ayrilmaktir" (Buhârî, îmân Kitabi).

[679] Iyiyi kötüyü, hakki bâtili seçecek, Hakk Dîni'nin, ahlâkinin ulviyetini anlayacak, ne yaptiklarini, nereye gittiklerini inceden inceye sezip bilecek fikih kaabi-liyeti kalmamis, kaabiliyetsizlik, anlamazlik huy olupkalmistir.Çünkü i'tiyâd, ikinci tabîat olur. Kalb alistigi huydan baskasina hassasiyetini zayi1 eder. Vurdum duymaz kesilir...

[680] Bu da ayni hadîsin baska yoldan gelen diger bir rivayetidir.

[681] Abdullah ibn Ubeyy'in böylece yalani meydana çikinca, kendisine senin hakkinda siddetli âyetler indi, hemen Rasûlullah'a git, senin için istigfar ediversin denilmisti. Fakat o, basini bükmüs, sonra da: Bana îmânetmemi emrettiniz, îmân ettim. Malimin zekâtini vermemi emrettiniz, zekâti verdim. Artik Muham-med'e secde etmemden baska kalmadi, demisti. Bunun üzerine "Onlara: Gelin, Allah 'in Rasûlü sizin için istigfar ediversin denildigi zaman baslarini çevirip büktüler... " âyeti indi. Ondan sonra da çok yasamadi, birkaç gün içinde hastalandi ve öldü (Kessaf).

[682] Zeyd bu vak'ayi birçok defalar rivayet etmistir. Maksad sûrenin inmesini anlatmak olacaktir.

Buhârî bu Zeyd ibn Erkam hadîsinin ayri ayri yollardan gelen bes rivayetini, buradaki bes bâb altinda getirmistir.

Sehâdeî, huzûrî bir ilimle yakînen bildigi seyi Hakk Taâlâ'nm huzurunda oldugu kanaatiyle dosdogru haber vermektir. Onun için sehâdet, yemîn ma'nâ-sini içine alir husûsî bir haber vermedir. Dedigini bilerek "Eshedu" diyen sâhi-.de yemîn vermek de fazla ve tekrar olur. "Neshedu enneke Ie-Rasûlullah" demekte iki cümle ve iki cümleye âid üç te'kîd vardir. Birisi "Neshedu"nun ifâde ettigi yemîn, ikincisi "Enne", üçüncüsü "Lâm"dir. Onlar "Sen muhakkak Allah rasûlüsün" sözünde yalanci degiller, lâkin buna vâki'de inanmadiklari hâlde inanmis gibi îmân da'vâsi ileri sürüp yalandan yemîn etmelerinde yalancidirlar...

[683]

Hadîsin basliga uygunlugunun "Bunu Abdullah ibn Ubeyy isitti..." sözünden alinmasi mümkin olur. Çünkü bu âyet de onun hakkinda inmistir.
Bunun bir rivayetini Buhârî Edeb'de, Müslim de Edeb'de getirmistir.

[684]

Infidâd, sökülüp dagilmadir. Ensâr, Peygamber ve Muhâcirler'e yardim ettikleri için münafiklar bütün Ensâr kendilerinden imis ve onlar nafaka vermezse Peygamber'in yanindakiler dagiliverecekmis gibi farz ederek, öyle diyorlar ve derler.
Bir rivayette Zeyd'in küçük olmasi ve münâfikin da inkârini yeminle te'-kîd etmesinden dolayi Peygamber Zeyd'e: "Belki kulagin yanlis isitmistir" buyurmustur. Basliktaki âyet inince Peygamber Zeyd'in kulagini tutarak: "Kulagin tasdik edildi, dogru duymussun" buyurmustur.

[685]

Hadîsin basliga uygunlugu son fikrasindan alinir.
Hadîste söylenen Harre vak'asi hicretin 63'üncü yilinda Medine'de icra edI-Ien Emevî zulümlerinin en kanlisidir. Harre, Medîne disinda bir yerin adidir. Muâviye'nin oglu Yezîd'in yaptigi fesâd ve zulümler Medine'deki sahâbîlerin nefretine sebeb olunca, Yezîd'i halifelikten düsürüp Abdullah ibn Zubeyr'e bey'at etmislerdi. Yezîd de Müslim ibn Ukbe'yi bir ordu ile Medîne üzerine yollamisti. Bu hareket Medine'de duyulunca, müdâfaa tedbîri olarak Abdullah ibn Han-zala'yi Ensâr, Abdullah ibn Muti'i de Muhacir kuvvetleri kendilerine kumandan edinmislerdi. Medîneliler'in bu kuvvetleri Harre'de Sâm ordusu karsisinda sayica ve teçhizatça zayif olmalari yüzünden bozulmustu. Bunun üzerine Medine'de katliâm mübâh kilinarak sahâbîlerden birçoklari öldürüldü,
Harre vak'asi sirasinda Basra'da bulunan Enes ibn Mâlik, ailesinden öldürülenlerin acisiyle üzgündü. O sirada Kûfe'de bulunan Zeyd ibn Erkam, Enes'e yazdigi mektûbda Enes'i teselli etmek için, Peygamber'den isittigi o duayi da yazmisti. Enes ile yaninda bulunanlarin konusmasi hadîs metninden iyi anlasilmaktadir.

[686]

Bunun bir rivayeti, bundan önceki bâbda geçmisti.
Ebû Hafs Suhreverdî "Izzet "i söyle ta'rîf etmistir: îzzet, kibrin gayridir. Çünkü izzet, insanin kendi nefsinin hakikatini tanimasi ve onu acele kismetler için hakaarete düsürmeyip, kerîm ve kiymetli tutmasidir. Nitekim Kibir, insanin kendini bilmemesi ve onu mevkiinin üstünde tutmasidir. îzzet'in ziddi Zillet, Kibr'in ziddi Tevazu'Am... (Hakk Dîni, VI, 5009).

[687]

"Kalbine hidâyet verir": Dogruyu düsündürür, dogru düsünmeye muvaffak kilar, gelen musibetin ancak Allah'in izniyle olabilecegini ve kendisi Allah'in olup yine Allah'a dönecegini hatirlatarak "Biz Allah'in milkiyiz ve biz ancak O'na dönücüleriz" (el-Bakara: 156) tesellîsiyle gönlüne tesliyet, "Elinizden çikana ta-salanmayasiniz. O'nun size verdigi ile sevinip sima/mayasiniz diye yazmistir" (el-Hadîd: 23) irsâdiyle sabr, metanet, "Ancak sabredenlere ecirleri hesâbsiz ödenecektir" (ez-Zumer: 10) müjdesiyle iç açilmasi verir...

[688]

Tegâbun günü: Kiminin aldatip, kiminin aklandigi, kâr ve zararin belli olacagi gündür. Bu da en büyük aldanmalarin meydana çikacagi kiyamet günüdür. Te-gâbun, Gabn'den tefâul'dür. Gabn, alisveriste veya re'yde aldanmak veya aldatmak, yânî degerinden asagi yâhud yukari almak veya vermektir... Tegâbun de karsilikli aldatisina yâhud aldatma veya aldanmanin meydana çikisi demektir... Kessafta der ki: Burada Tegâbun kavmin birbirini aldatmasindan istiare edilmis olup, sakî olanlarin saîd olduklari takdirde isgal edecekleri mevki'lere saîdlerin konmasi, ve bil'akis saîd olanlarin sakî olduklari takdîrde isgal edecekleri mevki'lere de sakilerin konmasi ma'nâsmadir.
Rasülullah'in hadîsinde de "Cennete giren her kula sayet fenalik yapmis olsa idi, cehennemde bulunacagi mevki' behemahal gösterilir ki, sükrü artsin. Cehenneme giren her kula da sayet Iyilik yapsa idi, cennette bulunacagi ma-kaam muhakkak gösterilir ki, hasreti artsin" diye gelmistir...

[689]

Bâzi nüshalarda bundan sonra et-Talâk: 4., "5., ve 9. âyetlerdeki ta'bîrlerin tefsirleri verilmistir. Ibn Hacer ile Kastallânî'nin nüshalari böyledir. Aynî'nin nüshasinda ise bu ta'bîrlerin tefsiri kendi yerinde, yânî et-Talâk Sûresi'nde verilmistir. Biz de bunu tercîh ettik.

[690]

Talâk ve Tatlîk, Bosama. Lügatte Itlak eylemek, yânî bir kaydi, baglantiyi kaldirip salivermektir. Ser'an da
nikâh ile sabit olan kaydi kaldirmaktir... Bu konu ile ilgili bâzi beyânlar el-Bakara, el-Ahzâb, el-Mucâdele sûrelerinde geçmisti. Burada da et-Tegâbun Sûresi'nin sonunda geçtigi üzere zevç ve zevce arasindaki adavet mahzurunun çözülmesi çârelerinden birisi olmak hikmetiyle verilecek talâkin güzel sayilabilecek seklinin ögretilmesiyle, kadin ve aile hukukuna alâkali bâzi hükümler beyân olunacaktir.

[691]

Burada bu "In irtebtum", ihtirâzî kayit degil, bu mes'eleyi soranlarin veya soracak olanlarin vuku' bulan veya bulacak olan suâllerine nazari vukû'îdir. Bir mu'tenza cümlesi demektir. Yoksa hayizdan kesilip kesilmediklerinde sübhe ediyorsaniz demek degildir. Zîrâ "Yeisne" sîgasiyle ye'sin bilindigi söylendikten sonra yeiste sübhe ediyorsaniz demek olmayacagi bellidir. Binâenaleyh ma'nâ su olur: Bunlarin iddetleri nasil olacagini kestiremeyip de müskil görüyor, iskilleniyor, soruyorsaniz biliniz ki onlarin iddetleri üç aydir, üç ay beklerler... (Hakk Dîni, VI, 5065)

[692]

Hadîsin bu sûrede bulunan hükme uygunlugu açiktir.
Allah'in emrettigi iddet "Kadinlari bosayacaginiz vakit, onlari iddetlerine dogru bosayin. O iddeti sayin... " (et-Talâk: 1) kelâmindaki iddettir.

[693]

Hadîsin bu sûrede bulunan hükme uygunlugu açiktir.
Allah'in emrettigi iddet "Kadinlari bosayacaginiz vakit, onlari iddetlerine dogru bosayin. O iddeti sayin... " (et-Talâk: 1) kelâmindaki iddettir.

[694]

Bunun ma'nâsi sudur: "Yüklü kadinlarin iddetleri, yüklerim koymalari (ile biter)" âyeti, "Içinizden Ölenlerin geride biraktiklari zevceler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Iste bu müddeti bitirdikleri zaman artik onlarin kendileri hakkinda mesru' sekilde yaptiklari seyden dolayi size günâh yoktur. Allah ne islerseniz hakkiyle haberdârdir" (el-Bakara: 234) âyetinden sonra inmistir. Iste mes'elenin anahtari bu sahîh rivayetlerde sabit olan bu nuzûl târihiyle Rasûlullah'in Veda Hacci senesindeki fetvâsindadir. Demek oluyor ki, Kisa Nisa Sûresi dahî denilen bu et-Talâk Sûresi ve bilhassa bu âyet, el-Bakara Sûresi'-nden sonra nazil olmus oldugu için, onun zevci vefat eden kadinlarin iddeti hakkindaki dört ay on gün âyetinin umûmundan hâmillere âid olan cihetini, bu âyetin umûmu açikça beyân etmis bulunuyor ki, böyle sonraki târih ile olan beyân, usûl ilminde "Tebdil beyâni" denilen nesh kismina girdiginden, bu hami âyetinin umûmu o vefat âyetinin umûmundan bir noktasini ta'dîl suretiyle nes-hetmistir. Ibn Abbâs, ibtidâ iki rivayet arasinda mütereddid olarak ihtiyat olmak üzere "îki müddetin en uzagi" demis ise de, Peygamber'In zevcesi Ümmü Seleme(R)'den vâki' olan istifsar (yânî tefsîr istegi) üzerine, Rasûl'ün fetvasi anlasilmistir. Binâenaleyh hâmil kadinlarin talâkta da, vefatta da iddetleri, dogurmakla tamâm olur {Hakk Dîni, VI, 5069).
Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Talâk'ta getirmistir: Müslim Ter., IV, 449-454 "1484-1489."

[695]

Buna et-Tahrîm ve Muteharrim Sûresi de denilir. et-Tahrîm, haram etmek, haram-kilmak veya men' eylemek, mahrum kilmak ma'nâlarina gelir. Burada ise Peygamber'in kendine yaptigi bir haram kilma vak'asmin ismi olarak bu sûre ona muzâf kilinmistir. Ve esasen haram kilma Allah'a âid olup, Allah'in halâl kildigini haram kilmak iyi olmadigi anlatilmistir.

[696]
Hadîsin basliga uygunlugu "Allah'in sana halâl kildigi seyi niçin haram ediyorsun" sözünden alinir. Halâl birseyI haram kilmakta ise keffâret vardir.Ibn Abbâs basliktaki âyetten alarak böyle söyleyen kisiye keffâret yapmasi gerektigini, Peygamber'in de böyle yaptigini ifâde etmis oluyor.
[697]
Bunun da basliga uygunlugu "Artik bir daha ona dönmem. îsteyemîn de eltim" sözünden alinir. Buhârî'ye göre Âise'nin bu hadîsi, basliktaki âyetin nuzûl sebebini ifâde etmektedir.
Rasûlullah'm halâl ve mübâh olan bir gidayi kendisine haram kilip bunun gizli kalmasina ehemmiyet vermesi, kadinlari hosnûd etmek ve aralarinda iki hizib hâlinde hissedilen fitrî kadinlik kiskançliginin aile nizâmi üzerinde kötü te'sîr yapmasindan sakinmak maksadina dayanir.
[698]
Baslik böyle birinci âyetin bir kismi düsürülmüs olarak verilmistir. Ebû Zerr, bunlari kendi nüshasinda tamam olarak vermistir. Yüce Allah yeminlerin çözülmesi suretini el-Mâide: 89'da beyân etmistir.
[699]
iste Umer'in bu mes'eledeki tesebbüsünün son günlere kadar kalmasinin bir sebebi bu olmus oluyor.
[700]
Buhârî bu hadîsi Nikâh, Vâhid Haberi ve Libâs'ta; Müslim de Talâk'ta getirmistir.
Rasûlullah'in bu yalnizliga çekilmesinin sebebi "Ey Peygamber, zevcelerine de ki: Eger siz dünyâ hayâtim ve onun zînetini arzu ediyorsaniz..." (el-Ahzâb: 28) âyetinin isaretinden de anlasildigi veçhile, Peygamber kadinlarinin dünyâ ha-yât ve zînetine az çok ilgili bulunan nafaka hususuna âid bâzi talebleriyle, Pey-gamber'e karsi gösterdikleri bir gruplasma ve yardimlasmadir ki, Âise ve Hafsa bunun en basinda görünüyorlar. Zevcelerinin aleyhine gibi görünen bu îlâ yine zevcelerin saadet ve hosnûdluklarini düsünmüs oldugu Için bosamaya azmet-memis ve ancak onlara fiilî bir nasîhat ve ibret olmak üzere bir ay için yemîn ile yalnizliga çekilmis ve bu müddet içinde onlarin odalarinda dargin oturmayi uygun görmeyerek, onlari kendi hâllerinde birakmistir... Rasûlullah'in o odada tercih ettigi bu fakîr ve mütevâzi' hayât, iztirârî degil, ihtiyarîdir. O ihtiyari ile fakîr hayâti yasamayi sever, kendi hesabina biriktirmez ve dâima ihtiyâci olanlara nafaka verirdi. Ailesinin de böyle yasamasini ve kendisine müskilât göster meyip dâima âhireti düsünerek korunmalarini ve her hususta kendisine yâr olmalarim isterdi... (Hakk Dîni, 5100-5101).
[701]
el-Yûnûnî nüshasinda burada "Bâb"dan Önce Besmele vardir.
[702]
Bu sirr ne Idi? Evvelâ "Hadîsen" buyurulmakla, bunun bir fiil olmayip zevç ile zevce arasinda kalmasi îcâb eden sâde bir sözden ibaret oldugu anlatiliyor. Fakat ne o zevcenin isminin açikça söylenmesine, ne de bu sözün neden ibaret bulundugunun beyânina bir garaz ve maksad ilgilenmedigi için, Allah Taâlâ âyette ne onun ismini, ne de bu sözün ne oldugunu bildirmeyerek, bu gibi aile arasindaki sirri bilenler tarafindan dahî ifsa ve i'lân etmenin caiz olmayacagina ten-bîh buyurmustur. O hâlde en dogrusu bunlarin kim ve ne oldugunu Allah bilir deyip, arastirmaya kalkismamaktir. Bununla beraber tefsîr ve hadîs kitâblari bunu sükût ile geçistirin emistir. Bunlar, bu zevcenin Hafsa oldugunda müttefik bulunuyorlar. Sirr olan söze gelince, bunda ancak üç sözden bahsedilmistir: Birisi ve en sahîhi olarak rivayet edileni bal serbeti yeminidir. Ikincisi, rivayeti zaîf olmakla beraber, daha çok dile düsmüs olan Mâriye yeminidir... (Hakk Dîni, VI, 5111).
[703]
Bu, yakinda geçen hadîsin bir tarafidir, burada kisaltilmistir.
[704]
Bu tefsirler, basliktaki âyetin aralarinda verilmisti, biz âyeti bölmeden yazdik-ve açiklamalari sonunda bir araya getirerek verdik.
[705]
Bu hadîsin bir rivayeti yakinda "Sen zevcelerinin hosnûdlugunu ariyorsun bâ bi"nda geçmisti.
[706]
Bu hadîste âyetin nüzul sebebinin beyâni vardir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabi, "Kible hakkinda gelen seyler bâbi"nda da geçmisti.
[707]
Buna Mülk Sûresi, Tebâreke, Mania, Munciye, Vâkiye, Mennea dahî denilir. Buhârî nüshalarinin hepsinde burada Besmele sabit olmamistir
[708]
Tefâvüt, aslinda tenakuz, tehâlüf gibi iki seyin birbirini fevt eder veçhile uygunsuzlugu ve perisanligi, baskaligi demektir ki, münasebetsizlik ve nizamsizlik diye tefsir olunur. Yânî bütün bu semâlari Allah Taâlâ rahmet ve in'âmi eseri olarak, hepsinin fevkinde kendisinin birligini, kudret ve Izzetinin büyüklügü ile rahmâniyyetini tanittirmak üzere yaratmis ve o hikmet ile onlari tabaka tabaka muhtelif eb'âd ve genislikte yaratmakla beraber hepsini hem birbirine mutabik, hem size uygun bir nizâm ve hey'et ve yeknesak bir muvâzene ve ahenk içinde yaratmistir...
[709]
Nûn ile kaleme ve (kalem sahihlerinin) satira dizmekte olduklari seylere an-dolsun ki... " (Âyet: 1) kelâmindan dolayi bu isimle anildigi gibi, sâdece "Nün Sûresi" veya "Kalem Sûresi" de denilir. Nûn hakkindaki tefsirlerin en mühim-mi su ikisidir:
a. O hecâ harflerinden birisidir, ma'nâsini ancak Allah bilir.
b. Nûn, mürekkeb hokkasi demektir. Bu, Ibn Abbâs'in bir kavlidir. Dah-hâk, Hasen, Katâde de bunu tercih etmislerdir. Bu suretle yemîn, hokka ile kaleme ve yazicilarin bunlarla yazmakta olduklari herseyedir. Çünkü hokka ile kalemin yazmaktaki fâideleri büyüktür..
[710]
Sann, bag kesmek, üzüm veya meyve devsirmek ma'nâsina geldigi gibi, birseyi kökünden .kesip tamamen ayirmak ma'nâsina da gelir. "Hâlbuki onlar uyurlarken hemen Rabb 'inden dolasici bir belâ onu sardi da o bahçe sirim gibi oluverdi".
Sarim, tamamen kesilmis veya kesik.demektir. Meyvesi kesilmis baga, hâsilati biçilmis tarlaya, geceden bir kit'aya, hIçbirsey bitirmeyen kumluk bir yere de denilir. Burada birinci ma'nâda olabilirse de sonraki ma'nâlardan biriyle o bagin meyvesinin degil, kendisinin kökünden kesilip yanmis, kum gibi kapkara kalmis oldugu rivayet edilmistir...
[711]
Âyetlerin tamâmi söyledir: "Alabildigine yemîn eden, nefis izzeti bulunmayan, dâima ayiplayan, lâf getirip götürmeye kosan, hayirdan durmaksizin men 'eden asiri zâlim, çok günahli, kaba hasîn, bütün bunlardan baska da kulagi kesik (damgali soysuz) olan hiçbir kisiyi fanima (onlara boyun egme)".
[712]
Zenîm, Zeneme'den türemistir. Zeneme, keçinin, koyunun boynunda, kulagi dibinde, derisinden küpe gibi yumrucuklara yâhud kulagi delinip de ucundan asili birakilan sarkintiya denir ki, her tarafa sallanir durur. Lisânimizda o koyun veya keçiye küpeli denildigi gibi, Arabça'da da Zenîm denilir. Burada bundan istiare edilmistir ki, bu Türkçe'de en ziyâde dalkavuk veya kulagi yirik yâhud kulagi kesik yâhud kulagi küpeli ta'bîrlerin deki mecaz ma'nâyi andirir. Nesebi' bozuk, piç, serr Ile taninmis, kötü damgali, alâmetli kâfiiyçok zulumkâr, alçak fâcir.. ma'nâlarma tefsir edilmistir. Maksad bütün bu kötü huylardan sakm-dirmaktir.
[713]
Hadîslerin basliga uygunluklari açiktir. Hadîsteki "Meteda'ifin" lâfzi, ayn'in fethasiyle "Muteda'afin" seklinde de zabtedilmis oldugundan, iki çizgi arasinda ikincinin ma'nâsmi da gösterdik.
[714]
Sök, lügatte bilinmistir ki, topuktan baldira dogru bacagin incik yeridir. Bundan agacin saki gibi herhangibir seyin aslina da denir. Burada sâk mutlak olup, birseye muzâf degildir. Lâkin baslik altindaki hadîste "Rabbi'niz sakindan açar" diye "Hi" zamirine muzâf kilinmistir...
Kessaf sahibi Zemahserî der ki: Kesf an sâk ve ibda' ani'l-hidâm (baldirdan açmak) ta'bîrleri, isin siddetinde ve musibetin çetinliginde meseldir. Bunun asli dehset ve hezimette ve kapali kadinlarin kaçarken paçalarini sivamalari ve o sirada baldirlarini açmalari mes'elesindedir... Fahreddîn er-Râzî de sâk'in tefsirinde dört vecih siralamis,

sonunda söyle demistir: Su hâlde "Yevme yuksefu an sâfc"in ma'nâsi, Hakk'm emri siddetlenip Is büyümege basladigi gün demektir. Yoksa ne sâk vardir, ne de açilma; nitekim kollari kesik cimri adama "Eli bagli" denilir, hâlbuki ortada ne el vardir, ne de bag; o ancak cimrilikte bir meseldir... Hâlbuki ancak siddetli emirden açar.
O hâlde hadîsi de böyle anlamak lâzim gelir. "O gün sâkdan açar" kavlinde sâk açmaktan müslîmin îmâniyle bekledigi, mücrimin kaçindigi hakkin veya hakk hükmünün gayb perdesinden suhûd sahasina kendini bir uçtan göstermeye baslamasi ma'nâsmi anladigimiz gibi, bunun ortaya çikardigi siddet ve dehset Içinde de mücrimlere sirf elem olan korkunç bir kahir ve tezlîl, müslimlere de ayni hâile içinde murâd kapisini açan cazibeli bir sevk ve izzet heyecani seziyorum. Çünkü mücrimlerin bütün ortaklanyle beraber hepsine siddetli bir va-îd ve korkutma olan bu âyet müslimlere bir va'd ve müjdeleme olmak üzere Peygamber'e hitâb siyakinda gelmistir {Hakk Dîni, VII, 5292-5299).
[715]
Bu hadîs uzun sefaat hadîsinden bir parçadir, ondan kisaltilmistir. "Rabb'imiz sakindan açar" ta'bîri müteşâbihierdendir.
Tabak, omurgalardan herbirinin arasinda oynak yerine gelen yufkaca kemiklere de denir ki, tipki tipkina, tabaka tabaka intibak noktalari demek olur.
[716]
"O hak olan; nedir o hakk olan; o hakk olani sana hangi sey bildirdi?" (Âyet: 1-3) âyetlerinden dolayi bu isim verildi. Bunun elif, lâm ile "el-Kaaria" (Âyet: 4) ve "es-Sâat" gibi kiyamet gününün isimlerinden oldugunda ihtilâf yoktur
[717]
Husûm, ugursuzluk ve idman ma'nâlarma masdâr oldugu gibi bir de "Hâsim"-in cem'i olur. Hasm, birseyi kökünden kesmek ve bir hastaligi kökünden kesmek için ardi ardina daglamak ma'nâlarma gelir. Nitekim el-Kamer'de "fî yevmin nahsin müstemirrin" (Âyet: 19) geçmisti. Bundan baska "Hâ.Mîm. Secde" de "Fîeyyamin nahisâtin" (Âyet: 16) buyurulmasma tamamen uygun olmak üzere Husûmen, ugursuz seyler demek oldugunu söylemislerdir. Bu da köklerini kesecek hiç hayirlarini birakmayacak derecede ugursuz ma'nâsini ifâde eder. Bâzilari da "Husûmen" masdar olarak mef'ûlün leh, yânî köklerini kesmek için demek olduguna gitmislerdir.
[718]
Kadâ, bir isi tamâmiyle kesip atmak, kesin hükmü verip icra etmektir. Yânî isi bitirip herseyi kesip atan olaydi da beni bu felâketten, bu Hâkka'dan kurtaray-di, tekrar dirilmek... olmasaydi... Bu temenni Hâkka'nin ölümden çok siddetli olacagini ifâde eder.
[719]
Vetîn, kalb damari, sâh damari, siryan, ebher, bâzilari da bel kemiginin iligi demislerdir ki, ikisi de kesilince sahibi derhâl ölür.
[720]
Tâgiye, tugvân eden, haddini asan vakia, tavga gibi tugyan ma'nâsma da gelir. Yâhud mevîG hi hazfedilmis bir sifat olur. O takdirde "Onlar (küfürleri ve) taskin amelleri sebebiyle helak olundular" demek olur.
[721]
Gislîn gasl maddesinden yikanti demek olan "Gusâle"yi andirir bir kelimedir ki, lugatçilerden bâzilari yaradan, yagirdan akan cerahatin yikantisi demislerdir.
[722]
Buna Maâric Sûresi, Seele Sûresi, Mevâki' Sûresi de denilir.
[723]
Izîn, ("Ize"nin cem'idir ki, asli "-4zv"dendir. Herbiri bir firkaya "Ma'zuvv" yânî mensûb olarak parça parça firkalasir bir hâlde demektir. Müsrikler, Rasû-lullah'in etrafina halka halka, firka firka toplaniyor ve O'nun söyledikleriyle alay ederek "Eger Muhammed'in dedigi gibi bunlar'cennete girerlerse, biz de onlardan evvel gireriz" diyorlardi; bu indi diye rivayet edilmistir.
[724]
Basindaki "Innâ ersetnâ Nûhan..." âyetinden dolayi bâzi Buhârî nüshalarinda "tnnâ Erse/nâ Nûhan Sûresi" ismiyle gelmistir.
[725]
Burada insan yaratilisinin ferden ve cem'an geçirmis oldugu tekâmül mertebelerine isaret buyurulmustur: "... Suret yapanlarin en güzeli olan Allah'in sâni ne yücedir" (el-Mü'minûn: 12-16).
[726]
Çünkü "Deyyâr'hn asli "Diyvâr" idi; vâv, yâ'ya tebdil edilip, vâv harfi yâ harfi içine girdirildi. Eger Fa'âlen vezninde olaydi "Devvâr" olacakti. Umer'in okuyusu ile "Kayyâm"m asli da "Kiyvâm" idi; bunun da vezni Fa'âPdir denilemez, bunun vezni de "Deyyâr"da oldugu gibi "Fey'âl"dir (Kastallânî).
[727]
Bundan evvelki hasiyede de belirtildigi gibi, bu "Deyyâr" kelimesinin asli "Dâr"-dan yâhud "Dew"den fey'âl vezninde "Deyvâr"dir. Vâv, yâ'ya çevrilmistir. Fa'âl vezninde degildir. Yoksa "yâ" olmaz, "Devvâr" olurdu. Su hâlde türemesine nazaran asil mefhûmu evcil yâhud yurtçul demek gibidir. Bununla beraber "Deyyâr", "Ayyâs" gibi yâî olarak "Deyr"den fa'âl vezninde de olur ki deyr bekleyen, manastir bekçisi ma'nâsinadir.
[728]
Yagmur duasinda istigfar bundan dolayi mesru' olmustur. Sa'bî'nin rivayetinde Umer <R) bir gün yagmur duasina çikmis, devamli olarak istigfar etmistir. Sebebi soruldugu zaman bu âyetleri okumustur.
[729]
Siz neye Allah için bir vakaar ummazsiniz?": "Vakaar, hafifligin ziddi olarak agirlik, hilm ve temkîn ile azamet ma'nâlanna gelir. Nitekim Tevkîr, ta'zîm demektir. "LIUâhi" faili veya müteallikî beyândir. Yânî siz neye Allah'tan korkmuyorsunuz, O'na saygisizlik ediyor, putlara tapiyorsunuz? Bu ma'nâca kelâm, sirf tehdîd olur. Yâhud ne için Allah'i, size ileride bir vakaar ve haysiyet bahsederek tevkîr etmesini, terakkî ettirip akibette büyük mertebe ve sevaba erdirmesini ümîd etmiyorsunuz da, îmân ile O'nun yoluna gitmiyor, O'na küfr Ile putlara tapip zillet yolunu seçiyorsunuz? demektir ki, bu suretle tehdîdden ziyâde tes-vîk olmus olur {Hakk Dini, VII, 5372-5373).
[730]
Bunlar Nûh kavminin kendilerince en büyük tanidiklari ve tapindiklari putlarinin isimleridir. Kessafta, zikredildigi üzere Vedd, bir erkek suretinde; Suvâ' bir kadin suretinde; Yegûs bir arslan suretinde; Yeûk bir at suretinde; Nesr, kartal veya akbaba suretinde idi. Yine denildi ki, helak olmus olan Nûh kavminin putlari ayniyle Arab'a geçmis olmasi uzaktir; anlasilmaz; zahir olan budur ki, ancak isimleri kalmis, Arab birtakim putlar edinerek onlara o isimleri vermisler ve Abdu Vedd, Abdu Yeûs, Abdu Yeûk isimlerini kullanmalarinda da o putlarinin isimlerine izafeti kasdetmislerdir...
Bu isimler esasen Arabça olmayip, yabanci olduklarina göre, Vedd ve Yeûs isimleri Hindliler'in Veda, Vuyesa isimlerine benzer gibi olduklari da hatirlara gelmez degildir (Hakk Dîni, VII, 5378)
[731]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Diger hadîs kitâblannda da bunlar hakkinda rivayetler, vardir: Abd ibn Humeyd'in Ebû Mutahhare'den rivayetinde, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Bakir hazretleri söyle demistir: "Vedd, kavmi içinde sevgili müslim bir er idi, vefat edince Bâbil arzinda kabrinin etrafinda ordu kurdular, matem tuttular. Iblîs bunlarin bu feryadini görünce, bir insan suretinde onlara: Sizin feryâd ve eleminizi görüyorum. Sîze onun bir suretini yapmam, toplandiginiz yere koysaniz da onu ansaniz! dedi. Peki dediler, onun gibi bir tasvîr (bir heykel) yapti, toplanti yerlerine koydular, onu anarlardi. Bunu görünce: Nasil, evlerinize de yapsam, herkes evinde de ansa olur mu? dedi. Onu da yapti, o suretle onu anarlardi. Sonra evlâdlari yetisti, ona yaptiklarini görüyorlardi. Nesil uzadikça onu neye andiklari unutuldu. Tuttular, ona ma'bûd diye ibâdet etmeye basladilar. Iste Arz'da Allah'tan baska ilk ibâdet edilen, Vedd oldu."
Ibn Munzir ve baskasi, Ebû Usmân en-Nehdî'den rivayet etmislerdir. O söyle demistir: "Yeûs'u gördüm, kursundan idi; çiplak bir deveye yükletilir, beraberinde giderler, bir yere varip kendi kendine çökene kadar onu hiç heyecânlandirmazlardi. O çökünce de: Haydin konacagiz, menzili begendi! derler ve etrafina konarlar ve onun üzerine bir bina yaparlardi".
Islâm Dîni müslümânlari putlardan ve putçuluktan kurtarmistir. Sonraki çaglarda ve hattâ yirminci asirda bile zaman zaman bâzi ülkelerde hortlatilan bu putçuluk zihniyetinden ve her türlü putlardan Allah'in milletimizi ve bütün insanligi kurtarmasini niyaz eylerim! 5 Mayis 1983/22 Receb 1403.
[732]

Buna el-Cinn Sûresi de denilir. Cinn, cins Ismidir; müfredi CinnTdir. /ndV'lerde ve öteki geçmis kitâblarda, eski ve yeni milletlerde zikredilegelmIstir. "CInnleri O Via ortak yaptilar. Hâlbuki bunlari da O yaratmistir. Bundan baska bilmeden O'nun ogullari ve kizlari oldugunu da uydurup söylediler. O'nttn zâti ise vasfe-de geldiklerinden çok uzaktir, çok yücedir" (el-En'âm: 100) buyuruldugu üzere Allah'in gizli mahlûku olan cinnleri müsrikler, ulûhiyet derecesine çikarip Allah'a ortak kosmuslardi ve o suretle Allah'a ogullar ve kizlar uydurup, cehaletle onlara tapinislardi. "fi/r de O'nunla cinnler arasinda bir hisimlik uydurdular..." (es-Sâffât: 158) buyuruldugu üzere, Allah ile cinnler arasinda bir neseb uydurmuslar, ma'bûdlann birbirinden dogmalari ve üremelerine zâhib olmuslar; birtakimlari da cinnlerin gaybi bildiklerine i'tikaad etmislerdi... Bu bâtil akideler birçok âyetlerde redd ve ibtâl olundugu gibi bilhassa bu sûrede Allah'in birligi ve büyüklügü ve cinnler hakkindaki yanlis ve mübalagali akidelerin bâtilhgi anlatilmak üzere Kur'ân'in onlardaki te'sîri ve cinnin her ne suretle olursa olsun bir varligi bulunmakla beraber onlarin da müslimi, kâfiri; iyisi, kötüsü bulundugu ve Allah'a karsi hiçbirinin hükmü olmayip, hepsinin âciz ve mes'ûl oldugu ve hepsinin basina kiyametin kopacagi ve Allah'a îmân edenlerin, onlarin serrlerinden korkmamasi lâzim gelecegi... anlatilmistir... (Hakk Dîni, VII,
5381-5382).
Lugatçilerin ve müfessirlerin beyân ettigi üzere Cinn kelimesi, bu maddenin bütün türevlerinde asli birseyi histen örtmek ma'nâsmi ifâde eder. "Cennehu" ve "Ecennehu", O'nu örttü, gizledi. "Cenne aleyhi'i-leylu", Gece üzerini örttü, bürüdü"; "Cunne"; kalkan yânî siper; "Cenîn", henüz dogmamis, rahimde örtülü çocuk yâhud kabir, "Cenan", bâtindaki kalb, "Cennet", zemîni örtmüs bag ve bustân yâhud da histen gizli bag, "Cunûn", nefis ile akil arasina perde olmus delilik. Bütün bu kelimelerde ve ma'nâlarmda histen bir gizlilik ma'nâsi vardir.
el-Ahkaaf ile bu sûrede birtakim cinnlerin Peygamber'e gelip Kur'ân dinledikleri ve O'na îmân ile kavimlerine dönüp nasîhat ederek da'vet eyledikleri zikr ve beyân edilmis oldugunda sübhe yoktur. Bununla ilgili hadîslerden biri, buradaki Ibn Abbâs hadîsidir.

[733]
Hadîs, el-Cinn Sûresi'nin inme sebebini açiklamaktadir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabi, "Sabah namazi kiraatini açiktan okumak bâbi"nda geçmisti. Bu vak'a, Peygamber'in hicretten Önce Tâif'ten dönmesinden sonra olmustur. YI-ne bu hadîsten, Peygamber'in Ins gibi cinne de gönderildigi açikça anlasilmaktadir. el-Ahkaaf Sûresi'nin sonlari ile el-Cinn Sûresi'ndeki âyetler bu ulu risâleti ' bizlere bildirmek için indirilmistir.
Cinnlerin buradaki "Ey kavmimiz!" hitabi, el-Ahkaaf: 30. âyetindendir. Devami el-Cinn Sûresi'ndedir. Ibn Abbâs bu iktibas ile -Allah eri bilendir- her iki sûredeki âyetlerin ayni kissaya âid oldugunu îmâ etmek istemistir...

[734]
el-Muzzemmil'in nuzûl sebebi ile el-Muddessir'in nuzûl sebebi bir ve ikisi de ri-sâlet isinin i'lâni ile alâkalidir...
Peygamber(S)'e Hira magarasinda melek gelip de söylediklerini söylemesi üzerine, Peygamber, Hadîce'nin yanma döndügü zaman "Zemmilûnî, zemmüûnî=Beni örtün, beni örtün" demisti. Bunun üzerine "Yâ eyyühe'l-müddessir", arkasindan da "Yâ eyyuhe'l-müzzemmil" inmistir. el-Müddessir'in evveli nüzulde daha evvel bulunmakla beraber, el-Muzzemmil'in sebeb ve mukaddimelere, Muddessir'in gaye ve murada ilgisi daha sarih ve enfüsten âfâka seyri daha sümullü oldugu için tertîbde Muddessir, Muzzemmil'den sonraya konulmustur.
el-Muzzemmil, tefa'ul babindan fail isimdir, asli "Mütezemmil" idi, tâ harfi zâ'ya girdirilmistir. Örtüsünü bürünüp örtünen demektir ki, kendisi örtünmüs veya baskasi tarafindan örtülmüs olabilir...

[735]
Tebettul, lügatte kesmek ve kesilmek demektir. Nitekim ibâdette Allah'a kesilmesinden dolayi Meryem'e "Betûl" denilmistir.
Tebtîl, iyice ve tamâmiyle kesmek; Tebettul, çalisarak kesilip çekilmektir.

[736]
el-Muddessir, asli: "Mutedessir" idi, disâre bürünen demektir. Disâr entari, cübbe, kaftan, ihram gibi siarin üstüne giyilen veya örtülen dis kisvesi, veya bürgüsü; Siar da gömlek, don, izâr gibi bedene dokunan iç çamasiridir. el-Muzzemmil'de de geçtigi üzere Peygamber böyle bir örtüye sarinip bürünmüs ve yatmisti.
Burada "Kâfirlerepek zor" denildikten sonra "Kolay degil" buyurulmus, bu, ilk bakista lüzumsuz gibi görünür. Lâkin zorluk iki türlüdür: Birisi evvelâ çok zor olmakla beraber gittikçe kolaylasir, yenilebilir. Birisi de gittikçe zorlasir, hiç kolaylasmaz. O gün herkes için zor olacak oldugu bildirilmek üzere "Zor gün" denildikten sonra, "Gayru yesîr = Kolay olmayacak" buyurulmustur.

[737]
Kasvere, KasfG&n türemis olarak zorlu, zorba demek gibi olup, zorlu avci alayi veya arslan ma'nâlarma geldigi beyân ediliyor. Lugatçilerin çogu Kasvere "Ars-lan"dir demislerdir... Iste Kur'ân ile verilen Allah nasihatinden kaçan, onu dinlemek istemeyen budalalar öyle ürküp kaçiyorlar. Hâlbuki o zavalli yabanî eseklerin kaçmalari bir çaresizlik olmakla beraber, yine tehlikeden kaçmaktir. Onda belki bir kurtulma düsünülür. Ögütten kaçan bu budalalar ise tehlikeden degil, kurtulustan kurtaricidan kaçiyorlar; faydalarini birakip helake kosuyorlar

[738]
Bu hadîste el-Muddessir Sûresi'nin nüzulünün beyâni vardir. Câbir'in bu hadîsinden vahyin fetretinden, yânî bir süre kesilmesinden sonra ilk nazil olan âyetler "Yâ eyyuhe'l-muddessir" sûresI"nIn bas taraflari oldugu anlasiliyor.
Bundan bir parça, Vahy KItâbi'nda geçmisti. Oradaki rivayette basini kaldirinca gördügü sey söyle anlatilmisti: "Ben yürürken birden gökyüzü tarafindan bir ses isittim. Basimi kaldirdim. Bir de baktim ki Hirâ'da bana gelen Melek, semâ ite yer arasinda bir kürsî üzerinde oturmus, pek ziyâde korktum..." Nitekim bu kisim daha sonraki hadîslerde de gelecektir.

[739]
Bu iki bâb altindaki hadîsler de geçen Câbir hadîsinin baska yollardan gelen rivayetleridir

[740]
Bu da geçen Câbir hadîsinin baska bir rivayetidir. Ancak Buhârî hadîsi burada iki yoldan getirmistir: Biri Yahya ibn Bukeyr el-Misrî, o da el-Leys ibn Sa'd, o da UkayI ibn Hâlid, o da Muhammed ibn Müslim ibn Sihâb ez-Zuhrî... yolu.

[741]
"Ve o pisliklere yaklasma, onlari tefket". Bu kelime râ*nin ötresi ve kesresi ile pislik ve azâb ma'nâsina geldigi gibi (bundan önceki hadîsin sonunda) vesenler ve putlar demek oldugunu da beyân etmislerdir.

[742]
Bu da geçen Câbir hadîsinin baska bir yoldan rivayetidir. Vahy Kitâbi'nda da belirtildigi üzere Ikra' Sûresi'nin ilk bes âyetinin inmesinden sonra vahy bir süre kesilmis ve Cibril bir daha görülmemisti. Vahyin bu kesilme süresi hakkindaki rivayetler çesitlidir. En azi onbes gün, en çogu da üç senedir.
Bu hadîslere göre Ikra' Sûresi indi, bununla kendisine peygamberlik verildi. Bu vahy kesilmesinden sonra el-Muddessir Sûresi ve el-Muzzemmil Sûresi indi, bunlarla da rasûllükle teblige me'mûr edildi.

[743]
Buna "Lâ uksimu Sûresi" de denilir.

[744]
"Fakat insan önünde fucûr etmesini ister": Sehvetlerinden, ma'siyetlerinden, lezzetlerinden ayrilmamasini, ileride onlara devam etmesini ister, fücurda devami salâha tercih eder.

[745]
Mefer, Firar ma'nâsina mîmli masdar veya kaçacak yer ma'nâsma mekân ismidir. O fâcir insan, o vakit dehsetinden kaçacak yer arar, ümîdsizliginden, saskinligindan böyle der. Bu ümîdsizlik ifâde eden inkârî bir istifhamdir. "Kellâ lâ vezera"bu ümîdsizligi açikça söylemedir. Bununla beraber saskinlikla hakîkî istifham da olabilir. Bu surette "Kellâ lâ vezer = Hayir yok bir kaçacak, siginacak yer!".
Vezer, aslinda agirlik ma'nâsmdan men' edici dag, sarp ve muhkem dag demektir. Böyle daglar kaçaklarin sigindiklari yerler oldugu için, gerek dag, gerek kal'a, gerek

silâh, gerek insan vesaire mutlakaa melce', sigmak,ev veya siper ma'nâsmda yaygin olmustur.

[746]

Bu âyetteki "BihV zamirinin mercii zahir degildir... Lâkin hitâb bilhassa Pey-gamber'e olmak ve sonra da Kur'ân denilmis bulunmak i'tibâriyle, bu liBihV* zamîrinin evvelâ bu sirada PeygamberMn kalbine inmekte bulunan Kur'ân'a dönmesi gerekir. Zîrâ zamirin mercii, ma'nen veya hükmen geçmis olmak yeter oldugu ve "Biz onu kadir gecesinde indirdik*' gibi birçok yerlerde Kur'ân'in ismi geçmeden makaam karînesiyle ona zamîr gönderilegeldigi bilinmekle beraber, burada siyakin buna husûsî bir delâleti de vardir. Onun Için tefsirler bu "BihV zamîrinin Kur'ân'a râci' oldugunu beyân etmektedirler. Burada getirilen hadîsler de bunun açik delilleridir.

[747]

Bundan da anlasildi ki, Peygamber (S) bu sûre inerken, bilhassa bu noktada dilini depretmis, acele okumak istemisti; bu âyet de bunun üzerine inmis ve iyi zabtetmek için, isin evvelinde hareketsiz dinlemek emroolmmustur.

[748]

Bu da geçen hadîsin baska yoldan gelmis bir rivayetidir.

"Sonra beyâni da bize âiddir": Lüzum ve ihtiyâç hâsil oldukça beyân ve cinlerinden biriyle muradin beyân ve îzâhi da bize âiddir. Usûl ilminde tafsîl olundugu üzere, beyânin vecihleri bestir: Takrir beyâni, Tefsir beyâni, Tagyir beyâni, Tebdil beyâni, Zaruret beyânindir. Bu suretle Kur'ân'in birçok âyetleri birbirlerini beyân ederler. Burada dikkate deger olan noktalardan biri de sudur ki, "Cem'ahu ve kurânehu vettebiy kurânehu" âyetlerinde Kuran, isim degil, "Kiraat" mâ'nâsma Ruchân vezninde masdârdir. Ikincisi "Makruvv" yâni "Okunan" ma'nâsma da olabilir... Yânî Kuran kalbine, basiretine inerken sâde dinle, çünkü bize âiddir onun cem'i ve kurani -yânî tamâmini toplayip kuran hâlinde tesbît ederek okutmak bizim taahhüd etmis oldugumuz bir istir. Onu sana indiren okutacaktir...

[749]

Buna "Insan Sûresi", "Dehr Sûresi", "Ebrâr Sûresi", "Ensûc Sûresi" de denilir.

[750]

Hel, soru harflerinden olmakla beraber bazen "Helhazâ illâ beserun" (el-Enbiyâ: 3) gibi "Mâ" ma'nâsmda nefî, bazen de burada oldugu gibi "Kad" ma'nâsin-daisbât yerinde kullanilir. Müfessirler burada ve "Hel etâke hadtsu'l-gâsiye"de "Kad" ma'nâsmda oldugunu söylemislerdir. Bunun iki vechi vardir: Birisi, "Hel" aslinda "Kad" ma'nâsina tahkîk ve takrîb için olmaktir ki, hakîkaten "Geldi" yâhud "Yaklasti geldi" demek olur. Birisi de takrîrî istifham olmak suretiyle "Geldi mi geldi", "Geldi yâ" diye ayni ma'nâyi ifâde eder. Bununla insan hilkatinin tekvin târihinde sonraya birakilisi tahkîk ve takrir olunmustur...

[751]

Yânî insan nâmiyle anilan, anlasilan, insanlik mahiyetiyle düsünülen birsey olmamis, bu gün insan ünvâmyle tasavvur olunup zikrolunan cins vücûd bulmamisti. Ancak insan unvâniyle taninmayan birsey olmustu...

[752]

Mustattr uçan, uçusan, yanginin veya sabahin yayilmasi gibi etrafa dagilip yayilmak kaabüiyetinde bulunan demektir.

[753]

Esaret maddesi olan Esr, aslinda siki baglamak ma'nâsina masdar olup, baglamak vâsitasi olan kayit ve bende de denilir ki, burada hilkat bendleri, bedenlerin maf sularini baglayan damarlar, sinirler ve kaslar gibi rabitalar ile tefsir edilmistir.

[754]

Bu, kelime cîm'in ötresi ile "Cumâlât" okunusuna göredir. Cîm'in kesresiyle "Cimâlât" okunusuna göre Cemel'In cem'i olup, "erkek develer" ma'nâsinadir. Buradaki "Üç su'beligölge" hakkinda güzel bir tefsir yapilmistir: Yânî Allah'in birligini taniyan muvahhid mü'minlere mahsûs koyu gölgede gölgelen-meye sizin hakkiniz yoktur. Siz Tevhîd'e inanmiyordunuz; sirk'e, Teslîs'e inaniyordunuz. Simdi muvahhid mü'minler Ars'in gölgesinde, gölgeleyici gölgede gölgelenirlerken, siz i'tikaad ettiginiz üç çatalli bir gölgeye sigininiz. Atâ'-dan rivayetle bu üç çatalli gölge, cehennem dumaninin gölgesi diye tefsir olunmustur... Lâkin Ebû Hayyân'in naklettigi veçhile Ibn Abbâs: Bu hitâb Sa-lîb'e tapanlara söylenecektir. Mü'minler Allah'in sayesinde, Ars'm gölgesinde korunacak, onlara "Ma'budunuz olan salîb'in gölgesine gidin" denecek; çünkü salibin üç su'besi vardir, demistir.

Demek ki bu "Üç çatalli gölge", Hristiyanligm "Teslis" akîdesinin, "Üç Uknûm"un bir remzidir. Salîb onu temsîl eder. Hristiyanlik bunu ve âhireti yalanlamiyor, fakat en büyük kurtulusu bundan bekleyerek, buna i'tikaad ediyor.. {Hakk Dîni, VII, 5523).

[755]

Hadîslerin sûrenin inis zamani ve yerini bildirmesi bakimindan baslikla uygunluklari açiktir. Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbi'nda da geçmisti.

[756]

Çünkü o alev saçan ates öyle kivilcimlar atar ki saray gibi". "Kasr" burada "Büyük ve saglam yapilmis ev" diye tefsir olunmustur ki, maksad büyüklük benzetilmesi oldugundan saray gibi demek olur.

[757]

Ibn Abbâs bu kelimeyi sâd'm fethasiyle "el-Kasari" seklinde okumus ve bunun ma'nâsinin da kisin soguktan korunmak için siper yapmak maksadiyle diktikleri üç zira' ve buna yakin uzunluktaki agaç gövdeleri demek oldugunu bildirmistir...

[758]

Bundan evvelki benzetme irilik i'tibâriyle idi, bu da kivilcimlarin rengi, çoklugu ve hareketi i'tibâriyledir.

[759]

ibn Abbâs bu hadîste cîm'in ötresiyle "Cumâlât" seklinde okuyor ki, bunun

ma'nâsi da onun îzâh ettigi gibi, gemileri bagladiklari kalin Iplerdir. Onlarin üst üste yigilmasiyle olusan ip yigini büyüklügünde kivilcimlar demek olur.

[760]

Bu da yukarida geçmis olan Ibn Mes'ûd hadîsinin baska bir senedle gelen rivayetidir. Burada Buhârî'nin üstadinin kendi babasindan hifzettigi ziyâde fikra kiymetlidir, mühimdir. Çünkü bu fikra, nüzulün Minâ'da oldugunu açikça belirtmektedir. Bu da Mekke devrinde olmustur.

[761]

Yâni bütün gökler ve yer sakinleri yukarida ve asagida bütün mahlûkaat fiilen O'nun isine müdâhale etmek söyle dursun, O'nun adina kendiliklerinden bir söz söylemek veya ona bir hitâbda bulunmak selâhiyetine mâlik degiller. Gelen âyette beyân olunacagi üzere, izin verdigi müstesna. O vakit de mâlik olarak degil, izinli olarak söyleyebilirler...

[762]

"Bunlar da bir söz söyleyemezler. Ancak o Rahmân'in izin verdigi dogru söyleyen kimse müstesna": O kimse izne nail olmak ve dogru söylemek sartiyle söy-leyebilir. Ve söylemesi yine mâlikiyetle degil, müsâade ile olmus olur. Demek ki, bu izin ile istisnada sefaat kapisinin bir açilmasi vardir...

[763]

Burada "Hisâben", "flasbuna'llâhu"da oldugu gibi tam kifayet ma'nâsmdan "Yeter mi yeter" deyinceye kadar kâfî ve bol mealinde tefsîr edilmistir. Aslinda "Hisâbeti", "Hesaba çekmek ve hesaba çekilmek" ma'nâsina geldigi gibi, "Hasbu", yânî "Yeter, kâfî olur" ma'nâsina da gelir.

[764]

Bu hadîsin bir rivayeti ez-Zumer Sûresi tefsirinde de geçmisti. "Acbu'z-zeneb", kuyruk sokumundaki kemigin basi ve en küçük bir parçasidir. Ibnu Ebi'd-Dünyâ'nin Ebû Saîd Hudrî'den rivayetinde Rasûlullah'a "Bu nedir?" diye diye sorulmus. O da: "Hardal dönesi kadar bir parçadir" buyurmustur.

[765]

Semk, birseyin irtifa' ta'bîr ettigimiz boyu, asagidan yukariya uzunlugu ve yüksekligidir. Yukaridan asagi düsünüldügü zaman "Umk" denir.

[766]

Nahire, çürümüs, ufalanmis, rüzgârla savrulur yâhud delik desik, göz göz olmus, rüzgâr estikçe ses verir, vizlar kemiktir. Evvelkine Nahire, ikinciye Nâhira demekle fark da edilmistir.

[767]

Hâfir, Hâfire, esasen kazici ma'nâsma sifat olmakla beraber, atin tirnagina isim olmustur. Ve o münâsebetle tirnagin kazdigi çukura, yânî izine ve o suretle açilan çigira da denilir

[768]

Mursâ, mîm'II masdar olarak Irsâ ma'nâsina veya mekân ismi yâhud zaman ismi olarak müntehâ ma'nâsinadir. Irsâ, subût ma'nâsina olan Resâ'dan, geminin demir atilarak durdurulmasi gibi sabit kilinip durdurulmak demektir. Daglara Revâsîdenilmesi de bu ma'nâdandir. Geminin varip durdugu yere geminin mursâsi denilir. Burada bir istiare var demek olur. Yânî Allah o saati ne vakit getirip dikecek, o kiyamet ne zaman vâki' olacak? diye soruyorlar.

[769]

Hadîsin baslikla, yânî sûre ile uygunlugu, onun da kiyamet hakkinda zikredilenler cümlesinden olmasi bakimindandir. Bunun bir rivayeti Rikaak Kitâbi'-nda da gelecektir.

[770]

Buhârî'de bunun nuzûl sebebine dâir bir rivayet zikredilmemistir. Tirmizî'de Âise'den söyle rivayet edilmistir:

"Abese ve tevellâ" a'mâ Ibnu Ümmi Mektûm hakkinda indi. Rasûlullah'a gelmisti. Yâ Rasûlallah, beni Irsâd et! deyip duruyordu. Rasûlullah'm yaninda ise müsriklerin büyüklerinden birisi vardi. Rasûlullah, a'mâdan yüz çeviriyor, digerine yöneliyor ve: Söyleyeceginde bir be's görüyor musun? diyordu, hayir deniliyordu. Bunun hakkinda indirildi. Tirmizî buna garîb bir hasen hadîs demis ve bâzi rivayetleri bulundugunu da söylemistir.

Abs ve Ubus, huzursuzluktan yüz burkulmak ma'nâsinadir ki, yüz eksimek, burun çevrilmek, çehre dürülmek ta'bîr olunur. Müteaddî olarak da kullanilir kî, yüz eksitmek, surat etmek, surat asmak, çehreyi dürmek, kasim çatmak ta'bîrleriyle ifâde edilir...

[771]

Sefere, Sâ/ir'în cem'idir, Kâtib, Ketebe gibi Sçfir, Ketb vezninde ve ayni ma'-nâda, yânî yazi yazmak demek olan Se/r'den Kâtib, kitâb yazici, hattat ma'nâ-sma gelir. Nitekim bu maddeden sîn'in kesriyle Sifr, kitâb demek oldugu "Yecahu esfâran"da geçmisti. Bu maddenin asli, Örtülü seyi açmak, kesfetmek ma'nâsi-na konuldugu ve yazi yazmak da ma'nâyi ve merami bir nevi' kesf ve îzâh demek oldugu için, yazmaga Sefr, yazana Safir, ve yazilana Sifr denilmistir...

[772]

Tesaddâ, saded eden, yâhud Sadâ'dan olabilir. Evvelkinde: Sen onun sadedinde oluyorsun, ona yönelip onun irsâd ve islâhina ugrasiyorsun demek olur. Ikincide de: Sen ondan sadâ bekliyor, uzaktan uzaga, dagdan tastan ses aksedip gelmesini bekler gibi sesinin- ondan aksetmesini gözetiyor, ona özeniyorsun demek olur..

[773]

Hadîsin basliga uygunlugu "es-Seferetu'l-kirâmu'l-berere" kavli sebebiyledir, iste Kur'ân, böyle melekler ellerinde öyle temiz, yüksek, mükerrem sahîfeler içinde bir tezkiredir. Onun için bunu dileyen tezekkür etsin, dileyen düsünsün, bellesin, amel etsin.

[774]

Buna "et-Tekvîr Sûresi" ve "Kuvviret Sûresi" de denilir.

tbn Umer (R): Rasûlullah (S) "Her kim kiyamet gününe göz görür gibi bakmak arzu ederse Izm 's-semsu kuvviret, Iza 's-semâu infataret, Izâ 's-semâu insakkat sûrelerini okusun" buyurdu, demistir (Imâm Ahmed, Tirmizî, Hâkim).

[775]

Burada Izâ ile oniki hâdise zikredilmis, cevâbinda "Nefis ne hazirlamis oldugunu bilecektir" buyurulmustur.

[776]

Inkidâr, bulanmaktir. Bunda iki ma'nâ rivayet edilmistir. Birisi nurlarinin saf-veti degisip sönmesi, digeri de saçilip dökülmeleridir. Buhârî yalniz bunu rivayet etmis, müfessirler de ekseriya bunu tercîh etmislerdir. Çünkü Inkidâr'da aslolan insibâb, yâni dökülmedir...

[777]

Tescîr, alevli atesle firin kizdirmak ve doldurmak ma'nâlarina gelir. Burada bu iki ma'nâdan üç surette tefsîr edilmistir: Birisi, denizlerden volkan hâlinde atesler çikarak sularin çekilmesi. Ikincisi, atesle doldurulmus olmasi. Üçüncüsü de denizlerin yarilip akitilarak Arz'm her tarafini bir deniz hâlinde kaplamasi. Bu üç ma'nâyi Buhârî burada özetle nakletmistir.

[778]

Hunnes, sinenler veya dönenler ma'nâsinadir. Hunnes, Hânis'm cem'idir. Hans ve Hunûs: Büzülüp sinmek veya gerilemek ve geri kalmak ma'nâlarina lâzim ve müteaddî olduguna göre Hânis, sinen, gâib olan veya sindirip gâib eden yâ-hud geri kalan veya gerileten demek olur.

liel-Cevâri'l-kunnesi"deki "Cevâri", Cereyân'âan "Câriye"nm cem'i "Akanlar" demek olup "Hunnes"z sifat veya bedeldir. "el-Kunnes", "KânIs"-in cem'idir. "Kânis", süpürmek ma'nâsma "Kens"ttn "Süpüren" ve "Ku-nûV'ten "Kinâs"a giren demektir. "Kinâs", âhû kisminin agaçlik ve ormanlik araliginda gizlendigi yatagina, yuvasina denir ki, kumu, topraga kadar süpürüp açtigi için böyle isimlendirilmistir. Çoklari bu akanlarin yildizlar oldugunu söylemislerdir.

[779]

Dâd harfiyle Danîn, "Cimrilik" demek olan "Dann"dan fail veznidir. Fail ma'-

nâsina da mef'ûl ma'nâsina da olabilir. Yânî o müsâhadeniz olan hususlarda cimri olmadigi gibi gayba dâir olan hususlarda da kiskanç ve cimri degildir. Almis oldugu vahyi teblig etmekte, haber verip bildirmekte cimrilik etmez. Kiraatlerin bâzisinda Dâd yerine Zî ile okunur. Bu da töhmet ma'nâsina "Zm«e"den olup, o"gayb üzerine töhmetli, maznun degildir, emîn ve mevsuktur demek olur... Yine buradan za'f ve azlik ma'nâsindan olarak: O, nefsinde kuvvesi zaîf, hafizasi çürük degildir, demek olur.

[780]

As'ase, zid ma'nâh olup hem yönelme, hem geri dönme ma'nâsina geldiginden, burada ikisiyle de tefsîr edilmistir

[781]

Buna "el-Infitâr Sûresi" de denilir.

Bundan evvelki sûrenin basinda kiyamet islerinden onikisi sayilip, onlara yemîn edildigi gibi, buradada da dört hâdise zikrediliyor ve neticede bu dört is oldugu vakit "Her nefis dünyâda neyi takdîm ve neyi te'hîr etmis oldugunu bilecektir" buyuruluyor. Bu takdîm ve te'hîr de birkaç türlü tefsîr edilmistir...

[782]

Buna "et-Tatfîf Sûresi"dç denilir. Mutaffifîn, "Mutaffif "in cem'i "Mutaffif-ler"; "Alirken dolgun, verirken eksik Ölçenler" demek oldugu, önünde açici sifat olan iki âyet ile anlatilmistir.

[783]

Râne "Reyn"dendir. "Reyn"vç "Ruyûn", birseye pas basip galebe etmektir. Bundan kalbe günâh ve katilik basmaga da denilmistir, ki Kur'ân'da kalb mühürlenmek, hatjn ve tab' dahî ta'bîr edilmistir. Burada "Belrâne", lâm ra'ya idgâm olunmamak için Hafs rivayetinde lâm'da hafif bir sekte yapilarak okunur ki, "Reyn"'m ma'nâsmdaki tutukluga açik bir telmîh olur.

Tevsib ve Isâbe, sevâb vermek demektir. Sevâb da esasen ceza gibi, hayir veya serr herhangibir seyin karsiligidir. Sonra da sevâb hayirda meshur olmustur. Nitekim ceza da serrde sayi' olmustur. Burada Tesvîb, "Tecziye" ykm "Karsilik vermek" ma'nâsmadir. Istifham da takrir içindir.

[784]

Rahîk hiç karisigi olmayan hâlis sarab, en eskisi, en hosu da denilmis ve hepsinin yakin ma'nâlar oldugu söylenmistir.

"Hitâmuhu misk": Hatimesi, kesimi misk; içildigi zaman sonu bir misk kokar, içilirken tadici lezzetinin kemâlini ihlâl etmemek için, misk kokusu içimin sonunda duyulmaga baslar. Ve bu hâl hem o kokunun, hem de o içkinin latîf hâssalarindan birini teskil eder...

"Mizaci da tesnîmdendir": O rahîk içilecegi zaman, içine "Tesnîm "den de katilir. Bununla karistirilan rahîk, sâdesinden daha nefis olur. Çünkü Tesnîm daha yüksektir.

[785]

Hadîsin burada zikrinin sebebi, Yüce Allah'in "Insanlarin Âlemlerin Rabbi için kalkacaklari günde" kavlini Içine almis olmasidir.

[786]

Buna "însakkat" veya "însikaak Sûresi" de denilir. Bu da kiyamette olacak islerin bir kismini anlatmaktadir.

Buradaki "Ezinet"; "Uzun" kelimesinden kulak vermek, dinlemek ma'-nâsindan olarak inkiyâd ve itaat etmek ma'nâsina mecazdir.

[787]
el-Hâkka Sûresi'nde "Bi-yemînihî" mukaabilinde "Bi-simâtihî"; burada Verâe zahrihi" denilmesi, ikisinden de maksûd bir olduguna delâlet eder. Ikisinde de terslik, ugursuzluk, zorluk, hakaaret ve tehlike ma'nâsi vardir. Onun Için "Bi-simâlihi", "Verâe zahrihl" diye tefsir edilmis,"arkalarindan sollarina verilir denilmistir.

[788]
Havr, bir kemâlden sonra noksan ve zevale dönmektir. Nitekim Rasûlullah: "Kevrden sonra havrdan Allah 'a siginiriz" demistir, ki sarik sarildiktan sonra tersine çözülüp bozulmasi gibi, arttiktan sonra noksana, kemâlden sonra zevale, salâhtan sonra fesada, yükselisten sonra gerilemeye dönüs ve inkilâb demektir.

[789]
"Hesabi yesîr", hiç münâkasa edilmeyen kolay bir hesâb ki, Rasûlullah bunu arz ve sâde kitaba bakilip geçistirilmek ile tefsir etmistir.

[790]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bunu burada üç ayri yoldan getirmistir. Bunun bir rivayeti Ilim Kitâbi'nda da geçmisti.

. Arz'dan maksad, amelleri tartilmak üzere insanlarin mîzâna yâhud amellerin sahihlerine arz olunmasidir. Bu arz günündeki hesâb, Ashâbu'l-Yemîn denilenler hakkinda pek kolay geçecegi Kitâb'in bu nassi Ile bilinmistir. Bunlar muhasebeye ma'rûz kaldiklari gün gufran ile müjdelenecekler ve amellerinin kendilerine arzinda taksîrâtlanyle beraber nail olduklari büyük büyük ni'metlere muttali' olacaklardir. Magfiret müjdesine bitisik olmayan muhasebe ise agirdir. Hasenelerden zannolunan nice amellerin kabule yakin olmadigi, hesâb münâkasasi esnasinda belireceginden, bu münâkasa azaba götürücü yâhud basa bas selâmet menziline erisilse de münâkasanin kendisi azâb olmus olur.

Yâ Rabb! Bu satirlari yazan Mehmed Sofuoglu kulunu da hesabi kolay olacak sagci bahtiyarlar zümresinden kil! Âmîn!

[791]
Bundan öncekilerle meal söyledir: "And ederim o safaka, o geceye ve onun derleyip topladigi seylere, toplu bir hâle geldigi zaman Ay'a ki, (ey insanlar) siz hiç sübhesiz hâlden hâle bineceksiniz".

Safakin, gecenin ve içindekilerin, kamerin hâlden hâle geçmeleri gibi hâlden hâle; tabakadan tabakaya veya kamdan karna intibak eden, birbirinden üstün tahavvüller ve inkilâblara binecek, beyân olundugu üzere sonunda Rabb'inize gideceksiniz.

Tabak kelimesi esasen Mutâbakaat ve Mutabik mefhûmuyle birçok ma'-nâlara gelir. Aslinda birseyi diger birseyin mikdârinca fevkinde kilmak ma'nâ-sinadir... Burada en ziyâde birbirine mutabik hâlden hâle geçeceksiniz diye tefsir edilmistir ki, en sümullü ma'nâsi budur... Bunlarin hepsi insanlarin gerek ferd ve gerek cemiyet i'tibâriyle hayâtta bir karari olmayip, ölüm ve âhirete dogru Allah'a dönünceye kadar taliavvülden tahavvüle geçmeye mahkum olduklarini ifâde ediyor. Bu suretle dünyâda beser hayâti tavirdan tavira terakki ve tedenniye giden mütemâdi bir inkilâb demek oldugu ve bunun için beyân olundugu üzere nihayet Allah'a varip hesâb vermek muhakkak bulundugu anlatilmis oluyor.

Bu suretle rukûb ve tabakta bir yolculuk, ya yukari veya asagi giden bir Inkilâb tasvir ve tehyîci vardir. Hâlin birisi dünyâ, birisi âhirettir. Dünyâ bir inkilâb âlemi, bir geçit; âhiret bir karar yurdudur. Bu karar da ya sürûrda veya sairdedir.

Hâsili bu âyette hayâtin terakkî veya tedennî yürüyüsünde kaanûn olan mühim hakikatler vardir: Hayât, muhîte mutâbakaat diye düsünüldügüne göre de en yüksek hayât, en yüksek muhîte mutabakat demek olur. En yüksek muhît Ise Evvel-Âhir, Zâhir-Bâtm olan, herseyi bilen, nerede olursaniz beraberinizde bulunan (eUHadîd: 3-4); herseye sâhid (alti yerde); herseyi ihata etmis (Fussilet: 54) olan Allah Taâlâ'dir. Binâenaleyh en yüksek hayât, her hâl ü kârda Allah'in emrine intibak ederek O'na kavusmaya yükselmekle olur. O yükselis ki "Bu dünyâ hayâti bir eglenceden, bir oyundan baska birsey degildir. Âhiret yurduna gelince: Sübhe yok ki, o asil hayâtin tâ kendisidir, bunu bilir olsalardi" (el-Ankebût: 64) buyurulan âhiret hayâti saadetin aksâsidir. Ona yükselmek için de ondan beride hiçbir gaye ve maksadin durup kalmamasi îcâb eder. (Hakk Dîni, VII, 5679-5683).

[792]
Hadîsin basliga uygunlugu açiktir.

[793]
Uhdûd ve Hadd, yerde olan uzun hendek veya yariga, bir de kamçi ile dögülen kimselerin bedenlerinde yol yol kan oturarak moraran kamçi yerlerine denir. Burada istimal bedeli suretiyle söyle îzâh ediliyor: O ates ki vehûdlu -tutusturacak odunu, çirasi çok yânî o alevli-atesi müstemil olan Uhdûd\in, o ates hendekleri nin sahihleri ki, bunlar mü'minleri îmânlarindan vazgeçirmek üzere içine atmak için böyle ates hendekleri yaptiklarindan dolayi "Ashâbu'l-Uhdûd" nâmini almislar. Lâkin kalblerdeki îmâni bu suretle yikmaga çalisanlar muvaffak olamamis, bil'akis la'netlenerek maglûb ve kahredilip bednam olmuslardir. Bunlarin kimler ve nerelerde olduguna dâir bâzi rivayetler nakledilmis ise de, Kur'ân'da ta'yînlerine kasdedilmediginden ancak vasiflanyle zikrolunmuslardir.

Ebû Hayyân der ki: Müfessirler, Ashâbu'l-Uhdûd hakkinda ondan fazla kavil zikretmislerdir. Her kavlin de uzun bir kissasi vardir, biz onlari bu kitabimizda yazmak istemedik, hepsinin özü sudur: Kâfirlerden birtakim kimseler yerde hendekler açtilar ve onlara ates yaktilar, mü'minleri ona arz ettiler. Dîninden döneni biraktilar, îmânda israr edeni yaktilar. Ashâbu'l-Uhdûd, mü'minleri yakanlardir.

Kaffâl 7e/sfr'inde de söyle demistir: Ashâbu'l-Uhdûd kissasinda çesitli rivayetler zikretmislerdir. Bununla beraber içlerinde sahîh denecek derecede bir-sey yoktur. Ancak sunda ittifak etmislerdir; mü'minlerden bir kavim, kendi kavimlerine yâhud üzerlerinde hâkim olan kâfir bir melike muhalefet etmisler, o da onlari atesli çukurlara attirmistir... (Hakk Dîni, VII, 5690-5691).

[794]
Vedûd, sevgi ma'nâsina Vudd'den, feûi vezninde fail veya mefûl ma'nâsma "Çok seven" veya "Çok sevilen" ma'nâlarina gelebilir. Ikisiyle de tefsîr edilmistir. *'Mecîd", zât ve sifatinda büyük demektir.

[795]
Kasemin fâidesi, yemîn edilen seylerin ehemmiyetine dikkat nazarini çekmek Ile haberi kuvvetlendirmektir. Burada iki seye yemîn ediliyor. Birisi semâ, birisi de Târik. Târik aslinda "Tark"i&n fail isimdir. "Tark", bir ses isittirecek sekilde siddetle vurmak, çarpmaktir. Çesitli lâzimelerinde genisleterek kullanilmistir: Çekiç ve çomak ma'nâsma "Mitraka" ondandir; "Tarîk", yânî yol da ondandir. Çünkü yolcular ona ayak vururlar. Bu suretle "Târik", "Siddetle vuran" demek olup, yola giden yolcu, geceleyin gelip kapi çalan ve gönül hoplatan ziyaretçi ma'nâlarma kullanildi. Sonra her ne olursa olsun, geceleyin zuhur edip göze gönle çarpan herseye denildi. Burada "Tank", yemîn ile cevâbi arasinda ara cümlesi olarak söyle tefsir olunuyor: Bildin mi Târik ne? O delici yildizdir -Bu da ziyanin kuvvetinden dolayi karanligi deliyor gibi görünen her parlak yildiza denilir... Yâni semâya ve sizi karanliklarda nurlandirmak için yildiz gibi suurunuza çarpan ve maddiyâtinizi delip gönüllerinize nüfuz eden hakk nuruna yemîn olsun ki, her nefis üzerinde mutlak bir hafiz vardir. Onu her hâlinde bütün mevcudiyetiyle bütün fiilleri ve hareketleriyle gözetir, korur... Bütün muhafizlar O'nundur. Insanin hafizasi da O'nun hifzinin âyetlerinden biridir...

[796]
Rec\ Irca' veya Rucû' ma'nâlarma müteaddî ve lâzim olduguna göre, dönüm-lü semâ veya döndürümlü semâ demek olabilir. Bundan zihne ilk çarpan ma'nâ semânin kendisinde veya içine aldigi seylerde tekerrür eden devrî hareketler ve tahavvüllerin hepsini sâmil olan rucû' veyâircâ'dir... Mucâhid'In buradaki tefsirine göre: Döndürüp döndürüp yagmur yagdiran semâ yâhud dönüp dönüp yagan bulut demek olur.

[797]
"O, takdir edip de hidâyet buyurandir": Yarattigi herseye "Allah hersey için bir ölçü ta'yîn etmistir" (et-Talâk: 3) uyarinca, ilim ve iradesiyle bir kader ta'yîn eyledi. Cinslerinde, nevi'lerinde, ferdlerinde, sifatlarinda, fiillerinde, ecellerinde birtakim özelliklerle birer hadd ve mikdâr tahsis etti... Bâzilari burada hidâyeti akil ve dîn hidâyeti gibi insana mahsûs olan hidâyet ve irsâd ile, bâzilari da umûmî olarak hayât sahibi olanlara âid olmak üzere yasadiklari müddette kendilerine gövre muhtâc olduklari erzak ve sâir hayât gereklerinin takdiriyle onlardan yararlanma yollarini tanitmak ve kaçilacaklardan kaçilip, kosulacaklara kosulmak ve ona göre uzvî vazifelerini ifâ ettirmek ma'nâsiyle hayvanlara âid ilhamlar ve fitrî sevk ile tefsir etmislerse de dogrusu insanlara mahsûs olan ve bilhassa Rasûlullah'a âid bulunan hidâyet ve irsâd, bunun en yüksek misâl ve mâsika-lehi olmakla beraber "Hidâyet etti" denmesinin zahiri "Herseye hil katini veren, sonra da yolunu gösterendir" {Tâhâ: 50) gibi, herseyi gerek tabîî ve gerek ihtiyarî surette hilkati gayesine yöneltmek ma'nâsiyle bütün esyayi sâmil olmaktir...

[798]
"Ve O ki mer 'ayi çikardi": "Ondan suyunu, otlagini çikardi, daglari dikti, hep size ve davarlariniza birer fâide olmak üzere (en-Nâziât: 31-33) buyuruldugu üzere, insanlarin ve hayvanlarin faydalanmalari için güdek ve yaylim yeri olan o mer'-âyi, o otlaklari, yaylaklari... yetistirip çikardi. "Sonra da onu kapkara bir gu-sâya çevirdi": Gübre ve kömür hâline getirdi ki, en bariz kaabiliyetleri yanip tutusarak atese hizmet etmektir... "Gasî" ve "Gaseyan" ma'nâlanyle alâkali olan "Gusâ", seyl suyunun mer'alardaki otlan, çöpleri birbirine katarak sürükleyip getirdigi ve derelerin etrafina firlattigi ot, çöp, yaprak ve köpük ma-kûlesi karisik seylereudenir. "Ahvâ", karamsi, esmer, koyu yesil isli, koyu renklere denir...

[799]
Hadîsin basliga uygunlugu son fikrasindadir. Bu, "Ben Rasûlullah hicret etmeden önce -MufassaFdan sayilan sûrelerle beraber- "Sebbih isme Rabbike" Sû-resi'ni okumustum" fikrasi, sûrenin Mekke devrinde indiginin delilidir. Bunun bir rivayeti Peygamber'in Hicreti, "Peygamber'in Medine'ye gelisi bâbi"nda da geçmisti.
"Rabb'inin o en yüksek ismini tesbîh ile tenzih et!": Yâni, seni yetistiren Rabb'in zâtinda herseyden üstün, hepsinden yüksek oldugu gibi, O'nun sifat ve isimleri de bütün sifatlarin, müsemmâsim tanitan isimlerin en yüksegi, en a'lâsidir. O'nun güzel isimlerinden birisi de "el-A'lâ" ismidir. Onun için sen O'nun bütün isimlerini O'na lâyik olmayacak seylerden, eksikliklerden tenzih ve takdis ederek O'nu tesbîh et!
Sundan gaflet etmemek lâzim gelir ki, ismi tenzih, en belîg surette müsem-mâyi tenzihtir. Çünkü müsemmâmn ulviyeti ve kudsiyeti, ismin ulviyet ve nezâ-hetiyle ifâde olunur.

[800]
Hadîsu'l-Gâsiye, bütün mahlûkaati sarip bürüyecek olanin haberi. "Gasiye"
esâsinda "Gasî"den fail isim olarak, birseyi her tarafindan sarip bürüyen salgin, sargin, müstevli demektir. "Tâ"si mevsûfu I'tibâriyle müenneslik veya mübalaga veya bâzi hâllerde vasifhktan isimlige nakl içindir. "Onlar, herkesi kaplayacak olandan emin mi oldular?" (Yûsuf: 107) kavli bu ma'nâdandir. Bu ma'nâdan lâm ile "el-Gâsiye" de kiyametin isimlerindendir...
Hadîs, herkes tarafindan birbirine nakl ve rivayet edilerek söylenmeye, hikâye edilmeye ve her söylenisinde taze gibi dinlenmeye lâyik söz ve haber demektir ki, bu "Gâsiye" hadîsi de dâima böyle ehemmiyetle dinlenilmesi gereken bir haberdir.

[801]
el-Hasen'den bir rivayette "Elîmtih", "Mu'Umun"; "Semîun",
"Bedîun", ma*nâsina oldugu gibi, "da "Mudarriun" (yâni "Inletici") ma'nâsina olur. Alinmasinda sertligi, aciligi, yakiciligi ile onlari zillet ve tadarrua mecbur eden sey ma'nâsina olur.

[802]
Yânî çifte ve teke. Sefi've Vetr kelimeleri masdar ve isim olarak kullanilir. Mas-dar oldugu zaman es-Sef% birseyi digerine eklemek demek olup, çiftlemek ve sefaat etmek ma'nâlanna gelir. Vetr de "Iyîâr" gibi, teklemek ve intikam almak, öc almak ma'nâlanna gelir, öce, kîne "Tiretun" denilir. Isim oldugu zaman zaman da çift, "Fffr"tek demek olur. "Vetr", vav'in fethasiyle de, kesresiyle de okunmustur. Her mahlûkun bir misli veya ziddi vardir ki, bir sefi' teskîl ederler; semâ-arz; deniz-kara; ins-cînn; rûh-cisim hep çifttirler. Allah ise Lâ serike leh, "Leyse kemistihi sey'un", Vitrun, Ahadun, Samedun'-dur. Hadîste "Allah (ektir, tek'i sever" gelmistir.

[803]
Nefs, birseyin kendisi denilen zât ve hakikatidir. Nitekim "O binefsihi kaaim" denilir, yânî "Kendi kendine duruyor" demektir. Insanin nefsi de "Ben" dedigi zât ve hakikati, kendisidir ki, kendisine muhalif suûneti içinde vahdetle bir suuru, duygusu vardir. Bu i'tibâr ile biri "Duyan = Sâir" biti de "Duyulan = Mes'ûr" olmak üzere iki haysiyeti hâizdir. Nefsin hakikati bu iki haysiyetin vahded ve intibaki noktasindadir... Hâsili insanin nefsi, duyan ve duyulan her iki haysiyetle "Ben" dedigi zât hakikatidir. Yalniz idrâki haysiyetiyle ruha da denilir. Onun için burada çoklari zât ma'nâsina, bâzilari da rûh ma'nâsina almislardir. Su hâlde "Mutmain nefis", Itmt'nane ermis zât veya rûh demek olur. Râzî de: Itmi'nân: Istikrar ve sebattir demistir...
Yâ Rabb! Bu satirlari acz ve taksir Içinde Ömrünün sahîfelerine yazmaga çalisan bu hakîr kula ve bunlari hüsnü nazarla (güzel bir bakis ve düsünüsle) okuyup ona hayir duâ edenleri öyle bir mutmainne nefs ile razi ve merdî olarak Sana dönüp cennetinle Cemâl'ine eren hâlis kullarin zümresine ilhak eyle! Âmîn! {Hakk Dîni, VII, 5813-5821).

[804]
Yemîn edilen bu beled'in Mekke oldugunda müfessirlerin ittifaki vardir. Kaa-mûs'ta: ei-Beted ve el-Belde, Mekke'nin ismidir, der... Mekke'ye ahd iâmi ile "el-Beled" denilmesi, "Sübhesiz âlimlere çok feyizli ve ayni hidâyet olmak üzere konulan ilk ev, elbette Mekke 'de olandir. Orada apaçik alâmetler ve Ibrahim'in makaami vardir... " (Âlu Imrân: 96-97) vasfi geregince "Atik Beyt" olan Ka'-be ile birtakim açik âyetleri ihtiva eden emniyetli harem olmak i'tibâriyle, âlemin hürmetle tanimasi vâeib, mübarek, ma'rûf bir sehir olduguna isarettir.
Bu yemînlerle te'kîd ve takviye edilerek bildirilen cevâb: "Hakîkaten biz insani bir siddet ve mesakkat içinde yarattik" cümlesidir. Insan hayâta bir anda kolaylikla gelivermis olmadigi gibi, kolaylikla geçip gidiverecek de degildir. Q, cigerlere isleyecek siddetli bir mesakkat ile çevrilmis olarak ve ilâhî inayet ile tavirdan tavira o mesakkatler içinden geçirtilerek yaratilmis, hayâta çikarilmis, o suretle insan olmustur. Demek ki, mihnet ve mesakkat içinden insanlik gayesine ermek, insan hilkatinin bir lâzimi ve Hâlik Taâlâ'nin bir kaanûnudur. Insan olgunlasmak için vazifelerin mesakkatlerine gögüs germeli, Hâhk'ina her hâlinde ham deyi emelidir.

[805]
Akabe, engin bir vadiden yüksek bir daga dogru çikan sarp yokus demektir.
Iktihâm, hiz ve tazyik ile birseye atilmak, saldirmak, kahramanlikla hücum etmektir ki, düsünmeden kendini bir ise atmak ma'nâsma "Kuhûm" mas-danndan gelir. Yânî insan o yüksek gayeye ermek için çikilmasi lâzim gelen o sarp ve çetin yokusa gögüs verip de onun müskillerini yenmek üzere ona kendini atacak bir kahramanlik, bir necâdet gösteremedi...
Fekku rakabe, esirlik bagiyle baglanmis bir boyunu, bir kimseyi çözüp esirlikten kurtarmak ve hürriyetine kavusturmaktir. Bu evvelâ insanin kendi hürriyetine mâlik olarak nefsini kurtarmis olmasina bagli ve bunun, en basit misâli köle azâd etmektir ve bunun fazileti çoktur... Bir ferdi hürriyete kavusturmak böyle büyük bir fazîlet ve kahramanlik olunca, bir kavmin, bir cemâatin hürriyetini kurtarmak ne büyük kahramanlik olacagini anlamali!
Mesgabe, r'Segab"dan mîmli masdar, açlik ve bilhassa mesakkat ve yorgunluk içinde açlik. Ebû Hayyân'm beyânina göre, umûmî olan açliktir... Hakîkaten böyle umûmî bir açlik zamaninda yemek yedirebilmek, can kurtarmak demek oldugundan, bagli boyunun bagini çözmek gibi bir kahramanliktir.
Metrabe de "Turâb"dan mîmli masdar olarak topraklanmak demektir. "Zâ metrabe" Türkçemizde "Toprak dösenip tas yaslanan" ta'blr edildigi gibi, siddetli fakirlik ve ihtiyâcdan kinayedir. Öyle umûmî açlik zamanlarinda böyle sid-
detli fakirlik ve ihtiyâç ile sefalet içinde kalmis birçok kimseler bulunabileceginden, uzak yakin böyle bir çaresize yemek yedirebilmek sübhesiz ki gögüslenmesi büyük kalb kuvveti ile himmete bagh olan sarp bir yokustur... {Hakk Dîni, VII, 5822-5844).

[806]
Evvelâ günesin görünsün görünmesin, bütün özellikleriyle mutlak olarak kendisine, sonra da bilhassa meydana çikmasi hâlindeki ziyasina yemîn ile baslanmistir. Çünkü âlemin parlayan bir kandili olan günes dogusunda da, batisinda da özellikleriyle sistemindeki hareket ve hayât degisikliklerinin baslica çikis yeri, ziyasi ile de bize etrafimizdaki cismânî âlemin en büyük aydinlatma vâsitasi ve bu suretle de Yaratan'inm lütuf ve inayetini, kudret ve azametini tanitan en-füsî ve ruhanî aydinlatmalari idrâke vesîle olan en açik ibretler dolu bir âyettir...

[807]
Arz'm "Tahvi"ve "Dahvi", Arz kabugunun tekvîni ile yüzeyinin hayâta elverisli bir surette dösenmesidir...
tlhâm, aslinda birseyi bir defada yutmak ma'nâsina "Lehtn "den if'al olup bir lahzada yutturmak ma'nâsinadir.
Fucûr, haktan sapmak, hakk yolunu yarip nizâmindan çikarak fâsikliga, isyana düsmektir; edebsizlik etmektir. Takva, bunun ziddi olarak nefsi kurtarmanin, Allah'in

vikaayesinde fenaliktan korunmanin ismidir. Netîcesi korunmak olan hayir ve tâat fiillerini sâmil olur. Su hâlde bir nefse fücurunu ve takvasini ilham, fucûr yapmamasini ve ondan korunmasini kalbine duyurmak, fücurun nefse zarar, bozukluk, takvanin nefsi koruma, iyilik oldugunu duyurmak, binâenaleyh fiili veya terki fucûr ve serr olan islerden sakinmak, takva ve hayir olan isleri yaparak korunmak lâzim geldigini telkîn eylemektir... Süb-he yok ki, Allah Taâlâ her nefse bir iyilik, kötülük, kâr ve zarar duygusu vermistir.

[808]

"Ve O, onun akibetinden korkmaz", yânî Allah yaptigi ukubetin akibetinden, acaba sonunda bir zarar veya mes'ûliyet gelir mi diye endîse etmez. Çünkü O'-nun üstünde O'nu sorumlu tutacak, O'na zarar verebilecek hiçbir kuvvet ve kudret yoktur. Bütün mülk O'nun oldugu için mülkünde "Oyapacagindan mes'ûl olmaz" (el-Enbiyâ: 23), "TVe dilerse hakkiyle yapandir" (Hûd: 107, el-Burûc: 16) olarak diledigini yapar.

[809]

Hadîsin basliga uygunlugu ondan bir âyeti ihtiva etmesi yönündendir. Hadîsin râvîsi Abdullah ibn Zem'a, meshur bir sahâbîdir. Anasi Karîbe kadin, Peygamber'in eslerinden Ümmü Seleme'nin kardesidir. Ibn Abdilberr'in beyânina gö-. re, Abdullah ibn Zem'a'nin bu hadîsten baska Buhârî'de hadîsi yoktur. Urve'nin rivayet ettigi bu hadîs, üç hadîsin toplamidir. Peygamber'in bu hutbesinde bahsettigi üç konuyu içine almaktadir.

Salih Peygamber'in mu'cizesi olan disi deveyi ayaklarindan kesmek suretiyle devirip öldüren sakî, Peygamber tarafindan, vaktiyle Mekke'de müslümân-larla alay edenlerden biri olan Ebû Zem'a'ya benzetilmistir. Bu Ebû Zem'a, hadîsin ikinci rivayetinde Zubeyr ibn Avvâm'in amcasidir ve râvî Abdullah ibn Zem'a'nin büyükbabasidir. Bu Ebû Zem'a, Mekke'de müsrik olarak ölmüstür. Oglu Zem'a da Ebû Cehl'in maiyyetinde Bedir harbine katilmis ve orada Öldürülmüstür.

[810]

Bu hadîsin bir rivayetini Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn... "Kur'ân'm çesitli kirâ-atleriyle ilgili seyler bâbi"nda getirmistir. "Ve'1-leyli Sûresi"nin bu âyetinde Ibn Mes'ûd'un ve Ebu'd-Derdâ'nm israr ettigi kiraat, mütevâtir olan ve Mushaf'ta tesbît olunan kiraate muhaliftir. Bu âyet bir kerre "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ"suretinde, ikincisinde de "Ve mâ halaka'z-zekere ve'l-ünsâ" suretinde inmis ve bu iki büyük sahâbî de birinci inisi ezberlemis olabilirler. Bu yüzden de cumhurun rivayet ettigi mütevâtir kiraate muhalefet etmis olabilirler... Bu âyetle Ibn Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ kiraatine göre, mahlûka, yânî yaratilmis olan erkek ve disiye yemîn edilmis olur. Mütevâtir kiraate göre ise, bunlarin Hâlik'ina, yaratanina yemîn edilmis olur... {Müslim Tercemesi, II, 473).

[811]

Bu da geçen hadîsin baska yoldan gelen rivayetidir. Bunun sevk sureti, mürsel hadîs suretidir. Çünkü Ibrâhîm bu kissada hazir bulunmamisti, lâkin geçen rivayette Ibrahim'den; o da Alkame'den seklinde geldigi için, bu takdîrde bunda da mürsellik yoktur.

Bu âyet "Erkegi ve disiye yaratan o büyük kudret sahibi Hâlik'a da yemîn ederim", yâhud "Mâ" masdariyye olduguna göre "Yaradisina yemîn ederim" ma'nâsinadir.

[812]

Alî'den gelen bu hadîslerin bâzisi Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.

[813]

Buhârî burada Alî'den gelen bu hadîsleri ayri ayri senedler ve bâzi küçük farkliliklarla herbiri için âyetleri kesik kesik yaparak açtigi alti bâbda getirmistir. Elbette ki Buhârî'nin hadîsleri bu sekilde arka arkaya siralayip getirmesinde hem senedlere, hem de metinlere âid birtakim incelikler ve fâideler vardir.

Bu hadîslerden bir kismini ve daha baska sahâbîlerden gelen digerlerini Müslim, Kader Kitâbi'nda toplamistir: Müslim Tercemesi, VIII, 113-126. Burada hadîslerle ilgili bâzi açiklamalar verilmistir.

[814]

Hadîs, sûrenin nüzul sebebini bildirdigi için baslikla uygunluk açiktir. Nüzul sebebi birkaç gün vahyin kesilmesi ile Rasûlullah'in bir sikilmasi olmustur ki, bu konuda çesitli rivayetler vardir. Buradaki hadîste vahyin kesilme müddeti iki yâhud üç gün, bir rivayette dört gün olmus oluyor. Ibn Cureyc'den oniki gün, Kelbî'den onbes gün; on küsur da denilmis; Ibn Abbâs'tan yirmibes gün; Suddî ve Mukaatil'den kirk gün diye de rivayetler vardir. Belli ki bu gibi müddetleri bilmek, baslangicim bilmek ile farkli olur. Onu tamâmiyle bilmek Rasû-luîlah'in kendisinden olabilir. Bu ise Rasûlullah'tan merfû' olarak rivayet edilmemistir. Sahîh olarak bilinen sudur: Bir müddet vahyin gecikmesi vâki' olmus ve Rasûlullah bundan hüzün ve iztirab duymus ve hâllerinden bu hissedilmistir. Iki üç gece kalkmadigi görülünce, O'nun her hâlini ta'kîb eden müsrikler öyle söylenmeye bir vesile bulmustur. Allah da O'nun kalbine sükûn vermek üzere bu sûreyi indirmistir.

[815]

Hadîs, bundan Öncekinin bir baska yoldan rivayetidir. Serhlerde bu kadinin, mü'minlerin anasi Hadîce oldugu ve bu sözü sizlanarak ve üzülerek söyledigi belirtiliyor.

Tevdî', aslinda konugun veda etmesi, yânî giderken kalanlara "Hosça kalin, Allaha ismarladik" gibi va'd = bolluk, hosluk, akibet duâsiyle birakip gitmesi ve böyle veda ile ugurlanmasi demek olup, sonra mutlakaa terkedip birakmak ma'nâsina da kullanilmistir. Allah hakkinda bilinen ma'nâsiyle Veda ve TesyT tasavvur edilemeyeceginden, burada da "Terk" ma'nâsiyle tefsîr edilmistir. Nüzul sebebi de buna diger bir karinedir. Yânî birakmadi ve darilmadi. Birakmamasi darginliktan, gadabdan degil, rahmet ve inayetinden birakmamaktir. Çünkü birakmamak iki türlü olur: Birisi lütuf, birisi kahr ifâde eder. Yoksa "Insan kendisinin basi bos birakilacagini mi saniyor?" (el-Kiyâme: 36) ma'nâ-sinca, hiçbir insan mühmel olarak terkedilmez. Rubûbiyyetin geregi teklîf sirri ile rahmet eseri veyâgadab eserinin hükmü altinda bulunur... (HakkDîni, VII, 5889).

[816]

Vadi', mutlak koymak ma'nâsina oldugu gibi asagilatmak, indirmek, düsürmek-ma'nâlarina da gelir. Burada yükü indirmek ma'nâsinadirkI, bütün bütün düsürmek veya hafifletmekten daha umûmî olabilir. Zîrâ "Vizr", agir yük demektir. Günâh ve vebal ma'nâsi da bundandir.

înkaad: Arkayi agir yük basmakla arik ve takatsiz birakmak veya agir yük sirt kemiklerini çitirdatmak, semerleri gicirdatmak ma'nâsinadir. Rasûlullah'in ilk vahiyleri almasi zamanlarinda indirilen âyetlerin -bunca tehlikeler önünde tebliginde sirtina yüklenen bütün sirk âleminin karanliklardan aydinliga çikarilmasi vazifeleri agir yüklerdi. Karsilasacagi zorluklar ancak ilâhî bir tevfîk ve imdâd ile hafifletilebilir veya giderilebilirdi. Iste bu âyetteki "Yük indirme" -Allah en bilir- budur...

[817]

Burada "Maa", "Ba'de" ma'nâsmadir. Zîrâ zorluk ve kolaylik zidlardan olduklari için birlesmeleri caiz olmaz, bir mahall üzere arka arkaya gelirler. Su kadar ki, bir yere gelmeleri i'tibâriyle maiyyet ile de düsünülebilirler. Yânî bir cihetten zor görünen birseyde diger cihetten bir kolaylik vardir...

Burada iki defa zikredilen "el-Usr", ma'rifedir, ikisi de aynidir, ayni güçlük demektir. "Yusran" ise nekredir, baska baska kolaylik demektir. O hâlde Allah bir güçlüge mukaabil iki kolaylik ihsan etmistir.

Bu son fikra, Hâkim'in el-Hasenu'1-Basrî'den rivayet ettigi mürsel bir hadîstir.

[818]

Bosaldigin vakit, farzlarini tam yaptigin vakit yine yorul. Is bitti diye rahata düsüp kalma da yine zahmete girip diger bir ibâdet için kalk, çalis, yorul, farz bittiyse nafileye geç, namaz bittiyse duaya geç ki, bu zorluklarla beraber kolayliklar da artip dursun, sükürde devam etmis olasin. Kolaylik tembellige sebeb olmamali, çalismaya tesvik edici olmalidir ki, onun üzerine de diger kolaylik sabit olarak yükselme hâsil olsun. Bütün bu islerde ancak Rabb'ine ragbet et.

— Her ne umarsan O'ndan um. O'ndan berideki sebeblerde ve illetlerde veya gayelerde durup kalma, baska maksada baglanma da bütün çalismalarinda ancak O'na yönel, devamli O'na dogru yürü, O'na dogrul, bütün lütuf ve ni'met O'nundur. Onun için sâde ni'mete ve esere ragbet ile kalmamali, ni'met-ten, ni'meti vereni görüp hep O'na dogru yürümeli, O'nun için çalismalidir...

[819]

Gögüs açip genisletmekten maksad, ma'rifet ve tâate dönücü olan ma'nâdir ki, bu da birkaç sekilde açiklanmistir.

a. Dünyânin horluguna, âhiretin kemâline ilimden ibaret olur ki, bunun

benzeri "Allah kime dogru yolu gösterir, îmâna muvaffak kilarsa, onun gögsünü Islâm için açar (genisletir). Kimi de sapiklikta birakmak dilerse, onun da kalbini son derece daraltir, sikar..." (el-En'âm: 125) kavlidir. Ibn Abbâs'tan "...." zikrolunuyor denmekle, yalniz bu ma'nâ gösterilmistir.

b. Rasûlullah'in gögsü bütün mühim islere açilmisti, telâs etmez, muztarib olmaz, sasirmaz, sikinti ve ferah hâllerinin ikisinde de insirâhli bulunur, mükellef oldugu

vazifelerini edâ ile mesgul olurdu...

[820]

ve "Zeytûn", incir ve zeytin demek ise de, burada öyle terceme etmek uygun olmayacaktir. Zîrâ müfessirlerin birçogunun beyânina göre, burada "Tin " ve "Zeytûn " bir özel isim mevkiindedirler. Özel isim olmus adlarin ise terceme-sine kalkismak dogru degildir. Çünkü onlar ma'nâlariyle degil, lafizlanyle mü-semmâlarini ta'rîf ederler...

Bir kisim müfessirler demislerdir ki, zahiri "7Tn"ve "Zeyft2n "dan murad, bu ad ile meshur olan incir ve zeytin yemisleri veya agaçlaridir. Zîrâ lügat yönünden zahir olan bu oldugu gibi, Hasen, Mucâhid, Ikrime, îbrâhîm en-Nahaî, Atâ, Mukaatil, Kelbî ve daha baskalarindan bu ma'nâ nakledilmis ve bu tbn Abbâs'a da dayandirilmistir.

[821]

En güzel bir biçimde yarattigim, sonra da onu en rezîl ömre döndürdügünü bildirdikten sonra, bu onu tekrar diriltmeye de kudretine delâlet etmez mi? (Ce-lâleyn) Mukaatil'e göre ma'nâ sudur: Ey Insan, o güzel suretin, gençligin ve çok ihtiyarligin beyânindan sonra sana tekrar diriltilmeyi ve cezayi hangi sey yalan saydiriyor? Suretine aldanma, Allah seni tekrar diriltmeye de kaadirdir (Ebu'l-Leys).

[822]

Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabi, "Yatsi namazinda kiraat bâbi"nda da geçmisti.

[823]

Yânî yalniz Fâtiha'nin evvelinde Besmele yaz, yâhud Kur'ân'dan herbir sûrenin evvelinde Besmele yaz. Bu mes'elede âlimler arasinda meshur ihtilâf vardir, el-Hasenu'I-Basrî'nin mezhebi, Buhârî'nin burada "Kuteybe dedi ki..." senediyle zikrettigidir. Bu, Yedi Kiraat Imâmlan'ndan Hamze'nin de mezhebidir, ed-Dâvûdî söyle dedi: Eger Hasen, her iki sûre arasini ayirici olmak üzere Besme-le'siz yalniz bir çizgi çek demek istediyse, bu, sahâbîlerin Berâe Sûresi müstesna, bütün sûrelerin evvellerinde "Besmele" yazilmasi üzerinde Ittifak etmis olmalari sebebiyle, dogru degildir. Eger Imâm sözü ile herbir sûrenin önüne Besmele ile beraber bir çizgi de çek demis ise, bu, güzeldir (Aynî).

[824]

Bu cümle diger rivayette: Kavmin Sen'i (Mekke'den) çikaracaklari vakit sag olsaydim" seklinde gelmistir.

[825]

Varaka'ya âid kissa "...Vefat etti" sözüyle sona ermistir. Onun hayâti ve ölümü ile vahy kesilmesi arasinda münâsebet ve alâka yoktur. Binâenaleyh "Ve fetere'l-vahyu' 'daki vâv, âtifa vâvi degil, istînâfiyye, yânî sözün yeniden baslamasini ifâde eden vâv'dir.

[826]

Bu hadîslerin birer rivayeti Vahy Kitâbi'nda da geçmisti. Oradaki rivayette Va-raka'nin Ibrânîce yazi yazar oldugu, burada ise Arabça yazi yazar oldugu ifâde edilmistir ki, bu iki veya üç yaziyi bilmesi zâten birbirinin geregidir. Bütün bunlardan Varaka'nin birkaç türlü yazi ve dil bilir âlim ve mütefekkir bir zât oldugu anlasiliyor.

[827]

Buradaki üç baslik ve altlarindaki hadîslerin birbirlerine uygunluklari açiktir. Bu hadîsler, geçen uzun hadîsin baska yollardan gelen ve kisaltilarak verilen ri-vayetleridir.

[828]

Ebû Hureyre'nin rivayetinde: Ebû Cehil, Rasûlullah'i namaz kilarken görürse, muhakkak boynunu çigneyip yüzünü yere sürtecegine dâir Lât ve Uzzâ'ya ye-mîn etmis, sonra da Rasûlullah, namaz kilarken dedigini yapmak için varmis, fakat birdenbire arkasina dönmüs, elleriyle korunarak çekilmis. "Ne oldu sana?" denildiginde, "Onunla benim aramda atesten bir hendek, bir nevi, ve birtakim kanatlar var" demis. Rasûlullah da: "Bana yaklassaydt, melekler onu parça parça ederlerdi" buyurmustur. (Ahmed, Müslim, Nesâî).

Bütün bu hadîslerin ifâde ettigi sudur: Ikra' Sûresi'nin ilk bes âyeti ilk evvel indi, bunlarla Muhammed'e peygamberlik verildi. Sonra bir fasila ardindan el-Müddessir Sûresi indi, bununla da rasûllük verilip teblîge me'mûr edildi.

[829]

831 Buna "el-Kadr Sûresi"dedenilir. "Muhakkak onu biz indirdik", ilâhî kudret her kudretin üstünde, her kemâli toplayici olduguna tenbîh için azamet nün'u ile "Innâ enzelnâhu" buyurulmasi, indiricinin azemetini ifâde ederken, indirilenin sânina ta'zîmi de ifâde eder. Indirilenin ismi açikça söylenmeyerek "Hu" zamîriyle is'âr olunmasi dahî onun açikça söylenmesine lüzum olmayacak derecede zihinlerde ma'lûm bulunduguna isaret olmak i'tibâriyle, sâninin yüksekligine ikinci bir tenbîhtir. Sonra Kadir gecesinde indirildigini beyân ile Kadir gecesinin kadr ve fazileti anlatilmasi da yine onun kadr ve serefini açiklamadir.

[830]

"Innâ", asli "Innenâ"dir. "Inne" hükmü tahkîk ile te'kîd eder. "Nâ" onun ismi olarak müsned-ileyh, "Enzelnâhu" fiil ve fail bir fiil cümlesi olarak haberi oldugundan isim ve haber toplami olan "Innâ enzelnâ" bir fiil cümlesini içine almis bir isim cümlesidir. Bu üç kat te'kîdli bir cümledir. Bu kabîl cümleler kasr veya hükmün kuvvetlenmesini ifâde ederler. "Hu" zamîrinin merciine gelince müfessirlerin cumhuru Kur'ân'a râci'dir, demislerdir. Burada zikrolunan da Kur'ân'dan kinaye olmasidir.

[831]

Buna "el-Beyyine", "el-Kayyime", "el-Münfekkîn", "el-Beriyye Sûresi" adlari da verilir.

[832]

Yânî bulunduklari o hâllerinden ayrilacak ayirtlasacak degiller idi. "Münfek-kîn", "Lem yekûndun haberidir, hattâ da ona baglidir.

Beyyine, ma'lûm ki nûr gibi kendisini beyyin, yânî gayet açik olup da baskasini da beyân eden, açiklatan demektir. Onun için da'vâcinin da'vâsini açik, vazih surette beyân ve isbât eden sahide, saglam nâtik hüccete ve mu'cizeye Beyyine denilir. Burada da hakki beyân ve isbât edecek açik ve kat'î nutkedici hüccet veya mu'cize demektir ki, maksadin ne oldugu "Allah 'tan bir rasûl" bedeli ile beyân olunuyor yâhud "Hiye rasûlün" takdirinde mahzûf mübtedânin haberi olarak beyyineyi tefsirdir...

[833]

"Zâlike dînu't-kayyime". Ve iste bu üç esâs: Dîni ihlâs ile Allah'a ibâdet, namazi ikaame, zekâti verme ayakta duracak dîndir. Yânî sabit ve pâydâr kalacak olan milletin dînidir. Diger ta'bîrle yukarida zikri geçen saglam kitâblarin, dogru, bozulmaz, sabit hakk kitâblarin beyân ettigi dîndir. Demek olur ki, bu üç esâs, bütün hakk dînlerinin hiç degismeyen en saglam esâsidir. Namaz ile zekât da îmândan sonra bütün ibâdetlerin üssü'I-esâsidir; digerleri fürû'dur. Bunlarin edâ sureti i'tibâriyle tafsilleri her peygamberin zamanina ve serîatine göre degisebilirse de asil salât ve zekât hepsinde sabittir.

[834]

Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti Ubeyy ibn Ka'b'in men-kabeleri bâbi'nda geçmistir.

[835]

Bunlar da ayni hadîsin baska yollardan az farkla gelen rivayetleridir. Müslim bunun bir rivayetini Namâz'da ve Fadîletler'de getirmistir.

Bu sûrenin Ubeyy'e okunmasi emri, sübhesiz ona ögretmek içindir. Bilhassa Ubeyy'e ögretilmesinin sebebi de, onun Kur'ân lafizlarini, edâ keyfiyyetlerini, kiraate âid Özellikleri ögrenmeye ehemmiyet vermesidir. Baska bir sebeb de Kur'ân'i onun agzindan ögrenmeye tesvik olabilir. Kur'ân içinden bu sûrenin tahsîs buyurulmasi da, bunun Islâm Dîni'nin asillarini, kaaidelerini ve en yüksek umdelerini veciz bir surette içine almis olmasidir.

[836]

Buna "ez-Zilzâl Sûresi, "ez-Zelzele Sûresi" de denilir. Bu isimler kiyamet gününde Arz'in kendi büyüklügüne uygun siddetli bir sarsinti ile sarsilip sallanmasini anlatan ilk âyetinden alinmistir. Bu kiyamet zelzelesinin çok büyük ve çok korkunç olacagi el-Hacc: 1, el-Vâkia: 4-6'da ve daha baska sûrelerde beyân edilmistir.

[837]

Hadîsin basliga uygunlugu, sonundaki âyeti içine almasindadir. Buhârî bunun bir rivayetini Sirb'de, bir rivayetini Cihâd'da, bir rivayetini de Peygamberlik Alâmetleri'nde getirmistir.

[838]

Bu da baska bir yoldan, ayni kissa hakkinda hadîsin kisaltilmis bir rivayetidir.

[839]
"And olsun o haril haril kosanlara, o çakarak ates çikaranlara, sabahleyin baskin yapanlara" (Âyet: 1-3).
Bu sûre dahî Arz'in zelzelesi ma'nâsinda olan ve bir kiyamet gününü andiran harb hareketlerini ve kuvvetlerini hatirlatmakla, hayir ve serr amellerin görünüsü hemgâmini bir nevi' tavzîh etmektedir.
[840]
"Dehsetiyle kalbleri vuracak olan; nedir o dehsetiyle kalbleri vuracak olan? O dehsetiyle kalbleri vuracak olani sana bildiren nedir?" (Âyet: 1-3). Lâm ile "el-Kaaria" da kiyametin isimlerinden olmustur. "el-Kaaria", "Kira" maddesinden fail isimdir ki, siddetli bir ses çikararak çarpici, vurucu belâ yânî kiyamet demektir.
[841]
Ibn Abbâs'in bu tefsiri su âyetin ma'nâsina uygundur: "Bilin ki (âhiret kazancina yer vermeyen) dünyâ hayâti ancak bir oyundur, bir eglencedir, bir süstür, aranizda bir ögünüstür. Mallarda ve çocuklarda bir çokluk yarisidir..." (el-Hadîd: 20).
Su hadîs de insandaki doymazligi belirtir:
"Adem oglunun iki vâdî dolusu mali olsa, üçüncü bir vadi daha temenni ederdi, Âdem oglunun karnini ancak toprak doldurur. Sonra Allah tevbe edene kabul ile nazar buyurur" (Müslim, Tirmizî).
[842]
Bu sûre gayet sâde ve kisa olmakla beraber, geçen sûrelerin bütün nasihatlerini özetleyen bir cem'Iyyeti hâizdir. Kendilerini çokluk yarisi aldatmayan kimselerin hâllerini beyân ile "Sonra and olsun o gün elbet ve elbet ni*metlerden sorulacaksiniz" (et-Tekâsür: 8) âyetinin tefsîrini de içine aldigi için, ondan sonraya konmustur.
Imâm SâfIÎ: Baska birsey inmeseydi, Kur'ân'dan bu sûre insanlara yeterdi; bu, Kur'ân'in bütün ilimlerini sâmildir, demistir.
Asr'i böyle "Dehr" ve "Zaman" ma'nâsina hamletmek, en umûmî ve en sümullü ma'nâsi olmak i'tibâriyle, diger ma'nâlann fâidelerini de sâmil olabilecektir...
Hani Ashab-i Kiram ayrilalim, derlerken,
Mutlaka "Sûre-i ve'l-Asr"i okurmus, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-i felah:
Basta îmân-i hakîkî geliyor, sonra salâh,
Sonra hakk, sonra sebat, iste kuzum insanlik.
Dördü birlesti mi yoktur sana hüsran artik.
(M. Akif, Safahat, s. 419)
[843]
Hutame, önüne geleni kinp geçirmek, yalayip yutmak âdeti oldugundan bir adina da "Hutama" denilmis olan cehennemin isimlerindendir. Mevlîd'de "Korkarim ki yerleri ola tamu" denildigi gibi, eski Türkçelerde "Cehennem"& "Tamu" denildiginden, burada "Hutame"yi "Tamu" diye tercüme etmek de yakisabilir. Lâkin bu atesin diger ateslere benzemeyen bambaska bir ates oldugu anlatilmak üzere, tehvîl için söyle buyuruluyor: "Ve edrâke ma't-Hutame = Bildin mi Hutame ne?" Yâhud: "Ne dehsetli Hutame!". "Nâru'tlahi": -O Allah'in atesi, Allah atesidir- yânî ma'lûm olan ateslerle mukaayese edilmeyecek derecede öyle celalli ve fevkalâde büyük bir ates ki, "el-Mu'kade", îkaad olunmus, Allah'in emriyle yakilmis, tutusturulmustur. Ebediyyen sönmek bilmez... Öyle tutusturulmus bir ates ki "Tattahu ale'-t-ef'ide": Yüreklerin, kalblerin içi, merkezi demek olan fuâdlarm, yânî idrâk mahalli olan gönüllerin üstüne çikar. Tenden geçer ruhlara, ma'neviyâta muttali' olur, çatar, sarar, canlar yakar. Gerçi onlari öldürmez: "O arada hem ölmeyecek, hem dirilmeyecek" (Tâhâ: 74; el-A'lâ: 13) olur. Lâkin uzanir, sarar, azâb eder.
Ittila \ bir seyin üzerine çikmaktir, ilmî olan Ittila' ve Mütalaa bundan alinmistir. "Gönüllerin üzerine" ta'bîri, belli ki dimagi da içine alir. Atesin böyle hayâtin merkezi olan kalblerin içini bütün üzerinden sarmasi, onlarin üzerine çikmasi azabin siddetini ve kusatmasini belîg bir beyândir... (Hakk Dîni, VIII, 6092-6094).
[844]
Ru'yet, basariyye'den istiare olarak kalbî ru'yettir, yânî gözünle görmüs gibi muhakkak bilmiyor musun? Yâ Muhammedi Çünkü söylenecek olan Fîl sâhib-leri vak'asi, o vakit onu gözleriyle gören sâhidleri henüz çoklukla mevcûd, hattâ o zamana yetismis yedi muallaka sâirlerinden olup yüzaltmis sene kadar ömür süren Lebîd gibi kimseler hayâtta olduklari gibi, ayni zamanda bir târîh baslangici olarak herkesçe de mütevâtiren ma'lûm bir vak'a bulunuyordu. Hattâ fili çekenlerden iki kisinin kötürüm, a'mâ olarak kalip Mekke'de dilendiklerini gör düm diye Hz. Âise'den rivayet dahî vardir. Bu sebeple o zaman vak'ayi görmüs bulunan herhangi bir kimseye veya hitâb umûmî olmak dahî miimkin ise de, Peygamber'e hitâb olmasi daha zahirdir. Zîrâ bu vak'a Peygamber'in dogumuna mukaddime olan ilâhî âyetlerden oldugu ve Kur'ân'a ilk muhâtab olan Peygamber oldugundan, bilhassa "Rabbike" hitabi da ona karinedir.
[845]
Bâzi müfessirler, bunun Fârisî iki kelime olup Arab'in bir kelime yapmis oldugunu zikretmislerdir. "Sene ü CH", yânî "Hacer ü tin". Fî'I-vâkI' îbn Cerîr ve digerleri de Ibn Abbâs'tan "Siccîl", Fârisî olan "Seng-gH" muharrefidir. "Seng", "Tas", "Gil", "Çamur" demek oldugunu rivayet etmislerdir. Buna göre "Kiremit gibi çamurdan taslasmis tas" demek olup, Arab bunu bir kelime yaparak, kati, sert ma'nâsina kullanmistir.
[846]
Li-iylâf, çesitli okunuslarinin hepsi de "///" ve "Ü//e/"tendir. Nitekim Kaamûs'ta söyle der: Tenzilde Iylâfahd ve hufâre ile icâzeye benzer, yâni ahd ve emân ve korkunç yoldan yolcularin emniyet ve selâmetle gidip gelmeleri zimninda yasakçilik ve himaye tarzinda verilen icazet (= pasaport), geçirtme ruhsatiyesine benzer, emir ve taahhüddür. Bunda Kureys'e izafeti failine izafet olmak zahirdir, lylâfi Kureysi; Kureys'i alistirmak, isindirmak, Kureys'in ahstirilma-si, alismasi demek olabilecegi gibi, Kureys'in birbiriyle yâhud baskalariyle ahid-lesmesi, andlasmasi, anlasmasi, ülfet etmesi veya ettirilmesi ma'nâlanni da ifâde eder...
Allah'in onlar üzerinde sayisiz ni'metleri vardir. Eger bu ni'metlerden dolayi ibâdet edemezlerse, bari seyr ve seferde nail olduklari emînlikten ötürü kulluk etsinler. Kureys Ka'be'nin sakinleri ve bekçileri olduklari için, komsu memleketler halki tarafindan onlarin serbestçe seyr ve seyahatlerine, bilhassa kisin Yemen'e, yazin Sam'a selâmetle gidip gelmelerine, o memleketlerin baskanlari tarafindan resmen müsâade edilmis, bu sayede onlar riziklanm ve ticâretlerini her kavimden ziyâde saglamislar (Beydâvî, Medârik, Celâleyn, Kaamûs).
Buradaki açlik ve doyum hakkinda üç görüs vardir:
a. Birisi ibrâhîm Peygamber'in duâsma isaret olmasidir: Ibrâhîm: 38.
b. ikincisi, yine bu duanin semeresi ve Beyt'in bereketi olarak Kureys'in yaz ve kis ticâret seferlerine alistinlmasi vâsitasiyle o muhitte tabiî olmasi gereken açliktan korunmus olmalaridir.
c. Üçüncüsü de Yûsuf'un seneleri gibi süren siddetli kitliklara isaret oldugu söylenmistir.
[847]
Sufyân'in bu tefsiri Ebû Zerr rivayetinde buradadir; dogru olan da budur. Bâzi rivayetlerde ise bu "Erâeyte Sûresi" basliginin altindadir.
[848]
Buna "Mâûn Sûresi, "Dîn Sûresi" de denilir.
Mâûn zekâta, atiyye ve ihsana ve az çok menfâati bulunan herhangi birst ye, konu komsu arasinda ariyet olarak verilip alman çanak, çömlek, kap kî cak, sofra, balta, kürek gibi ev metâ'lan, âletlerine denir. Bâzilari da aslnar ve yardim demek olan "Me'ûnet "tir,demis, diger bâzilari da iane ma'nâsin "Avn "dan mef ûl isim olup "Me'vûn " iken bu vezne döndürülmüstür, demistii
[849]
Bu sûrede onlarin rûh hâletleriyle hüviyetlerini tanitmak ve öylelerin huylann-daki düskünlüklerden mü'minleri sakindirmak için dikkat çekilmistir... Dînin ruhu Allah'in emrine ihlâs Ile ta'zîm ve bütün havi, kuvvet, ceza ve mükâfati O'ndan bilerek, O'nun nâmina halkina sefkat esâsinda toplanir. Onun için Kur'-ân'da îmândan sonra sâlih amellerin esâsi olmak üzere namaz ve zekât beraber zikrolunagelmistir. Böyle iken dîndâr geçinen birtakim kimseler vardir ki, namaz kilar görünürler de sâde onunla bütürr dînî vazifelerini îfâ edivermis gibi farzederek yanilirlar, zekât gibi diger vazifelere ehemmiyet vermez, kaçinirlar...

[850] Buna "Nahr Sûresi" de denilir. Bu ismi Bikâî ve Sihâb açikça söylemislerdir. Kur'ân'da sâdece üç âyetten ibaret üç sûre vardir: "Ve'I-Asri", "el-Kevser", "en-Nasr" Sûreleri. Bunlar içinde en kisasi "el-Kevser Sûresi"du. Kelime ve harf sayisina göre Kevser en kisalaridir. "el-Asr Sûresi" ondört kelime ve alt-missekiz harfli oldugu hâlde "Kevser", on kelimeli, kirkiki harflidir. Bu sebeb-le "Kevser"'m bütün Kur'ân sûrelerine nisbetle bir seçkinligi, bir özelligi vardir. •Kevser, asil lügatte çokluk demek olan "Kesret'\ea, cevher gibi fev'al vezninde vasif veya isim olup, kesreti ifrat derecede olan, yânî çok, pek çok, gayet çok sey demektir. Kaamûs'ta. da Kevser, herseyin çogu, birbirine sarilip burulmus olan çok toz, Islâm ve peygamberlik,... ve nehir ma'nâsinadir, ve cennette mahsûs bir nehir adidir ki, cennetin bütün irmaklari ondan su'belenir, Kevser Sûresi bunu içirir demistir.

[851] Hadîsin basliga uygunlugu apaçiktir.

Kevser'in tefsiri hakkinda birkaç görüs siralanmistir:

a. Kevser, buradaki iki hadîste bildirildigi üzere cennette bir irmak veya havzdir.

b. Ikrime'den rivayet edildigi üzere Kevser, peygamberliktir. Zîrâ Peygamber, "Dâreyn hayirlarini", yânî hem dünyâ, hem dîri saadetini; hem umûmî baskanligi toplayan ve bundan dolayi hem baslangiç bakimindan Rahmânî atâ, hem de sonuç bakimindan Rahmânî atâ'yi hâizdir, çok hayirdir. "Kime de hikmet verilirse muhakkak ki, ona çok hayir verilmistir*' (el-Bakara: 269) diye çok hayir oldugu beyân buyurulan hikmetin en yüksek derecesidir...

c. Ümmetin âlimleridir.

d. Tâbi'lerin çoklugudur. Allah ona o kadar çok hayirli sebebler ve tâbiler ihsan etmistir ki, cennet ehlinin yarisindan çogu O'nun ümmetinden olacagi sa-hîh hadîslerde va'd edilmistir.

e. Peygamber'in çocuklannm çoklugu, neslinin devamidir.

[852] Bu hadîslerin de basliga delâleti meydanda olup, ayni ma'nâyi kuvvetlendirmekte ve Kevser'in çokluk ma'nâsini te'kîdli olarak ortaya koymaktadir.

Simdi burada söyle bir suâl hatira gelebilir: Kevser'in cennette bir nehir oldugu hakkindaki hadîsler sahîh ve hattâ selef ve halefte tevatüre yakin bir derecede meshur iken, dogrudan dogruya Rasûlullah'tan sabit olan bu tefsîre karsi diger ma'nâ ve ihtimâllerden bahsetmek nasil caiz olur? Ve bunca müfessirler böyle çesitli görüslere nasil gidebilirler?

Buna cevâb Çok Aûy//" ma'nâsinin kesinlik ye sumûlü ile beraber, hadîslerin bir misâl ile tefsîr olmasi ihtimâlidir. Söyle ki, hadîsin birinde "Onda çok hayir vardir" denilmesinden de anlasildigi üzere "Çok hayir" ma'nâsi, lafzin esasli anlami oldugu ve âyette "el-Kevser"in lâm'i ahde hamlolundugu takdîr-de dahî bu anlamin subûtunda tereddüde yer olmadigi gibi, hadîslerin de mutlak olan i'tâyi yalniz âhirete tahsîs ma'nâsma olmayip, Kevser'in yalniz akil ile bilinmesi kaabil olmayan ve ancak müsahede ve peygamberlik haberiyle bilinebilecek olan en mühim bir misâli ile tefsîr kabîlinden olmasi muhtemel bulundugundan, müfessirler lafzin ma'kûl olan bütün ihtimâllerini de düsündürmek üzere "Çok hayir" mefhûmu üzerinde diger birçok misâllerini de tefsîr siyakinda zikretmeyi varffe bilmislerdir... (Hakk Dîni, VII, 6187).

[853] Buna "Mukaskise Sûresi" de denilir, illetlerden iyilestirmek demek olan "Kas-kase"den türemis olup sirk ve nifak derdlerinden berî kilan ma'nâsina "Muberrie" demektir. "Kaskase", Türkçemizde def etmek, kovalamak ma'nâsina kiskislamak ile de tercüme olunsa yakismaz degildir.

Buna "Ibâdet Sûresi" de denilmis oldugu gibi "Ihlâs Sûresi "de denilir. Ondan dolayi "Kulhuve'llâhu ahad" ile "Ihlâsayn" yânî "IkiIhlâs" ta'bîr olunur. Nitekim Rasûlullah'in sabah ve aksam namazlarinin sünnetlerinde bu iki sûreyi okudugunu bildiren îbn Umer'den ve Âise'den gelen hadîslerde bunlara "Ihlâsayn" denildigi de görülür.

Kessaf sûreye söyle ma'nâ vermistir: "Ben müstakbelde benden istediginizi, o ilâhlariniza ibâdeti yapmam, siz de müstakbelde o benim sizden istedigimi, benim ilâhima ibâdeti yapacak degilsiniz. Ve ben sizin taptiklariniza geçmiste bile asla tapmadim, yânî Câhiliyye'de bile benden putlara ibâdet bilinmemistir, o hâlde o benden Islâm'da nasil ümîd olunabilir! Siz de benim ibâdet eylemekte oldugum ma'bûduma hiçbir vakit ibâdet etmediniz".

Ebu's-suûd da bunu tercîh etmistir.

[854] "Sizin dîniniz size": Âdet edindiginiz o sirk i'tikaad ve ibâdeti, bütün mes'ûli-yeti, hesabi, cezasi size âiddir, bana geçemez. Yânî ben ondan tamamen beriyim. Benden onun kabulünü asla ummayin.

Müfessirlerin çogu söyle demislerdir: "Le kum dînukum", yukaridaki "Lâ a 'budu mâ ta 'budun" kavliyle "Velâ ene âbidun mâ abedtum" kavlini takrirdir. Yânî onlarin mazmunu olan karan tebligdir. "Benim dînim de bana": Tevhîd ve ihlâs ile Allah'a ibâdet ve tâatten ibaret olan "Hakk dîn, Allah indinde Islâm 'dir" (Âlu Imrân:* 19), "O, Rasûlünü hidâyetle, hakk dîn ile -sirf o dîni her dîne gâlib kilmak için gönderendir... " (et-Tevbe: 34, el-Feth: 28, es-Saff: 9) buyu-rulan hakk Islâm Dîni de benimdir. Onun ecri ve sevabi, Kevser'i de ancak bana âiddir, sizin ondan nasibiniz yoktur. "Dîni" asli "Dînî"dir, kesre Ile yetinilerek mütekellim yâ'si hazfedilmistir. Bu da "Ve lâ entum âbidûne mâ a'budu" kavlini takrirdir.

Ibn Cerîr ve Râzî'nin kaydettikleri gibi "De ki: Siz ey câhiller, bana Allah'tan baskasina mi tapmami emrediyorsunuz?" (ez-Zumer: 64) âyeti de böyle bir çagirma sebebiyle inmisti. Onda Allah'tan baskasina ibâdet emrettiklerinden dolayi cehâletleriyle tevbîh edilerek "Ey Câhiller" diye hitâb emredilmisti, burada daha agir olarak "Ey kâfirler" diye hitâb emrolunuyor.

Kaadi Beydâvî de söyle demistir: Bunda ne küfre izin, ne de cihâddan men' vardir ki, kital âyeti ile mensûh olsun...

[855] Buna "en-Nasr Sûresi" ve "îzâ câe Sûresi" denilir. Ibn Mes'ûd'dan buna "et-TevdV Sûresi"de denildigi rivayet edilmistir. Çünkü bunda Peygamber'in vefatina bir îmâ vardir, gelecek hadîsler buna delâlet etmektedir.

Yâ Muhammedi Seni gönderen Allah'in nusrati ve fethi gelecek, hem sen insanlarin Allah'in dînine fevc fevc girmege basladiklarini göreceksin. "Sübhesiz biz rasûllerimize ve îmân edenlere hem dünyâ hayâtinda, hem sâhidlerin dikilecegi gün herhalde yardim edecegiz"(el-Mü'min: 51); "Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet edenler, iste onlar sübhesiz ki en çok zillete düsenlerin içindedirler. Allah söyle yazmistir; And olsun ki, ben elbette gâlib gelecegim, rasûllerim de. Sübhesiz Allah yegâne kuvvet sahibidir, mutlak gâlibdir" (el-Mucâdele: 20-21). "Ey îmân edenler! Siz Allah'a (yânî onun dînine) yardim ederseniz, O da size yardim eder ve ayaklarinizi sabit kilar" (Muhammed: 7) buyurulmustur. Sen Allah'in Rasûlü oldugun ve tevhîd ve ihlâs ile Allah'a ibâdet ve ubudiyet edip sirf O'nun dînine sarildigin, bu suretle mücâdele ederek ona yardim ettiginden dolayi bunlar muhakkak olacak, iste bunlar gerçeklestigi vakit Rabb'ine hamd ile tesbîh et.

[856] Bunlarin birer rivayeti Namaz Kitabi, "Rükû1 ve sucûdda duâ ve tesbîh bâbi"n-da da geçmisti.

[857] Sûrenin Veda Hacci'nda, tesrîk günlerinde Minâ'da indigi rivayetine göre mü-fessirlerin çogu bu nusrat ve fethi cinse hamletmislerdir ki, bu ma'nâ Kevser'in verilmesinde beyân olunan ma'nâ gibi olarak "Bu gün size dîninizi kemâle er-dirdim ve üzerinizdeki nVmetimi tamamladim ve size dîn olarak müslümânligi hosnûd oldum" (el-Mâide: 3) buyürulan güne isaret olmus olur. Buîzâhtan sonra su neticeye gelebiliriz ki, fetihten murâd yalniz memleket fethinden ibaret olmayip daha ziyâde kalblerin îmân ve Islâm'a fethi, açilmasi demek olur. Mekke fethi üzerine Islâm'in derhâl yayilivermis olmasi, yirmi seneden beri Kureys'in muhalefetinden dolayi hakkin kabulüne kapali duran kalblerin Islâm'a açilivermis bulunmasidir. Fethin mü'minlere dîn kapisinin açilmasi ma'nâsina hamlolun-masi da kalbe çarpan ma'nâlardandir...

[858] Bu hadîsin bir rivayeti Magâzî Kitabi, "Fetih günü peygamber'in konaklama yeri bâbi"ndan sonraki basliksiz bir bâbda da geçmisti.

Bu sûrenin inme zamanini ta'yînde iki görüs vardir: Bâzilari bunun Veda Hacci'nda tesrîk günlerinde indigini söylemislerdir. Bâzilari da sûrenin Mekke fethinden önce indigini söylemislerdir. Sûrenin "hâ" ile gelmesi de bunu Is'âr eder ve Rasülullah'in mu'cizelerinden bulunur. Müslim, tbnu Ebî Seybe ve Ib-nu Merdûye, Ibn Abbâs'tan:

Bütün Kur'ân'da en son inen sûre "hâ câe nas-rullâhi"dIT dedigini rivayet etmislerdir.

[859] Bunlari "Tebbe"nin aslini ve tef'îFdeki ma'nâsini bildirmek için getirmistir

[860] Bu hadîste sûrenin inme sebebi zikredilmistir. "Ve onlardan ihlâsa erdirilmis cemâatim... "fikrasi yâ "Asîrateke"sözünün tefsiridir veya sâzzebir kiraattir. Hadîsin sonundaki "el-A'mes o gün böyle okudu" fikrasi, bunun Peygamber'in çagirdigi günde kendisine karsi vuku' bulan seyleri haber verme olup, Ibn Abbâs'in bu kissaya erismedigi görüsünü kuvvetlendirmektedir.

[861] Bu da geçen hadîsin baska bir yoldan gelen rivayetidir.

Tebbet, "reöâft"masdarmdandir. "Tebâb", helak ve helake götüren hüsran, emegi bosa çikip muradina ermemek, yânî berbâd muvaffakiyetin ziddi olan haybet, yuf olmak, yuh olmak, berbâd olmak ma'nâlarina gelir. "Tebben le-hu", "Tebben leke" ta'bîrleri "Yuf ona", "Yuh sana" gibi kötüleme ve beddua yerinde kullanilir. Bas tarafta Buhârî, "Tebâb", "Husrân"; "Tedbîb", "Tedmîr", demektir, demisti. Râgib: "Tebâb" hüsranda devamliliktir, demis, müfessirlerin çogu da helake götüren husrân veya helak demislerdir.

[862] Bu da ayni hadîsin baska bir rivayeti olup burada kisaltilmis olarak getirdi.

[863] "Kansi da" -ki Harb'in kizi Ümmü Cemîle ve Ebû Sufyân ibnu Harb'in kiz-kardesi imis. Yânî Ebû Leheb'In yalniz kendisi degil, karisi da o atese yaslanacak. "Hammâlete'l-hatabi", "Karisi da odun hammâli olarak cehenneme girecek". Bu ta'bîr, bir de "Kogucu, öteye beriye lâf götüren fesâdci" ma'nâsi-na mecaz olarak mesel olmustur.

Cîd, boyun demek ise de, "Unuk" gibi sâde boyun degil, bilhassa gerdanlik gibi süslerle süslenmeye lâyik güzel boyunlar hakkinda söylenir, onun için "Fî unikihâ" denilmemis, "Fî cîdihâ" buyurulmustur.

"Mesed"den: Saglam liflerden, kuvvetli tellerden bükülmüs, kivratilmis, örülmüs, fitillisinden. Râgib: "Mesed", hurma çubuklarindan edinilir de me-sed olunur, yânî fitillenir, saglam bükülüp örülür, lîftir demistir. Yâhud cehenneme giden kâfirlere hazirlanmis olan zincirler ve baglardir (ed-Dehr: 4).

Ve iste o ates babasi Ebû Leheb, parlakligina ve birtakim meziyetlerine ragmen Allah'a ve Rasûlü'ne karsi küfür ocagi yakmak istediginden dolayi, o atese odun olarak böyle hüsran ve helake gitmis ve kansiyle beraber bu suretle âleme mesel olmustur.

[864] el-FâtIha gibi, bu sûrenin de birçok adlan vardir. En meshurlari "Ihlâs" ve "Kul huve'llâhu ahad"dir. Bu sûre dînîn üssü'l-esâsi olan Tevhîd'i en hâlis ve en güzel surette ifâde ettigi için, buna "Ihlâs" denilmis oldugu gibi, *'Esâs"da denilmistir. Allah "Kürsî Âyeti" ile bu "Ihlâs Sûresi"nde oldugu kadar Kur'ân'dan baska hiçbir kitâbda, Islâm'dan baska hiçbir dînde, böyle güzel ta'rîf olunmamistir. Zâtinda vücûdu vâcib, mutlak kemâli cami', ihtiyâcdan, serîk ve nazîr-den münezzeh bir varlik olmasaydi hiçbirsey olamazdi. Hissda ve akilda birbirleriyle birlestikleri görülüp duran bütün semâlari, arzlari ile âlem hep O'nun birligine delâlet eyleyen, hep O'nun varligini ve birligini bildiren âyetler ve deliller olarak yaratilmis ma'nâsina bu sûrenin mazmunu üzerine kurulmustur. Bundan dolayi buna "Tevhîd", "Tefrid", "Tecrid", "Necat", "Velayet", "Ma'rifet" Sûresi dahî denilmistir. Çünkü bu sûrenin ma'nâsina ma'rifetle Allah taninmis olur...

[865] Bunun bir rivayeti "Onlar: 'Allah çocuk edindi1 dediler, hâsâ..." (el-Bakara: 116) âyetinde geçmisti.

[866] Ibn Enbârî söyle demistir: Lugatçiler arasinda Samed: "Insanlarin hacetleri ve islerinde kendisine samed eder (yânî dogrudan dogruya maksûd ve matlûb edinerek müracaat ve iltica eyler) ve üstü yok seyyid" demek oldugunda ihtilâf yoktur.

Zeccâc da söyle demistir: Samed, "Sûded", yânî "Ululuk kendisinde son bulan, kendisine samd olunan, yânî hersey ona dayanir, onu maksad ve mercî' edinir olan"dir.

Alî ibn Ebî Talha, Ibn Abbâs'tan söyle rivayet eylemistir: Samed, sûdedin-de kâmil olan seyyid, serefinde kâmil olan serîf, azametinde kâmil olan a'zîm, hilminde kâmil olan halîm, ilminde kâmil olan alîm, hikmetinde kâmil olan ha-kîm, velhâsil seref ve ululuk nevi'lerinin hepsinde ekmel olandir.

[867] "Ve O'na, ancak O'nadir ki, hiçbir küfüv olmadi": Ne evvelinde doguran bir sabiki, en sonunda dogacak bir Iâhiki olmadigi gibi, O'na kadr ve sâninda beraber olacak hiçbir veçhile hiçbir denk, ne zât, ne sifatta hiçbir müsâvî hiçbir benzer; ne zidlasacak, ne birlesecek hiçbir es, hiçbir serik olmamistir.

Gerek vâv, gerek hemze ile "Kufu"\ "Kufuv" ve "Kef" hepsi de ayni ma'nâda olup, birseye kadr ve menzilette beraber, yânî müsâvî olan seye denir ki, misil ve nazîr demektir.

[868] "Kuleûzu" emriyle baslayan bu "el-Felâk Sûresi" ile bundan sonraki "en-Nâs SûresI"ne, vâv'm kesresiyle "Muavvizeteyn" ve "Ihlâs"[a. beraber üçüne "Muavvizât" denilir, ki "Sigindirici sûreler" demektir. Rasûlullah bir rahatsizlik duydugu zaman ve her gece yatagina yatacagi sira bu üç sûreyi okuyup ellerine üfleyerek basina ve yüzünden baslamak ile asagiya dogru Ön ve arkadan bedenine mesheder ve bunu üç kerre yapardi diye Sahîh'de Âise'den rivayet olunmustur.

Muavvizeteynln ikisinin de beraber indiklerinde pek söz yoktur, yalniz Mek-kî mi, Medenî mi olduklari ittifakla tesbît olunamamis, bâzilari Mekkî, bâzilari Medenî demislerdir.

Iste bütün bu zikrolunanlann serrlerinden, o felâkin Rabb'ine siginirim de, böylece o Allâhu's-samed'e sigin, çünkü hepsini yaratan ve hepsinin serrinden koruyacak olan O'dur. Ve O'na öyle ihlâs ile siginanlara O'nun hifzi ve himâyesi va'd edilmistir: "Allah en hayirli koruyucudur. O rahmet edicilerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 64).

[869] Muavvizeteyn hakkinda Ibn Mes'ûd'un bir tereddüdü nakledilmis ise de, sonradan bu ihtilâf tamamen kalkarak, bu iki sûrenin Kur'ân camiasindan bulundugunda sahâbîlerin icmâi vâki olmustur. Bunun için bunlarin Kur'ân'da oldugunu inkâr etmek küfürdür. Rasûlullah bu sûreleri sabah namazi sünnetinde de okumustur.

[870] Hafiz Hüseyin Küçük merhum, 1956 yilinda Istanbul Imâm Hatîb Okulu'nda Kur'ân ögretmenligi yaparken "el-Kevser", "el-Kâfirûn"ve "Kuteûzu" Sûrelerinin Mehmed Akif tarafindan yapilmis tercümelerini bana yazip vermisti.

[871] Bu da geçen hadîsin baska yoldan daha genis bir rivayetidir.

el-Fâtiha ve el-Bakara'nin evveli ile el-Ihlâs ve Muavvizeteyn, bu üç sûrenin ma'nâ ve mazmunu düsünüldügü zaman dogrudan dogruya ma'nâlar arasindaki insicam ve münâsebetler, evvel ve âhir arasindaki ahenk ve vahdet, fikrî ve beyâni silsile apaçik görülür. Bu ahenk ve tenâsüb bize Kur'ân sûrelerinin tertibi de vahiy ile oldugu hakkindaki mezhebimizin kuvvet ve isabetini gösterir...

Dîn günü selâmete ermek için dogru yola hidâyet talebi ilk maksad oldugu gibi, o yolda Insanlik mertebelerinin en son kemâli olan Allah'tan bekaa saadetine kavusmak için de gizli açik her türlü vesveseden, reyb ve sübheden sakinarak tam bir îkaan ile Allah Taâlâ'nm rubûbiyetine, melekûtuna, ulûhiyetine siginmak maksadin sonu oldugunun hatime olarak beyân buyurulmus olmasi sübheden âzâde olarak gösteriliyor ki, insanligin saadet gayesi îkaan ile ittikaa-dir, güzel hatime onunladir, "Ve'l-âkibetu Ül-muttakîn"<el-A'râf: 127, el-Kasas: 83)'dir. Ve iste "Lâ raybefîh" olan bu Ekmel Kitâb, böyle "Huden ül-muttaktn" olarak Indirilmistir. Geregince amel edenler de hep o güzel akibete ermistir. Geregince amel de Allah'in lutfu ve muvaffak kilmasiyledir. Bize düsen "îyyâke na'budu ve iyyâke nesteînu (- Yalniz Sana ibâdet eder, yalniz Sen'den yardim isteriz)" mîsâkiyle O'nu istemek, îkaan ve ihlâs ile O'na siginmaktir (Hakk Dîni, VIII, 6431-6432).

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

66- KITÂBU FADÂILI'L-KUR'ÂN

(Kur'ânhn Faziletleri Kitabi) [1]

1- Bâb: Vahyin Nüzulü Nasildir Ve Ilk Nazil Olan?

Ibn Abbâs:
"el-Muheymin" (ei-Mâide: si), "el-Emîn" demektir; Kur'ân, kendinden önceki herbir kitâb üzerine emindir, demistir [2].

1-.......Efaû Seleme söyle dedi: Bana Âise ile Ibn Abbâs haber verip söyle dediler: Peygamber (S), kendisine Kur'ân indirilir oldugu hâlde on sene Mekke'de, on sene de Medine'de ikaamet etti [3].

2-.......Mu'temir bize tahdîs edip söyle dedi: Ben babamdan isittim Ebû Usmân söyle demistir: Bana haber verildi ki, Cibrîl aleyhi's-selâm Peygamber'e gelmisti. Bu sirada Peygamber'in yaninda (ka-dinlarindan) Ümmü Seleme bulunuyordu. Cibrîl, Peygamber'le konusmaya basladi. (Sonra kalkip gitti.) Peygamber (S) Ümmü Seleme'-
ye:
— "Bu kimdir?" diye sordu, yâhud kendi dedigi gibi bir sual sordu.
Ümmü Seleme:
— Bu Dihye'dir, dedi. Ümmü Seleme yine söyle dedi:
— Allah'a yemîn ederim ki, Peygamber'in Cibrîl haberini sahâ-bîlerine haber vermek üzere îrâd ettigi hutbesini isitinceye kadar ben Cibril'i, baska degil, muhakkak Dihye sandim.
(Râvî:) Ümmü Seleme ya böyle yâhud kendi dedigi gibi bir söz söyledi, dedi.
Babam söyle dedi: Ben Ebû Usmân'a:
— Sen bu hadîsi kimden isittin? diye sordum. O:
— Usâmetu'bnu Zeyd'den, dedi [4]

3-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Peygamberlerden hiçbir peygamber yoktur ki, ona mucizelerden (kendi zamanlarindaki) insanlarin inandiklari kadar verilmis olmasin. Mu'cize olarak bana verilen ise, ancak Allah'in bana vah-yettigidir. Bunun için kiyamet gününde ben, peygamberlerin en çok tâbi'i bulunani olacagimi ümîd ederim"[5].

4-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle haber verdi: Yüce Allah, Rasûlü'nün üzerine vefatindan evvele kadar arka arkaya vahy indirdi.

[6]

Hattâ O'nu, vahy en çok oldugu zaman vefat ettirdi. Bundan sonra Rasûlullah (S) vefat etti .

5-.......Esved ibn Kays demistir ki, Cundeb ibn Sufyân(R)'dan isittim, söyle dedi: Rasûlullah (S) rahatsizlandi. Bir kadin geldi:
— Yâ Muhammedi Ben umarim ki seytânin Seni birakmis olsun. Görüyorum ki, bir gece yâhud iki gecedir Sana yaklasmadi, dedi.
Bunun üzerine Aziz ve Celîl olan Allah "Ve'd-duhâ vel-leyli izâ secâ mâ veddeake Rabbuke ve mâ kala" sûresini indirdi [7].

2- Bâb: Kur'ân, Kureys Lisâni Ile Ve Arab Lisâni Ile Nazil Oldu

Bu, birçok âyetlerde "Kur'ânen Arabiyyen", "Bilisânin Arabiyyin mübînin" seklinde sarîh olarak beyân edilmistir [8].

6-.......Enesibn Mâlik haber verip söyle dedi: Usmân, Zeydibn Sabit, Saîd ibnu'1-Âs, Abdullah ibniTz-Zubeyr ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hisâm'a sûreleri Mushaflara nakletmelerini emretti ve o istinsah hey'etindeki son üç kisiye hitaben:
— Sizler ve Zeyd ibn Sabit, Kur'ân'in Arabça lügatlerinden herhangi Arabça bir lügatte ihtilâf ettiginiz zaman, o lügati Kureys lisâ-niyle yaziniz. Çünkü Kur'ân, Kureys kabilesinin dili ile indirildi, dedi.
Onlar da böyle yaptilar [9].

7-.......Atâ ibn Ebî Rebâh söyle dedi: Bana Safvân ibn Ebî Ya'Iâ ibn Umeyye söyle haber verdi:
— Ya'lâ, keski ben Rasûlullah'i, üzerine vahy indirildigi sirada göreydim, der dururdu.
Nihayet Peygamber (S) Ci'râne'de bulundugu zaman, üzerinde bir kumas kendisini gölgelendirmis ve yaninda da sahâbîlerinden birtakim insanlar bulundugu sirada, güzel koku sürünmüs bir kimse yanina çikageldi. Ve:
— Yâ Rasûlallah! Güzel koku süründükten sonra bir cübbe içinde umre için ihrama giren kimse hakkinda ne dersiniz? diye sordu.
Peygamber, bir müddet bakti. Akabinde kendisine vahy geldi. Bunun üzerine Umer, Ya'lâ'ya "Gel" diye isaret etti. Ya'lâ geldi ve basini, Peygamber'i örtmekte olan örtünün içine soktu. Peygamber'i yüzü kizarmis, uyuyan kimsenin gidip gelen nefesi gibi horulduyor vaziyette gördü. Peygamber'in hâli bir müddet böyle devam etti. Sonra Peygamber'den bu hâl siyrildi. Bunun üzerine Peygamber:
— "Biraz evvel umreden bana suâl soran kimse nerede?" diye sordu.
Hemen o suâli soran kimse arandi ve bulunup Peygamber'in yanina getirildi. Peygamber:
— "Sendeki kokuya gelince, onu üç kerre yika, üzerindeki cüb-beye gelince, onu da çikar, sonra haccinda yapmakta oldugun fiilleri umrende de yap" buyurdu [10].

3- Kur'ân'in Sahîfeler Içinde Toplanmasi Babi [11]

8-.......Zeyd ibn Sabit söyle demistir: Ebû Bekr Yemâme'de sehîd olanlarin ölümünü müteâkib haber yollayip beni çagirdi. Yaninda Umer ibn Hattâb da bulunuyordu. Ebû Bekr bana su sözleri söyledi: Umer bana geldi ve:
— Yemâme gününün siddetli harbinde Kur'ân hafizlarindan birçogu sehîd oldu. Ben diger harb sahalarinda da harbin siddetli olup Kur'ân hafizlarinin sehîd edilmelerinden, bu sebeble de Kur'ân'dan büyükçe bir kismin zayi' olup gitmesinden endîse ediyorum. Binâenaleyh ben senin, Kur'ân'in kitâb hâlinde toplanmasini emretmeni düsünüyorum, dedi.
Ben Umer'e:
— Rasûlullah'in yapmadigi bir isi nasil yaparsin? dedim. Umer:
— Vallahi bu hayirdir, dedi, ve bana müracaatta devam etti. Nihayet Allah benim gögsümü bu isi için açti ve ben de Umer'in
düsündügü bu iste onun gibi düsündüm.
Zeyd dedi ki: Bu sözlerden sonra Ebû Bekr, bana hitaben sunlari söyledi:
— Sen genç ve akilli bir erkeksin, biz seni hiçbir kusurla ittihâm etmiyoruz. Sen Rasûlullah için vahyi yaziyordun. Binâenaleyh sen Kur'ân'i tetebbu' et ve onu bir araya topla!
Zeyd buna karsi: Vallahi eger bana daglardan bir dagin nakledilmesini teklîf etmis olsalardi, o is benim üzerime, bana emrettigi bu Kur'ân'i toplama isinden daha agir olmazdi, dedi.
Zeyd dedi ki: Ben:
— Sizler, Rasûlullah'in yapmadigi bir isi nasil yapiyorsunuz? dedim.
Ebû Bekr:
— Allah'a yemîn ederim ki, bu hayirli bir istir, dedi.
Ve Ebû Bekr bana müracaatta devam etti. Nihayet Allah, Ebû Bekr'le Umer'in akillarini yatirdigi ve gögüslerini ferahlandirdigi bu ise, benim de aklimi açti ve gönlümü ferahlandirdi. Bunun üzerine ben de Kur'ân'in ardina düsüp geregi gibi arastirdim ve onu yazili bulundugu hurma dallarindan, ince tas levhalardan ve hafizlarin ezberlerinden topladim. Nihayet et-Tevbe Sûresi'nin sonunu Ebû Hu-zeyme el-Ensârî'nin yaninda buldum. O âyeti ondan baska kimsenin yaninda bulmadim. Bu âyet, "Le kad câekum rasûlun min enfusi-kum azîzun aleyhi mâ anutum.,." sözlerinden Berâe Sûresi'nin sonuna kadar devam eden âyetti [12]. Neticede toplanan bu sahîfeler, tâ Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Ebû Bekr'in yaninda bulundu. Sonra hayâti müddetince Umer'in yaninda kaldi. Bundan sonra Umer'in kizi Hafsa'nin yaninda kaldi [13].

9-.......Ibn Sihâb söyle tahdîs etti: Ona da Enes ibn Mâlik söyle tahdîs etmistir: Ermenistan fethinde Suriyeliler'le, Azrebîcân fethinde de Iraklilar'la birlikte harb eden Huzeyfetu'bnu'I-Yemân, bunlarin Kur'ân'i çesitli sekillerde okumalarinin kendisine verdigi endîse üzerine Usmân'm yanina geldi ve ona:
— Ey Mü'minlerin Emîri, sen, Kur'ân'i okumakta Yahûdîler'le Hnstiyanlar'in kendi kitâblarini okumakta ugradiklari ayriliga benzer bir ihtilâfa düsmeden evvel bu ümmete yetis, bu isin icâbina bak, dedi.
Bunun üzerine Usmân, Hafsa'ya haber gönderip:
— Bize Kur'ân'm yazili oldugu sahîfeleri gönder de, biz sûreleri Mushaflara nakledelim, sonra da o

sahîfeleri tekrar sana iade edelim, dedi.
Bunun üzerine Hafsa muhafaza ettigi Kur'ân'i Usmân'a gönderdi. Usmân da Zeyd ibn Sabit, Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Âs ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hisâm'dan kurulu istinsah hey'-etine emir verdi. Onlar da bu asil nüshadaki sûreleri Mushaflara istinsah edip naklettiler. Usmân bu istinsah isinin basinda, Zeyd'in Medîneli olmasi yüzünden Kureysli olan üç kisiye hitaben:
— Sizler Zeyd ibn Sabit ile Kur'ân'dan herhangi birseyde ihtilâf ettiginiz zaman, Kur'ân'i Kureys lisâni ile yaziniz. Çünkü Kur'ân, Ku-reys lisâni ile nazil olmustur, dedi [14].
Onlar da iste böyle yaptilar, nihayet sahîfeleri Mushaflara istinsah edip naklettikleri zaman, Usmân asil sahîfeleri tekrar Hafsa'ya iade etti.
Hey'et ferdlerinin istinsah ettikleri Mushaflar'dan birer Mushaf'i da her tarafa gönderdi. Bu gönderdigi (resmî) Mushaflar'in disinda kalan ve içinde Kur'ân yazili bulunan her sahîfenin yâhud mushafin da yakilmasini emretti [15].
Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Zeyd ibn Sâbit'in oglu Harîce haber verdi: O, babasi Zeyd ibn Sâbit'ten söyle dedigini isitmistir: Mushaf'i istinsah ettigimiz sirada ben el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettin^ Hâlbuki ben Rasûlullah'm o âyeti okumakta oldugunu isitir dururdum. (Böyle iken ben o âyeti yazili olarak bulamamistim.) O âyeti siddetle arastirdik. Nihayet onu Huzeymetu'bnu Sabit el-EnsârîJnin yaninda (yazili) bulduk. En sonu onu da (hey'etin karariyle) Mushaf'taki kendi sûresine kattik. O âyet sudur:
"Mü 'minlerin içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. îste onlardan kimi adadigini ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlenni) degistirmediler"(e\-Ahzâb. 21) [16].

4- Peygamberin Kâtibi Babi [17]

10-.......Ubeyd ibnu's-Sebbâk söyle dedi: Zeyd ibn Sabit söyle dedi: Ebû Bekr bana haber gönderip çagirdi da:
— Sen, Rasûlullah (S) için vahyi yaziyordun. Binâenaleyh sen Kur'ân'in ardina düsüp geregi gibi arastir, dedi.
Bunun üzerine ben de Kur'ân*m ardina düsüp geregi gibi arastirdim. Nihayet et-Tevbe Sûresi'nin sonundaki iki âyeti Ebû Huzey-me el-Ensârî'nin yaninda buldum, onlari ondan baska bir kimsenin yaninda (yazili olarak) bulamadim. O iki âyet sunlardir: "And olsun» size kendinizden öyle bir peygamber gelmistir ki, sizin sikintiya ugramaniz ona çok agir ve güç gelir. Üstünüze çok düskündür. Mü '-minleri cidden esirgeyicidir, bagislayicidir o. (Sana îmân etmekten) yüz çevirirlerse de ki: Bana Allah yeter. O'ndan baska hiçbir tanri yok. Ben ancak O'na güvenip dayandim. O, büyük Arshn sahibidir" (et-Tevbe: 128-129) [18].

11-....... el-Berâ söyle dedi: "Lâ yestevVl-kaaidune minel mü'minîne vel-mucâhidünefîsebîlVllâhi..." (en-Nisâ: 95) âyeti nazil oldugu zaman Peygamber (S):

— "Bana Zeyd'i çagir, levha, divit ve kürek kemigi -yâhud: kürek kemigi ve divit- getirsin" buyurdu.
Sonra:
— "Yaz: Lâ yestevVl-kaaidun..." buyurdu. Peygamber'in sirtinin arkasinda, a'mâ olan Amr ibnu Ümmi
Mektûm vardi. O:
— Yâ Rasûlallah! Ben gözleri zarara ugramis bir kimseyim, binâenaleyh bana ne emredersin? dedi.
Akabinde bu âyetin yerinde: "Lâ yestevVl-kaaidune mine'l-mü 'minine fî sebili'ilâhi gayru ulVd-darari... "(en-Nisâ: 95) nazil oldu [19].

5- Bâb:

"Kur'ân yedi harf üzere indirildi"

12-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Abdullah'in oglu Ubeydullah tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Abbâs söyle tahdîs etmistir: Rasû-lullah (S) söyle buyurmustur: "Cibril bana Kur'ân'/ bir okunus üzerine okuttu. Ben ona müracaat ettim ve durmadan bunun artmasini isterdim. O da bana artirirdi. Nihayet yedi türlü okunusa eristi (yânî yedi türlü okunusu geçmeyip orada durdu)" [20].

13-.......Ibn Sihâb dedi ki: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr tahdîs etti. Ona da Misver ibn Mahrame ile Abdurrahmân ibn Abd el-Kaarî tahdîs etmislerdir. Onlar da Umer ibnu'l-Hattâb söyle derken isitmis-lerdir; Ben Rasûlullah'in sagliginda (namazda) Hisâm ibn Hakîm'i el-Furkaan Sûresi'ni okurken isittim. Ve onun okuyusuna kulak tutup dinledim. Bir de baktim ki, Hisârn bu sûreyi Rasûlullah'in bana okutmadigi birtakim lehçelerle okuyor. Az kaldi namazin içinde onun üzerine atilacaktim. Fakat selâm verinceye kadar güçlükle sabrettim. (Selâm verince kaçirmamak için) hemen ridâsim gögsünün üzerinde toplayip:
— Senden isitmis oldugum bu sûreyi sana kim okuttu? dedim. Hisâm:
— Onu bana Rasûlullah okuttu, dedi.
— Yalan söyledin. Çünkü Rasûlullah bu sûreyi bana, senin okudugundan baska bir lehçe ile okutmustur, dedim.
Ve onu yakasindan tutarak Rasûlullah'a götürdüm.
— Yâ Rasûlallah! Sunun el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in o sûreyi bana okutmadigin birtakim lehçeler üzerine okurken isittim, dedim.
Rasûlullah (S) bana:
— "Hisâm'in yakasini birak" buyurdu. Ona da:
— "Yâ Hisâm, oku!" diye emretti.
O da, kendisini okurken isitmis oldugum kiraati Rasûlullah'a karsi okudu. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Bu sûre böyle indirildi" buyuruldu. Bundan sonra:
— "Yâ Umer, sen de oku!" diye emretti.
Ben de vaktiyle bana okutmus oldugu okuyusla okudum. Bana da:

— "Bu sûre böyle indirildi. Sübhesiz bu Kur'ân yedi harf (yedi lügat ve yedi lehçe) üzerine indirilmistir. Bunlardan hangisi kolayiniza gelirse, onu okuyunuz" buyurdu [21].

6- Kur'ân'in Te'lîfi Babi [22]

14-.......Ibn Cureyc haber verip söyle dedi: Bana Yûsuf ibn Mâ"hek haber verip söyle dedi: Ben Mü'minlerin annesi Âise'nin yaninda idim. Derken onun yanina Irakli bir kimse çikageldi de:
— Kefenin hangisi daha hayirlidir? dedi. Âise:
— Yazik sana! (Artik ölümünden sonra hislerin bâtil oldugu için) sana hangi sey zarar verebilir ki? dedi.
Bu sefer o Irakli zât:
— Ey mü'minlerin annesi, bana kendi Mushaf'ini göster, dedi. Âise:
— Niçin? diye sordu. O zât:
— Ben ümîd ederim ki, Kur'ân'i senin Mushaf'ina göre te'lîf ederim. Çünkü Kur'ân te'lîf edilmis olmayarak okunuyor, dedi.
Âise:
— Diger sûrenin kiraatinden evvel Kur'ân'in hangi sûresini okumus olsan sana ne zarar verir ki? Kur'ân'dan ilk nazil olan Mufas-sal'dan, içinde cennet ve ates zikrolunan bir sûredir. Nihayet insanlar Islâm'a döndükleri zaman, halâl ve haram nazil oldu. Sayet ilk evvel "Sarab içmeyin " yasagi inseydi, insanlar elbette: Biz ebeden sarâbi birakmayiz, derlerdi. Ve sayet yine ilk evvel "Zina etmeyin" yasagi inmis olsaydi, insanlar muhakkak: Biz zinayi ebeden birakmayiz, di-yeceklerdi. Yeminle söylüyorum ki, ben henüz oyun oynayan bir kiz çocugu iken Mekke'de Muhammed'e: "BeVVs-sâatu meviduhum ve's-sâatu edhâ ve emerru=Daha dogrusu onlara va *d olunan asil vakit, o saattir. O saat daha belâli ve daha acidir"(ei-Kamer: 46) inmistir, el-Bakara ile en-Nisâ Sûreleri ancak ben Peygamber'in yamndayken inmislerdir, dedi.
Râvî dedi ki: Bundan sonra Âise, o Irakli için Mushaf'i meydana çikardi ve o sahsa sûrenin -bir rivayette: Sûrelerin- âyetlerini imlâ ettirip yazdirdi [23].

15-.......Ebû Ishâk dedi ki: Ben Yezîd oglu Abdurrahmân'dan isittim, o söyle dedi: Ben Ibn Mes'ûd'dan isittim, o, Benû Israîl (yânî el-Isrâ), el-Kehf, Meryem, Tâhâ ve el-Enbiyâ Sûreleri hakkinda, bu sûreler ilk atiklerdendirler, bunlar kadîm sûrelerdendirler, diyordu [24].

16-.......el-Berâ (R): Ben "Sebbih isme Rabbike'UaHâ"sûresini, Peygamber'in Medine'ye gelmesinden evvel ögrendim, dedi [25].

17-.......Sakîk söyle dedi: Abdullah (ibnMes'ûd): Ben Peygamber'in herbir rek'atte ikiser ikiser okumak âdetinde oldugu uzunluk ve kisalikça birbirine yakin bulunan sûreleri kat'î olarak bilmisim-dir, dedi. Müteakiben Abdullah oturdugu yerden kalkti, odasina girdi, beraberinde Alkame de girdi. Sonra Alkame disariya çikti. Biz hemen Alkame'ye bu sûreleri sorduk. Alkame:

— Ibn Mes'ûd'un te'lîfi üzere el-Mufassal'm evvelinden yirmi sûredir. Onlarin sonuncusu "Hâmîmler"dir, "//d. Mim. ed-Duhân" ve "Amme yetesâelûn", dedi [26].

7- Bâb: Cibril Kur'ân'i Peygamberce Arzeder Idi

Mesrûk, Aise'den; o da Fâtima aleyhi's-selâm'dan söyle demistir: Peygamber (S) bana gizlice söyle söyledi: "Her sene Cibril, Kur'ân'i benimle bir kerre mukaabele ederdi. Bu sene iki defa mukaabele eyledi. Öyle saniyorum ki, ecelim yaklasmistir" [27].

18-.......Ibn Abbâs (R) söyle dedi: Peygamber (S) hayirda insanlarin en cömerdi idi. En cömerd oldugu zaman da ramazân ayinda idi. Çünkü ramazân ayi çikincaya kadar Cibril her gece O'nunla mulâkî olur, Rasûlullah da Kur'ân'i Cibril'e arzeder idi. Iste bundan dolayi Cibril, Peygamber'e kavustugu zaman, Peygamber hayirda, esmesi maniaya ugramayan rüzgârdan daha cömerd olurdu [28].

19-.......Ebû Hureyre söyle dedi: Cibril, Peygamber'e Kur'ân'i her sene bir defa arzederdi. Peygamber'in vefat ettigi yil içinde O'na iki defa arzetti. Peygamber her sene on gün i'tikâf ederdi. Ruhunun kabzolundugu yilda ise yirmi gün i'tikâf etti [29].

8- Peygamberin Sahâbîlerinden Meshur Olan Kur'ân Üstâdlari Babi [30]

20-.......Mesrûk'tan: Abdullah ibn Amr, Abdullah ibn Mes'ûd'u zikretti de:
— Ben Abdullah ibn Mes'ûd'u sevmekte devam edecegim; Peygamber^)'den: "Kur'ân'i su dört kimseden aliniz: Abdullah ibn Mes'ûd'dan, Sâlim'den, Muâzibn Cebel'den ve Ubeyy ibn Ka'b'dan" derken isittim, dedi [31].

21-.......Sakîk ibn Seleme tahdîs edip söyle dedi: Bize Abdullah ibn Mes'ûd bir hutbe îrâd etti de söyle dedi: Allah'a yeminle söyItiyorum ki, ben Rasülullah'in agzindan yetmis küsur sûre almisimdir. Yine Allah'a yeminle söylüyorum ki, Peygamber'in sahâbîleri, benim onlarin en hayirlisi olmadigim hâlde Allah'in Kitâbi'm en iyi bilenlerinden oldugumu muhakkak bilmislerdir.
Sakîk dedi ki: Ben topluluk içindeki dâirelerde oturdum da ne söylüyorlar diye dinliyordum. Ibn Mes'ûd'un sözünün gayrisini söyleyen bir tek reddedici isitmedim.

22-.......Alkame söyle dedi: Biz Himis'ta bulunuyorduk. Ibn Mes'ûd Yûsuf Sûresi'ni okudu. Bir kimse:
— Sûre böyle nazil olmadi, dedi. Ibn Mes'ûd:
— Ben Rasûlullah'in huzurunda okudum da O bana "Güzel okudun" buyurdu, dedi.
Ve o sahista sarâb kokusu buldu. Bunun üzerine:

— Sen Allah'in Kitâbi'ni yalanlamakla sarâb içmeyi bir araya mi topluyorsun? dedi ve o sahsa sarâb içme cezasi uyguladi.

23-....... Mesrûk, söyle dedi: Abdullah (R) söyle dedi:
— Kendisinden baska ilâh olmayan Allah'a yemîn ile söylüyorum, Allah'in Kitâbi'ndan hiçbir sûre inmedi ki, ben onun nerede indirildigini bilir olmayayim; yine Allah'in Kitâbi'ndan hiçbir âyet indirilmedi ki, ben onun ne hakkinda indirildigini bilir olmayayim.
Eger Allah'in Kitâbi'ni benden daha iyi bilir, kendisine develerin ulastirabilecegi bir kimsenin mevcûd oldugunu bileydim, muhakkak biner, ona giderdim [32].

24-.......Katâde tahdîs edip söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:
— Peygamber(S)'in zamaninda Kur'ân'i cem' edenler kimlerdir? diye sordum.
Enes:
— Dört kisidir; hepsi de Ensâr'dandir: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd, dedi.
Bu hadîsi el-Fadl, Hüseyin ibn Vâkit'tan; o da Sumâme'den; o da Enes'ten isnâdiyle rivayet etmesinde Hafs ibn Umer'e mutâbaat eylemistir.

25-......Enes söyle dedi: Peygamber (S) vefat etti. Kur'ân'i su dört kisiden baskasi toplamadi: Ebu'd-Derdâ, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd.
Enes: Ve biz, bu Ebû Zeyd'e vâris olduk, dedi (Çünkü bu Ebû Zeyd, Enes'in amcasi idi ve zürriyet birakmamisti) [33].

26-....... Ibn Abbâs dedi ki: Umer söyle dedi: Alî bizim en iyi hüküm verenimizdir; Ubeyy de bizim en iyi okuyanimizdir. Bizler ise,
Ubeyy: "Ben onu Rasûlullah'in agzindan aldim, binâenaleyh ben hiçbir neshedici seyden dolayi Rasûlullah'tan almis oldugum okuyusu terketmem" der oldugu hâlde, Ubeyy'in kavlinden bir kismini muhakkak terketmekteyiz. Ubeyy: Yüce Allah söyle buyurdu: "Mâ nen-sah min âyetin ev nense'hâ ne'ti bi-hayrin minhâ ev mw//7iâ"(ei-Bakara: 106), seklinde okurdu [34].

9- Fâtihatu'l-Kîtâb'in Fazîleti Babi

27-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ söyle dedi: Ben Mescid'de namaz kiliyordum. Peygamber (S) beni çagirdi. Ben de O'na icabet etmedim. (Namazdan sonra vardigimda:)
— Yâ Rasûlallah, ben namaz kiliyordum, diye özür beyân ettim. Rasûlullah:
— "Kur'ân'da Allah: Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek seylere da'vet ettigi zaman Allah 'a ve Rasûlü 'ne icabet edin... (ei-Enfâi: 24) buyurmadi mi?" dedi.
Sonra Rasûlullah bana;
— "Haberin olsun, sen mescidden çikmadan evvel ben sana muhakkak Kur'ân'daki en büyük sûreyi ögretecegim" buyurdu.

Sonra elimi tuttu. Mescidden çikmak istedigimiz zaman ben:
— Yâ Rasûlallah, Sen bana "Muhakkak sana Kur'ân'daki en büyük sûreyi ögretecegim" demistin, dedim.
Rasûlullah (S):
— "O sûre el-Hamdu ÜllâhiRabbVl-âlemîn'dir ki, namazlarda tekrar olunan yedi âyet ve bana verilen azîm Kur'ân 'dir" buyurdu [35].

28-.......Ebû Saîd Hudrî söyle dedi: Biz, bize âid bir yolculukta bulunuyorduk. Derken bir yerde konakladik. Akabinde bir kiz geldi ve:
— Kabilenin büyügü (bir akreb tarafindan) sokulmustur. Erlerimiz yanimizda yoklardir. Binâenaleyh sizlerden bir ilâç yapici var midir? dedi.
O kizm beraberinde bir adam kalkti. Biz onu rukye yapar olarak bilmiyorduk. O kimse, o sokulmus olan kimseye rukye yapti. Sokulmus olan kimse derhâl iyilesti. Ve bizden giden o kimse için otuz koyun verilmesini emretti. Ve bizlere de süt içirdi. Bizden olan kimse bize dönünce ona:
— Sen rukyeyi güzel yapar miydin yâhud sen rukye yaparrmy-
din? dedik. O:
— Hayir yapmazdim. Ben ona Ümmü'l-Kitâb'i okumaktan baska bir rukye yapmadim, dedi.
Biz kendi kendimize;
— Biz gelinceye yâhud Peygamber'e bu olan isleri arzedip so-runcaya kadar hiçbirsey ihdas etmeyin, bildirmeyin, dedik.
Nihayet Medine'ye geldigimizde bunu Peygamber(S)'e zikrettik.
— "Fatiha Sûresi'nin bu kadar müessir bir duâ oldugunu ona ögreten nedir?" dedi.
Sonra seriyye halkina:
— "Simdi sürüyü taksim edin, benim için de bir pay ayirin" buyurdu.
Ebû Ma'mer de söyle dedi: Bize Abdu'l-Vâris tahdîs etti. Bize Hisâm tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Sîrîn tahdîs etti. Bana Ma'-bed ibn Sîrîn, Ebû Saîd Hudrî'den bunu tahdîs etti [36].

10- El-Bakara Sûresi'nin Fazîleti Babi

29-.......Ebû Mes'ûd(R)'dan: Peygamber (S): "Her kim bir gecede iki âyeti okursa..." buyurdu. H

30-.......Ebû Mes'ûd (R) söyle dedi: Peygamber (S): "Her kim bir gecede el-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyeti okursa, artik ona o gece (ibâdet etmek, o gece âfetlerden ve seytân serrlerinden emîn olmak üzere) kifayet eder" buyurdu [37].

31- Ve Usmân ibnu'l-Heysem söyle dedi: Bize Avf, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. O söyle demistir: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtini muhafazaya tevkil etti. Bir gece bana birisi geldi. Sadaka hurmasindan avuçlamaya basladi. Ben onu yakaladim ve:
— Seni muhakkak Rasûlullah'in huzuruna çikaracagim, dedim. Ebû Hureyre, hadîsi yukarida geçtigi gibi anlatti (Hadîs, Kitâbu'l- Vekâle'de mufassalan geçti). Nihayet o kimse:

— Yatagina (uyumaya) girdiginde "Âyete'l-Kursî"yi bitirinceye kadar oku! (Sabaha kadar) seninle beraber Allah tarafindan bir muhafiz bulunmakta devam eder. Sabaha girinceye kadar sana seytân da yaklasamaz, dedi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "O, çok yalanci oldugu hâlde, bu sefer sana dogru söylemis, îste o (insan suretinde) bir seytândir" buyurdu [38].

11- El-Kehf Sûresi'nin Fazîleti Babi

32-.......el-Berâ söyle dedi: (Sahâbîlerden) bir kimse el-Kehf Sûresi'ni okuyordu. Yambasinda da iki uzun iple baglanmis olan at vardi. Ati bir bulut ihata etti ve gittikçe yaklasmaga ve yaklasmaga basladi. Bundan dolayi at da ürkmege basladi. Sabaha erisince o kimse Peygamber(S)'e geldi ve bunu kendisine zikretti. Peygamber (S):
— "Bulut gibi görünen sey, sekînettir. Kur'ân 'i tebcil için inmistir" buyurdu [39].

12- El-Feth Sûresi'nin Fazîleti Babi

33-.......Umer ibn Hattâb'in kölesi Eslem söyle dedi: Rasûlullah (S) seferlerinin birinde (Hudeybiye dönüsünde) yoluna devam ediyordu. Umer ibn Hattâb da geceleyin O'nunla beraber gidiyordu. Bu sirada Umer, Rasûlullah'a birsey sordu. Fakat Rasûlullah (vahy ile mesgul bulundugundan) Umer'e cevâb vermedi. Umer sonra yine sordu. Rasûiullah yine cevâb vermedi. Umer (Rasûlullah isitmedi sanarak) bir daha sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Bunun üzerine Umer kendi kendine:
— Ey Umer, anan seni kaybetsin (de yok olasin)! Bak üç kerre Rasûlullah'a sorguda israr ettin de, bunlarin hepsine Rasûlullah cevâb vermedi, dedi.
Umer dedi ki: Bunun üzerine devemi sürdüm. Hakkimda (tev-bîh olarak) Kur'ân inmesinden korktum da kaafilenin önüne geçtim. Fakat çok geçmedi, bir çagiricinin çagirmasini isittim. Ve (kendi kendime):
— Simdi hakkimda Kur'ân inmis olmasindan hakîkaten korktum, dedim.
(Bu korku içinde) Rasûlullah'a geldim ve selâm verdim. Rasûlullah (sevinç içinde) bana:
— ' 'Bu gece bana bir sûre indirildi ki, o sûre bana, üstüne günes dogan herseyden muhakkak daha sevimlidir" buyurdu.
Sonra: "Innâfetehnâlekefethanmubînâ... ~ Biz senin istikbâlin için parlak bir fetih ve zafer (kapisini) açtik..." âyetini okudu [40].

13- "Kul Huve'llâhu Ahad" Sûresi'nin Fazileti Babi

Bu konuda Amre, Âise'den; o da Peygamber(S)'den senedi ile gelen hadîs de vardir [41].

34-.......Ebû Saîd Hudrî söyle demistir: Bir kisi, diger bir kisinin bütün gece tekrar tekrar "Kul

huveHlâhu ahad" Sûresi'ni okudugunu isitti. Sabah olunca Rasûlullah'a geldi ve o diger kisinin sâdece bu sûreyi okumasini azimsayarak, bunu Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S) da cevaben:
— "Hayâtim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki> bu sûreyi okumak, elbette bütün Kur'ân'in üçte birine denk olur" buyurdu.

Ve râvî Ebû Ma'mer yine Ebî Saîd'e varan diger bir rivayette sunu ziyâde etti [42]: Ebû Saîd söyle dedi: Bana kardesim Katâde-tu'bnu'n-Nu'mân haber verip söyle dedi: Bir kimse Peygamber zamaninda seher vaktinde kalkip "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi'ni okur, onun üzerine baskasini ziyâde etmezdi. Biz sabaha dâhil oldugumuz zaman bir kimse Peygamber'e geldi. Hadîsin bundan sonrasi yukari-ki hadîsin sevki gibidir [43].

35-.......Ebû Saîd Hudrî söyle dedi: Peygamber (S) sahâbîlerine hitaben:
— "Sizden herhangi biriniz bir gecede Kur'ân 'in üçte birini okumaktan âciz olur mu?" diye sordu. Bu teklîf sahâbîlere güç geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Bizim hangimiz buna takat yetirir? dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Allâhu'I-vâhidu's-samedu sûresi, Kur'ân'in üçte birisidir" buyurdu [44]..
Firabrî söyle dedi: Ben, Ebû Abdillah el-Buhârî'nin varrâki olan Ebû Ca'fer Muhammed ibn Ebî Hatim'den isittim, o söyle diyordu: Ebû Abdillah el-Buhârî; Bu hadîs, Ibrâhîm en-Nahaî'den; o da Ebû Saîd'den insadiyle mürsel'dir (yânî munkati'dir); ed-Dahhâk el-Mesrikî'den; o da Ibn Saîd'den senediyle ise müsned'dir (yânî muttasil'dir), dedi [45].

14- El-Muavvizât Sûrelerinin Fazileti Babi

36-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bir rahatsizlik duydugu zaman kendi üzerine Muavvize (=Sigindinci) sûrelerini okur, nefes ederdi. Hastaligi siddetlendigi zaman O'na ben okur ve O'nun elinin bereketini ümîd ederek, kendi eliyle O'na meshederdim [46].

37-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) her gece yatagina geldigi zaman iki elini birlestirir, sonra bunlara nefes ederdi. Söyle ki: Iki eline "Kul huve'llâhu ahad", "Kul eûzu bi-Rabbi'l-felâk" ve ' 'Kul eûzu bi Rabbi 'n-nâs" sûrelerini okur (ellerine nefes eder), sonra bunlarla vücûdundan yetisebildigi yerlere sivazlardi. Elleriyle sivazlamaya basi ve yüzü üzerinden baslar, vücûdunun ön kismim da sivazlardi. Bu okuyup nefes ederek vücûdunu meshetmeyi üç defa tekrarlardi [47].

15- Kur'ân'in Okunmasi Sirasinda Es-Sekîne'nin Ve Meleklerin Inmesi Babi

38-.......Useyd ibn Hudayr (R) söyle dedi: Bir kerre Useyd gece vakti el-Bakara Sûresi'ni okuyordu. Ati da yaninda baglanmisti. Kur'ân'i okuyorken birden at deprenmeye basladi. Useyd sustu. O susunca at da sâkinlesti. Useyd tekrar okumaga basladi. At yine sahlandi. Useyd sustu, at da sâkinlesti. Bundan sonra Useyd bir daha okumaga basladi, at yine hirçmlasti. Useyd de artik

vazgeçti. Useyd'in oglu Yahya ise ata yakin bir yerde (yatmakta) idi. Atin çocuga bir zarari dokunmasindan endîse ederek, çocugu geriye çekti. Bu sirada basini kaldirip göge baktiginda (beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birtakim seylerin parlamakta olduklarini gördü de) nihayet onu göremez oldu [48].

Sabah oldugunda Useyd, Peygamber'e bunu söyledi. Peygamber ona:

— "Oku ey Hudayr oglu, oku ey Hudayr oglu!" dedi,

Useyd:

— Yâ Rasûlallah, atin Yahya'yi çignemesinden endiselendim. Çünkü çocuk ata yakin bir yerde idi. Basimi kaldirip çocuga gittim. Basimi göge dogru kaldirdigimda, beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birçok seylerin parlamakta olduklarini gördüm. Artik bu beyaz gölge tabakasi içindeki isikli parlak cisimler manzumesi göge dogru çekilip çikti. Nihayet onu görmez oldum, dedi.

Peygamber (S):

— "Bilir misin onlar nedir?" buyurdu. Useyd:

— Hayîr, dedi. Peygamber:

— "Onlar meleklerdi, senin Kur'ân okuyus sesine yaklasmislardi. Eger okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerlerdi. Insanlar da onlara bakarlardi. Onlar insanlarin gözünden gizlenemez-lerdi" buyurdu [49].

Râvî Ibnu'1-Hâd: Bana bu hadîsi Abdulah ibn Habbâb, Ebû Saîd el-Hudrî'den, Useyd ibnu Hudayr'dan tahdîs etti, dedi.

16- Peygamber (S), Mushaf'in Iki Deffesî (Yânî Mushaf'i Iki Yanindan Ihata Eden Cildleri) Arasinda Bulunandan Baska Birsey Birakmadi Diyen Kimse Babi

39-.......Abdulazîz ibn Rufey' söyle dedi: Ben Seddâd ibn Ma'kil ile beraber îbn Abbâs'in yanma girdim. Seddâd ibn Ma'kil, îbn Abbâs'a:

— Peygamber (S) birsey birakti mi? diye sordu. Ibn Abbâs:

— Mushaf'in iki yanini kusatan cildler arasinda bulunandan baska birsey birakmadi, dedi.

Biz yine beraberce Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'nin yanina girdik ve ona da ayni suâli sorduk. Muhammed ibnu'l-Hanefiyye de:

— iki kap arasinda bulunandan baska birsey birakmadi, dedi [50].

17- Kur'ân'in Diger Sözlere Üstünlügü Babi

40-.......Ebû Musa'dan: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Kur'ân okur mü'min kimsenin benzeri, tadi güzel, kokusu güzel turunç -portakal- meyvesi gibidir. Kur'ân okumaz mü'minin benzeri, tadi güzel ve fakat kokusu olmayan hurma gibidir. Kur'ân okuyan fâcir kimsenin benzeri, kokusu güzel, tadi aci rey hâne otu gibidir. Kur'ân okumayan fâcir kisinin benzeri ise tadi aci, kokusu yok Ebû Cehil karpuzu gibidir" [51].

41-....... Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip söyle dedi: Ben Ibn Umer'den isittim, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Geçmis ümmetlerin müddetlen içinde sizin müddetiniz, ancak ikindi namazi ile günesin batmasi arasindaki müddet gibidir. Sizin meseliniz ile Ya-hûdîler ve Hristiyanlar'in meseli, birtakim isçiler tutan su kimsenin meseli gibidir: O kimse:
— Gündüzün yarisina kadar benim için birer kirat yevmiyeye karsilik kim çalisir? dedi.
Yahudiler çalisti.
Sonra:
— Gündüzün yarisindan ikindiye kadar birer kirat yevmiyeye kim çalisir? dedi.
Hristiyanlar çalisti.
Sonra sizler ikindiden aksama kadar ikiser kirat ikiser kirat yevmiye ile çalisiyorsunuz. Eski ümmetler:
— Biz çok çalistik, az ücret aldik, dediler. Allah:
— Hakkinizdan eksilttim mi? buyurdu.
— Hayir, dediler. Allah:
— Iste bu, benim fadlimdir ki, ben onu diledigime veririm, buyurdu [52].

18- Azîz Ve Celîl Olan Allah'in Kitabiyle Vasiyyet Babi

42-.......Talhatu'bnu Musarnf tahdîs edip söyle dedi: Ben, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:
— Peygamber (S) vasiyyet etti mi? diye sordum. O:
— Hayir, dedi. Ben de:
— Öyle ise, insanlara vasiyyet nasil yazildi, yâhud Peygamber vasiyyet etmedigi hâlde insanlar nasil vasiyyetle emrolundular? dedim.
Abdullah ibn Ebî Evfâ:
— Peygamber, Allah'in Kitâbi'na tutunmakla vasiyyet etti, dedi [53].

19- Bâb: Kuitân'la Yetinmeyen Kimse Ve Yüce Allah'in Su Kavli:

"Sana indirdigimiz o Kitâb -ki karsilarinda okunup duruyor- onlara kâfi gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir ögüt var" (el-Ankebût: 51) [54].

43-.......Ebû Hureyre söyle diyordu:.Rasûlullah (S): "Allah, Peygamber'e Kur'ân'i tegannt etmesi karsiligi kadar hiçbir sey için mükâfat vermemistir" buyurdu.
Râvî Ebû Seleme'nin bir arkadasi ona "Yetegannâ bihi" sözüyle "Yecheru bihi (= Demek istiyor)" dedi(;aslinda: "Istima' etmemistir", fakat bundan murâd bol mükâfattir) [55].

44- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hu-reyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah, Peygamber'e

Kur'-ân'i tegannî etmesi karsiligi kadar hiçbirsey için mükâfat vermedi" buyurdu.
Sufyân ibn Uyeyne: "Yetegannâ" lafzinin tefsiri "Yestegnî bi-hi"dir, dedi. (Yânî "Kur'ân'la tegannî eder" demek, "Onunla yetinir, mustagnî olur" demektir, dedi.)

20- Kisinin Kur'ân Sahibine Gibta Etmesi Babi [56]

45-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Su iki kisiden baskasina gibta edilmez: Bunlardan biri, Allah kendisine Kitâb'i verdi, o da bu Kitâb'la gece saatlerinde kaaim oldu (onu okuyup uyguladi). Digeri de Allah kendisine mal verdi, o da bu mali gece saatlerinde ve gündüz saatlerinde sadaka yapar durur" [57].

46-.......Ebû Hureyre söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Iki kimseden baskasina gibta edilmez: Biri, Allah ona Kur'ân ögretmis, o da gecenin saatleriyle gündüzün saatlerinde Kur'ân okur ve komsusu isitir de: Keski Fulân'a verilen Kur'ân ni'meti gibi bana da verilseydi ve onun amel ettigi gibi ben de amel etseydim, der. Ikincisi, Allah ona da mal vermistir, o da malini hakk yolunda sar-/etmektedir. Bunu bilen bir kimse: Keski su Fulân kimseye verilen mal gibi bana da verilse de onun hayir isledigi gibi ben de isleseydim diye imrenir" [58].

21- Bâb:

'Sizin en hayirliniz Kur'ân ögrenen ve ögretendir*'.

47-....... Usmân(R)'dan Peygamber (S): "Sizin en hayirliniz Kur'ân'i ögrenen ve ögretendir" buyurdu.
Hadîsin râvîsi Sa'd ibn Ubeyde söyle dedi: Ebû Abdirrahmân es-Sulemî, Usmân ibn Affân'in halifeligi zamanindan Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî zamani oluncaya kadar insanlari okuttu.. Ebû Abdirrahmân es-Sulemî:
— Iste Kur'ân'i ögrenen ve ögretenin efdaliyeti hakkinda Usmân'-in Peygamber'den rivayet ettigi bu hadîstir ki, beni su Kur'ân okutma makaamima oturtmustur, dedi.

48-.......Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den: Usmân ibn Affân söyle dedi:
— Peygamber (S): "Muhakkak ki en faziletli olaniniz, Kur'ân'i ögrenen ve ögretendir" buyurdu [59].

49-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Peygamber'e bir kadin geldi de kendi nefsini Allah'a ve Rasûlü'ne hibe ettigini söyledi. Peygamber:
— "O kadina bir sevb ver" buyurdu. Adam:
— Bulamiyorum, dedi. Peygamber (S):
— "Ona velev demirden yapilmis bir halka ver" buyurdu. O zât özür beyân edip hüzünlendi.

Bu sefer Peygamber:
— "Kur'ân'dan sende ne var?" diye sordu. O zât:
— Su ve su sûreler var, dedi. Peygamber:
— "Öyleyse Kur'ân 'dan sende bulunan o sûreler karsiliginda seni o kadinla evlendirdim" buyurdu [60]
.

22- Mushaf'a Bakmaksizin Ezberden Kur'ân Okumak Babi [61]

50-....... Sehl ibn Sa'd söyle demistir: Bir kadin Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi sana hibe etmek için geldim, dedi.
Rasûlullah kadina bakti. Bakisi yukariya kaldirip dogrulttu, sonra basini asagiya indirdi. Kadin, Peygamber'in kendisi hakkinda her-hangibir hüküm vermedigini görünce oturdu. Müteakiben Peygamber'in sahâbîlerinden bir kimse ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Eger Sen'in bu kadina ihtiyâcin yoksa, beni onunla evlendir, dedi.
Rasûlullah (S) ona:
— "(Mehr olacak) birseyin var mi?" diye sordu. O zât:
— Hayir vallahi yâ Rasûlallah (yoktur), dedi. Rasûlullah:
— "Akrabanin yanina git de bak, birsey bulacak misin?" buyurdu.
Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de:
— Hayir vallahi yâ Rasûlallah, hiçbirsey bulamadim, dedi. Rasûlullah:
— "Bak, velev demirden bir yüzük olsun (bul)" buyurdu. O zât yine gitti, sonra dönüp geldi de:
— Hayir yâ Rasûlallah, demirden bir yüzük de bulamadim. Ve-lâkin su izârim (belden asagi örten ihramim) var. -Sehl: Onun ridâsi, yânî belden yukarisini örten ihrami yoktu, dedi.- Bunun yarisi onun olsun, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Izârinla ne yapabilirsin; onu sen giyersen kadinin üstünde ondan birsey bulunmaz, açikta kalir; kadin giyerse senin üzerinde ondan birsey kalmaz, sen çiplak kalirsin" buyurdu.
Adamcagiz bulundugu yere oturdu. Bu oturusu uzayinca da nihayet kalkip (üzüntülü hâlde) gitti. Rasûlullah bu zâtin (hüzünlü ve ümîdsiz) arkasini çevirip gittigini görünce, onun geri getirilmesini emretti. O zât çagirildi. Geldigi zaman:
— "Kur'ân'dan senin ezberinde ne var?" diye sordu.
— Ezberimde su sûre, su sûre, su sûre var! diye birtakim sûreler saydi.
Rasûlullah ona:
— "Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?" diye sordu O zât:
— Evet (okuyorum), dedi. Rasûlullah:
— "Öyleyse git, Kur'ân 'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadina mâlik kildim" buyurdu [62].

23- Kur'ân'in Ezber Edilip Ezberden Okunmasi Ve Ezberde Tutma Ahdinin Dâima Yenilenerek Te'kîd Edilip Durmasi Babi

51-....... Ibn Umer'den, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
"Kur'ân sâhibi(hâfiz kisi)nin benzeri, bagli devenin sahibinin misâli gibidir. Eger deve sahibi devesini gözetler durursa onu elinde tutabilir, ona dikkat etmeyip birakiverirse deve kaçar gider" [63]
.

52-.......Abdullah ibn Mes'ûd söyle dedi: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Kur'ân sahihlerinin birisi için su su âyetleri unuttum demesi ne fena seydir. Bunun yerine unutturuldu denilmek gerektir. Kur'ân sahibi olan hafizlar! Sizler Kur'ân 'i dâima okuyup müzâkere ediniz! Çünkü Kur'ân'in hafiz kisilerin gönüllerinden ayrilip kaçmasi develerin bosanip kaçmasindan daha siddetlidir".

53- Bize Usmân ibn Ebî Seybe tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Mansûr ibnu'I-Mu'temir'den, bundan evvelki hadîsin benzerini tahdîs etti.
Râvî Bisr ibn Abdillah, bu hadîsi Abdullah ibnu'l-Mubârek'ten; o da Su'be'den diye rivayet etmekte Muhammed ibn Ar'ara'ya mutabaat etti.
Abdulmelik ibn Abdilazîz ibn Cureyc de, Abdete'bne Ebî Lu-bâbe'den; o da Sakîk ibn Seleme'den, Sakîk'in: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan isittim, ben Peygamber(S)'den isittim, diye bu hadîsi bu senedle rivayet etmekte Muhammed ibn Ar'ara'ya mutâbaat etti.

54-....... Ebû Musa'dan: Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Kur'ân'i ezberde tutmaya ihtimam ediniz. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Kur'ân'in hafizadan çikip kaçmasi, bagli develerin (ihtimâmsizlik yüzünden) bosanip kaçmalarindan daha siddetlidir" [64].

24- Binek Üzerinde Kur'ân Okumak Babi [65]

55-.......Abdullah ibn Mugfel: Ben Mekke fethi günü Rasülullah(S)'i binek hayvani üzerinde el-Fetih Sûresi'ni okurken gördüm, demistir [66].

25- Kur'ân'i Çocuklara Ögretmek Babi

56-....... Saîd ibn Cubeyr söyle dedi: Sizin Kur'ân'dan el-Mufassal adini vermekte oldugunuz kisim, içinde hiç nesh bulunmayan el-Muhkem'dir.
Ve yine Saîd ibn Cubeyr dedi ki; Ibn Abbâs: Ben on yasinda iken, Kur'ân'in el-Muhkem kismini okumus oldugum hâlde Rasûlullah (S) vefat etti, demistir.

57-.......Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ibn Abbâs (R):
— Ben Rasûlullah (S) zamaninda el-Muhkem'i hafizamda topladim, dedi.
Ben de îbn Abbâs'a:
— el-Muhkem nedir? diye sordum. Ibn Abbâs:
[67]

— el-Mufassai'dir, dedi .

26- Kur'ân'i Unutmak; Bir Kimse "Ben Su Âyetleri Unuttum" Der Mi? Ve Yüce Allah'in'.

"Biz seni okutacagiz da sen asla unutmayacaksin. Allahhn diledigi baska39 (ei-A'iâ: 5-7) kavli babi

58-.......Âise (R) söyle dedi: Peygamber (S) mescidde Kur'ân okumakta olan bir kimsenin sesini isitti de: "Allah ona merhamet eylesin. Yemin olsun o bana, fulân sûreden su su âyetleri hatirlatmistir" buyurdu.

59-.......Buradaki rivayette Hisâm "Ben o âyetleri (unutmak sebebiyle) fulân sûreden düsürmüstüm" lafzini ziyâde etti.
Alî ibn Mushir ile Abdetu ibnu Süleyman bu hadîsi Hisâm'dan rivayet etmekte Muhammed ibn Ubeyd'e mutâbaat etmislerdir.

60-.......Âise söyle demistir: Rasûlullah (S) geceleyin bir sûre içindeki âyetleri okumakta bulunan bir kimsenin sesini isitti de: "Allah ona merhamet eylesin! And olsun o kimse bana, su su sûrelerden bana unutturulmus bulunan su ve su âyetleri hatirlatmistir" buyurdu [68]

61-.......Abdullah Ibn Mes'ûd söyle dedi: Peygamber (S): "Kur'ân 'i ezberleyenlerin biri için 'Ben su ve su âyetleri unuttum' demesi ne kötü sözdür. Bunun yerine söylenmesi gereken söz 'Unutturuldu' sözüdür" buyurdu [69].

27- "El-Bakara Sûresi", "Sunun Sûresi" Ve "Sunun Sûresi" Demekte Bir Zarar Görmeyen Kimse Babi [70]

62-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî söyle dedi: Peygamber (S): "ei-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyet: her kim bu iki âyeti bir gecede okursa, bunlar o kimseye kifayet ederler" buyurdu [71].

63-....... ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, el-Misver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibn Abdin el-Kaarî hadîsinden haber verdi. Bu iki zât, Umer ibnu'l-Hattâb'dan söyle derken isitmislerdir: Ben, Rasûlullah'in sagliginda Hisâm Ibn Hakîm ibn Hi-zâm'i el-Furkaan Sûresi'ni okumaktayken isittim. Onun okuyusuna kulak tuttum, duydum ki, Hisâm bu sûreyi Rasûlullah'm bana okutmadigi birtakim lehçeler üzere okuyor. Az kaldi namazin içinde üzerine atilip onunla çekisecektim. Fakat onu bekledim. Nihayet selâm verince (kaçirmamak için) hemen ridâsmi gögsünün üzerinde toparlayip:
— Senden isittigim bu sûreyi sana kim okuttu? dedim.
— Bana bu sûreyi Rasûlullah okuttu, dedi.
— Yalan söyledin. Allah'a yemîn ederim ki, senden isittigim bu sûreyi bana muhakkak Rasûlullah okutmustur, dedim.

Ve onu yakasindan çekerek Rasûlullah'a götürdüm de:
— Yâ Rasûlallah! Ben bunu, el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in bana okutmamis oldugun birçok lehçeler üzere okurken isittim. Hâlbuki el-Furkaan Sûresi'ni bana okutan Sen'sin, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Yâ Hisâm, o sûreyi oku!" diye emretti.
Hisâm da o sûreyi benim kendisinden isitmis oldugum kiraatle okudu.
Rasûlullah:
— "Sûre böyle indirildi" buyurduktan sonra:
— "Oku yâ Umer!" diye emretti.
Ben de o sûreyi, kendisinin bana okutmus oldugu okuyusla okudum. Bitirdigimde Rasûlullah:
— "Sûre böyle indirildi" buyurdu. Bundan sonra da Rasûlullah:
— "Sübhesiz bu Kur'ân yedi harf üzere indirilmistir. Binâenaleyh kolay geleni okuyunuz" buyurdu [72].

64-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) geceleyin mescidin içinde Kur'ân okumakta olan bir okuyucunun sesini isitti de: "Allah o kimseye merhamet eylesin. Yemîn olsun o kimse bana su ve su sûreden (unutturulmasi sebebiyle) düsürdügüm su ve su âyetleri hatirlatti" buyurdu [73].

28- Kiraatte Tertîl Ve Yüce Allah'in: "Kur'ân'i Tertîl Ile (Yâni Açik Açik, Tane Tane) Oku" (Ei- Muzzemmil: 4) Kavli Babi

Ve yine Yüce Allah'in: "5/z onu bir Kur'ân olmak üzere (âyet âyet) ayirdik ki> insanlara karsi onu dura dura (agir agir, tane tane) okuyasin..±" (ei-îsrâ: ioö) kavli;ve mekruh olan okuyusun, siirin kesik kesik sür'atle okunmasi gibi Kur'ân'in çabuk çabuk okunmasi oldugu. "Fîha yufraku" (ed-Duhân: 4), "Yufassalu" demektir.

Ibn Abbâs: "Faraknâhu" (ei-tsrâ: ioö), "Fassalâhu" demektir, dedi [74].

65-.......Ebû Vâil Sakîk ibnu Seleme söyle dedi: Biz kusluk vakti Abdullah ibn Mes'ûd'un yanma gittik. Bir kimse: — Ben dün gece el-Mufassal'i okudum, dedi. Bunun üzerine Ibn Mes'ûd: — Siir okuyusu gibi çabuk çabuk okudun. Bizler kiraati isittik.
Ve ben Peygamber'in okumak i'tiyâdmda oldugu uzunlukta birbirine yakin olan sûreleri el-Mufassal grubundan on sekiz sûreyi ve "Hâ Mîm" ailesinden iki sûreyi elbette ezberimde tutmaktayim, dedi [75].

66-....... Ibn Abbâs (R) "Onu acele etmen için dilini onunla
depretme "(d-Kiyâme. 16) kavli hakkinda söyle dedi: Rasûlullah (S), Cibril kendisine vahy getirdigi zaman, vahyi çabuk ezberlemek kasdiyle dilini ve dudaklarini kimildatirdi, bu da kendisine siddetli olurdu da kendisine vahy geldigi bundan anlasilirdi. Bunun üzerine Allah "Lâ uksimu bi-yevmVl-kiyâmeti" Sûresi'ndeki su âyetleri indirdi:

"Onu acele etmen için dilini onunla depretme. Onu toplamak, onu okutmak sübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okudugumuz vakit, sen onun kiraatine uy" (yânî: Biz onu indirdigimiz zaman sen yalniz dinle). "Sonra onu açiklamak da hakikat bize âiddir".
Ibn Abbâs: "Onu senin lisâninla beyân etmek bize âiddir" dedi.
Ve yine Ibn Abbâs: Cibril O'na geldigi zaman sessizce dinler, o gittigi zaman ise Allah'in O'na va'd ettigi gibi gelen vahyi okurdu, dedi [76].

29- OKUMADA UZATILACAK HARFLERI UZATMAK BABI

67........Katâde tahdîs edip söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e, Peygamber'in okuyusunu sordum da, o:
— Peygamber (S), uzatilmasi gereken harfleri uzatirdi, dedi [77].

68-....... Katâde söyle dedi: Enes ibn Mâlik'e:
— Peygamber'in okuyusu nasil idi? diye soruldu.
Oda:
— Peygamber'in okuyusu, uzatilacak harfleri uzun okur idi,
dedi.
Sonra Enes (misâl olarak) BismVMhVr-rahmânVr-rahîmh okudu da;
— Peygamber BismVMh\ uzatir, er-Rahmân\ uzatir ve er-Rahîm'i uzatir idi, dedi [78].

30- Kiraatte Tercî' Babi

69-.......Ebû Iyâs tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Mugaffel'den isittim, o söyle dedi: Ben Peygamber(S)'i disi devesi -yâhud erkek devesi- üzerinde Kur'ân okurken gördüm; deve Peygamber'e yol aldiriyor, Peygamber de el-Feth Sûresi'ni -yâhud el-Feth Sûresi'n-den- yumusak bir okuyusla okuyordu. Peygamber tercî' yaparak okuyordu [79].

31- Kur'ân Okumakta Ses Güzelligi Babi

Dâvûd Peygamberin Ses Güzelligi Ile "Tercî"1 Ve "Evvâb" Ta'bîrlerine Âid Tefsir Özeti:

"Daglan ve kuslari, Dâvûd ile birlikte tesbîh etmek üzere ram etmistik. Bunlari yapanlar bizdik" (ei-Enbiyâ: 74).
"Sâmm hakki için Davud'a bizden birfadl verdik: Ey daglar çinlayin onunla beraber ve ey kuslar! dedik ve ona demiri yumusattik." (Sebe': 10)
"Hakîkaten sânim hakki için Davud'a, en güzel inâbe etmis olan Dâvûd Peygamber'e bizden, bizim tarafimizdan, yânî ale'1-âde degil, ilâhî azameti ayrica bir hususiyetle ifâde eden, mahzâ ilâhî bir atiyye, fevkalâde bir mu'cize olarak bir fadl, o vakte kadar diger peygamberlere verilenden fazla bir âyet, bir ni'met verdik. Söyle ki (Yâ Cibâlu evvibî maahu): Ey daglar, dedik, onunla beraber te'vîb

yânî tercî' yapin, ötün, çinlayin! (Ve't-Tayrai) Siz de ey kuslar!- Yukarida geçen el-Enbiyâ: 74. âyeti, gelecek olan Sâd Sûresi'nin 17-19. âyetleri bunun tefsiri demektir. Yâ'nî Dâ-vûd'a öyle güzel bir ses, öyle sanli bir edâ verilmisti ki, aksam sabah tesbîh ettikçe onun sesine bütün daglar ve kuslar istirak eder, çinlar öterlerdi. Demek ki, güzel sesle hüsnü elhân Davud'un husûsî bir fazileti, kuslari dahî basina toplayan bir mu'cizesi olmustu. Bu ma'nâ iledir ki, Dâvûdî savt meshur oldugu gibi, Davud'un mezamiri de meshurdur. Bu güzel san'-ati, Islâm'da mutlak surette kötülenmis zannedenler olmustur. Fakat bilmek lâzim gelir ki, kötülenmis olan fisk lahinleridir. Yoksa Kur'ân okurken tertîl ve savt güzellestirmesi emredilmistir. Bu bâbda sahîh hadîs kitâbla-rinda hayli hadîsler vardir. Birçoklari ginanin, yânî mûsikînin te'sîrini rû-hânî zannederler. Böyle bir zann, ruhu hevâ zannetmektir. Ses bir hevâ ihtizazi oldugu için mûsikînin dogrudan dogruya verdigi te'sîr ve heyecan, bir buse zevki gibi cismânî ve asabî bir te'sîrdir. Tegannî ancak bir kelimenin, bir kelâmin ma'nâsini ruha duyurmaga hizmet etmesi i'tibâriyle-dir ki ruhanî bir kiymet olabilir. Fisk ehli, hep sehevânî mevzûlarla cismânî heyecan aradigi için, ma'nâyi öldürerek sâde â'sâba basan kuru nagme-lerle cismânî te'sîr arar. Bu ise rûhânî suuru terbiye degil, ifna eder. Belki fâsik için bütün suurundan geçip akletmez bir mest olmak bir zevktir. Fakat dînin, ser'in vermek istedigi zevk bu degil, güzel ma'nâli, mukaddes suurlu bir hayât yasatmaktir. Seri' istiyor ki Kur'ân okunurken ses güzel-lestirilsin, tegannî edilsin, ancak nazmi bozarak, ma'nâyi unutturarak kuru ses ta'kîb eden fisk ehli lahinleri ve nagmeleriyle degil, elfâzm tecvidini, fesahatini bozmayarak, ma'nâsini belâgatinin incelikleriyle duyarak suurlu bir hayât yasatacak olan bir lahn ile okunsun ki, buna Peygamber'in
hadîsinde "Yuhûnu Arab" ta'bîr buyurulmasi, biz Kur'ân okurken Hz. Davud'un mu'cizesini yasamis oluruz. Nitekim Kur'ân'i güzel okuyan hakkinda "Âlu Davud'un mizmârlarindan bir mizmâr verilmistir" diye sitayis buyurulmustur. Hz. Davud'un daglari teshir eden, uçan kuslari durduran mu'cizesi de kura bir ses oyunundan ibaret mücerred terennümler degil, ruhtan kopup Huda'ya arz olunan takdisler ve tesbihler idi. Nitekim bu ma'nâyi belâgatle ifâde için onun maiyyetinde daglar zevi'1-ukûl gibi gösterilerek "Fa Cibâlu " diye nida "Ve't-Tayra" onun mahalline atif edilmistir. Daglar, kuslar böyle musahhar oldugu gibi ve ona demiri de yumusattik. (Hakk Dîni, V, 3946-3949).
Onlar ne derlerse sabr et. Kulumuzu, o kuvvet sahibi Davud'u hatirla. Çünkü o çok tercîyapar(evvâb) idi. Çünkü biz daglari (kendisine) musahhar kildik ki, bunlar aksamleyin ve isrâk vakti -kusluk vakti- onunla birlikte durmayip tesbîh ederlerdi. Toplanip gelen kuslari da. Toplu ola-rak hepsi onun için tercî' yapar(ewâb)idi (Sâd: n-19).
"Evvâb, Tevvâb vezninde Evb'den mubâlegah ismi faildir. Evb, Râ-gib'in beyanina göre rucûun bir nev'i, iradî olan kismidir. Dönülmesi lâzim gelen yere dönmek demektir. Bu ma'nâdan Evvâb, Tevvâb gibi Allah'a çok rucû' eden demek olur. Onun için burada 1 Jji sur ji £Wj« diye tef-sîr etmislerdir. Ancak reccâ', hem rucû'dan, hem de müteaddîsi olan re-ci'den olabilir. Reci* ise irca' ve tercî' man'âlarina geldigine ve seste tercî', nagme ve ahenk yapmak veya sadâ vermek demek olduguna göre reccâ', iyi tercî' yapan mürecci' ma'nâsini dahî ifâde etmis olur. Nitekim L- • * juUW (Sebe': io) de bu ma'nâ açiktir. Bu münâsebetle evvâb, Mucâhid'-den rivayet olundugu üzere bir de müsebbih, çok tesbîh eden ma'nâsina tefsîr edilmistir ki Ebu's-Suud bunun vechinde söyle diyor: Ikinci evvâb, müsebbi yerine konmustur, çünkü tesbîhi tercî' yapiyordu, mürecci' de reccâ'dir. Çünkü ard ardina fiiline rucû' eder durur. Evvâb, Allah Taâ-lâ'ya çok rucû' eden tevvâb demek olduguna göre de çok tevbekâr olanin âdeti çok zikru tesbîh ve takdîs etmektir. Kaamusda evb, kasd

ve istikaa-met ira'nâlarina dahî geldiginden evvâb, çok dogru ve azimkar demek de olabilir. Su halde evvâb bir çok ma'nâlara muhtemil bir kelime oldugundan hepsini ayni bir kelime ile terceme kaabil olmiyacaktir. Evvelâ Allah'a rucû' sûfîlerin iradî mevt ta'bîr ettikleri fena fillah makaamidir ki tevbe ve inâbe bunun basidir. Bu makaamda sâdir olan her kuvvet ilâhîdir. Onun için te'yîd ve kuvvetinin illetinde söyle buyuruluyor. Çünkü o bir evvâb idi. • *~ JM-i ^s~ w > Hakîkaten biz daglan onun maiyyetinde musahhar kilmistik. Öyle ki daglar < ji^vtj^i,^^-.»aksam ve israk vakitlari tesbîh ederlerdi. Bunun zahiri onunla beraber sesle tesbîh etmeleri, onun tes-bîhine te'vîb ve tercî' tarikiyle cevâb vermeleridir. Rasûlulah'm avucunda taslarin tesbîhi kabilinden oldugu da söylenmistir... (Hakk Dîni, VI, 4086-4090).

70-.......Ebû Musa'dan, Peygamber (S) ona hitaben: "Yâ Ebâ Mûsâ! Muhakkak sana Dâvûd Peygamberin nagmelerinden bir nagme -bir sadâ ahengi- verilmistir" buyurdu [80].

32- Baskasindan Kur'ân Dinlemeyi Seven Kimse Bâbî

71- Bize Umer ibn Hafs ibn Giyâs tahdîs etti. Bize babam tah-dîs etti. Bize el-A'mes, Ibrahim'den; o da Abîde'den tahdîs etti. Abdullah ibn Mes'ûd söyle dedi: Peygamber (S) bana:
— "Haydi bana karsi Kur'ân oku" diye emretti.
Ben: .
— Kur'ân Sana indirildigi hâlde ben onu Sana karsi mi okuyayim? dedim.
Peygamber:
- "Ben Kur'ân 'i kendimden baskasindan isitmeyi severim " buyurdu [81].

33- Okutucu Olan Kimsenin Okuyucuya "Hasbuke(=Sana Yeter)1' Sözü Babi

72-.......Abdullah ibn Mes'ûd söyle dedi: Peygamber (S) bana:
— "Haydi bana karsi oku" diye emretti. Ben:
— Yâ Rasûlallah! Kur'ân Sana indirildigi hâlde, onu Sana karsi mi okuyacagim? dedim.
Peygamber:
— "Evet" buyurdu.
Bunun üzerine ben en-Nisâ Sûresi'ni okumaga basladim. Nihayet su "Her ümmetten birer sâhid, onlarin üzerine de seni bir sâhid olarak getirdigimiz zaman hâlleri nice olur" (en-Nisâ: 4i) âyete geldigimde, Peygamber:
— "Simdilik sana yeter" buyurdu.
Ben Peygamber'e döndüm, bir de baktim ki, Peygamber'in iki gözü yas döküyordu [82].

34- Bâb: Kur'ân Ne Kadar Müddette Okunup Hatmedilir?

Ve Yüce Allah'in:

[83]

"Artik Kurlarimdan kolay geleni okuyun" (ei-Muzzemmii: 20) kavli .

73- Bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Abdullah ibn Subrume bana:
— Ben kisiye Kur'ân'dan ne mikdârmin kâfî gelecegine baktim da üç âyetten daha az bir süre bulamadim, dedi.
Bunun üzerine ben de:
— Hiçbir kimseye üç âyetten daha az okumasi lâyik olmaz, dedim [84].
Alî ibnu'l-Medînî söyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Mansür ibnu'l-Mu'temir, tbrâhîm en-Nahaî'den; o da Ab-durrahmân ibn Yezîd'den haber verdi. Ona da Alkame, Ebû Mes'ûd'dan haber vermistir. Alkame söyle demistir: Ben Ebû MesJ-ûd'a Beyt'i tavaf eder hâlde kavustum; Ebû Mes'ûd, Peygamber(S)'i (ve O'nun): "Bir gecede el-Bakara Sûresi'nin âhirinden iki âyeti okuyan kimseye hu iki âyet kifayet eder" sözünü zikretti [85].

74-.......Abdullah ibn Amr söyle dedi: Babam beni asâletli bir aile kadini ile evlendirdi ve her zaman geçimimiz hususunda göz kulak olup, gelininden kocasi Abdullah hakkinda sorguda bulunurdu. Karim da:
— Abdullah erkek nev'i arasindan öyle güzel bir kocadir ki, biz ona geldigimizden beri aile dösegimize ayak basmadi (yatmadi), örtülü etegimizi arastirip yoklamadi, demistir.
Babam Amr'in bu yoldaki incelemeleri uzayinca, nihayet Pey-gamber'e oglunun bu hâlini arzetti. Peygamber de:
— "Abdullah'i bana getir" buyurdu. Sonra Peygamber(S)'e kavustugumda bana:
— "Nasil oruç tutarsin?" diye sordu. Ben de:
— Her gün, dedim.
— "Nasil hatmedersin?" dedi.
— Her gece, dedim. Bunun üzerine Peygamber:
— "Her ayin üç gününde oruç tut, her ayda bir Kur'ân'i okuyup hatmeyle" buyurdu.
Ben:
— Bundan çoguna da gücüm yetisir, dedim. Peygamber:
— "Öyleyse her haftada üç gün oruç tut" buyurdu. Ben:
— Bundan çoguna da gücüm yetisir, dedim. Peygamber:
— "Iki gün iftar et, bir gün oruç tut" dedi. Ben de:
— Bundan çoguna da gücüm yetisir, dedim. Peygamber:
— "Oruçlarin en faziletlisi olan Dâvûd Peygamber orucu tut ki,
bir gün oruç, bir gün iftardir. Bir de yedi gecede bir kerre Kur'ân'i okuyup hatmeyle" buyurdu.
(Abdullah sonralari bu hadîsi rivayet ederken:)
— Ah keski ben, Rasûlullah'm bana verdigi ruhsati kabul edeydim, îste simdi yaslandim, zayif düstüm! diye hayiflaniyordu.
Bundan dolayi ihtiyarlik çaginda Abdullah ibn Amr, Kur'ân'm yedide birini gündüzden ailesinden bâzilarinin yaninda okurdu ve gece okuyacagi Kur'ân'i gündüz okuyup hazirlardi ki, gece okumasi hafiflesin. Oruç hususunda kuvvetli bulunmak isteyince de birkaç günler arka arkaya oruç tutmazdi

ve bu oruç tutmadigi günleri sayardi ve -Peygamber'den ayrildigi siradaki ibâdet hayâtindan birsey birakmayi çirkin gördügünden- oruç tutmadigi günlerin sayisinca arka arkaya oruç tutardi.
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Râvîlerin bâzisi, "Üç gecede bir defa hatmet"; bâzisi "Bes gecede hatmet" dedi diye rivayet etmistir. Abdullah ibn Amr'dan rivayet eden râvîlerin çogu "Yedi gecede bir defa hatmet" dedi, diye rivayet ettiler [86].

75-.......Abdullah ibn Amr: Peygamber (S) bana: "Sen Kur'ân'i ne kadar müddet içinde okuyorsun?" diye sordu.

76- Bana Ishâk tahdîs etti. Bize Ubeydullah ibnu Mûsâ, Seybân en-Nahvî'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Zuhre ogullan'-nin âzâdlisi Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Seleme'-den haber verdi. Yahya ibn Ebî Kesîr: Ben kendimi bu hadîsi Ebû Seleme'den isittim saniyorum, dedi. Bundan biraz durakladiktan sonra, kendisine bu hadîsi Muhammed ibn Abdirrahmân vâsitasiyle isitmis oldugu tahakkuk etti: Ben bu hadîsi Ebû Seleme'den isittim; o da Abdillah ibn Amr'dan, dedi. Amr söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Kur'ân'i bir ayda oku" diye emretti. Ben:
— Kendimde kuvvet buluyorum, dedim. Nihayet Rasûlullah:
— "Kur'ân'i yedi günde oku, bunun üzerine artirma!" buyurdu [87].

35- Kur'ân Okuma Esnasinda Aglamak Babi [88]

77- Bize Sadaka ibnu'I-Fadl tahdîs etti. Bize Yahya ibn Kattan, Sufyân es-Sevrî'den; o da Süleyman el-A'mes'ten; o da Ibrâhîm en-Nahaî'den; o da Abîdete'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan haber verdi. Yahya: Hadîsin bâzisi Amr ibn Murre'dendir, dedi. Ibn Mes'-ûd: Peygamber (S) bana söyle buyurdu:,., dedi.

78- Bize Müsedded, Yahya'dan; o da Sufyân'dan; o da el-A'mes'ten; o da Ibrahim'den; o da Abîdete'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. A'mes söyle dedi: Hadîsin biri "Bana Amr ibnu Murre, Ibrahim'den tahdîs etti" senediyledir. Ve keza "Sufyân'in babasindan; o daEbu'd-Duhâ'dan; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan" senediyledir.
Abdullah ibn Mes'ûd söyle dedi: Rasûlullah (S):
— "Bana karsi oku" diye emretti. Ben:
— Kur'ân Sana indirildigi hâlde, Sana karsi mi okuyayim? dedim. Rasûlullah:
— "Ben Kur'ân'i benden baskasindan isitmeyi arzu ederim " dedi.
Ibn Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine ben en-Nisâ Sûresi'ni okudum. Nihayet "Her ümmetten birer sâhid, onlarin üzerine de seni bir sâhid olarak getirdigimiz zaman hâlleri nasil olur?"(en-Nisâ: 4i> âyetine ulastigimda, Peygamber bana:
— "El çek -yâhud: Tut-!" diye emretti.
Ben Peygamber'in iki gözünü gördüm ki, onlar yas akitiyorlar [89].

79-.......Buradaki senedle gelen rivayette Abdullah ibn Mes'ûd söyle demistir: Peygamber (S):
— "Bana oku" dedi. Ben:
— Sana indirildigi hâlde, Sana karsi mi okuyayim? dedim. Peygamber:
— "Ben kendimden baskasindan isitmeyi severim" buyurdu [90].

36- Kur'ân Okumasi Ile Gösteris Yapan Yâhud Kur'ân'la Yiyicilik Etmek Isteyen Yâhud Da Kur'ân'i Âlet Ederek Yalan Ve Fâcirlikle Haksizlik Yapan Kimseler(In Günâhi) Babi [91]

80-.......Alî (R) söyle dedi: Ben Peygamber (S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Zamanin sonunda yaslan küçük, akillari az, tecrübeleri kit bir zümre yetisecektir. Onlar mahlükaatin hayirlisi olan Peygamber'in sözünden bahsedecekler. Fakat bunlar siddetle atilan okun avi delip avdan öteye çiktigi gibi, îslâm Dîni'den hemen çikivereceklerdir. Onlarin îmânlari bogazlarindan öte geçmeyecektir. Siz onlari her nerede rastgelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncu anarsistlerdir;) bunlari öldürmekte, öldüren kisiye kiyamet gününde ecr ve sevâb vardir" [92].

81-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Ben RasûlulIah(S)'tan isitim, söyle buyuruyordu: "Sizin içinizden öyle zümreler türeyecektir ki, siz onlarin namazlarinin yaninda kendi namazlarinizi, onlarin oruçlarinin yaninda kendi oruçlarinizi, onlarin iyi isleri yaninda kendi iyi islerinizi küçük göreceksiniz. Onlar Kur'-ân da okuyacaklar. Fakat Kur'ân(m feyzi) onlarin hançerelerini geçmeyecek. Onlar okun avdan (delip) çiktigi gibi dînden çikacaklar: Okun sahibi (avi delip geçen) okunun demirine bakar (kan nâmina) birsey göremez. Agaç kismina bakar, orada da birsey göremez. Yelesine bakar, onda da kan bulasigi göremez. Sonra avci (acaba ava dokunmadi mi?) sübhesi ilefûk (denilen yayin girecek) yerine bakar (orada da kan izi göremez)" [93].

82-.......Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; Ebû Musa'dan: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Kur'ân'i okuyan ve onunla amel eden mü'min kisi, tadi güzel, kokusu da güzel portakal meyvesi gibidir. Kur 'ân 'i okumayan, fakat onunla amel eden mü 'min kisi ise hurma .meyvesi gibidir; onun tadi güzel, fakat kokusu yoktur. Kur'ân'i okuyan münafik kisinin meseli, kokusu güzel, fakat tadi aci reyhâne bitkisi gibidir. Kur'ân'i okumayan münafik kisinin meseli de tadi aci yâhud kötü ve kokusu aci Ebû Cehil karpuzu gibidir" [94].

37- Bâb: Kur'ân Üzerinde Kalbleriniz Birlestikçe Kur'ân Okuyunuz

83-....... Cundeb ibn Abdillah'tan: Peygamber (S): "Kalbleriniz ülfet edip birlestigi müddetçe Kur'ân 'i okuyunuz, Kur'ân üzerinde ihtilâf ettiginiz zaman da artik kalkip ondan dagdiniz" buyurdu [95]

84-.......Cundeb'den:Peygamber (S) söyle buyurdu: "Kur'ân üzerinde gönülleriniz birlestigi müddetçe okuyunuz. Kur'ân hakkinda ihtilâf ettiginiz zaman da artik kalkip ondan dagitiniz".

Ebû Imrân'dan; o da Cundeb'den rivayet edilen bu hadîsi ref etmekte Haris ibnu Ubeyd ile Saîd ibnu Zeyd, Sellâm ibnu Muti'a mutâbaat etmislerdir. Zikredilen bu hadîsi Hammâd ibn Seleme ile Ebân ibn Yezîd ref etmeyip, Cundeb .üzerine mevkuf olarak rivayet etmislerdir. (Lâkin Müslim, Ebân hadîsini merfû' olarak rivayet etmistir.)
Gunder, zikredilen bu hadîsi, Su'be'den; o da Ebû Imrân'dan rivayet etti. Ebû Imrân: Cundeb'den isittim, diyordu.
Ve Ibn Avn da bu hadîsi Ebû Imrân'dan; o da Abdullah ibn Sâ-mit'ten; o da Umer ibnu'1-Hattâb'dan onun kavli olarak rivayet etti.
Cundeb'den rivayet etmek, isnâd bakimindan daha sahîh; bu hadîsi Umer'den rivayet edisten de daha çoktur.

85-.......Abdullah ibn Mes'ûd, bir kimseyi, kendisinin Peygamber'den hilafini isittigi bir okuyusla bir âyeti okurken isitti. (Dedi ki:)
— Hemen o kimsenin elinden tutup, onu Peygamber'e götürdüm. Peygamber (S): "Her ikiniz de güzel okuyorsunuz. Binâenaleyh her ikiniz de okuyunuz" buyurdu.
Râvî Su'be söyle dedi: Gâlib zannima göre Peygamber: "Süb-hesiz sizden evvelki milletler ihtilâf ettiler de bu ihtilâflari kendilerini helak etti" buyurdu [96].

Tenbîh
Bu Fadâtlu'l-Kur'ân Kitâbi'nin bâb baslan ve hadîs metinleri, bir ramazân ibâdeti olarak tercemeye baslanip 16 Ekim 1972 Pazartesi yatsidan sonra bitirilmisti. Onbir yil sonra Sahîh'in tercümesi Isi buraya ulasinca, yine bîr ramazân ibâdeti olmak üzere, vaktiyle tercüme edilen hadîslere hasiye seklinde açiklamalar eklenmeye baslandi. Bu hasiyeleri yazarken Buhârî serhlerinden ve bilhassa Ibn Kesîr'in FadâHu'I-Kur'ân'mdan faydalanildi -ki bu tarafimdan tercüme edilip 1978'de Türdav yayinlari arasinda nesredilmisti-. Bu hâsiyeIendirme de 19 Haziran 1983/8 Ramazân 1403 Pazar günü ikindi ezani okunurken müsvedde hâlinde bitirildi. Allah'ima sayisiz hamd ve senalar olsun!
Baglarbasi-Üsküdar Mehmed Sofuoglu

---

[1] Kitâbu't-Tefsîr ile Kitâbu Fadâüi'l-Kur'ân arasindaki münâsebet açiktir, gizli olmaz. Fadâil, Fadîlet'in cem'idir. Cevherî, Fadl ile Fadîlet, Naks ile Nakîsa'-mn hilafidir, demistir (Aynî).
Buhârî, Kur'ân'm Faziletleri Kitâbi'ni Kitâbu't-Tefsîr'den sonra zikretti, çünkü Tefsir daha mühimdir. Iste bundan dolayi Tefsir ile basladi (Ibn Kesîr).
[2] Ibn Abbâs'in "el-Muheymin " lâfzinin tefsiri hakkindaki sözüne gelince, Buhârî bununla el-Mâide Sûresi'nde Yüce Allah'in Tevrat ve Incîl'in zikrinden sonraki su kavlini murâd etmistir: "Sana da hakk olarak Kitâb 'i, kendinden evvelki kitabi tasdîk edici (ve dogrultucu) ve ona karsi bir sâhid olmak üzere gönderdik, o hâlde aralarinda Allah'in indirdigi Ile hükmet..." (el-Mâide: 48).
Ibn Abbâs bir rivayette "Muheyminen aleyhi", "Sehîden aleyhi" (yânî "Onun üzerine bir sâhiddîr") seklinde söylemistir.
"Heymene"nin ash "Hifzetmek" ve "Gözetmek"tir... Yüce Allah'in isimlerinde de "el-Muheymin" (el-Hasr: 23) vardir. Bu, hersey üzerine sâhid, herse-yi bakip gözetici ve muhafaza edici demektir.
Kur'ân'in diger peygamberlerin kitâblari lehine veya onlar üzerine sehâde-ti bir gerçektir. Ehli kitâbm ilâhî kitâbdan bir nasibe mazhar kilindiklari hâlde kendilerine hatirlatilan seylerden büyük bir payi tahrif ettikleri ve unutmus ol-duklan, Kur'ân'm sehâdeti cümlesindendir. Ve yine onlarin kendi kitâblarmin hepsini muhafaza edemedikleri, muhafaza etmekte olduklarinin bir kismini dahî tahrif etmis bulunduklari hususu da bu sehâdet cümlesindendir.
[3] Peygamber'in Medine'de on sene ikaamet etmesi, hakkinda hilaf olmayan hususlardandir. Nübüvvetten sonra Mekke'de ikaamet müddeti ise, meshur olan onüç senedir. Çünkü kendisi kirk yasinda iken O'na vahy indirilmis, sahîh rivayete göre de altmis üç yasinda iken vefat etmistir... îbn Abbâs'm on sayisi üzerindeki fazlayi, kelâmda kisaltma yapmak için kaldirmis olmasi muhtemeldir. Çünkü Arablar çok defa konusmalarindaki kesirleri kaldirirlar...
Bu hadîsin Kur'ân'm Faziletleri ile münâsebet ciheti sudur: Kur'ân'in ilk defa nuzûle baslamasi, serefli bir mekânda ve serefli bir zamanda vâki' olmustur -ki, o mekân el-Beledu'l-Harâm, o zaman da Ramazân ayidir- binâenaleyh Kur'ân için hem zaman serefi, hem mekân serefi bir yere gelmistir. Iste bundan dolayi Ramazân ayinda Kur'ân

tilâvetini çok yapmak müstehâb olur. Çünkü Ramazân ayi, Kur'ân'm inmege basladigi aydir. Ve yine bundan dolayidir ki, Cibril Kur'ân'i her sene Ramazan ayinda Rasûlullah ile mukaabele ederdi. Nihayet Rasûlullah'm vefat edecegi yil olunca, Cibrîl Kur'ân'i te'kîd ve tamâmiy-le tesbît etmekiçin iki defa mukaabele etmistir. Ve keza bu hadîste Kur'ân'm bir kisminin Mekkî, bir kisminin Medenî oldugunun beyâni da vardir. Mekkî, hicretten evvel inendir. Medenî ise, ister Medîne'de olsun yâhud ondan baska herhangi bir sehirde olsun, hattâ Mekke'de yâhud Arafe'de olsun, müsâvî olarak hicretten sonra inendir... (Ibn Kesîr).

[4] Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Alâmâtu'n-Nübüvve'de, Müslim de Ümmü Se-leme'nin faziletleri bâbi'nda getirmistir. Hadîsi burada getirmekten maksad, Allah ile Peygamber arasindaki sefirin Cibrîl oldugudur. O Yüce Allah'in su âyetlerde buyurdugu gibi kerîm, vecâhet, celâlet ve mekânet sahibi bir melektir:

"O Kur'ân muhakkak ki Âlemlerin RabbVndendir. O'nu Ruhu 'l-emîn, in-zâr edicilerden olasin diye senin kalbine ma'nâsi açikr Arabça bir dil ile indirmistir. Sübhe yok ki, o Kur'ân, daha evvelkilerin kitâblarinda da vardir, Isrâîl ogullan bilginlerinin bunu bilmesi de onlar için bir delîl degil miydi?" (es-Suarâ: 192-197).

"Muhakkak ki o Kur'ân çok serefli bir elçinin (getirdigi) kelâmdir. Çetin bir kudrete mâliktir. Ars'm sahibi nezdinde çok itibarlidir. Orada kendisine itaat olunandir, bir emindir, sizin sahibiniz bir mecnûn degildir" (et-Tekyîr: 19-22).

Binâenaleyh yüceligine hudûd olmayan Rabb, iki kulunu ve iki elçisini, Cibril ve Muhammed'i övmüstür... (Ibn Kesîr).

[5] Hadîsin basliga uygunlugu "Mu 'tize olarak bana verilen ise ancak Allah 'in bana vahyetügidir" sözünden alinir. Bu hadîs Kur'ân mu'cizesinin bütün peygamberlere verilenlerden üstünlügüne ve faziletine delâlet eder. Nevevî söyle demistir: Bu hadîsin ma'nâsinda ihtilâf edilip su ma'nâlar ileri sürülmüstür:

a. Her peygambere zamanina göre insanlari inanmaga mecbur eden birtakim mu'cizeler verilmistir. Benim en büyük ve en açik mu'cizem Kur'ân'dir ki, uslûbundaki belâgati ve ihtiva ettigi medenî, adlî, içtimaî hükümleri i'tibâriyle böyle bir kitâb baska bir peygambere verilmemistir. Bu cihetle ben peygamberlerin en çok ümmetlisi olacagim.

b. Bana bir Kur'ân mu'cizesi verildi ki, o kimseyi sihir ile zann ve hayâle düsürmez. Musa'nin asâ mu'cizesinin Fir'avn'in sihirbazlarinin el çubuklugu ile icra ettikleri seylere velev ki surette benzedigi gibi, hiçbir seye benzemeyip görenleri "Acaba?" diye düsündürmez ve hatâya düsürmez.

c. Öbür peygamberlerin mu'cizeleri onlarin hayâtinda yasamis, onlar ölünce mu'cizeleri de son bulmustur. Onlarin mu'cizelerini görmek, ancak kendileriyle yasayanlara münhasir kalmistir. Peygamberimizin Kur'ân mu'cizesi ise kiyamet gününe kadar devam edecektir...

Kur'ân insanlara tevatürle nakledilmistir. Istikbâldeki herbir zaman için de, o indirildigi gibi sapasaglamdir. Kur'ân, benzerini yâhud on sûresinin yâhud bir sûresinin benzerini getirmeleri için insanliga meydan okumus, her devirdeki insanlar bundan âciz olmuslardir; bu meydan okuma kiyamete kadar da devam edecektir. (el-Isrâ: 88, Hûd: 13, Yûnus: 3, el-Bakara: 23-24).

[6] Hadîsin ma'nâsi sudur: Yüce Allah, Rasûlü üzerine her vakit ihtiyâç duyulan kadar azar azar birbiri arkasindan vahy indirmistir. Ve ilk fetretten sonra bir fetret daha vâki' olmamistir. O ilk fetret de Melegin ilk evvel "Ikra9 bismi Rabbike" kavliyle inisinin ardindan olmustu ki, bu ilk gelisin ardindan vahy bir müddet gecikmisti. Sonra vahy kizisti ve arka arkaya kesiksiz devam etti. Bu fetretten sonra inen ilk vahy ise "Yâ eyyuhe'l-müddessir kum fe~enzir" Süresidir.

[7] Bu hadîs ile bundan evvelki hadîsin Kur'ân'm Faziletleri Kitâbi'nda zikredil-melerindeki münâsebet, Yüce Allah'in, Rasûlü'ne büyük ihtimami (onunla mesgul olmasi) ve siddetli mahabbeti olmasidir. Çünkü vahyi O'nun üzerine arka arkaya devam ettirmis ve O'ndan vahyi kesmemistir. Bunun içindir ki, Kur'ân O'na ancak firka firka indirilmistir. Hiç sübhesiz böyle parça parça indirilmesi inayet ve ikramda daha toelîg olur.

Bu rivayette vahyin kesilip gecikmesi, bir iki gecedir. Bir rivayette dört gündür. Ibn Cureyc'den oniki gün, Kelbî'den onbes gün, Süddî ve Mukaatil'den kirk gün diye de rivayetler vardir. Belli ki bu gibi müddetlere ilim, baslangicina ilim ile farkli olur. Onu tamâmiyle bilmek, Rasûlullah'm kendisinden olabilir. Bu ise merfû' olarak rivayet edilmemistir. Sahîh olarak bilinen sudur: Bir müddet vahyin gecikmesi vâki' olmustur. Rasûlullah bundan hüzün ve iztirâb duymus, hâllerinden bu hissedilmistir. Iki üç gece kalkmadigi görülünce O'nun bu hâlini ta'kîb eden müsrikler Öyle söylenmege bir vesile de bulmustur. Allah da O'nun kalbine itminan vermek üzere bu sûreyi indirmistir (Hakk Dîni, VIII, 5885).

[8] Buhârî bu âyet parçalarini burada basliga delîl olarak getirmistir. Bunlar birçok yerde geçmektedir: "Kur'ânen Arabiyyen" (Yûsuf: 2, Tâhâ: 112, ez-Zumer: 28, Hâmîm Secde: 3, es-Sûrâ: 7, ez-Zuhruf: 3); "Bi-Iisânin Arabiyyin" (en-Nahh 103, es-Suarâ: 195, el-Ahkaaf: 12).

[9] Bu hadîs, yakinda kendisi üzerine kelâm gelecek olan hadîsten bir parçadir. Bu-hârî'nin bundan maksadi açiktir. O'da Kur'ân'in Kureys lügati ile Indigi ve Ku-reys'in de Arab'in hulâsasi oldugudur.

[10] Hadîsin bir rivayeti Hacc Kitâbi'nda da geçmisti.

Hadîsin bu baba girme sebebi, Kur'ân'in ve sünnetin her ikisinin de tek bir vahiyle ve tek bir dille geldigini tenbîh etmektir denildi. Söyle de denildi: Buhârî bununla "Biz hiçbir rasûlü kendi kavminin dilinden baskasiyle göndermedik ki, onlara apaçik anlatsin... '* (îbrâhîm: 4) âyetinin, Peygamber'in kavmi olduklari için sirf Kureys'in diliyle gönderilmesini gerektirmedigine, fakat bütün Arab'in diliyle gönderildigine isaret etmistir. Çünkü o, onlarin hepsine gönderilmistir. Zîrâ Peygamber kendisine soran bedeviye, sorusunun cevâbi olan vahy indikten sonra, ona anlayacagi sekilde hitâb etmistir. Bu da vahyin, Ku-reysli olsun, gayrisi olsun, her Arab'in anlayacagi sekilde inmekte olduguna delâlet etmistir. Vahy de tilâvet edilir yâhud tilâvet edilmez olmaktan daha umûmîdir.

tbn Battal da söyle demistir: Hadîsin basliga uygunlugu, metluvv olsun, gayri metluvv olsun vahyin hepsinin ancak Arab diliyle indigidir. Bu, Peygam-ber'in Arab ve gayri Arab bütün insanlara ve daha baskalarina gönderilmis olmasini reddetmez. Çünkü vahyin indigi dil Arapça'dir. O da, bunu Arab taifelerine teblig etmektedir. Onlar da bunu Arab olmayanlara onlarin dilleriyle tercüme.edeceklerdir... (ibn Hacer, Aynî).

[11] Buradaki cem' ile murâd, mahsûs bir cem'dir ki, o da ayri ayri yazilmis olan metinlerin sahîfeler içinde toplanmasi, sonra da bu sahîfelerin bir Mushaf içinde sûreleri tertîb edilip siralanmis olarak toplanmasidir. Üç bâb sonra "Kur'-ân'in te'lîfi babi" gelecektir. Orada bundan maksad ise âyetlerin bir sûre içinde te'lîfi yâhud sûrelerin Mushaf içinde tertibidir (Ibn Hacer).

[12] Yânî Zeyd bu âyeti, Peygamber'e vahy yazmakta bulunan kimselerden diger birinin yaninda yazilmis olarak bulamamistir. Yoksa bu âyeti ondan baskasi ezber etmemisti demek degildir. Zîrâ bu âyeti pekçok kimseler ezber etmisler de namaz içinde ve namaz hâricinde tilâvet etmekte idiler.

[13] Buhari bu hadîsi el-Câmi'u's~Sahîh'm birkaç yerinde getirmistir. Iste bu Kur'-ân'i yazili bulundugu daginik yerlerden bir araya toplama isi, Ebû Bekr'In yaptigi islerin en güzeli, en büyügü ve en azametlisidir... Ebû Bekr, her okuyucunun tamâmini ezber etmeye muktedir olmasi için Kur'ân-i Azîm'i yazili bulundugu daginik yerlerinden derleyip kitâb hâlinde topladi. Ve iste bu toplama Yüce Allah'in "Kur'ân't biz indirdik biz, onun koruyuculari dasübhesiz ftfeiz "(el-Hicn 9) kavlinin sirrindan olmustur.

Iste böylece Ebû Bekr es-Siddîk, hayirlari toplamis, serrli isleri men' eylemistir. Allah ondan razi olsun ve onu da razi kilsin. Iste bundan dolayi birçok imamlar Alî ibn Ebî Tâlib(R)'nin: "Mushaflar hususunda insanlarin en büyük ecirlisi Ebû Bekr'dIr. Çünkü Ebû Bekr Kur'ân'i Iki levha arasinda toplayanlarin birincisidir" dedigini rivayet etmislerdir. Bu, sahîh bir isnâddir (Ibn Kesîr)

[14] Yânî.kitabetin resminde meselâ hemzeli ve gayrisi nev'inden olmakta ihtilâf ettiginiz zaman, onu Kureys dili ve lehçesine uygun olan resimle yaziniz. Çünkü Kur'ân, Kureys lehçesiyle inmistir. Çünkü Kureys lehçesi Rasûiullah'in lehçesi-dir ve Arab lehçelerinin en fasihidir. Cibril Peygamber'e diger Arab lügatleri ve lehçeleriyle, Kur'ân'in tertîli kendilerine kolaylassin ve ma'nâsmi düsünmekten alikoymasin diye, sirf bir ruhsat olarak okumustur.

[15]
Bu emrin hikmeti sudur: Hafsa'mn yanindan alman Mushaf, resmî mushafla-' rm istinsah edilip yazilmis olduklari aslî Mushaf'tir. Bu resmî Mushaf'larin toplanma ve istinsahlari hususunda hey'et ferdleri çok ciddî ve samîmi arastirma yapmislardir. Binâenaleyh resmî Mushaflardan baskalarinin var olmasini mü-bâh kilmaktan, onlarin bâzisinda yanlis bulunmasi yâhud yalan ve ihtilâf için herhangi bir sebeb bulunmasi cihetinden endîse edilirdi.

[16]
Iste "Mushaflar istinsah ettirip resmîlestirerek Kur'ân'in en mükemmel sekilde" muhafazasina ve nesilden nesile tam ve ihtilafsiz olarak intikaalini temîn,ât altina almaktan ibaret olan" bu muazzam is, Mü'minlerin Emîri Usmân itin Af-fân(R)'m en büyük menkabelerindendir.

Hiç sübhesiz ki, Kur'ân'dan herhangi birseyin zayi' olup gitmemesi için Kur'-ân'm muhafazasina, ilk iki büyük zât Ebû Bekr ile Umer, Usmân'a sebkat etmisler, bu isi ondan önce te'mînât altina almislardir. Usmân ise insanlari, Kur'ân hususunda ihtilâf etmemeleri için bir okuyus üzerinde toplamistir. Bu is üzerinde sahâbîlerin hepsi Usmân'a muvafakat etmislerdir. Ancak Abdullah ibn Mes'-ûd'dan, onun resmî mushaflar yazan kimselerden olmamasi sebebiyle bir öfkesi rivayet edilmistir. Bu öfkeyle, Usmân'm "Imâm Mushaf'tan baskalarinin yakilmalarini" emrettigi zaman kendi adamlarina ellerinde bulunan mushaflari saklamalarini emretmisti. Bundan sonra Ibn Mes'ûd da muvâfakata dönmüstür. Hattâ Alî ibn Ebî Tâlib: "Eger Usmân bu isi yapmamis olsaydi, onu muhakkak bizzat ben yapardim" demistir. Binâenaleyh Dört îmâni, yânîEbû Bekr, Umer, Usmân ve Alî bu isin dînî maslahatlardan oldugu üzerinde ittifak etmislerdir. Bu dört zât ise öyle halîfelerdir ki, Rasûluüah (S) onlar hakkinda "Be-nim sünnetime iyi yapisin, benden sonra da Râsid Haiîfeler'in sünnetine" buyurmustur. (Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ibn Mâce... Irbâd -R-dan) -Ibn Kesîr, Fadâilu 'I-Kur 'ân-

[17]
Buhârî bu baslik ile yalnizca Zeyd ibn Sâbit'i kasdetmistir. Çünkü Zeyd vahyi en çok yazan kimse oldugu ve yazma isi ile ugrasip mesgul olmasi çok oldugu için ona ahd lami ile "el-Kâtib" ismini vermistir (Ibn Hacer).

tbn Hacer buradaki hadîsin serhinde Mekke'deki ve Medine'deki vahy kâ-tiblerini söyle zikretti: Peygamber'e vahy yazanlardan bâzilari topluca sunlardir: 4 Halîfe, 5. Zubeyr ibnu'l-Avvâm, 6. ve 7. Saîd ibnu'1-Âs ibn Umeyye'nin iki oglu Hâlid ve Ebân, 8. Hanzalatu'bnu'r-Rabî' el-Esedî, 9. Muaykib ibn Ebî Fâtima, 10. Abdullah ibnu'l-Erkam ez-Zuhrî, 11. Surahbîl ibn Hasene, 12. Abdullah ibn Revâha ve digerleri...

[18]
Hadîsin basliga uygunlugu, Ebû Bekr'in Zeyd'e hitaben "Sen Rasûlullah için vahyi yaziyordun" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti daha önce de geçmisti.

Bu âyetlerin bu suretle Kur'ân'a konulmasi, sonralari söyle bir tenkide ugramis ve derin bir incelemeye vesîle olmustur: "Kur'ân'in birinci sarti Tevatür iken Zeyd ibn Sabit yalniz Huzeyme'nin yaninda buldugu âyetleri nasil olup da Mushaf'a koyabilmis ve Kur'ân'dan sayabilmistir?" deniliyor ve buna söyle cevâb veriliyor:

Tevatür vardir - yoktur mes'elesi, Peygamber'in sahâbîlerinden sonraki devre âiddir. Tâbi'î ve Etbâu Tâbi'î zamanlarina nisbetle tasavvur olunur. Sahâbîlere gelince, onlar Peygamber'den herhangi bir âyetin Kur'ân oldugunu isitince, onun Kur'ânhgini kat'î olarak bilirlerdi.

el-Ahzâb ve et-Tevbe âyetlerinin Huzeyme gibi yüksek bir sahâbînin yaninda bulunmasi ayrica bir i'tibâr ve emniyet medari olmustur. Bunun için Zeyd ibn Sabit bu hadîsinde Huzeyme'nin yalniz basina sâhidligini, Rasûlullah'm iki sahidin sâhidligine denk ve müsâvî tuttugunu bildirmistir.

Bu el-Ahzâb ve Berâe âyetlerinin Kur'ânIyetinin sahinliginde, Zeyd ibn Sâ-bit'in zatî fazileti ve ilmî kudret ve i'tibâri da hesâb edilmelidir...

Zeyd bu üç âyeti yalniz kendi ictihâdiyle de Mushaf'a koymus degildir. O, baskanlik ettigi ilmî sûranin karariyle hareket etmistir. En sonra bu sûranin karan, usulen halifelik makaaminin tasdikine arz olunmus ve nesredilen bir teblig ile bütün sahâbîlerin ma'lûmu olup sükûtî bir icmâ' mün'akid olmustur. Mushaf dismda-'Kur'ân olarak ne bir âyet, ne bir sûre kalmamistir... Yukaridaki deliller bu hakikate de zarurî bir ilim ve ittila bahseder (Ibn Kesîr, Fadâilu'l-Kur'ân).

[19]
Hadîsin basliga uygunlugu apaçik meydandadir.

[20]
Buhârî bunun bir rivayetini Bed'u'l-Halk'da da getirdi. Müslim bir defa Yû-nus'tan, bir defa da Ma'mer'den, bu ikisi de Zuhrî'den olmak üzere bu tarzda rivayet etti (Müslim Ter. II, 462-467).

Bunu Ibnu Cerîr de Zührî hadîsinden olmak üzere rivayet etti. Sonra râvî Ibn Sihâb söyle demistir: Yedi harfe dâir ma'lûmât bana ulasti. Bununla yalniz bir medlulü ifâde eden müteaddid zelîkaya müsâade buyurulduguna muttali' oldum. Yoksa halâl ve harama dâir hiçbir kelime üzerinde ihtilâf yoktur (Ibn Kesîr).

[21]
Hadîsin basliga uygunlugu son fikrasi oldugu açiktir. Bunun bir rivayeti Husû-mât Kitâbi'nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.

Hadîsin sonundaki "Seb 'atu ahruf{ = Yedi harf) "ta'bîri, yedi lügat ve yedi lehçe ve yedi sîve demektir. Buhârî'nin Ibn Abbâs'tan rivayet ettigi hadîse göre Kur'ân baslangiçta bir lügat ve bir lehçe üzerine indirildigi halde -ki bu Kureys lehçesi idi- Rasûlullah Kur'ân'in kabileler arasinda çabuk yayilmasi için diger Arab kabilelerinin lehçeleri üzerine de okunmasini arzu ediyordu. Bu yolda israrli dualar sonunda yedi kabilenin lehçesi üzerine de okunmasina izin verildi... Kur'ân'in her kelimesi degil, bâzi kelimeleri yedi lehçe ile okunmustur. Kur'ân bu suretle yayildiktan sonra Peygamber'in vefati yilinin ramazâninda Cibril'le yapilan el-Arzatu'1-Âhire'de Kureys lehçesi kararlasti. Su da bilinsin ki, bu lehçe farki, bir nev'ilenmeden ibarettir, ma'nâ yönünden bir çeliski gerektirmez. Nitekim Abdullah ibn Mes'ûd: "Ben degisik kabilelerin Kur'ân kiraatlerini dinledim, hepsini ma'nâ yönüyle birbirlerine yakin buldum. Aranizda Helumme, Akbil demeniz gibi ki, ikisi de Geliniz diye çagridan ibarettir" demistir. Âlimler bu yedi harfin ma'nâsi hakkinda çesitli görüsler ileri sürmüslerdir:

a. Bundan murâd Akbil, Taâl ve Helumme gibi muhtelif lafizlarla birbirine yakin ma'nâlardan meydana gelen yedi vecîhtir.

b. Bundan maksad, Kur'ân'in hepsi yedi harf üzere okunur demek degildir. Lâkin bâzisi bir harf, yânî bir lehçe üzere, bâzisi da diger bir lehçe üzere okunur...

c. Kur'ân'in yedi lügati -lehçesi-, kabilelerin kendi lehçelerinde birbirine muhalefet etmelerine ragmen, hâsseten Mudar kabilelerine münhasirdir. Çünkü Usmân: Kur'ân Kureys lugatiyle indi, demistir. Kureys ise en-Nadr ibnu'l-Hâris ogullan'dir.

d. Bütün kiraat vecihleri yedi seye dönmektedir: Harekesi degismeyen, sureti ve ma'nâsi da degismeyen, sureti degismeyip ma'nâsi degisen,...

e. Yedi harften maksûd emir, nehiy, va'd, vaîd... gibi ma'nâlardir... (ibn Kesir). ,

[22]
Tek sûrenin âyetlerini toplama yâhud sûreleri tertîbli olarak bir Mushaf'ta toplama.

[23]
Burada te'lîften maksad, sûrelerin tertibidir. Bu Irakli zât evvelâ hangi kefen daha hayirli ve daha fazîletlidir diye sormustur. Âise de ona: Bu, sorulmaga, kasdedilmege ve hazirlanmaga i'tinâ gösterilmesi gerekmeyen seylerdendir. Çünkü bunda fâidesiz külfete girme vardir... seklinde konusmus ve sordugu seyin mühim bîr is oldugunu zannetmesin diye, kelâmda ciddiyet ve cehd göstermemistir... Sonra o Irakli zât, Âise'ye Kur'ân'in tertibinden sordu. Böylece büyük bir suâle geçti. Ve Âise'ye Kur'ân'i te'lîf edilmemis olarak, yâni sûreleri siralanma mis olarak okudugunu haber verdi. Bu, Mü'minlerin Emîri Usmân'm bugün meshur olan tertîb üzere te'lîf edilmis olan ' 'Imâm Mushaflari" etrafa göndermesinden ve bu Mushaflari lâzim kilmasindan önce idi. Allah en iyi bilendir. Iste bunun için Âise, o kimseye:

— Kur'ân'm sûrelerinden hangisi ile baslasan sana zarar vermez. Sübhesiz ilk inen sûre, içinde cennet ve cehennem zikredilen sûredir, diye haber vermisti.

Bu sûre Ikra' Sûresi degilse, Âise'nin, içinde va'd ve vaîd bulunan el-Mufassal sûrelerinin cins ismini irâde etmis olmasi muhtemeldir...

Sûreler içinde âyetlerin tertibine gelince, bunda hiçbir ruhsat yoktur; bu, takrîri yukarida geçtigi gibi, tamâmiyle Rasûlullah tarafindan yapilmis tevkîfî bir istir. Bundan dolayi Âise, o sahsa bu hususta bir ruhsat vermedi. Fakat kendi Mushaf'ini o sahis için ortaya çikardi ve ona sûrelerin âyetlerini imlâ ettirdi ve Allah en iyi bilendir... (Ibn Kesîr).

[24]
Buhârî bunu yalniz olarak tahrîc etmistir. Bundan maksad, ibn Mes'ûd'un Mus-haf'indaki bu sûrelerin tertibinin Usmân'm Mushaf'lari gibi oldugunu zikretmektir. Ibn Mes'ûd'un "Min itâki'l-uveli" sözü, "Inmesi kadîm olanlardan" demektir. "Ve hunne min telâdî" sözü de "Ilk kazanilanlardan ve ezber edilenlerdendir" demektir.

[25]

Bu, sihhatinde Buhârî ile Müslim'in ittifak ettigi bir hadîstir. Bu hadîs, hicret hadîsinden bir parçadir. Bu hadîsten maksad "Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ"nm hicretten evvel inmis Mekkî bir sûre oldugunu ortaya koymaktir. Ve Allah en iyi bilendir (Ibn Kesîr).

[26]
Bu, el'Câmi'u's-Sahîh'in Ebû Zerr rivayetidir. Bundan baska olan Buhârî nüshalarinda "Hâ.Mim. ed-Duhân" ve "Amme yetesâelûne" sözleri düsmüstür.

Iste Ibn Mes'ûd'dan gelen bu te'lîf garîbdir; Usmân Mushafi'na muhaliftir. Çünkü Usmân Mushafi'ndaki el-Mufassal grubu, el-Hucurât Sûresi'nden Kur'ân'm sonuna kadar olan kisimdir. ed-Duhân Sûresi buraya hiçbir veçhile girmez... (Ibn Kesîr).

[27]
Buhârî bunu burada muallak olarak zikretti. Alâmâtu'n-Nübüvve'de ve diger yerlerde senedini de tam olarak getirmistir.

[28]
Bu hadîsin bir rivayeti Sahîh'm evvelinde Vahy Kitâbi'nda geçmisti. Bu, sahinliginde ittifak edilmis hadîslerdendir.

[29]
Cibril'in Kur'ân'i Peygamber'e her sene muâraza etmesinden maksad, Allah'tan Peygamber'e vahyettigi Kur'ân'i, kendisindekiyle karsilastirmasidir. Bunu da bakî kalanin kalmasi, nesh olunanin gitmesi için, bir pekistirme, sabitligini ebedî kilma ve bir koruma olarak yapiyordu. Iste bu maksad için Peygamber, ömründeki son yil içinde Kur'ân'i Cibril'e iki kerre arzetti, Cibril de Kur'ân'i O'nunla böylece iki kerre mukaabele etti. Peygamber bu Iki kerre karsilastirmadan ecelinin yaklastigini anladi.

Usmân (R) da Imâm Mushaf'i iste bu "Son arza" üzerine topladi. Bu toplama isini de aylar arasindan ramazân ayina tahsis etti. Çünkü Kur'ân'in vah-yedilmeye baslamasi, ramazân ayinda olmustu. Iste bundan dolayi ramazân ayinda Kur'ân'i birbirine karsi okumak ve tekrar etmek müstehâb olur. Yâni bir kerre biri okur, öteki dinler; digerinde ise dinleyen okur, öbürüsü dinler... (Ibn Kesîr).

[30]
Yânî Kur'ân'i ezberlemekle ve ögretmesine girismekle meshur olanlar. Bu "Kurrâ" lafzi selef örfünde Kur'ân hakkinda tefakkuh eden.kimse için de kullanilirdi (Ibn Hacer).

[31]
Buhârî bunu el-Menâkib Kitâbi'nda birkaç yerde getirmisti.

Iste bu dört zâtin ikisi ilk Muhacirler'dendir. Bunlar Abdullah ibn Mes'ûd ile Ebû Huzeyfe'nin himayesinde bulunan Sâlim'dir. Bu Salim, müslümanlarin ulularindan ve degerlilerindendi. Peygamber'in Medine'ye gelmesinden önce insanlara imamlik yapardi. Bu dört kisiden diger ikisi de Ensâr'dandir. Bunlar Muâz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dir. Iste bu ikisi de hakkiyle büyük ve ulu iki zâttirlar. Allah hepsinden razi olsun! (Ibn Kesîr).

[32]
Burada arka arkaya gelen bu üç hadîs, Ibn Mes'ud'la ilgilidir.

Bunlarin hepsi haktir, dogrudur. Bu sözler, kisinin bizzat kendisinden bilmekte oldugu, bazen baskalarinin bilemeyecekleri nevi'den olan haberlerdendir. Kisinin böyle kendinden haber vermesi, bir ihtiyâç için ise caiz olur. Nitekim Yüce Allah da Yûsuf Peygamber'in Misir ülkesinin sahibine karsi kendisinden bahsedip: "Beni memleketin hazîneleri üzerine me'mûr et. Çünkü ben onlari iyice korumaya muktedirim, bilenim" (Yûsuf: 55) dedigini Yûsuf'tan haber vermistir, tbn Mes'ûd'u medh ve sena olarak Rasûluîlah'm: "Kur'ân'i dört kisiden okuyunuz..." buyurup da bu dördü saymaya Ibn Mes'ud'la baslamasi kâfidir (îbn Kesîr).

[33]
Bu hadîsin zahiri,sahâbîlerden sâdece bu dört kisiden baskasinin Kur'ân'i cem' etmemis oldugudur. Hâlbuki hadîsin ma'nâsi böyle degildir. Aksine, hakkinda hiç sübhe edilmeyen hakikat; Kur'ân'i Muhacirler'den dctoir çok kimselerin cem1 etmis bulunduklaridir.Belki Enes'in maksadi Ensâr'dan bu dörtten baskasi Kur'ân'i cem' etmedi demektir. Ve iste bunun için muttafakun aleyh olan birinci rivayette Ensâr'dan bu dört kisiyi zikretmis ve onlar da: Ubeyy ibn Ka'b'dir... diye saymistir. Buhârî'nin yalniz olarak rivayet ettigi hadîslerden olan ikinci rivayette ise Ebu'd-Derdâ, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd vardir. Bunlarin hepsi meshur kimselerdir. Ancak bu Ebû Zeyd meshur degildir. Zîrâ o ma'rûf degildir ve ancak bu hadîste taninmistir. Onun isminde de Ihtilâf edilmistir; Vâkidî: Onun ismi Kays ibnu's-Seken ibn Kays ibn Zeûrâ ibn Haram ibn Cündüb ibn Âmir ibn Ganem ibn Adiyy ibni'n-Neccâr'dir dedi. Ibnu Nu-meyr ise: Onun ismi, Sa'd ibn Ubeyd ibni'n-Nu'mân ibn Kays ibn Amr ibn Zeyd ibn Umeyye'dir, Evs kabîlesindendir dedi. Bunlar Evs'ten Kur'ân'i cem' eden iki kisidir denildi. Bunu Ebû Umer ibn Abdilberr hikâye etti. Bu ise uzak bir görüstür. Vâkidî'nin kavli ise daha sahîhtir. Çünkü o zât Hazrecli'dIr. Zîrâ Enes: Biz ona vâris olduk, demistir, onlar ise Hazrec kabîlesindendirler. Lâfizlarin birinde Enes: Ebû Zeyd benim amcalarimdan idi, demistir. Katâde de Enes'in söyle dedigini nakletti. Ben iki kabîle ile Evs ve Hazrec kabîleleriyle övünüyorum. Evs kabîlesi meleklerin yikadigi Hanzala ibn Ebî Âmir bizdendir, an cemâatinin -yâhud arkadan esen rüzgârin- himaye etmis oldugu Âsim ibn Sabit bizdendir, ölümünden dolayi Ars'in titredigi Sa'd ibn Muâz bizdendir, sâhidli-gi iki erkegin sâhidligîne denk kilinan Huzeymetu'bnu Sabit bizdendir, dedi. Buna karsi Hazrec kabîlesi de: Bizden dört kisi var ki, bunlar Rasûluîlah'm zamaninda Kur'ân'i cem' etmislerdir: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd, dedi. Iste bunun hepsi Vâkidî'nin sözünün sahîh olduguna delâlet etmektedir. Iste bu Ebû Zeyd, bir kaç kisinin zikrettigine göre Bedir'de hâzir bulunmustur. Mûsâ ibn Ukbe (141) de ez-Zuhrî'den naklen: Ebû Zeyd Kays ibnu's-Seken, Hicret'ten sonra onbesinci senenin basinda Ebû Ubeyd Köprüsü gününde öldürüldü, demistir.

Muhacirler'den de Kur'ân'i cem' eden kimselerin bulunduguna delîl sudur: Ebû Bekr es-Siddîk ki, Rasûlullah onu, kendi hastaligi zamaninda bütün Muhacirler ve Ensâr toplulugu üzerine imâm yapip öne geçirmistir. Hâlbuki Rasûlullah: "Bir topluluga onlarin içinde Allah'in Kitâbi'ni en iyi okuyanlari imamlik eder" buyurmustur. Öyleyse eger Ebû Bekr onlarin içinde Allah'in Kitâbi'ni en iyi okuyan kimse olmus olmayaydi, Rasûlullah onu sahâbîler toplulugu üzerine imâm yapip öne geçirmezdi. Bu ifâde es-Seyh Ebû'l-Hasen Alî ibn Ismâîl el-Es'arî'nin takrir ettigi muhakemenin mazmunudur. Bu takrir def edilemez ve bunda sübhe de olunamaz. Hafiz Ibnu's-Sem'ânî (615) bu hususta bir risale cem' etmistir. Ben de bunun takririm Müsnedu's-Seyhayn'da genisietmisimdir.

Kur'ân'i tamâmiyle cem' eden Muhacirler'den biri de Usmân ibn Affân'-dir. O yakiijda zikredecegimiz gibi Kur'ân'i bir rek'âtte okumustur. Bunlardan bir digeri Alî ibn Ebî Tâlib'dir. Onun, Kur'ân'i Indirilis sirasina göre cem' ettigi söylenir. Biz bunu daha evvel takdîm etmis bulunuyoruz. Onlardan bir digeri Abdullah ibn Mes'ûd'dur. Onun: "Allah'in Kitâbi'ndan hiç bir âyet yok ki, ben o âyetin nerede indigini ve ne hakkinda indigini bilmis olmayayim. Sayet Allah'in Kitâbi'ni benden daha iyi bilir, ve kendisine bineklerin ulastirabilecegi bir kimse bileydim elbette binib o zâta giderdim" dedigi de daha önce geçmisti.

Onlardan bir digeri de Ebû Huzeyfe'nin himayesinde olan Sâlim'dir. O ne-cîb seyyidlerden ve nakîb imamlardan idi, Yemâme harbinde sehîden öldürülmüstür.

Yine onlardan biri, derya âlim, Rasûlullah'm amcasi oglu ve Tercemânu'l-Kur'ân olan Abdullah ibn Abbâs'tir. Mucâhid'in söyle dedigi yukarida geçmisti: Ben Kur'ân'i iki kerre Ibn Abbâs'a arz ettim, her bir âyetin yaninda duruyor ve kendisine o âyetin ma'nâsim soruyordum.

Yine onlardan biri Abdullah ibn Amr'dir. Nitekim en-Nesâî ile Ibn Mâce, Ibn Cureyc'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Yahya ibn Hakîm ibn Safvân'dan olmak üzere su hadîsi rivayet etmislerdir: Abdullah ibn Amr: Ben Kur'ân'i cem' ettim ve her gece kiraat ettim. Benim Kur'ân'i her gece okumam haberi Rasûlullah'a ulasti da o: "Kur'ân'i bir ay içinde okuyup hatmet" buyurdu demistir. Râvî bu hadîsin tamamini böylece zikretmistir (Ibn Kesîr).

Enes ibn Mâlik'den "Kur'ân'i sahâbîlerden dört kisiden baskasi cem' etmedi" dedigi seklinde zikredilen bu hasr, kat'î olarak hatâdir. Bu hatânin râ-vîlerin birinden olmasi caizdir. Lâkin hadîsciler bu hadîsin senedinin sahîh olmasina tâbi' olarak metnin sahîhligi Için de bir vecih aramakla mesgul olmuslardir. Hafiz Ibn Hacer, Fethu'l-Bârtfe bir çok ihtimaller îrâd ettikten sonra Enes'in bu sözüne cevâb olmak üzere muhakkiklarin söyledikleri görüsleri tamâmiyle almistir. Nassi sudur:

el-Kâadi Ebû Bekr el-Bâkillânî ve digerleri Enes'in bu hadîsinden bir çok cevâblarla cevâb vermislerdir. Birincisi: Bunun mefhûmu muhalifi yoktur, binâenaleyh bunlardan baskalarinin Kur'ân'i cem' etmis olmamalari lâzim gelmez. Ikincisi: Murâd, Kur'ân'i nazil oldugu bütün vecihler ve kiraatler üzerine bu dört zâttan baskasi cem' etmedi, demektir. Üçüncüsü: Kur'ân'dan, tilâvetinin ardindan nesh edilenleri ve nesh edilmemis olanlari bu dört kisiden baskasi cem' etmedi demektir. Bu görüs ikinci görüse yakindir. Dördüncüsü: Kur'ân'in cem' edilmesinden murâd, digerlerinin hilâfina vasitasiz olarak onu bizzat Ra-sûlullah'in kendi agzindan almaktir. Buna göre bâzilarinin Kur'ân'i almalari bir vâsita ile olmasi muhtemil olur. Besincisi: Bunlar dâima Kur'ân'i takrir etme ve ögretme isiyle mesgul olmuslardir da bundan dolayi böyle Kur'ân'i cem' edenler olarak meshur olmuslardir. Ve yalniz bunlarin bu hâlini bilen kisiye, baskalarinin halleri gizli kalmistir da o kimse Kur'ân'i cem' etme isini kendi bilgisine göre sâdece bu dört zâta hasretmistir. Hâlbuki is haddizatinda böyle degildir. Yâhud da digerlerinin gizli kalmalarina sebeb, onlarin riya ve kendini begenme gailesinden

korkmus olmalaridir, böyle taninmamakla o gaileden emîn olunmustur. Altincisi: Cem'i ile murâd, yazmaktir. Binâenaleyh bu digerlerinin sirf hafiza ile ezberlemis olarak cem' etmis olmalarini nefyetmez. Buradaki dört kisiye gelince; onlar hem yazili olarak, hem de sirf hafizadan ezberlemis olarak Kur'ân'i cem' etmislerdir. Yedincisi:- Murâd, her bir insan Rasûlullah zamaninda Kur'ân'i ezberlemeyi tamamlamasi ma'nâsiyle Kur'ân'i cem' ettigi ni açiklamamistir. Sâdece buradaki dört zât, digerlerinin hilâfina bunu açiklamislardir. Digerleri bunu açikça söylememistir. Çünkü gerçekte sahâbîlerden her biri Kur'ân'in cem'ini ancak Rasûlullah'm vefati sirasinda Kur'ân'dan en son âyet nazil oldugu ve teblig edildigi zaman tamâmiyle ikmâl etmislerdir. Muhtemil ki, bu en son âyete ve en son nazil olmusa benziyen âyetlere, daha önce bütün Kur'ân'i cem' etmis olan kimselerden sâdece bu dört zât hâzir olmustur. Her ne kadar bu son nazil olan âyetlere, diger âyetleri apaçik sekilde cem' etmemis olan kimseler de hâzir bulunmus iseler de. Sekizincisi: Kur'ân'in cem'in-den murâd, dinlenip ona itaat edilmesi ve mûcebiyle amel olunmasidir.

Ahmed, ez-Zühd'de Ebu'z-Zinâd tarîkinden su hadîsi tahrîc etmistir: Bir kimse Ebu'd-Derdâ'nm yanma geldi de: Benim oglum Kur'ân'i cem' etmistir, dedi. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ da: Yâ Allah, gufranini taleb ederim, Kur'ân'i ancak onu dinleyip itaat eden kimse cem' etmistir, dedi. Bu Ihtimallerin çogunda ve bilhassa sonuncusunda bir külfete giris vardir. Ben bunlardan önce diger bir ihtimâle imâ etmistim, o da murâdm, bu dört kisiyi Evs'in karsisinda, Hazrec kabilesi lehine isbât etmek oldugudur. Binâenaleyh bu hadîs, Evs ve Haz-rec kabîleleri disindaki Muhâcirler'den ve onlardan sonra gelenlerden Kur'ân'i cem' edenlerin mevcudiyetini nefyetmez. Bir de Enes bunlardan baskalari kendisine gizli olmadigi halde maksadinin sirf bunlarla ilgili bulunmasindan dolayi, sâdece bunlar üzerine iktisar etmistir de denilmesi muhtemildir.

Birçok hadîslerden zahir olan sudur: Ebû Bekr, Peygamber'in hayâtinda Kur'ân'i ezbere biliyordu. Peygamber gönderildigi ilk Mekke yillarinda Ebû Bekr'in, kendi evinin avlusunda bir mescid bina ettigi, ve orada Kur'ân'i devamli okur oldugu geçmisti. Ebû Bekr'in okudugu o Kur'ân metinleri her ne kadar Kur'ân'dan o zaman nazil olmus bulunan metinlere hamledilirse de bu, vukuunda hiç sübhe edilemiyecek bir husustur. Buna Ebû Bekr'in, Peygamber'le Mekke'de bulunduklari ilk sikintili yillarda dahî Kur'ân'i Peygamber'den almaya olan siddetli hirsi ve gönlünü Kur'ân için bosaltmasi ve Peygamber'le Ebû Bekr'in biribirleriyle çok sik bulusup beraber olmalarini da ilâve etmelidir. Hattâ Aise, hicret hadîsinde geçtigi gibi, Peygamber'in kendi evlerine sabah aksam gelmeyi i'tiyâd edindigini söylemistir. Müslim "Bir kavme, Allah'in Kitâbi'ni en iyi okuyanlari imamlik eder" hadîsini Sahîh'inde rivayet etmis ve ben de o hadîse yukarida isaret etmistim. Ve yine Peygamber'in, kendi hastaligi sirasinda kendi yerine imamlik etmesi için Ebû Bekr'e emrettigi de geçmisti ki, bu da Ebû Bekr'in, sahâbîler içinde Kur'ân'i en iyi okuyan bir kimse olduguna delâlet eder. Ve yine Alî'den de, kendisinin, Peygamhej'in ölümünün akabinde nuzûl sirasina göre Kur'ân'i cem' etmis oldugu haberi geçmisti.

en-Nesâî sahîh bir isnâdla Abdullah ibn Amr'dan tahrîc etti ki o söyle demistir: Ben Kur'ân'i cem' ettim ve onu her gece okudum. Benim bu okuyusum Peygamber'e ulasti. Bunun üzerine Peygamber, beni çagirdi da: "Kur'ân'i bir ay içinde okuyup hatm eyle" buyurdu. Bu hadîsin asli Buhârî ve Müslim'in Sa-hîh'lçn içindedir. Ve diger bir hadîste Ibn Mes'ûd'un ve Ebû Huzeyfe'nin himayesinde bulunan Sâlim'in zikri de geçmisti. Iste bunlarin hepsi Muhâcirler'-dendir. Ebû Ubeyd, Peygamber'in sahâbîlerinden olan meshur Kur'ân okuyucularini zikretmis ve Muhâcirler'den dört Râsid Halîfeleri, Talha'yi, Sa'd'i, Ibn Mes'ûd'u, Huzeyfe'yi, Sâlim'i, Ebû Hureyre'yi, Abdullah ibn Sâib'i ve Abâdi-Ie'yi (Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Umer, Abdullah ibn Zubey£-Abdullah Ibn Amr ibn Âs'i); kadinlardan ise Âise'yi, Hafsa'yi, Ümmü Seleme'yi saymistir. Lâkin bunlarin bâzisi Kur'ân'm cem'ini ancak Peygamber'den sonra ikmâl etmistir, binâenaleyh Enes hadîsindeki hasri reddetmez.

Ebû Davud'un oglu da Kitâbu's-Serîa'da Muhacir okuyuculardan olmak üzere Temîn ibn Evs ed-Dârî'yi, Ukbetu'bnu Âmir'i, Ensâr'dan Ubâdetu'bnu's-Sâmit'i, Ebû Halîme diye künyelenen Muâz'i, Mecma' ibn Hârise'yi, Fudâle ibn Ubeyd'I, Mesleme ibn Mahled'i, ve digerlerini saymis ve bunlardan bâzilarinin Kur'ân'i Peygamber'den sonra cem' ettiklerini tasrîh etmistir. Kur'ân'i cem' edenlerden biri de yukarida geçtigi üzere Ebû Mûsâ el-Es'arî'dir. Bunu Ebû Amr ed-Dânî zikretti. Sonraki âlimlerden bâzisi Amr ibnu'I-Âs'i, Sa'd ibn Ubbâd'i ve Ümmü Varaka'yi da sahâbîlerin okuyucularindan saymislardir. (Muhammed Resid Rizâ) (Bu sayimlara göre sahâbîlerden Kur'ân'i tamamiyle cem1 edib oku-yusuyla da meshur olan hafizlarin sayisi 29 oluyor. Bunlardan dördü kadin, 25'i erkektir).

[34]

Bu hadîs, büyük olan bir kimsenin haddizatinda hatâ oldugu hâlde bazen birse-yI dogru zannederek söyleyebilecegine delâlet etmektedir. Iste bunun için Imâm Mâlik söyle demistir: "Hiçbir kimse yoktur ki, sözünden bir kismi alinir, bir kismi da reddedilir olmasin. Bu hükümden ancak su kabrin sahibinin (yânî Peygamber'in) sözü müstesnadir. O'nun sözlerinin hepsi makbuldür. Allah'in sale-vâti ve selâmi Üzerine olsun!"

[35]

Bu hadîsin bir rivayeti Tefsîr Kitâbi'nm basmda geçmisti.

Kendisinden baskalari daha uzun ise de, el-Fâtiha'nin Kur'ân Sûrelerinin en büyügü olmasi, okunmasi üzerine sabit olan sevabin büyüklügü yönündendir.

Bu hadîsin mühim bir noktasi, el-Fâtiha Sûresi'ne "es-Seb'u'l-Mesânî" isminin verilmesidir. Seb\ yedi sayisinin adidir. el-Fâtiha da ittifakla yedi âyettir. Su kadar ki, Hanefîler Besmele'yi el-Fâtiha'dan saymamislar da "En'amte aleyhhn"i müstakil bir âyet saymislardir. Sâfiîler ise bunun aksine, Besmele'yi el-Fâtiha'dan bir âyet saymislar, "En'amte aleyhinizi müstakil bir âyet saymamislardir.

Mesânî, Mesnâ'mn cem'idir; iki, çift ve tekrarlanmis ma'nâsmadir. el-Fâtiha'nm okunmasi namâzm her rek'atinde tekrarlandigi yâhud eklenen sûre ile çiftlendigi için böyle isimlendirilmistir. "And olsun ki, biz sana tekrarlanan yediyi ve su Büyük Kur 'ân 'i verdik" (el-Hicr: 87) âyetindeki ' 'es-Seb'«'1-MesânV' ile el-Fâtiha murâd olundugunda bu Ebû Saîd hadîsi nasstir, kuvvetli bir delildir.

Kur'ân ismi, tamâminda vâki' oldugu gibi, bâzisinda da vâki' oluyor. Buna Yüce Allah'in Yûsuf Sûresi'ni kasdederek: "Biz sana bu Kur'ân't vahyet-mek suretiyle en güzel beyâni kissa olarak sana anlatacagiz.: " (Yûsuf: 3) âyeti delâlet etmektedir.

[36]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Çünkü bu hadîs, el-Fâtiha'nin fadli-na açik olarak delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti Icâre Kitâbi'nda, "Ruk-yede verilen sey bâbi"nda geçmisti.

Kurtubî söyle demistir: el-Fâtiha, Kur'ân'in baslangici olmak ve Kur'ân'in ilimlerinin hepsini hâvî olmakla üstün oldu. Çünkü o, Allah'i senayi, ibâdetini ikrari, O'na ihlâsi, O'ndan hidâyet istemeyi, ni'metlerinin hakkini ödemekten acze, mâad isine ve inkarcilarin akibetinin beyânina isareti içine almaktadir ki, bunlarin hepsi onun rukye yeri olmasini gerektirecek seylerdendir (Ibn Hacer).

[37]

Hadîsin basliga uygunlugu "Kefetâhu" sözünden alinir. Çünkü bunun ma'nâ-larindan biri "bu iki âyet gece ibâdeti yerine kifayet eder" demektir. Parantez içindeki ziyâdenin ilk kismi Abdullah Ibn Umer'in rivayetinden alinmistir. Bu yeterliligin, gece ibâdeti yerine yeterlilik, gece okumasi yerine yeterlilik, insan ve seytân serrine karsi yeterlilik olmasi siklari söylenmistir. Yeterliligin bu iki âyete tahsis edilmesi, Aziz ve Celîl olan Allah'in sifatlarini, Rasûl'ün ve sahâbî-lerin örnek îmânlarini, îmân esâslarini en güzel ve en câmiali yedi duâ cümlesini içine almasindandir.

[38]

Bu hadîsin tam bir rivayeti Vekâlet Kitâbi'nda geçmisti.

Âyete'1-Kursî, Allah'in sifatlarini en mükemmel surette toplayip ögrettigi için Peygamber (S): "Kur'ân'daki âyetlerin en büyügü Âyete'l-Kursî'dir" buyurmustur.

[39]

Bu hadîsin bir rivayeti el-Feth Sûresi'nin tefsiri sirasinda geçmisti. Basliga uygunlugu, okunmasiyle sekînenin inmesidir.

Bu hadîste bulut gibi görülen seyin adi "Sekine" oldugu bildirilmistir. Se-kîne kelimesi mütesâbîh bir lafizdir. Medlulünü ta'yîn için birçok görüsler söylenmistir. Bunlardan birisi melekleri ihtiva eden bir varlik oldugudur. Bu hadîs de bunu te'yîd eder mâhiyettedir.

Nevevî söyle demistir: Muhtar olan, es-Sekîne'nin, içinde tuma'nîne ve rahmet bulunan mahlûklardan olmasidir. Beraberinde melekler vardir. Kur'ân'da ve hadîste Sekînet lafzi tekrar tekrar gelmistir. Geldigi herbir yerde zikredilen ma'nâlardan yakisana hamledilir. Bu bâbda zikrolunana yakisan, Dahhâk'in görüsü olan rahmettir (Aynî).

[40]

Hadîsin basliga uygunlugu son fikrasinda oldugu apaçiktir. Yânî "Bu gece bana bir sûre indirildi ki, o bana, üzerine günes dogan herseyden çok sevimlidir" sözündedir. Hakîkaten bu sözler el-Feth Sûresi'nin faziletini en güzel ve en be-lîg sekilde ifâde etmektedir. Bu hadîsin bir rivayeti el-Feth Sûresi tefsirinde, bir rivayeti de Hudeybiye Seferi'nde geçmis ve oralarda bâzi açiklamalar verilmisti.

[41]

Buhârî bu senedle olan hadîsin tamâmini Kitâbu't-Tevhîd'in basinda getirmistir.

[42] Bu ta'lîki, en-Nesâî ile el-Ismâîlî, Ebû Ma'mer'den, o da Ismâîl ibn Ca'fer'-den... tarîkinden mevsûlen rivayet etmislerdir

[43] Hadîste ne bütün gece Ihlâs okuyanin, ne de bunu isitip azimsayanin adlan bildirilmemistir. Bunlarin adlari sarihler tarafindan bildiriliyor ki, dinleyen râvî Ebû Saîd'in kendisi, okuyanin da Katâde Ibn Nu'mân imis. Ihlâs Sûresi'nin kiraatinin Kur'ân'in üçte birini okumaga denk olmasi keyfiyetini bâzi âlimler, se-vâb yönünden bunun bu mikdâra denk bulundugunu söylemislerdir. Mâzerî de söyle demistir: Kur'ân'in muhtevasi kissalar, hükümler, Allah'in sifatlari olmak üzere üç kisma ayrilir. Bu sûre bunlardan sâdece ilâhî sifatlari ihtiva ettigi için, Peygamber tarafindan sevâb ve faziletçe Kur'ân'in üçte birisine denk oldugu bildirilmistir... (Aynî).

[44] Basliga uygunlugu "Allâhu'I-vâhidu's-samedu Kur'ân'in üçte birisidir" sözün-dedir. Bu "Altâhu'l-vâhidu's-samed"sözü "Kulhuve'llâhu ahad"dan kinayedir, iste bu, Kur'ân'in üçte birisidir. Bu hadîsle "Kul huve'llâhu ahadun"un fazîletini Isbât vardir. Âlimlerden bâzisi: Bu sûre, Tevhîd Kelimesi'ne benzemektedir. Çünkü bu isbât edici ve nefyedici cümleleri sâmildir... demistir (Ibn Hacer).

[45] Bunun zahiri sudur: Müellif "Mürsel" lafzini "Munkati" yerine, "Müsned" lafzini da "Muttasil" yerine kullanmaktadir. Kullanmada meshur olan ise, Mürsel: Tâbi'î'nin Peygamber'e izafe etmekte oldugu hadîs; Müsned ise, kendisine kadar senedinde ittisal apaçik olmak sartiyle, sahâbînin Peygamber'e izafe etmekte oldugu hadîstir... (Kastallânî).

[46] Bu hadîsi Müslim de Tibb'da getirmistir.

Kur'ân-i Kerîm'de "Kul eûzu bi-RabbVl-felâk", "Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâs'* Sûrelerine "Muavvizetâni" yâni "Iki sigindinci sûre" denir. Bu hadîste cemî* sigâsiyle geldigine ve Arabça'da cemi' en az Üç sayisina denildigine göre, "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi de bu vasfa katilmistir. Rasûlullah dâima bu üç sûre ile taavvüz eder, Allah'a siginirdi. Rasûlullah bu siginma dualarini yalniz hastalanip rahatsizlandigi zamanlarda degil, her aksam yatagina yatarken de okurdu. Bundan sonraki hadîs bunun apaçik delîlidir.

Kur'ân-i Kerîm bu sigindinci üç sûre ile son bulmustur. Bunlar bütün insanliga ihsan edilmis en güzel, en vecîz ve en câmiali siginma, korunma dualaridir. "Kul huve'llâhu ahad", bütün sirk ve imansizlik serrlerinden insam Allah'a sigindirir. Diger iki sûre de bütün mahlûkaatin maddî ve ma'nevî, görünür ve görünmez serrlerinden Allah'a sigindirir. Allah'a siginip Allah'in himayesine nail olanlar da her türlü serrlerden kötülüklerden tam ma'nâsiyle korunmuslardir: "Allah en hayirli koruyucudur, O merhamet edenlerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 64), (Müslim Ter, VII, 46, "2192").

[47] Bu sûreler hakkinda Tefsîr'de de bâzi açiklamalar geçmisti.

[48] Sekîne hakkinda daha önce geçtigi yerde bâzi bilgiler verilmisti.

Ibn Hacer söyle dedi: Bu ibarede bir kisaltma vardir. Asli, Ebû Ubeyd'in rivayet ettigi gibi: "Basini yukariya kaldirdiginda beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birtakim seylerin parlamakta olduklarini gördü de nihayet onu görmez oldu" seklindedir. Buhârî'de buna benzer birçok hazflar vardir. Bunun sebebi, râvîlerin bâzisi rivayetinden terketmekte oldugu sey bilindigi için, rivayeti kisaltir. Buhârî de artik onun aslinin kâmil oldugunu tanimayan kimseler hadîsi anlamasalar da, hadîsi o râvinin kisa lafzi üzere yazar. Burada rivayetin geri kalaninda da kendisinden hazfedilen seye bir misâl vardir (Resîd Rizâ).

[49] Bu ifâde, Âdem ogullarinin melekleri görmeleri caiz olduguna delâlet eder. Râvî Useyd ibn Hudayr, sahâbîlerin en meshurlarindan olup Akabe Bey'ati'nda ve Bedir gazvesinde bulunmak meziyyetleriyle beraber, en yüksek bir hususiyeti de hos sa-dâ ve edâ ile Ebû Mûsâ el-Es'arî derecesinde te'sîrli Kur'ân okumasidir. Bu se-beble melekler bile okudugu Kur'ân'i dinlemege gelmislerdir. Bunun gibi bir tecellîye el-Kehf Sûresi'ni okurken de mazhar olmustu. Useyd, Bedir'den Kudüs'ün fethine kadar bütün hayâtini cihâdla ve Kur'ân'a hizmetle geçirmis, hicretin yirminci yilinda vefat etmis. Bakî kabristanina konulacagi sirada Mü'minlerin Emî-ri Umer, tabutunun iki kolunu yüklenmek suretiyle yüksek bir hürmet göstermistir.

[50] Buhârî bu hadîsi yalniz olarak rivayet etmistir. Bunun ma'nâsi, Peygamber, kendisinden mîrâs alinacak hiç bir mal ve hiç bir sey birakmamis oldugudur. Nitekim Cuveyriye'nin erkek kardesi olan Amr Ibnu'l-Hâris de: Rasûlullah (S) dînâr, dirhem, erkek köle, disi köle ve hiçbIrsey birakmadi, demistir.

Ebü'd-Derdâ'nin hadîsinde "Peygamberler altin para ve gümüs parayi mîrâs birakmadilar, onlar ancak ilmi mîrâs birakmislardir. Her kim bu ilim mîrâ-smdan almissa, iste o bol bir pay almistir" buyurmustur. Iste bunun için Ibn Abbâs da: Peygamber ancak iki kap arasmdakini, yânî Kur'ân'i birakmistir, demistir. Sünnet, Kur'ân'i tefsîr edici, beyân edici ve tavzîh edicidir, yânî sünnet, Kur'ân'a tâbi'dir. En büyük maksûd Yüce Allah'in Kitâbi'dir. Nitekim Yüce Allah: "Sonra biz o Kitâb 'i kullarimizdan seçtiklerimize mîrâs biraktik. Iste onlardan kimi nefsine zulmedendir, onlarin bâzisi mu 'tedildir, onlardan bir kismi da Allah 'in izniyle hayirlarda öncü olanlardir, iste bu büyük fadidir" (Fâtin 32) buyurmustur. (Ibn Kesîr)

[51] Buhârî bu hadîsi Sahih1 Ivün. baska yerlerinde de getirmistir. Hadîsin bâb ismine münâsebet ciheti, güzel kokunun varligi ve yoklugunun Kur'ân'la beraber dev-retmesidir. Bu da iyiden ve kötüden çikan, diger bütün sözler üzerindeki serefine delâlet etmistir (Ibn Kesîr).

[52] Bunun bir rivayeti Namaz Vakitleri Kitabi, "Ikindiden bir rek'âte erisen kimse bâbi"nda geçmisti. Hadîsin bâb ismine münâsebeti, bu ümmetin, müddetinin ki-sahgiyle beraber, müddetleri uzun olmasina ragmen geçmis ümmetlere üstün olmasidir. Nitekim Yüce Allah: "Siz insanlar için çikarilmis en hayirli bir ümmetsiniz. iyiligi emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalisirsiniz..." (Âlu îmrân: 110) buyurdu.

Müsned'de ve Sünen'de, Behz ibn Hakîm'den; o da babasindan su hadîs gelmistir. Dedesi söyle demistir. Rasûlullah (S): "Sizler yetmis ümmete agir basiyorsunuz, sizler Allah'a göre o ümmetlerin en hayirlisi ve en keremlisisiniz" buyurdu.

Son ümmet bu yüksek serefe ancak bu Azîm Kitâb olan Kur'ân bereketiyle zafer bulmustur. Öyle Kur'ân ki, Allah ona, indirdigi her kitâb üstünde bir seref vermis, onu Öncekini koruyucu, neshedici ve hitâma erdirici kilmistir. Çünkü geçmis olan her kitâb yeryüzüne bir defada toptan inmistir. Bu Kur'ân ise, hem kendisine, hem de indirildigi ümmete olan siddetli i'tinâdan dolayi vakialara göre parça parça indirilmistir. Böylece her bir inis, geçmis kitâblardan bir kitabin inisi gibidir.

Geçmis ümmetlerin en büyükleri Yahudiler ve Hristiyanlar'dir. Yahûdîler'e gelince, Allah onlari Mûsâ zamanindan îsâ zamanina kadar kullandi. Hristiyanlar' da îsâ'dan, Muhammed'i peygamber göndermesine kadar kullandi. Sonra da Muhammed Ümmeti'ni kiyametin kopmasina kadar kullandi. Bu son ümmetin zamani, gündüzün sonuna benzetilmistir. Ve Allah geçmis ümmetlere birer kirat ücret verdi, bu ümmete ise ötekilere verdiginin iki kati olarak, ikiser kirat ikiser kirat ücret verdi. Buna karsi o ümmetler: Ey Rabbimiz! Bize ne oldu ki amelce biz çoguz, ücretçe biz aziz? dediler. Allah: Ben sizin ücretinizden herhangi birsey eksilttim mi? buyurdu. Onlar: Hayir, dediler. Allah: Iste bu benim fadlimdir -yânî size verdigimin üstünde olan bu ziyâdelik, benim diledigime verdigim bir seydir-, buyurdu. Nitekim Yüce Allah söyle buyurdu: "Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, O'nun Peygamberi'ne de îmân edin ki, Allah size rahmetinden iki (kat) nasîb versin. Sizin için yürüyeceginiz bir nûr lütfetsin. Sizi magfiret eylesin. Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir."

[53] Buhârî bunu, râvîlerin bakîyyesiyle birlikte diger yerlerde de rivayet etti. Ebû Dâvûd ise ancak Mâlik ibn Migvel'den gelen tarîklerden rivayet etmistir.

Bu hadîs de Ibn Abbâs'tan geçmis olan "Rasûlullah Mushaf'in iki kabi arasinda bulunandan baska bîr sey birakmadi" hadîsinin benzeridir.

Bu da söyledir: Insanlar üzerine kendi mallari hususunda vasiyyet etmeleri yazilmistir. Nitekim Yüce Allah: "Sizden birinize ölüm gelip çattigi vakit -eger mal birakacaksa- anaya, babaya, yakin akrabaya mesru bir surette vasiyyette bulunmak takva sahihleri üzerinde bir hakk olarak farz edildi" (el-Bakara: 180) buyurdu.

Amma Peygamber'e gelince, O kendisinden mîrâs olunacak birsey birakmadi. O malini kendinden sonra cereyan edecek bir sadaka olmak üzere terk edince, mal hususunda bir vasiyyet yapmaya muhtaç olmadi. O kendisinden sonra Halîfe olacak birini de ta'yîn üzere vasiyyet etmedi. Çünkü bu is, Peygamber'-in Ebû Bekr'e isaretleri ve îmâlari

ile zahir olmustu. Iste bundan dolayi Ebû Bekr'e vasiyyet yapmayi düsündügü zaman, sonradan bu niyetinden vazgeçip: "Allah da, mu'minler de ancak Ebû Bekr'e râzî olurlar" buyurmustu. Hakîkaten de böyle olmustur. Ve bir de Peygamber insanlara ancak Allah'in Kitâbi'na uymayi vasiyyet etmistir {Ibn Kesîr).

[54]

"Men lem yeteganne bil-Kur'ân" basligi, Buhârî'nin Ahkâm'da getirdigi bir hadîsin parçasidir. Buhârî bunu "Kur'ân'Ia yetinmeyen kimse" ma'nâsma almis, buna delîl olmak üzere de müteakiben el-Ankebût: 51. âyetini sevketmistir. Bu parçanin bir ma'nâsi da "Kur'ân'Ia avaz yapmayan kimse"dir.

Bu iki ma'nâyi cem* etmek de mümkindir: Kur'ân'i güzel ses ve avazla okumak, Kur'ân'daki bilgileri ögrenip uygulamakla yetinip diger semavî kitâblar-dan vazgeçmek.

[55]

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bundan sonraki hadîs de onun baska bir yoldan gelen rivayetidir.

Hadîsteki "Isitmek" ma'nâsma olan "el-Ezen"den murâd, rizâ ve kabul isit-mesidir. Bunun benzeri rukû'dan dogrulurken zikredilen "SemValîâhu timen hamideh" kavlidir. Bunun fiili "Taibe" ve "Taribe" bâbindandir.

Bu hadîsi Müslim ile en-Nesâî de Sufyân ibn Uyeyne hadîsinden olmak üzere tahrî etmislerdir. Bunun ma'nâsi Yüce Allah hiçbirseyi, bir peygamberin, asikâre ilip güzellestirerek yaptigi kiraatini kulak tutup dinlemesi kadar kulak tutup dinlememistir, demektir. Bu da sundandir: Peygamber'In kiraatinde, hilkatlerinin kemâlinden dolayi ses ve savt güzelligi ile hasyet tamamljgi bir yere toplanir. Bu ise kiraatte gaye olan birseydir. Münezzeh ve Yüce Allah iyi olsun, fâcir olsun kullarinin hepsinin savtim isitmektedir. Nitekim Âise (R): "Isitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'i tesbîh ederim" demistir. (Buhârî, Tevhîd, "Kavlullâ-hi Teâlâ: Ve kânellâhu semî'an basîran"). Lâkin Yüce Allah'in, mü'min olan

kullarinin kiraatlerini isitip dinlemesi daha büyüktür. Nitekim Yüce Allah söyle buyurdu: "Sen herhangibir iste bulunmayadur, onun hakkinda Kur'ân 'dan birsey okumayadur ve sizler de hiçbir is isiemeyedurun ki, onun içine daldiginiz vakit biz basinizda sâhidizdir. Ne yerde, ne gökte zerre agirliginca birsey Rabb '-inden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçügü ve daha küçügü de hâriç olmamak üzere hepsi muhakkak apaçik bir kitâbda(yazûi)dir" (Yûnus: 61).

Sonra Yüce Allah'in, peygamberlerinin kiraatlerini dinlemesi, bu büyük hadîsin delâlet ettigi gibi daha beligdir. Buradaki "el-Ezen "i kimisi "Enir" ma'nâ-siyla tefsîr etmistir. Evvelkisi yânî "isitmek" ma'nâsma olmasi daha yakindir. Çünkü su hadîs bu ma'nâya delâlet etmektedir: "Allah hiçbirseyi, Kur'ân'i te-gannî ederek yânî asikâr kilarak okuyan Peygamberi dinledigi kadar dinlemedi."

Ezen, siyakin da buna delâlet etmesinden dolayi îstimâ', yânî bir söze kulak tutup dinlemek ma'nâsinadir. Nitekim Yüce Allah da söyle buyurdu:

* 'Gök yarildigi, Rabb 'ini dinleyip boyun egdigi zaman, ki gök zâten buna lâyik yaratilmistir. Yer uzatildigi, içinde ne varsa atip bombos kaldigi (bu hu-sûsda da) Rabb 'ini dinleyip boyun egdigi zaman, ki yer zâten buna lâyik olarak yaratilmistir" (el-Insikaak: 1-5). Yânî Rabb'ini dinledigi zaman, ki o zâten buna lâyik olarak yaratilmistir. Yânî zâten o, Rabb'inIn emrini dinleyip, ona itaat etmeye lâyik olarak yaratilmistir. Binâenaleyh burada "el-Ezen" lâfzi, "îstimâ'" yânî kulak tutup dinlemekten ibarettir.

Bunun içindir ki, Ibn Mâce'nin saglam bir senedle Fudâle ibn Ubeyd'den rivayet ettigi bir hadîste söyle gelmistir: Fudâle dedi ki: Rasûlullah (S): "Allah 'm güzel sesli kimsenin Kur'ân okuyusuna, sarkici kadin sahibi kimsenin kendi sarkici kadinini dinlemesinden daha siddetli bir dinlemesi vardir" buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne'nin: "Tegannî" ile murâd; "Onunla yetinir" demektir, kavline gelince: Eger o, Kur'ân'Ia dünyâdan yetinir demegi murâd ettiyse -ki Ebû Ubeyd el-Kaasim ibn Sellâm ve digerlerinin mutâbaat etmis olduklari kelâmdan zahir olan budur- bu, hadîsten murâd olan zahirin hilafidir. Çünkü o hadîsi râvîlerin bâzisi "Cehr" ile yânî "Sesli okumak" ile tefsîr etmistir. O da okuyusu güzellestirme ve okuyusla sesi inceltmektir. Harmele söyle dedi: Ben Ibn Uyeyne'den isittim. O: "Yetegannî bihî"nm ma'nâsi "Yestagnî bihî" demektir, diyordu.

Bana es-Sâfiî söyle dedi: "Yetegannî"nin ma'nâsi böyle degildir. Eger o böyle olaydi muhakkak "Yetegânâ" seklinde olurdu. O ancak Tehazzün etmek yânî sesi inceltip yufkalastirmak ve terennüm etmektir. Muzenî ile Rubey' de Safiî'den böyle naklettiler.

Buna göre Buhârî'nin bu baba, Yüce Allah'in "Sana indirdigimiz o Kitâb -ki karsilarinda okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir ögüt var" (e!-Ankebût: 51) kavlini baslik yapmasinda bir nazar yânî tefekkür için bir meydan vardir. Çünkü bu âyet, Peygamber'In dogruluguna delâlet edecek birtakim mu'cizeler isteyen kimselere karsi bir red olarak zikredilmistir. Çünkü öncekiyle birlikte âyet söyledir: "Ona Rabb -inden (baskaca) âyetler de indirilmeli degil miydi? dediler. De ki: O âyetler an cak Allah 'm nezdindedir. Ben sâde apâsikâr haber verenim. Sana indirdigimiz o Kitâb -ki karsilarinda okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir ögüt var" (el-Ankebût: 50-51). Bunun ma'nâsi "Sen Ummî bir kimse iken, senin üzerine Kur'ân'i indirmemiz senin dogruluguna delâlet edici bir âyet olarak onlara kâfî gelmedi mi?" demektir. Peygamber'in ümmiligi de söyle belirtildi: "Sen bundan evvel hiç bir kitâb okur degildin. Elinle de onu yazmadin. Böyle olsaydi bâtil söyleyenler elbette sübhelenirdV (el-Ankebût: 48). Yânî sen böyle ümmî oldugun halde o Kur'ân'in içinde evvelkilerin ve sonrakilerin haberlerini getirdin, demektir. Bu ma'nâ nerede, Kur'ân okurken sesi güzellestirmek yâhud Kur'ân'la diger dünyâ islerinden mustagnî olmak ma'nâsina olan Kur'ân'la tegannî nerede? Binâenaleyh her bir takdîre göre baba bu âyetin baslik yapilmasinda düsünmeye bir meydan vardir (Ibn Kesir).

"Ikinci takdîre göre bu âyetin baba baslik yapilmasi, Buhârî sarihlerinin i'timâd ettikleri zahir bir vecihdir. Bu da mutlak olarak Kur'ân'la yetinip baskasina muhtaç olmamaktir ki, bunun içine buna uygun olacak hersey girebilir. Bu âyetin nuzûl sebeblerinden olmak üzere Taberî'nin tahrîc ettigi su hadîsi zikrettiler: Müslümanlardan bir grup insan, Ehl-i Kitâb'dan isittiklerinin bâzisini yazmis olduklari birtakim kitâblarla geldiler. Bunun üzerine Peygamber: "Peygamberlerinin kendilerine getirdiginden yüz çevirip diger peygamberin baskalarina getirdigi seylere yönelip ragbet etmesi bir kavme dalâlet olarak kâfî oldu" buyurdu. Akabinde bu âyet nazil oldu" (Muhammed Resîd Rizâ).

Bu konuyu Ibn Kesîr, Fadâiiu'l-Kur'ân Kitâbi'nda genisçe ve doyurucu olarak incelemistir. Misirli Muhammed Resîd Rizâ da kiymetli hasiyeler ilâve etmistir: Kur'ân'in Faziletleri, Mütercim: Mehmed Sofuoglu, Istanbul, 1978.

[56]

Gibta, bir kimsenin nail oldugu ni'met sahibinden zail olmayarak, onun benzerinin kendisi için de olmasini arzu ve temennî etmek, istihâ duymaktir. Bu kelimede hased eylemek ma'nâsi da vardir, fakat bu kötülenmis ve çirkin bir huy olan hased degil, verilen ma'nâda, has bir haseddir. Kötülenmis olan hased: Bas-kasmdaki ni'metin gitmesini isteyerek benzeri bir ni'metin kendisinde olmasini arzu etmektir.

Igtibat da Gibta'nm iftiâl babi olup, ayni ma'nâyadir.

[57]

Hadîsin basliga uygunlugu "Su kimseden baskasina hased edilmez" sözünde-dir. Çünkü burada hasedle murâd, hâs bir haseddir ki, o da basligin delâlet etmekte oldugu gibtadan ibarettir (Aynî).

Bunu bu tarîkten getirmekte Buhârî, Müslim'den ayrildi. Sufyân'in ez-Zuhrî'den gelen rivâyetiyle getirmekte ise ittifak etmislerdir.

[58]

Hadîs'in basliga uygunlugu meydandadir.

Bu iki hadîsin ihtiva ettigi ma'nâ, Kur'ân sahibinin imrenilecek güzel bir ni'met içinde bulundugudur ki, o da hâl güzelligidir. Bundan dolayi Kur'ân sahibinin, içinde bulundugu güzel hâl ve ni'metle çok sevinip refâk, gina, .sürür ve sadmânî üzere olmasi yakisir. Ve bu hâlini gibta edilmis kilmasi mustehab olur. Bir kimsede bulunan ni'metin benzerini temenni ettigi zaman, Ikinci bâb-dan "Gabatahu, Yagbituhu, Gabtan"denilir. Bu, kötülenmis olan hasedin hi-lâfinadir. Kötülenen ise, bu hased edici için hâsil olsun veya olmasin müsâvî olarak, hased edilmis kimseden ni'metin zevalini temennî etmektir. Iste bu, dînen kötülenmis olan helak edici bir huydur. Bu Yüce Allah'in Âdem'e ihsan eyledigi kerem, ihtiram ve büyütme ni'metini hased ettigi zaman Iblîs'in isledigi ma'siyetlerin ilkidir. Mesru' ve makbul olan hased ise sevindirici bir halet üzere bulunan kimsenin bu iyi hâlinin benzerini kendisi için de temennî eylemektir. Iste bunun için Rasûlullah (S): "Iki kisiden baskasina hased edilmez..." buyurdu da akabinde fâidesi kendisine kasrolan, gece ve gündüz saatlerinde Kur'ân tilâvet etmek ni'meti ile fâidesi baskalarina geçici olan gece gündüz mal infâk eylemek ni'metlerini zikretti. Nitekim Yüce Allah da söyle buyurdu: "Hakikat, Allah 'in Kitabi 'm okumaya devam edenler, namazi dosdogru kilanlar, kendilerine rizk olarak verdigimizden gizli ve asikâr infâk edenler kaViyyen kesâd bul-miyacak bir kazanç umabilirler" (Fâtir: 29) (Ibn Kesir)

[59]

Baslik, hadîsten bir parça oldugu için, hadîslerle baslik arasindaki uygunluk son derecededir.

Hedef, Peygamber'in "En hayirliniz, Kur'ân'i ögrenen ve ögretendir" buyurmus olmasidir. Bu da, rasûllere tâbi' olan mü'minlerin sifatlaridir. Onlar nefislerinde kâmil kimseler olup baskalarim da mükemmellestirmeye çalisanlardir. Bu ise yalniz kendisinde kalici fayda ile baskasina geçici faydayi toplamaktir. Iste bu, ne kendileri fayda veren, ne de faydalanmalari mümkün olanlardan herhangibir kimseyi faydalanmasi için terketmiyen cebbar kâfirlerin sifatinin hilâfinadir. Nitekim Yüce Allah söyle buyurdu: "Kâfir olup da (insanlari) Allah 'm yolundan men' edenler, biz onlarin (çektikleri) azabin üstünde, (dünyâda) çikarageldikleri fesâdlara mukaabil bir azâb daha katip artirdik" (en-Nahl: 88). Ve yine Yüce Allah söyle buyurdu: "Onlar, hem (insanlari) bundan (Kur'ân'dan veya Peygamber'e yaklasmaktan) vazgeçirmeye çalisirlar, hem kendileri ondan uzaklasirlar. Onlar bilmiyerek kendilerinden baskasini helake sürüklemis olmuyorlar" (el-En'âm: 26). Bu kelâm hakkinda müfessirlerin iki görüsünün en sahihine göre ma'nâ, onlar bizzat kendileri ondan ayrilip uzak-lasmalariyle birlikte insanlari da Kur'ân'a ittibâ etmekten nehyediyorlar demektir. Binâenaleyh onlar tekzîb ile men' etme suçunu birlestirmislerdir. Nitekim Yüce Allah söyle buyurdu: "...Iste size Rabb'inizden apaçik bir hüccet, bir hidâyet, bir rahmet gelmistir. Artik Allah 'in âyetlerini yalan sayandan, onlardan yüz çevirenden daha zâlim kimdir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri bu sebeble yaman bir p~âb ile cezalandiracagiz" (el-En'âm: 157). Iste bu, serrlI kâfirlerin hâlidir. Hâlis iyilik sahibi hayirlilarinin hâli ise hem kendi nefsinde kemâle ulasmak, hem de Peygamber'in: "En hayirliniz Kur'ân'i ögrenen ve baskasma da ögretendir" buyurdugu gibi, baskalarini mükemmellestirmek hususunda kosup gayret göstermektir. Nitekim Yüce Allah da söyle buyurdu: "Allah 'a da'vet ve iyi amel eden ve, ' 'Ben sübhesiz müslümanlardanim" diyen kimseden daha güzel sözlü kimdir?" (Fussilet: 33).

Böyle olan kimse Allah'a da'vet ile -ki bu da'vet ezan okumak ile olsun yâhud Kur'ân, hadîs, fikih ögretmek kabilinden Allah'in rizâsi taleb olunan diger "Allah'a da'vet" nevilerinden herhangisiyle olsun müsavidir -bizzat sâlih amel islemek ve sâlih söz söylemek fiillerini cem' etmistir ki, bundan daha güzel halli bir kimse yoktur, s

Ebû Abdirrahmân Abdullah ibn Habîb es-Sulemî el-Kûfî de, iste bu Allah'a da'vet makaamma ragbet etmis olan îslâm imamlarindan ve muallimlerinden biri olmustur. O, Usmân'in devlet baskanligindan i'tibâren tâ Haccâc'in günlerine kadar bu Kur'ân muallimligi makaammda oturup insanlara Kur'ân ögretmekte devam etmistir. Insanlara Kur'ân ögretmenligi yapmakta sabit kaldigi zamanin mikdân yetmis sene olmustur dediler (Ibn Kesîr).

[60]

Bu hadîs, müteaddid yollardan tahrîcinin sahîhligi üzerinde ittifak edilmis bir hadîstir. Bu hadîsten Buhârî'nin kasdettigi hedef, bu zâtin, Kur'ân'dan ögrenmis oldugu mikdârda sûreleri bilmekte oldugu ve Peygamber'in ona, bu kadina ögretmesini emrettigi ve bu sûreleri Ögretmenin de evlenmeye karsilik kadin için bir sadak (mehr) olmasidir. Bu, âlimler arasinda hakkinda niza edilen bir mes'-eledir: Bu ögretme isinin bir mehr yapilmasi caiz olur mu? Yâtmd Kur'ân ögretmeye karsilik ücret almak caiz olur mu? Bu hüküm bu zâta mi hass olmustur? Peygamber'in "Kur'ân'dan sende bulunan o sûreler karsiliginda seni o kadinla evlendirdim"; yâhud "Sende bulunanlar sebebiyle... "sözünün ma'nâsi nedir? Nitekim Ahmed ibn Hanbel de bu ma'nâyi söylemistir: Sende bulunanlar sebebiyle onu sana ikram ediyoruz. Yâhud da sende bulunan sûrelere bedel onu sana ikram ediyoruz. Bu, Sahîh-iMüslim'deki: "O zât, o sûreleri kadina ögretti" sözünden dolayi en kuvvetli olan görüstür. Iste bu görüs Buhârî'nin burada kas-detmis oldugu görüstür. Bu husustaki ihtilâfin geri kalaninin tahrîri Nikâh ve Icâreler bölümlerinde zikredilmistir. Yardim isteme ancak Allah iledir (îbn Kesîr).

[61]

Buhârî burada Sehl ibn Sa'd'm kendini Peygamber'e hibe eden kadin hakkindaki hadîsini zikretti. Bu hadîs de baslik yapilan hususta zahirdir. Çünkü bunda Peygamber o sahsa: "Sen o sûreleri ezberden okuyabiliyor musun?" dedi. O da: Evet okuyorum, dedi. Istebu.Kur'ân'i ezberden okumanin daha faziletli olduguna delâlet etmistir. Çünkü ezberden okuyabilmek, onu baskasina ögretmeye çalismak da kisiyi daha kuvvetli kilar... (Ibn Hacer)

[62]

Ibn Kesîr söyle demistir:

Buhârî bu baslikta ancak Ebû Hazim ibn Sehl ibn Sa'd'in biraz evvel geçmis olan hadîsini getirmistir. Bu hadîste Peygamber o kadinla evlenmek isteyen erkege hitaben: "Kur'ân'dan sende ne var?" diye sordu. O zât: Ezberimde su sûre, su sûre var diye bir takim sûreler s vdi. Peygamber ona: "Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?" diye sordu. O zât: Evet (okuyorum), dedi. Pey gamber: "Öyleyse git. Kur'ân'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadina mâlik kildim" buyurdu. Buhârî tarafindan yazilan bu baslik, Mushaf'a bakmaksizin ezberden Kur'ân okumanin daha faziletli oldugunu is'âr edicidir. Ve Allah en iyi bilendir. Lâkin âlimlerden birçok kimselerin tasrîh ettigi ise, Kur'ân'i Mushaf'tan okumanin daha faziletli oldugu görüsüdür. Çünkü Mushaf'tan okumak hem tilâveti, hem de Mushaf'a bakmayi müstemil olur. Mushaf'a bakmak da Seleften bir kaç âlimin sarîh olarak beyân ettigi gibi bir ibâdettir. Onlar bir kimse üzerinden Mushaf'a bakmaksizin bir günün geçmesini kerih görmüslerdir.

Onlar Mushaf'a bakip tilâvet etmenin efdaliyetine Imâm Ebû Ubeyd'in Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbi'nda rivayet ettigi su hadîsle istidlal ettiler:

Bize Nuaym ibn Hammâd, Bakiyye ibn el-Velîd'den; o da Muâviye ibn Yahya'dan; o da Suleym ibn Müslim'den; o da Abdullah ibn Abdirrahmân'dan; o da Peygamber'in sahâbîlerinin bâzisindan tahdîs etti. O söyle demistir: Peygamber (S) söyle dedi: "Kur'ân'i Mushaf'a bakarak okumanin, onu ezberden okuyan kimse üzerine fazileti, farizanin nafile üzerindeki fazileti gibidir". Bu isnâdda bir zaîflik vardir. Çünkü bu seneddeki Muâviye ibn Yahya, es-Sadefî yâhud da-el-Etrâblûsî'dir. Hangisi olsa o zât zayiftir. es-Sevrî, Âsim'dan; o da Zirr'den söyledi ki, Ibn Mes'ûd: "Mushaf'a bakmayi devam ettiriniz" demistir.

Hammâd ibn Seleme, Alî ibn Zeyd'den; o da Yûsuf ibn Mâkek'ten; o da Ibn Abbâs'tan söyledi ki, Ibn Umer evine girdigi zaman Mushaf'i yayar ve ondan okur idi. Yine Hammâd Sâbit'ten; o da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan söyledi ki, tbn Mes'ûd, yaninda arkadaslari toplandiklari zaman Mushaf'i açarlar, Ibn Mes'ûd okur yâhud onlar için tefsîr eder idi. Bu, sahîh isnâddir. Hammâd ibn Seleme, Haccâc ibn Ertât'den; o da Suveyr ibn Ebî Fâhite'den; o da Ibn Umer'den söyledi ki, o: Herhangi biriniz çarsisindan döndügünde Mushaf'i yayip açsin ve ondan okusun, demistir.

A'mes, Heyseme'den söyledi: Ben tbn Umer'in yanina girdim, o Mushaf'tan okumakta Idi. Benim girmem akabinde: Bu, geceleyin okumakta oldugum cüz'ümdür, dedi.

iste bu haberler, onun ondan okunmamak sebebiyle Mushaf'in muattal olmamasi için Mushaf'tan okumanin matlûb bir is olduguna delâlet etmektedir. Bu ayni zamanda sahâbîlerin yanlarindaki Mushaf bolluguna ve çokluguna da delâlet etmektedir ki bu, insanlardan bir çogunun bilmedigi bir husustur. Olur ki, hafizlarin bâzisina bir unutma vâki' olur, o da unuttugunu Mushaf'tan hatirina yerlestirmeye çalisir. Yâhud bir kelime veya bir âyetin tahrifi yâhud tak-dîm veya te'hîri vâki' olur, bu hallerde acele etmeyip teennî eylemek ve subûtunu arastirmak evlâdir. Bu hususlarda Mushaf'a dönmek ise hafizlarin agizlarina dönmekten daha saglamdir.

Kur'ân'm telkîn edilip dilde akitilmasina gelince bunun, telkîn edicinin agzindan alinmasi daha güzeldir. Çünkü yazi edaya delâlet etmez. Nitekim sirf yazidan ezberlemis olanlarin bir çogunda müsahede edilen, tashîfinin ve galatinin çok olmasidir. Hal böyle tashîfe ve yanlisa götürdügünde, kendisini Kur'ân lâfizlari üzerinde vâkif kilacak bir üstâd bulundugu zaman, yazidan ezberlemesi men' edilir. Üstâd tarafindan telkîn olunmakdan acz hâlinde ise "Allah hiç bir kimseye gücünün yeteceginden baskasini yüklemez" (el-Bakara: 286). Binâenaleyh refâhiyet sirasinda caiz olmiyan sey, zaruret indinde caiz olur. Böyle zaruret hâlinde bâzi kelimeleri aslî lâfizlardan kendi lügati ve lâfzina tahrîf edebilecegi farz olunsa bile Mushaf'tan okuyup ezberlemesinde üzerine bir günâh yoktur..." (Fadâilu'l-Kur'ân)

[63]

Hadîslerin basliga uygunlugu meydandadir. Bunlari Müslim de Namaz Kitâbi'-nda, "Salâtu'l-Musâfirîn"de getirmistir: Müslim Ter., II, 435

[64]

Hadîsin basliga uyguhlugu "Kur'ân'i ezberde tutmaya ihtimam ediniz" kelâ-mindadir... (Aynî).

Ibn Kesîr söyle dedi:

Bu hadîslerin mazmunu, Kur'ân hafizinin, Kur'ân'i unutmaga ma'rûz birakmamasi için Kur'ân'i çok tilâvet etmeye, onu ezberinde tutmak için tekrar tekrar okumaya ve ezberinde tutma ahdini dâima yenileyip durmaya ragbetlen-dirmedir. Çünkü Kur'ân'i unutmak büyük bir hatâdir, günahtir. Bundan Allah'a siginir, muafiyet niyaz eyleriz. Zîrâ Imâm Ahmed söyle dedi: Bize Halef ibnu'l-Velîd tahdîs etti. Bize Hâlid, Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan; o da îsâ ibn Fâ-id'den; o da bir kimseden; o da Sa'd ibn Ubâde'den tahdîs etti. O söyle demistir: Rasûlullah söyle buyurdu: "On kisiye amirlik yapmis hiçbir emir yok ki kiyamet günü elleri boynuna genis demir kelepçelerle baglanmis olarak getirilmesin. Onu bu genis boyun kelepçelerinden adiden baska hiçbirsey çözüp ayiramaz".

Bu hadîsi Cerîr ibn Abdilhamîd ile Muhammed ibn Fudayl de Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan böyle, Hâlid ibn Abdillah'in rivayet ettigi gibi rivayet ettiler. Bu hadîsi Ebû Dâvûd da, Muhammed ibnu'l-Alâ'dan; o da Ibn Idrîs'den; o da Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan; o da îsâ ibn Fâid'den; o da Sa'd ibn Ubâde'den; o da Peygamber'den Kur'ân'i kissasi ile ve mübhem racülü zikretmeden tahrîc et-< mistir. Keza bu hadîsi, Ebü Bekr ibn Abbâs, Yezîd ibn Ebî Ziyâd'den rivayet etti. Ve bu hadîsi Saîd de isnadinda vehmederek rivayet etmistir. Ve bunu Vekî' onun ashabindan; onlar da Zeyd ibn îsâ ibn Fâid'den; o da Peygamber'den mürsel olarak rivayet etti. Bunu Imâm Ahmed de Ubâdetu'bnu Sâmit'in Mus-ned'inde rivayet edip söyle demistir: Bize Abdussamed tahdîs etti. Bize Abdulazîz ibn Müslim tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Ebî Ziyâd, îsâ ibn Fâid'den tahdîs

etti. Ubâde Ibnu's-Sâmit söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "On kisiye emir olan hiçbir kimse yoktur ki, kiyamet günü elleri boynuna enli demir kelepçe Ile baglanmis olarak getirilmesin. O kimseyi bu demir kelepçelerden adlinden baska hiçbirsey çözüb ayiramaz. Ve Kur 'ân 'i ögrendikten sonra onu unutmus olan hiçbir kimse yoktur ki, kiyamet günü Allah'a cüzzâm hastaligina tutulmus olarak kavusmasin". Ve bu hadîsi-Ebû Avâne de Yezîd ibn Ebî Zi-yâd'dan böyle rivayet etti. Bu hadîste bir ihtilâf vardir. Lâkin bu hadîs, Allah en iyi bilir ki, ragbetlendirme babinda makbuldür. Bilhassa diger bir tarîkten buna bir sâhid mevcûd olunca! Nitekim Ebû Ubeyd söyle dedi: Bize Haccâc tahdîs etti. Ibn Cureyc (150) söyle demistir: Enes ibn Mâlik'ten bana tahdîs olundu ki, o söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Bana, kisinin, mescid-den çikaracagi bir tek çöp ve bir tek pislige varincaya kadar ümmetimin bütün ücretleri (nail olacaklari sevâblar) arzolundu. Yine bana ümmetimin günâhlari da arzolundu ki, ben bunlar içinde Allah 'in Kitâbi'ndan bir âyet veya bir sûre kendisine verilmis (ögretilmis) de bunu unutmus olan kimsenin günâhindan daha büyük bir günâh görmedim". Ibn Cureyc söyle dedi: Bana Selmân el-Fârisî'den tahdîs olundu ki, o söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Herhangi birinizin ezberinde bulunup da sonra unutmus oldugu Allah'in Kitâbi'ndan bir tek sûre, kiyamet günü ümmetimin tastamam yüklenecegi günâhlarin en büyügündendir".

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ebû Ya'lâ, Bezzâr ve digerleri, Ibn Ebî Dâvûd -belki Ibn Ebî Ziyâd- hadîsinden; o da, îbn Cureyc'den; o da el-Muttalib ibn Abdillah ibn Hantab'dan olmak üzere su hadîsi rivayet etmislerdir: Enes ibn Mâlik söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Bana, kisinin mescidden çikaracagi bir tek çöpe varincaya kadar ümmetimin bütün ücretleri arzolundu. Ve bana ümmetimin günâhlari da arzolundu ki ben kisiye verilmis de sonra unutmus oldugu, Kur'ân'dan bir tek sûre veya bir tek âyetten daha azametli bir günâh görmedim". Tirmizî: Garîbdir, biz bu hadîsi bu tarîkten baska bir tarîkten tanimiyoruz. Ben bu hadîsi Buhârî ile müzâkere ettim de Buhari bunu garîb addetti, demistir.

el-Vâlibî de Abdullah ibn Abdirrahmân ed-Dârimî'den, onun el-Muttalib'in, Enes ibn Mâlik'ten isitmesini kerîh gördügünü hikâye etti. (Ben derim ki:) Bunu Muhammed ibn Yezîd el-Udmî, Ibn Ebî Dâvûd'dan; o da tbn Cureyc'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmistir. Allah en iyi bilendir.

Müfessirlerin bâzisi bu ma'nâyi Yüce Allah'in su kavli içine katmislardir: ' iKim benim zikrimden yüz çevirirse, onun hakki da dar bir geçimdir ve biz onu kiyamet gününde kör olarak hasr ederiz. Ö: Rabbim, beni niçin kör hasrettin? Hâlbuki ben hakîkaten görücü idim, demistir. Allah buyurmustur; Öyledir! Sana âyetlerimiz geldi de sen onlari unuttun! tste bu gün de öylece unutuluyorsun!" (Tâhâ: 124-126).

Iste onun söylemis oldugu söz de budur, her ne kadar bunun hepsi murâd edilmis degilse de, o bunun bir kismidir. Çünkü Kur'ân tilâvetinden yüz çevirmek, onu unutmaya ma'rûz birakmak ve ona i'tînâ göstermemek hâllerinde Kur'-ân'a büyük bir hakaaret ve hakîr görme ve siddetli bir taksîr vardir. Bundan Allah'a sigininiz. Bunun içindir ki, Peygamber: "Kur'ân'i ezberde tutma ahdini yenileyip durun", bir lâfizda da: "Kur'ân'i ezberinizde iyice tutmaya çali sin, çünkü Kur'ân'in insanlarin gönüllerinden ayrilip kaçmasi, develerin bosanip kaçmalarindan daha siddetlidir" buyurmustur. "et-Tafassî", "et-Tahallus" yânî kurtulmak demektir. Bir kimse bir beliyyeden kurtuldugu zaman, "Tefassâ Fu-lânun mine'l-beliyyetI" denilir. Hurma çekirdeginin hurmadan çikip kurtuldugu zaman da "Tafassâ'n-nevâ mine't-temreti" denilmesi de bu ma'nâdandir. Yânî Kur'ân'in gönüllerden kurtulup kaçmasi, bagsiz olarak saliverildikleri zaman develerin uzaklasip gitmelerinden daha siddetlidir.

Ebû Ubeyd (224) söyle dedi: Bize Ebû Muâviye, A'mes'ten tahdîs etti. îb-râhîm söyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd söyle dedi: Sübhesiz ben, Kur'ân okuyucusuna -sayet onu semiz, besili ve fakat Kur'ân'i çok unutkan görürsem- elbette öldürürcesine hirpalarim. Ve Abdullah ibmi'I-Mübârek'in hadîsi, Abdulazîz ibn Ebî Dâvûd'dandir, o söyle demistir: Ben Dahhâk ibn Muzâhim'den isittim, söyle diyordu: Kur'ân'i ögrenip de sonra unutmus hiçbir kimse yoktur ki, bu hâl ona kendisinin ihdas etmekte oldugu bir günâh sebebiyle olmasin. Çünkü Yüce Allah: "Sîzi çarpan her musibet kendi ellerinizin isleyip kazandigi (günahlar) yüzündendir. Bununla beraber Allah birçogunu da affeder (de musibete ugratmaz)" (es-Sûrâ: 30). Sübhe yok ki Kur'ân'i unutmak musibetlerin en büyügündendir. Bunun için Ishâk ibn Râhaveyh ve baskalari: Içlerinde Kur'ân'i okumayarak üzerinden 40 günün geçip gitmesi kisiye mekruh olur, nitekim Kur'ân'i üç günden az bir müddet zarfinda okumasi da mekruh olur, demistir. Nitekim bu hadîs, bundan sonra Buhârî'nin zikredecegi yerde yakinda gelecektir..." (Fadâilu'l-Kur'ân).

[65]

Yânî bu, binek üzerinde binicinin Kur'ân okumasinin cevazini beyân babidir. Buhârî, bununla binek üzerinde kiraati kerih görenleri reddetmek Istemistir.

Binek üzerinde Kur'ân okumanin asli, bizzat Kur'ân'da da vardir: "(O Allah ki) bütün mahlûklari sinif sinif yaratmis, gemilerden ve hayvanlardan da bineceginiz seyler yapmistir. Tâ ki, sirtlarinda karar kilasiniz, sonra üzerlerine yerlestiginiz zaman (kalblerinizle) Rabb Hnizin ni 'metini iyice düsünesiniz ve (dilinizle de): 'Bunlari bize râm eden Allah 'm sâm ne yücedir, münezzehtir. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Biz herhalde ancak Rabb 'imize dönüp gidicileriz' diyesiniz" (ez-Zuhruf: 12-14).

[66]

Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. Bunun bîr rivayeti Magâzî Kitâbi'nda da geçmisti.

[67]

Bu hadîsi Buhârî yalniz olarak tahrîc etmistir. Bunda çocuklarin Kur'ân ögrenmelerinin cevazina delâlet vardir. Çünkü Ibn Abbâs, Rasûlullah'in ölümü sirasinda on yasinda iken Kur'ân'in el-Mufassal bölümünü hafizasinda toplamis oldugunu haber vermistir, el-Mufassal bölümü, daha Önce de geçtigi gibi, el-Hucurât Sûresi'nden baslar. O zaman Ibn Abbâs'in yasi on senedir.

Buhârî Ibn Abbâs'in: Rasûlullah vefat etti, ben sünnet edilmis haldeydim, dedigini de rivayet etmistir: Hâlbuki onlar çocuk ihtilâm oluncaya kadar sünnet yapmazlardi. Buna göre yukariki hadîs ile bunun arasini cem' için Ibn Abbâs'in on yasinda ihtilâm olmasi muhtemel olur. Bir de Ibn Abbâs'in yukariki rivayette on rakamini zikretmekte mecaz yapmasi ve on üzerinde ziyâde olan kesîri terk eylemesi de muhtemeldir, Allah en iyi bilendir.

Her takdîre göre de bu hadîste çocukluk devresinde Kur'ân ögretmenin cevazina delâlet vardir, bu zahirdir. Hattâ bu bazen müstehâb veya vâcib bile ola bilir. Çünkü çocuk Kur'ân'i ögrendigi zaman namaz kilarken okuyacagi metinleri taniyor halde bulûga erisir. Ve çocugun küçüklükte ezberlemesi büyükken ezberlemesinden daha iyi ve hatirinda yapisip kalmasi bakimindan da daha siddetli, daha köklü ve daha saglamdir. Nitekim bu, insanlarin hâlinden bilinmis bir seydir.

Seleften bâzisi çocugu ömrünün basinda oyun için biraz terk etmeyi, sonra çocugun himmetini okuma üzerine çogaltmayi müstehâb görmüstür ki, bu da çocugu evvelâ okumaya yapistirmamak, okumaktan biktirmamak ve okumaktan oyuna saptirmamak içindir. Bâzisi da çocuk henüz kendisine söyleneni akletmeden ona Kur'ân ögretmeyi kerih gördü, velâkin çocuk aklettigi ve seçebildigi zaman oluncaya kadar terkolunur da, himmeti, ihtiyâci, ezberlemesi ve zihin cömertligine göre azar azar ögretilir. Umer ibnu'I-Hattâb, beser âyet beser âyet telkîn etmeyi müstehâb gördü. Bu bize Umer'den saglam bir senedle rivayet olundu (Ibn Kesîr).

[68]

Hadîsin basliga uygunlugu, ma'nâsmin, Peygamber'in su su âyetleri unutmasi, sonra da onlari hatirlamis olmasi yönündendir.

Bu hadîsi Müslim de Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme'den rivayet etmistir (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn..., Fadâilu'l-Kur'ân; Müslim Tercemesi, II, 433).

"Fakîhler bu gibi hadîslerle Peygamber üzerine unutmanin cevazina istidlal ettiler. Lâkin onlar bunu ittifakan teblig yolunda olmayan seylerle kayitladilar. Binâenaleyh teblig edilecek seylerin gizlenmeleri caiz olamiyacagi gibi unutulmalari da caiz olamaz. Peygamber'de gizlemekle unutmanin netîceleri birdir, her ne kadar diger insanlar hakkinda bunlarin hükümleri, unutma taksir olmaksizin tabiî bir sey olmasi ve sahibi unutmaktan dolayi muaheze edilmemesi bakimindan, çesitli ise de. Lâkin Allah gönderildikleri seyler hakkinda ri-sâlet hikmetinin bâtil olmamasi için tebligini emrettigi seyleri unutmaktan bütün peygamberlerini korumustur. Yüce Allah'in su: "Sen asla unutmiyacaksin, Allah'in diledigi müstesna" (el-A'lâ: 7) kavlinde râcih olan, buradaki istisnanin, nefyi te'kîd için olan munkati' bir istisna olmasidir. Buna göre ma'nâ söyledir: Sana okutacagimiz seyleri unutmak, baskalarinda tabiat geregi vâki' oldugu gibi senden vukuu mümkin olmiyacaktir, mümteni'dir ve hâllerden hiçbir halde sen unutmiyacaksin; lâkin yalniz Allah bir seyi sana unutturmak irâde ettigi zaman, onun bu mesîetini reddedebilecek yoktur, demektir. Bu da âyette isaret edilen mesîetin vukuuna delâlet etmez. Bu Yüce Allah'in harfli Ibrâhîm Peygamber'in, müsrik olan kavmine hitabindan hikâye olarak bildirdigi su kavli gibidir: "Kavmi ona hüccet getirmeye kalkisti. Odediki; Allah beni dogru yola iletmisken siz benimle O'nun hakkinda hâlâ çekisiyor musunuz? Ben O'na es tanidiginiz seylerden korkmam. Meger ki Rabb 'im birsey dilemis olsun. Rabb -imin ilmi herseye sargin ve taskindir. Hâlâ düsünüp ögüt almiyacak misiniz? Hem A ilah 'in size hiç bir delîl ve burhan indirmedigi seyleri siz O 'na es tanidiginizdan korkmazken, ben es tuttugunuz o nesnelerden nasil korkarim? Simdi biliyorsaniz (söyleyin), iki zümreden hangisi (korkudan) emîn olmaya daha lâ-yikttr?" (el-En'âm: 80-81)

Ve o âyetin ma'nâsi hakkinda Ferrâ(211)nin kavli sudur: Burada Allah'in bu mesîeti teberrük içindir ve burada istisna edilen hiçbirsey yoktur.

Bir de menfî olan nisyânla murâd, onunla ameldir denildi. Bu da fasîh ve kullanilmis bir mecazdir. Hadîste zikredilen nisyâna gelince, onun mevzuu teblig vâki' olmus

birseydir. Zannederim ki, o andaki unutmasi gelip geçici, arizî bir nisyândi. Söyle ki, sayet Peygamber o zâti isitmeden de, sonra o sûreyi oku saydi muhakkak bu sûreyi tam olarak okuyacakti. Yoksa Buhârî indinde hadîsin senedi sahîh olsa da bu rivayet reddedilmis olurdu. Zira Buhârî dahî gayrileri gibi râvîlerin hallerinden, zahirden baskasini bilir degildir. Bu zahir, onlarin rivayetlerini kabul etmekte kâfî olur, ancak rivayete böyle bir mâni' ariz olursa kabul edilmez. Gördügün gibi Buhârî bu hadîsi rivayet etmekte infirâd etmistir. Kur'ân'i unutmak ise, o hususta gelmis olan hadîslerden dolayi büyük günâhlardandir (Muhammed Resîd Rizâ).

(el-A'lâ: 5-7. âyetlerinin tefsiri hakkinda Elmahli Muhammed Hamdi Ya-zir merhumun vecîz ve kuvvetli îzâhlari tekrar tekrar okunmaya deger özelliktedir: Hakk Dîni Kur'ân Dili, VII, 5758-5761. Müslim Tercemesi, II, 310'da 137 rakamli hasiyede bu mes'eleye dâir bir açiklamamiz geçmis, II, 433'te 63 rakamli hasiyede de buna bir atif yapilmistir).

[69] Bu hadîsi Müslim ile en-Nesâî de Mansûr hadîsinden olmak üzere rivayet etmislerdir. Daha önce geçti ki, Ebû Ya'lâ'nm Müsned'inde ise bunun lâfzi sîn'in tahfifi ile "înnemâ huve nusiye (:O unutuldu)" tarzindadir.

Bu hadîste ve bundan evvelki hadîste, bir sahsa, çalismasi ve hirs göstermesinin ardindan oldugu zaman, unutmanin meydana gelmesinin kendisi için bir eksiklik olmadigina delîl vardir.

Ibn Mes'ûd'un hadîsinde ayrica unutmanin husulünü ifâde etmek hususunda bîr edeb de mevcûddur: Buna göre kisi "Ben sunu unuttum" demez. Çünkü unutmak, kulun fiilinden degildir. Ve bazen kuldan, unutmaya çalisma, kas-den gaflet gösterme ve birseyi hakîr görme nev'inden unutmaya götüren unutma sebebleri sudur eder. Unutmanin bizzat kendisi kulun fiili degildir. Iste bundan dolayi Peygamber meçhul sîgasiyla: "Fakat o unutturuldu" buyurdu. Bu unutturmanin Yüce Allah'a izafe edilmemesinde de yine diger bir edeb vardir. Yüce Allah'in su kavlinde de unutmak kula Isnâd edilmistir: "...Unuttugun zaman Rabb 'ini an..." (el-Kehf: 24). Allah en iyi bilir ki bu, müsebbebi zikr ve sebebi irâde ile sayi' olan mecaz bâbindandir. Çünkü unutmak ancak, bazen günjih olabilen bir sebebden meydana gelir. Nitekim Dahhâk ibn Muzâhim'den de böyle dedigi geçmisti. Iste Yüce Allah, ezan okunmasi sirasinda gidisi gibi, kalbden seytânin gitmesi için unuttugu zaman Rabbini anip söylemesini emretmistir. Hasene de seyyieyi giderir (Hûd: 114). Unutmaya sebeb olan sey zail olup, yerinden iraklasmca, Yüce Allah'i zikr etmek sebebiyle unutulan o seyi hatirlamak hâsil olur. Allah en iyi bilendir (Ibn Kesîr).

[70] Buhârî bu baslikla "el-Bakara Sûresi denilmez, ancak içinde el-Bakara zikredilen sûre, su zikredilen sûre denilir" diyen kimseyi reddetmek istemis gibidir.

[71] Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Bu hadîs, el-Bakara Sûresi'nin fazileti bâbi'nda geçmisti (Aynî).

[72] Hadîsin basliga uygunlugu ve delîlligi "el-Furkaan Sûresi..." sözündedir. Bunun bir rivayeti "Kur'ân yedi harf üzere indirildi bâbi"nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.

[73] Bu hadîsin bir rivayeti de yakinda "Kur'ân'i unutmak bâbi"nda geçmisti.

Sahîhayn'da Ibn Mes'ûd'dan gelen hadîs dahî böyledir: Ibn Mes'ûd Mi-nâ'da vâdî içinden cemreye tas atiyor ve: Burasi, Peygamber'e el-Bakara Sûresi indirilmis olan makaamdir, diyordu.

Seleften bâzisi da bunu kerih gördü. Onlar "Içinde su ve su zikredilmekte bulunan sûre" denilmekten baskasini dogru görmediler. Nitekim böyle hadîs gelmis ve yukarida da geçmistir. Bu hadîs Yezîd el-Fârisî rivayetinden; o da Ibn Abbâs'tan; o da Usmân'dandir. Usmân söyle demistir: Kur'ân'dan bir sey nazil oldugu zaman Rasûlallah (S): "Bunu içinde su ve su zikredilmekte bulunan sûrenin içindeki su yerine koyunuz" buyururdu. Sübhesiz bu daha ihtiyatli ve daha lâyiktir. Velâkin diger tarafta sûreleri isimlendirmeye ruhsat veren bir çok hadîsler de sahîh olmustur. Bugün Mushaf'larinda sûrelerin basliklarim koymakta insanlarin ameli bunun üzerinedir. Ve muvaffak kilinmak da ancak Allah iledir (Ibn Kesîr).

[74] er-R£telu, bir nesne inci dizisi gibi latîf bir vech ve mütenâsib bir uslûb üzere muntazam ve müretteb olmak...

et-Terîîl, C Jsö11) tef îl vezninde kelâmi yerli yerinde güzel ve uygun, latîf bir nizâm üzere te'lîf ve tertîb eylemek ma'nâsmadir... Sârih der ki: Kur'ân tertîli bundan alinmistir ki, Kur'ân'i dâne dâne ve rûsen, teenni ve teemmül ederek yavas yavas okumaktan ibarettir...

et-Tereitul, tefa'ul vezninde sözü acele söylemeyip teennî ve tedebbür ederek söylemek manasinadir (Kaamus Ter.).

Tertîlin Açiklamasi: "Tertîl bir seyi güzel tensîk ve tertîb Ile kusursuz olarak açik açik hakkini îfâ ederek tebyîn eylemektir. Aralarinda çok degil, biraz açiklik bulunmakla beraber gayet güzel bir.nizâmda görünen parlak ön dislere "Segrun retel" ta'bîr ederler. Sözü de öyle tane tane, yavas yavas, mühlet ile ve güzel te'lîf ve beyân ile söylemege dahî "Tertîtu kelâm" derler. Kur'ân'in tertîli de böyle her harfinin, edasinin, nazminin, ma'nâsinin hakkini doyura do-yura vererek okunmasidir. Burada "Rettil"den sonra "Tertîien" masdari ile te'kîd olunmasi da bu tertîlin en güzel mertebede olmasi matlûb bulundugunu gösterir. Bir söz haddizatinda ne kadar güzel olursa olsun, geregi gibi güzel okunmayinca güzelligi kalmaz. Güzel okumasini bilmiyenler güzel sözleri berbâd ederler. Kelâmin tertîl ile güzel söylenmesi ve okunmasi ise, sâde ses güzelligi ile gelisi güzel eze büze tegannî etmek, saz teli gibi sâde ses üzerinde yürümek kabilinden bir mûsikî isi degildir. Nazmin ma'nâ ile münâsebeti ve lisân fasâhati ve belâga-ti hakkiyle gözetilerek, ruhî ve ma'nevî bir mutâbakatle yerine göre siddet, yerine göre yumusaklik, yerine göre medd, kasr; yerine göre gunne, yerine göre izhâr, yerine göre ihfâ, yerine göre iklâb, yerine göre vasi, yerine göre sekt veya vakf ve hâsili bütün maksad, ma'nâyi duymak ve mümkin oldugu kadar duyurmak olmak üzere, tecvîd ile okumak isidir. Bunun için Kur'ân okumakta tertîl ve tecvîd lâzimdir. Tecvîd ile "kaf çatlatmak" derdiyle çatlatmaktaki ma'nâyi kaybetmek degildir. Kiraat ilmi ve tecvîd kitâblarinda Kur'ân kiraati üç mertebe üzere tasnîf olunmustur: Tahkik, tedvir, hadr. Tahkik, meddi munfasili dört veya bes elif mikdâri çekecek suretle gayet agir bir ahenk ile okumaktir. Tedvir, iki veya üç elif mikdâri çekecek veçhile okumaktir. Hadr da meddi tabîî gibi bir elif mikdâri çekecek veçhile serî' okumaktir. Bir elif, iki fetha mikdâri demek olduguna göre, bir harekenin belli olacak veçhile okunusundaki ilk ses jnüd-deti ahengin sür'at ve agirligina göre her kiraatin miftâhini teskü eder. Asim, Hamza, Nâfi'den Vers kiraatleri tahkik: tbn Âmir, Kisâî kiraatleri tedvir; sâirleri hadr tarzindadir. Lâkin bunlann hiçbirinde bir harf veya harekenin hakki çignenecek veçhile okunmak caiz olmiyacagi cihetle, asil ma'nâsiyle tertîl hepsinde sarttir. Böyle hadr ve tedvir taksimine cevaz veren ise gelecek olan "Artik Kur'ân'dan kolay geleni okuyun" (el-Muzzemmil: 20) emridir... (HakkDîni, VII, 5426-5428).

[75] Hadîs, basliktaki "Mekruh olan okuyusun, siirin kesik kesik sür'atle okunmasi gibi Kur'ân'in çabuk çabuk okunmasi oldugu" fikrasina delildir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Bir rek'atte iki sûre arasini birlestirip cem' etmek bâbi"nda geçmisti

[76] Hadîsin basliga uygunlugu "Onu acele etmen için dilini onunla hareket ettirme" kavlinden alinir. Çünkü bu nehy sözü, okumada teenninin müstehâbligini gerektirir. Bundan da tertîl hâsil olur (Aynî).

Buhârî böylece bu hadîsin tamâmini zikretti. Nitekim bu hadîs, yakinda yine gelecektir. Bu, Buhârî ile Müslim'in sahîhliginde ittifak ettikleri bir hadîstir. Bunda ve bundan önceki hadîste kiraati tertîl etmenin, ne tîz tîz, ne de ifrat derecede sür'atle degil, fakat teemmülle ve tefekkürle okumanin ve kiraatte te-ressul eylemenin müstehâbligma delîl vardir. Yüce Allah da söyle buyurmus tur: "(Bu Kur'ân) âyetlerini iyiden iyi düsünsünler, temiz akil sahihleri ibret alsinlar diye sana indirdigimiz feyz kaynagi bir kitâbdir" (Sâd: 29) (Ibn Kesîr). Burada geçen et-Terassul, tefa'ul vezninde, bir isi unf ve acele ile tutmayip, rifk ve suhulet ve teennî ile yavas yavas tutmak ma'nâsinadir. Dura dura, nfk ile ve mühletli okudugu zaman "Teressele fî Kur'âmhi" denilmesi bu ma -
nadandir. ,

el-Herzeme, Dahraca vezninde tiz tiz söylemek ve tiz tiz okumak ma nâsi-nadir. "Yuhezrimu'l-kelâme ve'1-kiraate" denir ki, "Sür'atli söylüyor ve sür'-atli okuyor" demektir (Kaamûs Ter.).

[77] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunu Sünen sâhibleri de rivayet ettiler.

[78]
Bu da ayni hadîsin baska yoldan gelen rivayetidir. Enes bunda Allah lafzinin lamini, Besmele'deki isimleri uzatarak okumustur. Bu uzutmaya tabiî medd ismi verilir. Bu medd, harfsiz tahakkuk etmez. Medd harfleri ise elif, vâv ve sakin yâ'dir
[79]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun birer rivayeti Magâzî ve Tefsir Kitâblari'nda da geçti.
et-Tercî': Kiraatte harekelerin vuruslarinin birbirlerine yakin olmalaridir -yânî okurken sesi titretmek, dalgalandirmak, nagme yapmaktir- (Aynî).
Ve ezanda tercî', iki sehâdet kelimelerinin herbirini yavasça dedikten sonra sesi yükseltmekle demekten ibarettir... Sârih der ki, bu Imâm Safiî kavlidir. Ve savtta tercî', avazi bogazda terdîd, yânî tekrar eylemekten ibarettir ki, Kur'ân okurken yâhud beste söylerken nagme ve âhenge çalmaktir... (Kaamûs Ter.).
Bu hadîs "Binek üzerinde okumak bâbf'nda da geçmistir. Bunda Peygam-ber'In bu okuyusunun Fetih günü oldugu da vardir. Bu, sihhatinde ittifak edilen hadîslerdendir.
Tercî'e gelince, bu savtta getirip götürme yapmaktir. Nitekim yine Buhâ-rî'de "Peygamber'in Â Â Â demege basladigi" hadîsi de vardir. Muhtemel ki, bu ses götürüp getirmesi, altindaki havyanin hareketinden meydana gelmistir. Bu hadîs, sesi böyle irlamaya vardirsa hayvan üzerinde ve tercî' ile tilâvetin cevazina delâlet etmistir. Ve bu, harflerde ziyâde yapma babindan da olmaz. Bu, te'hîr etmek imkâniyle birlikte ve namaz kibleye dogru olurken, her nereye yöneltirse yöneltsin hayvan üzerinde namaz kilmasinda oldugu gibi, bir ihtiyâçtan dolayi yapilmistir. Ve Allah en iyi bilendir (Ibn Kesîr).
[80]
Hadîsin basliga uygunlugu su yöndedir: Hadîsin râvîsi Ebû Musa el-Es ari cidden güzel sesli idi. Ve bundan dolayi Peygamber (S) ona: Sana bir mizmar (yânî güzel ses) verilmistir" buyurmustur. Mizmâr, aslinda bir alettir, onun ismi, aralarindaki benzerlik sebebiyle "Güzel ses" ma'nâsina kullanilmistir (Ayni). Bu hadîsi Tirmizî de Mûsâ ibn Abdirrahmân'dan; o da Yahya ei-Hammâmrden- ve onun ismi Abdulhamîd Ibn Abdirrahmân'dir- böyle rivayet etmis ve: Hasendir, sahîhtir demistir. Müslim de bunu, Talha ibn Yahya ibn Talha'dan; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Musa'dan rivayet etmistir. (Müslim, SalâtuH-Musâfirîn ve kasrihâ..., Istihbâbi tahsînI's-savt bi'1-Kur'ân; Müslim Ter-cemesi, II, 437-438). Burada bir de kissa vardir.
Savt güzellestirme üzerine kelâm, Buhârî'nIn "Kur'ân'la teganni etmiyen kimse" kavli sirasinda geçmistir. Ve ben orada bir çok hükümler zikretmistim ki, onlari burada tekrar etmekten mustagnî oluyorum. Ve Yüce Allah en iyi bilendir (Ibn Kesîr).
[81]
Hadîsin basliga uygunlugu, Kur'ân'i arzetmenin bir sünnet olmasi sebebiyle Pey-gamber'in baskasindan Kur'ân isitip dinlemeyi sevmesi yönündendir. Bunun da tedebbür ve anlamayi artirma için olmasi muhtemeldir. Çünkü dinleyici buna -okuyucunun kiraatle mesgul bulunmasindan dolayi- okuyucudan daha kuvvetli ve daha nesâtlidir (Aynî).
Ibn Mâce hâriç, bu hadîsi el-A'mes'ten gelen yollarla bir cemâat rivayet etmistir. Hadîsin, yazilmasi uzayacak olan birçok yollari vardir. Müslim'in de Talha ibn Yahya ibn Talha'dan; onun da Ebû Burde'den; onun da Ebû Musa'dan su hadîsi rivayet ettigi yukarida geçmisti: Rasûlullah (S) Ebû Musa'ya:
— "Yâ Ebâ Mûsö! Dün gece Kur'ân okuyusunu benim dinler hâlde bulundugumu buseydin (bu seni hoslandirirdi)/"
Ebû Mûsâ da O'na:
— Allah'a yemîn ederim ki, eger Sen'in benim okuyusumu dinlemekte oldugunu biliyor olsaydim, elbette okuyusu Sen'in için iyice süslendirirdim, dedi {Müslim Ter., II, 437).
[82]
Hadîsin basliga uygunlugu Peygamber'in Ibn Mes'ûd'a hitaben söyledigi "Has-buke (= Sana yeter)" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti en-Nisâ Sûresi tefsirinde de geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.
[83]
Buhârî bu âyeti, okumanin kemmiyeti hakkinda bir hudûdlandirma olmadigina delîl yerinde getirmistir. Çünkü bu âmmdir, kolaylastirmaya göre Kur'ân'dan bir cüz'ü de, daha azi da, daha çogu da sâmil olur. Muayyen hudûdlu ve belli vakitü bir cüz gerektirmez. Bu konuda gelen hadîsler ve haberler de mik-dârda ve vakitte kemmiyetin ta'yînine delâlet etmez
[84]
Bunun basliga uygunlugu üç âyetle bir kemmiyete delâlet etmesi yönündendir. Lâkin bu da ne vucûba, ne de sünnete göre bir hudûdlandirma degildir (Aynî).
[85]
Bu hadîsin muttafakun aleyh oldugu yukarida geçmistir. Buhârî, Ebû Mes'ûd'dan hadîs almakta Abdurrahmân ibn Yezîd ile Alkame arasini cem' etmistir. Bu da sahîhdir. Çünkü evvelâ bu hadîsi Alkame'den isitmis, sonra da Ka'be'yi tavaf etmekteyken Ebû Mes'ûd'a kavusmus ve ondan bu hadîsi Isitmistir. Bu Alî, Ibnu'l-Medînî'dir, seyhi de Sufyân ibn Uyeyne'dir.
Kendi zamaninda Kûfe'nin fakîhi olan Abdullah(ibn Subrume)'m söyledigi hüküm ise güzel bir istinbâttir.
Sünen'deki bir hadîste "Namaz ancak Fötihatu'l-Kitâb ve üç âyetle otur" buyrugu gelmistir. Lâkin yukaridaki hadîs yânî Ebû Mes'ûd hadîsi daha sahîh, daha meshur ve daha husûsîdir. Fakat bu Ebû Mes'ûd hadîsinin, Buhârî'nin zikrettigi baslik ile münâsebet vechinde tefekkür için bir meydan vardir. Allah en iyi bilendir. Ve su gelecek olan ikinci hadîs münâsebette daha zahirdir (Ibn Kesîr).
Hafiz Ibn Hacer, müellifin bu sözüne redd hakkinda söyle dedi: Ebû Mes'ûd hadîsinin bâb basligi ile münâsebeti, Ibn Kesîr'e gizli olmustur. Zahir olan ise bu münâsebet, baslik yapilan âyetin, Ibn Uyeyne'nin, Ebû Mes'ûd hadîsinden istidlal ettigi hükme münâsib olmasi cihetindendir. Âyetle hadîs arasini cem' eden ise, bunlarin her ikisinin, îbnu Subrume'nin kaail oldugu hükmün hilâfiy-le yetinmeye delâlet etmesidir (Resîd Rizâ).
Bu ta'lîkalann sahibi olan Muhammed Resîd Rizâ söyle der: Buhârî kastediyor ki, el-Muzzemmil âyeti, Ibnu Subrume'nin: "(Namazda yâhud gece kiyaminda) hiç bir kimseye üç âyetten daha az okumasi lâyik olmaz" sözünü redd etmektedir. Iki âyetle yetinme hususunda sarih ve merfû' olan Ebû Mes'ûd hadîsi de böyledir ki, o iki âyet, el-Bakara Sûresi'nin sonu olan iki âyettir.
[86]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in "Yedi gecede bir oku" sözündedir.
Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Oruç Kitâbi'nda da getirmisti. Orada da zi kredi id igi gibi, zekî kadin, kocasi Abdullah'in en mühim ve en mahrem aile ihtiyâci olan kocalik hakkini gözetmemesini, en iyi delâlet edici bir dille ve kötülemeyi is'âr eden bir medihle ifâde etmis ve bu sözleriyle kocasinin namaz kilmaktan, oruç tutmaktan, hatim sürmekten kocalik vazifesini yerine getirmeye vakti kalmiyor demek istemistir.
[87]
Hadîslerin basliga uygunlugu tastamamdir. Hadîslerde geçen emirlerin hiçbiri vucûb için olmadigi gibi, bu son nehiy de tahrîm için degildir (Kastallânî).
Seyh Ebû Zekeriyyâ en-Nevevî el-Beyân (yâni et-Tibyân) kitabinda, geçen haberlerden bir kismini zikrettikten sonra söyle dedi: Muhtar olan bunun sahislarin ihtilâfiyle muhtelif olmasidir. Binâenaleyh kim fikir inceligi ile latifeler ve ma'rifetlere sâhib ise o okuyacagini kemâliyle anlamasi hâsil olacak mikdâr üzerinde yetinsin. ilim nesri ve gayrisi gibi dînin ve müslümânlarin maslahatlariyle mesgul bulunan kimse de böyledir. O da kiraati sebebiyle hazirlayicisi (gözeticisi) bulundugu seyi ihlâl etmiyecek mikdâr üzerine kisaltsin. Bunlardan biri ol-miyan Ise, usanma ve herzeme (yâni çok sür'atle okuma) hududuna çikmaksizin kendini mümkin oldugu mikdâr,çogaltsin (Ibn Kesîr).
[88]
Yânî Kur'ân okuma sirasinda aglamanin güzelligini beyân babidir. Çünkü bu, ariflerin sifati ve sarihlerin siaridir. Yüce Allah söyle buyurdu: "Iste bunlar, Allah'in kendilerine nVmetler verdigi peygamberlerden, Âdem'in zürriyetinden, Nûh ile beraber tasidiklarimizdan, tbrâhîm ile Ismail'in neslinden, hidâyete erdirdigimiz ve seçtigimiz kimselerdendir. Onlara Rahman 'm âyetleri okundugu zaman, aglayarak secdeye kapanirlar" (Meryem: 58).
[89]
Hadîs bu isnâdla en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde geçmisti.
[90]

Bu da daha önce geçen hadîsin baska yoldan gelmis rivayetidir

[91]

Rivayetlerin çogunda "Fucûr" masdarmdan "Fecere" olup "Yalan söyleyen, haksizlik edip günâh isleyen"; bâzisinda "Mufâhere" masdanndan "Fahara" olup "Övünüp iftihar eden kimse" seklinde gelmistir.

[92]

Hadîsin basliga uygunlugu ma'nâsindan alinir. O da söyledir: Kiraat, Allah'tan baskasi için oldugu zaman, iste bu insanlara gösteris için yâhud onun karsiliginda yemek için yâhud da benzeri dünyalik bir yarar için olmustur.

Bu hadîsin bir rivayeti Nübüvvet Alâmetlerinde geçmisti. Alî, hadîste bildirilen tecrübesiz, akilsiz gençler zümresiyle Hâricîler'i kasdetmistir. Siffîn harbi sonunda her iki taraf hakeme dönmeye karar verdiklerinde Haricîler Alî'ye isyan ederek: "Allah'tan baska hakem olmaz" demislerdi. Bu söz seklen dogru ve hakk bir sözdü. Fakat bâtil ve bozuk bir maksadla söylenmisti.

[93]

Bunun da basliga uygunlugu, bundan öncekinin uygunlugu gibidir. Bunun da bir rivayeti daha uzun olarak Nübüvvet Alâmetleri Kitâbi'nda geçmisti.

[94]

Bu hadîs de "Kur'ân'm diger sözlere üstünlügü bâbi"nda geçmisti.

Bütün bu hadîslerin mazmunu, Allah'a yaklasma vesilelerinin en büyügü olan Kur'ân tilâveti ile gösteris yapmaktan sakindirmaktir. Nitekim bir hadîste "Iyi bil ki sen ondan -yâni Kur'ân'dan- çikandan daha büyük bir amel ile Allah 'a as/â yaklasamazsin " ibaresi gelmistir. Alî ve Ebû Saîd hadîslerinde zikredilenler, Hâricîler'dir. Onlar, îmânlari bogazlarindan öteye geçmiyen (bozguncu) kimselerdir. Peygamber diger bir rivayette: "Sizin herhangi biriniz, onlarin okuyusu yaninda kendi okuyusunu, onlarin namazlari yaninda kendi namazim, onlarin oruçlari yaninda kendi orucunu hakir görür" buyurmustur. Bu ibâdetlerle beraber onlarin öldürülmeleri emredilmistir. Çünkü onlar amellerinde, isin kendisinde gösteris yapicilardir, her ne kadar bâzisi gösteris yapmayi kasdetmez olsa da. Su kadar var ki onlar amellerini sâlih olmiyan bir i'tikaad üzerine te'sîs etmislerdir. Bu yüzden onlar amel hususunda, Yüce Allah'in su kavlinde kötü-lenenler gibi olmuslardir: "Binasini Allah korkusu ve rizâsi üzerine kuran kim-se mi hayirlidir, yoksa yapisini yikilacak bir yarin kenarina kurup da onunla beraber kendisi de cehennem atesine çöküp giden kimse mi? Allah zâlimler güruhuna hidâyet vermez" (et-Tevbe: 109).

Âlimler, Hâricîler'in tekfir edilmeleri, fâsikliga nisbet.edilmeleri ve rivayetlerinin reddedilmesi hususlarinda ayri ayri görüsler ileri sürmüslerdir. Nitekim bunun tafsili insâallah kendi yerinde gelecektir.

Zahir bir kokusu ve aci bir tadi olan reyhâne bitkisine benzetilen münafik, Kur'ân tilâvetiyle gösteris yapan murâî kisidir. Nitekim Yüce Allah söyle buyurdu: "Hakikat münafiklar (akillarinca) Allah 'a oyun etmek isterler. Hâlbuki o, kendi oyunlarim baslarina geçirendir. Onlar namaza kalktiklari vakit üsene üsene kalkarlar, insanlara gösteris yaparlar. Allah'i ancak birazcik hâtira getirirler" (en-Nisâ: 142) (Ibn Kesîr).

[95]

Baslik hadîsin yarisi oldugu için, uygunluk tamdir. Bundan sonraki hadîs de baska yoldan gelen bir rivayettir. Buhârî onda hadîsin daha baska gelis yollarini da topluca göstermistir.

îbn Kesîr söyle dedi: iste bunlar, bu hadîsin çesitli tarîklerinin zikrinden kisaltma yoluyla müyesser olanlardir. Bunlardan sahîh olan ise, bu ilmin en büyük üstadi olan Ebû Abdillah el-Buhârî'nin, hadîsin Cundeb ibn AbdiIlah'dan, Rasûlullah'a merfûan olani daha çok ve daha sahihtir diyerek isaret ettigidir.

Bu hadîsin ma'nâsi sudur: Peygamber ümmetini, kalbleri tilâvet üzerinde toplu oldugu, Kur'ân'i tefekkür ve tedebbür edici bulundugu zamanlarda Kur'-ân'i tilâvet etmeye irsâd ve tesvik etmistir. Kalblerin mesguliyetleri ve bikkinliklari hâlinde ise Kur'ân'i tilâvet etmemeyi ögütlemistir. Çünkü kalb mesguliyeti ve isteksizliginde Kur'ân tilâvet etmekten istenilen maksad hâsil olmaz. Nitekim bir hadîste Peygamber'in söyle buyurdugu sabittir: "Amelden, takat yeti-rebileceginiz seyleri üzerinize aliniz, çünkü Allah sizler bikmadiginiz müddetçe bikmayacaktir" (Buhârî). Yine Peygamber: "Allah'a amellerin en sevimli olani, sahibinin devamli yaptigi ameldir -diger bir lâfizda: Amellerin Allah'a en sevimli olani, az olsa da devamli olanidir" buyurmustur (Fadâilu'l-Kur'ân).

[96]

Basliga uygunlugu hadîsin son fikrasmdadir. Hadîsin birer rivayeti daha önce Eshâs'ta, Ebu'l-Velîd'den; Israil ogullan'mn Zikri'nde de Âdem ibn Ebî Iyâs'-tan olmak üzere geçmisti.

Bu hadîsi en-Nesâî de Su'be rivayetinden tahrîc etti. Bu da yukarida geçen hadîsin ma'nâsindadir. Peygamber, kiraatte ihtilâf etmekten, o hususta nizâ-lasmaktan ve Kur'ân hususunda gösteris yapmaktan nehyetmektedir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

67- KITÂBU'N-NIKÂH
(Nikâh Kitabi)

1- Nikâha Ragbetlendirme Babi

Çünkü Azîz ve Cclîl olan Allah'in su kavli vardir: "Sizin için halâl olan kadinlardan ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Sayet adalet yapamiyacaginizdan endîse ederseniz bir ile yâhud mâlik oldugunuz câriye ile yetinin. Bu, sizin egilip sapmamaniza daha yakindir" (en-Nisâ: 3) [1].

1-.......Bize Humeyd ibnu Ebî Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle derken isitmistir: Üç kisi Pey-gamber'in kadinlarinin evlerine geldi de, Peygamber'in ibâdetinden soruyorlardi. Bunlara Peygamber'in ibâdeti haber verilince kendileri bu ibâdeti azimsadilar ve:
— Biz nerede, Peygamber nerede? Muhakkak Allah Peygam-ber'inin geçmis olan ve gelecekte islenmesi muhtemel bulunan bütün günâhlarim magfiret etmistir, dediler.
Içlerinden biri:
— Bana gelince, ben geceleri dâima namaz kilacagim! dedi. Digeri de:
— Ben her zaman oruç tutacagim ve oruçsuz olmayacagim, dedi. Üçüncüsü de:
— Ben de kadinlardan ayri yasayacagim, hiç evlenmeyecegim, dedi.
Onlar bu sözleri söylerken Rasûlullah (S) onlarin yanlarina çikageldi de:
— "Sizler söyle söyle söyleyen kimselersiniz. Dikkat edin! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkaniniz ve en çok takvâli olaniniz bulunuyorum. Bununla beraber ben oruç tutarim, oruçsuz bulunurum, nafile namaz kilarim, (gecenin bir kisminda) uyurum, kadinlarla da evlenirim. (Iste benim sünnetim, hayât yolum budur.) Her kim benim bu sünnetimden (hayât yolumdan) yüz çevirirse, o benden degildir" buyurdu [2].

2-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urve haber verdi ki, kendisi Âise'ye Yüce Allah'in su kavlinden sormus: "Eger yetîm kizlar hakkinda adaleti yerine getiremiyeceginizden korkarsaniz, sizin için halâl olan (diger) kadinlardan ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Sayet (bu suretle de) adalet yapamayacaginizdan endîse ederseniz, o zaman bir tane ile yâhud mâlik oldugunuz câriye ile yetinin. Bu, sizin için (Hakk'tan) egritip sapmamaniza daha yakindir"(nNisk 3).
Âise söyle demistir:
— Ey kizkardesimin oglu! Bu yetîm kiz, velîsinin velayet ve himayesinde bulunur. Velîsi onun mali ve güzelligi hakkinda ragbet hisseder de o yetîm kizin akranina verecegi mehrin en az mikdâri mukaabilinde onunla evlenmek ister (yâni mehrinden az vermek suretiyle haksizlik eder). Iste (bu âyette) o çesit velîler, velayetleri altindaki yetîm kizlari, haklarinda adalet edinceye ve mehrlerini

tekmilleyinceye kadar nikâh etmelerinden nehyolundular da bunlardan baska (kendilerine halâl olan) kadinlardan nikâh etmeleriyle emrolundular [3].

2- Peygamber(S)'In Su Kavli Babi:

"Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek gözü (haramdan) en çok men * eder, ferci de
en iyi korur".
Ve bir de nikâha ihtiyâci olmayan kimse evlenir mi (evlenmez mi sorusu babi).

3-.......Alkame söyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un beraberinde idim. Onunla Minâ'da Usmân ibn Affân karsilasti da:
— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Benim sana bir hacetim var! dedi. Akabinde ikisi tenhaliga çekildiler. Usmân, Abdullah'a:
— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Seni, bilmekte oldugun gençlik kuvvetini sana hatirlatacak, genç bir kizla evlendirmemiz hususunda arzun var mi? dedi.
Abdullah, nefsi için Usmân'in zikrettigi bu evlendirmeye bir ihtiyâci olmadigini görünce, bana isaret etti ve:
— Yâ Alkame! diye seslendi.
Ben de yanina vardim. Bu sirada Abdullah, Usmân'a karsi sunlari söylüyordu:
— Haberin olsun! Eger sen bunu söylediysen, yeminle bildiririm ki, Peygamber (S) de bize söyle buyurmustur: "Ey gençler zümresi! Sizden her kim evlenmek külfetine gücü yeterse, evlensin. Nikâh külfetine gücü yetmeyen kimse de oruç tutsun. Çünkü oruç, oruç tutan kimse için sehveti kiran birseydir" [4].

3- Bab

“Evlenme külfetine gücü yetmeyen oruç tutsun”

4-.......Abdurrahmân ibn Yezîd söyle demistir: Ben Alkame ve el-Esved ile beraber Abdullah ibn Mes'ûd'un yanina girdim. Abdullah ibn Mes'ûd söyle dedi: Bizler Peygamber(S)'in maiyyetinde (ev-lenmek için) hiçbir imkân bulamayan birtakim gençler idik. Rasûlullah (S) bize:
— "Ey gençler zümresi! Evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan en çok men' eder, ferci de en iyi korur. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruca devam etsin. Çünkü oruç tutmak, kisi için bir inemedir (yânî sehveti kiran birseydir)" buyurdu [5].

4- (Aralarinda Adalete Gücü Yeten Kimse Için) Kadinlarin Çok Olmasi Babi

5-.......Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verip söyle dedi: Biz [6]

Ibn Abbâs'la beraber Serif mevkiinde Meymûne'nin cenazesinde hazir bulunduk. Ibn Abbâs hazir bulunanlara hitâb edip söyle dedi:
— Bu ölü, Peygamber'in zevcesidir. Bunun tâbutunu kaldirdiginiz zaman, onu sallamayiniz ve sarsmayiniz; onu orta bir yürüyüsle
mülâyemetle yürüyüp götürünüz. Su muhakkak ki, Peygamber'in yaninda dokuz kadin vardi, bunlardan sekizi için nevbet taksimi yapardi da birisi için nevbet taksimi yapmazdi [7].

6- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs etti. Bize Saîd ibn Ebû Arûbe, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber(S)'in dokuz kadini oldugu hâlde, tek bir gece içinde kadinlarinin hepsi üzerine dolasirdi.
Ve yine bana Halîfe ibn Hayyât söyle dedi: Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs etti: Bize Saîd, Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes, Pey-gamber'den olmak üzere bunu tahdîs etmistir [8].

7-....... Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ibn Abbâs bana:
— Evlendin mi? diye sordu. Ben:
— Hayir evlenmedim, dedim. Ibn Abbâs:
— Evlen. Çünkü bu ümmetin hayirlisi, kadinlari çok olanlardir, dedi [9].

5- Bâb: "Bir kadim kendisine es yanmak için hicret eden yâhud bir hayir yapan kimseye, niyet ettigi sey vardir".

8- Bize Yahya ibn Kazaa tahdîs etti. Bize Mâlik, Yahya ibn Sa-îd'den; o da Muhammed ibn îbrâhîm ibni'l-Hâris'ten; o da Alkame ibn Vakkaas'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu:
— "Amel niyete göredir. Herkesin niyet ettigi ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varicidir. Kimin hicreti de nail olacagi bir dünyâya yâhud nikâh edecegi bir kadina yönelik ise, onun hicreti de (Allah'in ve Rasûlü'nün rizâsina degil), hicret sebebi olan seye varicidir" [10].

6- Beraberinde Kur'ân Ve Islâm Bulunan Fakir Kimseyi Evlendirmek Babi

Bu konuda Sehl ibn Sa'd'in Peygamber(S)'den rivayet ettigi hadîs vardir [11].

9-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Bizler Peygam-ber'in beraberinde gazveye giderdik, yanimizda kadinlarimiz yoktu (Cinsî münâsebete siddetle ihtiyâç duyardik). Bunun üzerine biz:
— Yâ Rasûlallah! Erkeklik yumurtalarimizi çikartip hadim olalim mi? diye sorduk.
Rasûlullah (S) bizleri hadim olmaktan nehyetti [12].

7- Bir Kisinin Kendi Ahdî Kardesine Hitaben: "Bak! Iki Kadinimdan Hangisini Istersen Ben Senin Için O Kadini Bosa Yayim" Demesi Babi

Bu hadîsi Abdurrahmân ibn Avf rivayet etti [13].

10-.......Humeyd et-Tavî! söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik'ten isittim, söyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf, (Muhacir olup Mekke'den Medîne'ye) geldigi zaman Peygamber (S), onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî arasinda kardeslik akdi yapti. Ensârî'nin yaninda iki kadin vardi. Ensârî, Abdurrahmân'a kadinlarini ve malini yari yariya bölüsmeyi teklif etti. Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibnu'r-Rabî'e:
— Allah ehlin ve malin hususunda sana bereket ihsan eylesin! Sen bana içinde alisveris yapilan çarsiya delâlet et, dedi.
Akabinde Abdurrahmân ibn Avf (Kaynukaa kabilesine âid) çarsiya gitti. Sonunda bir mikdâr yogurt kurusu, bir mikdâr da yag kazandi. Birkaç günler sonra Peygamber, Abdurrahmân'i, üzerinde evlenen kisilere mahsûs olan san boyali bir koku oldugu hâlde gördü ve ona hitaben:
— "Hâlin, sanin nedir yâ Abdarrahmân (evlendin mi)?*' dedi. O da:
— Ensârli bir kadinla evlendim, dedi. Peygamber:
— "O kadina ne kadar mehr verdin?" dedi. Abdurrahmân:
— Bir çekirdek agirliginda (bes dirhem) altin verdim, dedi. Peygamber:
— "Bir koyunla olsun dügün asi yap!" buyurdu [14].

8- Kadinlardan Kesilip Evlenmeyi Terketmenin Ve Erkeklik Yumurtalarini Çikartmanin Mekruh Kilinmasi Babi

11-.......Ibn Sihâb, Saîd ibmi'l-Müseyyeb'den söyle derken isittigini haber vermistir: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S), Usmân ibn Maz'ûn'un kadinlardan kesilip evlenmekten çekinmesini reddetti. Eger Rasûlullah onun kadinlardan kesilip çekinmesine izin verseydi (biz daha ileri giderek) muhakkak hadimlasirdik [15].

12-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, kendisi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan söyle derken isitmistir: Yemîn olsun Peygamber (S), Usmân ibnu Maz'ün'un bu kadinlardan kesilme tesebbüsünü reddetmistir. Sayet Peygamber ona kadinlardan kesilip çekinmeye icazet vermis olsaydi, bizler muhakkak erkeklik yumurtalarimizi çikartirdik [16].
13-.......Kays ibn Ebî-Hazim dedi ki: Abdullah (ibnu Mes'ûd (R) söyle dedi: Biz Rasûlullah'in maiyyetinde gazveye giderdik. Yanimizda maldan hiçbirsey yoktu. (Cinsî münâsebete siddetle ihtiyâç duyardik). Bu sebeble biz:
— Erkeklik yumurtalarimizi çikartip hadim olalim mi? diye sorduk.
Rasülullah bizi hadim olmaktan nehyetti. Sonra bize -muayyen bir müddete kadar- elbise (ve

benzeri bir ücret) mukaabilinde kadin es almamiza ruhsat verdi.
Bundan sonra Abdullah ibn Mes'ûd bize karsi su âyeti okudu: "Ey îmân edenler! Allah Hn size halâl ettigi o en temiz seyleri (nefsinize) haram kilmayin, haddi asmayin. Çünkü Allah, haddi asanlari
Sevmez" (el-Mâide: 87)
Esbag ibnu'l-Ferec de söyle dedi: Bana Ibnu Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Ebû Seleme'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben:
- Yâ Rasûlallah! Ben genç bir erkegim. Nefsim aleyhine kötü bir is yapmaktan korkuyorum. Kadinlarla evlenecek dünyalik da bulamiyorum, dedim. (Erlik yumurtalarimi çikartayim mi? demek istedim.)
Rasülullah (S) bana cevâb vermekten sustu. Sonra bu suretle hâlimi bir daha arzettîm. Yine sükût etti. Sonra bunun gibi bir daha söyledim, yine sustu. (Dördüncü) bir daha söyledigimde Rasülullah (azarlayarak) bana:
— "Yâ Ebâ Hureyre, senin kavusacagin mukadderati yazan ka-lemiin mürekkebi) kurumustur. Su hâl üzerine sen ister hadimlas, ister birak (müsavidir)" buyurdu [17].

9- Bakire Kizlari Nikah Etmek Babi

Ve Ibnu Ebî Muleyke dedi ki:

Ibn Abbâs, Âise'ye hitaben: Peygamber (S) senden baska bir bakire ile evlenmedi, dedi [18].

14-.......Âise (R) söyle demistir; Ben:
— Yâ Rasûlallah! Lütfen bana bildirir misin: Sen bir vâdîye in-sen de orada üzerindeki mahsûlü yenilmis ve mahsûlü yenilmemis hâlde iki nevi' agaç bulsan, deveni bunlarin hangisinde yayar otlatirsin? diye sordum.
Rasûlullah (S):
— "Baskasi tarafindan otlatilmayan agaçta otlatirim" buyurdu. Âise bu sorusu ile Rasûlullah'in kendisinden baska bakir kiz olarak kimse ile evlenmedigini kasdediyordu [19],

15-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "(Yâ Âise!) Sen iki kerre ru'yâda bana gösterildin. Baktim ki, bir zât, senin suretini bir ipekli kumas parçasinda tasiyor ve: Bu resmin sahibi senin müstakbel zevcendir, diyordu. Ben de o ipek kumasi açiyorum, bir de bakiyorum ki, o kumas parçasindaki suret sen idin. O zâtin, yânt Cibril'in o sözü üzerine ben; Eger bu ru 'yâ Allah tarafindan gösterilmis ise, Allah bunu yerine getirir, dedim"[20].

10- Dul Kadinlar Babi [21]

Müzminlerin annesi Ümmü Habîbe (R): Peygamber (S) bizlere hitaben: "Bana kizlarinizi ve

kizkardeslerinizi arz ve teklif etmeyin" buyurdu, demistir [22].

16-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Bizler Peygamber'in beraberinde bir gazveden dönüyorduk. Ben yavas yürüyen bir devenin üzerinde acele hareket ettim. Derken arkamdan bana bir sü-vârî yetisti de beraberindeki bir deynekle benim deveme vurdu. Bu vurus üzerine benim devem, görmekte oldugun develerin en hizlisi gibi yürüdü. Bir de baktim ki, o zât, Peygamber (S) imis. Bana:
— "Seni acele ettiren nedir?" dedi. Ben de O'na:
— Ben yakinda evlenmis bir kimseyim, dedim. Peygamber:
— "Kiz ile mi yoksa dul ile mi evlendin?" dedi. Ben:
— Dul ile evlendim, dedim. Peygamber:
— "Senin onunla, onun da seninle oynasacaginiz bir genç kizla evlenseydin yâ!" buyurdu.
Câbir devamla dedi ki: Nihayet Medine'ye girmek için hareket edip gittigimizde Peygamber:
— "Kocasindan ayri kalmis kadinin ustura tutunup temizlenmest ve daginik saçlarini temizleyip taramasi için yavas hareket edin de, evlerinize geceleyin, yâni yatsi vaktinde girin" buyurdu [23].

17-....... Muhârib ibn Disâr es-Sedûsî söyle demistir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan isittim ,vsöyle diyordu: Ben evlendim. Rasû-lullah (S) bana:
— "Ne ile evlendin?" diye sordu. Ben:
— Dul bir kadinla evlendim, dedim. Rasûlullah:
— "Senin neyin vardi ki bakire kizlari ve onlarla oynasmayi tercih etmedin?" buyurdu...
Muhârib: Ben bu "Senin neyin vardi, bakire kizlari neye tercîh etmedin?" sözünü Amr ibn Dînâr'a zikrettim. Amr söyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan isittim; o bu fikrayi: Rasûlullah bana "O seninle, sen de onunla oynasacak genç bir kizla evlenseydin yâ" buyurdu, seklinde söylüyordu [24].

11- Küçüklerin Yasça Büyüklerden Olanlarla Evlendirilmelerinin Hükmünü Beyân) Babi

18-.......Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Irak ibn Mâlik'ten; o da Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ebû Bekr'-den Âise'yi nikahlamak için istedi. Ebû Bekr, Peygamber'e:
— Fakat ben Sen'in kardesinim, dedi. Peygamber de ona:
— "Sen benim Allah'in dîninde ve kitabinda kardesimsin. Bu cihetle Âise bana halâldir" buyurdu [25].

12- Bâb: Evlenmek Isteyen Kisi Hangi Kadinla Nikah Akdi Yapar, Kadinlarin Hangileri Daha Hayirlidir, Vâcib Kilmayarak Erkege, Nutfeleri Için Tercîh Etmesi Müstehâb Olacak Kadin Çesidi Nedir?

19-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kadinlarin hayirlilari, deve binen Arah kadinlaridir. Kureys kadinlarinin en iyileri

ise küçüklügünde çocugu üzerine en sefkatlisi, kocasina karsi da onun elindeki malini korumak hususuna en iyi riâyet edenleridir" buyurmustur [26].

13- Seriyyeler (Cariyeler) Edinme Ve Cariyesine Hürriyet Verip De Sonra Onunla Evlenen Kimsenin Sevabi Babi

20-.......Bize Salih ibnu Salih el-Hemdânî tahdîs etti. Bize es-Sa'bî tahdîs edip söyle dedi:" Bana Ebû Burde tahdîs etti ki, babasi Ebû Mûsâ söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Herhangi bir adamin yaninda bir câriye bulunur da kendisi ona ilim ögretir ve ögretimini güzel yapar, onu terbiye eder ve edeblendirmesini güzel yapar, sonra onu âzâd eder ve onunla evlenirse, o kimse için iki ecir vardir. Ehli kitâbdan herhangibir adam hem kendi peygamberine îmân etmis, hem de bana îmân etmisse, onun için de iki ecir vardir. Herhangibir köle hem efendilerinin hakkini ödemis, hem de Rabb'inin hakkini ödemis ise, onun için de iki ecir vardir".
Âmir es-Sa'bî, muhatabi olan kimseye:
— Sen bu rivayeti hiçbir bedel ödemeksizin al. Hâlbuki vaktiyle, Peygamber devrinde, insan bunun asagisinda bir mes'ele için tâ Medine'ye kadar giderdi, demistir.
Ebû Bekr Su'be ibn Ayyas da Ebû Husayn'dan; o da Ebû Bur-de'den; o da babasi Ebû Musa'dan; o da Peygamber'den olmak üzere ' 'O cariyeyi âzâd eder, sonra da on un mehrini verirse..," seklinde söyledi [27].

21- Bize Saîd ibn Telîd tahdîs edip söyle dedi: Bana Ibnu Vehb haber verip söyle dedi: Bana Cerîr ibnu Hazim, Eyyûb'dan; o da Mu-hammed ibn Sîrîn'den haber verdi ki, Ebû Hureyre: Peygamber (S) söyle buyurdu, demistir [28].

22- Bize Süleyman ibn Harb, Hammâd ibn Zeyd'den; o da Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti (ki, Rasûlullah söyle buyurmustur): "Ibrâhîm yalniz üç defa (te'vîl ile) yalan söylemistir: Ibrâhîm günün birinde zâlimlerden bir zalim hükümdarin memleketine ugramisti. Beraberinde (bir kadin güzeli olan esi)Sâre de vardi... "Hadîsin gerisini -Kitâbu'I-Enbiyâ'da geçtigi gibi- zikretti.
"Nihayet o zâlim hükümdar Sâre'ye, Hâcer ismindeki cariyeyi hediye olarak verdi. Sâre, Ibrahim 'in yanina gelince ona:
— Allah o kâfirin elini benden men' etti, bir de bana Hâcer'i hizmetçi olarak verdi, dedi."
Ebû Hureyre: Ey semâ suyunun ogullari, sizin ananiz iste bu kadindir, dedi [29].

23-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) Hayber’den dönüste onun)la Medine arasinda üç gün ikaamet etti. Bu müddet içinde Safiyye bintu Huyey' ile evlendi. Ben de müslümânla-ri Peygamber'in dügün asina da'vet ettim. Bu ziyafette ekmek de, et de yoktu. Tabaklanmis deri sofralarin yayilmasi emredildi. Akabinde bunlarin içlerine hurmadan, akt denilen kuru yogurttan ve tereyagindan konuldu. Iste bu, Peygamber'in dügün yemegi oldu. Yemek

esnasinda müslümânlar aralarinda:
— Safiyye, mü'minlerin analarindan birisi midir, yoksa Rasû-lullah'in sag elinin mâlik oldugu cariyelerden midir? dediler.
Bir kisim müslümânlar da:
— Eger Rasûlullah Safiyye'yi örterse, o, mü'minlerin analarindan birisidir. Eger onu örtmezse Safiyye, Rasûlullah'm sag elinin mâlik oldugu cariyelerinden birisidir, dediler.
Rasûlullah (S) hareket etmege karar verince, binitinin arkasina Safiyye için üzerine oturacagi bir taht hazirlatti ve Safiyye ile insanlar arasina da bir perde uzatti [30].

14- Cariyenin Hürriyete Kavusturulmasini Onun Mehri Yapan Kimse Bâri

24-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit el-Bunânî'den ve Suayb ibnu'l-Habhâb'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Safiyye'yi âzâd etmis ve âzâdligim kendisine sadak, yânî mehr yapmistir [31].

15- Yüce Allah'in "...Eger fakîr iseler Allah onlari /adlindan zengin yapar" («i-Nür: 32) Kavlinden Dolayi Fakîr Olani Evlendirme Babi

25-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S)'a bir kadin geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi Sana hibe etmeye (mehirsiz Sen'-inle evlenmeye) geldim, dedi.
Râvî dedi ki: Rasûlullah kadina bakti, bakisini kadin üzerinde yukari kaldirdi, asagiya indirdi, sonra da Rasûlullah basini egdi. Kadin, Rasûlullah'in kendisi hakkinda hiçbir hüküm vermedigini görünce oturdu. Bu sirada sahâbîlerinden bir adam ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Eger Sen'in bu kadina bir hacetin yoksa, beni bu kadinla evlendir, dedi.
Rasûlullah:
— "Yaninda mehr verecek birsey var mi?" dedi. O sahâbî:
— Hayir vallahi yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah:
— "Ailenin yanina git de, bak birsey bulacak misin?'"buyurdu. Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de:
— Hayir vallahi, hiçbirsey bulamadim, dedi. Rasûlullah:
— "Bak, demirden bir yüzük olsun (getir)/" buyurdu. Sahâbî dönüp geldi de:
— Hayir, yâ Rasûlallah! Demirden bir halka bile bulamadim. Lâkin su izârim (belden asagi ihramim) var -Râvî Sehl: Bu fakîr sa-hâbînin (izâri üzerine giyecek) ridâsi yoktu, dedi-, bu izârimin yarisi kadinin olsun, dedi.
Rasûlullah:
— "Sen izârinla ne is yapabilirsin (neye yarar)? Onu sen giyersen kadinin üstünde ondan birsey bulunmaz, açikta kalir; onu kadin giyerse senin üzerinde birsey olmaz (sen çiplak kalirsin)/" buyurdu [32].
Bu söz üzerine adamcagiz bulundugu yere oturdu. Nihayet bu oturusu uzayinca da (ümîdsizce) kalkip gitti. Rasûlullah bu zâtin ümîd-sizce dönüp gittigini gördü de, onun çagirilmasim emretti.

Adam gelince:
— "Kur'ân'dan ezberinde ne var?" diye sordu. Adam:
— Ezberimde su sûre var, su sûre var! diye birtakim sûreleri saydi. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?" dedi. O zât:
— Evet okuyorum, dedi. Rasûlullah:
— "Git, Kur'ân 'dan ezberindeki bu sûrelerle seni bu kadina mâlik kildim (yânî seni onunla evlendirdim)" buyurdu [33].

16- (Nikâhta Erkekle Kadin Arasinda Aranan) Denklikler Dîn Hususundadir Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
'O, sudan bir beser yaratip da onu soy sop yapandir. Rabb'in kemâliyle kadîr bulunuyor" (el-Furkaan: 54) [34].

26-.......ez-Zuhrî söyle demistir: BanaUrveibnu'z-Zubeyr, Âise(R)'den olmak üzere söyle haber verdi: Ebû Huzeyfe ibn Utbe ibn Rabîa ibn Abdi Sems -ki bu Ebû Huzeyfe, Peygamber (S) ile beraber Bedir gazasinda bulunmustu- Salim ibn Ma'kil'i ogul edinmisti. Nitekim Peygamber de Zeyd ibn Hârise'yi ogul edinmisti. Ayni zamanda Sâlim'e, kardesi Velîd ibn Utbe ibn Rabîa'nin kizi Hind'i nikâh etmisti. Hâlbuki Salim, Ensâr'dan (Subeyte adinda) bir kadinin kölesi idi. Câhiliyet zamaninda bir kimse birisini evlâd edinirse, insanlar o evlâdligi o kimsenin adiyle çagirirlardi. (Fulân'in oglu Fulân derlerdi). Ve evlâdlik -neseb yönünden ogul gibi- o kimsenin mirasindan mîrâs alirdi. Bu töre, Yüce Allah "Evlâdliklannizi (neseb) babalari adiyle çagiriniz. Bu, Allah indinde daha dogrudur. Eger babalarini bilmiyorsaniz, o hâlde dinde kardesleriniz ve dostlannizdirlar... "(ei-Ahzâb: 5) kavlini indirinceye kadar devam etti. Bu âyetin inmesi üzerine artik âzâdli köleler ve evlâdliklar nesebi babalari adina döndürüldüler. Bunlardan babalan bilinmeyenler de (eski efendisine) dînde dost ve kardes oldu.
Bu vaziyet üzerine Kureysli, sonra Amirli olan Süheyl ibn Amr'in kizi Sehle -ki Ebû Huzeyfe'nin öbür karisidir, Subeyte'nin de ortagidir-Peygamber'e geldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Biz Sâlim'i ogul edinmistik. Hâlbuki Allah evlâdlik hakkinda bildiginiz âyeti indirdi (Simdi ne buyurursun)? diye sordu.

Buhârî'nin seyhi Ebû'l-Yemân bu hadîsi müellif Buhârî'ye bu suretle zikretti [35].

27-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) amcasi Zubeyr ibn Abdilmuttalib'in kizi Dubâa'nin yanma girdi ve ona:
— "Öyle saniyorum ki, hacca gitmek istiyorsun" dedi. Dubâa da:
— (Evet öyledir, fakat) vallahi kendimde hastalik hissediyorum, dedi.
Rasûlullah:
— "Ey Dubâa, sen hacc et ve (hacca niyet ederken): Yâ Allah, beni hacc menseklerini yerine getirmekten men' ettigin yerde ihramdan çikacagim! diye sart kil" buyurdu.

Dubâa o sirada Mikdâd ibn Esved'in nikâhi altinda bulunuyordu [36].

28-....... Saîd ibnu Ebî Saîd, babasindan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Kadin dört (hâl ve sifati) için nikâh olunur; Mali için, soyu için, güzelligi için, dîni için. (Ey mü'min, sen bunlardan) dîndâr olani ele geçirmeye bak. (Eger dedigimi yapmazsan) iki elin fakîrlesir"[37].

29-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Rasûlullah'in yanindan zengin bir adam geçti. RasûIullah (S):
— "Bu zengin kisi hakkinda ne dersiniz?" diye onu tezkiye etmisti.
Mecliste hazir bulunanlar da:
— Bu kimse bir kadinin izdivacina tâlib olsa, nikâh olunmaya; birisi hakkinda sefaat ve tavsiye ederse, sefaati kabul edilmeye; bir söz söylese, sözü dinlenmeye lâyik bir kimsedir! diye sehâdet ettiler.
Sehl ibn Sa'd dedi ki: Sonra RasûIullah sükût etti. Bu sirada müs-lümânlarin fakirlerinden birisi geçti. Bu defa da RasûIullah:
— "'Bu fakir kisi hakkinda ne dersiniz?" diye sordu. Orada bulunanlar:
— Bu kimse de bir kadinin nikâhina tâlib olsa, nikâh olunmaya; birisi hakkinda sefaat ederse sefaati kabul olunmaya ve bir re'y beyân ederse, sözü dinlenmeye lâyik bir kimse degildir! dediler.
Bunun üzerine RasûIullah:
— "Bu fakir, öbür zengin gibi dünyâ dolusu insandan hayirlidir" buyurdu [38].

17- Mal Hususundaki Denkliklerin Hükmü Ve Fakîr Erkegin Zengin Kadinla Evlendirilmesi Babi

30-.......îbnu Sihâb söyle demistir: Bana Urve haber verdi ki, o, Âise'ye: "Eger yetim kizlar hakkinda adaleti yerine getiremeyeceginizden korkarsaniz, sizin için halâl olan (diger) kadinlardan ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Sayet (bu suretle de) adalet ya-pamiyacaginizdan endîse ederseniz, o zaman bir tane ile, yâhud mâlik oldugunuz câriye ile yetinin... "(en-Nisâ: 3} âyetinin tefsirini sormus, Âise de söyle cevâb vermistir:
— Ey kardesimin oglu! Âyetteki bu yetime kiz, su öksüz kizdir ki, velîsinin velayet ve vesayeti altinda bulunur. Velîsi onun güzelligine ve malina ragbet eder, fakat o kizin hakki olan mehrinde eksiltme yapmak ister (onunla böyle evlenmek ister). Iste (bu âyette) o çesit velîler, velayetleri altindaki yetîme kizlari -mehirlerini kemâle ulastirmak hususunda adalet edinceye kadar- nikâh etmelerinden nehyo-lundular da bunlardan baska kendilerine halâl olan kadinlardan nikâh etmekle emrolundular.
Âise devamla söyle dedi:
— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlullah'tan fetva istediler. Bunun üzerine Allah sunu indirdi: "Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor. Kendileri için yazilmis olani onlara vermediginiz ve nikahlamalarini da bege-

nip istemediginiz yetim kizlar ve küçük çocuklar hakkinda, bir de yetimlere karsi adaleti ayakta tutmaniz hususunda iste Kitâb 'da okunup duran âyetler... " {en-Nisâ: 127) [39].
âyetinde Allah onlara sunu indirdi (yânî bu âyetin delâlet ettigi ma'nâ sudur): Onlar, yetîm kiz güzellik ve mal sahibi oldugu zaman, bu kizin nikâhina, nesebine ve mehrini kemâle ulastirmaya ragbet etmislerdir. Kiz mal ve güzellik azligindan dolayi ragbet edilmemis oldugu zaman ise, o kizi terkedip, ondan baska kadinlari almislardir.
Âise dedi ki:
— Kiza ragbet etmedikleri, istemedikleri zaman onu nasil terke-diyorlarsa, ragbet ettikleri zamanda da o kizi nikâh etmelerine haklari yoktur. Ancak kiza adalet etmeleri ve ona mehirde en yüksek hakkini vermeleri hâlinde nikâh edebilirler [40].

18- Kadinin Ugursuzlugundan Sakinilmasi Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Eslerinizin, evlâdlarinizin içinde hakîkaten size düsman olanlar da vardir. O hâlde onlardan sakinin"
(et-Tegâbun: 14)

31-.......Bana Mâlik, Ibn Sihâb'dan; oda îbnUmer'in iki oglu Hamza ile Sâlim'den; onlar da babalarindan olmak üzere tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Ugursuzluk (telâkkîsi Câhiliyet âdeti olarak) kadinda, evde ve atta olur" buyurmustur [41].

32-.......Abdullah ibn Umer söyle demistir: Peygamberin yaninda ugursuzlugu zikrettiler. Bunun üzerine Peygamber (S): "Eger herhangi bir seyde ugursuzluk hâsil olsaydi evde, kadinda ve atta olurdu" buyurdu [42].

33-.......Bize Mâlik, Ebû Hâzim'dan; o da Sehl ibn Sa'd'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Eger bir seyde (yânî esyada) ugursuzluk (düsünülür) olsaydi atta, kadinda ve meskende olurdu" buyurmustur [43].

34-.......Süleyman et-Teymî söyle demistir: Ben Ebû Usmân en-Nehdî'den isittim; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den ki, Peygamber (S): "Benden sonra erkeklere kadinlardan daha zararli hiçbir fitne (fesâd âmili) birakmadim" buyurmustur [44].

19- (Kadin Razi Oldugu Takdirde) Hürre Kadinin Kölenin Nikâh Akdi Altinda Olmasi(Nin Cevazi) Babi

"Yerde ve nefislerinizde herhangibir musibet meydana gelmemistir ki, bu, bizim onu yaratmamizdan evvel mutlakaa bir kitâbda(yaz\\m\$)dir. Sübhesiz ki, bu, Allah'a göre kolaydir" (el-

Hadîd: 22).
Su hâlde mukadderatta olan hâdiselerden kurtulmak mümkin degildir. Bunlarda meskenin, atin, kadinin, sahsin hiçbir te'sîri yoktur.

35-.......Âise (R) söyle demistir: Berîre hakkinda üç tane sünnet (yâni kaanûn) meydana gelmistir: Hürre oldu, akabinde (kocasina karsi) muhayyer kilindi. Rasûlullah (S) Berîre hakkinda:
— "Velâ ancak hürriyete kavusturanindir" buyurdu.
Rasûlullah eve girdi. Tastan edinilmis bir tencere henüz ates üzerinde bulunuyordu. Rasûlullah'a evdeki katiktan bir katik ve ekmek yaklastirildi. Rasûlullah:
— "Ben ates üzerinde bir tencere görmedim mi?" dedi.
— Berîre'ye sadaka edilmis bir parça ettir, Sen ise sadaka yemezsin, denildi.
Rasûlullah:
— "O, Berîre'ye bir sadakadir; bize de Berîre'den bir hediyedir" buyurdu [45].

20- Bâb: Yüce Allah'in: "Ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin" (en-Nisâ: 3) Kavlinden Dolayi, Erkek Dört Kadindan Fazlasiyle Evlenmez

Alî ibnu'l-Hüseyin aleyhima's-selâm: "Ikiser yâhud üçer yâhud dörder olmak üzere" demeyi kasdediyor, dedi. Bunun delili, zikri ulu olan Allah'in su kavlidir: "Gökleri, yeri yaratan, melekleri ikiser, üçer, dörder kanatli (olmak üzere) elçiler yapan Allah'a hamd olsun... " (Fatin i).
Allah "Ikiser yâhud üçer yâhud dörder" demeyi kasdediyor [46].

36- Bize Muhammed (ibn Selâm el-Beykendî) tahdîs etti. Bize Abdete ibnu Süleyman, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; o da Âi-se'den olmak üzere ' 'Eger yetim kizlar hakkinda adaleti yerine geti-remiyeceginizden korkarsiniz... 7 (en-Nisâ: 3) kavlinin tefsirinde Urve, Âise'den söyle dedi:
— Bu o yetîm kizdir ki, bir. adamin himayesinde bulunur, ayni zamanda o adam bu yetîm kizin velîsidir. Sonunda o adam, o yetîm-le mali sebebiyle evlenir, fakat o kizin sohbetine kötü davranir ve mali hususunda da adalet etmez. îste bu huyda olan kimse, kendisine ha-lâl olan baska kadinlardan ikiser yâhud üçer yâhud dörder olmak üzere nikâh edip evlensin [47].

21- (Süt Emmenin Hükmü Hakkinda) Bâb

"Ve sizi emziren (süt) analariniz da size haram kilindi..."
(en-Nisâ: 23) âyeti, bir de "Nesebden dolayi haram olan süt emmekten dolayi da haram olur" (hadîsi) [48].

37-.......Peygamber'in zevcesi Âise (R) haber verdi ki, Rasûlullah, Âise'nin yaninda bulunuyordu. Bu sirada Âise, Hafsa'nin evi önünde izin isteyen bir erkek sesi isitmisti.
Âise dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Su adam Sen'in evine girmek için izin istiyor, dedim.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Sanirim ki o, Hafsa'nin süt amcasi Fulân kimsedir!" buyurdu.
Âise dedi ki:
— Âise'nin süt amcasi Fulân hayâtta olsaydi, benim yanima girebilecek miydi? diye sordu.
Peygamber:
— "Evet girebilirdi. Çünkü süt, dogum ve nesebin haram kilmakta oldugu herseyi haram kilar" buyurdu [49].

38-.......Bize Yahya ibn Sâid, Su'be'den; o da Katâde'den; o da Câbir ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs söyle dedi: Peygam-ber'e hitaben:
— Hamza'nin kizini es almaz misin? denildi. Peygamber (S):
— "Hamza'nin kizi, benim süt kardesimin kizidir" buyurdu. Bisr ibnu Umer dedi ki: Bana Su'be tahdîs etti. Ben Katâde'den

isittim. Ben Câbir ibn Zeyd'den bunun benzerini isittim, demistir [50].

39-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb haber verdi; ona da Ebû Sufyân'in kizi Ümmü Habîbe haber verdi ki, kendisi:
— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'in kizi olan kizkardesimi nikâh et! dedi.
Rasûlullah:
— "Sen (kiskanmayip) bunu arzu eder misin?" buyurdu. Ben de:
— Evet arzu ederim. Çünkü ben Sen'in için ortaktan hâlî ve yalniz kalici degilim. Isterim ki, hayirda, yânî Sana karsi sevgimde bana ortak olan bârî kizkardesim olsun! dedim.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Iyi bil ki, kizkardesin bana haîâl olmaz" buyurdu. Ben:
— Biz duyuyoruz ki, Sen Ebû Seleme'nin kizini nikâh etmek istiyormussun! dedim.
Rasûlullah (S):
— "(Esim) Ümmü Seleme'nin kizini mi?" diye sordu. Ben de:
— Evet, dedim. Rasûlullah:
— "Ümmü Seleme'nin kizi Zeyneb, benim terbiyem altinda üvey kizim olmasa bile yine bana nikâhi halâl olmaz. Çünkü o, benim süt kardesimin kizidir: Beni ve onun babasi Ebû Seleme'yi Suveybe kadin emzirmistir. Bir daha kizlarinizi ve kizkardeslerinizi bana teklif etmeyin!" buyurdu.
Urve dedi ki: Suveybe, Ebû Leheb'in cariyesi idi. Sonra onu âzâd etti. Sonra bu kadin Peygamber'i emzirdi. Ebû Leheb öldügü zaman, ailesi halkindan bâzilarina ru'yâda Ebû Leheb fena bir hâlde gösterildi. Ona: Ne hâle ulastin? diye sordu. Ebû Leheb: Sizden sonra hiçbir hayira kavusmadim. Yalniz Suveybe'yi âzâd ettigimden dolayi sununla sulandim! diye basparmagiyle sehâdet parmagi arasinda bir delik gösterdi [51].

22- Yüce Allah'in: "Anneler çocuklarim iki bütün yil emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamâm yaptirmak

isteyenler içindir.„." (el-Bakara: 232) Kavlinden Dolayi "Iki Yildan Sonra Süt Emme Hükmü Yoktur" Diyen Ve (Bu Iki Sene Içinde Iken) Emmenin Azinin Da, Çogunun Da Haram Kilacagini Beyân Babi [52]

40-.......Bize Su'be, el-Es'as'tan; o da babasi Ebû's-Sa'sâ Selîm ibnu'I-Esved'den; o da Mesrûk'tan; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Âise'nin yaninda bir adam varken Peygamber (S) içeri girdi. Peygamber bunu hos görmedigini belli eder gibi yüzünün rengi degisti. Bunun üzerine Âise:
— Bu benim (süt) kardesimdir! dedi. Peygamber de:
— "Süt kardeslerinizin kim olduguna iyi dikkat ediniz. Çünkü süt, ancak açliktandir (yânî açligi giderendir)1* buyurdu [53].
Ümmü Habîbe, iki kizkardesin nikâhta birlestirilmesinin caiz olmadigim bilmeyerek hadîsteki teklîfi yapmisti.

23- Fahlin Sütü (Yânî Sütün Meydana Gelmesine Sebeb Olan Erkekle Emen Kisi Arasinda Süt Harâmligi Sabit Olur Mu?) Babi

41........ Bize Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Âise'den haber verdi ki, Ebû'l-Kuays'in erkek kardesi Ef-lah, hicâb emrinin inmesinden sonra gelip Âise'nin yanina girmege izin istiyordu. Bu Eflâh, Âise'nin süt amcasi idi.
(Âise dedi ki:) Ben ona izin vermekten çekindim. Rasûrullah (S) gelince yaptigim isi O'na haber verdim. Hemen Eflah'm benim yanima girmesine izin vermemi emretti [54].

24- Emzirici Kadinin (Tek Basina) Emzirmeye Sehâdet Etmesi(Nin Hükmü) Babi

42-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke söyle demistir: Bize Eyyûb
haber verdi: Bana Ubeydullah ibnu Ebî Meryem, Ukbetu'bnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. Abdullah ibn Ebî Muleyke: Ben bu hadîsi Ukbetu'bnu'I-Hâris'ten isittim, lâkin ben Ubeydu'bnu Ebî Meryem'in hadîsini daha iyi ezberlemekteyim, dedi. Ukbetu'bnu'l-Hâris söyle dedi: Ben bir kadinla evlendim -O Ümmü Yahya bintu Ihâb et-Temîmî'dir-. Akabinde bize siyah bir kadin geldi de:
— Ben sizin ikinizi de emzirdim, dedi. Bunun üzerine ben Peygamber'e gittim ve:
— Ben Fulân'in kizi Fulâne ile evlendim, akabinde bize siyah bir kadin geldi de bana hitaben: Ben ikinizi de emzirmisimdir, dedi; bu kadin sözünde yalancidir, dedim.
Peygamber benden yüz çevirdi. Ben ise Peygamber'in yüzü cihetinden geldim de bir daha:
— O kadin yalancidir, dedim. Peygamber (S):
— "O siyah kadin her ikinizi de emzirdigini söyledigi hâlde, evlendigin kadinla nasilyaparsin? Bu kadini kendinden birak!'"buyurdu.
Hadîsin sonuncu râvîsi Alî ibn Abdillah el-Medînî bu hadîsi rivayet ederken, seyhi Ismâîl ibn Uyeyne'nin sebbâbe ve orta parmagiyla isaret ettigini göstermistir. O da seyhi Eyyûb es-Sahtiyânî'nin, Peygamber'in böyle parmaklariyle iki ese isaret ederek söyledigini göstermistir [55].

25- Nikâh Olunmalari Halâl Olan Ve Haram Olan Kadinlar Ve Yüce .Allah'in Su Kavli Babi:

"Analariniz, kizlariniz* kizkardesleriniz, halalariniz, teyzeleriniz, birader kizlari, hemsire kizlari, sizi emziren
süt analariniz, süt hemsireleriniz, karilarinizin analari, kendileriyle zifafa girdiginiz karilarinizdan olup himayelerinizde bulunan üvey kizlariniz size haram kilindi. Eger onlarla (üvey kizlarinizin analariyle) zifafa girmemisseniz (onlarla evlenmenizde) size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmis ogullarinizin karilari (ile evlenmeniz) ve iki kiz kardesi birlikte almaniz da (keza haram edildi). Ancak geçen geçmistir. Çünkü Allah hakîkaten çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Sag ellerinizin mâlik oldugu kadinlar müstesna olmak üzere, diger bütün kocali kadinlar (da size haram edildi. Bu hürmetler) üzerinize Allah'in farzi olarak (yazilmistir). Onlardan mâadasi ise -nâmûskâr ve zinaya sapmamis insanlar hâlinde (yasamaniz sartiyle) mallarinizla aramaniz için- size halâl edildi. O hâlde onlardan hangisiyle fâidelendiyseniz, ücretlerini takdir edildigi veçhile verin. O mehrin mikdârini ta 'yin ettikten sonra aranizda gönül hoslugu ile uyustugunuz sey hakkinda üstünüze bir vebal yoktur. Sübhesiz ki Allah hakkiyle bilicidir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir"
(en-Nisâ: 23-24) [56].
Enes ibn Mâlik: "VeH-muhsenâtu mine'n-nisâV\ yânî kocali hür-re kadinlari nikâhla almak haramdir, ancak (harb esîri olarak) sag ellerinizin mâlik oldugu kadinlar müstesnadir, dedi. O, mâlik olan erkegin, kölesinin nikâhi altindan cariyesini çekip almasinda -bir rivayette: evlenmesinde- bir be's görmez.
Yüce Allah söyle buyurdu: "Allah'a es taniyan kadinlarla onlar îmâna gelinceye kadar evlenmeyin. îmân eden bir câriye, müsrik bir kadindan -bu sizin hosunuza gitse de- elbet daha hayirlidir. Müsrik erkeklere de, onlar îmân edinceye kadar (mü'min kadinlari) nikâhla-mayin. Mü *min bir kul, müsrikten -o sizin hosunuza gitse de- elbette hayirlidir. Onlar sizi cehenneme çagirirlar. Allah ise, kendi iradesiyle, cennete ve magfirete çagirir. O, insanlara âyetlerini apaçik söyler. Tâ ki iyice düsünüp ibret alsinlar** (ei-Bakara: 22i) [57].
Ibn Abbâs: Dört zevce üzerine ziyâde olan kadin o erkege anasi, kizi ve kizkardesinin haram oldugu gibi haramdir, dedi.
Bize Imâm Ahmed ibn Hanbel söyle söyledi: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Sufyân es-Sevrî'den tahdîs etti (ki o söyle demistir): Bana Habîb ibnu Sabit, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs:
— Size nesebden yedi, evlilik sebebiyle de yedi kadin haram oldu, dedi, sonra da: "Hurrimet aleykum ummehatukum...^ (en-Nisâ: 225) âyetini okudu [58].
Abdullah ibn Ca'fer (ibn Ebî Tâlib), Alî'nin (baska kadindan) kizi Zeyneb ile Alî'nin karisi Leylâ bintu Mes'ûd arasini cem'etti. Ibn Sîrîn de: Bu birlestirmede be's yoktur, demistir. el-Hasen el-Basrî bir kerresinde bu birlestirmeyi kerîh görmüs, sonra: Bunda be's yoktur, demistir.
el-Hasen ibnu'l-Hasen ibn Alî de bir gece içinde bir amcanin iki kizi (iki torunu) arasini cem' etmistir. Câbir ibn Zeyd, bir amcanin iki ayri koldan gelen bu iki kiz torununu bir adamin nikâhi altinda birlestirmeyi -aralarinda meydana gelecek yarisma sebebiyle hisimlik koparilacagi için-

kerîh görmüstür. (Buhârî söyle dedi:) Hâlbuki Yüce Allah'in: "Onlardan mâadasi ise -nâmûskâr ve zinaya sapmamis insanlar hâlinde mallarinizla aramaniz için- size haiâl edildi..." (en-Nisâ: 24) kavlinden dolayi bu birlestirmede haram kilma yoktur.
Ikrime de Ibn Abbâs'tan: Karisinin kizkardesi ile zina ettigi zaman, o arkege kendi karisi haram olmaz, dedigini söyleyip naklet-mistir. Yahya ibn Kays el-Kindî'den, es-Sa'bî ile Ebû Ca'fer'in, sabî ile oynayan kimse hakkinda: Eger o kisi zekerini çocuga girdirdi ise (yânî onunla livâta yapti ise) artik o çocugun anasiyla evlenemez, dedikleri rivayet olunuyor [59].
(Buhârî dedi ki:) Bu Yahya el-Kindî, adaletle taninmis degildir ve burada rivayet ettigi sey üzerinde mutâbaa olunmamistir.
Yine Ikrime, Ibn Abbâs'tan: Karisinin anasiyle zina ettigi zaman, karisi bu zinâkâr erkege haram olmaz, dedigini nakletmistir (Çünkü haram, halâli haram etmez).
Ebû Nasr el-Esedî'den, Ibn Abbâs'm bunu haram kilmis oldugu da zikrolunuyor. (Buhârî dedi ki:) Bu Ebû Nasr'in, Ibn Abbâs'tan bizzat isitmesi bilinmemistir.
Imrân ibn Husayn'dan, Câbir ibn Zeyd'den, el-Hasan el-Basrî'den ve Irak ehlinin bâzisindan, bunlarin her biri, kadinin anasiyle zina ettigi zaman o kadin kendisine haram olur dedikleri rivayet olunuyor. Ebû Hureyre ise: Kadini yere yapistirmadikça, yânî onunla cima yapmadikça kizi, o erkege haram olmaz, demistir. Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Urvetu'bnu'z-Zubeyr ve ez-Zuhrî, anasiyle zina etse de zevcenin beraberinde ikaamet etmeye cevaz vermislerdir. ez-Zuhrî: Alî ibn Ebî Tâlib'in, karisinin anasiyle zina etmis olan bir adam hakkinda: Kansiyle ikaameti haram olmaz, dedigini nakletmistir (Bey-hakî'nin lafzi: Haram halâli haram etmez). (Buhârî söyle dedi): Bu hadîs mürseldir (yânî munkati'dir) [60].

26- Bâb:

"Kendileriyle zifafa girdiginiz karilarinizdan olup himayenizde bulunan üvey kizlariniz size haram edildi.
Eger onlarla zifafa girmemisseniz, size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmis ogullarinizin karilari... " (en-Nisâ: 23).
Ibn Abbâs söyle demistir: "Duhûl", "Mesîs", "Limâs" hepsi de cima'dan ibarettir. "Kadinin çocugunun kizlari erkege haram kilinmakta, kadinin kizlari gibidir" diyen kimse, Peygamberin Ümmü Habîbe'ye karsi söyledigi su "Ve bir daha bana kizlarinizi ve kizkardeslerinizi teklif etmeyiniz" hadîsini hüccet edinmistir.
Yine böyle ogul çocuklarinin zevceleri de haram kilinmakta ogullarin halîleleri, yânî zevceleri gibidirler.

Kiz erkegin himayesinde olmasa da "Rabîbe = Üvey kiz" ismi verilir mi? [61] Peygamber (S) kendine âid bir
üvey kizi -Zeyneb bintu Ümmi Seleme'yK onu bakip besleyecek olan kimseye -Nevfel el-Escâî*ye-verdi. Ve
Peygamber (S) kizinin oglu el-Hasen ibn Alfyi ogul diye isimledi [62].

43-.......Bize Hisâm, babasi Urve'den; o da Zeyneb bintu Ebî Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Sufyân'm kizi Ümmü Habîbe söyle demistir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'in kizi hemsiremle evlenmek hususuna ragbetin var mi? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ne yapayim?" dedi. Ben:

— Onunla nikahlanirsin! dedim.

Rasûlullah:

— "Sen bunu arzu eder misin?" dedi. Ben de:

— (Evet arzu ederim) Ben Sen'in yaninda ortaktan hâlî degilim. Ben Sen'in sevgin hakkinda kiz kardesimin bana ortak olmasini arzu ederim, dedim.

Rasûlullah:

— "Iyi bil ki, fözkardesin bana haiâl olmaz" buyurdu. Ben:

— Senin Ebû Seleme'nin kizini istemekte oldugun haberi bana ulasti, dedim.

— "Ümmü Seleme'nin kizini mi?" dedi. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Ümmü Seleme'nin kizi (Zeyneb) benim (terbiyem altinda) üvey kizim olmasa bile yine o bana halâl olmaz. Beni ve onun babasi Ebû Seleme'yi Suveybe kadin emzirmistir. Bana kizlarinizi ve kizkar-deslerinizi teklif etmeyin" buyurdu.

el-Leys ibn Sa'd söyle dedi: Bize Hisâm ibnu Urve: O, Durre bintu Ebî Seleme'dir, diye tahdîs etti [63]
.

27- Bâb:

“Ve iki kizkardesi birlikte almaniz da (haram edildi) ancak geçen geçmistir" (en-Nisâ: 23)

44-.......Bize el-Leys, Ukayl'dan; o da tbn Sihâb'dan tahdîs etti ki, ona Urvete'bnu'z-Zubeyr haber vermis; ona da Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb haber vermis. Ümmü Habîbe söyle demistir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'in kizi kizkardesimi nikâhla al! dedim.

Rasûlullah (S):

— "Sen bunu arzu eder misin?" buyurdu.

Ben de:

— Evet arzu ederim. Çünkü ortaktan hâlî degilim ve ben hayirda bana ortak olan kimsenin kizkardesim olmasini arzu ederim, dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Muhakkak bu bana halat olmaz" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki bizler Sen'in Ebû Se-leme'nin kizi Durre'yi nikâh etmek istemekte oldugunu konusup duruyoruz, dedim.

Rasûlullah:

— "Ümmü Seleme'nin kizini mi?" diye sordu. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:
— "Vallahi Ümmü Seleme'nin kizi benim himayem altinda olmasa da yine o bana halâl olmazdi. Çünkü o benim süt kardesimin kizidir. Beni ve (onun babasi) Ebû Seleme'yi Suveybe kadin emzir-mistir. Bir daha bana kizlarinizi ve kizkardeslerinizi arz etmeyiniz" buyurdu [64].

28- Bâb: "Kadin, Halasinin Üzerine Nikâh Edilmez"

45-.......Bize Âsim el-Ahvel, es-Sa'bî'den haber verdi ki, o da Câbir(R)'den: Rasûlullah (S) bir kadinin kendi halasi üzerine yâhud kendi teyzesi üzerine nikâh olunmasini nehyetti, dedigini isitmistir.
Dâvûd ibn Ebî Hind ile IbnuAvn, es-Sa'bî'den; o da Ebû Hu-reyre'den olmak üzere (bu hadîsin bir rivayetini) söylediler.

46-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Bir kadinla onun halasi, yine böyle bir kadinla onun teyzesi birlikte nikâh olunmaz" buyurmustur [65].

47-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Kabîsa ibnu Zueyb tahdîs etti ki, o Ebû Hureyre'den söyle derken isitmistir: Peygamber (S) kadinin kendi halasi üzerine nikâh olunmasini yine kadinin ve teyzesinin bir sahsa nikâh olunmasini nehyetti.
ez-Zuhrî: Biz haram kilmakta, kadinin babasinin teyzesini de bu menzilede görüyoruz. Çünkü Urve bana Âise'den tahdîs etti ki, o: "Nesebden haram olani, sütten haram kiliniz" demistir [66].

29- Sigar Babi

48-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) sigar(sûretiyle nikâh)dan nehyetmistir. Sigâr, bir kimsenin kizim digerine, o da kizini kendisine vermek üzere aralarinda mehr de olmaksizin evîendirmesidir [67].

30- Bâb: Kadina Kendi Nefsini Bir Kimseye Hibe Etmesi (Halâl) Olur Mu?

49-.......Bize Hisâm tahdîs etti ki, babasi Urve söyle demistir:
Havle bintu Hakîm, nefislerim Peygamber'e hibe eden kadinlardan idi. Bunun üzerine Âise:
— Kadin kendim erkege hibe etmekten haya etmiyor mu? dedi.
"Onlardan kimi dilersen (nevbetinden) geri birakir, kimi de dilersen yanina alabilirsin. Geri biraktiklarindan kimi istersen (yanina almakta) de sana güçlük yoktur... "(ei-Ahzâb: 5i) âyeti inince de Âise:
— Yâ Rasülallah! Rabb'in Taâlâ (kadinlarin degil) ancak Sen'-in arzunun gerçeklesmesine çabuk davraniyor, dedim (demistir).

Bu hadîsi Ebû Saîd el-Müeddib, Muhammed ibn Bisr ve Abde ibn Süleyman; üçü de Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; o da Âise'-den olmak üzere, bâzisi bâzisinin rivayeti üzerine artirarak rivayet etmislerdir [68].

31- Ihrâmlinin Nikâhlanmasi Babi

50-.......Câbir ibn Zeyd: Ibn Abbâs (R) bize, Peygamber (S) ihrâmli oldugu hâlde evlendi diye haber verdi, demistir [69].

32- Rasûlullah(S)'In Mut'a Suretiyle Olan Muvakkat Nikâhi En Sonu Nehyetmesi Babi [70]

51-.......Ibmi Uyeyne, ez-Zuhrî'den söyle derken isitmistir: Bana el-Hasen ibnu Muhammed ibn Alî ile kardesi
Abdullah ibn Muham-med, babalari Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'den haber verdiler ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R), Ibn Abbâs'a:
— Peygamber (S), Hayber gazvesi zamaninda mut'a nikâhini ve evcil eseklerin etinin yenilmesini yasak etti, demistir [71].

52-.......Ebû Cemre söyle demistir: Ben Ibn Abbâs'tan isittim.
Ona kadinla mut'a nikâhi yapmak soruldu da, o buna ruhsat verdi. Bunun üzerine îbn Abbâs'in bir kölesi, Ibn Abbâs'a:
— Bu müsâade, ancak kadin ihtiyâcinin siddeti ve kadinlarin azligi yâhud buna benzer bir ibare (yâni harb ve gazve) zamanlarina âid degil miydi? dedi.
Ibn Abbâs da:
— Evet öyledir, diye onu tasdîk etti.

53-.......Câbir ibn Abdillah ile Selemetu'bnu'1-Ekva' (R); ikisi söyle demislerdir: Bizler bir ordu içinde bulunduk. Rasûlullah'in elçisi bize geldi de:
— Size mut'a suretiyle (muvakkat bir zaman için) nikâha ve evlenmeye izin verildi. Muvakkat bir zaman için evlenebilirsiniz! dedi.
Ibnu Ebî Zi'b de söyle dedi: Bana Seleme ibnu'l-Ekva'in oglu Iyâs, babasindan; o da Rasûlullah(S)'tan olmak üzere söyle tahdîs etti: "Herhangibir erkekle bir kadin sözlesip, müddet ta'yîn etmeyerek evlenmekte mutabik kalsalar, bunlarin birlikte yasamalari'müddeti üç gecedir. Üç geceden sonra bu çiftler bu müddeti artirmak isterlerse artirirlar yâhud ayrilmak isterlerse birbirlerini terkedip ayrilirlar".
Râvî Seleme ibnu'1-Ekva' dedi ki: Bilmiyorum, bu müsâade bize; Peygamber'in sahâbîlerine mahsûs birsey mi yoksa bütün müslü-mân ümmeti mi sâmildir?
Ebû Abdillah el-Buhârî: Mut'anin hükmünü Alî, Peygam-ber(S)'den olmak üzere: "O, neshedilmistir" diye beyân eyledi, dedi [72].

33- Kadinin, Kendi Nefsini Salih Bir Erkege Arzetmesi Babi [73]

54-.......Ben Sabit el-Bunânî'den isittim, söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'in yaninda idim. Mecliste Enes ibn Mâlik'in kizi da bulunuyordu. Enes su hadîsi naklederek söyle dedi: Bir gün Rasûlullah'-in huzuruna bir kadin geldi de nefsini Rasûlullah'a arzederek:
— Yâ Rasûlallah! Bana bir ihtiyâcin var mi (yânî beni nikâhla alir misin)? dedi.
Enes'in kizi bunu isitince:
— Baba, bu ne hayasi kit kadinmis! Vay bu ne fuhus ve fezâ-het, vay bu ne fuhus ve fezâhet! dedi.
Enes ibn Mâlik:
— (Kizim öyle söyleme.) Emîn ol ki, o kadin senden hayirlidir. Çünkü o, Rasûlullah'in peygamberlik ve rasûllük serefine ragbet edip (O'nun hanedani arasina girmek üzere) kendisini Rasûlullah'a arz ve teklif etmistir! dedi [74].

55-.......Bize Ebû Gassân (Muhammed ibn Mutarnf el-Medenî) tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Hazim, Sehl ibn Sa'd'dan söyle tahdîs etti: Bir kadin kendi nefsini Peygamber'e arzetti. (Peygamber gözlerini indirip sükût etti.) Orada bulunan bir sahâbî:
— Yâ Rasûlallah! Bu kadim benimle evlendir! dedi. Rasûlullah (S):
— "(Mehr olarak) yaninda neyin var?" diye sordu.
O sahâbî:
— Yanimda hiçbirsey yoktur! dedi. Rasûlullah:
— "Haydi git, arastir ve demir bir yüzük olsun (bul getir)" buyurdu.
Sahâbî gitti. Sonra dönüp geldi ve:
— Hayir yâ Rasûlallah, dünyalik birsey; demir bir halka bile bulamadim. Ve lâkin su izârim var. Bunun yarisini verebilirim! dedi.
Râvî Sehl ibn Sa'd dedi ki: Bu fakîr sahâbînin ridâsi bile yoktu. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Bu izârinla ne is görebilirsin? Onu sen giyersen kadinin üstünde ondan birsey bulunmaz, açikta kalir. Kadin giyerse sen çiplak kalirsin!" buyurdu.
Bunun üzerine o zât bulundugu yere oturdu. Bu oturusu uza-yinca da (ümîdsiz bir hâlde) kalkip gitti. Peygamber bu zâtin (ümîd-siz) gittigini görünce, onu çagirdi -yâhud çagirildi- da ona:
— "Kur*ân*dan ezberinde ne var?" diye sordu. Sahâbî:
— Ezberimde su sûre var, su sûre var, su sûre var! diye birtakim sûreler saymaga basladi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Kur'ân'dan ezberindeki sûrelere mukaabil seni bu kadina mâlik kildik (yâni bu sûreleri kadina ögretmene mukaabil seni onunla evlendirdik)" buyurdu [75].

34- Insanin Kendi Kizini Yâhud Kizkardesini Hayir Ehline Arzetmesi (Ve Bunda Bir Eksiklik Olmayacagi) Babi

56-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Salim ibn Abdillah haber verdi ki, o, babasi Abdullah ibn

Umer'den söyle tahdîs ederken isitmistir: Kizkardesim Hafsa bintu Umer, kocasi Huneys ibn Huzâ-fe es-Sehmî'den -ki Rasûlullah'in sahâbîlerinden idi ve Medine'de vefat etmisti- dul kaldigi zamanki vaziyetini, babam Umer ibnu'l-Hattâb söyle bildirmisti: Hafsa dul kalinca ben Usniân ibn Affân'a gidip Haf-sa'yi almasini teklif ettim. Usmân:
— Bu isim hakkinda bir düsüneyim! dedi. Birkaç geceler bekledim. Sonra bana kavustu da:
— Düsündüm, bu günümde evlenmemek ciheti bana hayirli göründü! dedi.
Umer dedi ki: Ben sonra Ebû Bekr es-Siddîk'a kavustum. Ona da:
— Istersen seni Hafsa bintu Umer ile evlendireyim! dedim.
Ebû Bekr sükût etti, bana olumlu veya olumsuz bir cevâb vermedi. Ben Ebû Bekr'e bu sükûtundan dolayi Usmân'dan daha çok gücendim. (Usmân bari menfî olsun bir cevâb vermisti.) Birkaç geceler daha bekledikten sonra RasûluIIah Hafsa ile evlenmeye tâlib oldu. Ben de kizimi Rasûlullah'a nikâh ettim. Bunun üzerine Ebû Bekr bir gün bana kavustugunda:
— Saniyorum ki, sen Hafsa'yi bana teklîf ettigin zaman, benim sana bir cevâb vermedigimden dolayi bana darilmissindir! dedi.
Umer dedi ki: Ben de:
— Evet, dogrudur, dedim. Ebû Bekr söyle dedi:
— O teklifin sirasinda sana cevâb vermeme hiçbir mâni' yoktu. Su kadar ki, Hafsa'yi Rasûlullah'in zikretmis oldugunu (yânî onu alacagini) biliyordum. Ben de Rasûlullah'in sirrim açiklayacak degildim. RasûluIIah Hafsa'yi terkedip almayacak olsaydi, ben teklîfini kabul edip onu alirdim [76].

57-.......Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb söyle haber vermistir: Ümmü Habîbe (Ramle bintu Ebî Sufyân), Rasûlullah'a hitaben:
— Bizler aramizda Sen'in Ümmü Seleme'nin kizi Durre'yi nikâh edip alacagini konusup duruyoruz, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Ben onu Ümmü Seleme'nin üzerine mi alacakmtsim? Ben Ümmü Seleme'yi nikâh etmemis olsaydim bile Ebû Seleme'nin kizi bana halâl olmazdi. Çünkü onun babasi benim süt kardesimdir" buyurdu [77].

35- Aziz Ve Celîl Allah'in Su Kavli Babi:

"Kadinlari nikâhla isteyeceginizi çitlatmanizda yâhud böyle bir arzuyu gönüllerinizde saklamanizda üzerinize bir vebal yoktur, Allah bilmistir ki, siz onlari mutlakaa hatirlayacaksiniz* Ancak kendileriyle gizlice va'dlesmeyin. (Çitlatma suretinde) mesru' bir söz söylemeniz ise baska. (Farz olan iddet) sonunu buluncaya kadar da nikâh bagini baglamaya azmetmeyin ve bilin ki, Allah kalblerinizde olani muhakkak biliyor. Artik O'ndan sakinin ve yine bilin ki, sübhesiz Allah çok magfiret edicidir, çok halimdir*9 (el-Bakara: 235).

"Eknentum fîenfusikum", "Nefislerinizde gizlediginiz" demektir. Korudugun ve gizledigin her bir sey, gizlenmis birseydir. (Buhârî dedi ki:) Bana Talha îbnu Gannâm söyle dedi: Bize Zaide ibnu Ku-dâme, Mansûr ibnu'1-Mu'temir'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs "FImâ

arradtum bihi min hitbetVn-nisâ" kavlin-deki ta'rîzin tefsiri hakkinda söyle demistir: Erkek "Ben evlenmek istiyorum, bana sâliha bir kadinin müyesser olmasini çok arzu ettim" der. el-Kaasim ibn Muhammed de ta'rîzi söyle tefsir etmistir: Erkek, kadina: "Sübhesiz sen bana karsi bir kerîmesin (yâni çok ikrâmli bir kadinsin) ve ben sana çok ragbet etmekteyim" der. Erkegin "Sübhesiz Allah sana bir hayir sevkedecektir" ve bunun benzeri sözleri de ta'rîz nev'indendir.
Atâ ibn Ebî Rebâh söyle demistir: Erkek ta'rîz eder, açikça söylemez. "Benim bir hacetim var, müjdelen, Allah'a hamdle sen nâfi-ka (yâni geçerli) bir kadinsin" der. Kadin da (ta'rîz olarak sâdece): "Senin söylemekte oldugun sözü isittim" der de ona herhangi birsey va'eletmez.
Kadinin velîsi de kadinin bilgisi olmaksizin bir va'dde bulunmaz. Eger kadin iddeti içindeyken bir erkege va'dde bulunsa da sonra erkek o kadini nikâhla alsa, iddetinin bitmesi ardindan artik onlarin arasi ayrilmaz.
el-Hasan el-Basrî: "Kadinlarla gizlice va'dlesmeyin", "Zina etmeyin" ma'nâsinadir, demistir. Ibn Abbâs'tan zikrolunuyor ki "Kitâb müddetine ulasincaya kadar" sözü, "Iddet bitinceye kadar" ma'-nâsinadir [78].

36- Evlendirmeden Önce Kadina Bakma Babi [79]

58-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bana söyle dedi: "Ben seni uykumda gördüm. Melek senin suretini ipekten bir kumas parçasinda getirip: Iste bu (resmin sahibi) senin müstakbel zevcendir, dedi. Sonra ben senin yüzünden örtüyü açtigimda bir de baktim ki, o suret sensin. Cibril'in o sözü üzerine ben: Eger su ru'-yâm Allah tarafindan gösterilmis ise, Allah bunu infaz edip yerine getirir, dedim" [80].

59........Bize Ya'kûb ibn Abdirrahmân Ebû Hâzim'dan; o da Sehi ibn Sa'd(R)'dan söyle tahdîs etti:*Bir kadin Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi Sana hibe etmek için geldim, dedi. Rasûlullah (S), kadina bakti, ona dogru bakisini yukari kaldirip
asagiya indirdi. Sonra basini egdi. Kadin, Rasûlullah'm kendisi hakkinda hiçbir hüküm vermedigini görünce oturdu. Bunun üzerine sa-hâbîlerinden biri ayaga kalkti da:
— Ey Allah'in Elçisi! Eger Sen'in bu kadina ihtiyâcin yoksa, onu
benimle evlendir! dedi; Rasûlullah:
— "Yaninda (mehr olarak) bir seyin var mi?" diye sordu.
O da:
— Hayir vallahi yâ Resûlallah, birseyim yoktur! dedi. Rasûlullah:
— "Kendi aile halkinin yanina git de bak arastir, birsey bulabilir misin?" buyurdu.
Sahâbî gitti. Sonra dönüp geldi de:
— Hayir yâ Rasûlallah! Vallahi hiçbirsey bulamadim, dedi. Rasûlullah:
— "Bak arastjr, velev ki demirden bir yüzük olsun (bul getir)" buyurdu.
Bunun üzerine o sahâbî tekrar gitti, sonra dönüp geldi de:
— Hayir vallahi yâ Rasûlallah, demirden bir halka da bulamadim. Velâkin su izârim var, bunun

yarisi kadinin olsun, dedi.
Sehl: Bu sahâbînin ridâsi yoktu, demistir. Rasûlullah:
— "Sen izârinla ne yapabilirsin, neye yarar? Onu sen giyersen kadinin üstünde ondan birsey bulunmaz, açik kalir; onu kadin giyerse senin üzerinde ondan birsey kalmaz, sen çiplak kalirsin" buyurdu.
Bunun üzerine o sahâbî bulundugu yere oturdu. Bu oturusu uza-ymca da sonunda (ümîdsiz bir hâlde) kalkti. Rasûlullah onun arkasina dönüp gittigini görünce emretti de o zât geri çagirildi. Gelince de Rasûlullah ona:
— "Kur'ân'dan ezberinde ne var?" diye sordu. O sahâbî de:
— Ezberimde su sûre var, su sûre var, su sûre var! diye birtakim sûreler saydi.
Rasûlullah:
— "Sen bu sûreleri ezberinden okuyabilir misin?" diye sordu. Sahâbî:
— Evet okurum, cevâbim verince, Rasûlullah:
— "Git, Kur'ân'dan ezberindeki bu sûrelere mukaabil (yânî bunlari o kadina ögretmene karsilik) seni bu kadina mâlik kildim" buyurdu [81].

37- "Velînin Izni Olmaksizin Yapilan Nikâh Mu'teber Degildir" Diyen Kimse Babi

Çünkü Yüce Allah'in "Kadinlari bosadiginizda, iddetlerini bitirdikleri zaman aralarinda mesru' bir surette anlastiklari takdirde, artik kendilerini kocalarina nikâh etmelerine engel olmayin" (ei-Bakara: 232) kavli
vardir.
(el-Buhârî dedi ki:) Bu engel olmadan nehyin içine dul da girmistir, bakire de böyledir. Yüce Allah (erkeklere
hitâb ederek): "... Müsrik erkeklere de onlar îmân edinceye kadar mü'min kadinlari nikahlamayin,.. n <ei- Bakara: 221) ve keza: "Içinizden bekârlari ve kölelerinizden, cariyelerinizden sâlih olanlari evlendirin.,. " <en-Nûr: 32) buyurmustur [82].

60-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle haber vermistir: Câhiliyet zamaninda nikâh dört nevi' idi. Bunlardan biri, bugün insanlarin yapmakta olduklari nikâhtir. Söyle ki: Erkek, diger bir erkekten velâyetindeki kadini yâhud kizim ister, akabinde o kadinin mehrini ta'ym edip mikdârini belirler. Sonra da o kadini nikâh eder. Diger bir nikâh sekli sudur: Erkek, kendi karisi hayizindan temizlendigi zaman karisina: Kendini (seriflerden) fulân kimseye gönder de, ondan seninle cinsî münâsebet yapmasini iste! der. Ve kadinin o cinsî münâsebet yapmasini istedigi erkekten gebe kaldigi tebeyyün edinceye kadar kocasi asla kadinina dokunmayip, ondan ayri durur. Kadinin gebeligi belirince isterse kendi kocasi o gebe kadinla cima yapar. Kocasi bu baska erkekle cinsî münâsebet isini ancak çocugun necîbligine, asaletine ragbet ettigi için yapar. Iste bu nikâh, "Nikâhu'l-istibdâ'" (yânî baskasindan cinsî münâsebet isteme nikâhi) olur.
Diger bir nikâh nev'i de sudur: On kisiden az bir cemâat toplanirlar da bunlarin hepsi bir kadinin yanina girerler ve herbiri ayri ayri kadinla cima yapar. Netîcede kadin bundan gebe kalip da

dogurdugu ve çocugunu dogurmasinin ardindan birkaç geceler geçtigi zaman o erkeklere haber gönderir. Artik o erkeklerden hiçbiri gelmemezlik edemez. Nihayet hepsi kadinin yaninda toplanirlar. Kadin onlara hitaben:

— Isinizden meydana gelip de dogurmus bulundugum çocugu tanidiniz. Bu çocuk, senin oglundur yâ Fulân! der.

Ve kadin, onlardan arzu ettigi kimsenin ismini söyler. Böylece kadinin çocugu, o adamin nesebine katilir. îsmini söyledigi o erkek, bu çocuktan çekinmeye, yânî onu kabul etmemeye muktedir olamaz.

Dördüncü nevi' nikâh söyledir: Birçok insanlar toplanirlar da bir kadinin yanina girerler. O kadinin yanma gelen erkeklerden hiçbiri çekinemez. Bu kadinlar birtakim fahiselerdir ki, bunlar kendi ka-pilari üzerine bir alâmet olsun diye birer bayrak dikerlerdi. Artik kim isterse bu bayrakli kadinlarin yanina girer. Bunlardan biri gebe kalip da çocugunu dogurdugu zaman, o erkekler kadin için toplanirlar ve

kendileri için birkaç kaaif, yânî iz sürmekte maharetli kimseler çagirirlar. Sonra bu kaaifler o kadinin çocugunu, karar verdikleri kimsenin nesebine katarlar. Böylece çocuk onun soyuna katilir ve o sahsin oglu diye çagirilir. O zât bundan çekinemez.

Nihayet Muhammed (S) hakk ile peygamber gönderilince insanlarin bugünkü nikâhi müstesna olmak üzere, bu câhiliyet nikâhlarinin hepsini yikti [83]

61-.......Bize Vekî\ Hisâm ibn Urve'den; o da babasi Urve'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti. "Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor. Kendileri için yazilmis olani (farz edilmis olan mîrâsi). onlara vermediginiz ve nikâhlarini da begenip istemediginiz yetim kizlar ve küçük çocuklar hakkinda, bir de yetimlere karsi adaleti ayakta tutmaniz hususunda iste Kitâb'da okunup duran âyetler... "(en-Nisâ: 127) âyetinin tefsirinde, Âise söyle demistir:

— Bu o yetîm kiz hakkindadir ki, bir adamin yaninda bulunur. Hattâ o kiz, erkegin malinda onun bir ortagi da olabilir. Iste o erkek bu kiza daha lâyik oldugu hâlde, onu kendisi nikâhla almak istemez ve kizin malinda baska bir erkegin kendisine ortak olmasini çirkin gördügü için, o kizi baska bir erkege de nikahlamaz, malindan dolayi o kizi baskasiyle evlenmesinden men' eder durur [84]
.

62-.......Bize ez-Zuhrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Salim haber verdi. Ona da babasi Abdullah ibn Umer söyle haber vermistir: Kizkardesîm Hafsa bintu Umer, kocasi Huneys ibn Huzâfe es-Sehmfden -ki Peygamber'in sahâbîlerinden ve Bedir ehlinden olup Medine'de vefat etmisti- dul kaldigi zamanki vaziyetini babam Umer söyle bildirmisti: Hafsa dul kalinca, Usmân ibn Affân'a kavustum da Hafsa'yi almasi için ona teklif ettim.

— Eger istersen Hafsa'yi sana nikâh edeyim, dedim. Usmân:

— Bu isimde bir düsünecegim, dedi.

Birkaç geceler bekledim. Sonra bana kavustugunda:

— Bu günümde evlenmemem ciheti bana daha hayirli göründü, dedi.

Umer dedi ki: Müteakiben Ebû Bekr'e kavustum ve ona da:

— Istersen Hafsa'yi sana nikâh edeyim, dedim...[85]

63-.......el-Hasen el-Basrî "Z-â ta'dulûhunne" âyetinin tefsîri hakkinda söyle demistir: Bana Ma'kil ibn Yesâr (R) tahdîs edip söyle dedi: -Bu âyet zâten onun hakkinda inmisti- Ben (ismi Cumeyl bintu Yesâr olan) bir kizkardesimi bir adamla evlendirdim. Bu adam kiz-kardesimi bosadi. Iddeti tamam olunca da gelip beni istiyordu. Ben de ona:
— Seni vaktiyle kizkardesimle evlendirmis, onu sana bir aile dösegi yapmis ve sana her veçhile ikram etmistim. Fakat sen bunlara karsi kardesimi bosadin. Sonra da gelip onu tekrar istiyorsun. Hayir vallahi, kardesim sana ebediyyen dönüp varmaz! dedim.
Fakat bu adam kusursuz (iyi) bir kimse idi. (Kizkardesim olan) kadin da ona dönmek istiyordu. Iste bunun üzerine Allah su "Kadinlari bosadiniz da iddetlerini bitirdiler mi, aralarinda mesru' bir surette anlastiklari takdirde, artik kadinlarin kendilerini kocalarina nikâh etmelerine engel olmayin... "(ei-Bakara: 232) âyetini indirdi. Bunun üzerine ben:
— Yâ Rasûlallah! Simdi ne yapayim? dedim.

Râvî: (Rasûlullah'in emri üzerine) kizkardesini yeni bir akd ile eski kocasiyle evlendirdi, dedi [86].

38- Bâb: Velî Bizzat Kendisi Kadini Isteyen Oldugu Zaman (Caiz Olur Mu, Olmaz Mi?) [87]

Mugîre ibn Su'be (amcasinin kizi olan) bir kadini istedi. Mugîre o kadina (nikâh velayetinde) insanlarin en yakini bulundugu hâlde, o kadinin veliligini baska bir adama emr ve tahsîs etti de, o adam Mugîre'yi o kadinla evlendirdi.
Abdurrahmân ibn Avf da Kaariz kizi Ümmü Hakîm'e: — Sen evlendirme isini bana verir misin? dedi.
Kadin da:
— Evet veririm, deyince, Abdurrahmân: —Ben seni (talihlerin arasindan fulânla) evlendirdim, dedi.
Ibn Cureyc söyle ded: Ben, Atâ ibn Ebî Rebâh'a: — Bir kadin var, onun bir amca oglu kendisini istedi,
dedim. Atâ bana:
— Ben seni nikâh ettim sözüne sâhid tutsun yâhud kadinin asiretinden bîr adama, kadini onunla evlendirmesini emretsin! Dedi [88]. Sehl ibn Sa'd (R) söyle dedi: Bir kadin,
Peygamber(S)*e:
— Ben nefsimi Sana hibe ediyorum! dedi. Bunun üzerine baska bir adam:
— Yâ Rasûlallah! Sayet Sen'in bu kadina ihtiyâcin yoksa, onu benimle evlendir, dedi [89].

64-.......Bize Hisâm, babasi Urve'den; o da Âise'den tahdîs etti. Âise: "Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor: Kendileri için yazilmis olani (farz edilmis olan mîrâsi) onlara vermediginiz ve nikâhlarim da begenip istemediginiz yetim kizlar ve küçük çocuklar hakkinda, bir de yetimlere karsi adaleti ayakta tutmaniz hususunda iste Kitâb 'da okunup duran âyet* /er..."(en-Nisâ: 127) kavlinin tefsîri yolunda söyle demistir:

— Bu o yetime kizdir ki, erkegin malinda erkege ortak oldugu hâlde, erkegin himayesinde bulunur, erkek onunla evlenmeyi istemez, malinda kendisi üzerine girecegi için o kizcagizi baska bir adamla evlendirmez ve kizi evlenmekten habseder durur. Iste Allah o velîlerin, böyle kadinlari evlenmelerinden men' etmelerini nehyetti [90].

65-.......Bize Sehl ibn Sa'd tahdîs edip söyle dedi: Bizler Peygamber'in yaninda oturuyorduk. Derken bir kadin geldi de kendi nefsini Peygamber'e arzediyordu. Peygamber kadina dogru bakisini alçaltip yükseltti, fakat kadina bir cevâb vermedi. Bunun üzerine sa-hâbîlerinden bir adam:
— Yâ Rasûlallah! Bu kadini benimle evlendir! dedi.
Rasûlullah (S):
— "Yaninda mehr olacak herhangi birsey var mi?" dedi. Sahâbî:
— Yanimda hiçbirseyim yoktur, dedi. Rasûlullah:
— "Demirden bir yüzük de mi yok?" dedi. Sahâbî:
— Demirden bir yüzük de yoktur, lâkin ben su üstümdeki bur-demi ikiye bölerim de yarisini kadina verebilirim, diger yariyi da kendim alirim, dedi.
Rasûlullah:
— "Bu olmaz. Senin ezberinde Kur'ân 'dan birsey var mi?" dedi. Sahâbî:
— Evet vardir, deyince Rasûlullah ona:
— "Git, ben seni, sendeki Kur'ân mukaabilinde o kadinla evlendirdim" buyurdu [91].

39- Yüce Allah'in: 'Kadinlariniz içinden artik âdetten kesilmis olanlarla henüz âdetini görmemis bulunanlarda eger sübhe ederseniz, onlarin iddeti üç aydir..." (et-Talâk: 4) Kavlinden Dolayi Insanin Kendi Küçük Çocuklarini Nikâh Etmesi(Nin Cevazi) Babi

Çünkü Allah bu âyette, bulûgdan evvelkilerin iddetlerini de üç ay yapmistir [92].

66-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Âise ile Âise alti yasinda iken evlenmis, Âise dokuz yasinda iken de zifafa girdi-rilmis, Peygamber'in yaninda da dokuz sene kalmistir [93].

40- Babanin Kendi Kizini, En Büyük Imâmla Evlendirmesi Babi

Umer (R): Peygamber (S) benden kizim Hafsa'yi istedi, ben de Hafsa'yi O'nunla evlendirdim, demistir [94]

67-.......Bize Vuheyb, HisâmibnUrve'den; o dababasi Urve'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Âise ile, Âise alti yasinda iken evlenmis, dokuz yasinda iken de zifafa girmistir.
Hisâm: Âise'nin, Peygamber'in yaninda dokuz sene kaldigi bana haber verildi, demistir [95].

41- Bâb: Sultân Bir Velîdir

Çünkü Peygamber (S): "Biz seni ezberindeki Kur'ân mukaabilinde o kadinla evlendirdik" buyurmustur [96].

68-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Rasûlullah'a bir kadin geldi de:
— Ben nefsimi Sana hibe ettim, dedi ve uzun müddet ayakta dikildi.
Bunun üzerine bir adam:
— Eger o kadina Sen'in bir ihtiyâcin yoksa, beni onunla evlendir, dedi.
Rasûlullah (S):
— "Yaninda kadina mehr verecegin birsey var mi?" diye sordu. O zât:
— Yanimda su izârimdan baska birseyim yoktur, dedi. Rasûlullah:
— "Egersen izârini o kadina verirsen, sen izârsiz olarak oturur kalirsin; onun için sen baska birsey arastir" buyurdu.
O zât:
— Ben hiçbirsey bulamiyorum, dedi. Rasûlullah:
— "Arastir, velev demirden bir yüzük olsun (bul getir)" dedi. Fakat o zât bunu da bulamadi. Bunun üzerine Rasûlullah ona:
— "Ezberinde Kur'ân'dan birsey var mi?" diye sordu. O zât, isimlerini söyledigi birkaç sûre için:
— Evet su sûre, su sûre vardir, dedi. Rasûlullah:
— "Kur'ân'dan ezberinde bulunan sûrelere mukaabüseni o kadinla evlendirdik" buyurdu.

42- Bâb: Baba Ve Ondan Baska Olan Velî, Bakire Olsun, Dul Olsun; Kadinin Rizâsi Olmadikça Nikâh Yapamaz

69-.......Ebû Hureyre (R) söyle tahdîs etmistir: Peygamber (S):
— "Dul kadin kendisinin açikça emri alinmadikça nikâh olunmaz. Er görmedik kiz da kendisinden izin alinmadikça nikâh olunmaz" buyurdu.
Mecliste hazir bulunanlar:
— Yâ Rasûlallah! Bakire bir kizin izni nasil olur? diye sordular. Rasûlullah:
— "Onun izni sükût etmesidir" buyurdu.

70-.......Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o da Âise'nin âzâdlisi olan Ebû Amr Zekvân'dan olmak üzere tahdîs etti ki, Âise (R):
— Yâ Rasûlallah! Er görmedik kiz utanir (iznini bildirmez), demistir de, Rasûlullah (S):
— "Onun rizâsi, susmasidir" buyurmustur [97].

43- Bâb: Adam Kizini, Kiz Istemedigi Hâlde Evlendirdigi Zaman, Bu Adamin Nikâhi Reddedilir

71- Bize Ismâîl ibn Ebî Uveys tahdîs edip söyle dedi: Bana (büyük Imâm) Mâlik ibn Enes, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim'dan; o da babasi el-Kaasim'dan; o da Yezîd ibnu Câriye'rün iki oglu Abdurrahmân ile Mucemmi'den; onlar da Hansa bintu Hizam el-Ensâriyye'-den söyle tahdîs etti: Hansâ'yi babasi, iznini almadan evlendirmisti. Hâlbuki Hansa dul idi ve bu evliligi istemedi. Rasûlullah'a gidip sikâyet etti. Rasûlullah (S) da onun nikâhini redd ve ibtâl eyledi.

72- Bize Ishâk ibn Râhûye tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Hârûn haber verdi. Bize Yahya ibn Saîd haber verdi ki, ona da el-Kaasim ibn Muhammed (ibn Ebî Bekr es-Siddîk) tahdîs etmis; ona da Abdurrahmân ibn Yezîd ile kardesi Mucemmi' ibn Yezîd ikisi de söyle tahdîs etmislerdir: Hizam ismiyle çagirilan bir adam, kendi kizini nikâh etmisti... Bunun devami da geçen hadîs tarzindadir [98]

.

44- Yetîm Kizlarin Evlendirilmeleri Babi

Çünkü Yüce Allah'in su kavli vardir:
"Eger yetim kizlar hakkinda adaleti yerine getiremiyeceginizden korkardaniz, sizin için halâi olan diger kadinlardan ikiser, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin..." (en-Nisâ: 3).
Kadin isteyen kimse velîye: Beni Fulâne kadinla evlendir, dedigi; velî de bir müddet eglendikten sonra evlendirir yâhud velî, kadin isteyene: Mehr verecek bir seyin var mi? dedigi; onun da: Yanimda su ve su var, dedigi; yâhud ikisi de bir süre bekledikten sonra velî: Ben seni o kadinla evlendirdim, dedigi zaman; bu üç suretteki evlendirme caizdir.
Bu konuda Sehl ibn Sa'd'in Peygamberden rivayet ettigi çok geçen hadîsi vardir.

73-.......Bize Suayb ibn Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den haber verdi.
Ve el-Leys söyle dedi: Bana Ukayl, tbn Sihâb'dan haber tahdîs etti. Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, o Âise'ye su âyetin tefsirini sorup söyle demistir:
— Ey anacigim! "Eger yetim kizlar hakkinda adaleti yerine ge-tiremiyeceginizden korkarsaniz... yâhud mâlik oldugunuz câriye (ile yetinin)..." (en-Nisâ: 3).
Âise söyle demistir:
— Ey kizkardesimin oglu! Bu yetîme kiz, velîsinin himaye ve terbiyesi altinda bulunur, derken o velî, yetîm kizin güzelligine ve malina ragbet eder, fakat kiza verecegi mehrden eksiltme yapmak ister. Iste bu âyette o çesit velîler, velayetleri altindaki yetîm kizlari -mehirlerini kemâle ulastirmakta adalet yapmadikça- nikâh etmekten nehyohmdular ve bunlardan baska kendilerine halâl olan kadinlardan nikâh etmeleri ile emrohmdular.
Âise (rivayetine devamla) dedi ki:
— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlullah(S)'tan fetva istediler. Bunun üzerine Allah su âyeti indirdi: "Senden kadinlar hakkinda fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayi size Allah veriyor: Kendileri için yazilmis olani (mîrâsi) onlara vermediginiz ve nikâhlâ-larini da begenip istemediginiz yetîm Kizlar ve (henüz ergin olma-
yan) küçük çocuklar hakkinda, bir de yetimlere karsi adaleti ayakta tutmaniz hususunda iste

Kitâb'da okunup duran âyetler..." (en-Nisâ: 127).
Aziz ve Celîl Allah onlara bu âyette sunu indirdi ve durumlarini tesbît etti: Yetîm kiz, mal sahibi ve güzellik sahibi oldugu zaman, velîler onun nikâhina, nesebine ve (emsâlininkinden az olan) mehrine ragbet ederler. Kiz, mal ve güzellik azliginda bulunup da kendisi ragbet edilmemis bir kimse oldugu zaman ise, velîler onu terkedip baska kadinlari almaktadirlar.
Âise dedi ki:
— O yetîm kizlara ragbet etmez olduklari zaman, onlari terkedip de almadiklari gibi, yetîm kizlara ragbet ettikleri zaman onlari nikâh etme haklan yoktur. Ancak bu kizlara adalet etmeleri ve onlara haklari olan en yüksek mehri vermeleri hâlinde nikâh edebilirler [99].

45- Bâb: Kadini Isteyen Kisi Velîye Hitaben "Beni Fulâne Kadinla Evlendir" Dedigi, Velînin De "Ben Seni Suna Ve Suna Mukaabil O Kadinla Evlendirdim'1 Dediginde; Velî, Kocaya: "Razi Oldun Mu?" Yâhud "Kabul Ettin Mi?" Diye Sormasa Da Bu Nikâh Caiz Olmustur

74-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Ebû Hâzim'dan; o da Sehlibn Sa'd(R)'dan olmak üzere söyle tahdîs etti: Bir kadin Peygamber (S)'e geldi de nefsini O'na arzetti. Peygamber bu teklîf üzerine:
— "Bugün benim için kadinlara hiçbir hacet yoktur"buyurdu. Bunun üzerine bir adam:
— Yâ Rasûlallah! Beni bu kadinla evlendir! dedi. Rasûlullah ona:
— "Yaninda ne var!" diye sordu. O:
— Yanimda hiçbirsey yok! dedi.
Rasûlullah:
— "Sen o kadina (mehr olarak) birsey ver, velev demirden bir
yüzük olsun" buyurdu. O sahâbî:
— Bende verecek hiçbirsey yoktur, dedi. Bu sefer Rasûlullah:
— "Yaninda Kur'ân'dan ne var?" diye sordu. O zât:
— Su ve su (sûreler) var! dedi. Rasûlullah:
— "Senin ezberinde bulunan Kur'ân'la (yânî Kur'ân'i kadina ögretmen mukaabilinde) ben seni o kadinla evlendirdim" buyurdu [100].

46- Bâb: Bir Erkek, Mü'min Kardesinin Nikâh Etmek Üzere Tâlib Oldugu Kadina -0 Bundan Vazgeçmedikçe- Tâlib Olmaz

75-.......Bize îbn Cureyc tahdîs edip söyle dedi: Ben Nâfi'den isittim, söyle tahdîs ediyordu: Ibn Umer (R) söyle diyordu:
— Peygamber (S), sizin bâziniz bir meta' satin almak üzere iken öbür bâzisinin o metâ'i satin almaya kalkismasini nehyetti. Ve yine bir erkek, mü'min kardesinin nikâh etmeye tâlib oldugu bir kadini istemeye kalkmaz. Meger ki, ikinci istemezden evvel, birinci tâlib vazgeçmis olmali yâhud da birinci tâlib, ikincisinin istemesine izin vermelidir.

76-.......Ebû Hureyre (R) Peygamber'den naklederek söyledi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Zanndan sakinin. Çünkü zann, sözün en yalanidir, insanlarin gizli ve eksik seylerim arastirmayin,

toplulugun konusmasini isitmeye çalismayin, birbirinizle öfke yarisina girismeyin, birbirinizle Allah kullari kardesler olunuz. Bir erkek, mü'min kardesinin istemekte oldugu kadini - o mü'min istemeyi terkedinceye kadar- nikâh etmek için istemeye kalkmaz" [101].

47- Kadini Istemeyi Terketmenin Tefsiri Babi

77-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Salim ibnu Abdillah haber verdi ki, kendisi Abdullah ibn Umer(R)'den isitmistir. O söyle tahdîs ediyormus: Kizkardesim Hafsa dul kaldigi zaman, babam Umer ibnu'l-Hattâb onun durumu hakkinda söyle dedi: Ben Ebû Bekr'e kavustum da ona:
— Eger istersen Umer'in kizi Hafsa'yi sana nikâh ederim, dedim. Birkaç geceler bekledim. Sonra Hafsa'yi Rasûlullah (S) istedi.
Akabinde Ebû Bekr bana kavustu da söyle dedi:
— Muhakkak ki bana arzettigin hususta sana cevâb vermeme mâni' olan sey, ancak Rasûlullah'in Hafsa'yi zikretmis oldugunu bilmis olmamdir. Ben Rasûlullah'in sirrini açiklayacak degildim. Sayet Rasûlullah Hafsa hakkindaki düsüncesini birakaydi, ben elbette onu kabul ederdim.
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd, Mûsâ ibn Ukbe ve Ibnu Ebî Atîk de Suayb ibn Ebî Hamza'ya mutâbaat ettiler [102].

48- Nikâh Akdi Sirasinda Hutbe(Nin Müstehâbligi) Babi

78-.......Zeyd ibn Eslem söyle demistir: Ben Ibnu Umer(R)'den isittim, söyle diyordu: Medine'nin dogu tarafindan iki adam geldi de birer hutbe yaptilar. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sübhesiz be-yândan bir kismi sihrdir (yâni insani büyüleyicidir)" buyurdu [103].

49- Nikâhta Ve Dügün Asinda Deff Çalmak Babi

79-.... Hâlid ibn Zekvân söyle demistir: er-Rubeyy' bintu Mu içimizde bir Peygamber varchr ki, O, yann ne olacagm, bilir! dedi.
Bunun üzerine Peygamber, kiza. söyle!"
"Bunu birak da evvelce söylemekte oldugun sözleri soyie. buyurdu [104].

50- Yüce Allah'in: "Kadinlarin mehirleriniyürekten isteyerek ve Allah'tan bir atiyye olarak verin..." (en-Nisâ: 4) Kavli; Mehrin Çogu Ve Caiz Olacak En Az Mikdâri Babi

Ve yine Yüce Allah'in: "Eger bir zevceyi birakip da yerine baska bir zevce almak isterseniz, öbürüne yüklerle (mehr) vermis olsaniz bile, içinden birsey almayin,.. " (en-Nisâ: 20) kavli ve yine zikri ulu olan Allah'in: "Kendileriyle temas etmediginiz yâhud kendilerine bir mehr ta yyîn eylemediginiz kadinlari bosamissaniz, bunda üzerinize vebal yoktur, -onlari zengin olan kudretince,

darda bulunan da hâlincema *rûf bir fâide ile fâidelendiriniz. Bu, iyilik etmek siarinda bulunanlarin üzerine bir borçtur" (el-Bakara: 236) kavli.
Ve Sehl ibn Sa'd da: Peygamber (S): "Velev demirden bir yüzük olsun (bulup kadina ver)" buyurdu, dedi.

80-.......Bize Su'be, Abdulazîz ibn Suheyb'den; o daEnes(R)'ten söyle tahdîs etti: Abdurrahmân ibn Avf, bir çekirdek (yâni bes dii> hem) üzerine bir kadinla evlendi. Akabinde Peygamber (S) onda güveylik ferahi ve nes'esi gördü de, kendisine sordu. Abdurrahmân da:
— Ben bir kadinla bir çekirdek agirligi mehr üzerine evlendim, dedi.
Katâde'den; o da Enes'ten gelen rivayette: Abdurrahmân ibn Avf, bir çekirdek agirligindaki altin mehre karsilik bir kadinla evlendi, tarzindadir [105].

51- Kur'ân Ögretmeye Karsilik Ve Mehr Zikretmeksizin Evlendirme Bâri

81-........ Ben EbÛ Hâzim'dan isittim, söyle diyordu: Ben Sehl ibn Sa'd es-Sâidî<RVden isittim, söyle diyordu: Ben Rasulullan in yaninda bir topluluk içinde idim. O sirada bir kadin geldi de:
— Yâ RasûIallah! Bu kadin nefsini Sana hibe etmistir, sen bu kadin hakkinda re'yini ortaya koy! dedi.
Rasûlullah (S) kadina hiçbir cevâb vermedi. Sonra kadin ayaga kalkti da yine:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz bu kadin kendi nefsini Sana hibe etmistir. Simdi Sen bu kadin hakkinda re'yini bakip bildir! dedi.
Rasûlullah ona bu sefer de bir cevâb vermedi. Sonra kadin üçüncü kerre ayaga kalkti da yine:
— Yâ Rasûlallah, sübhesiz bu kadin kendi nefsini Sana hibe etmistir. Sen onun hakkinda re'yini kullan! dedi.
Bunun üzerine bir adam ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! O kadini benimle nikâh et! dedi. Rasûlullah:
— "Yaninda (mehr verecek) birsey var mi?" diye sordu. O zât:
— Hayir yok, dedi. Rasûluîlah:
— "Git de arastir, demirden bir yüzük olsun bul" buyurdu. Bunun üzerine o zât gitti, arastirdi, sonra geldi ve:
— Ben hiçbirsey bulamadim, demirden bir yüzük dahî bulamadim, dedi.
Rasûlullah:
— "Sende Kur'ân'dan birsey var mi?" diye sordu. O zât:
— Bende (yânî ezberimde) su sûre ve su sûre var, dedi. Rasûlullah:
— "Git, ben sendeki Kur'ân'a karsilik (yânî Kur'ân'i kadina ögretmene karsilik) onu sana nikâh ettim" buyurdu [106].

52- Esyalarla Ve Demirden Yüzükle Mehr Yapilmasi Babi

82-.......Bize Vekî', Sufyân es-Sevrî'den; odaEbûHâzim'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)Man tahdîs etti ki, [107]

Peygamber (S) bir adama hitaben: "Velev demirden bir yüzükle olsun evlen" buyurmustur ,

53- Nikâhta Halâl Olan Sartlar Babi

Umer ibn Hattâb da: Hukukun durak yerleri, sartlarin yanindadir, demistir. el-Misver ibn Mahrame de söyle demistir:
Ben, Peygamber(S)'den isittim, kendisi bir damadini zikretti de onu dâmâdhgi hususunda övdü ve övgüsünü güzel yapti:

"O bana söz söylediginde dogru söyledi, va'd ettiginde bana va'dini yerine getirdi" buyurdu [108].

83-.......Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l- Hayr'dan; o da Ukbe ibn Âmir'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Yerine getirdiginiz sartlarin yerine getirmeniz en hakli olani, kendisiyle fercleri halâl kilmak istediginiz mehr sartidir" buyurmustur [109].

54- Nikâh Sirasinda Sart Kilinmasi Halâl Olmayan Sartlar Babi

Abdullah ibn Mes'ûd da: Bir kadin, kizkardesinin talâkini kendi nikâhi için sart kilamaz, demistir.

84- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ.Zekeriyyâ ibn Ebî Zâide'den; o da Saîd ibn Ibrahim'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'-den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kadina, kizkardesinin çanagindaki ni'metin kendi kabina bosalmasi için onun talâkini istemek (ve onun yerine nikâh olmak) halâl olmaz. Kizkardesinin talâkini isteyecek kadin iyi bilmelidir M, ezelde ona ne takdir olundu ise, kendisine âid olan ni'met ancak odur" buyurmustur [110].

55- Evlenen Kimsenin Zagferân Boyasi Sürünmesi(Nin Cevazi) Babi

Bu sari boya hadîsim Abdurrahmân ibn Avf, Peygamber(S)'den rivayet etti.

85-.......Bize Mâlik, Humeyd et-Tavîl'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle haber verdi: Abdurrahmân ibn Avf, Rasûlullah'i ziyarete geldi. Kendisinde (evlenenlere mahsûs olan) san boya izi vardi. Rasûlullah (S) ona sordu, o da kendisinin Ensâr'dan bir kadinla evlenmis oldugunu haber verdi. Rasûlullah:
— "O kadina ne kadar mehr verdin?" diye sordu. Abdurrahmân:
— Altindan bir çekirdek agirligi (yâni bes dirhem) verdim, dedi. Rasûlullah (S) ona:
— "Bir koyunla olsun dügün asi yap" buyurdu [111].

56- Bâb:

(Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasil gibidir.)

86- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) Zeyneb bintu Cahs ile evlendi de müslümânlar üzerine hayri bol yap-ti. Peygamber evlendigi zamanlarda yapmakta oldugu gibi (insanlar yemekten sonra otururlarken) disari çikti, mü'minlerin annelerinin hücrelerine varip onlara duâ ediyor, onlar da kendisine duâ ediyorlardi. Sonra hücrelerden ayrildi ve (yemekte hazir bulunanlardan) iki kisiyi gecikmisler gördü de yine hücresinden geri döndü. (O iki kisi Peygamber'i görünce çabuk disari çikip gittiler.)
Enes: Ben o iki kisinin çikislarini Peygamber'e haber mi verdim yâhud keridisine haber mi verildi, bilmiyorum, dedi [112].

57- Bâb: Evlenen Kimseye Nasil Duâ Edilir?

87-.......Bize Hammâd ibnu Zeyd, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Abdurrahmân ibn Avf in üzerinde san boya izi görünce:
— "Bu nedir?" diye sordu. O da:
— Ben altindan bir çekirdek agirligi mehr üzerine bir kadinla evlendim, dedi.
Peygamber:
— "Bâreke'llâhu leke (= Allah sana mübarek eylesin)/ Bir koyunla da olsa dügün ziyafeti ver!" buyurmustur [113].

58- Gelin Ve Güveye Hidâyet Edip Yol Gösteren Kadinlara Ve Gelin Ile Güveye Duâ Babi

88-.......Bize Alî ibn Mushir, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) beni akd ve nikâh eylemisti. Annem Ümmü Rûmân beni getirdi de Peygam-ber'in evine girdirdi. Evin içinde Ensâr'dan birtakim kadinlar hazir bulunuyorlardi. Bunlar (anama, berâberindekine ve geline):
— Hayir ve bereket üzere geldiniz; hayirli kismet üzerine geldin! Dediler [114].

59- Gazveye Çikmadan Önce Zifafa Girmek Isteyen Kimse Babi

89-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Ma'mer ibn RâsicTden; o da Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Peygamberlerden biri gazveye gitmek istediginde kavmine hitaben: Bir kadinin nikâhina mâlik olup da henüz onunla zifaf yapmamis ve onunla zifaf yapmayi istemekte bulunan hiçbir erkek, bu seferimde beni ta'kîb etmesin! diye emir verdi" [115].

60- Dokuz Yasinda Bulunan Bir Kadinla Zifafa Giren Kimse Babi

90-.......Bize Sufyân es-Sevrî, HisâmibnUrve'den; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber

(S)Âise ile, Âise alti yasinda iken akd yapmis, dokuz yasinda iken de zifaf yapmistir. Âise, Peygamber'in yaninda dokuz sene kalmistir [116].

61- Sefer Esnasinda Kadinla Zifafa Girmek Babi

91-.......Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) Hayber(den dönüste onun)la Medîne arasinda üç gün ikaamet etti. Bu müddet içinde Peygamber'in Safiyye bintu Huyey ile evlenmesi vâki' oldu. Ben de müslümânlan Peygamber'in dügün asina da'vet ettim. Bu ziyafette ekmek ve et yoktu. Peygamber yemek sofralarinin yayilmasini emretti. Akabinde bunlarin içine de hurma, yag ve akt denilen kuru yogurt konulmustu. Iste bu, Peygamber'in dügün ziyafeti olmustu. Bu sirada müslümânlar kendi aralarinda:
— Safiyye, mü'minlerin analarindan birisi (hürr bir kadin) midir, yoksa Peygamber'in sag elinin mâlik oldugu cariyelerden biri midir? dediler.
Bâzilari da:
— Eger Peygamber, Safiyye'yi örterse o, mü'minlerin analann-dandir. Eger örtmezse Safiyye, Peygamber'in sag elinin mâlik oldugu bir câriyedir! dediler.
Peygamber hareket etmeye karar verince bineginin arkasina Safiyye için bir yer hazirlatti. Insanlarla Safiyye arasina da bir perde uzatti. (Böylece Safiyye, mü'minlerin analarindan biri oldu.)[117]

62- Kisinin Gündüzleyin (Itan Veya Zînet Için) Dügün Alayi Ve Ates Yakma Olmaksizin Nikâhlisiyle Gerdege Girmesi Babi

92-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) benimle evlendi. Akabinde annem Ümmü Rûmân beni getirdi de Peygamber'in evine girdirdi. O zaman beni kusluk vaktinde birdenbire Rasûlullah'tan (O'nu ansizin görüvermemden) baska birsey korkutup heyecanlandirmadi [118].

63- Kadinlar Için Etrafi Saçakli Dösek Yüzleri, Dösemeler Ve Benzeri Seyler (Edinmenin Cevazi) Babi

93-.......Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: (Evlendigim sirada) Rasûlullah (S):
— "Etrafi saçakli dösek yüzleri, dösemeler edindiniz mi?" diye sordu.
Ben:
— Yâ Rasûlallah! Bizim böyle dösek yüzleri ve dösemelerimiz nereden olacak? dedim.
Rasûlullah:
— "Muhakkak ki yakinda böyle dösemeler olacaktir" buyurdu [119].

64- Kadini Nikâhli Esine Götürüp Teslim Eden Kadinlar Babi

94-.......Bize îsrâîl ibn Yûnus, Hisâm ibn Urve'den; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise bir kadini Ensâr'dan olan bir adamla evlendirmisti. Peygamber (S):
— "Yâ Âise! Sizin beraberinizde deff çalan, sarki söyleyen sarkicilariniz yok mu? Çünkü Ensâr böyle oyun ve eglencelerden hoslanir" buyurdu [120].

65- Gelinle Güvey'e (Gerdek Sabahi) Hediye Verme Babi

Ve Ibrahim (ibn Tahmân el-Herevî), ismi Ebû'1-Ca'd olan Ebû Usmân'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyledi. Ebû Usmân el-Ca'd dedi ki: Enes ibn Mâlik Basra'da Benû Rifâa Mescidi'nde bizim yani-miza gelmisti. Iste orada ben kendisinden söyle derken isittim: Peygamber (S) anam Ümmü Suîeym'in tarafina ugradigi zaman onun yanina girer, ona selâm verirdi.
Sonra Enes devamla söyle dedi: Peygamber, Zeyneb bintu Cahs el-Esedîyye ile evlenip güvey oldu. Annem Ümmü Suleym bana:
— Keski Rasûlullah'a bir hediye versek! dedi. Ben de ona:
— Bunu yap! dedim.
Bunun üzerine annem hurma, yag ve yogurt kurusuna yöneldi de bunlardan bir tas tencere içinde hayse yemegi yapti. Akabinde bu yemegi benimle Rasûlullah'a gönderdi. Ben bu yemegi Rasûlullah'a götürdüm. Rasûlullah bana:
— "Yemegi koy" buyurdu.
Sonra bana emredip isimlerini söyledigi "Birtakim adamlari bana çagir ve karsilastigin kimseleri de bana çagir!" dedi
Ben O'nun bana emrettigi isi yaptim ve geri döndüm. Bir de gördüm ki, ev ahâlîsiyle dopdolu olmus. Bu sirada Peygamber'i de gördüm ki, iki elini bu hayse yemeginin üzerine koydu da orada Allah'in söylemesini istedigi kelimeleri söyledi. Bundan sonra toplanan insanlardan onar onar çagirmaya, onlar da yemekten yemeye koyuldular. Rasûlullah onlara:
— "Allah 'in ismini zikredin ve her insan kendi önünden yesin" buyuruyordu.
Enes dedi ki: Nihayet yiyenlerin hepsi yemekten dagildilar. Onlardan disari çikan çikti da birkaç kisilik topluluk kalip konusmaya koyuldu.
Enes dedi ki: Ben onlarin çikip gitmemelerinden gamlanmaya basladim. Sonra Peygamber, zevcelerinin hücrelerine dogru çikti. Ben de O'nun arkasindan çiktim ve O'na:
— O oturup konusmaya dalan adamlar gitmislerdir, dedim. Akabinde Peygamber eve girdi ve evin perdesini sarkitti. Ben de
hücrenin içinde bulunuyordum ki, kendisi su âyetleri söylüyordu: "Ey îmân edenler! Peygamberdin evlerine -yemege da'vet olunmaksizin, vaktine de bakmaksizin- girmeyin. Fakat da 'vet olundu-gunuz zaman girin. Yemegi yiyince dagilin. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygambere ezâ vermekte, O sizden utanmaktadir. Allah ise haktan (hakki açiklamaktan) çekinmez... " (el-Ahzâb: 53).
Ebû Usmân: Enes, kendisinin on sene Rasûlullah'a hizmet ettigini söyledi, demistir [121].

66- Gelin-Güvey Için Elbise Ve Baska Seyleri Ariyet Olarak Almak Babi

95-.......Bize Ebû Usâme, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den;
o da Âise(R)'den tahdîs etti. Âise, kizkardesi Esma'dan bir gerdanligi emânet almis, o da kaybolmustu. Rasûlullah sahâbîlerinden birtakim insanlari onu aramalari için gönderdi. Bu arayicilara namaz vakti yetisti de bunlar (su bulamayip) abdestsiz olarak namaz kildilar. Peygamber(S)'e geldiklerinde, su bulamayip abdestsiz namaz kildiklarini O'na arzettiler. Bunun üzerine Teyemmüm Âyeti (en-Nisâ: 43, ei-Mâide: 6) indi. Bunun üzerine Useyd ibnu Hudayr, Âise'ye:
— Allah seni hayirla karsilasin! Vallahi senin basina herhangi bir mesakkatli is geldiyse, muhakkak Allah ondan bir çikis yolu ihsan etmis, müslümânlara da onda bir hayir ve bereket kilinmistir! dedi [122] .

67- Erkegin Esine Geldigi Zaman Söyleyecegi Duâ Babi

96-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Dikkat edin! Onlarin herhangi biri (cinsî münâsebet için) esine gelip yanasirken: Bismillâhi, Allâhumme cennibnVs-seytâne ve cennibVs-seytâne ma razaktenâ{ = Bismillah, yâ Allah, beni seytândan uzaklastir, seytâni da bize ihsan ettigin çocuktan uzak kil)/ derse, sonra aralarindaki bu iste bir çocuk takdir olunur yâhud hükmo-lunursa, o çocuga hiçbir zaman seytân zarar veremez" [123] .

68- Bâb: Dügün Asi Bir Haktir (Serîatte. Sabittir)

Abdurrahmân ibn Avf da:

Peygamber (S) bana: "Velev ki bir koyunla olsun dügün asi yap!" buyurdu, demistir [124] .

97-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(S)'in Medine'ye gelmesi zamaninda on yasinda imis. Dedi ki:
— Iste o zaman annelerim benim Peygamber'in hizmetine devam etmeme muvafakat ederlerdi. Ben de Peygamber'e on sene hizmet ettim. Peygamber vefat ettigi zaman ben yirmi yasinda bulunuyordum. Ben, indirildigi sirada Hicâb isini insanlarin en iyi bileni oldum. Indirilen hicâb emrinin ilki Rasûlullah'in Zeyneb ibnetu Cahs'Ia evlenmesi zamaninda oldu. Peygamber (S), Zeyneb'e güvey oldu. Akabinde insanlari dügün asina da'vet etti. Gelenler yemekten yediler. Sonra çiktilar. Onlardan birkaç kisi Peygamber'in yaninda kaldi da kalmayi epey uzattilar. Peygamber onlarin çikip gitmeleri için disari çikti, ben de O'nun beraberinde çiktim. Peygamber yürüdü, ben de yürüdüm. Nihayet Âise'nin hücresinin esigine geldi. Sonra o insanlarin çikip gittiklerini zannetti de geri döndü. Ben de O'nunla beraber geri döndüm. Sonunda Zeyneb'in yanina girince bir de gördü ki, o kisiler yerlerinden kalkmayip hâlâ oturmaktalar. Bunun üzerine Peygamber tekrar geri döndü, ben de O'nun beraberinde döndüm. Sonunda yine Âise hücresinin esigine vardiginda, o insanlarin çikmis olduklarini düsündü. Geriye döndü, ben de beraberinde geriye döndüm. Bu sefer gördük ki, onlar çikip gitmisler. Peygamber benimle kendisi arasina perde çekti, hicâb emri de indirildi (ei- [125]

Ahzâb: 5.3) .

69- Velev Bir Koyunla Olsun Dügün Asi Babi

98-.......Bana Humeyd tahdîs etti ki, kendisi Enes(R)'in söyle dedigini isitmistir: Abdurrahmân ibn Avf, Ensâr'dan bir kadinla evlenmisti, Peygamber (S) kendisine:
— "O kadina ne kadar mehr verdin?" diye sordu. Abdurrahmân:
— Altindan bir çekirdek (yânî bes dirhem) verdim, dedi.
Ve yine Humeyd et-Tavîl'den: Ben Enes'in söyle dedigini isittim: Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman, Ensâr'a konuk oldular. Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibnu'r-Rabî' üzerine konuk oldu.
Sa'd ona:
— Malimi seninle bölüseyim, senin için iki zevcemin birinden vazgeçeyim, dedi.
Abdurrahmân ona:
— Allah sana ehlinde ve malinda bereket verip mübarek eylesin! dedi. .
Akabinde çarsiya çikti. Satin alip satis yapti, bir mikdar yogurt kurusu ve yag elde edip kazandi. Bu sirada Ebû Haysir'in kiziyla evlendi. Peygamber ona:
— "Bir koyunla da olsun dügün asi ziyafeti yap! buyurdu [126].

99- Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit el-Bunânfden tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S), Zeyneb bintu Cahs'Ia evlenmesi üzerine dügün asi ziyafeti yaptigi gibi kadinlarinin hiçbirisi üzerine dugün asi ziyafeti vermedi. Zeyneb'le evlenmesi üzerine bir koyunla dügün asi ziyafeti verdi, demistir.

100- Bize Müsedded, Abdulvâris'ten; o da Suayb'dan; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Safiyye bintu Huyey'e hürriyet verip onunla evlendi de, ona hürriyet vermesini onun mehri kildi ve onunla evlenmesi üzerine hays yemegiyle (yânî hurma, kuru yogurt ve yag kansimiyle) dügün asi ziyafeti vermistir.

101-.......Beyân ibn Bisr el-Ahmesî söyle dedi: Ben Enes(R)'ten isittim: Peygamber (S) bir kadinla (Zeyneb bintu Cahs'la) evlendi de beni gönderdi, ben de insanlari (o kadinin dügün asi için yapilan) yemege da'vet ettim, diyordu [127].

70- Kadinlarinin Bâzisi Üzerine Digerinden Daha Çok Dügün Asi Ziyafeti Veren Kimse Babi

102-.......Sabit el-Bunânî söyle dedi: Enes'in yaninda Zeyneb ibnetu Cahs'in evlenmesi zikrolundu da Enes: Ben, Peygamber (S)'in kadinlarindan hiçbirisi üzerine, Zeyneb'îe evlenmesi üzerine yaptigi kadar dügün asi ziyafeti verdigini görmedim; Peygamber Zeyneb'le evlenmesi üzerine bir koyunla dügün asi ziyafeti verdi, dedi [128].

71- Bir Koyundan Daha Aziyla Dügün Asi Yapan Kimse Babi

103-.......Bize Sufyân, Mansür ibn Safiyye'den tahdîs etti ki, annesi Safiyye bintu Seybe:
— Peygamber (S) kadinlarindan biriyle evlenmesi üzerine iki müdd arpa unuyla dügün asi ziyafeti verdi, demistir [129].

72-Dügün Asina Ve Da'vete Icabet Hakki, Yedi Gün Ve Buna Yakin Süre Dügün Asi Ziyafeti Yapan Kimse, Peygamber<S)'In (Dügün Asi Için) Bir Gün, Iki Gün Diye Bir Vakit Ta'yîn Etmedigi(Ni Beyân) Babi

104-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizden biriniz dügün asina da'vet olundugu zaman hemen ona gitsin" buyurmustur.

105-.......Sufyân es-Sevrî söyle demistir: Bana Mansûr, Ebû Vâil den; o da Ebû Mûsâ el-Es'arî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Esîri çözün, dügün asi da'vetçisine icabet edin, hastalari ziyaret edin!" buyurmustur [130].

106-.......Bize Ebû'l-Ehvas, el-Es'as'tan tahdîs etti. Muâviye ibnu Suveyd söyledi ki, el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Peygamber (S) bize yedi seyi islememizi emretti, yedi seyden de nehyetti: Bize hasta ziyareti yapmayi, cenaze ardindan gitmeyi, aksirana "Allah sana merhamet eylesin" demeyi, yemîni kabul etmeyi, zulme ugrayana yardim etmeyi, selâmi yaymayi, da'vetçiye icabet eylemeyi emretti. Bizi altin yüzüklerden, gümüs kap(kullanmak)tan, semer ve eyer üstüne konulup binicinin üzerine oturdugu ipek yüzlü minderlerden, kassiyye, istebrak ve dîbâc(adi verilen ipekli kumaslari kullanmak)dan da nehyetti.
Bu hadîsi "Selâmi yaymak" lafziyle Es'as ibn Ebi's-Sa'sâ'dan rivayet etmekte Ebû'l-Ehvas'a Ebû Avâne ile es-Seybânî mutâbaat etmislerdir [131].

107-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa, Rasûlullah(S)'i kendisinin dügün yemegine da'vet etmisti. O gün henüz gelin olan karisi da da'vetlilere hizmet etmekte idi. Sehl:
— Gelinin o gün Rasûlullah'a ne içirdigini bilir misiniz? Gelin geceden (bir kap içine) Rasûlullah için biraz hurma islatmisti, Rasûlullah dügün asini yiyince onun sirasini Rasûlullah'a içirdi, demistir [132].

73- Da'vete Icabet Etmeyi Terkeden Allah'a Ve Rasûlü'ne Âsî Olmustur Babi

108-.......Bize Imâm Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da el-A'rec'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Yemegin serrlisi, zenginlerin da'vet edilip de fakirlerin terkedildigi dügün yemegidir. Her kim da'vete icabet etmeyi terkederse, muhakkak Allah'a ve RasûhVne isyan etmistir, der idi.

74- Sigir Ve Davar Ayagi Yemegine Icabet Eden Kimse Babi

109- Bize Abdan, Ebû Hamza'dan; o da el-A'mes'ten; o da Ebû Hâzim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Eger ben sigir ve davar ayagindan yapilmis bir paça yemegine bile da'vet olunsaydim, muhakkak ona icabet ederdim. Sayet bana bir davarin ön ayagi hediye edilse, ben onu elbette kabul ederim" buyurmustur [133].

75- Dügünde Veya Baska Sebeble Yapilmis Yemege Da'vet Edene Icabet Etmek Babi

110-.......Ibn Cureyc söyle demistir: Bana Mûsâ ibn Ukbe haber verdi ki, Nâfi' söyle demistir: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den isittim, Rasûlullah (S): "(Dügün asina) da'vet edildiginiz zaman bu da'-vete icabet ediniz" buyurdu, diyordu.
Nâfi': Abdullah ibn Umer, dügün asi olsun yâhud baska bir da'vet olsun, oruçlu oldugu hâlde (bile) yapilan da'vete gelirdi, demistir [134]

76- Kadinlarin Ve Çocuklarin Dügün Asina Gitmeleri Babi

111-.......Bize Abdulazîz ibnu Suheyb tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) -Ensâr'dan- birtakim kadinlari ve çocuklari bir dügün asindan dönüp gelirlerken gördü de çabucak kuvvetle ayaga kalkti ve: "Allah sâhid olsun ki, sizler bana insanlarin en sevimlilerindensiniz" buyurdu [135].

77- Bâb: Da'vetli, Da/Vet Meclisinde Sevilmez Birsey Gördügünde Geri Döner Mi?

Ibn Mes'ûd da'vete gittigi evde bîr suret gördü de hemen geri döndü.
Ibn Umer, Ebû Eyyûb'u da'vet etmisti. Ebû Eyyûb evde, duvar üzerinde bir örtü gördü de Ibn Umer'e karsi bunu reddetti.
Ibn Umer: Duvara perde koymak üzerinde kadinlar bize gâlib geldiler, dedi. Ebû Eyyûb da: Eger ben evinde bu sevilmez isin benzerini yapmakta olan herhangi bir kimseye karsi korkuyor idiysem de bu isten dolayi sana karsi korkacak degilim. Vallahi sizin yemeginizi yemem! dedi ve geriye döndü [136].

112-.......Peygamber'in zevcesi Âise (R) haber vermistir. Âise, kendisinde birtakim resimler bulunan bir silte satin almisti. Rasûlul-lah (S) bunu görünce kapinin önünde dikildi de içeri girmedi.
(Âise dedi ki:) Ben bu sirada Rasûlullah'in yüzünde hoslanma-mazlik izini tanidim ve:
— Yâ Rasûlallah! Allah'a ve Rasûlü'ne tevbe ederim, ne günâh isledim? dedim.
Rasûlullah:
— "Bu siltenin burada isi nedir?" buyurdu, Âise dedi ki: Ben:
— (Yâ Rasûlallah!) Ben bunu üzerine oturasin ve yaslanasin diye Sen'in için satin aldim, dedim.

Rasûlullah:
— "Bu suretlerin sahihleri kiyamet gününde muhakkak azâb olunurlar. Ve bu kimselere: Sûretlendirdiginiz bu hayvanlari diriltiniz! denilir" buyurdu.
Ve yine Rasûlullah:
— "Içinde suret bulunan eve melekler girmez" buyurdu [137].

78- Kadinin Dügün Yemeginde Erkeklerin Islerini Yapmasi Ve Bizzat Hizmetlerinde Bulunmasi Babi

113-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Ebû Useyd es-Sâidî arûs (yânî gelin) aldigi zaman, Peygamber'i ve sahâbîlerini da'vet etti. Onlar için yemegi yapan da, önlerine süren de Useyd'in henüz evlendigi karisi Ümmü Useyd'den baskasi degildi. O, geceden tas bir tencere içinde hurmalar islatmis, Peygamber yemeginden ayrilinca kadin kendi eliyle o sirayi Peygamber'e sundu da O'na böylece ikram ederek içirdi.

79- Dügün Yemeginde Sarhos Etmeyen Içki Ve Hurma Sirasi (Edinmenin Cevazi) Babi

114-.......Ebû Hazim söyle demistir: Ben Sehl ibn Sa'd'dan isittim: Ebû Useyd es-Sâidî, Peygamber(S)'i kendisinin dügün asina da'vet etti. O gün henüz gelin bulundugu hâlde, kansi onlara hizmet etmekte idi. Gelin yâhud Sehl: Rasûlullah için ne sirasi yapti bilir misiniz? Rasûlullah için geceden tastan bir kabin içinde bir mikdâr hurma islatti, demistir [138].

80- Kadinlara Yumusak Ve Güzel Muamele Etmek Ve Peygamber(S)'In "Kadin Ancak Kaburga Kemigi Gibidir" Sözü Babi

115-.......Bana Imâm Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; odael-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Kadin, kaburga kemigi gibidir. Eger sen onu dogrultup düzeltmeye kalkarsan kirarsin. Eger ondaki egrilikle beraber ondan faydalanmak istersen, ondan faydalanabilirsin" buyurmustur.

81- Adinlarla Ilgili Siyet Babi

116-.......Bize Hüseyin el-Cu'fî, Zâide'den; odaMeysere'den; o da Ebû Hâzim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her kim Allah'a ve son güne îmân ediyorsa, o mü 'min kisi komsusuna ezâ etmesin. Bir de kadinlar hakkinda birbirinize hayir tavsiye ediniz! Çünkü onlar kaburga kemiginden yaratilmislardir. Bu kemigin en egri kismi en üst tarafidir. Eger sen egri kemigi dogrultmaya gidersen, onu kirarsin. Onu kendi hâline birakirsan, dâima egri kalir. Onun için sizler birbirinize kadinlar hakkinda dâima hayir tavsiye ediniz" [139]

117-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Biz Peygamber zamaninda hakkimizda birsey, bir

vahy inmesinden korktugumuz için kadinlarla kelâm etmekten ve onlara (haklarinda eksiklik yapmak ve onlara yumusak davranmayi terketmekte) açilip yayilmaktan çekinir idik. Peygamber (S) vefat edince biz de kadinlar gibi çok söz eder olduk ve onlara karsi kusurda açilip yayildik .

82- Bâb:

'Ey îmân edenler, gerek kendilerinizi, gerek aile ferdlerinizi öyle bir atesten koruyun ki..." (et-Tahrîm: 6) .

118-.......Abdullah ibn Umer (S) söyle buyurdu: "Herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz sorumludur. Imâm (yânî devlet baskani) bir çobandir ve o da sorumludur. Erkek, kendi aileferdleri üzerinde bir çobandir, o da bunlardan sorumludur. Kadin da kocasinin evi üzerinde bir çobandir, o da eli al-tindakilerden sorumludur. Köle de efendisinin mali üzerinde bir çobandir, o da sorumludur. Dikkat edin! Herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz sorumlusunuz' [140]

83- Aile Ile Güzel Geçinmek Babi

119- Bize Süleyman ibnu Abdirrahmân ile Alîibnu Hucr tahdîs edip söyle dediler: Bize îsâ ibnu Yûnus haber verdi. Bize Hisâm ibnu Urve (kardesi) Abdullah ibnu Urve'den; o da babasi Urve ibn Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir:
Bir zaman onbir kadin bir yerde oturmuslar ve kocalarinin ha-
berlerinden birsey saklamayip birbirlerine bildireceklerine dâir aralarinda taahhüd edip baglanmislardi. Bunlardan Birinci Kadin:
— Benim kocam taslik bir dag basindaki arik bir devenin etidir. Kolay degil ki yanina çikilsin, semiz degil ki insanlar tarafindan (evlerine) naklolunsun! demistir [141].
Ikinci Kadin da:
— Kocamin hâlini meydana koyup yayamam. Zîrâ ben onlari birsey birakmadan sayamayacagimdan korkarim. Çünkü onun fenaliklarim sayacak olursam, gizli açik her hâlini sayip dökmek zorunda kalacagim. Bu ise imkânsizdir, demistir.
Üçüncü Kadin da:
— Benim zevcim upuzun bir beyinsizdir. Ayiplarini söylersem beni bosar; susarsam (akli basinda bir kimse olmadigindan sebebsiz) beni kendisinden uzak birakir, demistir.
Dördüncü Kadin ise:
— (Kocasini medhederek:) Kocam Tihâme sahasinin gece hayâti gibidir. Ne sicaktir, ne soguk (Orta seciyyetie halûk bir kimsedir). Evimizde ne korku vardir, ne kirginlik! demistir.
Besinci Kadin da söyle medhetmistir:
— Benim kocam da evine geldiginde sanki (avdan gelen) bir parstir. (Avini bana getirir, koynumda misil misil uyur.) Evden çikinca disarida o bir arslandir. Evdeki masrafimi hiç sormaz [142].
Altinci Kadin da söyle kötüler:
— Kocam oburdur. Yemek yerken siler süpürür, içerken de su kabini kurutur. Yatarken de

yorganina bürünür, (evin bir kösesinde tek basina) uyur. Ve benim hüznümü anlamak ve gidermek için elbiseme elini sokmaz!
Yedinci Kadin da:
— Kocam erlik vazifesini yapmaktan âciz ve isini bilmez, ahmak bir kisidir. Her derd onun derdidir. (Vücûdu hastalik karargâhidir ve huysuzdur), basimi yarar, vücûdumu yaralar. Hersey onun vurmak ve yarmak âletidir, demistir.
Sekizinci Kadin da kocasini söyle över:
— Onun vücûduna dokunurken tavsana dokunur gibi yumusaktir. O güzel kokulu bir bitki gibi hos kokar.
Dokuzuncu Kadin da söyle över:
— Kocamin evi yüksek direklidir. Kilicinin hamaili uzundur. Ocaginin külü çoktur. Evi de insanlarin toplanti yerine yakindir (yâni evi sahanedir, kendisi uzun boyludur, evi de konuk kabul edecek yerdedir).
Onuncu Kadin da kocasini söyle övmüstür:
— Zevcim mâliktir; hem ne kadar mâlik ve sâhibdir? Artik hatir ve hayâlimizden geçen her hayra mâlik ve sâhibdir! Zevcimin bir sürü develeri vardir ki, onlarin çökecek genis eylek yerleri vardir. Fakat yaylim yerleri azdir. (Bununla: Develer yayilmaya gönderilmeyip misafire kesilmek için evin yaninda eylek yerinde bulundurulur, demek istiyor.) Develer ud sesi duyunca -ki misafiri eglendirmek üzere saz ve ahenk âletlerinin çalmmasidir- o zaman develer bogazlanacaklarini anlarlar.
Onbirinci Kadin (ki Ümmü Zer'dir ve kocasinin güzel muasereti cihetinden en bahtiyar olanidir) aile hayâtini söyle anlatmistir [143]:
— Kocam Ebû Zer'dir. Bilesiniz Ebû Zer' ne semâhatli ve ne ahlâkli bir kisidir! O, iki kulagimi mücevherlerle hareket ettirir. Pazu-larim yagdan dolup tombullasti (vücûdum semirdi) ve beni ferîh, fahur kildi ve yüceltti. Ben de hemen yüceldimve ferîh-fahûr oldum. O beni, Sikk denilen bir dag kenarinda küçük koyun sürücügü olan bir kabîle içinde buldu. Sonra beni atlari kisner, develeri bögürür, ekinleri sürülüp dâneleri samanindan ayrilip müreffeh ve mes'ûd bir cemiyet içine getirdi. Simdi ben onun yaninda ne söylersem reddolun-mam, sabaha kadar uyurum, beni kimse uyandirmaz). Bol süt içerim, artik içecek hâlim kalmaz.
— Bundan sonra Âise, Ebû Zer' ailesinin ferdlerini birer birer Ümmü Zer'e söyle anlattirip rivayet ediyor:- Ümmü Zer' der ki:
— Ebû Zer'in anasi var. Âh bilesiniz, Ümmü Ebî Zer' ne kadindir! Onun zahîre anbarlari, esyasini koydugu hararlari gayet büyüktür. Evi de genistir.
Ebû Zer'in oglu, bilesiniz o ne zarâfetli gençtir! Onun yattigi yer kilina çekilmis kin gibidir, düzgün, boylu poslu olup karni çikik degildir. O dört aylik bir kuzunun kol tarafiyle doyar (çok yemez).
Ebû Zer'in kizi! O ne terbiyeli kizdir! Babasina itaatlidir, anasina da itaatlidir. O dilber kizin vücûdu elbisesini doldurur, güzelligi, edeb ve iffeti ortaginin veya akran ve emsalinin kiskançligini ve hay-retini çeker.
Ebû Zer'in cariyesi! Bilseniz o ne sadakatli câriyedir! Aile sirlarimizi kimseye söylemez. Evimizin azigini asla bozmaz ve israf etmez.

Evimizde çer-çöp birakmaz, temiz tutar. Namusludur, evimize kir getirmez.
Ümmü Zer' anlatmaya devam edip der ki:
— Bir gün Ebû Zer' evden çikti. Her tarafta süt tulumlari yag çikarilmak için çalkanmakta idi (Bolluk bir bahar mevsimi idi). Yolda bir kadina rastgeldi. Kadinin yaninda pars gibi çevik iki çocugu vardi. Koltugunun altindan kadinin iki nâra benzeyen memeleriyle oynuyorlardi. (Kocam bu kadim sevmis), beni birakti, onu nikâh edip aldi. Ondan sonra ben seref sahibi bir adamla evlendim. O da fütursuz yürür ve en güze1, ata binerdi. Hatt beldesi (Bahreyn eyâleti sahil kismi) ma'mûllermden olan mizragini alir, aksam üzeri deve ve sigir nev'inden birçok hayvan sürüp bana gelirdi. Getirdigi her çesit hayvanlardan, kölelerden, cariyelerden bana birer çift verirdi. Bu kocam da bana:
— Ey Ümmü Zer'! Istedigin gibi ye, iç ve akrabana da ihsan et!
derdi.
Ümmü Zer' dedi ki:
— Bunanla beraber ben bu ikinci kocamin bana verdigi seylerin hepsini bir araya toplasam, Ebû Zer'in en küçük kabim doldurmaz.
Hadîsin râvîyesi olan Âise dedi ki: Rasûlullah (S) -hatirimi hos ederek-:
— "Yâ Âise! Ben sana Ebû Zer'in Ümmü Zer'e nisbeti gibiyim... (Su farkla ki, Ebû Zer' Ümmü Zer'i bosamistir, fakat ben seninle beraber yasayacagim)" buyurdu [144].
Ebü Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Saîd ibnu Seleme, Hisâm'-dan yaptigi rivayetinde "Lâ tuassisu beytenâ ta'sîsen*' seklinde söylemistir.
Yine Ebû Abdillah el-Buhârî: Râvîlerin bâzilari mîm ile "Fe-etekammahu" seklinde söylemistir ki, bu daha sahihtir [145].

120-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Yine bir bayram günü Habes-li siyahiler (mescidde) harbeleriyle oynuyorlardi. Rasûlullah (S) bana perde oldu da ben onlarin oyunlarina bakip seyrediyordum. Böylece seyretmekte devam ettim. Nihayet bakmaktan ayrilan ben oldum. (O zaman ben henüz çocuktum.) Oyunu isiten taze bir kizin hâlini, kadrini -neler yapacagini- artik sizler kiyâs edin! [146].

84- Erkegin Kendi Kizina Kocasinin Hâli Için Ögüt Vermesi Babi

121- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Suayb haber verdi ki, ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Sevr'den haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: Allah Ta-âlâ'nin haklarinda "Eger her ikiniz de Allah 'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz egrildi... " (et Tahrîm: 4) buyurdugu, Pey-gamber(S)'in zevcelerinden ikisinin kim oldugunu Umer ibnu'I-Hattâb'dan sormaga hirslanir dururdum. Tâ ki Umer hacc yapti, ben de beraberinde hacc ettim. (Yolun bir yerine geldigimizde) Umer sapti. Ben de onunla beraber bir su kabi ile saptim. Umer halâya gitti. Sonra geldi. Ben onun ellerine o kaptan su döktüm, o da abdest aldi. Bu sirada ben ona:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Peygamber'in zevcelerinden o iki kadin kimdir ki, Yüce Allah onlara

"Eger ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz egrildi..." buyurmustur? diye sordum.
Umer bana:
— Hayret sana ey Abbâs oglu! Onlar Hafsa ile Âise'dir, dedi. Sonra Umer o hadîse yönelip söyle sevkediyordu: Dedi ki:
— Ben Ensâr'dan bir komsumla Benû Umeyye ibn Zeyd yurdu içinde otururdum. Onlar Medine'nin dogu tarafinda Avâlî denilen yüksek yerlerde oturuyorlardi. Biz o komsum ile Medine'ye Peygamber'in yanina inmeyi nevbetlese yapiyorduk. Bir gün o iniyor, bir gün de ben iniyordum. Ben indigim zaman o günün vahy haberlerini yâ-hud diger haberleri ona getirirdim, o indigi zaman da bunun benzerini yapardi. Biz Kureys toplulugu kadinlara galebe ediyorduk. Ensâr üzerine geldigimizde bir kavim bulduk ki, kadinlari onlara galebe ediyor. Akabinde bizim kadinlarimiz da Ensâr kadinlarinin edebinden (sîretlerinden huy) almaga basladilar. Bir gün ben kanma karsi bagirdim. O da bana söz döndürüp karsilik verdi. Bana karsilik vermesini hos görmeyip onu azarladim. Karim:
— Sana söz döndürmemi neye münâsib görmüyorsun? Vallahi Peygamber'in zevceleri bile O'na karsilik veriyorlar ve birisi o gün geceye kadar Peygamber'in yanina ugramiyor! dedi.
Bu sözler beni dehsete düsürdü. Ben kadinima:
— Onlardan bu isi kim yaparsa muhakkak zarar eder, dedim.
Sonra elbisemi üzerime giyinip Avâlî'den Medîne'ye indim ve Hafsa'nm yanina girdim. Ona:
— Ey Hafsa, sizlerden biriniz Peygamber'i tâ geceye kadar bü tün gün boyunca öfkelendiriyor mu? dedim.
— Evet, dedi. Ben de ona:
— Muhakkak perîsân olmus ve zarar etmissîndir. Sen Allah'in, Rasûlü'nün gadabindan dolayi gadab etmesi ve helak olmandan emîn misin? Sen Peygamber'den çok sey isteme ve hiçbirseyde O'na söz döndürme, karsilik verme ve Peygamber'den sakin ayri kalma! Senin için bir ihtiyâç belirmis olursa benden iste. Ve sakin arkadasinin Peygamber'e senden daha parlak ve daha sevgili olmasi da seni aldatmasin! dedim. (Umer bununla Âise'yi kasdediyor.)
Umer dedi ki:
— Biz o sira Gassânîler bize gazve yapmak için atlarini nallati-yorlarmis diye haberler aliyorduk. Arkadasim Ensârî kendi nevbeti gününde Medine'ye indi de yatsi vaktinde bize döndü ve kapimi siddetli bir vurusla vurdu. Ve:
— Umer burada mi? dedi.
Ben bu sorustan heyecanlanip onun yanina dogru çiktim. O;
— Bugün büyük bir is meydana geldi, dedi. Ben:
— Nedir o? Gassânîler mi geldi? dedim. O:
— Hayir, fakat ondan daha büyük ve daha korkunç! Peygamber kadinlarini bosadi, dedi.
Ben kendi kendime: Hafsa eli bos kaldi ve ziyan etti. Ben bunun yakinda olacagini zannediyordum, dedim. Akabinde elbiselerimi üzerime giydim, Peygamber'in beraberinde sabah namazini kildim. Peygamber kendine âid olan ve mesrube denilen yüksekçe odasina girdi ve orada yalnizliga çekildi. Ben yine Hafsa'nin yanma girdim. Baktim ki o agliyor.
— Seni aglatan nedir? Ben seni bu isten sakindirmadim mi? Peygamber sizleri bosadi mi? dedim.
Hafsa:

— Bilmiyorum, O, iste tâ su mesrubede ayrilip çekiimis, dedi. Ben disari çikip minberin yanina geldim. Gördüm ki, minberin
etrafinda bâzilari aglar bir topluluk var. Ben de onlarin yaninda birazcik oturdum. Sonra vicdanimda hissettigim duygu bana galebe etti de yine içinde Peygamber'in bulundugu yüksek odaya geldim. Peygamber'in siyah usagi Rebâh'a:
— Umer için izin iste! dedim.
Usak içeri girip Peygamber'Ie konustuktan sonra döndü de:
— Peygamber'Ie konustum. Seni kendisine zikrettim. Birsey söylemeyip sustu, dedi.
Bunun üzerine ben oradan ayrildim ve tekrar minberin yaninda bulunan toplulukla beraber oturdum. Sonra yine vicdânimdaki duygu bana galebe etti. Varip usaga:
— Umer için izin iste! dedim. O içeri girdi, sonra çikti da:
— Seni Peygamber'e zikrettim, sükût etti, dedi.
Ben tekrar dönüp minber etrafindaki toplulugun yanina oturdum. Sonra hissetmekte oldugum duygu bana galebe etti. Yine usaga gelip:
— Umer için izin iste, dedim.
Içeri girdi, sonra bana dogru döndü de:
— Seni Peygamber'e zikrettim, sustu, dedi.
Geriye dönüp ayrilirken, bir de baktim ki, usak beni çagiriyor!
— Peygamber sana izin verdi, dedi.
Akabinde ben Rasûlullah'in huzuruna girdim. Baktim ki Rasû-lullah, kendisiyle arasinda bir dösek olmadan hasir örgüleri üzerine yan yatmis, bedeninin yan tarafina örgüler iz yapmis, dolgusu hurma lifi olan deriden bir yastik üzerine yaslanmaktadir. Kendisine selâm verdim, sonra daha ben ayakta dikilirken:
— Yâ Rasûlallah! Kadinlarini bosadin mi? dedim. Gözünü bana dogru yükseltti de:
— "Hayir (bosamadim)" buyurdu. Ben:
— Allâhu Ekber! dedikten sonra yine ayakta oldugum hâlde: Izin istiyorum yâ Rasûlallah! Beni gördün ki, biz Kureys toplulugu kadinlara gâlib bulunuyorduk. Medine'ye geldigimizde bir kavim bulduk ki, kadinlari onlara galebe ediyor! dedim.
Bu sözlerim üzerine Peygamber gülümsedi. Sonra sunlari söyledim:
— Yâ Rasûlallah! Beni gördün! Ben Hafsa'nin yanma girdim de ona: Sakin arkadasinin Peygamber'e senden daha parlak ve daha sevgili olmasi seni aldatmasin, dedim. (Umer bu sözüyle Âise'yi kasdediyor.)
Peygamber bir daha gülümsedi. Ben O'nun gülümsedigini gördügüm zaman oturdum. Gözümü kaldirip odanin içine baktim. Allah'a yemîn ederim ki, evin içinde tabaklanmamis üç deriden baska gözü geri çevirecek hiçbirsey görmedim.
— Yâ Rasûlallah! Allah'a duâ et, ümmetine genislik versin. Farslar ve Rumlar üzerine genislik yapilmis; onlar Allah'a ibâdet etmezlerken dünyâ kendilerine verilmistir, dedim.
Bunu söyleyince Peygamber dayanmisken dogrulup oturdu da:
— "Sen bu dünyâ ni'metleri hakkinda mi düsünüyorsun ey Hat-tâb oglu! Sübhesiz onlar, tayyibâtlan dünyâ hayâtinda acele verilmis olan kavimdir" buyurdu.
Bunun üzerine ben:
— Benim için magfiret isteyiver! dedim.

Hafsa o sözü Âise'ye açikladigi zaman, iste o sözden dolayi (yâ-nî Peygamber'in Âise'nin nevbeti gününde Misirli Mâriye ile yalniz kalmasi; Hafsa'nin bunu bilip de Âise'ye ifsa etmesinden dolayi) Peygamber (S) kadinlarindan yirmidokuz gece ayrilip, yalnizliga çekildi. Peygamber, kadinlarina öfkesinin siddetinden ve Allah'in kendisini "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hosnûdlugunu arayarak Allah'in sana halâl kildigi seyi niçin (kendine) haram ediyorsun?.,," (et-Tahrîm: i) kavliyle azarladigi zaman;

— "Ben kadinlarin yanina bir ay girecek degilim" demisti. Nihayet yirmidokuz gece geçince Âise'nin yanina girdi ve onun

nevbetine tesadüf ettigi için onunla basladi. Âise:

— Yâ Rasûlallah, Sen bizim yanimiza bir ay girmiyecegine ye-mîn etmistin. Sen ise bugün benim iyice saymakta oldugum yirmido-kuzuncu gecenin sabahina girdin, dedi.

Peygamber:

— "Ay yirmidokuz gecedir. Bu ay da yirmidokuz gece oldu" buyurdu.

Âise: Bundan sonra Allah, Tahyîr (ei-Ahzâb: 28-29) âyetini indirdi de Peygamber, kadinlarindan ilk olarak muhayyer kilmaya benimle basladi. Ben de kendisini tercîh ettim. Sonra diger bütün kadinlarini muhayyer kildi, onlar da Âise'nin dedigi gibi söylediler [147].

85- Kadinin, Kocasinin Izniyle Nafile Olarak Oruç Tutmasi Babi

122-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, Hemrnâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Kadin, kocasi yaninda hazir iken, onun izni olmadikça (nafile olarak) oruç tutmaz" buyurmustur [148].

86- Bâb: Kadin, Kocasinin Dösegini Terkederek (Baska Yatakta) Geceledigi Zaman

123-.......Bize Muhammed ibn Adiyy, Su'be'den; o da Süleyman ibn Mihrân el-A'mes'ten; o da Ebû Hâzim'dan; o da Ebû Hu-reyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Erkek, karisini kendi dösegine da'vet ettigi zaman kadin gelmekten çekinirse, sabaha girinceye kadar melekler o kadina la'net ederler" buyurmustur.

124-.......Bize Su'be, Katâde'den; o da Zurâre'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Peygamber (S): "Kadin, kocasinin dösegini ter-kederek geceledigi zaman, bu ayriliktan geri dönünceye kadar me-lekler ona la'net ederler" buyurdu, demistir [149].

87- Bâb: Kadin, Kocasinin Evine, Onun Izni Olmaksizin Hiçbir Kimsenin Girmesine Izin Vermez

125-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur; "Kadina zevci yaninda hâzir iken, onun izni olmadikça (nafile olarak) oruç tutmak haiâl olmaz- Yine bir kadin, kocasinin evine, onun izni olmadikça kimsenin girmesine izin

veremez. Yine bir ev kadini kocasinin izni olmaksizin aile nafakasindan (âdetten fazla) sarfederse, sübhe-siz o fazla sarfiyatin yarisi, kocaya ödenir" [150].
Bu hadîsi Ebu'z-Zinâd Abdullah ibn Zekvân yine Mûsâ ibn Ebî Usmân'dan; o da babasindan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere hassaten oruç hakkinda rivayet etmistir [151].

88- Bâb

(Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasil gibidir.)

126-....... et-Teymî (Süleyman ibn Tarhân el-Basrî), Ebû Usmân'dan; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben cennet kapisinin üstünde durdum. Bir de gördüm ki, cennete girenlerin çogu fakirlerdir. Zenginlik sâhible-ri ise, bunlarin cehennemlik olanlarindan baskalari (hesaba çekilmek için) habsolunmuslardir. Zenginlerin (fakîr hakkini vermeyen) ates ehli olanlari ise, cehenneme sokulmalari önce emrolunmustu. Ben cehennem kapisinin Önünde de durdum. Bir de baktim ki, cehenneme girenlerin çogu kadinlardir" [152].

89- Beraber Geçindigi Kimsenin Iyiliklerine Nankörlük Babi

"el-Asîr", "Koca"dir ve bu isim "Muaseretten olup "Birbirine karismis, beraber bulunulan kimse" demektir [153].
Bu ma'nâda, Ebû Saîd'in de Peygamberden bir hadîsi vardir.

127-.......Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ra-sûlullah (S) zamaninda günes tutuldu. Bunun üzerine Rasûlullah, insanlar da kendisiyle beraber oldugu hâlde namaza durdu. Takrî-ben el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar uzunlukta bir kiyam yapti. Sonra rukû'a varip yine uzun bir rükû' yapti. Sonra (rukû'dan) kalkti ve birinci kiyamin dûnunda olan uzunca bir kiyam daha yapti. Sonra rukû'a varip birinci rukû'un dûnunda olan uzunca bir rükû' daha yapti. Sonra secde etti. Sonra ilk kiyamindan az süren uzun bir kiyam yapti. Sonra rukû'a varip, ilk rukû'undan az süren bir rükû' yapti. Sonra basim kaldirip ilk kiyamin dûnunda olan uzunca bir kiyam yapti. Sonra birincisinden az olan uzunca bir rükû' daha yapti. Sonra basini kaldirdi. Sonra secde etti. Bundan sonra günes açilmis vaziyette iken namazdan çikip söyle buyurdu:
— "Sübhesiz Günes ile Ay, Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ne Ölümü, ne de hayâti için tutulurlar. Bunlarin tutuldugunu gördügünüzde hemen Allah'i zikrediniz".
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Namaz içinde, durdugun su yerinden bir seye elinle uzandigini gördük. Sonra Sen'in geri çekildigini gördük! dediler.
Rasûlullah cevaben:
— "(Svet.) Ben cenneti gördüm -yâhud: Cennet bana gösterildi-ds oddan bir salkima elimle uzandim. Eger ben o salkimi ele geçire-bilseydirn, dünyâ bakî kaldikça ondan yerdiniz. Atesi de

gördüm. Fakat ömrümde bu gün gördügüm kadar çirkin, berbâd hiçbir manzara görmemistim. Cehennemin ahâlîsinin çogunu kadinlar olarak gördüm" buyurdu.
— Yâ Rasûlallah! Ne sebeble (kadinlar buna müstahikk oluyorlar)? diye sordular.
Rasûlullah:
— "Küfürleri sebebiyle" buyurdu.
— Allah'i inkâr mi ediyorlar? denildi.
Rasûlullah:
— "Kocalarina karsi ni'meti nankörlük ederler, iyilige nankörlük ederler. Içlerinden birine dünyâ oldukça iyilik etsen de sonra senden (memnun olmayacagi) birsey görse (hemen): Senden asla hiçbir hayir görmedim ki! der" buyurdu [154].

128-.......Bize Avf, Ebû Recâ Imrân ibnu Milhân'dan; o da Imrân ibn Husayn(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S): "Cennetin içine muttali' oldum. Bir de gördüm ki, cennet ehlinin çogu fakirlerdir. Atesin içine de muttali' oldum. Gördüm ki, ates ehlinin çogu kadinlardir".
Bu hadîsi rivayet etmekte Eyyûb es-Sahtiyânî ile Selm ibnu Zerîr, Avf e mutâbaat ettiler [155].

90- Bâb:

"Zevcen için üzerinde bir hakk vardir".
Bunu Ebû Cuhayfe (R), Peygamberden olmak üzere söylemistir [156].

129-.......Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs (R) tahdîs edip söyle demistir: Rasûlullah (S) bana:
— "Yâ Abdallah! Senin gündüzleyin oruç tutar, geceleyin de nafile namaz kilar oldugun bana haber verilmedi mi?" buyurdu.
Ben de:
— Evet yâ Rasûlallah, öyledir, dedim. Rasûlullah:
— "Böyle yapma! Sen bazen oruç tut, bazen iftar et. Gecenin bir kisminda kalkip namaz kil, bir kisminda da yatip uyu. Çünkü senin bedenin için üzerinde bir hakk vardir, gözlerin için de üzerinde bir hakk vardir, zevcen için de senin üzerinde bir hakk vardir" buyurdu [157].

91- Bâb:

'Kadin, kocasinin evinde bir güdücüdür.

130-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Herbirerleriniz güdücüdür ve herbirerleriniz güttüklerinden sorumludur. Devlet bas-kani bir çobandir, erkek de kendi ev halki üzerinde bir çobandir, kadin da kocasinin evi ve çocuklari üzerinde bir çobandir. Hâsili herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz kendi raiyyesinden (yânî idaresi altindakiler den) sorumludur" [158].

92- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Erkekler kadinlar üzerine hâkimdirler. O sebeble ki, Allah onlardan kimini kiminden üstün kilmistir. Bir de (erkekler onlari) mallarindan infâk etmektedirler. Iyi kadinlar itaatli olanlardir. Allah kendilerini nasil koruduysa, onlar da öylece göze görünmeyeni koruyanlardir. Serrlerinden, serkesliklerinden yildiginiz kadinlara gelince; Onlara ögüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklarda yalniz birakin, (yine kâr etmezse) dövün. Size itaat ederlerse, aleyhlerinde bir yol aramayin. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür" (en-Nisâ: 34).

131-.......Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) kadinlarinin odalarina bir ay girmemeye yemîn etti ve kendisine âid yüksek bir oda içinde oturdu. Yirmidokuz gün geçince oradan indi. Kadinlari tarafindan:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz Sen bir ay üzerine yemîn etmistin, denildi.
Rasûlullah:
— "Sübhesiz (benim kendisinde yemîn ettigim) ay, yirmidokuz gündür" buyurdu [159]

93- Peygamber(S)In Kendi Kadinlarindan Yüzçevirip Kadinlara Âid Evlerin Disinda Bîr Yere Çekilmesi Babi

Muâviye ibn Hayde(R)*den de Peygamberce yükseltilmis olarak "Kadin ancak ev içinde terkolunur" hadîsi zikrolunuyor.

Birinci hadîs, bu Muâviye hadîsinden daha sahîhtir (yânî derecesi daha yüksektir) [160].

132-.......Ümmü Seleme söyle haber vermistir: Peygamber (S) kadinlarindan bâzisina karsi bir ay evlerine girmeyecegine yemîn etti. Yirmidokuz gün geçince günün evvelinde yâhud âhirinde yanlarina girdi. Kendisine:
— Ey Allah'in Peygamberi! Sen bir ay kadinlarin yanina girmemege yemîn etmistin? denildi.
Peygamber:
— "Sübhesiz (benim yemîn ettigim) bu ay yirmidokuz gün olmaktadir" buyurdu.

133-.......Bize Ebû Ya'fûr tahdîs edip söyle dedi: Biz Ebu'd- Duhâ'nin yaninda ayi müzâkere ettik. Ebu'd-Duhâ söyle dedi: Bize Ibn Abbâs tahdîs edip söyle dedi: Bir gün sabaha çiktik, Peygam-ber'in kadinlari aglasiyorlardi, herbirinin yaninda kendi ailesinden kimseler vardi. Ben hemen mescide çiktim, bir de gördüm ki, mescid insanlarla dopdolu. Akabinde Umer ibnu'l-Hattâb geldi ve Peygam-ber'in yanina yükseldi. Peygamber kendine âid yüksek bir oda içinde bulunuyordu. Umer selâm verdi, fakat ona kimse cevâb vermedi. Sonra yine selâm verdi, ona yine hiç kimse cevâb vermedi. Sonra yine selâm verdi, bu sefer de ona kimse cevâb vermedi. Sonra Bilâl onu çagirdi, Umer akabinde Peygamber(S)'in yanina girdi de:
— Kadinlarini bosadin mi? diye sordu. Peygamber (S):
— "Hayir, lâkin onlardan bir ay ayrilmaya yemin ettim" buyurdu.

Yirmidokuz gün bekledi, sonra kadinlarinin yanina girdi [161].

94- Kadinlari Dövmenin Mekruh Olacak Derecesi Ve Yüce Allah'in: "Kadinlari (Siddetli Ezâ Vermeyen Bir Dövüsle) Dövün' (En-Nisâ: 34) Kavli Babi

134-..... Bize Sufyân es-Sevrî, Hisâm'dan; odababasiUrve'-den; o da Abdullah ibn Zem'a'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden herhangi biriniz karisini, köle döver gibi dövmesin. Sonra (belki de) o günün âhirinde o kadinla (boyun boyuna sarilip) cinsî münâsebet yapacaktir" buyurmustur [162].

95- Bâb: Kadin, Ma'siyette Kocasina Itaat Etmez

135-.......Bize Ibrâhîm ibnu Nâfi', el-Hasen ibnu Müslim'den; o da Safiyye bintu Seybe'den; o da Âise(R)'den söyle tahdîs etti: En-sâr'dan bir kadin kizini evlendirdi. Akabinde kizin basinin saçlari kökünden düsmege basladi. Kadin, Peygamber'e gelip bu durumu kendisine zikretti ve:
— Kizin kocasi bana kizin saçlarinda ekleme yapmami emretti,
dedi.
Peygamber (S):
— "Hayir (bu olmaz), su muhakkak ki, saç ekleyen kadinlar la'netlenmistir" buyurdu [163].

96- Bâb:

'Eger bir kadin, kocasinin uzaklasmasindan yâhud yüz çevirmesinden endîse ederse, sulh ile aralarini düzeltmekte her ikisine de günâh yoktur. Sulh daha hayirlidir..." (en-Nisâ: 128)

136- Bize Muhammed ibn Selâm tahdîs etti. Bize Ebû Muâvi-ye, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; o da Âise(R)'den haber verdi ki, o "Eger bir kadin kocasinin uzaklasmasindan yâhud yüz çevir-mesinden endîse ederse..." âyetinin tefsiri hakkinda söyle demistir:
— Bu, su kadindir: Bir erkegin yaninda bulunur, erkek onunla konusmayi, onunla beraber olmayi çogaltmak istemez, hattâ bu kadini bosamayi ve ondan baska bir kadinla evlenmeyi ister. Kadin (razi etmek için) kocasina: Sen beni nikâhinda tut, beni bosama, sonra benden baskasiyle evlen. Sen bana verecegin nafakadan ve benim için yapacagin nevbet taksiminden muafsin, ben sana halâl ettim! der. Iste Yüce Allah'in su "Sulh ile aralarini düzeltmekte ikisine de günâh yoktur. Sulh daha hayirlidir" kavli bunun içindir [164].

97- Azl Babi

137- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd, Ibn Cu-reyc'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, Câbir (R): Bizler Peygamber (S) zamaninda azl yapiyorduk, demistir [165].

138-.......Amr ibn Dînâr söyle demistir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, kendisi Câbir(R)'in: Bizler Kur'ân inip dururken azl yapiyorduk, dedigini isitmistir.
Yine Amr ibn Dinar'dan; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, Câbir (R): Bizler Peygamber (S) zamaninda Kur'ân inip dururken azl yapiyorduk, demistir.

139-.......Bize Cuveyriye, Mâlik ibn Enes'ten; o da ez-Zuhrî'den; o da Ibnu Muhayrîz'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Biz (Musta'lik ogullan gazvesinde) birçok kadin esîrlere kavustuk. Bizler azl yapiyorduk. Bunu Rasûlullah'a sorduk. Rasûlul-lah (S) üç defa:
— "Sizler hakîkaten bunu yapar misiniz?" diye sordu da akabinde: "Kiyamet gününe kadar bu dünyâda vücûd bulacak her hayât sahibi, kurtulus yok, muhakkak meydana gelecektir" buyurdu [166]
.

98- Bir Sefere Çikmak Istedigi Zaman Kadinlar Arasinda Kur'a Çekmek Babi

140-.......Bize Abdulvâhid ibnu Eymen tahdîs edip söyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, el-Kaasim ibn Muhammed'den; o da Âise(R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir sefere çikmak istediginde kadinlari arasinda kur'a çekerdi. Bir seferde kur'a Âise ile Hafsa'ya isabet etti. Peygamber gece olunca Âise'nin beraberinde, onunla konusarak yol alirdi. Bir gün Hafsa, Âise'ye:
— Bu gece sen benim deveme binsen, ben de senin devene bin-sem, sen görmedigin manzaralari görürsün, ben de görmedigim yerleri görürüm, dedi.
Âise:
— Pekâlâ, diye muvafakat etti.
Bunun üzerine onlardan herbiri digerinin devesine bindi. (Böylece Hafsa, Âise'nin devesine binmisi oldu.) Peygamber, Âise'nin devesinin yanina geldi, hâlbuki onun üstünde Hafsa bulunuyordu. Hafsa'ya selâm verdi. Sonra yola devam etti. Nihayet bir durak yerinde indiler. Bu suretle Âise, Peygamber'i kaybetmisti. Durak yerinde indiklerinde Âise (kederinden intihara girisip) iki ayagini (ekseriya içinde zehirli haserelerin bulundugu) izhir otlarinin arasina sokmaya ve:
— Yâ Rabb! Bana akreb yâhud yilan musallat fg. de beni soksun, ben Peygamber'e birsey söylemeye muktedir olmayayim! diye duâ etmege basladi [167].

99- Kadin, Kocasi Tarafindan Kendisine Ayrilmis Olan Nevbet Gününü Kadin Ortagina Hibe Eder Ve Kocasi Bu Nevbet Günlerini Nasil Taksîm Eder Babi

141-.......BizeZuheyr, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; oda Âise(R)'den tahdîs etti ki, Sevde bintu Zem'a, kendi nevbet gününü Âise'ye hibe etmisti. Peygamber (S) de Âise'ye bir kendi gününü, bir de Sevde'nin gününü ayirir olmustu [168].

100- Kadinlar Arasinda Adâlet(In Vucûbu) Babi

"Kadinlar arasinda adalet etmenize ne kadar hirs gösterseniz asla güç yetiremezsiniz. Bari birine

büsbütün meyledip de ötekini askili gibi birakmayin. Eger (nefsinizi) islâh eder (haksizliktan) sakinirsaniz, sübhe yok ki, Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: 129) [169] .

101- Bâb: Erkek, Dul Üzerine Bakire Ile Evlendigi Zaman (Nasil Yapar)?

142-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kilâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Ebû Kilâbe: Isteseydim asagidaki hadîsi "Kaale'n-Nebî (S)" der(merfû' olarak rivayet eder)dim.-Lâkin Enes ibn Mâlik (sünnet ta'bîriyle rivayet edip) söyle demisti: Sünnet olan, bir kisi dul üzerine bakire bir kizla evlendiginde (nevbete tâbi' olmayarak) yedi gün onun yaninda ikaamet eder (sonra nevbet ta'yîn eder. Bakir üzerine) dul bir kadinla evlendiginde, onun yaninda üç gün ikaamet eder.

102- Bâb: Erkek, Bakire Üzerine Dul Bir Kadinla Evlendigi Zaman?

143-.......Bize Eyyûb es-Sahtiyânî ile Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kilâbe'den tahdîs ettiler ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Erkek, dul üzerine bakire bir kizla evlendigi zaman, o kizin yaninda yedi gün ikaamet eder, sonra nevbet taksimi yapar. Bakire üzerine dul bir kadinla evlendigi zaman ise, o dulun yaninda üç gün ikaamet eder, sonra nevbet taksîmi yapar. Iste bu, sünnettendir.
Ebû Kilâbe: Eger isteseydim, elbette "Enes bunu Peygamber'e yükseltti" der idim, dedi.
Abdurrazzâk da söyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî, Eyyûb'dan ve
Hâlid ez-Hazzâ'dan haber verdi. Hâlid de: Eger isteseydim bu hadîsi Peygamber'e yükseltti" der idim, demistir [170] .

103- Bir Tek Gusl Içinde Kadinlarini Dolasan Kimse Babi

144-.......Bize SaîdibnEbî Arûbe, Katâde'den tahdîs etti. Onlara da Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) tek bir gecede bütün kadinlari üzerine dolasirdi. O zaman Peygamber'in dokuz kadini vardi, diye tahdîs etmistir [171] .

104- Erkegin Bir Günde Bütün Kadinlarinin Yanina Girmesi Babi

145-.......Bize Alî ibnMushir, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) ikindi namazindan ayrildigi zaman, kadinlarinin yanma girer ve (cinsî münâsebet olmaksizin) onlardan birine yaklasirdi. Bir defasinda .Haf-sa'nin yanina girdi de orada, kalmakta âdet edinegeldigi zamandan daha çok habsolup kaldi .

105- Bâb: Erkegin, Kadinlarindan Bâzisinin Evinde Bakilmasi Hususunda Kadinlarindan Izin Istediginde, Kadinlarin Da Kendisine Izin Vermeleri

— Rasûlullah, benim yanima gelmekte oldugu benim nevbet günüm içinde vefat etti. Allah O'nu,

basi gerdan yerimle gögsüm arasinda oldugu-hâlde, ruhunu kabzedip aldi. Onun tükrügü benim tükrügümle de karisti [172].

106- Erkegin, Kadinlarindan Bâzisini Diger Bâzisindan Daha Fazla Sevmesi Babi

147-.......Ubeyd de Ibn Abbâs'tan isitmis; o da Umer(R)'den isitmistir: Umer, Hafsa'nin yanina girip:
— Ey kizcagizim! Sakin ola ki, güzelligi ve Rasûlullah'in kendisini sevmesi, kendisini hayrete düsürmüs olan su kadin -Âise'yi kasdediyor- seni aldatmasin... dedi.
Yine Umer: Ben Hafsa'ya söylediklerimi Rasûlullah'a kissa edip anlattim. Rasûlullah (S) gülümsedi, dedi [173].

107- Nail Olmadigi Bir Ni'metle Tokluk Gösterisi Yapan Kimsenin (Kötülenmesi) Ve Kadin Ortagina Karsi Övünmenin Nehyolunmasi Babi

148- Bize Süleyman ibn Harb tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd, Hisâm'dan; o da Fâtima bintu'l-Munzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti.
Ve yine bana Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Hisâm'dan tahdîs etti. Bana Fâtima bintu'l-Munzir, Esmâ'dan söyle tahdîs etti: Bir kadin (Esmâ'nin kendisi):
— Yâ Rasûlallah! Benim bir kadin ortagim var. Kocamin bana vermedigi seyi (verdi diye) kocamdan yana kadin ortagima karsi gösteris yapsam, bu benim üzerime günâh olur mu? diye sordu.
Rasûlullah (S):
— "Verilmemis birsey ile tokluk ve süslük gösterisi yapan kimse, yalandan iki elbise giyen kimse gibidir" buyurdu [174].

108- Gayret (Yâni Kiskançlik) Babi

Verrâd de el-Mugîre ibn Su'be'den söyledi ki: Sa'd ibnu Ubâde (R) "Eger karimin yaninda (yabanci) bir erkek görsem muhakkak onu kilicimin genis yüzü ile degil, keskin tarafi ile vurur öldürürüm" demistir. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sizler Sa'd ibn Ubâde'nin bu gayret ve hamiyyetine taaccûb mü ediyorsunuz? (Sasmayiniz.) Çünkü biz (ben) Sa'd'den daha kiskancim, Allah da benden kiskançtir" buyurmustur [175].

149-....... Bize el-A'mes, Sakîk'ten; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah'tan daha kiskanç hiçbir kimse yoktur. Iste bundan ötürüdür ki, A llah, açik - kapali; bütün fuhsiyâti haram kilmistir. Bir de Allah 'tan ziyâde övülmeyi seven kimse yoktur" buyurmustur [176]

150- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Hisâm'dan: o da babasi Urve'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Ey Muhammed Ümmeti! Bir mü'min kulunu yâhud disi

kulunu zina ederken görmesi üzerine Allah Taâlâ'dan daha gayretli ve hamiyyet-li hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed Ümmeti! Eger sizler benim bilmekte oldugum seyleri bilir olsaydiniz, muhakkak az güler, çok aglardiniz" buyurmustur [177].

151-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr, annesi Esmâ'dan tahdîs etti. Esma, Rasûlullah(S)'tan "Allah kadar gayretli hiçbirsey yoktur"^ buyururken isitmistir.
Ve yine Yahya ibn Ebî Kesîr'den; ona da Ebû Seleme tahdîs etti; ona da Ebû Hureyre, kendisinin Peygamber(S)'den isittigini tahdîs etti.

152-.......Bize es-Seybân, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, o da Ebû Hureyre(R)'den isitmistir. Peygamber (S): "Muhakkak ki Allah, mü'minler hakkinda gayret ve ha~ miyyet gösterir. Allah'in gayreti, Allah'in haram kildigi fena seyleri, mü'minin islemesinden dolayidir -yâhud: islememesi içindir-"^buyurmustur [178].

153-....... Bize Hisâm tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi. Ebû Bekr'in kizi Esma (R) söyle demistir: Zubeyr benimle evlendi. O zaman Zubeyr'in yeryüzünde mal-dan, köleden hiçbirseyi yoktu. Onun dünyalik olarak su çekici deve ile atindan baska birseyi yoktu. Atinin otunu, yemini de ben bulup verirdim, ben sulardim. Su1 kirbasini (söküldügünde) ben dikerdim. Ben hamur yogururdum. Yalniz ekmek yapmayi beceremezdim. Onu da Ensâr'dan komsularim olan kadinlar yapiverirlerdi. Bunlar (komsuluk hakkini gözeten) sadakatli, iyi kadinlardi. Sonra Rasûlullah (S) Zubeyr'e bir mikdâr hurmalik ayirip vermisti [179].
Ben Zubeyr'in bu hurmaligindan (deveye yedirmek için) basimin üstünde hurma çekirdegi tasirdim. Bu hurmalik, meskenimden bir fersahin üçte ikisi kadar uzaklikta idi. Yine böyle bir gün, basimda hurma çekirdegi yüklü olarak evime gelirken (yolda) Rasûlullah'a kavustum. Yaninda Ensâr'dan birtakim kimseler vardi. Rasûlullah beni çagirdi. Sonra beni arkasinda terkisine almak için devesine "Ih, ih" dedi. Fakat ben erkeklerle beraber yolculuk etmekten utandim. Hem ben Zubeyr'i ve onun kiskançligini hatirladim. Zubeyr insanlarin en kiskanci idi. (Ben da'vete icabet etmeyince) Rasûlullah (S), benim utandigimi anladi da devesini sürüp gitti [180].
Zubeyr'in yanina geldigimde, ona:
— Bugün Rasûlullah, basimda hurma çekirdegi yüklü olarak bana rastladi. Yaninda sahâbîlerinden bir cemâat de vardi. Beni bindirmek için devesini çökertmek istedi. Fakat ben utandim. Ayni zamanda senin kiskançligini da hatirladim, dedim.
Bunun üzerine Zubeyr:
— VaHâhi senin hurma çekirdegi yükün, bana Rasûlullah ile beraber deveye binmenden daha güç oldu, dedi.
Râvî Esma dedi ki: Ben, bu aile yükünü, sonra Ebû Bekr'in bana at seyisligi yapacak bir hizmetçi göndermesine kadar çektim. Babam (hizmetçi göndermekle) sanki beni cariyelikten âzâdlamisti [181].

154-.......Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) kadinlarindan birinin (yânî Âise'nin) yaninda idi. Mü'minlerin annelerinden biri de içinde yemek bulunan bir tabak gönderdi. Peygamber'in, evinde bulundugu kadin (yânî Âise), tabagi getiren hizmetçinin eline vurdu da tabak elinden düsüp yarildi. Peygamber (S) yarilan parçalan bir yere getirdi. Sonra içinde bulunan .yemegi yine onun içine toplamaya basladi. Bunu yaparken de hazir bulunanlara "Anneniz kiskandi" buyuruyordu. Sonra Peygamber o hizmetçiyi, evinde bulundugu kadinin yanindan saglam bir tabak getirinceye kadar alikoydu, saglam tabagi, tabagi kirilan kadina verilmek üzere o hizmetçiye teslim etti. Kirik tabagi da, kirildigi kadinin evinde alikoydu [182].

155-....... Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Muhammed ibnu'l-Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur:
— "Ben (ru'yâmda) cennete girdim, yâhud cennete geldim. Orada bir kasr gördüm. Bu kasr kimindir diye sordum. Umer ibnu'l-Hat-tâb'indir, dediler. Ben onun içine girmek istedim. Beni oraya girmekten ancak senin kiskançligini bilisim men' etti".
Bunun üzerine Umer:
— Babam, anam Sana kurbân olsun ey Allah'in Peygamberi! Ben Sana karsi mi kiskanirim? Dedi [183].

156... y. ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Muhammed ibnu'l-Müseyyeb haber verdi. Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Bizler Rasû-lullah(S)'in yaninda oturdugumuz sirada Rasûlullah söyle buyurdu:
— "Ben bir kenesinde uyurken kendimi cennette gördüm. O sirada bir kadin, bir köskün yaninda abdest almakta idi. (Yanimdaki meleklere:) Bu kösk kimin içindir? diye sordum. Onlar: Bu kösk Ömer'indir, dediler. Umer'in kiskançligini hatirladim da hemen yüzümü arkama döndürdüm".
(Râvî dedi ki:) Mecliste hazir bulunmakta olan Umer sevincinden agladi. Sonra da:
— Sana karsi im kiskançlik edecegim yâ Rasûlallah? Dedi [184].

109- Kadinlarin Kiskançligi Ve Sevgilerinin Siddetinden Dolayi Hüzünlenip Öfkelenmeleri Babi

157-.......Bize Ebû Usâme, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Bir kerre Rasûlullah (S) bana:
— "(Ey Âise!) Ben senin benden memnun oldugun zamani ve bana karsi öfkeli bulundugun vakti pek iyi bilirim" buyurdu.
Âise dedi ki: Ben de O'na:
— (Yâ Rasûlallah!) Sen bunu nereden biliyorsun? diye sordum.
— "Benden razi ve memnun oldugunda (birseyi reddederken) %â veRabbiMuhammedi-Muhammed'in Rabbi hakki için öyle degildir)' dersin. Bana karsi öfkeli oldugun zaman da: 'Lâ ve Rabbi îbrâhtmi = Ibrahim'in Rabbi hakki için öyle degildir)' dersin (adimi anmazsin)" buyurdu.
Âise dedi ki: Ben de:
— Evet yâ Rasûlallah! Vallahi öyledir. Fakat ben (öfkeli iken) yalniz Sen'in isminden ayrilirim

(sevgin ise gönlümde yasar), diye saygimi arzettim [185]

158-.......Bize en-Nadr tahdîs etti ki, Hisâm söyle demistir: Bana babam Urve haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah'm kadinlarindan hiçbirine karsi Hadîce'ye karsi kiskandigim derecede kiskanmadim. Çünkü Rasûlullah onu çok anardi ve ona övgüleri çok olurdu. Hâlbuki Rasûlullah'a, Hadîce için cennette inciden borularla yapilmis bir ev ile müjdelemesi de vahyolunmustu [186].

110- Kisinin Kendi Kizini Kiskançlik Ve Adalet Hususlarinda Savunmasi Babi

159-.......Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, el-Misver ibn Mahrame söyle demistir: Ben, Rasûlullah(S)'tan isittim, kendisi minber üzerinde söyle buyuruyordu:
— "Hisâm ibnu'l-Mugîre ogullan kendi kizlarini Ebû Tâlib'in oglu Alî'ye nikâh etmeleri hususunda benden izin istediler. Ben onlara buna izin vermem. Sonra yine izin vermem, sonra yine izin ver-mem. Ancak Ebû Tâlib'in oglu benim kizimi bosamak isterse, o takdirde onlarin kiziyle evlenebilir. Çünkü kizim Fâtima, ancak benden bir parçadir. Ona sübhe veren sey, beni de sübhelendirir; ona ezâ veren sey, beni de ezâlandirir". Iste böyle söyledi [187].

111- Bâb: (Zamanin Sonunda) Erkekler Azalip Kadinlar Çogalir

Ve Ebû Mûsâ, Peygamber(S)'den söyledi ki:
"Ve o sirada sen erkeklerin azligindan ve kadinlarin çoklugundan dolayi (koruyucusuz) kirk kadinin bir tek erkegin ardindan yürüyüp ona sigindiklarini görürsün" buyurmustur [188].

160-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ben size Rasûlullah'tan isittigim öyle bir hadîs söyleyecegim ki, onu size benden baska kimse söyleyemeyecektir: Ben, Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Îlmin kaldirilmasi, cehlin çogalmasi, zinanin çogalmasi, sa-râb içmenin çogalmasi, erkeklerin azalip kadinlarin çogalmasi kiyamet alâmetlerindendir. O derecede ki, elli kadinin yalniz bir bakani olacaktir" [189].

112- Bâb:

"Yaninda nikâh geçmez bir hisimi bulunmayan bir kadinla bir erkek yalniz kalmasin; kocasi evde bulunmayan kadinin yanina da girilmesin,"

161-.......Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbetu'bnu Âmir(R)'den tahdîs etti ki, Rasûrullah (S, bir hutbesinde):
— "Sizleri (beraberinde mahremi bulunmayan) kadinlarin yanlarina girmekten sakindiririm" buyurmustur.

Bunun üzerine Ensâr'dan bir adam:
— Yâ Rasûlallah! (Zevcin babalari ve ogullarindan baska olan) erkek akrabalarina ne dersin? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Onlarla halvet ölümdür" buyurdu [190].

162-.......Bize Amr ibn Dînâr, Ebû Ma'bed'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S):
— "Hiçbir erkek, yaninda nikâh geçmez hisimi bulunmayan bir kadinla yalniz kalmasin" buyurdu.
Bunun üzerine bir adam ayaga kalkti da;
— Yâ Rasülallah! Benim kadin hacc yapmak üzere yola çikti, ben de su ve su gazvelere yazildim? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Sen gazveden vazgeç de karinla beraber hacc et!" buyurdu [191].

113- Erkegin, Insanlarin Yaninda Bîr Kadinla Yalniz Kalmasinin Caiz Olacagi Babi

163-.......Bize Su'be tahdîs etti ki, Hisâm söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten isittim, söyle dedi: Bir kerre Ensâr'dan bir kadin Peygamber'in yanina geldi de, Peygamber o kadinla yalniz kaldi. Konusmalarinin sonunda Peygamber (S): "Allah'ayemin ederim ki, siz Ensâr kadinlari bana muhakkak insanlarin en sevimlilerisinizdir" buyurdu [192].

114- Kadinlara Benzemeye Çalisan Erkeklerin, Kadinlarin Yanina Girmelerinin Nehyedilmesi Babi

164-.......Bize Abdetu, Hisâm ibn Urve'den; o da babasindan; o da Ümmü Seleme'nin kizi Zeyneb'den; o da Ümmü Seleme'den söyle tahdîs etti: Evde hareketlerini kadina benzeten bir muhannes bulundugu sirada, Peygamber (S) Ümmü Seleme'nin yaninda olmustu. Bu sirada o muhannes kisi, Ümmü Seleme'nin erkek kardesi Abdullah ibn Ebî Umeyye'ye hitaben:
— Allah yarin size Tâif i fethederse, ben sana Gaylân'in kizina delâlet ederim. O kiz (semizlikten dolayi karni) dört büklümle karsilar, sekiz büklümle de arkaya döner, dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Bu, bir daha sizin yaniniza girmesin!" buyurdu [193].

115- Kadinin Habesliler'e Ve Benzeri Yabanci Erkeklere Töhmetsiz Olarak (Yâni Ayiplanmaksizin) Bakmasi Babi

165-.......Âise (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'i su hâlde gördüm: Habesliler mescidde oyun oynuyorlar, Peygamber de, ben Habesliler'e bakayim diye, ridâsiyle beni perdeliyordu, tâ ilk usanan ben oluncaya kadar. O zaman henüz çocuk yasta taze, eglence ve oyuna düskün bir kizin kadrim

(yânî neler yapabilecegini ve Peygamber sabrini) varin siz takdir ve kiyas edin [194].

116- Kadinlarin Kendi Ihtiyâçlari Için Disariya Çikmalari Babi

166-.......Âise (R.) söyle demistir: (Peygamber'in kadinlarindan) Sevde bintu Zem'a bir gece ihtiyâci için disariya çikti. Akabinde Umer onu gördü ve kendisini tanidi da:
— Yâ Sevde, iyi bil ki, vallahi sen bizce taninmamis degilsin! dedi.
Bu söz üzerine Sevde, Peygamber'in yanina döndü ve Umer'in kendisine söyledigi sözü O'na zikretti. Peygamber benim hücremde aksam yemegi yiyordu, elinde de etli bir kemik vardi. Bu hâlde kendisine vahy indirildi. Vahyin te'sîri kendisinden kaldirilinca, O:
— "Allah siz kadinlarin ihtiyâçlariniz sebebiyle disariya çikmaniza izin vermistir" buyuruyordu [195].

117- Kadinin, Kendi Kocasindan Mescide Ve Baska Mesru1 Bir Yere Çikmak Hususunda Izin Istemesi Babi

167-.......Bize ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangibirinizin kadini mescide çikmaga izin istedigi zaman, sakin o kadini men' etmesin!" buyurmustur [196]

118- (Giren Erkekle, Yanina Girilen Kadin Arasinda) Süt Emme Hisimligi Bulundugunda, Kadinlarin Yanina Girmek Ve Kadinlara Bakmanin Halâl Olacagi Babi

168-.......Aise (R) söyle demistir: Süt amcam (olan Ebû'I-Kays'in kardesi Eflah) hücreme benim yanima girmek için izin istedi. Ben ona, Rasûlullah'a soruncaya kadar izin vermekten çekindim. Rasûlullah geldiginde, bunu kendisine sordum. Rasûlullah (S):
— "O senin amcandir, ona izin ver" buyurdu. Âise dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah,beni ancak kadin emzirmistir, beni erkek em-zirmedi, dedim.
Âise dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Sübhesiz o senin amcandir, onun için senin yanina girsin" buyurdu.
Âise dedi ki: Bu da üzerimize perde vurulmasindan sonra olmustu.
Yine Âise: Dogumdan dolayi haram olan, sütten de haram olur, demistir [197].

119- Bâb:

"Kadin kadina mübaseret etmesin, sonra kadin kendi kocasina öteki kadinin vasiflarini söyler (de bir kötülüge sebeb olur)".

169-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R), Peygamber (S): "Kadin kadina çiplak bedenini sürtmesin. Sonra

kadin kendi kocasina, öbür kadinin vasiflarini, kocasi ona bakip görürcesine söyler(dc bir kötülüge sebeb olur)" buyurdu, demistir.

170-.......Bize el-A'mes tahdîs edip söyle dedi: Bana Sakîk tahdîs edip söyle dedi. Ben Abdullah(ibn Mes'ûd -R)'dan isittim. O: Peygamber (S): "Kadin kadina çiplak bedenini sürtmesin. Sonra kadin kendi kocasina öbür kadinin vasiflarim -kocasi ona bakip görürcesine-söyler" buyurdu, demistir [198]
.

120- Erkegin "Ben Bu Gece Muhakkak Kendi Kadinlarimi Dolasacagim" Demesi Babi

171-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Davud'un oglu Süleyman Peygamber -Allah'in selâmi üzerine olsun-:
— Bir gece içinde yüz kadim dolasirim da herbir kadin Allah yolunda mukaatele edecek birer oglan dogurur, diye yemîn etti.
Yanindaki melek ona:
— i'lnsâallah(= Allah dilerse)*' de! diye söyledi. Fakat Süleyman bunu söylemedi ve söylemeyi unuttu. Akabinde kadinlari dolasti ve neticede kadinlardan bir tanesi müstesna, hiçbiri dogurmadi, o bir kadin da yarim bir insan dogurdu.
Peygamber (S):
— "Eger Süleyman Insâallah deseydi, yemininde hânis olmaz ve haceti için de daha ümîdli olurdu" buyurdu [199]

121- Bâb: Erkek Ailesinden Ayriligini Uzattigi Zaman Ev Halkini Hiyanete Nisbet Etme Yâhud Onlarin Ufak Tefek Kusurlarini Arastirmak Korkusunu Doguracagi Için Gece Vakti Ansizin Evine Girmesin [200]

172-.......Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip söyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan isittim, o: Peygamber (S), erkegin kendi ailesi yanina» seferden geceleyin yâhud ansizin gelivermesinden hos-lanmazdi, dedi.

173-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi. Bize Âsim ibn Süleyman, es-Sa'bî'den haber verdi ki, o da Câbir ibn Abdil-lah(R)'tan söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S): "Sizden biriniz evinden ayriligini uzattigi zaman, ailesinin yanina geceleyin ansizin gelmesin" buyurdu.

122- Erkegin (Evlenmekle) Çocuk Istemesi Babi

174- Bize Müsedded, Huseym'den; o da Seyyâr'dan; o da es-Sa'bî'den tahdîs e^ti ki, Câbir (R) söyle demistir: Ben bir gazvede Ra-sûlullah'in maiyyetinde bulundum. O gazveden döndügümüz zaman ben agir yürüyen bir deve üzerinde acele yürütmek istedim. Bu sirada arkamdan bir binekli kisi bana kavustu. Ben arkama döndügümde Rasûlullah ile karsi karsiya geldim. Rasûlullah (S):

— "Seni acele ettiren sebeb nedir?" buyurdu. Ben de O'na:
— Ben yeni evliyim, dedim. Rasûlullah:
— "Bakire bir kizla mi evlendin, yoksa dul bir kadinla mi evlendin?" diye sordu.
Ben:
— Dul ile evlendim, dedim. Rasûlullah:
— "Kendisiyle oynasacagin ve seninle oynasacak bir kizla ev-lenseydin!" buyurdu.
Câbir dedi ki: Seferden geldigimiz zaman bizler hemen Medine'ye girelim diye davrandik. Rasûlullah:
— "Yavas olun! (Biraz bekleyin) Evlerinize tâ gece olunca, yâni yatsi vaktinde girersiniz... Ki o vakte kadar kocasindan ayri kalan kadin daginik saçlarini tarasin ve ustura tutunup temizlensin " buyurdu.
Râvî Huseym dedi ki: Ve bana güvenilir bir adam tahdîs etti ki, o bu hadîste Peygamber'in:
— "Yâ Câbir! el-Keyse, el-Keyse (= Ailene karsi akilli, resîd, bagli ol! Allah'tan çocuk iste)/" buyurdugunu söyledi.
Buhârî: "el-Keys"\e çocugu kasdediyor, dedi [201].

175-.......Bize Su'be, Seyyâr'dan; o da es-Sa'bî'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S, Tebûk seferinden döndügü zaman O'na):
— "Geceleyin Medine'ye girdigin zaman hemen ailenin yanina girme! (Evvelâ geldigini duyur.) Tâ ki kocasindan ayri düsen kadin ustura futunsun ve daginik saçlarini tarasin" buyurmustur.
Câbir: Rasûlullah (S)
— "Fe-aleyke bi'l-keysi, el-keysi (= Allah'tan çocuk istemeye bak)" buyurdu, demistir.
Ubeydullah ibn Umer el-Umerî de Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den; o da Peygamber'den olmak üzere hadîsi "el-Keys" laf-ziyle rivayet etmekte es-Sa'bî'ye mutâbaat etmistir [202].

123- Bâb:

"Kocasindan ayri kalmis olan kadin ustura futunsun ve daginik saçlarini tarasin"

176-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Biz bir gazvede Peygamber'in maiyyetinde bulunduk. O gazveden dönüp de Me-dîne|ye yakin oldugumuz zaman, ben kendime âid yavas bir deve üzerinde acele gitmege çalistim. Arkamdan bana bir süvârî yanasti. Ve beraberinde bulunan bir deynekle benim deveme dörttü. Bu dürtüs üzerine benim yavas giden devem, görmekte oldugun en güzel deve gibi hizli gitmeye basladi. Ben arkama dönünce Rasûlullah ile karsilastim. Ve:
— Yâ Rasûlallah! Ben yeni evlenmis bir damadim, dedim Rasûlullah (S):
— "Evlendin mi?" diye sordu. Ben:
— Evet (evlendim), dedim.
Rasûlullah:
— "Kizla mi yâhud dul ile mi evlendin?" diye sordu. Câbir dedi ki: Ben:
— Hayir, dul bir kadinla evlendim, dedim. Rasûlullah:
— "Senin kendisiyle oynasacagin ve onun da seninle oynasacagi bakire bir kizla evlenseydin ya!"

buyurdu.
Câbir dedi ki: Nihayet Medine'ye geldigimiz zaman bizler evlerimize girmeye davrandik. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Yavas olun, acele etmeyin, tâ gece olunca, yâni yatsi vaktinde girersiniz. Ki kocasindan uzak kalan kadin daginik saçlarini tarasin ve (temizlenip) ustura tütünsün" buyurdu [203].

124- Bâb:

"Mü'min kadinlara da söyle: Gözlerini sakinsinlar, irzlarini korusunlar. Zînetlerini açmasinlar. Bunlardan görünen kismi müstesna. Bas örtülerini yakalarinin üstüne koysunlar. Zînetlerini kendi kocalarindan yâhud kendi babalarindan yâhud kocalarinin babalarindan yâhud kendi ogullarindan yâhud kocalarinin ogullarindan yâhud kendi biraderlerinden yâhud kendi biraderlerinin ogullarindan yâhud kizkardeslerinin ogullarindan yâhud kendi kadinlarindan yâhud kendi ellerindeki memlûklerden, yâhud kadinlara ihtiyâci olmayan erkek hizmetçilerden yâhud henüz kadinlarin gizli yerlerine muttaliJ olmayan çocuklardan baskasina göstermesinler..." (en-Nûr: 31).

177-.......Ebû Hazim söyle demistir: Uhud gününde Rasûlullah'in yarasinin hangi seyle tedâvî okundugu hususunda insanlar ihtilâf ettiler de bunu Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye sordular. Sehl (R), Peygamber(S)'in sahâbîlerinden Medine'de kalanlarin sonuncusu idi. Bu soruya söyle cevâb verdi:
— Bunu insanlar arasinda benden daha iyi bilen kimse kalmadi. Fâtima aleyhâ's-selâm Rasûlullah'in yüzünden kani yikiyor, Alî ibn Ebî Tâlib de kalkani üzerinde su getiriyordu. Sonra bir hasir parçasi alinip yakildi ve yarasi onunla dolduruldu [204].

125- Yüce Allah'in Su Âyeti Hakkinda Bâb:

"Ey îmân edenler, sag ellerinizin mâlik oldugu kimseler, bir de sizden olup da henüz bulûg çagina erismemis küçükler su üç vakitte yaniniza girmek için sizden izin istesinler...1' (en-Nûr: 58) [205].

178-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdurrahmân ibn Âbis'ten haber verdi (o, söyle demistir): Ben îbn Abbâs(R)'tan isittim. Bir adam ona:
— Sen Rasûlullah (S) ile beraber kurbân yâhud ramazân bayramina çikista hazir bulundun mu? diye sordu.
Ibn Abbâs da ona su cevâbi verdi:
— Evet (bulundum). O'na olan yakinligim da olmasaydi orada hazir bulunamayacaktim.
Râvî: Yasimin küçüklügünden dolayi bulunamayacaktim, demek istiyor, demistir. Ibn Abbâs:
— Rasûlullah (S) namazgaha çikip bayram namazini kildirdi. Sonra insanlara hutbe yapti, dedi de bu namazda ne ezan, ne de ikaa-met zikretmedi.
Yine îbn Abbâs söyle devam etti:
— Sonra Rasûlullah, kadinlarin bulundugu tarafa geldi, onlara da va'z etti, hatirlatmalar yapti ve sadaka vermelerini emretti. Bu emir üzerine ben kadinlari gördüm ki her biri ellerini kulaklarina,

boyunlarina uzatip zînetlerini Bilâl'e veriyorlardi. Sonra Rasûlullah kalkip Bilâl ile birlikte kendi evine döndü [206].

126- Insanin Kendi Arkadasina: Siz Bu Gece Zifaf Ettiniz Mi? Demesi Ve Yine Bir Kimsenin Azarlama Sirasinda Kendi Kizinin Bögrünü Eliyle Dürtmesi Babi [207]

179-.......Bize Imâm Mâlik, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim'dan; o da babasi el-Kaasim ibn Muhammed'den haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Ebû Bekr beni azarladi, birçok söylendi. Eli ile de bögrüme vurmaga basladi. (Böyle iken yine) Rasûlullah(S)'in basi dizimin üzerinde oldugu için hiç kipirdamadim (yâhud: Beni kipirdamak-tan, Rasûlullah'in baldirim üzerinde bulunmasindan baska hiçbirsey men' etmiyordu) [208].

---

[1] Buhârî bu âyeti basliga delîl olarak getirdi. Delîl getirme ciheti söyledir: Âyet emir sîgasiyledir. Emir de talebi gerektirir. Taleb derecelerinin en azi da nedb'dir. Böylece ragbetlendirme sabit olmustur (Ibn Hacer).
en-Nikâh, nûn'un kesriyle vat' ma'nâsinadir ki, cima eylemektir ve cimâ'-in ibâhati için bir hâtûnu insâya ser'î mevzu olan "Zevvectu"ve "Tezevvectu" kavilleriyle kendisine zevç, yânî es eylemek ma'nâsinadir ve bu iki tarafta carî olur, bir hâtûn ve bir eri kendisine, zikredilen vech üzere çift eylemek ma'nâsi-na da olur, birinci ve ikinci bâblardandir (Kaamûs Ter.).
Fakîhler örfünde Nikâh, diger medenî akidler gibi, iki tarafin îcâb ve kabulü ile olusan bir akiddir. Bu akidle kadin ve erkek aralarinda bir aile kurmus olurlar. Aile müessesesi bu akdin hukukî netîcesidir.

[2] Hadîsin basliga uygunlugu "Benim yolumdan yüz çeviren benden degildir" sö zündedir. Bunda nikâha ragbetlendirme vardir. Bu rivayette Peygamber'in bu sözleri o üç kisiye söyledigi anlasiliyor. Müslim'in rivayetinde ise bu üç kisinin sözleri Peygamber'e ulasinca, topluluga karsi bir hutbe yapmis, Allah'a hamd ve senadan sonra: "Bâzi kimseler söyle söyle söylemislerdir. Bu sözleriyle ne demek istiyorlar?" diye söze baslamis ve bu hadîsteki sözleri söylemistir.
Hadîsteki "Sünnet", yol ma'nâsmadir, farz mukaabili olan "Sünnet" ve nafile demek degildir. Onun için buradaki "Sünnet", sünneti de, farizayi da, nafileyi de sâmildir.
Bu hadîsteki "Raht", Müslim'de "Nefer" seklinde gelmistir. "Raht", üç'ten on'a; "Nefer" de üç'ten dokuz'a kadar kisiye denir. Abdurrazzâk'in Saîd ibn Cubeyr'den rivayetinde'bu üç kisinin Alî ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Amr ibn As, Usmân ibn Maz'ûn'dan Ibaret oldugu açikça söylenmistir.
Peygamber bu hadîsinde ibâdet ve istirahat hayâti ile aile ve medenî çalisma hayâtini bir vecîze hâlinde özetledikten sonra "Iste benim yolum budur, bundan ayrilanlar benden degildir" buyurmakla, müslümânlikta ruhbanlik, dünyâyi terkedicilik olmadigini açik bir sekilde belirtmistir.

[3] Hadîsin basliga uygunlugu "O kizin malina ve güzelligine ragbet eder" sözünden alinir. Bunun bir rivayeti en-Nisâ Sûresi'nin tefsîrinde de geçmisti.
Buradaki "Fenkihû " emrinin ifâde ettigi nedir? Emir, vucûbda zahir olacagi için, Zâhiriyye bu emrin vucûbu ifâde ettigine ve binâenaleyh cima' ve infâ-ka kaadir olan her ferd için nikâh aslinin farzi ayn olduguna kaail olmuslardir. Ehli sünnet cumhuru da nefsin galeyani ve zinaya düsmek korkusu hâlinde in-fâka kudreti olanlar için farzi ayn oldugunda müttefik iseler de, umûmî surette vucüba kaail degillerdir. Hanefîler'ce ferdî bakimdan galeyan hâlinde vâcib, i'-tidâl hâlinde "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden degildir" hadîsi mucibince müekked sünnet; kadina cevr korkusu hâlinde mekruhtur. Bundan baska yine Hanefîler'ce farzi kifâye oldugunu tasrîh edenler de vardir ki, her ferde degilse de, ümmetin mecmû'una nazaran farzdir. Umûmu terkederse günahkâr olurlar demek olur. Biz de âyetten bunu anliyoruz... (Elmalili Muhammed Hamdî Yazir, Hakk DM, II, 1289).

[4] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Hadîs, Oru.ç Kitâbi'nda "Nefsi üzerine bekârliktan korkan kimse için oruç tutmak bâbi"nda daha tafsîlli olarak geçmisti. Buhârî basliktaki sorunun cevâbini -kendi yerinde bilinene i'timâd ederek-açikça zikretmedi. Fakat Ibn Mes'ûd'un bu hadîsteki sözü de kismen bu sorunun cevâbi olarak düsünülebilir.

[5] Bu da ayni hadîsin baska yoldan gelen bir rivayetidir. Hadîs metnindeki e!- Vicâ kelimesi hakkinda su bilgi verilmistir:
el-Vec', vâv'in fethi ve cîm'in sükûnu ile el ile, ya hançer ve biçak ile vurmak ma'nâsmadir. Ve cima' eylemek ma'nâsmadir. Vicâ, kitâb vezninde, koçun yâ tekenin hâyelerini çikarmayip, hâyelerinin damarlarini iki tas arasinda dögüp inemek ma'nâsinadir, bu surette hâyeleri salim kalir. Bir kavle göre hâ-yeleri hurdahas edinceye kadar dögmektir, tâ ki, sinup inmis hükmünde olsun... (Kaamûs Ter.)

[6] Serif, Ten'îm yakininda bir yerin adidir. Ten'îm de Mekke'ye üç, dört mil mesafede bir mevziin ismidir. Beyt'e halâl olan etraf mahallerin en yakinidir (Kaamûs Ter.)

[7] Hadîsin basliga uygunlugu "Dokuz kadin" sözündedir ki bu, kadinlarin çoklugudur. Lâkin bu sayi yalniz Peygamber hakkindadir. O'ndan baskalari hakkinda ise en çok dört, yâhud üç, yâhud iki olur. Bunlara da (birden fazla ma'nâsina) çok denilir.
Meymûne 7. hicret yilinda kaza umresinden dönerken Serifte Peygamber'le mehirsiz olarak evlenmis, 51. yilda da yine ayni yerde vefat etmistir (Hulâsa).

[8] Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Gusl Kitâbi'nda da geçmisti, ikinci isnâddaki Halîfe ibn Hayyât, müellif Buhârî'niri üstâdlanndan biridir. Bununla Enes'in hadîsi Katâde ve arkadaslarina tahdîs ettigini açikça göstermek istemistir.

[9] "Bu ümmet" diye kayidlamasi, diger ümmetlerden ayirmak Içindir. Çünkü diger ümmetlerde daha çok kadinli peygamberler bile vardi. Bu Muhammed Üm-meti'nde ise en çok dört kadin olabilir (Kastallânî).

[10] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun baska bir yoldan bir rivayeti Buhârî'nin ilk hadîsi olmak üzere geçmisti. Baska yerlerde de bâzi sened ve lafiz farklariyle geçmis, açiklamalar verilmisti

[11]
Sehl ibn Sa'd'in bu hadîsinin bir rivayeti Fadâilu'l-Kur'ân'da, "Ezberden Kur'ân okuma bâbi"nda geçmisti, bir rivayeti de yakinda yine gelecektir.
[12]
Hadîsin basliga uygunlugu söyledir: Peygamber onlari yumurtalarini çikarmaktan nehyetti ve nikâha havale eyledi. Fakîr olan kisi yumurta çikarmaktan men' edilmis oldugu hâlde nikâh da etmez olsaydi, zulümle mükellef kilinmis olurdu. Hâlbuki onlarin herbirinde Kur'ân'dan bir mikdâr ezber vardir. Böylece onlarin Kur'ân'dan bildikleri mukaabilinde evlendirilmeleri zahir oldu. Basligin hükmü Sehl hadîsinden tansîs ile Ibn Mes'ûd hadîsinden istidlal ile sabit olur (Kastallânî).
[13]
Bu baslik, Kitâbu'l-Buyû'da geçen Abdurrahmân ibn Avf hadîsinin bir parçasidir. Buhârî o hadîsten isnâd ve metin farkliliklari gibi birçok fâîdelere tenbîh olarak bu lafizlari alip, buraya baslik yapmistir.
[14]
Hadîsin basliga uygunlugu "Ensârî'nin yaninda iki kadin vardi, ona ehlini v malini yari yariya bölüsmeyi teklîf etti" sözlerinden alinir.
[15]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Hadîs metnindeki "Tebettul" kelimesi hakkinda su açiklama yapilmistir:
el-Beti, bâ'nm fethiyle bilinci ve ikinci bâblardan kesmek ve bir nesneyi digerinden ayirip ifraz ve temyiz eylemek ma'nâlarmadir.
et-Tebettul, tefa'ul vezninde kesilmek ma'nâsinadir. Ve "Tebettele ile'llâh", mâsivâdan kesilip ihlâs veçhiyle hakka teveccüh ve ubudiyet eylemek, bir kavle göre nikâh ve tezevvücü terkedip zâhidlik eylemek ma'nâsinadir. Müellif "Ve tebettel ileyhi tebtüen = Yalniz O'na yönel" (el-Muzzemmil: 8) âyetine isaret eylemistir. Bi'1-külliye Hakk'a munkati' ve müteveccih olup dâima nefsini mâsivâdan kat' ve tecrîd üzere olmayi mutazammindir. eî-Betul, sabûr vezninde sol hâtûna denir ki, rical kismindan bi'1-külliye kesilip, asla onlara dâir haceti, sehvet ve müracaati olmaz. Meryem el-Azrâ (R) cenabina "Betûl" denmesi bu cihetledir... (Kaamüs Ter.).
el-Ihtisâ, neslin devaminin dönüp dolastigi uzuv olan erkeklik yumurtalarim çikartip kendini hadim yapmaktir. Bu, bâzi maksadlar için birtakim sartlarla hayvanlarda tatbîk edilir. Hayvanin yumurtalarinin saplan dögülmek veya kistirilmak suretiyle ezilir yâhud da yumurtalar tamâmiyle çikartilir. Buna "Hayvan igdis etme ameliyesi" denir. Bu, bâzi gayeler için hayvanlarda tecvîz ediliyorsa da aslinda Allah'in yarattigi sekli degistirmek, hayvana azâb vermek ve neslin kesilmesini gerektirdiginden dolayi haram kilinmistir.
[16]
Bu da geçen hadîsin baska yoldan gelen bir rivayetidir.
[17]
Buhârî burada getirdigi rivayetlerle de bu konudaki nehyi kuvvetlendirmektedir. Son hadîste Rasülullah, Ebû Hureyre'yi tehdîd ve tekdir edip azarlamistir. Çünkü Rasûlullah'in dört kerre sorulan bir soruya sükût ile mukaabele ettikten sonra söyledigi sözü, ancak tehdîd ve azarlamadir. Rasûlullah'in israr ile sükûtu, suâlin fenaligini kemâlli bir belâgatle ifâde etmis, sonunda söyledigi cevâb da ancak nehye ve tehdîde delâlet etmistir. Bu, Yüce Allah'in su âyeti gibidir: "De ki: O (Kur'ân), Rabb'inizden gelen bir haktir. Artik dileyen îman etsin, dileyen kâfir olsun..." (el-Kehf: 29).
Ebû Hureyre'nin bu derece israri da, belki Câhiliyet devrinde hadimligin çesitli maksadlarla yapilmis olmasina ve bunun zühdî bir maksadla yapilmasinin hükmünü anlamak sevkiyledir. Islâm Dîni'nin gidermekle mesgul oldugu Câhiliyet âdetleri arasinda tevâsî gelenegi de bulunuyor.
[18]
Buhârî bunun tamâmini en-Nûr Sûresi'nin tefsîrinde getirmisti.
[19]
Hadîsin basliga uygunlugu "Rasûlullah, Âise'den baska bakire kiz olarak kimse ile evlenmedi" sözündedir. Metindeki "BIkr", er görmedik genç kiza denir. Ebû Nuaym'in rivayetinde Âise'nin: "Ben meyvesine dokunulmamis bir agacim" dedigi nakledilmistir. Bu sözünü en yüksek bir iftihar olarak söylemistir. Âise'nin bu hadîsi "Bikr"in nikâhinin efdal olduguna delâlet eder.
Bu hadîste Âise'nin belâgatinin gayesi ve islerdeki teennîsinin güzelligi vardir.
[20]
Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in, sâdik olan ru'yâda onu görmesinin ardindan bakire oldugu hâlde Âise ile evlenmis olmasi yönündendir. Bu hadîsin bir rivayeti Ru'yâ Ta'bîri Kitâbi'nda geçecektir. Müslim de bunu Fadâil Kitâbi'-nda getirmistir.
[21]
Bu baslik Ebû Zerr nüshasinda "Dul kadinlarin evlendirilmesi babi" seklinde gelmistir.
[22]
Bu, 28. bâbda 44 rakamiyle gelecek olan hadîsin son parçasidir.
Hadîsin basliga uygunlugu "Kizlarinizi bana arzetmeyin" sözündedir. Çünkü bu söz, kadinlarina hitâbdir ve onlara üvey kizlarini ve kizkardeslerini kendisine haram bulunmalari sebebiyle, kendisiyle evlendirmek için arz ve teklîf etmelerini nehyetmistir.
[23]
Buhârî bunun uzun ve kisa, çesitli rivayetlerini Buyu', îstikrâz, Surût ve Cihâd Kitâblari'nda getirmisti.
[24]
Basliga uygunlugu "Dul bir kadinla evlendim" sözündedir. Hadîsin son fikrasi, Rasûlullah'in bakire ile evlenme lehine bir hüccet getirmesidir. Çünkü bunda tam ülfet vardir. Dula gelince, belki onun kalbi ilk kocasiyle ilgili olabilir de bu sebeble sevgisi bakirenin aksine kâmil olmaz.
[25]
Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber'in, daha küçük yasta bulundugu hâlde Âise ile evlenmis olmasi bakimindandir. Peygamber "Sen Allah'in dîninde ve kitabinda benim kardesimsin" sözüyle "Mü'minler ancak kardestirler" (el-Hucurât: 10) âyetine Isaret etmistir. Bu kardeslikte ise, nesebî kardeslikte oldugu gibi, kardes kizi harâmliginin mevcûd olmadigini ifâde etmis oluyor.
[26]
Hadîste çocuklara sefkatin, onlarin terbiyelerini güzel yapmanin, islerini görmenin, mali, emâneti ve tedbîrleri hususunda koca hakkini gözetmenin fazîleti vardir.
"Deve binen kadinlar" sözüyle Hz. Meryem disariya çikmistir. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nin sonlarinda Meryem'in zikri hakkinda geçmisti. Ebû Hureyre orada: Meryem asla deveye binmedi, demistir. O, bu sözüyle Meryem'i bu tafdîlden çikarmak istemis gibidir. Buna göre hadîste Kureys kadinlari Meryem üzerine faziletli olmaz.
Hadîsin basliga uygunlugu birinci ve ikinci nevi' kadinlarda açiktir. Üçüncüye gelince, bu, lüzum yoluyla sabit olur. Çünkü Kureys kadinlari, kadinlarin hayirlilari olunca, onlardan evlenen nutfeleri için hayirlisini seçmis olur... (Kas-tallânî).
[27]
Hadîsin basligin ikinci cüz'üne uygunlugu meydandadir. Hadîsin takdîm-te'hîrli bir rivayeti Ilim Kitâbi'nda, bir rivayeti de Cihâd'da geçmisti.
Râvî Âmir es-Sa'bî buradaki sözü, kendisine böyle bir mes'ele soran bir Horâsânli'ya hitaben söylemistir.
[28]
Bu da hadîsin baska yoldan gelen ve basliga güzel bir delâleti bulunan bir rivayetidir.
[29]
Hadîsin basliga uygunlugu Ibnu'l-Munîr'in dedigi gibi su cihettendir: Hâcer bir köle idi. Sahîh olarak bilindi ki, îbrâhîm ona (Sâre'nin hibe etmesiyle) mâlik olduktan sonra, ona Ismail'i dogurtmustur. Ismail'i dogurdugunda Hâcer bir seriyye yânî câriye idi.
Ebû Hureyre ayni senedle Arablar'a hitaben metindeki sözü söylemistir. Çünkü Arablar hayvanlarini otlatmak Için yagmur düsme yerleri olan çöllerde çok bulunurlar (Kastallânî).
Ebû Hureyre: "Ey semâ ogullari, ananiz bu kadindir" sözüyle, Arablar'i kasdetmistir. Çünkü Hâcer, Ismail'in anasidir. Arablar da Ismail'in neslinden-dir, onlar "Semâ

ogullan" ismiyle isimlenmislerdir. Çünkü onlar, sularinin çogu yagmurdan meydana gelen çöllerde otururlar (Aynî).
Ibrahim Peygamber'in birer maslahati sebebiyle söyledigi bu üç yalan gibi olan sözün birincisi es-Sâffât: 85-122. âyetlerinde, ikincisi de el-Enbiyâ: 52-70. âyetlerinde bildirilmistir. Her iki sûrenin bu konuya âid kisimlari yerinden okunmalidir.

[30]
Hadîsin basliga uygunlugu sahâbîlerin, Safiyye, Peygamber'in zevcesi mi yâ-hud cariyesi mi oldugu hususunda tereddüd etmeleri yönündendir. Böylece hadîs, basligin birinci cüz'üne uygun olmustur. Bu hadîs Magâzî'de, "Hayber gazvesi bâbi"nda geçmis, Et'ime'de de gelecektir.
Safiyye, Huyey ibn Ahtab'in kizidir. Benû Nadîr ve'Benû Kurayza Yahû-dîleri'nin en serefli bir ailesine mensûbdu. Hayber Yahudileri'nin baskani Kinâ-ne ibn Rabî' ile yeni evlenmisti. Her iki yönden asaleti vardi. Kocasi, babasi bu muharebede ölmüstü.

[31]
Buhârî baslikta bir hüküm zikretmedi. Bu suretle bu mes'elede fakîhler arasindaki görüs ayriligina isaret etmis oldu.
Âzâd ettikten sonra câriye ile evlenmesinin iki kat ecri oldugu 13. bâbdaki 20. hadîste zikrolimmustu. Fakat sadâk'in âzâd etmekten ibaret olmasi caiz midir? Bunda âlimler üç takim olmuslardir: Bu ve benzeri hadîslere dayanarak, nikâhin bu türlüsünü caiz sayanlar arasinda Alî, Enes, Ibn Mes'ûd (R) ile tâbi ûn'dan Katâde, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Sa'bî, Zuhrî, Evzâî, Atâ ibn Ebî Rebâh Tâvûs ibn Keysân, Sufyân es-Sevrî, Hasen el-Basrîve Ibrâhîm en-Nahaî'nin ve daha sonraki müctehidlerden Ahmed ibn Hanbel, Ishâk ibn Râhûye, Ebû Yûsuf ile Imâm Safiî'nin isimleri zikrediliyor.' Bunlara göre âzâd etmekten baska bir mehr vâdb olmaz.
Ibn Umer (R) ise bu nikâhi caiz görmeyenlerdendir. Tâbiûn'dan îbn Sîrîn, Câbir ibn Zeyd bunu mekruh görenlerdendir. Hasen el-Basrî ile en-Nahaî'nin de bu re'yde olduklari rivayet edilmistir. Ibn Sîrîn, âzâd etmeye her ne mikdâr olursa olsun birsey katmak müstehâb olur, demis. Leys ibn Sa'd, Ibn Subrume, Ebû Hanîfe, Muhammed ibnu'l-Hasen, Zufer, Mâîik, cariyesini âzâd edecek kimse için mehirsiz nikâh etmek Rasûlullah'tan baskasina caiz olmaz. Bu, ancak Peygamber'e hâss birsey idi, diyorlar... Bunlar, Allah Taâlâ, Peygamber'e sadâksiz olarak nikâhi mübâh kilmis oldugu için Safiyye'yi, sadak demek olmayan âzâd etme mukaabiIInde zevç edebilmistir. Baskasi için bu haramdir, derler. Delillerin tafsîli, fikih kitâblanna âiddir (Ahmed Naîm, Tecrid Ter,, II, 255-256).

[32]
Arablar arasinda en sâde ve mütevazi' giyim tarzi, izâr ile ridâdir. Izâr, belden asagisini örten ihram, ridâ da belden yukarisini örten ihramdir.

[33]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bu basligin yakin bir benzerini 6. bâbm basligi Içinde getirmis ve orada Sehl hadîsinin bir rivayetini de Isaret etmisti.
Bu hadîsten Buhârî'nin kasdettigi hedef, bu zâtin, Kur'ân'dan ögrenmis oldugu mikdârda sûreleri bilmekte oldugu ve Peygamber'in ona, bu kadina ögretmesini emrettigi ve bu sûreleri ögretmenin de evlenmeye karsilik kadin için bir sadak (mehr) olmasidir. Bu âlimler arasinda hakkinda ihtilâf edilen bir mes'e-ledir... Peygamber'in "Kur'ân'dan sende bulunan o sûreler karsiliginda, seni o kadinla evlendirdim " yâhud "Sende bulunanlar sebebiyle... " sözünün ma'-nâsi nedir? Nitekim Ahmed ibn Hanbel de bu ma'nâyi söylemistir: Sende bulunanlar sebebiyle onu sana ikram ediyoruz. Yâhud sende bulunan o sûrelere bedel onu sana ikram ediyoruz. Bu Sahîh-i Müslim'deki "O zât o sûreleri kadina ögretti" sözünden dolayi, en kuvvetli olan görüstür. Iste bu görüs, Buhârî'nin burada kasdetmis oldugu görüstür (Ibn Kesîr, Fadâilu'l-Kurân).

[34]
Buhârî'nin bu âyeti getirmekten maksadi kendilerine denklik hükmü ilgilenen hem erkek, hem de kadin yönünden meydana gelen hisimliklara isarettir.

[35]
Hadîsin basliga uygunlugu Huzeyfe'nin, erkek kardesinin kizi Hind'i, Ensâr' dan olan karisinin âzâdlisi iken evlâdlik edindigi Sâlim'le evlendirmesinden alinir. Bu evlendirmede denklik, ancak dînde i'tibâr edilmistir.
Ebû Huzeyfe, Kureys esrafindan ve sahâbîlerin en faziletlilerinden idi. Medine'ye hicret etmis ve iki kibleye karsi namaz kilmisti. Habese'ye de hicret etmisti. Bedir gazvesinde ve diger bütün gazvelerde Rasûlullah ile beraber bulunmustur. Yemâme harbinde, 53 veya 54 yasinda sehîd düsmüstür.
Salim, Farsh idi. Köle sinifinin en faziletlisi ve sahâbîlerin yüksek simalarindan idi. Salim de Bedir'de ve diger gazvelerde hazir bulunmustur. Ebû Huzeyfe gibi Salim de hicretin 12. yilinda Yemâme'deki muharebelerde sehîd olmustur.
Subeyte, Ebû Huzeyfe'nin karisidir ve Medine'ye hicret eden kadinlardandir. Subeyte, Sâlim'i âzâd edince, kocasi Ebû Huzeyfe onu evlâd edinmisti. Sonra da kardesinin kizi Hind ile evlendirmisti.
Hadîste bildirilen vakiaya gelince, bunda kadin - erkek en ünlü sahâbîlerin adlari zikrolunmustur ki, Ebû Huzeyfe ile iki karisi; Subeyte ile Sehle, Salim ile karisi ve Ebû Huzeyfe'nin kardesinin kizi Hind'dIr. Bunlardan Ebû Huzeyfe, Sâlim'i -ki Subeyte'nin âzâdlisi ve Ebp Huzeyfe'nin ogullugudur- kardesinin kizi Hind ile evlendiriyor. Sâlim'in evlâdlik vaziyetine medenî ve içtimaî birtakim haklar sabit olmakla, halk arasinda: "Ebû Huzeyfe'nin oglu Salim" diye anilmakta iken, yukarida tercümelerini gördügümüz el-Ahzâb âyetleri inince, bu yoldaki evlâdlik kalkiyor. Ne Salim üzerinde Ebû Huzeyfe'nin babaligi ve ne de Subeyte ile Sehle'nin analiklari kaliyor. Bu analik, babalik ve ogullugunun devamini arzu eden bu aile nâmina Sehle, Rasûlullah'a müracaat ederek Sâlim'in ogullugunun devami çâresini soruyor.
Buhârî'nin Ebû'l-Yemân'dan gelen bu rivayetinde Rasûlullah'in Sehle'ye ne yolda cevâb verdigi bildirilmiyor. Cevâbi, diger hadîs müelliflerinin rivayetlerinden ögreniyoruz. Bir rivayette Rasûlullah Sehle'ye: "Salim 'i emzir (süt analik te'sîs et)" diye cevâb vermistir. Sehle de Sâlim'i emzirmis ve bes yudum süt vermistir. Bu suretle Salim, Sehle'nin ve dolayisiyle ailenin süt oglu olmustur...!

[36]
Hadîsin basliga uygunlugu son cümleden alinir. Bu baslikla Buhârî; erkegin kadina nikâh hususundaki benzerligi neseb yönünden degil, dîn yönündendir demek istiyor. Buhârî burada getirdigi iki hadîste zevç tarafi ikisinde de köledir. Birinci hadîste Salim, bu hadîste de Mikdâd ibn Esved. Kadin tarafi ise Kureys kabîlesinin en serefli birer ailesine mensûb olan, bundan önceki hadîsteki Sehl ile bu hadîsteki Dubâa'dir. Her iki hadîste erkekle kadin arasinda neseb cihe-tiyle hiç benzerlik yoktur. Buna mukaabil diyanet i'tibâriyle tam bir benzerlik vardir. Her iki hadîsteki çiftler, sahâbîlerin en seçkinlerindendir. Birinci hadîste Sâlim'le Sehle'nin hâl tercemelerini ve dînî mevkilerini görmüstük.
Bu hadîsteki Mikdâd ile Dubâa'ya gelince: Mikdâd (R), Kindeli'dir. Amr ibn Sa'lebe'nin ogludur. Esved ibn Abdi Yegûs'un kölesi iken âzâd edilip ogul edindigi için ona nisbet olunup Mikdâd ibn Esved diye anilmistir. Sonra Dubâa ile evlenmistir. Dubâa, Abdulmuttalib'in torunu olmak cihetiyle nesebce Mik-dâd, onun hiç benzeri degildir. Fakat dînî vaziyetleri i'tibâriyle ikisi de çok yüksektir. Dubâa, Peygamber'in amcasi kizidir. Her zaman ziyaretiyle sereflendirdigi yüksek kadinlardandir. Mikdâd da sahâbîlerin fazîletli, necîb, hayirli sîmâla-rindandir. ibn Mes'ûd: Müslümanligi ilk i'lân eden yedi zâttir, diyerek Mikdâd ibn Esved'i bunlar arasinda saymistir. Misir'in fethinde sehîd olmus, Medîne'-ye naklolunarak Baki'a gömülmüstür. Cenaze namazini bizzat Halîfe Usmân kildirmistir.

[37]
Bu dört umde, bir kadini nikâh etmek hususunda ragbet edilip dikkate alinacak seylerdir, demektir. Fakat nikâhtaki denklik hususu bunlara münhasir degildir. Hadîs, dîn hususundaki denkligin ragbete en lâyik bir umde oldugunu ortaya koyuyor. Bu cihetle dînî vaziyeti yolunda olan bir köle, nesebi yüksek bir kadinla evlenebiliyor. Rasûlullah'a: Yâ Rasülallah! Kizlarimiz kölelerimizle evlenebilecek midir? diye sorulmasi üzerine: "Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir disiden yarattik ve sizi su 'betere ve kabilelere ayirdik. Tâ ki birbirinizi (soyunuzla) taniyasiniz. Sübhesiz ki sizin Allah katinda en serefliniz, takvaca en ileride olammzdtr" (el-Hucurât: 13) âyeti inmistir. Basliktaki el-Furkaan: 54. âyeti de bu konuya en belîg surette delâlet etmektedir. Buhârî onu bu sebeble basliga koymustur.

[38]
Bu hadîs de hayirli, faziletli fakirin fakirliginin denklige mâni' bir hâl olmadigina delâlet etmektedir. Peygamber'in yanindan geçtigi bildirilen fakirin Ibnu Surâka oldugu haber verilmistir ki, en eski müslümânlardan sâlih bir zât olup Uhud harbinde RasûIullah ile beraber bulunmustu. Artik bunun serefi, haseb ve neseb asaleti gibi içtimaî mefharetlerle ölçülemezdi.

[39]
Bunun ve bundan evvelki âyetin hadîs metninde birkaç kelimesi verilmis oldugu hâlde iyice anlasilmalari için biz bunlarin tamâmina yakin kisminin meallerini verdik.

Son âyette "Kitâb'da okunup duran âyetler" ile en-NIsâ: 2, 3, 6, 9, 10, 11. âyetlere isaret buyurulmaktadir.

[40] Hadîsin basliga uygunlugu su yöndendir: Erkek, kendisi fakîr oldugu hâlde zengin bir yetîm kizin velîsi oldugu zaman, kizin mehrinde adalet ettigi ve âdil oldugu takdirde, kendisi o yetîm kizla evlenmesi caiz olur. Erkek - kadin arasinda aranan kefâet, yânî denkligin mal hususunda da mu'teber olmasi -bunda ihtilâf olmakla beraber- sahîh olur. Bu hadîsin bir rivayeti en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde de geçmis ve bâzi açiklamalar verilmisti (Aynî).

Hadîste zikrolunan âyetlerle Câhiliyet devrinde yürürlükte olan insafa, adalete aykiri âdetler yasaklanmis, öksüz kizlar güzel olsun olmasin, zengin olsun olmasin müsâvî ve âdil bir muameleye tâbi' tutulmuslardir. Bunlarin emsallerine göre mehr tesmiye edilerek nikâh olunmalari ve mehr ta'yîn edilmeden nikâh olunanlarin mehri misle nail olmalari ve mallarinda adaletle tasarruf edilmeleri emredilmistir.

Bahis konusu olan ve yetîm kizlarla evlenmeleri düsünülen velîler, mutlak olmayip, ancak amca ogullari gibi nikâh düsen akrabalardir.

[41] Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Cihâd Kitâbi'nda geçmisti; orada doyurucu açiklamalar verilmisti. Hadîsteki "Su'm" lafzi "Ugursuzluk, hayirsizlik" ma'nâsmadir. Bunun ziddi "Yümn "dür ki, "Kutluluk, hayirlihk" demektir. Arablar Câhiliyet devrinde kadinda, atta, evde ugursuzluk bulunduguna inanirlardi. Yoksa hilkî bir ugursuzluk mevcûd degildir. Hadîste bu üç seyin husûsî olarak zikredilmesi, insanlarin bunlarla siki ve daimî ilgili bulunmasdandir.

[42] Bu da ayni hadîsin diger yoldan bir rivayetidir. Hadîsin birinci kismi olan "Eger ugursuzluk olsaydi" sart cümlesi, bu üç seyde ugursuzluk olmadigini ifâde eder. Bunlarda ugursuzluk olmayinca, baska seylerde de olmaz.

[43] Taberânî'nin Esmâ'dan gelen bir rivayeti, bu hadîsi îzâh eder mâhiyettedir: Ki-;;nin evi, karisi, ati fena olmak dünyâdaki talihsizligi eseridir. Evin fenasi, sahasi dar, komsulari murdar olandir. Atin fenasi üstüne bindirmeyendir. Kadinin fenasi kötü huylu olandir.

[44] Basliktaki âyete göre bu Usâme hadîsindeki kadinlarin erkekler için fitne ve fe-sâd âmili olmasi umûmî degildir. Kadinlarin huysuz ve ugursuz kismidir.

Bunun basliga uygunlugu, kadinlar tarafindan olan fitne ve ugursuzlugun daha siddetli olmasi yönündendir. Bu sebebledir ki, Buhârî bunu îbn Umer'in iki hadîsiyle Sehl'in hadîsinden sonra zikretmistir. Kadinlarin fitnesi, fitnelerin en siddetlisi ve en azametlisidir. Buna Yüce Allah'in "Kadinlara... olan ihtirasli sevgi insanlar için bezenip süslenmistir... " (Âlu îmrân: 14) âyeti sehâdet etmektedir. Kadinlara olan sehveti, diger sehvetlerin hepsinden önce zikretti. Çünkü kadinlarla olan mihnet, mihnetlerin en büyügüdür. Basliktaki âyette de Allah bunu haber verip, kadinlarin kötülüklerinden sakindirmistir. Ilâhî takdir ve mukadderatla olanlardan ise kurtulus yoktur:

[45] Basliga uygunlugu, Berîre'nin kocasinin bir köle bulunmasi yönündedir. Bu hususta baska görüs de varsa da, Buhârî'ye göre Berîre'nin kocasinin köle oldugu görüsü üstün gelmistir.

Buhârî bu hadîsin birer rivayetini Talâk ile Et'ime'de de getirmistir. Müslim ise Zekât ile Itk'ta getirmistir.

"Köleyi hürriyete kavusturanin velâsi (velilik hakki) alinip satilmaz ve hibe edilemez. Âlimler, nesebin tahvilinin caiz olmadiginda ittifak etmislerdir. Ve-lâ'nm hükmü, nesebin hükmü gibi olunca, nesebin nakledilememesi gibi, velâ da nakledilemez..." (Ibnu Battal).

Bundan bilindi ki, âzâd edilen sahis öldügünde ona, âzâd eden veya âzâd edenin mîrâsçilari vâris olurlar. Câhiliye'de bu nevi' velilik hakkini satmak, hibe etmek ve diger yollarla nakletmek câri idi. Islâm bunu yasak etmistir (Meh-med Zihnî). Müslim TercemesI, IV, 484.

[46] Alî ibnu'I-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâlib (S) bu âyetteki vâv'larm cem' için degil, nevi'lendirme ve muhayyer kilma için olan "Ev" ma'nâsina oldugunu bildirmis, bunun delîli olmak üzere de Fâtir: 1. âyetini göstermistir.

[47] Hadîsin basliga uygunlugu son fikrasidir. Hürr için dörtten fazla kadinla evlenmesinin caiz olmayacagi üzerinde ittifak vardir. Buna yalniz Râfizîler muhalefet etmislerdir. Onlar Peygamber'in dokuz kadinla evli olarak öldügünü delîl göstermislerdir. Fakat bunun O'nun sahsina mahsûs özelliklerden oldugundan gaflet etmislerdir. Onlarin muhalefetine i'tibâr yoktur... (Kastallânî).

[48] Bu, Sahîfiayn'da rivayet edilen Âise hadîsinin bir parçasidir, lafiz Müslim'indir.

[49] er-Radâ, emzik çagindaki çocugun meme emdigi zaman içinde bir kadinin memesini sormasi ve emmesidir. Bu emmenin hük'rnü bu hadîste bildirildigi üzere velâdet ve neseb yönünden haram olan herseyin bu emme ile de haram olmasidir. Bu hususta müctehidler arasinda ihtilâf yok, icmâ vardir. Binâenaleyh ana baba haram oldugu gibi, emmek yoluyla da süt ana, süt baba da haram olur. Sonra bu harâmlik burada kalmayip süt halalara, süt amcalara, teyzelere, kardeslere de yayilir.

[50] Bu ikinci serieddeki hadîsi Müslim rivayet etmistir. Buhari yaninda bunun fâi-desi Katâde'nin Câbir ibn Zeyd'den isitmesini beyân etmesidir.

[51] Ümmü Seleme Peygamber'in kadinlarindan olup adi Hind'dir. Fasîh konusma-siyle meshurdur, önce Ebû Seleme Abdullah ibn Esed'le evlenmis ve onunla birlikte Habesistan'a hicret etmisti. Kizi Zeyneb orada dogmus ve Berre adi verilmisti. Ebû Seleme Habesistan'da vefat etti. Ümmü Seleme, kizi Berre ile Me-dîne'ye geldi, Peygamber'le evlendi, böylece Berre, Peygamber'in rabîbesi (üvey kizi) oldu, Peygamber adini Zeyneb ismi ile degistirdi... Hadîsten anlasildigi üzere Zeyneb'in Peygamber'e harâmligini gerektiren iki sebeb vardir: Peygamber'in üvey kizi olmasi; bir de babasi Ebû Seleme Abdullah'in Peygamber'in süt kardesi bulunmasidir. Hadîsin basliga uygunlugu da burasidir.

[52] Buhârî'nin tutundugu bu görüs, Alî, Ibn Mes'ûd, Ibn Umer, Ibn Abbâs, Saîd ibn Müseyyeb, Hasen el-Basrî, Atâ, Mekhûl, Tâvûs, Ebû Hanîfe, Leys ibn Sa'd, Mâlik, Evzâî, Sevrî gibi sahâbî ve tâbi'î âlimlerinden naklolunmustur. Bunlara göre emme müddeti olan iki sene içinde bir kerre emmekle de hürmet sabit olur. Çünkü "Sizi emziren (süt) analariniz da (kendi analariniz gibi) size haram kilinmistir..." (en-Nisâ: 23) kavli mutlaktir, adedle kayidlanmis degildir. Adedle kayidlama Kur'ân'in nassina ziyâde kilmaktir.

[53] Hadîsteki son cümle, edebî ve hukukî bir vecizedir. Ve "Kendisiyle hürmet sâ bit olan emme, yalniz açligini sütle telâfi edebilen emzik çagindaki çocuk hakkinda mu'teberdir" demektir. Bir süt kuzusu olan çocugun gelismesi ve bedenî tesekkülü yalniz sütle te'mîn edildigi için çocuk, emzirici kadinin kendi çocugu gibi kendisinin bir parçasi oluyor.

Safiî ile tarafdârlan bu hadîs ile ve sayiyi ihtiva eden diger hadîslerle istidlal ederek en az bes defa emzirilmesini sart kilmislardir. Fakat çocugun bedenî tesekkülü sirasinda kadinin beden cüz'ünün karismasi bir defa emmekle de hâsil olur. Yeter ki emme müddeti içinde emzirümis olsun.

Âise'nin yaninda bulunan süt kardesinin tbnu Ebi'l-Kuays oldugu zannediliyor. Bunun anasi Âise'yi emzirmistir ve Âise'nin süt anasi olmakla taninmistir.

[54] Hadîsin basliga uygunlugu Âise ile süt amcasi olan Eflah arasinda harâmligin -sabit olmasi yönündendir. Iste bu harâmlik sebebiyle Rasûlullah, Eflah'm Âise'nin yanina girmesine izin verdi. Müslim'in rivayetlerinden birinde Âise: "Beni kadin emzirdi, erkek emzirmedi" dedigi zaman, Rasûlullah: "O senin süt amcandir" buyurmustur. Bu hadîs erkek suyunun haram kilacagina delâlet etmistir, fakat bu konuda görüs ayriligi vardir. Bunun bir rivayeti Sehâdetler Ki-tâbi'nda geçmisti (Aynî, Kastallânî).

[55] Hadîsin basliga uygunlugu "O kadinla nasil yaparsin? Onu kendinden birak..." sözünden alinir... Peygamber'in bu emri ihtiyat ve takva yolu üzere verilmis bir emirdir, sirf emzirenin sözüyle süt emmenin sübûtu ve nikâhin fesadina hüküm yoluyla degildir. Çünkü Peygamber'in huzurunda bir da'vâlasma ve sehâdet edasi cereyan

etmemisti, fakat bu, sirf bir ihbar ve bir istifta'dan ibaret olmustur. Eger kadin hâkim huzurunda sehâdet etmis olsaydi, bu sehâdeti kabul edilirdi... (Kastallânî).
Bu hadîsin birer rivayeti Ilim ve Sehâdetler Kitâblan'nda da geçmis ve bâzi açiklamalar oralarda verilmisti. Ilim Kitâbi'ndaki rivayette "Bunun üzerine Ukbe, o kadindan ayrildi, o da baska bir kocaya vardi" ziyâdesi vardir.

[56] Bu iki âyette nikâh olunmalari haram olan kadinlar sayilmis ve bunlardan geri kalanlarin halâl kilindigi bildirilmistir. Burada sayilan muharramât, yânî nikâh edilmeleri haram kilman kadinlar ondört oluyor. Bunlardan yedisi neseb, yedisi sebeb, yânî süt ve evlilikle haram olmustur. Neseb cihetiyle nikahlan haram olan kadinlar, 22. âyette sayilan: Analar, kizlar, kizkardesler, halalar, teyzeler, oglan kardes kizlari, kizkardes kizlaridir. Sebeb ve süt cihetiyle haram olanlar da 22-23. âyetlerde bildirilen süt analar, süt hemsireler, kaynanalar, üvey kizlar, gelinler, birarada iki kiz kardesler, zevce sahibi evli kadinlardir.
Süt ana ve kardeslerinde neseb hükümleri carîdir. Binâenaleyh süt analar, süt hemsireler, süt babalar, süt kizlar, süt halalar, süt teyzeler, süt biraderler ve kizlari hep neseb hükümlerinde dâhildir. Su hadîs bunu te'yîd edicidir: "Neseb cihetinden haram olan süt cihetinden haram olur" (Buhârî, Müslim: Âise'-den) (Meâl-i Kerîm).

[57] Buhârî nikâh olunmalari haram ve halâl olan kadinlari içine alan en-Nisâ: 23-24. âyetlerini zikrettikten sonra, bir kisim haram kilinanlari içine alan el-Bakara: 221. âyeti getirdi. Bu âyet iki nehyi ihtiva etmektedir: Mü'min erkeklerin gayrimüslim kadinlarla evlenmeleri, gayrimüslim erkeklerle müslümân kadinlarin evlenmeleri. Bu iki tarafli yasak Islâm'in baslangicinda te'sîs ve tatbîk olundu. Sonra bu iki nehyin birincisi el-Mâide; 5 âyeti ile ta'dîl edildi.

[58] Bu îbn Abbâs'm sözüyle Buhârî, Islâm hukukunun en mühim bir fasli olan çok evlilik mes'elesine dokunmus oluyor... îslâm hukuku dörde kadar nikâha müsâade etmis ise de yine en mühim esâs, bir zevcedir. Birden fazlasina müsâade, ahlâkî ve içtimaî zaruretler üzerine verilmistir..

[59] Buhârî'nin bu kitâbda Ahmed ibn Hanbel'den bu hadîsten baska hadîsi yoktur, bir de Magâzî'nin sonunda bir vâsita ile bir hadîs vardir. Buhârî bu hadîsi Imâm Ahmed'den müzâkere yâhud icazet yoluyla aldigi için "Bize söyledi" ta'-bîrinI kullanmis, "Bize tahdîs etti" veya "Bize haber verdi" ta'bîrlerini kullanmamistir. Buhârî Ahmed ibn Hanbel'in birçok seyhlerine kavustugu için onun ismini zikretmekten müstagni olmustur... (Ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[60] Burada getirilen sözler ve fikhî görüsler hep sahîh senedlerle rivayet edilmistir. Bunlar hakkindaki fikhî münâkasalar ve bunlarin muhalifi veya ziddi olan görüsler de vardir. Bütün bu tafsilâti serhlerden ve bulunduklari kitâblardan okumalidir

[61] Buhârî bunda görüs ayriligi bulundugu için soru seklinde getirdi.
Rabâib, "Üvey kizlar" demek olup "Rabîbe"nin cem'idir. Zifaf olup ismetinin harîmine girilen kadinlarin baska kocadan olan kizlaridir ki, bunlar ekseriyetle üvey babalarinin terbiyesinde ve yanlarinda bulunurlar. Bu sebeble âyette "Fîhucûrikum" diye kaydofunmustur. Zifafa girilmeyen kadinlarin kizlari olan üvey kizlari almakta günâh yoktur. Rabîbeler hakkinda: "Analarini vat' etmek kizlarini haram kilar, kizlarim nikâh etmek de analarim haram kilar" sözü Islâm hukukunun umûmî kaaidelerindendir.

[62] Buhârî bu rivayetleri, basligin cüzlerine hüccet olmak üzere getirmistir..

[63] Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. Bunun bir rivayeti daha önce de geçmis, bâzi açiklamalar orada verilmisti.
Sübhesiz ki Ümmü Habîbe iki kizkardesin bir adamin nikâhinda bulunmasinin caiz olmadigim bilmeyerek böyle bir teklîf sunmustu. Ümmü Habîbe Habesistan'a hicret eden ilk müslümânlardan olup, dînî salâbetiyle meshurdur. Adi Ramle'dir

[64] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bunu birçok yerlerde getirmistir ki, herbir yerde hadîsteki bir yere uygun bir unvan vardir. Burada unvânm yeri "Bana arz etmeyiniz" sözüdür (Aynî).

[65] Hadîslerin basht birden nikâh oldugunda, ikisinin nikâhi da bâtil olur. baKai uii «— halasi -birisi önce, öbürüsü sonra- ayri ayri tezvîc olunursa, Önceki sahîh, son-raki nikâh bâtil olur.

[66] Bu hükmün bu hadîsten alinmasinda nazar vardir. Sanki o evlenme sebebiyle haram olani, neseble haram olana katmayi irâde etmis gibidir. Nitekim neseble haram olan, sütle haram olur (Fethu'l-Bârî).

[67] Sigar'm lügatte bir ma'nâsi ayagi kaldirmak demektir. Köpek isemek için ayagini kaldirinca "Sagara'l-kelbu" denir. Sanki o sahis: Ben senin kizinin ayagini kaldirmadikça sen de benim kizin ayagini kaldirma demis gibi oluyor. Yâhud da bu nevi' nikâhta mehr olmadigi için sehrin hâkimden bosalmasi ma'nâsina olan " Sagar a'l-bel edu" sözünden gelmedir.
Sigâr suretiyle nikâh, mehirsiz olarak degismek yoluyla nikâh yapmaktir. Islâm'dan önce Arablar arasinda bu yoldan kizlarini, kizkardeslerini veya akrabalarini mübadele etmek ve birinin kadinlik kiymeti (Bid'i) öbürü için mehr sayilarak ve ayrica bir mehr ta'yîn etmeksizin nikâh etmek âdeti yürürlükte idi. Bu yolda mübadele sartiyle iki taraf, kadinin kadinlik kiymetini mehr bedeli sayarak nikâh akdi yapiyordu. Islâm'da bu nevi' nikâh akdi, kadinlik serefini alçakligi ve birtakim haksizliklar dogurdugu için yasak edilmistir.
Bu hadîsin birkaç rivayeti Müslim'de toplanmistir. Bu mes'ele ile ilgili genis tafsîlâti ve fikhî incelikleri, görüs ayriliklarini serhlerden ve fikih kitâblann-dan okumalidir

[68] Hadîsin basliga uygunlugu ilk kismindan alinir. Bunun bir rivayeti Tefsîr Kitâ-bi'nda da geçmisti. Havle bintu Hakîm -ki ona küçültme sîgasiyle Huveyle bintu Hakîm ibn Umeyye dahî denilir- Usmân ibn Maz'ûn'un karisi ve Islâm!a ilk giren sâliha kadinlardan idi. Usmân'in vefati üzerine dul kalmisti. Iste bu se-beble nefsini Peygamber'e hibe etmis, mehirsiz olarak Peygamber'le evlenmek istemis idi. Âise de kendisinde bulunan kadinlarin yaratilmis olduklari kiskançlik tabîatinden dolayi o kadini ayiplamisti. Yoksa kendisi Yüce Allah'in, Pey-gamber'ine bunu mübâh kilmis oldugunu bilmisti... {Aynî, Kastallânî).

[69] Hadîsin basliga uygunlugu, basliktaki mübhemligi beyân etmesi cihetindendir. Birçok fakîhler bu hadîsle hüccet getirerek nikâh etmekte ihrâmli için hiçbir sakinca yoktur, su kadar ki, ihramdan çikincaya kadar cinsî münâsebette bulunamaz demislerdir. Diger bir kisim müctehidler ise ihrâmhnin nikâh etmesini, nikâh olunmasina cevaz vermemislerdir. Böyle bir nikâh vâki' olursa, bâtil olur demislerdir. Tafsilat genis serhlerde ve fikih kitâblanndadir.
Peygamber'in bu hadîste haber verilen evlenmesi, yedinci hicret yilindaki hüküm umresinde ihrâmli iken Meymûne ile nikâhlanmasidir. Bu hadîsin bir rivayeti Hacc Kitâbi'nin sonlarinda da geçmisti

[70] Bu basliga göre muvakkat bir zaman için olan mut'a nikâhina önce müsâade olunup sonra yasak edildigi anlasiliyor. Nitekim hadîsler de buna açikça delâlet etmektedir.

[71] Bunun bir rivayeti Magâzî'de, Hayber gazvesi bâbi'nda geçmisti.

[72] Ibn Ebî Zi'b'In rivayeti mut'anin tatbîk seklini göstermektedir. Mut'a nikâhi, muvakkat bir zaman için iki tarafin razi oldugu bir ücret mukaabilinde kadin kiralamaktir. Bu bir nikâh degildir. Çünkü nikâh, çiftlerin bütün hayâti beraber yasamak üzere bir aile yuvasi kurmalaridir. Mut'a da, nikâh da iki tarafin rizâsina uygun birer akd olmakla beraber, mut'a muvakkathk, nikâh devamlilik vasiflariyle birbirinden ayrilir. Mut'ada ta'yîn olunan bedel, âdî bir karsilik mâhiyetinde oldugu hâlde, nikâhtaki mehr,

gayet serefli ve hiçbir akidde bulunmayan bir asalet ifâde eder.
Mut'a, Câhiliyet devrinde mu'teber ve yaygin olan, hattâ kendisine birtakim aile haklan sabit olan bir nikâh nev'i idi. Islâm'in zuhurundan sonra bâzi gazvelerde gazilerin zina yapmalarini önlemek için geçici olarak müsâade edilmisti. Sonra nesholunup kaldirildigi üzerinde sünnet ehli Ittifak etmistir. Mut'a nikâhinin harâmhgi hakkinda Siî mezhebi muhalefet etmistir. Onlar bunu hazarda da mesru' görür, tatbîk ederler.
Bu konudaki rivayetleri Müslim çok güzel toplamistir: Müslim Ter., IV, 290-30

[73]
Bu basliktaki "Bir kadinin sâlih bir kimseye nefsini arzetmesi" ta'bîri, bu teklifin yalniz Peygamber'e karsi degil, herhangi iyi bir kimseye karsi da caiz oldugunu ve hayaya, iffete aykiri olmadigini ifâde eder.

[74]
Hadîsin basliga uygunlugu "Kendini Rasûlullah'a arzederek" ve "Kendini Rasûlullah'a arzetti" sözler indedir.
Sabit el-Bunânî, Basra'nin en yüksek tabiî âlim ve râvîlerinden olduguna göre, hadîsteki vak'a Basra'da geçmis olacaktir. Enes ibn Mâlik'in Basra'daki ikaameti sirasinda sohbetinde bulunmus ve ondan birçok hadîs almistir. Hicretin yüzyirmiyedinci yilinda vefat etmistir.

[75]
Hadîsin basliga uygunlugu pek açiktir. Kadinla evlenmek isteyen sahâbînin fakirligi son derecede idi. Arablar arasinda en sâde ve mütevazi' giyim tarzi izâr ile ridâ oldugu hâlde, bu fakîrin bir giyecegi bile tam degildi, denilmek istenmistir. Izâr belden asagi, ridâ da belden yukari bürünülen ihramdan ibarettir. Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Kur'ân'in Faziletleri Kitâbi'nda da getirmisti.

[76]
Hafsa'nin birinci kocasi Huneys, Habesistan'a hicret eden ilk müsiümânlardan ve Kureys seriflerinden idi. Sonra Medine'ye hicret edip Bedir gazvesinde bulunmustu. Ibn Abdilberr'in rivayetine göre Uhud harbinden aldigi bir yaradan sehîd düsmüstü. Umer, kizini pek tabiîdir ki, dînî ve içtimaî bakimdan kendi ayarinda birisiyle evlendirmek durumunda idi. Bu sebeble Usmân'a, sonra Ebû Bekr'e teklîf etmisti. Bunlardan haberdâr olan RasûluIIah, Umer'in bu sikintisini gidermek ve bizzat taltîf etmek üzere hicretin otuzuncu ayinda ve bir rivayete göre üçüncü senesinde Umer'e aile serefi de bahsetti. Görülüyor ki, RasûluIIah kadinlarini hep böyle birer sebeble almistir.

[77]
Bu hadîsin daha genis birer rivayeti yakinda bu kitabin 26. ve 27. bâblannda 43 ve 44. rakamlariyle geçmisti.

[78]
Buhârî burada el-Bakara: 235. âyetini ve bundaki bâzi ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmekle yetinmistir.

[79]
Yânî evlenmeden ve istemeden önce erkegin kadina, kadinin da erkege bakmasinin cevazi ve hattâ müstehâbligi babi.
Buhârî bu hükmü bâb altindaki iki hadîsten almistir. Bu hükmü açikça ifâde eden hadîsleri diger hadîsçiler getirmislerdir. Bunlarin en sahîhî Ebû Hureyre hadîsidir: Bir adam Ensâr'dan bir kadinla evlenecegini söyledi. Rasûlullah: "O kadina baktin mi?" diye sordu. Sahâbî: Hayir, bakmadim, deyince Rasûlullah: "Öyleyse git, o kadina bak. Çünkü Ensâr kadinlarinin gözlerinde birsey olabilir" buyurdu (Müslim, Nikâh). Tirmizî'deki Mugîre hadîsi de kizi istemeden Önce bakmanin cevazini açikça belirtmektedir: Mugîre bir kizi istedi. Peygamber, Mu-gîre'ye: "O kiza bak gör, çünkü bu görüs aranizda meveddet ve ülfeti devam ettirir"h\iym<\\i. Bu konuda baska hadîsler de vardir... (îbn Hacer, Kastallânî).

[80]
Bu hadîsin bir rivayeti Nikâh Kitâbi'nin bas taraflarinda 15 rakamiyle de geçmisti.

[81]
Hadîsin basliga delîlligi "Rasûlullah o kadina bakti" sözündedir. Hadîsin bii rivayeti yakinda geçtigi gibi, Fadâilu'i-Kur'ân, "Ezberden okuma bâbi"nda di geçmisti.

[82]
Buhârî bu basliktaki hükmü burada getirdigi âyetlerden ve hadîslerden çikarip almistir. Çünkü basliktaki lafizla gelen hadîs, kendi sarti üzere degildir. O hususta meshur olan Ebû Mûsâ hadîsidir ki, onu Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ibn Mâce, Ibn Hibbân ve el-Hâkim rivayet etmislerdir... (Ibn Hacer).
"Lâ nikâha illâ bi-veliyyin = Velînin izni olmaksizin akdolunan nikâh mu'-^ teber degildir" hadîsini Buhârî ile Müslim almamislardir. Hattâ Imâm Buhârî ile Yahya ibn Mam "Residin nikâhinda velînin izni sart olduguna dâir sahîh bir hadîs yoktur" demislerdir

[83]
Hadîsin basliga uygunlugu "Onlardan biri bugün insanlarin yapmakta olduklari nikâhtir, ve diger nikâhlardir" sözlerinden alinir.
Bu hadîsi Ebû Dâvûd da Nikâh Kitâbi'nda rivayet etmistir. Su hadîsinden Hz. Âise'nm muazzam ve çok genis bilgisi apaçik görülmektedir.

[84]
Basliga uygunlugu ' 'Onu kendisi nikâhla almak istemez" sözünden alinir. Çünkü bu söz, bir dereceye kadar velayete delâlet eder. Bunun daha bütün bir rivayeti en-Nisâ tefsîrinde geçmisti.

[85]
Bunun da basliga uygunlugu geçen hadîs gibidir. Bunun da daha bütün bir rivayeti yakinda geçmisti.

[86]
Bu hadîs, velînin i'tibân üzerine olan delillerin en kuvvetlisi ve en açigi nev'in-dendir. Yoksa erkek kardesinin engel olmasinin hiçbir ma'nâsi olmazdi. Ve çünkü kiz, kendini evlendirme hakkina mâlik olsaydi, erkek kardesine muhtâc olmazdi... Isi kendisine âid bulunana, baskasi ona engel oldu denilmez, Ibnu'l-Munzir: Ben sahâbîlerin hiçbirinden bunun hilafini bilmiyorum, dedi (Kastallânî).
Imâm Ebû Hanîfe'ye göre âkil, balig, resîd bir kadin velîsinin iznini almaksizin basli basina kendisini tezvîc edebilir. Imâm Ebû Yûsuf ile Imâm Muham-med'e göre, bu yolda nikâh alacak velînin izni eklenmek suretiyle geçerli olabilir, îmâm Safiî, tmâm Mâlik ve îmâm Ahmed ibn Hanbel'e göre yalniz kadinin "Vardim" demesiyle akdolunan nikâh mu'teber degildir. Bu üç Imâm bu hususta "La nikâha illâ bt-veliyyin = Nikâh ancak velînin izni ile olabilir" hadî-siyle istidlal etmislerdir.

[87]
Yânî velî nikâhta bizzat kendisi kadini isteyici oldugu zaman, kendi kendini ev-Iendirebilir mi yâhud baska bir velîye muhtâc olur mu?

[88]
Burada getirilen rivayetler hep senedli olarak sâhiblerine isnâd edilmis ve serhlerde' gösterilen yerlerinde tesbît edilmislerdir.

[89]
Bu daha önce geçmis olan Sehl hadîsinin bir parçasidir. Peygamber, kadina tâ-lib olan o adami bu kadinla evlendirmistir. Çünkü Peygamber, velîsi olmayanlarin velîsidir. Iki tarafin karsilikli rizâlari oldugu takdirde, onlari evlendirme selâhiyetine sâhibdir.

[90]
Hadîsin basliga uygunlugu "Onunla evlenmeyi istemez" sözünden alinir. Çünkü bu söz, bunu bizzat üzerine
almasi yâhud baskasina emredip de onu evlendirmesinden daha umûmîdir...

[91]
Bu hadîsin birkaç rivayeti daha önce geçti. Basliga uygunlugu Âise hadîsinin üstündeki hadîste zikrettigimiz gibidir... (Aynî).

[92]
Bu da çocugun bulûgdan evvel nikâh edilmesinin caîz olduguna delâlet etmistir.

[93]
Peygamber'in vefatinda Âise onsekiz yasinda idi. Âise, hicretin elliyedinci yilinda vefat etmisti

[94]
Bu, daha evvel senedli olarak geçen hadîsin bir parçasidir; basliga delâleti apaçiktir.

[95]
Basliga delîlligi açiktir. Ebû Bekr, Âise'nin babasidir, kizi Âise'yi Peygamber'-le evlendirmistir, Peygamber de en büyük imâm, yânî ayni zamanda islâm Dev-leti'nin baskanidir.
[96]
Bu baslik, devlet baskaninin ve valilerin, velîsi olmayanlarin velîleri oldugunu ve Peygamber'in mehirsiz, yalniz Kur'ân ögretme üzerine evlendirme yaptigini ifâde etmektedir. Bâb altindaki hadîsin bu basliga uygunlugu ise meydandadir. Bu hadîsin rivayetleri birkaç kerreler geçmisti.
[97]
Hadîslerin bâb basligina uygunlugu meydandadir. Evlenecek erkek ve kadinin karsilikli rizâlarini beyân etmeleri ve bunu sâhidlerin huzurunda yapmalari, kurulacak aile yuvasinin hayâti için çok mühimdir. Imâm Ebû Hanîfe, bu hadîslerle delîl getirerek velînin ne dul kadini, ne de bakir kizi zorla birisine nikâh etmeye hakki olmadigina, dul kadinin nikâhinda onunla istisare ederek açikça muvafakatim; bakir kizin nikâhinda da onun en az sükût etmek suretiyle olsun iznini almak velî için en lüzumlu bir vazife olduguna hükmetmistir. Imâm Ebû Hanîfe'ye göre âkil, balig, resîd bir kadin, velîsinin iznini almaksizin basli basina kendini evlendirebilir... Hulâsa Imâm Ebû Hanîfe aile kurumunun en saglanacak noktasinda hem tilmizlerinden, hem de diger mezheb imamlarindan daha nafiz bir nazarla îslâm hukukunun ruhunu görerek, aile binasini aile rüknünün en hürr ve serbest rizâ ve muvâfakatlari temeli üzerine kurmustur...
[98]
Bu da geçen hadîsin baska yoldan bir rivayetidir. Hadîslerin basliga uygunluklari apaçiktir.
[99]
Hadîsin basliga uygunlugu ma'nâsindan alinir. O da yetîm kizlarla evlenmek hususundaki hüküm, Yüce Allah'in burada zikrettigidir. Buhari burada Suayb ibn Ebî Hamza'dan gelen metni sevketmistir. Bu hadîsin asli en-Nisâ tefsirinde ve Nikâh Kitâbi'nda birçok kerreler geçmistir.
[100]
Hadîsin basliga uygunlugu, zekî olan kimseye gizli olmaz. Hadîsin asli birçok kerreler geçmistir.
[101]
Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir.
[102]
Hadîsin basliga uygunlugu "Bana Ebû Bekr kavustu..." sözlerinden alinir. Çünkü burada Ebû Bekr'in Umer'e, kizini istemeyi ve cevâb vermeyi terketmesine bir özür bildirmesi vardir, iste bu Ebû Bekr tarafindan kizi istemeyi terk için bir tefsirdir (Aynî).
[103]
Bu dogu taraftan gelen ikil^bnkân ibn Bedr Eyhem idi; dokuzuncu hicret yilinda Medine'ye gelip islam a girm birer hutbe yapmislardi (Kastallânî). ^Hileleri hutbeler herhangi bir
Bu iki kisinin Rasûlullah'in huzurunda
Bu iki kisinin hâcet maksadindan hâlî degildir. Hacet sirasinda hutbe lettirmek ve icabete ragbetlendirmek için dâima yapilagelen kadim bir istir, s te nikâh sirasindaki hutbe de bu ma'nâdandir (Ayni).
[104]
Hadîsin basliga delîlügi meydandadir. H^^J^^In olan bu avviz ile kardesi MuâZ da Bedir sehidlenndendir. Afra kadunn iki kardes, Ebû Cehl'i kihç darbesiyle yere serdikten sonra, bunlar oglu Ikrime tarafindan sehîd edilmislerdi.
Sarki arasindaki bir cümleyi, gaybe ve istikbâle âid vak'ayi bilmek yalniz Allah'a mahsûs oldugu için, Peygamber kendisine nisbet edilmesinden men' etmistir.
Bu hadîsin bir rivayeti Magâzî'de, Bedir harbine dâir bir bâbda da geçmisti.
[105]
Buhârî basliktaki âyetleri vTda^nra zikrettig azinin takdir olunamayacagina isaret etmis gibidir. Buna âid
En gelecektir (Aynî).
[106]
Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. Çünkü hadîste Kur'ân'a karsilik ve mehr zikredilmeksizin evlendirme vardir... (Aynî).
[107]
Bu tarîk, buraya kadar zikrettigi Sehl hadîsinin dokuzuncu tarîkidir. Arad, cem'i Urûd, altin ve gümüs gibi nakidlerin mukaabIH olan esya ve metâ'lar; gelip geçici sey... ma'nâlannadir.
[108]
Baslik, nikâh akdi sirasinda sart kosulmasi halâl olan sartlar demektir. Umer'-in buradaki en yüksek hukukî vecizesini Ebû Ubeyd, senedli olarak rivayet etmistir. Buhârî bunu Sartlar Kitâbi'nda da getirmisti. Umer, kendisine yükseltilen bir kari-koca da'vâsuida, kadin nikâhin feshini isteyip, vaktiyle akd esnasinda fesh hakkim hâiz olmayi sart kildigini ileri sürmesi üzerine "Lehâ sartuha = Ka-dinm sarti mükteseb hakkidir" diye hükmetmis. Kocasi: Su hâlde kadinlar bizi bosarlar, demesi üzerine bu eskimez hukuk düstûrunu söylemistir.
Peygamber'in övdügü dâmâdi, Zeyneb'in müsrik kocasi Ebû'I-Âs ibn Ra-bî'dir. Bunun basliga uygunlugu, Peygamber'in, kendisi için koydugu sartlan yerine getirmesinden dolayi müsrik oldugu hâlde damadini övmesi yönündendir
[109]
Hadîsin basliga uygunlugu ma'nâsindan alinir. Su hâlde nikâh sirasindaki sart kilman mehr, aile hukuku bakimindan yerine getirilmesi vâcib olan en mühim bir sart ve kadin hakkidir. Çünkü bu mehr sarti üzerine akdedilen nikâhla kadinin ferci erkege halâl kilinmistir.
[110]
Hadîsin basliga uygunlugu "Hiçbir kadina kizkardesinin talâkim istemek halâl olmaz..." sözündedir.
Nevevî, hadîsteki "Kardes" lafzinin neseb yâhud süt yâhud da dîn yönünden kardese sumûlü oldugunu, hattâ bu hükmün gayrimüslim kadina da sumû-lü bulundugunu bildirmistir. Su hâlde hadîsteki "Kardes'lc, beserî kardeslik de kasdolunuyor. Bu her asirda cemiyet hayâtinda sik sik tesadüf olunan en çirkin içtimaî ve ahlâkî birsey oldugu için, tslâm Dîni bunu haram kilmistir. Bu çirkin huyun kaynagi, refah saadet Içinde yasamakta bulunan bir kadinin hâiz oldugu aile ni'metinin kendisine geçmesini istemekten ibaret oldugu hadîste edebi bir uslûb ile bildirilmis, akabinde de herkesin ezelde takdir olunan ni'mete nail olacagi nasihati verilmistir.
[111]
"Velîme", evlenme sirasinda yapilan yemege, sevinç nisanesi olarak verilen ziyafete denir. Sünnet yemegine "I'zâr", dogum için verilen ziyafete de "Akika denilir. Peygamber'in bu hadîsteki "Bir koyunla olsun dügün asi yap ' emrinden dolayi, bâzi fakîhler bunun vucûbuna, bâzilari da müstehâb olduguna kaa-il olmuslardir.
[112]
Buhârî bunu burada kisaca getirdi. el-Ahzâb tefsirinde daha uzun bir metinle getirmisti.
Birinci hadîste Abdurrahmân'in zagferân boyasiyla süslenmis olmasi, Pey-gamber'in bunu görüp sü{cût etmesi ve dügün ziyafeti yapmakla emretmesi, ikinci hadîste de dügün ziyafeti verme geleneginin bildirilmesi basliga delîl kilinmistir.
[113]
Hadîs metnindeki Peygamber'in duasi, basliktaki suâle cevâb vermis olmaktadir.
[114]
Bu, Medine'ye hicret bâblarindan önce Âise'nin Peygamber'le akd ve nikâh yapmasi bölümünde geçen hadîsin kisaltilmisidir. En sahîh rivayete göre, Rasûlul-lah'in Âise'yi nisan ve akd yapmasi, hicretten üç yil evvel oldu. Medine'de zifaflari da yine en sahîh rivayete göre hicretin sekizinci ayina rastlayan sevval ayinda vâki' olmustur.
[115]
Kadinla zifafa girecek kimsenin üzerine bir kubbe kurulmak âdet oldugu için, bu iste "Buniye aleyhi" veya "Bina aleyhi" ta'bîrleri kullanilir. O peygamber bu emri gazveye, cihâda gidecek gazinin fikrinin toplu olmasi için vermisti. Bu hadîsin bir rivayeti Humus'ta da geçmisti.

[116]
Bunun da bir rivayeti yakinda "Kisinin küçük çocugunu nikâh etmesi bâbi"n-da geçmisti.
[117]
Bu hadîsten de anlasildigi üzere, Peygamber'in Hayber'den Medine'ye dogru yapilan dönüs seferi arasinda Safiyye ile yaptigi evliliktir ki, basliga uygunlugu meydandadir.
[118]
Bu hadîs de buradaki senedin ayniyle üç bâb önce geçmisti. Yalniz bu metindeki son fikra ziyâde olmustur. Iste bundan dolayi Buhârî zikredilen basligi baglamistir. Ne gelin ve güveye âid binekli birer dügün alayi, ne de gelinin önünde zînet için yakilmasi âdet olan bir ates vardi. Bu evlenmenin bir kusluk vakti yapildigini bildirmesi, basliga uygunluk noktalaridir.
[119]
Bunun bir rivayeti Peygamberlik Alâmetleri'nde geçmisti. Oradaki rivayette "Muhakkak yakin gelecekte sizin böyle dösek yüzleriniz ve döseklerimiz olacaktir" seklindedir.
[120]
Âise'nin evlendirdigi kiz, Ebû Umâme Es'ad ibn Zurâre'nin yetim kizi Fâriga'-dir. Ebû Umâme'nin ölümü üzerine Fâriga, Habîbe, Kebse adlarinda üç kizini Peygamber kendi vesayetine almisti. Bu dügün Fâriga'nindi. Rasûlullah onu, Ensâr'dan Nebt ibn Câbir'le evlendirmisti.
et-Tavzîh sahibinin beyânina göre, dügün cem'iyetinde deff ve ona benzer seyler çalinmasinin caiz oldugunda âlimlerin ittifaki vardir... (Aynî).
Bu hadîsin Serik'ten gelen rivayetinde Peygamber; "Bu kizin beraberinde deff çalacak ve sarki söyleyecek câriye göndermediniz mi?" buyurdu. Ben: O câriye sarki olarak neyi söyleyecek? dedim. Peygamber (S): " "Eteynâkum eteynâkum -fe hayyânâ ve hayyâkum Ve levla'z-zehebu'S-ahme -ru mâ hallet bi-vâdîkum Ve îevlâ'hhmtatu's-semrâ -mâ seminet azârîkum" sözlerini sarki olarak söyler" buyurdu (Kastallânî ve rakamli baski hasiyesi).
[121]
Hadîsin basliga uygunlugu "Ümmü Suleym: Keski Rasûlullah'a bir hediye versek! dedi. Ben de hediyeyi Rasûluliah'a götürdüm..." sözlerindedir. Bu hadîsin bir rivayetini Müslim de Nikâh'ta getirmistir.
[122]
Âise'nin, kendi kizkardesi Esmâ'dan bir gerdanlik ariyet almasi, gelin ile güveyin süslenmek ve giyinmek için elbise ve baska seyleri ariyet alabileceklerine delâlet etmektedir.
[123]
Bu hadîsin birer rivayeti Taharet, "Her hâl üzerine Bismillah demek babi" ile Bed'u'l-Halk'ta "Iblîs'in ve askerlerinin sifati bâbi"nda geçmis, oralarda bâzi açiklamalar verilmisti.
[124]
Bu ta'lîki Buhârî Buyu' Kitâbi'nin evvelinde uzun bir metinle senedli olarak getirmisti. Bundaki emir, müstehâbhk içindir. Zâhiriyye'ye göre Ise vucûb için? dir. Sâfiîler'in bâzisi da emrin zahirinden dolayi vücûba kaail olmustur.
[125]
Basliga uygunlugu "Toplulugu da'vet etti, onlar yemege nâII oldular" sözünden alinir. Çünkü bu yemek, evlenme ziyafeti içindi...
[126]
Basliga delîlligi ayniyle son cümlesindendir
[127]
Buradaki hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir.
[128]
Bu hadîsi Müslim de getirmistir. el-Kirmânî söyle demistir: Peygamber'in Zeyneb üzerine daha çok dügün asi ziyafeti yapmasinin sirri belki de Azîz ve Celîl Allah'in ni'metine bir sükr olmustur. Çünkü Allah, Peygamber'i Zeyneb'le "... Simdi madem ki Zeyd o kadindan ilisigini kesti, biz onu sana zevce yaptik..." (el-Ahzâb: 37) âyetiyle evlendirdi.
Ibn Battal da: Bu, kadinlarin bâzisini bâzisindan üstün kilmak için vâki' olmadi, tesadüfen böyle oldu. Eger kadinlarinin herbiriyle evlendiginde koyun bulsaydi, elbette koyunla dügün asi yapardi. Çünkü O, Insanlarin en cömerdidir. Lâkin O dünyâ islerinde mübalaga etmezdi... demistir (Aynî).
[129]
Müdd, bir sâ'in dörtte biri mikdâridir. Bu hesâbca iki müdd, yarim sâ' eder.
[130]
Da'vete icabet etmek esâs i'tibâriyle bütün da'vet türlerine sumülü olan ferdle-rin birbirlerine baglanma ve dayanismalarini saglamlastiran dînî bir vecîbe ve içtimaî bir vazifedir.
[131]
Basliga uygunlugu "Da'vetçiye icabet" sözündedir. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.
[132]
Bunun bir rivayeti Esribe Kitâbi'nda da gelecektir. Hadîsteki el-Inkâ' lafzi, kuru hurma ve üzümü bir kap içinde islatmak suretiyle sira yapmaktir. Gece isla-tihrsa gündüz içilir, gündüz islatilirsa gece içilirdi ve tahammur ettirilmezdi.
[133]
eî-Kurâ't gurûb vezninde koyun ve sigir makûlesinin bacaklarinin ince olan yerine denir... Lisânimizda "Paça" ta'bîr olunur ki, husûsî yemegi olur (Kaamûs Ter.).
Bu hadîs, Peygamber'in son derece alçakgönüllülügünü pek güzel isbât etmektedir...
[134]
Âlimler da'vete icabet etmemenin günâh oldugunda ittifak etmislerdir. Safiî Imamlari oruçlu olmak da'vet sahibine güçlük verirse, nafile orucu da bozar demislerdir.
[135]
Bunun bir rivayeti Ensâr'in Menkabeleri Kitâbi'nda geçmisti. Basliga delâleti meydandadir.
[136]
Bu basliga cevâb olarak getirilmis olan haberlerin herbiri yerlerinde senedleriyle naklolunmuslardir.
[137]
Bunun bir rivayeti Buyu' Kitâbi'nda geçmisti.
[138]
Bu iki bâbdaki hadîslerin basliklara delâletleri meydandadir.
[139]
Hadîste kadin nev'inin fitraten hassas ve sinirli olduguna ve yaratilisi geregi çabuk sinirlenerek egrilik ve huysuzluk göstermesine isaret edilmistir. Bu sebeble erkeklerin kadinlar hakkinda hayirhah olmalari emrolunmustur.
[140]
Bu hadîste ferdlerin birbirlerine ve cemiyete karsi mükellef bulunduklari vazifeleri noktasindan "Râî= Çoban" denilmesi, vazifenin kudsiyetini ve onun sa-mîmiyetle edâ edilmesi lüzumunu ifâde etmektedir. Hadîs cemiyetin her bir ferdinin birbirlerine, âmirlerine ve emirleri altindakilere; hattâ hayvanlara ve esyaya karsi hakk ve vazifelerini, karsilikli sevgi ve saygi esâslarini ve sorumluluklarini toplamistir.
Çobana, korumasi ve emânetinde duran hayvanlari gözetip otlatmakla, kurda kaptirmamakla, hasta olmamalarina bakmakla mükellef bulundugu için "Râî= Güdüp gözetici" denilmistir. Insandan, hayvandan, mallar ve esyadan her ne olursa olsun korumasi ve gözetmesi, salâh ve selâmeti her kimin emânetine verilmis ise o kimse onun çobani; gözetilenler de o çobanin güttükleri olmus olurlar. Binâenaleyh güdücülükten, güdüp gözetme vazifesini güzel yapip yapmamaktan Allah katinda sorumlu olmadik kimse

yok demektir!...

[141]

Hadîsin bu fikrasi mürekkeb tesbih ile belîg bir zemmi ifâde etmektedir. "Sert taslik dag" ta'bîriyle- zevcin kötü huylululuguna; "Dagin yüksekligi" ile zevcin kibir ve gururuna, bununla beraber "Arik bir deve eti"yle de zevcin hayâtindan ailenin istifâde etmedigine isaret olunmustur ki, mevhumu mahsûsa tesbihten ibarettir.

[142]

Âsim Molla, pars'in Âdem oglu için vasiflanmaya ve ibret almaya deger özellikleri oldugunu, avim yemeyip sahibine getirdigini, pis sey yemeyip temiz et yedigini, ayni zamanda uykucu bir mahlûk oldugunu söylemistir.

[143]

Bu Ümmü Zer' bintu Ukeymil ibn Sâide el-Yemenîyye'dir. Ismi, Ibn Dureyd'in naklinde Âtike'dir (Kastallânî).

[144]

Iki parantez arasindaki ziyâde, bu hadîsin diger rivayetinden alinarak konulmustur. O rivayette Âise de Rasûlullah'a: Babam anam Sana feda olsun yâ Ra-sûlallah! Hattâ Sen bana Ebû Zer'den daha hayirlisin! demek suretiyle yüksek bir zekâ ve fetânet göstermistir. Hadîsin sonuna eklenen bu rivayete göre Âise, bu onbir kadin kissasini, bir edeb siiri örnegi olan yüksek bir uslûb ile Rasûiullah'in huzurunda hikâye etmistir.

Hadîsin basliga uygunlugu gizli olmayacagi üzere, aile Ile muaserette ihsan yânî güzel geçinmek husûsundadir.

Hadîsçiler arasinda Ümmü Zer' Hadîsi adiyle meshur olan bu haber, kisinin hayât yoldasi ile muaseretine dâir iyi kötü birtakim aile örneklerini içim almaktadir.

[145]

Bu rivayetlerde verilen kelimeler, tercümede ehemmiyetli bir ma'nâ degisikli! yapmayacagi için üzerinde durulmadi.

[146]

Hadîsin basliga uygunlugu, içinde kadinla güzel muaseret ve iyi ahlâk yasanisi-nin bulunmasidir. Bunun bâzi rivayetleri Iki Bayram Kitâbi'nda ve daha baska yerlerde geçmisti.

[147]

Hadîsin basliga uygunlugu Umer'in "Ben Hafsa'nm yanma girdim de: Ey Hafsa!.... (Âise'yi kasdediyor)" cümlesine kadar olan konusmasindan alinir. Gerçekten Umer'in kizina karsi yaptigi bu konusma, kocasinin haliyle ilgili çok güzel ögütler ihtiva etmektedir. Bu sebeble basliga tam bir delîl teskil eder.

Bu hadîs et-Tahrîm Sûresi tefsirinde kisaca, Mezâlim Kitâbi'nda "Yüksek oda bâbi"nda uzun bir metinle; Ilim'de de kisaca geçmisti. Müslim Ter., IV, 431 (24)'de; Hakk Dîni, VI, 5088-5091'de de geçmektedir.

[148]

Hadîsin basliga uygunlugu, onu tavzih etmesi bakimindandir. Çünkü baslikta cevaza ve aksine bir hüküm yoktur.

[149]

Bunlarin da basliga uygunlugu, bundan önceki bâb basliginda zikrettigimiz gibidir.

[150]

Bu sened ayniyle ayri ayn metinler için birçok keneler geçmistir.

Bu hadîs üç hükmü Içine almistir: Birincisi: Kadinin, kocasi yaninda iken nafile orucu tutmasinin halâl olmadigi hükmüdür.

Ikincisi: Kocanin izni olmadan, kocanin evine kadinin misafir kabul etmemesi hükmüdür. Bu misafir yalniz erkege münhasir degildir. Kocanin gelmesini istemedigi kadin da böyledir.

Üçüncüsü: Hadîste "Kadin, aile azigindan kocanin izni olmadan fazla harcama yapmis olursa, bunun yansi kocaya ödenir" buyurulmustur. Zekât Kitâ-bi'nda geçen Âise hadîsi bundan daha açik ve tafsîllidir.

[151]

Bu senedle gelen hadîsi Ahmed, Nesâî, Dârimî ve Hâkim, Sevrî yolundan; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da Mûsâ ibn Ebî Usmân'dan oruç kissasiyle rivayet etmislerdir.

[152]

Hadîsin zikredilen basliga uygunlugu, kadinlarla ilgili hükümleri sâmil bulunmasi yönündendir. Çünkü onlar hadîste zikredilen nehyi ekseriya islerler de bu yüzden cehenneme girenlerin en çogu olurlar... (Aynî).

[153]

...Ve el-Asîr, bir adamin karîb vcsadîkina itlak olunur, fsret'ten alinmistir... ve zevcenin zevcine denilir ve bir adamin hemdemi olan kimseye denir.. (Kaamûs Ter.) el-Muâsere ve't-Teâsur, insanlar birbiriyle üns ve ihtilât edip hosça geçinmek ma'nâsinadir...

[154]

Hadîsin basliga uygunlugu "Kadinlar kocalarina karsi ni'meti nankörlük ederler" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Kusûf Kitâbi'nda da geçmisti. Müslim'in ayni kitabinda da geçti: Müslim Ter., III, 84, 17 (907).

[155]

Kadinlar ni'mete nankörlük üzerinde israr ediciler ve kocalarinin haklarinda sük-retmeyiciler olduklari Için, cehennem halkinin çogunu teskil etmislerdir. Çünkü onlarin bu hâlleri ma'siyettir. Ma'siyet ise azâb sebeblerindendir... (Aynî).

[156]

Ebû Cuhayfe'nin rivayet ettigi bu hadîsin bas tarafi uzuncadir. Peygamber, Ebû'd-Derdâ ile Selmân'i ahdî kardes yapmis, Selmân, Ebu'd-Derdâ'yi ziyarete gitmis, kadinim çok perîsân bir elbise içinde bulmus, sebebini sordugunda Ebu'd-Derdâ'nm dünyâ isleriyle ugrasmayip sirf âhiret isleriyle ugrastigini, yânî devamli namaz, oruç gibi nafile ibâdetlerle ugrastigini, bu yüzden ailenin fakîrlik içinde kaldigini anlatmis. Selmân o gün Ebu'd-Derdâ'da misafir kalip, onun geceleyin yapmak âdetinde oldugu bâzi ibâdetlerine mâni' olmustur. Hadîsin sonu söyledir: Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Artik simdi kalk, dedi ve kalkip beraber namaz kildilar. Namâzm ardindan Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— Muhakkak ki senin üzerinde Rabb'in için bir hakk vardir. Kendin için de senin üzerinde bir hakk vardir. Ailen için de üzerinde bir hakk vardir. Ziyaretçilerin için de üzerinde bir hakk vardir. Binâenaleyh herbir hakk sahibine hakkini ver! dedi.

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber'in huzuruna gelip bu vak'ayi arzedince, Rasûlullah:

— "Selmân dogru söylemistir" buyurdu.

Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Oruç Kitâbi'nda getirmisti.

[157]

Hadîsin basliga uygunlugu son tarafindadir. Bunun da bir rivayeti Oruç Kitâbi'nda geçmisti.

Her hakk bir vazîfe karsiliginda oldugu için, burada evli erkek ile kadinin birbirlerine karsi birtakim vazifeleri ve haklan bulundugu en vecîz sekilde ifâde edilmistir.

[158]

Hadîs basligi aynen içine aldigindan dolayi, aralarindaki uygunluk tamdir.

Bunun bir rivayeti Cumua'da, Ödünç îsteme'de ve bu kitabin 82. babinda 118 rakamiyle de geçti.

[159]

Âyetin sevkiyle hadîsin basliga uygunlugu zahir oluyor. Çünkü bu âyeti sevkten murâd "Onlara ögüt verin, kendilerini yataklarda yalniz birakin " emirleridir. Bu da "Peygamber, kadinlarinin odalarina bir ay girmemeye yemîn etti" sözüne uygun oluyor (Ibn Hacer).

[160]

Muâviye ibn Hayde'nin hadîsini Ebû Dâvûd rivayet etmistir. Buhârî, onun da hüccetlige elverisli olmakla beraber, rütbesinin inikligine isaret etmistir.

[161]

Hadîslerin basliga delîllikleri meydandadir. Hadîsler, kadinlardan serkeslik, huysuzluk gibi ayrilmayi gerektirir isler meydana geldigi zaman erkegin karisindan bir müddet ayri kalmasinin mesrû'lugunu ifâde etmektedir. Nitekim Allah da "Serrlerinden, serkesliklerinden yildigimz kadinlara gelince, onlara ögüt verin kendilerini

yataklarda yalniz birakin, (bu da kâr etmezse) dövün" (en-Nisâ: 34) buyurmustur.

[162]
Buhârî kadinlari dövmenin mekruh olacak derecesinin siddetli ezâ verici, yaralayici dövme oldugunu bildirmek istemistir. Basliktaki âyeti ancak Kitâb ile Sünnet arasini uyusturmak için zikretmistir. Bunun için de "Gayre muberricin = Siddetli ezâ verici ve yaralayici olmayan bir dövüsle" kaydim söylemistir.
Bu hadîsin daha bütün bir rivayeti "Ve's-semsi ve d«Aâ/i#"Sûresi'nin tefsirinde geçmisti.

[163]
Hadîsin basliga uygunlugu ma'nâsindan alinir. Baslik ise "Halika ma'siyette mahlûka itaat yoktur" hadîsinin sumûlündendir.

[164]
Hadîsin bir rivayeti en-Nisâ Sûresi tefsirinde geçmisti.
Kadinin kocasina böyle bir anlasma teklif etmesi, bâzi haklarindan vazgeçmesi yoluyla kocasinin nikâhinda kalmasi için aralarinda sulh yapmalari elbette geçimsizlikten, huzursuzluktan ve ayrilmaktan daha hayirlidir.

[165]
Azl, cinsî münâsebet yaparken meninin inmesi sirasinda erkegin zekerini kadinin tenasül yerinden ayirip, meniyi disariya akitmasidir.

[166]
Bu azl hadîslerinden bâzilari Alisveris ve Magâzî Kitâblan'nda da geçmis ve oralarda açiklamalar verilmisti.
Bu bâbm hadîsleri cidden çetin ve her zaman için de önemlidir. Kisacasi Rasûlullah:
a. Hakk Taâlâ'dan baska hakîkî hiçbir müessir olmadigim,
b. Allah'in takdiri varsa, azl veya baska tedbîrlerin fâide vermiyecegini,
c. Bütün bu tedbîrlerin dahî kaderden oldugunu ifâde ediyor ve talebleri sarîh olarak nehyetmiyor.
Bu zamanin insanlari da besleme, terbiye etme, yetistirme, velhâsil yasama ve yasatma güçlüklerinden dolayi degisik sartlar ve usûllerle de olsa ayni tedbîrleri bütün millet çapinda, hattâ milletler arasi çerçevede "Nüfûs Plânlamasi", "Dogum Kontrolü" ve benzeri isimler altinda ele almaktadir!.. Her türlü zaruretler karsisinda mesru bir çâre ve tedbîr esâsini kaanûnlastirmis olan Islâm Dîni'nde bulundugumuz için Allah'a sonsuz hamd ve senalar olsun! {Müslim Ter. IV, 357, 28. hasiye).

[167]
Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. Âise bu isi ancak Hafsa'nin teklîfine icabette kendisinin cinayet islemis oldugunu bildigi için yapmis ve bu cinayet üzerine kendisini cezalandirmak istemistir.
el-Muhelleb söyle demistir: Hadîste insanin güçlük ve sikinti sirasinda kendi nefsi aleyhine yaptigi duanin ekseriya affedilmis oldugu vardir. Azîz ve Celîl Allah'in su kavli de buna delildir: "Eger Allah, insanlara hayri çabucak istedikleri gibi, serri de aleacele verseydi, elbette onlara ecelleri hükmedilirdi... " (Yûnus: 11) (Aynî).

[168]
Hadîsin basliga uygunlugu, basligi sâmil bulunmasi yönündendir. Çünkü "Sevde kendi gününü Âise'ye hibe etti" sözü, basligin birinci kismini sâmil olur. "Peygamber de Âise'ye... ayirirdi" kismi, basligin ikinci kismini sâmildir ve onu açiklamaktadir... (Aynî)

[169]
Yâni kadinlar hakkinda iki nevi' adalet vardir. Birisi infâk ve kasm denilen gece geçirme nevbeti gibi, hukukta adalet ve müsavattir ki, bu vus' ve iktidar dahilindedir. Ve teklif olunan adalet budur. Digeri ise mahabbette adalet ve müsavattir ki, bu beser vusû' ve iktidarindan hâriçtir. Çünkü mahabbet, iztirârî islerdendir. "Büsbütün meyletmeyin... " karînesiyle burada adaletten murâd da budur. Ve bundan men', takat getirilemeyecek isi teklif etmektir. Binâenaleyh teklîf olunan adalet, mümkin olan hukukta adalettir ve korkulmasi lâzim gelen adaletsizlik, digerini kocalik muamelesinden bi'1-külliye mahrum edip büsbütün muallak ve mühmel gibi birakmak suretiyle cevrdir. Yânî yemegi, kisve ve ikaametiyle nafakasini vermek ve geceleme nevbetini müsâvî tutup musâhabet ve muâneset eylemek kâfi degildir. Kadinin arasira nefsânî hazzini da vermek, tahsîn etmek lâzimdir. Ancak bu noktada müsavat, takat getirilemeyecek isi teklîf oldugundan, bahse konu degildir.Hattâ böyle bir teklîf erkege cevrdir. Adalet denince, herhalde müsavat düsünülmemelidir. Elyâki lâyika tercîh etmek de bir hakk, bir adalettir... (Hakk Dîni, II, 1487).

[170]
Her iki hadîsin bâb basliklarina uygunlugu meydandadir.
Hadîslerin rivayet ilmi bakimindan bir özellikleri vardir: Ebû Kilâbe: Ben hadîsi, hadîs rivayetinde alisilan sekle göre "An Enesin, anin Nebî" diye merfû' olarak rivayet etmedim. "Kaale: es-Sünnetu... = Enes dedi ki: Sünnet olan..." diye rivayet ettim. Çünkü Enes ibn Mâlik "Sünnet" ta'bîriyle rivayet etmisti. Benim için anladigim lafzi muhafaza ederek aynen nakletmek gerekti, demis
oluyor.
Nevevîde söyle demistir: Ebû Kilâbe'nin "Isteseydim 'Kaale'n-Nebî' diye rivayet edebilirdim" sözü, bu hadîsin isnadinin Rasûlullah'a yükseldigini ifâde eder. Çünkü rivayet ilmi bakimindan sahâbî olan râvînin: "Sünnet olan sudur, su is sünnet cümlesindendir" ta'bîri, hüküm cihetiyle "Kaalein-Nebî = Peygamber dedi ki" kuvvetindedir. Ancak "Kaale'n-Nebî" lafzan, "Sünnet olan sudur" ta'bîri ictihâden merfû' olur.

[171]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Gusl Kitâbi'nda daha bütün olarak geçmisti..

[172]
Hadîsin basliga uygunlugu "Kadinlari O'na izin verdiler" sözündedir. Bu hadîsin bu isnâdla daha bütün bir rivayeti "Peygamber'in hastaligi ve vefati bâbi"nda geçmisti.

[173]
Basliga uygunlugu "Rasûlullah'in kendisini, yânîÂIse'yi sevmesi" sözünden alinir. Çünkü Rasûlullah (S), Âise'yi, diger kadinlarindan daha çok severdi.
Bu hadîs, "Kisinin kendi kizma ögüt vermesi bâbi"nda, yânî 84. bâbda 121 rakamiyle geçmisti.
Sevginin ihtiyarî degil, iztirârî islerden oldugu hakkinda bir açiklama 169. hasiyede verilmisti.

[174]
Buhârî hadîsi burada Iki senedle getirmistir. Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.
el-Muiesebbi', karni açken zoraki tokluk gösterisi yapan, fakîr oldugu hâlde zenginlik taslayan kimse ma'nâsinadir.
"Sevbey zûr" da "Yalanci iki elbise" demektir ki, bir gömlegin koluna baska bir kumastan ikinci bir kol eklenerek Iki kat gösterilen elbisedir. Mâlik olmadigi nufûz ve servet, ilim ve faziletle övünen kisi böyle yalandan iki kat elbise giyen kalpazana benzetilir ki, böyle sahtekârlar hakkinda söylenilegelen ve yüksek bir belagat ihtiva eden bir meseldir.

[175]
el-Gayret, el-Gayr, el~Gar ve't-Giyâr, nâm ve nâmûsa halel verecek haletten ha-miyyet eylemek ma'nâsinadir ki, kiskanmak ta'bîr olunur... Ve Giyâr, Hakk Taâlâ kullarina rahmet Indirmek, çok hayir ve rizik ihsan eylemek ma'nâsina-dir. el-Gayrân, Hayran vezninde, Gayret 'ten vasiftir, pek gayretli, hamiyyetlI, kiskanç kisiye denir. el-Gayûr, Sabûr vezninde bu da va.s\îtu..r(Kaamûs Ter.) Bu kelimenin Allah'a ve insanlara nisbetle ma'nâsi baska baskadir. Insanlar arasindaki gayret, kadinin kocasi üzerindeki, kocanin da karisi hakkinda duydugu siddetli heyecandir. Nefsin bu infial ve teessürünü dilimizde kiskançlik kelimesiyle ifâde ederiz. Gayesi de kiskanç kadinin kocasini, kocanin da kadinini kötülükten korumasidir. Nitekim Buhârî, Gayret'in bu ma'nâya delâletini ifâde etmek için bu Mugîre hadîsini burada getirmistir. Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Hudûd Kitâbi'nda tam senedli olarak getirmistir.

[176]
Hadîsteki Agyer kelimesi, Gayret 'ten gelir. Gayret, kiskançlik demek olduguna göre Agyer, daha kiskanç demek olur. Iste Allah, kullarinin kötülüklere düsmeleri üzerine en kiskanç oldugu için, açik - gizli fuhsiyâti, bütün çirkinlikleri haram kilmistir. Allah'in bütün fuhsiyâti ve çirkinlikleri haram kildigini bildir digi yer, el-A'râf: 33. âyetidir. Bu hadîsin bir rivayeti, o âyetin tefsirinde geçmisti.

Allah'in medhi sevmesi, bizim bildigimiz gibi faydalanma vesilesi olan Övülme düskünlügü degildir. Allah'in övülmeyi sevmesi, o övmenin sevabi, faydasi, kullara âid bir itaat, bir ibâdet olmasi ma'nâsinadir.

[177]
Bu, Kusûf hadîsinin kisaltilmis bir rivayetidir.
Burada kiskançlik ile tercüme edilen Gayret'tzn murâd, Gayret 'in lâzimidir. Ailesini, namusunu kiskanan kimse, tecâvüz edenin nasil cezasini tertîb ve ukubete ugratirsa, Allah da haramlari Isleyenlere siddetli ukubet hazirlamistir.
Allah, asabî heyecanlanmadan, ruhî infial ve teessürden münezzeh oldugu için, Allah'a nisbet olunan gayretle insanlardaki teessür ve infialin lâzimi olan Allah'in kullarina merhameti, hayir ve saadet dilemesi ma'nâsi kasdolunur. Görülen herhangi bir fenaliga, bir zulme karsi, dilimizdeki "Ilâhî gayret" sözünün ma'nâsi budur.
Hadîsin son fikrasi "Artik islemekte olduklari günâhin cezasi olmak üzere az gülsünler, çok aglasinlar onlar!" (et-Tevbe: 82) âyetini hatirlatir. Hakîkaten ilâhî azametin ne oldugunu, suçlularin ugrayacaklari ilâhî intikaamin siddetini, kiyamet hâllerini, ates azabinin siddetini bilseniz! demektir ki, bunlari müsâha-de eden, bilen kimsede dünyevî nesve ile sevinç kalmayacagi apaçiktir. "Az gülerdiniz" demek "Gülmeye hiç mecaliniz kalmazdi" demek olur...

[178]
Bu hadîsin sonundaki "Islemek" fiilinin basina "Lâ" olumsuzluk harfini takdir ederek ma'nâ verenler de vardir.

[179]
Rasûlullah'm Zubeyr'e verdigi bu hurmalik, Nadîr ogullan sürgün edildikten sonra Allah'in fey' olarak Rasûlü'ne tahsîs buyurdugu Benû'n-Nadîr hurmaliklarindan ayrilmis bir parça idi.

[180]
Bir fersah üç mil; bir mil, dörtbin adim olduguna göre, bir fersahin üçte ikisi sekizbin adim eder.
Rasûlullah'm Esmâ'yi devesine bindirmek istemesi, kendisinin mahremi, yânî nikâh geçmez hisimi oldugu içindir. Çünkü Esmâ'riin kizkardesi Âise, Rasûlullah'm nikâhinda idi. Esma baldiz oluyordu.

[181]
Hadîsin basliga uygunlugu "Zubeyr'i ve onun kiskançligim hatirladim" ve "Ayni zamanda senin kiskançligini bildim" sözler indedir. Bunu Buhârî, daha kisa olarak Beste bir Kitâbi'nda, "Çekirdek kissasi"nda; Müslim de Nikâh'ta getirmistir

[182]
Bunun basliga uygunlugu "Anneniz kiskandi" sözündedir.
Hadîste kiskanan kimseden meydana gelen fiillere serzenis edilmesine isaret vardir. Çünkü bu kiskançlik haleti içinde iken kadinin akli, öfkesinin siddetinden dolayi habsedilmis olur (Kastallânî).

[183]
Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti daha uzun olarak Umer'in Menkabeleri bölümünde geçmisti.

[184]
Bunun da basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti de "Cennetin sifati hakkinda gelen seyler bâbr'nda geçti. Bunu Müslim de "Umer ibnu'l-Hattâb'in fa-dîletleri bâbi"nda getirmistir.

[185]
Bunu Müslim de Âise'nin fadîletleri'nde rivayet etmistir.
Âise'nin, Peygamberler arasindan Ibrahim'in ismini seçmesi, Peygamberi mizin ve Tevhîd Dîni'nin büyükbabasi olmasi cihetiyledir ki, bu seçis, Âise'nin yüksek fetânetve zekâsinin burhanidir.

[186]
Bu hadîs birçok yollarla "Peygamber'in Hadîce ile evlenmesi bâbi"nda da geçmisti.

[187]
Hadîsin basliga uygunluk yönü, Peygamber'in kendi kizi Fâtima'yi, kiskançlik ve adalet hususlarinda savunmasinin haber verilmesidir. Hadîsin bir rivayeti Fâ-tima'nm menkabeleri bâbi'nda da geçmisti. Müslim de bunu Fadâü'de getirmistir.

[188]
Ebû Musa'nin bu hadîsi Zekât Kitabi, "Reddedilmeden önce sadakayi verme bâbi"nda senedli olarak geçmisti.

[189]
Bunun bir rivayeti Ilim Kitabi, "Ilmin kaldirilmasi bâbi"nda geçmisti. Zamanin sonunda harb musibetleri ve diger felâketlerle, erkeklerin azalip kadinlarin çogalacagi bildirilmistir. Bu içtimaî hâl, yeryüzünde birtakim fitneler meydana gelip insanlar birbirlerini kitle hâlinde öldürmeye basladiklari zamanlarda olacaktir.

[190]
Hadîs, basligin birinci kismina açikça delâlet etmektedir. Ikinci kismi da hadîsin delâletinden istinbât edilmistir.
Nevevî, hadîsteki "Hamv" sözünü söyle açiklamistir: Hadîsteki Hamv'-den murâd, zevcin babasi ve büyükbabasiyle ogullarindan baska olan akrabasidir. Zevcin babasi, büyükbabasi, ogullan, zevcenin mahremleridirler. Bunlarla gelinin yalniz baslarina bir arada oturmalari, yine böyle üvey evlâdlariyle üvey ananin halvetleri caizdir. Zevcin bunlardan baska halvet sahîh ve caiz olmayan akrabalari zevcin erkek kardesi, kardes ogullari, amcasi, amcaogullari, kizkar-. desin ogullan ve bunlarin emsali -zevce nikâhli olmasa- tezvîcleri halâl olan akrabasidir. Halk bu hususta kolayliga tutunarak kardesle kardes karisinin bir arada yalniz bulunabilmeleri âdet olmustur. Iste bu hayâti, Rasûlullah ölüme benzetmistir.
"el-Hamvu mevtan " vecizesinin ma'nâsi: Zevcin babasi, büyükbabasi ve ogullarindan baska olan erkek akrabâsiyle zevcenin bir arada yalniz kalmasi Ölüme ve aile felâketine götürür, kötü zann ve kiskançlik gibi birtakim sebeblerle aile yikilir demektir.

[191]
Hadîsin birer rivayeti Hacc Kitabi, "Kadinlarin hacci bâbi'*nda ve Cihâd'da geçmisti.

[192]
Hadîsin basliga uygunlugu "Peygamber o kadinla yalniz kaldi" sözündedir. Emîn olan erkegin Insanlarin yaninda bir kadinla yalniz kalip onunla konusmasi, kadinin ona islerini söylemesi, onunla istisare etmesinin caiz olduguna bu hadis delâlet etmektedir.
Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'in faziletleri bölümünde geçmisti.

[193]
Muhannes, hareketleri ve konusmasi kadina benzeyen, kendini kadina benzetmeye çalisan erkektir. Tahnîs masdanndan alinmis olup, fail isim ve mef'ûl isim olarak söylenir.
Bu kadin taklîdcisi muhannes, orada hayâsizca konusmus, Peygamber'in ve haniminin yaninda o sisman kizi vasiflayip, ona karsi Abdullah'i tahrîk etmeye çalismisti. Bu tavsifinde o kizin semizlikten dolayi karni dört büklümdür, arkadan bakilinca iki taraftan tasarak sekiz büklüm gözükür, demistir. Peygamber de böyle hayâsiz nâmerdlerin kadinlarin yanma girmelerini yasak etmistir.

[194]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Bunun daha bütün bir rivayeti Iki Bayram Kitâbi'nda ve bu Nikâh Kitâbi'nda geçmisti.

[195]
Hadîsin basliga uygunlugu son fikrasmdadir. Buradaki sened, ayniyle yakinda "Erkegin bir günde kadinlari yanina girmesi bâbi"nda geçmisti. Bir rivayeti de buradakinden daha bütün olarak el-Ahzâb Sûresi tefsîrinde geçmisti.

[196]
Hadîsin mescide ve ona kiyasla baska mesru' yerlere çikmak hususuna delâleti açiktir. Namaz Kitâbi'nin sonralarinda, yine Ibn Umer'den gelen bir hadîste Pey-gamber (S): "Kadinlarinizsizden geceleyin mescide Izin Istediklerinde, kendilerine izin veriniz" buyurmustur.

[197] Hadîsin ayni senedle bir rivayeti, bu kitâbda "Sütün meydana gelmesine sebeb olan erkek bâbi"nda geçmis, bâzi açiklamalar orada verilmisti.

[198] Buhâri ayni hadîsi burada birincisi an'ane ile ikincisi isitmekle olmak üzere, iki ayn senedle getirdi. Hadîs ayniyle basligi içine almaktadir. Metindeki Mübasereti sarihler, iki kadinin bir çarsaf, bir yorgan içinde birbirlerine tenleriyle dokunmalari ve sürünmeleri diye ta'rîf etmektedirler. Eger kadin kendi kocasina, dokundugu kadinin güzelligini ta'rîf ve tavsîf ederse, kocasi o kadinin güzelli gini hayâl edip aklanarak kendisini bosamasi, ötekini almaya kalkmasi, hattâ evli ise kocasindan bosanmak çâreleri aramasi düsünülebilir. Iste bütün bunlar kadinin kadina bedenlerini birbirine sürtüp dokundurmasinin doguracagi aile felâketleridir. Onun için Kaabûsî: Bu hadîs, kendisiyle mefsedetlerden en iyi korunulan haberler cümlesindendir, demistir.

[199] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti CIhâd Kitabi, "Cihâd için çocuk isteme bâbi"nda geçmisti. Müslim de bunun birkaç yoldan gelen rivâyetJ lerini Yeminler Kitabi, "Yemînde istisna bâbi"nda getirmistir {Müslim Ter., V, 218-221).
Allah Taâlâ, Kur'ân'da istikbâle âid sözler ve yapilacak isler hakkinda Yüce Peygamber'in sahsinda bütün mü'mmlere su tavsiyeyi bildirmistir:
Hiçbirsey hakkinda Allah 'in mesîeti ile kayidlamadan 'Ben bunu yarin muhakkak yaparim' deme ve unuttugun vakit Rabb'ini an,.," (el-Kehf: 23-24). Çünkü azim ve irâde-si, birseyin meydana gelmesi için kâfîsebeb degildir. Zira: "Hiçbir kimseyann ne kazanacagini bilmez..."(Lukmân: 34). Ancak Allah'in dilemesi müstesna; o vakit yapabilirsin. Binâenaleyh istikbâlde bir fiile azmederken, isi Allah'in irâ desine baglamak, "Insâallah(= Allah dilerse)" demeyi unutmamali... (Hakk Dîni, IV, 3242-3243).
Kur'ân'daki su âyetle bu hadîs arasinda ilgi görülmüstür: "And olsun biz, Süleyman'i imtihan da ettik. Tahtinin üstüne bir cesed biraktverdik. Sonra o yine inâbe etti" (Sâd: 34). Âyette pek mücmel olarak haber verilen vakianin, yâni bu fitne ve imtihanin ve taht üstüne birakilan cesedin neden ibaret oldugu-hakkmda müfessirler çok çesitli ihtimâller siralamislardir. Fahruddîn er-Râzî bu ihtimâllerin çogunu uygun bulmayarak, sâdece üçünü kabul edilebilir görmüstür. Bunlarin birincisi olarak, hadîste bildirilen vakiayi almis, ve Öbür kadinin eksik dogumlu meydana getirdigi çocugu babasinin kürsüsü üzerine birakivermisler... Iste onun istigfar etmesi bu Iltnsâallah"\ unutmus olmasindandir... diye devam etmistir (H.B. Çantay, Meâl-i Kerîm. II, 782-783).

[200] Buhârî bu baslikta bir yasakla, bunun iki sebebini zikretmistir: Yasak "Erkek, ailesinden ayriligi uzattigi zaman gece vakti ansizin evine girmesin " cümlesidir. Bu nehyi babin altindaki ikinci hadîs aynen içine almaktadir. Baslikta bu yasagin birinci sebebi, gece vakti habersiz baskin yapar gibi varis, kocanin uzun zaman evinden ayriligi sirasinda karisinin hiyanetinden korkusunu ve sübhesini is'âr etmesidir. Yasagin ikinci sebebi de, gece ansizin gelmesi, kadinin ufak tefek kusurlarini aramasi demek seklinde ahnabilmesidir. Az çok her ailede görülen hâl sudur: Aile reîsI seferde bulundugu günlerde ev kadini evin nizâm ve intizâmina o kadar ihtimam etmez, kendi durumu Ile de geregi gibi mesgul olmaz. Erkek gece habersiz çikagelince evin nizamsizligindan, kadinin bu daginik hâlinden müteessir olabilir. Iste bu sebeblerledir ki, o yasak çok yerinde bir medeniyet kaaidesi olarak Peygamber tarafindan konulmustur.

[201] Hadîsin basliga uygunlugu ancak Rasûlullah'm "el-Keyse, el-Keyse yâ Câbir!" sözünden alinabilir. Keys lafzi akil, rüsd, cima ve çocuk ma'nâlanna hami edilmistir, iste bu degisik ma'nâlardan dolayi Buhârî hadîsin sonunda "el-Keys'le el-Veled'i kasdediyor" diyerek kendisince üstün olan ma'nâya isaret etmistir. Su hâlde Buhârî'ye göre "el-Keyse, el~keyse" lafzinin ma'nâsi, "Aklini kullan, rüsd ve fetânet sahibi ol da Allah'tan çocuk iste!" demek oluyor. Ve çocuk istemek akil ve kiyaset geregi, çocuk istememek de bönlük ve ahmaklik eseri bulunuyor.

[202] Buradaki hadîsler de Câbir'den diger yollarla gelen rivayetlerdir. Bunlardan biri Alisverisler Kitâbi'nin evvellerinde tam senedli olarak geçmisti.

[203] Bu da Câbir hadîsinin baska bir rivayetidir. Basliga uygunlugu ve açiklamasi daha önce geçtigi gibidir.

[204] Bu hadîsle basliktaki âyet arasindaki uygunluk sâdece "Kocalarindan yâhud babalarindan... baskasina göstermesinler" kavlinden meydana çikmaktadir. Bunun bir rivayeti Gusl Kitâbi'nda da geçmisti. Sehl, Medine'de en son kalan sahâbîdir. Vefati takriben yüz yasinda, doksanbirinci hicret yilinda vâki' olmustur..

[205] Âyetin devami söyledir: "... Sabah namazindan Önce, Ögle sicaginda elbiselerinizi çikaracaginiz zaman, bir de yatsi namazindan sonra (odaniza girecek olurlarsa) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin için avret (ve yalniz kalma) vakitleridir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolasmanizda ne sizin üzerinize, ne de onlarin üzerine bir vebal yoktur. Allah âyetleri size böylece açiklar. Allah her-seyi hakkiyle bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir" (en-Nûr: 58).

[206] Hadîsin basliktaki âyete uygunlugu el-Muhelleb'in söyledigidir: O zaman Ibn Abbâs henüz kadinlarin avretlerine muttali' olmayan çocuklardan Idi. Bunun için kendisi: "Ona olan yakinligim da olmasaydi küçüklügümden dolayi orada hazir bulunamayacaktim" demistir, iste bu söz, basliktaki "Bir de sizden olup da bulûg çagina erismemis küçükler... babi" sözüne uyan yerdir... Hadîsin bir rivayeti Bayram namazi, "Musallâ'da bulunan alem yânî sütün bâbi"nda geçmisti... (Aynî).
Ibn Abbas hicretten üç sene evvel Hâsim ve Muttalib ogullari Rasûlullah ile birlikte, Ebû Tâlib si'bindâ mahsur iken dogduguna göre Peygamber'In vefatinda henüz onüç yasinda demektir. Kendine mâlik olup, kendini oyuna kaptirmayacak yasa gelen çocugun bayram ve diger ibâdet yerlerinde hazir bulunmasi mesru' oldugu bu hadîsten anlasilir. Yine buna göre kadinlar bayram namazgahinda hazir bulunduklari takdirde imâmin onlara va'z ve tezkîrde bulunmasi ve sadakayi emretmesi ve bayram namazinin sahrada kilinmasi, hutbenin namazdan sonra okunmasi hükümleri sabit oluyor... (Tecrîd Ter,, II, 758 "476" hasiyesi).

[207] Basligin birinci fikrasi, Enes ibn Mâlik'in Cenazeler Kitâbi'nda rivayet ettigi hadîsin bir parçasidir. Annesi ÜmmÜ Suleym'in Ebû Talha'dan olan bir çocugu öldügü zaman, kadinin çocugu hazirlayip bir köseye koydugu, Ebû Talha disaridan gelince hasta çocugu sordugunda "Istirahata kavustu" diye cevâb vermesi, sonra süslenip Ebû Talha ile cinsî münâsebet yapmasi, sonra çocugun öldügünü haber vermesi, Ebû Talha namaza gidip bu hâdiseyi Peygamber'e ar-zetmesi üzerine Peygamber de ona karsi bu cümleyi söylemistir.
Bu ta'bîr Buhârî'deki rivayette degil, îbn Battâl'in serhinde; bir de es-Sagânî'nin Buhârî nüshasinda mevcûddur. Buhârî'deki hadîste Peygamber, Ebû Talha'ya "Allah bu gecenizi size mübarek kilsin " diye duâ etmis ve bu çiftlesmeden Ümmü Suleym, oglu Abdullah'a hâmile kalmistir...

[208] Bu hadîs, Peygamber'in bir seferinde Âise'nin bir gerdanliginin kaybolmasi üzerine Peygamber'in ve ordunun susuz bir yerde konaklayip gerdanligi aramalari ve bu sürede susuzluktan sikinti çekilmesi, bu sirada Ebû Bekr'in gelip kizi Âi-se'yi gerdanligi kaybetmesi ile insanlara eziyet ve mesakkat verdigi için azarlayip dürtükledigi ve neticede abdest ve teyemmüm âyetinin indigini anlatan uzunca hadîsin son kismidir. Bu kisim, basligin ikinci cüz'ünü içine almaktadir. O hadîs, Teyemmüm Kitâbi'nda uzun bir metinle geçmisti.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

68- KITABUT-TALAK

(Bosamak-Bosanmak Kitabi) [1]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Ey Peygamber, kadinlari bosayacaginiz vakit, onlari iddetlerine dogru bosayin. O iddeti de sayin. Rabb 'iniz olan Allah'tan korkun. Onlari evlerinden çikarmayin. Kendileri de çikmasinlar. Meger ki apaçik bir kötülük meydana getirmis olsunlar. Bunlar Allah 'in hudududur. Kim Allah'in hududunu çigneyip asarsa muhakkak ki, kendisine yazik etmis olur. Bilmezsin, olur ki Allah bunun arkasindan bir is peyda ediverir" (et-Taiâk: i) "Ahsaynâhu", "Biz onu muhafaza ettik ve saydik" demektir. Sünnete uygun bosama, kocanin kadinina, hayizdan temizlenmisken cinsî münâsebet yapmaksizin talâk vermesi ve bunu iki sahidin huzurunda yapmasidir [2].

1-.......Bana Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) Rasûlullah zamaninda karisini hayizli hâlinde iken bosamisti. Umer ibnu'l-Hattâb, oglunun bu hareketinin hükmünü Rasûlul-lah(S)'a sordugunda söyle cevâb vermistir: "Oglun Abdullah'a emret de karisina geri dönsün. Sonra kadin o hayzindan temizlenip tekrar hayiz görünceye, sonra tekrar temizleninceye kadar onu yaninda tutsun (yânî onunla birlikte yasasin). Ikinci hayzindan temizlendikten sonra dilerse o kadini yaninda tutup aile hayâtini devam ettirsin ve dilerse -cinsi münâsebet yapmadan- onu bosasin. Iste kadinin bu iki kirlenmesi ve temizlenmesi zamani, kadinlarin bosanmalari için Allah'in emrettigi iddet müddetidir" [3].

1- Bâb: Hayiz Görmekte Olan Kadin Hayiz Hâlinde Bosanirsa, Kadin Mesru' Olmayan Bu Talâk Üzerine Iddet Bekletilir

(Çünkü hayiz hâlinde talâk, haram ve günâh olmakla beraber, muteberdir.)

2-.......Enes ibn Sîrîn söyle demistir: Ben Ibn Umer'den isittim, söyle dedi: Ibn Umer kendi karisini hayizli hâlinde iken bosadi. Akabinde Umer bunu Peygamber'e zikretti. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Abdullah karisina dönsün!" buyurdu.
(Enes ibn Sîrîn dedi ki:) Ben, Ibn Umer'e:
— Bu sana bir bosama sayilir mi? diye sordum. Ibn Umer:
— Bu suâlden kendini tut (çünkü talâkin vukuunda sübhe yoktur), dedi.
Ve Katâde'den; o da Yûnus ibn Cubeyr'den; o da Ibn Umer'den gelen rivayette söyledir: Ibn Umer: Peygamber, Umer'e:
— "Oglun Abdullah 'a emret de karisina dönsün!" buyurdu, dedi. Yûnus ibn Cubeyr: Ben Ibn Umer'e:
— Bu bir bosama sayilir mi? diye sordum. Ibn Umer:

— Bana haber ver: Eger Ibn Umer acz gösterse yâhud ahmaklik etse (onun aczi veya ahmakligindan dolayi o talâkin sayilmasi mümte-ni' olur mu)? dedi.
Ve Ebû Ma'mer söyle dedi: Bize Abdulvâris tahdîs etti. Bize Ey-yûb, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Umer:

— Bu, benim üzerime (Peygamber tarafindan) bir bosama he-sâb edildi, demistir [4].

2- Karisini Bosa Yan Kimse(Ye Bu Bosama Caiz Olur Mu?) Ve Erkek, Nikâhli Karisini Talâk Ile Karsilar Mi? Babi [5]

3-....... Bize el-Evzâî tahdîs edip söyle dedi: Ben ez-Zuhrî'ye:
— Peygamber'in kadinlarindan hangisi O'ndan Allah'a sigindi? diye sordum.
ez-Zuhrî cevâb olarak söyle dedi:
— Bana Urve, Âise(R)'den söyle haber verdi: Cevn kizi (Umey-me),Rasûlullah(S'e nikâh olunup) huzuruna girdirildigi ve Rasûlul-lah da ona yaklastigi zaman: "Senden Allah'a siginirim!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) ona: "Sen sâni büyük olan Allah'a sigindin, artik ailenin yanina git!" buyurdu [6].
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Bu hadîsi Haccâc ibnu Ebî Menî', dedesi Ebû Menî' Ubeydullah (ibn Ebî Ziyâd)'dan; o da ez-Zuhrî'den rivayet etti ki, ona da Urve: Âise söyle dedi..., diye haber vermistir [7].

4-.......Ebü Useyd (R) söyle demistir: Biz Peygamber'in beraberinde çiktik, nihayet es-Savt denilen hurma bahçesine kadar yürüdük. Iki bahçeye ulastigimizda onlarin arasinda oturduk. Peygamber (S) bizlere:
— "Iste suraya oturun!" buyurdu.
Ve kendisi bahçeye girdi. Oraya Cevniyye getirilmis, hurmaliktaki bir eve, en Nu'mân ibn Serâhîl'in kizi Umeyme'nin evine indirilmisti. O kadinin beraberinde ebesi, dadisi da bulunuyordu. Peygamber o kadinin yanma girince, ona:
— "Nefsini bana bagisla!" dedi. Umeyme:
— Hiç melike bir kadin nefsini kendi teb'asina hibe eder mi? diye karsiladi.
Râvî Ebû Useyd dedi ki: Bunun üzerine Peygamber, kadinin sinirliligini yatistirmak için elini uzatip onun üzerine koymak istediginde, Umeyme:
— "Senden Allah'a siginirim" dedi. Peygamber de:
— "Sen hakikaten siginilacak YüceMakaam'asigindin!" buyurdu. Sonra Peygamber bizim yanimiza çikti ve bana:
— "Yâ Ebâ Useyd! Sen bu Umeyme kadina râzikiyye (denilen beyaz keten kumastan biçilmis) iki kat elbise giydir ve onu ailesinin yanina götürüp onlarin arasina koy" buyurdu.
Ve el-Huseyn ibnu'l-Velîd en-Neysâbûriyyu da, Abdurrahmân ibn Gasîl'den; o da Abbâs ibn Sehl'den; o da babasi Sehl ibn Sa'd ile Ebû Useyd'den söyledi. Bu ikisi söyle demislerdir: Peygamber (S), Serâhîl kizi Umeyme ile evlendi [8]. Bu kadin Peygamber'in huzuruna

girdirildiginde, Peygamber elini kadina dogru uzatip yaydi. Kadin bu hareketten hoslanmamis gibi davrandi. Bunun üzerine Peygamber, Ebû Useyd'e o kadini çehizleyip hazirlamasini ve ona râzikî denilen iki kat elbise giydirmesini emretti [9].

5- Bize Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Ibrâhîm ibnu Ebî'l-Vezîr tahdîs etti. Bize Abdurrahmân, Hamza'dan; o da babasi Ebû Useyd'den ve Abbâs ibn Sehl ibn Sa'd'dan; o da babasi Sehl ibn Sa'd'dan bu geçen hadîsi tahdîs etti [10].

6-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den tahdîs etti ki, Ebû Gallâb Yûnus ibn Cubeyr söyle demistir: Ben Ibn Umer'e:
— Bir adam karisim hayizli iken bosamis, dedim, îbn Umer de:
— Sen Ibn Umer'i taniyor musun? Sübhesiz Ibn Umer karisini hayizli iken bosadi. Akabinde Umer, Peygamber'e bunu zikretti. Peygamber (S) de ona: Abdullah'in karisina dönmesini emretti de "Kadin temiz oldugu zaman onu bosamak isterse, iste o zaman bosasin" buyurdu.
Yûnus ibn Cubeyr dedi ki: Ben Ibn Umer'e:
— Peygamber senin bu hayizli iken yaptigin bosamayi bir talâk saydi mi? dedim.
tbn Umer:
— Bana re'yini haber ver: Eger Ibn Umer acz gösterse yâhud ahmaklik etse, onun bu hâllerinden dolayi o talâkin sayilmasi müm-teni' olur mu? dedi [11].

3- Yüce Allah'in: "Bosama Iki Defadir, (Ondan Sonrasi) Ya Iyilikle Tutmak, Ya Güzellikle Salmaktir..." (Ei-Bakara: 229) Kavlinden Dolayi Üç Talâk Vermeye Cevaz Veren Kimseler(In Beyâni) Babi [12]

Abdullah ibnu'z-Zubeyr de karisini kesin olarak bosamis olan hasta bir kimse hakkinda: Ben bu adamin kesin olarak, yâni üç talâk ile bosamis oldugu kadininin, bunun malina mîrâsçi olmasini düsünmem, demistir. es-Sa'bî ise: Kadin iddet içinde bulundugu müddetçe, bosayan o adama mîrâsçi olur, demistir. Kûfe'nin tabiî kaadisi Abdullah ibn Subrume: Kadinin iddeti sona erdigi zaman evlenebilir mi? Dîye sordu da, es-Sa'bî: Evet evlenir, diye cevâb verdi. Bu sefer Ibnu Subrume, es-Sa'bî'ye: Re'yini bana haber ver: Diger kocasi da ölse, yine ona da mîrâsçi olacak mi (böylece her iki kocadan beraberce bir defada mîrâs almasi mi lâzim gelecek)! diye i'tirâz etti.
Bu i'tirâz üzerine es-Sa'bî, kadin iddet içinde bulundugu müddetçe o adama mîrâsçi olur demesinden geri döndü [13].

7-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) söyle haber vermistir: Uveymir el-Aclânî, Âsim ibn Adiyy el-Ensârî'ye geldi de ona:
— Re'yini bana haber ver: Bir adam karisinin beraberinde bir adam bulsa, kadinin kocasi o adami öldürür, siz de onu kisâsen Öldürür müsünüz, yoksa bu kimse nasil yapmali? Yâ Âsim, bu müskil isi bir kerre benim için Rasûlullah'a soruver,. dedi.

Bunun üzerine Âsim bu mes'eleyi Rasûlullah'a sordu. Fakat Ra-sûlullah (S) bu sorulari, hoslanmayip ayipladi. O derece ki, Rasûlullah'tan isittigi sözler Âsim'a agir geldi. AkabindeÂsim ailesine döndügü zaman Uveymir geldi ve:
— Yâ Âsim! Rasûlullah sana ne söyledi? dedi.
Âsim da:
— Sen bana hayir getirmedin. Rasûlullah, benim O'na sordugum mes'eleyi çirkin gördü, dedi.
Uveymir:
— Vallahi ben çekinmem, bunu kendim Rasûlullah'a sorarim,
dedi.
Uveymir yönelip, insanlarin ortasinda iken Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Bir kimse kansiyle beraber bir kisiyi (zina üzerinde) bulsa, kadinin kocasi o erkegi öldürmeli, sonra siz de (kisas olarak) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu adam ne yapmali? diye
sordu.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Senin ve kadinin hakkinda Allah Kur'ân indirdi. Git o kadini getir!'* buyurdu.
Sehl dedi ki: Bu kan-koca (en-Nûr: 6-10 âyetinde ögretildigi üzere) birbirleriyle la'netlestiler. Ben de insanlarla beraber Rasûlullah'in yaninda idim, la'netlesmeleri bitince Uveymir:
— Yâ Rasûlallah! Eger ben bu kadini nikâhimda tutarsam, ona yalan isnâd etmis (bir yalanci) olurum! dedi ve Rasûlullah ona emir vermeden önce, o, kadinini üç talâk ile bosadi.
Ibnu Sihâb: La'netlesmeden sonra karisina üç talâk verip bosamak ve hâkim tarafindan infaz edilmek, la'netlesen çiftler hakkinda bir kaanûn olageldi, demistir [14].

8-....... Ibnu Sihâb söyle demistir; Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Âise (R) söyle haber vermistir: Rifâa el-Kurazî'nin karisi Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Rifâa beni bosamis ve bosamayi kesin yapmisti. Sonra ben de Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî ile evlenmistim. Fakat Abdurrahmân'm erligi su elbise saçagi gibi(gevsek)dir, dedi.
Rasûlullah (S):
— "Sanirim ki sen (eski kocan) Rifâa 'ya dönmek istiyorsun. Fakat (ikinci kocan) Abdurrahmân senin balcagizindan, sen de onun balcagizindan tatmadikça bu olmaz" buyurdu [15].

9-.......Ubeydullah söyle demistir: Bana el-Kaasim ibnu Muhammed, Âise(R)'den söyle tahdîs etti: Bir kimse karisini üç talâk ile bosamis. Sonra kadin baska bir erkekle evlenmis. Ikinci koca da (kadinla cima yapamadan) kadini bosamis. Bu ikinci koca kadini bosadiktan sonra, kadinin ilk kocasina varmasi halâl olur mu? diye Peygamber'e soruldu.
Peygamber (S) de:
— "Ikinci erkek kadinin balçigindan, birinci erkegin tatmasi gibi tatmadikça halâl olmaz" buyurdu [16].

4- Kadinlarini (Kendilerini Bosamalari Yâhud Ismette Devam Etmeleri Arasinda) Muhayyer Kilan Kimse Bâri

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Ey Peygamber, zevcelerine söyle söyle: Eger siz dünyâ hayâtim ve onun zînetini istiyorsaniz, gelin size bosama
bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salivereyim. (Yok eger Allah % Rasûlü'nü ve âhir et yurdunu istiyorsaniz, haberiniz olsun, Allah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfat hazirlamistir) (el-Ahzâb: 28-29) [17].

10-.......Bize Müslim ibn Subayh, Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âise (R): Rasûlullah (S) bizleri muhayyer kildi da bizler Allah'i ve Ra-sûlü'nü tercih ettik ve O bu muhayyer kamayi bizim üzerimize bir sey (yânî talâk) saymadi, demistir [18].

11-.......Bize Âmir es-Sa'bî tahdîs etti ki, Mesrûk söyle demistir: Ben Âise'ye hiyereden (yânî erkegin karisim talâk hususunda muhayyer kilmasindan) sordum. Âise (R):
— Peygamber (S) bizleri muhayyer kildi, fakat bu bir talâk mi oldu? dedi.
Mesrûk:
— Karim beni tercih edecek olduktan sonra, ben karimi bir ker-re yâhud yüz kerre muhayyer kilmaktan bir endîse duymam, demistir.

5- Bâb: Erkek Karisina "Senden Ayrildim" Yâhud "Seni Saliverdim" Yâhud "Sen Kocandan Bossun" Yâhud "Uzaklastirilansin" Yâhud Kendisiyle Talâk Kasdedilen Bir Söz Söyledigi Zamân,Bu Kocanin Isi, Niyetine Göredir (Bu Sözlerle Bosamaya Niyet Etmisse Bosama Vâki' Olur, Degilse Vâki' Olmaz).

Buna Azîz ve Celîl olan Allah'in su kavilleri delâlet etmistir: "Kendilerini güzel bir sekilde saliverin.,." (el-Ahzâb: 49);
"Hepinizi güzellikte salivereyim19 (el-Ahzâb: 28);
"Bosanma iki defadir. (Ondan sonra) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salivermektir..." (el-Bakara: 229);
"Sonra müddetlerini doldurfmaya yaklastiklari zaman, onlari ya güzellikle tutun, yâhud güzellikle kendilerinden
ayrilin ve içinizden adalet sahibi iki kisiyi de sâhid yapin... '- (et-Talâk: 2) [19]
Ve Âise (R): Peygamber (S), ebeveynimin bana ondan ayrilmayi emretmeyeceklerini muhakkak bilirdi, demistir [20].

6- Zevcesine Hitaben "Sen Bana Haramsin" Diyen Kimse Babi [21]

el-Hasen el-Basrî de: Bu sözde i'tibâra alinacak olan kocanin niyetidir, demistir (yânî bu sözle talâka yâhud zihâra niyet etmisse, niyet edilen sey vâki' olur, çünkü bunlarin ikisi de harâmhgi gerektirir) [22].

Ilim ehli de: Erkek üç talâkla bosadigi zaman, artik o kadin baska bir erkekle evleninceye kadar, kendisine kesin olarak haram olmustur, dediler. Alimler buna talâk yâhud ayrilma sözü açikça telâffuz edilmis olmasi sebebiyle haram ismini verdiler. Kadin hakkinda zikredilen bu haram kilma, bir yiyecek maddesini kendi nefsine haram kilan kimse gibi degildir. Çünkü halâl olan yiyecek için haram denilmez (eger halâl yiyecek ve içecegi haram ederse, bu bos bir sözdür). Hâlbuki bosanmis kadin için haramdir denilir. Bunun delîli Yüce Allah'in üç talâk hakkinda söyle buyurmus olmasidir: "Eger erkek zevcesini üçüncü defa olarak bosarsa, ondan sonra kadin, kendisinden baska bir ere nikahlanip varincaya kadar ona halâl olmaz..." (el-Bakara: 230).

Imâm el-Leys de Nâfi'den söyledi. Ibn Umer, karisini üç talâk ile bosayan kimsenin hükmü soruldugu zaman: "Eger sen kadinini bir kerre yâhud iki kerre bosadiysan (senin karina dönme hakkin vardir). Çünkü Peygamber (S) bana bunu emretti. Eger sen karini üç talâkla bosadiysan artik o kadin baska bir erkekle evleninceye kadar sana haram olmustur" derdi [23].

12-.......Âise (R) söyle demistir: Bir adam karisini kesin olarak bosadi. Kadin da bos bir adamla evlendi. Akabinde o ikinci kocasi da kadini bosadi. Ikinci kocanin erkeklik âleti elbise saçagi gibi gevsek idi. Bu sebeble arzu etmekte oldugu cinsî münâsebetten hiçbirse-ye ulasamadi. Bunun üzerine çok geçmeden kadini bosadi. Kadin, Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Birinci kocam beni kesin olarak bosadi. Sonunda ben de ondan baska bir erkekle evlendim. Bu ikinci erkek benimle zifafa girdi, ondaki erkeklik âleti ancak elbisenin saçagi gibi gevsekti. O bana ancak bir defa yaklasti, benden hiçbirseye ulasamadi (yânî cima yapamadi). Simdi ben ilk kocama halâl olur muyum? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Ikinci kocan senin balagindan tadincaya kadar, sen de onun balagindan tadincaya kadar sen birinci kocana halâl olmazsin" buyurdu [24].

7- Bâb:

"Ey Peygamber, sen zevcelerinin hosnûdlugunu arayarak Allah'in sana halâl kildigi seyi niçin (kendine) haram ediyorsun..." (et-Talâk: 1).

13-.......Saîd ibn Cubeyr, Ibn Abbâs'tan: Erkek, karisini kendisine haram kildigi zaman bu söz birsey (yânî talâk) degildir, derken isitmis oldugunu haber vermistir.

Ve yine Ibn Abbâs (buna delîl getirerek): "And olsun Allah'in Rasûlü'nde sizin için pek güzel bir örnek vardir..." (ei-Ahzâb:2i) âyetini söylemistir [25].

14-.......îbn Cureyc söyle demistir: Atâ ibn Ebî Rebâh, Ubeyd ibn Umeyr'den söyle derken isittigini

söyledi: Ben Âise(R)'den söyle derken isittim: Peygamber (S) Zeyneb ibnetu Cahs'in yaninda eglenir ve onun yaninda bal serbeti içerdi. Bunun üzerine Hafsa ile ben birbirimizle söyle tavsiyelestik: Ikimizden hangimizin yanina Peygamber gererse, O'na:

— Ben Sen'den megâfir kokusu duyuyorum, Sen megâfir mi yedin? desin, dedik.

Peygamber iki kadindan birinin yanina girince, o kadin bu sözü Peygamber'e söyledi. Peygamber de:

— "Hayir (ben megâfir yemedim). Fakat Zeyneb bintu Cahs'in yaninda bal serbeti içtim. Artik bir daha onu içmege dönmem" dedi

Iste bunun üzerine su âyetler indi: "Ey Peygamber! Sen zevcelerinin hosnûdlugunu arayarak Allah 'in sana halâl kildigi seyi niçin (kendine) haram ediyorsun? (Bununla beraber üzülme) Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Allah sizin için yeminlerinizin çö-zümlügünü farz kilmistir. Allah sizin yardimcinizdir ve O hakkiyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Hani Peygamber, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemisti. Bunun üzerine o açiklayinca, (Peygamber) bunun bir kismini bildirmis, bir kismindan da vazgeçmisti. Artik bunu kendisine söyleyince, o zevce: 'Bunu sana kim haber verdi?' dedi. (Peygamber de:) 'Bana herseyi bilen, herseyden haberdâr olan Allah haber verdi' dedi. Eger ikiniz de Allah 'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz egildi. Yok, onun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç sübhesiz Allah bizzat onun yar-dimcisidir, Cebrail de, mü 'minlerin sâlih olanlari da. Bunlarin ardindan bütün melekler de ona yardimcidirlar" (et-Tahrîm: i-4).

Bu âyetteki "Eger tevbe ederseniz1"deki tesniye zamiri, Âise ile Hafsa'ya âiddir. "Hani Peygamber zevcelerinden birine gizli bir söz söylemisti" fikrasi da "Hayir, ben bat serbeti içtim" sözüne isarettir [26].

15-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûhillah (S) bali ve tatliyi severdi, ikindi namazindan döndügü zaman kadinlarinin yanina girer ve onlardan birinin yanina yaklasirdi. Bir gün Umer'in kizi Hafsa'mn yanina girdi de, orada kalmakta oldugundan daha çok kaldi. Ben bunu kiskandim (ve bunun sebebini sorusturdum). Bana:

— Hafsa'ya, kavminden bir kadin küçük bir çömlek bal hediye etti, o da bu baldan Peygamber'e serbet içirdi, denildi.

Ben de kendi kendime: Vallahi biz bunun için muhakkak bir hile yapariz! dedim.

Akabinde Sevde bintu Zem'a'ya söyle dedim:

— Biraz sonra Rasûlullah muhakkak sana yaklasacaktir. Sana yaklastiginda O'na: Sen megâfîr mi yedin? dersin, O da sana: Hayir, diyecektir. Bunun üzerine sen de O'na: Sen'den hissetmekte oldugum bu koku nedir? dersin. O da sanajnuhakkak: Hafsa bana bal serbeti içirmisti! diyecektir. Sen de O'na:. O balin arisi urfut agacindan toplamistir! dersin. Bana geldiginde ben de böyle söyleyecegim. Yâ Sa-fiyye, sen de böyle söyle! dedim [27].

Âise bu ta'lîmâtin tatbik suretini söyle anlatmistir: Sevde söyle diyordu:

— Vallahi çok geçmedi Rasûlullah kapinin önünde durdu. Yâ Âise, senden korktugum için bana emrettigin sözü hemen Rasûlul-lah'a oracakta iken söylemek istedim.

(Âise dedi ki:) Rasûlullah ona yaklasinca, Sevde O'na:

— Yâ Rasûlallah, sen megâfîr zamki mi yedin? demis O da:

— "Hayir!" diye cevâb vermis. Sevde:
— Sen'den hissetmekte oldugum bu koku nedir? demis. Rasûlullah:
— "Hafsa bana bal serbeti içirmisti!" buyurmus. Sevde:
— O balin arisi urfut agacinda yayilmis! demis.
Nihayet Rasûlullah benim odama dönüp geldiginde ben de bu sözlerin benzerini söyledim. Safiyye'ye gittiginde o da bunlarin benzerini söylemisti. Sonra Rasûlullah dönüp Hafsa'nin nevbetinde yanina vardiginda, Hafsa:
— Yâ Rasûlallah! Sana o bal serbetinden içireyim mi? diye sordugunda Rasûlullah:
— "Hayir, benim ona ihtiyâcim yoktur!" buyurdu. Âise (rivayetine son vererek) dedi ki: Sevde bana:
— Vallahi biz Rasûlullah'i bal serbetinden mahrum ettik, diyordu.
Ben de Sevde'ye:
— Sus! dedim (ve Hafsa hakkindaki hîle ve tedbîrimizin duyulmasini istemedim) [28].

8- Bâb: Nikâhtan Önce Talâk Yoktur

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Ey îmân edenler, mü'min kadinlari nikahlayip da sonra kendilerine dokunmadan, onlari bosadiginiz zaman sizin için üzerlerine sayacaginiz bir iddet yoktur. O surette onlari fâidelendirip, kendilerini güzel bir sekilde saliverin" (ei-Ahzâb: 49). Ibn Abbâs da: Allah talâki nikâhtan sonra kildi, demistir [29].
Ve nikâhin varligindan önce talâkin olmadigi hususunda Alî'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn HisânVdan, Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe'den, Ebân ibn Usmân'dan, Alî ibnu'l-Htiseyin-(Zeyne'l-Abidîn)den, Kaadi Surayh'den, Saîd ibn Cubeyr'den, el-Kaasim ibn Muhammed ibn Ebî Bekr es-Siddîk*tan, Salim ibn Abdillah'tan, Tâvûs'tan, el-Hasen el-BasrîMen, Ikrime'den, Atâ'dan, Amir ibnu Sa'd el-Becelî'den, Câbir ibn Zeyd'den, Nâfi' ibn Cubeyr(ibn Muf im)'den, Muhammed ibnu Ka'b el-Karazfden, Süleyman ibnu Yesâr'dan, Mucâhid'den, el-Kaasim ibn Abdirrahmân (ibn Abdillah ibn Mes*ûd)'dan, Amr ibnu Herim el-Ezdî*den, es-Sa'bî Amir ibn SerâmTden rivayet olunuyor ki, nikâhtan önce kadin bos olmaz [30].

9- Bâb: Erkek Zorlanmis Oldugu Hâlde, Karisi Için: "Su Kadin Benim Kizkardesimdir" Dedigi Zaman, O Erkek Üzerine Ne Talâk, Ne Zihâr Nevinden Birsey Olmaz

Peygamber (S) söyle buyurdu: "Ibrahim Haiti Peygamber, karisi Sâre için: 'Bu benim kizkardesimdir' dedi. Ibrahim'in karisi için böyle söylemesi, Aziz ve Celîl Allah'in rizâsi hakkinda (yâni O'nun rizâsiyle) olmustu (çünkü Sâre, Allah'in Dîni'nde onun kizkardesi idi)" [31].

10- Öfke, Zorlama, Sarhosluk Ve Delilik Hâllerinde Verilen Talâkin Hükmü; Sarhosla

Delinin Islerinin Hükmü (Yâni Bunlarin Sözleri Ve Islerindeki Hükümleri Bir Midir, Ayri Midir?); Talâkta Meydana Gelen Yanilma Ve Unutmanin Hükmü; Yanilma Ve Unutmakla Meydana Gelen Sirkin Ve Diger Islerin Hükümlerinin Kisilerin Niyetlerine Bagli Oldugu) Babi

Çünkü Peygamber(S)'in su kavli vardir:

"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettigi ne ise, eline geçecek olan ancak odur..."[32]
es-Sa'bî de (yanilan ve unutanin talâklarinin vâki olmayacagina delîl getirici olarak): "Ey Rabb'imiz, unuttuk yâhud yanildiysak, bizi tutup sorguya çekme.,. " (ei-Bakara: 286) âyetini okumustur. Vesveseli kimsenin ikrarinin caiz olmayacagi. Zîrâ Peygamber (S), kendisi aleyhine zina ikrari yapan kisiye: "Sende delilik var mi?" buyurmustur.
Alî ibn Ebî Tâlib de söyle demistir:
Hamza yasli develerin bögürlerini yardi. Peygamber (S) Hamza'yi bu fiilinden dolayi kinamaya basladi. Bir de gördü ki, Hamza iki gözü kipkizil sarhos olmus. Sonra Hamza, Peygamber'e: Sizler baska degil, ancak babamin kölelerisiniz, dedi. Bu söz üzerine Peygamber, Hamza'nin çok sarhos oldugunu bildi de yanindan disari çikti, biz de beraberinde çiktik (yânî Peygamber onu sarhos iken isledigi suçlardan dolayi cezalandirmadi).
Usmân ibn Affân: Delinin ve sarhosun talâki yoktur (yânî vâki* olmaz), demistir. Ibn Abbâs da: Sarhosun ve zorlanan kimsenin talâki caiz degildir (yânî vâki' degildir), demistir. Ukbetu'bnu Amir de: Vesveseli kisinin talâki caiz (yânî vâki') olmaz, demistir. Atâ ibn Ebî Rebâh: Bosamak istedigi ve bosamaya basladigi zaman onun sarti olur (yânî bir sart kosmasi ve bosamayi bir sarta baglamasi lâzimdir), demistir.
Nâfi' de söyle dedi:
Bir adam karisini, eger evden disari çikarsa kesin olarak bosadiginda hükmü soruldu da, ibn Umer:
Eger kadin evden çikarsa, o adamdan kat*î olarak kesilmistir; evden disari çikmazsa (sart bulunmadigi için) hiçbirsey olmaz, dedi. ez-Zuhrî de "Eger sunu sunu yapmazsam karim üç defa bostur" diyen kimse hakkinda söyle demistir: O kisi söylediginden ve yemîn ettigi zaman bu yemini ile kalbini bagladigi seyden sorulur. Eger istedigi bir müddet ismi söylemis ve yemîn ettigi sirada kalbini ona baglamis ise, bu onun dînine ve emânetine
birakilir (yânî sözü tasdîk olunur ve Allah ile kendi arasindaki seye mâlik olur).
Ibrâhîm en-Nahaî de söyle demistir:
Eger erkek karisina "Benim sende hiçbir hacetim yok" derse, niyeti mu'teber olur(Eger talâk niyet etmisse kadin bosanmis olur, degilse olmaz). Her kavmin talâki kendi dilleriyle olur. (Meselâ, Türkçe ile: "Bosadim seni bir talâk" dese, bir nc'î talâk vâki' olur; "Iki talâk" dese, iki; "Üç talâk" dese, üç talâk vâki' olur.) Katâde söyle dedi: Erkek karisina, her temizlik sirasinda bir kerre cinsî münâsebet yaparak: "Eger hâmile kalirsan sen üç defa bossun" derse ve kadinin gebeligi meydana çiksa, o adamdan kesin olarak bosanip ayrilmis olur. el-Hasen el-Basrî de söyle demistir: Erkek karisina hitaben "Sen kendi ailene katil" dedigi zâmân, niyeti mu'teber olur (Eger bu sözle talâk niyet etmisse, talâk vâki' olur; degilse olmaz). Ibn Abbâs: 'Talâk (geçimsizlik gibi) bir hacetten dolayi yapilir, itâk ise kendisiyle Allah'in rizâsi aranan bir istir" demistir. ez-Zuhri de: Eger erkek karisina Sen benim karim degilsin" derse, niyeti mu'teber olur: Eger bu sözle talâk niyet etmisse,

ona niyet ettigi sey vardir,
demistir. Alî de (Umer'e hitaben): Sen üç seyden: iyilesinceye kadar deliden, bulûga erisinceye kadar çocuktan,
uyanincaya kadar uyuyan kimseden kalemin yazmaktan kaldirilmis oldugunu bilmedin mi? demistir.

Yine Alî: Bunamis kimsenin bosamasindan baska her bosama caizdir (vâki'dir), demistir [33].

16-.......Bize Katâde, Zurâre ibn Evfâ'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sübhesiz Allah benim ümmetimden nefislerinin söyledigi seyleri (yâni gönüllerinden geçen yaramaz hâtiralari), kisi onlari islemedikçe yâhud diliyle söylemedikçe cezalandirmaktan vazgeçmistir" buyurdu [34].
Ve Katâde: Kisi karisini gönlünde gizlice bosadigi zaman, onun bu bosamasi hiçbirsey degildir, demistir.

17-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân, Câbir ibn Abdillah(R)'tan söyle haber verdi: Eslem kabilesinden bir adam Peygamber (S) mescidde iken geldi de, kendisinin zina etmis oldugunu söyledi. Peygamber ondan yüz çevirdi. Bu sefer o zât, Peygamberdin yüzünü döndürdügü tarafa geçti ve kendi nefsi aleyhine dört kerre sehâdet etti. Bunun üzerine Peygamber onu çagirdi da:
— "Sende delilik var mi? Sen evlendin mi?" diye sordu. O zât:
— Evet evlendim, dedi.
Bunun üzerine Peygamber, onun (bayram namazi kilinan) musallada taslanmasini emretti. Taslar ona isabet edip iztirab verince kaçti, nihayet Harre'de yetisildi de öldürüldü [35].

18-.......ez-Zuhrî söyle demistir: BanaEbû Seleme ibnu Abdirrahmân ile Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdiler ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) mescidde iken Eslem kabilesinden bir adam geldi de, O'na nida edip:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz bu hayirdan en geri (en alçak) olan adam -kendisini kasdediyor- zina etmistir, dedi.
Rasûlullah, ondan yüz çevirdi. Bu sefer o zât, Rasûlullah'in yüzünü döndürdügü tarafa geçti de yine:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz ki bu en geri olan adam zina etmistir, dedi.
Kasûlullah ondan yine yüz çevirdi. Bu sefer o zât yine Rasûlullah'in yüzünü döndürmüs oldugu tarafa çekildi de, O'na karsi ayni sözü söyledi. Rasûlullah yine ondan yüz çevirdi. O zât da dördüncü defa olarak Rasûlullah'in yüzünü döndürdügü tarafa çekildi. Böylece kendisi aleyhine dört kerre sehâdet edince, Rasûlullah onu çagirdi da:
— "Sende delilik var mi?" diye sordu. O zât:
— Hayir (yoktur), dedi. Bunun üzerine Peygamber:
— "Bunu götürünüz ve taslayiniz!" emrini verdi. O zât evlenmis hâlde idi.
Ve yine ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'den bir kimse haber verdi ki, Câbir söyle demistir: Ben o zâti taslayanlarin içinde bulundum. Hepimiz onu Medine'deki musalla-

da tasladik. Taslar isabet edip canini acitinca hizlica kaçti. Nihayet biz ona Harre'de yetistik ve tasladik, sonunda öldü [36].

11- Hul' Ve Hulu'da Talâk Nasil Olur Babi [37]

Ve Yüce Allah'in su kavli: "...Kadinlara verdiginiz birseyi geri almaniz sîze halâl olmaz. Meger ki erkekle kadin, Allah'in sinirlarim (evlilik haklarini) ayakta tutamayacaklarindan korkmus (ümîdlerini kesmis) olsunlar. Eger bu suretle siz de onlarin (kari-kocanin), Allah 'in sinirlarini hakkiyle muhafaza ve îfâ edemiyeceklerinden korkarsaniz, o hâlde (kadinin bosanmak için) fidye vermesinde ikisi üzerine de vebal yoktur. Bunlar Allah'in sinirlaridir. Onlari çigneyip geçmeyin. Kim Allah'in sinirlarini asarsa, iste onlar zâlimlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 229) [38].
Umer (R), devlet baskani ve hâkim huzurunda olmaksizin yapilan hul'u geçerli kilmistir. Usmân (R) de kadinin saç bagindan baska mâlik oldugu seylerle yapmis oldugu hul'u geçerli kilmistir.
Tâvûs da:
Kocanin karisindan fidye almasi, Allah'in buyurdugu gibi, ancak Allah'in kari-kocadan herbirine digerine karsi muaserette, sohbette farz kildigi hususlarda "Allah'in sinirlarini ayakta tutamayacaklarindan korktuklarinda11 halâl olur, demistir. Tâvûs'un oglu da: Babam Tâvûs, beyinsizlerin söyledigi "Kadin kocasina karsi: Ben seninle cünüblükten dolayi yikanmam! deyinceye kadar hulu' halâl olmaz" sözlerini söylemedi (; Allah'in buyurdugunu söyledi), demistir [39].

19- Bize Ezher ibmi Cemîl tahdîs etti. Bize Abdulvahhâb es-Sakafî tahdîs etti. Bize Hâlid el-Hazzâ, Ikrime'den; o da Ibn Ab-bâs(R)'dan söyle tahdîs etti: Sabit ibn Kays'in karisi, PeygamDer(S)'e geldi de:
— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Sabit ibn Kays; ben ona ne ahlâk, ne de dîn hususunda dar iliniyorum. Lâkin ben (kocami çirkin gördügümden) müslümânlik hayâtimda küfrü çirkin buluyorum (bu sebeble kocamdan ayrilmak istiyorum), dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Sen Sâbit'in vaktiyle mehr verdigi bustânini kendisine geri verir misin?" diye sordu.
Kadin:
— Evet (geri veririm)» dedi. Rasûlullah, Sabit ibn Kays'a:
— "Bahçeyi kabul et ve bu kadini bir talâk ile bosa!" buyurdu.
Ebû Abdillah el-Buhârî: Seyhim Ezher ibnu Cemîl, bu hadîsi Ibn Abbâs'a varan senedle rivayet etmesinde mutâbaa olunmuyor, dedi (Çünkü baskalari bunu Ikrime'den mürsel olarak rivayet etmis, Ibn Abbâs'i zikretmemislerdir) [40].

20-.......Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ikrime'den (mürsel olarak): Abdullah ibn Ubeyy'in kizkardesi seklinde bu hadîsi tahdîs etti. Peygamber (S) o kadina:
— "Sen onun bahçesini kendisine geri verir misin?" diye sordu. Kadin da:

— Evet, deyip, bahçeyi kocasina geri verdi. Peygamber de kocasina kadini bosamasini emretti. Ibrâhîm ibn Tahmân, Hâlid el-Hazzâ'dan o da Ikrime'den; o
da Ibn Abbâs'tan söyledi ki, Ibn Abbâs söyle demistir: Sabit ibn Kays'-in karisi, Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Ben kocam Sâbit'e, dîn ve ahlâk hususlarinda gücenip darilmiyorum. Lâkin ben (onu sevmedigimden dolayi, geçinmesinde) ona takat getiremiyorum, dedi.
Rasûlullah:
— "Öyleyse bahçesini Sâbit'e geri vereceksin!" buyurdu. Kadin da:
— Evet, dedi [41].

21-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Sabit ibn Kays ibn Semmâs'in karisi Peygamber'e geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Ben Sâbit'e dîn ve ahlâk hususunda ukubetle ceza vermiyorum, fakat ben kufrânu'1-asîr yapmaktan (yânî kocanin haklarinda taksir yapmaktan) korkuyorum, dedi.
Rasûlullah (S) da:
— "Sâbit'e bahçesini geri verecek misin?' diye sordu. Kadin.
— Evet, deyip Sâbit'e bahçesini geri verdi, Rasûlullah da Sâbit'e kadinindan ayrilmasini emretti.

22- Bize Süleyman ibn Harb tahdîs etti. Bize Hammâd, Eyyûb'-dan; o da îkrime'den Sâbit'in karisi Cemile... diye tahdîs edip hadîsin tamâmim zikretti [42].

12- Kari-Koca Arasinin Açilmasi, Zaruret Sirasinda Hâkim Hulu' Yapmaya Isaret Eder Mi; Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"(Eger kan ile kocanin) aralarinin açilmasindan endîseye düserseniz, o vakit kendilerine erkegin ailesinden bir
hakem, kadinin ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar baristirmak isterlerse, Allah aralarinda onlari uyusmaya
muvaffak buyurur. Sübhesiz ki, Allah hakkiyle bilicidir, haberdârdir" (en-Nisâ: 35) [43]

23-.......Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o dael-Misver ibn Mahrame ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O: Ben Peygam-ber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu, demistir: "Mugtre ogullan benden Alî'nin, onlarin kizi ile nikâh olmasi hususuna izin istediler. Ben buna izin vermem..." [44].

13- Bâb: Evli Cariyenin Satilmasi Talâk Olmaz

24-.......Peygamberdin zevcesi Âise (R) söyle demistir: Berîre hakkinda üç tane sünnet (yânî kaanûn) meydana gelmistir: Bu sünnetlerin biri sudur: Berîre hürriyete kavusturuldu da akabinde kocasi hakkinda muhayyer kilindi. (Ikinci sünnet sudur:) Rasûlullah (S) Berîre hakkinda: "Velâ hakki, hürriyete kavusturanindir"'buyurdu. Bir de Rasûlullah içeriye girdi. Tencerede ocak üstünde,

içinde et kayniyordu. Rasûlullah'a evdeki katiklardan ekmekle bir katik yaklastirildi. Rasûlullah.
— "Ben içinde et pisen bir tencere görmedim mi?" buyurdu. Oradakiler:
— Evet, lâkin bu Berîre'ye sadaka verilmis bir ettir. Sen de sadaka yemezsin! dediler.
Rasûlullah:
— "O, Berîre'ye sadakadir, ondan da bize hediyedir" buyurdu [45].

14- Câriye, Kölenin Nikâhi Altinda Iken Hürriyete Kavustugunda Muhayyer Kilinmasi Babi [46].

25-.......Bize Su'be ile Hemmâm ibh Yahya, Katâde'den; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R), Berîre'nin kocasi Mugîs'i kasdederek:
— Ben onu bir köle olarak gördüm, demistir.

26-.......Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R), Berîre'nin kocasini kasdederek:
— Su, Fulân ogullarinin kölesi Mugîs'tir. Hâlâ gözümün önünde ona bakiyor gibiyim: Mugîs, Medîne sokaklarinda ayrilmasina aglayarak Berîre'nin arkasindan giderdi.

27-.......Bize Abdulvahhâb, Eyyûb'dan; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R) söyle demistir: Berîre'nin kocasi Fulân ogullarina âid Mugîs denilen siyah bir köle idi. Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim: Zavalli Mugîs, Medîne sokaklarinda Berîre'nin arkasinda dolasir dururdu.

15- Peygamber(S)'In Berîre'nin Kocasi Hakkinda Sefaat Etmesi Babi

28-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, îkrime'den; o da Ibn Abbâs'tan söyle tahdîs etti: Berîre'nin kocasi Mugîs denilen bir köle idi (Berî-re'yi çUginca severdi.) Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim: Zavalli Mugîs (onu razi edip de kendisini tercih etmesi için) aglayarak ve gözyaslari sakalinin üzerinde akarak Berîre'nin arkasinda döner dolasirdi. Bir kerre Peygamber (S) babam Abbâs'a:
— "Yâ Abbâs Mugîs'in Berîre'ye olan asiri sevgisine, Berîre'nin deMugis'e olan bugzuna, nefretine hayret etmez misin?" buyurdu.
Sonra da Peygamber, Berîre'ye:
— "Keski su Mugîs'e dönsen olmaz mi?" buyurdu. Berîre de:
— Yâ Rasûlallah! Ona dönmemi emrediyor musun? dedi. Peygamber:
— "Hayir, ben (emretmiyorum) ancak sefaat ediyorum" buyurdu.
Berîre de:
— Öyleyse benim o adama ihtiyâcim yoktur! Dedi [47].

16- Bâb:

(Bu, önceki bâbdan bir fasil gibidir.)

29-.......Bize Su'be, el-Hakem ibn Uteybe'den; o da Ibrâhîm eri-Nahaî'den; o da el-Esved ibn Yezîd'den haber verdi ki, Âise (R), Berîre'yi satin almak istedi, fakat efendileri velâ hakkinin kendilerine âid olmasini sart kilmalarindan baska türlü satisa razi olmadilar. Âise de bu vaziyeti Peygamber'e zikretti. Peygamber (S):
— "Sen Berîre 'yi satin al ve hürriyete kavustur. Çünkü velâ hakki ancak hürriyete kavusturanindir" buyurdu.
Peygamber'in yanina bir et getirildi de:
— Bu, Berîre'ye sadaka verilen ettir, denildi. Bunun üzerine Peygamber:
— "O, Berîre'ye bir sadakadir, bize de (ondan) hediyedir"
buyurdu.

30- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs etti. Bize Su'be tahdîs edip 'Berîre kocasindan muhayyer kilindi" fikrasini ziyâde etti [48].

17- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Allah'a es taniyan kadinlarla, onlar îmâna gelinceye kadar evlenmeyin. îmân eden bir câriye, müsrik bir kadindan -bu sizin hosunuza gitse de- elbet daha hayirlidir..." (el-Bakara: 221) [49].

31- Bize Kuteybe tahdîs etti. Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki, Ibn Umer'e Hristiyan ve Yahûdî kadinlarinin nikâh edilmesinin hükmünden soruldugunda:
— Sübhesiz Allah müsrik kadinlarini mü'min erkeklere haram kilmistir. Ben, îsâ Allah'in kullarindan bir kul oldugu hâlde, bir kadinin kendi Rabb'inin îsâ oldugunu söylemesinden daha büyük bir müsriklik bilmiyorum, der idi [50].

18- Müsrik Kadinlardan Islâm'a Girenlerin Nikâhi Ve Iddetleri Babi

32-.......Bize Hisâm es-San'ânî, Ibn Cureyc'den haber verdi.Ve Atâ (el-Horâsânî), Ibn Abbâs'tan söyledi: Peygamber (S) ile mü'-minlerce müsrikler iki menzile üzerinde bulunuyorlardi: Birincisi harb ehli olan müsriklerdi ki, Peygamber onlara mukaatele eder, onlar da Peygamber'e mukaatele ederlerdi. Ikincisi ahd ehli olan müsriklerdi ki, Peygamber bunlara mukaatele etmez, onlar da Peygamber'e mukaatele etmezlerdi. Harb ehli olan müsriklerden bir kadin Medine'ye müslümân olarak hicret edince, üç hayiz görünceye ve temizleninceye kadar evlenilmek üzere tâlib olunmazdi (Çünkü bu kadin, Islâm'a girmesi ve hicreti sebebiyle hürre kadinlardan olmustu.) Temizlendigi zaman onunla nikâh yapmak halâl olurdu. Eger o kadin Medine'de baska erkekle nikâh etmeden önce eski kocasi hicret edip gelirse, bu kadin ilk nikâhi ile kocasina geri verildi. Ve yine harb ehli olan müsriklerden erkek bir köle yâhud bir câriye hicret edip gelirlerse,
bunlarin her ikisi de hürdürler. Bunlara da (Mekke'den Medîne'ye hicret eden) Muhâcirler'e olan haklar (yânî tam Islâm hürmeti ve hürriyet) vardi.

Sonra Atâ, ahd ehlinin kissasindan da Mucâhid'in hadîsi gibi zikretti: O da sudur: Eger ahd ehli olan müsriklerden bir erkek köle yâ-hud bir câriye hicret edip gelirse, bunlar o müsriklere geri verilmez de bunlarin kiymetleri bedelleri geri verildi [51].
Yine Atâ, geçen isnâdla Ibn Abbâs'tan söyledi: Karîbe -yâhud Kureybe- bintu Ebî Umeyye -ki Ümmü Seleme'nin kizkardesidir- Umer ibnu'l-Hattâb'in nikâhinda idi. Umer onu bosadi, müteakiben o kadinla Muâviye ibn Ebî Sufyân evlendi. Ebû Sufyân'in kizi Ümmü'l-Hakem de -ki bu kadin Muâviye ile Ümmü Habîbe'nin baba bir kiz-kardesleri idi- Iyâd ibn Ganin el-Fihrî'nin nikâhinda idi. Bu Iyâd, Ümmü'l-Hakem'i bosadi. Akabinde bu kadinla Abdullah ibnu Us-mân es-Sakafî evlendi [52].

19- Bâb: Zimmînin Yâhud Harbînin Nikâhindaki Müsrike Yâhud Nasrâniyye Bir Kadin Islâm'a Girdigi Zaman (Hüküm Nasildir? Sirf Islâm'a Girisi Ile Aralarinda Ayrilik Hâsil Olur Mu Yâhud Kadina Muhayyerlik Mi Sabit Olur?)

Abdu'l-vâris, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan olmak üzere söyledi: Nasrâniyye bir kadin, kocasindan bir saat önce Islâm'a girdiginde, o kadin, kocasina haram olmustur. Ebû Dâvûd ibnu Ebfl-Furât da Ibrâhîm es-Sâig'dan söyledi ki, o söyle demistir: Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Ahd ehli olan zimmîlerden bir kadin Islâm'a girse, ondan sonra da kadin daha iddet içinde iken kocasi Islâm'a girse, kadin o kocanin karisi midir? diye soruldu.
Atâ: Hayir, ancak kadinin yeni bir nikâh ve yeni bir sadak istemesi vardir (Çünkü Islâm, aralarini ayirmistir), diye cevâb verdi.
Mucâhid ibn Cebr de: Kadin Islâm'a girdigi zaman, henüz iddeti içinde iken kocasi da Islâm'a girse, kadini ile evlenir, demistir. (Buhârî, Atâ'nin geçen sözünü kuvvetlendirmek için su âyeti delîl getirdi:) Yüce Allah: "Bunlar onlara halâl degildir, onlar da bunlara halâl olmazlar" (el-Mumtehine: 10) buyurdu (yâni kadin müslime olarak çikisiyle, aralarinda ayrilik vukû'a geldigi için, aralarinda halâllik kalmamistir). Hasen Basrî ile Katâde, Islâm'a giren kari-koca iki Mecûsî hakkinda: Onlar kendi nikâhlari üzeredirler. Onlardan biri digerinden önce Islâm'a girer, öteki Islâm'a girmekten çekinirse, kadin kesin olarak ondan ayrilmistir. Bu takdirde koca için kadin üzerine yeniden istemekten baska hiçbir yol kalmamistir, demislerdir.
Ibn Cureyc de söyle demistir:
Ben Atâ'ya: Müsriklerden bir kadin müslümânlara geldiginde, onun müsrik olan kocasina Yüce Allah'in "Kâfir zevcelerin bu kadinlara sar/ettiklerini onlara verin,,." (ei-Mumtehine; io) kavlinden dolayi, kadinin eski mehrinin bedeli verilir mi? diye sordum.
Atâ: Hayir verilmez, bu surette zikredilen verme, ancak Peygamber (S) ile, ahd ehli müsrikler arasinda idi(; bugün ise hayir), diye cevâb verdi.
Mucâhid de:
Bunlarin hepsi, Peygamber ile Kureys arasinda yapilmis olan sulh müddeti içinde idi (sonra bu, fetih günü kesildi), demistir [53].

33-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Urve ibu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âise

(R) söyle demistir: Mü'min kadinlar (fetihten evvel Mekke'den) Peygamber'e muhacir olarak geldikleri zaman, Yüce Allah'in "Ey îmân edenler, mü 'min kadinlar muhacir olarak geldikleri zaman, onlan imtihan ediniz..." (ei-Mumtehine:io) kavliyle, Peygamber onlari imtihan ederdi.
Âise dedi ki: Mü'min kadinlardan bu âyetteki sartlari ikrar edenler, imtihani ikrar etmis olurdu. Kadinlar sözleri ile bu sartlari ikrar ettikleri zaman Rasûlullah (S) onlara:
— "Sizler ikrar ettiniz, artik gidiniz; ben sizlerle bey'atlasmisim-dir" derdi.
Âise dedi ki: Allah'a yemînle söylerim ki, hayir, Rasûhillah'in eli bu bey'atlasmada kesin olarak hiçbir kadinin eline dokunmadi. Rasûlullah kadinlarla sâdece sözle bey'at yapmistir. Vallahi Rasûlullah kadinlar üzerine Allah'in kendisine emrettigi taahhüdlerden baska bir taahhüd almadi. Kadinlardan bey'at ahdi aldigi zaman onlara hitaben sâdece söz olarak: "Ben sizlerle bey'atlastim" buyururdu [54].

20- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Kadinlarina yaklasmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardir. Eger erkekler (o müddet içinde keffâretle kadinlarina) dönerlerse, sübhe yok ki, Allah cidden magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Bakara; 226). iFe in fâW\ "Raca'û" (yânî "Dönerlerse") demektir [55].

34-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Malîk(R)'ten söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) kadinlarindan iylâ yemini yapmis, ayagi evinden ayrilmis ve kendisine âid olan yüksekçe bir odada yirmidokuz gece ikaamet etmisti. Sonra asagiya indi. Kendisine:
— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay ayri kalmaya yemîn etmistin? dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Bu ay yirmidokuz gündür" buyurdu.

35-.......Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R) geçen el-Bakara: 226. âyette Yüce Allah'in ismini söylemis oldugu "Iylâ" hakkinda:
— O dört aylik müddetten sonra hiçbir kimseye ya iyilikle kadini tutmasi yâhud da talâka azmetmesi sikklarindan baska birsey ha-lâl olmaz, nitekim Azîz ve Celîl Allah da böyle emretti, der idi.
Buhârî dedi ki: Ve bana îsmâîl ibn Ebî Uveys söyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den söyle tahdîs etti: "Iylâ" zamanindan i'tibâren dört ay geçince, erkek bizzat bosayincaya kadar hüküm durdurulur. Erkek bizzat bosayincaya kadar üzerine talâk vâki' olmaz, demistir. Iste bu "erkek bizzat bosamadikça talâk vâki' olmaz*' görüsü Usmân'dan, Alî'den, Ebu'd-Derdâ'dan, Âise'den ve Peygam-ber'in sahâbîlerinden olan oniki kisiden de zikrolunuyor [56].

21- Ailesi Içinde Iken Kaybolan Kimsenin Vy. Mali Içinde Iken Kaybolmus Seyin Hükmü Babi

Saîd ibnu'l-Müseyyebr Erkek, Allah yolunda harb ederken safî içinde kaybedildigi zaman karisi bir

sene bekler, demistir. Abdullah ibn Mes'ûd da bir câriye satin aldi ve bir sene (bedelini ödemek için) onun sahibini aradi, fakat onu satani bulamadi, o kaybolmustu. Artik Ibn Mes'ûd onun bedelini fakirler için çikardi da ondan fakirlere bir dirhem, iki dirhem vermege ve: Yâ Allah! Bunu, onun sahibi adina kabul eyle! demege basladi. Ve eger Fulân çekinirse -yâhud gelirse- sevâb banadir, onun bedelini ödemek de benim üzerimedir, dedi. Akabinde
Ibn Mes'ûd: Iste bulunmus esyada Hânini yaptiktan sonra sizler de benim yaptigim gibi yapiniz! dedi. Ibn Abbas da Ibn Mes'ûd'un sözü gibi söyledi. ez-Zuhrî, düsman arazîsinde esîr olmus kimse hakkinda: Mekâni bilinir, karisi evlenmez, mali taksim olunmaz. Onun haberi kesilince, onun hükmü de kaybolmus kimsenin hükmüdür, demistir [57].

36-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Yahya ibn Saîd'den; o da el-Munbais'in âzâdhsi Yezîd'den tahdîs etti: Peygamber(S)'e koyun yitiginin hükmünden soruldugunda:
— "Sen onu (i'lân etmek üzere) al. Çünkü o senin yâhud baska bir mü'min kardesinin yâhud da kurdundur" buyurmustur.
Peygamber'e deve yitiginin hükmü soruldu da bu sefer Peygamber öfkelendi ve iki yanagi kizardi, akabinde:
— "Ondan sana ne? Onun gezecek pabucu ve su tulumu berâ-berindedir. Sahibi ona kavusuncaya kadar, kendi kendine suyu içer, agaçlari (veya uzun otlari) yer" buyurdu.
Peygamber'e yerde bulunmus seyin hükmü soruldu. Peygamber (S):
— "Agzinin bagini ve kabini iyice tani, sonra onu bir sene i'lân et. Onu taniyip bilen kimse gelirse (kendisine verirsin), kimse gelmezse onu kendi malina karistir" buyurdu.
Sufyân ibn Uyeyne söyle dedi: Ben Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'a kavustum da ondan bu hadîsten baska birsey ezberlemedim. Ben kendisine:
— el-Munbais'in âzâdhsi olan Yezîd'in bulunmus hayvanin isi hakkindaki hadîsine ne dersin (yânî bana bu Yezîd'in, bulunmus hayvan hakkindaki hadîsinden haber ver)! O hadîs Zeyd ibn Hâlid'den midir? diye sordum.
— Evet ondandir, diye cevâb verdi.
Sufyân dedi ki: Hadîsi bana mürsel olarak tahdîs eden Yahya ibn Saîd söyle dedi: Ve Rabîa, el-Munbais'in âzâdhsi olan Yezîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den seklinde söylüyordu.
Sufyân dedi ki: Ben Rabîa'ya kavustum da ona yukarida geçen (Sen bu Yezîd'in bulunmus hayvanin isi hakkindaki hadîsine ne dersin?) sorusunu söyledim [58].

22- Zihâr Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Zevci hakkinda seninle diresip duran, Allah'a da sikâyet etmekte olan kadinin sözünü Allah dinlemistir. Allah sizin konusmanizi zâten isitiyordu. Çünkü Allah hakkiyle isitici, kemâliyle görücüdür. Içinizden zihâr yapagelenlerin karilari, onlarin analari degildir. Analari, kendilerini doguranlardan baskasi degildir. Sübhe yok
ki, onlar herhalde çirkin ve yalan bir lâf söylüyorlar. Muhakkak Allah çok affedici, çok magfiret edicidir.
Kadinlarindan zihâr ile ayrilmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklara, birbiriyle temas

etmezden evvel, bir köle âzâd etmek lâzimdir. îste size bununla ögüt veriliyor. Allah ne yaparsaniz hakkiyle haberdârdir. Fakat kim bunu bulamazsa yine birbiriyle temas etmezden evvel, fasilasiz iki ay oruç tutsun. Buna da güç yetiremezse altmis yoksul doyursun... " (el-Mucâdele: 1-4) [59].

(el-Buhârî söyle dedi:) Bana Ismâîl ibn Ebî Uveys söyledi. Bana Mâlik tahdîs etti ki, o Ibn Sihâb'a kölenin zihânnin hükmünü sormus. O da: Hürr kimsenin zihân gibidir, demistir.

Imâm Mâlik: Kölenin (zihâr keffâretindeki) orucu da iki aydir, demistir.

el-Hasan ibnu'1-Hürr (ibni'l-Hakem en-Nahaî el-Kûfî): Hürr erkek ve köle erkegin hürre kadindan ve cariyeden yaptiklari zihâr müsavidir, demistir [60].

Ikrime de: Eger hürr erkek kendi cariyesinden zihâr yaparsa, bu birsey degildir. Çünkü zihâr ancak hürre kadinlardan yapilir, demistir. (Hanefî ve Safiî'nin mezhebleri de budur.)

el-Buhârî söyle dedi: Arab kelâmindan "Li-mâ-kaalû" kavli ben-zerindeki "Lam", "fi" ma'nâsinda kullanilir. Yânî "Li-mâ-kaalû" demek, "Fî-mâ-kaalû" ve "Fî-ba'zi mâ-kaalû" veya "Fî nakzi mâ-kaalû" demektir. Bu terdîdde ikincisi daha üstün ve daha sahihtir. Çünkü o, evvelki sözünü bozacak bir fiile gelir ki, o da zihân bozucu olan tutmaya azmetmektir. (Buhârî dedi ki:) Ve bu (Dâvûd ez-Zâhirî'nin "Âyetten murâd zahirî ma'nâsidir, o da sözden dönmenin zihâr lafzini tekrar etmek suretiyle vâki' olmasidir, böylece kef-fâret vâcib olmaz" görüsünden) evlâdir. Çünkü Yüce Allah, haram kilinan münker ve yalan söze delâlet etmez [61].

(Kitâbu't-Talâk'in devami onikinci cilddedir.)

23- Talâkta Ve Diger Ser'î Islerde Anlatici Isaretin Hükmü Babi [62]

Ve Ibn Ömer söyle demistir:

Peygamber (S): "Allah gözyasi ile (iç üzüntüsü ile) insani azâb etmez -Ve eliyle dilini isaret etti de:- Iste bunun yüzünden azâb eder" buyurdu.

Ka'b ibn Mâlik de: Peygamber (S) bana: "Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî üzerindeki alacaginin yarisini al!"

der gibi, eliyle isaret etti, demistir.

Esma bintu Ebî Bekr de söyle demistir:

Peygamber (S) Günes tutulmasi zamaninda kusûf namazi kildi.

Ben, Aise namaz kilarken yanina gittim de: Bu insanlara ne oluyor? dedim. (Günes tutulmasi meydana geldigini anlatmak için) basi ile Günes'i isaret etti. Ben: Bu bir âyet mi? diye sordum. Aise cevaben basi ile "Evet" diye isaret etti.

Enes ibn Mâlik de:

Peygamber (S) eliyle Ebû Bekr'in namazda öne geçmesini isaret etti, demistir. Ibn Abbâs da: Haccda taslari atmadan, kurbân kesmeden sorulunca Peygamber (S) eliyle (Öne geçirme, sonraya birakma hususunda) günâh yoktur diye isaret etti, demistir.

Ebû Katâde de söyle demistir:

Peygamber (S) ihrâmliya hitaben avlanmis av hakkinda:

"Sizden (Ebû Katâde'ye bu yaban esegini avlamasini) emredip onun üzerine sevkeden yâhud bu hayvani isaret edip gösteren bir kimse var midir?" diye sordu.

Ihrâmlilar: — Hayir yoktur! diye cevâb verdiler.

Peygamber: — "Öyleyse bu av etinden kalanini yiyiniz!1'buyurdu [63].

37-....... Bize Ibrâhîm ibn Tahmân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R): Rasûlullah (S) devesine binmis olarak tavaf etti ve el-Haceru'l-Esved'in bulundugu köseye her gelisinde, elindeki (mihcen denilen çengelli) deynekle ona istilâm için isaret etti ve tekbîr getirdi... demistir.
Ve Zeyneb ibnetu Cahs (R) da söyle demistir: Peygamber (S): — "Lâ ilahe ille'llâh, vukû'u yaklasan bir serrden vay Arab'in hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden sunun ve sunun gibi bir delik açildi!" buyurdu da (bas parmagiyle onu ta'kîb eden sehâ-det parmagini) halka seklinde bagladi [64].

38-.......Bize Seleme ibn Alkame, Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ebû'l-Kaasim (S):
— "Cumuada öyle bir saat vardir ki, bir müslümân kul namazda bulunup ve o saate rast getirip Yüce Allah'tan bir hayir isterse, muhakkak Allah ona diledigini verir" buyurdu ve o saatin kisa ol-dugunu anlatmak için eli ile ve bas parmagini orta ve adsiz parmaklarinin ortasina (yânî iç tarafina) koyarak Isaret etti.
Bizler:
— Peygamber bu isaretle onun süresini azaltiyor, dedik. Buhârî bundan sonra Abdulazîz el-Uveysî söyle dedi diyerek, gelecek hadîsin isnadina basladi [65].

39-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Bir Yahûdî, Rasûlullah (S) zamaninda bir cariyeye saldirdi da üzerinde bulunan zîne"t esyalarini aldi, basim da ezdi. Ailesi o cariyeyi Rasûlullah'a getirdiler. Câriye hayâtinin son nefeslerinde idi, dili de tutulmus hâldeydi.
Bu hâlde Rasûlullah ona, kendisini öldürenden baska bir kimse için:
— "Seni Fulân mi öldürdü?" diye sordu. Câriye basiyle "Hayir!" isareti yapti.
Rasûlullah yine onu öldürenden baska bir diger kimse için de sordu. Câriye yine basiyla "Hayir!" isareti yapti. Rasûlullah bu defa onun kaatili için:
— "Seni Fulân kimse mi öldürdü?" diye sordu. Bu sefer kadin yine basiyle "Evet!" isareti yapti.
Bunun üzerine Rasûlullah emretti de o Yahudi'nin basi iki tas arasinda ezildi [66].

40-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'den eliyle dogu tarafina isaret ederek "Fitne iste suradadir" buyururken isittim, demistir [67].

41-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) söyle demistir: Biz bir seferde Rasûlullah'in beraberinde idik. Günes battigi zaman bir kimseye:
— "Haydi bineginden in de bana sevîk bulamaci yap!" buyurdu.
O zât:

— Yâ Rasûlallah! Aksama girseydin! dedi. Sonra Rasûlullah yine:
— "în de bana sevîk karistir!" buyurdu. O zât yine:
— Yâ Rasûlallah! Aksama girseydin, çünkü üzerinde gündüz aydinligi vardir! dedi,
Sonra Rasûlullah (S):
— "Haydi in de bana sevîk karistir!" buyurdu.
Bunun üzerine o zât devesinden indi de üçüncü emirde Rasûlullah için sevîk karistirdi, Rasûlullah da onu içti. Bundan sonra Rasûlullah eliyle dogu tarafina isaret etti de:
— "Gecenin iste bu taraftan belirip gelmekte oldugunu gördügünüzde oruçlu orucunu bozar" buyurdu.

42-.......Bize Yezîd ibn Zuray', Süleyman et-Teymî'den; o da Ebû Usmân'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S):
— "Sakin sizden hiçbir kimseyi Bilâl'in nidasi -yâhud: Ezâni-sahûryemeginden men'etmesin. Çünkü o ancakkaaim olaniniz* yâ-nî çalisaninizin geri dönmesi için nida eder -yâhud: Ezan okur-. O kimsenin sanki sabahi yâhud fecri sâdiki kasdederek, sabah yâhud fecr olmus demesi olmaz".
Râvî Yezîd ibn Zuray' yalanci fecri isaret için iki elini yukari kaldirdi, sonra da sâdik fecri isaret için, onlardan birini digeri üzerine uzatmistir.
Ve el-Leys söyle dedi: Bana Ca'fer ibnu Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den tahdîs etti. O: Ben Ebû Hureyre'den isittim ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur:
— "Cimri ile infâk eden cömerdin meseli, su iki kisinin meseli gibidir: Bunlarin üzerlerinde iki memelerinden köprücük kemiklerine kadar demirden cübbeleri vardir. Cömerd olan infâk eder etmez o demir zirh, onun derisi üzerinde tâ ayak parmaklarini örtünceye ve izlerini silinceye kadar uzar. Cimriye gelince, o her harcama yapmak istedikçe, zirhin herbir halkasi kendi yerine yapisip sikisir. Artik o cimri, sikan zirhi genisletmeye çalisir, fakat zirh genislemez".
Bunu söylerken parmagi ile bogazini isaret ediyordu [68].

24- Li'ân (Yâni La'netlesme) Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Zevcelerine zina isnâd eden, kendilerinin kendilerinden baska sâhidleri de bulunmayan kimselere gelince, onlardan herbirinin yapacagi sâhidlik, kendisinin hakikaten sâdiklardan oldugunu Allah 'a yemin ile dört (defa tekrar edecegi) sâhidliktir. Besinci de, eger yalancilardan ise, Allah'in la'neti muhakkak kendisinin üstüne(olmasini ifâde etmesi)dir. O kadinin billahi zevcinin muhakkak yalancilardan olduguna dört defa sehâdet etmesi, besincide de eger o sâdiklardan ise muhakkak Allah'in gazabi kendisinin üzerine (olmasini söylemesi), ondan bu azabi (cezayi) def eder" (en-Nûr: 6-9) [69].
Dilsiz olan kimse karisina yazi ile yâhud ifâde edici el isaretiyle yâhud ma'rûf bir îmâ ile zina isnâd ettigi zaman, o dilsiz, isnâd tekellüm eden kimse gibidir (üzerine la'netlesme sabit olur). Çünkü Peygamber (S), farz kilinmis islerde (acz hâlinde) isaretle yapmayi caiz kilmistir. Bu isaretle amel etmek, bâzi Hicaz ehlinin ve onlardan baska ilim ehlinin kavlidir.
Ve Yüce Allah söyle buyurdu:
"Bunun üzerine Meryem, çocuk isa'ya isaret etti. Onlar: 'Biz henüz besikte bulunan bir sabi ile nasil

konusuruz?1 dediler..." (Meryem: 29).
Müfessir ed-Dahhâk: "Zekeriyyâ: 'Rabb'im bana bu hususta bir nisan ver' dedi. Allah: Senin nisanin sâde
bir remzden baska insanlara üç gün söz söyleyememendir... ** (Âiu imrân: 4i) âyetindeki "Illâ remzen", "Illâ isâreten" ma'nâsinadir, demistir.

Ve insanlarin bâzisi da [70]:
(Dilsizden ve gayrisindan isaretle) hadd de, li'ân da yoktur, demis; sonra da: Yazi ile yâhud isaretle yâhud îmâ ile talâk caizdir, demistir. Hâlbuki zina isnâdiyle talâk arasinda fark yoktur. Eger bu Ba'zu'n-nâs: Kazf (yânî zina isnadi), sözden baskasiyle olmaz, derse ona: Talâk da böyledir, ancak söz ile caiz ve vâki' olur. (Hâlbuki sen bunun sözsüz vukû'una muvafakat etmistin, binâenaleyh sana li'ân ve hadd'de de bu görüsünün benzeri lâzim gelir). Yoksa {bunlarin hepsinde isaretin mu'teber olmamasiyle) talâk da, kazf da bâtil olur. Isaretle yapilan itk da böyledir (O zaman kazf ile talâk arasini ayirmak delilsiz tahakkümdür) denilir. Sagir kisi de böyledir (; kendisine isaret edildiginde anladigi zaman) la'netlesme yaptirilir. es-Sa'bî ve Katâde: Dilsiz, karisina "Sen bossun" demesi yerine parmaklariyle isaret ettigi zaman, kadin ondan bu isaretiyle bâin talâkla bos olur, demislerdir.
îbrâhîm en-Nahaî de:
Dilsiz kisi talâki eliyle yazdiginda, bu ona lâzim olmustur, dedi. (Ebû Hanîfe'nin üstadi) Hammâd ibn Süleyman: Dilsiz ve sagir basiyle söylerse, yânî isaret ederse, caiz olur (isaret ettigi sey nafiz olur ve isaret, ibare yerine ikaame olunur), demistir [71].

43-.......Bize el-Leys, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den tahdîs etti ki, o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle derken isitniistir: Rasûlullah (S):
— "Dikkat edin! Size Ensâryurtlarinin, mahallelerinin (yâni kabilelerinin) hayirlilarini haber vereyim mi?" buyurdu.
Sahâbîler:
— Evet (haber ver) yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:
— " (Evvelâ) Neccâr ogullari'dir. Sonra onlari ta'kîb eden Abdu'l-Eshei ogullari'dir, sonra onlarin arkasindan gelen el-Hâris ibnu'l-Hazrec ogullari, sonra onlari ta'kîbeden Sâide ogullari" buyurdu.
Bundan sonra da eliyle söyle isaret etti: Parmaklarini bir topladi, sonra da eliyle birsey atan kimse gibi onlari açip yaydi, sonra:
— (Mertebeleri farkli olsa da) "Ensâr yurtlarinin hepsinde hayir vardir" buyurdu [72].

44-.......Ebû Hazim söyle demistir: Ben bu hadîsi Rasûlullah'in sahibi olan Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S):
— "Kiyamet günü ile ben sununla sunun yakinligi gibi –yâhud da: Su iki parmak gibi- gönderildim" buyurdu da sehâdet parmagi ile orta parmagin arasini ayirdi [73].

45-.......Bize Cebele ibnu Suhaym tahdîs etti: Ben Ibn Umer'den isittim, söyle diyordu: Peygamber

(S):
— "'(Otuz sayisini kasdederek) Ay söyle, söyle, söyledir" buyurdu.
Sonra da (yine iki eliyle ve yirmidokuzu kasdederek):
— "Ve söyle, söyle, söyledir" buyurdu.

Bu el hareketleriyle bir kerre otuzu, bir kerre de yirmidokuzu isaret ediyordu [74].

46-.......Ebû Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S) eliyle Yemen tarafina isaret etti de iki kerrre:
— "îmân iste su taraftadir, îmân iste su taraftadir. Dikkad edin! Katilik.ve kalblerin kabaligi da yüksek sesli çigirtkanlardadir. Seytânin iki boynuzunun dogacagi yer olan Rabîa ve Mudar kabîlelerin-dedir" buyurdu [75].

47-.......Bize Abdulazîz ibnu Ebî Hazim, babasindan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan haber verdi ki, Râsulullah (S):
— "Ben, yetimin isine bakan kimse ile cennette söyle bulunacagiz" buyurdu ve sehâdet parmagiyle orta parmagim biraz açarak isaret etti (de insanlara gösterdi) [76].

25- Bâb: Erkek, Çocugun Nefyini Ta'rîz Ettigi Zaman (Hükmünün Beyâni) [77]

48-....... Bize Imâm Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'l- Müseyyeb'den; o'da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Çöl halkindan bir adam Peygamber(S)'e geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Benim siyah çocugum oldu (karimdan sübhe-leniyorum), dedi.
Rasûlullah da:
— "Senin develerin var mi?" diye sordu. Bedevi:
— Evet var! dedi. Rasûlullah:
— "O develerin renkleri nasildir?" diye sordu.
O da:
— Kirmizidir, diye cevâb verdi. Rasûlullah:
— "Bunlarin içinde beyazi siyaha çalar boz deve var midir?" dedi.
O da:
— Evet vardir! diye cevâb verdi. Rasûlullah:
— (<O boz renk nereden oldu?" diye sordu. Bedevi:
— Belki soyunun bir damari çekmistir! dedi. Rasûlullah da:
— "Senin bu oglun da eski bir soy köküne çekmis olabilir!" buyurdu [78].

26- La'net Edecek Kimseye Yemîn Ettirmek (Yâni Bilinen La'netlesme Kelimelerini Söyletmek) Babi

49-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Ensâr'dan bir adam

karisina zina isnadi yapmisti da, Peygamber (S) onlarin ikisine de la'netlesme yemini yaptirmis, sonra da aralarini ayirmistir [79].

27- Bâb: Erkek, La'netlesmeye Kadindan Önce Baslar

50-.......Bize îkrime, Abbâs(R)'tan söyle tahdîs etti: Hilâl ibn Umeyye kendi karisini zina etmekle ittihâm etti. Akabinde Peygam-ber(S)'e geldi de (ittihâmmda dogru söyleyenlerden olduguna Allah adiyle) dört kerre sehâdet etti. Peygamber:
— "Sübhesiz ki, Allah ikinizden birinizin yalanci oldugunu bilmektedir. Ikinizden tevbe edecek var mi?" buyuruyordu.
Sonra zevcesi ayaga kalkip o da (kocasinin yalancilardan olduguna Allah adiyle dört kerre) sehâdet etti [80].

28- La'netlesme Ve La'netlesmenin Ardindan Kadini Bosayan Kimse Babi

51 -.......Sehl ibn Sa' d es-Sâidî söyle haber vermistir: Aclân ogullan'ndan Uveymir, Âsim ibn Adiyy el-Ensârî'ye geldi de ona:
— Yâ Âsim, sen ne düsünürsün, re'yini bana haber ver: Bir kimse karisinin beraberinde bir adami (zina hâlinde) bulsa, kadinin kocasi o adami öldürür, sonra siz de kendisini kisas olarak Öldürür müsünüz, yoksa bu kimse nasil yapmali? (Dört sâhid bulmaya gitse is bitmis olacak, sükût etse namusunda susmus olacak?) Yâ Âsim, sen bu müskil mes'eleyi benim için Rasûlullah'a soruver, dedi.
Akabinde Âsim, Rasûlullah'tan bunu sordu.Fakat Rasûlullah bu sorulan çirkin gördü ve ayipladi. Hattâ Rasûlullah'tan isittigi sözler Âsim'a agir geldi.Âsim ailesinin yanina dönünce, Uveymir ona geldi ve:
— Yâ Âsim! Rasûlullah sana ne söyledi? diye sordu. Âsim da Uveymir'e:
— Sen bana hayir getirmedin. Rasûlullah, benim kendisine sormus oldugum sorulari çirkin gördü, dedi.
Bunun üzerine Uveymir:
— Vallahi ben vazgeçmeyecegim, bunu Rasûlullah'a kendim soracagim, dedi.
Akabinde Uveymir döndü ve Rasûlullah insanlarin ortasinda iken yanina geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Bana haber ver: Bir kimse, karisiyle beraber bir adami bulsa, kadinin kocasi o adami öldürmen', sonra siz de kisas olarak onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu koca ne yapmali? diye sordu.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Senin ve kadinin hakkinda Allah (Kur'ân âyeti) indirmistir. Simdi git, kadini getir!" buyurdu.
Sehl dedi ki: Kadini getirince, bu kari-koca Rasûlullah'in huzurunda la'netlestiler. Ben de insanlarla beraber Rasûlullah'in yaninda idim. Bu kari-koca la'netlesmelerini bitirince, kocasi Uveymir:
— Yâ Rasûlallah! Eger ben bu kadini nikâhimda tutarsam, onun aleyhine yalan söylemis olurum, dedi ve Rasûlullah ona emretmeden önce kadim üç talâkla bosadi.
Ibn Sihâb: Artik Uveymir ile karisinin bu ayrilmalari, la'netle-sen çiftlerin (-kocanin talâkiyle-

ayrilmalarinin) sünneti (yâni âdeti, kaanûnu) oldu, demistir [81].

29- Mescidde La'netlesme Babi

52-.......Bize Ibn Cureyc haber verip söyle dedi: Bana Ibnu Sihâb, la'netlesmeden ve ondaki sünnetten; Sâide ogullari'nin kardesi Sehl ibn Sa'd hadîsinden söyle haber verdi: Ensâr'dan bir adam Rasûlullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Bana haber ver: Bir kimse karisiyle beraber bir kisiyi (zina üzerinde) bulsa, kadinin kocasi o adami öldürmen' mi? Yoksa bu koca nasil yapmali? dedi.
Bunun üzerine Allah onun sahsi hakkinda la'netlesecek çiftin isinden Kur'ân'da zikrettigi âyeti indirdi. Akabinde Peygamber (S) ona:
— "Allah senin ve zevcen hakkinda hükmetmistir" buyurdu.
Sehl dedi ki: Bunun ardindan o kari-koca, ben de mescidde hâzir ve sâhid iken mescidde la'netlestiler. La'netlesmeleri bitince o koca (yâni Uveymir):
— Yâ Rasûlallah! Eger ben bu kadini nikâhimda tutarsam,ona yalan iftira etmis olurum, dedi ve la'netlesmelerinden ayrildiklari zaman, Rasûlullah ona emretmeden önce, o karisini üç talâkla bosadi ve böylece Peygamber'in huzurunda o kadindan ayrildi,
Sehl yâhud Ibn Sihâb: îste bu, la'netlesen her çift arasinda olan ayirmadir, dedi.
Ibn Cureyc söyle demistir: Ibn Sihâb söyle dedi: Artik sünnet (yâni âdet ve kaanûn), bunlarin ardindan la'netlesen kari-koca arasinin ayrilmasi oldu. La'netlesme yapan Havle kadin (la'netlesme sirasinda) hâmile idi. Dogurdugu oglu anasina nisbetle çagrilir oldu.
Râvî dedi ki: Sonra la'netlesen kadinin mîrâsi hususundaki sünnet de, kadinin kendi nesebine katilan o çocuga vâris olmasi, çocugun da Allah'in kendisine farz kildigi mikdâr kadina vâris olmasi tar-zinda cereyan etti.
Ibn Cureyc, Ibn Sihâb'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'den olmak üzere bu hadîs sunu da söyledi: Peygamber (S):
— "Eger kadin kizilca keler gibi kirmizi ve kisa bir çocuk getirirse, ben elbette kadinin dogru söylemis oldugunu ve kocasinin ona iftira ettigini düsünürüm. Eger kadin, vücûdu siyah, gözleri genis, kiçinin iki yani büyük bir çocuk dogurursa, elbette ben Uveymir'in bu kadina zina isnadinda dogru söyledigini sanirim" buyurdu.
Sonra kadin çocugu, bu tiplerden sevilmeyen vasif üzere (yânî kocasini dogrulayici vasif üzere) getirdi [82].

30- Peygamber(S)'In: "Eger ben beyyinesiz olarak bir kimseyi recm edici olsaydim, o zânîyi recm ederdim" Kavli Babi

53-.......Bana el-Leys, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim ibni Muhammed'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (ki, o söyle demistir): Peygamber'in yaninda la'netlesme zikro-lundu. Âsim ibn Adiyy de bu konuda (yakismayacak derecede sert)i bir söz söyledi. Bundan sonra Âsim, Peygamber'in yanindan ayrildi. Akabinde kendisine kendi kavminden birisi gelip, kansiyle berâber bir adam buldugunu ona sikâyet ediyordu. Bunun üzerine Âsim:

— Ben bu belâya baska degil, ancak kendi sözümden dolayi ugratildim, dedi.
Akabinde o adami Peygamber'e götürdü. O kimse de Peygam-ber'e kansiyle halvet hâlinde buldugu adami haber verdi. Âsim'm getirdigi bu adam çok san, az etli, düz ve sarkik saçli idi. Bu adamin, karisinin yaninda bulundugunu iddia ettigi adam ise iri vücûdlu, esmer ve çok etli bir kimse idi. Peygamber (S):
— "Ya Allah! (Bu mes'elenin hükmünü) bize beyân et!" dedi.
Sonra o kadin, kocasinin kadinla beraber buldugunu zikrettigi adama benzer bir çocuk dünyâya getirdi. Peygamber bu kari-koca arasinda la'netlesme yaptirmisti. Bir adam mecliste Ibn Abbâs'a:
— Bu kadin, Peygamber'in "Eger ben bir kimseyi delilsiz recm etseydim, bunu recm ederdim" buyurdugu kadin midir? (Yânî bu Uveymir'in karisi midir?) diye sordu.
îbn Abbâs:
— Hayir (bu o degildir). Bu, Islâm içinde kötü fiili açiga çikarmakta olan (fakat bu, kendisinde beyyine ile sabit olmayan, i'tirâf da etmeyen baska) bir kadin idi, dedi.
Leys ibn Sa'd'in kâtibi olan Ebû Salih ile Abdullah ibn Yûsuf, bu hadîsteki "Hadlen" kelimesini noktali hâ'nin fethi ve dâl'in kesri ile "Hadilen" seklinde söylemislerdir [83].

31- La'netlesme Yapan Kadinin Mehri Babi

54-.......Ibn Cubeyr söyle demistir: Ben Abdullah ibn Umer'e, karisina zina isnad eden kimse hakkindaki hükmü sordum. Ibn Umer bana söyle cevâb verdi: Peygamber (S) Aclân ogullarindan bir kari-koca arasinda zina töhmetinden dolayi ayirmakla hükmetti. Söyle ki: Peygamber (la'netlesmeden önce):
— "Allah, ikinizden birinizin yalanci oldugunu bilmektedir. Binâenaleyh ikinizden tevbe edecek var mi?" diye sordu.
Ikisi de tevbe etmekten çekindiler. Peygamber yine:
— "Allah ikinizden birinin yalanci oldugunu biliyor. Sizden tevbe edecek var mi?" diye sordu.
Onlar tevbe etmekten çekindiler. Peygamber üçüncü defa:
— "Allah, ikinizden birinizin yalanci oldugunu bilmektedir. Binâenaleyh ikinizden tevbe edecek var mi?" buyurdu.
Onlar bu sefer de tevbe etmekten çekindiler. Bunun üzerine Peygamber (S), la'netlesmelerinin ardindan bu kari-koca arasini ayirdi.
Eyyûb es-Sahtiyânî geçen senedle söyle demistir: Amr ibn Dînâr bana: Bu hadîsin içinde birsey daha vardir (ben onu Saîd ibn Cubeyr'-den isitip ezber etmistim) ki, seni onu tahdîs eder görmüyorum, dedi:
Saîd sunu da söylemisti: La'netlesen erkek:
— Benim (bu kadina vermis oldugum) malim ne olacak? dedi. ."** Yine Saîd dedi ki: Ona:
— "O mal sana âid degildir. Eger sen zina isnadinda dogru olsan bile sen o kadinla o mal mukaabilinde cima etmistin (böylece kadin onun hepsini hakk etmis oldu). Eger sen zina isnadinda yalanci isen, o mal senden daha uzaktir" denildi [84].

32- Imâmin (Devlet Baskaninin Yâhud Vekili Olan Hâkimin) La'netlesecek Kari-Koca Ya

Hitaben: "Sübhesiz ikinizden biriniz yalancidir. Sizden tevbe edecek var mi?" Demesi Babi

55- Bize Alî ibn Abdillah el-Medenî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Amr ibn Dînâr söyle demistir: Ben Saîd ibn Cubeyr'den isittim, o söyle dedi: Ben Ibn Umer'e la'netlesen kan-kocanin hükmünden (bunlarin arasi ayrilir mi diye) sordum. Ibn Umer söyle cevâb verdi: Peygamber (S) la'netlesecek kari ile kocaya hitaben:
— "Sizin hesabiniz Allah'a âiddir. (Kulun bildigi sudur:) Ikinizden biri yalanadir" buyurdu.
La'netlesmeden sonra kocaya:
— "Artik bu kadin üzerinde senin hâkimiyetine hiçbir yol kalmadi" buyurdu.
Koca:
— Benim malim (verdigim mehr bedeli ne olacak)? diye sordu. Peygamber:
— "O mal senin degildir. Çünkü sen kadina zina isnadinda dogru söylemis olsan bile, o mali sen kadinin fercini kendine halâl kilmak mukaabilinde vermis idin, (mal da kadinin olmus idi). Eger ona sen zina isnadinda yalan söylemis isen, mehr malini istemek senden daha uzaktir" buyurdu.
Râvî Sufyân: Ben bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan isitip ezberledim, demistir.
Eyyûb es-Sahtiyânî de söyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'den isittim, söyle dedi: Ben Ibn Umer'e:
— Kansiyle la'netlesmis kimse (ayrilir mi)? dedim.
Ibn Umer iki parmagiyle isaret etti... Sufyân ibn Uyeyne de iki parmagi: Sebbâbe parmagi ile orta parmagi arasini ayirdi.
Peygamber de Aclân ogullari'ndan kari-kocanin arasini ayirdi da:
— "Allah ikinizden birinizin yalanci oldugunu bilmektedir. Sizden îevbe edecek var mi?" diye üç kerre sordu.
Buhârî'nin seyhi Alî ibn Abdillah el-Medînî söyle dedi: Bana Sufyân: Ben bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan ve Eyyûb'dan sana haber verdigim gibi ezberledim, demistir [85]

33- La'netlesen Kari-Koca Arasini Ayirma Babi

56-.......Bize Enes ibnu Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, ona da Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S), karisina zina isnâd eden bir adamla karisini ayri ayri yemîn ettirerek, aralarini ayirdi, diye haber vermistir.

57-.......Ubeydullah el-Umeri (söyle demistir): Bana Nâfi' haber verdi ki, Ibn Umer (R): Peygamber (S) Ensâr'dan bir kan-koca arasinda la'netlesme yaptirdi da, bunlarin arasini ayirdi, demistir [86].

34- Bâb: Çocuk, La'netlesme Yapan Kadinin Soyuna Katilir

58-..... Bana Nâfi', Ibn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), bir adamla karisi arasinda la'netlesme yaptirmistir. Adam kadindan dogacak çocugu reddetmis, bunun üzerine Peygamber, o kari-kocamn arasini ayirip, çocugu da kadinin nesebine katmistir [87].

35- IMÂMIN La'netlesmede: "Yâ Allah (bu mes'eledeki hükmü) açikla!' Kavli Babi

59-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah'in huzurunda la'netlesen iki kisi zikrolundu. Âsim ibn Adiyy de bu konuda -öyle bir kimseyi derhâl öldürecegi nev'inden- bir söz söyledi. Sonra ona karisiyle beraber bir adam buldugunu zikretti. Bunun üzerine
Âsim:
— Benim bu isle belâya ugratilmam, baska degil, ancak kendi sözüm (yâni olmamis seyi sormam) yüzündendir, dedi.
Ve o akrabasini Rasûlullah'a götürdü. O da Rasûlullah'a karisiyle bir adami yalniz buldugunu haber verdi. Âsim'in hisimi olan bu adam çok san, az etli, düz saçli bir kimse idi. Bunun karisinin yaninda buldugu kisi ise esmer, kalin bacakli, çok etli ve saçlari çok kivircik bir kimse idi. Rasûlullah (S):
— "Yâ Allah, beyân eyle!" dedi.
Sonunda kadin, kocasinin yaninda buldugunu zikrettigi adama benzer bir çocuk dogurdu. Âsim'in hisimi, karisini yabanci biriyle halvette buldugunu zikretmesinin ardindan, Rasûlullah o kan-koca arasinda la'netlesme yaptirdi.
Bir adam bu mecliste Ibn Abbâs'a:
— Bu kadin, Rasûlullah'in "Eger ben bir kimseyi delîlsiz olarak recm eder olaydim, elbette bu kadim recm ederdim " buyurdugu kadin midir? diye sordu.
Ibn Abbâs:
— Hayir, bu îslâm içinde fahiseligi açiktan yapan (fakat i'tirâf etmeyen, aleyhine bu hususta beyyine de dikilemeyen) bir kadindi, demistir [88].

36- Bâb: Erkek Karisini Üç Talâkla Bosadiginda, Kadin Iddetîni Beklemesinin Ardindan Baska Bir Koca Ile Evlense. Fakat Ikinci Koca Kadinla Cinsî Münâsebet Yapmasa (Bu Hâlde Kadini Bosasa, Bu Kadin Birinci Kocaya Halâl Olur Mu)?

60- Bize Amr ibn Alî tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kat*tân tahdîs etti. Bize Hisâm tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âise'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti.

61- Bize Usmân ibn Ebî Seybe tahdîs etti. Bize Abdetu, Hisâm'-dan; o da babasindan; o da Âise(R)'den söyle tahdîs etti: Rifâa el-Kurazî bir kadinla evlendi. Sonra da o kadini bosadi. Kadin da baska biriyle evlendi ."Sonra bu kadin Peygamber'e geldi de, kocasinin kendisiyle cinsî münâsebet yapamadigini ve kocasinin erkeklik âletinin ancak elbise saçagi gibi gevsek oldugunu zikretti. Peygamber (S) kadina:
— "Sen ikinci kocanin balçigindan tatmadikça, kocan da senin balçigindan tatmadikça, sen ilk kocana dönemezsin" buyurdu [89].

37- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Kadinlariniz içinden artik âdetten kesilmis olanlarla henüz âdetini görmemis bulunanlarin

iddetlerinde, eger sübhe ederseniz, onlarin iddeti üç aydir... " (et-Talâk: 4) [90]
Mucâhid "Eger sübhe ederseniz" kavlinin tefsiri hakkinda: Eger siz kadinlarin hayiz görmekte yâhud görmemekte olduklarini ve hayizdan kesilip oturmus olanlari ve henüz hiç hayiz görmemis olanlari(n hükümlerini) bilemezseniz, onlarin iddetleri üç aydir, demistir [91].

38- Yüce ALLAH'IN: "Yüklü kadinlarin iddetleri ise yüklerini vazJ etmeleri(yle biter) " (et-Talâk: 4) Kavli Babi [92]

62-.......Abdurrahmân ibn Hürmüz el-A'rec söyle demistir: Bana Ebû Seleme Abdurrahmân ibn Avf haber verdi. Ona da Ebû Sele-me'nin kizi Zeyneb, Peygamber'in zevcesi olan annesi Ümmü Sele-me'den söyle haber vermistir: Eslem kabilesinden Subey'a denilen bir kadin (Mekke'den hicret etmesinin ardindan Mekke'de vefat eden) kocasi Sa'd ibn Havle'nin nikâhi altinda idi. Bu Sa'd vefat ettigi zaman, kadin gebe idi. (Dogurunca) bu kadina Ebu's-Senâbîl ibnu Ba'-kek evlenmek üzere tâlib oldu. Kadin onunla nikâh olmayi kabyl etmedi. Ebu's-Senâbîl (onun baska isteyenler için) süslendigini görünce:
— Vallahi sen iki müddetin sonuncusunu (yânî dört ay on günü) iddet beklemedikçe, o kimse ile evlenmen uygun olmaz, dedi.
Kadin dogurmasinin ardindan on geceye yakin durdu. Sonra Pey-gamber'e gelip sordu. Peygamber (S) ona:
— "Nikâh et" (Çünkü iddetin dogurmanla bitmistir) buyurdu.

63-....... el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den tahdîs etti ki, Ibn
Sihâb ona söyle yazmistir: Ubeydullah ibn Abdillah, ona babasindan (yânî Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan) haber vermistir ki, o Ibnu Erkam'a, Subey'a el-Eslemiyye'den Peygamber'in ona fasil fetva verdigini sormasini yazmis. Soruldugunda kadin:
— Peygamber (S) bana, çocugu dogurdugum zaman nikâh olmama fetva verdi, demistir.

64-.......Bize Mâlik, Hisâm ibn Urve'den; o da babasindan; oda el-Misver ibn Mahrame'den söyle tahdîs etti: Subey'a el-Eslemiyye, kocasinin ölümünün ardindan birkaç geceler sonra çocuk dogur-du. Akabinde Peygamber(S)'e geldi ve ondan nikâh olmak üzere izin istedi. Peygamber de ona izin verdi, o da nikâh oldu [93].

39- Yüce Allah'in: 'Bosanmis kadinlar kendi kendilerine üç hayiz ve' Kavli Babi

Ve Ibrâhîm en-Nahaî, iddeti içinde iken bir kadinla evlenip de kadin bu kocanin yaninda üç hayiz görmüs bulunan kimse hakkinda: Bu kadin evvelki kocasindan kesin olarak bos olmustur ve kadin bu hayizlari, birinci kocadan sonraki koca için hesâb edemez, demistir.
ez-Zuhrî ise: Kadin bu üç hayzi birinci için oldugu gibi ikincisi için de iddet hesâb eder (ikisine bir tek iddet
yeter), demistir. Sufyân es-Sevrî'ye ise Zuhrî'nin bu sözü daha sevgilidir.

Ebû Ubeyde Ma'mer ibnu'l-Musennâ: Kadinin hayzi yakin oldugu zamanda da, temizligi yakin oldugu zamanda da "Akraati'l-Meretu" denilir
(yânî bu kelime iki zidd ma'nâda kullanilir). Ve kadin karninda bir çocuk toplamadigi zaman "Mâ karaat bi- selân kattu = Onun döl yatagi asla birsey toplamadi" denilir, demistir [94].

40- Fâtimâ Bintu Kays Kissasi Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"... Bosanan kadinlari evlerinden çikarmayin, kendileri de çikmasinlar. Meger ki, apaçik bir kötülük meydana
getirmis olsunlar. Bunlar Allah 'in sinirlaridir. Kim Allah'in sinirlarini asarsa muhakkak ki, kendisine yazik etmis olur. Bilmezsin olur ki, Allah bunun ardindan bir is peyda ediverir" (et-Talâk: 1);
"Bosanan o kadinlari, gücünüzün yettigi kadar, ikaamet ettiginiz yerin bir kisminda oturtun. Evleri baslarina dar
etmek (onlari çikmaya mecbur kilmak) için kendilerine zarar yapmayin. Eger onlar yüklü iseler yüklerini koyuncaya kadar nafakalarini verin. Eger (kendilerinden olan evlâdlarinizi) sizin fâidenize emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranizda güzelce müsavere edin. Eger güçlüge ugrarsaniz o hâlde çocugu erkegin hesabina bir baska kadin emzirecektir. Genisligi olan, nafakayi genisligine göre versin. Rizki kendisine daraltilmis bulunan fakir de nafakayi Allah'in ona verdiginden versin. Allah hiçbir nefse, ona verdiginden baskasini yüklemez. Allah, güçlügün arkasindan kolaylik ihsan eder" (et-Talâk: 6-7) [95].

65-......Bize Imâm Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da el-Kaasim ibn Muhammmed'den ve Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti. Yahya ibn Saîd el-Ensârî, el-Kaasim ibn Muhammed ile Süleyman ibn Yesâr'dan isitmistir ki, onlar söyle zikrediyorlardi: Yahya ibn Saîd ibni'l-Âs, Abdurrahmân ibnu'l-Hakem'in kizini (Amre'yi) kesin olarak bosadi. Kadinin babasi Abdurrahmân, onu bosanmis oldugu evinden nakletti. Mü'minlerin annesi Âise bu nakletmeyi isitince, kadinin amcasi olan Mervân ibnu'l-Hakem'e su haberi gönderdi: -Mervân o zaman Muâviye'nin Medine üzerindeki vâlîsi bulunuyordu- Ve:
— Yâ Mervân, Allah'tan sakin ve o kadini bosanmis oldugu evine geri gönder, dedi.
Mervân da, Süleyman ibn Yesâr'in hadîsinde Âise'ye cevâb olarak:
— Abdurrahmân ibnu'l-Hakem bana galebe etti (onu nakledenlere mâni' olmaya muktedir olamadim), demistir.
el-Kaasim ibn Muhammed de kendi hadîsinde söyle dedi: Mervân da Âise'ye cevâb vererek:
— Sana Fâtima bintu Kays'in isi ulasmadi mi? dedi. Âise de Mervân'a:
— Fâtima hadîsini zikretmemen sana zarar vermez, dedi. Mervân ibnu'l-Hakem de Âise'ye:
— Eger senin yaninda bir serr (gerekçesi) varsa (yânî eger sence Fâtima bintu Kays'in çikma sebebi, kendisiyle kocasinin hisimlari arasinda vâki' olan serr ise) bu ikisi (yânî Amre ile kocasi Yahya ibn Saîd) arasindaki serr de (Amre'nin intikaalinin cevazi hususunda) sana yeterli bir sebebdir, dedi [96].

66-.......BizeSu'be, Abdurrahmânibnu'I-Kaasim'dan; o da babasindan tahdîs etti ki, Âise: Fâtima bintu Kays'in nesi var? Söyledigi söz hususunda Allah'tan sakinmaz mi? demistir ki, bununla Fâtima'nin, kesin bosanmis kadin için: Süknâ ve nafaka yoktur, sözünü kasdetmektedir.

67-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim'dan;
o da babasindan tahdîs etti ki, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âise'ye hitaben:
— Hakem'in kizi Fulâne'yi görmedin mi? Kocasi onu kesin olarak bosadi da bunun üzerine o kadin hemen kocasinin evinden disari çikti, dedi.
Âise de:
— D kadin disariya çikmakla kötü bir is yapmistir, dedi. Bu sefer Urve, Âise'ye:
— Sen Fâtima bintu Kays'in (kendisine bosandigi evden disari çikmasina izin verildigi hakkindaki) sözünü isitmedin mi? diye kar*-sihk verdi.
Bunun üzerine Âise:
— Dikkat et! Su muhakkak ki, o hadîsin zikrinde Fâtima lehine hiçbir hayir yoktur (Çünkü o hüküm ona hâss idi), dedi.
Ibnu Ebi'z-Zinâd, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den olmak üzere sunu ziyâde etti: Urve: Âise, Fâtima bintu Kays'i siddetli sekilde ayipladi ve:
— Sübhesiz Fâtima vahsî, yânî kimsesiz bir mekânda idi de bulundugu tarafta üzerine endîse duyuldu. Iste bunun için Peygamber (S) ona, tasinmasina ruhsat verdi, demistir [97].

41- Bosanmis Kadin, Kocasinin Evinde Iddetini Beklemesi Sirasinda Kendisine Hücum Edilmesinden Yâhud Ailesi Aleyhine Kötü Sözler Söylenmesinden Korkuldugu Zaman (Bu Kadin Bosandigi Evden Baska Bîr Eve Geçebilir) Babi

68-.......Bize îbnu Cureyc, Ibn Sihâb'dan; o da Urve'den haber verdi ki, Âise (R): Bu (kesin bosanmis kadin için nafaka ve süknâ yoktur) görüsünü, Fâtima bintu Kays'a karsi redd ve inkâr etmistir [98].

**42- Yüce ALLAH'IN: "... Bosanmis kadinlara, eger Allah'a ve âhiret gününe inaniyorlarsa, Allah'in kendi
rahimlerinde yarattigini (hayiz ve gebeligi) gizlemeleri halâl olmaz. " (el-Bakara: 228) Kavli Babi**

69-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -Veda Hacci'nin sonunda Mekke'den ayrilmak istedigi zaman Safiyye bintu Hu-yey'i çadirinin kapisi önünde hüzünlü bir hâlde gördü de ona:
— "Ey vuduna akr isabet edesi -yâhud: Bogazi agriyasica- kadin! Çünkü sen (hayizinla) muhakkak bizleri yolumuzdan alikoyu-cusunl Sen nahr günü farz, olan ifâde tavafini yaptin mi?" buyurdu.
Safiyye:
— Evet yaptim, dedi. Rasûlullah:

[99]

— "O takdirde (Veda tavafi yapmamakta) be's yoktur, haydi sen de yollan!" buyurdu .

43- Bâb:

"Kocalari bu bekleme müddeti içinde barismak isterlerse, onlari geri almaya (herkesten) çok haklidirlar. Erkeklerin mesru* surette kadinlar üzerindeki haklari
gibi, kadinlarin da onlar üzerinde haklari vardir..." (el-Bakara: 228).

Ve erkek, kadini bir yâhud iki talâkla bosadiginda, kadina tekrar dönmeyi nasil yapar? [100]

70-.......Bize Yûnus tahdîs etti ki, el-Hasen el-Basrî: Ma'kil ibn Yesâr, kizkardesini bir adamla evlendirdi de, akabinde bu adam onun kizkardesini bir talâkla bosadi, demistir [101].

71-.......Bize el-Hasen söyle tahdîs etti: Ma'kil ibn Yesâr'in kiz kardesi bir adamin nikâhi altinda idi. Kocasi onu bosadi. Sonra da kadindan iddeti tamâm oluncaya kadar ayri kaldi. Sonra da onu kar-desi Ma'kü'dan tekrar istedi. Ma'kil da bosayip tekrar istemesinden dolayi arlanarak kizdi, sonra ona:
— Kardesimden uzak dur! dedi.
Hâlbuki kocasi iddeti içinde iken ona dönmeye muktedir idi. Sonra adam Ma'kil'dan onu tekrar istedi. Ma'kil da adam ile kadin arasina engel oldu. Bunun üzerine Yüce Allah: "Kadinlari bosadimz da iddetlerini bitirdiler mi, aralarinda mesru ' bir surette anlastiklari takdirde artik kendilerini kocalarina nikâh etmelerine engel olmayin..."
(d-Bakara: 232) âyetini indirdi. Akabinde Rasûlullah, Ma'kiFi çagirdi da ona karsi bu âyeti okudu. Bunun üzerine Ma'kil hamiyyeti, kizginligi birakti ve Allah'in emrine boyun egdi [102].

72-.......Bize el-Leys, Nâfi'den söyle tahdîs etti: Umer ibnu'l- Hattâb'in oglu (R), hayiz hâlinde iken karisini bir bosama ile bosadi. Rasûlullah (S) .ona karisina dönmesini, sonra kadin temiz oluncaya kadar onu tutmasini, sonra kendisinin yaninda kadinin diger bir hayiz daha görmesini, sonra bu hayizdan da temizleninceye kadar kadina yine mühlet vermesini, eger kadini bosamak isterse, onunla cinsî münâsebet yapmaksizin üçüncü defa temizlendigi zaman onu bosamasini emretti ve:
— "Iste bu temizlik haleti, Allah'in, kadinlarin içinde bosanmalarini emrettigi iddettir" buyurdu.
Râvî dedi ki: Abdullah ibn Umer, üç defa bosayacak kimsenin hükmü soruldugunda, soranlardan herbirine:
— Eger üç defa bosamis isen, artik o kadin senden baska bir koca ile evleninceye kadar sana haram olmustur, der idi.
Kuteybe'den baskasi bu hadîste sunu ziyâde etti: el-Leys ibn Sa'd'-dan; o söyle dedi: Bana Nâfi' tahdîs etti ki, Ibn Umer:
— Eger bir kerre yâhud iki kerre bosamis olaydin elbette kadina dönme hakkin vardi. Çünkü Peygamber (S) bana bununla (yânî kadina dönmekle) emretti, demisti [103].

44- (Kesin Olmayarak Bosanmis Olan) Hayizli Kadina Dönüs Yapma Babi

73-.......Bize Muhammed ibn Sîrîn tahdîs etti. Bana Yûnus ibn Yezîd tahdîs edip söyle dedi: Ben tbn Umer'e (karisini hayizli iken bosayan kimsenin hükmünü) sordum da o (gâib sîgasiyle cevâb vererek):
— Ibn Umer de karisini hayizli iken bosadi. Akabinde Umer bunu Peygamber'e sordu. Peygamber (S) ona, oglunun kadina dönmesini, sonra kadini iddetinin bitmesinin önünde (temizken cima yapmadan) bosamasini emretti, dedi.
Râvî Yûnus ibn Cubeyr dedi ki: Ben Ibn Umer'e:
— Sen bu bosamani bir bosama sayiyor muydun? diye sordum. Ibn Umer:
— Bana haber ver: Eger Ibn Umer âciz olmus ve ahmaklik etmisse (onu bir talâk olmaktan ne men' eder)? diye cevâb verdi [104].

45- Bâb: Kocasi Vefat Etmis Olan Kadin Dört Ay On Gün Süslenmeyi Ve Koku Sürünmeyi Terkeder

Ve ez-Zuhrî: Ben kocasi ölmüs olup bulûga ulasmamis genç kadinin da güzel kokuya yaklasmasini uygungörmem. Çünkü onun üzerine de bâliga gibi iddet bekleme vardir, demistir.

74-.......Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb su üç hadîsi haber verip söyle demistir: Ben, babasi Ebû Sufyân ibn Harb vefat ettigi zaman Peygamber'in zevcesi Ümmü Habîbe'nin yanina girmistim. Derken Ümmü Habîbe içinde sari renk de bulunan "halûk" adindaki güzel kokulu karisik süslenme boyasini yâhud da diger bir süslenme boyasini istedi. Akabinde bu boyadan (eline sürdügü boyayi azaltmak için) bir kiza sürdükten sonra kendi iki yanaginin safhalarina (ve kollarina) sürdü. Sonra söyle dedi:
— Vallahi benim böyle koku ve boya ile süslenmeye hiç ihtiyâcim yoktur. Su var ki, ben Rasûlullah(S)'tan minber üzerinde söyle buyururken isittim: "AHah'a ve son güne îmân eden bir kadinin kocasindan baska bir ölü için yasi, üç günden fazla sürdürüp süslenmeyi terketmesi halâl olmaz. Lâkin kadin kocasinin ölümü üzerine dört ay on gün hüzünlü olup, zîneî ve süsünü birakir."
Zeyneb söyle dedi: Sonra bir kerre de ben erkek kardesi vefat ettigi zaman Zeyneb bintu Cahs'in yanina girmistim. O da bir koku isteyip bundan kendisine sürdü. Sonra söyle dedi:
— Dikkat edin! Vallahi benim koku sürünmeye hiçbir ihtiyâcim yoktur. Su kadar ki, ben Rasûlullah'tan minber üzerinde söyle buyururken isittim: "Allah'a ve son güne îmân eden bir kadinin, kocasindan baska bir ölü için üç günden fazla matem tutup zînet ve süsünü terketmesi halâl olmaz. Lâkin kadin kocasinin ölümü üzerine dört ay on gün hüzünlü kalip zînet ve süsünü birakir",
Zeyneb söyle dedi: Ben annem Ümmü Seleme'den söyle derken isittim: Bir kadin Rasûlullah'a gelip:
— Yâ Rasûlallah! Kizimin kocasi vefat etti. Simdi de gözleri rahatsiz oldu. Bu durumda ben kizimin gözlerine sürme çekeyim mi? diye sordu.
Rasûlullah (S):
— "Hayir!" buyurdu.
Kadin iki yâhud üç defa bu istegini tekrarladi. Rasûlullah da bunlarin hepsinde "Hayir!" diyordu.

Sonra Rasûlullah:
— "Kocasi ölen kadinin iddeti dört ay on gündür. Câhiliyet zamaninda sizden biriniz (bir sene beklerdi de) senenin basina geldiginde bir deve tezegi atardi (ve böylece matemden çikardi)" buyurdu.
Zeyneb'in râvîsi Humeyd dedi ki: Ben Zeyneb'e:
— Bu, "Senenin basinda deve tersi atardi" sözünden maksad nedir? diye sordum.
Zeyneb söyle cevâb verdi:
— Câhiliye devrinde kadin kocasi Öldügü zaman, evinin en küçük ve en hakir bir odasina (karanlik bir kösesine) girer ve en kötü elbiselerini giyerdi de, artik bir sene geçinceye kadar hiçbir koku sü-rünmez, hiçbir tuvalet ve temizlik yapmazdi. (Böyle agir bir hapis hayâtini tamamladiktan) sonra kadinin yanma merkeb yâhud koyun yâhud kus nev'inden bir hayvan getirilirdi de kadin (efsûnlanir gibi) o hayvani kendi vücûduna sürterdi. Kadinin böyle vücûduna sürte süite ezdigi hayvan artik yasayamaz ölürdü. Sonra kadin o çirkin hapis odasindan çikardi. Bu defa kadinin eline bir deve tersi verilirdi, o da bunu firlatir atardi. Bu merasimden sonra artik kadin temizlenir, yikanir ve istedigi gibi süslenerek ortaya çikar da evlenme teklif edecek isteyicilerine görünebilir, kendini onlara arzederdi.
Imâm Mâlik'e -Allah ona rahmet eylesin- "Tataddu bihi" ne demektir? diye soruldu. Imâm Mâlik: Kadin onu cildine sürer demektir, diye cevâb verdi [105].

46- (Ölüm Iddeti Içinde) Süslenmeyi Terketmekte Olan Kadinin Gözüne Sürme Kullanmasinin Hükmü) Babi

75-.......Bize Humeyd ibnu Nâfi', Ümmü Seleme'nin kizi Zeyneb'den; o da annesinden olmak üzere söyle tahdîs etti: Kocasi ölen bir kadinin yakinlari, bu kadinin gözlerinin agrimasindan endîse ettiler de Rasûlullah'a geldiler ve kadinin gözlerine sürme çekmek hususunda O'ndan izin istediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S- izin vermeyip) söyle buyurdu:
— "Gözüne sürme çekme! Câhiiiyet zamaninda sizden herhangi biriniz (kocasi öldügünde) en kötü elbiseleri içinde -yâhud: Evinin en kötü yerinde- (bir sene) beklerdi. Bir sene tamâm olup da yanin-dan bir köpek geçtigi zaman bir deve tezegi atardi (ve bu suretle id-detinden çikardi). Simdi sen dört ay on gün geçinceye kadar sakin gözüne sürme çekme!"
Humeyd geçen senedle söyle dedi: Ben Ümmü Seleme'nin kizi Zeyneb'den isittim, o ÜmmüHabîbe'den söyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S):
— "Allah'a ve son güne îmân eder müslim bir kadina, kocasindan baska bir ölü üzerine üç günden fazla matem tutup zînet ve süsünü terketmesi halâl olmaz. Kocasinin ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder" buyurdu [106]

76-.......Bize Seleme ibn Alkame, Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki Ümmü Atiyye: Bizler, kocanin ölümü sebebiyle olmak müstesna, bir ölü için üç günden çok süslenmeyi terketmemizden nehyo-lunduk, demistir.

47- Ölüm Iddeti Bekleyen Kadinin Hayizdan Temizlendigi Sirada Kust Bitkisi Kullanmasi

Babi

77-.......Ümmü Atiyye (R) söyle demistir: Biz herhangi bir ölü üzerine üç günden fazla zînet ve süslenmeyi terketmemizden nehyo-lunurduk. Ancak kocanin ölümü üzerine dört ay on gün zînet ve süslenmeyi terkederdik. Bizler bu süre içinde gözlerimize sürme çekmekten, güzel koku sürünmekten ve Yemen'in asb elbisesi müstesna, süs için boyanmis elbise giymekten de nehyolunurduk. Fakat bizlere temizlenme sirasinda, bizlerden biri hayzindan yikanmak istediginde Azfâr kustundan bir parça kullanmamiza ruhsat verilmistir. Biz kadinlar cenaze ardindan gitmekten de nehyolunurduk.
Ebû Abdillah el-Buhârî: Kaaf ile "el-Kust" ve kef iIe"el-Küst", yine kef ve kaaf harfleriyle olan "el-Kâfûr" ve "el-Kaafûr" gibidir; "Nübzetun" da "Kit'atun" ma'nâsinadir, dedi [107].

48- Bâb: Ölüm Iddeti Bekleyen Kadin, Yemen'in Asb Kumasindan Yapilmis Elbise Giyebilir

78-.......Ümmü Ativye (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Allah 'a ve son güne îmân eder bir kadina kocasindan baska bir 'ölü üzerine üç günden fazla zînet ve süslenmeyi lerketmesi halâl olmaz. Sübhesiz o kadin bu süre içinde gözüne sürme de çekmez, süs için boyanmis elbise de giymez, ancak Yemen'in asb denilen çizgili kumasini giyebilir" buyurdu.
(Buhârî'nin seyhi olan Muhammed ibn Abdillah ibni'l-Müsennâ) el-Ensârî söyle dedi: Bize Hisâm tahdîs etti. Bize Hafsa bintu Sîrîn tahdîs etti. Bize Ümmü Atiyye söyle tahdîs etti: Peygamber (S) -geçen seyleri- nehyetti ve:
— "O kadin güzel koku da sürünmez. Ancak hayizdan temizlendigi siralarda bir parçacik kustyâhud tirnak kustu buhuru sürebilir" buyurdu.
Ebû Abdillah el-Buhârî: "el-Kust" ve "el-Küst", "el-Kâfûr" ve "el-Kaafûr" gibidir, dedi [108].

49- Bâb:

"Içinizden-ölenlerin geride biraktiklari zevceler, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Iste bu müddeti bitirdikleri zaman artik onlarin kendileri hakkinda mesru' veçhile yaptiklari seyden dolayi size günâh yoktur. Allah ne islerseniz hakkiyle haberdârdir" (el-Bakara: 234).

79-.......Bize Sibl ibn Ubâde, Ibn Ebî Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid ibn Cebr "Içinizden ölenlerin geride biraktiklari zevceler... " (ei-Bakara:234) âyetinin tefsiri hakkinda söyle demistir:
— Bu iddet (yâni burada zikredilen dört ay on gün bekleme) kadinin kocasinin ev halki yaninda beklemesi vâcib bir is idi. Yüce Allah bundan sonra sunu indirdi: "Sizden zevcelerini birakip ölecek , olanlar, eslerinin kendi evlerinden çikanlmayarak yilina kadar fâi-delenmesini vasiyet etsinler. Bunun üzerine onlar kendiliklerinden çi-
karlarsa, artik onlarin bizzat yaptiklari mesru' islerden dolayi size Sorumluluk yoktur... " (el-Bakara:240).
Mucâhid dedi ki: Allah bu ikinci âyette senenin tamâmini yedi ay yirmi gün olarak kadin için kocasi tarafindan bir vasiyet yapti. Eger kadin isterse, kocasinin kendisi için yaptigi vasiyetinde

oturur, isterse dört ay on günün sonunda çikar gider. Ve bu, Yüce Allah'in ' 'Evlerinden çikanlmayarak... eger çikarlarsa size günâh yoktur " kavlidir. Bununla bu (yedi ay yirmi günlük) iddet dahî oldugu gibi kadin üzerine vâcibdir. Bu sözü râvî Ibnu Ebî Necîh, Mucâhid'den olmak üzere söylemistir [109].
Atâ ibn Ebî Rebâh da Ibn Abbâs'in söyle dedigini söyledi: Bu birinci âyet, (ikinci âyette zikredilen) kadinin ailesi yanindaki iddeti-ni neshetti. Artik kadin istedigi yerde iddetini bekler (çünkü süknâ iddete tâbi'dir. Bir yillik iddet dört ay on gün ile neshedilince, süknâ da, yâni kocasinin evinde oturma da neshedilmistir). Ve bunun gibi Yüce Allah'in "Çikarilmaksizin..." kavli de neshedilmistir.
Ve yine Atâ söyle dedi: Kocasi ölen kadin isterse kendi (kocasinin) ailesi yaninda iddet bekler ve kendisi hakkinda yapilmis vasiyette oturur, isterse Yüce Allah'in "Kadinlarin kendi nefisleri hakkinda yaptiklari mesru* islerde size günâh yoktur" kavlinden dolayi, çikar giderler.
Atâ dedi ki: Sonra mîrâs âyeti geldi ve süknâyi, yânî koca evinde oturma vücûbunu neshetti. Artik kadin istedigi yerde iddet bekler ve ona süknâ da yoktur [110].

80-.......Bana Humeyd ibnu Nâfi', Ümmü Seleme'nin kizi Zeyneb'den; o da Ebû Sufyân'in kizi Ümmü Habîbe'den olmak üzere söyle tahdîs etti: Ümmü Habîbe, babasinin ölüm haberi gelince, (üçüncü günü içinde) bir koku istedi, bunu iki koluna sürdü ve söyle dedi:
— Benim güzel koku sürünmeye hiç ihtiyâcim yoktur. Su var ki, ben Peygamber(S)'den söyle buyururken isitmisimdir: "Allah'a ve son güne îmân eder hiçbir kadina, kocasindan baska bir ölü üzerine üç günden fazla kokulanma ve süslenmeyi terketmesi halâl olmaz. Kadin ancak kocasinin ölümü üzerine dört ay on gün zîneti birakir" [111].

50- Zinâ Ücretinin Ve Bozuk Nikâhin Hükmü Babi

el-Hasenu'1-Basrî: Bir kimse, kendisine haram kilinmis olan bir kadinla onun haram oldugunu bilmeyerek evlendigi zaman, bu çiftin arasi ayrilir ve kadina sâdece aldigi mehr vardir, ondan baska birsey yoktur, demistir.
Hasen Basrî:
Bundan sonra o kadina mehri vardir (yânî mislinin mehri vardir), demistir [112].

81-.......Ibn Mes'ûd (R): Peygamber (S) köpek bedelinden, kâhin ücretinden ve zina ücretinden nehyetti, demistir [113].

82-.......Bize Avn ibnu Ebî Cuheyfe tahdîs etti ki, babasi Ebû Cuheyfe (R) söyle demistir: Peygamber (S) dögme yapiciya, kendine dögme yaptirana, ribâ yiyicisine ve ribâ yedirene la'net etti. Köpek bedelinden, zina kazancindan nehyetti ve suret yapicilara da la'net etti.

83-.......BizeSu'be, Muhammed ibn Cuhâde'den; o da Ebû Hâzim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den [114]

tahdîs etti ki, Peygamber (S) cariyelerin zina karsiligi olan kazancindan nehyetmistir .

51- Kendisiyle Zifaf Olunmus Kadinin Mehri, Duhûlün Nasil, Yânî Ne Ile Sabit Olacagi Ve Kadini Duhûlden Yâhud Cimâ'dan Önce Bosadiginda Hükmün Nasil Olacagi Babi

84-.......Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ben Ibn Umer'e, karisina zina isnâd eden kimse hakkindaki hükmü sordum. îbn Umer söyle dedi: Peygamber (S) Aclân ogullarindan bir kari-koca arasinda zina töhmetinden dolayi ayirma yapti. Söyle ki: Peygamber la'netlesme-den önce:
— "Allah biliyor ki, ikinizden biriniz yalancidir, sizlerden tevbe edecek var mi?" dedi.
Onlar tevbe etmekten çekindiler. Peygamber yine:
— "Ikinizden birinizin yalana oldugunu Allah bilmektedir, sizden tevbe edecek var mi?" diye sordu.
Onlar yine tevbeden çekindiler. Bunun üzerine la'netlesmedeni sonra aralarini ayirdi.
Râvî Eyyûb söyle dedi: Amr ibn Dînâr bana: Bu hadîste birsey vardir, ben seni onu tahdîs ederken görmüyorum, dedi. O da söyle dedi: O adam:
— Benim kadindaki mehrim, malim var? dedi. Peygamber (S):
— "Senin malin yoktur. Eger iddianda dogru söyleyici isen, kadina onun mukaabilinde zifaf ettin. Yok eger yalanci isen, o mal senden daha uzaktir" buyurdu [115].

52- Kendisine Mehr Takdir Edilmeksizin (Ve Dokunulmaksizin) Bosanmis Olan Kadin Için Mut'a (Yânî Bir Malla Fâidelendirmenin Vucûbu) Babi

Çünkü Yüce Allah'in su kavilleri vardir: "Kendileriyle temas etmediginiz yâhud kendilerine bir mehr ta 'yîn eylemediginiz kadinlari bosamissaniz, (bunda) üzerinize vebal yoktur. Onlari -zengin olaniniz kudretince, darda bulunaniniz da hâlince olmak üzerema 'rûf bir fâide ile fâidelendiriniz. Bu, iyilik etmek siarinda bulunanlarin üzerine bir borçtur. Eger siz onlari kendilerine temas etmeden önce bosar, (fakat daha evvelden) onlara bir mehr ta'yîn etmis bulunursaniz, o hâlde ta 'yîn ettiginiz o mehrin yarisi onlarindir. Meger kiy kendileri vazgeçmis olsunlar. (Ey erkekler!) Sizin bagislamaniz takvaya daha yakindir. Aranizdaki üstünlügü unutmayin. Sübhesiz Allah, ne yaparsaniz hakkiyle görücüdür" (el-Bakara: 236-237);
"Bosanan kadinlarin da mesru* surette fâidelenmeleri haklaridir ki, bu, Allah'tan korkanlar için bir vazifedir.
Iste Allah akillariniz ersin diye size âyetlerini böylece açiklar" (el-Bakara: 241-242) [116].
Peygamber (S) la'netlesmede koca, kadini bosadigi zaman, kadini için herhangibir fâidelendirme zikretmemistir [117].

85-.......Bize Sufyân ibnUyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), kari ile kocaya hitaben:

— "Hesabiniz Allah'a âiddir. Ikinizden biriniz yalancidir" (Ve la*netlesmeden sonra, kocaya:) "Senin kadin üzerine hâkimiyetine hiçbir hukuk yolu kalmamistir (yânî kadin üzerine senin alâkan ve kocalik hakkin kalmamistir, aynlmissinizdir)" buyurdu.

Bunun üzerine koca:

— Yâ Rasûlallah! Benim mehr olarak verdigim malim ne olacak? diye sordu.

Rasûlullah:

— "O mal sana âid degildir. Çünkü sen kadina zina isnadinda dogru söylemis olsan bile, o malt sen kadinin /ercini kendine halâl kilman mukaabilinde vermistin (ve kadimn olmustu). Egersen ona zina isnadinda yalan söylemis isen, mehr malini istemek sana daha uzaktir, senin için ondan ayrilman daha da uzak olmustur" buyurdu [118].

---

[1] Talâk, lügatte herhangi bagli bir seyin bagim çözmek ma'nâsmadir.

islâm hukukunda Talâk, Tatltk ma'nâsinda bir isimdir. Tattik de nikâh bagini çözüp salivermektir ki, dilimizde bosamak ve bosanmak ta'bîr olunur. Islâm serîati zaruret zamaninda talâki hukukî bir çâre olarak kabul etmis ve bu hakki kocanin eline vermistir. Kan-koca arasindaki düsmanlik mahzurunun çözümlenmesi çârelerinden birisi olmak hikmetiyle kullanilacaktir. O hâlde kadinin bunda dogrudan dogruya bir tercîh hakki yoktur. Meger ki, diledigi zaman kadin kendisini bosamakta muhtar olduguna dâir nikâh zamaninda veya sonra erkek tarafindan bir tefvîz yapilmis olsun. Bu olmadigi surette, kadin ancak hul' ile kendisini kurtarmak için müracaat edebilir (el-Bakara: 229)... Burada talâk ile nikâhi fesh, tamâmiyle birbirinden farklidir. Talâk, aile kurumunu teennî ile kari-kocanin kendi elleriyle düzeltici bir sistemdir. Fesih ise mahkemelerde herkes huzurunda da'vâlasmak suretiyle tutulan kesin ayirici bir yoldur. Bu i'tibâr ile Talâk, geçimsiz bir aile kadinina karsi bir tenbîh ve hatirlatma mahiyetindedir. Bu ihtardan sonra koca tarafindan iddet içinde kadina müracaat edip aile dirliginin eski hâline döndürülmesi emrolunuyor. Kadin, iki kerre tekrar edilen bu Ihtarlardan uyanmadigi takdirde, münâsebetin kesilmesi demek olan "Bâin talâk" gerçeklesiyor. Ric'îolan talâkta, talâk ile kadin, kocasindan bütün bütün ve derhâl ayrilmis degildir. Üç hayzin veya üç ayin sonuna kadar aile geçimsizligi giderilebilir. Bunun için bu arada erkegin ailesinden bir hakem, kadinin ailesinden de bir hakem ta'yîn edilip baristirma çalismalari yapilmasi da emredilmistir (en-Nisâ: 35).

[2] Buhârî burada âyetteki "tddeti sayiniz" sözünün ma'nâsim açikladiktan sonra, Talâk'in sünnî olanini ta'rîf etmistir. Bunun ziddi da bid'î olan talâktir.

[3] Basliktaki âyet ile bu hadîsin ma'nâlanna göre sünnete uygun, yânî müstahsen olan talâk, kadinin ay basinda kirlendigi zaman degil, temiz iken ve kendisiyle cinsî münâsebet yapilmadan verilen talâktir. Binâenaleyh kadin hayiz içinde hasta hâlde iken yâhud temiz hâlinde olan kadina cinsî yaklasma yapip da bosamak haramdir. Buna seriat örfünde Bid'î talâk denir ki, büyük günâhlardan sayilir.

"Size nefislerinizden kendilerine isinastmz diye zevceler yaratmis olmasi, aranizda bir sevgi, bir merhamet yapmasi da onun âyetlerindendir..." (er-Rûm: 21) âyeti geregince aile kurumu içinde Allah'in yarattigi sevgi, kadinin temiz hâlinde tam ve arizasiz bulunur. ÂIle kurumu çiftler arasindaki sevgi ve saygiya dayandikça gayet saglamdir. Ufak tefek saygisizliklarla bu metin bina sarsilmaz. Fakat ailenin kuruculari arasindaki sevgi giderse, dayanaksiz kalan bina yikilir ki, bu bir tabiî talâktir. Her iki tarafin kendilerine yeni birer yuva kurabilmeleri için Islâm hukuku o tabiî talâki ser'î bir talâk kabul ederek sekil vermistir.

Buhârî basliktaki âyetin sonunda sünnî talâkin ta'rîfini "Temizlik hâlinde ve cinsî münâsebette bulunmaksizin iki sâhid dikerek verdigi talâktir" seklinde yapmistir.^Bununla "Sünnî" ta'bîri, farz mukaabili olan sünnete mensûb demek olmayip, bid'at mukaabili olduguna isaret etmisti ki, müstahsen demektir. Talâk haddizatinda çirkin bir is olmakla beraber, bunun nevi'leri arasinda bu hadîste emredilen sekline "Sünnî talâk" deniliyor ki, güzel ve mesru' talâk demek oluyor.

Nikâh ile kurulmus olan aile yuvasinin çesitli sebebler yüzünden devami imkansizlasir, bir iztirab ve huzursuzluk hâlini alirsa, kan-kocayi bu iztirâbdan kurtarip, taraflara yeni bir aile kurma firsati tanima çâresi olarak talâk müessesi mesru kilinmistir.

Bosama ve bosanma hukuku ile Ilgili bâzi Kur'ân âyetleri, Mushaf tertîbi-ne göre sunlardir: el-Bakara: 228-232, en-Nisâ: 35,130,el-Ahzâb: 49,et-Talâk; 1-7, et-Tahrîm: 5. Bunlarin çogu daha sonraki basliklarda ve hadîslerde gelecektir.

[4] Bu Abdullah ibn Umer hadîsi, rivayet yollarinin çoklugu ile meshurdur. Metinde Peygamber'in Umer'e: "Oglun Abdullah'a emret de âdetini görmekte iken bosadigi karisina müracaat etsin" emrini, Imâm Mâlik vucûba hamletmis, kisinin âdet içinde bosadigi karisina müracaat etmesi cebrolunur, demistir. Diger müctehidler bu emri mendûb kabul edip, o kisiye karisina dönmesi emrolunur,< cebrolunmaz demislerdir. Hayiz hâlinde talâk haramdir, fakat mu'teberdir, vâ-ki'dir. Zâhirîler'e göre vâki' degildir. Imâm Ebû Hanîfe "Kisi karisini hayiz hâlinde bosarsa günâh islemis olur. Bu cihetle derhâl müracaat edip aile dirligini düzeltmek îcâb eder. Bu müracaati yapmaz da Iddet müddeti mürâcaatsiz geçerse, kadin bir talâk ile bos olur" demistir.

Iddet, nikâhin zevalinden sonra kadinin muayyen bir zaman için bekleme-sidir.

"Hayiz hâlinde talâk haram ve günâh olmakla beraber mu'teberdir" hükmünde birçok âlimlerin görüs birligi vardir, buna yalniz Zahirîler, Haricîler ve Râfizîler muhalefet etmislerdir.

[5] Sarihler basligin birinci kismini da parantez içinde yazildigi gibi, bir suâl seklinde takdîr etmisler ve ikinci soru cümlesini ona atfetmislerdir. Baslik bu takdîr ile daha iyi anlasilmistir. Basligin ilk kisminin cevâbi olumludur, yânî talâk müessesesi mesrû'dur. Çünkü Yüce Allah nikâhi mesru' kildigi gibi, talâki da mesru' kilmistir: Nitekim Yüce Allah "Bosama iki defadir..." (el-Bakara: 229), "Ey Peygamber, kadinlari bosayacaginiz vakit iddetlerine dogru bosayin... " (et-Talâk: 1) buyurmustur. Amma Ebû Davud'un Sünen'mde sahîh bir senedle rivayet edilmis olan "Allah'a talâktan daha sevimsiz hiçbirsey yoktur" hadîsine gelince, bu sebebsiz olarak vâki' oldugu zamanki talâka hamledilmistir (Kastallânî). Basligin ikinci kismindaki sorunun cevâbi da gelecek hadîsteki Peygamber'in fiili ile olumlu olarak cevablandirümistir,

[6] Hadîsin basliga uygunlugu "Ailene katil" sözünden alinir.Çünkü bu söz, talâktan kinayedir. Peygamber (S) o kadina bu sözle karsilik vermistir. Bu da gerekçesi oldugu takdîrde nikahladigi karisini böyle bir sözle karsilayip bosamasinin cevazina delâlet etmistir... (Aynî).

[7] Buhârî bununla hadîsin diger bir yoldan gelisini göstermistir.

[8] Râvî burada o kadini dedesine nisbetle söyledi. Hâlbuki yukarida geçtigi üzere, onun babasinin adi en-Nu'mân'dir.

[9]
Bu hadîslerin Talâk kitâbi'nda gösterilmesinin sebebi "Ailenin yanina git", "Yâ Useyd! Bu kadini ailesinin evine götür" emirlerinin kinaye suretiyle talâk olmasidir.
Umeyme, Cevn ogullari'ndan Nu'mân ibn-Serâhîl'in kizidir. Cevn ogullari, Ibn Esîr'in beyânina göre, Ezd soyundan bir kabiledir. Cevn ogullari, Kinde Emîrleri'nden idi. Rivayete göre Kinde EmîrI, Peygamber'le hisimlik kurmak için dul kizi Umeyme'yi Peygamber'e arzetti, O da kabul etti. tbn Sa'd'm Hi-sâm'dan rivayetine göre, Umeyme'nin nikâhi kiyilip kesinlik kazaninca, Peygamber'in kadinlarindan Âise ile Hafsa kiskanmislar, Umeyme'nin yanma giderek, onun basini tarayip kinalamislardi. Sonra Âise, Umeyme'ye: Peygamber yanma girdiginde "Senden Allah'a siginirim!" dersen bu sözden memnun olur, diye böyle söylemesini tenbîh etti. O da böyle söyledi. Peygamber de aile nizâmi üzerinde müessir olmamak için Umeyme'nin babasi yanma götürülmesini emretti.
Kinayeli lafizlar talâk lafzi gibi sarîh olmadigindan, bununla talâka hüküm vermek çok zordur. Mütekellimin niyeti ile haricî ve zahirî karinelere ihtiyâç vardir. Talâkta kinaye "Talâktan baska ma'nâya delâlet eden ve mütekellimin maksadi bu iki ma'nâ içinde gizli bulunan lafizdir" diye ta'rîf edilir. Hadîsteki "Ailenin yanina git" sözü, talâk kasdiyle söylendigi ve talâk ifâde ettigi gibi, kadinin aile ziyaretine gitmesine müsâade ma'nâsina da delâlet eder. Bu cihetle kinayeli lafizlarla verilen talâklarda mütekellimin niyetine ve zahir hâline i'ti-bâr olunur. Talâka niyet etmis olmasiyle diyâneten talâk vâki' olur. Fakat kazaen, yâni hukuken vâki' olmaz. Meger ki koca, talâka niyet ettigim ortaya koyup i'tirâf eylemis, zahirî ve haricî hâller de talâk kasdiyle söylendigine delâlet etmis bulunsun. Nasil ki Umeyme hadîsinde "Senden Allah'a siginirim" demesi üzerine Peygamber'in ona: "Sen Büyük Allah'a sigindin" dedikten sonra, "Ailenin yanina git" buyurmasi, bu muhavere delaletiyle Peygamber'in talâka niyet etmis olmasiyle talâk hükmünü ifâde ediyor.
[10]
Buhârî burada ayni hadîsin baska bir gelis yolunu vermistir.
[11]
Bu Ibn Umer hadîsinin burada tekrar getirilmesi, Ibn Umer'in karisini, bir muhalefet sirasinda bosamakla karsilamis olmasindan dolayidir, denildi.
[12]
SârIh Ibn Hacer ile Aynî, Buhârî'nin bu baslik ile selef dedigimiz sahâbî, tabiî ve etbâu't-tâbiî âlimlerinden bir kisminin bir arada verilen üç talâkin üçünün birden vukuunu caiz görmeyenlerin mezhebine isaret ettigini bildirmislerdir. Buna göre pek kisa olan bu unvan ile Buhârî söyle demek istiyor: Karisini bir defada ve bir sözle "Üç kerre bossun!" diyerek bosayan kimsenin bu talâkini selef âlimlerinden caiz görenler ve üç talâk vâki' olur diyenler oldugu gibi, caiz görmeyenler ve yalniz bir talâk vâki' olur içtihadinda bulunanlar da vardir.
Buhârî baslikta cumhurun görüsünü almis, bunu da "Bosama iki defadir..." âyetine dayandirmistir. Bu âyetle istidlal sekline gelince: "Talâk iki defadir" sözünün zahirinden istifâde edilen hükme göre, karisina: "Sen bossun, sen bossun!" diye ayri ayri iki talâk vermek caizdir, sahihtir, vâki'dir. Bu yolda bosamak caiz olunca, iki talâkin ikisini birden ve bir sözle "Sen iki kerre bossun!" diyerek bosamak da caiz ve sahîh olmak lâzim gelir. Iki talâkin bu suretle bir arada bir sözle verilmesi sahîh olunca "Sen üç kerre bossun!" diyerek, üç talâkin birden verilmesi de caiz olur. Su kadar ki, bu talâklar ayri ayri zamanlarda üç temizlikte verilmek îcâb ederken, bir mecliste ve bir arada cem'i ve bir sözle verilmesi bid'îdir, nehyedilmistir, haramdir (Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'ân; Beydâ-vî, Envâru't-Tenzîl).
[13]
Bu üçüncü baslik altinda Buhârî'nin kisaca naklettigi müctehid imamlarin görüsleri, yerlerinde ve serhlerde senedli olarak rivayet edilmistir.
[14]
Hadîsle baslik arasindaki uygunluk "Uveymir, kadinini üç talâkla bosadi" sö-zündedir. Çünkü Rasûlullah bu bosamayi reddetmeyip tenfîz eylemistir... (Kas-tallânî). Bu da üç talâkla bosayan kimseye üç talâk vâki' olacagina delâlet etmistir... Bu hadîsin bir rivayeti en-Nûr Sûresi tefsirinde geçmisti (Aynî).
Hz. Umer de bu kaanûna dayanarak üç talâk vukuuna tercîhan tutunmus olacaktir. Çünkü Uveymir'in, Peygamber emretmeden üç talâk vererek karisindan kesin surette ayrilmaya tesebbüs etmesi, üç talâk vukûunun yalniz Ia'-netlesmenin bir fer'i olmayip, yaygin bir âdet oldugunu ifâde eder. Umer'in hükmüne sahâbîlerin sükûtu bunu te'yîd eder...
"Bu unvanin ifâde ve delâlet ettigi üzere, bu mühim ve içtimaî mes'ele üzerinde üç nesil dedigimiz sahabe, tâbiûn ve etbâu't-tabiîn devirlerinde ihtilâf cereyan etmis ve bu ihtilâf, Buhârî'nin yasadigi üçüncü hicret asri ortalarina kadar devam edip gelerek, fikih mezhebleri âlimleri müsbet ve menfî ictihâdlarda bulunmuslardir. Hattâ burada durmayarak son asirlarda birçok tefsîr, hadîs, fikih âlimleri eserlerinde bu bahsi incelemisler ve bir kismi da müstakil eserler yazmislardir. Bilhassa Hanbelî seyhlerinden ibn Teymiyye Fetvâ'siyte sâir te'Iîf-lerinde, tilmizi allâme tbnu'l-Kayyim t'lâmu'l-Muvakkiîn'de; Sâfiîler'den Hafiz Ibn Hacer Tuhfetu'l-Mufttâc ile diger eserlerinde; Hanefîler'den Ibnu Humâm Fethu'l-Kadîrinde, Ibn Âbidîn Durru'l-Muhtâr hasiyesi'nde; ÂIûsî de meshur tefsirinde bu bahse dâir her iki tarafin karsilikli delillerini ve cevâblanni îzâh ile beraber, herbiri bir zümrenin mezhebini tercih etmislerdir.
Her devirde içtimaî ehemmiyetini koruyan bu mes'ele, zamanimizda da ehemmiyetlidir... Ahmed Hamdî Akseki tarafindan da mükemmel bir eser yazilmis ise de henüz basilmamistir..." (Kâmil Miras, Tecrîd Tercemesi, II, 446 - 465).
Merhum üstâd bu mes'eleyi burada güzel bir surette inceleyip özetlemistir. Yerinden okunmasi tavsiyeye deger.
[15]
Hadîsin basliga uygunlugu "Rifâabeni bosamis ve bosamayi kesin yapmisti" sözünden alinir. Bu "Bosamayi kesin yapmisti" sözünün bir defada verilen üç talâka ihtimâli oldugu gibi, ayri ayri verilen üç talâka da ihtimâli vardir. Birinci ihtimâle göre Peygamber asrinda bir defada verilen üç talâkin üç olarak mu'te-ber olduguna delâlet eder. Hadîsin basliga delîl olarak sevkedilmesinin sebebi budur.
[16]
Hadîsin basliga uyguftlugu "Erkek karisini üç talâkla bosadi" sözünden alinir. Bu sözün üç talâkin ayri ayri verilmis olmasi uzak olmamakla beraber, bir arada verilmis olmasina delâleti daha açiktir. Iste Âise'nin bu iki hadîsi arasindaki mühim fark budur: Birincide "Beni bosadi ve bosamayi kesin yapti" suretinde; ikincide "Beni üç talâk ile bosadi" ibaresiyle rivayet olunmasidir. Hadîsin "Balçagiz" ta'bîri, cinsî temastan kinayedir.
[17]
Zevceleri Peygamber(S)'den zînet elbiseleri ve ziyâde nafaka istemislerdi, bu âyetler bu sebeble indi. Bunun üzerine Rasûlullah, Âise'den baslayarak hepsini muhayyer kildi. Âise: Ben Allah'i, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu Isterim, dedi. Digerleri de böyle söylediler... Burada bu muhayyer kilma, sirf bir muhayyer kilmak mi idi? Yoksa irâdetin elinde olsun gibi bir talâk tefvizi miydi? diye bîr bahis üzerinde ihtilâf etmislerdir... (Hakk Dîni, V, 3889).
[18]
Hadîsin basliga delâleti meydandadir. Bundan sonraki de ayni hadîsin baska yoldan gelen rivayetidir. Bunda Âise'nin "Bu bir talâk mi oldu?" sözü, bunun bir talâk olmasini inkâr yollu bir soru ile Ifâde edilmistir. Bu hadîsleri Müslim de Talâk'ta getirmistir.
[19]
Basliktaki ta'bîrler talâk kinâyelerindendir. Bunlar talâka ve talâktan baskasina muhtemil olur. Bunlarla talâk, ancak niyet edilmisse vâki' olur. Çünkü bu ta'bîrler talâk için konulmus degillerdir, fakat hükümde daha umûmî olan ma'nâ için konulmuslardir. Daha umûmî olan ise, kullanma maddesinde kendisine sâdik olanlarin hepsine ihtimâlli olur. Onlardan biri ancak ta'yîn edici tirseyle teayyün eder. Bu isin kendisinde ta'yîn edici ise, ancak niyettir (Kastallânî).
Buhârî bu kinayeli ta'bîrlerin ayni zamanda talâk ma'nâsina ihtimâlli olarak Kur'ân'da da kullanildigim göstermek için bu ta'bîrlerin geçtigi bâzi âyetleri burada zikretmistir.
[20]
Bu ta'lîk, el-Ahzâb Sûresi tefsirinin evvellerinde geçmis olan Muhayyer kilma hadîsinden bir parçadir. Bu Muhayyer kilma hadîsi'nin bir rivayeti Nikâh Kitâ-bi'nda da geçmisti.
[21]
Buhârî bâb altinda zikrettikleriyle yetindi de buna herhangi bir cevâb zikretmedi.
[22]
Zihâr (el-Ahzâb: 4; el-Mucâdile: 2-4 âyetlerinde geçer): BIr adamin kendi zevcesine "Sen bana anamin zahri, yânî sirti gibisin" demesidir ki, "Anam bana nasil haram ise sen de bana öyle haramsin" demek olur. Bu söz, Câhiliyet devrinde ebedî bosamayi ifâde ederdi. Yukarida zikredilen âyetler Zihâr'da ebedî harâmhk ve talâka keffâret

suretiyle muvakkat bir mâhiyet vermekte, Câhiliyet âdetini ma'-kûl bir sekilde islâh etmektedir: Hakk Dîni, V, 3869; IV, 4775-4780.

[23] Ibn Umer'in bu cevâbini, ilim ehlinin sözünü te'yîd için getirmistir ki, bununla baslik arasindaki münâsebet noktasi burasidir

[24] Hadîsin basliga uygunlugu "Sen birinci kocana halâl olmazsin" sözünden alinir. Çünkü birinci kocasi, onu üç talâkla bosamisti. Haram ta'bîri de sübhesiz üç talâkin ardindan söylenir. Âise'nin rivayet ettigi bu Rifâa'nin karisi hadîsinin bir rivayeti yakinda geçmisti ve orada bâzi açiklamalar verilmisti... (Aynî).

[25] Bu hadîs Müslim'de daha açiktir: ... Saîd ibn Cubeyr, Ibn Abbâs'tan tahdîs ederek yazdi ki, Ibn Abbâs R), kisinin kendi karisini nefsine haram kilmasi hakkinda: Bu söz keffâret vermesi lâzim gelen bir yemindir (talâk degildir), der Idi. Ibn Abbâs bunun ardindan el-Ahzâb: 21. âyetini söyledi (Müslim Ter., IV, 415-416).

Ibn Abbâs delîl olarak bu âyeti okumakla et-Tahrîm Sûresi'nIn inmesi se-beblerinden biri olmak üzere rivayet edilen Peygamber'in cariyesi Mâriye'yi kendisine haram etmesi kissasina isaret etmek Istemistir.

Sârih Hattâbî de: Âlimlerin çogu Rasûlullah'in cariyesi Mâriye el-Kibtiyye'yi kendisine haram kilmasi üzerine indigini söylediler, demistir. Inme sebebi birkaç hâdise olmus olabilir.

[26] Hadîsin basliktaki âyetle uygunlugu meydandadir.

Rasûlullah'm halâl ve mübâh olan birseyi nefsine haram kilmasi ve bunun gizli kalmasina dikkat etmesi, kadinlarini memnun etmek ve aralarinda iki hi-zib hâlinde hissolunan fitrî kadinlik kiskançliginin aile nizâmi üzerinde aksi te'-sîr yapmasindan sakinmak içindi. Fakat bunun bir halâli haram kilacak dereceye varmasi uygun olmadigi açikça bildirilmistir. Iste bu hâdise, basliktaki ve devami olan âyetlerin inmesinin sebebi olmus oluyor.

[27] el-Magâfîr, el-Magâsîr ma'nâsmadir ki, Sumâm ve Urfut gibi mese agaçlarindan terleyip akan zamka benzer siraya denir. Müfredi "Minber" vezninde "Migfer" ve "Magfur", mimlerin ötresiyle "Mugför" ve "Mugfîr"... gelir... (Kaamûs Ter.).

Bir bitkidir ki, yapragi genis olup dikenleri vardir, yeryüzüne yayilir, meyvesi pamuk gibi beyaz ve çirkin kokuludur. Bal ansi ondan yer... (Aynî).

[28] Hadîsin basliga uygunlugu, içinde Peygamber'in kendisini bal içmekten men' etmesinin bulunmasi bakimindandir. Bu men* de Peygamber'in "Benim ona ihtiyâcim yoktur" sözünden anlasilir. Bunu Hisâm'in rivâyetindeki "Ben yemin ettim, bunu kimseye haber verme" dedi, akabinde "Ey Peygamber... "âyeti indi ziyâdesi te'yîd etmektedir.

Tahrîm, I'tikaadî veya fiilî, aslî veya arizî, muvakkat veya gayri muvakkat surette haram etmek, haram kilmak veya men' eylemek, mahrum kilmak ma1-nâlanna gelebilir ki, ya ilâhî teshir ile veya zorla veya akil cihetinden yâhud ser'î cihetten yâhud resim ve âdette emri sayilan biri tarafindan yasak veya men' edilmek, mahrum kilinmak suretlerini sâmil olup, talâk, zihâr, îlâ gibi bâzi yemîn kisimlari da buna dâhil olur. Burada ise Peygamber'in kendine yaptigi bir haram kilma vak'asinin ismi olarak, bu sûre O'na muzâf kilinmistir. Ve esasen haram kilma, Allah'a âid olup, Allah'in halâl kildigim harâ;;i kilmak iyi olmadigi anlatilmistir.

Bu vak'anin hulâsasi burada nakledilen hadîslerde anlatilmistir (Hakk Dîni, VI, 5084). Elmalih Muhammed Hamdi Yazir, Tahrîm Sûresi tefsirinin bas tarafinda bu konuyu iyice incelemis, birçok hadîslerin tercümelerini verdikten sonra, bunlarla sûrenin inis sebeblerini ayri ayri irtibâtlamis ve bu konuda çok güzel doyurucu bilgileri özetlemistir: VI, 5084-5102.

[29] Ibn Abbâs'in bu sözünü, Ibn Ebî Seybe, Abdullah ibn Numeyr'den; o da Ibn Cureyc'den; o da Atâ'dan; o Ibn Abbâs'tan "Talâk ancak nikâhtan sonra, hürriyet vermek de ancak mâlik olmadan sonra vardir" lafziyle rivayet etmistir. Bu, hakkinda ihtilâf bulunmayan bir husustur. Sübhesiz Allah da talâki nikâhtan sonra kilmistir (Aynî).

KIrmânî de söyle demistir: En yüksek fakîhlerden bu yirmiüç kisilik cemâatin isimlerini saymaktan Buhârî'nin maksadi, kadinin nikâhtan önce bosanmayacagi üzerinde icmâ olmasinin yakin bulunmasini bildirmektir (Kastallânî). .... Bu, meshur hilâfiyât mes'elelerindendir. Âlimlerin bu mes'elede mutlak olarak talâkin vâki' olmasi, mutlak olarak vâki' olmamasi, umûmî olanla husûsî olan arasinda tafsîl yapma gibi çesitli mezhebleri vardir. Cumhur, talâkin vâki' olmayacagi üzerindedir. Buhârî de bunu göstermistir.... (Fethu'l-Bârî).

[30] Burada isimleri siralanmis olan fakîhlerin görüsleri, serhlerde ve diger ilgili yerlerde hep senedli olarak rivayet edilmistir

[31] Fîr'aynlann âdetinden biri su idi: Onlar bos kadina ancak isteme ve rizâsi ile yaklasirlardi, fakat evli kadina yaklasmalari böyle degildi. Onlar evli kadini sevdikleri zaman, onu kocasindan zorla alirlardi (Kastallâni).

Buhârî bu baslik altinda îbrâhîm kissasini zikretmekle, zorlanma hâlinde böyle söyleyen kimseye, tbrâhîm kissasinda vâki' olana kiyâs ederek bu sözün kendisine zarar vermeyecegine delîl getirmek istemistir. Çünkü Ibrâhîm'e, Fir'-avn'in arzularinda kendisine muhalefet edenleri öldürmekte oldugu tahakkuk ediyordu. Onun o vakitte hâli, zorlanmis olan kimsenin hâli gibidir. Hattâ daha kuvvetli idi. Çünkü bu Fir'avn'in kâfirligi, zulmü ve en küçük birseyde kendisine muhalefet edenlere azabi çok siddetli idi... (Aynî).

Buhârî, Ibrahim'in bu kissasinin anlatildigi hadîsi Hibe, Ikrâh, ve Peygamberler Kitâblari'nda da getirmistir.

[32] Buhârî bu bâbda, öfke, zorlama, sarhosluk, delilik, hâllerinde kasd ve irâdeye bitisik olmayarak verilen talâklarin ser'î ve hukukî kiymeti olmadigini birçok sahâbî ve tabiî âlimlerinden nakletmektedir. Iglâk kelimesinin ma'nâsmda ihtilâf edilmistir. Bunun asli olan Galak, kapi kapamak ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.) Hicaz âlimleri Iglâk'i Ikrah ile; Irak âlimleri Gadab ile tefsir etmislerdir. Ibn Esîr de en-Nihâye'de Galak\, gögüs darligi ve sabir azligi diye tefsîr etmistir, tbn Hacer; Buhârî'nin "Bâbu't-Talâk fi'1-Iglâk ve'1-Kurh" basligindaki "el-Kurh" kelimesini Iglâk üzerine atfetmis olmasi, Iglâk ile Gadab ma'nâsini kas-dettigine açikça delâlet eder, demistir.

Ikrah, "Insanin tab'an veya ser'an istemedigi seye sevk ve icbar edilmesi" diye ta'rîf olunduguna ve Gadab da gayri iradî meydana gelen heyecanlanmadan ibaret bulunduguna göre, Öfkeli hâldeki ve zorlanma hâlindeki talâklar, irâdeye bitisik olmamakta birlesirler. Serhlerde Mukreh, "Zâilu'l-irâde"; Sarhos da "Zâilu'1-akl" olarak ta'rîf olunuyor. Bu ta'lîle göre, zorlanan kisinin ve sarhosun talâki da mu'teber olmamak gerektir.

Buhârî bunlarin talâklarinin mu'teber olmadigina meshur niyet hadîsini delîl getirmistir. Bu hadîs geregince kisinin her türlü söz, fiil ve hareketlerinin kiymeti ancak niyetine baglidir. Niyetin her türlü hareket ve isler üzerinde pek büyük te'sîri vardir. Iste böyle yüksek bir hakikati bildirmekte oldugu içindir ki, Buhârî, Sahîh'ini de bu hadîsle baslatmistir. Özetle ifâde edilirse, bu hadîste vicdanî temayüllerimizin, medenî münâsebetlerimizin hayir veya serre yakin, iyi veya fena olmasinin tek mi'yâri, niyetlerimiz oldugu ve her fiil ve hareketin îcâb veya terkinde niyetin hâkim bulundugu teblîg buyurulmustur.

[33] Bundan önceki hasiyede de belirtildigi gibi, Buhârî Sahîh'mm en basinda yazmis oldugu Niyet hadîsi ile burada zikredilen seylerde niyetin mu'teber olduguna isaret etmistir. Çünkü aslinda hüküm ancak âkil, muhtar, kasdedici, hatirlayici olan kimselere yönelir. Zorlanan, muhtar degildir. Sarhos, sarhoslugu içinde âkil degildir. Mecnûn da deliligi hâlinde böyledir. Yanilan ve unutan da hatirla-yici degildir (Aynî).

"Sende delilik var mi?" hadîsi, Mutehâribûn ve Hudûd'da senediyle getirilen hadîsin bir parçasidir. Hamza'nin sarhoslugu hadîsi Magâzî'de, Bedir harbi bâbi'nda senediyle geçmisti.

"Her kavmin talâki kendi dilleriyle olur" fikrasinda Aynî, Farsça ve Türkçe talâk ta'bîrlerini yazarak misâl vermistir ki, bu, kendisinin üç dili çok iyi bildiginin sâhidlerindendir.

Bu baslik altinda isimleri ve sözleri verilmis olan sahâbî, tabiî fakîhlerinin bu görüsleri serhlerde hep senedleriyle birlikte rivayet edilmistir.

[34] Bu hadîste vesveseden ibaret olan nefsî hâtiralar ve temayüller, zihnî varliklar dan ibaret oldugu için, bunlarin ma'siyet olmakta hiç te'sîrleri yoktur. Bunlar haricî

vücûd ile fiilen veya kavlen meydana çikmakla mes'ûjiyet sabit olur. Su kadar ki, bu hâtiralar gelip geçici olmakla sartlanmistir, bir de var ki ma'siyet hâtirasi üzerine gönülden silinmez bir surette israr edilirse artik bu hâl, kalb için bir âfet ve ma'siyet oldugundan, buna uhrevî mes'ûliyet ve ceza terettüb eder.

[35]

Hadîsi burada getirmekten maksad "Sende delilik var mi?" sorusudur. Çünkü bunun geregi sayet o zât deli olsaydi, kendi ikrâriyle amel edilmeyecekti. Bu sorudan da murad, "Sen bazen cinnet getirir, bazen ayilir misin?" demektir. Çünkü Peygamber ona hitâb ettiginde, o ayikti yâhud hitâb ona, soru orada hazir bulunanlaradir (Kastallânî).

[36]

Bu da Mâiz kissasi hakkinda Ebû Hureyre'den gelen diger bir hadîstir. Bu kendi nefsi aleyhine dört kerre sehâdet edip de hukuken suçu sabit olan ve akabinde taslanan kimse Mâiz ibn Mâlik el-Eslemî'dir. Buhârî bu bâbda getirdigi bu iki hadîsi Muhâribûn Kitâbi'nda da; Müslim ise Hudûd Kitâbi'nda getirmistir

[37]

eî-Hal\ hâ'nin fethi ve lâm'in sükûnu ile esvâb makûlesini soyup çikarmak, nez' ma'nâsinadir...

el-Hul'u, hâ'nin ötresiyle zevç ve zevcesini kendinden ya baskasindan bedel mukaabilînde talâk, yânî nikâhindan izâle eylemek ma'nâsinadir. el-Muhâlea ve't-Tehâlu': Zevç, zevce hul'u edismek; el-Ihtilâ', iftiâl vezninde hatun mehri-ni bahs yâhud gayri bedel verip, zevcinden bos olmak ma'nâsinadir... (Kaamûs Ter.)

Bununla ta'bîr edilmesi, erkekle kadinin birbirine libâs olmasindandir: el-Bakara: 187.

[38]

Bu âyette hulu'da yapilacak seyin beyâni vardir. Bu, kocasindan bedel verip ayrilmis olan Sabit ibn Kays'in karisi hakkinda inmistir ki, Islâm'da ilk yapilan hulu'dur. Bu suretle, huF olup nikâhtan siyrilmak caizdir ve bu bir bâin talâk olur ve talâkin da böyle ric'at caiz olmaz bâin nev'i vardir (Hakk Dîni, I, 787).

[39]

Umer, Usmân ve Tâvûs'un uygulama ve sözleri serhlerde ve yerlerinde senedli olarak rivayet edilmistir.

[40]

Hadîsin basliga uygunlugu, hulu'da talâkin nasil yapilacaginin beyâni bulunmasi yönündendir. Hadîste de görüldügü gibi, mal mukaabilinde zevcin nikâhi izâle etmesine islâm hukukunda "Huiu'" denir. Kan-kocanin nikâhi feshetmelerine de "Muhölea" denir. Rasûlullah'in Sabit ibn Kays'a: Bustâni al talâkini ver! buyurmasi, îcâbî bir emir degildir. Sevimsiz vaziyette nikâhin devami her iki taraf için fesadi gerektireceginden, iki tarafin hallerini iyilestirmek için verilmis irsâdî bir emir ve tavsiyeden ibarettir, denilmistir

[41]

Buhârî bunlari yukarida geçen "Ezher bunda Ibn Abbâs'tan diye mutâbaa olunmuyor" sözünü te'yîd için zikretmistir... (Aynî).

[42]

Buhârî bu rivayetle Sabit ibn Kays'la hulu'lasan kadinin isminin Cemile olduguna isaret etmistir...

[43]

Hakemi seçme hakki evvelâ zevç ve zevceye âiddir. Ve bunun her iki taraftan aKrabâlannin müsâveresiyle yapilmasi müstehâb olacagi da "Min ehlihî" ve "Min ehlihâ" kayidlarinin isaretinden anlasiliyor. Zira akrabalari onlarin iç yüzlerini daha iyi bilirler ve salâhlarini daha ziyâde arzu ederler. O hâlde akrabalari bulunmadigi veya yabancilardan olmalari kendilerince uygun görüldügü surette sübhesiz caiz olmak lâzim gelir.

Bu hakemlerin selâhiyet dereceleri ne olacaktir? Te'lîf veya ayirma, her ikisini de yapabilirler mi? Bu noktada müctehidler ayri ayri görüsler ileri sürmüslerdir...

Sübheyokki, âyetin siyaki, te'lîf üzerindedir. Ayirmadan bahis münâsib görülmeyip, ondan sükût edilmis ve bunun için bir ictihâd konusu olmustur (HakkDîni, II, 1353).

[44]

Hadîsle baslik arasinda uygunluk söyledir: Fâtima'nin, Alî'nin baska bir kadinla evlenmesine razi olmamasi, Alî ile aralarinda vukû'u beklenen sikaak olmustu. Peygamber (S) îmâ ve isaretiyle Alî'yi bu ikinci evlilikten men' etmesiyle aralarinda aynhk meydana gelmesini önleyip savmistir (el-Kirmânî ve digerleri).

[45]

Baslikla uygunlugu söyledir: Hürriyete kavusturmak için talâk olmayinca, satis evleviyetle talâk olmaz. Sayet hürriyet verme bir talâk olsaydi, Rasûlullah Berî-re'yi muhayyer kilmazdi (Aynî).

[46]

Buhârî, âdeti oldugu üzere bu basligin, burada getirdigi Berîre kissasi hadîslerinin bâzi tarîklerinde mevcûd olduguna isaret etmek istemistir... (Aynî).

[47]

Hadîsin basliga delîlligi "Ben ancak sefaat ediyorum" sözündedir.

[48]

Berîre kissasinin bu rivayetinde, Berîre'nin köle olan kocasindan ayrilmak hususunda muhayyer kilindigi ziyâdesi gelmistir.

Köleyi hürriyete kavusturanin velâsi (velilik hakki) alinip satilmaz ve hibe edilemez... Bundan bilinir ki, âzâd edilen sahis öldügünde ona, âzâd eden veya âzâd edenin mirasçilari vâris olurlar.

[49]

Âyetin devami: "Müsrik erkeklere de, onlar îmân edinceye kadar (mü'min kadinlari) nikahlamayin. Mü 'min bir kul müsrikten, o sizin hosunuza gitse de elbette hayirlidir. Onlar sizi cehenneme çagirirlar, Allah ise kendi iradesiyle cennete ve magfirete çagirir. O, insanlara âyetlerini apaçik söyler. Tâ ki iyice düsünüp ibret alsinlar".

"Nikâh, lügatte zammetmek ma'nâsindan alinmis olarak, Örfte sifâhin, yânî zinanin ziddi olan cinsî münâsebeti mesru' kilan akd ma'nâlarinda kullamir. Ser'an "Muta' müki üzerine cereyan eden bir akd" diye ta'rîf olunur ki, burada murâd budur.

Müsrik, Kur'ân dilinde iki ma'nâya gelir ki, biri zahirî, digeri hakîkîdir. Zahirî müsrik, açiktan açiga Allah'a serik kosan, ilâhin birden fazla olmasina kaail olanlardir. Bu ma'nâca kitâb ehline müsrik denmez. Hakîkî müsrik de hakîkaten tevhîde ve Islâm Dîni'ne kâfir olanlar, yânî mü'min olmayan gayri müslim-lerdir. Bu ma'nâca kitâb ehli olan Yahûdî ve Hristiyanlar dahî müsriktirler. Zîrâ bunlar zahiren tevhîd iddialarina ragmen, hakikatte Allah'a çocuk isnâd ederler. Nasârâ "Teslîs"e kaaildirler ve "Mesîh, ibnu'llahtir" (et-Tevbe: 30) derler. Yahûdîler de "Uzeyr ibnu'llahtir'*(et-Tevbe: 30) demislerdir. Böyle demekle beraber Tevhîd de Iddia ederler. Binâenaleyh her ikisi de zahirde müsrik degilseler de hakikatte (gizli) müsriktirler. Bunun için mutlak olarak müsrik denildigi ve bilhassa îmân mukaabili zikredildigi zaman itlak üzere cereyan eder ve umumiyetle kâfirleri sâmil olur. "Kitâb ehlinden olan kâfirler de, müsrikler de size Rabb'inizden hiçbir hayir indirilmesini istemezler..." (el-Bakara: 105) gibi mut-lak küfr ile bi't-tekaabül zikredildigi zaman da, müsrik, kâfirden daha husûsî olarak kitâb ehlinden mâadasina hâss olur. Bu âyette de müsrikât ve müsrikin mü'min mukaabili olarak mutlak ve eliflâm ile süklenmis olarak en sâmil, istif-râkli, âmm bir lafizla zikredilmis bulundugundan zahirî ve hakîkî bütün müsrikleri, yânî umûm kâfirleri sâmildir... Bunda hürmetin siddetine tenbîh için umûmî olarak gayri mü'minlere müsrik denilmis "Onlar ki sana indirilene de, senden evvel indirilenlere de inanirlar. Âhirete ise onlar, sübhesiz bir bilgi ve inanç beslerler" (çi-Bakara: 4) medlûlünce Muhammedî teblîgât veçhile mü'min muvahhid olmayanlarin hepsinde, zahiren olmasa bile hakîkaten bir müsriklik bulundugu ve bunlarla nikâhin atese atilmak demek oldugu da bilhassa hatirlatilmistir ki, hürmetin siddetine tenbîhtir. Ancak "Sizden evvel kitâb verilenlerden hürr ve iffetli kadinlar..." (el-Mâide: 5) âyeti beyâniyle, bu âyetin birinci fikrasindan kitâb ehli kadinlari Istisna olunarak, kitâb ehlinden kiz almaya kerahetle ruhsat verilmis ve fakat ikinci fikra muhkem olarak kalmis ve kiz vermek hiçbir surette tecvîz edilmemistir..." (Hakk Dîni, I, 770 - 774).

[50]

Hadîsin basliga uygunlugu, Ibn Umer'in basliktaki âyetin umûmu ile amel et mis ve onu ne tahsis edilmis, ne de neshedilmis olarak görmemis olmasi yönün-dendir. "Ekber" sözü HristIyanlar'in "Mesîh ibnullahtir" demelerine ve Yahûdîler'in "Uzeyr ibnu'ilahtir" (et-Tevbe: 30) demelerine isarettir... (Aynî).

[51]

O müsriklere verilen bu bedeller, müslümân esirlerin fidyeleri nev'indendi, artik onlara mâlik olmalari caiz degildi. Çünkü onlardaki köle edilme sebebi olan küfür kalkmisti.

[52]

Hadîs, Buhârî'nin yalniz olarak rivayet ettiklerindendir. Hadîsin basliga uygunlugu açiktir, çünkü hadîs bu husustaki uygulamalari içine almaktadir. Bu hadîsteki uygulamalar su âyetteki hükümlere göre yürütülmüstür: "Ey îmân edenler, mü'min kadinlar muhacir olarak geldikleri zaman onlari imtihan edin. Allah onlarin îmânlarini daha iyi bilendir. Fakat siz de mü 'min kadinlar olduklarina bilgi edinirseniz, onlari kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara halâl degildir. Onlar da bunlara halâl olmazlar. Kâfir zevcelerinin sarf ettikleri mehri onlara geri verin. Sizin onlari nikâhla almanizda, mehirlerini verdiginiz takdirde üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir zevcelerinizi tutmayin. Sarf ettiginiz mehri isteyin. Kâfirler de (size hicret eden mü'min kadinlara) harcadiklarini istesinler. Bu Allah'in hükmüdür. Aranizda O hükmeder. Allah hakkiyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (el-Mumtehine: 10).

Bu Ümmü'l-Hakem, Peygamber, Ümmü Seleme ile evlendigi zaman orada hazir bulunmustu. Ümmü'l-Hakem Mekke fethi günü müslümân oldu. "Kâfir kadinlari nikâhinizda tutmayin... "âyeti indigi zaman, bu kadin Iyâd ibn Ganm el-Fihrî'nin nikâhinda idi. O zaman Ümmü'l-Hakem'i bosadi da onunla Abdullah ibn Usmân es-Sakafî evlendi. Sonra bu zât, Cezîre beldelerinin çogunu fethetti ve Rumlar üzerine ilk asker birlikleri geçiren de bu zât idi. Sam'da yirminci hicret yilinda altmis yasinda iken Öldü... (Aynî).

[53]
Baslikta Isaret edilmis olan sorularin cevâblari, baslik altinda getirilmis bulunan nakillerle verilmistir. Burada getirilmis olan görüslerin hepsi serhlerde ve yerlerinde senedli olarak rivayet edilmistir.

[54]
Hadîsin basliga uygunlugu, bunda basligin içine aldigi mes'elenin aslina ilgisi bulunmasi yönündendir. Bu kadar ilgi de kâfidir. Buhârî bunu burada iki se-nedle getirmistir. Bunlardan biriyle gelen hadîs Sartlar Kitâbi'nda geçmisti... (Aynî).

Buna "Kadinlar Bey'ati"denir; birçok defalar yapilmistir: Medine ye hicretten sonra da, Mekke fethi günü de bu sartlarla kadinlardan bu sekilde bey'at alinmistir.

[55]
Iyîâ, esasen yemîn etmek ma'nâsinadir. Ser'an zevcesine cima etmemek üzere yemîn etmektir...

Iylâ ile dönme yapmayip, talâka azmetmek mes'elesinde selef üç suretle ihtilâf etmislerdir: Ibn Abbâs: Talâkin azimeti dört ayin bitmesidir, demistir, tbn Mes'ûd, Zeyd ibn Sabit ve Usmân ibn Affân'in kavilleri de budur. Bunlar bir bâin talâk vâki' olur demislerdir. Alî, Ibn Umer ve Ebu'd-Derdâ'dan Iki rivayet vardir ki, biri evvelkiler gibidir. Biri de müddet geçtikten sonra ya rucû' etmek veya bosamak üzere koca tevkîf olunur ki, Âise'nin kavli de budur. Üçüncü kavil Saîd ibn Museyyeb, Salim ibn AbdIllah, Ebû Bekr ibn Abdirrahmân, Zuhrî,. Atâ, Tâvûs kavlidir ki, dört ay geçtiginde bir ric'î talâk vâki' olur. Hanefîler evvelkine, Safiî ve MâlIkîler de ikinciye kaail olmuslardir. Talâk lafzi sarîh olup, ric'i ifâde ederse de azimeti talâk ta'bîri kinaye gibi beynûnette (ayrilikta) zahirdir. Sonra azm, kalbî islerden oldugu için ayrica telâffuzu gerekir degildir. Iylâ yemini buna kâfidir. Bir de bu âyette iylâ için rucû' veya talâk arasinda baska bîr sikk yoktur. Binâenaleyh bu yemini bozmamak, onunla talâka azimdir. Bu azm ile iylâ, talâka niyet edilen kinayeli lafizlar kabîlinden olmus olur ki, bunlarla da bir bâin talâk vâki' olur. Iylâda artik koca baskaca bir de bosama yapsin diye beklenerek, üçüncü bir sikk ihdas olunamaz" {Hakk Dîni, I, 781-782).

[56]
Hadîslerin baslikla ilgileri gizli degildir.

Buhârî buradaki zâtlarin görüslerini de senedli olarak Târihinde rivayet etmistir... (Aynî).

[57]
Basligin birinci fikrasi talâk konusuyla dogrudan ilgilidir. Buhârî kayip esyalar ve mallara âid olan ikinci fikrayi ise istidrâd olarak zikretmistir.

Lukata, yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen maldir. Dâlle, kaybolmus canli hayvan ma'nâsinda kullanilir.

[58]
Bu son sözlerden hâsil olan -Fethu'l-BârT de de ifâde edildigi gibi-sudur: Yahya ibn Saîd bu hadîsi el-Munbais'in âzâdhsi Yezîd'den mürsel olarak tahdîs etti. Sonra Sufyân'a, Rabîatu'r-Re'y'in bunu el-Munbais'in âzâdhsi Yezîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den seklinde tahdîs ettigini söyledi, böylece hadîsi ona ulastiriyordu. Sufyân bunu, Rabîa'ya kavusmasi ve ona bundan sormasi; onun da bunu ikrar etmesi üzerine yüklenmistir.

Hadîsin basliga uygunlugu su bakimdandir: Kaybolmus hayvan, kaybolmus kimse gibidir. Kaybolmus hayvanda mâlikin mülkiyeti devam ettigi gibi, nikâhin da kari-koca arasinda bakî olmasi vâcib olur. Bu hadîs Lukata KItâ-bi'nda birkaç kerreler geçmistir (Kastallânî).

[59]
Sirt ve arka demek olan "Zahr" kelimesinden alinmis olan Zihâr veya Muzâ-hara, bir kimsenin zevcesine "Sen bana anamin zahn, yânî arkasi gibisin" demesi veya onun bir uzvunu kendine mahrem olan kadinlardan birinin karin, bel, kasik gibi bakmak haram olan bir uzvuna benzetmesidir ki, halâli haram kilan çirkin bir sözdür. Bu ma'nâca Zihâr ve Muzâhara bir ayrilma ma'nâsini içine aldigindan, "Zahîr olmak" ma'nâsina "Muzaheret"ten ayirmak için "Miti" ile kullanilir. Onun için "Yuzâhirûne nisâehum" denilmeyip "Yuzâhirune min nisâihîm" buyurulmustur. Evvel emirde bu, söylenmesi caiz olmayan bir mün-ker, bir cinayet, bir yalandir... Ve haberleri olsun ki onlar, o zihâr sözünü söyleyenler herhalde münker, yânî gayri mesru', çirkin bir lakirdi ve bir yalan söylüyorlardir. Yalandir; çünkü kadinlari analari degildir. Hem baskasina zarar verici bir yalandir, bir tezvirdir. Kadinin gönlünü kirar ve hukukunu haleldar eder. Bununla beraber Allah'in halâl kildigim haram kilmak gibi bir küstahlikla Allah haklarina tecâvüzdür. O hâlde agiza alinmamasi lâzim gelen bir cinayet, bir günâhtir. Fakat söylenince de hükümsüz kalamaz. Yalan ihbari olmakla beraber, gerektirmesiyle bir hürmet insâsindan hâli de olamaz. Öyle ki, erkegin agzindan çikan bu çirkinlik, kadinin hayiz zamanindaki ezaya benzer bir hürmet ifâde eder... (Hakte Dîni, VI, 4778-4779)

[60]
Bu el-Hasen ibnu'1-Hurr, büyük bir fakîhtir. Buhârî'nin ondan Sahih içinde bundan baska rivayeti yoktur.

[61]
" Veüezîne yuz&hirûne min nisâihim summe yeûdûne li-mâ-kaalû = Kadinlarindan Zihâra kalkisip da sonra dediklerini telâ/î için dönecek olanlar", yânî söyledik-lerini geri alip evvelki gibi zevcesiyle geçinmek, zevciyet muamelesi yapmak isteyenler ki, bunu istemelidirler. Fakat kendilerini kirletmis olan o çirkinligi telâfi edip temizleyebilmek için sâdece niyet etmek veya sözü geri almak kâfi gelmeyip, ona keffâret olacak güzel bir amel yapmak da lâzimdir. Onun için yânî zi-hârdan dönmek için çâre, bir köle âzâd etmektir... Bu âyetteki "Avdet"in ma'nâsinda birkaç vecih söylenmis ise de, muhtar olan ma'nâ "Ade'l-gaysu alâ mâ efs^dehû" meselinde oldugu gibi, bozdugunu islâh ve telâfi için düzeltmek üzere dönmek demektir. {Hakk Dîni, ayni yer).

Zihâr hakkinda Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'de birçok hadîsler vardir. Buhari kendi sarti üzere olmadiklari için onlari zikretmemistir (Kastallânî).

[62]
Âlimler toplulugu, isaret anlatici oldugu zaman konusma yerine geçecegi görüsüne gitmislerdir

[63]
Buhârî bu baslik altinda isaretin talâkta ve diger islerde konusma yerine geçecegine tenbîh için çesitli hükümlere isaretlerin zikrini içine alan birçok hadîsler zikretmistir. Burada birer parçasiyle zikredilen bu hadîslerden Ibn Umer'inki Cenâzeler'de, Ka'b'mki Mulâzeme'de, Esmâ'nmki Kusûf'ta, Enes'înki Namaz Kitâbi'nda, Ibn Abbâs'inki IHm'de ve Hacc'da, Ebû Katâde'ninki de Hacc'da senedleriyle geçmistir.

[64]
Ibn Abbâs hadîsinin bir rivayeti Hacc Kitâbi'nda, Zeyneb ibnetu Cahs hadîsinin bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçmisti.

[65]
Ebû Hureyre hadîsinin bir rivayeti Cumua Kitâbi'nda geçti.

Peygamber'in bu isareti icabet müddetinin pek kisa olduguna açikça delâlet ederse de, bâzilari Peygamber'in bas parmagini elinin ortasina tesadüf eden diger Iki parmagina bastigina bakarak, o saatin mübhem olduguna isaret ettigine hükmetmislerdir.

[66]
Bu hadîsle Sâfiîler, Mâlikîler, Hanbelîler kaatilin öldürdügü sekilde öldürülmesine delîl getirmislerdir. Ebû Hanîfe, "La kavede illâ bi's-seyf" hadîsinden dolayi, ancak kiliçla öldürülür demistir.

[67]
Bunun bir rivayeti Fiten'de gelecektir.

[68]
Bunlardan Abdullah ibn Ebî Evfâ'nin hadîsinin bir rivayeti Oruç Kitâbi'nda; Abdullah ibn Mes'ûd'un hadîsi Namaz Kitâbi'nda; Ebû Hureyre'nin hadîsinin bir rivayeti Zekât'ta geçmistir.

Bunlarin hepsinde el Ile isaret ederek anlatma fikrasi mevcûd oldugu için, basliga delâletleri apaçiktir. Bunlari bu kadar güzel bir tertîbie siralayarak konuyu birçok delillerle en kuvvetli sekilde tesbît eden Imâm Buhârî'ye kiyamete dek gelecek nesiller adina tesekkürler ve Yüce Allah'tan bol rahmetler!... (M. Sofuoglu)

[69]
Bu (en-Nûr: 6-9) âyetlerinde bildirilen li'ân müessesesi, Tefsîr kisminda da geçtigi gibi, karisina zina isnâd edip de ne erkek iddiasini, ne de kadin berâetini sâ-hidlerle isbât edemedikleri takdirde, iki tarafin la'netlesmeleri, yânî la'nete bitisik yemîn ile te'kîd edilmis sehâdetleriyle, onlar için ve kiyamete kadar gelecek benzerleri için hukukî bir çâre, bir çözüm yoludur.

[70]
Buradaki "Ba'zu'n-nâs", Kûfeliler'dir, onlarin içinde Ebû Hanîfe de vardir. Bu, daha önce geçen "Bu bâzi Hicaz ehlinin kavlidir" fikrasina münâsibdir (Kastallânî).

[71]
Buhârî bu sözlerinin hepsi Ile dilsizin li'ân ve hadd mes'elesinde hükmü konusunda Hicaz ehli ile Kûfeliler arasindaki ihtilâfi beyân etmek istemistir.. (Aynî).

[72]
Basliga uygunlugu "Sonra eliyle isaret etti..." sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'in Menkabeleri'nde geçmisti, fakat oradaki rivayette "Sonra eliyle isaret etti: Parmaklarini topladi, sonra da eliyle birsey atan kimse gibi onlari yaydi" fikrasini söylemedi.

[73]
Bunun bir rivayeti en-Nâziât Sûresi tefsirinde geçti.

[74]
Müslim'in rivayeti daha tafsîllidir: Rasûlullah iki elinin on parmagini açarak: "Bir ay söyledir, söyledir" buyurdu ve üçüncüsünde bas parmagini kisarak "Ve söyledir. Bâzi ay da söyle, söyle, söyledir" buyurup, on parmagiyleüç defa isaret etti (Oruç Kitabi).

[75]
Mudar ve Rabîa, meshur iki kabiledir.

[76]
Peygamber'in iki parmaginin arasini biraz açarak cemâate göstermesi, Peygam-ber'le ümmet ferdleri arasindaki derece farkina isaret içindir.

[77]
ez-Zemahserî: et-Ta'nz, birsey zikretmendir ki, sen onunla zikretmedigin bir-seye delâlet edersin. Kinaye ise seyi, konulmus oldugu lafzinin gaynsiyle zikretmendir, demistir.

[78]
Basliga uygunlugu "Benim siyah bir çocugum'oldu" sözünden alinir. Çünkü bunda çocugu kendinden nefyetmeye bir ta'rîz vardir. Ben beyazim, bu çocuk siyahtir; binâenaleyh benden olmaz demek istemistir. Buhari bunun bir rivayetini Muhâribûn Kitâbi'nda da getirmistir. Hudûd'da da gelecektir.

Dâvûdî: "Lealle" burada tahkik içindir, "Belki" ma'nâsma degildir, dedi. Kûfeliler ve Safiî bu hadîsle delîl getirdiler de ta'rîzde hadd yoktur, li'ân da yoktur. Çünkü Peygamber, karisina bu ta'rîzi yapan adam üzerine haddi vâcib kilmadi. Imâm Mâlik ta'rîzde hadd ve li'âni vâcib kildi...

Ibnu'l-Arabî de: Bu hadîste benzeriyle kiyâs ve i*tibârin sahîhligine kesin bir delîl vardir... demistir... (Aynî).

[79]
Hadîsin basliga delîlligi açiktir.

[80]
Bâshga uygunlugu, la'netlesmeyi ve buna baslayanin erkek oldugunu içine almasi yönündendir.

[81]
Basliga uygunlugu "Uveymir, Rasûlullah emretmeden önce kadini üç talâkla bosadi" sözündedir. Sübhe yok ki Uveymir, kadini la'netlesme yapmasinin ardindan bosamisti.

Bu mes'elede fakîhler arasinda görüs ayriligi vardir. Bâzilari bu ayriligin sirf li'ân ile, bâzilari kocanin bosamasi ile, bâzilari hâkimin hükmü i!e kesinlestigini; bâzilari da li'ân ile beraber kocanin bosamasiyle kesinlestigini söylemislerdir. Li'ânin hükmünün, li'ân ile veya hâkimin ayirmasi ile kari-koca ayriligi oldugunda ittifak etmislerdir.

[82]
Basliga uygunlugu "Akabinde o kari-koca mescidde birbiriyle la'netlestiler" sözü ndedir.

el-Vahara:... yesil ve zehirli kelere benzeyen bir nevi' keler ismidir, bir kavle göre kertenkeleden bir nev'in ismidir ki, basip gezdigi yeri zehirler. Ve Vahara, kisa yapili deveye ve siyah, çirkin, bed-endâm, alâ kavlin kizil çehreli bodur hatuna denir (Kaamûs Ter.)

[83]
Basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî bunun bir rivayetini Muhâribûn'da; Müslim de Li'ân'da getirmistir

[84]
Basliga uygunlugu "O senin malin degildir..." sözlerinden alinir. Çünkü bu mal Ile murâd, erkegin kadina vermesi gereken ve onun mukaabilinde evlenmis bulundugu mehr'dir. tcmâ, zifaf olmus kadinin mehrin hepsini hakk edecegi üzerinedir. Ihtilâf ise, zifaf olmamis kadin hakkindadir. Cumhur onun da duhûlden evvel bosanmis diger kadinlar gibi, mehrin yarisini alacagi görüsü üzerindedir... (Aynî).

[85]
Yânî bu hadîsi Sufyân, Amr ibn Dinar'dan ve Eyyûb es-Sahtiyânî'den; onlarin ikisi de Ibn Umer'den rivayet etmistir. Hadîsin basliga uygunlugu bundan evvelki gibi olup, meydandadir.

[86]
Bu, bir önceki hadîsin baska yoldan bir rivayetidir. Basliga delâletleri meydandadir.

[87]
Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Buhârî bunun bir rivayetini Farâiz'de; Müslim de Li'ân'da getirmistir.

Bu hadîs, üç hükmü sâmildir: Birincisi la'netlesmedir ki, bunda ihtilâf yoktur. Âlimler bunun sahîhligi ve mesrû'lugu üzerinde ittifak etmislerdir. Ikincisi ayirmadir, bunda âlimler, bunun nasil olacagi hususunda ayri ayri görüsler ileri sürmüslerdir. Yakinda zikredilmisti ki, Mâlik ile Safiî ayrilmanin sirf la'netlesme ile olacagini, Ebû Hanîfe de ayrilmanin ancak hâkimin ayirmasi ile olacagini söylemistir. Üçüncüsü de hadîsin zahirine göre çocugun anaya katilmasidir... (Aynî).

[88]
Basliga uygunlugu "Yâ Allah, beyân ey/e/"dedi. Sonra kadin... dogurdu..." sözlerinden ahmr... Bunun bir rivayeti dört bâb önce geçmisti.

Ibnu'l-Arabî: Rasûlullah'in "Yâ Allah, beyân eyle!" duasinin ma'nâsi, yalniz kan-kocadan birinin dogrulugunun sübîitunu istemek degildir, fakat bunun ma'nâsi kadinin benzerligi açiklayacak bir çocuk dogurmasini ve dogurmaktan çekinmemesini istemektir... demistir (Kastallânî).

[89]
Buhârî hadîsi burada iki senedle getirdi. Hadîs basliktaki mes'eleyi açiklamaktadir. Bunun bir rivayeti "Üç talâka cevaz veren kimse bâbi"nda geçmisti. Bu hadîsierdeki "Balçagiz" ta'bîri, cinsî münâsebetten kinayedir

[90]
Sârih Ibn Battâl'in yanindaki Buhârî nüshasinda bu basliktan önce "Kitâbu'l-îdde Bâbu kavli'llâhi Taâlâ" seklinde vâki' olmustur.

[91]
Bu iddet mes'elesiyle ilgili bâzi tafsilât el-Bakara: 228. âyetin tefsirinde de geçmisti. Buradaki "Eger sekkediyorsaniz"kaydi, ihtirazi bir kayid degil, bu mes'-eleyi

soranlarin veya soracak olanlarin vuku' bulan veya bulacak olan suâllerine nazaran vukû'îdir. Bu mu'tariza cümlesi demektir. Yoksa hayizdan kesilip kesilmediklerinde sekk ediyorsaniz dernek degildir. Zîrâ "Yeisne" sîgasiyle ye'sin ma'lûm oldugu söylendikten sonra, yeiste sübhe ediyorsaniz demek olmayacagi bellidir. Binâenaleyh ma'nâ su olur: Bunlarin iddetleri nasil olacagini kestire-meyip de müskil görüyor, iskilleniyor, soruyorsaniz, biliniz ki "Onlarin iddetleri üç aydir", üç ay beklerler, bu müddet zarfinda bir gebelik belirmezse, nihâyetinde evvelkiler gibi "Onlari ya iyilikle tutun yâhud iyilikle aynhn"dn. Hayiz âdeti görmeyenler de öyle üç aydir... Bunlar gerek onyedi yasindan küçük olup henüz bulûga ermemis olduklarindan dolayi hayiz görmemis olanlar ve gerek bulûg yasinin a'zamîsi olan onyedi yasini geçmis ve binâenaleyh yas i'tibâriyle balig bulunmus olduklari hâlde hayiz âdeti olmamis bulunanlari sâmildir (Hakk Dîni, VI, 5065-5066).

[92] Bu, et-Talâk: 4. âyeti "Içinizden ötenlerin geride biraktiklari zevceler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler... " (el-Bakara: 234) âyetinden sonra inmis oldugu için, onun zevci vefat eden kadinlarin iddeti hakkindaki dört ay on gün âyetinin umûmundan gebelere âîd olan cihetini bu et-Talâk: 4. âyeti açikça beyân etmis bulunuyorki, böyle sonraki târîh ile olan beyân, usûl ilminde tebdîl beyâni denilen nesh kismina dâhil oldugundan, bu hâmil âyetinin umûmu, o vefat âyetinin umûmundan bir noktasini ta'dîl suretiyle nesheylemistir... Binâenaleyh gebe kadinlarin talâkta da, vefatta da iddetleri, dogurmakla tamâm olur (Hakk Dîni, VI, 5069).

[93] Hadîslerdeki bilgiler ve uygulama, basliga uygundur. Hadîsler de ayri ayri yollardan gelen rivayetlerdir.
temizlenme müddeti beklerler... " (ei-Bakara: 228)

[94] "Kurû'"ve "Akra'", "Kar'"mcem"vlu ki, zidd ma'nâli kelimelerden olup hayiz ve temizlik ma'nâlari arasinda müsterek bir lafizdir, binâenaleyh mücmeldir. Ma'nâsinin ta'yîni taleb ve arastirma ile beyâna baglidir. Imâm Mâlik ve Safiî bunu Tahur ile, Hanefîler Hayiz ile tefsir etmislerdir...(Hakk Dînî, I, 784). es-Selâ, asâ vezninde sol yufka deriye denir ki, ana karninda çocuk onda dogar ve ekseri beraberce çikar, eger dogdugu anda yüzünden siyirip alinmaz ise çocuk helak olur. Insanda ve hayvanlarda olana denir. Türkçedc "Es" ve "Son" ta'bîr ederler... (Kaamûs Ter.).

[95] Vucd, insanin vus'u, gücünün yetebildigi varligi demektir. Binâenaleyh kadinin kocasina gücünün yetmeyecegi bir süknâ teklif etmege de hakki yoktur. Sonra belli ki, bu emirler sag olanlaradir. Zevci vefat eden kadinin iddetinde süknâ ve nafaka talebine hakki yoktur. O, vârisler arasinda bulundugu için, terîkeden hissesi ne ise onu alir.
Bu âyetler bosanan kadinlarin nafaka mes'elesi hususundaki asillari, düstûrlari degismez ve asla eskimez kaanûnlarin bâzilarini ihtiva etmektedirler. Baslikta isaret edilen Fâtima bintu Kays kissasini anlatan hadîslerde bunlarin bâzi uygulamalari görülecektir.

[96] Bu hadîsin basliga uygunlugu, içinde Fâtirtia bintu Kays kissasindan bir fikranin bulunmasi bakimindandir.
Bu Abdurrahmân ibnu'l-Hakem, o sirada Medine Emîri bulunan Mervâp ibnu'l-Hakem'in kardesi idi. O, Fâtima bintu Kays hadîsinin hükmünü umûmî kilmakta yanilmistir. Çünkü Fâtima hadîsindeki süknâ ve nafaka olmamasi hükmü, kendisinde bulunan bir özürden dolayi ancak sahsina hâss bir hüküm idi Bu hüküm Amre'nin durumuna tesmil edilemez ve uygulanamazdi. Zâten Kur'ân ve diger hadîsler buna mâni' idi.

[97] Peygamber, Fâtima bintu Kays'a bu sahsî durumu ve zarûretli hâlinden dolayi bosandigi evden çikmasini emretmis ve nafakasi da olmadigini bildirmisti. Fâ-tima'ya bu sahsî illet ve zaruretleri için mübâh kilinmis olan durum, elbette baskalarina tesmîl edilemezdi. Zâten Kur'ân ve diger hadîsler buna mâni' idi. Iste Âise, Fâtima'nin sahsiyle ilgili bir hükmü, illetini bildirmeksizin umûmî imis gibi yayip fetva vermesini ayiplamis, bunu redd ve inkâr etmistir.
Imâm Müslim bu Fâtima bintu Kays kissasini anlatan hadîslerin yirmiden fazla rivayetini Sahîh'ine alip, birbirini açiklayacak bir tertîble çok güzel sekilde siralamistir: Müslim Tercemesi, IV, 436-448, Talâk, "Üç talâkla bosanan kadina nafaka yoktur babi".

[98] Buhari geçen hadîsi burada baska bir yoldan kisaltilmis olarak getirdi. Bunun açiklamasi daha önceki hasiyede kismen verilmisti.

[99] Hadîsin basliga uygunlugu kadinlarin hayiz nev'inden iddia ettikleri hususta tas-, dîk edilmeleri lehine bir sâhid bulunmasi bakimindandir. Görmez misin Rasûlullah, Safiyye'yi sözü hakkinda imtihan etmedi de, yalanlamadi da... Bunun bIT rivayeti Hacc, "Temettü' bâbi"nda da geçmisti... (Aynî).

[100] Buûle, Ba'P'm cem'idir. Ba'l, bir zamanlar tapinilan bir putun ismi oldugu gibi, yükseklik ma'nâsiyle "Seyyid" ve "Mâlik", yânî "Efendi", "Zevç" ve "Zevce" ma'nâlarina da gelir. Erkeklere muzâf olursa hanimlari, kadinlara muzâf olunca da efendileri, kaaim zevçleri demek olur ki, burada böyledir. O hâlde meali: Ve o bosananlarin efendileri, yânî onlari bosayan ve fakat ric'î talâk ile bosayip henüz efendiligini muhafaza eden kocalari onlara bu müddet zarfinda dönme ile yine nikâhlarina döndürmeye herkesten haklidirlar. Hattâ iddet zarfinda erkek sözle veya fiille dönmek ister de kadin razi olmazsa, söz erkegindir... (Hakk Dîni, I, 785).

[101] Buhârî hadîsi burada iki yoldan getirmistir ki, birincideki kisaligi, ikinci hadîs gidermektedir

[102] Hadîsin basliga uygunlugu "Kadindan kendini bosalt" sözündedir. Bunun bir rivayeti Tefsir Kitâbi'nda da geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.

[103] Bu hadîsin de bir rivayeti Talâk evvelinde geçmisti.

[104] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir, bunun bir rivayeti Talâk Kitâbi'nin evvellerinde de geçmisti.

[105] el-Ihdâd, kadinin kocasi yâhud hisimlarindan birinin ölümü sebebiyle zînet ve süsü birakip yas ve matem hâlinde kalmasidir. Kadinin deve tersi atmasi keyfiyeti bir yillik uzun ve çok sikintili iddet hayâtini bir deve tersi kadar ehemmiyetsiz geçirdigine isaret sayildigi bildiriliyor.
Peygamber: Ey kadinlar, Câhiliyet'te böyle iken, simdi Islâm'in bu dört ay on gün iddetini çok görmeyin, demek istiyor.
Bu hadîsin böyle bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçti. Müslim de bunu Talâk'ta böylece getirmistir

[106] Bu göze sürme çekme isteginin sirf tedâvî maksadiyle yapilmamis oldugu sanilir. Eger öyle olsaydi tedâvî zarureti, iddet içinde de olsa tedaviyi mübâh hattâ vazife kilardi. Demek ki Rasûlullah o genç kadinin bu müracaatinda böyle bir tedâvî zarureti tesbît etmemis, bil'akis baska maksadlar sezmistir. Onun için izin vermemistir.

[107] Hadîsin basliga uygunlugu "Azfâr kustundan bir parça... " sözündedir. Kaaf ve kef harfleriyle yazilan bu kelimeler hakkinda söyle deniliyor: '!^_r", "^ir", " j»-j" üçü de lügattir. Bu isim ile ma'rûf bir köktür, iki nev'i olur, birine "Hind kustu", birine "Arab kustu" derler...
el-Azfâr vt ez-Zafâr, "Sehâb" vezninde koku aksâmindandir. Dibinden derisi soyulmus tirnak tarzinda olur... Türkçe'de "Seytan tirnagi" ve "Tirnak buhuru" dedikleri güzel kokulu seydir... (Kaamûs Ter, II, 590).
- Buna "Kustu Azfâr" denildigi gibi "Kustu Zafâr" da derler. Zafâr, Aden sahilinde bir sehrin adidir ki, tirnak seklinde olan Hind kustu Hindistan'dan evvelâ oraya gelir. Bundan dolayi Arab kadinlarinin yikanma sirasinda kötü kokuyu gidermek için kullandiklari bu itira "Kustu Azfâr" ve "Kusta Zafâr" da derler.
Bu hadîsin bu sened ve metinle aynisi HayzKitâbi'nda da geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.

[108] Basliga uygunlugu "Yalniz Yemen'in asb kumasindan yapilmis elbise giyebilir" sözündedir.
Asb, Yemen kumaslarindandir, çizgili kumastir da denildi. Bu kumas siyah beyaz iplikle dokunur ve çizgileri devamli kalirmis. Ibnu'1-Esîr: Ölüm idde-ti bekleyen kadin, dokunduktan sonra boyanmis kumaslardan nehyedilmis oluyor, demistir... (Aynî).
Âsim Molla da: Ve Asb, Yemen kumaslarindan bir türlü kumasin adidir... demistir.

Buhârî hadîsin sonunda "Küsf've "Kust" kelimelerini açiklayip, bunlar "el-Kâfûr" ve "el-Kaafûr" kelimelerinde oldugu gibi kef harfiyle de, kaaf harfiyle de söylenir demistir

[109] Onu bu sözü söylemeye sevkeden sebeb el-Hattâbî'nin de dedigi gibi, neshedici-nin mensûhtan önce olmasini müskil görmesidir. Böylece o, bu âyetin kullanil-masinin da mümkin oldugunu düsünmüstür... (Kastallânî).

[110] Müfessirler toplulugu Isbu el-Bakara: 240 âyetinin inmesi, 234. âyetten evvel oldugunu ve fakat tilâvette geri birakildigini söylemislerdir. Maamâfîh târîh mü-beyyen degildir, evvelkisi iddet, bu da nafaka içindir. Bu 240. âyette nekre olarak "Ma'rûf" evvelkinde "BiV-maV«/" buyurulmasi, bunun Inmesi önden, öbürününki sonradan bulundugundan dolayi olduguna isarettir diyorlar. Disari çikma hâlinde günâhi nefyetme gösterir ki, bu bir sene tamamen iddet degil-dir. Zîrâ iddet olsa idi, çikmalari günâh olurdu. Binâenaleyh bu âyet evvelkinden inmede dahî müteahhir olsa idi,.dört ay on gün iddet müddetiyle müteânz olmazdi. O hâlde mukaddem oldugundan dolayi nafakaya âid olan bu müddetin Iddet müddetiyle mensûh veya tahsis edilmis olmasi gerekmezdi. Lâkin surasi unutulmamak lâzim gelir ki, bu bir seneye kadar intifa hakki, vasiyet veya vasiyet hükmünde olarak sabittir. Hâlbuki ileride görülecegi üzere kadin da dörtte bir veya sekizde bir hisse ile kocaya vâris olacaktir. Bu suretle mîrâs âyetlerinin inmesinden sonra vârise vasiyet, mensûh oldugundan, bu vasiyet de mensûh-tur. Binâenaleyh zevci vefat eden zevcelere kendi mîrâs hisselerinden baska bir de nafaka vâcib degildir. Bu âyet, Islâm'in evvelinde zevceye mîrâs yok iken inmis ve sonra mîrâs hükümleriyle neshedilmistir. Ve bu nesh, zevcenin aleyhine degil, lehine olmustur. "Bir sene"de iddet ma'nâsi mülahaza edenler, bu neshin, nüzûlu sonra olan iddet âyetiyle olduguna da kaail olmuslardir. Demek ki, her iki takdirde mensûhtur. Ancak Mucâhid'den süknâ hakkinda mensûh olmadigina dâir münferid bir kavil vardir. Imâm Safiî de ona kaail olarak bunlara nafaka yoktur, fakat bir sene süknâ hakki vardir, demis; süknâ dahî nafakadan sayildigindan, bu telâkkî rivâyeten vedirâyeten zayiftir (Hakk Dîni, I, 816-817).

[111] Hadîsin basliga uygunlugu, içinde iddet bekleyen kadinla ilgili söz bulunmasi bakimindandir; bunun bir rivayeti yakinda geçti.

[112] el-Hasen'in bu sözünü Ibn Ebî Seybe senediyle getirmistir.

[113] Bunun basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Buyu' Kitabi, "Köpek bedeli bâbi"nda da geçmisti.

[114] Câriyenin kazanciyla murâd, zina karsiliginda aldigi bedeldir; bu da zina mehri hükmündedir.

[115] Hadîsin basliga uygunlugu "Sen kadina zifâfettin " sözünden alinir. Buhârî bu sözün mantûkundan mehrin kemâlini istinbât etti. Hadîs bu isnâd ve metinle "La'netlesenin mehri bâbi"nda da geçmisti.

[116] Buhârî 236-237. âyetlerle mutlak olarak her bosanan kadin için mut'anin vucûbuna istidlal etmistir. Bu Saîd ibn Cubeyr'in ve baskasinin kavlidir. Ibn Cerîr de bunu tercih etmistir.

Buhârî 241-242. âyetlerinin umumîligi ile de yine mutlak olarak bosanmis herbir kadin için mut'anin, yânî birseyle faydalandirmanin vucûbuna istidlal etmistir... (Aynî).

[117] Bu da Buhârî'nin sözündendir. Bununla Peygamber'in, kendinden la'netiesme hakkinda rivayet edilmis hadîslerde mut'a zikretmedigini belirtmek istemistir. Sanki Buhârî bununla la'netlesmede kadin için bir mut'a yoktur görüsüne tutunmus gibidir.

Kirmani de söyle demistir: Buhârî'nin kelâmindan anlasilan, her bosanan kadin için bir mut'a oldugu, la'netlesen kadinin ise bosanmis kadinlar toplulu-guna dâhil olmadigidir. Sonra dedi ku "Tallakuhâ" lafzi, onun bosanmis oldugu hususunda sarihtir dedi, sonra buna ayrilmanin sirf la'netlesme ile hâsil olmasiyle cevâb verdi. Çünkü Peygamber, kocaya: "Senin onun aleyhine hiçbir hukuk yolun yoktur" buyurdu. Kocanin onu bosamasi, Peygamber'in emriyle olmamistir... (Aynî).

"Talâk" ve "îddet" mes'eleleri böyie arzu ve nikâh talebine müteallik ince birtakim vazifeler ve içtimaî âdaba müntehî olunca, hukuk bakimindan da bâzi beyâna ihtiyâç hissedilir. Nikâhlananlar evvel emirde iki kisimdir: Mehr farz ve takdir edilmis olan, olmayan. Bunlardan herbiri de iki kisimdir: Nikâhtan sonra duhûl vâki' olan, olmayan. Binâenaleyh bosanmislar da bu suretle dört kisimdir: Evvelkisi medhûlün bihâ ve mehr ta'yîn edilmis olan ki, bunlarin

. hükmü yukarida zikredilmis, talâk üzerine zulmen hiçbirsey alinmayip mehirle-rinin tamamen te'diyesi ve üç "kar'" iddet beklemeleri lüzumu beyân olunmus idi. Ikincisi medhûlün bihâ olup mehri tesmiye edilmemis bulunandir. Bunlara da ayni sekilde "Ve lehûnne mislü'llezîaleyhinne bi'l-ma'rûfi" (el-Bakara: 228) medlûlünce mehri misil lüzumu is'âr kilinmis idi ki, bununla alâkali daha bâzi beyânlar gelecektir. Üçüncüsü ne medhûlün bihâ, ne mehri farz kilinmis olma-. yan; dördüncüsü de medhûlün bihâ olmayan vefakat mehri farz kilinmis bulunandir ki, bu ikisi de gelecek iki âyetle, bir de el-Ahzâb'da "Sizin kadinlar üzerini;

\'~ •"= sayacaginiz bir iddet yoktur" (Âyet: 49) âyetiyle beyân olunacaktir... Her nikâhin kadina mâlî bir fâide ile neticelenmesi lâzimdir. Mehr tesmiye edilmeden nikâhin sahîh olmasi mutlak olarak hiçbirsey lâzim gelmez demek degildir. O zaman "Ve lehünne mislu llezîaleyhinne bVl-ma'rûf ma'nâsiz kalmis olurdu. Buna binâen mehr tesmiyesi olmadigi hâlde duhûl bulunmus olsa idi, mehri misil lâzim gelecek idi. Duhûlden önce bosanmis olunca, bu mahrumiyete mukaa-bil bir mut'a olsun verilmek gerekir... (Hakk Dîni, I, 804-805).

... Zevç onu vermeli; vermezse müslümânlarin hâkimleri alivermelidir. Bu meta', medhûlün bihâ olanlar için iddet nafakasi, olmayanlar için de mut'a'-dir... (Hakk Dîni, I, 817).

[118] Buhârî, yakinda "La'netlesenin mehri bâbi"nda geçmis olan bu hadîsi "Peygamber la'netlesmede bir mut'a zikretmedi" sözünü kuvvetlendirmek Için getirmistir. Çünkü bunda mut'a için bir girisme yoktur... (Aynî).

69- KITABU'N-NAFAKAAT
(Nafakalar Kitabi)

Ve Aile Halki Üzerine Yapilan Nafakanin Fazileti [1]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"... Yine sana hangi seyi nafaka vereceklerini sorarlar. De ki: Ihtiyâcinizdan artani (verin). Allah size böylece
âyetlerini açiklar. Olur ki, dünyâ hususunda da, âhiret isinde de iyice düsünürsünüz..." (el-Bakara: 219-220) [2].

1-.......Bize Su'be ibnu'l-Haccâc tahdîs etti ki, Adiyy ibn Sabit söyle demistir: Ben Abdullah ibn Yezîd el-Ensârî'den isittim; o da Ebû Mes'ûd el-Ensârî'den. (Abdullah ibn Yezîd dedi ki:) Ben Ebû Mes'ûd'a:
— Sen bunu Peygamber(S)'den mi rivayet ediyorsun (yâhud: Kendi içtihadinla mi söylüyorsun)? diye sordum.
Ebû Mes'ûd (R):
— Ben bunu ancak Peygamber'den rivayet ediyorum ki, O: "Her-hangibir müslümân kendi ev halkina -Allah'in rizâsini kasdederek-infâk ederse, bu infâk o müslümân için bir sadaka olmustur"

buyurdu. [3].

2-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Allah: Yâ Âdem oglu, sen infâk et, ben de sana infâk edeyim! buyurdu" demistir [4].

3-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Dul kadinlarin ve fakirlerin nafakalarim kazanmaya kosan müslümân kimse, Allah yolunda harb eden mücâhid gibidir, yâhud gece namâzli, gündüz oruçlu âbid kimse -gibidir" buyurdu [5].

4-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) söyle demistir: Ben (Veda Hacci sirasinda) Mekke'de hasta iken, Peygamber (S) beni iyâde ve ziyaret ederdi. Ben kendisine:
— Benim malim vardir; malimin hepsini vasiyet edeyim mi? diye sordum.
Peygamber:
— "Hayir (vasiyet etme)/" buyurdu. Ben:
— Yarisini? dedim. Peygamber:
— "Hayir!" buyurdu. Ben:
— Üçte bir? dedim.
Peygamber:
— "Üçte bir; üçte bir de çoktur. Senin vârislerini zengin birakman, onlari muhtâc ve insanlarin ellerindekini istemek için insanlara ellerini açar hâlde birakmandan daha hayirlidir. Sen her ne in/âk edersen, o senin için bir sadakadir. Hattâ (yemek yerken) kadininin agzina yükseltecegin bir lokmaya varincaya kadar sevâb alirsin. Ümîd ederim ki, Allah seni yükseltir. Senin yüzünden birtakim insanlar faydalanir ve digeri de zarar görür" buyurdu [6].

1- Ehl Ve Iyâl Üzerine Harcama Yapmanin Vucûbu Babi

5-.......Ebû Salih tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Hureyre(R) tahdîs edip söyle dedi: Peygamber (S) söyle buyurdu -."Sadakanin en faziletlisi, sadakanin sahibini zengin birakan (ve fakirlige düsürmeyen) sadakadir. Çünkü yüksek el, alçak elden hayirlidir. (Ey mü'min!) Sen nafaka vermeye, nafakasi üzerine vâcib olan aile ferdlerinle basla (sonra baskalarina ver). (Aile ferdlerinin nafakalarim vermezsen) kadin: Ya beni doyur, ya da beni bosa! der. Hizmetçi de: Beni besle, beni çalistir! der. Çocuk da: Beni doyur, beni kime birakirsin? der."'
Bu hadîsi rivayet ederken Ebû Hureyre'nin yaninda bulunanlar:
— Yâ Ebâ Hureyre! Sen bu hadîsi bu sekilde Rasûlullah'tan isittin mi? dediler.
Ebû Hureyre de (bu soruya sinirlendi de):
— Hayir, bu hadîs Ebû Hureyre'nin kîsesindendir! diye (suâli inkâr ve ta'rîz ile) karsilamistir [7].

6-....... el-Leys tahdîs edip söyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Hâlid ibni Musâfir, Ibn Sihâb'dan; o da Ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Sadakanin hayirlisi, zenginligin sirtina dayanmakta olan sadakadir. (Ey mü'min!) Sen sadaka vermeye, nafakasi üzerine vâcib olanlarla basla" buyurmustur [8].

2- Insanin, Ailesinin Bir Senelik Yiyecegi Olan Nafakayi Ayirip Habsetmesi Ve Iyâlin Nafakalarinin Nasil Olacagi Babi

7-....... Bize Vekî' haber verdi ki, Ibn Uyeyne söyle demistir:
Ma'mer ibn Râsid bana söyle dedi: Sufyân es-Sevrî bana:
— Sen ailesi için onlarin bir senelik azigini, yâhud senenin bir kisminda yiyecekleri azigi toplayan kimse hakkinda birsey isittin mi? diye sordu.
Ma'mer:
— Bana bu hususta birsey gelmedi, dedi.
Sonra bir hadîs zikretti ki, o hadîsi bize Ibn Sihâb ez-Zuhrî, Mâlik ibn Evs'den; o da Umer(R)'den olmak üzere söyle tahdîs etmisti:
— Peygamber (S) -kendine mahsûs olan- Benu'n-Nadîr hurma mahsûlünü satardi ve ailesi için, onlarin bir senelik azigini habsederdi [9].

8-.......îbn Sihâb söyle demistir: Bana Mâlik ibnu Evs ibn Hadesân haber verdi. (ez-Zuhrî dedi ki:) Cubeyr ibn Mut'un*in oglu Mu-hammed bana onun hadîsinden bir kismini zikretmisti. Ben gittim, nihayet Mâlik ibn Evs'in yanma girdim ve ona bu hadîsten sordum. Bunun üzerine Mâlik ibn Evs de bana söyle dedi: (Bana Umer ibnu'l-Hattâb'in elçisi geldi, seni Mü'minlerin Emîri çagiriyor, dedi; onunla beraber) gittim, nihayet Umer'in huzuruna girdim. (Biz onun yaninda otururken) Umer'in kapicisi Yerfa' geldi de:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Usmân, Abdurrahmân ibn Avf, Zu-beyr, Sa'd ibn Ebî Vakkaas geldiler, senden izin isterler, dedi.
— Evet, deyip onlarin içeriye girmelerine izin verdi.
Râvî dedi ki: Onlar içeri girdiler, selâm verip oturdular. Biraz eylendikten sonra Yerfa' yine geldi ve Umer'e:
— Abbâs ile Alî hakkinda da iznin var mi? dedi. Umer:
— Evet, deyip onlara da izin verdi.
Bunlar da girdiler, selâm verip oturdular. Abbâs:
— Ey Mü'minlerin Emîri, benimle su Alî arasinda hükmet, dedi.
(Allah'in, Rasûlü'ne fey' olarak tahsîs ettigi Nadîr ogullan hurmaligindan dolayi Abbâs ile Alî arasinda ihtilâf vardi, birbirine sert sözler söylemislerdi.)
Huzurda bulunan topluluk Usmân ile arkadaslari:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Bunlarin aralarinda hüküm ver de, birini digerinden rahat ettir (yânî gönüllerini huzur ve sükûna erdir), dediler.
Bunun üzerine Umer:
— Yavas olunuz, acele etmeyiniz! Gök ve yer emriyle, iradesiyle duran Allah hakki için size

sorarim: Rasûlullah (S) kendisini de kasdederek: "Biz (peygamberler toplulugu) vâris olunmayiz. Bizim biraktigimiz her mal sadakadir" buyurdugunu biliyor musunuz? dedi.
Usmân ile arkadaslari:
— Evet, Rasûlullah böyle buyurdu, diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Umer Alî ile Abbâs'a döndü de:
— Allah hakki için size de sorarim: Rasûlullah'm böyle buyurdugunu sizler de biliyor musunuz? dedi.
Alî ile Abbâs:
— Evet böyle buyurmustur, diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Umer:
— Simdi ben size bu malin hukukî vaziyetini bildireyim: Sübhe-siz Allah Taâlâ bu fey'de tasarrufu Rasûlü'ne tahsîs buyurdu, ondan baska kimseye bu hakki vermedi. Allah, Kur'ân'da: "Allah'in
onlar(m mallarin)c?an Rasûlü 'ne verdigi fey 'e gelince; siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip kosmadiniz. Fakat Allah rasûllerini dileyecegi kimselere musallat eder. Allah herseye kaadirdir" (ei-Ha$r:6) buyurmustur. Binâenaleyh bu malda tasarruf hakki sâdece Rasûlullah'a hâss olmustur. Vallahi bu mala sizden baska kimse (ortak olup) toplamadi ve sizin zarariniza kimse tasarrufu kendisine seçip almadi.Muhakkak bu fey' mallarinin gelirini sizlere vermis ve aranizda taksîm edip yaymistir. Nihayet fey'den o malin asli mahfuz kaldi. Rasûlullah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasini ayirip verir, onlari infâk ederdi. Sonra bundan arta kalani alirdi ve onu Allah'in malinin konulacagi yere kordu (yânî müslümânlarm umûmî islerine sarfederdi). Rasûlullah hayâtinda bu mali böyle kullandi. Simdi size Allah adiyle sürüyorum: Bunun böyle oldugunu biliyor musunuz? dedi.
Hazir bulunanlar:
— Evet, diye tasdik ettiler. Umer, Alî ile Abbâs'a hitaben de:
— Size de Allah adiyle soruyorum: Sizler de bunu böyle biliyor musunuz? dedi.
Alî ile Abbâs da:
— Evet, diye tasdik ettiler. Umer devamla söyle dedi:
— Sonra Allah Taâlâ, Peygamberi'ni vefat ettirdi. Ebû Bekr: "Ben Allah Rasûlü'nün velîsiyim" deyip bu mallara el koydu ve onlari Rasûlullah'm kullandigi gibi kullandi.
(Ravî dedi ki:) Umer »Alî ile Abbâs'a dönerek:
— Sizler (o zaman hazirdiniz; Ebû Bekr'in böyle muamele ettigini hatirlarsiniz.) Simdi ise Ebû Bekr'in söyle söyle yaptigini (sizleri Peygamber'in mirasindan men' ettigini) iddia ediyorsunuz. Allah bilir ki, Ebû Bekr bu hareketinde dogru idi, lûtufkârdi, akil ve zekâ sahibi idi, hakka uymustu. Sonra Allah Ebû Bekr'i vefat ettirdi. Ben de; "Rasûlullah'm ve Ebû Bekr'in velîsiyim ve vekiliyim" dedim ve emirligimin ilk iki yilinda bu mala el koydum. Ve onu Rasûlullah ile Ebû Bekr'in kullandigi gibi kullanip idare ediyordum. Sonra ikiniz beraberce bana geldiniz, sözleriniz bir, isiniz derli toplu idi (yânî ara-
rizda niza' yoktu. Sizinle görüstüm. Sonra ayri ayri geldiniz. Yâ Abbâs!) Sen bana geldin, benden kardesinin oglundan isabet edecek hisseni istiyordun. (Alî'yi kasdederek:) Bu da gelip benden esinin babasindan düsen mîrâs payini istiyordu. Bunun üzerine ben sizlere: (Rasûlullah "Bizpeygamberler vâris olunmayiz; bizim biraktigimiz mal sadakadir" buyurdugu cevâbini verdim. Müteakiben bu mali size vermeyi ve sizin elinizle idare etmeyi düsündüm ve:)
— Isterseniz bu hurmaliklari size vereyim. Allah'in ahdi ve andi boynunuzda olmak üzere siz, bu

mali Rasûlullah'in, Ebû Bekr'in ve Halîfe yapildigim zamandan beri benim bu mallardaki amelimiz gibi amel edip idare edersiniz. Sayet bu sartla kabul etmezseniz, artik bu mallar hususunda bana birsey söylemeyiniz, dedim.
Bu teklifim üzerine siz de:
— Bu sartla o mallan bize ver! dediniz.
Ben de bu sartla o mallari ikinize teslim ettim.
(Râvî dedi ki: Sonra Umer, oradaki topluluga hitaben:)
— Sizlere Allah hakki için soruyorum: Ben o mallari bu ikisine bu sartla teslim ettim mi? dedi.
Topluluk:
— Evet (bu sartla teslim ettin), diye tasdîk ettiler.
Râvî dedi ki: Bunun üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a döndü ve onlara da:
— Allah hakki için size de soruyorum: Ben bu mallari size bu sartla teslim ettim mi? dedi.
Ikisi de:
— Evet, diye tasdîk ettiler. Umer:
— (Aranizda çikan ihtilâf üzerine) simdi benden bunun hâricinde bir hüküm vermemi mi istiyorsunuz? Gök, yer izniyle, iradesiyle duran Allah'a yemin ederim ki, ben kiyamet kopuncaya kadar bunun hâricinde bir hüküm vermem. Eger siz mallari bu sartla idareden âciz olduysaniz, onlari bana geri veriniz. Ben onlari sizin hesabiniza yeterlilikle idare ederim! dedi [10].

3- Bâb Ve Yüce Allah Söyle Buyurdu:

'Anneler çocuklarini iki bütün yil emzirirler. Bu hüküm emmeyi tamâm yaptirmak isteyenler içindir. Onlarin (annelerin) ma'rûf veçhile yiyecegi, giyecegi, çocuk kendisinin olan babaya âiddir. Kimse takatinden ziyadesiyle mükellef tutulmaz. Ne bir anne çocugu yüzünden, ne de çocuk kendisinin olan (bir baba) çocugu sebebiyle zarara sokulmasin. Mirasçiya düsenvazife de bunun gibidir. Eger ana-baba aralarinda rizâ ve müsavere ile (ittifakla çocugu iki sene dolmadan) memeden kesmeyi arzu ederlerse, ikisinin üzerine de vebal yoktur. Çocuklarinizi (baskalarina) emzirtmek isterseniz mesru' surette verdiginiz (emzirme ücretini) teslim etmek sortiyle yine üzerinize vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, sübhesiz Allah, ne yaparsaniz hakkiyle görücüdür" (el-Bakara: 233).
Yine Yüce Allah söyle buyurdu: "... Anasi onu zahmetle tasidi, zahmetle de dogurdu. Onun bu tasinmasi ile sütten kesilmesi müddeti otuz aydir... '* (el-Ahkaaf: 15).
Ve yine söyle buyurdu:
"(Bosanan) o ka'dinlari, gücünüzün yettigi kadar, ikaamet ettiginiz yerin bir kisminda oturtun. (Evleri) baslarina dar etmek için kendilerine zarar yapmayin.
Eger onlar yüklü iseler yüklerini koyuncaya kadar nafakalarini verin. Eger çocuklarinizi sizin fâidenize emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranizda (bu hususta) güzelce müsavere edin. Eger güçlüge ugrarsaniz, o hâlde çocugu, babanin hesabina bir baskasi emzirecektir. Genisligi olan nafakayi genisligine göre versin. Rizki kendisine daraltilmis bulunan fakir de nafakayi Allah'in ona verdiginden versin. Allah hiçbir nefse, ona verdiginden baskasini yüklemez* Allah güçlügün arkasindan kolaylik ihsan eder" (et-Talâk: 6-7) [11].

Yunus ibn Yezîd el-Eylî, ez-Zuhrî*den söyle söylemistir: Allah, ananin çocugu sebebiyle zarara ugratilmasim nehyetti. Bu "Kimse takatinden fazlasiyle mükellef tutulmaz. Ne bir anne çocugu yüzünden, ne de çocuk
kendisinin olan bir baba çocugu yüzünden zarara sokulmasin... " (d-Bakam: 233) kavlidir. Babanin zarara sokulmasi, çocugun anasinin: Ben bu çocugu emzirici degilim, demesidir. Hâlbuki anasi, çocugun gidasi bakimindan çocuk için daha faydali, çocuga daha sefkatli ve çocuguna baska kadinlardan daha yumusaktir. Böyle olunca, babasinin kendinden, Allah'in kendi üzerine vazife kildigi mikdâri kadina vermesinin ardindan, kadinin çocugu emzirmekten çekinme hakki yoktur. Çocuk kendisinin olan baba da çocugu sebebiyle zarara sokulmaz. Babasi zarar vermek için baska kadina emzirtip de anasini çocugu emzirmekten men' etmek suretiyle anasina da zarar veremez. Eger ana-baba kendi gönül hosluklanyle çocugu baska bir emziriciye emzirtmek isterlerse üzerlerine günâh yoktur. Yine kendilerinin rizâlasmalari ve müsavereleri ile çocugu sütten ayirmak isterlerse, bu istek ve kararlari kendi aralarinda bir rizâlasma ve müsavereden meydana gelmis olmasinin ardindan ikisine de günâh yoktur.

"Fisâluhu", "Sütten kesmek" ma'nâsinadir [12].

4- Kocasi Baska Yerde Oldugu Zaman Kadinin Ve Çocugunun Nafakasi Babi

9-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, Ibn Sihâb'dan haber verdi. Bana Urve haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Utbe'nin kizi Hind geldi de:
— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok siki cimri bir kimsedir. Ona âid olan maldan ailemize yedirmemde bana günâh var midir? diye sordu.
Rasûlullah (S):
— "Örfe göre bir ailenin yiyebilecegi mikdâr ile aile halkini yedirmende sana bir günâh yoktur" buyurdu.

10-....... Hemmâm ibn Münebbih söyle demistir: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim ki, Peygamber (S): "Kadin, kocasinin kazancindan, onun izni olmaksizin in/âk ettigi zaman, o infâkin sevabinin yarisi kocaya âid olur" buyurmustur [13].

5- Kadinin, Kocasinin Evinde Is Yapmasi Babi

11-.......Su'be söyle dedi: Bana el-Hakem ibn Uteybe, Abdurrahman ibnu Ebî Leylâ'dan tahdîs etti: Bize Alî ibn Ebî Tâlib (R) söyle tahdîs etti: Fâtima aleyha's-selâm Peygamber'e geldi de, O'na el degirmeni çevirmekten elinde meydana gelen rahatsizligi sikâyet ediyordu. Kendisine, Peygamber'e harb esirlerinden bir takim köle gelmis oldugu haberi ulasmisti. Fâtima evde Peygamber'e tesadüf etmedi. Ve bu sikâyetini Âise'ye zikretti.
Alî ibn Ebî Tâlib dedi ki: Peygamber eve gelince Âise, kendisine Fâtima'nin bir istek için geldigini haber verdi.
Alî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) bize geldi. Biz yataklarimizi alip yatmistik. Biz hemen kalkmaga davrandik. Peygamber:

— "Yerinizde durunuz" buyurdu ve gelip benimle Fâtima'nin arasina oturdu.
Hattâ ben karnimin üzerine dokunan iki ayaginin soguklugunu hissettim. Bundan sonra Peygamber:
— "Dikkat edin! Ben size benden istemis oldugunuz seyden daha hayirli bir seye delâlet ediyorum: Siz yataklarinizi aldiginizda yâ-hud döseklerinize girdiginizde otuz kerre Subhânallah, otuz üç kerre el-Hamdu UMhi, otuz dört kerre deAllâhu ekber deyiniz. Iste bu sizler için hizmetçiden daha hayirlidir" buyurdu [14].

6- Kadinin Hizmetçisi Babi [15]

12-.......Bize Ubeydullah ibnu Ebî Yezîd tahdîs etti: O, Mucâhid'den isitti (O, söyle demistir): Ben Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan isittim; o, Alî ibn Ebî Tâlib'den söyle tahdîs ediyordu: Fâtima aleyhi's-selâm Peygamber'e geldi de O'ndan bir hizmetçi istiyordu. Peygamber (S):
— "Iyi dinle! Ben sana istediginden daha hayirli olan birsey haber verecegim: Uyuyacagin sirada otuz üç kerre Allah'i tesbih edersin, otuz kerre Allah'i tahmîd edersin, otuzdört kerre de Allah'i tekbîr edersin" buyurdu.
Sonra Sufyân ibn Uyeyne: Onlardan biri (ta'yîn edilmeksizin) otuzdörttür, demistir. Alî (R):
— Ben bu sözleri (Peygamber'den isittigimden sonra bu sayida söylemeyi) hiç terketmedim, dedi.
Kendisine:
— Sen bunlari Siffîn gecesinde de mi terketmedin? denildi. ,
— Hayir, Siffîn gecesinde de terketmedim, dedi [16].

7- Erkegin Bizzat Ailesi Içinde Hizmet Etmesi Babi

13-....... (el-Esved ibn Yezîd söyle demistir:) Ben Âise'ye:
— 'Peygamber (S) evinde ne isler yapardi? diye sordum. Âise:
— Kendi ev halkinin hizmetinde bulunurdu. Ezani isitince (namaz kildirmak üzere mescide) çikardi, dedi [17].

8- Bâb: Erkek Ailesi Üzerine Harcama Yapmadigi Zaman, Kadini Için Onun Bilgisi Olmadan Örfe Göre Kendisine Ve Çocuguna Yetecek Mikdâri Alma Hakki Vardir

14-....... Hisâm söyle demistir: Bana babam Urvetu'bnu'z- Zubeyr, Âise(R)'den söyle haber verdi: Hind bintu Utbe:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz ki, Ebû Sufyân cimri bir adamdir. Bana ve çocuguma yetecek nafakayi vermiyor. Ancak ben o bilmeden, onun malindan almisimdir, dedi.
Rasûlullah (S):
— "Sen onun malindan örfe göre sana ve çocuguna yetecek mik-dâri al!" buyurdu [18].

9- Kadinin, Kocasinin Elindeki Mallari Ve Nafakasi Hususlarinda Kocasini Korumasi Babi

15-.......Bize Abdullah ibn Tâvûs, babasi Tâvûs ibn Keysân'dan ve Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Kadinlarin hayirlisi deve binen Ku-reys kadinlaridir" buyurmustur.
Diger râvî olan Ibn Tâvûs söyle rivayet etti: "Kureys kadinlarinin iyisi çocuga küçüklügünde en sefkatli olani ve kocasi üzerine elindeki mallari hususunda en muhafaza edicisidir".
Muâviye ibn Ebî Sufyân'dan ve Ibn Abbâs'tan; onlar da Peygamber'den olmak üzere, Ibn Tâvûs'un hadîsi tarzinda zikrolunu-ycr [19].

10- Kocanin Kadini Ma'rûf Tarzda Giydirmesi Babi

16-....... Su'be söyle demistir: Bana Abdulmelik ibnu Meysere haber verip söyle dedi: Ben Zeyd ibn Vehb'den isittim ki, Alî (R) söyle demistir: Peygamber (S) bana Siyerâ hüllesi (yânî ipekli bir el-bise) verdi. Ben de onu giymistim. Bunun üzerine Peygamber'in yüzünde öfke alâmeti gördüm. Ben de onu parçaladim da kadinlar arasinda (yânî Fâtima ve yakinlari olan kadinlar arasinda) bölüstür-düm [20].

11- Kadinin Çocugu Hususunda Kocasina Yardim Etmesi Babi

17-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Babam Abdullah öldü. Yedi yâhud dokuz tane yetîm kiz birakti. Ben de dul bir kadinla evlendim. Rasûlullah (S) bana:
— "Evlendin mi yâ Câbir?" diye sordu. Ben de:
— Evet, dedim. Rasûlullah:
— "Bakire ile mi yoksa dul ile mi evlendin?" dedi. Ben:
— Bakire ile degil, dul kadinla evlendim, dedim. Rasûlullah:
— "Senin kendisiyle, onun da seninle oynasacagi; senin onunla, onun da seninle gülüsecegi genç bir kizla evlenseydin!" buyurdu.
Câbir dedi ki: Ben de O'na:
— Babam Abdullah (Uhud'da) öldürüldü ve birkaç yetîm kiz birakti. Ben de onlarin arasina kendileri gibi bir genç kiz getirmekten hoslanmadim. Bu sebeble onlarin islerini görecek ve onlarin hâllerini iyilestirecek olgun bir kadinla evlendim, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Allah sana (esin hakkinda) bereketler ihsan etsin -yâhud: Hayir ihsan eylesin-!" dedi [21].

12- Bâb: Fakîr Kimsenin Kendi Aile Ferdlerini Nafakalandirmasi Babi

18-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber'e bir adam geldi de:
— Helak oldum, dedi. Peygamber (S):
— "Neden helak oldun?" dedi.
Adam:

— Ramazânda oruçlu iken ailemle cinsî münâsebet yaptim, dedi.
Peygamber (S):
— "(Keffâret olarak) bir köle âzâd et" buyurdu. Adam:
— Bende köle alacak mal yoktur, dedi. Peygamber:
— "Öyleyse arka arkaya iki ay oruç tut" buyurdu. Adam:
— Ben bu oruca güç yetiremem, dedi. Peygamber:
— "Altmis fakiri doyur" buyurdu. Adam:
— Ben o kadar insani doyuracak seyi bulamam, dedi. Derken Peygamber'e içi hurma dolu bir zenbîl getirildi. Bunun
üzerine Peygamber:
— "Hani o soran kimse nerededir?" buyurdu. Adam:
— Iste benim, buradayim, dedi. Peygamber:
— "Bu hurmayi al da yoksullara sadaka et" buyurdu. Adam:
— Benden daha fakir bir yoksula mi verecegim yâ Rasûlallah? Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin kara tasli iki tarafi arasinda benim ailemden daha muhtâc bir aile yoktur, dedi.
Bunun üzerine Peygamber (S) disleri meydana çikincaya kadar güldü. Ve:
— "O takdirde siz buna (baskasindan) daha haklisiniz" buyurdu [22].

13- Bâb:

“... Annelerin masruf veçhile yiyecegi, giyecegi, çocuk kendisinden olan babaya âiddir...” Mirasçiya düsen
vazife de bunun gibidir,.,"
(el-Bakara: 233).

Ana olan kadina çocuk emzirmekten birsey (bir vazîfe) var midir? [23]
'Allah su iki kisiyi de misâl getirdi: Bunlardan biri dilsizdir, hiçbirsey beceremez ve o, efendisinin üzerinde bir yüktür. 0, bunu nereye gönderse hayir getirmez. Hiç bu adaletle emreden, kendisi dosdogru bir yol üzerinde bulunan kisi ile bir olur mu?" (en-Nahl: 76) [24].

19-.......Hisâm, babasi Urve'den; odaEbû Seleme'nin kizi Zeyneb'den; o da annesi Ümraü Seleme'den söyle haber vermistir: (Üm-mü Seleme -R- söyle demistir:)
— Yâ Rasûlallah! Ebû Seleme'nin çocuklari hakkinda benim onlari infâk etmemden dolayi bana sevâb var midir? Ben onlari söyle söyle muhtâc hâlde birakici degilim. Çünkü onlar benim de ogulla-rimdirlar, dedim.
Rasûlullah (S):
— "Evet, sana onlar üzerine yaptigin harcamanin ecri, sevabi vardir" buyurdu [25].

20-....... BizejSufyân ibn Uyeyne, Hisâm ibn Urve'den; o da babasindan; o da Âise(R)'den söyle

tahdîs etti: Utbe kizi Hind:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz (kocam) Ebû Sufyân cimri bir adamdir. Onun malindan bana ve ogullanma yetecek kadar almamda bana günâh olur mu? dedi.
Rasûlullah (S):
— "Örfe göre (onun malindan sana ve ogullarina yetecek mik-dâri) al!" buyurdu [26].

14- Peygamber(S)'In: 'Bir borç yükü yâhud âciz evlâd ve lyâl birakan kisinin isi bana âiddir" Sözü Babi

21-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Rasû-lullah'a, üzerinde borç varken ölrnüs kimsenin cenazesi getirildi de O:
— "Bu kimse borcu için bir fazla mal birakti mi?" diye sorardi.
Eger kendisine o kisinin borcuna yetecek mal biraktigi söylenirse, onun cenaze namazini kildirirdi. Borç ödeme karsiligi mal birakmamis ise, müslümânlara hitaben:
— "Arkadasinizin namazini kiliniz!" buyururdu. Nihayet Allah kendisine fetihler yolunu açtigi zaman:
— "Ben mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakinimdir. Mü'minlerden kim ölür de bir borç birakirsa, onu ödemek bana âid-dir. Mal birakirsa bu da veresesinindir" buyurdu [27].

15- Cariyelerden Ve Digerlerinden Olan Süt Emzirici Kadinlar Babi

22-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. (Ibn Sihâb söyle demistir:) Bana Urve haber verdi; ona da Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb haber vermistir: Peygamber'in zevcesi Üm-mü Habîbe söyle demistir: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'in kizi olan kizkardesimi kendine nikâh et, dedim.
Rasûlullah (S):
— "Sen bunu arzu eder misin?" buyurdu. Ben de:
— Evet arzu ederim. Çünkü Sen'in için ortaktan bosahci degilim. Ben hayirda bâri kizkardesimin bana ortak olmasini isterim, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Iyi bil ki, kizkardesin bana halâl olmaz" buyurdu. Ben de:
— Yâ Rasûlallah! Vallahi biz Sen'in, Ebû Seleme'nin kizi Dur-re'yi nikâh etmek istedigini aramizda konusup duruyoruz, dedim.
— "Ebû Seleme'nin kizini mi nikâh edecekmisim?" buyurdu. Ben:
— Evet, dedim. Rasûlullah:
— "Allah'ayemîn ederim ki, Ebû Seleme'nin kizi benim vesayet ve terbiyem altinda üvey kizim olmasa bile yine bana nikâhi olmazdi. Çünkü o benim süt kardesimin kizidir. Beni ve onun babasini Suveybe kadin emzirmistir. Bir daha bana kizlarinizi ve kizkardesle-rinizi teklif etmeyin" buyurdu.
Râvî Suayb ibn Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den söyledi: Urve:
— Suveybe, Ebû Leheb'in (Peygamber'in dogdugunu müjdeledigi zaman) hürriyete kavusturdugu

kadindir, demistir [28].

---

[1] en-Nesefî nüshasinda bu kismin basinda "Bâb" olup, sonrasina muzâftir.
Nafaka, zarurî ihtiyâç ve yasamaya sarfolunacak para ve azik nev'ine denir. Helak ma'nâsina olan Nufûk'tan, yâhud revâc ma'nâsma olan "Nefâk" masdarindan türemistir. ez-Zemahserî: Birinci harfi nûn, orta harfi fâ olan her kelime hurûc ve zehâb, yânî çikmak ve gitmek ma'nâsma delâlet eder: Nafaka, Nefere, Nefaha, Nefese ve Nefeze gibi, demistir (Kastallânî).
en-Nufûk: Ölmek; en-Nafaka: Hacetlere ve yasamaya sarfolunacak akçe ve azik makalesine denir, et-tnfâk: Bir adamin mali tükenmek; fakir olmak; bir kimse malini sarfedip tüketmek; et-Munâfaka ve'n-Nifâk: Bir kâfir, küfrünü gizleyip sûretâ îmân ve Islâmi izhâr eylemek ma'nâsinadir... (Kaamûs Ter.).

[2] "Mâzâ yunfikûn" Iki ma'nâya gelir. a.Birisi neye infâk yapilacagim sormak; b.Digeri de ne infâk edilecegini sormaktir ki, evvelkinde "Men lehun nafaka-tu", yânî "Nafaka verilecek, mal sarfedilecek kimseler ve cihetler"; ikincide de verilecek mal, yânî nafakanin kendisi sorulmus oiur. Yukarida evvelkinin cevâbi verilmis idi. Simdi ikinciye cevaben: De ki affi infâk ediniz, yânî malinizin zarurî ihtiyâcinizdan fazlasini infâk ediniz. Mesru' yollarla mal kazaniniz ve bu maldan nefsinizin ve ailenizin zarurî hacetlerine yetecek olanindan fazlasini yukarida beyân olunan cihetlere ve hayir yollarina harcayiniz. Diger âyetlerde de görülecegi üzere küçük çocuklar, zevce, muhtâc olan ana-baba ve bunlara katilmis olan usûl, ehl ve lyâldendir. Ehlu iyâlin nafakasi, kisinin kendi nafakasindan sayilmistir... (Hakk Dîni, I, 767).

[3] Kisinin ehli, karisi, çocugu ve nafakasi kendisine âid olan kardesleri, amcasi, amcaoglu ve evinde besledigi yabanci fakîr çocuktan Ibaret aile halkidir diye ta'rîf edilmistir ki, hadîsteki "Ehl" lafzinin medlulü bunlari sâmildir. Kisinin ehl ve iyâîini beslemesi icmâ ile vâcibdir. Su hdde nafakasi üzerine vâcib olanlari infâka hadîste "Sadaka" denilmesi, aileyi infâk vecîbesinin ecirsiz ve se-vâbsiz sayilmamasi içindir.

[4] Bu, kudsî hadîslerdendir. Buhârî bunun bir rivayetini Hûd Sûresi tefsirinde getirmisti. Bu hadîste aileyi infâk eden kimsenin infâka ve sevaba nail olacagi te'-mînâti vardir.

[5] Bu hadîs, infâk için çalisanlarin fadlini en belîg sekilde bildirmistir. Kendisine yakin olmayanlara infâk eden kimseye bu fazilet sabit olunca, yakinlara infâk edici, bu sifatlara daha lâyiktir.

[6] Hadîsin basliga uygunlugu "Her ne infâk edersen, o senin için bir sadakadir" sözündedir. Peygamber'in bu hadîsteki ümîdi vâki' olmus, Sa'd iyilesmis, bundan sonra kirkbes sene daha yasamis, Irak'i fethetmis, hakîkaten onun yüzünden birtakim kavimler dînleri ve dünyâlari hususunda faydalanmis, kâfirler de zarar görmüslerdir.
Bu hadîste insan, infâki üzerine vâcib olan aile ferdlerini infâk ederken Allah rizâsini kasdederse, hem vacibi yerine getirmis olur, hem de infâk ve tasad-duk sevabina nail olacagi hükmü vardir. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitabi'-nda geçmisti

[7] Bâzi aileler, hadîsin son fikrasi Ebû Hureyre'nin hadîsten istinbât ettigi kisimdir, Ebû Hureyre'nin soranlara verdigi cevâb da buna delîldir. Çünkü Ebû Hureyre: Bu, Rasûlullah'tan isittigimden degil, Ebû Hureyre'nin kîsesinden, yânî benim sözümdendir demistir, dediler. Buna göre, bu kisim mevkuf hadîs olmus olur.

[8] "Zahri gunâdan" ta'bîriyle kuvvetli bir servete dayanan, bol bir servetten ayrilip verilen sadaka kasdedilmistir. Ki ailesini, hisimlarini fakirlestiren, sikintiya sokan sadakanin hayirli ve kâmil bir sadaka olmadigi anlatilmis oluyor.
Bunun bir rivayeti Zekât Kitâbi'nda da geçmisti.

[9] hadisin basliga uygunlugu son fikrasinda apaçiktir

[10] Hadîsin basliga uygunlugu "Rasûlullah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasini ayirip verir, onlari infâk ederdi..." kavlindedir. Bu hadîsin bir rivayeti Beste bir'in farz olmasi bölümünde geçmisti.
Fey', harbsiz ve sulhan galebe suretiyle kâfirlerden alinan maldir. Bunda mü'minlerin harb Ile hizmeti geçmedigi için bu suretle alinan malin hepsini, âlimler cumhuruna göre, Allah, Rasûlü'ne tahsis buyurmustur. Ganîme! ise harb ve kital ile alinan maldir. Bu ganimet mallarinin beste biri, Rasûlullah'a beste dördü gazilere âiddir.
RasûluIlah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasini ayirdiktan sonra, kalanindan isçi ücretini çikarir, gerisini vakif yaparak müslümânlarin cihâd gibi umûmî islerine sarfederdi.

[11] Buhârî el-Ahkaaf: 15. âyetini, vâcib olan emzirme müddetinin mikdârina isaret için; et-Talâk: 6-7. âyetlerini de Ifnâk mikdârina ve onun infâk edicinin hâline göre olacagina isaret için zikretmistir.

[12] Anne ile baba beraber müsavere ederlerken, herhalde yavrularinin menfaatini gözetirler. Böyle ikisinin re'yi ve içtihadi birlesip de rizâ gösterdiler mi, artik hatâ ihtimâli pek az olur. Olsa bile iyi niyetle ehlinden ve yerinde vâki' olan Ictihâdda hatâ affedilmistir. Fakat müsavere etmezler veya birinin rizâsi olmadan yapilmis ise günâh olur... {Hakk Dîni, I, 798).
Demek ki, çocuk dogunca o-na baktirmak, infâk etmek vazifesi esâs i'tibâ-riyle babalara âiddir. EmzIrecek süt anayi baba tutacak, masrafini baba verecektir. Ananin da hidâne, yânî çocugu kendi kucaginda bulundurup ona bi'I-fiil bakmak hakki vardir. Çocugun hakki da evvel emirde ana sütünü emmektir. Onun için bosanmis olan ana hidâne hakkini kullanip da babasinin hesabina olarak ücretle o çocugu emzirecek olursa, babanin o çocugu ondan almayip, emzirme ve bakma ücretini vermesi lâzim gelir. Yok eger babasi hesabina degil de ana kendi hesabina emzirecek olursa, o vakit babanin o anaya emzirme ücreti vermesi lâzim gelmez. Yalniz giyim vesâir masraflarini verir ve bütün bunlar aralarinda kararlastirilir... {Hakk Dîni, VI, 5072-5074).

[13] Örf ve âdet, Kitâb ve Sünnet'le tahkim ve te'sîs olunan ser'î bir delildir ve fikhin dayandigi asillardan biridir. Örfün tahkimini ifâde eden bâzi âyetler:
a. "Sen kolayligi tut, örfü (iyiligi) emret, câhillerden yüz çevir" (el-A'râf: 199);
b. "Kim zengin ise kaçinsin. Kim de fakir ise, o hâlde örf e göre bir mik-dâr yesin... " (en-Nisâ: 6).
c. "Ma'rûfu emret, münkerden nehyet" (Lukmân: 17; el-A'râf: 199). Bu hadîsteki "A/a>«/" halk arasinda verilmesi âdet olup, dînin ta'yîn ve
aklin güzel gördügü ikramlar, ihsanlar, içtimaî yardimlardir.
Erkegin kazancindan kadinin tasarrufu en nâzik içtimaî mes'delerdendir. Onun için bu tasarruf bâzi kayidlara ve sartlara tâbi' tutulmustur. Bunlardan en mühimmi, ifsâd edici olmayarak yânî masraf, haddi asarak aile maisetinin, aile dirliginin bozulmamasi sartidir... {Müslim Ter., III, 214, 25. bâb).

[14] Basliga uygunlugu "El degirmeni çevirmekten elinde meydana gelen rahatsizligi arz ve sikâyet ediyordu" sözünden alinir. Bu söz Fâtima'nin hububat ögütmekte olduguna, un yapan kadinin da hamur yogurup ekmek pisirir olduguna delâlet etmektedir... (Aynî).
Hadîste Allah'i zikre devam edene, hizmetçinin çalismakta oldugu kuvvetten daha büyük bir kuvvet verilecegi hükmü vardir. Yâhud da murâd, tesbîhin yaran âhirete

hâsstir, hizmetçinin faydasi dünyâ yurduna hâsstir. Âhiret ise daha hayirli ve daha devamlidir...
Bunun bâzi rivayetleri Beste bir'de, Menâkib'da da geçti; Dualar da da gelecektir (Kastallânî).
Ibn Teymiyye de söyle demistir: Kim uyku uyuyacagi sirada hadîste bildirilen zikre devam ederse, ona mesakkat ve yorgunluk ânz olmaz. Çünkü Fâtima, çok çalismaktan meydana gelen yorgunluktan sikâyet etmisti de Rasûlullah ona bu yolda zikre devam etmesini tavsiye etmisti.
Bu yolda tesbîh, tahmîd ve tekbîr'in toplami yüz oluyor ki, bu, Güzel Isim-ler'In sayisina esittir.

[15] Yânî erkegin kadin için hizmetçi tutmasi mesru' olur ve lâzim gelir mi?

[16] Hadîsten anlasilan, zevç üzerine zevceye hizmetçi tutmak vâcîb olmadigidir. Zahir olan, bunun güzel geçinme ve güzel ahlâk nev'inden örf edinilen seye hamledil-mesidir... Yoksa koca üzerine hürre zevceye hizmetçi tutmak vâcib olur. Siffîn', Alî ile Muâviye arasinda Irak ordusu ile Sâm ordusu arasinda çarpisma yapilan yerin ismidir... (Kastallânî).

[17] Bu hadîste Peygamber'in ailesinin hizmeti ile mesgul oldugu ve yüksek tevâzu'u meydana çikiyor. Âise'nin Tirmizî'nin Semâir'mdeki lafza söyledir: O da her beser ferdi gibi bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarini sagar, kendi hizmetçigini görürdü. Ibn Hibbân ile Ahmed ibn Hanbel rivayetlerinde: Elbisesini diker, ayakkabilarini dikerdi. Hâkim'in //r/f/'deki rivayetinde: Eliyle ne bir kadina, ne bir hizmetçiye vurdugunu görmüs degilim, demistir. Allah O'na salât ve selâm eylesin!

[18] Erkegin malindan kadinin tasarruf sureti aile haklarina, âIle dirlik ve düzenligine âid mühim mes'elelerden oldugu, bunun için bu tasarrufun birtakim kayid ve sartlara baglanmasi gerektigi önce geçen bir hasiyede isaret edilmisti. Bu gibi tasarruflarda Peygamber'in de "Örfe göre" diye kayidlamis olmasi sebebiyle, iyi örf ve âdetler sasmaz bir ölçü olmaktadir.

[19] Basliga uygunlugu "Kocasi üzerine elindeki mallar hususunda en koruyucu olandir" sözlerindedir.

[20] Basliga uygunlugu "O ipekli kumasi parçaladim da kadinlarim arasinda taksim ettim" sözünden alinir. Bu alinma vechi de söyledir: Fâtima'ya da bundan bir parça düsmüs ve o da bundan hosnûd olmustu. Bunun bir rivayeti Hibe'de de geçmisti.

[21] Buhârî Câbir'in karisinin yetîm kizkardeslerinin islerini görmesi, onlarin hâllerini iyilestirip onlara mürebbiyelik yapmasindan, kadinin, kocasinin çocuklari üzerinde kaaim olmasini istinbât etti. Buhârî bunun bir rivayetini Dualar Kitâ-bi'nda da getirmistir (Aynî).

[22] Basliga uygunlugu, fakirin kendi ailesine nafakasini isbât etmesi yönündendir. Çünkü Peygamber o zenbîl içindeki hurmayi keffârete degil de, ailesine sarf etmesini tecviz etmekle, nafakalandirrnayi keffâretin önüne geçirmistir. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbi'nda geçmisti (Aynî).

[23] "Vâris üzerine de onun gibidir". Çocugun babasi ölürse emziren kadinin yiyecegi, giyecegi, içecegi mirasçisina düser.
Zeyd ibn Sabit: Bir ana ve amca biraktigi zaman, bunlardan herbirine alacagi mîrâs mikdârina göre çocugu emzirme külfeti vardir, demistir. Buhârî: Ana olan kadina çocuk emzirmekten birsey, bir vazîfe var midir? sözüyle, ZeydMn bu görüsünü isaret etmistir. Buradaki soru nefî içindir. Buhâri bununla Zeyd'1 in sözünün reddine Isaret etmis, sonra da getirdigi en-Nahl: 76 âyetiyle bunu kuvvetlendirmek istemistir. Kadim vâristen, dilsiz menzilesine indirmis ve onu nafakasi kendilerine düsen kimseler üzerine bir asalak, bir yük kilmistir.

[24] Allah bu âyette kendisine ortak taninan putlari basli basina tasarruftan âciz, memlûk bir köleye, kendisini de o kulu riziklanyle besleyen, ona mâlik olan, onda ancak kendisi tasarruf eden, onu kendi malindan infâk eyleyen hürr bir efendiye benzetmistir. Kul ile efendi bir cinsten ve ikisi de mahlûk oldugu hâlde birbirine es ve müsâvî olmazlarsa, yaratilanlarin en âcizi putlarla, Ganî ve Mutlak Kaadir olan Allah nasil müsâvî olabilir? (Beydâvî).

[25] Basliga uygunlugu, çocugun anasinin babasi üzerine bir yük olmasi ve kadin üzerine kocasinin çocuklarinin nafakasi vâcib olmamasi yönündendir. Iste bunun için Peygamber, Ummü Seleme'ye kocasinin çocuklari üzerine infâk etmekle emretmedi de sâdece "Sana onlara yaptigin in/âkin ecri vardir" buyurdu (Aynî).

[26] Hadîsin basliga uygunlugu Peygamber'in Hind'e, baba malindan ogullarinin nafakasini almaya izin vermesi yönündendir. Bu da nafakanin kadina degil de, erkek üzerine vâcib olduguna delâlet etmistir. Buhârî'nin maksadi, babalarinin hayâtinda çocuklarin nafakalari analarina lâzim gelmedigi gibi, bu hüküm, babalardan sonra da devam edici oldugudur. Buhârî bunu "Annelerin ma'rûf surette yiyecegi ve giyecegi, çocuk kendisinden olan babaya âiddir" kavliyle kuvvetlendirmektedir... (Kastallânî).

[27] Buhârî bu hadîsi Nafakalar bâblari içine girdirmekle sunu isaret etmek istemistir: Çocuklari olup da ölmüs ve çocuklar Için bir sey de birakmamis olan kimsenin çocuklarinin nafakalari Beytu'l-mâlden ödenmesi vâcib olur, demek istemistir. Bunun bir rivayeti Kefâlet'te "Borç bâbi"nda geçmisti (Fethu'l-Bârî).

[28] Basliga uygunlugu "Beni ve Ebû Seleme'yi Suveybe kadin emzirdi" sözünde-dir. Suveybe, Ebû Leheb'in cariyesi idi. Peygamber'i de emzirmisti. öyle olunca cariyenin emzirmesi mekruh olmaz. Bunun bîr rivayeti Nikân'ta "Ve sizi emzirmis olan süt analariniz bâbi"nda geçmisti (Aynî).
Buhârî'nin bunu burada zikretmekle maksadi, basliga uygunluk için Su-veybe'nin câriye olduguna isaret etmektir. Bunu Nafakalar bâblari içinde getirmesi, annenin emzirmesi vâcib olmadigina, fakat faydalanmak hakki bulunduguna, çocugu emzirtmenin babaya yâhud velîye âid olduguna, emzirenin hürre, köle, ücretli, ücretsiz olabilecegine isaret etmek içindir (Kastalîânî).

70- KITÂBU'L-ET'IME

(Yiyecek Seyler Kitabi) [1]

Ve Yüce Allah'in Su Kavilleri:

"Ey îmân edenler, size rizk olarak verdigimiz seylerin en temiz olanlarindan yiyin. Allah'a sükredin, eger (hakîkaten) O *na kulluk ediyorsaniz" {el-Bakara: 172);
"Ey îmân edenler, (hakk yolunda) infâki, kazandiklarinizin en güzellerinden ve sizin için yerden

çikardiklarimizdan yapin..." (el-Bakara: 268).
"Ey rasûller, temiz ve halâl olan seylerden yiyin, güzel amellerde bulunun. Çünkü ben ne yaparsaniz hakkiyle bilenim (el-Mu'minun: 51) [2].

1-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Mansûr'dan; o da Ebû Vâil'den;o da Ebû Mûsâ el-Es'arî'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Açlari doyurun, hastalari ziyaret edin, esirleri hürriyete kavusturun" buyurmustur.
Râvî Sufyân: "ehÂnî", "Esîr"dir, dedi [3].

2-.......Bize Muhammed ibn Fiidayl, babasi Fudayl ibn Gazvân'dan; o da Ebû Hâzim'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R), Mu-hammed(S)'in ailesi, kendisi kabzolununcaya kadar üç gün (üstüste) yemekten doymadi, demistir.
Ve yine Ebû Hâzim'dan, Ebû Hureyre söyle demistir: Bana siddetli bir açlik isabet etmisti. Yolda Umer ibnu'l-Hattâb'a kavustum. Kendisinden Allah'in Kitâbi'ndan bir âyeti bana okumasini istedim. Umer evine girdi ve o âyeti bana okudu. Evden ayrilip uzak gitmeden mesakkat ve açliktan dolayi yüzüm üstüne düstüm. Bu bayginlik sirasinda bir de gördüm ki, Rasûlullah (S) bas ucumda dikilmis:
— "Yâ Ebâ Hureyre!" dedi..
Ben de:
— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazirim, her saadet Sen'indir!
dedim.
Akabinde elimi tuttu, beni kaldirdi ve bendeki açligi anladi. Beni evine götürdü. Hemen benim için büyük bir bardak süt emretti. Ben ondan içtim. Sonra:
— "Tekrar iç yâ Ebâ Hureyre!" buyurdu. Tekrar bir bardak daha içtim. Sonra yine:
— "Tekrarla!" buyurdu.
Ben de tekrarlayip bir daha içtim. Artik karnimin vaziyeti düzeldi, karnim bir ok gibi dümdüz oldu.
Ebû Hureyre devamla dedi ki: Bir müddet sonra Umer'e kavustum, basimdan geçen bu vak'ayi ona zikrettim de:
— Yâ Umer! Allah benim karnimi doyurmaga senden daha lâyik bir zâti me'mûr etti. Vallahi ben senden bana bir âyet okuyup ögretmeni istemistim. Hâlbuki ben o âyeti senden daha düzgün oku-makta idim, dedim.
Bunun üzerine Umer:
— Vallahi (yâ Ebâ Hureyre), seni evime koyup doyurmak benim için kirmizi develerim olmasindan daha sevimlidir, dedi [4].

1- Yemege Baslama Sirasinda 'Bismi 'Ilâhi Jr-Rahmâni 'R-Rahtm' Demek Ve Sag Elle Yemek Babi

3-.......el-Velîd ibn Kesîr, Vehb ibn Keysân'dan isittigim haber verdi. O da Umer ibn Ebî Seleme'den isitmistir ki, o söyle diyordu: Ben Rasûlullah'in terbiyesi altinda bir oglandim. Yemek

yerken elim, yemek tabaginin her tarafinda dolasir dururdu. Rasûlullah (S) bana:
— "Ey ogul! (Yemege baslarken BismVUâhVr-rahmânVr-rahîm diye) Allah'in adini an, sag elinle ye ve sana yakin olan taraftan ye!" buyurdu.
Bundan sonra benim yemek yiyis tarzim hep bu oldu (yânî ben her zaman Besmele ile, sag elimle, önümden yemek yedim) [5].

2- Kendisine Yakin Olan Taraftan Yemek Babi

Ve Enes: Peygamber (S): "Allah'in ismini anin ve herbir kimse kendisine yakin olan taraftan yesin" buyurdu, dedi [6].

4-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'nin oglu olan Umer ibn Ebî Seleme (R) söyle demistir: Bir gün RasûluIlah(S)'m beraberinde bir yemek yedim ve yemek tabaginin her tarafindan yemege basladim. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana:
— "Sana yakin olan yerden ye!" buyurdu [7].

5-.......Bize Mâlik, Vehb ibn Keysân Ebû Nuaym el-Mueddib'den haber verdi ki, o söyle demistir: Rasülullah'a bir yemek getirildi, beraberinde üvey oglu Umer ibn Ebî Seleme de vardi. Rasûlullah(S) ona:
— "Allah'in isminian vesanayakin olan taraftan ye!" buyurdu [8].

3- Arkadasinin Beraberinde Yemek Yerken Ondan Bir Hoslanmama Hissetmedigi Zaman, Tabagin Etrafinda El Gezdirip Yemek Arastiran Kimse Babi

6-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle diyordu: Bir terzi, hazirladigi bir yemege Rasûlullah'i da'vet etti. Enes dedi ki: Ben de Rasûlullah(S)'in beraberinde gittim. (Terzi, ekmek ile içinde kabak ve kuru et parçalari bulunan çorba tak-dîm etti.) Yemek sirasinda ben Rasûlullah'i tabagin etrafindan kabaklari arastirirken gördüm.
Yine Enes: Artik o günden i'tibâren ben kabagi sevmekten ayrilmadim, dedi [9].

4- Yemekte Ve (Zikredilecek) Diger Islerde Sagdan Baslama Babi

7-.......Bize Su'be, Es'as'tan; o da babasi Ebu's-Sa'saa'dan; o da Mesrûk'tan haber verdi ki, Âise (R): Peygamber (S) temizlenmesinde, ayakkabi giymesinde, saçini taramasinda muktedir oldugu müd-detçe sagdan baslamayi severdi, demistir.
Su'be veya Es'as ibn Ebi's-Sa'saa, Vâsit beldesinde bu zamandan önce "Bütün islerinde" ziyâdesini söylemisti [10].

5- Doyuncaya Kadar Yiyen Kimse Babi

8-.......Bana Mâlik, Ishâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan tahdîs etti ki, o da Enes ibn MâIik(R)'ten söyle derken isitmistir: Ebû Talha, Ümmü Suleym'e:

— Ben bu defa Rasûlullah'in sesini zaîf olarak isittim, kendisinde açlik oldugunu biliyorum, yaninda yiyecek bir sey var mi? dedi.

Ümmü Suleym, arpadan yapilmis birkaç tane ekmek külçesi çikardi. Sonra kendi bas örtüsünü çikardi da onun bir kismiyle ekmekleri sarip dürdü. Sonra bohçayi benim elbisemin altina gizledi. Örtünün bir kismini da bana ridâ yapti. Sonra beni Rasûlullaîi'a gönderdi.

Enes dedi ki: Ben de bunu götürdüm. Rasûlullah'i me^cidde, beraberinde insanlar oldugu hâlde buldum. Ben onlarin yanina varip dikildim. Rasûlullah (S) bana:

— "Seni Ebû Talha mi gönderdi?" diye sordu. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Yemek sebebiyle mi?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah, yaninda bulunanlara:

— "Kalkiniz!" buyurdu.

Müteakiben yürüdü, ben de aralarinda yürüdüm. Nihayet Ebû Talha'ya geldim (ve durumu ona haber verdim). Ebû Talha, annem Ümmü Suleym'e:

— Yâ Ümme Suleym! Rasûlullah insanlari getirmektedir. Hâlbuki yanimizda onlari doyurabilecegimiz taam yoktur, dedi.

Ümmü Suleym:

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir! dedi.

Enes dedi ki: Müteakiben Ebû Talha gitti, nihayet Rasûlullah'a
kavustu. Ebû Talha, Rasûlullah ile beraber geldi, ikisi içeriye girdiler. Rasûlullah:

— "Yâ Ümme Suleym! Yaninda ne varsa getir!" buyurdu. O da bu ekmekleri getirdi. Rasûlullah emretti, ekmekler parmak
ile küçük küçük parçalara bölündü. Ümmü Suleym bunun üzerine yaninda bulunan yag tulumundan biraz yag sikti ve onu bulayip katik yapti. Sonra Rasûlullah o katik hakkinda Allah'in söyletmek is-tedigi seyleri söyledi. Sonra:

— "On kisi için izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha on kisiye izin verdi. Onlar doyuncaya kadar yediler, sonra disari çiktilar. Sonra Rasûlullah tekrar:

— "On kisiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha onlara da izin verdi. Onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra disariya çiktilar. Sonra Rasûlullah tekrar:

— "On kisiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha on kisiye daha izin verdi, onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra disari çiktilar. Sonra Rasûlullah:

— "On kisiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha onlara da izin verdi, onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra disariya çiktilar. Böylece [11]

cemâatin hepsi yediler ve doydular. Hâlbuki bu topluluk seksen kisi idi .

9-.......Abdurrahmân ibn Ebî Bekr (R) söyle demistir: Biz bir seferde Peygamber'in maiyyetinde yüzotuz kisi bulunduk. Peygamber (S):
— "Sizden birinizin yaninda yiyecek birsey var midir?" diye sordu.
O sirada bir kisinin yaninda bir sâ' yâhud buna benzer bir kap erzak bulundu. Bu hemen yogurulup hamur yapildi. Sonra basi açik, perisan, uzun boylu bir müsrik kisi, bir koyun sürüsünü sürüp geldi. Peygamber ona:
— "Bunlarsatilik mi, yoksa atiyye -yâhud: hediyye- midir?" diye
sordu.
Çoban:
— Hayir (atiyye ve hediyye degil), satiliktir, diye cevâb verdi.
Râvî dedi ki: Rasûlullah ondan bir koyun satin aldi. Koyun kesildi. Peygamber (evvelâ) ciger takiminin pisirilmesini emretti. Allah'a yemîn ederim ki, yüzotuz içinden hiçbirisi eksik kalmadi, muhakkak Peygamber bu hayvanin cigerinden bir parça kesip orada hazir bulunuyorsa hemen verdi, hâriçte bulunanlarin hissesini de onlar için alikoydu. Sonra koyunun eti pisirilince iki kaba koydu. Biz hepimiz bu iki kaptan yedik ve doyduk. Iki kapta biraz et artti. Ben kalan eti deveye yükledIm.
Râvî:Yâhud Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in dedigi söz gibi, demistir [12].

10-.......Bize Mansûr, annesi (Safiyye bintu Seybe ibn Usmân el-Hacebî)den; o da Âise(R)'den: "Biz esvedeyn(= iki kara) denilen hurma ile sudan doyup kandigimiz zaman Peygamber (S) vefat etti" dedigini tahdîs etti [13].

6- Bâb:

"A 'mâya bir harec (darlik ve günâh) yok. Topala bir harec yok. Hastaya bir harec yok. Size de kendi evlerinizden, gerek babalarinizin evlerinden, gerek biraderlerinizin evlerinden, gerek kizkardeslerinizin evlerinden, gerek amcalarinizin evlerinden, gerek halalarinizin evlerinden, gerek dayilarinizin evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden, gerek (baskasina âid olup da) anahtarlarina mâlik bulundugunuz evlerden, yâhud da sâdik dostlarinizin evlerinden yemenizde de bir harec yoktur. Hep bir arada toplu olarak da, daginik daginik da yemenizde dahî harec yoktur. (Su kadar ki) evlere girdiginiz vakit Allah tarafindan mübarek ve pek güzel bir saglik (dilemis) olmak üzere kendinize selâm verin. Iste Allah, âyetleri size böylece beyân eder. Tâ ki anlayasiniz" (en-Nûr: 61) [14].

11-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Yahya ibn Saîd söyle dedi: Ben Buseyr ibn Yesâr'dan isittim, söyle diyordu: Bize Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) tahdîs edip söyle dedi: Biz, Rasûluîlah'm beraberinde Hayber'e dogru sefere çiktik. Sahbâ'ya vardigimizda -Yahya: Bu Sahbâ, Hayber'den yarim günlük yoldadir, demistir- Rasûlullah (S) yiyecek istedi. Kendisine kavuddan baska birsey getirilmedi. Iste biz onu su ile karistirip bulamaç yaptik ve ondan yedik. Sonra su istedi, agzini

çalkaladi, bizler de agizlarimizi su ile çalkaladik. Akabinde bizlere tekrar abdest almadan aksam namazini kildirdi.

Sufyân ibn Uyeyne: Ben bu hadîsi Yahya ibn Saîd'den evvel de, sonra da isittim, demistir [15].

7- Inceltilmis Yufka Ekmegi Yemek, Masa Üzerinde Ve Sofra Üzerinde Yemek Yenilmesi Babi

12-.......Katâde söyle demistir: Biz Enes'in yaninda idik. Onun yaninda da kendisi için ekmek yapan bir kimse vardi. Enes (R): Peygamber (S) Allah'a kavusuncaya kadar hâlis bugday unundan yapilmis ince yufka ekmek ve kizartilmis körpe kuzu kebabi yemedi, dedi [16],

13-.......Bize Muâz ibn Hisâm tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Hisâm ed-Destevâî tahdîs etti. Yûnus ibn Ebu'I-Furât söyle demistir: Alî -ki o el-Iskâf^tir- Katâde'den; o da Enes(R)'ten söyledi. Enes: Ben Peygamber(S)'in "sükkürrüce" (denilen küçük yemek tahtasi) üzerinde yemek yedigini bilmiyorum. Onun için hâlis bugday unundan yufka ekmek yapildigini da hatirlamiyorum. Onun yüksek yemek masasi üzerinde yemek yedigini de bilmiyorum, dedi. Katâde'ye:
— Onlar ne üzerinde yemek yerlerdi? denildi. Katâde:
— Onlar (Peygamber ailesi ve sahâbîlerin çogu) sofralar üzerinde yemek yerlerdi, dedi [17].

14-.......Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle derken isitmistir: Peygamber (S) -Hayber'den dönüs yolculugu sirasinda, Hayber'le Medîne arasinda üç gün- durup, Safiyye bintu Huyey ile evlendi. Ben de müslümânlari dügün asina da'vet ettim. Peygamber, sofralarin yayilmasini emretti. Sofralar yayildi. Üstlerine hurma ve akt denilen kuru yogurtlu yiyecek, bir de tereyagi konuldu.
Ve Amr ibn Ebî Amr, Enes'ten: Peygamber, Safiyye ile evlendi. Sonra deriden sofralarin içinde hurma, yag karisimi olan hays yemegi yapti... seklinde söyledi [18].

15-.......Bize Hisâm, babasi Urve'den ve Vehb ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, o söyle demistir: Sâm ehli, yâni Haccâc ibn Yûsuf'un ordusu Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i ayipliyorlar ve:
— Ey Zâte'n-Nitakayn'in oglu (= Ey iki kusakli kadinin oglu)! diyorlardi.
Bunun üzerine annesi Esma, ogluna hitaben:
— Ey ogulcugum! Onlar seni Iki Nitâklilak'la ayipliyor. Sen bu iki nitâk nedir bilir misin? O ancak benim nitâkimdir ki, ben onu iki parçaya böldüm de birisiyle Rasûlullah'in su kirbasinin agzini bagladim, digeriyle de sofrasini bagladim, demistir.
Vehb dedi ki: Sâm ehli Ibn Zubeyr'i "Nitakayn" sözüyle ayipladiklari zaman Îbnu'z-Zubeyr:
— Ve'1-ilâhi îhen (= îlâh'a yemîn ederim ki, evet dogru söylüyorsunuz; ben iki nitâkli kadinin ogluyum)
Tüke sekaatun zâhirun anke âruhâ" sözlerini söylerdi [19].

16-.......Bize Ebû Avâne, Ebû'l-Bisr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan söyle tahdîs etti: Ibn Abbâs'in teyzesi olan Ümmü Hufeyd bintu'l-Hâris ibn Hazn, Peygamber'e bir mik-dâr kurutulmus yogurt, tereyagi ve birkaç keler hediye etmisti. Peygamber (S) onlari getirtti de sofrasi üzerinde bunlar yenildi. Fakat kendisi onlardan hoslanmaz bir tavirla kelerleri birakti. Eger bu ke-. lerler haram olsaydi Peygamber'in sofrasi üzerinde yenilmez ve Peygamber onlarin yenilmesini emretmezdi [20].

8- Sevîk Babi

17-....... Suveyd söyle haber vermistir: Kendileri (Hayber dönüsünde) es-Sahbâ mevkiinde konaklamislar -ki burasi Hayber'den bir aksam üzeri yürüyüsü uzakligmdadir-. Namaz vakti geldi. Peygamber mevcûd yiyecegi istedi. Sevîkten baska yiyecek birsey bulamadilar. Peygamber (S) ondan bulamaç yaptirdi, biz de O'nun beraberinde sevîk bulamaci yaptik. Bunlari yiyip içtikten sonra Peygamber su istedi, agzini çalkaladi. Sonra tekrar abdest almaksizin bize namaz kildirdi, biz de namaz kildik [21].

9- Bâb: Peygamber (S), Önüne Konulan Yiyecegin Ismi Söylenip De Kendisi Onun Ne Oldugunu Bilmedikçe Yemezdi

18-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ebû Umâme ibnu Sehl ibn Huneyf el-Ensârî haber verdi. Ona da Abdullah ibn Abbâs haber vermistir. Ona da "Allahm Kilici" denilen Hâlid ibnu'l-Velîd söyle haber vermistir: Kendisi Rasûlullah ile beraber Meymûne'nin yanina girdi. Bu Meymûne hem Hâlid'in, hem de Ibn Abbâs'in teyzesidir. Onun yaninda kizartilmis vaziyette birkaç keler buldu. Bu kelerleri Meymûne'nin kizkardesi Hufeyde bintu'1-Hâris, Necd'den getirmisti. Meymûne bu kelerleri Rasûlullah'a takdim etti. Rasûlullah'a bir yiyecek takdim edilip de o yiyecekten kendisine bahsedilmemesi ve yemegin isminin kendisine söylenmemesi hemen hemen vâki' olmazdi. Rasûlullah (S) elini kelere uzatti. Bu anda orada hazir bulunan kadinlardan biri:
— Rasûlullah'a takdim ettiginiz yemegin ne oldugunu kendisine haber verin! dedi.
Kadinlar:
— O kelerdir yâ Rasûlallah! dediler.
Rasûlullah hemen kelerden elini kaldirdi. Bunun üzerine Hâlid ibnu'l-Velîd:
— Keler haram midir yâ Rasûlallah? diye sordu. Rasûlullah:
— "Hayir, lâkin o benim kavmimin arazîsinde bulunmaz, ben de kendimi ondan tiksiniyor hissederim" buyurdu.

Hâlid: Ben keleri kendime çekip yedim, Rasûlullah bana bakip duruyordu, demistir [22].

10- Bâb:

"Bir kisinin yiyecegi, iki kisiye yeter"

19-.......Bize Mâlik, Ebu'z-ZinâcTdan; o da el-A'rec'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Iki kisinin yemegi üç kisiye yeter, üç kisinin yemegi de dört kisiye yeter" buyurdu, demistir [23].

11- Bâb:

'Mü'min bir tek mi'deye koymak için yer...'

20-.......Bize Su'be, Vâkid ibn Mufiammed'den tahdîs etti ki, Nâfi' söyle demistir: Ibn Umer, beraberinde yemek yemek üzere sofrasina bir fakîr getirilmedikçe yemek yemezdi. Ben bir gün onunla beraber yemek yiyecek bir adami yanma girdirdim. Fakat adam çok yemek yedi. Bunun üzerine Ibn Umer:
— Yâ Nâfi'! Bu adami bir daha yanima sokma! Çünkü ben Peygamber(S)'den isittim: "Mü'min bir mi'desine koymak için yer, kâfir ise karnindaki yedi bagirsagini doldurmak (karnim sisirmek) için yer" buyuruyordu, dedi [24].

12- Bâb:

"Mü'min, bir mi'dede yer"
Bu konuda Ebû Hureyre'nin Peygamber(S)'den bir hadîsi de vardir.

21-.......Ibnu Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) "Mü'min tek mi'deye koymak için yer, kâfir yahud münafik -Abdetu: Ben Ubeydullah'in bu iki kelimeden hangisini söyledigini bilmiyorum, dedige karnindaki yedi bagirsagi doldurmak (karnini sisirmek) için yer" buyurdu.
Ibnu Bukeyr de: Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den; o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti, demistir [25].

22-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, Amr ibn Dînâr: Mekke ahâlîsinden Ebû Nehîkin çok yiyen obur bir kimse idi. îbn Umer (R) ona:
— Sübhesiz Rasûlullah (S): "Muhakkak ki, kâfir yedi mi'deyi doldurmak için yer" buyurdu, dedi.
Bunun üzerine Ebû Nehîk de îbn Umer'e:
— Ben Allah'a ve Rasûlü'ne inaniyorum, dedi.

23-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Müslim bir mi'deyi doldurmak üzere yer, kâfir ise yedi mi'deyi doldurmak üzere yer" buyurdu, demistir.

24-.......Bize Su'be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da Ebû Hâzim'dan; o da Ebû Hureyre'den söyle tahdîs etti: Bir adam çok yemek yerdi. Sonra müslümân oldu da az yemek yer oldu. Bu adamin hâli Peygarnber(S)'e zikrolundugunda: "Mümin bir mi'deyi doldurmak üzere yer, kâfir ise yedi mi'deyi doldurmak üzere yer" buyurdu.

13- Bir Yani Üzerine Dayanarak Yemek (Yemenin Hükmü) Babi

25-.......Bize Mis'ar tahdîs etti ki, Alî ibnu'l-Akmer söyle demistir: Ebû Cuhayfe(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S): "Ben dayanarak yemek yemem" buyurdu [26].

26-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Alî ibnu'l-Akmer'den haber verdi ki Ebû Cuhayfe (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in yaninda idim. Peygamber (S) mecliste bulunan bîr adama: "Ben bir yere dayanmis olarak yemek yemem" buyurdu [27].

14- Kizartilmis Et Ve Yüce Allah'in: "And Olsun Elçilerimiz, Ibrahim'e Müjde Ile Gelip 'Selâm" Dediler. O Da: 'Selâm' Dedi Ve Eglenmeden Gidip Onlara Kizartilmis Bir Buzagi Getirdi" (Hûd: 69) Kavli Babi [28]

27-.......Hâlid ibnu'l-Velîd (R) söyle demistir: Peygamber'e kizartilip kebâb yapilmis keler getirildi. Peygamber ondan yemek için elini ona dogru uzatti. Bu anda kendisine o kebabin keler oldugu söylendi. Bunun üzerine Peygamber elini ondan tuttu. Hâlid:
— O, haram midir? dedi. Peygamber (S):
— "Hayir, fakat o benim kavmimin arazîsinde bulunmaz, onun için ben kendimi ondan hoslanmiyor hissederim" buyurdu.
Bunun üzerine Hâlid, Rasûlullah bakip dururken o keleri yedi. Imâm Mâlik, Ibn Sihâb'dan ("Mesviyyin" yerine ayni ma'nâda olan) "Mahnûzin" lafziyle söylemistir [29].

15- Hazîre Çorbasi Babi

en-Nadr ibn Sumeyl noktali hâ ile "el-Hazîre", elenmis undan; noktasiz hâ ile "el-Hazîre" ise sütten yapilir, demistir [30].

28-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî söyle haber verdi: Peygamber'in sahâbîlerinden ve Bedir'de hazir bulunan Ensâr'dan Itbân ibn Mâlik (R) bir gün Rasûlullah'a geldi de [31]:
— Yâ Rasûlallah! Ben gözlerimi inkâr ettim (yânî gözlerimde hayir kalmadi). Hâlbuki ben kavmime namaz kildiriyorum. Yagmurlar yagdigi vakit onlarla benim aramizda olan dere akar da mescidle-rine gidip onlara namaz kildiramaz oluyorum. Yâ Rasûlallah, gönlüm ister ki, bana gelip evimde namaz kildirasin da Sen'in namaz kildirdigin yeri namazgah edineyim, dedi.
Rasûlullah:
— "însâaîlah bunu yapacagim" buyurdu.
Itbân dedi ki: Ertesi sabah Rasûlullah ile Ebû Bekr gün yükseldigi vakit bana geldiler. Peygamber

içeri girmeye izin istedi. Ben de girmesine izin verdim. Eve girince oturmadi. Sonra bana:
— "Evinin neresinde namaz kilmami istersin?" dedi.
Ben de O'na evin bir tarafim isaret ettim. Peygamber hemen namaza durup tekbîr aldi. Biz de arkasinda durup saff olduk. Iki rek'-at namaz kildirdiktan sonra selâm verdi. Biz Peygamber'i, kendisi için pisirdigimiz bir hazîre çorbasini yemesi için alikoyduk. Yurdun ahâlîsinden birçok kimseler (Peygamber'in gelisini haber alarak birer birer) eve gelip doldurdular. Içlerinden biri:
— Mâlik ibnu'd-Duhsun nerede? diye sordu. Orada hazir olanlardan biri:
— O, Allah'i ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafiktir, dedi. Peygamber (S) ona:
— ' 'Böyle deme! Görmüyor musun ki Lâ ilahe ille Hlah (Muham-med Rasûlullah) diyor. Ve bununla Allah rizâsini kasdediyor" buyurdu.
O söyleyen kisi de:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedi.
Itbân dedi ki: Biz;
— (Yâ Rasûlallah!) Bizler onun yüzünün, yânî teveccühünün ve nasihatinin münafiklara oldugunu görüyoruz, dedik.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Sübhesiz ki, Yüce Allah, Allah'in rizâsini arayarak Lâ ilahe illelîah diyen kimseyi atese haram etmistir" buyurdu.
Ibn Sihâb ez-Zuhrî: Sonra ben Salim ogullari'ndan biri ve onlarin seriflerinden olan el-Husayn ibn Muhammed el-Ensârî'ye Mah-mûd'un bu hadîsinden sordum da o bu hadîsi tasdîk edip dogruladi, demistir [32].

16- Ekit (Yânî Yagi Alinip Kurutulmus Yogurt) Babi

Ve Humeyd et-Tavîl söyle demistir: Ben Enes'ten isittim, söyle diyordu: Peygamber (S), Hayber dönüsü sirasinda Safiyye bintu Huyey Üe evlendi. Deri sofralar üzerine hurma, ekit denilen kuru yogurtlu yiyecek ve tereyagi konulmustu...
Amr ibnu Ebî Amr da Enes'ten: Peygamber (S) sofralar içinde (hurma, ekit ve yag karisigi olan) hays yemegi yapti, seklinde söylemistir [33].

29-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Teyzem Meymûne, Peygamber'e birkaç tane keler, ekit ve süt hediye etti. Kelerler Peygam-ber'in sofrasi üzerine konuldu. Eger keler yemek haram olsaydi, O'nun sofrasi üzerine konulmazdi. Peygamber (S) sütü içti, ekiti yedi [34].

17- Silk (Yâni Çogundur Otu) Ve Arpa Babi

30-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Biz cumua günü gelince pek sevinir, ferahlanirdik. Söyle ki: Bizim ihtiyar bir hanim ninemiz vardi. Bu kadin her cumua günü silk (yânî çogundur) denilen bitkinin köklerinden toplar, bunlari kendine âid bir tencere içine kor, bunun içine arpa taneleri de katarak pisirirdi. Biz cumua namazini kilinca bu kadini ziyaret ederdik. O da hazirladigi bu yemegi

bize ikram ederdi. Iste biz cumua günü olunca o kadinin hazirladigi bu yemekten dolayi sevinir, ferahlanirdik. Biz kusluk yemegini cumua namazindan sonra yer, gündüz uykusunu da ancak cumuadan sonra uyurduk. Vallahi bu yemegin içinde ne iç yagi, ne de et yagi vardi [35].

18-Eti Agizla Isirip Koparmak Ve Eti Çömlekten Çekip Çikarmak Babi

31-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasülullah (S) kürek kemigindeki eti yedi, sonra tekrar abdest almadan kalkip namaz kildirdi.
Ve yine Eyyûb'dan ve Âsim ibn Süleyman'dan; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs: Peygamber (S) tencere içinden eliyle kemikli bir et çekip çikardi ve onu yedi, sonra tekrar abdest almaksizin namaz kildirdi, demistir [36].

19- Kol Kemigi Üzerindeki Eti Kemirip Yemek Babi

32-.......Bize Abdullah ibnu EbîKatâde, babasindan tahdîs etti. O: Biz Hudeybiye yilinda Peygamberin maiyyetinde Mekke tarafina dogru sefere çiktik... demistir [37].

33-.......Ebû Katâde (R) söyle demistir: Ben bir gün Mekke yolu üzerindeki bir konak yerinde Peygamber'in sahâbîlerinden birtakim insanlarla beraber oturuyordum. Rasülullah da ön tarafimizda konak yapmisti. Toplulugun hepsi umre niyetiyle ihrama girmisler, ben ise ihrama girmemistim. Onlar bir yaban esegi görmüsler. Ben ayakkabimi dikmekle mesgul iken onlar o hayvani bana bildirmedi-ler. Benim onu kendiligimden görmüs olmami arzu etmislerdi. Ben döndüm ve o hayvani gördüm. Hemen atima dogru kalkip onu eyerledim. Sonra bindim. Bu sirada kamçimi ve mizragimi yerde unutmusum. Hatirlayip oradakilere;
— Kamçimi ve mizragimi bana alip uzativerin, dedim. Onlar:
— Hayir vallahi, biz sana o hayvan aleyhine hiçbirseyle yardim etmeyiz, dediler.
Ben öfkelendim ve inip bunlari kendim aldim. Sonra binip yaban esegi üzerine sür'atle kosturdum ve onu vurdum. Sonra ölmüs olarak hayvani getirdim. Et pistikten sonra onun üzerine üsüsüp yi-yorlardi. Sonra bu eti kendileri ihrâmli iken yemeleri hususunda süb-heye düstüler. Böylece yola koyulduk. Ben beraberimde ondan bir kol kemigi ayirmistim. Rasûlullah'a eristik ve kendisine bunun hükmünü sorduk.
— "Beraberinizde ondan birsey var mi?" buyurdu.
Ben kendisine yanimda sakladigim kolu uzatip verdim. Rasülullah (S) ihrâmli oldugu hâlde o koldaki etlerin hepsini kemirip yedi.
Bu hadîsin râvîlerinden Muhammed ibnu Ca'fer: Ve bana Zeyd ibnu Eslem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den olmak üzere bunun benzerini tahdîs etti, demistir [38].

20- Etin Biçakla Kesilmesi Babi

34-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ca'fer ibnu Amr haber verdi ki, ona da babasi Amr ibnu Umeyye, kendisinin Peygamber(S)'i elinde pismis koyun küreginden et kesip yedigini gördügünü haber vermistir. O sirada Rasülullah (S) namaza çagirildi. Elinden eti ve et kesmekte oldugu biçagi birakti da yeniden bir abdest almaksizin kalkip namaza durdu [39].

21- Bâb: Peygamber (S) Hiçbir Yemegi Ayiplamadi

35-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) hiçbir yemegi hiçbir zaman ayiplamamis, yermemistir. O eger istahi varsa yemegi yerdi, hoslanmazsa birakir yemezdi, demistir [40].

22- (El Degirmeninde Yarilmis) Arpayi Kabuklarini Ayirmak Için Üfürüp Savurma Babi

36-.......Bize Ebû Gassân tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Hazim tahdîs etti ki, kendisi Sehl ibn Sa'd'a:
— Siz Peygamber (S) zamaninda (elenmis undan yapilmis) ari > beyaz ekmek gördünüz mü? diye sormus.
O da:
— Hayir görmedik! diye cevâb vermis.
Sonra yine Sehl'e:
— Siz arpayi (degirmende ögütüldükten sonra) eler miydiniz?i demis.
O da:
— Hayir demezdik. Fakat (kabugu gitsin diye) üflerdik, demistir [41].

23- Peygamber(S)'In Ve Sahâbîlerinin Yemekte Olduklari Seyler Babi

37-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir gün sahâbîleri arasinda hurma taksîm etti. Herbir insana yediser hurma verdi. Bana da yedi hurma verdi. Bunlarin birisi agacinda olgunlasmadan kurumus koruk hurma idi. Fakat bu hurmalarin içinde bana ondan sevimlisi yoktu. Çignerken o (sakiz gibi dayanir) agzimda çabuk erimezdi [42].

38-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) söyle demistir: Ben kendimi Peygamber'in yaninda yedi kisinin yedincisi olarak gördüm. Bizim selem denilen dikenli çöl agaci yapraklan ve yemislerinden (veya asma yapraklarindan) baska yiyecek birseyimiz yoktu. Hattâ bunu yedigimizden herhangi birimiz davar gübresi gibi gübre çikarir olmustu. Böyle iken sonra Esed ogullari kabilesi beni Islâm üzerine edeblendi-rir oldular! (Yânî Islâm hükümlerini bana ögretmeye kalkisir oldular, eger onlarin Umer'e sikâyet ettikleri gibi ben onlarin ögretmesine muhtâc olduysam) o takdîrde ben çok zarar etmisimdir ve çalismalarim bosa gitmistir [43].

39-....... Ebû Hazim söyle demistir: Ben Sehl ibn Sa'd'a:

— Rasûlullah (S) beyaz ekmek yedi mi? diye sordum. Sehl:
— Rasûlull h, Allah kendisim peygamber gönderdigi zamandan -Allah O'nun ruhunu alincaya kadar beyaz ekmek görmedi, dedi.
Râvî Ebû Hazim dedi ki: Ben Sehl'e:
— Rasûlullah'in zamaninda sizin elekleriniz var miydi? dedim. Sehl:
— Allah O'nu peygamber gönderdigi zamandan ruhunu alincaya kadar Allah Elçisi elekten geçirilmis un görmedi, dedi.
Ebû Hazim dedi ki: Ben:
— Elenmemis arpa ununu sizler nasil yerdiniz? dedim. Sehl:
— Biz onu ögütür, üflerdik de ondan uçan kabuklar uçar, kala-da hamur yogurup yerdik, dedi [44].

40-.......Bize Ibnu Ebî Zi'b, Saîd el-Makburf den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre bir kerre önlerinde kebâb yapilmis bir koyun bulunan bir cemâate ugramisti. Onlar Ebû Hu-reyre'yi kçbâb yemege da'vet etmisler, fakat o kebâb yemeyi kabul etmeyip:
— Rasûlullah (S) su dünyâdan arpa ekmegi ile karni doymadan çikip gitti, demistir [45].

41-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) ne yüksek masa üzerinde, ne sükkürrüce denilen sofra tahtasinda yemek yedi. Peygamber'e hâlis bugday unundan yufka ekmegi de yapilmadi, demistir.
Hadîsin râvîsi Yûnus ibn Ebi'l-Furât: Ben Katâde'ye:
— Sizler ne üzerinde yerdiniz? dedim. Katâde:
— Deri sofralar üzerinde yerdik, dedi [46].

42-.......Âise (R): Muhammed ailesi, Medine'ye hicret edip geldikleri zamandan Peygamber'in ruhu alinincaya kadar arka arkaya üç gün bugday ekmegi ile karinlan doymadi, demistir [47].

24- Telbîne Bulamaci Babi

43-.......Bizeel-Leys,Ukayl'den; oda Ibn Sihâb'dan; odaUrve'den; o da Peygamber'in zevcesi Âise(R)'den tahdîs etti ki, o söyle demistir: Bir ev halkindan birisinin vefati üzerine ta'ziye için kadinlari toplandiklari, sonra dagildiklari, yalniz hâne halki ve hisimlari kaldiklarinda Âise emretti: Bir çömlek içinde telbîne bulamaci pisirildi. Sonra tirit yapilip, telbîne onun üzerine döküldü.Sonra Âise: > — Haydi bundan yiyiniz! Çünkü ben Rasûlullah(S)'tan "Telbîne hastanin kalbine rahatlik verir, hüznün bir kismini da giderir" buyururken isittim, demistir [48].

25- Serîd (Yânî Tirid Yemegi) Babi

44-.......Bize Su'be, Amr ibn Murre el-Cemelî'den; o daMurre el-Hemdânî'den; o da Ebû Mûsâ el-Es'arî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Erkeklerden bir çokluk kemâle erdi. Kadinlardan iseîmrân'in kizi Meryem ileFir'avn'in karisi Âsiye'den baskasi kemâle ermedi. Âise'nin

kadinlar üzerindeki fadli, tirtdyemeginin diger yemekler üzerindeki fadli gibidir" [49].

45-.......Bize Hâlid ibn Abdillah, Ebû Tuvâle'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Âise'nin (ümmetimde bulunan) kadinlar üzerindeki üstünlügü, tindin diger yemekler üzerindeki üstünlügü gibidir" buyurmustur.

46-.......Enes (R) söyle demistir: Ben Peygamber (S) ile beraber O'nun bir terzi olan genç adaminin yanma girdim. O terzi Pey-gamber'e içinde serîd yemegi bulunan bir kâse takdim etti.
Enes dedi ki: Terzi kendi isine yöneldi.
Enes dedi ki: Peygamber de önüne konulan o kâsenin etrafindan kabak arastirmaga basladi.
Enes dedi ki: Ben de O'na kabaklan arastirmaga ve bulduklarimi önüne koymaga basladim.
Enes: Artik ben o günden sonra kabagi sevmekten ayrilmadim, dedi [50].

26- Tüyleri Sicak Su Ile Giderilip Kizartilmis Kuzu, Etli Kürek Kemigi Ve Bir Yan Taraf Eti Babi

47-.......Katâde söyle demistir: Biz, Enes ibn Mâlik(R)'e gelirdik, ekmekçisi ayakta dikilirken bizlere:
— Yiyiniz, ben Peygamber (S) Allah'a kavusuncaya kadar ne inceltilmis yufka ekmegi, ne de killari haslanarak giderilip kizartilmis kuzuyu gözüyle gördügünü asla bilmiyorum, dedi.

48-.......Amr ibn Umeyye ed-Damrî (R) söyle demistir: Ben Rasû!ullah(S)'i pismis koyun küreginden et keserek, ondan yedigini gördüm. O sirada namaza çagrildi. Biçagi elinden birakip kalkti da, tekrar abdest almadan namaz
Kildirdi [51].

27- Selefin, Evlerinde Ve Seferlerinde Et Ve Diger Yiyecek Maddelerini Biriktirir Olmalari Babi

Aise ile Esma; Biz Peygamber (S) ile Ebû Bekr için (Hicret yolculuguna çikacaklari zarnân) deriden bir sofra azik düzenleyip koyduk, demislerdir [52].

49-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdurrahmân ibn Âbis'ten tahdîs etti ki, babasi Abis ibn Rabîa en-Nahaî el-Kufi söyle demistir: Ben
Âise'ye:
— Peygamber (S) kurbân etlerinin üç günden fazla yenilmesini
nehyetti mi? dedim. Âise:
— Peygamber bu üç günden fazla kurbân eti yemegi ancak insanlarin açlik çektigi bir yilda nehyetti de bununla zengin olanin fakîre yedirip doyurmasini istedi. Su muhakkak ki, biz davar bacaklarini

kaldirirdik da bayramdan onbes gün sonra yerdik, dedi. Âise'ye:
— Sizi bunlari geciktirmeye zorlayan ne idi? denildi. Âise güldü de:
— Muhammed'in aile halki, kendisi Allah'a kavusuncaya kadar üç gün arka arkaya katiklanmis hâlis bugday ekmegi ile doymadi, dedi.
Râvî Ibn Kesîr: Bize Sufyân haber verdi. Bize Abdurrahmân ibn Abis bu hadîsi tahdîs etti, seklinde söylemistir [53].

50- Bana Abdullah ibn Muhammed el-Musnidî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dînâr'dan; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'-tan tahdîs etti ki, Câbir (R):
— Biz Peygamber(S)'in zamaninda hedy kurbânlarimizin etlerini Medîne'ye kadar azik edinirdik, demistir.
Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî'ye, Muhammed ibn Selâm da Ibn Uyeyne'den rivayet etmekle mutâbaat etmistir. Ibnu Cureyc de dedi ki: Ben Atâ'ya:
— Câbir "Medîne'ye gelinceye kadar..." sözünü söyledi mi? dedim.
Atâ:
— Hayir (Câbir "Medîne'ye gelinceye kadar" sözünü söylemedi), dedi [54].

28- Hays Yemegi Babi

51-.......el-Muttalib ibnu Abdillah ibn Hantab'm âzâdhsi Amr ibnu Ebî Amr, Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle derken isitmistir: Rasû-Iullah (S) -üvey babam- Ebû Talha'ya:
— "Oglanlarinizdan bana hizmet edecek bir oglan ara" buyurdu.
Bunun üzerine Ebû Talha beni bineginin arkasina bindirerek çikardi. Artik ben Rasûlullah'a hizmet eder oldum. Rasûlullah bineginden her inip konaklama yaptigi zamanlarda, kendisinden su duayi çok söyler oldugunu isitirdim:
— "Yâ Allah! Ben hemmden, hazenden, acizlikten, îenbellik-ten, cimrilikten, korkakliktan, borç agirligi ve sikintisindan ve erkeklerin galebesi ve kahrindan sana siginirim!"
(Enes dedi ki:) Ben kendisine devamli hizmet ediyordum. Nihayet Hayber'den dönüyorduk. Peygamber de kendisi için almis oldugu Safiyye bintu Huyey ile dönüyordu. Ben Peygamber'i, bineginin arka tarafinda Safiyye için bir abâ yâhud bir örtü ile yer hazirlar, bundan sonra da Safiyye'yi bineginin arkasina bindirir görüyordum. Biz es-Sahbâ mevki'ine vardigimizda deriden sofralar içinde hays yemegi yaptirdi. Sonra beni gönderdi de, ben birtakim insanlari da'vet ettim. Onlar da gelip bundan yediler. Iste bu Peygamberdin Safiyye ile evlenmesi olmustu. Sonra Medine'ye dogru yollandi. Nihayet kendisine Uhud Dagi görülünce:
— "Su Uhud öyle bir dagdir ki, o bizi sever, biz de onu severiz" buyurdu.
Medine'yi yukaridan görünce:
— "Yâ Allah! Ben Medine'nin iki dagi arasini, ibrahim'in Mekke'yi harem kildigi gibi harem kiliyorum! Yâ Allah! Sen Medtneli-ler'e müddieri ve sâ'lari içinde (ölçülen aziklarinda) bereket ihsan eyle!" diye duâ etti [55].

29- Gümüsle Kaplanmis Kap Içinde Yemek Yeme(Nin Hükmü) Babi

52-.......Seyf ibnu Ebî Süleyman tahdîs edip söyle demistir: Ben Mucâhid ibn Cebr'den isittim, söyle diyordu: Bana Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ tahdîs etti ki, kendileri Medâin'de Huzeyfe'nin yaninda bulunmuslar. Huzeyfe su istemis. Bir Mecûsî gümüs bir bardakla su getirmis. Bardagi onun elinin içine koyunca Huzeyfe bardagi içindeki su ile firlatip atmis ve:
— Ben seni bu bardakla su getirmekten birkaç defa sözle nehyetmis olmayaydim, simdi sana bu fiilî muameleyi yapmazdim, diyerek söyle devam etmistir:
— Lâkin ben Peygamber(S)'den isittim: "Sizler harîr ve dtbâc denilen kumaslardan elbise giymeyiniz, altin ve gümüs kaplardan da su içmeyiniz, bunlarin çanak ve tabaklari içine konulan yemekleri de yemeyiniz. Çünkü bunlar dünyâda onlara âid süs esyalaridir, âhiret-te de bizim zinetlenme vâsitalarimiz olacaktir" buyuruyordu, demistir [56].

30- Taam Sözünün Zikrî Babi

53-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Rasûmllah (S) söyle buyurdu: "Kur'ân okuyan mü'minin meseli, kokusu güzel, tadi güzel portakalin meseli gibidir. Kur'ân okumayan mü'minin meseli de tadi tatli, fakat kokusu olmayan hurma meseli gibidir. Kur'ân okuyan münâfikin meseli, kokusu güzel, tadi aci olan reyhâne otunun meseli gibidir. Kur'ân okumayan münâfikin meseli de kokusu olmayan ve tadi da aci olan hanzalalanin (yânî Ebû Cehil karpuzunun) meseli gibidir" [57].

54-.......Bize Abdullah ibnu Abdirrahmân, Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Âise'nin diger kadinlar üzerindeki fadli, sendin, yâm tindin diger yemekler üzerindeki fadli gibidir" buyurmustur [58].

55-.......Bize Mâlik, Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sefer, azâbdan bir parçadir. O sizden herbirinizin uykusunu, taamini men' eder (intizâmini bozar). Onun için yolcu, yöneldigi sefere âid isini bitirince ailesine dönmeye acele etsin" buyurmustur [59].

31- Ekmekle Beraber Yenilen Katik Babi

56-.......Bize Ismâîlibnu Ca'fer, Rabîatu'r-Re'y'den tahdîs etti ki, o da el-Kaasim ibn Muhammed'den söyle derken isitmistir; Jie-rîre hakkinda üç tane sünnet (yânî kaanûn) meydana gelmistir: Âise onu satin alip hürriyete kavusturmak istedi, fakat sâhibleri:
— Velâ hakki bize âid olacaktir, dediler.
Âise onlarin bu sartini Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine Ra-sûlullah (S) Âise'ye:
— "Eger sen onlarin ileri sürdükleri bu sarti onlar lehine sart kilmis olsan da, sübhesiz velâ hakki ancak hürriyete kavusturanindir" buyurdu.

Yine el-Kaasim dedi ki: Berîre hürriyete kavusturuldu da kocasinin nikâhi altinda kalmak yâhud da ondan ayrilmak hususunda muhayyer kilindi. Ve bir gün Rasûlullah Âise'nin evine girdi. O sirada ates üzerinde bir tencere(de et) kaynamakta idi. Rasûlullah kusluk yemegi istedi. Kendisine biraz ekmekle evde bulunan katiklardan bir katik getirildi. Rasûlullah:
-— "Ben ates üzerinde et yemegi görmedim mi?" dedi
Oradakiler:
— Evet yâ Rasûlallah, et gördünüz, fakat o, Berîre'ye sadaka olarak verilmis ettir. Berîre onu bize hediye etti, dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "O, Berîre'ye sadaka, bize de Berîre'den hediyedir" buyurdu [60].

32- Helva Ve Balin Zikri Babi

57-.......Hisâm söyle demistir: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âise (R): Rasûlullah (S) helvayi ve bali severdi, demistir [61].

58-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den karnimin tokluguna ayrilmazdim. Ben o zaman mayali ekmek yemiyor ve ipek giymiyordum. Bana Fulân erkek ve Fulâne kadin da hizmet etmiyordu. Ben açliktan karnima çakil tasi bagliyordum. Ben âyeti ezbere bildigim hâlde bazen bir kimseden bana o âyeti okutmasini isterdim, bunu o kisi beni evine götürsün de doyursun diye yapardim. O zaman fakirler için insanlarin en hayirlisi Ca'fer ibnu Ebî Tâ-lib idi. O bizleri (yâni Suffe talebelerini) evine götürürdü de evinde bulunan yiyecekleri bize yedirirdi. Hattâ bize, içinde hiçbirsey bulunmayan kirbadan küçük bir tulumu çikarirdi da biz onun içini disina çevirir ve onda kalmis olan bakiyyeleri yalardik [62].

33-'Kabak (Yemegi) Babi

59-.......Bize Ezher ibnu Sa'd, Ibnu Avn'dan; o da Sumâme ibn Enes'ten; o da dedesi Enes(R)'ten söyle tahdîs etti: Rasûlullah'a terzi olan âzâdli kölesi geldi. Akabinde Rasûlullah'a kabak yemegi getirildi. Rasûlullah (S) onu yemege basladi. Ben Rasûlullah'i onu yerken gördügüm zamandan beri kabagi sevmekten vazgeçmedim, demistir [63].

34- Dîn Kardesleri Için Yemek Hazirlama Zahmetli Isini Üzerine Alan Kimse Babi

60- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyey-ne, el-A'mes'ten; o da Ebû Vâü'den tahdîs etti ki, Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) söyle demistir: Ensâr'dan Ebû Suayb denilen bir adam ve onun da kasap bir kölesi vardi. Bir gün Ebû Suayb, kölesine:
— Bana (bes kisilik) yemek yap, ben Rasûlullah'i bes kisinin besincisi olarak da'vet edecegim, dedi. Ve bu suretle Rasûlullah'i bes kisinin besincisi olarak yemege da'vet etti. Bu bes kisi giderken

yanlarina altinci bir kimse takildi. Ebû Suayb'm evine varinca Peygamber (S):
— "Sen bizi bes kisi olarak da'vet etmistin. Su (altinci) adam bize takilip gelmistir. Bak istersen izin verirsin içeri girer, istersen onu terkedersin (o da dönüp gider)/" buyurdu.
Ebû Suayb:
— Evet, ona da izin verdim, dedi [64].
Muhammed ibnu Yûsuf söyle dedi: Ben Muhammed ibn ismail'den isittim, söyle diyordu: Bir topluluk da'vet edildikleri bir sofra üzerinde bulunduklari zaman bir sofradan diger bir sofradaki insanlara birsey uzatip verme haklari yoktur, lâkin ayni sofradakiler birbirlerine birsey uzatip verir yâhud oldugu gibi birakirlar [65].

35- Bir Kimseye Bir Yemek Ziyafeti Verip De Kendi Isine Yönelen Kimse Babi

61-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ben (hizmet eden) bir oglan çocugu idim, Rasûlullah'in beraberinde yürürdüm. Bir gün Rasûlullah (S) kendisine âid olan terzi bir oglanin yanina girdi. O da Rasûlullah'a, içinde kabakli bir yemek bulunan bir yemek kabi getirdi. Rasûlullah ondaki kabaklan arastirmaga basladi.
Enes dedi ki: Ben Rasûlullah'in bu kabak arastirmasini görünce tabagin etrafindan kabaklari O'nun önüne toplamaya basladim.
Enes dedi ki: O ev sahibi (Peygamberce yemek yemedi de) kendi isi üzerine yöneldi.
Yine Enes: Ben Rasûlullah'in yaptigi bu kabak arastirma isini gördükten sonra, kabagi sevmekte devam edip durdum, demistir [66].

36- Çorba Babi

62-.......Ishâk ibnu Abdillah ibn Ebî Talha, Enes ibn Mâlik'ten söyle derken isitmistir: Bir terzi Peygamber(S)'i, yapmis oldugu bir yemege da'vet etti. Ben de Peygamber'in beraberinde gittim. O zât Peygamber'e arpa ekmegi ile içinde kabak ve kurutulmus et bulunan çorba takdîm etti. Ben Peygamber'i yemek kabinin etrafindan kabaklan arastirir hâlde gördüm de artik o günden sonra kabagi sevmekten ayrilmadim [67].

37- Kurutulmus Et Babi

63-.......Bize Mâlik ibn Enes, Ishâk ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber(S)'e, içinde kabak ve kurutulmus et bulunan bir çorba getirildi de, Peygamber'i kabaklan arastirip yerken gördüm, demistir [68].

64-....... Âise (R) söyle demistir; Rasûlullah'm kurbân etlerini üç günden fazla durdurmayi nehyetmesi, ancak insanlarin açlik çektigi bir yilda idi. RasûluIIah (S) bununla zengin olanin fakîri yedirip doyurmasini istemistir. Sübhe yok ki, bizler davar bacaklarini onbes gün sonra kaldirirdik

ve (yerdik). Muhammed'in ailesi halki üç gün (üstüste) katik sürülmüs bugday ekmeginden doymadi [69]

38- Sofra Veya Masa Üzerindeki Yemekten Birseyi Arkadasina Uzatip Veren Veya Takdîm Eden Kimse(Nin Hükmü) Babi

Buhârî dedi ki:
Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek: Önlerine getirilmis olan yemekten birbirlerine uzatip vermelerinde be's yoktur
(çünkü onlar bu yemekte ortaktirlar). Ancak bu sofradan herhangi biri diger sofradaki bir kimseye birsey veremez, demistir [70].

65-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle diyordu: Bir terzi, yapip hazirladigi bir yemege RasûluIlah(S)'i da'vet etti.
Enes dedi ki: Ben de Rasûlullah'm beraberinde bu yemege gittim. Terzi, Rasûlullah'a arpadan yapilmis bir ekmek ile içinde kabak ve kurutulmus et parçalan bulunan çorba takdim etti.
Enes dedi ki: Ben RasûluIIah'i yemek tabaginin etrafinda kabaklari arastirirken gördüm. Artik o günden i'tibâren ben kabagi sevmekten vazgeçmedim.
Sumâme ibn Abdillah da dedesi Enes'ten: Ben kabaklari Rasû-Iullah'in önüne topluyordum, dedigini söylemistir [71].

39- Olgunlasmis Taze Hurmayi Hiyar Ile Yemek Babi

66-....... Ca'fer ibn Ebî Tâlib'in oglu Abdullah (R): Ben Peygamber(S)'i, olgunlasmis taze hurmayi hiyarla yerken gördüm, demistir [72].

40- Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

67-.......Ebû Usmân en-Nehdî söyle demistir: Ben Ebû Hureyre'ye, yedi gece konuk oldum. Ebû Hureyre, karisi Busre bintu Gaz-vân ve hizmetçisi geceyi üçtebirler hâlinde nevbetlesiyorlardi. Su bir üçtebirde namaz kiliyor, sonra ötekini uyandiriyordu.
Ebû Usmân dedi ki: Ben Ebû Hureyre'den isittim: Rasûlullah (S) sahâbîleri arasinda hurma taksim etti de bana yedi hurma isabet etti, bunlarin biri kapçik hurma idi, diyordu.

68-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) aramizda hurma taksîm etti de bana ondört hurma ile bir çekirdeksiz âdî hurma isabet etti. Sonra o âdî hurmayi, çignemekte dislerim için en siddetlisi gördüm, demistir [73].

41- Taze Hurma, Kuru Hurma Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"... Tasalanma, Rabb'in senin alt yaninda bir su arki vücûda getirmistir. Hurma agacini kendine dogru silk, üstüne derümis taze hurma dökülecektir. Artik ye, iç, gözün aydin olsun..." (Meryem: 24-26) [74].
Ve Muhammed ibn Yûsuf el-Feryâbî, Sufyân es- Sevrî'den; o da Mansûr ibn Safiyye'den söyledi. O: Bana annem Safiyye tahdîs etti ki, Âise (R): Biz "Iki kara" denilen hurma ile sudan doyup kanmis oldugumuz hâlde, Rasûlullah (S) vefat etti, demistir [75].

69-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Medîne'de bir Yahûdî vardi. O Yahûdî bana her sene agaçlardaki hurmalari kesip toplama zamanina kadar va'de ile borç para verirdi. Câbir'in Rûme Kuyusu yolunda hurmali arazîsi vardi. Bir sene Câbir'in hurmaligi alisilan derecede mahsûl vermedi. Borcun ödenmesi gecikti. Bunun üzerine Yahûdî hurma kesme vaktinde geldi. Borcumdan birsey ve-remiyecegimi düsünerek, gelecek hurma kesimi zamanina kadar mühlet vermesini istedim. Yahûdî kabul etmedi. Bunun üzerine benim bu müskil durumum Peygamber'e haber verildi. O da bâzi sahâbîlerine:
— "Haydi yürüyünüz, gidelim de Câbir için Yahudi'den borcun geri birakilmasini isteyelim!" buyurdu.
Ve Peygamber'le sahâbîleri benim hurmaligima geldiler. Peygamber, Yahudi'ye borcu geri birakmasini söylemeye basladi. Yahûdî:
— Yâ Eba'l-Kaasim! Ben Câbir'e mühlet veremem! diyordu.
Peygamber, Yahûdî'nin israrini görünce kalkti ve hurmalikta söyle bir dolasti. Sonra geldi. Yahûdî'ye bir daha va'de vermesini söyledi. O yine kabul etmedi. Ben de kalktim. Peygamber'e biraz yas hurma getirdim ve bunu Peygamber'in önüne koydum. Peygamber hurmayi yedi. Sonra:
— "Yâ Câbir, senin bustân çardagin nerede?" diye buyurdu. Ben de surada diye haber verdim.
— "Haydi orada bana bir yer döse!" buyurdu.
Ben de hemen dösedim. Peygamber çardaga girip biraz uyudu. Sonra uyandi. Ben gidip bir avuç daha hurma getirdim. Ondan da yedi. Sonra kalkti ve Yahûdî'ye bir daha borcu geri birakmasini konustu. Yahûdî yine kabul etmedi. Sonra Peygamber kalkti ve hurmaligin içinde ikinci bir defa daha dolasti. Sonra:
— "Yâ Câbir, agaçlardaki hurmalari topla ve Yahudi'ye olan borcunu öde!" buyurdu.
(Ben toplayincaya kadar) hurma harmaninin basinda durdu. Iste bu topladigim hurmalardan Yahûdî'ye olan borcumu verdim. Borcu verdigim kadar da arta kaldi. Sonra bustândan çikip Peygamber'in huzuruna geldim ve bu bereketli vaziyeti O'na mustuladim. Bunun üzerine:
— "Ben Allah 'in elçisi olduguma sehâdet ederim" buyurdu [76]. "Urûsun" ve "Arîsun", "Bina" ma'nâsmadir. Ibn Abbâs: "Cennâtin marûsâtin" (ei-En'âm:i4i), üzümlerden ve digerlerinden çardak yapilan bahçeler demektir. "Urûsuhâ" (d-Bakara:259) denilir ki, bu da "Binalari" ma'nâsinadir, demistir [77].

42- Cummâr Yenilmesi Babi

70-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Bizler Peygamber(S)'in yaninda otururken bir hurma agaci beyni getirildi, bunun üzerine Peygamber:
— "Agaçlardan öyle bir agaç vardir ki, muhakkak onun bereketi, müslimin bereketi gibidir" buyurdu.
Ben Peygamber'in hurma agacini kasteder oldugunu düsündüm de "O, hurma agacidir yâ Rasûlallah" demeyi istedim. Sonra dönüp baktim ki, ben oradaki on kisinin onuncusuyum, yânî yasça onlarin en küçügüyüm. Bundan dolayi hemen sükût ettim. Akabinde Peygamber:
— "O, hurma agacidir" buyurdu [78].

43- Acve (Hurmasinin Fadli) Babi

71-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R): Rasûlullah (S): "Kim her gün sabahlari aç karna yedi tane Medine'nin acve hurmasindan yerse, o gün içinde o kimseye zehir ve sihir zarar vermez" buyurdu, demistir [79].

44- Baskalariyle Hurma Yerken Ikiser Ikiser Yemenin Hükmü Babi

72-.......Bize Cebele ibnu Suhaym tahdîs edip söyle dedi: Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in (Mekke'de halîfe oldugu zaman) yaninda bulunuyorduk, biz-; bir kitlik yili isabet etmisti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr bizlere nzik olarak hurma veriyordu. Biz hurma yedigimiz sirada yanimizdan Abdullah ibn Umer geçerdi de:
— Hurmalari ikiser ikiser yemeyiniz. Çünkü Peygamber (S) hurmalari birbirine yaklastirip çiftleyerek yemekten nehyetti, derdi.
Sonra da:
— Insanin mü'min kardesinden (yânî sofra arkadasi ve ortagindan) öyle çift yemeye izin istemis olmasi müstesnadir, derdi.
Râvî Su'be: Buradaki izin isteme fikrasi, îbn Umer'in kavlin-dendir, demistir [80].

45- Hiyar (Yenilmesi) Babi

73-.......Sa'd ibn îbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf söyie demistir: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den isittim: Ben Peygamber (S) hiyarla yas hurma yerken gördüm, dedi [81].

46- Hurma Agacinin Bereketi Babi

74-.......Müfessir Mucâhid ibn Cebr söyle demistir: Ben Abdullah ibn Umer'den isittim ki,

Peygamber (S): "Agaçlardan bir agaç vardir ki, bereketinin çoklugunda müslümân kimse gibi olur, o da hurma agacidir" buyurmustur [82].

47- Iki Çesit Meyveyi Yâhud Iki Türlü Yemegi Bir Yemekte Cem' Etme(Nin Hükmü) Babi

75-.......Abdullah ibn Ca'fer (ibn Ebî Tâlib-R): Ben RasûiulIah(S)'i hiyar ile hurma yerken gördüm, demistir [83].

48- Konuklari Eve Onar Onar Girdiren Kimse Ve Yemege Oturusun Da Onar Kisi Onar Kisi Olusu Babi

76-....... Buradaki üç yoldan gelen hadîsi Enes ibn Mâlik (R) söyle anlatmistir: Annesi Ümmü Suleym bir müdd ölçegi arpaya yö-nelip onu kalinca un seklinde ögüttü ve ondan bir kismini süt bulamaci yapti. Bunun üzerine de yanindaki yag tulumundan bir mikdâr yag sikti. Sonra beni Peygamber'e gönderdi. Peygamber'e geldim, O, sahâbîleri arasinda bulunuyordu. O'nu yemege da'vet ettim.
— "Beraberimde bulunanlari da mi?" buyurdu. Akabinde ben anama geldim.
— Rasûlullah: Yanimda bulunanlarla beraber mi geleyim? diyor, dedim.
Bunun üzerine üvey babam Ebû Talha ona dogru çikti da:
— Yâ Rasûlallah! O ancak Ümmü Suleym'in yaptigi az bir seydir, dedi.
Rasûlullah içeri girdi ve Ümmü Suleym'in yaptigi yemek O'na getirildi. Rasûlullah:
— "Benim yanima on kisi girdir" dedi.
On kisi girip doyuncaya kadar yediler. Sonra Rasûlullah:
— "On kisi daha girdir" buyurdu.
Onlar da girip doyuncaya kadar yediler. Sonra Rasûlullah yine:
— "Benim yanima on kisi daha girdir" buyurdu.
Böylece kirk kisiye kadar saydi. Sonra Peygamber yedi, sonra kalkti.
(Enes dedi ki:) Ben o kaba içinden birsey eksildi mi diye bakmaya basladim [84].

49- Sarmisak Ve Kötü Kokulu Sebzelerden Yemenin Mekruh Olmasi Babi

Bu konuda Ibn Umer'in Peygamber(S)'den rivayet ettigi hadîs vardir [85].

77-....... Abdulazîz ibn Suheyb söyle demistir: Enes'e:
— Sen Peygamber(S)'den sarmisak hakkinda ne isittin? denildi. Enes: *- Peygamber: "Bunlardan yiyenler mescidimize yaklasmasin'
buyurdu, dedi.

78-.......Ibn Sihâb dedi ki: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'm söyle dedigini tahdîs etti: Peygamber

(S): "Kim sarmisakyâhud sogan ye-diyse bizden ayrilsin yâhud mescidimizden ayrilsin" buyurdu [86].

50- Kebâs Babi Ki, O Erâk Agacinin Meyvesidir

79-.......Ibnu Sihâb söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verip söyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah haber verip söyle dedi: Biz Rasûlullah'in beraberinde Merru'z-Zahrân mevkiinde misvak agacinin meyvesini topluyorduk. RasÛlullah (S) bize:
— "Siz bu yabanî yemisin kararanlarini tercih edin. Çünkü onun siyahi, en lezzetlisidir" buyurdu.
Câbir:
— Sen agaçliklarda koyun güder miydin? diye sordu. RasÛlullah:
— "Evet güttüm; peygamberlerden herbir peygamber muhakkak koyun gütmüstür" buyurdu [87].

51- Yemekten Sonra Agiz Çalkalayip Yikama Babi

80-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Ben Yahya ibn Saîd'den; o da Buseyr ibn Yesâr'dan olmak üzere isittim ki, Su-veyd ibnu'n-Nu'mân (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'in beraberinde Hayber'e dogru yola çiktik. es-Sahbâ mevkiinde oldugumuzda RasÛlullah bir yiyecek istedi. Kavuddan baska birsey getirilmedi. Ondan biz de yedik. Akabinde namaza kalkti, agzini çalkaladi, biz de çalkaladik.
Yahya dedi ki: Ben Buseyr'den isittim, söyle diyordu: Bize Su-veyd söyle tahdîs etti: Biz Rasûlullah'in beraberinde Hayber seferine çiktik. es-Sahbâ mevkiinde oldugumuz zaman -Yahya: O, Hayber'den yarim günlük uzakliktadir, demistir- RasÛlullah yiyecek istedi. Ancak sevîk, yânî kavud getirildi. Biz onu kardik da Peygam-ber'Ie birlikte ondan yedik. Sonra Peygamber su istedi. Agzini çalkaladi, biz de O'nunla agzimizi çalkaladik. Sonra Peygamber yeni bir abdest almaksizin bize aksam namazini kildirdi.
Sufyân ibn Uyeyne, Alî ibnu'l-Medînî'ye: Sen bu hadîsi Yahya ibn Saîd'den onun lafziyle birkaç kerreler naklettin, böylece sanki sen bunu Yahya'dan vasitasiz isitmis gibi oluyorsun, dedi [88].

52- (Yemek Yenildiginde) Parmaklarin Mendille Silinmesinden Önce Yalanmalari Ve Emilmeleri Babi

81-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Arar ibn Dinar'dan; o da Atâ'dan; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden biriniz yemek yedigi (ve elini yikamak mümkin olmadigi) zaman, ye-mek yedigi parmaklarini yalamadikça yâhud yalatmadikça bir bezle silmesin" buyurmustur [89].

53- Mendil(În Zikri) Babi

82-.......Muhammed ibnu Fulayh tahdîs edip söyle demistir: Bana babam Fulayh ibnu Süleyman el-

Medenî, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti ki, o, Câbir ibn Abdillah'a ateste pismis seyler yedikten sonra abdest alinip alinmayacagini sormustur. Câbir de:
— Hayir (abdest almak vâcib olmaz). Bizler Peygamber (S) zamaninda böyle ateste pismis yemekleri ancak pek az bulurduk. Bizler böyle yemekler buldugumuz zaman da bizim silinecek mendillerimiz yoktu. Biz (abdest aldigimizda) ellerimizi, kollarimizi, ayaklarimizi meshederdik. Sonra (böyle yemek yemenin ardindan yeniden) abdest almayarak namaza dururduk, demistir [90].

54- Yemek Yiyen Kimsenin Yemeginden Ayrildigi Zaman Söyleyecegi Duâ Babi

83-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Sevr ibn Yezîd'den; o da Hâlid ibn Ma'dân'dan; o da Ebû Umâme'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) yemegini yiyip sofrasini kaldirdigi sirada su duayi söylerdi:
"el-Hamdu liîlâhi kesîran, tayyiben, mubâreken fîhU gayra mek-fiyyin velâ muveddain velâ mustagnen anhu Rabbenâ(= Çok, temiz, bereketli, kâfî görülmeyen ve terkolunmayan ve kendisinden müstagni olunmayarak yapilan hamd, Rabb'imiz olan Allah'a mahsûstur)" [91].

84- Bize Ebû Âsim, Sevr ibn Yezîd'den; o da Hâlid ibn Ma'-dân'dan; o da Ebû Umâme'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) yemegini yiyip ayrildigi sirada -râvî bir kerresinde "Sofrasi kaldirildigi sirada" demistir- su duayi söylerdi:
"el-Hamdii üllâhVllezî kefânâ ve ervânâ gayra mekfiyyin velâ mekfûrin{ = Kâfî, görülmeyerek ve inkâr edilmeyerek yapilan hamd, bize yetecek derecede ni'metler veren ve bizi suya kandiran Allah'a mahsûstur)"; bir kerresinde de: "el-Hamdu lillâhi Rabbinâ, gayra mekfiyyin velâ tnuveddein, velâ mustagnen Rabbena (= Kâfî görül-meyerek, terkedilmeyerek ve ey Rabb'imiz, mustagnî olunmayarak yapilan hamd, Rabb'imiz olan Allah'a mahsûstur)" seklinde söylemistir [92].

55- (Alçak Gönüllülük Kasdiyle) Hizmetçi Beraberinde Yemek Babi [93]

85-.......Bize Su'be tahdîs etti ki, Muhammed ibn Ziyâd söyle demistir: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Sizden birinize hizmetçisi yemegini getirdigi zaman, eger efendi onu beraberinde oturtup yedirmeyecekse, bari ona bir çignem yâhud iki çignem, bir lokma yâhud iki lokma uzatip versin. Çünkü pisirme sirasinda onun sicakligim (onun terkîb, islâh) ve hazirlanmasini hizmetçi üzerine almistir" [94].

56- Bâb:

"Yemek hususunda hos hâl ve (verdigi ni'metlere karsi Rabb'ine) sükredici olan kimse sevâbda, açliga sabreden oruçlu gibidir".

Bu bâbda Ebû Hureyre'nin Peygamber'den rivayet ettigi hadîs vardir [95].

57- Bir Yemege Da'vet Edilip De Kendisine Baska Biri Takilan Ve: "Bu Yanimdaki Bana Takilip Gelmis Bîr Kisidir" Diyen Kimse Babi

Enes de: Sen (Dîni ve mali hususunda) ittihâm edilmeyen bir müslümânin yanina girdigin zaman, onun yemeginden ye, içeceginden iç, demistir " [96]

86-.......Bize Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) tahdîs edip söyle dedi: Ensâr'dan Ebû Suayb diye künyelenen bir adam ve onun da kasap bir kölesi vardi. Bir gün Peygamber sahâbîleri arasinda iken bu zât geldi de Peygamber'in yüzünden açligini tanidi. Ve hemen o kasap olan kölesine gitti de:
— Bana bes kisiye yetecek yemek yap. Çünkü ben Peygamber'i besin besincisi olarak da'vet ediyorum, dedi.
Bu emir üzerine o köle bir yemekcik yapti. Sonra Ebû Suayb, Peygamber'e gelip O'nu yemege da'vet etti. Bunun üzerine Peygamber ve arkadaslari o zâtin evine giderlerken kendilerine altinci bir adam takildi. Eve vardiklarinda Peygamber (S):
— "Yâ Ebâ Suayb! Bize bir adam takilip gelmistir. Istersen ona içeri girmeye izin verirsin, istersen onu terkedersin" buyurdu.
Ebû Suayb:
— Hayir (onu terketmem), ben ona da izin verdim! Dedi [97].

58- Bâb: Yemek Hazir Oldugu Zaman Sizden Biriniz Yemeginden Acele Kalkmasin (Yemesine Devam Etsin)

87-.......Ibn Sihâb söyle demistir; Bana Ca'fer ibnu Amr ibn Umeyye haber verdi ki, ona da babasi Amr ibnu Umeyye ed-Damrî söyle haber vermistir: Kendisi Rasûlullah'i, elinde pismis koyun kü-reginden et kesip yerken görmüstür. Bu sirada namaza çagrilmis, Ra-sûlullah da elindeki kürek kemigini ve ondan kesmekte olduga biçagi birakmis, sonra kalkip, yeni bir abdest almaksizin namaz kildirmistir [98].

88-.......Bize Vuheyb, Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Yemek ortaya konuldugu ve namaz da ikaamet edildigi zaman, sizler yemege bas-layiniz (sonra namaz kiliniz)" buyurmustur " [99].
Ve yine Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da Ibn Umer'den; o da Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etmistir.
Ve Eyyûb'dan; o da Nâfi'den: Ibn Umer'in bir defada namazda imâmin okudugu kiraati isitirken aksam yemegi yedigini rivayet etmislerdir [100].

89-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Hisâm ibn Urve'den; o da babasindan; o da Âise'den Peygamber (S)'in: "Yemek hazir olmusken namaz ikaamet edildiginde sizler evvelâ yemege baslayiniz" buyurdugunu tahdîs etmistir.

Vuheyb,-Yahya ibn Saîd, Hisâm'dan: "Aksam yemegi konuldugu zaman" seklinde söylemislerdir.

59- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine yemege da'vet olunmaksizin, vaktine de bakmaksizin girmeyin. Fakat da 'vet oldugunuz zaman girin. Yemegi yediginiz zaman da hemen dagitin. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de izinsiz girmeyin. Çünkü bu, Peygamber'e eza vermekte, O sizden utanmaktadir. Allah ise hakki açiklamaktan çekinmez.*, " (el-Ahzâb: 53) [101].

90-.......Bize Ya'kûb ibn Ibrâhîm tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Ibrâhîm ibn Sa'd, Salih ibn Keysân'dan; o da Ibn Sihâb'dan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ben Hicâb emrinin inisini herkesten iyi bilirim. Ubeyy ibn Ka'b bile bunu bana sorar idi. (Bu söyle olmustu:) Rasûlullah (S), Zeyneb bintu Cahs ile evlendigi gün -ki onunla evlenmesi Medine'de olmustu- günes yükseldikten sonra insanlari yemege da'vet etti. Yemekten sonra Rasûlullah oturdu. Da'vetliler de kalkip gittikten sonra, bâzi kimseler gitmeyip Rasûlullah'-in yaninda oturdular. Nihayet Rasûlullah (S) kalkip yürüdü. Ben de beraberinde yürüdüm. Âise'nin oda kapisina kadar ulasti. Sonra bu oturan kimselerin çikip gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de berâberinde döndüm. Geldigimizde bu misafirlerin hâlâ yerlerinde oturduklarini gördük. Rasûlullah ikinci defa geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Yine Âise'nin odasinin kapisi önüne eristi. Sonra onlarin çikip gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Bu sefer onlarin kalkip gittiklerini gördük. Bunun üzerine Rasûlullah benimle kendi arasina bir perde gerdi. Bu sirada Hicâb emri indirildi [102].

---

[1] Et'ime, Taâm'm cem'idir. Taam, yenilecek seylere denilir. Bu kitâbda yenilecek seylerin nevi'lerine, yeme ve içmenin âdabina ve bunlara benzer birtakim hükümlerle ilgili hadîsler getirilmistir.

[2] Buhârî "Et'ime" unvanini îzâh için bu üç âyeti zikretmistir. Bunlardan birincisi yenilecek rizkin halâl kazanç olmasi, yiyeceklerin hepsi Allah'in lütuf ve inayeti eseri oldugundan bunlarin karsiliginda Allah'a kulluk etmis olmak için ona sükretmeyi, ikincisi halâl kazançlardan ve yer zenginliklerinden yedigimiz gibi, hakk yolunda, yânî Allah'in kelimesini en yüksek kilma yolunda ve cemiyetin düskün siniflarinin yasama seviyelerini yükseltmek yolunda harcamalar yapmk geregini; üçüncüsü bütün rasûllerin de ümmetler gibi halâl riziklardan yemeleri ve iyi ameller yapmakla emrolunduklari bildirilmistir. Yânî her peygambere zamaninda böyle hitâb edilmis ve en sonra hepsinin mazhariyetini cami' olmak haysiyetiyle bu hitâb, bilhassa Hâtemu'l-Enbiyâ'ya yöneltilmistir.

[3] Basliga uygunlugu açiktir. Bunun bâzi rivayetleri Cihâd ve Nikâh'ta da geçmistir. "Fukku'î-ânîye": Esirleri, köleleri esîrlIk ve kölelikten kurtarin demektir, iyi düsünülünce zelîl olan, düskün olan, alçalan herkes ve haklan diger müslü-mânlar üzerine vâcib olan zarara ugramis kimseler de açik ve kinaye olarak bu kisimlarda dâhil olduklari anlasilir (Kastallânî).

[4] Basliga uygunlugu "Benim için büyük bir kap süt emretti, ben de ondan içtim" sözlerinden alinir. Ebû Nuaym'in e!-Hilye'sinûe "Hâlbuki maksadim okumak degildi, karnimi doyurmakti, Umer bunu anlamamisti" ziyâdesi vardir.
Bu hadîste isteme ve .haya etmege ta'rîz, kisinin kendisine isabet eden açligi zikretmesi, açlik sirasinda doymanin mübâhhgi, selefin gida azligina karsi sabri ve dünyâdan az bir seye rizâlari, kisinin mü'min kardesinde bir hacet hissettigi zaman bunu ondan sormadan hilesini setretmek, sahâbîlerden biri Kur'ân sahi binden okumak istedigi zaman onu evine götürüp yaninda bulunanla doyurmak âdetleri oldugu hükümleri vardir, Allah en bilendir (Aynî).

[5] Hadîsin basliga delîlligi meydandadir, gelecek hadîsler de ayni konudadir.

[6] Enes'In bu hadîsi Zeyneb bintu Cahs'in dügün asi kissasinda, Nikâh'ta geline hediye bâbi'nda rivayet edilen hadîsin bir parçasidir. Bu ta'lîki, Müslim ve Ebû Nuaym senedli olarak getirmislerdir.

[7] Bu da ayni hadîsin baska yoldan gelen bir rivayetidir, basliga uygunlugu gizli degildir.

[8] Bu hadîslerde en vecîzbir ifâde ile ögretilen yemek âdabi, hiçbir zaman eskimeyecek olan en yüksek medeniyet edeblerindendir. Bu hadîslerin râvîsi Umer, Ebû Seleme'nin ogludur. Annesi de Peygamber'in kadinlarindan olan Ümmü Sele-me'dir. Bu kan-koca Habesistan'a hicret etmislerdi. Umer orada dünyâya gelmistir. Ebû Seleme Habesistan'da vefat edince, bu ana-ogul Medine'ye geldiklerinde Rasûlullah, Ümmü Seleme'yi nikâhla alip kendi kadinlari arasina katmakla taltîf etmistir. Bu suretle Umer, Peygamber'in ogullugu serefini kazandi ve Peygamber'in terbiyesi altinda büyüdü. îbn Abdilberr'in beyânina göre, Peygamber'in vefatinda dokuz yasinda idi.

Hicretten iki sene önce dogduguna dâir de rivayet vardir.

[9] Basliga uygunlugu açiktir. Bunun daha tafsîlli bir rivayeti Buyu' Kitâbi'nda geçmisti. Parantez içindeki kisim o rivayetten alinmadir. Dâvûdî hadîsteki yemek hakkinda: "Bu bir çorba idi. Içinde kabak ve dogranmis kuru et parçalari vardi" suretindeki tafsîle göre, bu yemek arpa ekmegi ile çorbadan yapilmis bir tirid idi, demistir. Bu yemekten Rasûlullah'in yiyecegi mikdâri bir kap içinde önüne konuldugu için, Rasûlullah kabin her tarafindan yemekte bir sakinca görmemistir. Böyle olunca yukanki "Önünden ye!" emirlerine aykirilik yoktur.

[10] Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbi'nda, "Abdest almada yikanmada sagdan baslama bâbi"nda geçti. Peygamber'in sagdan basladigi isler giyinmek, mescide girmek, zînetlenmek, basini tiras etmek gibi kerîm fiillerden olan hususlardir. Sümkürmek, halâya girmek, istincâ gibi islerde ise soldan baslardi.

[11] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'-nde, daha kisa bir rivayeti Namaz Kitâbi'nda geçmisti. Müslim de bunun dokuz kadar yoldan gelen rivayetlerini Esribe Kitâbi'nda getirmistir. Müslim Ter., V, 268-274-{142 "2040").

[12] Basliga uygunlugu "Biz hepimiz bu iki kaptan yedik ve doyduk" sözündedir. Bunun bir rivayeti Buyû'da "Müsriklerle alisveris bâbi"nda geçmisti.

[13] el-Esvedeyn, siyah ma'nâsina olan el-Esved'in tesniye sîgasidir ve "îki siyah" demektir ki, hurma ile sudur. Bu iki ni'metten siyah olan yalniz hurma olmakla beraber, edebî bir san'at olan taglîb yoluyla hurma ile suyun ikisine "Esvedeyn ", denilmistir. Taglîb san'ati, herkesçe bilinen iki seyden birisini öbürüsüne üstün kilarak zikretmektir ve Arabça'da pek yaygindir. Ana ile babaya "Ebeveyn", Günes'le Ay'a "Kamereyn", Ebû Bekr'le Umer'e "Umereyn"denilir. Arab'in yemek içmek hususunda en mühim yasama sebebi hurma ile su oldugundan, bu iki ni'met hadîste taglîb yoluyla zikredilmistir.

[14] Yânî burada zikredilen kimselerin evlerinden, sahihleri hazir olmasa da, fakat herhalde rizâlari ve haberleri bulunmak sartiyle yemekte be'is yoktur (Celâleyn) Bu âyetin yemek konusuyla ilgisi çok açiktir.

[15] Hadîsin basliga uygunlugu, kör ile gören, hasta ile sahîh arasini ayirmaksizin hepsinin sevîk bulamaci üzerinde toplanip ondan yemeleridir. Sevîk, kavud denilen, kavrulup un hâline getirilmis bugday ve arpa oldugu için, ates degmis yiyeceklerdendir. Iste bundan dolayi abdest tazelemek lâzim gelmemis, namazdan evvel agiz çalkalamasi ise disler arasinda kalan parçalan gidermek içindir.

Bu hadîsin birer rivayeti Vudû' ve Hayber Gazvesi evvelinde geçmisti.

[16] Buhârî bu basligi ve hadîsleri, bunlarin caiz oldugunu isbât için getirmistir.

[17] Peygamber'in bunu yememesi, caiz olmadigindan degil, tevâzu'u, alçak gönüllülügünden ve örnek davranismdandir.

es-Semt: Sîn'in fethi ve mîm'in sükûnuyle bogazlanmis oglagi ve kuzuyu kebâb yapmak için kaynamis suda haslayip tüyünü yolmak ma'nâsina birinci ve ikinci bâblardan masdardir... el-Mesmût ve es-Semît, kaynar suda haslanmak suretiyle tüyü yolunmus kebâb yapilacak oglaga ve kuzuya denir... (Kaa-mûs Ter.)

es-Sukkurruce: Cem'i Sekâric. Küçük tabak, üzerinde yemek yenilen küçük yemek tahtasi, yemek teknesi...

es-Sufra: Sîn'in ötresiyle yolcunun beraberinde tasidigi yol yemegine denir. Sufraîu '1-Cild bundan alinmistir, yânî yiyecek sardiklari bilinen degirmi deriye Sufra denmesi hâliyet ve mahalliyet alâkasiyle bundan alinmistir. Yolcularin yiyecek sarip götürdükleri ve yiyecegin altina yaydiklari mesinden yaygidir... Lisânimizda sâd ile "Sofra" ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

Ibn Battal söyle dedi: Yufka ekmegi yemek caizdir, mubahtir. Peygamber bunu ancak dünyâdan zühd, ni'metlere bogulmayi terk; Allah yanindakileri tercih olarak terketmistir. Masa üzerinde, yemek tahtasi üzerinde yemek de böyledir, yânî caizdir... (Aynî).

Bunlari yemek ve bu seyler üzerinde yemek caiz olmasaydi, Enes'in evinde yenilmez ve kullanilmazdi.

[18] Basliga uygunlugu, Peygamber'in Hayber dönüsü yolculugunda Safiyye ile evlenmesi münâsebetiyle verilen dügün ziyafetinde sâdece hadîste zikredilen sey-lerin yenilmis olmasidir. Bunun daha tafsîlli bir rivayeti Magâzî'de Hayber fethi bâbi'nda geçti.

[19] Hadîsin basliga uygunlugu "... Digerine de Rasûlullah'iti sofrasini bagladim" sözlerindedir. Esmâ'nin bu nitâkini ikiye bölüp, söyledigi islerde kullanmasi, Peygamber'le Ebû Bekr'in hicret yolculuguna çikarlarken yaptigi hazirliklar cüm-lesindendir. Esma bu nitâki sebebiyle "Zâtu'n-NItâkayn" seref lakabiyle anilmistir.

Hadîsin sonunda Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in temessül edip söyledigi misra, Ebû Zueyb ez-Zuhelî'nin otuz beyitten fazla tutan bir kasidesinden alinmistir. Bas tarafi söyledir:

Hel'd-dehru illâ îeyîetun ve nehâruhâ
Ve illâ tulû'u's-semsi summe giyâriihâ
Eba'l-kalbu Illâ Umme Amrin Fe-usbahat
Tuharriku nâri bi's-sekâti ve nâruhâ...
Ve ayyarahâ'l-vâsûne ennî uhibhuhâ
Tilke sekâtun zâhirun anke âruhâ...
(- Dehr bir gece ve gündüzünden ibarettir.
Ve ancak günesin dogmasi, sonra da degisiklik olmasidir.
Kalb Ümmü Amr'dan baskasini kabul etmedi de onun atesi
Sekaavet (güçlük, sikinti) ile atesimi tahrik eder oldu.
Jurnal ediciler (yalan süsleyiciler), onu, benim kendisini seviyor olmamla ayipladilar.
Iste bu, ârî, senden görünen bir bedbahtliktir.)

Bu misra ile Îbnu'z-Zubeyr: "Bu sözde be's ve ayip yoktur" demis olmaktadir... (Ibn Hacer, Aynî).

[20] Basliga uygunlugu "Sofrasi üzerinde bunlar yenildi" sözünden alinabilir. Mü-fessirler el-Mâide: 114'de zikri geçen "Mâide"'nm, kirmizi deriden bir sofra ol dugunu söylemislerdir... Tafsilât için Hakk Dîni, II, 1844-1849'dan okunabilir. Bu hadîsin bir rivayeti Hibe'de de geçmisti.

[21] es-Sevîk, Emîr vezninde kavud ta'bîr olunan nesneye denir. Unu yâhud hububati kavurduktan sonra nefh ve rîhini azaltmak için birkaç defa sicak su ile, daha sonra soguk su ile yikarlar. Bedevîlerin ekseriya yol aziklaridir. Dagarciga basip yolda bununla gidâlanirlar. Meyvelerin sevîki, kurutmadan sonra kavurup ögütmekle olur.. (Âsim Efendi).

Bu hadîsin simdiye kadar uzun ve kisa olarak birçok rivayetleri geçmistir. Onlardan hatirlanacagi üzere, bu vak'a Hayber dönüsünde olmustur ki, orada Peygamber, Safiyye bintu Huyey ile evlenmis, dügün asi ziyafeti de ancak hurma, "Ekit" denilen kuru yogurt, yag ve sevîkten ibaret sâde bir yemek olmustu.

[22] Basliga uygunlugu "Rasûlullah'a bir yiyecek takdîm edilip de ondan kendisine bahsedilmemesi ve yemegin isminin kendisine söylenmemesi hemen hemen vâki'

olmazdi" sözündedir.
Müslim bu hadîsin birçok (onalti kadar) yoldan gelen rivayetlerini çok güzel bir siralayisla Sahîh'inin Zebâih Kitâbi'nda tesbît etmistir: Müslim Ter., VI, 156-164 "1946"...
[23]
Bu hadîs en vecîz, fakat ma'nâsi ve fâideleri pekçok bir hayât düstûrunu ifâde etmektedir. Az yemek, bu gün ittifakla bütün tib otoritelerinin bildirdikleri gibi saglikli yasamanin basta gelen sebeblerindendir. Böylece hem saglik iyi korunmus olur, hem de yemek israfi önlenip, cemiyetin ve insanligin aç siniflarina gida te'mîni mümkin olur.
[24]
Bu da ayni düstûru daha tafsîlli olarak bildiren ayri yoldan gelmis bir rivayettir. Bu ve bundan sonra gelecek hadîsin ma'nâsinm ne oldugu hususunda birkaç görüs verilmistir. Bunlar içinde en isabetli sayilani, mü'minln hirstan feragati, kâfirin ve münâfikm da doyînak bilmeyen hirs için bir mesel ve en belîg bir örnek olarak söylenmis olmasi görüsüdür.
[25]
Bu hadîsin ve müteâkib hadîslerin basliga uygunluklari açiktir. Bunlarda mü'-minin zâhidlik ve azla yetinmeye düskünlügü, kâfirin ise olanca hirsiyle sanki yedi mi'deyi doldururcasina çok yemege düskünlügü ifâde edilmistir. Yânî mü'min hâli yemek konusunda böyle olmalidir!...
[26]
Hattâbî söyle dedi: Âmme bu "Mutteki" sözünü "Iki yanindan biri üzerine meyledici" zannetti. Hâlbuki ma'nâ böyle degildir. Burada "Mutteki", "Altinda oturdugu sey üzerine tam oturup dayanan" ma'nâsmadir. Oturdugu silte üzerine dümdüz oturan herkes mutteki'dir. Yânî ben yedigim zaman, çok yiyenlerin fiilî gibi dösekler üzerine kuvvetle oturmam, lâkin ben az yemek yerim, bunun için oturusum yemekte yerlesmeyip acele kalkici tarzdadir (Aynî).
el-MuttekV: Ittikâ'dan ismi faildir, bir nesneye söykünüp dayanan kimseye denir. Peygamber'in "Bana gelince, ben muttekien yemem " kavlinden mu-râd, avam talebenin zannettigi gibi bir yani üzerine meyi ma'nâsi degildir. en-Nihâye sahibi ve Râgib'in tahkiki üzere isbu ittikâ ve tevekku' maddeleri, "Vikâ" maddesindendir ki, kirbanin agzi bagina denir. Bir nesneye söykünüp dayanmak gûyâ ki onunla baglanmak gibi olur. Hâsili hadîsin mantûku budur ki, ben taam ettigim vakitte oburlarin oturusu gibi üzerinde oturdugum dösek ve kilime geregi gibi çöküp dayanarak, kuvvetle bagdas kurar sekilde oturmam demektir. Rasûlullah sofraya oturdugunda hemen bir iki lokma yiyip kalkacak vaziyette çömelip hafifçe otururdu. Hadîsin mefhûmu asin istihâ ile tika basa yemekten nehyi tazammun eder.. (Kaamûs Ter., I, 121).
Âsim Efendi'nin bu îzâhina göre, Peygamber: "Ben yemek yedigim vakit üzerinde bulundugum dösege, silteye bagdas kurup geregi gibi çökerek yerime bagli bir hâlde oturmam" demis oluyor. Hadîste açikça nehy bulunmadigi için Buhârî böyle yemenin hükmünü zikretmemistir. Tirmizî bu hadîsin basliginda" açikça kerâhati bildirmistir.
[27]
Bu da Ebû Cuhayfe hadîsinin baska yoldan bir rivayetidir.
[28]
Buhârî kizartilip kebâb yapilmis et yemenin cevazini bildirmek için Ibrâhîm Pey-gamber'in genç ve güzel konuklar suretinde gelen meleklere bizzat hizmet edip, onlara kizartilmis bir buzagi ikram etmesi kissasini zikretti.
[29]
Basliga uygunlugu "Kebâb yapilmis keler" sözünden alinir. Hadîsin bir rivâye-tI üç bâb önce de geçmis ve orada bâzi bilgiler verilmisti...
Ibn Battal söyle demistir: Hadîs baslik yapilan ibareye apaçik uygundur ki baslik kebâb yemenin cevazidir. Çünkü Peygamber (S) ondan yemek için elini uzatmistir. Eger o Peygamber'in tiksinmedigi baska bir et olsaydi, onu yiyecekti (Aynî).
[30]
Bu basliktaki yemekler hakkinda su ta'rîfler verilmistir:
"(= el-Hazîretu)": Sefine vezninde yagli çorbaya denir ve Hazire, un ufak kiyilmis et ile olan bulamaç asma denir. Ve eger et olmazsa "(= Asîde)" denir. Bir kavle göre et suyuna irice un islagini karistirmakla olan çorbaya denir...
" (= el-Harîretu)": Berîre vezninde un ve süt ile yâhud çervis ya-giyle pisirdikleri bulamaç asma denir...
"(= en-Nuhâletu)": Sumâme vezninde ögürtlenip ihtiyar olunan guzîdeye ve elekten geçen una denir... (Kaamûs Ter.).
[31]
Itbân, Hazredi ve Salim kolundandir. Bu hadîsten anlasilacagi üzere Salim ogullarina imamlik ederdi. Yaslanmis oldugu hâlde Muâviye'nin günlerine kadar ömür sürmüstür. Ibn Sa'd'in beyânina göre, Peygamber, hicretin baslarinda kendisini Umer ibnu'l-Hattâb ile kardes yapmistir. Ibn Hisâm'in es-Sîre'sindeki rivayet de böyledir.
[32]
Basliga uygunlugu "Biz Peygamber'i kendisi için pisirdigimiz bîr hazîre çorbasini yemesi için alikoyduk" sözlerindendir.
Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Evlerdeki mescidler bâbi"nda geçmisti. Buhârî bu hadîsi uzun ve kisa metinlerle Sahîh'inin ondan fazla yerinde getirmistir.
Hadîste adi anilan Mâlik Ibnu'd-Duhsun, haklarinda "Dilediginizi isleyin, ben size magfiret etmisimdir" kudsî hadîsi gelmis olan Bedir ehlindendir. Ibnu Abdilberr: Mâlik hakkindaki nifak dedikodusu sahîh bir asla dayanmaz. Islâm'in güzelligine delâlet eden bunca güzel nakiller bu türlü ithama mâni'dir, dedikten sonra, hasen bir senedle Ebû Hureyre'den Rasûlullah'in, Mâlik aleyhinde söz söyleyen kimseye "Eleyse kad sehide Bedren = Bedir'de hazir bulunmus degil midir?" buyurdugunu rivayet ediyor...
[33]
Basliktaki bu iki muallak hadîsin birincisi "Yufka ekmegi bâbi"nda senedli olarak, ikincisi de yine ayni yerde muallak olarak geçmisti. Orada açiklandigi gibi Ekit, yagi alinmis ve kurutulmus koyun, keçi yogurdudur ki, Türkçe'de "Kes" ta'bîr olunur. Ayran pisirilip süzüldükten sonra kurutulur ve bununla yemek yapilir. Senin, hayvanin sütünden ve yogurdundan çikarilan tereyagidir. Hubû-bât ve bitkilerden çikarilan yaga Dühn denir.
Hays, Leys vezninde katip karistirmak ma'nâsma ikinci bâbdan masdar-dir. Ve Hays, Arablar arasinda bir taam Ismidir ki, çekirdegi çikartilmis hurmayi safî yag ve kes ta'bîr olunan yogurt kurusuna geregi gibi katip karistirma ve bazen içine sevîk dahî ilâve ile tertîb ederler. Ve Hays, bu taami edinmek ma'nâsma masdar da olur (Kaamûs Ter.).
[34]
Basliga uygunlugu "Ekit" sözündedir. Bunun bir rivayeti Hibe'de, "Hediyenin kabulü bâbi"nda geçmisti.
[35]
es-Silk, Pâzî ta'bîr olunan nebata denir... "Silku'l-berr" ve "St/ku'l-tnâ" diye iki nevî' nebatlardir. Müfredat 'ta Silki berrîve Silki cebeli hammâzdan bir kisim ve Silku'l-md' su pazisi dedikleri nebat olmak üzere mersûmdur... (Kaamûs Ter.)
Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti Cumua Kitâbi'nda geçmisti.
[36]
en-Nehs: BIr nesneyi dislerin uçlariyle isirip koparmak ma'nâsmadir.
el-Intisâl: Bu da çömlekten eti el ile çekip çikarmak ma'nâsmadir. Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Bunun da bir rivayeti Vudu'da geçmisti.
[37]
Buhârî bu hadîsi Hacc Kitâbi'nda dört bâbda, burada da iki yerde getirmistir. et-Taarruk: Tefa'ûl vezninde, kemikte olan etin cümlesini kemirip yemek rria'nâsinadir...
[38]
Basliga uygunlugu "Ben kendisine yanimda sakladigim kolu uzatip verdim..." sözlerindedir.
[39]
Hadîs, Peygamber'in et yerken, eti biçakla kesip yedigi hususunda kesin bir de lîldir. Bu, ayni zamanda yemekte biçak, çatal, kasik ve benzeri âletlerin kulla-nilmalarinin bir medeniyet geregi oldugunu da isbât eder.
[40]
Bu hadîs de Peygamber'in hiçbir yemegi asla ayiplamadigi hususunda apaçik bir delildir. Bu yemek ayiplamama, içtimaî edeblerden çok mühim bir medeniyet düstûrudur. Çünkü taam, yânî yiyecek sey bir ni'mettir, ni'mete ayiplama degil sükretmek gerekir...

[41]
Basliga uygunlugu "Biz arpayi üflerdik" sözündedir.
[42]
Hadîsin basliga uygunlugu, içinde Peygamber'in ve sahâbîlerinIn vakitlerinin çogunda hurma yemekte olduklari ve bundan da az bir seyle yetinmekte bulunduklarim bildirme olmasi bakimindandir.
[43]
Basliga uygunlugu bundan önceki hadîsin uygunlugu gibidir.
Bunun bir rivayeti Sa'd ibn Ebî Vakkaas'in menkabeleri bâbi'nda geçti.
Bu Esed ogullan, Rasûlullah'in vefatindan sonra dînden çikmislar, o sirada peygamberlik iddia eden Tuleyha ibn Huveylid el-Esedî'ye tâbi' olmuslardi. Ebû Bekr zamaninda Hâlid ibn Velîd kumandasinda gönderilen ordu Ile tenkîl edilmisler, geri kalanlari da Islâm'a dönmüslerdi. Kûfe'de oturan bu kabile reisleri Küfe Vâlîsi bulunan Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan Umer'e sikâyet ederek azl edilmesine sebeb olmuslardi. Sa'd metindeki sözleri bu hâdise üzerine söylemistir.
[44]
Bunun bir rivayeti bundan evvelki bâbda geçti.
[45]
Basliga uygunlugu, Ebû Hureyre'nin o zaman Peygamber ile sahâbîlerinin dar bir yasayis içinde oluslarini düsünmesi ve bundan dolayi kizartilmis koyundan yemeyi terketmesi yönündendir. Bu, da'vete Icabeti terk degildir. Çünkü o dügün asmdadir, her yemekte degil (Aynî).
[46]
Bunun bir rivayeti "Inceltilmis yufka ekmegi bâbi"nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.
[47]
Buhârî bu hadîslerle Peygamber'in ve sahâbîlerinin yasayislarindaki feragatlerini ve dünyâ zevklerinden uzak, en sâde bir yasayis sürdüklerini delîllendirmek istemistir
[48]
Telbîn ve Telbîne: Un, süt ve balin karistirilmasiyle pisirilen bulamaçtir. Süt gibi beyaz oldugu için bu adla anilmistir. Bunun bir rivayeti Tibb'da da gelecektir.
[49]
Serîd, Tehzîb'de ve Misbâh'tz ekmegi dograyip, et suyunda islatmak ile tefsîr edilmistir... (Kaamûs Ter.). Basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda da geçmisti.
[50]
Basliga uygunlugu "Içinde serîd bulunan" sözündedIr.
[51]
Bu hadîslerin birer rivayeti yakinda Yufka ekmegi bâbi'nda geçmisti.
[52]
Selef, yânî sahâbî ve tabiîler hazarda evlerinde ileride azik yapmak için, seferlerinde de yolculuklari müddetinde azik edinmeleri maksadiyle et ve diger yiyecek maddelerini biriktirirlerdi.
Âise ile baba bir kizkardesi Esmâ'nin bu ifâdeleri Peygamber ve sahâbîle-rinin göçmelerini anlatan uzun hicret hadîsi içinde geçmektedir.
[53]
Basliga uygunlugu "Biz davar bacaklarini kaldirirdik da onbes gün sonra yerdik" sözünden alinir. Buhârî bunun bir rivayetini Eymân ve'-n-Nuzur'da getirmistir..
[54]
Hadîs, yolcularin seferleri esnasinda gidâlanmak için azik edinmelerinin cevazina delâlet etmistir. Bunun bâzi rivayetleri Cihâd'da ve Udhiyeler'de de geçmistir.
Bir defasinda nehyin sebebi, halkin geçim hususunda zorluk çekmekte bulunmasidir. O açlik ve zaruret hâlinin geçmesi üzerine artik kurbân etlerini kendilerinin yemeleri, fakirlere vermeleri, bir kismini da azik edinmeleri emredilmistir. Nitekim Câbir, Hacc Kitâbi'ndaki rivayetinde söyle demistir: Biz Minâ'da kaldigimiz üç günden fazla bir zaman kurbân develerimizin etlerinden yemezdik. Sonra Peygamber (S) bizlere ruhsat verdi de: "Kurbân etlerinizi yiyiniz ve (kavurup) azik yapiniz" buyurdu. Biz de yedik ve azik edindik.
[55]
Basliga uygunlugu "Hays yemegi yaptirdi" sözündedir.
Bu hadîsin bâzi rivayetleri Buyu', "Rahmi temizlemeden önce insan câriye ile yolculuk eder mi bâbi"nda; Cihâd'da, Magâzî'de geçmisti.
Hays (daha önce de geçtigi üzere) Arablar arasinda bir yemek ismidir ki, çekirdegi çikarilmis hurmayi sâde yag ve kes ta'bîr olunan yogurt kurusuna geregi gibi katip karistirarak ve bazen de içine sevîk dahî ilâve ile tertîb ederler ve Hays,bn yemegi yapmak ma'nâsina masdar da olur (Âsim Ef.)
[56]
Bu, Yüce Allah'in su kavlindeki gibidir: "... Altim ve gümüsü yigip^ biriktirip de onlari Allah yolunda harcamayanlar; iste onlara pek acikli bir azabi mustu-la... " (et, Tevbe:34-35). Gümüsün hükmü bilinince, bundan evlâ tarikiyle altinin hükmü de bilinmek lâzim gelir... Bu hadîs harîr, dîbâc kullanmanin, altin ve gümüs kaplardan yiyip içmenin haram kilinmasina delâlet eder. Bu kadîm müc-tehidlerden çogu yaninda haram kilma nehyidir. Bu, dört imâmin da görüsüdür..
Buhârî bunun bâzi rivayetlerini Esribe, Libâs Kitâblari'nda da getirecektir (Aynî).
[57]
Bunun bir rivayeti Kur'ân'm Faziletleri Kitâbi'nda geçti. Bunun burada zikrin den murâd, Feîhu 'l-Bârî'de ve digerlerinde dedigi gibi içinde taam sözünün tekraridir. Taam, yemek ma'nâsina da kullanilir (Kastallânî).
[58]
Peygamber bu hadîsinde Âise'nin fadhni sendin fadhna benzetti. Çünkü serîd, yânî tirîd o zaman onlarin yemeklerinin en fazîletlisidir. Bu hadîsin bir rivayeti yakinda Serîd bâbi'nda geçmisti. Bundan maksad gizli degildir.
[59]
Hattâbî; hadîste sefer esnasinda yerine getirilemeyen cumua ve cemâat namazlarim, aile ve hisimlar için vâcib olan haklan yerine getirmeye ragbetlendirme vardir, demistir. Bunun birer rivayeti Hacc'da ve Cihâd'da da geçmisti (Kastallânî).
[60]
Hadîsten garaz "Evin katiklarindan bir katik" sözü oldugu açiktir. Bunda evde baska katiklarin varligiyle beraber Peygamber'in istemesi oldugu için, etin diger katiklardan öne geçirilmesi hükmü vardir. Ibn Mâce'nin merfûan rivayet ettigi Berîre hadîsinde "Dünyâ ve âhirette katiklarin seyyidI ettir" buyurulmus-tur. Bunu Buhârî yirmiden fazla yerde zikretmistir. Lâkin burada hadîsi mür-sel gibi sevketmistir. Fethu'I-Bârî'de dedigi gibi Buhârî Nikâh ve Talâk Ki-tâblari'nda Mâlik yolundan; o da Rabîa'dan; o da el-Kaasim'dan; o da Âise'-den senediyle, mevsûl olarak getirmis olmasina dayanmistir. Burada hadîsi diger bâbda getirdigi hey'etlerden bir hey'ette getirmekten çekinme âdeti üzere yürümüstür. Nazari ne kadar ince, fikri ne kadar genistir! Allah ona rahmet eylesin! (Kastallânî).
[61]
Halvâ, içine tatli katilmis herseydir. Bal da bellidir.
[62]
Basliga uygunlugu "Uhke" (yânî kirbadan küçük tulum) sözünden alinir. Çünkü çok kerre bunda bal olurdu. Nitekim bu hadîsin bâzi rivayetlerinde bunun bal tulumu oldugu açikça söylenmistir. Bu hadîsin bir rivayeti Ca'fer ibn Ebî Tâlib'in menkabeleri bâbi'nda geçmisti.
[63]
Bu hadîsin bâzi rivayetleri Buyû'da, "Terzinin zikri bâbi"nda, Et'ime'de, "Yemek tabaginin içinde kabak arastiran kimse bâbi"nda geçmisti.
[64]
Basliga uygunlugu "Ben Rasûlullah'i besin besincisi olarak da'vet edecegim" sözündedir. Bu mesakkatli bir isi üzerine almadir. Çünkü o muayyen bir sayiyi yedirmeyi kendine lâzim kilmistir.

Bunun bir rivayeti Buyû'da, "Lahhâm ve cezzâr hakkinda denilen seyler bâbi"nda geçmisti. Da'vet yerine dâ'vetsiz gitmek haramdir. Ancak da'vet sahibi ile tûfeylî giden kimse arasinda dostluk bulunmasi ve ziyafet sahibinin razi ve memnun olacagi bilinirse caiz olur.

[65]
Bu kisim Sahîh'in ancak Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen nüshasinda sabittir. Muhammed ibn Yûsuf, Buhârî'nin seyhi olan el-Feryâbî'dir. Muhammed ibn Ismâîl ise Buhârî'nin kendisidir. Seyhi bu sözü bizzat Buhârî'nin kendisinden rivayet etmistir. Buhârî de bunu, Peygamber'in da'vet edenden tûfeylî kimse için izin istemesinden istinbât eylemistir. Bu da sudur: Da'vet edilenlerin da'vet edildikleri taamda tasarruf haklari vardir, da'vet edilmeyen böyle degildir. Bunu iyi anla! Çünkü bu ince bir mes'eledir (Aynî).

[66]
Basliga uygunlugu, ev sahibinin yemek kabim Peygamber'in önüne koyunca ve Peygamber'in de yemege baslayip ondaki kabaklan arastirmakla mesgul olunca, ev sahibinin Peygamber'le yemek yemeyip kendi isine dönmesi bakimindandir (Aynî).

[67]
Basliga uygunlugu "içinde kabak ve kurutulmus et bulunan çorba takdîm etti" sözündedIr. Hadîs daha önce de birkaç yerde geçti. Buhârî bu babi, çorbanin diger sicak yemekler üstündeki fadlina isaret için koymustur. Bundan dolayi selef, suyu çogaltilmis yemekleri, yânî çorbalari yerlerdi... (Aynî).

[68]
el-Kadîd; dilim dilim dilinip güneste kurutulan, bir kavle göre uzun uzun dili-nip kurutulan ete denir, lisânimizda pastirma ta'bîr olunur.. (Kaamûs ter.). Buhârî bu babi, kurutulmus etin, Peygamber'in ve selefin yemeginden oldugunu isaret için koymustur.

[69]
Bu "Selefin yiyecek maddelerini biriktirmeleri bâbi"nda geçmis olan Âise hadîsinden bir kisaltmadir.

[70]
Her ne kadar uzatanin, önündeki yemekte bir hakki varsa da, lâkin onun baska sofradaki kimseye bu yemekten verme hakki yoktur. Çünkü öteki masadaki kimsenin bu yemekte ortakligi yoktur. Ancak ziyafet verenin rizâsi bilinirse bu caiz olur.

[71]
Bunun bir rivayeti biraz önceki "Çorba bâbi"nda da geçti.

[72]
Peygamber'in hurmayi hiyar ile beraber yemesinin sebebi, hurma hararet verdiginden tab'an soguk olan hiyarla hurmanin hararetini gidermektir, denilmistir.

[73]
Hadîslerdeki rakam farkliligi, bu taksimin ayri ayri zamanlarda olduguna delâlet etmektedir.

[74]
Hurma meyvesinde alti mertebe vardir: Evvelâ Talh, sonra Hulâl, Belah, Ru-tab ve Temr'dir. Belah, hurmanin Büsr ile Hulâl hâlleri arasinda olan alaca hurma koruguna denir ki, yesil ve henüz sararip tatlilasmis olur. Kokusunun letafeti için kokulara katarlar. Hulâl ve Hulâle, hâ'Iarm ötresiyle sahlar araliklarinda olan meyveye ve koruklar araliginda olan olmus hurmaya denir {Kaamûs Ter., I, 859, III, 1279). Buradaki âyet, Meryem îsâ'ya gebe oldugu zaman Allah tarafindan kendisine yapilan hitâbdir. Bunun için bâzilari gebe kadinlarin hurma yemelerinin müstehâb oldugunu söylemislerdir.

[75]
Bunun senedli bir rivayeti yakinda "Doyuncaya kadar hurma yiyen kimse bâbi"nda geçmisti. Âise, Peygamber ailesinin yasadigi zühdî hayâti bildiriyor ve Peygamber'in vefatindan evvel bol hurma ve suya kavustuklarini anlatmis oluyor. Bu hurma bollugu, Hayber'in fethi üzerine müyesser olmustu.

[76]
Basligin birinci fikrasina uygunlugu, üç yerinde "Rutab" zikrinin geçmesidir. Peygamber'in bu müjde üzerine Allah'in hakk rasûlü olduguna sehâdet etmesi, bunun herkesin gözü önünde cereyan etmis âdet hilafi bir vak'a olmasi ve Peygamber'in rasûllük delillerinden açik bir mu'cize bulunmasi sebebiyledir.

[77]
Buhârî, burada geçen "Aris " kelimesinin tefsirini, Kur'ân'da geçen sekillerinin tefsirleriyle beraber vermektedir

[78]
el-Cummâr, Rummân vezninde hurma göbegi ve hurma beyni dedikleri nesnedir, hurma agaçlarinin tepelerinde olur, ak ve lezzetli ve tadi süte yakindir, "Sahmun'n-Nahl" dahî derler (Kaamûs Ter.).
Bunun bâzi rivayetleri î]im Kitâbi'nda da geçmisti.

[79]
Buhârî bu "Açve" hurmasinin diger hurma nevi'lerine üstünlügünü beyân ve bunun yenilmesini tesvik etmek istemistir. Bu aeve, Medîne hurmalarinin nefîs bir nev'idir, rengi siyaha meyillidir. Âsim Efendi buna Türkçe'de "Balçik hurma" dendigini bildiriyor. Bu hurmanin zehirden ve sihirden masuniyet te'mîn etmesi Peygamber'in bu hurma hakkinda duâ etmesinden dolayi teberrükü cihetinden-dir, yoksa tabîati ve hilkati yönünden degildir. Bu masuniyetin Medîne hurmasina tahsîsi ve sayisinin yedi olmasi sebebi ve hakikati Peygamber'ce ma'lûm islerdendir, bizce hikmeti bilinen islerden degildir. Nitekim namaz rek'atlerinin sayisi, zekât nisâblan da böyledir.

[80]
Buhârî hadîste gelecek hükümle yetinerek baslikta hüküm zikretmedi. Bunun bâzi rivayetlerini Serîket ve Mezâlim'de de getirdi.
Cebele, Kûfe'de yetisen tabiî âlimlerindendir. Muâviye'den ve Abdullah ib-nu'z-Zubeyr'den rivayetleri vardir. Yüzyirmibes târîhinde vefat etmistir.

[81]
Bunun bir rivayeti "Hurmayi hiyarla yemek bâbi"nda geçti. Lâkin burada Sa'd ibn Abdillah ibn Ca'fer'In isitmesini açikça söylemistir.
el-Kissâu, ma'rûf sebzedir ki, acur ta'bîr olunur, Arabistan'da'çoktur. Ve bâzilarina göre hiyara denir... (Âsim Efendi).

[82]
Benzeme ciheti, hurma agacinin her parçasi bir is için faydali ve onunla faydalanmanin devamli olmasidir.

[83]
Bu hadîs de baslikta belirtmedigi hükmü belirtmis, yânî bunun caiz oldugunu Peygamber'in fiiliyle isbât etmistir.

[84]
Bu kissa Nübüvvet Alâmetleri'nde bundan daha bütün olarak geçmisti. Hadîsi burada üç yoldan getirdi. Bu hadîsteki "Hatife" hakkinda söyle denmistir: "el-Hatîfetu", sefine vezninde, süt bulamacina denir ki, sütün üzerine un ekip pisirirler, sonra kasikla alip yerler (Kaamûs Ter.).

[85]
Ibn Umer'in bu hadîsi Namaz Kitâbi'nm sonunda, Cumua Kitâbi'ndan önce senedli olarak geçmistir.

[86]
Hadîslerin basliga demlikleri apaçiktir.

[87]
el-Kebâs, Sehâb vezninde, erâk yânî misvak agacinin yemisinin olmusuna denir. Bu hadîsin bir rivayeti Ehâdisu'l-Enbiyâ'da, Mûsâ Peygamber'in kissasi sirasinda geçti.

[88]
Bu hadîs da bu isnâd ve bu metinle ve bâzi küçük ihtilâflarla Vudû'da ve Et'i-me'de "Kör olan üzerine güçlük yoktur" (en-Nûr: 61) bâbi'nda geçti ve orada bâzi açiklamalar verildi.

[89]
Peygamber'in zamanindaki yemek tarzi ve âdabi ile zamanimizin yemek sekli ve âdabi birbirinden farklidir. Peygamber'in sahâbîleri ateste pismis yemek yüzünü pek az görürlerdi. Pekçok vakitleri arpa kavudu, hurma, süt gibi ele bulasmayan seylerle gidâlanirlardi. Yanlarinda mendilleri ve silecek bezleri de bulunmazdi. Bu derece

yokluk ve yoksulluk içinde yasayan, harb ve cihâd meydanlarinda sudan mahrum bulunan bir topluluk ferdleri, arasira yedikleri bir et yemeginin parmaklarindaki bulasigini ne ile giderebilirlerdi? Elbette ya kendisi yalayarak yâhud devesine yalatarak giderecekti. Arkasina giydigi Ihramina sürecek degildi. Iste RasÛlullah harb ve gaza meydanlarinda arasira sicak yemek yüzü gören gazilere bulasik parmaklarini ihramlarina dokundurmadan iyice yalamalarini tavsiye etmistir.

Bizim de Türkçe'mizde "Bal tutan parmagini yalar" diye bir atasözümüz vardir. Bal tutan parmagin yalanmasi ayiplanmayip da, iyice temizlenmis olan bir elin yemek yenen parmaklarini yalamak, o devrin içtimaî hayâti ve zaruretleri üzerine yalanmasi neden çirkin görülsün? Bunun bu devirde hos görülmemesi, yukarida isaret ettigimiz yasama tarzlarinin farkli olmasindandir. Yoksa zarurete dayali içtimaî bir hakikat olmasi böyle bir ayiplamaya müsâid degildir.

Su da hatirdan çikarilmamalidir ki, normal zamanlarda rivayet olunan islâm yemek âdabi, yemegin hem önünde, hem de sonunda ellerin iyice yikanip temizlenmesi esâsidir. Netice olarak deriz ki, bu derece ileri bir temizlikten sonra zaruretlerden dolayi tertemiz parmaklarla yemek yenilince, o parmaklari yalamakta saglik ve âdâb bakimindan bir sakinca görülmemelidir. Çünkü o parmaktaki artik da yenilen yemekten bir parçadir. Kaldi ki, insanligin büyük bir kismi, bu gün dahî Peygamber devrindeki sâde hayât seviyesinden de asagida ve hattâ zaman zaman açlik tehlikeleriyle karsi karsiyadir. Bu sebeble Yüce Peygamber'in düsen lokmayi alip temizleyerek yemek, çanagin dibinde kalan arttigi siyirmak, parmaklardaki artiklari yalamak gibi tavsiyeleri son derece önemli ve hiçbir zaman eskimeyecek ögütlerdir. Bu ögütlerin azametini insanlik ailesinde, refahli ve her türlü imkânlar ve ni'metler içinde, kibirli bir hayât süren mahdûd zümreler hakkiyle göremezler!...

[90]
Basliga uygunlugu "Bizim silinecek mendillerimiz yoktu" sözündedir... el-Mindîl, mîm'in kesir ve fethi ile ve el-Mindel, Minber vezninde, el silecek destmâle denir. Misbâh'm beyânina göre nakl ma'nâsindan ve diger bâzilarinin beyânina göre kir ma'nâsindan alinmadir. Ve bu hâlen havlu, makrabe ve çevre ta'bîr olunan dülbendin mecmuunu sâmildir (Kaamûs Ter.).

[91]
Hadîs yemek yiyen kimsenin yemegini yiyip bitirince söyleyecegi duayi beyân etmektedir. Duanin sonundaki "Rabbena" sözü neü', nasib ve cerr i'râblanyle okunmustur. Tercememiz "Lillâhi"mn sifati olmak üzere cerr okunusuna göre yazilmistir. Bu 83 rakamli hadîsteki duâ söyle de tercüme edilebilir: "Çok, (riyadan) temiz ve kendisinde bereket olarak yapilan hamd, Allah'a mahsûstur. Ey Rabb'imiz, dîvânindan reddolunmayan ve terkolunmayan ve kendisinden müstagni olunmayan hamd ile hamd ederiz".

[92]
Birinci duanin tercümesi söyle de olabilir: "Kâfî görülmeyerek ve inkâr olunmayarak yapilan hamd, bize yetecek derecede ni'met veren ve bizi suya kandiran Allah'a mahsûstur". Ebû Davud'un Ebû Saîd'den rivayet ettigi Peygamber'in su duasi da meshurdur: "el-Hamdu MüâhfflezSet'amenâ ve sakaanâ ve cealenâ müs-limîn{ = Hamd bizi doyuran, suya kandiran ve müslümânlar yapan Allah'a mahsûstur)".

Tirmizî'nin ve Ebû Davud'un Ebû Eyyûb'dan rivayet ettikleri duâ: "el-Hamdu lillâhi'llezîet'ame ve sakaa ve savvaga ve ceale lehu mahracen (- Hamd, doyuran, sulayan ve bunlari içimizde yürüten ve bunlara bir çikis yolu yapan Allah'a mahsûstur)" seklindedir.

[93]
Yânî bu, tevâzû', tezellül ve kibri terk maksadiyle hizmetçiyle beraber yemek yemenin beyâni hakkinda bir bâbdir. Hizmetçiyle birlikte yemek yemek, mü'-minlerin âdabi, müslümânlarm ahlâki cümlesindendir. Hizmetçi, erkege, disiye denilir ve bu köle ve hürr olmayi da sâmildir.

[94]
Hadîsin bir rivayeti Itk Kitâbi'nda geçmisti.

[95]
Buhârî'nin isaret ettigi bu Ebû Hureyre hadîsini Ibn Mâce Oruç Kitâbi'nda; Tir-mizî Zühd'de rivayet etmislerdir. Bunu Buhârî de Târîh'inde; el-Hâkim el-Musîedrek'inde bâzi lafiz farkliliklariyle rivayet etmislerdir... (Aynî, Kastallâ-nî).

[96]
Enes'in bu sözünü Ibnu Ebî Seybe, Umeyr el-Ensârî yolundan senedli olarak rivayet etmistir.

[97]
Basliga uygunlugu "Onlara bir adam tâbi' oldu" sözünden alinir. Bunun bir rivayeti Et'ime'de, "Kisinin mü'min kardesleri Için yemek hazirlama mesakkatini üzerine almasi bâbi"nda geçmisti. Orada da belirtildigi gibi, da'vetsiz bir tûfeylî olarak da'vet yerine gitmek haramdir. Ancak ev sahibi ile bu tûfeylî kimse arasinda dostluk bulunmasi ve bu sebeble ziyafet sahibinin razi ve memnun olacagi bilinirse, böyle da'vetsiz gitmek caiz olabilir.

[98]
Basliga uygunlugu, Peygamber'in namaz vaktinde yemekle mesgul bulunmasindan istinbâten alinir.

[99]
Burada bahsedilen namaz, aksam namazidir. Yemegi öne geçirmekten maksad, Rabb'inin ibâdetine kalb huzuru ile yönelebilmektir.

[100]
Yânî Ibn Umer'in önüne yemek konurken ötede namaz kilindigi ve imânin kiraatini isittigi hâlde yemegi birakip da namaza gitmedigi ifâde edilmis oluyor. Hazir yemegin namazdan önce yenilmesi hakkindaki bu emir, cumhura göre men-dûbluk içindir. Bâzilari ise bunu vucûba hamletmislerdir ki, Dâvûd ez-Zâhirî bu cümlededir...

[101]
Bu âyette "Yemek yediginiz zaman hemen dagitin... " kavlindeki dagilmadan murâd, yemek yenildikten sonra yemek yerinden dönüp ayrilmaktir. Bunun hakkinda söz el-Ahzâb tefsirinde geçmisti.

[102]
Hicâb emrini içine alan âyetler basliktaki âyetle bundan bes âyet sonra gelip hicabin seklini ta'rîf ve ta'lîm eden "Ey Peygamber, zevcelerine, kizlarina ve müzminlerin kadinlarina dis elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle..." (el-Ahzâb: 59) kavlidir.

71

KİTABU'L-AKIKA

AKİKA

71- KİTABU'L-AKIKA

(Akîka Kurbânı Kitabı)

1- Çocuktan Akîka Kurbânı Kesmeyecek Kimse İçin Çocuğun Doğduğu Günün Sabahında Çocuğa İsim Verilmesi Ve Damağının Tatlı Bir Şeyle Oğulması Babı 1[1]

1-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Bir oğlan doğdu. Ben hemen çocuğu Peygamber(S)'e götürdüm. Peygamber onaİbrâhîm adını verdi ve hurma ile çiğnem yapıp ağzına çaldı, yavruya hayır ve bereketle dua etti, sonra bana verdi. Bu İbrâhîm, Ebû Musa'nın en küçük çocuğu idi 2[2].

2-.......Bize Yahya ibn Saîd, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S)'e bir çocuk getirildi. Peygamber o çocuğa çiğnem yapıp damağına ovalarken, çocuk Peygamber'-in üzerine işedi. Peygamber sidiğin üzerine su döktü, demiştir 3[3].

1[1] Akik, doğan çocuğun saçına ve tüyüne denir, ana tüyü ta'bîr olunur, gerek insan, gerek hayvanât olsun. Şârih der ki, Akk maddesi şakk ve kat' (yânî yarmak ve kesmek) ma'nâsına konulmuştur. Çocuğun saçı kesildiğinden dolayı Akik ve Ikka denildi. Ve Ikka aslında masdardır, dereye ve akıntıya Akik denmesi, yarılmış olduklarından dolayıdır. Kan dindirici akik taşı'na. bu ismin verilmesi, kanın kesilmesine medar olduğu içindir. el-Akîka, Sefîne vezninde bu dahî doğan çocuğun saçına ve tüyüne denir... ve mevlûdun saçı kırpılıp veya tarandıkta kesilen koyuna denilir. Mütercim der ki, Şakk (yânî yarılmak) ma'nâsından alınmıştır... Rasûlullah dâima kabîh isimleri güzel isimle değiştirir olduklarından Akîka'yı da Nesîke'ye tahvflbuyurdu.-4£?A:ü')nın sıfatlan ve şartlan Şir'atu '{-İslâm adındaki kitâbda mufassalan açıklanmıştır (Kaamûs Ter.).

Âsim Efendi'nin verdiği bu açıklamadan anlaşıldı ki, Akîka, çocuğun doğduğu zaman başında bulunan saça denir. Doğumun yedinci veya daha sonraki günlerde çocuğun saçı kesildiği veya tarandığı sırada kesilen kurbân hayvanına da Akîka denmiştir. Bu kurbânı kesmek, doğumundan dolayı bir sevinç izhârı ve sadaka vermek ve aynı zamanda doğan çocuğun nesebini yaymak içindir.

2[2] Başlıktaki "Akîka kurbânı kesmeyecekse" kaydından, doğduğu gün ad konulması anlaşılır ki, hadîsten anlaşılan da budur. Eğer Akîka kurbânı kesilecek olursa, doğumun yedinci günü kurbân kesilir ve ad konur. Bu kurbân yedinci gün kesilmezse ondördüncü gün ve yirmibirinci günlerde de kesilebilir.

3[3] Hadîsin bir rivayeti Vudû' Kitabı, "Çocuk sidiği bâbı"nda geçti. Çocuk sidiği hafif necaset olduğu için sâdece üzerine su döküp akıtmakla yetinümiştir

3-.......Esma (R) Mekke'de iken oğlu Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hâmile olmuştu.

Esma şöyle dedi: Ben gebelik müddetini tamamlamış olduğum hâlde (Mekke'den yola) çıktım.Muhacir olarak Medine'ye geldim ve Küba'ya indim. Ve Abdullah'ı Küba'da doğurdum. Sonra çocuğumu Rasûlullah(S)'a götürdüm de kucağına koydum. Sonra Rasülul-lah bir hurma İstedi, onu çiğneyip ezdikten sonra çocuğun ağzının içine tükürdü. Bu suretle oğlumun mi'desine ilk giren şey, Rasülul-lah'ın tükrüğü oldu. Sonra Rasûlullah hurma çiğnemi ile çocuğun damağını oğdu. Bundan sonra çocuğa duâ etti, bereket ve hayır diledi. Ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr (Hicretten sonra Medine'deki Muhacir) müslümân aileleri içinde ilk doğan çocuk oldu. Müslümanlar da Abdullah'ın doğumu ile çok sevindiler. Çünkü müslümânlara:

— Yahudiler sizlere büyü yaptılar, artık sizden çocuk doğmaz, denilmişti 4[4].

4-.......Bize Abdullah ibnu Avn, Enes ibn Sîrîn'den haber verdi ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Talha'nın hasta yatmakta olan bir oğlu vardı. Ebû Talha dışarı çıktı, ardından çocuk vefat etti. Ebû Talha dönüp geldiğinde:

— Oğlum ne yaptı, nasıl oldu? dedi. Üraraü Suleym:

— Çocuk, olduğundan daha sakin hâldedir, dedi.

Bundan sonra Ümmü Suleym, kocası Ebû Talha'ya akşam yemeğini takdîm etti, o da yemeği yedi. Sonra Ümmü Suleym ile cinsî münâsebet yaptı, Ebû Talha bu işi bitirip ayrılınca, Ümmü Suleym ona:

— Çocuğu defn et! dedi.

Ebû Talha sabaha ulaşınca Rasûlullah'a geldi ve yaptıkları işi O'na haber verdi.

4[4] Bunun da bir rivayeti Peygamber'in hicreti bâbı'nda geçmişti. Peygamber'in hurmadan çiğnem yapıp çocuğun ağzına çalması, çocuğun gidâlanması maksadıyle değildir. Çünkü çocuğun ana sütünden başka şey ile gıdâlanma çağı daha sonraki haftalar ve aylar içinde ta'yîn edilir. Körpe yavrunun ağzına az mİkdâr hurma çiğnemi çalınması hakkında Peygamber'in sena ve şehâdeti olan hurma ile ve Peygamber'in mübarek ağız suyu ile teberrük içindir.

Rasûlullah (S):

— "Siz bu gece cinsî münâsebet mi yaptınız?" buyurdu. Ebû Talha da:

— Evet, dedi. Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Bunlara bu gecelerini mübarek kıl!" diye dua etti. Ümmü Suleym sonra bir oğlan doğurdu.

Enes dedi ki: Ebû Talha:

— Bu çocuğu muhafaza et de böylece Peygamber'in yanına götür, dedi.

Enes de bu çocuğu Peygamber'e götürdü. Ümmü Suleym benim yanımda birkaç tane hurma da göndermişti. Peygamber çocuğu aldı da:

— "Enes'in yanında birşey var mı?" diye sordu. Oradakiler:

— Evet, hurmalar vardır, dediler.

Peygamber o hurmaları aldı, onları ağzında çiğneyip ezdi, sonra kendi ağzından aldı da onu çocuğun ağzının içine kattı ve damağını onunla ovaladı. Çocuğa da Abdullah adım verdi 5[5].

Bize Muhammed ibnu'UMüsennâ tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Adiyy, İbnu Avn'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs edip bu hadîsi şevketti 6[6].

2- Akîkada Çocuktan Ezayı Gidermek Babı

5- Bize Ebu'n-Nu'mân tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd, Ey-yûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki, Selmân ibn Âmir (R): "Erkek çocuğun doğumu ile beraber akîka vardır" demiştir.

5[5] Başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Bunun tafsîlli birkaç rivayetini Müslim, îsti'zân Kitabı'nda getirmiştir.

6[6] Buhârî bu ikinci yoldan gelen hadîsi Kitâbu'l-Libâs, "Siyah örtü" babında getirmiştir.

Ve Haccâc ibn Minhâl şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Seleme tahdîs etti. Bize Eyyûb, Katâde, Hişâm ibn Hassan el-Ezdî ve Habîb ibnu'ş-Şehîd; bunların dördü de Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Selmân ibn Âmir(R)'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere haber verdi.

(Sufyân ibn Uyeyne ve) birçokları da Âsim ibn Selmân'dan ve Hişâm ibn Hassân'dan; onlar da Hafsa bintu Sîrîn'den; o da er-Rebâb (ibn Âmir ed-Dabbî)'dan; o da Selmân ibn Âmir ed-Dabbî'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi.

Bu hadîsi Yezîd ibnu İbrâhîm, îbn Sîrîn'den; o da Selmân ibn Âmir'den onun sözü olarak, yânî mevkuf olarak rivayet etti.

Ve Esbâğ ibnu'l-Ferec de şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Vehb, Cerîr ibn Hâzım'dan; o da Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den haber verdi. O da dedi ki: Bize Selmân ibnu Âmir ed-Dabbî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Erkek çocuğun doğumuyla beraber akîka vardır. Onun adına akîka kurbânı kanı dökünüz ve çocuktan ezayı gideriniz!" 7[7].

6-....... Habîb ibnu'ş-Şehîd şöyle demiştir: Muhammed ibnu Şîrîn bana, el-Hasen el-Basrî'ye akîka hadîsini kimden işittiğini sormamı emretti. Ben de gidip el-Hasen'e bunu sordum. el-Hasen:

— Ben o hadîsi Semure ibn Cundeb(R)'den işittim, dedi 8[8].

7[7] Buhârî bu "Erkek çocuğun doğumuyla beraber akîka vardır" hadîsinin burada ayrı ayrı beş yoldan gelişini göstermiş bulunuyor. Hadîsin bu ilk cümlesinin zahirine bakarak bâzıları kız çocuğu için akîka yoktur demişlerse de, âlimler cum hûru bu hususta gelen hadîslere dayanarak hem erkek, herr de kız çocuğu için akîkanın sünnet olduğunu kabul etmişlerdir. Dört Sünen sâhiblerinin de bu yolda

rivayetleri vardır.

Hadîsin "Çocuktan ezayı gideriniz" fıkrasındaki ezadan maksadın da çocuğun ana rahmindeki bulaşıklardan temizlenmesi olduğu görüşünde birleşilmiştir. Bu hususta başka görüşler de vardır.

8[8] el-Hasen'in Semure'den işittiği akîka hadîsi, Sönenlerde merfû' olarak rivayet edilen şu: Peygamber (S): "Doğan çocuk akîkasına bağlıdır. Yedinci günü çocuk adına kurbân kesilir, başı tıraş edilir ve adı konulur" buyurdu, hadîsidir. Tir-mizî'ye göre, yedinci günü kesilmezse ondördüncü gün, o gün de kesilmezse yir-mibirinci günü kesilmelidir.

3- El-Ferau (Yânî Devenin İlk Doğurduğu Yavru) Babı

7-.......Bize ez-Zuhrî, İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber(S): "(İslâm'da) Fera' da, atîre de yoktur" buyurmuştur.

"Ferau", devenin ilk yavrusudur ki, Câhiliye Arabları bunu tâ-gûtları için kesiyorlardı. "Atîre" de receb ayında kesmekte oldukları hayvandır 9[9].

4- Atîre (Kurbânı) Babı

8-.......Bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; odaEbü Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Feraa ve atîre yoktur" buyurmuştur.

ez-Zuhrî: "el-Ferau" deve ve koyun makûlesi hayvanların insanlar lehine doğurulmuş olan ilk yavrusudur. Müşrikler bu yavruları tâgûtları için keser, kurbân ederlerdi. "Atîre" de receb ayında kesmekte oldukları hayvanlardı 10[10].

9[9] el-Ferau, iki fetha ile dişi devenin yâhud koyunun ve keçinin en evvel doğurdu ğu yavrusuna denir. Câhiliyet'te onu putlarına kurbân ederlerdi. "Lâ feraa ve-lâ atîrete" hadîsi bundandır. Bâzıları indinde Câhiliye'den birinin devesi yüze ulaştığında, bir genç ve a'Iâ devesini sanemine kurbân eder idi, "Ferau" dedikleri, o kurbân eyledikleri devedir... (Kaamûs Ter.),

10[10] Buhârî burada, geçen hadîsin başka yoldan gelen rivayetini getirmiştir. Hadîsin sonundaki "Fera"' ve "Atîre"ye âid iki tefsîr, bu hadîsin râvîlerinden ez-Zuh-rî'nindir.

Âsim Molla da: el-Attre, Sefine vezninde, bu dahî CâhÎliyet ahâlisinin sanemleri için kestikleri koyuna denir, demiştir... (Kaamûs Ter.)

Tâgût, Tuğyan 'dan mübalağa sîgasıyle bir cins ismidir ki, aslı Ceberut gibi Tağavût olup, mekân değişikliği ile Tavagût yapılarak vâv, elife kalbedilmiş-tir. Müfrede ve cem'e, müzekkere ve müennese denilir. Aynı Tuğyan "Kesilmiş"; Tuğyânkâr "Azgın, azman, azıtkan" demek gibidir. İbn Cerîr, Taberî'nin ta'rîfi veçhile: Allah'a karşı tuğyânkâr olup kahr ve cebr ile veya bi'r-rızâ pe-restiş edilip ma'bûd tutulan gerek insan, gerek şeytân, gerek vesen ve gerek sanem ve gerek şâir herhangi birşey demektir... {Hakk Dîni, I, 869-871).

72-

KITABU'Z-ZEBAIH VE'Ş-SAYD

72- KITABU'Z-ZEBAIH VE'Ş-SAYD

(Boğazlanan ve Avlanan Hayvanlar Kitabı) 1[1]

1- Avlanacak Hayvan Üzerine "Bismillah" Demek Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"Ey îmân edenler, Allah, görmeksizin kendisinden korkanları ayırdetmek için av nev 'inden ellerinizin, mızraklarınızın erişebileceği birşeyle, and olsun ki, sizi imtihan edecektir. Kim bundan sonra aşırı giderse, ona pek acıtıcı bir azâb vardır" (el-Mâide: 94) 2[2];

"Ey îmân edenler, bağlandığınız ahidleri yerine getirin. Siz ihrâmlı olduğunuz hâlde avlanmayı halâl saymamak ve size aşağıda okunacak olanlar hâriç kalmak şartıyle davarlar (in etleri) size halâl edildi. Şübhesiz ki, Allah ne dilerse onu hükmeder" (el-Mâide: 1) 3[3];

"Ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan -(henüz canı üstünde iken yetişip) kestikleriniz müstesna olmak üzere- boğulmuş, vurulmuş, yukarıdan yuvarlanmış, susulmuş, canavar yırtmış olup da ölenler, dikili taşlar üzerinde (onlar adına) boğazlanan hayvanlar, fal oklarıyle kısmet (ve hüküm) aramanız üzerinize haram

---

1[1] Başlıktaki Zebâih, Zebîha'mn cem'idir. Zebîha, Mezbûha ma'nâsma olup, boğazlanan hayvan demektir. Sayd da ikinci bâbdan masdardır. Sayd, bazen Ma-sîd yânî avlanmış hayvan ma'nâsma da kullanılır. Nitekim "Lâ taktulu1s-sayde ve entüm hurum" (el-Mâide: 95) âyetinde böyledir.

işte bu kitâb, Zebîha denilen kesim hayvanları ile av hayvanlarına dâir bâb-ları ihtiva edecektir.

2[2] Bu âyet, Hudeybiye senesi inmiş ve bu imtihan o sene vâki' olmuştu. Rasülul-lah ve sahâbîleri Ten'îm mevkiine vardıklarında birçok av hayvanları bunların etrafını sarmış, yüklerinin aralarına kadar sokulmuşlardı. Elleriyle tutabilecek ve mızraklarıyle vurabilecek bir hâlde yaklaşmışlardı. Sefer hey'eti ihrâmlı bulunduklarından "Siz ihrâmlı bulunurken av öldürmeyin... " (el-Mâide: 95)âyetiyle bu av hayvanlarına ihrâmlılann el uzatmaları yasak edilmişti ve bu yasak, bir imtihan idi. Önlerine gelen bu bol av ni'meti karşısında Allah yasağına boyun eğenlerle eğmeyenler ayırdedilecekti.

3[3] Bu âyetle "Behîmetu:l-en'âm" denilen yumuşak hayvanlar, yânı deve, sığır, davar nevi'leri halâl kılınmıştır; bunları kesip yemek ve başka şekillerde faydalanmak mubahtır. Ancak bunlardan üçüncü âyette sayılacak onbir nevi' müstesnadır. Onları yemek haramdır.

edilmiştir. Bütün bunlar yoldan çıkıştır. Bu gün kâfirler dîninizden umutlarını kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun..." (el-Mâide: 3) 4[4].

İbn Abbâs şöyle demiştir:

(İlk âyetteki) "Ukûd", "Ahidler" demektir. Allah tarafından halâl ve haram kılınanlar ve Kur'ân'da

gelen ahidlerin hepsidir. "Size okunanlar müstesnadır", yânı "Ölü, kan, domuz eti... haramdır"..

"Yecrimennekum", "Sizi sevketmesin" demektir.

"Şeneânu", "Adâvetu" ma'nâsınadır. "el- Munhanıkatu", "Boğulup da ölen hayvan"; "el-Mevkûzetu", "Odunla vurulan hayvan, yânî birisi ona vurur, o da bundan ölen hayvan"; "el-Mutereddiyetu",

"Dağdan yuvarlanan hayvan"; "en-Natîhatu", "Davar tarafından süsülüp de ölen hayvan". Bunlardan kuyruğunu yâhud gözünü hareket ettirirken yetiştiğini hemen kds ve ye (canlı iken yetişemediğini artık yeme)!5[5]

1-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e mi'râd avını sordum.

4[4] Bu âyette sayılan haramlar onbir nevi'dir.

5[5] Ukûd: Akd'in cem'idir. Akd, tevsik olunmuş ahid demektir ki, birşeyi diğerine sağlam surette bağlayan bağ ve düğüme, meselâ ip düğümüne benzetilmiştir. Yânî Akd, lügatte sıkı bağlamak ve düğümlemek, muhkem bağ ve düğüm demek olup bundan naklen bir kimsenin birşeyi iltizâma veya başkasını İlzam ederek kendini veya diğerini bağlamasına veya karşılıklı bağlanmalarına Akd ismi verilmiştir ki, İ'tikaad da bundandır. Binâenaleyh her akd îcâb ve kabule mütevakkıf olmayıp bâzıları sırf îcâb ile dahîmün'akid olur ki, adaklar ve müstakbelle alâkalı yeminler bu kabildendir.

Ahd dahi lügatte birşeyi hâlden hâle hıfzedip gözetmektir. Böyle gözetilmesi ilzam veya iltizâm olunan tevsîkaata da Ahd ismi verilir. Bu İ'tibâr ile Ahd ve Akd eşdeğer iseler de Akd kelimesi mîsâk gibi, daha ziyâde bir ihkâm ifâde eder.

Vefa ve îfâ ise Ahd ve Akd'm. gereğini edâ etmek, icâbını tamamen icra eylemektir. Burada lam ile süslenmiş cemi' olan el~Ukûd, istiğrak ifâde eder ki, gerek Allah Taâlâ'nın kullarına lâzım kılıp akd eylediği teklifleri ve dînî hükümleri ve gerek kulların kendiliklerinden Allah'a karşı akdettikleri nezîrelerİ ve yeminleri ve gerekse insanların kendi aralarında sahîh olarak akdeyledikleri emânetler, muameleler ve sâireyle ilgili her nevi' akidleri şâmildir (Hakk Dini, II, 1546-1547).

Peygamber:

— "Okun sivri tarafı isabet eden avı ye! Okun enli tarafı isabet eden avı yeme! Çünkü okun enli taraflyle vurulan av vekîze'dir (sopa ile vurulmuştur; haramdır)" buyurdu.

Ben Peygamber'e köpekle yapılan avın hükmünü de sordum. Peygamber şöyle buyurdu:

— "Köpeğin senin için tuttuğu (ve muhafaza ettiği) avı ye! Çünkü köpeğin avı yakalayıp tutması şer'î kesimdir. Eğer köpeğin avı yakalayıp öldürmüş ise ve kendi köpeğinin veya köpeklerinin yanında başka bir köpek de bulursan ve bu sebeble yabancı köpeğin kendi köpeğin ile birlikte avı yakalayıp öldürmüş olmasından endişelenirsen, bu hâlde o avı yeme! Çünkü senin ava salıverirken çektiğin Besmele kendi köpeğine âiddir, başka köpek için değildir" 6[6].

2- Mi'râdla Yapılan Av (In Hükmü) Babı

İbn Umer; "Bunduka" denilen yuvarlak taşlarla vurulup öldürülmüş hayvan hakkında: Bu mevkûze'dir,

demiştir.

İbn Umer'in oğlu Salim, Kaasım ibn Muhammed ve Mucâhid ibn Cebr, İbrâhîm en-Nahaî, Atâ ibn Ebî Rebâh ve Hasen Basrî de bu taşlarla öldürülen hayvanı kerîh görmüşlerdir. Yine Hasen Basrî, köylerde ve şehirlerde sapan vesaire ile böyle yuvarlak taş atmayı kerîh görmüş, bunların dışındaki sahralarda ve insanlardan hâlî olan mekânlarda

---

6[6] Hadîsin "Av üzerine Besmele çekilmesi" başlığına uygunluğu çok açıktır. Hadîste üç şey vardır: Avın meşrû'luğu, hakîkaten veya hükmen tezkiyesinin vu-cûbu ve Besmele çekilmesinin vucûbu.

Hadîsin sahâbî râvîsi olan Adiyy ibn Hatim cömertlikle meşhur olan Hatim Tâî'nin oğludur. Bu da babası Hatim gibi cömertlikle meşhurdur. Adiyy, Mekke'nin fethi yılında kendi kabîlesi halkıyle beraber müslümân olmuş, hem kendisi, hem kabîlesi halkı İslâm'da sebat etmişlerdir. Peygamber'in vefatından sonra Kûfe'de oturup Irak fetihlerinde bulunmuştur. Alî zamanındaki ihtilâfta Alî ibn Ebî Tâhb'in maiyyetinde bulunmuştur. Hicretin altmışsekizinci yılında Kûfe'de vefat etmiştir. Vefatında yüzyirmi yaşında olduğu bildiriliyor. Mi'râd, iki tarafı ince, sivri, orta yeri kalın ve enli olan ok kalemidir. Bu kalemin sivri ucu ava dokunursa, o avı yemek halâl oluyor. Fakat ortası kaini ve enli kısmı dokunursa, âyette harâmlığı bildirilen "Mevkûze", yânî ağaç sopa ile murdar öldürülmüş bulunuyor. Hadîs metnindeki "Vekîz", "Mevkûz" manasınadır.

bunduka atmakta be's görmez 7[7].

2-.......eş-Şa'bî şöyle demiştir: Ben Adiyy ibn Hâtim'den sordum. O da: Ben Rasûlullah(S)'tan mi'râdla avlanmanın hükmünü sordum:

— "Mi'râdın keskin tarafını isabet ettirdiğin zaman onu ye! Mi*-râdın enli tarafını isabet ettirdiğinde bununla avı öldürdüysen, işte bu vekîzdir, artık onu yeme!" buyurdu.

(Adiyy dedi ki:)

— Ben köpeğimi av üzerine salarım, dedim. Rasûlullah:

— "Av köpeğini Besmele çekerek salıverdiğin zaman o avın etini ye!" buyurdu.

Ben:

— Bu av köpeği avı tuttuktan sonra yerse? diye sordum. Rasûlullah:

— "Bu hâlde yeme! Çünkü köpek avı senin için tutmamıştır, ancak kendi nefsi için tutmuştur" buyurdu.

Ben:

— Ben köpeğimi av yüzerine gönderiyorum da onun yanında başka bir köpek buluyorum? dedim.

Rasûlullah:

— "O zaman o avdan yeme. Çünkü sen ancak kendi köpeğin üzerine Besmele çektin,

---

7[7] İbn Umer'in "Bunduka" hakkındaki bu haberiyle başlık arasında güzel bir vecih vardır: Mi'râd'm enli tarafıyle Öldürülen hayvanın mevkûze olması gibi, "Bunduka" ile öldürülen hayvan da mevkûze'dir. Bu kadar çok ilgi, uygunluğun beyânı hakkında yeterlidir. İbn Umer'in bu sözünü Beyhakî, senedli olarak rivayet etmiştir (Aynî).

"Bunduka", kurutulmuş yuvarlak balçık çamurudur, içi oyuk borudan veya sapandan atılır, işte bu ağırlığı ile av hayvanını öldürür. İşte bundan dolayı bu nehyedildi. Şimdi ise bu kurşundan ve demirden yapılıp barut yâhud tepici ile atılıyor. Eğer bunlarla atılan keskinletilmiş ise ok gibi olur ve onunla avlananın yenmesine bir mâni' yoktur.

Bunduk, tüfenk ve yay makûlesiyle atılacak hurda yuvarlak tanelere denir.. (Âsim Efendi).

diğer köpek üzerine Besmele çekmedin!" buyurdu [8[8]].

3- Mi'râdın Enli Tarafıyle Vurulan Hayvan(In Hükmü) Babı

3-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Biz av yapma öğretilmiş olan köpeklerimizi av üzerine göndeririz? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Onların senin için tuttukları avı ye!" buyurdu. Ben:

— Bu köpekler tuttukları avı öldürürlerse? dedim. Rasûlullah:

— "Öldürseler de yine ye (çünkü öldürme avın tezkiyesidir)/4* buyurdu.

— Biz ava mi'râd atıyoruz? dedim. Rasûlullah:

— "Delip yaraladığı avı ye! Enli tarafıyle dokunup öldürdüğü avı yeme!" buyurdu [9[9]].

4- Yay Avı(Ntn Hükmü) Babı

Hasen Basrî ile İbrahim en-Nahaî: İnsan bir avı vurup da ondan bir ön ayak yâhud arka ayak kopup aynlırsa, o ayrılan parçayı yemez, geri kalanı yer, dediler. İbrâhîm yine: Eğer avın boynunu yâhud ortasını vurursan onu ye! demiştir. el-A'meş de Zeyd ibn Vehb'den söyledi ki; o şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd'un ailesinden bir adamın yabanî eşeği o adama karşı itaatsiz âsî oldu. Abdullah onlara bu eşeği kolay olacak yerinden

---

[8[8]] Bu, geçen hadîsin ayrı yoldan bir rivayetidir. Orada açıklama geçmişti.

[9[9]] Bu da geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir.

vurmalarını emretti de: Ondan düşen parçayı terkedin, kalanını yiyin, dedi 10[10].

4-.......Ebû Sa'lebe el-Huşenî (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Nebiyye'llâh! Biz kitâb ehli bir kavmin diyarında (Şam'da) bulunuyoruz. Biz müslümânlar bunların kaplarını kullanıp içlerinde yemek yiyebilir miyiz? Yine ben bir av sahasında bulunuyorum, yayımla, okumla öğretilmemiş köpeğimle, öğretilmiş köpeğimle av yapabilir miyim? Benim için iyi ve doğru olan nedir? diye sordum.

Allah'ın Peygamberi (S) şöyle cevâb verdi:

— "Kitâb ehli kaplarına âid zikrettiğin sorunun cevâbı şöyledir: Eğer siz kitâb ehli kaplarından başka yemek kapları bulursanız, onların kaplarından yemeyiniz! Eğer onların kaplarından başka bulamazsanız, kitâb ehlinin kaplarını yıkayıp, onların içinde yiyiniz. (Av mes'elesine gelince:) Yayınla, okunla Allah adını anarak avlarsan, onu ye! Allah adını zikrederek öğretilmiş köpeğinle avladığın avın etini de ye! Öğretilmemiş köpeğinle avladığında avı (diri iken) yetişip boğazlarsan, onu da ye!" 11[11].

10[10] Bu hadîsin de başlıkla ilgisi şu yöndedir: Avın, yay oku ile vurulması ve okun da hayvandan daha diri iken avdan ön ayağını yâhud ard ayağını koparıp ayırması mümkin olur. Bu takdirde hüküm, hadîste bildirildiği gibi olacaktır.

İbn Mes'ûd'un bu sözünü Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir.

11[11] Başlığa uygunluğu açıktır. Ebû Sa'lebe, ağaç altında bey'at eden sahabelerdendir. Hicretin yetmişbeşinci yılında vefat etmiştir. Ebû Sa'lebe'nin "Kitâb ehli diyarı" dediği mıntıka, Şam'dır. Orada Arab kabilelerinden bir kısım halk sakin idiler. Bunlar müslümân olmuşsa da sonradan bâzıları Hristiyân olmuşlardır ki, Gassân Hanedanı, Tennûh, Ebû Sa'lebe oğulları'ndan Benû Huşeym, Kuzaa kabilesinin bâzı şu'beleri Hristiyân olanlardandır.

Ebû Sa'lebe'nin birinci sorusuna Peygamber'in verdiği cevâb açıktır. Bu mufassal cevâb, başka kap bulunurken kitâb ehlinin kaplarını kullanmanın kerahetini gerektirir. Hâlbuki fakîhler başka kap bulunsa da, bulunmasa da yıkandıktan sonra kullanmakta kerahet olmadığına hükmetmişlerdir.

Hadîsten anlaşılan kerahet hükmü ile fakîhlerin kerâhetsizlik içtihadını te'lîf ederek, şöyle cevâb verilmiştir: Hadîsteki nehy, kitâb ehlinin içinde domuz eti pişirdikleri ve şarâb içtikleri kaplar hakkındadır. Fakîhlerin yıkadıktan sonra mutlak surette kerahet olmadığına hükmetmeleri, domuz eti ve şarâb gibi necasetlerde kullanılmayan kaplar hakkındadır. Bir de eşyada aslolan temizlik olduğundan bu nevi' necasetlerde kullanıldıkları tahakkuk edinceye kadar bu asla dayanarak kîtâb ehli ile Mecûsîler'in kaplarının temiz olduğu fıkhen kabul edilmiştir. Hadîste yıkanmakla emredilmesi ihtiyâtendir, müstehâbdır.

Ebû Sa'lebe'nin ikinci sorusuna Peygamber'in verdiği cevâbdan şu hükümler alınmıştır: a. Ava atarken Besmele çekilmek şartıyle okla avlamanın caiz olduğu; b. Besmele çekmenin avlanmanın cevazında şart olduğu; c. Köpeğin öğretilip terbiye edilmiş av köpeği olması. Avcı böyle usta av köpeğini Besmele çekerek

5- El Parmaklarıyle Ve Sapan Gibi Âletlerle Küçük Taş Ve Yuvarlak Taş Mermi Atma Babı

5-.......Bize Vekî' ve Yezîd İbn Hârûn tahdîs ettiler. Lafız Yezîd'indir: Onlar da Kelımes ibnu'l-Hasen'den; o da Abdullah ibn Bu-reyde'den; o da Abdullah ibnu Mugaffel(R)'den. Abdullah ibn Mu-gaffel bir kimseyi sapan ile taş atarken gördü de ona:

— Böyle taş atma! Çünkü Rasûlullah (S) böyle sapan ile taş atmaktan (ümmetini) nehyetti -yâhud sapanla taş atmayı çirkin görürdü-, demiştir.

Râvî İbn Mugaffel devamla:

— Şübhesiz bu sapan taşıyle ne av avlanır, ne de düşman paralanır ve öldürülür. Ancak bu taş bazen diş kırar, bazen de göz çıkarır, demiştir.

Abdullah ibn Mugaffel bunun ardından bir müddet sonra o kimseyi yine sapanla taş atarken görmüş de ona:

— Ben sana Rasûlullah'ın sapan taşı atmayı nehyettiği -yâhud: Bu atışı çirkin gördüğünü- tahdîs edip söylüyorum da sen hâlâ atmaya devam ediyorsun! Artık seninle bundan sonra şu kadar şu kadar zaman konuşmam! demiştir 12[12].

---

ava salarsa, o avın yenileceği, öğretilmeyen köpekle avlandığı zaman arkasından yetişilip diri iken kesilirse, bu avın da yenileceği; kesilmeden ölen avın ise yenilmeyeceği... (Aynî).

12[12] Hadîs başlığı tavzîh etmektedir. Bu hadîsi Abdullah ibn Mugaffel'den büyük bir Türk âlimi ve hâkimi Ebû Sehl Abdullah ibn Bureyde rivayet etmiştir. İbn Bureyde Eslemî'dir. Gerek kendisi, gerek büyük kardeşi Süleyman ibn Bureyde büyük bir medeniyet merkezi olan Merv'de ve Türk camiasında uzun zaman hâkimlik yapmışlardır. Bu sebeble Mervezî nisbetiyle meşhurdurlar, ilk önce Süleyman ibn Bureyde kaadi olmuş ve yüzbeş târîhinde vefat etmiş, sonra Abdullah kaadı olup bu vazîfede iken yüzonbeş târihinde vefat etmiştir.

Sapanla taş atılarak vurulan hayvan etinin haram olması, âyette haram olduğu beyân edilen "Mevkûze", yânî tokaçla ve sopa ile vurularak öldürülen hayvan nev'inden olması i'tibâriyledir. Bir de baş tarafta geçen el-Mâide: 94. âyette halâl av, "Ellerinizle tuttuğunuz ve mızraklarınızla vurduğunuz" diye va-sıflanmıştı. Sapanla vurulan hayvan bu av sıfatını hâiz değildir, mevküzedir. Mevkûze de halâl değildir. Meğer ki, hayvan ölmeden yetişilip diri iken kesilmiş olsun. Böyle olursa etini yemek caizdir.

Bu hadîsin içine aldığı mühim bir hüküm de Abdullah ibn MugaffeFin sapan atan kimseye "Artık bundan sonra seninle asla konuşmam" deyip küsme sidir ki, bununla Peygamber'in sünnetine muhalefet eden kimseyi bırakıp söz söylememenin caiz olduğu hükmü anlaşılır. Bu şiddetli hüküm, üç günden fazla

6- Av Köpeği Yâhud Davar Köpeği Olmayan Bir Köpek Edinen Kimse Babı

6-.......Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, Peygamber (S): "Her kim davar ve av köpeği olmayan bir köpek edinirse, o kimsenin her gün işlediği hayır amelinden iki kırat eksilir" buyurmuştur.

7-.......Hanzala ibn Ebî Sufyân haber verip şöyle demiştir: Ben Sâlim'den işittim, şöyle diyordu: Ben babam Abdullah ibn Umer'-den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle bu-yürüyordu: "Ava saldırıcı köpek yâhud davar köpeği olmak müstesna, bir köpek edinen kimsenin hiç şübhesiz her günkü ecrinden iki kırat eksilir".

8-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Davar köpeği yâhud av yaralayıcı köpekten başka bir köpek edinen kimsenin hayırlı amelinden her gün iki kırat eksilir" buyurdu 13[13].

7- Bâb: Öğretilmiş Bile Olsa Köpek Avdan Yediği Zaman (0 Avı Yemek Haram Olur)

---

mü'minin küs durmasından nehy cümlesinde dâhil değildir.. (Aynî).

13[13] Bunların hepsi îbn Umer'den, fakat ayrı ayrı yollardan gelen hadîslerdir. Başlığa uygunlukları bellidir. Bu rivayet yollarının çokluğu ile meşhur olan hadîslerdendir. Bunun Ebû Hureyre, SÎnân ibn Ebî Zuheyr gibi başka sahâbîlerden de gelen rivayetleri vardır. Bunlardan bâzısında zirâat köpeği de istisna edilmiştir.

Buna göre av köpeği, çoban köpeği, bağ ve bahçeleri koruyan zirâat köpeği -ki buna bekçi köpeği de girer- dışında süs için köpek edinen kimselerin günlük işlerinden ikişer kırat eksileceği haber verilmiş oluyor. Demek ki Peygamber, iktisadî bir fayda sağlamayan, sırf süs için köpek beslemenin, her gün hayırlı amelleri eksilten, yânî iktisâden ve dînen zarar doğuran bir meşgale olduğunu bildirmiştir.

Bu hadîslerdeki Kırat, lügatte ağırlık ölçülerinden bir ölçünün ismidir, beldelere, memleketlere göre mikdârı değişik olmaktadır.

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Kendilerine hangi şeyin halâl edildiğini sana sorarlar. De ki: Bütün iyi ve temiz nVmetler size halâl edilmiştir.

Allah'ın size öğrettiğinden öğretip terbiye ederek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuv er diklerinden de yiyin ve üzerlerine Besmele çekin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hesabı pek çabuk görendir... " (el-Mâide: 4).

"Sâide^nin cem'i olan "Savâid", "Kazanıcı" demek olan "Kâsibe"nin cem'i olan "Kevâsib" ma'nâsınadır. "Icterahu", "İktesebü", yânî "Kazandılar" demektir 14[14].

ibn Abbâs şöyle demiştir:

Eğer köpek avdan yerse, artık o avın etini bozmuş, yenilmeye elverişlilikten çıkarmış olur. Bu takdirde köpek onu ancak kendisi için tutmuştur. Yüce Allah:

"Allah'ın size öğrettiklerinden öğretip terbiye ederek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuv er diklerinden yiyin" buyuruyor. Öyleyse avladığından yemesine karşılık hayvan dövülür ve yemesini terkedinceye kadar öğretilmeye devam edilir.

İbn Umer, köpeğin yemiş olduğu avı mekruh görmüştür. Atâ ibn Ebî Rebâh da: Eğer köpek, avladığının kanını içer de etinden yemezse, o avı ye! demiştir 15[15].

9-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben RasûluIIah'a sorup:

— Biz şu av köpekleriyle av yapmakta olan bir kavimiz (bunlarla avladıklarımızdan

14[14] Cevârih, Cârİha'nun cem'idir ki, esasen Cerhken alınmış olup te'sîr ma'nâsı mülâhazasıyle Kâsibe ma'nâsma isim olmuştur. Binâenaleyh Cevârih, Kevösib demektir. Bunun için el, ayak ve ağız gibi yaralama ve kazanma âleti olan organlara Cevârih denildiği gibi, av tutan yırtıcı hayvanlara ve kuşlara dahî Kevâ-sib ve Cevârih denilir ki, burada murâd budur. Mükeliibîn, MükeUib'İn cem'idir. Mükeliib, teklîb eden, yânî yaralayıcı hayvanları ava dadandırıp alıştıran, avcılık ta'lîm edip öğreten demektir ki, bir kepek, sahibi tarafından kışkırtıldığı yere gider, çağırılınca icabet eder, avı tutunca habseder, yemez; sahibi almak isteyince kaçmaz, azarlayınca dinler ve bunu en az üç kerre yapıp âdet edinirse, muallem yânî öğretilmiş sayılır... (Hakk Dîni, II, 1575)

15[15] Burada verilmiş olan görüşler Saîd ibn Mansûr ve ibn Ebî Şeybe gibi diğer hadîs âlimlerince senedli olarak rivayet edilmişlerdir.

yemek bize halâl olur mu)? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Allah'ın ismini anıp da öğretilmiş köpeklerini av üzerine gönderdiğin zaman öldürseler bile onların size tuttukları avlardan ye. Ancak köpeğin avdan yemesi müstesnadır. Çünkü o takdirde ben, köpeğin avı kendisi için tutmuş olmasından endîşe ederim. Şayet senin köpeklerine başka birtakım köpekler karışmış ise, o zaman beraber tuttukları avı yeme!" buyurdu 16[16].

8- Avlanan Hayvan Avcıdan İki Yâhud Üç Gün Kaybolduğu Zaman, Bu Avın Hükmü Babı

10-....... Bize Âsim, eş-Şa'bî'den; o da Adiyy ibn Hâtim(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) ona şöyle buyurmuştur: "Besmele çekip köpeğini gönderdiğin zaman avı tutar ve öldürürse, onu ye! Eğer tuttuğu avdan yerse artık sen onu yeme! Çünkü köpek onu ancak kendi nefsine tutmuştur. Senin köpeğin, üzerlerine Allah 'in ismi anılmayan birtakım yabancı köpeklerle karışmış olduğu zaman, onların tuttukları ve öldürdükleri avı yeme! Çünkü sen o avı köpeklerin hangisinin Öldürdüğünü bilmezsin. Sen ava atış yapıp da avı bir yâhud iki gün sonra (bulduğunda), avın üzerindeki kendi okunun vurma izinden başka bir yaralama izi bulunmazsa, o avın etini ye! Eğer av vurulduktan sonra suya düşmüşse onu da yeme!"

Ve Abdu'1-A'lâ, Dâvûd ibn Ebî Hind'den; o da Âmir eş-Şa'bî'den söyledi ki, Adiyy, Peygamber'e: Ava okunu atar da avın izini iki ve üç gün ta'kîb eder, sonra avı ölmüş olarak ve oku da hayvanda saplamış vaziyette bulur olduğunu söylemiş. Peygamber de ona: "Eğer isterse avı yer" buyurmuştur 17[17].

16[16] Başlığa uygunluğu bellidir.

17[17] Bunda iki hüküm vardır: a. Vurulan hayvan kaybolup da bir iki gün sonra bulunduğunda avın üzerinde sahibinin yaralama izi bulunursa, bu avın eti yenilir, b. Av vurulduktan sonra suya düşerse -suda boğulup ölmüş olması ihtimâlinden dolayı- halâl olmaz. Eğer okun, avın suya düşmesinden evvel onu öldürdüğü tahakkuk ederse, âlimler cumhuru bunun eti yenir, demişlerdir.

9- Bâb: Avcı, Avının Yanında Başka Bir Köpek Bulduğu Zaman (Av Yenmez Olur)

11-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah, ben köpeğimi Bismillah diyor, gönderiyorum (onun her avladığı bana halâl olur mu)? dedim.

Peygamber (S):

— "Besmele çekerek köpeğini gönderdiğin, o da avı yakalayıp öldürdüğü ve ondan yediği takdirde, artık sen o avdan yeme! Çünkü köpek onu ancak kendisi için tutmuştur" buyurdu.

Ben:

— Ben köpeğimi gönderiyorum, sonra onun beraberinde başka bir köpek daha buluyorum, avı bu iki köpekten hangisinin yakaladığını bilemiyorum? dedim.

Peygamber:

— "Bu takdirde sen o avın etini yeme! Çünkü sen Besmele'yi ancak kendi köpeğin üzerine çekmiştin, başka köpek üzerine çekmemiştin" buyurdu.

Ben yine Peygamberce mi'râd denilen iki tarafı ince, ortası enli odunla avlanan avı sordum. Peygamber:

— "Sen onun sivri tarafıyle aviadıysan o avı ye, enli tarafıyle avladın ve öldürdün ise, o (haram kılınan) vekîze'dir; artık sen onu yeme!" buyurdu [18][18].

---

[18][18] Bu hadîsin bir benzeri Mi'râd ile av bâbı'nda geçmişti.

el-Mi'râd: Mihrâb vezninde şu oka denir ki, yeleksiz ve iki tarafı ince ve ortası kalın olur; atılan şeye ucuyla dokunmayıp enli tarafıyle aykırı dokunur (Âsim Efendi).

Bu hadîs, av yapacak hayvanı av üzerine gönderirken "Bismillah" demenin şart olduğunu bildiriyor. Çünkü Peygamber, Adiyy'e: "Sen Besmele'yi kendi köpeğine çekmiştin, başka köpek üzerine çekmemiştin" buyurmuştur. Besmele hususunda İbn Şîrîn, Nâfi' ve Şa'bî gibi âlimlerin bâzısı "Avcı, usta köpeğini salıverirken Besmele'yi bile bile terkederse, o avın eti yenilmez, eğer unutarak ve dalgınlıkla terkederse

10- Avcılık Yapmak Ve Avcılıkla Meşgul Olmak Hakkında Gelen Hadîsler Babı

12-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a:

— Biz şu köpeklerle av yapmakta olan bir kavimiz (bu halâl mı yoksa haram mı)? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Öğretilmiş köpeklerini Allah'ın ismini anarak gönderdiğin zaman, onların sana tuttukları avdan ye! Köpeğin avdan yemesi hâlinde ise, artık sen yeme! Çünkü ben köpeğin o avı ancak kendi canı için tutmuş olmasından endîşe ederim. Eğer senin köpeklerine başka bir köpek karışmış ise, o takdirde de onların avladığı avı yeme!" buyurdu 19[19].

13-.......Hayveibnu Şurayh şöyle demiştir; Ben Rabîa ibnu Yezîd ed-Dımaşkî'den işittim, şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs Âizullah haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Sa'lebe el-Huşenî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'a geldim de:

— Yâ Rasûlallah! Bizler, kitâb ehli olan bir kavmin arazîsinde bulunuyoruz, onların kapları içinde yemek yiyoruz. Yine biz av hayvanları bulunan bir arazîdeyiz, ben orada yayımın oku ile, öğretilmiş köpeklerimle ve öğretilmemiş köpeklerimle av yapıyorum. Bana bunlardan halâl olanlarını haber ver! dedim.

Rasûlullah (S) şöyle cevâb verdi:

---

yenilir" demişlerdir.

Şafiî: "Besmele ister amden, ister sehven terkedilirse, her iki hâlde avın da boğazlanan hayvanın da eti yenilir" demiştir.

19[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz şu köpeklerle avcılık yapmakta bulunan bir kavimiz" sözündedir. Bu hadî.ste satmak, yemek için av yapmanın, avcılıkla meşgul olmanın mübâhlığı hükmü vardır. Tezkiye ve faydalanma şartıyle eğlenmek için av yapmak da böyledir, yânı caizdir. İmâm Mâlik eğlenmek için av yapmayı mekruh görmüştür. Fakîhlerin bu konudaki görüşlerine âid tafsilât şerhlerden ve fıkıh kitâblanndan alınabilir.

— "Kitâb ehli bir kavmin arazîsinde bulunup onların kapların^-dan yemekte olduğunu zikrettin, bunun cevâbına gelince, şöyledir: Eğer siz onların kaplarından başka yemek kapları bulursanız, kitâb ehlinin kaplarında yemek yemeyin. Eğer onlarınkinden başka kap bulamazsanız, onların kaplarını yıkayınız, sonra onların içinde yemek yiyiniz. Avı bulunan bir arazîde olduğunu zikrettin; bunun cevâbına gelince şöyledir: Yayının okuyla avladığın ve Allah'ın ismini zikrettiğin avı sonra ye! Allah 'in ismini anarak öğretilmiş köpeğinle avladığın avı da bundan sonra ye! Öğretilmemiş köpeğinle avladığında, avı diri iken yetişip boğazlarsan, onu da ye!" buyurdu 20[20].

14-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) Merru'z-Zahrân'da iken bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Bâzıları arkasından koştular, nihayet yorulup âciz kaldılar. Ben de hayvanın arkasından koştum, nihayet onu yakaladım. Ve onu Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha onun uyluğunun üst tarafını ve iki budunu (benimle) Peygamber'e yolladı. Peygamber (S) bu tavşan hediyesini kabul etti 21[21].

15-....... Ebû Katâde (Hudeybiye yılında, seferde) Rasûlullah'ın beraberinde idi. Nihayet Mekke yolunun bir kısmında olduğu zaman Ebû Katâde bâzı arkadaşlanyle beraber geri kaldı. (Çünkü Peygamber onları, düşmanı keşf için göndermişti.) Arkadaşları irâmlı idi, Ebû Katâde ise ihrâmsızdı. Ebû Katâde bu sırada bir yaban eşeği gördü, hemen atının üzerine binip doğruldu. Sonra arkadaşlarından kamçısını uzatıp vermelerini istedi. Onlar bunu kabul etmeyip çekindiler. Onlardan mızrağını istedi, (ihrâmlı oldukları için) yine çekinip vermediler. Ebû Katâde bunları bizzat aldı, sonra yaban eşeği üzerine şiddetle koşturdu ve onu öldürdü. Rasûlullah'ın sahâbîlerinin bâzısı onun etinden yedi, bâzısı da

---

20[20] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu gizli değildir.

21[21] Başlığa uygunluğu "Arkasından koştular, nihayet yorulup âciz Y Mdılar" sözünden alınır. Çünkü bunda tasayyud ma'nâsı vardır. Tasayyud ise avlanma külfetini yüklenme demektir. Bu hadîste:

a. Avlanmak için çalışmanın cevazı,

b. Av peşinde koşanlardan birisi bir hayvan avlarsa, ona mâlik olup ar-■ kadaşlannın ortaklıkları bulunmayacağı,

c. Birinin bir dostuna az bir şey hediye etmesinin cevazı,

d. Tavşan etinin yenmesi caiz olduğu hükümleri vardır.

çekinip yemedi. Rasûlullah'a eriştikleri zaman bunun yenilip yenilmeyeceğini kendisine sordular. Rasûlullah (S): "Bu ancak yenilecek birşeydir, Allah onu sizlere yenilecek taam kıldı" buyurmuştur 22[22].

16- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti. Ancak burada Rasûlullah (S): "Onun etinden beraberinizde birşey var mı?" buyurmuştur 23[23].

11- Dağlar Üzerinde Avlanmaya Çalışmak Babı

17-.......Ebû Katâde'nin himayesindeki Nâfi' ile Tev'eme'nin himayesinde bulunan Ebû Salih şöyle demişlerdir: Biz Ebû Katâde'-den işittik, şöyle dedi: Ben Mekke ile Medine arasında(ki el-Kâha mevkiinde) Peygamber'in maiyyetinde idim. Peygamber ve sahâbî-leri (Hudeybiye zamanında umre niyetiyle) ihrama girmişlerdi. Ben ise at üzerinde ihrâmsız bîr adam idim. Ve ben o sırada dağlar üzerinde yükseklere çok çıkıcı bir kimse idim. Ben bu vaziyet üzere bulunduğum sırada insanların birşeye doğru şevkle bakmakta olduklarını gördüm. Ben de o şeye doğru bakmaya davrandım. Ve o şeyin bir yaban eşeği olduğunu gördüm. Arkadaşlarıma:

— Bu nedir? dedim. Onlar:

— Biz bilmeyiz! dediler. Ben:

— O bir yaban eşeğidir, dedim.

Onlar da:

22[22] Başlığa uygunluğu "Sonra yaban eşeği üzerine sür'atle koşturdu" sözlerinde-dir. Çünkü bunda, avlanmakta külfet yüklenme ma'nâsi vardır.

Ebû Katâde'nin bu hadîsi Hacc Kitâbı'nda, ayrı ayrı yollardan, uzun ve kısa metinlerle arka arkaya dört bâbda geçmişti. Hadîsten alınan hükümler orada bildirilmişti. Şu kadarın] hatırlatalım: Bu hadîs, İhrâmsız kimsenin avladığı avdan, bunu avlarken işaret ve yardım etmemek şartıyfe, ihrâmlıların yiyebileceğini, yaban eşeği avlamanın ve etinin yenilmesinin cevazını açıkça bildirmektedir.

23[23] Bu da aynı hadîsin bir rivayeti olduğundan yine Hacc'da ve Cihâd'da geçmiştir.

— O, senin gördüğün şeydir, dediler. Ben kamçımı yerde unutmuştum. Onlara:

— Kamçımı bana uzatıp verin! dedim. Onlar:

— Biz o hayvan aleyhine sana yardım etmeyiz, dediler.

Ben de inip kamçımı kendim aldım. Sonra o hayvanın izi üzerinde atımı koşturdum. Çok olmadan hayvana yetiştim ve nihayet ayaklarından yaraladım (hareket edemedi). Akabinde arkadaşlarımın yanına geldim ve onlara:

— Haydi kalkın da yaban eşeğini yüklenip kaldırıverin! dedim. Onlar:

— Biz ona dokunmayız! dediler.

Bunun üzerine ben onu kendim, atıma yükledim ve sonunda onların yanına getirdim. Bâzıları onun etini yemekten çekindi, bâzıları da ondan yediler. Ben:

— Sizler için bunun yenilip yenilmeyeceğini Peygamber'den soracağım, dedim.

Ve Peygamber'e yetiştim de vâki' olan işi kendisine söyledim. Peygamber.(S) bana:

— "Yanınızda ondan birşey var mı?" diye sordu. Ben:

— Evet, var, dedim. Peygamber:

— "Yiyiniz; o, Allah'ın sizlere rızk yaptığı bir yiyecektir" buyurdu [24][24].

---

[24][24] Başlığa uygunluğu "Ben dağlar üzerinde yükseklere çok çıkıcı bir kimse idim" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı "Ben dağlar üzerinde yükseklere çıkması çok olan bir kimseyim"dir. Bu da meşakkat ve tekellüften hâlî olmaz. Başlıkta ise tekellüf ma'nâsı vardır. Buhârî'nin muradı, Ebû Katâde'nin bu sırada bir dağ üzerinde bulunduğudur. Bunun içindir Ebû Katâde, dağdan yâhud attan aşağı indim... diyordu... (Aynî).

12- Yüce Allah'ın: "Deniz avı yapmak ve onu yemek -kendinize de, yolcuya da bir fâide olmak üzere- sizin için halâl edildi... " (el-Mâide: 96) Kavli Babı [25][25]

Ve Umer ibnu'l-Hattâb: Denizin avı, oradan avlanandır; taamı da denizin dışarıya attığıdır, demiştir. Ebû Bekr es-Sıddîk da:

Denizin içinde ölüp de suyun üstüne yükselen halâldır, demiştir. ibn Abbâs: Denizin taamı ölüşüdür, ancak bundan pis sayıp tiksindiğin taam değildir, yılan balığı ise onu Yahudiler yemez; onu biz yeriz, demiştir.

Peygamber'in sahibi olan Şurayh (R):

Denizde yaşayan her hayvan zebh edilmiştir (yânî halâldir), demiştir.

Ata ibn Ebî Rebâh:

Deniz kuşuna gelince, ben onu avlayanın kesmesini düşünürüm, demiştir.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a:

Nehirlerde ve seyl birikintilerinde avlanan da deniz avı mıdır? diye sordum. O: Evet, dedi, sonra şu âyeti

okudu:

“iki deniz bir olmaz, Şu çok tatlıdır, susuzluğu keser, içimi boğazdan kolay geçer; şu çok tuzludur, acıdır (boğazı yakar). Bununla beraber siz herbirinden taptaze bir et yersiniz..." (Fâtır: 12).

---

[25][25] Deniz avına gelince, başka zaman olduğu gibi, ihramda dahî hem avlaması, hem yemesi mutlak olarak halâldir. İmâm Şafiî "Denizin suyu tâhir ve mutah-hir ve meytesi halâldır" hadîsiyle de istidlal ederek, gerek balık nev'inden olsun, gerek olmasın denizden avlanan her hayvanın halâl olduğuna kaail olmuş ise de müteâref ve mütebâdır olan balıktır. Balık zebholunmadan yendiği için meyte ta'bîr olunmuştur. Yoksa kendi kendine denizde ölen hayvan, balık da olsa yenmez... "Bahr"dan murâd umûmî olarak geniş ve çok sulardır ki, nehirleri, gölleri, dereleri, büyük havuzlan ve kaynakları da şâmildir. Hepsinin hükmü birdir... İşte deniz avı ve taamı böyle her zaman halâl ve mübâh, fakat ihramda veya haremde bulunulduğu müddetçe kara avı haramdır (Hafck Dîni, II, 1816).

Bu âyette balık ve şâir deniz hayvanlarının su içindeki dirilerinin avlanması, su içinde ölüp de suyun yüzüne çıkanlarının da tutulup yenilmesinin halâl olduğu bildirilmiştir...

el-Hasen aleyhi's-selâm su köpeklerinin derilerinden yapılmış bir semer üzerine binmiştir. eş-Şa'bî: Eğer aile halkım kurbağalan yemek isteselerdi, hiç tereddüd etmeden yedirirdim, demiştir, el-Hasen el-Basrî kamlumbağa yemekte bir be's görmemiştir.

İbn Abbâs:

Deniz avını ister Hnstiyan, ister Yahûdî, ister Mecûsî de avlasa, ondan ye! demiştir.

Ebu'd-Derdâ "el-Murrî" denilen katık hakkında: Güneş şarâbı keser (yânî caiz ve halâl kılar, çünkü şarâb sirke olur), balıklar da güneşte kuruyup değişir, halâl olur, demiştir (Yânî "Murrî", şarâbın içine tuz ve balık katılıp güneşe konulmaktır ki, bu suretle şarâbın tadı değişir, balık da şarâbdaki acılık ve şiddete gâlib olur) 26[26].

18-.......îbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, kendisi Câbir(R)'den şöyle derken işitmiştir: Biz Ceyşu'l-Habet gazvesine çıktık, Ebû Ubeyde kumandan yapıldı. Biz şiddetli bir açlığa düştük. Bu sırada deniz bize benzeri

---

26[26] Burada nakledüen görüşlerin bâzısını Buhârî kendi Târîh'mde, bâzısını da diğer hadîsçüer kendi kitâblarında senedli olarak rivayet etmişlerdir. Bunlar şerhlerden incelenebilir.

Bu rivâyetlerdeki bâzı ta'bîrlerin ma'nâlan:

et-Tâfî: Denizde ölüp de suyun yüzüne çıkarak dolaşan balık, diye tercüme olunmuştur. Fakat bunun yenilip yenilmeyeceği hakkında fakîhler arasında görüş farklılıkları vardır..

Buhârî'nin buradaki rivayetinde İbn Abbâs, âyetteki taamı, Ebû Bekr ile Umer gibi, suda ölüp de suyun üstünde yüzmeye başlayan balıkla tefsîr ettikten sonra, mühim bir istisna ile kokmuş olanları çıkarmış ve suyun üstünde bayat-1 layıp kokanların haram olduğuna hükmetmiştir. İbn Abbâs'ın sözü içinde zik-redilen "el-Cirrî", Zımmî vezninde bir cins ma'rûf balık adıdır ki, Türkçe'de yılan balığı dedikleridir... ortası geniş, iki tarafı ince bir balık nev'idir de denildi... (Kaamûs Ter.).

Ebu'd-Dei'dâ'nın sözünde geçen "el-Murrî" hakkında şu bilgi verilmiştir: Murrî, Dürrî vezninde kâmih dedikleri katığa benzer bir türlü katık adıdır. Kâmili, "Turşî" ta'bîr olunan katık olacaktır. Selefte pek tatsız yaparlar idi, giderek günâgûn ve latîf yapılır olduğundan mutlakaa turşî ve salata ve cacık makûlesine denildi. Ve Murrî, kezâlik bir türlü katıktır, gûyâ ki, merârete, yânî acıya mensûbdur. Sirke, sibzâb ve tuz ve biber ile tertîb ederler. Tıbbî müfre dâtta Murrî, tabîbler arasında ma'rûf deva olmak üzere mersûmdur, yânî bir ma'rûf devâmn mâyesidir. Ve bâzı turşîlere de mâye olur. San'atı arpa ya buğday unu sıcak su İle tuzsuz hamir olunur, incir yaprağına sarıldıktan sonra bir zarfta kokuşup kuruyunca sayede (gölgede) hıfzederler (Kaamûs Ter.).

Ebu'd-Derdâ'nın bu sözünün ma'nâsı hakkında en-Nihâye şöyle demiştir: Kesmeyi halâl kılma için istiare etti. Sanki şöyle der: Kesme, kesileni halâl kıldığı gibi, bu şeyler de şarâbın içine konulduğunda kesme yerine geçer ve şarâbı halâl kılar. Kaadi Beydâvî de: Atılmış balık güneşte pişmekle halâl olur, bu hayvan için kesme gibi olur demek istiyor... demiştir (Kastallânî)

görülmeyen büyük bir ölü balık attı. Buna '' Anber'' deniliyordu, tşte biz bu balıktan yarım ay yedik. Ebû Ubeyde bunun kaburga kemiklerinden birini alıp dikti de bir süvârî bunun altından geçip gitti 27[27].

19-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bizleri üçyüz süvârî olarak bir sefere gönderdi. Emîrimiz Ebû Ubeyde idi. Kureyş'in bir kervanım gözetliyorduk. Bize şiddetli bir açlık isabet etti. Hattâ biz Habat denilen muğaylan fasilesinden dikenli bir ağacın yapraklarını, yemişlerini yedik. İşte bundan dolayı bu sefere Ceyşu'l- Habat ismi verildi. Bu sırada deniz sahile "Anber" denilen büyük bir balık attı. Biz yarım ay bunun etinden yedik ve yağıyle yağlandık, nihayet vücûdlan-mız iyileşti. ■

Câbir dedi ki: Ebû Ubeyde bu balığın kaburga kemiklerinden birini alıp dikti de onun altından bir süvârî geçti. Bizde bir adam vardı, açlık şiddetli olduğu zaman üç tane dişi deve kesmişti. Bunları yedikten sonra tekrar acıktıklarında üç dişi deve daha kesmişti. Sonra Ebû Ubeyde (Umer'in isteği ile) onu develeri kesmekten nehyetti 28[28].

13- Çekirge Yenilmesi Babı

20-.......Ebû Ya'fûr şöyle demiştir: Ben İbnu Ebî Evfâ(R)'dan işittim: Biz, Peygamber(S)'in beraberinde yedi yâhud altı gazvede bulunduk, biz O'nun beraberinde çekirge yiyorduk, dedi.

Sufyân es-Sevrî, Ebû Avâne, İsrâîl, Ebû Ya'fûr'dan; o da İbn Ebî Evfâ'dan: "Yedi gazve"

27[27] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti bu isnâdla Mağâ-zî'de "Sîfu'1-Bahr gazvesi bâbı"nda geçmişti.

28[28] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Bu sahil seferi, hicretin sekizinci yılında yapılmıştı. Şam'dan gelmekte olan Kureyş kervanını gözetlemek için hazırlanıp sevkedilmişti. Umer ibnu'l-Hattâb da bu orduda bulunmuştu. Bu seferde şiddetli bir açlığa düştükleri zaman ordu Habat ağacının yaprak ve yemiş-1 lerinden yedikleri için, bu orduya "Ceyşu'l-Habat" ismi de verilmiştir.

Bu hadîs, denizin sahile attığı balığın ve onun kurutulmuş pastırmasının yenilmesinin halâl olduğunu ifâde etmiş olup "Size deniz avı ve taamı halâl kılındı..." (el-Mâide: 96) âyetinin tefsiri mahiyetindedir.

şeklinde söylemiştir[29][29].

14- Mecûsîler'in Kapları Ve Meyte(Nin Hükmü) Babı

21-.......Bana Ebû Sa'lebe el-Huşenî (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'e geldim de:

— Yâ Rasûlallah! Biz kitâb ehli arazîsinde bulunuyoruz ve onların kapları içinde yiyoruz. Yine biz av arazîsinde bulunuyoruz, ben yayımla av yapıyorum, öğretilmiş ve öğretilmemiş köpeğimle de av yapıyorum, dedim.

Peygamber (S):

— "Kitâb ehli arazîsinde bulunduğunu zikrettin, bunun cevâbı şudur: Sizler bundan ayrılma bulamamanız hâli müstesna, onların kapları içinde yemeyiniz. Ayrılma bulamazsanız, o takdirde kapları yıkayınız, sonra içlerinde yiyiniz. Av arazîsinde bulunduğunu zikrettin; bunun cevâbı şudur: Sen Allah 'in ismini anarak öğretilmiş köpeğinle avladığın avı da ye! Öğretilmemiş köpeğinle avladığını, ölmeden yetişip boğazlarsan, onu da ye!" buyurdu [30][30].

22-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Hayber'i fethettikleri günün akşamına girdikleri zaman mücâhidler birçok ateşler yaktılar. Peygamber (S):

---

[29][29] Bu hadîs, çekirge yemenin caiz olduğuna delâlet eder. Bu konuda sünenlerde başka hadîsler de gelmiştir. Bunlardan biri, İbn Mâce'nin rivayet ettiği Abdullah ibn Umer hadîsidir. Bunda Rasûlullah (S): "Biz müslümânlara iki ölü hayvanın yenilmesi halâl kılındı ki, balıkla çekirgedir. İki nevi' kanın da yenilmesi halâl kılındı: Karaciğer ile dalak. " buyurmuştur. Bu konuda aykırı rivayet ve görüşler de vardır. Bu olumlu ve olumsuz rivayetler arasında en sahîh ve kuvvetli olanı, Buhârî'nin bu rivayetidir. Bu sebeble çekirgenin yenilmesi ve yine tezkiyesiz yenilmesi halâl olduğunda icmâ' vardır. Yalnız Mâlikîler, tezkiyenin lüzumunu iddia etmişlerdir. Ancak çekirgenin tezkiyesinin keyfiyetinde görüş ayrılığı olmuştur. Meşhur olan kafasının koparılması, çekirgenin tezkiyesidir...

[30][30] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti yakında "Avlanmak hakkında gelen hadîsler bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

— "Bu ateşleri ne üzerine yaktınız?" diye sordu. Mücâhidler:

— Evcil eşeklerin etlerini pişirmek üzere yaktık, dediler. Peygamber:

— "Bu etleri dökünüz ve tencerelerini de kırınız!" buyurdu. Bu emir üzerine topluluktan bir adam ayağa kalktı da:

— İçlerindekileri döksek de tencereleri yıkasak (olur mu)? dedi. Peygamber:

— "Yâhud öyle yapın!" buyurdu 31[31].

15- Kesilecek Hayvan Üzerine ''Bismillah" Demek Ve Kasden Besmeleti Terkeden Kimse Babı

İbn Abbâs:

Kesme sırasında Besmele'yi unutanın kestiğini yemekte be's yoktur, demiştir.

Yüce Allah da:

"Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin. Çünkü bu, muhakkak ki bir fısktır..." (el-En'âm: 121) buyurdu. Unutan ise '"Fâsık" diye isimlendirilmez.

Devamı da şudur:

iiFVl-hakîka şeytânlar, sizinle mücâdele etmeleri için kendi dostlarına mutlakaa telkinlerde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, şübhesiz ki, siz de Allah'a eş

31[31] Bu hadîsi bu bâbda getirme sebebi şu yöndendir: Evcil eşeklerin etlerinin haram kılınması sabit olunca, bunlar meyte gibi olmuşlardır. Peygamber (S) tencerelerin yıkanmalarından sonra kullanılmalarını mübâh kılınca da, Mecûsîier'in kapları da böyle olmuştu; onların da yıkanmalarından sonra kullanılmaları caiz olur. Çünkü Mecûsîier'in kestikleri de meytedir (Aynî).

tanıyanlardansınızdır'' 32[32]

23-....... Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde Tıhâme'deki) Zu'1-Huleyfe mevkiinde Peygamber (S) ile beraber bulunduk. İnsanlara bir açlık isabet etti. Biz (Huneyn'de) birçok deve ve koyun ele geçirmiştik. Peygamber ordunun arkalarında kalmıştı. Sahâbîler acele edip ganimet hayvanlarından kesip tencerelere yerleştirmişlerdi. Peygamber onlara ulaştı ve emretti de tencereler devrildi. Bundan sonra Peygamber ganîmet mallarını taksim etti. (Develerin ve koyunların taksiminde) on koyunu bir deveye denk saydı. Bu sırada develerden birisi kaçmıştı. Ordu içinde pek az at bulunuyordu. Mücâhidler onu ta'kîb ettilerse de deve onları yorup âciz bıraktı. Mücâhidler'den bir adam ona ok atıp vurdu da bu sebeble Allah onu habsedip durdurdu. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Vahşî hayvanların kaçakları gibi, bu hayvanların da muhakkak kaçakları vardır. Bunlardan biri sizin zararınıza kaçarsa, ona böyle muamele ediniz (yânî avlar gibi vurunuz)" buyurdu.

Ubâde şöyle demiştir: Dedem, Peygamber'e dedi ki:

— Bizler yarın düşmana kavuşacağımızı umuyoruz, yâhud düşmana kavuşmaktan endîşe ediyoruz. Beraberimizde bıçaklar da bulunmaz. Bu hâlde kamışlarla hayvan kesebilir miyiz? diye sormuş.

32[32] Buhârî âyetin birinci kısmını "Tesmiye şarttır, eğer bilerek terkederse yenilmesi halâ! olmaz, eğer unutarak terkederse üzerine bİrşey lâzım gelmez" diyen Ha-nefîler'in hüccetini kuvvetlendirmek için getirmiştir. Bunun vechini de "Unutan fâsık diye isimlendirilmez" sözüyle beyân eylemiştir. Âyetin devamını da "Üzerine Allah ismi anılmayan, meyteden kinayedir, yâhud üzerine Allah'tan başkası anılandan kinayedir" diye Şâfiîler'in ihticâcmı takviye İçin getirdi.

İşte "Yemeyiniz" nehyi, böyle fısk ile ta'Iîl olunarak te'kîd buyurulmuş-tur ki, bu, hem tesmiyeyi terkten nehyi, hem de yemekten nehyi içine alıp kasdı gerektirir. Binâenaleyh tezkiyede tesmiye hem bir şart olarak farzdır, hem de oruçta imsak farz olduğu hâlde unutup yemekle bozulmadığı gibi, unutma ile tesmiyeyi terk de tezkiyeyi bozmaz. Burada Besmele denilmeyip de tesmiye ta'-bîr edilmesinin de sebebi vardır. Zîrâ Tesmiye, Allah'ın ismini herhangibir suretle zikretmektir ve Besmele'den daha umûmîdir. Meselâ "AUâhu ekber"veyâ "Subhânallâh" veya >ıLâ ilahe ille'llâh" demek de bir tesmiye, bir zikrdir. Arab-ça'dan başka dil İle de olabilir. Besmele ise "Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm" veya sâdece "Bismillah" demektir. Ve husûsî bir tesmiyedir. Âyetlerde emroîu-nan da mutlak olarak Allah isminin zikri olduğundan farz, Besmele değil, tesmiye'dir. Velâkin bu tesmiyenin Besmele ile olması da sünnettir... Ve kesmekle tesmiyenin sünneti sâdece "Bismillah " demektir. "Bismillâhi Allâhu ekber" demek daha faziletlidir. Yemekte tesmiyenin sünneti de "BismVllâhVr-rahmânVr-rahfm"ûir... (Hakk Dîni, III, 2042-2043).

Peygamber:

— "Bol kan akıtan herşey ile kesilir, üzerine Allah'ın ismi anı-lırsa ondan ye! Yalnız dişler ve tırnaklarla kesilmez. Bunun sebebini size haber vereceğim: Dişe gelince; bu bir kemiktir (kesmez), tırnaklara gelince; onlar da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu 33[33].

16- İbâdet İçin Dikilmiş Taşlara Ve Putlara Kesilen Hayvanlar Babı

24-.......Mûsâ ibn Ukbe haber verip şöyle dedi: Bana Salim haber verdi ki, kendisi babası Abdullah ibn Umer(R)'den işitmiştir. Abdullah şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) mekke yakınındaki Bel-dan vadisinin alt tarafında Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl ile buluştu. Bu buluşma kendisine vahy indirilmesinden önce idi. Orada Rasûlullah, Zeyd ibn Amr'a içinde et yemeği bulunan bir sofra takdîm^tti. Zeyd bundan yemeyi kabul etmedi, sonra da (bu sofrayı Peygamber'e tak-dîm etmiş olan Kureyş topluluğuna hitaben):

— Ben sizin putlarınız üzerine kesmekte olduğunuz hayvanların etlerinden yemem, ben üzerine Allah'ın ismi anılmış olanlardan başkasını yemem, demiştir 34[34].

33[33] Başlığa uygunluğu "Üzerine Allah'ın ismizikrolunursaye"sözündedir. Bunun bir rivayeti Şerîket'te de geçti.

Bu hadîste zikrolunan Zu'1-Huleyfe, Medîneliler'in mîkaatı olan Zu'l-Huleyfe değildir. Zâtu Irk yanındaki Tihâme'den sayılan Zu'I-Huleyfe'dir. Yâ-kût Hamavî ve başkaları hep böyle söylemişlerdir. Müslim'in bir rivayetinde de "Tihâme'den olan Zu'1-Huleyfe" suretinde kayıdlıdır.

Bu hadîs, İslâm hududuna girdikten sonra taksimden önce ganîmet malından yemek caiz olmadığını, ehlî hayvan kaçar da tutmak mümkin olmazsa, avlar gibi tezkiyenin caiz olduğunu isbât eder.

34[34] Bunun bir rivayeti Menkabeler'in sonunda Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl hadîsi bâ-bı'nda uzunca bir metinle geçmişti. Orada Abdullah ibn Umer rivayetine devamla şöyle demişti: Muhakkak ki Zeyd ibn Amr, Kureyş'e karşı bu yolda boğazladıkları hayvanlarını ayıplardı, bu âdetlerini reddederek: Ey Kureyş! Koyun bir mahlûktur, onu Allah yaratmıştır ve istifâdesi için gökten yağmur yağdırmıştır. Yerden de gıdasını bitirmiştir. Sonra siz bu hayvanı, Allah adından başka bir ad anarak kesiyorsunuz! derdi.

Bu Zeyd, cennetle müjdelenen on zâttan birisi olan Saîd ibn Zeyd'in babasıdır, Umer ibn Hattâb'm da amcası oğludur. Zeyd, Tevhîd Dîni'ni arayan mu-vahhidlerdendi. Putlara tapmaktan, şirkten sakınırdı. Peygamber'e vahy gelmezden beş sene evvel vefat etmiştir. Peygamber onun için "Zeyd (benimle îsâ arasında) yalnız başına bir ümmet olarak diriltilir" buyurmuştur.

Hadîsteki Beldah, Mekke'nin batı tarafında ve Ten'îm yolu üzerinde bir vadidir.

17- Peygamber(S)'İn: 'Allah'ın ismi üzere kessin" (Kavli) Babı

25-.......Bize Ebû Avâne, el-Esved ibn Kays'tan tahdîs etti ki, Cundeb ibnu Sufyân el-Becelî (R) şöyle demiştir. Bizler bir kurban bayramı günü Rasûlullah'ın beraberinde kurban kestik. Bir de gördük ki, birtakım insanlar kurbanlarını namazdan evvel kesmişler. Peygamber (S) namazdan ayrılınca onların namazdan önce kurbanlarını kesmiş olduklarını gördü. Bunun üzerine: "Her kim namazdan evvel kurbanını kestiyse, onun yerine bir başka kurban daha kessin. Biz namazı kıhncaya kadar kesmemiş olan da Allah 'in ismini söylemekle beraber kessin" buyurdu 35[35].

18- Kamış, Beyaz Çakmak Taşı Ve Demirden Bol Kan Akıtan Şeyler(Le Kesmek) Babı

26-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti. Nâfî', Ka'b ibn Mâlik'in oğlundan işitmiştir. O, Abdullah ibn Umer'e haber veriyordu. Ona da babası Ka'b ibn Mâlik (R) şöyle haber vermiştir: Kendilerinin bir cariyesi vardı. Bu kadın Sel' Dağı'nda onların koyun sürüsünü güderdi. Bu kadın bir gün güttüğü sürüden ., bir koyunun ölmek üzere olduğunu gördü de hemen sert bir taşı kırdı " ve keskin taş parçasıyle koyunu kesti. Ka'b aile halkına:

— Ben Peygamber'e gidip bunu O'ndan soruncaya kadar yâhud Peygamber'e soracak bir kimse gönderip Öğreninceye kadar koyunun etinden yemeyin, dedi.

Akabinde ya kendisi Peygamber'e geldi yâhud birisini gönderdi de koyunun kesilme

---

Sonra müşriklerin tapındıkları puta denir, vesen ma'nâsınadır. Ve "Sanem" lafzı "Şamen'Men arapçalaştınlmıştır ki, Fârisî'dir. Mütercim der ki, bâzıları "Sanem" ile "Vesen" arasını ayırdılar. Sanem'i eritilmiş ma'den cevherlerinden düzülmüş puta, Vesen'i taşlar ve ağaçlardan yontulmuş puta tahsîs ederler (Âsim Efendi).

35[35] Başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Burada "Alâ" harfinin "Maa" gibi mu-sahabet ma'nâsmda olduğu bildirili iştir. Buna göre "Tesmiyeye bitişik olarak kessin" denmiş oluyor. Bunun bir rivayeti Iydeyn'de geçti.

suretini sordu. Peygamber (S) koyunun etini yemeyi emretti 36[36].

27-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den; o da Selime oğulları'ndan bir adamdan tahdîs etti ki, o adam, Abdullah ibn Umer'e şöyle haber vermiştir: Ka'b ibn Mâlik'in bir cariyesi vardı. Bu kadın Medî-ne çarşısına yakın olan -ki o Sel' Dağı'dır- Cumeyl'de Ka'b'ın koyun sürüsünü güderdi. Bir koyun yaralandı. Kadın hemen bir taş kırıp, onunla koyunu kesti. Kadının bu kesme suretini Peygamber'e zikrettiler. Peygamber (S) onlara bu koyunu yemelerini emretti 37[37].

28-....... Râfi' ibn Hadîc (R):

— Yâ Rasûlallah! Bizim (hayvan kesecek) bıçaklarımız yoktur? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Üzerine Allah'ın ismi anılarak bol kan akıtan herşeyle kestiğini ye! Yalnız tırnaklarla dişler müstesnadır. Tırnaklara gelince, onlar Habeşliler'in bıçaklarıdır. Dişlere gelince, o bir kemiktir (kesmez)" buyurdu.

Ve bir deve kaçmıştı. Onu (Allah, ordudan bir adamın attığı ok sebebiyle) habsetmişti. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Vahşî hayvanların kaçıcıları gibi, evcil hayvanların da kaçakları vardır. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muamele ediniz" buyurdu 38[38].

36[36] Başlığa uygunluğu "Kadın bir taşı kırdı" sözünden alınır. Çünkü beyaz çakmak taşı da bir taştır. Sel', Medine'nin kuzeybatısında bir dağın adıdır. Ka'b ibn Mâlik'in ya kendisinin Peygamber'den sorması yâhud biricini gönderip sordurması suretinde terdîdli rivayet edilmesi râvînin şekkindendir. Bunun bir rivayeti Vekâlet'te de geçmişti.

37[37] Bu, geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir.

38[38] Başlığa uygunluğu "Bol kan akıtan herşeyle kestiğini ye" sözündedir. Bunun bir rivayeti yakında "Kesilecek hayvan üzerine Allah'ın ismini söyleme bâbı"n-da geçmişti. Orada belirtildiği üzere bu vak'a Huneyn seferinden dönüşte, Ti-hâme'den olan Zu'1-Huleyfe mevkiinde ganimet taksimi sırasında olmuştu.

19- Kadının Ve Cariyenin Kestiği Hayvan Babı

29-.......Bize Abde, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da Ka'b ibn Mâlik'in bir oğlundan; o da babasından haber verdi ki, bir kadın bir taş parçasıyle bir koyunu kesmiş. Bu Peygamber'den sorulduğunda Peygamber (S), bu koyunun yenmesini emretmiştir.

el-Leys de şöyle dedi: Bize Nâfi' tahdîs etti. Kendisi Ensâr'dan olan bir adamdan işitmiştir. O adam, Abdullah ibn Umer'e, Peygamber'den olmak üzere: Ka'b'ın bir cariyesi vardı... diyerek bu hadîsi haber veriyordu [39][39].

30-.......Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Ensâr'dan olan bir adamdan; o da Muâz ibn Sa'd'dan yâhud Sa'd ibn Muâz'dan tahdîs etti ki, o şöyle haber vermiştir: Ka'b ibn Mâlik'in Sel' Dağı'nda koyun sürüsünü güden bir cariyesi vardı. O sürüden bir koyun yaralandı. Câriye koyun ölmeden yetişti de onu keskin bir taşla kesti. Bu vak'a Peygamber'e soruldu. Peygamber (S):

— "O koyunu yiyiniz" buyurdu [40][40].

20- Bâb: Diş, Kemik Ve Tırnakla Kesim Yapılmaz

31-.......Bize Sufyân es-Sevrî, babası Saîd ibn Mesrûk'tan; o da Ubâde ibn Rifâa'dan tahdîs etti ki, Râfi' ibn Hadîc (R): Peygamber (S): "Diş ile tırnak müstesna, bol kan akıtan herşeyle kestiğini ye!" buyurdu, demiştir [41][41].

---

[39][39] Buhârî bu başlıkla kadının, cariyenin kestiğinin cevazına İşaret etmiştir. Hadîs de buna delâlet etmektedir.

[40][40] Bu hadîste de başlığa delîl vardır, o da kadının kestiğinin yenmesinin cevazıdır. Kadının hürre, câriye, büyük, küçük, temiz, kirli olması müsavidir. Çünkü Peygamber kadının kestiğinden tafsilât istemeksizin yemiştir... (Kastallânî).

[41][41] Bu, daha önce geçen Râfİ' ibn Hadîc hadîsinden bir parçadır; başlığa delâleti meydandadır.

21- Çölde Oturanların Ve Benzerlerinin Kestikleri Hayvanlar Babı

32-....... Bize Usâme ibnu Hafs el-Medenî, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir topluluk Peygamber (S)'e:

— Bir kavim bize et getiriyorlar. Biz ise bunun üzerine Allah'ın ismi anıldı mı yâhud anılmadı mı bilmiyoruz, dediler.

Peygamber:

— "Bu et üzerine siz Allah'ın ismini söyleyiniz ve onu yiyiniz" buyurdu.

Âişe: Bu soranlar küir devrine yakın kimselerdi, demiştir.

Bu hadîsi ed-Derâverdfden rivayet etmekte Usâme ibn Hafs'a Alî ibnu'l-Medînî mutâbaat etmiştir. Yine Usâme'ye, Ebû Hâlid ile et-Tufâvî de mutâbaat etmişlerdir 42[42].

22- Harb Ehli Olan Yâhud Harb Ehli Olmayan Kitâblıların Kestikleri Hayvanlar Ve Yağları Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

42[42] Başlığa uygunluğu "Bir kavim bize kesilmiş et getiriyorlar" sözünden alınır. Çünkü bu kavimden murâd, onlara çölden gelmekte olan A'râbîler'dir. Medine etrafındaki sürü sahibi çöl halkı oralarda koyun, sığır kesip Medine'ye et satmağa gİderlermiş. Bâzı kimselerin Peygamber'den sordukları ve Besmele ile kesilip kesilmediğini bilmiyoruz dedikleri et, İşte bu çöl halkının sattığı ettir. Bedevi olsun, medenî olsun, bir müslümânın kestiğinde şübhe etmek doğru olmadığından, Peygamber onlara: "Siz bu et üzerine Besmele çekiniz ve yiyiniz" buyurmuştur.

Kastallânî şöyle demiştir: Bu, tesmiyenin vâcib olmadığında zahirdir. Pey-gamber'in "Siz onun üzerine tesmiye edin" kavlinden murâd, onların tesmiye Ierinin keserken kaçırılmış olan tesmiyenin yerine geçecek tesmiye olması değildir, bu tesmiye, henüz kaçınlmamış olan yemek üzerine çekilmesi istenen Besmele'dir. Buhârî hadîsin sonunda gösterdiği mutâbaalardan bâzısını Buyu' Kitâbı'-nda getirmiştir.

"Bugün size bütün iyi ve temiz şeyler halat kılındı. Kendilerine kitâb verilenlerin yiyeceği sizin için halâl olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlar için halâldır..." (el-Mâide: 5).

ez-Zuhrî de: Arab Hıristiyanlar'ın kestiklerinde be's yoktur. Eğer Allah'tan başkasının adını söyleyerek kestiğini işitirsen, ondan yeme; işitmezsen, onların şirkini bildiği hâlde, Allah bunu halâl kılmıştır, dedi.

Alî'den de ez-Zuhrfnin sözünün benzeri zikrolunuyor. el-Hasen el-Basrî ile Ibrâhîm en-Nahaî: Sünnet edilmemiş kimsenin kestiğinde de be's yoktur, demişlerdir.

İbn Abbâs:

"Taâmuhum", "Zebâihuhum" (yânı "Kestikleri") ma'nâsınadır, demiştir 43[43]

33-.......Abdullah ibnMugaffel (R): Biz Hayber kasrını muhasara ediyorduk. Bu sırada bir insan, içinde yağ bulunan bir dağarcık attı. Ben hemen onu almak için fırladım. Arkama dönünce Peygam-ber(S)'i gördüm de O'ndan utandım, demiştir 44[44].

23- Ehlî Hayvanlardan Âsî Olup Kaçan, Vahşî Hayvan Menzilesinde Olur Bârı

Abdullah ibn Mes'ûd, böyle hayvanın vurulmasını caiz görmüştür.

İbn Abbâs da: Elinde bulunan ehlî hayvanlardan, kesmesi seni âciz bırakan olursa o, av hayvanı gibidir (vurulur), demiştir.

43[43] Buhârî bu bâbda harbî olsun, harâc verir olsun, mutlak surette Hristiyan ve Ya-hûdîler'in kestikleri hayvanların yenilmesi halâl olup olmadığını tahkîk etmek istemiştir. Bunun için burada Yahûdî, Hristiyan ve mutlak olarak kitâblı olan milletlerin kestikleri hayvanların yenilmesi caiz olduğuna delâlet eden bu âyeti getirmiştir. Çünkü âyetteki "Taam "lafzıyle murâd, kitâb ehlinin kestikleri hayvanlardır, îbn Abbâs, Ebû Umâme, Mucâhid, Saîd ibn Cubeyr, İkrime, Atâ ve daha başkaları hep bu âyetteki "Taam"! "Zebîha" ile tefsir etmişlerdir. Bu hususta âlimlerin ittifakı vardır ki, kitâb ehlinin zebîhaları müslümânlara halaldır. Çünkü Yahûdî, Hristiyan ve bütün kitâblı milletler, Allah adından başka bir adla kesilmesini haram i'tikaad ederler. Her ne kadar Allah hakkında, Allah'ın münezzeh bulunduğu bâzı bâtıllara i'tikaad ederlerse de zebîhalarına muhakkak Allah adını zikrederler.

44[44] Hadîs kitâb ehlinin yağlarının yenmesinin halâl olduğuna delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti Beşte bir'de "Harb arazîsinde elde edilen taam bâbı"nda geçmişti

Yine İbn Abbâs, kuyu içine düşmüş olan deve hakkında da: Onu neresinden gücün yeterse oradan

tezkiye et, demiştir.

Kaçar ehlî hayvan hakkındaki bu hükmü Alî de, İbn Umer de, Aişe de böyle görmüşlerdir 45[45].

34-....... Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah, bizler yarın düşmanla karşılaşacağız. Yanımızda hayvan kesecek bıçaklar bulunmuyor? dedim.

O da:

— "Acele davran (da hayvan boğularak ölmesin) yâhud keseceğin hayvanı bol kan akıtacak şeyle öldür, üzerine Allah'ın ismi zik-rolunandan ye! Yalnız dişle tırnak müstesnadır. Bunun sebebini sana söyleyeceğim: Dişe gelince, o bir kemiktir (kesmez). Tırnağa gelince, o da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu.

Biz deve ve koyun ganimetleri elde etmiştik. Onlardan bir deve. kaçtı. Bir adam ok atıp onu habsetti. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Vahşî hayvanların kaçanları gibi, ehlî hayvanların da kaçanları vardır. Bunlardan birisi size galebe ederse, ona böyle vurma muamelesi yapınız" buyurdu 46[46].

45[45] Alî'nin görüşünü İbn Ebî Şeybe; İbn Umer'inkini Abdurrazzâk rivayet etmiştir.

46[46] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bunun bir rivayeti "Kesilecek hayvan üzerine tesmiye bâbı"nda da geçmişti. Sözen'lerde rivayet edilen Ebu'1-Aşrâ hadîsi bu konuya daha açıklık getirir mâhiyettedir. Ebu'l-Aşrâ'nm babası dedi ki:

Ben Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Devenin şer'î kesimi, göğsün üstündeki mennâr ile boğazdan kesmek olmuyor mu? Böyle iken kaçak deve av avlanır gibi vurulmakla tezkiye hâsıl olur mu? dedim.

Rasûlullah:

— "Hayvanın uyluğundan vursan bile yeterlidir, senin için tezkiye hâsıl olmuştur" buyurdu (Bunu Dört Sünen rivayet etti).

24- Deveyi Gerdandan, Diğerlerini Boğazdan Kesme Babı

İbn Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan "Zebh ve nahr ancak kesme ve nahr etme yerinde olur" demiştir.

Ben Atâ'ya: Zebh edilecek şeyi nahr etmem yeter mi?

dedim. Atâ şöyle cevâb verdi: Evet, Allah Taâlâ bakara kesmeyi zikretti. Eğer nahr edilecek şeyi boğazdan kestiysen, -gerdandan kesmek daha sevimli olmakla beraber- bu, caizdir. Zebh, boğaz çukurunun iki tarafındaki kalın damarların kesilmesidir.

ibn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kesici kişi omurganın içindeki siniri kesinceye kadar boyun çukurundaki damarları kesmeyi geri bırakır? dedim. Atâ: Zannetmem, dedi. İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Nân" haber verdi ki, İbn Umer, boyun kemiği içindeki beyaz siniri kesmeyi nehyetmiştir. İbn Umer: Kesen kişi, boyun kemiğinin önündeki şeyleri keser, sonra kestiği hayvanı ölünceye kadar bırakır, derdi.

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Bir zaman da Mûsâ, kavmine: 'Allah size herhalde bir sığır boğazlamanızı emrediyor* demişti... Bunun üzerine o sığırı bulup boğazladılar ki, az kaldı bunu yapmayacaklardı'' (el-Bakara: 67-71) 47[47].

Ve Saîd ibn Cubeyr, İbn Abbâs'tan: Boğazlama, boğazda ve gerdanda olur, demiştir.

İbn Umer, İbn Abbâs ve Enes: (Kesilecek hayvanlardan kesme hâlinde) başını kopardığı

47[47] Fir'avnlar'ın idaresi altında bulunan Mısırhlar'ca sığır mukaddes bir hayvandı. Ona taparlardı. Bu âdet "Buzağı" mes'elesinde (el-Bakara: 92-93) geleceği üze re, İsrâîl oğullan'na Mısırhlar'dan geçmişti. Mûsâ Peygamber, Allah'tan başka hiçbirşeye tapümayacağı akidesini kökleştirmek ve o bâtıl inancı gönüllerden söküp atmak ve bir de ölüyü dirilttikten sonra kaatilin adım ona söyletmek mu'-cizesini göstermek için öyle emretmişti.

Bu âyette Allah'ın Israîl oğullan'na sığır kesip kurban etmelerini emretmesi, onların da bu emri, bir haylî suâl ve i'tirâzlardan sonra nihayet yerine getirmeleri, sığır kesmenin ve etinin yenilmesinin halâl olduğunu açıkça ifâde eder.

Bu, îbn Cureyc'in yukarıda "Allah sığır kesmeyi zikretti" sözünün tefsiri olmaktadır. Bunda sığırın boğazdan kesmeye has olduğuna bir işaret de vardır.

zaman, onu yemekte hiçbir be's yoktur, demişlerdir 48[48].

35-.......Hişâm ibn Urve şöyle demiştir: Bana kadınım Fâtıma bintu'l-Munzir haber verdi ki, Esma bintu Ebî Bekr (R): Biz Peygamber (S) zamanında atı gerdanından kestik de onun etini yedik, demiştir.

36- Bize İshâk ibn Râhûye tahdîs etti. O, Abdete'den işitmiştir. O da Hişâm'dan; o da zevcesi Fâtıma bintu'l-Munzir'den; o da Esma'dan ki, Esma: Biz Rasûlullah (S) zamanında Medine'de iken beygiri boğazından kestik de onun etini yedik, demiştir.

37-.......Bize Cerîr, Hişâm'dan; o da Fâtıma bintu'l-Mımzir'den tahdîs etti ki, Esma bintu Ebî Bekr (R): Biz Rasûlullah (S) zamanında beygiri gerdanından kestik de onu yedik, demiştir.

Bu hadîsi Hişâm'dan "Nahr" kelimesiyle rivayet etmekte Vekî' ibnu'l-Cerrâh ile Sufyân ibn Uyeyne, Cerîr ibn Abdilhamîd'e mutâ-baat etmişlerdir 49[49].

25- Herhangi Bir Hayvanı Diri İken Bâzı Organlarını Kesmenin, Bağlanıp Habsedilmiş Olarak İşkence Etmenin Ve Canlı Atış Hedefi Yapmanın Mekruh (Yânı Çirkin) Olması Babı

48[48] Bu başlık altında isimleri ve görüşleri zikredilen âlimlerin sözleri, ilgili yerlerinde senedli olarak rivayet edilmiştir. Bunlar şerhlerden incelenebilir.

49[49] Bu hadîslerin birincisi ile ikincisinde "Nahr ettik", yânı "Gerdanından kestik'*1 lafzıyle; üçüncüsünde ise "Zebh ettik", yânî "Boğazından kestik" lafzıyle gelmiştir. Bu Iâfizlardaki İhtilâf, Hişâm üzerindedir. Belki o bazen böyle, bazen şöyle rivayet ediyordu. Bu, iki lafzın ma'nâda müsâvîlİğini iş'âr eder. Her neka-dar bu lafızlardan herbiri mecazen diğeri yerine kullanılırsa da, bâzıları bunu "Nahr"la "Zebh"ın ayrılığından dolayı birkaç defa olmasına hamletmişlerdir. Evlâ olan ise devede nahr, diğerlerinde zebh olmaktır (Kastallânî).

Bu hadîsi Buhâri gibi Müslim, Nesâî, İbn Mâce Zebîha bahsinde rivayet etmişlerdir. Şafiî, Ebû Yûsuf ve Muhammed bu hadîsle istidlal ederek beygir etinin yenilmesine cevaz vermişlerdir. Ebû Hanîfe ile Mâlik tahrim Keraheti ile mekruhtur, demişlerdir.

38-.......Hişâm ibn Zeyd şöyle dedi: Ben, dedem Enes ibn Mâlik'in beraberinde (Haccâc ibn Yûsuf'un amca oğlu ve Basra vâlî naibi olan) el-Hakem ibnu Eyyûb'un yanına girdim. Enes, birtakım oğlan çocukları yâhud gençler gördü ki, onlar bir tavuğu atış hedefi dik-mişler de ona atış yapmaktalar. Bunun üzerine Enes:

— Peygamber (S) hayvanların (atış yapmak için) bağlanıp hab-sedilmelerini nehyettî, dedi.

39-.......Bize İshâk ibnu Saîd ibn Amr, babasından haber verdi ki, o İbn Umer'den tahdîs ederken işitmiştir: İbn Umer, Yahya ibn Saîd'in yanına girmiş. Bu sırada Yahya'nın oğullarından bir oğlan bir tavuğu bağlamış da ona atış yapıyordu. İbn Umer tavuğa doğru yürüyüp nihayet onu bağından çözmüş, sonra o tavuğu ve ona atış yapan oğlanı beraberine alıp getirmiş de:

— Oğlanlarınızı bu kuşu öldürmek için habsetmelerinden men' ediniz. Çünkü ben Peygamber(S)'den işittim; O, herhangibir hayvanın yâhud başkasının öldürmek için bağlanıp habsedilmesini nehyet-ti, demiştir.

40-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Umer'in yanında idim. Beraberindeki topluluk, bir tavuğu hedef dikip de atış yapmakta bulunan birtakım gençlerin yâhud bir grup insanın yanına uğradılar. Bu atış yapanlar İbn Umer'i görünce, atıştan dağıldılar. İbn Umer:

— Bu tavuğu kim dikti? İyi biliniz ki, Peygamber (S) canlı bir hayvanı böyle atış hedefi edinen kimseye la'net etti, dedi.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Süleyman ibn Harb, Ebû Bişr'e mutâbaat etmiştir.

41- Bize Minhâl, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Umer'den: Peygamber (S) canlı hayvana böyle müsle (yânî işkence ve azâb) yapana la'net etti, diye tahdîs etti.

Adiyy ibn Sabit, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den, buna

yakın lafızla olan hadîsi söyledi.

42-.......Bana Adiyy ibnu Sabit haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu Yezîd'den işittim ki, Peygamber (S) açıktan ve zorla başkasının malını almaktan ve bir canlının organlarını kesmekten neh-yetmiştir 50[50].

26- Tavuk Eti Babı

43-.......Ebû Mûsâ, yânî el-Eş'arî (R): Ben Peygamber(S)'i tavuk eti yerken gördüm, demiştir 51[51].

44-.......Zehdem ibn Mudarrib el-Cermî şöyle demiştir: Biz, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yanında bulunuyorduk. Bizimle Cerm'den olan şu kabile arasında kardeşlik akdi olduğu için, onlar tarafından Ebû Musa'ya, içinde tavuk eti bulunan bir yemek getirildi. Topluluk içinde kızıl suratlı bir adam da oturmaktaydı ve bu adam sofrasına yaklaşmamıştı. Ebû Mûsâ ona:

— Yemeğe yaklaş! Ben Rasûlullah(S)'ı tavuk etinden yerken gördüm, dedi.

O adam:

— Ben bu hayvanın, iğrendiğim bir şeyi yediğini gördüm de bir daha tavuk eti yememeğe yemîn ettim, dedi.

Ebû Mûsâ, ona:

50[50] Hadîslerin başlığa uygunlukları gizli değildir. Buhârî bu başlık altında, hadîsleri ayrı ayn yollardan ve metin farklılıklanyle getirip arka arkaya sıralamıştır. Böylece Peygamber'in hayvanlar hakkındaki bu en yüksek medeniyet düstûrları, en kesin şekilde gönüllere yerleştirilmiş olmaktadır. Zamânımızdaki hayvanları koruma dernekleri üyelerinin bu düstûrları bilmeleri ne kadar iyi olurdu!...

51[51] Başlığa delâleti açıktır. Buhârî bunu Sahth 'inin birkaç yerinde, Mağâzî'de, Me-nâkıb'da getirmiştir. Gelecek hadîs daha tafsîllidir.

— Sofraya yanaş! Ben sana haber veriyorum -yâhud söylüyorum-: Ben, Eş'arîler'den bir topluluk içinde Peygamber'in yanına geldim. O'nu öfkeli bir hâlde buldum. Kendisi (Tebûk seferi hazırlığı için) sadaka develerinden birtakım develeri taksim ediyordu. Biz de binmek ve yüklemek için kendisinden deve istedik. Rasûlullah bizleri develere yüklemeyeceğine" yemîn etti. "Yanımda sizleri üzerine yükleye-biîeceğim deve yoktur" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a deve ganimetleri getirildi. Bunun üzerine: "Eş'arîler nerede, Eş'arîîer nerede?" dedi.

Ebû Mûsâ dedi ki: Akabinde Rasûlullah bizlere yüksek hörgüç-lü ve beyazlı beş tane deve verdi. Biz develeri alınca biraz eğlendik. Ben arkadaşlarıma:

— Rasûlullah yaptığı yemini unuttu. Vallahi bizler Rasûlullah'ı yemininden gaflette bırakıp, unutturduk; biz bundan sonra felah bulmayız! dedim.

Ve hemen Peygamberdin yanına döndük ve:

— Yâ Rasûlallah! Biz Sen'den bizleri develere yüklemeni (yânî bize deve vermeni) istemiştik. Sen de bizi deveye yüklemeyeceğine ye-mîn etmiştin. Biz Sen'in bu yeminini unuttun zannettik! dedik.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz sizleri develere yükleyen ancak Allah'tır. Vallahi ben eğer Allah isterse, birşeye yemîn eder de yemin ettiğim şeyden başkasını daha hayırlı görürsem, muhakkak o daha hayırlı olan işi yaparım ve yeminimi keffâretle çözerim" buyurdu 52[52].

27- Atların Etleri Bâbî

45-.......Bize Hişâm ibn Urve, Fâtıma bintu'l-Munzir'den tahdîs etti ki Esma bintu Ebî Bekr (R): Biz Rasûlullah (S) zamanında bir beygiri gerdanından kestik de onu yedik, demiştir.

52[52] Hadîste mutlak olarak tavuk eti yemenin halâ! olduğu hükmü vardır. Bunun bir rivayeti "Eş'arîler'in gelişi bâbi"nda geçmişti. Hadîsin sonundaki "Tahal-leltuhâ = Ben o yemini çözdüm" kay'di, Peygamber'in bu yemini "İnşâallah" diye ilâhî meşîete bağladığını veya keffâretle yemînini çözdüğünü ifâde eder. Bunun tafsilâtı Yemînler Kitâbi'nda gelecektir.

46-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan; o da Muhammed ibn Alî ibni'l-Hüseyin'den tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdil-lah (R): Peygamber (S) Hayber muhasarası gününde eşek etlerinden yemeyi nehyetti, atların etleri hususunda ruhsat verdi, demiştir 53[53].

28- Ehlî Eşeklerin Etleri(Ni Yemenin Haram Kılınması) Babı

Bu konuda Seleme ibnu'l-Ekvâ'ın Peygamber'den rivayet ettiği hadîs vardır 54[54].

47-.......Bize Abde, Ubeydullah'tan; o da Sâlim'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den: Peygamber(S)'in Hayber günü ehlî eşeklerin etlerinden nehyettiğini haber verdi.

48-.......Bana Nâfi' tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) evcil eşeklerin etlerinden nehyetti, demiştir.

Abdullah ibnu'l-Mubârek, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den olmak üzere Yahya'ya mutâbaat etmiştir. Ebû Usâme de Ubeydullah'tan; o da Sâlim'den diye söylemiştir.

49-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Muhammed ibn Ali nin iki oğlu Abdullah ile el-Hasen'den; onlar da babaları Muham-med'den haber verdi ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R): Rasûlullah (S) Hayber yılında mut'a denilen muvakkat nikâhtan ve evcil eşeklerin etlerinden nehyetti, demiştir.

53[53] İmâm Şafiî, Ebû Yûsuf ve Muhammed bu hadîsleri delîl getirerek at etinin yenilmesine cevaz vermişlerdir, imâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ise at eti yemeyi kerîh görmüşlerdir.

54[54] Seleme ibnu'l-Ekva'm bu hadîsi Mağâzî'de, "Hayber gazvesi bâbi"nda uzunca bir metinle ve senedli olarak geçmişti.

50-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Muhammed ibn Alî el-Bâkır'dan tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) Hayber günü eşeklerin etleri(ni yemek)ten nehyetti, atların etleri hususunda ruhsat verdi, demiştir.

51-.......Şu'be şöyle demiştir: Bana Adiyy ibn Sabit tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib ile Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) ikisi de: Peygam-be- (S) eşeklerin etlerini (yemekten) nehyetti, demişlerdir.

52-.......Ebû İdrîs şöyle haber vermiştir: Ebû Sa'lebe el-Huşenî (R): Rasûlullah (S) ehlî eşeklerin etlerini haram kaldı, demiştir.

Bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte ez-Zubeydî ile Ukayl, Salih ibn Keysân'a mutâbaat etmişlerdir.

İmâm Mâlik, Ma'mer ibn Râşid, el-Mâcişûn, Yûnus ibn Yezîd ve Muhammed ibn İshâk, ez-Zuhrî'den olmak üzere: Peygamber (S)

dört ayaklı hayvanlardan azıdişli olanların hepsinden nehyetti, diye söylediler [55][55].

53-.......Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes ibn MâIik(R)'ten şöyle haber vermiştir: RasûIullah(S)'a bir gelen geldi de:

— Eşek yenildi, dedi.

Bundan sonra bir gelen daha geldi ve o da:

— Eşekler yenildi, dedi. Sonra bir gelici daha geldi de:

---

[55][55] Buraya kadar geçen hadîslerin başlığa delâletleri açıktır. Son fıkradaki imamların sözlerinde ise eşek etleri zikredilmemiş tir. Yırtıcı hayvanlarla ilgili bâb, bundan sonra gelecek ve açıklama orada verilecektir. İmâm Buhârî bu beş imâmın, eşek etlerinin zikriyle meşhur olan Ebû Sa'lebe hadîsini tearuz etmediklerini, ancak Peygamber'in yırtıcı azıdişlilerin etini yemekten nehyettiğini söylediklerine işaret etmiştir.

— Eşekler tüketildi, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah bir nidâcıya emretti, o da insanlar içinde:

— Şübhesiz Allah ve Rasûlü sizleri ehlî eşeklerin etlerinden neh-yediyorlar, çünkü eşek eti pistir! diye nida etti.

Bu nida akabinde tencereler ters çevrilip döküldü, hâlbuki tencereler etlerle kaynayıp duruyordu 56[56].

54-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Zeyd'e:

— Bâzı insanlar "Rasûlullah (S) ehlî eşeklerin etlerini yemekten nehyetti" diye söylüyorlar, dedim.

Câbir ibn Zeyd şöyle dedi:

— Bunu'Basra'da bizim yanımızda el-Hakem ibnu Amr el-Gıfârî (R) söylüyordu. Lâkin bunu ilimde bir deniz olan Abdullah ibn Ab-bâs men' edip, şu âyeti okudu: "De ki: Bana vahyolunanlar arasında, yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde (sizin haram dediklerinizden böyle) haram edilmiş birşey bulmuyorum. Yalnız ölü, dökülen kan... *' (eI-En'âm:145) 57[57].

29- Azıdişli Yırtıcı Hayvanların Hepsinin Yenmesinin Nehyi Babı

56[56] Bunun bir rivayeti Hayber gazvesi bâbı'mn evvellerinde geçmişti.

57[57] İbn Abbâs bu âyetle şöyle istidlal etmiştir: Çünkü bu âyette haram kılınanlar, Allah'ın bunun içinde haram kıldıklarıdır. Binâenaleyh harâmlık bunlarla sınırlanır. Bunların dışında olanlar ise mubah olma aslı üzerindedir.

Memleketlerin fakîhleri, ehlî eşek etlerinin harâmlığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak İbn Abbâs'tan, onun eşek etlerini yemeyi mübâh kıldığı rivayet olunmuştur. Âİşe ve Şa'bî'den de bunun benzeri rivayet olunmuştur... (Aynî)

55-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ebû İdrîs el-Havlânî'den; o da Ebû Sa'lebe Cursûm el-Huşenî(R)'den: Rasûlullah(S) dört ayaklı hayvanların azı dişi olanların hepsinin etini yemekten nehyetti, diye haber vermiştir.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd, Ma'-mer ibn Râşid, Sufyân ibn Uyeyne ve el-Mâcışûn; bunların dördü de İmâm Mâlik'e mutâbaat etmişlerdir 58[58].

30- Ölmüş Hayvanların Derileri Babı

56-.......Salih ibn Keysân şöyle demiştir: Bana İbn Şihâb tahdîs etti; ona da Ubeydullah ibnu Abdillah haber vermiştir: Ona da Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ölmüş bir koyunun yanından geçti de:

— "Bunun derisinden faydalansaydımz ya!" buyurdu. Sahâbîler:

— Bu, ölmüş bir hayvandır! dediler. Rasûlullah:

— "Ölü hayvanın ancak etini yemek haram kılındı" buyurdu.

57-.......Sabit ibn Aclân şöyle demiştir: Ben Saîci ibnu Cubeyr'den işittim, şöyle dedi: Ben

---

58[58] Tırnaklı ve pençeli yırtıcı kuşlar da nehiyde azıdişli yırtıcı dört ayaklı hayvanlara katılırlar.

Bu hadîsin te'vîl ve tevcihinde görüş ayrılıkları vardır: Küfe âlimleriyle İmâm Şafiî, hadîsteki nehyin fahrîm için olduğu görüşüne gitmişlerdir. Bunlar yırtıcı dört ayaklı hayvanlarla pençeli yırtıcı kuşların etleri yenilmez demişlerdir. Şu kadar ki, İmâm Şafiî, sırtlan ile tilkiyi yırtıcı hayvan sınıfından çıkarmıştır. Se-beb olarak da bu iki hayvanın dişlerinin zayıf olduğunu bildirmiştir.

İmâm Mâlik, hadîsteki nehyi kerahete hamletmiş ve: "Yırtıcı hayvanların domuz derecesinde harâmlığı sabit değildir. Çünkü sahâbîlerin yırtıcılar hakkında ihtilâfı vardır" demiştir. Hâkim'in, Câbir'den rivayet ettiği bir hadîste de Rasûlullah, sırtlan etine cevaz vermiştir.

Özetlersek: Atâ ibn Ebî Rebâh, Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, jshâk ibn Râhûyesırtlan etinin mübâh olduğu görüşüne gitmişlerdir. Hasen Basrî, Saîd ibn Müseyyeb, Evzâî, Sevrî, Abdullah ibn Mübarek, İmâm Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed, sırtlan eti yenilmez demişler ve bu Ebû Sa'lebe hadîsinin umûmîliğiyle istidlal etmişlerdir. Hâkim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîse gelince, şübhesiz ki o, Ebû Sa'lebe hadîsi derecesinden aşağıdadır.

İbn A.bbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) ölmüş bir dişi keçinin yanına uğradı da: "Bunun sâ-hibleri üzerine hiçbir günâh olmaz, keski bunun derisiyle faydalansa-lardı" buyurdu 59[59].

31- Misk(İn Hükmü) Babı

58-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Allah yolunda yaralanan herbir yaralı muhakkak kıyamet gününde yarası kan akıtarak gelir: Kanı kan renginden, kokusu ise misk kokusudur" buyurdu, demiştir 60[60].

59-.......Bize Ebû Usâme Hammâd, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İyi arkadaş ile kötü arkadaşın meseli, misk taşıyıcısı ile ateş üfleyip saçan demirci körüğü gibidir: Misk taşıyıcısı ya sana bir mikdâr verir, yâhud sen ondan biraz satın alırsın, yâhud da ondan güzel bir koku bulur koklarsın. Demirci körüğüne gelince, onu üfürmesi ya senin elbiseni yakmak, yâhud da sen ondan çirkin bir koku koklamak durumundasın" 61[61].

32- Tavşan (Etinin Halâl Olduğu) Babı

60-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Merru'z- Zahrân'da iken bir tavşan

59[59] Bu hadîslerin birer rivayeti Zekât ve Buyû'da da geçmişti. Bunlar ve benzeri haberler, ölü hayvan derilerinin kullanılıp faydalanılmasinm cevazına delâlet ederler. Bunlara hükümce aykırı bâzı haberler de rivayet edilmiştir. Bu iki nevi' haber arasındaki zıdlığı gidermek için, müsbet haberler, tabaklandıktan sonra kullanılmasının halâllığına, menfî haberler de tabaklanmadan önce faydalanma ve kullanılmasının'men'ine delâlet ettikleri şeklinde bir te'lîf yapılmıştır.

60[60] Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçmişti.

61[61] Misk, bilinen güzel bir koku çeşididir. Burada zikredilmesinin sebebi, miskin geyikten alman bir madde olması; geyiğin de av hayvanlarından bulunmasıdır. Bir rivayeti Buyû'da geçti. Ebü Davud'un, Ebû Saîd Hudri'den bîr rivayetinde Peygamber (S): "Sizin en güzel kokunuz misktir" buyurmuştur.

ürkütüp kaçırmıştık. Topluluk arkasından koştular, fakat yoruldular. Ben hayvanı tuttum ve onu (üvey babam) Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha onu kesti. Sonra uyluğunun üst tarafını -yâhud şöyle demiştir: İki budunu- Peygamber(S)'e gönderdi, Peygamber de bunu kabul etti 62[62].

33- Keler (Yemenin Halâl Olduğu) Babı

61-.......Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Benİbn Umer(R)'den işittim: Peygamber (S): "Ben keleri yemem, onu haram da kılmam" buyurdu, diyordu 63[63].

62- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Umâme ibn Sehl'den; o da Abdullah ibn Abbâs(R)'tan;' o Ja Hâlid ibnu'l-Velîd (R)'den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Hâlid, Rasûlullah'ın beraberinde olarak Meymûne'nin evine girdi. Akabinde kızartılmış keler getirildi. Rasûlullah elini ona doğru uzattı. Tam bu sırada kadınlarından biri:

— Rasûîullah'a yemek istediği şeyin ne olduğunu haber verin, dedi.

Oradakiler:

— Bu kelerdir yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah elini kelerden kaldırdı. (Hâlid dedi ki:) Ben:

— Bu haram mıdır yâ Rasûlallah? diye sordum. Rasûlullah: "Hayır, lâkin bu benim kavmimin arazîsinde yoktur. Onun için ben bundan kendimi tiksiniyor hissederim" buyurdu. Bunun üzerine ben o keleri kendime doğru çektim de Rasûlullah bakarken onu

---

62[62] Bunun bir rivayeti Hibe'de geçmişti. Bir rivayette Peygamber'in bu tavşanın etinden yediği ziyâdesi de gelmiştir.

Hadîs, tavşan etinin yenmesinin cevazına delâlet etmektedir. Dört İmâm da bu görüştedirler. Yalnız Abdullah ibn Amr ibn Âs, İbn Ebî Leylâ ve İkrime *-....„„„ afifin «onmotini Vprîh (jftrmüslerdir.
63[63] Hadîs, başlıktaki hükmü açıklamaktadır.

yedim, demiştir 64[64].

34- Bâb: Donmuş Yâhud Erimiş Yağ İçine Fare Düştüğü Zaman (Hüküm Nasıldır)?

63-.......ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, kendisi İbn Abbâs'tan işit-miştir: O da Meymûne'den şöyle tahdîs ediyordu: Yağ içine bir fare düştü de orada öldü. Bu, Peygamber'e soruldu. Peygamber (S):

— "Fare ile etrafındakileri (alıp hepsini) atınız ve yağı yiyiniz" buyurdu.

(Buhârî'nin üstadı Alî ibnu'l-Medînî tarafından râvî) Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Ma'mer bu hadîsi ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs ediyor, denildi. Sufyân:

— Ben ez-Zuhrî'den bunu söylerken işitmedim. Aneak Ubeydul-lah'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den; o da Peygamber'-den senediyle olmak üzere işittim. Ve ben bu hadîsi Zuhrî'den birçok kerre işitmişimdir, dedi 65[65].

64-.......Zuhrî'ye; zeytin yağı içine, donmuş yâhud donmamış tereyağı içine düşüp de ölen bir hayvan, bir fare yâhud başka bir canlının hükmü sorulduğunda, Zuhrî: Bize, Rasûlullah'm yağ içinde ölmüş farenin ve fareye yakın olan kısımların alınıp atılmasını,

---

64[64] Bunun bir rivayeti Taamlar Kitâbı'nda da geçmişti. Bu kelerleri, mü'minlerin anası Meymûne'nin kizkardeşi olan Ümmü Hufeyd çölden getirmişti. Ümmü Hufeyd çölde yaşardı. Çölde yaşayanların örfüne göre getirdiği yoğurt kurusu ve yağ gibi diğer yiyecek maddeleriyle birlikte bu kelerleri de hediye olarak getirmişti.

65[65] Hadîs başlıktaki mübhemliği beyân etmektedir. Bunun bir rivayeti Temizlik Kitâbı'nda, "Yağ ve su içine pislikler düşmesi bâbı"nda geçmişti.

Hadîsteki cevâb, yağ donmuş olduğuna göredir. Yağ erimiş, akıcı hâlde ise bütünü pis olur. Bu pis olan akıcı yağdan yemekten başka surette faydalanmak caiz midir? Hanbelîler hiçbir suretle faydalanmayı caiz görmezler. Hanefîler satmaya varıncaya kadar faydalanmayı caiz görürler. Onlarca yalnız yenmesi haramdır. Mâlikî'ler'le Şâfiî'ler'e göre yalnız yemesi ve satması haramdır. Başka türlü faydalanma, meselâ kandilde yakmak caizdir. Bunlardan herbirinin dayandıkları fıkhı delilleri vardır.

sonrasının yenilmesini emrettiği, Ubeydullah ibn Abdillah hadîsinden olarak ulaştı, demiştir.

65-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan o da ibn Abbâs'tan; o da Meymûne(R)'den tahdîs etti ki, Meymûne: Peygamber(S)'e yağ içine düşmüş farenin hükmü soruldu da: "Fareyi ve etrafındaki kısmı atınız ve o yağı yiyiniz" buyurdu, demiştir.

35- İnsan Ve Hayvanın Yüzüne Damca Ve Alâmet Vurulmasının Nehyi) Babı

66-.......İbnUmer (R) yüzün alâmetlenmesini kerîh görmüştür.

İbn Umer:

— Peygamber (S), yüzün, suratın alâmetlenip döğün yapılmasını nehyetti, demiştir.

Kuteybe ibn Saîd: Bize el-Menkazî, Hanzala'dan tahdîs etti de, bunda: "Yüzün vurulmasını nehyetti, dedi" şeklindeki hadîsi rivayet etmekte Ubeydullah ibn Musa'ya mutâbaat etmiştir 66[66].

67-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) deve ahırında zekât develeriyle meşgul bulunduğu bir sırada yeni doğan kardeşim Abdullah'ı teberrüken hurma çiğnemiyle damağını oğalaması için yanına girdim. Bu sırada Peygamber'i zekât koyunlarına -öyle sanırım ki kulaklarına- damga vururken gördüm 67[67].

66[66] Hadîs, başlığa açıkça delâlet etmiştir. Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîs-, te Peygamber (S) yüzü dağlanmış bir merkebin yanından geçerken "Şu hayvanı

dağlayana Allah la'net etsin" diye beddua etmiştir. Yüze damga vurulmasının bu derece çirkin görülmesi, yüzün her organdan ziyâde şerefli bir yer olması, aslî fıtratı ve ilâhî hilkati değiştirmesi ve yüzde çirkinleştirici bir görünüş ba-kımlarmdandır. Fakat ayırma alâmeti olmak üzere yüzden başka yerlere nişan konulması, damga yapılmasında sakınca görülmemiştir. Peygamber'İn zekât ve kurbân develerine alâmetler vurduğu, Zekât ve Hacc Kitâblan'nda geçmişti.

67[67] Bu hadîs, alâmetin yüzden başka yere, bilhassa koyunlarda kulağa vurulması hususunda nâsstır. Bu

36- Bâb: Bir Topluluk Kâfirlerden Bir Ganimet Elde Ettiğinde, Kendilerinden Bâzıları Taksimden Önce Sâhiblerinin Emri Olmaksızın Koyun Yâhud Deve Keserlerse, Râfi' İbn Hadîc'in Peygamber'den Rivayet Ettiği Hadîsten Dolayı, O Hayvan Yenilmez

Tâvûs ibn Keysân île İkrime, hırsızın kestiği hayvan hakkında: Onu atınız (yemeyiniz, çünkü haramdır), demişlerdir 68[68].

68-.......Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'e:

— Bizler yarın düşmanla karşılaşırız. (Hayvan kesmek için) yanımızda bıçaklar da yoktur? dedim.

Peygamber (S):

— "Üzerlerine Allah'ın ismi anılıp da bol kan akıtan herşeyle kesilen hayvanları yiyiniz; kesici âlet diş ve tırnak olmadığı müddetçe. Bunun sebebini sizlere söyleyeceğim: Dişe gelince; o bir kemiktir (kesmez), tırnağa gelince; o da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu.

(Râfi' dedi ki:) İnsanların sür'atli olanları, yânî öncüleri ileri gittiler de bâzı ganimetlerden elde ettiler. Peygamber (S) de ordunun arkasında idi. Önde gidenler (ganimet hayvanlarından kesip) tencereleri dikmişlerdi. Peygamber gelince emretti de

---

sebeble memleketimizde ve bütün İslâm Âlemi'nde sürü sâhibleri koyunlarını kulaklarından alâmetlerler. Bu, Peygamber'İn fiiline ta-mâmiyle uygundur.

Gerek insan, gerek hayvan yüzünü dağlayarak alâmet vurmak, Şâfiîler'ce mekruhtur. Hanefîler'e göre birinci hadîsteki nehyin açıklığından dolayı haramdır.

Nevevî şöyle dedi: "Yüze dağ vurmak her hayvan hakkında nehyedilmiş-tir. İnsan hakkında ise, güzelliklerin toplanma yeri olmak i'tibâriyle bu nehy daha şiddetlidir, husûsiyle bâzı a'zânın hissinin muattal olmasını mûcib olursa, böyle mahzurlar da eklenince, bize göre bu ibtidâî ve adetâ vahşîce hareket, cinayet derecesine varır".

68[68] Tâvûs ile İkrİme'nin bu sözlerini Abdurrazzâk, senedli olarak rivayet etmiştir.

tencereler devrildi. Peygamber ganîmet mallarını taksim etti ve taksimde bir deveyi on koyuna denk saydı. Sonra ordunun önünde bulunanlardan bir deve kaçtı, onların yanlarında atlar da yoktu. Mücâhidlerden biri ona ok atıp vurdu. Bu suretle Allah o deveyi hareketten alıkoyup habsetti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şübhesiz vahşî hayvanların kaçakları olduğu gibi, ehlî hayvanların da kaçakları vardır. Hayvanlardan biri bu işi yapar, kaçarsa, ona böyle muamele ediniz" buyurdu 69[69].

37- Bâb: Bir Topluluğa Âid Bir Deve Kaçtığında Onu Topluluktan Bâzısı Ok Atıp Da Öldürdüğü Zaman Bu Fiiliyle Topluluğun İyiliğini İrâde Etmiş Olursa, Bu İşi Caizdir.

Çünkü Râfi'in Peygamber'den getirdiği şu haberi buna delâlet eder:

69-.......Râfi' ibn Hadîc şöyle demiştir: Bizler bir seferde Peygamber(S)'in maiyyetinde idik. Ganîmet develerinden biri kaçtı.

Râfi' dedi ki: Bir adam onu ok atıp vurdu, böylece onu hareketsiz bıraktı.

Râfi' dedi ki: Sonra Peygamber (S):

— "Vahşîhayvanların kaçakları olduğu gibi, bu develerin de kaçakları vardır. Onlardan size galebe edeni olursa, ona böyle muamele edip vurunuz" buyurdu.

Râfi' dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bizler gazvelerde ve seferlerde bulunuyoruz, bu sırada hayvan boğazlamak istiyoruz, fakat beraberimizde bıçaklar bulunmuyor (kılıçlarımızı da bu işte

---

69[69] Başlığa delâleti açıktır. Buhârî evvelâ başlıkta bu hadîse işaret edip onunla istidlal etti, sonra da hadîsin tamâmını sevkeyledi. Kaçak hayvanı bu şekilde avlar gibi vurmak, onun boğazlanması gibi olmuştur. Bu sebeble yeni bir boğazlamaya hacet kalmaz.

köreltmek istemiyoruz)? dedim.

Peygamber:

— "Üzerine Allah 'in ismi anılmış olarak kan akıtan bir şeye bak -yâhud: Bol kan akıtan herhangi birşeyle öldür- de onu ye! Bu şey diş ve tırnak olmasın. Çünkü diş bir kemiktir (kesmez). Tırnak da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu 70[70].

Buhârî burada da yine Râfi' hadîsine işaretle istidlal etmiş, sonra hadîsin başka yoldan bir rivayetini tam olarak sevkeylemiştir.

38- Muhtâc Ve Çaresiz Olan Kimsenin, Yüce Allah Şu Kavilleriyle Ruhsat Verdiği İçin, Haramlardan Yemesi(Nin Cevazı) Babı:

'Ey îmân edenler, size rızk olarak verdiğimiz şeylerin en temiz olanlarından yiyin, Allah'a şükredin, eğer hakîkaten O'na kulluk ediyorsanız. O size ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesileni kat Hyyen haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemeğe mecbur kalırsa -kimseye saldırmamak ve sınırı geçmemek şartıyle- onun üzerine günâh yoktur.

Şübhesiz, ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Bakara: 172-173) 71[71].

70[70] Bu hadîste mâlik için bir iyilik yoluyla olduğu, mâlikten bir menfâatin kaçmasından korkulduğu ve bir fâsidlik olmadığı takdirde, mâlikten başkasının kesmesinin cevazı hükmü vardır. Bunu İbnu Munîr söyledi (Kastallânî).

71[71] Müfessirler diyorlar ki, birinci "Kulû= Yiyiniz"emri, mutlaklığına nazaran ibâ-ha, ikinci "Uşkurû = Şükrediniz"emri, vucûb içindir. ZîrâUsûl ilminde beyân olunduğu üzere yemek, içmek gibi sırf kulların lehine meşru' faydalanma bahşeden emirler vazîfe değil, birer hakk teşkil ederler. Bunlar vazîfe gibi v&cib te-lâkkî edilecek olursa, terkinde ceza lâzım gelir; bu ise lehe olduğu açık olan bir emrin aleyhe dönmesini gerektirir ki, buna mevzuun tersine dönmesi denilir, tenakuz olur. Binâenaleyh halâlinden yemek bir hakk, fakat haramdan çekinmek ve Allah'a şükretmek bir vazifedir... Böyle bir muztarr için bunlardan hangisini bulur ise zaruret mikdân, yânî ölmeyecek kadar yemeğe ruhsat vardır. Bu da bu ruhsatı terkederse günahkâr olur. Fıkıh ilminde "Zaruretler haram olan şeyleri mübâh kılar" ve "Zaruretler kendi mikdânnca takdîr olunur" küllî kaa-İdesi de bu ve benzerleri âyetlerin içlerine aldıkları ma'nâlardır... (Hakk Dîni, I, 589-591).

".... Kim son derece açlık hâlinde çaresiz kalırsa, günâha meyi maksadı olmaksızın (haram olan etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir"

(el-Mâide: 3) 72[72].

"Artık üzerine Allah'ın ismi anılanlardan yiyin, eğer O'nun âyetlerine îmân edenlerseniz. O, size -kendisine

kat'î surette muztarr ve muhtâc bulunduklarınız müstesna olmak üzere- neleri haram kıldığını ayrı ayrı bildirmişken, üzerlerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yememeniz de ne oluyor? Muhakkak ki, birçokları (ifâde edecek deliller) ile olmayarak, hevâlarıyle halkı herhalde saptıracaklar dır. Şübhesiz ki, Rabb 'in haddi aşanları en çok bilendir" (en-En'âm: 118-119) 73[73].

"De ki; Bana vahyolunanlar arasında yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde (sizin haram dediklerinizden böyle) haram edilmiş birşey bulmuyorum. Yalnız gerek ölü, gerek dökülen kan, gerek domuz eti -ki bu şübhesiz bir murdardır- yâhud Allah'tan başkasının adına boğazlanmış bir fısk olmak müstesnadır. (Bunlar haramdır, bununla beraber) kim muztarr kalırsa tecâvüz etmemek ve (zaruret mikdârını) aşmamak üzere (bunlardan yiyebilir). Çünkü Rabb 'in çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-En'âm: İ45) 74[74]

72[72] Ancak her kim bir mahmasada, yânî karın kasığa geçmiş, ölümden veya ölüm mukaddimelerinden korkulur bir açlık hâlinde muztarr olur da bir günâha meyletmeyerek, yânî zaruret mikdârını tecâvüz eylemeyerek veya diğer bir muztar-nn elinden almayarak bunlardan yerse, Allah Gafur, Rahîm'dir; muâhaze etmez. Zaruretler haram olan şeyleri mübâh kılar, fakat zaruret, başkasının hakkını ibtâl etmez; nitekim bu ma'nâ el-Bakara: 173'de "Gayre bağın velâ âdın"diye ifâde olunmuş idi (Hakk Dîni, II, 1570).

73[73] Allah size muztarr olduğunuz şey müstesna olmak üzere haram kıldığı şeyleri tafsîl etmiş, haramı halâldan ayırdedip beyân eylemiş iken, Besmele çekilmiş şeylerden yememeniz, yânî yemeyi tecviz etmemenize bir sebebiniz, deliliniz bulunmak ihtimâli var mıdır ki, bunlardan yemeyeceksiniz? Bu tafsîl yukarıda, el-Bakara: 173'te ve daha mufassal olarak el-Mâide: 3. âyetlerinde geçmiştir. Bu sûrede gelecek olan "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin. Çünkü bu muhakkak ki, birfısktır..." (Âyet: 121) ile başlayıp bu 145. âyet ile özetlenmiştir {Hakk Dîni, III, 2038).

74[74] Demek ki, muztarr İçin yemek hususunda haram olan hiçbirşey yoktur, ancak bağy ve taaddî vardır. Şu hâlde muztarr olmayanlar için bağy ve taaddî evlevi-yetle haramdır. Binâenaleyh evvelki dört şeyde özetlenen haramlar, muztarrın mâadasına mahsûs olduğu hâlde, gayrın hukukuna tecâvüzle başkasının malını yemek ve bir de zarurette zarurete göre, genişlikte genişliğe göre haddini tecâvüz edip israf eylemek mutlak olarak umûm için haramdır. İnsanın yiyeceğine, malına, hukukuna tecâvüz böyle umûmen ve mutlak olarak haram olunca, kendine tecâvüzün daha ziyâde evleviyet ve kuvvet ile haram olduğu da

İbn Abbâs "Damen mesfûkan", "Muherâkan" ma'nâsınadır, demiştir.

"Artık Allah'ın size rızk olarak verdiği şeylerden halâl ve temiz olarak yiyin. Allah'ın m'metlerine şükredin,

eğer O'na kulluk edeceksiniz* O, size ancak ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesilmiş olan hayvanları haram kıldı. Bununla beraber kim bunlardan yemeğe muztarr kalırsa, kimseye saldırmamak ve haddi geçmemek sortiyle (yiyebilir). Çünkü Allah hakkıyle mağfiret edici, kemâliyle merhamet eyleyicidir'" (en-Nahl: 114-115) 75[75].

---

bi'z-zarûre anlaşılır... (Hakk Dîni, III, 2074-2075).

75[75] Buhârî bu Kur'ânî nasslarla yetinerek, başlık altında hadîs zikretmemiştir.

İşte bu âyetler, muhtâc ve çaresiz olanların tecâvüz etmemek ve sınırı aşmamak şartıyle haramlardan yiyebileceklerinin delilleridir. İnsanlığa her çaresizlik ve zarurette muhakkak bir çıkar yol ve kolaylık nizâmı koyup kaanûnlaş-tiran ve bizleri böyle yüce bir Dîn'in mü'mirilerinden kılan Allah'a sayısız hamd ve senalar, bu en yüksek medeniyet dînini bizlere tam teblîğ edip öğreten Mu-hammed'e de salât ve selâmlar

73- KITABU'L-EDAHI

(Udhiyeler Kitabi) [1]

1- Udhiye Sünneti Babi

îbn Umer de:

'Udhiye, yâni kurbân sünnettir ve ina'rûftur (iyi birseydir)" demistir [2].

1-.......Bize Su'be, Zubeyd el-Eyâmî'den; o da Sa'bî'den tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Peygamber (S- kurbân bayrami hutbesinde):
— "Bu günümüzde ilk yapmaya baslayacagimiz is, namaz kilariz, sonra (evlerimize) döner ve kurbanlarimizi keseriz. Her kim böyle yaparsa sünnetimize uygun is yapmis olur. Her kim de namazdan önce kurbani keserse, bu ancak ehline takdim ettigi bir et demek olup, kurban ibadetiyle hiçbir münâsebeti yoktur" buyurdu.
Bunun üzerine namazdan evvel kurbânim kesmis olarak Ebû Bur-de ayaga kalkti da:
— (Yâ Rasûlallah!) Yanimda henüz yasina basmamis bir çebis var, dedi.
Peygamber:
— "Onu (kurban olarak) kes, lâkin senden sonra böylesi hiçbir kimse için yetmez" buyurdu.
Mutarrif, Âmir es-Sa'bî'den; o da el-Berâ'dan söyledi ki, Peygamber (S):

— "Her kim namazdan sonra keserse, kurban kesme ibâdeti tamâm olmus ve müslümânlarin sünnetine isabet etmis olur" buyurmustur [3].

2-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Her kim namazdan evvel kurbanini keserse, o ancak kendi nefsi için kesmis olur. Her kim namazdan sonra keserse nüsükü yâni kurban kesme ibâdeti tamâm olmus ve müslümânlarin sünnetine isabet etmis olur" [4].

2- Imâmin, Insanlar Arasinda Kurbanlik Hayvanlar Taksim Etmesi Babi

3-.......Ukbe ibnu Âmir el-Cuhenî (R) söyle demistir: Peygamber (S) sahâbîleri arasinda birtakim kurbanlik hayvanlar taksim etti. Ben Ukbe'ye de bir yasina yakin bir disi çebis isabet etti. Ben:
— Yâ Rasûlallah! Bana düsen bir yasina yakin disi bir keçi çebi-sidir! dedim.
Rasûlullah:
— "Onu sen kurban et!" buyurdu [5].

3- Yolcu Ve Kadin Için Kurban Babi

4-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim'dan; o da babasi el-Kaasim ibn Muhammed'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Mekke'ye girmeden önce Serif mevkiinde Âise hayz olmus, bundan dolayi aglarken yanma Peygamber girip:
— "Neyin var? Hayiz mi oldun?" diye sormus. Âise:
— Evet, demistir. Peygamber (S):
— "Bu, Allah'in Âdem kizlari üzerine yazdigi birseydir. Hacilarin eda edecekleri mensekleri sen de eda et. Su kadar ki, hayizh bulundugun müddetçe Beyt'i tavaf etme" buyurmustur.
Âise dedi ki: Nihayet biz Minâ'da oldugumuz zaman bana sigir eti getirildi. Ben:
— Bu nedir? dedim. Getirenler:
— Rasûlullah zevceleri adina sigir kurban etti, dediler [6].

4- Kurban Bayraminin Birinci Günü Et Arzu Edilmesi Babi

5-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Kurban bayraminin birinci günü Peygamber (S):
— "Her kim namazdan evvel kurbanini kesmisse, bir daha kessin!" buyurdu.
Bunun üzerine bir adam ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah, bu, kendisinde et yemek arzu edilen bir gündür, dedi ve komsularinin fakirligini zikretti ve:
— Benim yanimda henüz yasina basmamis disi bir çebis vardir ki, o iki et davarindan daha hayirlidir, dedi.
Rasûlullah ona bunu kurban etmesine ruhsaÇ verdi.
Enes dedi ki: Ben bu ruhsatin ondan baska insanlara ulasip ulasmadigini bilmiyorum.

Bundan sonra Peygamber (hutbe yerinden kesme yerine) döndü de iki koçun yanina varip onlari kesti. Insanlar küçük bir sürünün yanina vardilar da onu aralarinda dagittilar -yâhud onu aralarinda hisse hisse taksim ettiler [7].

5- Yevmu'l-Adhâ, Nahr Günüdür {Diger Günler Degil) Diyen Kimse Babi [8]

6-....... Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da Ebû Bekre ibnu'l-Hâris(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) -Minâ'da yaptigi hutbede-söyle buyurmustur [9].
— "Zaman, Allah'in gökleri ve yeri yarattigi günkü ilk vaziyetine dönmüstür. Bir yil (ay ölçüsü ile) oniki aydir. Bunlardan dördü haram aylardir ki, üçü arka arkaya zu'l-ka'de, zu'l-hicce, muharrem'-dir. (Dördüncü) Mudar kabilesinin ayi olan receb'dir. O, cumâdâ'l-âhire ile sa'bân arasindadir". Sonra Peygamber:
— "Bu ay hangi aydir?" diye sordu. Biz:
— Allah ve Rasülü daha iyi bilir! dedik.
Rasûlullah sükût etti. Biz Rasûlullah bu aya eski adindan baska bir ad verecek sandik. Sonra:
— "Zu'l-hicce (ayi) degil midir?" buyurdu. Biz:
— Evet zu'1-hicce'dir! dedik. Rasûlullah:
— "Bu içinde bulundugunuz hangi beldedir?" buyurdu. Biz:
— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir! dedik. Rasûlullah sustu. Hattâ biz Rasûlullah Mekke'ye yeni bir isim verecek sandik. Sonra:
— "Bu Belde (yânî Mekke) degil midir?" buyurdu. Biz:
— Evet Belde'dir! dedik. Rasûlullah:
— "Bu hangi gündür?" diye sordu.
— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedik.
Yine Rasûlullah sükût etti. Hattâ biz, bu güne eski adindan baska bir ad verecek sandik. Rasûlullah:
— "Nahr günü degil midir?" buyurdu. Biz:
— Evet nahr günüdür! dedik.
(Bu mukaddime sorulardan) sonra Rasûlullah söyle buyurdu:
— "Su hâlde iyi biliniz ki, kanlariniz ve mallariniz -Muhammed ibn Sîrîn: Ben Ibn Ebî Bekre'nin sunu da söyledigim saniyorum: Ve irzlariniz, bu ayinizda, bu beldenizde, bu gününüzün haram oldugu gibi haramdir (her türlü saldiridan korunmustur). Sizler Rabb'inize kavusacaksiniz da Rabb'iniz sizlere bütün amellerinizden soracaktir. Aklinizi basiniza toplayin da benden sonra birbirinizin boyunlarina vuracak sapiklar hâline dönmeyin. Dikkat edin! Bu nasihatlerimi burada hazir bulunanlariniz, burada bulunmayan müstakbel nesillere teblig etsin! Olabilir ki, kendisine bu teblig ulasan kimselerin bâzisi, burada bulunup da bizzat isiten bâzi kimselerden daha iyi anlayip bellemis olur."
Râvî Muhammed ibn Sîrîn bu hadîsi zikrettigi zaman: Peygamber dogru söyledi, der idi. Bundan sonra Peygamber:
— "Dikkat edin! Teblig ettim mi? Dikkat edin! Teblig ettim mi?" buyurdu [10].

6- Bayram Namazi Kilma Ve Deve Nahr Etme Yerinin Musallada Oldugu Babi [11]

7-.......Bize Ubeydullah el-Umerî tahdîs etti ki, Nâfi': Abdullah ibn Umer, devesini, nahr etme yeri olan Menhar'da gerdanindan keserdi, demistir.

Râvî Ubeydullah: Nâfi', Peygamber'in deve kurbanim nahr ettigi yeri kasdediyor, demistir [12].

8-.......Bize el-Leys, Kesîr ibn Ferkad'den; o da Nâfi'den tahdîs etti. Nâfi'e de Abdullah ibn Umer (R) haber verip: Rasûlullah (S) musallada kurban davarini bogazlar ve kurban devesini gerdanindan keserdi, demistir [13].

7-Bâb:Peygamber(S)'In Kurbanliginin Boynuzlu Iki Koç Oldugu Hakkinda

Bu iki koçun semiz olduklari da zikrolunuyor.
Yahya ibn Saîd dedi ki:
Ben Ebû Umâme ibn Sehl'den isittim: Bizler Medine'de kurbanligi besleyip semizletirdik, müslümânlar da kurbanliklarini besleyip semizletirlerdi, dedi [14].

9-.......Bize Abdulazîz ifanu Suheyb tahdîs edip söyle dedi: Ben Enes ibn MâIik(R)'ten isittim, o: Peygamber (S) iki koç kurban ederdi, ben de iki koç kurban ediyorum, dedi [15].

10-....... Bize Abdu'l-Vahhâb, Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den; o da Enes'ten: Rasûlullah (S) alacali, boynuzlu iki koçun yanina döndü de onlari kendi eliyle bogazladi, diye tahdîs etti.
Bu hadîsi Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den rivayet etmekte, Abdu'l-Vahhâb'a Vuheyb ibn Hâlid el-Basrî mutâbaat etmistir. Is-mâîl ibn Uleyye ile Hatim ibnu Verdân da: Eyyûb'dan; o da Ibn Sî-rîn'den; o da Enes'ten senediyle söylemislerdir.

11-.......Bize el-Leys, Yezîd'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbe ibn Âmir(R)'den, Peygamber(S)'in ona, sahâbîlerine taksîm etmek üzere birtakim kurbanliklar sürüsü verdigini, kendisine onlardan yasina ulasmamis bir oglak kaldigini, bunu Peygamber'e zikrettiginde Peygamber(S)'in "Sen de onu kurban et!" buyurdugunu tahdîs etti [16].

8- Peygamber(S)'In Ebû Burde Ib\ Niyâr'a: "Sen, çebis olan o keçi oglagini kurban yap, fakat bu çebis senden sonra hiçbir kimse için yetmeyecektir" Buyurmasi Babi

12-.......Bize Mutarrif, Âmir es-Sa'bî'den tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Benim Ebû Burde denilen dayim, kurbanini bayram namazindan evvel kesti. Rasûlullah (S) ona:
— "Senin kestigin bu davarin (kurban davan degil), yalniz et davaridir" buyurdu.

Ebû Burde:
— Yâ Rasûlallah, yanimda besili bir disi çebis var, dedi. Rasûlullah:
— "Sen o disi çebisi kurban et, lâkin senden baskasi için bu elverisli olmaz" buyurdu.
Sonra devam edip:
— "Her kim bayram namazindan evvel keserse, o ancak kendisi için kesmis olur. Her kim namazdan sonra keserse, kurbanini tamam kesmis ve müslümânlarin sünnetine isabet etmis olur" buyurdu [17].
Bu hadîsi es-Sa'bî'den rivayet etmekte Ubeyde, Mutarrif a ve Ib-râhîm en-Nahaî'ye mutâbaat etti. Yine bu hadîsi Hureys'ten; o da Sa'-bî'den senediyle rivayet etmekte Vekî', Ubeyde'ye mutâbaat etti. Âsim ibn Süleyman ile Dâvûd ibn Ebî Hind, es-Sa'bî'den: "Yanimda bir süt oglagi var" seklinde söylemislerdir. Zubeyd ile Firâs da es-Sa'bî'den: "Yanimda henüz yasina basmamis bir disi çebis var" seklinde söylemislerdir. Ebü'l- Ahvas da söyle dedi: Bize Mansûr: "Disi bir keçi oglagi olan çebis" diye tahdîs etti. Ibn Avn da: "Anâkun (= Keçi oglagi)", "Ceza'un (= Çebis)", süt oglagi seklinde söylemistir [18].

13-.......Bize Su'be, Seleme ibn Kuheyl'den; o da Ebû Cuheyfe'den tahdîs etti ki, el-Berâ (R) söyle demistir: Ebû Burde ibn Niyâr kurbanini namazdan önce kesti. Peygamber (S) ona:
— "Onun yerine yeniden baska bir kurbân kes!" buyurdu. Ebû Burde:
— Yanimda yasina basmamis disi bir çebisten baskasi yoktur, dedi.
Su'be ibnu'l-Haccâc: Ben Ebû Burde'nin:
— O yasma basmamis disi çebis, yasina basmis olandan daha hayirlidir, dedigini saniyorum, demistir.
Peygamber:
— "Sen dedigin çebisi onun yerine kurban et. Lâkin senden sonra da böylesi hiçbir kimse için yetmeyecektir" buyurdu.
Hatim ibn Verdân, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den bu hadîsi söyledi ki, bunda "Anâkun cezeatun dedi" seklindedir [19].

9- Kurbanlari Kendi Eliyle Kesen Kimse Babi

14-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S) iki tane alaca koç kurban etti. Ayagini kurbanlarinin yan taraflari üzerine basip Bismillah diyerek tekbîr alirken gördüm. Sonra onlari kendi eliyle bogazladi, demistir [20].

10- Baskasinin Kurbanini, Izni Ile Kesen Kimse Babi

Minâ'da devesini, çökmüs ve baglanmis hâlde gerdanindan kesmekte îbn Umer'e bir adam yardim etmistir [21].

[22]

Ebû Mûsâ el-Es'arî de kendi kizlarina, kendi elleriyle kurbanlarini kesmelerini emretmistir .

15-.......Âise (R) söyle demistir: Mekke yakinindaki Serif mevkiinde (hayrz oldugum için) aglarken RasûluIIah (S) benim yanima girdi de:
— "Senin neyin var? Yoksa hayiz mi oldun?" buyurdu. Ben:
— Evet, dedim. RasûluIIah:
— "Bu, Allah'in Âdem kizlari üzerine yazdigi birseydir. Sen hacilarin eda edecekleri mensekleri eda et, su kadar ki, Bey t'i tavaf etme!" buyurdu.

Bir de RasûluIIah zevceleri adina sigir kurban etti [23].

11- Kurban Kesme Vakti, Bayram Namazindan Sonradir Babi

16-.......el-Berâ (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, kurban bayrami hutbesini yapiyordu; söyle buyurdu:
— "Bu günümüzde bizim ilk yapacagimiz sey, namaz kilmakli-gimizdir. Ondan sonra (musalladan evlerimize) dönüp kurban kes-memizdir. Her kim böyle yaparsa sünnetimize isabet etmistir. Her kim kurbanini namazdan evvel keserse, bu ancak ailesine takdim etmekte oldugu bir et demek olup kurban ibâdeti ile hiçbir münâsebeti yoktur."
Ebû Burde:
— Yâ Rasûlallah! Ben davarimi namazi kilmamdan önce kesmis bulundum. Benim yanimda yasma girmis keçiden daha hayirli bir çebis vardir? dedi.
RasûluIIah:
— "Dedigin çebisi onun yerine kurban et, lâkin senden sonra böylesi hiçbir kimse için yetmeyecek -yâhud: Tam kurban yerine geçmeyecektir-" buyurdu [24].

12- "Kurbanini Namazdan Evvel Kesen Kisi, Kesmeyi Tekrar Eder" Babi

17-.......Bize Ismâîl ibnu Ibrâhîm, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S):
— "Her kim namazdan evvel kurbanim kesmis ise yeniden kessin!" buyurmustur.
Bunun üzerine bir adam:
— Bu, kendisinde et yemek arzu edilen bir gündür, dedi ve komsularinin ete olan ihtiyâcim zikretti.
Bunun üzerine Peygamber kendisini ma'zûr görür gibi, O zât da:
— Benim yanimda iki koyundan daha hayirli bir çebis vardir, dedi.
Rasûlullah da ona, bu yasina ulasmamis disi keçi oglagini, yânî çebisi kurban etmesine ruhsat verdi. Ben bu ruhsat baskasina da sirayet etti mi yâhud etmedi mi, bilemiyorum. Bundan sonra Rasûlullah iki tane koça dogru meyi edip gitti, yânî onlari bogazladi. Sonra da insanlar küçük bir sürüye dogru dönüp gittiler de (ondan nail olduklari) kurbanlari kestiler [25].

18-.......Bize el-Esved ibnu Kays tahdîs etti. Ben Cundeb ibnu Sufyân el-Becelî'den isittim; o: Ben kurban bayrami günü Peygam-ber(S)'in huzurunda bulundum. "Her kim namaz kilmadan evvel kurban kestiyse onun yerine bir daha kessin. Her kim de kesmemisse (Allah'in ismiyle teberrük ederek) kessin!" buyurdu, dedi [26].

19-.......Bize Ebû Avâne, Firâs'tan; o da Âmir es-Sa'bî'den tahdîs etti ki, el-Berâ (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bir gün namaz kildirdi da:
— "Her kim bizim kildigimiz namazi kiliyor, yöneldigimiz kib-r leye dönüyorsa (yânî her kim Islâm Dîni üzere ise) namazi kilip ayrilmadikça kurban kesmesin" buyurdu.
Bunun üzerine Ebû Burde ibnu Niyâr ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Ben kurban kesme isini namazdan önce yaptim, dedi.
Rasûlullah:
— "O senin acele edip de kestigin bir hayvandir" buyurdu. Ebû Burde:
— Benim yanimda disi bir çebis vardir ki, o, iki tane yasina basmistan daha hayirlidir; ben onu kurban edeyim mi? diye sordu. ;Rasûlullah:
— "Evet, onu kes!" buyurdu ve sonra: "Senden sonra da böylesi hiçbir kimse için yetmez" buyurdu.
Âmir es-Sa'bî: Bu sonra kestigi kurban, kestiklerinin en hayirlisi oldu, demistir [27].

13- Ayagi, Kesilecek Hayvanin Yani Üzerine Koymak Babi

20-.......Bize Enes (R) söyle tahdîs etti: Peygamber (S) alacali, boynuzlu iki koç kurban ederdi ve kesme sirasinda ayagini onlarin yanlari üzerine koyar ve onlari kendi eliyle bogazlardi [28].

14- Kurban Kesme Sirasinda Tekbîr Getirme Babi

21-.......Bize Ebû Avâne, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R):
Peygamber (S) iki tane alacali ve boynuzlu koç kurban etti, onlari Bismillah ve Allâhu Ekber diye tekbîr getirerek ve ayagini boyunlari üzerine koyarak kendi eliyle kesti, demistir [29].

15- Bâb: Insan Mekke'de Kesilmek Için Kurbanlik Gönderdigi Zaman Ona (Ihrâmliya Haram Olanlardan) Hiçbirsey Haram Olmaz

22-....... Bize Ismâîl ibn Ebî Hâlid, es-Sa'bî'den haber verdi ki, Mesrûk, Âise'ye geldi de:
— Ey Mü'minler'in Anasi! Bir adam Ka'be'ye kurbanliklar gönderiyor ve bulundugu beldede oturuyor, beraberinde kurbanliklar gönderdigi kimselere kurbanlik develerine (kurbanlik olduklarinin bilinmesi için) gerdanlik takilmasini tavsiye ediyor. Iste bu adam, kendisinde kurbanliklar gönderdigi bu günden i'tibâren bütün hacilar Mekke'de ihramlarindan çikacaklari zamana kadar kendi oturdugu sehirde ihrâmh gibi olmakta devam ediyor! demistir.

Mesrûk dedi ki: Ben Âise'nin kendi sesinin isitilmesi için perdenin arkasindan ellerini birbirine çarptigini isittim. Bu el çarpmadan sonra Âise (R):
— Yemîn olsun, ben Rasûlullah'in kurbanliklarinin gerdanliklarinin iplerini bükerdim de O, kurbanliklarini gerdanlikli olarak Ka'be'ye gönderirdi, fakat ihrâmh erkeklere ailesinden haram olan seylerden hiçbiri, hacilarin dönmesine kadar kendisine haram olmuyordu, dedi [30].

16- Kurbanliklarin Etlerinden (Hiçbir Kayidlama Olmaksizin) Yenilmesi Ve Azik Edinilmesi Babi

23-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Amr ibn Dînâr dedi ki: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi, kendisi Câ-bir ibn Abdillah(R)'den isitmistir. Câbir:
— Biz Peygamber (S) zamaninda kurbanlik hayvanlarin etlerini Medine'ye kadar getirir, azik edinirdik, demistir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne birçok kerreler "Kurbanlik develerin etlerini" seklinde söylemistir [31].

24-.......Bana Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den;
o da el-Kaasim ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, ona da Abdullah ibn Habbâb, Ebû Saîd el-Hudrî'den söyle tahdîs ederken isittigini haber vermistir: Ebû Saîd bir seferde memleketinden uzakta bulunuyordu. O seferden geldi, önüne et yemegi konuldu. Koyan:
— Bu, kurbanlarimizin etlerindendir, dedi. Ebû Saîd onlara:
— Bunu geri çekin, ben ondan yemem, dedi.
Ebû Saîd dedi ki: Sonra ben kalktim ve evden çikip kardesim Ebû Katâde'ye geldim -Ebû Katâde ibnu'n-Nu'mân, Ebû Saîd'in ana-bir kardesi idi ve Bedir harbînde hazir bulunmus bir kimse idi-. Bu kurban eti mes'elesini ona zikrettim. O da bana:
— Su muhakkak ki, senden sonra (kurban etlerinin üç günden sonra yenmesi yasagini bozan) bir emir meydana geldi, dedi [32].

25-.......Seleme ibnu'KEkva' (R) söyle demistir: Peygamber (S- bayram hutbesinde):
— "Sizlerden her kim kurban keserse, bayramin üçüncü gecesinden sonra evinde kurban etinden birsey bulundugu hâlde sabahlamasin" buyurdu.
Ertesi sene gelince sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! (Kurban etlerini) geçen sene yaptigimiz gibi mi dagitacagiz? diye sordular.
Rasûlullah söyle cevâb verdi:
— "Bu yil kendiniz yiyiniz, baskalarina yediriniz ve ailenize azik edininiz. Çünkü geçen sene insanlar arasinda geçim zorlugu vardi. Bu sebeble ben o sene insanlara yardim etmenizi istedim" [33]

26-.......Âise (R) söyle demistir: Biz kurban etlerinden bir kismini tuzlardik da sonra bu tuzlu etleri Medine'de Peygamber'e getirirdik. Peygamber (S):
— "Sizler kurban etlerini üç günden sonra yemeyiniz" buyurdu.

Âise dedi ki: Bu nehy, tahrfm için degildi (üç günden sonra yemeyi terketmek de vâcib degildi), lâkin Peygamber bu etlerden zenginlerin fakîrleri doyurmasini istemistir ve Allah, Peygamberi'nin murâdini en bilendir [34].

27-.......Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verip söyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd el-Eylî haber verdi ki, ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Abdurrahmân ibn Ezher'in himayesinde bulunan Ebû Ubeyd tahdîs etti ki, kendisi bir kurban bayrami günü Umer ibnu'l-Hattâb'in beraberinde bayram namazinda hazir bulunmustur. Umer bayram namazini hutbeden evvel kildirip, sonra insanlara söyle hitâb etmistir:

— Ey insanlar! Sübhesiz ki, Rasûlullah (S) sizleri su iki bayram gününde oruç tutmaktan nehyetti: Bu bayramlardan biri, orucunuzu biraktiginiz bu ramazân bayrami gününüzdür. Digerine gelince; o da içinde kurbanlarinizin etlerinden yemekte oldugunuz kurban bayrami günüdür!

Ebû Ubeyd dedi ki: Sonra ben Usmân ibn Affân'in beraberinde kilinan bir bayram namazinda hazir bulundum. Bu bayram bir cu-mua gününde idi. Usmân da bayram namazini hutbeden evvel kildirdi, sonra hutbe yapip söyle dedi:

— Ey insanlar! Sübhesiz bu cumua,kendisinde sizin için iki bayramin bir yerde birlesmis oldugu bir gündür! (Cumua bayrami ve kurban bayrami.) Böyle olunca yüksek köyler ahâlîsinden olup da (ögleyin kilinacak olan) cumua namazini beklemek isteyen (cumua namazi ki-linincaya kadar) beklesin. Yüksek köylerdeki evine dönmek isteyene de ben köyüne dönmesine izin vermisimdir!

Ebû Ubeyd dedi ki: Sonra ben Alî ibn Ebî Tâlib'in maiyyetinde kilinan bir kurban bayrami namazinda hazir bulundum. O da bayram namazini hutbeden Önce kildirdi. Sonra insanlara hutbe yapip:

— Sübhesiz Allah Elçisi, sizlerin üç günden fazla zaman içinde kurbanlarinizin etlerini yemenizi nehyetmistir! dedi.

Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Ebû Ubeyd'den bu hadîsin benzerini rivayet etmistir [35].

28-.......Bize Ya'kûb ibn Ibrâhîm ibn Sa'd, Ibn Sihâb'in kardesinin oglundan; o da amcasi Ibnu Sihâb'dan; o da Sâlim'den; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, o: Rasûlullah (S) "Kurban/arin etlerinden üç gün içinde yiyiniz" buyurdu, demistir.

Abdullah ibn Umer, kurban develerinin etlerini yemekten sakinmak için Minâ'dan hareket ederken ekmegi zeytinyagi ile yerdi [36].

---

[1] Edâhî, Udhiye'nin cem'idir. Udhiye, kurban bayraminda kusluk vakti kesilen hayvandir. Kurban bayramina "Yevmu'1-Adhâ" denildigi gibi, kendisinde kesilmesi seriat yapilan bu vakte izafetle, kesilen hayvana da "Udhiye" denilmistir. Seriat örfünde Udhiye, deve, sigir, davar nevi Merinden husûsî bir hayvani Allah'a yakinlik maksadiyle bayram gününde ve tesrik günlerinde kesmektir.

[2] Ibn Umer'in bu sözünü Hammâd ibn Seleme kendi Musannaf'inda saglam bir senedle rivayet etmistir. Ibn Umer bu sözüyle, kurban kesmenin sünnet oldugunu ve ma'rûf, yânî iyi birsey oldugunu ifâde etmistir. Ma'rûf, Allah'a itaat ve yakinliktan, halka da iyilik ve ihsandan ibaret oldugu bilinen birsey demektir.
Udhiye'nin hükmüne gelince, imamlarin kimi vücûbuna, kimi müekked sünnet olduguna kaail olmuslardir. Vücûbuna kaaîl olanlar, Ebû Hanîfe, Muham-med..., Mâlik, el-Leys, Sufyân es-Sevrî, el-Evzâîve Rabîatu'r-Re'y...dir. Sünnet oldugu görüsüne gidenler Imâm Safiî ile Imâm Ahmed ibn Hanbel'dir.

[3] Hadîs, sünnetin beyâni hakkinda sevkedilmis oldugundan, ilk fikradaki "Bizim sünnetimize isabet etmis olur" ifâdesinden bayram namazinin ve kurban kesmenin sünnet olduguna kaail olmak isteyenler olmus Ise de, buradaki sünnet, istilahi ma'nâdaki vucûb mukaabili olan sünnet olmayip, tarikat ma'nâsi-na olmak kuvvetli ihtimâli

vardir. Bu takdirde hadîsin bu fikrasinin ma'nâsi "Bizim gittigimiz yoldan gitmis olur" demek olur. Tarikat, yâni yol ise, vucûb ' ile mendûbluktan daha umûmîdir. Bundan dolayi müctehidler, gerek bayram namazinin gerek, kurban kesmenin hükmü hakkinda ayri görüslere gitmislerdir; kimisi vâcibdir, kimisi sünnettir demislerdir

[4]

Bunun da basliga uygunlugu, Içinde Udhiye'nin sartlan cümlesinden birinin, udhiyenin bayram namazindan sonra kesilmesi hükmü bulunmasi bakimindandir. Her iki hadîsten de kurbânin namazdan sonra kesilmesi gerektigi sabit oluyor.

Bunlarin birer rivayeti Iydeyn (îki Bayram) Kitâbi'nda da geçmisti.

[5]

el-Ceza', cîm'in ve noktali zâl'in fethasiyle senî kertesinden evvel, yânî yasi o kerteden eksik olan hayvana denir. Müennesi Cezaa'dir ve bu hayvana anilan zamanda isimdir... Pes Ceza', senî haddine varmayan hayvana denir. Misbâh'-m beyânina göre kuzu ve oglak ikinci seneye giriste ve sigir, at dölleri üçüncüde ve deve besincide ceza' olur... Oglak kismi bir yasinda ceza* olur ve bazen kuvvetli olmakla yasindan önce ceza' olur. Türkçe'de ona "Çebis" ta'bîr olunur.

Ve kuzu eger anasi babasi genç ise yedi ayda ceza' olur ki, ona "Toklu" ta'bîf olunur. Koca dölü ise sekiz yâhud on ayda ceza' olur... (Kaatnûs Ter,).

Bu hadîsi Müslim de Edâhî'de getirmistir. Yasini dolduran yâhud bu çagdaki davar bünyesinde kuvvetli bulunan keçi oglaginin kurban edilmesinin caiz oldugu hükmü bu hadîsten alinmistir.

[6]

Âise bu sirada hacc yolculugunda bulundugu için baslikla Ilgisi bu bakimdandir. Serif, Mekke'ye takrîben on mil uzakta bir yerdir. Âise'nin aglamasi, hayiz, hâlinde iken hem hacc, hem umrenin rükünlerinden olan ifâda tavâfmm müm-kin olmamasmdandir.

Bu hadîsin bir rivayeti Hayz Kitâbi'nda geçmisti.

[7]

Bu hadîste ayaga kalkip kurbanini namazdan önce, komsularinin fakirligi ve bu günün et arzu edilen bir gün olmasi gerekçesiyle kestigini söyleyen zât, Ebû Bureyde ibn Niyâr'dir. Enes'in "Bu ruhsat baskasina da sirayet etti mi, etmedi mi bilmiyorum" seklindeki tereddüdünü Buhârî'nin Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'den rivayet ettigi "3" rakamli hadîsin bir rivayeti gidermektedir. O hadîsten bu ruhsatin Ebû Burde'ye mahsûs kalmadigi anlasilmistir. Ukbe (R): Peygamber bana sahâbîlere taksîm etmek üzere bir sürü verdi. Taksimden sonra elimde bir çebis kaldi. Peygamber'e arzettim: "Onu sen kurban et" buyurdu, demistir. Bu rivayet, buradaki hadîsin sonundaki küçük sürünün taksîmini de açiklamis oluyor.

[8]

Nahr gününün onuncu güne hass olmasi, Humeyd ibn Abdirrahmân, Muhammed ibn Sîrîn ve Dâvûd ez-Zâhirî'nin kavlidir (Kastallânî).

[9]

Ilim Kitâbi'ndaki rivayette bu hutbenin Minâ'da, deve üzerinde oturdugu ve devenin dizginini birisi tuttugu hâlde yapildigi ziyâdesi vardir.

[10]

Basliga uygunlugu "Bu nahr günü degil midir?" sözündedir.

Buhârî bu nutku Sahîh 'inde buradan baska Ilim, Hacc, Bed'u'1-Halk, Tef-sîr (el-Berâe Tefsiri), Fiten Kitâblari'nda bâzi farklarla ve her yerde ayri ayri yollardan rivayet etmistir. Bu sebeble usûl bakimindan bu nutkun da Arafat nutku gibi, Peygamber'in kendi dilinden çiktiginda kimsenin az veya çok sübhe etmeye ilmen hakki yoktur.

Rasûlullah'm bu nutkunun basinda evvelâ ay, yil hesabindan bahsetmesi, bunun o devirde can, mal, nâmûs masuniyeti bakimindan çok ehemmiyetli bu-lunmasindandir. Arablar eski zamanlardan beri haram aylara hürmet edegel-misler, son yillarda ise haksizlik ve çapulculuk için bâzi takvim bozmalari ve degistirmeleri yapilagelmisti. Iste Rasûlullah o yil bu takvim bozukluklarinin son bulup yillarin, aylarin ve günlerin yerleri Allah'in gökleri ve yeri yarattigi gündeki yerlerine geldigini bildirmistir.

Bir gün evvelki Arafat hutbesinde Arablar'in dînî, medenî, iktisadî bütün bozuk âdetlerini Arafat meydaninda yikmis ve çignemis bulundugundan, saha-' bîler, Rasûlullah'm ay, gün ve Mekke'nin adlarini degistirecek sanmalarinda ma'zûr idiler. Rasûlullah bu hutbesinden sonra kurban kesim yerine gidip, kurban edilmek üzere hazirlanan yüz deveden altmisüçünü kendisi kesti, gerisini, yânî otuzyedi deveyi de Alî'ye kestirdi (Müslim, Câbir hadîsi).

[11]

Bu basliktan maksad, imâmin kesmedeki sünnetini beyândir ki, o da kendisinden önce kimsenin kesmemesi, onun kesmesinden sonra yakîn ile kesmeleri ve kesme sifatini ögrenmeleri için imâmin musallada kesmesidir - Çünkü bu, beyâna muhtâc olunan seylerdendir- ve namazdan sonra kesmeye çabuk davranmalaridir... (Aynî).

[12]

Peygamber'in musallada deve nahr ettigi yerin bilinmis olmasi ile basligin iki cüz'ü de bilinmis oluyor.

[13]

Bu ibâdette imâmin cemâatten önce kesmesinin müstehâb oldugu anlasilir. Cemâatin imâmdan evvel kurban kesmesinin mekruh olmasindaki hikmet, kesme mesguliyeti namaza mâni' olmamak içindir. Namaz kilinip bazilarinca hutbe de okunduktan sonra, artik nahr vakti girmis olur. Ondan sonra da imâm kurban kesmese de kimler kesecek ise kesmek gerekir. Nüsiikü edâ için yalniz bir davar kesmek kâfidir. Lâkin efdali Peygamber'e ittibâ ederek iki koç kurban etmektir...

Musalla, yânî namazgah, Medine'de Mescid'in kapisina bin arsin uzakta ma'rûf bir yerin ismidir ki, bayramlarda namaz Mescid'de kihnmayip orada kilinirdi...

[14]

Bunu Ebû Nuyam e/-Mustahrae'mda, Ahmed ibn Hanbel yolundan senedli olarak rivayet etmistir.

[15]

Bunda kurban yapmakta koçun üstünlügü hükmü vardir.

[16]

Atûd: Henüz yasma ulasmamis ve güdülmeyen keçi oglagina denir. Bunun bir rivayeti yukarida geçtigi gibi, bundan sonraki bâbda daha tafsîlli olarak gelmektedir.

[17]

Buhârî bu el-Berâ hadîsini Sahîh 'inin birçok yerlerinde ve Iki Bayram Kitabi'-nda ayri yollar ve bâzi lafiz farkliliklariyle getirmistir. Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Ebû Burde ibn Niyâr, o çebisi sonra kurban etmis. Râvî es-Sa'bî'nIn bir rivayeti sonunda da "Haye hayru nesîketihî = Bu sonra kestigi kurban, kestiklerinin en hayirlisi oldu" ziyâdesi vardir. Bundan anlasildi ki, bu çebis kurban etmis olmak, Ebû Burde'nin hususiyetlerinden olmus oldu...

[18]

Buradaki mutâbaatlari bizzat Buhârî ve diger muhaddisler senedli olarak rivayet etmislerdir. Burada geçen ta'bîrler hakkinda daha önce geçen 5. hasiyede Kaamûs Tercemesi'nden bilgiler verilmisti.

[19]

Burada ve daha önce de geçen bu "Anâkun cezeatun" ta'bîri ayni ma'nâda olup atfu tefsirdir.

[20]

Müslim'in Âise'den rivayetinde gözlerinin etrafi, paçalari ve gögsü kara ak bir koçu getirip yatirdiktan sonra "... Bismillah, Allâhumme takabbel min Muham-medin ve âli Muhammedin ve min ümmeti Muhammedin" demis ve kurbanini kesmistir. Tesmiye ederken Besmele'deki "Rahmânu'r-Rahîm" sifatlarini da zikretmek o makaama münâsib düsmez. Tesmiye vâcib ve kesme esnasinda tekbîr almak ve hayvani sol yanma yatirip boynunun sag yanina basmak müste-hâbdir..

[21]

Bu ta'lîki Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmistir.

[22]

Ebû Musa'nin bu fiilini de el-Hâkim, el-Müstedrek'te Müseyyeb ibn Râfi' yolundan "Ebû Mûsâ kizlarina kurbanlarinizi kendi ellerinizle kesiniz diye emrederdi" lafziyle rivayet etmistir. Senedi de sahîhtir. Bunda kadinlarin kesmeyi güzel yapar olduklari takdîrde kendi kurbanlarini kesmelerinin caiz olacagi hükmü vardir (Aynî).

[23]

Basliga uygunlugu "RasûluIlah kadinlari adina sigir kurban etti" sözünden alinabilir. Çünkü Peygamber, kadinlari adina, onlarin izniyle kesmistir, dediler.

Bu hadîsin bir rivayeti, yalçinda "Yolcu ve kadin için kurban bâbi"nda geçmisti.

[24]

Basliga uygunlugu "tik yapmaya baslayacagimiz sey, namaz kilmamizdir, sonra dönüp kurban kesmemizdir" sözlerinden alinir. Bu hadîsten de kurbanin namazdan sonra kesilmesi sünnet oldugu ve bundan evvel kesenin tekrar kesmesi gerekecegi anlasiliyor.

[25] Hadîs birçok yerde geçti. Biz bunu "Et arzu olunmasi babi' 'nda da zikretmistik.

[26] Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti îki Bayram Kitâbi'nda, "Imâmin ve insanlarin bayram hutbesi esnasinda kelâm etmeleri bâbi"nda geçmisti. Bir rivayeti de yakinda Zebîhalar'da, "Peygamber'in: "Allah'in ismi ile kessin " kavli babi' 'nda geçti. Kurban kesmenin vâcibligine kaail olan bu hadîsle hüccet getirmistir.

[27] Basliga uygunlugu "Namazi kilip ayrilmadikça kurban kesmesin " sözünden alinir. Bir de "Bu senin acele edip kestigin birseydir" sözünden de alinir. Çünkü bunun ma'nâsi, bu kurban yerine geçmez, onun için tekrar kesilmesinden baska kurtulus yoktur, demektir.

[28] Bunun bir rivayeti yakinda geçmisti. Hayvani sol tarafi üstüne yatirdiktan sonra daha iyi tesbît etmek, hayvanin debelenmemesi ve kesmeye muktedir olmasi için kesenin kendi ayagini hayvanin sag boynu üzerine koymasi müstehâb olur. Çünkü bu biçagi tutmakta ve hayvanin basini sol el ile tutmakta daha kolaylastirici olur (Kastallânî).

[29] Hadîsin basliga uygunlugu "Tekbîr getirerek..." sözündedir. Bunun bir rivayeti yakinda geçmisti.

[30] Basliga uygunlugu "Rasûlullah'a haram olmuyordu" sözündedir. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbi'nda, "Kurbanliklara gerdanlik takilmasi bâbf'nda geçmisti. Mesrûk'un "Bir adam" diye söyledigi kimse dahî Ziyâd ibn Ebîh'tir (Kastallânî).

[31] Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçmisti. Basliga delâleti açiktir. Bu hadîs, kurban etinin üç kisma ayrilip, bir parçasi sahibine, bir parçasi zengin ve fakîrlere hediye, birisi de ev azigi olarak alikonulmasina delâlet etmistir.

[32] Bu hadîsin râvîleri Medîneli'dir, bunda üç tabiî; Yahya, el-Kaasim ve onun seyhi; iki de sahâbî vardir: Ebû Saîd, Katâde ibn Nu'mân (R).

[33] Bu hadîsin ilk kisminda kurban etinden sahibinin üç günden fazla yemesi ve kavurup azik edinmesi yasak edilmistir. Ikinci kisminda ise bu nehyin bir sebebe, halkin o yil geçim hususunda zorluk çekmesi gerekçesine dayandigi beyân edilmis ve o zaruretin gitmesi üzerine artik kendilerinin yemeleri, muhtaçlara dagitip yedirmeleri ve bir kismini da kavurup azik edinmeleri emredilmistir. Bu suretle üç günden sonralari da yemelerine cevaz verilmistir.
Alimlerin ve fakîhlerin cumhuruna göre kurban etinin üç günden fazla zamanda yenilmesi ve bir kisminin azik edinilmesi mubahtir. Bu cumhur içinde Dört Mezheb Imâmi ile bunlarin talebeleri de dâhildir. Bu hususta bu Seleme hadîsinin ikinci kismiyle ve baska hadîslerle istidlal etmislerdir... (Aynî).

[34] Basliga uygunlugu "Bu nehy azimet degildi (yânî kesin ve devamli degildi)" sözünden alinir.

[35] Beyhakî, Safiî'den sunu nakletmistir: Kurbanlarin etlerini üç günden fazla zamanda yemekten nehy, aslinda tenzih içindi. Bu, Yüce Allah'in: "Iste bunlardan yiyin, yoksulu, fakiri doyurun" (el-Hacc:28) {"Biz kurbanlik develeri de sizin için Allah'in seâirinden kildik. Onlarda sizin için hayir vardir. O hâlde onlar ayakta dururlarken üzerlerine Allah 'in ismini anin. Yanlari üstü düstükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcini gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlereyedirin" -Âyet:36-) kavlindeki emir gibidir. Sahîh olan Âise'nin dedigi gibi, o nehy, kesin ve devamli degildi... (Kastallânî).

[36] Bu da Ibn Umer'in sahsî olarak o eski emre tutunmasi olabilir.
Müslim de Bureyde'den sunu rivayet etmistir: Rasûlullah buyurdu kî; "Ben sizleri kabirleri ziyaret etmekten nehyetmisüm; artik kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Ben sizleri kurbanlarin etlerim üç günden fazla tutmanizdan da nehyetmisüm. Artik bundan sonra size nasil uygun görülürse öylece tutabilirsiniz... " Bu, kendisinde nâsih ile mensûhun beraberce tasrîh edildigi hadîslerdendir. Müslim, Kitâbu'I-Edâhî'den ayri bir bâbda bu konudaki hadîsleri pek güzel bir sira ile tesbît etmistir: Müslim Ter., VI, 184-191 "1969-1976.

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

74- KITÂBU'L-ESRIBE

(Içecek Seyler Kitabi) [1]

Ve Yüce Allah'in su kavli: "Ey îmân edenler, içki, kumar, (tapmaya mahsûs) dikili taslar, fal oklari ancak seytânin amelinden birer murdardir. Onun için bunlardan kaçinin ki, muradiniza eresiniz " (el-Mâide: 90) [2]

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Kim dünyâda sarâb içer de sonra bu günâhindan tevbe etmezse, o kisi âhirette cennet sarâbindan mahrum olur" buyurmustur [3].

2-.......ez-Zuhrî (söyle demistir): Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den isitmistir: Rasûiullah'a is-râ ettirildigi gece îliyâ'da (yânî Beytu'l-Makdis'te) biri sarâb, biri süt dolu olan iki kadeh getirildi. Rasûlullah (S) onlara bakti, sonra süt kadehini aldi. Bunun üzerine Cibrîl:
— "Seni fitrata hidâyet eden Allah'a hamd olsun! Eger sen sarâbi almis olsaydin, ümmetin azgin olurdu" dedi.
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ma'mer ibn Râsid, Ibnu'l-Hâd, Usmân ibnu Umer ve ez-Zubeydî, Suayb'e mutâbaat etmislerdir [4].

3-.......Enes (R) söyle demistir: Ben RasûluIlah(S)'tan bir hadîs isittim ki, onu sizlere benden baska hiçbir kimse söyleyemeyecektir: Söyle buyurdu: "Cehlin yayilmasi, ilmin azalmasi, zinanin yayil-masi, sarâbin içilmesi, erkeklerin mikdâri azalip da kadinlarin çogalmasi, o derecede ki elli kadinin yalniz bir tek kayyimlari, yânî bakani olmasi kiyamet alâmetlerindendir" [5].

4-.......Ibnu Sihâb söyle demistir: Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ile Ibnu'l-Müseyyeb'den isittim, söyle diyorlardi: Ebû Hu-reyre (R) söyle dedi: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Zina edici (mü'min) kisi zina ettigi sira (tam ve kâmil bir) mü'min oldugu hâlde zina etmez. Içki içen de içki içtigi zamanda (kâmil bir) mü'min olarak içemez. Hirsiz da hirsizlik yaparken (kâmil bir) mü'min olarak hirsizlik yapamaz."
Ibnu Sihâb söyle dedi: Ve yine bana Abdulmelik ibnu Ebî Bekr ibn Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hisâm haber verdi ki, zikredilen Abdulmelik'in babasi Ebû Bekr, bu hadîsi Ebû Hureyre'den tahdîs ederdi. Sonra söyle der idi: Bu Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân, su Ebû Hureyre hadîsinde zikredilenlerin beraberine sunu da katardi: "Insanlarin gözleri önünde yagmacilik yapan yüksek mevki' sahibi (zâlim) kisi, yagmacilik ettigi zaman (kâmil) mü'min olarak yagmacilik edemez" [6].

1- Bâb: Üzümden Yapilan Hamr (Sarâb) [7]

5-.......Bize Mâlik -ki o, ibnu Migvel'dir- Nâfi'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R): "Yemin olsun hamr haram kilindi, hâlbuki Medine'de ondan birsey yoktu" demistir [8].

6-.......Enes (R) söyle demistir: Hamr bizlere haram kilindi. Haram kilindiginda biz üzümlerden yapilan hamn -Medine'de demek istiyor- ancak pek az buluyorduk. Bizim hamrimizin çogu (yânî asli) rutab kertesine varmamis olan hurma korugu ve hurmadir [9].

7-.......Bize Âmir es-Sa'bî tahdîs etti ki, Ibn Umer (R) söyle demistir: Umer, Peygamber'in minberi üzerinde ayaga kalkti da söyle dedi: "Amma ba'du: Hamnn, yânî sarâbin haram kilinmasi indi. Hamr ise (bu gün) bes seyden yapiliyor: Üzümden, hurmadan, baldan, bugdaydan, arpadan. Hamr, akli ve suuru örtüp karistiran içkididir" [10].

2- Bâb: "Hamrin Tahrîmi Indi, Hamr Ise Hurma Korugundan Ve Hurmadan Yapiliyordu" [11]

8-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Ben Ebû Ubeyde'ye, Ebû Talha'ya, Ubeyy ibn Ka'b'a "Zehv" denilen hurma korugundan ve hurmadan yapilan "Fadîh" içkisi dagitiyordum. Bu topluluga bir kimse geldi de:
— "Hamr haram kilinmistir" dedi.
Bunun üzerine (üvey babam) Ebû Talha bana:
— Yâ Enes! Kalk, bu sarâblari dök! dedi. Ben de sarâblari döktüm [12].

9-.......Bize Mu'temir tahdîs etti ki, babasi Süleyman ibn Tarhân el-Basrî söyle demistir: Ben Enes'ten isittim, söyle dedi: Ben bir isret meclisinde kalkip amcalarima fadîh denilen içki sunuyordum. Ben onlarin en küçükleri idim. Bu sirada "Sarâb haram kilindi" denildi. Bunun üzerine o mecliste bulunanlar:
— Sarâblari dök! dediler. Biz de sarâblari döktük.
(Süleyman ibn Tarhân dedi ki:) Ben Enes'e:
— Onlarin sarâblari ne idi? diye sordum. Enes:
— Yas hurma ve hurma korugu içkisi idi, dedi. Ebû Bekr ibn Enes:
— Onlarin hamri bu idi, dedi de Enes, oglunun bu sözünü reddetmedi.
(Süleyman söyle dedi:) Ve bana arkadaslarimdan biri tahdîs etti ki, o, Enes'ten:
— Fadîh, o gün onlarin hamri idi, derken isitmistir [13].

10-.......Bana Bekr ibnu Abdillah tahdîs etti ki, onlara da Enes ibn Mâlik (R): Sübhesiz hamr haram kilindi. Hamr ise o gün "Büsr" ve "Temr" (yânî alacasi düsmüs hurma korugu ve hurma) idi, diye tahdîs etmistir [14].

3- Bâb: Baldan Yapilan Hamr Ki, O Biti'(Denilen Içki)Dir.

Ma'n ibn îsâ: Ben Mâlik ibn Enes'e
"el-Fukkaa" (denilen kuru üzümden yapilan sira) içkisinin hükmünü sordum. Imâm Mâlik: Sarhosluk vermedigi zaman be's yoktur, dedi. Ibnu Derâverdî de söyle dedi: Biz "el-Fukkaa" içkisinin içilip içilmeyecegim sorduk, âlimler:
Sarhosluk vermiyorsa be's yoktur, dediler [15].

11-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'a biti* (içkisinin hükmü) soruldu da, O: "Sarhosluk veren her içki haramdir'"buyurdu [16].

12-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'tan bit'u içkisinin hükmü sorulmustu -ki bu bit'u, baldan yapilan nebîz olup bunu Yemen ahâlîsi içmekte idiler- Rasûlullah: "Sarhosluk veren her içki haramdir" diye cevâb verdi.
Yine ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Enes ibnu Mâlik tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Dtibbâ' ve muzeffet denilen kaplarda sira kurmayin" buyurmustur.
(ez-Zuhrî dedi ki:) Ebû Hureyre bu iki kabin beraberine "Hantem" ile "Nakîr" ismindeki kaplari da katardi [17].

4- "Hamr, Akli Örten Içkidir" Hakkinda Gelen Seyler Babi

13-.......Bize Yahya ibn Saîd, Ebû Hayyân et-Teymî'den; o da Âmir es-Sa'bî'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R) söyle demistir: Umer, RasûlulIah(S)'in minberi üzerinde hutbe yapip söyle dedi:
— "Su muhakkak ki, hamnn haram kilinmasi emri (ei-Mâide:93) inmistir. (Bu gün) hamr da su bes seyden yapilmaktadir: Üzümden, hurmadan, bugdaydan, arpadan ve baldan, Hamr ise akli örten her içkidir. Üç sey var ki, Rasûlullah'in onlar hakkinda bize tam bir bij-gi verinceye kadar bizlerden ayrilmamasini temennî ettim: Dede, ke-lâle ve bir de ribâ bâblarindan birtakim bâblar."
Ebû Hayyân et-Teymî dedi ki: Ben Âmir es-Sa'bî'ye:
— Yâ Ebâ Amr! Bir sey (bir içki) var ki, Sind'de pirinçten yapiliyor (bunun hükmü nedir)? dedim.
es-Sa'bî:
— Pirinçten yapilan bu içki Peygamber zamaninda yoktu -yâhud: Umer zamaninda yoktu-, dedi.
Haccâc da Hammâd'dan; o da Ebû Hayyân'dan yaptigi rivayette üzüm ma'nâsina olan "Ineb" yerine, kuru üzüm demek olan "Ze-bîb"'i söylemistir [18].

14-....... Bize Su'be, Abdullah ibn Ebî's-Sefer'den; o da es-Sa'bî'den; o da Ibn Umer'den tahdîs etti ki, Umer (R): "Hamr, bes seyden yapiliyor: kuru üzümden, hurmadan, bugdaydan, arpadan, baldan" demistir.

5- Hamr'i Halâl Saymak Isteyen Ve Ona Hamr'dan Baska Isim Veren Kimseler Hakkinda Gelen Haberler Babi

Ve Hisâm ibnu Ammâr söyle söyledi: Bize Sadaka ibnu Hâlid tahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibnu Yezîd ibn Câbir tahdîs etti. Bize Atiyye ibnu Kays el-Kilâbîtahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibnu Gan-min el-Es'arî tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Âmir yâhud Ebû Mâlik el-Es'arî tahdîs etti: Vallahi o bana yalan söylemedi. Kendisi Peygamber(S)'den isitti ki, söyle buyuruyordu: "Yemîn olsun, ümmetimden muhakkak birtakim kavim/er meydana gelecektir. Bunlar ferci (yâni zina etmeyi), ipek elbiseler giymeyi, sarâb içmeyi, çalgi âletleri çalip eglenmeyi halâl ve mübâh sayacaklar. Ve yine birtakim (merhametsiz) zümreler de bir dagin yanina (dag mesirelerine) konak-layacaklar, onlara âid koyun sürüsü ile çoban sabahlari yanlarina gelecek (aksamlan gidecek). Bunlara fakir kisi bir hacet için gelecek de bu duygusuz insanlar fakire: Haydi (bugün git), bize yarin gel! diyecekler. Bunun üzerine Allah (eglendikleri) dagi geceleyin üzerlerine indirip bir kismini helak edecek, (sag kalan) öbürlerini de kiyamet gününe kadar maymunlar ve domuzlar suretine tebdil edecektir" [19].

6- Birçok Kaplarda Ve Tevr (Denilen Tas Yâhud Ma'denî Kap) Içinde Nebîz Yânî Sira Kurma(Nin Hükmü) Babi

15-.......-Ebû Hazim söyle demistir: Ben Sehl ibn Sa'd'dan isittim, o söyle diyordu. Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa es-Sâidî (R) geldi de, Rasûmllah'i kendinin dügün yemegine da'vet etti. Henüz evlendigi karisi da yeni gelin oldugu hâlde da'vetlilere hizmet ediyordu.
Sehl dedi ki:
— Yeni gelinin o ziyafette Rasûlullah'a ne içirdigini bilir misin? Tevr denilen kap içinde geceden Rasûlullah için birkaç hurma islatti (bunun sirasini içirdi) [20].

7- Peygamber(S)'In Birçok Kaplar Ve Zarflar Içinde Sira Kurmayi Nehyetmesinin Ardindan, Bu Kaplarda Ve Zarflarda Sira Kurmaya Ruhsat Verip Müsâade Etmesi Babi

16-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Mansûr'dan; o da Salim (ibn Ebi'l-Ca'd)'den tahdîs etti ki, Câbir (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bâzi zarflar içinde sira kurmaktan nehyetmisti. Ensâr:
— Su muhakkak ki, bizim için bu kaplar zarurîdir, dediler. Rasûlullah:
— "Öyleyse bunlarda sira kurmaktan nehyedilmez" buyurdu. (Buhârî dedi ki:) Ve bana Halîfe söyle dedi: Bize Yahya ibn Sa-
îd tahdîs etti. Bize Sufyân, Mansûr'dan; o da Salim ibn Ebl'l-Ca'd'den; o da Câbir'den bu hadîsi tahdîs etti [21]

17- Bize Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne bu geçen hadîsi tahdîs etti. Sufyân bunda: "Peygamber (S) birtakim kaplardan nehyedince..." seklinde söyledi.

18-.......Abdullah ibn Amr (R) söyle demistir: Peygamber (S) kirba tulum gibi deriden yapilmis olanlardan baska kaplarda sira yapilmasini nehyettigi zaman, sahâbîler tarafindan Peygamber'e:
— Insanlarin hepsi kirba ve tulum gibi deri kaplar bulamaz ki, denildi.
Bunun üzerine Peygamber onlara ziftlenmemis olan balçik çömlek ve küp içinde sira kurmalarina ruhsat ve müsâade verdi [22].

19-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Sufyân'dan tahdîs etti. Bana Süleyman el-A'mes, Ibrâhîm et-Teymî'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den tahdîs etti ki, Alî (R): Peygamber (S) dubbâ'dan ve zift-lenmis kap(içinde sira kurmak)tan nehyetti, demistir.
Bana Usmân ibn Ebî Seybe tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilha-mîd, el-A'mes'ten... bu geçen hadîsi tahdîs etti [23].

20-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan tahdîs etti ki, Ibrâhîm en-Nahaî (söyle demistir): Ben, el-Esved ibn Yezîd'e:
— Sen mü'minlerin anasi Âise'ye, hangi seyler içinde sira tutulmasi mekruh olur diye sordun mu? dedim.
Esved:
— Evet, dedi ve söyle ilâve etti: Ben:
— Ey mü'minlerin anasi! Peygamber hangi seylerin içinde sira tutulmasindan nehyetti? dedim.
Âise:
— Bu hususta biz ev halkini dubbâ'da ve muzeffette (yâni ziftlenmis kapta) sira kurmamizdan nehyetti, dedi.
(Ibrâhîm en-Nahaî dedi ki:) Bu sefer Esved'e:
— Âise, hantem ve cerr denilen testiyi zikretmedi mi? diye sordum.
Esved:
— Ben sana ancak isittigim seyi tahdîs ediyorum, sana isitmedigim seyi mi tahdîs edeyim? Dedi [24].

21-.......Bize es-Seybânî tahdîs edip söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan isittim, o söyle dedi: Peygamber (S) yesil testi (içinde sira tutmak)tan nehyetti.
(es-Seybânî dedi ki:) Ben Abdullah'a:
— Beyaz testi içinde mi içelim? dedim. Abdullah:
— Hayir, ondan da içmeyin (çünkü hüküm birdir), dedi [25].

8- Sarhosluk Vermedigi Müddetçe Nakî' Denilen Hurma Sirasi(Ni Içmenin Câizligi) Babi

22-.......Ebû Hazim söyle dedi: Ben Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den isittim. Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa es-Sâidî, Peygamber(S)'i kendi dügün asina da'vet etti. O gün yeni gelin oldugu hâlde

da'vetlilere hizmet eden karisi (Ümmü Useyd Selâme) idi. Ümmü Useyd:
— Bu ziyafette Rasûlullah'a ne sirasi içirdigimi bilir misiniz? Ben geceden O'nun için tevr dedigimiz kap içinde birkaç aded hurma islattim, dedi [26].

9- Bâzak Ve Sarhosluk Veren Her Içkiden Nehyeden Kimse(Yi Zikr) Babi

Umer ibnu'l-Hattâb, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh ve Muâz ibn Cebel, Tilâ" denilen içkinin (kaynatilip üçte . biri kalinca) içilmesine kaail oldular. el-Berâ ibnu Azib ile Ebû Cuhayfe de (kaynatilip yari olunca) tilâ içkisini
içtiler.
îbn Abbâs (sikilmis siradan soran kimseye): Sikilmis sira taze oldugu müddetçe iç, demistir.
Umer ibnu'l-Hattâb söyle demistir:
"Ben (oglum) Ubeydullah'ta sarâb kokusu hissettim, (o, tilâ içtigini söyledi). Ben tilâ içkisinin sarhos edici olup olmadigini soracagim. Eger sarhos edici ise, onu celde vururum" [27].

23-.......Bize Sufyân es-Sevrî haber verdi ki, Ebû'I-Cuveyriye söyle demistir: Ben Ibn Abbâs'a "el-Bâzak" içkisinin hükmünü sordum. Ibn Abbâs:
— Muhammed (S) bâzak içkisinin hükmünü önceden bildirip "Sarhos eden her sey haramdir" buyurmustur, dedi.
Ebû'l-Cuveyriye:
— Bâzak, halâl-tayyib içkidir, (çünkü o, halâl-tayyib olan üzümün sikilmis sirasidir), dedi.
Ibn Abbâs:
— Halâl-tayyib olani iç, su muhakkak ki halâl-tayyib olandan sonra harâm-habîsten baskasi yoktur, (çünkü o sira ilk haletinden hamrliga dönüsmüstür), dedi [28].

24-.......Bize Hisâm ibn Urve, babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R): Peygamber (S) tatliyi ve bali severdi, demistir [29].

10- Karistirilmalari Sarhos Edici Oldugu Zaman Alacali Hurma Korugu Ile Hurmayi {Sira Kurmakta) Karistirmama Yi Ve Iki Katigi Bir Katik Hâline Getirmemeyi Düsünen Kimse Babi [30].

25-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Ben Ebû Talha'ya, Ebû Ducâne'ye, Süheyl ibnu'l-Beydâ'ya hurma korugu ile hurma karisigindan yapilmis içki sunuyordum. Derken hamr, yânî sarâb haram kilindi. Ben hemen o içkileri attim. Ben onlarin içki dagiticilari ve en küçükleri idim. Biz o gün bu içkileri hamr sayiyorduk [31].
Amr ibnu'l-Hâris söyle dedi: Bize Katâde tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten isitmistir.

26-.......Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, kendisi Câbir(R)*den söyle derken isitmistir: Peygamber (S) kuru üzümle hurmayi, alacalanmis hurma korugu ile taze hurmayi birlestirmekten nehyetti [32].

27-.......Ebû Katâde (R) söyle demistir: Peygamber (S), olgun hurma ile ermemis hurma korugunun, yine hurma ile kuru üzümün bir arada birlestirilmesini nehyetti. Bunlardan herbirisi ayri ayri sira ve hosaf yapilmalidir [33].

11- Süt Içilmesi Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Sagmal hayvanlarda da sizin için elbette âyet vardir. Size onlarin karinlarindaki fiski ile kan arasinda, içenlerin bogazindan kolaylikla geçen dupduru (ve tertemiz) bir süt içiriyoruz" (en-Nahl: 66) [34]

28-.......Bize Yûnus, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah(S)'a, isrâ ettirildigi gece (Beytu'l-Makdis'te) bir kadeh süt ve bir kadeh sarâb getirildi... demistir [35].

29- Bize el-Humeydî tahdîs etti ki, o Sufyân ibn Uyeyne'den isit-mistir. Bize Salim Ebu'n-Nadr haber verdi ki, kendisi Ümmü'1-Fadl'in himayesinde bulunan Umeyr'den isitmistir. O Ümmü'1-Fadl'dan tahdîs ediyordu. Ümmü'1-Fadl (R):
— Insanlar (Arafat'ta) Arefe günü Rasûlullah'in oruçlu bulunmasinda sübhe ettiler. Bunun üzerine ben Rasûlullah'a içi süt dolu bir kap gönderdim, Rasûlullah (S) o sütü içti, demistir.
Râvî Sufyân ibn Uyeyne bazen hadîsi söyle söylemistir: Insanlar arefe günü Rasûlullah'in orucu hususunda sübhe ettiler. Bunun üzerine Ümmü'1-Fadl, Rasûîullah'a içinde süt bulunan bir kap gönderdi...
Sufyân bu hadîs üzerinde durdurulup da soruldugu zaman:
— Bu hadîs, Ümmü'1-Fadl'dandir, derdi [36].

30-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Ebû Humeyd Abdurrahmân es-Sâidî, en-Nakî' merasindan Rasûlullah'a bir kâse süt getirmisti. Rasûlullah (S), Ebû Humeyd'e:
— "Bu kâseyi bir bezle örtmedin mi? Keski bunun üzerine enli-lemesine bir tahta parçasi olsun koysaydin!" buyurdu [37].

31-....... Bize el-A'mes tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Salih Zekvân'dan isittim, o zannediyorum ki, Câbir'den zikrediyordu. Câbir (R) söyle demistir: Ensâr'dan bir zât olan Ebû Humeyd, en-Nakî' merasindan Peygamber(S)'e bir kap süt getirdi. Peygamber de ona:
— 'Bunu bir bezle örtmedin mi? Keski bunun üzerine enlileme-sine bir tahta parçasi olsun koy

sandin!" buyurdu.
(el-A'mes dedi ki:) Ve bana Ebû Sufyân Talha ibn Nâfi', Câbir'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi tahdîs etti.

32-.......Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib (R)'den isittim söyle dedi: Peygamber (S) beraberinde Ebû Bekr oldugu hâlde, Mekke'den (Medîne'ye Muhacir olarak) geldi. Ebû Bekr dedi ki: Biz yolumuz üzerinde bir çobana ugradik. Rasûlullah çok susamis hâldeydi.
Ebû Bekr dedi ki: Ben bir kâse içine bir mikdâr süt sagdim. Rasûlullah bu sütten içti, hattâ ben onun ihtiyâci ve yeteri kadar içip doydugunu bilip hosnûd oldum. Bu sirada bize Surâka ibnu Cu'sum bir at üzerinde olarak geldi. Rasûlullah ona beddua etti. Bunun üzerine Surâka, Rasûlullah'tan kendisi aleyhine beddua etmemesini ve kendisinin selâmetle geri dönüp gitmesini Istedi. Peygamber de onun istegini yerine getirdi (yânî ona beddua etmedi) [38].

33-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Bol sütlü sagim devesi -sagilip sahibine geri verilmek üzere- hediye etmek ne güzel sadakadir. Seçkin sagmal koyun hediye etmek de böyle güzel bir sadakadir. Bu bereketli hayvan, sabahleyin bir kap süt verir, aksamleyin bir kap süt verir"[39].

34- Bize Ebû Âsim, el-Evzâî'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Rasû-îullah (S) süt içip agzini çalkalamis da "Bu yaglidir" buyurmustur [40].
Ve îbrâhîm ibn Tahmân, Su'be'den; o da Katâde'den söyledi ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -Mi'râci anlatirken-söyle buyurdu: "Bana Sidre agaci gösterildi. Baktim ki, orada dört nehir vardi. Iki nehir zahir, iki nehir de bâtin idi. Zahir olan nehirler Nil ile Furât nehirleridir. Bâtinî olan nehirler cennetteki iki nehirdir. Sonra bana üç bardak sunuldu. Birinde süt, birinde bal, birinde de sarâb vardi. Ben süt dolu olan bardagi aldim ve içtim. Bana: Sen ve ümmetin fitrata isabet ettiniz, denildi..." [41].
Hisâm ed-Destevâî, Saîd ibn Ebî Arûbe ve Hemmâm ibn Yahya hepsi de Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Mâlik ibn Sa'sa-a'dan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere nehirlerin zikrine kadar, geçen metin tarzinda bu hadîsin metnini ittifakla söylediler, fakat "Üç kadeh" fikrasini zikretmediler [42].

12- Suyun Iyisini, Tatlisini Isteyip Aramak Babi

35-.......Ishâk ibn Abdiliah, amcasi Enes ibn Mâlik (R) söyle derken isitmistir: Ebû Talha, Medine'de hurmalik mal yönünden En-sâr'in en zengini idi. Kendisine mallarinin en sevimlisi de Beyruhâ (denilen bustâni) idi. Beyruhâ Peygamber mescidinin karsisinda idi. Ra-sûlullah (S) da Beyruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi.
Enes dedi ki: "Siz, sevdiginiz seylerden (Allah yolunda) harca-yincaya kadar asla iyilige ermis

olmazsiniz. Her ne infâk ederseniz» sübhesiz Allah onu bilir" (âiûimrân: 92) âyeti inince (üvey babam) Ebû Talha kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Sübhesiz ki Allah "Siz, sevdiginiz seylerden harcayincaya kadar asla iyilige ermis olmazsiniz... "buyuruyor. Malimin bana en sevimli olani Beyruhâ'dir. Iste bu Beyruhâ, Allah için sadakadir. Bu sadakanin hayrini ve Allah yaninda onun âhiret azigi olmasini umanm. Yâ Rasûlallah! Sen bu bustânimi Allah'in sana gösterdigi yere koyup sarfet! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Bah! (Ne güzel ve ne büyük sey!) Bu, kazanç veren bir maldir -yâhud: Bu, faydasi sahibine çabuk ulasan bir maldir-" Sekk eden râvî Abdullah ibn Mesleme'dir.. "Ben senin söyledigim isitüm. Ben bu bustâni kendi hisimlarina tahsîr etmeni uygun bulurum" buyurdu.
Bunun üzerine Ebû Talha:
— Yâ Rasûlallah! Ben de Sen'in istedigin üzere yaparim, dedi. Akabinde Ebû Talha Beyruhâ'yi hisimlari ve amca ogullan arasinda taksîm etti.
Ismâîl ibn Ebî Uveys ile Yahya ibn Yahya ("Revân" masdarin-dan olmak üzere) "Râyihun" seklinde söylediler [43].

13- Süte Su Karistirip Içmek Babi

36-....... ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah'in süt içtigini görmüs.
(Enes dedi ki:) Rasûlullah, Enes'in evine gelmis hâldeyken, ben bir koyunun sütünü sagdim ve Rasûlullah için kuyudan biraz su ile karistirdim. Rasûlullah (S) kadehi alip içti. Bu sirada solunda Ebû Bekr, saginda da bir bedevi bulunuyordu. Rasûlullah kendisinden artan sütü bedeviye verdi. Sonra da:
— "Saga (veOÎ Sira ile saga (ver)!" buyurdu [44].

37-.......Bize Fuleyh ibnu Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S), Ensâr'-dan bir zâtin bustâmna girdi. Yaninda dostu (Ebû Bekr) bulunuyordu. Peygamber bustân sahibine (Ebû'l-Heyseme):
— "Eger yaninda eski kirba içinde bu gece geceleyip sogumus su varsa (içeriz), yoksa biz su sudan (bardaksiz) dudagimizla içeriz!" buyurdu.
Câfair dedi ki: Bu sirada bustân sahibi (agaçlari sulamak için) bustâninm bir tarafindan öbür tarafina su çeviriyordu. Yine Câbir dedi ki: Bustân sahibi:
— Yâ Rasûlallah! Yanimda gecelemis su vardir, çardaga dogru git, dedi.
Câbir dedi ki: Akabinde onlari (Rasûlullah ile Ebû Bekr'i) çardaga götürdü. Bir bardagin içine su koydu, sonra suyun üzerine de elcil koyunun sütünden sagdi. Bunu Rasûlullah içti. Sonra kendisiyle beraber gelen zât (yânî Ebû Bekr) içti [45].

14- Tatli Serbeti Ve Bal Serbeti Babi

ez-Zuhrî:
inecek bir siddetten dolayi insan sidigi içmek halâl olmaz. Çünkü o pistir. Yüce Allah: "Size bütün iyi ve temiz seyler halâl kilindi" (el-Mâide: 4-5) buyurdu, demistir [46].
Ibn Mes'ûd da sarhosluk verici içki (ile tedâvî) hakkinda: Sübhesiz ki, Allah sizin sifânizi, size haram kildigi seyler içinde kilmadi, demistir [47].

38-.......Bize Ebû Usâme tahdîs edip söyle dedi: Bana Hisâm, babasi Urve'den haber verdi ki, Âise (R): Peygamber (S) tatliyi ve bali çok severdi, demistir [48].

15- Ayakta Dikilmis Olarak Içme(Nin Hükmü) Babi

39-.......en-Nezzâl söyle demistir: Alî (ibn Ebî Tâlib -R) (Küfe Mescidi'nin) genis kapisi önüne geldi de ayakta dikilerek su içti ve (halkin sübhesini gidermek için):
— Birtakim insanlar, birisinin ayakta dikilerek su içmesini ke-rîh görürler. Hâlbuki ben Peygamber(S)'in benim içtigimi gördügünüz gibi su içtigini gördüm, dedi [49].

40-.......Bize Abdulmelik ibn Meysere tahdîs etti. Ben en-Nezzâl ibnu Sebre'den isittim. O, Alî'den söyle tahdîs ediyordu: Alî (R) ögle namazini kildirdi. Sonra insanlarin hacetleri için Küfe Mescidi'nin genis yerinde ikindi namazi vakti gelinceye kadar oturdu. Sonra kendisine su getirildi. Ondan içti, yüzünü ve ellerini yikadi. Râvî, basini ve ayaklarini da zikretti. Abdest aldiktan sonra ayaga kalkti, artan suyu da ayakta dikilerek içti. Sonra:
— Sübhesiz birtakim insanlar, ayakta dikilirken su içmeyi kerîh görürler. Muhakkak ki, Peygamber (S) su benim yaptigimin benzerini yapti, dedi [50].

41-.......Sufyân, Âsim el-Ahvel'den; o da es-Sa'bî'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) ayakta dikilerek Zemzem suyundan içti, demistir [51].

16- Devesi Üzerinde Dururken Içen Kimse Babi

42-.......Bize Ebu'n-Nadr, îbn Abbâs1 m hizmetçisi Umer'den haber verdi ki, (Abbâs'in zevcesi) Haris kizi Ümmü'1-Fadl Lubâbe (R), Peygamber(Sye bir kadeh süt gönderdi. Peygamber ikindi vaktinde Arafe'de duruyordu. Eliyle kadehi aldi ve sütü içti.
Imâm Mâlik bu hadîsi Ebu'n-Nadr'dan rivayetinde "Peygamber devesinin üzerinde duruyordu" fikrasini ziyâde etti [52].

17- Bâb: Içmekte Sirasiyle Sagdakine (Ver)!

43-.......Bana Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle tahdîs etti: Rasûlullah(S)'a

(içmesi için) su ile karistirilmis hâlde süt getirildi. Rasûlullah'in sag tarafinda bir çöl Arab'i, sol tarafinda da Ebû Bekr bulunuyordu. Rasûlullah sütü içti, sonra çöl
Arab'ina verdi ve:

— "Dâima sira ile saga (ver)/" buyurdu [53].

18- Bâb: Insan Içmekte Daha Büyük Kisiye Vermek Için Sag Yaninda Bulunan Kimseden Izin Ister Mi?

44-.......Bana Mâlik, Ebû Hazim ibn Dinar'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan söyle tahdîs etti: RasûluIlah'a içecek birsey getirildi. Ra-sûlullah bundan (bir mikdâr) içti. Saginda bir genç, solunda da birtakim yasli kimseler yer tutmuslardi. Bu vaziyette Rasûlullah gence;
— "bardakta kalani bu ihtiyarlara vermem için bana izin verir misin?" diye sordu.
O genç sahâbî:
— Vallahi yâ Rasûlallah, Sen'den gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan edemem, diye cevâb verdi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S) bardagi o gencin elinin içine koyuverdi [54].

19- (Bardaksiz Ve Avuçlamaksizin) Havuzdan Agizla Su Içmek Babi

45-....... Bize Fuleyh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan söyle tahdîs etti: Peygamber (S) beraberinde bir sahâbîsi oldugu hâlde, Ensâr'dan bir adamin yanina girdi. Peygamber ile sahâbîsi o zâta selâm verdiler. O adam selâmi aldi
da:
— Yâ Rasûlallah! Babam ve anam Sana feda olsun! Içinde gelmis oldugun bu saat, sicak bir saattir, dedi.
O zât, bu sirada bustânindaki suyu kuyunun dibinden yeryüzüne çikarmakla mesgul bulunuyordu. Peygamber ona:
— "Eger yaninda eski kirba içinde gecelemis su varsa (içeriz), yoksa agzimizla bu sudan içeriz" dedi.
O zât, bustân içinde o suyu bir yerden diger tarafa akitiyordu.
O zât:
— Yâ Rasûlallah! Yanimda eski kirba içinde gecelemis (soguk)
bir su vardir, dedi.
Bunun üzerine Peygamber ve yanindaki sahâbî ile birlikte bus-tândaki çardaga dogru yürüdüler. Çardakta bustân sahibi olan zât bir kap içine su döktü. Sonra o suyun üzerine kendine âid bir elcil koyundan süt sagdi. Akabinde bu (suyla karistirilip sogutulan) sütü Peygamber içti. Sonra geri verdi. Bu sefer o sütten Peygamber ile beraber gelmis olan zât (yânî Ebû Bekr) de içti [55].

20- Küçüklerin Büyüklere Hizmet Etmeleri Babi

46-.......Mu'temir'in babasi Süleyman söyle demistir: Ben Enes (R)'ten isittim, söyle dedi: Ben bir

içki meclisinde amcalarima fadîh içkisi sunup sâkîlik hizmetini yapiyordum. Ben onlarin en küçügü bulunuyordum. Bu sirada "Sarâb haram kilindi" denildi. Bana:
— Sarâb testilerini devir! dediler. Biz de onlari devirip döktük, (Süleyman et-Teymî dedi ki:) Ben Enes'e:
— Onlarin içkileri ne idi? diye sordum. Enes:
— Taze hurma ve alacasi düsmüs koruk hurmadir, diye cevâb verdi.
Ebû Bekr ibnu Enes: Bu fadîh sarâbi, o gün onlarin içkisi idi dedi de, Enes bunu reddetmedi.
Ve bana arkadaslarimdan biri tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten: 'Fadîh, o gün onlarin hamri idi" derken isitmistir [56].

21- Yiyecek Içecek Kaplarini Örtüp Kapatmak Babi

47-.......Ibnu Cureyc söyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, kendisi Câbir ibn AbdiIlah(R)'tan söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "(Günes batip) gece karanligi basladigi yâhud aksama girdiginiz zaman çocuklarinizi (disari çikmaktan) men' ediniz. Çünkü seytânlar o sirada dagilirlar. Geceden bir saat geçince de (disaridaki) çocuklarinizi evlerinize koyunuz. O zaman Allah'in ismini anarak kapilari kapatiniz. Çünkü seytân, kapatilmis kapiyi açamaz. Yine Allah'in ismini anarak su kirbalarinizin agizlarini baglayiniz. Yine Allah'in ismini anarak yiyecek kaplarinizin üzerlerini örtüp kapatiniz, velev üzerlerine enlilemesine birsey koymaniz suretiyle olsun. Yanan kandillerinizi de söndürünüz!"[57]

48-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Atâ'dan; o da Câbir(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Uyuyacaginiz zaman kandillerinizi söndürünüz, kapilan kapatiniz, tulum ve kirbalarin agizlarini baglayiniz, yiyecek ve içecek seylerinizin üzerlerini iyice
örtüp kapatiniz".
Râvî: Sanirim ki, Rasûlullah burada "Velev ki, yiyecek kabinin üzerine koyacagin bir tahtaparçasiyle olsun"buyurdu, demistir [58].

22- Deriden Yapilmis Tulum Ve Kirbalarin Agizlarini Disa Kivirip Ondan Agizla Su Içme(Nin Nehyi) Babi

49-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R): Rasûlullah (S) tulum ve kirbalarin agizlarim disa kivirmaktan, (yânî kaplarin agizlarinin disa kivrilip onlardan (bir masrabaya koymadan, agizla) içilmesinden nehyetti, demistir.

50-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ubeydullah ibn Abdillah tahdîs etti ki kendisi Ebû Saîd el-Hudrî'den söyle derken isitmis-tir: Ben RasûIullah(S)'tan, deriden yapilmis tulum ve kirbalarin agizlarini disa kivirip onlardan agizla su içmekten nehyederken isittim, demistir.
Bu hadîsin râvîlerinden Abdullah ibnu'l-Mubârek söyle dedi: Ma'-mer yâhud Ma'mer'den baskasi: [59]

Hadîsteki "el-Ihtmâs", kirba, tulum ve benzeri kaplarin agizlarindan su içmektir, demistir .

23- Tulumun Agzindan Içme(Nin Nehyi) Babi

51-.......Bize Eyyûb ibn Temîme es-Sahtiyânî tahdîs edip söyle dedi: Ikrime bize söyle dedi: Dikkat edin, size kisa kisa birseyler haber verecegim ki, onlari bize Ebû Hureyre söyIe tahdîs etti: Rasûluî-lah (S) kirbanin veya su kabinin agzindan (bir bardaga koymaksizin) su içmekten ve birinizin evinin duvarina komsusunun kendi agacini -bir rivayette: bir agaç basim- koymasini men' etmesinden nehyetti.

52-.......Bize Eyyûb, îkrime'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) su kabinin agzindan (bardaga koymaksizin) su içmekten nehyetti, demistir.

53-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, îkrime'den haber verdi ki, Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) su kabinin agzindan su içmekten nehyetti, demistir [60].

24- Birsey Içerken Kabin Içinde Nefes Almaktan Nehy Babi

54-.......Ebû Katâde (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Sizin biriniz birsey içtiginde, su kabinin içine nefes verip hohlamasin. Sizin biriniz çis ettigi zaman sag eliyle cinsiyet organina meshetmesin. Sizin biriniz (halâda) silindigi zaman da sag eliyle silinmesin" [61].

25- (Birsey Içerken Kabin Disinda) Iki Nefesle Yâhud Üç Nefesle (Dinlene Dinlene) Içmek Babi

55-......... Azre ibnu Sabit söyle dedi: Bana Sumâme ibnu Abdillah haber verip söyle dedi: Enes (R) su içtigi kap(dism)da iki yâhud üç kerre nefes alirdi ve:
— Peygamber (S) üç kerre nefes alirdi, dedi [62].

26- Altin Kapta Içmenin Hükmü Babi

56-....... Bize Su'be, el-Hakem ibn Uyeyne'den tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ söyle demistir: Huzeyfe (ibnu'l-Yemân -R- Iran fetihleri sirasinda) Medâin'de bulunuyordu. Su içmek istedi. Kendisine bir Dihkaan (yânî Medâin seriflerinden birisi) bir gümüs bardakla su getirdi. Huzeyfe kizarak bardagi firlatip atti da, söyle dedi:
— Ben bu bardagi ilk defa atmadim. Su kadar ki, ben bu zâti bana bunun içinde su vermekten nehyetmistim, fakat o vazgeçmedi. Hâlbuki Peygamber (S) bizleri hâlis ipek ve atlastan, altin ve gümüs kaplarda içmekten nehyetti ve: "Bunlar dünyâda kâfirlerindir» âhi-rette ise sizindir" buyurdu [63]

.

27- Gümüs Kap (Kullanmanin Hükmü) Babi

57-.......Bize Muhammed ibn Ebî Adiyy, Abdullah ibn Avn'dan; o da Mucâhid ibn Cebr'den tahdîs etti ki, îbnu Ebî Leylâ söyle demistir: Biz Huzeyfe'nin beraberinde sefere çiktik. Huzeyfe, Peygamberdin söyle buyurdugunu zikretti: "Altin ve gümüs kaplarda içmeyin, hâlis ipek ve dîbâc (yânî atlas kumas) giymeyin. Çünkü bunlar dünyâda kâfirlerin, âhirette ise sizindir.'*

58-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den (o söyle demistir): Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Su gümüs kaptan birsey içen kisi var ya, muhakkak o kisi karnina ancak (curb curb diye) cehennem atesini göndermektedir" [64]

59-........ el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bizlere yedi seyi islememizi emretti, yedi seyden de bizleri nehyetti. Bizlere hastayi ziyaret etmeyi, cenaze arkasindan gitmeyi, aksirana duâ etmeyi, da'vetciye icabet etmeyi, selamlasmayi yaymayi, zulme ugramissa yardim etmeyi, yemîn edenin yemînini kabul edip istegini yerine getirmeyi emreyledi. Ve yine Rasûlullah bizleri altin yüzükler takmaktan, gümüs kaptan içmekten -yâhud: Gümüs kap kullanmaktan-, eyer ve semerler üzerine binicinin altina konulan içi pamuk veya yünle doldurulmus, ipekten veya atlastan yapilmis küçük minderler kullanmaktan, kassî denilen ince ve kalin ipek kumaslar giymekten nehyetti [65].

28- Kâse, Bardak Ve Çanaklarda Içme{Nin Cevazi) Babi

60-.......Bize Sufyânibn Uyeyne, Salim Ebu'n-Nadr'dan; oda Ümmü'l-Fadl'in himayesinde bulunan Umeyr'den; o da Ümmü'1-Fadl Lubâbe(R)'den tahdîs etti ki, sahâbîler Arafe günü (Arafat'ta) Peygamber'in oruçlu olup olmadigi hakkinda sübhe etmislerdir. Bunun üzerine Peygamber(S)'e bir kâse süt gönderilmis, O da bu sütü içmistir [66].

29- Peygamberin Bardagindan Ve Kabindan Îçmek Babi

Ebû Burde söyle demistir: Abdullah ibnu Selâm bana: Ben sana, içinden Peygamber'in içtigi bir kâseden içireyim mi? dedi [67].

61-....... Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Peygamber'e Arab kavminden bir kadin zikredilmisti. Peygamber (S), Ebû Useyd es-Sâidî'ye, o kadina haber göndermesini emretti. Ebû Useyd de o kadina haber yolladi. Bunun üzerine kadin Medine'ye geldi ve Benû Sâide kalesine indi. Peygamber çikti, nihayet kadinin bulundugu yere geldi ve yanina girdi. Basini asagiya dogru egmis bir kadinla karsilasti. Peygamber o kadina söz söyleyince, kadin:

— Senden Allah'a siginirim, dedi. Peygamber de:
— "O hâlde ben de seni terkettim" buyurdu. Müteakiben oradakiler kadina:
— Sen O'nun kim oldugunu biliyor musun? dediler.
Kadin:
— Hayir bilmiyorum, dedi. Oradakiler:
— Bu, Allah'in Rasûlü'dür; seni görüp zevcelige istemek maksadiyla sana gelmisti, dediler.
Kadin:
— Ben Peygamber'le evlenmeyi kaçirmaktan dolayi bedbaht oldum, dedi [68].
(Sehl dedi ki:) O gün Peygamber dönüp geldi de, nihayet kendisi ve sahâbîleri Benû Sâide sofasinda oturdular. Sonra Peygamber:
— "Yâ Sehl! Bize su ver!" buyurdu.
Ben de onlar için bu kadehi çikardim ve bununla onlara su içir-dim.
Sehl'in râvîsi Ebû Hazim söyle dedi: Sehl bu kadehi bize çikarip gösterdi, biz de bunun içinden teberrüken su içtik.
Dedi ki: Sonra bu hâdisenin ardindan Umer ibnu Abdilazîz (Me-dîne Vâlîsi iken) Sehl'den bu kadehin kendisine hibe edilmesini istedi. Sehi de bu kadehi ona hibe etti [69].

62-.......Âsim el-Ahvel söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik'in yaninda Peygamber'in kadehini gördüm. Bu kadeh çatlamis hâldeydi, Enes onu gümüsle baglayip kenetlemisti.
Âsim dedi ki: O, Nudâr agacindan yapilmis, enli, güzel bir su bardagi idi.
Yine Âsim dedi ki: Enes (R):
— Yemîn olsun ben bu kadeh içinde Rasûlullah'a sundan ve sundan daha çok zaman su vermisimdir, dedi.
Yine Âsim söyle dedi: Ibn Sîrîn de söyle dedi: Bu kadehin üzerinde demirden yapilmis bir halka vardi. Enes ibn Mâlik bu halkanin yerine altindan yâhud gümüsten bir halka geçirmek istedi. Fakat (üvey babasi) Ebû Talha ona:
— Sakin Rasûlullah(S)'m yapmis oldugundan hiçbirseyi degistirme! diye tenbîh etti.
Bu tenbîh üzerine Enes onu oldugu gibi birakti [70].

30- Bereketin Ve Mübarek Suyun Içilmesi Babi

63-.......el-A'mes söyle demistir: Bana Salim ibnu Ebi'I-Ca'd, Câbir ibn AbdilIah(R)'tan su gelecek hadîsi tahdîs edip söyle dedi: Ben kendimi Peygamber'in beraberinde gördüm ki, ikindi namazi vak-ti gelmis, yanimizda da az bir sudan baskasi yoktu. Bu az su bir kap içine konuldu da akabinde Peygamber'e getirildi. Peygamber (S) o kabin içine elini soktu ve parmaklari su fiskirtti. Bundan sonra Peygamber:
— "Haydin abdest suyu ehlinin yanina geliniz! Bereket (yânî gördügünüz bu su artmasi) Allah kalindandir" buyurdu.
(Câbir dedi ki:) Yemîn olsun ki, ben suyu O'nun parmaklari arasindan fiskirirken görmüsümdür. Oradaki insanlar hep abdest aldilar ve içtiler. Ben ise o sudan karnima koydugum mikdâri

çogaltmak hususunda gayretimi hiç kisaltmiyordum. Ve o artan suyun hakîkaten bir bereket oldugunu bildim.
Salim ibn Ebi'1-Ca'd dedi ki: Ben Câbir'e:
— Siz o gün kaç kisi idiniz? diye sordum. Câbir:
— Bindörtyüz kisi idik, dedi.
Bu hadîsi Câbir'den rivayet etmekte Sâlim'e, Amr ibn Dînâr mu-tâbaat etmistir. Husayn ile Amr ibnu Murre, Sâlim'den; o da Câbir'den olmak üzere "Binbesyüz" demistir.

Yine bu hadîsi Câbir'den rivayet etmekte Sâlim'e, Saîd ibnu'l-Müseyyeb de mutâbaat etmistir [71]

---

[1] Esribe, Sarâb'm cem'idir. Sarâb ise içilen akici seylerin ismidir. Haram ve halâl olan bütün içilen nevi'Ieri sâmildir. Türkçede ise Sarâb, nass ile haram olan hamr ve diger sarhos edici içkiler ma'nâsinda kullanilmistir. Bu kitâbda yalniz haram olan içkiler degil, su, süt gibi halâl olan Içkilere âid hadîsler toplanmistir.

[2] Buhârî bu âyeti hamnn harâmligi hakkinda gelen hadîslere bir hazirlik ve mukaddime olmak üzere zikretmistir.
Bu âyet sarhosluk veren içkilerin men'i ve haram kilinmasi hakkinda üçüncü ve son olarak inen âyettir ki, birincisi en-Nisâ: 43, ikincisi el-Bakara: 219-220. âyetleri idi. Allah Taâlâ bu âyette hamnn ve kumarin harâmligim birçok vecih-lerle te'kîd etmistir: Evvelâ cümlenin basi "Innemâ" ile baslatilmis, ikinci olarak "Ensâb" ve "Ezlâm" ile beraber zikrolunarak putperestlik kabîlinden gösterilmis, üçüncü olarak "itte?" ismi verilmis, dördüncü olarak sirf serr veya serri gâlib olduguna tenbîhen "Seytânin amelinden" buyurulmus, besinci ola rak bunlardan sakinmak emredilmis, altinci olarak bu ictinâb, felah ümîdine bir sebeb yapilmis, yedinci olarak da bu beyândan asil maksad hamr ve kumarin tahrîmi oldugu hatirlatilip, bunlarin haram kilinmasini gerektiren dînî, dünyevî mefsedet ve veballerini takrir ve seytânin amelini tavzîh ile: "Seytân içkide ve kumarda ancak araniza düsmanlik ve kin düsürmek, sizi Allah'i anmaktan ve namazdan alikoymak ister. Artik siz vazgeçtiniz degil mi?" (el-Mâide: 91) bu-yurulmustur. Ki bir kerre bunlar olduktan sonra artik her günâh, her cinayet islenir; ne dîn kalir, ne îmân; ne dünyâ kalir, ne âhiret... {Hakk Dîni, II, 1805)

[3] Hadîs dünyâda haram olan sarâbi içip de tevbe etmeden ölenlerin âhirette mut-tekîlere va'd olunan cennet sarâbindan mahrum olacaklari bir ceza olarak bildiriliyor. Ma'siyet ve günâh cennetten mahrum olmayi gerektirmediginden, bunlar cennete girecekler, fakat sarhosluk vermeyen, içenlere yüksek lezzet veren âhiret sarâbindan mahrum kalacaklardir... Cennetliklere va'd edilen içki nehirlerini haber veren âyetlerden biri sudur: "Sakinanlara va'd olunan cennetin sifati sudur: Içinde rengi, kokusu, hiçbir vasfi bozulmayan sudan irmaklar, tadina asla bozukluk gelmeyen sütten irmaklar, içenlere lezzet veren sarâbdan irmaklar, süzme baldan irmaklar vardir. Orada meyvelerin her çesidi onlarindir..." (Muhammed: 15).
"Kinden gögüslerinde ne varsa söküp atacagiz- Altlarindan irmaklar akacaktir. Hamd olsun Allah 'a ki, bizi hidâyetiyle buna kavusturdu. Eger Allah bize hidâyet etmeseydi, kendiligimizden bunun yolunu bulamazdik. And olsun ki, Rabb 'imizin elçileri gerçegi getirmislerdir derler..." (el-A'râf: 43).
' 'Biz onlarin gögüs/erindeki kini söküp attik. Hepsi kardesler hâlinde karsi karsiya tahtlari üzerine dayanarak oturacaklardir" (el-Nicr 47).

[4] Bu hadîsin bir rivayeti, uzun Mi'râc ve Isrâ hadîsi içinde geçti. Müslim de îmân'-da, "Rasûlullah'm geceleyin semâlara yürütülmesi ve namazlarin farz kilinmasi bâbi"nda 264-"164" hadîsin sonunda; bir de 272, "168" rakamli hadîste buna yakin bir lafizla getirmistir. Hadîs, süt içmenin fazileti ile sarhos edicilerin kötülügünü isaret etmis oluyor.

[5] Basliga uygunlugu "Sarâbin (açikça ve alenî olarak) içilmesi..." sözündedir. Bunun bir rivayeti Ilim Kitabi, "ilmin kalkip, cehlin meydan almasi bâbi"nda geçmisti.

[6] Basliga uygunlugu "Içki içen de içtigi zamanda mü'min olarak içemez" kavlin-dedir.
Ibn Battal dedi ki: Içki içmek hakkinda gelen haberler içinde en siddetli rivayet, Ebû Hureyre'nin bu hadîsidir. Çünkü hadîste zikredilen çirkin fiilleri isleyenlerden, isledikleri sirada îmân suurunun kendilerinden silindigi bildiriliyor ki, zahir sekline göre çok agirdir. Tebligin bu zahir sekline bakarak Haricîler: Bu büyük cürümleri -haram olduklarini bilerek kasden- Isleyenleri tekfîr etmislerdir. Sünnet ehli âlimleri ise bu husustaki îmâni kemâle hamlederek: "Büyük günâhlari isleyenlerin îmâni tam ve kâmilolmaz" suretinde tefsir etmislerdir.... Bâzi âlimler de "Bu, büyük bir tehdîddir" demislerdir. Bu konuda gelen diger haberler de bu suretle tefsîr ve tevcîh olunur: Meselâ Ebû Mûsâ el-Es'arî hadîsinde: "Üç sinif mücrim cennete girmez: Sarâb içen, hisimligi kesen, sihre inananlar" buyurulmustur. Ebû Hureyre'nin bir hadîsinde de: "Sarâb içen, puta tapan gibidir" buyurulmustur ki, bütün bunlar taglîz ve tehdîde hamlolunmus-lardir... (Aynî).
el-Muzhirî söyle dedi: Yânî zina etmekte iken îmânda kâmil olmaz, yâhud lafzi haber, ma'nâsi nehydir; birinci vech daha üstündür. Hattabî de buradaki imansizligi, zinayi halâl sayana hamletti. Miskaat sârihi de söyle dedi: Menfî olan îmânla murâd, hayadir denilebilir. Nitekim "Haya îmândan bir su'bedir" hadîsi gelmistir. Buna göre ma'nâ: Zinâci zina edecegi zaman Allah'tan haya eder hâlde zina edemez. Çünkü o Allah'tan utansaydi ve onun hazir ve hâline sâhid bulunduguna i'tikaad etmis olsaydi, bu çirkin fiili yapmazdi. Bunun tag lîz ve tesdîd babindan olmasi da muhtemeldir. Nitekim Âlu Imrân: 93'te böyledir. Yânî bunlar mü'minlerin hasletlerinden degildir. Çünkü bunlar mü'minlerin hasletlerine aykiridir. Mü'minlerin bunlarla vasiflanmalari yakismaz. Bunlar kâfirlerin vasiflaridir... (Kastallânî).

[7] Bu baslik "Üzümden yapilan hamr" yâhud "Hamr üzümden yapilandir" seklinde tercüme edilebilir. Ikinci sekil Ebû Hanîfe'nin görüsüdür. Ona göre üzümden baska meyve ve hububattan yapilan içkilere, hakîkî ma'nâsiyle hamr denmez, tesbîh suretiyle denilebilir. Diger imamlara göre Ise, hamr üzüme has degildir, baska seylerden de yapilir.

[8] Enes'in bu "Hâlbuki Medine'de ondan birsey yoktu" sözü, üzümden yapilan hamr yoktu, demek oluyor. Bu cihetle hamr mutlak zikrolununca, kemâline sar-folunur ki, o da üzümden yapilandir.

[9] Enes'in bu hadîsi, bundan önceki hasiyede bildirilen seyi te'yîd etmektedir. Yânî o sirada Medine'de üzüm suyundan yapilan hamr pek az idi, fakat diger seylerden yapilan hamr bolca bulunuyordu.

[10] Ibn Umer'In bu hadîsi, o devirde üzümden baska sayilan seylerden de hamr yapildiginin delilidir.
Hamr, esasen örtmek ma'nâsina masdar oldugu hâlde, "Çig üzüm sirasindan siddetlenmis ve köpügünü atmis olan sarâba isim olmustur. Çünkü akli bü-: rüyüp örter ve bir ta'bîr ile kafayi dumanlar kî, buna Humar denilir. Hamnn bu üzüm sarâbina itlak edilmesi, has bir itlaktir. Bu münâsebetle hamr, bir de umûmî olarak akla humar veren sey ma'nâsina kullanilir ki, bu ma'nâca müskiratin hepsi hamrdir. Buna binâen imâm Mâlik ve Safiî ve bunlardan evvel ve sonra bir hayli âlimler ve fakîhler Kur'ân'daki

hamnn umûmî ma'nâsiyle mutlak olarak müskir demek olduguna ve binâenaleyh her nevi1 müskiratin Kur'ân nassi ile aynen haram bulunduguna hükmetmislerdir... (Hakk Dîni, I, 761-762).

[11] Bu baslik, bundan önce geçen hadîste Umer'in hutbede söyledigi sözün kisaltilmis seklidir.

[12] Basliga uygunlugu "Zehv demlen hurma korugundan ve hurmadan yapilan fadîh içkisi" sözündedir.

ez-Zehv: Hurma korugu sari ve kirmizi alacalanmak ma'nâsinadir. el-Fadîh: Bir günâ sarâba denir ki, hurd olmus hurma korugundan yaparlar. Masdar olarak ezmek, kirmak ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.)

[13] Basliga uygunlugu "el-Büsr denilen hurma korugu" sözündedir.

el-Büsr, herseyin tazesine denir... ve rutab kertesine varmamis olan hurma koruguna denir, müfredi "Busre"dir.

Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Esribe Kitâbi'nda getirmistir: Müslim Ter., VI, 202-205.

[14] Bu hadîsler, içkiyi kesin olarak haram kilan el-Mâide: 93. âyeti indigi zaman hurma sirasindan yapilan içkiye hamr, yânî sarâb denildigini gösteriyor. Bundan dolayi üç mezhebin imamlarina göre sarhosluk veren her içki hamrdir ve üzüm sirasindan yapilan ile diger içkiler arasinda hüküm i'tibâriyle bir fark yoktur. Herhangi birinden az bir mikdâr da içilse hadd vurmak îcâb eder.

Hanefîler'e göre ise Hamr denilen ve üzüm sirasindan yapilan sarâbin hükmü, diger içkilerden farklidir. Onlarca her içkiye hamr, yânî sarâb denilmez. Böyle olunca hükümleri de bir degildir. Sarâbin bir damlasini içmek bile hadd'i îcâb eder. Fakat sâir içkiler böyle degildir. Onlar ancak sarhos edecek mikdâri içilirse haddi îcâb eder. Daha fazla tafsilât için fikih kitâblarina basvurulmalidir.

[15] El-Bit'u: Baldan yapilan kivamli koyu nebîze, bir kavle göre üzüm sirasina yâ-hud bâ'mn kesriyle hamre denilir... (Kaamûs Ter,).

îmâm Ebû Hanîfe: Bit'u, Yemen içkisidir, fakat Yemen halki bu kelimenin "T" harfini üstün okurlar da Bit a' derler" demistir.

el-Fukkaa': Rummân vezninde, serbetçilerin çarsida sattiklari mutlaka serbete denir ki, hububattan, meyvelerden ve sâireden tertîb eder ederler... (Kaamûs Ter.)

[16] Bu hadîs, Rasûlullah'in "Cevâmi'u'l-Kelim" diye anilan câmiali sözlerinden birisidir. Bunlarin kelimeleri az, ifâde ettikleri ma'nâlar ve hükümler çoktur. Ra-sûlullah'a yalniz Yemen'in "Bit'u" içkisinin hükmü sorulmustu. O, içkinin mâhiyetini umûmî bir kaanûn hâlinde ta'rîf ederek cevâb vermistir ki, her içki bununla Ölçülmelidir demek olur...

[17] Bunlar, içinde nebîz ve hamr, yânî sira ile sarâb kurmak âdet edilen dört nevi' testi adidir ki, içlerinde sira kurulunca tahammur edip sarhosluk verir olurmus. Bunlarin açiklamalari îmân Kitâbi'nda verilmisti.

[18] Basliga uygunlugu "Hamr, akli örten (tefekkürü gideren) her Içkidir" sözün-dedir. Bu, eskimez ve umûmî bir kaaide ve son derece câmiali bir ta'rîftir.

[19] Hadîsin basligin birinci fikrasina uygunlugu açiktir. Fakat hadîste basligin ikinci fikrasina âid birsey yoktur. Buhari Sahîh'ini yazmakta âdet edindigi meslegi geregi kendi sartina uymayan hadîsi kitabina yazmaz da ona yalniz baslikta isaret etmekle yetinir. Iste burada da öyle yapmistir. "Hamr"e baska ad takanlara dâir baslikta isaret ettigi hadîs, Ebû Davud'un, Ibn Ebî Seybe'nin, Ebû Mâlik el-Es'arî'den rivayet ettikleri "Ümmetimden birtakim insanlar hamr'i (yânî sarâbi) içerler de ona sarâbdan baska isim takarlar... " hadîsidir. '

Hisâm ibn Ammâr, Buhârî'nin üstâdlarindan biridir. Ebû Bekr'in fadli'-nda ve Buyû'da ondan isnâdla rivayet etmistir. Üç yerde ise "Hisâm ibn Ammâr söyle dedi" diyor. Birisi Esribe'de burada; biri Magâzî'de, "Insanlar Hudeybiye günü Rasûlulullah'm beraberinde idiler, agaçlarin gölgelerine dagildilar...." hadîsinde; bir de Rasûlullah'in "Fulân gibi olma, gecekaaim olur...." hadîsinde. Iste bu üç yerde Buhârî "Haddesenâ" ve "Ahbaranâ" demiyor. Zâ-hIr olan onun bu yerlerdeki hadîsleri Hisâm'dan müzâkere suretiyle almis oldugudur. Hadîslerin sureti her ne kadar ta'lîk sureti ise de, hadîsler sahîhtir... Hadîs hafizlari indinde sabit olmustur ki, Buhârî'nin cezim sîgasiyle getirecegi bütün ta'lîkler sahîh olmaktadir... (Aynî, Kastallânî).

[20] Basliga uygunlugu son fikrasindadir. Bâzi nüshalarda mütekellim sîgasiyle gelmistir. Bunun bir rivayeti Nikâh'ta, "Kadinin erkeklere hizmet etmesi bâbi'-'nda geçmisti.

et-Tevr kelimesini lugatçiler; bakir kap, çömlek, kâse, desti, tastan oyulmus çanak ma'nâlanni vermislerdir.

el-înkaa' ise kuru hurma ve üzümü bir kap içinde islatarak hosaf ve sira yapmak ma'nâsinadir. Gece islatilirsa gündüz içilir, gündüz islatihrsa gece içilirdi ve tahammur ettirilmezdi...

[21] Öyleyse nehy, ihtiyâçsizlik takdirine göre gelmisti. Bu mes'elede hüküm Rasû-lullah'in re'yine havale edilmis olmasi yâhud o anda kendisine sür'atle vahy verilmis olmasi da muhtemeldir... (Kastallânî).

Buhârî hadîsi ikinci yoldan müzâkere suretiyle aldigi için "Bana Halîfe
söyledi" seklinde getirmis, tahdîs ve ihbar sigalarini kullanmamistir.

[22] Basliga uygunlugu "Onlara ruhsat ve müsâade verdi" sözündedir.

el-Kirmânî: Bu hadîsteki "Ani'l-eskiye", siyaka göre istisna olmak üzere "Illâ" ziyadesiyle "Illa ani'l-eskiye" denilmesi gerekir... demistir. Tercüme buna göre yapilmistir. Ziftli ve sirli çömleklerde ve küplerde sira kurmaktaki nehyin devami, bunlarda siranin daha çabuk tahammur etmesindendir.

[23] Alî'nin bu hadîsinde ziftli kap gibi, kuru kabaktan oyulmus susak içinde de sira kurulmasinin nehyedildigi bildirilmektedir.

Ibn Esîr: Bu kaplarda sira kurmak Islâm'in evvelinde haram kilinmistir. Sonra nesh olundu. Ancak Imâm Mâlik ile Ahmed ibn Hanbel bu konudaki tahrîmin devam ettigine kaail olmuslardir, demistir {en-Nihâye, I, 10).

Müslim'de "Muzeffet, dubbâ, hantem ve nakîr denilen kaplarda sira kurmaktan nehy ve bu nehyin mensûh olup artik bugün sarhosluk verici olmadikça bunlarda sira tutmanin halâl oldugunu beyân babi" adinda bir baslik da vardir (Müslim, Tercümesi VI 212).

[24] Bunun bir rivayetini Müslim de el-Esribe'de getirmistir.

el-Cerr, topraktan yapilmis büyük testiye denir, el ile çekip götürmesi kaa-bil olur (Kaamûs Ter., II, 210).

[25] Buna göre yesil sifatiyle vasfetmenin mefhûmu yoktur. Bunu ihtiraz için degil vâki'i beyân için zikretmistir. Hüküm ise sarhosluk vermeye baglanmistir. Kaplar ise birseyi ne haram, ne de halâl kilabilirler... (Kastallânî)..

[26] Bu hadîsin bir rivayeti 6. bâbda geçmisti.

en-NakV: Emîr vezninde.... üzümü suya islatmakla tertîb edilen sarâba, bir kavle göre mutlaka sirasi alinmak için suya islatilmis hurma, üzüm ve unnâb makûlesine denir... (Kaamûs Ter.).

[27]

el-Bâzak, zâl'in kesri ve fethi ile üzüm suyundan bir mikdârca kaynamakla ko-yulanip siddet bulmus içkiye denir ki, hâlâ Rûm diyarinda sarâb ta'bîr ettikleri olacaktir. Sarihin beyânina göre "Bâde-i Fârisî"nIn arapçalanmisidir. Bâzak içene hadd vâcib olur denilir... (Kaamûs Ter.).
et-Tilâ': Kisâ vezninde... hamre ve badeye denir ve munsif ta'bîr olunan üzüm sirasinin koyulasmasina denir ki, müselles ta'bîr ettikleri olur. Ve munsif, nisfi kalincaya kadar kaynatilmis olan siradir... Türkî'de "Nardenk" dedikleri olacaktir. Her iki takdîre göre halâldir, hamre itlaki sonradandir. (Kaamus Ter.).
Buradaki haberleri diger hadîsçiler senedli olarak rivayet etmislerdir. Umer o Içkiden sordu, onu sarhos edici buldu, akabinde ikrar ve beyyine ile ogluna celde vurdu (Kastallânî).
[28]
Bâzak, pisirilmis hamrdir... Onu hamr isminden nakletmeleri için yapan ve bâzak ismi verenlerin ilki Umeyye ogullan'dir, denildi. Yânî Muhammed onun hükmünü, onlarin ona "Bâzak" ismi vermelerinden önce "Sarhosluk veren hersey haramdir" buyurmakla bildirmistir. Harâmlik sirf isme baglanmis degildir ki, ismi degistirmek hükmü degistirici olsun, i'tibâr ancak sarhos ediciligedir. Sarhos edicilik bulunursa, harâmlik sabittir. Sarhos edici ister eski Ismiyle isimlendirilsin, ister baska bir isme degistirilsin, müsavidir... Feth'de, Ebû'1-Leys es-Semerkandî'den söyle dedigi naklolundu: Pismisi içen, sarhos edici oldugu zaman günâhça hamr içenden daha büyüktür. Çünkü hamr içen, onu içmekle âsî oldugunu bilerek içmektedir. Pismis olani içen ise müskiri halâl görerek içmektedir. Hamrm azinin ve çogunun haram oldugunda icmâ' sabit olmustur, haram olani halâl sayan icmâ' ile kâfir olmustur (Kastallânî).
[29]
el-Kevâkib de söyle dedi: Hadîsin baba münâsebeti, pismis siranin sarhosluk verir olmadigi zaman halâl oldugunu beyândir. Nitekim halvâ pisirilir ve baglanir, bal ise su ile karistirilir ve saatinde içilir, bunun tayyîbligi ve halâlliginda sübhe yoktur.
Bu hadîsin bir rivayeti Taamlar Kitâbi'nda, "Halvâ ve bal bâbi"nda geçmisti (Kastallânî)
[30]
Ibn Hacer söyle dedi: Bana zahir olan, Buhârî'nin bu baslikla muradi,karistirmaktan nehyi iki te'vîlden biriyle te'vîl edene reddir. Bunlardan biri karistirmanin karisiga hamlidir ki, o da meselâ yalniz basina hurma sirasinin siddet kazanmis olmasi ve yalniz basina kuru üzüm sirasinin siddet kazanmis olmasidir. Bunlar sirke olmalari için karistirilirlar. Böylece nehy ve sirke yapmak maksadindan ileri gelmis olur. Bu te'vîl külfetsiz olarak basliga uygundur. Ikinci te'vîl, karistirmaktan nehyin illeti, israf olmasidir. Bu da iki katik arasini birlestirmekten nehiy gibi olur... {Kastallânî).
[31]
Basliga uygunlugu "Hurma korugu ile hurma karisigindan yapilmis içki sunuyordum" sözünden alinir. Çünkü hadîste zikredilen kimselerin Içmesi vaktinde bu Iki seyin karisigindan yapilmis Içki vardi. Onlara hamrin haram kilinmasi haberi ulasinca, onu atip terkettiler ve böylece hurma korugu ile hurmayi karistir-mamayi re'y eden kimselerden oldular... (Aynî).
[32]
Bunda açik olarak karistirmanin nehyi yoktur. Fakat Müslim, "Yas hurma ile koruk hurma arasini ve kuru üzümle hurma arasini biri estirmeyiniz" lafziyle bunu beyân etmistir. Nehyin hikmeti, karistirmakla alkollenmede siddetlenmenin çabuklasmasi korkusudur... (Aynî).
[33]
Hadîs, baslikta isaret ettigi iki katigin birlestirilmemesi fikrasina delâlet etmektedir.
Temr, olgunlasmis hurmanin adidir. Zehv de olgunlasmamis, fakat alacalanmis hurma korugunun adidir. Hurma ile korugunun, hurma ile kuru üzümün birlestirilmesinin nehyi sebebi, geçim darligi ve tasarruf endisesidir. Yoksa iki katigin bir arada birlestirilmesini nehy degildir. Çünkü Rasûlullah'tan böyle bir nehyin çikmasi sahîh degildir. Bu sebeble tenkîdçiler, hadîsteki nehyi tenzî-hîdir, kerâhate hamledilir; tahrîmî nehy degildir demislerdir.
[34]
Buhârî bu babi "Çoksüt içmek sarhosluk verir" diyen bâzi kimselerin iddiasini redd için açmis ve süt içmenin halâl oldugunu isbât için de buradaki âyeti getirmistir.
[35]
Hadîsin basliga uygunlugu, Isrâ gecesi Peygamber'e süt ve hamr getirilince, Pey-gamber'in sütü tercîh etmis olmasi ve sütün Allah'in kullari üzerindeki ni'met-lerinin en büyüklerinden bulunmasi yönündendir. Bu hadîsin bir rivayeti, bu kitabin basinda "2" rakarmyle geçmisti... (Aynî).
[36]
Bunun Tevkiften ve Vakf\.m olmasi muhtemeldir. Ma'nâ sudur: Sufyân, bazen bu hadîsi mürsel olarak sevkeder de isnadinda "Ümmü'l-Fadl'dan" sözünü söylemezdi. Kendisinden bu hadîs mevsûl müdür yoksa mürsel midir? diye sorulunca: Hadîs Ümmü'l-Fadl'dandir, derdi. Onun bu sözü ise "Hadîs mevsûldür" kuvvetindedir. Bu hadîsin birer rivayeti Hacc ve Oruç Kitâblari'-nda da geçmisti (Kastallânî). Buhârî bu hadîsle de sütün sarhosluk vermesi gibi bâtil görüsü reddetmis bulunuyor.
[37]
Hadîsteki en-Nakî', Akîk vadisinde bir yerin adidir. Medine'ye yirmi fersah uzaklikta bulunan bu mer'ayi, koyun yaylimi olmak üzere Rasûlullah kurup himaye etmisti. Bu süt, o koruluktan getirilmis olacaktir. Rasûlullah'in sütün üzerinin örtülmesi hususundaki tenbîhi, temizlik ve nezâfete ehemmiyet vermesindendir.
[38]
Basliga uygunlugu "Ben bir kâse içine bir mikdâr süt sagdim, Rasûlullah ondan içti" sözünden alinir. Bunun bir rivayeti "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medîne'ye hicreti bâbi"nda geçmisti.
[39]
Basliga uygunlugu hadîsin ma'nâsmdan alinir.
Menîhatu'l-Leben: Kisinin sagmal devesini veya koyununu, sütünden istifâde etmek üzere baskasina vermesi, onun da sagdiktan sonra hayvani sahibine vermesidir. (Ibnu'1-Esîr, en-Nihâye).
Menîha, aslinda hibe ve atiyye demek olup, konumuz olan hadîs geregince en güzel sadakadir. Bunun bir rivayeti Âriyet'te, "Menîhanin fazileti bâbi"nda geçmisti.
[40]
Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbi'nda, "Sütten agiz çalkalanir mi? bâbi"nda geçmisti.
[41]
Bu hadîs, uzun Isrâ hadîsinin bir parçasidir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabi'nin evvelinde de geçmisti.
[42]
Buhârî bu senedden gelen hadîsi Bed'u'l-Halk'ta, "Melekleri zikr bâbi"nda uzunca bir metinle mevsûl olarak getirmisti.
[43]
Basliga uygunlugu "Rasûlullah, Beyruhâ'ya girer ve oradaki güzel sudan içerdi" sözündedir. Bu hadîsin birer rivayeti Zekât, Vasiyetler, Vekâlet, Tefsir Kitâbla-ri'nda da geçmis ve açiklamalar verilmisti.
[44]
Basliga uygunlugu meydandadir. Hadîsin bir rivayeti Hibe Kitâbi'nda geçti. Yagca zengin olan sütü biraz su katip hafifleterek içmekte saglik yönünden çok fayda oldugu bugün ilim ehlince tesbît edilmis bir keyfiyettir.
[45]
Dâcin: Halkin evlerinde besledikleri evcil koyundur (Ibnu'1-Esîr, en-Nîhâye).
[46]
Yüce Allah, Peygamberimizin sifatlarini sayarken ".... Temiz seyleri halâl, murdar seyleri de üzerlerine haram kiliyor... " (el-A'râf: 157)) buyurdu,
"er~Rics" ise murdar seyler cümlesindendir. ez-Zuhrî'nin sözünü Abdun-razzâk senedli olarak rivayet etmistir.
[47]
Ibn Mes'ûd'un sözünü Ibn Ebî Seybe rivayet etmistir.
[48]
Bu hadîsin bir rivayeti Et'ime'de geçmisti.

[49]
Hadîs, ayakta su içmek hakkindaki basliga uymakta ve ayakta dikilerek su içmenin caiz oldugu hükmünü açiklamaktadir.
[50]
Bu da geçen Alî hadîsinin baska yoldan gelen bir rivayetidir.
[51]
Bu da Hacc Kitâbi'nda geçmisti.
[52]
Basliga uygunlugu meydandadir,
[53]
"el-Eymen fe'l-eymen" cümlesi, iki türlü okunur: Birinasb ile, biri ref ile. Nasb okuyusuna göre mukadder bir fiilin mef ûlüdür ki, "Âti'l-eymene = Sag taraf-takine ver!" denmis olur. Ref okuyusa göre bunlar birer mübtedâ kilinip, haberleri takdir edilir:' 'el-Eymenu ehakku = Sag taraf ikrama daha haklidir" gibi.
[54]
Peygamber'in âdeti, birsey içtiginde artan kismi saginda bulunan kimseye vermek üzere cereyan edegelmisti. Bu sünnet geregince Peygamber'in artigini alip içmek, sag taraftaki gencin mukteseb hakki olmustu. Bundan dolayi Peygamber sol tarafinda bulunan yasli kimselere vermek için genç sahâbîden izin ve muvafakat almaga tesebbüs etmistir.
[55]
Basliga uygunlugu "Illâ kera'nâ= Yoksa agzimizla içeriz" sözündedir. Câbir burada, Peygamber bustân sahibiyle konusurken ' 'O zât bustân içinde suyu tahvîl ediyordu" sözünü iki kerre söyledi. Bunun zahiri sudur: Birincisi, o zâtin suyu kuyunun asagisindan, yânî derinliginden yeryüzüne çikarmakta oldugunu ve sanki orada bir havuz var da suyu onun içinde toplamakta bulundugunu ifâde eder. Ikincisi de sonra o suyu bustâmn bir tarafindan diger bir tarafa nakleder bulundugunu anlatir. Bu hadîsin bir rivayeti yakinda "Süte su karistirip içmek bâ-bi"nda geçmisti (Kastallânî).
[56]
Basliga delîlligi meydandadir. Bunun bir rivayeti Esribe'nin evvellerinde "Hamrin tahrîmi indi; hamr, hurma korugundan ve hurmadan idi bâbi"nda geçmisti.
[57]
Basliga uygunlugu "Yiyecek ve içecek kaplarini örtüp kapatiniz" sözünden alinir.
Bu hadîste çocuklari men' etmek, kapiiari kapatmak, kirba agizlarini baglamak gibi gizli olmayan birçok iyilikleri çekip, kötülükleri savma edeblennden bir grup vardir. Bunlari yaparken Allah'in ismini anmak, yânî "Bismillânir-rahmânVr-rahîm" demek de emredilmektedir. Bir hadîste "Yerde ye gökte Allah 'm ismiyle beraber bulunan hiçbirsey zarar görmez" hakikati gelmistir (Kas-tallânî).
Bunun bir rivayeti "tblîs'in sifati" bölümünde geçmisti.
[58]
Bu da Câbir hadîsinin baska yoldan bir rivayetidir.
Peygamber'in "Yiyecek, içecek kaplarinizin üzerlerini iyice örtüp kapatiniz dîye emretmesi, yiyecek ve Içecek maddelerini toz, toprak ve zararli mikroplardan koruma hedefini gütmektedir. Büyük Peygamber bu emirleriyle en kiymetli bir saglik ve temizlik dersi vermis bulunmaktadir.
[59]
Hadîslerin basliga uygunluklari açiktir.
el-Hans ve el-Ihtmâs, tulumun agzini tasra kivirip andan agizla su Içmek ma'nâsinadir... (Kaamûs Ter.).
Bu hadîslerde de tulum, kirba, testi ve diger kaplarin agizlarindan su içilmemesi, suyun ayri bir kâse, bardak, masraba içine konulmak suretiyle medenîce içilmesi emredilmektedir. Bunlar temizlik ve saglik için çok ehemmiyetli seylerdir.
[60]
Hadîsler basliktaki mübhemligi açiklamaktadir.
Bunlar da kirba, tulum, testi, gügüm gibi içindeki su görülmeyen kaplarin agzindan -bardaga, tasa koymaksizin- ezbere su içmekten nehyetmektedir. Bu nehyin sebebi de yine temizlik oldugu gibi, suyun içi görülemediginden, içinde zararli bir hayvanin bulunmasi ihtimâli de olabilir. Bir de kirbanin agzina kendi agzini dayayarak içen kimse, kendi agzindaki artigi bütün suya karistiracagi ve bunun da o sudan içecek baska insanlar hakkinda saglik bakimindan mahzurlu olacagi açiktir...
[61]
Basliga uygunlugu birinci cümlesindedir. Sarihler söyle demislerdir: Bu hadîs ile birsey içerken kabin içinde nefes almaktan nehyolundugu gibi, su kabinda nefes vermek, hohlamak, üfürmek de nehyolunmustur. Bu nehyin yemek kabina da sumûlü vardir. Çünkü nehyin sebebi, onun tükrügünden birsey, su ve yemek kabina siçrayarak, yenilen içilen seyi kirletip bozmasi ve baskasini tiksindir-mesidir. Içtimaî âdâb bakimindan pek büyük kiymeti hâiz olan bu nehyin, yalniz basina yenilip içilme hâllerine sumûlü yoktur. Bu hadîsin bir rivayeti Vudû' Kitâbi'nda da geçmisti.
[62]
Taberânî'nin el-Evsat'ia hasen bir senedle rivayet edilen Ebû Hureyre hadîsinde: Peygamber (S) üç nefeste içerdi. Kabi agzina yaklastirdiginda Bismillah der, bardagi agzindan kaldirdiginda da el-Hamdu UUah der, bunu üç defa yapardi, demistir.
Hiç sübhesiz nefes alarak dinlene dinlene içmenin sihhat yönünden faydalari vardir.
Bu babin hadîsini Müslim, Tirmizî ve ibn Mâce de Esribe'de rivayet etmislerdir.
Müslim'in Esribe Kitâbi'nin bir babinda "Birsey içerken kabin içinde nefes almanin keraheti ve kabin disinda üç nefes almanin müstehâbligi" ünvâni yazilip ilgili hadîsler getirilmistir: Müslim Tercemesi, VI, 253. bâb: 16.
[63]
Bu Huzeyfe hadîsi altin ve gümüs kaplardan birsey içip yemenin hâlis ipekli lüks kumaslar kullanmanin harâmligma açikça delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti. Orada da isaret edildigi gibi bu harâmli-gin hikmetleri arasinda bu kaplarin imâlinde kullanilan mikdâr degerli ma'denin dünyâ ticâretinden ve tedavülden habsedümis olmasi, içtimaî dengesizlik sebebiyle fakir tabakanin zenginlere kin beslemeleri gelir...
[64]
Bu hadîslerin basbga delâletleri meydandadir.
[65]
Bu el-Berâ hadîsinde emredilen ve nehyedilen hususlarin da en yüksek medeniyetin temeli olan eskimez muaseret edeblerinden oldugu da pek açiktir.
Rasûluilah bu hadîste bol ipekli olan lüks kumaslarin kullanilmasini neh-yetmistir. îpegi az olan kumasin kullanilmasi ser'ân caiz oluyor. Kumastaki ipegin azligi veya çoklugunda Hanefîler kumasin argaciyle erisini, Sâfnler de agirligini ölçü olarak kabul etmislerdir. Hanefîler'ce bir kumasin erisi ibrisim, argaci pamuk, keten, yün olursa o kumastan yapilan elbiseyi giymekte be's yoktur.
Dînimiz bize en iyi elbise olarak pamuk, keten, yün elbise tavsiye ediyor. Bunlarin da kibir ve gurur vesilesi olacak derecede nefîs olmalari veya horlanmayi gerektirecek surette degersiz bulunmalari istenilmiyor. îste bu bir zarurî giyim tarzidir. Bunun bir de müstehâb kismi vardir. O da Allah'in ni'metlerini açiga çikarmak için süslenmektir. Bunu su âyetler sümulüyle ifâde eder: "Ey Âdem ogullan, her mescid huzurunda zînetinizi alin. Yiyin, için. israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez. De ki: Allah'in kullan için çikardigi zî~ neti, temiz ve hos nziktan kim haram etmis? De ki: Onlar dünyâ hayâtinda îmân edenler içindir. Kiyamet günü ise yalniz onlara mahsûstur... " (el-A'râf: 31-32).
Giyim hususunda bir de mübâh derecesi vardir ki, o da cumualarda, bayramlarda, halk toplantilarinda güzel elbise giyilmesidîr. Bunun da büyüklenme vesilesi olmamasi sarttir.... {Tecrîd Ter., III, 33-34 hasiyesinden).
[66]
Basliga uygunlugu açiktir. Bunun bir rivayeti yakinda 16. bâbda geçmisti.

el-Kada: Iki fetha ile su su kabina denir ki, kapladigi su iki adami kandirir. Bir kavle göre küçük ve büyügünü cami' isimdir ki, cins ismi olur, gerek agaçtan ve gerek topraktan ve billurdan olsun. Türkçe'de kâse, bardak ve çanak ta'bîr ettikleridir; üsküre dahî derler, cem'i "Ekdöh" gelir (Kaamûs Ter.)

[67] Bu el-I'tisâm Kitâbi'nda mevsül, yânî senedli olarak gelecek olan hadîsten bir yoldur... (Aynî).

[68] Bu kadinin Cevn ogullarindan Nu'mân ibn SurahbîPin kizi Umeyme oldugu, Cevn ogullan'nin da Ezd soyundan bir kabîle olup Kinde Emîrleri'nden bulunduklari rivayet edilmistir. Kinde Emîri, Peygamber'le akrabalik kurmak için dul

kizi Umeyme'yi -diger rivayete göre Esmâ'yi- Peygamber'e arzetmis, o da kabul etmis idi. Iste bu kadin Medine'ye bu sebeble gelmisti. Fakat bir yanlis hareket veya yerinde söylenmemis bir söz yüzünden bu evlenme gerçeklesmemistir. Iste kadin bu yanlis ve yersiz sözünün netîcesi ugradigi mahrûmlugu "Bedbaht oldum" cümlesiyle dile getirmis oluyor. Kadinin bu yanihsi, büyük Yûnus Em-re'nin sözü yerinde kullanmak hakkindaki su eskimez siirini hatirlatti:

Keleci bilen kisinün yüzünü ag ide bir söz, Sözü pisirüb diyenün isini sag Ide bir söz. Söz ola kese savasi, söz ola kestire basi, Söz ola agulu asi bal ile yag ide bir söz. Keledleriin pisürgil, yaramazlarin sasirgil, Sözün us ile düsürgil, demegil çagada bir söz. Yürüye yürüye yol gele, gafil olma bilgin ile, Key sakin kim dilin ile canina dag Ide 4>Ir söz. Kisi bile söz demini, demiye sözün kemini. Bu cibân cehennemini sekiz uçmag Ide bir söz. Yûnus imdi söz yatindan, söyle sözü gayelinden, Key sakin ol sah katindan seni irag ide bir söz.

(Abdulbakî Gölpinarli, Istanbul 1971, s. 265. Bendeki siir ile bâzi küçük farkliliklar vardir.)

[69] Basliga uygunlugu "Onlara bu kadehi çikardim ve bununla onlara su içirdim" sözünden alinir. Bunun bir rivayetini Müslim de Esribe'de getirmistir: Müslim Tercemesi, VI, 235-236, 88-"2007".

[70] Basliga uygunlugu meydandadir. Metindeki Nudâr agaci, lügat âlimlerinin bildirdigine göre, Necd havâlisinde yetisirdi, en güzel kadehler, bardaklar bu agaçtan yapilirdi.

Bu hadîsin bir parçasi Cihâd Kitabi, "Peygamber'in zirhi hakkinda gelen haberler bâbi"nda geçmisti

[71] Basliga uygunlugu "Onun bir bereket oldugunu bildim" sözündedir. "Bereket Allah'tandir" sözünün de basligin ikinci kismina uygun kilinmasi mümkindir ki, o da "Mübarek su" sözüdür. Bereket'le suyu irâde etti ve suya bu ismi verdi. Çünkü Arab, kendisinde artirma yapilmis seye "Bereket" adini verir. Süb-he yoktur ki, buradaki su mübarektir, kendisinde Allah tarafindan artirma yanilmistir...

Bu hadîsin bâzi rivayetleri Peygamberlik Alâmetleri'nde geçmisti. Amr ibn Dînâr'm mutâbaatmi Buhârî Tefsîr'de, Husayn'inkini de Magâzî'de, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in mutâbaatmi da Müslim ile Ahmed rivayet etmislerdir... (Aynî ve Kastallânî)

Buhârf nin isi ile mesgul olanlarin zabtettigine göre burasi eI-Câmi'u's~Sahîh"m üçüncü dörtte birinin sonudur. Bunu el-Kirmânî, eI-Kavâkibu'd-Derân...'de nakletti (Kastallânî).

75-

KITABU'L-MARDA VET-TIBB

TIP

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

75- KITABU'L-MARDA VET-TIBB

(Hastalar ve Tıbb Kitabı) 1[1]

1- Hastalığın Keffâret Olması Hakkında Gelen Haberler Ve Yüce Allah'ın:

"Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır... (en-Nisâ: 123) 2[2]

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Müslümâna batacak bir dikene varıncaya kadar herhangi bir musibet isabet ederse, Allah muhakkak o musibete

---

1[1] en-Nesefî, diğer râvîlere muhalefet etti de Kitâbu'l-Mardâ'yı Kitâbu't-Tıbb'dan ayırmayarak, ikisini bir arada zikretti. Elimizdeki Buhârî nüshaları da böyledir. (Bundan sonra da Kitâbu't-Tıbb gelecektir.)

el-Marîz; hasta; el-Mardâ, onun cem'idir; el-Maraz da hastalık ma'nâsma-dır. Hastalık vücûdun tabiî mecrasından çıkmasıdır ki, o kendi konumundan hâriç ve salim olmayan fiiller çıkan bir halet ve melekedir diye ta'bîr olunur. Yânî hastalık, vücûdun maddesi ve ma'nâsıyle düzgün işlememe keyfiyyetidir... (Aynî, Kastallânî).

el-Maraz: İki fetha ile tabiat sağ, safî ve mu'tedil iken muzlim ve ıztırâblı olmağa denir ki, bedeni husûsî i'tidâlinden çıkarıp fiillerinde bozukluk meydana getirir, hastalık ta'bîr olunur.

et-Tıbb, tâ'nın üç harekesiyle bâ'nın şeddesiyle hakimlik eylemek ma'nâsı-nadır ki, gereğine göre hayvânî cisim ve nefse âid ilâç ve timâr eylemekten ibarettir, pes gerek cismânî ve gerek rûhânî olsun, ki dualar ve rukye gibi. el-M:sbâh'ta tâ'mn kesriyle isim olmak üzere resmedilmiştir ki, tabîblik ma'nâ-sınadır. Ve Tıbb, işlerde nfk ve teenni edip maslahatları güzel vech ve lutf ve suhuletle yürütmek ma'nâsınadır. "Men ehabbe tabbe" meseli bundandır, yânî işlerin yürütülmesini sevip isteyen kimse nfk, teennî ve suhuletle girişir, et-Tabîb, Emîr vezninde mutlakaa amel ve kârında üstâz ve hazık ve mahir olan kimseye denir. Şârih der ki, giderek hastaları ilâçlamakta hazık olan kimseye ıtlak olunmuştur... (Kaamûs Tercemesi).
2[2] Âyetin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Gerek müslümân ve gerek ehli ki-tâb ve kalanlardan her kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalanır, ya dünyâda veya âhirette veya her ikisinde onun bir cezasını görür. Ebû Bekr(R)'den rivayet olunduğuna göre, bu âyette bahsedilen ceza, mü'minin günâhlarına keffâ-ret olan dünyevî cezadır. Bir hadîs meali: "Allah kime hayır murâd ederse, ona musibet verir" (Buhârî, Ebû Hureyre'den, 5. hadîs).

el-Bakara: 284; eş-Şûrâ: 30; el-Kalem: 17-33 âyetlerine de bak.

karşılık, onun bir günâhını keffâretleyip örter".

2-....... Bize Zuheyr ibn Muhammed, Muhammed ibn Amr'dan...; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî (R) ile Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Müslümâna, vücûduna batacak bir dikene varıncaya kadar yorgunluk, hastalık, gelecekten kederlenme, geçmişten hüzünlenme, başkalarından gelen eza ve iç sıkıntısı isabet ederse, Allah muhakkak bu musibetleri sebebiyle o müslümânın günâhlarından bir kısmını keffâretleyip örter."

3-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Sa'd ibn İbrahim'den; o da (Abdullah yâhud Abdurrahmân) ibn Ka'b'dan; o da babası Ka'b ibn Mâ-lik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Mü'minin meseli yeşil ekin dalı gibidir ki, rüzgâr onu kâh eğer, meylettirir, kâh doğrultur durur. Münâfıkın meseli de sert ve düz çam ve dağ servisi gibidir kit kökünden bir defada sökülmesi yâhud kırılması oluncaya kadar dimdik durmakta devam eder 3[3].

Zekeriyâ ibn Ebî Zaide de şöyle dedi: Bana Sa'd ibn İbrâhîm tahdîs etti. Bize Ka'b'm oğlu babası Ka'b'dan; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti 4[4].

4-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Mü'min kişinin benzeri, bir sap üzerinde biten ekin gibidir. Hangi taraftan ona rüzgâr esip gelirse, rüzgâr onu eğer. Doğrulduğu zaman rüzgâr belâsı ile yine eğilir (fakat yıkılmayıp doğrulur, doğru kalır). Haktan yüz çeviren fâcir kişinin benzeri de sert ve düz çam gibidir ki, Allah onu dilediği vakit (bir defada) söküp kırıncaya kadar dimdik olmakta devam eder" 5[5].

3[3] Başlığa uygunluğu "Mü'minin meseli taze ekin sapı gibidir" sözünden alınır. Çünkü mü'minin ekin sapına benzetilmesinden murâd, bazen sağlıklı, bazen zayıf olması hâlidir. Ekin de böyledir. Yemyeşilken sonra kızarır, sonra sararır da bir halet üzere kalmaz (Aynî).

4[4] Buhârî bu İsnâdla iki şeye işaret etti: Bunlardan biri, bunda Ka'b'm oğlunun isminin mübhem olduğu, diğeri de hadîsin Sa'd'dan tahdîsini açıkça belirtmek (Aynî).

5[5] Bu hadîslerde zikredilen "Hâme", ekinlerin çimen hâlinde bir sap ile çıkış şeklidir. Mü'minin buna

5-.......Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdillah...'tan haber verdi ki, o şöyle demiştir: Ben Ebû'l-Hubâb Saîd ibn Yesâr'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ra-sûlullah (S): "Allah kime hayır murâd ederse ona musibet verir" bu-yurdu [6].

2- Hastalığın Şiddeti (Fadldandır) Babı

6-.......BizeŞu'be, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o daMesrûk'tan haber verdi ki, Âişe (R): Ben Rasûlullah(S)'tan ziyâde hastalığı şiddetli olan hiçbir kimse görmedim, demiştir [7].

7-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in hastalığında vücûdu hummanın hararetinden şiddetle sarsıldığı sırada huzuruna vardım ve:

— Yâ Rasûlallah, şübhesiz ki, humma hararetinden çok ıztırab çekmektesin! dedim.

---

benzerliğine gelince şöyledir: Düzgün bir sap ile çıkan ekin her zaman sakin değildir, esen rüzgâr ile kâh eğilir, kâh doğrulur; bir zaman yeşil yaşar, bir zaman sonra sararır. Fakat o, rüzgârların şiddetleri ve zamanın inkılâblan karşısında eğildiği hâlde, hiçbir zaman devrilmez, yine doğrulur. Mü'-min de böyledir: Hastalık, hüzün, keder, zulüm gibi zamanın birtakım bunaltıcı hâlleri karşısında sarsılsa da bir türlü yıkılmaz, Allah'a kulluktan ayrılmaz. Fâsık ve fâcir de serviler gibi ne kadar metin, boylu boslu olursa olsun, günün birinde Allah onu fısk ve fücuru sebebiyle yere serer.

[6] Başlığa uygunluğu "Yusıb - Musibet verir" sözünden alınır. Bâzı hadîsçiler bu fiili meçhul sîgasıyle "Yusab" okumuşlar ve bunun daha güzel; "Hastalandı-< ğım zaman bana şifâ veren O'dur" (eş-Şuarâ: 80)'da olduğu gibi, Allah'a karşı daha edebli ve yaraşıklı olduğunu söylemişlerdir. Buna göre hadîsin ma'nâsı "Allah'ın hayır dilediği kimse, birtakım musibetlerle imtihan edilir" demek olur.

Gazâlî insanlara gelen mihnetleri ve musibetleri üç kısma ayırmıştır: Birincisi münâfıkm hastalıkları ve musibetleridir ki, Allah'a i'tirâzda bulunduğu için, onun uğradığı musibeti, ukubet olur. İkincisi mü'minin hastalığı ve musibetidir ki, mü'min, Allah'tan geldi diye sabrettiği için, onun musibeti günâhlarına kef-fâret olur. Üçüncüsü de şükr makaamında olan mü'minin musibetidir ki, bu da hastalığında Allah'a hamd ve şükr ettiği için, hastalığı Allah katında derecesinin yükselmesine sebeb olur (Tecrîd Ter.}.

[7] Başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bu hadîsi senedde görüleceği gibi, iki yoldan getirmiştir: Biri Kubeysa ibn Ukbe'den; o da Sufyân es-Sevrî'den... yolu, diğeri de Bişr ibn Muhammed'den... yolu. Yüce Allah, peygamberlerinin sevâbları kâmil ve hayırları umûmî olsun diye onlara verdiği yakîn kuvveti, sabır şiddeti, tevekkül ve bağlılık salâbetinden dolayı onlara şiddetli acılar ve hastalıklar tahsis etmiştir.

Ardından:

— Yâ Rasûlallah, bu şiddetli hummanın şübhesiz iki kat ıztıra-bı var, elbette buna karşılık size de iki kat ecr ve mükâfat vardır! diye arzettim.

Rasûlullah:

— "Evet. Herhangi müslümâna bir ezâ isabet ederse, muhakkak ağacın yapraklarının düşmesi gibi, Allah o müslümândan günâhlarını düşürür" buyurdu 8[8].

3- Bâb:

"İnsanlar içinde belâsı en şiddetli olanlar peygamberlerdir. Sonra sırasıyla fazilette ilk olan, sonra ilk olandır'' 9[9].

8-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben, Rasûlullah şiddetli humma hastalığıyle sarsılırken huzuruna girdim ve:

— Yâ Rasûlallah, muhakkak ki, Sen şiddetli bir humma hastalığıyle sarsılmaktasın, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Evet, ben sizlerden iki kişinin yanması kadar yanmaktayım" buyurdu.

8[8] Başlığa uygunluğu "Yûaku va'kan şedîden" sözünden almır, çünkü Va'k şiddetli bir hastalık olan hummâ'dır.

Alimler, Abdullah ibn Mes'ûd'un: "Humma hastalığmdaki fazla hararetin iki kat ecri vardır" sözünü, Rasûlullah'm "Eve?"diye tasdik etmesi hastalığın derece yükselmesini mûcib olacağına, "Ağaç yapraklarının dökülmesi gibi günâhlarını düşürür" sözü de günâhların affına sebeb olacağına delâlet eder, demişlerdir. Bir de hastalık sebebiyle affolunan günâhların küçük günâhlar olduğunu, büyük günâhlar için istiğfar, yânî mağfiret istemek gerektiğini söylemişlerdir.

9[9] Bu başlığın lafzı, Tirmizî'nin Mus'ab ibn Sa'd'dan rivayet ettiği hadîsin lafzından alınmıştır.

Ben:

— Şübhesiz bu iki kat yanmanın Sizin için iki kat ecri vardır, dedim.

Rasûlullah:

— "Evet, bu katlanmış hararetin mükâfatı da böyle katlanmış olur: Müslümâna bir diken batması ve daha küçük nevi'den bir ezâ isabet ederse Allah muhakkak bu ezaya mukaabü, onun seyyielerini ağacın kendi yapraklarım atması gibi keffâretleyip örter" buyurdu 10[10].

4- Hasta Ziyaretinin Vâcibliği Babı

9-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R): Rasûlullah (S): "Aç olanı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirin esirlik bağlarını çözün" buyurdu, demiştir 11[11].

10-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti ve yedi şeyden de nehyetti: Bizleri altın yüzük takmaktan; harîr, dîbâc, istebrak, kassîyy (denilen ipekli kumaşları) giymekten; binek üzerine içi yün ile doldurulmuş hâlis ipekten küçük minder koymaktan nehyetti. Yine bize cenazelerin ardından gitmemizi, hasta olanı ziyaret etmemizi ve selâm vermeyi yaymamızı emretti 12[12].

10[10] Bundaki illet, belânın ni'met mukaabilinde olmasıdır. Kimde Allah'ın ni'meti daha çok olduysa, belâsı da çok olur. Bunun için hürrün cezası, kölenin iki katı yapıldı. Mü'minlerin analarına: "Ey Peygamber zevceleri, içinizden kim açık bir terbiyesizlik ederse, onun azabı iki kat artırılır..." (el-Ahzâb: 30) buyuruldu (el-Kirmânî, Askalânî).

Bu hadîs, bundan önceki bâbda başka bir yoldan olmak üzere geçmişti, aralarında bâzı ziyâde ve noksan bulunmaktadır.

Bu hadîsleri Müslim de el-Birr ve's-Sıla'da getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 40-42.

11[11] Başlığa uygunluğu "Hastayı ziyaret edin" sözündedir.

Bunun bir rivayeti Et'ıme'nin evvelinde ve Nikâh'ta da geçmişti.

12[12] Bunun birer rivayeti İçecekler Kitâbı'nda "Gümüş kap bâbı"nda ve Cenâze-ler'de "Cenazeleri ta'kîb etme bâbı"nda da geçmişti.

5- Bayılmış Kimseyi Ziyaret Etmek Babı

11-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Muhammed ibnu'l-Munkedir'den tahdîs etti ki, o, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle derken işitmiştir: Ben bir hastalığa tutulmuştum. (Veda Haccı sırasında) Peygamber (S) ile Ebû Bekr es-Sıddîk; ikisi yürüyerek gelip bana hasta ziyareti yapıyorlardı. Onlar beni bayılmış hâlimde buldular. Peygamber ab-dest aldı, sonra abdest suyundan benim üzerime döktü. Akabinde ben ayıldım ve Peygamber'i gördüm:

— Yâ Rasûlallah! Ben malım hakkında nasıl yapayım? Mallarım hakkında nasıl hükmedeyim? diye sordum.

Rasûlullah bana hiçbir cevâb vermedi. Nihayet Mîrâs Âyeti (en-Nisâ:ll-12veyâ 176) İndi 13[13].

Burada nehyi beş şey üzerinde, emri de üç şey üzerinde kısaltmış; yemîn edeni kabul etme, da'vete icabet, mazluma yardım, aksırana duâ etme fıkralarını zikretmemiştir.

13[13] Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda ve en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu meydandadır

6- (Beyin Menfezlerinde Habsolunup Başlıca Organları Hareketlerinden Eksik Olarak Men' Eden) Rüzgâr Sebebiyle Sar'aya Tutulan Kimsenin Fadlı Babı 14[14]

12-.......İmrân ibnu Ebî Bekr şöyle demiştir: Bana Atâ ibnu Ebî Rebâh tahdîs edip şöyle dedi: İbnu Abbâs, bana:

— Ben sana cennet kadınlarından bir kadın göstereyim mi? dedi.

Ben:

— Evet göster, dedim. İbn Abbâs:

— İşte şu (iri yapılı, uzun boylu) kara kadındır. Bu kadın bir kerresinde Peygamber(S)'e geldi de:

— Ben sar'alamyorum, ben sar'alanınca da açılıyorum. Benim için Allah'a duâ ediver! dedi.

14[14] ... Bazen sar'a habîs cinn nüfuzlarından olur... Ebû'l-Hasen el-Eş'arîMakaa-lâtu Ehli's-Sünne ve'l-Cemâd'da şöyle dedi: Tabîbler, cinnin sar'alımn bedeni ne girmekte olduğunu söylüyorlar. Nitekim Allah: "Ribâ yiyenler kendilerini şeytân çorpmış(birer delijden başka bir hâlde kalkmazlar..." (el-Bakara: 275) buyurdu... (Aynî).

Sar'a ve daha bâza hastalıkların sebebleri bugün de bilinememektedir.

Sar'a hakkında bir tanıtma:

"Sar'a (epilepsi) bir beyin hücresi (nöron) grubunda zaman zaman ortaya çıkan anormal ve güçlü elektrik deşarjların doğurduğu klinik belirtilerdir...

Epilepsi nöbeti olan hastalarda yapılmış olan çok sayıda biyoşimik ve fizyolojik incelemelere rağmen, nöbetlerin nasıl oluştuğu hâlen bilinmemektedir. Nöbetler beynin organik hasarı veya metabolik bozukluğu sonucu ortaya çıka-bilirse de, epilepsili hastaların büyük bir kısmında da böyle değişikliklerin mevcudiyeti gösterilememiştir. Ayrıca böyle bir değişiklik bulunsa bile, bu sar'a nöbetinin tek sebebi olamaz. Çünkü anormallik dâima mevcûd olduğu halde nöbetler zaman zaman (düzensiz aralıklarla), ortaya çıkmaktadır.

Beyin dokusunda herhangi bir anatomik hasar bulunmayan veya metabolik bir sebebi olmayan epilepsiye "îdyopatik epilepsi" adı verilmektedir. Bu hastaların nörolojik ve psişik muayeneleri normaldir. Anne, baba, kardeş ve diğer yakınları arasında epilepsi nöbetleri geçiren kimseler vardır. Bu tür epilepsi nö-betlerinin çok defa hasta yaşlandıkça seyrekleştiği tesbît edilmiştir." (H.Mer-ritt, Çev: S.Doğulu, H.Gökalp, Ş.Akpınar, Nöroloji. Lea and Febiger yayınevi, 1973. s. 700-702 ve Prof. Dr. Edip Aktin, Nöroloji. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Ders Kitapları Serisi, 1974. s. 198, 213).

Peygamber:

— "İstersen hastalığına sabret! Bunun karşılığında sana cennet vardır. İstersen sana afiyet vermesi için Allah'a dua edeyim!" buyurdu.

Kadın:

— Ben sabredeyim, dedi de: Ben açılıyorum, açılmamaklığım için Allah'a duâ ediver! diye rica etti.

Peygamber de onun için duâ etti 15[15].

13-.......(İbn Cureyc şöyle demiştir:) Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Ümmü Zufer denilen bu kadını Ka'be örtüsüne dayanmış hâlde gördüğünü haber verdi ki, o uzun boylu, iri yarı, siyah bir kadınmış..

7- Gözü Zayi' Olup Giden Kimsenin Fadlı Babı

14-....... Bana İbnu'1-Hâd, Muttalib'in kölesi Amr'dan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Yüce Allah: Kulumu iki sevgilisiyle belâlandırıp (göz nurlarından mahrum edip) de kulum sabrederse, iki sevgilisi yerine ona cenneti veririm, buyurdu" 16[16].

15[15] Başlığa uygunlukları, kadının "Ben sar'alanı yorum" sözündedir. Bu kadının künyesi Ümmü Zufer olduğu ikinci hadîsten bilindiği hâlde, adında ihtilâf edilmiştir: Su'ayra, Şüfeyre, Sukayra olduğuna dâir rivayetler vardır.

16[16] el-Bezzâr, Yezîd ibn Erkam'dan şu hadîsi rivayet etmiştir: "Bir kul, dîninin gitmesinden sonra gözlerinin gitmesinden daha şiddetli bir belâ ile belâlanmadı.

Her kim gözlerinin gitmesiyle belâlanır da Allah 'a kavuşuncaya kadar (şikâyet etmeksizin) sabrederse, o kul Allah'a, üzerinde hesâb olmayarak kavuşur".

Bu son hadîste kulun dîni gitmek suretiyle uğradığı dîn nurundan mahrumiyeti ve dinsizlik felâketinden sonra göz nurundan mahrumiyet belâsı, bütün ibti-lâlann en şiddetlisi olduğu ve bu mahrumiyet acısına Allah'a kavuşuncaya kadar sabredip şikâyet etmeyen kişinin Allah'a hesâbsız, sorgusuz kavuşacağı bildiril-

Enes: Peygamber "İki sevgilisi" sözüyle iki gözünü kasdediyor, dedi.

Bu hadîsi Enes'ten; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmekte Eş'as ibnu Câbir ile Ebû Zilâl, Muttalib'in âzâdlısı Amr'a mutâbaat etmişlerdir 17[17].

8- Kadınların (Yabancı Olsalar Bile) Erkeklere Hasta Ziyareti Yapmaları Babı

Ummü'd-Derdâ, mescid ehlinden bulunan Ensâr'dan bir adama hasta ziyareti yapmıştır 18[18].

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) muhacir olarak Medine'ye geldiği zaman Ebû Bekr ile Bilâl sıtma hastalığına tutuldular.

Âişe dedi ki: Ben onların yanma girdim de:

— Ey babacığım, kendini nasıl buluyorsun? Ey Bilâl, sen de kendini nasıl buluyorsun? dedim.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr, kendini humma nevbeti yakaladığı za-rnân:

Kullu ımriin musabbahun fî ehlihî Ve'1-mevtu ednâ min şirâki na'lihî

(= Her kişi ailesi içinde mes'ûd sabâhlamıştır, hâlbuki ölüm ona ayakkabısının kayışından daha yakındır) beytini söylerdi.

Bilâl de kendisinden humma nevbeti gidince, şunları söylerdi:

Ela îeyîe şi'rî hel ebîtenne îeyîeîen Bi-vâdin ve havlı ızhırun ve celîîu Ve hel eriden

---

miştir.

17[17] Eş'as ibn Câbir'in mutâbaatmı Ahmed ibn Hanbel, Ebû Zilâl'in mutâbaatını ise Abd ibn Humeyd senedli olarak rivayet etmişlerdir. Bu ma'nâda daha bâzı hadîsler de gelmiştir.

18[18] Ümmü'd-Derdâ'nın bu haberini Buhârî Edebu'l-Müfred'de el-Hâris ibn Ubeyd yolundan rivayet etmiştir.

yevmen miyâha Mıcennetin Ve hel tebduven lî Şâmetun ve Tafîlu

(= Ey keski bileydim. Mekke vadisinde etrafımı ızhır ve celîl otları sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'daki Mıcenne sularının başına varır mıyım? Mekke'nin Şâme ve Tufeyl dağları acaba bir kerre daha bana görünürler mi?)

Âişe dedi ki: Ben bu ziyaretim ardından Rasûlullah'a geldim de, O'na (Ebû Bekr ile Bilâl'ın haberlerini ve sözlerini) haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle duâ etti:

— "Yâ Allah! Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir, yâhud onu daha ziyâde sevdir! Yâ Allah, Medine'nin havasını bizim için sahih ve hastalıktan salim kıl! Müdd ve sâ' ölçeklerinde bizim için bereket ihsan eyle! Hummasını taşı da onu Cuhfe'ye koy!" 19[19].

9- Çocuklara Hasta Ziyareti Yapmak Babı

16-.......Âsim ibn Süleyman haber verip şöyle demiştir: Ben Ebû Usmân'dan işittim; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den ki, Peygamber(S)'in bir kızı (Zeyneb) Peygamber'e:

— Kızımın ölmesi yakın oldu, bizim yanımıza gel! diye haber gönderdi.

Usâme, Sa'd ibn Ubâde ve zannediyoruz Ubeyy ibn Ka'b de Peygamber'in beraberinde bulunuyorlardı. Peygamber de kızına selâm gönderip:

— "Allah 'in aldığı ve verdiği herşey kendisine âiddir. Ve herşey Allah yanında (ilâhî ilimde bir müddetle) ta'yîn edilmiştir. Sen Allah katından ecr iste ve sabret!" diyerek cevâb yolladı.

Bu defa Zeyneb, Peygamber'e and vererek muhakkak gelmesini istedi. Bu haber üzerine Peygamber kalktı, biz de beraberinde kalktık. (Zeyneb'in evine geldiğimizde) çocuk, Peygamber'in kucağına kaldırılıp verildi. Çocuğun canı çekişmekte ve bir ses işitilmekte

---

19[19] Hadîsin başlığa uygunluğu Âişe'nİn "Ben onların yanına girdim" sözündedir.. Çünkü Âişe'nİn onların yanına girişi, onlar hummalı iken onları hasta ziyareti yapmak için olmuştu. Bunun bir rivayeti "Peygamber'in Medine'ye gelişi bâ-bı"nda geçmişti.

idi. Peygamber'in iki gözü yaş döküyordu. Sa'd ibn Ubâde:

— Yâ Rasûlallah! Bu gözyaşı, bu ağlayış nedir? diye hayretini açıkladı.

Rasûlullah:

— "Bu gözyaşı bir rahmettir ki, Allah onu kullarından istediği kimselerin kalblerine koymuştur. Allah kendi kullarından ancak merhametli olanlara merhamet eyler" buyurdu [20][20].

10- Çöl Arabına Hasta Ziyareti Babı

17-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir kerresinde hasta ziyareti yapmak üzere (Kays ibn Ebî Hazım adında) bir çöl Arab'ının yanına girdi.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber, hasta ziyareti için bir hastanın yanına girdiğinde ona:

— "Lâ be'se, tahûrun, in şâallâhu{- -Üzerine- be's yoktur, bu senin günâhlarını temizleyicidir inşâallah)" demek âdetinde idi.

(Bu çöl Arab'ına da bu sözleri söyledi.) Çöl Arab'ı da Peygam-ber'e:

— Sen günâhlarına keffârettir, zararsız geçmiş olsun! diyorsun; fakat bu hastalık hiç de öyle (geçici) değildir. Belki o ergin bir ihtiyar üzerinde harareti feveran yâhud galeyan edip duran ve onu kabirleri ziyarete gönderecek olan humma hastalığıdır, dedi.

Peygamber de:

---

[20][20] Yânî bu, Allah'ın ahlâkiyle ahlâklanmadır. Allah ancak kendi ahlâkiyle sıfatlanan ve kullarına merhamet eden kullarına merhamet eyler (Kastallânî).

Başlığa uygunluğu, Peygamber'in kızının yanma gelip, onun hasta çocuğunu alıp kendi kucağına koyması bakımındandır. Bu, şübhesiz bir hasta ziyaretidir... (Aynî)

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmişti.

— "Şu hâlde pek iyi (öyle olsun)/" buyurdu 21[21]

11- Müşrik Kimseye Hasta Ziyareti Babı

18-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Yahudi'nin bir oğlu Peygamber (S)'e hizmet ederdi. Derken bu oğlan çocuğu hastalandı. Peygamber ona hasta ziyareti yapmak üzere gitti. Orada çocuğa:

— "İslâm Dîni'ne gir!" buyurdu, çocuk da (Şehâdet kelimelerini söyleyip) müslümân oldu 22[22].

Saîd ibnu'l-Müseyyeb de babası el-Müseyyeb ibn Hızn(R)'dan söyledi ki, Ebû Tâlib'e ölüm alâmeti hazırlandığı zaman Peygamber (S) onun yanma gitmiştir 23[23].

21[21] Yânî ben seni, üzerine zararsız geçmiş olsun, humma seni temizleyici, günâhlarım giderici olur, sen sabret ve buna karşı Allah'a şükret sözlerimle irşâd ettim, fakat sen irşadımı ve duamı kabul etmeyip ümîdsizlik ve küfrândan vazgeçmedin, öyleyse senin dediğin gibi olsun! demiş oluyor... (Şerhu'l-Mişkât).

Taberânî'nin ve başka hadîsçilerin bâzı rivayetlerinde bu hadîs şöyle bir ziyâde ile bitiyor: "Madem ki sen, hakkındaki dileğimizi kabulden çekmiyorsun, şu hâlde senin dediğin olacaktır ve Allah'ın takdiri yerini bulacaktır"buyurdu.

el-Muhalleb şöyle dedi: Bu hadîsin fâidesi şudur: Çöl Arabi da olsa raiyye-sinden bir hastayı ziyaret etmesi devlet başkanına eksiklik olmaz. Câhile hasta ziyareti yapmak âlime de eksiklik getirmez. Çünkü âlim ona fayda verecek şeyleri hatırlatır. Ve sabretmesini emreyler... Bu da hastanın öfkelenmemesine, do-layısiyle Allah'ın da ona gadab etmemesine sebeb olur. Bir de bu ziyarette hem hastanın hatırını hoş etmek, hem de ailesinin hatırını onarmak hikmeti vardır (Aynî). -

Peygamber'in bu sözünü "Hastalığın zararsız geçmiş olsun! Günâhlarına keffârettir inşâallah " şeklinde tercüme etmek belki Türkçe'ye daha uygun düşecektir.

Bu hadîs aynı isnâd ve metinle Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda da geçmişti.

22[22] Başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda "Çocuk müslümân olup ölürse bâbı"nda geçmişti.

23[23] Bu ta'lîk de senedli olarak hem Cenâzeler'de, hem de el-Kasas Sûresi tefsirinde geçti.

12- Bâb: Bir Topluluk Bir Hastayı Ziyarete Gittikleri Zaman Namaz Vakti Gelirse, O Hasta Gelenlere Cemaatla Namaz Kıldırır

19-.......Bize Hişâmtahdîs edip söyledi: Bana babam Urve, Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Peygamber'in hastalığı sırasında birtakım insanlar hasta ziyareti yapmak üzere huzuruna girdiler. Peygamber (S) onlara oturarak namaz kıldırdı. Cemâat de arkasında ayakta dikilerek namaz kılmaya başladılar. Peygamber onlara: "Oturunuz!" diye işaret etti. Namazı bitirince de:

— "İmâm, kendisine uyulmak için imâm edilir... Öyle olunca o rukû'a vardığı vakit sizde rükû'a varınız. Rukû'dan başını kaldırdığı vakit siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu hâlde namaz kıldırma siz de oturarak kılınız" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: el-Humeydî: Bu hadîs(ten yalnız O'nun beraberinde oturmaları hükmü) mensûhtur. Çünkü Peygamber (S) kıldırdığı en son namazda kendisi oturarak kıldırdı, insanlar da arkasında ayakta dikilerek kılmışlardır, dedi 24[24].

13- Ziyaret Edenin Kendi Elini Hasta Üzerine Koyması Babı

20-.......Bize el-Cuayd ibn Abdirrahmân el-Kindî, Sa'd'ın kızı Âişe'den haber verdi ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'de çok şiddetli bir hastalığa yakalandım. Peygamber (S) bana hasta ziyareti yapmak üzere geldi. Ben Peygamber'e:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Ben (ölürsem) büyük bir mal bırakıyorum. Hâlbuki ben bir tek kız evlâdından başka mîrâsçı bırakmadım. Böyle olunca ben malımın üçte ikisini vasiyyet ediyorum da üçte birini bırakıyorum, dedim.

Peygamber:

— "Hayır. (Üçte ikinin hepsini vasiyyet etme)/" buyurdu.

24[24] Bunun da bir rivayeti Namaz Kitabı, "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm edilir bâbı"nda geçmişti.

Ben:

— Öyleyse ben malımın yansını vasiyyet edeyim de yansını (mîras) bırakayım! dedim. Peygamber yine:

— "Hayır!" buyurdu.

Ben:

— Üçte birini vasiyyet edeyim de kızıma üçte ikisini bırakayım, dedim.

Peygamber:

— "Üçte bir (kâfidir), üçte bir de çoktur" buyurdu.

Sonra elini Sa'd'ın alnına koydu. Sonra elini yüzüm ve karnım üzerine sürüp meshetti. Sonra:

— "Yâ Allah! Sa'd'a şifâ ver ve ona hicretini tamâm eyle!" diye duâ etti.

Ben, bana tasavvur ettirildiğine göre, bir müddete kadar ciğerim üzerinde duran O'nun el sürmesinin soğukluğunu hissetmekte devam ettim [25][25].

21-...... el-Hâris ibn Suveyd şöyle demiştir: Abduilah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) şiddetli bir humma ateşi ile yanarken huzuruna girdim de elimle vücûduna dokundum ve:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz ki, Sen şiddetli bir humma hastalı-ğiyle yanmaktasın! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

---

[25][25] Başlığa uygunluğu "Sonra elini Sa'd'ın alnına koydu. Sonra elini yüzüm ve karnım üzerine sürüp meshetti..."sözündedir. "Eli hasta üzerine koymak, onun kalbini sakinleştirmek, hastalığının şiddetini bilmek ve ona afiyet duası yapmak için olduğu gibi, eğer tıbbı bilen kişi ise hastaya uygun olacak tedâvî ve ilâcı vasfetmesi için de olabilir" (Kastallânî).

Hasta ziyaretine giden kişinin, hastaya ünsiyet ve şefkat izhârı maksadıyle elini hastaya dokundurup, onu okşayarak teselli etmeye, ümidini, ma'neviyâtı-nı kuvvetlendirmeye vesile olacak kısa sözler ve dualar etmesi güzel edeblerden-dir. Peygamber'in fiilleri ve sözleri en güzel ve uyulacak eskimez örneklerdir.

— "Evet, hakîkaten ben sizden iki kişinin yanması gibi şiddetli bir humma ile yanmaktayım" dedi.

Ben de O'na:

— Bu iki kat yanmanın.karşılığında muhakkak Sana iki kat ecir vardır, dedim.

Rasûlullah:

— "Evet" buyurduktan sonra şunu söyledi: "Bir müslümâna hastalık ve daha başka bir ezâ isabet ederse muhakkak Allah onun, ağacın kendi yapraklarını döküşü gibi seyyielerini döker" 26[26].

14- Ziyaret Sırasında Hastaya Söylenecek Söz Ve Hastanın Vereceği Cevâb Babı

22-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben hastalığı sırasında Peygamber'in yanına geldim ve vücûduna elimle dokundum. Peygamber şiddetli bir humma ile yanmakta idi. O'na:

— Sen elbette çok şiddetli bir humma ile yanmaktasın. Bu şiddetli yanmanın şübhesiz Sen'in için iki kat ecri vardır, dedim.

Peygamber (S):

— "Evet, bir müslümâna herhangi bir ezâ isabet ederse, muhakkak günâhları ondan, ağaç yapraklarının dağılması gibi dağılır" buyurdu 27[27].

23-.......Bize Hâlid ibn Abdillah et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da îbn

---

26[26] Başlığa uygunluğu "Elimle O'na meshedip dokundum" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti, yakında "İnsanların belâ yönünden en şiddetli olanları peygamberlerdir bâbı"nda geçmişti.

27[27] Başlığa uygunluğu, İbn Mes'ûd'un Peygamber'e söylediği ve Peygamber'in de ona verdiği cevâbdadir. Hadîsin bir rivayeti şimdi bundan önceki bâbda geçmişti.

Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir adamın yanma hasta ziyareti yapmak üzere girdi de:

— "(Hastalığın) zararsız geçmiş olsun! Bu inşâattan bir temizleyicidir (günâhlarına keffârettir)" dedi.

Bunun üzerine o adam:

— Hayır (bir temizleyici değildir). Fakat bu büyük bir ihtiyar üzerinde onu kabirleri ziyaret ettirmek için kaynayıp duran bir humma hastalığıdır! dedi.

Peygamber de:

— "Öyle ise evet (benim sözlerimi kabul etmediğin takdîrde senin dediğin gibi olsun)/" buyurdu [28][28].

15- Binici Olarak, Yürüyerek, Eşek Üzerinde Arka Tarafa Başka Birini Bindirerek Hasta Ziyaretine Gitmek Babı

24-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; oda İbn Şihâb'dan; o daUrve'den tahdîs etti. Ona da Usâme ibn Zeyd (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) Bedir vak'asından önce bir gün Fedek dokuması kaplı saçaklı palan vurulmuş bir merkeb üzerine bindi ve arkasına da Usâ-me'yi bindirerek Sa'd ibn Ubâde'yi hasta ziyaretine gidiyordu. Giderken yolda, içlerinde Abdullah ibn Ubeyy ibnu Selûl'un bulunduğu bir meclise uğradı. Bu vak'a, Abdullah ibn Ubeyy müslümân olmazdan önce idi. Bu mecliste müslümânlardan, putlara tapan müşriklerden, Yahüdîler'den birtakım kimseler vardı. (Ensârî şâir) Abdullah ibn Revâha da bu mecliste bulunuyordu. Hayvanın kaldırdığı toz, meclisi kaplayınca, Abdullah ibn Ubeyy kendi kaftanı ile burnunu örttü.

---

[28][28] Başlığa uygunluğu Peygamber'in ona: "Zararsız geçmiş olsun, temizleyicidir inşâallah" demesi ve onun da Peygamber'e "Hayır.." diye cevâb vermesinde-dir. Sarihlerin bildirdiğine göre bu zât Kays ibn Ebî Hazım adında bir çöl Arabi bedevî idi. Aynı isimde tabiî büyüklerinden ve muhadramlardan bir zât daha vardır. Bedevî ise Peygamber'le görüştüğü açıklandığı için sahâbî olduğu anlaşılıyor. Bu hadîsin bir rivayeti, yakında "Bedevîye Hasta ziyareti bâbi"nda geçmişti.

— "Bizim üzerimizi tozlatmayın" dedi.

Peygamber onlara selâm verdi. Akabinde durdu, hayvandan indi, sonra onları İslâm'a da'vet etti ve onlara karşı Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy, Peygamber'e hitaben:

— Ey kişi! Eğer bu söylemekte olduğun sözler hakk ise, bunlardan daha güzel bir şey olamaz. Fakat bizim meclisimizde bizi bununla ezâlandirma! Kendi menziline dön de, bizden sana her kim gelirse ona anlat! dedi.

Bunun üzerine Abdullah ibn Revâha:

— Evet yâ Rasûlallah! Sen bizleri meclislerimizde bununla (yânî Kur'ân'la) ört, onun nûrlarıyle bürü! Çünkü bizler bunu sekiyoruz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlarla müşrikler, Yahudiler sövüşmeye başladılar. Hattâ birbirleri üzerine fırlamaya yaklaştılar. Peygamber de onları yatıştırmaya çalışıyordu, nihayet sustular. Sonra Peygamber hayvanına binip yürüdü. Sonunda Sa'd ibn Ubâde'nin evine varıp yanına girdi ve ona hitaben:

— "Ey Sa'd! Ebû Hubâb'ın dediklerini işitmedin mi?" buyurdu (da onun söylediklerini nakletti).

Peygamber "Ebû Hubâb" künyesi ile Abdullah ibn Ubeyy'i kas-dediyordu. Sa'd ibn Ubâde de:

— Yâ Rasûlallah! Sen onu affet ve kusurunu ma'zûr gör! Ye-mîn ederim ki, Allah sana verdiğini vermiştir. Hâlbuki bundan önce

bu belde ahâlîsi onun başına tâc giydirmeğe ve üzerine de melike mahsûs sarık sarmaya ittifak etmişlerdi. Allah Sana ihsan eylemiş olduğu hakk ile onların bu tasavvurlarım reddedince, İbn Ubeyy bu mahrumiyetle kederlendi. İşte bu kederledir ki, İbn Ubeyy,

gördüğün o çirkin harekette bulunmuştur!., dedi. (RasûluIlah da onu affetti...) 29[29].

25-....... Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R): Hastalığımda Peygamber (S) bana hasta ziyareti yapmak üzere geldi. Gelirken ne katıra, ne de ata binmiş değildi, demiştir 30[30].

16- Hastanın "Ben Hastayım" Yâhud "Vay Başım" Yâhud "Hastalığım Şiddetlendi" Demesinin Cevazı Ve Eyyûb Aleyhi's-Selâm'ın "Hakikat bana bu der d gelip çattı. Sen ise acıyanların en acıyanısın" (el-Enbiyâ: 83) Kavli Babı 31[31]

26-....... Ka'b ibn Ucre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) benim yanıma uğradı. Bu sırada ben tencerenin altına ateş yakıyordum. Peygamber bana:

— "Başının haşereleri sana ezâ veriyor mu?" buyurdu. Ben:

— Evet ezâ veriyor, dedim.

Bunun üzerine Peygamber bir berber çağırdı da başımın saçlarını tıraş ettirdi. Sonra bana fidye vermekle emretti 32[32].

27-....... Bize Süleyman ibn Bilâl haber verdi ki, Yahya ibn Saîd şöyle demiştir: Ben el-Kaasım ibn Muhammed'den işittim, şöyle dedi: Âişe (R) (başı ağrıyınca):

— Vay başım! demişti. RasûluIlah (S) da:

29[29] Başlığa uygunluğu "Peygamber (S) bir merkeb üzerine bindi, Usâme'yi de arka tarafına bindirip Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gitti" sözlerindedir. Bu hadîsin bir rivayeti Âlu İmrân: 186. âyeti tefsîrinde geçmişti.

30[30] Başlığa uygunluğu "Ne katıra, ne de ata binmiş değildi" sözünden alınır. Bu söz ile Peygamber'in yayan olarak yürüyüp geldiğini söylemiş oluyor ki, başlığın bir fıkrasına delîl olmuştur.

31[31] Eyyûb Peygamber bu sözü mahlûklara değil, duâ için Allah'a karşı söylemiştir.

32[32] Başlığa uygunluğu Ka'b ibn Ucre'nin "Evet" cevâbındadir. Onun haşerelerin ezasını haber vermesi şikâyet için değil, fakat vâki'i beyân için ve faydalanacağı şeye doğru yol istemek içindi. Bunun bâzı rivayetleri Hacc'da, el-Bakara: 196. âyette ve Mağâzî'de geçmişti

— "Eğer sen ölür de ben hayâtta kalırsam, senin için mağfiret isterim, senin için duâ ederim" dedi.

Bunun üzerine Âişe:

— Vay başıma gelen musibete! Vallahi öyle sanıyorum ki, muhakkak Sen benim ölümümü istiyorsun! Eğer ben ölürsem, muhakkak Sen o son günün gecesinde kadınlarının birisi ile gerdek olup yaşayacaksın! dedi.

Âişe'nin bu sözü üzerine Peygamber:

— "(Yâ Âişe! Endişelenme!) Bil'akisben 'Vay başım!"demeliyim (çünkü senden önce öleceğim). Yâ Âişe, hattâ şimdi Ebû Bekr'e ve oğluna haber göndermeyi ve -halifelik dedikoducularının sözlerinden ve halifelik umanların temennilerinden nefret ederek, nizâyı kesmek için- halifeliği Ebû Bekr'e vasiyyet etmeyi kasdettim -yâhud: istedim-. Fakat sonra düşünüp dedim ki, Allah (halifeliği Ebû Bekr'-den başkasına vermekten) imtina eder; mü'minler de (Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını) men' ederler -yâhud: Allah (Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını) men' eder; mü'minler de (Ebû Bekr'den başkasına bey'attan) imtina ederler-"[33[33]].

28-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) humma hastalığına tutulmuş hâldeyken huzuruna girdim, O'na elimle dokundum da:

— Sen şiddetli bir humma hastalığıyle yanmaktasın! dedim. Peygamber:

— "Evet, sizden iki kişinin humma harâretiyle yanması kadar şiddetlidir" buyurdu.

İbn Mes'ûd:

— Sana iki kat ecir vardır! dedi. Peygamber:

— "Evet, bir müslümâna hastalık ve daha başka bir eza isabet ederse, muhakkak Allah

---

[33[33]] Başlığa uygunluğu "Vay başım!" sözündedir. Hadîsin son fıkrasındaki ta'bîr-Ierin öne geçirme ve geri bırakılmasında râvî tereddüd ettiği için hadîsi "yâhud" terdîdi İle rivayet etmiştir.

Peygamber'in Âişe'ye: "Endîşe etme, sen benden sonra yaşayacaksın!" buyurması ilâhî vahyin eseridir ve Peygamber'in mu'cizeleri cümlesindendir. Bu hadîs Ebû Bekr'in halifeliği hususunda da gayet açık bir nasstır. Bunun bir rivayetini Hükümler Kitâbı'nda da getirmişti.

onun seyyielerini (sonbaharda) ağacın kendi yapraklarını atması gibi atar" buyurdu [34[34]].

29-.......Bize ez-Zuhrî, Âmir ibn Sa'd'dan haber verdi ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Veda Haccı zamanında (Mekke'de) yakalandığım şiddetli bir hastalıktan dolayı Rasûlullah (S) beni hasta ziyareti yapmak üzere bize geldi. Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Bendeki bu hastalık, görmekte olduğun şu müzmin dereceye ulaştı. Ben ise mal sahibiyim. Bana bir tek kızımdan başkası da mîrâsçı olmayacaktır. Bu durumda ben malımın üçte ikisini sadaka (olarak ayırıp) vereyim mi? dedim.

— "Hayır (üçte ikinin hepsini sadaka yapma)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını sadaka edeyim mi? dedim. Rasûlullah yine:

— "Hayır (yarısını da sadaka yapma)/" buyurdu. Ben:

— Üçte bir (olur mu)? dedim. Rasûlullah:

— "Üçte bir de çoktur. Senin mirasçılarım zengin kimseler olarak bırakman, onları muhtaçlar ve insanlara (sadaka için) ellerini açar bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır. Allah rızâsını aramak için yapacağın her harcamaya karşılık muhakkak sana ecir verilecektir. Hattâ (yemek yerken hayat yoldaşın olan) kadınının ağzı içine koyacağın lokmadan da sana sevâb verilecektir" buyurdu [35[35]].

17- Hastanın (Ziyarete Gelenlere, Gerektiğinde): "Yanımdan Kalkınız!" Demesi Babı

30-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan haber

---

[34[34]] Bu hadîsin bâzı rivayetleri yakında birkaç yerde geçmişti.

[35[35]] Başlığa uygunluğu "Yakalandığım şiddetli bir hastalıktan dolayı Rasûlullah (S)

verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın vefatı yaklaştığı zaman, evinde, içlerinde Umer ibnu'l-Hattâb'ın da bulunduğu birtakım adamlar varken, Peygamber (S):

— "Haydin (bana yazı yazacak bir şey getiriniz de) size bir ki-tâb (yânı vasiyetname) yazdırayım ki, bundan sonra yolunuzu şaşır-mayasınız!" buyurdu.

Bunun üzerine Umer:

— Peygamber'in hastalığı muhakkak ağırlaşmıştır. Yanınızda ise Kur'ân vardır. Bize Allah'ın Kitabı yetişir! dedi.

Bunun üzerine evde bulunanlar ihtilâfa düşüp husûmete başladılar: Onlardan kimi "Yazı takımı getiriniz, Peygamber size bir ki-tâb yazsın ki, kendisinden sonra yolunuzu şaşırmayasınız!" diyordu.

beni ziyaret etmek üzere bize geldi" sözündedir. Bunun bâzı rivayetleri yakında "Eli hastanın üzerine koyma bâbi"nda ve Vasiyyetler Kitabı, "Üçte birden va-siyyet bâbı"nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar oralarda verilmişti.

Kimi de Umer'in söylediği sözü söylüyordu. Peygamber'in yanında konuşma ve ihtilâfı çoğalttıkları zaman Rasûlullah:

— "(Haydi yanımdan) kalkınız!" buyurdu.

Râvî Ubeydullah şöyle dedi: İbn Abbâs bu hadîsi tahdîs ettiği sırada:

— Onların ihtilâf etmeleri ve karışık gürültülerinin sebeb olduğu o musibet ne büyük bir musibettir ki, Rasûlullah ile onlara yazmak istediği bu kitâb arasına engel oldu! der idi 36[36].

36[36] Başlığa uygunluğu "Kalkınız!" sözündedir. Bu hadîste "Yanımdan" lafzını söylemedi. Fakat İlim Kitâbı'ndaki rivayette "Yanımdan katkınız!" şeklinde gelmiştir ki, buradaki başlığa uygundur. Bunun birer rivayeti Vasiyyetler1 de ve Mağâzî Kitâbı'nda da geçmişti. Oralarda hadîsle ilgili bâzı açıklamalar verilmişti.

18- Hasta Olan Çocuğa Duâ Edilmesi İçin Onu (Salih İnsanların Yanına) Götüren Kimse Babı

31-.......el-Cuayd ibn Abdirrahmân şöyle demiştir; Ben es-Sâib ibn Yezîd(R)'den işittim, şöyle diyordu: (Çocukluğumda) teyzem beni RasûIullah(S)'ın yanma götürdü de:

— Yâ Rasûlallah! Benim kızkardeşimin şu oğlu hastadır, dedi.

Rasûlullah benim başımı eliyle sıvazladı ve bana bereket duası yaptı. Sonra abdest aldı. Ben O'nun abdest aldığı sudan içtim. Ve arka tarafında durdum da sırtında, iki kürekleri arasında gerdek çadırının kocaman düğmeleri gibi Peygamberlik mührünü gördüm 37[37].

19- Hastanın Ölümü Temenni Etmesinin Nehyi Babı

32-.......Bize Sabit el-Bunânî, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Sizden biriniz kendisine (hastalık gibi) bir zarar isabet ettiğinden dolayı sakın ölümü temenni etmesin! Eğer muhakkak temenni etmek zorunda bulunursa: Allah'ım, yaşamak benim için hayır olduğu müddetçe beni yaşat, Ölmek benim için hayırlı olduğu zaman da beni Öldür! desin" 38[38].

33-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle dedi: Biz kendisine hasta ziyareti yapmak için Habbâb (ibnu'l-Erett -R)'ın yanına girdik. Hab-bâb (karnını) yedi yerinden dağlamış hâldeydi. Bu ziyaretimizde Habbâb şöyle dedi:

37[37] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun birer rivayeti Abdest Alma Kitabı ile Menâ-kıb'da geçmişti, inşâallah Dualar Kitâbi'nda da gelecektir.

38[38] Hadîs, hastalık gibi herhangi zarar verici bir belâ ve musibetin şiddeti sebebiyle ölümü temenni etmekten nehye delâlet etmektedir. Hadîsin son fıkrasındaki "Eğer muhakkak ölümü temenni etmek zorunda kalırsa şöyle... desin" emri de vücûbî bir emir değil, izin ve ihtiyara delâlet eden bîr emirdir.

— Bizden evvel geçen ve (Peygamber zamanında Ölüp) giden arkadaşlarımız vardır ki, dünyâ onların (âhiret saadetlerinden) birşey-lerini eksiltmemişti. (Çünkü dünyâda darlık içinde yaşadılar. Bize gelince) şübhesiz biz (fetihler sebebiyle) o kadar dünyalığa kavuştuk ki, bugün biz onu topraktan (köşkler yapmaktan) başka sarfedecek bir yer bulamıyoruz. Eğer Peygamber (S) bizi ölüm temennisinden nehyetmemiş olsaydı, muhakkak ben (şu hastalık ıztırâbından dolayı) ölümü temenni ederdim!

(Kays ctedi ki:) Bir müddet sonra biz Habbâb'ı bir kerre daha ziyaret ettik. O, kendisine âid bir duvar bina etmekle meşguldü. Bize:

— Müslüman, infâk ve harcama yapmakta olduğu herşey hususunda sevaba nail kılınır, yalnız şu toprak içine sarfetmekte olduğu mal hakkında sevaba nail kılınmaz! Dedi 39[39].

34-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim:

— "Hiçbir kişiyi, onun güzel ameli (ve ibâdeti) cennete girdire--mez" buyuruyordu.

Bunun üzerine sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi girdiremez? diye sordular. Rasûlullah şöyle cevâb verdi:

— "Evet, beni de Allah'ın fadlı ve rahmeti bürümedikçe, yalnız ibâdetim cennete girdiremez. Buna göre sizler iş ve ibâdetinizde ifrat ve tefritten sakınıp doğruyu arayınız ve doğru yoldan gidip Allah'ın yakınlığını isteyiniz. Sakın sizin hiçbiriniz (sâlih olsun, fâsık olsun) ölüm temenni etmesin! Çünkü, o, hayır ve ihsan sahibi ise yaşayıp hayrını, ihsanını artırması umulur. Eğer günahkâr bir kişi ise (yine yaşayıp, günün birisinde) tevbe ederek Allah 'in rızâsını dilemesi umulur!" 40[40].

39[39] Başlığa uygunluğu "Eğer Peygamber (S) bizi Ölüm temennisinden nehyetmemiş olsaydı, muhakkak ben ölümü temenni ederdim" sözündedir.

Habbâb ibnu'l-Erett (R), ilk müslümân olan bahtiyarlardandır. İslâm'a girenlerin onaltıncısıdır. Mekke müşriklerinden pek ağır işkenceler görmüştür. Bunlardan hiç yılmamış ve her zaman feragatli bir hayât yolu ta'kîb etmiştir. Buhârî bu hadîsin birer rivayetini Dualar ve Rikaak'ta; Müslim de Duâlar'da getirmiş-tir.

40[40] Bunu Müslim de "Doğruyu arayınız" kavline kadar çeşitli yollarla getirdi.

Buhârî'nin bu hadîsten buradaki maksadı "Sakın sizin hiçbiriniz ölüm temenni etmesin" kavlidir. Bundan önceki kısımları istidrâd olarak zikretmiştir.

35-.......Abbâd ibnu Abdillah ibni'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben, ölüm hastalığında sırtını bana dayamış olduğu hâlde Peygamber(S)'den işittim: "Allâhumme'ğfir lî, ve'rhamnî ve elhıknîbVr-raJîkı (— Allah'ım bana mağfiret et, merhamet eyle ve beni -yüksek- refika eriştir)/" diyordu 41[41].

20- Ziyaret Eden Kişinin Hastaya Dua Etmesi Babı

Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın kızı Aişe de babasından Peygamber(S)'in Sa'd'a: "Allah'ım, Sa'd'a şifâ ver!" diye duâ ettiğini söylemiştir 42[42].

36-.......Bize Ebû Avâne, Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir hasta ziyaretine vardığında yâhud bir hasta Rasûlullah'a getirildiğinde, şöyle duâ ederdi: "EzhibVl-bâse Rabbe'n-nâsi. îşfi ve en-te 'ş-şâfî lâ şifâen illâ şifâuke, şifâen lâ yuğâdıru sakamen (= Ey insanların Rabb'i! Şu hastanın hastalığını gider! Şifâ ihsan eyle! Rabb'-im ancak Sen sağlık verirsin. Sen'in şifândan başka hiçbir şifâ yoktur! Rabb'im bu hastaya öyle şifâ ver ki, o şifâ, hasta üzerinde hastalık izi ve eseri bırakmasın)/"

Amr ibnu Ebî Kays ile İbrâhîm ibn Tahmân, Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den ve Ebu'd-Duhâ'dan: "Hasta getirildiği zaman" şeklinde meçhul sîgasıyle söylediler.

Cerîr ibn Abdilhamîd de Mansûr'dan; o da Ebu'd-Duhâ'dan yalnız olarak "Bir hastaya

41[41] Bir rivayette "En yüksek refik" şeklinde gelmiştir. Murâd, en yüksek topluluk sahibi olan meleklerdir. Peygamber bunu öleceği kendisine tahakkuk ettikten sonra, o zaman kendisine yüksek derecenin kemâlini müjdeleyen melekleri gördüğünde söylemiştir. Hiçbir peygamber, ölümü kendisine haber verilmedikçe kabzolunmaz. Nehy ise ölümden evvelki hâlete mahsûstur... Buhârî'ye aşk olsun! Zihinleri keskinleştirmek için en gizli olanı en açık olan üzerine ne kadar güzel hazırlıyor ve tercih edip seçiyor! (İbn Hacer ve Kastallânî).

42[42] Sa'd kızı Âişe'nİn bu hadîsi "Ziyaret edenin kendi elini hasta üzerine koyması bâbı"nda senedli olarak geçti.

gittiği zaman" şeklinde söyledi, demiştir 43[43].

21- Hasta Ziyaretine Giden Kimsenin Hasta(Ya Şifâ Duası Yapmak) İçin Abdest Alması Babı

37-....... Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle dedi: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan şöyle dediğim işittim: Ben (kendimi bilmez derecede) hasta iken Peygamber (S) benim yanıma girdi. Abdest aldı da ab-dest aldığı sudan üzerime döktü. -Yâhud: "Üzerine bu sudan dökünüz" buyurdu.- Bunun üzerine ben (baygınlığımdan) gözümü açtım da:

— Yâ Rasûlalîah! Bana kelâleden başkası vâris olmayacak. Buna göre benim mîrâsım nasıl olacak? dedim.

Bunun üzerine Ferâiz Âyeti indi 44[44].

22- Salgın Veba Ve Humma Hastalıklarının Kaldırılmasına Duâ Eden Kimse Babı

38-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) muhacir olarak Medine'ye geldiği zaman Ebû Bekr ile BiJâl humma, yânî sıtma hastalığına tutuldular.

Âişe dedi ki: Ben bu iki hastanın yanlarına girdim de babama:

— Ey babacığım, kendini nasıl hissediyorsun? Bilâl'e de:

43[43] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî burada hadîsin birkaç yoldan gelişini de işaret etmiştir.

' 'Tedâvîde Duâmn Yeri''; İslâm Medeniyeti Dergisi, 1973 Hazîran sayısında Abdullah Aydemir'in 16 sahîfelik uzunca ve güzel makaalesi yerinden okunmağa değer!...
44[44] Başlığa uygunluğu "Abdest aldı da suyundan üzerime döktü" sözündedir.

Buradaki Ferâiz Âyeti'nden murâd, en-Nisâ: 11-32'deki iki mîrâs âyeti, yâhud yine en-Nisâ Sûresi'nin sonunda olan 176. âyettir ki, her ikisinde de "Kelâ-. le"den bahs buyurulmuştur.

Kelâle, usûl ve furû'dan olmayan kimselerdir.

Bu hadîsin bir rivayeti yakında "Bayılmış hastayı ziyaret bâbı"nda geçmişti

— Yâ Bilâl! Sen de kendini nasıl hissediyorsun? diye hatırlarım sordum.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr, kendisini sıtma humması nevbeti yakalayınca şu beyti söylerdi:

Kullu'mrün musabbahun B ehîihî Ve'1-mevtu ednâ min şirâki na'lihî

(= Herkes ailesi içinde mes'ûd sabâhlamıştır. Hâlbuki ölüm, ayakkabısının kayışından daha yakındır.)

Bilâl de kendisinden sıtma nevbeti sıyrılınca şu beyitleri söyleyerek sesini yükseltirdi:

Eîâ leyîe şı'rî hel ebiîenne leyleten, Bi-vâdin ve havlı ızhırun ve celîlun. Ve hel enden yevmen rniyâha Mıcenneün

Ve hel îebduven îî Şâmetun ve Tafîlu

(= Şunu bilmek isterdim: Mekke vadisinde etrafımı ızhır ve celîl otları sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'-daki Mıcenne sularının başına varır mıyım? Mekke'nin Şâme ve Ta-fîl dağları acaba bir kerre daha bana görünürler mi?)

Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Ben akabinde Rasûlulîah'a geldim de kendisine bunları haber verdim. Bunun üzerine O:

— ' 'A ilah 'im! Mekke 'yi bize sevdirdiğin gibi Medine 'yi de sevdir! Yâhud onu daha ziyâde sevdir! Medine'nin havasını bizim için sahih ve hastalıklardan salim kıl! Sâ'ındave müddünde bize bereket ihsan eyle! Medine'nin hummasını ve sıtmasını taşı da onu Mekke'nin Cuhfe'sine koy!" diye duâ etti 45[45].

45[45] Hadîsin bir rivayeti yakında "Kadınların hasta erkekleri ziyaret etmeleri bâbı"n-da geçmişti. Bu hadîslerde veba sözü geçmediyse de Hacc Kitâbı'nm sonlarındaki bir rivayette ÂÎşe "Medine, Arz'ın en vebalı bir yeri idi" demiştir. Buhârî oraya işaretle yetinmiş oluyor.

Duâ ile taabbud makbuldür. Çünkü duâ, bazen ömrü uzatmaktaki sebeb-ler cümlesinden yâhud hastalığın kaldırılması sebeblerinden olur.. (Kastallânî).

76- KITABUT-TIBB

(Tibb Kitabi) [1]

1- Bâb:

"Allah, indirdigi derde muhakkak sifâsini da indirmistir"

1-.......Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti

ki, Peygamber (S): "Allah, indirdigi derde, muhakkak sifâsini da indirdi" buyurmustur [2].

2- Bâb: Erkek Kadini, Kadin Da Erkegi Tedâvî Eder Mi? [3]

2-.......Muavviz ibn Afrâ'nin kizi Rubeyyi' (R) söyle demistir:
Biz Rasûlullah(S)'in beraberinde gazveye giderdik. Gazilere su tasiyip sulardik ve onlarin

hizmetlerini görürdük. Bir de harb sahasindaki sehîdleri ve yaralilari toplayip Medine'ye nakledederdik [4]

3- Bâb: "Sifâ üç seydedir"

3-.......Bize Salim el-Eftus (ibn Aclân el-Harrânî), Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs(R): "Sifâ üç seydedir: Bal serbeti içmekte, kan alma âleti vurmakta, atesle daglamakta. Fakat ben üm-metimi (son bir ihtiyâç olmadikça) atesle daglamaktan nehyederim" demistir.
Ibn Abbâs bu hadîsi Peygamber(S)'e yükseltmistir.
Ve yine bu hadîsi el-Kummî de Leys'ten; o da Mucâhid ibn Cebr'-den; o da Ibn Abbâs'tan olmak üzere (daglamayi zikretmeden) Peygamber (S): "Sifâ, balda ve kan aldirmadadir" Iafziyle rivayet etmistir [5].

4-.......Bize Mervân ibn Sucâ\ Salim el-Eftus'tan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): ('Sifâ üç seydedir: Kan alma âleti vurmakta, yâhud bal serbeti içmekte yâhud atesle daglamaktadir. Fakat ben (son bir ihtiyâç ve zaruret olmadikça) ümmetimi atesle daglamaktan nehyederim" buyurmustur [6].

4- Bal Ile Tedâvî Ve Yüce Allah'in: "Onda insanlar için sifâ vardir" (el-Nahl: 69) Kavli Babi [7]

5-.......Bize Ebû Usâme tahdîs edip söyle dedi: Bana Hisâm, babasi Urve'den haber verdi ki, Âise (R): Peygamber (S) tatliyi ve bali çok severdi, demistir [8].

6-....... Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyIe buyuruyordu: "Eger sizin devalarinizdan herhangi birseyde bir hayir mevcûd ise -yâhud: devalarinizdan herhangi birinde bir hayir olacaksa- nester (ameliyat biçagi) darbesinde yâhud bal serbetinde yâhud da derde uyacak bir atesle daglamakta vardir. Amma ben.daglamak tedavisini sevmiyorum" [9].

7-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Ebu'I- Mütevekkil'den; o da Ebû Saîd (el-Hudrî - R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:
— Kardesimin karni agriyor, dedi. Peygamber:
— "Bal (serbeti) içir!" buyurdu.
Sonra bu adam ikinci bir defa daha geldi (ve hastaligin geçmedigini söyledi). Peygamber yine:
— "Ona bal serbeti içir!" buyurdu.
Sonra üçüncü defa geldi. Peygamber yine:
— "Bal serbeti içir!" buyurdu. Sonra bu adam bir daha geldi de:
— Içirdim (fakat agrisi geçmedi), dedi. Bunun üzerine Peygamber:
— "Allah dogru söyledi, fakat kardesinin karni yalan söylemistir. Haydi ona yine bal serbeti içir!"

buyurdu.

Adam kardesine (dördüncü kerre) bal serbeti içirdi de adam hastaliktan iyilesip kurtuldu [10].

5- Develerin Sütleriyle Devâlanip Tedâvî Olmak Babi

8-.......Bize Sabit el-Bunânî, Enes(R)'ten söyle tahdîs etti: Kendilerinde hastalik bulunan birtakim insanlar (Medine'ye geldiler ve):
— Yâ Rasûlallah! Bizleri barindir ve doyur! dediler. Sagliklarina kavustuklari zaman da:
— Sübhesiz Medine havasi agir bir yerdir, dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah onlari zekât develerinin bulundugu Harre denilen arazîye yerlestirdi de:
— "Develerin sütlerini içiniz!" buyurdu.
Onlar orada tam sagliklarina kavusunca Peygamber'in çobanini öldürdüler ve develeri önlerine katip götürdüler. Peygamber (bunu haber alinca) arkalarindan bir askerî birlik gönderip yakalatti. Peygamber onlarin (kisas olarak çaprasvârî) ellerini, ayaklarini kestirdi, gözlerine de mil çektirip oydurdu.
(Enes dedi ki:) Ben onlardan bir adami gördüm ki, ölünceye kadar diliyle yeri yalayip isiriyordu.
Râvî Sellâm ibnu Miskîn söyle dedi: Bana su ulasti ki, Haccâc ibn Yûsuf, Enes'e: Peygamber (S)'in tatbîk ettigi en siddetli ukubeti bana tahdîs et! demis, Enes de ona bu hadîsi tahdîs etmistir. Bu el-Hasenu'l-Basrî'ye ulasinca: Enes'in bu hadîsi Haccâc'a tahdîs etmemis olmasini arzu ederdim, demistir [11].

6- Develerin Sidikleriyle Tedâvî Olmak Babi

9-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten söyle tahdîs etti: Birtakim insanlar (Medine'ye geldiler de) mi'de agrisindan dolayi Medine'de ikaamet etmek istemediler. Peygamber (S) onlara zekât develerini güden çobanin yanina gitmelerini, orada develerin sütlerinden ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar da Pey-gamber'in çobanina katildilar da develerin sütlerinden ve sidiklerinden içtiler. Nihayet bedenleri iyilesince çobani öldürdüler, develeri önlerine katip götürdüler. Bu yaptiklari Peygamber'e ulasinca, onlari aramak için bir birlik gönderdi. Sonunda bunlar Peygamber'e getirildiler, Peygamber de (kisas olarak) onlarin ellerini ve ayaklarini (çaprasvârî) kesti, gözlerini de oydu.
Katâde: Muhammed ibn Sîrîn bana, bunun haddlerin (yânî bu husustaki dînî cezalarin) inmesinden önce oldugunu tahdîs etti, demistir [12].

10-.......(Ebû Mes'ûd Bedrî'nin kölesi) Hâlid ibn Sa'd söyle demistir: Biz sefere çikmistik, beraberimizde Gâlib ibnu Ebcer de vardi. Bu Gâlib, yolda hastalandi. Medîne'ye geldik, o hâlâ hasta idi. Ebû Atîk'm oglu (yânî Abdullah ibn Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Ebî Bekr es-Siddîk -ki Ebû Atîk babasi Muhammed'in künyesi idi-) ona hasta ziyaretine geldi. Bu ziyarette Abdullah ibn Muhammed bize:
— Su küçük kara tanecik üzerine devam edip ona ehemmiyet verin. Ondan bes yâhud yedi tane

alip bunlari ezin. Sonra bunu burnunun içine su tarafina ve su tarafina olmak üzere zeytinyagi damla-lariyle damlatin. Çünkü Âise (R) bana tahdîs etti ki, kendisi Peygamber(S)'den: "Sübhesizsu kara tane, samdan baska hastaliga sifâdir" buyururken isitmistir.
Ben:
— Sâm nedir? dedim.
O:
— Ölümdür, dedi [13].

11-....... Ibn Sihâb söyle demistir; Bana Ebû Seleme ve Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdiler, onlara da Ebû Hureyre (R) haber vermistir. Kendisi Rasûlullah(S)'tan: "Su kara tanede samdan (yânî ölümden) baska her hastaliga sifâ vardir" buyururken isitmistir.

Ibn Sihâb: Sâm ölümdür, kara tane de sûnîz'dir, dedi [14].

8- Hasta Için Telbine Bulamaci Yapilmasi Babi

12-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Urve'den haber verdi ki, Âise (R) hasta için ve ölmüs kimse üzerine hüzünlü olan insan için dâima telbîne bulamaci yapilmasini emreder ve:
— Ben Rasûlullah(S)'tan: "Sübhesiz telbîne bulamaci hastanin gönlüne rahat verir, bir kisim hüzün ve kederi de giderir" buyururken isittim, der idi [15].

13-.......Bize Alî ibnu Mushir, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R) telbîne bulamaci yapilmasini emreder ve: — O, hasta tarafindan sevilmez, (fakat hastaligi için) faydalidir, der idi.

9- Saût{Un Hükmü) Babi

14-.......Tâvûs ibn Keysân'dan; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) kendisinden kan aldirmis, kan aliciya kan alma ücretini vermis ve saût denilen burun ilâcini kullanmistir [16].

10- Saût(Un Beyâni), El-Kustu'l-Hindî Ve El-Kustu'l-Bahrî Ile (Enfiye Gibi) Buruna Çekmek Suretiyle Tedâvî Olunmak Babi

"Kust" lafzi "Kâf' ve "Kaaf'la olan "Kâfur ve "Kaafûr" lafizlari gibidir. Yine "Nuziat", yâna "Çekilip söküldü" ma'nâsina olan "Küsitat" ve "Kusttat" meçhul fiilleri de böyle hem "Kâf ile hem de "Kaaf * harfiyledir. Abdullah ibnu Mes'ûd da ("Kaaf' harfli olarak): "Izâ's- semâi kusitat" okumustur [17].

15-.......Mihsan kizi Ümmü Kays (R): Ben Peygamber(S)'den isittim:
— "Su el-Ûdu'l-Hindî'yi kullanmaga devam ediniz. Çünkü bunun içinde yedi türlü sifâ vardir. Uzre,

yânî bogaz hastaligi için bu ilâç buruna çekilir. Zâtu 'l-cenb hastaligi için de (su ile) hastaya içirilir" buy uruy ordu.
Bu sirada ben henüz yemek yiyemeyen küçük bir oglumla Pey-gamber'in huzuruna girdim. (Peygamber çocugu kendi kucagina oturttu.) Çocuk O'nun üzerine isedi. Peygamber su istedi de sidigin degdigi yerin üstüne azar azar akitti [18].

11- Bâb: Kisi Hangi Saatte Kan Aldirir?

Ebû Mûsâ el-Es*arî geceleyin kan aldirmistir [19].
Âsim Efendi'nin bu kadar hususiyet ve meziyetlerini saydigi bu bitki bizim "Topalak" dedigimiz nebattir...

16-.......Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) oruçlu oldugu hâlde kendisinden kan aldirdi, demistir.

12- (Ihtiyâç Belirdiginde) Seferde Ve Ihram Içinde Kan Almak Babi

Bunu (yânî sefer ve ihram haletinde kan almayi) Abdullah ibnu Buhayne, Peygamber(S)'den olmak üzere söylemistir.

17-.......Ibn Abbâs (R) Peygamber (S) oruçlu oldugu hâlde kendisinden kan aldirdi, demistir [20].

13- (Bedende Meydana Gelen) Hastaliktan Dolayi Kan Aldirmak Babi

18-....... Bize Humeyd et-Tavîl, Enes(R)'ten haber verdi ki, Enes'e kan alicinin ücreti soruldugunda: Rasûlullah (S) kendisinden kan aldirdi. Onu Ebû Taybe kan alma tedavisi yapti. Rasûluliah da ona iki sâ' ölçegi bugday verdi ve onun sâhibleri ile konustu. Onlar da Ebû Taybe'nin vergisini hafiflettiler.
Peygamber bir hutbesinde söyle buyurdu:
— "(Ey Hicaz halki!) Sizin kendisiyle tedaviolageldiginiz seylerin en üstün ve lüzumlu olani, kan aldirmak ve el-kustu'l-HindVdir".
Ve yine Rasûlullah:
— "Sakin çocuklarinizi anjin hastaligindan kurtarmak için bademcigi sikmak suretiyle azab etmeyiniz. Kust (yâni el-Ûdu'l-Hindî) ile tedaviye ehemmiyet veriniz!" buyurdu [21].

19-.......Âsim ibn Umer ibn Katâde tahdîs etti ki, Câbiribn Abdillah (R), basi bir bez ile örtülmüs olarak dönüp gelmis de, sonra:
— Kan alma tedâvîsi yaptirmadikça buradan ayrilmam. Çünkü ben RasûlulIah(S)'tan isittim, O: "Kan aldirmakta sifâ vardir" bu-yürüyordu, demistir [22].

14- Bas Üzerinde Kan Alma Tedavisi Babi

20-.......Alkame, Abdurrahmân el-A'rec'den isitti ki, o da Abdullah ibn Buhayne'den isitmistir. Abdullah ibn Buhayne (R): Rasû-lullah (S) Mekke yolundan olan Lahyu Cemel denilen mevki'de kendisi ihrâmli oldugu hâlde basinin ortasindan kan aldirdi, diye tahdîs ediyordu.
Ve el-Ensârî (Muhammed ibn Abdillah) söyle dedi: Bize Hisâm ibnu Hassan haber verdi. Bize Ikrime, Ibn Abbâs(R)'tan: Rasûlul-lah (S) basindan kan aldirma tedavisi yaptirdi, diye tahdîs etti.

15- Yarim Bas Agrisindan Ve Bas Agrisindan Dolayi Kan Aldirma Tedavisi Babi

21-....... Bize Muhammed ibn Adiyy, Hisâm ibn Hassân'dan; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibnu Abbâs (R): Peygamber (S) ih-râmli oldugu hâlde kendisinde bulunan bir bas agrisi hastaligindan dolayi "Lahyu Cemel" denilen bir su yanindaki menzilde basindan kan aldirma tedavisi yaptirdi, demistir.
Muhammed ibn Sevâ da söyle dedi: Bize Hisâm ibn Hassan, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan, Rasûluüah(S)'in ihrâmli iken kendisinde bulunan yarim bas agrisindan dolayi, basindan kan aldirdigini haber verdi [23].

22-....... Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim: "Eger sizin devalarinizdan herhangi birseyde bir hayir mevcûd ise, bal serbetinde yâhud nester -ameliyat biçagi- darbesinde yâhud da bir atesle daglamakta vardir. Fakat ben daglanmak tedavisini sevmiyorum" buyuruyordu [24]

16- Ezâ Ve Hastaliktan Dolayi (Bastaki Ve Diger Yerlerdeki) Saçlari Ye Killari Tiras Etmek Babi

23-.......Eyyûb es-Sahtiyânî söyle dedi: Ben (müfessir) Mucâhid ibn Cebr'den isittim; o da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan ki, Ka'b ibn Ucre (R) söyle demistir: Peygamber (S) Hudeybiye zamaninda ben tastan düzülmüs bir çömlegin altina ates yakmakla ugrasirken yanima geldi. Bitler benim basimdan asagi saçilip dökülüyordu. Bunun üzerine Peygamber:
— "Haserelerin sana ezâ veriyor mu?" buyurdu. - Ben:
— Evet (ezâ veriyor)! dedim. Peygamber:
— "Öyleyse basim tiras et de üç gün oruç tut yâhud alti fakiri doyur yâhud da bir kurban kes!" buyurdu.

Râvî Eyyûb: Ben bunlarin hangisiyle basladigini bilmiyorum, demistir [25]

17- (Ihtiyâç Oldugunda) Kendini Daglama Tedavisi Yaptiran Yâhud Baskasina Daglama Tedavisi Yapan Kimseler Ve (Zaruret Bulunmadiginda) Daglama Tedavisi Yaptirmayan Kimsenin Fadli Babi [26]

24-.......Bize Asim ibn Umer ibn Katâde tahdîs edip söyle dedi: Ben Câbir(R)'den isittim ki, Peygamber (S): "Sizin devalarinizdan herhangi birseyde sifâ varsa, ameliyat biçagi darbesinde yâhud bir atesle daglamakta vardir. Fakat ben daglanmayi sevmiyorum" buyurmustur [27].

25-.......Bize Husayn (ibn Abdirrahmân el-Vâsitî), Âmir ibn Serâhîl es-Sa'bî'den tahdîs etti ki, Imrân ibn Husayn (R): Rukye tedâ-vîsi ancak göz degmesinden ve zehirli(hayvan sokmasin)dan olur, demistir.
(Husayn ibn Abdirrahmân söyle dedi:) Ben bu sözü, Saîd ibn Cubeyr'e zikrettim. O söyle dedi: Bize Ibn Abbâs (R) söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Bana bütün ümmetler arzolunup gösterildi: Bir iki peygamber, yanlarinda onar, yirmiser, otuzar, kirkar ümmetleriyle beraber önümden geçmege basladilar. Bir peygamber de yaninda bir ümmeti bile olmaksizin geçti. En sonu uzaktan büyük bir karalti gösterildi. Bu kalabalik karalti nedir? Bu, benim ümmetim midir? diye sordum. Bu, Mûsâ Peygamber'le kavmidir! diye cevâb verildi. Sonra bana: Ufka bak! denildi. Bakinca ufku dolduran büyük karalti gördüm. Sonra bana semâ ufuklarinin surasina ve bu tarafina bak! denildi. Bir de baktim ki, büyük bir karalti bastanbasa ufku doldurup kaplamis. Bana: Bu senin ümmetindir. Bunlardan yetmisbin kisi hesaba çekiimeksizin cennete girecektir, denildi."
Bu hitabesinden sonra Rasûlullah odasina girdi. Ve (hesaba çekilmeden cennete gireceklerin vasiflan hakkinda) mecliste bulunanlara birsey söylemedi. Artik meclistekiler dagildi. (Ve söyle münazara
ediyorlardi:)
— Biz, Allah'a îmân ve Rasûlü'ne ittibâ eden kimseleriz. Artik
biz, cennete hesâbsiz girecek kimseleriz..
Yâhud:
—O bahtiyarlar evlâdlanmizdir, onlar Islâm camiasi içinde dogmuslardir. Biz ise Câhiliyet devrinde dogduk, diyorlardi.
Bu münazara Peygamber'e ulasinca, odasindan disari çikti ve:
— "Cennete hesaba çekiimeksizin girecek mü'minler, efsun etmeyenler, tese'üm etmeyenler, sifânin (Allah'tan olduguna inanip) daglamaktan olduguna inanmayanlar ve her hususta Allah'a dayanip güvenenlerdir" buyurdu.
Bunun üzerine Ukâse ibnu Mihsan:
— Yâ Rasûlallah! Ben onlardan miyim? diye sordu. Rasûlullah:
— "Evet onlardansin!" buyurdu. Sonra baska birisi ayaga kalkti da:
— Ben de onlardan miyim? dedi.
Rasûlullah ona:
— "Bu hususta Ukâse senden öne geçti!" buyurdu [28]

18- Göz Hastaligindan Dolayi Göze, Sürme Tasî Ve Diger Sürme Nevi'leri Sürmek Babi

Bu konuda Ümmü Atiyye'den bir hadîs vardir [29].

26-.......Su'be söyle dedi: Bana Humeyd ibnu Nâfi', Zeyneb'den; o da annesi Ümmü Seleme(R)'den söyle tahdîs etti: Kocasi ölen bir kadinin gözleri hastalandi. Yakinlari bu kadini Peygamber'e söy-lediler ve kadinin göz hastaligi üzerine korkulmakta oldugundan, Pey-gamber'e göze sürme çekmeyi de zikrettiler. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Yemin olsun ki, siz kadinlardan biriniz (Câhiliyet devrinde kocasi öldügünde) evinin içinde en kötü elbiseleri içinde -yâhud: kötü elbiseleri içinde evinin en fena bir tarafinda- bir sene beklerdi. Bir sene tamâm olup da yanindan bir köpek geçtigi sirada kadin yerden bir deve tezegi (alip kendi omuzundan arkaya) atardi. Hulâsa bu gözleri hasta olan kadin, kocasinin vefatindan i'tibâren dört ay on gün : 239) geçmedikçe, gözlerine sürme çekemez" buyurdu [30].

19- Cüzam Hastaligi Babi

27-.......Bize Saîd ibnu Mînâ tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S): "Hastaligin (sahibinden bir baskasina) kendi kendine sirayeti yoktur, esyada ugur-suzluk yoktur. Ükey ve baykus (ötmesinin te'sîri ve kötülügü) da yoktur, Safer ayinda ugursuzluk yoktur. (Bunlar Câhüiyet hurafeleridir.) Fakat (ey mü'min) sen cüzamlidan, arsiandan kaçar gibi kaç!" buyurdu [31].

20- Bâb: "El-Mennu (= Kudret Halvâsi)" Göz Için Bir ' Sifâdir [32]

28-.......Bize Su'be tahdîs ettiki, Abdulmelik ibn Umeyr söyle demistir: Ben Amr ibnu Hureys'ten isittim, söyle dedi: Ben Saîd ibn Zeyd(R)'den isittim, söyle dedi: Ben Peygamber(S)'den isittim: "Yer mantari, kudret halvâsi (gibi Allah'in külfetsiz ni'metleri) nev'inden bir rizikttr. Suyu da göz agrisina sifâdir" buyurdu [33].
Su'be söyle dedi: Yine bana el-Hakem ibnu Uteybe, el-Hasen el-Uranî'den; o da Amr ibn Hureys'ten; o da Saîd ibn Zeyd'den; o da Peygamber'den olmak üzere haber verdi.
Yine Su'be: el-Hakem bana bu hadîsi tahdîs edince, ben Abdul-melik ibn Umeyr'in hadîsinden ötürü onu inkâr etmedim, demistir [34].

21- Hastanin Agzinin Bir Tarafindan Deva Konulmasi Babi

29-.......Sufyân es-Sevrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Mûsâ ibn Ebî Âise, Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ibn Abbâs ile Âise(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Bekr (R), Peygamber (S) ölmüs hâldeyken (yüzünü açip üzerine kapanarak) Peygamber'i öpmüstür.
Ubeydullah dedi ki: Âise söyle dedi: Biz hastaligi içinde yari baygin iken Peygamber'e agzinin bir tarafindan içeriye bir ilâç vermistik. O da bize: "Bana ilâç vermeyiniz!" diye isaret etmeye baslama-misti. Biz, Peygamber'in bunu istememesi, hastanin ilâçtan hoslanmamasindan ibarettir dedik (ve ilâç vermege devam ettik). Fakat Peygamber ayilinca:

— "Ben sizi bana ilâç vermekten men' etmedim mi?"buyurdu.
Biz:
— Bu nehyi, hastanin ilâci sevmemesidir diye düsündük, dedik. Bunun üzerine Peygamber:
— "Simdi Abbâs hâriç, bu evde bulunan herkes gözümün önünde bu ilâçtan muhakkak içecektir, içmeden kalkmiyacaktir. Çünkü Abbâs beni ilaçlamanizda sizinle hazir bulunmadi" buyurdu [35].

30- Bize Alî ibn Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. Bana Ubeydullah ibn Abdillah haber verdi ki, Ümmü Kays bintu Mihsan (R) söyle demistir: Ben küçük bir oglumla Rasûlullah'in huzuruna girdim. Ben bu oglumu bademcik hastaligindan dolayi tedâvîye tâbi' tutmustum. Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Niçin bogaz hastaligina böyle bir tedavi uygulamak suretiyle çocuklarinizin bogazini elle sikistirip acitiyorsunuz? Su el-Ûdu'l-HindVyi kullanmaga devam ediniz. Çünkü bu Hind bitkisinde yedi türlü sifâ vardir, Zâtu'l-cenb hastaliginin ilâci da ondandir, O (uzre denilen bogaz) hastaligi için buruna çekilir. Zâtu'l-cenb hastaligi için de (su ile) hastaya agizdan verilip içirilir."
es-Sufyân dedi ki: Ben ez-Zuhrî'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) bize iki devayi (yânî içirilecek ve buruna çekilecek olan ikisini) beyân etti de, o yediden kalan bes tanesini beyân etmedi.
Hadîsin râvîsi Alî ibn Abdillah el-Medînî dedi ki: Ben Sufyân'a:
— Ma'mer ibn Râsid: "Ben çocugu bogazindan elimle sikip ameliyat yaptim" seklinde söylüyor, dedim.
Suf yân:
— "A'laktu aleyhi" ta'bîrini ezberlemedi, o ancak "A'laktu anhu" seklinde söylemistir. Ben bunu ez-Zuhrî'nin agzindan alip ezberledim, dedi ve Sufyân, kendi damagina elini sokarak, çocugun, parmakla agzinin içinin sikilip ogulmasini vasfetti. Bununla da ancak çocugun agzinin tavaninin, yânî damaginin parmagiyle yukari kaldirilmasini gösterip anlatmak istiyordu (oraya bir sey yapistirip sürülmesini degil).
Ve:
— "A'likû anhu sey'en = Ondan birseyi (bir belâyi) izâle ediniz" demedi, dedi [36].

22- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

31-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn'Utbe haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)>in hastaligi agirlasip da agrisi siddetlendigi zaman, benim odamda bakilmak üzere diger zevcelerinden izin istedi. Onlar da izin verdiler. Ondan sonra Peygamber, bir tarafinda Abbâs, diger tarafinda bir zât oldugu hâlde ayaklari yerde sürünerek çikti.
Ubeydullah dedi ki: Ben Ibn Abbâs'a: Âise'nin bu "Diger bir zât" sözünü haber verdim. Ibn Abbâs:
— Sen Âise'nin ismini zikretmedigi o diger kisinin kim oldugunu bilir misin? dedi.
Ben:
— Hayir, bilmiyorum, dedim. Ibn Abbâs:
— O zât, Alî (ibn Ebî Tâlib)'dir, dedi.

Âise dedi ki: Peygamber, Âise'nin evine girip de agrisi siddetlendikten sonra:
— "Üzerime agiz baglari çözülmedik yedi kirba su dökün, böylelikle bedenimde biraz hafiflik bulup belki insanlara vasiyette bulunabilirim" buyurdu.
Âise dedi ki: Bunun üzerine kendisini Peygamber'in zevcesi Haf-sa'nin mali olan bir (bakir yâhud agaç) legen içine oturttuk. Sonra o kirbalarin sularini üzerine dökmeye basladik. Sonunda bize:
— "Artik yaptiniz!" diye isaret etmeye basladi.

Âise dedi ki: Ondan sonra insanlarin yanina çikti da onlara namaz kildirdi ve hitâb etti [37].

23- Bogaz Hastaligi Babi

32-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah haber verdi; ona da Huzeyme kabilesinin Esed ogullan kolundan Mih-san kizi Ümmü Kays el-Esediyye (R) -ki bu, Peygamber'e bey'at etmis olan ilk muhacir kadinlardandi ve meshur Ukâse ibn Mihsan'in kiz-kardesi idi- söyle haber vermistir: Kendisi "Uzre" denilen bogaz hastaligina tutulan oglan çocugunu eliyle tedâvî etmeye girismis olarak Rasûlullah'in huzuruna getirmis. Peygamber (S):
— "Niçin bogaz hastaligina böyle bir tedâvî uygulamak suretiyle çocuklarinizin bogazini elle sikistirip acitiyorsunuz? Su el-Ûdu'l-HindVyi kullanmaya devam ediniz. Çünkü bu Hind çubugunda yedi türlü sifâ vardir. Zâtu'l-cenb hastaliginin ilâci da ondandir*' buyurmustur.
Peygamber "el-Kust" bitkisini kasdediyor ki, o da el-Odu'l-Hindî'dir. Yûnus ve Ishâk ibn Râsid, ez-Zuhrî'den: "Allakat aleyhi (= Çocugu kendisi elle ameliyat yapmis olarak)" ta'bîriyle söylediler [38].

24- Karni (Ishal Olup) Hastalanmis Kisinin Tedavisi Babi

33-....... Bize Su'be, Katâde'den; o da Ebû'l-Mütevekkil (Alî ibn Dâvûd en-Nâcî)'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Bir adam Peygamber (S)'e geldi de:
— Kardesimin karni ishale tutulup devamli sürgün gitti, dedi. Peygamber:
— "Sen ona bal serbeti içir!" buyurdu.
Adam gidip ona bal serbeti içirdi. Sonra gelip tekrar:
— Ben kardesime bal serbeti içirdim, fakat bu, kardesimin ishalini artirmaktan baska birsey yapmadi, dedi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Allah dogru söyledi, kardesinin karni ise yalan söyledi" buyurdu.
Bu hadîsi Su'be'den rivayet etmekte Muhammed ibn Ca'fer'e en-Nadr ibnu Sumeyl mutâbaat etmistir [39].

25- Bâb: Safer Yoktur. Safer Karni Yakalayan (Ve Yüzü Sarartan) Bir Hastaliktir [40]

34-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ve ondan baskalari haber verdiler ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):

— "Hastaligin kendi kendine sirayeti yoktur; saf er (denilen hastaligin da kendiliginden sirayeti) yoktur; hâme denilen sey de yoktur" buyurdu.
Bunun üzerine bir bedevî Arab:
— Yâ Rasûlallah! (Hastaligin kendiliginden sirayeti yoktur buyurdunuz;) benim develerime ne oluyor ki, onlar kumda ceylânlar gibi saglikli oluyorlar. Derken uyuz deve gelip aralarina girer de onlari uyuz ediyor? dedi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Öyle ise ilk uyuz deveye bu hastaligi kim sirayet ettirdi?" diye cevâb verdi.
Bu hadîsi ez-Zuhrî, Ebû Seleme'den ve Sinan ibn Ebî Sinan'dan onlar da Ebû Hureyre'den) olmak üzere rivayet etmistir [41].

26- Zâtu'l-Cenb Hastaligifnin Devasi) Babi [42]

35-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah söyle haber verdi: Ona da Rasûlullah ile bey'atlasan ilk muhacir kadinlardan ve Ukâse ibn Mihsan'in kizkardesi olan Mihsan kizi Üm-mü Kays (R) söyle haber verdi: Ümmü Kays, kendisinin küçük bir oglan çocugunu Rasûlullah'a getirdi. Çocuk uzre hastaligina tutulmus oldugundan dolayi Ümmü Kays, çocugun agzinin içine parmaklarini sokarak bademcigi sikip kanini çikarma ameliyesi uygulamisti. Rasûlullah bunun üzerine söyle buyurdu:
— "Allah 'tan korkup sakininiz! Niçin çocuklarinizin bogaz hastaligim böyle parmaklarinizla bademcigi sikistirip kanim çikararak hastaligi giderme ameliyesi uyguluyor ve çocuklarinizin canlarini acitiyorsunuz? Su el-Ûdu'l-Hindî'yi kullanmaya devam ediniz. Çünkü bu Hind çubugunda yedi türlü sifâ vardir. Zâtu 'l-cenb hastaliginin devasi da ondandir."
Rasûlullah "Hind çubugu" sözü ile-kâf ve tâ harfli- "el-Küst" bitkisini, yânî kaaf ve ti harfiyle de "el-Kust" denilen bitkiyi kasde-diyor. ez-Zuhrî: Bu kelime kâf, sîn, te ile de, kaaf, sîn, ti ile de lügattir, demistir [43].

36-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs edip söyle dedi: Eyyûb es-Sahtiyânî'nin huzurunda Ebû Kilâbe'nin kitâblanndan okundu. Eyyûb o okunan kisimdan bâzisini Ebû Kilâbe'den olmak üzere tahdîs etti, bâzisini da "Onun huzurunda okundu" ta'bîriyle rivayet etti. Iste su hadîs, Ebû Kilâbe'nin o kitabinda Enes ibn Mâlik'ten söyle rivayet edilmistir: Enes'in üvey babasi olan Ebû Talha (Zeyd ibn Sehl) ile amcasi Enes ibnu'n-Nadr, Enes ibn Mâlik'e zâtu'1-cenb hastaligindan dolayi daglama tedavisi yapmislardir. Ebû Talha bizzat eliyle Enes'e daglama tedâvîsi uygulamistir.
Abbâd ibn Mansûr, Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den olmak üzere söyledi ki, Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir ev halkina agulu hayvanlarin zehirinden ve kulak agrisindan, okumak suretiyle siginma ve korunma tedâvîsi yapmalarina izin verdi, demistir.
Yine Enes: Ben Rasûlullah (S) hayâtta iken zâtü'1-cenb hastaligindan dolayi daglama tedâvîsi yapildim. Ebû Talha, Enes ibn Nadr, Zeyd ibn Sabit benim bu tedavimde hazir bulundular. Beni Ebû Talha daglamis idi, demistir [44].

27- Külü Ile Kan Yolunun Kapatilmasi Için Hasir Yakilmasi Babi

37-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) söyle demistir: RasûlulIah(S)'in basi üzerindeki migfer kirilip da yüzü kanlandigi ve rabâiy-ye disleri kirildigi zaman Alî (R) kalkani içinde su getiriyordu. Fâtima da gelip Rasûlullah'in yüzündeki kani yikiyordu. Fâtima aleyhi's-selâm, kanin suya gâlib gelmekte oldugunu görünce, bir hasir parçasina gitti, ve onu yakti da külünü Rasûlullah'in yarasi üzerine yapistirdi. Böylece kan kesildi [45].

28- Bâb:

"Humma cehennemin kaynamasindandir

38-.......Ibn Vehb tahdîs edip söyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Humma cehennemin kaynamasindandir (yânî o nev'inden bir hararettir). Sizler o harareti su ile söndürünüz!" buyurmustur.
Râvî Nâfi': Abdullah ibn Umer (humma hakkinda): "Yâ Rabb! Benden bu azabi aç (kaldir)!" der idi, demistir [46].

39-.......Ebû Bekr'in kizi Esma (R) kendisine humma hastaligina tutulmus ve çagirip feryâd eder hâlde bir kadin getirildiginde, su alip onu yanmakta olan bedeni ile elbisesinin yakasi ve yenleri arasina dökerdi.

Esma: Rasûlullah (S) bizlere humma hararetini su ile serinletmemizi emrederdi, dedi [47]

40-.......Hisâm tahdîs edip dedi ki: Bana babam Urve ibnu'z- Zubeyr, Âise(R)'den haber verdi'ki, Peygamber (S): "Humma harareti cehennemin kaynamasindandir. Sizler o harareti su ile serinleti-niz!" buyurmustur.

41-....... Râfi' ibri Hadîc (R): Ben Peygamber(S)'den isittim:
"Humma cehennemin kaynamasindandir. Siz onun hararetini su ile sogutunuz!" buyuruyordu, demistir.

29- Kendi Tabîatine Uygun Gelmeyen Yerden Baska Yere Çikan Kimse Babi

42-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, onlara da Enes ibn Mâlik (R) söyle tahdîs etmistir: Ukl ve Ureyne kabilelerinden birtakim insanlar yâhud birtakim adamlar Medine'ye, Rasûlullah'm huzuruna geldiler ve Islâm Dîni'ni konusup kabul ettiler.
— Ey Allah'in Peygamberi! Bizler deve ve koyun sahibi kimseleriz, zirâat ehli degiliz, dediler.
Ve Medine'nin havasini kendilerine uygun bulmadilar. Bunun üzerine Rasûlullah (S) onlara zekât

develerinin otladikîari yere ve çobanin yanina gitmelerini emretti. Ve yine onlara bu deve sürüsü içinde arazîye çikmalarini, develerin sütlerinden ve sidiklerinden (tedâvî için) içmelerini emretti. Akabinde bu adamlar gittiler, nihayet Medine'nin disindaki Harre bölgesine vardilar. Orada, Islâm Dîni'ne girmelerinin ardindan küfrettiler, Rasûlullah'm çobanini öldürdüler ve develeri önlerine katip götürdüler. Bu cinayetlerinin haberi Peygam-ber'e ulasinca arkalarindan onlari yakalamak için bir asker birligi yolladi. Birlik onlari yakalayip getirdi. Peygamber onlarla ilgili emrini verdi ve vazifeliler o canilerin gözlerini çikardilar, ellerini kestiler ve Harre'nin (kizgin tasli) bir tarafina birakildilar. Nihayet orada bulunduklari azâbli hâlleri üzere öldüler [48]

30- Tâûn Hastaligi Hakkinda Zikrolunan Seyler Babi [49]

43-.......Bize Su'be tahdîs edip söyle dedi: Bana Habîb ibnu Ebî Sabit haber verip söyle dedi: Ben Ibrâhîm ibn Sa'd'den isittim, söyle dedi: Ben Usâme ibn Zeyd'den isittim, o, adi geçen Ibrâhîm"in babasi olan Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a sunu tahdîs ediyordu: Peygamber (S): "Sizler bir yerde tâûn hastaligi çiktigini isittiginiz zaman, o tâûn-lu yere girmeyiniz. Tâûn sizin bulundugunuz yerde meydana gelirse, sakin sizler oradan disari çikmaymiz" buyurdu.
(Habîb ibn Ebî Sabit dedi ki:) Ben îbrâhîm ibn Sa'd'a:
— Sen bu hadîsi Usâme'den, baban Sa'd'a tahdîs ederken isittin mi? Baban onu reddetmiyor muydu? diye sordum.
Ibrâhîm:
— Evet (ben bunu Usâme babama tahdîs ederken isittim, babam Sa'd da onu reddetmiyordu), dedi [50]
.

44-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan (o, söyle demistir): Umer ibn Hattâb, Sam'a dogru yola çikti. Nihayet (Yermûk yakininda bir köy olan) Serg'a vardigi zaman ordu kumandanlari Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh ve arkadaslari kendisini karsiladilar ve Sâm arazîsinde veba hastaligi vuku' buldugunu ona haber verdiler.
Ibn Abbâs dedi ki: Umer:
— Ilk Muhacirler'i bana çagir, dedi.
Onlari çagirdi da onlarla istisare etti ve onlara Sam'da veba vâki' oldugunu haber verdi. Onlar (gitmek veya geri dönmek hususunda) ihtilâf ettiler. Bâzisi:
— Bir is için çikmissin, o isten geri dönmeni dogru bulmayiz. Bâzisi da:
— Insanlarin bakiyyesi ve Rasûlullah'm arkadaslari seninle beraberdirler. Onlari su veba üzerine götürmeni dogru görmeyiz, dediler.
Umer onlara:
— Yanimdan çikin! dedi. Sonra:
— Ensâr'i bana çagir, dedi.
Ben onlari da Umer'In yanina da'vet ettim. Umer onlarla da istisare etti. Onlar da Muhâcirler'in yoluna girdiler ve onlarin ihtilâflari gibi ihtilâf ettiler. Bunun üzerine Umer onlara da:
— Yanimdan çikin! dedi. Sonra:

— Kureys ihtiyarlarindan, fetih Muhacirler'inden burada bulunanlari bana çagir, dedi.
Ben onlari çagirdim. Onlardan ikisi bile Umer'e karsi ihtilâf etmedi. Onlar:
— Insanlari geriye döndürmeni ve halki su veba üstüne götür-memeni dogru görürüz, dediler.
Bunun üzerine Umer, insanlar arasinda söyle nida ettirdi:
— Ben sabahleyin binegime binip geri dönecegim. Binâenaleyh siz de buna göre (hazirlanip) sabahlayin, dedi.
Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh:
— Allah'in kaderinden mi kaçiyorsun? dedi. Umer:
— Keski bunu senden baskasi söyleseydi yâ Ebâ Ubeydeî Evet Allah'in kaderinden yine Allah'in kaderine kaçiyoruz. Suna ne dersin: Sayet senin develerin olsa, iki yamaci olan bir vâdîye inseler -yâhud indirsen- o yamaçlardan biri münbit, digeri ise otsuz olsa, sen develeri bitek yerde gütsen, Allah'in kaderi ile gütmüs; otsuz yerde gütsen, yine Allah'in kaderi ile gütmüs degil misin? dedi.
Ibn Abbâs dedi ki: Abdurrahmân ibn Avf, bir haceti yüzünden ortalikta yok iken bu sirada çikageldi ve söyle dedi:
— Bu hususta bende bir ilim vardir ki, ben onu RasûluIIah(S)'tan isittim söyle buyuruyordu: "Bu hastaligin bir yerde çiktigini isittiginiz zaman oraya gitmeyiniz. Hastalik sizin bulundugunuzyerde vâki' olursa, ondan kaçmak için sakin o yerden disari çikmayiniz!"
Abdullah:
— Bunun üzerine Umer, Allah'a hamdetti, sonra ayrildi, demistirtir [51].

45-.......Bize Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Abdullah ibn Âmir'den haber verdi ki, Umer (R) Sam'a dogru yola çikmis. Serg denilen yerde bulundugu zaman kendisine Sam'da veba hastaligi çikmis ol-dugu haberi ulasmistir. Bu sirada Abdurrahmân ibn Avf, Umer'e su hadîsi haber vermistir: Rasûlullah (S): "Sizler bu hastaligin bir yerde çiktigini isittiginiz zaman, o hastalik üzerine gitmeyiniz. Eger bu hastalik sizin bulundugunuz yerde meydana gelirse, hastaliktan kaçmak için bulundugunuz yerden çikmayiniz" buyurdu [52].

46-.......Bize Mâlik, Nuaym el-Mucmir'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Medine'ye Deccâl Mesîh ve îâûn girmez" buyurdu, demistir [53].

47-.......Bize Âsim el-Ahvel tahdîs edip söyle dedi: Bana Ibnu Sîrîn'in kizi Hafsa tahdîs edip söyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) bana:
— Kardesin Yahya ibn Sîrîn ne hastaligindan öldü? diye sordu.
Ben de ona:
—Tâûn'dan öldü, diye cevâb verdim. Enes:
— Rasûlullah (S): "Tâûn, (kendisi yüzünden ölen) her müslü-mân için sehîdlik(sebcbi)dir" buyurdu, dedi.

48- Bize Ebû Âsim (ed-Dahhâk ibn Mahled), Mâlik'ten: o da Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Karin hastaligindan ölen sehtddir, tâûn has-

taligindan ölen de sehîddir" buyurmustur [54].

31- Tâûn Hususunda Sabirli Olan Kisinin Ecri Babi

49-.......Bize Abdullah ibn Bureyde, Yahya ibn Ya'mer'den; o da Peygamber'in zevcesi Âise'den: Âise bize söyle haber verdi, diye tahdîs etti ki, Âise (R), Rasûlullah'a taundan sormus. Allah'in Peygamberi (S) de Âise'ye söyle haber vermistir: "Sübhesiz tâûn öyle bir azâbdir ki, Allah onu dileyecegi kimseler üzerine gönderir. Neticede Allah tâûnu mü'minler için bir rahmet (vesilesi, kâfirler için de bir azâb) kilmistir. Bir yerde tâûn meydana çikar da orada bulunan herhangi bir kul -sabrederek, sevâb umarak ve bu tâûn yalniz Allah 'in takdir edip yazdigi kimselere isabet eder oldugunu bilir ve bu kanâati besleyerek- bulundugu beldede eglenirse, muhakkak Allah onasehîd ecrine benzer sevâb takdir buyurur."
Bu hadîsi, Dâvûd ibn Ebî Furât'tan... senediyle rivayet etmekte, en-Nadr ibnu Sumeyl, Habbân ibn Hilâl el-Bâhilî el-Basrî'ye mu-tâbaat etmistir [55].

32- Kur'ânta Ve Sigindirici Sûrelerle Allah'a Sigindirma Dualari Yapmak Suretiyle Ma'nevî Tedâvîler Babi

50-....... Bize Hisâm ibn Yûsuf, Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âise(R)'den olmak üzere söyle haber verdi: Peygamber (S) vefat ettigi hastaligi sirasinda Muavvize Sû-releri'ni okuyup kendi üzerine nefes ederdi. Hastaligi agirlasinca ben bu sûreleri okuyup O'na üflüyor ve O'nun ellerinin bereketi sebebiyle, yine O'nun eliyle kendisine meshediyordum.
Ma'mer dedi ki: Ben ez-Zuhrî'ye:
— Nasil nefes ederdi? dedim. ez-Zuhrî:
— (Okuyup) iki elleri üzerine üfler, sonra onlarla yüzüne mes-hederdi, dedi [56].

33- Fâtihatu'l-Kitâb'i Okumakla Rukyeler Yapma Babi

Bu, Ibn Abbâs'tan; Peygamber(S)*den zikrolunuyor [57].

51-.......Bize Su'be, Ebû Bisr'den; o daEbû^-Mütevekkil'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in sa-hâbîlerinden bir grup insan Arab kabilelerinden bir oba halkinin üzerine vardilar. O oba halki gelen sahâbî grubuna yemek vermediler. Onlar böyle konuk edilmemis hâlde bulunduklari sirada birden o oba halkinin seyyidi zehirli bir hayvan tarafindan sokuldu. Bunun üzerine oradaki sahâbîlere:
— Sizin beraberinizde bir deva yâhud rukye tedavisi yapan kimse var mi? dediler.
Sahâbîler de onlara:
— Sizler bizi konuk edip yemek yedirmediniz. Biz de, sizler bizim için bir ücret ta'yîri etmedikçe size rukye yapmayiz! dediler.

Bunun akabinde kabile halki, sahâbîîer için ücret olarak bir bölük koyun sürüsü ayirdilar. Bundan sonra bir sahâbî Ümmü'I-Kur'ân'i okumaya basladi. Tükrügünü topluyor ve o hasta adamin üzerine tü-kürüyordu. Neticede o zât iyilesti. O kabîle halki da koyun sürüsünü getirip teslim ettiler.
Sahâbîler, okuyan sahâbîye:
— Biz bu sürü parçasini Peygamber'e sormadikça almayiz, dediler.
Nihayet bunu Peygamber'e anlatip sordular. Peygamber (S) güldü ve:
— "Sana bu sûrenin bir rukye oldugunu bildiren nedir? Bu sürü parçasini alin, bana da bir pay ayirin!" buyurdu [58].

34- Rukye Yapmak Hususunda Bir Koyun Sürüsü Bölügü (Vermelerini) Sart Kilma Babi

52-.......Bana Ubeydullah ibnu'l-Ahnes Ebû Mâlik, Ibn Ebî leyke'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan söyle tahdîs etti: Peygamber'in sa-hâbîlerinden bir müfreze grubu, bir su basinda konaklamis olan bir oba hai imn yanina vardilar. Oba halki içinde zehirli hayvan tarafindan sokulmus -yâhud tedâvî edilecek- bir kimse bulunuyordu. O su basmdakilerden bir adam, sahâbî grubunun karsisina geldi de, onlara:
— Içinizde rukye yapan biri var mi? Bu su basinda konaklamis olan toplulukta zehirli birsey tarafindan sokulmus -yâhud tedâvî edilecek- bir hasta vardir, dedi.
Onun bu müracaati üzerine sahâbîlerden biri gitti de o hasta adama, bir bölük koyun sürüsü ücret karsiliginda Fâtihatu'l-Kitâb'i okudu. Akabinde o kimse derdinden kurtulup iyilesti. Sonunda koyun sürüsü karsiliginda okuma tedavisi yapan kimse arkadaslarinin yanina geldi. Arkadaslari onun bu ücreti almasini kerîh gördüler ve:
— Sen Allah'in Kitâbi'na karsilik ücret aldin! dediler. Nihayet Medine'ye geldiler de:
— Yâ Rasûlallah! Fulân kimse Allah'in Kitâbi'na karsilik ücret aldi, dediler.
Rasülullah (S):
— "Karsiliginda ücret aldiginiz vazifelerin en hakli olani, Allah'in Kitabi mukaabilindeki ücrettir" buyurdu [59].

35- Göz Dokunmasina Okunmak Babi

53-.......Ma'bed ibn Hâlid tahdîs edip söyle demistir: Ben Abdullah ibn Seddâd'dan isittim, Âise (R): Rasülullah (S) bana, göz degmesine okunmasini emretti -yâhud (mutlak olarak) emretti-, demistir [60].

54-.......Bize ez-Zuhrî, Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb'den; o da annesi Ümmü SuIeym(R)'den söyle haber verdi: Peygamber (S), zevcesi Ümmü Seleme'nin evinde, yü-zünde sarilik eseri bulunan bir kiz çocugu gördü de: "Bu kiz çocuguna rukye tedavisi yapiniz! Çünkü bunda nazar degmesi vardir" buyurdu.
Ukayl de ez-Zuhrî'den söyledi ki, o: Bana Urve, Peygamber'-den haber verdi, demistir.
Bu hadîsi ez-Zubeydî'den senediyle rivayet etmekte Muhammed ibn Harb'e Abdullah ibn Salim el-

Himisî mutâbaat etti [61].

36- Bâb:

"Göz degmesi sabittir".

55-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Göz degmesi haktir, sabittir" buyurmus ve bedene dögün yap-tirmaktan nehyetmistir [62].

37- Yilan Ve Akreb Sokmasinda Rukye Tedavisi Babi

56-.......Bize Abdurrahmân ibnu'l-Esved, babasindan tahdîs etti ki, babasi el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî: Ben Âise'ye zehirli hayvan sokmasindan rukye yapmayi sordum. Âise (R): Peygamber (S) her zehirli hayvanin zehirinden rukye tedâvîsi yapmak hususunda ruhsat verdi, demistir [63].

38- Peygamber(S)'In Rukyesinde Okudugu Sözler Babi

57-.......Abdulazîz söyle dedi: Ben Sabit el-Bunânî ile beraber Enes ibn MâIik(R)'in yanina girdim. Sabit:
— Yâ Ebâ Hamza! Ben hastalandim, dedi. Bunun üzerine Enes (R):
— Ben sana Rasûlullah(S)'in rukyesiyle, yânî okudugu dualarla rukye yapayim mi? dedi.
Sabit:
— Evet yap! dedi. Enes de su duayi okudu:
"Attâhumme, Rabbe'n-nâsi, muzhibe'l-bâsi, isfî, ente's-sâfîlâ sâfiye illâ ente, sifâen lâ yugadiru sakamen (= Allah'im, ey insanlarin Rabb'i, ey hastaligi giderici, sifâ ihsan et! Sifâ verici olarak ancak Sen'sin. Senden baska sifâ verici yoktur. Öyle bir sifâ ki, hiçbir hastalik birakmaz)/"

58-....... Sufyân es-Sevrî tahdîs edip söyle demistir: Bana Süleyman el-A'mes, Müslim ibn Subayh'tan; o da Mesrûk'tan; o da Âise'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) ailesinden birini Allah'a sigindirma duasi yapardi, sag eliyle ona mesheder ve su mealdeki duayi okurdu: "YâAllah, ey insanlarin Rabb'i! Su hastaligi gider, ona sifâ ihsan eyle. Çünkü sifâ verici ancak Sen 'sin! Sen *>n sifândan baska hiçbir sifâ yoktur. (Yâ Rabb, bu hastaya) öylebirsifâ ver ki, hasta üzerinde hiçbir hastalik izi birakmasin!"
Sufyân: Ben bu hadîsi Mansûr ibnu'I-Mu'temir'e tahdîs ettim. O da bana Ibrâhîm en-Nahaî'den; o da Mesrûk'tan; o da Âise'den bunun benzerini tahdîs etti, demistir.

59-.......Hisâm söyle demistir: Bana babam Urve, Âise'den söyle haber verdi: Rasûlullah (S) su duayi söyleyerek rukye yapardi: "Hastaligi sil, ey insanlarin Rabb 'i! Sifâ ancak Sen 'in elindedir. Onu Sert'-den baska kaldiracak yoktur!"

60-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Bana Abdu Rabbih ibnu Sa'd, Amre'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) hastaya sifâ isterken söyle der idi: "Bismîttâhiy turbetu ardina ve rikatu ba 'dinâ, yusfâ sakîmunâ bi-izni Rabbinâ{ = Allah'in ismiyle (sifâ isterim). Su bizim yurdumuzun topragi, bâzimizin tük-rügü ile beraberdir. Bunlardan Rabb'imizin izniyle hastamiz sifâla-nir)/"

61-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdu Rabbih ibnu Sa'd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) rukye tedavisinde su duayi söylerdi: "Allah'-in ismiyle (sifâ dilerim). Su bizim yurdumuzun topragi ve bâzimizin tükrügüdür. Bunlardan Rabb'imizin izniyle hastamizsifâlanir!" [64].

39- Rukye Tedavisinde Nefes Etme(Nîn Cevazi) Babi

62-.......Yahya ibn Saîd söyle dedi: Ben Abdurrahmân oglu Ebû Seleme'den isittim, söyle dedi: Ben Ebû Katâde'den isittim, söyle dedi: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "(Salih) ru'yâ Allah'tandir. Hulm ise seytândandir. Sizden biriniz hoslanmayacagi birsey gördügü zaman, uyanirken (sol tarafina) üç defa üfleyip tüflesin ve o çirkin ru'yânin serrinden (Eûzû billahi mine's-seytâni'r-racîm diyerek^ Allah'a siginsin. Çünkü bu suretle o ru'yâ, gören kimseye zarar vermez-"
Râvî Ebû Seleme: Su muhakkak ki, ben üzerime dagdan daha agir gelen ru'yâlar gördügüm olurdu. Bu hadîsi isittikten sonra, artik bu ru'yâlara ehemmiyet vermiyor ve aldirmiyorum, demistir [65].

63-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) yatagina girdigi zaman 'iKulhuvellâhuahad"'i\t Iki sigindirici Sûreleri beraberce okur da, iki avucunun içine üfler. Sonra iki eliyle yüzünü ve iki elinin bedeninden ulastigi yerleri sivazlardi.
Âise: Rasûlullah hastalandigi zaman bana emrederdi de bu okuyup meshetme isini O'na ben yapardim, dedi. Bu hadîsin râvîsi Yûnus ibn Yezîd de:
— Ben Ibn Sihâb'in da yatagina geldigi zaman böyle yapar oldugunu gördüm, demistir [66].

64-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bisr'den; o da Ebû'l-Mütevekkil'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah'in sahâbîlerinden (otuz kisilik) bir seriyye, me'mûr olduklari bir sefere gittiler. Nihayet bunlar Arab kabilelerinden bir kabile üzerine indiler ve onlardan kendilerini konuk etmelerini istediler. Fakat o kabîle halki bunlari konuk etmekten çekindiler. Bu sirada o kabîlenin sey-yidi zehirli bir hayvan tarafindan sokuldu. Kabîle halki harekete geçip her çâreye basvurdular, fakat hastaya hiçbir fayda vermiyordu. Bunun üzerine onlardan bâzilari:
— Su sizin yakininiza inmis olan kaafile halkina gitseniz, belki onlarin bâzisinin yaninda birsey, bir çâre bulunabilir, dediler.
Akabinde kabîle halki sahâbîlere geldiler ve:
— Ey cemâat! Seyyidimiz (bir akreb tarafindan) sokuldu. Onu tedâvî etmek için herseye kostuk, fakat ona hiçbirsey fayda vermiyor. Sizden birinizin yaninda buna bir çâre var midir? diye sordular.

Sahâbîlerden birisi (ki Ebû Saîd'in kendisidir):
— Evet, ben varim. Vallahi ben elbette duâ ve tedâvî ediciyim-dir. Fakat vallahi bizler sizden bizi konuklamanizi istedik de sizler bizi konuklamamistimz. Artik simdi ben de bizim için bir ücret ta'-yîn etmedikçe size duâ ve tedâvî yapacak degilim, dedi.
Sonunda (otuz adedli) bir bölük koyun sürüsü üzerine anlastilar. Ebû Saîd onlarla birlikte kabile baskaninin yanina gitti, "el-Hamdu lillâhi RabbVl-âlemîn" Sûresi'ni sonuna kadar okumaya ve adamin üzerine üflemeye basladi. Nihâyetinde adam, bukagisindan çözülmüs hayvan gibi serbestlendi, ileri geri yürümeye basladi. Artik kendisinde hiçbir hastalik kalmadi.
Ebû Saîd dedi ki: Kabile halki üzerinde anlasmis olduklari ücreti sahâbîlere ödediler. Sahâbîlerden bâzilari:
— Bu koyunlari taksîm ediniz! dediler. Fakat duâ yapan kimse:
— Hayir, taksîm etmeyiniz! Bizler Rasûlullah'a gidelim, olan hâdiseyi O'na zikredelim de bakalim bizlere ne emredecek! dedi.
Isin sonunda sefer hey'eti Rasûlullah(S)'m huzuruna geldiler ve bu hususu kendisine zikrettiler. Rasûlullah (Ebû Saîd'e hitaben):
— "Fâüha'nin bu kadar etkili bir duâ ve tedâvî oldugunu sana kim bildirdi? Iyi ve dogru hareket etmissiniz. Simdi koyunlari taksîm ediniz ve bana da sizlerle birlikte bir pay ayiriniz!" buyurdu [67]
.

40- Duâ Ile Tedâvî Eden Kisinin Kendi Sag Elini Agriya Dokundurup Sürmesi Babi

65-....... Bize Yahya ibn Saîd, Sufyân es-Sevrî'den; o da el-A'mes'ten; o da Müslim Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S) insanlardan herhangi birine, kendi bereketli eliyle meshedip sivazlayarak su sözlerle Allah'a sigindirma duasi yapardi: "Ey insanlarin Rabb'i! Su hastaligi giderip sifâ ihsan et._ Sifâ verici ancak Sen 'sin. Sen 'in sifândan baska hiçbir sifâ yoktur. Öyle bir sifâ ver ki, hasta üzerinde hiçbir hastalik izi birakmasin!"
Sufyân dedi ki: Ben bunu Mansûr'a zikrettim. O da bana Ibrâ-hîm en-Nahaî'den; o da Mesrûk'tan; o da Âise(R)'den senediyle, bu geçen hadîs tarzinda tahdîs etti [68].

41 -Bâb: Kadin Erkege Rukye Tedavisi Yapar [69]

66-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; odaUrve'den; o da Âise(R)'den söyle haber verdi: Peygamber (S) ruhunun kabzo-lundugu hastaligi sirasinda Muavizzât Sûreleri'ni okuyarak kendisi üzerine üfler, nefes ederdi. Hastaligi agirlasinca, bu sûreleri kendisine ben okur, nefes eder ve elinin bereketinden dolayi kendi eliyle O'na meshettirirdim.
Ma'mer dedi ki: Ben Ibn Sihâb'a:
— Rasûlullah nasil nefes ederdi? diye sordum. Ibn Sihâb:
— Elleri üzerine nefes eder, sonra da bunlarla yüzüne meshe-derdi, diye cevâb verdi [70].

42- Rukye (Yâni Efsun) Yapmayan Kimseler Babi

67-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Bir gün Peygamber (S) bizim yanimiza çikti da söyle buyurdu: "Bana bütün ümmetler arzo-lunup gösterildi: Bir peygamber beraberinde bir kisi ile, bir peygamber yaninda iki kisi ile, bir peygamber beraberinde bir topluluk ile geçmege basladilar. Bir peygamber de yaninda hiçbir kimse gelmeyerek geçti. Ben uzakta ufku kapatmis kalabalik bir karalti gördüm de bunun benim ümmetim olmasini ümîd ettim. Bana:
— Bu, Mûsâ Peygamber'le kavmidir, denildi. Sonra bana:
— Su tarafa bak! denildi.
Ben orada da ufku kapatmis çok bir karalti gördüm. Bana yine:
— Su tarafa ve su tarafa bak! denildi.
Ben o taraflarda da ufku kaplamis çok büyük bir karalti gördüm. Bana:
— Iste bunlar Sen'in ümmetindir. Bunlarin beraberindeyetmis-
bin kisi vardir ki, bunlar hesaba çekitmeksizin cennete girerler, denildi".
Peygamber (sonra odasina girdi ve) cennete hesâbsiz gireceklerin vasiflarini insanlara beyân etmeden insanlar da dagildi. Peygamber'in sahâbîleri kendi aralarinda söyle müzâkereye giristiler:
— Bizlere gelince, bizler sirk içinde dogduk, lâkin bizler Allah'a ve Rasûlü'ne îmân ettik (bu sebeble cennete gireriz). Lâkin su hesâb-siz cennete girecek olan bahtiyarlar bizim (Islâm içinde dogan) ogul-larimizdir, dediler.
Bu münazara Peygamber'e ulastiginda (disari çikip):
— "Cennete hesaba çekilmeksizin girecek olanlar su mü'min-lerdir ki, onlar esyada ugursuzluk oldugunu kabul etmezler, efsun yapmazlar, sifânin (Allah'tan olduguna inanip) daglamaktan oldu-guna inanmazlar ve her hususta Rabb'lerine dayanip güvenirler" buyurdu.
Bunun üzerine Ukâse ibnu Mihsan ayaga kalkti da:
— Ben onlardan miyim yâ Rasûlallah? dedi. Rasûlullah:
— "Evet (onlardansin)/" buyurdu. Akabinde bir baskasi ayaga kalkti da:
— Ben de onlardan miyim? dedi. Rasûlullah:
— "Bu hususta Ukâse senin önüne geçti" buyurdu [71].

43- Bir Seyde Ugursuzluk (Var Sanmak) Babi

68-.......Bize Yûnus, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Hastaligin sebebsiz kendi kendine sirayeti yoktur, esyada ugursuzluk da yoktur. Ugursuzluk telâkkisi su üç seyde: kadinda, evde ve binek hay-vanindadir (diye âdet edinildi...)." buyurmustur [72].

69-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan:
— "Esyada ugursuzluk yoktur; tiyerenin hayirlisi tefe'üldür"bu-yururken isittim.
Mecliste bulunanlar:
— Tefe'ül nedir yâ Rasûlallah? diye sordular. Rasûlullah:
— "Sizin birinizin isitecegi güzel sözdür" buyurdu [73].

44- Fal Babi

70-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S):
— "(Islâm'da) tiyere yoktur. Tiy erenin hayirlisi faldir "buyurdu.
Bir sahâbî:
— Fal nedir yâ Rasûlallah? dedi. Rasûlullah:
— "Herhangi birinizin isitecegi sâlih kelimedir (yânî iyi bir sözdür)" buyurdu [74].

71-.......Bize Hisâm ed-Destevâî, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Islâm'da) advâ ve tiyere inanci yoktur. Iyi ve güzel kelime olan fal, benim hosuma gider" buyurmustur.

45- Bâb: Islâm'da Hâme (Ve Safer Inanci) Yoktur

72-....... Bize Ebû Husayn, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "(Islâm'da) advâ, tiyere, hâme, safer (hurafeleri) yoktur" buyurmustur [75].

46- Kâhinlik Isleri Babi

73-.......el-Leys tahdîs edip söyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnHâlid, Ibn Sihâb'dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf-tan; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), Hu-zeyl kabilesinden birbiriyle dögüsen iki kadin arasinda hüküm vermisti (Söyle ki): Bu kadinlardan birisi digerine bir tas atmis ve attigi tas gebe kadinin karnina isabet etmis ve karnindaki çocugu öldürmüstü. Peygamber'e da'vâ ettiler. Peygamber de:
— "Kadinin karnindaki ceninin diyeti köle veya câriye gurresi-dir (yânî bir diyetin yirmide biridir)" diye hükmetti.
Bunun üzerine diyet ve borçlulukla hükümlü olan kadinin velîsi (seci'li ve kaafiyeli bir edâ ile):
— Yâ Rasûlallah! Henüz yemiyen, içmeyen ve söz söylemeyen, sayha etmeyen çocugun diyetiyle nasil mahkûm olurum? Bunun benzeri hüküm bâtil olur! dedi.
Peygamber de:
— "Bu adam ancak kâhinlerin kardeslerinden birisidir" buyurdu [76].

74- Bize Kuteybe, Mâlik'ten; o da Ibn Sihâb'dan; o da Ebû Se-Ieme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Iki kadindan biri digerine bir tas atti, o da karnindaki cenînini düsürdü. Peygamber (S) bu cenîn hakkinda bir erkek köle yâhud disi kölenin degerini ödemekle hükmetti.
Yine Ibn Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den rivayet etti ki, Rasûlullah, annesinin karnindayken öldürülen cenîn hakkinda bir erkek köle yâhud disi köle gurresi ödenmesiyle hükmetti. Bunun üzerine kendisine böyle hükmolunan kadinin velîsi:
— Ben henüz yemeyen, içmeyen, konusmayan, sayha etmeyen cenîn hakkinda nasil

borçlandiriliyorum? Bunun benzeri hüküm bâtil olur! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah, o kisi hakkinda:
— itBu adam, ancak kâhinlerin kardeslehndendir" buyurdu [77].

75-.......Ebû Mes'üd el-Ensârî (R): Peygamber (S) köpek bedelinden, zina kazancindan ve kâhinlige karsilik verilen ücretten neh-yetti, demistir [78].

76-.......Âise (R) söyle demistir: Birtakim insanlar Rasûlullah'a kâhinlerin mâhiyetinden sordular. Rasûlullah (S):
— "Onlar hiçbirsey degillerdir!" buyurdu. Oradakilerden:
— Yâ Rasûlallah! Onlar bâzi kerreler vakiaya uygun olarak bir-sey söylüyorlar! dediler.
Rasûlullah da:
— "Bu kelime cinnden isitilmistir ki, cinnîo kelimeyi kulak hirsizligi yapip sür'atle kapar ve akabinde onu velîsinin (yânî dostu olan kâhinin) kulagina, tavugun tekrar tekrar seslenmesi gibi, egilip bosaltir. Onlar da bu kelimenin (sözün) içine yüz tane yalan karistirirlar" buyurdu.
Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Abdurrazzâk, hadîsten "el-Kelimetu mine'l-hakki" kismi mürseldir, dedi. Sonra Alî ibnu'l-Medînî: Bana Abdurrazzâk'in bu kismi da Âise'ye isnâd ettigi haberi ulasti demis-tir [79]

47- Sihr Ve Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi:

'Seytânlarin, Süleyman'in mülkü aleyhine uydurup ta'kîb ettikleri seylere uydular. Hâlbuki Süleyman asla kâfir olmadi. Fakat o seytânlar kâfirdiler ki, insanlara sihri ve BâbiVde iki melege, Hârût ve Mârufa indirilen seyleri ögretiyorlardi. Hâlbuki o iki melek: 'Biz ancak fitneyiz (imtihan için gönderilmisizdir), sakin (büyü yapip da) kâfir olma' demedikçe, hiçbir kimseye (sihir) ögretmezlerdi. Iste o iki melekten kari ile kocasinin arasini ayiracak seyler ögrendiler. Hâlbuki (sihirbazlar) Allah'in izni olmadikça onunla hiçbir kimseye zarar verici degillerdir. Onlar ise kendilerini zarara sokacak, onlara fâide vermeyecek seyleri Ögreniyorlardi.
And olsun, onlar muhakkak biliyorlardi ki, onu (sihri) satin alan kimsenin, âhiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü sey mukaabilinde sattiklarini bilmis olsalardi" (el-Bakara: 102) [80].
"Mûsâ dedi: 'Hayir, siz atin.' Bir de ne görsün: Onlarin ipleri ve deynekleri, sihirleri yüzünden kendisine hakikat kosuyormus hayâlini verdi. Onun için Mûsâ içinde bir nevV korku hissetti. Biz: 'Korkma!' dedik, 'Çünkü üstün gelecek muhakkak sensin, sen! (Elindekini birakiver. Bu, onlarin yaptiklarini yutar. Çünkü onlarin san 'at diye ortaya attiklari ancak bir büyücü tuzagidir.) Büyücü ise nerede olsa felah bulmaz!'" (Tâhâ: 66-69);
"... Zâlimler gizli fisilti ile söyle konustular: 'Bu, sizin gibi bir insandan baska midir? Kendiniz görüp dururken
simdi sihre mi geleceksiniz?” (el-Enbiyâ: 2-3);

"... Ve dügümlere üfleyen(büyücü ve üfürükçülerin 1 serrinden ve hased edenin hased ettigi zaman serrinden sabahin Rabb'ine siginirim, de!" (d-Fdâk: 4-5).
"en-Neffâsât", "Büyücü nefisler" demektir. "O hâlde nasil olup da böyle büyüleniyorsunuz?" (ei-Mu'minûn: 89) "Körlestiriliyorsunuz, aldatiliyorsunuz, bâtil hayâl ardina düsürülüyorsunuz" ma'nâsinadir [81].

77- Bize Ibrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti. Bize îsâ ibn Yûnus, Hi-sâm'dan; o da babasi Urve'den haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Benû Zyrayk Yahûdîleri'nden Lebîd ibnu'l-A'sam denilen bir adam Rasûlullah'a sihir yapti. Hattâ bâzi isi islemedigi hâlde, kendisine onu yaptigi hayâli gelirdi. Nihayet günün birinde yâhud gecenin birinde benim yanimda iken kendisi duâ etti, yine duâ etti. Sonra bana söyle dedi:
— ilYâ Âise! Kendisinden fetva istedigim sey hakkinda Allah '-in bana fetva verdigini bildin mi? Bana iki adam geldi (Cibrîl ve Mîkâ-îl). Bunlardan biri bas ucumda, digeri de ayak ucumda oturdu. t Akabinde bunlardan biri arkadasina:
— Bu zâtin hastaligi nedir? diye sordu. O da:
— Sihirlenmistir, diye cevâb verdi. Öteki:
— Buna kim sihir yapmistir? dedi. Öbür melek:
— Lebîd ibnu 'l-A 'sam, diye cevâb verdi.
Sonra:
— Bu sihir hangi seyde yapilmistir? diye sordu. Oda:
— Bir tarak, saç sakal tarantisi ve erkek hurmanin kurumus çiçek kapçigi ile, diye cevâb verdi.
— Nerede yapilmis? suâline de:
— Zervân Kuyusu'nda-bir rivayette: ZûErvân Kuyusu'nda- diye cevâb verdi".
(Âise dedi ki:) Sonra Rasûlullah (S) sahâbîlerinden birtakim insanlarla beraber çikip bu kuyuya gitti. Oradan dönüp gelince bana:
— "Yâ Âise! O kuyunun suyu kina suyu gibi kirmizimtirak yâhud etrafindaki hurma agacinin uçlari seytânlarin baslan gibidir" buyurdu.
Ben kendisine:
— Yâ Rasûlallah! Sen o sihri oradan çikarmadin mi? diye sordum.
Rasûlullah:
— "(Hayir çikarmadim.) Çünkü Allah bana sifâ ve afiyet vermistir. Ben o sihri çikarmakla, halk arasinda sihir serrini yayginlastirmami istemedim" buyurdu.
Âise: Rasûlullah o kuyunun kapatilmasini emretti de kuyu gömüldü, demistir.
Bu hadîsi Hisâm ibn Urve'den rivayet etmekte Ebû Seleme Ham-mâd ibn Usâme, Ebû Damre, Ibnu Ebî Zinâd üçlüsü, îsâ ibn Yûnus'a mutâbaat etmislerdir.
Imâm el-Leys ibn Sa'd ile Sufyân ibn Uyeyne, Hisâm'dan olan rivayetlerinde de "Fîmustinvemusâkatin = Tarak ve keten tarantisinda" seklinde söylemislerdir. "el-Musâta", tarandigi zaman saçtan çikan sey; "el-Musâka" ise ayrilma sirasinda ketenden çikan liflerdir, deniliyor [82].

48- Bâb: Allah'a Sirk Kosmak Ve Sihr, Helak Edici Günâhlardandir

78-....... Süleyman ifan Bilâl, Sevr ibn Zeyd'den; o da Ebû'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Helak edici o/ört(büyük günah)lardan yanlayip çekininiz: Allah'a ortak kilmak ve sihr..." buyurmustur [83].

49- Bâb: Insan Sihri (Konuldugu Yerden) Çikarmak Ister Mi?

Katâde söyle demistir:
Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'e: Bir adamda sihir vardir, yâhud adam karisindan habsolunuyor (da onunla cima
yapmaya ulasamiyor); bu adamdan sihr çözülebilir mi? Yâhud, ona ilaçlama ve rukye yapilabilir mi? diye
sordum. Ibnu'l-Müseyyeb: Bunda be's yoktur. Bunu yapacaklar,
bununla ancak iyilestirmeyi isterler. Böyle olunca hastaya fayda verecek seyden nehyolunmaz, dedi [84].

79-.......Bunu bize ilk önce tahdîs eden Ibn Cureyc'dir; o söyle diyordu: Bana Urve ailesi, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti. Ben Hisâm'a bu hadîsten sordum, o da bize babasi Urve'den tahdîs etti. Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah'a sihir yapilmisti. Hattâ kendisi kadinlarina (cinsî münâsebet için) yanasmamis hâldeyken, onlara yanasir oldugunu düsünür, zannederdi.
Râvî Sufyân: Iste böyle oldugu zaman bu, sihirden olabilecek rahatsizligin en siddetlisidir, demistir.
Peygamber (S) bana söyle dedi:
— "Yâ Âise! Bildin mi? Allah, bana hakkinda fetva istedigim sey hususunda fetva verdi. Söyle ki; Bana iki adam geldi. Bunlardan biri basimin yanina, digeri de ayaklarimin yanina oturdu. Basimin yanindaki digerine:
— Bu adamin hâli nedir? dedi. Öteki:
— Sihir yapilmistir, dedi.
— Kim sihir yapmistir? dedi.
— Benû Zurayk'tan, Yahûdîler'in yeminli dostu olan Lebîd ibn A 'sam yapmistir -Bu bir münafik idi-, dedi.
— Ne içinde sihir yapmis? dedi.
— Tarak ve keten tarantisiyle sihir yapmis, dedi.
— Nerede yapmis, dedi.
— Zervâ Kuyusu içinde agir bir tasin altinda, erkek hurma çiçeginin kurumus kapçiginda, dedi".
Âise dedi ki: Sonra Peygamber kuyuya gitti de onu çikardi. Ve:
— "Iste bana gösterilmis olan kuyu budur. Onun suyu sanki kina suyu gibi kirmizimtirak, etrafindaki hurma agacinin baslari da seytânlarin baslari gibidir" buyurdu ve "Kuyudan çikarildi" diye ilâve etti.
Âise dedi ki: Ben Peygamber'e:
— Sana tutuklugunu çözecek ilâç verilmedi mi ya! diye sordum. Peygamber:
— "Dikkat et, yeminle söylüyorum ki, Allah bana sifâ vermis-

tir. Ben insanlardan hiçbir kimse üzerine bir serr yapmak istemiyorum" buyurdu [85].

50- Sihir Babi [86]

80-.......Aise (R) söyle demistir: Rasûlullah'a sihir yapilmisti. Hattâ bâzi isi islemedigi hâlde kendisine o isi yapar oldugu hayâli verilirdi. Nihayet günün birinde benim yanimda iken Allah'a tekrar tekrar duâ etti. Sonra bana:
— "YâÂise, bildin mi? Allah bana, fetva istedigim sey hakkinda fetva vermistir" buyurdu.
Ben:
— Bu nedir yâ Rasûlallah? dedim. O söyle buyurdu:
— "Bana iki kisi geldi. Bunlardan biri bas ucumda, digeri de ayak ucumda oturdu. Sonra bunlarin biri arkadasina:
— Bu adamin hastaligi nedir? diye sordu. Öteki;
— Sihir yapilmistir, diye cevâb verdi. Beriki yine:
— Ona kim sihir yapmistir? dedi.
— Zurayk ogullari'ndan Yahûdî Lebîd ibnu'l-A'sam, diye cevâb verdi.
Sonra:
— Bu sihir ne içinde yapilmistir? diye sordu. Öbürü:
— Bir tarak, saç-sakal tarantisi ve erkek hurmanin kurumus çiçek kapçigi içinde, diye cevâb verdi.
Bu sefer o:
— Bu sihir neredesdir? dedi. Oda:
— Zû Ervân Kuyusu'nun içindedir, dedi".
Râvî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) sahâbîlerinden bir grup insan içinde olarak bu kuyuya gitti ve ona bakti, kuyunun üzerinde hurma agaci vardi. Sonra Âise'ye döndü de:
— "Yâ Âisel Allah'ayemîn ederim ki, kuyunun suyu muhakkak kina suyu gibi kirmizimtirak, hurma agaa(mn uçlari) da muhakkak seytanlarin baslari gibidir!" buyurdu.
Ben:
— Yâ Rasûlallah! Onu çikardin mi? dedim. Rasûlullah:
— "Hayir, amma bana gelince, Allah bana afiyet, ve sifâ vermistir. Sihri çikarmakla insanlar üzerine ondan bir serr yayacagimdan endîse ettim" buyurdu.

Rasûlullah kuyunun gömülmesini emretti, o da gömüldü [87].

51- Bâb:

'Sübhesiz beyândan bir kismi sihirdir"

81-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den sunu haber verdi: Medine'nin dogusundan (Necd ahâlîsinden) iki adam geldiler de karsilikli hutbe yaptilar, insanlar da bunlarin düzgün sözlerine hayran oldular. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Sübhesiz ki açik, düzgün sözlerden sihir (gibi ruhlar üzerinde te'-sîrli) olanlari vardir -yâhud: Sübhesiz beyânin bâzisi elbette

sihirdir (ruhlari sihirler)-1' buyurdu [88].

52- Sihr(In Def'i Ve Ibtâli) Için Acve Hurmasi Ile Tedâvî Babi

82-.......Bize Âmir ibn Sa'd haber verdi ki, babasi Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Hergün sabahlari birkaç acve hurmasi yiyen kimseye, o gün geceye kadar zehir de, sihir de zarar vermez" buyurdu.
Buhârî'nin seyhi Alî'den baskasi "Yedi hurma..." diye adedli rivayet etmistir.

83-.......Ben Sa'd(ibn Ebî Vakkaas-R)'dan isittim, söyle diyordu: Ben RasûluIlah(S)'tan isittim: "Sabahleyin yedi tane acve hurmasi yiyen kimseye, bu gün içinde zehir de, sihir de zarar vermez" buyuruyordu [89].

53- Bâb: Hâme Yoktur

84-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S):
— "Hastaligin (sebebsiz) kendi kendine sirayeti yoktur. Safer (ayinin hayir ve serrle alâkasi) de yoktur. Ögey ve baykus (ötmesinin te'-sîri) da yoktur" buyurdu.
Bunun üzerine mecliste bulunan bir A'râbî:
— Yâ Rasûlallah! (Hastaligin kendi kendine sirayeti yoktur buyurdun.) Fakat benim devlerimin hâli nedir? Su hâle ne dersin? Benim develerim çöl kumunda ceylânlar gibi saglikli ve düzgün oluyorlar. Derken onlarin arasina hâriçten uyuz deve karisiyor da onlari uyuz ediyor! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Ya ilk uyuz deveye bu hastaligi kim sirayet ettirdi?" buyurdu. Ve Ebû Seleme'den; o dedi ki: Ebû Hureyre "Hastaligin kendi
kendine sirayeti yoktur" hadîsini rivayet ettikten bir zaman sonra, ben kendisinden isittim, söyle diyordu: Peygamber (S):
— "Hasta develeri olan kimse, sakin saglam develeri olan kimse üzerine ugratmasin!" buyurdu, dedi.
Biz Ebû Hureyre'ye:
— Vaktiyle sen "Lâ advâ" hadîsini tahdîs etmedin mi? dedik (evvelki rivayetini hatirlattik).
Ebû Hureyre evvelki hadîsi inkâr etti de (öfkelenerek) Habes diliyle anlasilmaz birseyler söyledi.
Ebû Seleme: Ben Ebû Hureyre'nin bu hadîsten baska eski söyledigini unuttugunu görmedim, dedi [90].

54- Bâb: Hastaligin Kendi Kendine Sebebsiz Sirayeti Yoktur

85-...:... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Hastaligin kendi kendine sirayeti yoktur. Esyada ugursuzluk yoktur. Ugursuzluk (telâkki etmek âdeti) ancak üç seyde: atta, kadinda [91]

ve evdedir" buyurdu .

86-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Hastaligin kendiliginden sirayeti yoktur"- buyurdu, demistir.
Ebû Seleme ibn Abdirrahmân söyle dedi: Ben Ebû Hureyre'den isittim ki, Peygamber (S): "Hasta olan hayvani saglam olan hayvanin yanina götürmeyiniz!" buyurmustur.
Ve yine ez-Zuhrî'den; o söyle demistir: Bana Sinan ibnu Ebî Sinan ed-Duelî haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Hastaligin kendiliginden sebebsiz sirayeti yoktur" buyurdu. Bunun üzerine bir çöl Arab'i bedevî ayaga kalkti da:
— Su develer hakkinda ne dersin, bana re'yini haber ver: Develer kumlarda geyikler gibi düzgün ve saglam oluyorlar. Onlarin yanina uyuz deve geliverince hepsi uyuz hastasi oluyorlar? dedi.
Peygamber (S):
— "Ilk uyuz deveye bu hastaligi kim sirayet ettirdi?" diye ce-
vâb verdi.

87-.......Bize Su'be tahdîs edip söyle dedi: Ben Katâde'den isittim, o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Peygamber (S):
— "Hastaligin kendiliginden sirayeti yoktur, esyada ugursuzluk da yoktur, fal ise benim hosuma gider" buyurmustur.
Sahâbîler:
— Fal nedir? diye sormuslar.
O da:
— "(Isiteceginiz) hos bir sözdür" diye cevâb vermistir [92].

55- Peygamber(S)'In Zehirlenmesi Hakkinda Zikrolunan Hadîsler Babi

Peygamber'in zehirlenmesini Urve, Aise'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etti [93].

88-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir; Hayber fetholundugu zaman Rasûlullah'a içi zehirli (kizartilmis) bir koyun hediye edildi. (Bunun zehirli oldugunu vahy ile bilen) Rasûlullah (S):
— "Burada bulunan Yahûdîler'i benim için toplayiniz!" buyurdu.
Sahâbîler tarafindan Yahudiler toplanilip getirildiler. Rasûlullah onlara hitâb ederek:
— "Size birsey soracagim, bana dogru cevâb verir misiniz?"
buyurdu.
Yahudiler:
— Evet, dogrusunu söyleriz yâ Eba'l-Kaasim! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah onlara:
— "Sizin (ulu) babaniz kimdir?" diye sordu. Onlar da:
— Babamiz Fulân'dir! diye cevâb verdiler. Rasûlullah onlari:
— "Yalan söylediniz. Sizin babaniz Fulân'dir!" diye yalanladi.
Yahudiler:

— Dogru söyledin ve güzel söyledin, diye Rasûlullah'i tasdik ettiler. .
Simdi Rasûlullah, Yahûdîler'e:
— "Size birsey daha sorsam bana dogru söyler misiniz?" diye
sordu.
Yahudiler:
— Evet dogru söyleriz yâ Eba'l-Kaasim! Eger Sana yalan söylersek, Sen babamiz hakkinda bildigin gibi, bizim yalanimizi bilirsin, dediler.
Rasûlullah onlara:
— "Ates ehli kimlerdir?" diye sordu. Yahudiler:
— Bizler az bir zaman onun içinde bulunacagiz. Sonra orada siz bize halef olacaksiniz! diye cevâb verdiler.
Bunun üzerine Rasûlullah onlara:
— "Yikilin onun içine! Vallahi cehennemde bizsize ebediyyen halef olmayiz!" G\yt onlari reddetti.
Sonra onlara:
— "Simdi size birsey sorsam, bunda olsun bana dogru cevâb verir
misiniz?" diye sordu.
5 798/Sahth-i Buhârî ve Tercemesi
Yahûdîler:
— Evet, dogru cevâb veririz, dediler. Rasûlullah:
— "Bu koyunun içine zehir koydunuz mu?" diye sordu. Onlar:
— Evet, koyduk! dediler. Rasûlullah:
— "Bu cinayeti islemeye sizi ne sevketti?" dedi. Yahûdîler de:
— Biz söyle düsündük: Eger Sen bir yalanci (peygamber) isen, (koyunu yer ölürsün;) biz de Sen'den kurtulur istirahata kavusuruz. Eger gerçek bir peygamber isen, bu zehir Sana zarar vermez! diye cevâb verdiler [94].

56- Zehir Içmek, Zehir Ve Tehlikesinden Korkulacak Seylerle Ve Habîs Devalarla Tedâvî (Olmanin Hükmü) Babi [95]

89-.......Süleyman el-A'mes söyle demistir: Ben Zekvân'dan isittim, o Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ediyordu ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her kim kendini bir dagdan asagi atip da kendi kendisini öldürürse, bu intihar eden kimse cehennem atesi içinde ebedî ve daimî olarak kendisini yüksekten asagiya birakir olacaktir. Her kim zehir yudumlar da kendisini öldürürse, o kimse de zehiri elinde, cehennem atesi içinde ebedî ve daimî olarak zehiri içer olacaktir. Her kim de kendisini bir demir parçasiyle öldürürse, o da demiri elinde kendi karnina vurur ve yarar hâlde ebedî ve daimî surette cehennem atesinde olacaktir" [96].

90-.......Âmir ibn Sa'd söyle demistir: Ben babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan isittim söyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim: "Sabahleyin yedi tane acve hurmasi yiyen kimseye, bu gün içinde zehir ve sihir zarar vermez" buyuruyordu [97].

57- Disi Eseklerin Sütlerinin Hükmü) Babi.

91-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; odaEbûîdrîs el-Havlânî'den tahdîs etti ki, Ebû Sa'Iebe el-Husenî (R): Peygamber (S), dört ayakli canavar hayvanlardan azi disi olanlarin hepsinin etini yemekten nehyetti, demistir.
ez-Zuhrî: Ben bu hadîsi tâ Sam'a gelinceye kadar isitmedim, demistir.
el-Leys de hadîste ziyâde edip söyle dedi: Bana Yûnus tahdîs etti ki, Ibnu Sihâb söyle demistir: Ben Ebû Idrîs'e:
— Bizler disi eseklerin sütleriyle abdest alabilir miyiz yâhud onlari içebilir miyiz yâhud canavar hayvanlarin öd suyunu içebilir miyiz yâhud deve sidiklerini içebilir miyiz? diye sordum.
Ebû Idrîs:
— Müslümanlar deve sidikleriyle tedâvî yapiyorlardi da bunda bir sakinca görmüyorlardi. Disi eseklerin sütlerine gelince, bize Ra-sûlullah'in onlarin etlerinden nehyettigi haberi ulasmistir da sütlerinden herhangibir emir de, nehiy de ulasmamistir.
Hayvanlarin öd sularina gelince, Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Ebû Idrîs el-Havlânî haber verdi; ona da Ebû Sa'Iebe el-Husenî:
— Rasûlullah (S) canavarlardan azi disi olanlarin hepsinin etini yemekten nehyetti, diye haber vermistir [98].

58- Bâb: Kabin Içine Sinek Düstügü Zaman (Hükmü Nasil Olur?)

92-.......Ubeydullah ibnu Huneyn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Sizden birinizin (su veya yemek) kabina sinek düstügü zaman, o kisi onun her tarafini hatirsin, sonra çikarip atsin. Çünkü onun kanatlarinin birinde sifâ vardir, öbürüsünde de hastalik vardir" [99].

Bu Konuya Bir Özetleme île Son Verelim

Tibb Kitabi, iiisan sagliginin en iyi sekilde korunmasina, bâzi hastalik türlerine, bunlarin rûhî-bedenî, maddî-ma'nevî tedâvî usûllerine, bâzi gida ve beslenme esâslarina dâir birtakim hadîsleri ihtiva etmektedir.
Tibbin nazarî ve amelî kisimlari vardir. Tibb daha önce de isaret ettigimiz üzere tecrübeler, müsahedeler ve arastirmalarla durmadan ilerleyen, yeni yeni birçok hastalik nevi'leri, ilâç çesitleri ve tedâvî metodlari gelistiren ve devamli gelistirecek olan çok genis ve teferruatli bir ilim ve tatbîkaat alanidir. "Peygamberin tibbi" tâ-bîri ile sonraki asirlar boyunca gelisen ve devamli gelismekte bulunan bugünkü yüksek teknikli ve teferruatli modern tibb kasdolun-dugu sanilmamalidir. "Peygamber tibbi" ile isaret edilen tedâvî üç kisimda özetlenebilir:
a. Vahiy yoluyla bilinen,
b. Arab'in ve o zamanki medeniyetlerin görenek ve geleneklerinden alman,
c. Kur'ân dualariyla sifâ istemek gibi teberrük kasdolunan, kisim.

Bu tibbda hasta ziyaretlerinin fazileti, ziyaretlerin âdabi, bâzi sârî hastaliklardan korunma yollari ve karantina usûlleri, hastaligin günâhlara keffâret olup insani maddî, ma'nevî kirlerden ve gafletlerden uyanciligi, hastaliklara karsi sabir ve metanet telkini ve teselli reçeteleri, saglik ni'metinin îmândan sonra Allah'in kullarina en büyük ihsani oldugu, bunun korunmasininfarz oldugu, bunun için bâzi gidalar ve beslenme tavsiyeleri gibi hiçbir zaman eskimeyecek ve insanlarin dâima muhtâc olup yararlanabilecekleri ferdî, içtimaî, dînî, ahlâkî, sihhî tavsiyeler konu edilmistir. Bu tavsiyeler ve esaslar dâima kiymetli kalacak ve hiç eskimeyecektir. Bir cümle ile özetlenecek olursa, bu tibb konularinin bir kismi hastalar için teselli, ümîd ve sürura sebeb olacak sabir ve metanet reçeteleri; bir kismi da ziyaretçiler için saglik konusunda gafletlerden uyanma ve sevâb kazanma tavsiyeleridir. Bütün bunlari teblîg edip acili insanliga en emîn teselli reçeteleri sunan Yüce Peygamber'e salât ve selâm olsun!
Hamdolsun A Hah 'a ki, bizi hidâyetiyle buna kavusturdu. Eger Allah bunun yolunu bize hidâyet etmeseydi, biz kendiligimizden bunun yolunu bulamazdik. And olsun ki, Rabb 'imizin elçileri ihakki getirmislerdir" (d-A'râf: 43).

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

Tibb Kitâbi'nin Sonunda Bir Hatirlatma

Sübhesiz Nebevi Tibb ve Muhammedî ilâç, elbette tibbin en iyisi, en fayda vericisi, ilâcin da en faziletlisi, en yararli olani, devanin da en mükemmeli ve en câmialisidir! Bu, kâmil mü'minin, akilli müslümânin i'tikaad etmek ve îmân eylemekle genisleyip ferahlayacagi bir hükümdür. O, bunun sübütunda tereddüd eylemez, sihhatinde sübhe etmez. Ancak Allah'in bir ilme ragmen sapittigi, kulagini ve kalbini mühürledigi, gözüne perde koydugu kimseler müstesnadir ki, artik onlar habîs nefisler, hastalikli kalbler sahihlerinden olmuslardir. Onlar ancak hakîr, degersiz maddî seylere ina- nirlar. Peygamber tibbi nasil böyle olmaz ki, bu tibbin Sahibi (S) onu, semânin vahyinden yardim olarak istemis, derd ve devayi îcâd eden, hastalik ve sifâyi takdîr eyleyen Yüce Allah'tan almistir!
Iste müslümânlar, nefisler kerîm, kalbler selîm, fikirler nazîf, akîdeler sahîh oldugu günlerde bu tibbdan istifâde etmisler ve onunla yetinip baskalarina muhtâc olmamislardir.
Ilim ve hadîs imamlari -ilk zamandan beri- Rasûlullah(S)'tan bu konuda gelen seyleri bilmek ve rivayet etmekle mesgul olmuslar, bunlari toplamaya ve tedvîn etmeye ehemmiyet vermislerdir.
Iste Imâm Mâlik (179) et-Muvatta'du, el-Kütübü's-Sitte sâhib-leri ve onlarla beraber olanlar, yânî diger hadîsçiler bu konuda kendilerince sahîh olan seyler için eserlerinde "Kitâb"lar ve "Bâb"Iar tahsis etmislerdir. Ebû Bekr ibnu's-Sunnî (363) ve Ebû Nuaym el-Isfahânî(430)'den herbiri bu konuda et-Tibbu'n-Nebevîisminde özel kitâblar tasnif etmislerdir.
Ebû Bekr ibn Ebî Âsim (287) da el-Tibbu ve'l-Emrâz kitabim tasnif etmistir.
Sekizinci Hicrî Asir'da buna ehemmiyet veren ve husûsî olarak buna büyük bir gayret yöneltenlerden bâzilari sunlardir:
1. Ebû'l-Hasen Alî ibn Abdilkerîm el-Hamavî (öl. 720), el-Ahkâmu'n-Nebeviyyefi's-Smâati't-Tibbiyyeti isimli büyük kitabini ortaya koydu. 1378'de güzel bir baskisi yapilmistir.
2. el-Hâfiz Semseddîn Muhammed ibn Ahmed, Ebû Abdillah ez-Zehebî (748) et-Tibbu'n-Nebevîadli azametli kitabini tasnîf etti, birçok kerreler basilmistir.

3. Ibnu'l-Kayyim da Zâdu'l-Maâdfî Hedyi Hayri'l-Ibâd adli büyük kitabinin içine "et-Tibbu'n-Nebevî"'den kiymetli fasillar tevdi' etmistir [100]. Bu fasillar ayrica et-Tibbu'n-Nebevî adiyle 1346 yilinda Haleb'de basilmistir. Bunun tedvininde el-Hamâvî ile ez-Zehebî'nin kitâblarmdan çok faydalanilmistir. Nitekim Ebû Nuaym ile Ibnu's-Sunnî'nin kitâblarmdan da ve Kütübü's-Sitte'den de umûmî olarak faydalanmislardir. Böylece onun kitabi, hassaten bu konuda yazilmis olan kitâblarin en câmialisi olmustur.
Bu fasillar kalb ve beden hastaliklarini, Peygamber'in tedâvîdeki yolunu, tedaviyi ve perhizden vâcib olanlari emretmesini, sonra Peygamber'in ilâç nevi'leri beyânini, sonra tabiiyye devalar ile ilaçlama, rûhânî-ilâhî devalarla ilaçlama nev'inden, bunlarin müf-rede ve mürekkebe ve tabiiyye nevilerinden ilaçlama ve tedâvî ne-vi'lerinin beyânim, sonra harf sirasina göre tertîblenmis olarak mahlûkaatm efendisinin dili üzere gelmis olan bâzi devalar ve müf-rede gidalari içine almistir. Sonra Ibnu'l-Kayyim, bâzi fayda verici küllî sakindirmalar ve tavsiyeleri zikretti. Daha sonra bu fasillar, benzerini elde etmenin az oldugu tibb bölümlerinden fayda verici bir mikdâra sâmil olduguna isaret etti [101].
"Bu zikredilenlerden sonra bilinsin ki, hastalik iki nevi'dir; Bir nev'i kalb (yânî inâre) hastaligi'dir, bir nev'i de beden hastaligidir. Birinci nev'in ilâci Rasûlullah'a mahsûstur. "Allah tarafindan gelenler ile kalblerin tabibi O'dur". Zîrâ kalblere ilâç, hâllerine itti-lâ'dan sonra olur, ona muttali' olan ise Hakk Taâlâ'dir. O'nun bildirmesi ile de Rasûlullah'tir (Allah'a ve Rasûllerine îmân ve saglam bir akîde, kalb islâhi hastaligi hâllerinin, yânî nefis hastaliginin en mühim ilâcidir).
Ve ikinci nev'in ilâci o Hazret'ten bir mikdâr nakl olunmustur. Tabîbler kendileri de nice cild kitâblar te'lîf etmislerdir. Peygamber (S) bedenlerin muâlecesine çok istigâl buyurmadiklarmin sebebi, O'nun asil bi'setten muradi halki da'vet idi ve Hakk Taâ-lâ'nin emrini ve nehyini bildirip serîatini beyân etmek idi. Muhakkak ki ekser himmeti o cihetlere sarf edilmis idi. Amma tâat ve ibâdetin kivami beden sihhati ile hâsil olur. Bu cihetten hacet mik-dân beden tibbina da giristiler. Asil himmet, kalb canibine gerektir. Zîrâ o fâsid olunca, beden sihhatinin faydasi yoktur. O sahîh olunca da beden illetinin çok zarari yoktur, zail olup gider. Ve nice devamli menfâatler ecri verilir. Zehirler bedene nasil zarar eyler ise ma'siyetler de kalblere öyle zarar eyler buyurmuslardir. Kalb hususunda günâhlar ve ma'siyetlerin bir nice mazarratlarini beyân eylemislerdir. O cümleden biri: Ilimden mahrum eyler demislerdir. Ilim bir nurdur, Allah Taâiâ kulunun kalbine kor, ma'siyet, nuru söndürür. Ma'siyet ehlinin ezberlemesi olmaz, gördügü, isittigi hatirinda kalmaz. Su beyitler Imâm Safiî'nindir ki söyle demistir:
{= Hifzinin yaramazligindan Vekî'a sikâyet ettim. O da beni ma'siyetleri terketmeye irsâd eyledi. Ve dedi ki: Bilmis ol, ilim nurdur. Allah'in nuru âsîye verilmez! -Vekî' ibnu'l-Haccâc (196) bu ümmetin büyüklerinden bir kimsedir; Allah'in rahmeti üzerine olsun!-)
Ve ilimden mahrum oldugu gibi, nziktan da mahrum olur. Nitekim Müsned'de söyle gelmistir: Muhakkak kul, islemekte oldugu günâh sebebiyle nzikîan mahrum olacaktir" buyurulmustur.
Biri de, âsî, Allah Taâlâ ile kendi arasinda üns bulmaz, dâima vahset üzre olur. Cenabi Hakk ile münâsebeti olmaz ve o cânibden asla lezzet almaz.
Biri de isleri güç gelir. Yine girisse isi baglanir.
Biri de, kalbi karanliklarla dolu, hayreti ziyâde olur. Gittikçe bid'at ve dalâlete düser, zulmeti siddetli oldukça yüzünde de zahir olur, herkes müsâhade etmege baslar. Onun için râfizîler ve bid'at

ehlinin yüzlerinde asla nûr yoktur, gören istikrah eyler. Bütün mül-hidler, zindiklar ve fucûr erbabinin suretleri çirkindir, sâlihlerin sekline benzemez. Hep kalblerinin fesadi suratlarinda zahir olur.

Biri de, isyan ehli zayif kalbli olurlar. Allah'a tâatten mahrumdurlar ve ömürleri kisa olur, bereketleri zail olur. Sebebi Hakk Ta-âlâ'dan yüz döndürüp ma'siyetlerle mesgul olunca, hayât günleri zayi' olur, bereketi bulunmaz.

Biri de, ma'siyet ehli eller içinde hakîr ve zelîl olur, akli fâsid olur, ma'siyet aklin nurunu söndürür.

Biri de, kisinin devletini ve ni'metini zail eder. Size isabet eden her musîbet, ellerinizin isledigi günâhlar yüzündendir. Bununla beraber birçogunu da affeder'* (es-sûrâ: 30) kavli geregince, her belâ ve musibet kendi kesbiyle yetisir. Kisi devlet ve saadet içindeyken kadrini bilip günâhlar ve ma'siyetlerden çekinmekle sükrünü edâ edip bekaa fâ-idesini taleb etmek gerek.

Hâsili kelâm, bir kimse Hakk Celle ve A'lâ'nin emrine imtisal ile kuvvetini hifzeder ve nehyettiginden ictinâb ve perhîzkârlik eyleyip, nasûh tevbesi ile fazlaliklarini bosaltir! Iste o kimse, hayirlarin hepsini taleb etmis, bütün serr ve fesâddan kaçmis olur. Enes ibn Mâlik rivayetinde Rasûlullah (S):Dikkat edin! Size derd ve devaniza delâlet edeyim: Gözünüzü açin, sizin derdiniz günâhlardir, devaniz da istigfar etmenizdir!" buyurmustur. Bu hadîs delâlet eder ki, ehli Islâm'in marazi günâhlar ve ma'siyetlerdir; devasi ise istigfar etmektir.

Hâsili zahir oldu ki, kalblerin tibbim ve derûnî hastaliklarin muâlecesini (tedâvîsini) bilmeye yol yoktur, illâ ilâhî vahy vâsita-siyle Rasûlullah canibinden bilinir." (Kastallânî, el-Mevâhibu'l-Ledunniyye..., Sekizinci Maksad, Birinci Fasil, Tibbini (S), s.171 - 172.).

Ibnu'I-Kayyim et-Tibbu'n-Nebevî kitabinin basinda Allah'a hamd ve Rasûlü'ne salavâttan sonra söyle dedi:

"Amma ba'du: Iste bunlar Rasûlullah(S)'in tabîblik yapmaga

çalistigi ve baskalarina vasleyledigi tibdaki yolu hakkinda faydali birtakim fasillardir. Biz burada en büyük tabîblerin akillarinin ulasmaktan âciz olduklari hikmetlerden bir kismim beyân ediyoruz. Al-lah'in ismiyle istiâne ederek ve yalniz O'ndan havi (hareket) ve kuvvet istimdâd eyleyerek söyle diyoruz:

(Fasl): Maraz iki nevi'dir: Kalblerin marazi, bedenlerin marazi. Bunlarin ikisi de Kur'ân'da zikredilmislerdir.

Kalb yâni Nefis Tibbi:

Kalb marazi iki nevi'dir: Sübhe ve sekk marazi, sehvet ve gayy (yânî azginlik) marazi. Bunlarin ikisi de Kur'ân'da zikredildi. Yüce

Allah sübhe marazi hakkinda söyle buyurdu: Kalblerinde bir maraz vardir onlarin. Allah da marazlarini artirdi. Yalan söylemekte olduklari için de onlara acikli bir azâb vardir!" (eî-Bakara: ioj;

Kalblerinde bir maraz bulunanlarla kâfirler de: 'Allah bu adedle, misâl olarak neyi murâd etmis?1 desinler..." (el-Muddessir: 31).

Yüce Allah Kur'ân'i ve Sünnet'i ile hükmetmeye da'vet edilen ve o da dayatip yüz çeviren kimse hakkinda söyle buyurdu:

Ow/or aralarinda hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlü'ne da'vet edildikleri vakit, bir firkasi hemen yüz çevirip dönücüdürler. Eger hakk kendilerinin lehinde ise itaatle kosa kosa O 'na gelirler. Kalblerinde bir maraz mi var bunlarin? Yoksa sübhe mi ettiler? Yâhud Allah'in ve Rasûlü'nün ken-

dilerine haksizlik edeceginden mi korkuyorlar? Hayir, asil zâlim kendileridir!" (en-Nûn 48-50). Iste bu, sübheler ve sekkler hastaligidir.
Amma sehvetler hastaligina gelince, Yüce Allah söyle buyurdu: Peygamber kadinlari, siz diger kadinlardan biri gibi degilsiniz. Eger (Allah'tan) korkuyorsaniz (yabanci erkeklere) yumusak söylemeyin. Sonra kalbinde bir maraz bulunanlar ta-mâ'a düser. Sözü ma'ruf veçhile (ve agirbasli) söyleyin!" (d-Ahzab: 32). Iste bu, zina sehveti hastaligidir.
(Fasl) Ve bedenler hastaligina gelince, Yüce Allah söyle buyurdu:
A 'mâya göre bir harec (bir darlik ve günâh) yok. Topala göre bir harec yok. Hastaya göre bir harec yok..." (en- Nûr: 61 elFetfi 17)
Allah beden marazini haccda, savmda, vudü'da bedi' bir sirr için zikretti. Bu sana Kur'ân'in azametini beyân eder, bir de onu anlayip akledene baskasindan müstagnî olmayi beyân eyler, (Ibnu'l-Kayyim, et-Tibbu'n-Nebevî, s. 1-2)
Beden Tibbi:
Amma bedenler tibbinin ekserisi tecrübeye dönücüdür. Bu da iki nevi'dir. Bir nev'i, nazara ve fikre muhtaç degildir. Hakk Taâlâ onun ma'rifetini hayvanâtta halketmistir. Meselâ onlarin herbiri açlik, susuzluk, sogukluk, yorgunluk gidermelerine yol bulucu olur-lar. Bu ma'nâlarda baskasina muhtâc olmazlar.
Bir nev'i, nazara ve fikre muhtâcdir. Meselâ bedende meydana gelen hastaliklarin, elbette sebebini ve alâmetini teshis ve define tedbîr etmek, fikre baglidir. Velhâsil bedenler tibbinin medari üç nesnedir:
Biri sihhati korumaktir.
Biri ezâ ve zarar verici olan seylerden perhîzdir.
Biri de faside (yânî bozucu) maddeleri def edip bosaltmaktir.
Bu zikrolunan üç nesneye Kur'ân-i Azîm'de isaret buyurulmustur.
Evvelkisine:
Artik sizden kim hasta yâhud sefer üzerinde olursa, tutamadigi günler sayisinca baska günlerde (tutar)" (ei-Bakara: 183) kavliyle isaret olunmustur. Zîrâ âyette buyurulan sudur ki, bir kimse marîz olsa yâhud musâfir (yânî yolcu) olsa orucunu yer ve baska günlerde kaza eyler. Hâsili sefer ehli olan kimseye ruhsat verilmesi, sefer mihnet ve mesakkat yeri oldugu içindir. Eger oruçlu olursa, o mesakkat arasinda oruç dahî tamâm zaîflik verip mizâc mütegayyir olur, sihhat kalmaz, hastalik isti'lâ eder. Bu sebebden Hakk Taâlâ sagligi korumak için yolcuya ruhsat buyurdu.
Ikincisine:
Kendilerinizi öldürmeyiniz. Sübhe yok ki, Allah sizlere çok merhamet edicidir"j&i-Nisâ: 29) kavliyle isaret buyumlmustur. Soguk su kullanmaktan korkuldugu zamanda teyemmüm caiz olmak, bu âyetten alinmistir.
Ve bir âyette de: ... Eger hasta olur yâhud bir sefer üzerinde bulunursaniz, yâhud sizden biriniz ayakyolundan gelirse yâhud da kadinlara dokunup da bir su bulamazsaniz, o vakit temiz bir topraga teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize sürün..." (en-Nisâ: 43; ei-Mâide: 6) buyurulmustur. Bunda açikça zikredilmistir ki, hasta olan kimse su kullanmayip pâk toprakla teyemmüm etmek mubahtir. Su kullanmakta zarar ihtimâli olunca terkedip, teyemmüm eylemek gerek. Bundan anlasilir ki, illeti olan kimseler zararli nesnelerden perhiz ederler.
Üçüncüsüne:

içinizden kim hasta olur, yâhud basindan bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan, ya sadakadan yâhud da kurbandan (biriyle) fidye (vâcib olur)..." (ei-Bakara: 196) kavliyle isaret olunmustur. Ihram baglanan kimseye ser'an basini tiras etmek caiz degildir. Amma bu âyet hükmünce tiras etmemekten zarar edecekse, o zaman tiras etmek caiz olur. Zîrâ saç kazinmakla basin ince delikleri açilir, habsedilmis buhur çikar gider, tabîatten zarar savulur. Ve her zarari def etmek buna kiyâs olunmustur.

Imdi Hakk Taâlâ Kur'ân-i Azîm'de tibbin üç aslina isaret buyurdugu zahir oldu. Ve bi'J-cümle lâzim olunca tibb kullanmanin cevazina Kur'ân-i Azîm'de ve hadîslerde deliller gelmistir.

Sahîh-i Buhârî ve Müslim'de Ebû Hureyre(R)'den su rivayet edilmistir:Rasûlullah (S): A Hah indirdigi herbir der d için muhakkak bir sifâ indirmistir, buyurdu". Hâsili her hastaligi yaratmis, onun için devasini da yaratmistir demek olur.

Ve yine Imâm Ahmed naklinde Enes'ten su rivayet edilmistir: Muhakkak Allah Taâlâ maraz halkettigiyerde deva dahî halketmistir. îmdi deva kullaniniz" buyurulmustur.

Ve bir rivayette de Usâme ibn Surayh'tan su rivayet edilmistir: Ey Allah'in kullari, deva kullaniniz. Muhakkak ki, Allah Taâlâ gayet ptrlikten gayri -ve bir lafizda: yâhud ölümden gayri- vaz' ettigi herbir maraz için bir sifâ vaz' etmistir".

Ebû Dâvûd naklinde Ebu'd-Derdâ (R), Rasûlullah'tan merfû-an sunu rivayet etmistir:

Muhakkak Allah Taâlâ her bir maraz için bir deva yaratmistir. Imdi deva kullanin ve haram nesne ile tedâvîetmeyin" buyurmustur.

Buhârî Sahîh'mâz de: Sübhesiz Allah Taâlâ sizin sifânizi, size haram kildigi seyler içinde yapmamistir" hadîsi gelmistir.

Hâsili bu hadîsler geregince haram kilinmis seylerle tedâvî caiz degildir.

Imâm Müslim naklinde de Câbir'den merfuan su rivayet gelmistir: Her maraz için bir deva vardir. Vaktâ ki, deva o maraza yetistirilse, Allah Ta-âlâ'nm izni ile ondan iyi eder" buyurulmustur.

Her marazin gelmesi, gitmesi hakikatte Allah Taâlâ'nin em-riyledir. Ve var olan o devalari da sebeb halketmistir. Imdi sebebe yapismak tevekküle zidd degildir. Nitekim açlik ve susuzluk giderilme de zidd degildir. Elbette sebebsiz nesne olmaz. Hâsili'bir kisi hastaliga yakalandiginda deva kullanmayi tevekküle aykiri sanip ter-keylemesi, "Ben Allah'a tevekkül ettim, deva kullanmam" demesi caiz degildir, bu, bos sözdür.

Haris ibn Esed el-Muhâsibî'ye suâ! edip:

— Yâ Haris, tevekkül ehli deva kullanir mi?, dediler. O:

— Evet (kullanir), dedi.

— Neden dersin; buna delîl nedir? dediler. Oda:

— Mütevekkillerin seyyidi olan Muhammed Mustafâ (S); tevekkülde O'na ne kimseler yetisti ve ne yetismek ihtimâli vardir. Böyle iken O deva kullanmistir; delîl budur, dedi.

Hâsili her türlü deva mesru' vech üzere kullanilir ve asil sifâ Allah Taâlâ'dan beklenilip, deva mücerred sebeb i'tikaad olunur, asla tevekküle zarar gelmez, yine tevekkül yerindedir. Bu bâbda delîl, Rasülullah'm fiili ve kavlidir.

Ibnu'l-Kayyim hikâye eder ki, Ibrâhîm aleyhi's-selâm:

— Yâ Rabb, maraz kimdendir? dedi. Allah Taâlâ:

— Bendendir, buyurdu. Yine îbrâhîm (A):

— Ya deva kimdendir? dedi. Bârî Taâlâ:

— Bendendir, buyurdu. Ibrâhîm (A):
— Maraz Sen'dendir ve deva Sen'dendir; ya tabibin arada isi nedir? dedi.

Hakk Taâlâ:
— Tabîb bir kimsedir ki, devayi ben onun eline gönderirim,
buyurdu.
Rasûlullah{S)'in: Her hastaligin bir devasi vardir" buyrugunda, hastanin nefsini ve tabibin nefsini kuvvetlendirme vardir ve deva talebini tesvik eylemektedir. Çünkü Rasûlul-lah, her hastaligin devasi vardir diye buyurdu. Imdi devaya rast gelelim diye herbiri çalisirlar, kalbleri kuvvetli olur, umudu kesmezler.
Bundan sonra bilinsin ki, Peygamber'imizin ilâci üç nevi' üzere idi:
1. Birisi ilâhî devalar ile idi.
2. Biri tabî! devalar ile idi.
3. Biri de ikisinden mürekkeb olan ile idi, yânî her ikisini de kullandi.

1. Birinci Nevi' îlâhî Devalar Ile Olan Tedâvî Beyâmndadir

Söyle bilinmis olsun ki, Hakk Taâlâ hastaliklarin giderilmesinde Kur'ân-i Azîm'den daha umûmî ve daha faydali bir deva indirme-mistir. Kur'ân-i Azîm, marazlara sifâ ve kalblerin âyinesine ciladir. Nitekim Allah Taâl
Biz Kur'ân'dan peyderpey onu indiriyoruz ki, mü'minler için bir sifâ ve rahmettir..." (ei-isrâ: 82) buyurmustur. "Mm " lafzi Imâm Fahruddîn er-Râzî'nin buyurdugu üzere teb'îz için degildir, cins içindir. Ma'nâsi: Biz su Kur'ân cinsinden hem rûhânî hastaliklara bir sifâ, hem de cismânî hasta-liklara bir sifâ indiririz" demek olur.
Hâsili Kur'ân-i Azîm, mutlakaa hastaliklara sifâdir, rûhânî olsun, cismânî olsun; ikisini de def eyler. Rûhânî hastaliklari izâle ettigi zahirdir. Zîrâ rûhânî hastalik iki kisimdir; bir kismi bâtil i'ti-kaadlardir ki, ulûhiyet, nübüvvet, mebde', maâd, kaza ve kader hâl-
lerine ilgilidir. Kur'ân-i Azîm hakk mezhebin delillerini müstemildir ve bu nevi' fâsid i'tikaadlari ve bâtil mezhebleri ibtâl etmistir. Onu bilen kimse bu nevî' bâtil akidelerden salim olur.
Bir kismi da kötülenmis huylardir. Kur'ân onun tafsillerini ve ta'rîfirri, serr ve fesadini beyân edip ahlâk-i hamîdîye (yânî övülmüs huylara) irsâd etmistir. Hâsili rûhânî hastaligin iki kismina bile sifâ eyledigi zahirdir.
Amma cismânî hastaliklara sifâ oldugu, kirâatiyle teberrük pek-çok hastaliklara fayda vericidir. Rasûlullah (S): "Kur'ân-i Azînt'le sifâ taleb etmeyen kimseye Allah sifâ vermedi" diye buyurmustur. Bunun da beddua olmak ihtimâli vardir, yânî "Bununla sifâ taleb etmeyene Allah Taâlâ sifâ vermesin" demek olabilir.
Seyh Ebu'l-Kaasim Kuseyrî'den su nakledilmistir: Bir zamanda çocugu siddetli hasta oldu, ölüm mertebesine vardi, kendi de bundan be-gâyet muztarib idi.
Seyh der ki: O gece Rasûlullah(S)'i vakiada (yânî ru'yâda) gördüm:
— Yâ Rasûlallah, oglum siddetli zebûn hastadir. Bu cihetten gayet muztarib hâldeyim, diye sikâyet ettim.
Rasûlullah:

— Sifâ âyetlerinden niçin gafilsin? diye buyurdu.

Uyandim, fikre vardim, hatirima geldi ki, sifâ âyetleri Allah'in Kitâbi'nda alti yerde vâki' olmustur. Bunlar söyle zikrolunurlar: Allah Taâlâ buyurdu:

Ve mü'minler zümresinin gögüslerine sifâ versin, ferahlandirsin" (et-Tevbe: uy,

Ey insanlar, size Rabb 'inizden bir ögüt, gönüllerde olan derdlere bir sifâ ve mü 'minler için bir hidâyet ve rahmet

gelmistir" (Yunus: 57).

Onlarin karinlarindan renkleri çesitli serbet çikar ki, onda insanlar için sifâ Vardir..." (en-Nahl: 69).

Kur'ân'dan perderpey onu indiriyoruz ki, mü'minler için bir sifâ ve rahmettir" (d-îsrâ: 83).

"Hastalandigim zaman bana sifâ veren O'dur" (Es-Suarâ: 80).

"Soy/e; O Kur'ân, îmân edenler için sirf hidâyet ve sifâdir" (Fussüet: 44).

Hemen bu âyetleri yazdim da su ile ezip ezip içirdim. Allah Ta-âlâ sifâ verdi. Benden bosanir gibi hastaliktan kurtuldu, demistir.

Ibn Mâce naklinde Alî(R)'den merfûan:" jT^ut 6ijji)i jU= Devanin hayirlisi, Kur'ân'dir" diye rivayet olunmustur fel-Muvatta', Tibb, 29; Kur'ân'Ia sifâ istemek babi, 3501. hadîs).

Amma bu makaamda bir mütenebbih olacak nesne vardir, ondan gafil olmak caiz degildir. Sekk yoktur ki, âyetler, zikirler ve dualarin herbiri nefsinde nâfi' ve sâfi'dir. Lâkin sartlariyle kulla-nilmazsa faydasi zahir olmaz. Nitekim hissî devalar da öyledir. Bir kimse dâima muhalif gidalarda perhîz etmese ve kendisini sicaktan ve soguktan sakinmasa ve sâir lâzim olan islere riâyet etmese ne kadar nâfi' serbet ve ma'cûn verseler, elbette faydasini bulmaz, zayi' olur. Ilâhî devalarin da sartlari vardir. O cümleden biri, kisinin i'-tikaadi dürüst ve pâk olmak gerektir. Haramdan ve zulümden icti-nâb edip duâ zamaninda kalbi gaflet üzere olmamak gerektir. Tam teveccühle (Allah'a) yönelip niyaz ve tadarru' üzre olmak gerektir. Yoksa agzi okumakta ve duada olup, kalbi yabanlarda olunca asla faydasini görmez, bos yere çalisir. Nitekim Hâkim rivayetinde gelen hadîste:" Iyi bilin ki, A Hah Taâlâ gafil ve lâhî olan bir kalbden duâ kabul etmez" bu-yurulmustur. "Lâhî"dcn murâd, mâlâyânîye mesgul olandir.

"Devalarin en nâfi'si duadir. Duâ, belâlarin düsmanidir, sürer giderir ve inmesini men' eyler, nazil olani hafifletir. Duâ mü'-minin silâhidir" demislerdir. Söyle ki, kalb huzuru ve hatir

cem'iyyetiyle (yânî suurlu) olmali ve mazinne-i icabet olan (kabul edilmesi zann ve ümîd edilen) vakitlerde edilmelidir. Meselâ gece-

nin son üçte birinde vâki' olmali, kibleye karsi hudû' ve inkisar ile, tazarru' ve niyaz ile ve pâk gönül ile Hakk Tebâreke ve Taâlâ'ya hamd ve sena ve Rasûlü'ne salât ve selâm etmelidir. Önceden tevbe ve istigfar edip bir mikdâr sadaka vermis olmalidir. Ve duada ibram ve ilhak (yânî te'kîd ve israr) etmeli: Yâ Rabb, dilerim ki, beni mahrum etmeyip duami kabul edesin" demeli. Ve duâ esnasinda Allah Taâlâ'mn güzel isimlerinden zikretmeli. Meselâ: "Yâ Kerîm, yâ Rahîm, yâ Za'1-Celâl ve'I-Ikrâm! Sen kabul eyle!" demeli. Bu asil duâ, Allah'in inâyetiyle reddolunmaz. Bilhassa Peygamber'den rivayet olunan dualardan olursa, kabul edilecegi zannolunur. Ya Ism-i A'zam'i mutazammindir diye haber vermis oldugu bu nevi' dualar, Allah'in avni ile icabeti sür'atli olur. Ism-i A'zam hususunda sözler çoktur. "Allah" lafzi Ism-i A'zam'dir dediler. Ve bâzilari: "Zu'1-Celâl ve'1-Ikrâm" Ism-i A'zam'dir dediler. Hâlin hakikatini Allah en bilendir.

Ve bilinmis olsun ki, Muavvizât'la ve bâzi Allah isimleriyle ruk-yeler (yânî duâ okumalar) rûhânî tibbdir. Ne zaman sâlihler ve eb-râr lisâninda olsa, Allah'in izniyle sifâ hâsil olur demislerdir.

"Rukaa", "Rukye"mn cem'idir; "Rukye", efsun demektir "Âfsûn" Fârisî'dir. Amma Türkî dilinde sol sihirbazlar ve câdûla-rin söyledigi mühmelâta (yânî bos sözlere) derler. "Intifa" (yânîyararlanmak) için okunan âyetlere ve güzel isimlere âfsûn isti'mali yoktur. Amma Arab lisâninda cümlesine "Rukye" derler. Buhârî Sahîh'inûe Âise(R)'den su rivayet edilmistir: "Rasûlullah (S), ölüm hastaliginda Muavvizât Sûreleri'ni okuyup kendi üzerine üfü-rür idi" demistir. Muavvizât'tan murâd el-Ihlâs, el-Felâk, en-Nâs Sûreleri'dir, taglib yolu üzere dediler yâhud el-Felâk Sûresi ile en-Nâs Sûresi'dir dediler. Ve Kur'ân-i Azîm'de gelmis olan her ta'vîzdir. Meselâ: " Ve de ki: Rabb'im, seytânlarin dürtüsmelerinden Sana siginirim. Rabb'im, onlarin huzurumda bulunmalarindan da Sana siginirim" (d-Mu'minûn: 97-98) gibi. Onlar da böyledir, fayda vericidir, sifâ vericidir. Âlimler ittifak etmislerdir ki, üç sartin birlesmesi vaktinde rukye caiz olur: Biri Kur'ân-i Azîm'le yâhud Bârî Taâlâ'mn isimleri ve sifatlarindan bâzilariyle olmalidir. Biri de Arab lisâni ile olmalidir yâhud ma'nâsi bilinmis olan lisanlardan biriyle olmalidir, tâ ki içinde serîate aykiri, muhalif nesne olmadigi zahir olsun. Biri de rukye bizzat müessir degildir, belki Allah Taâlâ'mn takdiriyle te'sîr eyler diye i'tikaad etmelidir... (el-Kastallânî, Mevâhibu'l-Ledunniyye..., Sekizinci Maksad, Birinci Fasil, Tibbi-hi (S), s. 172-177). "

Tibbu'n-Nebevî konusunda Bursa Yüksek Islâm Enstitüsü Hadîs Ögretim Üyesi Mahmûd Denizkuslari'nm tesbît ettigi eserler ise 15 kadardir:

1. Muhammed en-Nisâbûrî, Ebû'l-Kaasim ibnu Habîbfv. 245/860)'in et-Tibbu'n-Nebevt'sl

2. Ibnu's-Sünnî Ahmed ibn Muhammed ibn Ishâk ed-Dineverî(364/975)'nin et-Tibbu'n-Nebevî'û.

3. ed-Dâî, Ahmed ibn Ibrâhîm ibn Muhammed'in Tibb-i Nebevi Tercemesi (istinsah H.993). Eser Ebû Nuaym el-Isfa-hânî(430/1038)>nin et-Tibbu'n-Nebevî'smin tercümesidir.

4. el-Makdisî, Ziyâeddîn Ebû Abdillah{643/1245)'in et-Tibbu'n-Nebevî'si.

5. Alî el-Hamevî, Ebû'l-Hasen Alî ibn Abdi'I-Kerîm ibn Tur-han(720/1320)'in el-Ahkâmu'n-Nebevîyye Jî's-Sinâati't-Tibbiyye'sl

6. ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Ah-med(748/1347)in et- Tibbu 'n-Nebevî'si.

7. Ibnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Semsuddîn Muhammed ibn Ebû Bekr el-Dimaskî(751/1350)'nin et-Tibbu'n-Nebevî'û.

8. Mehdî ibn Alî ibn Ibrâhîm el-Yemenî(815/l412)(nin er-Rahme jî't-Tibb ve'l-Hikme'sl

9. Ibrâhîm ibn Abdirrahîm ibn Ebî Bekr eI-Ezrak(?)'in Teshîlu'1'Menâfi'û.

10. Celâluddîn Abdurrahmân ibn Ebî Beler es-Suyû-t\(91U150iym el-Menhecu's-Sevî ve'I-Menhelu'r-RevîJî't-Tibbi 'n-Nebevî'û.

11. Sihâbuddîn Ahmed ibn Muhammed el-Kastaliâ-nî(923/1517)'nin el-Mevâhibu'l-Ledunniyye'si.

12. Hayruddîn Hizir ibn Muhammed eI-Atûfî(948/1541)'nin er-Ravdu'l-însân Jî Tedbîri Sihhati'l-Ebdân'i.

13. Hüseyin Remzî(1839/1896)'nm Tibb-i Nebevî'si.

14. Muhammed Fahrî<?)'nin Tibb-i Nebevî'si.

15. Muhammed Saîd el-Cezerî{?)'nin et-Tibbu'n-Nebevî'si. (Mahmud Denizkuslan, Ma'rifet Yayinlari, 1979/1400, s.114-141).

Dr. Hüseyin Remzi ise söyle dedi: Tibb-i Nebevi hakkinda 27 aded kitâb yazilmis, hattâ onlardan birkaç kitâb tab' olunmus, birkaçi da Fransizcaya tercüme ve nakledilmistir {Tibb-i Nebevi Mu-

kaddimesi, s.4).

---

[1] et-Tibb: Tâ'nin üç harekesi ve bâ'nm seddelendirilmesiyle hakimlik eylemek ma'-nâsmadir ki, geregine göre hayvânî cisme ve nefse Ilâç ve tîmâr eylemekten ibarettir, gerek cismânî ve gerek ruhanî olsun... el-Misbâh'ta tâ'nin kesriyle isim olmak üzere resmedilmistir ki, tabîblik ma'nâsinadir... Ve Tibb, islerde rifk ve teenni edip maslahatlari güzel vech, lütuf ve suhuletle yürütmek ma'nâsinadir. "Men ahabbe tabbe —Yâni islerinin yürütülmesini sevip isteyen kimse rifk, teenni ve suhuletle mübaseret eder" meseli bundandir.

et-Tabîb: Emîr vezninde mutlakaa amel ve kârinda ustâz, hazik ve mahir olan kimseye denir. Sârih der ki, giderek hastaliklari tedâvî eylemekte hazik olan kimseye denilir olmustur.

et-Tabâbe: Kerâme vezninde, tabîb olmak ma'nâsinadir.

el-Mutatabbîb: Muteallim vezninde..., zâtinda üstâd olmayip henüz tababet fennine tahsile sa'y edip dürüsür olan kimseye denir...

el-lstitbâb: Bir kimse derdi için hangi deva iyidir diye tabîbden yâhud tecrübe ehlinden sorusturup, faydali deva ihbarini istemek ma'nâsinadir... (Kaa-mûs Ter.}.

Tibb, insan vücûdunun sihhatini korumak için bedenin sihhî ve marazi hâllerinden bahseden bir ilimdir... Tibbin nazarî ve amelî kisimlari vardir. Tibbin amelî kismi hakimlikten ve insani gerek cismen, gerek ruhen tedâvî etmekten ibarettir.

Maraz, yânî hastalik, vücûdun tabiî mecrasindan çikmasidir. Tedavi de vücûdu tabiî mecrasina döndürmektir. Sihhati koruma, vücûdun tabiî mecrasinda kalmasindan ibarettir... Tibbin nazarî ve amelî kisimlari müsâhade ve

tecrübelerle dâima ilerleyeceginden Rasûlullah'm tibbi ile zamâmmizdakI ilerlemis seklinin kasdedifmedigi bilinmelidir. "Peygamber'in tiboi" ile isaret edilen tedâvî üç kisimda özetlenebilir:

a. Vahy yoluyla bilinen,

b. Arab göreneginden alman,

c. Kur'ân ile sifâ edilmek gibi teberrük murâd olunan kisimlardir... (Aynî ve Kastallânî).

Kur'ân-i Kerîm'de çesitli hastalik nevi'leri tedâvîleri, korunma yollari, saglik düstûrlari ve umûmî olarak tibbla ilgili birçok âyetler vardir. Bilhassa çok vecîz bir sagligi koruma düstûru olan su âyete dikkat çekilmistir: "Ey Adem ogullari, her mescid huzurunda zînetinizi alin, yiyin, için; israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez" (el-A'râf: 31).

Bu âyet, bir taraftan tedâvî, öbür taraftan korunma kaaidelerini ögrettigine göre, isrâfsiz yemek içmek, sihhati korumanin tamâmi, tibbin da yari kaynagi bulunur. Bu âyette tibbin yarisi hülâsa olundu demislerdir {ez-Zehebî, et-Tibbu'n-Nebevî, s. 13; Ibn Kesîr, III, 61).

"Biz bunu birkaç bakis noktasiyle anliyoruz: Birincisi: Tibb gerçi baslica hastaliklari ilmi ile tedâvî san'atinda hülasa olunur. Fakat her ikisinden gaye sihhattir. Binâenaleyh sihhatin korunmasi evvel, âhir tibbin en büyük sartini ve maksadini teskil ettiginden, bir yarisi sihhati koruma, diger bir yarisi da hastaliklar ve tedâvî demektir. Bu âyet ise sihhati korumanin esasli sartlarini hulâsa etmistir" {Hakk Dîni, III, 2153).

Müftî Abduh'un da müstesriklerin "Kur'ân'da tibba dâir birsey var midir?" diye sorularina: "Yarim âyet vardir" deyip "Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz" cümlesini söyledigi nakledilir (Tecrtd Ter., XII, 107).

[2] Hadîs basligin aynidir. Bu hadîsi en-Nesâî de Tibb Kitâbi'nda rivayet etmistir. Türkçe'de "Derd veren Allah, devasini da verir" suretinde meshur olan meselimiz, bu hadîsin en sâde bir ifadesidir. Bu hadîs "Bütün hastaliklarin ilâci ve sifâsi vardir" seklinde umumiyeti üzere degildir. Bunun umumîliginden ihtiyarlik ve tedavisi kaabil olmayan hastaliklar müstesnadir. Bu hadîs, tedâvînin mübâh-hgina ve tibbin cevazina delâlet eder. Bâzi hastalarin tedâvîye tâbi' tutulduklari hâlde iyilesmemelerinin sebebleri arasinda, hastaligin hakîkî tedavisinin bilinememesi yâhud hastaligin iyi teshis olunamamasi da vardir. Rasûlullah (S): "Her derdin bir devasi vardir. Binâenaleyh derdin devasina denk gelindigi zaman Allah'in izniyle o derd iyi olur" buyurmustur (Müslim, Tibb, Câbir'den).

[3] Bu, haber isteme yolu üzere bir sorudur. Buhârî basliklarin çogundaki âdeti üzere, bâb hadîsindeki bilgi Ile yetinerek, hükmü kesin belirtmemistir.

[4] Hadîs, umûmiyetiyle basliga delâlet etmektedir. Fakat Cihâd'da "Harbde kadinlarin yaralilari tedâvî etmeleri bâbi"nda geçen hadîs bu basliga daha açik delâlet etmektedir. Buhârî buradaki rivayeti zikretmekle o rivayete de isaret etmis oluyor. O hadîs söyledir: Muavviz kizi Rubeyy' (R): "Biz kadinlar, Peygamber'in maiyyetinde harbde bulunurduk; gazilere su verir, yaralilari tedâvî eder, ölüleri de Medîne'ye tasirdik" demistir.

[5] Ibn Abbâs'm bu hadîsi rivayet seklinde garîblik vardir, söyle ki: Hadîsin ewe-lindeki rivayet sekline göre hadîs, Ibn Abbâs'in kendi sözü oldugu; âhirine, yâ-nî "Ümmetimi nehyederim" cümlesine göre de merfû', yânî Ibn Abbâs'in Peygamber'den rivayet ettigi anlasilir. Buhârî bu garîbligi kaldirmak ve hadîsin merfû' oldugunu belirtmek için, evvelâ el-Kummî'den gelen rivayeti getirmistir. Buhârî bunu sirf bu maksadla sâhid tutmak için zikretmistir.

Bu hadîsin ma'nâsmda da bir garîblik, nefyen ve isbâten bir çeliski var gibidir; söyle ki: Key, yânî daglamak, kendisinde sifâ bulunan üç asildan birisi olarak zikredildigi hâlde, sonra bundan riehy olunmustur. Bunun çözümü için söyle denilmistir: Peygamber'in daglamaktan nehyi mutlak ve kesin degildir. Çünkü Peygamber, Sa'd ibn Muâz'i ve baskalarini daglamakla tedâvî etmistir. Sahâbîlerden birçoklari da daglama yapmislardir. Peygamber daglamanin ilk degil, son basvurulacak tedâvî vâsitasi oldugunu bildirmistir. Hasta üzerinde ilk önce bu acitici tedâvîyi uygulamayi degil, ancak son bir ihtiyâç ve zaruret hâlinde buna gidilmesini uygun görmüstür... Hadîsin tercümesinde "Son bir ihtiyâç olmadikça" kaydinin konulmasiyle bu tenakuz kaldirilmis olmaktadir.

Atesle daglamak suretiyle tedâvî bütün devirlerde çesitli milletlerin tababetinde tatbîk edilegelen kadîm bir usûldür. Kan almak suretiyle yapilan tedâvî sekli de böyledir.

[6] Bu rivayet, öncekinde görülen mevkûfluk sübhesini tamamen kaldiran tabiî bir sevkedis uslûbuyle gelmistir.

[7] Âyetin, bir önceki ile meali söyledir: "Rabb'in balansina: 'Daglardan, agaçlardan ve (insanlarin senin için yapacaklari) çardaklardan evler edin, sonra meyvelerin herbirinden ye de Rabb 'inin {bal yapmakta ögrettigi ve) kolayliklar gösterdigi yaylim yollarina git!' diye ilham etti. Onlarin karinlarindan renkleri çesitti serbet çikar ki, onda insanlar için sifâ vardir. Iste bunda da tefekkür edecek bir zümre için elbette bir âyet vardir" (en-Nahl: 68-69).

Son fennî ve tibbî tecrübeler de bunu isbât etmektedir. Umer (R) onulmaz yaralan bal ile tedâvî ederdi, hem sürer, hem içirirdi. Bugün de tedâvî usûlü tatbîk edilmekte yüzde doksan müsbet netîceler alinmaktadir (H.B. Çantay, Me-âl-i Kerîm),

Bu âyetteki vahyi açiklayan güzel bir tefsiri HakkDîni, IV, 3108'den okuyunuz!

[8] Basliga uygunlugu "Tatli ile bal Peygamber'in çok hosuna giderdi" sözünden alinir. Çünkü hoslanmak ve sevmek deva yoluyla yâhud gida yoluyla olmayi sâmil olur.

Bunun bir rivayeti bu isnâd ve metinle Esribe'de "Tatli ve bal serbeti bâ-bi"nda da geçmisti.

[9] Basliga uygunlugu "Yâhud bal serbetinde..." sözündedir.

Bunun bir rivayetini Müslim de Tibb'a getirmistir: Müslim Tercemesi, VII, s. 58-59.

[10] Devanin kullanilmasi tekrar ettikçe hastaliga mukaavemet edip yendi de onu ta-mâmiyle giderdi. Devalarin ve keyfiyetlerinin mikdârlanna hastaligin ve hastanin

kuvvet derecesine i'tibâr etmek tibb kaaidelerinin en büyüklerindendir. Zâdu'l-Maâd'da söyle dedi: Peygamber'in tibbi, tabîblerin tibbi gibi degildir.
Çünkü Peygamber'in tibbi, yakînîdir, kat'îdir, Ilâhîdir; vahiyden, peygamberlik kandilinden ve akim kemâlinden çikmaktadir. Baskalarinin tibbi ise sezgi, zannlar ve tecrübelerden ibarettir (Kastallânî).
Peygamber "Allah dogru söyledi" sözüyle "Balda insanlar için bir sifâ vardir" (en-Nahl: 69) kavlini kasdetmistir.

[11]
Çünkü Haccâc zâlim idi. Zulmünde en küçük seye tutunurdu. Nitekim Behz'in rivayetinde: "Vallahi Haccâc vazgeçmeyip, minber üzerine dikildi de: Enes bana tahdîs etti, deyip bu hadîsi zikretti" fikrasi vardir (Kastallânî).
Basliga uygunlugu "Develerin sütlerinden içtiler" sözündedir.

[12]
Bunun da basliga uygunlugu "Develerin sidiklerinden içtiler" sözündedir.
Hadîsin ;onundaki Katâde'nin Ibn Sîrîn'den rivayet ettigi fikra, Enes'in Müslim'de Süleyman ibn Teymî yolundan rivayet edilen hadîsine aykiridir. Peygamber onlarin gözlerini, ancak onlar çobanlarin gözlerini çikarmis olduklari için çikarmistir.
Bu hadîsin bir rivayetinde Ebû Küâbe: Iste bunlar çaldilar, insan öldürdüler, îmândan sonra Allah'a küfretmekle beraber Allah'a ve Rasûlü'ne muhârib olmuslardi, demistir ki, Peygamber tarafindan "Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanlarin, yeryüzünde fesadçiliga kosanlarin cezasi ancak öldürülmeleri; ya asilmalari yâhud elleriyle ayaklarinin çaprasvârî kesilmesi yâhud da bulunduklari yerden sürülmeleridir... " (el-MâIde: 33) âyetinin hükmü infaz buyuruldugunu haber vermis oluyor. Bunun arastirilmasi Diyetler Kitâbi'nda gelecektir. Buhârî bunun bir rivayetini Hudûd'da da getirmistir.

[13]
et-Habbetu's-sevdâ: Sûnîz'dir ki, çörek otudur. el-Habbetu'l-hadrâ: Sakizlik agacin yemisidir ki "el-Butmu" dahî derler, çitlenbik ta'bîr olunur.
es-Sûnîz -sîn'in damraiyle- Sthnîz -sîn'in kesri ve hâ ile- çörek otuna denir (Kaamûs Tercemesi, I, 190 ve 1175; II, 814)

[14]
el-Habbetu's-sevdâ'yi, yânî kara habbe'yi Zuhrî "Sûnîz" diye tefsir etmistir ki, bu bizim çörek otu dedigimiz siyah tohumdur. Bir rivayette de "Kemmûn" diye tefsir olunmustur. Bu da kimyon dedigimiz yesil tohumdur. Arablar arasinda yesil renge siyah ve siyah renge de yesil demek âdet oldugundan Hab-betu's-sevdâ'yi yesil kimyon ile tefsir dahî uzak görülmez. Ve her ikisinin de tababette birçok faydalan tecrübe ile sabit olmustur. Çörek otunun tababette sifâ verici faydalari muhakkak olmakla beraber ölümden baska her derde deva oldugu mutlak degildir. Çörek otu, sicak ve kuru nahillardan oldugu için sifâsi, rutubetten meydana gelen hastaliklara hasstir. Bu cihetle hadîste âmm zikrolunup hâss murâd edilerek bir mecaz yapilmistir. Su hâlde bu "ölümden baska her hastaliktan" maksad rutubetten olusan her hastaliktir ve lafiz bununla kayidlanmistir. Ölüm derdine gelince, onun için hiçbir deva yoktur.

[15]
Telbîn ve Telbîne, tâ'larm fethiyle bir bulamaç asina denir ki, un veya un kepegini süt ile ve bal ile karistirarak tertîb ederler (Kaamûs Ter., IV, 745).
Herevî ve digerleri: Buna, beyazligi ve inceliginden dolayi süte benzetilmesi sebebiyle "Telbîne" ismi verilmistir, dediler (Nevevî).
Bu îzâhlara göre telbîne, un, süt, baldan mürekkeb olarak pisirilen muhallebiye benzer bir nevi' bulamaçtir. Süt gibi beyaz oldugu için bu isimle adlandirilmistir.

[16]
Peygamber, basinin asagiya sarkmasi için sirt üstüne yatmak ve iki küreklerinin arasina da onlari yükseltecek birsey koymak suretiyle "Saût" denilen burun ilâcini kullanmistir. Ilâcin etkisinin dimaga ulasmasi ve aksirip hapsirmak suretiyle kendisindeki hastaligin disariya çikmasini saglamak için tedâvî vâsitasi olan ilâci burnuna damlatmistir (Nevevî, Kastallânî).
Bunun bir rivayeti Icâre Kitabi, "Haccâmin vergisi bâbi"nda geçmisti

[17]
es-Sa't, sîn'in fethi ve ayn'in sükûnu ile bir adamin burnuna deva çektirmek ma'nâsinadir. Buruna ilâç kattiginda üçüncü ve birinci bâblardan olarak "Sa-atahu'd-devâe sa'tan" denilir...
es-Saût: Sabûr vezninde buruna çekecek devaya denir. "Ayke bi's-saût" yânî "Sana saût lâzimdir" denilir ki, o, buruna çekilen devadan ibarettir. Hadîste "Peygamber (S) deva içti ve burnuna ilâç çekti" diye gelmistir. Hâsili hâlâ buruna çektigimiz enfiye -buruna konulmasi dolayisiyle- saût'tur. Fakat (Pey-gamber'In kullandigi) burun kabartacak maddeden degildir (Kaamûs Ter., III, 65).
Kust (yâhud: Ûd-i Hindi): Bu isimle taninan bir köktür. Iki nevi' olur: Birisine Kust-i Hindi ve birisine Kust-i Arabi derler. Kust-i HIndî siyaha meyilli, hafif, galîz, kokusu az, tadi aci olur. Kust-i Arabi lezîz, ak, hafif kokulu olur. Mutlak zikrolundukta murâd tatlisidir ki, Arabî olan cinsidir. Bevl ve hayzi çogaltir. Cigere pek faydali, sanciyi def edici, solucanlari öldürücü ve sekercebîn ile içilmesi hummayi durdurma, buharlandirilmasi nezle ve vebaya faydali, ta-lâsî behak ve baras illetlerini izâlede acîb te'sîrlidir (Kaamûs Ter.)

[18]
Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Vudû'da geçmisti, bir rivayeti de "Uzre hastaligi bâbi"nda gelecektir.

[19]
Yânî kan aldirma gündüze hâss olmaz, gece ve gündüzden herhangi bir saatte caiz olur. Basliktaki ta'lîk Oruç Kitâbi'nda senedli olarak geçmistir. Bu hadîsten ve basliktaki ta'lîkten hâsil olan ma'nâ, kan aldirmak herhangibir vakte hâss olmaz, fakat ihtiyâç sirasinda her zaman olur.

[20]
Bu hadîs ile basligi da ihtiyâç belirdiginde sefer hâlinde de, ihrâmli iken de kan aldirma tedavisinin yapilacagina delâlet eder. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbi'-nda da geçmisti.

[21]
Hadîste bildirilen hacamat, yânî kan aldirmak suretiyle yapilan tedâvî usûlü, eski-yeni bütün tababet hayâtinda taninip bilinmistir.
Kust, yânî el-Kustu'l-Hindîhakkinda Kaamûs Mütercimi Âsim Efendi'nin açiklamalarini daha önceki bîr hadîsin hasiyesinde nakletmistik. Cevheri "Kusf-'u, kendisiyle tedâvî olunan bir nevi' ot yemisi diye ta'rîf ediyor. Ibnu'l-Arabî de bunun "Hindi" nev'i siyah, "Bahrî" nev'i beyaz oldugunu ve *'Hindî"si, "Bahrî"sinden daha ziyâde hararetli bulundugunu bildiriyor. Kust-i HindîHm-distan'dan geldigi gibi, Kust-i Bahrî de Yemen'den ve Magrib diyarindan getirilir. Üçüncü bir nev'i vardir ki, "Kust-i Murr{ = Aci Kust)" denilir. Bu da Sâm havâlîsinde bilhassa sahil kisminda çok bulunur.. (Aynî, Kastallânî).
Uzre, lugatçilerin ta'rîflerine göre, çocuklara ariz olan bir hastaliktir ki, bademciklerin iltihâblanmasindan hâsil olsa gerektir. Asr-i Saadet 'te Arab kadinlari eski bir görenege göre parmaklarina bir bez parçasi sararak bu hastaliga tutulan çocuklarin agzina sokup bademcigi sikarlar ve kanini çikarirlardi. Fakat bu ameliye nâzik tibbî bir müdâhale oldugu Için, Peygamber bundan men' etmistir.

[22]
Bunun da basliga uygunlugu "Kan aldirmakta sifâ vardir" sözünden alinir.

[23]
Bu iki bâbdaki hadîslerin basliklara uygunluklari meydandadir.
es-Sakîka: ... Sefine vezninde "Yarimca" dedikleri agriya denir ki, basin, ve yüzün bir tarafi derdli olur...
es-Sudâ: Gurâb vezninde bas agrisina denir, güya basi sakkedip yarar... (Kaamûs Ter.).

[24]
Basliga uygunlugu "Nester darbesi" sözünden alinir. Çünkü bu yarim bas agrisindan ve baskasindan dolayi ameliyati ve kan almayi sâmildir.

[25]
Bunun bir rivayeti Hacc'da, "Koyun kurbani bâbi"nda geçmisti. Buhârî'nin bunu Tibb'da getirmesinin sebebi sudur: Mü'minin ezâlanacagi her sey, ezasi az da olsa ve ihrâmli da bulunsa ona ezayi gidermesinin mübâh olacagidir. Bunda ise tatabbub, yâni tabîblige girismek ma'nâsi vardir. Çünkü bu hastaliga benzeyen ezayi gidermektir.

Zîrâ her hastalik bir ezadir. Bitlerin basa tasallutu da bir ezadir, her ezayi gidermek ise mubahtir (Aynî).

[26]

Buhârî bu basligin ilk iki cüz'ü ile hacet sirasinda daglamanin mübâhligma, üçüncü cüz' ile de hacet olmadiginda daglama tedâvîsini terketmenin daha faziletli olduguna Isaret etmistir (Aynî).

Burada modern tibbda uygulanan elektrikle, röntgen isiklariyle, lazer isin-lanyle yapilmakta olan yakma tedavileri de hatirlanirsa, yakma ve daglama te-dâvîsinin ehemmiyeti daha iyi anlasilir.

[27]

Hadîs, basligin üçüncü fikrasina uygundur. Bunun bir rivayeti yakinda "Bal ile tedâvî bâbi"nda geçmisti.

[28]

Hadîsin basliktaki üçüncü fikraya uygunlugu meydandadir. Bunun kisaltilmis bir rivayeti Peygamberler'de, "Musa'nin vefati bâbi"nda geçmisti. Rikaak'ta da gelecektir. Müslim de îmân'da getirdi.

Hadîsin bas tarafinda geçen "Imrân" sözünden murâd, göz degmesi ve zehirden baskasinda rukye tedavisini nefyetmek degildir. Agrilarin hepsinde Yü-. ce Allah'in ismini zikirle rukye caiz olur.

Göz degmesi hakkinda ileride bir baslik gelecektir. Orada, göz degmesiyle ilgili oldugu bildirilen el-Kalem: 51. âyeti ve bu âyetin güzel bir tefsîrini (Hakk Dîni, VII, 5304-5305 sahîfelerinden) nakletmek isteriz. Yilan, akreb ve diger zehirli hayvanlarin isirma ve sokmasiyle meydana gelen zehirlenme rahatsizligi ve musibetine âid tedaviler de yine bu kitâbda, ilgili bâblarda gelecektir.

Bu hadîsin diger bir rivâyetiyle ilgili güzel bir açiklamayi, bu kitabin 42. bâb, 67. hadîsinin 71. hasiyesinde verecegiz. O güzel açiklamayi tbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, et-Tibbu'n-Nebevî, s. 50'den naklettik.

[29]

Buhârî bununla Talâk'ta, "Iddet bekleyen kadin için kust bâbi"nda getirdigi hadîse isaret etmistir.

[30]

Basliga uygunlugu "Peygamber'e göz sürmesini zikrettiler" sözünden alinir.

el-Ismid, hemzenin ve mîm'in kesriyle sürme tasma denir... Kalay ile karisik bir siyah tastir, iyisi Isfahan'da dag eteklerinde olur. Magrib diyarinda dahî olur, ögütmekle sürme edip göze çekerler er-Remed, iki fetha ile göz agrimak ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.).

Peygamber'in bu kadinin gözüne sürme çekmesine müsâade etmemesi, kadinin beklemesi gereken müddetten önce görücülere kendisini arzetmek gibi bir niyetini ve tavrini sezmis bulunmasindan ileri gelmis olabilir. Yoksa Peygamber, hakîkî bir göz hastaligindan tedaviyi men' etmez...

[31]

Basliga uygunlugu "Sen cüzamlidan ... kaç!" sözündedir.

el-Advâ, sân olan uyuzluk makûlesi illete ve illetin digerlerine sirayetine (geçmesine) denir ki, isimdir. Hadîsteki "Lâ advâ ve safer" bu ma'nâdandir. O da uyuz ve diger bir hastaligin sahibinden baskasina geçmesidir...

Tiyere ve Tivere, Inebe vezninde, kendisi ile tese'üm olunan yaramaz fala denir.

Hânie, gece kuslarindan Sadâ dedikleri kus ismidir. Meshuru baykustur. Mütercim der ki: en-Nihâye'de "Lâ advâ velâ hâmete" hadîsinde "Hâme"-den murâd, bu kus olmak üzere serhedilmistir. Arablar Islâm'dan önce i'tikaad ederlerdi ki, intikaami alinmayan maktulün ruhu "Hâme"olup dâima "Beni sulayin'- diye çagmrmis, Intikaam alindikta uçup gidermis.... Sonra Islâm Dîni tarafindan bu bâtil inançlar nefyolundu.

Safer, bir illet adidir ki, insanin karnina ânz olup kehribâ gibi sarartir. Ve i Safer, muharrem ayini safer ayina te'hîr eylemeye denir. Câhiliyet'te haram aylardan olan muharrem ayinda baslamis olduklari harb ve talani yürütmek için, haram kilmayi safer ayma te'hîr, yânî saferi muharreme bedel ederlerdi. "Lâ safere..." hadîsi bu ma'nâdandir... (Kaamûs Ter. ilgili maddeler).

Hadîsteki "Safer", hicrî târîhin Ikinci ayinin adidir. Câhiliyet devrinde Arablar bu ayi da bâzi maksadlar için haram sayarlardi. Peygamber bunu men' etmistir. Peygamber bu hadîsinde Câhiliyet devrinden beri devam edegelen hurafelerden bâzilarini reddetmistir.

Câhiliyet'te sârî hastaliklarin ilâhî bir te'sîre tâbi' olmaksizin bizâtihî, yânî kendi kendilerine sirayet edip geçtiklerine inanilirdi. Hâlbuki herseyde hakîkî müessir, Allah'in iradesidir. Bu irâde de hastaliklarin geçmesinde birtakim se-bebleri vâsita kilar. Bunlardan biri, hasta olan kimselerle temastir. Hadîsteki "Cüzamlidan kaç!" emri, hastaligin baskasina geçme sebeblerinden birini en açik sekilde belirtmistir.

[32]

Bu el-Menn kelimesi, el-Bakara: 57, el-A'râf: 159, Tâhâ: 80 âyetlerinde zikredilmistir. Ma'nâlari Tefsîr'de bu âyetlerin tefsiri sirasinda verilmisti. Kisaca Menn, havadan taslar ve agaçlar üzere nazil olup bal kivaminda bir zamktir. Menn dedikleri rutubet, Türkçe'de "Kudret halvâsi" ta'bîr ettikleridir ki, birkaç nevi' olur... (Kaamûs Ter.).

[33]

Basliga uygunlugu su yöndedir: Dolaman mantari Menn'den, yânî Allah'in külfetsiz verdigi ni'metler nev'inden olup, suyu da göze sifâ olunca, Menn de böylece göze sifâ olmaktadir. Çünkü fer' için sabit olan seyin asil için de sabit olmasi evleviyetledir.

el~Kem'u: Mantar dedikleri nebata denir ki, yer elmasi ondan bir nevi'dir... Söyle de ta'rîf edilmistir: "el-Kem'et:... Dali ve yapragi olmayan toparlak bir nebattir, rengi kirmizimsidir, beyaza meyillidir, bahar mevsiminde toprak altinda biter. Çig ve pismis olarak yenir, suyu en güzel göz Ilâcidir..." (Ibn Baytar, Cevâmi'u'l-Edviye ve'l-Agdiye).

Özetle ifâde edilirse mantar, ekilmeden ve kul emegi karismadan, Allah tarafindan vücûda gelen bir ni'met olmasi bakimindan Isrâîl ogullan'na Tîh Çö-lü'nde verilmis olan Menn' rizkina benzemektedir.

Hadîsin bir rivayeti el-Bakara tefsirinde geçmisti

[34]

Ibn Hacer söyle dedi: Buhârî sunu Irâde etmis gibidir: Abdulmelik ihtiyar olup hifzi degismisti. Su'be bunu tahdîs edince tevakkuf etmistir. Sonra el-Hakem bunu rivayet etmesiyle ona mutâbaat edince, hadîs Su'be yaninda sabit olmus, artikhadîsi münker saymamis ve kendinden bu hadîs hakkindaki duraklama da yok olmustur (Kastallânî).

[35]

Ledûd ve Ledtd: Agzinin bir yanma hunî ile ilâç konulup hastaya içirilen devaya denir, cem'i Elidde gelir, Etille gibi. Ledde ve Ledûd, hastaya agzinin bir yanindan hunî ile deva koymak ma'nâsinadir... (Kaamûs Ter.).

Peygamber bu hadîste "Bana ilâç vermeyiniz... "demekle tedaviyi degil, kendisine ilâç diye verilen seyi reddetmisti... Fakat aile halki, dalginliginda O'na bu ilâci irâdesi disinda vermeyi tekrarlamislardi. Peygamber, ceza olarak, kendisine bu ilâci zorla içirenlere de içirmis oluyor.

[36]

Basliga uygunlugu "Zâtu'l-cenb hastaligi için hastaya agizdan verilip içirilir" sözündedir. Bu Ümmü Kays hadîsinin bir rivayeti yakinda "el-Kustu'1-Hindî ile tedâvî bâbi"nda geçmisti.

el-I'lâk, çocugun "Uzre" denilen bogaz hastaliginda bogazini, el Ile yukari kaldirmak ve parmakla sikmak suretiyle ameliyat ve tedâvîye girismek ma'nâsi-nadir... (Aynî)

[37]

Bunu burada getirmekten maksad "Üzerime baglan çözülmedik yedi kirba su dökünüz.'" kavlidir. Bunun birkaç rivayeti geçti

[38]

Bunun da birkaç rivayeti yakinda geçti.

el-Uzre:.... ve bogaz illetlerinden bir illet adidir, bir kavle göre kanin galeyanindan nâsî bogaza ariz olan agriya denir ve bogazda anilan bu agrinin ma, halline denir ki,

küçük dile yakindir... (Kaamûs Ter.)

[39]
Karnin yalan söylemesi, onun için balla sifâ hâsil olmamasi yönündendir. Hastaligin devam etmesi ise ancak bozuk maddenin çoklugundandir. Onun içindir ki, Peygamber bozuk maddeyi bosaltmasi için bal içmeye devami emretmistir. Nitekim devam edince iyi olmustur. Buhârî hadîsi burada kisaltilmisolarak getirdi. Hadîs yakinda da geçmisti.

[40]
"Safer yoktur" sözü, câhil Arablar'in bunun bir iç hastaligi olup kendiliginden sirayetine i'tikaad etmelerini reddIr "Safer"\n lügat ma'nâlarindan biri de budur. Buhârî sirayet hadîsine yakinligindan dolayi bu kavli tercîh etmistir.

[41]
Yânî ilk önce uyuz illetine tutulan devenin hastaligi sirayetle olmayip, Allah'in takdiriyle meydana geldigi sübhesizdir. Bunun gibi, senin develerine geçmesi de elbette temasla ve Allah'in takdîriyledir.
Bunun da bir rivayeti yakinda geçti.

[42]
ed-Devâ: Dâl'in üç harekesi ve elifin meddiyle ilâç ve derman için olan nesneye denir...
el-Mudâvât: Mubâhât vezninde, hastaya ilâç ve tîmâr eylemek, hastaya hizmet edip derdini çekmek ma'nâsinadir... (Kaamûs Ter.).

[43]
Basliga uygunlugu "Zâtu'1-cenb" sözündedir. Bunun bir rivayeti yakinda "Hastaya agizdan ilâç içirmek bâbi"nda geçmisti.

[44]
er-Rukye: Hasta hakkinda sifâ dilemek için Kur'ân ile Allah'in isimleri ve sifatlar ile Yüce Allah'a duâ ve iltica eylemektir (Ibnu'1-Esîr, en-Nihâye).
Zâtu'l-cenb, akcigeri örten zarin iltihâblanmasi olup, meydana gelisi ve tedâvîsi hakkinda re'ylerin ittifaki yoktur. Mezkûr zann iltihâblanma tabîati ekser ahvâlde verem ile müsterek oldugundan, zâtu'l-cenb'in en ziyâde ehemmiyeti hâiz olan sekli budur (Yûsuf Râgib, htiâde-i Sihhat)
Zâtu'l-cenb, bedenin yan taraflarina ânz olan galîz rihin adelelerde mah-bûs bulunmasindan meydana gelen sert kulunç agrisina da denilir. Birincisi hakîkî zâtu'I-cenb'dir ve tabîbler arasinda hastaligin bu nev'ine "Zâtu'l-cenb" denilir. Bâb basliginda ve Enes hadîslerinde zikrolunan "Zâtu'l-cenb" ise, ikincisidir. Nitekim hadîste er-riyâhu'I-galîza tedavisinde kullanilan Hind çubugu tavsiye buyurulmasi, bunu is'âr eder... (Umdetu'l-Kaarî).
Bu hadîste Rasûlullah'in Amr ibn Hazm ailesine müsâade ettigi rukye, Kur'ân ile Allah'in isimleri ve sifatlariyle Allah'a duâ etmek ve siginmaktir. Rukye-nin mekruh olan ve dînen caiz görülmeyen kismi da vardir ki, Allah'in kelâmindan, Allah'in isim ve sifatlarindan baska sey ile nefes edilmesi ve bunun sifâ verecegine inanilmasidir... (Tecrîd Ter., XII, 95).

[45]
Basliga uygunlugu meydandadir. Külde kurutma ve büzme özelligi bulundugu için kan kesilmistir. Bunun bir rivayeti Uhud gazvesi, "Uhud günü Peygam-ber'e isabet eden yaralar bâbi"nda da geçmisti.

[46]
Rasûlullah'in "Humma cehennemin kaynamasindandir" sözü, hummanin da insan bedenini eritici olmasi hususunda, cehennem atesine bir benzetmedir...
(Nevevî).

[47]
Bu hadîste sitmaya tutulmus kisiye suyun nasil uygulandigi hususu bildirilmektedir. Rasûlullah, kendisinin vefati hastaligi olan hummaya karsi da soguk su dökünmek suretiyle tedâvî etmeye çalismisti. Rasûlullah'm soguk su ile tedâvî-yi emir buyurmasi, "Peygamber'in tibbi" cümlesindendir ki, zamanimiz tababetinde umumiyetle hummalarda kabul edip uyguladiklari bir tedâvî tarzidir.

[48]
Basliga uygunlugu "Medine'nin havasini kendilerine uygun bulmadilar..." sö zünden alinir. Çünkü onlar Medine'nin havasini tehlikeli bulup, oradan çikmak istemislerdi. Bunun sebebi Medine havasinin kendi tabîatlerine uygun olmamasi idi. Hadîsin bir rivayeti Magâzî'de ve yakinda da geçmisti.
Arab'in deve sidigi ile tedâvî ettigi muhakkaktir. Hattâ îslâm tabîblerinin sonuncularindan sayilan Dâvûd Antakî'nin Tezkire'sinde umumiyetle sidiklerin tibda kullanildigi zikredilmistir. Bu müellif sidigin yedi türlü hastaliga deva oldugunu söylüyor. Ve deve sidigini, insan sidiginden sonra bütün sidiklerden daha sifali sayiyor. Hayâtu'l-Hayvân sahibi Kemâleddîn Demîrî "îbl" kelimesinde "Deve sidigi ciger vereminde fayda verir ve cimâyi artirir" diyerek, deve sidiginin iki tibbî özelligi oldugunu beyân ediyor. Aynî de hadîste anilan deve sütleri ve sidiklerinin ishal hastaliklarinda birinci ilâç oldugunu zikretmistir... (Tecrîd Ter., I, 153-160).

[49]
et-Tâûn, veba illetine denir, cem'i Tavâîn gelir. Mütercim der ki, Tâûn, mübalaga sîgasidir... Kaanûn'da ve Tezkire"de sebebleri ve devalari mufassalan ser-hedilmistir. Hastanin nefesinden sakinmak vâcibedendir ve Yüce Allah'in izniyle sâridir (Kaamûs Ter.).
lbnu'1-Esîr, Tâûn'ut havayi, mîzâci, bedeni ifsâd eden umûmî bir hastaliktir.... diye ta'rîf eder. Bu sebeble buna tutulmus hastalarin nefeslerinden sakinmak, uzak durmak, onlarla temas etmemek lâzimdir...
Tâûn, yânî veba hakkinda bir tanitma:
"Milâd'dan evvel 9. ve 10. asirlardan beri bilinen bu bulasici hastalik zaman zaman genis salginlar yapmis, milyonlarca insanin ölümüne sebep olmustur. Mikrobu çomak seklinde, bir basildir. Hong Kong'da çikan bir salginda Yersin ve Kitasato (1884) tarafindan kesfedilmistir.
Hastalik genellikle kemirici hayvanlar (bilhassa fare) arasinda salginlar seklinde görülür. Bulasmis hayvanlardan insanlara, pireler vâsitasiyle geçer. Ayrica insanlar arasinda damlacik enfeksiyonu (teneffüs yolu) Ile de bulasma olur.
Pire vebâlî hastanin kanini emdigi zaman bakterileri alir ve bakteriler pirenin yutaginda çogalirlar. Pire kan emmek için hortumu ile soktugunda, bir tikaç seklinde ürernis olan bakterileri soktugu yere kusar ve bundan sonra kan emebilir. Pirelerin diskilarinda da bakteri bulundugundan diskilari veya ezilmeleri ile de bulasma olabilir.
Veba basili lenfa dokusuna yerlesme egilimi gösterir. Karaciger, dalak, kemik iligi ve akcigerde cerahatlenmeye yol açar. ölüm oram hiyarcik vebasinda °/o 30-90, akciger vebasinda % 70-100'dür.
Son yillarda genis salginlarin görülmemesinde hastalarin tedâvîsinde etkili antibiyotiklerin kullanilmasi yaninda karantinanin iyi uygulanmasinin önemi vardir. Veba sübhesi olan sahislar en az bir hafta karantinaya alinmalidir." (Prof. Enver Tali Çetin, înfeksiyon Hastaliklari, Istanbul Üniversitesi Tip Fakültesi Klinik Ders Kitaplari Serisi, 1979. s. 141-144).

[50]
Bu hadîsin degisik yollardan ve küçük farklarla gelen onalti kadar rivayetlerini Müslim de Tibb'da toplamistir: Müslim Ter., VII, 70-75.

[51]
Bu "Amvâs Tâûnu" diye meshurdur. Amvâs, Suriye'de hastaligin ilk çiktigi yerin ismidir. Umer'in devlet baskanligi zamaninda, ve hicretin onyedinci yilinda, sonlarinda meydana gelmisti. Bu salgin hastalik Suriye, Misir ve Irak'i kaplamis ve aylarca devam etmistir. Sarihler en tahrîbkâr günlerinden üç gün içinde yetmisbin kisinin öldügünü bildirmislerdir. Suriye ve Irak'taki ordu zayiatinin mikdâri yirmibesbine ulasmis ve en çok tahribati Suriye'de yapmisti. Oradaki islâm ordusu Ebû Ubeyde, Muâz ibn Cebel gibi baskumandanlarini ve birçok ünlü mücâhidlerini hep bu veba salgini yüzünden kaybetmistir.
Hz. Umer îcâb eden saglik tedbîrlerini görüsüp karâra bagladiktan sonra, Serg denilen yerden geri dönmüstür.
Bu hadîsi Müslim de Tibb'da getirmistir. Müslim Tercemesi, VII, 75-78 *'2219" sahîfelerinde bâzi açiklamalar da verilmistir. Keza bu Sahîh-i Müslim Tercemesi, I, 61-62. sahîfelerinde de Kader bahsi ile ilgili olarak hasiye yapilmisti. Orada kadere dâir bir iki rivayet daha vardir.

[52]
Bu da geçen Abdurrahmân ibn Avf hadîsinin baska yoldan bir rivayetidir.

[53]
Bunun birkaç rivayeti Medine'nin Faziletleri Bâbi'nda geçmisti.
[54]
Bu Cihâd'da daha uzun bir metinle geçmisti ki, "Sehîdler bestir..." diye basliyordu.
[55]
Basliga uygunlugu açiktir. Bunun birer rivayeti îsrâîl ogullari'ndan zikredilen-ler'de ve Tefsîr'de geçmisti.
Bu ve benzeri hadîsler böyle umûmî salgin hastalik felâketlerine ma'rûz kalanlara teselli edici birer ümîd kaynagi oldugu gibi, kanser ve emsali iyilesme ümîdi zayif hastaliklara ve musîbetlere ugrayan îmânli kimselere de en güvenilir teselli reçetelerindendir. Çünkü hiçbir gamli, acili musîbet-zedeye Allah ve Rasûlü'nün sözlerinden daha sifali, daha teselli edici bir deva reçetesi ve tesellî sebebi yoktur: "Haberiniz olsun ki kalbler ancak Allah'i anmakla mutmain olurlar" (er-Ra'd: 28).
"And olsun sizi biraz korku, açlik, mallardan, canlardan ve mahsûllerden yana eksiltme ile imtihan edecegiz. Sabredenlere müjdele ki, onlar kendilerine* bir musibet geldigi zaman: Biz Allah 'a aidiz ve biz ancak O 'na dönücüleriz, diyenlerdir. Onlar; Rabb 'terinden magfiretler ve rahmet hep onlarin üzerindedir. Onlar dogru yola erenlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 155-156).
... Allah'in olmak ve Allah'a dönmek zevkine erisebilecek hiçbir zevk ve hiçbir tesellî yoktur. Ve Allah'a kavusmanin üstünde ni'met ve ulviyet tasavvur edilemeyecegi için bununla telâfi olunamayacak, unutulmayacak hiçbir zâyiât, hiçbir iztirab, hiçbir musibet olamaz IHakk Dîni, IV, 2907).
"Biz muhakkak Rabb 'imize dönücüleriz " (ez-Zuhrûf: 14) âyeti de Islâm'da en büyük teselliyi ifâde eder. Bu lafiz te'kîdsiz olarak el-A'râf: 125 ve es-Suarâ: 501de de geçer.
[56]
er-Rukye, hasta hakkinda sifâ dilemek için Kur'ân ile Allah'in isimleri ve sifatlan ile Yüce Allah'a duâ ve iltica eylemektir (lbnu'1-Esîr, en-Nihâye)
Kur'ân-i Kerîm'deki "Kulhuve'llâhu ahadi; Kuleûzu bi-RabbVl-felâk; Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâs" Sûreleri'ne "Muavvize Sûreleri", yâni Allah'a Sigindiri-ci Sûreler denir. Peygamber dâima bu üç sûre ile Allah'a siginirdi. Peygamber bu siginma dualarini yalniz hastalanip rahatsizlandigi zamanlarda degil, fakat her aksam yatagina yatarken de okurdu (Buhârî, Fadâilu'l-Kur'ân).
Kur'ân-i Kerîm, bu sigindinci üç sûre ile son bulmustur. Bunlar bütün insanliga ihsan edilmis en güzel, en vecîz ve en câmiali siginma, korunma dualaridir. Ihlâs Sûresi bütün sirk ve îmânsizlik serlerinden insani Allah'a sigindirir, el-Felâk ve en-Nâs Sûreleri de bütün mahlûkaatin maddî ve ma'nevî, görünür ve görünmez serlerinden Allah'a sigindirir. Allah'a siginip Allah'in himayesine mazhar olanlar da her türlü serrlerden ve kötülüklerden tam ma'nâsiyle korunmalari ümîd edilir. "Vallâhu hayrun hafizan ve huve erhamu 'r-râhimîn = Allah en hayirli koruyucudur, O, merhamet edenlerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 64).
Bütün kötülüklerden ve serrlerden insanin en iyi korunmasina sebeb olan el-Bakara: 255. Kursî Âyeti'ni de her zaman ve her firsatta çok çok okumalidir. Bunun çok etkili koruyucu oldugunu da Peygamber, ümmetine haber vermistir.
"Tedâvî'de Duanin Yeri", "Islâm Medeniyeti Dergisi, 1973 Haziran sayisinda Abdullah Aydemir'in 10 sahîfelik uzunca ve güzel makaalesi okunmaga deger! Bunu daha evvel de tenbîh etmistik.
[57]
Bu ma'nevî bir nisbettir, sarîh degildir. Bundan dolayi müellif bunu marazlan-dirma sîgasiyle getirdi.
[58]
Basliga uygunlugu "Sahâbî Ümmü'l-Kur'ân'i okumaga basladi" sözünden alinir. Ümmü'l-Kitâb da el-Fâtiha Sûresi'dir.
Bunun.bir rivayeti Icâre'de, "Fâtihatu'l-Kitâb ile rukyede verilen ücret bâ-bi"nda geçmisti.
[59]
Basliga uygunlugu "Bir bölük koyun sürüsü karsiliginda Fâtihatu'l-Kitâbi okudu..." sözündedir. Hadîs, Fatiha Sûresi'yle duâ etmek mukaabilinde ücret sart kilmanin caiz olup olmayacagi sorusuna cevâb teskil etmektedir. Mezheb imamlari bu konuda ihtilâf etmislerdir... Bâzilari bununla Kur'ân ögretme karsiliginda ücret almanin cevâbina delîl getirmek istemislerdir.
Bu hadîs, Buhârî'rîm Müslim'den ayri olarak rivayet ettigi hadîslerdendir. Aslinda Icâre Kitâbi'nda geçen Ebû Saîd el-Hudrî hadîsinin baska yoldan bir rivayetidir. Tirmizî ile îbn Mâce'nin rivayetlerinde bu seriyyenin otuz kisi oldugu, baskanlarinin da Ebû Saîd oldugu ve onun tarafindan hastaya duâ edildigi açikça söylenmistir.
Bu hadîs, Kur'ân karsiliginda ücret almayi degil, duâ ile ma'nevî tedâvî kar-. sihginda ücret sart kilmayi ifâde etmektedir. Hanefîler hadîsin son fikrasini "Allah'in Kitabi ile duâ mukaabili alinan ücret" diye te'vîl etmislerdir.
[60]
Basliktaki "Rukyetu'l-Ayn"dan murâd, göz hastaliginda okunmak degil, göz degmesine karsi okunmak demektir.
Hadîsteki "Bana emretti" yâhud "Emretti" suretindeki tereddüdlü rivayet râvîye âiddir. Râvî Âise'nin bu iki sekilden hangisini söyledigini kestireme-digindenböyle terdîdli olarak rivayet etmistir.
Rasûlullah'in göz degmesine karsi yapilmasini emrettigi rukye "Âyetu'l-Kursî" gibi ilâhî isimleri ve sifatlari ve Yüce Allah'i zikri havî diger âyetleri oku-' mak suretiyle Allah'tan sifâ ve korunma dilemektir. Bu okuma bir duâ ve niyazdan ibarettir. Duâ ve niyaz kapisi ise kullara dâima açiktir. Bu okuma ve dualar bir nevi' rûhânî tedavidir. Rûhânî ve ma'nevî tedavinin beden ve rûh üzerindeki muazzam ve yapici te'sîrleri de her devirde sayisiz tecrübelerle sabit olmus gerçekler cümlesindendir. Dînen yasaklanmis olan rukye, efsûncularin ve cinnleri teshîr Iddia eden cincilerin nefesli, merasimli rukyeleridir. Çünkü bunlarin rukyelerinde insanliga dînî, iktisadî, ahlâkî, sihhî zararlar var olagelmistir.
Buhârî'nin ilk sarihlerinden el-Hattâbî, söyle demistir: "Rasûluliah'm göz degmesine karsi okumasini emrettigi, "Kur'ân kaariâlari" adiyle anilan Âyete'l-KursîgIbi, ilâhî isim ve sifatlari ve Yüce Allah'i zikri hâvî âyetleri temiz nefisler sâhibleri diliyle göz degmesine ugramis olanlara okunmasidir. Bu okunma, rûhânî tedavidir. Evvelki zamanda sâlih kimselerin okumalarinin büyük mevkii vardi. Fakat bu sinif fazîletli insanlar bulunamayacak derecede azalmistir. Bu sebeble halk, cismânî tedâvîye meyletmistir. Çünkü rûhânî tedavinin hastalik üzerinde te'sîri görülmez olmustur. Ser'an nehyedilmis olan nefes, efsûncularin ve cinnleri itaat ettirme iddia eden cincilerin nefesidir" (Aynî, X, 187).
[61]
el-Nazra, temre vezninde ayib ve nâkisaya, ayib ve heybete, çirkinlige, çirkin hey'ete, cismin degisip çirkinlesmesine... denilir. Bir kavle göre cinn taifesinin nazarina ugramaga denir. Sârih der ki, "Peygamber yüzünde sarilik bulunan bir kiz gördü..." hadîsi bu ma'nâdandir... (Kaamûs Ter.)
[62]
Basliga uygunlugu apaçiktir. Nazar degmesi ile ilgili görülen su âyeti ve bir tefsir özetini burada zikretmek yerinde olacaktir: Hakikat o küfredenler, zikri isittikleri zaman az kaldi seni gözleri ile kaydiracaklardi (d-Kalem: 51).
Kâfirler o zikri; Allah tarafindan ögüt olarak okudugun Kur'ân'i isittikleri vakit, az daha Seni gözleri ile kaydiracaklardi. Onun yüksekligini öyle hissetmislerdi ki, kiskançliklarindan az daha göz degmesine ugratacaklar, aç ve kötü gözlerinin serriyle ellerinden gelse helak edeceklerdi. Demek ki, öfkenin bedende bir hükmü oldugu gibi, gözlerin de karsilarindakine bakislarina göre iyi veya kötü bir hükmü vardir. Kimi elektrik gibi dokunur çarpar, miknatislar, manyetize eder, kimi meclûb olur, kimi de aldigi teessürle hasedinden bir gayza düser, türlü türlü sû'ikasde, mekrlere karisir ki, maddî veya ma'nevî, bunun herhangisi olursa olsun, hedefine erdigi surette isâbet-i ayn, göz degmesi veya nazaf ta'bîr olunur. Bunun hakkinda uzun uzadiya sözler söylenmis, inkâr edenler, isbât edenler olmus ise de biz tafsiline Iüzûm görmeyerek bu kadarla yetiniyoruz. Keyfiyeti ne suretle olursa olsun isâbet-i ayn vardir; Allah korusun, göze batmak tehlikeli birseydir. Allah koruyacagi kullari için ona karsi bir siper yapar. Kâfir bu sûre ile veya bundan evvel Kur'ân'i Ilk isittikleri zaman onun nazm ve ma'nâsiyle yüksekligini ve Peygamber'in ona mazhariyyetini son derece kiskanmis ve hemen hemen yiyecek gibi bütün nazarlarini O'na dikmis, O'nu kaydirmak istemisler; O, onlarin o derece nazarlarim çekmisti... (HakkDîni, VII, 5304-5305).
[63]
Basliga uygunlugu "Her zehirli hayvan sokmasindan rukye..." sözünden alinir. Çünkü "Hâme", sokan yâhud isiran herseydir. Hattâbî; Bu, akreb ignele-mesidir de

denildi, demistir.
[64]
"Su bizim yurdumuzun topragidir" sözü ile maksad, Medine topragidir. "Bâzimizin tükürügü"sözü ile de maksad, Peygamber'in kendi tükrügüdür. Gerek Medine topraginin ve gerek Peygamber'in tükrügünün seref ve bereketi vardir. Peygamber, Allah'tan sifâ dilerken sehâdet parmagina tükrügünden bulastirir, sonra parmagini topraga kordu. Parmaga bulasan toprakla hastayi sivazlardi. Sivazlarken de hadîsteki sifâ istemeye dâir kelâmi söylerdi (Nevevî).
[65]
Eger "Hadîsin bu basliga ilgisi nedir? Çünkü hadîste rukye yoktur..." dersen, ben bu taavvuz, yâni Allah'a siginmak da rukyedir derim (Kirmânî).
Bâzilari bu hadîste "Tüflesin" sözü murâd edilmistir dediler. Ben dedim kI: Baslik, rukyede nefes hakkindadir. Hadîste ise nefes, ru'yâ hakkindadir. O hâlde uygunluk sirf nefes etmenin zikrindedir. Lâkin nefes bu konuda mesru' olunca, buna kiyâsen bundan baska yerde de mesru' olur. Böylece baslikla hadîs arasinda uygunluk hâsil olur... (Aynî).
[66]
Bu hadîsle baslik arasindaki uygunluk da geçen hadîste zikrettigimiz sekildedir.
[67]
Basliga uygunlugu "Okumaya ve adama tüflemeye basladi"sözlerinden alinir. Bu hadîs Icâre Kitâbi'nda ve bir rivayeti de yakinda geçmis ve oralarda bâzi açiklamalar verilmisti.
[68]
Basliga uygunlugu "Eliyle meshederdi..." sözündedir. Bununda bir rivayeti yakinda geçmisti.
[69]
Bâzi nüshalarda bu baslik "Erkege rukye yapan kadin hakkinda bâb" seklinde gelmistir.
[70]
Basliga uygunlugu Âise'nin "Kendisine ben okur, nefes ederdim..." sözündedir. Bunun bir rivayeti yakinda "Rukyede nefes etmek bâbi"nda geçmisti.
[71]
Basliga uygunlugu "Onlar efsun yapmazlar" sözündedir.
Bunun bir rivayeti "Daglama yapan kimse bâbi"nda çok küçük bâzi lafiz farkliliIdariyle geçmistir.
Ikinci zâtin sorusuna böyle olumsuz cevâb vermekle Peygamber, suâl sorma kapisim kapatmis oluyor. Yoksa mecliste bulunanlar tarafindan suâller uzayip gidecekti.
Bu hadîs, sebeblere gönül vermeyen, elemler ve musibetler karsisinda sar-sümayarak tevekkül makaaminin en yüksek mertebesinde bulunan nüfûs-i râ-diye ashabi ehlu'llâhin en büyükleri hakkinda oldugu asikârdir. Onun için bunlardan key ve istirkaanin terki evlâ olacagina istidlal olunabilirse de, umûm Için mutlakaa men' ve nehyine istidlal muvafik olmaz... (HakkDîni, VIII, 6390).
Bu hadîs hakkinda güzel bir açiklama yapilmistir:
Bu daglama hadîsi 4 nevi'yi içine almistir: BIrI Peygamber'in bunu islemesi; ikincisi bunu sevmemesi; üçüncüsü daglamayi terkedeni övmesi; dördüncüsü de bundan nehyetmesidir.
Bunlar arasinda -Allah'a hamdolsun- tearuz yoktur. Çünkü Peygamber'in bunu islemesi, cevazina delâlet eder. Bunu sevmemesi de bundan men'e delâlet etmez. Terkedicisine sena eylemesine gelince, bu da onu terketmenin evlâ ve ef-dâl olduguna delâlet eder. Âmmâ bundan nehyetmesine gelince, bu da ihtiyar ve kerahet yolu üzere veyâhud daglamaya muhtaç olmayan nevi'den iken belki derd meydana gelmesi korkusundan dolayi yapar olmak üzeredir (Ibnu'l-Kayyim, et-Tibbu'n-Nebevî, s. 50; 1957/1377 el-Kaahire baskisi).
[72]
et-Tiyere ve't-Ttvere, Inebe vezninde, kendisiyle tese'üm olunan yaramaz fala denir. Sârih der ki, fal daha umûmîdir. Tiyere daha husûsîdir ki, âdî ve degersiz fala mahsûstur... (Kaamûs Ter.).
Hadîsteki Tiyere, bir maksada gitmek üzere evinden çikan yolcunun önünden kus yâhud bir hayvan geçmesiyle, bunu ugursuz sayip maksadina gitmekten vazgeçmesi ve geri dönmesidir. Bu, Câhiliyet âdetlerinden idi. Ne menfaat celbine, ne de mazarrat def 'iyle ilisigi olmayan ve ferdin irâdesini kirip sahsî tesebbüsüne engel olan bu zararli âdet, Islâm'da men' olunmustur.
Hadîsin son kismindaki "Kadinin ugursuzlugu"nu, dilinin saldirgan olmasi, dogurgan olmamasi; evin ugursuzlugunu darligi ve komsularinin kötülügü; binitin ugursuzlugunu da üzerinde gazve edilmemesi ile te'vîl ettiler. Imâm Mâlik ise bunlari te'vîl etmeyip oldugu gibi bakî kildi. Âise ise bunlarda ugursuzlugu reddetti de, bunlarda ugursuzluga, ancak Câhiliye halki kaail olurlardi, dedi... (Kastallânî).
Bu hadîsin ma'nâsmi en iyi ta'yîn eden bir hadîs de sudur: Rasûlullah: "Eger birseyde ugursuzluk olsaydi, o, kadinda, alta, meskende olurdu " buyurmustur (Buhârî, Cihâd; Seni ibn Sa'd'dan).. Bunun ilk kismi olan "Eger ugursuzluk olsaydi" sart cümlesi, bu üç seyde de ugursuzluk olmadigim açikça ifâde etmektedir. Bunlarda ugursuzluk olmayinca, baska seylerde de olmaz.
[73]
Tese'üm, birseyI ugursuz ve hayirsiz saymaktir. Tefe'ül de birseyi ugurlu ve hayirli saymaktir. Güzel sözle tefe'üle en güzel misâl, Hudeybiye'deki müzâkereler sirasinda Süheyl ibn Amr'm gelisi duyulunca Rasûlullah'in "Süheyl" ismiyle tefe'ül ederek "Isiniz kolaylasti" buyurmasidrr.
[74]
Buhârî bunu burada, üst taraftakinden ayri bir senedle getirmistir. Nitekim bu husus, metnin senedinde de açikça görülür.
[75]
Bu hadîste sayilan terimler hakkinda dah'a önce geçtikleri yerlerde gerekli ta'rîf ve açiklamalar verilmisti.
[76]
Kehânet: Gaybdan haber vermek, falcilik eylemek ma'nâsinadir, bakicilik eylemek ta'bîr olunur. Kihâne: Kitabe vezninde, kâhinlik san'atina denir. Sârih der ki: Eskiden Arablar'da kâhinler olurdu. Sikk ve Salih adlarindaki sahislar gibi ki bunlar, seytânlar asumana çikmaktan men' edilmis olmadiklarindan, bâzi hâdiseleri ve haberleri meleklerden kulak hirsizligi yapip onlari nakleyle-meleri ile haber verirlerdi. Sonra Peygamber'in zuhurunda âsumâne çikmaktan men' edildiler ve bâzilari cinn taifesinden huddâmi, = hizmetçiler) kullandiklarini iddia ederler. Cinnler ise gaybi bilmezler: "De ki: Göklerde ve yerde gaybi Allah'tan baska kimse bilmez" {en-Neml: 65) (Kaamûs Ter.)
Ibnu'l-Esîr'in en-Nihâye'de beyânina göre: Kâhin, gelecek zamanda olacak seylerden haber alip vermeye ugrasan ve sirrlan bilmek iddiasinda bulunandir...
Râgib el-Isfahânî de el-Müfredâfmda der ki: Kâhin, gizli geçmis haberleri bir nevi' zann ile ihbar edendir. Arrâf da gelecek haberleri yine bir nevi' zannla ihbar edendir. Ve bu iki san'at kâh hatâ eder, kâh isabet eder. Zann üzere kurulmus olduklarindan dolayi Peygamber (S): "Her kim arrâfa veya kâhine-gi-der de, onu dediginde tasdik eylerse o, Ebu 'l-Kaasim 'a indirilmis olana küfretmis demektir" buyurdu.
Yildiz hükümleri, remi, cifr, türlü falcilikla bakicilik, manyetizm, spritizm, pisisizm, metapsisizm, rûh haletleri ile medyumluk yapan, onunla ugrasan böyle kimseler her zaman, her yerde bulunagelmistir... (Hakk Dîni, VII, 5343-5344).
Bunlarin hepsi birer çesit kehânettir. Islâm bunlarin hepsini yalan saydi, bunlari tasdik etmeyi nehyetti.
Bu adamin kâhinlere benzemesi, kâhinlerin hakki ibtâl ve hakikati gizlemek için seci'li, kaafiyeli söz söylemeleri yönündendir.
[77]
Bu, Ebû Hureyre hadîsinin baska yoldan daha kisa bir rivayetidir.
[78]
Basliga uygunlugu son fikrasmdadir.
[79]
"Onlar hiçbirsey degillerdir", yânî kâhinler i'tibâra deger hiçbirsey üzerinde degillerdir! Onlarin sözleri, hiçbir hakikati bulunmayan bâtildan ve yalandan ibarettir

(Nevevî).

Kâhinlik, Muhammed'in Peygamberligi ile kesilmis ve son bulmustur. Fakat onlara benzemege çalisanlar bakî kalmistir. Iste bu gibilere gitmek nehye-dilmistir. Artik onlara gitmek ve onlan tasdîk etmek halâl olmaz (Kastallânî).

[80]

Bu âyette eski bir medeniyet merkezi olan Bâbil halki arasinda yaygin iki garîb seye isaret edilmistir; Birisi seytânlarin halka ögrettikleri sihir, öbürüsü Hârût ve Mârût isminde iki melege ilham olunup, bunlar ma'rifetiyle o zamanki Isrâîl ogullari'nin bildikleri bâzi hükat sirlari. Bu ikincisi haddizatinda bir sihir degil; fakat fesâd ehlinin elinde küfür vesîlesi olabilecek bir hakikat iken, bu seytânlar onu sirf sihir için ögretmislerdir. Hârût ve Mârût bunu ögretecekleri zaman: "Biz ancak fitneyiz, imtihan için gönderilmisizdir...." demedikçe ve bu yolda nasihat etmedikçe, onlari bir kimseye ögretmezlerdi. Gelisigüzel herkese bellet-mezlerdi. Sû'i isti'mâlden, küfürden, sihirden men' ederlerdi. Bu seytanlar ise böyle yapmadilar da bil'akis bunlar herkese sihir ögrettiler.

Bu iki melek ve bunlarin ögretmeleri hakkinda Elmalih Muhammed Ham-dî Yazir söyle diyor: Bizim âyetten anladigimiz sudur: Meleklerin insanlara ta'-lîmi ya vahiy, yâhud ilham demektir. Hârût ve Mârût'un Cibril gibi vahiy meleklerinden olduklarina delîl yoktur. Bil'akis âyet bunlari "Münzelun bih" degil, "Münzelun ileyh" gösterdiginden, nüzulde tâli' mertebe meleklerinden olduk lan zahirdir. Binâenaleyh ta'Iîmleri de Peygamber'e olan vahiy derecesinde olmayip, ilhâmât kabîlinden olmak zihne gelendir. îlhâm ise herkese olabilir... {Hakk Dîni, I, 436-450).

Demek ki, eski bir medeniyet merkezi olan Bâbil sehri ahâlîsinden birtakim kimseler iki suretle, böyle Iki ilâhî kuvvet ile ilhama mazhar olmuslardir ve kötü yolda kullanmanin küfr olacagini da ögretmislerdir. O hâlde bu iki melege indirilen ve Bâbil halkina ilham yoluyla ögretilen bu seyler, aslinda sihir degildir. Lâkin sihir hâlinde kullanilabilir ve böyle kullanilmasi muhakkak küfr olurdu. Her ilim böyledir. Aslinda ilmin hepsi muhteremdir ve fakat büyüklügü nisbetinde ilmî haysiyetiyle hayra, serre müsâiddir. Ilim ne kadar hârikali, ne kadar ince ve yüksek olursa serr ve fesadi, fitne ihtimâli de o nisbette büyük olur... Iste Bâbil'de Hârût ve Mârût ilhâmiyle ögretilen seyler de buna benzer oldugu anlasiliyor...

[81]

Buhârî bu baslikta sihre delâlet eden bâzi âyetleri sihir isinin varligma delîl yapmak üzere getirmistir. Sihir hakkinda doyurucu özet bilgiler için: Âsim Efendi, Kaamûs Tercemesi, "Sihr" maddesi, II, 382; Ebu'l-Bekaa, el-KüMyât; Hakk Dîni, I, 436-450; VII, 6359-6369; Tecrîd Ter., VIII, 260-272; Islâm Ansiklopedisi, X, 599-611 ve Sihr hakkinda yazilmis diger müstakil kitâblar okunmalidir.

[82]

Hadîsin bastiga uygunlugu "Bir adam Rasûlullah'a sihir yapti" sözündedir. Bunun bir rivayeti ayni isnâdla Bed'u'1-Halk, "Iblîs'in sifati bâbi"nda da geçmisti.

Sihr'in Lügat ve Örf Ma'nâlari Hakkinda Bir Özetleme es-Sahr: Sîn'in fethi ve hâ'nm sükûnu ve fethi ile ve sîn'in dammi ile lügattir; akcigere denir. Türkî'de "Uygân" ta'bîr olunur... Müellifin el-Basâir'de beyânina göre, Sihr, hulkûmun ucuna ve akcigere denir ve mecazen bedenden ona muhâzî olan uzva da denilir. Ve sihir ki câdûluga denir. Fi'l-asl bir adamin sahrina, yânî akcigerine vurup onu mütegayyir ve sersem eylemek ma'nâsi-na masdar olup, sonra câdûlukta kullandilar. Ve sihir üç türlüdür: Birincisi sirf aldatma ve hayâle düsürmelerdir ki, hakîkati yoktur. Su'bede ve gözbagcilik ta'bîr olunur. El hafifligi ve sür'atten nes'et eder. ikincisi seytânlara yaklasmak sebebiyle bâzi mertebe yardimlarini çekmekle olur. Üçüncüsü, küfrü irtikâb ile efsun ederek suretleri ve tabîatleri gûyâ tagyir ederler. Meselâ bâzi adami esek yaparlar. Bu dahî gerçi müessirdir, lâkin hakîkati yoktur. Sihir yapilan kisi, ken disini esek oldum kiyâsi ile esekcesine sîve eder. Herhalde sihrin vukû'u vardir. Nitekim Muavvizeteyn ol bâbda inmistir...

Sîn'in kesriyle, mutlakaa alindigi yer veya alinmasi latîf ve ince olan seye denir, ma'rûf câdûluga ve gözbagciliga denir. Nitekim zikr ve tafsîl olundu (Kaa-mûs Ter.)

Bütün bunlarda ince bir hîle hud'a ma'nâsi bulunmakla beraber, hakîka-ti yoktur demek, büsbütün yalandan ibarettir demek de degildir. Maddî ve rû-hânî olarak gizli birtakim sebebler kullanmakla hakîkat tahrif edilerek yapilan ve mâhiyetinde mutlakaa bir seytanet ve hud'a ma'nâsi bulunan ve bu suretle birtakim kimseleri manyetize ederek (yânî miknatislar gibi cezb ve teshir ederek) irâdesine râm eyleyen habîs bir san'at diye de ta'rîf olunabilir. Nitekim Ebû'l-Bekaa, el-Külliyât 'inda bunlarin hepsini sâmil olmak üzere sihrin örfî ma'nâsi-ni söyle ta'rîf eylemistir: Kesr ve sükûn ile Sihr, habîs nefislerin birtakim ef'âl ve ahvâle ugrasmasidir ki, o fiillere bâzi harikulade isler terettüb eyler. Maamâ-fîh muârazasi imkânsiz olmaz. Ezherî'nin Ferrâ ve sâireden nakline göre, asil lügatte Sihr, sarftir, yânî çekip çevirmek, birseyi yönetimden çikararak tagyîr ve tahvîl eylemektir. Ve hîleler ve san'atler erbabinin âletler ve edatlar yardi-miyle yaptiklari fiillere ve elçabuklugu ile yapilanlara sihr denmesi de birseyi cihetinden sarf ve tahvîl eylemek ma'nâsi bulunmak i'tibâriyle, lugavî hakikattir. Kelâmî sihr de, kelâmin garabeti ve kalblerde müessir olan letafetidir ki, onlari sihr gibi bir hâlden bir hâle tahvîl eyler. "înne mine't-beyâni le-sihren" hadîsinin ma'nâsi da sudur: Insani medheder, onda sâdik olur, dinleyenlerin kalblerini ona çevirir; ayni zamanda zemm de eder, onda da sâdik olur, ona da kalblerini çevirir. Ashabimizin mezhebinden sahîh olan, onu ögrenmek mutlak olarak haramdir. Çünkü o mahzurlu seye vesile edinmektir. Ondan çekinip korunmak en iyisi ve en ihtiyâtlisidir (s. 375).

[83]

Buhârî hadîsi burada böyle kisaltilmis olarak getirdi. Vasiyetler KItâbi'nda, "Ye-tîm mallarini zalimlikle yiyenler... " (en-Nisâ: 9) babinda, bu isnâdla tamâmim getirmistir. Hadîste mühlikât, yânî insanî faziletleri öldüren ma'siyetler yedi olmak üzere sayilmistir. Bunlardan birinci sirada olani, Allah'a ortak tanimak'-tir. Sirk, lügatte bir kimseyi digerine ortak kilmaktir. Burada kasdedilen ma'nâ:

Allah'tan baska bir ilâh, bir ma'bûd edinmek ve kabul etmektir. Hadîsteki ikinci sirada da sihir yapmak, yaptirmak ve sihir isleriyle ugrasmak sayilmistir. Basliga da bu ikisi konulmustur.

[84]

Basligi soru ile getirmesi, bu konudaki ihtilâfa isaret etmek içindir. Buhârî basligi soru ile zikredince, Katâde'den rivayet olunani getirmesi, sihrin çikarilmasinin cevazini tercîh ettigine isaret içindir... (Aynî).

[85]

Basliga uygunlugu "Nihayet onu çikarmak istedi... ve çikarildi" sözlerindedir.

Kaadi Iyâz, es-Sifâj? Hukuki '/-Mustafâ 'da: "Âise hadîsinin rivayetlerinde sihir Peygamber'in aklina, kalbine, i'tikaadina degil, ancak cesedine ve uzuvlarinin zahirine dokunmus oldugu ve yapacak gibi tahayyül edip de yapamamis oldugu sey de yine rivayetin birisinde açikça söylenmis oldugu üzere ehline yaklasacagini zannedip de yaklasamamasindan ibaret bir tutukluktan baska birsey olmadigi beyân olunarak gelmistir" diye tavzîh eylemistir... (Hakk Dîni, VIII, 6357).

[86]

Bu baslik tekrar edilmistir, bunun ayni biraz önce geçtigi için bâzi nüshalarda bu düsürülmüstür.

[87]

Iki hadîsteki sihrin çikarilip çikarilmamasi hakkindaki isbâî ve nefi' arasini cem' etmek için, sihir, hurma kapçigindan çikanlmayarak, kapali sekilde oldugu gibi kuyudan çikarilmistir (Kastallânî).

[88]

Hadîsin basliga uygunlugu sâdece "Beyân sihirdir" lafzmdadir. Çünkü hadîsin lafzi "Sübhesiz beyândan bir ney'i sihirdir" seklindedir. Bunun bir rivayeti Ni-kâh'ta hutbe bâbi'nda geçmisti..

Îbnu'1-Esîr, en-Nihâye'de der ki: "Arab'in kelâminda sihir, birseyi vechinden sarf ve tahvil eylemektir". Kaamûs'tz: "Sîn'in fethiyle Sahr akciger ve zammi ile Suhr, yürege denilir; sîn'in kesriyle isim olarak Sihr, tutumu latîf ve ince olan herhangi seye ve fiile denir, masdar olarak da hud'a yapmaya ve cadilik ve gözbagcilik etmeye denilir".

Râgib el-Isfahânî der ki: Sahr, hulkumun ucu ve cigerdir, Sihr'in de bundan türemis oldugu yânî cigere isletmek ma'nâsindan alinmis oldugu söylenmistir ve Sihr birkaç ma'nâya itlak olunur... Kelâmî Sihr de, kelâmin garabeti ve kalb-lerde müessir olan letafetidir ki, onlari sihir gibi bir hâlden bir hâle tahvil eyler. Bu "Inne mine'l-beyâm le-sihran " hadîsinin ma'nâsi da (Kaamûs'un beyâni üzre) Allahu a'lem sudur: Insani medh eder, onda sâdik olur, dinleyenlerin kalblerini ayni zamanda zemm de eder, onda da sâdik olur, ona da kalblerini çevirir, en-Nihâye'dt lbnu'1-Esîr bu hadîsi söyle açiklamistir: Yânî beyânin bâzisi vardir ki, hakk olmasa bile dinleyicilerin kalblerini çevirir. Bir de denilmistir ki, bunun ma'nâsi: Bâzi beyân vardir ki, onunla sihir yapanin sihirle kazandigi günâh gibi günâh kazanilir. Buna göre hadîs, kötüleme siyâkindadir (Bu ma'nâ Imâm Mâlik'e nisbet olunmustur). Medh siyakinda olmasi da caizdir. Çünkü onunla kalbler meylettirilir, darginliklar hosnûd edilir, sertler

yumusatilir, indirilir. Sihir de Arab kelâminda birseyi vechinden çevirmektir. Râgib da bunun hakkinda söyle der: Sihirden bazen hüsnü tasavvur olunur. Nitekim "Inne mine'l-beyâm le-sihran" denilmistir. Bazen de fiilin inceligi tasavvur olunur. Nitekim tabîbler: "Tabiat sâhirdir" derler.
Bunlardan anlasiliyor ki, sâde güzellik ve letafet ve incelik i'tibâriyle sihir denmesi mecazdir. Aslinda sarf ve tagyîr ile sirri bir hud'a ve seytanet ma'nâsi vardir. Örfî ma'nâsi olan büyücülüge, câdûluga itlâki da bu i'tibâr ile ve habaseti haysiyyetiyledir... Arabça'da sihre bir de Tibb tâbir olundugu ve sihir yapilana Matbûb denildigi de anlasiliyor ki, bu bizim lisânimizda da vardir. ' 'Fulâna büyü yapilmis", yâhud "O büyülü imis" ma'nâsina "Ona ilâç yapilmis", "O ilâçli imis" denilmek de yaygindir... (Hakk Dîni, VIII, 6359-6362).
[89]
Acve, Medine hurmalarinin en iyi nev'idir, siyaha meyillidir. Âsim Molla'nm bildirdigine göre bu hurma nev'ine, dilimizde balçik hurma ta'bîr olunur. Bu hurmanin zehirden ve sihirden korunma te'mîn etmesi, Rasûiullah'in bu hurma hakkinda duâ etmesinden dolayi teberrük cihetiyledir, yoksa bunun hilkati ve tabîati cihetiyle degildir. Bu korunmuslugun Medîne hurmasina tahsisi ve sayi sinin yedi olmasi sebebi ve hakikati, Rasülullah'ca bilinen islerdendir. Bizce hükmü ma'lûm olan islerden degildir. Nitekim namaz rek'atlerinin sayilari ve zekât nisâblan da böyledir. Bunun bir rivayeti Taam Kitâbi'nda "Acve hurmasi bâbi"nda geçmisti.
[90]
Yûnus'un rivayetinde Ebû Seleme ibn Abdirrahmân: Yemîn olsun Ebû Hureyre bize o hadîsi tahdîs ederdi. Ebû Hureyre bunu unuttu mu, yoksa ikisinden biri nesh mi olundu, bilemiyorum, demistir. es-Sefaksî de: Belki bu, Ebû Hureyre'nin ridâsini yayip da sonra yummasindan Önce Peygamber'den isitmis oldugu hadîslerdendir, dedi (Kastallânî).
Ebû Hureyre'nin "Lâadvâ... "hadîsini unutmus olmasi, hadîsin sahîhligi-nI bozmaz. Çünkü bunca sahâbîlerin huzurunda söylenmis ve naklolunmustur. Bu sebeble Buhârî gibi Sahîh ve Sünen sahihlerinin kitâblarina geçmistir. Menfî ile müsbet arasi söyle birlestirilmistir: Üst taraftaki hadîste hastaligin kendi kendine sebebsiz sirayeti nefyedilmis ve hastaligin bir sebeble ve Allah'in takdiriyle sirayet ettigi bildirilmistir.Ikinci hadîste de hasta hayvanlarin saglam hayvanlarla karistirilmamasi, zîrâ karisma sebebiyle ve Allah'in takdiri ile sirayetin meydana gelecegi bildirilmis oluyor ki, buna göre arada hiçbir zidlik bulunmamakta ve neshe de ihtiyâç kalmamaktadir. Bu hadîsle ilgili güzel bir açiklama Diyanet Dergisi Agustos-1970, 98-99. sayi, "Hadîsler Arasinda Tenakuz Mes'elesi-Muhtelifu'l-Hadîs-", Doç. Dr. Tal'at Koçyigit, s. 205-209'dan okunabilir.
[91]
tbnu'l-Arabî: Buradaki hasr, âdete nisbetledir, hilkate nisbetle degildir, demistir (Kastallânî).
[92]
Buradaki hadîslerin birer rivayeti daha önce geçmis ve gerekli açiklamalar verilmisti.
[93]
Bunu Bezzâr ve digerleri senediyle rivayet etmislerdir. Buhârîbunu muallâk olarak Peygamber'in vefati bâbi'nda su lafizla sevketmisti: Urve dedi ki: Âise söyle dedi: Peygamber (S) içinde vefat ettigi hastaligi sirasinda söyle der idi: "Yâ Âise! Hayber 'de yedigim zehirli etin elemini dâima hissettim. Iste simdi o zehirden dolayi büyük damarimin kesilmesi ânidir" buyurdu (Kastallânî).
[94]
Basliga uygunlugu "Bu koyunun içine zehir koydunuz mu?" sözünden alinir. Bunun birer rivayeti Cizye Ile Magâzî'de geçmisti.
Vâkidî'nin Zuhrî'den rivayetinde Peygamber, koyuna zehir koyan kadina: "Bu hiyaneti nasil bir zaruret üzerine yaptin?" diye sormus. O da: Bu Hayber harbinde babam, amcam, kocam, kardesim arka arkaya öldürüldüler de onlarin acisiyle yaptim, demistir.
Hadîsteki "Babaniz kimdir? " sorusundakI baba, ya Hayberliler'in büyükbabasi, yâhud mutlak olarak Yahûdî milletinin büyük-babasi olabilir. Bunun adi soruda ve cevâbda söylenmeyip, kinaye yoluyla ifâde edilmistir.
[95]
Buhârî baslikta, bâb hadîsinden anlasilanla yetinerek hükmü mübhem birakmistir. O da bunlari Içmenin caiz olmadigidir. Çünkü bunlari içmek, kendisini öldürmege götürür
[96]
Bu hadîs baslikta mübhem biraktigi hükmü açiklamaktadir. Bu da hadîsle baslik arasindaki mutabakat cihetidir. Bunun bir rivayetini Müslim, îmân'da getirmistir (Aynî).
[97]
Baslik mutlak olarak zehir içmekten nehy için konulmustur. Bu hadîste de bunu asildan men* etmekte olan sey vardir. Binâenaleyh bu iki hadîsin arka arkaya zikredilmelerinde bir vecih, bir sebeb var olmustur (Aynî).
[98]
Kirmani dedi ki: Eger sen, bu cevâbdan deve sütleriyle tedavinin cevazi bilindi, diger ikisinin cevâbindan anlasilan nedir? dersen, ben, etinin haram olmasi yönünden disi esek sütlerinin harâmligmi ve öd sularinin da harâmligini söylerim. Çünkü süt, etten meydana gelicidir derim. Çünkü hadîsin lafzi, hayvanin bütün cüz'Ierini ânim ve sâmildir. Belki de onun maksadi: Bunlar hakkinda bize bir nass yoktur, hükümleri bilinmez, demektir.
Ibnu't-Tîn de söyle dedi: Esek sütleri hakkinda iki vech üzere ihtilâf edildi. Birisi: Etleri hususunda harâmhk ve mekrühluk. Ikincisi, etlerinin harâmligini kabulden sonra insan sütüne kiyâsla esek sütlerinin halâl olmasi. Hayvanlarin öd sulari da harâmhk ve mekrühluk seklinde ihtilâf üzeredir... (Aynî).
[99]
Hadîsin basliga uygunlugu bas tarafmdadir. Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "Sizden birinizin su kabina sinek düstügü zaman..." bâbi'nda geçmisti.
Hattâbî söyle dedi: Bu, Allah'in ma'rifet nûruyle kalbini açmadigi ve bal arisina hayret etmeyen kimsenin inkâr edecegi seylerdendir. O bal ansi ki, Allah onda sifâ ile zehiri beraberce bir yere getirmistir de, ari yukarisindan bal yapar, asagisindan da ignesiyle zehir yapar. Yilanin da zehiri Öldürücü, eti ise kendisiyle sifâ istenen en büyük tiryaktan, yânî devadandir. Onun zehirinden bir firkasi derddIr, eti ise devadir.
Bize sâdik ve masdûk olan Rasûlullah'm sözü yaninda, nazariyelere ve tibb ehlinin sözlerine hacet yoktur. Tibb ehli ulastiklari ilimlerine ancak tecrübe ile ulasmislardir. Tecrübe ise bir tehlikedir (veya ödülü olan arastirma, yaris ve kosudur). Allah ise herseye kaadirdir, tevekkül ve dönüs ancak O'nadir (Aynî).
Bu bâb ve altindaki sinek hadîsi ile ilgili olarak Misirli Mahmûd Kemâl ve Muhammed Abdulmü'min Hüseyin'in ilmî arastirma makaalelerini içine alan bir tedkîk yazisinin sonuç kismini Bed'u'1-Halk, 17. bâb, 124. hadîsin hasiyesinde vermistik: HaksesMecmuasi, Mayis 1966, Sayi: 17, "Allah'in Rasûlünün Sözlerinde Tibbî 1'câz", yazan: Sa'deddîn Raslan, Çeviren: Süleyman Ates, s. 4-6.
[100]
Ibnu'l-Kayyim, Nevevî Tibb'Ia diger tibbi karsilastirmasinda sunlari söyledi: "Peygamberdin tibbi, diger tabîblerin tibbi gibi degildir, Çünkü Peygamber'in tibbi müt ey akkandir, kat'îdir, ilâhîdir; vahiyden, nübüvvet kandilinden ve kâmil akildan çikmistir. Digerlerinin tibbinin ekserisi tahmin, zannlar ve tecrübelerdir. Birçok hastalarin Nebevî tibdan fayda görmemeleri inkâr olunmaz. Çünkü bundan ancak tam bir îmân ve Iz'an ile bunu kabul eden ve sifâya i'tikaad edip kemâl ile kabul eyleyen kimseler fayda görür. Bu gögüslere sifâ olan Kur'ân gibidir. Kur'ân, bu kabul edisle kabul edilmezse, onun devalarindan gögüslerin sifâsi hâsil olmaz. BiPakis Kur'ân, münafiklarin küfürlerini ve kalblerindeki hastaliklarini artirir. Ondan bedenler tibbi nasil vâki' olur? Kur'ân canli kalblere, temiz ruhlara münâsib sifâ oldugu gibi, Nebevî Tibb da temiz bedenlere sifâdir, insanlarin Nebevî Tib'dan yüz çevirmeleri, fayda verici sifâ olan Kur'ân'dan sifâ istemekten yüz çevirmeleri gibidir. Binâenaleyh kusur devada degil, lâkin hastalik mahallinin ve hastanin tabîatinin pis olup, ilâci kabul etmemesinden-dir. Muvaffak kilici ancak AIlah'tir"'(Ibnu'I-Kayyim, et-Tibbu'n-Nebevî, s. 27-28)
[101]
Ibmi'l-Kayyun'met-Tibbu'n-Nebevî isimli eserinin, 1377/1957 Ka-ahire baskisinin önsözünden özetlendi (s. 2). Yazan: Seriat Külliyesinde Fikih Usûlü Üstadi Abdu'1-Ganî Abdu'l-Hâilik

Rahman ve Rahîm olan Allah 'in ismiyle

77- KITÂBU'L-LIBÂS

(Giyilen Seyler - ve Hükümleri- Kitabi)

1- (Bâb:) Ve Yüce Allah'in Su Kavli : [1]

"De ki: Allahhn kullan için çikardigi zîneti, temiz ve hos riziklari kim haram etmis. De ki: Onlar dünyâ hayâtinda îmân edenler içindir. Kiyamet günü ise yalniz onlara mahsûstur. Iste biz âyetleri, bilirler için böyle tafsil ederiz" (el-A'râf: 32) [2].
Peygamber (S) de:
"(Ey mü'minler) israf etmeksizin ve kibirlenmeksizin yiyiniz, içiniz, giyiniz, sadaka veriniz!"

buyurmustur [3].
Ibn Abbâs da: Iki sey; israf ve kibir günâhlari sana tecâvüz etmedigi müddetçe, halâldan her istedigini ye, her istedigini giy, demistir [4].

1-.......Bana Mâlik, Nâfi'den, Abdullah ibn Dînâr'dan ve Zeyd ibn Eslem'den tahdîs etti ki, bunlarin üçü de Mâlik'e Ibn Umer(R)'den söyle haber veriyorlardi: Rasûlullah (S): "Elbisesini kibirle yerlerde sürüyen kimseye Allah (merhamet bakisi ile) bakmaz" buyurmustur [5].

2- Izârini Kibirlenmeksizin Yerde Sürüyen Kimse Babi

2-.......Bize Mûsâ ibn.Ukbe, Salim ibn Abdillah'tan; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):
— "Büyüklenerek izârini (uzatip yerde) sürükleyen kimseye Allah kiyamet günü (merhamet bakisiyle) bakmaz" buyurmustur.
Ebû Bekr es-Siddîk:
— Yâ Rasûlallah! Benim izânmin yanlarindan birisi -ben onu sürünmekten koruyup dikkat etmezsem- muhakak sarkar (yerde sürünür), dedi.
Peygamber de ona:
— "Sen bu sarkitmayi büyüklenmek için yapanlardan degilsin" buyurdu [6].

3-.......Ebû Bekre (R) söyle demistir: Biz Peygamber'in yaninda bulunurken günes tutuldu. Bunun üzerine Peygamber (S) kalkip acele ile elbisesini ardindan sürükleye sürükleye yürüdü, nihayet mes-cide geldi. Insanlar (mescidden çikmalarinin ardindan) hemen mescide döndüler. Peygamber insanlara iki rek'at namaz kildirdi. Günes de açildi. Sonra Peygamber bize yöneldi ve:
— "Sübhesiz Günes ve Ay, Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Siz bu âyetlerden böyle birsey gördügünüz zaman, hemen namaz kilin ve açilincaya kadar Allah'a dua ediniz!" buyurdu [7].

3- Elbiselerde Alt Tarafi Yukari Kaldirip Cemreme Yapmak Babi

4-.......Ebû Cuhayfe (Vehb ibn Abdillah es-Suvâî-R) söyle demistir: Ben BIlâl'i gördüm ki, o bir harbe getirdi de, onu dikti. Sonra da namaza ikaamet etti. Bunun üzerine Rasûlullah'i gördüm ki, O (kirmizi) bir takim elbise giyinmis ve çemrenmis olarak çadirindan çikti da, o dikilen harbeye dogru oradaki insanlara iki rek'at namaz kildirdi. Bu sirada gördüm ki, Rasûlullah(S)'in önünden, dikili harbenin arkasindan insanlar, hayvanlar geçip gidiyorlardi [8].

4- Bâb:

'Elbisenin iki topuktan asagi sarkani atestedir"

5-.......Bize Saîd ibnu Ebî Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Izâr denilen elbisenin iki topuktan asagi sarkani atestedir" buyurmustur [9].

5- Elbisesini Kibirlenmekten Dolayi Uzatip Yerde Sürükleyen Kimse Babi

6-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Allah azginlik ve kibirden dolayi izârini uzatip yerde sürükleyen kimseye kiyamet gününde (merhamet bakisiyle) bakmaz" buyurmustur.

7-.......Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim, söyle diyordu: Peygamber (S) -yâhud: Ebû'I-Kaasim (S)-söyle buyurdu: "Bir adam takim elbisesi içinde, kendini begenmis ve basinin saçlarini omuzlarina kadar sarkitmis hâlde çalimli çalimli yolda yürüdügü sirada, Allah onu birden yere geçiri-verdi de, artik o kimse kiyamet gününe kadar kalmak üzere yerin içine dogru gömülüp gidiyordu".

8-....... Bana el-Leys tahdîs edip dedi ki: Bana Abdurrahmân ibn Hâlid, Ibn Sihâb'dan; o da Sâlim'den tahdîs etti. Ona da babasi Abdullah ibn Umer (R) söyle tahdîs etmistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "(Eski ümmetlerden) bir kimse izânm yerde kibirle sürüdügü sirada birden yere batirildi da, artik o kimse kiyamete kadar kalmak üzere yerin içine gömülüp gidiyordu".
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yunus ibn Yezîd, Abdurrahmân ibn Hâlid'e mutâbaat etti. Bu hadîsi Suayb ibn Ebî Hamza, Zuhrî'den; o da Ebû Hureyre'den senediyle rivayet etti de, Peygam-ber'e yükseltmedi.

9-.......Bize babam Cerîribn Hazim haber verdi ki, amcasi Cerîr ibn Zeyd söyle demistir: Ben Salim ibn Abdillah ibn UmerMe beraber, onun kapisinin önünde bulundum. Bu hâlde Ibn Umer'in oglu Salim: Ben Ebû Hureyre'den isittim; o da Peygamber(S)'den isitti diyerek, yukariki hadîs tarzinda söyledi [10].

10-.......Bize Su'be tahdîs edip söyle dedi: Ben Muhârib ibn Disâr'a bir at üzerinde kavustum. Kendisi Kûfe'de mahkeme hâkimligi yapmakta oldugu yere gitmekte idi. Iste orada kendisine bu hadîsi sordum. Bunun üzerine bana tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S):
— "Kibirden dolayi elbisesini yerde sürükleyen kimseye Allah kiyamet gününde (merhamet bakisiyle) bakmaz" buyurdu.
Su'be dedi ki: Ben Muhârib'e:
— Abdullah ibn Umer bu hadîsinde izânm zikretti mi? diye sordum.
Muhârib:
— Abdullah izâr ve gömlek diye tahsis yapmadi (izâr, gömlek ve digerlerini sâmil olarak "Elbise" ta'birini kullandi), dedi.
Bu hadîsi Ibn Umer'den; o da Peygamber'den "Elbise" lafziyle rivayet etmesinde Muhârib ibn

Disâr'a Cebele ibnu Suhaym, Zeyd ibu Eslem, Zeyd ibn Abdillah mutâbaat etmislerdir.
el-Leys de Nâfi'den; o da Ibn Umer'den bunun benzerini söylemistir.
Mûsâ ibn Ukbe, Umer ibnu Muhammed, Kudâme ibnu Mûsâ üçlüsü de "Elbisesini büyüklenerekyerde sürükleyen kimse..." hadîsini Ibn Umer'den; o da Peygamber'den rivayet etmekte, Nâfi'e mutâbaat etmislerdir [11].

6- Saçakli Elbise Gîyme(Nin Hükmü) Babi

ez-Zuhrfnin, Ebû Bekr ibn Muhammed'in, Hamza ibn Useyd'in, Muâviye ibn Abdillah ibn Ca'fer'in (yânî bu dördünün de) saçakli elbiseler giymis olduklari zikrolunuyor [12].

11-.......Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Rifâa el-Kurazî'nin karisi Rasûlullah'a geldi. Ben oturmakta idim. Rasûlul-lah'in yaninda Ebû Bekr de vardi. Kadin:
— Yâ Rasûlallah! Ben Rifâa'nin nikâhi altinda idim. Rifâa beni bosamis ve bosanmami kesinlestirmisti. Ondan sonra ben Abdurrali-mân ibnu'z-Zubeyr ile evlenmistim. Fakat hakikat su ki, vallahi yâ Rasûlallah, Abdurrahmân'daki erkeklik âleti su elbise saçagi gibi gevsektir, dedi.
Kadin bunu söylerken kendi üst örtüsünden bir saçak tuttu (da gevsekligi onunla ta'rîf etti).
Âise dedi ki: Bu sirada kapinin önünde duran ve kendisine henüz içeriye girme izni verilmemis olan Hâlid ibn Sa'd da kadinin bu sözünü isitti.
Âise dedi ki: Iste bu Hâlid:
— Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah'm huzurunda açik saçik söylemekte olan bu kadini böyle söylemekten nehyetmelisin! dedi.
Vallahi Rasûlullah, gülümseme üzerine birsey artirmadi ve kadina:
— "Sanirim ki, sen eski kocan Rifâa'ya dönmek istiyorsun. Ikinci kocan Abdurrahmân senin balçigindan tutmadikça, sen de onun balçigindan tatmadikça bu olamaz (ona varamazsin)" buyurdu.
Rasûlullah'm bu kissada söyledigi hüküm, bundan sonra degismez bir sünnet (yânî kaanûn) oldu [13].

7- Ridâ Denilen Elbiseler Babi

Enes: Bir bedevi Peygamber(S)'in ridâsini çekti, demistir [14].

12-.......Alî (R) söyle demistir: (Hamza'nin sarhosken benim develerimi öldürmesini Peygamber'e söyleyince) Peygamber (S) ridâ-sini isteyip onu giydi. Sonra yürüyerek gitti. Ben ve Zeyd ibn Harise arkasindan O'nu ta'kîb ettik. Nihayet Hamza'nin bulundugu eve geldi. Içeriye girmek için izin istedi. Içeridekiler gelenlere izin verdiler [15].

8- Gömlek Giyilmesi Babi

Ve Yüce Allah'in Yûsuf Peygamber'den hikâye ettigi su kavli:
"Su benim gömlegimi götürün de onu babamin yüzüne koyun, o iyice görür bir hâle gelir... '* (Yûsuf: 93)[16].

13-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti': Bir adam:
— Yâ Rasûlallah! Ihrama giren kimse elbiselerden ne giyer? diye sordu.
Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Ihrama giren kimse ne gömlek, ne donlar, ne bornûs, ne de ayakkabi giyer. Ancak na'leyn bulamadigi takdirde topuklardan asagida olan birsey giysin!" buyurdu [17].

14-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Peygamber (S) Abdullah ibn Ubeyy'in yanma, o ölüp de kabrine girdirilmesinden sonra geldi. Peygamber onun çikarilmasini emretti, o da kabrinden çikarildi ve Peygamber'in iki dizleri üzerine konuldu. Peygamber kendi tükrügünden onun üzerine nefes etti ve kendi mübarek gömlegini ona giydirdi. (Peygamber'in kendi gömlegini ona giydirmesinin sebebini) Allah en bilendir [18].

15-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Abdullah ibn Ubeyy vefat ettigi zaman onun oglu Abdullah, Rasûlullah'a geldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Gömlegini bana versen de babami onun içine kefenlesem, namazini da kilsaniz ve onun için Allah'tan magfiret is-teyiverseniz! dedi.
Rasûlullah, Abdullah'a gömlegini verdi ve ona:
— "Cenazenin hazirlanmasini bitirdigin zaman bize bildirin" buyurdu.
Abdullah babasinin cenazesini hazirlayip bitirince bunu Rasûlullah'a bildirdi. Rasûlullah da onun cenaze namazini kildirmak için gitti. Namazini kildiracagi sirada Umer, Rasûlullah'i çekti de:
— Allah seni münafiklar üzerine namaz kilmaktan nehyetmedi mi?
Yüce Allah "Onlar için istigfar et yâhud istigfar etme. Eger onlar için yetmis defa istigfar dahî etsen yine Allah kendilerini asla magfiret edecek degildir... " (et-Tevbe: 80) buyurdu, dedi.
Bunun üzerine: "Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî dua etme. (Defn ve ziyaret için) kabrinin basinda da durma. Çünkü onlar Allah yi ve Rasûlü 'nü inkâr ile kâfir oldular, onlar fâsiklar olarak öldüler'1' (et-Tevbe: 84) âyeti indi. Bu âyetten sonra artik Rasûlullah, ölen münafiklar üzerine cenaze namazi kildirmayi terketti [19].

9- Gömlegin Ve Baskasinin (Basin Çikmasi Için) Gögsünün'' Yanindan Oyulan Yakasi Babi

16-.......Bize Ibrâhîm ibn Nâfi' el-Mahzûmî, el-Hasen ibn Müslim'den; o da Tâvûs'tan tahdîs etti ki,Ebû Hureyre(R) söyle demistir: Rasûlullah (S) cimri ile sadaka verici cömert kimsenin mesellerini su iki adamin meselleri gibi beyân etti: "Bu iki adamin üzerinde demirden birer cübbe vardir. Bu cübbe onlarin ellerini memelerine ve köprücük kemiklerine dogru sikistirip zorlamistir. Sadaka verici kisi bir sadaka verdigi zaman o cübbe onun bedeninden yayilip genisler, hattâ onun

ayak parmaklarinin uçlarini bile kaplar da ayak izlerini siler giderir. Cimri ise bir sadaka vermek kasdettikçe cübbesi daralmaya baslar ve herbir halka, vücûdun kendisine degen yerini yakalayip (siddetle) sikar".
Ebû Hureyre dedi ki: Ben Rasûlullah'i parmagiyle yakasina dogru söyle diye isaret ederken gördüm. Eger sen onu cübbesini genisletmeye çalisir, cübbenin de genislemez oldugunu göreydin (elbette hayret ederdin)!
Tâvûs'un oglu Abdullah, babasindan; o da Ebû Hureyre'den senediyle el-Hasen ibn Müslim'e mutâbaat etti. Ebu'z-Zinâd da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den senediyle "Iki cübbe" sözüyle ri-vayette yine el-Hasen ibn Müslim'e mutâbaat etti.
Hanzala da söyle demistir: Ben Tâvûs'tan isittim, söyle diyordu: Ben Ebû Hureyre'den isittim, "Iki cübbe" sözünü söylüyordu. Ca'fer ibn Rabîa da el-A'rec'den "Iki cünne" yânî "Iki kalkan" sözünü söylemistir [20].

10- Seferde (Ihtiyaçtan Dolayi) Yenleri Dar Bir Cübbe Giyen Kimse Babi

17-.......el-Miigîre ibn Su'be (R) tahdîs edip söyle demistir: Peygamber (S) bir hacetini yerine getirmek için gitti. O isini bitirdikten sonra dönüp geldi. Bu sirada ben kendisini su alip karsiladim. Ab-dest aldi. Üzerinde bir Sâm cübbesi vardi. Agzini çalkaladi, burnuna su çekti, yüzünü yikadi. Akabinde o cübbenin yenlerinden ellerini sivayip çikarmaya davrandi. Yenler çok dar idiler. (Bu sebeble ellerini sigayip çikaramadi.) Bu sefer ellerini cübbenin asagisindan disari çikardi ve onlari da yikadi. Basi ile ayaklan üzerine de meshetti [21].

11- Gazvede Yün Cübbe Giyilmesi Babi

18-.......el-Mugîre ibn Su'be (R) söyle demistir: Ben bir seferde bir gece Peygamber'le birlikte idim» Bana:
— "Yaninda su var mi?" diye sordu. Ben:
— Evet var, dedim. :
Bunun üzerine bineginden indi de gecenin karanligi içinde benden iyice gizleninceye kadar yürüdü. Sonra geldi. Ben O'na kaptan su döktüm, O da yüzünü ve ellerini yikadi. Üzerinde yünden yapilmis bir cübbe vardi. Peygamber kollarini ondan disariya çikarmaya muktedir olamadi. Nihayet kollarini cübbenin asagi tarafindan çikardi da, öyle yikadi. Sonra basini meshetti. Sonra ben ayakkabilarini çikarmak için ellerimi uzattim.
— "Onlara ilisme! Çünkü ben ayaklarimi temiz olduklari hâlde (yânî abdestli iken) onlarin içine soktum" buyurdu, ve ayakkabilari üzerine meshetti [22].

12- Kaftan Ve Ipek Ferrûce Babi

-Ki bu "Ferrûce" de kaftandir- "Ferrûce", arkasinda yarigi olan kaftandir, denilir [23].

19-.......el-Misver ibn Mahrame (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine birçok kaftanlar dagitti da bunlardan Mahrame'ye birsey vermemisti. Bunun üzerine Mahrame, oglu Misver'e hitaben:
— Ey ogulcugum! Haydi beraber Rasûlullah'a gidelim, dedi. (Misver dedi ki:) Ben, babam Mahrame'nin beraberinde gittim.
O bana:
— Haydi Peygamber'in yanma gir de O'nu bana çagir! dedi.
Misver dedi ki: Ben Rasûlullah'i babam için da'vet ettim. Rasûlullah omuzunda bu kaftanlardan bir kaftan oldugu hâlde, babamin yanma çikti ve:
— "Bunu senin için sakladim!" buyurdu.
Misver dedi ki: Babam kaftana bakti da kendisi (yâni Rasûlullah):
— "Mahrame razi oldu" dedi [24].

20- Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den tahdîs etti ki, Ukbe ibnu Âmir (R) söyle demistir: Rasû-lullah(S)'a bir ipek ferrûc hediye edilmisti. Onu giydi, sonra içinde namaz kildi. Namazdan çiktiktan sonra onu istemez gibi bir tavir içinde bedeninden siddetle çikardi. Sonra:
— "Bu, mutta kilere yarasmaz!" buyurdu.
Bu hadîsi el-Leys'ten rivayet etmekte Abdullah ibn Yûsuf, Kuteybe ibn Saîd'e mutâbaat etmistir. Abdullah ibn Yûsuf'tan baskasi "Ferrûcun harîrun = Ipek bir ferrûce" seklinde söylemistir [25].

13- Bornuslar Babi

Buhari dedi ki: Bana Müsedded ibn Muserhed söyledi: Bize Mu'temir tahdîs edip söyle dedi: Ben babam Süleyman ibn Tarhân'dan isittim: Ben Enesin üzerinde kalin ipekten sari bir bornus gördüm, dedi [26].

21-.......Bana Mâlik, Nâfi' den; o da Abdullah ibn Unier(R)' den söyle tahdîs etti: Bir adam:
— Yâ Rasûlallah! Ihrama giren kimse elbiselerden ne giyer? diye sordu.
Rasûlullah (S):
— "Gömlekler, sariklar, donlar, bornuslar, ayakkabilar giymez. Ancak na'leyn bulamayan kimse ayakkabi giysin de topuklardan asagisina kadar kessin. Bir de cehri ve zagferânla boyanmis kumastan yapili elbiseler giymez" buyurdu [27]

14- Serâvîl Babi

22-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir ibn Zeyd'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Ihrâm'da) izâr bulamayan serâvîl (yâni don) giysin,

na'leyn bulamayan da (topuklardan asagi olan) huffeyn{ = iki mest) giysinf'bu-yurmustur.

23-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Bir adam ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Ihrama girecegimiz zaman bize ne giymemizi emir buyurursun? dedi.
Rasûlullah:
— "Gömlek, serâvîl, basliklar, bornuslar, ayakkabilar giymeyiniz. Ancak iki terligi bulunmayan kimse olursa, o topuklardan asagida olan ayakkabilar giysin. Bir de kendisine vers vey.â zagferân bitkisi boyalari dokunmus elbiselerden hiçbirini giymeyiniz" buyurdu.

15- Sariklar Babi

24-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Salim, babasi Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ihrama giren kimse ne gömlek, ne sarik, ne don, ne bornus, ne cehrî veya zagferânla boyanmis bir kumas, ne ayakkabi giyer. Ancak iki terlik bulamayan kimse için ayakkabi giyme ruhsati vardir. Söyle ki, iki terlik bulamayan kimse, ayakkabilari topuklarin asagisindan keser" [28].

16- Basi Ve Yüzün Çogunu Örtmek Babi [29]

Ibn Abbâs: Rasûlullah (S) basi üzerine siyah bir kumas parçasi çatip dolamis oldugu hâlde disari çikti, demistir [30].

Enes de: Peygamber (S) basi üzerine bir bürde kenarini sarip doladi, demistir [31].

25-.......Âise (R) söyle demistir: Müslümanlardan birçok adamlar Habesistan'a muhacir olarak gittiler. Ebû Bekr de muhacir olmak üzere hazirlik yapmisti. Bu sirada Peygamber (S) ona:
— "Sabret, çünkü ben, bana da (hicret için) izin verilecegini ümîd etmekteyim" buyurdu.
Bunun üzerine Ebû Bekr:
— (Yâ Rasûlallah!) Babam anam Sana feda olsun! Böyle bir izin gelmesini umuyor musun? dedi.
Rasûlullah da:
— "Evet umarim!" diye cevâb verdi.
Bu sebeble Ebû Bekr de Peygamber'e hicrette yoldaslik etmek • üzere hemen hareket etmekten vazgeçip kendini alikoydu. Bu arada Ebû Bekr, evinde bulunan kuvvetli iki binek devesini dört ay agaç yapraklanyle ev içinde besledi.
Râvî Urve dedi ki: Âise söyle dedi: Bir gün biz günesin en sicak zamâninda.Ebû Bekr'in evinde oturuyorduk. Ev halkindan biri Ebû Bekr'e:
— Iste Rasûlullah, bize gelmesi alisilmis olmayan bir saatte basini bir sargi ile sarip örtmüs olarak geliyor! dedi.
Ebû Bekr de:
— Babam anam O'na feda olsun! Vallahi O'nu bu saatte buraya muhakkak mühim bir is getirmistir! dedi.

Akabinde Peygamber geldi, içeri girmeye izin istedi, Ebû Bekr
O'na izin verip buyurun dedi. Bunun üzerine içeriye girdi. Girdigi zaman Ebû Bekr'e:.
— "Yaninda kim varsa disari çikar!" buyurdu, Ebû Bekr de:
— Babam Sana feda olsun yâ Rasûlallah! Onlar ancak Sen'in ehlin ve mahremindir (yabanci yoktur)! dedi.
Rasûlullah:
— "Bana Mekke'den çikmak hususunda izin verilmistir"buyurdu.
Ebû Bekr de:
— Yâ Rasûlallah! Babam Sana feda olsun! Ben de sohbetinde ve beraberinde bulunmak isterim! dedi.
Rasûlullah:
— "Evet (sen de berâberimdesin)/" buyurdu.
Ebû Bekr:
— Babam Sana feda olsun, yâ Rasûlallah! Su ikfbineîrdeVefn-den birini al! dedi.
Peygamber:
— "Ancak bedeliyle alirim" buyurdu.
Âise dedi ki: Biz Rasûlullah ile Ebû Bekr'in sefer malzemelerini çabucak hazirladik. Her ikisi için bir dagarcik içinde bir mikdâr azik düzenleyip bir sofra olarak koyduk. Agzi baglanacagi sira Ebû Bekr'in kizi kardesim Esma, belinin kusagindan bir parça kesip ayirdi da onunla dagarcigin agzini bagladi. Iste bundan dolayi Esmâ'ya "Zâtu'n-Nitâkayn = Iki Kusakli" diye isim verildi. Sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr Sevr denilen dagdaki bir magaraya ulastilar. Ve orada üç gece kaldilar. Her gece yanlarinda Ebû Bekr'in oglu Abdullah gecelerdi. Abdullah çabuk anlayisli, kavrayisli, taze bir gençti. Seher vakti Rasûlullah ile Ebû Bekr'in yanlarindan, Mekke'de gecelemis gibi Ku-reys ile sabaha ulasirdi. Abdullah Rasûlullah ile Ebû Bekr hakkinda Kureys müsriklerinin hilelerinden duydugu seyleri ezberinde tutar, tâ karanlik basinca gelir, Rasûlullah ile babasi Ebû Bekr'e haber verirdi. Ebû Bekr'in kölesi Âmir ibn Fuheyre (o civarda) bol sütlü sagmal koyun otlatir ve aksamdan bir müddet geçtiginde Rasûlullah ile Ebû Bekr'e getirirdi. Onlar da taze süt içerek gecelerlerdi. Nihayet gecenin sonunda Âmir ibn Fuheyre (magaranin önüne gelir) sagmal koyuna seslenirdi (ve alir, yaymaga götürürdü). Rasûlullah ile Ebû Bekr'in magarada bulunduklari üç gecenin hepsinde Âmir süt isini böyle te'mîn ederdi [32].

26-....... Bize Mâlik, ez-Zuhrfden; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) Fetih yilinda Mekke'ye, basinda migfer oldugu hâlde girmistir [33].

18- Bürde Çesitleri. Hibere Ve Semle Denilen Giyecekler Babi

Habbâb ibnu'l-Erett: Peygamber (S) Ka'be'nin gölgesinde bürdesini yastik ederek dayandigi sirada kendisine geldik de müsriklerin ezalarindan sikâyet ettik... demistir [34].
ücretle tutmak bâbi"nda kisaltilmis olarak; "Peygamberin hicreti bâbi"nda çok uzun bir metinle

geçmisti.

27-.......Enesibn Mâlik (R) söyle demistir: Ben Rasûhillah(S)'in beraberinde yürüyordum. Rasûlullah'm üzerinde Necrân dokumalarindan kalin kenarli bir bürde (yânî kaftan) bulunuyordu. Bir çöl Arab'i bize yetisti de Rasûlullah'in ridâsim siddetli bir çekisle çekti. Hattâ ben o sirada Rasûlullah'm boynu ile omuzlan arasina baktim da bedevinin ridâyi siddetle çekmesinden ridânin kaim kenari Rasûlullah'm boyun safhasinda iz birakmisti. Bundan sonra bedevî, Ra-sûlullah'a hitaben:
— Yâ Muhammedi Yaninda bulunan Allah malindan bana bîr-sey verilmesini emret! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah, bedeviye dogru (sefkatle) bakti, sonra güldü, sonra da ona bir mikdâr atiyye verilmesini emretti [35].

28-...... Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Bir gün bir kadin ke-harli dokunmus bir bürde ile geldi.
Sehl, râvîsine:
— Sen bürde nedir bilir misin? diye sordu.
O da:
— Evet bilirim. Bürde, kenarinda saçaklar birakilarak dokunmus bir semledir, dedi.
(Sehl devamla söyle dedi:) O kadin:
— Yâ Rasûlallah! Bu bürdeyi ben kendi elimle dokudum, onu Sana giydirecegim! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah o bürdeyi aldi, zâten kendisinin böyle bir bürdeye ihtiyâci vardi. Sonra Rasûlullah bu bürde sirtinda onun izâri olmus hâlde bizim yanimiza çikti. Oradaki topluluktan bir sa-hâbî bu bürdeye eliyle dokundu da:
— Yâ Rasûlallah! (Bu ne güzelmis!) Bunu bana giydir! dedi. Rasûlullah:
— "Evet" buyurdu ve mecliste Allah'in diledigi kadar oturdu. Sonra evine döndü, akabinde o bürdeyi sirtindan çikarip dürdü. Sonra da onu isteyen adama gönderdi. Mecliste bulunan topluluk o zâta:
— Sen bunu iyi etmedin, Peygamber'in hiçbir isteyeni reddetmez oldugunu bildigin hâlde bunu O'ndan istedin (Peygamber'in ise buna ihtiyâci vardi), dediler.
Bunun üzerine o zât:
— Vallahi bu bürdeyi giymek için istemedim. Ben onu ancak öldügüm gün benim kefenim olsun diye istedim, dedi.
Sehl: Hakîkaten bu bürde o zâtin kefeni oldu, demistir [36].

29-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'tan isitim:
— "Ümmetimden öyle bir zümre cennete girer ki, onlar yetmis bindir, yüzleri de ayin isik saçmasi gibi isik saçar" buyuruyordu.
Bu sirada Ukâse ibn Mihsan el-Esedî, üzerine kaplan derisi gibi çizgili bir semle kaldirarak:
— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kilmasi için Allah'a duâ edi-ver! dedi.
Rasûlullah (S) da:
— "Yâ Allah! Bunu da onlardan kil!" diye duâ etti.

Bundan sonra Ensâr'dan bir adam da ayaga kalkti ve:
— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kilmasina Allah'a duâ edi-ver, dedi.
Rasûlullah:
— "Bu hususta Ukâse senin önüne geçti" buyurdu [37].

30-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti.
Katâde dedi ki: Ben Enes'e:
— Peygamber(S)'e en sevimli olan elbise hangisi idi? diye sordum.
Enes:
— Hibere idi, dedi.

31-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber(S)'e en sevimli elbise hibere (ve "Bürdü Yemânî" denilen çubuklu) elbise giymekti, de-mistir.

32-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âise (R): Rasûlullah (S) vefat ettiginde beyaz hibre bürdü ile örtüldü, diye haber vermistir [38].

19- Kisa Ve Hamîsa Denilen Örtüler Babi

33-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Âise ile Ibn Abbâs (R), ikisi de söyle demislerdir: Rasûlullah (S) son hastaliginda (çektigi zahmetten dolayi) yaninda bulunan bir hamîsayi yüzüne örter dururdu. Hamîsa kendisine sikinti verdikçe yine atip yüzünü açardi. Iste o hâlde iken: "Allah'in la'neti Yahûdîler'in ve Hnstiyanlar'in üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mescidler edindiler" buyurdu ki, maksadi, onlarin yaptiklarindan ümmeti sakindirmakti [39].

34-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bir defasinda üstünde damgalar bulunan bir hamîsa içinde namaz kildi. Namaz esnasinda üstündeki damgalara bir göz atip bakmisti. Namazdan selâm verip çikinca:
— "Benim su hamîsami Ebû Cehm'e (geri) götürün deAdiyy ibn Ka'b ogullari'ndan Ebû Cehm ibn Cehm ibn Huzeyfe ibn Gânim'în enbicâniyyesini bana getirin. Çünkü bu hamîsa, biraz önce beni na-mazimdan mesgul etti" buyurdu [40].

35-.......Bize Eyyûb, Humeyd ibn Hilâl'den tahdîs etti ki, Ebû Burde söyle demistir: Âise (R) bize bir kisâ ve kaba bir izâr çikardi da:
— Peygamber(S)'in ruhu iste bu ikisi içinde kabzolundu, dedi [41].

20- Istimâlits-Sammâ Giyinisi Babi

36-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) mülâbeseden (el dokundurma alisverisinden), munâbezeden (birbirine atma suretiyle yapilan alisveristen) nehyetti. Iki namazdan da nehy buyurdu: Fecr namazindan sonra günes doguncaya kadar, ikindi namazindan sonra da günes batmcaya kadar namaz kilmaktan nehy buyurdu. Ve yine insanin bir tek elbise içinde avret yeri üzerinde onunla gök arasinda elbiseden hiçbirsey olmayarak (yâni avret yerini örtmeyerek) ihtibâ etmesinden ve istimâlu's-sammâ giyinisiyle libâsa bürün-mesinden nehy buyurdu [42].

37-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) iki türlü giyinisten ve iki türlü alisveristen nehyetti. Alisveriste mulâme-seden ve munâbezeden nehyetti. Mulâmese, bir kimsenin gece veya gündüz eliyle diger birinin kumasina dokunmasidir. Bu adam o kumasi alt üst etmez, sâdece böyle el dokundurur. Munâbeze ise bir adamin kendi kumasini diger adama dogru atmasi ve diger adamin da kendi kumasini atmasidir, ve bu atisma, kumasa bakmaksizin ve aralarinda bir rizâlasma da olmaksizin onlarin zoraki alisverisleri olur.
Iki türlü giyinisin biri istimâlu's-sammâ'dir. "es-Sammâ", insanin sevbini, ihramini iki omuzundan biri üzerine koymasi ve iki sikkindan birinin açilmasi, üzerinde hiçbir sevb bulunmamasidir. Diger giyinis ise insamn büründügü kumastan bir parçasini ferci üzerinde bu-lundurmaksizm, oturur hâlde kendi kumasiyle ihtibâ etmesi, yânî onu sarinip bürünmesidir [43].

21- Bir Tek Kumas Içinde Sarinip Bürünmek Babi

38-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) iki türlü giyinisten (ihtibâ ve istimal giyinislerinden) nehyetti. Insanin, büründügü kumasin bir parçasini avret yeri üzerinde bulundurmaksizm bir tek kumasa sarinip bürünmesinden ve insanin iki sikktan biri üzerinde birsey bulunmayarak bir tek kumasla bürünmesinden nehyetti. Bir de mulâmese ve munâbeze sûretleriyle alisveris yapmaktan nehyetti.

39-....... Bize Ibn Cureyc haber verip söyle dedi: Bana Ibn Sihâb, Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) istimâlu's-sammâ giyinisinden ve insanin, ferci üzerinde birsey yokken bir tek kumas içinde sarinip bürünmesinden nehyetmistir [44].

22- Damgali Siyah Yün Kumas Babi

40-.......Bize Ishâk ibn Saîd, babasi Saîd ibnu Fulân'dan -ki o Amr ibnu Saîd ibni'I-Âs'tir-; o da Hâlid ibnu Saîd'in kizi Ümmü Hâ-lid'den tahdîs etti ki, bu kadin söyle demistir: Peygamber(S)'e birçok elbiseler getirilmisti. Bunlarin içinde bir küçük siyah yün kumas vardi. Peygamber oradaki topluluga:
— "Bu küçük siyah yün kumasi kime giydirelim diye düsünürsünüz?" diye sordu.

Topluluk susup cevâb vermedi. Peygamber:
— "Ümmü Hâlid'i bana getirin!" buyurdu.
Bunun üzerine Ümmü Hâlid küçük bir kizini tasiyarak huzura getirildi. Peygamber o siyah yün kumasi eline aldi da onu Ümmü Hâ-lid'e giydirdi. Ve:
— "Sen bunu saglikla eskit ve parçala!" buyurdu.
Hamîsa denilen bu yün kumasta yesil yâhud san damgalar vardi. Bundan sonra Peygamber (S):
— "Yâ Ümme Hâlid! Bu yün kumasin alemi (yânî damgasi) se-nehtir senektir!" buyurdu.
Bu "Senen" kelimesi Habesçe olup, "Güzel" ma'nâsmadir [45].

41-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Annem Ümmü Suleym, kardesim Abdullah ibn Ebî Talha'yi dogurdugu zaman bana:
— Yâ Enes! Su oglana bak! Sakin ona zarar verecek hiçbirsey isabet ettirmeden, Peygamber'in yanina götür, Peygamber onun damagini çignemle ovusturur, dedi.
Bunun üzerine ben çocugu Peygamber(S)'e getirdim. O sirada Peygamber bir hurmalik içinde bulunuyordu, üzerinde hureysiyye denilen yün kumas vardi. Peygamber (S) fetih zamaninda kendisine gelmis olan yük develerim damgalamakla mesgul oluyordu [46].

23- Yesil Elbiseler Babi

42-.......Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Ikrime'den söyle haber verdi:
Rifâa karisini (Temime bintu Vehb'i) bosadi. Sonra o kadinla Abdur-rahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî evlendi.
Âise dedi ki: Bu kadinin üzerinde yesil bir bas örtüsü vardi. Ben Âise'ye geldi de kocasi Abdurrahmân'dan sikâyet edip derd yandi ve cildi üzerinde (dögmeden meydana gelmis) yesil bir lekeyi gösterdi. Nihayet Rasûlullah gelince -Ikrime: Kadinlar, birbirlerine yardim ederler, dedi-Âise:
— Yâ Rasûlallah! Ben mü'min kadinlarin karsilasmakta olduklari böylesine mesakkat görmedim. Vallahi bu kadinin cildi, üzerindeki örtüden daha yesildir, dedi.
Ikrime dedi ki: Kadinin kocasi, kadinin Rasûlullah'a gidip sikâyet ettigini isitti de, o da Peygamber'e geldi. Beraberinde baska kadindan dogma iki oglu da vardi. Karisi Temime:
— Vallahi (yâ Rasûlallah) benim ona karsi beni dögmesine sebeb olacak hiçbir günâhim yoktur. Ancak ondaki cinsiyet âleti su elbise saçagi gibi gevsek oldugundan, benim sehvetimi gideremiyor, dedi ve elbisenin kenarinda dokunmamis vaziyette sarkmakta olan bir saçagi tuttu (gevsekligi gösterdi).
Bunun üzerine kocasi Abdurrahmân:
— Vallahi yalan söyledi yâ Rasûlallah! Muhakkak ki, ben onu deri silker gibi silkeliyorum {yâni cima kuvvetim kemâlindedir), fakat o benimle cinsî münâsebet yapmaktan çekiniyor, (eski kocasi) Ri-fâa'yi istiyor! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S) kadina:
— "Is böyle ise, sen Rifâa'ya halâl olmazsin -yâhud: Sen ona elverisli olmazsin-; tâ bu kocan Abdurrahmân senin balagindan ta-s dincaya kadar!" buyurdu.

Ikrime dedi ki: Rasûlullah, Abdurrahmân'm beraberindeki iki oglana bakti da:
— "Bunlar senin ogullarin mi?" diye sordu. Abdurrahmân:
— Evet, dedi.
Rasûlullah, kadina:
— "Kocanin iktidarsizligindan iddia edegeldigin iddia iste bu-
dur! Allah'a yemin ederim ki, Abdurrahmân'm bu çocuklara benzerligi, karganin kargaya benzerliginden daha açiktir!" buyurdu [47].

24- Beyaz Elbiseler Babi

43-....... Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R): Ben Uhud harbinde Peygamber(S)'in solunda ve saginda iki adam gördüm ki, üzerlerinde beyaz elbiseler vardi. Bu iki kisiyi ben Uhud harbinden önce de sonra da görmedim, demistir [48].

44-.......Ebû'l-Esved ed-Dîlî tahdîs etmistir. Ona da Ebû Zerr (R) tahdîs edip söyle demistir: Ben bir kerresinde Peygamber(S)'e ziyarete geldim; O, üzerinde beyaz bir elbise oldugu hâlde uyuyordu. (Döndüm) sonra yine geldim. Bu defa uyanmisti. Peygamber:
— "Lö ilahe ille'llâh deyip de sonra bu ikrar ve îmân üzerine vefat eden her kul muhakkak cennete girecektir!" buyurdu.
Ben:
— O kul zina etse, hirsizlik yapsa da mi? diye sordum.
O:
— "Zina etse de, hirsizlik yapsa da girecektir" buyurdu. Ben:
— Zina etse de, hirsizlik yapsa da mi? diye tekrar sordum. O:
— "Zina etse de, hirsizlik yapsa da!" buyurdu. Ben (üçüncü defa):
— Zina etse de, hirsizlik yapsa da mi? diye sordum. Peygamber:
— "Evet, Ebû Zerr'in burnu toprakta sürünmesine ragmen o kul zina etse de, hirsizlik yapsa da (cennete girecektir)/" buyurdu.
Râvî Ebû'l-Esved: Ebû Zerr bu hadîsi her rivayet ettiginde: "Ebû Zerr'in burnu toprakta sürünmesine ragmen" sözünü söylerdi, dedi.
Ebû Abdillah el-Buhârî: Peygamber'in söyledigi bu "Lâ ilahe ille'Hâh diyen her kul..." sözü, ancak ölüm sirasinda yâhud daha önceden günâhlardan tevbe edip bunlara pisman oldugu ve "La. ilahe Hle'Hâh" dedigi zaman magfiret olunur da cennete girdirilir, dedi [49].

25- Erkeklerin Ipek Elbise Giymesi Ve Ipek Yaygi Edinmelerinin Hükmü); Erkekler Için Kullanilmasi Caiz Olacak Ipek Mikdâri(Ni Beyân) Bâb1

45-.......Bize Su'be tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Usmân en-Nehdî'den isittim, söyle dedi: Biz (Cezire fetihlerinde Umer'in kumandani olan) Utbe ibnu Ferkad'in maiyyetinde Ezrabîcân'da bulunurken bize Umer ibnu'l-Hattâb'm mektubu geldi (içinde su da vardi):

Rasûlullah (S) hâlis ipek elbise giymekten nehyetmistir. Yalniz bas parmagi yanindaki iki parrnagiyle (sehâdet ve orta parmaklanyle) isaret ederek: "Su kadari müstesna" demistir.
Râvî Ebû Usmân en-Nehdî: Bizim bildigimize göre, Rasûlullah bu isaretiyle (libâsin iki parmak mikdân ipek) alâmetlerini kasdet-mektedir, demistir.

46-.......Bize Âsim tahdîs etti ki, Ebû Usmân en-Nehdî söyle demistir: Bizler, Ezrabîcân'da bulundugumuz sirada Umer bize mek-tûb yazdi (içinde su hadîs de vardi): Peygamber (S) ipek elbise giymekten nehyetmistir. Ancak su kadari müstesnadir: Peygamber bize parmaklarini dizip gösterdi.
Râvî Zuheyr, orta parmak ile sehâdet parmagini dikip göstermistir.

47-....... Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, et-Teymî Süleyman ibn Tarhân'dan tahdîs etti ki, Ebû Usmân en-Nehdî söyle demistir: Bizler (Ezrabîcân'da) Utbe ibn Ferkad'in maiyyetinde idik. Umer (R), kumandan Utbe'ye sunu yazdi: Peygamber (S): "Dünyâda hâlis ipek giyilmez,' giyilirse âhirette ondan birsey giyilmez" buyurdu [50].

48-.......Bize babam Süleyman et-Teymî tahdîs etti. Bize Ebû Usmân tahdîs etti ve Ebû Usmân müsebbiha ve orta parmaklanyle isaret edip gösterdi [51].

49-.......Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ söyle demistir: Huzeyfe Medâin sehrinde idi, içmek için su istedi. Ona Dihkaan, yânî oranin büyük bir adami gümüs bir kap içinde su getirdi. Huzeyfe bardagi alip sahibine firlatti. Ve:
— Ben bunu ona ilk defa atmadim. Su kadar ki, ben onu gümüs bardakla su vermekten nehyetmistim, fakat o bundan vazgeçmedi.
Rasûlullah (S): "Altin, gümüs, ipek, dîbâc; bunlar dünyâda onlara âid zînet, âhirette ise sizindir" buyurdu, dedi [52]

50-.......Bize Su'be tahdîs etti. Bize Abdulazîz ibnu Suheyb tahdîs edip söyle dedi: Ben Enes ibn MâhVten isittim. Su'be dedi ki: Ben Abdulazîz ibn Suheyb'e:
— Enes bunu Peygamber(S)'den mi rivayet etti? diye sordum. Abdulazîz siddetli olarak:
— Peygamber(S)'den: "Her kim dünyâda hâlis ipegi giyerse, âhirette onu asla giyemeyecektir" buyurdu, dedi.

51-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti. Sabit el-Bunânî söyle demistir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den isittim, hutbe yaparken Mu-hammed (S): "Her kim ipegi dünyâda giyerse, onu âhirette giymez" buyurdu, diyordu.

52-.......Bize Su'be haber verdi ki, Ebû Zubyân Halîfe ibn Ka'b söyle demistir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den isittim, söyle diyordu: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'dan isittim, söyle diyordu: Peygamber (S): "Her kim dünyâda hâlis ipek giyerse, onu âhireîte giymez" buyurdu.

(Buhârî dedi ki:) Ve bize Ebû Ma'mer söyledi: Bize Abdu'l-vâris, Yezîd ed-Dab'î'den tahdîs etti. Abdullah el-Adevî'nin kizi Muâze söyle demistir: Bana Abdullah ibnu'z-Zubeyr*in kizi Ümmü Amr haber verip söyle dedi: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den isittim, o da Umer'-den isitti; Umer de Peygamber(S)'den isitti.

53-.......Bize Alî ibnu'l-Mübârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den tahdîs etti. îmrân ibnu Hittân söyle demistir: Ben Âise'ye ipekten sordum. Âise:
— Ibn Abbâs'a git, ona sor, dedi.
Imrân dedi ki: Ben Ibn Abbâs'a gidip ona da sordum. O da bana: :
— Ibn Umer'e sor, dedi.
îmrân dedi ki: Ben de gidip Ibn Umer'e sordum. Ibn Umer söyle dedi:
— Bana Ebû Hafs, yâni Umer ibnu'l-Hattâb haber verdi ki, Rasulullah (S): "Dünyâda ipegi ancak, âhirette nasibi olmayan kimse giyer! “ buyurmustur.
— Ebû Hafs dogru söyledi, Rasûlullah üzerine yalan söylemedi, dedim.
Abdullah ibnu Recâ da söyle dedi: Bize Cerîr, Yahya'dan tahdîs etti: Bana Imrân tahdîs edip, bu hadîsi senediyle anlatti [53].

26- Ipek Kumasi Giymeksîzin Eliyle Dokunan Kimse Bâbî

Ipek kumasa dokunmak hakkinda ez-ZubeydFden; o da ez-Zuhrî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber (S)'den olmak üzere bir hadîs rivayet ediliyor [54].

54-....... el-Berâ' ibn Âzib (R) söyle demistir: Peygamber'e bir ipek kumas hediye edildi de bizler hemen ona ellerimizle dokunmaya ve onun güzelligine hayret etmeye basladik. Bunun üzerine Peygam ber (S):
— "Sizler buna hayret mi ediyorsunuz?" buyurdu. Biz:
— Evet (çok begendik), dedik. Peygamber:
— "Sa'd ibn Muâz'in cennetteki mendilleri bundan daha hayirlidir!" buyurdu [55].

27- Ipek Yaygi Edinme(Nin Hükmü) Babi

Abîde ibn Artir es-Selmânî: Ipek yaygi edinmek, giyilmesi gibidir, demistir [56]

55-.......Cerîr ibn Hazim tahdîs edip söyle demistir: Ben Yesâr ibn Ebî Necîh'ten isittim; o da Mucâhid'den; o da Abdurrahmân ib-nu Ebî Leylâ'dan ki, Huzeyfe (R): Peygamber (S) bizleri altin ve gümüs kaplardan içmemizi, bu kaplar içinde yemek yememizi nehyetti ve yine harîr ve dîbâc denilen hâlis ipek kumaslari giymekten ve bunlarin üzerine oturmamizdan da nehyetti, demistir [57].

28- Kassî (Denilen Ipek Kumas) Giymek Babi

Asim ibn Kuleyb, Ebû Burde'den söyledi ki, o söyle demistir: Ben Alî ibn Ebî Tâlib'e: "el-Kassiyye" nedir? diye sordum. Alî: O bize Sam'dan yâhud Misir'dan gelen ipek kumaslardir ki, bunlar bâzi yeri dokunup, bâzi yeri birakilarak kaburga kemikleri tarzinda aralik aralik dokunmuslardir. Bunlarda ipek vardir ve yine bunlarda turunç gibi yol yol kalin çitâreler vardir. "el-Miysere"(yânî eyer, semer ve palan minderleri) ise '[', kadinlarin kocalari için yapmakta olduklari kadifeler gibi seylerdir; onlari sarartirlar -yâhud: Onlari ". semerlerin üzerlerine koymak için suffa gibi yaparlar-, dedi [58].
Cerîr ibn Abdilhamîd de Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan « aldigi hadîsinde söyle demistir: "el-Kassiyye", kaburga ', kemikleri gibi yol yol dokunmus kumaslardir ki, .- bunlar Misir'dan getirilir, içlerinde has ipek vardir. "el-Miysere" ise yaban hayvanlarin derileridir. Ebû Abdillah el-Buhârî: Rivayeti zikredilen bu Asim ibn Kuleyb'in rivayetinin yollan daha çok ve "Miysere"nin tefsîrinde (Cerîr'in canavar postlaridir seklindeki tefsirinden) daha sahihtir, dedi [59].

56-.......Buradaki senedde de el-Berâ' ibnÂzib (R): Peygamber (S) bizleri kirmizi ipek altliklardan ve kassî denilen ipekli kumastan nehyetti, demistir [60].

29- Kasintili Hastalik Sebebiyle Erkeklere Ipekli Kumastan Kullanmalarina Ruhsat Verilmesi Babi

57-.......Bize Su'be, Katâde'den haber verdi ki, Enes (R): Peygamber (S) Zubeyr ibnu'l-Avvâm ile Abdurrahmân ibn Avf'a (bir seferde) bedenlerinde uyuz hastaligi meydana geldigi için, ipekli gömlekler giymelerine ruhsat verdi, demistir [61].

30- Kadinlar Için Ipek Elbise (Kullanmanin Cevazi) Babi

58-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) söyle demistir: Peygamber (S) bana hulletu siyerâ denilen yol yol sari kalemli dokunmus ipek kumastan bir takim elbise giydirdi. Müteakiben ben o elbiseyi giyerek disari çiktigimda, Peygamber'in yüzünde öfke eseri gördüm. Bunun üzerine ben o takimi kadinlarim arasinda yarip bölüstürdüm [62].

59-.......Abdullah ibn Umer'den (söyle demistir): Umer ibnu'l-Hattâb satilmakta olan hulletu siyerâ ipek bir takim elbise gördü de:
— Yâ Rasûlallah! Keski bunu satin alsan da Sana geldikleri zaman elçiler için ve cumua günleri giysen! dedi.
Peygamber (S):
— "Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer!" buyurdu. Bundan bir müddet sonra (bunun gibi birçok hülleler geldi de)

Peygamber, Umer'e ipekten bir takim elbise gönderdi ve o hülleyi ona hediye etti. Bunun üzerine Umer:
— (Yâ Rasûlallah!) Bunu bana verdin. Hâlbuki ben Sen'den bu ipekli kumas hakkinda daha Önce söyledigin sözleri söylerken isitmi-simdir, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Ben bunu sana (giymen için degil) ancak satman yâhud baska birisine (yânî bir kadina) giydirmen için göndermisimdir" buyurdu [63].

60-....... ez-Zuhrî Muhammed ibn Müslim: Enes ibn Mâlik (R) bana Rasûlullah'in kizi Ümmü Kulsüm aleyhâ's-selâm'in üzerinde ipek bir siyerâ bürdü gördügünü haber verdi, demistir [64].

31- Peygamberdin Elbiselerden Ve Yaygilardan (Herhangibir Sinif Üzerine Kisaltma Ve Darlik Yapmayip) Dâima Genislik Gösterir Oldugu Babi [65]

61-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibn Huneyn'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben Umer'e, Peygamber(S)'e karsi birbirine yardim etmis olan (et-Tahrîm: 4) o iki kadinin kim oldugunu sormak isteyerek bir sene bekledim. Ben onun heybetinden korkuyordum. Nihayet bir gün bir konak yerinde bineginden indi ve hacetini yerine getirmek için erâk agaçlarinin içine girdi. Oradan çikinca ben bunu kendisine sordum.
— O iki kadin Âise ve Hafsa'dir, dedi de sonra söyle devam etti:
— Bizler Câhiliyet devrinde kadinlari birsey saymazdik. Nihayet Islâm Dînî gelip de Allah onlari ("Onlarla iyi geçinin" -en Nisa: is-diye) zikredince, bizler Allah'in onlari zikretmesiyle onlari islerimizden hiçbirine girdirmeksizin, üzerimizde onlar için hakk oldugunu düsündük. Bir gün benimle zevcem arasinda bir söz oldu da kadin bana karsi sert konustu. Bunun üzerine ben ona:
— Sübhesiz senin yerin surasidir, yâni senin bana karsi sert konusacak cür'etin mi var? dedim.
Kadin:
— Sen bana bunu söylüyorsun. Hâlbuki senin kizin Peygamber'e ezâ veriyor, dedi.
Akabinde ben Hafsa'ya geldim de ona:
— Ben seni Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olmandan sakindiriyorum, dedim.
Ve Peygamber'e ezasi hususunda baskalarindan evvel ona bu ögüdü verdim. Akabinde Ümmü Seleme'ye gittim, ona da Hafsa'ya söyledigim tarzda söyledim. Ümmü Seleme:
— Sana hayret ediyorum yâ Umer! Bizim islerimize girdin, hiç-birsey kalmadi da simdi Rasûlullah ile zevceleri arasina girmen mi kaldi? dedi ve bunu tekrar tekrar söyledi.
Ensâr'dan bir komsu adam vardi. O Rasûlullah'tan kayboldugu, O'nun meclisinde bulunmadigi zaman ben Rasûlullah'm yaninda bulunurdum ve ona olan seylerin haberini getirirdim. Ben Rasûlullah'm meclisinde bulunamadigim zaman o hazir bulunup, Ra-sûlullah'tan (vahy ve benzeri) olan seyleri bana getirirdi. O siralarda Rasûlullah'm etrafinda bulunan melik ve baskan gibi kimseler hep ' Rasûlullah için dogrulmus düzelmislerdi. Düzelmedik yalniz Sam'daki Gassân Meliki kalmisti. Iste biz Gassân Meliki'nin bize gelip saldirmasindan korkar dururduk. Derken bir gün Ensârî komsumun geldigini hissettim. O:

— Su muhakkak ki bir is meydana gelmistir! diyordu. Ben de ona:
— Nedir o? Gassânî mi geldi? dedim. Ensârî:
— Bundan daha büyük bir is! Rasûlullah kadinlarini bosamis! dedi.
Akabinde ben geldim, bir de gördüm ki, kadinlarin hücrelerinin hepsinden bir aglama var! Peygamber ise birkaç basamakla çikilir mes-rubesine (serbetlik denilen sekili hücresine) çikmis, kapisinin ününde de siyah usagi duruyor. Ben ona vardim da:
— Benim için içeri girmeye izin isteyiver! dedim. Peygamber bana izin verdi, yanina girdim. Bir de gördüm ki,
Peygamber bir hasir üzerinde bulunuyordu. Üzerine yattigi hasir yan tarafinda izler yapmisti. Basinin altinda içi lif dolu mesin bir yastik vardi. Içeride asilmis birkaç tane tabaklanmamis hayvan derisi ile deri tabaklamakta kullanilan bir mikdâr karaz agaci yapragi vardi. Ben Rasûlullah'a, Hafsa ile Ümmü Seleme'ye söylediklerimi ve Ümmü Seleme'nin bana yaptigi reddiyeyi zikrettim. Rasûlullah güldü. Kendi o yüksek oda içinde yirmidokuz gece ikaamet etti, sonra oradan ailelerinin yanma indi [66].

62-....... ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Haris kizi Hind haber verdi ki, Ümmü Seleme (R) söyle demistir: Peygamber (S) geceden bir vakitte uyandi da söyle diyordu:
— "Lâ ilahe ille'llâh! Bu gece ne fitneler indirildi! Ve ne hazîneler de indirildi! Hücrelerin sahibeleri olan kadinlari (yâni mü'min-lerin analarini) kim uyandirir? Dünyâda nice giyinik kadinlar vardir ki, kiyamet gününde çiplaktirlar!"
ez-Zuhrî: Bu Hind'in genis elbisesinin iki yeninde, parmaklarinin arasinda birçok dügmeleri vardi, demistir [67].

32- Yeni Bir Elbise Giyen Kimseye Yapilacak Duâ Babi

63-.......Hâlid ibn Saîd'in kizi Hâlid ibnu'z-Zubeyr'in anasi söyle demistir: Rasûlullah'a birçok elbiseler getirilmisti. Bunlarin içinde siyah bir yün elbise vardi. Rasûlullah (S):
— "Bu siyah yün kumasi kime giydirelim dersiniz?" buyurdu. Oradaki topluluk susturuldu. Rasûlullah:
— "Bana Ümmü Hâlid'i getirin!" buyurdu.
Bunun üzerine ben Peygamber'in yanina getirildim de Peygamber kendi eliyle onu giydirdi. Ve iki kerre:
— "(Kizim bunu saglikla) eskit parçala!" diye duâ etti. Peygamber o yün kumasin damgalarina bakmaya ve eliyle bana isaret ederek:
— "Yâ Ümme Hâlid, bu senadir (yânî güzeldir)/" demeye basladi.
"Sena" kelimesi Habes dilinde "Güzel" demektir.
Râvî Ishâk ibn Saîd: Bana ehlimden bir kadin "Hamîsa" denilen bu yünlü kumasi Ümmü Hâlid'in üstünde gördügünü haber verdi, demistir [68].

33- Erkekler Için Zagferân Sürünme(Nîn Nehyi) Babi

64-.......Bize Abdulvâris, Abdulazîz ibn Suheyb'den tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S) erkegin zagferân sürünmesini nehyetti, demistir [69].

34- Zagferân Bitkisiyle Boyanmis Elbise(Nin Hükmü) Babi

65-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Ibn Umer (R): Peygamber (S) ihrama giren kimsenin vers bitkisiyle yâhud zagferân bitkisiyle boyanmis elbise giymesini nehyetti, demistir [70].

35- Kirmizi Elbise Babi

66-....... Bize Su'be, Ebû Ishâk'tan tahdîs etti. O da el-Berâ(R)'dan söyle derken isitmistir: Peygamber (S) uzunla kisa boy arasi orta boyda yaratilmisti. Ben O'nu bir kerresinde kirmizi bir elbise içinde görmüstüm ki, ben O'ndan daha güzel bksey görmedim [71].

36- Kirmizi Ipek Altlik Bâbir

67-.......el-Berâ (R) söyle demistir: Peygamber (S) bizlere yedi seyi islememizi emretti: Hasta ziyaretine gitmeyi, cenaze arkasindan gitmeyi, aksirana duâ etmeyi... Yine Peygamber bizleri harîr, dîbâc, kassî ve istebrak denilen ipekli kumaslar giymekten ve kirmizi ipek altliklar (yâhud üstlükler) kullanmaktan da nehyetti [72].

37-Tabaklanmis Ve Tabaklanmamis Derilerden Yapilan Ayakkabilar (Giyilmesi) Babi [73]

68-.......Ebû Seleme Saîd el-Ezdî söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'e:
— Peygamber (S) ayagindaki iki ayakkabi ile namaz kilar miydi? diye sordum.
Enes:
— Evet (kilardi), diye cevâb verdi [74].

69-....... Ubeyd ibn Cureyc, Abdullah ibn Umer(R)'e:
— Arkadaslarindan hiçbirini yapar görmedigim dört seyi, seni yapiyor görüyorum? dedi.
Ibn Umer:
— Nedir onlar? Yâ Ubeydallah ibne Cureyc! dedi. Ibn Cureyc:
— Seni görüyorum ki, sen Ka'be'nin rükünlerinden el-Haceru'I-Esved ileer-Rüknü'l-Yemânî'den baskasina el sürmüyorsun. Seni görüyorum ki, tabaklanmis deriden yapilmis ayakkabilar giyiyorsun. Seni görüyorum ki, sari boya kullaniyorsun. Bir de görüyorum, Mekke'de bulundugun zaman insanlar zu'1-hicce'nin hilâlini gördüklerinde yüksek sesle telbiyeye basladiklari hâlde, sen terviye

yâni sekizinci gün girmedikçe telbiyeye baslamiyorsun, demis.
Bunun üzerine Abdullah ibn Umer de ona hitaben söyle demistir:
— Ka'be'nin rükünlerine gelince, ben Rasûlullah'in el-Hacerü'l-Esved ile er-Rüknü'1-Yemânî'den baskasina el sürdügünü görmedim. Tabaklanmis deriden ayakkabilara gelince, ben Rasûlullah'in üzeri kilsiz (deriden yapilmis) ayakkabilar giyip ayagi içinde iken abdest aldigini gördüm. Onun için ben onlari giymeyi severim. Sari boyaya gelince, Rasûlullah'in sari boya ile (elbisesini veya sakalini) boyadigini gördüm. Ben de onun için o boya ile boyamayi severim. Telbiye okumaya gelince, ben RasûIulIah(S)'ih binek hayvani Mekke'den Mi-nâ'ya dogru yönelip hareket etmedikçe telbiye ettigini görmedim [75].

70-.......ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) ihrama giren kimsenin zagferânla yâhud vers bitkisiyle boyanmis elbise giymesini nehyetti ve: "Iki na'l bulamayan huffeyn giysin ve onlari topuklarinin altindan kessin" buyurdu.

71-.......Ibn Abbâs (R): Peygamber (S): "îzâri olmayan kimse don giysin; iki na 7/ olmayan kimse de huffeyn, yâni iki mest giysin " buyurdu, demistir [76].

38- Bâb: (Kadin, Erkek) Giymeye Sag If Ayakkabi Ile Baslar

72-.......Âise (R): Peygamber (S) abdest almakta, saçini sakalani taramakta, ayakkabi giymekte sagdan baslamayi severdi, demistir [77].

39- Bâb: Insan Evvelâ Sol Ayakkabiyi Çikarir

73-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Sizin biriniz ayakkabisini giyecegi zaman sag ayagi ile baslasin; çikaracagi zaman da sol ayagiyle çikarmaya baslasin! Bu suretle sag ayak, giyilen iki ayagin evveli; çikarilan iki ayagin da sonu olsun!"

40- Bâb: Insan Bir Tek Ayakkabi Ile Yürümez

74-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Sakin sizin biriniz bir tek ayakkabi ile yürümesin! Ya ikisini beraber çikarsin (çiplak ayakla yürüsün) yâhud ikisini de beraberce giysin!" buyurmustur [78].

41- Bir Ayakkabinda Iki Tasma Olur Ve Genis Bir Tasmayi Da Câîz Gören Kimse Babi

75-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber(S)'in ayakkabisinin iki tasmasi vardi, diye tahdîs etti.

76-.......Bize Isâ ibn Tahmân haber verip söyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) bize iki ayakkabi çikardi ki, bunlardan herbirinin iki tasmasi vardi. Sabit el-Bunânî:

— Bunlar, Peygamber(S)'in ayakkabilaridir, dedi [79].

42- (Tabaklanip Boyanmis) Deriden Kirmizi Çâtmr Bâbi

77-.......Ebû Cuhayfe (Vehb ibn Abdillah es-Suvâî-R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'in yanina geldim. Kendisi o sirada kizil sahtiyandan yapilmis kirmizi bir çadir içinde bulunuyordu. Bilâl'i de gördüm ki, Peygamber'in abdest suyunu alip getirdi, insanlar o ab-dest suyunu almaya kosusuyorlardi. O sudan her kimin eline birsey geçti ise (teberrük için) üzerine sürdü. Ele geçiremeyen ise arkadasinin elindeki islakliktan aldi [80].

78-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip Peygamber (S) Ensâr'a haber gönderdi de, onlari deriden yapilmis bir çadir içinde topladi, dedi [81].

43- Hasir Ve Benzeri Yaygilar Üzerine Oturmak Babi

79-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Âise(R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) geceleyin hasirdan bir hücre edinir, namaz kilar, gündüzleyin onu yere yayar ve üzerine otururdu. Peygamber böyle nafile namazi kilarken insanlar O'nun namazina uyup namaz kilmaya basladilar, nihayet insanlar çogaldilar. Bunun üzerine Peygamber yüzünü insanlara döndürdü de:
— "Ey insanlar, amellerden gücünüzün yetisebilecegi mikdâri atiniz. Çünkü Allah, sizler ibâdetten usanip bezmedikçe sevâb vermekten bikmaz- Ve sübhesiz A ilah 'a göre amellerin en sevimli olani, az olsa bile devamli olanidir!" buyurdu [82].

44- (Yakalari Ve Yenleri) Alttn Dügmelerle Baglanmis Elbise Babi

Ve el-Leys söyle dedi:
Bana Abdullah ibnu Muleyke, Misver ibn Mahrame'den tahdîs etti ki, babasi Mahrame ona:
— Ey ogulcugum! Peygamber'e bir çok kaftanlar geldigi, O'nun da bunlari taksim ediyor oldugu haberi
bana ulasti. Haydi Peygamberin yanina beraber gidelim, demistir. ,
Misver dedi ki: Bunun üzerine biz gittik ve Peygamber'i evinde bulduk. Babam bana:
— Ey ogulcugum! Peygamber'i bana çagir! dedi.
Ben Peygamber'i çagirmayi agir buldum da Rasûlullah'i senin yanina mi çagirayim? dedim.
Babam tekrar bana:
— Ey ogulcugum! (Haydi çagir!) Çünkü O bir cebbar degildir, dedi.

Bunun üzerine ben Rasûlullah(S)'i çagirdim.
Rasûlullah, omuzlarinda altin dügmelerle dügmelenip saglamlastirilmis dîbâcdan bir kaftan oldugu hâlde disari çikti ve:
— "Yâ Mahrame! Bu, senin için saklamis oldugum kaftandir!" buyurdu da, o kaftani Mahrame'ye verdi [83].

45- Altin Yüzükler (Takmanin Hükmüm Beyân) Babi

80-.......Bize Es'as ibn Suleym tahdîs edip söyle dedi: Ben Muâviye ibn Suveyd ibn Mukarrin'den isittim, söyle dedi: Ben el-Berâ ibn Âzib'den isittim. Allah ikisinden de razi olsun, söyle diyordu: Peygamber (S) bizleri yedi seyi islemekten nehyetti: Altin yüzük takmaktan -râvî: Yâhud altin halka takmaktan, dedi-, harîr, istebrak, dîbâc denilen ipekli kumaslari kullanmaktan, kirmizi ipek altlik kullanmaktan, kassî denilen ipekli kumasi kullanmaktan ve gümüs kaplar kullanmaktan nehyetti. Yine Peygamber bize su yedi seyi islememizi emretti: Hasta ziyareti yapmayi, cenazelerin ardindan gitmeyi, aksi-rana -{"YerhamukeHlâhu = Allah sana merhamet eylesin!" diye)-duâ etmeyi, verilen selâmi alip karsilamayi, da'vet edene icabet etmeyi, yemîn edenin yeminini kabul etmeyi ve zulme ugramisa yardim etmeyi emreyledi [84].

81-.......Bize Su'be, Katâde'den; o daNadr ibnEnes'ten; o da Besîr ibn Nehîk'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) altin yüzük takinmadan nehyetmistir.

82-.......Ubeydullah tahdîs edip söyle dedi: Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) evvelâ altindan bir mühür yüzük edindi. Bunu takindigi zaman yazili kasini avucunun içine alirdi. Rasülullah'in elinde bunu görünce insanlar da altin yüzük edinmeye giristiler. Bunun üzerine Rasûlullah kendi altin mühür yüzügünü atti ve gümüsten bir mühür yüzük edindi [85].

46- Gümüs Yüzük Takma(Nin Cevazi) Babi

83-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) evvelâ altindan bir mühür yüzük edindi. Onu takindigi zaman yazili kasim avucunun içine gelen tarafa kordu. Rasûlullah bu mühür yüzügün kasina "Muhammedun Rasûlul-lâhi = Muhammed Allah'in elçisidir" cümlesini naksettir misti. Insanlar da O'nun gibi yüzük edindiler. Rasûlullah halkin da altin yüzükler edinmis olduklarini görünce kendi altin mühür yüzügünü çikarip atti ve:
— "Ben bu altin mühür yüzügü ebediyyen takinmam" buyurdu.
Bundan sonra gümüsten bir mühür yüzük edindi. Insanlar da gümüsten yüzükler edindiler.
Ibn Umer: Bu gümüsten mühür yüzügü Peygamber'den sonra Ebû Bekr, sonra Umer, sonra Usmân takti. Nihayet Usmân'in elinden Erîs Kuyusu'nun içine düstü, demistir [86].

47-Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasil gibidir.)

84-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) altindan bir mühür yüzük takardi. Bir gün onu çikarip atti da:
— "Ben bunu ebediyyen takmam!" buyurdu.
Bunun üzerine parmaklarina altin yüzük takmis olan insanlar da kendi yüzüklerini çikarip attilar [87].

85-.......Bize el-Leys, Yûnus'tan tahdîs etti ki, Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, kendisi bir gün Ra-sûluilah'in elinde gümüsten.yapilmis bir mühür yüzük gördü.
(Enes dedi ki:) Bundan sonra bunu gören insanlar da kendilerine gümüsten yüzükler yaptirip bunlari parmaklarina taktilar. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kendi parmagindaki mühür yüzügünü çikarip atti. Akabinde insanlar da parmaklarindaki yüzükleri çikarip attilar [88].
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den (yakin lafizlarla) rivayet etmekte Yûnus'a Ibrâhîm ibn Sa'd, Ziyâd, Suayb ibn Ebî Hamza mutâbaat ettiler.
Ibnu Musâfir, ez-Zuhrî'den yaptigi rivayetinde "Enes gümüsten bir yüzük gösterdi" seklinde söylemistir.

48- Mühür Yüzügün Kasi Babi

86-.......Bize Humeyd et-TavîI haber verip söyle dedi: Enes ibn Mâlik'e:
— Peygamber (S) bir mühür yüzük edindi mi? diye soruldu. Enes söyle dedi:
— Peygamber (S) bir gece yatsi namazini gece yarisina kadar geciktirdi. Namazi kildirdiktan sonra yüzünü bize yöneltti. O zamanki Peygamber'in gümüs mühür yüzügünün pariltisi hâlâ gözümün önündedir. Peygamber: "(Bu saatte) insanlar namaz kilip uyumuslardir. Sizler ise namazi beklemekte bulundugunuz müddetçe hep devamli namaz içinde olmaktasiniz" buyurdu [89].

87-.......Bize Mu'temir haber verip söyle dedi: Ben Humeyd'den isittim; o Enes ibn Mâlik(R)'ten, Peygamber(S)'in mühür yüzügü gümüstendi, onun kasi da gümüstendi, dedigini tahdîs ediyordu.
Yahya ibn Eyyûb söyle dedi: Bana Humeyd tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten isitmistir; o da Peygamber'den [90].

49- Demir Yüzük Babi

88-.......Bize Abdulazîz, babasi Ebû Hâzim'dan tahdîs etti ki, Ebû Hazim da Sehl ibn Sa'd(R)'dan söyle derken isitmistir: Peygamr ber(S)'e bir kadin geldi de:
— Ben kendimi Sana hibe etmeye (kadinlik kiymetimi mehirsiz bagislamaya) geldim, dedi ve uzun zaman ayakta dikildi.

Peygamber ona bakti ve basini indirdi. Kadinin ayakta durmasi uzayinca, orada hazir bulunanlardan bir adam:
— Eger bu kadina Sen'in için bir hacet yoksa, onu benimle evlendir! dedi.
Peygamber ona:
— "Yaninda kadina mehr verecegin birsey var mi?" buyurdu.
— Hayir yok! dedi.
Peygamber:
— "Ona mehr verecek birsey bak arastir!" buyurdu.
Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de: • — Vallahi hiçbirsey bulamadim! dedi. Peygamber yine:
— "Git arastir! Velev ki demirden bir yüzük olsun bul!" buyurdu. .-h Adam yine gitti, sonra dönüp geldi ve yine:
— Hayir vallahi, demirden bir yüzük bile bulamadim! dedi.
Bu fakîr adamin belinden asagisini örten bir tek izâri vardi, vücûdunun üst tarafini örtecek bir ridâsi bile yoktu. Böyle iken adam:
— Ben kadina bu izârimi mehr olarak veririm, dedi. Peygamber:
— "Senin izârin; eger onu kadin giyerse, ondan senin üzerinde hiçbirsey kalmaz; eger sen giyersen, kadinin üzerinde ondan birsey bulunmaz!" buyurdu.
Bunun üzerine adam geri çekildi de oturdu. Peygamber sonra onu dönüp giderken gördü de, onun çagiril-masmi emretti. Çagirildi. Peygamber ona:
— "Kur'ân'dan ezberinde ne var?" diye sordu. v O zât:
— Ezberimde su sûre var, su sûre var! diye birtakim sûreleri saydi.
Peygamber:
— "Kur'ân'dan ezberindeki sûrelere mukaabil seni bu kadina mâlik kildim!" buyurdu [91].

50- Mühür Yüzügün Naksi (Ve Keyfiyeti) Babi

89-.......Bize Saîd ibn Ebû Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn
Mâlik(R)'ten söyle tahdîs etti. Peygamber (S) birçok kimselere yâ-hud yabancilardan birtakim insanlara mektûb yazmak istedi. Sahâ-bîler tarafindan kendisine:
— Onlar (yânî Rûm'dan,Acem'den, Habes'ten muhâtab olanlar) üzeri mühürlü olmadikça hiçbir mektûb kabul etmezler, denildi.
Bunun üzerine Peygamber, naksi "Muhammedun Rasûlullah" olan, gümüsten bir mühür yüzük edindi. Simdi bile Peygamber'in parmaginda yâhud elinde o mühür yüzügün parildamasi sanki karsimda gibidir.

90-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) gümüsten bir mühür yüzük edindi. Bu, hayâtinda O'nun elinde kaldi. Sonra O'nun vefatinin ardindan Ebû Bekr'in elinde oldu. Sonra onun ölümünün ardindan Umer'in elinde oldu. Sonra onun ölümünün ardindan Usmân'in elinde bulundu. Nihayet Erîs Kuyusu'na düstü. Bu mühür yüzügün naksi "Muhammedun Rasûlulîah"dir [92].

51- Mühür Yuzugun Küçük Parmakta Takilmasi Babi

91-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir mühür yüzük edindi ve:
— "Biz (gümüsten) bir mühür yüzük edindik, üzerine de bir nakis ("Muhammedun Rasûlullah") naksettirdik. Artik hiçkimse (ben hayâtta iken) bu yaziyi yüzük üzerine naks ve taklîd etmesin!" buyurdu.
Enes: Ben simdi Peygamber'in küçük parmaginda o mühür yüzügün parildamasini muhakkak görmekteyimdir, demistir [93].

52- Kendisiyle Birseyler Mühürlenmesi Yâhud Kitâb Ehline Ve Baskalarina Mektûb Yazilip Gönderilmesi Için Mühür Yüzük Edinmek Babi

92-.......Enes ibn Mâlk (R) söyle demistir: Peygamber (S) Rûmlar'a (yânî Bizans devletine) mektûb yazmak istedigi zaman kendisine:
— (Yâ Rasûlallah!) Onlar mühürlenmis olmadikça Sen'in mektubunu asla okumazlar! denildi.
Bunun üzerine Rasûlullah gümüsten bir mühür yüzük edindi, bunun naksi da "Muhammedun Rasûlullah = Muhammed Allah'in elçisidir" cümlesidir. Sanki ben Rasûlullah'in elinde o mühür yüzügün beyazligina hâlâ bakiyor gibiyim [94].

53- Mühür Yüzügü Taktigi Zaman Onun Kasini ,Elinin Iç Tarafina Getiren Kimse; Babi

93-.......Abdullah ibn Umer (R), Nâfi'e söyle tahdîs etmistir: Peygamber (S) evvelâ altindan bir mühür yaptirdi. Bunu takindigi zaman yazili kasini avucunun içine alirdi. Peygamber'in elinde altin yüzük gören insanlar da altindan yüzükler yaptirdilar. Bunun üzerine Peygamber minbere çikti da Allah'a hamd ve sena etti ve akabinde:
— "Ben bu altindan mühür yüzügü yaptirmistim. Fakat ben onu bundan sonra takmayacagim" buyurdu da, parmagindan onu çikarip atti.
Bunun üzerine insanlar da altin yüzüklerini ellerinden çikardilar. Râvî Cuveyriye: Ben Nâfi'in "Yüzügü sag eline takardi" dedigini kuvvetle saniyorum, demistir [95].

54- Peygamber(S)'In: 'Hiç Kimse Kendi Yüzügünün Kasi Üzerine (Bu Yaziyi) Naksetmez" Sözü Babi

94-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) gümüsten bir mühür yüzük edindi, üzerine de "Muhammedun RasûlulIah" cümlesini naksettirdi. Ve (insanlara hitaben):
— "Ben gümüsten bir mühür yüzük edindim ve üzerine de 'Muhammedun Rasûlullah'yazisini naksettirdim. Artik sakin hiçbir kimse (ben hayâtta iken) bu yaziyi yüzügünün üzerine naks ve [96]

taklîd etmesin!" buyurdu .

55- Bâb: Mühür Yüzügün Naksi Üç Satir Hâlife Yazilabilir Mi? [97]

95- Bana Muhammed ibn AbdiiJah el-Ensârî tahdîs edip sr le dedi: Bana babam Abdullah ibnu'I-Müsennâ, Sumâme ibn AbdiILJi'-tan; o da Enes ibn Mâlik(R)'den söyle tahdîs etti: Ebû Bekr (R) halîfe seçildigi zaman Enes ibn Mâlik'e (zekât mikdârlarini bildiren) bir mektûb yazdi. Mühürün naksi üç satir hâlinde idi:
"Muhammedun" bir satir, "Rasûlu" bir satir, ve: "Altâhi" bir satir. Ebû AbdIUah el-Buhârî söyle dedi: Imâm Ahmed ibn Hanbel bana sunu ziyâde etti: Bize Muhammed ibn Abdillah el-Ensârî tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Abdullah ibnu'I-Müsennâ, Sumâme'-den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik söyle demistir: Peygamber'In bu mühür yüzügü hayâtinda kendi elinde bulundu. Ondan sonra Ebû Bekr'in elinde, Ebû Bekr'den sonra da Umer'in elinde oldu. Usmân halîfe oldugu zaman (da alti sene onun elinde olduktan sonra) Usmân Erîs Kuyusu'nun basina oturdu.
Enes dedi ki: Usmân orada mühür yüzügü parmagindan çikardi da (parmagina sokup çikarmak suretiyle) onunla oynamaga basladi. Iste bu sirada mühür yüzük elinden kuyunun içine düstü.
Enes dedi ki: Biz Usmân'in beraberinde üç gün gidip geldik, kuyuya inip çiktik, kuyunun suyunu çikararak aradik, fakat bir türlü onu bulamadik [98].

56- Kadinlar Için Yüzük (Takmanin Hükmü) Babi

Ve Aise(R)'nin üzerinde altin yüzükler vardi" [99].

96-.......Bize Ibn Cureyc haber verdi: Bize el-Hasen ibnu Müslim, Tâvûs'tan; o da Ibn Abbâs(R)'tan haber verdi ki, o:
— Ben, Peygamber (S) ile birlikte bayram namazinda hazir bulundum. Namazi hutbeden evvel kildirdi (demistir).
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ibnu Vehb, Ibn Cureyc'ten getirdigi hadîste sunu ziyâde etti: Peygamber (S) bundan sonra yaninda Bilâl oldugu hâlde kadinlarin bulunduklari tarafa geldi de onlara sadaka vermeyi emretti. Kadinlar artik kassiz halkalari ve yüzükleri Bilâl'in etegi içine atmaya basladilar, demistir [100].

57- Kadinlar Için Gerdanliklar Ve Sihâblar Yâni Tîb Ve Sükk Denilen Güzel Kokulu Boncuklardan Yapilmis Gerdanliklar (Giymenin Hükmü) Babi [101]

97-.......Bize Su'be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir bayram günü namazgaha çikti da yalniz iki rek'at kildirip, ondan evvel de sonra da hiçbir namaz kilmadi. Sonra (yaninda Bilâl oldugu hâlde) kadinlarin bulunduklari tarafa geldi de onlara sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadinlar küpelerini, gerdanliklarini

sadaka olarak vermeye basladilar [102].

58- Gerdanliklarin Ariyet Alinmasi Babi

98-.......Bize Hisâm ibn Urve, babasi Urve ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir; Bir seferde kizkardesim Esmâ'ya âid olan bir gerdanlik kayboldu. Peygamber (S) onun aranmasi için birkaç adam yolladi. Bunlar ararken namaz vakti de geldi. Kendileri abdestli degillerdi ve bir su da bulamadilar. Artik çaresiz abdestsiz olduklari hâlde namazi kildilar. Döndüklerinde onlar böyle abdestsiz olarak namaz kildiklarim Peygamber'e söylediler. Bunun üzerine Allah Teyemmüm Âyeti'ni (ei-Mâide: 6) indirdi.
Abdullah ibnu Numeyr, Hisâm'dan; o da babasindan; o da Âi-se'den yaptigi rivayette: Âise bu gerdanligi kizkardesi Esma'dan ariyet olarak almisti, ziyâdesini getirmistir [103].

59- Kadinlarin Kulaklarina Altin, Gümüs, Boncuk Nevinden Küpeler Takmalarimin Hükmü) Babi

Ibn Abbâs:
Peygamber (S) kadinlara sadaka vermelerini emretti de ben kadinlarin (altin, gümüs, boncuk, küpe gibi zînetlerini alip çikarmak için) ellerini kulaklarina ve bogazlarina dogru uzattiklarini gördüm, demistir [104].

99-.......Bize Adiyy ibn Sabit haber verip söyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan ki, o: Peygamber (S) bayram günü yalniz iki rek'at bayram namazi kildirip, bu iki rek'atten evvel de sonra da hiçbir namaz kilmadi. Sonra yaninda Bilâl oldugu hâlde kadinlarin bulundugu tarafa geldi de onlara sadaka vermeyi emretti. Herbir kadin artik kulagindaki küpesini Bilâl'in etegi içine atmaya basladi, demistir [105].

60- Çocuklar Için Olan Kokulu Boncuk Gerdanlik Babi

100-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Medîne çarsilarindan bir çarsida Rasûlullah'in beraberinde idim. Rasûlullah (S) yürüdü, ben de O'nun beraberinde yürüdüm. (Nihayet Fâtima'mn evinin avlusunda bir kenara oturdu da torunu Hasen'i kasdederek) üç kerre:
— "Küçük neredesin? Küçük neredesin? Küçük neredesin?" diye seslendi.
Ve bana:
— "Alî'nin oglu Hasen'i çagir!" buyurdu.
Bunun üzerine Alî'nin oglu Hasen, boynunda kokulu boncuk gerdanligi oldugu hâlde yürüyüp geldi. Peygamber (S) sarmasmak üzere elini söyle yaydi, Hasen de elini açip yaydi, Peygamber Hasen'e yapisip sarmasti ve:
— "Allah'im, ben bu çocugu seviyorum, Sen de onu sev ve onu seveni de sev!" diye duâ etti.

Ebû Hureyre: Rasûlullah'in Hasen hakkinda söyledigi bu sözIerden sonra artik bana hiçbir kimse Alî'nin oglu Hasen'den daha sevgili olmadi, demistir [106].

61- Bâb: Kadinlara Benzemege Çalisan Erkekler Ve Erkeklere Benzemege Çalisan Kadinlar

101-.......Bize Su'be, Katâde'den; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, tbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) erkeklerden kadinlara benzemeye çalisanlara ve kadinlardan erkeklere benzemeye çalisanlara la'net etti, demistir.
Bu hadîsi "Bize Su'be haber verdi" diye rivayet eden Amr ibn Merzûk el-Bâhilî, Gunder'e mutâbaat etmistir [107].

62- Kadinlara Benzemege Çalisan Erkeklerin Evlerdi Disari Çikarilmalari Babi

102-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) erkeklerden kadinlasanlara ve kadinlardan da erkeklesenlere la'net etti ve:
— "Böyle kimseleri evlerinizden disari çikarin!" buyurdu.
Ibn Abbâs: Peygamber fulân kimseyi disari çikardi. Umer de fu-lan kimseyi disari çikardi, demistir [108].

103-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R), kendinin ve Ebû Seleme'nin kizi olan Zeyneb'e söyle haber vermistir; Peygamber (S) -Tâif muhasarasi sirasinda- Ümmü Seleme'nin yaninda idi, evde de (kardesim Abdullah ile) bir muhannes bulunuyordu. Bu mu-hannes, kardesim Abdullah'a:
— Yâ Abdallah! Yarin size Tâif fethedilirse, ben sana Gaylân'-m (sisman) kizina delâlet ederim. O kiz (semizlikten) dört kivrimla karsilar ve sekiz kivrimla da arkaya döner, deyiverdi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Bu kabil kimseler sakin sizin yaniniza bir daha girmesin!" buyurdu.
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: "Dört ile yönelir ve arkasina döner" demek "Karninin dört bükümü ile yönelir de kendisi bu bükümlerle yönelir gelir" demektir. "Sekiz ile arkasina döner" sözü de, bu dört bükümün kenarlariyle arkasina döner rna'nâsmadir. Çünkü o bükümler kizin iki yanini da çepçevre kusatmis ve birbirine katilmislardir. (Yâni semizlikten dolayi karni dört büklümdür. Arkadan bakilinca iki taraftan tasarak sekiz büklüm gürünür.) Müzekker olarak "Semânin" demis, müennes olarak "Semâniyetun" dememistir. "Etraf" kelimesinin tekili "Taraftir, bu da müzekkerdir. Çünkü o kimse "Semâniyete etrafin" demedi [109].

63- Biyigi Kesip Kirkma(Nin Müstehâbligi) Babi

Ibn Umer biyigini derince kestirirdi, hattâ derisinin beyazi görünürdü ve su ikisi arasini alirdi, yâni dudaklarin iki tarafinda olan biyikla sakal arasini alirdi [110].

104- Bize el-Mekkî ibn îbrâhîm, Hanzala'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti. el-Buhârî (hadîsi böyle Mekkî'den tahdîs ettikten sonra) söyle dedi: Ashabimiz el-Mekkî'den rivayet ettiler. Nâfi' de Ibn Umer(R)'den ki, Peygamber (S):

— "Biyigi derince kirkmak fitrattandir" buyurmustur [111].

105-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Saîd ibnu'1-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den rivayet olarak söyle tahdîs etti: "Fitrat bestir -yâhud: Bes sey fitrattandir-; Hitan, yâni çocuklari sünnet etmek, avret yerindeki killari gidermek için ustura tutunmak, koltuk altlarinin killarini gidermek, tirnaklari kesmek ve biyigi kirkmak" [112].

64- Tirnaklari Kesme(Nin Sünnetligi) Babi

106-.......Ishâkibn Süleyman tahdîs edip söyle dedi: Ben Hanzala'dan isittim; o da Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den ki, Rasûlul-lah (S):
— "Etegi tiras etmek, tirnaklan kesmek ve biyigi kirkip kisalî-mak fitrattandir (yânî sünnettendir)" buyurmustur.

107-.......Bize Ibn Sihâb, Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Ben Peygamber (S)'den isittim:
— "Fitrat (hasletleri) bestir: Sünnet olmak, (etek killarini gidermek için) ustura tutunmak, biyigi kirkmak, tirnaklari kesmek, koltuk altlarim temizlemek" buyuruyordu, demistir.

108-....... Bize Umer ibnu Muhammed ibn Zeyd, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):
— "Müsriklere muhalefet ediniz (hâl ve hareketlerinde onlara benzemeyiniz)/ Sakallari bol birakiniz, biyiklari derince kesiniz!" buyurmustur.
Nâfi' ibn Umer hacc yâhud umre yaptigi zaman basini tiras ettirirken sakalinin üzerinden eliyle tutar da elinden fazla olani makasla alirdi, demistir [113].

65- Sakallari Bol Birakmak Babi

"Hatta afev" (ei-A'mf. 95), "Nihayet çogaldilar ve mallari da çogaldi" ma'nâsinadir.

109-.......Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den haber verdi ki, Ibn Umer (R): Rasûlullah (S):
— "Biyiklari derince kesiniz, sakallari bol birakiniz!" buyurdu, demistir [114].

66- Saç Agarmasi Hakkinda Zikrolunan Seyler Babi

110-.......Bize Vuheyb, Eyyûb'dan tahdîs etti ki, Muhammed ibn Sîrîn söyle demistir: Ben Enes'e:
— Peygamber (S) saçini sakalini boyadi mi? diye sordum. Enes (R):

— Peygamber (S) az bir seyden baska saç sakal agarmasina ulasmadi, dedi.

111-.......Sabit el-Bunânî söyle dedi: Enes'e Peygamber'in sakalini boyamasi (vâki' olup olmadigi) soruldu da, Enes (R):
— Su muhakkak ki, Peygamber (S) saç sakal boyayacak dereceye ulasmadi. Eger ben O'nun sakalindaki beyaz killari saymak isteseydim (muhakkak sayardim), dedi.

112-.......Usmân ibn Abdillah ibn Mevheb söyle demistir: Ehlim (yâni Talha ailesi yâhud zevcem) beni Peygamber'in zevcesi Üm-mü Seleme'ye bir gümüs bardak içindeki su sebebiyle yolladi.
Hadîsin râvîsi Isrâîl ibn Yûnus üç parmagini yumdu (üç defa gönderdiler yâhud bardagin boyu bu kadardi demek istedi).
(Usmân devamla dedi ki:) O kadehin içinde Peygamber'in saçlari vardi. Insanlar kendilerinden bir insana göz degmesi yâhud herhangi birsey isabet ettigi zaman Ümmü Seleme'ye bir kabini gönderirlerdi. Iste bu gönderilmemde ben Ümmü Seleme'nin yaninda küçük bir kaba muttali' oldum ki, onun içinde bir takim kirmizi saçlar gördüm [115].

113-.......Usmân ibn Abdillah ibn Mevheb: Ben Ümmü Seleme'nin yanina girdim. O bizlere Peygamber(S)'in saçlarindan bir mik-dâr boyanmis saç çikarip gösterdi, demistir.
(Buhârî geçen senedle söyle dedi:) Bize Ebû Nuaym Fadl ibn Dü-keyn söyledi. Bize Nusayr ibn Ebi'l-Es'as, Ibn Mevheb'den tahdîs etti ki, Ümmü Seleme ona Peygamber'in kirmizi saçlarini göstermistir [116].

67- Bas-Ve Sakal Saçlarinin Beyazligini (Kina Gibi Bir Madde Ile) Boyamak Babi

114-.......EbûHureyre(R): Peygamber (S): "Yahudiler ve Hristiyanlar sakallarinin beyazligini boyamazlar, siz onlara muhalefet ediniz" buyurdu, demistir [117].

68- Saçin Kivircik Olmasi Babi

115-.......Rabîa, Enes ibn MâIik(R)'ten isitmistir, o söyle diyordu: Rasûlullah (S) çok uzun boylu da degil, kisa da degildi. Rengi (kireç gibi istenmeyen) duru beyaz da degil, kara yagiz da degildi. Saçlari (Sudanlilar gibi) kivircik ve kisa degildi, (Hindliler gibi) düz ve uzun da degildi (O, mu'tedil sarkik saçli idi). Allah O'nu kirkinci yasinin basinda peygamber olarak gönderdi. Peygamber olarak on sene Mekke'de, on sene de Medine'de ikaamet etti. Allah O'nu, basinda ve sakalinda yirmi tane beyaz saç bulunmayarak Ömrünün altmisinci senesinin basinda vefat ettirdi [118].

116- Bize Mâlik ibn Ismâîl tahdîs etti. Bize îsrâîl ibn Yûnus tah-dîs etti ki, dedesi Ebû Ishâk söyle demistir: Ben el-Berâ ibn Âzib'den isittim: Ben kirmizi bir takim elbise içinde Peygamber(S)'den daha güzel bir kimse görmedim, diyordu.

(el-Buhârî dedi ki:) Arkadaslarimin bâzisi (yânî Ya'kûb ibn Suf-yân) seyhim Mâlik ibn Ismâîl'den: "Peygamber'in basinin saçi (sarktigi zaman) omuzlarina yakin uzun olup orayi döver dururdu" tarzinda söylemistir.
Ebû Ishâk Amr es-Subey'î: Ben bu hadîsi el-Berâ'dan birçok defalar tahdîs ederken isittim. O bu hadîsi her tahdîs ettiginde muhakkak güldü, demistir.
Su'be: "Peygamber'in saçlari kulak memelerine kadar ulasirdi" sözünde Ebû Ishâk'a mutâbaat etmistir [119].

117-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den söyle haber verdi: Rasûlullah (S) söyle ^uyurdu: "Bana bir gece ru'-yâmda kendim Ka'be'nin yaninda gösterildi ve orada esmer erkeklerden görmekte bulunduklarinin en güzeli olan esmer bir adam gördüm ki, yine görmekte olduklarinin en güzeli nev'inden bol bir saçi vardi, saçlarini yeni taramis olup henüz su akitiyordu, iki adama yâhud iki adamin omuzlarina dayanarak Ka'be'yi tavaf ediyordu. Ben:
— Bu kimdir? diye sordum.
— Bu, Meryem'in oglu îsâ Mesih'tir, denildi.
Bir de basinin saçi çok kivircik, sag gözü sasi, sanki emsalinin arasindan disa dogru firlamis bir üzüm tanesi gibi olan birisiyle karsilastim ve:
— Bu kimdir? dedim.
— Bu, Mesîh Deccâl'dir, denildi" [120].

118-.......Bize Katâde tahdîs etti: Bize Enes (R): Peygamber(S)'in saçlari iki omuzlarini döver dururdu, diye tahdîs etti.

119-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes ibn1 MâIik(R)'ten: Peygamber'in saçlari iki omuzunu döver dururdu, diye tahdîs etti.

120-.......Katâde söyle demistir: Ben, Enes ibn Mâlik(R)'e Rasûlullah'in saçlarindan sordum da Enes söyle dedi: RasûluIlah(S)'in saçlari düz ve çok uzun da degil, kivircik ve kisa da degildi; O'nun saçlari kulaklariyle omuzu arasinda idi.

121-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber(S)'in elleri iri ve kaim idi. Ben O'ndan önce de, sonra da (güzellikte) onun benzerini görmedim. Peygamber'in saçlari kivircik da degil, düz de degil; ikisi arasi bir kivamda idi [121].

122-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber(S)'in iki eli ve iki ayagi kalindi, güzel yüzlü idi. Ben O'ndan önce de, O'ndan sonra da güzellikte O'nun benzerini görmedim. Peygamber'in iki avucu (hilkaten veya ikramca) açik idi [122].

123-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; odaEnes ibn Mâlik'ten yâhud bir adamdan; o da

Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) iki ayagi kalin ve güzel yüzlü idi; ben O'ndan sonra O'nun gibisini görmedim, demisti.
Râvî Hisâm ibn Yûsuf es-San'ânî, Ma'mer ibn Râsid'den; o da Katâde'den; o da Enes'ten: Peygamber (S)'in iki ayaklari iri ve kalin, iki elleri de iri ve kalin idi, diye söylemistir.
Ebû Hilâl Muhammed ibn Suleym de söyle dedi: Bize Katâde, Enes'ten yâhud Câbir ibn Abdillah'tan: Peygamber(S)'in iki eli ve iki ayagi iri ve kalin idi, ben O'ndan sonra O'nun benzerini görmedim, seklinde tahdîs etti [123].

124-.......Mucâhid ibn Cebr söyle demistir: Biz Ibn Abbâs'm, yaninda idik. Mecliste bulunanlar Deccâl'i (sasi ve çok yalancidir diye) zikrettiler. Bunun üzerine Ibn Abbâs:
— Su muhakkak ki, onun iki gözü arasinda "Kâfir" sözü yazilmistir, dedi.
Ve yine Ibn Abbâs:
— Ben Peygamber'den bu "Iki gözü arasinda 'Kâfir' yazilmistir" sözünü isitmedim. Lâkin Peygamber (S) "îbrâhim el-Halîl'e gelince (onu görmek isterseniz) iste ben arkadasiniza bakiniz. Musa'ya gelince, o bugday renkli, etli ve toplu bedenli bir adamdir. Saçlari kivircik, lifle yularlanmis kizil bir deve üzerine binmis, telbiye ederek Ezrak Vâdîsi'nde akip giderkenki hâli hâlâ gözümün önündedir" buyurdu, demistir [124].

69- Basin Saçlarini Zamk Gibi Yapistirici Bir Madde Sürmekle Birbirine Yapistirip Keçelestirmek Babi

125-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Salim ibn Abdillah haber verdi ki (babasi) Abdullah ibn Umer söyle demistir: Ben babam Umer(R)'den isittim:
— Basinin saçlarini enliligine ören kimse saçlarini tiras etsin. (Ihram disinda) saçlarinizi yapistirip keçelestirmege benzemeyiniz! diyordu.
Abdullah ibn Umer de:
— Yemîn olsun ben Rasûlullah'm basinin saçlarini zamkli bir madde ile toplayip yapistirirken görmüsümdür, diyordu.

126-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'deii haber verdi ki, Ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan saçlarini zamkli bir madde ile toplayip yapistirmis oldugu hâlde ihramda yüksek sesle telbiye ederken isittim. O su sözleri söylüyordu: "Lebbeykellâhumme îebbeyke, îebbeyke lâ serike leke, lebbeyke innel-hamde ve'n-nVmete leke, ve'l-mülke lâ serike leke". Rasûlul-lah, bu kelimeler üzerine artirma yapmiyordu.

127-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Hafsa (R):
— Yâ Rasûlallah! Bu insanlarin hâli nedir? Herkes umre ile ihramdan çiktilar, hâlbuki Sen umren ile ihramdan çikmadin? diye sordu.
Rasûlullah (S):
— "Ben basimin saçlarim yapistirip telbîd yaptim, kurbanima da gerdanlik taktim. Artik ben

kurbanimi kesinceye kadar ihramdan çikamam" diye cevâb verdi [125].

70- Basin Saçlarini Ortasindan Ikiye Ayirmak Babi

128-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) hakkinda müsbet menfî hiçbirsey ile emr olunmayan hususlarda kitâb ehline uymayi severdi. Kitâb ehl'i olanlar saçlarini salip sarkitirlardi. Müsrikler ise baslarinin saçlarini ortadan iki tarafa ayirirlardi. Peygamber (evvelâ kitâb ehline uyarak) alm saçlarini saliverdi. Sonra bunun bir müddet ardindan basinin saçlarini ortasindan ikiye ayirdi [126].

129-.......Âise (R): Peygamber (S) ihrama girmis oldugu hâlde basinin saç ayirim yerlerindeki kokunun parlamasi hâlâ gözümün önündedir, demistir.
Bu hadîsin râvîlerinden Abdullah ibn Recâ'nin rivayetinde Peygamber'in saç ayiriminda... seklinde söylemistir.

71- Bastan Sarkan Zülüf Ve Kâküller Babi

130-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben bir gece teyzem Meymûne bintu'I-Hâris'in evinde geceledim. Rasûlullah (S) o gece nev-beti dolayisiyle onun yaninda idi.
Ibn Abbâs dedi ki: Yattiktan bir müddet sonra Rasûlullah kalkti da gece namazi kilmaya basladi. Ben de kalkip sol tarafinda namaza durdum.
Ibn Abbâs dedi ki: Rasûlullah benim basimin sarkan kâkülünü tuttu da beni sag tarafina geçirdi.
Bana Amr ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Huseym tahdîs etti: Bize Ebû Bisr bu hadîsi haber verdi ve "Zülüflerimden yâhud basimdan tuttu" seklinde söyledi [127].

72- Bas Saçinin Bir Kismini Tiras Edip Bir Kismini Parça Parça Bulutlar Gibi Birakma(Nin Hükmü) Babi

131-.......Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: BanaUbeydulIah ibn Hasf haber verdi; ona da Nâfi'nin oglu Umer haber verdi; ona da Abdullah ibn Umer'in hizmetinde bulunan Nâfi' haber ver-di. O da Abdullah ibn Umer(R)'den söyle derken isitmistir: Ben Ra-sûIullah(S)'tan basin bir kismini tiras edip bir kismini parçali bulutlar gibi birakmaktan nehyederken isittim.
Ubeydullah ibn Hafs el-Umerî söyle dedi: Ben Nâfi'nin oglu Umer'e:
— Kazaa nedir? diye sordum.
Ubeydullah bize Nâfi'nin oglunun kelâmindan naklederek isaret etti ve Nâfi':
— Çocugun basini tiras edip de alnindaki ve alninin iki tarafindaki saçim tiras etmeyip birakmaktir! dedi, ve eliyle kendi nâsiyesini' ve alninin iki tarafini isaret edip gösterdi, dedi.
Bu sefer Ubeydullah'a:
— Bu nehiy erkek ve kiz çocuklari hakkinda müsterek ve müsâ-vî midir? diye soruldu.
Oda:

— Bilmiyorum. O böyle çocuk, diye söyledi; erkek veya kiz yâhud da ikisi müsterek midir, bildirmedi, diye cevâb verdi.
Ubeydullah dedi ki: Ben bunu Nâfi'nin oglu Umer'e tekrar sordum. Bu sefer de söyle îzâh etti:
— Ey Ubeydallah! Erkek çocugunun nâsiyesi ve alni ile alninin iki tarafindaki sudgunda (yânî göz iîe kulak arasinda) saç birakmakta bir mahzur yoktur. Çünkü kaza' yalniz nâsiyede perçem birakilip oradan baska yerde saç birakilmaksizin basin her tarafinin tiras edilmesidir. Basinin yarisi tirasli, yarisi da tirassiz olmak da böyledir, dedi [128].

132-.......Bize Abdullah ibn Umer'in hizmetinde bulunan Abdullah ibn Dînâr el-Medenî, Ibn Umer'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) basin bir kisim saçini tiras edip bir kismini tiras etmeyip, daginik bulut parçalari gibi birakmaktan nehyetmistir [129].

73- Kadinin Kendi Kocasina Iki Eliyle Güzel Kokular Sürmesi Babi

133-.......Âise (R): Ben Peygamber(S)'i ihrama girecegi için kendi ellerimle güzel kokularla kokulandirdim. Ve yine Minâ'da (ilk ihramdan çikildigi sirada) Ka'be'ye tavaf etmek üzere hareket etmeden önce de kendisini güzel koku sürüp kokulandirdim, demistir.

74- Basta Ve Sakaldaki Güzel Koku(Nun Hükmü) Babi

134-.......Âise (R): Ben Peygamber(S)'i hoslandigi en güzel koku ile kokulardim. Hattâ sürdügüm koku O'nun basinda ve sakalinda parlayip sakidigini hissedip görünceye kadar sürmeye devam eder-dim, demistir [130].

75- Tarakla Saçlari Taramak Babi

135-.......Bize Ibnu Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den; o da Seni ibn Sa'd(R)'dan söyle tahdîs etti: Bir adam Peygamber'in evindeki bir pencereden içeriye bakmisti. Bu sirada Peygamber (S) midrâ (denilen demir bir saç ayirma âleti) ile basini kasimakta idi. Bunun üzerine o kisiye:
— "Eger senin (böyle mahrem yere) bakar oldugunu daha önce bilseydim, su demiri muhakkak gözünün içine saplardim. Çünkü izin isteme (vecîbesi) ancak gözler cihetinden (yânî gözlerin evdeki mah-remlige bakmamasi için) kaanûn yapilmistir" buyurdu [131].

76- Hayizli Kadinin Kendi Kocasinin Saçini Taramasi Babi

136-.......Bize Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den haber verdi ki, Âise (R): Ben hayizli oldugum hâlde Rasû-lullah(S)'in basini tarar idim, demistir.
Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs etti. Bize Mâlik, Hisâm'dan; o da babasindan; o da Âise'den bunun benzerini haber verdi [132].

77- Saç Sakal Tarama Ve Ise Sagdan Baslama Babi

137-....... Bize Su'be, Es'as ibn Suleym'den; o da babasi Suleym ibnu'l-Esved el-Kûfî'den; o da Mesrük'tan; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) saçini sakalini taramakta ve abdest al-masinda gücünün yetistigince sagdan baslamaktan hoslanirdi.

78- Misk Hakkinda Zikredilen Seyler Babi

138-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Îbnu'1-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) Yüce Allah'in söyle buyurdugunu bildirmistir: "Âdem oglu'nun her ameli kendisi içindir. Fakat oruç böyle degildir. Çünkü oruç, hâlis benim rizâm için yapilan bir ibâdettir. Onun mükâfatini da ben veririm. Ve elbette oruçlu agzin (açlik) kokusu, Allah katinda misk kokusundan daha temizdir".

79- Güzel Kokudan Kullanmanin Müstehâbligi Babi

139-.......Âise (R): Ben Peygamber(S)'i ihrama girmesi sirasinda bulabildigim en güzel koku ile kokulandirirdim, demistir [133].

80- Güzel Kokuyu Geri Çevirmeyen Kimse Babi

140-.......Azre ibn Sabit el-Ensârî tahdîs edip söyle dedi; Bana Sumâme ibnu Abdillah, dedesi Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik, kendisine hediye edilen güzel kokuyu reddetmez ve Peygamber (S) de güzel kokuyu geri çevirmezdi, diye söylemistir [134].

81- Zerîre (Kokusu) Babi

141-.......Âise (R): Ben Veda Hacci'nda Rasûlullah(S)'i ihramdan çiktiginda ve ihrama girmek istediginde zerîre (yâni tutya denilen güzel koku)yi kendi ellerimle sürmek suretiyle kokulandirdim, demistir [135].

82- Güzellik Için Dislerinin Arasini Yontan Kadinlar(In Kötülenmesi) Babi

142-.......Ibrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti(ki o söyle demistir): Allah su kadinlara la'net etmistir: Dögün yapanlar, vücûdlarina dögün yaptiranlar, yüzlerinin tüylerini yolduranlar, seyrek disli güzel görünmek için ön dislerinin aralarini yontan siritkanlar, Yüce Allah'in yarattigim degistirenler. Bana ne var ki, ben Peygamber(S)'in la'net ettigi kimselere la'net etmeyeyim? Bu Allah'in Kitâbi'nda var: "O Rasûl size ne verdiyse onu alin, size ne [136]

yasak ettiyse ondan da sakinin" (ei- Hasr: 7) .

83- Saçta (Baskasinin Saçiyle) Ekleme Yapmak Babi

143-.......Humeyd ibn Abdirrahmân, Muâviye ibn EbîSufyân'in hacc yaptigi yil minber üzerinde konusmasindan isitmistir. Muâviye bu arada bir muhafiz askerin elinde bulunan bir tutam saç demetini el uzatip aldi da söyle diyordu:
— (Ey Medîneliler!) Sizin âlimleriniz neredеdir? Ben Rasûlul-lah(S)'tan isittim ki, O, su elimdeki gibi saçlar(takinmak)dan nehye-diyor ve: "Israil ogullari; ancak onlarin kadinlari su saçlari edindik-leri zaman helak olmuslardir" buyuruyordu [137] .

144-.......Amr ibn Murre söyle dedi: Ben el-Hasen ibn Müslim ibn Yennâk'tan isittim; o, Safiyye bintu Seybe'den tahdîs ediyordu. O da Âise(R)'den. (Âise söyle demistir:) Ensâr'dan bir kiz evlendi. O kiz hastalandi da bundan dolayi saçlari döküldü. Ailesi onun saçlarina ekleme yapmak istediler de bunu Peygamber'e sordular. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Baskasinin saçindan saç ekleyen ve saç ekleten kadinlara Allah la'net etti" buyurdu.
Bu hadîsi Ebân ibn Salih'ten; o da el-Hasen'den; o da Safiyye'-den; o da Âise'den senediyle rivayet etmekte Ishâk ibn Muhammed, Su'be'ye mutâbaat etmistir.

145-.......Bize Mansûr ibnu Abdirrahmân tahdîs edip söyle dedi:
Bana annem Safiyye bintu Seybe, Esma bintu Ebî Bekr(R)'den söyle tahdîs etti: Bir kadin Rasûlullah'a geldi de:
— Ben kizimi nikâh edip evlendirdim. Sonra kizima bir hastalik isabet etti ve bu sebeble basinin saçlari döküldü. Kocasi beni, döküIen saçlari kizin basina Koymaya tesvik ediyor, binâenaleyh ben kizin basina saç ekleyeyim mi? dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S) saç ekleyen ve saç ekletmek isteyen kadinlari kötüledi.

146-.......Bize Su'be, Hisâm ibn Urve'den; o da karisi Fâtima bintu'I-Munzir'den tahdîs etti ki, Ebû Bekr'in kizi Esma (R): Peygamber (S) baskasinin saçindan kendi basina saç ekleyen ve saç ek-lettiren kadinlara la'net etti, demistir.

147-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S):
— "Baskasinin saçindan kendi basina saç takan, böyle saç taktirmak isteyen, beden üzerine dögün yapan ve dögün yaptiran kadinlara Allah la'net etti" buyurmustur.
Nâfi': Dögün, dislerin etrafindaki dis etlerinde olur, demistir.

148-.......Saîd ibn Müseyyeb söyle demistir: Muâviye, gelislerinin sonuncusu olarak (51. senede) Medine'ye geldi de bizlere hitâb1 etti. Bu arada birbiri üzerine durulmus birkaç demet saç çikardi ve:
— Ben bunu Yahudi'den baska bir kimsenin yapacagini düsün-
müyorum. Çünkü Peygamber (S) bu isi, yânî saçta takma ve ekleme yapiciligini yalancilik ve bâtil

sey diye isimlendirmistir, dedi [138].

84- Yüzlerinin Tüylerini Yoldurtan Kadinlar Babi

149-.......Alkame söyle demistir; Abdullah ibn Mes'ûd, dögün yapan, yüzlerindeki tüyleri yoldurtan, güzellik için ön dislerinin aralarini yontturan ve Allah'in yarattigini degistiren kadinlara la'net etmisti. (Bu la'netleme Esed ogullan'ndan Ümmü Ya'kûb denilen kadina ulasti.) Bunun üzerine Ümmü Ya'kûb, Abdullah'a:
— Bu la'netleme nedir? dedi. Abdullah:
— Ben Rasûlullah'in la'net ettigi kimselere neye la'net etmeyecegim? Hem bu Allah'in Kitâbi'nda var! dedi.
Kadin:
— Vallahi ben Mushaf'in iki kabi arasinda ne varsa okudum, fakat onu bulamadim, dedi.
Abdullah:
— Vallahi eger sen onu gerçekte okuduysan, muhakkak onu bul-mussundur: "Ve mâ âtâkumu'r-Rasûlu fe-huzûhu ve mâ nehâkum anhu fe'ntehû(= O Rasûl size ne verdiyse onu alin, size ne yasak ettiyse ondan da sakinin)" (d-Hasr: 7) âyetidir, dedi [139].

85- Saçina Ekleme Yapilmis Kadin Bâbî

150-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) baskasinin saçindan saç takan, böyle saç taktiran, bedenlere dogun yapan ve dö-gün yaptiran kadinlara la'net etti, demistir.

151-.......Bize Hisâm ibn Urve tahdîs etti ki, kendisi Fâtima bintu'l-Munzir'den söyle derken isitmistir: Ben Ebû Bekr'in kizi Es-mâ'dan isittim, söyle dedi: Bir kadin Peygamber'e geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Benim su kizima kizamik hastaligi isabet etti, bu yüzden saçlari diplerinden çikip döküldü. Ben bunu evlendirmis bulunuyorum. Ben simdi bunun saçina baskasinin saçindan ekleme yapayim mi? dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Allah saç ekleyene ve saç eklenmise la'net etti" buyurdu.

152-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'den isittim yâhud Peygamber (S): "Dögmeyapan, dögme yaptiran, saçlara ekleme yapan, ekleme yaptiran" buyurdu, yânî Peygamber bunlara Ia'net etti, dedi.

153-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Allah bedenlere dögme yapan kadinlara, dögme yaptiran kadinlara, yüz tüylerini yoldurtan kadinlara, güzellik için ön dislerinin aralarini torpilleyip yontturan kadinlara ve Allah'in yaratmasini degistiren kadinlara la'net etti. Bana ne var ki, ben Rasûlullah (S)'in la'net ettigi kimseye la'net etmeyeyim? Hâlbuki bu, Allah'in Kitâbi'nda var! demistir [140].

86- Bedenlere Dögme Yapan Kadin Babi

154-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Göz degmesi haktir (sabittir)" buyurdu ve dögme yapmaktan nehyetti, demistir [141].

155-.......Sufyân es-Sevrî, tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Âbis'e, Mansûr'un Ibrâhîm en-Nahaî'den; ona da Alka-me'den; ona da Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelen hadîsini zikrettim. O da:
— Ben o hadîsi Ümmü Ya'kûb el-Esediyye'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere Mansûr ibn Mu'temir'in hadîsi gibi isittim, dedi.

156-.......Avn ibnu Ebî Cuhayfe söyle demistir: Ben babam Ebû Cuhayfe'yi gördüm, o:
— Peygamber (S) kan aldirma ücretinden, köpek parasindan, ribâ yiyiciliginden, dögme yapiciligindan ve dögme yaptiriciligindan nehyetti, dedi [142].

87- Bedenine Dögme Yapilmasini Isteyen Kadin Babi

157-.......Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Umâre ibn Ka'kaa'dan; o da Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Umer'e, dögme yapar olan bir kadin getirildi. Bunun üzerine Umer orada hazir bulunan sahâbîlere:
— Sizlere Allah adiyla soruyorum: Dögme yapmak hakkinda Peygamber(S)'den kim birsey isitmisse, onu bize haber versin! dedi.
Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine ben ayaga kalktim da söyle dedim:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Ben bunun hakkinda Peygamber'den isittim, dedim.
Umer de ona:
— Ne isittin? dedi. Ebû Hureyre:
— Ben Peygamber(S)'den isittim: "(Ey kadinlar!) Sizler dögme yapmayin ve dögme yaptirmak da istemeyin!" buyuruyordu, dedi.

158-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) saça ekleme yapan, ekleme yaptiran, dögme yapan ve dögme yaptiran kadinlara la'net etti, demistir.

159-.......Bize Abdurrahmân ibn Mehdî, Sufyân es-Sevrî'den; o da Mansûr ibnu'I-Mu'temir'den; o da îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R):
— Allah, dögme yapan, dögme yaptiran; yüzlerinin tüylerini yoldurtan, güzellik için dislerinin aralarini yontturup seyreklestiren, Allah'in yarattigini degistiren kadinlara la'net etti. Bana ne var ki, ben Rasûlullah'in la'net ettigi kimselere la'net etmeyecegim? O, Allah'in Kitâbi'nda var! demistir [143].

88- Tasvirlerdin Hükmü) Babi [144]

160-.......Ebû Talha (Zeyd ibn Sehl el-Ensârî-R) söyle demistir: Peygamber (S):
— "Içinde köpek ve tasvirler bulunan bir eve melekler girmez" buyurdu.
el-Leys ibn Sa'd da söyle dedi: Bana Yûnus ibn Zeyd, Ibn Si-hâb'dan tahdîs etti. Bana Ubeydullah haber verdi ki, kendisi Ibn Ab-bâs'tan isitmistir. O da: Ben Ebû Talha'dan isittim; o da: Ben, Pey-gamber(S)'den isittim, demistir [145].

89- Suret Yapan Musavvirlerin Kiyamet Günündeki Azâblari Babi

161-.......Müslim ibn Subayh söyle dedi: Biz Mesrûk'la beraber Yesâr ibn Numeyr'in evinde idik. Mesrûk evin sofasinda birtakim timsâller (hayvan resimleri) gördü de: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan isittim, söyle dedi:
— Ben Peygamber (S)'den isittim: "Sübhesiz kiyamet gününde Allah katinda insanlarin en siddetli azâblilari suret yapanlardir" bu-yuruyordu, dedi.

162-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S):
— "Sübhesiz bu suretleri yapmakta olanlar, kiyamet gününde azab olunurlar, onlara: Haydi, yaptiginiz suretlere can veriniz! denir" buyurdu [146].

90- Suretleri Bozmak Babi

163-.......Bize Hisâm ibn Abdillah, Yahya ibn Kesîr'den; o da Imrân ibn Hittân'dan tahdîs etti ki, ona da Âise (R) söyle tahdîs etmistir: Peygamber (S) kendi evinde, içinde (Hnstiyanlar'in) haç re-simleri naksedilmis bulunan hiçbirseyi birakmaz, muhakkak onu nakzedip bozardi [147].

164-.......Bize Ebû Zur'a tahdîs edip söyle dedi: Ben bir kerre Ebû Hureyre ile beraber Medine'de bir eve girdim. Ebû Hureyre bu evin üst katinda bir ressamin resim ve suretler yapmakta oldugunu gördü de söyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim; O, Yüce Allah'in söyle buyurdugunu söylüyordu:
— "Benim yarattigim gibi yaratmaga çalisan kisiden daha zâlim kim vardir? Haydi onlar (lezzetli ve gida bollugu yerinde) bir tek zerre yaratsinlar!"
Bundan sonra Ebû Hureyre bir kap su istedi de tâ koltuk altina ulasincaya kadar ellerini, kollarini (Ismâîlî rivayetinde: Ve dizlerine kadar iki ayaklarini) yikadi.
Ebû Zur'a dedi ki: Ben:
— Yâ Ebâ Hureyre! Böyle yukarilara kadar yikama Rasûlullah'-tan isittigin birsey midir? dedim.
Ebû Hureyre:
Bu (yâni suyu koltuga kadar ulastirma, cennetteki) süsün sonudur, dedi [148].

165-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim'dan isittim. O günlerde Medine'de ondan daha faziletli kimse yoktu. O söyle dedi: Ben babam(el-Kaasim ibn

Muhammed ibn Ebî Bekr)'dan isittim, söyle dedi: Ben Âise(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) bir seferden geldi. Ben de kendisinde birtakim timsâller bulunan bir perdemi bana âid olan bir raff üzerine örtmüstüm. Rasûlullah onu görünce yerinden çikanp yirtti ve:
— "Kiyamet gününde insanlarin en siddetli azâblilari, Allah'in yaratmasina benzetmeye çalisan kimselerdir" buyurdu.

Âise: Müteakiben biz o perdeyi bir yastik yâhud iki yastik yaptik, demistir [149].

166-.......Buradaki senedde Âise söyle demistir: Peygamber (S) bir seferden geldi. Ben de "Durnûk" denilen ve üzerinde timsâller bulunan bir perde asmistim. Rasûlullah bana onu yerinden çikarmami emretti, ben hemen onu oradan çikardim. Ben Peygamber ile tek bir kaptan yikanirdim [150].

92- Sûretli Ve Resimli Seyler Üzerine Oturmayi Sevmeyen Kimse Babi

167-.......Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den; o da el-Kaasim'dan söyle tahdîs etti: Âise (R) küçük bir yastik satin almisti, üzerinde birtakim (hayvan) resimleri vardi. Rasûlullah (S) bunu görünce kapida dikildi de içeriye girmedi.
(Âise dedi ki:) Ben:
— Isledigim günâhtan Allah'a tevbe ederim! dedim. Rasûlullah:
— "Bu resimli yastik nedir?" buyurdu. Ben:
— Ben onu üzerine oturman ve ona dayanip yaslanman için satin aldim, dedim. ; Rasûlullah:
— "Bu suretlerin sahihleri kiyamet gününde muhakkak azâb olunurlar ve o kimselere (tehekküm ve aczlerini ortaya koymak için): Suretlerini yaptiginiz bu hayvanlari diriltiniz! denilir. Sübhesiz, melekler, içinde suret bulunan hiçbir eve girmezler" buyurdu [151].

168-.......Bize el-Leys, Bukeyr'den; o da Busr ibnu Saîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den; o da Rasûlullah'in sahâbîsi olan Ebû Tal-ha'dan tahdîs etti ki, Ebû Talha:
--Rasûlullah (S): "Melekler, içinde suret bulunan bir eve girmezler" buyurdu, demistir.
Busr dedi ki: Bu hadîsi bana rivayet eden, Zeyd ibn Hâlid'dir. Bunu bana bildirdikten bir zaman sonra hastalanmis, biz de ona hasta ziyaretine gitmistik. Eve girdigimde kapisi üzerinde bir perde asili oldugunu, perdede de bir suret bulundugunu gördüm. Orada bulunan Ubeydullah el-Havlânî'ye -ki bu, Peygamber'in zevcesi Meymûne'-nin terbiye edip yetistirdigi bir kimsedir-:
— Islâm'in ilk günlerinde suretin nehyedilmis oldugunu bize haber veren bu Zeyd ibn Hâlid degil midir? (Simdi bu resimli perde nedir ya?) dedim.
Ubeydullah bana:
— Zeyd ibn Hâlid bu hadîsi Ebû Talha'dan bize naklederken, sonunda "Illâ rakmen fî sevbin{ = Elbisedeki naks ve resim müstesnadir)" dedigini isitmedin mi? diye cevâb verdi.
Ibn Vehb de söyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris haber verdi. Ona da Bukeyr tahdîs etti. Ona da Busr tahdîs etti. Ona da Zeyd ibn Hâlid tahdîs etti. Ona da Ebû Talha, Peygamber(S)'den tahdîs etti [152].

93- Tasvirler Bulunan Yerde Namaz Kilmanin Keraheti Babi

169-....... Bize Abdulazîz ibn Suheyb tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Âise'nin kirâm denilen, üzeri resimli, nakisli bir örtüsü vardi, onunla evinin bir tarafini örtmüstü. Peygamber (S) Âise'ye:
— "Su kirâmini benim karsimdan al gider! Çünkü üzerindeki tasvirleri namazimda iken hep bana görünüp duruyor" buyurdu [153].

94- Bâb:

"Içinde suret bulunan eve melekler girmez"

170-.......Ibnu Vehb tahdîs edip söyle dedi: Bana Umer, -ki Muhammed'in ogludur- Sâlim'den tahdîs etti ki, babasi Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir;
— Cibril, Peygamber'le bulusma va'detmis de Peygamber'egelmeyi geciktirmisti. Hattâ bu gecikme Peygamber'e agir gelince evinden disari çikmisti. Bu sirada Cibril'e kavustu da gecikmesinden dolayi öfkelendigini ona söyledi. Bunun üzerine Cibrîl de Peygamber'e: "Biz melekler, içinde suret ve köpek bulunan eve girmeyiz" dedi [154]

95- Içinde Suret Bulunan Eve Girmeyen Kimse Babi

171- Bize Abdullah ibn MesJeme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da el-Kaasim ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R) ona söyle haber vermistir: Âise küçük bir yastik satin almisti, üstünde birtakim (hayvan) resimleri vardi. Rasûlullah (S) bunu görünce kapinin önünde dikildi de içeriye girmedi. Âise bu sirada Ra-sûîullah'in yüzündeki hosnûdsuzlugu sezdi de:
— Yâ RasûlallahJ Ben AJlah'a ve Rasûlü'ne tevbe ediyorum. Acaba ben ne günâh isledim? dedi.
Rasûlullah:
— "Su yastigin hâli nedir?" buyurdu. Âise de:
— Ben onu Sana üzerine oturman ve dayanip yaslanman için & aldim, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Bu suretlerin sahihleri kiyamet gününde muhakkak azâb o nurlar ve bunlari yapan kimselere: Suretlerini yaptiginiz bu hayvc lan diriltiniz! denilir" buyurdu.
Yine Rasûlullah:
— "Sübhesiz içinde suretlerbulunan eve meleklergirmezler"b yurdu [155].

96- Suret Yapiciya La'net Eden Kimse Babi

172-.......Bize Su'be, Ebû Cuhayfe'nin oglu Avn'dan lahdîs etti ki, Ebû Cuhayfe (R) kan alici bir

köle satin almisti. Peygamber (S) kan alma ücretinden, köpek bedelinden, zina kazancindan nehyetti. Ve ribâ yiyene, ribâ yedirene, dögme yapana, dögme yaptirana, suret yapana Ia'net etti, dedi [156].

97- Bâb:

"Kim suret yaparsa kiyamet gününde ona yaptigi surete rûh vermesi teklif olunur. Hâlbuki o, hayât vermek
kudretinde degildir".

173-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe tahdîs edip söyle dedi: Ben en-Nadr ibnu Enes ibn Mâlik'ten isittim; o, Katâde'ye tahdîs ediyordu. en-Nadr söyle dedi: Ben Ibn Abbâs'm yaninda idim. Insanlar ona birseyler soruyorlar (o da onlara cevâb veriyordu). Fakat "Peygamber söyle buyurdu" diye Peygamber'i zikretmiyordu. Nihayet kendisine birisi tarafindan (Ben su resimlen yapan ressam bir kimseyim, hâlim nedir? diye) bir suâl soruldu. Bunun üzerine Ibn Abbâs (R):
— Ben Muhammed(S)'den isittim: "Her kim dünyâda (hayât sahibi) bir suret resmederse, kendisine kiyamet gününde o surete rûh vermesi teklif olunur. Hâlbuki o hayât üfürücü degildir (yâni hayât vermek kudretini hâiz degildir)" buyuruyordu, dedi [157].

98- Binicinin Binek Üzerinde Arka Tarafina Baska Birini Bindirmesi Babi

174-.......BizeEbû Safvân, Yûnus ibn Yezîd'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Urve'den; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Fedek dokumasi kapli saçakli palan vurulmus bir mer-keb üzerine binip (henüz çocuk bulunan) Usâme'yi bineginin arkasi tarafina bindirmistir [158].

99- Bir Binek Hayvani Üzerine Üç Kisinin Binmesi Babi

175-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: (Mekke fethi günü) Peygamber (S) Mekke'ye geldigi zaman kendisini Abdulmuttalib evlâdinin oglanciklari karsiladi. Peygamber bunlardan birisini devesinin önüne, diger birisini de arka tarafina bindirdi [159].

100- Binek Sahibinin Baska Bir Kimseyi Ön Tarafina Bindirmesi Babi

Bâzisi da binek hayvaninin sahibi, hayvanin ön tarafina binmeye baskasindan daha haklidir, ancak baskasina izin vermesi hâli müstesnadir, dedi [160].

176-.......Bize Eyyûb es-Sahtiyânî tahdîs edip söyle dedi: Ikrime'nin yaninda binek üzerine binen üç kisinin serrlisi zikrolundu. Bunun üzerine Ikrime söyle dedi: Ibn Abbâs (R) Mekke fethinde, Mekke'ye, Abbâs'm oglu Kusam'i bineginin ön tarafina, kardesi el-Fadl'i da arka tarafina bindirmis -

yâhud Kusam'i arka tarafina, el-Fadl'i da ön tarafina bindirmis- olarak gelmistir. Bunlarin hangisi serr yâhud hangisi hayirdir? [161].

101- Binek Üzerindeki Binicinin Arka Tarafina Baska Birini Bindirmesi Babi

177-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti. Muâz ibn Cebel (R) söyle demistir: Ben bir seferde Peygamber (S)'in bindigi binegin arka tarafina binmis idim. Peygamber'le benim aramda, semerin arka agacindan baska birsey yoktu. Iste bu kadar yakininda bulunurken Rasûlullah:
— "Yâ Muâz!" diye nida etti. Ben:
— Lebbeyke yâ Rasûlallah ve sa'deyke! dedim. Sonra bir müddet yürüdü. Sonra yine:
— "Yâ Muâz!" diye çagirdi. - Ben:
— Lebbeyke yâ Rasûlallah ve sa'deyke! dedim. Sonra bir daha yürüdü. Sonra yine:
— "Yâ Muâz!" diye çagirdi. Ben yine:
— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazirim ve Sana tâata tekrar tekrar yardimciyim! dedim.
— "Allah'in kullari üzerinde ne hakki vardir bilir misin?" diye sordu.
Ben:
— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedim.
— "Allah 'in kullan üzerinde sabit olan hakki, kullarin Allah 'a ibâdet etmeleri ve O'na hiçbirseyi ortak kilmamalaridir" buyurdu.
Sonra bir müddet daha yürüdü. Sonra:
— "Yâ Muâz ibne Cebel!" diye çagirdi. Ben:
— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazirim ve Sana tâata tekrar tekrar yardimciyim! dedim.
— "Bunu yaptiklari zaman kullarin Allah üzerinde sabit olan haklari nedir bilir misin?" dedi.
Ben:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim. Rasûlullah:
— "Bunu yaptiklari zaman kullarin Allah üzerinde sabit olan Kaklari, Allah'in onlara azâb etmemesidir" buyurdu [162].

102- Binek Üzerinde Kadini Erkegin Arka Tarafina Bindirme(Nin Cevazi) Babi

178-.......Bize Su'be tahdîs etti. Bize Yahya ibnu Ebî Ishâk haber verip söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten isittim, söyle dedi: Rasûlullah'in maiyyetinde Hayber'den dönüyorduk. Ben üvey babam Ebû Talha'nin bineginin arka tarafina binmis idim. O yol aliyordu. Rasûlullah'in kadinlarindan biri de Rasûlullah'in binegi üzerinde arka tarafina binmisti. Birden Rasûlullah'in disi binek devesi, ayagi sürçüp tökezledi. (Rasûlullah ile Safiyye, ikisi birden düstüler.) Ben:
— (Kadin düstü!) Kadini koruyun! dedim ve hemen binekten yere indim.
Bu sirada Rasûlullah:
— "Bu kadin (yânî Safiyye bintu Huyey) annenizdir!" diye seslendi.
Ben hemen devenin semerim sikica bagladim, Rasûlullah deveye bindi (ve yola devam ettik). Nihayet Rasûlullah (S) Medine'ye yaklasinca yâhud görünce:
— "Ayibûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbinâ hâmidûne{= Bizler dönücüleriz, günâhlardan tevbe

edicileriz, Rabb'imize ibâdet edicileriz ve ancak O'na hamd edicileriz)" sözlerini söyledi [163].

103- Sirtüstü Yatmak Ve Ayagin Birini Digeri Üzerine Koymak Babi

179-.......Bize Ibnu Sihâb, Abbâd ibn Temîm'den tahdîs etti ki, o amcasi Abdullah ibn Zeyd el-Ensârî (R), Peygamber(S)'in mescidde sirtüstü yatip bir ayagini digeri üzerine kaldirdigini görmüstür [164].

---

[1] Bâzi nüshalarda burada "bâb" sözü vardir.

[2] Çoklarinin rivayetinde âyetin yalniz bas tarafi zikredilmistir. Ebû Nuaym ise biraz daha ziyâde etmistir. (Biz âyetin tamâmini verdik.) Âyet, mubah ve halâl olan herseyi âmm ve sâmildir. Yânî iste biz, medenî hayâti ögrenmeyi bilen bir kavme medeniyet âdabini bildiren âyetlerimizi böyle tafsîl ederiz. Bundan ön çeki âyet de bu hususla ilgili olup söyledir: "Ey Âdem ogullan, her mescid huzurunda ztnetinizi alin (giyinin). Yiyin, için, israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez".

[3] Bunu Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî ile Haris ibn Ebî Usâme kendi Müsnedberinde, Hemmâm ibn Yahya tarikiyle Katâde'den; o da Amr ibn Suayb'dan... senediyle rivayet etmistir. Bu, Buhârî'de ancak muallak olarak bulunan hadîsler cüm-lesindendir.

[4] ibn Abbâs'in bu sözünü de Ibn Ebî Seybe Musannaf'mdz Ibn Uyeyne'den; o da îbrâhîm ibn Meysere'den; o da Tâvûs'tan; o da Ibn Abbâs'tan senediyle rivayet etmistir... (Aynî).
Giyinmek hakkinda su âyetler de zikre deger: "Ey Adem ogullari, size çir-} kin yerlerinizi örtecek bir libâs, bir de giyip süsleneceginiz bir libâs indirdik. Takva libâsi ise, o daha hayirlidir. Bu, Allah Un âyetlerindendir. Tâ ki iyice düsünsünler (ni'metlerin kadrini bilsinler). Ey Âdem ogullari, seytân ana ve babanizi, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasil cennetten çikardiysa, sakin size de bir fitne yapmasin. Çünkü o da, kabilesinden olanlar da sizi, sizin kendilerini göremeyeceginiz yerlerden muhakkak görürler. Biz seytânlari îmân etmeyeceklerin velîleri yaptik" (el-A'râf: 26-27).

[5] Elbisenin topuktan asagi lüzumsuz uzatilmasi, kibirlenmek alâmeti idh Kibirlilik ifâde eden bu türlü uzun ve lüks giyinisler nehyedilmistir.

[6] Bu hadîs kasitsiz olarak elbisesini sarkitip sürüyen kimseye günâh olmadigini ifâde etmektedir. Demek ki, günâh,kibirlenme kasdmdadir. Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'in fazîleti bâbi'nda geçmisti.

[7] Basliga uygunlugu "Kalkip acele ile elbisesini arkasindan sürüyerek yürüdü" sözündedir. Peygamber'in bu fiili de kibirlenme kasdi olmaksizin elbisesini sarkitip yerde sürükleyen kimseye bir günâh olmadigina açikça delâlet etmektedir. Bunun birkaç rivayeti Kusûf'ta geçmisti.

[8] Basliga uygunlugu "Bir takim elbise giyinmis ve çemrenmis olarak çikti" sö-zündedir. Bunun bir rivayeti Namâz'da, "Imâmin sütresi, arkasindakilerin de sütresidir bâbi"nda daha uzunca bir metinle geçmisti. Buhârî burada hadîsi kisaltarak getirdi.
Müslim'in rivayetinde bu çemrenmenin zikri sirasinda: "Bacaklarinin akligi hâlâ gözümün önündedir" ta'rîfi vardir.
et-Tesmîr, bir nesneyi çekip büzmek..., baldirdan ve bacaktan esvabi yuka--n sigayip çemremek ma'nâsinadir ki, bacaklari sigamak ta'bîr olunur...
el-Hulle, hâ'nin ötresi ile kumastan ve baska bezden ridâ ve izârin mecmû ûna denir, elbette "Hülle" iki parçadan olur, bir parçaya "Hülle" denilmez... (Kaamûs Ter.).

[9] Izâr, Arablar'in giydikleri boy elbisesidir ki, bunun topuktan asagi lüzumsuz uzatilmasi, kibirlenmek alâmeti idi. Onun için hadîste buna agir ceza ta'yîn edilerek bundan nehyedilmistir. Sübhesiz ateste yanacak olan topuktan asagi lüzumsuz, yerde çekilip sürüklenen elbise parçasi degil, bunun içinde o hizada bulunan ayaklardir. Burada kinaye olarak elbise zikredilip ayaklar ve beden kasdedilmistir.

[10] Hadîslerin basliga delîllikleri meydandadir. Böyle kendini begenmis olarak, bii-yüklene büyüklene, çalimli ve simarik bir yürüsle yürümek, Kur'ân dili ile de men' edilmistir: "Yeryüzünde simarik yürüme. Zira Allah her kibir taslayani, kendini begenip övüneni sevmez"" (Lukmln: IS).

[11] Bütün bu hadîsler ve mutâbaatlar hangi nevi'den olursa olsun, kibirden dolayi, uzatilip yerde sürüklenen elbiselerin nehyini ifâde etmektedirler.

[12] Bunlarin saçakli elbiseler giydiklerini baska hadîsçIler nakletmelerdir.

[13] Hadîsin basliga uygunlugu "Su elbise saçagi gibi" sözündedir. Bunun bir rivayeti Talâk Kitabi, "Üç bosama ile bosamaya cevaz veren kimse bâbi"nda geçmisti. Hadîsin son cümlesi râvî ez-Zuhrî'nin kelâmmdandir.
er-Ridâ, omuz üzerine yâhud iki kürek arasina konularak giyilen bir bezdir, bedenin üst tarafina mahsûstur (Serhler).
er-Ridâ, râ'nm kesriyle ma'rûf bir örtüdür ki, basa ve belden yukariya bürünecek sal, fûta makûlesine denir, izâr mukaabilidîr. îzâr, belden asagiya tutunacak fûta makûlesinden pestemâlden ibarettir (Kaamûs Ter.)

[14] Enes'in bu sözü dokuz bâb sonra gelecek olan hadîsin bir parçasidir.

[15] Bu hadîs uzunca bir metinle Beste bir Kitâbi'nda geçmisti.

[16] Arablar'da ridâ ve izâr giymek yaygin ise de gömlek, yeni olmayip kadîm bir giyecektir. Buhârî Yûsuf âyetini zikretmekle, gömlegin kadîm bir giyecek oldugunu isaret etmistir.

[17] Basliga uygunlugu "Ihrama giren kimse gömlek giymez..." sözündedir. Bunun birer rivayeti Ilim ve Hacc Kitâblan'nda da geçmisti

[18] Peygamber'in kendi gömlegini ibn Ubeyy'e giydirmesi sebebleri arasinda, Bedir günü Peygamber'in amcasi Abbâs'a, Ibn Ubeyy'in kendi gömlegini hediyye etmis

bulunmasina bir mukaabeledir denilmistir. Basliga delâleti açiktir. Bunun daha bütün bir rivayeti Cenazeler Kitabi; "Ölü kabrinden çikarilir mi bâbi"n-da geçmisti.

[19] Bunun da bir rivayeti Tefsîr'de, el-Berâe Sûresi'nde geçmisti.

[20] Basliga uygunlugu "Rasûlullah parmagiyle yakas-na dogru söyle Isaret ediyordu" sözünden alinir.
Bu hadîsin asli Buhârî ve Müslim'in Zekât Kitâblari'nda geçmisti.

[21] Namaz Kitâbi'nda "Sâm cübbesi içinde namaz kilmak" seklinde baslik açmisti. Cihâd'da da "Seferde ve harbde cübbe" basligi açmisti. Bunun asli Abdest Alma Kitâbi'nda, "Mestler üzerine mesh bâbi"nda geçti. Bu sefer, Tebûk Seferi idi.

[22] Bu da Abdest Alma Kitabi, "Ayaklan temiz iken mestleri içine soktugu zaman bâbi"nda geçmisti. Buradaki basliga uygunlugu "Üzerinde yünden bîr cübbe vardi" sözündedir.

[23] Kastallânî:. Kaba, Acemler'in taninmis libâsindan dar bir cins libâstir diye ta'rîf etmistir. Bunun ipekten dokunmus bir kaftan oldugu da söylenmistir.
el-Ferrûc: Tennûr vezninde, küçük çocuk gömlegine denir ve ensesinden yirtmaci olan kaftana denir ki, üste giyilir. Bu, hâlâ "Ferrâce" dedigimiz seydir ki, Fârisî'de "Ferecî" derler (Âsim Efendi).

[24] Hadîsin baslikla münâsebeti açiktir. Misver'le babasi Mahranie ibn Nevfel'in her ikisi de sahâbîdir. Abdu Menâf ogullari'ndandir. Misver küçük sahâbîler-dendir. Hicretin besinci yilinda dogmus, Mekke'nin fethinden sonra alti yasinda Medine'ye gelmistir. Hadîste bildirildigi üzere, babasiyle Rasûlullah'm huzuruna gitmesi bundan sonra olacaktir. Peygamber'in vefatinda sekiz yasinda idi. Rasûlullah'tan hadîs ezberlemis ve Sahîhayn 'da rivayet edilmistir. Kendisi: "Ben Rasûlullah'tan hadîs isittim. O sirada ben hadîs yüklenecek ve ezberleyecek derecede akilli, zabtedici bir çagda idim" demistir. Babasi Ise ihtiyar idi. Rasûlullah'i yanma çagirtmasi ve O'nun da icabet etmesi, ihtiyarligindan dolayi idi.

[25] Bu ipek feraceyi hediye eden Dûmetu'l-Cendel Meliki Ukeydir ibn Abdilmelik'tir. Müslim'in Câbir'den rivayetinde, çikardigi libâsin bir ipek kaftan oldugu, bunu çikarirken de "Bunu giymekten beni Cibril nehyetti" buyurdugu belirtilmistir.
Bunun bir rivayeti Namaz, "Ipek ferrûc içinde namaz kilan ve çikaran kimse bâbi"nda geçmisti.

[26] Müsedded, Buhârî'nin seyhidir. Buhârî bunu müzâkere yoluyla aldigi için, "Bana söyledi" ta'bîriyle getirdi. Bu da mevsûl ve tam bir hadîstir.
Bornus, basligi bedeninden olup ona bitisik bulunan giyecektir.

[27] Bunun bir rivayeti yakinda geçmisti.

[28] el-Huff... insanin ayagina giydigi çizmeye, mest, çedik, tomak makûlesi ayakkabiya denir ki, üzerine meshetmek mümkin olur... Bir kat oldugu için hafifliginden dolayi bu isim verilmistir. Bunun üzerine giyilen ayakkabiya "Çermûk" denir (Kaamûs Ter,).
Burada açilan bâblarda onlarin altinda getirilen hadîslerin birbirleriyle münâsebetleri meydandadir. Bu hadîsler bundan önce de birkaç kerreler geçmis ve açiklamalar verilmisti.

[29] et-Takannu': Bir kimse basina câr bürünmek, tulga ve migfer giymek ma'nâsi-nadir.
el-Makanna': Muazzam vezninde, basma tulga giymis adama denir; demirden migfer giymis ma'nâsinadir,
el-Kinâ': Kitâb vezninde bas örtüsüne denir...
el-Asb: Ayn'in fethi ve sâd'm sükûnu ile bir nesneyi dürüp bükmek, sarip baglamak... ma'nâsinadir.
el-Isâbe: Ayn'in kesriyle... ve basa ve alma bagladiklari sargiya denir; çen-ber, dülbend, kasbasdi ve bas-bagi gibi. Ve hassaten sariga denir, amâme gibi. (Kaamûs Ter.)

[30] Bu, Ensâr'm Menkabeleri'nde ve daha baska yerlerde geçen uzunca bir hadîsin parçasidir.
Ibn Abbâs: Rasûlullah (ölüm hastaligindan biraz önce) üzerinde bir ridâ ile ve ridâsim iki omuzu üzerine koyarak ve agriyan basi üzerine de siyah bir kumas parçasi sarmis oldugu hâlde mescide çikti ve nihayet minber üzerine oturdu... seklinde tahdîs etmistir.

[31] Enes'in bu hadîsi de bu bâbda uzunca bir metinle gelecektir.

[32] Basliga uygunlugu "îste Rasûlullah basini bir sargi ile sanp örtmüs olarak geliyor.." sözündedir. Bu hadîs bu Isnâdla Icâre'de "Zaruret sirasinda müsrikleri

[33] Bunun bâzi rivayetleri Hacc, Cihâd ve Magâzî Kitâblari'nda da geçmisti.
el-Migfer, Minber vezninde el-Migfere, el-Gifâre, "Kitabe" vezninde su zirh külahina denir ki, bas kisvetinin altindan giyilir, bir kavle göre basi ve yüzü omuzlara gelince bürüyen zirh külahina denir ki, basa yalniz giyilir ve Türkçe'de "Tulga" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

[34] Bu, Peygamber gönderilmesi bölümünde, "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Mekke'de müsriklerden karsilastiklari ezalar bâbi"nda geçen hadîsin bir parçasidir. Açiklamasi orada verilmisti.

[35] Basliga uygunlugu "Necrân dokumalarindan kaim kenarli bir bürde" sözünde-dir. Bunun bir rivayeti Hums'ta geçti, Edeb'de de gelecektir.

[36] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda "Kefenini Peygamber zamaninda hazirlayan kimse bâbi"nda geçmisti.
Buradaki bâzi isimler:
el-Hösiye: Kumasin iki tarafindaki saçaga denir. Bu saçak kumasin kullanilmadiginin ve tezgâhtan çiktigi gibi yeni bir kumas oldugunun nisânesidir.
el-Burd: Bâ'nm dammiyle bir nevi' çizgili, yânî çubuklu kumas adidir. Ve bir nevi' abaya denir ki, ihram gibi bedene bürünürler, bu cemi'dir. Müfredi "Bür-de"6ü. Ve hâlâ bu diyarlarda hirka ta'bîr ettigimiz libâsa da Burde denilir...
eI-Hibere: Bir nevi' Yemen kumasinin adidir ki, pamuktan yâhud ketenden dokunan çubuklu bir kumastir. Buna "Burdu Yemânî" de denilir.. Tahbîr, tez-yîn ve tahsîn ma'nâsina olup bu kumas da yol yol çubuklarla süslendigi için "Sev-bun muhabber = Süslü kumas" ta'bîri de vardir.
el-Semle: Kadife dedikleri büyük ve tüylü saçakli ihramdan küçük su yufka ihrama denir, Arablarona bütün bedeni bürüyüp sarinirlar... (Kaamûs Ter.) Bu îzâha göre semle, burde üzerine bürünülen kisvedir.

[37] Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayri rivayet ettigi hadîslerdendir. Bunun bir rivayeti Tibb'da ve Musa'nin ölümü'nde geçmisti.

[38] Bu hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir, bunlardaki giyecek isimlerinin açiklamalari daha önce verilmisti.

[39] Hamîsa, yün yâhud sûftan dört köseli Iki tarafli zencefil bir nevi' siyah abaya denir ki, pek yumusak ve dürünce pek az yer tuttugu için bu ismi vermislerdir. Bu

hamîsa Sâm kumaslarindan olup Peygamber'e Ebû Cehm Kurasî tarafindan hediye edilmisti.

[40]
Enbicânî, naksi olmayan, yumusak, fakat kalin sûf abaya denir ki, hamîsa kadar kiymetli kumaslardan sayilmazmis.
Ebû Cehm ibn Cehm ibn Huzeyfe ibn Ganim el-Kurasî el-Adevî (R) Mekke fethi günü Islâm'a giren Kureys büyüklerindendir.
Bu hadîsin bir rivayeti Namâz'da daha genis olarak geçmisti.

[41]
Basliga uygunluk "Kisâ ve kaba bir izâr" sözündedir. "Kisâ", örtü, yaygi ve kilim ma'nâlarinadir, cem'i "Eksiye" gelir.

[42]
Basliga uygunlugu "Istimâlu's-sammâ giyinisiyle libâsa bürünmesinden" sözündedir.
Sevb, kumas demektir. O zamanin tam takim elbisesi -biri izâr, digeri ridâ olmak üzere- iki sevb idi. Bunun hepsi bir hülle ederdi. Burada bir sevbden mak-sad ridâdir ki, sag ucunu sol omuzundan geçirmek ve sol ucunu sag kolunun altindan çikarmak suretiyle iki ucunu ya gögsü tarafindan, ya arkadan baglanarak tesettür edilirdi. Bu türlü giyinmeye "Tevessuh" "tltihâf" ve "Istimal" de denir.
Istimâlu's-Sammâ: Kumasla bedevilerin büründükleri gibi bürünmektir ki, ihrami sag canibinden sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden götürdükten sonra sag kolunun ve sag omuzunun üzerinden atmakla tamamen bürünmekten ibarettir. ElIeri ve ayaklan ve bütün âzasi baglanmis olur. BIr kavle göre izâr ve ihram makûlesinden yalnizca bir kat sevbi bürünmekten ibarettir. Söyle ki: Egninde ondan baska sevb olmayip ve onun bir tarafini kaldirarak diger omuza atar, lâkin bedeni tamamen örtmediginden avret yerinin bâzisi meydana çikar... Sârih der ki, ikinci ta'rîf fakîhlerin kavlidir. Iki ta'rîfte de mahzur oldugundan dolayi, Peygamber'in nehyi sâdir olmustur... Ve Istemele's-semmâ terkibi Istemete's-setnlete's-sammâe te'vîlindedir. (Kaamus Ter., IV, 371).
Ihübâ': Bir adam sevbine sarinip bürünmek, bir kavle göre dülbend ve ks-i mer makûlesi ile sirtini ve baldirlarini sarip toplamak ma'nâsinadir... Daha kolay tefsiri, insan kaba etleri üzerine oturup bacaklarini da dikerek o hey'et üzere sarinmaktir. Bu tertîbde dikkatsizce sarinan kimsenin, görünmesi haram olan beden azalarindan bâzilarini örtmemesi ihtimâli gâlib oldugu için, böyle oturanin dikkatli olmasi lâzim gelir... Herhalde Istimâlu's-sammâile Ifitibâ'daki nehyin sebebi, haram avret yerinin açilmasi korkusudur. Avret yerinin açilmasina mahal vermeyecek derecede olursa haram olmazlar (Tecrîd Ter., II, 243).

[43]
Bunun kisaltilmis bir rivayeti Buyu' Kitâbi'nda, "Bey'u'l-mulâmese bâbi"nda geçmisti.
Buradaki giyinislerin ta'rîfleri de bundan önceki hasiyede verilmisti. Kisaca tekrar edilirse: el-Istimûl, iftiâl vezninde bir adam ihramini elleri bile disarida kalmayip bütün bedelini ihata eylemek veçhile bürünmek ma'nâsinadir... .. Bu ma'nâdandir ki, bir adami bir madde ihram gibi basip ihata eylese "Isteme-V le aleyhi'l-emru(= Is onu tamâmiyle kapladi)" derler {Kaamûs Ter., III, 1388). eî-Ihîibâ: Bir adam sevbine sarinip bürünmek, bir kavle göre dülbend ve . kemer makülesiyle sirtini ve baldirlarini sarip toplamak ma'nâsinadir ki dervîsr ler istilahinda "Kemende girmek" ta'bîr olunur (Mütercim Âsim Efendi).

[44]
Hadîslerin birkaç rivayeti daha önce geçmis ve ilgili açiklamalar verilmisti. Basliga uygunluklari da meydandadir.

[45]
Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bâzi rivayetleri CIhâd'da "Farsça konusan kimse bâbi"nda; ve "Habesistan'a hicret bâbi"nda geçmisti. Ümmü Hâ-' lId, Habesistan'dan gelen muhacirlerden idi. Peygamber'in ona karsi Habesçe söylemesi, onun Habes dilini ögrenmis bulundugundan idi.

[46]
Buhârî bunu Akîka'da bu isnâdla ve fakat metinsiz olarak isaret etmis, daha önce ise uzunca bir metinle sevketmistir. Hadîsteki "Hureysiyye" ta'bîri Kuzâa kabilesinden Hureys ismindeki bir adama nisbettir.

[47]
Basliga uygunlugu "Üzerinde yesil bir örtü vardi" sözündedir.

[48]
Bunun bir rivayeti Uhud gazvesi'nde geçmisti. Müslim'in rivayetinde bu iki kisinin Cibrîl ile Mîkâîl olduklari açikça söylenmistir.

[49]
Basliga uygunlugu "Peygamber'e geldim. O üzerinde beyaz bir elbise oldugu hâlde uyuyordu" sözündedir. es-Sefaksî söyle dedi: Buhârî'nin buradaki tefsiri hadîsin zahirine muhaliftir. Eger tevbe sart olsaydi "Zina etse de, hirsizlik yapsa da" demezdi. Hadîs, zahiri üzeredir. Kul müslümân olarak Öldügü zaman, atesten önce veya sonra cennete girecektir. Bu, Allah'in haklarinda sünnet ehlinin ittifâkiyle böyledir. Kul haklarinda ise, çoklarina göre hakkin geri verilmesidir... (Kastallânî).

[50]
Bunlar ayni konuda ayri ayri yollardan bâzi küçük farkliliklarla gelmis hadîslerdir. Baslikla ilgileri meydandadir. Umer (R) devlet baskanligi sirasinda bölge valilerine ve kumandanlarina zaman zaman emirnameler, ta'lîmâtlar yazip yollar, bunlara Peygamber'den hadîsler de koyarak Islâm'in getirdigi yüksek medeniyetin esaslarinin oralarda ögretilip yerlestirilmesine çalisirdi.

[51]
Buda ayri yoldan bir rivayettir. Bunda parmaklardan biri" Müsebbiha" ismiy-, , ledir. Bundan öncekinde "Sebbâbe" ismiyle idi. Bunlar ayni seydir. Basparmak-* tan sonra gelen parmaktir. însan sövme âninda bîrseye isaret ederken bu parmakla isaret ettigi için, bu isim verilmistir. Namaz kilan da tevhide ve Allah'in ortaktan tenzihine isaret ederken bu parmakla isaret ettigi için de "Müsebbiha" ismi verilmistir.

[52]
Huzeyfe, eski Iran medeniyetinin tefâhur vâsitasi olan bardagi tereddüdsüz firlatip atmis, gerekçesini de açiklamis ve Peygamber'in bu konudaki yasagim siddetli bir surette uygulamaya baslamistir. Bu kaba bir hareket degildi, daha önceki ziyafetlerde tekrar tekrar bildirilmis olan yasaga ehemmiyet verilmemesi üzerine de uyarici ve te'sîrli bir uygulama idi.

[53]
Yüce Allah, cennetlikler hakkinda "...Orada elbiseleri de ipektir" (el-Hacc:Fâtir._33) buyurdu.
Âlimler cumhuru bu hadîslere dayanarak erkeklere ipek giymenin harî olduguna hükmetmislerdir. Harâmlik sebebine gelince, bunun erkekler için râf olmasi, gurur vesilesi olmasi ve kadinlara lâyik olan nevi'den bir süslenn ye kalkisarak kadinlara benzemesi gibi sebeblerdir.

[54]
Bunu et-Taberânî el-Mu'cemu'I-Kebîr'ûz senediyle rivayet etmistir.

[55]
Basliga uygunlugu "Bizler ona dokunmaya basladik" sözündedir. Bunun bir rivayeti "Sa'd ibn Muâz'm menkabeleri bâbi"nda geçti

[56]
Basliga uygunlugu "Ve ipek üzerine oturmamizi nehyetti" sözündedir. Bu hadîsin bâzi rivayetleri Esribe'de, Et'ime'de de geçti. Fakat onlarin hiçbirinde bu "Ipek üzerine oturma..." ziyâdesi yoktur. Bu, Buhârî'nin müfredâtindandir (Aynî).

[57]
Basliga uygunlugu "Ve ipek üzerine oturmamizi nehyetti" sözündedir. Bu hadîsin bâzi rivayetleri Esribe'de, Et'ime'de de geçti. Fakat onlarin hiçbirinde bu "Ipek üzerine oturma..." ziyâdesi yoktur. Bu, Buhârî'nin müfredâtindandir (Aynî).

[58]
Bu Âsim ibn Kuleyb hadîsinin bîr rivayetini Müslim de Libâs Kitâbi'nda getir mistir: Müslim Ter., VI, 346-348 "2078".

[59]
Bu hadîsteki ta'bîrlerin açiklamasi:
Siyâbun Mudallaa: Bâzi yerleri dokunmus, bâzi yerleri dokunmadan birakilmis olan kumasa denir ki, aralik aralik kaburga kaburga tarzinda olur. Bir de yol yol ipekle çItâre tarzinda dokunmus kumasa denir.

MIysere (cem'i:Meyâsir ve Mevâsir): Miknese vezninde su elbiseye denir ki, diger elbiseler üzerine giyilmekle onlar dahî kabarip yükselirler, murâd üstlük libâs olacaktir.
Mi'sere: Eyer yastigina denir ki, eyer baldiri incitmesin diye edinilir. Bâzi diyarda ona "Köpçük" ta'bîr ederler. Keza canavar postlarina denir. Harîrden, dîbâcdan olan eyer ve palan minderlerine denir (Kaamûs Ter.).
Mi'sere: Acemler'in binme esyâlarindandir, ipekten, dîbâcdan yapilir ve küçük minder gibi edinilir. Içi pamuk yâhud yün ile doldurulur. Binici bunu deve semerinin yâhud at eyerinin üstüne kendi oturaginin altina kor (en-Nihâye).
Kassî: Ipekle karisik ketenden dokunmus bir kumastir. Misir'da Tenîs sehri yakininda deniz kenarinda Kass veya KIss denilen bir beldeye nisbet edilmistir. Bu kumas oradan getirilir imis. Bâzi hadîs âlimleri de "KassF'nIn asli "Kazzî"dir. "Kazzî" de ibrisim denilen ham ipek ma'nâsma olan "ATazz" kerîmesinin ismi mensubudur, "Kazz"deki zây harfleri sinlere tebdîi edilerek "Kassî" olmustur, dediler.
[60]
Bunlardan nehyin sebebi, bu kumaslarin her devir için pahali ve lüks seyler olmasi, en âdî kumastan bile mahrum bulunan bunca fakirlere karsi tefâhur olacagi, zarurî seylerden olmayip fazladan mesgale ve teferruat olmalari gibi hususlar . olmasi muhtemeldir.
[61]
Ihtiyâç ve zaruret hâllerinde yasak olan seylerin kullanilmasi dînî bir asildir: "Zaruretler haramlari mübâh kilar".
Bu hadîsi Buhârî gibi Müslim de ayni kitâbda getirmistir.
[62]
Siyerâ kelimesi hakkinda Âsim Efendi: "Bir nevi' alaca kumastir ki, yol yo! sari kalemli ve çubuklu olur, dokumasinda bol ipek karisik bulunur" diyor (Kaamûs Ter.). Bol Ipekli oldugu için nehyedilmistir. Ipegi az olan kumasin kullanilmasi
erkekler için de caiz oluyor. Kumastaki ipegin azligi-çoklugu hususunda Hanefiler kumasin argaci ile erisini; Sâfiîler de agirligini ölçü olarak kabul etmislerdir. Hanefîler'e göre bir kumasin erisi ibrisim, argaci pamuk, keten, yün olursa o kumastan yapilan elbiseyi erkekler için de giymekte be's yoktur.
Alî'nin "Ben onu kadinlarim arasinda yarip bölüstürdüm" sözünde kendisine izafe ettigi kadinlarin annesi Fâtima bintu F.sed, esi Fâtima bintu Rasû-hillah ve Hamza'nin kizi Fâtima oldugu rivayet edilmistir... (Ibn Ebi'd-Dünyâ, Kitâbu'l-Hedâya).
[63]
Basliga uygunlugu "Onu baskasina giydirmen için" sözünden alinir. Çünkü bunun ma'nâsi, onu baska bir kadina hibe ve benzeri bir suretle vermen için, demektir. Bu da ipekli kumasin kadinlara halâl olduguna delâlet eder.
Bunun bir rivayeti Cumua Kitâbi'nda "Bulabilecegi en güzel elbiseyi giyer bâbi"nda geçmis ve bâzi açiklamalar verilmisti.
[64]
Bu hadîsle de kadinlarin ipek elbise giymelerinin caiz olduguna delîl getirilmistir. Bunu en-Nesâî de Zînet Kitâbi'nda rivayet etmistir.
[65]
Yânî Peygamber (S) giyilecek elbiselerden veya üzerinde oturulacak döseme ve yaygilardan herhangibir moda üzerinde israr edip darlik yapmaz, bu hususlarda dâima genislik gösterir, müsamahali davranir idi. Çünkü Peygamber moda ta'-yîn etmemis, sâdece ma'kûl örtünme hududunu göstermistir. Milletlerin giyinme ve örtünme nevi'leri ve modalari bölgelere ve örflere göre ayri ayri olur.
[66]
Hadîsin basliga uygunlugu "Bir de gördüm ki, Peygamber bir hasir üzerinde bulunuyor... ve içi lif dolu deriden bir yastik.." sözlerinden alinir. Bu hadîsin çok uzun bir rivayeti "Yüksek oda bâbi"nda, keza Tefsîr'de, et-Tahrîm Sûresi teisîrinde geçmisti. Daha kisa olarak Nikâh'ta da geçmisti.
Bu hadîste Peygamber'.n giyim ve yaygi hususlarinda ne kadar sâde, gösterissiz ve mütevâzi' bir hayât yasadigi pek açik surette görülmektedir. Allah O'na salât ve selâm eylesin!
[67]
Yânî yeninin genisligi sebebiyle bedeninden bir kismin meydana çikmasindan endîse ettigi için dügmelerle dügmeleyip, bedenini kapatirdi.
Hadîsin basliga uygunlugu Peygamber'jn "Nice giyinik kadinlar vardir ki kiyamet gününde çiplaktirlar" sözüyle mü'minlerin analarini ve onlarin sahsinda bütün mü'mine kadinlari ince, kisa, dar ve bedenlerinin vasiflarini gösteren elbiseler giymekten sakindirmasi yönün dendir.
Peygamber bu hadîsinde kendisinden sonra ümmetinin ugrayacaklari fitne ve musibetleri hem de nail olacaklari hudûdsuz ni'met hazînelerini ve rahmeti haber verdigi gibi, "Giyinik çiplaklar" zümresinden yâhud örtülü olmakla beraber elbisesinde israf ve asirilik yapacak nice kadinlarin meydana çikacagini da haber vermistir. Kadinlarini uyandirmayi istemesi de onlara va'z etmek, sadakalari çok vermek ve israfi terkeylemege tesvik etmek, Peygamber kadinlari olmakla alda-narak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olamayacagini bildirmek içindir...
Bunun bir rivayeti llim'de de geçmisti.
[68]
Basliga uygunlugu "Saglikla eskit ve parçala" duâsindadir. Bunun bir rivayeti "Siyah hamîsa bâbi"nda geçmisti.
[69]
ez-Zagferân, ma'rûf isimdir ki, Türkçe'de "Safran" ta'bîr ederler.
ez-Zagfera: Dahraca vezninde bir nesneyi zagferânla boyamak ma'nâsinadir.
[70]
el-Vers: Vâv'in fethi ve râ'nin sükûnuyle sissim tarzinda bir nebat adidir. Yemen ülkesine mahsûstur, bir defa ekildikte yirmi seneye dek çiçek ve meyve vererek kalir... ve onunla boyanmis kumas cimâ'i kuvvetlendiricidir... Türkçe'de "Alaçehre" ve "Yemen zagferâni" dedikleridir ki, onunla sari boyanir... (Kaamûs Ter.).
Ahmed ibn Hanbel ve Sünen sâhibleri Haris Ebû Umâme'den sahîh olarak: Rasûlullah: "el-Bezâzetu mine'l-îmâni'= Hayatta sadelik îmândandir" buyurdugunu rivayet etmislerdir. Erkekler için renkli seylerle yapilacak vücûd ve yüz süslemesi mekruh ve çirkin sayilmistir.^Yalniz yeni evlenen gençler müstesnadir.
[71]
Hadîs metnindeki kirmizi hülleyi Ibn Humâm: Kirmizi ve yesil çubuklu olarak' dokunmus Yemen kumasindan iki kat elbisedir diye ta'rîf etmistir.
[72]
Bunun bir rivayeti "Kassî giyme bâbi"nda geçti. Cenâzeler'de daha uzun olarak geçmisti. Buradaki ipek kumaslarin ta'rîfleri de orada verilmisti. Burada su kadarini tekrar edelim:
Miysere (cem'i Meyâsir ve Mevâsir): Miknese vezninde su elbiseye denir ki, diger elbiseler üzerine giyilmekle onlar dahî kabarip yükselirler, murâd üstlük libâs olacaktir... Ve eyer yastigina denir ki, eyer baldiri incitmesin diye edinilir. . Bâzi diyarda ona "Köpcük" ta'bîr ederler. Keza., ipekten, dîbâcdan olan eyer ve palan minderlerine denir (Kaamûs Ter.).
[73]
en-Niâlu's-sebtiyye: Tabaklanmis deri ile yapilan ayakkabilar demektir. es-Sibt: Sîn'in kesriyle dibâgat olunmus derilerdir... Yâhud karaz ile yânî palamutjle - dibâgat olunmus deriye mahsûstur. Türkçe'de "Gön" ta'bîr ettikleridir. Sarihin beyânina göre dibâgatla tüyleri izâle olundugundan en-Niâlu 's-sebtiyye buna mensûbdur. Ve o ayakkabiya da Sibt denilir (Kaamûs Ter.).
[74]
en-Na'l: Nûn'un fethi ve ayn'in sükûnuyle ayagi yere çiplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakabi ve pabuç ta'bîr olunur... bütün nevi'lerini sâmildir. Her mahalde birgûnâ dikip ayaklarina giyerler; Türkçe'de "Nâleyn" dedikleri ki, çamurlukta giyilir na'leynden tahrif edilmistir (Kaamûs Ter.).
[75]
Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbi'nda geçti. Giyilen kumaslar vers veya zagferânla sanya boyandigi gibi, hosça kokulu olan bu boya saç-sakal boyamakta da kullanilirdi.
[76]

Huffeyn'm ta'rîfi de 14. babin hasiyesinde verilmisti

[77] Bu hususlar giyinmek, mescide girmek, süslenmek, basini tiras etmek gibi kerîm fiillerden olan hususlardir. Sümkürmek, istincâ gibi hususlarda ise soldan baslarlardi.

[78] Sihhî bir zaruret üzerine tek giyimli olarak yürümek hâli bu nehiyden müstesnadir.

[79] el-Kibâl, Kitâb vezninde, ayakkabida olan tasmaya denir ki, orta parmakla yanindaki parmagin araligina geçer, bu hâlâ Haremeyn ahâlîsinin cemceme tarzinda olan na'llerinde olur (Kaamûs Ter.).

[80] el-Kubbe... tepesi daireli binaya denir ki, künbed ta'bîr olunur... Aslinda Arab evlerinden küçük ve yuvarlak çadira denip, sonradan mutlaka çadirda kullanildi (Asim Efendi). Bu ta'rîfe göre Kubbe, yayvan küçük çadirdir.

Bu hadîsteki vak'a, Mekke'ye olan seferlerden birinde olmustu. Peygamber Minâ'ya yakin Abtâh denilen yerde imis.

[81] Bu ganîmet taksimi akabinde Ensâr'i toplayip onlara hitâb ettigi zaman olmustu. Bunun bir rivayeti Humus Kitâbi'nda geçmisti

[82] Basliga uygunlugu "Hasir yayar, üzerine otururdu" sözündedir. Bunun birer rivayeti Namâz'da, "Gece namazi bâbi"nda ve îmân'da, "Dînin Allah'a en sevimlisi... bâbi"nda, geçmisti.

[83] Basliga uygunlugu "Omuzunda dîbâcdan altin dügmeli" sözündedir. Bunun bir rivayeti yakinda "Kaftan ve ipek ferrûc bâbi"nda da geçmisti.

[84] Basliga uygunlugu "Altin yüzük takmaktan..." sözündedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nin evvelinde geçmisti. Orada emirler nehiylerin önüne geçirilmisti.

Hâtem, tâ'nin fethi ile yazili evraki ve vesikalari damgalamakta kullanilan mühür ve mühür yüzük olup âlet ismidir. Hatim ise tâ'nm kesresiyle fail ismi olup hatmeden, nihayete erdiren yâhud mühürleyen demek olur. Bu kelime Kur'ân-i Kerîm'de de geçmektedir. Tefsîr'de iki türlü okundugu ve ma'nâlan bildirilmisti. "Muhammed adamlarinizdan hiçbirinin babasi degildir. Fakat Allah'in Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herseyi hakkiyle bilendir" (el-Ahzâb: 40).

[85] Rasülullah'in bu yüzügü sâdece parmaga takilan bir yüzük degil, kasinda "Mu-hammedun Rasûlullah" yazili olup resmî vesikalari mühürlemekte kullandigi bir mühür yüzüktü. Bunun için "Hâtem" kelimesinin "Mühür yüzük" seklinde tercemesi daha dogrudur.

[86] Peygamber'in altin yüzükten vazgeçmesinin ve bu suretle erkeklere haram olmasinin sebebleri arasinda, piyasada tedavül etmekte olan altinin gitgide halkin parmaklarina geçerek tedavülden alikonulmasi ve bu suretle iktisadî hayât üzerinde ciddî te'sîrler yapmasi da zikredilebilir. Peygamber altindan mühür yüzük takmakta devam etseydi, yeryüzündeki erkek-kadm her mü'min du hareketi sübhesiz bir sünnet telâkki edecek, herkes parmagina küçük-büyük bir mikdâr altin yüzük takacakti. Bunun neticesinde de çok büyük bir yekûn tutacak tonlarca altin da ticarî ve Iktisadî hareketlerden men' olunacakti. Bu habs ve men' ise yalniz Islâm ÂlemI'nin iktisadiyâtim degil, belki bütün insanlik alemindeki iktisadî hareketleri olumsuz yönden te'sîr altinda bulunduracakti. Altin yüzük kullanilmasi bir defa sünnet kabul edilince de artik hiçbir kaanûn, hiçbir siyâsî ve Idarî tedbîr bunun önüne geçmeye muktedir olamayacakti. Bu bakimdan Peygamber'in bizzat parmagindan mühür yüzügü çikarip atmasi ve bunu ebediyyen takinmayacagim beyân ederek men' eylemesi, yalniz Islâm Alemi için degil, fakat bütün insanlik için çok büyük bir iyilik ve büyük bir rahmet olmustur.

Erîs, Medine'de Kubâ köyüne yakin meshur bir bustândir. Içindeki kuyu, bustâna izafetle "Erîs Kuyusu" diye anilmistir. Peygamber de bu kuyunun basinda otururdu.

[87] Bu, Abdullah ibn Umer'in bundan önce daha bütün olarak geçen hadîsinin baska yoldan ve daha kisa bir rivayetidir.

[88] Bütün hadîs ehli söyle dedi: Bu, Ibn Sihâb'in vehmidir, ibn Sihâb altin yüzükten gümüs yüzüge sapti. Çünkü Ibn Sihâb'mkinden baska olan Enes rivayetlerinde ma'rûf olan Peygamber'in gümüs yüzük edinmesi ve onu elinden atmadigidir. Nitekim Müslim de hadîslerin bakiyyesinde bunu zikretmistir (Kaa-di Iyâd).

Hadîsçilerden bâzisi da ibn Sihâb'in hadîsini te'vîl ederek, bu hadîsle diger rivayetler arasini birlestirmislerdir. Söyle ki: Peygamber (S) altin yüzügü haram kilmak istedigi zaman bir gümüs yüzük edindi. Gümüs yüzügü takindiginda ayni gün Içinde onun mübâhligini insanlara ögretmek maksadiyle, onu Insanlara gösterdi. Sonra altin yüzügü çikardi ve onun tahrîmini insanlara bildirdi. Bunun üzerine insanlar altin yüzüklerini ellerinden çikardilar. Binâenaleyh "Insanlar da parmaklarindaki yüzükleri çikarip attilar" sözü, altin yüzüklerini1 ellerinden attilar demek olur. Bu sahîh bir te'vîldir. Hadîste bunu men' edecek bir husus yoktur (Nevevî).

[89] el-Fassu; fâ'nin üç harekesiyle ve sâd'in tesdîdiyle yüzük kasina denir... (Kaamûs Ter.).

eI-Vabîs: Vâv'm fethiyle yaldirmak ve parlamak ma'nâsinadir... Bu hadîsin bir rivayeti "Yatsi namazinin gecenin yansina kadar geciktirilmesi bâbi"nda geçmisti.

[90] Müslim'in bir bâbindaki rivayetinde Enes tahdîs edip: Rasûlullah'm mühür yüzügü gümüstendi, bu yüzügün kasi da Habesî idi, demistir: Libâs, 15. bâb.

[91] Basliga uygunlugu "Velev demirden bir yüzük olsun... "sözündedir. Bunun birer rivayeti Kur'ân'in Faziletleri ile Nikâh'ta da geçmisti. Arablar arasinda en sâde ve mütevâzi' giyim tarzi izâr ve ridâ oldugu hâlde, bu fakirin bilinen bu en basit giyecegi bile tam degildi, denilmek istenmistir. Izâr, belden asagi; ridâ da belden yukari giyilen libâstir.

[92] Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir.

Daha önce de ifâde ettigimiz üzere "Hatim "(tâ'nm kesriyle) "Tamamlayan ve sona erdiren" demektir. Tâ'nm fethiyle "Hâtem" ise yazili vesîkalan, mektûblan damgalayan "Mühür" demektir. Bu kelime Kur'ân'da (el-Ahzâb: 40) oldugu gibi, bu hadîslerde de iki okunusa göre zabt ve tesbît edilmistir. Hadîs-lerdeki bu kelimeyi "Mühür yüzük" diye terceme etmeyi daha uygun bulduk. Çünkü bu yalniz mühür ve yalniz yüzük degildi. Üzerinde "Muhammedun Rasûlullah" naksedilmis bulundugu ve resmî mektûblar bununla damgalandigi için, bir mühürdü. Parmaga takilan bir yüzük kasinda bulundugu için de yüzük görünüsünde idi. Peygamber'in bu mühür yüzügü bir ma'nâca Peygamberlik mührü idi.

Erîs Kuyusu'nun, Medine'de Kubâ yakininda meshur bir bustân kuyusu oldugunu daha önce geçen hasiyede bildirmistik.

[93] Arabça'da parmak isimleri söyledir:

îbhâm: Elin olsun, ayagin olsun; bas parmaga denir.

Sebbâbe: Kezzâbe vezninde, sehâdet parmagina denilir, gûyâ ki, kisinin li-sânen sövmesine, kalben öfkesine alâmet olur. Çünkü sövme ve tehdîd vaktinde bu parmak yukariya kaldirilir. Buna "Musebbihct" (yânî "Tesbîh edici parmak") dahî denir.

Vustâ: Fu'lâ vezninde, orta parmaktir.

Binsir: Orta parmakla sirça parmak arasinda olan parmaga denir ki, "Adsiz parmak" ta'bîr olunur.

Hinsir: Küçük parmaga denir ki, "Sirça parmak" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

Bundan öncekinde açikça söylendigi üzere, Peygamber bu mühür yüzügü yabanci devlet baskanlarina mektûblar göndermek için, siyâsî vesîkalan mühürlemek için

edinmisti. Mühür yüzük siyâsî bir maksad ve is Için edinildiginden, Peygamber baskalarinin böyle bir yazi ile yüzük edinmelerini men' etmistir.
Peygamber'in bu mühür yüzügünü küçük parmagina taktigi bildirilmis, ancak sag elinin mi yoksa sol elinin mi parmagina taktigi bildirilmemistir. Bu hususla muhtelif rivayetler vardir.

[94] Bu hadîste açikça söylendigi üzere Peygamber, yabanci devlet baskanlanyle siyâsî münâsebetlere baslamasi ve bilhassa Dogu Roma Imparatorlugu'na gönderilecek Islâm'a da'vet mektubunun mühürlenmesi geregi ile bu mühür yüzügü yaptirmisti.

[95] Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Burada râvî Cuveyriye, kuvvetli bir zannla Nâfi'in: Peygamber mühür yüzügü sag eline takardi, dedigini ziyâde etmistir.

[96] Daha önce de belirtildigi gibi, Peygamber'In bu mühür yüzügü peygamberlik ve devlet baskanligi mührü idi. Bu mühür yüzük böyle resmî evraki ve mektûb-lari mühürleyip damgalamak maksadiyle edinildigi için baskalarinin bu yazi ile bir mühür yüzük edinmesi Peygamber tarafindan açikça yasaklanmistir. Ve bu yasak Peygamber'In hayâti zamanina hass idi.

[97] Buhari, hükümden ibaret olan cevâbi, hadîsteki ile yetinerek baslikta zikretmedi.

[98] Müslim'de, {Buhârî'de de bir rivayeti geçmis olan) su hadîs de vardir:
Ibn Umer (R) söyle dedi: Peygamber (S) altindan bir mühür yüzük edindi. Sonra bu altin yüzügü atti. Sonra da gümüsten, naksi "Muhammedun Rasûlullah" olan bir mühür yüzük edindi ve: "Hiç kimse benim su yüzügümün naksim yüzügüne naks ve taklîdetmesin "buyurdu. Rasûlullah bu mühür yüzügünü takindigjnda naksini avucunun iç tarafina getirirdi, iste Saîd ibn Ebi'l-Âs'in himâyesinde bulunan Muaykib'dan Erîs Kuyusu'na düsen yüzük, bu mühür yüzüktü.
Bu iki rivayeti cem' etmek mümkündür: Halîfeler Peygamber'In bu mühür yüzügünü bazen teberrüken takinmislardir. Ekser vakitlerde de mühür yüzük bu adi geçen Muaykib'in yaninda kaliyordu. Usmân birsey mühürlemek istedigi zaman mührü ondan istiyordu, iste böyle bir alip verme sirasinda mühür yüzük kuyuya düsmüs, bundan dolayi da mühür yüzügün düsmesi, Usmân ile Muaykib'a nisbet edilmistir. Müslim Ter. VI, 341-342.
Buhârî'nin diger bir rivayet tarîkinde Halîfe Usmân tarafindan ayni yazi yazili gümüs bir mühür daha yaptirildigi haber veriliyor.

[99] "Âise'nin üzerinde alim yüzükler vardi" ta'lîkmi Ibn Sa'd, Arar ibn Ebî Amr yolundan senedli olarak rivayet etmistir; el-Muttalib'in himayesinde bulunan bu Amr ibn Ebî Amr söyle demistir: Ben el-Kaasim ibn Muhammed 'e sordum. O: Yemîn olsun ki ben Âise'yi, usfurla boyanmis elbise giver ve ait takar oldugu hâlde gördüm, dedi.

[100] Hadîsi buradaki basliga yetecek kadar kisaca getirdi. Bunun tamâmi Namaz Kitabi ile Bayram Namazi Kitâbi'nda geçmisti. Buradaki "el-Fetah " kelimesi hakkinda Âsim Efendi su bilgiyi vermistir: el-Fetah: Fâ'nin fethi, tâ-i fevkiyyenin sükûnu ve fethiyle bir nevi' büyük hâtem ismidir ki, el ve ayak parmaklarina geçirirler. Bir kavle göre hâtem gibi gümüsten bir halkadir, Arab kadinlari parmaklarina takinirlar, Hicaz'da yedi ma'denden yapilip gelen halkalar gibi. Eger kasi olursa "Hâtem" denir, ominla mühür basildigi için. Bizim diyarlarda dahî taninir... Kadinlar basparmaklarina takinirlar... (Kaamûs Ter.)

[101] Buradaki kelimelerin ma'nâlan:
et-Tîb: Tâ'nin kesriyle bir nesne pâkize ve Iezîz ve hos olmak ma'nâsinadir.... Müellifin Basâir'de beyânina göre, "71b"m asli hasselerin lezzet aldigi nesneden ibarettir, taamlar, içecekler vesâir nesnelerden gerek yiyecek ve güzel koku ve gerek pâkizelik ve hosmanzarlik cihetiyle olsun ve gerek ma'nevî olsun, halâl mal gibi.
et-Tîb: Tâ'nin kesriyle hos kokulu nesneye denir ki, onunla koku sürülüp kokulanilir, misk, anber, duhn gibi ve halâl seye denir...
es-Sihâb: Arab kadinlarina mahsûs bir nevi' gerdanliktir ki, "Sükk" ta'bîr olunan güzel koku terkibiyle karanfilden ve mihlebden düzerler, onda cev herlerle ilgili nesne bulunmaz...
el-Hurs:... Altin ve gümüs halkaya denir, bir kavle göre küpenin halkasina yâhud kadin süs esyalarindan olan bâzi küçük halkaya denir...
es-Sükk:.... Ve bir nevi' güzel koku adidir ki, râmekten edinilir. Râmeki un edip elekten geçirdikten sonra su ile ma'cûn yaparlar, geregi gibi ogarlar.
Ondan sonra kaba bulasmamak için bir mikdâr Mrî yag ile yaglayip bir gece oldugu gibi birakildiktan sonra bir mikdâr ögütülmüs hâlis misk katar ve geregi gibi karistirir, kurslar (yânî yuvarlak, yassi külçeler) düzüp iki gün terkederler. Sonra ol kurslari çuvaldiz ile delip tesbîh taneleri gibi dizerler, bir sene öylece terkederler. Atîk oldukça kokusu daha hos olur. Tabîbler arasinda bu "Sükku'I Misk" Ile taninmaktadir (Kaamûs Ter.)

[102] Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti bundan önce de geçmisti.

[103] Hadîsin bu ziyâde fikrasi basliga uygunluk noktasidir. Âise "Cez'u zafâr" dedikleri akli karali Yemen boncugundan yapilmis onikî dirhem kiymetindeki bu gerdanligi kizkardesi Esmâ'dan ariyet almisti. Hadîs, Teyemmüm Kitâbi'nda geçmisti.

[104] Ibn Abbâs'in bu sözü Bayramlar Kitâbi'ndaki hadîsin bir parçasidir.

[105] Burada küpe sözü açikça söylenmistir.
el-Kurtu: KaaPm dammiyle boncuga benzejen bir nevi' bitki adidir... ve küpeye ve bir kavle göre salkim küpeye denir (Kaamûs Ter.)

[106] Baslikta ve hadîsteki "Sihâb" isminin tefsiri yakinda geçti. Hadîsin basliga uygunlugu "Hasen boynunda kokulu boncuk gerdanligi oldugu hâlde*yürüyüp geldi" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Alisverisler Kitabi, "Çarsilar hakkinda zikredilen seyler bâbi"nda geçmisti.

[107] Bunlar "Ahkemu'l-Hâkimîn" olan Yaratan'in koymus oldugu sifatlardan bâzisini kendilerinden çikarip diger cinsin sifatlariyle sifatlanmaya çalisan, yânî Allah'in yarattigini degistirmeye çalisan kimseler olduklari için la'nete ugramislar ve kötülenmislerdir.

[108] el-Muhannes: Müennes vezninde ma'rûftur ki, kadin haslet olan nâmerd kimseye denir, zarifler istilahinda "Semaî müennes" ta'bîr olunur. Tahriîs masda-rindan alinmistir. Bunda fail isim vezniyle lügattir. Nefsini tahnîs eyledigi (yânî egip iki büklüm eyledigi) için. Mef'ûl isim vezniyle de caizdir; pust, kahbe lûtî-Iere belini büktürdügü için. Türk usaninca "Kekez" ta'bîr ederler (Kaamûs Ter. 'den sâdeles"tirerek).
et-Tereccül: Hâiun hân vaziyet ve tavirlarinda erkeksi olmak ma'nâsinadir...
Kadinin erkeklesmesi, konusmasinda, fiillerinde ve hareketlerinde erkeklere benzemeye çalismasidir. Islâm içtimaî âdabina göre, her iki insan nev'Inin fazîleti aslî fitrat ve tabîatlerini muhafaza etmektir. Bunlar aslî fitrat ve tabîat-lerini degistirmege çalisan, karsi nev'in hâlini taklîde ugrasan bozuk tabîatli kimseler olduklari için la'netlenmis ve evlerden çikarilmalari emredilmistir.

[109] Basliga uygunlugu "Böyle kimseler siz kadinlarin yanina girmesinler" sözünden alinir. Çünkü bunun ma'nâsi, evden çikarilmasidir.
Bunun bir rivayeti Magâzî'de, "Tâif muhasarasi bâbi"nda ve Nikâh'in sonunda "Kadinlara benzemeye çalisanlarin evlere girmesinden nehy bâbi"nda geçmisti.
Hadîste anilan Gaylân'in kizi, sisman ve çok semiz oldugu Için bedeni büklüm büklüm etli ve yagli imis, adi da Bâdiye imis. '
el-Ukne: Gurfe vezninde, pek semizlikten karin etinde hâsil olan yive ve bü-küntüye denir, cem'i "Ukan "dir "Surad" vezninde.
et-Teakkün: Tefa'ûl vezninde, pek semizlikten karin etleri yivlenip büküm büküm olmak ma'nâsinadir.
el-Aknâ; Hamrâ vezninde el-Muakkene, muazzama vezninde, semizlikten karin etlerinde yivler ve büklümler peyda olmus kiza elenir... (Kaamûs Ter.)

Musannif el-Buhârî bu sûrede Libâs'i bitirince, zînette ortaklik yönünden alâkali olan seyleri zikretmeye baslamak üzere saçlar ve benzeri seylerle ilgili bâblara giristi ve bundan sonraki babi söyledi (Kastallânî).

[110]
Bunu Tâhâvî, senedli olarak rivayet etmistir

[111]
Yâni bütün peygamberlerin tercih ettikleri ve bütün serîatlerin üzerinde ittifak ettikleri kadîm sünnettendir. Böylece o, insanlarin, üzerinde yaratildiklari ci-billî bir is gibi olmustur (Kastallânî).

[112]
Müslim'in Tahâret'te Âise'den rivayeti söyledir: Âise (R) söyle dedi: Rasûlul-lah (S) buyurdu ki: "On sey fitrattandir: Biyiklari kisaltmak, sakali bol birakmak, misvak kullanmak, buruna su çekmek, tirnaklari kisaltmak, parmak aralarini yikamak, koltuk altlarini temizlemek, etegi tiras etmek, sidik ve diski çikan yerleri su ile yikamak". Hadîsin râvîlerinden Zekeriyyâ dedi ki: Mus'ab, onuncuyu unuttum, onun agzi çalkamak olmasi mümkindir, demistir. Müslim Tercemesi, I, 335-336, (261).

[113]
el-Kirmânî söyle dedi: Elinin kabzasindan fada olani kisaltmak için keserdi. Belki îbn Umer basini tiras ettirmekle sakalini kisaltmak arasini böylece cem' ederek Yüce Allah'in su kavline uyuyordu: "...însâallah emniyet içinde (kiminiz) baslarinizi tiras ederek, (kiminiz) saçlarinizi kisaltarak korkusuzca muhakkak Mescidi Harâm'a gireceksiniz..." (el-Feth: 27) (Aynî).

[114]
Basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî "ei-I'fâ" masdarmin "Çok olmak" manâsina geldigini Kur'ân'dan bir âyetle göstermistir.

[115]
Basliga uygunlugu burasidir. Çünkü bu, saç agarmasina delâlet etmektedir. Hadîsin ma'nâsindan hâsil olan özet ise sudur: Ümmü Seleme'nin yaninda, deve çanina benzer küçük bir kap içinde Peygamber'in saçlarindan kirmizi boyali bir mikdâr saç telleri vardi. Insanlar hastaliktan dolayi bunlarla sifâ isterlerdi. Bazen bir su kabinin içine onlari korlar ve o suyu içerler, bazen de onlari sulu bir tekne içine koyar, içinde Peygamber'in saçlari bulunan o küçük kabin bulundugu su içine otururlardi. Bu hadîsi îbn Mâce de Libâs'ta getirmistir (Kastallâ-nî).

Aynî, hadîsin ma'nâsini söyle beyân etmistir: Bunun beyâni tahrîr üzere sudur: Ümmü Seleme'nin yaninda deve çanina benzeyen küçük bir kap içinde Peygamber'in saçlarindan bir mikdâr kirmizi saç vardi. Insanlar hastalandiklari zaman bunlarla teberrük eder, onlarin bereketiyle sifâ isterler ve O'nun saçindan alip bir su kabina koyarlar ve Içinde saç bulunan suyu içerlerdi. Böylece kendilerine sifâ hâsil olurdu. Usmân'm ailesi onlardan birsey almislar ve onu gümüs bir kap içine koymuslar ve içinde bulunan suyu içmisler, onlara da sifâ hâsil olmustur. Sonra Usmân'i bu kapla Ümmü Seleme'ye göndermisler, Ümmü Seleme de kabi almis ve onu cülcüle içine koymus, Usmân da onun içinde kirmizi saçlari görmüstür {Umdetu'l-Kaari, X, 278-279).

[116]
Bu da geçen hadîsin baska bir rivayetidir. Ümmü Seleme, Peygamber'e ikram olarak çok çok koku sürmesi sebebiyle Peygamber'in saçlarinin siyahligi kirmiziya degismis olabilir. Çünkü çok koku kullanmak saçlarin siyahligini degistirir (Kastallânî).

Müslim'de Enes ibn Mâlik'ten Peygamber'in Veda Hacci'nda tiras olup ke-
: silen saçlarinin dagitilmasina müsâade ettigi rivayeti vardir. Bu hadîs saçlarla teberrük hususunda gayet açiktir (Tecrid Ter., VI, 194-196).

[117]
Baslarinin ak saçlarini ve sakallarini boyamayan Yahûdî ve Hristiyanlar'a muhalefet emredildigine göre, boyamakla emrolimmus demek olur. Su kadar ki, bu emir, vücûb için olmayip mendûbluga hamledilmistir, yânî boyamak men-dûbdur. Fakat her boya ile degil, kina ve benzerleriyle. Bilhassa siyah boya ile <
ît/iz boyamaktan nehyedilmistir. Müslim'in Câbir'den gelen bir hadîsinde "Beyaz saçlarin rengini degistiriniz, fakat siyah boyadan sakininiz!" buyurulmustur.

[118]
Aliyyu'l-Kaarî Miskât serhinde re's ile senenin sonu kasdedildigini bildirmistir. Âise'den Rasûlullah'in altmis üç yasinda vefat ettigi hadîsi geçmisti. Müslim'de Enes ibn Mâlik'ten gelen diger bir rivayette de altmisüç yasinda vefat ettigi haber verilmistir. Iki rivayet de sahîhtir. Aralarindaki sayi farkina gelince, altmis rivayetinde dogum ve Ölüm taraflarindaki kesirlerin atildigina hükmolunur. Mekke ve Medine'deki ikaamet sayilarinda da kesîrler atilmis olarak söylenmistir.

[119]
Hadîsin basliga uygunlugu,Peygamber'in basindaki saç toplulugunun bazen omuzlarina, bazen kulak memelerine kadar sarkmasi bakimindandir. Bundaki "el-Cümme", basta olan saçin gür ve çok olanina denir ki, çoklugundan omuzlara kadar iner (Kaamûs Ter.).

[120]
Bunda da saç çesitlerinden kivircik ile düz olani zikredilmistir.

el-Ca'd: Ra'd vezninde kivircik saça ve sakala denir ve kivircik saçli kisiye vasif olur, müennesinde "Ca'de" denir.

es-Sebt, es-Sebet ve es-Sabit: Kivircik olmayan saça denir.

el-Limme: Kulak yumusagindan asagi sarkan saça denir, cem'i "Limem" ve "Limâm" gelir.

[121]
er-Racilu, Ketif vezninde ne kivircik, ne de dogru olan saça denir... düzlük ile kivirciklik arasi olan saça ve saçi böyle olan adama denir (Kaamûs Ter.).

[122]
Bu hadîslerin bâzi rivayetleri Peygamber'in vasiflan bâbi'nda da geçmisti.

[123]
es-Sesnu: Parmaklarinda kisalik olmaksizin kalinlik bulunan eldir, bu, erkeklerde övülen bir sifattir. Çünkü kavramalari daha siddetli olur. Kadinlarda ise bu kötülenir (en-Nihâye).

es-Sesnu: Sîn'in ve sâ'nin sükûnu ile iri ve kalin uzva denir. es-Sesenu: Sîn'in ve üç noktali sâ'nin fethasiyle, es-Susûne, umûme vezninde el iri ve kalin olmak ma'nâsinadir, dördüncü ve besinci bâblardan kullanilir (Kaamûs Ter.)

[124]
Bunun bu sened ve metin ile bir rivayeti Hacc Kitabi, "Vâdînin içine inince tel-bîye etmek bâbi"nda geçmis ve açiklamasi da yapilmisti.

[125]
eî-Telbîd:... ve ihramda olan haci basinin saçlari perîsân olmayip toplanmak için saçlarina zamk gibi yapistirici bir nesne sürüp yapistirmak ma'nâsmadir...

Telbîye: Beytullah'a hacca gidenlerin ihrama girdigi andan i'tibâren Akabe taslamasinda ilk taslamalari atip halâl oluncaya kadar, yânî ihramdan çikincaya kadar hep "Lebbeyk, Lebbeyk" diye Ibrâhîm Peygamber'in ezanina icabetlerini izhâr ve i'lân etmelerine denir. Telbiye kelimeleri metindeki sözlerdir. Bu hadîsler Hacc Kitâbi'nda da geçmisti.

[126]
Rasûlullah putperestlik rejimi tamâmiyle yikildiktan sonra müsriklere benzemek mahzuru kalmayinca, saçlarini iki bukle hâlinde iki tarafa ayirip birakmaya bas-lamistir.

[127]
ez-Zuabe zâlm ötresiyle "Sumâme" vezninde, nâsiye ma'nâsmadir ki aslinda basin ön tarafindan alina bitisik olan yerine denir, bingildak ile alnin araligidir Sonra orada biten zülüf ve kâküle denilmistir. Mütercim der ki, esâsda Zuâbe basin ortasindan arkaya dogru sarkan saç demeti ve keysi ile beyân edilmistir (Kaamus Ter.).

[128]
el-Kaza': Iki fetha ile bulut parçalarina denir, müfredi "Kazaa"dn. Ve çocugun basinin bâzi yerlerinde daginik bulut parçalari gibi saç konmaga denir. Ve ol resme konmus daginik saç parçalarina denir...

Ve küçük oglani tiras ettikten sonra basinda alikonulan parçaya denir. Sarkik saç hey'etinde olur, bir kavle göre basin ortasinda kalan perçeme denir... (Kaa-mûs Ter.).

[129]

Bu hadîsleri Müslim de Libâs'ta rivayet etmistir.
Âsim Efendi'nin bundan önceki hasiyede naklettigimiz açiklamasina göre, çocugun basinin bâzi yerlerini tiras edip bâzi yerlerinin saçini bulut parçalari gibi daginik birakmaktan nehyedilmistir. Bu nehyin sebebleri arasinda, o devirde böyle perçem birakmak Yahudiler, müsrikler, fâsiklar arasinda yaygin âdet olmasi ve genç çocuklar için töhmet vesilesi olmasi da zikredilmistir. Bu sebeble Nevevî, Müslim serhinde bunun kerahet oldugunda âlimlerin ittifaki vardir, demistir. Gazâlî de îhyâu7-Ulûm 'unda temizlik kasdiyle basin ya tamamen tiras edilmesinde yâhud da tamamen saçin birakilmasinda mahzur olmadigini bildirmistir.

[130]
Basta ve sakalda güzel koku bulunmasinin cevazini Âise annemizin bu hadîsi pek açik ifâde etmektedir.

[131]
el-Midrâ, mîm'in kesriyle taraga denir must ma'nâsina. Sârih der'ki, diger ana kitâblarda Midrâ su demirden düzülmüs pençe seklinde küçük parmakli kasiga denir ki, onunla avratlar baslarini kasiyip saçlarini düzeltirler (intehâ). Ve Midrâ, toplu ve sancak ta'bîr olunan demir ve altin igneye denir ki, hâtûnlar onunla saçlarini düzeltirler, hâlâ isittigimize göre Islâmbol hanimlarinin mücevher .,.. igne ta'bîr ettikleridir... (Kaamûs Ter.).

[132]
Hristiyanlar hayza hiç ehemmiyet vermezler, hayizlilarla cinsî münûsebette bile be's görmezler. Bu tefrittir. Yahudiler ise hayizlilarla bir odada bile oturmaz-
V lar, beraber yiyip içmezler. Arablar Câhiliyet'te Yahûdîler'in ifratina uymus-iV* lardi. Islâm bu ifrat ve tefriti kaldirarak yalniz hayizlilarla cinsî münâsebeti haram kilmis ve bu hâldeki kadinlari cünüb menzilesinde tutmustur: el-Bakara: 222.
Bu ve benzeri hadîsler Arab'in hayizlilar hakkindaki bâtil inançlarim yikip haklarindaki ser'î hükümleri beyân eder (Tecrid Ter., I, 183-184).

[133]
Burada arka arkaya getirilen üç baslik île bunlardaki hadîslerin uygunluklari apaçiktir. Bu hadîslerin bâzilari Oruç ve Hacc Kitâblan'nda da geçmis ve ilgili açiklamalar oralarda verilmisti.

[134]
Hadîs söyle de Ifâde edilmistir: "Hadîsin râvîlerinden Azre ibn Sabit dedi ki: Bir kerre Enes ibn Mâlik'in torunu ve Basra Kaadisi Sumâme ibn Abdillah'in huzuruna girmistim. Sumâme bana güzel bir koku uzatti da söyle dedi: (Aliniz; dedem) Enes ibn Mâlik güzel bir koku hediye edilince reddetmezdi ve Peygam-ber(S)'In de güzel kokuyu reddetmemek âdetinde oldugunu söylerdi".

[135]
ez-Zerûr: Sabûr vezninde göz otuna denir. Ve tutya ve sirma vesaire gibi ve Ze-mr bir nevi' itir adidir ki, Hind'den gelir, cem'i "Edile" vezninde "Ezine" gelir. ez-Zerîre: Sefine vezninde bu dahî "Zerûr" dedikleri itirin adidir, bu isimle ma'rûftur (Kaamûs Ter.).
Zerîre güzel kokudan bir nevi'dir, bir takim karisik seylerden mürekkeb olup bu isimle meshurdur. Bir cemâat -ki Nevevî de bunlardandir- bunun güzel kokulu bir kamis unu oldugu ve Hind'den geldigini kesin söylemistir (Kastallânî)

[136]
et-Vesm: Yüze, kola veya bedenin herhangibir tarafina igne batirip boya sürerek tesbît edilen naksa denir, Türkçe'de "Na'l" ve "Dögün" ta'bîr olunur. Hadîste zikredilen (el-Hasn 7) âyet, fey' denilen mallar hakkinda inmekle beraber,
" müfessirlerin açikça söyledikleri gibi, ma'nâsi her isi sâmildir. Abdullah ibn Mes'-;i ûd da bu sumûlü, nehyedilmis olan yukariki hususlara tatbîk etmistir. Bu hadîsin bir rivayeti el-Hasr Sûresi tefsirinde de geçmisti.

[137]
"Sizin âlimleriniz nerededir?" hitabi, Medîne âlimlerinin bu kötü isi degistir-1 meyip ihmâl ettikleri için, onlari redd ve siddetli bir tevbîhtir. Bunun bir rivayetini Müslim; Libâs'ta getirmistir.
(el-Buhârî söyle dedi:) Ebû Bekr ibn Ebî Seybe söyle dedi: Bize Yûnus ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Fulayh, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah saç takan kadina, saç taktiran kadina, dögmeyapan kadina ve dögme yaptiran kadina la'net etti" buyurmustur.

[138]
Islâm, fitrata ehemmiyet veren bir dîn oldugundan "Ahsen-i Takvîm = En güzel kivam" (et-Tîn: 4) üzere yaratilan insanin aslî fitratini degistiren vücûd mü-dâhelelerinden ve süslenmek için de olsa sahte zînetler ve dögün yapmalarindan insanlari nehyetmistir. Bu âdetler Arab kadinlari arasinda yaygindi. Simdi ise hemen hemen bütün dünyâda yaygin bir hâl almistir. Hattâ perukacilik vesaire
?T isimleri ile bu isleri meslek edinen zümreler de peyda olmustur.
Hâlbuki selîm tab' sâhibleri indinde yaratici kudretin bahsettigi güzelligin
' üstünde bir güzellik bulmak imkâni yoktur. Eger olsaydi Insanlari "En güzel biçimde" yarattigini bildiren Hâlik Taâlâ, insanlari o sekil ve surette yaratirdi. Iste bu sebebden Rasûlullah bu gibi aldatici süslemeleri yalancilik ve bâtil diye isimlendirip nehyetmistir.

[139]
Bunun bir rivayeti yakinda 81. bâbda geçmisti. Orada da belirtildigi üzere, bu âyet, fey' denilen ganîmet mallarinin taksimi vesilesiyle inmis olmakla beraber, müfessirlerin açik söyledikleri gibi, ma'nâsi her emri sâmildir. Abdullah ibn Mes'-ûd, kadina bu âyetin Peygamber'in yasaklamalarini da sâmil oldugunu göstermis ve "Iste Peygamber böyle isleri yapanlara la'net edip bunlardan nehyetti" demis oluyor.

[140]
Bu hadîslerin bâzi rivayetleri daha önce de geçmisti. 151 rakamli hadîste ismi mef ûl sîgasiyle "Saçma ekleme yapilmis kadin" lafziyle gelmis ve bu, basliga tamâmiyle uygun düsmüstür.

[141]
el-Vesmu: Vâv'm fethi, noktali sîn'in sükûnu ile bedende igne ile açilan sekle denir ki, bir uzvu igneleyip müteessir eyledikten sonra üzerine çivit ekip gömgök bir sekil ederler, Türkçe'de Na'l ve Dögün ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.)
Bu kelime hakkinda daha önce geçen hadîslerde de bilgi verilmisti. Burada bununla ilgili ayri bir baslik geldigi için tekrar yazdik.
Göz degmesi hakkindaki hadîsin bir rivayeti Tibb'da geçmisti.

[142]
Bunun bir rivayeti de Buyu' Kitâbi'nda geçmisti.

[143]
Hadîslerin basliga uygunluklari meydandadir. Bunlarin bâzi rivayetleri yakinda da geçmisti.

[144]
Yâni bu tasvirlerin yapilmalari, kullanilmalari ve edinilmeleri yönünden olan hükümler babi.

[145]
Bunun birer rivayeti Bed'u'1-Halk ve Magâzî'de geçti. Yakinda daha genis bir rivayeti gelecektir. Bunu Müslim de Libâs'ta getirmistir.

[146]
"Haydi can veriniz!" emri, acizligi meydana çikarma emridir. Tasvîr yapanlarin hayât hususundaki aczlerini belâgatle ortaya koyma ve beyândan ibarettir. Fakîhler ve hadîs âlimlerinin cumhuru bu ve benzeri hadîsler, hayât sahibi hayvanlarin resimlerini yapmanin haram olduguna hükmetmisler ve ancak hayâtli olmayan manzara resimleriyle ta'zîm vesilesi olmayan esya üzerindeki resimlerin kullanilmasinda be's görmemislerdir.

[147]
Peygamber'in üzerine saiîb resimlen naksedilmis esyayi evinde bulundurmamasi ve bunlan bozmasi, vazîfesi cümlesindendi. Çünkü salîb, büyük bir dînin sâlik-lerince âdeta put edinilmis, kudsiyet verilmis bir Hristiyanlik alâmetidir. Bu ise Peygamber'in getirdigi Tevhîd Dîni'ne tamâmiyle aykiri idi, Tevhîd'i yerlestirmek için bunun bozulup degistirilmesi gerekli idi.

[148]
Hadîsin Müslim'in Libâs Kitâbi'ndaki rivayetinde açikça söylendigi üzere Ebû Zur'a ile Ebû Hureyre'nin Medine'de girdikleri bu ev, Mervân'm yâhud Eme-vîler'den Saîd ibn Âs'a âid idi. Bunlarin ikisi de birbiri arkasindan Muâviye tarafindan Medine Vâlîsi ta'yîn edilmislerdi. Buna göre bu evin vâlî konagi olmak ihtimâli kuvvetlidir.
Hadîsin sonunda Ebû Hureyre'nin abdestte koltuk altina kadar yikamasinda söyledigi söz, cennetliklerin abdest suyu degen organlarinin nurlu, sekili, süslü olacagi hakkindaki Peygamber müjdesine isarettir. Abdest Alma Kitabi'-nda geçen o hadîsin sonunda Peygamber: "Artik sizden gücü yeten bu parlakligi artirip uzatsin" buyurmustu

[149]
el-Kirâm; al perdeye ve duvaga denir. Bir kavle göre yünden alaca ve nakis islenmis ince nihâliye denir ki, kapilara perde ederler. Yâhud be-gâyet ince zara : ve çarsafa denir (Kaamûs Ter.).
es-Sehve: Suffa ve eyvana, bir kavle göre iki oda araliginda olan kilere yâhud hazîne odasina denir. Yâhud raff ve musandira ve sirvân makûlesine denir ki, ona bâzi ihtiyâç maddeleri konulur. Yâhud küçük hazîne odasi seklinde odaya denir, yâhud üç dört agaçtan çatma tahta pûsa denir ki, üzerine ev esyalari konulur... (Kaamûs Ter.).
Peygamber perde gibi ta'zîm ve tekrîm ifâde eder bir surette resimli esya "": kullanmayi kerîh görmüs, fakat yayinmak, basilmak ve örtünmek, üzerinde yatmak gibi ta'zîme delâlet etmeyecek sekilde kullanmayi mekruh saymamistir. Nitekim bu hadîste resimli perde yerinden çikarilmis, ondan üzerine yatilacak yastik yapilmistir.

[150]
Ben Peygamber'le bir kaptan yikanirdim" fikrasini Buhârî, ayri olarak Gusl Kitâbi'nda getirmisti. Zahir olan su ki, o, Âise'nin bu perdeyi yikanma yeri olan' o suffa üzerine asar olmasina hamletmis, bu sebeble burada sevketmis olmasidir (Kastallânî).

[151]
Bu hadîste Âise'nin yaptigi alisveris akdini Peygamber feshetmemistir. Bu feshetmemenin delaletiyle Peygamber'in bu resimli yastik hakkindaki sözleri ha-râmliga degil, belki kerahete hamlolunabilir.

[152]
Resimli seylerden nehy edil mesinin sebebi, resimlere, suretlere taabbud endisesidir. Islâm Dîni, Tevhîd Dîni; zâtinda, sifatinda bir Allah'a ibâdet dîni oldugundan, Tevhîd, Islâmî umdelerin merkezi oldugundan, bu noktanin hiçbir suretle sirk ile saibeli olmamasi Peygamber'in büyük bir titizlikle üzerinde durdugu bir mes'ele idi. Bu sebeble Islâm'in ilk günlerinde Peygamber ister ta'zîm, ister ¦, tahkîr ifâde eder sekilde kullanilsin, resimli esya kullanmayi mutlak surette neh-
' " yetmisti. Çünkü Peygamber Islâm'in bu ilk günlerinde sirk ile mücâdele hâlinde idi. Beseriyeti putlara, timsâllere, tasvirlere ibâdet etmekten men'e çalisiyordu. Resim ve resim yapmak hakkinda mutlak surette vaîd ifâde eden hadîsler hep
, ', Islâm'in bu ilk zamanlarinda gelmistir. Fakat Islâm'in sirke galebesi ve hakîkî
zaferi gerçeklestikten sonra, ilk devirlerdeki kadar siddetli harekete lüzum kal-
- mamisti. Tasvir ve timsâllerin ta'zîm ifâde etmeyecek bir surette kullanilmasina
-', müsâade edilmistir. Ki, bu müsâade, yukariki Ebû Talha hadîsinin son fikra-
• .. sindaki istisnadan çikarilmistir.
Sonralari Islâm Dîni her tarafa yayilmaya baslayip Tevhîd akidesi gönüllerde geregi gibi yerlesince, birçok selef imamlari ve fikhî mezheb sahihleri manzara resimlerini, tam hilkatli olmayan insan ve sâir rûh sahibi hayvanlarin tasvirini ve ihtiram göstermeyerek bunlarin kullanilmasini mübâh saymislardir. Bu se-1 beble hadîs sarihleri siddetli sakindirmalari ihtiva eden hadîsleri tam hilkatlI olan tasvirlere hasretmisler ve meselâ belden yukari çekilen resim i'mâlinde ve kulla-.... nilmasinda bir be's görmemislerdir.
* Buhârî'nin eski sarihlerinden Ebû Süleyman Hattâbî (öl.385), Ebû Talha
hadîsinin son fikrasindan istifâde ederek tam hilkatli olmamak gibi bir kayda da lüzum görmemis ve sâdece bunun kerahetine kaail olmustur. Kerahet sebebi olarak da kalbin mâlâyânî ile mesgul olmasini göstermistir: "Hayvan sekilleri tasvîr eden musavvir ile agaç ve benzeri nakislar, resimler yapan nakkaas ve ressamin, resim ve tasvîr hakkinda gelen tehdîde dâhil olmayacagini ümîd ediyo rum. Her nekadar bu islerin hepsi mekruh ve kalbi mâlâyânî ile mesguliyette dâhil ise de!" (Umdetu'i-Kaarî, X, 313).
Bu hadîsin bir rivayeti 88. bâbda 161 rakamiyle de geçmisti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Libâs'ta getirmistir: Müslim Ter., VI, 360-362.

[153]
Nesâî'nin Sünen'indeki rivayetlerin birinde Âise, bu kiramin odaya girerken tâ karsiya gelen tarafa asilmis olani üzerinde kus, digerinde kanatli at tasvirleri bulundugunu zikrediyor... Gerek metindeki hadîste, gerek o hadîsin Nesâî'deki diger rivayetinde tasvirlerin namazi kestigine ve namazin tekrar kilindigina dâir hiçbir kayit bulunmadigi için, bunlarin hükmü kerahet oldugu istidlal olunur...

[154]
Bunun bir rivâyeti^Bed'u'I-Halk'ta geçmisti. Müslim'in Libâs'ta Âise'den ge-' tirdigi bir hadîste Âise'nin evinin içinde bir köpek yavrusu bulundugu ve Cibril'in bu yüzden gelmeyi geciktirdigi bildirilmistir.

[155]
Bunun birer rivayeti Buyö'da "Erkekler için giymesi mekruh olan seylerde ticâret bâbi"nda ve bu kitabin 91. babinin 167 rakaminda bulunan eve girmemesinde »

[156]
Bunun bir rivayeti de Buyü'da "Köpek bedeli babi"nda geçmisti

[157]
Müslim'de bundan evvel su hadîs vardir: Saîd ibn Ebî'l-Hasen söyle demistir:
ibn Abbâs'a ressam bir kimse geldi ve:
— Ben su suretleri resmederek geçinirim. Bunlar ve san'atim hakkinda bana bir fetva ver, dedi.
Ibn Abbâs ona:
— Bana yaklas! Dedi
Ressam ona yaklasti. Sonra tekrar:
— Bana yaklas! dedi.
Ressam Ibn Abbâs'a yaklasinca, Ibn Abbâs elini bu fetva isteyen ressamin basi üstüne koyarak:
— Simdi ben sana Rasûlullah'tan isittigim bir hadîsi haber verecegim (iyi dinle): Ben RasûlulIah(S)'tan isittim, O: "Her musavvir cehennemdedir. Mu-
savvirin tasvir ettigi her surete kiyamet gününde (Allah) hayât verir de o canli
suret de cehennemde kendini yapan sahibine azâb eder" buyuruyordu, dedi.
Bunun ardindan Ibn Abbâs, ressama:
— Eger sen san'atina devam etmek mecburiyetinde isen, agaç resmi veya hayât sahibi olmayan vücûd kisimlarinin resmini yap, dedi.
Bu hadîsi Nadr ibn Alî takrîr etmistir.
Bu hadîsin bir rivayeti Buhârî, Buyu', "Kendilerinde rûh olmayan tavsîr-lerin satilmasi alinmasi... bâbi"nda geçmisti: 104. bâb, 168. hadîs.
Ibn Abbâs'in bu fetvasinin delili Tahâvî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettigi hadîsin son fikrasi olabilir: "... Cibril, Peygamber'e: Senin evinde birtakim at ve insan misâllerini Ihtiva eden bir perde asilidir. Ya bu resimlerin baslarini koparmalisin, yâhud bu perdeyi indirip onu yerde yayilan bir yaygi yapmalisin! Biz melekler, içinde resimler olan eve girmeyiz!" dedi.

[158]

Bunun uzun birer rivayeti Ilim'de, Cihâd'da ve Tefsîr'de; Âlu Imrân: 186. âyetin tefsirinde geçti.

[159]

Bunun bir rivayeti Hacc'da "Gelen hacilari karsilama bâbi"nda geçti.

[160]

Bunu söyleyen Âmir es-Sa'bî imis, bunu Ibn Ebî Seybe ve Tirmizî, senedli olarak rivayet ettiler.

[161]

Hadîsin ma'nâsi sudur: Ikrime'nin yaninda binek hayvani üzerine üç kisinin binmesi serrdir ve zulümdür diye zikrettiler de, Önde binen yâhud arkaya binen daha serrlidir dediler. Ikrime bu serrliligi Peygamber'in fiilini delîl getirerek reddetti. Çünkü O iki kisiye zulm nisbet edilmesi caiz olmaz. Çünkü onlar Peygamber'in bindirmesiyle oralara binmislerdir, demis oldu (Kastallânî).

[162]

Bu hadîsin bâzi rivayetlerini Buhârî, Ilim, Cihâd, Rikaak, Isti'zân'da; Müslim de îmân'da getirmistir: Müslim Ter., I, 92-94.

[163]

Bunun bâzi rivayetleri Hacc ve Cihâd Kitâblari'nda da geçti. Hacc'daki rivayet : Ibn Umer'den olup söyle demistir: Rasûlullah (S) bir gazadan, bir haccdan, bir umreden döndügünde her yüksek yerde üç kerre tekbîr getirir, sonra söyle duâ ederdi: "Lâ ilahe Üle'llahu vahdehu lâserîkelehu, lehu'l-mütkü ve lehu'l-hamdu '.., ve huve ala kullî sey 'in kadîr. Âyîbûne, tâibûne, âbidûne, sâcidûne, li-Rabbinâ hâmidûn. Sadaka'Uâhu va'dehu venasaru abdehu vehezeme'l-ahzâbe vahdehu (= Allah'tan baska ilâh yok. Yalniz O var. O'nun hiçbir ortagi yok. Bütün mülk O'nundur. Bütün hamd de O'nundur. Ve O herseye kaadirdir. Biz (Sana) dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde edicileriz. Allah va'dinde dogru söylemistir, kuluna yardim etmistir. Yalniz basina büt'in zamanlarda ve mekânlarda müsrik topluluklarini bozup dagitmistir)".

[164]

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi "Mescidde sirtüstü yatmak babi' 'nda geç-misti. Buhârî'nin orada sevkettigi müteâkib rivayet ile sârih Aynî'nin zikrettigi diger rivayetlerden Ebû Bekr, Umer, Usmân, Ibn Umer, Ibn Mes'ûd ve Enes-(R)'in de mescidde bu vaziyette görüldükleri sabit oluyor. Rivayet edilen Pey-. gamber'in bu fiili ile sahâbîlerin fiilleri bunun cevazina delâlet eder... Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivayet etmistir. Muvaffak kilici ancak Allah'tir.

77-

KİTÂBU'L-LİBÂS

GİYİM KUŞAM

Rahman ve Rahîm olan Allah 'in ismiyle

77- KİTÂBU'L-LİBÂS

(Giyilen Şeyler - ve Hükümleri- Kitabı)

1- (Bâb:) Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli : 1[1]

"De ki: Allahhn kullan için çıkardığı zîneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş. De ki: Onlar dünyâ hayâtında îmân edenler içindir. Kıyamet günü ise yalnız onlara mahsûstur. İşte biz âyetleri, bilirler için böyle tafsil ederiz" (el-A'râf: 32) 2[2].

Peygamber (S) de:

"(Ey mü'minler) israf etmeksizin ve kibirlenmeksizin yiyiniz, içiniz, giyiniz, sadaka veriniz!" buyurmuştur 3[3].

İbn Abbâs da: İki şey; israf ve kibir günâhları sana tecâvüz etmediği müddetçe, halâldan her istediğini ye, her istediğini giy, demiştir 4[4].

1[1] Bâzı nüshalarda burada "bâb" sözü vardır.

2[2] Çoklarının rivayetinde âyetin yalnız baş tarafı zikredilmiştir. Ebû Nuaym ise biraz daha ziyâde etmiştir. (Biz âyetin tamâmını verdik.) Âyet, mubah ve halâl olan herşeyi âmm ve şâmildir. Yânî işte biz, medenî hayâtı öğrenmeyi bilen bir kavme medeniyet âdabını bildiren âyetlerimizi böyle tafsîl ederiz. Bundan ön çeki âyet de bu hususla ilgili olup şöyledir: "Ey Âdem oğullan, her mescid huzurunda ztnetinizi alın (giyinin). Yiyin, için, israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez".

3[3] Bunu Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî ile Haris ibn Ebî Usâme kendi Müsnedberinde, Hemmâm ibn Yahya tarikiyle Katâde'den; o da Amr ibn Şuayb'dan... senediyle rivayet etmiştir. Bu, Buhârî'de ancak muallak olarak bulunan hadîsler cüm-lesindendir.

4[4] ibn Abbâs'ın bu sözünü de İbn Ebî Şeybe Musannaf'mdz İbn Uyeyne'den; o da îbrâhîm ibn Meysere'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan senediyle rivayet etmiştir... (Aynî).

Giyinmek hakkında şu âyetler de zikre değer: "Ey Adem oğulları, size çir-} kin yerlerinizi örtecek bir libâs, bir de giyip süsleneceğiniz bir libâs indirdik. Takva libâsı ise, o daha hayırlıdır. Bu, Allah Un âyetlerindendir. Tâ ki iyice düşünsünler (ni'metlerin kadrini bilsinler). Ey Âdem oğulları, şeytân ana ve babanızı, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa, sakın

1-....... Bana Mâlik, Nâfi'den, Abdullah ibn Dînâr'dan ve Zeyd ibn Eslem'den tahdîs etti ki, bunların üçü de Mâlik'e İbn Umer(R)'den şöyle haber veriyorlardı: Rasûlullah (S): "Elbisesini kibirle yerlerde sürüyen kimseye Allah (merhamet bakışı ile) bakmaz" buyurmuştur 5[5].

2- İzârını Kibirlenmeksizin Yerde Sürüyen Kimse Babı

2-.......Bize Mûsâ ibn.Ukbe, Salim ibn Abdillah'tan; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Büyüklenerek izârını (uzatıp yerde) sürükleyen kimseye Allah kıyamet günü (merhamet bakışıyle) bakmaz" buyurmuştur.

Ebû Bekr es-Sıddîk:

— Yâ Rasûlallah! Benim izânmın yanlarından birisi -ben onu sürünmekten koruyup dikkat etmezsem- muhakak sarkar (yerde sürünür), dedi.

Peygamber de ona:

— "Sen bu sarkıtmayı büyüklenmek için yapanlardan değilsin" buyurdu 6[6].

3-....... Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in yanında bulunurken güneş tutuldu. Bunun üzerine Peygamber (S) kalkıp acele ile elbisesini ardından sürükleye sürükleye yürüdü, nihayet mescide geldi. İnsanlar (mescidden çıkmalarının ardından)

---

size de bir fitne yapmasın. Çünkü o da, kabilesinden olanlar da sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerlerden muhakkak görürler. Biz şeytânları îmân etmeyeceklerin velîleri yaptık" (el-A'râf: 26-27).

5[5] Elbisenin topuktan aşağı lüzumsuz uzatılması, kibirlenmek alâmeti idh Kibirlilik ifâde eden bu türlü uzun ve lüks giyinişler nehyedilmiştir.

6[6] Bu hadîs kasıtsız olarak elbisesini sarkıtıp sürüyen kimseye günâh olmadığını ifâde etmektedir. Demek ki, günâh,kibirlenme kasdmdadır. Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'in fazîleti bâbi'nda geçmişti.

hemen mescide döndüler. Peygamber insanlara iki rek'at namaz kıldırdı. Güneş de açıldı. Sonra Peygamber bize yöneldi ve:

— "Şübhesiz Güneş ve Ay, Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Siz bu âyetlerden böyle birşey gördüğünüz zaman, hemen namaz kılın ve açılıncaya kadar Allah'a dua ediniz!" buyurdu 7[7].

3- Elbiselerde Alt Tarafı Yukarı Kaldırıp Cemreme Yapmak Babı

4-.......Ebû Cuhayfe (Vehb ibn Abdillah es-Suvâî-R) şöyle demiştir: Ben BİIâl'i gördüm ki, o bir harbe getirdi de, onu dikti. Sonra da namaza ikaamet etti. Bunun üzerine Rasûlullah'ı gördüm ki, O (kırmızı) bir takım elbise giyinmiş ve çemrenmiş olarak çadırından çıktı da, o dikilen harbeye doğru oradaki insanlara iki rek'at namaz kıldırdı. Bu sırada gördüm ki, Rasûlullah(S)'ın önünden, dikili harbenin arkasından insanlar, hayvanlar geçip gidiyorlardı 8[8].

4- Bâb:

'Elbisenin iki topuktan aşağı sarkanı ateştedir"

7[7] Başlığa uygunluğu "Kalkıp acele ile elbisesini arkasından sürüyerek yürüdü" sözündedir. Peygamber'in bu fiili de kibirlenme kasdı olmaksızın elbisesini sarkıtıp yerde sürükleyen kimseye bir günâh olmadığına açıkça delâlet etmektedir. Bunun birkaç rivayeti Kusûf'ta geçmişti.

8[8] Başlığa uygunluğu "Bir takım elbise giyinmiş ve çemrenmiş olarak çıktı" sö-zündedir. Bunun bir rivayeti Namâz'da, "İmâmın sütresi, arkasındakilerin de sütresidir bâbı"nda daha uzunca bir metinle geçmişti. Buhârî burada hadîsi kısaltarak getirdi.

Müslim'in rivayetinde bu çemrenmenin zikri sırasında: "Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir" ta'rîfi vardır.

et-Teşmîr, bir nesneyi çekip büzmek..., baldırdan ve bacaktan esvabı yuka--n sığayıp çemremek ma'nâsınadir ki, bacakları sığamak ta'bîr olunur...

el-Hulle, hâ'nın ötresi ile kumaştan ve başka bezden ridâ ve izârın mecmû ûna denir, elbette "Hülle" iki parçadan olur, bir parçaya "Hülle" denilmez... (Kaamûs Ter.).

5-.......Bize Saîd ibnu Ebî Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İzâr denilen elbisenin iki topuktan aşağı sarkanı ateştedir" buyurmuştur 9[9].

5- Elbisesini Kibirlenmekten Dolayı Uzatıp Yerde Sürükleyen Kimse Babı

6-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): ''Allah azgınlık ve kibirden dolayı izârını uzatıp yerde sürükleyen kimseye kıyamet gününde (merhamet bakışıyle) bakmaz" buyurmuştur.

7-.......Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) -yâhud: Ebû'I-Kaasım (S)-şöyle buyurdu: "Bir adam takım elbisesi içinde, kendini beğenmiş ve başının saçlarını omuzlarına kadar sarkıtmış hâlde çalımlı çalımlı yolda yürüdüğü sırada, Allah onu birden yere geçiri-verdi de, artık o kimse kıyamet gününe kadar kalmak üzere yerin içine doğru gömülüp gidiyordu".

8-....... Bana el-Leys tahdîs edip dedi ki: Bana Abdurrahmân ibn Hâlid, İbn Şihâb'dan; o da Sâlim'den tahdîs etti. Ona da babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "(Eski ümmetlerden) bir kimse izânm yerde kibirle sürüdüğü sırada birden yere batırıldı da, artık o kimse kıyamete kadar kalmak üzere yerin içine gömülüp gidiyordu".

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yunus ibn Yezîd, Abdurrahmân ibn Hâlid'e mutâbaat etti. Bu hadîsi Şuayb ibn Ebî Hamza, Zuhrî'den; o da Ebû Hureyre'den senediyle rivayet etti de, Peygam-ber'e yükseltmedi.

9[9] İzâr, Arablar'ın giydikleri boy elbisesidir ki, bunun topuktan aşağı lüzumsuz uzatılması, kibirlenmek alâmeti idi. Onun için hadîste buna ağır ceza ta'yîn edilerek bundan nehyedilmiştir. Şübhesiz ateşte yanacak olan topuktan aşağı lüzumsuz, yerde çekilip sürüklenen elbise parçası değil, bunun içinde o hizada bulunan ayaklardır. Burada kinaye olarak elbise zikredilip ayaklar ve beden kasdedilmiştir.

9-.......Bize babam Cerîribn Hazım haber verdi ki, amcası Cerîr ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben Salim ibn Abdillah ibn UmerMe beraber, onun kapısının önünde bulundum. Bu hâlde İbn Umer'in oğlu Salim: Ben Ebû Hureyre'den işittim; o da Peygamber(S)'den işitti diyerek, yukarıki hadîs tarzında söyledi 10[10].

10-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Muhârib ibn Disâr'a bir at üzerinde kavuştum. Kendisi Kûfe'de mahkeme hâkimliği yapmakta olduğu yere gitmekte idi. İşte orada kendisine bu hadîsi sordum. Bunun üzerine bana tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S):

— "Kibirden dolayı elbisesini yerde sürükleyen kimseye Allah kıyamet gününde (merhamet bakışıyle) bakmaz" buyurdu.

Şu'be dedi ki: Ben Muhârib'e:

— Abdullah ibn Umer bu hadîsinde izânm zikretti mi? diye sordum.

Muhârib:

— Abdullah izâr ve gömlek diye tahsis yapmadı (izâr, gömlek ve diğerlerini şâmil olarak "Elbise" ta'birini kullandı), dedi.

Bu hadîsi İbn Umer'den; o da Peygamber'den "Elbise" lafzıyle rivayet etmesinde Muhârib ibn Disâr'a Cebele ibnu Suhaym, Zeyd ibu Eşlem, Zeyd ibn Abdillah mutâbaat etmişlerdir.

el-Leys de Nâfi'den; o da İbn Umer'den bunun benzerini söylemiştir.

Mûsâ ibn Ukbe, Umer ibnu Muhammed, Kudâme ibnu Mûsâ üçlüsü de "Elbisesini büyüklenerekyerde sürükleyen kimse..." hadîsini İbn Umer'den; o da Peygamber'den

---

10[10] Hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır. Böyle kendini beğenmiş olarak, bii-yüklene büyüklene, çalımlı ve şımarık bir yürüşle yürümek, Kur'ân dili ile de men' edilmiştir: "Yeryüzünde şımarık yürüme. Zira Allah her kibir taslayanı, kendini beğenip övüneni sevmez"" (Lukmln: İS).

rivayet etmekte, Nâfi'e mutâbaat etmişlerdir 11[11].

6- Saçaklı Elbise Gîyme(Nin Hükmü) Babı

ez-Zuhrfnin, Ebû Bekr ibn Muhammed'in, Hamza ibn Useyd'in, Muâviye ibn Abdillah ibn Ca'fer'in (yânî bu dördünün de) saçaklı elbiseler giymiş oldukları zikrolunuyor 12[12].

11-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rifâa el-Kurazî'nin karısı Rasûlullah'a geldi. Ben oturmakta idim. Rasûlul-lah'ın yanında Ebû Bekr de vardı. Kadın:

— Yâ Rasûlallah! Ben Rifâa'nın nikâhı altında idim. Rifâa beni boşamış ve boşanmamı kesinleştirmişti. Ondan sonra ben Abdurralı-mân ibnu'z-Zubeyr ile evlenmiştim. Fakat hakikat şu ki, vallahi yâ Rasûlallah, Abdurrahmân'daki erkeklik âleti şu elbise saçağı gibi gevşektir, dedi.

Kadın bunu söylerken kendi üst örtüsünden bir saçak tuttu (da gevşekliği onunla ta'rîf etti).

Âişe dedi ki: Bu sırada kapının önünde duran ve kendisine henüz içeriye girme izni verilmemiş olan Hâlid ibn Sa'd da kadının bu sözünü işitti.

Âişe dedi ki: İşte bu Hâlid:

— Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah'm huzurunda açık saçık söylemekte olan bu kadını böyle söylemekten nehyetmelisin! dedi.

Vallahi Rasûlullah, gülümseme üzerine birşey artırmadı ve kadına:

— "Sanırım ki, sen eski kocan Rifâa'ya dönmek istiyorsun. İkinci kocan Abdurrahmân

---

11[11] Bütün bu hadîsler ve mutâbaatlar hangi nevi'den olursa olsun, kibirden dolayı, uzatılıp yerde sürüklenen elbiselerin nehyini ifâde etmektedirler.

12[12] Bunların saçaklı elbiseler giydiklerini başka hadîsçİler nakletmelerdir.

senin balçığından tutmadıkça, sen de onun balçığından tatmadıkça bu olamaz (ona varamazsın)" buyurdu.

Rasûlullah'm bu kıssada söylediği hüküm, bundan sonra değişmez bir sünnet (yânî kaanûn) oldu 13[13].

7- Ridâ Denilen Elbiseler Babı

Enes: Bir bedevi Peygamber(S)'in ridâsını çekti, demiştir 14[14].

12-.......Alî (R) şöyle demiştir: (Hamza'nın sarhoşken benim develerimi öldürmesini Peygamber'e söyleyince) Peygamber (S) ridâ-sını isteyip onu giydi. Sonra yürüyerek gitti. Ben ve Zeyd ibn Harise arkasından O'nu ta'kîb ettik. Nihayet Hamza'nın bulunduğu eve geldi. İçeriye girmek için izin istedi. İçeridekiler gelenlere izin verdiler 15[15].

8- Gömlek Giyilmesi Babı

Ve Yüce Allah'ın Yûsuf Peygamber'den hikâye ettiği şu kavli:

"Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, o iyice görür bir hâle

---

13[13] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şu elbise saçağı gibi" sözündedir. Bunun bir rivayeti Talâk Kitabı, "Üç boşama ile boşamaya cevaz veren kimse bâbı"nda geçmişti. Hadîsin son cümlesi râvî ez-Zuhrî'nin kelâmmdandir.

er-Ridâ, omuz üzerine yâhud iki kürek arasına konularak giyilen bir bezdir, bedenin üst tarafına mahsûstur (Şerhler).

er-Ridâ, râ'nm kesriyle ma'rûf bir örtüdür ki, başa ve belden yukarıya bürünecek şal, fûta makûlesine denir, izâr mukaabilidîr. îzâr, belden aşağıya tutunacak fûta makûlesinden peştemâlden ibarettir (Kaamûs Ter.)

14[14] Enes'in bu sözü dokuz bâb sonra gelecek olan hadîsin bir parçasıdır.
15[15] Bu hadîs uzunca bir metinle Beşte bir Kitâbı'nda geçmişti.

gelir... '* (Yûsuf: 93)[16][16].

13-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti': Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! İhrama giren kimse elbiselerden ne giyer? diye sordu.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "İhrama giren kimse ne gömlek, ne donlar, ne bornûs, ne de ayakkabı giyer. Ancak na'leyn bulamadığı takdirde topuklardan aşağıda olan birşey giysin!" buyurdu [17][17].

14-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Abdullah ibn Ubeyy'in yanma, o ölüp de kabrine girdirilmesinden sonra geldi. Peygamber onun çıkarılmasını emretti, o da kabrinden çıkarıldı ve Peygamber'in iki dizleri üzerine konuldu. Peygamber kendi tükrüğünden onun üzerine nefes etti ve kendi mübarek gömleğini ona giydirdi. (Peygamber'in kendi gömleğini ona giydirmesinin sebebini) Allah en bilendir [18][18].

15-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Abdullah ibn Ubeyy vefat ettiği zaman onun oğlu Abdullah, Rasûlullah'a geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Gömleğini bana versen de babamı onun içine kefenlesem, namazını da kılsanız ve onun için Allah'tan mağfiret is-teyiverseniz! dedi.

---

[16][16] Arablar'da ridâ ve izâr giymek yaygın ise de gömlek, yeni olmayıp kadîm bir giyecektir. Buhârî Yûsuf âyetini zikretmekle, gömleğin kadîm bir giyecek olduğunu işaret etmiştir.

[17][17] Başlığa uygunluğu "İhrama giren kimse gömlek giymez..." sözündedir. Bunun birer rivayeti İlim ve Hacc Kitâblan'nda da geçmişti

[18][18] Peygamber'in kendi gömleğini ibn Ubeyy'e giydirmesi sebebleri arasında, Bedir günü Peygamber'in amcası Abbâs'a, İbn Ubeyy'in kendi gömleğini hediyye etmiş bulunmasına bir mukaabeledir denilmiştir. Başlığa delâleti açıktır. Bunun daha bütün bir rivayeti Cenazeler Kitabı; "Ölü kabrinden çıkarılır mı bâbı"n-da geçmişti.

Rasûlullah, Abdullah'a gömleğini verdi ve ona:

— "Cenazenin hazırlanmasını bitirdiğin zaman bize bildirin" buyurdu.

Abdullah babasının cenazesini hazırlayıp bitirince bunu Rasûlullah'a bildirdi. Rasûlullah da onun cenaze namazını kıldırmak için gitti. Namazını kıldıracağı sırada Umer, Rasûlullah'ı çekti de:

— Allah seni münafıklar üzerine namaz kılmaktan nehyetmedi mi?

Yüce Allah "Onlar için istiğfar et yâhud istiğfar etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfar dahî etsen yine Allah kendilerini asla mağfiret edecek değildir... " (et-Tevbe: 80) buyurdu, dedi.

Bunun üzerine: "Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî dua etme. (Defn ve ziyaret için) kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah yı ve Rasûlü 'nü inkâr ile kâfir oldular, onlar fâşıklar olarak öldüler'1' (et-Tevbe: 84) âyeti indi. Bu âyetten sonra artık Rasûlullah, ölen münafıklar üzerine cenaze namazı kıldırmayı terketti [19][19].

9- Gömleğin Ve Başkasının (Başın Çıkması İçin) Göğsünün'' Yanından Oyulan Yakası Babı

16-.......Bize İbrâhîm ibn Nâfi' el-Mahzûmî, el-Hasen ibn Müslim'den; o da Tâvûs'tan tahdîs etti ki,Ebû Hureyre(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) cimri ile sadaka verici cömert kimsenin mesellerini şu iki adamın meselleri gibi beyân etti: "Bu iki adamın üzerinde demirden birer cübbe vardır. Bu cübbe onların ellerini memelerine ve köprücük kemiklerine doğru sıkıştırıp zorlamıştır. Sadaka verici kişi bir sadaka verdiği zaman o cübbe onun bedeninden yayılıp genişler, hattâ onun ayak parmaklarının uçlarını bile kaplar da ayak izlerini siler giderir. Cimri ise bir sadaka vermek kasdettikçe cübbesi daralmaya başlar ve herbir halka, vücûdun kendisine değen yerini yakalayıp (şiddetle) sıkar".

---

[19][19] Bunun da bir rivayeti Tefsîr'de, el-Berâe Sûresi'nde geçmişti.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben Rasûlullah'ı parmağıyle yakasına doğru şöyle diye işaret ederken gördüm. Eğer sen onu cübbesini genişletmeye çalışır, cübbenin de genişlemez olduğunu göreydin (elbette hayret ederdin)!

Tâvûs'un oğlu Abdullah, babasından; o da Ebû Hureyre'den senediyle el-Hasen ibn Müslim'e mutâbaat etti. Ebu'z-Zinâd da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den senediyle "İki cübbe" sözüyle rivayette yine el-Hasen ibn Müslim'e mutâbaat etti.

Hanzala da şöyle demiştir: Ben Tâvûs'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Ebû Hureyre'den işittim, "İki cübbe" sözünü söylüyordu. Ca'fer ibn Rabîa da el-A'rec'den "İki cünne" yânî "İki kalkan" sözünü söylemiştir 20[20].

10- Seferde (İhtiyaçtan Dolayı) Yenleri Dar Bir Cübbe Giyen Kimse Babı

17-.......el-Mıgîre ibn Şu'be (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) bir hacetini yerine getirmek için gitti. O işini bitirdikten sonra dönüp geldi. Bu sırada ben kendisini su alıp karşıladım. Ab-dest aldı. Üzerinde bir Şâm cübbesi vardı. Ağzını çalkaladı, burnuna su çekti, yüzünü yıkadı. Akabinde o cübbenin yenlerinden ellerini sıvayıp çıkarmaya davrandı. Yenler çok dar idiler. (Bu sebeble ellerini sığayıp çıkaramadı.) Bu sefer ellerini cübbenin aşağısından dışarı çıkardı ve onları da yıkadı. Başı ile ayaklan üzerine de meshetti 21[21].

11- Gazvede Yün Cübbe Giyilmesi Babı

18-.......el-Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde bir gece Peygamber'le

---

20[20] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah parmağıyle yakas-na doğru şöyle İşaret ediyordu" sözünden alınır.

Bu hadîsin aslı Buhârî ve Müslim'in Zekât Kitâbları'nda geçmişti.

21[21] Namaz Kitâbı'nda "Şâm cübbesi içinde namaz kılmak" şeklinde başlık açmıştı. Cihâd'da da "Seferde ve harbde cübbe" başlığı açmıştı. Bunun aslı Abdest Alma Kitâbı'nda, "Mestler üzerine mesh bâbı"nda geçti. Bu sefer, Tebûk Seferi idi.

birlikte idim» Bana:

— "Yanında su var mı?" diye sordu. Ben:

— Evet var, dedim. :

Bunun üzerine bineğinden indi de gecenin karanlığı içinde benden iyice gizleninceye kadar yürüdü. Sonra geldi. Ben O'na kaptan su döktüm, O da yüzünü ve ellerini yıkadı. Üzerinde yünden yapılmış bir cübbe vardı. Peygamber kollarını ondan dışarıya çıkarmaya muktedir olamadı. Nihayet kollarını cübbenin aşağı tarafından çıkardı da, öyle yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra ben ayakkabılarını çıkarmak için ellerimi uzattım.

— "Onlara ilişme! Çünkü ben ayaklarımı temiz oldukları hâlde (yânî abdestli iken) onların içine soktum" buyurdu, ve ayakkabıları üzerine meshetti [22][22].

12- Kaftan Ve İpek Ferrûce Babı

-Ki bu "Ferrûce" de kaftandır- "Ferrûce", arkasında yarığı olan kaftandır, denilir [23][23].

19-.......el-Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine birçok kaftanlar dağıttı da bunlardan Mahrame'ye birşey vermemişti. Bunun üzerine Mahrame, oğlu Mısver'e hitaben:

— Ey oğulcuğum! Haydi beraber Rasûlullah'a gidelim, dedi. (Mısver dedi ki:) Ben, babam Mahrame'nin beraberinde gittim.

---

[22][22] Bu da Abdest Alma Kitabı, "Ayaklan temiz iken mestleri içine soktuğu zaman bâbı"nda geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "Üzerinde yünden bîr cübbe vardı" sözündedir.

[23][23] Kastallânî:. Kaba, Acemler'in tanınmış libâsından dar bir cins libâstır diye ta'rîf etmiştir. Bunun ipekten dokunmuş bir kaftan olduğu da söylenmiştir.

el-Ferrûc: Tennûr vezninde, küçük çocuk gömleğine denir ve ensesinden yırtmacı olan kaftana denir ki, üste giyilir. Bu, hâlâ "Ferrâce" dediğimiz şeydir ki, Fârisî'de "Ferecî" derler (Âsim Efendi).

O bana:

— Haydi Peygamber'in yanma gir de O'nu bana çağır! dedi.

Mısver dedi ki: Ben Rasûlullah'ı babam için da'vet ettim. Rasûlullah omuzunda bu kaftanlardan bir kaftan olduğu hâlde, babamın yanma çıktı ve:

— "Bunu senin için sakladım!" buyurdu.

Mısver dedi ki: Babam kaftana baktı da kendisi (yânı Rasûlullah):

— "Mahrame razı oldu" dedi 24[24].

20- Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den tahdîs etti ki, Ukbe ibnu Âmir (R) şöyle demiştir: Rasû-lullah(S)'a bir ipek ferrûc hediye edilmişti. Onu giydi, sonra içinde namaz kıldı. Namazdan çıktıktan sonra onu istemez gibi bir tavır için-de bedeninden şiddetle çıkardı. Sonra:

— "Bu, mutta kilere yaraşmaz!" buyurdu.

Bu hadîsi el-Leys'ten rivayet etmekte Abdullah ibn Yûsuf, Kuteybe ibn Saîd'e mutâbaat etmiştir. Abdullah ibn Yûsuf'tan başkası "Ferrûcun harîrun = İpek bir ferrûce" şeklinde söylemiştir 25[25].

24[24] Hadîsin başlıkla münâsebeti açıktır. Mısver'le babası Mahranıe ibn Nevfel'in her ikisi de sahâbîdir. Abdu Menâf oğulları'ndandır. Mısver küçük sahâbîler-dendir. Hicretin beşinci yılında doğmuş, Mekke'nin fethinden sonra altı yaşında Medine'ye gelmiştir. Hadîste bildirildiği üzere, babasıyle Rasûlullah'm huzuruna gitmesi bundan sonra olacaktır. Peygamber'in vefatında sekiz yaşında idi. Rasûlullah'tan hadîs ezberlemiş ve Sahîhayn 'da rivayet edilmiştir. Kendisi: "Ben Rasûlullah'tan hadîs işittim. O sırada ben hadîs yüklenecek ve ezberleyecek derecede akıllı, zabtedici bir çağda idim" demiştir. Babası İse ihtiyar idi. Rasûlullah'ı yanma çağırtması ve O'nun da icabet etmesi, ihtiyarlığından dolayı idi.

25[25] Bu ipek feraceyi hediye eden Dûmetu'l-Cendel Meliki Ukeydir ibn Abdilmelik'tir. Müslim'in Câbir'den rivayetinde, çıkardığı libâsın bir ipek kaftan olduğu, bunu çıkarırken de "Bunu giymekten beni Cibril nehyetti" buyurduğu belirtilmiştir.

Bunun bir rivayeti Namaz, "İpek ferrûc içinde namaz kılan ve çıkaran kimse bâbı"nda geçmişti.

13- Bornuslar Babı

Buharı dedi ki: Bana Müsedded ibn Muserhed söyledi: Bize Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Süleyman ibn Tarhân'dan işittim: Ben Enesin üzerinde kalın ipekten sarı bir bornus gördüm, dedi 26[26].

21-.......Bana Mâlik, Nâfi' den; o da Abdullah ibn Unıer(R)' den şöyle tahdîs etti: Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! İhrama giren kimse elbiselerden ne giyer? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Gömlekler, sarıklar, donlar, bornuslar, ayakkabılar giymez. Ancak na'leyn bulamayan kimse ayakkabı giysin de topuklardan aşağısına kadar kessin. Bir de cehri ve zağferânla boyanmış kumaştan yapılı elbiseler giymez" buyurdu 27[27]

14- Serâvîl Babı

22-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir ibn Zeyd'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(İhrâm'da) izâr bulamayan serâvîl (yânı don) giysin, na'leyn bulamayan da (topuklardan aşağı olan) huffeyn{ = iki mest) giysinf'bu-yurmuştur.

23-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir adam ayağa kalktı da:

26[26] Müsedded, Buhârî'nin şeyhidir. Buhârî bunu müzâkere yoluyla aldığı için, "Bana söyledi" ta'bîriyle getirdi. Bu da mevsûl ve tam bir hadîstir.

Bornus, başlığı bedeninden olup ona bitişik bulunan giyecektir.
27[27] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti.

— Yâ Rasûlallah! İhrama gireceğimiz zaman bize ne giymemizi emir buyurursun? dedi.

Rasûlullah:

— "Gömlek, serâvîl, başlıklar, bornuslar, ayakkabılar giymeyiniz. Ancak iki terliği bulunmayan kimse olursa, o topuklardan aşağıda olan ayakkabılar giysin. Bir de kendisine vers vey.â zağferân bitkisi boyaları dokunmuş elbiselerden hiçbirini giymeyiniz" buyurdu.

15- Sarıklar Babı

24-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İhrama giren kimse ne gömlek, ne sarık, ne don, ne bornus, ne cehrî veya zağferânla boyanmış bir kumaş, ne ayakkabı giyer. Ancak iki terlik bulamayan kimse için ayakkabı giyme ruhsatı vardır. Şöyle ki, iki terlik bulamayan kimse, ayakkabıları topukların aşağısından keser" 28[28].

16- Başı Ve Yüzün Çoğunu Örtmek Babı 29[29]

İbn Abbâs: Rasûlullah (S) başı üzerine siyah bir kumaş parçası çatıp dolamış olduğu

---

28[28] el-Huff... insanın ayağına giydiği çizmeye, mest, çedik, tomak makûlesi ayakkabıya denir ki, üzerine meshetmek mümkin olur... Bir kat olduğu için hafifliğinden dolayı bu isim verilmiştir. Bunun üzerine giyilen ayakkabıya "Çermûk" denir (Kaamûs Ter,).

Burada açılan bâblarda onların altında getirilen hadîslerin birbirleriyle münâsebetleri meydandadır. Bu hadîsler bundan önce de birkaç kerreler geçmiş ve açıklamalar verilmişti.

29[29] et-Takannu': Bir kimse başına câr bürünmek, tulga ve miğfer giymek ma'nâsı-nadır.

el-Makanna': Muazzam vezninde, basma tulga giymiş adama denir; demirden miğfer giymiş ma'nâsınadır,

el-Kınâ': Kitâb vezninde baş örtüsüne denir...

el-Asb: Ayn'ın fethi ve sâd'm sükûnu ile bir nesneyi dürüp bükmek, sarıp bağlamak... ma'nâsınadır.

el-Isâbe: Ayn'ın kesriyle... ve başa ve alma bağladıkları sargıya denir; çen-ber, dülbend, kaşbasdı ve baş-bağı gibi. Ve hassaten sarığa denir, amâme gibi. (Kaamûs Ter.)

hâlde dışarı çıktı, demiştir 30[30].

Enes de: Peygamber (S) başı üzerine bir bürde kenarını sarıp doladı, demiştir 31[31].

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Müslümanlardan birçok adamlar Habeşistan'a muhacir olarak gittiler. Ebû Bekr de muhacir olmak üzere hazırlık yapmıştı. Bu sırada Peygamber (S) ona:

— "Sabret, çünkü ben, bana da (hicret için) izin verileceğini ümîd etmekteyim" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— (Yâ Rasûlallah!) Babam anam Sana feda olsun! Böyle bir izin gelmesini umuyor musun? dedi.

Rasûlullah da:

— "Evet umarım!" diye cevâb verdi.

Bu sebeble Ebû Bekr de Peygamber'e hicrette yoldaşlık etmek • üzere hemen hareket etmekten vazgeçip kendini alıkoydu. Bu arada Ebû Bekr, evinde bulunan kuvvetli iki binek devesini dört ay ağaç yapraklanyle ev içinde besledi.

Râvî Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Bir gün biz güneşin en sıcak zamânında.Ebû Bekr'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri Ebû Bekr'e:

— İşte Rasûlullah, bize gelmesi alışılmış olmayan bir saatte başını bir sargı ile sarıp örtmüş olarak geliyor! dedi.

Ebû Bekr de:

— Babam anam O'na feda olsun! Vallahi O'nu bu saatte buraya muhakkak mühim bir iş

30[30] Bu, Ensâr'm Menkabeleri'nde ve daha başka yerlerde geçen uzunca bir hadîsin parçasıdır.

İbn Abbâs: Rasûlullah (ölüm hastalığından biraz önce) üzerinde bir ridâ ile ve ridâsım iki omuzu üzerine koyarak ve ağrıyan başı üzerine de siyah bir kumaş parçası sarmış olduğu hâlde mescide çıktı ve nihayet minber üzerine oturdu... şeklinde tahdîs etmiştir.
31[31] Enes'in bu hadîsi de bu bâbda uzunca bir metinle gelecektir.

getirmiştir! dedi.

Akabinde Peygamber geldi, içeri girmeye izin istedi, Ebû Bekr

O'na izin verip buyurun dedi. Bunun üzerine içeriye girdi. Girdiği zaman Ebû Bekr'e:.

— "Yanında kim varsa dışarı çıkar!" buyurdu, Ebû Bekr de:

— Babam Sana feda olsun yâ Rasûlallah! Onlar ancak Sen'in ehlin ve mahremindir (yabancı yoktur)! dedi.

Rasûlullah:

— "Bana Mekke'den çıkmak hususunda izin verilmiştir"buyurdu.

Ebû Bekr de:

— Yâ Rasûlallah! Babam Sana feda olsun! Ben de sohbetinde ve beraberinde bulunmak isterim! dedi.

Rasûlullah:

— "Evet (sen de berâberimdesin)/" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Babam Sana feda olsun, yâ Rasûlallah! Şu ikfbineîrdeVefn-den birini al! dedi.

Peygamber:

— "Ancak bedeliyle alırım" buyurdu.

Âişe dedi ki: Biz Rasûlullah ile Ebû Bekr'in sefer malzemelerini çabucak hazırladık. Her ikisi için bir dağarcık içinde bir mikdâr azık düzenleyip bir sofra olarak koyduk. Ağzı bağlanacağı sıra Ebû Bekr'in kızı kardeşim Esma, belinin kuşağından bir parça kesip ayırdı da onunla dağarcığın ağzını bağladı. İşte bundan dolayı Esmâ'ya "Zâtu'n-Nitâkayn = İki Kuşaklı" diye isim verildi. Sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr Sevr denilen dağdaki bir mağaraya ulaştılar. Ve orada üç gece kaldılar. Her gece yanlarında Ebû Bekr'in oğlu Abdullah gecelerdi. Abdullah çabuk anlayışlı, kavrayışlı, taze bir gençti. Seher vakti Ra-

sûlullah ile Ebû Bekr'in yanlarından, Mekke'de gecelemiş gibi Ku-reyş ile sabaha ulaşırdı. Abdullah Rasûlullah ile Ebû Bekr hakkında Kureyş müşriklerinin hilelerinden duyduğu şeyleri ezberinde tutar, tâ karanlık basınca gelir, Rasûlullah ile babası Ebû Bekr'e haber verirdi. Ebû Bekr'in kölesi Âmir ibn Fuheyre (o civarda) bol sütlü sağmal koyun otlatır ve akşamdan bir müddet geçtiğinde Rasûlullah ile Ebû Bekr'e getirirdi. Onlar da taze süt içerek gecelerlerdi. Nihayet gecenin sonunda Âmir ibn Fuheyre (mağaranın önüne gelir) sağmal koyuna seslenirdi (ve alır, yaymağa götürürdü). Rasûlullah ile Ebû Bekr'in mağarada bulundukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle te'mîn ederdi 32[32].

26-....... Bize Mâlik, ez-Zuhrfden; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) Fetih yılında Mekke'ye, başında miğfer olduğu hâlde girmiştir 33[33].

18- Bürde Çeşitleri. Hıbere Ve Semle Denilen Giyecekler Babı

Habbâb ibnu'l-Erett: Peygamber (S) Ka'be'nin gölgesinde bürdesini yastık ederek dayandığı sırada kendisine geldik de müşriklerin ezalarından şikâyet ettik... demiştir 34[34].

ücretle tutmak bâbı"nda kısaltılmış olarak; "Peygamberin hicreti bâbı"nda çok uzun bir metinle geçmişti.

27-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Rasûhıllah(S)'ın beraberinde yürüyordum.

32[32] Başlığa uygunluğu "îşte Rasûlullah başını bir sargı ile sanp örtmüş olarak geliyor.." sözündedir. Bu hadîs bu İsnâdla İcâre'de "Zaruret sırasında müşrikleri

33[33] Bunun bâzı rivayetleri Hacc, Cihâd ve Mağâzî Kitâbları'nda da geçmişti.

el-Miğfer, Minber vezninde el-Miğfere, el-Gıfâre, "Kitabe" vezninde şu zırh külahına denir ki, baş kisvetinin altından giyilir, bir kavle göre başı ve yüzü omuzlara gelince bürüyen zırh külahına denir ki, başa yalnız giyilir ve Türkçe'de "Tulga" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

34[34] Bu, Peygamber gönderilmesi bölümünde, "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Mekke'de müşriklerden karşılaştıkları ezalar bâbı"nda geçen hadîsin bir parçasıdır. Açıklaması orada verilmişti.

Rasûlullah'm üzerinde Necrân dokumalarından kalın kenarlı bir bürde (yânî kaftan) bulunuyordu. Bir çöl Arab'ı bize yetişti de Rasûlullah'ın ridâsım şiddetli bir çekişle çekti. Hattâ ben o sırada Rasûlullah'm boynu ile omuzlan arasına baktım da bedevinin ridâyı şiddetle çekmesinden ridânın kaim kenarı Rasûlullah'm boyun safhasında iz bırakmıştı. Bundan sonra bedevî, Ra-sûlullah'a hitaben:

— Yâ Muhammedi Yanında bulunan Allah malından bana bîr-şey verilmesini emret! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, bedeviye doğru (şefkatle) baktı, sonra güldü, sonra da ona bir mikdâr atıyye verilmesini emretti 35[35].

28-...... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Bir gün bir kadın ke-harli dokunmuş bir bürde ile geldi.

Sehl, râvîsine:

— Sen bürde nedir bilir misin? diye sordu.

O da:

— Evet bilirim. Bürde, kenarında saçaklar bırakılarak dokunmuş bir semledir, dedi.

(Sehl devamla şöyle dedi:) O kadın:

— Yâ Rasûlallah! Bu bürdeyi ben kendi elimle dokudum, onu Sana giydireceğim! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah o bürdeyi aldı, zâten kendisinin böyle bir bürdeye ihtiyâcı vardı. Sonra Rasûlullah bu bürde sırtında onun izârı olmuş hâlde bizim yanımıza çıktı. Oradaki topluluktan bir sa-hâbî bu bürdeye eliyle dokundu da:

— Yâ Rasûlallah! (Bu ne güzelmiş!) Bunu bana giydir! dedi. Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu ve mecliste Allah'ın dilediği kadar oturdu. Sonra evine döndü,

---

35[35] Başlığa uygunluğu "Necrân dokumalarından kaim kenarlı bir bürde" sözünde-dir. Bunun bir rivayeti Hums'ta geçti, Edeb'de de gelecektir.

akabinde o bürdeyi sırtından çıkarıp dürdü. Sonra da onu isteyen adama gönderdi. Mecliste bulunan topluluk o zâta:

— Sen bunu iyi etmedin, Peygamber'in hiçbir isteyeni reddetmez olduğunu bildiğin hâlde bunu O'ndan istedin (Peygamber'in ise buna ihtiyâcı vardı), dediler.

Bunun üzerine o zât:

— Vallahi bu bürdeyi giymek için istemedim. Ben onu ancak öldüğüm gün benim kefenim olsun diye istedim, dedi.

Sehl: Hakîkaten bu bürde o zâtın kefeni oldu, demiştir [36][36].

29-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan işitim:

— "Ümmetimden öyle bir zümre cennete girer ki, onlar yetmiş bindir, yüzleri de ayın ışık saçması gibi ışık saçar" buyuruyordu.

Bu sırada Ukâşe ibn Mıhsan el-Esedî, üzerine kaplan derisi gibi çizgili bir semle kaldırarak:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ edi-ver! dedi.

Rasûlullah (S) da:

---

[36][36] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda "Kefenini Peygamber zamanında hazırlayan kimse bâbı"nda geçmişti.

Buradaki bâzı isimler:

el-Höşıye: Kumaşın iki tarafındaki saçağa denir. Bu saçak kumaşın kullanılmadığının ve tezgâhtan çıktığı gibi yeni bir kumaş olduğunun nişânesidir.

el-Burd: Bâ'nm dammıyle bir nevi' çizgili, yânî çubuklu kumaş adıdır. Ve bir nevi' abaya denir ki, ihram gibi bedene bürünürler, bu cemi'dir. Müfredi "Bür-de"6ü. Ve hâlâ bu diyarlarda hırka ta'bîr ettiğimiz libâsa da Burde denilir...

eİ-Hıbere: Bir nevi' Yemen kumaşının adıdır ki, pamuktan yâhud ketenden dokunan çubuklu bir kumaştır. Buna "Burdu Yemânî" de denilir.. Tahbîr, tez-yîn ve tahsîn ma'nâsına olup bu kumaş da yol yol çubuklarla süslendiği için "Sev-bun muhabber = Süslü kumaş" ta'bîri de vardır.

el-Şemle: Kadife dedikleri büyük ve tüylü saçaklı ihramdan küçük şu yufka ihrama denir, Arablarona bütün bedeni bürüyüp sarınırlar... (Kaamûs Ter.) Bu îzâha göre semle, burde üzerine bürünülen kisvedir.

— "Yâ Allah! Bunu da onlardan kıl!" diye duâ etti.

Bundan sonra Ensâr'dan bir adam da ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılmasına Allah'a duâ edi-ver, dedi.

Rasûlullah:

— "Bu hususta Ukâşe senin önüne geçti" buyurdu 37[37].

30-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti.

Katâde dedi ki: Ben Enes'e:

— Peygamber(S)'e en sevimli olan elbise hangisi idi? diye sordum.

Enes:

— Hibere idi, dedi.

31-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber(S)'e en sevimli elbise hibere (ve "Bürdü Yemânî" denilen çubuklu) elbise giymekti, de-mistir.

32-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R): Rasûlullah (S) vefat ettiğinde beyaz hıbre bürdü ile örtüldü, diye haber vermiştir 38[38].

37[37] Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı rivayet ettiği hadîslerdendir. Bunun bir rivayeti Tıbb'da ve Musa'nın ölümü'nde geçmişti.

38[38] Bu hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır, bunlardaki giyecek isimlerinin açıklamaları daha önce verilmişti.

19- Kısa Ve Hamîsa Denilen Örtüler Babı

33-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Âişe ile İbn Abbâs (R), ikisi de şöyle demişlerdir: Rasûlullah (S) son hastalığında (çektiği zahmetten dolayi) yanında bulunan bir hamîsayı yüzüne örter dururdu. Hamîsa kendisine sıkıntı verdikçe yine atıp yüzünü açardı. İşte o hâlde iken: "Allah'ın la'neti Yahûdîler'in ve Hnstiyanlar'in üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mescidler edindiler" buyurdu ki, maksadı, onların yaptıklarından ümmeti sakındırmaktı 39[39].

34-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir defasında üstünde damgalar bulunan bir hamîsa içinde namaz kıldı. Namaz esnasında üstündeki damgalara bir göz atıp bakmıştı. Namazdan selâm verip çıkınca:

— "Benim şu hamîsamı Ebû Cehm'e (geri) götürün deAdiyy ibn Ka'b oğulları'ndan Ebû Cehm ibn Cehm ibn Huzeyfe ibn Gânim'în enbicâniyyesini bana getirin. Çünkü bu hamîsa, biraz önce beni namazımdan meşgul etti" buyurdu 40[40].

35-.......Bize Eyyûb, Humeyd ibn Hilâl'den tahdîs etti ki, Ebû Burde şöyle demiştir: Âişe (R) bize bir kisâ ve kaba bir izâr çıkardı da:

— Peygamber(S)'in ruhu işte bu ikisi içinde kabzolundu, dedi 41[41].

39[39] Hamîsa, yün yâhud sûftan dört köşeli İki taraflı zencefil bir nevi' siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup Peygamber'e Ebû Cehm Kuraşî tarafından hediye edilmişti.

40[40] Enbicânî, nakşı olmayan, yumuşak, fakat kalın sûf abaya denir ki, hamîsa kadar kıymetli kumaşlardan sayılmazmış.

Ebû Cehm ibn Cehm ibn Huzeyfe ibn Ganim el-Kuraşî el-Adevî (R) Mekke fethi günü İslâm'a giren Kureyş büyüklerindendir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namâz'da daha geniş olarak geçmişti.
41[41] Başlığa uygunluk "Kisâ ve kaba bir izâr" sözündedir. "Kisâ", örtü, yaygı ve kilim ma'nâlarınadır, cem'i "Eksiye" gelir.

20- İştimâlıts-Sammâ Giyinişi Babı

36-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mülâbeseden (el dokundurma alışverişinden), munâbezeden (birbirine atma suretiyle yapılan alışverişten) nehyetti. İki namazdan da nehy buyurdu: Fecr namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da güneş batmcaya kadar namaz kılmaktan nehy buyurdu. Ve yine insanın bir tek elbise içinde avret yeri üzerinde onunla gök arasında elbiseden hiçbirşey olmayarak (yânı avret yerini örtmeyerek) ihtibâ etmesinden ve iştimâlu's-sammâ giyinişiyle libâsa bürün-mesinden nehy buyurdu 42[42].

37-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü giyinişten ve iki türlü alışverişten nehyetti. Alışverişte mulâme-seden ve munâbezeden nehyetti. Mulâmese, bir kimsenin gece veya gündüz eliyle diğer birinin kumaşına dokunmasıdır. Bu adam o kumaşı alt üst etmez, sâdece böyle el dokundurur. Munâbeze ise bir adamın kendi kumaşını diğer adama doğru atması ve diğer adamın da kendi kumaşını atmasıdır, ve bu

---

42[42] Başlığa uygunluğu "İştimâlu's-sammâ giyinişiyle libâsa bürünmesinden" sözündedir.

Sevb, kumaş demektir. O zamanın tam takım elbisesi -biri izâr, diğeri ridâ olmak üzere- iki sevb idi. Bunun hepsi bir hülle ederdi. Burada bir sevbden mak-sad ridâdır ki, sağ ucunu sol omuzundan geçirmek ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkarmak suretiyle iki ucunu ya göğsü tarafından, ya arkadan bağlanarak tesettür edilirdi. Bu türlü giyinmeye "Teveşşuh" "tltihâf" ve "İstimal" de denir.

Iştimâlu's-Sammâ: Kumaşla bedevilerin büründükleri gibi bürünmektir ki, ihramı sağ canibinden sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden götürdükten sonra sağ kolunun ve sağ omuzunun üzerinden atmakla tamamen bürünmekten ibarettir. Elİeri ve ayaklan ve bütün âzası bağlanmış olur. Bİr kavle göre izâr ve ihram makûlesinden yalnızca bir kat sevbi bürünmekten ibarettir. Şöyle ki: Eğninde ondan başka sevb olmayıp ve onun bir tarafını kaldırarak diğer omuza atar, lâkin bedeni tamamen örtmediğinden avret yerinin bâzısı meydana çıkar... Şârih der ki, ikinci ta'rîf fakîhlerin kavlidir. İki ta'rîfte de mahzur olduğundan dolayı, Peygamber'in nehyi sâdır olmuştur... Ve İştemele's-semmâ terkibi İştemete'ş-şetnlete's-sammâe te'vîlindedir. (Kaamus Ter., IV, 371).

İhübâ': Bir adam sevbine sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve ks-i mer makûlesi ile sırtını ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsınadır... Daha kolay tefsiri, insan kaba etleri üzerine oturup bacaklarını da dikerek o hey'et üzere sarınmaktır. Bu tertîbde dikkatsizce sarınan kimsenin, görünmesi haram olan beden azalarından bâzılarını örtmemesi ihtimâli gâlib olduğu için, böyle oturanın dikkatli olması lâzım gelir... Herhalde İştimâlu's-sammâile İfıtibâ'daki nehyin sebebi, haram avret yerinin açılması korkusudur. Avret yerinin açılmasına mahal vermeyecek derecede olursa haram olmazlar (Tecrîd Ter., II, 243).

atışma, kumaşa bakmaksızın ve aralarında bir rızâlaşma da olmaksızın onların zoraki alışverişleri olur.

İki türlü giyinişin biri iştimâlu's-sammâ'dır. "es-Sammâ", insanın sevbini, ihramını iki omuzundan biri üzerine koyması ve iki şıkkından birinin açılması, üzerinde hiçbir sevb bulunmamasıdır. Diğer giyiniş ise insamn büründüğü kumaştan bir parçasını ferci üzerinde bu-lundurmaksızm, oturur hâlde kendi kumaşıyle ihtibâ etmesi, yânî onu sarınıp bürünmesidir 43[43].

21- Bir Tek Kumaş İçinde Sarınıp Bürünmek Babı

38-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü giyinişten (ihtibâ ve istimal giyinişlerinden) nehyetti. İnsanın, büründüğü kumaşın bir parçasını avret yeri üzerinde bulundurmaksızm bir tek kumaşa sarınıp bürünmesinden ve insanın iki şıkktan biri üzerinde birşey bulunmayarak bir tek kumaşla bürünmesinden nehyetti. Bir de mulâmese ve munâbeze sûretleriyle alışveriş yapmaktan nehyetti.

39-....... Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbn Şihâb, Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) iştimâlu's-sammâ giyinişinden ve insanın, ferci üzerinde birşey yokken bir tek kumaş içinde sarınıp bürünmesinden nehyetmiştir 44[44].

43[43] Bunun kısaltılmış bir rivayeti Buyu' Kitâbı'nda, "Bey'u'l-mulâmese bâbı"nda geçmişti.
Buradaki giyinişlerin ta'rîfleri de bundan önceki haşiyede verilmişti. Kısaca tekrar edilirse: el-İştimûl, iftiâl vezninde bir adam ihramını elleri bile dışarıda kalmayıp bütün bedelini ihata eylemek veçhile bürünmek ma'nâsınadır... .. Bu ma'nâdandir ki, bir adamı bir madde ihram gibi basıp ihata eylese "İşteme-V le aleyhi'l-emru(= İş onu tamâmiyle kapladı)" derler {Kaamûs Ter., III, 1388). eî-İhîibâ: Bir adam sevbine sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve . kemer makülesiyle sırtını ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsınadır ki dervîşr ler ıstılahında "Kemende girmek" ta'bîr olunur (Mütercim Âsim Efendi).

44[44] Hadîslerin birkaç rivayeti daha önce geçmiş ve ilgili açıklamalar verilmişti. Başlığa uygunlukları da meydandadır.

22- Damgalı Siyah Yün Kumaş Babı

40-.......Bize İshâk ibn Saîd, babası Saîd ibnu Fulân'dan -ki o Amr ibnu Saîd ibni'I-Âs'tır-; o da Hâlid ibnu Saîd'in kızı Ümmü Hâ-lid'den tahdîs etti ki, bu kadın şöyle demiştir: Peygamber(S)'e birçok elbiseler getirilmişti. Bunların içinde bir küçük siyah yün kumaş vardı. Peygamber oradaki topluluğa:

— "Bu küçük siyah yün kumaşı kime giydirelim diye düşünürsünüz?" diye sordu.

Topluluk susup cevâb vermedi. Peygamber:

— "Ümmü Hâlid'i bana getirin!" buyurdu.

Bunun üzerine Ümmü Hâlid küçük bir kızını taşıyarak huzura getirildi. Peygamber o siyah yün kumaşı eline aldı da onu Ümmü Hâ-lid'e giydirdi. Ve:

— "Sen bunu sağlıkla eskit ve parçala!" buyurdu.

Hamîsa denilen bu yün kumaşta yeşil yâhud san damgalar vardı. Bundan sonra Peygamber (S):

— "Yâ Ümme Hâlid! Bu yün kumaşın alemi (yânî damgası) se-nehtir senektir!" buyurdu.

Bu "Senen" kelimesi Habeşçe olup, "Güzel" ma'nâsmadır 45[45].

41-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Annem Ümmü Suleym, kardeşim Abdullah ibn Ebî Talha'yı doğurduğu zaman bana:

— Yâ Enes! Şu oğlana bak! Sakın ona zarar verecek hiçbirşey isabet ettirmeden, Peygamber'in yanına götür, Peygamber onun damağını çiğnemle ovuşturur, dedi.

Bunun üzerine ben çocuğu Peygamber(S)'e getirdim. O sırada Peygamber bir hurmalık

---

45[45] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bâzı rivayetleri CÎhâd'da "Farsça konuşan kimse bâbı"nda; ve "Habeşistan'a hicret bâbı"nda geçmişti. Ümmü Hâ-' lİd, Habeşistan'dan gelen muhacirlerden idi. Peygamber'in ona karşı Habeşçe söylemesi, onun Habeş dilini öğrenmiş bulunduğundan idi.

içinde bulunuyordu, üzerinde hureysiyye denilen yün kumaş vardı. Peygamber (S) fetih zamanında kendisine gelmiş olan yük develerim damgalamakla meşgul oluyordu 46[46].

23- Yeşil Elbiseler Babı

42-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İkrime'den şöyle haber verdi:

Rifâa karısını (Temime bintu Vehb'i) boşadı. Sonra o kadınla Abdur-rahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî evlendi.

Âişe dedi ki: Bu kadının üzerinde yeşil bir baş örtüsü vardı. Ben Âişe'ye geldi de kocası Abdurrahmân'dan şikâyet edip derd yandı ve cildi üzerinde (döğmeden meydana gelmiş) yeşil bir lekeyi gösterdi. Nihayet Rasûlullah gelince -İkrime: Kadınlar, birbirlerine yardım ederler, dedi- Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Ben mü'min kadınların karşılaşmakta oldukları böylesine meşakkat görmedim. Vallahi bu kadının cildi, üzerindeki örtüden daha yeşildir, dedi.

İkrime dedi ki: Kadının kocası, kadının Rasûlullah'a gidip şikâyet ettiğini işitti de, o da Peygamber'e geldi. Beraberinde başka kadından doğma iki oğlu da vardı. Karısı Temime:

— Vallahi (yâ Rasûlallah) benim ona karşı beni döğmesine sebeb olacak hiçbir günâhım yoktur. Ancak ondaki cinsiyet âleti şu elbise saçağı gibi gevşek olduğundan, benim şehvetimi gideremiyor, dedi ve elbisenin kenarında dokunmamış vaziyette sarkmakta olan bir saçağı tuttu (gevşekliği gösterdi).

Bunun üzerine kocası Abdurrahmân:

— Vallahi yalan söyledi yâ Rasûlallah! Muhakkak ki, ben onu deri silker gibi silkeliyorum {yânı cima kuvvetim kemâlindedir), fakat o benimle cinsî münâsebet yapmaktan çekiniyor, (eski kocası) Ri-fâa'yı istiyor! dedi.

46[46] Buhârî bunu Akîka'da bu isnâdla ve fakat metinsiz olarak işaret etmiş, daha önce ise uzunca bir metinle sevketmiştir. Hadîsteki "Hureysiyye" ta'bîri Kuzâa kabilesinden Hureys ismindeki bir adama nisbettir.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) kadına:

— "İş böyle ise, sen Rifâa'ya halâl olmazsın -yâhud: Sen ona elverişli olmazsın-; tâ bu kocan Abdurrahmân senin balağından ta-s dıncaya kadar!" buyurdu.

İkrime dedi ki: Rasûlullah, Abdurrahmân'm beraberindeki iki oğlana baktı da:

— "Bunlar senin oğulların mı?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Evet, dedi.

Rasûlullah, kadına:

— "Kocanın iktidarsızlığından iddia edegeldiğin iddia işte bu-

dur! Allah'a yemin ederim ki, Abdurrahmân'm bu çocuklara benzerliği, karganın kargaya benzerliğinden daha açıktır!" buyurdu 47[47].

24- Beyaz Elbiseler Babı

43-....... Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R): Ben Uhud harbinde Peygamber(S)'in solunda ve sağında iki adam gördüm ki, üzerlerinde beyaz elbiseler vardı. Bu iki kişiyi ben Uhud harbinden önce de sonra da görmedim, demiştir 48[48].

44-.......Ebû'l-Esved ed-Dîlî tahdîs etmiştir. Ona da Ebû Zerr (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben bir kerresinde Peygamber(S)'e ziyarete geldim; O, üzerinde beyaz bir elbise olduğu hâlde uyuyordu. (Döndüm) sonra yine geldim. Bu defa uyanmıştı. Peygamber:

— "Lö ilahe ille'llâh deyip de sonra bu ikrar ve îmân üzerine vefat eden her kul

---

47[47] Başlığa uygunluğu "Üzerinde yeşil bir örtü vardı" sözündedir.

48[48] Bunun bir rivayeti Uhud gazvesi'nde geçmişti. Müslim'in rivayetinde bu iki kişinin Cibrîl ile Mîkâîl oldukları açıkça söylenmiştir.

muhakkak cennete girecektir!" buyurdu.

Ben:

— O kul zina etse, hırsızlık yapsa da mı? diye sordum.

O:

— "Zina etse de, hırsızlık yapsa da girecektir" buyurdu. Ben:

— Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı? diye tekrar sordum. O:

— "Zina etse de, hırsızlık yapsa da!" buyurdu. Ben (üçüncü defa):

— Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı? diye sordum. Peygamber:

— "Evet, Ebû Zerr'in burnu toprakta sürünmesine rağmen o kul zina etse de, hırsızlık yapsa da (cennete girecektir)/" buyurdu.

Râvî Ebû'l-Esved: Ebû Zerr bu hadîsi her rivayet ettiğinde: "Ebû Zerr'in burnu toprakta sürünmesine rağmen" sözünü söylerdi, dedi.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Peygamber'in söylediği bu "Lâ ilahe ille'Hâh diyen her kul..." sözü, ancak ölüm sırasında yâhud daha önceden günâhlardan tevbe edip bunlara pişman olduğu ve "La. ilahe Hle'Hâh" dediği zaman mağfiret olunur da cennete girdirilir, dedi 49[49].

25- Erkeklerin İpek Elbise Giymesi Ve İpek Yaygı Edinmelerinin Hükmü); Erkekler İçin Kullanılması Caiz Olacak İpek Mikdârı(Nı Beyân) Bâb1

45-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Usmân en-

49[49] Başlığa uygunluğu "Peygamber'e geldim. O üzerinde beyaz bir elbise olduğu hâlde uyuyordu" sözündedir. es-Sefaksî şöyle dedi: Buhârî'nin buradaki tefsiri hadîsin zahirine muhaliftir. Eğer tevbe şart olsaydı "Zina etse de, hırsızlık yapsa da" demezdi. Hadîs, zahiri üzeredir. Kul müslümân olarak Öldüğü zaman, ateşten önce veya sonra cennete girecektir. Bu, Allah'ın haklarında sünnet ehlinin ittifâkıyle böyledir. Kul haklarında ise, çoklarına göre hakkın geri verilmesidir... (Kastallânî).

Nehdî'den işittim, şöyle dedi: Biz (Cezire fetihlerinde Umer'in kumandanı olan) Utbe ibnu Ferkad'ın maiyye-tinde Ezrabîcân'da bulunurken bize Umer ibnu'l-Hattâb'm mektubu geldi (içinde şu da vardı): Rasûlullah (S) hâlis ipek elbise giymekten nehyetmiştir. Yalnız baş parmağı yanındaki iki parrnağıyle (şehâdet ve orta parmaklanyle) işaret ederek: "Şu kadarı müstesna" demiştir.

Râvî Ebû Usmân en-Nehdî: Bizim bildiğimize göre, Rasûlullah bu işaretiyle (libâsın iki parmak mikdân ipek) alâmetlerini kasdet-mektedir, demiştir.

46-.......Bize Âsim tahdîs etti ki, Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Bizler, Ezrabîcân'da bulunduğumuz sırada Umer bize mek-tûb yazdı (içinde şu hadîs de vardı): Peygamber (S) ipek elbise giymekten nehyetmiştir. Ancak şu kadarı müstesnadır: Peygamber bize parmaklarını dizip gösterdi.

Râvî Zuheyr, orta parmak ile şehâdet parmağını dikip göstermiştir.

47-....... Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, et-Teymî Süleyman ibn Tarhân'dan tahdîs etti ki, Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Bizler (Ezrabîcân'da) Utbe ibn Ferkad'ın maiyyetinde idik. Umer (R), kumandan Utbe'ye şunu yazdı: Peygamber (S): "Dünyâda hâlis ipek giyilmez,' giyilirse âhirette ondan birşey giyilmez" buyurdu 50[50].

48-.......Bize babam Süleyman et-Teymî tahdîs etti. Bize Ebû Usmân tahdîs etti ve Ebû Usmân müsebbiha ve orta parmaklanyle işaret edip gösterdi 51[51].

50[50] Bunlar aynı konuda ayrı ayrı yollardan bâzı küçük farklılıklarla gelmiş hadîslerdir. Başlıkla ilgileri meydandadır. Umer (R) devlet başkanlığı sırasında bölge valilerine ve kumandanlarına zaman zaman emirnameler, ta'lîmâtlar yazıp yollar, bunlara Peygamber'den hadîsler de koyarak İslâm'ın getirdiği yüksek medeniyetin esaslarının oralarda öğretilip yerleştirilmesine çalışırdı.

51[51] Buda ayrı yoldan bir rivayettir. Bunda parmaklardan biri'' Müsebbiha'' ismiy-, , ledir. Bundan öncekinde "Sebbâbe" ismiyle idi. Bunlar aynı şeydir. Başparmak-* tan sonra gelen parmaktır. însan sövme ânında bîrşeye işaret ederken bu parmakla işaret ettiği için, bu isim verilmiştir. Namaz kılan da tevhide ve Allah'ın ortaktan tenzihine işaret ederken bu parmakla işaret ettiği için de "Müsebbiha" ismi verilmiştir.

49-.......Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ şöyle demiştir: Huzeyfe Medâin şehrinde idi, içmek için su istedi. Ona Dihkaan, yânî oranın büyük bir adamı gümüş bir kap içinde su getirdi. Huzeyfe bardağı alıp sahibine fırlattı. Ve:

— Ben bunu ona ilk defa atmadım. Şu kadar ki, ben onu gümüş bardakla su vermekten nehyetmiştim, fakat o bundan vazgeçmedi.

Rasûlullah (S): "Altın, gümüş, ipek, dîbâc; bunlar dünyâda onlara âid zînet, âhirette ise sizindir" buyurdu, dedi 52[52]

50-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Abdulazîz ibnu Suheyb tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn MâhVten işittim. Şu'be dedi ki: Ben Abdulazîz ibn Suheyb'e:

— Enes bunu Peygamber(S)'den mi rivayet etti? diye sordum. Abdulazîz şiddetli olarak:

— Peygamber(S)'den: "Her kim dünyâda hâlis ipeği giyerse, âhirette onu asla giyemeyecektir" buyurdu, dedi.

51-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti. Sabit el-Bunânî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den işittim, hutbe yaparken Mu-hammed (S): "Her kim ipeği dünyâda giyerse, onu âhirette giymez" buyurdu, diyordu.

52-.......Bize Şu'be haber verdi ki, Ebû Zubyân Halîfe ibn Ka'b şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den işittim, şöyle diyordu: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Her kim dünyâda hâlis ipek giyerse, onu âhireîte giymez" buyurdu.

52[52] Huzeyfe, eski İran medeniyetinin tefâhur vâsıtası olan bardağı tereddüdsüz fırlatıp atmış, gerekçesini de açıklamış ve Peygamber'in bu konudaki yasağım şiddetli bir surette uygulamaya başlamıştır. Bu kaba bir hareket değildi, daha önceki ziyafetlerde tekrar tekrar bildirilmiş olan yasağa ehemmiyet verilmemesi üzerine de uyarıcı ve te'sîrli bir uygulama idi.

(Buhârî dedi ki:) Ve bize Ebû Ma'mer söyledi: Bize Abdu'l-vâris, Yezîd ed-Dab'î'den tahdîs etti. Abdullah el-Adevî'nin kızı Muâze şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu'z-Zubeyr*in kızı Ümmü Amr haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den işittim, o da Umer'-den işitti; Umer de Peygamber(S)'den işitti.

53-.......Bize Alî ibnu'l-Mübârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den tahdîs etti. îmrân ibnu Hıttân şöyle demiştir: Ben Âişe'ye ipekten sordum. Âişe:

— İbn Abbâs'a git, ona sor, dedi.

İmrân dedi ki: Ben İbn Abbâs'a gidip ona da sordum. O da bana: :

— İbn Umer'e sor, dedi.

îmrân dedi ki: Ben de gidip İbn Umer'e sordum. İbn Umer şöyle dedi:

— Bana Ebû Hafs, yânı Umer ibnu'l-Hattâb haber verdi ki, Rasulullah (S): "Dünyâda ipeği ancak, âhirette nasibi olmayan kimse giyer! " buyurmuştur.

— Ebû Hafs doğru söyledi, Rasûlullah üzerine yalan söylemedi, dedim.

Abdullah ibnu Recâ da şöyle dedi: Bize Cerîr, Yahya'dan tahdîs etti: Bana İmrân tahdîs edip, bu hadîsi senediyle anlattı [53][53].

26- İpek Kumaşı Giymeksîzin Eliyle Dokunan Kimse Bâbî

İpek kumaşa dokunmak hakkında ez-ZubeydFden; o da ez-Zuhrî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber (S)'den olmak üzere bir hadîs rivayet ediliyor [54][54].

---

[53][53] Yüce Allah, cennetlikler hakkında "...Orada elbiseleri de ipektir" (el-Hacc:Fâtır._33) buyurdu.

Âlimler cumhuru bu hadîslere dayanarak erkeklere ipek giymenin harî olduğuna hükmetmişlerdir. Harâmlık sebebine gelince, bunun erkekler için râf olması, gurur vesilesi olması ve kadınlara lâyık olan nevi'den bir süslenn ye kalkışarak kadınlara benzemesi gibi sebeblerdir.

[54][54] Bunu et-Taberânî el-Mu'cemu'I-Kebîr'ûz senediyle rivayet etmiştir.

54-....... el-Berâ' ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir ipek kumaş hediye edildi de bizler hemen ona ellerimizle dokunmaya ve onun güzelliğine hayret etmeye başladık. Bunun üzerine Peygam ber (S):

— "Sizler buna hayret mi ediyorsunuz?" buyurdu. Biz:

— Evet (çok beğendik), dedik. Peygamber:

— "Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri bundan daha hayırlıdır!" buyurdu 55[55].

27- İpek Yaygı Edinme(Nin Hükmü) Babı

Abîde ibn Artır es-Selmânî: İpek yaygı edinmek, giyilmesi gibidir, demiştir 56[56]

55-.......Cerîr ibn Hazım tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Yesâr ibn Ebî Necîh'ten işittim; o da Mucâhid'den; o da Abdurrahmân ib-nu Ebî Leylâ'dan ki, Huzeyfe (R): Peygamber (S) bizleri altın ve gümüş kaplardan içmemizi, bu kaplar içinde yemek yememizi nehyetti ve yine harîr ve dîbâc denilen hâlis ipek kumaşları giymekten ve bunların üzerine oturmamızdan da nehyetti, demiştir 57[57].

55[55] Başlığa uygunluğu "Bizler ona dokunmaya başladık" sözündedir. Bunun bir rivayeti "Sa'd ibn Muâz'm menkabeleri bâbı"nda geçti

56[56] Başlığa uygunluğu "Ve ipek üzerine oturmamızı nehyetti" sözündedir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Eşribe'de, Et'ime'de de geçti. Fakat onların hiçbirinde bu "İpek üzerine oturma..." ziyâdesi yoktur. Bu, Buhârî'nin müfredâtındandır (Aynî).

57[57] Başlığa uygunluğu "Ve ipek üzerine oturmamızı nehyetti" sözündedir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Eşribe'de, Et'ime'de de geçti. Fakat onların hiçbirinde bu "İpek üzerine oturma..." ziyâdesi yoktur. Bu, Buhârî'nin müfredâtındandır (Aynî).

28- Kassî (Denilen İpek Kumaş) Giymek Babı

Asım ibn Kuleyb, Ebû Burde'den söyledi ki, o şöyle demiştir: Ben Alî ibn Ebî Tâlib'e: "el-Kassıyye" nedir? diye sordum. Alî: O bize Şam'dan yâhud Mısır'dan gelen ipek kumaşlardır ki, bunlar bâzı yeri dokunup, bâzı yeri bırakılarak kaburga kemikleri tarzında aralık aralık dokunmuşlardır. Bunlarda ipek vardır ve yine bunlarda turunç gibi yol yol kalın çitâreler vardır. "el-Miysere"(yânî eyer, semer ve palan minderleri) ise '[', kadınların kocaları için yapmakta oldukları kadifeler gibi şeylerdir; onları sarartırlar -yâhud: Onları ". semerlerin üzerlerine koymak için suffa gibi yaparlar-, dedi 58[58].

Cerîr ibn Abdilhamîd de Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan « aldığı hadîsinde şöyle demiştir: "el-Kassıyye", kaburga ', kemikleri gibi yol yol dokunmuş kumaşlardır ki, .- bunlar Mısır'dan getirilir, içlerinde has ipek vardır. "el-Miysere" ise yaban hayvanların derileridir. Ebû Abdillah el-Buhârî: Rivayeti zikredilen bu Asım ibn Kuleyb'in rivayetinin yollan daha çok ve "Miysere"nin tefsîrinde (Cerîr'in canavar postlarıdır şeklindeki tefsirinden) daha sahihtir, dedi 59[59].

58[58] Bu Âsim ibn Kuleyb hadîsinin bîr rivayetini Müslim de Libâs Kitâbı'nda getir mistir: Müslim Ter., VI, 346-348 "2078".

59[59] Bu hadîsteki ta'bîrlerin açıklaması:

Siyâbun Mudallaa: Bâzı yerleri dokunmuş, bâzı yerleri dokunmadan bırakılmış olan kumaşa denir ki, aralık aralık kaburga kaburga tarzında olur. Bir de yol yol ipekle çİtâre tarzında dokunmuş kumaşa denir.

Mİysere (cem'i:Meyâsir ve Mevâsir): Mıknese vezninde şu elbiseye denir ki, diğer elbiseler üzerine giyilmekle onlar dahî kabarıp yükselirler, murâd üstlük libâs olacaktır.
Mi'sere: Eyer yastığına denir ki, eyer baldırı incitmesin diye edinilir. Bâzı diyarda ona "Köpçük" ta'bîr ederler. Keza canavar postlarına denir. Harîrden, dîbâcdan olan eyer ve palan minderlerine denir (Kaamûs Ter.).

Mi'sere: Acemler'in binme eşyâlarındandır, ipekten, dîbâcdan yapılır ve küçük minder gibi edinilir. İçi pamuk yâhud yün ile doldurulur. Binici bunu deve semerinin yâhud at eyerinin üstüne kendi oturağının altına kor (en-Nihâye).

Kassî: İpekle karışık ketenden dokunmuş bir kumaştır. Mısır'da Tenîs şehri yakınında deniz kenarında Kass veya Kİss denilen bir beldeye nisbet edilmiştir. Bu kumaş oradan getirilir imiş. Bâzı hadîs âlimleri de "KassF'nİn aslı "Kazzî"dir. "Kazzî" de ibrişim denilen ham ipek ma'nâsma olan "ATazz" kerîmesinin ismi mensubudur, "Kazz"deki zây harfleri sinlere tebdîi edilerek "Kassî" olmuştur, dediler.

56-.......Buradaki senedde de el-Berâ' ibnÂzib (R): Peygamber (S) bizleri kırmızı ipek altlıklardan ve kassî denilen ipekli kumaştan nehyetti, demiştir 60[60].

29- Kaşıntılı Hastalık Sebebiyle Erkeklere İpekli Kumaştan Kullanmalarına Ruhsat Verilmesi Babı

57-.......Bize Şu'be, Katâde'den haber verdi ki, Enes (R): Peygamber (S) Zubeyr ibnu'l-Avvâm ile Abdurrahmân ibn Avf'a (bir seferde) bedenlerinde uyuz hastalığı meydana geldiği için, ipekli gömlekler giymelerine ruhsat verdi, demiştir 61[61].

30- Kadınlar İçin İpek Elbise (Kullanmanın Cevazı) Babı

58-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana hulletu siyerâ denilen yol yol sarı kalemli dokunmuş ipek kumaştan bir takım elbise giydirdi. Müteakiben ben o elbiseyi giyerek dışarı çıktığımda, Peygamber'in yüzünde öfke eseri gördüm. Bunun üzerine ben o takımı kadınlarım arasında yarıp bölüştürdüm 62[62].

60[60] Bunlardan nehyin sebebi, bu kumaşların her devir için pahalı ve lüks şeyler olması, en âdî kumaştan bile mahrum bulunan bunca fakirlere karşı tefâhur olacağı, zarurî şeylerden olmayıp fazladan meşgale ve teferruat olmaları gibi hususlar . olması muhtemeldir.

61[61] İhtiyâç ve zaruret hâllerinde yasak olan şeylerin kullanılması dînî bir asıldır: "Zaruretler haramları mübâh kılar".

Bu hadîsi Buhârî gibi Müslim de aynı kitâbda getirmiştir.

62[62] Siyerâ kelimesi hakkında Âsim Efendi: "Bir nevi' alaca kumaştır ki, yol yo! sarı kalemli ve çubuklu olur, dokumasında bol ipek karışık bulunur" diyor (Kaamûs Ter.).

Bol İpekli olduğu için nehyedilmiştir. İpeği az olan kumaşın kullanılması

erkekler için de caiz oluyor. Kumaştaki ipeğin azlığı-çokluğu hususunda Hanefiler kumaşın argacı ile erişini; Şâfiîler de ağırlığını ölçü olarak kabul etmişlerdir. Hanefîler'e göre bir kumaşın erişi ibrişim, argacı pamuk, keten, yün olursa o kumaştan yapılan elbiseyi erkekler için de giymekte be's yoktur.

59-.......Abdullah ibn Umer'den (şöyle demiştir): Umer ibnu'l-Hattâb satılmakta olan hulletu siyerâ ipek bir takım elbise gördü de:

— Yâ Rasûlallah! Keski bunu satın alsan da Sana geldikleri zaman elçiler için ve cumua günleri giysen! dedi.

Peygamber (S):

— "Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer!" buyurdu. Bundan bir müddet sonra (bunun gibi birçok hülleler geldi de)

Peygamber, Umer'e ipekten bir takım elbise gönderdi ve o hülleyi ona hediye etti. Bunun üzerine Umer:

— (Yâ Rasûlallah!) Bunu bana verdin. Hâlbuki ben Sen'den bu ipekli kumaş hakkında daha Önce söylediğin sözleri söylerken işitmi-şimdir, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ben bunu sana (giymen için değil) ancak satman yâhud başka birisine (yânî bir kadına) giydirmen için göndermişimdir" buyurdu 63[63].

60-....... ez-Zuhrî Muhammed ibn Müslim: Enes ibn Mâlik (R) bana Rasûlullah'ın kızı Ümmü Kulsüm aleyhâ's-selâm'ın üzerinde ipek bir siyerâ bürdü gördüğünü haber verdi, demiştir 64[64].

Alî'nin "Ben onu kadınlarım arasında yarıp bölüştürdüm" sözünde kendisine izafe ettiği kadınların annesi Fâtıma bintu F.sed, eşi Fâtıma bintu Rasû-hıllah ve Hamza'nın kızı Fâtıma olduğu rivayet edilmiştir... (İbn Ebi'd-Dünyâ, Kitâbu'l-Hedâya).

63[63] Başlığa uygunluğu "Onu başkasına giydirmen için" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı, onu başka bir kadına hibe ve benzeri bir suretle vermen için, demektir. Bu da ipekli kumaşın kadınlara halâl olduğuna delâlet eder.

Bunun bir rivayeti Cumua Kitâbı'nda "Bulabileceği en güzel elbiseyi giyer bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

64[64] Bu hadîsle de kadınların ipek elbise giymelerinin caiz olduğuna delîl getirilmiştir. Bunu en-Nesâî de Zînet Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

31- Peygamberdin Elbiselerden Ve Yaygılardan (Herhangibir Sınıf Üzerine Kısaltma Ve Darlık Yapmayıp) Dâima Genişlik Gösterir Olduğu Babı [65][65]

61-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibn Huneyn'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Umer'e, Peygamber(S)'e karşı birbirine yardım etmiş olan (et-Tahrîm: 4) o iki kadının kim olduğunu sormak isteyerek bir sene bekledim. Ben onun heybetinden korkuyordum. Nihayet bir gün bir konak yerinde bineğinden indi ve hacetini yerine getirmek için erâk ağaçlarının içine girdi. Oradan çıkınca ben bunu kendisine sordum.

— O iki kadın Âişe ve Hafsa'dır, dedi de sonra şöyle devam etti:

— Bizler Câhiliyet devrinde kadınları birşey saymazdık. Nihayet İslâm Dînî gelip de Allah onları ("Onlarla iyi geçinin" -en Nisa: ıs-diye) zikredince, bizler Allah'ın onları zikretmesiyle onları işlerimizden hiçbirine girdirmeksizin, üzerimizde onlar için hakk olduğunu düşündük. Bir gün benimle zevcem arasında bir söz oldu da kadın bana karşı sert konuştu. Bunun üzerine ben ona:

— Şübhesiz senin yerin şurasıdır, yânı senin bana karşı sert konuşacak cür'etin mi var? dedim.

Kadın:

— Sen bana bunu söylüyorsun. Hâlbuki senin kızın Peygamber'e ezâ veriyor, dedi.

Akabinde ben Hafsa'ya geldim de ona:

— Ben seni Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olmandan sakındırıyorum, dedim.

Ve Peygamber'e ezası hususunda başkalarından evvel ona bu öğüdü verdim. Akabinde Ümmü Seleme'ye gittim, ona da Hafsa'ya söylediğim tarzda söyledim. Ümmü Seleme:

---

[65][65] Yânî Peygamber (S) giyilecek elbiselerden veya üzerinde oturulacak döşeme ve yaygılardan herhangibir moda üzerinde ısrar edip darlık yapmaz, bu hususlarda dâima genişlik gösterir, müsamahalı davranır idi. Çünkü Peygamber moda ta'-yîn etmemiş, sâdece ma'kûl örtünme hududunu göstermiştir. Milletlerin giyinme ve örtünme nevi'leri ve modaları bölgelere ve örflere göre ayrı ayrı olur.

— Sana hayret ediyorum yâ Umer! Bizim işlerimize girdin, hiç-birşey kalmadı da şimdi Rasûlullah ile zevceleri arasına girmen mi kaldı? dedi ve bunu tekrar tekrar söyledi.

Ensâr'dan bir komşu adam vardı. O Rasûlullah'tan kaybolduğu, O'nun meclisinde bulunmadığı zaman ben Rasûlullah'm yanında bulunurdum ve ona olan şeylerin haberini getirirdim. Ben Rasûlullah'm meclisinde bulunamadığım zaman o hazır bulunup, Ra-sûlullah'tan (vahy ve benzeri) olan şeyleri bana getirirdi. O sıralarda Rasûlullah'm etrafında bulunan melik ve başkan gibi kimseler hep ' Rasûlullah için doğrulmuş düzelmişlerdi. Düzelmedik yalnız Şam'daki Gassân Meliki kalmıştı. İşte biz Gassân Meliki'nin bize gelip saldırmasından korkar dururduk. Derken bir gün Ensârî komşumun geldiğini hissettim. O:

— Şu muhakkak ki bir iş meydana gelmiştir! diyordu. Ben de ona:

— Nedir o? Gassânî mi geldi? dedim. Ensârî:

— Bundan daha büyük bir iş! Rasûlullah kadınlarını boşamış! dedi.

Akabinde ben geldim, bir de gördüm ki, kadınların hücrelerinin hepsinden bir ağlama var! Peygamber ise birkaç basamakla çıkılır meş-rubesine (şerbetlik denilen sekili hücresine) çıkmış, kapısının ününde de siyah uşağı duruyor. Ben ona vardım da:

— Benim için içeri girmeye izin isteyiver! dedim. Peygamber bana izin verdi, yanına girdim. Bir de gördüm ki,

Peygamber bir hasır üzerinde bulunuyordu. Üzerine yattığı hasır yan tarafında izler yapmıştı. Başının altında içi lif dolu meşin bir yastık vardı. İçeride asılmış birkaç tane tabaklanmamış hayvan derisi ile deri tabaklamakta kullanılan bir mikdâr karaz ağacı yaprağı vardı. Ben Rasûlullah'a, Hafsa ile Ümmü Seleme'ye söylediklerimi ve Ümmü Seleme'nin bana yaptığı reddiyeyi zikrettim. Rasûlullah güldü. Kendi o yüksek oda içinde yirmidokuz gece ikaamet etti, sonra oradan ailelerinin yanma indi [66][66].

---

[66][66] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir de gördüm ki, Peygamber bir hasır üzerinde bulunuyor... ve içi lif dolu deriden bir yastık.." sözlerinden alınır. Bu hadîsin çok uzun bir rivayeti "Yüksek oda bâbı"nda, keza Tefsîr'de, et-Tahrîm Sûresi teısîrinde geçmişti. Daha kısa olarak Nikâh'ta da geçmişti.

Bu hadîste Peygamber'.n giyim ve yaygı hususlarında ne kadar sâde, gösterişsiz ve mütevâzi' bir hayât yaşadığı pek açık surette görülmektedir. Allah O'na salât ve selâm eylesin!

62-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Haris kızı Hind haber verdi ki, Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceden bir vakitte uyandı da şöyle diyordu:

— "Lâ ilahe ille'llâh! Bu gece ne fitneler indirildi! Ve ne hazîneler de indirildi! Hücrelerin sahibeleri olan kadınları (yânı mü'min-lerin analarını) kim uyandırır? Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, kıyamet gününde çıplaktırlar!"

ez-Zuhrî: Bu Hind'in geniş elbisesinin iki yeninde, parmaklarının arasında birçok düğmeleri vardı, demiştir 67[67].

32- Yeni Bir Elbise Giyen Kimseye Yapılacak Duâ Babı

63-.......Hâlid ibn Saîd'in kızı Hâlid ibnu'z-Zubeyr'in anası şöyle demiştir: Rasûlullah'a birçok elbiseler getirilmişti. Bunların içinde siyah bir yün elbise vardı. Rasûlullah (S):

— "Bu siyah yün kumaşı kime giydirelim dersiniz?" buyurdu. Oradaki topluluk susturuldu. Rasûlullah:

— "Bana Ümmü Hâlid'i getirin!" buyurdu.

Bunun üzerine ben Peygamber'in yanına getirildim de Peygamber kendi eliyle onu giydirdi. Ve iki kerre:

67[67] Yânî yeninin genişliği sebebiyle bedeninden bir kısmın meydana çıkmasından endîşe ettiği için düğmelerle düğmeleyip, bedenini kapatırdı.

Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'jn "Nice giyinik kadınlar vardır ki kıyamet gününde çıplaktırlar" sözüyle mü'minlerin analarını ve onların şahsında bütün mü'mine kadınları ince, kısa, dar ve bedenlerinin vasıflarını gösteren elbiseler giymekten sakındırması yönün dendir.

Peygamber bu hadîsinde kendisinden sonra ümmetinin uğrayacakları fitne ve musibetleri hem de nail olacakları hudûdsuz ni'met hazînelerini ve rahmeti haber verdiği gibi, "Giyinik çıplaklar" zümresinden yâhud örtülü olmakla beraber elbisesinde israf ve aşırılık yapacak nice kadınların meydana çıkacağını da haber vermiştir. Kadınlarını uyandırmayı istemesi de onlara va'z etmek, sadakaları çok vermek ve israfı terkeylemeğe teşvik etmek, Peygamber kadınları olmakla alda-narak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olamayacağını bildirmek içindir...

Bunun bir rivayeti llim'de de geçmişti.

— "(Kızım bunu sağlıkla) eskit parçala!" diye duâ etti. Peygamber o yün kumaşın damgalarına bakmaya ve eliyle bana işaret ederek:

— "Yâ Ümme Hâlid, bu senadır (yânî güzeldir)/" demeye başladı.

"Sena" kelimesi Habeş dilinde "Güzel" demektir.

Râvî İshâk ibn Saîd: Bana ehlimden bir kadın "Hamîsa" denilen bu yünlü kumaşı Ümmü Hâlid'in üstünde gördüğünü haber verdi, demiştir 68[68].

33- Erkekler İçin Zağferân Sürünme(Nîn Nehyi) Babı

64-.......Bize Abdulvâris, Abdulazîz ibn Suheyb'den tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S) erkeğin zağferân sürünmesini nehyetti, demiştir 69[69].

34- Zağferân Bitkisiyle Boyanmış Elbise(Nin Hükmü) Babı

65-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Peygamber (S) ihrama giren kimsenin vers bitkisiyle yâhud zağferân bitkisiyle boyanmış elbise giymesini neh-yetti, demiştir 70[70].

68[68] Başlığa uygunluğu "Sağlıkla eskit ve parçala" duâsındadır. Bunun bir rivayeti "Siyah hamîsa bâbı"nda geçmişti.

69[69] ez-Zağferân, ma'rûf isimdir ki, Türkçe'de "Safran" ta'bîr ederler.

ez-Zağfera: Dahraca vezninde bir nesneyi zağferânla boyamak ma'nâsınadır.
70[70] el-Vers: Vâv'ın fethi ve râ'nın sükûnuyle sissim tarzında bir nebat adıdır. Yemen ülkesine mahsûstur, bir defa ekildikte yirmi seneye dek çiçek ve meyve vererek kalır... ve onunla boyanmış kumaş cimâ'ı kuvvetlendiricidir... Türkçe'de "Alaçehre" ve "Yemen zağferânı" dedikleridir ki, onunla sarı boyanır... (Kaa-mûs Ter.).

Ahmed ibn Hanbel ve Sünen sâhibleri Haris Ebû Umâme'den sahîh olarak: Rasûlullah: "el-Bezâzetu mine'l-îmâni'= Hayatta sadelik îmândandır" buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Erkekler için renkli şeylerle yapılacak vücûd ve yüz süslemesi mekruh ve çirkin sayılmıştır.^Yalnız yeni evlenen gençler müstesnadır.

35- Kırmızı Elbise Babı

66-....... Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O da el-Berâ(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) uzunla kısa boy arası orta boyda yaratılmıştı. Ben O'nu bir kerresinde kırmızı bir elbise içinde görmüştüm ki, ben O'ndan daha güzel bkşey görmedim [71][71].

36- Kırmızı İpek Altlık Bâbır

67-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere yedi şeyi işlememizi emretti: Hasta ziyaretine gitmeyi, cenaze arkasından gitmeyi, aksırana duâ etmeyi... Yine Peygamber bizleri harîr, dîbâc, kassî ve istebrak denilen ipekli kumaşlar giymekten ve kırmızı ipek altlıklar (yâhud üstlükler) kullanmaktan da nehyetti [72][72].

37-Tabaklanmış Ve Tabaklanmamış Derilerden Yapılan Ayakkabılar (Giyilmesi) Babı [73][73]

---

[71][71] Hadîs metnindeki kırmızı hülleyi İbn Humâm: Kırmızı ve yeşil çubuklu olarak' dokunmuş Yemen kumaşından iki kat elbisedir diye ta'rîf etmiştir.

[72][72] Bunun bir rivayeti "Kassî giyme bâbı"nda geçti. Cenâzeler'de daha uzun olarak geçmişti. Buradaki ipek kumaşların ta'rîfleri de orada verilmişti. Burada şu kadarını tekrar edelim:

Miysere (cem'i Meyâsir ve Mevâsir): Mıknese vezninde şu elbiseye denir ki, diğer elbiseler üzerine giyilmekle onlar dahî kabarıp yükselirler, murâd üstlük libâs olacaktır... Ve eyer yastığına denir ki, eyer baldırı incitmesin diye edinilir. . Bâzı diyarda ona "Köpcük" ta'bîr ederler. Keza., ipekten, dîbâcdan olan eyer ve palan minderlerine denir (Kaamûs Ter.).

[73][73] en-Niâlu's-sebtiyye: Tabaklanmış deri ile yapılan ayakkabılar demektir. es-Sibt: Sîn'in kesriyle dıbâğat olunmuş derilerdir... Yâhud karaz ile yânî palamutjle - dibâğat olunmuş deriye mahsûstur. Türkçe'de "Gön" ta'bîr ettikleridir. Sarihin beyânına göre dibâğatla tüyleri izâle olunduğundan en-Niâlu 's-sebtiyye buna mensûbdur. Ve o ayakkabıya da Sibt denilir (Kaamûs Ter.).

68-.......Ebû Seleme Saîd el-Ezdî şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'e:

— Peygamber (S) ayağındaki iki ayakkabı ile namaz kılar mıydı? diye sordum.

Enes:

— Evet (kılardı), diye cevâb verdi 74[74].

69-....... Ubeyd ibn Cureyc, Abdullah ibn Umer(R)'e:

— Arkadaşlarından hiçbirini yapar görmediğim dört şeyi, seni yapıyor görüyorum? dedi.

İbn Umer:

— Nedir onlar? Yâ Ubeydallah ibne Cureyc! dedi. İbn Cureyc:

— Seni görüyorum ki, sen Ka'be'nin rükünlerinden el-Haceru'I-Esved ileer-Rüknü'l-Yemânî'den başkasına el sürmüyorsun. Seni görüyorum ki, tabaklanmış deriden yapılmış ayakkabılar giyiyorsun. Seni görüyorum ki, sarı boya kullanıyorsun. Bir de görüyorum, Mekke'de bulunduğun zaman insanlar zu'1-hicce'nin hilâlini gördüklerinde yüksek sesle telbiyeye başladıkları hâlde, sen terviye yânı sekizinci gün girmedikçe telbiyeye başlamıyorsun, demiş.

Bunun üzerine Abdullah ibn Umer de ona hitaben şöyle demiştir:

— Ka'be'nin rükünlerine gelince, ben Rasûlullah'ın el-Hacerü'l-Esved ile er-Rüknü'1-Yemânî'den başkasına el sürdüğünü görmedim. Tabaklanmış deriden ayakkabılara gelince, ben Rasûlullah'ın üzeri kılsız (deriden yapılmış) ayakkabılar giyip ayağı içinde iken abdest aldığını gördüm. Onun için ben onları giymeyi severim. Sarı boyaya gelince, Rasûlullah'ın sarı boya ile (elbisesini veya sakalını) boyadığını gördüm. Ben de onun için o boya ile boyamayı severim. Telbiye okumaya gelince, ben RasûIulIah(S)'ıh binek hayvanı Mekke'den Mi-nâ'ya doğru yönelip hareket etmedikçe telbiye ettiğini görmedim

---

74[74] en-Na'l: Nûn'un fethi ve ayn'ın sükûnuyle ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakabı ve pabuç ta'bîr olunur... bütün nevi'lerini şâmildir. Her mahalde birgûnâ dikip ayaklarına giyerler; Türkçe'de "Nâleyn" dedikleri ki, çamurlukta giyilir na'leynden tahrif edilmiştir (Kaamûs Ter.).

75[75].

70-.......ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ihrama giren kimsenin zağferânla yâhud vers bitkisiyle boyanmış elbise giymesini nehyetti ve: "İki na'l bulamayan huffeyn giysin ve onları topuklarının altından kessin" buyurdu.

71-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S): "îzârı olmayan kimse don giysin; iki na 7/ olmayan kimse de huffeyn, yâni iki mest giysin " buyurdu, demiştir 76[76].

38- Bâb: (Kadın, Erkek) Giymeye Sağ İf Ayakkabı İle Başlar

72-.......Âişe (R): Peygamber (S) abdest almakta, saçını sakalanı taramakta, ayakkabı giymekte sağdan başlamayı severdi, demiştir 77[77].

39- Bâb: İnsan Evvelâ Sol Ayakkabıyı Çıkarır

73-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin biriniz ayakkabısını giyeceği zaman sağ ayağı ile başlasın; çıkaracağı zaman da sol ayağıyle çıkarmaya başlasın! Bu suretle sağ ayak, giyilen iki ayağın evveli; çıkarılan iki ayağın da sonu olsun!"

75[75] Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda geçti. Giyilen kumaşlar vers veya zağferânla sanya boyandığı gibi, hoşça kokulu olan bu boya saç-sakal boyamakta da kullanılırdı.

76[76] Huffeyn'm ta'rîfi de 14. babın haşiyesinde verilmişti

77[77] Bu hususlar giyinmek, mescide girmek, süslenmek, başını tıraş etmek gibi kerîm fiillerden olan hususlardır. Sümkürmek, istincâ gibi hususlarda ise soldan başlarlardı.

40- Bâb: İnsan Bir Tek Ayakkabı İle Yürümez

74-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Sakın sizin biriniz bir tek ayakkabı ile yürümesin! Ya ikisini beraber çıkarsın (çıplak ayakla yürüsün) yâhud ikisini de beraberce giysin!" buyurmuştur 78[78].

41- Bir Ayakkabında İki Tasma Olur Ve Geniş Bir Tasmayı Da Câîz Gören Kimse Babı

75-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber(S)'in ayakkabısının iki tasması vardı, diye tahdîs etti.

76-.......Bize İsâ ibn Tahmân haber verip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) bize iki ayakkabı çıkardı ki, bunlardan herbirinin iki tasması vardı. Sabit el-Bunânî:

— Bunlar, Peygamber(S)'in ayakkabılarıdır, dedi 79[79].

42- (Tabaklanıp Boyanmış) Deriden Kırmızı Çâtmr Bâbi

77-.......Ebû Cuhayfe (Vehb ibn Abdillah es-Suvâî-R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in yanına geldim. Kendisi o sırada kızıl sahtiyandan yapılmış kırmızı bir çadır içinde bulunuyordu. Bilâl'i de gördüm ki, Peygamber'in abdest suyunu alıp getirdi, insanlar o

---

78[78] Sıhhî bir zaruret üzerine tek giyimli olarak yürümek hâli bu nehiyden müstesnadır.

79[79] el-Kıbâl, Kitâb vezninde, ayakkabıda olan tasmaya denir ki, orta parmakla yanındaki parmağın aralığına geçer, bu hâlâ Haremeyn ahâlîsinin cemceme tarzında olan na'llerinde olur (Kaamûs Ter.).

ab-dest suyunu almaya koşuşuyorlardı. O sudan her kimin eline birşey geçti ise (teberrük için) üzerine sürdü. Ele geçiremeyen ise arkadaşının elindeki ıslaklıktan aldı 80[80].

78-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip Peygamber (S) Ensâr'a haber gönderdi de, onları deriden yapılmış bir çadır içinde topladı, dedi 81[81].

43- Hasır Ve Benzeri Yaygılar Üzerine Oturmak Babı

79-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) geceleyin hasırdan bir hücre edinir, namaz kılar, gündüzleyin onu yere yayar ve üzerine otururdu. Peygamber böyle nafile namazı kılarken insanlar O'nun namazına uyup namaz kılmaya başladılar, nihayet insanlar çoğaldılar. Bunun üzerine Peygamber yüzünü insanlara döndürdü de:

— "Ey insanlar, amellerden gücünüzün yetişebileceği mikdârı atınız. Çünkü Allah, sizler ibâdetten usanıp bezmedikçe sevâb vermekten bıkmaz- Ve şübhesiz A ilah 'a göre amellerin en sevimli olanı, az olsa bile devamlı olanıdır!" buyurdu 82[82].

80[80] el-Kubbe... tepesi daireli binaya denir ki, künbed ta'bîr olunur... Aslında Arab evlerinden küçük ve yuvarlak çadıra denip, sonradan mutlaka çadırda kullanıldı (Asım Efendi). Bu ta'rîfe göre Kubbe, yayvan küçük çadırdır.

Bu hadîsteki vak'a, Mekke'ye olan seferlerden birinde olmuştu. Peygamber Minâ'ya yakın Abtâh denilen yerde imiş.

81[81] Bu ganîmet taksimi akabinde Ensâr'ı toplayıp onlara hitâb ettiği zaman olmuştu. Bunun bir rivayeti Humus Kitâbı'nda geçmişti

82[82] Başlığa uygunluğu "Hasır yayar, üzerine otururdu" sözündedir. Bunun birer rivayeti Namâz'da, "Gece namazı bâbı"nda ve îmân'da, "Dînin Allah'a en sevimlisi... bâbı"nda, geçmişti.

44- (Yakaları Ve Yenleri) Alttn Düğmelerle Bağlanmış Elbise Babı

Ve el-Leys şöyle dedi:

Bana Abdullah ibnu Muleyke, Mısver ibn Mahrame'den tahdîs etti ki, babası Mahrame ona:

— Ey oğulcuğum! Peygamber'e bir çok kaftanlar geldiği, O'nun da bunları taksim ediyor olduğu haberi

bana ulaştı. Haydi Peygamberin yanına beraber gidelim, demiştir. ,

Mısver dedi ki: Bunun üzerine biz gittik ve Peygamber'i evinde bulduk. Babam bana:

— Ey oğulcuğum! Peygamber'i bana çağır! dedi.

Ben Peygamber'i çağırmayı ağır buldum da Rasûlullah'ı senin yanına mı çağırayım? dedim.

Babam tekrar bana:

— Ey oğulcuğum! (Haydi çağır!) Çünkü O bir cebbar değildir, dedi.

Bunun üzerine ben Rasûlullah(S)'i çağırdım.

Rasûlullah, omuzlarında altın düğmelerle düğmelenip sağlamlaştırılmış dîbâcdan bir kaftan olduğu hâlde dışarı çıktı ve:

— "Yâ Mahrame! Bu, senin için saklamış olduğum kaftandır!" buyurdu da, o kaftanı Mahrame'ye verdi 83[83].

45- Altın Yüzükler (Takmanın Hükmüm Beyân) Babı

83[83] Başlığa uygunluğu "Omuzunda dîbâcdan altın düğmeli" sözündedir. Bunun bir rivayeti yakında "Kaftan ve ipek ferrûc bâbı"nda da geçmişti.

80-.......Bize Eş'as ibn Suleym tahdîs edip şöyle dedi: Ben Muâviye ibn Suveyd ibn Mukarrin'den işittim, şöyle dedi: Ben el-Berâ ibn Âzib'den işittim. Allah ikisinden de razı olsun, şöyle diyordu: Peygamber (S) bizleri yedi şeyi işlemekten nehyetti: Altın yüzük takmaktan -râvî: Yâhud altın halka takmaktan, dedi-, harîr, istebrak, dîbâc denilen ipekli kumaşları kullanmaktan, kırmızı ipek altlık kullanmaktan, kassî denilen ipekli kumaşı kullanmaktan ve gümüş kaplar kullanmaktan nehyetti. Yine Peygamber bize şu yedi şeyi işlememizi emretti: Hasta ziyareti yapmayı, cenazelerin ardından gitmeyi, aksı-rana -{"YerhamukeHlâhu = Allah sana merhamet eylesin!" diye)-duâ etmeyi, verilen selâmı alıp karşılamayı, da'vet edene icabet etmeyi, yemîn edenin yeminini kabul etmeyi ve zulme uğramışa yardım etmeyi emreyledi 84[84].

81-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o daNadr ibnEnes'ten; o da Beşîr ibn Nehîk'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) altın yüzük takınmadan nehyetmiştir.

82-.......Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfı', Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) evvelâ altından bir mühür yüzük edindi. Bunu takındığı zaman yazılı kaşını avucunun içine alırdı. Rasülullah'ın elinde bunu görünce insanlar da altın yüzük edinmeye giriştiler. Bunun üzerine Rasûlullah kendi altın mühür yüzüğünü attı ve gümüşten bir mühür yüzük edindi 85[85].

84[84] Başlığa uygunluğu "Altın yüzük takmaktan..." sözündedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nın evvelinde geçmişti. Orada emirler nehiylerin önüne geçirilmişti.

Hâtem, tâ'nın fethi ile yazılı evrakı ve vesikaları damgalamakta kullanılan mühür ve mühür yüzük olup âlet ismidir. Hatim ise tâ'nm kesresiyle fail ismi olup hatmeden, nihayete erdiren yâhud mühürleyen demek olur. Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de de geçmektedir. Tefsîr'de iki türlü okunduğu ve ma'nâlan bildirilmişti. "Muhammed adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (el-Ahzâb: 40).

85[85] Rasülullah'ın bu yüzüğü sâdece parmağa takılan bir yüzük değil, kaşında "Mu-hammedun Rasûlullah" yazılı olup resmî vesikaları mühürlemekte kullandığı bir mühür yüzüktü. Bunun için "Hâtem" kelimesinin "Mühür yüzük" şeklinde tercemesi daha doğrudur.

46- Gümüş Yüzük Takma(Nın Cevazı) Babı

83-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) evvelâ altından bir mühür yüzük edindi. Onu takındığı zaman yazılı kaşım avucunun içine gelen tarafa kordu. Rasûlullah bu mühür yüzüğün kaşına "Muhammedun Rasûlullâhi = Muhammed Allah'ın elçisidir" cümlesini nakşettir misti. İnsanlar da O'nun gibi yüzük edindiler. Rasûlullah halkın da altın yüzükler edinmiş olduklarını görünce kendi altın mühür yüzüğünü çıkarıp attı ve:

— "Ben bu altın mühür yüzüğü ebediyyen takınmam" buyurdu.

Bundan sonra gümüşten bir mühür yüzük edindi. İnsanlar da gümüşten yüzükler edindiler.

İbn Umer: Bu gümüşten mühür yüzüğü Peygamber'den sonra Ebû Bekr, sonra Umer, sonra Usmân taktı. Nihayet Usmân'ın elinden Erîs Kuyusu'nun içine düştü, demiştir 86[86].

47-Bâb:

86[86] Peygamber'in altın yüzükten vazgeçmesinin ve bu suretle erkeklere haram olmasının sebebleri arasında, piyasada tedavül etmekte olan altının gitgide halkın parmaklarına geçerek tedavülden alıkonulması ve bu suretle iktisadî hayât üzerinde ciddî te'sîrler yapması da zikredilebilir. Peygamber altından mühür yüzük takmakta devam etseydi, yeryüzündeki erkek-kadm her mü'min du hareketi şübhesiz bir sünnet telâkki edecek, herkes parmağına küçük-büyük bir mikdâr altın yüzük takacaktı. Bunun neticesinde de çok büyük bir yekûn tutacak tonlarca altın da ticarî ve İktisadî hareketlerden men' olunacaktı. Bu habs ve men' ise yalnız İslâm ÂlemÎ'nin iktisadiyâtım değil, belki bütün insanlık alemindeki iktisadî hareketleri olumsuz yönden te'sîr altında bulunduracaktı. Altın yüzük kullanılması bir defa sünnet kabul edilince de artık hiçbir kaanûn, hiçbir siyâsî ve İdarî tedbîr bunun önüne geçmeye muktedir olamayacaktı. Bu bakımdan Peygamber'in bizzat parmağından mühür yüzüğü çıkarıp atması ve bunu ebediyyen takınmayacağım beyân ederek men' eylemesi, yalnız İslâm Alemi için değil, fakat bütün insanlık için çok büyük bir iyilik ve büyük bir rahmet olmuştur.

Erîs, Medine'de Kubâ köyüne yakın meşhur bir bustândır. İçindeki kuyu, bustâna izafetle "Erîs Kuyusu" diye anılmıştır. Peygamber de bu kuyunun başında otururdu.

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

84-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) altından bir mühür yüzük takardı. Bir gün onu çıkarıp attı da:

— "Ben bunu ebediyyen takmam!" buyurdu.

Bunun üzerine parmaklarına altın yüzük takmış olan insanlar da kendi yüzüklerini çıkarıp attılar 87[87].

85-.......Bize el-Leys, Yûnus'tan tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, kendisi bir gün Ra-sûluilah'ın elinde gümüşten.yapılmış bir mühür yüzük gördü.

(Enes dedi ki:) Bundan sonra bunu gören insanlar da kendilerine gümüşten yüzükler yaptırıp bunları parmaklarına taktılar. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kendi parmağındaki mühür yüzüğünü çıkarıp attı. Akabinde insanlar da parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp attılar 88[88].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den (yakın lafızlarla) rivayet etmekte Yûnus'a İbrâhîm ibn Sa'd, Ziyâd, Şuayb ibn Ebî Hamza mutâbaat ettiler.

İbnu Musâfir, ez-Zuhrî'den yaptığı rivayetinde "Enes gümüşten bir yüzük gösterdi" şeklinde söylemiştir.

87[87] Bu, Abdullah ibn Umer'in bundan önce daha bütün olarak geçen hadîsinin başka yoldan ve daha kısa bir rivayetidir.

88[88] Bütün hadîs ehli şöyle dedi: Bu, İbn Şihâb'ın vehmidir, ibn Şihâb altın yüzükten gümüş yüzüğe saptı. Çünkü İbn Şihâb'mkinden başka olan Enes rivayetlerinde ma'rûf olan Peygamber'in gümüş yüzük edinmesi ve onu elinden atmadığıdır. Nitekim Müslim de hadîslerin bakiyyesinde bunu zikretmiştir (Kaa-di Iyâd).

Hadîsçilerden bâzısı da ibn Şihâb'ın hadîsini te'vîl ederek, bu hadîsle diğer rivayetler arasını birleştirmişlerdir. Şöyle ki: Peygamber (S) altın yüzüğü haram kılmak istediği zaman bir gümüş yüzük edindi. Gümüş yüzüğü takındığında aynı gün İçinde onun mübâhlığını insanlara öğretmek maksadıyle, onu İnsanlara gösterdi. Sonra altın yüzüğü çıkardı ve onun tahrîmini insanlara bildirdi. Bunun üzerine insanlar altın yüzüklerini ellerinden çıkardılar. Binâenaleyh "İnsanlar da parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp attılar" sözü, altın yüzüklerini1 ellerinden attılar demek olur. Bu sahîh bir te'vîldir. Hadîste bunu men' edecek bir husus yoktur (Nevevî).

48- Mühür Yüzüğün Kaşı Babı

86-.......Bize Humeyd et-TavîI haber verip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber (S) bir mühür yüzük edindi mi? diye soruldu. Enes şöyle dedi:

— Peygamber (S) bir gece yatsı namazını gece yarısına kadar geciktirdi. Namazı kıldırdıktan sonra yüzünü bize yöneltti. O zamanki Peygamber'in gümüş mühür yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir. Peygamber: "(Bu saatte) insanlar namaz kılıp uyumuşlardır. Sizler ise namazı beklemekte bulunduğunuz müddetçe hep devamlı namaz içinde olmaktasınız" buyurdu [89][89].

87-.......Bize Mu'temir haber verip şöyle dedi: Ben Humeyd'den işittim; o Enes ibn Mâlik(R)'ten, Peygamber(S)'in mühür yüzüğü gümüştendi, onun kaşı da gümüştendi, dediğini tahdîs ediyordu.

Yahya ibn Eyyûb şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten işitmiştir; o da Peygamber'den [90][90].

49- Demir Yüzük Babı

88-.......Bize Abdulazîz, babası Ebû Hâzim'dan tahdîs etti ki, Ebû Hazım da Sehl ibn Sa'd(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Peygamr ber(S)'e bir kadın geldi de:

— Ben kendimi Sana hibe etmeye (kadınlık kıymetimi mehırsiz bağışlamaya) geldim, dedi ve uzun zaman ayakta dikildi.

---

[89][89] el-Fassu; fâ'nın üç harekesiyle ve sâd'ın teşdîdiyle yüzük kaşına denir... (Kaamûs Ter.).

eİ-Vabîs: Vâv'm fethiyle yaldırmak ve parlamak ma'nâsınadir... Bu hadîsin bir rivayeti "Yatsı namazının gecenin yansına kadar geciktirilmesi bâbı"nda geçmişti.

[90][90] Müslim'in bir bâbındaki rivayetinde Enes tahdîs edip: Rasûlullah'm mühür yüzüğü gümüştendi, bu yüzüğün kaşı da Habeşî idi, demiştir: Libâs, 15. bâb.

Peygamber ona baktı ve başını indirdi. Kadının ayakta durması uzayınca, orada hazır bulunanlardan bir adam:

— Eğer bu kadına Sen'in için bir hacet yoksa, onu benimle evlendir! dedi.

Peygamber ona:

— "Yanında kadına mehr vereceğin birşey var mı?" buyurdu.

— Hayır yok! dedi.

Peygamber:

— "Ona mehr verecek birşey bak araştır!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de: • — Vallahi hiçbirşey bulamadım! dedi. Peygamber yine:

— "Git araştır! Velev ki demirden bir yüzük olsun bul!" buyurdu. .-h Adam yine gitti, sonra dönüp geldi ve yine:

— Hayır vallahi, demirden bir yüzük bile bulamadım! dedi.

Bu fakîr adamın belinden aşağısını örten bir tek izârı vardı, vücûdunun üst tarafını örtecek bir ridâsı bile yoktu. Böyle iken adam:

— Ben kadına bu izârımı mehr olarak veririm, dedi. Peygamber:

— "Senin izârın; eğer onu kadın giyerse, ondan senin üzerinde hiçbirşey kalmaz; eğer sen giyersen, kadının üzerinde ondan birşey bulunmaz!" buyurdu.

Bunun üzerine adam geri çekildi de oturdu. Peygamber sonra onu dönüp giderken gördü de, onun çağırıl-masmı emretti. Çağırıldı. Peygamber ona:

— "Kur'ân'dan ezberinde ne var?" diye sordu. v O zât:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreleri saydı.

Peygamber:

— "Kur'ân'dan ezberindeki sûrelere mukaabil seni bu kadına mâlik kıldım!" buyurdu 91[91].

50- Mühür Yüzüğün Nakşı (Ve Keyfiyeti) Babı

89-.......Bize Saîd ibn Ebû Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn

Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) birçok kimselere yâ-hud yabancılardan birtakım insanlara mektûb yazmak istedi. Sahâ-bîler tarafından kendisine:

— Onlar (yânî Rûm'dan,Acem'den, Habeş'ten muhâtab olanlar) üzeri mühürlü olmadıkça hiçbir mektûb kabul etmezler, denildi.

Bunun üzerine Peygamber, nakşı "Muhammedun Rasûlullah" olan, gümüşten bir mühür yüzük edindi. Şimdi bile Peygamber'in parmağında yâhud elinde o mühür yüzüğün parıldaması sanki karşımda gibidir.

90-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gümüşten bir mühür yüzük edindi. Bu, hayâtında O'nun elinde kaldı. Sonra O'nun vefatının ardından Ebû Bekr'in elinde oldu. Sonra onun ölümünün ardından Umer'in elinde oldu. Sonra onun ölümünün ardından Usmân'ın elinde bulundu. Nihayet Erîs Kuyusu'na düştü. Bu mühür yüzüğün nakşı "Muhammedun Rasûlulîah"dır 92[92].

91[91] Başlığa uygunluğu "Velev demirden bir yüzük olsun... "sözündedir. Bunun birer rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri ile Nikâh'ta da geçmişti. Arablar arasında en sâde ve mütevâzi' giyim tarzı izâr ve ridâ olduğu hâlde, bu fakirin bilinen bu en basit giyeceği bile tam değildi, denilmek istenmiştir. İzâr, belden aşağı; ridâ da belden yukarı giyilen libâstır.

92[92] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

Daha önce de ifâde ettiğimiz üzere "Hatim "(tâ'nm kesriyle) "Tamamlayan ve sona erdiren" demektir. Tâ'nm fethiyle "Hâtem" ise yazılı vesîkalan, mektûblan damgalayan "Mühür" demektir. Bu kelime Kur'ân'da (el-Ahzâb: 40) olduğu gibi, bu hadîslerde de iki okunuşa göre zabt ve tesbît edilmiştir. Hadîs-lerdeki bu kelimeyi "Mühür yüzük" diye terceme etmeyi daha uygun bulduk. Çünkü bu yalnız mühür ve yalnız yüzük değildi. Üzerinde "Muhammedun Rasûlullah" nakşedilmiş bulunduğu ve resmî mektûblar bununla damgalandığı için, bir mühürdü. Parmağa takılan bir yüzük kaşında bulunduğu için de yüzük

51- Mühür Yuzugun Küçük Parmakta Takılması Babı

91-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir mühür yüzük edindi ve:

— "Biz (gümüşten) bir mühür yüzük edindik, üzerine de bir nakış ("Muhammedun Rasûlullah") nakşettirdik. Artık hiçkimse (ben hayâtta iken) bu yazıyı yüzük üzerine nakş ve taklîd etmesin!" buyurdu.

Enes: Ben şimdi Peygamber'in küçük parmağında o mühür yüzüğün parıldamasını muhakkak görmekteyimdir, demiştir 93[93].

52- Kendisiyle Birşeyler Mühürlenmesi Yâhud Kitâb Ehline Ve Başkalarına Mektûb Yazılıp Gönderilmesi İçin Mühür Yüzük Edinmek Babı

---

görünüşünde idi. Peygamber'in bu mühür yüzüğü bir ma'nâca Peygamberlik mührü idi.

Erîs Kuyusu'nun, Medine'de Kubâ yakınında meşhur bir bustân kuyusu olduğunu daha önce geçen haşiyede bildirmiştik.

93[93] Arabça'da parmak isimleri şöyledir:

îbhâm: Elin olsun, ayağın olsun; baş parmağa denir.

Sebbâbe: Kezzâbe vezninde, şehâdet parmağına denilir, gûyâ ki, kişinin li-sânen sövmesine, kalben öfkesine alâmet olur. Çünkü sövme ve tehdîd vaktinde bu parmak yukarıya kaldırılır. Buna "Musebbihct" (yânî "Tesbîh edici parmak") dahî denir.

Vustâ: Fu'lâ vezninde, orta parmaktır.

Bınsir: Orta parmakla sırça parmak arasında olan parmağa denir ki, "Adsız parmak" ta'bîr olunur.

Hınsır: Küçük parmağa denir ki, "Sırça parmak" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

Bundan öncekinde açıkça söylendiği üzere, Peygamber bu mühür yüzüğü yabancı devlet başkanlarına mektûblar göndermek için, siyâsî vesîkalan mühürlemek için edinmişti. Mühür yüzük siyâsî bir maksad ve iş İçin edinildiğinden, Peygamber başkalarının böyle bir yazı ile yüzük edinmelerini men' etmiştir. Peygamber'in bu mühür yüzüğünü küçük parmağına taktığı bildirilmiş, ancak sağ elinin mi yoksa sol elinin mi parmağına taktığı bildirilmemiştir. Bu hususla muhtelif rivayetler vardır.

92-.......Enes ibn Mâlk (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Rûmlar'a (yânî Bizans devletine) mektûb yazmak istediği zaman kendisine:

— (Yâ Rasûlallah!) Onlar mühürlenmiş olmadıkça Sen'in mektubunu asla okumazlar! denildi.

Bunun üzerine Rasûlullah gümüşten bir mühür yüzük edindi, bunun nakşı da "Muhammedun Rasûlullah = Muhammed Allah'ın elçisidir" cümlesidir. Sanki ben Rasûlullah'in elinde o mühür yüzüğün beyazlığına hâlâ bakıyor gibiyim 94[94].

53- Mühür Yüzüğü Taktığı Zaman Onun Kaşını ,Elinin İç Tarafına Getiren Kimse; Babı

93-.......Abdullah ibn Umer (R), Nâfi'e şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) evvelâ altından bir mühür yaptırdı. Bunu takındığı zaman yazılı kaşını avucunun içine alırdı. Peygamber'in elinde altın yüzük gören insanlar da altından yüzükler yaptırdılar. Bunun üzerine Peygamber minbere çıktı da Allah'a hamd ve sena etti ve akabinde:

— "Ben bu altından mühür yüzüğü yaptırmıştım. Fakat ben onu bundan sonra takmayacağım" buyurdu da, parmağından onu çıkarıp attı.

Bunun üzerine insanlar da altın yüzüklerini ellerinden çıkardılar. Râvî Cuveyriye: Ben Nâfi'in "Yüzüğü sağ eline takardı" dediğini kuvvetle sanıyorum, demiştir 95[95].

94[94] Bu hadîste açıkça söylendiği üzere Peygamber, yabancı devlet başkanlanyle siyâsî münâsebetlere başlaması ve bilhassa Doğu Roma İmparatorluğu'na gönderilecek İslâm'a da'vet mektubunun mühürlenmesi gereği ile bu mühür yüzüğü yaptırmıştı.

95[95] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Burada râvî Cuveyriye, kuvvetli bir zannla Nâfi'in: Peygamber mühür yüzüğü sağ eline takardı, dediğini ziyâde etmiştir.

54- Peygamber(S)'İn: 'Hiç Kimse Kendi Yüzüğünün Kaşı Üzerine (Bu Yazıyı) Nakşetmez" Sözü Babı

94-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gümüşten bir mühür yüzük edindi, üzerine de "Muhammedun RasûlulIah" cümlesini nakşettirdi. Ve (insanlara hitaben):

— "Ben gümüşten bir mühür yüzük edindim ve üzerine de 'Muhammedun Rasûlullah'yazısını nakşettirdim. Artık sakın hiçbir kimse (ben hayâtta iken) bu yazıyı yüzüğünün üzerine nakş ve taklîd etmesin!" buyurdu 96[96].

55- Bâb: Mühür Yüzüğün Nakşı Üç Satır Hâlife Yazılabilir Mi? 97[97]

95- Bana Muhammed ibn AbdiiJah el-Ensârî tahdîs edip şr le dedi: Bana babam Abdullah ibnu'I-Müsennâ, Sumâme ibn AbdiILJı'-tan; o da Enes ibn Mâlik(R)'den şöyle tahdîs etti: Ebû Bekr (R) halîfe seçildiği zaman Enes ibn Mâlik'e (zekât mikdârlarını bildiren) bir mektûb yazdı. Mühürün nakşı üç satır hâlinde idi:

"Muhammedun" bir satır, "Rasûlu" bir satır, ve: "Altâhi" bir satır. Ebû AbdİUah el-Buhârî şöyle dedi: İmâm Ahmed ibn Hanbel bana şunu ziyâde etti: Bize Muhammed ibn Abdillah el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Abdullah ibnu'I-Müsennâ, Sumâme'-den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Peygamber'İn bu mühür yüzüğü hayâtında kendi elinde bulundu. Ondan sonra Ebû Bekr'in elinde, Ebû Bekr'den sonra da Umer'in elinde oldu. Usmân halîfe olduğu zaman (da altı sene onun elinde olduktan sonra) Us-mân Erîs Kuyusu'nun başına oturdu.

96[96] Daha önce de belirtildiği gibi, Peygamber'İn bu mühür yüzüğü peygamberlik ve devlet başkanlığı mührü idi. Bu mühür yüzük böyle resmî evrakı ve mektûb-ları mühürleyip damgalamak maksadıyle edinildiği için başkalarının bu yazı ile bir mühür yüzük edinmesi Peygamber tarafından açıkça yasaklanmıştır. Ve bu yasak Peygamber'İn hayâtı zamanına hass idi.

97[97] Buharı, hükümden ibaret olan cevâbı, hadîsteki ile yetinerek başlıkta zikretmedi.

Enes dedi ki: Usmân orada mühür yüzüğü parmağından çıkardı da (parmağına sokup çıkarmak suretiyle) onunla oynamağa başladı. İşte bu sırada mühür yüzük elinden kuyunun içine düştü.

Enes dedi ki: Biz Usmân'ın beraberinde üç gün gidip geldik, kuyuya inip çıktık, kuyunun suyunu çıkararak aradık, fakat bir türlü onu bulamadık 98[98].

56- Kadınlar İçin Yüzük (Takmanın Hükmü) Babı

Ve Aişe(R)'nin üzerinde altın yüzükler vardı" 99[99].

96-.......Bize İbn Cureyc haber verdi: Bize el-Hasen ibnu Müslim, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan haber verdi ki, o:

— Ben, Peygamber (S) ile birlikte bayram namazında hazır bulundum. Namazı hutbeden evvel kıldırdı (demiştir).

98[98] Müslim'de, {Buhârî'de de bir rivayeti geçmiş olan) şu hadîs de vardır:

İbn Umer (R) şöyle dedi: Peygamber (S) altından bir mühür yüzük edindi. Sonra bu altın yüzüğü attı. Sonra da gümüşten, nakşı "Muhammedun Rasûlullah" olan bir mühür yüzük edindi ve: "Hiç kimse benim şu yüzüğümün nakşım yüzüğüne nakş ve taklîdetmesin "buyurdu. Rasûlullah bu mühür yüzüğünü takındığjnda nakşını avucunun iç tarafına getirirdi, işte Saîd ibn Ebi'l-Âs'ın himâyesinde bulunan Muaykıb'dan Erîs Kuyusu'na düşen yüzük, bu mühür yüzüktü.

Bu iki rivayeti cem' etmek mümkündür: Halîfeler Peygamber'İn bu mühür yüzüğünü bazen teberrüken takınmışlardır. Ekser vakitlerde de mühür yüzük bu adı geçen Muaykib'in yanında kalıyordu. Usmân birşey mühürlemek istediği zaman mührü ondan istiyordu, işte böyle bir alıp verme sırasında mühür yüzük kuyuya düşmüş, bundan dolayı da mühür yüzüğün düşmesi, Usmân ile Muaykıb'a nisbet edilmiştir. Müslim Ter. VI, 341-342.

Buhârî'nin diğer bir rivayet tarîkinde Halîfe Usmân tarafından aynı yazı yazılı gümüş bir mühür daha yaptırıldığı haber veriliyor.

99[99] "Âişe'nin üzerinde alım yüzükler vardı" ta'lîkmı İbn Sa'd, Arar ibn Ebî Amr yolundan senedli olarak rivayet etmiştir; el-Muttalib'in himayesinde bulunan bu Amr ibn Ebî Amr şöyle demiştir: Ben el-Kaasım ibn Muhammed 'e sordum. O: Yemîn olsun ki ben Âişe'yi, usfurla boyanmış elbise giver ve ait takar olduğu hâlde gördüm, dedi.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: İbnu Vehb, İbn Cureyc'ten getirdiği hadîste şunu ziyâde etti: Peygamber (S) bundan sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulundukları tarafa geldi de onlara sadaka vermeyi emretti. Kadınlar artık kaşsız halkaları ve yüzükleri Bilâl'in eteği içine atmaya başladılar, demiştir 100[100].

57- Kadınlar İçin Gerdanlıklar Ve Sihâblar Yânı Tîb Ve Sükk Denilen Güzel Kokulu Boncuklardan Yapılmış Gerdanlıklar (Giymenin Hükmü) Babı 101[101]

97-.......Bize Şu'be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir bayram günü namazgaha çıktı da yalnız iki rek'at kıldırıp, ondan evvel de sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra (yanında Bilâl olduğu hâl-

---

100[100] Hadîsi buradaki başlığa yetecek kadar kısaca getirdi. Bunun tamâmı Namaz Kitabı ile Bayram Namazı Kitâbı'nda geçmişti. Buradaki "el-Fetah " kelimesi hakkında Âsim Efendi şu bilgiyi vermiştir: el-Fetah: Fâ'nın fethi, tâ-ı fevkıyyenin sükûnu ve fethiyle bir nevi' büyük hâtem ismidir ki, el ve ayak parmaklarına geçirirler. Bir kavle göre hâtem gibi gümüşten bir halkadır, Arab kadınları parmaklarına takınırlar, Hicaz'da yedi ma'denden yapılıp gelen halkalar gibi. Eğer kaşı olursa "Hâtem" denir, omınla mühür basıldığı için. Bizim diyarlarda dahî tanınır... Kadınlar başparmaklarina takınırlar... (Kaamûs Ter.)

101[101] Buradaki kelimelerin ma'nâlan:

et-Tîb: Tâ'nın kesriyle bir nesne pâkize ve Iezîz ve hoş olmak ma'nâsınadır.... Müellifin Basâir'de beyânına göre, "71b"m aslı hasselerin lezzet aldığı nesneden ibarettir, taamlar, içecekler vesâir nesnelerden gerek yiyecek ve güzel koku ve gerek pâkizelik ve hoşmanzarlık cihetiyle olsun ve gerek ma'nevî olsun, halâl mal gibi.

et-Tîb: Tâ'nın kesriyle hoş kokulu nesneye denir ki, onunla koku sürülüp kokulanılır, misk, anber, duhn gibi ve halâl şeye denir...

es-Sihâb: Arab kadınlarına mahsûs bir nevi' gerdanlıktır ki, "Sükk" ta'bîr olunan güzel koku terkibiyle karanfilden ve mıhlebden düzerler, onda cev herlerle ilgili nesne bulunmaz...

el-Hurs:... Altın ve gümüş halkaya denir, bir kavle göre küpenin halkasına yâhud kadın süs eşyalarından olan bâzı küçük halkaya denir...

es-Sükk:.... Ve bir nevi' güzel koku adıdır ki, râmekten edinilir. Râmeki un edip elekten geçirdikten sonra su ile ma'cûn yaparlar, gereği gibi oğarlar.

Ondan sonra kaba bulaşmamak için bir mikdâr Mrî yağ ile yağlayıp bir gece olduğu gibi bırakıldıktan sonra bir mikdâr öğütülmüş hâlis misk katar ve gereği gibi karıştırır, kurslar (yânî yuvarlak, yassı külçeler) düzüp iki gün terkederler. Sonra ol kursları çuvaldız ile delip tesbîh taneleri gibi dizerler, bir sene öylece terkederler. Atîk oldukça kokusu daha hoş olur. Tabîbler arasında bu "Sükku'I Misk" İle tanınmaktadır (Kaamûs Ter.)

de) kadınların bulundukları tarafa geldi de onlara sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar küpelerini, gerdanlıklarını sadaka olarak vermeye başladılar [102][102].

58- Gerdanlıkların Ariyet Alınması Babı

98-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir; Bir seferde kızkardeşim Esmâ'ya âid olan bir gerdanlık kayboldu. Peygamber (S) onun aranması için birkaç adam yolladı. Bunlar ararken namaz vakti de geldi. Kendileri abdestli değillerdi ve bir su da bulamadılar. Artık çaresiz abdestsiz oldukları hâlde namazı kıldılar. Döndüklerinde onlar böyle abdestsiz olarak namaz kıldıklarım Peygamber'e söylediler. Bunun üzerine Allah Teyemmüm Âyeti'ni (ei-Mâide: 6) indirdi.

Abdullah ibnu Numeyr, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âi-şe'den yaptığı rivayette: Âişe bu gerdanlığı kizkardeşi Esma'dan ariyet olarak almıştı, ziyâdesini getirmiştir [103][103].

59- Kadınların Kulaklarına Altın, Gümüş, Boncuk Nevinden Küpeler Takmalarımın Hükmü) Babı

İbn Abbâs:

Peygamber (S) kadınlara sadaka vermelerini emretti de ben kadınların (altın, gümüş, boncuk, küpe gibi zînetlerini alıp çıkarmak için) ellerini kulaklarına ve boğazlarına doğru uzattıklarını gördüm, demiştir [104][104].

---

[102][102] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti bundan önce de geçmişti.

[103][103] Hadîsin bu ziyâde fıkrası başlığa uygunluk noktasıdır. Âişe "Cez'u zafâr" dedikleri aklı karalı Yemen boncuğundan yapılmış onikî dirhem kıymetindeki bu gerdanlığı kızkardeşi Esmâ'dan ariyet almıştı. Hadîs, Teyemmüm Kitâbı'nda geçmişti.

[104][104] İbn Abbâs'ın bu sözü Bayramlar Kitâbi'ndaki hadîsin bir parçasıdır.

99-.......Bize Adiyy ibn Sabit haber verip şöyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan ki, o: Peygamber (S) bayram günü yalnız iki rek'at bayram namazı kıldırıp, bu iki rek'atten evvel de sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa geldi de onlara sadaka vermeyi emretti. Herbir kadın artık kulağındaki küpesini Bilâl'in eteği içine atmaya başladı, demiştir 105[105].

60- Çocuklar İçin Olan Kokulu Boncuk Gerdanlık Babı

100-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Medîne çarşılarından bir çarşıda Rasûlullah'ın beraberinde idim. Rasûlullah (S) yürüdü, ben de O'nun beraberinde yürüdüm. (Nihayet Fâtıma'mn evinin avlusunda bir kenara oturdu da torunu Hasen'i kasdederek) üç kerre:

— "Küçük neredesin? Küçük neredesin? Küçük neredesin?" diye seslendi.

Ve bana:

— "Alî'nin oğlu Hasen'i çağır!" buyurdu.

Bunun üzerine Alî'nin oğlu Hasen, boynunda kokulu boncuk gerdanlığı olduğu hâlde yürüyüp geldi. Peygamber (S) sarmaşmak üzere elini şöyle yaydı, Hasen de elini açıp yaydı, Peygamber Hasen'e yapışıp sarmaştı ve:

— "Allah'ım, ben bu çocuğu seviyorum, Sen de onu sev ve onu seveni de sev!" diye duâ etti.

Ebû Hureyre: Rasûlullah'ın Hasen hakkında söylediği bu sözIerden sonra artık bana

---

105[105] Burada küpe sözü açıkça söylenmiştir.

el-Kurtu: KaaPm dammıyle boncuğa benzejen bir nevi' bitki adıdır... ve küpeye ve bir kavle göre salkım küpeye denir (Kaamûs Ter.)

hiçbir kimse Alî'nin oğlu Hasen'den daha sevgili olmadı, demiştir [106].

61- Bâb: Kadınlara Benzemeğe Çalışan Erkekler Ve Erkeklere Benzemeğe Çalışan Kadınlar

101-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da İkrime'den tahdîs etti ki, tbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) erkeklerden kadınlara benzemeye çalışanlara ve kadınlardan erkeklere benzemeye çalışanlara la'net etti, demiştir.

Bu hadîsi "Bize Şu'be haber verdi" diye rivayet eden Amr ibn Merzûk el-Bâhilî, Gunder'e mutâbaat etmiştir [107].

62- Kadınlara Benzemeğe Çalışan Erkeklerin Evlerdi Dışarı Çıkarılmaları Babı

102-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) erkeklerden kadınlaşanlara ve kadınlardan da erkekleşenlere la'net etti ve:

— "Böyle kimseleri evlerinizden dışarı çıkarın!" buyurdu.

İbn Abbâs: Peygamber fulân kimseyi dışarı çıkardı. Umer de fu-lan kimseyi dışarı

106[106] Başlıkta ve hadîsteki "Sihâb" isminin tefsiri yakında geçti. Hadîsin başlığa uygunluğu "Hasen boynunda kokulu boncuk gerdanlığı olduğu hâlde*yürüyüp geldi" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Alışverişler Kitabı, "Çarşılar hakkında zikredilen şeyler bâbı"nda geçmişti.

107[107] Bunlar "Ahkemu'l-Hâkimîn" olan Yaratan'ın koymuş olduğu sıfatlardan bâzısını kendilerinden çıkarıp diğer cinsin sifatlarıyle sıfatlanmaya çalışan, yânî Allah'ın yarattığını değiştirmeye çalışan kimseler oldukları için la'nete uğramışlar ve kötülenmişlerdir.

çıkardı, demiştir [108][108].

103-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R), kendinin ve Ebû Seleme'nin kızı olan Zeyneb'e şöyle haber vermiştir; Peygamber (S) -Tâif muhasarası sırasında- Ümmü Seleme'nin yanında idi, evde de (kardeşim Abdullah ile) bir muhannes bulunuyordu. Bu mu-hannes, kardeşim Abdullah'a:

— Yâ Abdallah! Yarın size Tâif fethedilirse, ben sana Gaylân'-m (şişman) kızına delâlet ederim. O kız (semizlikten) dört kıvrımla karşılar ve sekiz kıvrımla da arkaya döner, deyiverdi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu kabil kimseler sakın sizin yanınıza bir daha girmesin!" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: "Dört ile yönelir ve arkasına döner" demek "Karnının dört bükümü ile yönelir de kendisi bu bükümlerle yönelir gelir" demektir. "Sekiz ile arkasına döner" sözü de, bu dört bükümün kenarlarıyle arkasına döner rna'nâsmadır. Çünkü o bükümler kızın iki yanını da çepçevre kuşatmış ve birbirine katılmışlardır. (Yânı semizlikten dolayı karnı dört büklümdür. Arkadan bakılınca iki taraftan taşarak sekiz büklüm gürünür.) Müzekker olarak "Semânın" demiş, müennes olarak "Semâniyetun" dememiştir. "Etraf" kelimesinin tekili "Taraftır, bu da müzekkerdir. Çünkü o kimse "Semâniyete etrafın" demedi [109][109].

---

[108][108] el-Muhannes: Müennes vezninde ma'rûftur ki, kadın haslet olan nâmerd kimseye denir, zarifler ıstılahında "Semaî müennes" ta'bîr olunur. Tahriîs masda-rından alınmıştır. Bunda fail isim vezniyle lügattir. Nefsini tahnîs eylediği (yânî eğip iki büklüm eylediği) için. Mef'ûl isim vezniyle de caizdir; puşt, kahbe lûtî-Iere belini büktürdüğü için. Türk usanınca "Kekez" ta'bîr ederler (Kaamûs Ter. 'den sâdeleş"tirerek).

et-Tereccül: Hâiun hân vaziyet ve tavırlarında erkeksi olmak ma'nâsınadır...

Kadının erkekleşmesi, konuşmasında, fiillerinde ve hareketlerinde erkeklere benzemeye çalışmasıdır. İslâm içtimaî âdabına göre, her iki insan nev'İnin fazîleti aslî fıtrat ve tabîatlerini muhafaza etmektir. Bunlar aslî fıtrat ve tabîat-lerini değiştirmeğe çalışan, karşı nev'in hâlini taklîde uğraşan bozuk tabîatli kimseler oldukları için la'netlenmiş ve evlerden çıkarılmaları emredilmiştir.
[109][109] Başlığa uygunluğu "Böyle kimseler siz kadınların yanına girmesinler" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı, evden çıkarılmasıdır.

Bunun bir rivayeti Mağâzî'de, "Tâif muhasarası bâbı"nda ve Nikâh'ın sonunda "Kadınlara benzemeye çalışanların evlere girmesinden nehy bâbı"nda geçmişti.

63- Bıyığı Kesip Kırkma(Nın Müstehâblığı) Babı

İbn Umer bıyığını derince kestirirdi, hattâ derisinin beyazı görünürdü ve şu ikisi arasını alırdı, yânı dudakların iki tarafında olan bıyıkla sakal arasını alırdı 110[110].

104- Bize el-Mekkî ibn îbrâhîm, Hanzala'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti. el-Buhârî (hadîsi böyle Mekkî'den tahdîs ettikten sonra) şöyle dedi: Ashabımız el-Mekkî'den rivayet ettiler. Nâfi' de İbn Umer(R)'den ki, Peygamber (S):

— "Bıyığı derince kırkmak fıtrattandır" buyurmuştur 111[111].

105-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Saîd ibnu'1-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den rivayet olarak şöyle tahdîs etti: "Fıtrat beştir -yâhud: Beş şey fıtrattandır-; Hitan, yânı çocukları sünnet etmek, avret yerindeki kılları gidermek için ustura tutunmak, koltuk altlarının kıllarını gidermek, tırnakları kesmek ve bıyığı kırkmak" 112[112].

Hadîste anılan Gaylân'ın kızı, şişman ve çok semiz olduğu İçin bedeni büklüm büklüm etli ve yağlı imiş, adı da Bâdiye imiş. '

el-Ukne: Gurfe vezninde, pek semizlikten karın etinde hâsıl olan yive ve bü-küntüye denir, cem'i "Ukan "dır "Surad" vezninde.

et-Teakkün: Tefa'ûl vezninde, pek semizlikten karın etleri yivlenip büküm büküm olmak ma'nâsınadır.

el-Aknâ; Hamrâ vezninde el-Muakkene, muazzama vezninde, semizlikten karın etlerinde yivler ve büklümler peyda olmuş kıza elenir... (Kaamûs Ter.)

Musannif el-Buhârî bu sûrede Libâs'ı bitirince, zînette ortaklık yönünden alâkalı olan şeyleri zikretmeye başlamak üzere saçlar ve benzeri şeylerle ilgili bâblara girişti ve bundan sonraki babı söyledi (Kastallânî).
110[110] Bunu Tâhâvî, senedli olarak rivayet etmiştir
111[111] Yânı bütün peygamberlerin tercih ettikleri ve bütün şerîatlerin üzerinde ittifak ettikleri kadîm sünnettendir. Böylece o, insanların, üzerinde yaratıldıkları cı-billî bir iş gibi olmuştur (Kastallânî).

112[112] Müslim'in Tahâret'te Âişe'den rivayeti şöyledir: Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlul-lah (S) buyurdu ki: "On şey fıtrattandır: Bıyıkları kısaltmak, sakalı bol bırakmak, misvak kullanmak, buruna su çekmek, tırnakları kısaltmak, parmak aralarını yıkamak, koltuk altlarını temizlemek, eteği tıraş etmek, sidik ve dışkı çıkan yerleri su ile yıkamak". Hadîsin râvîlerinden Zekeriyyâ dedi ki: Mus'ab, onuncuyu unuttum, onun ağzı çalkamak olması mümkindir, demiştir. Müslim Tercemesi, I, 335-336, (261).

64- Tırnakları Kesme(Nin Sünnetliği) Babı

106-.......İshâkibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Hanzala'dan işittim; o da Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den ki, Rasûlul-lah (S):

— "Eteği tıraş etmek, tırnaklan kesmek ve bıyığı kırkıp kısalî-mak fıtrattandır (yânî sünnettendir)" buyurmuştur.

107-.......Bize İbn Şihâb, Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Ben Peygamber (S)'den işittim:

— "Fıtrat (hasletleri) beştir: Sünnet olmak, (etek kıllarını gidermek için) ustura tutunmak, bıyığı kırkmak, tırnakları kesmek, koltuk altlarım temizlemek" buyuruyordu, demiştir.

108-....... Bize Umer ibnu Muhammed ibn Zeyd, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Müşriklere muhalefet ediniz (hâl ve hareketlerinde onlara benzemeyiniz)/ Sakalları bol bırakınız, bıyıkları derince kesiniz!" buyurmuştur.

Nâfi' ibn Umer hacc yâhud umre yaptığı zaman başını tıraş ettirirken sakalının üzerinden eliyle tutar da elinden fazla olanı makasla alırdı, demiştir 113[113].

113[113] el-Kirmânî şöyle dedi: Elinin kabzasından fada olanı kısaltmak için keserdi. Belki îbn Umer başını tıraş ettirmekle sakalını kısaltmak arasını böylece cem' ederek Yüce Allah'ın şu kavline uyuyordu: "...înşâallah emniyet içinde (kiminiz) başlarınızı tıraş ederek, (kiminiz) saçlarınızı kısaltarak korkusuzca muhakkak Mescidi Harâm'a gireceksiniz..." (el-Feth: 27) (Aynî).

65- Sakalları Bol Bırakmak Babı

"Hatta afev" (ei-A'mf. 95), "Nihayet çoğaldılar ve malları da çoğaldı" ma'nâsınadır.

109-.......Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den haber verdi ki, İbn Umer (R): Rasûlullah (S):

— "Bıyıkları derince kesiniz, sakalları bol bırakınız!" buyurdu, demiştir 114[114].

66- Saç Ağarması Hakkında Zikrolunan Şeyler Babı

110-.......Bize Vuheyb, Eyyûb'dan tahdîs etti ki, Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Enes'e:

— Peygamber (S) saçını sakalını boyadı mı? diye sordum. Enes (R):

— Peygamber (S) az bir şeyden başka saç sakal ağarmasına ulaşmadı, dedi.

111-.......Sabit el-Bunânî şöyle dedi: Enes'e Peygamber'in sakalını boyaması (vâki' olup olmadığı) soruldu da, Enes (R):

— Şu muhakkak ki, Peygamber (S) saç sakal boyayacak dereceye ulaşmadı. Eğer ben O'nun sakalındaki beyaz kılları saymak isteseydim (muhakkak sayardım), dedi.

112-.......Usmân ibn Abdillah ibn Mevheb şöyle demiştir: Ehlim (yânı Talha ailesi yâhud zevcem) beni Peygamber'in zevcesi Üm-mü Seleme'ye bir gümüş bardak içindeki su sebebiyle yolladı.

114[114] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî "ei-I'fâ" masdarmın "Çok olmak" manâsına geldiğini Kur'ân'dan bir âyetle göstermiştir.

Hadîsin râvîsi İsrâîl ibn Yûnus üç parmağını yumdu (üç defa gönderdiler yâhud bardağın boyu bu kadardı demek istedi).

(Usmân devamla dedi ki:) O kadehin içinde Peygamber'in saçları vardı. İnsanlar kendilerinden bir insana göz değmesi yâhud herhangi birşey isabet ettiği zaman Ümmü Seleme'ye bir kabını gönderirlerdi. İşte bu gönderilmemde ben Ümmü Seleme'nin yanında küçük bir kaba muttali' oldum ki, onun içinde bir takım kırmızı saçlar gördüm [115][115].

113-.......Usmân ibn Abdillah ibn Mevheb: Ben Ümmü Seleme'nin yanına girdim. O bizlere Peygamber(S)'in saçlarından bir mik-dâr boyanmış saç çıkarıp gösterdi, demiştir.

(Buhârî geçen senedle şöyle dedi:) Bize Ebû Nuaym Fadl ibn Dü-keyn söyledi. Bize Nusayr ibn Ebi'l-Eş'as, İbn Mevheb'den tahdîs etti ki, Ümmü Seleme ona Peygamber'in kırmızı saçlarını göstermiştir [116][116].

---

[115][115] Başlığa uygunluğu burasıdır. Çünkü bu, saç ağarmasına delâlet etmektedir. Hadîsin ma'nâsından hâsıl olan özet ise şudur: Ümmü Seleme'nin yanında, deve çanına benzer küçük bir kap içinde Peygamber'in saçlarından kırmızı boyalı bir mikdâr saç telleri vardı. İnsanlar hastalıktan dolayı bunlarla şifâ isterlerdi. Bazen bir su kabının içine onları korlar ve o suyu içerler, bazen de onları sulu bir tekne içine koyar, içinde Peygamber'in saçları bulunan o küçük kabın bulunduğu su içine otururlardı. Bu hadîsi îbn Mâce de Libâs'ta getirmiştir (Kastallâ-nî).

Aynî, hadîsin ma'nâsını şöyle beyân etmiştir: Bunun beyânı tahrîr üzere şudur: Ümmü Seleme'nin yanında deve çanına benzeyen küçük bir kap içinde Peygamber'in saçlarından bir mikdâr kırmızı saç vardı. İnsanlar hastalandıkları zaman bunlarla teberrük eder, onların bereketiyle şifâ isterler ve O'nun saçından alıp bir su kabına koyarlar ve İçinde saç bulunan suyu içerlerdi. Böylece kendilerine şifâ hâsıl olurdu. Usmân'm ailesi onlardan birşey almışlar ve onu gümüş bir kap içine koymuşlar ve içinde bulunan suyu içmişler, onlara da şifâ hâsıl olmuştur. Sonra Usmân'ı bu kapla Ümmü Seleme'ye göndermişler, Ümmü Seleme de kabı almış ve onu cülcüle içine koymuş, Usmân da onun içinde kırmızı saçları görmüştür {Umdetu'l-Kaarı, X, 278-279).

[116][116] Bu da geçen hadîsin başka bir rivayetidir. Ümmü Seleme, Peygamber'e ikram olarak çok çok koku sürmesi sebebiyle Peygamber'in saçlarının siyahlığı kırmızıya değişmiş olabilir. Çünkü çok koku kullanmak saçların siyahlığını değiştirir (Kastallânî).

Müslim'de Enes ibn Mâlik'ten Peygamber'in Veda Hacci'nda tıraş olup ke-

: silen saçlarının dağıtılmasına müsâade ettiği rivayeti vardır. Bu hadîs saçlarla teberrük hususunda gayet açıktır (Tecrid Ter., VI, 194-196).

67- Baş-Ve Sakal Saçlarının Beyazlığını (Kına Gibi Bir Madde İle) Boyamak Babı

114-.......EbûHureyre(R): Peygamber (S): "Yahudiler ve Hrıstiyanlar sakallarının beyazlığını boyamazlar, siz onlara muhalefet ediniz" buyurdu, demiştir 117[117].

68- Saçın Kıvırcık Olması Babı

115-.......Rabîa, Enes ibn Mâlik(R)'ten işitmiştir, o şöyle diyordu: Rasûlullah (S) çok uzun boylu da değil, kısa da değildi. Rengi (kireç gibi istenmeyen) duru beyaz da değil, kara yağız da değildi. Saçları (Sudanlılar gibi) kıvırcık ve kısa değildi, (Hindliler gibi) düz ve uzun da değildi (O, mu'tedil sarkık saçlı idi). Allah O'nu kırkıncı yaşının başında peygamber olarak gönderdi. Peygamber olarak on sene Mekke'de, on sene de Medine'de ikaamet etti. Allah O'nu, başında ve sakalında yirmi tane beyaz saç bulunmayarak Ömrünün altmışıncı senesinin başında vefat ettirdi 118[118].

116- Bize Mâlik ibn İsmâîl tahdîs etti. Bize îsrâîl ibn Yûnus tah-dîs etti ki, dedesi Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib'den işittim: Ben kırmızı bir takım elbise içinde Peygamber(S)'den daha güzel bir kimse görmedim, diyordu.

(el-Buhârî dedi ki:) Arkadaşlarımın bâzısı (yânî Ya'kûb ibn Suf-yân) şeyhim Mâlik ibn

---

117[117] Başlarının ak saçlarını ve sakallarını boyamayan Yahûdî ve Hıristiyanlar'a muhalefet emredildiğine göre, boyamakla emrolımmuş demek olur. Şu kadar ki, bu emir, vücûb için olmayıp mendûbluğa hamledilmiştir, yânî boyamak men-dûbdur. Fakat her boya ile değil, kına ve benzerleriyle. Bilhassa siyah boya ile <

ît/iz boyamaktan nehyedilmiştir. Müslim'in Câbir'den gelen bir hadîsinde "Beyaz saçların rengini değiştiriniz, fakat siyah boyadan sakınınız!" buyurulmuştur.

118[118] Aliyyu'l-Kaarî Mişkât şerhinde re's ile senenin sonu kasdedildiğini bildirmiştir. Âişe'den Rasûlullah'in altmış üç yaşında vefat ettiği hadîsi geçmişti. Müslim'de Enes ibn Mâlik'ten gelen diğer bir rivayette de altmışüç yaşında vefat ettiği haber verilmiştir. İki rivayet de sahîhtir. Aralarındaki sayı farkına gelince, altmış rivayetinde doğum ve Ölüm taraflarındaki kesirlerin atıldığına hükmolunur. Mekke ve Medine'deki ikaamet sayılarında da kesîrler atılmış olarak söylenmiştir.

İsmâîl'den: "Peygamber'in başının saçı (sarktığı zaman) omuzlarına yakın uzun olup orayı döver dururdu" tarzında söylemiştir.

Ebû İshâk Amr es-Subey'î: Ben bu hadîsi el-Berâ'dan birçok defalar tahdîs ederken işittim. O bu hadîsi her tahdîs ettiğinde muhakkak güldü, demiştir.

Şu'be: "Peygamber'in saçları kulak memelerine kadar ulaşırdı" sözünde Ebû İshâk'a mutâbaat etmiştir 119[119].

117-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) şöyle ^uyurdu: "Bana bir gece ru'-yâmda kendim Ka'be'nin yanında gösterildi ve orada esmer erkeklerden görmekte bulunduklarının en güzeli olan esmer bir adam gördüm ki, yine görmekte olduklarının en güzeli nev'inden bol bir saçı vardı, saçlarını yeni taramış olup henüz su akıtıyordu, iki adama yâhud iki adamın omuzlarına dayanarak Ka'be'yi tavaf ediyordu. Ben:

— Bu kimdir? diye sordum.

— Bu, Meryem'in oğlu îsâ Mesih'tir, denildi.

Bir de başının saçı çok kıvırcık, sağ gözü şaşı, sanki emsalinin arasından dışa doğru fırlamış bir üzüm tanesi gibi olan birisiyle karşılaştım ve:

— Bu kimdir? dedim.

— Bu, Mesîh Deccâl'dir, denildi" 120[120].

119[119] Hadîsin başlığa uygunluğu,Peygamber'in başındaki saç topluluğunun bazen omuzlarına, bazen kulak memelerine kadar sarkması bakımındandır. Bundaki "el-Cümme", başta olan saçın gür ve çok olanına denir ki, çokluğundan omuzlara kadar iner (Kaamûs Ter.).

120[120] Bunda da saç çeşitlerinden kıvırcık ile düz olanı zikredilmiştir.

el-Ca'd: Ra'd vezninde kıvırcık saça ve sakala denir ve kıvırcık saçlı kişiye vasıf olur, müennesinde "Ca'de" denir.

es-Sebt, es-Sebet ve es-Sabit: Kıvırcık olmayan saça denir.

el-Limme: Kulak yumuşağından aşağı sarkan saça denir, cem'i "Limem" ve "Limâm" gelir.

118-.......Bize Katâde tahdîs etti: Bize Enes (R): Peygamber(S)'in saçları iki omuzlarını döver dururdu, diye tahdîs etti.

119-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes ibn1 MâIik(R)'ten: Peygamber'in saçları iki omuzunu döver dururdu, diye tahdîs etti.

120-.......Katâde şöyle demiştir: Ben, Enes ibn Mâlik(R)'e Rasûlullah'ın saçlarından sordum da Enes şöyle dedi: RasûluIlah(S)'ın saçları düz ve çok uzun da değil, kıvırcık ve kısa da değildi; O'nun saçları kulaklarıyle omuzu arasında idi.

121-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in elleri iri ve kaim idi. Ben O'ndan önce de, sonra da (güzellikte) onun benzerini görmedim. Peygamber'in saçları kıvırcık da değil, düz de değil; ikisi arası bir kıvamda idi [121][121].

122-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in iki eli ve iki ayağı kalındı, güzel yüzlü idi. Ben O'ndan önce de, O'ndan sonra da güzellikte O'nun benzerini görmedim. Peygamber'in iki avucu (hilkaten veya ikramca) açık idi [122][122].

123-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; odaEnes ibn Mâlik'ten yâhud bir adamdan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) iki ayağı kalın ve güzel yüzlü idi; ben O'ndan sonra O'nun gibisini görmedim, demişti.

Râvî Hişâm ibn Yûsuf es-San'ânî, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Katâde'den; o da Enes'ten: Peygamber (S)'in iki ayakları iri ve kalın, iki elleri de iri ve kalın idi, diye söylemiştir.

---

[121][121] er-Racilu, Ketif vezninde ne kıvırcık, ne de doğru olan saça denir... düzlük ile kıvırcıklık arası olan saça ve saçı böyle olan adama denir (Kaamûs Ter.).

[122][122] Bu hadîslerin bâzı rivayetleri Peygamber'in vasıflan bâbı'nda da geçmişti.

Ebû Hilâl Muhammed ibn Suleym de şöyle dedi: Bize Katâde, Enes'ten yâhud Câbir ibn Abdillah'tan: Peygamber(S)'in iki eli ve iki ayağı iri ve kalın idi, ben O'ndan sonra O'nun benzerini görmedim, şeklinde tahdîs etti [123][123].

124-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Biz İbn Abbâs'm, yanında idik. Mecliste bulunanlar Deccâl'ı (şaşı ve çok yalancıdır diye) zikrettiler. Bunun üzerine İbn Abbâs:

— Şu muhakkak ki, onun iki gözü arasında "Kâfir" sözü yazılmıştır, dedi.

Ve yine İbn Abbâs:

— Ben Peygamber'den bu "İki gözü arasında 'Kâfir' yazılmıştır" sözünü işitmedim. Lâkin Peygamber (S) "îbrâhim el-Halîl'e gelince (onu görmek isterseniz) işte ben arkadaşınıza bakınız. Musa'ya gelince, o buğday renkli, etli ve toplu bedenli bir adamdır. Saçları kıvırcık, lifle yularlanmış kızıl bir deve üzerine binmiş, telbiye ederek Ezrak Vâdîsi'nde akıp giderkenki hâli hâlâ gözümün önündedir" buyurdu, demiştir [124][124].

69- Başın Saçlarını Zamk Gibi Yapıştırıcı Bir Madde Sürmekle Birbirine Yapıştırıp Keçeleştirmek Babı

125-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibn Abdillah haber verdi ki (babası) Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben babam Umer(R)'den işittim:

— Başının saçlarını enliliğine ören kimse saçlarını tıraş etsin. (İhram dışında) saçlarınızı yapıştırıp keçeleştirmeğe benzemeyiniz! diyordu.

---

[123][123] eş-Şesnu: Parmaklarında kısalık olmaksızın kalınlık bulunan eldir, bu, erkeklerde övülen bir sıfattır. Çünkü kavramaları daha şiddetli olur. Kadınlarda ise bu kötülenir (en-Nihâye).

eş-Şesnu: Şîn'in ve sâ'nın sükûnu ile iri ve kalın uzva denir. eş-Şesenu: Şîn'in ve üç noktalı sâ'nın fethasıyle, eş-Şusûne, umûme vezninde el iri ve kalın olmak ma'nâsınadır, dördüncü ve beşinci bâblardan kullanılır (Kaamûs Ter.)

[124][124] Bunun bu sened ve metin ile bir rivayeti Hacc Kitabı, "Vâdînin içine inince tel-bîye etmek bâbı"nda geçmiş ve açıklaması da yapılmıştı.

Abdullah ibn Umer de:

— Yemîn olsun ben Rasûlullah'm başının saçlarını zamklı bir madde ile toplayıp yapıştırırken görmüşümdür, diyordu.

126-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'deıı haber verdi ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan saçlarını zamklı bir madde ile toplayıp yapıştırmış olduğu hâlde ihramda yüksek sesle telbiye ederken işittim. O şu sözleri söylüyordu: "Lebbeykellâhumme îebbeyke, îebbeyke lâ şerike leke, lebbeyke innel-hamde ve'n-nVmete leke, ve'l-mülke lâ şerike leke". Rasûlul-lah, bu kelimeler üzerine artırma yapmıyordu.

127-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Hafsa (R):

— Yâ Rasûlallah! Bu insanların hâli nedir? Herkes umre ile ihramdan çıktılar, hâlbuki Sen umren ile ihramdan çıkmadın? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Ben başımın saçlarım yapıştırıp telbîd yaptım, kurbanıma da gerdanlık taktım. Artık ben kurbanımı kesinceye kadar ihramdan çıkamam" diye cevâb verdi [125][125].

70- Başın Saçlarını Ortasından İkiye Ayırmak Babı

128-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hakkında müsbet menfî hiçbirşey

[125][125] eî-Telbîd:... ve ihramda olan hacı başının saçları perîşân olmayıp toplanmak için saçlarına zamk gibi yapıştırıcı bir nesne sürüp yapıştırmak ma'nâsmadir...

Telbîye: Beytullah'a hacca gidenlerin ihrama girdiği andan i'tibâren Akabe taşlamasında ilk taşlamaları atıp halâl oluncaya kadar, yânî ihramdan çıkıncaya kadar hep "Lebbeyk, Lebbeyk" diye İbrâhîm Peygamber'in ezanına icabetlerini izhâr ve i'lân etmelerine denir. Telbiye kelimeleri metindeki sözlerdir. Bu hadîsler Hacc Kitâbı'nda da geçmişti.

ile emr olunmayan hususlarda kitâb ehline uymayı severdi. Kitâb ehl'i olanlar saçlarını salıp sarkıtırlardı. Müşrikler ise başlarının saçlarını ortadan iki tarafa ayırırlardı. Peygamber (evvelâ kitâb ehline uyarak) alm saçlarını salıverdi. Sonra bunun bir müddet ardından başının saçlarını ortasından ikiye ayırdı 126[126].

129-.......Âişe (R): Peygamber (S) ihrama girmiş olduğu hâlde başının saç ayırım yerlerindeki kokunun parlaması hâlâ gözümün önündedir, demiştir.

Bu hadîsin râvîlerinden Abdullah ibn Recâ'nın rivayetinde Peygamber'in saç ayırımında... şeklinde söylemiştir.

71- Baştan Sarkan Zülüf Ve Kâküller Babı

130-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne bintu'I-Hâris'in evinde geceledim. Rasûlullah (S) o gece nev-beti dolayısıyle onun yanında idi.

İbn Abbâs dedi ki: Yattıktan bir müddet sonra Rasûlullah kalktı da gece namazı kılmaya başladı. Ben de kalkıp sol tarafında namaza durdum.

İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah benim başımın sarkan kâkülünü tuttu da beni sağ tarafına geçirdi.

Bana Amr ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Huşeym tahdîs etti: Bize Ebû Bişr bu hadîsi haber verdi ve "Zülüflerimden yâhud başımdan tuttu" şeklinde söyledi 127[127].

126[126] Rasûlullah putperestlik rejimi tamâmıyle yıkıldıktan sonra müşriklere benzemek mahzuru kalmayınca, saçlarını iki bukle hâlinde iki tarafa ayırıp bırakmaya başlamıştır.

127[127] ez-Zuabe zâlm ötresiyle "Sumâme" vezninde, nâsiye ma'nâsmadır ki aslında başın ön tarafından alına bitişik olan yerine denir, bıngıldak ile alnın aralığıdır Sonra orada biten zülüf ve kâküle denilmiştir. Mütercim der ki, esâsda Zuâbe başın ortasından arkaya doğru sarkan saç demeti ve keysi ile beyân edilmiştir (Kaamus Ter.).

72- Baş Saçının Bir Kısmını Tıraş Edip Bir Kısmını Parça Parça Bulutlar Gibi Bırakma(Nın Hükmü) Babı

131-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: BanaUbeydulIah ibn Hasf haber verdi; ona da Nâfi'nin oğlu Umer haber verdi; ona da Abdullah ibn Umer'in hizmetinde bulunan Nâfi' haber verdi. O da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle derken işitmiştir: Ben RasûIullah(S)'tan başın bir kısmını tıraş edip bir kısmını parçalı bulutlar gibi bırakmaktan nehyederken işittim.

Ubeydullah ibn Hafs el-Umerî şöyle dedi: Ben Nâfi'nin oğlu Umer'e:

— Kazaa nedir? diye sordum.

Ubeydullah bize Nâfi'nin oğlunun kelâmından naklederek işaret etti ve Nâfi':

— Çocuğun başını tıraş edip de alnındaki ve alnının iki tarafındaki saçım tıraş etmeyip bırakmaktır! dedi, ve eliyle kendi nâsiyesini' ve alnının iki tarafını işaret edip gösterdi, dedi.

Bu sefer Ubeydullah'a:

— Bu nehiy erkek ve kız çocukları hakkında müşterek ve müsâ-vî midir? diye soruldu.

Oda:

— Bilmiyorum. O böyle çocuk, diye söyledi; erkek veya kız yâhud da ikisi müşterek midir, bildirmedi, diye cevâb verdi.

Ubeydullah dedi ki: Ben bunu Nâfi'nin oğlu Umer'e tekrar sordum. Bu sefer de şöyle îzâh etti:

— Ey Ubeydallah! Erkek çocuğunun nâsiyesi ve alnı ile alnının iki tarafındaki sudğunda (yânî göz iîe kulak arasında) saç bırakmakta bir mahzur yoktur. Çünkü kaza' yalnız nâsiyede perçem bırakılıp oradan başka yerde saç bırakılmaksızın başın her tarafının tıraş edilmesidir. Başının yarısı tıraşlı, yarısı da tıraşsız olmak da böyledir, dedi 128[128].

128[128] el-Kaza': İki fetha ile bulut parçalarına denir, müfredi "Kazaa"dn. Ve çocuğun başının bâzı

132-....... Bize Abdullah ibn Umer'in hizmetinde bulunan Abdullah ibn Dînâr el-Medenî, İbn Umer'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) başın bir kısım saçını tıraş edip bir kısmını tıraş etmeyip, dağınık bulut parçaları gibi bırakmaktan nehyetmiştir 129[129].

73- Kadının Kendi Kocasına İki Eliyle Güzel Kokular Sürmesi Babı

133-.......Âişe (R): Ben Peygamber(S)'i ihrama gireceği için kendi ellerimle güzel kokularla kokulandırdım. Ve yine Minâ'da (ilk ihramdan çıkıldığı sırada) Ka'be'ye tavaf etmek üzere hareket etmeden önce de kendisini güzel koku sürüp kokulandırdım, demiştir.

74- Başta Ve Sakaldaki Güzel Koku(Nun Hükmü) Babı

134-.......Âişe (R): Ben Peygamber(S)'i hoşlandığı en güzel koku ile kokulardım. Hattâ sürdüğüm koku O'nun başında ve sakalında parlayıp şakıdığını hissedip görünceye kadar sürmeye devam ederdim, demiştir 130[130].

---

yerlerinde dağınık bulut parçaları gibi saç konmağa denir. Ve ol resme konmuş dağınık saç parçalarına denir...

Ve küçük oğlanı tıraş ettikten sonra başında alıkonulan parçaya denir. Sarkık saç hey'etinde olur, bir kavle göre başın ortasında kalan perçeme denir... (Kaa-mûs Ter.).

129[129] Bu hadîsleri Müslim de Libâs'ta rivayet etmiştir.

Âsim Efendi'nin bundan önceki haşiyede naklettiğimiz açıklamasına göre, çocuğun başının bâzı yerlerini tıraş edip bâzı yerlerinin saçını bulut parçaları gibi dağınık bırakmaktan nehyedilmiştir. Bu nehyin sebebleri arasında, o devirde böyle perçem bırakmak Yahudiler, müşrikler, fâsıklar arasında yaygın âdet olması ve genç çocuklar için töhmet vesilesi olması da zikredilmiştir. Bu sebeble Nevevî, Müslim şerhinde bunun kerahet olduğunda âlimlerin ittifakı vardır, demiştir. Gazâlî de îhyâu7-Ulûm 'unda temizlik kasdıyle başın ya tamamen tıraş edilmesinde yâhud da tamamen saçın bırakılmasında mahzur olmadığını bildir-miştir.

130[130] Başta ve sakalda güzel koku bulunmasının cevazını Âişe annemizin bu hadîsi pek açık ifâde etmektedir.

75- Tarakla Saçları Taramak Babı

135-.......Bize İbnu Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den; o da Seni ibn Sa'd(R)'dan şöyle tahdîs etti: Bir adam Peygamber'in evindeki bir pencereden içeriye bakmıştı. Bu sırada Peygamber (S) mıdrâ (denilen demir bir saç ayırma âleti) ile başını kaşımakta idi. Bunun üzerine o kişiye:

— "Eğer senin (böyle mahrem yere) bakar olduğunu daha önce bilseydim, şu demiri muhakkak gözünün içine saplardım. Çünkü izin isteme (vecîbesi) ancak gözler cihetinden (yânî gözlerin evdeki mah-remliğe bakmaması için) kaanûn yapılmıştır" buyurdu 131[131].

76- Hayızlı Kadının Kendi Kocasının Saçını Taraması Babı

136-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den haber verdi ki, Âişe (R): Ben hayızlı olduğum hâlde Rasû-lullah(S)'ın başını tarar idim, demiştir.

Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs etti. Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âişe'den bunun benzerini haber verdi 132[132].

131[131] el-Mıdrâ, mîm'in kesriyle tarağa denir muşt ma'nâsına. Şârih der'ki, diğer ana kitâblarda Midrâ şu demirden düzülmüş pençe şeklinde küçük parmaklı kaşığa denir ki, onunla avratlar başlarını kaşıyıp saçlarını düzeltirler (intehâ). Ve Midrâ, toplu ve sancak ta'bîr olunan demir ve altın iğneye denir ki, hâtûnlar onunla saçlarını düzeltirler, hâlâ işittiğimize göre İslâmbol hanımlarının mücevher .,.. iğne ta'bîr ettikleridir... (Kaamûs Ter.).

132[132] Hrıstiyanlar hayza hiç ehemmiyet vermezler, hayizlılarla cinsî münûsebette bile be's görmezler. Bu tefrittir. Yahudiler ise hayızlılarla bir odada bile oturmaz-

V lar, beraber yiyip içmezler. Arablar Câhiliyet'te Yahûdîler'in ifratına uymuş-ıV* lardı. İslâm bu ifrat ve tefriti kaldırarak yalnız hayızlılarla cinsî münâsebeti haram kılmış ve bu hâldeki kadınları cünüb menzilesinde tutmuştur: el-Bakara: 222.

Bu ve benzeri hadîsler Arab'ın hayızlılar hakkındaki bâtıl inançlarım yıkıp haklarındaki şer'î hükümleri beyân eder (Tecrid Ter., I, 183-184).

77- Saç Sakal Tarama Ve İşe Sağdan Başlama Babı

137-....... Bize Şu'be, Eş'as ibn Suleym'den; o da babası Suleym ibnu'l-Esved el-Kûfî'den; o da Mesrük'tan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) saçını sakalını taramakta ve abdest almasında gücünün yetiştiğince sağdan başlamaktan hoşlanırdı.

78- Misk Hakkında Zikredilen Şeyler Babı

138-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Îbnu'1-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Âdem oğlu'nun her ameli kendisi içindir. Fakat oruç böyle değildir. Çünkü oruç, hâlis benim rızâm için yapılan bir ibâdettir. Onun mükâfatını da ben veririm. Ve elbette oruçlu ağzın (açlık) kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir".

79- Güzel Kokudan Kullanmanın Müstehâblığı Babı

139-.......Âişe (R): Ben Peygamber(S)'i ihrama girmesi sırasında bulabildiğim en güzel koku ile kokulandırırdım, demiştir 133[133].

80- Güzel Kokuyu Geri Çevirmeyen Kimse Babı

133[133] Burada arka arkaya getirilen üç başlık île bunlardaki hadîslerin uygunlukları apaçıktır. Bu hadîslerin bâzıları Oruç ve Hacc Kitâblan'nda da geçmiş ve ilgili açıklamalar oralarda verilmişti.

140-.......Azre ibn Sabit el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi; Bana Sumâme ibnu Abdillah, dedesi Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik, kendisine hediye edilen güzel kokuyu reddetmez ve Peygamber (S) de güzel kokuyu geri çevirmezdi, diye söylemiştir 134[134].

81- Zerîre (Kokusu) Babı

141-.......Âişe (R): Ben Veda Haccı'nda Rasûlullah(S)'ı ihramdan çıktığında ve ihrama girmek istediğinde zerîre (yânı tutya denilen güzel koku)yi kendi ellerimle sürmek suretiyle kokulandırdım, demiştir 135[135].

82- Güzellik İçin Dişlerinin Arasını Yontan Kadınlar(In Kötülenmesi) Babı

142-.......İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti(ki o şöyle demiştir): Allah şu kadınlara la'net etmiştir: Döğün yapanlar, vücûdlarına döğün yaptıranlar, yüzlerinin tüylerini yolduranlar, seyrek dişli güzel görünmek için ön dişlerinin aralarını yontan sırıtkanlar, Yüce Allah'ın yarattığım değiştirenler. Bana ne var ki, ben Peygamber(S)'in la'net ettiği kimselere la'net etmeyeyim? Bu Allah'ın Kitâbı'nda var: "O Rasûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının" (ei- Haşr: 7) 136[136].

134[134] Hadîs şöyle de İfâde edilmiştir: "Hadîsin râvîlerinden Azre ibn Sabit dedi ki: Bir kerre Enes ibn Mâlik'in torunu ve Basra Kaadısı Sumâme ibn Abdillah'ın huzuruna girmiştim. Sumâme bana güzel bir koku uzattı da şöyle dedi: (Alınız; dedem) Enes ibn Mâlik güzel bir koku hediye edilince reddetmezdi ve Peygam-ber(S)'İn de güzel kokuyu reddetmemek âdetinde olduğunu söylerdi".

135[135] ez-Zerûr: Sabûr vezninde göz otuna denir. Ve tutya ve sırma vesaire gibi ve Ze-mr bir nevi' ıtır adıdır ki, Hind'den gelir, cem'i "Edile" vezninde "Ezine" gelir. ez-Zerîre: Sefine vezninde bu dahî "Zerûr" dedikleri ıtırın adıdır, bu isimle ma'rûftur (Kaamûs Ter.).

Zerîre güzel kokudan bir nevi'dir, bir takım karışık şeylerden mürekkeb olup bu isimle meşhurdur. Bir cemâat -ki Nevevî de bunlardandır- bunun güzel kokulu bir kamış unu olduğu ve Hind'den geldiğini kesin söylemiştir (Kastallânî)

136[136] et-Veşm: Yüze, kola veya bedenin herhangibir tarafına iğne batırıp boya sürerek tesbît edilen nakşa

83- Saçta (Başkasının Saçıyle) Ekleme Yapmak Babı

143-....... Humeyd ibn Abdirrahmân, Muâviye ibn EbîSufyân'ın hacc yaptığı yıl minber üzerinde konuşmasından işitmiştir. Muâviye bu arada bir muhafız askerin elinde bulunan bir tutam saç demetini el uzatıp aldı da şöyle diyordu:

— (Ey Medîneliler!) Sizin âlimleriniz nerededir? Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim ki, O, şu elimdeki gibi saçlar(takınmak)dan nehye-diyor ve: "İsrail oğulları; ancak onların kadınları şu saçları edindikleri zaman helak olmuşlardır" buyuruyordu 137[137].

144-....... Amr ibn Murre şöyle dedi: Ben el-Hasen ibn Müslim ibn Yennâk'tan işittim; o, Safiyye bintu Şeybe'den tahdîs ediyordu. O da Âişe(R)'den. (Âişe şöyle demiştir:) Ensâr'dan bir kız evlendi. O kız hastalandı da bundan dolayı saçları döküldü. Ailesi onun saçlarına ekleme yapmak istediler de bunu Peygamber'e sordular. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Başkasının saçından saç ekleyen ve saç ekleten kadınlara Allah la'net etti" buyurdu.

Bu hadîsi Ebân ibn Salih'ten; o da el-Hasen'den; o da Safiyye'-den; o da Âişe'den senediyle rivayet etmekte İshâk ibn Muhammed, Şu'be'ye mutâbaat etmiştir.

---

denir, Türkçe'de "Na'l" ve "Döğün" ta'bîr olunur. Hadîste zikredilen (el-Haşn 7) âyet, fey' denilen mallar hakkında inmekle beraber,

'' müfessirlerin açıkça söyledikleri gibi, ma'nâsı her işi şâmildir. Abdullah ibn Mes'-;i ûd da bu şumûlü, nehyedilmiş olan yukarıki hususlara tatbîk etmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti el-Haşr Sûresi tefsirinde de geçmişti.

137[137] "Sizin âlimleriniz nerededir?" hitabı, Medîne âlimlerinin bu kötü işi değiştir-1 meyip ihmâl ettikleri için, onları redd ve şiddetli bir tevbîhtir. Bunun bir rivayetini Müslim; Libâs'ta getirmiştir.

(el-Buhârî şöyle dedi:) Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Fulayh, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah saç takan kadına, saç taktıran kadına, döğmeyapan kadına ve döğme yaptıran kadına la'net etti" buyurmuştur.

145-.......Bize Mansûr ibnu Abdirrahmân tahdîs edip şöyle dedi:

Bana annem Safiyye bintu Şeybe, Esma bintu Ebî Bekr(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Ben kızımı nikâh edip evlendirdim. Sonra kızıma bir hastalık isabet etti ve bu sebeble başının saçları döküldü. Kocası beni, döküIen saçları kızın başına Koymaya teşvik ediyor, binâenaleyh ben kızın başına saç ekleyeyim mi? dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) saç ekleyen ve saç ekletmek isteyen kadınları kötüledi.

146-.......Bize Şu'be, Hişâm ibn Urve'den; o da karısı Fâtıma bintu'I-Munzir'den tahdîs etti ki, Ebû Bekr'in kızı Esma (R): Peygamber (S) başkasının saçından kendi başına saç ekleyen ve saç eklettiren kadınlara la'net etti, demiştir.

147-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S):

— "Başkasının saçından kendi başına saç takan, böyle saç taktırmak isteyen, beden üzerine döğün yapan ve döğün yaptıran kadınlara Allah la'net etti" buyurmuştur.

Nâfi': Döğün, dişlerin etrafındaki diş etlerinde olur, demiştir.

148-.......Saîd ibn Müseyyeb şöyle demiştir: Muâviye, gelişlerinin sonuncusu olarak (51. senede) Medine'ye geldi de bizlere hitâb1 etti. Bu arada birbiri üzerine durulmuş birkaç demet saç çıkardı ve:

— Ben bunu Yahudi'den başka bir kimsenin yapacağını düşün-

müyorum. Çünkü Peygamber (S) bu işi, yânî saçta takma ve ekleme yapıcılığını yalancılık ve bâtıl şey diye isimlendirmiştir, dedi 138[138].

138[138] İslâm, fıtrata ehemmiyet veren bir dîn olduğundan "Ahsen-i Takvîm = En güzel kıvam'' (et-Tîn: 4) üzere yaratılan insanın aslî fıtratını değiştiren vücûd mü-dâhelelerinden ve süslenmek için de olsa sahte zînetler ve döğün yapmalarından insanları nehyetmiştir. Bu âdetler Arab kadınları arasında yaygındı.

84- Yüzlerinin Tüylerini Yoldurtan Kadınlar Babı

149-....... Alkame şöyle demiştir; Abdullah ibn Mes'ûd, döğün yapan, yüzlerindeki tüyleri yoldurtan, güzellik için ön dişlerinin aralarını yontturan ve Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara la'net etmişti. (Bu la'netleme Esed oğullan'ndan Ümmü Ya'kûb denilen kadına ulaştı.) Bunun üzerine Ümmü Ya'kûb, Abdullah'a:

— Bu la'netleme nedir? dedi. Abdullah:

— Ben Rasûlullah'ın la'net ettiği kimselere neye la'net etmeyeceğim? Hem bu Allah'ın Kitâbi'nda var! dedi.

Kadın:

— Vallahi ben Mushaf'ın iki kabı arasında ne varsa okudum, fakat onu bulamadım, dedi.

Abdullah:

— Vallahi eğer sen onu gerçekte okuduysan, muhakkak onu bul-muşsundur: "Ve mâ âtâkumu'r-Rasûlu fe-huzûhu ve mâ nehâkum anhu fe'ntehû(= O Rasûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının)" (d-Haşr: 7) âyetidir, dedi [139][139].

Şimdi ise hemen hemen bütün dünyâda yaygın bir hâl almıştır. Hattâ perukacılık vesaire

?T isimleri ile bu işleri meslek edinen zümreler de peyda olmuştur.

Hâlbuki selîm tab' sâhibleri indinde yaratıcı kudretin bahşettiği güzelliğin

' üstünde bir güzellik bulmak imkânı yoktur. Eğer olsaydı İnsanları "En güzel biçimde" yarattığını bildiren Hâlık Taâlâ, insanları o şekil ve surette yaratırdı. İşte bu sebebden Rasûlullah bu gibi aldatıcı süslemeleri yalancılık ve bâtıl diye isimlendirip nehyetmiştir.

[139][139] Bunun bir rivayeti yakında 81. bâbda geçmişti. Orada da belirtildiği üzere, bu âyet, fey' denilen ganîmet mallarının taksimi vesilesiyle inmiş olmakla beraber, müfessirlerin açık söyledikleri gibi, ma'nâsı her emri şâmildir. Abdullah ibn Mes'-ûd, kadına bu âyetin Peygamber'in yasaklamalarını da şâmil olduğunu göstermiş ve "İşte Peygamber böyle işleri yapanlara la'net edip bunlardan nehyetti" demiş oluyor.

85- Saçına Ekleme Yapılmış Kadın Bâbî

150-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) başkasının saçından saç takan, böyle saç taktıran, bedenlere doğun yapan ve dö-ğün yaptıran kadınlara la'net etti, demiştir.

151-.......Bize Hişâm ibn Urve tahdîs etti ki, kendisi Fâtıma bintu'l-Munzir'den şöyle derken işitmiştir: Ben Ebû Bekr'in kızı Es-mâ'dan işittim, şöyle dedi: Bir kadın Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Benim şu kızıma kızamık hastalığı isabet etti, bu yüzden saçları diplerinden çıkıp döküldü. Ben bunu evlendirmiş bulunuyorum. Ben şimdi bunun saçına başkasının saçından ekleme yapayım mı? dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Allah saç ekleyene ve saç eklenmişe la'net etti" buyurdu.

152-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'den işittim yâhud Peygamber (S): "Döğmeyapan, döğme yaptıran, saçlara ekleme yapan, ekleme yaptıran" buyurdu, yânî Peygamber bunlara Ia'net etti, dedi.

153-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Allah bedenlere döğme yapan kadınlara, döğme yaptıran kadınlara, yüz tüylerini yoldurtan kadınlara, güzellik için ön dişlerinin aralarını torpilleyip yontturan kadınlara ve Allah'ın yaratmasını değiştiren kadınlara la'net etti. Bana ne var ki, ben Rasûlullah (S)'in la'net ettiği kimseye la'net etmeyeyim? Hâlbuki bu, Allah'ın Kitâbı'nda var! demiştir 140[140].

140[140] Bu hadîslerin bâzı rivayetleri daha önce de geçmişti. 151 rakamlı hadîste ismi mef ûl sîgasıyle "Saçma ekleme yapılmış kadın" lafzıyle gelmiş ve bu, başlığa tamâmiyle uygun düşmüştür.

86- Bedenlere Döğme Yapan Kadın Babı

154-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Göz değmesi haktır (sabittir)" buyurdu ve döğme yapmaktan nehyetti, demiştir 141[141].

155-.......Sufyân es-Sevrî, tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Âbis'e, Mansûr'un İbrâhîm en-Nahaî'den; ona da Alka-me'den; ona da Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelen hadîsini zikrettim. O da:

— Ben o hadîsi Ümmü Ya'kûb el-Esediyye'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere Mansûr ibn Mu'temir'in hadîsi gibi işittim, dedi.

156-.......Avn ibnu Ebî Cuhayfe şöyle demiştir: Ben babam Ebû Cuhayfe'yi gördüm, o:

— Peygamber (S) kan aldırma ücretinden, köpek parasından, ribâ yiyiciliğinden, döğme yapıcılığından ve döğme yaptırıcılığından nehyetti, dedi 142[142].

87- Bedenine Döğme Yapılmasını İsteyen Kadın Babı

157-.......Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Umâre ibn Ka'kaa'dan; o da Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Umer'e, döğme yapar olan bir kadın getirildi. Bunun üzerine Umer orada hazır bulunan sahâbîlere:

141[141] el-Veşmu: Vâv'm fethi, noktalı şîn'in sükûnu ile bedende iğne ile açılan şekle denir ki, bir uzvu iğneleyip müteessir eyledikten sonra üzerine çivit ekip gömgök bir şekil ederler, Türkçe'de Na'l ve Döğün ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

Bu kelime hakkında daha önce geçen hadîslerde de bilgi verilmişti. Burada bununla ilgili ayrı bir başlık geldiği için tekrar yazdık.

Göz değmesi hakkındaki hadîsin bir rivayeti Tıbb'da geçmişti.
142[142] Bunun bir rivayeti de Buyu' Kitâbı'nda geçmişti.

— Sizlere Allah adıyla soruyorum: Döğme yapmak hakkında Peygamber(S)'den kim birşey işitmişse, onu bize haber versin! dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine ben ayağa kalktım da şöyle dedim:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Ben bunun hakkında Peygamber'den işittim, dedim.

Umer de ona:

— Ne işittin? dedi. Ebû Hureyre:

— Ben Peygamber(S)'den işittim: "(Ey kadınlar!) Sizler döğme yapmayın ve döğme yaptırmak da istemeyin!" buyuruyordu, dedi.

158-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) saça ekleme yapan, ekleme yaptıran, döğme yapan ve döğme yaptıran kadınlara la'net etti, demiştir.

159-.......Bize Abdurrahmân ibn Mehdî, Sufyân es-Sevrî'den; o da Mansûr ibnu'I-Mu'temir'den; o da îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R):

— Allah, döğme yapan, döğme yaptıran; yüzlerinin tüylerini yoldurtan, güzellik için dişlerinin aralarını yontturup seyrekleştiren, Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara la'net etti. Bana ne var ki, ben Rasûlullah'ın la'net ettiği kimselere la'net etmeyeceğim? O, Allah'ın Kitâbı'nda var! demiştir 143[143].

88- Tasvirlerdin Hükmü) Babı 144[144]

143[143] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. Bunların bâzı rivayetleri yakında da geçmişti.

144[144] Yânı bu tasvirlerin yapılmaları, kullanılmaları ve edinilmeleri yönünden olan hükümler babı.

160-.......Ebû Talha (Zeyd ibn Sehl el-Ensârî-R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "İçinde köpek ve tasvirler bulunan bir eve melekler girmez" buyurdu.

el-Leys ibn Sa'd da şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Zeyd, İbn Şi-hâb'dan tahdîs etti. Bana Ubeydullah haber verdi ki, kendisi İbn Ab-bâs'tan işitmiştir. O da: Ben Ebû Talha'dan işittim; o da: Ben, Pey-gamber(S)'den işittim, demiştir 145[145].

89- Suret Yapan Musavvirlerin Kıyamet Günündeki Azâbları Babı

161-.......Müslim ibn Subayh şöyle dedi: Biz Mesrûk'la beraber Yesâr ibn Numeyr'in evinde idik. Mesrûk evin sofasında birtakım timsâller (hayvan resimleri) gördü de: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan işittim, şöyle dedi:

— Ben Peygamber (S)'den işittim: "Şübhesiz kıyamet gününde Allah katında insanların en şiddetli azâblıları suret yapanlardır" bu-yuruyordu, dedi.

162-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz bu suretleri yapmakta olanlar, kıyamet gününde azab olunurlar, onlara: Haydi, yaptığınız suretlere can veriniz! denir" buyurdu 146[146].

90- Suretleri Bozmak Babı

145[145] Bunun birer rivayeti Bed'u'1-Halk ve Mağâzî'de geçti. Yakında daha geniş bir rivayeti gelecektir. Bunu Müslim de Libâs'ta getirmiştir.

146[146] "Haydi can veriniz!" emri, acizliği meydana çıkarma emridir. Tasvîr yapanların hayât husussundaki aczlerini belâgatle ortaya koyma ve beyândan ibarettir. Fakîhler ve hadîs âlimlerinin cumhuru bu ve benzeri hadîsler, hayât sahibi hayvanların resimlerini yapmanın haram olduğuna hükmetmişler ve ancak hayâtlı olmayan manzara resimleriyle ta'zîm vesilesi olmayan eşya üzerindeki resimlerin kullanılmasında be's görmemişlerdir.

163-....... Bize Hişâm ibn Abdillah, Yahya ibn Kesîr'den; o da İmrân ibn Hıttân'dan tahdîs etti ki, ona da Âişe (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) kendi evinde, içinde (Hnstiyanlar'ın) haç resimleri nakşedilmiş bulunan hiçbirşeyi bırakmaz, muhakkak onu nakzedip bozardı 147[147].

164-....... Bize Ebû Zur'a tahdîs edip şöyle dedi: Ben bir kerre Ebû Hureyre ile beraber Medine'de bir eve girdim. Ebû Hureyre bu evin üst katında bir ressamın resim ve suretler yapmakta olduğunu gördü de şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; O, Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu söylüyordu:

— "Benim yarattığım gibi yaratmağa çalışan kişiden daha zâlim kim vardır? Haydi onlar (lezzetli ve gıda bolluğu yerinde) bir tek zerre yaratsınlar!"

Bundan sonra Ebû Hureyre bir kap su istedi de tâ koltuk altına ulaşıncaya kadar ellerini, kollarını (İsmâîlî rivayetinde: Ve dizlerine kadar iki ayaklarını) yıkadı.

Ebû Zur'a dedi ki: Ben:

— Yâ Ebâ Hureyre! Böyle yukarılara kadar yıkama Rasûlullah'-tan işittiğin birşey midir? dedim.

Ebû Hureyre:

Bu (yânı suyu koltuğa kadar ulaştırma, cennetteki) süsün sonudur, dedi 148[148].

147[147] Peygamber'in üzerine saiîb resimlen nakşedilmiş eşyayı evinde bulundurmaması ve bunlan bozması, vazîfesi cümlesindendi. Çünkü salîb, büyük bir dînin sâlik-lerince âdeta put edinilmiş, kudsiyet verilmiş bir Hrıstiyanlık alâmetidir. Bu ise Peygamber'in getirdiği Tevhîd Dîni'ne tamâmıyle aykırı idi, Tevhîd'i yerleştirmek için bunun bozulup değiştirilmesi gerekli idi.

148[148] Hadîsin Müslim'in Libâs Kitâbı'ndaki rivayetinde açıkça söylendiği üzere Ebû Zur'a ile Ebû Hureyre'nin Medine'de girdikleri bu ev, Mervân'm yâhud Eme-vîler'den Saîd ibn Âs'a âid idi. Bunların ikisi de birbiri arkasından Muâviye tarafından Medine Vâlîsi ta'yîn edilmişlerdi. Buna göre bu evin vâlî konağı olmak ihtimâli kuvvetlidir.

Hadîsin sonunda Ebû Hureyre'nin abdestte koltuk altına kadar yıkamasında söylediği söz, cennetliklerin abdest suyu değen organlarının nurlu, sekili, süslü olacağı hakkındaki Peygamber müjdesine işarettir. Abdest Alma Kitabı'-nda geçen o hadîsin sonunda Peygamber: "Artık sizden gücü yeten bu parlaklığı artırıp uzatsın" buyurmuştu

165-....... Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım'dan işittim. O günlerde Medine'de ondan daha faziletli kimse yoktu. O şöyle dedi: Ben babam(el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr)'dan işittim, şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir seferden geldi. Ben de kendisinde birtakım timsâller bulunan bir perdemi bana âid olan bir raff üzerine örtmüştüm. Rasûlullah onu görünce yerinden çıkanp yırttı ve:

— "Kıyamet gününde insanların en şiddetli azâblıları, Allah'ın yaratmasına benzetmeye çalışan kimselerdir" buyurdu.

Âişe: Müteakiben biz o perdeyi bir yastık yâhud iki yastık yaptık, demiştir 149[149].

166-....... Buradaki senedde Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seferden geldi. Ben de "Durnûk" denilen ve üzerinde timsâller bulunan bir perde asmıştım. Rasûlullah bana onu yerinden çıkarmamı emretti, ben hemen onu oradan çıkardım. Ben Peygamber ile tek bir kaptan yıkanırdım 150[150].

92- Sûretli Ve Resimli Şeyler Üzerine Oturmayı Sevmeyen Kimse Babı

167-....... Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den; o da el-Kaasım'dan şöyle tahdîs etti: Âişe (R)

149[149] el-Kırâm; al perdeye ve duvağa denir. Bir kavle göre yünden alaca ve nakış işlenmiş ince nihâliye denir ki, kapılara perde ederler. Yâhud be-gâyet ince zara : ve çarşafa denir (Kaamûs Ter.).

es-Sehve: Suffa ve eyvana, bir kavle göre iki oda aralığında olan kilere yâhud hazîne odasına denir. Yâhud raff ve musandıra ve şirvân makûlesine denir ki, ona bâzı ihtiyâç maddeleri konulur. Yâhud küçük hazîne odası şeklinde odaya denir, yâhud üç dört ağaçtan çatma tahta pûşa denir ki, üzerine ev eşyaları konulur... (Kaamûs Ter.).

Peygamber perde gibi ta'zîm ve tekrîm ifâde eder bir surette resimli eşya "": kullanmayı kerîh görmüş, fakat yayınmak, basılmak ve örtünmek, üzerinde yatmak gibi ta'zîme delâlet etmeyecek şekilde kullanmayı mekruh saymamıştır. Nitekim bu hadîste resimli perde yerinden çıkarılmış, ondan üzerine yatılacak yastık yapılmıştır.

150[150] Ben Peygamber'le bir kaptan yıkanırdım" fıkrasını Buhârî, ayrı olarak Gusl Kitâbı'nda getirmişti. Zahir olan şu ki, o, Âişe'nin bu perdeyi yıkanma yeri olan' o suffa üzerine asar olmasına hamletmiş, bu sebeble burada sevketmiş olmasıdır (Kastallânî).

küçük bir yastık satın almıştı, üzerinde birtakım (hayvan) resimleri vardı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapıda dikildi de içeriye girmedi.

(Âişe dedi ki:) Ben:

— İşlediğim günâhtan Allah'a tevbe ederim! dedim. Rasûlullah:

— "Bu resimli yastık nedir?" buyurdu. Ben:

— Ben onu üzerine oturman ve ona dayanıp yaslanman için satın aldım, dedim. ; Rasûlullah:

— "Bu suretlerin sahihleri kıyamet gününde muhakkak azâb olunurlar ve o kimselere (tehekküm ve aczlerini ortaya koymak için): Suretlerini yaptığınız bu hayvanları diriltiniz! denilir. Şübhesiz, melekler, içinde suret bulunan hiçbir eve girmezler" buyurdu 151[151].

168-.......Bize el-Leys, Bukeyr'den; o da Busr ibnu Saîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den; o da Rasûlullah'ın sahâbîsi olan Ebû Tal-ha'dan tahdîs etti ki, Ebû Talha:

--Rasûlullah (S): "Melekler, içinde suret bulunan bir eve girmezler" buyurdu, demiştir.

Busr dedi ki: Bu hadîsi bana rivayet eden, Zeyd ibn Hâlid'dir. Bunu bana bildirdikten bir zaman sonra hastalanmış, biz de ona hasta ziyaretine gitmiştik. Eve girdiğimde kapısı üzerinde bir perde asılı olduğunu, perdede de bir suret bulunduğunu gördüm. Orada bulunan Ubeydullah el-Havlânî'ye -ki bu, Peygamber'in zevcesi Meymûne'-nin terbiye edip yetiştirdiği bir kimsedir-:

— İslâm'ın ilk günlerinde suretin nehyedilmiş olduğunu bize haber veren bu Zeyd ibn Hâlid değil midir? (Şimdi bu resimli perde nedir ya?) dedim.

Ubeydullah bana:

151[151] Bu hadîste Âişe'nin yaptığı alışveriş akdini Peygamber feshetmemiştir. Bu feshetmemenin delaletiyle Peygamber'in bu resimli yastık hakkındaki sözleri ha-râmlığa değil, belki kerahete hamlolunabilir.

— Zeyd ibn Hâlid bu hadîsi Ebû Talha'dan bize naklederken, sonunda "İllâ rakmen fî sevbin{ = Elbisedeki nakş ve resim müstesnadır)" dediğini işitmedin mi? diye cevâb verdi.

İbn Vehb de şöyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris haber verdi. Ona da Bukeyr tahdîs etti. Ona da Busr tahdîs etti. Ona da Zeyd ibn Hâlid tahdîs etti. Ona da Ebû Talha, Peygamber(S)'den tahdîs etti 152[152].

152[152] Resimli şeylerden nehy edil meşinin sebebi, resimlere, suretlere taabbud endişesidir. İslâm Dîni, Tevhîd Dîni; zâtında, sıfatında bir Allah'a ibâdet dîni olduğundan, Tevhîd, İslâmî umdelerin merkezi olduğundan, bu noktanın hiçbir suretle şirk ile şaibeli olmaması Peygamber'in büyük bir titizlikle üzerinde durduğu bir mes'ele idi. Bu sebeble İslâm'ın ilk günlerinde Peygamber ister ta'zîm, ister ■, tahkîr ifâde eder şekilde kullanılsın, resimli eşya kullanmayı mutlak surette neh-

' " yetmişti. Çünkü Peygamber İslâm'ın bu ilk günlerinde şirk ile mücâdele hâlinde idi. Beşeriyeti putlara, timsâllere, tasvirlere ibâdet etmekten men'e çalışıyordu. Resim ve resim yapmak hakkında mutlak surette vaîd ifâde eden hadîsler hep

, ', İslâm'ın bu ilk zamanlarında gelmiştir. Fakat İslâm'ın şirke galebesi ve hakîkî

zaferi gerçekleştikten sonra, ilk devirlerdeki kadar şiddetli harekete lüzum kal-

- mamıştı. Tasvir ve timsâllerin ta'zîm ifâde etmeyecek bir surette kullanılmasına

-', müsâade edilmiştir. Ki, bu müsâade, yukarıki Ebû Talha hadîsinin son fıkra-

• .. sındaki istisnadan çıkarılmıştır.

Sonraları İslâm Dîni her tarafa yayılmaya başlayıp Tevhîd akidesi gönüllerde gereği gibi yerleşince, birçok selef imamları ve fıkhî mezheb sahihleri manzara resimlerini, tam hilkatlı olmayan insan ve şâir rûh sahibi hayvanların tasvirini ve ihtiram göstermeyerek bunların kullanılmasını mübâh saymışlardır. Bu se-1 beble hadîs sarihleri şiddetli sakındırmaları ihtiva eden hadîsleri tam hilkatlİ olan tasvirlere hasretmişler ve meselâ belden yukarı çekilen resim i'mâlinde ve kulla-.... nilmasında bir be's görmemişlerdir.

* Buhârî'nin eski sarihlerinden Ebû Süleyman Hattâbî (öl.385), Ebû Talha

hadîsinin son fıkrasından istifâde ederek tam hilkatli olmamak gibi bir kayda da lüzum görmemiş ve sâdece bunun kerahetine kaail olmuştur. Kerahet sebebi olarak da kalbin mâlâyânî ile meşgul olmasını göstermiştir: "Hayvan şekilleri tasvîr eden musavvir ile ağaç ve benzeri nakışlar, resimler yapan nakkaaş ve ressamın, resim ve tasvîr hakkında gelen tehdîde dâhil olmayacağını ümîd ediyo rum. Her nekadar bu işlerin hepsi mekruh ve kalbi mâlâyânî ile meşguliyette dâhil ise de!" (Umdetu'i-Kaarî, X, 313).

Bu hadîsin bir rivayeti 88. bâbda 161 rakamıyle de geçmişti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Libâs'ta getirmiştir: Müslim Ter., VI, 360-362.

93- Tasvirler Bulunan Yerde Namaz Kılmanın Keraheti Babı

169-....... Bize Abdulazîz ibn Suheyb tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Âişe'nin kırâm denilen, üzeri resimli, nakışlı bir örtüsü vardı, onunla evinin bir tarafını örtmüştü. Peygamber (S) Âişe'ye:

— "Şu kırâmını benim karşımdan al gider! Çünkü üzerindeki tasvirleri namazımda iken hep bana görünüp duruyor" buyurdu [153][153].

94- Bâb:

"İçinde suret bulunan eve melekler girmez"

170-.......İbnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Umer, -ki Muhammed'in oğludur- Sâlim'den tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir;

— Cibril, Peygamber'le buluşma va'detmiş de Peygamber'egelmeyi geciktirmişti. Hattâ bu gecikme Peygamber'e ağır gelince evinden dışarı çıkmıştı. Bu sırada Cibril'e kavuştu da gecikmesinden dolayı öfkelendiğini ona söyledi. Bunun üzerine Cibrîl de Peygamber'e: "Biz melekler, içinde suret ve köpek bulunan eve girmeyiz" dedi [154][154]

---

[153][153] Nesâî'nin Sünen'indeki rivayetlerin birinde Âişe, bu kiramın odaya girerken tâ karşıya gelen tarafa asılmış olanı üzerinde kuş, diğerinde kanatlı at tasvirleri bulunduğunu zikrediyor... Gerek metindeki hadîste, gerek o hadîsin Nesâî'deki diğer rivayetinde tasvirlerin namazı kestiğine ve namazın tekrar kılındığına dâir hiçbir kayıt bulunmadığı için, bunların hükmü kerahet olduğu istidlal olunur...

[154][154] Bunun bir rivâyeti^Bed'u'I-Halk'ta geçmişti. Müslim'in Libâs'ta Âişe'den ge-' tirdiği bir hadîste Âişe'nin evinin içinde bir köpek yavrusu bulunduğu ve Cibril'in bu yüzden gelmeyi geciktirdiği bildirilmiştir.

95- İçinde Suret Bulunan Eve Girmeyen Kimse Babı

171- Bize Abdullah ibn MesJeme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da el-Kaasım ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) ona şöyle haber vermiştir: Âişe küçük bir yastık satın almıştı, üstünde birtakım (hayvan) resimleri vardı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapının önünde dikildi de içeriye girmedi. Âişe bu sırada Ra-sûîullah'ın yüzündeki hoşnûdsuzluğu sezdi de:

— Yâ RasûlallahJ Ben AJlah'a ve Rasûlü'ne tevbe ediyorum. Acaba ben ne günâh işledim? dedi.

Rasûlullah:

— "Şu yastığın hâli nedir?" buyurdu. Âişe de:

— Ben onu Sana üzerine oturman ve dayanıp yaslanman için & aldım, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu suretlerin sahihleri kıyamet gününde muhakkak azâb o nurlar ve bunları yapan kimselere: Suretlerini yaptığınız bu hayvc lan diriltiniz! denilir" buyurdu.

Yine Rasûlullah:

— "Şübhesiz içinde suretlerbulunan eve meleklergirmezler''b yurdu 155[155].

96- Suret Yapıcıya La'net Eden Kimse Babı

172-.......Bize Şu'be, Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn'dan lahdîs etti ki, Ebû Cuhayfe (R) kan alıcı bir köle satın almıştı. Peygamber (S) kan alma ücretinden, köpek bedelinden, zina kazancından nehyetti. Ve ribâ yiyene, ribâ yedirene, döğme yapana, döğme yaptırana,

---

155[155] Bunun birer rivayeti Buyö'da "Erkekler için giymesi mekruh olan şeylerde ticâret bâbi"nda ve bu kitabın 91. babının 167 rakamında bulunan eve girmemesinde »

suret yapana Ia'net etti, dedi 156[156].

97- Bâb:

"Kim suret yaparsa kıyamet gününde ona yaptığı surete rûh vermesi teklif olunur. Hâlbuki o, hayât vermek

kudretinde değildir".

173-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben en-Nadr ibnu Enes ibn Mâlik'ten işittim; o, Katâde'ye tahdîs ediyordu. en-Nadr şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'm yanında idim. İnsanlar ona birşeyler soruyorlar (o da onlara cevâb veriyordu). Fakat "Peygamber şöyle buyurdu" diye Peygamber'i zikretmiyordu. Nihayet kendisine birisi tarafından (Ben şu resimlen yapan ressam bir kimseyim, hâlim nedir? diye) bir suâl soruldu. Bunun üzerine İbn Abbâs (R):

— Ben Muhammed(S)'den işittim: "Her kim dünyâda (hayât sahibi) bir suret resmederse, kendisine kıyamet gününde o surete rûh vermesi teklif olunur. Hâlbuki o hayât üfürücü değildir (yânı hayât vermek kudretini hâiz değildir)" buyuruyordu, dedi 157[157].

156[156] Bunun bir rivayeti de Buyü'da "Köpek bedeli babı"nda geçmişti

157[157] Müslim'de bundan evvel şu hadîs vardır: Saîd ibn Ebî'l-Hasen şöyle demiştir:

ibn Abbâs'a ressam bir kimse geldi ve:

— Ben şu suretleri resmederek geçinirim. Bunlar ve san'atım hakkında bana bir fetva ver, dedi.

İbn Abbâs ona:

— Bana yaklaş! Dedi

Ressam ona yaklaştı. Sonra tekrar:

— Bana yaklaş! dedi.

Ressam İbn Abbâs'a yaklaşınca, İbn Abbâs elini bu fetva isteyen ressamın başı üstüne koyarak:

98- Binicinin Binek Üzerinde Arka Tarafına Başka Birini Bindirmesi Babı

174-....... BizeEbû Safvân, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Fedek dokuması kaplı saçaklı palan vurulmuş bir mer-keb üzerine binip (henüz çocuk bulunan) Usâme'yi bineğinin arkası tarafına bindirmiştir 158[158].

99- Bir Binek Hayvanı Üzerine Üç Kişinin Binmesi Babı

175-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Mekke fethi günü) Peygamber (S) Mekke'ye geldiği zaman kendisini Abdulmuttalib evlâdının oğlancıkları karşıladı. Peygamber bunlardan birisini devesinin önüne, diğer birisini de arka tarafına bindirdi 159[159].

— Şimdi ben sana Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîsi haber vereceğim (iyi dinle): Ben RasûlulIah(S)'tan işittim, O: "Her musavvir cehennemdedir. Mu-

savvirin tasvir ettiği her surete kıyamet gününde (Allah) hayât verir de o canlı

suret de cehennemde kendini yapan sahibine azâb eder" buyuruyordu, dedi.

Bunun ardından İbn Abbâs, ressama:

— Eğer sen san'atına devam etmek mecburiyetinde isen, ağaç resmi veya hayât sahibi olmayan vücûd kısımlarının resmini yap, dedi.

Bu hadîsi Nadr ibn Alî takrîr etmiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Buhârî, Buyu', "Kendilerinde rûh olmayan tavsîr-lerin satılması alınması... bâbi"nda geçmişti: 104. bâb, 168. hadîs.

İbn Abbâs'ın bu fetvasının delili Tahâvî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsin son fıkrası olabilir: "... Cibril, Peygamber'e: Senin evinde birtakım at ve insan misâllerini İhtiva eden bir perde asılıdır. Ya bu resimlerin başlarını koparmalısın, yâhud bu perdeyi indirip onu yerde yayılan bir yaygı yapmalısın! Biz melekler, içinde resimler olan eve girmeyiz!" dedi.

158[158] Bunun uzun birer rivayeti İlim'de, Cihâd'da ve Tefsîr'de; Âlu İmrân: 186. âyetin tefsirinde geçti.

159[159] Bunun bir rivayeti Hacc'da "Gelen hacıları karşılama bâbı"nda geçti.

100- Binek Sahibinin Başka Bir Kimseyi Ön Tarafına Bindirmesi Babı

Bâzısı da binek hayvanının sahibi, hayvanın ön tarafına binmeye başkasından daha haklıdır, ancak başkasına izin vermesi hâli müstesnadır, dedi 160[160].

176-....... Bize Eyyûb es-Sahtıyânî tahdîs edip şöyle dedi: İkrime'nin yanında binek üzerine binen üç kişinin şerrlisi zikrolundu. Bunun üzerine İkrime şöyle dedi: İbn Abbâs (R) Mekke fethinde, Mekke'ye, Abbâs'm oğlu Kusam'i bineğinin ön tarafına, kardeşi el-Fadl'ı da arka tarafına bindirmiş -yâhud Kusam'ı arka tarafına, el-Fadl'ı da ön tarafına bindirmiş- olarak gelmiştir. Bunların hangisi şerr yâhud hangisi hayırdır? 161[161].

101- Binek Üzerindeki Binicinin Arka Tarafına Başka Birini Bindirmesi Babı

177-....... Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti. Muâz ibn Cebel (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde Peygamber (S)'in bindiği bineğin arka tarafına binmiş idim. Peygamber'le benim aramda, semerin arka ağacından başka birşey yoktu. İşte bu kadar yakınında bulunurken Rasûlullah:

— "Yâ Muâz!" diye nida etti. Ben:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah ve sa'deyke! dedim. Sonra bir müddet yürüdü. Sonra yine:

— "Yâ Muâz!" diye çağırdı. - Ben:

160[160] Bunu söyleyen Âmir eş-Şa'bî imiş, bunu İbn Ebî Şeybe ve Tirmizî, senedli olarak rivayet ettiler.

161[161] Hadîsin ma'nâsi şudur: İkrime'nin yanında binek hayvanı üzerine üç kişinin binmesi şerrdir ve zulümdür diye zikrettiler de, Önde binen yâhud arkaya binen daha şerrlidir dediler. İkrime bu şerrliliği Peygamber'in fiilini delîl getirerek reddetti. Çünkü O iki kişiye zulm nisbet edilmesi caiz olmaz. Çünkü onlar Peygamber'in bindirmesiyle oralara binmişlerdir, demiş oldu (Kastallânî).

— Lebbeyke yâ Rasûlallah ve sa'deyke! dedim. Sonra bir daha yürüdü. Sonra yine:

— "Yâ Muâz!" diye çağırdı. Ben yine:

— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazırım ve Sana tâata tekrar tekrar yardımcıyım! dedim.

— "Allah'ın kulları üzerinde ne hakkı vardır bilir misin?" diye sordu.

Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedim.

— "Allah 'in kullan üzerinde sabit olan hakkı, kulların Allah 'a ibâdet etmeleri ve O'na hiçbirşeyi ortak kılmamalarıdır" buyurdu.

Sonra bir müddet daha yürüdü. Sonra:

— "Yâ Muâz ibne Cebel!" diye çağırdı. Ben:

— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazırım ve Sana tâata tekrar tekrar yardımcıyım! dedim.

— "Bunu yaptıkları zaman kulların Allah üzerinde sabit olan hakları nedir bilir misin?" dedi.

Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim. Rasûlullah:

— "Bunu yaptıkları zaman kulların Allah üzerinde sabit olan Kakları, Allah'ın onlara azâb etmemesidir" buyurdu [162][162].

102- Binek Üzerinde Kadını Erkeğin Arka Tarafına Bindirme(Nin Cevazı) Babı

178-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Yahya ibnu Ebî İshâk haber verip şöyle dedi: Ben

---

[162][162] Bu hadîsin bâzı rivayetlerini Buhârî, İlim, Cihâd, Rikaak, İsti'zân'da; Müslim de îmân'da getirmiştir: Müslim Ter., I, 92-94.

Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Rasûlullah'ın maiyyetinde Hayber'den dönüyorduk. Ben üvey babam Ebû Talha'nın bineğinin arka tarafına binmiş idim. O yol alıyordu. Rasûlullah'ın kadınlarından biri de Rasûlullah'ın bineği üzerinde arka tarafına binmişti. Birden Rasûlullah'ın dişi binek devesi, ayağı sürçüp tökezledi. (Rasûlullah ile Safiyye, ikisi birden düştüler.) Ben:

— (Kadın düştü!) Kadını koruyun! dedim ve hemen binekten yere indim.

Bu sırada Rasûlullah:

— "Bu kadın (yânî Safiyye bintu Huyey) annenizdir!" diye seslendi.

Ben hemen devenin semerim sıkıca bağladım, Rasûlullah deveye bindi (ve yola devam ettik). Nihayet Rasûlullah (S) Medine'ye yaklaşınca yâhud görünce:

— "Ayıbûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbinâ hâmidûne{= Bizler dönücüleriz, günâhlardan tevbe edicileriz, Rabb'imize ibâdet edicileriz ve ancak O'na hamd edicileriz)" sözlerini söyledi 163[163].

103- Sırtüstü Yatmak Ve Ayağın Birini Diğeri Üzerine Koymak Babı

179-....... Bize İbnu Şihâb, Abbâd ibn Temîm'den tahdîs etti ki, o amcası Abdullah ibn Zeyd el-Ensârî (R), Peygamber(S)'in mescidde sırtüstü yatıp bir ayağını diğeri üzerine kaldırdığını görmüştür 164[164].

163[163] Bunun bâzı rivayetleri Hacc ve Cihâd Kitâbları'nda da geçti. Hacc'daki rivayet : İbn Umer'den olup şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gazadan, bir haccdan, bir umreden döndüğünde her yüksek yerde üç kerre tekbîr getirir, sonra şöyle duâ ederdi: "Lâ ilahe Üle'llahu vahdehu lâşerîkelehu, lehu'l-mütkü ve lehu'l-hamdu '.., ve huve ala kullî şey 'in kadîr. Âyîbûne, tâibûne, âbidûne, sâcidûne, li-Rabbinâ hâmidûn. Sadaka'Uâhu va'dehu venasaru abdehu vehezeme'l-ahzâbe vahdehu (= Allah'tan başka ilâh yok. Yalnız O var. O'nun hiçbir ortağı yok. Bütün mülk O'nundur. Bütün hamd de O'nundur. Ve O herşeye kaadirdir. Biz (Sana) dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde edicileriz. Allah va'dinde doğru söylemiştir, kuluna yardım etmiştir. Yalnız başına büt'in zamanlarda ve mekânlarda müşrik topluluklarını bozup dağıtmıştır)".

164[164] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı "Mescidde sırtüstü yatmak babı' 'nda geç-misti. Buhârî'nin orada sevkettiği müteâkıb rivayet ile şârih Aynî'nin zikrettiği diğer rivayetlerden Ebû Bekr, Umer, Usmân, İbn Umer, İbn Mes'ûd ve Enes-(R)'in de mescidde bu vaziyette görüldükleri sabit oluyor. Rivayet edilen

Pey-. gamber'in bu fiili ile sahâbîlerin fiilleri bunun cevazına delâlet eder... Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivayet etmiştir. Muvaffak kılıcı ancak Allah'tır.

78

KİTABU'L-EDEB

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

78- KİTABU'L-EDEB

(Edeb Kitabı) 1[1]

1[1] Edeb, ahlâk güzelliklerini almak yâtıud kavlen ve fiilen övülecek şeyleri kullanmak yâhud üstündeki kimselere ta'zîm, altındaki kimselere şefkat; yâhud güzel sayılan şeylerin beraberinde durmaktır (Kastallânî).

el-Edeb; iki fetha ile zarafet ve usluluk ki, insanlarla kavlen ve fiilen hıtuf-lu muamele ve güzel münâvele eylemekten ibarettir... Mütercim der Vi,Ta'rîfât'ta "Edeb", bütün hatâ nevi'lerinden sakınılacak olan nesneyi bilmekten ibarettir diye ta'rîf edilmiştir. Bâzı büyük âlimler de zahir olan güzel ahlâk ile tefsîr eylemiştir. Ve İslâm Devleti'nden bir müddet geçtikten sonra Arabça ile sür ilimlerine, edeblenmeye sebeb olduğu için "Edeb" dediler ve "Edeb" nefsin köklü bir melekesidir ki, muttasıf olan kimseyi kötülenme ve ayıplanmayı gerektirecek şeylerden korur. Ve edeb iki nevi'dir: Biri "Edebu'n-nefs", biri "Edebu'd-ders"tir dedikleri, anılan ta'rîfin son fıkrasına bahis olmuş olur. Birinci fıkrası arifler ıstılahında "Hıfzu hudûdı şer'iyye ve sülûku tarikatı mer'iyye"dii ki, bâtırıî güzel huylardan ibarettir (yânî biri fıtrî, biri kesbîdir). Hakk yolların hepsi edeb-lerdir. Fakîhlere göre edeb, sünnet üzerine kurulmuş hareketler demektir... Ve işbu "Edeb" kelimesi, "Edb" lafzından isimdir, hemzenin fethi ve dâl'in sükûnu ile bir kimseyi yemeğe ve ziyafete da'vet eylemek ma'nâsına olmakla anılan ahlâk da sahibini hayırlara ve güzelliklere da'vetçi olmak münâsebetiyle edeb denilmiştir. Âlimler arasında bir de "Edebu'l-bahs" vardır ki, bahs ve münâ zara ilminin kaanûnlarmı ihtiva eder. Hulâsa edebin altına, hoşnûd olunan zahirî ahlâktan başka, şer'in sevdiği ve, aklın güzel saydığı bütün tavırlar, sözler girmiştir: İffet, zarafet, nezâket, adalet izhârı, lutufiu ve insaflı muamele ve şâir iyi ahlâk ve güzel sıfatlar gibi... (Kaamûs Ter.).

Şems Tebrîzî'nin edeb'i anlatan şu beyitlerini de yazalım:

—Efendi, anla ki insanın tenindeki can ne ise, edeb de odur. Efendi, insanların kalbindeki, gözündeki nurlar edebden ibarettir.

Âdem ulvî âlemdendir (yânı yaratılışı yüksektir), onu süflîve alçak sanma! Bu kâinat kubbesinin dönüşündeki nizâm ve revnak edebdir.

Ayağını İblîs'in kafasına koymak, ona hâkim olmak istersen gözünü aç ve anla ki, şeytânı öldüren edebdir.

Gözünü aç da baştan başa Tanrı kelâmına bak: Âyet âyet bütün Kur'ân'm ma'nâsi edebden ibarettir.

Akla "îmân nedir?" diye sordum. O, kalb kulağıma dedi ki: "îmân edebdir!.."

Ey Şems-i Tebrîzî, artık sus ki, sen Huda'nın bir sırrısın. Geceleri parıldayan en nurlu ve en üstün ışık edebdir. (Terceme: H.Basrî Çantay, Diyanet îşleri Başkanlığı Dergisi, 1964, S.72)

Sa'd ibn Hişâm, Hakîm ibn Eflah ile beraber Âişe'ye gittiğini haber vererek şöyle dedi: Âişe'ye hitaben:

— Ey mü'minlerin anası! Bana Rasûlullah'ın ahlâkını haber ver, dedim. Âişe:

— Sen Kur'ân'i okumuyor musun? dedi

Ben:

1- Hâlis İyilik Etmek, İyilik Ulaştırmayı Ekleyip Durmak Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Biz insana ana-babasına güzellik (ve iyilik yapmasını) tavsiye ettik..."

(el-Ankebût: S; Lıɪkmân:-14-15; el-Ahkaaf: 15) 2[2].

1-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana el-Velîd ibn Ayzâr haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Amr eş-Şeybânî'den işittim, şöyle diyordu: Bana şu evin sahibi haber verdi, dedi de eliyle Abdullah ibn Mes'ûd'un evini işaret etti. O şöyle dedi: Ben Peygamber(Ş)'e:

— Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir? diye sordum.

— "Vaktinde kılınan namazdır" buyurdu. Abdullah:

— Sonra hangisi? dedi.

— Evet okuyorum, dedim.

Bunun üzerine Âişe (R):

— Hİç şübhesiz Allah Peygamberi'nin ahlâkı Kur'ân'dan ibaret idi, dedi (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve kusrihâ, Câmiu salâti'1-leyl, 139).

2[2] Üç yerde geçen bu lafzın devamları şöyledir: "Biz insana ana-babasına güzellik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan birşeyi bana ortak koşman için uğraşırlarsa kendilerine itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. Binâenaleyh ne yapar idiyseniz size haber vereceğim'" (el-Ankebût: 8).

"Biz insana ana-babasını tavsiye ettik. Onun anası kendisini zaj üstüne za'file taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür). 'Bana ve ana-babana şükret. Dönüş ancak Banandır' (dedik). Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi birşeyi Bana ortak tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme. Onlarla dünyâda iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy! Nihayet dönüşünüz ancak Bana 'dır. O vakit Ben de size ne yapıyordunuz, haber veririm'' (Luk-mân: 14-15).

"Biz insana ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Anası onu zahmetle taşıdı. Onu zahmetle doğurdu. Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır. Nihayet o, yiğitlik çağına erdiği, kırk yıla ulaştığı zaman şöyle demiştir: Ey Rabb 'im, gerek beni, gerek ana-babamı nVmetlendirdiğine şükretmemi, Sen'in razı olacağın iyi işlerde bulunmamı bana ilham et! Zürriyetim hakkında da benim için salâh nasîb et. Şübhesiz ben Sana döndüm. .Şübhesiz ben Sana teslim

Oldum" (el-Ahkaaf: 15)

— "Sonra ana-babaya iyilik etmektir" buyurdu. Abdullah:

— Sonra hangisi? dedi.

— "Allah yolunda cihâddır" buyurdu.

İbn Mes'ûd: Bunları bana Peygamber söyledi, daha fazlasını sor-saydim, elbette bana yine haber verecekti, dedi 3[3].

2- Bâb: Güzel Dostluk Yapılmaya En Haklı Olan İnsan Kimdir?

2-.......Bize Cerîr, Umâre ibnu'l-Ka'kaa ibn Şubrume'den; o da Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ra-sûlulIah(S)'a bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Benim güzel hizmet ve ülfet etmeme insanlar içinde en lâyık ve en haklı olan kimdir? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Anandır!" diye cevâb verdi,

Ozât-

— Sonra kimdir? dedi.

Rasûlullah:

3[3] "Namaz îmândan sonra amellerin şübhesiz en fazîletlisidir. Çünkü dînin direğidir. Ana- babaya iyilik İslâm Dîni'nin insana yüklediği en büyük vecîbelerdendir. Ana-baba kâfir de olsalar onlara ihsan ile muamele ederek kendilerine itaatsizlikten çekinmek farzdır. Onlara can sıkıntısı ile "Off!" demek bile Kur'-ân'm nassı ile (el-îsrâ: 23) nehyolunmuş şer'î haramlardandır. Ma'siyet olmadıkça emirlerine itaat vâcibdir.

Allah yolunda cihâd da "Allah'ın kelimesini en yüksek kılma" ve İslâm şeâirini izhâr kasdıyle hem nefisle, hem de mal harcayarak uğraşmak, mukaate-le etmektir. Namazı terkeden kimse, diğer Allah haklarını evleviyetle terkeder. Ana-baba haklarını gözetmeyen kimseden, başka insanların haklarını gözetmek ne kadar beklenir? Allah'ın kelimesini en yüksek kılmayı ve İslâm şeâirini izhâr etmeyi mühimsemezse, Allah'a yaklaşmağa vesile olan diğer amelleri terketme-sinden kolay ne var?..."

Bunun bir rivayeti bu isnâd ve metinle Namaz Vakitleri, "Namazın vaktinde kılınması bâbı"nda da geçmişti.

— "Sonra anandır!" buyurdu.

O zât:

— Sonra kimdir? dedi. Rasûlullah:

— "Sonra anandır!" buyurdu. ;

— Sonra kimdir? deyince (dördüncüde) Rasûlullah:

— "Sonra babandır!" diye cevâb verdi.

İbnu Şubrume ile Yahya ibnu Eyyûb: Bize Ebû Zur'a bu hadîsin benzerini tahdîs etti, demişlerdir 4[4].

3- Bâb: İnşân Ana-Babasının İzni Olmadıkça Cihâda Gidemez

3-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber(S)'e:

— Ben cihâda gidiyorum, dedi.

Peygamber:

— "Senin anan baban var mı?" diye sordu. O zât:

— Evet var, dedi. Peygamber:

4[4] Bâzıları: Gelip de bu sorulan soran kimsenin Muâviye ibn Hayde olması muh-temil olur, çünkü Buhârî el-Edebu 'l-Müfred Kitâtn'nda bu zâtın hadîsini tahrîc

etmiştir... dedi.

Hadîste anaya ihsanın üç kerre tekrar edilmesi, İbn Battâl'm da dediği gibi, ananın evlâd üzerinde babanın üç misli iyilik ve ihsana hakk kazandığını ifâde eder. Bunlar sırasıyle karında taşıma, sonra doğurma, sonra emzirme zorlukları karşılığıdır.

Âİle içinde ana hakkının önde bulunduğuna dâir başka hadîsler de vardır, bunları Aynî, Umdetu 'l-Kaarl"de nakletmiştir.

Bu hadîsi Müslim de Edeb'de, İbn Mâce Vesâyâ'da getirmiştir.

— "Öyleyse sen (evvelâ) onların rızâları yolunda çalış! 'buyurdu 5[5].

4- Bâb: İnsan Ana-Babasına Sövmemelidir

4-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Büyük günâhların en büyüğünden birisi, kişinin anasına babasına la'net etmesidir" buyurdu.

Kendisine orada bulunanlar tarafından:

— Yâ Rasûlallah! İnsan anasına babasına nasıl la'net eder? denildi.

Rasûlullah:

— "O kimse birisinin babasına söver, o da karşılık olarak onun babasına söver; yine o kişi birisinin anasına söver, o da karşılık olarak onun anasına söver" buyurdu 6[6].

5-Ana-Babasına İyilikle Güzel Hizmet Edip İtâatlarında Bulunan Kimsenin Duasının Kabul Edilmesi Babı

5[5] Sarihler cihâd yapmak isteyen kimsenin Muâviye ibn Canime olduğunu, îbn Ab-dilberr'in hadîsinden olmak üzere rivayet etmişlerdir. Bunun Câhime ibn Ab-bâs olduğu da bildirilmiştir.

Aile yuvası ilk evvel ana-baba ile kurulduğu, aile dirlik ve düzenliğinin temel taşı bunlar olduğu için İslâm Dîni, ana-baba rızâsına üstün bir yer vermiştir. Peygamber bu vakıada o zâta cihâda katılabilmesini ana-babasımn rızâsına bağlamıştır. Ana-baba rızâsına ta'lîk edilen bu cihâdın devlet tarafından çağrılan umûmî bir seferberlik veya husûsî surette farz olan bir cihâd olmadığı, bunun belki ihtiyara tâbi' gönüllülerden tertîb olunan bir seriyye cihâdı olduğu zikredilmiştir. Selef âlimlerinden pek çoğu devletçe bir zaruret görülmedikçe ana-babadan izin istenir, devletçe zaruret görülünce ihtiyar zail olup cihâda katılmak vâcib olur demişlerdir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmişti.

6[6] Bu suretle ana-babasının sövülmesine sebeb olan kişi, bizzat ana-babasma sövmek derecesinde büyük günâhların en büyüklerinden birisini işlemiş sayılmaktadır. Evlâdın ana-baba sövülmesine sebeb olması en büyük günâhlardan sayıldığına göre, bu çirkinliği bizzat yapması elbette daha fecî ve daha ağır bir cürüm olacaktır.

5-.......Bize İsmâîl ibn İbrâhîm ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi beraber yürürlerken onları yağmur yakaladı. Hemen dağdaki bir mağaraya meyledip sığındılar. Akabinde mağaralarının ağzına dağdan büyük bir kaya düşüp üzerlerine tamamen kapattı. Bunun üzerine onlardan biri diğerlerine:

— Riya ve şöhret isteği olmaksızın, sırf Allah rızâsı için yapmış olduğunuz amellere bakın da, onları anmak suretiyle Allah'a dua ediniz. Umulur ki, Allah mağaranın kapısını açar! dedi.

Bu teklif üzerine onların biri şu duayı söyledi:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki, benim yaşlı ihtiyar ana-babam ve küçük çocuklarım vardı. Ben sürü otlatarak onları infâk eder ge-çindirirdim. Akşamleyin sürüyü otlaktan döndürüp onların yanına getirdiğim zaman sütü sağar, çocuklarımdan evvel ana-babama süt içirir idim. Şu da muhakkak ki, bir gün otlak bana uzak oldu da ben

tâ akşam oluncaya kadar sürüyü getirememiştim. Geç vakit geldiğimde onları uyumuş hâlde bulmuştum. Sağageldiğim gibi yine sütleri sağdım ve sağdığım sütü kabıyle getirip baş uçlarında dikildim. Onları uykularından uyandırmayı istemiyordum. Onlardan önce çocuklarıma süt içirmeyi de istemiyordum. Çocuklar ise ayaklarımın dibinde açlıktan sızlanıyorlardı. İşte o gecefecr doğuncaya kadar benim hâlim böyle dikilmekle, onların hâli de uyumakla devam etti. Şübhesiz Sen bilmektesin ki, ben bunu sırfSen'in rızânı istemek için yapmıştım. Bundan ötürü bizim için bir yarık aç da, biz oradan semâyı gö-relim! diye duâ etti.

Allah onlara semâyı görecekleri kadar bir yarık açtı.

İkincileri de şöyle duâ etti:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki, benim bir amca kızım vardı. Ben onu erkeklerin kadınları sevmekte oldukları sevginin en şiddetlisi ile seviyordum. Bir kenesinde ondan nefsini istedim. O:

— Yüz dînâr getirmedikçe olmaz! diye dayattı.

Ben bu parayı kazanmak için çalıştım, nihayet yüz dînârı topladım. Sonunda amcamın

kızına buyuz dînâr ile kavuştum. İki bacağı arasına oturduğum zaman o:

— Ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork! Yaratıcı kudretin bekâret mührünü (nikâh hakkını yerine getirmeden) açma! dedi.

Ben de (onu çok sevdiğim hâlde) bu sözü üzerine kendisinden kalkıp ayrıldım. Allah'ım, Sen şübhesiz bilmektesin ki, ben bunu sırf Sen'in rızânı aramak için yapmıştım. Bunun hatırına buradan bizim için bir yarık aç! dedi.

Allah onlar için biraz daha açtı.

Üçüncüleri de şöyle dedi:

— Allah'ım, ben onaltı rıtl olan bir far ak ölçeği pirinç mukaa-bilinde bir işçiyi ücretle tutmuştum. O işçi işini bitirdiği zaman:

— Bana hakkım olan ücretimi ver! dedi.

Ben de ona hakkı olan ücreti arzettim. Fakat işçi ücretini bıraktı ve uzaklaşıp gitti. Ben de onun pirincini her sene tekrar tekrar ekip çoğalttım, nihayet onun parasıyle bir sürü sığır topladım, bir de çoban tuttum. Bir müddet sonra o işçi bana geldi de:

— Allah'tan kork, bana zulmetme, hakkımı bana ver! dedi. Ben de ona:

— Git şu görünen sığırları ve çobanı al, dedim.

O:

— Allah'tan kork, benimle alay etme! dedi. Ben ona:

— Ben seninle alay etmiyorum, bu sığırları ve çobanlarını al! dedim.

O da bunları alıp gitti. Sen şübhesiz bilmektesin ki, ben bu işi sırf Sen 'in rızânı istemek için yapmıştım. Bunun hatırına kayanın kalan kısmını da aç! dedi.

Allah da onlardan kayayı açıp kurtardı" 7[7].

7[7] Buhârî bunun bîr rivayetini Alışverişler Kitabı, "Başkası için izni olmadan bir-şey satın aldığı zaman bâbı"nda da getirmişti.

6- Bâb; Ana-Babaya İsyan Ve Ezâ Etmek Büyük Günâhlardandır

Bunu Abdullah ibn Utner (veya Amr), Peygamber(S)'den olmak üzere söylemiştir 8[8].

6-....... Bize Şeybân, Mansûr'dan; o da el-Müseyyeb'den; o da Verrâd'dan; o da el-Mugîre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şübhesiz Allah sizlere analara isyanı, verilecek borcun men' edilip verilmemesini, verilmeyen birşeyin alınmasını, kız çocuklarını diri diri gömmeyi haram kıldı. Ve yine Allah sizler için dedikoduyu, çok soru sormayı ve mal zayi' etmeyi kerîh gördü" buyurmuştur 9[9].

7-....... Ebû Bekre (Nufey' -R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Büyük günâhların en büyüğünü size haber vereyim mi?" buyurdu.

Biz sahâbîler:

— Evet haber ver yâ Rasûlallah! dedik. Rasûlullah:

— "Allah 'a ortak koşmak, anaya-babaya isyan ve ezâ etmektir" buyurdu.

Ve dayanmakta iken oturdu da:

— "İyi dinleyin! Bir de yalan söz ve yalan şâhidliğidir. Dikkat edin, bir de yalan söz ve

---

Buradaki başlığa delîlliği sırf Allah rızâsını istemek için ana-babaya iyilik ve iyi işler yapmanın duaların kabulüne sebeb olmasıdır

8[8] Müellif bunu Eymân ve Nuzûr Kitâbı'nda eş-Şa'bî rivayetinden; o da Abdullah ibn Amr ibni'l-As'tan; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmiştir.

9[9] Metindeki Men' ve Hâti, iki nehye işaret olunan iki kelimedir. Sarihler birincisini; Verilmesi üzerine vâcib olan borcu men' edip vermemektir, diye; ikincisini de: Alınmasında hayır ve şeref bulunmayan birşeyi almak suretinde tefsîr etmişlerdir ki, her ikisi de, yânî vermemek de, almak da haramdır. Bu iki kelimenin delâlet ettiği ma'nâyı Ahmed ibn Hanbel şöyle açıklamıştır: İshâk ibn Mansûr dedi ki: Ben Ahmed ibn Hanbel'e bunların ma'nâsım sordum. O bana: Üzerindeki fakîr haklannı men' edip sadaka vermemendir, sana verilmezken elini uzatıp halktan sadaka istemendir, diye cevâb verdi.

yalan şâhidliğidir/"buyurdu ve bu sözü durmadan tekrar tekrar söylüyordu.

(Ebû Bekre dedi ki:) Hattâ ben: Rasûlullah susmayacak, dedim.

8-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibnu Ebî Bekr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işit-1 tim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) büyük günâhları zikretti yâhud kendisine büyük günâhlardan soruldu da:

— "Allah'a ortak tanımak, insan öldürmek, ana-babaya isyan ve ezâ etmektir" buyurdu ve şunu ilâve etti:

— "Dikkat edin! Size büyük günâhlardan en büyüğünü haber, veriyorum: Yalan söylemektir -yahufr.Yalan şâhidliğiyapmaktır-" buyurdu.

Şu'be (geçen senedle): En büyük zannım O'nun "Yalana şâhidliğidir" demiş olmasıdır, dedi 10[10].

7- Müşrik Olan Babaya İyilik Etmeyi Devam Ettirmek Babı

9-.......Ebû Bekr'in kızı Esma (R) haber verip şöyle demiştir:

Peygamber (S) zamanında annem beni özleyerek ziyaretime gelmişti. Ben Peygamber'e:

— Anamla ilgilenip onu kabul edeyim mi? diye sordum. Peygamber:

— "Evet (onunla ilgilenip iyilik eyle)/" buyurdu.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Yüce Allah o kadın hakkında şu âyeti indirmiştir: "Sizinle dîn hususunda muharebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış olanlara iyilik, onlara adaletle muamele etmenizden Allah sizi men' etmez. Çünkü Allah adalet yapanları

10[10] Bunların birer rivayeti Şehâdetler Kitâbı'nda da geçmişti.

sever" (el-Mumtehme: 8) 11[11].

8- Kadının, Kendi Kocası Varken Annesiyle İlgilenip Ona İyilik Etmesi Babı

Ve el-Leys şöyle dedi:

Bana Hişâm, Urve'den tahdîs etti ki, Esma şöyle demiştir: Kureyş'in ahdi ve onların barış için ta'yîn etmiş oldukları müddetleri içinde annem bir müşrike olduğu hâlde bana ziyarete gelmişti. O zaman Kureyşliler Esmâ'nın annesinin babası beraberinde Peygamber ile muharebeyi bırakıp barış anlaşması yapmışlardı. Annem gelince ben Peygamberden fetva istedim ve: Annem arzu ederek -yâhud İslâm'ı istemediği hâlde- bana geldi (onu kabul edeyim mi)? dedim. Peygamber: "Evet (ananla ilgilenip ona iyilik eyle) buyurdu 12[12].

10-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o daUbeydullah ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, ona da İbn Abbâs haber vermiş; ona da Ebû Sufyân şöyle haber vermiştir: Hırakl, Ebû Sufyân'a1 haber gönderip huzuruna çağırtmış ve Peygamber'i kasdederek:

— O sizlere ne emrediyor? diye sormuş. Ebû Sufyân da:

11[11] Bundan sonraki âyet de şöyledir: "Allah sizi ancak sizinle dîn muharebesi yapmış, sizi yurdlarımzdan çıkarmış ve çıkarılmanıza arka çıkmış olanlarla dostluk etmenizden men' eder. Kim onları dost edinirse, işte bunlar zâlimlerin tâ kendileridir1'.

Taberî de bu âyetin Ebû Bekr'in eski zevcesi Kuteyle bintu Abdiluzzâ hakkında indiğini haber veriyor. Ebû Bekr, Kuteyle'yi Câhiliyet devrinde boşamış-tı. Kuteyle, Rasûlullah Mekke müşrikleriyle sulh anlaşmalı bulunduğu sırada Medine'ye kızı Esmâ'ya ziyarete gelmiş ve ona kuru üzüm, yağ gibi bâzı hediyeler getirmişti.

Bu âyet, Yüce AHah tarafından mü'minlere düşmanlık yapmayan ve onlarla harb etmeyenlerle irtibat kurmak ve onlara iyi muamele yapmak hakkında bir ruhsattır...
12[12] el-Leys ibn Sa'd'dan olan bu rivayeti Buhârî burada ta'lîk şeklinde getirdi, bunu Ebû Nuaym el-Müstahrac'mda senediyle rivayet etmiştir.

İbn Battal dedi ki: Hadîste fıkıhtan şu vardır: Peygamber, Esmâ'ya, annesine iyilik etmesine ruhsat verdi ve kocası Zubeyr'Ie bu hususta müşavere etmesini şart kılmadı. Bir de kadının kocasının malında, onun izni olmadan tasarruf etme hakkı vardır... (Aynî).

— O bize (yalnız Allah'a ibâdet ediniz, hiçbirşeyi O'na ortak etmeyiniz, dedelerinizin ibâdet ettiğini terkediniz diyor), namaz kılmayı, sadaka vermeyi, iffetli olmayı; hısımlarla irtibatı devam ettirip onlara iyilik yapmayı emrediyor, demiştir 13[13].

9- Müşrik Olan Kardeşle İlgilenip Ona İyilik Edilmesi Babı

11-....... Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Umer, ipekten bir takım elbisenin satılmakta olduğunu gördü ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu takım elbiseyi satın al da onu cumua günleri ve Sana sefaret hey'etleri geldiği zamanlarda giy! dedi.

Rasûlullah:

— "Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer" buyurdu.

Sonra Peygamber'e bu cinsten birçok takım elbiseler getirildi. O da Umer'e bunlardan bir takım yolladı. Bunun üzerine Umer:

— Bu ipek hülle hakkında daha önce söylemiş olduğun sözleri söylediğin hâlde, ben bu takım elbiseyi nasıl giyerim? dedi.

Peygamber (S):

— "Ben bunu sana giyesin diye vermedim, lâkin sen onu satarsın yâhud da başka bir kimseye verir giydirirsin" buyurdu.

Umer ibnu'l-Hattâb da bu takım elbiseyi Mekke ahâlîsinden ve henüz İslâm'a girmemiş olan bir kardeşine yolladı 14[14].

13[13] Bu hadîs Buhârî'nin evvellerinde Vahy Bâbı'nda geçmişti. Buhârî onu burada kısaltılmış olarak getirdi, buradaki maksadı irtibat ve iyiliği zikretmektir. Bunun başlığa uygunluğu umûmî oluşundan ve mutlaklığından alınır... (Kastallâ-nî).

14[14] Bundan giymesi caiz olmayan şeyi mal edinmek ve başkasına hediye etmek caiz olduğu ma'nâsı çıkar. Zîrâ sahibi giymese bile kadınlara giydirmek gibi başka suretle de faydalanabilir.

Bu zât Umer ibnu'l-Hattâb'm yâhud biraderi Zeyd'in ana-bir kardeşi, bir kavle göre de Umer'in süt kardeşi

10- Hısımlarla, Yakınlarla Bağlı Ve İlgili Olmanın Fazileti Babı

12-....... Buradaki üç senedden birinde: Bize İbnu Usmân ibn Abdillah ibn Vehb ve onun babası Usmân ibnu Abdiîlah tahdîs ettiler ki, bu ikisi Mûsâ ibn Talha'dan; o da Ebû Eyyûb el-Ensârî(R)'den şöyle işitmişlerdir: Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Bana, beni cennete girdirecek bir amel haber ver! dedi.

Oradaki topluluk:

— Buna ne oluyor ki, bunun ne dileği var ki? dediler. Rasülullah:

— "Onun bir haceti vardır, nesi olacak!" buyurdu; soran kimseye karşı da Peygamber (S) şöyle cevâb verdi;

— "Kendisine hiçbirşeyi ortak kılmayarak Allah 'a ibâdet edersin, namazı devamlı ayakta tutarsın, zekâtı verirsin, hısımlara bağlılık ve ilgiyi ekler durursun. Artık bineğini bırak, menziline doğru yürüsün!" buyurdu.

Râvî: O adam binek devesi üzerinde bulunmuş gibidir, demiştir [15][15]

Usmân es-Sulemî'dir. "İslâm'a girmesinden önce" denildiğine göre, sonradan İslâm'a girdiği anlaşılır.

Umer'İn bu fiilinden, kâfir olan hısımları bile gözetmek müstahsen olup kâfire hediye vermenin caiz olduğu hükmü alınabilir.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Cumua, Hibe, Libâs... Kitâblan'nda geçti.
[15][15] Hadîsteki "Namazı ayakta tutma", namazı kılmayı devam ettirme ve muhafaza etme ma'nâsınadır. Meşru' kılındığı gibi namaz kılmaktır da denilmiştir.

Sılatu'r-Rahim, hayırlı işlerde yakın olan kimselere ziyaret edip, bitişikliği devam ettirmektir. Hadîste diğer dînî vâciblerden hısımlara ilgiyi devam ettirme maddesi, soranın hâline nazaran hassaten zikredilmiştir. Sorucu, yakınlar ve hısımlar ziyaretini terketmeyi mübâh sayan bir kimse farz edilerek, "Sılatu'r-rahim" ile emr olunmuştur.

Kurtubî dedi ki: Rasûlullah'ın sorucuya nafile ibâdetlerden haber vermeyip de vâcibler ile yetinmesi, bu suâl ve cevâbın İslâm'ın başlangıçlarında cereyan etmiş olmasından ve dînî vâcibler ile tatavvu'un birbirine karıştırılarak, nafilelerin vâcib i'tikaad edilmesi endîşesinden dolayıdır. Bu sebeble Rasûlul-Iah, ümmetinin gönülleri İslâm mahabbeti ile açılıncaya kadar ümmetine kolaylaştırmalar İbraz eylemiştir.

11- Hısımlarla İlgilenmeyi Kesen Kimsenin Günâhı Babı

13-....... Cubeyr ibn Mut'un (R)Peygamber(S)'den "Hısımlarla ilgilenmeyi kesen (ve bunu halâl sayan) kimse cennete girmez'''buyururken işittiğini haber vermiştir.

12- Hısımlarla İlgilenme Sebebiyle Rızıkta Kendisi Lehine Bollatma Yapılan Kimse Babı

14-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben RasûluIlah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her kimi rızkında kendisi lehine bol-latma yapılması ve ecelinde yine kendi lehine geri bırakılma yapılması sevindirirse, o kimse hısımlarıyle ilgilenip hısımlık bağını ekleyip dursun."

15-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Enes ibn Malik (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Her kim ki, rızkında bollatmayapılmasını ve ecelinde kendisi lehine geri bırakma yapılmasını arzu ederse, o kimse hısımlarıyle ilgilenip hısımlık bağını ekleyip dursun!" buyurmuştur 16[16].

16[16] Sılatu'r-Rahim'in hükümleri ve derecelerini Kaadı Iyâd şöyle açıklıyor: Sıla-i Rahim'in fî'1-cümle vâcib olduğunda ihtilâf yoktur. Vâcib olan sılanın kesilmesi ve terki, şübhesiz ki, büyük bir ma'siyettir. Buna birçok sahîh hadîsler şehâ-det ve delâlet etmektedir. Şu kadar ki, bunun mertebeleri ve dereceleri vardır. Bu derecelerin bâzısı bâzısından daha yüksektir. Bu derecelerin en aşağı mertebesi de tatlı söz ile, selâm ile, hâl hatır sormak ile olan sıladır. Bundan başlayarak ziyaretle, hizmetle, mâlî yardımla yapılan derecelere kadar yükselir. Bu dereceler de kudretin ve ihtiyâcın ihtilâfı ile muhtelif olur. Bir kısmı vâcib olur, bir kısmı da müstehâb olur. Bunlardan en aşağı mertebedeki sılaya kudreti yetişip de onu îfâ eden ve yüksek mertebesine erişemeyen kimse sıla etmiş olur. Fakat daha yüksek bir sılaya, meselâ mal ve bedenle yardıma kudreti olan kimse, kuru bir selâm ve ziyaretle geciştirirse sıla etmiş sayılmaz, elbette sorumlu olur... (Nevevî).

13- Bâb: Hısımlık Bağını Ekleyip Duran Kimseye Allah Da Fadlından İhsanını Ekler Durur

16-....... Bize Muâviye ibnu Ebî Muzerrid haber verip şöyle dedi: Ben amcam Saîd ibn Yesâr'dan işittim, o Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs ediyordu ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Yüce Allah yaratacağı mahlûkların ne hâl üzere bulunacaklarını takdir edip de onlara âid kazayı tamamladığı zaman, rahim yâni hısımlık:

— (Yâ Rabb!) Burası akrabalık münâsebetlerini kesmekten Sana sığınanların makaamıdır, dedi.

Allah:

— Evet öyledir. Sen, seninle bağlılığını muhafaza edenlere benim iyiliği ekleyip durmama; senden ilgiyi kesenlerden benim de ihsanı kesmeme razı olmaz mısın? buyurdu.

Hısımlık:

— Evet razı olurum, diye cevâb verdi. Yüce Allah:

— Bu hüküm sana mahsûstur, buyurdu."

Bundan sonra Rasûlullah (hısımlarla ilgiyi kesenlerin Allah'ın rahmetinden mahrum olacaklarını beyân sadedinde):

— "İsterseniz şu âyetleri okuyunuz" buyurdu: "Demek idareyi ve hâkimiyeti ele alırsanız hemen yeryüzünde fesâd çıkaracak, akrabalık münâsebetlerim bile parçalayıp keseceksiniz öyle mi? Onlar öyle kimselerdir ki, Allah kendilerini rahmetinden tardetmiş de duygularını almış ve gözlerini kör eylemiştir. Öyle olmasa Kur 'ân'/ tedebbür etmezler mi? Yoksa kalbler üzerinde üstüste kilitler mi var?" (Muhammed: 22-23) [17][17].

---

[17][17] Bu âyetteki "Tevellî"iki ma'nâya muhtemildir: Birisi, arkasını dönüp kaçmak ma'nâsma "TevellF'den, birisi de "Velayet"ten tefa'ûl olarak, vâlî olmak, iş başına geçmek ma'nâsma tefsîr olunmuştur. Binâenaleyh şu iki ma'nânın ikisi de doğrudur.

17-....... Bize Abdullah ibn Dînâr, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Rahm (adı ki, karın yakınlığı, hısımlıktır) Rahman (\$>mm)dan alınmıştır. (Bu rahm yakınlığı) sık ağaçların birbirine sarılmış kökleri gibidir. Allah Taâlâ buyurdu ki: Ey rahm karabeti! Her kim sana bağlı bulunur (hısımlık bağını ekler) durursa, ben de ona rahmetimi ekler dururum, kim de seninle münâsebetini keserse, ben de ona rahmetimi keserim!"

18-....... Bize Süleyman ibn Bilâl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muâviye ibnu Ebî Muzerrid, Yezîd ibn Rûmân'dan; o da Urve'den; o da Peygamber(S)'in zevcesi Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Rahm, sık ağaçların birbirine sarılmış kökleri gibidir. Kim onunla ilgili ekler durursa, ben de ona ihsanı ekler dururum; kim de onunla ilgiyi keserse, ben de ondan ihsanı keserim" buyurmuştur [18[18]].

14- Bâb: (Mükellef Olan Şahıs) Hısımlığı, Hısımlık Islaklığı İle Islatır Durur (Yânî Hısımlığı Kurutup Kesmez)

"Erhâm", "Rahim"'m cem'idir. Rahim, esasen kadında çocuk yatağı olan husûsî organdır. Neseb yakınlığının menşei olmak hasebiyle akrabalığa da "Rahim" denilir. Bu ma'nâ ile akrabaya "Ulu'l-Erhâm" denildiği gibi, "Er-hâm"da. denilir ki, burada bu ma'nâyadır. Yânî çoluğunuzu, çocuğunuzu, kadınlarınızı, hısımlarınızı parçalatabilir misiniz? demek olur. Çünkü müslümân ordusunda fesâd çıkarıp düşman isti'Iâsına sebebiyet verildiği takdirde meydana gelecek netîce budur.

Öbür ma'nâca: Nasıl o korkaklıkla iş başına geçer, kumandayı elinize alır da vatanınızı Câhiliyye devri gibi fesada verip ihtilâl içinde hısım-akrabânızı öyle perîşân edebilir misiniz? buyurulmuş oluyor. Bu âyet ile akrabalık münâsebetlerini kesip atmanın harâmlığma delîl getirilir.

[18[18]] Rahim, Ketif vezninde, kadınlarda ve dişi hayvanlarda bulunan döl yatağına denir ki, çocuk onun içinde oluşur. Rahim, aynı zamanda akrabalık, ve akrabalık sebebi ma'nâsma da gelir. Nitekim "Sıla-ı rahim", akrabaya ihsan, "Kat'-ı rahim" de hısımlık alâkasını kesmek demektir. Herhalde Rahm kelimesinin me-veddet, merhamet, şefkat ve rikkat iş'âr ettiği ve bunların, kadınlığın hilkati gereği bulunduğu cihetle, kadınlara incelik ve şefkatle muamele etmek, şeref ve haysiyetleri gereğince fıtratları muhafaza olunmak, tecâvüzden, sû'-i istimalden, izdivaç gayesini ihlâl edecek münasebetsizliklerden korunmak ve bütün ev halkı, çoluk çocuk, umumiyetle akraba ve ilgililer hakkında da rahm rikkatine yaraşan rakîk ve câzibedâr bir sevgi beslemek ve bütün bunlarda Mahabbetu '-ilah ile Mehâbetu'ilah'm hâsılı demek olan htıkaaullah çerçevesinde ilgiyi ve iyi münâsebetleri devam ettirmek lüzumu gösterilmiştir (Hakk Dîni, II, 1276).

19- Bize Amr ibn Abbâs tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Ca'fer tahdîs etti. Bize Şu'be, İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den; o da Kays ibn Ebî Hâzım'dan tahdîs etti ki, Amr ibnuJl-Âs (R) şöyle demiştir: Ben Pey-gamber(S)'den gizli değil, açık olarak şöyle buyururken işittim: "Ebû Fulân'ın ailesi... -Buhârî'nin şeyhi Amr ibn Abbâs: Muhammed ibn Ca'fer'in kitabında burada yazılmamış bir beyaz yer vardır, demiştir-benim velîlerim değillerdir. Benim velîm ancak Allah'tır ve sâlih mü'-minlerdir".

Anbesetu'bnu Abdilvâhid, Beyân ibn Bişr el-Ahmesî'den; o da Kays ibn Hâzım'dan şunu ziyâde etti: Amr ibnu'1-Âs: Ben Pey-gamber'den işittim: "Lâkin babamın hısımlarının hısımlık hakları vardır ki, ben onun ıslaklığı ile bu hısımlığı ıslatır durumun, yânî hısımlık bağını ekler dururum" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu kelime "Bi-bilâhâ" şeklinde de vâki' oldu. Ve "Bilâlihâ" şekli daha iyi ve daha sahîhtir. Ve "Bilâ-hâ" kelimesi için bir vecih tanımıyorum 19[19].

15- Bâb: Sıla Yapıcılık Karşılık Vermekle Değildir 20[20]

20-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), el-A'meş'ten; el-Hasen ibn Amr'dan; Fıtr ibn Halîfe'den; onlar da Mucâhid ibn Cebr'den; o da Abdullah ibn Amr'dan haber verdi. Sufyân: Bu hadîsi el-A'meş, Peygamber'e yükseltmedi; bunu el-Hasen ile Fıtr, Peygamber'e yük-selttiler. Peygamber(S) şöyle buyurmuştur: "Misliyle bil-mukaabele ihsan eden kişi hısımlara hakîkî sıla-i rahim etmiş değildir. Lâkin hakîkî sılacı, kendisinden akrabalık sıla ve ihsanı kesildiği hâlde, sıla ve ihsanda bulunan kimsedir" 21[21].

19[19] Mışkaat şerhinde şöyle dedi: Bunda tanınan ve meşhur olan bir mübalağa san'-atı vardır: Rafım, yânî hısımlık bir arza benzetildi. Bu arazî su ile hakkıyle sulandığı zaman çiçek açar, meyve verir ve meyvelerinde parlaklık eseri görülür.

Rahm, yânî hısımlık da hısımlık duygusu ile eklenir durursa, o da mahab-bet ve safa meyveleri verir.Sulanmadan bırakıldığı zaman ise kurur,çoraklaşır da düşmanlık ve kesiklikten başka meyve vermez olur.

Buhârî bu hadîsin bir rivayetini îmân'da da getirdi. (Kastallânî).

20[20] Yânî hakîkî sıla yapan, yakınma onun fiili karşılığında ihsan edip mükâfat ve-(ren kimse değildir, çünkü bu bir nevi' ivâzlaşmadır.

21[21] Şu âyetler de hısımlık bağını ekleyip durma konusuna delîl sayılmıştır: "... Ancak selim akılların

16- Müşriklik Hâlinde Hısımlarına İlgi Ulaştıran, Sonra İslâm'a Giren Kimse (Eski İyiliklerine Karşılık Sevâb Alır Mı?) Babı

21- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Şuayb haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da Hakîm ibn Hızâm şöyle haber vermiştir: Hakim:

— Yâ Rasûlallah! Bana birtakım işlerin hükmünden haber verir misin? Ben Câhiliyet devrinde hısımlarla ilgilenme, köle âzâd etme, sadaka verme nev'inden birtakım ibâdetler işlerdim. Bu ibâdetlerde benim için ecir ve sevâb var mıdır? diye sordu.

Hakîm dedi ki: Rasûlullah (S):

— "Sen mazideki hayırlarının hasenelerini kazanarak müslümân oldun" buyurdu.

(el-Buhârî dedi ki:) Ve yine Ebû'l-Yemân'dan (iki noktalı te ile) "Etehannetu" şeklinde de söyleniyor. Ma'mer ibn Râşid, Salih ibn Keysân ve İbnu'l-Musâfir, üç noktalı harf ile "Etehannesu" şeklinde söylediler. İbnu İshâk (es-Sîretu'n-Nebeviyye'de): "et-Tehannus", "et-Teberrur" yânî "Tâat ve inkıyâd eylemek" ma'nâsınadır, demiştir. "Tehannus"un "Teberrür" ile tefsiri hususunda yukarıdaki üç isme Hişâm da babası Urve'den olmak üzere mutâbaat etmiştir 22[22].

---

sahihleridir ki, iyice düşünür (idrâk ederler). Onlar ki, Allah 'in ahdini yerine getirirler, mîsâkı bozmazlar. Onlar ki, A ttah 'm ulaştırılmasını (idâme ve riâyet edilmesini) emrettiği şeyi ulaştırırlar, Rabb Herinden korkarlar, kötü hesâbdan endîşe ederler" (er-Ra'd: 19-21).

Ulaştırılmasını emrettiği şeyde, akrabalık rabıtasını devam ettirme, mü'-minlerle dostluğa ve birliğe riâyet, bütün peygamberlere îmân, bütün insanların haklarına riâyet lüzumu da dâhildir (Beydâvî).

22[22] Hadîsin bir rivayeti Zekât Kitâbı'nda da geçmişti. Bu hadîsin ifâde ettiği hüküm, kâfirin İslâm olması ve İslâm üzere vefat etmesi takdîrinde, küfür ve şirk hâlinde İşlediği hayır işlerinden sevaba nail olup faydalanmasıdır. Küfür üzerine olursa "Kim îmânı tanımayıp kâfir olursa, herhalde bütün yaptığı boşuna gitmiştir ve o, âhirette en çok ziyana uğrayanlardandır" (el-Mâide: S) âyeti hükmünce küfürde işlediği hayırları ve haseneleri bâtıl olur.

Peygamber'in "Sen mâzîdeki hayırlarının haseneleri ile müslümân oldun" sözünün medlulünde âlimlerin İhtilâfı vardır... Âlimler bunu birkaç şekilde te'vîl etmişlerdir:

a. Hadîsin ma'nâsı: Sen mâzîde kazandığın güzel tabîatler ile İslâm oldun. Müslümanlıkta da bu selîm tabîatinden faydalanırsın, demektir.

17- Başkasının Kız Çocuğunu Kendi Bedeninin Bâzı Kısımlarıyle Oynamaya Bırakan Yâhud Şefkat İçin Onu Öpen Yâhud O Çocukla Şakalaşan Kimse Babı

22-.......Hâlid ibn Saîd'in kızı Ümmü Hâlid şöyle demiştir: Ben (çocukluğumda) babamla beraber üzerimde sarı renkli bir gömlek giyimli olarak Rasûlullah'ın huzuruna gelmiştim. Rasûlullah (S):

— "Seneh, seneh (= Güzel, güzel)" buyurdu.

— Râvî Abdullah ibn Mübarek: "Seneh", Habeş dilinde "Hase-ne (= Güzel şey)" ma'nâsmadır, dedi.-

Ümmü Hâlid devamla şöyle dedi: Bu sırada ben (Rasûlullah'ın iki küreği arasındaki keklik yumurtası büyüklüğünde bulunan) Peygamberlik Mührü (denilen et beni) ile oynamağa başladım, babam beni azarlayıp bundan men' etti de Rasûlullah babama:

— "Çocuğu kendi hâline bırak!" buyurdu. Sonra Rasûlullah bana da üç defa:

— "(Çocuğum çok yaşa da) gömleğini (sağlıkla giy) eskit, yırt (yenisini giy)! Sonra yine eskit, yırt! Sonra yine eskit, yırt!'' buyurdu.

Hadîsin râvîsi Abdullah ibnu'l-Mubârek: Ümmü Hâlid çok za-' mân yaşadı, demiş; Ümmü Hâlid'in yâhud gömleğin uzun zaman kaldığını zikretmiştir[23][23].

---

b. Yâhud: Câhiliyet devrinde işlediğin hayırlarla iyi bir nâm aldın. Ve bu içtimaî şerefinle müslümân oldun, denilmiş bulunması ki, bu daha câzibdir. c. İslâm'daki hayırlarının haseneler i'tibâriyle ziyâde olması, ecri çoğalması gibi bir ma'nâya hamledilmek de uzak değildir, denilmiştir.

[23][23] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamberlik mührü ile oynamağa başladım" sö zündedir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Cihâd, Habeşistan'a Hicret ve Libâs'ta da geçmişti.

Abdest Alma Kitâbı'ndaki Sâib ibn Yezîd hadîsinde de bu Peygamberlik Mührü geçmektedir: Sâib şöyle demiştir: Çocukluğumda teyzem beni Peygamber'in yanma götürdü de: Yâ Rasûlallah! Benim şu kizkardeşimin oğlunun ayağından rahatsızlığı var, dedi. Rasûlullah başımı sığayip bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Abdest suyundan içtim. Sonra arkasında durdum ve iki omuzu arasında gerdek çadırının koca düğmeleri (yâhud keklik yumurtası) gibi nübüvvet hâtemini gördüm.

18- (Babanın) Çocuğa Merhameti, Onu Öpmesi Ve Sarmaşması Babı

Sabit ibn Eşlem el-Bunânî, Enes'ten: Peygamber (S), oğlu İbrahim'i kucağına aldı, onu öptü ve kokladı, diye söylemiştir [24][24].

23-....... İbnu Ebî Nu'm şöyle demiştir: Ben İbn Umer'in yanında hazır bulunuyordum. Bir adam ona sivrisineğin kanının hükmünü sordu. İbn Umer ona:

— Sen hangi beldedensin? dedi.

Adam:

— Ben Irak ehlindenim, dedi. İbn Umer (hazır bulunanlara):

— Şu adama bakın! Bana sivrisineğin kanından soruyor! Hâlbuki bu Iraklılar vaktiyle Peygamber'in torununu öldürmüşlerdi. Ben Peygamber(S)'den işittim, O: "Bu iki torunum, benim dünyâdan öpüp kokladığım iki reyhânımdır" buyuruyordu, dedi.

24-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) tahdîs edip şöyle dedi:

Bir kerre yanında kendisine âid iki kız çocuğu bulunan bir kadın bana geldi, benden birşey vermemi istiyordu. Fakat o sırada benim yanımda bir tek hurmadan başka birşey bulamadı. Ben o tek hurmayı kadına verdim. Kadın onu iki kızı arasında taksim etti. Sonra kalktı ve çıkıp gitti. Akabinde Peygamber içeri girdi, ben kendisine kadının yaptığını söyledim. Peygamber (S): "Her kim bu kız çocuklarından herhangi birşeye (bakıma, terbiyeye) velayet eder ve onlara iyilik edip güzel muamelede bulunursa, o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan bir perde olurlar" buyurdu [25][25].

---

[24][24] Buhârî, Sâbit'in Enes'ten olan bu rivayetini Cenazeler Kitâbı'nda uzunca bir metinle getirmiştir.

[25][25] Kadının tek hurmayı iki yavrusuna taksîm edip de kendisinin bundan hiçbir-şey yememesi, Yüce Allah'ın anaların gönlünde yarattığı hârika merhamet ve şefkatin en belîğ bir misâlidir. Hadîsin son fıkrası, kız çocuklarının nafakasi.ter-biye edilip yetiştirilmeleri hususunda gayret sarfetmenin cehennemden kurtuluşu sağlayan çok hayırlı işlerden olduğunu takrir etmektedir.

25-.......Ebû Katâde (el-Hâris ibn Rıb'î el-Ensârî -R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizim yanımıza çıktı, omuzu üzerinde damadı Ebû'I-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdişşems ile kızı Zeyneb'den olma kız torunu Umâme vardı. Peygamber bu Ebû'l-Âs kızı Umâme'yi taşıyarak namaz kıldırdı. Rukû'a vardığı zaman onu yere kor, rukû'dan başını kaldırdığı zaman onu yerden tekrar kaldırır idi 26[26]

26-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) torunu el-

Hasen ibn Alî'yi öptü, o sırada yanında el-Akra' ibn Habis et-Temîmî oturmakta idi. el-Akra':

— Benim on tane çoeuğum vardır, onlardan hiçbirini öpmedim, dedi.

Rasûlullah ona doğru baktı, sonra da:

— "Merhamet etmeyen merhamet olunmaz" buyurdu.

27-.......Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber'e bedevî bir Arab geldi de:

— (Yâ Rasûlallah!) Sizler çocukları öper (sever) misiniz? Biz çocuklarımızı öpüp okşamayız, dedi.

Peygamber (S):

— "Allah senin gönlünden merhamet ve şefkati çekip çıkarmıştır. Ben senin için neye

---

Bu hadîsi Müslim de Edeb'de getirmiştir.

26[26] Müslim'de "Peygamber(S)'i omuzunda Umâme olduğu hâlde halka imâm ola rak namaz kıldırır gördüm" rivayeti olduğu gibi, Ebû Davud'un Soner'inde de "Biz öğle, ya ikindi namazı için Rasûlullah'i beklemede, Bilâl de O'nu namaza da'vet etmiş iken bir de baktık ki, kızının kızı Umâme bintu Ebi'l-Âs omuzunda olarak mescide girip namaza durdu, biz de durduk" rivayeti vardır. Bunlara göre, bu hareketi farz namazda yapmış oluyor. Namaz Kitâbı'nda da belirtildiği üzere, âlimlerin bâzıları şöyle demişlerdir: Umâme'nin namazda iken omuzda taşınmasındaki incelik, kızları sevmemek, taşınmalarından çekinmek gibi Arab'ın Câhiliyet'ten kalma çirkin âdetlerini hükmen ibtâl etmektir. Bu münasebetsiz çekinme ve büyüklenmeyi reddetmekte mübalağa olsun diye omuza alınabileceklerini bi'1-fiil göstermiş oldu ki, fiil ile beyân, söz ile beyândan elbette daha kuvvetlidir (Tecrid Ter., II., 374-377 "313" ve haşiyesi).

mâlik olabilirim (yânî ne yapabilirim) ?" diye cevâb verdi.

28-....... Bana Zeyd ibn Eşlem, babası Eslem'den; o da Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in huzuruna (Havâzin kabilesinden) birtakım esirler gelmişti. Bunların içinde emzikli bir kadın vardı. (Çocuğunu kaybetmişti.) O kadın göğsüne biri-ken sütü sağıyor, çocuklara veriyor, emziriyordu. Bu kadın esirler arasında çocuğu(nu) bulunca hemen alıp onu sinesine bastı ve (derin bir şefkatle) çocuğunu emzirmeye başladı. Bu yüksek şefkat levhasını görünce Peygamber bize:

— "Şu kadının kendi çocuğunu ateşe atacağını sanır mısınız?" dedi.

Biz de:

— Hayır, atmamağa muktedir oldukça atmaz! dedik. Peygamber (S):

— "İşte Yüce Allah kullarına bu kadının çocuğuna şefkatinden daha merhametlidir" buyurdu 27[27].

19- Bâb: Allah, Rahmeti Yüz Parça Yaptı

29-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah Taâlâ rahmetini yüz parça yaptı da doksandokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. îşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün mahlûklar birbirine acırlar (sevişirler). Hattâ kısrak (yavrusunu emzirirken) dokunur korkusuyla bir ayağının tırnağını yukarı kaldırır" 28[28].

27[27] Buyû'daki Ebû Hureyre hadîsinde Peygamber'in torunu Hasen'İ kucaklayıp sarmaştığı, öptüğü, sonra "Allah'ım bu çocuğu sev, bunu seveni de sev" diye duâ ettiği geçmişti (Tecrîd Ter., VI, 525).

28[28] Yüce Allah'ın rahmeti nihayetsizdir. O'nun rahmeti sayıya, ölçüye sığmaz. Buradaki rakamla yapılan ifâdeyi şöyle anlamalıdır: Rahmet, hayır ve saadet ulaştırmakla ilgili bir kudretten ibarettir. Kudret ise cüz'lere ayrılma ve adedleşme kabul etmeyen bir sıfattır. Binâenaleyh bunun yüz adedine hasrı ve tahsisi yeryüzünde bizim yanımızda olan ilâhî rahmet, kendi kerem ve inayet hazînesinde bulunan hudûdsuz rahmetin yanında bir zerreden ibarettir demektir.

20- İnsanın, Beraberinde Yemek Yemesinden Korktuğu İçin Kendi Çocuğunu Öldürmesi Babı

30-.......Abdullah ibn Meş'ûd (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Hangi günâh en büyüktür? diye sordum. Rasûlullah:

— "Allah seni yarattığı hâlde, senin Allah için bir benzer uydurman-dır" buyurdu.

Sonra İbn Mes'ûd:

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedi. Rasûlullah:

— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldür-mendir" buyurdu.

İbn Mes'ûd:

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedi. Rasûlullah (S):

— "Komşunun kadını ile zina edişmendir" buyurdu.

Ve Yüce Allah, Peygamberinin sözünü tasdîk için şu âyeti indirdi: "Onlar ki, Allah 'm yanma başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah 'in haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunlar(dan birini) yaparsa cezaya çarpar. Kıyamet gününde de azabı katmerleşir ve o azabın içinde hor ve hakîr ebedî bırakılır" (ei-

Furkaan:68-69) 29[29].

21- Çocuğun (Şefkat Ve Merhamet Olarak) Kucağa Konulması Babı

29[29] Âyetin Peygamber'in sözünü tasdîk ciheti, Allah'a ortak tanıma sırasına, öldürme ve zinanın girdirilmesinden, bunların da en büyük günâhlar olduğunun bilinmiş olmasındadır (Aynî).

31-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam ürve, Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) küçük bir çocuğu kucağına koyup onun damağını çiğnenmiş bir şeyle ovalarken, çocuk Peygamber'in üstüne işemiş, Peygamber su isteyip sidiğin üzerine suyu akıtmıştır 30[30].

22- İnsanın Küçük Bir Çocuğu Uyluğu Üstüne Koyması Babı

32-....... Bize el-Mu'temir İbnu Süleyman tahdîs etti. O, babası Süleyman ibn Tarhân et-Teymî'den tahdîs ediyordu. Süleyman şöyle demiştir: Ben Ebû Temîme Tariften işittim, o Ebû Usmân en-Nehdî'den tahdîs ediyordu. Ebû Temîme'ye de Ebû Usmân en-Nehdî, Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs ediyordu (ki o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) beni alır, dizi üzerine oturturdu, Hasen'i de öbür dizine oturturdu. Sonra bizi göğsüne basar, sonra da:

— "Allah'ım, bu ikisine rahmet (ve saadet) ihsan eyle! Çünkü ben bunlara rahmet (hayır ve saadet) diliyorum!" derdi.

(el-Buhârî şöyle dedi:) Ve Alî ibnu'l-Medînî'den (o şöyle dedi): Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman ibn Tarhân, Ebû Usmân'dan tahdîs etti. et-Teymî Süleyman ibn Tarhân (geçen senedle) şöyle dedi: Bana bu hadîsi Ebû Temîme tahdîs ettiği zaman gönlüme bundan bir şübhe düştü: Acaba ben bunu Ebû Temîme'den; o da Ebû Usmân en-Nehdî'den mi, yâhud vasıtasız olarak doğrudan Ebû Usmân'dan mı işittim? Kendi kendime: Ben bu hadîsi şöyle şöyle, yânî pekçok tahdîs ettim, fakat ben bunu Ebû Usmân'dan işitmedim, dedim. Bir de kitabıma baktım ve bu hadîsi yanımdaki kitâbda Ebû Usmân'dan işitmiş olduğum hadîsler içinde yazılmış olarak buldum. Böylece hatırlamasa da onun yazısına dayanarak benden şübhe etti 31[31].

30[30] Çocuğu kucağa koymakta çocuk sevgisi, çocuğa merhamet ve şefkat ma'nâsı olduğu gibi, koyanın tevâzû'unu ve hilmini de bildirme vardır

31[31] İbn Hacer Fethu'l-BârFde şöyle dedi: O, bu hadîsi evvelâ Ebû Temîme'den; o da Ebû Usmân senediyle işitmiş, sonra Ebû Usmân'a kavuşup bir de vasıtasız olarak ondan işitmişe benziyor. Yâhud işitmesi Ebû Usmân'dan olmuş da Ebû Temîme, bunda hadîsi tesbît etmiştir (Kastallânî).

Bu hadîsin birer rivayeti Usâme ve Hasen'in Faziletleri bâbı'nda da geçmişti.

23- Bâb: Ahdi Ve Taahhüdü Güzel Koruyup Riâyet Etmek Îmândandır (Yânı Îmânın Kemâlindendir)

33-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben hiçbir kadına karşı Hadîce'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç değildim. Hâlbuki ye-mîn olsun Hadîce, benim Peygamber'Ie evlenmemden üç sene önce vefat etmişti. Hadîce'yi kıskanmamın sebebi şunlardır: Ben Peygam-ber'den onu sık sık anarken işitirdim. Rabb'i Peygamber'e Hadîce'yi cennette inciden yapılmış (gürültüsüz, yorgunluksuz) bir ev ile müjdelemesini emretmiştir. Bir de Rasûlullah koyun keserdi de sonra onun etinden Hadîce'nin sâdık kadın dostlarına hediye ederdi [32][32].

24- Bir Yetîmin İşlerini Gören, Büyütüp Terbiye Eden Kimsenin Fazîleti Babı

34-.......Ebû Hazım tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd(R)'dan işittim, Peygamber(S): "Ben, yetim işine bakan kimse ile beraber cennette şöyle bulunacağız" buyurmuş da şehâdet parmağı ve orta parmağı ile işaret edip göstermiştir [33][33].

25- Dul Kadınların Nafakalarını Kazanmağa Çalışan (Kimsenin Fazîleti) Babı

35-....... Bana Mâlik, Safvân ibn Suleym'den tahdîs etti ki, o hadîsi Peygamber'e

---

[32][32] Hadîsin başlığa uygunluğu, ahdi güzel korumayı içine alması bakımındandır ki, o da Peygamber'in, Hadîce'nin ahdini koruyarak kardeşlerine, dostlarına ve tanıdıklarına et hediye etmesidir. el-Hâkim ile Beyhakî'nin Âişe'den yaptıkları rivayetin sonunda Peygamber: "Ahdi güzel korumak îmândandır" buyurmuştur. Buhârî, âdeti üzere zihinleri bilemek için ona işaretle yetinmiştir. Bunun bir rivayeti Menâkıb'da da geçmişti (Aynî, Kastallânî).

[33][33] Hadîsin bir rivayeti Talâk'ta da geçmişti.

yükseltiyordu. Peygamber (S): "Dul kadınların ve bir günlük yiyeceği olmayan fakirlerin nafakalarını kazanmaya koşan müslümân, Allah yolunda harb eden mücâhid gibidir, yâhud gündüz oruç tutan ve gece nafile namazı kılan kimse gibidir" buyurmuştur.

36- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana İmâm Mâlik, Sevr ibn Zeyd ed-Dîlî'den; o da İbnu Mutî'in âzâdlısı Ebû'l-Gays'ten; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den geçen hadîsini benzerini tahdîs etti 34[34].

26- Bir Günlük Yiyeceği Olmayan Fakirlerin Nafakalarını Kazanmaya Koşan(In Fazileti) Babı

37-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Dul kadınların ve bir günlük yiyeceği olmayan fakirlerin nafakalarını kazanmaya koşan kimse (sevâbda) Allah yolunda harb eden mücâhid gibidir."

- Buhârî'nin şeyhi Abdullah el-Ka'nebî: İmâm Mâlik'in şöyle dediğini sanıyorum diye gelerek ibareyi şekk ile söylemiştir:- "O kimse, hiç gevşemeden, zayıflamadan geceleyin teheccüd namazı kılan kimse gibidir ve hiç iftar etmeden nafile orucu tutan kimse gibidir" 35[35].

27- İnsanların Hayvanlara Merhamet Ve Şefkat Göstermelerinin Fazileti) Babı

38-.......Mâlik ibnu'I-Huveyris (R) şöyle demiştir: Bizler yaşça birbirine yakın gençler

---

34[34] Buhârî 35 rakamlı hadîste "Peygamber'e yükseltiyordu" ifadesiyle belirttiği sağlamlığı 36 rakamlı senedi sevkederek daha da kuvvetlendirmiştir.

35[35] Buradaki iki bâb ile hadîsler, cemiyetin himayesiz ve fakîr zümrelerinin nafakalarını ve geçimlerini sağlamaya çalışanların faziletinin ve cemiyete yaptıkları hizmetin düşmanla Allah yolunda harbeden mücâhidin hizmeti derecesinde kıymetli olduğunu anlatmaktadır.

topluluğu olarak Peygamber(S)'e geldik ve O'-nun yanında yirmi gece kaldık. Peygamber bizim ailelerimizi özlediğimizi anladı da geride kimleri bıraktığımızı bize sordu, biz de kendisine haber verdik. Peygamber gayet ince yürekli, hassas ve çok merhametli idi. Bize:

— "Haydin (kendi ailelerinizin yanma) dönünüz, onlara (dîni) öğretiniz, söyleyecek şeyleri onlara söyleyip emrediniz. Beni nasıl namaz kılar gördüyseniz, öylece namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun, en büyüğünüz de size imâm olsun" buyurdu 36[36].

39-.......Bana İmâm Mâlik, Ebû Bekr el-Mahzûmî'nin âzâdlısı olan Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir adam bir yolda yürüyüp giderken susuzluğu arttı. Orada bir kuyu buldu ve hemen o ku-yuya inip suyundan içti. Sonra çıktı. Adam orada bir köpekle karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, yaş toprağı yalıyordu. Bu yolcu (kendi kendine):

— Yemtn olsun bana ulaşan susuzluğun benzeri şiddetli bir susuzluk bu hayvana da ulaşmış, dedi (hayvana acıdı).

Sonra kuyuya indî de ayakkabısının içine su doldurdu. Sonra kuyudan çıkarmak için ayakkabısını ağzıyle tuttu, onu dışarı çıkarıp köpeği suladı. Bundan dolayı Allah o kula mükâfat verdi ve onun günâhlarını mağfiret eyledi."

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Hayvanları sulamakta bize ecir var mıdır? dediler.

Rasûlullah:

— "(Evet, kendisinde hayât olan) her yaş ciğeri sulamakta ecir vardır" buyurdu 37[37].

36[36] Başlığa uygunluğu "Peygamber ince yürekli ve çok merhametli idi" sözünde-dir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Cemâat oldukları zaman yolcular için ezan okuma bâbı"nda da geçmişti.

37[37] "Her yaş ciğeri sulamakta ecir vardır" fıkrası, kendisinde hayât eseri olarak biraz rutubet bulunan her hayvanı, her yaş şeyi sulamakta sevâb var demektir. Bu hadîsten alınan hükümlerin en miihimmi, su hayrının Allah'a yakınlık olduğudur. Susuz bir köpeği sulamak mağfirete vesile olunca, bir insanın susuzlu-ğunu gidermenin evleviyetle mağfirete sebeb olacağı muhakkaktır, hattâ bitkileri de...

40-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kalkıp namaza durmuştu. Biz de O'nunla beraber namaza durmuştuk. (Câhil) Bedevî bir Arab namaz içinde iken:

— Allah'ım, bana ve Muhammed'e rahmetini ihsan et, bizden başka hiç kimseye rahmet etme! diye duâ etti.

Peygamber selâm verince o bedevî Arab'a hitaben:

— "Sen genişi (yânı Allah'ın geniş rahmetini) daralttın/" buyurdu.

Peygamber bu sözüyle "Benim rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır... " (ei-A'râf:i56) kavlinde zikredilen Allah'ın geniş rahmetini kasde-diyordu 38[38].

41-.......en-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bütün mü'minleri birbirlerine merhamette, mahab-bette, lütuf ta ve yardımlaşma hususlarında sanki bir vücûd misâli görürsün I O vücûdun bir organı hastalanınca, vücûdun diğer kısımları birbirlerini hasta organın elemine -uykusuzlukla harekete- ortak olmaya çağırırlar."

42-....... Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İslâm camiasından bir müs-lümân bir ağaç diker de onun mahsûlünden bir insan, yâhud bir hayvan yerse, muhakkak o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sa-daka olur".

43-....... Zeyd ibn Vehb tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah el-Bece!î(R)'den

38[38] Âyet, Musa'nın seçtiği yetmiş adamın dualarının bir kısmıdır: "Allah buyurdu: Ben azabımı kimi dilersem ona isabet ettiririm. Benim rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır. O 'nu sakınmakta, zekâtı vermekte, bir de âyetlerimize îmân etmekte olanlara has olmak üzere yazıp tesbît edeceğim. Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncîVde (ismini ve sıfatını) yazılı bulacakları Ümmî Nebî olan o RasûVe tâbi' olanlardır..." (ei-A'râf: 155-157).

işittim, Peygamber (S): "Merhamet etmeyen kimseye merhamet olunmaz" buyurmuştur 39[39].

28- Komşu Hakkında Vasiyyet Babı 40[40]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah'a ibâdet edin, O'na hiçbirşeyi ortak tutmayın. Anaya, babaya, hısımlara, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa, sağ elinizin mâlik olduğu kimselere (hizmetçilerinize) iyilik edin. Allah, kendini beğenen ve dâima böbürlenen kimseyi sevmez9' (en-Nisâ: 36).

44-....... Yahya ibn Saîd şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Muhammed, Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Cibril hiç durmadan komşu hakkına hürmet olunmasını bana vasiyyeî ederdi. (Bu vasiyyeti o kadar çok yapmıştı ki) hattâ ben yakında Cibril (Allah'ın emriyle) komşuyu komşuya mirasçı yapacak sandım" buyurmuştur 41[41].

39[39] Bu hadîs cevâmi'u'I-kelim'den, yânî câmialı sözlerdendir. İki küçük cümle ile en geniş, en cem'iyyetli ve en şümullü ma'nâ ifâde olunmuştur. Bu hadîsi ha-dîsciler daha değişik metinlerle de rivayet etmişlerdir. En kısası Buhârî'nİn bu metnidir.

40[40] Bâzı nüshalarda "Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-râhim. Kitâbu'l-Birri ve's-Sılati, Bâbu'l-Vesâeti bi'1-Câri" şeklindedir. Tavzih sahibinin nüshasında böyle vâki' olmuştur. Geçen babın sonundaki Cerîr hadîsinin şerhini bitirince: Bu Edeb Ki-tâbı'nın sonudur, demiş, bundan sonra da Besmele ve daha sonra söylediklerimizi zikretmiştir. en-Nesefî rivayetinde ise "Bismİ'Ilâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Bâbu'l-Vesâe bi'1-Câri ve Yüce Allah'ın şu kavli..." şeklindedir (Aynî).

41[41] Komşu hakkını gözetmek hususunda gelen bu vasiyyetin mübalağa derecesinde bir ciddiyeti vardır. Komşu ta'bîrinde de müslümân, kâfir, âbid, fâsık, dost, düşman, mukîm, müsâfir, yararlı, zararlı, yakın, uzak istisnasız bütün komşular dâhildir. Komşu sınırını Hz. Alî'nin "Ses işitilmek" suretiyle sınırlandırdığı rivayet edilmiştir. Âişe, her taraftan kırk evin komşuluk hakkı bulunduğunu bildirmiştir. Korunacak komşuluk hakkı da komşularla güzel geçinmek, hayır isteyici olmak, zarardan korumak, nasîhat edip görüp gözetmek gibi umûmî ta'-bîrlerle özetlenebilir.

45-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Cibril bana komşu hakkına hürmet etmeyi o kadar devamlı tavsiye etti ki, nihayet ben onun yakında (Allah'ın emriyle) komşuyu komşuya mirasçı yapacağını zannettim" buyurdu.

29- Komşusu Zulümlerinden Emîn Olmayan Kimsenin Günâhı Babı

Yûbıkhunne", MYuhIikhunne(= Onları helak eder)"; "Mevbıkan", "Mehliken (= Helak yeri)" ma'nâsınadır 42[42].

46- Bize Âsim ibn Alî tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Zi'b, Saîd'den; o da Ebû Şurayh'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) arka arkaya üç kerre:

— "Vallahi îmân etmiş olmaz, vallahi îmân etmiş olmaz, vallahi îmân etmiş olmaz!" buyurdu.

(Mecliste hazır bulunanlar tarafından:)

— Yâ Rasûlallah! Bu îmân etmiş olmayan kimdir? diye soruldu.

Rasûlullah:

— "Komşusu zulümlerinden, şerrlerinden emîn olmayan kimsedir" diye cevâb verdi 43[43].

42[42] Bu kelimelerin geçtiği âyetler: "Yâhud (Allah bu gemileri binenlerin) kazandıkları günâhlar yüzünden (fırtına ile batırıp) helak eder, birçoğunu da bağışlar (kurtarır) . Tâ ki âyetlerimiz hakkında mücâdele etmekte olanlar, kendileri için kaç (ip kurtul)acafc/fl/7 hiçbir yer olmadığını bilsinler" (eş-Şûrâ: 34-35);

"O gün Allah: Bana iddia edip kattığınız şerikleri çağırın, der. İşte çağırmışlar, fakat bunlar kendilerine cevâb vermemişlerdir. Biz onların aralarına (cehennemden) bir uçurum koymuşuzdur. Günahkârlar ateşi görmüşler de onun içerisine düşenlerin kendileri olduklarını anlamışlar, fakat ondan savuşacak bir yer bulamamışlardır" (el-Kehf: 52-53).

43[43] "Mü'min olmaz" cümlesiyle nefyolunan îmânın esası değil, îmânın kemâlidir; tam ve kâmil mü'min olmaz demektir.

Bu hadîsi İbn Ebî Zi'b'den rivayet etmekte Şebâbe ibnu Sevâr ile Esed İbnu Mûsâ, Âsim ibnu Alî'ye mutâbaat etmişlerdir.

Humeyd ibnu'l-Esved, Usmân ibnu Umer, Ebû Bekr ibnu Ayyaş, Şuayb ibnu İshâk dörtlüsü de İbn Ebî Zi'b'den; o da el-Makburî'-den; o da Ebû Hureyre'den senediyle söylediler 44[44].

30- Bâb:

"Hiçbir komşu kadın, sakın komşusunun hediyesini hor görmesin".

47-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Ey müslümân kadınlar! Komşu bir kadın, kadın komşusunun hediyesini, hediye bir koyun ayağı olsa bile sakın küçük görmesin!" buyururdu 45[45].

51- Bab:

"Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse komşusuna eza etmesin".

48-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse komşusuna eza etmesin. Yine Allah 'a ve son güne îmân

---

44[44] Buhârî hadîsi burada evvelâ Asım ibn Alî'den; o da İbn Ebî Zi'b'den; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Şurayh'ten senediyle getirdi, sonra da bunu diğer mu-tâbaatlar ve senedlerle kuvvetlendirdi

45[45] Bu hadîsi aynı metinle Müslim de Zekât'ta getirmiştir. Hadîsteki "Çâre", "Câr"-ın müennesidir. Arablar arasında bir haremde zevcine mücâveret ettiği için zev ceye ' 'Çâre'' denilir. Arabça'da kadının darresine, yânî eşine de kinaye yoluyla "Çâre" denildiği vardır. "Firsin", deve tabanına denir. Koyun tırnağı için de istiare edilmiştir ki, burada öyledir. Lisânımızda "Paça" ta'bîr olunur. Burada bu kelime ile kasdedilen ma'nâ, hediye edilen şey az olsa bile hediye edilmesinin lüzumunu beyân ve bunun hor görülmemesidir...

etmekte olan kimse konuklarına ikram etsin. Yine Allah 'a ve son güne îmân etmekte olan her kişi hayır söylesin yâhud sussun."

49-....... Bize el-Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Saîd el-Makburî tahdîs etti. Ebû Şurayh el-Adevî şöyle demiştir: Peygamber bu hadîsi tekellüm ederken sesini iki kulağım işitti, yüzünü de iki gözüm gördü. Peygamber (S):

— "Allah'a ve son güne îmân etmekte olan, komşusuna ikram etsin; Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse, konuğuna caizesini ikram etsin" buyurdu.

— Yâ Rasûlallah, konuğun caizesi (gelip geçicisi) nedir? dedi.

— "Onun caizesi bir gün ve bir gecedir. Ziyafet, yânı konukluk ise üç gündür. Üç günden sonraki ikram ise ona sadakadır. Her kim Allah'a ve son güne îmân etmekte ise ya hayır söylesin yâhud sussun!" buyurdu. 46[46].

32- Komşuluk Hakki, Kapıların Yakınlığı Ölçüsündedir (Yânî Yakınlığa Göre Derecelenir) Babı

50-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Benim iki komşum var. (Hediye vermek istediğimde) hediyemi bunlardan hangisine önce vereyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

46[46] Bu ikinci hadîste İbn Şurayh rivayetini vesîkalandırıcı durumu da metindeki ifadeleriyle belirtmiştir. Hadîsin "Konuklarına ikram etsin" cümlesinin ardından bu konukluğun caize denilen gelip geçici kısmında konuğun aile yemeğinden daha hürmetli ve ikrâmlı ağırlanması ve caize, yânî gelip geçici konukluğun müddeti bir gün bir geceden İbaret olduğu, üç güne kadar devam eden kqnukluk zamanında âdet olan ağırlamanın yeteceği, üç günden fazla olan konuklukta yapılan ikramın sadakadan ibaret olduğu ziyâdesini de rivayet etmiştir. İşte bu ziyâde; Ebû Hureyre hadîsinden sonra bunun burada getirilmesi, onun en güzel te'kîdi ı ve gerekçesi olmuştur.

— "Kapısı sana en yakın olan komşuna ver!" buyurdu 47[47].

33- Bâb:

"Her ma'rûf (yânî her iyilik) sadakadır".

51-.......Bize Ebû Gassântahdîs edip şöyle dedi: BanaMuhammed ibnu'l-Munkedir, Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her ma'rûf sadakadır" buyurmuştur 48[48].

52-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Her müslümân üzerine sadaka vermek vâcibdir" buyurdu. Sahâbîler:.

— Sadaka verecek birşey bulamazsa (ne yapar)? dediler. Peygamber:

— "Elleriyle çalışır, elinin emeğiyle kazandığım hem kendisine harcar, hem de sadaka

---

47[47] Buhârî bunun bâzı rivayetlerini Şuf a ve Hibe Kİtâbları'nda da getirmiştir. Hz. Alî ile Âişe'nin komşuluk sınırlaması hakkındaki beyânları 44. hadîsin haşiyesinde yazılmıştı. Ebû Davud'un Merâstl'inde İbn Şihâb'dan rivayetinde: "Kırk ev komşudur" buyurulmuştur. Yûnus ibn Şihâb'a sordum: Bu kırk ev nasıl ta'yîn edilir? dedim. İbn Şihâb: Sağdan kırk, soldan kırk, önden kırk, arkadan da kırk! diye cevâb verdi, demiştir.

Hasen ibn Hayy: Ortaktan sonra şuf'a hakkı, komşunundur; ister o komşu bitişik olsun, ister olmasın, müsâvîdir, demiştir. Komşu şuf ası hakkındaki delillerden birisi de Bezzâr'ın Enes ibn Mâlik'ten, Tırmizî ile Tahavî'nin altı yol ile Semure'den rivayet ettikleri "Câru'd-döri ehakku bi'd-dâri = Bir evin komşusu o eve şefi' olmakta herkesten çok hakk sahibidir" hadîsidir. Bu açıklamalar daha geniş olarak Şuf'a bâbı'nda da verilmişti.

48[48] Ma'rûf, akl ile idrâk olunup dînin de güzel saydığı söz, fiil ve amele denir, Münker mukaabilidir. Münker, akıl ve dînin kabul etmeyip inkâr eylediği söz ve amelden ibarettir. Kur'ân'da Yüce Allah "... İyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış..." (Lukmân: 17) hitâbiyle Peygamberine tebliğ ve irşâd vazîfesinin iki mühim ana düstûrunu öğretmiştir. Buradaki Ma 'ra/da, halk arasında alınıp verilmesi âdet olup dînin teşvîk ve aklın güzel gördüğü ikramlar, ihsanlar, iltifatlar, ziyafetler, içtimaî yardımlar dâhildir. Bunların hepsi sadakadır, sahibi için ecir ve sevaba sebeb olan şeylerdir. Bu hadîs de cevâmi'u'l-kelimden, yânî az kelime ile çok ma'nâlar toplayan sözlerdendir.

verir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Çalışmaya gücü yetmez yâhud yapmazsa? dediler.

— "İhtiyâç sahibi olan bunalmışa (mazluma) yardım ve himaye eder" buyurdu.

— Böyle bir yardımı da yapamazsa? dediler. Peygamber:

— "Hayır ile yâhud ma'rûf ile emreder" buyurdu.

— Bunu da yapamazsa? deyince:

— "Kendini şerrden tutar. Çünkü bu da onun için bir sadakadır" buyurdu [49][49].

---

[49][49] Bu hadîsteki "Çalışır, yardım eder, emreder, kendini şerrden tutar" fiilleri gâ-ib emir sîgasıyle cezİmli olarak da zabtedilmiştir. Bu da ma'rûfun çok geniş ma'-nâlan şâmil olduğunu gösterdiği gibi, millet ferdlerini en veciz şekilde iyiliklerin her çeşidini öğreten ve kötülüklerin de her türlüsünden uzaklaştıran çok kıymetli bir ahlâk düstûrudur. Bunun bir rivayeti Zekât'ta da geçmişti.

34- Kelâmı Güzel, Tatlı Ve Hoş Söylemek Babı [50]

Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den "Güzel ve hoş söz, sadakadır" buyurduğunu nakletmiştir [51].

---

[50] Yânî güzel ve tatlı sözün meydana getireceği hayırları beyân babı. Yüce Allah tatlı ve güzel söz söylemeyi birçok yerde zikr ve emretmiştir:

"Rabb*inîn yoluna hikmetle, güzel Öğütle da'vet et. Onlar/a mücâdelem en güzel olan yol ile yap... " (en-Nahl: 123);

"Fir'avn'a gidin. Çünkü o azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler yâhud Allah'tan korkar" (Tâhâ: 43-44);

"Sen kötülüğü en güzel hasletle def et... " (d-Mü'minün: 96); "Ne iyilik, ne de kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel hasletle önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki yakın dost olmuştur" (Fussilet: 34);

"Güzel kelimeler ancak O'na yükselir. Onu da iyi amel ve hareketler yükseltir..." (Fâtır: 10).

Burada Yûnus Emre'nin söz hakkındaki şiiri de zikre değer:

Keleci bilen kişinin yüzünü ağ İde bir söz

Sözü pişip diyenin işini sağ ide bir söz.

Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı

Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ide bir söz.
Kelecilerin pişürgil, yaramazların şaşırgıl

Sözün usûle düşürgil dem ağın çağ ide bir söz

Yürüye yürüye yol gele, gâfıl olma bilgin ile

Key sakın kim dile gele canına dağ ide bir söz.

Kişi bile söz demini, demiye sözün kemini

Bu cihan cehennemini sekiz uçmak ide bir söz.

Yûnus imdi sez yatından, söyle sözü gayetinden

Ki sakın ol şâh katından seni ırağ ide bir söz

[51] Bu ta'lîk,Sulh ve Cihâd Kitâblan'nda getirdiği hadîsin bir parçasıdır. İbn Battal şöyle demiştir: Hoş kelimenin sadaka olmasının vechi şudur: Mal vermek, verilen kimsenin kalbini açar ve kalbindeki şeyleri giderir. Güzel söz de böyledir, bu bakımdan güzel sözü sadakaya benzetmiştir (Aynî).

53-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ateşi zikretti de ondan Allah'a sığındı ve yüzünü ondan çevirdi. Sonra yine ateşi yânî cehennemi zikretti, ondan sığındı ve yüzünü döndürüp çevirdi. -Râvî Şu'be: İki kerre böyle yaptığında şübhe etmiyorum, amma üçüncüsünde şübhe ediyorum, demiştir.- Bundan sonra Rasûlul-ah:

— "Sizler tek hurmanın yansı ile, bunu da bulamayan güzel bir sözle de olsa ateşten korununuz!" buyurdu 52[52].

35- Her İşte Ve Herşeyde Yumuşaklık Ve Kolaylık (Göstermenin Fazileti) Babı

54-....... Peygamberdin zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın huzuruna beş on kişilik bir Yahûdî hey'eti girdi. - Huzura girince selâm vermiş olmak için-: "Ölüm üzerinize" demek olan "es-Sâmu aleykum" dediler.

Âişe dedi ki: Ben bu sözü anladım da:

— Sânı ve Allah'ın la'neti sizin üzerinize olsun! diye karşıladım. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Yâ Âişe ağır ol! Çünkü Allah her hususta rıfk ile, yumuşaklık ile muamele etmeyi sever" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasülallah! Dediklerini işitmediniz mi? dedim. Rasûlullah:

— "Ben de: Ve aleykum (= Sizin üzerinize de)/ dedim " buyur-

55-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir bedevî, mescidin içinde ' işedi. Sahâbîler onu dövmek ve ezâ etmek

52[52] Bu hadîsin bir rivayeti Cehennemin sıfatı bâbı'nda da geçmiştir. Müslim, Zekât; 20. bâbda, 68 rakamıyle birkaç rivayeti geçmektedir.

için kalkıştılar. Rasûlullah onlara:

— "Onun sidiğini kestirmeyin!" buyurdu.

Sonra bir kova su istedi de, onun sidiği üzerine döküldü 53[53].

36- Mü'minlerin Birbirlerine Yardım Etmeleri Babı

56-.......Ebû Burde Bureyd ibnu Ebî Burde şöyle demiştir: Bana dedem Ebû Burde, babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) bir hutbesinde:

— "Mü'minin mü'mine bağlılığı, taşları birbirine kenetleyen duvar gibidir" buyurmuş, sonra iki elinin parmaklarım birbirine geçirmiştir.

(Râvî Ebû Mûsâ dedi ki:) Peygamber (S) mescidde otururdu, bu sırada kendisine bir kimse gelip birşey ister yâhud bir hacet dileğinde bulunan olursa yüzünü bizlerden yana döndürür ve:

— "(Bu işin olması için) bana delâlet ediniz, sizlere bunun ücreti, sevabı verilir. Bununla beraber Allah, Peygamberi'nin şefaati ve niyazı üzerine dilediği şeyi muhakkak yerine getirir" buyurdu 54[54].

37- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

53[53] Ebû Davud'un SümvTindeki rivayetine göre, yaşlık değen toprağın kazınıp atılmasından sonra, yeri üzerine bir kova su dökülmesi emredilmiştir. Müslim'in rivayetinde bu A'râbî'yi yanma çağırıp: "Bu mescidiere ne sidik, ne de başka pislik yakışık almaz. Bunlar ancak Allah 't anmak, namaz kılmak ve Kur'ân oku mak içindir" buyurmuştur.

Buhârî'nin Tahâret'teki Ebû Hurevre'den getirdiği hadîsin sonunda: "Çünkü sizler güçlük değil, ancak kolaylık göstermek üzere ba's olundunuz" buyurdu, ziyâdesi vardır.

54[54] Peygamber el parmaklarını birbirine geçirmekle mü'minler arasındaki içtimaî dayanışmayı haricî bir misâl ile gösteriyordu.

"Kim güzel bir şefaatle şefaatte bulunursa, ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir şefaatle şefaatte bulunursa ondan da kendisine bir günâh payı vardır. Allah her şeye hakkıyle muktedir ve koruyucudur" (en-Nisâ: 85)

"Kiflun", "Nasibim" demektir. Ebû Mûsâ: "Kifleyn" (el-Hadîd: 28), Habeşçe'de "Ecreyn", yânî "İki kat ecir" ma'nâsmadır, demiştir 55[55].

57-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Musa'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) kendisine birşey isteyip sorucu yâhud bir hacet sahibi geldiğinde:

— "Siz de (bu işin olması için bana) delâlet ediniz ki, sizler de ecre nail kılmasınız. Gerçi Allah, Rasûlü 'nün diliyle, yânîO'nun şefaat ve niyazı üzerine ne dilerse onu infaz edecektir" buyurdu 56[56].

38- Bâb: Peygamber (S) Taşkınlık Yapacak Tabîatte Değildi, Taşkınlık Yapıcı Da Olmamıştır

58-...... Buradaki iki senedde Mesrûk şöyle demiştir: Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs (41 yılında) Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın beraberinde Kûfe'ye geldiği zaman bizler Abdullah ibn Amr'ın yanına girdik. O, Rasûlullah(S)'ı zikretti de:

— Rasûlullah (sözünde, fiil ve hareketlerinde) taşkınlık yapacak seciyede değildi ve hiçbir zaman taşkınlık yapıcı da olmamıştır, dedi.

Yine Abdullah ibn Amr:

55[55] Âyetin tamâmı şöyledir: "Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, O'nun Rasûlü'-ne de îmân edin ki, Allah size rahmetinden iki kat nasfb versin. Sizin için yürüyeceğiniz bir nûr lütfetsin. Sizi mağfiret eylesin. Allah çok mağfiret edici, pek merhametlidir" (el-Hadîd: 28).

56[56] Rasûlullah'ın sahâbîlerine öğrettiği şefaat, bir fikir için yâhud bir hacet sahibi için diğer bir kimse yanında istenen şeyin kabulüne delâlet etmektir. Başlıktaki âyette bir muhtacın zaruretini gidermek için üçüncü şahıs yanında şefaat ve delâlet edene, o hayrı işleyen gibi ecir ve sevâbdan verileceği bildirilmiştir. Peygamber de "Bir kul mü'min kardeşinin yardımında bulundukça Allah da o kufr yardımda bulunur" buyurmuştur

— Rasûlullah "Muhakkak sizin en güzel huylunuz, en hayırlı olanınızdır" buyurmuştur, dedi 57[57].

59-.......Bize Abdulvahhâb, Eyyûb'dan; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Bir Yahûdî topluluğu Peygamber(S)'e geldiler de (selâm yerine "Ölüm üzerinize" demek olan) "es-Sâmu aleykum" ta'bîrini söylediler. Âişe de:

— O sizin üzerinize olsun, Allah sizlere la'net etsin, Allah sizlere gadab etsin! dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Âişe yavaş ol, incelik ve yumuşaklıkla muamele etmen lâzımdır; seni katılık ve aşırılıktan sakındırırım" buyurdu.

Âişe:

— (Yâ Rasûlallah!) Onların dediklerini işitmediniz mi? dedi. Rasûlullah:

— "Sen de benim onlara ("Sizin üzerinize de" şeklinde) söylediğimi işitmedin mi? Ben de onu onlara aynen reddettim. Benim onlar hakkındaki duam kabul olunur, fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olunmaz" buyurdu 58[58]

60-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sövücü, aşırı söz ve harekette bulunucu ve la'net edici değildi. O bizden birine danldığında sâdece "Ona ne oldu? Alnı

57[57] Rasûlullah'ın ahlâkı Kur'ân'dan ibaret idi; O, Kur'ân danldığı için darılır, Kur'ân beğendiği için beğenirdi:

Sa'd ibn Hişâm, Hakîm ibn Eflah ile beraber Âişe'ye gittim de:

— Ey mü'minlerin anası! Bana Rasûlullah'ın ahlâkından haber ver, dedim. Âişe:

— Sen Kur'ân okumuyor musun? dedi.

— Evet okuyorum, dedim. O:

— Allah'ın Peygamberi'nin ahlâkı Kur'ân'dan İbaret idi, dedi (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve kasrihâ, "Gece namazını ve uyuyakalıp yâhud hasta olup da bunu kılamayanı cami' olan bâb", Müslim Ter., II, 384-388 "746").

58[58] Bunun bir rivayeti "Herşeyde incelik ve yumuşaklık babı' 'nda 53 rakamıyle geçmişti.

toprak olası!" der idi 59[59].

61-.......Bize Ravh ibnu'l-Kaasım, Muhammed ibnu'l-Munkedir'den; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir adam Peygamber'in huzuruna gelmek için izin istedi. Peygamber onu uzaktan görünce:

— "O, aşiretin ne kötü kardeşidir -yâhud: Aşiretin ne kötü oğludur-" buyurdu.

Adam içeri girip oturunca ona güleryüz gösterdi ve ona genişleyip açıldı (yânı ona yumuşak sözler söyledi). Adam gidince Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Adamı gördüğün zaman onun için şöyle şöyle sözler söyledin, sonra da onun yüzüne karşı güleç oldun ve ona açılıp yayıldın? dedi.

Rasûlullah (S):

— "YâÂişe! Sen beni ne zaman aşırı hareket edici buldun? Kıyamet günü Allah katında mevki'ce insanların şerrlisi, (dünyâda) kötülüğünden korunmak için insanların terkettiği -yâhud: Karşılaşmak ve konuşmaktan kaçındığı- kimsedir" buyurdu 60[60].

39- Ahlâk Güzelliği Ve Cömertliğin (Sevilmesi), Cimriliğin İse Sevilmemesi Babı

59[59] Hattâbî dedi ki: Bu duâ iki veçhe muhtemil olur: Biri "Yüzü yere düşsün de alnına toprak bulaşsın", biri de bunun ona tâat duası olmasıdır ki, "Namaz kılsın da alnı topraklansın" demek olur.

Bu "Alnı toprak olası" sözünü Arablar hakikat ma'nâsına değil de, daha çok mecaz olarak kullanırlar. "Eli toprak olası", "Yüzü toprak olası", "Allah canını alsın" ta'bîrleri de ekseriya hakikat ma'nâsına değil, mecazî ma'nâda kullanılır. Buna göre Peygamber'in bu "Alnı toprak olası" duası, hakikat ma'nâsına değil de, namaz kılıp secdede alnına toz toprak bulaşmasını temennîden ibaret ölür.

60[60] Kaadı lyâd şöyle dedi: Bu adam Uyeyne ibn Hısn'dır. İslâm'ı izhâr etmiş ise de henüz mü'min olmuş değildi. Peygamber insanlar onu tanısınlar ve onun hâlini bilmeyenler onunla aklanmasınlar diye onun hâlini beyân etmek istemiştir. Onda Peygamber'in hayâtında da, ondan sonra da îmânının za'fına delâlet eden hâl vardı. Nihayet mürtedlerle beraber irtidâd etmiş, kendisi esîr olarak Ebû Bekr'e getirilmiştir. Peygamber'in onu "Kabilenin kötü kardeşidir" diye vasıflaması, nübüvvet alâmetlerindendir. Çünkü onun kötülüğü, Peygamber'in vasfettiği gibi meydana çıkmıştır. Peygamber ona karşı ancak onu ve benzerlerini İslâm'a ısındırmak için yumuşak konuşmuştur (Nevevî).

Ve İbn Abbâs:

Peygamber (S) insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazânda idi..., demiştir 61[61].

Ebû Zerr, Mekke'de Peygamber'in ortaya çıktığı haberi kendisine ulaştığı zaman kardeşi Uneys'e hitaben:

Şu bineğine bin de Mekke vadisine git ve o adamın sözlerinden işit! dedi. Kardeşi gitti ve döndüğünde:

Ben O adamı ahlâk güzelliklerini emrederken gördüm, dedi 62[62].

62-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların en güzeli idî, insanların en cömerdi idi, insanların en cesuru idi. Bir gece Medîne ahâlîsi düşman baskınından korkmuştu da insanlar sesin geldiği tarafa doğru gitmişlerdi. Peygamber (Ebû Talha'nm çıplak atma binmiş), sesin geldiği yöne doğru sürerek Medîneli-ler'i geride bırakıp geçmişti. Sonra O, Ebû Talha'nın eyersiz çıplak beygiri üzerinde,boynunda bir kılıç olduğu hâlde döndü de insanlara: "Korkmayın, korkmayın!" diyordu. Bu arada:

— "Yemîn olsun, ben bu beygiri bir deniz (gibi çabuk akar) buldum -yâhud: Muhakkak ki bu beygir bir deryadır-" buyurdu 63[63].

63-.......İbnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir(R)'den işittim: Peygamber(S)'den

---

61[61] Bu, Vahy Bâbı'nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

62[62] Buhârî, Menkabeler Kitabı, Zemzem kıssası ve içinde Ebû Zerr el-Gifârî'nin İslâm'ı babı; Müslim, Sahâbîlerin Faziletleri Kitabı, "Ebû Zerr'in faziletlerinden bir bâb", Müslim Tercemesi, VII, 390-397 (132 "2473")

63[63] Peygamber'in hârika cesaretini ve yiğitliğini ortaya koyan daha birçok hadîsler vardır. Bunlardan biri bir sefer esnasında İstirahat ederlerken Peygamber'in yalnız başına bir ağaç altında uyuduğu sırada, bir bedevinin O'nun kılıcını çekerek baş ucunda dikilmesi ve Peygamber'i öldürmekle tehdîd edişi, Peygamber'in hârika cesareti ve soğukkanlı, te'sîrli sözleri karşısında kılıcının elinden fırlayıp düşmesi vak'ası anılmaya değer: Buhârî, Zâtu'r-Rikâ' gazvesi babı.

Esasen Rasûlullah'm kıldığı her namaz sonunda yaptığı dualardan biri de ümmetine yiğitliği aşılayıp öğretmek için, korkaklıktan Allah'a sığınmaktı.

birşey istenildiğinde, O'nun "Hayır!" dediği asla vâki' değildir, diyordu.

64-.......Mesrûk şöyle demiştir: Bizler Abdullah ibn Amr'in beraberinde oturuyor, o da bize hadîs tahdîs ediyordu. Bu sırada: Ra-sûlullah (S) aşırılık yapıcı seciyededeğildi, aşırılık yapıcı da olmamıştır. Muhakkak olan şu ki, O "Sizin en hayırlı olanlarınız, ahlâkı en güzel olanlannızdır" buyurur dururdu.

65-.......SehlibnSa'd(R) şöyle demiştir: Bir gün bir kadın (elinde kenarlı dokunmuş) bir bürde ile Peygamber'e geldi. Sehl oradaki topluluğa:

— Bürde nedir bilir misiniz? diye sordu. Onlar:

— Semledir (yânı bürünülen bir kisvedir), dediler. Sehl:

— Evet, semle, saçakları olan dokunmuş bir ihramdır, dedi. O kadın:

— Yâ Rasûlallah! Bu bürdeyi Sana giydireceğim, dedi. Peygamber (S) bürdeyi aldı, kendisinin hakîkaten buna ihtiyâcı

vardı, onu hemen giydi. Sahâbîlerden bir adam onu Peygamber'in üstünde gördü de:

— Yâ Rasûlallah, bu bürde ne kadar da güzelmiş, bunu bana giydir! dedi.

Peygamber:

— "Evet" diyerek kalkıp soyunmağa gittiği zaman, sahâbîlerî o adamı ayıpladılar da:

— Sen bunu istemekle iyi etmedin, Peygamber'in o bürdeye ihtiyâcı olarak alıp giydiğini gördüğün hâlde, sonra onu kendisinden istedin. Hâlbuki sen Peygamber'in kendisinden istenen hiçbir,şeyi red-, detmez olduğunu bilip duruyordun! dediler.

Oda:

— Ben Peygamber'in o bürdeyi giydiğini gördüğüm zaman onun bereket kazandığını

ümîd ettim, belki ben bunun içinde kefenlenirim, dedi [64].

66-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Zaman yakınlaşır, amel eksilir, insanlara aşırı cimrilik ve hırs atılır, here çok olur" buyurdu.

Sahâbîler:

— Here nedir? diye sordular. Rasûlullah:

— "Öldürmek, öldürmek!" buyurdu.

67-.......Enes ibn Mâlik (R): Ben Peygamberce on sene hizmet ettim. Bana (bir kerre bile canı sıkılıp da) "Öff" demedi, "Niçin böyle yaptın?" da demedi, "Keski böyle yapsaydın!" da demedi, demiştir [65].

40- Bâb: Erkeğin Kendi Ailesi İçindeki Hâli Nasıl Olur?

68-....... el-Esved ibn Yezîd şöyle dedi: Ben Âişe(R)'ye:

— Peygamber (S) ailesi içinde ne iş yapardı? diye sordum. Âişe:

— Peygamber kendi ailesinin hizmetinde bulunurdu, namaz vakti gelince kalkar namaza giderdi, dedi [66].

---

[64] Bunun birer rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda "Kefeni hazırlamak isteyen kimse babı "nda ve Libâs'ta geçmişti.

[65] Enes ibn Mâlik, Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonraki aylar içinde hizmetine girmiş olduğuna göre, dokuz sene birkaç ay devamlı hizmetinde bulunuyordu. Bu hesâbca kesirler bir sene i' ;bâr edilmiştir

[66] Bu hadîs, Peygamber'in en küçük hizmetine herkes can feda etmek isterken, ehlinin hizmeti ile meşgul olmakla gösterdiği büyük tevâzu'unu ortaya koyuyor. Âişe'nin Tirmizî'nin Şemâil'indekİ lafzı şudur: "O da her beşer ferdi gibi bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarını sağar, kendi hizmetçiğini

41- Sabit Kalacak Sevgi Yüce Allah Tarafındandır Babı

69-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah bir kulu sevdiği zaman Cibril'e:

— Allah fulân kulu sever, sen de onu sev! diye nida eder.

Cibril de o kulu sever. Sonra Cibril gök halkı içinde:

— Allah fulânı seviyor, onu sizler de sevin! diye nida eder.

Bunun üzerine o kulu gök ehli de sever. Sonra yerdeki insanların gönlüne o kimse hakkında bir kabul ve sevgi konulur" 67[67].

42- Allah'ın Zâtı Hakkında (Hiçbir Steriş Ve Hevâ Karışmayan) Sevgi Babı

---

görürdü." Hâkimin Iklîl'deki rivayetinde "Eliyle ne bir kadına, ne bir hizmetçiye vurduğunu görmüş değilim" demiştir. Allah O'na salât ve selâm eylesin!

67[67] Buhârî'den başka hadîsçiler bu hadîsin alt tarafını da şu suretle rivayet etmişlerdir: "Allah bir kişiye buğz edip ondan nefret edince de Cibril'e:

— Ben fulân kişiyi sevmiyorum, onu sen de sevme! diye emreder. Cibril de onu sevmez. Sonra Cibril de gök halkına:

— Allah fulân kişiyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz! der.

Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra yerdeki insanların gönüllerine (Allah tarafından) o kimse hakkında bir nefret konulur (da insanlar arasında sevilmez olur)".

Bu ziyâde rivayeti îsmâîfî, İbn Cureyc'den gelen bir yol ile getirmiştir. Tûfî de: Buhârî, Sahîh'mde hadîsin muhabbet ve rağbete dâir kısmını rivayet etmiş de buğz ve nefrete âid kısmını bırakmış diye ta'rîf etmiştir.

Hadîsin birinci kısmı:Müslümân]ar arasında sevimli olan her kişi Allah yanında da sevimlidir suretinde umûmî bir hükmü içine almıştır. İkinci kısmı da bunun aksi bir hükmü içine alır, yânî: Müslümanlar arasında nefret edilen her kişi Allah yanında da sevilmez bir kişidir hükmünü içine alır.

-Yânî sırf Allah için sevmek bâbı-

70-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hiçbir kul bir kişiyi ancak Allah için sevinceye, Allah kendisini küfürden' kurtardıktan sonra tekrar küfre ve şirke dönmektense ateşe atılması kendisine daha sevgili oluncaya ve Allah ile Rasûlü kendisine başkalarından daha sevgili oluncaya kadar îmânın tadını bulamaz buyurdu [68][68].

43- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, bir kavim diğer bir kavim ile alay etmesin. Olur ki (alay edilenler Allah indinde) kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları eğlenceye almasın.

Olur ki, eğlenceye alınanlar kendilerinden daha hayırlıdır.

Kendi kendinizi de ayıplamayın. Birbirinizi kötü lakablarla çağırmayın, imândan sonra fâsıklık ne kötü addır! Kim tevbe etmezse onlar zâlimlerin tâ kendileridirler'' (el-Hucurât: 11).

71-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Zem'a şöyle demiştir: Peygamber (S) kişinin, insanlardan dışarı çıkan herhangi küçük bir ayıptan dolayı gülmesini nehyetti. Ve:

— "Sizin biriniz kadınım erkek deveyi döver gibi niçin döver, sonra da belki o kişi kadınıyle boyun boyuna sarmaşacaktır!" buyurdu.

---

[68][68] Beydavî şöyle dedi: "Bu üç şey bu lezzeti meydana getirici olan îmânın kemâline unvan yapıldı. Çünkü kişinin îmânı, ni'met veren ve mutlak olarak herşeye . kaadir olanın, ancak Allah olduğu, ondan başka verici ve mâni' olucu bulunmadığı, ondan başkalarının sâdece mi'mete vâsıta olduğu inancı gönlünde kuvvetle yerleşinceye kadar kemâle ulaşmaz..." Bunun biraz değişik bir rivayeti îmân Kitabı, "Rasûlü sevmek îmândandır bâbı"nda da geçmişti. Yardım isteme ancak Allah iledir (Kastallânî).

Sufyân es-Sevrî, Vuheyb ve Ebû Muâviye, Hişâm'dan "Köle döver gibi" şeklinde söylemişlerdir.

72-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Minâ'da hutbe yapıp:

— "Bugün hangi gündür biliyor musunuz?" diye sordu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Peygamber:

— "Şübhesiz bu haram bir gündür (Allah'ın kıtali haram kıldığı bir gündür)/ Bu belde hangi beldedir biliyor musunuz?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Rasûlullah:

— "Bu haram kılınmış olan beldedir. Bu hangi aydır biliyor musunuz?" dedi.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Rasûlullah:

— "Bu, haram kılınan aydır" buyurdu da şöyle devam etti: "Şübhesiz Allah, bu ayınızda, bu beldenizde, bugününüzün harâmlığı gibi kanlarınızı, mallarınızı ve ırzlarınızı birbirlerinize karşı haram kılmıştır!" buyurdu [69][69].

44- Birbiriyle Sövüşmenin Ve La'net Etmenin Nehyedilmesi Babı

73-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Müslümâna sövmek fâşıklık, onunla kıtal etmek küfürdür" buyurdu.

---

[69][69] Buhârî bunun tamâmım bu isnâd ve metinle Hacc Kitabı, "Minâ günlerinde hutbe bâbı"nda, İbn Abbâs ve Ebû Bekre'den de ilim Kitabı, "Peygamber'in, kendisine tebliğ edilen kimse bizzat işitenden daha iyi belleyici olabilir sözü babı"n-da getirmiştir. Bu hutbeleri Müslim Hacc'da, Câbir'den en uzun ve tamam metinlerle rivayet etmiştir.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayette Ğunder, Süleyman ibn Harb'e mu-tâbaat etmiştir 70[70].

74-.......Ebû Zerr (R) Peygamber (S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Hiçbir kimse başka bir kimseye fâsıklık sıfatı atamaz (atmağa hakkı yoktur). Yine böyle diğer bir kimseye küfür sıfatı da atamaz. Şayet atar da attığı kimse atılan fâsıklık veya kâfirliğin sahibi değilse, bu sıfatlar muhakkak atan kimseye döner" 71[71].

75-.......Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) aşırılık yapıcı, la'net edici, sövücü bir kimse değildi; O darılma sırasında "Ona ne oldu? Alnı toprak olasıca!" buyururdu, demiştir 72[72].

76-.......Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, ona da ağaç altında bey'at eden sahâbîler-den oian Sabit ibnu'd-Dahhâk şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim İslâm 'dan başka bir millet üzerine and

---

70[70] Peygamber'İn maksadı -Allah Peygamberi'nin maksadını en bilendir- müslü-mân ile sövüşmek fısk ve fucûr ehlinin, müslümân ile kıtal de küfür ehlinin sânından olduğunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin sânından olan ahlâk ve fiiller vakıa insanı âsî mertebesine de düşürüp hemen îmânını gidermez. Fakat îmân kalesini yaralayıp sahibini Allah korusun küfür ve nifak vadisine sürüklemelerinden korkulur (Ahmed Naîm).

71[71] Fısk ve Fusûk, hakk yoldan çıkmak ma'nâsına umûmî bir ta'bîrdir. "Hani biz meleklere: Âdem için secde edin demiştik de İblîs'ten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinnden olduğu için Rabb'inin emrinden dışarı çıkmıştı. Şimdi siz beni bırakıp da onu ve onun neslini (avenesini), hepsi sizin düşmanınız olduğu hâlde dostlar edinir misiniz? Zâlimler için ne kötü trampadır bu!'' (el-Kehf: 50). Bu âyette de Hakk'ın emrinden çıkmanın mâhiyeti umûmîdir, her veçhile sapkınlıktır. Fıskm mâhiyeti böyle umûmî olduğundan, hadîs, her hangi kötü bir sıfatı başkasına isnâd edip de, isnâd olunan kimse onunla muttasıf olmayınca, o kötü sıfatın onu isnâd edene dönmesi hükmünü tesbît etmiştir. Böylece hadîsin ma'nâsi umûmî bir ahlâk kaanûnudur.

Eğer fısk ve küfür isnâd olunan kişi, hakîkaten fâsık veya kâfir olursa, isnâd eden kimse sözünde sâdık olduğundan, o kötü sıfatın kendisine dönmemesi ve bu isnâddan dolayı günahkâr ve ahlâkan sorumlu olmaması gerekir. Şu kadar ki, bu sorumsuzluk mutlak değildir. Nasîhat gibi, terbiye gibi bir hayır maksadına, bir fazilete âid olmakla şartlıdır. Böyle bir niyetle kişinin kusurunu yüze vurmak caizdir. Fakat kişiyi ayıplamak, ayıbıyle teşhîr etmek, ezâ eylemek maksadıyle isnâd ederse caiz değildir. Çünkü bu yolda hareket, düşmanlıktır. Dosta düşen vazife, dostun kusurunu açmak, saçmak değil, öğüt vermektir, düzeltmek, iyileştirmektir...

72[72] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti

içerse, o andığı millet gibidir, Âdem oğluna mâlik olmadığı malı adaması da doğru değildir. Her kim dünyâda bir şeyle kendini öldürürse, kıyamet gününde intihar ettiği o şeyle azâb olunur. Her kim de bir mü'mine la'net ederse, bu da onu öldürmek gibi(günâh)dir. Her kim de bir mü'mine küfür isnâd ederse, bu da onu öldürmek gibi(günah)dır 73[73]

77-.......Adiyy ibn Sabit tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'in sahâbîlerinden bir adam olan Süleyman ibn Surad(R)'dan işittim, şöyle dedi: Peygamber'in yanında iki kişi birbirine sövdü. Bunlardan biri öfkelendi ve öfkesi o kadar şiddetlendi ki, yüzü şişti ve rengi değişti. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ben bir kelime bilmekteyim ki, eğer şu adam o kelimeyi söylerse, kendisinde bulunan öfke hâli muhakkak gider (o kelime Eûzu biflâ-himine 'ş-şeytâni'r-racîm Mir)" buyurdu.

Orada bulunanlardan biri Peygamber'in bu sözünü o öfkeli kişiye gidip haber verdi de:

— Şeytândan Allah'a sığın! dedi. O kişi de:

— Bende şiddetli bir hastalık mı var? Ben deli miyim sanıyorsun? Haydi' kendi işine git! Dedi 74[74].

78-....... Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) iahdîs edip şöyle demiştir:

73[73] Sabit ibn Dahhâk'ın bu hadîsi, birkaç hadîsin özetidir ve beş hüküm toplamaktadır:

a. İslâm milletinden başkası adına yemîn, ve:

b. Mâlik olmadığı şeyi adamak mu'teber değildir.

c. İntihar,

d. Mü'mine la'net etmenin, onu öldürmek gibi günâh olması. Çünkü la'net mü'minin âhiret menfâatlerinin zevalini temennî olduğundan, öldürmekle müsâvî günâh sayılmıştır.

e. Mü'mine "Yâ kâfir!" diye küfür isnadı. Bu da kişinin dünyâ menfaatlerini ihlâl ettiği için, onu öldürmek derecesinde günâhtır.

74[74] Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "İblîs'in ve ordusunun sıfatı bâbı"nda geçmişti.

Rasûlullah (S) kadir gecesini insanlara haber vermek için dışarı çıkmıştı. Bu sırada müslümânlardan iki kişi kavga ettiler. Peygamber: — "Ben sizlere kadir gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulün ile fulan kavga ettiler de (ona dâir olan bilgi) benden kaldırıldı. İhtimâl ki, sizin için hakkınızda bu daha hayırlıdır. Artık siz kadir gecesini (ramazânın yirmiden sonraki) dokuzuncu yâhud yedinci yâ-hud beşinci geceler içinde arayın" buyurdu 75[75].

79-....... Bize el-A'meş, el'Ma'rûr'dan; o da Ebû Zerr(R)'den tahdîs etti. el-Ma'rûr ibn Suveyd şöyle dedi: Ben Ebû Zerr'in üstünde bir örtü, hizmetçisinin üzerinde de bir tek örtü gördüm de, ona:

— Keski şu örtüyü de sen giysen, böylece senin tam bir takım elbisen olsa, hizmetçine de başka bir elbise versen! dedim.

Ebû Zerr şöyle dedi: Benimle bir adam arasında bir söz olmuştu. Onun anası gayr-ı Arab olan yabancı bir kadındı. Ben kavga sırasında onun anasını kötüledim. O kimse beni Peygamber'e zikredip şikâyet etti. Peygamber (S) bana:

— "Sen fulân kimseyle sövüştün mü?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

— "Onun anasını kötüledin mi?" buyurdu.

— Evet, kötüledim, dedim.

— "Muhakkak ki, sen içinde henüz Câhiliyet ahlâkı kalmış bir kimsesin!" buyurdu.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu saatim zamanında, bu büyük yaşımda, bende hâlâ cahillik mi var? dedim.

Rasulullah:

75[75] Başlığa uygunluğu "Fetelâhâ" sözündedir ki, o da çekişme ve husûmet ma'nâ-sma olup bu da ekseriya sövüşmeye götürür. Bu hadîsin birer rivayeti îmân ve Hacc'da da geçmişti.

— "Evet. O kardeşlerinizi Allah sizin elleriniz, kudretiniz altına koymuştur. Her kimin eli altına Allah kardeşini koymuşsa, artık ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Ona gücü yetmeyecek zahmetli iş yüklemesin. Şayet gücü yetmeyecek bir iş yüklerse kendi o işte hizmetçisine yardım etsin" buyurdu 76[76].

45- İnsanların "Uzun" Ve "Kısa" Sözleri Gibi, Zikretmekte Oldukları Vasıflardan Caiz Olacak Şeyler -Çünkü Peygamrer (S) De "Zu'1-Yedeyn Ne Diyor?" Buyurmuştur- Ve İnsanı (Ahmak Ve Topal Gibi) Lekeleme Ve Kusur Meydana Getirme Kasdedîlmeyen Sözlerin Cevazı Babı 77[77]

80-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize.öğle namazını iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Bunda sonra mescidin önünde uzatılmış bir ağaç parçasına doğru kalktı 've elini onun üzerine koydu. O gün cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bunlar Peygamber'e birşey söylemekten çekindiler. Acele çıkmak isteyen insanlar dışarı çıktılar ve (kendi kendilerine):

— Namaz kısaldı, dediler.

Yine o cemâatin içinde Peygamber'in "Zu'1-yedeyn = Uzun kollu" ismiyle çağırır olduğu bir zât vardı. İşte bu zât:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Unuttun mu, yoksa namaz mı kısaldı? diye sordu.

Peygamber:

— "Ne unuttum, ne de kısaldı" buyurdu. Zu'1-yedeyn:

76[76] Velîd ibn Müslim'in kesik rivayetine göre sövülen zât Bilâl Habeşî imiş, Ebû Zerr ona: "Kara kadının oğlu!" diye sövmüş. Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygam-ber'in bu azarlaması vâki' olunca Ebû Zerr yanağını yere koyup: "Bilâl ayağıy-le basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım" diyerek kusurunu affettirmek istemiştir. Bunun da birer rivayeti îmân ve Itk'ta geçmişti.

77[77] Peygamber'in bu "Zu 'î-yedeyn ne diyor?" sözü Namaz Kitâbı'nın evvellerinde "Mescidde parmaklan birbirine geçirme bâbı"nda geçen hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bununla lakab, şahsı tanıtmak için olursa, Peygamber'in kullandığı gibi kullanmanın cevazına işaret etmek istemiştir.

— Evet (iki rek'ati) unuttun yâ Rasûlallah! dedi. (Tasdik ettirdikten sonra) Rasulullah:

— "Zu'1-yedeyn doğru söyledi" dedi de, kalkıp namazdan eksik bıraktığı iki rek'ati kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her vakitki sücûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra tekbîr alıp başını yere koydu. Secdesi gibi yâhud daha uzun bir secde daha yaptı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. (Sonra selâm verdi.) 78[78].

46- Gıybet Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kiminiz kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? îşte bundan tiksindiniz*

Allah'tan korkun. Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir, çok merhametlidir" (el-Hucurât: 12) 79[79].

81-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: kasûlullah (S) iki kabir üzerine uğradı da:

— "Bunlar azâb olunmaktadırlar. Hem de azâb olunmaları büyük bir şey için değildir. Şu

---

78[78] Başlığa uygunluğu "Peygamber'in Zu'I-yedeyn diye çağırır olduğu zât" sözün-dedir. Çünkü o şahıs böyle denmekle tanınıyordu. Böyle olan sıfatları kullanmak caiz olmaktadır.

79[79] Gıybet, bir kimsenin yokluğunda hoşlanmayacağı birşey söylemektir. Peygamber (S):

— "Gıybet nedir bilir misiniz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler.

— "Kardeşini hoşlanmayacağı birşey ile anmandır" buyurdu.

— Ya söylediğim kardeşimde varsa? denildi.

— "Eğer söylediğin onda varsa gıybet gelmiş olursun. Ve eğer söylediğin onda yoksa o vakit ona iftira etmiş olursun" buyurdu ki, bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Neseî ve diğerleri de zikretmişlerdir...

Âyet gıybetin tab'an, aklen ve şer'an çirkinliğini tasvirdir. Gıybet edilen kimse gâib olup, söylenen söze şuuru bulunmamak ve o anda müdâfaa edecek vaziyette olmamak hasebiyle bir ölü, hem de kardeş olan bir ölü ve o vaziyette onun kötülüğünü söyleyerek gıybet ile haysiyetine saldırmak bir ölünün etlerini parçalayıp yemek kabilinden bir canavarlık olmak üzere tasvîr olunuyor... {Hakk Dîni, VI, 4474-4476).

kabrin sahibine gelince, o, sidiğim yaparken insanlardan perdelenmezdi. Şunun sahibi ise koğuculuk ederdi" buyurdu.

Sonra yaş bir hurma çubuğu istedi, onu iki parçaya ayırdı, birini şu kabrin üstüne, birini de şu kabrin üstüne dikti. Sonra:

— "Bunlar kurumayıp taze kaldıkça, onlardan azâblannın hafifletilmesi ümid edilir" buyurdu 80[80].

47- Peygamber(S)'İn "Ensâr Yurtlarının Hayırlısı..." Kavli Babı

82-....... Ebû Useyd es-Sâidî (R): Peygamber (S):

— "Ensâr obalarının hayırlısı Neccâr oğulları'dır" buyurdu, demiştir 81[81].

48- Fesâd Ve Töhmetler Ehlinin Kötülüğünü Belirtmenin Caiz Olacağı Babı

83-....... Âişe (R) haber verip şöyle dedi: Bir kimse RasûlulIah(S)'ın huzuruna gelmek için izin istedi. Rasûlullah:

— "Ona izin veriniz; o, aşiretin ne kötü kardeşidir- yâhud: O, aşiretin ne kötü oğludur-!" buyurdu.

O kimse Rasülullah'ın yanma girince, Rasûlullah ona karşı yumuşak sözler söyledi. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Biraz önce Sen onun için söylediğin o sözleri söyledin. Sonra da ona yumuşak kelâm ettin? diyerek bunun sebebini sordum.

80[80] Peygamber'in bu fiiliyle onbeş asır önceden yaş hücrelerin çevresinde biyo-manyetik alan meydana gelip şerrli cereyanlardan orayı koruduğunu bildiği, daha doğrusu kendisine bunun bildirildiği anlaşılıyor.

81[81] Bunun bir rivayeti Ensâr kabilelerinin fazîleti babında geçti, başlığa uygunluğu, islâm'a girişteki fazilet dereceleri mukaayesesinin umûmundan alınır.

Rasûlullah:

— "Ey Âişe! İnsanların en şerrlisi, çirkin hareketlerinden korunmak için insanların kendisini terkettikleri -yâhud: karşılaşmak istemeyip yalnız bıraktıkları- kimsedir" buyurdu [82][82].

49- Bâb: Gıybet Etmek Büyük Günâhlardandır

84-........ İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Medine'nin hurma bahçelerinin birinden çıktı da kabirlerinde azâb olunan iki insanın sesini işitti. Ve:

— "Bunlar azâb olunuyorlar, bunların azâb olunmaları, üzerlerine (büyük ve meşakkatli olacak) birşey için de değildir. Şu muhakkak ki, onların günâhları (Allah katında) elbette büyüktür: Biri hacetini yerine getirirken sidikten sakınmaz, yâhud insanların gözlerinden avretini perdelemezdi, diğeri de insanlar arasında söz taşıyıp koğuculuk ederdi" buyurdu.

Ondan sonra yapraklan soyulmuş taze bir hurma dalı istedi, dalı iki parça etti yâhud ikiye böldü, şunun kabrine bir parça, şunun kabrine de bir parça koydu ve:

— "Bu çubuklar kurumayıp yaş kaldıkları müddetçe, bunlardan azabın hafifletilmesi ümîd edilir" buyurdu [83][83].

---

[82][82] Rasûlullah, kötülüğünden sakınmak ve onu iyileştirmek için o kimseye yumuşak sözler söyleyip müdârât etmiş oluyor. Bunun bir rivayeti yakında geçmiş, orada Kaadı Iyâd'ın bu vak'a hakkındaki açıklaması verilmişti.

[83][83] Bunun da bir rivayeti yakında geçmişti. Bunların kendilerine büyük ve meşakkatli birşey olmayan ve fakat Allah katında büyük günâh olan bu iki şey yüzünden azâb edildikleri apaçık ifâde edilmiştir: "... Hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz- Hâlbuki ftw(nun günâhı) Allah katında büyüktür" (en-Nûr: 15).

50- Söz Taşımaktan Mekruh Olacak Kısım Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı 84[84]:

"Dâima ayıplayan, lâf getirip götürmeye koşan..." (en- Nûn: 11);

"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi ve ayıplamayı âdet edinen her kişinin vay hâline!" (el-Humeze: 1).

Buhârî: "Yehmizu"ve "Yelmizu", "Yaîbu" (yânî "ayıplıyor") manasınadır, dedi 85[85].

85-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Hemmâm ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Bizler Huzeyfe ibnu'I-Yemân'm beraberinde oturuyorduk. Huzeyfe'ye:

— Bir adam bu hadîsi Usmân ibn Affân'a yükseltiyor, denildi. Huzeyfe o sözü söyleyene hitaben:

— Ben Peygamber (S)'den "Koğuculuk edenfesâdçı kimse cennete girmez" buyururken işittim, dedi 86[86].

84[84] Fethu'l-Bârî'dt şöyle dedi: Buhârî bununla, hakkında söz taşman kişi kâfir ve zararlı olduğu zaman, onların zarar ve fesâdlanndan korunmak için ve tedbîr almak için o gibilerin haberlerini nakletmenin cevazına işaret etmiş gibidir. Nitekim küffâr beldelerinde casusluk yapmak ve onların zararlı faâaliyetlerini nakletmek caiz olur... (Kastallânî).

85[85] Birinci âyetin bir evveliyle tamâmı şöyledir: "Onlar arzu ettiler ki, sen yumuşak duvranasın da kendileri de yumuşaklık göstersinler. Alabildiğine yemin eden, izzeti nefsi bulunmayan, dâima ayıplayan, lâf getirip götürmeye koşan, hayırdan durmayıp men 'eyleyen, aşırı zâlim, çok günahkâr, kaba, haşîn, bütün bunlardan başka da kulağı kesik (damgalı soysuz) olan hiçbir kişiyi tanıma" (en,-Nûn: 9-13).

86[86] Kattât, "Nemmâm" demektir; koğuculuk etmek ma'nâsına olan "Ennemmu" lafzından mübalağa sîgasıdır. "Nemime" de ondan isimdir, koğuculuk'tur. "Kattât" ile "Nemmâm" arasında şârih Hattâbî ve Seyyid Şerîf şöyle bir fark bildirirler: "Nemmâm ", insanlar arasında söz getirip götürerek birbirine düşü-ren kimsedir. "Kattât", görünmez gizli bir yerden söz dinleyen, sonra da bu dinlediği sözü nakleyleyen kimsedir ki, bunun fesâd ve kötülüğü daha büyüktür. Kaamûs Mütercimi Âsim Molla: "Kattât'a Türkçe'de "Dikici" derler, demiştir.

51- Yüce Allah'ın: "(Murdardan, Putlardan Kaçının;) Yalan Sözden Çekinin!3' (Ei-Hacc: 30) Kavli Babı

86- Bize Ahmed ibn Yûnus tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Zi'b, el-Makburî'den; (yânî Saîd ibn Ebî Saîd Keysân'dan); o da babasından; o da Ebû Hureyre(R)Jden tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Kim yalan söylemeyi, yalanla amel etmeyi ve cahilliği bırakmazsa, onun yemesini, içmesini bırakmasına Allah'ın hiçbir ihiyâ-cı yoktur" buyurmuştur.

Râvî Ahmed ibn Yûnus: Bu hadîsi bana İbnu Ebî Zi'b tahdîs ettiği zaman, ben onun lafzından bunun isnadını kesin bilemedim de mecliste benim beraberimde bulunan bir adam bana bu hadîsin isnadım söyleyip anlattı, dedi 87[87].

52- İkiyüzlü Kimse Hakkında Denilen Söz Babı

87-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Sen kıyamet günü Allah katında insanların en şerrlisinden bir nev'ini, (iki sınıf halk arasında) şunlara bir yüzle, bunlara bir yüzle gelmekte olan iki yüzlü (münafık kimse) bulursun" buyurdu 88[88].

87[87] "Atfah'tn ihtiyâcı yoktur" demek, Allah yalan söyleyen ve yalanla, cahillikle amel eden kimsenin tuttuğu oruca hiç kıymet vermez ma'nâsmadır. Bunlar zâten nehyedümiş iken oruçlu için daha da fena olduğu ve orucun kemâli, bunlardan dilin tamâmıyle salim olmasıyle hâsıl olacağına delâlet etmektedir. Yalan ve gıybet, âlimler cumhuruna göre, orucu bozmaz, fakat orucun kemâl ve faziletini yok eder.

Sufyân es-Sevrî, gıybetin orucu bozacağına hükmetmiştir. Mucâhid'in de "İki huy orucu bozar: Gıybet ve yalan" dediğini: el-Leys İbn Sa'd, Mucâhid'-den rivayet etmiştir.
88[88] Müslim'in Abdullah ibn Umer'den rivayet ettiği bir hadîste münafık, iki davar sürüsü arasında şaşkın bir koyuna benzetilmiş, şaşkın koyunun iki sürüden kâh birisine, kâh öbürüsüne koştuğu gibi, münafık da cemiyet içinde bazen bir halk zümresine, bazen de Öbür halk zümresine koşar buyurulmuştur (Müslim, Kitâ-bu sıfatı'1-münâfıkîn ve ahkâmihim, 18-"2784")-

53- Sahibine (Yânî Arkadaşına) Onun Hakkında Söylenen Sözü Haber Veren Kimse Babı

88-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) -Huneyn günü sonunda- ganimet mallarını taksîm etmişti (ve kalbleri İslâm'a alıştırılan bâzı kimselere fazla vermişti). Bundaki gayeyi anlamayan Ensâr'dan bir kimse:

— Vallahi Muhammed bu taksimle Allah rızâsını kasdetmedi,' dedi.

Ben de Rasûlullah'a geldim ve onun bu sözünü kendisine haber verdim. Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişti ve:

— "Allah Musa'ya rahmet etsin! Vallahi o bundan daha çok sözlerle ezâlandırıldı da sabretti" buyurdu 89[89].

54- İnsanlar Arasında Aşırı Ve Mübalağalı Övme Yapmanın Mekruh Olması Babı

89-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bir kimsenin bir adamı övdüğünü ve övmede uzatıp aşırı gittiğini işitti de:

— "Siz bu adamı helak ettiniz -yâhud: Bu adamın sırtını yardınız!" buyurdu.

90-....... Bize Şu'be, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babasından şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in huzurunda bir adam anıldı, orada bulunanlardan biri de bu adı geçen kimseyi hayır ile anıp övdü (ve Övmede aşırı gitti). Bunun üzerine Peygamber:

— "Vay sana yazıklar olsun! Sen dostunun boynunu kopardın!" buyurdu ve bu sözü birkaç kerre tekrarlıyordu.

89[89] Bunun bir rivayeti Cihâd'da "Peygamber'in müellefeye atıyye vermesi bâbı"n-da geçti.

Sonra:

— "Eğer sizden biriniz muhakkak bir dostunu medhetmek zaruretinde bulunursa; (Ben, görünüşe göre) öyle sanıyorum ki, o şöyle iyidir, böyle iyidir desin. Ve bu medhini de o adamın bu vasıflarla vasıflandığını zannediyor ve biliyorsa söylesin. İnsanı (ameline göre) hesaba çekecek olan ancak Allah'tır. Kimse Allah'a karşı herhangi-bir kimseyi temize çıkaramaz" buyurdu.

Vuheyb ibn Hâlid, Hâlid el-Hazzâ'dan yaptığı rivayette "Vay-hake" yerine "Veyleke (= Sana veyl olsun)" şeklinde söylemiştir.

55- Mü'min Kardeşini, Onda Varlığını Bilmekte Olduğu Meziyetlerle Öven Kimse Babı

Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R):

Ben Peygamber(S)'i yeryüzünde yürüyen hiçbir kimse için "Bu cennet ehlindendir" derken işitmedim, ancak Abdullah ibn Selâm müstesnadır, demiştir 90[90].

91-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûİullah (S) izâr hakkında (izâ-nn kibirle yerlere kadar uzatılıp sürüklenmesi hakkında) söylediği kötüleyici sözleri söylediği zaman, Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Benim izârım bazen kendiliğinden iki tarafına sarkıp yere düşüyor, dedi.

Rasûİullah ona:

— "Şübhesiz sen çalımla yerde elbise sürükleyen o kibirli kimselerden değilsin"

90[90] Buhârî, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın bu hadîsini, Abdullah ibn Selâm'm menkabe-leri bâbi'nda senedli olarak getirmişti

buyurdu 91[91].

56- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Şübhesiz ki, Allah adaleti, iyiliği, hısımlara vermeyi emreder. Taşkın kötülükten, münkerden, zulüm ve cebbârlıktan nehyeder. Size bu suretle öğüt verir ki, iyice dinleyip ve anlayıp tutasınız" (en-Nahi: 90) 92[92];

"(Fakat Allah onları selâmete erdirince, bakarsın ki, yeryüzünde yine haksız yere taşkınlıklarda bulunuyorlar.)

Ey insanlar, sizin taşkınlığınız ancak kendinize karşıdır (kendi aleyhinizedir. Bu da) dünyâ hayâtının menfâati gibi süresizdir. Nihayet dönüşünüz ancak banadır. O vakit neler yapıyor olduğunuzu size biz haber vereceğiz" (Yûnus:- 23);

"Bu böyledir. Kim kendisine edilen ukubete tıpkısıyle mukaabele eder de sonra yine aleyhine zulüm ve tecâvüz olunursa, Allah her hâlde ona yardım eder... " (ei-Hacc: 60).

Ve müslümân yâhud kâfir; herhangibir insan aleyhine şerri tahrik etmemek (bil'akis bütün insanlardan şerri söndürmek).

91[91] Bunun bir rivayeti Libâs Kitâbı'nda geçmişti.

Buradaki başlık ve sevkedilen hadîsler, fazîlet ve iyilik sahibi kimselerin bu meziyetlerinin söylenebileceğini,bunlarla övülmelerinin caiz olduğunu göstermektedir. Çünkü iyi vasıflı kimseleri bu vasıflanyle övmek, o vasıfların teşvik edilip başka kimseler tarafından da benimsenmesini sağlar.

Peygamber kendi hayâtında Hassan ibn Sabit, Ka'b ibn Zuheyr, Abdullah İbn Revâha gibi şâirlerin şiirleri ve hutbelerinde medholunmuş, kendisi de bu şâirleri övüp medhetmiştir.

92[92] en-Nahl: 60. âyet hakkında İbn Mes'ûd: Kur'ân âyetleri içinde hayrı da, şerri de en toplu bir surette bir arada zikreden âyet budur, demiştir. Eğer Kur'ân'da başka âyet olmasaydı yalnız başına bu âyet "Sana bu Kitâb'ı herşeyin apaçık bir beyânı, bir hidâyet, bir rahmet ve müslümânlar için bir müjde olmak üzere peyderpey indirdik" (en-Nahl: 89) denmeye kâfî gelirdi, ihtimâl ki bu 60. âyetin 89. âyetten sonra getirilmesi de buna işaret ve tenbîh içindir (Beydâvî).

Bu âyetin hutbelerden sonra minberlerde okunması Umer ibn Abdilazîz (99-101)'in halifeliği zamanında ve onun emriyle başlamıştır, Allah kendisinden fazı olsun... (Şeyhzâde).

92-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şu kadar ve şu kadar zaman ikaamet etti ki, bu müddet içinde O'na ehline varmaz olduğu hâlde ehline varıp mübaşeret ettiği hayâlı verilirdi.

Âişe dedi ki: Bir gün bana:

— "Yâ Âişe! Şübhesiz Allah bana, hakkında fetva istemiş olduğum bir iş hususunda fetva vermiştir. Şöyle ki: Bana iki kişi geldi. Bunlardan biri ayaklarımın yanına, diğeri de başımın yanına oturdu. Ayalarımın yanındaki, başımın yanındakine:

— Bu adamın nesi var (bunun hastalığı nedir)? diye sordu. Oda: '

— Tıbb yapılmış, yânı sihir yapılmıştır, dedi.

— Ona kim sihir yapmış? deyince, öbürü:

— Lebîd ibn A 'sam, diye cevâb verdi. Sonra:

— Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. Oda:

— Zervân Kuyusu'nun içinde büyük bir taşın altında bir tarak, saç ve sakal tarantısında erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile yapılmıştır, diye cevâb verdi" dedi.

Sonra Peygamber (bâzı sahâbîleriyle beraber çıkıp) bu kuyuya gitti ve:

— "İşte bana ru 'yâmda gösterilmiş olan kuyu budur. Kuyunun başındaki, etrafmdaki hurma ağaçlarının uçları, sanki şeytânların başları gibidir; onun suyu da (değersizliğinden veya içine atılan şeylerin karışmasından dolayı) kına boyası gibi bozuk renklidir" dedi.

Akabinde Peygamber emretti de o şeyler dışarı çıkarıldı. Âişe, büyüyü kasdederek:

— Yâ Rasûlallah! Bunu ve failini yaysaydın da onu rüsvây et-seydin! dedi.

Peygamber:

— "Allah bana şifâ vermiştir. Ben bunu söyleyip de insanlar üzerine sjhir şerrim yaymak istemem" buyurdu.

Âişe: Velîd ibn A'sam, Zurayk oğullarından Yahûdîler'in ye-mînli dostu olan bir adamdır, dedi 93[93].

57- Birbirleriyle Hasedleşmenîn Ve Birbirlerine Arka Dönmelerinin Nehyolunması; Bir De Yüce Allah'ın:

"Fe hased edenin hased ettiği zaman şerrinden (Allah'a Slğininm de)" (el-Felâk: 5) KAVLİ BABI

93-.......Bize Ma'rner ibn Râşid, Hemmâmibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizleri zarından sakındırırım. Çünkü zarınla söylenen sözler, yalanı daha çok olanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, husûsî ve mahrem hayâtınızı da araştırmayınız. Birbirinize hased etmeyiniz, birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz, birbirinize buğz ve düşmanlık da etmeyiniz. Ey Allah 'in kulları, birbirinizle kardeşler (mesabesinde) olunuz!" 94[94]

94-...... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Birbirinizle buğz (ve düşmanlık) yarışma girmeyiniz, birbirinize hased etmeyiniz, birbirinize arka dönüp ayrılmayınız- Ey Allah'ın kulları, birbirinizle kardeşler (mesabesinde) olunuz. Bir müslümânın dîn kardeşini üç günden fazla bırakması (küs

---

93[93] Başlıkta zikredilen âyetlerle hadîs arasındaki uygunluk, Hattâbî'nin sözlerinden alınan şu özettir: Allah bağyden nehyedîp, bağyin zararının bâğîlik yapana döneceğini, bağye ma'rûz kalan kimseye de yardımın garanti olduğunu bildirince, bağye uğrayana yakışanın, bağy yapanı affetmek suretiyle ihsanına karşı Allah'a şükretmesi olduğudur. Peygamber de bunu misâl edinmiş, sihirle belâ-landığmda sihir yapana ceza vermeye kudreti bulunmakla beraber, onu cezâ-Iandırmamıştır... (Aynî, Kastallânî).

Bu tatbîkaatı, başlığın sonundaki müslümân yâhud kâfir hiçbir insan üzerine şerr tozutmamak fıkrasına da tam uymuştur.

Hadîsin bir rivayeti Tıbb Kitabı, "Sihir bâbi"nda da geçmişti.

94[94] Allah'ın rızâsı yolunda yürüyerek kazanacağınız iyi huylarla şefkatte, rahmette, mahabbette, birbirinize yardım ve nasîhat etmekte neseb kardeşleri gibi olunuz.

durması) hâlâl olmaz!" 95[95].

58- Bâb:

'Ey îmân edenler, zannın birçoğundan kaçının. Çünkü zannın bâzısı günâhtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın... " (ei-Hucurât. \i) 96[96].

95-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, RasûluIlah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizleri zatından sakındırırım. Çünkü zannla söylenen söz, sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksiğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, husûsî ve mahrem hayâtınızı da araştırmayınız. Almayacağınız bir malın, alıcıyı zarara sokmak içinfiâtım artırmayınız. Birbirinize hased etmeyiniz, buğzlaşma da yapmayınız. Birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, birbirinize kardeşler (mesabesinde) olunuz/" 97[97].

95[95] Hadîsin son fıkrası dargınlığın ve küslüğün müddetinin sonunu üç gün olmak üzere sınırlamıştır. "Müslümânın müslümâna küslüğü tülbend kuruyuncaya kadardır" atalar sözü, barışma müddetini daha kısa bir zamanla hudûdlandırmıştır.

96[96] İsm, sonunda üzerine ukubet sabit olan günâhtır. Çünkü zann, ihtimâl üzere bir hüküm olduğundan bir kısmı hakka hiç isabet etmez, etmeyince de başkasının hakkını ilgilendiren hususta o suretle aleyhine hüküm bühtan ve iftira ve bir vebal olur. Bilhassa zannın menşei sırf nefsî işler oiduğu zaman, hatâ daha da büyük olur. Zannın bâzısı ism ve vebal olunca da böyle bir vebal ve zarara düşmemek için ihtiyat etmek ve hangi nevi' zanndan olduğunu düşünebilmek üzere onun birçoğundan sakınmak lâzım gelir. Nehyolunan çirkinliklerden birçoğu da böyle zannlardan meydana gelir. Gerçi zannın hepsi ism ve günâh değildir. Allah'a ve mü'minlere güzel zann gibi vâcib olan zann da vardır. Nitekim "Onu işittiğiniz vakit, erkek mü 'mirilerle kadın mü 'minler kendilerine hayır zann-da bulunsalardı..." (en-Nûr: 12) buyurulmuş ve kudsî hadîste: "Ben kulumun bana zanmyamndayımdır" diye gelmiştir. Peygamber (S): "Herbiriniz Allah'a güzel zannederek ölsün" ve "Güze! zann imândandır" buyurmuştur. Amelî işlerde, kesinlik bulunmayan hususlarda zannî delîl ile amelin vâcib olduğu yerler de vardır. Sonra maişetle ilgili hususlarda olduğu gibi, mübâh olan zannlar da vardır. Lâkin zannm bir kısmı da haramdır. Yakîn vâcib olan ilahiyatta, nü-büvvâtta zann haram olduğu gibi, Allah'a ve salâh ehline kötü zann da haramdır. Peygamber (S) "Allah Taâlâ müslimden kanını, ırzını ve kendisine kötü zannedilmesini haram kılmıştır" buyurdu. İşte bu âyet de bu siyakta gelmiştir. Ve hepsinin değil, bâzı zannın ism olduğu tasrîh buyurulmuştur (Hakk Dîni, VI, 4471-4472).

97[97] Bu hadîsin bir rivayeti yakında bundan önceki bâbda da geçmişti.

59- Zanndan Caiz Olacak Nevi' Babı

96-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S):

— "Ben fulan ve f ulan kimseleri bizim dînimizden birşey bilirler zannetmiyorum" buyurdu, demiştir.

Râvî el-Leys ibn Sa'd: Onlar münafıklardan iki adamdı, demiştir.

97- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs etti. Bize el-Leys bu hadîsi tahdîs etti. Bunda Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün benim yanıma girdi ve:

— "Yâ Âişe! Benfulân vefulân kimselerin bizim üzerinde bulunduğumuz şu dînimizi bilir olacaklarım sanmıyorum " buyurdu " 98[98].

60- (Kendisinde Ayıplanacak Birşey Meydana Geldiği Zaman) Mü'minin Kendini Setredip Örtmesi Babı

98-....... Salim ibn Abdillah şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ümmetimin hepsi (Allah tarafından)

98[98] Buhârî, Âişe'nin bu hadîsini iki ayrı sened ve metinle getirmiş olduğu için biz de eksiltmeden sened ve metinleri aynen tercüme edip yazdık. Münafıklar Pey-ganıber'e vahiy ile bildirildiğinden, buradaki zann ta'bîri yakînî ilim ile temr edilmiştir. Bu hadîslerdeki zann, nehyedilmiş olan zann nev'inden değildir. Çünkü bu, hâli o iki kişinin hâli gibi olacak kişileri sakındırma makaamındadir. Nehy ise ancak dîni ve ırzında salim olan müslümânı kötü zannetmektendir. Münafıkların her türlü hâlleri ve hareketleri Tevbe Sûresi'nde tafsîlâtıyle bildirilmiştir. Onun için İbn Abbâs: "Biz bu sûreye Nâdiha derdik, bütün münafıkları vasıflarından tanırdık. Fakat Allah münafıkları öldürmeyi emretmedi" demiştir. Peygamber'den ve O'nun bildirdiklerinden başkalarının münafıkları tanıması zann iledir. Çünkü Allah "Siz onları bilmezsiniz, onları ancak Allah bilir" (el-Enfâl: 60) buyurmuştur.

af/olunmuştur, yalnız açıkça günâh işleyenler değil. Bu açıklayıcı günahkâr delilerden öyleleri vardır ki: Kişi geceleyin bir günâh iş işler, sonra sabaha ulaşır da Allah kendisini örtmüş olduğu hâlde, o: 'Ey fulan! Ben dün gece şöyle şöyle işler yaptım' diye söyler. Hâlbuki o, Rabb'i onun günâh işini ört-bas ederek gecelemişti. Fakat bu deli, Allah 'in örttüğü perdeyi açarak sabaha çıkıyor (fâsıkhğını söyleyip i'lân ediyor)/" 99[99].

99-....... Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Safvân ibn Muhriz'den şöyle tahdîs etti: Bir adam İbn Umer'e:

— RasûluIlah(S)'ın "Necvâ" hakkında söylemekte olduğu beyânını nasıl işittin? diye sordu.

îbn Umer de:

— Rasûlullah şöyle buyurdu, dedi: "Biriniz Rabb'ine yaklaşır, hattâ Rabb'i onun üzerine şefkat perdesini örter de ona: Sen şu ve şu günâhlarını bildin değil mi? der. Kul da: Evet bildim, der. Yine Rabb'i ona: Şu ve şu günâhlarını da bildin değil mi? der. O da: Evet bildim, der. Böylece Allah o kuluna günâhlarını ikrar ettirir. Sonra: Ben senin üzerindeki bu günâhlarım dünyâda halktan gizledim. Bu gün de onları senin lehine mağfiret ediyorum, der (ve haseneler kitabını ona verir)" 100[100].

61- Kibr(İn Kötülüğü) Babı

99[99] Başlığa uygunluğu, Allah'ın onun günâhlarını örtmesi, mü'min kulun da günâhlarını kendi üzerinde örtüp gizli tutmasını gerektirmesi yönündendir

100[100] Bu "Necvâ Hadîsi" diye meşhurdur. Buhârî bunun bâzı rivayetlerini birkaç yerde getirmiştir. Mezâlim ve Tefsîr'de (Hûd: 18. âyetin tefsîrİnde) daha geniş bir metinle geçmişti.

Necvâ: Yavaşça söz söylemeğe denir ki, fısıldamak ta'bîr olunur. İbn Esîr de en-Nihâye'de: Necvâ, İsimdir, masdar yerinde durur, kıyamet gününde Allah Taâlâ'nm, mü'min kuluna gizlice hitabıdır, der- Buhârî sarihleri de: Necvâ: Allah ile mü'min kulu arasında kıyamet günündeki gizli konuşmasıdır ki, bunda kuıun ma'siyetleri gizlice kendisine sayılır ki, Allah'ın facilıdır, demişlerdir.

Tıybî de şöyle demiştir: Bu hadîsteki kenef ve ilâhî koruma, kuşun kanadından istiare buyurulmuştur. Kuş kanadıyle kendini örtüp koruduğu gibi, yumurtasını da örtüp muhafaza eder. İşte bu hâl Allah'ın, mü'min kulunu mahşer halkının bakışlarından setredip rezîl ve rüsvây olmaktan koruması ma'nâsma istiare buyurulmuştur.

Mucâhid ibn Cebr: "Saniye ıtfıhi" (ei-Hacc: 9), "Müstekbiran fî nefsihi(= Nefsinde büyüklenmek isteyen)" manasınadır.

'Itfuhu", "Rakabetuhu" (yânı "Boynu") demektir, dedi 101[101].

100-.......Bize Ma'bed ibn Hâlid el-Kaysî, Harise ibnu Vehb el-Huzâî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin, size cennet ehlini haber veriyorum: Her zaif olan ve her mütevazı' olan kimsedir. O kimse Allah üzerine yemin etse, Allah onu yemininde muhakkak gerçek çıkarır. Yine dikkat edin, size ateş ehlini haber veriyorum: Her katı yürekli, her hilekâr aldatıcı, her ululuk taslayandır" 102[102].

Ve Muhammed ibn îsâ şöyle dedi: Bize Huşeym tahdîs etti. Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi. Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Medine'nin dişi kölelerinden bir dişi köle vardı ki, o kadın muhakkak Rasûlullah(S)'m elinden tutardı da O'nu kendi istediği yere doğru götürür giderdi 103[103].

62- (İki Mü'minin, Karşılaştıklarında Birbirinden Yüz Çevirip) Ayrılmalarının Kötülüğü Ve Rasûlullah(S)'In: "Bir Kimsenin, Mü'min Kardeşini Üç Günden Fazla Bırakması (Küs Durması) Halâl Olmaz" Kavli Babı

101-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Avf ibn Mâlik ibni'l-Tufeyl tahdîs etti. O, el-Hâris'in oğlu, aynı zamanda Peygamberdin zevcesi Âişe'nin ana-bir erkek kardeşinin

---

101[101] Âyet iki evvelkisiyle şöyledir: "İnsanlar içinde öylesi vardır ki, ne bilgisi, ne is-tidlâl edeceği bir senedi, ne de aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın, (insanları) Allah yolundan saptırmak için (kibirle) yanını eğip bükerek, Allah hakkında kavga eder durur. Dünyâda rüsvâylık onundur. Biz ona kıyamet gününde de yangın azabım tattıracağız. Bunun sebebi iki elinin önden gönderdiği şeylerdir ve çünkü Allah, şübhesiz, kulları hakkında zulmedici değildir" (ei-Hacc: 8-10).

102[102] Bunun bir rivayeti Nûn Sûresi Tefsîri'nde de geçmişti. Bu hadîste sayılan cehennemlik sıfatlar daha geniş olarak Nûn: 8-15 âyetlerinde de sayılmaktadır.

103[103] Rasûlullah'ın elinden tutmakla murâd, bunun lâzımı ma'nâsıdır ki, o da Rasû lullah'ın o kadına inkıyâd etmesidir. Onun bu hareketinde büyük tevazuu, alçak gönüllülüğü ve kibir nevi'lerinin hepsinden tamâmiyle beri olduğu apaçık görülmektedir. Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun!.

oğludur. (O şöyle dedi:) Âi-şe'ye bir satış veya Âişe'nin bir kimseye vermiş olduğu bir atası hakkında Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in "Vallahi Âişe bu satıştan ya kat'î olarak vazgeçer yâhud da beri onu bundan muhakkak men' ederim" dediği haberi ulaştırıldı. Bunun üzerine Âişe:

— Abdullah bu sözü söyledi mi? dedi. Oradakiler:

— Evet söyledi, dediler. Âişe:

— Zubeyr'in oğluna ebediyyen konuşmamam Allah için benim üzerime bir nezr olsun! dedi.

Ayrılık epey uzayınca İbnu'z-Zubeyr, Muhacirler'in kendisine Âişe yanında şefaat etmelerini istedi. Neticede Âişe:

— Hayır vallahi, ben onun hakkında ebeden şefaat kabul etmem ve nezrimden de döneklik yapmam, dedi.

İbnu'z-Zubeyr üzerine bu ayrılık uzayınca, İbnu'z-Zubeyr, Zuhre oğulları'ndan olan el-Misver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yeğûs ile konuştu ve onlara:

— İkinizden Allah adiyle istiyorum: Beni muhakkak Âişe'nin huzuruna girdireceksiniz! Muhakkak olan şu ki, Âişe'nin benden kesilip ayrılmaya nezretmesi, ona halâl olmaz! dedi.

Bunun üzerine Misver ile Abdurrahmân ridâlanna bürünerek Abdullah'ı götürüp Âişe'nin huzuruna girmek üzere izin istediler. Ve:

— es-Selâmu aleyki ve rahmetullâhi ve berekâtuhû! Huzuruna girebilir miyiz? dediler.

Âişe:

— Giriniz! diye izin verdi. Onlar:

— Hepimiz mi girelim? diye sordular. Âişe:

— Evet, hepiniz giriniz! dedi.

Âişe onların beraberinde İbnu'z-Zubeyr olduğunu bilmiyordu. Onlar içeri girince İbnu'z-Zubeyr de perdenin arkasına girdi, Âişe'-ye sarıldı, ondan kendisini affetmesini istemeye ve ağlamaya başladı. Bu sırada Misver ile Abdurrahmân da muhakkak Âişe'nin onunla

konuşmasını ve onu kabul etmesini ısrarla istemeye başladılar. Ve:

— Peygamber (S), senin yapmış olduğun bu ayrılıktan nehyetti, "Şübhesiz ki bir müslümânın, mü'min kardeşini üç geceden fazla bırakması (küsmesi) halâl olmaz" buyurmuştur, dediler.

Onlar Âişe üzerine bu hatırlatmaları ve baskı yapmayı çoğalttıkça, o da onlara adağını hatırlatmağa ve ağlamaya başladı. Ve:

— Ben onunla konuşmamaya nezrettim, nezr ise şiddetlidir! diyordu.

Onlar da devamlı Âişe'ye ısrar ediyorlardı. Nihayet Âişe, İbnu'z-Zubeyr'le konuştu ve bu nezri hakkında kırk tane köleyi hürriyete kavuşturdu. Artık bundan sonra bu nezrini dâima anar ve ağlar oldu, hattâ gözyaşları baş örtüsünü ıslatırdı [104][104]

102-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Birbiriniz/e kînleşmeyiniz, birbirine hased etmeyiniz, birbirinize darıhp arka dönmeyiniz ve ey Allah'ın kulları! Birbirinizle sevişip kardeşler (mesabesinde) olunuz. Bir müslümânın, mü'min kardeşini üç geceden fazla küsüp terketmesi halâl olmaz" buyurmuştur.

---

[104][104] Âişe'nin Îbnu'z-Zubeyr hakkında, onunla konuşmamaya nezretmesi ve işi ondan ebediyyen ayrılmaya kadar vardırması haramdır, mekruhtur diyenlere şöy^ le cevâb verilmiştir: Âişe, İbnu'z-Zubeyr'in "Ben Âişe'yi muhakkak bundan men' ederim" sözünü söylemekle büyük bir günâh işlediğini düşünmüştür. Çünkü bu sözde Âişe'nin kadrini eksiltmek ve onu tasarruftan men' etmeyi gerektirecek bir israfa nisbet etmek ma'nâsi vardır. Mü'minlerin anası olması, teyzesi olması ve kızkardeşinin oğlu olması da bunlara eklenince Âişe, tbnu'z-Zubeyr'den sâdır olan işin bir nevi' isyan ve ezâ vermek olduğunu, ve bunun da özürsüz olarak Tebük gazvesinden geri kaldıkları için onlara ceza olarak Peygamber'in bütün müslümânları Ka'b ibn Mâlik ve iki arkadaşıyla konuşmaktan nehyet-mesi ma'nâsında görmüştür... (Kastallânî).

103-.......Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Atâ ibn Yezîd el-Leysî'den; o da Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kimsenin dîn kardeşini üç geceden fazla küs bırakması halâl olmaz. Öyle bir küslük ki, iki mü 'min birbirine kavuştukları zaman birisi yüzünü şu tarafa çevirir, öbürüsü de öteki tarafa çevirir. Hâlbuki iki mü'minin hayırlısı, şu önce selâm vermeye başlayandır" 105[105].

63- Âsî Olan Kimseden (İsyanından Vazgeçmesi İçin) Ayrılmanın Caiz Olacağı Babı

Ka'b ibn Mâlik, Tebûk gazvesine gitmeyip, Peygamberden geri kaldığı zaman, Peygamber (S) müslümânlan bizimle konuşmaktan nehyetti, demiş ve bu ayrılığın elli gece olduğunu zikretmiştir 106[106].

104-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Ben senin bana öfkelenmeni ve hoşnûdluğunu muhakkak tanırım" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— Sen bunu nasıl tanırsın yâ Rasûlallah? dedim. O:

— "Şübhesiz sen hoşnûd olduğun zaman (birşeyi tasdik ederken): 'Muhammed'in Rabb'i hakkı için evet' dersin; öfkeli olduğun zaman da (birşeyi inkâr ederken): 'İbrahim'in Rabb'i hakki için hayır' dersin" buyurdu.

105[105] Hadîste küslüğün son müddeti üç gece olmak üzere sınırlandırılmıştır. Bundan daha az bir zaman içinde ilk selâm veren mü'minin daha hayırlı ve faziletli olduğu anlaşılır.

Sonra iki mü'min arasındaki dargınlığın selâm vermek suretiyle zail olup gideceği de bu hadîsten alman hükümler cümlesindendir. Küslük hakkındaki bu hükümler beşeriyet îcâbı iki mü'min arasındaki alışılan dargınlıklara âiddir. Asî, fâsik ve zâlim kimselerden yüz çevirmek ise hadîste bildirilen ale'1-âde küslük mâhiyetinde değildir. Onlardan sakınıp çekinmek Kitâb ve Sünnet'in emrettiği bir vazifedir. Nitekim Tebûk gazvesinden özürsüz geri kalan Ka'b ibn Mâlik ile arkadaşlarına Peygamber'in emriyle elli gün ne selâm verilmiş, ne de güler yüzle bakılmıştı. Sonra bu üç sahâbî Allah tarafından affolunarak sahâ-bîler arasındaki eski şerefli yerlerini almışlardı: Mağâzî Kitabı, "Tebûk gazvesi babı", Ka'b ibn Mâlik hadîsi; et-Tevbe: 117-118.

106[106] Buhârî, Mağâzî Kitabı, "Tebûk gazvesi babı", Ka'b ibn Mâlik hadîsi, et-Tevbe: 117-118.

Âişe dedi ki: Ben de:

— Evet öyledir. Fakat ben (öfkeli hâlde) yalnız Sen'in isminden ayrılırım (sevgin gönlümde yaşar), diye saygımı arzettim [107][107].

64- Bâb: İnsan Arkadaşını Her Gün Yâhud Sabahtan Öğleye Ve Öğleden Akşama Kadarkizaman İçinde Ziyaret Eder Mi?

105-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinmiş hâllerinden başka bir hâlde yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamanlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günde gündüzün iki tarafında sabah ve akşam vakitlerinde Rasûlullah (S) bize gelmemiş olsun... Bir gün biz zeval vaktinin ilk saatinde (yânî en sıcak zamanda) Ebû Bekr'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri:

— İşte Rasûlullah! Bize gelmesi âdeti olmayan bir saatte geliyor, dedi.

Ebû Bekr de:

— O'nu bu saatte ancak mühim bir iş getirmiştir! dedi.

(Âişe dedi ki: Rasûlullah geldi, izin istedi, buyurun denildi, içeri girdi) ve:

— "Bana (Mekke'den Medine'ye) çıkmam hususunda izin verilmiştir" buyurdu [108][108].

---

[107][107] Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Nikâh Kitabı, "Kadınların kıskançlığı ve öfkelenmeleri bâbı"nda, 157

rakamiyle; Müslim de Fadâil'de getirmiştir:

"Müslim Tercemesi, Sahâbîlerin Faziletleri Kitabı, "Hz. Âişe'nin fazileti hakkında bâb", VII, 341-342, 80 "2439".

[108][108] Başlığa uygunluğu ve cevâb olan yeri "Gündüzün iki tarafında sabah ve akşam vakitlerinde Rasûlullah bize muhakkak gelirdi" sözündedir. Hadîs, Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medine'ye hicreti babında uzun bir metinle geçmişti, burada kısa bir parçasını getirmiştir.

65- Ziyaret Etme{Nin Meşrû'luğu) Ve Bir Kavmi Ziyaret Edip Yanlarında Yemek Yiyen Kimse Babı

Selmân el-Farisî de Peygamber zamanında Ebu'd-Derdâ'yı ziyaret etmiş ve onun yanında yemek yemiştir [109[109]].

106-.......Bize Abdulvahhâb, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İbn Sîrîn'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S), Ensâr'dan bir ev halkını ziyaret etmiş ve onların yanında bir yemek yemiş, çıkmak istediği zaman evden bir yere emretmiş, kendisi için bir hasır yaygısı üzerine su serpilmiş, Peygamber o yaygı üzerinde (iki rek'at) namaz kılıp ev halkına duâ etmiştir [110[110]].

66- Gelen Cemâatler İçin (En Güzel Elbiseler Giyip) Süslenen Kimse Babı

107-.......Yahya ibn Ebî İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Salim ibn

Abdillah bana:

— İstebrak nedir? dedi. Ben:

— Dîbâc denilen ipek kumaşın kalın ve sert olan nev'idir, dedim.

O:

— Ben babam Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Umer ibnu'l-Hattâb, bir adamın üzerinde istebrak kumaştan yapılmış bir takım elbise gördü ve o takım elbiseyi Peygamber'e getirdi de:

[109[109]] Bu, Oruç Kitâbı'nda geçen Ebû Cuhayfe hadîsinin bir parçasıdır.

[110[110]] Bu hadîsin bir rivayeti de Namaz Kitabı, "Duna namazı bâbı"nda geçti.

— Yâ Rasûlallah! Bu takım elbiseyi satın al da insanların hey'-etleri Sen'in huzuruna geldikleri zaman onu giy! dedi.

Rasûlullah-:

— "İpek elbiseyi (halâl sayarak) ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer" buyurdu.

Bundan i'tibâren geçen bir müddet geçti. Sonra Peygamber (S) Umer'e istebrak nev'inden ipek bir takım elbise gönderdi. Umer hemen bu elbiseyi Peygamber'e getirdi de:

— (Yâ Rasûlallah!) Bunun benzeri olan takım elbise hakkında o söylediğin sözleri söylemiş olduğun hâlde, bunu bana gönderdin? dedi(de sebebini öğrenmek istedi).

Rasûlullah:

— "Ben bunu sana ancak bunun (satılıp da) karşılığında bir mala nail olasın diye gönderdim" buyurdu.

(Râvî:) İbn Umer bu hadîsten dolayı kumaşta ipek desen olmasını kerîh görürdü, demiştir 111[111].

67- İnsanlar Arasında Kardeşlik Akdi Ve İki Kavim Arasında Yeminli Dostluk Ahidleşmesi Babı

Ebû Cuhayfe: Peygamber (S), Selmân ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yaptı, demiştir 112[112].

Abdurrahmân ibn Avı da: Bizler Medîne'ye geldiğimiz zaman Peygamber (S) benimle

---

111[111] O, üzerinde istebraktan takım elbise olan adam Utarit ibn Hâcib idi. Bu Benû Temîm reislerinden "Zu'I-kavs = Yay sahibi" lakabıyle tanınan zâttır. Benû Te-mîm kabîlesi tarafından Peygamber'in huzuruna gönderilen yetmiş-seksen kişilik kalabalık hey'etin başında olanlardan biri idi.

Bu hadîsten, hey'etlerle karşılaşma sırasında en güzel elbiseler giyme hükmü alınmıştır. Bunun bir rivayeti Libâs Kitabı, "İpek, kadınlar içindir bâbı"n-da geçmişti.

112[112] Bu, Medîne'ye hicret bâbı'nda geçen hadîsten bir parçadır

Sa'd ibnu'r-Rabf arasında kardeşlik ahdi yaptı, demiştir 113[113].

108-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn Avf, Medîne'ye bizim üzerimize geldiği zaman Peygamber (S) onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik akdi yaptı. Sonra Abdurrahmân evlendiği zaman Peygamber ona:

— "Bir koyun (kesmek sureti) ile olsun düğün aşı yap!" buyurdu 114[114].

109-.......Bize Âsim el-Ahvel, tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber(S)'in "islâm'da (Câhiliyet devrinin) yemînleşme ahdi yoktur" buyurduğu sana ulaşmadı mı? diye sordum.

— Peygamber (S) (Medine'de) benim evimde Kureyş ile Ensâr arasında kardeşlik akdi yaptı, diye cevâb verdi 115[115].

68- Gülümseme Ve Gülme(Nin Mübâhlığı) Babı 116[116]

Fâtıma aleyha's-selâm: Peygamber, vefatına yakın bana ailesi içinden kendisine ilk kavuşacak kimsenin ben olduğumu gizlice söyleyince, ben sevincimden güldüm, demiştir

---

113[113] Bu da Ensârın Faziletleri kısmında geçen hadîsten bir parçadır
114[114] Bu hadîsin tam bir rivayeti Buyu' Kitâbı'nın evvellerinde geçti.

115[115] Bunun bir rivayeti Kefalet Kitâbı'nda geçmişti.

Bu hılfler, bu dostluk ve ittifaklar, saldırılardan korunmak veya diğer ka-bîleler aleyhine hareket etmek üzere yapılırdı. Bir çanağa kokulu bir su doldurmak, ellerini bulayarak Ka'be duvarına sürmekle yemini kuvvetlendirmek Câhiliyet âdetleri cümlesinden idi. Peygamber "Müslümanlıkta hüf yoktur"^buyurarak Arab'ın alışık olduğu bu âdetleri kaldırmış ve yerine dînî bir kardeşlik ahdi ikaame etmiştir.
116[116] Tebessüm, sevinç sebebiyle yüzün yayılıp sessiz olarak dişlerin meydana çıkmasına kadar ağzın açılmasıdır. Eğer sesli olup uzaktaki kimse işitecek olursa, bu, kahkahadır. Eğer yalnız yakındaki işitecek kadar sesli olursa bu da Dıhk, yânî gülmedir. Bunun için ağızm ön tarafındaki dişlere Davâhık, yânî gülen dişler ismi verilir.

117[117].

İbn Abbâs da:

Şübhesiz güldüren de, ağlatan da ancak Allah'tır, demiştir 118[118].

110-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o daUrve'den; o da Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Rifâa el-Kurazî karısını boşadı ve boşamayı kesinleştirdi. Ondan sonra o kadınla Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî evlendi. Bir müddet geçince kadın, Peygamber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bu kadın Rifâa'nın yanında onun karısı idi.Rİ-fâa onu üç boşamanın sonuncusu ile kesin olarak boşadı. Ondan sonra bu kadınla Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî evlendi. Fakat şu bir gerçek yâ Rasûlallah, vallahi Abdurrahmân'ın beraberinde bulunan erkeklik âleti ancak şu elbise saçağı gibi gevşektir, dedi.

Kadın üst elbisesinden sarkan bir püskülü elinde tutup gevşekliği gösterdi.

Râvî dedi ki: Bu sırada Ebû Bekr, Peygamber'in yanında oturmakta, Hâlid ibn Saîd ibni'1-Âs da kendisine izin verilmesi için hücrenin kapısında oturmakta idi. Kadının bu sözlerini işitince Hâlid dışarıdan:

— Yâ Ebâ Bekr, yâ Ebâ Bekr! Şu kadım Rasûlullah'ın huzurunda apaçık söylemekte olduğu sözlerinden niye men' etmiyorsun? diye nida etmeye başladı.

Rasûlullah ise gülümseme üzerine birşey artırmadı. Sonra da kadına:

— "Sanırım ki sen eski kocan Rifâa'ya dönmek istiyorsun. Fakat sen (ikinci kocan) Abdurrahmân'ın balağından tadıncaya, o da senin balçığından tadıncaya kadar bu dönüş

117[117] Fâtıma'nın bu sözü, Peygamberin vefatı bâbı'nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

118[118] İbn Abbâs'm bu sözü Cenazeler Kitâbı'nda ölünün arkasından ağlamanın hükmü konusunda yapılan bir münâkaşayı anlatan İbn Ebî Muleyke'nİn uzunca hadîsi içinde söylenmişti. Bu söz yakm lafızla Kur'ân'da da geçmektedir:

"Şübhesiz ki, en son gidiş ancak RabbHnedir. Hakikat şu: Güldüren de ağlatan da ancak O'dur. Hakikat şu: Öldüren de, dirilten de O'rf«r"(en-Necra: 42-44).

olmaz" buyurdu 119[119].

111-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb, Rasûlullah'ın huzuruna girmek üzere izin istedi. Hâlbuki bu sırada Rasûlullah'ın yanında Kureyş kabîlesinden birtakım kadınlar vardı, kadınlar Rasûlullah'tan bâzı isteklerde bulunuyorlar ve kendilerine daha fazla vermesini istiyorlardı. Bu konuşmaları sırasında kadınların sesleri Rasûlullah'ın sesinden yüksek tonda oluyordu. Umer izin isteyince bu kadınlar hemen kalkıp perdeye doğru koşuştular. Peygamber, Umer'in gelmesine izin verdi. Umer huzura girdiğinde Peygamber (kadınların hâline) gülüyordu. Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun! Allah Senin dişlerini güldürsün (yânî Seni sevindirsin)! dedi (ve bununla gülmesinin, sebebini sormuş oluyordu).

Peygamber:

— "Yanımda bulunan şu kadınların hâline taaccüb ettim: Onlar senin sesini işitince acele perdeye koşuştular" buyurdu.

Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah, Sen onların saygı ve büyültmelerine daha lâyıksın! dedi.

Sonra kadınların tarafına yöneldi de onlara:

— Ey nefisleri düşman olan kadınlar! Rasûlullah'ı ta'zîm etmeyip de benden mi çekmiyorsunuz? dedi.

Kadınlar da:

— Çünkü sen Rasûlullah'tan yoğun sözlü ve katısın, dediler.

Rasûlullah, Umer'e:

119[119] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah ise gülümseme üzerine birşey artırmadı" sözün-dedir. Bunun bir rivayeti Talâk'ta, "Karısına: Sen bana haramsın diyen kimse bâbı"nda geçmişti.

— "Ey Hattâb oğlu, sen kadınlara cevâb vermeyi bırak! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, sen bir yolda giderken şeytân asla seninle karşılaşmaz da muhakkak senin yo/undan başka bir yola yönelip gider!" buyurdu 120[120].

112-.......Abdullah ibn Amr (R) -bir rivayette de: Abdullah ibn Umer (R)- şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Tâif gazvesini yaptığı zaman (muhasara uzayınca, bâzı sahâbîleriyle istişareden sonra):

— "İnşâallah yarın dönüyoruz!" diye orduya i'Iân etmişti. Bu, Rasûlullah'ın s ah âb ilerinden bâzı insanlara ağır geldi de:

— Biz buradan Tâif i fethedinceye kadar ayrılmayız! dediler. Bu i'tirâz üzerine Peygamber:

— "Öyleyse yarın sabah harbe hazır olun!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Ertesi sabah harbe giriştiler ve düşmanla çok şiddetli bir kıtal yaptılar. (Düşmanın attığı ok, taş, kızgın demir çivilerle) müslümânlardan yaralananlar çok oldu. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "İnşâallah yarın döneceğiz" buyurdu.

Bu defa bu kararla (sevinip) sükût ettiler. Rasûlullah da sahâbî-lerin bu sevinçli sükûtlarına (taaccüb edip) güldü.

Buhârî'nin üstadı el-Humeydî: Bize Sufyân ibn Uyeyne bu hadîsin senedinin hepsini ihbar lafzıyle tahdîs etti, demiştir 121[121].

120[120] Bu hadîste kadınların Umer'e karşı kullandıkları "Çünkü sen yoğun sözlü ve katısın- Efazz ve ağlaz" tafdîl isimleri, tafdîl ma'nâsma alınmadığı takdîrde "Sen Allah 'tan bir rahmet sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onlan bağışla, Allah 'tan günâhlarının mağfiretini iste. İş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan... " (Âlu İmrân: 159) âyetiyle zıdlık olmaz.

Bunun bir rivayeti Bed'u'1-Halk, "İblîs'in ve ordularının sıfatı" ile Fadâ-il'de "Umer'in menkabeleri bâbı"nda da geçmişti.

121[121] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah da sahâbîlerinin bu sevinçli sükûtlarına (taaccüb edip) güldü" sözündedir. Bunun bir rivayeti Mağâzî'de, "Tâif gazvesi bâ-bı"nda geçmişti.

113-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:

— Ben helak oldum, ramazânda oruçlu iken eşimle cinsî münâsebette bulundum! dedi.

Peygamber ona:

— "Bir köle âzâd et!" buyurdu. O zât:

— Benim köle âzâd edecek malım yok! dedi. Peygamber:

— "Öyleyse iki ay arka arkaya zincirleme (keffâret olarak) oruç tut!" buyurdu.

O:

— Buna güç yetiremem, dedi. Peygamber:

— "Öyleyse altmış fakire yemek yedir!" buyurdu. O zât:

— Onları doyuracak şeyin yolunu da bulamam, dedi.

Bu sırada Peygamber'e içi hurma dolu -râvî îbrâhîm ibn Sa'd'ın: O, mikteldir, dediği onbeş sâ' hurma olan- bir arak getirildi.

Peygamber:

— "O soran kimse nerededir?" dedi ve o şahsa:

— "Bu hurmayı al, yoksullara sadaka yap!" buyurdu. O zât:

— Benden daha fakır olana mı vereceğim? Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin kara taşlı iki yanı arasında benim ailemden daha fakır bir ev halkı yoktur! dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) yan dişleri meydana çıkıp görü-lünceye kadar güldü. Sonra da o adama:

— "O takdirde bunu sizin ev halkı yesin!" buyurdu 122[122].

122[122] Başlığa delîlliği "Peygamber (S) yan dişleri meydana çıkıp görülünceye kadar güldü" sözündedir. Hadîsteki "Lâbeteyhâ = Medîne'ninikilâbesi", Uhud'laÂir Dağları'dır. Bu iki dağ arasındaki arazîye "Medîne Haremi" denildiği daha önce geçmişti. Bunun bir rivayeti Oruç Kitabı, "Ramazân'da cima eden kimse

114-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ın maiyyetinde yürüyordum. Rasûlullah'm üzerinde Necrân doukmala-nndan kaim kenarlı bir kaftan bulunuyordu. Bir çöl bedevisi Rasû-lullah'a erişti de arkasından kaftanım, şiddetli bir çekişle çekti.

Enes dedi ki: O sırada ben Peygamber'in boynu ile omuzu arasına baktım da, bedevinin kaftanını şiddetle çekmesinden, kaftanın kenarı onun boyun safhasında iz bırakmış olduğunu gördüm. Bu çekmeden sonra bedevî:

— Yâ Muhammed! Yanında bulunan Allah malından bana bir-şey vermelerini emret! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah o bedeviye doğru (şefkatle) baktı da güldü, sonra bu bedevîye biraz atıyye verilmesini emretti [123][123].

115-.......Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben İslâm Dîni'ne girdiğimden beri Peygamber (S) beni meclisine girmekten men' etmemiş ve beni her gördüğünde de muhakkak yüzüme gülümsemiş-tir. (Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin başında Zu'1-Halasa putunu kırmaya gittim, Ahmesliler iyi ata binerlerdi, fakat) ben bir türlü at üzerinde duramazdım. Bunu Peygamber'e şikâyet ettim. Peygamber eliyle göğsüme vurdu da:

— "Allâhummesebbithuve'c'alhuhâdiyenmehdiyyen{ = Allah'ım! Sen Cerîr'i (doğru yolda ve at üstünde) sabit tut ve onu hidâyet edici ve hidâyet edilmiş kıl]" diye dua etti [124][124].

---

bâbı"n-da geçti. Orada da ifâde edildiği üzere bu hadîs, dîn mürşidlerine dîn öğretiminde tutulacak yolu gösterir: Dîn âlimlerinin güler yüzlü olmalarını, öğrencileri nfk ve yumuşaklıkla dîne ısındırmalarını öğretmektedir. Bununla dîn işlerinde müsamaha ve genişlik yolu tutulması öğretilmiştir. Çünkü Peygamber o zâta yumuşaklıkla gereken dînî cezaları sırasıyle saymış ve aldığı olumsuz cevâblarm beyyinelerini araştırmayarak derece derece yürüyerek en kolay çözüme ulaştırmıştır..-

[123][123] Bunda Rasûlullah'm hilmi, nefsinde ve malında ezaya karşı sabrının beyânı vardır. Bunun bir rivayeti Beşte bir ile Libâs'ta geçmişti.

[124][124] Bunun daha geniş birer rivayeti Cihâd'da've Cerîr'in fazîleti'nde geçmiştir.

116-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve, Ummü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da anası Ümmü Seleme'den haber verdi ki, Ümmü Suleym:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Allah hakkı beyân etmekten haya etmez. Kadın ihtilâm olduğu zaman kendisine yıkanmak vâcib olur mu? diye sordu.

Peygamber (S):

119-.......Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Mansûr'dan; odaEbû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Doğruluk insanı hâlis iyiliğe götürür, hâlis iyilik de cennete kılavuzluk eder. İnsan doğruluk ede ede nihayet bu seciyyesiyle sıddîk olur. Yalancılık da insanı fucûra, şerre götürür. Şerr de cehenneme götürür. İnsan yalancılık ede ede nihayet Allah katında bir kezzâb (yânı çok yalancı bir kimse sıfatıyle) yazılır" 125[125].

120-.......Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Ebû Süheyl Nâfi' ibn Mâlik ibn Ebî Âmir'den; o da babasından; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylediği zaman yalan söyler, va'd ettiği vakit sözünde durmaz, kendisine bir-şey emniyet edildiği zaman hıyanet eder" buyurmuştur.

121-.......Semure ibn Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben bu gece rüyamda iki adam gördüm. Onlar bana geldiler (ve benim elimden tutup beni

---

125[125] Hadîsteki Bİrr, bütün hayırları toplayan câmiâlı bir ta'bîr olup hâlis iyilik, itaat, doğruluk, sözünde durmak gibi ma'nâlara gelir.

Fucûr, şerr ve fesada meyil ve mahabbet ma'nâsına olup her türlü şerr ve fesadı içine alan bir ta'bîrdir.

Sıddîk; çok doğrucu ma'nâsına mübalağa sîgasıdır.

Kezzâb da çok yalancı ma'nâsına bir mübalağa sîgasıdır.

"Kim Allah 'a ve Rasûlü 'ne itaat ederse işte onlar, Allah 'in kendilerine nV-metler verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle, iyi insanlarla'beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar" (en-Nisâ: 69) âyetinde "Sıddîk" Peygamberlik mertebesinden sonra gelen yüksek bir rütbedir.

mukaddes bir sahraya çıkardılar ve birçok yerleri gezdiler. Sonunda ben onlara: Beni iyi gezdirdiniz. Şimdi bana gördüğüm şeyleri bildirin, dedim). Onlar, yânî bu iki melek şöyle dediler:

— Hani şu ağzı parçalanmakta olduğunu gördüğün kimse yok mu, işte o çok yalan söyleyen bir yalancı idi, o dünyâda dâima yalan söylerdi. Onun söylediği yalanlar, ondan alınıp taşınır da nihayet her tarafa yayılırdı. İşte bu yalancı, kıyamet gününe kadar bu suretle azâb olunacaktır..." 126[126].

70- Bâb: El-Hedyu's-Sâlîh Hakkındadır 127[127]

122- Bize İshâk ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Ebû Usâme'ye:

— el-A'meş size tahdîs etti mi? dedim. (O şöyle dedi:)

— Ben Şakîk'ten işittim, şöyle dedi: Ben Huzeyfe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Şübhesiz insanların sîretçe, kasdca ve yolca Ra-sûlullah(S)'a en çok benzeyeni, İbnu Ümmi Abd'dir. Biz, o evinden çıkıp da tekrar evine döneceği zaman içinde (onu görüyor ve hâlini biliyorduk). Ev halkı içinde onlarla yalnız kaldığı zaman onun ne yapar olduğunu bilmiyoruz 128[128].

123-.......Muhârik şöyle demiştir: Ben Târik el-Ahmesî'den işittim, şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan işittim, şöyie dedi: Şübhesiz sözün en güzeli Allah'ın Kitabı,

---

126[126] Buhârî bunu Namaz, Cenazeler, Buyu', Cihâd, Bed'u'1-Halk, Gece Namazı, Peygamberler, Tefsîr ve Ta'bîr Kitâbîarı'nda getirmiştir. Buradaki, Cenâzeler'de geçen uzun hadîsten bir parçadır. Bu parça, yalancıitin öldükten sonra kıyamete kadar sürecek olan fecî' azabını anlatmaktadır.

127[127] el-Hüdâ, doğru yola gitmek ve doğru yola delâlet eylemeğe denir ki, isimdir.

el-Hedyu, bir adamın sîret, meslek ve tarîkına denir...

128[128] Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Ben kardeşimle Yemen'den Medine'ye geldiğim zaman bir müddet bekledik. Peygamber'in hâllerini, yakınlarını ted-kîk ettik. Bu sürede biz Abdullah ibn Mes'ûd'u, Peygamber'in ev halkından bir kişi olarak bildik. Çünkü Peygamber'in huzuruna dâima İbn Mes'ûd'la ana-sının girdiğini çıktığını görüyorduk.

yolun en güzeli de Muham-med'in yoludur [129][129].

71- Ezaya (Zorluk Ve Sıkıntılara) Karşı Sabır Ve Yüce Allah'ın: 'Ancak Sabredenlere Ecirleri Hesâbsız Ödenecektir Fez-Zumer: 10) Kavli Babı

124-.......Sufyân şöyle dedi: Bana el-A'meş, Saîd ibn Cübeyr'den; o da Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah'tan daha sabırlı ve aleyhinde işittiği (bâtıl iddiaların verdiği) ezaya Mimli hiçbir ferd -yâhud: Hiçbirşey yoktur: Çünkü insanların bir kısmı ona oğul isnâd edip çağırıyorlar, böyle iken şübhesiz Allah onları afiyette kılıyor ve onları türlü ni'metlerle rızıklandırıyor"'.

125-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Şakîk'ten işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S- Huneyn günü olup bitince) öteden beri yapageldiği taksîmler-den biri gibi, ganîmet mallarını taksîm etti. Ensâr'dan bir adam:

— Vallahi bu, muhakkak kendisinde Allah rızâsı gözetilmeyen bir taksimdir, dedi.

Ben de:

— Bu (küstahça) sözü muhakkak Peygamber'e söyleyeceğim! dedim.

Ve Peygamber'e geldim, kendisi sahâbîleri içinde bulunuyordu, o sözü O'na yavaşça haber verdim. O söz Peygamber'e ağır geldi, yüzünün rengi değişti ve öfkelendi, hattâ ben, keski bunu kendisine haber vermeyeydim dedim. Sonra:

---

[129][129] Bu sözü, Peygamber, hutbe mukaddimesinde söyler idi: Câbir ibn Abdillah <R) şöyle demiştir: Rasûlullah hutbe yapacağı zaman hamdeder, sonra "Amma ba'du = Bundan sonra biliniz ki, sözün en hayırlısı Allah'ın Kitabı, yolun hayırlısı da Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü (dînde) sonradan çıkarılan şeylerdir. (Dînde çıkarılan) her bid'at sapıklıktır., "büyütüyordu. (Müslim, Cu-mua, "Namaz ve hutbenin hafif tutulması babı".) Bunu "Sözün en doğrusu Allah'ın Kitabı, yolun en faziletlisi de Muhammed'in yoludur" şeklinde Ahmed ibn Hanbel de Câbir'den rivayet etmiştir.

— "Mûsâ bundan daha fazlasıyle eza edilmiş de sabretmiştir" buyurdu [130][130].

72- İnsanları Ceza Verme Ve Azarlama İle Karşılamayan Kimse Bârı

126-.......Bize Müslim (ibn Subayh) Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) birşey yapmış da o hususta insanlara ruhsat vermişti. Bir topluluk o işten çekindi ve ona yanaşmadılar. Onların bu çekingenliği Peygamber'e ulaşınca, hemen hutbeye çıkıp Allah'a hamdetti, sonra:

— "Birtakım cemâatlere ne oluyor ki, benim yapmış olduğum işten çekiniyorlar? Allah'ayemîn ederim, ben Allah'ı onların en bileniyimdir ve Allah'a saygısı en şiddetli olanlarıyımdır" buyurdu [131][131].

127-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R): Peygamber (S) haya yönünden kendi köşesinde oturan bakir kızdan daha çok utangaç idi. İstemediği birşeyi gördüğü zaman biz O'nu yüzünden tanır, anlardık, demiştir.

73- Mîtmin Kardeşini Te'vîlsiz Olarak Küfre Nisbet Eden Kimsenin Kendisi, Dediği Gibidir Babı

---

[130][130] Bâbdaki âyet ve burada getirilen hadîsler insanların ezâ ve cefâlarına, zor ve çetin işlerin sıkıntılarına karşı sabretmenin, bunlardan yılmayıp tahammül etmenin faziletini beyân etmektedir. Yüce Allah'a sabırlı demek, hilmli ma'nâsı-nadir. Hilm de cezaya hakk kazanan günahkârın cezasını hemen vermeyip, başka bir zamana habs ile geri bırakmaktır.

[131][131] Hadîste Peygamber'in ruhsat verdiği hususlardan istifâde etmenin, yânî işlerin dâima kolaylık ve sadelik cihetinin tercîh edilmesi lüzumu belirtilmiş, işlerin bu kolaylık ve sadelik cihetlerini tercîh etmeyip de zor ve meşakkatli olanlarım tutanlar müdellel bir üslûbla serzeniş edilmiştir. Bu konu ile iki hadîs Müslim, Fadâil, "Peygamber'in Yüce Allah'ı bilmesi ve O'na saygı ile korkusunun şiddeti bâbı"nda rivayet edilmiştir: Müslim Ter., VII, 329-330-127 "2356".

128-.......Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Ra-sûlullah (S): "Bir adam kardeşine hitaben: Yâ kâfir! dediği zaman, ikisinden biri bu sıfatla dönmüş olur" buyurmuştur.

İkrime ibnu Ammâr da Yahya ibn Ebî Kesîr'den söyledi ki, Abdullah ibn Yezîd, Ebû Seleme'den işitmiş; o da Ebû Hureyre'den işitmiş; o da Peygamber'den işitmiştir.

129-.......Bana İmâm Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Herhangibir kimse (mü'min) kardeşine: Yâ kâfir! diye hitâb ederse, ikisinden biri muhakkak bu sıfatla dönmüş olur" buyurmuştur.

130-....... Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Sabit ibnu'd-Dahhâk'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim İslâm 'dan başka bir milletin adiyle yalancı olarak yemin ederse, o, söylediği millet gibidir. Her kim de dünyâda kendisini herhangi birşeyle öldürürse, cehennemde kendisini öldürmüş olduğu o şeyle azâb olunur. Mü'mine la'net etmek, onu öldürmek gibidir. Kim bir mü'mine kâfirlik isnâd ederse, bu da onu öldürmek gibidir" 132[132].

74- Bu "Yâ Kâfir" Sözünü Te'vîl Edici Olarak Yâhud İşin Hakikatini Bilmeyerek Söyleyeni, Küfre Nisbet Etmeyen Kimse Babı

132[132] Millet, dîn ma'nâsmâdır. İslâm milleti, Yahûdî milleti, Nasrâniyye milleti gibi İslâm'dan başka bir dîne yapılan yeminin sureti, bunlardan herbirine veya kâfir milletlerden herhangibirinin adına yemîn etmektir. "Yalancı olarak" kaydı, "Halefe" fiilinde gizli bulunan zamirden hâldir. Ve: "Yemîn eden kimse,adına yemîn ettiği dîn ve millete ta'zîm etmekte yalancı olarak" demektir. Ve bu hâl, lâzıme hâllerdendir. Çünkü İslâm Dîni'nden başka bir dîne yemîn eden kimse, herhalde ve her zamanda bu yemininde yalancıdır...

La'net, mü'minin uhrevî menfâatlerinin zevalini temennî etmek olduğu için öldürmekle mûsâvî sayılmıştır. Mü'mine "Yâ-kâfir!" diye küfür isnâd etmek de onun dünyevî menfâatini ihlâl ettiği için, onu öldürmek derecesinde günâh sayılmıştır.

Bu hadîslerin bâzı rivayetleri daha önceleri de geçmişti.

Umer ibnu'l-Hattâb da Hâtıb ibn Ebî Beltea için: "O bir münafıktır!" demişti de Peygamber (S):

'Sana ne bildirir? Belki Allah Bedir harbine katılanların ihlâsına muttali' olmuş ve: Ben sizlere mağfiret ettim! buyurmuştur" dedi [133][133].

131-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle tahdîs etmiştir: Muâz: ibn Cebel, Peygamber(S)'in arkasında namazı kılar, sonra da kendi kavmi olan Benû Selime'ye gelir, o namazı onlara kıldırır ve namazda da el-Bakara Sûresi'ni okurdu.

Câbir dedi ki: Bir defasında bir adam (cemâatten ayrıldı da) kendi başına hafif bir namaz kıldı. Bu adamın ayrıca namaz kıldığı haberi Muâz'a ulaşınca, Muâz:

— O bir münafıktır! dedi.

Muâz'ın bu sözü de o adama ulaştığında, hemen Peygamber'e gitti ve:

— Yâ Rasûlallah! Bizler ellerimizle işleyen ve su çeken develerimizle sulama yapan bir topluluğuz. Muâz dün bizlere namaz kıldırdı da namazda el-Bakara Sûresi'ni okudu. Ben de namazımı hafif kılıp geçtim. Bundan dolayı Muâz benim bir münafık olduğumu iddia etmiş, dedi.

Bunun üzerine Peygamber üç kerre:

— "Ya Muâz! Sen bir fettan mısın? Ve'ş-şemsi ve duhâha, Seb-bih isme Rabbike'l-alâ ve benzeri sûreleri oku!" buyurdu [134][134].

132-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizden her kim yemîn eder de yemininde 'Lât ve Uzzâ hakkı için' derse (bunun keffâreti için) hemen: 'La ilahe ille'Hah'

---

[133][133] Buhârî, Umer'in bu sözünü içine alan hadîsi el-Mumtehıne Sûresi tefsirinde senedli olarak getirmişti.

[134][134] Başlığa uygunluğu Peygamber'in Muâz'ı "O bir münafıktır" sözü hakkında ma' ziretli kabul etmesi yönündendir. Çünkü Muâz, cemâat namazım terkedenin münafık olduğunu zannederek te'vîl edici olmuştur.

Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitabı, "İmâm namazı uzattığı zaman... bâ-bı"nda geçmişti.

desin. Arkadaşına 'Gelseninle kumar oynayalım' diyen de (oynayacağı kumar parasını) fakirlere sadaka versin" buyurdu.

133-.......Bize el-Leys, Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: İbn Umer, babası Umer ibnu'l-Hattâb'a bir kaafile içinde giderlerken arkadan yetişti, o sırada Umer, babası adiyle yemîn ediyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Dikkat edin! Allah sizleri babalarınızla yemîn etmenizden nehyetmiştir. Her kim yemin etmek zorunda olursa, yalnız Allah adiyle yemîn etsin yâhud (yemîn etmeyip) sussun!" diye nida etmiştir [135][135].

75- Allah'ın Emri İçin Öfkelenip Şiddet Göstermenin Caiz Olacağı Babı

Yüce Allah da:

"Ey Peygamber kâfirlerle, münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran... " (et-Tahrîm: 9) buyurdu.

134-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yanıma girdi. Evde üzerinde suretler bulunan bir perde vardı. Peygamber onu görünce yüzünün rengi değişti. Sonra o perdeyi uzanıp aldı ve onu yırttı.

Âişe: Peygamber:

— "Kıyamet günü azabın en şiddetli olanlarından bir nev'i işte bu resimleri yapan kimselerdir" buyurdu, dedi.

---

[135][135] Umer, bununla yemîn etmekten nehyi işitmeden evvel yemîn ettiği için ma'zûr olmuştur. Bunun için Peygamber nehiy ile yetindi de onu muaheze etmedi... Bu iki hadîsin birer rivayeti en-Necm Sûresi'nin tefsirinde geçmişti (Kastallânî).

135-.......Ebû Mes'ûd (el-Bedrî el-Ensârî-R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber(S)'e geldi de:

— Fulânca kimse bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, vallahi sabah namazına gitmekten (adetâ) geri kalıyorum! dedi.

Ebû Mes'ûd dedi ki: Ben Rasûlullah'ı hiçbir mev'ızada o günkü kadar öfkeli görmedim.

Yine Ebû Mes'ûd dedi ki: Bu şikâyet üzerine Rasûlullah: — "Ey insanlar! İçinizden bâzı kimselerde cemâati dînden nefret ettirme hasleti vardır. Herhanginiz namaz kıldıracak olursa hafif tutsun. Çünkü cemâatin içinde hasta olanı var, yaşlı olanı var, iş güç sahibi olanı vardır" buyurdu [136][136].

136-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cemâatin önünde namaz kıldırırken mescidin kıble tarafındaki duvarda bir tükürük gördü de onu eliyle kazıdı ve öfkelendi. Sonra namazdan çıkınca:

— "Sizden herbiriniz namaz içinde olduğu zaman Allah onun yüzü mukaabilindedir. Onun için hiçbiriniz namaz içinde iken yüzünün karşısına doğru tükürmesin!" buyurdu [137][137].

137-.......Bize Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân, Munbeis'in âzâdlısından; o da Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî'den şöyle haber verdi: Bir adam RasûIullah(S)'a bulunmuş eşyanın hükmünden sordu. Rasûlullah:

— "Bir sene i'lân et, sonra bunun kabının ağız bağını ve içinde-kini iyi tanı, sonra bununla faydalan. Eğer sahibi gelirse, onu kendisine ver!" buyurdu.

---

[136][136] Bu hadîslerden imâm için namazı hafif kıldırmasının mendûb olduğu anlaşılıyor, hattâ bazılarınca bu emri vâcibdir.

Şikâyet olunan bu fulânca kimse, Muâz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dan birisidir.

[137][137] Namaz Kitâbı'ndaki Enes ibn Mâlik hadîsinin bundan sonrası da: "Muztarr kaldığında ya sol tarafına, ya sol ayağının altına tükürsün "; sonra ridâsının kenarından tuttu da içine tükürüp dürerek "Yâhud işte böyle yapsın" buyurdu, ziyâdesi vardır.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Koyun yitiğinin hükmü nedir? dedi. Rasûlullah:

— "Onu sen al! Çünkü o ya senin, ya mü'min kardeşinin yâhud da kurdundur!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Yitik devenin hükmü nedir? dedi.

Râvî dedi ki: Bu suâl üzerine Rasûlullah öfkelendi, hattâ iki yanakları yâhud yüzü kıpkırmızı oldu. Sonra:

— "Ondan sana ne? O hayvanın gezecek tabanı var, karnında su tulumu var, sahibine kavuşuncaya kadar gezer, içer!" buyurdu.

138- el-Mekkî de şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Saîd tahdîs etti.

H Bana Muhammed ibn Ziyâd tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Cafer tahdîs etti. Bize Abdullah ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim Ebu'n-Nadr Mevlâ Umer ibn Ubeydillah, Busri ibnu Saîd'-den tahdîs etti ki, Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde hurma yaprağı örgülerinden yâhud hasırdan küçük bir hücre çevirdi. RasûluIIah (ramazânda bir gece) çıkıp onun içinde namaz kılıyordu. Kendisini birtakım adamlar ta'kîb ettiler ve gelip onun namazına uyarak namaz kılar oldular. Sonra bir gece daha geldiler ve orada hazır oldular. RasûluIIah onlardan gecikti ve onların yanına çıkmadı. Bunun üzerine seslerini yükseltip kapıya çakıl taşlan attılar. Bunun üzerine RasûluIIah öfkelenmiş olarak onların yanına çıktı. Ve RasûluIIah onlara:

— "Yaptığınız bu namaz isimsizinle birlikte devam ettirdim. Fakat onun, sizin üzerinize farz yazılacağını zannettim.Onun için sizler bu gece namazını evlerinizde kılınız. Çünkü kişinin namazının hayırlısı, farz namazı müstesna, kendi evinde kıldığı namazdır" buyurdu [138][138]

---

[138][138] Bu hadîsin birer rivayeti Namaz Kitabı, "Gece namazı bâbı"nda Âişe'den ve Zeyd ibn Sâbit'ten olarak geçmişti. Burada getirilmesi ve başlığa uygunluğu, Rasûlullah'ın öfkelenerek onların yanına çıkması bakımındandır.

76- Yüce Allah'ın Şu Sözlerinden Dolayı Öfkelenmekten Sakınmak Babı:

"(Bu sevâblar) îmân edip de ancak Rabblerine güvenip dayanmakta, büyük günâhlardan ve açık kötülüklerden kaçınmakta, öfkelendikleri zaman bizzat kusurları örtmekte olanlara.., mahsûstur" (eş-şûrâ: 36-37);

"O takva sahihleri bollukta ve darlıkta infâk edenler, öfkelerini yutanlar, insanlardan afv ile geçenlerdir. Allah iyilik edenleri sever" (âiu imrân: 134) [139][139].

139-.......Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, RasûluIIah (S) şöyle buyurmuştur: "Çok kuvvetli pehlivan, birçok güreşçileri yere serip gâlib olan değildir. Asıl kuvvetli pehlivan, öfkelendiği sırada nefsine mâlik (ve irâdesine hâkim) olan kimsedir".

140-.......Süleyman ibn Sured (R) tahdîs edip şöyle demiştir:

Peygamber(S)'in yanında iki kişi sövüştüler, biz de yanında oturuyorduk. O ikisinden biri arkadaşına öfkelendirilmiş olarak sövüyordu, öfkesinden yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben bir kelime bilmekteyim ki, bu öfkeli olan kişi onu söylese, kendisinden öfkesi muhakkak gider: Eğer "Eûzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm (= Ben taşlanmış şeytândan Allah'a sığınırım)1 dese" buyurdu.

---

[139][139] Buhârî gadabdan sakınmak gerektiğini burada zikrettiği iki âyetle delîllendir-miştir.

Gayz, hoşlanılmadık birşeye karşı tab'ın heyecanı, yânî öfke demektir ki, gadabın aslıdır ve ondan farkı vardır. Deniliyor ki, her hâlde gadabın arkasında intikaam irâdesi vardır veyâhud gadab, ihtiyârsız yüzde ve organlarda zahir olur. Gayz ise yalnız kalbde kalabilir. Bir de Allah'a gadab isnâd edilir ve gayz isnâd edilmez.
Keztn, dolu bir kırbanın ağzını bağlamaktır ki, burada Öfkesini yutup tutmak, zarar gördüğü kimselere karşı kudreti bulunduğu halde intikaama kalkışmamak ve hattâ nahoş bir hâl göstermeyip hazm ve sabretmektir... (Hakk Dîni, II, 1176-1177).

Oradaki sahâbîler o öfkeli adama:

— Sen Peygamber'in söylemekte olduğu sözü (öfke reçetesini) işitmiyor musun? dediler.

O adam:

— Ben deli değilim, dedi 140[140].

141-.......BizeEbû Bekr -ki.o İbn Ayyâş'tir-Ebû Husayn'dan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Bir adam -ki o Câriyetu'bnu Kudâme'dir- Peygamber(S)'e:

— Bana bir nasîhat tavsiye et! dileğinde bulundu. Peygamber ona:

— "Gadablanma!" buyurdu.

Bunun üzerine o kişi Peygamber'den tekrar tekrar nasîhat tavsiye etmesini istedi, her defasında Peygamber ona "Gadablanma!" öğüdünü verdi 141[141].

140[140] Bu hadîsin birer rivayeti îblîs'in ve ordusunun sıfatı ile sövüşme ve la'net bâb-larında geçmişti. Şeytân, gadabı insana zînetleyen şerrli mahlûktur.îstiâze. onun tuzağını def etmeye en kuvvetli silâhtır. O kimse "Ben deli değilim" demekle gadabın şeytân ilişmesinden bir nevi' olduğunu bilmediğini ortaya koymuştur. Bu hadîste istiâzenin gadabı terketmeye yardım edeceği ve gayzi yutmaya hazırlayacağı hükmü vardır... (Kastallânî).

141[141] Hattâbî şöyle dedi: "Gadablanma!" öğüdünün ma'nâsı, "Gadabın sebeblerin-den çekin ve gadabı çekecek işlere girişme!" demektir. Çünkü gadabın kendisi insanda tab' olunmuştur, onun cibilliyetinden çıkarılıp atılması mümkin olmaz... Bu bir kelimelik öğüt, sayılmayacak birçok hikmetleri, maslahatları ve ni'met-Ieri çekmeyi, birçok mefsedetleri ve intikaamlan def etmeyi şâmil olmuştur.,. (Kastallânî).

Peygamber'in bu adama tekrar tekrar öğüt isteğine karşı yalnız "Gadablanma!" öğüdünü vermesi, bu adamın hâl ve tavrında asabîlik görmesinden dolayıdır. Peygamber'in âdeti, nasîhat isteyenlere kendi hâl ve tavırlarının ifâde ettiği lüzum ve İhtiyâca göre tavsiyede bulunmaktı. Belki bu adam da titizdi, gadablı bir tip idi ve kendisine bu bir kelimelik öğüt reçetesini vermiş, gadablanmazsa bütün şerrlerden, belâlardan kurtulacağını öğretmiştir.

Beydâvî şöyle demiştir: İnsana arız olan bütün mefsedetler, insandaki şehvet ve gadab kuvvetlerinin eseridir. Vasiyet temenni eden kişi, şübhesiz ki, fenalıklardan korunma çâresine irşâd edilmesi niyazında bulunmuştu. Peygamber de bütün fenalıkların çıkış sebebi olan gadabın bırakılmasını vasiyet buyurmuştur.

77- Haya Babı 142[142]

142-....... İmrân ibn Husayn (R): Peygamber (S):

— "Haya ancak hayır getirir" buyurdu, demiştir.

Tabiî âlimlerinden Buşeyr ibn Ka'b, İmrân ibn Husayn'dan bu hadîsi işitince:

— Hikmet kitâblannda: "Şübhesiz vakaar hayadandır, şübhesiz sekınet de hayadandır" diye yazılıdır, demiştir.

Bunun üzerine İmrân, Buşeyr'e:

— Ben sana Rasûlullah'tan hadîs tahdîs ediyorum, sen ise bana hikmet sahîfenden söz söylüyorsun! diye karşılamıştır 143[143].

143.......Abdullah ibn Umer (R) şöyie demiştir: Peygamber (S) bir adama uğradı. O adam o SIrada (kardeşini) hayasından ötürü kınayıp azarlamakta:

— Sen muhakkak utanıp sıkılıyorsun! diyor ve sanki ona- Bu utanma sana zarar vermiştir, diye söyleniyordu. Rasûlullah da:

142[142] Haya, halkın ayıplaması endîşesinden ötürü insana arız olan sıkılma hâlidir, Türk-çesi "Utanmak"tir. Bu ruhî hâl, insanlarda fıtrîdir. Avret yerini açmaktan, insanların ortasında cinsî münâsebetten utanmak, bütün medenî insanlarda bulunan bir halettir. Hayanın bir nev'i de îmânîdir. Bu da Allah korkusu ile gü-nahlı işlerde bulunmaktan utanıp sıkılmaktır. Gerek fıtrî ve ruhî bir haletin ese ri olarak insanlardan utanmak, gerek bir îmân eseri olarak Allah'tan utanmak, hadîste bildirildiği üzere insana hayırdan başka birşey getirmez... Müslim Sa-/îf/î'indeki İmrân ibn Husayn hadîsinde Rasûlullah: "Hayanın hepsi hayırdır" buyurmuştur. Yânî haya, gerek fıtrî, gerek îmânî olsun, ister Allah'tan korku, ister kuldan utanmak eseri olsun, hepsi hayırdır;bunların hepsi insanı hayra, saadete sevkeder demektir.

143[143] İmrân'ın Buşeyr'e kızması, Buşeyr'in hikmet kitabından naklettiği sözün kendi rivayet ettiği hadîse eklenip ziyâde edilmesi endîşesinden, yânî Peygamber sözüne hakimlerin sözünün eklenmesi endîşesinden olmuştur. Bir de hadîs "Hayanın hepsi hayırdır" şeklinde olduğu hâlde, hikmetteki söz "Hayadan bir kısmı sekînet ve vakaardır" şeklinde olup, hayanın bir kısmı seiûnet ve vakaarı hâiz değildir ma'nâsına olabileceği içindir. Hikmet ilmi, mevcudatın varlık ve görünüşlerindeki vaziyetlerine göre hakikatlerinden, beşer zekâsının erişebildiği kadar bahseden bir ilimdir.

"ŞU kayâh karde§İnİ bırak! Çünkü hayQ îmândandır" buyurdu.

78- Bâb:

'Utanmazsan dilediğini yap!1

145-......Ebu Mesud ^el-Bedrî"R) tahdîs edip şöyle demiştir: Geçmiş peygamberlerin sözünden (hiç eksiksiz) in-birisi de:

79- Dînde Fakîh Olmak İçin Hakkı Sormaktan Utanılmaması Babı

146-.......Ümmü Seleme (R) şöyle dedi: Ümmü Suleym, Rasûlu!lah(S)'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Allah hakkı beyân etmekten haya etmez. Kadın ihtilâm olursa, üzerine yıkanmak vâcib olur mu? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Suyu (yânî meniyi) gördüğünde evet" buyurdu [144][144].

147-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S):

— "Mü'minin meseli, yapraklan düşmez ve dağıtmaz yeşil bir ağacın meseli gibidir"

144[144] Bu hadîsin birer rivayeti Gusl'de ve daha başka yerlerde geçmişti. Bu, dîn işlerinde hakikati öğrenmek için suâl cormaya hayanın mâni' olmaması lâzım geleceğini ifâde eder. Buhârî, "Haya bâbi"nda geçen "Hayanın hepsi hayırdır"'hadîsinin amma mahsûs olduğuna, bu gibi hususlarda utanmanın iyi olmadığına işaret etmiştir. Nitekim Âişe'den ta'lîkaan gelen bir rivayette "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Hayaları kendilerini dînlerini öğrenmekten men' etmedi"duyurulmuştur.

buyurdu.

Orada bulunan topluluk:

— O şu ağaçtır, o şu ağaçtır, diye bâzı ağaçların isimlerini söylediler.

Ben de onun hurma ağacı olduğunu söylemek istedim. Ben küçük, taze bir oğlan hâlimden dolayı (bunu söylemeye) utandım. Peygamber:

— "O, hurma ağacıdır" buyurdu.

Ve yine Şu'be'den: Bize Hubeyb ibn Abdirrahmân, Hafs ibn Âsım'dan; o da İbn Umer'den bunun benzerini tahdîs etti ve bunda şunu ziyâde etti: İbn Umer:

— Sonra ben bunu babam Umer'e söyledim de o: Utanmayıp da o sözü söylemiş olaydın, bu bana şu ve şu şeylerden elbette daha sevimli olurdu, dedi.

148-....... Ben Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'den işittim; o da Enes(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Bir gün bir kadın Peygamber'e geldi, nefsini O'na arzederek:

— Benimle evlenmeye ihtiyâcın var mı (yânî benimle evlenir misin)? dedi.

Enes bu hadîsi söylerken orada hazır bulunan kızı:

— O kadının hayası ne kadar da kıtmış! dedi. Bunun üzerine Enes:

— Kızım o kadın senden hayırlıdır. (Çünkü o) kendi nefsini Ra-sûlullah'a arzetmiş (O'nun ev halkı arasına girme şerefine yönelmiş) bir kadındır, dedi [145][145].

---

[145][145] İbn Umer'in hadîsinin bir rivayeti İlim Kitâbı'nda, Enes ibn Mâlik hadîsinin bir rivayeti de Nikâh'ta geçmişti.

Enes'in kızına karşı söylediği sözde de belirttiği gibi, kadının Peygamber'-le evlenme isteğini açıkça ve utanmadan Peygamber'e arzedip söylemesi, başlı başına yüksek bir fazilet örneği ve başlığa tam bir uygunluktur.

80- Peygamber(S)'İn "Kolaylaştırın, Zorlaştırmayın " Kavli Ve İnsanlar Üzerine İşleri Dâima Hafifletmeyi Ve Kolaylaştırmayı Sever Olması Babı

149-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ben Ebû Mûsâ ile Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderdiği zaman, ikisine hitaben:

— "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin ve işlerde uygunluk gösterin/" buyurdu.

Ebû Mûsâ:

— Yâ Rasûlallah! Biz Yemen'in bir arâzîsindeniz. Orada baldan "Biti"' denilen bir içki yapılır, arpadan da "Mızru" denilen bir içki yapılır (bunların hükmü nasıl olacaktır)? diye sordu. Rasûlullah (umûmî bir düstûr olarak): — "Her sarhoşluk veren içki, haramdır!" buyurdu.

150-....... Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S): "Kolaylaştırınız, zorîaştırmayınız; sükûnete kavuşturunuz, ürkütüp nefret ettirmeyiniz!" buyurdu, demiştir.

151-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -dünyâ işlerinden- iki şey arasında muhayyer kılındı mı, O muhakkak günâh olmadığı müddetçe onlardan en kolayım alırdı. Eğer bir günâh olacaksa, o kolay işten halkın en uzak bulunanı, Rasûlullah olurdu. Rasûlullah kendisi için asla kîn tutup öç almamıştır. Ancak Allah'a karşı hürmetsizlik edilmiş olması müstesnadır, bu takdirde işlenen hürmetsizlik sebebiyle Allah için öfkelenir, intikaam alırdı [146][146].

152-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti ki, el-Ezrak ibn Kays şöyle demiştir: Ehvâz'da

---

[146][146] Ebû Mûsâ hadîsinin bir rivayeti Mağâzî'nin sonunda, bir rivayeti de îlim Kitâ-bi'nda geçmişti.

Enes'in hadîsi îiim'de, Âişe'nin hadîsinin bir rivayeti Peygamberin sıfatı bâbı'nda da geçmişti. Hadîslerin başlığa delâletleri meydandadır.

(Duceyle denilen) bir nehrin kenarında bulunuyorduk. O nehrin suyu kuruyup gitmişti. Ebû Berze Nadle ibnu Ubeyd el-Eslemî atı üzerinde geldi de namaza durdu, atını da salıverdi. Kendisi namazda iken atı yürüdü. Ebü Berze hemen namazını bıraktı ve atının ardından gitti, sonunda ona yetişip yakaladı. Sonra geldi, yarım bıraktığı namazını tamamladı. Bizim içimizde Haricî görüşünde olan bir adam vardı. Bu, Ebû Berze'nin böyle namazı içinde atı yakaladığını, sonra yine kıldığını görünce:

— Şu ihtiyara bakınız, atı için namazını terketti! demeye başladı.

Ebû Berze de namazdan sonra ona yöneldi de:

— RasûIullah(S)'tan ayrıldığım zamandan beri beni hiçbir kimse sertlik, yoğunluk etmemiş; ayıplamamıştır! diye cevâb verdi ve şöyle devam etti:

— Benim ineceğim yer uzaktadır. Eğer ben atımı bırakıp da namazı tam kılsaydım, geceye kadar ehlimin yanına varamazdım, dedi.

Bu arada kendisinin Peygamber(S)'e sahâbîlik ettiğini ve bu beraberliğinde Peygamber'in (namazda ve diğer hususlarda dâima) kolaylık göstermesine şâhid olduğunu zikretti [147][147].

153-.......Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Bir bedevî mescidde işedi. Oradakiler hemen ona ceza vermek için, ona doğru hareket ettiler. Rasûlullah (S) da hemen onlara:

— "Onu bırakınız, sonra sidiğinin üzerine bir dolu kova su -yâ-hud: İçinde su bulunan bir kova- dökünüz. Çünkü sizler ancak kolaylık göstericiler olarak gönderildiniz, güçlük göstericiler olarak gönde-rilmediniz" buyurdu [148][148].

---

[147][147] Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'nın sonlarında "Namaz içinde iken binek hayvanı çözülüp giderse bâbı"nda geçti.

[148][148] Bunun bir rivayeti de Tahâret'te "Mescidde sidik üzerine su dökülmesi bâbı"n-da geçti. Hakikatte bu sıfatlarla gönderilen, Peygamber'in kendisidir. Sahâ-bîler de bunu tebliğ edici olduklarından mecazen Peygamber bu sıfatlan onlara isnâd etmiştir. Bunda kolaylaştırmada mübalağaya bir tenbîh ma'nâsı da vardır (Kastallânî).

di). Hattâ (kuşu olan) küçük kardeşime:

81- İnsanlara Yayılıp Güleryüzlü Olmak Babı

İnsanlara dînini yaralamaksızın dîninle karışkanlık yap! demiştir.

Ve aile beraberinde onlarla latîfeleşmenin meşru' ve caiz olduğu.

154-.......Bize Ebu't-Teyyâh tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Şu muhakkak ki, Peygamber (S) bizim aramıza karışırdı (ve güleryüzle biz çocuklara latife eder-

— "Yâ Ebâ Umeyr! Nuğayr ne yaptı?" derdi 149[149].

155-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in yanında birtakım kız timsâlleriyle oyun oynardım. Benim birçok kız arkadaşlarım vardı. Onlar benimle kızlara âid oyunlar oynarlardı. Biz oyun oynarken Rasûlullah (S) eve girdiği zaman, oyun arkadaşlarım O'ndan saklanırlardı. Çok defa Rasûlullah bu kız arkadaşlarımı benimle oy-nasınlar diye benim yanıma gönderirdi 150[150].

149[149] Ebû Umeyr, Umeyr'in babası demektir, ve küçük çocuğa Peygamber tarafından verilen künyedir. Üç beş yaşındaki küçük çocuğa babalık künyesi vermek bir latîfedir. Çocuğun asıl adı Zeyd ibn Sehl'dir. Bu çocuk Enes ibn Mâlik'in ana-bir kardeşidir. Bu çocuk Peygamber'in sağlığında ölmüştür. Nuğayr, "Nuğr"-un küçültme ismidir. "Nuğr", serçe kuşu kadar kırmızı gagalı bir kuştur. Me-dîneliler bu kuşa bülbül derlermiş. Küçük Zeyd'in böyle bir kuşu ölmüş, Peygamber çocuğu gördükçe latîfe eder: "Yâ Ebâ Umeyr, nuğayr ne yaptı?" dermiş.

Peygamber'in çocuklara böyle güleryüzle karışıp latîfeleşmesi güzel huyunun, kerem ve alçakgönüllülüğünün en güzel delilidir.

150[150] Âişe Peygamber'le evlendiği zaman dokuz yaşında bir kızdı.İşte bu çocukluk günlerinde kız çocuğu suretindeki oyuncak bebek timsâlleriyle kızlara mahsûs oyunlar oynamıştın Peygamber, Âişe'nin yaşıtında olan komşu kızlarını onunla oynamaları için Âişe'nin yanma yollar, beraber oynamalarına yardımcı olur-du, îşte Peygamber'in bütün bu hâlleri ve davranışları O'nun güzel huyunun, kız çocuklarına varıncaya kadar İnsanlarla karışkanlığınm ve onlarla ilgilenip meşgul oluşunun delilleridir.

82- İnsanların Beraberinde Mudârât, Yânî Yumuşak Sözlü Olup Kaba Ve Sert Davranmamak Ve (Mümkin Olduğunca Sürtüşmeden) Hoş Geçinmek Babı

Ebu'd-Derdâ'dan: Bizler birtakım toplulukların yüzlerine karşı dişlerimizi meydana çıkarıp gülümserdik, hâlbuki kalblerimiz onlara muhakkak la'net ederdi, dediği zikrolunur [151][151].

156-.......Âişe(R) Urve'ye şöyle haber vermiştir: Bir adam Peygamber(S)'in huzuruna girmeye izin istedi. Peygamber:

— "Ona izin veriniz. O aşiretin ne kötü oğludur- yâhud; Aşiretin ne kötü kardeşidir-!" buyurdu.

O kimse yanma girince Peygamber ona karşı yumuşak sözler söyledi. Ardından ben kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Biraz önce Sen onun için söylediğin sözü söyledin. Sonra da ona yumuşak konuştun? dedim (sebebini sordum).

Rasûlullah:

— "Ey Âişe! Allah katında mevkVi bakımından insanların en senlisi (dünyâda) kötülüğünden korunmak için insanların terkettiği -yâhud: Karşılaşmak ve konuşmaktan vazgeçip bıraktığı- kimsedir" buyurdu [152][152].

157-.......Bize Eyyûb, Abdullah ibn Muleyke'den şöyle haber verdi: Peygamber(S)'e dîbâc kumaşında altın düğmeli birçok kaftanlar hediye edilmişti. Kendisi bu kaftanları sahâbîJerinden bâzı insanlar arasında taksim etti de onlardan birini Mahrame için ayırdı.

---

[151][151] Ebu'd-Derdâ'mn bu sözünü Ibnu Ebi'd-Dünyâ, Ibrâhîm Harbî ve Dinâverîsenedli olarak rivayet etmişlerdir.

Mudârât: Câhili öğretmekle, fâsikı fiilinden nehiyde yumuşak davranmaktır.
[152][152] Bunun bir rivayeti "Fesâd ehlinin kötülüğünü söylemenin caiz olacağı bâbi"nda geçmişti.

Mahrame yanına gelince:

— "Bunu senin için sakladım" buyurdu.

Râvî Eyyûb kendi elbisesiyle işaret edip: Peygamber bu sözü söylerken kaftanı Mahrame'ye böyle gösteriyordu. Mahrame'nin huyunda bir sertlik vardı, demiştir.

Bu hadîsi Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan rivayet etti. Hâtem ibnu Verdân da şöyle dedi: Bize Eyyûb, İbnu Muleyke'den; o da el-Misver'den: Peygamber'e birçok kaftanlar gelmişti, diye tahdîs etti [153][153]

83- Bâb;

'(Akıllı ve olgun) mü'min bir yılan deliğinden iki kerre sokulmaz".

Muâviye ibn Ebî Sufyân da: Hakîm, ancak tecrübe sahibi olan teennîli kişidir, demiştir [154][154].

158-.......Bize el-Leys Ukayl'den; o da ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Akıllı ve kâmil) mü'min bir yılan deliğinden iki kerre ısırılıp sokulmaz" buyurmuştur [155][155].

---

[153][153] Mahrame hadîsinin de bâzı rivayetleri Hibe'de ve Libâs'ta geçmişti.

[154][154] Muâviye'nin bu sözü "Halîm, ancak tecrübe sahibi olandır" lafzıyle de rivayet edilmiştir. Bunu Ahmed ibn Hanbel, İbn Hıbbân senediyle rivayet etmişlerdir.

Halîm, büyük ve çetin işlerde teenni ile hareket eden kimsedir. Arab dahîlerinden birisi olan Muâviye, siyâsî hayatındaki bütün başarılarını hilmİ ve ,te-ennfile hareketi sayesinde kazanmıştır. Onun siyâsî hayâtta düstûru şu idi: "Halk bana pamuk ipliği ile bağlansın kâfidir. Ben o zayıf bağı kırmam, onlar benden çekindikçe ben onlara doğru teenni ederek yaklaşırım, o bağı koparmam!" de-' misti. Bu hazm, ihtiyat ve teennf ile harekpfden

[155][155] Yânî akıllı ve olgun mü'min, dîn ve dünyâ işlerinde sakınılacak şeylerden sakınır, ihtiyâthve uyanık hareket eder, bir defa aldatılsa bile gaflete düşüp ikinci defa aklanmaz.

84- Konuk Hakkı(Nı Beyân) Babı

159-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) benim yanıma girdi de:

— "Bütün gece namaz kılmakta olduğun ve gündüzleri de oruç tutmakta olduğun bana haber verilmedi mi sanırsın?" buyurdu.

Ben:

— Evet öyledir, dedim. Rasûlullah:

— "Böyle yapma, gecenin bir kısmında kalk ibâdet et, bir kısmında yat uyu, bâzı günler oruç tut, bâzı günler oruç tutma. Çünkü bedenin için senin üzerinde bir hakk vardır, gözlerin için desenin üzerinde bir hakk vardır, ziyaretçilerin için de senin üzerinde bir hakk vardır, eşin için de senin üzerinde bir hakk vardır. Sana uzun bir Ömür olması ümîd edilir. Her aydan üçer gün nafile oruç tutman sana yeter. Çünkü her bir haseneye mukaabil onun on misli sevâb vardır. Böylece bu, bütün sene oruç tutmuş sevabı eder".

Abdullah şöyle dedi:

— Ben kendi nefsime şiddet yaptıkça bana şiddet yapıldı: Ben bundan daha fazlasına güç yetiririm, dedim.

Rasûlullah:

— "Öyleyse her bir cumuadan (yânî her haftadan) üç gün oruç tut" buyurdu.

Abdullah dedi ki:

— Ben şiddet istedikçe bana şiddetlendirildi. Ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim.

Rasûlullah:

— "Öyleyse Dâvûd Peygamberdin orucu gibi oruç tut" buyurdu. Ben:

— Dâvûd Peygamber'in orucu nedir? dedim. Rasûlullah:

— "Yılın yarısıdır" buyurdu [156][156].

85- Konuğa İkram Etmek Ve Bizzat Hizmet Etmek Ve Yüce Allah'ın: "İbrahim'in ikram edilmiş konuklarının haberi sana geldi mİ?" (ez-Zâriyât: 24) Kavli Babı

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi:

Müfredde "Huve zevrun", cemi'de: "Hâulâi zevrun" denilir (yânı bu müfred ve cemi'de müsavidir). "Dayf" da böyledir. "Dayf'hn ma'nâsı, onun konukları ve ziyaretçileri demektir. Çünkü o, kavim, ridâ ve ad! gibi bir masdardır. "Maun ğavrun" ve "Bi'run ğavrun" ve "Mâ âni ğavrun" ve "Miyâhun ğavrun" denilir (Bu, masdarla vasıflamadır)

Kovaların erişmez olduğu şeye "Gav/*" ve "Gâir" denilir. İçinde kaybolduğun herşey bir "Mağâre"dir.

"Tezzâveru", "Zevr" masdarından <MTemîlu(= Meyleder)" "Ezveru" da "Çok meyleden" ma'nâsmadır [157][157].

160-.......Bize (İmâm) Mâlik, Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Şurayh el-Ka'bî(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve son güne îmân eden kimse konuğuna ikram etsin. Konuğun gelip geçici olan kısmının ikramı bir gün, bir gecedir. Ziyafet, yânı konukluk üç gündür. Üç günden sonra hazır bulunan kimseye yapılan ikram ise, sadakadır. Konuk için ev sahibinin yanında, onun (göğsünü daraltıp da) kendisini dışarı çıkarmasına kadar ikaamet etmesi halâl olmaz".

Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, bunun benzerini tahdîs etti ve bunda şu ziyâdeyi getirdi: "Allah'a ve son güne îmân eden her kişi, hayır söylesin yâhud sussun!"

---

[156][156] Başlığa delîlliği "Ziyaretçilerin için üzerinde bir hakk vardır" sözündedir. "Zevr", "Zâir"in cem'i olup "Ziyaretçiler" ma'nâsınadır. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda "Konuğun hakkı... bâbı"nda geçmişti.

[157][157] Buhârî bu başlıkta "Dayf" ve "Zevı"' kelimeleri hakkında bilgiler vermektedir. "Tezzâveru" fiili mağarada uyuyanlar hakkındaki âyette geçer: "(Onlara baksaydin) görürdün ki, güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yönelir, battığı vakit de onların sol yanını kesip giderdi..." (el-Kefh: 17).

161-....... Bize Sufyân es-Sevrî, Ebû Husayn'dan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve son güne îmân eden kişi komşusuna eza etmesin, Allah'a ve son güne îmân eden her kişi konuğuna ikram etsin. Allah'a ve son güne îmân eden her kişi hayır söylesin yâhud sussun!" 158[158].

162-....... Ukbe ibn Âmir (R) şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasülallah! Sen bizleri bir sefere gönderiyorsun, biz de seferde bir kavmin yanına konaklıyoruz ki, onlar bizlere konukluk yemeği yedirmiyorlar. Bu hususta bize ne emredersin? dedik.

Rasûlullah (S) bize:

— "Bir kavmin yanına indiğinizde sizin için konuğa lâyık şeyler emrederlerse, onlara yönetip kendilerinden bunu kabul ediniz. Eğer birşey yapmayıp ikramdan çekinirlerse, onların malından kendilerine yakışacak olan konuk hakkını alınız" buyurdu 159[159].

163-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse konuğuna ikram etsin. Allah 'a ve son güne îmân etmekte olan her kişi hısımlarıy-la ilgilenip ikram etsin. Allah'a ve son güne îmân etmekte olan herkes (ya) hayır söylesin, yâhud da sussun!"

86- Konuk İçin Yemek Yapılması Ve Birşeyler Hazırlama Meşakkatinin Yüklenilmesi Babı

158[158] Bunların birer rivayeti bu kitabın evvellerinde de geçmişti

159[159] Bunun bir rivayeti Zulümler Kitabı, "Zâlimin malını bulduğu zaman mazlumun kısası bâbı"nda geçmişti.

164-.......Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Selmân ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yapmıştı. Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya ziyarete gitti.(Evde bulamadı.)Ve zevcesi Urnrnü'd-Derdâ'yı eski bir elbise içinde perişan gördü de:

— Bu hâlin nedir? diye sordu. Ümmü'd-Derdâ:

— Kardeşin Ebu'd-Derdâ'mn dünyâda bir işi ve ilişiği yok ki (gündüz oruç tutar, gece namaz kılar)! diye yanıktı.

Bu sırada Ebu'd-Derdâ geldi. Selmân(ı selâmladı ve onun) için yemek yaptı (önüne getirdi). Ebu'd-Derdâ, Selmân'a:

— Buyur ye, ben oruçluyum! dedi. Selmân:

— Sen yiyinceye kadar ben de yemeyeceğim! dedi.

Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ da (nafile orucunu bozup konuğu ile) yedi. Gece olunca Ebu'd-Derdâ gecenin evvelinde namaza kalkmak istedi. Selmân:

— Uyu! diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmak istedi. Yine

Selmân:

— Uyu! diye men1 etti. Gecenin sonu olunca Selmân:

— Artık şimdi kalk! dedi.

Kalkıp ikisi de namaz kıldılar. Namazdan sonra Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya şunları söyledi:

— Senin üzerinde muhakkak ki, Rabb'in için bir hakk -ardır. Senin üzerinde nefsin için de bir hakk vardır. Senin üzerinde ailen için de bir hakk vardır. Binâenaleyh sen her hakk sahibine hakkım vermelisin!

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber(S)'in huzuruna gelip bu vak'a-yı O'na zikredince, Peygamber:

— "Selmân doğru söylemiştir!" buyurdu.

Ebû Cuhayfe, Vehb es-Suvâî'dir; ona Vehbu'1-Hayr denilir 160[160].

87- Konuk Yanında Öfkelenmenin Ve Sabırsızlık Göstermenin Mekruh Olması Babı

165-.......Bize Saîd el-Cuveyrî, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'den şöye tahdîs etti: Ebû Bekr birkaç kişilik bir topluluğu konuk edindi. Oğlu Abdurrahmân'a:

— işte konukların, onları al. Ben Peygamber'in yanma gidiyorum. Ben gelmeden önce onların yemeklerini önlerine boşalt, yedir! dedi.

Bunun üzerine Abdurrahmân evine gidip yanında bulunan yemeği konuklara getirdi de:

— Yiyiniz, dedi. Onlar:

— Konuk olduğumuz evin sahibi nerede? diye Ebû Bekr'i sordular.

Abdurrahmân onlara:

— Siz buyurun, yemeği yiyin! dedi.

Onlar:

— Bizler ev sahibimiz gelinceye kadar yemek yiyiciler değiliz, dediler.

Abdurrahmân:

— Siz bizden yemeğinizi kabul edip yiyiniz, çünkü Ebû Bekr, siz yemek yememiş hâldeyken gelirse hepimiz onun ezâ ve azarlama-sıyle karşılaşırız, dedi.

Konuklar yine yemekten çekindiler. Ben Ebû Bekr'in bana öfkeleneceğini bildiğim için, ben o gelince bir kenara çekilip saklandım. Ebû Bekr geldi ve:

160[160] Bunun bir rivayeti Oruç Kitabı, "Gönüllü oruçta kardeşinin orucunu bozdurmak için yemîn eden kimse bâbı"nda geçmişti.

— Konuklara ne yaptınız? dedi. Ev halkı:

— Konuklar sen hazır olmadan yemekten çekindiler, diye haber verdiler.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Yâ Abderrahmân! diye çağırdı.

Ben sükût ettim, cevâb vermedim. O yine:

— Ey câhil! Senin üzerine Allah'a yeminle söylüyorum, eğer sesimi işitiyorsan muhakkak cevâb verip geleceksin! dedi.

Bunun üzerine ben saklandığım yerden dışarı çıktım da:

— Benim günâhım yok, i$te konukların, onlara sor! dedim. (Onlara sordu.) Onlar:

— Abdurrahmân doğru söyledi, o bize yemeği getirdi de biz kabul etmedik! dediler.

Ebü Bekr:

— Sizler ancak beni beklediniz ha! İşte vallahi ben de bu gece bu yemeği yemeyeceğim! dedi.

Diğerleri de:

— Vallahi sen yemedikçe biz de bu yemeği yemeyiz! dediler.

Ebû Bekr:

— Ben şerlilikte bu gece gibisini görmedim, size yazıklar olsun! Size ne oluyor? Niçin bizden yemeğinizi kabul etmiyorsunuz? (Yâ Abderrahmân!) Yemeğini getir! dedi.

Abdurrahmân yemeği getirdi. Ebû Bekr elini yemeğin içine koydu da:

— Bismillah, birinci halet (yânî öfkelenip bu gece yemeği yemeyeceğim sözü) şeytândandır, dedi ve yemekten yedi, konuklar da yediler [161][161].

---

[161][161] Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri Bâbı'nda geçti. Bundan sonra gelen bâb-daki rivayet, bâzı nüshalarda daha tafsîllidir.

88- Konuğun Ev Sahibine "Vallahi Sen Yemedikçe Yemem" Demesi Babı

Bu konuda Ebû Cuhayfe Vehb es-Suvâî*nin hadîsi vardır 162[162].

166-.......Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân (R) şöyle dedi: Ebû Bekr kendi konuğu yâhud konuklarını getirdi de, kendisi Peygamber'in yanında (yatsıyı kıhncaya kadar) akşamladı. Ebû Bekr gelince annem ona:

— Bu gece konuğunun yâhud konuklarının yanında bulunmaktan alıkonulup habsolundun! dedi.

Ebû Bekr:

— Onlara hâlâ yemek vermedin mi? dedi. Annem de ona:

— Biz ona yâhud onlara yemek çıkarıp arzettik, onlar yâhud o çekinip kabul etmediler, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr öfkelendi, sövüp saydı, "Burnu yarı-lasica!" dedi ve o yemekten yememeye yemîn etti.

Abdurrahmân dedi ki: Ben bu sırada saklanmıştım. Bana:

— Ey câhil herîf! diye nida etti.

(Abdurrahmân'm annesi Ümmü Rûmân) kadın da kocası yemedikçe o yemeği yemeyeceğine yemîn etti. Konuk yâhud konuklar da, Ebû Bekr yemedikçe o yemekten yemeyeceğine yâhud yemeyeceklerine yemîn ettiler. Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Bu halet (yâhud bu yemîn) muhakkak şeytândandır, dedi, akabinde yemeği istedi, kendisi yedi, konuklar da yediler.

162[162] Selmân'ın Ebu'd-Derdâ'ya "Sen yemedikçe ben de yemeni" sözü, bundan bir bâb önce geçmişti.

Onlar yemekten her bir lokmayı kaldırdıkça, yemek aşağısından muhakkak artmaya ve daha çok olmaya .başladı. Bunun üzerine Ebû Bekr, Ümmü Rûmân'a hitaben:

— Ey Firâs oğulları'nın kızkardeşi! Bu hâl nedir? dedi. Oda:

— Gözümün nuruna (Rasûlullah'a) yemîn olsun ki, bu yemek, bizim yememizden Önceki hâlinden muhakkak daha çoktur! dedi.

Hepsi yediler de Ebû Bekr o artan yemeği sahanıyle Peygamber'e yolladı, Peygamber'in de ondan yediğini zikretti 163[163].

89- Büyük Olana İkram Etmek, Söze Ve Soru Sormaya Yaşça Daha Büyük Olan Başlar Babı

167-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Yahya ibn Saîd'den; o da Ensâr'ın mevlâsı olan Buşeyr ibn Yesâr'dan; o da Râfi' ibn Hadîc ile Sehl ibn Ebî Hasme'den tahdîs etti ki, bu ikisi ona şöyle tahdîs etmişlerdir. Abdullah ibn Sehl ile Muhayyısa ibn Mes'ûd; ikisi birlikte Hayber'e (hurma toplamaya) gitmişlerdi. Bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında hurmalıklar içinde birbirinden ayrıldılar. Abdullah ibn Sehl öldürüldü. (Ensâr'dan) Abdurrahmân ibn Sehl ile Mes'ûd'un iki oğlu Huveyyısa ve Muhayyısa, Peygamber'e geldiler ve öldürülen arkadaşlarının işi hakkında konuştular 164[164].

163[163] Hadîsin Namaz Vakitleri Kitâbı'ndaki rivayetinde burada şu ziyâde vardır: Ebû Bekr o yemekten bir lokma yedikten sonra Peygamber'e gönderdi.Yemek orada sabaha kadar durdu. Bizimle bir kavim arasında bir ahid vardı, müddet son bulmuş olduğu için Medîne'ye gelmişlerdi. İçlerinden arîf olarak oniki kişi ayırdık. HerbÎri ile beraber kaç kişi olduğunu ancak Allah bilir. İşte onların hepsi o yemekten yediler. (Râvî rivayetini bitirdikten sonra) yâhud bu lafızlara benzer lafızlarla (rivayet olunmuştur dedi).

Başlığa uygunluğu "Konuklar da Ebû Bekr yemedikçe yemekten yememeye yemîn ettiler" sözünden alınır.

Bu yemekte görülen bereket, evliyanın kerametlerine kaail olan sünnet ehli mezhebini te'yîd edici bir delîldir. Bu bereket Muhammed'in mu'cizesinin eseri olarak Ebû Bekr Sıddîk'm elinde zahir olmuş ulu bir keramettir. Müslim ile Ebû Davud'un rivayetlerine göre, ertesi günü Peygamber'in huzuruna vardığında konukların ettiklerini naklettikten sonra: Yâ Rasûlallah, onlar yemînlerinden bârr oldular, yânî sâdık kaldılar; ben ise hânis oldum, demiş. Rasûlullah da: 'J ^il ^!I j; = Hayır, onların en bârrı, en sâdıkı sensin" buyurmuştur.

164[164] Abdurrahmân ibn Sehl, öldürülen Abdullah ibn Sehl'in kardeşidir. Her ikisi de Muhayyısa ile Huveyyisa'nm kardeşi oğullarıdır.

Konuşmaya Abdurrahmân başladı. Hâlbuki Abdurrahmân onların en küçüğü idi. Peygamber (S) ona:

— "İlk sözü büyüğe bırak!" buyurdu.

Râvî Yahya "Konuşmayı en büyük olan üzerine alsın!" şeklinde söyledi.

Böylece onlar arkadaşlarının işi hakkında konuştular. Sonunda Peygamber onların üçüne:

— "Maktulünüzün -yâhud arkadaşınızın- kan bedeli olan diyetine, sizlerden elli kişinin (bu cinayeti Hayberliler işledi diye) yemtn etmeleri suretiyle hakk kazanır mısınız?" buyurdu.

Onlar:

— Yâ Rasûlallah, bu, görmediğimiz bir iştir (nasıl yemîn ederiz)? dediler.

Rasûlullah:

— "O hâlde Yahûdîler'den elli kişinin (bu cinayeti biz işlemedik diye) yemîn etmeleri sizi da'vânızdan uzak kılar (yânî isnâd ettiğiniz suçtan kurtulurlar)" buyurdu.

Onlar:

— Yâ Rasûlallah, Yahudiler kâfir bir kavimdir (biz onların yeminlerini nasıl alırız)? diye razı olmadılar.

(Yânî Peygamber evvelâ elli yemîn etmeyi müddeîlere teklif etti. Onlar yemîn etmekten çekinince, elli yemîni müddea aleyhim olan Yahûdîler'e teklif edeceğini söyledi. Müddeîler buna razı olmayınca) Rasûlullah cinayetin diyetini müddeîlere kendi tarafından (yânî kendi malından yâhud da beytu'l-mâlden) ödedi 165[165].

165[165] Buna "Kasâme yemîni" denir. Maktulün velîleri veya onların isteği üzerine kaa-tilin velîleri tarafından elli kişinin yeminidir. Kimsenin tasarrufunda olmayan bir yerde yaralı olarak bir maktul bulunur da kaatili bilinmezse, maktulün vârisleri, civardaki köy ahâlîsi tarafından öldürüldüğünü iddia ederler ve bu iddialarını elli kişinin yemîni ile te'yîd ederlerse, maktulün diyetine hakk kazanırlar. Yâhud da velîsinin talebi üzerine köylülerden onun seçtiği elli kişinin redde dâir yemîn etmesidir ki, buna da "Kasâme" denilir. Ve bu suretle maktulün diyetinden kurtulurlar.

Bunun bir rivayeti Cihâd'm sonlarında "Müşriklerle mütâreke ve musâla-ha bâbi"nda geçmişti.

Sehl ibn Ebî Hasme: Ben Peygamber'in diyet olarak verdiği bu develerden bir dişi deveye, develerin toplandığı ağılda eriştim de deve beni ayağıyle tepti, demiştir.

el-Leys ibn Sa'd: Bana Yahya, Buşeyr'den; o da Sehl'den tahdîs etti, dedi.

Yahya ibn Saîd el-Ensârî: Ben Buşeyr'in: Râfi' ibn Hadîc'in beraberinde dediğini sanırım, demiştir.

Sufyân ibn Uyeyne de: Bize Yahya, Buşeyr'den; o da Sehl'den yalnız olarak tahdîs etti, demiştir (Râfi' ibn Hadîc'le beraber dememiştir) 166[166].

168-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S):

— "Bana bir ağaç haber veriniz ki, onun meseli müsiimin meselidir. O meyvelerini her zaman Rabb'inin izniyle verir, yapraklan düşmez'' buyurdu.

Benim gönlüme onun hurma ağacı olduğu düştü. Burada Ebû Bekr ve Umer de mevcûd olup bunlar konuşmayınca ben konuşmamı kerîh gördüm. Peygamber:

— "O, hurma ağacıdır" buyurdu.

Ben babamın beraberinde çıktığım zaman:

— Ey babacığım! Benim gönlüme hurma ağacı düşmüştü, dedim. Babam:

— Seni bunu söylemekten ne men' etti? Senin onu söylemiş olman bana şundan ve şundan daha sevimli olurdu, dedi.

İbn Umer:

— Beni men' eden ancak senin de, Ebû Bekr'in de konuştuğunuzu görmemiş olmamdır. İşte bundan ötürü konuşmayı kerîh gördüm, demiştir 167[167].

166[166] Bu ta'lîklerden el-Leys'inkini Müslim, Tirmizî ve Nesâî senedli olarak getirmişlerdir.

167[167] Bunun bir rivayeti yakında "Haktan haya edilmez bâbı"nda geçtiği gibi, İlim Kitâbı'nda da geçmişti. Burada getirilmesi, içinde büyüklere ta'zîm bulunduğu , içindir.

90- Şiirden, Recezden Ve Tegannîden Caiz Olacak Nevi'lerle Bunlardan Mekruh Kılınan Nevi'ler Babı [168][168]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli (babı): "Şâirlere gelince; onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide ifrata düşegeldiklerini ve hakîkaten yapmayacakları şeyleri söyler insanlar olduklarını görmedin mi? Ancak îmân edip de iyi iyi amellerde bulunanlar, Allah'ı çok zikredenler ve zulme uğratıldıklarından sonra öçlerini alanlar böyle değildir. O zulmedenler yakında hangi inkılâb ile yıkılacaklarını bilecekler" (eş-Şuarâ: 224-227) [169][169].

169-....... Ubeyy ibn Ka'b (R), Rasûlullah(S)'m: "Şiirden bir kısmı, şübhesiz hikmettir" buyurduğunu haber vermiştir [170][170].

170-.......el-Esved ibn Kays şöyle demiştir: Ben Cundeb'den işittim şöyle diyordu:

---

[168][168] Şiir, lügatte birşeyi zekâ ve fetânetle iyice anlamak ma'nâsına olup, ilimden daha husûsîdir. Istılahta Şiir, kasd ve irâde ile söylenen vezinli, kaafiyeli sözdür. Şiir'in kasd ve irâde ile söylenmesi şart olduğundan vezinli ve kaafiyeli gelen âyet ve hadîslere şiir denilmez. Mantıkçılar arasında tanınan ve ıstılah olan bir şiir vardır ki, hayâlı küçük ve büyük önermelerle tanzim olunan kıyastan ibaret olup nefsin birşeye rağbet veya birşeyden nefret ettirilmesiyle infialine hizmet eder. Buhârî'nin bu babına mantıkin şiiri de dâhil olur.

Recez de şiirden bir nevi'dir. Vezni altı kerre Müstefittin'dür.

Huda' da deveyi nağme ve terane ile bilhassa recez inşâdiyle şevklendire-rek yürütmek ve sürmektir. Arablar arasında seferlerde şiir inşâdıyle deve yürütmek Mudar ibn Nizâr zamanından beri tecrübe olunarak devam edegelmiştir. Deve şiir vezinlerinin çabukluk ve yavaşlığına uyarak hızını artırıp yavaşla-tır.

[169][169] Buhârî bu âyeti şiir ve recez inşâd eden şâirlerin kötülerini ve iyilerini ta'rîf etmekte olduğu için burada getirmiştir. Bu âyetlerle Ubeyy ibn Ka'b hadîsinin delâletinden, şiirin hayra, fazîlete teşvik edip rağbetlendiren yararlıları ve iyileri olduğu gibi, fuhşa, rezalete, ahlâksızlığa hizmet eden zararlıları ve kötüleri de olduğu anlaşılmaktadır. Birinciler öğülmüş, ikinciler kötülenmiştir.

[170][170] Yânî doğru ve hakka uygun bir sözdür. Cehlden, beyinsizlikten men' eden, yararlı bir sözdür de denildi. Şiirden bir kısmı İnsanlara yarar veren meseller, va'z-lar gibi hikmet olunca, böylesinin söylenmesi ve inşâd ediimesinin câİz olacağı şübhesizdir (Kastallânî).

Peygamber (S) bir gazvede yürürken, parmağına bir taş isabet etmiş, kanamıştı. Bunun üzerine Peygamber:

— "Hel enti illâ ısbaun demîti

Vefî sebüi'llâhi mâ laktti (= Sen ancak bir parmaksın ki kanadın Allah yolundadır bütün de çattığın)" buyurdu 171[171].

171-.......BizeEbû Seleme, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şâir sınıfının söylediği en doğru söz, Lebîd'in: Ela küllü şey'in mâ hala'Uâhe bâtılu

(= İyi bilin ki, Allah'tan başka herşey bâtıldır) kelâmıdır.

Ümeyye ibnu Ebi's-Salt da (şiirlerinde) müslümân olmağa yaklaşmıştı" buyurmuştur 172[172].

Teemme 1-sutura I-kamatı fe mneha Mme l-Meîe ı Î-A la ıleyke rasaılu Ve kad hutta fihâ lev teemmehe satrahâ

172-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah(S)'ın maiyyetinde

---

171[171] Bâzı rivayete göre Peygamber'in parmağı bu yarayı Uhud harbinde almış, çokça ağrıyıp sızlamaya başlayınca İstiare suretiyle parmağa hitâb ederek Abdullah ibn Revâha'nın şiirinden olan bu recezi söylemiştir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmişti.

172[172] Lebîd ibn Rabîa ile Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt, Câhiliyet devri şairlerindendir. Lebîd, Arab'ın en büyük şâirlerinden ve Muallaka sâhiblerindendir. İslâm devrine de yetişip 120 yâhud 140 sene kadar uzun bir ömür yaşamıştır. Usmân'ın halifeliği zamanında Kûfe'de vefat etmiştir. Kur'ân'ın i'câzı karşısında hayran kalarak, onu okuyup dinlemeyi şiir söylemeye tercih etmiştir. Lebîd'in burada verilen sözü, on beyitli bir şiirindendir. Bir îzâha göre şu kıt'asının bir parçasıdır
Elâ kuîîi şey'in mâ hala'llâhe bâtılu

(= Kâinatın bütün satırları, iyi düşün ki, Mele-i A'lâ'dan sana (hitaben) yazılmış risalelerdir. Onlarda yazılanların hulâsası da teemmül edersen şundan ibarettir: Gözünü aç, Allah'tan başka herşey bâtıldır) (H. B. Çantay, Meâl-i Kerîm, II, 760, es-Sâffât Sûresi 9. âyetin haşiyesi).

Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt da Câhiliyet devrinde yetişen Kureyş şairlerindendir. Tevhide, öldükten sonra dirilmeye ve âhiret gününe îmân ederdi. Bu inançlarını şiirlerinde dile getirmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Şerîd ibn Suveyd dedi ki: Bir gün Rasûlullah'a bineğin terkisinde refakat ettim. Sefer sırasında "Umey-ye'nin şiirinden birşey biliyor musun?" diye sordu. Ben de: Evet, biliyorum, dedim ve yüz beyit kadar okudum. Bunun üzerine Rasûlullah: "Umeyye müs-lümân olmağa yaklaşmıştır" buyurdu (Müslim, Şiir Kitabı, Müslim Ter., VII, 122-123)

Hayber gazasına çıkmıştık. Bir gece yürüdüğümüz sırada kaafileden bir adam Âmir ibnu'l-Ekva'a hitaben:

— Yâ Âmir! Bize kısa vezinli şiirlerinden biraz dinletsen ya! dedi.

Selemetu'bnu Ekva': Âmir, şâir bir kimse idi, dedi. Bu istek üzerine Âmir, bineğinden aşağıya indi ve kaafileyi şu beyitleri söyleyerek yürütüyordu:

Aîîâhumme! Levîâ enîe mehtedeynâ Velâ îasaddaknâ velâ sedleynâ Fe'ğfir fidâen leke maktefeynâ Ve sebbiii'l-akdâme in îâkaynâ Ve elkıyen sekîneten aleynâ înnâ izâ sîha bina eteynâ Ve bi's-siyâhı avvelû aleynâ

[= Yâ Allah! Sen olmayaydın biz doğru yolu bulmaz, sadaka da vermez, namaz da kılmazdık. Hayâtımız Sen'in rızân yolunda feda olsun, işlediğimiz günâhları mağfiret eyle! Düşmanlarla karşılaşırsak ayaklan sabit kıl. Üzerimize sekînet ve metanet indir. Biz kıtale çağırıldığımız zaman hemen savaşa geliriz. O düşmanlar bizim üzerimize (yiğitlikle değil) bağırmakla hamle yapmışlardır.]

Bu şiir üzerine Rasûlullah:

— "Şiir inşâd edip develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. Sahâbîler:

— Âmir ibnu'I-Ekva'dır, dediler. Rasûlullah:

— "Allah Âmir'e rahmet eylesin!" diye duâ etti. Kaafileden bir adam (Umer ibnu'l-Hattâb):

— Ey Allah'ın Peygamberi! Âmir'e cennet vâcib oldu (şehîdliği

kesinleşti). Keski onunla (onun şiir ve yiğitliğiyle) bizleri bir müddet daha faydalandırsaydın! Dedi [173][173].

Nihayet Hayber'e geldik ve Hayber halkını muhasara ettik. (Fakat muhasara yirmi gün sürmüştü.) Hattâ bize şiddetli bir açlık isabet etmişti. Sonra Yüce Allah müslümânlara Hayber kalelerinin fethini müyesser kıldı. Hayber'in müslümânlara açılıp fetholunduğu

---

[173][173] Âmir ibnu'1-Ekva', bu hadîsin râvîsi Seleme ibnu'l-Ekva'ın amcasıdır. Sahâbîler arasında tecrübe ile bilinmiştir ki, Rasûlullah'ın rahmet ve duâ ettiği kimse şehîd olurdu. Bunun için Umer: Âmir'le bizi faydalandirsaydm! Temennisinde bulunmuştur.

günün akşamı, mücâhidler yer yer birçok ateşler yakmışlardı. Rasûlullah:

— "Bu ateşler nedir? Ne için yakıyorsunuz?" diye sordu. Sahâbîler:

— Et pişirmek için, diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "Hangi et (ne eti)?" sordu. Sahâbîler:

— Evcil eşeklerin eti! diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "O etleri dökünüz, kaplarını da kırınız!" buyurdu. Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Etleri döküp de kapları yıkasak olmaz mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Yâhud öyle yapınız!" buyurdu.

Hayber'de düşman kavim harb saffı bağlayınca (Âmir, Yahûdî-ler'in en cenkçi pehlivanı Merhab'a karşı mubâriz çıktı). Âmir'in kılıcında bir kısalık vardı. Âmir bu kısa kılıcıyla vurmak için Yahûdî'ye uzandı. Fakat kılıcının keskin yüzü dönüp Âmir'in diz kapağına isabet etti ve kendisi bu yaradan vefat etti.

(Râvî dedi ki:) Rasûlullah ile beraber ordu Hayber'den döndükleri sırada Rasûlullah beni rengi değişmiş olarak gördü ve bana:

— "Senin neyin var?" diye sordu. Ben de O'na:

— Babam anam Sana feda olsun! Bâzı kimseler (amcam) Âmir'in amelinin bâtıl olduğunu söylediler! dedim.

Peygamber:

— "Bunu kim söyledi!" dedi. Ben de O'na:

— Fulân, fulân, fulân kimseler ve Useyd ibn Hudayr el-Ensârî söyledi, dedim.

Rasûlullah:

— "Bunu söyleyen, yalan söylemiştir. Âmir için muhakkak iki ecir vardır: -Rasülullah iki

parmağı arasını birleştirdi-: Hiç şübhesiz o hem bir çalışkandır, hem de bir mücâhiddir. Medine'de Âmir'in benzeri bir Arab az yetişmiştir" buyurdu [174[174]].

173-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir sefer esnasında kadınlarından bâzılarının yanına geldi. Onların beraberinde (Enes'in anası) Ümmü Suleym de vardı (Enceşe adında güzel sesli bir hizmetçi, kadınların develerini şiirler tegannî ederek sevke-diyordu). Peygamber ona:

— "Yâ Enceşe! Cam şişeleri (gibi olan kadınların binek develerini) yavaş bir sürüşle şevket!" buyurdu.

Râvî Ebû Kılâbe: Peygamber Öyle bir söz konuştu ki, eğer biriniz o kelimeyi konuşsaydı sizler muhakkak o kelimeyi o şahıs üzerine ayıplardınız, demiştir. Peygamberdin sözü "Cam şişelerini sevke-dişini yavaş yap"t\r [175[175]].

91- Müşrikleri Şiirle Hicvedip Kötülemek Babı

174-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Hassan ibn Sabit şiiriyle müşrikleri hicvetmek hususunda Rasûlullah(S)'tan izin istedi. Rasûlullah:

— "Benim nesebim de onların içinde olduğu hâlde, onları nasıl hicvedersin?" buyurdu.

Hassan:

— Ben Sen'in soyunu Kureyş soyları arasından muhakkak hamurdan kıl çekilir gibi çeker sıyırırım! dedi.

174[174] Hadîsin birer rivayeti şiirlerde bâzı küçük farklarla Cihâd ve Mağâzî'de "Hay-ber gazvesi bâbı"nda geçmişti.

175[175] Bu hadîsin bâzı rivayetlerini Müslim de Fadâil'de getirdi.

Bundan murâd, yürütmede rıfktır. Çünkü deve tegannî ve terennüm ile sürüşü işitince, bundan lezzet alarak yürüyüşte sür'at eder, dolayısıyle binicilerini rahatsız kılıp yorar. İşte bundan dolayı Peygamber, Enceşe'yi nehyetti. Çünkü kadınlar şiddetli hareketten zayıflık duyar, zarara uğrayıp düşmelerinden de korkulur (Nevevî). {Müslim Ter., VII, 201-203).

Hişâm ibn Urve'den gelen rivayette, babası Urve: Ben Âişe'nin yanında Hassân'a sövmeye davrandım da Âişe bana:

— Sen ona sövme, çünkü o, Rasülullah'tan yana müdâfaa ederdi! dedi, demiştir 176[176].

175- Bize Esbağ tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Vehb haber verip şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi ki, ona da el-Heysem ibn Ebî Sinan, Ebû Hureyre'den işittiğini haber vermiştir: Ebû Hureyre (R) -bir kerre arkadaşlarına- menkabeler anlatırken, Peygamber(S)'i de anarak, O'nun (Abdullah ibn Revâha'-mn şiirinin güzelliğini takdîr edip):

— "Şübhesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyuruyordu.

Ebû Hureyre: Peygamber, bu "Kardeşiniz" sözüyle Abdullah ibn Revâha'yı kasdediyordu, demiştir.

Abdullah ibn Revâha, Rasûlullah'ı şu şiiriyle medhediyordu:

Veimâ Rasûlullahı yeiîû Kitâbeh, İze'n-şakka ma'rûfun mine'l-fecri sâîıu. Erâna'î'hudâ ba'de'1-amâ fe-kulûbunâ Bihî mûkmâtun enne mâ kaaîe vâkıu Yehîîu yucâfî cenbehû an fırâşıhî İze 's-teskaîeî bi '1-kâfırîne '1-madâcm

(= Tan yeri ağarıp fecri sâdık yükseldiği sırada Rasûlullah, Ki-tâbı'm okuyarak aramızda bulunuyor. O bize dalâletten sonra hidâyet nuru göstermiştir. Gönüllerimiz O'na tereddütsüz inanmıştır. O'nun her söylediği muhakkak vâki'dir. Kâfirlere yatakları ağırlık verirken, O Peygamber yanını yatağından uzaklaştırarak geceler.)

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet-etmekte Ukayl de Yûnus'a mu-tâbaat etmiştir. ez-Zubeydî de ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müsey-yeb'den ve el-A'rec'den; onlar da Ebû Hureyre'den olmak üzere söylemiştir 177[177].

176[176] Bunun da bir rivayeti Mağâzî'de geçtiği gibi, Müslim de Fadâil'de, Hassan ibn Sâbit'in faziletleri bâbı'nda daha tafsîlli olarak getirmiştir.

177[177] Bu hadîsin bir rivayeti Teheccüd'de, "Gecenin bir kısmında uykusuz kalıp ibâdet eden kimsenin fazîleti bâbı"nda da geçmişti.

Bu üç beyit, Abdullah ibn Revâha'nm tavîl bahrından inşâd ettiği beyitlerdendir. Merhum Kâmil Mîrâs,

176-....... Ebû Seleme Abdurrahmân ibn Avf, haber verdi ki, kendisi Hassan ibn Sabit el-Ensârî'dan işitmiştir: Hassan (mescidde şiir inşadının cevazı hususunda) Ebû Hureyre'yi şâhid tutarak:

— Allah aşkına söyle! Rasûlullah'ın "Yâ Hassan! Rasûlullah'-tan yana (Kureyş kâfirlerine) cevâb ver! Allah'ım! Onu (yânî Has-sân'ı) Rûhu'l-Kuds ile te'yîd et!" dediğini işittin mi? dedi.

Ebû Hureyre de:

— Evet işittim! diye cevâb verdi 178[178].

177-....... Bize Şu'be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da el-Berâ (ibn Âzib- R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Hassan ibn Sâbit'e hitaben: "Sen de müşrikleri hicvedip kötüle! Yâhud onların hicivlerine karşılık ver, Cibril de seninle beraberdir" buyurmuştur 179[179].

92- Şiirin İnsan Üzerine, Onu Allah'ı Anmaktan, İlimden Ve Kur'ân Okumaktan Men' Edecek Derecede Gâlib Olmasının Mekrûhluğu Babı

178-....... Bize Hanzala, Sâlim'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Birinizin içinin irinle dolması, muhakkak ki şiirle dolmasından hayırlıdır" buyurmuştur.

---

bunları nazmen de tercüme etmiştir:

"Seherde fecri sâdık yükselip nûr saçtığı bir ân Rasûlullah okur ashabına tertîl ile Kur'ân Halâs etti dalâletten hidâyet etti İslâm 'a İnandı gönlümüz bildirdiği bilcümle ahkâma Anın irşâden tergîbiyle girdik Dîni Meftûre Çıkardı zulmeti küfrü dalâletten bizi nûre Fırâşmdan çıkıp eyler idi Mevlâ'yı istikbâl

Gece kârırlere, madca'lan eylerken istiskal" {Tecrîd Ter., IV, 155) Buradaki metinde kâfirler bulunduğu için tercümedeki "Müşriklere" yerine "Kâfirlere" şeklinde küçük bir değişiklik yapıldı (M. Sofuoğlu).
178[178] Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Mescidde şiir bâbı"nda geçti.

179[179] Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta geçti.

179-....... Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Muhakkak ki, bir kimsenin karnının içi, onu bozacak bir irinle dolması, şiir dolmasından daha hayırlıdır" buyurdu, demiştir 180[180].

93- Peygamber(S)'İn "Teribet yemînuki", 'Akra" YE "Halkaa1' Sözleri Babı 181[181]

180-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû'l-Kuays'm erkek kardeşi olan Eflah, Hicâb emrinin inmesinden sonra benim yanıma gelmek için izin istedi. Ben de ona:

— Bu hususta Rasûlullah'tan izin isteyinceye kadar vallahi ben ona izin veremem. Çünkü beni Eflah'ın kardeşi Ebû Kuays emzir-medi, lâkin beni Ebû'l-Kuays'm karısı emzirdi! dedim.

Bu sırada Rasûlullah benim yanıma girdi. Ben: ^- Yâ Rasûlallah! Beni erkek emzirmedi, lâkin beni Ebû'l-Kuays'm karısı emzirdi! dedi. Rasûlullah (S):

— "Sen ona (yanına gelmesi için) izin ver. Çünkü o senin (süt) amcandır. Teribet yemînuki (= Sağ eli toprak olası)/" buyurdu.

Urve ibnu'z-Zubeyr: Bu hadîste zikredilen şey sebebiyle Âişe:

— Nesebden haram olanı, sütten de haram kılın! derdi, demiştir.

180[180] Bu hadîsleri Müslim de Tıbb'da ve Şiir Kitâbı'nda getirmiştir.

Bu hadîslerdeki zecr , tamâmiyle şiire yönelen ve onunla meşgul olup kendini Kur'ân tilâvetinden, zikrden, ibâdetten, ilimden alıkoyan kimseler içindir.

Bir de insanı vâciblerden, müstehâblardan, ilimden alıkoyan kötü şiirlerle kafalarını ve gönüllerini dolduran kimselere yöneliktir.

181[181] Teribetyemînuki" ta'bîri "Sağ eli toprak olası!" ma'nâsınadir. Arablar bunun hakîkat ma'nâsmı kasdetmeyerek "Zengin ol, elin toz toprak kadar bol mala ersin" temennisi yerinde kullanırlar. Bir de teşvik ma'nâsma kullanırlar. "Akra ve halkaa" ta'bîrleri de lügatçe "Allah onu kesip helak etsin, Allah onun boğazına dokunup hastalandırsın!", ma'nâlannda olmakla beraber, Arablar bunları da kendi ma'nâlarına kullanmayıp mutlak olarak rastgele söylerler...

Buradaki birinci hadîs Nikâh'ta; ikinci hadîs de Hacc Kitâbı'nda geçmişti.

181-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) haccdan dönerken Minâ'dan Mekke'ye doğru hareket etmek istedi. Bu sırada Sa-fiyye (bintu Huyey)'yi çadırının kapısında dertli ve hüzünlü hâlde gördü. Çünkü Safiyye hayız olmuştu. Bunun üzerine Peygamber, Ku-reyş'in bir lügati, bir ta'bîri olan:

— "Akra, halkaa! Muhakkak ki sen bizleri habsedip yolumuzdan alıkoyacaksın!" buyurdu.

Sonra da:

— "Sen nahr günü ziyaret tavafını yaptın mı?" diye sordu. Safiyye:

— Evet yaptım, cevâbını verince Peygamber:

— "Öyleyse yürü, hareket ediyoruz (hayızlıdan veda tavafı düşer)/" buyurdu.

94- "Zaamû" Ta'bîri Hakkında Gelen Şey Babı

182-......Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'in hizmetçisi EbûMurre haber verdi ki, kendisi Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'den şöyle derken işitmiştir: Ben Mekke fethi senesi Rasûlullah(S)'m yanma gittim ve onu yıkanır hâlde buldum. Kızı Fâtıma da kendisini perde tutup örtüyordu. Selâm verdim.

— "Bu kadın kimdir?" diye sordu.

— Ben Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'im! cevâbını verdim.

— "Ümmü Hâni'e merhaba (= Hoş geldin, safa geldin Ümmü Hâni')/" dedi.

Yıkanmasını bitirince Rasülullah sırtındaki tek parça kumaşı çap-razvârî bağlamış olduğu hâlde durup sekiz rek'at namaz kıldı. Namazdan çıktığı zaman:

— Yâ Rasûlallah! Anamın oğlu Alî, benim and ve emân verdiğim fulân adamı, Hubeyre oğlu fulân kimseyi öldüreceğini zu'm etmiştir! dedim.

Bunun üzerine Rasülullah:

— "Yâ Ümme Hâni'! Senin ahd ve emân verdiğin kimseye biz de ahd ve emân vermişizdir!" buyurdu.

Ümmü Hâni': Bu, duhâ vakti idi, demiştir 182[182].

95- Kişinin "Veyleke" Sözü Hakkında Gelen Şey Babı

183-....... Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir adamın kurbanlık deveyi sürüp götürmekte olduğunu görmüş de ona:

— "Deveye bin!" buyurmuş. O kimse:

— Bu deve kurbanlıktır, demiş. Rasülullah:

— "Bu kurbanlık deveye bin! Veyl olsun sana!" buyurmuştur.

184- Bize Kuteybe ibn Saîd, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasülullah (S) birisini kurbanlık devesini sevkederken görmüş de ona:

— "Deveye bin!" buyurmuş. O kimse:

— Yâ Rasûlallah! Bu deve kurbanlıktır! demiş.

Rasûlullah ikinci yâhud üçüncü defasında:

— "Bu kurbanlık deveye bin! Yazıklar olsun sana!" buyurmuştur.

182[182] Başlığa uygunluğu Ümmü Hâni'in "Anamın oğlu zu'm etti" sözündedİr.

ez-Zu'm: Zâ'nın üç harekesiyle söylemek ma'nâsınadir. Hakk ve doğru sözde, bâtıl ve yalan sözde kullanılmakla zıdd ma'nâli fiillerdendir. Çok defa ger-çekleşmeyip şübheli ve seçilmez olan yerde kullanılır (Kaamûs Ter.)

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Bir libâs içinde namaz bâbı"nda geçmişti.

185-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir seferde idi. Beraberinde siyah bir hizmetçisi vardı ki, ona Enceşe deniliyordu. Bu siyah köle, kaafilenin develerini güzel neşîdeler okuyarak sevkediyor ve hızlı yürütüyordu. Rasûlullah ona:

— "Veyl sana yâ Enceşe! Yavaş ol! Cam gibi (ince kalbli) olan kadınların develerini hızlı yürütme!" buyurdu.

186-.......Ebû Bekre (Nufey* ibnu'l-Hâris- R) şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber'in yanında bir kimseyi övdü. Bunun üzerine Peygamber (S) ona üç defa:

— "Veyl sana! Kardeşinin boynunu kesip kopardın!" buyurup şöyle devam etti:

— "Sizden biriniz bir kimseyi çaresiz medhedecek olursa 'Ben fulâm zahirine göre şöyle şöyle sanıyorum; ameline göre onu hesaba çekecek ise A Hah 'tır, ben A ilah 'a karşı hiçbir kimseyi tezkiye etmem' desin. Bunu da o kimsenin böyle hâlini biliyorsa söylesin!" buyurdu 183[183]

187-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün ganimet taksimi yaparken Temîm oğullan'ndan Zu'I-Huvey-sıra lakablı bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Adalet et! dedi. Rasûlullah:

— "Veyl olsun sana! Ben adalet etmezsem kim adalet eder?' buyurdu.

Bunun üzerine Umer:

— Bana izin ver de şu adamın boynunu vurayım! dedi. Rasûlullah şöyle buyurdu:

183[183] el-Veyl: Leyi vezninde şerrin gelmesi ma'nâsınadır. Bâzıları dedi ki, Veyl, fecaate düşme kelimesidir, bir musibet meydana geldiğinde söylenir. Lisânımızda"Vay, yazık, hayf ve diriğ" ile îa'bîr olunur. "Veyîeh", "Veylek", "Veylî" denilir ve imdâd isteme hâlinde "Vey/âh!" derler... "Vay" kelimesi hüzün ve husrân ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

— "Hayır (boynunu vurma)/ Onun birtakım arkadaşları vardır ki, sizden biriniz onların namazı yanında kendi namazını, onların oruçları yanında kendi orucunu hakîr görür. Onlar okun avdan delip çıkışı gibi dînden çıkarlar. (Avı delip geçen) okun demirine bakılır, onda kan nâmına birşey bulunmaz- Sonra okun ağaç kısmına bakılır, orada dçı birşey bulunmaz. Sonra okun yelesine -tüyüne- bakılır, orada da birşey bulunmaz. Ok, avın işkenbesi içindeki şeylere ve kana girip çıkmış, fakat onlardan hiçbirşey oka yapışıp kalmamıştır! Onlar, insanlar (müslümânlar) arasında bir ayrılma olduğu zaman ortaya çıkarlar. Onların alâmeti iki elinin birinde kadın memesi gibi yâhud öteye beriye gidip gelen bir et parçası gibi birşey bulunan bir adamdır". Ebû Saîd şöyle dedi: Ben bunu Peygamber'den işittiğime şehâ-det ediyorum. Ve yine şehâdet ediyorum ki, Alî ibn Ebî Tâlib onlarla harbettiği zaman, ben onun maiyyetinde idim. Öldürülenlerin içinde bu hadîste vasfedilen adam arandı. Netîcede Peygamber'in vasfetti-ği vasıf üzere birisi bulunup getirildi 184[184].

188-....... Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana îbnu Şihâb, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir adam Rasûlullah(S)'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben helak oldum! dedi. Rasûlullah:

— "Vayhake (= Yazık sana) ne oldu?*' buyurdu. O kimse:

— Ramazânda oruçlu iken eşimin üzerine düştüm (yânı cima yaptım), dedi.

Rasûlullah:

— "Bir köle âzâd et!" buyurdu. O kimse:

— Köle bedelini bulamam, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse iki ay zincirleme oruç tut!" buyurdu. O:

184[184] Başlığa uygunluğu Peygamber'in "Veylek, kim adalet eder... " sözündedir. Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçti.

Bu lafza en yakın metin Müslim'de Zekât, Hâricîler'in ve sıfatlarının zikri babı altında 148 rakamıyle geçen hadîstir: Müslim Ter., III, 265-266.

— Buna güç yetiremem, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse altmış fakire yemek yedirip doyur!" buyurdu. O:

— (Bunun bedelini de) bulamam, dedi.

O sırada Peygamber'e (hurma yaprağından örülmüş onbeş sâ' alabilen hurma dolu) bir zenbîl getirildi.

— (tBu hurmayı al da fakirlere sadaka yap 185[185] buyurdu. O kimse:

— Yâ Rasûlallah! Ailemden başka fakirler üzerine mi sadaka yapacağım? Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin iki yanı arasında benden daha ihtiyâçh bir kimse yoktur, dedi.

Bunun üzerine Peygamber, dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü ve:

— "Bunu al (ailene yedir)/" buyurdu m.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmesinde el-Evzâî'ye Yûnus ibn Yezîd mutâbaat etmiştir. Abdurrahmân ibn Hâlid de ez-Zuhrî'den rivayetinde "Vayhake" yerine "Veyleke" ta'bîrini söylemiştir 186[186].

189-.......Bize Ebû Amr el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbn Şihâb ez-Zuhrî, Atâ ibn Yezîd el-Leysî'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir bedevî Arab:

— Yâ Rasûlallah! Bana hicretin hükmünden haber ver, dedi. Rasûlullah (S):

— "Vayhake{ = Yazık sana)/ Şübhesiz hicret işi çok çetindir.

Senin develerin var mı?" buyurdu. Bedevi:

— Evet vardır, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

185[185] Başlığa uygunluğu "Vayhake" ve "Veyleke" ta'bîrlerindedir. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçmişti.

186[186] Bu mutâbaati et-Tahâvî, Leys tarîkinden; o da: Bana Abdurrahmân tahdîs etti, şeklinde rivayet edip zikretmiştir (Kastallânî).

— "Sen onların sadakalarım (yânı zekâtlarını) veriyor musun?" buyurdu.

Bedevi:

— Evet veriyorum, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse sen denizlerin ötesinde olsan da Medine 'ye uzak olan (yânî yerinde) çalış! Çünkü Allah senin amelinden hiçbirşeyi eksik bırakmayacaktır" buyurdu 187[187].

190-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Vâkıd ibn Muhammed ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben babam Muhammed ibn Zeyd'den işittim; o da İbn Umer(R)'den ki, Peygamber (S): "Veylekum" -yâhud "Vayhakum"- ta'bîrini söyledi de sonra -Şu'be: Peygamber'in bu ta'-bîrlerden hangisini söylediğinde şekkeden şeyhi Vâkıd ibn Muham-med'dir, demiştir-:

— "Benden sonra birbirlerinin boyunlarını vuran kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu.

en-Nadr ibn Şumeyl de Şu'be'den: "Vayhakum"sözünü söylemiştir.

Umer ibnu Muhammed, babası Muhammed ibn Zeyd'den "Veylekum" yâhud "Vayhakum" şeklinde söylemiştir 188[188]

191-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Çöl ahâlîsinden bir adam Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet saati ne zaman ayağa kalkacak (yânî kıyamet ne zaman

---

187[187] Bedevî, Medine'ye hicret etmek istiyordu. Kendisi Mekkeli değildi. Hicret ise Mekke'nin fethinden evvel, Mekkeliler'in Medine'ye gelmeleri ve ikaamet etmeleri için farz kılınmıştı. Peygamber onun için bedeviye: "Vayh sana, yazık sana! Hicret çok çetin bir iştir!" diye, onu hicret etmekten men' eylemişti. Bunun Mekke fethinden evvel olduğu anlaşılıyor. Çünkü Mekke fethinden sonra hicret yoktu.

"Vayh " ta'bîri hakkında Dâvûdî: Bu kelime, söylenen bir sözün işlenmesi istenmediği zaman zecr ve men' için kullanılır, demiştir. Buna göre Peygamber bu ta'bîrle bedeviye: "Sakın hâ, hicrete kalkışma!" demiş oluyor. Kaamûs Ter-cemesi'nde de: Vayh kelimesi rahmet ve şefkattir; vay, yazık, hayf demektir ki, bir adamın hâline acıyıp rahmet ve rikkat ettiğin zaman söylenir, denilmiştir. Bu hadîsin birer rivayeti Zekât ve Hicret Kitâbları'nda da geçmişti.

188[188] Buhârî bunun aslını Sahîh'inin birçok yerinde bâzı farklılıklarla getirmişti: Ma-ğâzî'nin sonlarında, VedâHaccı bâbı'nda, "Ey îmân edenler, bir kavim bir kavme alay etmesin..." (el-Hucurât: 11) âyeti bâbı"nda, Fiten'de, Diyetler'de, Hudûd'da.

kopacak)? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Veyleke(= Veyl sana)/ Sen kıyamet için ne hazırladın?" di-Bedevî'ye sordu.

— Ben onun için (fazla bir amel) hazırlamadım. Ancak ben Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz sen sevdiğinle berabersin" buyurdu. (Enes dedi ki:) Biz:

— (Yâ Rasûlallah!) Bizler de böyle miyiz (âhirette sevdiklerimizle beraber miyiz)? diye sorduk.

Rasûlullah:

— "Evet berabersiniz" diye tasdîk edince, biz o gün bu cevâb-dan pek şiddetli bir ferah ile ferahlanıp sevindik.

Bir gün Mugîre ibn Şu'be'ye âid olup benim yaşımda butunah bir oğlan çocuğu uğradı da Peygamber:

— "Eğer bu çocuğun eceli geri bırakılırsa, ihtiyarlık devri bu çocuğa erişmeden (burada hazır bulunanlar için olan) saat kopar" buyurdu.

Bu hadîsi Şu'be, Katâde'den özetle söyledi. Katâde: Ben Enes'-ten işittim; o da Peygamber'den, demiştir 189[189].

189[189] Dâvûdî şöyle dedi: Çünkü o sırada Peygamber'in huzurunda bulunanların çoğu bedevilerdi. Peygamber onlara bilmiyorum deseydi, onlar şübheye düşeceklerdi. Onun İçin Peygamber onlara ta'rîzli olarak böyle söyledi.

Müslim'deki Âişe hadîsinde: Bedeviler Peygamber'in huzuruna geldiklerinde, O'na kıyametin ne zaman kopacağını sorarlardı. Peygamber de onlardan yaşça en genç olanına bakar da: "Eğer şu yaşarsa, ona ihtiyarlık erişmeden sizin kıyametiniz sizin üzerinize kopar" buyururdu. Kaadı Iyâd'ın da dediği gibi, bu daha açık olan rivayet, metindekini tefsîr etmektedir... (Kastallânî).

Bu hadîsi Müslim, Fiten'de getirmiştir.

96- "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün. Çünkü Allah

çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âiu îmrân: 3i) Kavlinden Dolayı Azîz Ve Celîl Olan Allah Sevgisinin -Veya Allah İçin Sevmenin- Alâmeti Babı [190][190]

192-....... Bize Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Süleyman (ibn Mıhrân el-A'meş)'den; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "KİŞİ sevdiği ile beraberdir" buyurmuştur.

193-....... Bize Cerir, el-A'meş'ten tahdîs etti ki, Ebû Vâil şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Rasûlullah'ın huzuruna bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Henüz kendilerine katılmamış olduğu bir kavmi, bir zümreyi seven bir kimse hakkında nasıl bit hüküm söylersiniz? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurdu.

Bu hadîsi el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah'tan; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmekte Cerîr ibn Abdilhamîd'e, Cerîr ibn Hazım,Süleyman ibn Karm, Ebû Avâne üçlüsü de mutâba-at etmişlerdir.

194-....... Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamberce:

---

[190][190] Mahabbet, nefsin kemâl idrâk ettiği birşeye öyle bir meylidir ki, ona yaklaşmak için lâzım gelen sebeblere ve vesilelere sevkeder. Sevenin gayesi, sevilenin rızâsına nail olmak ve öfkesinden sakınmak olduğundan, Mahabbet, itaat ve ma'siyetten sakınma irâdesini gerektirir. Herhangibir nefis, hakîkî kemâl ancak Allah'ın olduğunu, bütün vücûdda gerek kendinden, gerek başkalarından gördüğü, göreceği, tasavvur edebileceği herhangi hayır ve kemâlin Allah'tan ve Allah ile ve Allah'a olduğunu idrâk ettiği zaman, onun bütün mahabbeti Allah için ve Allah yolunda, Allah'ın rızâsı uğrunda olur. Allah'ın Dîni de Tevhîd ve İslâm olduğundan, mahabbeti ancak bu dâirede cereyan eder. Tâat irâdesinde ancak bu dîn hâkim olur... (Hakk Dîni, II, 1075-1076).

— Bir kimse henüz kendilerine kavuşmadığı bir topluluğu seviyor! denildi.

Peygamber:

— "Kişi sevdiği kimse ile beraberdir" buyurdu.

Bu hadîsin râvîsi Sufyân es-Sevrî'ye el-A'meş'ten rivayet etmekte Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım ile Muhammed ibn Ubeyd mu-tâbaat etmişlerdir.

195- Bize Abdan tahdîs etti. Bize babam Usmân ibnu Cebele, Şu'be'den; o da Amr ibnu Murre'den; o da Salim ibn Ebi'I-Ca'd'-den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle haber verdi:

Bir adam Peygamber(S)'e:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet ne zaman (olacak)? diye sordu. Oda:

— "Sen onun için ne hazırladın?" buyurdu. O zât:

— Ben kıyamet için çok namaz, çok oruç ve çok sadaka hazırlamadım. Lâkin ben Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Sen sevdiklerinle beraber olacaksın" buyurdu [191][191].

---

[191][191] Gazâlî el-Ihyâ'da. şöyle dedi: Rasûlullah'm "Kişi sevdiği ile beraberdir" sözü sakın seni aldatmasın. Çünkü Hrİstiyanlar Hz. îsâ'yı. Yahûdîler de Hz. Musa'yı sevdiklerini ve bu sebeble Mûsâ ile îsâ'nın bunlara fâide vereceğini iddia ediyorlar. Hâlbuki bir kimseyi sevmek, ona muhalefet etmemeyi gerektirir, yânı muhalefetle beraber sevmek fâide vermez. Zîrâ böylesi, sevdiğini gerçekten ve samîmi olarak sevmiş değildir. Böyle olunca da sahte sevgililerin birbirleriyle beraber olması mümkin değildir.

Bu ma'nâyı pek belîğ ifâde eden bir âyet meali: ''Allah 'a ve âhiret gününe îmân eder hiçbir kavmi, Allah ve Rasûlü 'ne hudûdyansına kalkışan kimselerle sevişir bulamazsın; babaları veya oğulları veya kardeşleri veya soy sop hısımları olsalar bile. İşte Allah Öyle kimseleri sevmeyen bir kavmin kalblerine îmânı yazmış ve bunları kendinden bir rûh ile te 'ytd buyurmuştur. Bunları altlarından ırmaklar akar cennetlere koyacaktır. Bunlar orada ebediyyen kalacaktır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah 'tan hoşnûd olmuşlardır. İşte onlar Allah fır-kasıdır. Gözünüzü açın ki, Allah fırkası muhakkak hep felaha erenlerdir" (el-Mucâdile: 22).

97- Bir Adamın Diğer Birine "Ihse' (= Yıkıl Git)" Sözü Babı

196- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs etti. Bize Selm ibnu Zerîr tahdîs etti: Ben Ebû Recâ'dan işittim. Ben İbn Abbâs(R)'tan, şöyle dedi: Rasûlullah (S) İbnu Sâid adındaki kâhin çocuğa:

— "Ben senin için gönlümde birşey gizledim, o nedir?" dedi. O:

— "Duh"dur, diye cevâb verdi.

Rasûlullah:

— "Thse(= Sus, yıkıl git)!" buyurdu 192[192].

197-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibn Abdillah haber verdi; ona da babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Umer ibnu'l-Hattâb, RasûluIIah'ın beraberinde sahâbîlerinden bir topluluk içinde İbn Sayyâd denilen bir kâhinin bulunduğu tarafa doğru gittiler. Nihayet onu (Ensâr'dan) Mağale oğullan'mn kalesi içinde çocuklarla oynarken buldular. İbn Sayyâd, o günlerde henüz erlik çağına ermeye yaklaşmıştı. Bu genç kâhin, Rasûlullah'i bilemedi, nihayet Rasûlullah onun sırtına eliyle hafifçe vurduktan sonra:

— "Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?" deyince, hemen Rasûlullah'a baktı ve:

— Senin Ümmîlerin Rasûlü olduğuna şehâdet ederim, dedi. Bundan sonra İbn Sayyâd:

— Sen benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Peygamber onun suâline cevâb vermeyip, onu eliyle itti ve sonra:

192[192] el-Has'e, hâ'mn fethi ve sînin sükûnu ile ve el-Husât "Kuûd" vezninde sürüp kovmak... ma'nâsınadır. Lâkin gerek müellifin, gerek diğer ana kitapların temsillerine göre köpek kısmını sürüp kovmağa mahsûstur, üçüncü bâbdandır. Bu ma'nâda lâzım olur, sürülmekle yıkılıp gitmek ma'nâsına (Kaamûs Ter.).

Bu bilgiye göre "Ihse" kelimesi, aslında köpeği kovmak için kullanılan bir lafızdır. Sonra bir men' ve horlama hitabı olmuştur. "Zelîl ve kovulmuş olarak sus!" demektir.

— "Ben Allah 'a ve Allah 'in hakk rasûllerine îmân ettim " dedi. Bundan sonra İbn Sayyâd'a:

— "Düşte, törede ne görüyorsun?" diye sordu. O da:

— Bana doğru haber de gelir, yalan haber de gelir, dedi. Rasûlullah:

— "Senin üzerine iş karıştırılmıştır" buyurdu.

Rasûlullah ona:

— "Ben senin için gönlümde birşey sakladım?" dedi, (O: Nedir? dedi. Zihninde Duhân Sûresi'ni hatırlamıştı).

İbn Sayyâd:

— Gönlündeki "Duh"tur, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Sus, yıkıl git! Haddini tecâvüz etme!" buyurdu. Umer:

— Yâ Rasûlallah! Bana onun hakkında izin verir misin ki, onun boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah;

— "Eğer bu Deccâl ise sen onun üzerine musallat kılınmazsın (yânîonu vurmağa me'mûr değilsin)/ "Eğer Deccâl değil ise, onuöl-dürmekte senin için hiçbir hayır yoktur!" buyurdu.

Salim şöyle dedi: Ben yine Abdullah ibn Umer'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah bundan sonra bir kerre de Ubeyy ibn Ka'b el-Ensârî ile beraber İbn Sayyâd'ın bulunduğu hurmalığı kasdederek gittiler. Nihayet Rasûlullah hurmalığa girince hurma gövdeleriyle saklanıp gizlenmeye başladı. Böylece İbn Sayyâd kendisini görmeksizin ondan birşeyler işitmek istiyordu. îbn Sayyâd ise hurmalıkta kendisine âid bir kadîfe içinde, döşeği üzerinde yatmakta idi. Kadife hırka içinde genizden gelen hafif bir ses, bir hırıltı vardı. Tam bu sırada îbn Sayyâd'ın annesi, hurma gövdeleriyle korunmakta olan Peygam-ber'i gördü de İbn Sayyâd'a:

— Ey Safi! İşte Muhammed geldi! diye seslendi.

Safi, İbn Sayyâd'ın adıdır. İbn Sayyâd, bulunduğu yatma hâline son verip sustu. Rasûlullah yanındakilere:

— "Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı îbn Sayyâd saçma sözleri ve tabiî olmayan halleriyle size ne mâl olduğunu beyân ederdi" buyurdu 193[193].

Salim şöyle dedi: Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Bir kerresinde Rasûlullah (S) insanlar içinde ayağa kalktı, (Allah'a hamdedip) lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı övdü. Bundan sonra Deccâl'i zikredip şöyle buyurdu:

— "Ben sizleri kesin surette onun şerrlerinden sakındırırım. Peygamberlerden herbir peygamber, muhakkak kavmine Deccâl'den haber verip korkutmuştur. Nûh Peygamber de muhakkak kavmine ondan haber verip sakındırmıştır. Lâkin ben size bunun hakkında hiçbir peygamberin bilsinler diye kendi kavmine söylemediği bir vasfını söyleyeceğim: Deccâl şaşıdır (kötü kılavuzdur), Allah ise şaşı değildir (insanları doğru yola irşâd eyler)".

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Hase'tu'l-Kelbe", "Köpeği uzaklaş-tırdim"; "Hâsiîn" (ei-Bakara: 65; d-A'râf: 165)"Uzaklaştırılanlar" ma'nâ-sinadır, dedi 194[194].

98- Kişinin Bir Başkasına "Merhaba" Demesi Babı 195[195]

193[193] Buhârî bu İbn Sayyâd hadîsinin bir rivayetini Cenazeler Kitabı, "Sabî müslü-mân olup da öldüğünde üzerine namaz kılınır mı? babı"nda getirmişti. Bâzı açıklamalar orada verilmişti.

Bu hadîsin bir haylî farklı isnâdlarını Müslim de Fitneler ve Kıyamet Alâmetleri Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 459-470.

194[194] Bunu da Müslim Fitneler...'de getirmiştir.

Deccâl, zamanın sonunda meydana çıkacak, peygamberlik veya ulûhiyet iddia edecek pek yalancı bir mahlûktur. Hadîslerde "Zamanın sonlarında birçok deccâller olacağı"haber verilmiştir. Sarihler "Deccâlun" lafzını "Yalancılar ve aldatıcılar" ile tefsir etmişler ve "Deccâl"in bir değil, nice yalancı ve yaldızcı makûlesi insanlar olduğu ve bunların dünyâ târihînin son zamanlarında çoklukla görüleceğini" söylemişlerdir.

195[195] el-Merhab, "Matlab" vezninde, genişlik ma'nâsına mimli masdar ve geniş yer ma'nâsma mekân ismi olur. Arablar'ın "Merhaban ve sehlen" sözleri bundandır, "Genişliğe ve düzlüğe geldin" demiş olurlar. Yânî Arablar gelen konuğa "Merhaban ve sehlen" derler ki, darhksız, küçük görülmek şaibesinden ârî, şen ve ma'mûr yere geldiniz, kalb genişliğiyle üns ve ülfet üzere olup kat'iyyen kırık gönüllü ve ürkek olmamanız ümîd edilir, denmiş olur... (Kaamûs Ter.)

Aişe de: Peygamber (S), Fâtıma aleyha's-selâm'a hitaben "Merhaba kızım" buyurdu, demiştir.

Keza Ümmü Hâni' de: Ben Peygamber(S)'in yanına geldim de, O bana "Merhaba Ümmü Hâni'" sözünü söyledi, demiştir 196[196].

198-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber(S)'in huzuruna geldiği zaman onlara:

— "Horlanmay anlar ve pişman da olmayanlar olarak gelmiş bulunan hey'ete merhaba (yânî hoş geldiniz)/" buyurdu.

Hey'et:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Rabîa kabilelerinden bir kabileyiz. Sen'-inle bizim aramızda (kâfir olan) Mudarr kabileleri vardır. Bu sebeb-le bizler Sana haram aylardan başka bir zamanda ulaşamıyoruz. Onun için bize kestirme birşey emret de biz onu yapmakla cennete girelim ve kavmimizden geride kalanlarımızı da ona da'vet edelim! dediler.

Rasûlullah:

— "Size emredeceğim şeyler dörttür, nehyedeceğim şeyler de dörttür: Namazı dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz, ramazân orucunu tutunuz ve ganimet aldığınız şeylerin beşte birini devlete veriniz. Dubbâ', hantem, nakîr denilen kaplarda, bir de zift sürülmüş olan kapta şıra kurup içmeyiniz" buyurdu 197[197].

99- İnsanların Babalarının İsimleri(Ne Nisbetjle Çağırılmaları Babı

196[196] Âişe'nin rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçen hadîsin bir parçasıdır. Ümmü Hâni'in hadîsi de yakında "Zaamû hakkında gelen şey bâbV'nda geçmişti.

197[197] Bunun bir rivayeti imân Kitabı, "Beşte biri ödemek îmândandır bâbı"nda -ve aha başka yerlerde- geçmiş, açıklamalar orada verilmişti.

199-....... Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)Men tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Verdiği sözde durmayıp cayan gadredici kimse için kıyamet gününde bir bayrak yükselttiler de (kendi ismi ve babasının ismi söylenerek) 'Bu fulân oğlu fulânın ahd ve sözünde durmamasıdır!' denilir" buyurmuştur.

200- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Abdullah ibn Dinar'dan; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): ''Verdiği sözde durmayıp cayan gadredici kişi için kıyamet gününde bir bayrak dikilir de 'Bu fulân oğlu fulânın sözünde durmamasıdır!' denilir (flân olunur)" buyurmuştur [198[198]].

100- Bâb:

'İnsan 'Nefsim habis oldu' demesini3'

201-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sakın sizden biriniz 'Nefsim habis oldu' demesin. Lâkin 'Nefsim lakis oldu (yânî sıkıldı ve zebûn oldu)' desin!" buyurmuştur.

202-....... Bize Abdullah ibn Mübarek, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Ebû Umâme ibn

---

198[198] et-Gadr, el-Gadarân: Vefa mukaabilidir ki, ahidde durmayıp vefasızlık ve hıyanet eylemek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.)

insanı kendi ismi ve babasının ismiyle çağırmak ta'rîfte daha şiddetli ve temyîzde daha beliğdir.

Bu hadîste "İnsanlar kıyamet gününde babalarına karşı bir örtme olması için analarının isimlerinden başkasıyle çağınlmazlar" diyen kimselere bir reddiye vardır. Hattâbî: Evet bu söz Taberânî'de İbn Abbâs hadîsinde rivayet edilmiştir, lâkin pek zayıf bir senedledir, demiştir... (Kastallânî).

Ebû Davud'un Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiği hadîste Peygamber (S): "Sizler kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız, onun için güzel İsimler seçiniz!" buyurmuştur. Bu hadîsi îbn Hıbbân da rivayet edip "Sahihtir" demiştir. Buhârî'nin bunu almaması, Sahih1 mût aradığı şartlara uymamış olmasındandır... (Aynî).

Sehl'den; o da babası Sehl ibn Hu-neyf el-Ensârî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden herhangi biriniz sakın 'Nefsim habîs oldu' demesin. Lâkin 'Nefsim lakis oldu' desin!" buyurmuştur.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd'e Ukayl mutâbaat etmiştir 199[199].

101- Bâb:

'Dehre sövmeyiniz!

203-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S) şöyle dedi: "Yüce Allah: Âdem oğlu dehre söver. Hâlbuki ben dehr'im (yânı dehrin yaratanı ve sahibiyim). Gece, gündüz benim elimdedir! buyurdu".

204-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Üzüme kerm adı vermeyiniz. 'Ey hasar ve ziyana uğrayası dehrV sözünü de söylemeyiniz. Çünkü Allah dehr(\n yaratanı ve

---

199[199] Habîs, gerek hissedilen, gerek akledilen olsun, murdar ve nahoş nesneye denir ki, tayyib mukaabilidir. Alçak, dubârecî, aldatıcı ve mekkâr kimseye denir...

Lakis... bir nesneyi gönül şiddetle Özleyip arzu eylemek ma'nâsmadır. Bu, dördüncü bâbdandır. Ve bir nesneden iğrenip gönül dönmek ve mi'de bulunmak ma'nâsmadır. Nefis bir şeye zebûn ve habîs olduğu zaman "Lakiset nefsehû" denilir. Peygamber (S) çirkinliği için ve müslümâmn habisliği kendi nefsine nis-bet etmemesi için "Habîs oldu" ta'bîrini kerîh görmüştür. Yânî Peygamber'in bu ta'bîrden nehy buyurdukları iki sebebe dayanır: Biri habîs ve habaset maddesini kabîh gördüğü için; biri de müsîümân olan kimsenin nefsine habaseti nisbet etmesinin lâyık olmadığı içindir... {Kaamûs Ter., II, 1013).

Hulâsa Peygamber, ümmetine lafızlar ve ta'bîrler hususunda da edebliliği öğretmiş, güzellerini kullanmayı ve çirkinlerinden uzaklaşmayı ta'lîm eylemiştir. Salât ve selâm olsun!

Bu hadîsi Müslim de Kitâbu'l-Elfaz mine'1-Edeb ve gayriha'da getirmiştir: Müslim Ter., VII, 118-119, "2151".

sâhibi)tf/r" buyurmuştur 200[200].

102- Peygamber(S)'İn: "Kerm ancak müfminin kalbidir3' Sözü Babı 201[201]

Peygamber (S) şunları da söylemiştir:

"Hakîkî müflis, ancak kıyamet gününde iflâs edendir";

"Çok yenici olan gerçek pehlivan ancak öfke sırasında kendi nefsine mâlik olan kimsedir";

200[200] Dehr'i Râgıb el-Isfahânî el-MüfredâVında, kâinatın ezelden ebede kadar devam eden bekaası müddetinin ismidir, diye ta'rîf etmiştir. Bâzıları bir milletin târihte devam eden hayât müddetidir, demişlerdir. Dehr, hâdiselerin menşei olan gece ile gündüzün arka arkaya gelmesine de denildiği, bu hadîs ve açıklamasından anlaşılır. Zaman da mâzî, hâl ve istikbâl kısımlarım içine alan Dehr'm gayrı muayyen bir kısmı oluyor.

Şârih Hattâbî şöyle demiştir: Câhiliyet zamanında bütün hâdiseler, bütün musibetler gece ve gündüzden ibaret olan Dehr'e nisbet edilirdi. Bu i'tikaadda-kİ câhiliyet adamları, iki fırka olup bunlardan bir fırkası Allah'a îmân etmezdi. Dehr'den ve hâdiselerin mahalli olan gece ile gündüzden başka bir müessir tanı-mazlardı. Bunlar her fenalığı Dehr'e nisbet ederlerdi. "Dehriyye" denilen bu fırka "Bizi ancak dehr helak eder" (el-Câsiye: 23-24) derlerdi.

İkinci fırkası bir yaratan tanırlardı, fakat sevilmeyen işleri ona nisbet etmekten tenzih ederler ve her fenalığı Deh?t nisbet ederlerdi. Ve "Vay dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye Dehr'e söverlerdi.

Peygamber bu hadîslerinde bu akideyi ibtâl etmiş ve Dehr'e sövmeyi yasaklamıştır. "Ben dehr'im" cümlesi, "Ben dehrin mâliki ve mutasarrıfıyım" demektir. Kısaltılarak "Mâlik" lafzı hazf olunmuştur. "Allah dehrdir" sözü de böyledir.

el-Câsiye: 245 ve ed-Dehr: 1 âyetlerinde geçen Dehr'in tefsiri, yerinden okunmağa değer: Hakk Dîni, V, 4322-4323; VII, 5492.

Bu hadîslerin bir haylî rivayetlerini Müslim de Kitâbu'1-Elfaz...'da getirmiştir.
201[201] Kerm, "Adi" ve "Dayf" lafızlarında olduğu gibi "Kerîm" ma'nâsına bir mas-dardır. Masdarla yapılan vasıflamalarda erkek, dişi, tesniye, cemi'lerde bu lafız değişmez, hep aynı kalır. Bu "Kerm ancak..." sözünde zahire göre hasr yoktur. Bunun ma'nâsi: "Kerm ismine en haklı olan mü'mİnin kalbidir" demektir, böyle olunca başkalarını kerm ismiyle isimlemeyi reddetmemiş olur... (Kastallânî).

Hâsılı "Kerem" maddesinden alınmış olan bu İsim, ancak müslümân ve mü'mine lâyıktır, "Kerem"in kökü olan bu İsme haklı olan ancak müslümân-dır demektir. Bu hususta diğer bir tevcîh şudur:

"Ineb" ve "Kerm" kelimeleri eşdeğer olarak üzüm ma'nâsına gelir. Bununla beraber kelimenin kökü cömertlik ve asalet ma'nâlarınadır. Bu sebeble belki Peygamber bu mühim kelimenin sâdece üzüm ve üzüm asması ma'nâsına kullanılmasını uygun bulmamıştır.

"Lâ mülke illâ üîlâhi (= Hakîkî meliklik ancak Allah'a âiddir -diğer bir zabta göre: Allah'tan başka melik yoktur)"; Peygamber bu sözünde Allah'ı, melikliğin sonu olmakla vasifladı. Sonra da melikleri zikredip, bunun dünyâ melikleri ma'nâsına da geldiğini delîllemek için şu âyeti söyledi:

"(Belkîs:) Şübhesiz ki hükümdarlar bir memlekete girdikleri zaman orasını perişan ederler. Halkından şerefli olanları hor ve hakir kılarlar. Bunlar da böyle yapacaklardır... dedi" (en-Nemi: 34) 202[202]

205-.......Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "(İnsanlar üzüm ağacına) kerm diyorlar. Kerm, ancak mü'mi-nin kalbidir" 203[203].

103- İnsanın Başkasına "Babam, Anam Sana Feda Olsun!" Demesi Babı

Bu söz hakkında ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın Peygamber'den rivayet ettiği senedli bir hadîs vardır 204[204].

206-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R): Ben RasûluîIah(S)'m Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan başka hiçbir kişiye babasını, anasını feda ederken işitmedim. Ben O'ndan, zannederim Uhud günü şunu işittim: "(Ey. Sa'd!) Babam, anam sana feda olsun, ctf/"buyuruyordu, demiştir 205[205]

202[202] Buradaki ta'lîkler, senedli olarak rivayet edilmişlerdir. "Lâmülke ille'tiah" sözü hasrı gerektirir. Bu da melikliğin Allah indinde kesilmesinden ibarettir ki, O'ndan başka melik yok demektir. Yânî hakîkî metiklik Allah'a âiddir. Fakat melik sözü mecaz olarak dünyâ melikleri hakkında da kullanılır.

203[203] Bunu Müslim de Kitâbu'1-Elfâz...'da getirmiştir.

204[204] ez-Zubeyr'in bu hadîsi, kendi menkabesi babında ve Ahzâb harbinde kahramanca yaptığı hizmetler hakkındadır

205[205] Sa'd ibn Ebî Vakkaas da: Uhud günü Rasûlullah (S) ok kabındaki oklarını çıkarıp bana verirdi de: "Ey Sa'd, babam, anam sana feda olsun, at" derdi, demiştir.

104- İnsanın (Sevdiği Kimse İçin): "Allah Beni Senin Yolunda Feda Etsin" Demesi Babı

Ebû Bekr de Peygamber (S) için: Babalarımızı ve analarımızı Sana feda edelim! demiştir 206[206].

207-.......Bize Yahya ibn Ebî İshâk, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Enes ve babalığı Ebû Talha Peygamber'in beraberinde Usfâr harbinden dönüyorlardı. Peygamber'in beraberinde Safiyye de vardı. Peygamber (S) Safiyye'yi bineğin arka tarafına bindirmişti. Yolun bir kısmında oldukları zaman bindiği dişi deve sürçtü de Peygamber ile kadını Safiyye; ikisi birden düştüler.

Enes dedi ki: Zannederim Ebû Talha kendini devesinin üzerinden derhâl düşünmeksizin yere attı da Rasûlullah'ın yanına geldi ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Allah benim hayâtımı Sana bedel kılsın! Sana birşey isabet etti mi? dedi.

Peygamber:

— "Hayır, lâkin sen kadına dikkat et (ona yardım et)/" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha kendi elbisesini (Safiyye'ye bakmamak için) kendi yüzü üzerine koydu ve onun bulunduğu tarafa doğru yürüdü. Safiyye'nin yanma varınca elbisesini onun üzerine attı. Kadın ayağa kalktı. Akabinde Ebû Talha onlar için devenin eşyasını düzeltip sıkıca bağladı. Rasûlullah ile Safiyye deveye bindiler ve kaa-file yürüdü. Nihayet Medîne sırtına vardıkları zaman -yâhud: Me-dîne'yi yukarıdan gördükleri zaman- Peygamber (S):

206[206] Ebû Bekr'in buna yakın bir sözü Hicret hadîsi içinde de geçti. Bu sözü aynen Peygamber'in hicreti bâbı'nda Ubeyd ibn Huneyn'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği hadîste vardır. Lafzı şöyledir: Rasûlullah (S) minber üzerine oturdu da: "Allah bir kulu kendiyanındakilerle dünyâdakiler arasında muhayyer kıldı da o kul, Allah yanında olanı tercih etti" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr: "Babalarımızı ve analarımızı Sana feda edelim!" dedi... (Buhârî, Menâkib, "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medine'ye hicretleri babı", rakamlı nüsha, IV, 151-167; hadîs rakamı: 123)

— "Âyıbûne, tâibûne, âbidûne ü-Rabbinâ hâmidûne { = Biz dönücüleriz, tevbe edicileriz. Rabb'imize ibâdet edicileriz, hamdedici-leriz)/" sözlerini söyledi ve Medine'ye girinceye kadar bunu söylemeyi devam ettirdi [207][207].

105- Azız Ve Celîl Olan Allah'a İsimlerin En Sevgili Olanı Babı

208-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Bizim Ensâr'dan bir adamın bir oğlu doğdu da o kimse doğan çocuğa Kaasım adını verdi. Biz de ona:

— Biz seni Ebû'l-Kaasım künyesiyle künyelemeyiz ve sana ikram da etmeyiz! dedik.

O zât bizim sözümüzü Peygamber(S)'e haber verdi. Bunun üzerine Peygamber ona:

— "Sen oğluna Abdurrahmân ismini ver!" buyurdu [208][208].

106- Peygamber(S)'İn: "Benim ismimi çocuklarınıza isim veriniz, fakat künyem ile künyelenmeyiniz" Kavli Babı

Bunu Enes, Peygamber'den olmak üzere söylemiştir [209][209].

---

[207][207] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah beni Sana feda kılsm" sözünde olduğu açıktır. Bunda bu sözü söylemenin caiz olduğuna delîl vardır. Bunun bâzı rivayetleri Cihâd'da,' 'Gâzî gazveden döndüğü zaman söyleyeceği söz babı' 'nda ve Libâs Kitâbı'nda geçmişti.

[208][208] Müslim'deki İbn Umer hadîsi şöyledir: Rasûlullah (S): "isimlerinizin Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdurrahmân'dır" buyurdu (Kitâbu'1-Âdâb, 2-"2132" rakamlı hadîs). Yânî İsimlerinizin Allah katında en razı olunanı Abdullah ve Abdurrahmân'dır. Çünkü Abdullah isminde ubudiyet ve tezellülü i'tirâf vardır, ikincide ise her mahlûku arara ve şâmil olan rahmeti i'tirâf vardır. Keza birinci isimde bu isimle adlandırılan kimsenin Allah'a ibâdet edici olması, ikincide ise ilâhî rahmeti izhâr edici olması tefe'ülü vardır... {Müslim Ter., VI, 391).

[209][209] Enes'in bu hadîsi Buyû'da ve Peygamber'in sıfatı bölümünde senedli olarak geçmişti.

Künye ve Kinye bir kimseye eb, ümm, ibn ve bint (yânî baba, ana, oğul ye kız) kelimelerinin birini muzâf yaparak İsimlendirmek ma'nâsınadır ki, onunla isminden tevriye eylemiş olur (Kaamûs Ter.). Şimdi Türkçe'de isim, öz adı; künye de takribi olarak soyadı yerine alınabilir.

Arablarda baba ve ana ilk doğan çocuklarının ismiyle künyelenirler. Peygamber'in adı Muhammed, künyesi Ebû'l-Kaasım'dır. Kaasım, Hadîce annemizden doğan ilk oğlu idi, küçük yaşında Mekke'de,

209-.......Bize Husayn, Sâlim'den tahdîs etti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Bizim Ensâr'dan bir adamın oğlan çocuğu doğdu da kendisi çocuğa Kaasım adını verdi. Ensâr:

— Bizler bunu Peygamber(S)'e soruncaya kadar sana bu künyeyi vermeyiz! dediler.

Sorduklarında Peygamber onlara:

— "Benim ismimle çocuklarınızı isimleyiniz, fakat künyem ile künyelenmeyiniz!" buyurdu.

210-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Eyyûb'dan; o da İbn Sîrîn'den tahdîs etti ki, İbn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Ebû'l-Kaasım (S): "Benim ismimi çocuklarınıza isim veriniz, fakat künyemle künyelenmeyiniz" buyurdu, dedi.

211-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu'l-Munkedir'den işittim, şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdil-lah(R)'tan şunu işittim: Bizden bir adamın oğlu doğdu da ona el-Kaasım ismi verdi. Ensâr da ona:

— Bizler seni Ebû'l-Kaasım ile künyelemeyiz ve sana bu doğum sebebiyle "Göz aydın" diye ikram da etmeyiz, dediler.

O zât Peygamber(S)'e gelip onların bu sözlerini kendisine zikretti. Bunun üzerine Peygamber ona:

— "Oğluna Abdurrahmân ismi ver!" buyurdu.

Peygamberliğinin başlangıçlarında vefat etmiştir.

Bu hadîslerdeki nehyin tahrîm için olmadığı ve nehyin Peygamber'in hayâtı devrine âid tenzîhî bir nehy olduğu, hattâ Peygamber'in bu hususta müsamahalı davrandığı tesbît edilmiştir.

107- Hazn İsmi(Ni Zikr) Babı [210[210]]

212-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l- Müseyyeb'den haber verdi ki, babası Hazn ibn Ebî Vehb el-Kuraşî, Peygamber(S)'e geldiğinde Peygamber ona:

— "İsmin nedir?" diye sormuş. O da:

— Hazn'dır, diye cevâb vermiş. Peygamber:

— "Sen Sehl'sin!" buyurmuş. O ise:

— Ben babamın bana verdiği ismi değiştirmem, demiştir. Îbnu'l-Müseyyeb: Ondan sonra bizim aile içinde katılık, sertlik devam etti durdu, demiştir [211[211]].

213- Bana Alî ibnu Abdillah ve Mahmûd tahdîs edip şöyle dediler: Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da.babası el-Müseyyeb'den; o da dedesinden bu geçen hadîsi haber verdi.

108- İsmi Daha Güzel Bir İsimle Değiştirmek Babı

214-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Ebû Useyd'in oğlu doğduğu zaman Peygamber(S)'in yanına getirildi. Peygamber de çocuğu kendi uyluğu üzerine koydu. Babası Ebû Useyd de

---

210[210] el-Hazn, hâ'nın feth ve noktalı zâ'nın sükûnuyle, ei~Hazen iki fetha ile gam ve endûha denir, cem'i Ahzân 'dır ve hâ'nın dammıyle el-Huzn, masdar olur, birinci bâbdan; bir adamı gamlı eylemek; dördüncü bâbdan gamlı kederli olmak ma'nâlarınadir. el-Hazn ve el-Huzen: Sert, galîz dağlara denir.

es-Sehî, Ehl vezninde kolay, âsân şeye, ve toprağı yumuşak, yürümesi kolay düz ve mülayim yere denir ki, cem'i Suhûl gelir.. (Kaamûs Ter.).

211[211] Saîd ibnu'l-Müseyyeb kırk kadar sahâbîye yetişmiş büyük tabiîlerdendir. 36. senesinde doğmuş, Velîd ibn Abdilmelik devrinde 94 yılında vefat etmiştir. Babası el-Müseyyeb ise ağaç altında bey'at eden sahâbîlerdendir. Dedesi Hazn ibn Ebî Vehb, Muhacirler'den olup Câhiliyet'te Kureyş'in şeriflerinden idi (Aynî).

orada oturmakta idi. Bu sırada Peygamber, önünde bulunan bir şeyle meşgul olup daldı. Ebû Useyd O'nun meşguliyetini görünce oğlunun alınmasını emretti. Böylece çocuk, Peygamber'in dizi üzerinden alınıp geriye taşındı. Peygamber daldığı işten ayrılıp kendine gelince:

— "Çocuk nerede?" diye sordu. Ebû Useyd:

— Biz onu geriye çevirip iade ettik yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah:

— "Onun ismi ne idi?" diye sordu. Babası:

— Fulân'dır, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Lâkin sen ona el-Munzir ismini ver!" buyurdu. Babası da o gün çocuğa el-Munzir ismini verdi 212[212].

215-.......Bize Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; oda Atâibn Ebî Meymûne'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Zeyneb'in adı Berre idi. Bu kız adiyle kendi nefsini tezkiye ediyor denildi. Bunun üzerine Rasûlullah ona Zeyneb adını verdi 213[213].

216-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Abdulhamîd ibnu Cubeyr ibn Şeybe haber verip şöyle dedi: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in yanma oturdum. O bana şunu tahdîs etti: Dedesi Hazn, Peygamber(S)'in huzuruna vardığında Peygamber ona:

— "Adın nedir?" diye sormuş. O da:

212[212] İbn EbîŞeybe'ninUrve'den rivayetinde: Peygamber, hoşlanılmayan bir İsim işittiğinde onu daha güzel bir isimle değiştirirdi, demiştir. Rasûlullah Ensâr'dan Useyd'in kendi oğluna verdiği bir adı beğenmeyerek "OnaMunzir ismini koy" buyurmak suretiyle önceki ismini değiştirmiş oluyor.

213[213] Peygamber'in kadınlarından Zeyneb bintu Cahş'm ve yine Peygamber'in kadınlarından Ümmü Seleme'nin kızı ve Peygamber'in üvey kızı Zeyneb'iıı adlan da Berre idi. Rasûlullah her ikisinin Berre adlarını Zeyneb adiyle değiştirdi. Çünkü "Berre", "Çok hayırlı, çok iyi, çok cömerd kimse" ma'nâlanna gelmektedir.

Bu hadîsleri Müslim de Kitâbu'l-Âdâb'da getirmiştir.

— İsmim Hazn'dır! diye cevâb vermiş. Peygamber:

— "Hayır, sen Hazn değil, Sehl'sin (bu isimle anıl)/" buyurmuş. O ise:

— Ben, babamın bana verdiği ismi başka bir isimle değiştirmem! demiştir (yânî babamın verdiği ismi nasıl değiştireyim? diye özür ileri sürüp eski ismini muhafaza etmiştir).

İbnu'l-Müseyyeb: Artık ondan sonra bizim ailemiz içinde sertlik, katılık (yâhud hüzün ve keder) devam edip durdu, demiştir 214[214].

109- Peygamberlerin İsimleriyle İsimlendiren Kimse Babı

Enes de: Peygamber (S), İbrahim'i, yânî oğlunu öptü, demiştir 215[215].

217-.......Bize İsmâîl ibn Ebî Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Sen Peygamber(S)'in oğlu İbrahim'i gördün mü? dedim. O:

214[214] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti. Bu hadîs isim değiştirmenin ve çirkin isimle isimlemekten men' etmenin vücûbu üzere değil, bu hususta muhayyerlik ifâde etmektedir. Böylece çirkin bir adamın güzel isimle, fâsıkm da "Salih" ismiyle isimlenmesi caiz olur. Çünkü Peygamber (S) "Hazn" kendi ismini "Sehl" ile değiştirmeyi kabul etmediği zaman, onu buna zorlamamıştır. Eğer bu lâzım birşey olaydı, Peygamber onu "Ben babamın bana verdiği ismi değşitirmem" sözü üzerinde sabit bırakmazdı. Doğruya muvaffak kılıcı ancak Allah'tır (Kastallânî).

Müseyyeb ibn Hazn İbn Ebî Vehb (R) Kureyşli'dirler. Baba-oğul ikisi de sahâbîdir. Annesi Rasûlullah'ın halası Âtike'dir. Hazn ibn Ebî Vehb eşraftandı, hicret şerefini de kazanmıştır. Onuncu hicret senesinde Ebû Bekr'in Halîfe-lik devrine tesadüf eden Yemâme harbinde şehîden vefat ettiğini Aynî, Zehebî'den naklediyor. Müseyyeb de bey'at eden bahtiyarlardandır. Müseyyeb ibn Hazn, sahâbî oğlu sahâbî olduklarından tercümede tesnîye sîgasıyle tardiye ettik. Müseyyeb, ticâretle uğraşırdı. Kendisinden yedi hadîs rivayet edilmiştir. Üçü Bu-hârî'de vardır. Tâbiîler'in yedi meşhur Medîne fakîhlerinden birisi Saîd ibnu'l-Müseyyeb, bu tercüme sahibinin oğludur ve babasının râvîsidir. Saîd ibnu'l-Müseyyeb, hıfz selâmeti, beyân doğruluğu yönüyle hadîs ehlinin göz nurudur. Mürsel olarak rivayet ettiği hadîslerin mürsellerin en sahîhleri olduğunda icmâ' vardır (Hulâsa ve Aynî'den naklen Tecrîd Ter., IV, 665 rakamlı hadîsin haşiyesi).

215[215] Enes'in bu hadîsi Cenazeler Kitâbı'nda geçen hadîsten bir parçadır. İbrâhîm'e, Ebû Seyf adında bir demircinin evinde karısı Ümmü Burde tarafından süt analığı yapılıyordu.., Peygamber çocuğu ziyaret ettiği zaman kucaklayıp öpmüştür.

— (Evet gördüm.) O küçük bir çocukken öldü. Eğer Muham-med'den sonra bir peygamber olması hükmolunsaydı, oğlu İbrâhîm yaşardı. Lâkin Muhammed'den sonra hiçbir peygamber yoktur, dedi (Çünkü O, peygamberlerin sonuncusudur).

218-.......Bize Şu'be haber verdi ki, Adiyy ibn Sabit şöyle demiştir: Ben el-Berâ (ibn Âzib-R)'dan işittim, şöyle dedi: (Peygamber'in oğlu) İbrâhîm aleyhi's-selam öldüğü zaman Rasûîullah (S):

- "îbrâhîm için cennette bir süt emzirici vardır" buyurdu 216[216].

219-.......Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R) şöyle dedi: Rasûîullah (S):

— "Benim ismimle isimleyiniz. Fakat künyemle künyelenmeyi-niz. Kaasım ancak benim; aranızda taksim ediyorum!" buyurdu.

Bunu Enes de Peygamber'den rivayet etmiştir 217[217].

220-.......Bize Ebû Husayn, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Benim ismimi çocuklarınıza isim veriniz, fakat künyem ile künyelenmeyiniz. Her kim beni ru'yâda görürse hakikatte beni görmüş olur. Çünkü şeytân benim suretime giremez. Bir de her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın' 218[218].

216[216] İbrâhîm'in sekizinci hicret yılının zu'1-hicce ayında doğduğunda târîhçİlerin ittifakı vardır. Fakat vefatı târihi hakkında haberler değişiktir. Vâkîdî: "Onuncu hicret yılı rebîu'l-evvelinin onuncu günü olduğu kesindir" demiştir. Ebû Davud'un Sünen 'inde Peygamber (S) ile aralarında yetmiş gün olduğu rivayet edilmiştir. Bâzıları onaltı ay sekiz gün; bâzıları onyedi ay; diğer bâzıları ise bir sene on ay altı gün yaşamış olduğunu bildirmişlerdir... (Aynî).

217[217] Müslim'in Kitâbu'l-Âdâb'daki Câbir hadîsinde Rasûîullah (S): "Benim ismimle isimleyiniz- Fakat künyemle künyelenmeyiniz. Çünkü Ebû'l-Kaasım olan, benimdir ki, (aranızda ilim ve sâireyi) ben taksim ediyorum" buyurdu, şeklindedir {Müslim Ter., VI, 393).

Kaasım ismi lügatte "Taksîm edici" ma'nâsına bir fail isimdir. Bu Kaasım kelimesi, Peygamber'in hem künyesi, hem sıfatı, hem vazîfesini ifâde eden bir sözdür.

218[218] Şer'an nehyedilmiş olan, Ebû'l-Kaasım Muhammed suretiyle isim ve künyenin bir şahısta toplanmasıdir. Nitekim bunu açıkça bildiren rivayetler de vardır. Bu nehy, Peygamber'in hayâtında

221-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Benim bir oğlum doğdu, ben hemen onu alıp Peygamber(S)'e götürdüm. Peygamber oğluma "İbrâhîm" adını verdi, bir hurmayı çiğnem yapıp çocuğun damağını ovaladı, ona bereketle duâ etti ve bana verdi. İşte bu İbrâhîm, Ebû Musa'nın en büyük oğlu idi.

222-.......el-Mugîre ibn Şu'be (R): İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu, demiştir. Bu güneş tutulma hadîsini Ebû Bekre de Pey-gamber'den olmak üzere rivayet etmiştir.

110- "Velîd" İsmini Vermek (Caizdir) Babı

223-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S) başını rukû'dan kaldırdığı zaman şöyle duâ etti: "Yâ Allah! el- Velîd ibnu 7-Velîd'i, Seleme ibn Hişâm 'ı, Ayyaş ibn EbîRabîa'yı ve Mekke'de müşrikler elinde zayıf görülen diğer mü'minleri kurtar! Allah'ım! Mudar (kâfirleri) üzerindeki baskım daha da şiddetlendir! Allah'ım, içinde bu-lundukları bu yıllarını onlara Yûsuf Peygamber'in yılları gibi yap!" 219[219]

111- (Ev Halkından Birini Yâhud) Bîr Arkadaşını, Onun İsminden Bir Harfi Eksilterek Çağıran Kimse Babı

Ebû Hazım, Ebû Hureyre'den söyledi ki, o: Peygamber (S) bana: "Yâ Ebâ Hırr!" diye nida

---

yürürlükte olap sonrasına şâmil değildir diyenler vardır ve tatbîkaatte böyfe olmuştur. Son hükmün ru'yâ ile ilgisi, Peygam-ber'i ru'yâda görmemiş kimsenin gördüm demesinin, kendisini bu tehdîde girdireceğini anlatması yönündendir.

219[219] Bunun uzunca bir rivayeti Namaz Kitabı, "Eğilirken Allâhu Ekber demek bâbı"nda geçmişti. Peygamber'in bu isimli sahâbînin ismini de söyleyerek duâ etmesi, bu ismin kullanılmasının câizliğine delâlet etmektedir.

etti, demiştir [220][220].

224-....... Peygamberdin zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Yâ Âişe! Bu yanımdaki Cibril'dir. Sana selâm okuyor!" buyurdu.

Ben de:

— Selâm ve Allah'ın rahmeti onun üzerine de olsun! dedim. Âişe: Peygamber (S), bizim görmediğimiz şeyi görürdü, demiştir.

225-....... Enes (R) şöyle demiştir: (Bir seferde annem) Ümmü Suleym -diğer kadınlarla beraber- yolcuların ağırlıkları içinde bulunuyordu. Peygamber(S)'in kölesi güzel sesli Enceşe'de onların bindikleri develeri hızlıca sevkediyordu. Peygamber:

— "Yâ Enceşu (Ağır ol)/ Cam şişeleri gibi olan kadınları şevket meni daha yavaş yap!" buyurdu.

112- Küçük Çocuğa Ve Henüz Çocuğu Doğmayan Kimseye Künye Verme(Nin Câizliği) Babı

226-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların en güzel ahlâklısı idi. Benim (annem Ümmü Suleym'den) Ebû Umeyr denilen bir kardeşim vardı -zannederim ki, sütten yeni ayrılmıştı, demiştir-. Peygamber Ümmü Suleym'e geldiği zaman, o çocuğa:

— "Yâ Ebâ Umeyr! Nuğayr kuşu ne yaptı?" diye hitâb eder, şakalaşırdı.

Nuğayr (serçeye benzer bir kuştur ki) kardeşim onunla oynar dururdu. Peygamber

---

[220][220] Bu Et'ime'de geçen hadîsin bir parçasıdır.

Bir şahsı çağırırken isminden bir harfi eksik söylemeye, edebiyatta "Terkîm ", yâni "Budama" denir. Bu hadîslerde Peygamber'in de bu terhîmi yaptığı sabit oluyor

bizim evimizde iken bazen namaz vakti gelirdi de hemen emir verir, altındaki yaygı süpürülür ve üzerine su serpilirdi. Sonra namaza durur, biz de arkasında durur, O bize namaz kıldırır-dı 221[221].

113- Kendisinin Daha Önce Başka Bir Künyesi Olsa Bile "Ebû Turâb" Künyesiyle Künyelenme(Nîn Cevazı) Babı

227-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Şu muhakkak ki, Alî(R)'ye isimleri içinde kendisine en sevimli olanı elbette "Ebû Turâb" künyesi idi. Yine muhakkak ki, kendisi bununla çağrılmaktan çok ferah duyardı. Bu künye ile ona isim takan, Peygamber'den başkası değildi. (Bu şöyle olmuştu:) Bir gün Alî, Fâtıma'ya öfkelenmiş, bundan dolayı dışarıya çıkmış, mescidin duvarlarından birinin dibine uzanıp yatmıştı. Peygamber de Alî'yi ta'kîb ederek yâhud arayarak gelmişti. Birisi:

— İşte Alî duvarın dibinde yan-üstü yatmış! dedi.

Peygamber (S) Alî'nin yanına geldi ki, Alî, sırtı kum ve toprakla dolmuş hâlde yatıyordu. Peygamber onun sırtından toprakları eliyle silmeye ve:

- "Otur yâ Ebâ Turâb!" demeğe başladı 222[222].

114- Azîz Ve Celîl Allah'a, Kulların İsimlerinden En Sevimsiz Olanı Babı

228-....... Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Kıyamet gününde Allah katında isimlerin en zelili (en alçağı) Meliku'l-Emlâk ismiyle isimlenen kimse(nin ismi)dir" buyurdu, demiştir.

221[221] Bunun küçük çocuğa ve henüz çocuğu doğmayan kimseye künye vermenin caiz olduğuna delâleti açıktır. Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitâbı'nda ve daha başka yerlerde geçmişti.

222[222] Bunun bir rivayeti Alî'nin menkabeleri bâbı'nda geçmişti.

229-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el- A'rec'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre bir rivayetinde "Allah katında en alçak isim" şeklinde söylemiştir.

Yine Sufyân birkaç kerre "Allah katında isimlerin en zelili Mâliku'l-Emlâk ismiyle isimlenen adamdır" şeklinde söylemiştir.

Sufyân: Ebu'z-Zinâd'dan başkası bu "Meliku'l-Emlâk" lafzının tefsiri (Farsça'da) "Şâhân-şâh"dir, diyordu, demiştir 223[223].

115- Müşrikin Künyesinin Hükmü) Babı

Mısver ibn Mahrame: Ben Peygamber(S)'den minber üzerinde işittim: "Ancak Ebû Tâlib'in oğlu benim kızımı boşamayı istemesi hâli müstesna..." diyordu 224[224].

230-....... Usâme ibn Zeyd (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Bedir vak'asından önce bir gün, üzerine Fedek dokuması saçaklı bir kadîfe örtü konulmuş palanlı bir merkeb üzerine bindi. Arka tarafında da Usâme olduğu hâlde Haris ibnu'l-Hazrec oğullan

---

223[223] Meliku'l-Emlâk: Memleketlerin, kıt'aların sahibi, hükümdarı demektir. Meliku'l-Mülûk ise, bütün hükümdarların hükümdarı ma'nâsmadır. Nitekim Sufyân ibn Uyeyne birçoklarının bunu Farsça'ya "Şâhânşâh" diye tercüme ve tefsir ettiklerini bildirmiştir.

Hiç şübhe yok ki, bu azametli unvanlar yalnız Allah'a mahsûstur. İnsanların bu sıfatlarla sıfatlanmaları doğru değildir. Bunca acizliklerine rağmen Allah'a âid olan bu sıfatlan kullanan kimselerin Allah dîvânında en çirkin, en alçak, en nefretli kimseler olacağı bu hadîslerde Peygamber tarafından haber verilmiş ve bundan da o azametli sıfatları kullanmanın kullar için haram olduğu hükmü alınmıştır.

Bu hadîsleri Müslim de Kitâbu'l-Âdâb'da getirmiştir. Müslim Ter., VI, 402-"2143".

224[224] Bu, Nikâh Kitâbı'nm sonlarında "Kişinin kendi kızını savunması bâbı"nda geçmişti. Baş tarafı şöyledir: Mısver ibn Mahrame: Ben minber üzerinde iken Pey-gamber(S)'den işittim: "Hişâm ibnu'l-Mugîre oğulları, kızlarım Alî ibn Ebî Tâ-lib 'e nikâh etmeleri hususunda benden izin istediler. Ben buna izin vermem. Sonra yine izin vermem, sonra yine izin vermem..." buyuruyordu, demiştir. Peygamber bu hitabesinde müşrik olan Ebü Tâlib'i, yokluğunda künyesiyle zikretmiştir, Ebû Tâlib'in ismi Abd Menâf idi (Aynî ve Kastallânî).

ma-hallesinde(ki evinde hasta bulunan) Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gidiyordu. İkisi giderlerken nihayet yolda içlerinde Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûFun bulunduğu bir meclise uğradılar. Bu vak'a Abdullah ibn Ubeyy'in müslümân olmasından önce idi. Bu mecliste müs-lümânlardan, müşriklerden, puta tapanlardan, Yahûdîler'den karışık birtakım insanlar vardı. Müslümanların içinde (şâir) Abdullah ibn Re-vâha da bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz, meclisi kaplayınca Abdullah ibn Ubeyy, kaftânıyle burnunu kapadı ve:

— Bizim üzerimize tozlatmaymız! dedi.

Rasûlullah onlara selâm verdi. Sonra da orada durup merkebin-

den indi, onları Allah'a da'vet etti ve onlara karşı Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûJ:

— Ey kişi! Bu söylediklerin gerçek ise bunlardan daha güzel birşey olamaz. Fakat bizim meclislerimize gelip de bizleri bununla ezâlan-dırma! Kendi menziline git, sana gelen olursa ona anlat! dedi.

Abdullah ibn Revana:

— Evet yâ Rasûlallah! Sen bizim meclislerimizde (her zaman) bizleri Kur'ân ile ört, bürü! Çünkü bizler Sen'in konuşmanı ve Kur'ân okumanı çok seviyoruz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlar, müşrikler, Yahûdîler sovüşmeye başladılar, hattâ birbirlerine doğru kalkışıp döğüşmeye yaklaştılar. Rasûlullah ise onları devamlı yatıştırıyordu, nihayet sakinleşip sustular. Bundan sonra Rasûlullah, merkebine binip yürüdü. Nihayet Sa'd ibn Ubâde'nin evine varıp yanına girdi. Rasûlullah (Ensâr'ın ve Hazrec kabilesinin ulularından olan) Sa'd'a hitaben:

— "Ey Sa'd! -Abdullah ibn Ubeyy'i kasdederek- Ebû Hubâb'-ın söylediklerini işitmedin mi? O şöyle şöyle şeyler söyledi" diye (biraz önce geçen vak'ayı anlattı.

Sa'd ibn Ubâde:

— Ey Rasûlallah! Babam Sana feda olsun! Sen İbn Ubeyy'in kusurunu affet ve onu biraz da özürlü sayıp hoş gör! Sana Kitâb'ı indiren Allah'a yemîn ederim ki, Allah'ın irâdesi,

Sana indirdiği hakkı getirmek suretiyle tecellî etmiştir. Hâlbuki şu Belde halkı, İbn Ubeyy'in başına tâc giydirmeğe, üzerine de meliklere mahsûs olan sarığı sarmağa (bu suretle onu kendilerine melik edinmeye) ittifak edip hazırlanmışlardı. Allah Sana vermiş olduğu hakk peygamberlikle onların bu tasavvurlarını reddedince, bu mahrumiyet sebebiyle İbnu Ubeyy mahzun ve kederli oldu. Yâ Rasûlallah! İşte bu keder sebebiyle İbnu Ubeyy görmüş olduğun çirkin hareketleri yapmıştır! (Sen onu affet!) dedi.

Rasûlullah da onu affetti. Esasen Rasûlullah ile sahâbîleri Allah'ın kendilerine emrettiği gibi, müşriklerin ve kitâb ehlinin kusurlarım affedip ezalarına sabrediyorlardı.

Yüce Allah şöyle buyurdu: "And olsun ki3 mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitâb verilenlerden ve Allah 'a eş tanıyanlardan da herhalde incitici birçok laflar işiteceksiniz. Eğer katlanır, sakınırsanız işte bu, (hâdiselere karşı gösterilmiş) bir azimdendir*1 (âiu imrân: i86>;

"Kitâb ehlinden birçoğu, Hakk kendilerince besbelli olduktan sonra, ruhlarındaki hasedden ötürü sizi îmânınızdan sonra küfre döndürmek hevesine düştü. Allah'ın emri gelinceye kadar, şimdilik onları bırakın. Serzeniş de etmeyin. Şübhesiz ki, Allah herşeye hakkıyle

kaadİrdİr" (el-Bakara: 109).

İşte Rasûlullah, Allah'ın kendisine onların affı hakkında emretmiş olduğu bu emirleri yerine getirip uyguluyor, onların kusurlarını affedip ezalarına sabrediyordu. Nihayet Allah, Peygamber'ine onlar hakkında harbe izin verdi. İşte bu izin üzerine Rasûlullah, Bedir gazvesine gitti. Allah Bedir'de (İslâm ordusunun eliyle) kâfirlerin yiğitlerinden ve Kureyş'in ulularından öldürdüklerini öldürdü. Rasûlullah ve sahâbîleri zafere ulaştırılmışlar ve ganimet kazanmışlar olarak, beraberlerinde küffâr yiğitlerinden ve Kureyş ulularından birçok esîr-ler bulunduğu hâlde Medine'ye döndüklerinde Ubeyy ibn Selûl oğlu ve beraberinde bulunan müşrikler ve puta tapanlar:

— Artık bu Bedir vak'ası işi, müslümânlığa yönelmiş açık bir zaferdir! Allah'ın Rasülü'ne İslâm Dîni'ne girmek üzere bey'at ediniz! dediler ve müslümân oldular [225][225].

[225][225] Başlığa uygunluğu "Ebû Hubâb" sözündedir. Çünkü bu, Abdullah ibn Ubeyy'in künyesidir. Bu aynı zamanda şeytânın ismi olup "Yılan" ma'nâsına ve daha başka ma'nâlara da kullanılır...

231-.......Bize Abdulmelik ibn Umeyr, Abdullah ibnu'l-Hâris ibn Nevfel'den tahdîs etti ki, Abbâs ibnu Abdi'l-Muttalib:

— Yâ Rasûlallah! Amcam Ebû Tâlib'e herhangi birşeyle fayda verdin, yarar sağladın mı? Çünkü o dâima Sen'i korur ve Sen'in için düşmanlarına karşı öfkelenirdi! dedi.

Rasûlullah (S):

— "Evet, o şimdi topuklarına kadar dibi yakın ateşten bir çukur içindedir. Eğer ben olmasaydım, muhakkak o cehennem' ?n derin çukurunda olacaktı" buyurdu 226[226].

116- Bâb: "Tevriye Ve Kinaye Yoluyla Söylenen Ta'rîzli Sözler, Yalandan Kurtulmadır" 227[227]

İshâk ibn Abdillah şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim: Üvey babam Ebû Talha'nın bir oğlu öldü. Eve geldiğinde: — Oğlan(ın hastalığı) nasıl oldu? diye sordu.

Annem Ummü Suleym: — Oğlanın nefesi sâkinleşti, ben onun istirahata kavuşmuş olmasını timîd ediyorum, dedi.

Ebû Talha, Ummü Suleym'in bu sözünden, onun doğru söylemekte olduğunu zannetti,

---

Abdullah ibn Ubeyy'in ve onun başkanlık ettiği zümrenin müslümân olmaları zahirî idi. Hakikatte kinlerini ve düşmanlıklarını gönüllerinde gizlemişler ve her vesile ile fesâd çıkarmışlardır. "Münafık" adiyle anılan bu zümrenin çirkin hâlleri ve işleri, Kur'ân'ın birçok yerinde ve hadîslerde ortaya konulmuştur.

Bu hadîsin az farklı bir rivayeti, Âlu İmrân Sûresi, 173. âyetinde de geçmişti.
226[226] Başlığa uygunluğu "Ebû Tâlib" sözündedir. Çünkü bu Abd Menâfin künyesidir, o da Peygamber'in babası Abdullah'ın kardeşidir. Bunun bir rivayeti "Ebû Tâlib'in zikri bâbı"nda geçmişti.

227[227] Bu ta'rîzli sözlerle insan yalan söylemek zaruretinden kurtulur ma'r.âsınadır. Bu başlığı Taberî, Umer ibnu'l-Hattâb'a varan bir senedle zikretmiştir ki, o: "Ta'rîzlerde muhakkak yalandan bir kurtuluş vardır" demiştir. Bunu İbn Adiyy de Katâde yolundan rivayet etmiştir (Aynî).

en-Nedha ve el-Mendûha, bolluk ve genişlik ma'nâsınadır. Şârİh der ki: İmrân ibnu'l-Husayn hadîsi bundandır: "Inne fî'I-maârîdı le-mendûhaten ani'l-kezibi", yânî "Bir sözü tevriye ve kinaye yoluyla söylemekte kizbden halâs ve berâet vardır ki, kizbden sayılmaz. Murad: Yalan söyleyeceğine, kinaye ve tevriye ve bilmece söyle, demektir {Kaamûs Ter., I, 986).

dedi 228[228].

232-....... Bize Şu'be, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seferinde yol alırken Habeşli bir deve sürücüsü güzel sesiyle kadınların bindikleri develeri hızlı bir şekilde yürüttü. Bunun üzerine Peygamber ona hitaben:

— "Yâ Enceşe, yumuşak ol! Yazık sana! Camları (yânî cam gibi nâzik olan kadınları) hızlı yürütme!" buyurdu.

233-....... BizeHammâdibnYezîd, Sâbit'ten; o daEnes'ten ve yine Hammâd, Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir seferde idi. Enceşe denilen bir siyah köle de kadınların bindikleri develeri güzel sesiyle tegannî ederek hızlı hızlı yürütüyordu. Peygamber ona:

— "Yavaş ol yâ Enceşe! Camları sürüşünde ağır ol!" buyurdu.

Ebû Kılâbe: Peygamber "Kavarîr{= Camlar)" sözüyle kadınları kasdediyordu, demiştir.

234-....... Bize Katâde tahdîs etti. Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber'in Enceşe denilen bir deve sürücüsü vardı, o güzel sesli bir kimse idi. Peygamber (S) ona:

— "Yavaş ol yâ Enceşe! Cam şişeleri kırma!" buyurdu.

Katâde: Peygamber "Cam şişeler" sözüyle, kadınların (gönüllerinin) za'flarını kasdediyordu, dedi 229[229].

228[228] Bu gibi sözler hakikatte yalan sayılmazlar; bunlar yalandan kaçıştır. Enes'in bu hadîsi Cenazeler Kitâbı'nda uzunca bir metinle geçmişti.

229[229] Bu hadîslerin birer rivayeti yakında geçmişti. Peygamber bu hadîslerinde "'Kavarîr" yânî "Camlar" sözüyle kadınları kasdedip ta'rîz eylemiştir. Bu iki ma'nâya gelebilir: Kadınlar cam gibi nâzik bedenli oldukları için hızlı hareketten rahatsız olabilirler yâhud kadınlar zayıf gönüllü oldukları için Enceşe'nin güzel sesinden etkilenip, onun te'sîriyle cam gibi ince gönülleri kırılır, rahatsız olabilir, fitneye

235-.......Enes ibn Mâlik (R): Medine'de düşmandan bir korku olmuştu. Rasûlullah (S) hemen Ebû Talha'nın atma binip hareket etti. Döndüğünde:

— "Biz korkulacak hiçbirşey görmedik. Şu muhakkak ki, biz bu beygiri bir derya (gibi hızlı) bulduk" buyurdu 230[230].

117- İnsanın Birşey İçin "O Hakk Değildir" Demeyi Kasdederek. "O Hiçbirşey Değildir" Demesi Babı

İbn Abbâs (R) da:

Peygamber (S) iki kabir için: "Bunlar (kendilerince) büyük günâh olmaksızın azâb olunuyorlar, hâlbuki o muhakkak büyük günâhtır" buyurdu, demiştir 231[231]

236-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Birtakım insanlar Rasülullah'a kâhinlerden (onların gaybı bilme iddialarından) sordular. Ra-sûlullah (S), bu soranlara:

— "Onlar(m bu ğayb ilmi hakkındaki sözleri) hiçbirşey değildir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Onlar bâzı vakitler gaybdan birşey söylüyorlar da bu şey bir hakk oluyor? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu haktan bir kelimedir ki, cinnîler onu (melekler birbirlerine söylerlerken kulak hırsızhğıyle) kaparlar da, artık onu tavuğun bağırıp çağırması gibi kendi kâhin dostlarının kulakları içine yüksek sesle söyler dururlar ve o (vahiyden çaldıkları) bir tek

---

düşebilirler...

230[230] Bunun bir rivayeti Cihâd'da daha geniş olarak geçmişti.

231[231] Buhârî bunu Tahâret'te senedi Peygamber'e ulaştırılmış olarak getirmişti. Daha sonraki kitâblarda da birçok kerreler getirmiştir.

hakk kelimenin içine yüzden fazla yalan karıştırırlar" buyurdu [232][232].

118- Gözü Semâya Doğru Yükseltme Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: 'Onlar hâlâ bakmazlar mı o deveye, nasıl yaratılmıştır o?

O göğe nice yükseltilmiştir o? O dağlara; nasıl dikilmiştir o?... "

(el-Ğâşiye: 17-19);

Eyyûb es-Sahtıyânî de İbnu Ebî Muleyke'den; o da Aişe'den; öleceği sıra Peygamber (S), başını semâya doğru yükseltti... diye söylemiştir [233][233].

237-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan işittim, şöyle diyordu: Bana Câbir ibn Abdillah (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(3)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Sonra benden vahy bir müddet kesildi. Bir gün yürürken gökyüzü tarafından bir ses işittim. Ben hemen gözümü gökyüzüne doğru kaldırdım. Bir de gördüm ki, Hıra Dağı 'nda bana gelen melek (yânî Cibril aleyh'Vselâm) semâ ile Arz arasında bir kürst üzerinde oturmuştu. (Pek ziyâde korktum...)".

238-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne'nin evinde kaldım. Peygamber (S) de onun yanında idi. Gecenin son üçte biri -yâhud bir kısmı- olunca yatağından kalkıp oturdu ve akabinde gökyüzüne doğru baktı da şu âyetleri okudu:

"Hakikat göklerin ve Yer'in yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde

---

[232][232] Başlığa uygunluğu "Onlar hiçbirşey değildir" sözündedir. Yânî onların gayb ilminden haber verdiklerini iddia ettikleri şeyler, i'tibâra alınacak sahih birşey değildir.

Bunun bir rivayeti Tıbb Kitâbı'nda "Kâhinlik bâbı"nda geçmişti.

[233][233] Bu, Peygamber'in vefatı hakkında geçen hadîsin bir parçasıdır. Başlıktaki âyetler semâya bakıp inceleme, araştırma yapmayı teşvik ve delâlet eden en açık delillerdir.

temiz akıl sahihleri için elbet ibretler vardır. Onlar ayakta iken, otururken, yanlan üstünde yatarken hep Allah h hatırlayıp anarlar ve göklerin, Yerin yaratılışı hakkında inceden inceye düşünürler. Ey Rabb İmiz, Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen pak ve münezzehsin. Bizi ateşin azabından korut Ey Rabb 'imiz, hakikat Sen kimi o ateşe sokarsan, şübhesiz onu hor ve zelîl edersin. (Orada) zâlimlerin hiçbir yardımcıları da yoktur. Ey Rabb İmiz, doğrusu biz 'Rabb Hnize inanın' diye insanları îmâna çağıran bir da 'vetçiyi işitip hemen îmâna geldik. Ey Rabb İmiz, artık bizim günâhlarımızı mağfiret eyle, kusurlarımızı ört, canımızı da iyilerle beraber al. Ey Rabb -imiz, Senin rasûllerine karşı bize va'd ettiklerini bize ver. Kıyamet

günü yüzümüzü kara çıkarma. Şübhe yok ki Sen asla sözünden dönmezsin... " (Âlu îmrân: 190-200) 234[234].

119- Bâb: Deynekle Suda Ve Çamurda Çizgiler Çizerek Tefekkür Edip Düşünen Kimse

239-....... Bize Ebû Usmân en-Nehdî, Ebû Musa'dan şöyle tahdîs etti: Ebû Mûsâ (R) Medine bustânlarından bir bustân içinde Peygam-ber(S)'in beraberinde bulunmuştur. Oradaki kuyunun başında otururlarken, Peygamber'in elinde bir deynek vardı. Peygamber bu deynekle su ile çamur arasına vurarak düşünüyordu. Bu sırada bus-tânın kapısına bir adam geldi de içeriye girmek için kapının açılmasını istedi. Peygamber, Ebû Musa'ya:

— "Kapıyı aç ve o geleni cennetle müjdele!" buyurdu.

(Ebû Mûsâ dedi ki:) Ben gidip gördüm ki, o Ebû Bekr'dir. 'Hemen ona kapıyı açtım ve kendisini cennetle müjdeledim.

Ondan sonra başka bir adam bustân kapısının açılmasını istedi. Peygamber yine:

234[234] Câbir'in hadîsi Sahîh'm başında "Vahy bâbi"nda geçmişti. İbn Abbâs'm teyzesi Meymûne'nin evinde kalıp gece geçirmesi ve Peygamber'in hareketlerini ta'-kîb edip.öğrenmesi hadîsi, Abdest Alma Kitabı, Namaz Kitâbi'nm sonlarındaki "Teheccüd babı" gibi daha birçok yerlerde getirilmiştir.

— "Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele!" buyurdu. Gidip baktım ki, o Umer'dir. Ona da kapıyı açtım ve cennetle

müjdeledim.

Bundan sonra başka bir adam kapının açılmasını istedi. Peygamber dayanmış vaziyette idi, oturdu da:

— "Ona da kapıyı aç ve kendisine isabet edecek -yâhud: Meydana gelecek- musibetlere, belâlara karşı cennetle müjdele!" buyurdu.

Ben gidip gördüm ki, o Usmân'dır. Ona da kapıyı açtım ve cennetle müjdeledim de Peygamber'in söylemiş olduğu "İsabet edecek belâlara karşı" sözlerini kendisine haber verdim. Usmân:

— (Peygamber'in haber verdiği belâlara sabretmenin acılığına karşı) kendisinden yardım istenecek olan ancak

Allah'tır! Dedi [235][235].

120- Elindeki Birşeyle Yerde, Dürtükleyerek Çizgiler Çizip Düşünen Kimse Babı

240-.......Alî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber (S)'in beraberinde bir cenazede idik. Oturduğumuzda Peygamber (başını eğdi de) elindeki deynekle yere vurup dürtüklemeye (birtakım çizgiler çizmeğe) başladı. İşte bu tefekkür hâlinde:

— "Sizlerden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, muhakkak cennetten ve cehennemden oturacağı yeri boşaltılmış olarak hazırdır" buyurdu.

Sahâbîler:

---

[235][235] Hadîsin başlığa uygunluğu "Elindeki deynekle su ve çamur arasına vurarak düşünüyordu" sözlerinde olduğu açıktır. Peygamber'in Usmân hakkında söylediği belâlar, onun şehîd edilmesi faciası ile gerçekleşmiştir ki, bu, Peygamberlik alâmetlerinden olan bir bilgidir. Bunun bir rivayeti Menkabeler'de daha uzun bir metinle geçmişti.

Usmân'ın burada söylediği ta'bîr, Yûsuf: 18 ile el-Enbiyâ: 112. âyetlerinde geçmektedir.

— Öyle ise bizler (çalışmayı bırakıp) bu takdire dayanıp güvenmeyelim mi? dediler.

Rasûlullah:

— "Sizler çalışınız. Çünkü (saadet ve şekaavet ehlinden olan) herkes, ne için yaratılmışsa, onun yolu kendisine kolaylaştınhp hazırlanmıştır" buyurdu ve şu âyetleri okudu:

"Hakîkaten sizin çalışmalarınız ayrı ayrıdır: Bundan sonra kim verir ve sakınırsa ve o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu o en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendisini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç olanı hazırlayıp müyesser kllariZ..." (el-Leyl: 4-10) 236[236].

121- Birşeye Hayret Etme Sırasında 'Attâhu Ekber" ve "Subhânallah" Diye Tekbîr Ve Tesbîh Eylemek Babı

241-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber (S) uykusundan uyandı da:

— "Subhânallah! Bu gece ne hazîneler indirildi ve ne fitneler indirildi! Hücrelerin sahibelerini kim uyandırır -bununla zevcelerini kasdediyordu- ki, onlar da kalkıp gece namazı kılsalar! Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar!" buyurdu 237[237].

İbnu Ebî Sevr, İbn Abbâs'tan söyledi ki, Umer şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e:

— Sen kadınlarını boşadın mı? diye sordum. Peygamber:

236[236] Bununla dünyâ ehlinden saîd ve şakinin tanınmasının imkânına delîl getirilmiştir. Çünkü amel, ceza üzerine bir alâmettir ve işin zahiriyle hükmolunur. İşin bâtını İse Yüce Allah'a âiddir (Kastallânî).

Bununla dünyâ ehlinden saîd ve şakinin tanınmasının imkânına delîl getirilmiştir. Çünkü amel, ceza üzerine bir alâmettir ve işin zahiriyle hükmolunur. İşin bâtını ise Yüce Allah'a âiddir (Kastallânî).

Bunun daha bütün ve tafsîlli bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmiştir.
237[237] Bunun bâzı rivayetleri İlim, Gece Namazı, Libâs ve Nübüvvet Alâmetleri bölümlerinde geçmişti.

— "Hayır (boşamadım)" buyurdu. Ben de bundan taaccüb ederek:

— Allâhu Ekber! dedim, demiştir 238[238].

242-....... Peygamber'in zevcesi S afiyye bintu Huyey şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) ramazânın son on günü içinde mescid-de i'tikâf yaparken Safiyye, Peygamber'i ziyaret etmek üzere yanına gitmiş ve yatsının ardından bir saat (yânî bir müddet) kendisiyle konuştuktan sonra evine dönmek üzere kalkmış. Peygamber de onu menziline geçirmek için onunla beraber kalkmış, Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'nin evinin yanındaki mescid kapışma ulaştığında yanlarına Ensâr'dan iki kişi uğramış ve Rasûlullah'a selâm verdikten sonra hızlıca yürüyüp geçmişler, Rasûlullah onlara:

— "Acele etmeyiniz! Durunuz! Yanımdaki bu kadın, Safiyye bintu Huyey'dir!" buyurdu.

O iki zât; Rasûlullah'ın bu sözü kendilerine ağır geldi de:

— Subhânallah! Yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:

— "Şübhesiz şeytân, Âdem oğlunun bedenindeki kanın ulaşması gibi, her yerde cereyan eder. Ben şeytânın sizin kalblerinizin içine kötü bir şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu 239[239].

122- Parmaklarla Küçük Çakıl Taşı Atmaktan Nehy Babı

243-....... Katâde şöyle demiştir: Ben Ükbe ibn Suhbân el- Ezdî'den tahdîs ederken işittim ki, Abdullah ibn Mugaffel (R): Peygamber (S) parmaklarla -ve sapanla- küçük çakıl taşı atmaktan neh-yetti, demiştir.

Râvî İbn Mugaffel rivayetine devamla: Şübhesiz ki, bu parmaklarla ve sapan ile taş

238[238] Bu da İlim Kitâbı'nda geçen uzun hadîsten bir parçadır

239[239] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun da bâzı rivayetleri İ'tİkâf ta, tblîs'in sıfatı'nda ve Beşte bir'de geçmişti.

atmak, avı öldürmez, düşmanı da yaralamaz. Böyle atılan taş, ancak göz çıkarır ve diş kırar, demiştir 240[240].

123- Aksıran Kimsenin Hamdetmesi Babı

244-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir defasında iki kişi Peygamber(S)'in yanında (ayrı ayrı) aksırdüar da, Peygamber bunlardan birisine: "Yerhamukettâhu(= Allah sana merhamet eylesin)" diye duâ etti, ötekisine duâ etmedi. Peygamber'e:

— Buna niçin duâ etmediniz? diye soruldu. Peygamber:

— "Şu, Allah'a hamdetti, el-Hamdu Uttan dedi, ben de onu rahmet duası ile karşıladım. Şu ise Allah 'a hamdetmedi (ben de onu duâ ile karşılamadım)" buyurdu 241[241].

124- Aksıran Kimse Allah'a Hamdettiği Zaman, Onu 'Yerhamukellâhu (= Allah sana merhamet eylesin)" Diye Duâ İle Karşılamak Babı

Aksırıp da hamdedene duâ etmek hakkında Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadîs vardır 242[242].

240[240] Bu nehiyden maksad, böyle parmaklarla ve sapanla atılan taşların müslümânIara isabet ederek gözlerini çıkarma, dişlerini kırma nev'inden meydana getireceği ezayı önlemektir. Bunun birer rivayeti el-Feth Sûresi tefsirinde, keza Sayd ve Zebâıh Kitâbi'nda da geçmişti.

241[241] eş-Şemâtu ve'ş-Şemâtetu, sinlerin fethiyle düşmanın keder ve musîbetiyle hur-rem ve mesrur olmak ma'nâsmadır. el-Işmât: Bir kimseyi düşmanının gam ve musibeti sebebiyle mesrur kılmak ma'nâsmadır. "Eşmetehu'llâhu bihi" denilir ki, "Allah onu düşmanının beliyyesiyle sevinçli kılsın" demektir.

et-Teşmît de onun mürâdifidir ki, aksıran adama "Yerhamuke'llâhu" diye duâ eylemektir... Sarihin beyânına göre binası izâle içindir; "Allah seni şe-mâtetten uzak kılsın" sebkindedir... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîs, "Yerhamuke'llâhu"duasının, aksırıp da "el-Hamdu Hilafı" diyen mü'minin bu hanıdine karşılık olarak söyleneceğini öğretmektedir. Bu merhamet duasını da o kimsenin "Yefıdînâ veyehdîkumu'llâhu (= Allah bize ve size hidâyet eylesin)" duâsiyle karışlaması güzel olur.

242[242] Bununla maksad ya bundan sonraki bâbda gelecek olan Ebû Hureyre hadîsidir, yâhud da bâbda

245-....... el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti, yedi şeyden de bizleri nehyetti: Peygamber bizlere hastayı ziyaret etmeyi, cenaze arkasından gitmeyi, ak-sırana duâ etmeyi, da'vet edene icabet eylemeyi, selâmı karşılamayı, zulme uğrayana yardım etmeyi, yemîn edenin yeminini kabul etmeyi emretti. Yine Peygamber bizleri şu yedi şeyden: Altın yüzükten -yâhud altın halkadan-, harîr, dîbâc ve sündüs denilen ipek kumaşlar giymekten, at eyerlerinin üzerlerine konulan ipek altlık minderlerden nehyetti 243[243].

125- Aksırıp Hapşırmaktan Müstehâb Olacak, Esnemekten De Mekruh Olacak Şey Babı

246-....... Bize Saîd el-Makbûrî, babası Keysân el-Medenî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den şöyle buyurduğunu tahdîs etti:

"Allah (sıhhat ve hafifleme sebebi olan) aksırmayı sever, (gaflet ve tenbellik eseri olan) esnemeyi de çirkin görür. Bir kimse aksırıp da Allah 'a hamdetliği zaman, onun hamdeîtiğini işiten her müs-lümân üzerine 'Yerhamuke'llâhu (= Allah sana merhamet eylesin)' diye mukaabele etmesi aksıran mü 'min için bir hakk olur. Esnemeye gelince; şübhesiz o, şeytândandır. Biriniz esnemek hâli geldiğinde, gücü yettiği derecede onu gidermeye çalışsın! Çünkü biriniz esneyip de 'Hâ' diye ağzını açıp ayırınca, onun bu gafletinden dolayı şeytân güler" 244[244].

---

zikredilen "Aksırmayı işiten her mü'min üzerine ona duâ etmesi bir haktır" hadîsidir. Demek ki bu yolda duâ ve teennî ile mukaabele etmek, mü'minin mü'min üzerinde bir hakkı olmaktadır.

243[243] Buhârî bu hadîsi küçük farklılıklarla ve bâzı maddeleri öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış olarak Sahîh'mm birçok yerinde getirmiştir: Hadîs Cenazeler, Mezâlim, Libâs, Tıbb, NİKâh'ta geçmişti. İnşâallah Nuzûr'da da gelecektir.

244[244] Aksırıp hapşırma nezle gibi bir rahatsızlıktan da olabildiğinden, parantez içerisine "Sağlık ve hafifleme sebebi olan" diye bir kayıd konuldu. Beden hafifliği ve seddlerin açılmasına sebeb olan hapşırma, tâat ve hayır fiilleri için neşât ve çeviklik gerektirir. Aksıranın bu sağlık ve hafifleme ni'metine karşı Allah'a ham-detmesi müstehâb olur. Onun için Allah hapşırmayı ve hamdedilmesinİ sever.

Esneme ise bedenin dolması, çok yemek yenilmesi ve yemekte çok şeyler karıştırılması gibi sebeblerden

126- Bâb: Bir Kimse Aksırdığı Zaman Nasıl Teşmît Edilip Karşılanır?

247-.......Bize Abdullah ibn Dînâr, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin biriniz aksırdığı zaman 'el-Hamdu lillâh * desin. Mü 'min kardeşi veya arkadaşı da ona 'Yerhamuke'llâhu (= Allah sana merhamet eylesin)' diye duâ ile mukaabeiede bulunsun. Ona 'Yerhamuke'llâhu' dediği zaman, öteki de bu îeşmîîe cevâb olarak ' Yehdîkumu 'llâhu ve yuslihu bâlekum (= Allah sizlere hidâyet eylesin ve hâlinizi, işinizi de iyileştirsin)' duasını söylesin!" 245[245].

127- Bâb: Aksıran Kimse Allah'a Hamdetmediği Zaman Duâ İle Karşılanmaz

248-.......Bize Süleyman et-Teymî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber(S)'in yanında iki kişi (arka arkaya) hapşırdı da Peygamber onlardan birisine "Allah sana merhamet eylesin" diye duâ etti, diğerine duâ etmedi. Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Şuna duâ ettin, şuna duâ etmedin? dedi (de sebebini öğrenmek istedi).

Peygamber (S):

— "Çünkü şu, Allah'a hamdetti, şu ise Allah'a hamdetmedi" buyurdu 246[246].

---

olur. Bu da tenbelliğe, ibâdetten ve makbul fiillerden oturup kalmaya götürür. Allah bu hâlleri de sevmez. Burada zikredilen mahabbet ve kerahet, bunların sebebi olan şeylere döndürülür.

Esnemenin şeytândan olması, şeytânın esneme sebeblerini sevmesindendir.

Esneme hâlini gidermeye çalışmak, sebeblerini gidermeye çalışmakla veya elini ağzı üzerine koymak, dudaklarını kapatmak süretleriyle olur (Kastallânî).

245[245] işte bunlar îslâm medeniyetinin insanlığa öğrettiği ebediyyen eskimeyecek en yüksek medeniyet ve muaşeret âdabı düstûrlarındandir.

246[246] Bu hadîs, aksıranı duâ ile karşılamanın, ancak aksırma ni'metini ihsan eden Allah'a hamdetmesi şartına bağlı olduğuna delâlet etmektedir.

128- Bâb: "Bir Kimse Esnediği Zaman, Elini Ağzının Üzerine Koysun"

249-....... Bize İbnu Ebî Zi'b, Saîd el-Makburî'den; o da babası Keysân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz ki Allah hapşırmayı sever, esnemeyi de çirkin görür. Sizden biriniz hapşırıp aksırdığı ve Allah 'a hamdettiği zaman, bunu işiten her müslümân üzerine, o kişiye 'Yerhamuke'llahu (= Allah sana merhamet eylesin)' demesi bir hakk olmuştur. Esnemeye gelince; bu, ancak şeytândandır. Biriniz esnemek hâli geldiği zaman, gücü yettiği kadar onu geri çevirmeye çalışsın! Çünkü biriniz esnediği zaman, şeytân bundan dolayı güler!" 247[247].

247[247] Bu hadîsin Bed'u'l-Halk'ta geçen rivayetinde ve buradaki 246 rakamlı hadîste "Biriniz esneyip de 'Hâ' dediği (ağzını açıp ayırdığı) zaman, şeytân onun bu gafletinden güler" ziyâdesi vardır.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

79- KITÂBU'L-ISTI'ZÂN
(Izin Isteme Kitabi)

1- Selâmin Baslangici -Meydana Çikisi- Babi [1]

1-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râsid'den; o da Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Allah Âdem'i kendi sureti üzere yaratti. Boyunun uzunlugu altmis zira' idi. Allah onu yarattigi zaman:
— Git de meleklerden oturmakta olan su topluluga selâm ver ve onlarin senin selâmini nasil karsiladiklarini dinle! Çünkü bu, hem senin, hem de zürriyetinin selâmlasmasidir! buyurdu.
Bunun üzerine Âdem, meleklere:
— es-Seîâmu aleykum, dedi. Onlar da:
— es-Selâmu aleyke ve rahmetu Ilâhi, dediler ve selâmlarina Ve rahmetullâhVyi ziyâde ettiler.

Âdem, beserin atasi oldugu için her giren kisi Âdem'in (bu güzel) sureti üzere girecektir. Âdem'den sonra gelen halk, simdiye kadar onun güzelliginden birer parçasini kaybetmege devam etti" [2].

2- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey îmân edenler, kendi evlerinizden baska evlere (ve odalara) sâhibleriyle aliskanlik peyda etmeden ve selâm da vermeden girmeyin. Bu sizin için daha hayirlidir.
Olur ki iyice düsünürsünüz. Eger orada bir kimse bulamazsaniz, size izin verilinceye kadar içeri girmeyin.
Sayet size 'Geri dönün' denilirse, dönüp gidin. Bu sizin için daha temizdir. Allah ne yaparsaniz hakkiylebilendir.
Meskûn olmayan, içerisinde sizin için bir menfâat bulunan evlere girmenizde size bir vebal yoktur.
Açiklayacaginizi da, gizleyeceginizi de Allah bilir" (en-Nûr: 27-29) Saîd ibn Ebi'l-Hasen el-Basrî, kardesi el-Hasen el-
Basrfye:
— Gayri Arab olan kadinlar gögüslerini ve baslarini açiyorlar, dedi,el-Hasen el-Basrî de kardesine:
— Gözünü onlardan çevir! dedi. Buna Azîz ve Celîl olan Allah'in su kavli delâlet eder:
"Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (haramdan) sakinsinlar ve irzlarini korusunlar -Katâde: "Kendilerinehalâl olmayanlardan" demistir-. Mü'min kadinlara da söyle: Gözlerini sakinsinlar, irzlarini korusunlar..." (en-Nûr: 30-31).
Yânî "Hâin gözlerin haram kilinan seylere bakmasindan".
ez-Zuhrî, hayiz olmamis -veya halâl olmayan- kadinlara bakmak hakkinda: Küçük kiz olsa bile, kadinlardan kendisine bakmak ile istihâ duyulan herhangi birseye bakmak elverisli olmaz, demistir.
Atâ ibn Rebâh da:
Satin almak istemesi hâli müstesna, Mekke'de satilmakta olan cariyelere bakmayi kerih görmüstür [3].

2-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Süleyman ibn Yesâr haber verdi. Bana Abdullah ibn Abbâs (R) haber verip söyle dedi: Rasûlullah (S) nahr günü Fadl ibn Abbâs'i kendinin arka tarafina, bineginin gerisine bindirdi. Fadl, güzel yüzlü, temiz giyimli bir genç idi. Peygamber insanlarin kendisine sorup ögrenmeleri için binegini durdurdu. Bu sirada Has'am kabilesinden güzel bir kadin RasûluIIah'tan fetva istemek üzere geldi. Fadl, bu kadina bakmaga basladi. Kadinin güzelligi Fadl'i hayran etmisti. Fadl o kadina bakarken, Peygamber ona yöneldi de eliyle arkaya döndürdü: Fadl'in çenesini tuttu ve onun yüzünü kadina bakmaktan öbür tarafa çevirdi. Kadin:
— Yâ Rasûlallah! Allah'in kullari üzerinde bulunan hacc hususundaki farizasi babama çok yasli bir ihtiyar hâlinde eristi. Deve üzerine binip düz durmaga gücü yetmiyor. Onun adina (vekâleten) benim hacc yapmakIigim onun hacci yerine geçer mi? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Evet (geçer)" buyurdu [4].

3-....... Bize Zuheyr,Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):
— "Sizleriyollarda oturmaktan sakindiririm" buyurdu. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Bizim için oralarda oturmalarimizdan kurtulus yoktur, biz yollarda oturup konusuruz! dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Mâdeni ki sizler için oralarda oturmak zarureti vardir, öyleyse yola hakkini veriniz!" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yolun hakki nedir yâ Rasûlallah? dediler. Rasûlullah:
— "Haramdan bakisi kismak, gelip geçenlere ezâ vermekten çekinmek, selâm alip vermek, ma'rufu emredip münkerden nehyet-mektir" buyurdu [5].

3- Bâb: Selâm, Yüce Allah'in Isimlerinden Bir Isimdir:

"Bir selâm ile selâmlandiginiz vakit, siz ondan daha güzeli ile alin veya onu ayniyle karsilayin..." (en-Nisâ: 86) [6].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R) söyle demistir: Bizler Peygamber'in beraberinde namaz kildigimizda (oturdugumuz zaman):
— Kullarindan evvel Allah'a selâm olsun, Cibril'e selâm olsun, MîkâîPe selâm olsun, fulân ve fulân meleklere selâm olsun, demistik.
Peygamber (S) namazdan çikinca yüzünü bize döndürdü de:
— "Sübhesiz Selâm, Allah'in kendisidir. Sizden herhangi biriniz namaz içinde oturdugu zaman 'et-Tahiyyâtu lillâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. es-Selâmu aleyke eyyühe'n-Nebiyyu ve rahmetu'ttâhi ve berekâtuhû. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdVllâhVs-sâlihîn' desin. Çünkü o bunu söyledigi zaman, gökte ve yerde olan her sâlih kula isabet etmistir. Sonra da: 'Eshedu en lâ ilahe ille'llah ve eshedu enne
Muhammeden abduhû ve rasûluhu * desin. Sonra bu tahiyyâtin ardindan istedigi duâ sözlerinden seçip tercih eder" buyurdu. [7].

4- Insanlardan Azin Çoga Selâm Vermesi Babi

5-.......Bize Ma'mer ibri Râsid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Küçük büyüge, geçen oturana, az da çoga selâm verir" buyurmustur.

5- Binicinin Yürüyene Selâm Vermesi Babi

6-.......Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Ziyâd haber verdi ki, kendisi Abdurrahmân ibn Zeyd'in âzâdlisi olan Sabit ibn Iyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S): "Binekli olan yaya yürüyene, yaya yürüyen oturana, az da çoga selâm verir"

buyurdu.

6- Yaya Yürüyen Kimsenin Oturana Selâm Vermesi Babi

7-.......Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Ziyâd haber verdi ki, ona da Abdurrahmân ibn Zeyd'in himayesinde bulunan Sabit, Ebû Hureyre(R)'den, Rasûlullah(S)'in: "Binici yürüyene, yürüyen oturana, az da çoga selâm verir" buyurdugunu haber vermistir [8].

7- Küçügün Büyüge Selâm Vermesi Babi

Ibrâhîm ibn Tahmân da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Safvân ibn Suleym'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan söyledi ki,
Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Küçük büyüge, yürüyen oturana, az da çoga selâm verir" buyurdu, demistir [9].

8- Selâm'in (Insanlar Arasinda) Çok Söylenip Yayilmasi Babi

8-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bize yedi seyi islememizi emretti: Hastayi ziyaret etmeyi, cenazelerin ardindan gitmeyi, aksirana duâ etmeyi, zayifa yardim etmeyi, zulme ugramisa yardim etmeyi, selâmi insanlar arasinda çok söyleyip yaymayi, yemîn edenin yeminini kabul etmeyi emretti. Gümüs kaptan içmeyi de nehyetti. Bizleri altin yüzük takinmaktan, eyer ve semerlerine ipek minderler konulmus bineklere binmekten, harîr, dîbâc, kassî ve istebrak denilen ipek kumaslar giyib kullanmaktan da nehyetti [10].

9- Tanidiga Ve Taninmayan Kimseye Selâm Vermek Babi

9-.......el-Leys tahdîs edip söyle dedi: Bana Yezîd ibn Ebî Habîb, Ebû'I-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den söyle haber verdi: Bir adam Peygamber(S)'e:
— Islâm'in hangi ameli hayirlidir? diye sordu. Peygamber:
— "Insanlara yemek yedirirsin, bildigine ve bilmedigine selâm verirsin" buyurdu [11].

10-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Atâ Ibn Yezîd el-Leysî'den; o da Ebû Eyyûb(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Bir müslümânin dîn kardesinden üç günden fazla küs durup ayrilmasi halâl olmaz: Bu küsler birbirleriyle karsilasirlar da su, ondan yüz çevirir, bu da ondan yüz çevirir. Hâlbuki bunlarin hayirlisi, önce selâm vermeye baslayandir".
Sufyân: Bu hadîsi ez-Zuhrî'den üç kerre isittigini zikretmistir [12].

10- (Peygamber Kadinlarinin Erkeklerden Perde Arkasina Çekilmeleri Hakkindaki) Hicâb Âyetinin Inmesi Babi

11-.......îbn Sihâb söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik (R) Rasûlullah'in Medine'ye geldigi zaman on yasinda oldugunu haber verip söyle dedi: Ben RasûIullah(S)'a hayâtinin on yilinda hizmet ettim. Ben Hicâb Âyeti'nin indirildigi zamanki inis sebebini, insanlarin en iyi bileni oldum. Ubeyy ibn Ka'b bile bu vak'ayi bana sorardi. Hicâb'in inisinin evveli, Rasûlullah'm Zeyneb ibnetu Cahs ile evlenip zifaf oldugu zamandadir. O gün RasûluIIah dâmâd olarak sabaha ulasti da insanlari dügün asina da'vet etti. Insanlar gelip yemekten yediler. Sonra çikip gittiler. Onlardan bir topluluk gitmeyip, Rasûlullah'm yaninda oturup kaldilar. Ve bu kalisi da epey uzattilar. RasûluIIah onlarin çikip gitmeleri için ayaga kalkti da odadan disari çikti. Ben de O'nunla beraber disari çiktim. RasûluIIah yürüdü, ben de beraberinde yürüdüm. Rasûlullah, Âise'nin odasinin kapisina kadar gitti. Sonra bu oturanlarin çikip gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Nihayet Zeyneb'in yanina girdi. Baktik ki, konuklar dagilmamis, hâlâ oturmaktalar. RasûluIIah yine geri döndü, ben de beraberinde döndüm. Âise odasinin kapisina kadar ulasti. Sonra onlarin çikip gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Bu sefer onlarin çikip gittiklerini gördük. Akabinde Hicâb Âyeti indirildi de, RasûluIIah benimle kendisi arasma bir .perde gerdi [13]
.

12-.......Bize Ebû Miclez tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir:
Peygamber (S) Zeyneb bintu Cahs ile evlendigi zaman, insanlar Zeyneb'in odasina girip dügün asi yediler. Sonra da oturup konusuyorlardi. Peygamber kalkmaya hazirlanir gibi vaziyet alarak bunlarin kalkip gitmelerine isaret etti. Fakat onlar kalkmadilar. Peygamber onlarin kalkmadiklarini görünce, kendisi kalkti. Kendisi kalkinca oturanlardan da bir.kismi kalkti. Toplulugun bakiyyesi oturup kaldi. Peygamber (diger kadinlarinin odalarina gidip hâl hatir sorduktan sonra) Zeyneb'in odasina girmek için geldigi hâlde, topluluk hâlâ'oturu-yorlardi. (Peygamber tekrar Âise'nin odasina dogru gitti.) Sonra onlar (durumu anladilar da) kalkip gittiler. Ben onlarin kalkip gittiklerini Peygamber'e haber verdim. Peygamber geldi ve Zeyneb'in odasina girdi. Ben de içeriye girmeye davrandim. Peygamber benimle kendisi arasina kapi perdesini indirdi. Yüce Allah su âyetleri indirdi:
"Ey îmân edenler, (bundan sonra) Peygamber'in evlerine yemege da 'vet olunmaksizin, vaktine de bakmaksizin girmeyin. Fakat da '-vet oldundugunuz zaman girin. Yemegi yiyince dagitin. Söz dinlemek veya sohbet etmek için (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygamber'e eza vermekte, O sizden utanmaktadir. Allah ise hakki açiklamaktan çekinmez. Bir de O 'nun zevcelerinden lüzumlu birsey istediginiz vakit perde ardindan sorup isteyin. Bu, hem sizin kalbleriniz için, hem onlarin kalbleri için daha temizdir..." (ei-Ahzâb: 53).
Ebû Abdillah el-Buhârî: Bu hadîste, Peygamber'in kalkip disari çiktigi zaman oturup kalanlara izin vermedigi fikhi vardir. Ve yine bunda, Peygamber'in onlarin kalkmalarini isteyerek kalkmaga davranmasinda, böylece ta'rîz etmenin cevazi hükmü de vardir, demistir [14]

13-....... Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Umer ib-nu'1-Hattâb, Rasûlullah(S)'a:
— Kadinlarini perde arkasina alsan! (Çünkü onlarla iyi de, kötü de konusuyor), der dururdu.

Aise dedi ki: Rasûlullah bunu yapmadi. Peygamber'in kadinlari geceden geceye Menâsi' denilen tarafa dogru ihtiyâçlarini gidermek için disariya çikarlardi. Bir kerresinde Sevde bintu Zem'a, ihtiyâci için disari çikmisti. Sevde, uzun boylu bir kadindi. Umer ibnu'l-Hattâb mecliste otururken onu görünce:
— Yâ Sevde, ben seni tanidim, demisti.
Umer bu sözü, Hicâb emrinin indirilmesini çok istemekte oldugu için söylemisti.
Âise dedi ki: Bunun üzerine Aziz ve Celîl olan Allah, Hicâb Âye-ti'ni indirdi [15].

11- Bâb: Izin Istemek Gözden Do Layi (Mesru' Kilinmis)Dir

14-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti: ez-Zuhrî: Ben bu hadîsi, senin burada bulunusun gibi sekksiz olarak ezberledim, demistir. Sehl ibn Sa'd (R) söyle dedi: Peygamber(S)'in evindeki pencerelerin birinden bir adam içeriye dogru bakmisti. O sirada Peygamber, beraberindeki midrâ denilen demir bir tarakla basini (tarayip) kasiyordu. O kisiye:
— "Eger senin böyle mahrem yere bakar oldugunu daha önce bilseydim, muhakkak su demir taragi gözünün içine saplardim. Izin isteme, ancak gözün görmesinden dolayi vazife kilinmistir!" buyurdu [16].

15-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle tahdîs etti: Bir adam Peygam-ber(S)'in hücrelerinin birinden içeriye uzanip bakti. Peygamber de miskas denilen uzunca ok demiri veya demirleriyle o adama dogru kalkti. '
Enes dedi ki: Ben Peygamber'e bakiyordum, sanki Peygamber o adami dürtmek için, onun görmez tarafindan yanasiyor gibiydi [17].

12- Cinsiyet Organindan Baska (Dil Ve Göz Gibi) Diger Organlarin Da Zinasi Oldugu Babi

16-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Tâvûs'tan; o da babasi Tâvûs ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R): Ben Ebû Hureyre'nin sözünden daha çok küçük günâha benzer birsey görmedim, demistir.
H ve bana Mahmûd tahdîs etti. Bana Abdurrazzâk haber verdi. Bize Ma'mer ibn Râsid, Ibn Tâvûs'tan; o da babasindan haber verdi ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben Ebû Hureyre(R).'nin Peygam-ber(S)'den rivayet ettigi hadîsteki kadar küçük günâha çok benzer hiç-birsey isitmedim. Ebû Hureyre, Peygamber(S)'in söyle buyurdugunu söyledi:
— "Allah, Âdem oglu üzerine zinadan nasibini yazmistir. Âdem oglu (ezelde) takdir edilip yazilmis olan bu akibete muhakkak erisecektir: Gözün zinasi (yabanci kadina sehvetle) bakmaktir. Dilin zinasi (halâl olmayan sözleri zevk alarak) konusmaktir. Nefs de zina temenni eder ve buna arzu ve istihâ besler (bu da nefsin zinâsidir). Cinsiyet organi da bu organlarin hepsinin arzularim ya tasdik edip gerçeklestirir (fiile çikarir) yâhud bunlari birakarak yalanlar" [18].

13- Selâm Vermenin Ve Izin Istemenin Üç Kerre Olusu Babi

17-.......Bize Sumâme ibn Abdillah, Enes(R)'ten tahdî etti ki, Rasûlullah (S -bir kavmin yanina gelip) selâm verdigi zaman, üç ker-re selâm verirdi. Keza bir söz söyledigi zaman (anlasilmasi için) onu üç kerre tekrar ederdi
[19]
.

18-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Ben Ensâr'in meclislerinden bir mecliste (oturmakta) idim. Bu sirada Ebû Mûsâ sanki birseyden korkmus gibi geldi de:
— (Umer beni çagirtmisti.) Ben Umer'in yanma girmek için üç kerre izin istedim, bana izin verilmeyince geri döndüm. Umer bana: Seni bize gelmenden men' eden nedir? dedi. Ben: Senin yanma girmek için üç kerre izin istedim, bana izin verilmeyince geri döndüm. Çünkü Rasûlullah (S): "Sizden biriniz üç kerre izin istedigi zaman kendisine izin verilmezse, hemen geri dönsün" buyurdu, dedim. Umer: Vallahi bu rivayet ettigin hadîs üzerine muhakkak bir beyyine getireçeksin! dedi. Sizlerde bunu Peygamber'den isitmis bir kimse var mi? dedi.
Ubeyy ibn Ka'b:
— Vallahi senin beraberinde bu sehâdeti kavmin en küçügü bile yerine getirir, dedi.
Ben kavmin en küçügü idim. Ebû Mûsâ ile beraber kalkip gittim ve Umer'e, Peygamber(S)'in bunu söyledigini haber verdim.
Abdullah ibnu'l-Mubârek de söyle dedi: Bana Ibn Uyeyne haber verdi. Bana Yezîd ibn Husayfe, Busr'dan tahdîs etti. Busr: Ben bu hadîsi Ebû Saîd'den isittim, demistir [20].

14- Bâb: Insan Bir Eve Çagirildigi Zaman Geldiginde Içeri Girmeden Evvel Izin Ister Mi (Istemez Mi)?

Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den söyledi ki, Peygamber (S):
'Bu çagirilma ve isteme, onun iznidir (tekrarlamaya muhtaç olmaz)" buyurmustur [21].

19-....... Bize Mucâhid ibn Cebr haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah'in beraberinde evine girdim. Kendisi bir kap içinde süt buldu da bana:
— "Yâ Ebâ Hirrl Su/fa ehline git ve onlari bana çagir!" buyurdu.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben hemen Suifa ehline gidip onlari çagirdim. Hepsi geldiler, içeri girmeye izin istediler. Rasûlullah (S) onlara izin verdi, onlar da içeri girdiler [22].

15- Çocuklara Selâm Vermek Babi

20-....... Bize Su'be, Seyyâr'dan; o da Sabit el-Bunânî'den; oda Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Enes bir kerresinde çocuklarin yanina ugrayip onlara selâm vermis ve:.
[23]

— Peygamber (S), çocuklara böyle selâm verirdi, demistir .

16- Erkeklerin Kadinlara, Kadinlarin Da Erkeklere Selâm Vermeleri Bâbi

21-....... Bize Ibnu Ebî Hazim, babasi Ebû Hazim Seleme ibn Dînâr'dan tahdîs etti ki, Sehl ibn Sa'd (R):
— Biz cumua günleri sevinir, ferahlamrdik, dedi. Ebû Hazim dedi ki: Ben SehPe:
— Cumua günleri niçin sevinir ferahlamrdiniz? diye sordum. Sehl:
— Bizim ihtiyar bir hanim ninemiz vardi. O Medîne'de Sâide ogullari yurdundaki bir kuyuya insan gönderirdi. -Buhârî'nin üstadi Abdullah ibn Mesleme: Metindeki "Budâa"yi, Medine'deki bir hurma bustânma diye tefsir etmistir.- O yasli kadin silk (yânî çogundur) bitkisinin köklerinden alirdi da, onlari bir çömlege atar, bir mikdâr da arpa ezerdi. Biz cumua namazini kildigimiz zaman gider, o ninemize selâm verirdik. O da bizlere, pisirdigi bu yemegi takdîm ederdi. Biz de bu yemekten dolayi sevinir, ferahlamrdik. biz gündüz uykusunu ve gündüz yemegimizi ancak cumuadan sonra yapardik, diye cevâb verdi [24].

22-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme Abdurrahmân'dan haber verdi ki, Aise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "YâÂiselSu (yanimdaki)Cibril'dir, o sana selâm okuyor!" buyurdu.
Âise dedi ki: Ben de:
— Ona da selâm ve Allah'in rahmeti olsun! - Rasûlullah'i kasdederek- Sen bizim görmedigimiz seyleri görüyorsun! dedim.
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ma'mer'e, Suayb mutâ-baat etmistir. Yûnus ile en-Nu'mân ibn Râsid ez-Zuhrî'den rivayetlerinde "Ve berekâtuhu(= Ve Allah'in bereketleri)" kismini da söylemislerdir [25].

17- Bâb: Ev Sahibi, Kapi Çalan Kimseye: "Kimdir 0?" Dedigi Zaman "Benim" Diyen(In Hükmü Nedir)?

23-....... Muhammed ibnu'l-Munkedir söyle dedi: Ben Câbir(R)'den isittim, söyle diyordu: Ben babam üzerinde bulunan bir borç hakkinda Peygamber(S)'e geldim de kapisini vurup tiklattim. Peygamber:
— "Kim o?" buyurdu. Ben de:
— Ben! dedim.
Peygamber böyle cevâb vermemden hoslanmamisçasina:
— "Ene, ene = Ben, ben!" diye ta'rîz etti [26].

18- Selâm Verene "Aleyke's-Selâm=Selâm Sana" Diye Karsilik Veren Kimse Bâb1

Aise de: Onun üzerine de selâm, Allah'in rahmeti ve bereketleri olsun! demistir. Peygamber (S) de:

"Melekler, Âdem'i; Selâm ve Allah'in rahmeti senin üzerine olsun! diye karsiladilar" buyurdu [27].

24-....... Bize Ubeydullah, Saîd ibn Ebî Saîd el-Makbun'den; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Bir adam mescide girdi. Rasûlullah (S) da mescidin bir tarafinda oturuyordu. O zât (iki rek'-at) namaz kildiktan sonra gelip Rasûlullah'a selâm verdi. Rasûlullah da ona:
— "Ve aleyke's-selâm(= Sana da selâm olsun)/ Sen geri dön de yeniden namaz kil, çünkü sen namaz kilmis olmadin!" buyurdu.
Bunun üzerine adam dönüp (yine kildigi gibi) namaz kildi. Sonra geldi, yine selâm verdi. Rasûiullah da:
— "Ve aleyke's-selâm(= Selâm senin üzerine de olsun)/ Dön de yine namaz kil, çünkü sen namaz kilmis olmadin!" buyurdu.
O zât ikincide yâhud ondan sonraki seferde:
— Yâ Rasülallah, bana (dogrusunu) ögret! dedi. Bunun üzerine Rasûiullah söyle buyurdu:
— "Namaza kalkmak istediginde güzelce abdest al, sonra kibleye dönüp ihram tekbîri al. Sonra ezberinde bulunan Kur'ân'dan sana kolay geleni oku. Sonra rukû'a varip bedenin yatismis oluncaya kadar dur. Sonra basim kaldirip ayakta büsbütün dogruluncaya kadar dur. Sonra secdeye varip tâ mutmain oluncaya kadar kal. Sonra basini kaldirip tâ mutmain oluncaya (yânî bedenin tamâmiyle sükûna kavusuncaya) kadar otur. Sonra yine secdeye varip bedenin sükûna varincaya kadar secdede kal. Sonra basini secdeden kaldirip bedenin sükûna kavusuncaya kadar otur. Sonra bu fiilleri namazinin bütününde böylece yap!" [28].
Ebû Usâme Hammâd ibnu Usâme de son lafizda (yânî "Sükûna kavusuncaya kadar otur" lafzinda) bunun yerine "Dümdüz dogruluncaya kadar otur" seklinde söylemistir [29].

25-....... Buradaki senedde Ebû Hureyre (R): Peygamber (S):

"Sonra basini secdeden kaldir da bedenin sükûna kavusuncaya kadar otur!" buyurdu, demisir [30].

19- Bâb: (Bir Sahis Digerine) "Fulân Kimse Sana Selâm Gönderiyor" Dedigi Zaman (Ne Denilir)?

26-.......Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs etti ki, Âise (R) ona, Peygamber(S)'in kendisine hitaben:
— "Cibril sana selâm gönderiyor" buyurunca:
— Onun üzerine de selâm ve Allah'in rahmeti olsun! diye ce-vâbladigmi tahdîs etmistir [31].

20- Içinde Müslümanlardan Ve Müsriklerden Birtakim Karisik Zümrelerin Bulundugu Meclise Selâm Verme(Nin Hükmü) Babi

27-.......Urve Ibnu'z-Zubeyr söyle demistir: Bana Usâme ibnu Zeyd söyle haber verdi: Bir gün Peygamber (S), altinda Fedek dokumasi saçakli bir örtü bulunan palanli bir merkebe bindi, Usâme

ibn Zeyd'i de arka tarafina bindirip el-Hâris ibn Hazrec ogullari yurdundaki (evinde hasta bulunan) Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gidiyordu. Bu, Bedir vak'asindan önce idi. Giderken yolda, içinde müs-lümânlardan, müsriklerden, puta tapanlardan, Yahûdîler'den karisik birtakim kimselerin bulundugu bir meclise ugradi. Onlarin içinde Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl de vardi.Bu mecliste Abdullah ibn Re-vâha da bulunuyordu. Merkebin kaldirdigi toz, meclisi kaplayinca Abdullah ibn Ubeyy kaftani ile burnunu örttü. Sonra:

— Bizim üzerimize tozlatmaymiz! dedi.

Peygamber onlara selâm verdi. Sonra da orada durup merkeb-den indi ve onlari Allah'a da'vet etti, onlara karsi Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl:

— Ey kisi! Bu söylemekte oldugun sözler gerçek ise, bunlardan daha güzeli yoktur. Fakat bizim meclislerimizde bizleri ezâlandirma! Kendi menziline dön, Sana bizden kim gelirse ona anlat! dedi.

Ibnu Revâha:

— Meclislerimizde bizleri Kur'ân ile ört, bürü! Çünkü biz bunu seviyoruz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlarla müsrikler, Yahudiler sövüsmeye basladilar. Hattâ birbirlerine dogru kalkisip vurusmayi, dövüsmeyi kas-dettiler. Peygamber ise onlari devamli sâkinlestiriyordu. Nihayet sustular. Sonra Peygamber binegine binip yürüdü. En sonu Sa'd ibn Ubâ-de'nin evine varip içeri girdi ve:

— "Ey Sa'd! -Abdullah ibn Ubeyy'i kasdederek- Ebû Hubâb'-in dedigim isitmedin mi? O, söyle söyle söyledi" dedi (vak'ayi anlatti).

Sa'd ibn Ubâde:

— Yâ Rasülallah! Sen onun kusurunu affet,, ondan yüz çevirip müsamaha eyle! Allah'a yemîn ederim ki, Allah Sana verdigini vermistir. Hâlbuki su belde halki Ubeyy'in basina tâc giydirmege, üzerine de meliklere mahsûs olan sarik sarmaga (bu suretle onu kendilerine melik edinmege) ittifak edip hazirlanmislardi. Allah Taâlâ Sana ihsan ettigi peygamberlikle onlarin bu düsüncelerini reddedip imkânsiz kilinca, Ibn Ubeyy bu mahrumiyetten dolayi kederlendi. Iste bu kederle Ibn Ubeyy, gördügün çirkin harekette bulunmustur! dedi.

Peygamber de onu affetti [32].

21- Bir Günâh Isleyen Kimseye Selâm Vermeyen Ve Tevbe Ettigi Iyice Belli Oluncaya Kadar, Onun Selâmina Da Karsilik Vermeyen Kimse; Ve Âsînin (Güvenilecek) Tevbesi Ne Zamana Kadar Meydana Çikar? Babi

Abdullah ibn Amr da: Sarâb içenler üzerine selâm vermeyiniz! demistir [33].

28-.......Abdullah ibn Ka'b söyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten isittim, o Tebûk gazvesinden özürsüz geri kaldigi zamanki hâlini söyle anlatiyordu: Ve Rasûlullah (S) müslümânlan bizimle konusmaktan nehyetmisti. Ben Rasûlullah'a geliyor ve O'na selâm veriyordum da gönlümde benim selâmimi alip dudaklarini hareket ettiriyor mu yâhud almiyor mu diye söyleniyordum. Nihayet elli gece tamâm oldu. Sabah namazini kildirdigi zaman Peygamber (S), Allah'in bizlerin tevbelerimizi kabul ettigini bildirdi [34].

22- Bâb: Zimmet Ehli Olan Kimselere Selâm Nasil Karsilanir?

29-.......Âise (R) söyle dedi: Rasûlullah(S)'in huzuruna Yahûdîler'den bir topluluk girdi de:

— es-Sâmu aleyke(= Ölüm üzerine olsun)! dediler. Bu çirkin sözü ben anladim da:
— Ölüm ve la'net sizin üzerinize olsun! diye karsilik verdim. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Yavas ol yâ Âise! Muhakkak ki, Allah herseyde rifk ile, yumusaklikla muamele etmeyi sever!" buyurdu.
Ben de:
— Yâ Rasûlallah, onlarin dediklerini isitmedin mi? dedim, Rasûlullah:
— Ben de onlara: 'O sizin üzerinize olsun' demisimdir!" buyurdu [35].

30-.......Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdillah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Yahudiler size selâm verdikleri zaman, onlarin biri ancak 'es-Sâmu aleyke(~ Ölüm sana olsun)' der; sen de bunu karsilarken "Ve aleyke(= O senin üzerine de olsun)' de!" buyurmus [36].

31-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Peygamber (S): "Kitâb ehli olanlar size selâm verdikleri zaman sizler (onlara karsilik verirken) 'Ve aleykum{ = Sizin üzerinize de)' deyiniz!" buyurdu [37].

23- Müslümanlar Aleyhine Kendisinden Bir Zarar Endîse Edilen Kisinin Isi Tamâmiyle Meydana Çiksin Diye, Onun Mektubuna Bakip Arastiran Kimse Bâbî

32-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) beni, ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'i ve Ebû Mersed el-Ganevî'yi gönderdi. Bizim üçümüz de süvârî idik. Bizlere:
— "Simdi gidiniz, Hah bustâmna kadar ilerleyiniz. Orada müsriklerden bir kadin vardir, onun yaninda Hâtib ibn Ebt Beltea'dan
Mekke müsriklerine hitaben yazilmis bir sahîfe bulunmaktadir (onu, alip bana getiriniz)/" buyurdu.
Alî dedi ki: Biz, Rasûlullah'in bize söyledigi yerde, devesi üzerinde yol almakta olan o kadina eristik. Alî dedi ki: Biz kadina:
— Beraberindeki mektûb nerede? dedik. Kadin:
— Benim yanimda hiçbir mektûb yoktur! dedi.
Biz onun devesini çöktürüp esyasi içinde mektubu aradik, fakat hiçbirsey bulamadik. Arkadaslarim Zubeyr ile Ebû Mersed:
— Biz bir mektûb görmüyoruz, dediler. Alî dedi ki: Ben kadina:
— Vallahi Rasûlullah'in yalan söyledigini hiç bilmis degilim. Kendi ismiyle yemîn edilmekte olan Allah'a yemîn ediyorum ki, ya mektubu muhakkak meydana çikarirsin, yâhud da ben senin elbiselerini senden soyacagim! dedim.
Alî dedi ki: Kadin benden bu ciddiyeti görünce elini izârimn dügüm yerine uzatti -kendisi bir

kumasi beline fûta olarak baglamis hâldeydi- ve oradan mektubu çikardi.
Alî dedi ki: Biz de mektubu Rasûlullah'a getirdik. Rasûlullah, Hâtib ibn Ebî Beltea'ya:
— "Yâ Hâtib! Bu yaptigin ise seni sevkeden nedir?" buyurdu. Hâtib da söyle cevâb verdi:
— Bende Allah'a ve Rasûlü'ne mü'min olmaktan baska sifat yoktur. Ben dînimi degistirmedim, tebdîl de etmedim. Ben Mekkeliler'-in yaninda bir minnet ve ni'met elim bulunsun da Allah o ni'met sebebiyle Mekke'deki ailemi ve malimi korusun istedim. Sahâbîlerin-den herbirinin orada muhakkak ailesini ve malini Allah'in onun sebebiyle koruyacagi bir kimsesi vardir. (Benim ise koruyacak hiçbir kimsem yoktur!) dedi.'
Hâtib'm bu savunmasi üzerine Rasûlullah orada bulunanlara:
— "Hâtib dogru söyledi. Artik onun hakkinda hayirdan baska birsey söylemeyiniz!" buyurdu.
Alî dedi ki: Unier ibnu'l-Hattâb:
— Su muhakkak ki, o Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmistir. Beni birak da onun boynunu vurayim! dedi.
Alî dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Yâ Umer! (Hatib Bedir gazvesinde hazir bulundu.) Sana ne bildirecek: Belki Allah Bedir'de hazir bulunanlarin yüksek ve samî-mî mücâhedelerine muttali' olmustu da: 'Ey Bedir mücâhidleri! Bundan böyle ne dilerseniz isleyiniz! Ben cenneti size vâcib kildim' buyurmustur!" dedi.
Alî dedi ki: Bunun üzerine Umer'in iki gözü yas akitti da: — Allah ve Rasûlü en bilendir! dedi [38].

24- Bâb: Kitâb Ehline Mektûb Nasil Yazilir?

33-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verdi. Ona da Ibn Abbâs haber verdi; ona da Ebû Suf-yân ibn Harb söyle haber vermistir: Kendileri Sam'da tacirler olarak Kureys'ten bir topluluk içinde bulunurlarken, Hirakliyus'un adamlari ona gelmisler... Hadîsi böyle zikretti.
Ebû Sufyân dedi ki: Sonra Hirakl, Rasûlullah'm mektubunu istedi. Mektûb onun huzurunda okundu. Mektûbda sunlar vardi: "Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle!
Allah'in Kulu ve Elçisi Muhammed'den Rûmlar'in büyügü Hi-rakVel Selâm dogruya uyanlara! Amma ba'du(= Sözün bundan sonrasi sudur):..." [39].

25- Bâb: Mektuba Kimin Ismiyle (Yazanin Mi, Yoksa Göndebilenînki Ile Mi) Baslanir?

el-Leys söyle dedi:
Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûiullah (S), Isrâîl ogullari'ndan bir adami zikretti ki, o bir agaç parçasini alip onun içini oymus da bu oyuga bin dînâr ile kendisinden arkadasina yazilmis bir sahîfe koymustur.
Umer ibn Ebî Seleme de babasindan söyledi ki, o da Ebû Hureyre'den isitmis: Peygamber (S): "Bir adam bir agaç parçasini deldi de, içine borcu olan parayi koydu ve bir de 'Fulân kimseden fulân kimseyef diye bir sahîfe yazip koydu19 buyurdu, demistir [40].

26- Peygamber(S)'In: 'Seyyidinize Ayaga Kalkiniz!" Kavli Babi

34-.......Bize Su'be, Sa'd ibn Ibrahim'den; o da Ebû Umâme ibn Sehl ibn Huneyf ten; o da Ebû Saîd(R)'den söyle tahdîs etti: Ku-rayza kabilesi muhâribleri Evs kabilesinin seyyidi Sa'd ibn Muâz'in hükmüne razi olup kalelerinden indiler. Peygamber (S) Sa'd'a haber gönderdi. Sa'd (bir merkeb üzerinde) geldi. Yanina yaklasinca, Peygamber Ensâr'a:
— "Haydi ulunuza ayaga kalkiniz -yâhud: Hayirliniza ayaga kalkiniz-!" buyurdu.
Sa'd, Peygamber'in yanina oturdu. Peygamber, Sa'd'a:
— "Su Kurayza ogullari senin hükmüne razi olup indiler!" buyurdu.
Sa'd da:
— Ben bunlarin harb edenlerinin öldürülmelerine, kadinlar ve çocuklarinin da esîr edilmelerine hükmediyorum, dedi.
Peygamber:
— "(Ey Sa'd!) Yemin ederim ki, sen Melik olan Allah'in hükmettigi ile hükmettin!" buyurdu [41].
Ebû Abdillah el-Buhârî: Arkadaslarimdan biri bana evvelinden "Senin hükmüne" kadar bu hadîsi, senediyle Ebû'l-Velîd'den; o da Ebû Saîd'in kavlinden (yâni kendi takririnden) olmak üzere anlatti, demistir.

27- Musâfaha (Yâni El-Ele Tutusup Tokalasmanin Mesrû'lugu) Babi [42]

Abdullah ibn Mes'ûd: Peygamber (S) elim elinin içinde oldugu hâlde bana tesehhüd duasini ögretti, demistir [43].
Ka'b ibn Mâlik de (tevbesinin kabulü hadîsinde) söyle dedi: Nihayet mescide girdim. Rasûlullah oturmustu,
etrafinda sahâbîleri çevrelenmislerdi. Hemen Talha ibn Ubeydullah kalkti, bana dogru kosarak geldi, benimle musâfaha etti (elimi tutup sikti) ve beni tebrik etti [44].

35-.......Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs etti ki, Katâde söyle demistir: Ben Enes(R)'e:
— Peygamber(S)'in sahâbîleri arasinda musâfaha, yânî el sikisip tokalasmak var miydi? diye sordum.
Enes:
— Evet vardi, diye cevâb verdi [45].

36-.......Hayve ibnu Surayh el-Basrî söyle demistir: Bana Ebû Ukayl Zuhre ibnu Ma'bed tahdîs etti ki, kendisi dedesi Abdullah ibn Hisâm'dan söyle dedigini isitmistir: Bizler Peygamber(S)'in berabe-rinde idik. Peygamber, Umer ibnu'l-Hattâb'in elini tutmus hâldeydi [46].

28- Iki Eli Tutup Musâfaha Etmek Babi

Hammâd ibn Zeyd de Abdullah ibnu'l-Mubârek'le iki elini tutmak suretiyle musâfaha etmistir [47].

37-.......Mucâhid ibn Cebr söyle derdi: Bana Abdullah ibnu Sahbara Ebû Ma'mer tahdîs edip söyle dedi: Ben Ibnu Mes'ûd(R)'dan isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) elim O'nun eli içinde oldugu hâlde tesehhüdü bana ögretti. Rasûlullah bana Kur'ân'dan bir sûre ögretir gibi su tesehhüdü ögretiyordu:
"et-Tahiyyâtu tittâhi ve's-salavâtu ve't-tayyibâtu. es-Selâmu aleyke eyyuhe 'n-Nebiyyu ve rahmetu Ilâhi ve berekâtuhû. es-Selâmu aley-nâ ve alâ ibâdVllâhVs-sâlihîn. Eshedu en lâ ilahe HleHlâhu ve eshedu enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu".
Bunu biz Rasûlullah aramizda iken böyle söylerdik, ruhu kab-zolunduktan sonra "es-Selâmu ale*n-Nebiyyi" demege basladik [48].
Buhârî: Ibn Mes'ud, "Ale'n-Nebiyyi" demeyi kasdediyor, dedi.

29- Muânaka (Yânî Birbirinin Boyunlarina Sarilmak) Ve Insanin Diger Birine "Nasil Oldun? " Demesi Babi

38-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Abdullah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi. Ona da Abdullah ibn Abbâs (R) söyle haber vermistir: Alî, yânî Ibnu Ebî Tâlib, -son hastaliginda- Peygamber(S)'in yanindan disari çikti.,.
H ve yine bize Ahmed ibn Salih tahdîs etti. Bize Anbese tahdîs etti. Bize Yûnus tahdîs etti ki, Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Abdullah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi; ona da Ibn Abbâs söyle haber vermistir: Alî ibn Ebî Tâlib (R), Peygamber'in vefat ettigi hastaligi sirasinda, Peygamber'in yanindan disari çiktiginda insanlar:
— Yâ Eba'l-Hasen! RasûluIIah (bu gece) nasil sabahladi? diye sordular.
Alî:
— Allah'a hamd olsun, hastaliktan beri' (yânî iyilesmis) olarak sabahladi! diye cevâb verdi.
Alî'nin bu cevâbi üzerine babam Abbâs, Alî'nin elini tuttu da Alî'ye:
— Sen Peygamber'in ölecegini -yâhud: Su hakîkati- görüp düsünüyor musun? Vallahi sen üç gün sonra asanin, yânî baskasinin kulu (me'mûru) olacaksin! [49]. Vallahi ben Rasûlullah'in bu hastaligindan yakinda ölecegini kuvvetle saniyorum. Çünkü ben Abdulmuttalib ogullari'nin yüzlerindeki ölüm alâmetini (tecrübemle) bilmekteyim. SImdi sen bizi Rasûlullah'in yanina götür de biz (Hâsimîler adina kendisinden sonra devlet baskanligi) isinin kimde olacagini kendisinden soralim. Eger bu is bizde olacaksa, biz bunu (Rasûlullah'in sagliginda) bilelim. Bizden baskasinda olacaksa kendisine söyleyelim de bu isi bize vasiyet etsin! dedi.
Bunun üzerine Alî:
— Vallahi eger biz bu isi Rasûlullah'a sorar, O da bizi bundan men' ederse, (O'nun vefatindan) sonra insanlar bunu (delîl getirerek, halifeligi) bize ebediyyen vermezler. Bu sebeble ben bu [50]

halifelik mes'-elesini Rasûlullah'a ebediyyen sormam! diye yemîn etti .

30- Çagirana "Lebbeyke Ve Sa'deyke" Sözleriyle Cevâb Veren Kimse Babi [51]

39-....... Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Muâz ibn Cebel (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'in devesinin arka tarafina binmistim. Beni:
— "Yâ Muâz!" diye çagirdi. Ben:
— Lebbeyke ve sa'deyke! (Buyur, itâatindeyim ve emrine hazirim!) dedim.
Sonra yine bunun gibi üç kerre daha nida edip çagirdi da (üçüncüsünde):
— Allah 'in kullari üzerindeki hakkinin ne oldugunu biliyor musun?" buyurdu.
Ben:
— Hayir bilmiyorum! dedim.
— "Allah 'in kullari üzerindeki hakki, O'na hiçbirseyi ortak kilmayarak ibâdet etmeleridir" buyurdu.
Sonra bir müddet daha yürüdü de yine:
— "Yâ Muâz!" diye nida etti. Ben:
— Lebbeyke ve sa'deyke! diye cevâbladim.
— "Onlar bunu yaptiklari zaman, kullarin Allah üzerindeki haklarinin ne oldugunu biliyor musun?" diye sordu.
Ben:
— Hayir (bilmiyorum), dedim. Rasûlullah:
— "Kullar bunu isledikleri zaman, kullarin Allah üzerindeki haklari, Allah'in onlari azâb etmemesidir" buyurdu [52].

40- Bize Hudbe ibn Hâlid tahdîs etti. Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs etti. Bize Katâde, Enes'ten; o da Muâz'dan bu geçen hadîsi tahdîs etti [53].

41-.......Bize Zeyd ibn Vehb el-Cuhenî tahdîs edip söyle dedi:
Vallahi bize Ebû Zerr Cundeb el-Gifârî (R) Rebeze'de tahdîs edip söyle dedi: Ben bir yatsi vaktinde Peygamber (S) ile beraber Medine'nin disindaki Harre denilen kara taslik yerde yürüyordum. Bizim karsimiza Uhud Dagi çikinca, Peygamber:
— "YâEbâ Zerr! Ben Uhud'un benim için altin olmasini ve bu kadar çok altindan benim yanimda borç ödemek için hazirlamakta oldugum bir dînâr bulundugu hâlde üzerimden bir gece yâhud üç gece geçmesini arzu etmem, muhakkak bu altinlari Allah'in kullarina söyle, söyle, söyle harcar infâk ederdim" buyurdu [54].
Râvîdecii ki: Ebû Zerr "Söyle, söyle, söyle"sözlerini söylerken eliyle bize saga, sola ve önüne dogru isaretler yapip harcama yönlerini gösterdi. Sonra yine:
— "Yâ Ebâ Zerr!" diye seslendi. Ben:
— Lebbeyke ve sa'deyke yâ Rasûlallah! dedim. O:
— "Malca çok zengin olanlar vardir ki, onlar sevâbca çok azdirlar. Ancak mallarini söyle, söyle

(Allah'in kullan yolunda) harcayanlar müstesnadirlar" buyurdu.
Sonra Rasûlullah bana:
— "Yâ Ebâ Zerr! Ben Sana dönünceye kadar sen yerinde dur, hiçbir yere ayrilma!" buyurdu ve gidip nihayet gözümden kayboldu.
Bu sirada ben bir ses isittim de Rasûlullah'in bir tehlikeye ugra-tilmasindan endîse ettim ve O'nun yanina dogru gitmek istedim. Sonra Rasûlullah'in bana: "Yerinden hiç ayrilma" sözünü hatirladim da yerimde bekledim. Rasûlullah gelince:
— Yâ Rasûlallah!Ben bir ses isittim de Sen'in bir tehlikeye ugratilmis olmandan endîse ettim, yanma gelmek istedim, sonra bana "Yerinden ayrilmadan bekle" sözünü hatirladim da yerimde dikeldim, dedim.
Peygamber bana:
— "Bu, Cibril idi. Bana geldi de: Ümmetimden her kim Allah'a hiçbirseyi ortak kilmaksizin ölürse cennete girer! diye haber verdi" buyurdu.
Ben:
— Yâ Rasûlallah! O kul zina etse ve hirsizlik yapsa da mi (cennete girecek)? dedim.
Rasûlullah:
— "Zina etmis olsa da, hirsizlik yapmis olsa da!" buyurdu. Râvî el-A'mes söyle dedi: Ben Zeyd ibn Vehb'e hitaben:
— Bana bu hadîsin râvîsi Ebu'd-Derdâ oldugu haberi ulasti, dedim.
Bunun üzerine Zeyd:
— Sehâdetle yemîn ederim ki, bu hadîsi bana Rebeze köyünde muhakkak Ebû Zerr Cundeb tahdîs etti, dedi.
el-A'mes: Ve bana Ebû Salih de Ebu'd-Derdâ'dan, bunun benzerini tahdîs etti, dedi.
Ebû Sihâb da el-A'mes'ten yaptigi rivayetinde "O altinin üç gün yanimda kalmasini istemezdim" seklinde söylemistir [55].

31- Bâb:

"Bir kisi öbür kisiyi oturdugu yerden kaldirmaz

42-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Bir kisi öbür kisiyi oturdugu yerden kaldirip, sonra da onun yerine oturmaz" buyurmustur [56].
'Ey îmân edenler, size meclislerde 'Yer açin' denildigi zaman genisletin ki, Allah da size genislik versin. 'Kalkin' denilince de kalkiverin... " (el-Mucâdile: Il) [57].

43-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir kisinin oturdugu yerinden kaldirilmasini ve oraya baska birisinin oturmasini neh-yetmis: "Ve lâkin yer açiniz ve genisleyip genisletin" buyurmustur.
Nâfî*: Ibn Umer de bir kisinin oturdugu yerden kaldirilip da sonra onun yerine baskasini oturtmayi [58]

kerîh görürdü, demistir .

33- Oturdugu Meclisten Yâhud Evinden, Oradaki Arkadaslarindan Izin Istemeksizin Kalkan Yâhud Oradaki Insanlarin Kalkip Gitmeleri Için Kendisi Kalkmaya Hazirlanan Kimse Babi

44-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Zeyneb bintu Cahs ile evlendigi zaman insanlari dügün asma da'vet etti, insanlar yediler, sonra oturup konusuyorlardi.
Enes dedi ki: Rasûlullah kalkmaya hazirlanir gibi vaziyet aldi (da onlarin kalkip gitmelerine isaret etti). Fakat onlar kalkmadilar. Onlarin kalkmadiklarini görünce kendisi kalkti. Rasûlullah kalkinca, O'nun beraberinde insanlardan kalkanlar da kalktilar. Geride üç kisi oturup kaldilar. Peygamber (Âise'nin ve diger kadinlarinin yanlarina dolasip da) Zeyneb'in odasina girmek için geldigi hâlde, onlar hâlâ oturuyorlardi. (Peygamber tekrar dönüp gitti.) Sonra onlar kalkip gittiler.
Enes dedi ki: Akabinde ben gidip Peygamber'e onlarin gitmis olduklarini haber verdim. Bunun üzerine geldi ve içeriye girdi. Ben de O'nunla beraber girmege davrandim. Peygamber bu sirada benimle kendisi arasina (kapidaki) perdeyi sarkitti. Yüce Allah da; "Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine yemege da'vet olunmaksizin, vaktine de bakmaksizin girmeyin,.. Bu, Allah katinda büyük bir günâhtir" âb: 53) âyetini indirdi [59].

34- El Ile Ihtibâ Oturusu Babi

Ki bu, kisinin iki kaba eti ve sagrisi üstüne oturup uyluklarini karnina dayamasi ve ellerini birbirine sarip baldirlari üzerine koyarak oturmasidir [60].

45-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Rasûlullah(S)'i Ka'be'nin bir tarafinda eliyle söyle ihtibâ ederek otururken gördüm, demistir [61]

35- Arkadasinin Iki Eli Arasina Dayanan Kimse Babi

Habbâb ibn Erett: Ben Peygamber(S)'in yanina geldim.
O (Ka'be'nin gölgesinde) bir kaftani yastik yaparak dayanmis hâldeydi. (Bizim kurtulmamiz için) Allah'a duâ etmez misin? dedim.
Hemen dogrulup oturdu [62].

46-.......Ebû Bekre Nufey' (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Size büyük günâhlarin en büyügünü haber vereyim mi?" dedi.
Sahâbîler:
— Evet haber ver yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:
— "Allah'a ortak tanimak ve ana-babaya isyan etmektir" buyurdu.

47- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Bisr bunun benzerini tahdîs etti.
Bunda su ziyâde vardir: Peygamber (S) bir yere dayanir hâldeydi, hemen oturdu da:
— "Dikkat edin! Bir de yalan sözdür" buyurdu. Bunu o kadar çok tekrar ediyordu ki, bizler:
— Keski sussaydi, dedik [63].

36- Bir Ihtiyaç Yeyâ Bir Maksadi Yerine Getirmek Için Yürüyüsünde Sür'at Yapan Kimse Babi

48-....... Ukbe ibnu'l-Hâris (R) tahdîs edip: Peygamber (S) ikindi namazim kildirdi da hizli hizli yürüdü, sonra evine girdi, demistir [64].

37- Serîr (Edinmenin Hükmü) Babi

49-.......Âise (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah ile kiblesi arasinda serîr üzerinde yan yatmis hâlde bulunurdum. Bu hâlde Rasûlullah (S) seririn ortasina dogru namaz kilardi. O namaz kilarken benim bir ihtiyâcim olurdu, bu hâlde kalkip O'nun kiblesini karsilamayi istemezdim de seririn ayaklan tarafindan siyrilip giderdim [65].

38- (Üzerine Dayanip Yaslanmasi Için) Kendisine Yastik Atilan Kimse Babi

50-.......Ebû Kilâbe söyle demistir: Bana Ebû'l-Melîh haber verip söyle dedi: Ben senin baban Zeyd ile beraber Abdullah ibn Amr(R)'m yanma girdik. O bize söyle tahdîs etti: Peygamber(S)'e benim oruç tutusum zikredilmis. Bu sebeble benim yanima girdi. Ben de O'na, içi hurma agacinin lifleriyle doldurulmus deriden bir yastik attim. Kendisi yer üzerine oturdu da o yastik benimle kendisi arasinda kaldi. Rasûlullah bana:
— "Her aydan üç gün oruç tutman sana kâfi gelmiyor mu?" buyurdu.
Ben:
— Yâ Rasûlallah (bundan daha çoguna gücüm yeter)! dedim.
— "(Öyleyse her aydan) bes gün tut!" buyurdu. Ben:
— Yâ Rasûlalîah (bundan çoguna da gücüm yeter)!dedim.
— "(Her aydan) yedi gün oruç tut!" buyurdu. Ben:
— Yâ Rasûlallah (daha fazlasina gücüm yeter)! dedim.
— "(Her aydan) dokuz gün oruç tut!" buyurdu. Ben:
— Yâ Rasûlallah (daha çoguna gücüm yeter)! dedim.
— "(Her aydan) onbir gün oruç tut!" buyurdu. Ben:
— Yâ Rasûlallah (bundan çoguna güç yetiririm)! dedim.
— "Dâvûd Peygamber'in orucundan fazla oruç yoktur, o da senenin yarisidir: Bir gün oruç tutmak, bir gün tutmamaktir" buyurdu [66].

51-.......Ibrâhîm en-Nahaî söyle demistir: Alkame Sam'a gitti, (Sam'daki) mescide varip iki rek'at namaz kildi da:
— Allah'im! Bana burada iyi bir meclis arkadasi ihsan eyle! diye duâ etti.
Sonra Ebu'd-Derdâ'nin yanina varip oturdu. Ebu'd-Derdâ ona:
— Sen kimlerdensin? diye sordu. Alkame:
— Küfe ahâlîsindendim (oradan geldim)! diye cevâb verdi. Ebu'd-Derdâ:
— Rasûlullah'in sirrinin (gizli haberlerinin) sahibi olan ve kendisinden baskasi o sirdan bilmeyen kimse, yânî Huzeyfe, sizin içinizde degil mi? Yâhud Allah'in, Rasülü'nün diliyle, yânî duasi üzerine seytânin serrinden kurtardigi kimse, yânî Ammâr, sizin içinizde degil mi? Yâhud Rasûlullah'in misvak ve yastiginin sahibi olup bunlari tasiyan kimse, yânî Ibn Mes'ûd, sizin içinizde degil mi? Abdullah ibn Mes'ûd "Ve'l-leyti izâyagsâ ve'n-nehâri izâ tecellâ"dan sonrasini nasil okurdu? dedi.
Alkame:
— "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ" seklinde okur (onun kiraatinde "Ve mâ halaka" yoktur), dedi.
Ebu'd-Derdâ:
— Su Samlilar bana "Ve mâ halaka'z-zekerâ ve'l-ünsâ" kirâatinde israr ediyorlar, en sonu beni Rasûlullah'tan isitmis oldugum kiraatten sübheye düsürmeye yaklasiyorlar! Dedi [67].

39- Gündüz Uykusu Ve Istirahatinin Cumua Namazindan Sonra Olmasi Babi

52-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R): Biz ögle yemegini cumua namazindan sonra yer, gündüz uykusu ve istirâhatini de cumua namazindan sonra yapardik, demistir [68].

40- Mescid Içinde Uyumak Ve Istirahat Etmek Babi

53-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Alî(R)'nin "Ebû Turâb'" kadar kendisine sevimli olan hiçbir isim yoktu. Su muhakkak ki o, bu "Ebû Turâb" ismiyle çagirildigi zaman bundan pek sevinir, ferahlanirdi. Bir gün Rasûlullah (S), kizi Fâtima aleyha's-selâma geldi. Evde Alî'yi bulamadi.
— "Amcanin oglu nerede?" diye sordu. Fâtima:
— Benimle onun arasinda birsey oldu da bana öfkelenip danl-di. Bu sebeble disari çikti, gündüz uykusunu evde, benim yanimda uyumadi, cevâbini verdi.
Rasûlullah bir insana:
— "Bak, o nerede!" buyurdu. O adam gidip geldi de:
— Yâ Rasûlallah, Alî mescidde uyuyor, dedi.
Rasûlullah mescide geldi. Bakti ki Alî yan tarafina yatmis, ridâ-si bir yanindan siyrilip düsmüs, vücûduna toprak bulanmis. Rasûlullah:
— "Kalk Ebâ Turâb, kalk Ebâ Turâb!" demege ve onun bedeninden topraklari silkmege basladi [69].

41- Bir Kavmi Ziyaret Edip De Onlartn Yaninda Gündüz Uykusuna Yatan Kimse Babi

54-.......Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs edip söyle dedi: Bana babam Abdullah ibnu'l-Müsennâ, Sumâme ibn Ab-dillah'tan; o da dedesi Enes ibn MâIik(R)'ten söyle tahdîs etti: (Enes'in anasi) Ümmü Suleym bintu Milhân, Peygamber (S) için deriden düzülmüs bir dösek yayardi da Peygamber, onun yaninda bu dösek üzerinde gündüz uykusuna yatardi.
Enes dedi ki: Peygamber uyudugu zaman, Ümmü Suleym, Pey-gamber'in terinden ve saçlarindan alirdi da bunlari bir sise içinde toplardi. Sonra bunlari râmekten yapilan güzel koku içinde toplardi.
Râvî Sumâme dedi ki: Enes ibn Mâlik'e ölüm yaklastigi zaman, -öldügünde cesedinde ve kefeninde kullanilacak kokunun içine Peygam-ber'in teri ve saçlarinin bulundugu bu sükk kokusundan da katilmasini vasiyet etti.
Sumâme: Vefatinda vasiyet ettigi gibi, cesedinde kullanilan kokunun içine bundan konuldu, demistir [70]
.

55-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle derdi: Rasûlullah (S) Kubâ'ya gittigi zamanlarda teyzem Ümmü Haram bintu Milhân'in yanina girerdi, o da kendisine yemek ikram ederdi. O sirada Ümmü Haram, Ubâde ibnu's-Sâmit'in nikâhi altinda idi. Yine bir gün Rasûlullah onu ziyarete geldi ve evine girdi. Teyzem de O'na yemek ikram etti. Yemekten sonra Rasûlullah bir müddet uyudu. Sonra gülerek uyandi.
Ümmü Haram dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. O:
— "Ru 'yâmda bana ümmetimden birtakim insanlar su deniz üstündeki gemilere biniyorlar da, hükümdarlarin tahtlari üzerine kurulduklari gibi kurularak, A ilah yolunda deniz harbine giden gaziler olarak gösteri/diler" -RâvîIshâk: Yâhud "Tahtlar üzerindeki melikler gibi" demistir- buyurdu.
Ben:
— (Yâ Rasûlallah!) Beni de o deniz gazilerinden kilmasi için Allah'a duâ ediver! dedim.
Rasûlullah da duâ etti. Bundan sonra basim yastiga koyup bir müddet daha uyudu. Sonra yine gülümseyerek uyandi. Ben yine:
— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. Rasûlullah:
— "Bu defa da bana ümmetimden birtakim insanlar gösterildi ki, bunlar da yine denizin üstündeki gemilere biniyorlar ve tahtlari üzerine kurulmus hükümdarlar olarak -yâhud: Tahtlari üstüne ku-rulmus hükümdarlar gibi- Allah yolunda gazaya gidiyorlardi" buyurdu.
Ben yine:
— Beni de onlardan kilmasi için Allah'a duâ ediver! dedim.
— "Sen birincilerdensin" buyurdu.
Enes dedi ki: Hakîkaten Ümmü Haram, Muâviye ibn Ebî Suf-yârrin Sâm Valiligi zamaninda ve onun kumandasinda tertîb edilen deniz gazasina katilmak üzere gemiye bindi. Denizden karaya çiktigi zaman bindigi hayvanindan düstü de sehîd oldu [71].

42- (Avret Yeri Açilmaksizin) Nasil Kolay Olursa Öyle Oturma(Nin Cevazi) Babi

56-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R): Peygamber (S) bir tek bez içinde, insanin ferci üzerinde ondan

hiçbirsey bulunmaksizin (onu sarinip bürünmekten ibaret olan) iki türlü giyinisten; istimâlu's-sammâ iie ihtibâ giyinisinden nehyetti. Bir de iki türlü alis-satistan da neh-yetti, demistir [72].
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Sufyân ibn Uyeyne'ye, Ma'mer ibn Râsid, Muhammed ibn Ebî Hafsa, Abdullah ibn Budeyl mutâbaat etmislerdir.

43- Insanlarin Gözleri Önünde Birisine Gizlice Birsey Söyleyen, Arkadasinin Bu Gizli Söyledigi Sirrini Onun Sagliginda Hiçkimseye Haber Vermeyen Ve Ancak O Sirri Söyleyen Vefat Ettigi Zaman Baskasina Söyleyen Kimse Babi

57-....... Bize Firâs ibn Yahya, Âmir ibn Serâhîl es-Sa'bî'den tahdîs etti ki, Mesrûk söyle demistir: Bana mü'minlerin annesi Âise (R) tahdîs edip söyle dedi: Peygamber'in (vefati hastaliginda) bütün kadinlari toplu olarak yaninda bulunuyorduk. Bizden hiçbir kadin ayri birakilmis degildi. Fâtima aleyhi's-selam yürüyerek bize dogru yönelip geldi: Allah'a yemîn ederim ki, Fâtima'nin yürüyüsü Rasü-lullah'in yürüyüsünden farkli olmazdi (tipki O'nun yürüyüsüne benzerdi). Rasûlullah, Fâtima'nin gelisini görünce, onu:
— "Merhaba kizim" diye hosgeldin sözüyle karsiladi. Sonra Fâtima'yi sag yanina yâhud sol tarafina oturttu. Sonra
ona gizlice birsey söyledi. Bunun üzerine Fâtima siddetli bir aglayisla agladi. Rasûlullah onun hüznünü görünce, ona ikinci defa gizlice birsey daha söyledi. Bunun üzerine Fâtima gülmeye basladi. Kadinlari arasindan ben, Fâtima'ya hitaben:
— Rasûlullah biz kadinlar arasindan yalniz sana gizli birsey tahsis etti. Sonra sen aglamaga basladin! dedim.
Rasûlullah kalkinca ben Fâtima'ya:
— Rasûlullah'm sana gizlice söyledigi sey ne idi? diye sordum. Fâtima:
— Ben, Rasûlullah'm karsisinda O'nun gizlice söyledigi sirrini
ifsa edip yayacak degilim, dedi.
Rasûlullah vefat ettigi zaman, yine ben Fâtima'ya hitaben:
— Senin üzerinde bulunan analik hakkim sebebiyle senden yemîn ederek istiyorum ki, muhakkak bana o sirri haber vereceksin! dedim.
Fâtima:
— Simdi evet, dedi ve o sirri haber verip söyle söyledi:
— Rasûlullah, birinci defasinda bana gizlice söyledigi zaman: "Cibril her sene bir defa bütün Kur'ân 'i kendisiyle mukaabele eder oldugunu" (söyleyip) "Bu sene Cibril Kur'ân 'i benimle iki kerre mukaabele etti. Bunu da ecelin yaklasmis olmasindan baska birsey görmüyorum. Sen Allah'a ittikaa et ve sabret. Çünkü ben senin için ne güzel bir öncüyüm!" diye haber verdi. Bunun üzerine ben o gördügün aglayisla agladim, dedi.
Fâtima devamla dedi ki:
— Rasûlullah, bu sözü üzerine benim sabirsizlanip üzüldügümü görünce de ikinci defa bana gizlice birsey daha söyledi ve:
— "Yâ Fâtima! Sen mü'min kadinlarinin seyyidesi olmandan razi olmuyor musun -yâhud: Bu ümmetin kadinlarinin seyyidesi olmandan razi olmaz misin-?" buyurdu [73].

44- Sirtüstü Yatmak Babi

58-.......ez-Zuhrî tahdîs edip söyle demistir: Bana Abbâd ibnu Temîm, amcasi Abdullah ibn Zeyd el-Ensârî'den haber verdi ki, o: Ben RasüIullah(S)'i mescidin içinde sirtüstü yatip bir ayagini digeri üzerine koymus hâlde gördüm, demistir [74].

45- Bâb:

"Üç kisi bir arada bulunurken, bunlardan ikisi, üçüncüyü birakip gizli konusmaz".
Ve Yüce Allah'in su kavilleri:
"Ey îmân edenler, aranizda gizli konusacaginiz vakit, günâhi, düsmanligi, Peygamber'e isyani fisildasmayin. Iyiligi, takvayi fisildasin ve ancak huzurunda toplanacaginiz Allah'tan korkun. Fisilti, sirf seytândandir, îmân edenleri tasaya düsürmek içindir. Hâlbuki bu, Allah'in izni olmaksizin, onlara hiçbir seyle zarar verici degildir. O hâlde müzminler ancak Allah'a güvenip dayansinlar" (ei-Mucâdüe: 9-io>;
"Ey îmân edenler, siz Peygamber'e gizli birsey arzetmek istediginiz vakit, bu mahrem konusmanizdan evvel sadaka verin. Bu sizin için daha hayirli, daha temizdir. Fakat bulamazsaniz, sübhe yok ki, Allah çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Mahrem konusmanizdan evvel sadakalar vereceginizden korktunuz mu?
Çünkü iste yapmadiniz. (Bununla beraber) Allah sizin tevbelerinizi kabul etti. O hâlde namazi kilin. Zekâti verin. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah ne yaparsaniz hakkiyle haberdârdir"
(el-Mucâdile: 12-13) [75].

59-.......Bana Mâlik, Nâfi 'den; oda Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Üç kisi bir arada bulunduklari zaman, bunlardan ikisi, üçüncüyü birakip da gizli konusmasinlar" buyurmustur.

46- Sirri Koruyup Saklamak Babi

60-.......Süleyman ibn Tarhân et-Teymî söyle demistir: Ben Enes ibn MâIik(R)'ten isittim, söyle diyordu: Peygamber (S) bana bir sirr söyledi. Artik ben o sirri, Peygamber'den sonra da kimseye haber vermedim. Yemîn olsun annem Ümmü Suleym de onu benden sordu da ben o sirri ona da haber vermedim [76].

47- Bâb: Üç Kisiden Fazla Olduklari Zaman Ikisinin Birbirine Yanasip Da Fisildasmalarinda Ve Gizlice Konusmalarinda Sakinca Yoktur

61-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o daEbû Vah"den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Üç kisi bir arada oldugunuz zaman bunlardan ikisi, üçüncüyü

kederlendirmemek için, ondan ayri gizli konusmasin! Tâ bu üç kisi insanlara karisincaya kadar" [77].

62-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S) -Huneyn harbinden sonra- bir gün ganimet mallarini taksîm etti (de bâzi kimselere fazla vermisti). Bunun üzerine Ensâr'dan (Ma'teb adinda) bir adam:
— Muhakkak ki, bu taksim, kendisinde Allah'in rizâsi irâde edilmeyen bir taksimdir! dedi.
Ben bunu isitince:
— Dikkat et! Vallahi ben muhakkak Peygamber'e gidecegim!
dedim.
Akabinde Peygamber'e vardim, kendisi bir cemâatin içinde bulunuyordu. Yanastim da o adamin sözünü yavasça kendisine söyledim. Peygamber bu uygunsuz sözden dolayi yüzü kipkirmizi oluncaya kadar öfkelendi. Sonra:
— "Allah'in rahmeti Musa'nin üzerine olsun! O bundan daha çok sözlerle ezâlandirildi da sabretti!9' buyurdu [78].

48- Necvâ'yi, Yâni Gizli Konusma'yi Uzatmak Ve Yüce Allah'in "Ve Izhum necvâ" (el-tsrâ: 47) Kavli Babi

"Necvâ", "Nâceytu" yânî "Gizli söyledim" ma'nâsindan bir masdardir. Yüce Allah onlari bu masdarla vasifladi. Ma'nâ: "Onlar birbirleriyle gizli gizli fisildasiyorlar" demektir [79]

63-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Bir kerresinde yatsi namazi ikaamet edildi, bu sirada bir adam Rasûlullah (S) ile mescidin bir tarafinda yavas yavas konusuyordu. Konusmasi o kadar uzun sürdü ki, nihayet sahâbîleri uyukladilar. Sonra Rasûlullah ayaga kalkti ve namazi kildirdi [80].

49- Bâb: Uyuma Sirasinda Evin Içinde Ates Birakilmaz

64-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Uyuyacaginiz zaman evlerinizin içinde ates birakmayiniz" buyurmustur.

65-.......Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Bir kerre Medine'de gece vakti bir ev, sâhibleri içinde iken yandi. Akabinde bu kimselerin hâli Peygamber(S)'e haber verildi. Peygamber: "Sübhesiz ki, bu ates sizin için ancak bir düsmandir. Onun için uyumak istediginiz zaman atesi kendinizden söndürünüz" buyurdu [81].

66-....... Câbir ibn Abdillah (R) dedi ki: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kaplarinizi Örtün ve kapilarinizi kapatin; kandillerinizi de söndürün, çünkü fare fitilini çekebilir ve ev halkinin

yanmasina se-beb olabilir".

50- Geceleyin Kapilarin Kilitlenmesi Babi

67-.......Câbir (R) söyle dedi: Rasûlullah (S): "Geceleyin uyumak istediginiz zaman kandilleri söndürünüz, kapilari iyice kapatip kilitleyiniz, su tulumlarinin agizlarini sikica baglayiniz, yemek ve içecek kaplarinin üstlerini de iyice örtüp kapatiniz" buyurdu.
Râvî Hemmâm ibn Yahya: Ben Atâ'nin "Velev ki, bir agaçpar-çasiyle olsun" dedigini saniyorum, demistir [82].

51- Büyüdükten Sonra Da Sünnet Olmak Ve Koltuk Altlarinin Killarini Gidermek Babi

68-.......Bize îbrâhîm ibn Sa'd, îbn Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'l- Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Fitrat hasletleri bestir: Sünnet olmak, avret yerlerini tiras için ustura kullanmak, koltuk alti killarini gidermek, biyiklari kisaltmak, tirnaklari kesmek" buyurmustur.

69-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "îbrâhîm aleyhi's-selâm seksen yasindan sonra keserle sünnet oldu" buyurmustur.
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi; Bize Kuteybe tahdîs etti. Bize el-Mugîre, Ebu'z-Zinâd'dan tahdîs etti, o bu hadîste seddeli olarak "Kaddum" seklinde söyledi ki, bu (Sam'da) bir yer adidir [83].

70-.......Bize Ismâîl ibn Ca'fer, Israil'den; o da Ebû Ishâk'tan haber verdi ki, Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ibn Abbâs'a:
— Peygamber (S) vefat ettigi zaman sen kim gibi idin? diye soruldu.
Ibn Abbâs:
— Ben Peygamber'in kabzolundugu günlerde sünnet edilmistim. Insanlar çocuklarini bulûg çagina erismelerine kadar sünnet ettirmezlerdi, dedi.
Ibnu Idrîs de babasi Idrîs ibn Yezîd'den; o da Ebû Ishâk'tan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs'tan: "Ben Peygamber kab zolundugunda sünnet edilmis hâlde idim" seklinde söylemistir [84].

52- Bâb: Insani Allah'a Tâatten Alikoydugu Zaman Her Eglence Bâtildir

Arkadasina: "Gel seninle kumar oynayalim" diyen kimsenin hükmü? Ve Yüce Allah'in su kavli: "insanlar içinde bilgisizce, Allah yolundan saptirmak, o yolu bir eglence edinmek için bos lâfa müsteri olan nice

adam vardir, iste onlarin hakki, horlayici bir azâbdir" (Lukmân: 6) [85].

71........ Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Sizden her kim yemîn eder de yemininde (müsriklerin ye-mîni gibi) 'Lât ve Uzzâ hakki için' derse (bunun keffâreti olarak) hemen 'Lâ ilahe illellâh' desin. Arkadasina 'Gel seninle kumar oynayalim ' diyen kimse de (oynayacagi kumar bedelini) fakirlere sadaka versin!" [86].

53- Bina Yapmak Hakkinda Gelen Seyler Babi

Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'den:
"Kuzu oglak çobanlari bina yapmakta birbirleriyle yaristiklari zaman, iste bu kiyamet alâmetlerindendir" buyurdugunu söylemistir [87].

72-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben bir kerre kendimi Peygamber'in beraberinde kendi elimle beni yagmurdan koruyacak, günesin sicakligindan gölgelendirecek bir ev yaptigimi gördüm. Bu insâatta Allah'in mahlûkundan hiçbir kimse bana yardim etmedi [88].

73-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Amr ibn Dînâr söyle dedi: îbn Umer (R): Vallahi ben Peygamber(S)'in ruhu alindigi günden beri bir tek kerpici digeri üstüne koymadim, bir hurma fidani da dikmedim, demistir.
Sufyân dedi ki: Ben bu hadîsi Ibnu Umer'in ailesinden birine zikrettim de o: Vallahi îbn Umer bir ev bina etti, dedi.
Sufyân dedi ki: Ben onun ailesinden birine: Belki ibn Umer bir kerpici digeri üzerine koymadim, sözünü, kendi eliyle bina ettigi evi yapmadan önce söylemistir! Dedim [89].

---

[1] Bu bâb basligi baslamak ma'nâsma Bed' ile ve meydana çikmak ma'nâsina olan Buduvv ile de gelmistir,

[2] Basliga uygunlugu "Su melekler topluluguna selâm ver..." sözünden alinir, çünkü bunda selâmin baslamasi vardir. "A!â sûretihî"dek\ zamîr, Âdem'e döndügüne göre: Allah, Âdem'i rahim tavirlarina tâbi' olmaksizin su görülen hey'etinde yaratti, demek olur. Zamîr Allah'a döndürenlere göre izafeti tesrif ve tekrîme hamlolunur ve: Allah, Âdem'i kendi suretinde, güzellikte benzeri bulunmamak suretiyle yaratti, demek olur. "Eksilme simdiye kadar devam etti", cennete girdikleri zaman, atalari Âdem'in yaratilmis oldugu güzellik, tamamlik ve boylu-luga dönecekler demektir. Bu: "Hakikat biz insani en güzel biçimde yarattik, sonra onu asagilarin asagisina çevirdik7' (et-Tîn: 4-5) kavlinin ma'nâsidir da denildi.
Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta da geçmisti

[3] Âyetteki IstVnâs kelimesini Ibn Abbâs "Îsti'zân-Izin istemek" diye tefsir etmistir. Hattâ Ubeyy ibn Ka'b ile Ibn Abbâs, âyetteki "Teste'nisû" lafzini "Teste'zinû" seklinde okumuslardir. Ebû Eyyûb el-Ensârî, Peygamber'e âyetteki "Isti'nâs"m mâhiyeti nedir? die sormus, O da: "Kisinin tesbîh ve tekbîr ederekyâhud sesini belli ederek oda sahibinden izin istemesidir" buyurmustur. Su hâlde âyetteki "IstVnâs" disaridan gelen bir konugun ev sahibinden izin istemesi, ev içindeki ferdlerin de birbirlerinin odalarina geldiklerinde herhangi bir surette geldigini duyurmasi, habersiz içeri girmemesidir.
Islâm'in içtimaî âdabinda çok önemli olan izin isteme ve selâm konusunu imâm buhârî bu kitabin basinda bir mukaddime hâlinde bu âyetlerle getirmistir.

[4] Bu hadîste fitne endîsesinden dolayi bakisi kisma fiili vardir. Bunun geregi fitneden emîn olundugu zaman bakmanin mümkin olabilecegidir. Çünkü Peygamber FadPin yüzünü, kadina hayret edip de bakisini devamli kilincaya kadar çevirmedi. Sonra fitneden men' etti de çevirdi. Bunun bir rivayeti Hacc'da, "Binek üzerinde duramayan adina hacc yapmak bâbi"nda geçti (Kastallânî).

[5] Hadîsin burada zikredilme sebebi, içinde açikça bakisi kisma isinin bulunmasidir. Bunun bir rivayeti MezâUiri'de de geçmisti (Aynî).

[6] Islâm'dan ev,vel Arablar birbirlerine "Hayyâke'llahû = Allah sana uzun ömür versin" diye selâmlasirlardi. Ömür uzun olur, fakat bastanbasa felâketle geçebilir. Asi! maksad, hayâtin daimî selâmeti, ömrün saadet ve refahidir. Onun Için Islâm'da selâm "es-Selâmu aleykum = Selâmet üstünüze olsun" sekline getirildi. Islâm'in tahiyyesi ve bu âyetin maksûdu iste budur... Bu âyette, verilen selâm ya daha güzeli ile, meselâ "Ve aleykumu's-selâm ve rahmetu'ilâhi", "Ve aleykumu's-selâm ve rahmetu'ilâhi ve berekâtuhû" ile yâhud sâdece "Ve aleykumu 's-selâmu = Senin üzerine de selâmet" cümlesiyle mukaabele edilmesi emrolunuyor... (Meâl-i Kerîm),
Buhârî de bu âyetle tahiyye isinin umûmunun selâm lafzina mahsûs oldugunu isaret etmistir.

[7] Basliga uygunlugu "Selâm, Allah'in kendisidir" sözündedir.
Selâm ilâhî isimlerden olunca "es-Selâm ala'llâh", "es-Selâm ale's-selâm" takdirinde olmus olur ki, selâmin ma'kûl vechi kalmaz. Bunun bir iki rivayeti Namaz Kitabi, "Son oturusta tesehhüd bâbi"nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.

[8] Buhârî dördüncü bâbda getirdigi hadîste, selâm vermekle vazifeli olan kimselerin herbiri için ayri bâblar açarak ayri yollardan-hadîsleri bu bâblarda yazmistir. Bunlarda selâm verme mertebeleri iyice belirtilmistir. Bu hadîslerdeki "Selâm verir" haber sigalari, emir ma'nâsina da olabilir ki, buna göre "Selâm versin" demek olur.

[9] Bu ta'lîki Buhârî el-Edebu'I-Müfred'âz, Ebû Nuaym ile Beyhakî de kendi ki-lâblannda ulastirilmis olarak getirmislerdir.

[10] Bu hadîsin birer rivayeti Cenazeler, Libâs, Edeb, Tibb, Esribe'de geçti. Nuzûr'da da gelecektir.

[11] Bunun bir rivayeti îmân'da da geçti. Müslümanlar arasinda tanisma vesîlesi oldugu için selamlasmanin içtimâi kiymeti pek yüksektir. Islâm Dîni, selâm vermek için tanismis olmayi sart kilmamis, bildigine de bilmedigine de selâm vermeyi bir medeniyet vazifesi kilmistir.

[12] Bunun da bir rivayeti Edeb'de, "Birbirinden ayrilma bâbi"nda geçmisti.

[13] Bunun birkaç rivayeti Tefsîr'de de geçti. Burada HIcâb Âyeti'nden maksad el-Ahzâb: 53. âyetidir. Bu hadîste Enes'in âyetin inisiyle ilgili husûsî bilgisi olduguna isaret vardir. Çünkü Ubeyy Ibn Ka'b ondan daha bilgili, yasça da, kudretçe de ondan büyük oldugu hâlde, bu konuda Enes'ten istifâde ediyordu.

[14] Buhârî'nin bu sözü Ebû'I-Vakt ve Ebû Zerr'in ei-Müstemlî'den gelen nüshalarinda sabittir, digerlerinde yoktur. Ibn Hacer Fethu'l-Bâri'de: Yakisan da burada olmamasidir. Çünkü Buhârî bunu 22 bâb sonra gelecek olan 33. bâbda ayri bir bâb yapti, demistir (Kastallânî).

[15] Hicâb emrinin indirilmesinden evvel Peygamber kadinlarin perdelenmeleri hususundaki Arab'in carî âdetine ilismiyordu. Kadinlarin perde arkasina çekilmeleri daha hayirli olacagini bilmekle beraber, kendiliginden bir tesrî'a gitmeyip, bu konuda vahyin gelmesini tercih edip bekliyordu...
Bu hadîsin bâzi rivayetleri, Abdest Alma Kitabi, "Kadinlarin ihtiyâçlarini görmek için sahraya çikmalari bâbi"nda ve el-Ahzâb Sûresi tefsirinde Umer'in Kur'ân'a uygun gelen görüsleri bâbi'nda da geçmisti.
el-Ahzâb: 59. âyetinde de hem Peygamber kadinlarinin, hem de diger mü'-min kadin ve kizlarinin giyinip örtünmeleri emr ve ta'rîf edilmektedir. Orada da belirtildigi gibi, diger Islâm kadinlarinin Peygamber kadinlari gibi perdeli ve münzevî yasamalari vâcib degildir. Âlimlerin bu hususta ittifaklari vardir. Onlar da zînetlerini açmayarak, seslerinin fitrî âhengiyle görüserek Islâm içtimaî hayâtinda caiz görülen her is sahasinda çalisabilirler. Kadinlik vakaarini koruyarak, edebli giyinerek, ticâret, alisveris, ögretmenlik, kefalet, vekâlet, sirket, sehâdet gibi Islerde her nevi' medenî haklan hâiz olup hayatî ve içtimaî faaliyetlerde bulunabilirler...

[16] Midrâ denilen bu kadin saç taragini, dilciler söyle ta'rîf etmislerdir: Midrâ, kadin saçini ve bilhassa iki taraftaki kisimlarini tarayip düzeltmek için kullanilan bir nevi' demir taraktir. Mâsit denilen ve kadin tuvaleti yapan ve gelin yüzü süsleyen san'atkâr kadinlarin yanlarinda bulunurdu.
Bunun bir rivayeti LIbâs'ta, "Taranmak bâbi"nda geçmisti.

[17] Bunun bir rivayetini Bûhârî Diyetler'de; Müslim de Izin Isteme Kitâbi'nda getirmistir.

[18] Ibn Battal: Bakmak ve konusmak zina diye isimlendirildi. Çünkü bunlar hakîkî zinaya da'vet ederler. Bunun için "Fere bunu ya tasdik eder yâhud birakip yalanlar" buyurdu, demistir (Kastallânî).,
el-Lemem: Delilik ve küçük günâh ma'nâsinadir... Gûyâ ki basli basina günâh olmayip, günâha yakin bir ma'nâ demektir. Nitekim "Onlar ufak tefek suçlar hâriç olmak üzere, günâhin büyüklerinden ve fuhustan kaçinanlardir... " (en-Necm: 32) âyetinde de el-Lemem, "Küçük günâh" ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.).
Bu hadîse göre Allah ezelde Âdem oglu'na ne takdir ettiyse, muhakkak ona erisecektir. Insan oglunun kudreti, mukadder olan seyi def etmeye kâfî degildir. Su var ki, Allah, kulun göz, dil gibi organlariyle kazandigi küçük hatâlarini, yalan bir ru'yâ hâlinde kaldikça tâ cinsiyet organi bunlan hakîkî zina ile tasdîk edip gerçeklestirinceye kadar zina suretinde cezalandirmiyor. Fakat zina gerçeklesince büyük günâh oluyor ve haddi îcâb ediyor.

[19] Bunun bîr rivayeti Ilim Kitâbi'nda da geçti.
Ibn Battal: Bu sîga umûma gerektir. Lâkin burada husus murâd edilmistir, yâni bu hâllerin çogunda böyle yapardi ma'nâsmadir, demistir (Aynî).

[20] Bu hadîsin bir rivayetini arka arkaya Müslim de Âdâb Kitabi, "Izin isteme bâ-bi"nda getirmistir. Hadîs, Izin istemenin üç kerre olduguna açikça delâlet etmektedir: Müslim Ter., VI, 411-418, "2153".

[21] Bu ta'lîki Buhârî el-Edebu'l-Müfred kitabinda, ulastirilmis olarak getirmistir. Bunu Ebû Dâvûd da Abdu'1-A'lâ tarîkinden olmak üzere rivayet etmistir.

[22] Bu hadîsin daha tafsîlli bir rivayeti Rikaak'ta gelecektir. Burada geçen "O da'-vet, onun iznidir" sözüyle beraber "Izin istediler, izin verdi; onlar da içeri girdiler" sözünün zahiri çeliskidir. Buna zamânm uzamasi, yâhud kisa olma-siyle degisiklik olacagi seklinde cevâb verildi: Eger da'vetle gelis arasinda zaman uzun olursa, izini yenilemeye muhtâc olur, yoksa muhtâc olmaz denildi... Sefaksî: Izin isteme her hâl üzerine daha ihtiyatli olandir, demistir (Kastallânî).

[23] Peygamber'in çocuklara selâm vermesi onlari Islâm âdâbma alistirmak içindir. Bunda tevâzu'luk ve yumusaklik yoluna girme de vardir. Bu hadîsi Müslim de Isti'zân'da getirmistir.

[24] Bu hadîsin birer rivayeti Cumua Kitabi "Namaz kilindigi zaman yeryüzüne dagiliri..." (el-Cumua: 10) kavli babi" ile Taamlar Kitâbi'nda da geçmisti.

[25] Bu hadîsin birer rivayeti Bed'u'l-Halk'ta ve Âise'nIn Fadli'nda geçtigi gibi, in-sâallah Allah'in yardimiyle Rikaak'ta da gelecektir.

[26] Buhârî, hadîsteki cevâbla yetinerek baslikta bir hüküm belirtmemistir. Peygam-ber'in "Kim o?" sorusuna rnünâsib olan cevâb, "Câbir" adini açikça bildirmekti. Çünkü izin istemekten gaye, gelenin kim oldugunu ev sahibinin tanimasidir. "Ene = Ben" dîye kinaye suretiyle cevâb, gayeyi te'mîn etmiyordu. Bunun için Peygamber "Ene, ene = Ben, ben"deme, açik olarak "Câbir" de! buyurmus oluyor.
Bu hadîsi Müslim de îsti'zân'da getirmistir.

[27] CibrîPin Âise'ye selâm vermesi hadîsi bundan önceki bâbda ulastirilmis bir se-nedle geçmisti. Meleklerin Âdem'e selâm verisleri de bu kitabin basinda birinci bâb olan "Selâmin baslamasi bâbi"nda ulastirilmis olara!; geçmisti

[28] Hadîsin basliga uygunlugu kendisine selâm verilenin ismini selâm lafzinin önüne geçirmektedir. "Ve aleyke's-selâmu"cümlesinde "Aleyke"önde, "Selâm" ondan sonradir. "Böyiece"den maksad tekbîri, kiraati, rukû'u, sucûdu ve oturusu bu ta'rîfe uygun olarak edâ edip yerine getir demektir. Bunu bütün namazinda yapmaktan maksad

da, bunlari her rek'atte böylece tekrar et demektir. Nitekim "Bunlari her rek'atte ve her secdede yap"rivayeti, bu tekrari ifâde eder.
Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Namazda kiraat bâbi"nda geçmis ve orada namazla Ilgili açiklamalar verilmisti.

[29] Birincisi sucûddan sonraki istirahat celsesine kaail olana uygundur. Buhârî bu ta'lîki Eymân ve'n-Nuzûr'da ulastirmistir.

[30] Buhârî bunu burada kisaltilmis olarak sevketti. Namaz Kitabi'nda ise bütünüyle sevketmistir.

[31] Bunun bir rivayeti yakinda geçti. Peygamber (S) Hadîce'ye Cibril'den Allah'in selâmini teblig edince, o da: Selâm Allah'tir, selâmet ancak O'ndandir, Cibril'e de selâm olsun! demisti. Bunu Taberânî rivayet etti. Bunda selâmi teblig edeni de selâmla karsilamanin müstehâbligi hükmü vardir... (Kastallânî).

[32] Bunun birer rivayeti Edeb Kitâbi'nih sonlarinda "Müsrikin künyesi bâbi"nda; keza Âlu Imrân: 186. âyeti tefsirinde geçmisti. Burada getirmekten maksad "Peygamber içinde müslümânlardan, müsriklerden, Yahûdîler'den karisik birtakim kimselerin bulundugu bir meclise ugradi ve (umûmî olarak) onlara selâm verdi" sözleridir.

[33] Bunu el-Buhârî el-Edebu'1-Müfred kitabinda, senedi ulastirilmis olarak getirmistir.

[34] Bu, Magâzî'de, Tebûk gazvesinde Ka'b ibn Mâlik'in tevbesi kissasinda geçen uzun hadîsten bir bölümdür. el-Buhârî burada ondan ihtiyâci kadar kismini zikretmistir. O da Rasûlullah'in te'dîb için ona selâm verip konusmayi ve selâmlarina karsilik vermeyi nehyetmis olmasidir. Hadîste tevbelerinin de elli gece geçtikten sonra kabul edildigi zikredilmektedir ki, bu da basliktaki sorunun bir cevâbi gibidir.

[35] Yânî bizler ve sizler ölümde müsâvîyiz, hepimiz ölecegiz.
Bunun bir rivayeti Edeb Kitabi, "Peygamber (S) asirlik yapici degildi bâ-bi"nda geçmisti.

[36] Buhârî bunun bir rivayetini "Mürtedlerin tevbe etmelerini isteme bâbi"nda getirdi.

[37] Bunun da basliga uygunlugu, kitâb ehlinin selâmini karsilama keyfiyyeti bulunmasi yönündendir, Bunda da Peygamber, ümmetine, onlara sövmeyi degil sâdece onlarin söylediklerini aynen kendilerine döndürmeyi ögretmistir.

[38] Hadîsin basliga uygunlugu, tarîklerinin birinde mektubu açtigi ve elbette sahibinin izni olmaksizin isi meydana çiksin diye ona baktigi fikrasi mevcûd olmasi yönündendir. Bunun Cihâd'da "Câsûs bâbi"nda geçen rivayetinde: Biz Hâtib'in bu kadinla yolladigi mektubu Rasûlullah'a getirdik. Onda Hâtib ibn Ebî Beltea'-dan Mekke müsriklerinden birtakim insanlara ifadesiyle Rasûlullah'm askerî islerinden bâzisini onlara haber veriyordu. Hadîsin bir rivayeti Magâzî'de "Bedir gazvesinde bulunanlarin fazîleti bâbi"nda da geçmisti.

[39] Basliga uygunlugu "Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle! Allah'in kulu ve Elçisi Muhammed'den... " sözlerindedir. Çünkü bunda kitâb ehline nasil mektûb yazilacaginin bildirilmesi vardir. Hadîs, Vahy Bâbi'nda geçen uzun hadîsin bir parçasidir. "Selâm dogruya uyanlara", Tâhâ: 47'den alinmis, bundan sonra da Âlu Imrân: 64. âyet yazilmisti.

[40] Basliga uygunlugu "Fulandan fulâna" sözünden alinir. Çünkü bunda yazanin kendi ismiyle baslanmis, sonra mektûb gönderilenin ismi zikredilmistir. Bu, Kefalet Kitâbi'nda geçen uzunca hadîsin bir parçasidir.

[41] Basliga uygunluk, bir kavmin büyügüne ikram ve ta'zîm için ayaga kalkilmasi-nin mesrû'lugu yönündendir.
Kurayza ogullan da Sa'd ibn Muâz'm bu hükmünün Tevrat hükmüne uygun oldugunu i'tirâf etmislerdir. Zamanimiz kaanûnlarina göre de hüküm böyledir. Vatana ihanet eden, düsmanla birleserek vatandaslarina karsi silâh kullanan, devlet baskanina ve onun harîmine küfredip isyan eden kisinin cezasi îdâmdir...
Benû Kurayza Yahudileri Sa'd ibn Ktfuâz'in hakemlik etmesini istediler. Sa'd da onlara kendi inandiklari Tevrat'in Tesniye bâbi'ndaki ilgili hükmü verdi... -Tesniye: 10-15- (Hz. Muhammed'in Yüce Sahsiyeti, Abbâs Mahmûd el-Akkaad, mütercim: Alî Husrevoglu, s. 110, Izmir 1400/1979).
Bu hadîsin birer rivayeti Cihâd'da ve Magâzî'de Sa'd ibn Muâz'm fadli bâ-bi'nda geçmisti.

[42] Musâfaha, ismlasmak için iki adam birbirinin ellerini tutusmak ma'nâsinadir, birbirinin elinin safhasini tutup, yüzün safhasiyle mukaabele ederler (Kaamûs Ter.).

[43] el-Buhârî bunu bundan sonraki bâbda senediyle getirmistir.

[44] Bu Tebûk gazvesi hakkinda geçen uzun hadîsinden bir parçadir.

[45] el-Edebu'I-Müfred*de sahîh bir senedle Enes'den: Yemen ehli geldiler, onlar mu-sâfahayi ilk getirenlerdir... hadîsi vardir. Tirmizî'deki Enes hadîsinde: Yâ Ra-sûlallah! insan dîn kardesiyle karsilasinca ona ta'zîm için egilir mi? diye soruldu. Rasûlullah: "Hayir, elini tutar ve onunla musâfaha edip el sikisir" buyurdu.
Nevevî'nin dedigi gibi karsilasmada el tutusup musâfaha etmek üzerinde ittifak edilmis bîr sünnettir... (Kastallânî).

[46] el-Buhârî bunu Eymân ve'n-Nuzûr'da tamâmini getirdigi hadîsten kisaltraistir. Burada maksadi, el tutmanin ekseriya elin safhasinin diger kimsenin elinin saf-hasiyle kavusmasidir.

[47] Bunu Guncâr, Târîhu Buhara kitabinda Ishâk ibn Ahmed ibn Halef yolundan senediyle rivayet etmistir.

[48] Ibn Mes'ûd hitâb sîgasini terkedip gaybet lafziyle zikrettiklerini kasdediyor. Lâkin buna da muhalif diger rivayetler de vardir, ibn Mes'ûd, Peygamber (S) tarafindan söyledigimiz tarzda tesehhüd ögretildigini söylerken Ibn Abbâs: Biz "es-Selâmu aleyke eyyuhe'n-Nebiyyu"yn Peygamber hayâtta iken söylerdik, demis. Ibn Mes'ûd ise: Bize böyle ögretti, biz de böyle ögretiriz cevâbini vermistir ki, bu son iki rivayet arasinda munâfât vardir. Bu gün ümmetin ameli, Peygam-ber'In ögretmesiyle bellenmis olan "Aleyke eyyuhe'n-Nebiyyu" sîgasiyle selâm vermek üzere câridir.
Kelâmin siyakim, gâib sigasini birakip da "es-Seiâmu aleyke eyyuhe'n-Nebiyyu..." diyerek hitâb sigasina dönmekteki hikmet, bu lafizlarin Peygam-ber'in ögretmesiyle bellenmis olmasindan dolayi herhangi diger bir lafizdan daha yüksek ve daha serefli olmasidir (Tecrîd Ter., II, 702-709, "459").
Bu hadîste el tutmak vardir ki, bu, musâfahada mübalagadir ve ögretilen seye çok ehemmiyet verildigini ifâde eder.

[49] Abbâs bu sözüyle Alî'ye: Peygamber'in vefati üzerine birisi halîfe olacak, sonra sen onun bir me'mûru olacaksin! demek istiyor.

[50] Buhârî bu hadîsi burada iki yoldan getirdi. Bunun bir rivayeti Magâzî'nin sonlarinda "Peygamber'in hastaligi bâbi"nda geçmisti. Basligin ikinci kismina uygunlugu "RasûluIIah nasil sabahladi?" sözünden alinir. Muânakanin bu hadîste zikri yoktur. Peygamber'in el-Hasen ile muânakasinin zikri Buyu' Kitâbi'nda geçmistir. Ibn Battâl'in Mühelleb'den naklettigi gibi, Buhârî burada onu sev-ketmek istemis, fakat geçen senedden baska bir senedini hazir edememistir. Bu-hârî'nin çok defa tek senedle hadîsi tekrar etme âdeti yoktur... (Kastallânî).

Muânaka, iki kisinin ellerini birbirinin boyunlarina dolayarak kucaklasma-sidir.
Ca'fer: Biz Necâsî'nin yanindan dönüp geldigimizde Peygamber (S) beni karsilayip kabul etti ve benimle sarilip kucaklasti, demistir (Taberânî).
[51]
el-Lebbu ve el-îlbâbu: Bir yerde eglenip mukîm olmak ma'nâsmadir. "Lebbeyke" sözleri, aded iradesiyle tesniye kilinip hitâb kaafma muzâf kilinmistir. Bunun ma'nâsinda dört kavil vardir: Evvel zikrolunan ikaamet ma'nâsma olmakla 'Ben Senin tâatin üzerinde devamli ikaamet ediyor ve tekrar tekrar Sana icabet ediyorum' sebkindedir ki, ben Sen'in emir ve fermanina itaat ve icabet merkezinde tekrar tekrar sabit ve pâydârim demektir...
Lebb kelimesi "Mahabbet" ma'nâsma da geldiginden, o ma'nâdan alinmis olarak: "Lebbeyk", "Benim mahabbetim Sana'dir, baskasina degil" demek olur.
"Hâlis" ma'nâsma olan Lebb ve Lebâb'dan alinmis olarak "Lebbeyk", "Benim ihlâsim, yânî sidk ve ubudiyetim her zaman Sana'dir" demek olur. Bunun asli "Elubbu lebbeyn leke" idi, fiili hazf ve tesniye nûn'u düsürüldükten sonra kafa muzâf kilindi...
el-Is'âd: Bir adami saâdetli kilmak, meded ve iane eylemek ma'nâsmadir. Lebbeyk ve Sa'deyk, beraber kullanilir... Ma'nâlan "Tâatinde mükerreren, yânî devam üzere mukîm ve hizmetinde mülâzim ve müdavim olurum" demektir. Zîrâ Is'âd, iane ma'nâsma oldugundan, burada "lanetinde kiyam ve ihtimam eden kimse gibi hizmet ve ubudiyetinde devamli kiyam ve Ikdam ederim" yâhud "Hizmet ve ubudiyetinde sâir hizmetçilere is'âd ve iânet ederim" demektir (Kaamûs Ter., I, 481; 1166-1167).
[52]
Bunun birer rivayeti Ilim Kitabi, "ilmi bir kavme tahsis eden kimse bâbi"nda; Libâs'ta, "Kisinin bineginin arka tarafina bir baskasini bindirmesi bâbi"nda geçmisti. "Allah'a ibâdet etmeleri" fikrasi ameJiyyâta; "O'na hiçbirseyi ortak kilmamalari" fikrasi ise i'tikaadiyyâta isarettir. Çünkü tevhîd, ibâdetlerin kökündür...
[53]
Bu, Muâz hadîsinin diger bir yoludur. Bu yoldan gelen hadîs ayniyle Libâs Ki-tâbi'nda geçmistir.
[54]
Ebû Hureyre'den gelen rivayet de buna yakin ma'nâdadir: Rasûlullah (S): "Benim Uhud Dagi misâli altinim olsa, ondan bir parçasi yanimda bulunarak üç gece geçmesi beni sevindirmez, ancak o parçayi borç edasi diye hazirlamis olmam beni sevindirir" buyurdu (Buhârî, Kitâbu'I-Istikrâz).
[55]
Basliga uygunlugu meydandadir. Ebû Zerr'in ismi Cundeb ibn Cunâde'dir; otuz ikinci yilda Rebeze'de vefat etmistir. Ebu'd-Derdâ'mn ismi Uveymir ibn Zeyd'dir, otuziki yilinda Sam'da vefat etmistir. Misir fethinde hazir bulunmustur. Ebû Süleyman Zeyd ibn Vehb el-Hemedânî, el-Cuhenî Kudâa kabîlesindendir. Pey-gamber'e gitmek için yola çikti, o yolda iken Peygamber vefat ettiginden göremedi. Kendisi doksanalti yilinda vefat etti... (Aynî).
Ebû Sihâb, îbn Nâfi' el-Kinânî'dir. Hannât ve Asgâr lakablariyla meshurdur. Kûfeli olup Medâyin'de ikaamet etmeyi tercih etmistir. el-Leys ibn Ebî Süleyman'dan, el-A'mes'ten rivayeti vardir. Kendisinden, Buhârî'nin seyhlerinden olan Yahya ibn Âdem de, Müsedded de rivayet etmislerdir. Ibnu Maîn, onun güvenilir bir râvî olduguna sehâdet etmistir. 171 târihinde vefat etmistir (Hulâsa).
Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu'I-Istikrâz'da "Borçlan ödeme bâbf'nda geçmisti.
[56]
Bu "kaldirmaz, oturmaz"haber fiilleri burada "kaldirmasin, oturmasin" ma'-nâsina insâdir, yânî nehiydir.
[57]
Ayetin devami söyledir: "...Allah, içinizden îmân etmis olanlarla (bilhassa) kendilerine ilim verilmis bulunanlarin derecelerini artirir. Allah ne yaparsaniz hak-kiyle haberdârdir".
Bu âyet, îmânin ve îmânla beraber ilmin ve âlimlerin yüksekligine, derecelerinin yüceligine açikça delâlet etmektedir. Ilmin yüksek mertebesine ve fazîle-tine âid pekçok hadîsler vardir. Bunlarin bir kismi îlim Kitâbi'nda verilmisti.
[58]
Bu hadîsi Ibn Umer'den rivayet eden Nâfi'e, Imâm Mâlik: Bu nehiy cumua namazina mi âiddir? diye sormus. Nâfî': Cumuada da, baska meclislerde de! diye cevâb vermistir (Cumua Kitabi).
[59]
Bunda kendisi için girmis oldugu hacetini yerine getirmesinin ardindan oturmayi uzatmanin hiç kimseye yakismayacagi, bu takdirde ev sahibinin onun yanindan kalkip gitmesi istegini açiklama hakki oldugu, keza onun gitmekte agir davrandigini açiklama hakki oldugu hükümleri vardir. Bu hadîsin bir rivayeti yakinda Hicâb Âyeti bâbi'nda geçmisti (Kastallânî).
[60]
el-Ihtibâ: Bir adam ihramina sarinip bürünmek, bir kavle göre dülbend ve kemer makûlesiyle sirtini ve baldirlarini sarip toplamak ma'nâsinadir ki, dervisler istilahinda kemende girmek ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.).
Buhârî bunu burada "Kurfusâ" ile tefsir ediyor: el-Kurfusâ:... Çileye giren sûfîlerin oturmasi gibi kiynaklanni yere koyup ve uyluklarini karnina kasip ve dizlerini dikip, ellerini kemer gibi inciklerden kucaklayarak oturmaga denir. BIr kavle göre dizleri üzere gergi gibi kapanarak karnini uyluklarina yapistirip, ellerini koltuklarini kastigi hâlde oturmaktir ki, Bedevî oturusudur (Kaamûs Ter.).
Bu nevi' oturus, dayanacak birsey bulunmayan kirda, bayirda oturana dinlenme saglamakla taninir.
[61]
ibn Umer "Söyle ihtibâ ederek" diye bu oturus seklini bi'1-fiil gösterip ta'rif etmistir. Bunun bir elle ve iki elle yapilan sekilleri oldugu anlasiliyor.
[62]
Habbâb ibn Erett'in bu hadîsi Nübüvvet Alâmetleri Kitâbi'nda, senediyle geçmisti.
[63]
Bunun bir rivayeti Edeb'de geçmisti.
[64]
Namaz Kitabi, "Insanlara namaz kildirip da bir Ihtiyâci hatirlayan kimse bâ-bi"nda su ziyâde vardir: Insanlarin arasindan hizli hizli yürüdü gitti. Insanlar O'nun bu hizli gidisinden endîse ettiler. Sonra onlarin yanma çikti ve onlarin sür'-atli gitmesinden hayrete düstüklerini görünce: "Yanimizda bir mikdâr altin bulundugunu hatirladim da onun benim gönlümü habsetmesini istemedim ve hemen fakirlere taksim edilmesi emrini verdim" buyurdu.
Buna yakin bir rivayeti Zekât'ta, "Sadakayi acele vermeyi seven kimse bâ-bi"nda da geçmisti. Bunlardan, herhangi bir sebeb ve ihtiyâçtan dolayi hizli kalkip gitmenin câizligi sabit oluyor.
[65]
er-Râgib: Serîr, Surûr'dan, yânî "Sevinmek"ten alinmistir. Çünkü bu çok ker-re ni'met ehli olanlarda olur demisti*.
Bu hadîs, Peygamber'in evinde de üzerinde yatilan içi lif dolu bir serîr (yânî karyolaya benzer birsey) bulundugunu ve böyle seyler edinmenin câizligini göstermektedir.
[66]
Basliga uygunlugu "Peygamber'e (oturup yaslansin diye) içi lifle doldurulmus deriden bir yastik attim" sözündedir. Bu hadîsin birçok rivayetleri Oruç Kitâbi'nin bâzi bâblarmda ve Dâvûd orucu bâbi'nda geçmis, oralarda gerekli açiklamalar verilmisti.
[67]
Hadîsin bâzi rivayetleri BedVI-Halk Kitabi, "îblîs'in sifati bâbi"nda; Sahâbî-lerin Menkabeleri Kitabi, Ammâr ve Huzeyfe'nin menkabeleri bâblarinda geçmisti. Burada getirmekten maksad, Abdullah ibn Mes'ûd'un Peygamber'in misvak, yastik islerini üzerine almasi, bunlari düzeltmek, tasimak ve daha baska suretlerde Peygamber'in husûsî islerini ve hizmetlerini görmeye ehemmiyet vermesidir.
el-Leyl Süresi'nin üçüncü âyetini Ibn Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ kirâatiyle "Ve mâ halaka"siz okumak, mütevâtir olan ve Mushaf'ta tesbît olunan kiraate aykiridir. Daha önce geçtigi yerde de belirtildigi gibi, belki bu âyet iki defa inmis, birincisi "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ" suretinde olup, bu iki sahâbî bunu ezberlemis, ikinci defada " Ve mâ halaka 'z-zekerâ ve 'l-ünsâ" suretinde inmis, bu iki sahâbî bunu isitmemis olup böylece cumhurun mütevâtiren rivayet ettikleri kiraate muhalefet etmis olabilirler. Nitekim Ibn

Mes'ûd, Muavvizetân Sûreleri'ni de Kur'-ân'dan degil, sanmisti. Bu iki kiraatin farki sudur: Ebu'd-Derdâ kiraatine göre erkek ve disiye yânî mahlûka; mütevâtir kiraate göre ise halka, yânî yaratma fiiline yemîn edilmis olur ki, bu, âyetin hakîkî medlulüdür; birincisi ise mecazî ma'nâsidir.

[68] Kaylûle, gündüz uyumak ve istirahat etmek ma'nâsinadir.

Bu hadîs, sahâbîlerin gündüz uykusuna yatma âdetleri oldugunu, cumua günleri bunu namazdan ve yemekten sonra yaptiklari sabit oluyor. Bunun birer rivayeti Cumua'nin sonlarinda, Tâam'da ve daha sonraki kitâblarda da geçmisti.

[69] Basliga uygunlugu, Alî'nin mescidde gündüz uykusu uyumasi oldugu açiktir. Alî'nin, Fâtima'nm yaninda gündüz uykusuna yatmayip da mescidde yatmasi, fakir ve yabanci olmayanlarin da mescidde uyumalarinin mübâh olduguna de-lîldir.

Bunun bâzi rivayetleri Cumua Kitâbi'nm sonlarinda, Edeb Kitâbi'mn birkaç babinda ve "Ebû Turâb künyesiyle künyelenmek bâbi"nda geçmisti.

[70] en-Nita' ve en-Nata': Mesinden ve sahtiyandan düzülmüs dösege, mindere ve sâir yaygilara denir... (Kaamûs Ter.).

Ümmü Suleym, Peygamber gelip de onun evinde gündüz uykusuna yattigi zamanlarda terinden, saçlarini taradigi zaman taraktan veya yastiktan dagilan saçlarini topladigi anlasiliyor. Sahâbîler, Peygamber tiras oldugu zamanlarda saçlarini teberrük Için alir, toplarlardi. Enes söyle dedi: Yemîn olsun ki, ben Rasûlullah'i berber tiras ederken gördüm. SahâbîlerI etrafinda dolasiyorlardi. Sahâbîler bir tek küm dahî yere degil, muhakkak bir Insan eline düsmesini istiyorlardi (Müslim, Fadâil, 19. bâb, "2325").

Yine Enes: Rasûlullah (S) Veda Hacci'nda basini tiras ettigi zaman saçindan en evvel alan Ebû Talha oldu, demistir (Buhârî, Vudû'), Ebû Talha, aldigi bu saçlari RasûluIIah'in emri üzerine zevcesi Ümmü Suleym'e saklasin diye tes-lîm etmistir.

[71] Bu hadîsin bâzi rivayetleri Cihâd Kitabi, "Cihâda katilmak ve sehâdet için duâ bâbi"nda da geçmisti, Vâkidî ve siyer âlimlerinin beyânina göre, bu deniz seferi hicretin 28. yilinda Hz. Usmân'm halifeligi zamaninda, Muâviye'nin Sâm Vâ-lîligi sirasinda, onun kumandasinda yapilmisti. Ümmü Haram orada defnedilmis, türbesi hâlen güney Kibris'ta, Larnaka'da mevcûd olup ziyaret edilmekte imis.

[72] Nehyolunan bu iki türlü giyinis ve oturus tarzi, ekseriya bedevilerin giyinis ve oturuslaridir.

Istimâlu's-sammâ: Bir parça bezden ibaret olan ihramim kisinin bir omu-zuna atarak, vücûdunun bir tarafini örtmek ve öbür tarafim açik birakmaktir. Bu nehyolunmustur.

Ihtibâ: Bir parça beze bürünüp, edeb yerini açik birakarak, dizlerini de karnina dayayip çömelmek suretiyle oturmaktir. Ihtibâ da bu sekilde nehyolunmustur. Çünkü ihtibâmn bu sekli, 34. bâbdaki 45 rakamli îbn Umer hadîsinde anlatilan ihtibâ sekli degildir.

O hadîsten ve bundan anlasilacagi üzere, Peygamber dayanarak, yaslanarak çesitli sekillerde oturmustur. Çünkü oturmanin kaanûnlasttrilmis muayyen bir sekli yoktur. Avret yeri açilmamak ve saygisizlik olmamak sartiyle her sekil ve surette nasil kolay olursa öyle oturmak mubahtir. Iste Imâm Buhârî, oturma hususundaki bu genislik ve kolayligi bildirmek maksadiyle bu babi ve ilgili hadîsi burada tekrar getirmistir.

Peygamber'in nehyettigi iki türlü alis-veris sekli de Mulömese ve Munâbe-ze denilen câhiliye alim-satimlari dir. Metâ'i görüp iyice muayene etmeden, mechûl üzerine alim satim muâmelesidir ki, sekilleri Alisverisler Kitâbi'nda anlatildigi gibi, niza' ve haksizligi gerektiren bir muamele oldugu için yasaklanmislardir

[73] Bu hadîste, cemâat huzurunda bir kimseye gizli birsey söylemenin cevazina, bunun bir kimseyi disarida birakarak iki kisinin fisildasmasmdan nehy gibi olmadigina, gizli söyleyen kimse üzerine bir mazarrat olacagi zaman sirri açiklamanin caiz olmayacagina delîl vardir. Çünkü Fâtima, PeygamberMn hastaligi zamaninda söyledigi sirri açiklasaydi, kadinlari bundan çok üzüleceklerdi. Keza kendisinin mü'min kadinlarin seyyidesi oldugunu onlara o zaman haber vermis olsaydi, bu da Peygamber'in kadinlari üzerine büyük bir agirlik olacak, hüzünleri daha da siddetli olacakti. Fâtima, Peygamber'in vefatindan sonra bu endîselerden emîn olunca, o sirri böylece haber vermistir. Hadîs böylece basliktaki hükümleri açiklamis oluyor.

Bu hadîsin bazi rivayetleri su bâblarda geçmisti: "Cibril, Kur'ân'i Peygam-ber'le mukaabele yapardi"; "Nübüvvet alâmetleri", "Rasûlullah'in okuyusu menkabeleri"; "Fâtima'nin menkabeleri"; "Kur'ân'm Faziletleri", "Cibril Kur'ân'i Peygamber'le mukaabele yapardi".

[74] Bü hadîs, mescidde sirtüstü yatmanin cevazina delâlet eder. Bu konuda gelen diger hadîsler de mescidde dayanma, yan yatma, bagdas kurma gibi istirahat vaziyetlerinin hepsinin caiz oldugunu gösterir. Ancak yüzükoyun yatma böyle degildir. Onun hakkinda "Bu, Allah 'in hiç sevmedigi bir yatistir" buyurulmus-tur.

[75] Bu âyetler, Rasûlullah'in meclisinde kendisine husûsî olarak fisildamak suretiyle birsey arzetmek isteyenlerin âdabi hakkinda inmistir. Sadaka takdim edemeyecek olan fakîrlerin de fisilti ile ma'rûzâtta bulunmalarina Gafur, Rahîm sifatlarinin getirilmesiyle ruhsat verilmistir.

Bu sadaka emri, Rasülullah'a saygi gösterilmesi, fakirlere yardim edilmesi, suâlde ifrata gidilmemesi, ihlâs erbabi ile münafiklarin âhireti sevenlerle dünyâya tapanlarin meydana çikmasi gibi hikmetleri içine almaktadir (Beydâvî).

[76] Bir kimsee gizli söylenen birsey, onun baskalari tarafindan isitilmesi istenmedigi için gizlice söylenmistir. Bu bakimdan o sirri koruyup saklamak ve insanlara yaymamak, bir emânet borcu olmus oluyor.

Bu hadîsi Müslim de Enes'in faziletlerinde rivayet etmistir. Orada bundan önce su hadîs de vardir:

Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Ben çocuklarla beraber oyun oynarken Rasûlullah (S) benim yanima geldi ve bize selâm verdi. Müteakiben beni bir ihtiyâci için yolladi. Bu yüzden ben annemin yanma dönmekte geciktim. Geldigim zaman annem bana:

— Seni simdiye kadar alikoyan nedir? diye sordu. Ben de:

— Rasûlullah beni bir is için göndermisti, dedim. Annem:

— Rasûlullah'm bu haceti ne idi? diye tekrar sordu. Ben:

— O bir sirrdir, dedim. Annem:

— Sakin Rasûlullah'm sirrini hiçbir kimseye söylemeyesin! diye sikica ten-bîh etti.

Enes, kendi râvîsi Sâbit'e: Vallahi eger bunu bir kimseye söylemis olaydim, muhakkak sana da söylerdim ey Sabit! demistir. (Müslim Ter., VII, 406-407 "2482").

Bâzilari bu sirrin Peygamber'in kadina mahsûs birsey oldugunu, eger ilimden birsey olaydi Enes bunu gizlemeye razi olmazdi, demistir (Kastallânî).

[77] Üç kisi bir arada iken ikisinin gizli fiskos etmeleri, üçüncünün bunu kendisine hakaaret saymasi veya bir kötülük ve mazarrat konustuklarini düsünmesine se-beb olur, böylece kederlenir, huzursuz olur. Ikisinin, üçüncünün bilmedigi yabanci bir dille konusmalari da böyledir.

[78] Hadîsten burada maksad: "Peygamber'e geldim, o bir cemâat içinde idi. Yanasip kendisine o sözü yavasça söyledim" fikrasidir. Çünkü bunda cemâat bakî oldugu müddetçe gizli konusmadan eziyet duymayacaklarindan, men'in asimin kalkacagina delâlet vardir... (Kastallânî).

Bunun bâzi rivayetleri, Cihâd, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, Magâzî, Edeb Kitâbla-ri'nda da geçmisti.

[79] Âyetin tamâmi söyledir: ' 'Onlar seni dinleyecekleri zaman (hakîkatte) neyi dinleyeceklerini, gizli ve sinsi konusurlarken o zâlimlerin: 'Siz büyülenmis bir kimseden baskasina tâbi' olmuyorsunuz' diyecegini biz pek iyi bileniz!" (el-tsrâ: 47).

Necvâ, sirr söylesmek, gizli konusmak, Türkçe'si, Kaamûs Mütercimi'nin ifâdesi veçhile "Fisilti" demektir. Yüksek tepe ma'nâsina "Necve"den yâhud kurtulus ma'nâsma "Necat "tan alinmistir. Sirr konusmak isteyenler, herkesin çikamayacagi yüksek yerlere çekilmek yâhud etrafin isitmesinden kurtulmak istemeleri düsüncesiyle böyle

isimlendirilmis oldugunu söyleyenler vardir (Hakk Dîni, VI, 4786).
el-Lubâb da söyle dedi: en-Necvâ isim ve masdar olur, Yüce Allah: "îz hum necvâ", yânî "Onlar birbirleriyle gizli gizli konusuyorlar" buyurdu, ve yine "Herhangi bir üçten bir fisilti vâki' oimayadursun, muhakkak ki O, bunlarin dördüncüsüdür..." (el-Mücâdile: 7) buyurdu.

[80] Bu hadîs, bir özürden dolayi ikaametten sonra bekleyecegine delâlet ettigi gibi, ikaamet ile ihram tekbîri arasinda konusmanin cevazina da delildir. Bu hadîs *'Kad kaameti's-salâtu" deyince, ihram tekbîri imâma vâcib olur diyenlerin de aleyhinedir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabi, "îkaametten sonra imâma bir hacet ânz olmasi bâbi"nda geçmisti.

[81] Ibnu'I-Arâbî'nin dedigi gibi, çünkü ates bedenlerimize, mallarimiza düsmanin yok etmeye çalismasi gibi felâket getirir, kendisinde bizim için menfâat olmakla beraber, bu cihetten düsman ta'bîr edildi.

[82] Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta geçmisti.
Kelâm sâhibleri tabîatler hakkinda söyle dediler: Yüce Allah ateste hareket, hararet, kuruluk, letafet ve nûr topladi. Ates bunlarin her biriyle digerinin hilâfina olan isler yapar: Hareketle cisimleri kaynatir, hararetle isitir, kurulukla kurutur, letafetle nufûz eder, nûr ile etrafini aydinlatir. Atesin faydasi insana hastir. Diger hayvanlarin ona ihtiyâçlari yoktur. Insanin atesten hiçbir hâlde ihtiyâçsizligi yoktur. Mecûsîler bunun için atese ta'zîm etmislerdir (Kastallânî).

[83] Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda geçmisti.
"Kadûm", seddesiz, "marangoz âleti" olan "Keser"; seddeli okundugunda bir yer adi oldugu için, Ibrahim "Kaddum" denen yerde sünnet olmus olur.

[84] Ibn Abbâs hicretten üç sene önce Si'b'de dogmustu. Buna göre Peygamber'in vefati sirasinda onüç yasinda olur. Böylece buluga ermis, Veda Hacci ndan sonra, Peygamber'in vefatindan öne sünnet edilmis olmaktadir (Kastallânî).

[85] Lehve'l-haâîs: Lâf eglencesi, eglence söz; insani oyalayan, isinden alikoyan sözler, asilsiz hikâyeler, masallar, romanlar, târîh kilikli efsâneler, güldürüce lakirdilar, gevezelikler, tegannîler gibi eglendirici sesler...

[86] Hadîsin basliga ilgisi, yânî izin isteme konusuyla ilgisi, Kirmânî'nin el-Kevâkib 'de dedigi gibidir: Kumar oynamaga çagiran kimseye eve girmesine izin vermek ge-rekmeyecegidir. Sonra bu insanlarin toplanmasi ma'nâsini da içine almaktadir. Hadîsin bir rivayeti en-Necm: 19-20 âyeti tefsîri sirasinda da geçmisti.

[87] Ebû Hureyre'nin bu hadîsi îmân Kitâbi'nda senedli olarak geçti.

[88] Bununla Ibn Umer, yaptigi binanin hafif bir çerkeden ibaret oldugunu bildirmis oluyor. Bu hadîsi Ibn Mâce Zühd'de getirdi.

[89] Sufyân'in bu son sözü güzel bir i'tizârdir!

80-

KITABU'D-DAAVAT

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

80- KITABU'D-DAAVAT

(Dualar Kitabı)

Yüce Allah'ın şu kavli:

"RabbHniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, size icabet edeyim. Çünkü bana ibâdetten büyüklük taslayanlar, hor ve hakîr cehenneme gireceklerdir" (el-Mu'min: 60) 1[1], Her peygamber için kabul edilmiş bir dua vardır 2[2]

1-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, RasûJ- Hah (S): "Herpeygamberin duâ edegeldiği (kabul edilmiş iir duâs- vardır. Ben o

1[1] Hem duâ, hem ibâdet zikredilmiş olduğu için, ya duâ ibâdet ile yâhud da ibâdet duâ ile tefsir edilmek gerektiğinden, müfessirler İki vecih beyân etmişlerdir: Birincisi Kufân'm birçok yerinde olduğu üzere, duâ ibâdet ma'nâsına olarak: Bana ibâdet ve kulluk edin ki, size sevâb ve mükâfat vereyim demek olur. İbn Abbâs, Dahhâk ve Mucâhid'den rivayet edilen bu tefsire göre, fiilî taleb de şart edilmiş demektir. Bu surette şu ta'lîl bu ma'nâya mutabık olur: "Zîrâ benim ibâdetimden kibirlenenler, yânî bana ibâdet etmek istemeyenler muhakkak yarın hor ve hakîr olarak cehenneme gireceklerdir", ikincisi, "Udûnîestecib lekum" demek "İsteyin benden vereyim size" demektir ki, Suddî'den rivayet edilen ve ilk bakışta anlaşılan da budur. Fakat buna göre de ibâdet, duâ ile tefsîr edilmek it-zım gelecektir. Bunu böyle iki vecihli olarak ifâdenin nüktesi, ibâdetin duâ, duanın da ibâdet ile telâzümünü ifâde içindir: Bir taraftan duâ, ibâdetin iliği mesabesinde olduğu gibi, ibâdet de duanın kabulü şartlarındandır. Bu duâ emri, çok ehemmiyetli ve dikkate şayandır. Burada evvelâ insanın cüz'î irâdesinin bir tahkiki ile cebrin reddi vardır. Gerek ibâdet ma'nâsma olsun, gerek sâde duâ olsun, ikisini de istemek emredilmiş ve Allah'ın isticâbesi için kulun iste-mesi şart kılınmıştır. Hem öyle şart kılınmıştır ki, şartın yokluğundan meşrutun yokluğu lâzım geleceğinden, terkine "Cehenneme gireceklerdir vaîdi terettüb ettirilmiştir. Şu hâlde emir, vucûb içindir. Her duanın kabul edilip edilmemesi hususuna gelince "Hayır (putlarınızı değil) ancak O'nu çağırırsınız. O da kendisini çağırdığınız herhangi birşeyi dilerse açar ve siz eş tutmakta olduğunuz şeyleri unutursunuz" (el-En'âm: 41)âyetinden anlaşıldığına göre, ma'siyet ile kayıtlıdır. Yânî buradan anlaşılan kazıyye şartıyye-i külliye değil, mühmeledir.

"Kim ululanmak hevesine düşerse bilsin ki, bütün ululuk Allah 'indir. Güzel kelimeler ancak O'na yükselir. Onu da iyi amel yükseltir... " (Fâtır: 10) âye-tince, bâzı şartlan kabul ile de şartlanmıştır. Onun için burada ibâdet ile yanyana olarak zikredilmiştir... (Hakk Dîni, VI, 4176-4177).

2[2] Ebû Zerr nüshasında bunun baş tarafında tenvînli "Bâb" sözü vardır.

duamı, âhi-reîte ümmetime şefaat etmek için saklamak istiyorum" buyurmuştur.

Ve bana Halîfe ibn Hayyât söyledi: Mu'temir şöyle demiştir: Ben babam Süleyman et-Teymî'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her peygamber bir istek istedi -yâhud şöyle buyurdu:- Her peygamberin bir duası vardır, onunla dua etti de duası kabul olundu. Ben ise duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat için ayırdım" 3[3].

1- İstiğfarın En Faziletli Olanı Babı 4[4]

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"... Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. Gök üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltır, size bağlar, bustânlar verir, size ırmaklar akıtır"

(Nüh: 10-12) 5[5];

3[3] Peygamberlerin yaptıkları dualar umumiyetle kabul olunmaları ümîd edilmekle beraber, kesin değildir. Ancak kesinlikle kabul olunmaya lâyık birer duâ hususiyetleri vardır. Nitekim birçok peygamberlerin kabul edilmiş ve Kur'ân-ı Ke-rîm'de tescil edilmiş olan duaları vardır: Âdem Peygamber'in tevbe duası, Nûh Peygamber'in kavminin helaki hakkındaki duası, Mûsâ Peygamber'in Fir'avn'ın helaki için yaptığı duası, îsâ Peygamber'in Mâide duası bunlardandır; bunlar kesinlikle kabul edilmiş dualardır. Bu hadîslerde Peygamberimiz, kabul olunacağı kesin olan duasını âhirette ümmetine şefaat için ayırdığını haber vermiştir.

4[4] Buhârî bu başlığı, gelecek hadîsteki "Seyyidu'l-istiğfâr" ta'bîrinden almıştır ki, duâ ve istiğfarın ulusu, başı demektir. Bir kavmin başı, o milletin ihtiyâç ve sığınmada merci'i olduğu gibi, tevbe ve istiğfar ma'nâsmm her cihetini toplayan bu duaya da "Seyyidu'l-istiğfâr" unvanı verilmiştir.

5[5] Buhârî başlıktan sonra istiğfarın ehemmiyetini gösteren bu âyetleri getirdi. Bu âyetlerde istiğfarın yüksek fazileti teblîğ buyurulmuştur. Bilhassa Nüh S'j'-esi'-ndeki âyette istiğfarın herşeyin meydana gelmesine vesîle olduğu bildirilmiştir. Yağmur Duâsı'nda istiğfar, bundan dolayı meşru' olmuştur. Şa'bî'nin rivayetine göre Umer (R) bir gün yağmur duasına çıkmış, mütemadiyen istiğfar etmiştir. Sebebi sorulduğu zaman bu âyetleri okumuştur. Hasen el-Basrî'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam kıtlıktan ona şikâyet etmişti. İstiğfar etmesini tavsiye etti. Diğer biri fakirlikten şikâyet etmişti. Ona da istiğfar tavsiyesinde bu-lundu. Başka biri geldi, zürriyetinin azlığından şikâyet etti. Ona ve toprağın az mahsûl verdiğini anlatan diğer birine de aynı sözü söyledi. Rubeyy' ibn Sabîh dedi ki: Sana muhtelif adamlar gelip çeşitli şikâyetlerde bulundular. Sen hepsine aynı öğüdü verdin. Bunun üzerine Hasen, bu âyetleri okudu (Medârik, Hâzin).

"Ve çirkin bir günâh işledikleri yâhud nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günâhlarının mağfiret edilmesini isteyenlerdir. Günâhları Allah'tan başka kim mağfiret eder? Bir de onlar işledikleri günâh üzerinde, bilip dururken ısrar etmeyenlerdir" (âiu imrân: 135) 6[6].

2-.......Buşeyr ibn Ka'b el-Adevî şöyle demiştir: Bana Şeddâd ibn Evs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sey-yidu'l-istiğfâr (yânı istiğfar dualarının ulusu) Allah'tan şöyle mağfiret dilemektir:

Allâhumme ente Rabbîlâ ilahe illâ ente, halaktenî ve ene abdu-ke ve ene alâ ahdike ve va 'dike mastata 'tu. Eûzu bike min şerri mâ sana'tu. Ebûu leke bi-nVmetike aliyye ve ebûu bi-zenbî fağfir lî. Fe-innehû lâ yağfiru 'z-zunûbe illâ ente.

(= Yâ Allah! Benim Rabb'im Sen'sin. Sen'den başka ilâh yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen'in kulunum ve gücüm yettiği kadar ezelde Sana verdiğim ahd ve va'd üzere sabitim. İşlediğim günâhların şerrinden Sana sığınırım. Bana ihsan eylediğin ni'metlerini i'tirâf ederim, günâhımı da i'tirâf ederim. Benim günâhlarımı mağfiret eyle! Şu muhakkak ki, günâhları Sen'den başkası mağfiret edemez!)"

Peygamber buyurdu ki: "Bu seyyidu'l-istiğfâr duasını her kim kalbiyle sevâb ve faziletine kesin inanarak gündüz okur da o gün akşama girmeden önce ölürse, o kimse cennet ehlindendir. Her kim de sevâb ve faziletine kesin inanarak bunu geceleyin okur da sabaha girmeden evvel ölürse, o kimse de cennet ehli zümresindendir" 7[7].

6[6] Buhârî Nûh Peygamber'in isyancı kavmine öğüdünden sonra, Muhammed Ümmeti'nin dua ve istiğfar hakkındaki İtaatli hâllerini tasvir eden bu âyeti getirmiştir.

7[7] Hadîsteki duâ, başta da belirtildiği gibi, bütün tevbe ve duaları toplayıcı mâhiyette olduğu için, bu Seyyidu'l-istiğfâr ismiyle isimlendirilmiştir. Hadîsin râvîsi Şeddâd ibn Evs, Peygamber'in şâiri Hassan ibn Sâbit'in kardeşi oğludur. Şed-dâd'm Buhârî'de bu hadîsten başka rivayeti yoktur.

Şârih İbn Battal: Duanın "Sana verdiğim ahd ve va'd üzere sabitim" fıkrasındaki "Ahd ve va'd", ezelde, ruhlar âleminde, Allah'ın "Elestü bi-Rabbikum = Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" (el-A'râf: 172) suâline, insan tirn sâli zerrelerin: "Evet Rabb'imizsin" diye Allah'ın Rabb'lığmı ikrar ve tasdik etmeleridir, demiştir.

2- Peygamber(S}'În Gündüz Ve Gece İstiğfar Etmesi Babı

3-.......Ebû Hureyre (R): Ben Rasûlullah(S)'tan işittim: "Vallahi ben Allah'a günde yetmiş defadan fazla muhakkak istiğfar ve tevbe ederim" buyuruyordu, demiştir 8[8].

3- Tevbe Babı

Katâde: "Ey îmân edenler, tam doğruluk ve hulûsa mâlik bir tevbe ile Allah'a dönün..." (et-Tahrîm: 8) kavlindeki "Tevbeten nasûhan", "es-Sâdıkatu'n- nâsıha" yânı "Doğru ve nasihat edici tevbe" ma'nâsınadır, demiştir 9[9].

4-.......Bize Ebû Şihâb, el-A'meş'ten; o da Umâre ibn Umeyr'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den tahdîs etti. Bize Abdullah ibn Mes'-ûd (R) iki hadîs tahdîs etti. Bunlardan birisi Peygamber(S)'den, diğeri de İbn Mes'ûd'un kendisindendir: İbn Mes'ûd kendisinden olarak şöyle dedi: Mü'min kişi günâhlarını (hayâlinde büyütüp) şöyle görür: Gû-yâ kendisi bir dağın eteğinde oturuyor ve dağın üzerine düşmesinden korkuyor. Fâcir kişi de günâhlarını burnunun üstüne konan bir sinek gibi görür, o sineği eliyle

---

8[8] Hadîs, Peygamber'in günde yetmişten fazla tevbe ettiğini açıklamaktadır. Peygamber günâh işlemekten korunmuş olduğu hâlde, bu kadar tevbe etmesi, tevbe ve istiğfarın ibâdet olmasından, ubudiyeti izhâr ve Rubûbiyetin keremine İhtiyâçtan yâhud da ümmetine öğretmek içindir.

9[9] Tevbe, çirkinliğinden dolayı günâhı terk, kendisinden meydana gelenlere pişmanlık ve onlara bir daha dönmemeye kesin karar ve iyi amellerle onları müm-kin olduğu kadar telâfiye çalışmaktır.

Tevb ve Tevbe, îmân makaamlarınm evveli, hakk yolculuğunun başlangıcı, vuslat kapısının anahtarıdır. Lügatte rucû' demek olan Tevbe, şer'an da kabahatten kabâhet olduğu için pişmanlık duyarak vazgeçmektir...

Nasûh tevbe: Çok iyi nasîhat edici tevbe demek olur...

Alî(R)'ye "Tevbe"yi sordular; o şöyle dedi: O, altı şeyle gerçekleşir: Geçmiş günâhlara karşı pişmanlık, terkedilmiş farzları ödemek, kul hakkını edâ, hasımlarla halâîlaşmak, bir daha günâha dönmemek, nefsini ma'siyet İçinde terbiye ettiğin gibi Allah'a tâat ve terbiye etmek. Keşşaf şunu ilâve etti: Nefsine ma'siyetlerin lezzetini taddırdığın gibi, tâatlerin de acılığını taddırmak (Beydâfî, Şeyhzâde).

şöylece kovar!

Râvî Ebû Şihâb: Bu hadîsi bana şeyhim ("O, sineği eliyle şöylece kovar" sözünün tefsiri olarak) elini burnunun üstünde tutarak rivayet etti, demiştir.

Sonra İbn Mes'ûd (Rasülullah'tan rivayet ederek) şöyle dedi: "Allah kulunun tevbesinden, şu kişinin ferahından daha fazla ferahlanır: Bu kişi (yolcu olup) yanında devesi, üstünde suyu, azığı olduğu hâlde varıp sahrada korkunç bir yere inmiş, başını yere koyarak hafif bir uyku uyumuştu. Uyanınca devesinin gitmiş olduğunu anladı.

(Devesini aramağa çıktı.) Sıcaklık, susuzlukyâhud Allah'ın dilediği ıstırablar bu zât üzerinde şiddetle te'sîr edince (kendi kendine): Eski yerime olsun döneyim! dedi ve dönüp geldi. Az bir uyku daha uyudu. Sonra uyanıp başım kaldırınca devesini yanında buldu" 10[10].

Bu hadîsi el-A'nıeş'ten rivayet etmekte Ebû Şihâb el-Hannât'a Ebû Avâne ile Cerîr de mutâbaat etmişlerdir.

Ebû Usâme de şöyle dedi: Bize el-Ameş tahdîs etti. Bize Umâre tahdîs etti. Ben el-Hâris ibn Suveyd'den işittim. Şu'be ile Ebü Müslim de el-A'meş'ten; o da İbrâhîm et-Teymî'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den söyledi.

Ebû Muâviye de şöyle dedi: Bize el-A'meş, Umâre'den; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti.

Yine el-A'meş, Umâre'den; o da İbrâhîm et-Teymî'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den; o da

---

10[10] Allah'a ferah isnadı, mecazî bir ta'bîrdir. Allah'ın rızâsından kinayedir. Allah'ın rızâsını te'kîd ve tahakkukunu daha belîğ ifâde için mecazî bir uslûb ile söylenmiştir.

Abdullah ibn Mes'ûd, İslâm ilimlerinin her dalında sahâbîler arasında en yüksek derecede olmakla beraber, hitabette de çok kuvvetli idi. Bu kudretin bir örneği bu hadîsi en belîğ bir usiûbla rivayetinde görülür. O, hadîsin gerek kendisinden olarak bildirdiği, gerek Peygamber'den rivayet ettiği kısımları birer mü-rekkeb teşbih hâlinde söylemiştir.

Bİr kerresinde Peygamber kısa bir hutbe yapmış, sonra Ebû Bekr'e de bir hutbe yapmasını emretmiş, o da Peygamber'inkinden kısa bir hutbe söylemişti. Sonra Umer'e ve bâzı sâhâbîlere de aynı şekilde kısa hutbeler yapmalarını emretmiş, onlar da kısa hutbeler yapmışlardı. En sonra Abdullah ibn Mes'ûd'a emretmiş, o da: Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: Ey İnsanlar! Allah Rabb'i-mizdir, İslâm da dînimizdir. -Eliyle Peygamberi işaret ederek:- Şu zât da Pey-gamberimizdir! demiştir. Bunun üzerine Peygamber: "Ümmü Abd oğlu isabet etti. îbnu Ümmi Abd doğru söyledi" diye takdîr etmiştir (Tezkirem'l-Huffâz).

Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti 11[11].

5-....... Buradaki iki seneddeEnes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S): "Allah, kulunun teybe etmesiyle, herhangi birinizin çöl bir arazîde kaybetmiş olduğu devesine ansızın tesadüf edivermesi anındaki sevincinden daha çok sevinir" buyurdu.

4- Sağ Yan Üzerine Yatmak Babı

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin onbir rek'at namaz kılardı. Fecr tulü' ettiği zaman da hafif iki rek'at daha kılar, sonra müezzin ikaameti haber vermek üzere gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı 12[12].

5- Bâb: İnsan Temiz Olarak Gecelediği Zaman

7-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yatağına vardığında evvelâ namaz abdesti gibi abdesî al. Sonra sağ tarafın üzerine uzan ve şu duayı söyle:

Allâhumme eslemtu nefsî ileyke ve favvadtu emri ileyke ve elce 'tu zahrî ileyke rehbeten ve rağbeten ileyke. Lâ melcee velâ mencâ minke illâ ileyke. Âmentu bi-KitâbikeHlezî enzelte ve bi-Nebiyyike'llezî erselte.

11[11] Buhârî'nin maksadı, hadîsin çeşitli yollardan gelişini orataya koymak ve sened-lerdeki bâzı farklılıkları belirtmektir. Allah ondan razı olsun!

12[12] el-Kirmânî el-Kevâkib'dc şöyle dedi: Bu hadîsin Dualar Kitabı ile ilgisi nedir? dedi de, buna: Diğer hadîslerden Peygamber'in yatarken dua etmek âdetinde oiduğu biliniyor, diye cevâb verdi. Fethu'I-Bârfdç İbn Hacer: Musannif bu bâbla bundan sonraki babı, onlardan sonra uyku sırasında söylenecek sözlere bir hazırlık olmak üzere zikretmiştir, dedi (Kastallânî).

(= Yâ Allah! Kendimi Sana teslim ettim ve işimi Sana ısmarladım. Çünkü korkum da Sen'dendir, ümidim de Sen'dendir. Sen'den sığınacak yer varsa, o da Sen'sin; Sen'den kurtulacak yer varsa yine Sen'sin! İndirdiğin Kitâb'ma ve gönderdiğin Peygamberine îmân ettim.)

Eğer o gece ölecek olursan, fıtrat üzere ölürsün. Sen bu sözleri, o gün söyleyeceğin sözlerin en sonu yap!" buyurdu.

Ben bu duayı O'nun huzurunda iyice ezberleyip tekrar etmek istedim de: "Ve gönderdiğin Rasûlü'ne îmân ettim" dedim. Peygamber:

— "Hayır, 'Gönderdiğin Peygamber'ine" diye (düzeltti de aynı lafızlarla okumamı) buyurdu 13[13].

6- İnsanın Uyumak İstediği Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

8-.......Huzeyfe ibmı'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yatağına girdiği zaman "Bismike emûtu ve ahyâ (= Sen'in ismini anarak ölürüm ve dirilirim)" der idi. Uykudan kalktığı zaman da: ' 'el-Hamdu lillâhi 'llezî ahyânâ ba 'de mâ emâtenâ ve ileyhi 'n-nuşûru (= Bizi öldürmesinin ardından tekrar dirilten ve son gidiş ancak kendisine olan Allah'a hamd olsun)/" derdi.

"Nunşiruhâ", "Nuhricuhâ (= Biz onu çıkarırız)" ma'nâsınadır 14[14].

13[13] Hadîsin bu fıkrasından Peygamber'in ümmetine öğrettiği duâ lafızlarında hiçbir değişiklik yapılmadan aynen muhafaza edilip, öylece okunmaları gereği anlaşılmaktadır. Çünkü burada "Rasûl" ve "Nebi" kelimelerinin birbiriyle değiştirilmesi ve birinin diğeri yerine konulması açıkça reddedilmiş, bunların öğretildikleri gibi, değiştirilmeksizin okunmaları Peygamber tarafından te'mîn ve tenbîh edilmiştir.

14[14] Buradaki öldürmekten murâd, uykudur. Uyku hâli hadîste şuurun gitmesi alâ-kasiyle ölüme benzetilmiştir. Nitekim "Uyku ölümün kardeşidir" sözü mesel olmuştur. ez-Zumer: 42. âyetinde de uyku ölüme benzetilmiştir:

en-Nuşûr'a gelince, o kıyamet gününde ba's için dirilmektir, el-înşâr da diriltmek, çfkarmak, yaymak ma'nâlarma olur. Kur'ân'da "Neşeze" kökünden "Nunşizuhâ" lafzı da gelmiştir: "Kemiklere de bak, onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz" (el-Bakara: 259).

9-.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti; o da el-Berâ ibn Âzib(R)'den işitmiştir ki, Peygamber (S) bir adama (şu duayı okumasını) emretmiştir.

Ve yine bize Âdem tahdîs etti. Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Ebû İshâk el-Hemdânî, el-Berâ ibn Âzib'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir adama tavsiye edip şöyle buyurmuştur: "Yatağına girip yatmak istediğin zaman şu duayı söyle;

Alîâhumme, eslemtu nefsîileyke vefavvadtu emrîileyke ve vec-cehtu vechî Heykel Ve elce 'tu zahrî ileyke rağbeten ve rehbeten Heykel La melcee velâ mencâ minke illâ Heykel Âmentu bi-Kitâbike'llezî enzelte ve bi-Nebiyyike 'llezî erselte!

Eğer o gece ölürsen, fıtrat üzere (yânî İslâm Dîni üzere) ölürsün" 15[15].

7- (Yatışta) Sağ Eli Sağ Yanağın Altına Koymak Babı

10-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle dedi: Peygamber (S) geceleyin yatağını alıp yatacağı zaman (sağ) elini (sağ) yanağının altına kordu. Sonra şu duayı söylerdi: "Attâhumme bVsmike emûtu ve ahyâ { = Yâ Allah! Sen'in isminle ölürüm ve dirilirim - yânî Sen'in isminle uyurum ve uyanırım-)". Uykudan uyandığı zaman da: "el~ Hamdu lillâhVttezî ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve ileyhVn-nuşuru (~ Bizleri öldürmesinin ardından dirilten ve öldükten sonra dirilip toplanmak da ancak kendisine olacak bulunan Allah'a hamd olsun)" der idi.

8- Sağ Taraf Üzerinde Uyuma(Nın Müstehâblığı) Babı

11-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) döşeğine girdiği zaman sağ

15[15] Bundan önceki Huzeyfe hadîsi ile bu el-Berâ ibn Âzib hadîsleri, insanın yatağa girip yatacağı zaman söyleyeceği duâlan bildirmiş, hattâ kalkarken söyleyeceği duayı da öğretmiştir. el-Berâ hadîsini burada iki ayrı senedle getirmiş, fark, sâdece birincisinde "Bir adama emretti"; ikincisinde "Bir adama tavsiye etti" ifâdesinden ibarettir.

Duanın tercemesi daha önce verildiği için tekrar yazılmadı.

tarafı üzerine yatar, sonra şu duayı söylerdi:

"Allâhumme, eslemtu nefsî ileyke, ve veccehtu vechîileyke ve favvadtu emrî ileyke. Ve elce 'tu zahrî ileyke rağbeten ve rehbeten ileyke. La meîcee velâ mencâ minke illâ ileyke. Âmentu bUKitâbike 'llezî enzelte ve bi-Nebiyyikellezî erselle!"

Ve Rasûlullah:

— "Bu dua sözlerini söyleyen, sonra da o gecesi altında ölen kimse, fıtrat üzerine ölmüş olur" buyurdu.

"İsterhebûhum (= Onları korkuttular)" (ei-A'râf: 116) fiili "Korkmak" ma'nâsma olan "Rehbet" masdarındandır. "Melekûtun", "Mülk" (yânı "Meliklik") ma'nâsmadır. Vezin bakımından "Raha-bûtun hayrun min rahammûtin (= Korkmak, acınmaktan hayırlıdır)" gibidir. "Terhebu (yâhûd: Turhibu) hayrun min en terhame" dersin.

9- Geceleyin Uykudan Uyandığı Zaman (Okunması Müstehâb Olacak) Duâ Babı

12-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece (Peygamber'in zevcesi teyzem) Meymûne'nin yanında kaldım. Geceleyin Peygamber kalktı, hacetini yerine getirdi, yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra uyudu. Sonra uyanıp kalktı, su kırbasına geldi, onun ağız bağını çözdü. Sonra iki abdest ortası, yâni suyu çok kullanmadan ve organlara da tam ulaştırarak bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. Ben de kalktım ve Peygamber'in benim kendisinden sakındığımı (yâhud ta'kîb ettiğimi) görmesini istemediğim için, uykudan yeni uyanıyormuş gibi belimi uzatıp gerindim. Abdest aldım. Peygamber namaz kılmak üzere dikildi. Ben de O'nun sol tarafına namaza durdum. Peygamber benim kulağımdan tuttu da beni sol yanına döndürüp geçirdi. Namazı onüç rek'atte tamâm oldu. Sonra yatıp uyudu, hattâ horladı. Kendisi uyuduğu zaman horlardı. Bilâl gelip namaz vaktini haber verdi. Peygamber bu sefer abdest almadan (iki rek'at daha) namaz kıldı [16][16].

---

[16][16] Uzanıp uyuduktan sonra abdesl almadan namaz kılabilmek, Peygamberlik hu-sûsiyetlerindendir. Çünkü peygamberler uykularında da vahy alır ve bunu ezberlemek için gözleri uyuşa da kalbleri uyumaz, dâima uyanık kalır.

Duasında şunları söylüyordu:

Aüâhumme 'c 'al fî kalbî nûran ve fî basarı nurân ve fî sem T nurân ve an yemînî nûran ve an yesârî nûran ve fevki nurân ve tahtı nûran ve emâmî nûran ve halfî nûran ve'c'al lî nûran "

(= Yâ Allah! Kalbimde bir nûr kıl, gözümde de bir nûr kıl, kulağımda da bir nûr kıl. Yine böyle sağımda bir nûr, solumda bir nûr, üstümde bir nûr, altımda bir nûr, önümde bir nûr, arkamda bir nûr kıl. Ve benim için umumî ve büyük bir nûr yarat!)

Râvî Kureyb şöyle demiştir: Bu kelimelerden yâhud nurlardan yedisi tâbuttadır (yânî kalbin tâbutu gibi olan ceseddedir). Sonra ben İbn Abbâs'ın oğullarından bir adama kavuştum. O bana bu duâ kelimelerini tahdîs etti de "Asabt ve lahmî ve demî ve şaarî ve beşerî (= Sinirimi, etimi, kanımı, saçımı ve derimi)" sözlerini de zikretti ve iki haslet daha (kemik ve ilik sözlerini de) zikretti 17[17].

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleyman ibn Ebî Müslim'den işittim; o da Tâvûs'tan; o da İbn Ab-bâs(R)'tan ki, Peygamber (S) geceleyin uyanıp kalktığı zaman teheccüd namazı kılar, şu duayı söylerdi:

"Allâhumme lekel-hamdu. Ente nûru's-semâvâti ve'l-Ardı ve men fîhinne. Ve leke'l-hamdu ente kayyımu's-semâvâti-VArdı ve men fîhinne. Ve lekel-hamdu. Ente'l-hakku ve va'duke hakkun ve kavluke hakkun ve likaauke hakkun veH-cennetu hakkun ve'n-nâru hakkun ve's-sâatu hakkun. Ve'n-nebiyyûne hakkun veMühammedun hakkun. Allâhumme leke eslemtu ve aleyke tevekkeltu ve bike âmentu ve ileyke enebtu ve bike hâsamtu ve ileyke hâkemtu. Fağfir lîmâ kad-demtu ve mâ ahhartu ve mâ esrertu ve mâ a lentu. Ente H-mükaddimu ve entel-muahhıru. Lâ ilahe illâ ente -ev lâ ilahe ğayruke-. "

[= Yâ Allah, hamd Sana mahsûstur. Göklerin, Yer'in ve bunlardaki herkesin nuru Sen'sin! Göklerin, Yer'in ve bunlardaki herkesin kayyımı (yânî işlerini tedbîr eden) ancak Sen'sin! Hamd ancak Sana, mahsûstur. Hakk Sen'sin. Va'din de haktır, sözün de haktır.

Sana kavuşmak da haktır. Cennet de haktır, ateş de haktır. Kıyamet saati de haktır. Bütün

17[17] Bu hadîsi Müslim de Namaz Kitâbı'nda getirmiştir.

peygamberler de haktır. Muhammed de haktır! Yâ Allah! (Emrini ve nehyini kabul edip) kendimi yalnız Sana teslim ettim. Yalnız Sana güvenip dayandım. Yalnız Sana îmân ettim. Yalnız Sana döndüm. Senin burhanlarına tutunarak düşmanlarla mücâdele ettim. Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım! Evvelden yaptığım, sonradan yapacağım, gizlediğim, açığa çıkardığım bütün günâhlarımı benim lehine mağfiret eyle! Öne geçirici ancak Sen'sin, sona bırakıcı da ancak Sen'sin! (İbâdete lâyık) tanrı yok, yalnız Sen varsın -yâhud: Sen'den başka (ibâdete lâyık) hiçbir tanrı yoktur-.] 18[18].

10- Uyuma Sırasında (Allâhu Ekber Ve Subhânallah Demek Suretiyle) Tekbîr Ve Tesbîh Etmek Babı

14-....... Bize Şu'be, el-Hakem ibn Uyeyne'den; o da Abdurrahman ibn Ebî Leylâ'dan; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den şöyle tah-dîs etti: Fâtıma aleyha's-selâm el değirmeni çevirmekten dolayı eline rahatsızlık geldiğinden şikâyet etti. Peygamber(S)'den bir hizmetçi istemek üzere, Peygamber'in evine geldi, fakat evde Peygamber'i bulamadı. Bu dileğini Âişe'ye zikretti. Peygamber gelince Âişe, Fâtima'-mn isteğini kendisine haber verdi.

Alî dedi ki: Biz yataklarımıza girmiş hâlde idik ki, Peygamber bize geldi. Ben kalkmağa davrandım. Rasûlullah:

— "Yerinde kal!" buyurdu, ve ikimizin arasına oturdu. Hattâ ben göğsümün üstüne dokunan iki ayağının serinliğini hissettim. Rasûlullah:

— "İyi dinleyiniz! Size benden istediğiniz hizmetçiden daha hayırlı olan birşeye delâlet ediyorum: İkiniz döşeğinize girdiğiniz -yâhud: İkiniz yataklarınızda yerinizi alıp yattığınız- zaman otuzüç kerre Aî-lâhu Ekber, otuzüç kerre Subhânallahu, otuzüç kerre de Lâ ilahe il-le'llâh söyleyerek tevhîd ediniz. İşte bunları söylemek, ikiniz için bir

---

18[18] Bunun da bir rivayeti Namaz Kitâbı'nm sonunda, "Geceleyin teheccüd namazı kılmak bâbf'nda geçmişti.

Peygamber biİ-cümle ma'siyetlerden ve günâhlardan pâk ve uzak olduğu hâlde bu dualarında günâhlarından mağfiret istemesi, ubûdiyyette kemâl göstermek ve ümmete Rabb'Ierine karşı ne yolda züll ve fakirlik arzedileceğini öğretmek içindir.

hizmetçiden daha hayırlıdır" buyurdu.

Şu'be'den; o da Hâlid el-Hazzâ'dan gelen rivayete Muhammed ibn Şîrîn: Tesbîh, otuzdörttür, demiştir 19[19].

11- Uyuma Sırasında Allah'a Sığınmak Ve Okumak Babı

15-.......el-Leys tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Bana Urve, Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) yatağında yerini aldığı zaman iki eline Muavvize Sûreleri'ni okuyup nefes eder ve elleriyle bedenine meshederdi 20[20].

12- Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

16-.......Bize Zuheyribn Muâviye tahdîs etti. Bize Ubeydullah ibn Umer tahdîs etti. Bana Saîd ibnu Ebî Saîd el-Makburî, babasından tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizin biriniz döşeğine gireceği zaman izârının iç ta-rafıyle döşeğini silksin. Çünkü o kimse, kendisinin ardından döşeğine hangi mahlûkun girdiğini bilmez- Silktikten sonra şu duayı söyler:

BVsmike Rabbi, vada'lu cenbîve bike erfauhû. İn emsektefen-sîferhamhâ. Ve in erseltehâ fahfazhâ bimâ tahfazu bihî ibâdeke's- sâlihîn.

19[19] Hadîsin birer rivayeti Beşte bir Kitabı, "Beşte birin Rasûlullah'm nevbet nev-bet meydana gelen âmme harcamaları için olduğuna delîl bâbı"nda ve "Alî'nin fadlı bâbı"nda geçmişti.

İbn Teymiyye şöyle demiştir: Her kim uyku uyuyacağı sırada hadîste bildirilen zikre devam ederse, ona meşakkat ve yorgunluk arız olmaz. Çünkü Fâtıma çok çalışmaktan meydana gelen yorgunluğundan şikâyet etmişti de, Rasûlullah ona bu yolda zikre devam etmesini tavsiye etmişti.
20[20] Bunun bir rivayeti Kur'ân'm Faziletleri Kitâbı'nda geçmişti.

(= Rabb'im, ancak Sen'in isminle yan tarafımı yatağıma koydum. Sen'in isminle de kaldırırım. (Ey Rabb'im!) Eğer canımı tutup alacaksan, nefsime merhamet ihsan eyle! Eğer salıverip hayâtta bi-rakacaksan, hayâtımı sâlih kullarını muhafaza ettiğin himayenle muhafaza eyle!)"

Ubeydullah'tan rivayet etmekte Ebû Demre ile İsmâîl ibn Zeke-riyyâ da Zuheyr ibn Muâviye'ye mutâbaat etmişlerdir. Yahya ibn Saîd ile Bişr de Ubeydullah'tan; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hu-reyre'den; o da Peygamber(S)'den söylediler. Bu hadîsi İmâm Mâlik ile İbnu Aclân da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmişlerdir 21[21].

13- Gece Yarısında Duâ Etme(Nin Fazileti) Babı

17-.......Bize Mâlik, îbn Şihâb'dan; oda Ebû Abdillah el-Agarr ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Rabb'imiz Te-bâreke ve Taâlâ her gece, gecenin son üçte biri kaldığı zaman (keyfiyeti bizce bilinmez bir hâlde) dünyâ semâya iner ve: Bana kim dua eder ki, onun duasını kabul edeyim! Benden kim bir hacetini ister ki, ona dileğini vereyim! Benden kim mağfiret ister ki, ona mağfiret edeyim! buyurur" 22[22]

14- (Hacetini Gidermek İçin) Halâya Giriş Sırasında Söylenecek Duâ Babı

18-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini gidermek için halâya

---

21[21] Bunu Müslim de Dualar Kitâbı'nda getirmiştir.

22[22] Nuzûî Hadîsi diye meşhur olan ve müteşâbih bulunan bu hadîsin bir rivayeti, Teheccüd Namazı bâbı'nda geçmiş, inşâallah Tevhîd Kitâbı'nda da gelecektir. Bu hadîs yirmi kadar sahâbîden Altı Kitâb'da ve diğer Sahth, Sünen, Müsned ve Mu'cem kitâblannda rivayet edilmiştir...

Nuzûl, İntikaal, i'Iâm, kavi, ikbâl, teveccüh, bir hükmün çıkması ma'nâla-rına kullanılır... Burada Allah'ın geceleyin namaz kılıp duâ edenlere rahmetle, dileklerini vermekle ve mağfiret etmek suretiyle teveccüh etmesidir, denilebilir...

gireceği zaman: "Attâhumme, innîeûzu bike minel-hubusi veH-habâisi (= Yâ Allah, ben bütün habislerden ve habîselerden Sana sığınırım)/" duasını söylerdi 23[23]

15- İnsanın Sabaha Ulaştığı Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

19-....... Bize Abdullah ibn Bureyde, Buşeyr ibn Ka'b'dan; o da Şeddâd ibn Evs'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Seyyidu'l-istiğfâr şudur:

Allâhumme, ente Rabbt Lâ ilahe illâ ente. Halaktenî. Ve ene abduke ve ene ala ahdike ve va 'dike mastata 'tu. Ebûu leke bi-ni 'metike ve ebûu leke bi-zenbî. Fağfir lî. Fe-innehû lâ yağfiru 'z-zunûbe illâ ente. Eûzu bike min şerri mâ sana'tu!

(= Yâ Allah! Benim Rabb'im Sen'sin. Sen'den başka ilâh yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen'in kulunum. Ben gücümün yettiği derecede Sen'in ahdin ve va'din üzere sabitim. Ben Sen'in ihsan ettiğin ni'metlerini i'tirâf ediyor ve günâhlarımı da i'tirâf ediyorum. Bana mağfiret eyle! Şu muhakkak ki, günâhları Sen'den başkası mağfiret edemez. Ben işlediğim işlerin şerrinden Sana sığmıyorum!)

İnsan akşama girerken bu duayı söylediği zaman, o gece ölürse cennete girer -yâhud: Cennet ehlinden olur-. Bu duayı sabaha girerken söylediği zaman da o gününde ölürse, o da Öteki gibi cennet ehlinden olur" 24[24].

20-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Peygamber

(S) uyumak istediği zaman: "BVsmike Allâhumme! Emûtu ve ahyâ (-Yâ Allah, ancak Sen'in isminle yatar, Sen'in isminle ölür ve dirilirim)/" der idi. Uykusundan uyandığı

23[23] Bu iki lafızla gelen duâ, cevâmi'u'l-kelim olan sözlerdendir. Bu iki kelime birçok ma'nâya geliyor: "Hubus", şeytânların erkekleri, "Habâis" de dişileridir, demişlerdir. Keza "Habâis", mutlak olarak şeytânlar, ma'siyetler, kötü fuller, düşük hasletler; "Hubus" da küfür, fucûr, isyan ve mutlak şerr ma'nâiarına gelir.

Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda geçmişti.

24[24] Bunun bir rivayeti, yakında "İstiğfarın efdali bâbı"nda da geçmişti.

zaman da: "el-Hamdu tillâ-hi llezî ahyânâ ba 'de mâ emâtenâ ve îleyhi 'n-nuşûru (= Bizi öldürmesinin ardından dirilten ve son dirilme de ancak kendisine olan Allah'a hamd olsun)/" der idi.

21-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin yatağında yerini aldığı zaman: "Allâhumme, bVsmike emûtu ve ahyâ" der idi. Uyandığı zaman da: el-Hamdu HllâhVllezîahyânâ ba'demâ emâtenâ ve ileyhVn-nuşûru!" der idi 25[25].

16- Namazda Duâ Babı

22-.......Bize İmâm el-Leys ibn Sa'd haber verip şöyle dedi: Bana Yezîd ibn Ebî Habîb, Ebû'l-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Ebû Bekr es-Sıddîk (R), Peygamber(S)'e:

— (Yâ Rasûlallah!) Bana bir duâ öğret de ben onu namazımda okuyayım! dedi.

Rasûlullah da ona:

— ''Kul: Allâhumme, innî zalemtu nefsi zulmen kesîran ve lâ yağfiru \-zunûbe illâ ente. Fağfir lî mağfiraten min indike ve 'rharn-nt. İnneke ente'l-ğafûru'r-rahîmu (= Yâ Allah! Şübhesiz ben kendime çok zulmettim. Günâhları mağfiret edecek de ancak Sen'sin. Öyle ise kendi Rahîmiyyet makaamından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve bana merhamet eyl?! Şübhesiz çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyici Sen'sin! de)/" buyurdu.

Amr ibnu'I-Hâris, Yezîd'den; o da Ebû'l-Hayr'dan söyledi ki; o da Abdullah ibn Amr'dan: Ebû Bekr, Peygamber'e şöyle dedi derken işitmiştir 26[26].

25[25] Bunların birer rivayeti yakında da geçmişti.

26[26] Namaz Kitâbı'nda verilen açıklamaya göre, teşehhüdden sonra ve selâmdan ev vel demektir. Başlık da "Fî's-salât = Namazda" demekle vakıa namazın hangi rüknünde bu duanın okunacağı kat'î olarak bilinemezse de duanın yeri namazın sonunda, teşehhüdden sonra ve selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karinelerden mâada bâzı haberler ile de sabit oluyor. Nitekim İbn Mes'ûd'dan gelen teşehhüd

23-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki "Namazında pek bağırma, sesini o kadar kısma da; ikisinin arası bir yol tut!" (dimi: ııo> âyeti, duâ hakkında indirilmiştir 27[27].

24-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bizler namaz içinde "es-Selâmu ala'llâhi, es-selâmualâfulânin"derdik. Peygamber (S) bir gün bize şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz Selâm, Allah'ın kendisidir. Herbiriniz namaz içinde oturduğu zaman İet-Tahıyyâtu lillâhi ve's-salavâtu veH-tayyıbâtu. Es-Selâma aleyke eyyuhe 'n-nebiyyu ve Rahmetli İlâhi ve berekâtuhû. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdi'ilâhi's-sâlihin' desin. O bunu söylediği zaman, gökte olan ve Yer'de olan hersâlih kula isabet etmiş olur. Sonra da 'Eşhedu en lâ ilahe ille 'ilah ve eşhedu enne Muhammeden abdu-hu ve rasûluhu' (desin)/ Bundan

sonra da dilediği senayı seçer !" 28[28].

---

hadîsinin sonunda "Sonra di/ediği duayı seçer" Duyurulmuştur. "Günâhları ancak Sen mağfiret edersin " demek, mağfireti çekmek olduğu gibi, ilâhî vahdâniyyeti de ikrardır. "Mağfiretten "in nekre olması, mağfiretin büyüklüğüne, künhünü idrâk mümkin olmayacak kadar azametine delâlet ettiği gibi, "Min indifce" de mağfiretin azametini daha ziyâde artırır. Zîrâ Allah Taâlâ tarafından olan şey, vasfın ihata edemeyeceği büyük birşey olmak lâzım gelir... Kul böyle söylemekle "Yâ Rabb, amelimle ehliyet kazanmamış olduğum hâlde kendiliğinden bana mağfiret bağışla" demiş gibi olur. Taleb, niyaz ve rahmetle ikmâl ediliyor. Ve duâ, Allah'ın Gafûriyet ve Rahîmiyet'ine iltica ile sona erdirmiyor. Bu duanın da cevâmi'u'I-kelimden olduğuna şübhe yoktur. Zîrâ abd, büyük ve çok zulüm sahibi olmak gibi taksirinin kemâlini i'tirâf etmekle beraber, mağfiret ve rahmetten ibaret olan in'âmm gayesini de taleb ediyor. Mağfi-ret, cehennem ateşinden uzak bırakılmak; Rahmet de cennete girdirilerek Kerîm Rabb'e nazardan nasîbli kılınmaktır. Ne sâadet, ne büyük zafer! (Bizleri de bunlardan kıl yâ Rabb!) -Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 716-.

27[27] Şârih el-Kirmânî, başlığa uygun olması için bu, namaz içindeki duadır, demiş ise de, bu, namaz içindeki duayı da, namaz dışındaki duayı da şâmil olan umûmî bir teblîğdir (Aynî).

28[28] Sahabe, tâbi'ler devirlerinde "Namazın hutbesi" ve "Namazın tahtyyesi" ad-lanyle anılan bu teşehhüdün meali şöyledir: "Tahıyyât Allah'a râcî ve O'na mahsûstur. Salavât, Allah İçindir. Tayyibât da O'na mahsûstur. Ey Nebî! Selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun! Bize ve Allah'ın sâlih kullarına da selâm olsun! Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hakk ma'bûd yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve rasûlüdür".

Tahıyyât, "Tahıyye"nin cem'idir. Tahıyye: Selâm, feekaa, azamet, afattan, noksanlıktan selâmet ve Allah'ın müstehakk olduğu ta'zîm nevi'lerini toplayan en câmialı bir ma'nâdir. Salavât: Beş vakit namazlarla diğer

17- Farz Namaz Ardında Yapılacak Duâ Babı

25-....... Bize Verkaa, Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Muhacirlerin fakîrleri:

— Yâ Rasûlallah! Çok mâl sâhibleri yüksek dereceleri ve de-vâmh ni'meti kazanıp gittiler! dediler.

Rasûlullah (S):

— "Bu senin söylediğin nasıl oldu?" diye sordu. Onlar şöyle dediler:

— Zenginler hem bizim kıldığımız gibi namaz kıldılar, bizim ci-hâd ettiğimiz gibi cihâd ettiler, hem de mallarının fazlalarından Allah yolunda harcadılar. Hâlbuki bizim için mallar yok (bu yüzden onların harcama yaptıkları gibi harcama yapamıyoruz)? dediler.

Rasûlullah:

— "Ben size bir iş haber vereyim mi ki, siz onu yapmakla sizden önde olanlara erişirsiniz, sizden sonra gelen mal sahihlerinin de önlerine geçersiniz. Sizin yaptığınızın benzerini yapan herbir kimse de ancak sizin yaptığınızın benzerini yapar: Her (farz) namazın ardından on kerre tesbîh eder, on kerre îahmîd eder, on kene tekbîr geti-rirsiniz" buyurdu.

Bu hadîsi Sumeyy'den rivayet etmekte Verkaa'ya Ubeydullah ibn Umer mutâbaat etti. Bu hadîsi Muhammed İbnu Aclân da Sumeyy'den ve Recâ ibn Hayve'den rivayet etti.

Ve yine bu hadîsi Cerîr de Abdulazîz ibn Rufey'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebu'd-Derdâ'dan rivayet etti.

Bu hadîsi Süheyl de babası Ebû Sâlİh Zekvân'dan; o da Ebû Hu-reyre'den; o da Peygamber'den rivayet etti [29[29]].

---

namazların hepsidir. Tayyibât: "Kelimâtı tayyibât" takdirinde olup, Allah'a sena olmaya lâyık olan kemâl sıfatlarına delâlet eden lafızlar yâhud Allah'ı zikr yâhud sâlih sözler demektir...

[29[29]] Metinde "Her namazın ardında" lafzıyle ta'rîf edilen bu zikirler farz ve nafile; bütün namazların

26-....... Verrâd şöyle demiştir: el-Mugîre ibn Şu'be, Muâviye ibn Ebı Sufyân'a (gönderdiği mektûbda) şunu yazdı: Rasûlullah (S) her namazın ardında selâm verdiği zaman şu duayı söylerdi:

"Lâ ilahe ille 'llâhu vahdehû lâ şerike lehu, lehu H-mulku ve lehu 7-hamdu ve huve ala kullîşey 7« kadının. Allâhumme lâ mania Uma a 'tey~ te ve lâ mu 'tiye îimâ mena He ve lâ yenfeu za H-ceddi minke H-ceddu!

(= Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O tek'tir, O'nun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsûstur. Herşeye kudreti yeten de O'dur. Allah'ım! Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok, vermediğini verebilecek de hiç yok! Baht ve zenginlik sahibinin baht ve zenginliği Sen'in lütuf ve ihsanın yerine geçip de kendisine fâide vermez!)"

Şu'be ibnu'l-Haccâc, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den söyledi. O da: Ben el-Müseyyeb ibn Râfi'den işittim, dedi (de bu hadîsi rivayet etti) 30[30].

---

akabinde olmak gerekirse de, âlimlerin çoğu Müslim'deki Ka'b ibn Ucre(R)'nin merfûan rivayetinde "Birtakım muakkıbât, yânî namaz ardında söylenecek güzel kelimeler vardır ki, onları söyleyen hiçbir zaman zarara uğra tnaz: Her farz namazın ardında otuz üç kerre tesbîh, otuz üç kerre tahmîd, otuz dört kerre de tekbîr" buyurulmuş olduğuna bakarak ve mutlak'i mukayyed'e hamlederek, bu zikirlerin yalnız farzdan sonra okunması re'yinde bulunmuşlardır. Bu gün ümmetin ameli hep bunun üzerinedir.

Bu rivayetlerin çoğunda zikirlerin adedi otuzüçer olmakla beraber, bâzılarında hem zikirlerin sayılarında, hem de tertîblerinde farklılıklar vardır. Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitâbı'nın sonlarında geçti.

30[30] Buhârî bu hadîsin bâzı rivayetlerini Namaz Kitâbı'nın birkaç yerinde de getirmiştir. Bu mektubu, Kûfe'de Muâviye tarafından emîr bulunduğu sırada, Mu-âviye'nin isteği üzerine yazmıştır, Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın da: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; her namazın ardından selâm verdiği zaman: "Allâhumme lâ mania limâ a'teyte..." diye rivayeti olduğu gibi, diğer bir lafızda: "Yâ eyyu 'n-nâsu, inne 'İlahe lâ muahhıra limâ kaddeme. Velâ mukaddime limâ ahhara. Velâ mu'tiye hmâ menea. Velâ mania limâ a1 tâ. Velâ yenfau za'l-ceddi minhu 'l-ceddu. Ve men yuridi Tıâhu hayren yufakkıhhu fi'd-dîn{ = Ey insanlar! Allah'ın ileri götürdüğünü geri bırakacak yok, geri bıraktığını da ileri götürecek yok. Vermediğini verecek yok. Verdiğine mâni' olacak da yok. Baht ve servet sahibinin bahtı ve zenginliği de O'nun lütuf ve ihsanı yerine geçip, fâide veremez. Allah her kimin hayrını İsterse onu dînde ilim ve fıkıh sahibi yapar)" demiş ve sonra: Ben bunu Rasûlullah(S)'tan bu ağaçların, yânî bu minberin üstünde iken işittim, diyerek hadîsi merfûan rivayet ederdi. Bu rivayetlerden, Mu-âviye'nin bu hadîsi ve zikri esasen bildiği anlaşılıyor. Böyle iken Mugîre İbn Şu'be'ye mektûb yazıp sormasındaki maksadı, bildiklerini kuvvetlendirip te'-kîd etmek ve şâhidlendirmektİr.

Namazdan sonra bu zikri okumak müstehâb olduğu gibi, okunması müs-tehâb olan diğer zikirler de vardır. Bunların bâzı rivayetleri Namaz Kitâbı'nda, ilgili bâblarda geçmişti.

18- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için Sükûnettir... " (et-Tevbe: 103) 31[31].

Ve kendinden başka bir (dîn yâhud neseb) kardeşine duâ tahsis eden kimsenin zikri 32[32].

Ebû Mûsâ el-Eş'arî de: Peygamber (S): "Yâ Allah! Ubeyd'e, (yânı) Ebû Âmir'e mağfiret eyle!" diye duâ etti. (Benim için de:) "Yâ Allah! Abdullah ibn Kays lehine günâhını mağfiret eyle!" dedi 33[33].

27-....... Bize Seleme ibnu'1-Ekva' (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber(S)'in beraberinde Hayber gazvesine çıkmıştık. Giderken kaafileden bir adam (Âmir ibnu'l-Ekva'a):

— Yâ Âmir! Bize kısa vezinli şiirlerinden biraz işittirsen! dedi. Bu istek üzerine Âmir, bineğinden indi de onların develerini şu

şiirini hatırlatıp söyleyerek yürütüyordu:

Tallahi levlâ'Hâhu ma'htedeynâ Velâ tasaddaknâ velâ saîîeynâ

..... ve bundan sonraki mısraları söylüyordu.

Yahya el-Kattân: Yezîd ibn Ebî Ubeyd bundan başka bir şiir de zikretti, lâkin ben onu ezberimde tutamadım, demiştir. Rasûlullah:

— "Şiir inşâd edip develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. Sahâbîler:

31[31] Müfessirler buradaki "Salât "tan muradın, duâ olduğunda ittifak ettiler. Bunun ma'nâsı: Sen onlara duâ et ve İstiğfar eyle. Çünkü senin duan onlar için bir tesbît ve sükûnettir, demektir (Aynî).

32[32] Bunu Müslim'in ve Ebû Davud'un Talha ibn Abdİllah'tan; o da Ümmü'd-Derdâ'dan rivayet ettikleri şu hadîs te'yîd ediyor: "Kardeşi için onun yokluğunda gönülden duâ eden her müslime melek muhakkak 'Onun benzeri hayır sana da olsun' der".

33[33] Bu Mağâzî'de, Evtâs gazvesi bâbı'nda geçen uzun hadîsten bir parçadır.

— Âmir ibnu'l-Ekva'dır! dediler. Rasûlullah:

— "Allah Âmir'e rahmet eylesin!" diye duâ etti. Kaafileden bir adam (Umer ibnu'l-Hattâb):

— Yâ Rasülallah! Keski Âmir'le (onun şiir ve yiğitliğiyle) bizleri faydalandırsaydm! dedi.

Nihayet Hayber'de ordu saff bağlayıp Yahûdîler'le harb ettikleri sırada Âmir, kendi kılıcının keskin tarafı kendisine isabet etti ve bu yaradan şehîd oldu. (Hayber'in fethedildiği gün) akşam olunca sahâbîler pekçok ateşler yakmışlardı. Rasûlullah:

— "Bu ateşler nedir? Neyin üzerine yakıyorsunuz?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Evcil eşeklerin etlerini pişirmek üzere! diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "O tencereler içinde olan etleri dökünüz, kapları da kırınız!" buyurdu.

Sahâbîler'den bir adam:

— Yâ Rasülallah! İçlerindeki etleri döküp kaplarını yıkasak olmaz mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Yâhud öyle yapınız!" buyurdu 34[34].

28-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in âdeti, kendisine bir adam bir sadaka getirdiği zaman, onun için:

— "Yâ Allah! Fulân ailesine salât eyle!" diye duâ ederdi. Babam Ebû Evfâ da Peygamber'e kendi sadakasını getirdiği zaman, onun için de;

34[34] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Mağâzî'de, Hayber gazvesi'nde; Mezâlim'de ve Ze-bâih'te geçmişti.

Âmir ibnu'1-Ekva', bu hadîsin râvîsi Seleme İbnu'l-Ekva'ın amcasidır. O, güzel sesli bir şâir ve yiğit bir mücâhid idi. Arabistan'da kaafiledeki develer güzel sesli kimselerin tegannî ile okuduğu şiirlerin vezinlerine göre hızlı veya yavaş sevkedilirlerdi. Sahâbîler arasında Rasûlullah'ın rahmet ve mağfiret duası yap tığı kimselerin ekseriya o harbde şehîd oldukları tecrübe ile biliniyordu. Onun için Umer: "Âmir'le bizi faydalandırsaydın!" temennîsinde bulunmuştur.

— "Yâ Allah! Ebû Evfâ ailesine salât eyle!" diye duâ etti 35[35].

29-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'tan işittim, o şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana:

— "(Ey Cerîr!) Şu Zu'l-Halasa'dan beni rahata kavuşturmaz mir sın?" buyurdu.

O, dikili putlar için yapılmış bir bina idi ki, ona ibâdet ediyorlar ve "el-Ka'betu'1-Yemâniyye" diye isim veriyorlardı.

Cerîr dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben at üzerinde sabit duramayan bir adamım! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah göğsüme vurdu da:

— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i at üzerinde sabit tut ve onu hâdî ve mehdi kıl!" diye duâ etti.

Cerîr dedi ki: Müteakiben ben kavmim olan Ahmes kabilesinden elli süvârî'nin başında Zu'I-Halasa'ya doğru yola çıktım. -Bazen râvî Sufyân ibn Uyeyne: "Kavmimden bir topluluk içinde hareket ettim" dediğini söylemiştir.- Sonunda Zu'1-Halasa'ya vardım ve onu yaktım. Sonra Peygamber'e geldim ve:

— Yâ Rasûlallah! Vallahi ben Sen'in huzuruna muhakkak o put evini uyuz deve gibi bıraktıktan sonra geldim! dedim.

Bu sözüm üzerine Rasûlullah Ahmes kabilesine ve süvarilerine duâ etti 36[36].

30-.......Katâde şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Annem Ümmü Suleym, Peygamber(S)'e:

35[35] Bunun bâzı rivayetleri Zekât ve Mağâzî'de de geçmişti.

36[36] Bunun bâzı rivayetleri Cihâd'da ve Mağâzî'de de geçmişti. Cerîr ibn Abdillah, Ahmes kabîlesindendi. Bu kabile halkı iyi at binerlerdi. Bu hadîsin Cihâd'daki rivayetinde Cerîr'in onlardan yüzelli kişilik bir süvârî birliğinin kumandanı olarak bu put evini yıkmaya gönderildiği bildirilmiştir.

— Bu Enes, Sen'in hizmetçindir! dedi. Peygamber:

— "Yâ Allah! Sen bu çocuğun malını ve zürriyetini çoğalt, ona verdiklerinde kendisi lehine bereketler ihsan eyle!" diye duâ etti 37[37].

31-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde Kur'ân okumakta olan bir adamın sesini işitti de: "Allah ona merhamet eyleşin! Yemin olsun o bana, fulân vefulân sûrede düşürmüş olduğum şu ve şu âyetleri hatırla'mı :tır" bıyurdu 38[38].

32-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Huneyn harbi sonunda- bir ganîmet taksimi yapmıştı. Bu sırada (câhil bedevi) bir adam:

— Şübhesiz bu, kendisinde Allah'ın rızâsı kasdolunmayan bir taksimdir! dedi.

Ben de onun bu sözünü Peygamber'e haber verdim. Peygamber bu sözden çok öfkelendi. Hattâ ben O'nun yüzünde öfke eserini gördüm. Sonra Peygamber:

— "Allah Musa'ya rahmet eylesin! Yemin olsun o, bundan daha çok sözlerle ezâlandırılmıştı da sabretmişti" buyurdu 39[39].

19- Duada Seci'li Ve Kaafiyeli Sözlerin Mekruh Olacağı Bâbı

33-.......İbn Abbâs (R) -irşâd emri olarak- şöyle demiştir: İnsanlara her cumua günü bir kerre hadîs tahdîs et. Eğer bunu az görüp kabul etmezsen, her haftada iki kerre tahdîs et!

37[37] Bunu Müslim de Fadâil'de getirdi. Enes ibn Mâlik: "Malım çoktur, evlâdım, evlâdımın evlâdı da çoktur. Bugün yüz kadar çocuğumu sayarlar" diye yeminle te'kîd ederek bu duâ bereketiyle nail olduğu ilâhî ni'metleri söylemiştir.

38[38] Bunun birer rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri'nde geçti. Müslim, Salâtu'I-Musâfirîn..., Kur'ârTm Faziletleri bâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter,, II, 433.

39[39] Bunun bir rivayeti Edeb Kitabı, "Ezaya sabr bâbı"nda geçmişti.

Eğer daha fazla yapmak istersen, haftada üç defa ders yap! İnsanları bu Kur'ân'dan bıktırma! Sakın seni, bir topluluk, kendi hadîslerinden bir hadîs üzerinde konuşurlarken onların yanma gelip de onlara karşı hadîs kıssa eder ve böylece onların konuşmalarını keser ve onları usandırıp bıktırır hâlde bulmayayım! Lâkin kendin (onlara kulak verip) sus! Onlar sana kendilerine ders anlatmanı isteyip emrederlerse, onlar derse arzulu bulundukları hâlde onlara hadîs ve ders tahdîs et! Duadan da seci'li nev'ini bırak da böylesinden sakın! (Zihnini böylesiye meşgul etme!) Çünkü ben RasûIullah(S)'tan ve sahâbîlerinden seci'li ve kaa-fiyeli duâ ile meşgul olmadıklarını bilmişimdir. Yânı onlar bunu değil de ancak seci'li ve kaafiyeli sözlerden çekinmeyi yapıyorlardı [40][40].

20- Bâb:

"İnsan Allah'tan istemeyi kesin yapsın, çünkü Allah'ı zorlayacak (hiçbir kuvvet) yoktur!"

34-......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S): "Sizin herhangi biriniz duâ ettiği zaman, Allah'tan istemeyi kesin yapsın. Sakın 'Yâ Allah! İstersen bana (atıyye) ver' demesin. Şu muhakkak ki, Allah için hiçbir zorlayıcı yoktur!" buyurdu [41][41].

35-.......Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Ra-sûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Sakın sizin biriniz 'Yâ Allah! Dilersen beni mağfiret eyle! Yâ Allah! Dilersen bana merhamet eyle!' diye dua etmesin. İstemeyi azim ve kafiyede, kesin bir ifâde ile yapsın!

---

[40][40] Bu hadîs, duâ ve derslerde zoraki olarak ve huşû'u bozacak, sevilmeyen seci'ler yapmaya özenmenin doğru olmadığını, gerek derslerde, gerek dualarda insanları usandıracak lüzumsuz uzatmalar ve tekrarlar yapmanın dîn eğitim ve Öğretiminde yeri olmadığını isbât etmektedir. Rasûlullah'ın dualarında bazen seci'ye benzer düzgün kısa metinler vardır. Bunlar elbette külfetsiz ve sâde dualardır...

[41][41] Yâni Allah'a karşı şartlı, ta'lîkli değil, kesin ve ısrarlı olarak: Yâ Allah beni mağfiret et! Yâ Allah bana merhamet eyle! diye duâ etmelidir.

Çünkü şübhesiz Allah için hiçbir zorlayıcı yoktur!"

21- Bâb: Acele Etmediği Takdirde Kulun Duasına İcabet Olunur

36-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da İbnu Ezher'in himayesinde bulunan Ebû Ubeyd'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizden herbirinizin duasına acele etmediği takdirde icabet olunur: İnsan (acele edip): 'Dua ettim de kabul olunmadı' der" buyurmuştur [42][42].

Kitâbu'd-Daavât'm devamı ondördüncü cilddedir

22- Duada Elleri Kaldırmak Babı

Ebû Mûsâ el-Eş'arî: Peygamber (S) duâ etti, sonra ellerini yukarı kaldırdı, demiştir.

Yine Ebû Mûsâ:

Ben Peygamberin koltuk altlarının beyazlığını gördüm, demiştir.

Abdullah ibn Umer de: Peygamber (S) ellerini yukarıya kaldırdı da "Allâhumme innî ebreu iîeyke mimmâ sanaa Hâlidun (= Yâ Allah! Hâlid'in işlediği bu işten Sana sığınırım)/" dedi.

Ebû AbdiUah el-Buhârî dedi ki:

Ve bana el-Uveysî söyledi: Bana Muhammed ibn Ca'fer, Yahya ibn Saîd'den ve Serik'ten; onlar da Enes'ten işittiler diye tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S) ellerini kaldırdı,

---

[42][42] Hadîsin hedefi: Kul duâ ettiği zaman kabulü gecikirse, acele edip de: "Ben duâ ettim, fakat kabul olunmadı" demesin, duadan kesilmesin, duâ ve niyazına ısrarla devam etsin, ma'nâsınadir. Şu âyet gereğince de dualar geç olsa bile bir gün kabul edilir: "Kullarım sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımdır. Bana duâ edince ben o duâ edenin da 'vetine icabet ederim. O hâlde onlar benim da 'vetime (tâatle) icabet ve bana (mân etsinler. Tâ ki doğru yola ulaşmış olalar" (el-Bakara: 186).

hattâ ben O'nun iki koltuk altı beyazlığını gördüm, demiştir 43[43].

23- Kıbleden Başka Tarafa Yönelerek Dua Etme(Nin Cevazı) Babı

37-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cumua günü hutbe yaparken bir adam kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın! dedi.

(Peygamber'in duası akabinde) gökyüzü hemen bulutlandı ve bol yağmura kavuşturulduk, hattâ her bir insan nerdeyse kendi menziline ulaşamıyordu. Gelecek cumuaya kadar üzerimize hep yağmur yağdırılmaya devam etti. Ertesi cumua (yine hutbe sırasında) bu adam yâhud bir başkası ayağa kalktı da:

— Yağmuru bizden döndürmesi için Allah'a duâ ediver, sulara gömüldük! dedi.

Rasûlulîah:

— "Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ (= Yâ Allah etrafımıza yağdır, üzerimize değil)/" diye duâ etti.

Akabinde bulutlar Medîne'nin etrafına parçalanmaya ve Medî-ne ahâlîsi üzerine yağmur yağmamaya başladı 44[44].

43[43] Ebû Musa'nın bu hadîsi, amcası Ebû Âmir'in öldürülmesi kıssasında olup Hu-neyn gazvesi bâbi'nda senedli olarak ulaştırılmıştır.

îbn Umer'in hadîsi de Hâlid ibn Velîd'in Peygamber tarafından Mekke fethinden sonra Benû Cezîme kabilesi üzerine gönderilmesi ve Hâlid'in onlardan bâzı kimseleri öldürmesi kıssasında geçmektedir.

Enes'ten gelen hadîs ise Yağmur Duası bölümünde geçen hadîsten bir parçadır. Bu rivayetler ve diğerleri duâ sırasında elleri kaldırmanın meşru' olduğunun delilleridir. .

44[44] Peygamber her iki duayı da minber üzerinde cemâate yönelip hutbe esnasında yaptığı için, elbette kıbleden başka tarafa yönelik olarak bulunmakta idi. Başlığa delîlliği bu bakımdandır.

24- Kıbleye Yönelerek Duâ Etmek Babı

38-.......Abdullah ibn Zeyd (R): Peygamber (S) yağmur duası yapmak üzere şu musallaya çıktı, orada duâ etti ve yağmur yağdırılmasını istedi. Sonra kıbleye karşı yöneldi ve ridâsını çevirdi, demiştir 45[45].

25- Peygamber(S)'İn Kendi Hizmetçisine Ömür Uzunluğu Ve Mal Çokluğu İle Duâ Etmesi Babı

39-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Annem Ümmü Suleym:

— Yâ Rasûlallah! Enes Sen'in hizmetçindir, onun lehine Allah'a duâ ediver! dedi.

— "Allâhumme, eksir mâlehû ve veledehû ve bârik lehu fîmâ aHaytehûi- Yâ Allah! Onun malını ve evlâdını çoğalt, verdiğin nimetlerinde de ona bereket ihsan eyle)" diye duâ etti 46[46],

---

45[45] Bu hadîslerin birer rivayeti Yağmur İsteme Duâst bölümünde de geçmişti. Orada yine Abdullah ibn Zeyd'den gelen bir diğer hadîste "Peygamber arkasını insanlara dönüp duâ etmek üzere kıbleye yöneldi. Sonra ridâsını çevirdi. Sonra iki rek'at namaz kıldırıp kıraatlerini de açıktan okudu" demiş olduğuna göre, ridâyı çevirme, duaya başlayacağı sırada olmuştur.

46[46] Enes ibn Mâlik, hicret senesinde henüz on yaşında idi. Annesi Ümmü Suleym tarafından Peygamber'e hizmet etmek üzere teslîm edilmişti. Böylece on yıl Pey-gamber'e hizmet edip O'nun öğre im ve eğitimini en feyizli bir şekilde elde etmiştir. Peygamber'in bu dualarına mazhar olmuş ve bu sebeble uzun ömür ve çok evlâd ve çok mal ni'metlerine nail olmuştur. 2180 hadîs rivayet etmiş, 103 sene kadar yaşamış, 90 veya 93 hicret yılında Basra'da vefat etmiştir. Basra'dan birbuçuk fersah uzaklıkta bulunan köşkünde husûsî makbereye gömülmüştür. Basra'da en son vefat eden sahâbîdir. Bundan önceki cildlerde de kendisinden birçok vesilelerle söz edilip tanıtılmıştı.

Müslim, Sahâbîlerin Faziletleri Kitabı, Enes ibn Mâlik'in faziletlerinden bir bâbda bu hadîsin birkaç rivayetini getirmiştir: Müslim Ter., VII, 404-406.

26- Keder, Hüzün Veren Şeyler Sırasında (Okunacak) Dua Babı

40-.......Bize Katâde, Ebû'l-Âliye'den tahdîs etti. îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) keder ve hüzün veren şeyler sırasında duâ eder, şunu söylerdi:

"Lâ ilahe ille'Mhu'l-Azîmu'l-Haltm. Lâ ilahe ille'İlâhu Rabbu's-Semâvâti ve'l-Ardı Rabbu H-Arşı H-Azîm

[= (İbâdete lâyık) hiçbir ilâh yok, ancak Azîm ve Halîm olan Allah vardır. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yok, ancak göklerin ve Yer'in Rabb'i olan Allah vardır. O, büyük Arş'ın Rabbi'dir]".

41-.......Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Hişâm ibn Ebî Abdillah'tan; o da Katâde'den; o da îbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) keder sırasında şu duayı söyler idi: "Lâ ilahe ille'llâhu'l-Azîmu'l-Halîmu Lâ ilahe Me'Mhu Rabbu'l-Arşı'l-Azîmi. Lâ ilahe ille'llâhu Rabbu's-Semâvâti ve Rabbu'l-Ârdı Ve Rabbu'UArşVl'KenmU

[= (İbâdete lâyık) hiçbir ilâh yok, ancak Azîm ve Halîm olan Allah vardır. (İbâdete lâyık) hiçbir ilâh yok, ancak büyük Arş'ın Rabbi olan Allah vardır. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur, ancak göklerin Rabb'i, Yer'in Rabb'i ve Kerîm Arş'ın Rabb'i olan Allah vardır!]" Vehb de şöylededi: Bize Şu'be, Katâde'den bunun benzerini tahdîs etti [47][47].

27- Belânın Meşakkatinden Allah'a Sığınmak Babı

42-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bana Sumeyy, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti: Rasûlullah (S) belânın meşakkatinden, şakaanın erişmesinden, kazanın kötüsünden, düşmanların sevinmesinden Allah'a sığınır idi.

---

[47][47] el-Müstemlî nüshasında "Vuheyb" şeklindedir. Ebû Zerr el-Herevî: Doğru olan "Vehb"dir ki, o da Vehb ibn Cerîr ibn Hâzım'dir, dedi. Müslim de bunu Duâu'l-Kerb bâbı'nda getirmiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Ebû Hureyre'nin bu hadîsi üç şey idi: Birisini ben ziyâde ettim. Ziyâde ettiğim o bir, bunların hangisidir, bilmiyorum, demiştir 48[48].

28- Peygamber(S)'İn: 'Allâhumme! Er-Refîkah-Ahâ { = Yâ Allah! En Yüksek Refik'i Tercih Ederim)" Duası Babı

43-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibmı'l-Müseyyeb ile Urvetu'bnu'z-Zubeyr, ilim ehlinden birçok adamların içinde haber verdiler ki, Âişe (R) şöyle demiştir; Rasûlullah (S) sıhhatte iken birçok defalar: "Hiçbirpeygamberin ruhu, cennetteki durağını görmedikçe kabzolunmaz. Sonra muhayyer bırakılır "buyururdu.

Ölümün alâmeti inince, Peygamber'in başı benim dizimin üstünde bulunduğu sırada, üzerine bir müddet baygınlık geldi. Sonra ayıldı da gözünü evin tavanına doğru dikti. Sonra: "Aüâhumme, er-Refîka'i-A Hâ (= Yâ Allah! En yüksek Refik'i tercih ederim)/" diye duâ etti.

Bunun üzerine ben: Artık Rasûlullah şimdi bizi tercih etmiyor! dedim. Ve bildim ki, bu, O'nun sıhhatte iken bizlere devamlı söylemekte olduğu yukarıki hadîstir 49[49].

Âişe: Peygamber'in tekellüm ettiği en son kelime bu "AHâhum-me, er-Reftka'l-A'lâ"

48[48] Cehdu belâ: Belânın meşakkati, çetinliği, zorluğu demektir. İnsanın ne çekmeğe tahammülü, ne de def etmeye kudreti yetmeyen şiddetli meşakkate denir.

Derku şakaa: İnsanı ölüme kadar götüren zorluk ve güçlük erişmesidir. Suu kadâ: Kazanın kötülüğüdür. Kaza, ezelde kullî işler hakkında Allah' in mücmel surette hükmüdür. Kader de işlerin cüz'iyyâtı hakkında lâyezelde mufassal bir surette hükmüdür. Kaza ve Kader bu suretle Allah'ın hükmü olduğundan, hepsi iyidir, hepsi güzeldir. Kötü ve çirkin olan kazanın ilgilendiği işlerdir ki, kişinin nefsine, malına, ailesine ve bi'1-umûm başlangıç ve meâddaki işlerine taallûk eden şeylerdir. Allah'a istiâze edilip sığınılan, bunların çirkinleridir.

Düşmanların şemateti: Düşmanların sevinciyle hâsıl olan hüzün ve kederdir ki, vicdanda meydana gelen teessürlerin en şiddetli olanlarmdandir.

49[49] Yânî Rasûlullah'ın bu duası, sıhhatli zamanında bize söylemekte olduğu "Peygamberlerin ruhu cennetteki yeri kendisine gösterilip de muhayyer bırakılmadıkça alınmaz" diye haber verdiği tercihin, kendisinde tecellîsidir.

duası oldu, demiştir 50[50]

29-Ölümle Ve Hayâtla Duâ Etme(Nin Hükmü) Babı

44-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Habbâb ibn Erett(R)'in hasta ziyaretine gitmiştim. Kendisi (bir rahatsızlığından dolayı) karnında yedi defa dağlama tedavisi yapmıştı. İşte o zaman kendisinden işittim:

— Eğer Peygamber (S) bizi ölümü çağırmaktan nehyetmiş olmasaydı, muhakkak ben bu hastalık ıztırâbmdan dolayı ölümü çağırır, duâ ederdim! dedi.

45-.......Kays dedi ki: Habbâb'm yanına vardım, yedi defa karmm dağlamış bulunuyordu; ve kendisini şöyle derken işittim: Peygamber (S) ölümü istememizi yasaklamamış olsaydı, mutlakaa gelmesini isteyecektim.

46-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir Raşûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden hiçbiriniz kendisine inmiş olan bir zarardan dolayı sakın ölümü temenni etmesin. Eğer muhakkak ölümü temenni etmek zorunda bulunursa:

Allâhumme ahyinî mâ kânetVl-hayâtu hayran lî,

ve teveffenî izâ kânetil-vefâtu hayran lî!

(= Yâ Allah! Yaşamak benim için hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, ölmek benim için hayırlı olduğu zaman da beni öldür!) desin " 51[51]

50[50] er-ReJîku'1-A 'lâ hakkında Hattâbî: Rasûlullah'ın ruhu yüce makaamlara yükselirken, kendisine yoldaşlık eden meleklerdir, demiştir ki, bu, lügat ma'nâsına uygundur.

Şârih Kirmanı ise: er-Refîku'1-A'lâ'yı en-Nisâ: 69. âyetinde isimleri sayılan peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve iyi insanlarla tefsîr etmiştir.

51[51] Bunların birer rivayeti Tıbb Kitâbı'nda da geçmişti. Bunlar hastalık gibi her-hangibir belâ ve musîbetin şiddeti sebebiyle ölüm temenni etmeyi nehye delâlet etmektedir. Hadîsin son fıkrasındaki

30- Çocuklara Duâ Etmek Ve Başlarına Meshetmek Babı

Ebû Mûsâ da: Benim bir oğlum doğdu, Peygamber (S) ona bereket duası yaptı, demiştir 52[52].

47-.......es-Sâib ibn Yezîd (R) şöyle diyordu: Çocukluğumda teyzem beni Rasülullah(S)'ın yanına götürdü de:

— Yâ Rasûlallah! Benim şu kızkardeşimin oğlunun ayağından rahatsızlığı var! dedi.

Raşûlullah başımı eliyle sıvadı ve bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Ben O'nun abdest suyundan içtim. Sonra sırtının arka tarafında durdum da iki kürek kemiği arasında gerdek çadırının koca düğmeleri -yâhud: Keklik yumurtası- gibi olan Peygamberlik Müh-rü'ne baktım 53[53].

48-........Bize Saîd ibnu Ebî Eyyûb tahdîs etti ki, Ebû AkîPi, dedesi Abdullah ibn Hişâm (R) çarşıdan yâhud çarşıya çıkarır idi de, kendisi yiyecek maddesi satm alırdı. Bu sırada Abdullah ibn Hişâm'a İbnu'z-Zubeyr ile İbn Umer kavuşurlar da ona:

— Aldığın şeye bizleri ortak yap. Çünkü Peygamber (S) sana bereket duası yapmıştır, derlerdi.

Abdullah da bu ikisini, satın aldığı mala ortak yapardı. Bâzı zaman olurdu ki,

---

"Temenni etmek zorunda kalırsa... şöyle desin" emri de vucûbîbir emir değil, izin ve muhayyer kılmaya delâlet eden bir emirdir.

Ben nâçiz Mehmed Sofuoğlu kulu da Allah'tan, tâati yolunda ömrümü uzatmasını, bana muafiyet elbiseleri giydirmesini, sonunda fitnesiz, mihnetsiz olarak güzelliğin güzelliği içinde islâm ve sünnet üzere ruhumu almasını, yitiğimi bana geri vermesini, benim için dînimi, dünyâmı ve âhiretimi ıslâh edip iyileştirmesini isterim! Hamd Allah'a, salâtu selâm Muhammed Rasûlullah'a!

52[52] Ebû Musa'nın bu hadîsinin bir rivayeti Akîka Kitâbı'nda geçti.

53[53] Bu Sâib ibn Yezîd hadîsinin bir rivayeti Vudû' Kitâbı'nda geçmişti.

(Peygamber'in duası sebebiyle) tamâm bir deve yükü kâr isabet ederdi de, o kân Abdullah (olduğu gibi) evine gönderirdi 54[54].

49-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' (R) haber verdi: Kendisi (beş yaşında) bir çocuk iken kendilerine âid olan bir kuyunun başında Rasûlullah (S) onun yüzüne ağzıyle su püskürtmüş olduğu kimsedir! 55[55].

50-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e çocuklar getirilirdi; O da çocuklar için duâ ederdi. Bir kerresinde küçük bir çocuk getirildi, o küçük çocuk Peygamber'in elbisesi üzerine işedi. Peygamber biraz su istedi de o suyu sidiğin üzerine akıttı ve onu yıkamadı 56[56].

51-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu-Sa'lebe ibn Suayr haber verdi. Bu Abdullah'ı Rasûlullah(S) -Fetih yılında- eliyle dokunup meshetmişti. İşte bu Abdullah, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ı tek rek'atle vitr namazı kılarken görmüştür 57[57].

31- Peygamber (S) Üzerine Salât Okumak Babı

54[54] Şerîket Kitabı, "Taamda ortaklık bâbı"ndaki hadîs daha tafsîllidir: Abdullah ibn Hişâm (R) Peygamber'e erişmişti. Annesi Zeyneb bintu Humeyd onu (Mekke fethinde) Rasûlullah'a götürdü de:

— Yâ Rasûlallah, oğlumla İslâm bey'atı yap! dedi. Rasûlullah:

— "O küçüktür" buyurdu ve başını sıvazladı da ona bereketle duâ eyledi...

55[55] Rasûlullah'ın bu fiili, âdeti olduğu üzere tebrik ve sahabe çocuklanyle lütuf, rahmet ve şereflendirme olarak oynamasının delilidir. Bunun bir rivayeti İlim'-de ve diğer yerlerde geçmişti.

56[56] Bunun da bir rivayeti Vudû'da geçmişti.

57[57] Bunun başlığa uygunluğu "Rasûlullah eliyle dokunup meshetti" sözünden alınır. Bu sözü Buhârî'nin Fetih gazvesinde muallak olarak Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den "Fetih yılında Rasûlullah onun yüzünü eliyle dokunup meshetti" laf-zıyle rivayet ettiği hadîs tefsîr etmiştir... (Aynî)

52-....... Bize el-Hakem ibn Uteybe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle dedi: Bana bir kerresinde Ka'b ibn Ucre (R) kavuştu da, şöyle dedi: Sana Peygamber'-den işittiğim bir hediye vereyim mi? Peygamber (S) bizim yanımıza çıktı. Biz O'na:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Sen'in üzerine nasıl Selâm okuyacağımızı bildik. Fakat Sen'in üzerine nasıl Salât okuyacağız (bunu bilmiyoruz)? dedik.

Rasûlullah bize;

— "Allâhumme sallı alâ Muhammedin ve alâ âliMuhammedin. Kemâ salleyte alâ âli tbrâhîme inneke Hamîdun Mecîdun.

AMhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin. Kemâ bârekte alâ tbrâhîme inneke Hamîdun Mecîdun.

(= Yâ Allah! Muhammed'e ve Muhammed'in âli üzerine, İbrahîm'in âli üzerine salât ettiğin gibi salât et. Şübhe yok ki, Sen Ha-mîd'sin, Mecîd'sin. Yâ Allah! Muhammed'e ve Muhammed'in âline, İbrahim'in âline bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle! Şübhe-siz ki, Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin!) deyiniz" buyurdu 58[58].

53-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasûlallah! Şu Sen'in üzerine okunacak Selâm'dır (biz onu biliyoruz), fakat biz Sen'in üzerine nasıl Salât edeceğiz? diye sorduk.

Rasûlullah (S):

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin abdike ve Rasûlike, ke-mâ salleyte alâ İbrâhime. Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ bârekte alâ İbrâhime ve âli

---

58[58] Ka'b ibn Ucre'nin: "Yâ Rasûlallah, bizler Sen'in üzerine nasıl Selâm okuyacağımızı bildik" sözünden maksadı, namaz oturuşunda okunmak üzere öğrettiği Tahıyyât duâsmdaki "es-Selâmualeykeeyyuhe'n-Nebiyyu ve rahmetuHlâhi ve berekâtuhû" selâmıdır. Sorup öğrenmek istediği Salât ise, el-Ahzâb: 56. âye-tinde emredilen salât'tir ki, bunu Tahıyyât'tan sonra namaz içinde ve her vesîle ile namaz dışında okumamız emredilmiştir. Âlu Muhammed ve Âlu İbrâhîm, Muhammed Ümmeti ve ibrâhîm Ümmeti ma'nâsınadır, denilmiştir. Bu salâtm bir rivayeti Namaz Kitâbı'nda ve Tefsîr'de de geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

İbrâhîm. (= Yâ Allah, Sen'in kulun ye Rasûlün olan Muhammed'e, İbrahim'in âline salât ettiğin gibi salât eyle! Ve Muhammed'le Muhammed'in âline, İbrâhîm ile İbrâhîm'in âline bereketler ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle!) deyiniz" buyurdu 59[59].

32- Bâb: Peygamber(S)'Den Başkası Üzerine Salât Okunur Mu?

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: '...Onlara salât et. Çünkü senin salâtın onlar için sükünettİr... " (et-Tevbe: 103).

54-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in âdeti, bir kimse O'na kendi sadakasını getirdiği zaman: "Allâhumme salli aleyhi (-Yâ Allah, ona salât eyle)/" diye salât ederdi. Babam Ebû Evfâ da sadakasını getirdi, ona da: "Allâhumme salli alâ âli Ebî Evfâ (= Yâ Aîlah, Ebû Evfâ ailesi üzerine salât eyle)/" diye duâ etti.

55-.......Amr ibnu Suleym ez-Zurakî şöyle dedi: Bana Ebû Humeyd es-Sâidî (R) haber verdi ki, kendileri:

59[59] Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamber'ine salât ve selâm okuma hakkında şu emri verdi: "Şübhesiz ki, Allah ve melekleri o Peygamberce çok salât ederler. Ey îmân edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin" (el-Ahzâb: 56).
Salât, lugatçilerin çoğuna göre duâ, tebrik, temcîd ve ta'zîm ma'nâlarına-dır. Allah'ın ve Peygamber'inin müslümânlar hakkındaki salâtı, onları tezkiye ve ilâhî rahmete mazhar buyurmaktır. Meleklerin salâtı, duâ ve istiğfardır. İnsanlarınki de öyledir. Namaza "Salât" denmesi, aslının duâ olmasındandır (el-Müfredât). Allah'tan salât ve rahmet, meleklerden istiğfar, mü'minlerden hayır duadır (Seyyid Şerif).

"Allâhumme salli alâ Muhammedin" demek, "Yâ Allah, Muhammed'in zikrini yükselt, da'vetini gâlib ve şerîatini dâim kılmak suretiyle, O'nu dünyâda da, âhirette de tekrîm, ta'zîm buyur. O'nu ümmeti hakkında şefaatçi kıl. Ecrini, derecesini kat kat artır" demektir (Ramazân Efendi, Şerhu Akaaid).

Allah Taâlâ bütün halkına, Peygamber üzerine salât etmelerini ve teslimiyetle selâm getirmelerini farz kılmış ve bu farzın ifâsını muayyen bir vakte has-retmemiştir. Binâenaleyh kişinin O'na salât ve selâmı çok yapması ve bunu terketmemesi vâcibdir (Kaadı Ebû Bekr ibn Bukeyr).

Peygamber'e getirilecek salavâtların muhtelif şekilleri, metinleri ve bunların dayandıkları senedleri vardır. Bunların en kısa ve câmialı olanları Buhârî ve Müslim'in Sahîh'leri ile diğer Sünen kitâblarındaki salât metinleridir.

— Yâ Rasûlallah! Biz Sana nasıl salât edelim? diye sormuşlar. Rasûlullah (S):

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve ezvâcihi vezurriyye-tihi, kemâ salleyte alâ âli tbrâhîme. Ve bârik alâ Muhammedin ve ezvâcihi ve zürriyyetihi, kemâ bârekte alâ âli tbrâhîme, Inneke Hamî-dun Mecîdun (= Yâ Allah, Muhammed'e, zevcelerine ve zürriyetine, İbrâhîm ailesine salât ettiğin gibi salât et. Ve yine Muhammed'e, O'-nun zevcelerine ve zürriyetine, İbrâhîm'in âline bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle. Şübhesiz ki, Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin)/ deyiniz" buyurdu 60[60].

33- Peygamber(S)'İn: 'Her Kime Eza Verdiysem, Bunu Onun Lehine Bir Temizleme Ve Bir Rahmet Kıl!" Sözü Babı 61[61]

56-....... îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Yâ Allah! Herhangibir mü'mine ağır bir söz söylemiş olursam, Sen o sözümü kıyamet gününde o mü'min için Sana yakınlığa bir vesile kıl!" 62[62].

60[60] Hadîsler ve âyet, başbktaki soruya olumlu birer cevâb teşkil etmektedirler. Çünkü "Onlara salât et" demek, "Onlara duâ et, onlara istiğfar et!" demektir. Netîce olarak, Peygamber'den başka kimseler üzerine de salât etmek caizdir...

61[61] Peygamber'in başlıktaki bu sözünü Müslim, el-Birr ve's-Sıla ve'1-Âdâb Kitabı'-nın 25. babında senedli olarak getirmiştir.

62[62] Bu hadîsin-Müslim'deki rivayeti daha geniştir:

Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle dedi: "Yâ Allah! Ben Sen 'in katında, beni kendisinden asla geri çevirmeyeceğin bir ahd ediniyorum: Ben de ancak bir beşerim. (Her insan gibi benim de hoş vaktim ve öfkeli zamanım olur.) Binâenaleyh ben mü'minlerden herhangibir kişiye eziyet etmiş, azarlamış, la'-net etmiş, deynekle vurmuş olursam, Sen benim bu fiillerimi o mü 'min için namaz, zekât ve kıyamet günü kendisini Sana yakınlaştıracak olan bir yakınlık vesilesi kıl!"

Müslim'in aynı babında bu hadîsin birkaç rivayeti ve başka sahâbîlerden de gelen rivayetleri vardır. Müslim Ter., VIII, 64-71 "2600-2604."

Bu hadîsler Peygamber'in ümmeti ve bütün insanlık hakkındaki şefkat ve merhametini, Kur'ân'ın teblîğ ve ta'lîm ettiği en yüksek ahlâkının bir kısım örneğini ifâde etmektedirler.

34- Fitnelerden Allah'a Sığınmak Babı

57-.......Bize Hişâm ed-Destevâî, Katâde'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: RasûIullah(S)'a soru sordular, soru sormayı çoğaltıp bunda ısrar ettiklerinde öfkelendi de minbere çıkıp:

— "Bana bugün hangi şeyden sorarsanız, muhakkak onu size beyân ederim!" buyurdu.

Enes dedi ki: Ben bu sırada sağa sola bakmağa başladım, bir de gördüm ki, herkes başını elbisesinin içine dürmüş de ağlamaktadır. Bir de adamlarla kavga ettiği zamanlarda babasından başkasının adiyle çağırılmakîa (yânî babasından başkasına nisbet edilmekte) olan bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? dedi. Rasûlullah:

— "(Baban) Huzâfe'dir" buyurdu.

Sonra Umer ibnu'l-Hattâb meydana çıktı da:

— Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i de Rasûl olarak kabul ve tasdîk ettik. Biz fitnelerden Allah'a sığınırız! dedi.

Rasûlullah da:

— "Ben hayır ve şerr hakkında bu günün benzerini asla görmedim. Şu muhakkak ki, cennet ile cehennem benim için sûretlendirildi (yânî suretleri bana gösterildi) de ben şu mihrâb duvarı arkasında onları gözlerimle gördüm" buyurdu.

Katâde bu hadîsi rivayeti sırasında şu âyeti de zikrederdi: "Ey îmân edenler, Allah 'in affettiği şeyleri -ki eğer size açıklanırsa ve, siz bunları Kur'ân inerken sorup da hükmü kendinize izhâr edilirse fenanıza gidecektir- sormayın. Allah çok mağfiret edicidir, cezada da aceleci değildir" (ei-Mâide: ıoi) [63][63].

[63][63] Buhârî, bunun bâzı rivayetlerini İlim'de, Namâz'da, Fiten'de; Müslim de, Fa-dâil'de getirdi.

35- Erkeklerin Galebesinden (Kahrından) Allah'a Sığınmak Babı

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle der idi: Rasûlullah (S) –üvey babam- Ebû Talha'ya:

— "Oğlanlarınızdan bana hizmet edecek bir oğlan araştır" buyurdu.

Akabinde Ebû Talha beni bineğinin arka tarafına bindirerek Ra-sûlullah'ın yanına çıkardı. Artık ben Rasûlullah'a devamlı hizmet ediyordum. (Seferlerde konak için bineğinden) her inişinde O'nun şu duayı çok söyler olduğunu işitip dururdum:

— "Allâhumme innîeûzu bike minel-hemmi ve'l-hazani ve'l-aczi ve'l-keseli veU-buhli, vel-cübni ve dalaVd-dîni ve ğalebeti'r-ricâÜ (- Yâ Allah; ben tasadan, mahzunluktan, acizlikten, tenbellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç baskısından ve ağırlığından, kudret sahibi insanların tasallut ve galebesinden Sana sığınırım)/"

Ben O'na böyle hizmet etmeğe devam ettim. Nihayet Hayber seferinden dönüyorduk, Rasûlullah kendisine ayırıp aldığı Safiyye bintu Huyeyy ile dönüyordu. Ben Rasûlullah'm bineğinin arka tarafını bir abâ yâhud bir örtü ile çevirir görüyordum. Sonra arka tarafına Sa-fiyye'yi bindirerek yol aldı. Nihayet es-Sahbâ mevki'inde konakladığımız zaman Rasûlullah, deriden sofralar içinde hurma, yağ ve kuru yoğurt karışığı olan hay s yemeği yaptı. Sonra beni gönderdi. Ben insanları düğün aşına da'vet ettim. İnsanlar gelip bu yemekten yediler. İşte Rasûlullah'm Safiyye ile zifafı burada oldu. Sonra dönüşe devam etti. Nihayet Uhud meydana çıkıp görününce:

— "Şu Uhud'dur. O bizi sever, biz de onu severiz!"buyurdu. Medîne'yi uzaktan görünce de:

— "Yâ Allah! Ben Medine'nin iki kara taşlığı arasım, îbrâhfm 'in Mekke'yi haram kıldığı gibi haram kılıyorum. Yâ Allah! Sen Medineliler'in müdd ve sâ' ölçeklerinde kendilerine bereket ihsan eyle!" diye duâ etti 64[64].

64[64] Bunun bir rivayeti Cihâd, "(Hizmet ettirmek için) çocuk ile gazveye giden kimse bâbi"nda geçmişti.

36- Kabir Azabından Allah'a Sığınmak Babı

59-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Hâlid kızrümmü HâIid(R)'den işittim.

Mûsâ dedi ki: Ümmü Hâlid'den başka Peygamber'den bunu işitmiş olan bir kişiyi de işitmedim. Ümmü Hâlid (R):

— Ben Peygamber(S)'den, kabir azabından Allah'a sığınırken işittim, dedi [65][65].

37- Cimrilikten Allah'a Sığınmak Babı

60-.......Mus'ab ibn Sa'd şöyle demiştir: Babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) beş şeyi emreder ve bunların Peygamber(S)'den olduğunu zikrederdi: Peygamber (S) şu kelimelerle duâ etmeyi emrederdi: "Allâhum-me innî eûzu bike mine'l-bahli. Ve eûzu bike minel-cubni. Ve eûzu bike en uredde ilâ erzelVl-umuri. Ve eûzu bike min fitnetVd-dünyâ ya 'nîfitneti 'd-Deccâli. Ve eûzu bike min azâbi 'l-kabri (- Yâ Allah, ben cimrilikten Sana sığınırım. Korkaklıktan da Sana sığınırım, ömrün en değersizine döndürülmekten de Sana sığınırım. Dünyâ fitnesinden yânî Deccâl fitnesinden de Sana sığınırım. Kabir azabından da Sana sığınırım)/"

61-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Benim yanıma Medine Yahûdîleri'nden iki yaşlı kadın girdiler de konuşma arasında bana:

— Şübhesiz, kabirler ahâlîsi kendi kabirleri içinde azâb olunurlar! dediler.

Ben o kadınların bu sözünü kabul etmedim, onları tasdik etmem bana güzel gelmedi.

[65][65] Bu Ümmü Hâlid, Habeşistan'da doğmuştu, Medine'ye küçük bir kız çocuğu iken gelmiş, Peygamber ona bâzı Hâbeşçe kelimeler söyleyerek, üzerindeki elbisenin güzelliğini belirtmişti... Peygamber'den işittiği bu hadîste kabîr azabının isbâtı vardır. Peygamber bu sığınmayı, ümmetini Öğretmek için yapıyordu

Sonra çıkıp gittiler. Bu sırada Peygamber (S) de benim yanıma girdi. Ben kendisine:

— Yâ Rasûlallah! İki koca-karı benim yanıma geldiler de kabir-dekiler kabirlerinde azâb olunurlar dediler, diye zikrettim.

Rasûlullah:

— "Onlar doğru söylediler. Kabir ehli, öyle bir azâbla azâb edilirler ki, onların azâblarını hayvanların hepsi işitir" buyurdu.

Bundan sonra Rasülullah'ı, kıldığı her namazda muhakkak kabir azabından Allah'a sığınırken görmüşümdür 66[66].

38- Hayât Ve Ölüm Fitnelerinden Allah'a Sığınmak Babı

62-....... Enes ifan Mâlik (R) şöyle derdi: Peygamber (S) şu duayı söylerdi:

' 'Allâhumme innî eûzu bike mine "-aczi ve 'l-keseli ve 1-cubni ve 7-heremi. Ve eûzu bike min azâbVl-kabri. Ve eûzu bike min fitnetVl-mahyâ ve'l-memâtı!

(= Yâ Allah, ben acizlikten, tenbellikten, korkaklıktan ve çok ihtiyarlığın çökkünlüğünden Sana sığınırım. Keza ben kabir azabından da Sana sığınırım. Hayâtın ve ölümün fitnelerinden de Sana sığınırım!)"

66[66] Bu hadîsin bir rivayeti Güneş Tutulması Kitâbı'nda da geçmişti. Bundan anla siliyor ki, kabir azabını eski peygamberler de ümmetlerine haber vermişlerdir. Yahûdî koca-kanlann mü'minlerin annesi Âişe'den evvel bunu öğrenip haber vermeleri ya Tevrat'ın yâhud geçmiş peygamberlerin kitâblarının bugün elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd olduğuna delâlet eder. Eldeki Tevrat nüshalarında değil kabir azabı âhiret bahsi de mevcûd değildir.

Kur'ân'da da buna delâlet eden yerler vardır.

IbnHibbân'mSü/îf/i'indeTâhâ: 124. âyetindeki "Maişeten danken", Peygamber tarafından kabir azabı ile tefsîr edilmiştir. Tirmizî'de Alî (R): Biz kabir azabı hakkında şübhe edip duruyorduk. Nihayet "el-Hâkûmu't-tekâsür hattâ zurtumu'l-makaabir"Sûresi ininceye kadar bu şübhemiz gitmedi, demiştir. Keza Katâde ile Rabî' ibn Enes de et-Tevbe: 101'deki "Biz onları iki kerre azâb edeceğiz" âyetinin tefsirinde, iki kerre azabın biri dünyâda olacağını, diğerinin de kabir azabı olduğunu söylemişlerdir.

39- Günâhtan Ve Borçtan Allah'a Sığınmak Babı

63-.......Bize Vuheyb, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından;o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şu duayı söylerdi:

"Allâhumme innî eûzu bike mine '1-keseH ve %heremi ve 1-me 'semi vel-mağrami ve min fitnetVl-kabri ve azabVl-kabri ve minfitnetVn-nâri ve azâbı'n-nâri ve min şerri fitnetVl-ğınâ. Ve eûzu bike min fitnetVl-fakri ve eûzu bike min fitnetVl-MesîhVd-Deccâli. Aüâhum-me'ğsil annîhatâyâye bi-mâVs-selci veH-beradi ve nakkı kalbimine'l-hatâyâ kemâ nakkayte 's-sevbe 1-ebyâde mine 'd-denesi. Ve bâid bey-nî ve beyne hatâyâye kemâ bâadte beyneH-meşnkı vel-mağribi!

[= Yâ Allah, tenbellikten, bunaklık derecesinde ihtiyarlıktan, günâhtan, korkaklıktan, kabir suâlinden ve kabir azabından, ateş fitnesinden ve ateş azabından, zenginlik gururunun şerrinden Sana sığınırım. Fakîrlik fitnesinden de Sana sığınırım. Mesîh Deccâl'in fitnesinden de Sana sığınırım. Yâ Allah! Günahlarımın kirini) benden kar ve buz suyu ile yıka, kalbimi de günâhlardan -beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi- pakla! Benimle günâhlarımın arasım da doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır!]" 67[67].

67[67] Fitne, asılda ibtilâ ve imtihan demektir ki, Türkçe'si sınamak'tır. Sonraları hoşa giden birşeyi beğenip aldanmağa, dalâle, günâha, küfre, katle ve diğer ma'-nâlara kullanılmıştır.

Mesîh,_ Meryem oğlu îsâ'ya da, DeccâFe de sıfat olur. Lâkin ikincisi dâima "Deccâl" kaydıyle birincisinden ayrılır. Deccâl'e "Mesîh" denilmesi, kendisinden hayır silindiği yâhud gözlerinden biri silik olup tek gözlü olduğu, yâhud Yeryü-zü'ne çıktığında az zaman içinde Yeryüzü'nü dolaşağı içindir.Mesîh ibn Meryem'in isminin İştikaakı hakkında çeşitli görüşler söylenmiş ise de, kelimenin İbrânîce "Meşthâ"dan alınmış olduğuna dâir olan vecih, hepsinden daha kuvvetli görünüyor.

Deccâl, "Karıştırmak" ma'nâsından alınmış olarak, hakk'ı bâtıl gibi gösterir hîleci, yalancı ve yakhzlayıcı ma'nâlarına gelir. Zamanın âhirinde ulûhiyet da'vâsma kalkışacak habisin ismidir ki, bunun çıkışı birçok hadîslerle beraber buradaki istiâze ile de sabit oluyor.

Hayât fitnesi, insana hayâtı müddetinde arız olan belâlardır ki, dünyâya aldanmak, şehvetlere uymak, cehaletler ardından gitmek... gibi şeylerdir.

Ölüm fitnesi, ölüm sırasındaki fitnelerdir.

Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Namazın sıfatı bâbi"nda geçmişti.

40- Korkaklıktan Ve Tenbellikten Allah'a Sığınmak Babı

"Kusâlâ" ve "Kesâlâ" (en-Nisâ: ui\ et-Tevbe: 54) bir m a'n ayadır.

64-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şu duayı söylerdi:

"Allâhumme innîeûzu bike mine'l-hammi ve'l-hazeni ve aczi ve'l-keseli ve'l-cubni ve'l-buhli ve dalaı'd-deyni ve ğalebetPr-ricâli!" 68[68].

41- buhlden (yânı cimrilikten) allah'a sığınmak babı

"el-Buhlu" ve"l-Bahalu" (en-Nisâ: 37, ei-Hadîd: 24) bir ma'nâyadir; "el-Huzn" ve"l-Hazen" lafızları gibi.

65-.......Bize Şu'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Mus'ab ibnu Sa*d'den tahdîs etti ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şu beş şeyden sığınmayı emreder ve bunİan Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs ederdi:

"Allâhumme innî eûzu bike minel-buhli.

Ve eûzu bike mine'l-cubni.

Ve eûzu bike en uredde ilâ erzelVl-umuri.

Ve eûzu bike min fîtneti'd-dünyâ.

Ve eûzu bike min azâbi'l-kabri!"

68[68] Bu duâmn tercümesi yakında verilmişti.

42- Ömrün En Değersizinden Allah'a Sığınmak Babı

'Erâzilunâ" (Hûd: 27) "En düşüklerimiz" ma'nâsınadır 69[69]

66-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şu duayı söyleyerek Allah'a sığınırdı:

"Allâhumme innîeûzu bike mine'l-keseli. Ve eûzu bike mine'I-cubni. Ve eûzu bike minel-heremi ve eûzu bike mine'l-buhH! 70[70].

43- Vebanın Ve Hastalığın Kaldırılmasına Duâ Etmek Babı

67-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Medîne'ye geldiği zaman- şöyle duâ etti:

"Yâ Allah! Bizlere Mekke'yi sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir yâhud Medine'yi daha fazla sevdir. Medine'nin humma vesiîma hastalığını da Cuhfe'ye naklet! Yâ Allah! Müdd ve sâ' ölçeklerimizle ölçülen rızıklarımızda bizler için bereket ihsan eyle!" 71[71].

69[69] ErzelVl-umuri" ta'bîri şu âyetlerde geçiyor:

"Sizi Allah yarattı. Sizi yine O öldürecek. İçinizden kimi bildikten sonra birşey bilmesin diye- en aşağı Ömre kadar geri götürülür. Allah hakkıyla bilen, kemâliyle kaadir olandır" (en-Nahl: 70);

"...Kiminiz öldürüyor, kiminiz de bilgiden sonra artık hiçbirşey bilmemek üzere ömrünün en fena devresine doğru gerisin geri itiliyor..." (el-Hacc: 5).

70[70] Hadîsteki "Ben keremden de Sana sığınırım" fıkrası, başlıktaki "Erzeli'l-umuri — ömrün en kötüsü" ta'bîrinin tefsîri olduğu ve uygunluğun da bu bakımdan olduğu meydandadır.

el-Herem: Pek ihtiyar olup, dermansızlık ve akıl noksanlığı hususunda bir çocuk gibi olmak ma'nâsmadır.

71[71] Bu hadîsin daha geniş bir rivayeti Hacc Kitâbi'nın sonunda, "Medine'nin fazî-letleri" bölümünde geçmişti. Âişe oradaki rivayette: Medine'ye hicret edip geldiğimizde Medîne, Allah'ın en vebalı, en hastalıklı bir diyân idi. Medîne'nin Bathân sahrâsındaki vâdîden acı, pis bir su çıkardı, demiştir. Bu duadan sonra ve gerekli temizlik tedbirleriyle Medîne'nin suyu, havası iyileşmiştir.

68-.......Bize îbn Şihâb, Âmir ibn Sa'd'dan şöyle haber verdi:

Babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Veda Haccı'nda benim hastalığımdan dolayı Rasûlullah (S) bana hasta ziyaretine geldi. Ben bu hastalıktan ölmeye yaklaşmıştım. O'nun bu ziyaretinde ben:

— Yâ Rasûlallah! Bendeki bu hastalık, görmekte olduğun bu müzmin dereceye ulaştı. Ben mal sahibi bir kimseyim. Bana tek kı-zım(Âişe)dan başka kimse vâris olmayacaktır. Bu durumda ben malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Hayır (tasadduk etme)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah:

— "Üçte bir (yeter, üçte bir bile) çoktur. Ey Sa'd! Senin mirasçılarını zengin bırakman, onları fakirler ve (sadaka için) insanlara ellerini açar bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır. Sen Allah rızâsı için harcayacağın her nafakadan muhakkak ecre nail kılınırsın. Hattâ yemek yerken eşinin ağzına koyacağın bir lokmadan dasevâb alacaksın!" dedi.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! (Siz Medine'ye döneceksiniz de) ben dostlarımdan geriye mi bırakılacağım? diye sordum.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Hayır, sen bizden asla geri bırakılmazsın. (Şayet burada kalır da) Allah rızâsını aramak için sâlih amel yaparsan, muhakkak bu iyi amelinle derecen artar ve merteben yükselir. Ve öyle ümîd ediyorum ki Senin ecelin geri bırakılacak da sen uzun zaman yaşayacaksın! Hattâ seninle birtakım kavimler fayda görecek, diğer birtakım kavimler de senden zarar göreceklerdir. Yâ Allah! Sahâbîlerimin (Mekke^den Me-

dîne'ye dönüş) hicretlerim tamamla! Onları topukları üzerinde geri döndürme! Lâkin acınacak olan, Sa'd ibn Havle'dir!" buyurdu.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Rasûlullah, Sa'd ibn Havle'ye (hicret ettikten sonra) Mekke'de ölmesinden dolayı hüzünlenip acıdı, demiştir 72[72].

44- Ömrün En Değersizinden, Dünyânın Fitnesinden Ve Ateşin Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

69-....... Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Şu kelimelerle Allah'a sığınınız; Peygamber(S) bu duâ kelimeleriyle Allah'a sığınırdı:

"Allâhumme, innî eûzu bike mine'l-cubni.

Ve eûzu bike mineH-buhti.

Ve eûzu bike minen uredde ilâ erzelVl-umurû

Ve eûzu bike min fitnetVd-dünyâ ve azâbVt-kabri!"

70-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o daÂişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şu duayı söylerdi;

"Allâhumme, innî eûzu bike mine'l-keseli ve'I-heremi, vel-mağrami ve H-me 'semi. Allâhumme, innî eûzu bike min azâbi yn-nâri ve fîtneti'n-nâri ve azâbVl-kabri ve şerri fitnetiH-ğınâ ve şerri fitnetVl-fakri ve min şerri fitneti H-Mesîhi yd-Deccâli. A llâhumme 'ğsil hatâyâ-ye bi-mâVs-selci veH-beradi ve nakkı kalbî mineH-hatâyâ kemâ yunakka 's-sevbu fl-ebyâdu mine 'd-denesi ve bâid beyni ve beyne ha-tâyâye kemâ bâadte beyneH-maşnkı ve'l-mağribi!" 73[73].

72[72] Ballığa uygunluğu, Rasûlullah'in: "Yâ Allah, sahâbîlerimin hicretlerini tamamla, onları topukları üzerinde geri döndürme!" duasından almak mümkin olur.Çünkü bunda Sa'd'ın afiyetine ve hicret yurduna dönmesine duâ ve işaret vardır. Bu-hârî bunun aslını birçok yerde getirmiştir. Buna çok yakın lafız ile Cenazeler ve Vasiyetler'de geçmişti (Aynî).

73[73] Bu bâbdaki dualara benzer metinler yakında geçmiş ve tercümeleri de orada verilmiş olduğundan, tekrar yazılmalarına ihtiyâç görülmedi.

45- Zenginlik Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

71-.......Bize Sellâm ibnu Ebî Mutî\ Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da teyzesi Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S), şu duâ ile Allah'a sığınır idi:

"Allâhumme, innî eûzu bike min fitnetVn-nâri, ve min azâbVn-nâri. Ve eûzu bike min fitneti'l-kabri. Ve eûzu bike min azâbVl-kabri.

Ve eûzu bike min fitnetVl-ğınâ. Ve eûzu bike min fitnetVl-fakri. Ve eûzu bike min fitneti'l-Mesîhi'd-Deccâli!"

46- Fakîrlik Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

72-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) su duayı söylerdi:

"Allâhumme, innî eûzu bike min fitnetVn-nâri ve azâbVn-nâri vefitneti'l-kabri ve azâbVl-kabri ve şerri fitneti'l-ğınâ ve şerri fîtneti'l-fakri. Allâhumme innî eûzu bike min şerri fitnetVl-MesîhVd-DeccâlL Allâhumme 'ğsil kalbî bi-mâi's-selci ve H-beredi. Ve nakkı kalbi mine7-hatâyâ kemâ nakkayte 's-sevbe 'l-ebyadu mine 'd-denesi. Ve bâid beyni ve beyne hatâyâye kemâ bâadte beyne 'l-meşrıkı ve 'l-mağribi. A /-îâhumme, innî eûzu bike mine'l-keseli ve'l-me'semi ve'l-mağramı!" 74[74].

47- Mal Çokluğu İle, Bereketle Duâ Etmek Babı

74[74] Buhârî ayrı yollardan en küçük lafız farkıyle de olsa, sabit olan bu duâ metinlerini böylece arka arkaya ayrı başlıklar altında sıralamıştır. Bunlara benzer metinlerin tercümeleri yakında geçtiği için tekrar yazılmadı.

73-.......Bize Şu'betahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Enes'in annesi Ümmü Suleym (R):

— Yâ Rasûlallah! Enes Sen'in hizmetçindir, onun için Allah'a duâ ediver! demiş.

Rasûlullah (S) da:

— "Allâhumme eksir mâlehû ve veledehû ve bârik lehû fî mâ a Heytehû (- Yâ Allah! Onun malını ve çocuğunu çoğalt! Ona verdiğin ni'metlerinde kendisi için bereket ihsan edip mübarek kıl)/"diye duâ etmiştir.

Ve Hişâm ibn Zeyd'den; o: Ben Enes ibn Mâlik'ten, bunun benzerini işittim, demiştir.

74-.......Katâde şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten şöyle dediğini işittim: Ümmü Suleym:

— Enes Sen'in hizmetçindir (onun için Allah'a duâ ediver)! dedi.

Peygamber (S):

— "Allâhumme eksir mâlehû ve veledehû ve bârik lehû fî mâ a'teytehû!" diye duâ etti 75[75].

48- Hayırlısını İsteme Sırasında (Okunacak) Duâ Babı

75-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi (büytik küçük) işlerin hepsinde İstihare Duâsı'm öğretir, şöyle buyururdu:

— "Sizin biriniz bir işi kasdettiği zaman iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı söylesin:

Allâhumme, innî estehîruke bi-ilmike ve estakdiruke bi-kudretike vees'elukemin fadlike'l-azîmL Fe-inneke takdim velâ akdini. Ve tay-lemu velâ a *lemu ve enteAUâmu 1-

---

75[75] Enes hakîkaten doksan yaşından fazla uzun bir ömür sürmüş, malı ve çocukları, torunları pek çok olmuştur! (Mehmet Zihnî, el-Hakaa'ık, s. 171-174, İslâm Ansiklopedisi, IV, 273-274).

Ğuyûbi. Allâhumme in kunte ta '-lemu enne hazâ H-emre hayrun lîfî dîni ve maâşî ve akıbeti emrî -ev kaale: Fîâcili emri ve ecilihi fakdurhu IL- Ve in kunte ta'lemu enne hazâ 'l-emre şerrun lîfî dînî ve maâşî ve akıbeti emrî -ev kaale: Fîâ'-cili emrî ve ecilihi fasrifhu annî vasnfnî anhu-, Vakdur lîye'l-hayra haysu kâne. Summe raddinî bihî! der ve hacetinin ismini söyler!"

[= Yâ Allah! (Hakkımda hayırlısını) bildiğin için ben Sen'den hayırlısını (bildirmem) isterim. Ve Sen'in kudretinden beni kudret-lendirmeni dilerim. Ve bunu Sen'in büyük fadlmdan isterim. Çünkü Sen'in herşeye gücün yeter, benim ise gücüm yetmez. Sen herşeyi bilirsin, ben ise bilmem. Sen bütün gaybleri en mükemmel Bilen'sin! Yâ Allah! Şu azmettiğim işin benim için dînim, yaşayışım ve işimin sonu hakkında bir hayır olduğunu bilmekte isen- yâhud: İşimin dünyâsı ve âhireti hakkında... der- onu benim için takdîr et! Eğer bu işin benim için, benim dînim, yaşayışım ve işimin akıbeti hakkında bir şerr olduğunu bilmekte isen- yâhud: İşimin dünyâsı ve âhireti hakkında... der- bu işi benden çevir, beni de bu işten çevir. Ve hayır nerede ise onu benim için takdîr et. Sonra beni bu (takdîr edilen) işe razı kıl! der ve (bu iş dediği) hacetinin ismini söyler!] 76[76].

49- Abdest Almak Sırasında Duâ Etmek Babı

76-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ari (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) abdest suyu istedi ve o su

---

76[76] Buhârî bunun bir rivayetini Gece Namazı,' 'Tatavvu' namazı ikişer ikişerdir hakkında gelen haberler bâbı"nda getirmişti. Orada da bildirildiği gibi, bu İstihare hadîsini on kadar sahâbî rivayet etmiştir. Metinlerde öne geçirme, arkaya bırakma, ziyâde ve noksan gibi küçük farklılıklar vardır. Yalnız Enes ibn Mâlİk'ten gelen rivayet: "İstihare eden kimse zarar görmez, istişare eden pişman olmaz, iktisâde yapan kimse ihtiyâç görmez" mealinde olup İstihareye teşvîkı ihtiva etmektedir.

İstihare, istif âl babından olup birşeyin hayırlısını istemek ma'nâsınadır.

İbnu Ebî Cemre, ruhî meyilleri şöyle sıralamıştır: Üç evvelkiler: Hımme, lemme, hatire'dir. Bunlar beşer hayâlinde esiveren gelip geçici ruhî temayüllerdir. Bunlarda sebat ve istikrar bulunmadığından, kendilerine şer'î bir hüküm sabit olmuyor. Üç sonrakiler: Niyet, irâde, azîmet'tu. Bunlarda şuurun fiil ve terkten bir tarafa kat'î surette temayülü ve sahibinin o şeye tamâmiyle yönelmesi ve temekkünü bulunur. Bu nevi' ruhî hâller hayır ve şerr ölçüsü olabildiklerinden sahibi sevâblı yâhud ikaablı olur... Şuur, bu ikinci derecedeki şiddetli cereyanını almadan, henüz birinci gruptaki rûh hâllerinde istihare etmektir...

İstiharenin vicdan üzerine te'sîri vardır: İnsan bir İşin hayır ve şerrini, yarar ve zararım kestiremediği, fiil ve terkinde hayrette kaldığı, şaşırdığı bir sırada İstihare, en emîn bir mercî' ve en sağlam bir dayanaktır. İslâm'da falcılık, gayb bilicilik yok, istihare ile işin hayırlısını Allah'tan isteme yolu vardır!

ile abdest aldı. Sonra iki elini kaldırıp:

— "Allâhumme'ğfir lî Ubeydin Ebî Âmirini Allâhumme'c'al-hu yevme 'l-kıyâmeti fevka kesîrin min halkıke mine 'n-nâsi (= Yâ Allah! Ebû Âmir Ubeyd kulunu mağfiret eyle! Yâ Allah! Ebû Âmir kulunu kıyamet gününde şu yarattığın insanlardan çoğunun üstünde yüksek bir makaamda kıl)/" diye duâ etti.

Duâ ederken (ellerini o kadar kaldırdı ki) ben O'nun iki koltuğunun beyazlığını gördüm 77[77].

50- İnsanın Yüksek Bir Yere Çıktığında Duâ Etmesi Babı

77-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in maiyyetinde bir seferde bulunduk. Vâdîden yüksek bir yere çıktıkça, yüksek sesle tekbîr getiriyorduk. Peygamber (S):

— "Ey insanlar! Nefislerinize yumuşak davranın (sesinizi yükseltmeyin)/ Çünkü sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz- Lâkin sizler

Semî' ve Basîr olan Allah'a duâ ediyorsunuz!" buyurdu.

Sonra benim yanıma geldi. Ben kendi kendime "Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi (= Değişiklik ve kuvvet ancak Allah iledir)" zikrini söylüyordum. Rasûlullah:

— "Yâ Abdallah ibne Kays! Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi zikrini söyle. Çünkü bu, cennet hazînelerinden bir hazînedir" buyurdu -yâhud: "Sana cennet hazînelerinden bir hazîne olan bir kelâma delâlet edeyim mi? O: Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi sözüdür" buyurdu 78[78].

77[77] Bu, Mağâzî'de "Evtâs gazvesi bâbı"nda geçen uzun hadîsin bir parçasıdır. Ebû Mûsâ, o seferde amcası Ebû Âmir'in yaralanıp şehîd olurken Peygamber'e kendisine duâ etmesini vasiyet ettiğini haber verdiği zaman, abdest alıp ardından o şehîd için böyle duâ etmişti.

78[78] Bunun birer rivayeti Cihâd'da, "Tekbîr'de sesi çok yükseltmenin mekruh ol ması bâbı"nda ve "Hayber gazvesi"nde geçmişti. Hadîs, bu zikrin hazîne gibi yüksek bir kıymette olduğunu İsbât etmektedir.

51- Bir Vâdîye İndiği Zaman Duâ Etmek Babı

Bu konuda Câbir'in rivayet ettiği hadîs vardır 79[79].

52- İnsanın, Bir Sefere Çıkmak Yâhud Seferden Dönmek İstediği Zamanlarda Söyleyeceği Duâ Babı

Bu konuda Yahya ibnu Ebî İshâk'm Enes'ten rivayet ettiği hadîs vardır 80[80].

78-.......Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir gazveden yâhud bir haccdan yâhud bir umreden döndüğü zaman yolda yüksek bir yere çıktığında üç kerre tekbîr getirir, sonra şu sözleri söylerdi:

"Lâ ilahe üleHlâhu vahdehû İâ şerike lehü, tehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu ve huve ala kullî şeyn kadının. Âyibûne, tâibûne, âbidûne H-Rabbinâ hâmidûne. Sadaka'llâhû va'dehû ve nasara abdehû ve hezeme*l-ahzâbe vahdehû!

[= Yoktur tapacak Çalap'tır ancak. O birdir. O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur. Hamd O'nundur. O herşeye gücü yetendir. Biz ancak Rabb'imize dönücüleriz, O'na tevbe edicileriz, O'na ibâdet edicileriz, O'na hamdedicileriz. Allah va'dinde doğru çıkmış, kulu(Mu-hammed'i)na yardım etmiş, bütün düşman topluluklarını yalnız başına

79[79] Buhârî'nin işaret ettiği ve Cihâd'da geçen hadîs şudur: Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R): Biz seferde yüksek bir yere çıktıkça tekbîr getirir (Allâhu Ekber der), yüksekten bir vâdîye indikçe de tesbîh eder {Subhânâllah der) idik, demiştir.

80[80] Buhârî'nin işaret ettiği bu Enes hadîsi de Cihâd'da Usfân Seferi'nden dönüşü ve yolda Safiyye bintu Huyeyy'i bineğinin arka tarafına bindirmesini, devejıin sürçüp ikisinin de düştüklerini... anlattığı hadîstir. O hadîsin sonunda da "Âyi-bûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbinâ hâmidûne" zikri vardır.

bozguna uğratmıştır!] 81[81].

53- Evlenen Kimseye Yapılacak Duâ Babı

79-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Abdurrahmân ibn Avf'ın üzerinde (evlenenlere mahsûs olan) safran boyasından yapılmış güzel koku) eseri gördü de:

— "Hâlin nedir -yâhud: Bu ne-?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Bir çekirdek ağırlığı altın (mehr) karşılığında bir kadınla evlendim, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah ona:

— "Allah (bu evliliği) sana mübarek eylesin! Bir koyun (kesmek sureti) ile olsun düğün aşı yap!" buyurdu .

80-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Babam Abdullah, arkasında yedi yâhud dokuz kız bırakıp vefat etti. Bir müddet geçince ben bir kadınla evlendim. Peygamber (S):

— "Evlendin rni yâ Câbir?" diye sordu. Ben:

— Evet evlendim! diye cevâb verdim. O:

— "Bakire kız ile mi, yoksa dul ile mi evlendin?" dedi. Ben:

— Dul bir kadınla evlendim, dedim. Peygamber:

— "Kendisiyle oynaşacağın, seninle oynaşacak- -yâhud: Kendisiyle gülüşeceğin, seninle gülüşecek- bir kızla evlenseydin ya!" bu yurdu.

81[81] Bu hadîslerden öğrendiğimiz sudur: Dâima Allah'a güvenip dayanan Peygamber, harb gibi yüksek irâdelere dayanan seferlerde o bağlılığını Arz'ın değişiklikleri vesilesiyle izhâr ederek, sahâbîlerine göstermiş ve onlann irâdelerini zaman zaman kuvvetlendirip yükseltmiştir.

Ben:

— Babam vefat etti, arkasında yedi yâhud dokuz kız bıraktı. Beı

onların arasına, kendileri gibi bir kız getirmekten hoşlanmadım. B' sebeble onlann işlerini görecek bir kadınla evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Bareke'llâhu aleyhe (= Allah eşini sana mübarek eylesin)/ diye duâ etti.

Sufyân ibn Uyeyne ile Muhammed ibn Müslim, Amr ibn Dînâr dan; o da Câbir'den rivayet ettikleri hadîslerinde "Bâreke'llâhu aleyke duasını söylemediler 82[82].

54- (Cinsi Münasebet İçin) Eşine Geldiği Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

81-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Onların herhangibiri (cinsî münâsebet yapmak için) eşine gelmek istediği zaman Bismittâhi, Allâhumme cennibna'ş-şeytâne ve cennibVş-şeytâne mâ razaktenâ (= Bismillâhi. Yâ Allah, bizleri şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl) derse, şu muhakkak ki, eğer o karı-koca arasındaki bu cinsî münâsebette bir çocuk takdir olunursa, o çocuğa ebediyyen şeytân zarar veremez 83[83].

55- Peygamber(S)1n "Rabbena Âtinâ Fvd-Dünyâ Haseneten.., " Kavli (Yânî Duâsi) Babı

82-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber(S)'in en çok okuduğu duâ: "Allâhumme, Rabbena âtinâ fVd-dünyâ haseneten ve fVl-âhireti haseneten ve kına azâbe'n-nâri (= Yâ Allah, ey

---

82[82] Bu Câbir hadîsi de Buyû'da, Nafakalar'da ve başka yerlerde çok geçti. Bu 1 dîsler, evlenen çiftlere söylenecek vecîz ve câmiah duâ ve tebrik ta'bîrini öğr mektedir

83[83] Yânî şeytân o çocuğa dîni ve bedeni hususlarında zarar ulaştıranıaz. Bundan nıurâd, şeytânın vesvesesini aslından def etmek değildir. Bunun bir rivayeti Nikâh Kitâbı'nda geçmişti.

Rabb'imiz, bize dünyâda da bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru)/" duası idi, demiştir [84][84]

56- Dünyâ Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

83-....... Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere şu duâ kelimelerini yazı -yâhud kitâb- öğretir gibi öğretirdi:

' 'AMhumme, innî eûzu bike mine 1-buhU ve eûm bike mine H-cubni. Ve eûzu bike min en uredde ilâ erzelVl-umuri. Ve eûzu bike minfîtneti'd-dünyâ ve azâbVl-kabriV

[= Yâ Allah, ben cemrilikten, Sana sığınırım, korkaklıktan da Sana sığınırım. Ömrün en kötüsüne (ihtiyarlığın bunaklık devrine) döndürülmemizden de Sana sığınırım. Dünyâ fitnesinden ve kabir azabından da Sana sığınırım!] [85][85].

57- Duayı Tekrar Tekrar Yapmak Bâbî

84-...... Bize Enes ibnu Iyâd, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: RasûluIlah(S)'a sihir yapılmıştı. Hattâ kendisine bâzı işi yapmadığı hâlde yaptım hayâl ettirilirdi. Rasûlullah, Rabb'ine (tekrar tekrar) duâ etti. Sonra bana:

— "(Yâ Âişe) Hissettin mi? Fetva istemekte olduğun şey hakkında Allah bana fetva verip bildirmiştir" buyurdu.

---

[84][84] Bu duâ, baştaki "Allâhumme" lafzı hâriç, el-Bakara: 201. âyetteki duadır. Peygamber bazen âyetin başına bu lafzı ekleyip, duâ olarak böyle okumuştur. Bunu eklemeden sırf âyetteki lafızla duâ ettiği de çoktur. Hasene, güzellik ma'nâsma olup, insanın üzerinde tecellî eden sevinmeyi gerektirecek ni'met demektir. In-sanın bütün hâllerinde görülmesi arzu edilen dünyevî ve uhrevî her iyiliği ve ni'-meti şâmil bir sözdür. Âlimler, âhiret güzelliğini cennetle; dünyâ güzelliğini de ilim, ibâdet, sıhhat, mal, evlâd, iyi eş diye tefsîr etmişlerdir. Bunların hepsi birer hasene, birer güzelliktir. Bu kısa olmakla beraber dünyâ ve âhiret hususlarında istenebilecek her iyilik ve güzelliği içine alan çok câmialı bir düâ olduğu için, Peygamber en çok bununla duâ etmiş ve mü'minlere örnek olmuştur.

[85][85] Bunun çok küçük lafız farkıyle bir rivayeti yakında da geçmişti

Ben Âişe de:

— Yâ Rasûlallah! Bu nedir? diye sordu. Rasûlullah şöyle anlattı:

— "Bana iki adam geldi. Bunlardan biri başımın yanına, diğeri de ayaklarımın yanına oturdu. Biri arkadaşına:

— Bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da:

— Sihir yapılmıştır, diye cevâb verdi. Öbürü:

— Ona kim sihir yapmıştır? dedi. Öteki:

— Lebîd ibnu'l-A'sam! diye cevâb verdi.

— Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. O da:

— Bir tarak, saç sakal tarantısı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile! diye cevâb verdi.

— Nerede yapılmıştır? sorusuna da:

— Zervân da! diye cevâb verdi."

Zervân, Zurayk oğulları yurdunda bir kuyudur. Âişe dedi ki: Rasûlullah bâzı sahâbîleriyle o kuyuya gitti. (Ona baktı, üzerinde hurma ağacı vardı.) Sonra dönüp Âişe'ye geldi de:

— "(Yâ Âişe!) Vallahi kuyunun suyu, içinde kına bekletilmiş gibi kıpkırmızı, kuyunun etrafındaki hurma ağacının uçları şeytânların başları gibidir!" buyurdu.

Âişe dedi ki: Rasûlullah geldi de ben Âişe'ye o kuyunun hâlinden haber verdi. Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Sen o sihri çıkarıp çözseydin? dedim.

— "Bana gelince, Allah benim şifâmı vermiştir. Ben o sihri çıkarıp da insanlar arasında bir şerri yaymayı istemedim" buyurdu.

îsâ ibn Yûnus ile el-Leys ibn Sa'd, Hişâm'dan; o da babası Ur-ve'den; o da Âişe'den yaptıkları rivayette şu ziyâde vardır: Âişe: Pey-gamber'e sihir yapılmıştı da O tekrar

tekrar duâ etti, dedi ve hadîsi şevketti 86[86].

58- Müşrikler Aleyhine Beddua Babı İbn Mes'ûd Da: Peygamber (S)

"Yâ Allah, müşriklere karşı bana Yûsuf'un zamanındaki yedi yıl gibi, yedi şiddet yılı ile yardım et!" diye beddua etti, dedi.

Ve yine İbn Mes'ûd: (Ka'be'de namaz kıldığı sırada üzerine deve son'u attıklarında namazı tamamlayınca):

"Yâ Allah! Ebû CehVi Sana havale ediyorum..." diye beddua etti, dedi.

Abdullah ibn Umer de:

Peygamber (S) namaz içinde kunûtta: "Yâ Allah, fulâna vefulâna la'net et" diye beddua etti. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah:

"(Kullardaki) işten hiçbirşey sana âid değildir. Allah ya onların tevbesini kabul eder, yahud kendileri zâlimler

oldukları için azablandırır" (âiu îmrân: 128) âyetini indirdi..., demiştir 87[87].

85-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) müşrik orduları aleyhine şöyle duâ etti:

"Allâhumme, munzile'l-KitâbU serîa'l-hisâbU EhzimVl-ahzâbe eh-zimhum ve zehilhum [= Yâ Allah! Ey hesabı çabuk görücü olan

(Rabb'im)! Sen (Medine önünde toplanan) şu Arab kabilelerini dağıt, onların

86[86] Hadîsin başlığa uygunluğu bu "Duâ etti, yine duâ etti" ziyâdesinden alınır. Hadîsin bu ziyâdeyi ihtiva eden rivayetleri Bed'u'1-Halk, "İblîs'İn sıfatı bâbı"nda ve Tıbb'da geçmişti.

87[87] İbn Mes'ûd'un bu hadîsleri, Abdest Alma Kitabı'nm sonunda ve Namaz Kitâ-bı'nda geçti. İbn Umer'in hadîsi de Namâz'da, "Kunüt bâbı"nda, "Uhud gaz-vesi"nde ve Âlu İmrân: 128. âyeti tefsirinde geçmişti.

topluluklarını kır, irâdelerini sars]/" 88[88].

86-....... Bize Hişâm ed-Destevâî, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) yatsı namazının son rek'atinde başını rukû'dan kaldırıp Semiallâhu limen hamideh dediği zaman, kunût yapar, şu duayı söylerdi:

— "Yâ Allah! el-Velîd ibnu'l-Velid'i kurtar.

Yâ Allah, Seleme ibnu'l-Hişâm'ı kurtar!

Yâ Allah, (müşrikler elinde) zatfve âciz görülen diğer mü'min-leri de kurtar!

Yâ Allah, Mudar (müşrikleri) üzerine baskını şiddetlendir.

Yâ Allah, içinde bulundukları bu yılları onlara Yûsuf Peygam-ber'in kıtlık yıllarına benzet!" 89[89]

87-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) (Munzir ibn Amr'ın başkanlığı altında) kendilerine Kurrâ denilen (kırk yâ-hud yetmiş kişilik) bir birliği Necd halkının isteği üzerine, onlara dîni öğretmek üzere göndermişti. Bunlar Maûne Kuyusu başında pusuya düşürülüp öldürüldüler. Ben Peygamber'in onların öldürülmelerine üzüldüğü kadar hiçbirşeye üzüldüğünü görmedim. Peygamber, sabah namazında bir ay kunût yaptı da;

— "Usayya kabilesi Allah'a ve Rasûlü'ne âsî oldular!" buyururdu 90[90].

88[88] Peygamber'in bu duası akabinde şiddetli bir fırtına çıkmış, bir gece içinde düşman ordularının herşeylerini alt-üst etmiş, gönüllerini bir ümîdsizlik kaplamış ve neticede perîşân bir hâlde Mekke yolunu tutarak çekilip gitmişlerdir:

Bunun da birer rivayeti Cihâd'da ve Mağâzî'de geçmişti.
89[89] Bunun birer rivayeti Yağmur Duâsi'nda ve en-Nisâ Sûresi tefsirinde geçmişti.

90[90] Hadîsin birkaç rivayeti Namaz ve Vitr'de geçti.

Bu vak'a Uhud'dan dört ay sonra, dördüncü hicret senesinin safer ayında meydana gelmişti. Peygamber Necdliler tarafından verilen bir ahd ve mîsâk üzerine, "Kurrâ" denilen yetmiş kadar yetişmiş, bilgili

88-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Yahudiler Peygamber (S) üzerine selâm verirler de "es-Sâmu aleykum (= Ölüm üzerinize)" derlerdi. (Ben) Âişe onların bu sözlerini farkedip anladı da:

— AleykumuVsâmu ve'l-la'netu(= Ölüm ve la'net sizin üzerinize olsun)! dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Yavaş ol yâ Âişe! Muhakkak ki Allah herşeyde yumuşak muamele etmeyi sever!" buyurdu.

Âişe:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Onların söylemekte oldukları sözü işitmedin mi? dedi.

Peygamber:

— "Sen de benim bu sözü onlara reddettiğimi işitmedin mi? Ben onlara: Ve aleykum (-Sizin üzerinize de)! şeklinde söylüyordum" buyurdu 91[91].

89-....... Bize Alî ibn Ebî Tâlib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Hendek harbi gününde Peygamber(S)'in beraberinde bulunduk. O:

— "Allah bu müşriklerin kabirlerine ve evlerine ateş doldursun! Çünkü onlar bizi tâ güneş batıncaya kadar orta namazını kılmaktan alıkoydular; orta namazı ikindi namazıdır" buyurdu 92[92].

---

sahâbîyi muallim olarak Mun-zir ibn Âmir el-Hazrecî'nin maiyyetinde Necd'e göndermişti. İşte bu kadar çok sayıda yetişmiş kimsenin bir pusuya düşürülerek o kabileler tarafından öldürülmeleri, Peygamber'i çok derinden üzmüş ve bu felâketi yapanlara bir ay böyle beddua etmiştir.

91[91] Hadîsin bir rivayeti Edeb Kitabı, "Herşeyde yumuşaklık bâbı"nda geçmişti.

92[92] Hadîsin birer rivayeti Mağâzî'de, "Hendek gazvesi bâbı"nda ve Tefsîr'de el-Bakara: 238. âyetin tefsirinde geçmişti.

Çünkü müşriklerin o gün hücumlarından dolayı namazları korku namazı suretiyle olsun vaktinde kılamamışlar, tâ güneşin batmasından sonra kılmışlardı.

59- Müşrikler Lehine Duâ Babı

90-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: et-Tufeyl ibnu Amr ed-Devsî, Rasûlullah(S)'ın huzuruna geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Devs kabilesi halkı Allah'a âsî oldular ve İslâm'ı kabulden çekindiler! Bu sebeble Sen onların aleyhine duâ et! dedi.

Onun bu sözü üzerine oradaki insanlar Rasûlullah'ın Devs ka-bîlesi halkı aleyhine duâ edeceğini sandılar. Rasûlullah ise:

— "Yâ Allah! Devs halkına hidâyet eyle de onları İslâm topluluğumuza getir!" diye duâ etti 93[93].

60- Peygamberdin "Allâhumme'ğfir Lî Mâ Kaddemtu Ve Ahhartu" Duası Babı

91-.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan; o daEbû Burde'den; o da babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şu duâ ile duâ ederdi:

' 'Rabbiğfir lî hatîetî ve cehli ve israfı fî emri kullihî ve mâ ente aHemu bihi minni. Allâhumme*ğfir lîhatâyâye ve amdi ve cehli ve hezlî ve kullu zâlike indî! A llâhumme 'ğfir lî mâ kaddemtu ve mâ ah-hartu ve mâ esrertu ve mâ a'Ientu. EnteH-Mukaddimu ve enteH-Muahhıru. Ve ente alâ külli şey'in kadîrun!

(= Ey Rabb'im! Benim günâhımı, bilgisizliğimi, her işimde israfımı ve benden daha iyi

---

İşte bu hadîsler, müşriklere, dîn düşmanlarına, dîne ve müslümânlara zarar vermelerinden dolayı aleyhlerine duâ yapıldığının delilleridir.

93[93] et-Tufeyl İbn Amr ed-Devsî, Mekke'de müslümân olup kabîlesi halkını İslâm'a çağırmaya me'mûr edilmişti. Hayber'in fethi sırasında bâzı arkadaşlarıyle Pey gamber'i ziyarete gelip, kavminin islâm'ı kabul etmemesinden şikâyet arz etmişti.

Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçmişti.

bilmekte olduğun kusurlarımı mağfiret eyle! Yâ Allah! Benim hatâlarımı, kasdımla ve bilgisizliğimle işlediklerimi, şakalarımı mağfiret eyle! Bunların hepsi bende vardır. Yâ Allah! Evvelden yaptığım, sonradan yapacağım; gizlediğim, açığa çıkardığım bütün günâhlarımı Sen mağfiret eyle! Öne geçiren ancak Sen'sin, sonraya bırakan da ancak Sen'sin. Sen herşeye gücü yetensin!)"

Ubeydullah ibnu Muâz şöyle dedi: Ve bize Şu'be, Ebû İshâk'tan; o da Ebû Burde'den; o da babası Ebû Musa'dan; o da Peygam-ber(S)'den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti.

92-.......Bize Ebû İshâk, Ebû Bekr ibnu Ebî Musa'dan ve Ebû Burde'den; sanırım ki, o da babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle duâ ederdi:

"Allâhumme'ğfir lî hatîetî ve cehli ve isrâfi fî emri ve mâ ente aHemu bihî minnt

Allâhumme 'ğfir lî hezlî ve ciddî ve hatâye ve amdî ve kullu zâlike indî!"

(= Yâ Allah! Benim günâhımı, bilgisizliğimi, isimdeki israfımı ve benden daha iyi bilmekte olduğun bütün kusurlarımı mağfiret eyle!

Yâ Allah! Benim latifemi, ciddî hâlimi, hatâmı ve dileyerek işlediğim günâhımı mağfiret eyle! İ'tirâf ederim ki, bu kusurların hepsi bende vardır!) 94[94]

61- Peygamber(S)'İn: "Bizim Yahudiler Hakkındaki Duamız Kabul Olunur, Onların Bizim Hakkımızdaki Duaları Kabul Olunmaz" Kavli Babı

93-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû'I-Kaasım (S):

— "Cumua (gününde öyle bir saat vardır ki, herhangibir müslümân dikeîip namaz kılar olduğu hâlde Allah'tan bir hayır isler ve bu istemesini o saate denk getirirse, Allah ona

94[94] Peygamber(S)'in bütün ma'siyetlerden ve günâhlardan pâk ve uzak olduğu hâlde, yukarıdaki dualarda günâhlarından söz ederek mağfiret niyaz etmesi, ubudiyet izhârında kemâl göstermek ve ümmete Rabb'Ierine karşı ne yolda züll ve iftikaar arzeyleyeceklerini öğretmek içindir.

dilediğini muhakkak verir" buyurdu ve o saatin kısa olduğunu anlatmak için eliyle işaret etti.

Biz: Peygamber bu işaretiyle o saatin azlığını gösteriyor, dedik.

62- Cumua Günü İcabet Ümîd Edilen Saatte Duâ Etmek Babı

94-....... Bize Eyyûb, İbnu Ebî Muleyke'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Yahudiler Peygamber(S)'e geldiler ve ("Ölüm üzerine olsun" demek olan) "es-Sâmu aleyke" dediler.

Peygamber de:

— "Ve aleykum (= Sizin üzerinize de olsun)/" dedi. Âişe de:

— es-Sâmu aleykum ve laanekumu'llâhu ve gadıbe aleykum (= Ölüm sizin üzerinize olsun, Allah size la'net etsin ve gadab eylesin)! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yavaş ol yâ Âişe! Rıfk ile, yumuşaklıkla muamele etmen lâzımdır. Ben seni katılıktan, sertlikten sakındırırım -yâhud: Çirkin sözden sakındırırım-!" buyurdu.

Âişe:

— Onların söyledikleri sözü işitmedin mi? dedi. Rasûlullah:

— "Sen de benim söylediğimi işitmedin mi? Ben (söylediklerini) onlara reddettim. Benim onlar hakkındaki duam kabul olunur. Fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olunmaz" buyurdu [95][95].

---

[95][95] Tercümesini yapmakta olduğumuz Buhârî nüshasında bu 61. ve 62. bâb başlıkları ve hadîsleri böyledir. Aynî'nin nüshasında ise 61.'deki başlık önce olup altına 93'rakamh Ebû Hureyre hadîsi yazılmış, sonra 62.'deki başlık ve altına da Âişe hadîsi yazılmıştır. Kastallânî nüshası da Aynî'ninki gibidir. Bunlarınki daha uygundur. denileceği gibi, bunu söylemekteki sünnetlik, yalnız Fâtiha'daki duaya mahsûs da değildir.

63- (Duâ Sonunda) "Âmîn" Demek Babı

95-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bu hadîsi bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Okuyucu, yânı Fatiha okuyan kimse 'Âmîn1 dediği zaman sizde 'Âmîn* deyiniz* Çünkü melekler de 'Âmîn' derler. Her kimin 'Âmîn' demesi meleklerin 'Âmîn' demesine uyarsa, geçmiş günâhları mağfiret olunur" .

64- "Lâ İlahe İlle'llâh" Demenin Fazileti Babı

96- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti ki, Ra-sûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Her kim günde yüz kerre *Lâ ilahe ille Hlâhu vahdehû lâ şerike leh lehu 'l-mulku ve lehu 1-hamdu ve huve ala kullî şey Hn kadîr (= Bir tek Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsûstur. Herşeye kudreti yeten O'dur)' tehlîlini söylerse, bu onun lehine on köleyi hürriyete kavuşturmaya denk sevâb olur ve onun lehine yüz hasene yazılır, ondan yüz seyyie de silinir. Ve bu, o kimse için bu gününde tâ akşama girinceye kadar şeytândan da bir sığınma olur. Hiçkimse onun yaptığından daha faziletlisini yapmış olmaz, ancak onunkinden daha çok çalışmış olan adam müstesnadır" 96[96].

97- Bize Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Abdulme-lik ibnu Amr tahdîs etti.

"Âmîn", "İcabet et, kabul et" ma'nâsina bir fiil ismidir. 'V?mm"deme-ye de "Te'mîn" denilir.. Bu, Kur'ân'm nazmından cüz' değildir. Bunun için Mushaf'a yazılmaz... {Hakk Dîni, I, 145).

96[96] Hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitabı, "İblîs'in ve askerlerinin sıfatı bâbı"n-da da geçmişti.

Müslim, Zikir ve Duâ... Kitabı, "Tehlîl, tesbîh ve duanın fazileti babı", 28- "2691" rakamıyle getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 180.

Bize Amr ibnu Ebî Zaide, Ebû İshâk'tan tahdîs etti ki, Amr ibnu Meymûn:

— "Her kim günde on kerre 'Lâ ilahe ille'llâhu...' tehlîlini okursa, İsmail Peygamber neslinden on esîr âzâdlamış gibi sevaba hakk kazanır" diye söylemiştir.

Amr ibnu Ebî Zaide şöyle dedi: Ve bize Abdullah ibnu Ebi's-Sefer, eş-Şa'bî'den; o da er-Rabî' ibnu Hüseyin'den bunun benzerini tahdîs etti. Ben, er-Rabî'e:

— Sen bunu kimden işittin? diye sordum. O:

— Amr ibnu Meymûn'dan, dedi. Akabinde Amr ibnu Meymûn'a geldim ve ona:

— Sen bunu kimden işittin? diye sordum. O:

— İbnu Ebû Leylâ'dan, dedi.

Akabinde İbnu Ebî Leylâ'ya geldim ve ona:

— Sen bunu kimden işittin? diye sordum. O:

— Ebû Eyyûb el-Ensârî (R)'den işittim, o bunu Peygamber(S)'den tahdîs ediyordu, dedi.

Ve îbrâhîm ibn Yûsuf da babası Yûsuf ibn İshâk'tan; o da dedesi Ebû İshâk Amr'dan söyledi ki, o şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Meymûn, Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Ebû Eyyûb(R)'dan, Peygamber'in bu hadîsini tahdîs etti.

Ebû Abdillâh el-Buhârî: Sahîh olan, Amr'ın, Peygamber(S)'den olan sözüdür, dedi.

Ve (Buhârî'nin şeyhi) Mûsâ ibnu İsmâîl şöyle dedi: Bize Vuheyb, Dâvûd ibnu Ebî Hind'den; o da Âmir eş-Şa'bî'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Ebû Eyyûb(R)'dan; o da Peygamber^)'den tahdîs etti.

Ve İsmâîl ibnu Ebî Hâlid, eş-Şa'bî'den; o da er-Rabî'den onun sözünü söyledi.

Ve Âdem ibnu Ebû Iyâs şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti.Bize Abdulmelik ibnu Meysere tahdîs etti. Ben Hilâl ibn Yesâf'tan işittim; o da er-Rabî* ibn Huseym'den ve Amr ibnu Meymûn'dan; onlar da Abdullah ibnu Mes'ûd(R)'dan, Peygamber'in bu sözünü söyledi-ler.

Ve el-A'meş ile Husayn; bunların ikisi de Hilâl ibn Yesâf'tan; o da er-Rabî'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan O'nun kavlini söylediler.

Ve bu hadîsi Ebû Muhammed el-Hadramî de Ebû Eyyûb(R)'dan; o da Peygamber(S)'den: "Bu tehlîli söyleyen, İsmâîl evlâdından on köle âzâd eden kimse gibi olur" hadîsini rivayet etti " 97[97].

65- "Subhânallah" Demenin Fazileti Babı

98-Bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâlik'ten; o da Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlul-lah (S): "Her kim günde yüz kerre 'Subhânallahi ve bi-hamdihi (= Allah'ı tesbîh ve hamdederim)' derse, o kimsenin (Allah hakkı olan) günâhları -deniz köpüğü kadar çok olsa bile- kendisinden indirilip affedilir" buyurmuştur 98[98].

97[97] Bu hadîs, bundan önceki 96 rakamlı hadîsin aynıdır. Her ikisi de "Lâ ilahe H-le'llâhu vahdehû lâ şerike lehu, lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu vehuvealâ kuttî şey'in kadir" duasını her gün okumanın yüksek faziletini bildirmektedir. Fark şudur: 95 rakamlı hadîs Ebû Hureyre'den, 97 rakamlı hadîs ise Ebû Eyyûb ile Abdullah ibn Mes'ûd'dandır. İkinci fark da Ebû Hureyre rivayetinde günde yüz kerre, Ebû Eyyûb ile ibn Mes'ûd rivayetlerinde günde on defa okunmasıdır. Bir de Ebû Hureyre hadîsinde va'd edilen şeyler daha çoktur.

Bu hadîs üç büyük sahâbîden rivayet olunduğu için, gayet kuvvetlidir. Sa-hâbî râvîler i'tibâriyle kuvvetli olduğu gibi, müellif Buhârî'ye gelinceye kadar tabiî ve etbâu't-tâbiî tabakalarındaki râvîleri yönüyle daha zengindir. Buhârî'nin bu hadîsteki rivayet zincirlerine bakılınca -muhadramlardan, tabiî ve etbâu't-tâbiî ricalinden, Buhârî'nin müteaddid şeyhlerinden - o kadar çok ve yüksek râvîler görülüyor ki, Peygamber'imizin hadîsini nakletmekte seleflerimizin gösterdikleri yüksek ihtimama hayret etmemek kaabil değildir. Gerek hadîsteki Tev-hîd duasının, gerek va'd edilen mükâfatın Peygamber'imİzin mübarek lisânından teblîğ olunduğu gibi naklolunduğunda riyâzî bir kesinlikle kanâat hâsıl oluyor. Bu rivayetler ve kanâatler karşısında biz Muhammed Ümmeti'ne düşen vazife, bu hacmi küçük, fakat fazileti çok büyük duayı, hiç olmazsa "Lâ ilahe ille'llâh (= Yoktur tapacak Çalap'tır ancak)" tevhîd kelimesine devam etmektir (Tev-hîd'in bu tercümesi Cevdet Paşa'nmdır).

98[98] Hadîste afv, mutlak zikrolunup, sınırı çizilmemiştir. Bunun sınırını diğer nass-lann delaletiyle öğreniyoruz: "Eğer yasak edildiğiniz büyük günâhlardan kaçı-^ mrsamz, sizin (öbür) kabahatlerinizi örteriz ve sizi şerefli bir mevki'e sokarız" {en-Nisâ: 31) âyeti gereğince, büyük günâhlardan sakınılması şartıyle küçüklerinin, istiğfar etmeksizin bile affolunacağı müjdelenmiş oluyor. Ancak bütün sarihlerin ehemmiyetle kaydettikleri üzere, bu afv, Allah hakkına âid olan günâhların af fidir. Kul hakkı ise yalnız halâllaşmakla düşer. Öyleyse çok kolay olup büyük bir müjdeyi ihtiva eden bu duaya devam etmelidir.

99-.......Bize îbnu Fudayl, Umâreibnu'l-Ka'kaa'dan; o da Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Subhânallahi ve bi-hamdihi, SubhânallâhVl-azîm (= Allah^a hamdederek tesbîh ederim, ve yine büyük olan Allah'ı tekrar tekrar tesbîh ederim), dile hafif, mizanda ağır, Rahman 'a sevgili iki kelimedir" 99[99].

66- Azız Ve Celîl Olan Allah'ı Anmanın Fadlı Babı

100-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Rabb'ini zikreden kimse ile zikretmeyen kimsenin benzeri, diri ile ölü gibidir" buyurdu 100[100].

101-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah'ın bir sınıf melekleri vardır ki, bunlar yollarda, sokaklarda dolaşırlar, zikir ehlini ararlar. Onlar (Azız ve Celîl olan) Allah'ı anan bir cemâat bulunca birbirlerine:

— Aradığınıza geliniz, diye seslenirler.

99[99] Metindeki iki kelime, iki kelâm, yânî iki cümle demektir. Nitekim "Şehâdet Kelimesi" ta'bîri de böyledir. Hakîkaten bu iki cümle âlim-câhil, büyük-küçük her müslümân için İfâdesi kolay, Allah'ı noksan sıfatlardan tenzihi ve kemâl sıfatlanyle övgünün en güzeli olduğu için Rahmân'a sevgili, mîzânda da ağır gelecek vecîz bir duadır.

Buhârî'de geçtiği yerler:

a. Kitâbu'd-Daavât, 65. bâbda 98. hadîs.

b. Kitâbu'l-Eymân ve'n-Nuzûr, 19. bâbda 56. hadîs.

c. Kitâbu't-Tevhîd, 59. bâbda 187. son hadîs.

100[100] Allah'ı zikretmek, dînen rağbet ve teşvîk olunmuş zikir ve duaları dille söylemek, "Bâkıyetu's-sâtihât"(d-Kehî: 46; Meryem: 76), Havkale, Hasbele, Besmele, İstiğfar, Kur'ân okumak, hattâ daha efdali hadîsle, ilim müzakeresiyle, âlimlerin ilmî münâzaraianyle olur... Bu hadîste zikreden mü'min diriye, gafil de ölüye benzetilmiştir. Zikreden mü'min Yaratan'ına karşı O'nu anarak bir varlık ve canlılık göstermiş bulunuyor. Allah'ı anmaktan gafil olan duygusuz kimse ise, ölü gibidir.

Bunun üzerine melekler zikir ehlini dünyâ semâsına kadar ka-natlarıyle tavaf edip etrafını kuşatırlar. Rabb'leri onları pek iyi bildiği hâlde, meleklere:

— Kullarım ne söylüyorlar? diye sorar. Onlar da:

— CSubhânallah' diyerek) Sen 'i tesbîh ediyorlar, ('Allâhu Ekber* diyerek) Sen 'i tekbîr ediyorlar, ('el-Hamdu lüîâhi' diyerek) Sen 7 hamd ve sena ediyorlar! suretinde cevâb verirler.

Sonra Allah:

— Bu kullarım Beni görürler mi ki? diye sorar. Melekler:

— Hayır, vallahi onlar Sen'i görmezler! derler. Allah:

— O kullarım ya Beni görseler nasıl olurlar? buyurur. Melekler:

— Onlar Sen 'i görseler, Sana ibâdet ve ubudiyetleri daha şiddetli; temcîd ve tahmîdleri daha çetin; teşbihleri daha çok olur! derler.

Yüce Allah:

— Benden ne diliyorlar? diye sorar. Melekler:

— Cennet istiyorlar! diye cevâb verirler.

Yüce Allah:

— Onlar cenneti görmüşler mi?

— Hayır, vallahi onlar cenneti görmemişlerdir!

— Ya onlar cenneti görselerdi?

— Eğer görselerdi cennete karşı hevesleri daha çok, talebleri daha şiddetli, rağbetleri daha büyük olurdu.

Allah:

— O kullarım neden istiâze ederler? Melekler:

— Cehennem ateşinden!

— Cehennemi gördüler mi?

— Hayır, vallahi onu görmediler.

— Ya görselerdi nasıl olurlardı?

— Ondan daha çok kaçınırlardı, korkuları daha çok olurdu. Bunun üzerine Yüce Allah, meleklere:

— Ey melekler, ben sizleri şâhid yapıyorum ki, ben bu zikreden kullarımı mağfiret ettim! buyurur.

Meleklerden birisi:

— O zikredenlerin arasında fulan kişi var ki, o zikredenlerden değildir, bir haceti için gelmiş oturmuştu! der.

Yüce Allah:

— O mecliste oturanlar öyle kemâl sahibi kimselerdir ki, onlarla birlikte oturanlar şakı olamaz! cevâbını verir."

Bu hadîsi Şu'be, el-A'meş'ten, Peygamber'e yükseltmeyerek rivayet etti. Keza bu hadîsi Süheyl, babası Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber (S)'den olmak üzere rivayet etmiştir 101[101].

101[101] Bu hadîsi Ahraed ibn Hanbel ile Müslim de Peygamber'e ulaştırılmış olarak rivayet etmişlerdir: Müslim, Zikr, Duâ..., "Zikr meclislerinin fadlı babı", 25-"2689"; Müslim Ter., VIII, 177-178.

Âlimler: Bunlar mahlûkların beraberinde tertîb edilmiş bulunan Hafaza ve diğer meleklerden gayrı ve zâid olan birtakım meleklerdir. Bu seyyar meleklerin başka hiçbir vazifeleri yoktur. Bunların maksûdu, sâdece ilim ve zikir halkalarıdır, dediler (Nevevî).
"Meclîs"ten maksad, ilim ve zikir meclislerinden bir meclistir ki, orada Allah'ın kelâmı, Rasûlü'nün sünneti, sâlih selefin haberleri, zâhid, noksanlıklardan ve adîliklerden uzak olan imamların sözleri zikrolunur. Bu gibi meclisler bu gün yok oldu da, onların yerine yalanın ve şeytânın mizmârlarınm meclisleri konuldu (Taberî).

Biz bu hadîsin tercümesini pek az tasarrufla merhum Kâmil Mîrâs'ın tercümesinden naklettik. Metinde "O dedi ki" ma'nâsında bir haylî "Kaale"ler vardı. Merhum tercümeyi ağırlaştırmamak için bunların bir kısmını bırakmıştır. Biz de bunları yazmadık (M. Sofuoğlu).

67- "Lâ Havle Velâ Kuvvete İllâ Billahi' Kavli(Nin Fazîleti) Babı

102-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir dağ yolunda yâhud bir tepede yol alıp yürüdü.

Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (S) katırının üzerinde yol alıyordu:

— "Sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz!" buyurdu.

— "La ilahe illellâhu vallâhu ekber {= Hiçbir ilâh yok, ancak Allah vardır. Allah en büyüktür)/" tehlîl ve tekbîrini söyledi.

Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (S) katırının üzerinde yol alıyordu:

— "Sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz!" buyurdu.

Sonra da:

— "Yâ Ebâ Mûsâ -yâhud: Yâ Abdallah-! Ben sana cennet hazînesinden bir kelimeye delâlet edeyim mi?" diye sordu.

Ben:

— Evet (delâlet buyur), dedim. Rasûlullah:

— "Z,â havle velâ kuvvete illâ billahi (= Tahavvül ve kuvvet ancak Allah iledir)/" buyurdu [102[102]].

102[102] "Tahavvül ve kuvvet ancak Allah iledir". Âlimler dediler ki: Bunun sebebi, bu kelime istislâm ve Yüce Allah'ı tevfîz etme kelimesidir. O'na itaati ve O'ndan başka Sâni' olmadığını, O'nun emrini reddecek bulunmadığını, kulun ise O'-nun emrinden hiçbirşeye mâlik olmadığını ikrar ve i'tirâf etmedir. "Kenz"in buradaki ma'nâsı ise, cennete biriktirilmiş olan sevâbdır...

Lügat âlimleri derler ki: Havi, hareket ve çâredir, yânî hiçbir hareket, isti-tâat ve çâre yoktur, ancak Allah'ın meşîeti ile vardır. Keza denildi ki: Bunun ma'nâsı, şerri def etmeye hiçbir hareket, hayrı elde etmeye de hiçbir kuvvet yoktur, ancak Allah iledir... Bunların hepsi birbirine yakın ma'nâlardır (Neve-vî)-Müslim Ter., VIII, 190-194.

68- Bâb:

"Aztz ve Celîl olan Allah'ın, bir hâriç olarak yüz ismi vardır".

103-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Biz bu hadîsi Ebu'z-Zinâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet olarak ezberledik. Peygamber (S):

— "Allah 'in doksandokuz, yânî bir müstesna olmak üzere yüz ismi vardır. Bunları ezber eden herbir kişi muhakkak cennete girer. Yüce Allah tek'tir, tek olanı sever" buyurmuştur 103[103].

69- (Usandırmamak İçin) Zaman Zaman Va'z Ve Ders Yapmak Babı

104-.......Bize Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Biz Abdullah ibn Mes'üd'u bekleyip duruyorduk. Bu sırada Yezîd ibn Muâviye el-Absî yanımıza çikageldi. Biz ona:

— (Yâ Yezîd!) Ders meclisi yapmaz mısın? dedik. O:

Bu nâçiz Sofuoğlu da bunu "Tahavvül (yânî bir hâlden bir hâle hareket edip geçme) ve buna gerekli enerji ve kuvvet, ancak Allah iledir" şeklinde ifâde etmek ister!

103[103] Bu hadîste "Doksandokuz" sayısı bir de "Yüzden bir eksik" diye te'yîd edilmiştir. Kâtibin kaleminin yanılma ve şübhe ile başka rakamlar yazmasının önüne böylece geçilmiş ve sayı tam te'mînâta alınmıştır.

Beyhakî'nin Kitâbu'1-Esmâ ve's-Sıfât'ında bu hadîsin sonunda, Yüce Allah'ın haber verilen bu "Doksandokuz ismi" sıralanmıştır.

Bu hadîs, Allah'ın isimlerinin bunlardan ibaret olduğunu ifâde etmez. Bu ancak, bunlardan doksandokuzunu ezberleyip sayanın cennete gireceğini haber vermektedir. Yüce Allah'ın zâtı bir, güzel isimleri çoktur. Kur'ân ve hadîslerde zikrolunanlar, buradakilerden ibaret değildir. Burada İlâhî isimlerin hepsi değil, bellenip sayılması ve bu kadarının cennete girmeye vesîle olması hikmetinden ötürü doksandokuz tanesi zikredilmiştir.

Bu hadîs ve isimler hakkında: Müslim Ter., VIII, 164-165; Hakk Dîni, VI, 4879-4880; Tecrtd Ter., VII, 219-224.

— Hayır, lâkin ben İbn Mes'ûd'un evine girer ve sahibiniz Abdullah ibn Mes'ûd'u size çıkarırım. Eğer onu çıkaramaz isem, ben gelir sizin için ders meclisine otururum, dedi.

Müteakiben Abdullah ibn Mes'ûd, Yezîd'in elinden tutarak evinden dışarı çıktı, gelip bizim yanımızda dikeldi ve şöyle dedi:

— Dikkat edin! Sizin benden (sık sık) ders isteme durumunda olduğunuz bana haber verildi. Fakat gerçek şudur: Beni sizin yanınıza va'z ve ders için çıkmaktan men' eden şey, Rasûlullah(S)'ın va'z ve ders hususunda bize bıkkınlık gelmesini istemediği için hâlimize bakıp kollar ve ona göre bâzı günlerde va'z eder olmasıdır, dedi [104][104].

Bu Kitabı, Kur'ân'dan Bâzı Duâ Metinleriyle Bitirelim

En güzel, en vecîz, en câmialı dualar Kur'ân-ı Kerîm'dedir. Bunların bir kısmı peygamberlerin ve iyi kulların dualarıdır. Muham-med Ümmeti'nin bunlarla duâ etmeleri için, bunlar Kur'ân-ı Kerîm'de tescil edilmişlerdir. Bunlar âdeta Yüce Allah'a bir dilekçe örnekleridirler. Peygamber ekseriya bunlarla duâ ederdi. Bunların dışında Peygamberin de ümmetine öğrettiği yine vecîz, kısa, özlü bâzı dualar da vardır. İşte bu iki grup dualar, yânı Kur'ân'daki dualarla Peygamberin duaları, kendileriyle duâ edilmeye en lâyık duâ metinleridir. Bunların dışında daha sonraki devirlerde düzülüp geliştirilen, tekrarlar, lüzumsuz sözlerle doldurulmuş uzun duâ metinlerine i'tibâr edilmemelidir.

Kur'ân'daki duâ metinlerinden bâzılarını burada ma'nâlarıyle birlikte verelim:

a. Fatiha Sûresi: Dünyâda başka hiçbir dînde eşi ve benzeri olmayan en câmialı duadır. Ondan sonra:

"Rabbena lâ tuâhıznâ in nesınâ ev ahta'nâ, Rabbena ve lâ tahmil aleynâ ısran kemâ hameltehu alellezîne min kablinâ, Rabbena velâ tuhammilnâ mâ lâ takate lehâ bihi va'/« annâ vağfir İenâ ve'r-hamnâ ente mevlânâ fensumâ ale'l-kavmi'l-kâfirin" (Ey Rabb'imiz,

---

[104][104] Bu hadîsin iki rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

unuttuk yâhud yanildıysak bizi tutup sorguya çekme. Ey Rabb'imiz! Bizden evvelkilere yüklediğin gibi, üstümüze ağır yük yükleme. Ey Rabb'imiz! Takat getiremiyeceğimizi bize taşıtma. Bizden (günâhları) sil, bağışla, bize mağfiret et, bize merhamet eyle.

Sen Mevlâ'mızsm. Artık kâfirler güruhuna karşı da bize yardım et)" (el-Bakara: 286).

c. Her zaman ve her vesîle ile okunacak duâ: el-bakara: 201.

d. Başarı duası:

' 'Rabbena âtinâ min ledunke rahmeten ve heyyVienâ min em-rina râseden (= Ey Rabb'imiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir başarı hazırla)" (ei-Kehf: ıo).

e. İbrahim'in duası:

"Rabbi'c'alnî mukîme's-salâti ve min zurriyeti, Rabbena ve tekabbeH-duâ. Rabbena'ğfır lî veli-vâîideyye ve iil-mü 'minine yev-me yekûmu'l-hisâbi (= Ey Rabb'im, beni doğru namaz kılmakta sabit tut. Zürriyetimden de (böyle namaz kılanlar yarat)! Ey Rabb'imiz, duamızı kabul eyle! Hesâb ayağa kalkacağı gün beni, ana-babamı ve bütün mü'minleri mağfiret eyle)" (ibrahim: 40-41).

f. Her hareket ve sükûnda, her gidiş-gelişte, her giriş-çıkışta okunacak duâ:

"Rabbiedhilnîmudhalesıdkın veahricnîmuhracasıdkın. Ve*-c'allîmin ledunkesultanen nasıra (= Rabb'im, beni sıdk girdiri-şiyle girdir, sıdk ve selâmet çıkarışı ile çıkar ve tarafından bana hakkıyle yardım edici bir kudret ver)" (ei-isrâ: 80).

g. Hitabet, konuşma, ders, imtihan duası:

"RabbVşrahlî sadrı ve yessirlt emrî vahlul ukdeten min lisânı yeflehû kavlî(= Rabb'im, benim göğsüme genişlik ver, işimi benim için kolaylaştır, dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar)" (Tâhâ: 25-28).

h. Dâim okunacak duâ:

"Rabbena 'ğfır lenâ zunûbenâ ve ısrâfenâ ff emrinâ ve sebbit akdâmenâ vensurnâ ate'l-kavmi'l-kâfîrin {Ey Rabb'imiz, bizim

günâhlarımızı ve işimizde israfımızı mağfiret eyle. Ayaklarımızı sabit kıl. Kâfirler güruhuna karşı bizlere yardım et)" (Âiu imrân: 147). k. Diriler ve Ölüler için duâ:

' 'Rabbena 'ğfir lenâ ve U ihvâmnellezîne sebekûnâ bil-îmâni ve lâ tec 'alfî kulûbinâ gülen Hllezîne âmenû. Rabbena inneke Raûfun Rahîmun(= Ey Rabb'imiz, bizi ve îmân ile daha önden bizi geçmiş olan (dîn) kardeşlerimizi mağfiret eyle! îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kîn bırakma. Ey Rabb'imiz, şübhesiz ki, Sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin)" (d-Haşr: 10).

1. Duayı bitiriş sözleri:

"Subhâne Rabbike Rabbi'l-izzeti amma yesıfûn. Ve Selâmun ale'l-murselin ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-Âlemin (= Galebe sahibi

olan Rabb'in onların isnâd etmekte oldukları vasıflardan münezzehtir. Gönderilen bütün peygamberlere Selâm ve Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun)" (es-Sâffât: 180-182).

Bunlardan başka, çeşitli vesilelerle okunacak daha pekçok dualar vardır.

Duanın lüzumuna delîl olan bâzı âyetleri de işaretle yetinelim: el-A'râf: 55-56, 180; el-Mu'min: 7-9, 60.

"Elâ bi-zikri'ltâhi tatmainnu'I-kulûbu"

(= Haberiniz olsun ki, kalbler ancak Allah'ı anmakla huzura

kavuşur" (er-Ra'd: 28).

Ahmed el-Kastallânî bu Duâ Kilâbı şerhini 914 hicret yılı, 28 Cumâda'l-âhire çarşamba günü yatsı namazından sonra bitirdiğini yazmıştır. Bu nâçiz Mehmed Sofuoglu da bunun tercümesini Allah'ın yardımı ve muvaffak kılmasıyla 23 Mart 1984/20 Cumâda'l-âhire cumua namazından sonra bitirmiş bulunuyorum. Yüce Allah tamamlamayı müyesser eylesin! Âmîn!

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

81- KITABU'R-RIKAAK

(Kalbi Inceltecek Seyler Kitabi) [1]

1- Saglik Ve Bos Vakit Hakkinda Gelen Seyler Ve "Yasama, Ancak Âhiret Yasamasidir" Babi

1-....... Ibn Abbâs (R): Peygamber (S): "Saglik ve bos vakit, insanlardan pekçogunun bunlardan faydalanmak hususunda aldan-diklari iki büyük ni'mettir" buyurdu, demistir [2].
Abbâs el-Anberî söyle dedi: Bize Safvân ibnu îsâ, Abdullah ibn Saîd ibn Ebî Hind'den tahdîs etti ki, babasi Saîd: Ben, Ibn Abbâs'-tan isittim; o Peygamber(S)'den geçen hadîsin benzerini rivayet etti, demistir.

2-....... Bize Su'be, Muâviye ibn Kurre'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki Peygamber (S - Hendek kazilmasi sirasinda, Abdullah ibn Revâha'ya âid olan-) su beyti söylemistir:
"Alîâhumme lâ ayse illâ aysu'l-âhire Fe-eslihi 'l-Ensâra ve 'UMuhâcire (Yâ Allah, yasama ancak âhiret yasamasidir. Sen Ensâr ve Muhâcirler'i iyilestir!)"
(Bunun benzeri hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte Sehl ibn Sa'd da Enes'e mutâbaat etmistir.)'

[3]
.

3-.......Bize Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) tahdîs edip söyle dedi: Bizler Rasûlullah(S)'in maiyyetinde idik. Kendisi hendek kaziyor, bizler de toprak tasiyorduk. Rasûlullah bizim yanimiza ugrar ve su beyti söylerdi:
"Alîâhumme lâ ayse illâ aysu'l-âhire
Fagfir lî'l-Ensârî ve'l-Muhâcire
(= Yâ Allah, âhiret yasayisindan baska gerçek yasayis yoktur. Sen Ensâr'i ve Muhâcirler'i magfiret eyle!)"

Bunun benzeri hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte Sehl ibn Sa'd, ona mutâbaat etmistir [4].

2- Dünyânin Âhirete Nisbetle Meseli Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Bilin ki, dünyâ hayâti ancak bir oyundur, bir eglencedir, bir süstür, aranizda bir Ögünüstür. Mallarda ve evlâdlarda bir çogalistir. Bunun misâli, bitirdigi nebat ekincilerin hosuna giden bir yagmur gibidir. Sonra o bitki kurur da, sen onu sapsari bir hâle^ getirilmis görürsün. Sonra da o, bir çer-çö'p olur. Âhirette çetin azâb vardir, Allah'tan magfiret ve rizâ vardir.

Dünyâ hayâti bir aldanis metâindan (fâidesinden) baska birsey degildir" (el-Hadîd: 20) [5].

4-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Ben Peygamber (S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Cennette bir kamçi kadar yer, dünyâdan ve dünyâdaki seylerden daha hayirlidir. Sabahleyin veya aksamleyin -herhangibir zamanda- Allah yolunda cihâd için bir yürüyüs, hiçsübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki herseyden daha hayirlidir" [6].

3- Peygamber(S)'In: "Sen Dünyâda Bir Yabanci Yâhud Bir Yolcu Gibi Ol!" Sözü Babi

5-.......el-A'mes söyle demistir: Bana Mucâhid ibn Cebr tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) benim omuzumu tuttu da bana:
— "Abdullah, sen dünyâda yabanci kimse gibi yâhud yolcu gibi ol!" buyurdu.
(Mucâhid dedi ki:) Ibn Umer de:
— "(Ey mü'min!) Aksama eristiginde sabahi gözleyip bekleme, sabaha eristiginde de aksami gözleme (islerini zamaninda yap)! Sihhatinden bir kismini hastalik zamanina ayir, hayâtindan bir kismini da ölümün için faydali kil!" diye vasiyet ederdi [7].

4- Bâb: Emel Ve Emelin Uzunlugu Hakkindadir

Ve Yüce Allah'in su kavilleri: "(Her can ölümü tadicidir. Ecirleriniz muhakkak kiyamet günü tastamam verilecektir.) O vakit kim o atesten uzaklastirilip cennete sokulursa, artik o muhakkak muradina ermis olur. Bu dünyâ hayâti, aldanma metâindan baska (birsey) degildir" (Âlu Imrân:

185);
"Birak onlari; yesinler, eglensinler; onlari emel oyalayadursun. Sonra bilecekler onlar" (ei-Hicn 3);
"And olsun, sen onlari (Yahûdîler'i) insanlardan, müsrik olanlardan ziyâde hayâta düskün bulacaksin.
Onlardan herbiri arzu eder ki (kendisine) bin yil ömür verilsin. Hâlbuki onun çok yasatilmasi kendisini azâbdan uzaklastirici degildir. Allah, onlar ne islerlerse hakkiyle görücüdür" (el-Bakara: 96) [8].
Alî ibn Ebî Tâlib (R) söyle demistir: Dünyâ arkasini dönerek göçüp gitti, âhiret ise yönelip gelmektedir. Bunlardan herbirinin ogullari vardir.
Sizler âhiretin ogullarindan olunuz da dünyânin ogullarindan olmayiniz. Çünkü bu gün çalisma var, hesaba çekilme yok; yarin ise hesaba çekilme var, amel yoktur [9].

6-.......Abdullah ibn Mes'üd (R) söyle demistir: Peygamber (S) kum üzerine bir murabba', yânî kare resmi çizdi. Sonra (baslangici) karenin ortasindan olarak, kare disina uzanan bir çizgi çizdi. Sonra bu çizginin ortasindan i'tibâren bu ortadaki çizgiye dik açiyla dayanan birtakim küçük çizgiler çizdi. Sonra Peygamber (bu çizgileri ta'-
rîf ederek):
— "Su (karenin ortasindaki uzun çizgi) insandir. Su (kare de) eceldir, her tarafindan onu kusatmistir. Su kare disinda uzanan çizgi de, insanin emelidir. Su ufak çizgiler de insana ariz olan âfetler, musibetlerdir, îmdi insana su âfet oku hatâ eder, dokunmazsa, öbür âfet isabet eder, o da hatâ eder dokunmazsa, Öbürü isabet eder (en sonu ecel -denilen ölüm- onu yakalar)" [10].

7-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Ishâk ibn Abdillah ibn Ebî
Talha'dan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) birçok çizgiler çizdi de:
— "Su (insanin beslemekte oldugu) emeldir. Su da insanin ece-l'idir... Insan böyle uzak emelinin talibi iken, kendisine en yakin olan çizgi birden ona geliverir!" buyurdu [11].
O da kendisini kusatmakta olan kare seklindeki ecel çizgisidir. Çünkü kendisini

5- Bâb: Allah, Altmis Sene Yasayan Kimseye Ömür Hususunda Ma'ziretini Giderip Reddetmistir

Çünkü Yüce Allah:
"... Size iyice düsünecek kimsenin düsünebilecegi, ögüt kabul edebilecegi kadar ömür vermedik mi? Size korkutan da gelmisti... " (Fâtir: 37) buyurmustur. (Ibn Abbâs:) Saç agarmasini kasdediyor, demistir [12].

8-.......Bize Umer ibnu Alî, Ma'n ibn Muhammed el-Gifârî'den; o da Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Allah Taâlâ altmis seneye kadar yasatip ölümünü geri biraktigi (hâlde yaratani ve yasatani tanimayan) kimsenin özrünü izâle ve

reddeder" buyurmustur.
Bu hadîsi el-Makburî'den rivayet etmekte Ebû Hazim ile Ibnu Aclân da, Ma'n ibn Muhammed'e mutâbaat ettiler [13].

9-.......Ibnu Sihâb söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben RasüIullah(Sytan isittim: "Ihtiyar kimsenin gönlü iki huyda her zaman genç bir hâlde bulunur: Dünya sevgisinde ve emel uzunlugunda!" buyuruyordu [14].
el-Leys: Bana Yûnus tahdîs etti, dedi. Ibn Vehb de yine Yûnus'-tan söyledi ki, Ibn Sihâb: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme haber verdi, demistir.

10-....... Enes ibn Mâlik (R) söyle dedi: Rasûlullah (S): Âdem oglu büyür, onunla beraber su iki sey de büyür: Mal sevgisi ve uzun ömür (temennisi)" buyurdu.
Bu hadîsi Su'be, Katâde'den rivayet etti.

6- (Gösteris Ve Söhret Için Degil) Sirf Allah'in Rizâsi Istenilerek Yapilan Amelfin Fazileti) Babi

11-....... ez-Zuhrî söyle dedi: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi ve bu Mahmûd, Rasûlullah(S)'i hatirladigini söyledi.
Yine bu Mahmûd, Rasûlullah'm, onlarin yurdunda bulunan bir kuyudan agzina su alip bunu yüzüne püskürttügünü de hatirladigini söyledi.
Bu Mahmûd söyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'den isittim. Sonra Salim ogullari'nm birinden de isittim, söyle dedi: Rasûlullah (S) gün yükseldigi zaman benim yanima geldi. (Iki rek'at nafile namaz kildirdiktan sonra) söyle buyurdu;
— "Kiyamet gününe iLâ ilahe illellah'1 tevhidini söyleyerek ve bununla da sirf Allah'in rizâsini isteyerek ulasan mü'min kula, Allah muhakkak atesi haram kilacaktir!" [15].
O hadîs Namaz Kitabi, "Evlerde mescidler edinilmesi bâbi"nda uzun bir metinle geçmisti. Oradaki hadîs bu Mahmûd tarafindan rivayet edilmisti. Burada ise Mahmûd, Itbân'in râvîsi bulunuyor.

12-....... Bize Ya'kûb ibn Abdirrahmân, Amr'dan; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle demistir: "Yüce Allah söyle buyurur; Mü'min kulumun dünyâdaki ailesinden en sevdigi birisini elinden aldigimda, sonra o da benden ecrini istediginde, benim katimda o kulumun mükâfati ancak cennettir!" [16].

7- Dünyâ Nimetleri Ve Güzelliklerinden Ve Bunlara Asiri Ragbetten Sakinilmasi Babi

13-.......Ensâr'dan Amr ibn Avf-ki kendisi Âmir ibn Lueyy ogullan'nin yemînli dostu idi ve RasûIullah(S)'m beraberinde Bedir'de hazir bulunmustu- söyle haber vermistir: Rasûlullah, harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle bir sulh akdi yapmis ve üzerlerine Alâ ibn Hadra-mî'yi emîr ta'yni

etmisti. Toplanan cizye mallarini getirmek üzere de bilâhare Rasûlullah, Ebû Ubeyde ibnu'I-Cerrâh'i Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde onlarin cizye mallarini alarak Bahreyn'den Medine'ye geldiginde, Ensâr onun gelisini isitti. Onun bu gelisi, Ensâr'in Rasû-lullah'la beraber sabah namazi kildiklari zamana denk gelmisti. Ensâr sabah namazini kilinca, hemen Ebû Ubeyde'ye karsi çiktilar. Rasûlullah sahâbîleri bu hâlde görünce gülümsedi de onlara:
— "Öyle saniyorum ki, sizler Ebû Ubeyde'nin gelisini ve onun birçok mal getirdigini isitmissiniz!" buyurdu.
Onlar da:
— Evet yâ Rasûlallah! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Sevininiz ve sizi sevindirecek nVmetleri (bundan sonra her zaman) ümîd ediniz! Vallahi ben bundan sonra sizin üzerinize fakirlik geleceginden korkmam. Fakat sizin üzerinize geleceginden korktugum sey, sizden önce gelip geçen ümmetlerin önüne dünyâ ni'metlerinin yayildigi gibi sizin önünüze de yayilarak, onlarin birbirlerine hased ettikleri ve nefsâniyet güttükleri gibi, sizin de birbirinize düsmeniz ve bunun onlari âhiret islerinden alikoydugu gibi, sizleri de âhiret islerinden alikoymasidir" buyurdu [17].

14-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbe ibnu Âmir(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) -vefatina yakin- bir gün çikti da Uhud sehîdleri üzerine ölüye namaz kilar gibi namaz kildi. Sonra Medine'ye dönüp minbere çikti ve (dirilere ve ölülere veda eder gibi bir hutbe yapip) söyle buyurdu:
— "Ben sizin Kevser havuzuna önden gideniniz olacagim. Ben sizin Hakk yolundaki hizmetlerinize sâhidlik edecegim. Vallahi ben su anda (cennetteki) havuzumu görüyorum. Ve emîn olunuz ki, bana Arz hazînelerinin anahtarlari -yâhud: Arz'in anahtarlari- verilmistir. Vallahi ben vefatimdan sonra sizlerin müsriklige döneceginizden hiç endîse etmem. Fakat ben sizlerin dünyâya asiri düskünlük yapip nef-sâniyet yarisina kalkismanizdan (birbirinizle didismenizden) korkarim!" [18].

15-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Sizin üzerinize en çok korkmakta oldugum sey, Allah'in sizler için çikaracagi Arz bereketleridir (dünyâ zenginlikleridir)" buyurdu.
Kendisine:
— Arz bereketleri nedir? diye soruldu. Rasûlullah:
— "Dünyâ çiçekleri, dünyâ güzellikleridir" buyurdu. Bir sahâbî O'na:
— Hayir, serr getirir mi? diye sordu.
Bu soru üzerine Peygamber sustu, hattâ biz üzerine vahiy indiriliyor oldugunu zannettik. Sonra Rasûlullah alnindan terlerini silmeye basladi da:
— "Soran kimse nerede?" buyurdu. O zât;
— Benim (yâ Rasûlallah)! dedi.
Ebû Saîd dedi ki: Biz and olsun, o adami bu meydana çiktigi zaman övdük. Rasûlullah söyle buyurdu:
— "Hayir, hayirdan baska birsey getirmez. Sübhesiz bu dünyâ mali yesildir, tatlidir. Baharin bitirdigi seylerin hepsi çok yiyen ve karnini sisiren hayvani öldürür yâhud da ölüme yaklastirir.

Ancak yesil ot yiyen hayvan böyle degildir, onu otlayan hayvan ölüm tehlikesinden uzaktir. Bu hayvan o yesil otu yer, nihayet iki bögrünü sisi-rince bahar günesini karsilar. Kolayca gübresini çikarir, iser, genisler. Sonra yine otlamaga döner, ve bol bol otlar. Iste bu dünyâ mali da (yesil ot gibi) tatlidir. Bundan hakkiyle alan ve aldigini da hakki olan yere koyup harcayan kimseye bu ne güzel bir ni'mettir. Dünyâ malini haksiz olarak hirsla alan kimseye gelince o da dâima yiyen, fakat bir türlü doymayan obur kimse gibi olmustur!" [19].

16-.......Zehdem ibnu Mudarnb söyle demistir: Ben Imrân ibnu Husayn(R)'dan isittim ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur:

— "Sizin hayirli olanlariniz, benim asrimda yasayanlarinizda. Sonra onlarin ardindan gelenlerdir. Sonra onlarin ardindan gelenlerdir".

Imrân: Ben Peygamber'in, kendi asrindan sonra hayirli nesiller olarak iki nesil mi, yâhud üç nesil mi zikrettigini bilmiyorum, demistir. Peygamber devamla söyle buyurdu:

— "Onlardan sonra öyle bir kavim olur ki, onlar kendilerinden sahidlik yapmalari islenilmeden sâhidlik yaparlar, hiyanet ederler, bunlara güvenilmez. Bunlar nezr ederler, fakat nezrlerini ifâ etmezler. Bunlar arasinda (çok yemek yemek) semizlik, sismanlik meydana çikar (hayâtin gayesi bu olur)/ [20].

17- Bize Abdan, ... Abîde'den; o da Abdullah ibnu Mes'-ûd(R)'dan tahclîs etti. Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Insanlarin hayirlisi benim asrimdir. Sonra onlara yakin olanlardir. Sonra onlara yakin olanlardir. Sonra onlarin ardindan bir kavim gelir ki, onlardan herbirinin sehâdetleri yeminlerinin, yeminleri de sehâdetle-rinin önüne geçer!" [21].

18-.......Kays ibn Ebî Hazim söyle demistir: Ben (bir hastaliginda Habbâb'i ziyarete gitmistim) Habbâb o gün karninda yedi kerre daglama tedavisi yapmisti. Iste o gün Habbâb'dan isittim, o söyle dedi:

— Eger Rasûlullah (S) bizi ölümü dua etmekten nehyetmis ol-mayaydi, muhakkak ben ölümü çagirirdim. Muhammed'in sahâbî-leri(nden bir kismi) ölüp gittiler. Dünyâ onlardan (onlarin âhiret saadetlerinden) bir sey eksiltmedi. (Çünkü darlik içinde yasadilar.) Bizler ise dünyâdan o kadar çok mala kavustuk ki, bugün biz onu topraktan (yâni bina yapmaktan) baska koyacak (sarfedecek) yer bulamiyoruz!

19-.......Kays söyle demistir: Ben Habbâb'in yanina geldim; o, kendisine âid bir duvar yapmakla mesgul idi. Söyle dedi:

— Bizden evvel geçip giden arkadaslarimiz var ki, dünyâ onlarin (âhiret saadetlerinden) hiçbirsey eksiltmedi. Bizler ise onlarin ardindan öyle çok seye (mala) kavustuk ki, biz onu topraktan baska koyacak yer bulamiyoruz!

20-.......Buradaki râvî de: Habbâb ibnu'l-Erett (R): Biz Rasûlullah (S) ile beraber hicret ettik dedi, [22]

diyerek, onun bu hadîsini nak-letmistir .

8- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey insanlar, sübhe yok ki Allah'in va'di bir gerçektir. O hâlde sakin sizi dünyâ hayâti aldatmasin. Çok aldatici
olan (seytân) da sakin sizi Allahfin hilmi ve mühlet vermesi) ile aldatmasin. Çünkü seytân sizin bir düsmaninizdir. Onun için siz de onu bir düsman tutun.
O (kendisine tâbi' olan) güruhunu ancak alevli cehennemin yaranindan olmalari için da\et eder" (Fâtir: 5-6) [23].

21-.......Usmân ibn Affân'in hizmetçisi Humran ibn Ebân haber verip söyle dedi: Usmân oturaklarda otururken ben ona abdest suyunu getirdim. Kendisi abdest aldi ve abdest alisi güzel yapti. Sonra söyle dedi:
— Ben Peygamber(S)'in bu mecliste otururken abdest aldigini ve abdest almayi güzel yaptigini gördüm. Sonra: "Kim benim su abdest alisim gibi abdest alir, sonra mescide gelir de iki rek'at namaz kilar, sonra oturursa, onun geçmis günâhlari magfiret olunur" buyurdu.
Yine Usmân:
— Peygamber "Aldanmayiniz (yânî magfirete aldanip da günâh kazanmaya cür'et etmeyiniz)/" buyurdu, demistir [24]

9- Sâlih Kimselerin (Ölümleriyle Bu Hayâttan) Gitmeleri Babi

"ez-Zihâb'\ "Yagmur"dur, deniliyor [25].

22-.......Mirdâs el-Eslemî (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Bu ümmetin sâlih kullari birbiri ardinca bu hayâttan gider, geriye arpanin yâhud hurmanin çalkanti kozalaklari gibi degersizleri kalir ki, Allah onlara hiçbir deger vermez."
Ebû Abdillah el-Buhârî: "Hufâle"ve "Husâle"denilir (yânîbu iki kelime bir ma'nâyadir), demistir [26]

10- Mal Fitnesinden Sakinilmasi Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi;

"Mallariniz da, evlâdlanniz da ancak birer imtihandir. Büyük mükâfat ise sübhesiz Allah kalindadir" (el-Enfâl: 28; et-Tegâbun: 15) [27].

23-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Altin, gümüs ve iyi cins elbise kulu olan kisiler kahrolsun! Böyle kisiye verilirse memnun olur, verilmezse (Allah'in takdi-rine kizar) razi olmaz!" [28].

24-.......Atâ ibn EbîRebâh söyle demistir: Ben Ibn Abbâs(R)'tan isittim, söyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuru-yordu: "Âdem oglunun iki vâdî dolusu mali olsa, muhakkak bir üçüncüsünü ister. Âdem oglunun iç boslugunu (hirsli gönlünü) topraktan baska birsey dolduramaz. Allah (ihtirastan) tevbe eden kisinin tev-besini kabul eder" [29].

25-....... Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Ben Atâ'dan isittim, söyle diyordu: Ben Ibn Abbâs(R)'tan isittim, söyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu:
— "Âdem oglunun bir vâdî gibi -yâhud: dolusu- mali olsa, muhakkak kendisine onun bir mislinin daha olmasini arzu eder. Âdem oglunun aç gözünü ancak toprak doldurur. Allah tevbe eden kimse-nin tevbesini kabul eder."
Ibn Abbâs: Ben bu lafiz, tilâveti neshedilmis Kur'ân midir yâhud degil midir, bilmiyorum! demistir.
Atâ da: Ben (Mekke'de) minber üzerinde Abdullah ibnu'z-Zu-bey'rden: "Ben bu lafiz Kur'ân'dan mi yâhud degil mi, bilmiyorum" derken isittim, demistir.

26-.......Bize Abdurrahmân ibnu Süleyman ibni'l-Gasîl tahdîs etti ki, Abbâs ibnu Sehl ibn Sa'd söyle demistir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den Mekke'de minber üzerinde hutbe yaparken isittim; o söyle diyordu:
— Ey insanlar! Peygamber (S) söyle buyurdu: "EgerÂdem ogluna altin ile dolu bir vâdî verilseydi, o kendisine ikinci bir vâdî verilmesini arzu ederdi. Sayet kendisine ikinci bir vâdî verilse, üçüncüsünü isterdi. Âdem oglunun iç boslugunu ancak toprak kapatir. Allah da (hirstan) tevbe eden kimsenin tevbesini kabul eder" [30].

27-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik haber verdi ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Âdem oglunun altindan bir vâdîsi olsa o kendisinin iki vâdîsi olmasini ister. Onun agzini topraktan baska birsey asla dolduramaz. (Hirstan) tevbe edenin tevbesini Allah kabul eder."
Buhârî söyle dedi: Ve bize Ebû'l-Velîd söyledi: Bize Hammâd ibn Seleme Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten tahdîs etti ki, Ubeyy ibn Ka'b (R): "el-Hâkumu't-tekâsüru" Sûresi ininceye kadar biz "Lev kâne li'bniÂdeme" sözünü Kur'ân'dan bir âyet sanirdik, demistir [31].

11- Peygamber(S)'In "Bu Dünyâ Mali Yesildir, Tatlidir" (Yânî Yesil Ve Tatli Ot Gibi Çekicidir) Kavli Babi

Ve Yüce Allah da söyle buyurdu:
"Kadinlara, ogullara, yigin yigin biriktirilmis altin ve gümüse, salma ve güzel atlara, hayvanlara, ekinlere olan
ihtirasli sevgi insanlar için bezenip süslenmistir. Bunlar, dünyâ hayâtinin (geçici) birer fâidesidir. Allah ise, nihayet dönüp varilacak yerin bütün güzelligi O'nun nezdindedir" (Mu imrân: m) [32].
Umer ibnu'l-Hattâb da bu âyet hakkinda:

Yâ Allah! Biz ancak Sen'in bizler için zînetledigin seylerle ferahlanmaya muktedir oluyoruz. Yâ Allah, ben Sen'den, mali hakli yerinde harcamama (muvaffak kilmani) isterim! Demistir [33].

28-....... Hakîm ibn Hizâm (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den istedim; O da bana verdi. Sonra yine istedim, O da bana verdi. Sonra yine istedim, yine verdi. Bundan sonra: "Bu mal... "buyurdu.
Bazen râvî Sufyân ibn Uyeyne: Hakîm söyle dedi, demistir: Peygamber (S) bana: "Yâ Hakîm! Sübhesiz bu mal yesildir, tatlidir. Her kim bu mali nefis güzelligi ile hirssiz olarak alirsa, o mal kendisi için bereketli, meymenetli kilinir. Kim de bunu nefis düskünlügü ile, hirsla alirsa, mal alan için bereketli kilinmaz. O ihtirasli kisi yiyip yiyip de hiç doymayan (köpek açhgi hastaligina tutulmus) kimse gibi olur. Yüksek el, alçak elden hayirlidir!" buyurdu [34]

12- "Insanin Kendi Malindan (Hayir Yollarina Harcayip) Önden Gönderdikleri, Kendisinindir" Babi

29-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Peygamber (S)
— "Hanginize mirasçisinin mali, kendi malindan daha çok sevimlidir?" diye sordu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Bizden herbir kisiye muhakkak kendi mali daha sevimlidir! dediler.
Rasûlullah:
— "Çünkü kisinin kendi mali, ölümünden Önce hayir yoluna harcayip önden gönderdigi malidir. Mirasçinin mali da kisinin hayra sar-fetmeyip ölünceye kadar geri biraktigi malidir" buyurdu [35].

13- Bâb:

"(Mallarini Allah yolunda harcamayip) çogaltanlar, (sevâblarmi) azaltanlardir"
Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Kim dünyâ hayâtini ve onun zînetini arzu ederse, onlarin yaptiklarinin karsiligini burada tamamen öderiz. Onlar bu hususta bir eksiklige de ugratilmazlar. Onlar öyle kimselerdir ki, âhirette kendilerine atesten baskasi yoktur.
Dünyâda isleyip yaptiklari seyler orada bosa gitmistir. Zâten yapageldikleri seyler hep bostur" (Hûd: 15-16) [36].

30-.......Ebû Zerr (R) söyle demistir: Ben gecelerden bir gece disari çiktim. Baktim ki, Rasûlullah (S) da, yaninda hiçbir insan olmayarak, tek basina yürüyor.
Ebu Zerr dedi ki: Ben O'nu, beraberinde kimsenin yürümesini istemiyor sandim.
Ebû Zerr dedi ki: Ay'in gölgesinde yürümeye basladim. Rasûlullah dönüp beni gördü de:
— "Kimdir o?" diye sordu.
— Ebû Zerr'dir, Allah beni Sana feda eylesin! dedim. O:

— "Yâ Ebâ Zerr! Gel!" diye çagirdi.
Ebû Zerr dedi ki: Ben de O'nun beraberinde bir müddet yürüdüm. O:
— "Mali devamli çogaltanlar kiyamet gününde sevabi azaltanlardir, ancak Allah'in kendisine bir hayir (yânî mal) verdigi, onun da bu mali sagina, soluna, önüne, arkasina veren ve bu malda hayir yapan kimse böyle degildir."
Ebû Zerr dedi ki: Sonra Rasûîullah beni, etrafi tashk bir meydanda oturttu da:
— "Ben sana dönünceye kadar burada otur!" buyurdu. Ebû Zerr dedi ki: Sonra kara taslik arazî içinde ben kendisini
görmez oluncaya kadar gitti. Ve bana dönmesi epey gecikti ve gecikmeyi uzatti. Sonra ben O'nun gelmekte oldugunu isittim. Gelirken: "Hirsizlik yapsa ve zina etse de mi?" sözlerini söylüyordu. Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah gelince sabredemeyip:
— Ey Allah'in Peygamberi, Allah beni Sana feda etsin. Sen taslik yerin kenarinda birisiyle konusuyordun, fakat ben Sana cevâb veren bir kimse isitmedim, dedim.
— "Bu, Cibril aleyhi's-seiâmdir. Harre'nin yaninda bana geldi de: Ümmetini müjdele: Her kim Allah 'a hiçbirseyi ortak kilmayarak (tevhîd inanciyle) ölürse, cennete girer, dedi. Ben: Yâ Cibril! O kimse hirsizlik yapsa ve zina etse de mi? dedim. Evet, dedi. Ben yine: Hirsizlik yapsa ve zina etse de mi? dedim. O da: Evet; sarâb içmis olsa da, dedi" [37].
Nadr ibn Sumeyl söyle dedi: Bize Su'be tahdîs etti. Ve bize Ha-bîb ibnu Ebî Sabit, el-A'mes, Abdulazîz ibnu Rufey' üçlüsü de tahdîs edip: Bize Zeyd ibnu Vehb bu hadîsi tahdîs etti, dediler.
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ebû Salih'in Ebû'd-Derdâ'dan olan hadîsi mürseldir, sahîh olmaz. Biz sâdece bunun ondan rivayet edildigini tanitmak istedik. Sahîh olan, Ebû Zerr'in hadîsidir.
Ebû Abdillah'a Atâ ibn Yesâr'in, Ebu'd-Derdâ'dan olan hadîsi soruldu.
Ebû Abdillah yine:
— O da mürseldir, sahîh olmaz. Sahîh olan, Ebû Zerr'in hadîsidir, dedi.
Yine Buhârî:
— Siz Ebu'd-Derdâ'mn su "Insan ölüm sirasinda Lâ ilahe itte'-llah sözünü söyleyip öldügü zaman" hadîsinin üzerine ibtâl çizgisi vurunuz (çünkü o, mürseîlerdendir), dedi [38].

14- Peygamberdin: "Ben Uhud Dagi Kadar Altinim Olmasini Arzu Etmem" Sözü Babi

31-.......Ebû Zerr (R) söyle demistir: Ben (bir kerresinde) Medine'nin Harre mevkiinde Peygamber(S)'in beraberinde yürüyordum. Uhud Dagi bizim karsimiza çikinca, Peygamber:
— "Yâ Ebâ Zerr!" diye seslendi. Ben:
— Lebbeyke yâ Rasûlallah! (Buyur!) dedim. Rasûlullah:
— "Benim yanimda su Uhud Dagi kadar altin olup da, ondan benim yanimda bir dînâr altin bulundugu hâlde üzerimden üç gün geçmesi beni sevindirmez. Ancak borç için hazirlamakta oldugum mik-dâr altin müstesnadir. Beni sevindiren, ancak o kadar çok altini Allah'in kullari ugrunda söyle, söyle ve söyle verip dagitmamdir!" buyurup sagina, soluna ve arkasina eliyle verme isaretleri yapti.
Sonra yürüdü. Yine:

— "Mallari çok olanlar kiyamet gününde sevâblari az olanlardir, ancak sagina, soluna, arkasina söyle, söyle ve söyle verip hayir yollarina harcayanlar müstesnadir. Bu cömert insanlar da ne kadar azdirlar!" buyurdu.
Sonra bana:
— "Ben senin yanma gelinceye kadar oldugun yerde dur, oradan ayrilma!" buyurdu.
Sonra gecenin karanligi içinde görünmez oluncaya kadar gitti. Bu sirada ben yüksekçe bir ses isittim de Peygamber'e bir musibet ariz olmus olmasindan korktum ve hemen O'nun yanina gitmek istedim. Fakat O'nun bana "Ben sana gelinceye kadar yerinden ayrilma!" diye tenbîhledigi sözünü hatirladim da yerimden ayrilmadim. Nihayet benim yanima geldi. Ben:
— Yâ Rasûlallah, bir ses isittim de üzerine korkup endiselendim, diye vaziyeti kendisine zikrettim.
Rasûlullah:
— "O sesi sen de isittin mi?" buyurdu. Ben de:
— Evet isittim, dedim. Rasûlullah:
— "O, Cibril'di; bana geldi de: Ümmetinden Allah'a hiçbirseyi ortak kilmayarak Ölen kimse cennete girer, dedi. Ben: O kimse zina etse ve hirsizlik yapsa da mi? diye sordum. Cibril: Zina etse ve hirsizlik yapsa da! diye cevâb verdi!" [39].

32-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Benim Uhud Dagi kadar altinim olsa, ondan yanimda bir parça sey bulundugu hâlde üzerimden üç gecenin geçmemesi beni sevindirir, ancak bir borç ödemek için ayirip hazir tutmakta oldugum mikdâr hâriçtir" buyurdu [40].

15- Bâb:

"Asil zenginlik kalb zenginligidir"
Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Onlara verdigimiz mal ve evlâd ile bizim kendilerinin hayirlarina acele ettigimizi mi saniyorlar? Hayir, onlar (isin) farkina varmiyorlar. Hakîkaten Rabb 'lerini büyük taniyip O'nun korkusuyla incelenler, Rabblerinin âyetlerine îmân etmekte sebat gösterenler, Rabb 'lerine es tutmaz olanlar, Rabb 'terinin huzuruna döneceklerinden yürekleri korkarak vergilerini verenler; iste bunlardir ki, hayirlarda sür'at yarisi yaparlar ve bunlar onun için tâ önde gidenlerdir. Biz hiçbir kimseye gücü yeteceginden baskasini teklîf etmeyiz. Nezdimizde hakki söyleyen bir kitâb vardir. Onlar asla haksizliga ugratilmazlar. Hayir, onlarin (kâfirlerin) kalbleri bundan cehalet içindedirler. Hem onlarin bundan baska bizzat islemekte olduklari daha nice (kötü) amelleri de vardir" (el-Mü'minûn: 56-63).
Sufyân ibn Uyeyne (tefsirinde):
Onlar o kötü isleri henüz yapmadilar, fakat ölümlerinden önce onlari muhakkak yapacaklardir (da aleyhlerine azâb kelimesi gerçeklesecektir), diye tefsir etmistir.

33-.......Bize Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) "Zenginlik mal çoklugundan meydana gelir degildir. Lâkin asil zenginlik, insanin gönül zenginligidir" buyurmustur [41]

.

16- Fakirligin Fazileti Babi [42]

34-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) söyle demistir:~Rasûlullah(S)'in yanindan bir adam geçti. Rasûlullah yaninda oturmakta olan bir adama:
— "Su adam hakkindaki görüsün nedir?" diye sordu. O adam:
— Bu, insanlarin esrafindan (seriflerinden) bir adamdir. Vallahi bu zât bir kadinla nikâhlanmaya tâlib olsa nikâh olunmaya; birisi hakkinda sefaat etse sefaati kabul edilmeye lâyik bir kimsedir, dedi.
Rasûlullah sükût etti. Sonra oradan diger bir adam daha geçti. Rasûlullah yine yaninda oturana:
— "Bu adam hakkindaki re'yin, görüsün nedir?" diye sordu. O da:
— Yâ Rasûlallah! Bu, müslümânlarin fakirlerinden bir adamdir. Bu, bir kadinla nikâhlanmaya tâlib olsa, nikâh olunmamaya; birisi hakkinda sefaat ederse sefaati kabul edilmemeye; bir re'y söylerse sözü dinlenmemeye lâyik bir kimsedir, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Iste bu (fakîr) zât, öteki zengin gibi dünyâ dolusu insandan hayirlidir!" buyurdu [43].

35-.......el-A'mes tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Vâil'den isittim, söyle dedi: Bizler Habbâb(R)'a hasta ziyaretine gitmistik. O söyle dedi:
— Bizler Allah rizâsini isteyerek Peygamber(S)'le beraber Medine'ye hicret ettik. Artik ecir ve mükâfatimiz (va'di geregi) Yüce Allah üzerine vâki' olmustur. Biz Muhâcirler'den bâzi kimseler bu hicretin dünyâ ücretinden (ganimetlerden) hiçbirsey almadan geçip gittiler. Iste onlardan biri de Mus'ab ibn Umeyr'dir. Mus'ab, Uhud günü se-hîd edildi ve arkasinda çizgili yün bir kumastan baska birsey birakmadi. Biz o tek kumas ile onu kefenlemeye çalistik. Basini örttügümüz zaman ayaklari meydana çikiyor, ayaklarini örttügümüzde basi meydana çikiyordu. (Bu yokluk karsisinda) Peygamber bize sehidin basini örtmemizi ve ayaklarinin üstrne de izhir otundan bir mikdâr koy-mamizi emretti. Biz Muhâcirler'den kimi de hicretin meyvelerini toplama zamanina ulasti ve o simdi bu meyveleri toplamaktadir! [44].

36-.......Bize Ebû Recâ, Imrân ibn Husayn(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben (Mi'râc gecesi) cennete üzerinden baktim da, cennet ehlinin çogunun fakirler oldugunu gördüm. Cehenneme de baktim. Cehennemdekilerin çogunu da kadinlar gördüm!" buyurmustur.
Bu hadîsi rivayet etmekte Ebû Recâ'ya Eyyûb es-Sahtiyânî ile Avf el-A'rabî mutâbaat etmislerdir.
Dahr ile Hammâd ibnu Necîh de Ebû Recâ'dan; o da Ibn Ab-bâs'tan olmak üzere söylemislerdir [45]
.

37-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) ölünceye kadar yüksek bir masa üzerinde yemek yemedi, yine ölünceye kadar inceltilmis (hâlis bugday unundan) yufka ekmegi de yemedi, demistir.

38-.......Âise (R) söyle demistir: Vallahi Peygamber (S) vefat etti. Öyle bir hâlde ki, o zaman benim rafimda herhangi bir ciger sahibinin yiyecegi yarim vesk arpadan baska birsey yoktu. Ben, bana âid olan bu raf içindeki arpadan yemege devam ettim. Nihayet bunu yemek bana uzun geldi de, ben o arpayi ölçtüm, sonra tükendi [46].

17- Bâb: Peygamber(S)'In Ve Sahâbîlerinin Yasayislari Nasildi Ve Onlarin Kendilerini Dünyâ Ni'metleri Ve Lezzetlerinden Uzaklastirmalari

39- Ebû Nuaym Fadl ibn Dukeyn, bu hadîsin yansindan bir kismini tahdîs etti. Bize Umer ibnu Zerr tahdîs etti. Bize'Mucâhid ibn Cebr tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle der idi: Kendisinden baska ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki [47], muhakkak ben (bazen) açliktan karnimi yere dayardim, bazen de açliktan karnima tas baglardim. Bir gün ben (Rasûlullah ile sahâbîlerinin mescidden) çikip gittikleri yol ugragi üzerine (aç ve mecalsiz) oturdum. Bu sirada Ebû Bekr geçti. Ona Allah'in Kitâbi'ndan bir âyet sordum. Bu sorusum ancak (beni doyurmak üzere) kendisini ta'kîb etmemi istemesi içindi. Fakat geçti gitti; ümîd ettigim çagirmayi yapmadi. Sonra Umer ugradi. Ona da Allah'in Kitâbi'ndan bir âyet sordum. (Maksadim âyeti ögrenmek degildi, çünkü âyeti ben iyi biliyordum.) Yine Umer'in (beni doyurmak üzere) benim kendisini ta'kîb etmemi istemesi içindi. Umer de geçti gitti, benim ümîd ettigim çagirmayi yapmadi. Sonra bana Ebû'l-Kaasim (S) ugradi ve beni gördügü zaman, bendeki hâlsizligi ve yüzümdeki açlik alâmetini anladi da gülümsedi. Sonra bana:
— "Yâ Ebâ Hirr!" dedi. Ben de:
— Lebbeyke yâ Rasûlallah (= Buyur, emrine hazirim yâ Rasû-lallah)! dedim.
Rasûlullah:
— "Ardimsira gel!" buyurdu, yürüdü.
Ben de O'nu ta'kîb ettim. Eve girdi. Ben de izin istedim. Bana da izin verildi. Rasûlullah girdiginde bir bardak içinde süt buldu.
— "Bu süt nereden geldi?" diye sordu.
— Onu Sana fulân kimse yâhud fulân kadin hediye ettiî dediler. Rasûlullah da bana:
— "Yâ Ebâ Hirr!" diye seslendi. Ben de:
— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazirim! dedim.
— "Haydi Suffa ehline git de onlari bana çagir!" buyurdu.
Ebû Hureyre dedi ki: Suffa ehli, Islâm konuklan idiler. Siginacak aileleri, mallari ve dayanacak bir kimseleri yoktu. Rasûlullah bir sadaka geldiginde, sadaka malini onlara gönderirdi. Kendisi sadaka malindan birsey almazdi. Bir hediye geldiginde de bunu Suffa ehline gönderirdi. Hediyeden kendisi de alir ve Suffa ehlini onda ortak yapardi.
Ebû Hureyre dedi ki: Suffa ehlini (süt ziyafetine) çagirmak bana fena geldi. (Kendi kendime) dedim ki: "Suffa halki içinde su bir bardak süt nedir ki! Lâyik olan, su sütten bana bir yudum isabet etmeli idi de kuvvet kazanmali idim. Da'vet edilmelerine me'mûr oldugum Suffa halki simdi gelip onlara dagittiginda, bu bir bardak sütten bana ne düsecek?" diye endiseleniyordum.
Fakat Allah'a ve Rasûlü'ne itaatten baska çâre yoktu. Bu sebeble gittim, Suffa halkini da'vet ettim. [48]

Geldiler, izin istediler, tzm verilmesi üzerine evin içinde bastan basa yerlerini aldilar . Bunun üzerine Rasûlullah bana:
— "Yâ Ebâ Hirrl" diye seslendi. Ben de:
— Buyur yâ Rasûlallah! Emrine hazirim! dedim. Rasûlullah:
— "Su süt bardagini al, konuklara ver!" buyurdu.
Ben de bardagi alip vermege basladim. Bir kisiye veriyordum, o kanincaya kadar içiyordu, sonra bardagi bana veriyordu. Ben de bardagi alip diger bir kisiye veriyordum. O da kanincaya kadar içi-yor, sonra bardagi bana veriyordu. Bu suretle bütün halk kana kana içip bardagi bana vererek tâ Rasûlullah'a kadar gelip dagitim isi sona erdi. Artik da'vetlilerin hepsi süte kanmislardi.

Simdi süt bardagini Rasûlullah aldi, elinde tutarak bana bakip gülümsedi [49] ve:
— "Yâ Ebâ Hirrl" buyurdu. Ben de:
— Emret yâ Rasûlallah, emrine hazirim! dedim. Rasûlullah:
— "Süt içmedik bir ben, bir de sen kaldin!" buyurdu. Ben de:
— Dogru buyurdun yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah bana:
— "Haydi otur da iç!" buyurdu. Ben de oturup içtim. Rasûlullah tekrar:
— "Iç!" buyurdu. Ben de içtim. Rasûlullah tekrar:
— "Iç!" diye emrediyordu (Ben de içiyordum). En sonu:
— Yâ Rasûlallah! Içemiyecegim! Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, süt gidecek bir yol bulamam! dedim.
— "Öyle ise bardagi bana ver!" buyurdu. Ben de verdim. Rasûlullah da Allah'a hamd etti ve Besmele çekip geri kalan sütü içti [50].

40-.......Bize Kays ibn Ebî Hazim tahdîs edip söyle dedi: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan isittim, söyle diyordu. Muhakkak ki, ben Allah yolunda ilk ok atan Arab mücâhidiyim. Ben kendimizi pek iyi bilirim ki, biz, Allah yolunda gaza ettigimiz sira huble agaci ve su semer agaci denilen dikenli bâdiye agaçlarinin yapraklarindan (ve yemislerinden) baska yiyecegimiz yoktu. Ve herbirimiz muhakkak davarlarin gübre çikarisi gibi hiç birbirine karismayan kuru gübre çikarir olmustuk. Sonra görüyorum ki, Esed ogullari kabilesi bana Islâm hükümleri ve âdabi üzerine ögretme ve dogrultma yapar oldular. (Islâm'daki öncülügümle beraber dîn rükünlerini bana Esed ogullari ög-retmege kalkarsa) o takdirde ben ziyan etmis, geçmiste yaptigim çalismalarim da zayi' olmus gitmistir! [51].

41-.......Âise (R): Medine'ye geldiginden vefati zamanina kadar Muhammed(S)'in aile halki üç gün arka arkaya bugday ekmeginden karnini doyurmadi, demistir.

42-.......Âise (R): Muhammed(S)'in aile ferdleri bir günde iki ögün yemek yemedi; yedigi iki ögünden biri muhakkak hurma idi, demistir.

43-.......Âise (R): RasûlulIah(S)'m dösegi tabaklanmis deriden idi, içi de hurma lifi dolu idi, demistir.

44-.......Bize Katâde tahdîs edip söyIe dedi: Biz (Basra'da) Enes ibn Mâlik(R)'in yanina giderdik, ekmekçisi yanibasinda ayakta dururken bize:
— Yiyiniz, ben Peygamber(S)'in Allah'a kavusuncaya kadar ne inceltilmis hâlis bugday unundan yapilmis yufka ekmegi gördügünü, ne de gözüyle kizartilmis davar gördügünü bilmiyorum, dedi.

45-.......Âise (R): Üzerimize ay gelir geçerdi de evimizde yemek pisirecek bir ates yakmazdik. Bizim yemegimiz, sâdece hurma ile sudan ibaretti. Ancak bize bir parça et verilmesi müstesna, demistir.

46-....... Âise (R), Urve'ye hitaben:
— Ey kizkardesimin oglu! Biz Peygamber ailesi iki ay içinde üç hilâl görürdük de RasûIullah(S)'in evlerinde bir ates yakilmazdi, demisti.
Urve de:
— Teyzecigim, sizleri ne yasatirdi? diye sorunca da:
— Iki siyah sey: Hurma ile su! diye cevâb verip sunu ilâve etmistir:
— Ancak Rasûlullah'in Ensâr'dan birtakim komsulari vardi. Bu komsularin da sagimli develeri olurdu. Onlar evlerinden bu sagimli develerden sagip geri vermek üzere Rasûlullah'a ariyet verirlerdi de, böylece onlarin sütlerini bize içirirlerdi, demistir [52]

47-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Allâhumme urzuk âle Muhammedin kûten (= Yâ Allah! Muhammed ailesine geçinecek kadar rizk ihsan eyle)/" diye duâ ederdi, demistir [53].

18- (Ifrat Ve Tefrit Arasindaki) Dogru Yolu Tutmak Ve Salih Amele Devam Etmek Babi

48-.......Es'as söyle dedi: Ben babam EbûVSa'saa'dan isittim, söyle dedi: Ben Mesrûk'tan isittim, söyle dedi: Ben Âise(R)'ye:
— Peygamber(S)'e amelin hangisi daha sevimli idi? diye sordum. Âise:
— (Yapicisinin devam ettigi) devamli amel! dedi. Mesrûk dedi ki: Ben Âise'ye:
— Rasûlullah (gece namazina) ne zaman kalkardi? dedim. Oda:
— Rasûlullah, horoz sesini isittigi zaman kalkardi, dedi.

49-.......Âise (R): Rasûlullah(S)'m en çok sevdigi amel, sahibinin üzerinde devam eder oldugu ameldi, demistir.

50-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Sizden hiçbirinizi asla kendi ameli kurtaramaz!" buyurdu. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Seni de mi amelin kurtaramaz? diye sordular.
— "Evet, beni de kendi amelim kurtaramaz. Ancak Allah beni rahmetiyle bürüyüp korur. Sizler dogru yolu tutun, ifrat etmeyin, gündüzün ilk ve son saatlerinde yürüyün, gecenin sonundan da bir mikdâr faydalanin. Ve sizler (her hâl ve hareketinizde) i'tidâle tutunun, i'tidâle tutunun ki,

maksadiniza eresiniz" buyurdu [54].

51-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): * 'Dogru yolu tutunuz, (isleriniz ve ibâdetlerinizde) ifrat etmeyiniz. Sunu iyi biliniz ki, sizlerden hiçbirinizi kendi ameli cennete girdiremiyecektir. Amellerin Allah'a en sevgili olani da, az olsa bile en devamli yapilanidir" buyurmustur.

52-.......Âise (R) söyle demistir: Bir kerresinde Peygamber(S)'e:
— Amellerin hangisi Allah'a daha sevimlidir? diye soruldu da,
Peygamber:
— "Az olsa da en devamli yapilanidir" buyurdu ve: "Sizler amellerden takat yetirebileceginiz kadarini üzerinize aliniz!" tavsiyesini de ilâve etti.

53-....... Alkame söyle demistir: Ben mü'minlerin anasi Âise(R)'ye:
— Ey mü'minlerin anasi! Peygamber'in ameli nasil idi? O herhangi bir seyi günlerden birine tahsîs eder miydi? diye sordum.
Âise:
— Hayir, tahsîs etmezdi. O'nun ameli devamli olurdu. Sizin hanginiz Peygamber (S)'in güç yetirmekte oldugu kadar amele güç yetirebilir? Dedi [55].

54-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber(S):
— "Dogru yolu tutunuz, amellerde ifrata gitmeyiniz, (ameller üzerine sevâbla) müjdeleyip sevdiriniz. Su muhakkak ki, hiçbir kimseyi kendi ameli cennete girdiremez" buyurdu.
Sahâbîler:
— Seni de mi kendi amelin girdiremez yâ Rasûlallah?diye sordular.
Rasûlullah:
— "Evet beni de, ancak Allah beni bir magfiret ve bir rahmetle bürüyüp korumustur" buyurdu.
(Buhârî'nin üstadi) Alî ibn Abdillah el-Medînî: Ben bu hadîsi Ebu'n-Nadr'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Âise'den senediyle bilmekteyim, demistir.
Affân ibn Müslim de söyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs etti ki, Mûsâ ibn Ukbe söyle demistir: Ben Ebû Seleme'den isittim; o da Âise'den ki, Peygamber (S): "Dogru yolu tutunuz, müjdeleyip sevdiriniz" buyurmustur.
Mucâhid ibn Cebr de (en-Nisâ: 8; el-Ahzâb: 70 âyetlerindeki "Kavlensedîden"hakkinda:) "Sedâd"ve "Sedîd", "Dogru" ma'-nâsinadir, demistir.

55-.......Hilâl ibn Alî söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) bir gün bizlere namaz kildirdi, sonra minbere çikti ve eliyle mescidin kible tarafina isaret edip göstererek
söyle buyurdu:
— "Simdi sizlere namaz kildirdigimdan beri mescidin su kible duvari önünde cennet ve ates,

misâllendirilmis olarak bana gösterildi. Ben hayir veserrde bugünkü gibisini görmedim, ben hayir veserrde bugünkü gibisini görmedim!" buyurdu [56].

19- Korkmakla Beraber Ümîdli Olmak (Ikisinden Birine Sikisip Kalmamak) Bâbî

Sufyân ibn Uyeyne: Bana göre Kur'ân-i Kerîm'de su âyetten daha siddetli bir âyet yoktur, demistir: "Ey kitâb ehli!) Tevrat'i, IncîVi ve Rabb'inizden size indirileni (Kur'ân'in hükümlerini) dosdogru tatbik ve icra edinceye kadar siz hiçbirsey üzerinde degnizdir... " (el-Mâide: 68) [57].

56-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben RasûruHah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Allah, (kullarinin birbirine rahmet ede-geldikleri) rahmeti yarattigi gün, onu yüz rahmet olarak yaratti da kendi yaninda doksan dokuz rahmeti tutup alikoydu, geri kalan tek bir rahmeti de bütün mahlûklari arasina saliverdi. Eger kâfir, Allah yaninda bulunan rahmetin hepsini bilir olsaydi, cennetten ümidini kesmezdi. Eger mü'min de Allah yanindaki azabin hepsini bilir olsaydi, ates azabindan emîn olmazdi!" [58].

20- Allah'in Haramlarindan Sabretmek Ve Azîz, Celîl Olan Allah'in Su Kavli Babi:

"Ancak sabredenlere ecirleri hesâbsiz ödenecektir" (ez-Zumer:]0).

Umer ibnu'l-Hattâb da: Biz yasayisimizin hayrini sabirla bulduk, demistir [59].

57-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle haber vermistir: Ensâr'dan bâzi kimseler RasûIullah(S)'tan (mal) istediler. Onlardan isteyen herbir kimseye Rasûlullah muhakkak verdi de, nihayet yanindaki mallar tükendi. Elleriyle infâk ettigi seylerin hepsi tükendigi zaman, onlara söyle buyurdu:

— "Yanimda bulunan hayirdan (yâni maldan) hiçbirseyi sizlerden alikoymuyorum. Su muhakkak ki, kim (istemeyip) iffetli kalmak isterse, Allah onu iffetli kilar. Kim de sabretmeye çalisirsa, Allah ona da sabir ihsan eder. Kim insanlardan müstagni olmak isterse, Allah onu müstagni kilar. Sizlere sabirdan daha hayirli ve sabirdan daha genis hiçbir atiyye asla verilmemistir!" buyurdu [60].

58-.......el-MugîreibnSu'be(R) söyle diyordu: Peygamber (S) iki ayagi sisinceye yâhud kabarincaya kadar gece namazi kilardi. Kendisine (Allah Sen'in gelmis, gelecek bütün günâhlarini magfiret ettigi hâlde bu yorucu ibâdetin sebebi nedir?) denildiginde:

— "Ben çok sükredici bir kul olmayayim mi?" diye cevâb verirdi [61].

21- Bâb:

"Kim Allah'a güvenip dayanirsa o, kendisine yetisir... " (et-Talâk: 3) [62].
er-Rabf ibnu Huseym de; "Kim Allah'a korunursa, Allah ona bir çikis yeri ihsan eder" (et-Taiâk: 2)

kavli hakkinda: "Insanlar üzerine sikisiklik yapan herseyden" demistir [63].

59-.......Bize Su'be tahdîs edip söyle dedi: Ben Husayn ibn Abdirrahman'dan isittim, söyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'in yaninda oturuyordum. O Ibn Abbâs(R)'tan söyledi: RasûluIIah (S): "Ümmetimden yetmisbin kisi cennete hesaba çekilmeden girerler, onlar efsun yapmazlar, uçan hayvanlarla ugursuzluk olacagi görüsüne gitmezler ve her hususta Rabb'lerine güvenip dayanirlar" buyurmustur [64].

22- Dedikodunun Çirkin Görülmesi Babi

60-.......Bize birden çok kimseler haber verdi. Onlardan biri Mugîre ibn Miksem, biri fulân kimse, üçüncüsü de bir adamdir. Bunlarin üçü de es-Sa'bî'den; o da el-Mugîre ibn Su'be'nin kâtibi olan Verrâd'dan söyle dedigini naklettiler. Muâviye ibn Ebî Sufyân, el-Mugîre'ye:
— Benim için Rasühillah(S)'tan isitmis oldugun hadîsi yaz! diye mektûb yazip yolladi.
Verrâd dedi ki: Bunun üzerine el-Mugîre de Muâviye'ye sunlari
yazdi:
— Ben Rasûlullah'in namazdan çikmasi akabinde üç kerre sunlari söyler oldugunu isittim; "Lâ ilahe ille 'llâhu vahdehu lâ serike le-hu lehu 'l-mulku ve lehu H-hamdu ve huve ala kullî sey 'in kadîr". Ve
yine RasûluIIah, "Kîle ve kaale(= Denildi ve dedi)" den, çok çok suâl sormaktan, mal telef etmekten, analara itaatsizlik etmekten, kizlari diri diri gömmekten nehyederdi, diye yazdi.
Ve Huseym'den: Bize Abdulmelik ibnu Umeyr haber verip söyle dedi: Ben Verrâd'dan isittim; o bu hadîsi el-Mugîre'den; o da Pey-gamber'den olmak üzere tahdîs ediyordu [65]

23- Dili (Uygunsuz Konusmaktan) Korumak Babi

Ve Peygamber(S)'in: "Allah'a ve son güne îmân eden hayir söylesin yâhud sussun!" kavli ile Yüce Allah'in su kavli:

'Insan bir söz atmayadursun, mutlak yaninda hazir bir gözcü vardir" (Kaaf: is) [66].

61-.......Bize Amr ibnu Alîtahdîs etti, kendisi Ebû Hâzim'dan isitmistir. O da Sehl ibn Sa'd(R)'dan ki, Rasûhillah (S): "Her kim iki çene kemigi arasindaki dilini ve iki budu arasinda bulunan organini (serrden korumayi) bana te'mîn ederse, ben de ona cenneti te'-mîn ederim!" buyurmustur [67].

62-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Allah 'a ve son güne îmân eden hayir söylesin yâhud sussun. Allah 'a ve son güne îmân eden komsusuna ezâ etmesin. Allah 'a ve son güne îmân eden, konuguna ikram etsin!"

63-....... Ebû Surayh el-Huzâî (R) söyle demistir: Peygamber (S) bu hadîsi teblig ederken (benim iki

gözüm yüzünü gördü) iki kulagim söylediklerini isitti ve kalbim de ezberledi. Peygamber:
— "Konukluk üç gündür. Onlardan biri gelip geçici olandir" buyurdu.
— Konugun caize olani, yânî gelip geçici olani nedir? denildi. Peygamber:
— "(Onun gelip geçicisi) bir gün ve bir gecedir. Kim Allah 'a ve son güne îmân ediyorsa, konuguna ikram etsin. Kim Allah 'a ve son güne îmân ediyorsa hayir söylesin yâhud sükût etsin!" buyurdu [68].

64-.......Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) söyle buyururken isitmistir: "Kul bazen içinde ne oldugu belli olmayan (yânî kötülügünü ve ne sabit olacagini düsünmeden) bir söz söyler de, o söz sebebiyle atesin içinde, günesin dogdugu yer ile battigi yer arasindan daha uzak bir derinlige kayip gider!"

65-.......Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah, yâni Ibn Dînâr, babasi Abdullah'tan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Bir kul, Allah'in hosnûd oldugu kelimelerden bir kelimeyi ehemmiyet vermiyerek söyler de Allah o kimseyi bu kelime sebebiyle birçok derecelere yükseltir. Bir kul da Allah 'i öfkelendirecek kelimelerden bir kelimeyi, hiç ehemmiyet vermeden söyler de, kendisi o kelime sebebiyle cehennemin içine düser!" [69].

24- Allah Saygisindan Dolayi Aglamak Babi

66-........ Ubeyduüah söyle dedi: Bana Habîb ibnu Abdirrahmân, Hafs ibrrÂsim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Yedi sinif insan vardir ki, Allah onlari (kiyamet gününde) gölgelendirecektir: Biri (lisânen yâhud kalben) Allah 'i anip da iki gözü yas akitan kisidir..." buyurmustur [70].

25- Azîz Ve Celîl Olan Allah'tan Korkma(Nin Fadli) Babi

67-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Rib'î'den; o da Huzeyfe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Sizden önce geçen ümmetlerden bir kisi vardi. Amelinin kötülügünü düsünerek ailesine söyle vasiyet etti:
— Ben öldügüm zaman sizler benim cesedimi alin ve beni küçük küçük zerrelere parçalayin da sicak bir günde denize serpip dagitin! dedi.
Ölünce ailesi ferdleri onu dedigi sekilde yaptilar. Allah onun zerrelerini topladiktan sonra, ona:
— Seni bu yaptigin ise sevkeden nedir? diye sordu. O kul da:
— Beni bu isi yapmaya sevkeden, ancak Sen 'den korkmamdir, dedi.
Bunun üzerine Allah onu magfiret eyledi!" [71].

68-.......Bize Katâde, Ukbe ibnu Abdilgâfir'den; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle zikretmistir: "Sizden önce geçenler içinde yâhud sizden önceki ümmetlerden bir adam vardi. Allah ona mal ve evlâd getirmisti, yân? ona mal vermisti."

Dedi ki: "Kendisine ölüm yaklasinca ogullarina:
— Ben sizler için hangi çesit bir baba oldum? dedi. Ogullari:
— Sen bize hayirli bir baba oldun, dediler. Oda:
— Su muhakkak ki, bu baba, Allah yaninda bir hayir biriktir-memistir, dedi."
Katâde bu "Lem yebteir..." sözünü, "Allah yaninda bir hayir biriktirmedi" diye tefsir etmistir. "Baba söyle devam etti:
— Bu baba, Allah huzuruna vardiginda Allah onu azâb edecektir. Bunun için bakiniz! Ben öldügüm zaman siz beni yakiniz, kapkara kömür oldugum zaman beni ezip ögüterek ufalayiniz -yâhud: Beni iyice inceltiniz-. Sonra siddetli esen bir rüzgâr oldugu zaman benim zerrelerimi rüzgâra verip uçurunuz, dedi ve ogullarindan bu söylediklerini -yapacaklarina dâir:
— Rabb'ime yemîn olsun ki, yapacagiz! diye kesin ahd ve mî-sâklarim aldi.
Sonra ogullari onun kendilerine söyledigi bu isleri yaptilar. Allah Taâlâ o kimseye "Ol!" buyurdu, o da hemen bir adam olup ayakta durdu. Sonra Allah ona:
— Ey kulum, bu yaptigin vasiyete seni sevkeden nedir? diye sordu.
O zât:
— Sen'in mahâfetin -yâhud: Sen'den korkmaktir-, dedi. Allah:
— Kusuru -yâhud: Elden kaçan firsati- Allah'in merhamet et-
mesi telâfi eder, buyurdu."
Süleyman et-Teymî yâhud Katâde söyle dedi: Ben bu hadîsi Ebû Usmân'a tahdîs ettim. O da: Ben bunu Selmân el-Fârisî'den; o da Peygamber'den tahdîs ediyordu. Ancak o sunu ziyâde etti: "O adam: Benim zerrelerimi denize serpin, dedi" yâhud Ebû Saîd'in tahdîs ettigi gibi. Muâz da söyle dedi: Bana Su'be tahdîs etti ki, Katâde: Ben Ukbe'den isittim, demis; Ukbe de: Ben Ebû Saîd'den isittim; o da Peygamber'den, demistir [72].

26- Ma'siyetlerden Vazgeçme(Nin Vucûbu) Babi

69-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Benim meselim ve beni kendisiyle Allah 'in peygamber gönderdigi seyin meseli, su kimsenin meseli gibidir: O bir kavme, geldi de:
— Ben surada gözlerimle bir ordu gördüm (onlar beni soydular, ben kaçtim). Ben çiplak bir korkutucuyum. Hemen kurtulmaya, hemen kaçmaya bakin! dedi.
Bu haber üzerine kavimden bir taife ona itaat edip sözünü tutarak bütün gece vakaar ve haysiyetleriyle kaçip kurtuldular.
Kavimden bir taife de onu yalanladilar. Bunun üzerine sabahleyin ansizin ordu onlari basip hepsini öldürdü" [73].

70-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O da Ebu'z-Zinâd'a Ebû Hureyre(R)'den isittigini tahdîs etmisti. Ebû Hu-reyre de RasûlulIah(S)'tan söyle buyururken isitmistir: "Benim me-selimle insanlarin meseli, ancak su adamin meseli gibidir: O bir ates yakti da, atesin isigi etrafini aydinlattigi zaman küçük kelebekler ve atesin içine düser olan su hayvanlar atesin içine düsmege basladilar. O adam da bu hayvanciklari geri çekmeye basladi. Fakat hayvanlar ona gâlib gelip hepsi

de atesin içine düsüyorlardi. Iste ben de sizlerin izâr baglarinizdan tutuyor ve sizleri atesten çekip kurtarmaya çalisiyorum, insanlar ise atese giriyorlar!" [74].

71-.......Âmir es-Sa'bî söyle demistir: Ben Abdullah ibn Amr'dan isittim, söyle diyordu: Peygamber (S): "Müslüman, dilinden ve elinden müslümânlarin selâmette kaldigi kimsedir. Muhacir de Allah'in nehyettigi seyleri terkedendir" buyurdu [75].

27- Peygamber(S)'In: "Benim Bilmekte Oldugum Hakikatleri Sizler Bilir Olsaydiniz, Muhakkak Az Güler Çok Aglardiniz" Kavli Babi

72-.......Ebû Hureyre (R) söyle der idi: Rasûlullah (S): "Benim bilmekte oldugum hakikatleri sizler bilir olsaydiniz, muhakkak az güler, çok aglardiniz" buyurdu [76].

73-....... Enes ibn Mâlik (R) de: Peygamber (S): "Benim bilmekte oldugum seyleri sizler bilir olsaydiniz, elbette az güler, çok aglardiniz" buyurdu, demistir [77].

28- Bâb:

"Cehennem, sehvet perdeleriyle örtülmüstür

74-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o dael-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Ates, sehvet perdeleriyle perdelenip örtüldü. Cennet de nefsin hoslanmadigi mükel-lefiyetlerin zorluklariyle perdelenip örtüldü" buyurmustur [78].

29- Bâb:

'Cennet sizin herbirinize kendi nalininin tasmasindan daha yakindir. Ates de bunun gibi yakindir".

75-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Peygamber (S): "Cennet sizin herbirinize, kendi ayagindaki edigin tasmasindan daha yakindir. Ates de bunun gibi yakindir" buyurdu, demistir [79].

76-.......Bize Su'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'-den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sâir sinifinin söyledigi en dogru beyit:
Ela kullu sey'in mâ halâîlâhe bâtüu
(Ve kullu naîmin îâ mâ hâlete zâilu)
(= Allah'tan baska hersey bâtildir,
Ve her ni'met çaresiz zail olucudur) beytidir" buyurmustur [80].

30- Bâb:

"Insan (dünyâ ni'meti hususunda) kendinden asagida olan kimseye baksin da, kendinin üstünde olana bakmasin".

77-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o dael-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Sizden birinizya-ratihs, mal ve evlâd hususunda kendisinden üstün kilinmis kimselere baktigi zaman (üzülmesin), hemen kendisinden asagi (hâili) kimselere baksin" buyurmustur [81].

31- Bir Güzellik Islemeyi Yâhud Bir Çirkinlik Yapmayi Kasdeden Kimse Babi

78-.......Bize Ebû Recâ el-Utâridî, Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S) Azîz ve Celîl olan Rabb'inden rivayet ettigi bir hadîsinde söyle dedi: "Sübhesiz Yüce Allah (esyadaki) güzellikleri ve çirkinlikleri takdir edip yazdi. Sonra güzellerin güzelligini, fenalarin ve kötülerin de çirkinliklerini beyân edip açikladi. Her kim bir güzel is yapmak diler de onu yapamazsa, Allah o kimse hesabina kendi dîvâninda (meleklerine) tam bir hasene (sevabi) yazdirir. Eger o kimse güzel bir is yapmak ister ve yaparsa Allah o kimse lehine kendi dîvâninda on hasene sevabindan yediyüz misline ve daha çok emsaline kadar hasene sevabi yazdirir. Bir kimse de çirkin bir is yapmayi kas-deder ve onu islemezse, Allah kendi dîvâninda onun lehine tam bir hasene sevabi yazdirir. Eger o kimse fena bir is yapmak ister de o fenaligi yaparsa, Allah onun aleyhine bir tek kötülük yazdirir" [82].

32- Günâhlarin Küçük Görülenlerinden Sakinilmasi Babi

79-....... Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Sizler muhakkak birçok ameller yapmaktasiniz ki, onlar sizin gözlerinizde kildan incedir. Su muhakkak ki, bizler Peygamber(S)'in zamaninda onlari helak edici günâhlar sayardik.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Enes, bu "Mûbikaat" sözüyle "Muh-likât"i kasdediyor, demistir [83].

33- Bâb: Ameller (Ölüm Sirasindaki) Sonlarina Göre Degerlendirilir Ve Onlardan Korkulacak Olanlar?

80-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) söyle dedi: Peygamber (S) Hayber harbinde müsriklerle mukaatele etmekte olan bir adama bakti. O adam savastaki yeterlilik bakimindan müslümânlann en büyükleri derecesinde idi. Ona bakti da:
— "Her kim cehennem ehlinden bir adama bakmak isterse, su adama baksin!" buyurdu.
Peygamber'in bu sözü üzerine sahâbîlerden bir zât hiç ayrilmak-sizin o adami ta'kîb edip gözledi. O adam sonunda yaralaninca çabuk ölmek isteyerek kendi kilicinin sivri ucunu iki memesinin arasina koydu. Sonra üzerine dayanip yüklendi, kiliç iki küregi arasindan disari çikti (ve öldü). Onun bu isi Peygamber'e ulasinca:

— "Kul, insanlarin görüsünde cennet ehlinin amelini yapar, hâlbuki o, muhakkak ates ehlindendir. Yine kul insanlarin görüsünde ates ehlinin amelini yapar, hâlbuki o, cennet ehlindendir. Ameller ancak (ölüm sirasindaki) sonlarina göre degerlendirilir" buyurdu [84].

34- Bâb: Yalniz Yasamak Kötü Topluluklara Karismaktan Rahatliktir

81-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Bir bedevî Arab Peygamber(S)'e geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Insanlarin hangisi hayirlidir? diye sordu. Rasûlullah:
— "Caniyle, maliyle (Allah yolunda) cihâd eden adamdir ve bir de vadilerden bir vâdî içinde (yalnizliga çekilerek) Rabb'ine ibâdet eden ve insanlari serrinden rahat birakan adamdir" buyurdu.
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Suayb'e, ez-Zubeydî, Süleyman ibn Kesîr ve en-Nu'mân mutâbaat etmislerdir. Ve Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Atâ ibn Yezîd'den yâhud Ubeydullah'tan; o da Ebû Saîd'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi.
Yûnus, îbnu Musâfir, Yahya ibn Saîd üçlüsü de Ibn Sihâb'dan; o da Atâ ibn Yezîd'den; o da Peygamber'in bâzi sahâbîlerinden; onlar da Peygamber(S)'den söylediler [85].

82-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Insanlar üzerine Öyle (sikintili) bir zaman gelir ki, onda müslümân kisinin hayirli mali koyun sürüsüdür. Müslümân o koyun sürüsünü dag baslarina ve yagmur düsen vadilere götürür, böylece dîni yüzünden olacak fitnelerden kaçar kurtulur!" [86].

35- (Insanlardan) Emânetin Kaldirilmasi Babi [87]

83-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S- bir A'râbî'nin sorusuna cevâb olarak):
— "Emânet zayi' edildigi zaman kiyameti bekle!" buyurdu. A'râbî:
— Emâneti zayi' etmek nasil olur yâ Rasûlallah? diye tekrar sorunca:
— "Is ehli olmayan kimseye havale edilip dayandirildigi zaman kiyameti bekle!" buyurdu [88].

84-.......Huzeyfe (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bize iki hâdise haber verdi. Bunlardan birisini gördüm, öbürüsünü görmeyi gözlüyorum. Rasûlullah bana (emânetin nasil indirildigini söyle) haber verdi: "Emânet (yâni dîn duygulari, adalet ve emniyet umdeleri ilk önce) sâlih kimselerin gönüllerinin derinligine indi. (Böylece emânet fitrî oldu.) Sonra o kullar Kur'ân 'dan bilgi aldilar, sonra sünnetten bilgi aldilar (bu da kesbî oldu)."
Rasûlullah bize emânetin geri kaldirilmasini da haber verip söyle buyurdu: "(Fitrî ve kesbî duygular sahibi olan) bilgili kisi, bir uyku uyur. O uyurken emânet kalbinden silinip alinir da, emânetin eseri (izi, yeri), rengi uçuk bir nokta hâlinde yanik yeri gibi kalir. Sonra o bilgin kisi bir uyku daha uyurken, emânetin (geri kalan kismi da) alinir. Bunun eseri ve yeri de balta sallayan bir isçinin avucundaki kabarcik gibi kalir (bir zaman sonra o da söner gider). Su hâlde (o mübarek) emânet, senin ayagina düsürdügün bir ates parçasinin düstügü yeri sisirip senin onu bir kabarcik seklinde

görmen gibidir. Hâlbuki bu kabarcikta (bedenin hayâti üzerinde te'sîrli) birsey yoktur (bir zaman sonra söner gider). Su vaziyette halk birbirleriyle alisveris etmek ve medenî münâsebette bulunmak için (müskil bir günün) sabahina erismis bulunur. Hiçbir kimse emâneti edâ etmek imkânim bulamaz. Söyle ki, bazen 'Fulân ogullari içinde emîn bir kimse vardir (emâneti ona verelim)' denilir. Bazen birisinin lehine: 'O ne akillidir, ne tedbirlidir; o ne zerâfetli zâttir, o ne kahramandir!' diye sehâdet olunur. Hâlbuki hakkinda propaganda yapilan sahsin kalbinde hardal dânesi kadar îmândan bir eser yoktur. "
Huzeyfe dedi ki: Bana öyle bir zaman karsi geldi (öyle bir zamanda yasadim) ki, o (saâdetli ve emânetli) devirde ben kiminle alisveris edecegim diye tasalanmazdim. Çünkü medenî münâsebette bulunacagim kimse müslümânsa, onu Islâm Dîni (bana hiyanet etmekten) men' ederdi. Eger Hnstiyân (ve Yahûdî) ise, onu bulundugu yerin vâlîsi hiyanetten men* ederdi. (Bu suretle o devirde umûmî bir emniyet vardi.) Bu gün ise, ben fulân ve fulândan baska kimse ile alisveris edemez oldum! [89].

85-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben RasûlulIah(S)'tan isittim: "Insanlar ancak yüz deve gibidirler; içlerinde hemen hemen kâmil sifatli, kullanisli bir tane iyi binek devesi bulamaz-sin!" buyuruyordu [90].

36- (Amellerde) Gösteris Yapma Ve Isitilip Söhret Kazanma Düskünlügümün Kötülügü) Babi

86-.......Seleme ibn Kuheyl söyle demistir: Ben Cundeb ibn Abdillah'tan isittim. Peygamber (S) söyle buyurdu, diyordu.
Seleme dedi ki: Ben (bu zamanda) Cundeb'den baska kimseden "Peygamber (S) söyle buyurdu" derken isitmedim. Cundeb'e yaklastim ve onun söyle demekte oldugunu isittim: Peygamber (S): "Kim (isledigi hayri söhret için) insanlara duyurursa, Allah onun (gizli islerini) duyurur. Kim de (herhangibir hayri) gösterisçe yaparsa, Allah da onun gösterisçiligini meydana çikarir" buyurdu [91].

37- Allah'a Tâat Yolunda Nefsîyle Mücâhede Eden Kimse(Nin Fazileti) Babi

87-....... Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti. Muâz ibn Cebel (R) söyle demistir: Ben binegi üzerinde iken Peygamber(S)'in arka tarafina binmis, O'nunla aramda ancak semerin agaci olup beraber yol aldigimiz sira bana:
— "Yâ Muâz!" diye nida etti. Ben:
— Lebbeyke yâ Rasûlallahi ve sa'deyke (= Buyur yâ Rasûlallah, tekrar tekrar emrine hazirim, tekrar tekrar yardima hazirim)! dedim.
Sonra bir müddet yürüdü. Sonra yine:
— "Yâ Muâz!" diye seslendi. Ben:
— Buyur yâ Rasûlallah, tâate hazirim, yardima hazirim! dedim. Sonra bir müddet daha yürüdü.

Sonra yine:
— "Yâ Muâz ibne Cebel!" diye seslendi. Ben:
— Buyur yâ Rasûlallah, itaatine ve yardim etmeye hazirim! dedim.
— "Allah'in kullari üzerinde ne hakki vardir bilir misin?" diyre sordu.
Ben:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim.
— "A ilah 'in kullan üzerinde sabit olan hakki, kullarin Allah 'a itaat ve ibâdet etmeleri ve Allah'a hiçbirseyi ortak kilmamalandir" buyurdu.
Sonra bir süre daha yürüdü. Sonra:
— "Yâ Muâz ibne Cebel!" dedi.
Ben yine:
— Lebbeyke yâ Rasûlallahi ve sa'deyke! dedim.
— "Kullar bu tevhîd ve ibâdeti yaptiklari zaman, kullarin Allah üzerindeki haklari nedir bilir misin? " diye sordu.
Ben:
— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedim.
— "Kullarin Allah üzerindeki hakki, Allah'in onlari azâb etmemesidir" buyurdu [92].

38- Tevazu, Yânî Alçak Gönüllü Olma(Nin Fazileti) Babi

88-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'in Adbâ ismi verilen bir disi binek devesi vardi. (Kosuda ve seferde) onun önüne geçilmezdi. Bir ara genç bir yük devesi üstünde bir bedevî geldi. (Yapilan kosuda) bu yük devesi Adbâ'yi geçti. Ve bu geçis, müs-lümânlar üzerine agir geldi ve:
— Adbâ'nm önüne geçildi! dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Allah 'in dünyâdan yükselttigi herbir seyi muhakkak alçalt-masi hakk bir kaanûndur!" buyurdu [93].

89-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Allah söyle buyurdu: Her kim beni taniyan ve ihlâs ile bana ibâdet eden bir kuluma düsmanlik ederse, ben de ona harb i'-lân ederim. Kulum bana, kendisine farz kildigim seylerden daha sevgili olan birseyle yaklasamaz. Kulum bana nafile ibâdetlerle de yaklasmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artik onun isitir kulagi, görür gözü, tutar eli, yürür ayagi mesabesinde olurum (ve bu organlariyle meydana gelmesini arzu ettigi bütün dileklerini veririm). Diliyle de her ne isterse muhakkak onlari da kendisine ihsan ederim. Bana siginmak isteyince de muhakkak kulumu sigindirir, korurum. Ben yapmasini diledigim hiçbirsey hakkinda, mü 'minin ölümü karsisindaki tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Fakat bunda kulum ölümden hoslanmiyordu, ben de kuluma aci gelen seyi sevmiyordum " [94].

39- Peygamber(S)'In (Iki Parmagiyle Isaret Edip): "Ben ve kiyamet su ikisi gibi yakin gönderildim" Kavli Ile Azîz Ve Celîl Allah'in Su Kavli Babi:

"Göklerin ve YerHn gaybi Allah'a mahsûstur. Saat (kiyamet) hâdisesi de ancak göz kirpma gibidir. Yâhud o, daha yakindir. Çünkü Allah herseye hakkiyle kaadirdir" (en-Nahi: 77) [95].

90-.......Sehl ibn Sa'd (R): Rasûlullah (S) iki parmagini (sehâdet parmagi ile orta parmagini) uzatip isaret ederek: "Kiyamet günü ile ben su ikisi gibi ba's olundum" buyurdu, demistir.

91-.......Bize Su'be, Katâde'den; o da Ebu't-Teyyâh'tan; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kiyamet günü ile ben iste su iki parmak gibi yanyana ba's olundum" buyurmustur.

92-.......BizeEbûBekr ibn Ayyâs, Ebû Husayn'dan; o daEbû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), iki parmagini kasdederek: "Ben ve kiyamet, su iki parmak gibi bir-birine yakin olarak gönderildim" buyurmustur.

Bu hadîsi Ebû Husayn'dan rivayet etmesinde Isrâîl ibn Yûnus, Ebû Bekr'e mutâbaat etmistir [96].

40- Bâb: (Günesin Garbdan Dogmasi) [97]

93-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Günes batidan doguncaya kadar kiyamet kopmaz- Günes batidan dogdugu zaman, insanlarin hepsi onu görürler de toptan hepsi îmân ederler. Iste bu, *... Rabb Hnin âyetlerinden biri geldigi gün, daha evvelden îmân etmis veya îmâninda bir hayir kazanmis olmayan hiçbir kimseye (o günkü) imâni asla fayda vermez...n (ei-En'âm: 158) oldugu zamandir. Muhakkak ki, kiyamet sübhesiz kopacaktir; öyle bir hâlde ki, alim-satim için satici ile müsteri aralarinda kumaslarini yaymis olacaklar da alim-satim yapamadan ve kumaslarini da düremeden ansizin kopacaktir. Yine muhakkak kiyamet kopacaktir. Söyle ki: Kisi sagimli devesinin sütünü sagip getirdigi hâlde, onu tadip içmeden ansizin kopacaktir. Yine kiyamet sübhesiz kopacaktir. Öyle bir hâlde ki, kisi su havuzunu sivayip tamir edecek, fakat kiyamet ansizin kopacak da havuzun suyunu kullanmak nasîb olmayacaktir. Kiyamet muhakkak kopacak; öyle bir çabuklukta ki, sizden herhangibiriniz yemek yerken, lokmasini agzina kaldiracak, fakat kiyamet ansizin kopacak da o lokmasini yiyemeyecektir" [98].

41- Bâb:

'Allah'a kavusmayi arzu eden kimseye Allah da kavusmasini sever".

94-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; o da Ubâde ibnu's- Sâmit(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur:
— "Her kim Allah'a kavusup görmeyi arzu eder severse, Allah da ona kavusup görmeyi sever. Her

kim de Allah 'a kavusmaktan hoslanmazsa, Allah da ona kavusmaktan hoslanmaz."
Âise yâhud Peygamberdin kadinlarindan biri:
— (Yâ Rasûlallah!) Bizler ölümden elbette hoslanmayiz! dediler.
Peygamber, kadinlara:
— "Ölüm sizin bildiginiz gibi degil, lâkin bu söyledir: Mü 'mine ölüm hâli gelince, Allah'in o kuldan hosnûdlugu, Allah'in ikram ve ihsani ile müjdelenir. Bu müjde üzerine artik mü'mine (ölüm gibi) kendisini karsilayacak hâllerden daha sevimli birsey olamaz. O anda mü'min Allah 'a kavusmayi arzu edip ister, Allah da mü'min kuluna kavusmayi sever. Fakat kâfir öyle degildir: Ona ölüm hâli hazir oldugunda, Allah'in azabi ve ukubeti müjdelenir. O anda kâfire, önündeki ölüm gibi hâllerden daha çirkin bir hâl olamaz. Bu suretle kâfir, Allah'a kavusmayi fena görür, Allah da onunla bulusmayi çirkin görür."
Bu hadîsi Ebû Dâvûd Süleyman et-Tayâlisî ile Amr ibnu Mer-zûk, Su'be'den kisaltarak rivayet ettiler.
Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Zurâre ibn Ebî Evfâ'dan; o da Sa'd ibn Hisâm'dan; o da Âise'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi [99].

95-.......Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim Allah 'a kavusmayi severse, Allah da ona kavusmayi sever. Her kim de Allah'a kavusmayi sevmezse, Allah da onunla bulusmayi istemez" buyurmustur.

96-....... Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb ile Urvetu'bnu'z-Zubeyr, ilim ehlinden birçok adamlar içinde haber verdiler ki, Peygamber(S)'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Rasû-lullah (S) sihhatte iken:
— "Hiçbir peygamberin ruhu, cennetteki duragini görmedikçe kabzolunmaz. Sonra (ölümle hayât arasinda) muhayyer kilinir" buyurur dururdu.
Hastalanip ruhu kabzolunmak zamani gelince, basi benim dizimin üstünde bulundugu bir sirada kendisine bir süre bayginlik geldi. Sonra ayihnca gözünü tavana dogru dikti. Sonra:
— "Yâ Allah, en yüksek refiki isterim" diye duâ etti. Bunun üzerine ben: "Artik Rasûlullah simdi bizleri ihtiyar
etmiyor" dedim. Ve bildim ki, Rasûlullah'm bu duasi sihhatli zamaninda bize söyleyegeldigi haber(in kendisinde tecellîsi)dir.
Âise: Peygamberdin tekellüm ettigi en son kelime, iste bu "Allâ-humme er-Refîkal-Alâ" duasi oldu, demistir [100].

42- Ölümün (Akli Giderici) Siddetleri Babi [101]

97-.......Âise (R) söyle derdi: RasûIullah(S)'in ölüm hastaligi müddetince ön yaninda deriden yâhud agaçtan, içi su dolu bir kap dururdu -terdîdli söyleyen râvî Umer ibn Saîd'dir-. Rasûlullah ellerini suyun içine sokmaya ve islak elleriyle yüzünü meshetmeye baslar ve "Lâ ilahe illeHlâh! Ölümün

birçok siddetleri, sadmeleri vardir" diyordu.
Sonra elini kaldirdi da tâ ruhu alinincaya kadar: "Yâ Allah, beni en yüksek refik camiasinda kil!" diye duâ etmeye basladi. Ve bu duâ ile Peygamber'in mübarek eli düstü. (Allah O'na salât ve selâm eylesin!) [102].

98-.......Âise (R) söyle demistir: Çöl Arablarindan kaba ve câhil birtakim adamlar vardi. Bunlar Peygamber(S)'e gelirler ve:
— Kiyamet ne zaman kopacak? diye sorarlardi. Rasûlullah da bunlarin en küçük yaslisina bakar da:
— "Su genç yasarsa, buna ihtiyarlik erismeden sizin basiniza kiyametiniz kopar (hepiniz ölürsünüz)" buyururdu.
Hisâm ibn Urve: Peygamber "Kiyametiniz kopar" sözüyle, onlarin ölümlerini kasdediyordu, demistir [103].

99-.......EbûKatâdeRib'îel-Ensârî(R) söyle tahdîs ederdi: RasûlulIah(S)'in yânindan bir cenaze geçirilmisti. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Kendisi rahat/ayan veya kendisinden kurtulunmus olandir" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Rahatlayan veya kendisinden rahatlanan nedir? diye sordular.
Rasûlullah:
— "Mü'min olan kul, dünyânin yorgunluklarindan ve ezalarindan Aziz ve Celîl olan Allah'in rahmetine gidip istirahat eder. Fâcir olan kula gelince ondan da diger kullar, sehirler, agaçlar ve hayvanlar kurtulup istirahat ederler" buyurdu.

100-.......Muhammed ibn Amr ibn Halhala söyle demistir: Bana Ma'bed ibn Ka'b, Ebû Katâde'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Ölmekle) istirahat eden ve kendisinden istirahat edilendir. Mü'min dünyâ yorgunlugundan istirahat eder" buyurmustur [104].

101-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle diyordu: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ölüyü üç sey ta'kîb edip kabre kadar gider de ikisi tekrar geri döner, biri orada onunla beraber kalir: Ölüyü ailesi, malt ve ameli ta'kîb eder. Neticede ailesi ve mali geriye döner de, kendisiyle beraber sâdece ameli kalir " [105].

102-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Sizden biriniz vefat ettigi zaman, sabah aksam ona oturacagi yer arz olunup gösterilir. Atesten olan ve cennetten olan oturagi gösterilir de ona tâ diriltilecegi vakte kadar: Iste burasi senin duragindir! denilir" [106].

103-.......Âise (R): Peygamber (S): "Sizler ölülere sövmeyiniz. Çünkü onlar önden göndermis olduklari amellerin karsiliklarina ulasmislardir" buyurdu, demistir [107].

43- Sûr'a Üfürülmesi Babi

Mucâhid Ibn Cebr: "SÛr" (el-Kehf: 100; Yâsîn: 51; ez-Zumer: 68; Kaaf: 20), boru hey'eti gibidir. "Zecretun" (es*saffât: 19; en-Nâziât: 13), "Sayha" ma'nâsinadir, demistir.
Ibn Abbâs da: "en-Nâkûr" (ei-Müddessir: 7), "Siir"duT.
"er-Râcife" (en-Nâziât: 6), birinci üfürmedir. "er-Râdîfe" (en-Nâziât: 7) de ikinci üfürmedir, demistir [108].

104-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Biri müslümânlardan, biri de Yahûdîler'den olan iki adam birbirleriyle sövüstüler. Müslüman, Yahudi'ye:
— Muhammed'i âlemler üzerine seçip tercih eden Allah'a yemîn ederim ki! dedi.
Yahûdî de müslümâna hitaben:
— Musa'yi âlemler üzerine seçip tercih eden Allah'a yemîn ederim ki! dedi.
Ebû Hureyre dedi ki: Yahûdî bu yemini yaptigi sirada müslü-mân öfkelendi de Yahudi'nin yüzüne bir tokat vurdu. Bunun üzerine Yahûdî, RasûIullah(S)'in yanina gitti de, kendisinin ve müslümân kisinin isinden olup biten seyleri Rasûlullah'a haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "BeniMûsâ üzerine daha hayirli kilmayiniz! Çünkü insanlar kiyamet gününde hep çarpilip bayilacaklardir. (Onlarla beraber ben de çarpilip bayilirim.) Fakat ben ilk ayilan kimseler içinde olurum. O anda Musa'yi Ars'in bir tarafina sikica tutunmus hâlde görürüm. Bilmiyorum, Mûsâ da bayilanlarin içinde idi de benden evvel mi ayildi yâhud bayilmaktan Allah'in müstesna kildigi kimselerden mi idi?" [109].

105-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Bayilip düsecekleri zaman insanlar hep bayilip düserler. Kalkista ben, ayaga kalkanlarin ilki olurum. Bir de görürüm ki, Mûsâ Ars'a sikica tutunmus durmaktadir. Artik ben Mûsâ da bayilanlarin içinde miydi (yâhud degil miydi) bilemiyorum."
Bu hadîsin aslini Ebû Saîd de Peygamber'den rivayet etmistir.

44- Bâb:

"Allah kiyamet günü bütün yer tabakalarini kabzeder" Bu hadîsi Nâfi\ Ibn Umer'den; o da Peygamber(S)'den
rivayet etmistir [110]

106-.......ez-Zuhrî söyle demistir: BanaSaîd ibnu'l-Müseyyeb, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah (kiyamet günü) bütün yer tabakalarini kabzasina alir, gökleri de sag eli içine dürer büker. Sonra (mahser halkina): Iste ben kâinatin Melik'iyim! Yeryüzünün melikleri nerede? diye hitâb eder" buyurmustur.

107-.......Ebû Saîdel-Hudri (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Kiyamet gününde bütün Arz, tandirda pisirilen bir tek ekmek (gibi) olur. Cebbar olan Allah, onu kudret eliyle evirir çevirir (düzelinceye kadar) altüst eder. Sizin biriniz yolculukta bazlamasini (tandira koyup pisirinceye kadar) evirip çevirdigi gibi. (Bu muazzam ekmek, uzun müddet mahserde bekleyen) cennet ehli için yolcu konuk azigi olarak hazirlanir."
Ebû Saîd dedi ki: Bu sirada bir Yahûdî geldi de:
— Yâ Ebâ'l-Kaasim! Rahman Sana mübarek kilsin! Cennet ehlinin kiyamet günü yol aziginin ne oldugunu Sana haber vereyim mi? dedi.
Rasûlullah:
— "Evet" buyurdu. Yahûdî:
— Rasûlullah'in söyledigi gibi, Arz bir tek ekmek yapilir! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah bize bakti. Sonra (taaccüb edip hoslanarak) son disleri meydana çikincaya kadar güldü. Sonra Yahûdî:
— Sana cennet ehlinin ekmeklerinin katigini da haber vereyim mi? dedi" ve söyle devam etti:
— Cennet ehlinin katiklari Bâlâm ve Nûn'dur, dedi.
Sahâbîler:
— Bunlar nedir? diye sordular. Yahûdî:
— Öküzle baliktir! Bu iki hayvanin cigerlerinin en nefis uç parçalarini cennet ehlinden yetmis bin kisi yiyecektir, diye cevâb verdi [111].

108-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Kiyamet günü insanlar, beyaz, duru beyaz ve kepekten arinmis undan yapilan çörek gibi bir saha üzerinde toplanirlar."
Sehl ibn Sa'd'in yâhud baska birisinin rivayetinde: "O sahada bir kimseye delâlet edecek, yol gösterecek (dag tas gibi) hiçbir alâmet yoktur" demistir [112].

45- Bâb: Toplanma Nasil Olacaktir?

109-....... Bize Vuheyb, Abdullah ibn Tâvûs'tan; o da babasi Tâvûs ibn Keysân el-Yemânî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur:
"Insanlar (mahserde) üç firka olarak toplanirlar. Birinci firka gelecek hayâti özleyen, (geride kalan dünyâ hayâtindan) nefret eden zümredir. (Bunlar azik ve binekleri bol olanlardir). Ikinci firka ikisi bir deve, üçü bir deve, dördü bir deve, onu bir deve üzerinde sevko-lunurlar. Bunlarin bakiyyesini (ki üçüncü firkadir) bir ates hasredip toplar. Onlar nerede istirahat ederlerse o ates de beraberlerinde istirahat eder, onlarin geceledikleri yerde onlarla beraber geceler, onlarin sabahladiklari yerde beraberlerinde sabahlar. Ve onlarla beraber yürüyüp onlarin aksamladiklari yerde onlarla beraber aksamlar" [113].

110-.......BizeEnes ibn Mâlik (R) söyle tahdîs etti: Bir adam:
— Ey Allah'in Peygamberi! Kâfir kiyamet günü yüzü üzerinde nasil hasr olunur? diye sordu.
Rasûlullah (S):

— "Dünyâda onu iki ayagi üzerinde yürüten Allah, kiyamet gününde yüzü üzerinde yürütmeye kudretli degil midir?" diye cevâb verdi.
Râvî Katâde:
— Evet, Rabb'imizin izzetine yemîn ederim ki, kudretlidir! demistir [114].

111-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr söyle demistir: Ben Saîd ibn Cubeyr'den isittim. Ben Ibn Abbâs(R)'tan isittim. Ben Peygamber(S)'den isittim: "Muhakkak ki, sizler Allah 'a yalinayaklilar, çiplaklar, yayalar ve sünnetsizler olarak kavusacaksiniz" buyuruyordu, demistir.
Sufyân ibn Uyeyne: Bu hadîs, bizim Ibn Abbâs'in Peygamber(S)'-den isittigini saymakta oldugumuz hadîslerdendir, demistir.

112-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben Rasûlul-lah(S)'tan isittim, O, minber üzerinde hutbe yapiyor: "Muhakkak ki, sizler Allah'a yalinayaklilar, çiplaklar, sünnetsizler olarak kavusacaksiniz" buyuruyordu.

113-.......Bize Su'be, el-Mugîre ibnu'n-Nu'mân'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir. Peygamber (S) bizim aramizda ayaga kalkti da hutbe yaparak söyle buyurdu: "Muhakkak sizler yahnayaklilar, çiplaklar olarak toplanacaksiniz. '...Ilk yaradisa nasil basladiksa, üzerimizde hakk bir va 'd olarak yine onu iade edecegiz* Hakikatte failler biziz!' (el-Enbiyâ: 104) Mahlûklar içinde kiyamet gününde ilk olarak elbise giydirilecek kimse Ibrahim'dir. Su da muhakkak ki ümmetimden birtakim adamlar getirilecek de onlar yakalanip sol tarafa (cehennem tarafina) götürülecekler. Hemen ben:
— Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir! derim. Allah bana:
— Sen onlarin senden sonra dînde ne bid'atler meydana getirdiklerini bilmezsin! der.
Ben de Allah'in sâlih kulunun (Meryem oglu îsâ'nin) dedigi gibi (söyle) derim: 'Ben içlerinde bulundugum müddetçe üzerlerinde bir murâkib idim. Fakat vaktâ ki Sen beni (içlerinden) aldin, üstlerinde murakib ancak Sen kaldin. Ve zâten Sen herseye hakkiyle sâhidsin. Eger kendilerine azâb edersen, sübhe yok ki, onlar Sen Hn kullarindir. Eger onlari magfiret edersen, yine sübhesiz ki, mutlak gâüb ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da Sen'sin!' (ei-Mâide: 117-118)."
Dedi ki: "Bunun üzerine bana:
— Bunlar ökçelerine basarak geri dönmüs mürtedler olmakta devam etmislerdir, denilir".

114-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke söyle demistir: Bana el- Kaasim ibn Muhammed ibn Ebî Bekr tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Sizler yahnay aklilar, çiplaklar, sünnetsiz-ler olarak toplanacaksiniz" buyurdu.
Âise dedi ki: Ben de:
— Yâ Rasûlallah! Erkekler ve kadinlar birbirlerine (avret yerlerine) bakarlar?! dedim.
Rasûlullah:
— "Hasr isi, onlarin bunu düsünmelerinden bile çok siddetli ve çetindir" buyurdu.

115-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Biz (kirk kisi kadar bir topluluk) bir kubbenin içinde Peygamber(S)'in beraberinde bulunuyorduk. Peygamber (S):
— "Sizler cennet ehlinin dörtte biri olmaniza razi olur musunuz?" buyurdu.
Bizler:
— Evet! dedik. Peygamber:
— "Cennet ehlinin üçte biri olmaniza razi olur musunuz?" diye sordu.
Biz tekrar:
— Evet! diye cevâb verdik. Peygamber:
— "Cennet ehlinin yarisi olmaniza razi olur musunuz?" buyurdu.
Bizler yine:
— Evet! dîye cevâb verdik. Peygamber:
— "Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizin cennet ehlinin yarisi olmanizi kuvvetle ümîd ediyorum. Su da muhakkak ki, cennete müslümân nefisten baskasi girmeyecektir. Sizler sirk ehline nisbetle siyah öküzün derisi üzerindeki beyaz kil mesabesinden baska degilsiniz. Yâhud da sanki kirmizi öküzün derisi üzerindeki siyah kil mesabesinde!" buyurdu [115]
.

116-.......Bana kardesim Abdulhamîd, Süleyman ibn Bilâl'den; o da Sevr'den; o da Ebû'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs etti ki, Peygamber(S) söyle buyurmustur: "Kiyamet günü ilk çag-rilacak kimse Âdem Peygamber'dir. Zürriyeti ona arz olunup görürler. Onlara:
— Bu, babaniz Âdem 'dir! denilir. Âdem:
— Lebbeyke ve sa'deyke (yâ Rabb)/ der. Allah ona:
— Zürriyetinden cehennem kaafilesini çikar (gönder)/ buyurur.
Âdem:
— Yâ Rabb! Ne kadar çikarayim? der. Allah:
— Her yüz kisiden doksandokuzu çikar! buyurur".
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlajlah! Bizlerin herbir yüz kisisinden doksandokuz kisi alindigi zaman, bizden ne kadari geri kalacak? dediler.
Peygamber:
— "Benim ümmetim, diger ümmetler içinde siyah öküzdeki beyaz kil gibidir!" buyurdu [116].

46- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Ey insanlar, Rabb'inizden sakinim Çünkü o saatin zelzelesi büyük birseydir" (ei-Hacc: i)
Yaklasan yaklaStl" (en-Necm: 57) "Saat yaklasti" (ei-Kamer: 1) ma'nâsinadir.

117-.......Ebû Saîd (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Allah Taalâ:
— Yâ Âdem! buyurur. Adem hemen cevâb olarak:
— YâRabb, mükerreren icabet eder, her emrini yerine getirmeye dâima kiyam eylerim. Ve her

hayir Sen'in iki elinde(tmir ve neh-yinde)dirr der.
Allah Taâlâ:
— Atese girecekleri (halk arasindan) çikarip gönder! der.
Âdem:
— Yâ Rabb, atese gönderileceklerin mikdâri ne kadardir? diye sorar.
Allah Taâlâ:
— Her bin kisiden dokuzyüzdoksandokuzu! diye cevâb verir.
Allah Âdem'e böyle buyurdugu sira, (bunun verdigi siddetli korkudan) çocugun ihtiyarlayacagi 'Ve her gebe kadinin çocugunu düsürecegi zamandir. Ve onda mahser halkim sarhoslar hâlinde görürsün. Hâlbuki onlar hiç de sarhos degillerdir. Fakat Allah'in azabi çok Siddetlidir' (el-Hacc: 2)".
Oradakilere bu haber agir geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Bu (binde bir) kisi hangimizdir? diye sordular.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Size müjdeler olsun! Muhakkak ki, sizden bir kisiye mukaa-bil Ye'cûc ve Me'cûc'den bin kisi (cehenneme gönderilecektir)/** buyurdu.
Sonra da:
— "Nefsim elinde bulunan Allah'ayemîn ederim: Ben sizlerin cennet ehlinin üçte biri olmanizi kuvvetle tama' etmekteyim" buyurdu.
Râvî dedi ki: Bunun üzerine bizler Allah'a hamdettik ve tekbîr getirdik. Sonra Rasûllulah:
— "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizlerin cennet ehlinin üçte biri olmanizi kuvvetle tama' etmekteyim" buyurdu.
Râvî dedi ki: Bunun üzerine biz yine Allah'a hamdettik ve tekbîr getirdik. Bundan sonra Rasûlullah:
— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben sizlerin cennet ehlinin yarisi olmanizi kuvvetle tama' etmekteyim. Çünkü ümmet/ere nisbetle sizin meseleniz, siyah öküzün derisi üzerindeki beyaz kil gibidir. Yâhud da esegin ön ayaklarinin iç taraflarinda bulunan dâire seklindeki mühre gibidir" buyurdu [117].

47- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Sahiden onlar (öldükten sonra) diriltileceklerini sanmiyorlar mi? Büyük günde. Âlemlerin Rabbi için insanlarin kalkacagi günde" (et-Tatfîf: 4-6) [118].
Ibn Abbâs: "Aralarindaki ipler de parçalanip kopmustur" (ei Bakara: 166) âyetindeki "îpler", dünyâda birbirleriyle olan baglar, münâsebetler ma'nâsinadir, demistir [119].

118-.......BizeIbnu Avn, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Insanlar Âlemlerin Rabbi için ayaga kalkacaklari gün, onlardan herbiri kulaklarinin yarilarina kadar kendi terleri içinde ayaga kalkacaklar" buyurmustur.

119-.......Bize Süleyman ibn Hilâl, Sevr'den; o da Ibn Zeyd'- den; o da Ebû'I-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Kiyamet günü insanlar mahser yerinde (sikismaktan, siddetten, günesin yaklasmasindan) terleyecektir. Öyle bir derecede ki, dökülen ter yetmis zira' derinliginde yere geçecek ve onlarin agizlarina yükselip gemliyecek, hattâ kulaklarina ulasacaktir".

48- Kiyamet Gününde Kisas Babi [120]

Kiyamet "Hâkka"dir. Çünkü sevâblar ve islerin sabit olan hakikatleri ondadir. "el-Hakkatu" ve"I-Hâkkatu" bir ma'nâyadir [121]
'el-Kaaria", "elrGâsiye", "es-Sâhha" (Abese: 33), "et-Tegâbun" (Saîdler, sakilerin yerlerine inmeleri sebebiyle) cennet ehlinin cehennem ehlini aldatmasidir [122].

120-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S): "Kiyamet günü insanlar arasinda verilen ilk hüküm, kan da'vâlari hakkindadir" buyurdu, demistir [123].

121-....... Bana Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Kimin yaninda kardesine âid haksiz alinmis bir hakk varsa, o haksizliktan dolayi hakk sahibiyle halâllassin. Muhakkak olan su ki, kiyamette hiçbir dînâr ve hiçbir gümüs yoktur. Kardesinin hakki için kendi hasenelerinden alinmadan evvel, dünyâda onunla halâllassin. Âhireîte zâlimin o hakki karsilayacak haseneîeri bulunmazsa, kardesinin seyyielerinden alinir da o zâlimin üzerine atilir" [124].

122-.......Bize Yezîd ibn Zuray' tahdîs edip su "Biz onlarin gögüslerindeki kîni söküp atacagiz..-" (ei-A'râf 43; ei-Hicr: 47) âyetini okudu ve söyle dedi: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Ebu'l-Mutevekkil en-Nâcî!den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kiyamet günü mü'-minler (sirattan geçerek) atesten kurtulurlar da cennetle ates arasindaki bir köprü üzerinde durdurulurlar. Orada, dünyâda iken aralarinda meydana gelmis haksizliklar birbirlerinden kisas yapilir. Nihayet haksizliklardan temizlendikleri ve pampâk olduklari zaman onlara cennete girmelerine izin verilir. Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, o mü 'mirilerden herbiri cennetteki menziline, dünyâdaki meskeninden daha dogru yol bulur" [125].

49- "Kim Hesaba Çekilirse Azâb Edilmis Olur" Babi

123- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Usmân ibnu'l-Esved'den; o da Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Kim hesaba çekilirse azâb edilmis olur" buyurmustur. Âise dedi ki: Ben:
— Yüce Allah "O, kolayca bir hesâb ile hesaba çekilecek" (ei-insikaak: 8) buyurmuyor mu? dedim.
Peygamber:
— "Bu senin söyledigin âyetteki 'Kolay hesâb \ arzdir" buyurdu [126].

124-.......Bize Yahya ibn Saîd, Usmân ibnu'l-Esved'den tahdîs etti: Ben Ibnu Ebî Muleyke'den isittim, söyle dedi: Ben Âise(R)'den isittim, söyle dedi: Ben Peygamber (S)'den isittim, dedi.
H ve Usmân ibnu'l-Esved'e bu hadîsi Ibnu Ebî Muleyke'den; o da Âise'den; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmesinde Ibnu Cureyc, Muhammed ibn Suleym, Eyyûb es-Sahtiyânî, Salih ibn Rüstem dörtlüsü de mutâbaat etmislerdir.

125-.......Bize Abdullah ibn Ebî Muleyke tahdîs etti. Bana el- Kaasim ibnu Muhammed tahdîs etti: Bana Âise (R) tahdîs etti. Ra-sûlullah (S):
— "Kiyamet günü hesaba çekilen bir kimse, baska degil, muhakkak helak olur" buyurdu.
Ben:
— Yâ Rasûlallah! Allah Taâlâ: "O vakit kitabi sag eline verilen kimseye gelince; o kolayca bir hesâb ile hesaba çekilecek *' buyurmus degil mi? dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Bu (senin söyledigin) ancak bir arzdir. Kiyamet günü ince hesaba çekilecek kimse muhakkak azâb olunur" buyurdu [127].

126-.......(Buradaki senedlerden biriyle) bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den tahdîs etti. Bize Enes ibn Mâlik (R) söyle tahdîs etti: Allah'in Peygamberi (S) söyle der idi: "Kiyamet günü kâfir kisi getirilir de ona:
— Re'yini haber ver: Senin yer dolusu altinin olsaydi su azâb-dan kurtulmak için onu feda eder miydin? diye sorulur.
Oda:
— Evet feda ederim! der. Bunun üzerine ona:
— Fakat senden, bundan daha kolay olan sey (yânî Tevhîd) istenilmisti! denilir" [128].

127-.......Adiyy ibn Hatim (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Sizlerden herbir kisiye kiyamet gününde Allah muhakkak kelâm söyleyecektir. Öyle bir hâlde ki, kendisiyle Allah arasinda hiçbir tercüman bulunmaz. Sonra o kimse bakar, fakat önünde hiçbirsey göremez. Sonra önüne bakar, kendisim ates karsilar. Sizlerden her kim bir tek hurma yarisiyle olsun atesten korunmaga gücü yeterse bunu yapsin!"
el-A'mes dedi ki: Bana Amr ibn Murre, Hayseme'den tahdîs etti ki, Adiyy ibn Hatim söyle demistir: Peygamber (S) atesi zikretti de:
— "Atesten kendinizi koruyunuz!" buyurdu. Sonra yüzünü döndürüp çekti. Sonra:
— "Atesten korununuz!" buyurdu.

Sonra yüzünü bulundugu yönden çevirip çekti. Bunu üç defa yapti. Hattâ biz kendisini atese bakiyor zannettik. Sonra yine:
— "Bir hurma yarisiyle de olsa atesten korununuz. Bunu da bulamayan, güzel bir sözle kendini atesten korusun!" buyurdu [129].

50- Bâb:

'(Ümmetimden) yetmis bin cennete hesaba çekilmeden girecektir".

128-.......Husayn ibn Abdirrahmân söyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'in yaninda idim, söyle dedi: Bana Ibn Abbâs (R) tahdîs edip söyle dedi: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Bütün ümmetler bana ar-zolunup gösterildi. Bir peygamber, yanina bir ümmet alip geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde bir toplulukla geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde on kisiyle geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde bes kisiyle geçiyordu. Bir peygamber de yalniz basina geçiyordu. Ben uzakta büyük bir karalti gördüm de:
— Yâ Cibril! Bunlar benim ümmetim mi? diye sordum. O:
— Hayir degildir, lâkin su ufka bak! dedi.
Ben oraya bakinca çok büyük bir karalti gördv i. Cibril:
— Iste bunlar senin ümmetindir. Bunlarin yetmis bin olan öncüleri, üzerlerinde hiçbir hesâb ve azâb yoktur, dedi.
Ben:
— Niçin bunlara hesâb ve azâb yoktur? dedim. Cibril:
— Onlar atesle daglama tedavisi yapmazlar, rukye yapmazlar, esya ve kuslarla ugursuzluk inancina gitmezler, onlar ancak Rabb'~ lerine dayanip güvenirlerdi, dedi".
Peygamber bunu söyleyince Ukkâse ibn Mihsan kendisine dogru ayaga kalkti da:
— (Yâ Rasûlallah!) Beni onlardan kilmasi için Allah'a duâ edi-ver! dedi.
Rasûlullah:
— "Yâ Allah! Bunu onlardan kil!" diye duâ etti. Sonra O'na diger bir adam kalkti da o da:
— Beni de onlardan kilmasi için Allah'a duâ ediver! dedi.
— "Bu hususta Ukkâse senden öne geçti" buyurdu [130].

129-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs etti; ona da Ebû Hureyre (R) tahdîs edip söyle demistir: Ben RasûluIIah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu:
— "Ümmetimden bir zümre (cennete) girer ki, onlar yetmisbin-dir. Onlarin yüzleri ayin ondördüncü gecesindeki parlamasi gibi parlar".
Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine Ukkâse ibnu Mihsân el-Esedî, üstünde bulunan kaplan postu gibi siyah beyaz çizgili elbiseyi kaldirarak ayaga kalkti ve:
— Yâ Rasûlallah! Beni onlardan kilmasi için Allah'a duâ edi-ver! dedi.
Rasûlullah:
— "Yâ Allah, bunu onlardan kil!" diye duâ etti. Sonra Ensâr'dan bir adam ayaga kalkti ve:
— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kilmasi için Allah'a duâ edi-ver! dedi.

Rasûlullah:
— "Bunda Ukkâse senin önüne geçti!" buyurdu.

130-.......Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Muhakkak ki, ümmetimden yetmis bin yâhudyediyüzbin (bunlarin hangisini söylediginde Ebû Hazim sekk etmistir) -kisi veya zümre hesâb ve ikaab görmeksizin ilk defa olarak cennete- girecektir. Bunlar birbirlerine tutunmuslar olarak, bâzisi bâzisina tutmus vaziyette cennete girerler. Bu ilk zümrenin sondakileri cennete girinceye kadar öndekileri girmez (yânî, bir saff hâlinde hepsi birden girecek-lerdir). Bunlarin yüzleri, bedir gecesinde ayin isigi üzeredir".

131-.......BizeNâfi', Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmusur: "Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girdikleri zaman, sonra bir i'lânci ayaga kalkar da aralarinda: Ey ates ehli, artik ölüm yoktur! Ey cennet ehli, artik ölüm yok, ebedîlik vardir! diye nida eder".

132-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Cennet ehline hitaben: Ey cennet ehli, artik ebedîlik vardir, ölüm yoktur! Ates ehline hitaben de: Ey ates ehli, artik ebedîlik vardir, ölüm yoktur! denilir".

51- Cennetin Ve Atesin Sifatlari Babi [131]

Ve Ebû Saîd el-Hudrî: Peygamber (S): "Cennet ehlinin yiyecegi ilk taam, balik cigerinin ziyâdesidir" buyurdu, demistir.
"Cennâtu Adn{- Adn cennetleri)" (Birçok yerde geçer): Ikaamet cennetleri, ebedîlik manasinadir. "Adentu bi~ardin", "Bir yerde ikaamet ettim" demektir. "Ma'din" lafzi da bundandir. "Ma'dini sidkin", "Menbiti sidkin" ta'bîrleri de bundan, yânî "Ikaamet etmek" ma'nâsindadir [132].

133-.......Bize Avf, Ebû Recâ'dan; o da Imrân'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Cennete çiktim da ahâlîsinin çogunun fakirler oldugunu gördüm; cehenneme çiktim, onun ahâlîsinin çogunu da ka-dinlar olarak gördüm" buyurdu [133].

134-.......Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Usmân'dan; o da Usâme'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmusun "Ben cennetin kapisi önünde durdum, oraya girenlerin çogu fakirler idi. Zen-ginlik sahihleri (fakirlerle beraber cennete girmekten) alikonulmuslardi. Lâkin ates ehli, atese girmeye emrolunmuslardi. Ben cehennemin kapisi önünde de durdum. Oraya girenlerin çogunun kadinlar oldugunu gördüm!"

135-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme ayrilip gidince, ölüm (mefhûmuna bir koç suretinde vücûd verilerek) getirilir. Tâ cennetle cehennem arasinda yatirilir. Sonra kesilir. Sonra bir nidâci: Ey cennet ehli, artik ölüm yoktur! Ey cehennem ehli, ölüm yoktur! diye nida eder. Cennet ehlinin

ferahina bir ferah daha ziyâde olunur. Cehennem ehlinin hüzün ve kederine bir hüzün daha artirilir!"

136-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle haber verdi: "Mübarek ve Yüce Allah cennet ehline:
— Ey cennet ehli! diye hitâb eder. Onlar da:
— Ey Rabb'imiz, buyur, emrini yapmaya haziriz, ubûdiyyette dâimiz! derler.
Yüce Allah:
— Bu hâlinizden razi misiniz? buyurur. Onlar da:
— Rabb'imiz, nasil razi olmayalim? Sen bize, halkindan hiçbir kimseye vermedigin bunca ni'metleri ihsan eyledin! derler.
Allah;
— Ben size bunlardan daha serefli bir ni'met verecegim! buyurur.
— Yâ Rabb! Bunlardan daha üstün hangi ni'met var ki? derler. Allah:
— Sizden razi ve hosnûd olmakligimin serefi size lâyik kilindi. Artik bundan sonra ebedî olarak size darilmayacagim! buyurur".

137-....... Humeyd et-Tavîl, söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten isittim, söyle diyordu: Harise ibn Surâka Bedir harbinde vurulup sehîd oldu. O genç bir oglandi. Annesi er-Rubeyy' bintu'n-Nadr, Peygamber(S)'e geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Hârise'nin benim yanimdaki menzilesini bil* mektesindir. Eger o cennette ise, onun acisina sabrederim ve sabrimin sevabim Allah'tan umarim. Eger (cennette degil de) diger bir yerde ise, yapacagim aglamayi görürsün (yâhud ne yapmami re'y edersin)? dedi.
Rasûlullah:
— "Yazik sana! Sen aklini mi kaçirdin? Cennet bir tane midir? Cennet, sübhesiz birçok cennetlerdir. Su muhakkak ki, senin oglun elbette Firdevs Cenneti'ndedir!" buyurdu.

138-....... Bize el-Fudayl, Ebû Hâzim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S):
— "(Kiyamet gününde) kâfirin iki omuzu arasi, sür'atli birsüvâ-rî yürüyüsü ile üç günlük mesafedir" buyurmustur [134].
el-Buhârî dedi ki: Ve Ishâk ibn Ibrâhîm söyle dedi: Bize el-Mugîre ibnu Seleme haber verdi. Bize Vuheyb, Ebû Hâzim'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Cennette bir agaç vardir ki, bir süvârî, onun gölgesinde yüz sene yürür de, onun gölgesini geçip bitiremez" buyurmustur.
Ebû Hazim söyle dedi: Ben bu hadîsi en-Nu'mân ibn Ebî Ay-yâs'a tahdîs ettim de o söyle dedi: Bana Ebû Saîd tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Cennetin içinde sübhesiz öyle bir agaç vardir ki, iyi cins, ta'lîmli ve çok sür'atli bir atin binicisi yüz yil onun gölgesinde yürür de yine onun gölgesini kesip bitiremez" buyurmustur.

139-....... Bize Abdulazîz, Ebû Hâzim'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Muhakkak benim ümmetimden yetmisbin yâhud yediyüzbin (kisi veya zümre

hesâb ve ikaab görmeksizin ilk defa olarak) cennete girecektir." -Bu iki sayinin hangisini söyledigini Ebû Hazim bilemiyor.-
Sehl dedi ki: "Bunlar simsiki saff olmuslar, birbirlerine tutunmuslardir. Bu ilk zümrenin sondakileri cennete girinceye kadar, öndeki-leri girmeyecektir (yânî saff hâlinde hepsi birden gireceklerdir). Bunlarin yüzleri, ayin ondördüncü gecesindeki kamerin sureti üzere parlaktirlar".

140-....... Bize Abdulazîz, babasi Ebû Hazim Seleme ibn Dînâr'dan; o da Sehl(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Cennet ehli cennette kendilerinden yükseklerdeki köskleri (mesafe uzakligindan dolayi) güçlükle görebilirler. Sizin gökyüzündeki yildizi güçlükle görür oldugunuz gibi!"
(Abdulazîz söyle dedi:) Babam Ebû Hazim söyle dedi: Ben bu hadîsi en-Nu'mân ibn Ebî Ayyâs'a tahdîs ettim, o: Ben sehâdet ediyorum ki, Ebû Saîd'den isittim, o bu hadîsi tahdîs ediyor ve bunda su ziyâdeyi getiriyordu: "Nasil ki gündüz dogu ve bati ufkundaki isikli kalan parlak yildizi -aradaki mesafe uzunlugundan dolayi- zorlukla görebilirsiniz!"

141-....... Bize Su'be tahdîs etti ki, Ebû Imrân söyle demistir:
Ben Enes ibn Mâlik(R)'den isittim, Peygamber (S) söyle demistir: "Yüce Allah kiyamet gününde ates ehlinin en hafif azâblisina hitaben:
— Eger senin Arz'daki herseyden malin olsa, bu azaba karsilik fidye verir miydin? buyurur.
O kul:
— Evet, fidye verirdim, der. Yüce Allah:
— Sen Âdem'in sulbünde iken ben senden bundan daha kolay
olanini istemistim: Bana hiçbirseyi ortak kilmamani istemistim. Fakat sen bana ortak kilmana devam edip durdun! buyurur".

142-........ Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan; o da Câbir(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sefaatle atesten sanki seârîr gibi çikarlar" buyurdu.
Hammâd dedi ki: Ben Amr'a:
— "es-Seârfr" nedir? diye sordum. Amr:
— "ed-Dagâbîs"dir, dedi.
Amr ibn Dînâr'in disleri düsmüs, bu sebeble agzi da düsmüstü (Bu sebeble noktali sîn ile olan kelimeyi böyle üç noktali sâ ile telâffuz etmisti) [135].
Hammâd dedi ki: Ben Amr ibn Dînâr'a:
— Yâ Ebâ Muhammedi Sen Câbir ibn Abdillah'tan: Ben Pey-gamber'den isittim, O "Sefaatle (bir kavim) atesten çikar" buyururken isittim, dedigini bizzat isittin mi? diye sordum.
O:
— Evet bunu söylerken kendisinden bizzat isittim, dedi [136].

143-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) söyle tahdîs etti: Peygamber (S): "Bir kavim, kendilerine cehennem atesi dokunduktan sonra simalari kirmizimsi siyah bir renkte olarak cehennemden çikacak ve cennete girecekler de cennet ehli bunlara 'Cehennemlikler" diye isim vereceklerdir"

buyurdu.

144-.......Bize Amr ibnu Yahya, babasi Yahya ibn Umâre'den; o da Ebû Saîd eI-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Cennet ehli cennete, dûzah ehli dûzaha girdikten sonra Yüce Allah:
— Kimin kalbinde bir hardal tanesi agirliginca îmân varsa, atesten çikariniz! diye ferman buyuracaktir.
Bunun üzerine (bu gibiler) simsiyah yanmis ve kömüre dönmüs olduklari hâlde çikacaklar da hemen hayât nehrinin içine atilacaklar ve orada seyl ugraginda -yâhud seylin kokmus kara çamuru içinde-kalan yabani reyhan tohumlari nasil sür'atle biterse öylece bitecekledir".
Ve Peygamber (S): "Görmez misiniz, bu tohumlar (ne güzel) sapsari olarak ve iki tarafina salinarak çikip sürerler!" buyurdu [137].

145-.......Bize Su'be tahdîs edip söyle dedi: Ben Ebû Ishâk'tan isittim, söyle dedi: Ben en-Nu'mân ibn Besîr(R)'den isittim, söyle dedi: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Kiyamet gününde cehennem ehlinin azâbca en hafif ceza göreni o kimsedir ki, onun iki ayagi altinin çukurlarina iki ates parçasi konulacak, bunlarin te'-sîriyle onun beyni (tencere gibi) kaynayacaktir".

146-.......En-Nu'mân ibn Besîr (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Sübhesiz kiyamet gününde ates ehlinin en hafif azâblisi söyle bir adamdir ki, onun iki ayagi altinin çukurlarinda iki ates parçasi vardir da, bunlarin sicakligindan onun beyni bakir tencere ve dar bogazli olup içinde su isitilan kumkuma adindaki ma'deni kabin kaynamasi gibi kaynayacaktir".

147-.......Bize Su'be, Amr ibn Murre'den; o da Hayseme'den;
o da Adiyy ibn Hâtim(R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) atesi zikredip yüzünü geri çekti ve bakindi da, ondan taavvuz edip Allah'a sigindi. Sonra yine atesi zikretti, yüzünü geri çekip sakindi, yine atesten taavvuz edip Aliah'a sigindi. Sonra: "Sizler tek hurmanin yarisiyle, bunu da bulamayan güzel bir sözle olsun atesten korununuz" buyurdu.

148-.......Bize Abdulazîz ibnu Ebî Hazim ile ed-Derâverdî, Yezîd ibn Abdillah'tan; o da Abdullah ibnu Habbâb'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, o, Rasûlullah(S)'tan isitmistir: Rasû-lullah, yaninda amcasi Ebû Tâlib anildi da:
— "Umarim ki, benim sefâatim kiyamet gününde amcama fayda verir. Sefaatimle amcam, topuklarina ulasabilen atesten bir çukura konulur da o çukurdan dimaginin asli kaynar" buyurdu [138].

149-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Allah kiyamet gününde insanlari toplar. Onlar:
— Içinde bulundugumuz su sikintili durumdan bizleri kurtarmasi için Rabb'imize karsi sefaat istesek! derler.

Müteakiben Âdem(S)'e gelirler ve:
— Sen, Allah'in kendi eliyle yarattigi, sana kendi ruhundan hayât verdigi, meleklere emredip de meleklerin senin için secde ettikleri kimsesin. Sen bizim için Rabb'in huzurunda sefaat et! derler.
Âdem de:
— Ben buna ehil degilim, der ve o islemis oldugu hatîesini zikreder. Siz, Allah'in gönderdigi ilk resul olan Nuh'a gidin, der.
Sonra onlar Nuh'a gelirler. Nûh; islemis oldugu hatîesini anar da:
— Ben buna ehil degilim. Siz, Allah'in kendisini bir haltl edindigi Ibrâhîm(S)'e gidin, der.
Akabinde onlar Ibrahim 'e gelirler. îbrâhîm de, isledigi hatîesini anarak:
— Ben buna ehil degilim. Siz isa'ya gidin, der. Akabinde isa'ya gelirler: O da:
— Ben buna ehil degilim, siz Muhammed(S)'e gidin. Allah O'-nun geçmis ve geri kalmis bütün günâhlarini magfiret buyurmustur! der.
Bunun üzerine insanlar bana gelirler. Ben Rabb 'imin huzuruna izin isterim. O'nu görünce hemen secdeye-kapanirim. Allah diledigi kadar beni bu vaziyette birakir. Sonra Allah tarafindan bana:
— Basini kaldir! îste, sana verilir; söyle, sözün dinlenir; sefaat et, sefaatin kabul olunur! buyurulur.
Ben secdeden basimi kaldirir ve Rabb'imin bana ögretecegi bir tahmîd ile Rabb'ime hamd ederim. Sonra sefaat ederim. Benim için bir sinir ta'yîn buyurur. Sonra ben insanlari atesten çikarir ve cennete girdiririm. Sonra döner yine evvelki gibi secdeye kapanirim. Böylece nihayet üçüncü yâhud dördüncü defada:
— Yâ Rabb! Ates içinde Kur'ân 'in habsettiklerinden baska (yânî ebedîlik vâcib olanlardan baska) kimse kalmiyor! derim".
Katâde: Bu "Kur'ân'm habseîtikleri" sözünün yaninda, yâni üzerine "Huiûd" (yâni ebedîlik) vâcib olanlar sözünü söylerdi [139].

150-.......Bize Imrân ibnu Husayn (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Muhammed'in sefaati ile bir kavim atesten çikar da cennete girerler. Onlar 'Cehennemlikler' diye isimlendirilirler" buyurmustur.

151-.......Bize îsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den;odaEnes(R)'ten söyle tahdîs etti: Hârise'nin anasi Rubeyy' bintu'n-Nadr, Rasûlul-lah(S)'a geldi. Oglu Harise ibn Surâka Bedir harbinde, atani bilin-meyen serseri bir ok isabeti ile öldürülmüstü. Geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Sen oglum Hârise'nin kalbimdeki mevkiini bil-missindir. Eger oglum cennette ise ben (onun acisina sabredip) aglamam. Cennette degilse, ona nasil aglama yapacagimi görürsün! dedi. Rasûlullah da ona:
— "(Ey kadin!) Sen aklini miyitirdin? Cennet bir tane midir? Sübhesiz ki, cennet birçok cennetlerdir (birçok derecelerdir)/ Ve muhakkak ki, senin oglun elbette en yüksek olan Firdevs cennetindedir"
buyurdu.
Ve yine Rasûlullah söyle buyurdu:
— "Sabahleyin veya aksamleyin herhangibir zamanda Allah yolunda bir yürüyüs hiç sübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki seylerin hepsinden hayirlidir. Ve elbette cennette herhangibirinizin yayinin arasi kadar veya ayaginin yeri kadar olan bir kisim dünyâdan ve dünyâdaki herseyden hayirlidir.

Sayet cennet ehli kadinlardan bir kadin Arz'a çikmis olaydi, muhaflkak yer ile gök arasini aydinlatir ve ikisi arasini güzel bir koku doldururdu. Ve elbet o kadinin nasîfi, yâni bas örtüsü dünyâdan ve dünyâdaki herseyden hayirlidir" [140].

152-.......Ebû Hureyre (R) dedi ki: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Cennete girecek herbir kisiye, düny_âda iken kötü amel yapmis oldugu takdirde cehennemdeki oturagi kendisine muhakkak gösterilecektir. Bu da sükrünün artmasi içindir. Cehenneme girecek herbir kimseye de, dünyâda iken güzel isler islemis olaydi cennetten olacak oturagi kendisine muhakkak gösterilecektir. Bu da kendisi aleyhine bir hasret olmasi içindir!"

153-....... Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben bir kerre:
— Yâ Rasûlallah! Kiyamet gününde Sen'in sefaatin en ziyâde kime olacak? diye sordum,
Rasûlullah (S):
— "Yâ Ebâ Hureyre! Hadîs (bellemek) için sende gördügüm hirsa göre, bu hadîsi senden evvel kimsenin bana sormayacagini zâten îah-mîn ediyordum. Kiyamet gününde halk içinde sefaatime en ziyâde mazhar olacak kimse, kalbinden ve gönlünden hâlis ve samîmi olarak 'La ilahe illefilâh' diyen kimsedir" buyurdu [141].

154-.......BizeCerîr, Mansûr'dan; o da Ibrahim'den; odaAbîde'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben ates ehlinin cehennemden son çikacak ve cennet ehlinin cennete son girecek olanini bilip duruyorum. Bu bir kimsedir ki, cehennemden emekliye emekliye çikar. Yüce Allah ona:
— Git, cennete gir! buyurur.
O kimse cennete varir, ona öyle bir hayâl gelir ki, cennet dop-doludur (herkes kendilerine âid yerlerini almis, açik bir yer kalmamistir). Dönüp:
— Yâ Rabb! Ben cenneti dopdolu buldum! der. Allah yine:
— Git, cennete gir! buyurur,
O kimse cennete varir. Yine cennet ona dopdolu gibi hayâl ettirilir. Dönüp:
— Yâ Rabb! Cenneti ben dopdolu buldum! der. Allah ona:
— Git, cennete gir! Dünyâ kadar ve dünyânin on misli kadar yer senindir -yâhud: Dünyânin on misli kadar yer senindir-! buyurur.
O kul:
— Sen yegâne Melik oldugun hâlde benimle alay mi ediyorsun -yâhud: Bana gülüyor musun-? der".
Râvî dedi ki: (Bu ilâhî va'di o kimse alaya hamlettiginden dolayi) Vallâhî Rasûlullah'm gerideki disleri belirinceye kadar güldügünü gördüm. Sahâbîler arasinda:
— Cennet ehlinin en asagi menzil sahibi, iste bu kimsedir! denilirdi [142].

155-....... Abbâs (R) Peygamber(S)'e:
[143]

— Sen amcan Ebû Tâlib'e herhangi birseyle fayda verdin mi? diye sordu .

52-.Bâb: Sirat, Cehennem Köprüsüdür

156-....... Buradaki iki senedde Ebû Hureyre (R) haber verip söyle demistir: Bir defasinda birtakim insanlar:
— Yâ Rasûlallah! Kiyamet gününde biz Rabb'imizi görecek miyiz? diye sordular.
Rasûlullah (S):
— "Önünde görmeye engel hiçbir bulut yokken günesi görmeniz hususunda itisip kakisma suretiyle bir zarar ve sikisikliga düser misiniz?" diye sordu.
Sahâbîler:
— Hayir yâ Rasûlallah, dediler. Rasûlullah tekrar:
— "Önünde engel hiçbir bulut yok iken ayin ondördüncü gecesi kameri görmek hususunda itisip kakisma suretiyle bir zarar ve sikisikliga ugrar misiniz?" diye sordu.
Sahâbîler:
— Hayir yâ Rasûlallah (bunda da sikisiklik yapilmaz), deyince Rasûlullah:
— "Iste sübhesiz sizler O'nu kiyamet gününde böyle apaçik, si-kisiksiz olarak göreceksiniz. Allah bütün insanlari bir araya toplayacak da: Her kim her neye tapiyor idiyse onun ardina düssün! buyuracak (yâhud Allah'in emriyle bu sözü diyen diyecek). Artik günese tapmakta olan günesin ardina düser; kamere tapmakta olan kamerin ardina düser; tâgûtlara tapmakta olanlar onlarin ardina takilip gidecek. Yalniz bu ümmet, içlerinde münafiklari da oldugu hâlde yerinde durup kalacak. Allah onlara, evvelce tanidiklarindan baska surette gelip: Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak. Onlar (Rabb'lerini o tecellî ile taniyamadiklari için); Biz Sen 'den Allah 'a sigininiz, Rabb '-imiz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasidir, (yerimizden ayrilmayiz). Rabb'imiz bize geldikte, biz O'nu taniriz! diyecekler. Allah onlara bu defa da tanidiklari surette gelip: Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak. Onlar da: Sen bizim Rabb'imizsin! diyecekler. Ve (O'-nun daVeti üzerine) O'na tâbi' olacaklar [144]. Ve cehennem köprüsü kurulur".
Rasûlullah buyurdu ki:
— "Ümmetini onun üstünden en evvel geçirecek, ben olacagim. O gün rasûllerin dualari 'Allâhumme! Sellim settim (= Yâ Allah, selâmet ver, selâmet ver) '(den ibaret) olacaktir. Sirat Köprüsü 'nde sa '-dân dikenlerine benzer birçok çengeller vardir. Sizler sa'dân dikenlerini gördünüz mü?"
Sahâbîler:
— Evet görmüsüzdür yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah devamla dedi ki:
— "Istebu çengeller sa'dân dikenler ine benzerler. Ancak su var ki, ne kadar büyük olduklarini yalniz Allah Taâlâ bilir, tste bu çengeller insanlari (kötü) amellerinden dolayi kapip alirlar. Kimi kötü ameli sebebiyle helak olur. Kimi hardal gibi ezik ezik ezildikten sonra kurtulur. Nihayet Allah Taâlâ kullari arasinda hüküm ve adaletini tamamlayip sirf ilâhî rahmeti olarak, nâr ehlinden dilediklerini cehennemden çikarmayi irâde ettiginde meleklerine, ilâhî rahmete nâi-liyetleri murâd olanlardan Allah'a birseyi ortak edinmemisleri, 'Lâ ilahe ille 'ilâh * diye sehâdet etmisleri cehennemden çikarsinlar diye ferman buyuracaktir. Melekler bunlari cehennemde, üzerlerindeki su-

cûd izleri, alâmetleriyle taniyip çikaracaklardir. Allah Âdem oglu'ndan sucûd eserini yemeyi atese haram kilmistir. Melekler onlari atesten kavrulup kapkara olarak çikaracaklar. Sonra üzerlerine hayât suyu denilen bir su dökülecek de sel ugraginda biten yabanî reyhan tohumlari nasil çabuk biterlerse (yeniden) öyle biteceklerdir. Ve onlardan yüzü atese dönük bir kimse kalir ki, o:
— Yâ Rabb! Beni su atesin kokusu zehirleyip duruyor, yalim beni yakip duruyor, benim yüzümü bu atesten döndür! diyecek.
O kimse mütemadiyen yüzünü atesten çevirmesi için Allah'a duâ edip duracak. Sonunda Allah ona:
— Senin istemekte oldugun seyi sana verirsem, ondan baska bîr-sey daha istemen olacak mi? buyuracak.
O kul:
— Izzetineyemîn ederim ki, Sen'den, ondan baskasini istemem! diyecek.
Allah onun yüzünü atesten döndürecek. Sonra bunun ardindan o kul:
— Yâ Rabb, beni cennetin kapisina yanastir! diyecek. Allah:
— Sen ondan baska birsey istemeyecegine azmedip kesin söz vermis degil miydin? Yazik sana ey Âdem oglu! Sen ne kadar sözünde durmaz, ahdine vefa etmez kisisin! buyuracak.
O kul Allah'a devamli duâ edip duracak. Allah:
— Bu istegini sana verirsem, ondan baskasini ister misin? buyuracak.
O kul:
— Hayir, izzetine yemîn ederim ki, ondan baska birsey istemem! deyip, ondan baska hiçbir sey istemeyecegine dâir Allah'a birçok ahidler ve mîsâklar verecek.
Bunun üzerine Allah onu cennetin kapisina yaklastiracak. O kimse cennet kapisina yanasip da ondaki güzellikleri görünce Allah'in diledigi kadar bir müddet sükût edecek. Sonra:
— Yâ Rabb! Beni cennetin içine girdir! diyecek. Sonra Allah da:
— Sen ondan baska hiçbirsey istemeycegine kesin söz vermis degil miydin? Yazik sana ey Âdem oglu! Sen ne sözünde durmaz kimsesin! buyuracak.
Oda:
— Yâ Rabb! Beni mahlûkaatinin en bedbahti kilma! diyecek ve bu söz üzerine duâ ve niyazini tekrar ede ede nihayet Allah Taâlâ ona
Gülecek [145]. Allah ona gülünce de, o kimseye, cennete girmesine izin vermis olacaktir. Cennete girdigi zaman da o kula:
— Fulân seyden temenni eti denilir, o da temenni edecek. Sonra ona:
— Fulân seyden de temenni eti denilecek.
O da uzun uzun temennilerde bulunacak. Nihayet bütün temennileri kesilince, Allah Taâlâ ona:
— Bunlarin hepsi ve bir o kadar dahasi da hep senindir.' buyuracaktir".
Ebû Hureyre: Bu kimse, cennet ehlinin cennete en son girecek
kisisidir, demistir.
Hadîsi Ebû Hureyre'den rivayet edenlerden birisi olan Atâ ibn Yezîd el-Leysî dedi ki: Ebû Hureyre bunu rivayet ederken, Ebû Saîd el-Hudrî de Ebû Hureyre'nin beraberinde oturuyor ve Ebû Hureyre'nin dediklerinden hiçbir seyi degistirmeye lüzum görmüyordu. Tâ "Bunlarin hepsi senin ve bir o kadar dahasi da hep senindir" sözüne gelince, Ebû Saîd, Ebû Hureyre'ye:
— Ben Rasûlullah(S)'tan "Bunlarin hepsi ve daha on misli de senindir, buyuracaktir" derken isittim,

dedi.
Ebû Hureyre de:
— Ben Rasûlullah'tan yalniz "Bunlar ve beraberinde bir misli daha senindir" buyurdugunu belledim, dedi [146].

53- Âhirette Peygamber'e Âid Olacak Havz Ve Yüce Allah'in: "Biz verdik sana hakikatte kevser" (ei-Kevsen 1) Kavli Hakkinda Bâb [147]

Abdullah ibn Zeyd de:

Peygamber (S): "Havz basinda bana kavusmaniza kadar sabrediniz" buyurdu, demistir [148]

157-.......BizeEbû Avâne, Süleymanibn Mihrân'dan; odaEbû Vâil Sakîk'tan; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben havz basina sizden önce varacak olan öncünüzüm " buyurmustur [149].
Ve bana Amr ibnu Alî tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Ca'fer tahdîs etti. Bize Su'be tahdîs etti ki, el-Mugîre ibn Miksem söyle demistir: Ben Ebû Vâil Sakîk'tan isittim; o da Abdullah ibn Mes'ûd'-dan ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben sizin havz üzerine ilk eriseniniz ve sizin orada karsilayicinizim. Ve muhakkak orada benim yanimda sizlerden birtakim adamlar kaldirilacaklar. Sonra onlar muhakkak benim önümden sürüklenecekler (de havzdan uzaklastirilacaklardir). Ben:
— Yâ Rabbt Onlar benim sahâbîlerim! derim. Bana:
— Sen onlarin Sen 'den sonra (dînde) ne bid'atler çikardiklarini bilmezsin! denilecektir".
Bu hadîsi Ebû Vâil'den rivayet etmekte Âsim, el-A'mes'e mutâ-baat etmistir.Ve Husayn da Ebû Vâil Sakîk'tan; o da Huzeyfe'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi.

158-.......BanaNâfi', Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Önünüzde bir havuz vardir ki, (büyüklügü) Cerbâ ile Ezruh arasi gibidir" buyurmustur [150].

159-.......Bize Ebû Bisr ile Atâ ibnu's-Sâib, Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi ki, Ibn Abbâs (R): Kevser, Allah Taâlâ'mn O'na, yânî Rasûlü'ne ihsan buyurmus oldugu çok hayirdir, demistir.
Ebû Bisr dedi ki: Ben Saîd ibn Cubeyr'e:
— Birçok kimseler Kevser'in cennette bir nehir oldugunu söylüyorlar, dedim.
Bunun üzerine Saîd ibn Cubeyr:
— Cennetteki o nehir de Allah Taâlâ'mn O'na ihsan buyurdugu hayirdandir, cevâbini verdi [151].

160-.......Abdullah ibn Amr (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Benim havzim (açilari müsâvî olarak) bir aylik yol genisligindedir. Onun suyu sütten daha beyaz, kokusu miskten daha hostur. Bardaklari da gökyüzünün yildizlari gibi çoktur. Her kim ondan içerse, o kimse artik ebediyyen susamaz".

161-....... Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Sübhesiz havzimin (sahasi) mikdâri Eyle ile Yemen 'in San 'â sehri arasindaki mesafe gibidir. Muhakkak ki, havzda semânin yildizlari sayisinca ibrikler vardir" [152].

162-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben cennette yürüdügüm sirada bir nehir gördüm, iki tarafinda inciden oyulmus kubbeler vardi. Yâ Cibril! Bu nedir? diye sordum. Cibril: Bu nehir, Rabb'inin Sana vermis oldugu Kevser'dir, diye cevâb verdi. Ben gördüm ki, onun topragi -yâhud kokusu- keskin ve temiz misk idi".
Sekkeden Buhârî'nin üstadi Hudbe ibnu Hâlid'dir.

163-.......Bize Abdulazîz, Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Sahâbîlerimden birtakim insanlar muhakkak havz basinda benim yanima geleceklerdir. Nihayet ben onlari görüp tanidigim zaman onlar benim önümden çekilip götürülürler. Ben: Onlar benim sahâbîlerim! derim. (Allah tarafindan vazîfeli melek) bana: Sen onlarin, Senden sonra (havzdan mahrûmluga sebeb olacak ma'siy etlerden) neler meydana getirdiklerini bilmezsin! der".

164-.......Bize Muhammed ibn Mutarnf tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Hazim tahdîs etti ki, Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Ben sizin havz basinda öncünüzüm. Benim yanima gelen ondan içer, ondan içen de ebediyyen susamaz. Ve muhakkak benim yanima birtakim kavimler gelecekler ki, ben onlari tanirim, onlar da beni tanirlar. Sonra benimle onlarin arasina bir perde konulur".
Ebû Hazim söyle dedi: Ben bu hadîsi kendilerine tahdîs ederken bunu benden en-Nu'mân ibnu Ebî Ayyas isitti de:
— Sen bu hadîsi Sehl'den bu sekilde söylerken isittin mi? diye sordu.
Ben de:
— Evet böylece isittim, dedim. Bunun üzerine en-Nu'mân:
— Ben Ebû Saîd el-Hudrî üzerine sehâdet ediyorum ki, muhakkak ben de ondan bu hadîsi isitmisimdir. O bu hadîste sunlari da ziyâde ederek, Peygamber'in söyle buyurdugunu söylüyordu: "Ben;
— Onlar bendendirler, derim. Bana:
— Sen onlarin Sen'in ardindan neler ortaya çikardiklarini bilmezsin, denilir.
Ben de:
— Benden sonra dînde degistirme yapanlar uzak olsunlar, uzak olsunlar! derim".
IbnAbbâs: "Suhkan", "Bu'den(= Uzak olsunlar)" ma'nâsma-dir. "Sahîkun", "Baîdun(= Uzak olun)", "Sahakahu" ve "Esha-kahu", "Eb'adehu", yânî "Onu uzaklastirdi" seklinde söylenir, demistir [153].
Ve Ahmed ibnu Sebîb ibn Saîd el-Habatî söyle dedi: Bize babam Sebîb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'1-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre söyle tahdîs ederdi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kiyamet günü benim yanima sahâbt-lerimden bir zümre gelecek de onlar benim havzimdan geri döndürülüp koyulacaklardir. Ben de:

— Yâ Rabb! (Onlar benim) sahâbîlerim! derim.
— Senden sonra onlarin ne bid'atler ortaya çikarmis olduklari hakkinda Sen 'in hiçbir ilmin yoktur. Muhakkak onlar arkalari üzere dönüp gerisin geri dînden çikmislardir, buyurur".

165-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Peygamber'in sahâbîlerinden söyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Havz basina sahâbîlehmden birtakim adamlar gelecekler de havzdan uzaklastirilip koyulacaklardir. Ben de:
— Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir! derim. Bana:
— Sen'in ardindan onlarin (dînde) çikardiklari bid'atler hakkinda Sen'in hiçbir bilgin yoktur. Onlar arkalarina dönüp gerisin geri dînden çikmis kimselerdir, buyurur".
Suayb, ez-Zuhrî'den söyledi ki, Ebû Hureyre, Peygamber (S)'den "Yuclevne{ — Uzaklastirilirlar)" lafziyle tahdîs ederdi. Ukayl de "Yuhalleûne" seklinde hemzeli olarak söylemisir. ez-Zubeydî de ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Alî'den; o da Ubeydullah ibn Ebî Râfi'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi böyle rivayet edip söylemistir.

166-.......Bana Hilâl ibn Alî, Atâibn Yesâr'dan; o daEbû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben (havz basinda) dikilip durdugum sirada bir zümre görürüm. Nihayet onlari tanidigim zaman benimle onlar arasindan bir adam (bir melek) ortaya çikti da onlara:
— Geliniz! dedi. Ben ona:
— Bunlari nereye götürüyorsun? dedim. Melek:
— Vallahi cehneneme götürüyorum! diye cevâb verdi.
— Bunlarin hâli, günâhi nedir? dedim. Melek:
— Bunlar Sen 'in ardindan kiçlari üzerine dönüp (dînlerine) arkalarini çevirerek irtidâd ettiler! dedi.
Sonra ben havz basinda bir zümre daha gördüm. Nihayet onlari tanidigim zaman yine benimle onlar arasindan bir adam daha ortaya çikti da bu topluluga:
— Geliniz! dedi. Ben ona da:
— Bunlari nereye götürüyorsun? diye sordum.
— Vallahi atese götürüyorum, diye cevâb verdi.
— Bunlarin günâhi nedir? dedim. Melek:
— Sen'den sonra bunlar kiçlari üzerine dönüp dînlerine arkalarini çevirerek gerisin geri dînden çikmislardir! dedi.
Ben bu havza yaklasip da geriye çevrilenlerden hiçkimsenin cehennemden kurtulacagim sanmiyorum. Ancak çobansiz yolunu sasiran deve sürüsünden yolunu bulanlar misâli bunlardan da (tek tük) cehennemden kurtulanlar olabilir!"

167-.......Bize Enes ibn Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Hubeyb,'den; o da Hafs ibn Âsim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Evimle minberim arasindaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçedir, minberim de havzimin üzerindedir" buyurmustur [154]

168-.......Abdulmelik ibn Umeyr söyle dedi: Ben Cundeb(R)'den isittim, söyle dedi:Ben Peygamber(S)'den isittim: "Ben havz basinda sizin öncünüzüm" buyuruyordu.

169-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ukbe ibn Âmir(R)'den söyle tahdîs etti: Peygamber (S) birgün disari çikip Uhud (harbi) sehîdleri üzerine ölüye cenaze namazi kilar gibi namaz kildi. Sonra (Medîne'ye) dönüp minbere çikti ve (ölülere, dirilere veda eder gibi bir hutbe yapip) söyle buyurdu: "Ben sizin, havz basina ilk ulasaniniz olacagim. Ve sizin hakk yolundaki hizmetlerinize se-hâdet edecegim. Vallahi ben su anda muhakkak (cennetteki) havzi-ma bakip görüyorum. Suöhesiz bana Arz 'in hazînelerinin anahtarlari yâhud: Arz'in anahtarlari- verilmistir. Vallahi ben, benden sonra sizin üzerinize müsriklige dönmenizden korkmam. Lâkin ben sizin bu ha-zîneler (yâhud dünyâ) hususunda birbirinizle nefsâniyet yarisina girisip didismenizden korkarim" [155]
.

170-.......Bize Su'be, Ma'bed ibn Hâlid'den tahdîs etti. O da Harise ibn Vehb'den söyle derken isitmistir: Ben Peygamber(S)'den isittim: Ve kendisi havzi zikretti de: "(Onun büyüklügü) Medine ile San'â arasindaki saha gibidir" buyurdu.'
Ve Ibnu Ebî Adiyy, Su'be'den; o da Ma'bed ibn Hâlid'den; o da Hârise'den: Onun Peygamber'den isittigini ve "Onun havzi, Me-dfne ile San 'â arasindaki mesafe sahasi kadardir" dedigini ziyâde et-mistir.
el-Mustevrid, râvîye:
— Sen ondan "Kaplari" söyledigini isitmedin mi? dedi. Râvî:
— Hayir, diye cevâb verdi. Bunun üzerine el-Mustevrid:
— "Orada yildizlar gibi kaplar görülür" dedi [156].

171-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Ben havz basinda olacagim. Hattâ sizden bana gelmekte olanlari gözetlerken, benim önümde birtakim insanlar ya-kalanacak. Bunun üzerine ben:
— Yâ Rabb! (Onlar) benden ve benim ümmetimdendir, derim.
(Buna cevaben:)
— Sen onlarin Sen 'den sonra neler yaptiklarini bildin mi? Vallahi onlar Sen 'den sonra ayak topuklari üzerinde dönmekten hiç mi hiç ayrilmadilar, denilir".
Râvî dedi ki: Abdullah ibn Ebî Muleyke:
— Yâ Allah! Biz topuklarimiz üzerinde dönmemizden yâhud dînimizden fitnelere ugratilmamizdan Sana siginiriz! diye duâ ederdi.
"Alâ a'kaabihim yenkisûn", "Topuk üzerinde geriye dönüyorlar" demektir. Bir rivayette âyetteki gibi gelmistir: "Fe kuntum ala a'kaabikum tenkisûn" (ei-Mu'minûn: 66) "Topuklariniz üzerinde geriye dönüyordunuz" demektir.

---

[1]
er-Rikaak, "Rakîk"'m cem'idir. "Raktk", "Rikkaf'ten alinmis bir sifattir, yufka seye denir. "Rikkat", sefkat ve merhamet ma'nâsmadir ki, kalb inceliginden meydana gelen sevgidir. Rikkat ile Dikkat bir ma'nâya olmakla beraber, aralarinda söyle bir fark da vardir: Rikkat, derinligi i'tibâriyledir ki, yufkalik ta'bîr olunur; Gilzat, yânî kabalik mukaabili kullanilir. Meselâ "Fulânin kalbi rakîktir" dedigimizde, kati yürekli degildir, yufka yüreklidir demek olur. Dikkat de etrafi ve eni i'tibâriyledir ki, bundan da incelik'le ta'bîr olunur. Meselâ "Fulân dikkatli nazar sahibidir" dedigimizde, ince ve etrafli görüslü, demis oluruz. Bu bilgilere göre "Kitâbu'r-rikaak", kalbde bir nevi' yufkalik ve incelikler meydana getirecek özellikteki hadîsleri toplayan kitâb demektir.
[2]
Bu hadîsteki iki ni'met, sihhat ve ferâg'dir. Hakîkaten insanlarin derin bir gafletle devam edip gidecek sandigi, fakat günün birisinde uçup gittigini görerek aldandigi iki

büyük ni'mettir. Beden sagligi bütün islerin yapilmasi, bütün vazifelerin görülmesi ancak kendisiyle mümkin olan herseyin basi ve dayanagi bulunan en büyük bir ni'met oldugu sübhesizdir. Saglik olmadan ne dünyevî, ne uhrevî hiçbir is tam yapilamaz.
Ferag: Bir isten mesguliyeti terk ile kurtulup bos olmak ma'nâsinadir.
Dînî ve hayâti çalismalar için bos vakit demektir. Bu zaman firsatinin ne büyük bir ni'met oldugunu haylazlar degil, çalisma sâhibleri takdîr eder. Bu iki ni'metten istifâde edememek, yufka yürekle ve kalb inceligiyle acinacak hâllerdir.

[3]
Bu iki parantez arasina aldigimiz mutâbaat, bunu ta'kîb eden hadîsten sonra yazilmistir, fakat yeri burasi gibi görünüyor. Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'm Menkabeleri bölümünde de geçmisti. Rasûlullah bu beyitleri okuyarak zorluk ve yorgunluk içinde hendek kazmakta çalisan sahâbîleri sevklendirip yorgunluklarini hafifletmeye çalisirdi.

[4]
Bu mutâbaat, bâzi Buhârî nüshalarinda var, bâzilarinda yoktur. Telvîh sahibinin dedigi gibi, bunun burada bulunmasi, uzun bir düsünmeye muhtâc olur. Onun için bâzilari bunun buradan düsürülmesi lâzimdir, demislerdir.

[5]
Dünyâ hayâti, yânî âhiret kazanci için sarf edilmeyen, bekaa âlemi ni'metleri-nin kazanilmasina vâsita kilinmayan fânî hayât, sirf çocuklari aldatan ve yorgunluktan baska netîcesi olmayan su hâllerden ibarettir:... Dünyâ hayâti, aldanma metâindan baska birsey degildir... Ancak Saîd ibn Cubeyr'den rivayet edildigi üzere aldanma metâi olmasi, âhiret talebinden alikoymasi cihetiyle-dir. Amma Allah'in ridvânina ve âhiret taleblerine vesîle edinilmesi i'tibâriyle ne güzel meta', ne güzel vesîledir. O hâlde insan olanlar, dünyâ-hayâtm geçici zevklerine kendilerini kaptirmayip, sonundaki o firak ile bir taraftan o siddetli azabi, bir taraftan da o magfiret ve ndvâni düsünmeli de yalniz azâb korkusuyle degil, o magfiret ve ndvâna lâyik bir nes'e, bir ask ve mahabbetle âhiret için çalismali, o büyük murada ermelidir (Hakk Dîni, VI, 4750-4752).
Bu âyet asil dünyâyi degil, dünyânin kötü taraflarini îzâh etmekte, onlardan kaçinilmasini tavsiye etmektedir. Çünkü dünyâ da, dünyâda olanlar da bosuna yaratilmamistir (el-Mu'minûn: 115; Sâd: 27). Hayât, ni'metlerin aslidir (el-Bakara: 28). Dünyâ hayâti kötülenmis degildir. Kötülenmis olan, onu Allah'a ve Peygamber'e itaate, güzel amellere sarfetmemek, âhireti insanligi unutup sirf dünyâya ve dünyânin fenaliklarina tapmaktir (Meâl-i Kerîm).

[6]
Hadîsten maksad, cennette az mikdâr yerin dünyâdan ve dünyâdaki herseyden daha hayirli oldugudur. Çünkü cennet bakî, dünyâ ve içindekiler fânidir. Onun için hayâti, âhireti kazanma yolunda harcamahdir.

[7]
Bu hadîs dâima hatirda tutulmaya, hattâ levha yapilip dâima göz önünde bulundurulmaya lâyik son derece kiymetli bir hayât düstûrudur. Ibn Umer'in tavsiyesi de bu hadîsin en güzel bir tefsiri mahiyetindedir.
el-HâkIm de Ibn Abbâs'tan su hadîsi rivayet etmistir:
Peygamber (S) va'z ederken, bir adama hitaben söyle buyurdu "Bes seyden evvel bes seyi ganimet bil: Ihtiyarligindan önce gençligini, hastaligindan önce sagligini, fakirliginden önce zenginligini, mesgûllügünden önce bos vaktini, ölümünden evvel hayâtini!"
Çünkü akilli olan kimse, aksama girdigi zaman sabahi beklemez; sabaha girdigi zaman da aksami beklemez, fakat bunlardan evvel ecelinin kendisine erisecegini düsünür de ölümünden sonra faydasina kavusacagi isleri yapar, saglik günlerinde iyi islere kosar. Zîrâ hastalik ansizin gelir de onu amelden men' edebilir...
Su sözleri söyleyen ne kadar güzel söylemistir:
Izâ hebbet nyâhuke fegtenimbâ
Fe-inne li külli hâfikahn sükûnu
Ve lâ tagM ani'l-ihsâni fihâ
Fe mâ tediî's-sukûne meta yekunu
îzâ zafiret yedâke felâtuhassir
Fe-inne'd-dehre âdetuhû yekûnu
(= Rüzgârin estigi zaman onu ganimet edin. Çünkü her hareket edenin sükûnu vardir. Sakin onda ihsandan gâfil olma, zîrâ sen sükûnu ne zaman olacak bilmezsin. Ellerin zafere ulastigi zaman kusur yapma, çünkü dehrin âdetidir, hainlik yapar.) (Kastallânî)

[8]
Basliktaki bu âyetler, yaradilis sirrindan habersiz olanlarin sirf dünyâya yönelik emellerinin ve bunlarin kötülük ve boslugunun delilleridir.

[9]
Buhârî bunu böyle Alî'nin sözü olarak getirdi. Bunu Ibnu'l-Mubârek ez-Zühd de birçok yollarla tsmâîl ibn Ebî Hâlid'den, Zubeyd'den, Âmir ogullan'ndan olan bir adamdan rivayet etmistir. Ibn Ebî Seybe ve Hilye'de Ebû Nuaym da bunu rivayet etmislerdir. Ebû Nuaym'm rivayetinin bas tarafinda sunlar vardir: "Üzerinize korktugum seylerin en korkuncu hevâya uymaniz ve tulu emeldir. Hevâya uymak, Hakk'tan men' eder. Emel uzunluguna gelince, o da insana âhir eti unutturur. Dikatedin! Dünyâ arkasina dönerek gitti... dedi". Hakimlerin bâzisi da Alî'nin bu sözünden olarak: Dünyâ arkasina dönüp gidicidir, âhiret ise gelmektedir. Dönüp gitmekte olana yönelip de gelmekte olana arka dönen kimseye hayret olunur! demistir... (Kastallânî).
Biz Hz. Alî'nin bu büyük ve hikmetli sözünü el-Bakara: 96. âyetinden sonraya almak suretiyle küçük bir yer degisikligi yaptik.
Emel ve recâ hakkinda güzel bir açiklama: Hakk Dîni, V, 3579'da vardir.

[10]
Peygamber'In bu hadîste anlattigi çizgilerini sarihler çesit çesit îzâh etmislerdir.

[11]
Bunlardan en uygun sanilan resim, söyledir:
Peygamber kazâ-kader, tabiî ölüm, zamansiz ölüm gibi karmasik mes'eleleri en sâde zihinlere de yaklastirmak için çizgiler ve resimlerle tasvir edip anlatmistir.
Emel, uzun ömür ve bol mal gibi nefsin hoslandigi seyleri ümîdlenmektir ki, Türkçe'de "Ummak" ta'bîr olunur.
Ma'nâca emele yakin olan "Temenni" ve "Recâ" ta'bîrleri de vardir. Bunlar arasinda bâzi farklar vardir: Emel, bir kisinin meydana gelmesi mümkin olan seyi elde etmek istemesidir. Meydana gelmeyince kisi o arzu ettigi seyi temenni eder, demislerdir. Recâ da gönlün sevdigi bir seye -müstakbelde hâsil olmasi için-takilmasidir. Dilciler "Temenni" ile "Recâ" arasinda söyle bir fark da bildirirler: "Temenni", sahibine tenbellik verir ve arzusunun meydana gelmesi için ciddî bir ehemmiyetle çalismaz. "Recâ" sahibi ise, bunun aksine, maksadinin husulü için çalisir. Bu bakimdan "Recâ", sahibi için bir fazilettir, övülmüstür. "Temenni" ise emel gibi kötülenmistir.
Hayir îfâ etmeye, maiset te'mîn etmeye yönelik emeller hayirli emellerdir. Bu nevi' hayir emellere aykiri olan emeller kötülenmistir.
Bâzi hakîmler: Bu nevi' uzun emeller akli yipratir, dîni bozar, kanâati giderir, demislerdir. her taraftan kusatmakta olan bu kare seklindeki çizginin ondan disariya dogru uzanan çizgiden daha yakin oldugunda hiç sübhe yoktur.
Bu hadîs dahî insanoglu uzun emel ile yasarken, günün birinde kendisine en yakin olan ecelin pençesine düstügünü tasvîr etmektedir.

[12]
Bu âyet, gafil yasayan, hâlini ve gidisini düzeltmeyen kimseler için bir tevbîh, yânî azarlamadir. Bu azarlamanin uzun yaslilar hakkinda daha da büyük olacagi sübhesizdir.
Tecrübe zamani dahî ta'bîr olunan bu müddeti yasayan bir kimse için Ya-ratan'im bilmekte özür kalmamistir. Bu müddet hakkinda muhtelif rivayetler gelmistir: Altmis, kirkalti, kirk, bulûg yasi, yirmi. Yirmiden altmisa kadar denilmis ise de hakikatini Allah bilir. Bulûgdan sonra her vefat eden hakkinda bu müddet tahakkuk etmis demektir. Altmis, Peygamber'den rivayet edilmis oldugu üzere a'zamîsi demektir. Yânî bundan sonra küfre hiç ma'ziret kalmiyor demektir (Hakk Dini, V, 3994)

Bu satirlarin nâçiz yazari Mehmed Sofuoglu 25 Mart 1984/24 Cumâda'l-âhir 1404 târihinde altmis yasini tamamlayip altmisbir yasini islemektedir. Yüce Allah'tan su niyazda bulunur: "Ey Rabh'im, bana ve ana-babama lütfettigin ni'metine sükretmemi ve (geri kalan ömrüm içinde) Sen 'in razi olacagin iyi isler yapmami bana ilham et. Rahmetinle beni de sâlih kullarinin arasina sok! (en-Neml: 19).

[13]
Allah'i bilmek, dînî ve dünyevî hayir ve saadet yollarini ögrenmek için tecrübe zamani demek olan bu müddet, bu hadîste altmis yas olarak sinirlandirilmistir ki, artik bu yasa varan kimsenin kusurlari hakkindaki özürlerini Allah reddediyor. Bundan sonra ancak tevbe ve istigfar etmek ve bütün varligi ile Allah'a yönelmek yolu açik bulunuyor...

[14]
Bu Ebû Hureyre hadîsi ile ondan sonra gelen Enes hadîsi de insanoglunun mal hirsini ve uzun ömür hayâl ve temenni etmesini pek güzel belirtmistir.

[15]
Mahmûd ibnu'r-Rabî' küçük sahâbîlerdendir. Rasûlullah'm onun yüzüne su püskürtmesi, bes yasinda iken olmustu. Bu vak'ayi anlatan hadîsi Vudû' Kitâbi'nda geçmisti.
itbân ibn Mâlik el-Hazrecî, es-Sâlimî, Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, gözlerimde hayir kalmadi, kavmime namaz kildiran benim. MescIdlerine gidip namaz kildiramaz oluyorum. Gönlüm ister ki, bana gelip evimde namaz küdirsan da Sen'in namaz kildigin yeri namazgah edinsem! dedi. Rasûlullah: "tnsâaüahyaparim" dedi... Iste burada kildirdigi namaz, bu va'dettigi namazdir...

[16]
Safiyyehû", kulun ana-baba, kan-koca, evlâd, kardes gibi sevdigi bir kimsesi ma'-nâsinadir. Buradaki "îhtisâb" da, sevdigi birinin ölümü üzerine, Allah için sabredip sabrinin ecrini yalniz Allah'tan istemek ma'nâsinadir.

[17]
Bu hitâbiyle Rasûlullah sahâbîleri ve onlarin sahislarinda gelecek nesilleri dünyâya ve dünyâ servetlerine asin ragbet etmekten ve dünyâ maliyle çok mesgul olup âhi-ret islerini ihmâlden ve dünyâ mali yüzünden birbirlerine düsüp kötülesmekten sa-kmdirmistir. Bunun bir rivayeti son fikranin farkliligiyle Cizye'de "Zimmet ehliyle mütâreke bâbi"nda geçmisti.

[18]
Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitabi, "Sehîd üzerine cenaze namazi bâbi"nda geçmisti.

[19]
Zekât'ta "Yetimlere sadaka vermek bâbi"ndaki rivayetin sonunda "Kiyamet gününde bu mal, kendi sahibinin cimriligine sehâdet edecektir" ziyâdesi vardir.

[20]
Bunlar yemelerde, içmelerde genisleme ve çok yemeleri sebebiyle semizleyip sismanlarlar, semizlik ve sismanligi severler, onlarin hayât gayeleri böyle bol bol yiyip içmek ve semizlenmekten ibaret olur. Bunun birer rivayeti Sehâdetler'de ve Menâkibu's-Sahâbe'de geçmisti.

[21]
Bu da ayni hadîsin baska yoldan bir rivayetidir. Daha sonra gelecek insanlarin ahlâk yönünden düsüklüklerini ifâde ediyor.

[22]
Habbâb'in her üç hadîsteki bu sözleri, fetihler ve fetihlerde elde edilen ganimetlerin çoklugu sebebiyle zenginliklerinin arttigim, bunun da bâzi kimseleri mesgul edip âhiret yolundan alikoydugunu, âhiret saadetlerini eksilttigini açikça belirtmektedir!

[23]
O hâlde sakin dünyâ hayâti sizi aldatmasin... Dünyâya dalip da uhrevî vazifelerinizi unutmayin, dünyâ için âhiretinizi feda etmeyin. Çünkü gençlik uçup ihtiyarlik çöktügü gibi, dünyâ her ne olsa bir rü'yâ gibi gelir geçer; âhiret ebedî olmak üzere gelir çatar. Ve sakin o çok aldatici seytân sizi Allah ile de aldatmasin... Yânî Allah Kerîm'dir, Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir, Allah herseye vekîl-dir diyerek günâhlara, tenbelliklere, sefâhetlere sevketmesin... Fi'1-vâki' Allah öyledir. Fakat öyledir diye aldanmak, Allah saygisini duymamak, izzet ve celâlini hesaba almamak, Allah'in îkaabini tanimamak gibi bîr cinayet ve ayni zamanda Allah'in îmân ile çalisan sâlih kullarina va'd edilen ni'metlerden mahrumiyettir. Çünkü küfür ve küfrân edenlere siddetli azâb, îmân ile sâlih amellere çalisanlara magfiret ve büyük ecir vardir (Hakk Dîni, V, 3975).

[24]
Hadîsin basliga uygunlugu, bu "Aldanmaymiz!" fikrasmdadir. Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Tahâret'te getirmistir.

[25]
Yânî ez-Zehâb, zây'in fethasiyle gitmek, geçmek; zây'in kesresiyle ez-Zihâb ise yagmur ma'nâsmadir.

[26]
Bunun bir rivayeti Magâzî'de de geçmisti. Bunun bâzi rivayetlerinde "Iyi kullarin ruhlari birer birer kabzolunur..." lafziyle, yine bâzilarinda "Hufâle" ve "Husâle" lafizlariyledir. Sâlih kullarin bu fânî hayâttan birer birer çekilip gitmeleri ve degersiz insanlarin çok olmasi, kiyametin yaklasmasi alâmetlerinden oldugu bildirilmistir.

[27]
"Mallariniz ve evlâdlariniz bir fitnedir"; yânî sizi meftun edip birtakim zahmetlere ve günâhlara sokmaga sebeb olan ve birtakim hayirlardan, tâatlerden alikoyun bir ibtilâ ve mihnettir. Hâlbuki büyük ecir Allah kalindadir. Onun için Allah mahabbetini, Allah zikr ve tâatini mal ve evlâd mahabbetine dahî tercih etmeli, mal ve evlâd kaygilariyle ugrasirken Allah için ibâdet ve tâati bozmamalidir (ffakk Dîni, VI, 5037-5038).

[28]
Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Gazvede nevbetçilik bâbi"nda geçmisti.
Hadîs, mal ve menfaat düskünü hirsli kimselerin rûh hâllerini ifâde etmektedir. Hadîsin son fikrasini te'yîd eden bir âyet meali sudur: "'içlerinden sadakalarin taksimi) hususunda seni ayiplayacaklar da var. Çünkü eger içlerinden kendilerine verilirse hoslanirlar. Sayet yine kendilerinden onlara (diledikleri sey) verilmezse, derhâl kizarlar" (et-Tevbe: 58).

[29]
Hadîsin "Mal fitnesinden sakinilmasi" basligina uygunlugu açiktir. Islâm Dîni mal kazanmaktan ve ihtiyâç zamani için mal biriktirmekten men' etmis degildir; bil'a-kis bunu tesvik etmistir. Zenginlik ve fakirligin, sâhiblerinin hâl ve hareketlerine göre iyi yönleri de, kötü yönleri de olabilmektedir. Zenginligin fena yönü bu hadîste bildirildigi üzere, ihtiras derecesinde insanlik faziletine engel olan nev'idir. Allah'a kul olma yerine altin, gümüs ve diger mallara kul köle olacak derecede hirsla zenginliklere baglanmak, insanlara ve Allah yollarina harcamayi birakip serveti kendini ebedî kilacakmisçasina doymaz ve aç gönüllü yasamaktir...
Bu hadîsteki "Altin, gümüs ve degerli elbise kulu " ta'bîri, bu servetlere, âzâd kabul etmez bir köle gibi baglanan, hayirdan, içtimaî yardimdan uzaklasan ihtirasli kimsenin vaziyetini en belîg bir uslûb ile tasvir etmektedir!...

[30]
Bu Ibn Abbâs hadîsi, rivayet yollan çok olan hadîslerdendir. Buhârî bu bâbda bes yol ile Ibn Abbâs'tan, Ibnu'z-Zubeyr'den, Enes ibn Mâlik'ten getirmistir.
Miskât serhinde söyle dedi: Bunun ma'nâsi söyledir demek mümkin olur: Adem oglu mal sevgisi, mal kazanmaya çalisma sevgisi ve bundan doymama üzerine cI-bîllendirilmistir. Ancak Allah'in korudugu ve bu cibilleyi nefsinden izâleye muvaffak kildigi kimseler müstesnadir; bunlar da ne kadai azdir. "Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder" sözünü sunu bildirmek için tam yerine koydu. Bu zikredilen cibillet kötülenmistir, günâh yerinde câridir; bunun izâlesi mümkindir, lâkin bu da Allah'in muvaffak kilmasi ve dogrultmasiyle olur. Bunun benzeri Yüce Allah'in "Kim nefsinin asiri cimriliginden korunursa, iste onlar felah bulanlarin tâ kendileridir" (el-Ha$n 9; et-Tegâbun: 16). Burada ince bir nükte de sudur: Âdem oglunun zikrinde onun topraktan yaratildigina ve tabmda ondan bir kabza, yânî tutma olduguna, bunun izâlesinin de Allah'in tevfîk bulutlarindan yagdirmasiyle mümkin olup semere verecegine Isaret vardir... (Kastallânî).

[31]
Bu et-Tekâsür Sûresi de çok mal toplama hirsini daha belîg bir uslûbla kötüledigi için, sahâbîler "Lev kâne... " sözünün, Peygamber'in sözünden olup, Kur'ân ol-madigini bildiler...

[32]
...Iste böyle sehevât mahabbetini pek güzel birsey zannetmeleri, kendilerini her fenaliga sürükler. Bunlara böyle mahabbet ise göründügü gibi güzel birsey degildir. Bunlarin emel gayesi edilmeye degerleri yoktur. Nihayet bunlar alçak bir hayât me-tâidir.
"Insan birakir hepsini hîn-i seferinde"
Dönüp dolasip varilacak, emel gayesi edinilecek sey bunlarda degil, Allah ya nindadir ki, bu dünyâ hayâtindan geçilip Allah'a varildigi zaman erilir. O sehevât, . dünyâ hayâti geçirmek üzere verilmis, vâsita olmak i'tibâriyle Allah tarafindan birer ni'met iseler de, bu alçak hayâta ve bunun metâi olan sehvetlere mahabbet etmek ve bu yüzden Allah yanindaki hüsnü metâi feda eylemek ne kadar budalaliktir, ne kadar alçakliktir!... (Hakk Dîni., II, 1052)
[33]
Umer'in bu duasini ed-Dârakutnî, Mâlik'in Garibeleri Kitâbi'nda; Ismâîl ibn Ebî Uveys'ten; o da Mâlik'ten; o da Yahya ibn Saîd el-Ensârî yolundan rivayet etmistir.
[34]
Hadîsin birer rivayeti Vasiyetler'de ve Beste bir'de de geçmisti: Yüksek el, dâima veren eldir; alçak el de verileni almak için daha asagida açilan eldir. Bu, eskimez tslâmî düstûrlardandir.
[35]
Bu hadîs de hakîkaten iyi düsünenlerde kalb inceligi ve uyanma meydana getirecek yüce ve çok kuvvetli sözlerden biridir!
[36]
Bundan anlasilan sudur ki, dünyâda insanlar amelde müsabaka ve imtihan için yaratilmis olduklarindan, her amelin üzerine sabit olacak iyi ve kötü bir semere vardir. Her çalisan sa'y ve ameli mukaabilinde muhakkak bir semereye erer. "Muhakkak sa'yigörülecek" (en-Necm: 40) demek olur ki, bu semere, kendi istedigi muradi kadar olmasa bile herhalde amelinin degerinden de asagi olmaz... Ve herhangi bir amelin asil semeresi, Allah katinda ona tertîb ve takdîr edilmis olan neticesidir. En büyük hakki da bundan sahibinin gözetmis oldugu maksad ve gayeyi geçmemektir. Onun için en büyük murâdlari fânî olan dünyâ hayât ve zînetinden ibaret bulunanlarin amellerinin ecri de dünyâ hayâtindan ileri geçmez, bâkîyâta ermez. Bunlar, maksad ve niyetlerine göre, sa'y ve amellerinin bütün mükâfatini dünyâda almis tüketmis bulunurlar... Çünkü dünyâ hayâti zâten fânî oldugundan, onu tutmak veya tezyîn etmek için ne yapilsa bostur. Ecel gelince hepsini siler süpürür. Allah'tan baskasi fânî oldugundan, Allah için yapilmayan her amel de bâtildir {Hakk Dîni, IV, 2771-2772).
[37]
Hadîs, bâzi ziyâde ve noksanlarla Istikraz ve Isti'zân'da ve daha baska yerlerde geçti. Müslim de Zekât'ta getirdi.
[38]
Buhârî burada hadîs ilminin hârika inceliklerinden bâzilarini ortaya koymaktadir. Allah ona bu derin ve ihatali ilmine karsilik büyük mükâfatlar ihsan eylesin (Âmîn)!
[39]
Fâsik, fiskindan, günahkâr günâhindan tevbe etmek suretiyle temizlendikten yâ-hud Allah haklari ile küf haklarindan dolayi mukadder olan azabi çekerek te-mizlendiklerinden sonra cennete girecektir, denilmis oluyor. Yânî böyle büyük günâhlar, mü'minin sonunda cennete girmesine mâni' olmaz demektir.
[40]
Bu hadîsin bir rivayeti Istikrâz'da geçmisti.
[41]
Bu hadîste "Mal"a "Araz" denilmesi, sahibine sonradan geldiginden dolayidir. Çünkü bir zaman ânz, sonra da zail olur.
[42]
Bundan murâd, Allah'in kendisi için taksim ettigine razi, fakirligin sikintilarina sabredici, kendisinden Allah'i gücendirecek hiçbir söz ve fiil çikmayan, kazanmayi terketmeyen, dilenmekle de hiç ugrasmayan Iffetli fakirdir. Yoksa maksad, fakîrligin mutlak olarak zenginlikten hayirli oldugu degildir. Çünkü insani türlü sikintilara, borçlara ve hattâ günâhlara düsürecek olan fakirlikten, Rasûlullah, Allah'a siginmistir.
[43]
Rasûlullah'm burada övdügü fakîr de iffetli, sabirli, ahlâkli, dürüst bir kimse ve ilk müslümânlardan bir mücâhid idi.
[44]
Hadîs metnindeki "Nemîre" kelimesini Kurtubî, cariyelerin giydigi; Sa'leb de yasli kadinlarin giydikleri çizgili bir sevb diye tefsîr etmislerdir. Buna göre bu bez, Mus'ab ibn Umeyr'in bir koca-kari libâsini giyecek derecede fakirlik ve ih tiyâç içinde geçen fedakâr hayâtini daha belîg ifâde eden bir husus olmustur. Hâlbuki Mus'ab, Mekke'de servet ve ni'met içinde idi. Hicret edince fakîrlige düsmüstü. Bu hadîste Mus'ab'in fazileti ve onun bu fakîrligiyle beraber, âhiret sevabindan hiçbirsey eksilmedigi hakikati vardir. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda da geçmisti.
[45]
Fakirlerin cennette çogunlugu olusturmasi söyle tevcîh edilmistir: Birçok ma'-siyetleri islemeye sevkeden maldir, malin verdigi azginliktir. Dünyâda maldan mahrum fakirler çogunlukta olduklarindan, dünyâda dînî vazifelerine bagli bir hayât yasayan fakîrler cennette çogunlugu teskil etmislerdir...
Kadinlarin cehennemde çogunlugu olusturmalari ise, kadinlarin tab'an erkeklerden asabi olmalari, zînete ve dünyâ gösterisine düskün bulunmalari, ekseriyetle kocalarina karsi isyanci ve nankör olmalari gibi sebeblere baglanmistir.
[46]
Bu hadîsler, bütün Arabistan'a hâkim olmus ve en mükemmel bir idare kurmus devlet baskani olarak vefat eden Peygamber'in evinde yasanan mütevazi' hayâti göstermektedir. Böylece hadîsler basliga uygun olup, bâzi hâllerde fakîrligin tercîh edildigine ve fazîletine delâlet etmislerdir.
[47]
Hadîs, metnin basindaki "Âllâhu'llezî" lafzindaki hemzenin yemîn vâv'i ma'-nâsina oidugu, Hafiz Ebû Zerr'den Yûnûniyye nüshasinda naklolunmustur.
[48]
Suffa ehlinin eve gelen mikdâri bildirilmemistir. Bâzilari yetmisten fazla oldugunu rivayet etmistir. Biihârî, Namaz Kitâbi'ndaki hadîste Suffa ehlinin kadrosu yetmis oldugunu, Ebû Hureyre'den rivayet etmistir. Hilye'dt yüze yakin bir sayi bildiriliyor. Bu konuda en isabetli söz Ebû Nuaym'in, Suffa ehlinin muayyen bir kadrosu olmadigina dâir rivayetidir. Suffa ehli, mescidin bitisiginde "Suffa" denilen bir sundurmada oturup, hazarda Kur'ân ile, seferde rihâd ile mesgul olduklarindan, hâlin gerektirmesine göre sayilari bazen artar, bazen eksilirdi.
[49]
Rasûlullah'm gülümsemesi, Ebû Hureyre'nin "Bana süt kalmayacak" sanarak endîselenmesindendir.
[50]
Rasûlullah'm burada hamdetmesi, az süte Allah Taâlâ'nin çok bereket ihsan buyurmasindandir.
Bu hadîste, Peygamber'in ve sahâbîlerinin yasayislarinin nasil oldugunun en güzel beyâni vardir. Bu hadîsin bir kismi kisaca Isti'zân'da geçti. Sonra onu burada Ebû Nuaym Fadl ibn Dukeyn'den yalniz olarak uzun metinle tekrar etti. Bunu Tirmizî, ez-Zuhd'de; Nesâî de er-Rikaak'ta rivayet etti. el-Kirmânî söyle dedi: "Hadîsin yarisindan bir mikdârini" sözüyle Buhârî, Taamlar KItâbi'nda Yûsuf ibn îsâ yolundan zikrettigi hadîse dayanmistir. O, bu hadîsin yansina yakindir... Böylece hadîsin hepsi müsned olur... Bu hadîste düsünüp çikarabilecekler için birçok fâideler vardir (Aynî).
[51]
Esed ogullari, Peygamber'in vefatindan sonra dînden çikmis, o sirada peygamberlik iddia eden reîsleri Tuleyha ibn Huveylid el-Esedî'ye tâbi' olmuslardi. Ebû Bekr zamaninda Hâlid ibn Velîd kumandasinda gönderilen ordu ile tenkil edilmisler, geri kalanlari da Islâm'a dönmüslerdi. Bunlarin çogu Kûfe'de oturmayi tercih etmislerdi. Bunlarin baskanlari, Sa'd ibn Ebî Vakkaas Küfe vâlîsi bulundugu sirada Umer'e, dîn ve ibâdet isleri hakkinda birtakim sikâyetlerde bulunmus ve valilikten azledilmesine sebeb olmuslardi.
Sa'd ibn Ebî Vakkaas, hadîsteki bu serzenislerini bu vak'a ürerine söylemistir.
Bu hadîsin bâzi rivayetleri Sa'd'in faziletleri ile Et'ime'de de geçmisti. Müslim de bunu kitabin sonunda getirmistir.
[52]

Hz. Âise'den gelen bu alti hadîs ve digerleri, Peygamber'in ve ailesi ferdlerinin yasayislarindaki sadeligi; dünyâ lezzetlerinden uzak, ölmeyecek derecede az yeme ve içme suretiyle hayât sürdüklerini en güzel sekilde belirtmektedir. Hâlbuki Peygamber ve ailesi ferdleri, isteseydi bundan daha bol beslenme ve yüksek yasama yapabilirlerdi.

[53] el-Kût:... Bedeni tutacak mikdâr, yânî insan bedeni kendisiyle ölümü kapatip yasamasini sürdürecegi gida demektir.

[54] Bu hadîsler gerek ibâdet ve tâatlerde ve gerek diger her türlü çalisma ve hareketlerde ifrat ve tefritten sakinip, orta yolu tutmanin, i'tidâlî olmanin fazîleti-ne ve sevimliligine delâlet etmektedirler. Dogru yolu tutmak ve i'tidâlî olmak, mü'minin hiç degismez hayât düstûrlari olmalidir.

[55] Bu hadîslerin bâzi rivayetleri daha önce Oruç ve Namaz Kitâblari'nda geçmisti. Basliga delâletleri meydandadir.

Iktisâd, lügatte "Amelde i'tidâl" demektir ki, "Kasd"dan alinmistir. Çünkü matlûbunu iyi taniyan bir kimse, onu hiç egilip bükülmeden, istikaamet üzere kasdeder. Maksûdunun mevzii ve mevkiini bilemeyen ise, tahayyür içinde kalir. Ifrat ve tefrit ile kâh saga, kâh sola bocalar, çabalar durur. Iste bu sebeble iktisâd, maksûda götüren amel demek olmustur. Mâlî islerdeki îktisâd'm da esâsi budur... (Hakk Dîni, II, 1736).

[56] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Imâma dogru göz kaldirmak bâbi"nda geçmisti. Bunda namaz kilan kisiye, gözleri önünde cennet ve cehennemin misâllerini getirmesi ve böylece seytânin hatirlatmasindan meydana gelecek fikirlerden korunmasi tenbîhi vardir... Baslik ile hadîs arasindaki uygunluk, bu bakimdandir.

Bu babin hadîslerinin çogu tekrar edilmistir, bâzisinda digeri üzerine ziyade de vardir (Kastallânî).

[57] Ey kitâb ehli, siz hiçbirsey üzerinde degilsiniz"; yânî diyanetiniz yok; dîn nâmini verdiginiz, gittiginiz yol birsey degildir. Tâ ki Tevrat'i, ve Inctl i ve Rabb'-inizden size indirilenlerin hepsini -ki Kur'ân ve Kur'ân'in bu âyeti de bu cümledendir- ikaame edesiniz, bunlara hakkiyle riâyet edesiniz. Önden geleni sonradan gelenin tasdikinden geçirerek, mecmû'unun hâsilina göre Allah'in ahid-lerini ve akidlerini taniyip îfâ edesiniz. Iste o zaman bir sey üzerinde bulunmus, bir dîne sâhib olmus olursunuz. Yoksa bu gidisiniz dinsizlikten, yolsuzluktan baska birsey degildir.. (Hakk Dîni, II, 1738).

[58] Hadîsle âyet arasindaki münâsebet su bakimdandir: Âyet "Indirilmis olan Kitabin" içindekilerle amel etmeyene, kurtulus hâsil olmayacagi ve emredilen amelleri islemeksizin kuru kuruya olan ümidinin ona fayda vermeyecegine delâlet etmektedir. Korkmakla beraber ümîdli olmak ma'nâsini ifâde eden bir âyet: "Onlarin taptiklari da, hangisi Rabb 'terine daha daha yakin (olacak) diye vesî-le arayip duruyorlar, O 'nun rahmetini umuyorlar, O "nun azabindan korkuyorlar. Çünkü Rabb'inin azabi korkunçtur" (el-isrâ: 57)

[59] Umer'in bu sözünü Ahmed ibn Hanbel Zühd Kitâbi'nda, Mucâhid'den sahîh bir senedle rivayet etmistir.

Ma'lûm ki, sabr, nefsin iyi bir is yapmak veya fenaliktan kaçinmak için aciya, mesakkate tahammül kuvvetidir. Baslica iki olarak düsünülür1: Birisi elem ve külfete sabirdir ki, bununla tâat ve mucâhedenin ve güzel amellerin mesakkatlerine tahammül olunarak yüksek himmet sâhiblerinin nail olduklari basarilara erilir. Birisi de lezzet ve sehvetlere karsi sabirdir ki, bununla da nehyedilen-lerden ve hos görünüp de sonu fena olan aldatici, tehlikeli, maddeten ve ma'-nen zararli seylerin zararlarindan sakinilir, korunulur... Sabrin derecesi hususunda fitrî kaabiliyetin bir hükmü bulundugu reddedilmemekle beraber, terbiyenin, i'tiyâdm, azim ve irâdenin ve onun için de îmânin ehemmiyeti çok büyüktür... (Hakk Dîni, VIII, 6081-6082).

[60] Çünkü sabir, bütün ahlâk güzelliklerini toplayan güzel bir melekedir.

[61] Hadîsin basliga uygunlugu, Peygamber(S)'in Allah'in bunca ni'metlerine karsi sükür için ayaklan sisinceye kadar tâatin zorluguna sabr etmesidir.

[62] Âyetin devami söyledir: "Kim Allah'a korunursa. Allah ona bir çikis yeri ihsan eder. Onu hatir ve hayâline gelmeyecek bir cihetten de nziklandmr. Kim Allah 'a güvenip dayanirsa, O, kendisine yetisir. Sübhesiz ki, Allah emrini yerine getirendir, Allah hersey için bir ölçü ta'yîn etmistir" (et-Talâk: 2-3).

[63] Aynî, Rabî' Ibn Huseym'in bu tefsîriyle "Kim Allah 'a güvenip dayanirsa o ken disine yetisir1* kavlini açiklamak istemistir, demistir. Hakîkaten bu söz her iki âyetin de tefsiri olabilir.

[64] Hadîsin uzunca bir rivayeti Tibb'da, 42. Bâb, 67. hadîste; kisa bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda geçmisti. Tibb'da geçtigi yerdeki 71. hasiyede bu hadîs hakkinda Ibnu'l-Kayyim'dan güzel bir te'lîf de nakletmistik.

[65] Hadîsin bâzi rivayetleri Namaz, Dualar, Kader, 1'tisâm Kitâblari'nda da gelmistir.

Kîle ve kaale: Dedi-kodu demektir. Bu iki kelime, birincisi meçhul, ikincisi ma'lûm olmak üzere ya iki fiildir yâhud iki masdardir. Her iki takdîre göre serhlerde birtakim lisâni bilgiler verilmistir... Sârih Hattâbî bunun ilmî medlulü hakkinda: Kîle ve kaale, meclislerde, toplanti yerlerinde ve insanlarin dillerinde "Fulân hakkinda söyle denildi, fulân da böyle dedi" suretinde meydana gelen fuzûlî muvâverelerdir ki, dünyevî ve uhrevî hiçbir ciddî fâidesi yoktur, demistir.

[66] Bundan önceki iki âyet söyledir: "And olsun insani biz yarattik. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte oldugunu da biz biliriz. (Çünkü) biz ona sâh damarindan daha yakiniz. Hatirla ki (Insanin) hem saginda, hem solunda oturan, onun amellerini tesbît etmekte olan iki de (melek) vardir" (Kaaf: 16-17).

Yâni her insanin söyledigini alip zabta me'mûr iki melek vardir. Ifâdesini zabteder dururlar... Gerek hayra ve gerek serre dâir agzindan ne çikarsa herhalde yaninda bir rakîb, ne yaptigini, ne söyledigini gözeten bir murâkib hazir. Hiçbir dedigini kaçirmadan kaydederlerken Allah ona her yakindan daha yakindir. O sirada insanin nefsinde onlarin dahî vâkif olamayacaklari gizlilikleri bilir, diledigi te'sîri yapabilir. Su hâlde meleklerin zabt ve hifzi O'nun ihtiyâcindan degil, kullarin istikbâli için hikmete mebnîdir... Bu âyetin zahirinden anlasildigina göre, bu melekler agizdan çikan her sözü yazarlar, bunun delâletinden fiilleri de yazdiklari anlasilir... {Hakk Dîni, VI, 4513-4514).

[67] Bilhassa dil ile ferci zikretti. Çünkü bu ikisi, dünyâda insan üzerine en büyük belâdirlar. Bunlarin serrlerinden korunan, serrlerin en büyügünden korunmus olur. Bu, her ân hatirda tutulup günlük hayâtta uygulanacak çok kiymetli bir hayât düstûrudur.

[68] Bunun bir rivayeti Edeb Kitâbi'nda da geçmisti.

[69] Bu hadîsler dâima az konusmayi tesvîk etmektedir. Bir söz söylenecegi zaman, onun ne ma'nâlara gelecegi ve ne te'sîrler icra edecegi, zarari, faydasi enine boyuna tefekkür ve tezekkür edilmelidir. Nitekim belki de Allah, kisinin dinlemesi, söylemesinin iki kati olsun diye, insanda iki kulak ile bir dil yaratmistir

[70] Bu, Ezân'in Baslamasi ve Zekât Kitâbi'nda tam olarak geçen hadîsten bir parçadir.

Hâkim'in Enes'ten rivayetinde "Her kim Allah'i zikredip de gözyaslari Allah hasyetinden yere akacak derecede gözleri sulanirsa, kiyamet gününde azab o/m/i-maz.'" buyurulmustur. Halvette Allah'i zikretmek ihlâsa yakin ve riyadan uzak oldugu için makbuldür.

[71] Bunun bir rivayeti Isrâîl ogullan'nin zikri'nde geçti.

[72]
Bunun birkaç rivayetini Müslim, Tevbe'de getirmistir. Müslim Ter., VIII, 247-250 "2756-2757".

[73]
Buhârî bunun bir rivayetini 1'tisâm'da, Müslim de Peygamber'in fazîletleri bölümünde getirdi. Hadîste ma'siyetlere düsmekten sakindirma ve ma'siyetlerden vazgeçme gerektigi apaçik meydandadir.

[74]
Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitabi; "Biz Davud'a (oglu) Süleyman 'j ihsan ettik..." (Sâd: 30) kavli'nde de, kisaltilmis olarak geçmisti.
Bu ates yakan adam temsili, el-Bakara: 17. âyette de biraz farkli olarak geçmektedir.

[75]
Bu hadîs de Peygamber'in cevâmi'u'l-kelim denilen câmiâli sözlerindendir. Bunda Mekke fethi ile Medîne'ye hicret etme sevabina erisemeyenlerin gönüllerini hos etme yüksek müjdesi vardir.
Bunun bir rivayeti îmân'da da geçmisti.

[76]
Rabb'ini daha çok bilen kimse, Rabb'inden daha çok korkulu olur. Korku siddetinin alâmeti de ceza gerektiren bir günâh isledigi zaman kalbin devamli ürper-mesi, bedenin degismesi, hasyet ve aglamaktir.
"Ilâhî azametin ne oldugunu, cürüm ehlinin ugrayacaklari ilâhî intikaa-min siddetini, kiyamet hâllerini, ates azabinin dehsetini bilseniz" demektir ki, bunlari müsahede eden kimsede dünyâ nesvesi ve sevinci kalmayacagi açiktir. "Az gülerdiniz" demek "Gülmeye hiç mecaliniz kalmazdi" demek olur.

[77]
Yüce Allah Kur'ân'da da söyle buyurmustur: "Artik islemekte olduklari günâhin cezasi olmak üzere az gülsünler, çok aglasinlar onlar!" (et-Tevbe: 82).

[78]
Bu hadîs de Peygamber'in câmiali sözlerindendir. Nefisler sehvetlere îneyletse de sehvetleri kötülemekte, nefislere hos gelmeyip mesakkatli olsa da tâatlere tesvîkte çok beligdir.

[79]
Yânî tâatler cennete, ma'siyetler cehenneme yaklastirir.

[80]
Bu, Lebîd ibn Rabîa el-Âmirî'nin kasidesinden bir beyittir. Lebîd'i Buhârî, 1b-nu Ebî Hayseme ve digerleri sahâbîlerden saymislardir. Lebîd, Usmân'in devrine kadar yasamis, yüzyirmi yâhud yüzelli yasinda Kûfe'de vefat etmistir. Beytin basliga uygunlugu, dünyâda Allah'a tâate dönmeyen ve O'na yaklastirmayan hersey bâtil olunca, onlarla ugrasmak, insana ayakkabinin bagi kadar yakin olmakla beraber cennetten uzaklastirici olmasi bakimindandir... (Kastallânî).

[81]
Kirmani: Dünyâ zînetleri hususunda kisi, kendi noksani, kolay olmasi, Allah'in in'âm ettikleriyle ferahlamasi ve onlara sükretmesi için kendinden asagida olana baksm. Dîn islerinde âhiretle ilgili hususlarda ise faziletler kazanmakta ragbetinin artmasi Için kendinden üstün kimselere baksm demistir.

[82]
Bu hadîste, Allah'in bu ümmet üzerindeki fadhnin genisliginin beyâni vardir. Çünkü böyle olmayaydi, hemen hemen cennete kimse giremezdi. Zîrâ kullarin çirkinlikler islemeleri, haseneler islemelerinden daha çoktur. Bunu Müslim de îmân'da getirmistir.
Güzel amellere on katindan yediyüz katina ve daha çoguna kadar sevâb verilecegi, Kur'ân'da da va'd edilmistir: (el-Bakara: 245, 261; el-En'âm: 160).

[83]
Hadîsin ma'nâsi, Yüce Allah'in su kavline dönücüdür: "... Siz onu kolay ve küçük saniyordunuz. Hâlbuki o, Allah katinda büyüktür" (en-Nûr: 15).

[84]
Hadîsin bir rivayeti Cihâd, "Fulân sehîddir denilmez bâbi"nda geçmisti. Ka-der'de de gelecektir.

[85]
Hadîsteki "Bir vâdî içinde yalnizliga çekilerek" ta'bîri, umûmî ahlâkin bozuldugu fitne zamanlarinda Islâm umdelerini korumak için kendi evinde veya çalisma sahasinda münzevî bir hayât yasama tarzi tercîh edilmesinin hayirli oldugunu bildirmektedir. Arzu edilen, halkin dedikodusundan çekinerek mü'minin kendi bucaginda Islâmî düstûrlar Içinde yasamasidir. Bu hâlde dahî dîn ve devletin korunmasi için içtimaî dayanismanin en belirgin görünüsü olan cihâda katilmanin en güzel uslûb ile emredilmesi de, hadîste hedef alinan gayenin bir anarsistlik degil, sâde bir inziva oldugunu gösterir.

[86]
Bunun bir rivayeti îmân'da da geçmisti
23 Agustos 1954'te Nazilli'de Kestane Câmii'nden iki sokak asagidaki kösede, oglu Hâlis'in dükkâni önünde, baba dostu Hafiz Haci Alî Seyh Efendi , istegim üzerine:
a. Kur'ân'Ia çok mesgul ol.
b. Her isinde ve hareketinde Allah rizâsini gözet.
c. Ekseriya uzleti tercîh et!
ögütlerini vermisti. Bu zât Arabça bilir, hafiz, âlim ve ma'nevî ilimlerde mütehassis idi. Tab'ima uyan bu üç Ögüdü bütün hayâtimda uygulamaya çalistim. Resmî vazifelerimde de, husûsî durumlarimda da bu ögütlerden çok faydalar gördüm. Allah ona rahmetler ihsan etsin. Beni bunlari uygulayacak bir vazîfe-de kullanan Allah'a da hadsiz hamd ve senalar olsun! (Mehmed Sofuoglu)

[87]
Emânet, bir adam emîn ve i'timâd edilir olmak ma'nâsinadir. Bu ma'nâda isim de olur. "O emânet ehlidir" denilir ki, onda hiyanet yoktur demektir. Emânet, emîn kimsenin uhdesine vedîa kilinan seye de denir. "Biz emâneti göklere, Yer'e ve daglara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler..." (e\-Ahzâb: 72) âyetindeki "Emânet", farz kilinan farzlardir... Müellifin Basâîr'dc beyânina göre, bâzilari emâneti Tevhîd Kelimesi'yle, bâzilari adalet ile ve bâzilari hecâ harfleri ile, bâzilari akil ile tefsir eylediler... Bâzilari indinde tabüyye ve ihtiyâriyyeyi sâmil ilâhî tâattir, lâkin ekser olan akil ve tekliftir.. (Kaamûs Ter,).

[88]
Buradaki "Emânet'le murâd, devlet nufûz ve kudreti dedigimiz âmme velayetidir denilmistir... Kur'ân'da bu siyâsî vazife daha sümullü olarak söyle ifâde edilmistir: "Sübhesiz ki Allah sizlere emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasinda hükmettiginiz zaman adaletle hükmetmenizi emreder... " (en:Nisâ: 58). Bu hadîsin bir rivayeti Ilim Kitâbi'nin evvelinde geçmisti.

[89]
Huzeyfe ibnu'l-Yemân, Peygamber'in istikbâle âid bâzi sirrlar, incelikler bildirdigi bir sahâbîdir. Onun için Huzeyfe'den rivayet edilen yüz kadar hadîs, hep böyle ince isaret ve remizler ihtiva eder. Nitekim bu hadîs de öyledir.
Emânet, Kur'ân'da, hadîslerde zikrolundugu konulara göre, birkaç ma'-nâya gelir: Hepsinde Emânet, umûmî bir ta'bîr ile "Hiyanet" mukaabili kullanilmistir. Bu hadîsin bas tarafindaki emânetin fitrî dîn duygusu ile kesbî ilim, ibâdet, adalet ve medeniyet umdeleri oldugu açik olarak anlasilmaktadir. Bu kutsal duygunun, Allah'a karsi kulluk vazifelerinin, insanlar arasinda içtimaî bir nizâm ve emniyet te'mîn eden umdelerin Allah tarafindan insan gönüllerine nasil ilham ve vahyolunup, sonra bunlarin birer birer nasil silinip gittigini Huzeyfe, en belîg bir uslûb ile Peygamber'in nübüvvet lisânindan nakletmistir. Bir cümle ile, islâm nurunun nasil dogdugunu, nasil zayiflayip söndügünü bildirmistir.
Hadîsin ikinci fikrasinda da Islâm nuru dogdugu ve yasadigi müddetçe ziyasini saçtigi yerlerde müslim, gayrimüslim bütün ferdler arasinda umûmî bir emniyet ve i'timâd teessüs ettigi, o nurun zayiflamasiyle de bütün gönülleri umûmî bir emniyetsizlik karanligi kapladigi tasvîr olunmustur.
Hadîsin son fikrasinda Huzeyfe, hem bu emniyet devrinde yasadigini, hem de Içtimaî nizâmin bozulup emniyetsiz bir muhît içinde kalarak fulândan ve fulândan baska kimse ile medenî muamelede bulunmadigini bildiriyor. Huzeyfe, Usmân'in sehîd edilmesinden kirk gün sonra, yânî hicretin otuzaltinci yilinda vefat ettigine göre, o

günlerin siyâsî, içtimaî çalkantilarini belirtmis oluyor.
Buhârî bu hadîsi bu sened ve metinle Fitneler Kitâbi'nda; Müslim de îmân'da getirmistir.

[90] Hadîsin basliga uygunlugu söyledir: Insanlar çok fakat onlardan Allah tarafindan razi olunmuslar azdir. Nitekim yüz deve içinde binilecek asîl devenin bir tane olusu da böyledir. Razi olunmayanlar, farzlari zayi' edenlerdir. Ibn Abbâs Emânetr\, "Farzlar"la tefsîr etmistir. Yüce Allah söyle buyurdu: "Lâkin insanlarin çogu bilmezler" (Pek çok yerde geçer); "Fakat onlarin çogu cahillik ederler" (el-En'âm: 111).

[91] es-Sum'a: Isitilsin kasdiyle bir is islemege denir; Riya, görülsün kasdiyle islemege denir.. Sîn'in dammiyle ve fethiyle lügattir, mushûru damme iledir (Kaamûs Ter.).
Isitilsin ve görülsün kasdiyle söhret ve riya için yapilan isler, Allah rizasi kasdiyle yapilmadigindan makbul ve sevâbli olmazlar. Böyle isitilme ve gösteris kasdiyle is yapanlar Kur'ân'da kötülenmistir: "... Onlar namaza kalktiklari vakit üsene üsene kalkarlar, insanlara gösteris yaparlar. Allah >i ancak birazcik hatira getirirler" (en-Nisâ: 142); "Onlar insanlara gösteris yapanlardir" (el-Mâûn: 6).
Imâm Râgib Müfredât'mda söyle dedi: Insanin dîn hususundaki sirki iki türlüdür: a. Büyük sirk ki, o Allah'a ortak tanimaktir. Bu en büyük küfürdür (çn-Nisâ: 48). b. Küçük sirktir ki, bâzi islerde Allah'tan baskasini Allah ile birlikte tanimaktir. Bu, riyadir, münafikliktir..

[92] Basliga uygunlugu, içinde tevhîd hususunda nefisle mücâhede ve kisinin kendi nefsi ile cihâdi bulunmasidir ki, bu en büyük cihâddir. Nefsiyle mücâhede kötü huylan giderir, güzel huylan meydana getirir. Yüce Allah söyle buyurdu: "Bizim ugrumuzda mücâhede edenlere; biz onlara elbette yollarimizi gösteririz. Sübhe-siz ki, Allah muhakkak ihsan erbâbiyle beraberdir" (el-Ankebût: 69); "Amma kim Rabb 'inin makaamindan korktu, nefsini hevâdan alikoydu ise iste muhakkak ki, cennet onun varacagi yerin tâ kendisidir" (en-Nâziât: 40-41). Bu hadîsin birer rivayeti Ilim, Namaz, Cihâd, Libâs'da da geçti.

[93] Basliga uygunlugu, Allah'in bu kaanûnundadir. Çünkü bunda tevâzu'u tesvîk, yukari kalkmak ve yukari kaldirmayi da kötüleme vardir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da "Peygamber'in disi devesi bâbi"nda da geçmisti.

[94] Bu Ebû Hureyre hadîsi, mecazî ve temsîlî ifâdeler ihtiva etmektedir. Basliga uygunlugu hakkinda el-Kirmânî: Nafile ibâdetlerle Rabb'e yaklasmak ancak tevazu' ve tezellülün en son derecesiyle olur... demistir...
Mü'minin hayâtinin son demindeki tereddüd ta'bîrini sarihler, ölüm meleginin tereddüdü ile te'vîl etmislerdir. Nitekim Azrâîl, Musa'nin ruhunu almaya me'mûr olup geldiginde, Mûsâ Peygamber Azrail'i tokatlamisti. Bunun üzeri ne bu melek birkaç defa gidip gelmisti. Azrail'in bu tereddünü Yüce Allah kendisine izafe buyurmustur.

[95] Ayet, kiyametin kopmasi denilen o saat hâdisesinin ne kadar çabuk ve ansizin vukü'a gelecegini pek belîg ifâde etmektedir. Kur'ân'da bunu belirten baska âyetler de vardir...

[96] Bu hadîslerin birkaç rivayetini Müslim de Fiten'de, "Kiyametin yaklasmasi bâ-bi"nda getirmistir: Müslim Ter., VIII, 504-507, "2949-2953".

[97] Ebû Zerr'in Kusmeyhenî'den gelen nüshasinda bu baslik: "Günesin batidan dogmasi babi" seklindedir.

[98] Bu hadîs Fitneler Kitabi'nin sonunda gelecek olan uzun hadîsten kisaltilmistir. Ölümün yaklastigi anda oldugu gibi, o gün artik teklifin zamani geçmis mes'-ûliyet zamani baslamis, îmân ile kazanilmasi mümkin hiçbir hayir kalmamis olur. "Fakat hismimizi gördükleri zaman îmânlari fâide verecek degildi. Allah 'in, kullari hakkinda carî olagelen âdeti budur. Iste kâfirler burada hüsrana ugradi" (el-Mu'min: 85) medlulü üzere, be'sin gözle görüldügü böyle ye's zamaninda îmân kabul edilmez ve hiçbir fayda vermez. îmânin makbul olmasi, hazir ve sâhid olunana degil, gaybe ve istikbâle ilgilenmesinde, iyânî degil, burhânî olmasinda ve istikbâl için bir hayir kazanmaya imkân bulunacak kadar önden bulunmasindadir... (Hakk Dîni, III, 2104-2109).

[99] Hattâbî söyle dedi: Allah'a kavusmak birkaç vech üzeredir. Bunlardan biri "Allah yin huzuruna çikmayi yalan sayanlar, gerçek en büyük ziyana ugramislardir..." (en-En'âm: 31; Yûnus: 45) kavimdeki gibi, öldükten sonra dirilmek ma'nâsinadir. Biri de "Kim Allah'a kavusmayi umarsa, sübheyok ki, Allah'in ta'yîn ettigi o vakit, herhalde gelecektir..." (el-Ankebût: 5) kavlindeki gibi, ölüm ma'nâsinadir. Ibnu'1-Esîr, en-Nihâye'de: Burada Allah'a kavusmaktan murâd, âhiret yurduna dönmek ve Allah katindakileri istemektir; bununla garaz ölmek degildir, çünkü ölümden herkes hoslanmaz... demistir (Aynî).

[100] Basliga uygunlugu, Peygamber'in ölüm ile hayât arasinda muhayyer kilindigi sirada Allah'a kavusmayi tercîh Ile ölmeyi tercih etmis olmasidir. Bu hususta onun sünnetine ittibâ' etmek yakisir. Bunun bir rivayeti Dualar Kitâbi'nda da geçmisti. Müslim de bunu Duâlar'da getirdi.

[101] Ölüm sekreteri, ölümün akü gideren siddetleridir. Bu "Ölüm sekresi" ta'bîri Kur'-ân'da da gelmistir: "(Bir gün bakarsin ki) ölüm sekresi (ölüm bayginligi) gerçek olarak gelmis, iste bu senin kaçip durdugun seydir (denilmistir)" (Kaaf: 19).

[102] Bu, Magâzî'nin sonunda "Peygamber'in ölümü bâbi"nda geçen hadîsin kisaltilmis bir kismidir.

[103] Sübhesiz bu, Rasûlullah'in câhil bedevilere verdigi hikmetli bir cevâbdir. Bu ce-vâbla sunu demek istemistir: Siz büyük kiyametten sormayi birakiniz, onun zamanini ancak Allah bilir. Size lâzim olan, kendi ölümünüz zamanini sormak ve onun için hazirlikli bulunmaktir!.. Her insanin Ölümü, küçük kiyametin kop-masidir. Büyük kiyamet ise, insanlarin hepsinin ölüp kabirlerinden kalkmalari ve hesaba çekilmeleridir! (Hakk Dîni, VI, 4325-4326'da "Saat" hakkinda güzel bir özet vardir).

[104] Bunu Müslim de Cenazeler Kitâbi'nda getirmistir.

[105] Bunu Müslim de Zühd ve'r-Rekaaik'ta getirdi.

[106] Müslim'in "Nâr'in sifati bâbi"ndaki bir rivayetinde su ziyâde vardir: "Sonra ölüye: Iste burasi, kiyamet günü gönderilecegin karargâhindir! denilir".

[107] Hadîsteki "Sövmek"ten maksad, ölünün kötülüklerini sayip dökerek hayirsiz bir kimse oldugunu ortaya koymaktir. Ölüleri bu suretle kötülüklerIyle anmak, bu hadîsle nehyedilmistir. Ebû Dâvûd ile Tirmizî'nin Sönenlerinde Abdullah ibn Umer'den rivayetlerinde Rasûlullah (S): "Ölülerinizin iyilik/erini aniniz, kötülüklerinden dilinizi tutunuz" buyurmustur.

[108] Son iki kelimenin geçtigi âyet: "O gün sarsan sarsacak. Onun ensesine binecek olan da ardindan gelecek!" Tefsiri için bk. Hakk Dîni, VII, 5556.
"Sûr", ekser müelliflerin kavlince ise bâzi hadîslerde geldigi üzere büyük boru gibi birseydir ki, üç defa nefh olunacaktir: Biri Feza = Korkutma ne/hasi, ikincisi Sa'k — Yere çarpip öldürme; üçüncüsü de Kiyam — Kalkma nefhast'dn. Ve buna me'mûr olan melek ise Israfil'dir. en-Neml: 87. âyetteki birincisi, ez-Zumer: 68'deki ikinci; Yâsîn: 51 ve 68'deki de üçüncü üfürmelerdir... (Hakk Dîni, V, 3707-3708)

[109] Bütün insanlarin bayilip düsecekleri ve ölecekleri bu büyük kiyamet hâdisesini söyleyen âyetlerden biri sudur: "Sûr'a üfürülmüs, artik Allah'in diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düsüp ölmüstür. Sonra ona bir daha üfürülmüstür. O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakinip duruyorlar!" (ez-

Zumer: 68).

Bu âyetin delâletine göre, üfürme ikidir: Birincisi Ölüm üfürmesi, Ikincisi Diriltme üfürmesi'dh. Cumhur, üfürmenin üç oldugunu söylemislerdir. Birincisi Feza" = Korku üfürmesi'&u. Nitekim en-Neml: 87'de bu açikça söylenmistir. Allah'in istisna ettikleri, bâzilarina göre Cebrâîl, Mîkâîl, israfil, Azrâîl, Ars'i tasiyan melekler, Ridvan melekleri, cennetin hazinedari Mâlik, cehennem bekçileridir.

Bu hadîslerin bâzi rivayetleri Husûmetler ve Enbiyâ'da da geçmisti

[110]

Ibn Umer'in bu hadîsi Tevhîd Kitâbi'nda ve Müstemlî nüshasinda burada da sabittir.

Basliktaki ifâdeye yakin bir âyet sudur: "Allah 'i hakk oldugu veçhile tak-dîr etmediler. Hâlbuki kiyamet günü Arz toptan (ancak) onun bir kabzasidir. Gökler de onun sag eliyle toplanip dürülmüslerdir. O, katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir" (ez-Zumer: 67).

[111]

Bunun bir rivayeti Tefsîr'de, ez-Zumer: 67'de de geçmisti. Bunu Müslim de Tev-be'de getirmistir.

Hadîs, Yahudiler arasindaki eski peygamberlerden alip geldikleri bir telâk-kîyi beyân etmektedir. Bu telâkkî vahy ile Rasûlullah'a bildirilip bir mu'cize olarak teblig edilmistir. Bilâhare ayni meclise gelen bir Yahûdî hahami tarafindan da bu mu'cize te'yîd olunmus ve aralarindaki bu telâkkî îzâh ve tafsîl edilmistir. Rasûlullah bu te'yîdden hoslanarak gülmüstür.

[112]

Bunda Dünyâ Arzinin gidecegine ve bütün alâkalarin kesilecegine bir ta'rîz vardir. Abdurrazzâk, Abd ibn Humeyd ve Taberî tefsirlerinde, Beyhakf de Suayb'-in da îbn Mes'ûd'dan "O günkü yer baska bir yere, gökler de (baska göklere) tebdil olunacaktir. (Insanlar) bir olan, kahhâr olan Allah 'in huzurunda toplanacaklardir" (ibrâhîm: 48) âyeti hakkinda buna yakin bir hadîs rivayet etmislerdir... (Kastallânî).

[113]

Bu hadîsi Müslim de Kitâbu'I-Cenne ve sifati naîmiha...'da "Insanlar üç firka üzere toplanirlar bâbi"nda getirdi.

[114]

Buhârî bunun bir rivayetini Tefsîr'de, el-Furkaan: 34'te; Müslim de Tevbe'de getirdi. Ilgili âyet söyledir: "O yüzleri üstü cehenneme toplanacaklar; iste onlarin yeri çok kötü, yolu çok sapiktir" (el-Furkaan: 34).

"Selâsu tarâik"\n "Üç firka" ma'nâsina gelmesinin Kur'ân'dan sahidi el-Cinn: 11. âvetidir.

[115]

Buhârî bunun bir rivayetini Nezirler1 de; Müslim'de îmân'da getirmistir. Müslim Ter., I, 299-301 "221,222".

Hadîsin basliga uygunlugu, bu ümmetin cennet ehlinin yansi olmasi ancak hasrdan sonra olmasi yönündendir.

[116]

Bunun benzeri bir rivayet Ebû Saîd el-Hudri'den, Peygamberler Kitabi, "Ye' cûc ve Me'cûc kissasi bâbi"nda geçmisti.

[117]

Hadîs, Enbiyâ'da "Ye'cûc ve Me'cûc kissasi"nda ve Müslim'de îmân'da geçti.

[118]

Arz'in ziizâli, zelzelesi, Yer'in, Arz hareketi dedigimiz zingir zingir sarsintisi-dir. Zell, hareket ma'nâsi ifâde ettigi için, zelzele ve zilzâl onun katlanmisi olarak tekerrürü ifâde eder. Bu el-Hacc Sûresi âyetinde, el-Vâkia'da ve daha birçok sûrelerde beyân ve ihbar edilmis olan kiyamet zelzelesidir...

[119]

Ibn Abbâs'm bu tefsirini Abd ibn Humeyd ve Ibn Ebî Hatim rivayet etmislerdir.

[120]

Kisas, lügatte birseyi misliyle mukaabele, herhangibir hakki misliyle takas etmek demektir.

[121]

el-Hâkka, el-Vâkia, es-Sâa gibi kiyamet gününün isimlerinden oldugunda ihtilâf yoktur. Fakat Hakk, Hakka, Hakikat, Hâkk, Tahakkuk mefhûmlanyle alâkasina ve vasifliktan isimlige nakline göre, bu kelimenin ne gibi bir mefhûm ifâde ettigi hakkinda ondan fazla vecih nakledilmistir:

*Hakk, sabit ve vâcib ma'nâsina olarak el-Hâkka, vukû'u vâcib, gelecegi hiç sübhesiz sabit olan saat demektir.

* Hakk, birseyi hakikati üzere tanimak ve tanitmak ma'nâsina masdar olarak el-Hâkka, kendisinde isler hakîkatiyle taninacak, yânî esyanin hakikatini kesf ve izhâr edecek saat demektir. Bu ma'nâ "Baldirin açilacagi gün.. " (el-Kalem: 42)'den anlasilan mefhûma da muvafiktir.

*el-Hâkka, islerin havakkim hâvî, yânî kendisinde sidk ve tahakkuku vâcib sabit umur ve ahvâl vâki' olan demektir ki, kiyamette vukû'u ve vücûdu vâcib olan sevâb ve ikaab ve sâire gibi kat'î isleri ifâde eder.

* Hakka, "Hakka" ma'nâsinadir. Hakka, "Hukûk"un müfredi olan "Hakk"tan daha husûsîdir. "Hâzihi hakki" denir ki, "Bu benim hakkim" demek olur.

* Hakka, sasmaksizm inen ve yapacagini yalansiz yapan musibet demektir ki, "Onun vukû'una hiçbir yalanci yoktur" (el-Vâkia: 2) ma'nâsinadir.

* Kavim üzerine vukû'u hakk olan vakit demektir ki, birinci ma'nâya yakindir.

* Herbir dogruluga egrilige, iyilige kötülüge ceza ve mükâfatin hâkk oldugu, diger deyisle her âmile amelinin hakk oldugu vakit demektir ki, o, kiyamettir.

* Mükelleflerin amellerinin hepsinin eserleri tamâmiyle tahakkuk edip, bekleme sinirindan çiktigi hakk saat demektir. Çünkü bütün sevâb ve ikaab o gün husule gelir.

* "Hâkaktuhu ve hakkaktuhu = Ben onunla haklastim da ben yendim" denilmesinde oldugu gibi, haklamak ma'nâsinadir. Çünkü o, Allah'a dîninde bâtilla yarisa kalkanlari hep haklar, maglûb eder...

Bunlarin herbirinden bir ma'nâ anlasilmakla beraber, demek oluyor ki, el-Hâkka, "Ve ne bildirdi sana o hakka nedir?" (el-Hâkka: 7) buyuruldugu üzere, dirayetle bilinir birsey degildir!.. Yânî o Hakka öyle büyük, öyle müdhis bir hâiledir ki, onun siddet ve fezâatinin azameti mahlûkaattan birinin dirâyetIyle, tahmîn ve takdiri ile bilinmez, kimsenin tasavvuruna, ihatasina sigmaz. Onun ne oldugunu bi'1-fiil vukû'u anlatir... (Hakk Dîni, VII, 5310-5313).

[122]

el Kaaria: Dehsetleriyle kalbleri vuran; el-Gâsiye: Siddetleri insanlari kaplayip bürüyen; es-Sâhha: Kulaklari sagir edici kuvvetli ses.

[123]

Basliga uygunlugu, kiyamet günündeki hükmün kisastan ibaret olmasi yönün-dendir.

[124]

Basliga uygunlugu, dünyâda ödenip halâliasilmayan haklarin âhirette kisas yapilip ödetilmesi, eger zâlimin hasenesi yoksa, mazlumun seyyielerinden alinip ona yükseltilmek suretiyle kisasin yapilmasidir.

[125]

Seneddeki râvîlerin isimleri arasinda bu âyetin okunmasi, hadîs metninin bu âyetin tefsiri gibi oldugunu beyân etmek içindir (Kastallânî).

Âyetlerin tamâmi söyledir: Kinden gögüslerinde (dünyâdan kalma) ne varsa söküp atacagiz. Altlarindan irmaklar akacaktir, ffamd olsun Allah 'û ki, bizi buna hidâyetle kavusturdu, eger Allah bize hidâyet etmeseydi, kendiligimizden bunun yolunu bulamazdik. And olsun ki, Rabb Imizin rasûlleri gerçegi getirmislerdir, derler..." (el-A'râf: 43);

"Biz onlarin gögüslerindeki kîni söküp atacagiz. Hepsi kardesler hâlinde, karsi karsiya tahtlari üzerine dayanarak oturacaklardir" (el-Hicr: 47).

Bu hadîslerin birer rivayeti Mezâlim Kitâbi'nda da geçmisti.

[126]

"HIsâben yesîren": Hiç münâkasa edilmeyen kolay bir hesâb ki, Rasûlullah bunu "Arz" ve "Sâde kitaba bakilip geçistirilmek" ile tefsîr etmistir.

[127]

Arz'dan maksad, amelleri tartilmak üzere insanlarin mîzâna yâhud amellerin sahihlerine arz olunmasidir. Arz günündeki hesâb, sag taraf sahihleri denilen bahtiyarlar

hakkinda pek kolay geçecegi Kitâb'm nassi ile bilinmistir. Ehl-i ye-mîn muhasebeye arz olunduklari gün gufran ile müjdelenip, amellerinin kendilerine arzinda, kusûrlanyle beraber nail olduklari büyük ni'metlere muttali' olacaklardir. Magfiret müjdesine bitismeyen muhasebe ise agirdir. Haseneler-den sanilan nice amellerin kabul olunmadigi hesâb münâkasasi esnasinda meydana çikacagindan, bu münâkasa azaba götürücü yâhud basbasa selâmete erisilse de münâkasanin kendisi azâb olmus olur.

[128] Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbi'nda, el-Bakara: 30'da geçmisti.

[129] Bunun bir rivayeti Zekât'ta geçmisti. Müslim de bunu Zekât'ta getirdi: Müslim Ter., III, 204-206 "1016".
Hadîste birçok fâideler oldugu gizli degildir

[130] Bunun kisa bir rivayeti Peygamberler Kitabi'nda ve Tibb'da geçmisti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de îmân'da getirmistir: Müslim Ter., I, 295-299 "216, 220".

[131] Bed'u'l-Halk'ta "Cennetin sifati hakkinda gelen seyler babi" ve "Atesin sifati babi" seklinde vâki' oln.ustu.

[132] Mi,da ‘yle geçer: "Sübhesiz ki, takva sahihleri ^e, irmaklarda, hakk meclisinde, kudret sahibi, mülkü çok yüce olan Allah'in yanindadirlar" (el-Kamer: 54-55)

[133] Bunun bir rivayeti yakinda geçti.

[134] Kâfir vücûdunun bu genisligi, fazla ölçüde azâb olunmasi içindir.

[135] es-Seârîr: Cemi' bünyesiyle kuskonmaz otuna benzer bir nebat adidir. Ve burunda meydana gelen çatlaklara denir...
es-Su'rûre: Sîn'in dammryle küçük acura denir ki, hiyarin biraderi olan acurun hurda nev'idir; cem'i "Seârîr"gelir ve "Seârîr" perakende ve târmâr ma'-nâsinda kullanilir.
ed-Dagâbîsu: Dâd'in fethi ve noktali gayn ile "Dugbûs"un cem'idir. "Dug-bûs", "Usfûr" vezninde acur dedikleri sebzenin hurda nev'ine denir ki, Arabistan'da olur, küçük acurlar ma'nâsinadir ve "Sumâm" dedikleri nebatin ve dikenli nebatin yenilen sahlarina denir, bir kavle göre kuskonmaz otuna benzer bir nebat adidir.. (Kaamûs Ter.)

[136] Müslim'in îmân'da getirdigi bu hadîsin bir rivayeti söyledir:... Hammâd dedi ki: Amr ibn Dînâr'a: Sen Câbir ibn Abdillah'in "Sübhesiz Allah Taâlâ bir kavmi sefaatle atesten çikarir" sözlerini Rasûlullah'tan tahdîs ederken isittin mî? diye sordum. Evet diye cevâb verdi. (Müslim Ter., I, 265-266 "191").

[137] Bunun bir rivayeti îmân, "îmân ehlinin birbirlerinden üstün oluslari bâbi"nda geçmisti.

[138] Bunun bir rivayeti "Ebû Tâlib kissasi bâbi"nda da geçmisti. Ebû Tâlib hayâti boyunca Peygamber'i himaye edip büyük yardimlarda bulunmakla beraber açikça îmân etmeden vefat ettigi için azabi hakk etmis bulunuyordu. Peygamber'in onun hizmetlerinin mükâfati olarak yapacagi sefaati ile bu hafif azâb ile cezalandirilacaktir.

[139] Bunun bir rivayeti el-Bakara Sûresi'nin evvelinde, Enes'ten; el-lsrâ Sûresi'nde Ebû Hureyre'den daha uzun metinlerle geçmistir. Üzerine "Hulûd" vâcib olanlar: "Sübhesiz ki, Allah kendisine ortak kosulmasini magfiret etmez, ondan baskasini dileyecegi kimse için magfiret eder... " (en-Nisâ: 47, 116) gibi (Kastallânî).

[140] Bu hadîsin bir rivayeti yakinda bu babin evvelinde geçti. Buradaki rivayette son kisim ziyâde olmustur.
Hârise'nin anasi Rubeyy' bintu Nadr'dir, ayni zamanda Enes ibn Mâlik'in halasidir. Oglu Harise ibn Surâka küçük oldugu için harbe alinmamis, orada su içmek üzere havuz basina geldiginde atilan bir ok Hârise'nin bogazina isabet ederek onu öldürmüstü. Harise sehâdeti zamaninda erlik çagma varmamis bir oglandi. Bedir harbine, seyre gelmisti.

[141] Bunun bir rivayeti Ilim Kitabi, "Hadîs bellemeye hirs bâbi"nda geçmisti. "Mu-hammeden Rasûlullah"bu tevhidin tamamlayicisidir. Bunlarin ikisi birbirinden asla ayrilmaz, Muhammed(S)'in sefaatinden faydalanmayacak kimse yoktur. Çünkü O, âlemlere rahmet için gönderilmistir (el-Enbiyâ: 107). O, bütün halkin korkunç mevki'den rahat bulmasi için umûmî bir sefaati oldugu gibi, bâzi kâfirlerin azabinin hafifletilmesi, azabi hakk etmis bâzi mü'minlerin cehennem atesinden necati, cahîme girmis mü'minlerin kurtulmasi, bâzi mü'minlerin hesâbsiz, ikaabsiz cennetlere girmesi, keza cennetlere giren mü'minlerin derecelerinin yükselmesi için çesit çesit sefaatleri vardir. Bu sefaatler içinden en ziyâde faydalanacaklarin muhlis mü'minler oldugunda sübhe yoktur. Yukarida verilen âyetin tefsirinde Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderilmesi ve bunun dünyâda ve âhirette nasil gerçeklestigini okumalidir!..

[142] Buhârî bunun bir rivayetini Tevhîd'de, Müslim de îmân'da ayri bir baslikta getirmistir. Müslim Ter., I, 258-259 "186".

[143] Buhârî bunu burada kisaltarak ve Peygamber'in cevâbini hazfederek getirdi. Ebû Tâlib kissasi'nda ve Edeb'de söyledir: Abbâs ibn Abdilmuttalib (R), Pey-gamber(S)'e: Amcan Ebû Tâlib'den Seni nasil bir hiss alikoydu? O seni her zaman saldiridan korurdu ve Sen'in için düsmanlarina karsi öfkelenirdi? dedi.
Peygamber de ona: "Ebû Tâlib simdi topuklarina kadar bir ates çukuru içindedir. Eger benim sefaatim olmasaydi, muhakkak o, cehennemin en derin çukurunda bulunurdu" diye cevâb verdi.
Bu bâbda yirmiüç hadîs vardir, bunlarin çogu atesin sifati hakkindadir (Aynî).

[144] Kaadi Iyâd'm tefsirine göre, emrine yâhud bu hususa tevkfl edilen meleklerine tâbi' olacaklar, demektir.

[145] Bu "Dihk", Allah'in zâtina göre fiilî sifatlardan bir sifattir. Birçoklari bunu rizâ ve hayir irâdesi ile tefsir etmislerse de, "Dihk" müteşâbih bir sifattir deyip, duraklamadan îmân etmek te'vîlden daha salim bir yoldur...

[146] Basliga uygunlugu "Sonra cehennem köprüsü kurulur" sözündedir ki, o Sirat 'tan ibarettir. Sirat, cehennem köprüsüdür, dedi. Çünkü Namaz Kitabi, "Sucûdun fadli bâbi"nda "Sonra Sirat kurulur" demisti. Buradaki baslikta her iki lafzi birlestirmis oldu.
Buhârî bu hadîsin bâzi rivayetlerini degisik sahâbîlerden Tefsir de (en-Nisa: 39; el-îsrâ: 3), Tevhîd'de,... getirdi. Müslim de îmân'da getirmistir: Müslim Ter., I, 246-250 "182".
Bu ru'yet hadîsi, rivayet yollarinin çoklugu ile meshur hadîslerdendir. Uzun kisa birçok ve birbirlerini îzâh eder mâhiyette metinlerle rivayet olunmustur...

[147] Bu babin hadîslerinde, Peygamber'in bir havzi oldugu beyân edilmistir. Bu havz, yine Peygamber tarafindan sütten daha beyaz, baldan daha tatli, genisligi ve uzunlugu suradan suraya kadar..., ondan içen bir daha susamaz gibi vasiflarla tavsîf edilmistir. Bir de Kevser Sûresi'nde Peygamber'e ihsan olundugu ifâde edilen Kevser vardir. Bu ikisinden murâd bir midir? Havz, nehrin menbâi veya döküldügü yer midir? Yoksa ayri midir? diye tedkîk edilmistir. Meshuru, havz mahserdedir; bâzilari mîzândan ve sirattan evveldir demisler, diger bâzilari da onlardan sonra cennetin kapisina yakin ve Muhammed ümmetinden cennetlik olanlarin aralarindaki haklan halâllasmak için habs olu nacaklari yerde oldugunu söylemislerdir. Âlûsî der ki: Buna göre havz, tebdîl olunacak arzda demek olur...
Kaadi Zekeriyyâ, Peygamber'in biri sirattan evvel, biri de sirattan sonra olmak üzere iki havzi olup, ikisine de "kevser" denildigini nakletmekle beraber, sahîhi, havzin sirattan sonra ve Kevser'in cennette olduguna ve onun döküldügü yer oldugu için havz'a da "Kevser" denilmis bulundugunu söylemistir... Tirmizî'nin hadîsinde: "Her peygamberin bir havzi vardir ve hep onlar hangisinin gelicisi daha çok diye övünme yarisi yaparlar. Ve ben muhakkak onlarin en çok gelicisi olacagimi umarim " buyurulmustur. Bu hadîs, Tirmizî'nin dedigi gibi, hasen garîbdir. Onun için bu havzlara îmân ve i'tikaad vâcib degildir. Fakat Muhammed aleyhi's-selâmm havzina dâir

olan hadîsler tevatüre yakin derecede meshur oldugu için, sünnet ehli indinde ona îmân vâcib oldugu akaaid . kitâblarinda zikredilmistir... Sübhesiz Kevser Sûresi mucibince Rasûluilah'a Kevser'in verilmis olduguna îmânin ittifakla vâcib oldugunda söz yoksa da, onun bir nehir veya havz olmasina i'tikaad sahîh olmakla beraber, vâcibdir denilemez. Zîrâ diger kaviller de vardir (Hakk Dîni, VII, 6181-6182).

[148]

Bu, Huneyn gazvesi bâbi'nda geçen hadîsin bir parçasidir. Biraz yukarisindan söyledir: "Ey Ensâr cemâati! Benden sonra yakinda sizler (dünyâ islerind'e) baskalarinin size tercih edilecegi zamana ulasacaksiniz. Bununla beraber sizler sabrediniz. Nihayet (kiyamet günü) havz basinda bana kavusacaksiniz!"

[149]

et-Farat ve el-Fönt, su basina kaafileden önce gidip havzlari, kovalan ve su alma Islerinden benzer tedbîrleri alip hazirlik yapacak kimseye denir. Ben sizin faratinizim demek, sizden önce havzm basina gidip onu hazirlayiciyim demektir (en-Nevevî).

[150]

Ibnu'1-Esîr, en-Nihöye'sinde, Cerbâ ile Ezruh Sam'da iki köy adidir, aralarinda üç günlük mesafe vardir, demistir. Bu hadîsin Ebû Hureyre'den gelen rivayetinde "Sizinle Cerbâ ve Ezruh arasinda" denildigine göre, Ibn Umer'in bu rivayeti "Bulundugunuz Medîne ile Sam'daki Cerbâ ve Ezruh kasabalari ara sindaki mesafe kadar" diye tefsîr olunur. Bu suretle bir aylik mesafe rivayetine uygun olur.

[151]

Bu cevâb, aynen Ibn Abbâs'm kendisinden de nakledilmistir.

Kevser 'in cennette bir nehir oldugu hakkindaki sahih hadîslere karsi, bunda diger ma'nâ ve ihtimâllerden bahsedilmesi, çok hayir mefhûmunun kat'iyet ve sümulüyle beraber, hadîslerin bir misâl ile tefsîr olmasi ihtimâlidir... Bu konuda Hakk Dîni, VIII., 6186-6188 okunmaya deger.

[152]

Eyle, Kizildeniz'in Akabe Körfezi sonunda bir kasabadir. Peygamber "devrinde ma'mûr bir ticâret merkezi idi. Ahâlîsi muahede Ile îslâm tâbi'iyyetini kabul etmisti.

Havuzun uzunluk ve genisligine dâir sahâbîler tarafindan çesitli mesafeler nakledilmistir. Rasûlullah birçok hutbelerinde ayn ayri vak'alar üzerine "Havz"-dan bahsetmis ve bunlarda baska baska sehirler arasindaki mesafeyi havuzun mesaha ölçüsü olarak kullanmistir. Bu uzakliklarla havuzun büyüklügünü mu-hâtablarin bilip tanimakta olduklari uzakliklarla misâllendirmistir

[153]

Suhkan, sîn'in Ötresi ile- uzaklasmak ve irak olmak yâhud helak olmak ma'nâ-sina "Bu'd" gibi mâderdir. " î^ c*Xü UT ^'Jui u* Vi = Haberiniz olsun ki, Semûd kavmi ilâhî rahmetten nasil uzaklastiysa Medyen 'e de öylece bir uzaklik" (Hûd: 95) âyetindeki gibi mukadder fiilin te'kîdî mef'ûlü mutlaki olarak, makaa-mina kaaIm bir duâ cümlesi hâlinde ve "Kahrolsun" tarzinda bir zecr ifâde eyler. Fiilin takdîrinde iki sekil vardir: Birisi "Fe ashakahumu'llâhu ishâkan" takdirinde olarak "Allah onlari rahmetinden uzaklastiran da uzaklastirsm" demektir ki, bu suretle "Suhkan " müteaddî olan "Ishâk" ve "Ib'âd" ma'nâsma olmus olur. Birisi de "Feashakahumu'llâhu fesahikusuhkan" takdîrinde olup "Allah onlari rahmetinden uzaklastirsm da, onlar da uzaklastikça uzaklassin, kahrolsunlar" demek olur (Hakk Dîni, VII, 5219).

[154]

Kaadi Iyâd: "Minberim havzim üzerindedir" cümlesi hakkinda söyle dedi: Âlimlerin çogu bu fikrayi zahirine hamlederek, minberi Allah aynen Peygamber'in havzi üzerinde iade buyurur, demislerdir. Bu cümleden açiklikla anlasilan ma'-nâ da budur. Bâzi âlimler de: Bu, Peygamber'in havzi üzerinde bir minber bulundugunu ifâdedir, demislerdir.

Hattâbî de: Bu mübarek arz parçasinda ibâdet, sahibini cennete ulastirir. Minber yakininda ibâdet de cennette Peygamber'in havzindan içmeye vesîle olur, ma'nâsi kasdedilmistir, demistir.

[155]

Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçmisti. Müslim de bunu Peygamber'in Faziletleri bâbi'nda getirmisti. Müslim'deki bir rivayetin sonunda: Ukbetu'bnu Amir: Iste bu görüsüm Rasûlullah'i minber üzerinde son görüsüm oldu, demistir (Müslim Ter., VII, 177-178).

Tenâfus; lügatte, kiymetli birseyi en önce elde etmek üzere yarismak ma'-nâsinadir.

[156]

Buhârî'nin bu bâbda getirdigi hadîslerin çogunu Müslim de Fadâil Kitabi, "Peygamberimizin havzini ve sifatlarini isbât bâbi"nda getirmistir. Müslim Ter., VII, 172-186, "2289-2305". Bu son iki hadîsi de ayni bâbda, "2298" ve "2293" ra-kamlariyle getirmistir.

Yâ Allah.bizleri hatime sirasinda tuzaklara düsürme! Bizleri kendilerine hiçbir korku olmayan ve mahzun da olmayacak olanlardan kil! Ve bizlere Peygamberimiz Muhammed(S)'ir. havzmdan Tahmetinb içir yâ Erham='r-Râhimîn, ya Rabbe'l-Âlemîn! (Âmîn!)

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

82- KITÂBU'L-KADER

(Kaza ve Kaderle Ilgili Hadîsler Kitabi) [1]

1-.......Abdullah (ibn Mes'ûd-R) söyle dedi: Bize dâima dogru söyleyen ve kendisine de dogru bildirilen Rasülullah (S) söyle tahdîs etti: "Sizin herbirinizin (yaratilisinin baslangicinda) ana-baba maddeleri, kirk gün anasinin karninda toplanir. Sonra o maddeler bir o kadar zaman içinde kati bir kan pihtisi hâlini alir. Sonra yine bir o kadar zaman içinde bir çignem olur. Sonra (dördüncü tekâmül safhasinda) Allah bir melek gönderir de bu melek (ona rûh üfürür) ve dört kelime ile yânî rizkini, ecelini, saki yâhud satd oldugunu yazmakla emrolunur. Allah'a yemin ederim ki, sizlerden biriniz yâhud bir adam ates ehlinin ameliyle amel etmeye devam eder, nihayet kendisiyle cehennem arasinda bir kulaç yâhud bir zira'dan baska mesafe kalmaz. Bu sirada (melegin ana karninda yazdigi) yazi, o kisinin önüne geçer. Bu sefer o kimse cennet ehlinin ameliyle amel etmeye devam eder ve cennete girer. Ve yine bir kimse cennet ehlinin ameliyle amel eder, nihayet kendisiyle cennet arasinda bir zira' yâhud iki zirâ'dan baska mesafe kalmaz. Bu sirada yazi onun Önüne geçer. Bu defa da o kimse ates ehlinin ameliyle amel eder ve atese girer".

Râvî Âdem ibn Ebî Iyâs: "Ancak bir zira'" demistir ' [2].

2-.......Bize Hammâd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Yüce Allah rahime bir melek tevkil etti. (Nutfe düsünce) melek:
— Ey Rabb'im! Bir nutfedir! Ey Rabb'im! Bir kan pihtisidir! Ey Rabb'im! Bir çignem ettir! der.
Allah bir mahlûk hükmedip yaratmak istediginde melek:
— Ey Rabb'im, erkek midir yâhud disi midir? Bedbaht midir yâhud mes'ûd ve bahtiyar midir? Rizik nedir? Ecel nedir? sorularini sorar.

Bunlar anasinin karninda iken böylece yazilir"[3]

1- Bâb: Allah'in Ilmi (Yâni Hükmü) Üzere Yazan Kalem{In Mürekkebi) Kurudu

Ve Yüce Allah'in su kavli: "... Ve Allah onu bir ilim üzere sapitti... " (ei-câsiye: 23) [4].
Ve Ebû Hureyre de: Peygamber (S) bana: "Yâ Ebâ Hureyre! Senin kavusacagin mukadderati yazan kalemin mürekkebi) kurumustur. Su hâl üzere, sen

ister hadimlas, ister birak (müsavidir)" buyurdu, dedi [5].
Ibn Abbâs da: "tste bunlardir ki, hayirlarda sür'at yarisi yaparlar ve bunlar onun için tâ önde gidenlerdir"
(ei-Mü'minûn: 6i) âyeti hakkinda: Onlar için saadet öne geçmistir (yânî onlarin tâatlere ragbet edip kosmalari,

Allah'in takdiriyle saadetin onlardan önce olmasi sebebiyledir), demistir [6].

3-....... Imrân ifan Husayn (R) söyle dedi: Bir kimse:
— Yâ Rasûlallah! Cennet ehli, ates ehlinden (ayirdedilip) taniniyor mu? diye sordu.
Rasûlullah (S):
— "Evet (ayirdedilip bilinir)/" buyurdu.
O zât:
— Öyleyse (yâni cennetlik, cehennemlik ezelde biliniyorsa) isleyip çalisanlar niye böyle amel edip duruyorlar? dedi.
Rasûlullah:
— "Herkes niçin yaratilmissa, onun için çalisir -yâhud: Kendisi için kolaylastirihp hazirlanan sey için çalisir-" buyurdu [7].

2 - Bab:

"Allah onlarin ne yapacaklarini en bilendir"

4-.......Ibn Abbâs (R) söyle dedi: Peygamber(S)'e müsriklerin çocuklarindan soruldu da: "Allah müsriklerin çocuklarim yaratirken, bunlarin (nasil yasayip) ne isleyeceklerini en iyi bilendir"

buyurdu [8].

5-.......Ibn Sihâb söyle dedi: Ve bana Atâ ibn Yezîd haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre'den söyle derken isitmistir: Rasûlullah(S)'a müsriklerin zürayetlerinden (onlarin küçükken ölmelerinden) soruldu da: 'Allah onlarin ne yapacaklarini en iyi bilendir" buyurdu.

6-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Her dogan, ancak fitrat üzere dogar. Bundan sonra anasi babasi onu Yahûdîyaparlar, Nasrönîyaparlar. Nitekim hayvan, derli toplu bir yavru meydana getirir. Kusursuz dogan bu hayvan yavrularinin içinde sizler kulagi, dudagi, burnu, ayagi kesik olanini buluyor musunuz? Nihayet sizler o hayvan yavrularinin kulaklarini yarip yirtanlar oluyorsunuz". Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Küçük iken ölen kimse hakkinda ne re'y edersin, bize haber ver! dediler.
Rasûlullah:
— "Onlarin ne isleyeceklerini Allah en bilendir" buyurdu [9].

3- Bâb:

"Allah'in emri muhakkak yerini bulan bir kaderdir (el-Ahzâb: 38)[10].

7-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kadin, kendi kizkardesinin çanagindaki ni'meti kendi kabina bosaltmak için onun talâkini istemesin, (kendisine tâlib olacak kisi ile) nikahlansin. Çünkü ona da takdîr edilen sey vardir" [11].

8-.......Usâme ibn Zeyd (R) söyle dedi: Ben Peygamber(S)'in yaninda idim. Derken O'na kizlarindan birinin elçisi geldi. Yaninda Sa'd ibn Ubâde, Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel vardi.
— Kizinin oglu can çekismektedir, dedi. Peygamber, kizina:
— "Allah'in aldigi ve Allah'in verdigi hersey Kendisine âiddir. Ve hersey bir ecele, bir müddete baglanmistir. Onun için sen sabret ve bu sabrin sevabini Allah'tan bekle!" diye haber gönderdi [12].

9-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle haber vermistir: Kendisi Peygamber(S)'in yaninda otururken Ensâr'dan bir adam gelip:
— Yâ Rasûlallah! Bizler kadin esirlere nail olduk. Biz mali arzu ediyoruz (bu kadinlarin gebe kalmalarini istemiyoruz). Azl hakkinda ne düsünürsün? diye sordu.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Sizler bunu yapiyor musunuz? Bunu yapmamaniz size vâ-cib degildir (yânî azl yapmamaniz size vâcib kilinmamistir). Fakat su bir hakikat ki, Allah'in (takdîr edip) dünyâya çikmasini yazmis oldugu herbir ne/s, muhakkak dünyâda vücûd bulacaktir" buyurdu [13].

10-.......Huzeyfe (ibnu'l-Yemân -R) söyle demistir: Peygamber (S) bize bir hutbe yapti da bu hutbesinde kiyamet kopuncaya kadar olacak mühim hiçbirseyi terketmeyip muhakkak zikretti. Bunu belleyen belledi, bellemeyen câhil kaldi. Eger ben birseyi unuttum sanip da simdi onu hatirliyorsam, bu bilgim, kisinin bildigi birsey hafizasindan kaybolup da sonra onu görüp bilmesi gibidir.

11-......Alî ibn Ebî Tâlib (R) söyle demistir: Bizler Peygamber'in beraberinde oturuyorduk. Peygamber'in beraberinde bir dey-nek vardi, onunla yere dürtüp vuruyordu. Bu sirada:
— "Sizden herbir kisinin atesten yâhud cennetten olan oturagi muhakkak takdîr olunup yazilmistir" buyurdu.
Topluluktan bir adam da:
— Yâ Rasûlallah, bizler Allah'in bu takdirine dayanmayalim mi? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Hayir, sizler çalisip amel yapin, her sey e ve herkese ameli hazirlanip kolaylastirilmistir" buyurdu.
Sonra su âyetleri okudu: "Bundan sonra kim verir ve sakinirsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazirlariz. Amma kim cimrilik eder, kendini müstagni görür ve o en güzeli yalan sayarsa biz de ona o en güç olani hazirlariz*.. " (ei-Leyi: 5-10).

4- Bâb: Ameller Sonlarina Göredir

12-.......Ebû Hiireyre (R) söyle dedi: RasûIullah(S)'in maiyyetinde Hayber'de hazir bulunduk. Rasûlullah beraberinde bulunanlardan olup Islâm'i iddia etmekte olan kimselerden (Kuzman adinda) bir adam için:
— "Bu, nâr ekimdendir" buyurdu.
Kital zamani gelince, bu adam çok siddetli bir kital yapti, kendisinde yaralar pekçok oldu ve sonunda yaralar onu harekete gücü yetmez kilip yerinde mihladi. Akabinde Peygamber'in sahâbîlerin-den bir adam geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Senin ates ehlinden oldugunu söyledigin o adam hakkinda düsüncen nedir? O zât Allah yolunda en çetin nev'-inden kital yapti ve pekçok yaralar aldi! dedi.
Bunun üzerine Peygamber:
— "Dikkat et! O ates ehlindendir" buyurdu. Müslümanlarin bâzisi nerdeyse Peygamber'in bu sözünde süb-
heye düseceklerdi. Durum bu hâl üzere iken, o yarali adam birden yaralarin siddetli acisini hissetti de hemen elini ok kuburuna uzatti ve oradan bir ok çikardi ve onunla intihar edip kendisini öldürdü. Bunu gören müslümânlardan birtakim adamlar sür'atle Rasülullah'-in yanma gittiler ve:
— Yâ Rasûlallah! Allah Sen'in sözünü dogru çikarip tasdîk buyurdu, o fulân adam intihar edip kendini öldürmüstür! dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Yâ Bilâl! Kalk (insanlara su hakîkati) i'lânet: Cennete mü'-min olandan baskasi girmeyecek ve muhakkak ki Allah bu Islâm Dî-nî'ni (isterse) fâcir kisi ile de te'yîd edecektir!" buyurdu [14].

13-.......Bana Ebû Hazim, Sehl ibn Sa'd(R)'dan söyle tahdîs etti:
Peygamber(S)'in yaptigi bir gazvede, Peygamber'in beraberinde müslümânlardan yana harbederek müslümânlara en büyük fayda veren bir adam vardi. Peygamber ona dogru bakti da:
— "Her kim ates ehlinden olan bir kimseye bakmak arzu ederse, su adama baksin!" buyurdu.
Bu söz üzerine oradaki topluluktan bir kimse, o adamin arkasindan gitti. O adam hakîkaten müsrikler aleyhine insanlarin en siddetli darbeler indirmekte olan bir halet üzerinde idi. Nihayet yaralandi da (acilara sabredemeyip) çabuk ölmek istedi. Ve hemen kilicinin sivri tarafini iki memesinin arasina koydu ve üzerine yüklendi. Nihayet kilicin ucu iki küreginin arasindan disari çikti (ve öldü). Onu ta'kîb edip gözetleyen zât -ki Huzâî Esüm'dür- sür'atle Peygamber'in yanina döndü ve:
— Ben sehâdet ediyorum ki, Sen Allah'in Rasûlü'sün! dedi. Rasûlullah:
— "Bu sehâdetin sebebi nedir?" diye sordu. Huzâî:
— Sen fulân kimse için "Ates ehlinden olan bir kimseye bakmak arzu eden, su adama baksin" demistin. Hâlbuki o zât, bizim içimizde müslümânlara faydali olmak yönünde, bizim en büyük olanimizdan biri idi. Bu sözünüzden, ben onun cihâd üzere ölmeyecegini bilmistim. Onu ta'kîb ettim, yaralaninca (acisina sabredemeyip) acele ölmek istedi de, kendini öldürdü, dedi.
O sahâbînin bu sözü üzerine Peygamber:
— "Sübhesiz bir kul, cennet ehlinden oldugu hâlde ates ehlinin amelini isler, bir kul da ates ehlinden oldugu hâlde cennet ehlinin amelini isler. Ameller ancak sonunculari ile degerlendirilir" buyurdu [15].

5- Yapilan Nezrin Kulu Ancak Kadere Götürüp Atmasi Babi

14-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) birseyi adamaktan nehyetti de: "Adamak (kaderden) hiçbirseyi (serri ve zarari) geri çevirmez. Ancak yapilan adama sebebiyle, cimri kimseden mal çikarilmis olur" buyurdu, demistir [16].

15-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mübârek haber verip söyle dedi:
Bize Ma'mer ibn Râsid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hu-reyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Adamak Âdem ogluna tahmin etmis olmadigim birsey getirmez. Lâkin kader, yânî Allah'in takdiri Âdem oglunu adak yapmaya sürükler. Nitekim ben de adama yapan kimseye adadigi seyi vermesini takdir ederim. Bu hüküm ve takdirimle o malt cimriden çikaririm" buyurmustur.

6- "La havle velâ kuvvete illâ bi'llâhi" Babi

16-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah(S)'in maiyyetinde bir gazvede bulunduk. Yolda ilerlerken yüksek bir mevki'e çiktikça, bir yüksek yola yükseldikçe, bir vâdî içine indikçe muhakkak buralarda tekbîr getirerek seslerimizi yükseltmege basladik.

Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah bizim yanimiza yaklasti da:
— "Ey insanlar! Nefislerinize yumusak davranin (seslerinizi çok yükseltmeyin)/ Sübhesiz ki, sizler bir sagiri ve bir gaibi çagirmiyorsunuz. Sizler ancak Semt' ve Bastr olan Allah'a dua ediyorsunuz!" buyurdu.
Sonra da bana:
— "Yâ Abdallah ibne Kays! Ben sana cennetin hazînelerinden olan bir kelâm ögreteyim mi: Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi " buyurdu [17].

7- Bâb: Ma'sûm Olan, Ancak Allah'in Ma'sûm Kildigi Kimsedir

"Bugün Allah'in emrinden hiçbir âsim yoktur'1 (Hüd:43)- "Mâni' olup koruyucu yoktur";
Mucâhid ibn Cebr "îman kendisinin basibos birakilacagini mi saniyor?" (ei-Kiyâme: 36) âyetindeki "Suden" lafzini "Haktan basibos birakilip dalâlet içinde gidip gelecekler mi?" diye tefsir etmistir [18].
Yine Mucâhid:
"Onu (nefsini) alabildigine örten ise, elbette ziyana ugramistir" (es-s'ems: io) âyetindeki "Dessâhâ" lafzini,
"Nefsini ma'siyetlerle azdirip körelten" diye tefsir etmistir [19].

17-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Ebû Seleme, Ebû Saîdel- udrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Devlet baskani yapilan herbir halîfenin muhakkak iki tane sirdas müsaviri vardir: Bunun birisi ona hayir yolu emredip gösterir ve hayra tesvik eder, digeri de ona serr yolu emredip gösterir ve serre tesvik eyler. Ma 'sûm olan Allah 'in (fenaliklardan koruyup) ma'sûm kildigi kimsedir" buyurmustur [20].

8- Bâb:

"Helak ettigimiz bir memleket ahâlîsinin hakîkaten (mahsere) dönmemeleri imkânsizdir" (ei-Enbiyâ: 95) [21].
"Nuh'a su hakikat vahyolundu: Kavminden gerçek îmân etmis olanlardan baskasi asla îmân etmeyecektir,
O hâlde isleyegeldikleri seylerden dolayi tasalanma" (Hûd: 36).
"Nûh söyle demistir: Ey Rabb'im, yeryüzündekâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse birakma! Çünkü Sen onlari birakirsan, kullarini yoldan çikarirlar. Kötüler öz kâfirden baska evlâd dogurmazlar" (Nuh: 27).
Mansûr ibnu'n-Nu'mân, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan söyledi ki, "Ve hirmun" lafzi, Habesçe'de Vecebe(= Vâcib oldu)" ma'nâsinadir [22].

18-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ebû Hureyre(R)'nin, Peygamber(S)'den söyledigi su rivayetinden daha küçük günâha benzer hiçbirsey görmedim: "Sübhesiz Allah Âdem oglu üzerine zinadan nasibini takdir edip yazmistir. Sübhesiz Âdem oglu (ezelde) takdir edilen bu akibete çaresiz ulasacaktir. Imdi gözün zinasi (mahremi olmayan kadina sehvetle) bakmaktir. Dilin zinasi (zevkle) söylemektir. Nefs de (zina) temenni eder ve istihâ duyar. (Bu arzu ve istihâ da nefsin zinâsidir). Cinsiyet organi ise, bu organlarin hepsinin arzularini ya gerçeklestirir (fiile çikarir) yâhud (birakarak) bu organlarin herbirini yalanlar" [23].

9- "Sana 'Sübhesiz Rabb'in insanlari çepçevre kusatmistir' demistik, hatirla!(Geceleyin) sana gösterdigimiz o temasayi ve Kur 'ân 'da la 'net edilen agaci biz ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptik... (el-lsrl: 60) Babi [24]

19-.......Ibn Abbâs (R) bu "Sana gösterdigimiz o temasayi ve Kur'ân'da la'net edilen agaci biz ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptik"kavlindeki ru'yâ, Rasûlullah(S)'in Beytu'l-Makdis'e dogru geceleyin yürütüldügü gece kendisine uyanik hâlde gösterilip, O'nun da göz görüsü ile görmesidir, demistir.

Yine îbn Abbâs: ' 'Kur 'ân 'da la 'net edilen agaç" da zakkum agacidir, demistir [25].

10- Bâb: Âdem Ile Mûsâ Peygamberlerin Azîz Ve Celîl Olan Allah Huzurunda Birbirlerine Karsi Hüccet Getirip Çekismeleri

20-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Biz bu hadîsi Tâvûs ibn Keysân'dan belledik. O: Ben,Ebû Hureyre(R)'den isittim, dedi ki: Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Âdem ile Mûsâ birbirlerine karsi hüccet getirip çekistiler. Mûsâ, Âdem'e:
— Yâ Âdem! Sen bizim babamizdin. Sen bizi cennetten çikardigin için, bizleri mahrumiyet ve zarara düsürdün! dedi,
Âdem de ona:
— Yâ Mûsâ! Sen, Allah'in kelâmi ile seçip mümtaz kildigi ve lehine eliyle yazip çizdigi Musa'sin. Öyle iken sen, Allah'in beni yaratmasindan kirk sene evvel üzerime takdir buyurdugu bir isten dolayi beni kiniyor musun? dedi".
Bunu ta'kîben Peygamber: "BöyleceÂdem, Musa'ya delil ve burhan ile gâlib oldu. Âdem Musa'ya delîl ve burhanla gâlib oldu" cümlesini üç kerre söyledi.
Sufyân dedi ki: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hu-reyre'den; o da Peygamber'den bunun benzeri hadîsi tahdîs etti [26].

11- Bâb:

"Allah'in verdigine mâni' olabilecek hiç yok (vermedigini verebilecek de hiç yok)."

21-....... Bize Abde ibnu Ebî Lubâbe tahdîs etti ki, el-Mugîre ibn Su'be'nin himayesinde bulunan ve

kâtibi olan Verrâd söyle demistir: Muâviye ibn Ebî Sufyân, el-Mugîre'ye: "Peygamber(S)'in namazdan sonra ne okudugunu, isittigin üzere bana yaz" diye mektûb gönderdi. Bunun üzerine el-Mugîre bana sunu söyleyip yazdirdi: Ben Peygamber'den isittim, namazdan sonra su duayi söylerdi: "Lâ ilahe itte'llâhu vahdehu lâ serike lehû> Allâhumme lâ mania limâ a'teyte velâ mu'tiye limâ mena'te velâ yenfau zel-ceddi minke'l-ceddu (= Yegâne Allah'tan baska hiçbir ilâh, hiçbir hakk ma'bûd yoktur. O'nun hiçbir ortagi yoktur. Allah'im, Sen'in verdigine mâni' olabilecek hiç yok, vermedigim verebilecek de hiç yok. Baht ve zenginlik sahibinin baht ve zenginligi, Sen'in lütuf ve ihsaninin yerine geçip de kendisine fâide vermez)/"
Ibn Cureyc de söyle dedi: Bana Abde ibn Ebî Lubâbe haber verdi ki, ona da Verrâd, bu hadîsi haber vermistir. Sonra bir müddet geçince, ben Sam'a Muâviye'nin yanina (bir vazîfe ile) gittim. Orada Muâviye'nin bu duayi okumalarini insanlara emrederken isittim, demistir [27].

12- Zorluga, Mesakkate Ve Kazanin Kötüsüne Erismekten Allah'a Siginan Kimse Ve Yüce Allah'in: "Kut eûzu bi-RabbVl-felâk min serri mâ halak... (= De ki: Siginirim Rabb'ine o felâkin, serrinden yarattiklarinin...)" (ei-Feiâk: 1-5) Kavli Babi

22-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Def-îne ve çekmeye güç yetmeyen) belâ siddetinden, (insani helake sürükleyen) zorluk ve mesakkate erismekten, kazanin kötüsünden, düsmanin sevinciyle meydana gelecek hüzün ve kederden Allah'a sigininiz!" buyurmustur [28].

16- Bab:

'Allah, kisi ile kalbi arasina girer..." (ei-Enfâi: 24) [29].

23-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) çok kerre "Hayir, kalbleri altüst eden Allah'a yemin ederim ki" seklinde yemîn ederdi, demistir [30].

24-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) îbn Sayyâd'a:
— "Gönlümde senin için birsey sakladim, onu bil!" buyurdu, ibn Sayyâd:
— Gönlündeki "DmV'dur, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Peygamber:
— "Haydi sus, yikil git, kadrini (haddini) geçme!" buyurdu. Umer:
— Yâ Rasûlallah, bana izin ver de sunun boynunu vurayim! dedi. Peygamber, Umer'e:
— "Onu birak! Eger bu Deccâl ise sen ona (vurmaga) takat yetiremezsin. Deccâl degil ise, onu öldürmekte senin için hiçbir hayir yoktur" buyurdu [31].

14- Bâb:

"De ki; Allah'in bizim için yazdigindan baskasi asla bize erismez* O bizim Mevlâ'mizdir. O'nun

için müzminler yalniz Allah'a güvenip dayanmalidir"
(et-Tevbe: 51).
"Bizim için yazdigi", "Bizim için hayirdan, serrden takdir ve hükmettigi sey vardir" demektir.
"Ne siz, ne de tapmakta olduklariniz, onun aleyhinde (hiçbir ferdi) fitneye sürükleyecek degilsiniz. Meger ki, kendisi cehenneme girecek kimse olsun" (es-sâffât: i6i-i63).
Mucâhid bu âyetin tefsirinde:
'Fâtinîn","Sizler Allah'in cehenneme girecegini yazmis oldugu kimselerden baska hiçbir ferdi dalâlete düsürücüler degilsiniz" demektir, demistir.
"Rabb'inin o çok yüce adini tesbîh et ki, O (herseyi) yaratip düzene koyandir. Takdir eden, ona göre de yol gösterendir..." (ei-Aiâ: i-3). Yine Mucâhid, bu âyetin tefsirinde: "Kaddera fehedâ", "Sekaaveti ve saadeti takdir eden ve bütün hayvanlari da otlama yerlerine hidâyet edip götüren" demektir, demistir [32].

25-.......Âise (R), Yahya ibn Ya'mer'e haber verip söyle demistir:
(Ben) Âise, Rasûlullah(S)'a tâûn hakkinda sordu da, Rasûlullah söyle buyurdu: "Tâûn bir azâbdir ki, Allah onu dileyecegi kimseler üzerine gönderir. Yine Allah onu mü'minler için bir rahmet sebebi kilar: Herbir kul, içinde bulunmakta oldugu bir beldede ikaamet ederken, orada tâûn çikar ve kendisi sabrederek, sevâb umarak, bu tâûn hastaliginin yalniz Allah 'in takdîr edip yazdigi kimselere isabet edecegini bilerek, o beldeden çikmayarak orada eglenir kalirsa, muhakkak ona bir sehîd ecri gibi sevâb olur" [33].

15- Bâb:

"...Hamd olsun Allah'a ki, bizi hidâyetiyle buna kavusturdu. Eger Allah bize hidâyet etmeseydi, kendiligimizden bunun yolunu bulmus olmazdik. And olsun ki, Rabb'imizin rasûlleri gerçegi getirmislerdir, derler..." (ei-A'râf: 43);
"...Hakîkaten Allah bana hidâyet verseydi herhalde sakinanlardan olurdum... diyecegi gündür" (ez-zumen 57) [34].

26-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Ben Hendek kazma günü Peygamber(S)'i gördüm ki, O bizimle beraber toprak tasiyor ve su beyitleri söylüyordu:
"Vallahi levîâ'llâhu ma'htedeynâ Velâ sumnâ veîâ saîleynâ Fe enzilen sekîneten aleynâ Ve sebbiti'l-akdâme in îâkaynâ Ve'l-müsrikûne kad bagav aleyna Izâ erâdû fitneten ebeynâ"
(= Vallahi eger Allah hidâyet etmeseydi, biz kendiligimizden dogru yolu bulamazdik. Oruç da tutmaz, namaz da kilmazdik. Düsmanlarla karsilasirsak Sen bizim üzerimize sekînet indir ve ayaklarimizi sabit tut. Müsrikler bize saldirmislar da bizim çekinmekte oldugumuz fitne ve fesadi îkaa etmek istedikleri zaman, biz dayatmis, kaç-mamisizdir.) [35]

---

[1] Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen nüshasinda "Kader Hakkinda Bâb" ziyâdesi vardir.

Kader, kaza ve hüküm ma'nâsinadir ki, Yüce Allah'in hazir eyledigi zuhuratta hüküm ve kazasidir. Bunun istilâhî ta'rîfi: Ezelden ebede dek carî olan hâller ve se'nlerin vukû'u sureti üzere mevcudatin a'yânmda Allah'in âdeti üzere vukû'a gelen küllî ilâhî hükümdür. Sârih der ki: Kader, aslinda masdardir. Bâzilari Kader ile Kaza arasini farkeylediler. Yânî Kader, Yüce Allah'in isleri vâki' kilmadan evvel takdir etmesi, Kaza ise o takdiri infaz ile yokluktan fiil hududuna çikarmaktan ibarettir ve bu sahihtir. Nitekim Peygamber (S) yikilmaya yüz tutmus olan bir magaraya ugradi da orayi geçinceye kadar yürüyüsünü sür'atlendirdi. Bunun üzerine kendisine: Yâ Rasûlallah! Allah'in kazasindan mi kaçiyorsun? denildi. Peygamber: "Allah'in kazasindan, kaderine kaçiyorum" buyurdu. Ve Kader bir nesnenin meblâg ve endazesine denir ve tâb ve takat ma'nâsinadir. Kader, "7<7ta/?r"ma'nâsinamasdar olur... Takdir, Allah'in ezelden ebede kadar halk ve îcâd eyleyecegi mevcudat ve kâinati vâki' kilmadan evvel Levhu Mahfûz'da olacagi üzere resmeylemek ma'nâsinadir. Nitekim Kaza, o resmedilmis olan isleri vakitleri geldiginde infaz ve îkaa eylemekten ibarettir... (Kaamûs Ter.)
Ibn Esîr en-Nihâye'dc, Kader'in Takdir; Kazâ'nm da Halk ma'nâsma oldugunu; Kaza ve Kader'in birbirinden ayrilmaz iki emir olduklarini, Kader'in esâs, Kazâ'nm da bina mesabesinde bulunduklarini bildirdikten sonra, bunlarin aralarim her kim ayirmak isterse Kaza ve Kader binasini yikmis olur, diyor, iste bu, "Ibn Esîî'e göre Kaza ve Kader bir ma'nâyadir" sözünün esâsidir.
Râgib el-Isfahani'ye göre, Kader, Takdir; Kaza tafsil etmek ve kesin surette hükmeylemektir. Bu surette Kaza, Kader'den daha husûsîdir. Hulâsa: Allah esyayi yaratmazdan önce esyanin mikdârlarini, hâllerini, îcâd zamanlarini, tak dîr edip bilir. Sonra geçen bu Ilmi îcâbi da onlari îcâd eder, îmân, küfür, hayir, serr, menfâat, mazarrat gibi bütün se'nler Allah'in ezelî ilmiyle, Iradesiyle, kudretiyle vücûd bulmustur. O'nun mülkünde O'nun hüküm ve takdirinden baska" hiçbir kuvvetin hüküm ve nüfuzu yoktur. Allah bu ezelî ilmi îcâbi dünyâda esyaya vücûd verir.
Kaderle ilgili bâzi âyet mealleri:
"Hiçbirsey hâriç olmamak üzere (hepsinin) hazîneleri bizim yammizdadir. Biz onlari bilinen bir mikdâr disinda indirmeyiz" (el-Hicr: 21).
"Allah diledigini mahveder, isbât eder. Ana Kitâb O'nun nezdindedir" (er- Ra'd: 39).
"Yerde ve nefislerinizde herhangibir musibet vukû'a gelmemistir ki, bu, bizim onu yaratmamizdan evvel mutlakaa bir kitâbdadtr. Sübhesiz ki, bu, Allah'a göre kolaydir" (el-Hadîd: 22).
Kur'ân-i Kerîm'de Kader ile ilgili çok âyetler vardir.
et-Tegâbun: 1-4 âyetlerine âid güzel bir tefsir: Hakk Dîni, VI, 5020-5022'-den okunmaya deger: Müslim Ter, VIII, 115, 2. hasiyede.
[2]
Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Parantez içindeki kayitlar, Müslim'in Kader Kitâbi'ndakI rivayette hadîs metnindedir.
Abdulkerîm ibn Sem'ânî söyle demistir: "Kaza ve kader konusunda en dogru bilgi kaynagi Kitâb ile Sünnet'tir. En dogru hareket de bunlardan ilham alinarak durmaktir. Bu ilham ile yetinmeyerek ileri gitmek, o hudûdsuz sahada hayrete ve dalâlete düsmektir. Yoksa kalbe emniyet ve i'timâd verir bir hareket degildir. Çünkü kaza ve kader bilgisi, Allah'in kendisine tahsîs ettigi bir sirdir ki, onun önüne çektigi bir perde ile Allah onu beserin akil ve idrâkine kapamistir. Onu Allah bildirmedikçe ne peygamberleri, ne de en yakin melekleri bilmislerdir. Rivayete göre bu Kader sirri, bunlara ancak cennete girdikleri zaman açilacaktir, ondan önce degil". Jbn Sem'ânî'nin bu tezi, bütün hadîsçilerin mezhebidir (Tecrîd Ter., XII, 246).
[3]
Kur'ân-i Kerîm'de insanin yaratilis ve tekâmül safhalari dokuz kademe hâlinde zikredilmistir:
— "And olsun biz insani çamurdan bir hulâsada yarattik.
— Sonra onu sarp ve metin bir karargâhta bir nutfe yaptik.
— Sonra o nutfeyi bir yapiskan kan pihtisi hâline getirdik.
— Derken o kan pihtisini bir çignem et yaptik.
— O bir çignem eti de kemiklere kalbettik.
— Arkasindan o kemiklere bir et giydirdik.
— Bilâhare onu baska yaratisla insâ ettik. Suret yapanlarin en güzeli olan Allah'in sâni ne yücedir!
— Sonra siz bunun arkasindan hiç süphesiz ki öleceksiniz.
— Sonra siz kiyamet gününde muhakkak diriltilip kaldirilacaksiniz" (el-Mü'minûn: 12-16).
Bu hayât safhalari âhirettekileri de içine alarak baska bir uslûbla (d-Hacc: 5-7) âyetlerinde de sayilmaktadir.
Insani bir safhada yaratmaya kaadir olan Allah'in onu tabiî seklini alincaya kadar birtakim tavirlara, kaanûnî tahavvüllere tâbi* tutmasinda hiç sübhesiz husûsî ve umûmî birtakim yararlar ve hikmetler vardir. Bu hikmetleri ilgili ilim dallarindaki mütehassislar bulmakta ve yazdiklari eserlerde uzun uzadiya anlatmaktadirlar. Bu hususlarda tafsilât için tip, biyoloji, fizyoloji ve benzeri dallarda yazilan eserlere dönmelidir.
[4]
Âyetin tamâmi: "Simdi bana haber ver: Hevâsim tanrisi edinmis, kendini bir ilim üzerine Allah sasirtmis, kulagini, kalbim mühürlemis, gözüne de bir perde germis bir adama Allah 'tan baska kim hidâyet edebilir? Hâlâ iyi düsünmeyecek misiniz?"
[5]
Ebû Hureyre: Yâ Rasûlallah! Ben genç bir erkegim. Kötü bir iste bulunmaktan korkuyorum. Kadinlarla evlenecek dünyalik da bulamiyorum, dedim. (Erkeklik yumurtalarimi çikartayim mi? demek istedim.)- Ebû Hureyre'nin bu suâllerine Rasûlullah, basliktaki cevâbi vermistir. Bu hadîs Nikâh Kitâbi'nin evvelinde geçmisti.
[6]
îbn Abbâs'in bu tefsîrini Alî ibn Ebî Talha yolundan Ibn Ebî Hatim rivayet etmistir. el-Kirmânî: Âyetin ma'nâsi: Onlar saadet için insanlarin önüne geçtiler, demektir; onlar saadetin önüne geçtiler demek degildir, demistir.
[7]
Bir âyet meali: "De ki: Herbiri kendi aslî tabîaüne göre hareket eder. O hâlde kimin daha dogru yolda bulundugunu Rabb 'in daha iyi bilicidir" (el-îsrâ: 84).
Yânî hepsi, îmân edenler de, îmân etmeyenler de kendi sâkilesi üzere amel eder. "Sâkile" kelimesi tabîat, âdet, dîn, hulk, niyet, seciyye, cibilliyet ve mu-sâkil yol gibi çesitli ve fakat birbirine yakin ma'nâlarla tefsir edilmistir. En cemiyetlisi, sonuncusudur. Yânî herkes kendi hâl ve mîzâcina uygun olan yolda hareket çder, diger deyisle husûsî hissiyatina göre is yapar, demektir.
[8]
Bulûg çagindan evvel ölen müsrik çocuklarinin âhiretteki durumlari sorulmustu. Buhârî'nIn Cenazeler Kitabi, 93. bâbdaki 140 rakamli uzun Semure ibn Cun-deb hadîsinin bir fikrasi söyledir: "Agacin dibindeki ihtiyar, Ibrahim'dir, îbrâhîm 'in etrafindaki çocuklar da insanlarin evlâdidir. O ates yakan da cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir..." (bak: 3. cild, s. 1305-1308). Buradan da müsrik çocuklarinin cennetlik oldugu, açikça anlasilmaktadir. Ibrâhîm'in etrafindaki çocuklardan "Insanlarin çocuklari" diye ta'bîr edilmesi, müslim ve kâfir çocuklarina sumûlü ifâde eder...
[9]
Bu hadîsin bâzi rivayetlerinin sonunda su ziyâde vardir: Bundan sonra Ebû Hu-reyre: Isterseniz su âyeti okuyunuz, dedi: "O hâlde sen, yüzünü bir muvahhid olarak dîne, Allah Un o fitratina çevir ki, O, insanlari bunun üzerine yaratmistir. Allah'in yaratisina (hiçbirsey) bedel olamaz. Bu dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanlarin çogu bilmezler" (er-Rûm: 30).
Bu hadîsin ögrettigi büyük bir hakîkat de insanlarda dîn duygusunun ve hakikat askinin fitrî olusudur. Bu hakikati hem bu hadîsteki Peyganiber'in sözleri, hem de sonunda zikredilen Fitratu'llah âyeti ifâde etmektedir...
Ibn Battal söyle dedi: "Allah müsrik çocuklarinin ileride ne isleyeceklerini pek iyi bilir" kavli, üç türlü te'vîl edilebilir:
a. Peygamber tarafindan bu müsrik çocuklarinin cennetlik olduklari bildirilmezden evvel, böyle tevakkuf edilmis olmasi.
b. Bu müsrik çocuklarinin büyüyüp iradî hareket çagina geldiklerinde nasil yasayacaklarini, hangi dîn üzere öleceklerini Allah bilir demek olmasi.

c. Peygamber'in bu sözünün mücmel olmasi. Ve "Ben sizin Rabb'iniz degil miyim?" (el-A'râf: 172) âyeti ile tefsîr edilmis bulunmasidir. Bu âyetle isaret buyurulan, umûmî bir ikrardir ki, burada mü'minlerin evlâdi gibi müsriklerin evlâdi da dâhil bulunur.

[10]

Allah'in emri fiile çikarilagelmis bir kaderdir. Allah'in emri biçilmis bir kader bulunuyor. Ezelde bilinip takdîr edilmis kat'î bir hüküm bulunuyor. Yâhud ezelde makdûr olmakla beraber mükellefin kudretini de selbetmez, me'mûr için de mak-dûrdur. Binânenaleyh herkesin mukadderi olan kaderi basina gelir. Bununla beraber mes'ûliyetine mâni' olmaz [Hakk Dîni, V, 3905).

[11]

Ebû Amr ibn Abdilberr söyle dedi: Bu hadîs ilim ehli indinde kader hadîslerinin en güzellerindendir. Çünkü herkese ancak Allah'in yazmis oldugu seyin hâsil olacagina delâlet etmektedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Nikâh'ta da geçmisti.

[12]

Bunun daha uzun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçti. Peygamber kizinin israrla gelmesini istedigi için, kizinin evine gitti. Çocuk kucagina verildi. Çocuk can çekisiyordu. Peygamber gözlerinden yas akitarak sessizce aglamisti.

[13]

Bunun bâzi rivayetleri Buyu', Magâzî, Nikâh, Itk'ta da geçmisti.

Bunun uzunca bir rivayeti Cenâzeler'de, "Kisinin kabir yaninda mev'izasi bâbi"nda geçmisti. Bu, Alî'den rivayet edilen meshur kader hadîslerinden biridir.

[14]

Basliga uygunlugu, bu adamin dünyâdaki son amelini kötü bir isle, intihar ile bitirmis olmasi yönündendir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Allah bu dîni fâcir kisi ile de te'yîd eder bâbi"nda da geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.

[15]

Bunun da bir rivcâyeti Cihâd'da, "Fulân kimse sehîddir demez bâbi"nda geçmisti.

[16]

Nezir, yânî adamak, mübâh olan birseyi Allah rizâsi için kendi nefsine vâcib kilmaktir. Bunun nehyedümemesi gerektigi hâlde Peygamber'in bundan neh-yetmesi, mübâh olan birseyin taahhüd edilip de sonra onun yerine getirilmemesi sebebine dayanmistir. Hattâbî: Nezr'in nehyi, ilmin garîb bir faslidir. Birseyi islemek evvelâ nehyolunsun, islenince de îfâsi vâcib olsun; bu hayrete deger bir-seydir, demistir. Sonra bu hayret söyle açiklaniyor: Rasûlullah tarafindan neh-yolunan nezir, kaderden müstagni ve bizzat maksadi saglamaya kâfidir i'tikaad edilen nezirdir. Hattâ halkin birtakim câhil tabakalari vardir ki, nezrin mukadderati degistirecegini sanmak gafletinde bulunurlar. Iste nehyolunan nezir, nezrin bu nev'idir. Yoksa hayir, serr; menfâat, mazarrat Allah'in kudreti eseri oldugunu ve nezir yalniz kaderin vücûd bulmasina bir vesileden ibaret bulundugunu i'tikaad ederek yapilan nezir, mesrû'dur.

[17]

Yânî kul için Allah'a ma'siyetten tahavvül, ancak Allah'in korumasiyle olur, kulun Allah'a tâat üzerine muhtâc oldugu kuvvet de ancak Allah'in muvaffak kilmasiyle olur. Bu kelâm, en-Nevevî'nin de dedigi gibi, bir teslim olma istegi ve tefvîz kelimesidir ki, kulun kendi nefsi için hiçbirseye mâlik olmadigi, bir zarar def etmeye ve bir hayir celbetmeye hiçbir kuvveti bulunmadigi, kuvvetin de ancak Allah'in kuvveti ve iradesiyle bulunabilecegi hakîkatine isaret eder. Bunun birer rivayeti "Hayber gazvesi" ile Dualar Kitabi'nda da geçmisti.

[18]

Bâzi nüshalarda "Suden" lafzi, dâl'in seddesiyle "Sedden" seklinde zabtedil-mistIr. Bu zabta göre su âyetlere isaret edilmistir:

"Haydin, siz bana (bedenî) kuvvetle yardim edin de, sizinle onlar arasina saglam bir sedd yapayim" (el-Kehf: 95);

"Biz hem önlerinden bir sed, hem arkalarindan bir sed çektik. Böylece onlari sanverdik, artik görmezler" (Yâsîn: 9).

[19]

Mucâhid'in bu tefsirlerini Abd ibn Humeyd senedli olarak rivayet etmistir

[20]

Buhârî bunun bir rivayetini Ahkâm'da getirdi.

[21]

Bu âyet, öldükten sonra diriltme isinin takriri ve sânini büyültmek hususunda gelmistir... Çünkü kâfirler bunu inkâr ediyorlardi. Onlari tehdîd ve bu inançlarindan men' için böyle te'kîdli buyuruldu. Bunu ta'kîb eden âyetler de kâfirlerin îmân etmeyeceklerini, bunun onlardan vukû'unun beklenilmeyecegim haber vermektedirler.

Bunlarin Kader bâblanna girmesi zahirdir. Çünkü bunlar, kuldan vukû'a gelecek seylerle ilgili ilmin önden geçmis olmasini gerektirir.

[22]

Bunu Abd ibn Humeyd, Atâ'dan; o da Ikrime'den yoluyla Ibn Abbâs'tan rivayet etmistir

[23]

Hadîsin basliga uygunlugu, zina ve zina da'vetçilerinin, kul üzerine takdir edilip yazilmis oldugu, bunlarin kaderin sâbikhgindan hâriç olmadigi yönünden-dir (Kastallânî).

[24]

Cumhurun beyâni veçhile bu irâe ve ru'yâ, sûrenin basinda geçen Isrâ Âyeti'n-deki "Âyetlerimizden bâzisini gösterelim diye" ru'yetine isaret olmasidir. Zîrâ orada tafsil edildigi veçhile bu hârika üzerine müsrikler, îmân etmek söyle dursun, îmân edenlerden bâzilarinin bile irtidâdi gibi büyük bir fitne olmustu... Ru'yâ, esasen "Busrâ" vezninde masdardir. Örfte uyku hâlinde görülenlere isim olmus ise de, esâs i'tibâriyle ma'nâsi "Ru'yef'ih, "Görmek" demektir...

"Kur'ân'da la'net edilmis olan agaci da" yine onlar için bir fitne kildik. Bu mel'ûn agaçtan murâd, Buhârî ve sâirede rivayet olundugu üzere zakkum agacidir. Ki es-Sâffât: 62-67ide; ed-Duhân'da ve el-Vâkia'da zikredilmistir... (HakkDîni, IV, 3185-3187)

[25]

Ibnu't-Tîn söyle demistir; Bu hadîsin Kader Kitâbi'na girme sebebi Yüce Allah'in müsriklerin, sâdik olan Peygamber'inin gördüklerini yalanlamalarim takdir etmis olduguna isaret etmesidir. Bu, onlarin tugyanlarinda bir artirma olmustur (Aynî).

[26]

Bu kirk sene, Yüce Allah'in "Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacagim... " (el-Bakara: 30) Ile Âdem'e rûh üfürmesi arasi yâhud rûh üfürülünceye kadar çamur hâlinde kalmasi arasidir, denildi. Müslim'de "Çamur hâlinde sûretlendirilmesi ile rûh üfürülmesi kirk senedir" vardir. Yâhud murâd bunu meleklere açiklamasi arasindaki müddettir. Yânî Âdem'in o hareketi kendinden degildi. Allah Taâlâ tarafindan, yerine getirmesi kaçinilmaz olan bir kaderdi. Peygamber'In son cümleleri, geçen hükmü takrir, te'kîd ve gönülleri bu i'tikaad üzre saglamlastirmak için bir tesbîttir. Yânî Allah Âdem'in isini, Âdem'in var olmasindan önce Ana Kitâb'da tesbît etmistir... (Kastallânî)

[27]

Muâviye ibn Ebî Sufyân(R)'m: Rasûluüah(S)'tan isittim, her namazdan selâm verdikten sonra "Allâhumme lâ mania limâ a'teyte... minkel-ceddu" derdi, diye rivayeti oldugu gibi, diger bir rivayette minber üstünde: "Ey insanlar! Allah'in ileri götürdügünü geri birakacak yok; geri biraktigini da ileri götürecek yok. Vermedigini verecek yok; verdigine mâni' olacak da yok. Baht ve servet sahibinin baht ve serveti de O'nun lütuf ve ihsani yerine geçip fâide vermez... "dedikten sonra, ben bunu Rasûlullah'tan bu agaçlarin, yânî bu minberin üstünde iken isittim, diyerek hadîsi ref etmistir. Bu rivayetlerden anlasiliyorki, Muâviye bu zikri esasen biliyor, hattâ Peygamber'den isitmis bulunuyor. Böyle iken mektûb yazip istemesi, bildiklerini kuvvetlendirme ve te'kîd içindir.

"Minke'l-ceddu "daki "Mm"kelimesi, "Bedeliyye" diye isimlenir. Bu, su âyetteki "Afin " gibidir: "Sizler âhirete bedel dünyâ hayâtina mi razi oldunuz?" (et-Tevbe: 38). Hadîs, Namâz'da, Rikaak'ta, Duâlar'da... da geçmisti.

[28]

Bunun bir rivayeti Dualar Kitabi, "Belâ mesakkatinden Allah'a siginmak bâ-bi"nda geçmis ve bâzi açiklamalar verilmisti.

[29]
Âyetin tamâmi söyledir: "Ey îman edenler, sizi, size hayât verecek seylere da '-vet ettigi zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin. Bilin ki, sübhesiz Allah, kisi ile kalbi arasina girer ve siz hakîkaten yalniz O'na dönüp toplanacaksiniz".
"Ona kalbinden, kalbine ondan daha yakin, daha hâkimdir. Ondakini gönlünden, gönlündekinI ondan daha iyi bilir ve daha yakindan zabt ve temellük eder. Kudreti o kadar nafizdir ki, yalniz kisi ile baskalari arasina degil, onunla kalbi arasma girer, "hisseden ben" ile "hissedilen ben"i birbirinden ayirir. Insani bir anda gönlündeki emellerinden mahrum ediverir. Azimlerini bozuverir, niyetlerini tahvil ediverir, kanâatlerini, zevklerini degistiriverir. Onunla kalbinin arasini öyle ayirir, öyle açar ki, birbirinin ziddi kesilir. Insanin kendini kendine hasim eder.KisI ile kalbinin arasina öyle girer ki, aklini elinden aliverir, nihayet canini alir, öldürüverir. Bunun için Allah sizinle kalbiniz arasina perde çektigi ve ölüme da'vet ettigi vakit icabet etmemege ve cebrine mukaavemet eylemege imkân bulamazsiniz ve bir lahza sonra basiniza ne gelecegini bilemezsiniz..." (Hakk Dîni, III, 2386-2387)
[30]
Bu hadîsi Yeminler ve Nezirler ile Tevhîd'de de getirecektir.
[31]
Bu hadîsin uzunca bir rivayeti Cenazeler Kitabi, "Çocuk müslümân olup da öldügünde üzerine cenaze namazi kilinir mi bâbi"nda geçmisti. Basliga uygunlugu "Eger bu Deccâl ise, sen ona tokat yetiremezsin" sözündedir. Çünkü ilâhî ilimde onun çikacagi ve yapacaklarini yapacagi takdîr edilmistir. Allah ilminde, yapacaklarini yapincaya kadar yasayacak diye sabit olup, geçmis olan kimsenin öldürülmesine seni muktedir kilmaz, eger seni buna muktedir kilmis olsaydi, bunda Allah'in ilminin degismesi lâzim gelirdi. Allah ise bundan münezzehtir. (Aynî ve Kastaîlânî).
[32]
"Vellezî kaddera fefiedâ": ve O ki takdîr etti de hidâyet buyurdu, yarattigi herseye "Allah hersey için bir ölçü ta'ytn etti" (et-Talâk: 3) uyarinca, ilim ve iradesiyle bir kader ta'yîn eyledi. Cinslerinde, nevi'Ierinde, ferdlerinde, sifatlarinda, fiillerinde, ecellerinde birtakim hususiyetlerle bir hadd ve mikdâr tahsis etti... "Hedâ"nm zahiri "Allah herseyin hilkatini verdi, sonra hidâyet edip yolunu gösterdi" (Tâhâ: 50) gibi, herseyi gerek tabiî, gerek ihtiyarî surette hilkati gayesine yöneltmek ma'nâsiyle umûm esyayi sâmil olmaktir..
"Kaddera", bütün mahlûkaati zâtlarinda ve sifatlarinda herbirinin hususiyetlerine göre takdirini sâmildir... (Hakk Dîni, VII, 5743-5747).
[33]
Yânî kendisi bu hastaliga tutulmasa bile bu sabir, ümîd ve i'tikaadiyle sehîd sevabina benzer sevâb alir. Hadîsten kasdedilen budur. Bunun bir rivayeti Tibb'-da geçmisti.
[34]
el-A'râf'taki âyet, mü'minlerin cennete ulastiklari zaman söyleyecekleri hamd-dir. ez-Zumer âyeti ise, azâb günü azaba çekilen kimsenin söyleyecegi pismanlik sözleridir.
Bu her iki âyet ile babin hadîsi: Allah Taâlâ'nin hidâyeti ve dalâleti yaratmakta tek olduguna ve ancak O'nun kullarina kendilerinden irâde ettigi îmân ve küfür kazanmalarina kudret verdigine, bunlarin kullar tarafindan yaratilmis olmadigina açikça delâlet etmektedir (Aynî).
[35]
Bunun bir rivayeti, az farkla Cihâd'da, "Hendek kazma bâbi"nda geçmisti. Umer ibnu'l-Hattâb(R)'in halîfeligi zamaninda hicretin 17. yilinin sonlarinda Sam'a gitmek üzere yola çikmasi, Suriye hududunda Sam'da tâûn oldugu haberi üzerine yaptigi istisareler ve Peygamber'den nakledilen hadîs geregince ileri gitmeyip oradan dönerken, ordu kumandani Ebû Ubeyde ibnu'I-Cerrâh: Allah'in kaderinden mi kaçiyorsun? deyince, Umer: Evet, Allah'in kaderinden yine Allah'in kaderine kaçiyoruz! deyip de bunu hârika bir misâlle demlendirmesi hadîsi de bu kader konusunda gönle huzur verici bir îzâhtir. Yerinden okunmaya deger: Buhârî, Tibb, "Tâûn hakkinda zikredilen seyler babi".

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

83- KITABU'L-EYMAN VE'N-NUZÛR
(Yemînler ve Nezirler Kitabi)

1- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Allah sizi yemînlerinizdeki lagvden dolayi sorumlu tutmaz* Fakat kalblerinizin azmettigi yemînler yüzünden muaheze eder. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte oldugunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak, ya onlari giydirmek yâhud bir kul azâd etmektir. Fakat kim bunlari bulamazsa üç gün oruç (tutmasi lâzimdir).
Iste bu and ettiginiz vakit, yeminlerinizin keffâretidir. Yeminlerinizi muhafaza edin. Allah âyetlerini size böylece açikliyor.
Tâ ki sükredesiniz" (ei-Mâide: 89) [1]

1-.......Bize Hisâm ibn Urve, babasi Urve'den; o da Âise(R)'den
söyle dedigini haber verdi: Ebû Bekr, yaptigi herhangibir yeminden asla caymaz (onu muhakkak yerine getirir) idi Nihayet Allah, ye-mîn keffâreti âyetini indirince:
— Ben herhangibir seye yemîn eder de, ondan baskasini yeminimden daha hayirli görürsem, muhakkak o hayirli olani yaparim ve yeminimden keffâret veririm, dedi.

2-.......Abdurrahmân ibn Semure (R) tahdîs edip söyle demistir: Peygamber (S) bana (bir kerre söyle ögüt verdi):
— "Yâ Abderrahmân ibne Semure! Sakin sen (kendiliginden) emirlik vazifesi isteme. Sübhesiz sen eger, senin istemenden dolayi sana emirlik ve baskanlik verilirse, istedigin sey ile (yalniz) birakilirsin (Allah'in yardimina nail olmazsin). Eger emirlik ve baskanlik sana, sen istemeden verilirse (Allah tarafindan) bu is üzerine yardim olunursun. Bir de sen birseye yemîn edip de baskasini ondan daha hayirli gördügünde, yemininden keffâret ver ve o hayirli olan isi yap!" [2].

3-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Ben (Tebûk seferi hazirligi yaptigi sirada) Es'arîler'den bir topluluk içinde Peygam-ber(S)'e gelip, bizlere binek ve yük devesi vermesini istedim. Peygamber:

— "Vallahi ben sizleri deveyeyükleyemem. Yanimda sizleri üzerine yükleyebilecegim deve yoktur" buyurdu.

Ebû Mûsâ dedi ki: Sonra bizler Allah'in beklememizi istedigi kadar bekledik. Sonra bize hörgüçleri beyaz üç deve verildi. Bizler bunlar üzerine yüklerimizi yükledik. Gittigimiz zaman bizler yâhud bâzimiz:

— Vallahi bu is bize bereketli ve mübarek olmaz. Biz Peygam-ber'e gelip, O'ndan bizi develere yüklemesini istiyorduk, O bizi yük-lemeyecegine yemîn etmisti. Haydin bizi Peygamber'e döndürün de kendisine bu yemîm'ni hatirlatalim! dedik.

Akabinde Peygamber'e gelip hatirlattik. Bunun üzerine Peygamber:

— "Sizlere develere yükleyen ben degilim. Fakat sizleri develere Allah yüklemistir. Bana gelince; vallahi eger Allah isterse, ben bir yemîn eder ve yemîn ettigim seyin baskasini, yemîn ettigim seyden daha hayirli görürsem muhakkak yeminimden keffâret verir ve o daha hayirli olan isi yaparim -yâhud: O daha hayirli olan isi yapar ve yeminimden keffâret veririm-" buyurdu [3].

4-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, haber verdi ki, Hemmâm ibn Münebbih söyle demistir: Bu, Ebû Hureyre(R)'nin bize Peygam-ber(S)'den tahdîs ettigi hadîslerdendir. Peygamber: "Biz müslümân-lar (dünyâ ümmetlerinin) sonunculariyiz, kiyamet gününde öne geçecek olanlariz" buyurmustur. Rasûlullah (hitabesine devamla): "Vallahi sizin biriniz ailesi aleyhinde yemîn edip de yemîninde inâd ve isrâr etmesi, (yeminini bozup) Allah'in farz kildigi keffâreti vermesinden daha günahlidir" buyurmustur [4].

5-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Rasûlullah (S): "Her kim ailesi hakkindaki (onlara zararli) bir yemîn üzerinde israr ederse, onun bu israri, yeminini bozmasindan daha büyük bir günâhtir. O kimse israri terkedip hayir olan isi yapsin (yânî keffâret versin)/" buyurmustur [5].

2- Peygamber(S)'In .Yemînînde- "Ve Eymuhlâhi" Ta'bîrini Söylemesi Babi

6-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S- Rumlar üzerine göndermek için) bir ordu hazirlayip bunun basina Usâme ibn Zeyd'i kumandan ta'yîn etmisti. Insanlarin bâzisi Usâme'nin kumandanligina i'tirâz ve dedikodu etmislerdi. Bunun üzerine Rasûlullah ayaga kalkip bir hutbe yapti da:

— "Sizsimdi Usâme'nin kumandanligi hususunda kötüleme yapmaktasiniz. Sizler, bundan önce, onun babasinin kumandanligina da dil uzatiyordunuz. 'Veeymu'Mhi - Allah'ayemîn ederim ki', Zeyd ibn Harise kumandanliga nasil îamâmiyle lâyiksa ve o bana insanlarin en sevimlilerinden biri olmussa, hiç sübhesiz su Usâme de babasindan sonra bana insanlarin en sevimlilerindendir!" buyurdu [6].

3- Bâb: Peygamber(S)'In Yemîn Etmesi Nasil Idi?

Ve Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Peygamber (S): "Nefsim elinde olana yemin ederim" dedi, demistir.
Ebû Katâde de: Ebû Bekr -Huneyn yilinda-Peygamber'in yaninda "Lâ hâ'llâhi izen" yânî "Lâ vallahi izen" ta'bîrini söyledi, demistir.

(el-Buhârî söyle dedi:) Yemînde "Vallahi" ve "Billahi" ve "Tallahi" ta'bîrleri söylenilir [7].

7-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber(S)'in yemini çok defa "Lâ ve mukallibVl-kulûb (= Hayir, kalbleri çeviren Allah'a yemîn ederim)" ta'bîri idi, demistir [8].

8-.......Bize Ebû Avâne, Abdulmelik'ten; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kayser helak oldugu zaman, ondan sonra (Rûm diyarinda onun gibi hâkimiyet saglayan) bir kayser daha olmayacaktir. Kisrâ helak oldugu zaman da ondan sonra bir daha kisrâ (saltanati) olmayacaktir. Nefsim elinde bulunan(M-\ah)a yemîn ederim ki, kisrâ ve kayserin hazîneleri, muhakkak Allah yolunda sarf edilecektir" buyurmustur.

9-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Kisrâ helak oldugu zaman, ondan sonra kisrâ olmayacaktir. Kayser helak oldugu zaman, ondan sonra da kayser olmayacaktir. Muhammed'in nefsi elinde bulunan(Allah)a yemîn ederim: Kisrâ ile kayserin hazîneleri muhakkak Allah yolunda (cihâd eden mücâhidlere) sar olunacaktir" buyurmustur [9].

10-....... Bize Abde, Hisâm ibn Urve'den; o da babasi Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âise(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Ey Muhammed Ümmeti! Vallahi eger sizler benim bilmekte oldu-gum seyleri bilir olsaydiniz, muhakkak çok aglar ve muhakkak az gülerdiniz!" buyurmustur [10].

11-.......Abdullah ibn Hisâm (R) söyle demistir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde bulunuyorduk. Peygamber Umer ibnu'I-Hattâb'in elinden tutmus hâldeydi. Umer ona:
— Yâ Rasûlallah, Sen bana muhakkak ki, nefsimden baska her-seyden daha sevimlisin! dedi.
Peygamber de ona:
— "Hayir (öyle söyleme)/ Nefsim elinde bulunan(A\\ah)ayemîn ederim ki, ben sana hayâtindan daha sevimli olmadikça (îmânin kemâle ermez)" buyurdu.
Bunun üzerine Umer de ona:
— Su anda Allah'a yemîn ederim ki, Sen bana muhakkak nefsimden, yâni canimdan da daha sevimlisin, dedi.
Peygamber de:
— "Iste simdi oldu yâ Umer (îmânin kemâle erdi)/" buyurdu [11].

12-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) söyle haber vermislerdir: Iki hasim kimse Rasûlullah(S)'a gelip da'vâlarini arzettiler. Söyle ki, onlardan biri:
— (Yâ Rasûlallah!) Aramizda Allah'in Kitabi ile hüküm ver! dedi.
Bu ikisinin daha anlayisli ve dirayetli hâlde bulunan digeri de:
— Evet yâ Rasûlallah, aramizda Allah'in Kitabi ile hüküm ver ve da'vâmi söylemek üzere bana izin ver! dedi.
Rasülullah:
— "Söyle!" buyurdu. Ikinci hasim söze baslayip:
— Benim oglum bu A'râbî'nin yaninda ücretli (çoban) idi. -Râvî Imâm Mâlik: "el-Asîf", "Ecîr" yânî "Ücretli"dir, demistir.- Bunun karisiyle zina etmis. Bana, bu zina suçundan dolayi ogluma recm cezasi lâzim gelecegini haber verdiler. Ben bu adama yüz koyun ve bir de cariyemi fidye verip oglumu kurtardim. Sonra ben bunu ilim ehli olan kimselere sordugumda, onlar bana, (henüz bekâr olan) ogluna yüz deynek hadd ile bir sene gurbete sürgün gönderme cezasi, bunun karisina da ancak taslanma cezasi gerektigini haber verdiler. (Simdi ne buyurursunuz yâ Rasûlallah?) dedi.
Bunun üzerine Rasülullah:
— "Dikkat edip iyi dinleyin! Nefsim elinde buluna n(A\lah)a ye-mîn ederim ki, ben elbette aranizda Allah'in Kitabi ile hüküm verecegim: Koyunlarin ile cariyen sana geri verilir!" buyurdu, ogluna da yüz deynek vurup bir sene sürgün etti.
(Sonra sahâbîlerden) Uneys ibnu'd-Dahhâk el-Eslemiyye'ye, onun karisina gitmesi ve eger suçunu i'tirâf ederse onu taslamasi emredildi. Kadin, suçunu i'tirâf etti, Uneys de ona taslama cezasini uy-guladi [12].

13-.......Bize Su'be, Muhammed ibn Ebî Ya'kûb'dan; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babasindan tahdîs etti ki, Pey-gamber(S):
— "Re'y ettiniz mi (bana haber veriniz); Eger Eslem, Gifâr, Mu-zeyne, Cuheyne kabileleri Temim, Âmir ibn Sa'saa, Gatafân veEsed kabilelerinden hayirli iseler, bu ikinciler elleri bos olmus ve ziyan etmis degiller midir?" buyurdu. Muhâtablari:
— Evet, eli bos olup ziyan etmislerdir, dediler. Bunun üzerine Peygamber:
— "Nefsim elinde bulunan(A\\ah)a yemîn ederim ki, onlar (Eslem, Gifâr, Muzeyne, Cuheyne) bunlardan (yânîTemîm, Âmir, Gatafân, Esed kabilelerinden) elbette daha hayirlidirlar!" buyurdu [13].

14-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urve haber verdi. Ona da Ebû Humeyd es-Sâidî (R) söyle haber vermistir: Rasülullah (S) - Abdullah ibnu'l-Lutbiyye el-Ezdî isminde- bir adami zekât topla-ma me'mûru ta'ym etmisti. Bu me'mûr isini bitirdigi zaman Rasû-lullah'a geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Su sizin zekât mahnizdir, bu da bana hediye verilmistir, dedi.
Rasûluîlah da ona:
— "Sen babanin ve ananin evinde otursaydin da sana hediye verilir miydi yâhud verilmez miydi baksaydin ya!*' buyurdu.
Akabinde zevalden sonraki bir namaz ardinda ayaga kalkti, se-hâdet kelimelerini söyledi ve Allah'i lâyik oldugu sifatlarla sena etti.'

Sonra "Ammâba'du = Sözün bundan sonrasi sudur" deyip su hutbeyi söyledi:
— "Bu âmilin, yâni me'mûrun hâli nedir? Ben onu bir ise me'~ mûr ta'yîn ediyorum, sonra bana gelip hesap verirken: Su sizin isinizdir, bu da bana hediye verildi diyor! O, babasinin ve anasinin evinde otursaydi da ona hediye verilir miydi yâhud verilmez miydi baksaydi ya! Muhammed'in nefsi elinde bulunan(A\lah)a yemîn ederim ki, her-hangibiriniz devlet-millet malindan hainlik yapip haksiz birsey alirsa, muhakkak kiyamet gününde o çaldigi mali boynu üzerinde tasiyarak getirecektir. Öyle bir hâlde ki, çaldigi sey bir deve ise, deveyi iniltisi oldugu hâlde; bir sigir ise, bagirmasi i oldugu1 hâlde; bir davar ise, yine melemesi oldugu hâlde bunlarin herbirini boynunda tasiyarak getirecektir. Ben (emrolundugum seyi sizlere) teblig ettim!" buyurdu.-
Ebû Humeyd: Bundan sonra Rasûlullah elini, bizim kendi koltuk alti beyazligini görecegimiz derecede yukari kaldirdi, dedi.
Yine Ebû Humeyd: Bu hutbeyi benimle beraber Zeyd ibn Sabit de Peygamber'den isitmistir; ona da sorunuz! Dedi [14].

15-.......Bize Hisâm -ki o, Ibnu Yûsuf'tur- Ma'mer ibn Râsid'den; o da Hemmâm ibn.Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ebû'I-Kaasim (S): "Muhammed'in nefsi elinde bu-lunan(A\\ah)a yemîn ederim ki, eger sizler benim bilmekte oldugum seyleri bilir olsaydiniz, muhakkak çok aglar ve elbette az gülerdiniz!" buyurdu [15].

16-.......Ebû Zerr el-Gifârî (R) söyle demistir: Ben bir kerresinde RasûluIlah(S)'m huzuruna vardim, o sirada kendisi Ka'be'nin gölgesinde: "Ka'be'nin Rabb'ineyemîn ederim ki, muhakkak onlar çok hüsrandadirlar, Ka'be'nin Rabb'ine yemîn ederim ki, muhakkak onlar çok zarardadirlar!" buyuruyordu.
Ben kendi kendime: Benim hâlim nedir ki? Bende birsey mi görülüyor - Bir zabta göre: Acaba bende hüsrani gerektirecek birsey mi görüyor-? Benim hâlim, sanim ne olabilir ki? dedim.
Rasûlullah bu sözü tekrarlayip söylerken, ben de yanina oturdum. Susmaga da muktedir olamayip Allah'in irâdesi beni kaplayarak:
— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun! Bu hüsranda (ve büyük ziyanda) olanlar kimlerdir? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Mallari çok olanlardir (zenginlerdir). Fakat bunlardan (ma-lindaki haklari) söyle, söyle, söyle (etraflarindaki fakirlere) verenler müstesnadirlar" buyurdu [16].

17-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Süleyman (Peygamber):
— Vallahi ben bu gece doksan kadina dolasirim da, onlarin her-biri Allah yolunda savasacak birer süvârî getirir, diye yemîn etti.
Arkadasi kendisine:
— Insâattahu de! dedi.
Süleyman 'In sâallâh' demedi ve bütün kadinlarina dolasti. Neticede birtek kadin müstesna, onlardan hiçbiri gebe kalmadi. Sonra o bir kadin da yarim bir çocuk getirdi. Muhammed'in nefsi elinde

o/a«(Allah)û yemîn ederim ki, eger Süleyman 'In sâattah' deseydi, o çocuklarin hepsi de Allah yolunda birer süvârî olarak muhakkak cihâd ederlerdi!" [17].

18-....... el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Peygamber(S)'e ipekten bir kumas parçasi hediye edildi de insanlar onu elden ele dolastirmaya, güzelliginden ve yumusakligindan hayret edip hoslanmaya basladilar. Rasûlullah (S):
— "Siz bundan hayrete mi düsüyorsunuz?" buyurdu. Sahâbîler:
— Evet yâ Rasûlallah, bu bizim çok hosumuza gitti, dediler. Rasûlullah:
— "Nefsim elinde bulunan(A\\ah)'a yemîn ederim ki, Sa'd ibn Muâz'in cennetteki mendilleri elbette bundan daha hayirlidir" buyurdu.
Su'be ve Isrâîl, Ebû Ishâk'tan yaptiklari rivayetlerinde "Vellezî nefsî bi-yedihi" fikrasini söylemediler [18].

19-....... Âise (R) söyle demistir: Utbe ibn Rabîa kizi Hind:
— Yâ Rasûlallah! Vaktiyle yeryüzünde bulunan hiçbir ev halkinin zelîl olmalari, bana Sen'in ev halkinin zelîl olmalari derecesinde sevgili olmazdi. Sonra bu gün ise yer üzerinde bulunan ev sâhiblerin-den hiçbirinin azîz olmalari, bana Sen'in ev halkinin azîz ve saâdetli olmasindan daha sevimli degildir! dedi.
-Metinde "Ahbâ" ve "Hibâ" kelimelerini sekk ile söyleyen, râ-vî Yahya ibn Bukeyr'dir.-Rasûlullah (S):
— "Muhammed'in nefsi elinde olan(Mlah)a yemîn ederim ki (ben de sana nisbetle bunun gibiyim)" buyurdu.
Hind:
— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok siki, cimri bir kimsedir. Onun malindan ailemize yedirmemde bana bir günâh olur mu? diye sordu.
RasûluIIah:
— "Hayir, ancak ma'rûf ölçü ile yedirmelisin" buyurdu [19].

20-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs edip söyle demistir:
RasûluIIah (S) arkasini Yemen'in tabaklanmis derisinden kubbe seklinde kurulmus bir çadira dayandigi sirada, bir ara sahâbîlerine:
— "Sizler cennet ehlinin dörtte biri olmaniza razi olur musunuz?" diye sordu.
Sahâbîler:
— Evet razi oluruz! dediler. RasûluIIah:
— "Cennet ehlinin üçte birini teskil etmenize razi olmaz misiniz?" buyurdu.
Sahabiler:
— Evet razi oluruz! dediler. Bu sefer RasûluIIah:
— "Muhammed'in nefsi elinde bulunan{PA\ah)a yemin ederim ki, ben sizin muhakkak cennet ehlinin yarisi olmanizi ümîd etmekteyim" buyurdu [20].

21-.......Ebû Saîd eI-Hudrî(R)'den (o, söyle demistir): Bir kisi, diger bir kisinin bütün gece tekrarlayarak "Kulhuvellâhu ahad" Sûresini okur oldugunu isitti. Sabah olunca RasûluIlah(S)'a gitti de, o kimsenin bütün gece bu sûreyi okumasini azimsayarak, Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine RasûluIIah:
— "Nefsim elinde bulunan(A\lah)a yemîn ederim ki, bu sûreyi okumak, muhakkak bütün Kur'ân'in üçte birine denk olur" buyurdu [21].

22-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, kendisi Peygamber(S)'den isitmistir: "(Namazda) rukû'u vesucûdu tam yapiniz. Nefsim elinde bulunan(A\\ah)a yemîn ederim ki, ben, sizler rukû'a vardiginiz zaman da, sucuda vardiginiz zaman da sirtimin arkasindan sizleri muhakkak görmekteyim" buyuruyordu.

23-.......Su'be, Hisâm ibn Zeyd'den; o daEnes ibn MâIik(R)'ten söyle haber verdi: Bir kerresinde Ensâr'dan bir kadin, beraberinde çocuklari oldugu hâlde Peygamber'e geldi (ve bir hacetini söyledi). Peygamber(S): "Nefsim elinde bulunan(A\\ah)a yemin ederim ki, siz Ensâr cemâati bana insanlarin muhakkak en sevimlilerisiniz" buyurdu ve bunu üç kerre söyledi [22].

4- Bâb:

"Babalarinizin ismiyle yemîn etmeyiniz"
24- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Umer ibnu'l-Hattâb'a yetisti. Umer bir kaafile içinde ilerliyor ve babasi ile yemîn ediyordu. Rasûlullah:
— "Dikkat edin! Muhakkak ki, Allah sizleri babalarinizla yemîn etmenizden nehiy buyuruyor. Artik kim yemîn edecekse, Allah adiyle yemîn etsin yâhud da sussun!" buyurdu [23].

25-.......Ibn Sihâb dedi ki: Salim söyle dedi: Ibn Umer (R) söyle dedi: Ben Umer(ibnu'I-Hattâb)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) bana:
— "Sübhesiz Allah sizleri babalarinizla yemîn etmenizden
nehyeder" buyurdu.
Umer: Vallahi ben bunu Peygamber(S)'den isittigimden beri, ne bunu kasdedip söyleyerek, ne de baskasindan nakledici olarak, baba ismiyle yemîn etmedim, demistir.
Mucâhid: "Ev eseretin min ilmin.. " (ei-Ahkaaf: 4) kavlinin tefsirinde: "Bir ilim naklederek" demektir, demistir [24].
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ukayl, ez-Zubeydî, Is-hâk el-Kelbî de Yûnus'a mutâbaat etmislerdir. Sufyân ibn Uyeyne ile Ma'mer ibn Râsid de ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da Ibn Umer'den; o da Umer'in Peygamber'den isitmis oldugunu söylemislerdir.

26-....... Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Umer(R)Men isittim, o: Rasûlullah (S): "Babalarinizla yemîn etmeyiniz!" buyurdu, diyordu.

27-.......Zehdem ibn Mudrib söyle demistir: Huzâa'dan bir firka olan su Cerm boyu ile Tayy kabilesinden olan el-Es'arîler arasinda bir sevgi ve kardeslik vardi. Biz, (Usmân tarafindan Küte Vâlîsi ta'-yîn olundugu zaman) Ebû Mûsâ el-Es'arî'nin yaninda bulunduk. O sirada ona, içinde tavuk eti bulunan bir yemek ikram olundu. Yaninda Teymullah ogullan'ndan kirmizi renkli bir adam vardi. Bu zât, Mevlâ'lardan bir kimse gibi idi. Vâlî onu yemege da'vet etti. O zât:
— Ben tavugu pis birsey yerken gördüm de, ondan tiksindim ve artik onun etinden yememege yemîn ettim, dedi.
Ebû Mûsâ ona söyle dedi:
— Kalk, yaptigin yemîn hakkinda ben sana bir hadîs tahdîs edeyim: (Rasûlullah, Tebûk seferi hazirliginda bulunurken) ben Es'arî-ler'den bir cemâat içinde Rasûlullah(S)'a geldim de bize binecek ve esyamizi yükleyecek develer vermesini istiyorduk. Rasûlullah: "Vallahi ben sizleri develere yükleyemem, benim yanimda sizleri üzerine yükleyecek deve yoktur" dedi. Bir süre geçince Rasûlullah'a bir mikdâr ganimet devesi getirildi. Bunun üzerine Rasûlullah bizden sorup: "Es'-arîler cemâati nerede?" dedi. Akabinde bize hörgüçleri beyaz bes tane deve verilmesini emretti. Biz yanindan bu develerle gittigimizde, kendi aramizda: Biz ne yaptik! Rasûlullah bizleri develere yükleye-meyecegine, yaninda yükleyecek develer bulunmadigina yemîn etmisti. Sonra O bizlere deve verip yükledi Biz Rasûlullah'a yeminini unutturduk. Vallahi biz ebediyyen felah bulmayiz! dedik. Bu düsün-
ce üzerine hemen kendisine döndük ve O'na: Biz Sana, bizlere deve verip yüklemen için gelmistik de Sen bizleri yüklemeyecegine ve yaninda yükleyecek deve bulunmadigina yemîn etmistin (simdi bize develer verdin)? dedik. Rasûlullah: "Sizlere develer verip yükleyen ben degilim, lâkin sizleri develere Allah yüklemistir. Vallahi ben birseye yemin eder de akabinde yemîn ettigim seyden baskasini daha,hayirh görürsem, muhakkak o hayirli olan isi yaparim da yeminimden kef-fâretle çözülür kurtulurum" buyurdu [25] ..

5- Bâb: Lât Ile, Uzzâ Ile Ve Tâgûtlarla Yemîn Edilmez [26]

28-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her kim yemîn eder de yemininde 'Lât ve Uzzâ hakki için' derse (bunun keffâreti olmak üzere) hemen 'Lâ ilahe ille'ttâh' desin. Ve herhangidir kimse de arkadasina 'Gel seninle kumar oynayalim' derse (o da ma'siyet sözden dolayi) fakirlere sadaka versin!" [27] .

6- (Her Ne Kadar Yemîn Edilmeyecek De Olsa Yapacagi Yâhud Yapmayacagi) Bir Is Üzerine Yemîn Eden Kimse Babi

29-.......Bizeel-Leys, Nâfi'den, o da Ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) altindan bir

mühür yüzük yaptirdi. Bunu parmagina takar ve kasim, yânî yazili olan tarafini elinin içine getirirdi. Bunu görünce insanlar da birtakim yüzükler yaptirdilar. Sonra Rasûlullah minber üzerine oturdu, elinden bu mühür yüzügü çekip çikardi da:
— "Ben bu mühür yüzügü takiniyor ve bunun yazili kasini da elimin içine getiriyordum" buyurdu ve o yüzügü atti.
Sonra da:
— "Vallahi ben bunu ebediyyen takmam!" buyurdu. Bunun üzerine insanlar da kendi yüzüklerini çikarip attilar [28].

7- Islâm Dîni'nden Baska Bir Dînle Yemîn Eden Kimse (Bu Yeminle Kâfir Olur Mu, Olmaz Mi?) Babi

Peygamber (S): Lât ve Uzzâ ile yemîn eden kimseye "iâ ilahe ille'llâh' desin1" buyurdu da, onu küfre nisbet
etmedi [29].

30-.......Sabit ibnu'd-Dahhâk (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Islâm milletinden yânî Islâm Dîni'ninden baskasiy-le yemîn eden kimse, söyledigi o dîn sahibi gibidir. Her kim dünyâda kendisini birseyle öldürürse, cehennem atesinde intihar ettigi nesne ile azab olunur. Mü'mine la'net etmek, onu öldürmek gibidir. Her. kim de bir mü 'mine kâfirlik isnâd ederse, bu da onu öldürmek gibidir" [30].

8- Bâb: Insan Konusmasi Arasinda "Allah'in Diledigi Ve Benim Diledigim" Sözünü Söylemez [31]

Insan "Ben Allah ileyim, sonra seninleyim" der mi?

31-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs edip Peygamber(S)'den söyle buyururken isittigini söylemistir: "îsrâtl ogullari'nda (abras, kel ve kör) üç kisi vardi. Allah bunlari imtihan etmek istedi de onlara bir melek gönderdi...
Melek ikinci defa abras olan kimseye geldi de: — Ben yolcu garîb bir kimseyim, yol üzerinde iken benden yasama ve memleketime ulasma sebebleri kesilmistir. Bu gün benim için muradima ulasabilmek ancak evvelâ Allah'in yardimi iledir, sonra da senin yardimin iledir." (Simdi ben, sana güzel bir renk, güzel bir vücûd ve birçok mal veren Allah rizâsi için senden bir deve isterim ki, bu seferimde onun üzerinde muradima ve vatanima erisebileyim, dedi...) dedi ve hadîsin tamâmini zikretti [32]...

9- Yüce Allah'in: "Allah'a yeminlerinin bütün hiziyla and ettiler kit eger kendilerine (istedikleri gibi) bir âyet gelirse, herhalde ona inanacaklar. De ki: Âyetler ancak Allah nezdindedir... " (d- [33]

En'âm: 109) Kavli Babi .

Ve Ibn Abbâs da söyle dedi: Ebû Bekr:
Vallahi yâ Rasûlallah, ru'yâ ta'bîrinde hatâ ettigim seyi bana muhakkak söylesen! dedi.
Rasûlullah ona:
"Allah adina yemîn ederek isrâr etme!" buyurdu [34]

32-.......el-Berâibn Âzib (R): Peygamber (S) bizlere, bize karsi yemîn eden kimsenin yeminini kabul etmemizi emretti, demistir [35].

33-.......Bize Âsim el-Ahvel haber verdi: Ben Ebû Usmân'dan isittim; o Usâme'den söyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah(S)'in bir kizi haber gönderdi. Rasûlullah'in beraberinde Usâme ibn Zeyd, Sa'd ibn Ubâde, Ubeyy ibn Ka'b bulunuyorlardi. Kizi:
— Oglum ölmeye yaklasti, hemen bize geliniz! diyordu. Rasûlullah kizina selâm söylüyor ve:
— "Allah'in aldigi ve verdigi hersey kendisine âiddir. Veherse-yin Allah katinda ta'yîn edilmis bir ömrü vardir. Sabret ve sabrin sevabini Allah'tan bekle!" buyuruyordu.
Akabinde kizi tekrar haber yollayip, bu sefer yemîn vererek muhakkak gelmesini istedi. Bunun üzerine Rasûlullah kalkti, biz de O'-nunla beraber kalktik. Rasûlullah kizinin evine varip oturunca hasta çocuk kendisine verildi. Rasûlullah çocugu kucagina oturttu. Çocugun nefsi gidip geliyor, can çekisiyordu. Rasûlullah'in iki gözü yas döküyordu.
Sa'd ibn Ubâde:
— Yâ Rasûlallah! Bu yas, bu aglama nedir? dedi. Rasûlullah:
— "Bu (sessiz) aglama ve gözyasi, Allah'in kullarindan dileyecegi kimselerin gönüllerine koydugu (ilâhî) bir rahmettir. Allah ancak kullarindan merhametli olanlara merhamet eder -yâhud: Allah bunu ancak kullarindan merhametli olan gönüllere ihsan eder-" buyurdu [36].

34-.......Bana Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Müslümanlardan üç çocugu ölen kimseye cehennem atesi dokunmaz, ancak Allah'in yemini yerini bulacak kadar görür" [37].

35-.......Harise ibnu Vehb el-Huzâî (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim: "Size cennet ehline delâlet edip bildireyim: Her zat/olan, insanlar tarafindan zaîf görülen (mütevazi') mü'mindîr. O sayet Allah üzerine birseye yemîn etse, Allah muhakkak onu yemininde gerçek çikarirdi. Size cehennem ehlini de bildireyim; Onlar da her kati yürekli, kibirli ve hileci, ululuk taslayan kimselerdir" buyuruyordu [38].

10- Bâb: Insan "Eshedu Billahi" Yâhud "Sehidtu Billahi" ("Ben Sunu Muhakkak Yapacagim" Yâhud "Yapmayacagim") Dedigi Zaman (Bu Söz Yemîn Olur Mu)? [39]

36-....... Abdullah ibn Mes'üd (R) söyle demistir: Peygamberce:
— Insanlarin hangisi hayirlidir? diye soruldu. Peygamber:
— "insanlarin hayirlisi, benim asnmdir. Sonra onlara yakin olanlardir, sonra onlara yakin olanlardir. Sonra bir kavim gelir ki, onlardan bîrinin sehâdeti yemininin önüne geçer, yemini de sâhidliginin önüne geçer" buyurdu.
Râvî Ibrahim en-Nahaî: Bizim sahihlerimiz (yânî büyüklerimiz), bizler oglanlar hâlinde iken bizlere sehâdet ve ahd ile yemîn etmemizi nehyederlerdi, demistir [40].

11- Insanin: "Aziz Ve Celîl Olan Allah'in Ahdi (Üzerime Olsun, Muhakkak Söyle Yapacagim" Demesi) Babi

37-....... Bize Ibnu Ebî Adiyy, Su'be'den; o da Süleyman'dan ve Mansûr'dan; onlar da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim birmüslümân kisinin -yâhud: bir kardesinin- malini koparip almak için yalan bir yemîn ederse, kiyamet gününde Allah'a, kendisine öfkelenmis olarak kavusur" buyurdu.
Bunun üzerine Allah, Rasülü'nü tasdîk olarak su "Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlar; iste onlar; onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur... " (Âiu imrân: 77) âyeti indirdi.
Süleyman ibn Mihrân, kendi hadîsinde söyle dedi: el-Es'as ibnu Kays meclise ugradi da:
— Abdullah size ne tahdîs ediyor? diye sordu. Oradakiler ona bu hadîsi söylediler. Bunun üzerine el-Es'as:
— Bu âyet, benim ve benim bir sahibim hakkinda aramizda olan bir kuyu ihtilâfi üzerine inmistir, dedi [41].

12- Allah'in Izzeti Ile, Sifatlari Ile Ve Kelimeleri Ile Yemîn Etmek Babi

Ibn Abbâs: Peygamber (S):
"Senin izzetine siginirim" derdi, demistir.
Ebû Hureyre de Peygamberden sunu söyledi:
"Cennetle cehennem arasinda bir adam kalir. O adam:
Yâ Rabb, benim yüzümü atesten çevir! Hayir, Sen 'in izzetine yemîn ediyorum ki, Sen 'den bundan baska birsey istemem, der".
Ebû Saîd de Peygamber(S)'in söyle dedigini nakletti:
"Yüce Allah o kula: Bu ve bunun on misli senindir, buyurdu". Eyyûb Peygamber de:
"Izzetine yemin ederim ki, Sen'in bereketinden müstagni kalacagim yok!" demistir [42].

38-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Cehennem dâima: Daha ziyâde var mi? der durur. Nihayet Rabbu'l-Izzet (= Izzetin Rabbi) olan Allah ona ayagini koyar. Bunun üzerine cehennem: Izzetine yemîn ederim ki, yetisir, yetisir! der.

Ve bâzisi bâzisina toplanip dürülür".

Bunu Su'be de Katâde'den rivayet etti [43].

13- Kisinin "Le-Amrullâhi(= Allah'in Bekaasina Yemîn Ederim Ki, Muhakkak Söyle Yapacagim)'1 Demesi Babi

Ibn Abbâs: "Le-amruke"."Le-aysuke" ma'nâsinadir, dedi [44].

39-.......Buradaki iki senedde ez-Zuhrî söyle demistir: Ben, Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibnu Vakkaas'-tan, Ubeydullah ibn Abdillah'tan bu hadîsi isittim. Onlar da bunu Peygamber'in zevcesi Âise'den isitmislerdir. Iftira ehli onun için söyledikleri iftirayi söyledikleri ve sonra Allah onu bundan berî kildigi zaman, kendisi bu hadîsi anlatmis, bunlar da kendisinden isitmislerdir. Bu dört kisiden herbiri bana bu hadîsten bir kismini tahdîs etti:
Peygamber (S) -mescidde- ayaga kalkti da, bu iftirayi ilk evvel ortaya çikaran Abdullah ibn Ubeyy ibn Sehirden ötürü söz söylemekte ma'zûr tutulmasini istedi. (Ve "Ehlim hakkinda bana ezâ eden bu adam hususunda bana kim yardim eder de benim için ondan inti-kaam alir?" dedi.)...
Useyd ibn Hudayr ayaga kalkti da Sa'd ibn Ubâde'ye hitaben: — "Le amrullâhi le naktulennehu(-Allah'in bekaa ve ebediyetine yemîn ederim ki, biz onu muhakkak öldürürüz)! Dedi [45]...

14- Bâb:

"Allah, sizi yemînlerinizdeki lagvden dolayi sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalblerinizin azmedip kazandigi
yeminler yüzünden sorumlu tutar. Allah çok magfiret edicidir, halimdir" (ei-Bakara: 225).

40-.......Hisâm söyle demistir: Bana babam Urve haber verdi ki, Âise (R): * 'A Hah sizi yemînlerinizdeki lagv ile sorumlu tutmaz..."

âyeti, kisinin "Hayir vallahi, evet vallahi" sözleri hakkinda indirildi, demistir [46].

15-Bâb: Insan Yeminlerde Unutarak Yeminini Bozsa (Keffâret Vâcib Olur Mu Olmaz Mi)? [47]

Ve Yüce Allah'in su kavilleri:
'... Hatâ ettiklerinizde ise üstünüze bir vebal yoktur. Fakat kalblerinizin kasd ve taammüd ettiginde (el-Ahzâb: 5);

41-....... Bize Zurâre ibnu Ebî Evfâ, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre bunu Peygamber'e yükseltiyordu: Peygamber (S): "Yüce Allah ümmetim için gönüllerinin vesveselerinden -yâhud: ne-fislerinin konustugu seylerden- kendileri bunlari fiilen yapmadiklari yâhud dilleriyle konusmadiklari [48]

müddetçe vazgeçip affetmistir" buyurmustur .

42-.......Abdullah ibn Amr ibni'I-Âs (R) söyle tahdîs etmistir:
Peygamber (S) kurban bayraminin birinci günü (Minâ'da devesi üzerinde) hutbe yaparken, bir adam O'na dogru kalkti ve:
— Yâ Rasûlalîah! Ben su ve su isleri su ve su islerden evvel zannediyordum, dedi.
Sonra diger biri ayaga kalkti ve:
— Yâ Rasûlalîah! Ben su ve su isleri; su üç isi (tiras olma, kurban kesme, cemre taslama islerini) söyle zannediyordum, dedi.
Bu sorular üzerine Peygamber:
— "Yap, bu gün bu islerin öne geçirilmesi ve geri birakilmasindan dolayi hiçbir günâh yoktur" buyurdu.
Abdullah: Peygamber'e o gün (tas atmak, kurban kesmek, tiras olmak, tavaf etmek gibi birinci gün islerinden öne geçirilmis veya geri birakilmis) her ne sey sorulduysa, cevâbinda muhakkak: "Yap, günâhi yok" buyurdu, demistir [49].

43-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Bir adam Peygamber'e:
— Ben cemreye tas atmamdan önce Ka'be'ye gidip ziyaret tavafim yaptim, dedi.
Peygamber (S):
— "(Yap) bunda sana bir günâh yok!" buyurdu. Diger bir adam:
— Ben kurban kesmeden önce tiras oldum, dedi. Peygamber ona da:
— "Bunda sana günâh yok!" buyurdu. Bir baska kimse:
— Ben cemre taslamadan evvel kurban kestim, dedi. Peygamber:
— "Bunda sana hiçbir günâh yoktur!" buyurdu [50].

44-....... Bize Ubeydullah ibn Umer, Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) mescidin bir tarafinda oturmakta iken bir adam mescide girdi de namaz kildi. Sonra gelip Rasûlullah'a selâm verdi. Rasûlullah (selâmini aldi da) ona:
— "Dön yeniden namaz kil, çünkü sen namaz kilmis olmadin" buyurdu.
O kimse dönüp (evvelce kildigi gibi tekrar) namaz kildi. Sonra gelip selâm verdi. Rasûlullah:
— "Senin üzerine de selâm olsun! Geri dön de yine namaz kil. Çünkü sen namaz kilmis olmadin!" buyurdu.
(Adam dönüp yine namaz kild; da) üçüncü defasinda:
— Yâ Rasûlallah! Bana dogrusunu ögret! dedi. Rasûlullah:
— "Namaza kalkmak istediginde güzelce abdest al. Sonra kibleye dönüp ihram tekbîrini al. Sonra ne kadar kolayina gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rükû 'a varip bedenin yatisincaya kadar dur. Sonra basini kaldir, ayakta büsbütün dogruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ sükûnete varincaya kadar dur. Sonra basim kaldir, dümdüz oturuncaya ve sükûnete varincaya kadar otur. Sonra yine secde et, sükûnete varincaya kadar secdede kal. Sonra basini kaldir, dümdüz oluncaya kadar kalk. Sonra bunu namazin bütününde böylece yap!" buyurdu [51].

45-.......Âise (R) söyle demistir: Uhud harbinde müsrikler evvelâ bozguna ugratildilar, bu bozgunluk onlarda biliniyordu. Bu sirada Iblîs (müslümânlara):
— Ey Allah'in kullari, arka tarafinizda bulunanlardan sakinin! diye bagirdi (Bununla müslümânlarin birbirlerini öldürmelerini istiyordu).
Bunun üzerine Öndekiler, arkadakileri müsrikler sanarak geri döndüler. Onlarla arkadakiler arasinda çetin bir vurusma oldu. Bu sirada Huzeyfe ibnu'l-Yemân bakti ki, orada babasi var ve müslümânlar onu müsriklerden sanarak öldürecekler. Huzeyfe onlara:
— O babamdir, o babamdir (öldürmeyin)! diye bagirdi. Âise dedi ki: Vallahi ondan ayrilmadilar, nihayet onu öldürdüler. Huzeyfe de (onlarin onu taniyamadiklari özrünü kabul ederek):
— "Allah sizleri magfiret eylesin. (O merhamet edenlerin en mer-hametlisidir)" (Yusuf: 92) demekle yetindi.
Râvî Urve: Vallahi Huzeyfe'de tâ Allah'a kavusuncaya kadar babasinin öldürülmesinden dolayi bir hüzün bakiyyesi mevcûd olmakta devam edip durmustur, dedi [52].

46-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Her kim oruçlu oldugu hâlde unutarak yerse, orucunu (bozmayip) tamamlasin. Çünkü ona ancak Allah yedirmis ve içirmistir" buyurdu [53].

47-.......Abdullah ibn Buhayne (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir defasinda bize ögle namazi kildirdi. Bu namazda ilk iki rek'-atten sonra tesehhüde oturmaksizin -secdeden üçüncü rek'ate- kalkti ve namazina devam etti. (Insanlar da O'nunla beraber namaz kilmaya devam ettiler.) Namazini bitirmeye yaklasip insanlar selâm vermesini bekledikleri sirada, oturdugu yerden tekbîr alip selâm vermeden önce yanilma secdesi yapti. Sonra basini secdeden kaldirdi, sonra tekrar Allâhu Ekber diye tekbîr alip secdeye vardi. Sonra basini kaldirip selâm verdi [54].

48-.......Bize Mansûr, îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame ibn Kays'tan; o da Ibn Mes'ûd(R)'dan söyle tahdîs etti: Peygamber (S) onlara ögle namazi kildirdi da namazda artma yâhud eksilme meydana geldi. Mansûr: Ben, Ibrâhîm mi vehmetti yâhud Alkame mi vehmetti, bilmiyorum, demistir. Ibn Mes'ûd dedi ki:
— Yâ Rasûlallah! Namaz kisaldi mi yâhud Sen mi unuttun? diye soruldu.
Rasûlullah:
— "Bu soru neden?" dedi. Sahâbîler:
— Söyle söyle kildirdin da ondan! dediler.
îbn Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah cemâate iki secde yaptirdi. Sonra:
— "Bu iki secde, namazinda fazla yâhud eksiklik yapan kimse içindir. Bu kimse (zihninde) dogru olani arastirip ("Dogrudur" diye verdigi karara göre) namazindan kalan kismi tamamlar. Sonra iki secde eder" buyurdu [55].

49-.......Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: Ben Ibn Abbâs'a: Bize (su âyetten yâhud mutlak olarak) tahdîs et, dedim. O da söyle dedi: Bize Ubeyy ibn Ka'b tahdîs etti ki, kendisi Rasûlullah(S)'tan söyle dedigini isitmistir:
"Mûsâ o zâta: Unuttugum seyden dolayi beni muâhaze etme, su arkadasligimizda bana güçlük yükleme, dedV (ei-Kehf: 7).
Peygamber:

— "Vakiada Musa'nin bu ilk muhalefeti dalginlik eseri idi. Yine gittiler..." dedi [56].
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Bana Muhammed ibn Bessâr söyle yazdi: Bize Muâz ibn Muâz tahdîs etti. Bize Ibnu Avn tahdîs etti ki, es-Sa'bî söyle demistir: el-Berâ ibn Âzib (R), yanlarinda kendi konuklari oldugunu, kendisi bayram namazindan dönmeden önce konuklarin et yemeleri için hayvani bogazlamalarini ailesine emrettigini söyledi. Bunun üzerine ailesi bayram namazindan önce hayvani kestiler. Akabinde hayvani namazdan önce kestiklerini Peygamber'e zikrettiler. Peygamber (S) de ona, kesmeyi tekrar etmesini emretti. O da:
— Yâ RasûIallah! Yanimda erken dogmus disi bir süt oglagi var ki, o iki et davarindan daha hayirlidir, dedi.
Râvî Ibnu Avn, Sa'bî hadîsinin burasinda dururdu. Ve Muhammed ibn Sîrîn'den bu hadîsin benzerini tahdîs eder de yine bu mekânda dururdu (yânî tamamlamayi terkederdi). Ve bu geliskin disi cebisin kurban edilmesi ruhsati el-Berâ'dan baskasina sirayet etti mi, etmedi mi, bilmiyorum! derdi.
Bu hadîsi Eyyûb es-Sahtiyânî, Ibn Sîrîn'den; o da Enes'ten; o da Peygamber(S)'den rivayet etmistir.

50-.......Esved ibn Kays söyle demistir: Ben Cundeb ibn Becelî(R)'den isittim, söyle dedi: Ben kurban bayrami günü Peygam-ber(S)'in huzurunda bulundum. Bayram namazini kildirdi. Sonra hutbe yapti da: "Her kim namazdan evvel kestiyse, onun yerine bir daha kessin! Her kim de kesmemisse, Allah 'in ismiyle (teberrük ederek) kessin!" buyurdu [57].

16- Gamûs Yemini Babi [58]

"Yeminlerinizi aranizda hile ve fesada vesile edinmeyin. Çünkü sapasaglam yerlestikten sonra bir ayak kayar ki, Allah'in yolundan saptiginiza karsilik (dünyâda) fena bir azâb tadacaksiniz» (Ahirette de) size büyük bir azâb Olur" (en-Nahl: 94).
"Dahalen", "Mekren ve hiyâneten"dir.

51-.......Bize Firâs tahdîs edip söyle dedi: Ben es-Sa'bî'den isittim; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan ki, Peygamber (S): "Büyük günâhlar: Allah'a ortak kilmak, ana-babaya isyan etmek, insan öldür-mek, gamûs yemini yapmaktir" buyurmustur [59].

17- Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi:

"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahayi satin alanlar; iste onlar: Onlar

için ahirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kiyamet günü onlarla konusmaz» onlara bakmaz, onlari temize çikarmaz.
Onlar için pek acitici bir azâb vardir" (âlu imrân: 77),
"Allah'i, yeminlerinizden dolayi iyilik etmenize, (fenaliklardan) sakinmaniza, insanlarin arasini bulmaya
engel yapmayin. Allah hakkiyle isiticidir, kemâliyle bilicidir" (el-Bakara: 224);
"Allah'in ahdini az bir bahaya satip degismeyin. Allah indindeki, sizin için hayirli olan ancak odur, eger
bilirseniz!." (en-Nahl: 95);
"Karsilikli muahede yaptiginiz vakit Allah'in ahdini yerine getirin. Sapasaglam ettiginiz yeminleri bozmayin. Üzerinize Allah'i kefil yapmissinizdir. Süphe yok ki, Allah ne yapacaginizi bilir!" (en-Nahi: 91) [60].

52-.......Bize Ibnu Ebî Adiyy, Su'be'den; o da Süleyman'dan; o da Mansûr'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur:
— "Her kim bir müslümân kisinin -yâhud: bir kardesinin- malini koparip almak için yatan bir yemîn ederse, Allah 'a, kendisine ga-dabh oldugu hâlde kavusur".
Bunun üzerine Allah, Rasûlü'nün bu teblîgini tasdik olarak "Ha-kîkat Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyi satin alanlar; iste onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur..." (Âiu im-rân: 77) âyetini indirdi.
Süleyman ibn Mihrân kendi hadîsinde söyle dedi: el-Es'as ibn Kays meclise ugradi da:
— Ebû Abdirrahmân size ne tahdîs ediyor? diye sordu. Oradakiler ona:
— Söyle söyle olan hadîsi söyledi, dediler.
Bunun üzerine el-Es'as:
— Bu âyet benim hakkimda indi. Söyle ki: Bir amca oglumun arazisinde bana âid bir kuyu vardi. (Bu kuyuda ihtilâf ettik.) Ben Ra-sûlullah'a gidip da'vâmi arzettim. Rasûlullah: "(Kuyunun sana âid olduguna dâir) beyyinen hazir olsun yâhud onun yemini olur" buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah! Bu takdirde o zât bu kuyunun kendisinin olduguna yalan yere yemîn eder, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: "Her kim müslümân bir kisinin malini koparip almak için yalanci oldugu hâlde bir yemîn-i sabr üzerine (yânî kendini yalana habseden bir yemîn üzerine) yemîn ederse, o kimse kiyamet gününde Allah 'a, Allah kendisine gadab etmis oldugu hâlde kavusacaktir" buyurdu [61].

18- Mâlik Olmadigi Sey Hususunda, Ma'siyet Hususunda Ve Öfke Hâlinde Yapilan Yemîn(In Hükmü) Babi [62]

53-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Arkadaslarim Es'arîler (Tebûk seferinde) kendilerine binek ve yük hayvani istemek üzere beni Peygamber(S)'e gönderdiler... Peygamber:
— "Vallahi ben sizleri hiçbir hayvana bindiremem!" buyurdu. O sirada ben kendisini öfkeli bir hâlde bulmustum... (Kederli bir hâlde geri döndükten bir süre sonra ben Bilâl tarafindan Peygamber'in yanma çagrildim.) Bu sefer Peygamber'e geldigimde bana:

— "Arkadaslarina git ve onlara: Allah yâhud Rasûlullah sizleri develere yükleyecektir! de!" buyurdu.

54-....... Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî tahdîs edip söyle dedi:
Ben ez-Zuhrî'den isittim, söyle dedi: Ben Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den, Alkame ibn Kays'tan, Ubeydullah ibn Ut-be'den Peygamber'in zevcesi Âise'nin hadîsini, yâni iftira sâhibleri-nin kendisi aleyhinde söylediklerini söyledikleri zaman, Allah'in Âise'yi onlarin dedikodularindan temize çikarip berî kilmasi hadîsini isittim. Bu dört zâtin herbiri bana bu hadîsten bir kismini tahdîs ettiler. Âise (R) söyle demistir: Allah "O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir serr sanmayin. BiVakis o sizin için bir hayirdir... "(en-Nûn ii-2i) âyetlerini; bu on âyeti indirdi. Bunlarin hepsi benim berâetim hakkindadir. Iste Allah benim berâetim hakkinda bu âyetleri indirince, babam Ebû Bekr es-Siddîk hisimligindan dolayi, nafaka vermekte bulundugu Mistah ibn Usâse hakkinda:
— Kizim Âise'ye bu iftirayi söyledikten sonra vallahi ben Mistah'a ebediyyen birsey vermem! diye yemîn etti.
Bunun üzerine Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar hisimlarina, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, affetsin..." (en-Nûn 22) âyetini indirdi.
Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr:
— Vallahi ben Allah'in beni magfiret etmesini muhakkak severim, dedi ve Mistah'a veregeldigi nafakayi tekrar vermege basladi.
Ve:
— Ben bu nafakayi ondan ebediyyen koparmam! dedi.

55-.......Zehdem ibn Mudrib söyle demistir: Biz Ebû Mûsâ el- Es'arî(R)'nin yaninda bulunuyorduk. Kendisi söyle dedi: Ben Es'a-rîler'den bir topluluk içinde Rasûlullah(S)'a geldim. Ben O'nu bu si-rada öfkelenmis hâlde buldum. Kendisinden bizleri develere yüklemesini istedik. Rasûiullah bizleri.yüklemiyecegine yemîn etti. Bir müddet sonra da:
— "Vallahi insâallah ben birseyeyemîn eder ve sonra ondan baskasini yemîn ettigim seyden daha hayirli görürsem, muhakkak o hayirli olani yapar, yeminimi de keffâretle çözer kurtulurum " buyurdu.

19- Bâb: Bir Sahis "Vallahi Bugün Kelâm Etmem" Dedigi Ve Akabinde Namaz Kildigi Yâhud Kur'ân Okudugu Yâhud "Subhânallah" Yâhud "Allâhu Ekber" Yâhud "el-Hamdu littâhi" Yâhud "Lâ ilahe itte'ttâhu" Dedigi Zaman, Bunun Yemîni Kendi Niyeti Üzere Olur [63]

Ve Peygamber (S):
"Kelâmin en faziletlisi dörttür: Subhânallâhi, el-Hamdu littâhi, Lâ ilahe illeUlâhu, Allâhu Ekber" buyurmustur [64].
Ebû Sufyân: Peygamber (S) Hirakliyus'a, "Ey kitâblilar, hepiniz bizimle sizin aranizda müsavi bir kelimeye gelin: Allah'tan baskasina tapmayalim, O'na hiçbirseyi ortak kilmayalim, Allah'i birakip da [65]

kimimiz kimimizi Rabb'ler edinmeyelim... " (âiu imrân: 64) âyetini yazip gönderdi, dedi .

Mucâhid de: "Kelimetu't-takvâ" (ei-Feth: 26), ilLâ ilahe itte'Uah"ttr, demistir [66].

56-.......Müseyyeb ibn Hazen (R) söyle demistir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldigi zaman Rasûlullah (S) onun yanina girdi de:
— (Amca!) "Lâ ilahe üle'ttâh kelimesini söyle ki, bununla Allah katinda senin için hüccet getireyim" buyurdu [67].

57-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Subhânallâhi ve bi-hamdihi, SubhânallâhVl-azîm dile hafif, mizanda agir, Rahmân'a sevgili iki kelimedir" buyurdu, demistir.

58-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bir kelime söyledi, ben de diger bir kelime söyledim. O: "Allah'a bir-seyi menend kilarak ölen kimse atese girdir ilecektir" buyurdu.
Ben de su diger kelimeyi söyledim: "Allah'a hiçbirseyi menend kilmayarak ölen kimse cennete girdirilir'* [68].

20- Ay Yirmidokuz Günde Tamam Oldugu Halde Ailesinin Yanina Bir Ay Girmeyecegine Yemin Eden Kimse Babi [69]

59-.......Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) ailelerinin yanlarina bir ay girmemeye yemîn etti. Ayagi da çikmisti. Yirmidokuz gece yüksekçe bir serbetlikte ikaamet etti. Sonra ailelerinin yanina indi.
— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay ailelerinin yanlarina girmemeye yemîn etmistin? dediler.
— "Ay, yirmidokuz da olur!" buyurdu [70].

21- Bâb: Nebîz Içmemeye Yemîn Eden Kimse, Tilâ' Yâhud Seker Yâhud Asîr Denilen Içkileri Içse, Insanlarin Bâzisinin Kavlinde (Ebû Hanîfe'nin Kavlinde) –Bunlar Onun Yaninda Nebîzlerden Olmadiklari Için- Yemininde Hânis Olmaz [71]

60-.......Bana babam, Ebû Hazim, Sehl ibn Sa'd(R)'dan söyle haber verdi: Peygamber(S)'in sahâbîsi olan Ebû Useyd, evlendi de Peygamber'i dügün asma da'vet etti. Yeni gelin olan karisi da da'-vetlilere hizmet etmekte idi. Sehl, kendilerine hadîs söylemekte oldugu topluluga:
— Sizler o gelinin Peygamber'e ne içirdigini bilir misiniz? diye sordu da söyle dedi:
— Kadin geceden tevr denilen bir kap içinde bir mikdâr hurma islatti, sabah olunca iste bu tatli sirayi O'na içirdi [72].

61-.......Peygamber(S)'in zevcesi Sevde (R) söyle demistir: Bizim bir davarimiz vardi, öldü, biz de

onun derisini tabakladik. Sonra biz o tabaklanmis derinin içinde eskiyinceye kadar nebîz sirasi kurmakta devam ettik.

22- Bâb: Bir Sahis Katik Yememeye Yemîn Eder De Ekmekle Hurma Yerse (Katik Yemis Olur Mu) Ve Hangi Seyler Katiktan Sayilir? [73]

62-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdurrahmân ibn Âbis'ten;
o da babasi Abis ibn Rabîa en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Âise (R):
— Muhammed'in ailesi, kendisi Allah'a kavusuncaya kadar üç gün üst üste katiklandirilmis bugday ekmeginden karnini doyurmadi, demistir.
Ibn Kesîr söyle dedi: Bize Sufyân haber verdi. Bize Abdurrahmân, babasindan tahdîs etti ki, Abis, Âise'ye bu hadîsi söylemistir (yânî Âise'ye kavustugu zaman bunu kendisinden sormustur) [74].

63-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ebû Talha, Ümmü Suleym'e hitaben:
— Ben bu defa Rasûlullah(S)'m sesini zayif olarak isittim, kendisinde bir açlik oldugunu biliyorum, yaninda yiyecek birsey var mi? dedi.
Ümmü Suleym:
— Evet var, dedi ve arpadan yapilmis birkaç tane ekmek külçesi çikardi. ,
Sonra kendi bas örtüsünü aldi da onun bir kismi ile ekmekleri sarip dürdü. (Sonra bohçayi benim elbisemin altina gizledi.) Sonra beni Rasûlullah'in yanina gönderdi. Ben de gittim. Rasûlullah'i mescidde oturur hâlde buldum. Beraberinde insanlar vardi. Ben onlarin yanma varip dikildim. Rasûlullah (S):
— "Seni Ebû Talha mi gönderdi?" diye sordu. Ben:
— Evet, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah beraberinde bulunanlara hitaben:
— "Kalkiniz!" buyurdu.
Onlar da kalkip yürüdüler, ben de aralarinda yürüdüm. Nihayet Ebû Talha'ya geldim ve durumu ona haber verdim. Ebû Talha, (annem) Ümmü Suleym'e:
— Yâ Ümme Suleym! Rasûlullah insanlarla gelmektedir. Hâlbuki yanimizda onlari doyurabilecegimiz birsey yoktur, dedi.
Ümmü Suleym:
— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedi.
Müteakiben Ebû Talha gitti, nihayet Rasûlullah'a kavustu. Rasûlullah, Ebû Talha ile beraber geldi ve ikisi içeriye girdiler. Rasûlullah:
— "Yâ Ümme Suleym! Yaninda ne varsa getir!" buyurdu. O da bu ekmekleri getirdi.
Enes dedi ki: Rasûlullah emretti, bu ekmekler parmak ile küçük küçük parçalara bölündü. Ümmü Suleym bunun üzerine kendine âid yag tulumundan biraz yag sikti ve onu bulayip katik yapti. Sonra Ra-
sûhiUah o katik hakkinda Allah'in söyletmek istedigi seyleri söyledi (yânî duâ etti). Sonra:
— "On kisi için izin ver!" buyurdu.
Ebû Talha on kisiye izin verdi. Onlar doyuncaya kadar yediler ve sonra disari çiktilar. Sonra:

— "On kisiye daha izin ver!" buyurdu.
Ebû Talha onlara da izin verdi. Onlar da doyuncaya kadar yediler. Sonra disari çiktilar. Rasûlullah:
— "On kisiye daha izin ver!" buyurdu.
Nihayet böylece toplulugun hepsi de yediler ve doydular. Hâlbuki bu topluluk yetmis yâhud seksen kisi idi [75].

23- Yemînlerde Niyet(In Esâs Oldugu) Babi

64-.......Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan isittim, söyle diyordu: Ben RasûIulIah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Amellerim kiymeti) ancak niyete göredir. Herkesin niyet ettigi ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Her kimin hicreti A Hah 'a ve Rasûlü 'ne yönelik ise, hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varicidir. Her kimin de hicreti nail olacagi dünyâya (dünyâ malina) veya evlenecegi bir kadindan dolayi ise, onun hicreti de, hicretine sebeb olan seyedir" [76].

24- Bâb: Bir Sahis Malini Nezr Veya Tevbe Vechi Üzere Hediye Ve Sadaka Ettigi Zaman (Bunu Yerine Getirdigi Yâhud Ta'lîk Ettiginde, Bu Nafiz Olur Mu, Olmaz Mi)? [77]

65-.......îbn Sihâb söyle demistir: Bana Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi. Bu Abdullah, babasi Ka'b ibn Mâlik'in gözleri görmez oldugu zaman ogullari arasinda onun yedi-cisi idi.
Abdullah: Ben, babam Ka'b ibn Mâlik(R)'ten -Tebûk gazvesinde geri kalmasi kissasi hakkindaki uzun- hadîsini isittim:
"(Savastan) geri birakilan (ve haklarindaki hüküm geciken) üç kisiye (tevbelerini kabul etti- Âyet: 106-) yeryüzü bunca genisligine ragmen, onlara dar gelmis, vicdanlari kendilerini siktikça sikmisti. Nihayet Allah Han, yine Allah 'tan baska siginacak hiçbir yer olmadigini anladilar. Sonra Allah onlari da eski hâllerine dönsünler diye tev-beye muvaffak buyurdu... " (et-Tevbe: iis> âyetinin sükrü olmak üzere hadîsinin sonunda:
— (Yâ Rasûlallah!) Allah ve Rasûlü'nün rizâsi yolunda hâlis bir sadaka olmak üzere malimin hepsinden siyrilip çikmam tevbemden-dir (yânî malimin hepsini sadaka etmek istiyorum), dedi.
Rasûlullah (S):
— "(Hayir!) Malinin bir kismini kendinde tutup alikoy, bu senin için daha hayirlidir" buyurdu [78] ...

25- Bab: Bir Sahis Bir Yemegi Kendine Haram Kildigi Zaman? [79]

Ve Yüce Allah'in su kavilleri:
"Ey Peygamber, sen zevcelerinin hosnûdlugunu arayarak, Allah'in sana halâl kildigi seyi niçin kendine haram ediyorsun? (Bununla beraber üzülme;) Allah çok magfiret edici, çok merhamet

eyleyicidir. Allah yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz
kllmiStir..." (et-Tahrîm::l-2).
"Ey îmân edenler, Allah'in size halâl ettigi o en temiz ve güzel seyleri (nefsinize) haram kilmayin. Haddi asmayin. Çünkü Allah haddi asanlari sevmez" (el-Mâide: 87) [80].

66-....... Bize Haccâc ibn Muhammed el-Missîsî tahdîs etti ki, Ibn Curecy söyle demistir: Atâ ibn Ebî Rebâh, Ubeydu'bnu Umeyr^-den söyle derken isittigini söyledi: Ben Âise(R)'den isittim, söyle diyordu: Peygamber (S), Zeyneb bintu Cahs'in yaninda eglenir ye onun yaninda bal serbeti içerdi. Bunun üzerine ben ve Hafsa, birbirimizle söyle sözlestik: Peygamber (S) ikimizden hangimizin yanma girerse: "Ya Rasûlallah! Megâfîr mi yedin; Sen'de megâfîr kokusu duyuyorum?" desin diye söz birligi yaptik. Ikimizden birimizin yanma girince, O'na bu sözü söyledi. Peygamber:
— "Hayir, ben megâfîr yemedim. Yalniz Zeyneb bintu Cahs'in yaninda bal serbeti içmistim. Artik bir daha onu içmem!" diye yemîn etti.
Bunun üzerine: "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hosnûdlugu-nu arayarak A ilah 'in sana halâl kildigi seyi niçin kendine haram ediyorsun... Eger her ikiniz de Allah 'a tevbe ederseniz (ne alâ), çünkü hakîkaten sizin kalbleriniz kaymistir. Onun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç sübhesiz Allah bizzat onun yardimcisidir, Cebrail de, mü 'minlerin sâlih olanlari da. Bunlarin ardindan bütün melekler de ona yardimcidir..." (et Tahrîm: i-5) âyetleri indi. Bu "Eger ikiniz tev-be ederseniz" kavimdeki hitâh, ÂiseileHafsa'yadir. Buradaki "Hani Peygamber zevcelerinden gizli bir söz söylemisti... " (Âyet: 3) fikrasi da, Peygamber'in: Hafsa'ya: "Fakat ben bal serbeti içmistim, artik onu bir daha içmem!" dedigi ve bunun gizli kalmasini istedigi sözüne isarettir.
Buhârî geçen senedle söyle dedi: Ve bana Ibrâhîm ibn Mûsâ, Hi-sâm ibn Yûsuf'tan: "Bir daha bal serbeti içmem. Iste yemîn de ettim. Artik sakin bunu baska bir kimseye haber verme!" diye tenbîh buyurdu, diye söyledi [81].

26- Nezri Islemeye Vefa Etmek Ve Yüce Allah'in "Onlar adagini yerine getirirler... " (ed-Dehn 7) Kavli Babi [82]

67-....... Bize Saîd ibnu'I-Hâris tahdîs etti ki, kendisi îbn Umer(R)'den isitmistir; o söyle diyordu:
— Onlar nezretmekten nehyolunmadilar mi? Sübhesiz Peygamber (S) söyle buyurdu: "Muhakkak ki, nezr, hiçbirseyi mukadderin önüne geçirmez, kaderden geriye de birakmaz. Ancak nezr sebebiyle cimriden (fakirler lehine) mal çikarilir".

68-.......Bize Abdullah ibnu Murre, Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) nezrden nehyetmis ve: "Su muhakkak ki, nezr hiçbirseyi geri çevirmez. Lâkin nezr sebebiyle cimri kimseden mal çikarilir" buyurmustur.

69-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Nezr, Âdem ogluna, kendisine takdir edilmemis birsey getirmez. Lâkin nezr onu kendisi için takdir edilmis olan kadere sürükler. Ve bu nezr sebebiyle Allah cimriden mal çikarir. Artik o kimse, nezrine sebeb olan is

üzerine, daha önceden vermez oldugu mali getirip verir" [83]

27- Yaptigi Nezri Yerine Getirmeyen Kimsenin Günâh Babi

70-.......Zehdem ibnu Mudarnb tahdîs edip söyle dedi: Ben Imrân ibn Husayn(R)'dan isittim; o, Peygamber(S)'in söyle buyurdugunu tahdîs ediyordu:
— "Sizin en hayirlilariniz, benim içinde bulundugum nesildir. Sonra onlara yakin olanlardir. Sonra, onlara yakin olanlardir".
Imrân: Peygamber (S) kendi asrindan sonra hayirli kam olarak iki karn mi, yoksa üç karn mi zikretti, bilmiyorum, demistir. Peygamber devamla:
— "Sonra bir kavim gelir ki, onlar nezrederler ve nezrlerini yerine getirmezler; hiyanet ederler ve kendilerine i'timâd edilmez; bunlar sâhidlik yapmalari istenmedigi hâlde sâhidlik ederler. Bunlar arasinda (bol bol yemek içmek hayâtin gayesi oldugundan) sismanlik ve semizlik meydana çikacaktir" [84].

28- Tâat Yolunda Nezr Ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi;

"Nafakadan her ne harcadiniz yâhud adaktan ne adadinizsa, muhakkak Allah onu bilir. Zâlimlerin hiçbir yardimcilari yoktur*'* (el-Bakara: 270)

71-.......Bize Mâlik, Talha ibn Abdilmelik'ten; o da el-Kaasim'dan; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim Allah 'a itaat etmeyi nezrederse, Allah 'a itaat etsin. Her kim de Allah 'a karsi ma'siyet islemeyi nezrederse, sakin Allah'a âsî olmasin!" buyurmustur [85].

29- Bâb: Bir Sahis Islâm'a Girmeden Önce Bir Insanla Konusmamaya Nezr Veya Yemîn Etse De Sonra Islâm'a Girse (Üzerine Vefa Vâcib Olur Mu Yâhud Olmaz Mi)?

72-.......Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Umer (R):
— Yâ Rasûlallah! Ben Câhiliyet devrinde Mescidi Harâm'da bir gece i'tikâf etmeyi nezretmistim (ne yapayim)? dedi.
Rasûlullah (S):
— "Nezrini yerine getir!" buyurdu [86].

30- Üzerinde Bir Nezr Oldugu Hâlde Ölen Kimse Babi

Ibn Umer, annesi Küba'da namaz kilmayi nezretmis olan bir kadina: Annen adina bu namaz nezrini yerine getir! diye emretmistir. Ibn Abbâs da Ibn Umer'in sözü gibi söylemistir [87].

73-.......Abdullah ibn Abbâs (R) söyle haber vermistir: Sa'dibn

Ubâde el-Ensârî, anasinin üzerinde bir nezr oldugunu, fakat bunu yerine getiremeden vefat ettigini Peygamber(S)'e söyleyip fetva istedi. Peygamber de ona: Anasi adina o nezri kaza edip yerine getirmesi fetvasini verdi.
ez-Zuhrî: Bu (yânî vârisin mevrûs üzerindeki nezri ödemek) tiînde mesru' bir kaanûn oldu, demistir [88]
.

74-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:
— Kizkardesim hacc yapmayi nezretmisti, nezrini yerine getiremeden vefat etti, dedi.
Peygamber:
— "Sayet kirkardesinin üzerinde bir borç olaydi sen o borcu öder miydin?" buyurdu.
O zât:
— Evet öderdim, dedi. Peygamber:
— "Öyleyse Allah'a olan borcu da öde, Allah hakki ödenmeye daha haklidir" buyurdu [89].

31- Mâlik Olmayacagi Sey Hakkindaki Nezr Ile Ma'siyet Hakkindaki Nezr(In Hükmü) Babi

75-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Her kim Allah'a itaat etmeyi nezrederse, o kisi Allah'a itaat etsin. Her kim de Allah'a karsi ma'siyet olacak bir is nezrederse, o da Allah'a âsî olmasin (nezrinden keffâretle vazgeçsin)" buyurdu.

76-...... Bize Yahya ibn Saîd, Humeyd et-Tavil'den; o da Sâbit el-Bunânî'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) iki oglu arasinda (hacc yolunda) yürümekte olan bir ihtiyari gördügünde:"Allah, bu ihtiyarin kendi nefsini azâblandirmak suretiyle yaptigi ibadetten elbette müstagnidir" buyurmustur (ve ihtiyarin binmesini emretmistir).
el-Fezârî de Humeyd'den söyledi ki, o: Bana Sabit, Enes'ten tah-dis etti, demistir.

77- Bize Ebû Âsim, Ibn Cureyc'den; o da Süleyman el-AhveF-den; o da Tâvûs'tan; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ka'be'yi bir yular veya yulardan baska bir bag ile tavaf etmekte olan bir adam gördü de o bagi kopardi.

78-.......Ibn Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Süleyman el-Ahvel haber verdi; ona da Tâvûs, Ibn Abbâs(R)'tan söyle haber vermistir: Peygamber (S) Ka'be'yi tavaf ederken bir insanin yanina ugradi ki, o insan burnundan bir yularla baglanmis olan diger bir insani önünden çekerek tavaf ettiriyordu. Peygamber hemen o yulari kendi eliyle kopardi. Sonra yanindaki adama onu eliyle tutmak suretiyle yederek tavaf ettirmesini emretti [90].

79-.......îbn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) hutbe yaparken güneste dikilmis bir adam gördü de, onun ismini ve hâlini sordu. Sahâbîler:
— O Ebû Israil'dir, ayakta dikilmeye, oturpamaya, günesten gölgelenmemeye, konusmamaya ve bu suretle oruç tutmaya nezret-mistir, dediler.

Bunun üzerine Peygamber o zâta:
— "Konussun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasin!" diye emretti.
Abdulvahhâb söyle dedi: Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Ikrime'den; o da Peygamber'den olmak üzere (mürselen) tahdîs etti [91].

32- Ta'yîn Edilmis Birkaç Günler Oruç Tutmayi Nezredip De Orucu Kurbân Yâhud Ramazân Bayrami Günlerine Tesadüf Eden Kimse Babi? [92]

80-.......Bize Hâkim ibn Ebî Hurre el-Eslemî tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibn Umer(R)'den isitmistir: Ibn Umer'e üzerine gelecek herbir günde muhakkak oruç tutacagini nezreden ve bu orucu da kurban veya ramazân bayrami gününe tesadüf eden kimsenin hükmü soruldu. Bunun üzerine Ibn Umer söyle dedi:
—' 'And olsun ki, Allah *m Rasûlü 'nde sizin için güzel bir örnek vardir,.." (ei-Ahzâb: 2i). Rasülullah (S) kurban bayrami gününde ve ramazân bayrami gününde oruç tutmazdi. Biz O'nun bu günlerde oruç tutmasini (dogru) görmeyiz [93].

81-.......Ziyâd ibn Cubeyr söyle demistir: Ben Ibn Umer(R)'in beraberinde idim. Bir adam ona:
— Ben yasadigim müddetçe her sali yâhud her çarsamba günü oruç tutmaya nezrettim ve oruç günümde su kurban bayrami gününe rastgeldim, deyip bunun hükmünü sordu.
Ibn Umer:
— Allah Taâlâ nezri îfâ etmeyi emretti. Peygamber tarafindan da kurban bayrami günü oruç tutmaktan nehyolunduk, dedi (hüküm vermedi).
Bu sefer o soran zât sorusunu tekrar etti. Ibn Umer de hiçbirsey artirmayarak evvelki sözünün benzerini aynen söyledi [94].

33- Bâb: Yeminlere Ve Nezrlere Arazî, Koyun, Ekinler Ve Esyalar Girer Mi? (Yâni Bunlarin Tasarrufu Ile Ilgili Yemîn Ve Nezr Yapilir Mi?)

îbn Umer de söyle dedi:
Umer, Peygamber(S)'e: Ben hurmali bir arazîye nail oldum ki, simdiye kadar ondan daha kiymetli bir mala nail olmamistim, dedi. Peygamber de ona:
"Istersen aslini habs (yânî vakf) edersin, gelirini de sadaka yaparsin" buyurdu.
Ebu Talha da Peygamber e:
Mallarimin bana en sevimli olani, mescidin karsisinda bulunan Beyruhâ bustânidir, demistir [95].

82-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Bizler Rasûrullah(S)'in beraberinde Hayber günü yola çiktik. Biz Hayber'de ne altin, ne gümüs ganimeti aldik. Biz oradan birçok mallar (yânî hayvan sürüleri), elbiseler ve esyalar ganimet aldik. Dubayb ogullari'ndan bir adam kendine âid olan Rifâa ibn Zeyd adinda bir köleyi Rasûlullah'a hediye etti. Bu hizmetçi ogluna Mid'am da denilirdi. (Siyah

bir köle idi.) Rasülullah bunu Medine yakinindaki Vâdi'l-Kurâ'ya dogru yollandirdi. Vâdi'l-Kurâ'da bulundugu zaman bu Mid'am'a, Rasûlullah(S)'in esyasini indirirken, kimin attigi bilinmeyen bir ok isabet etti ve öldürdü. Bunun üzerine insanlar:

— Cennet ona mübarek olsun! dediler.

Rasûlullah da:

— "Hayir! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, Hay-ber gününde ganimetler bölüsülmeden almis oldugu bir örtü, simdi onun üzerinde bir ates olup yanmaktadir" buyurdu.

Insanlar bunu isitince (korktular), bir adam bir tane yâhud iki tane ayakkabi tasmasini getirdi. Peygamber:

— "Atesten bir ayakkabi tasmasi yâhud atesten iki tane ayakkabi tasmasi!" buyurdu [96].

---

[1] Yemîn âyetinin biri de sudur: "Allah sizi yemînlerinizdeki lagvden dolayi sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalblerinizin azmettigi yeminler yüzünden muâhaze eder. Allah çok magfiret edicidir, halimdir" (el-Bakara: 225).

Yemîn, lügatte sag el, yümn, bereket ve kuvvet ma'nâlarina gelir. Sübhesiz ki sag el, sol elden kuvvetlidir, istilânda yemîn, vücûdu lâzim olan birseyi Allah adini anarak saglamlastirmaktir ki, Türkçe'de "And içmek" diye ifâde edilir.

Nezr de mübâh olan birseyi ibâdet maksadiyle kendi nefsine vâcib kilmak demektir ki, bu Türkçe'de "Adak" diye ifâde edilir. Bunun hükmü de yemîn gibidir.

Yemîn üç türlüdür:

a. Gamûs Yemini: Kasden yalan yere edilen yemîndir. Gamûs, çok daldiran demektir. Bu yemîn, sahibini günâha yâhud cehenneme daldirdigi için ona bu isim verilmistir. Buna "Yemîn-i Zûr", "Yemîn-i Fâcire", "Yemîn-i Sabr" ve "Yemîn-i Masbûre" gibi muhtelif isimler de verilir. Bâzi âlimlere göre bunun keffâreti yoktur. Bunun günâhindan keffâretle dahî kurtulunmaz. Bunun için Allah'a tevbe ve istigfar edilir...

b. Lagv Yemini: Lagv, i'tibâr derecesinden düsük olan kelâm demektir. Lagv yemîni bir ahd ve kasd bulunmayan yemindir. Bu da birseye kanâatine göre yemîn etmek ve sonra hilâfina oldugu anlasilmaktir ki, bunda yalan kasdi yoktur. Fakat Imâm Safiî, lagv yemîni lisânda "Hayir vallahi, evet vallahi" gibi sirf te'kîd için söylenip, yemîn ma'nâsi hatira gelmeyen yemîn lâfizlarina hamletmis ve bunda keffâret lâzim gelmeyecegine hükmetmistir. Lâkin âyetteki muâ-hazeden murâd, uhrevî muâhaze olup dünyevî muâhaze olan keffâret demek olmadigi zahirdir...

c. Mun 'akide Yemîn: Ileride bir isi yapmak veya yapmamak için edilen yemindir. Bu suretle ta'lîkî bir akd yapilir. "Fulân seyi yaparsam söyle olsun; sunu vallahi yapmayacagim" yâhud "Vallahi yapmayacagim" tarzinda yapilan yeminler "Mun'akide", yânî dügümlenip baglanan, saglamlastirman yeminlerdir {Hakk Dîni, I, 780-783). Mun'akide yemîni bozan kimseye keffâret yapmasi vâcib olur.

Yemîn keffâreti, yukarida zikredilen âyette açiklanmistir.

[2] Abdurrahmân ibn Semure, Mekke'nin fethi günü müslümân olmustur. Abdu's-Sems ogullari'ndan ve Mekke'nin serîflerinden oldugu için Islâm camiasinda emîrlik gibi serefli vazîfelerde bulunmaya aday bir kimse idi. Peygamber ona kendiliginden emirlige tâlib olmamasini, fakat millet tarafindan bu vazîfe verilirse kabul etmesini ve bu suretle Allah'in yardimina nail olacagini vasiyet etmistir. Nitekim Abdurrahmân, Irak fetihlerinde çalismis, Sîcistân ile Kabil bunun eliyle fethedilerek, buralarda teklîf olunan emirliklerde bulunmustur. Hicretin ellinci yilinda vefat etmistir.

Hadîsteki emirlikten maksad, devlet nufûz ve kudretini temsil eden büyük idarî makaamlardir. Hadîste bu makaamlarm pesinde kosan hirsli kimselerin bu makaamlara geçirilmemesine isaret vardir. "Tâlibu't-tevliyeti lâ yuvellâ = Âmme velayet ve nüfuzunu almak talebinde bulunan bir kisiye âmme velayeti tevcih olunmaz" düstûru, Islâm Idare Hukukunun en mühim umdelerinden dir.

Hadîsteki ikinci düstûr da bir is islemege yâhud islemeyip birakmaga yemîn edip de aksini daha hayirli gören kisinin, yemîni bozup keffâret vermesidir. Imâm Safiî ile Imâm Mâlik hadîsin zahirine göre, yemîn keffâretinin yemîni bozmadan verilmesini hükmetmislerdir. Ebû Hanîfe ise: Yemîni bozmak bir cinayet olup keffâret, bu cinayeti kapatmak için tesrî' kilindigindan, evvelâ yemîn bozulur, sonra keffâret verilir, demistir.

[3] "Sizleri ben yüktemedim, sizleri develere Allah yükledi"közünün ma'nâsi, ben sizlere bu develeri ancak Allah'in malindan yâhud Allah'in emriyle verdim demektir. Çünkü kendisi vahy ile vermekte idi.

Peygamber'in bu yemininden keffâret verdigine dâir hadîste bir kayit yoktur. Hadîsin baska bir rivayetinde "Tahalleltuhâ = Ben o yeminimi istisnâli yapmistim"ziyâdesi vardir. Yâhud Peygamber'in bu yemîni, Allah'in dilemesine, yânî •iinsâa!lâhu"demis olmakla ilâhî mesîette ta'lîk edilmis oldugundan keffâret gerekmemistir. Allah'in mesîet ve irâdesine ta'lîk edilen yemîne "Istisnâli yemîn" denir. Meselâ: "Allah dilerse vallahi su isi islerim" demek istisna ile yapilan bir yemindir.

[4] Peygamber "Biz müslümânlar dünyâda ümmetlerin sonuncuIariyiz" demekle "Biz müslümânlar beseriyetin en çok tekâmül edip Ilerledigi bir devrinde gelmis ve yasamakta bulunmus oldugumuzdan her ümmetten daha medenî ve aile haklarina daha hürmetli olmamiz îcâb eder" buyurmus oluyor.

[5] Çünkü ehline zarar vermek, yeminden dönmekten daha büyük günâhtir. Hadîste ehl zikredilmesi ekseriyet üzere olmasindandir. Yoksa hüküm, Illet bulundugu zaman ehli ve ehilden baskalarini sâmildir... (Kastallânî).

[6] Bunun bir rivayeti Zeyd ibn Hârise'nin menkabeleri bâbi'nda geçmisti. Orada da açiklandigi üzere, bu ordu içinde Ebû Bekr, Umer, Ebû Ubeyde, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Saîd ibn Zeyd, Katâde, Seleme ibn Eslem gibi Muhâcirler'in ve Ensâr'in büyükleri de bulunuyordu. Bâzi kimseler ordu içinde bunca büyükler varken bir genç köle bunlarin basina nasil kumandan yapilir demislerdi. Rasûlullah bu Usâme ordusunu hazirlarken hasta idi. Hastaligi devam edince ordunun hareketi geri birakildi. Rasûlullah'in vefati üzerine O'nun bu arzusunu Ebû Bekr yerine getirdi.

Hadîsin basliga delîlligI, Rasûlullah'm bu hitabesinde "Ve eymullâhi" yemîn ta'bîrini kullanmasidir. Buta'bîr "LeamruMhi", "Veahdullâhi" gibi yemîn lafizlanndandir. Kelime mübtedâlikla merfû' olup, haberi hazfedilmistir.

[7] Sa’d'm bu hadîsi Umer ibnu'l-Hattâb'in menkabeleri bâbi'nda; Ebû Katâde'-nin hadîsi Beste bir Kitâbi'nda geçmisti.

Buhârî burada yemîn harflerinin üç tane olduguna isaret etmis ve bunlarin "Vav, tâ, bâ" harfleri oldugunu bildirmistir

[8] Bunun bir rivayeti yakinda geçti.

[9] Bu Cabir ibn ve Ebü Hureyre hadîslerinin birer rivayeti de Beste bir Kitabi’nda geçmistir

[10] Bunun bir rivayeti Rikaak'ta geçmisti.

[11] Bunun az farkli bir rivayeti Umer'in Menkabeleri bâbi'nda geçmisti.

[12] Buhârî bunu Sulh, Ahkâm, Vekâlet, Vahidin Haberi, I'tisâm Kitâblari'nda getirmistir. Alti Kitâb sâhibleri de rivayet etmislerdir. Buradaki basliga delîlligi "Nefsim etinde bulunana yemin ederim ki... " sözleridir.

[13] Bunun bir rivayeti Peygamber Gönderilmesi Bâbi'nda geçti ki, Peygamber bunda birinci grup kabilelerin islâmiyet'e hizmetleri sebebiyle ikincilerden hayirli bulunduklarini "Nefsim elinde bulunana yemin ederim ki... " yeminiyle bildirmistir.

[14] Buhârî bunun uzunca birer rivayetini Zekât ve Hibe'de de getirdi. Basliga uygunlugu "Muhammed'in nefsi elinde bulunan(Allah)a yemîn ederim ki..." söz-lerindedir.

[15] Hadîsin metni bu bâbda ÂIse'den de geçmisti.

[16] Bu hadîsi Buhârî ile Müslim Zekât'ta da getirdiler. Buradaki basliga uygunlugu "Ka'be'nin Rabb'ine yemîn ederim ki..." seklinde yemîn etmesidir.

[17] Bu hadîsin birer rivayeti Cihâd, "Cihâd için çocuk istemek bâbi"nda; Enbiyâ'-da "Biz Davud'a Süleyman'i hibe ettik" <Sâd: 30) kavli'nde geçmisti. Oralarda da ifâde edildigi üzere, Yüce Allah Kur'ân-i Kerîm'de istikbâle âid sözler ve yapilacak isler hakkinda Peygamber'inin sahsinda bütün mü'minlere su tavsiyeyi bildirmistir: Hiç-birsey hakkinda Allah 'm meskti ile kayitlamadan: 'Ben bunu yarin muhakkak yaparim' deme. Ve unuttugun vakit Rabb'ini an... " (el-Kehf: 23-24)
Çünkü insanin azim ve irâdesi bir seyin meydana gelmesi için kâfî sebeb degildir, zira: "Hiçbir kimse yarin ne kazanacagini bilmez..." (Lukmân: 34). Ancak Allah'in dilemesi müstesna. O vakit yapabilirsin. Binâenaleyh istikbâle âid bir fiile azmederken, isi Allah'in irâdesine baglamali, "Insâallah " demeyi unutmamali. Beseriyet îcâbi unutmus bulunursan, hatirladigin zaman "tnsâallah" diyerek Allah'i zikret ki, bu suretle sözün hükmü degismezse de kusura keffâ-ret olur... {Hakk Dîni, IV, 3242-3243).
Bu Ebû Hureyre hadîsinin basliga uygunlugu "Ve eymullezî nefsu Muham-medin..." seklindeki yemîn olmakla beraber, yeminde "Insâallah " diyerek bir istisna yapmanin da mesrû'lugunu göstermektedir... Müslim Ter., V, 218-221, "Yeminde istisna bâbi"nda bunun birkaç rivayeti vardir

[18] Su'be'nin rivayeti Menâkib'da, îsrâîPin rivayeti Libâs'ta geçti.

[19] Hadîsin bâzi rivayetleri Bed'u'1-Halk ve Nafakalar'da geçti. RasûluIIah bununla yemîn edip sevgisinin daha da artacagini bildirmistir. Çünkü îmân kalbde yerlesip kuvvetlendikçe, Rasûlullah'a ve sahâbîlerine olan sevgi artacaktir. Yâhud RasûluIIah yeminle "Ben de sana nisbetle bunun gibiyim" demek istemistir (Kas-tallânî).

[20] Hadîsin bir rivayeti Rikaak'ta, "Hasr nasif olacak bâbi"nda geçti.

[21] Çünkü Kur'ân'in muhtevasi kissalar, hükümler ve Allah'in sifatlari olarak üç büyük kisma ayrilir. Bu sûre, bunlardan sirf Allah'in sifatlarini içine almakta oldugu için, Peygamber bunu okuyanin, Kur'ân'in üçte birini okuyanin sevabina denk sevâb alacagini bildirmis oluyor.
Bunun bir rivayeti Kur'ân'in Fazîletleri'nde geçmisti.

[22] Bu Enes hadîslerinden 22 rakamlisi, Namâz'da, 23 rakamlisi da Ensâr'in Fad-li'nda gemisti.

[23] Âlimler: Allah'tan gayri ile yemîn etmekten nehyin hikmeti, kendisi ile yemîn edilen varligin ta'zîmini gerektirdigin dendir. Hâlbuki azametin hakikati Yüce Allah'a mahsûstur. Hiçbir varlik, yemîn ile de ta'zîm edilmez (en-Nevevî).

[24] Âyetin tamâminin meali söyledir: "De ki: Allah 'i birakip da tapmakta olduklarinizin neydigini bana haber verin. Onlarin yerden hangi seyi yarattiklarim bana gösterin. Yoksa onlarin göklerde bir ortagi mi var? Bundan evvel bir kitab yâhud bir ilim artigi varsa, da'vânizda dogrucular iseniz, bana getirin!"
Yânî putlarin kendilerini Allah'a yaklastiracagi yolundaki da'vâlarinin ve onlara tapmalarinin hakk olduguna dâir (Beydâvî, Medârik, Celâleyn).

[25] Baslik, babalarla yemîn hakkinda olunca, buna uygun iki hadîs getirdi, sonra da yemîn babalarla olmadigi zaman, bunun gibi ancak Allah lafziyle olur ma'-nâsini tenbîh için bunu zikretti (Aynî).

[26] Lât, Uzzâ ve Menât, islâm devrine kadar Hicaz'da ibâdet edilen üç meshur put adidir. Bu putlar Kur'ân'da da zikredilmistir: "Siz de gördünüz degil mi Lât ve Uzzâ'yi? Üçüncü olarak da Menât-i Uhrâ'yi... " (en-Necm: 19-20).
Kaadi Beydâvî, bu putlar hakkinda özetle su bilgiyi veriyor. Lât, Tâif'te Sakîf kabilesine yâhud Nahle'de Kureys kabilesine âid tastan düzülmüs bir put idi. Bu kabileler halki onu ziyarete gelirler ve tavaf ederlerdi. Dokuzuncu hicret yilinda Tâif halkinin islâm'a girmeleri üzerine Lât tahrîb edilmistir. Uzzâ da Semure denilen sakiz agaci idi. Bu da Gatafân kabilesine âid olup bu agaca ibâdet ederlerdi. Rasûlullah Hâlid ibn Velîd'i gönderip bu agaci kestirdi. Menât da Huzeyl ve Huzâa yâhud Sakîf kabilelerine âid tastan düzülmüs put Idi. Bu kabileler de Menât'a ta'zîm edip adina kurban keserler ve yagmur dilerlerdi... (Necm Sûresi tefsiri).
Lât, Uzzâ, Menât onlarin taptiklari putlardan idi. Onun için Abdullât, Ab-duluzzâ, Abdu Menât diye isimler koyar "Bismi'llâti ve'1-Uzzâ" diye yeminler ederlerdi...

[27] Hadîste Lât ve Uzzâ gibi putlar adina and içilirse, bu and putlara ta'zîm ifâde edeceginden -tevbe ve istigfar ederek- "Lâ ilahe Me'llâh" denilmesi emrolun-mustur. Bu ve buna benzer sözlerle yemîn edilirse tevbe ve istigfar edilerek "Lâ ilahe ille'llâh" demek ve böyle sakat sözlerden uzaklasmak zarurîdir.

[28] Hadîsin bir rivayeti Kitâbu'l-Libâs'ta geçmisti.

[29] Buhârî Islâm Dîni'nden baskasiyla yemîn eden kimse ile ilgili hükmü, Peygam-ber'den rivayet ettigi hadîsle vermis ve baskaca bir cevâba gerek görmemistir

[30] Bunun da birer rivayeti Cenâzeler'de ve Edeb'de geçmisti.

[31] Kirmânî: Bunlarin herbirini yalniz olarak söylemek caiz olmakla beraber, "Mâ sâallâhu" kavli ile "Ve si'tu" kavli arasini birlestirmez, demistir. Baskasi da: Vav iki ma'nâ arasini ortak yapar, hâlbuki bu. edebden degildir. Bu konuda Rasûluüah(S)'tan "Herhangibiriniz 'Mâ sâallâhu ve sâe fulânun{ = Allah diledi, fulân da diledi)' demesin. Lâkin 'Mâ sâallâhu summe mâ sâe fulanun(= Allah diledi, sonra fulân kimse diledi)' desin!" buyurdugunu Nesâî ve Ibn Mâ-ce rivayet etmislerdir. Bu iki ta'bîr arasinda vav yerine "Summe" girmesi caiz olur. (Vav, mutlak cem', "Summe" sonralik ifâde eder). Çünkü Allah'in mesî-eti, mahlûkaattnin mesîetinden öncedir. Yüce Allah "Allah dilemeyince siz dileyemezsiniz..." (el-însân: 30) buyurmustur. Iste bu edebdendir.

Basligin ikinci kismindaki sekilde söylemek caizdir... (Aynî)

[32]

Hadîsin tamâmi Isrâîl ogullan bölümünde geçti.

el-Mühelleb söyle dedi: Buhârî bu hadîsteki "Ben evvelâ ancak Allah'in yardimi ile, sonra da senin yardimin ile muradima erisebilirim " kavli ile istidlal ederek ' 'Mâ sâallâhu summe si 'tu" demenin caiz oldugunu bildirmek istemistir (Kastallânî).

[33]

Bu sekilde yemîn ettikleri en-Nahl: 38; en-Nûr: 53 ve Fâtir: 42. âyetlerinde de geçmektedir. Bunlarin kimini müsrikler, kimini de münafiklar yapmislar ve bâzi seyler istemislerdir.

[34]

Bu, Ru'yâ Ta'bîri Kitâbi'nda uzunca bir metinle gelecek olan hadîsten bir parçadir. Ebû Bekr, Rasûiullah'a gördügü bir ru'yâyi anlatan kimsenin ru'yâsini Rasûlullah'in izni ile ta'bîr ettikten sonra; Yâ Rasûlallah, bu ta'bîrimde isabet mi ettim, hatâ mi ettim, bana haber ver! demisti. Rasûlullah: "Bâzisinda isabet, bâzisinda hatâ ettin" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr yemîavererek hatâsini bildirmesini istemis, Rasûlullah da buradaki fikrayi buyurmustur.

[35]

Bu, Buhârî'nin Cenazeler, Mezâlim, Tibb, Isti'zân, Libâs, Nikâh, Esribe'de getirdigi hadîsin bir parçasidir.

[36]

Basliga uygunlugu "Kizi yemîn vererek muhakkak gelmesini istedi..." sözün-dedir. Bunun bir rivayeti Cenâzeler'de ve daha sonraki kitâblarda geçmisti.

[37]

Bunun bir rivayeti de Cenâzeler'de geçmisti. "Tahilletu'l-kasemi", "Allah'in yeminini halâl kilan cehennem atesi" demektir. Bu yemîn, Allah'in su kavlinde mukadder olan yeminidir: "Sizden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere ille oraya (cehenneme) ugrayacaktir. Bu, Rabb 'inin üzerine vâcib kildigi, kaza ettigi birseydir" (Meryem: 71). Bu ugrayis, geçerken yol ugragi görüsten veya günâhi kadar orada kalmak seklinde olur... Hadîsteki bu müjde, çocuklarinin hayâti ve sagligi üzerinde titredikleri hâlde ecel geregi kaybettikleri çocuklarinin üzüntüsüne sabredenler içindir.

[38]

Bu, Nûn Sûresi tefsirinde geçmisti.

[39]

Evet, Hanefîler ve Hanbelîler indinde bu "Billahi" demese de bir yemindir. Çünkü Allah "Münafiklar sana geldikleri zaman; 'Biz sehâdet ederiz ki, sen Allah '-in Rasûlü'sün' derler... " (el-Munâfikûn: 1). Bu onlarin bunu yeminde kullandiklarina delâlet etmistir...

[40]

Bunun birer rivayeti Sehâdetler'de ve Rikaak'ta geçti.

[41]

Hadîsteki âyette "Allah'in ahdine; Allah'a olan ahidlerine" sözü geçtigi için Buhârî bunu yemîn ma'nâsina almasiyle yetinip, hükmü açikça bildirmemistir. Yânî o, bu âyetle gelmis olan bu "Ahdu'llâh" ta'bîrine dayanmistir.

[42]

Buhârî, Ibn Abbâs'in hadîsini Tevhîd'de, Ebû Hureyre'nîn hadîsini Rikaak'ta "Hasrin sifatlari bâbi"nda; Ebû Saîd'in hadîsini yakinda "Sirat, cehennem köprüsüdür bâbi"nda; Eyyûb Peygamber'in bu sözünü de Ebû Hureyre'den Gusl'-de senedli olarak getirmistir.

Eyyûb'un bu sözünü anlatan hadîs söyledir:

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Eyyûb çiplak yikandigi sirada üzerine altin çekirgeler üstü. Eyyûb avuç avuç alip elbisesine atmaya basladi. Rabb'i: Eyyûb! Su gördügünden seni ganî kilmadim mi? diye nida edince: Evet (yâ Rabb)/ Sen'in izzetine yemîn ederim ki (beni ganî kilmistin), lâkin Sen'in bereketinden müstagni kalacagim yok! cevâbini verdi".

[43]

Bunun bir rivayeti Kaaf: 30 tefsirinde geçti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Cennet ve Sifati naîmihâ... Kitabi, "Cehennem cebbarlarin girecegi, cennet ise zaîflerin girecegi yerdir bâbi"nda getirmistir: Müslim Ter., VIII, 370-382, "2848".

[44]

"Le amrullâhi"ta'bîriy\e yemîn, Kur'ân'da da vardir: "Senin hayâtina yemîn ederim ki, onlar sarhosluklari içinde muhakkak serseri bir hâldedirler" (el-Hicr: 72).

Bu kelimedeki ayn harfinin üstün okunmasi, kelimenin çok kullanilmasm-dandir. Ibn Abbâs'm "Le-amruke", "Le aysuke"dir seklindeki tefsirini Ibn Ebî Hatim senedli olarak rivayet etmistir.

"Umr", "Hayât" ve "Ays" bir ma'nâyadir.

[45]

Bu uzun Ifk hadîsi, birçok yerde: Sehâdetler, Magâzî, TefsîrMe... geçti. Tevhîd ve I'tisâm'da da gelecektir. Burada getirilen kisimdan maksad, Useyd ibn Hu-dayr'm: "Leamrullâhi{ = Allah'in ebediyetine yemîn ederim ki), biz onu muhakkak öldürürüz!" ta'bîriyle yemîn etmesidir.

[46]

Lagv kelimesi, çesitli suretlerde tefsîr edilmistir: Ebû Hanîfe: "Bir kisinin bir-seyi dogru zanniyle yemîn ettikten sonra, onun hilafinin meydana çikmasidir" demistir. Safiî: "Yemîn kasdetmeksizin bir sözü te'kîd için "Lâ vallahi, belâ vallahi demesidir", demistir. Beydâvî: Dilin sürçmesiyle yanilarak edilen yemîn-dir, demistir. Âyet bu ma'nâlann hepsini sâmildir.

Âise vahye sâhid oldugu için, bundan muradin ne oldugunu daha iyi bilir oldugu ve bunun böyle ta'bîrler hakkinda indigini açikça söyledigi için, Safiî, Âise'nin bu hadîsine tutunmustur.

[47]

Buhârî, âdeti üzere hükmü belirtmeyip, âyetlerin zahiriyle cevâb alma yoluna gitmistir.

Musa: Unuttugum seyden dolayi beni muâhaze etme. Su arkadasligimizda bana güçlük çikarma, dedi. "

[48]

Nefsî hâtiralar ve temayüller zihnî varliktan ibaret oldugu için, bunlarin ma'siyet olmakta hiç te'sîrleri yoktur. Bunlar haricî bir varlik ile fiilen veya kavlen meydana çikmadikça, mes'ûliyet sabit olmaz...

[49]

Basliga uygunlugu, Buhârî'nin "Hisbân" ykm "Zannetmek" fiilini "Nisyân (= Unutmak)" fiiline kalmasi yönündendir. Çünkü bunlarin ikisi de kalbin ame-lindcndir (Aynî).

Bu hadîsin birer rivayeti Ilim ve Hacc Kitâblari'nda geçti.

[50]

Bunun da basliga uygunlugu -içinde yemîn zikri bulunmakla beraber- unutanla yanilandan kalemin kaldirilmasini beyân olmasi yönündendir. Ve bu öne ve arkaya alinmis islerde günâh ve sorumluluk olmamasidir.

[51]

Bu hadîsin Namaz Kitabi, "Imâma ve me'mûma kiraatin vucûbu bâbi"nda geçen rivayetinde o zât: Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben bunun baska türlüsünü bilmiyorum, bana dogrusunu ögret, demistir. Iste basliga uygunluk hadîsin bu fikrasiyledir. Buhârî hadîsi burada o ziyâdeden soyulmus olarak getirdi. Bundan maksadi, zihinleri keskinlestirmektir. Allah ona rahmet eylesin! Ne kadar ince görüslüdür! (Kastallânî).

"Böylece"den maksad, tekbîri, kiraati, rükû' vesucûdu ta'rîfe uygun olarak edâ et demektir. Bütün namazda bunu yapmaktan maksad da, bunlari her rek'atte böylece tekrar etmektir.

[52]

Hueyfe, Yemân Iakabiyle meshur olan Hisl veya Huseyl ibn Câbir el-Absî'nin ogludur. Baba-ogul Bedir harbine müsriklere verdikleri bir ahid sebebiyle katilamamislar. Uhud harbine katilmislar. Fakat hadîste anlatildigi üzere, bir yanlislikla Yemân orada öldürülmüstür. Hâl tercemesî, Tecrîd Ter., II, 382 "316" hadîsin hasiyesinde özetlenmistir.
Hadîsin basliga uygunluk ciheti, Huzeyfe'nin yemîn etmesi, bir de Peygam-ber'in, onu taniyamadiklari için öldürenlere serzenis etmemesi ve bîlmemezligi burada nisyân gibi saymis olmasidir, denildi
[53]
Hattâbî: Unutmak bir zarurettir. Zarurî fiiller, hüküm hususunda failine izafe edilmez ve faili bu gibi zarurî fiillerinden dolayi muâhaze edilmez, demistir.
[54]
Hadîsin basliga uygunlugu, içinde unutarak birinci oturusun terkedilmesi bulunmasidir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabi sonlarinda yanilma sucûdu bâbi'-nda geçmisti.
[55]
Basliga uygunlugu "Unuttun mu?" sözündedir.
Bu hadîs, geçen hadîsin ardindan bir istidrâd olarak zikredilmistir de denildi. Bunun da bir rivayeti Namaz Kitâbi'nda, "Secdeden kibleye yönelme bâ-bi"nda geçmisti. Peygamber'in "Dogruyu arastirsin" sözü dogruya en lâyik olani tercîh etsin demektir..
[56]
Basliga uygunlugu, hiçbir seyle kayitlamak sizin, sirf unutmayi zikretmesinde-dir.
Bu hadîs Ilim'de ve el-Kehf Sûresi tefsîrinde uzun metinlerle geçmisti. Bu-hârî bu hadîsten kisaltma yaparak buradaki basliga delîl olan kismini getirdi.
[57]
Buhârî bunlarin birer rivayetini Iydeyn'de ve Uhdiyeler'de de getirdi. Ibn Ha-cer: Bu zebh vakti hususunda câhil ile unutan arasinda hükümdeki müsâvîlige isarettir, iyi düsün demistir (Kastallânî).
[58]
el-Lams, Lams vezninde, suya daldirmak ma'nâsma Ikinci bâbdan masdardir.
el-Gamûs, Sabûr vezninde, daldinci seye denir. Bu münâsebetle bilerek, kasten ve haksiz yere yapilan yemine vasif oldu. Sahibini günâha, daha sonra cehennem atesine daldirdigi için. Bir kavle göre, baskasinin hukukunu kat' ve ibtâl için olan yalan yemine denilir. Sârih dedi ki: "Gamûs yemini yurtlari bombos birakir" hadîsi bundandir... Buna "el-Masbûre Yemini" de denilir ki, ye-mîn terettüb eden adam, onun üzerine habsolunmus olur ve o yemini edâ edinceye kadar mahbûs olur... (Kaamûs Ter.)
Bu Iugat bilgileri özetlenirse, geçmise yâhud hâle âid bir is için bile bile yalan yere yapilan yemîne "Yemîn-i Gamûs" denir ki, sahibini en agir günâha daldiran yemîn demektir. Bu en büyük günâhlardandir. Bunun günâhi keffâretle de karsilanamaz. Evleri yikan, aileleri harâb eden bir yemindir. Kul hakkiyle ilgili olursa, o hakki verip halâllasmak vâcib olur.
[59]
Gamûs yemîmne "Yemîn-i Sabr", "Yemîn-i Masbûre", "Yemîn-i Fâcire" isimlerinin verildigi hadîslerde de gelmistir: Müslim, îmân, 47. ve 61. bâblar, "110" ve "138" rakamli hadîsler; Müslim Ter., I, 157-184-185.
[60]
Buhârî bu âyetleri, yemînin ehemmiyetini, Allah'a karsi bir ahd oldugunu ve sahislara büyük sorumluluk yükledigini bildirmekte olduklari için basliga koymustur.
Urda: Gergi ve mania yâhud açiktan hedef gibi birseye ma'rûz olup duran demektir... Yânî Allah'a çok yemîn etmeyiniz yâhud yeminleriniz bahanesiyle iyilik etmenize, fenaliktan korunmaniza, darginlari baristirmaniza Allah'i ortada bir engel, bir sed gibi tutmayin. Bu gibi güzel isleri yapmayacaginiza yemîn edip de Allah'i bunlara mâni' tutmaya kalkismayin. Evvelâ böyle yeminler etmeyin, ikinci olarak böyle hayri terkle ilgili yeminlerinizde durmak, Allah rizâsina muvafiktir sanmayin... (Hakk Dîni, I, 781).
Yaptiklari yeminlerine sâdik kalmayip, bozanlar su âyette pek güzel bir benzetme ile kötülenmislerdir:
"Ipligini saglamca büktükten sonra söküp bozan kadin gibi olmayin. Bir ümmet, diger bir ümmetten (mal ve sayica) daha çoktu diye, yeminlerinizi aranizda bir hîle vefesâd vesilesi edinir misiniz? Herhalde Allah sizi bununla imtihan eder. Hakkinda ihtilâfa düsmekte oldugunuz seyi ise, O, kiyamet gününde elbette size açiklayacaktir" (en-Nahh 92).
[61]
Hadîsin bir rivayeti 11. bâb altinda 36 rakamiyle geçmisti.
Bu hadîsin pekçok fâideleri Surb, Husûmât Kitâblari'nda geçmisti. Insâal-lah Ahkâm'da da gelecektir.
Burada yemîn, sabr vasfiyle açikça vasfedilip "Yemîn-i sabr" seklinde gelmistir. Basliga uygunlugu bu bakimdandir. Buhârî, hadîs yakinda geçmisken, bu ta'bîrden dolayi burada tekrar getirmistir
[62]
Buhârî bu baslikta, kisinin mâlik olmadigi birsey hakkinda yemîn etmesi, ma'-siyet hakkinda yemîn etmesi ve öfke hâlinde yemîn etmesinin hükmünü beyân edici bir ifâde getirdi. Sonra da üç hadîs zikretti. Bu üç hadîsten herbirinden sira ile basliktaki konularin hükmü anlasilir: Birinci hadîs, mâlik olmadigi bir-sey hakkindaki yemîndir. Bu hadîsin bir rivayeti, bu isnâd ile Tebûk gazvesi bâbi'nin evvelinde geçmisti.
Ikinci hadîs "Vallahi ben Mistah'a ebederi'jbirsey Infâk etmem" yeminini ihtiva etmektedir. Bu ma'siyette yemîni terketmek hükmüne uygundur. Çünkü Ebû Bekr, Âise aleyhindeki sözünden dolayi Mistah'a fayda vermemeye yemîn etmisti, böylece bir tâati terke yemîn edici olmustu. Tâati terketmege yapilan yeminde devam etmek ise, nehyedilmistir. Netîcede bu nehy, ma'siyet islemeye yemînden evleviyet yoluyla nehy oluyor.
Buhârî bu parçayi iki senedle getirdigi uzun Ifk hadîsinden çikarmistir. Bu hadîs, Magâzî, Ifk hadîsi bâbi'nda geçti.
Üçüncü hadîs de birinci hadîsin baska bir rivayeti olup, bu da öfke hâlinde yemînin hükmünü bildirmektedir ki o da öfkeli iken yemîn ettigi seyden, baskasinin daha hayirli olmasi takdirinde yemîninden keffâretle vazgeçip, o hayirli olani yapmasidir... (Aynî).
[63]
Eger arfî kelâmi kasdettiyse, bunlari söylemekle yeminini bozmus olmaz, eger umûmu kasdetmisse, yemînini bozmus olur. Hiçbirine niyet etmemisse cumhura göre hânis olmaz.
[64]
Bunu en-Nesâî, Ebû Hureyre'den rivayet etmistir. Buhârî'nin bunu burada sev-ketmekten maksadi, bu gibi zikirlerin kelâm oidugu ve bunlarla hânis olacagini beyândir (Kastallânî).
[65]
Kelime lafzi, cüz'ün küll ma'nâsma kullanilmasi bâbindandir.
[66]
Yüce Allah, bunu, birçok kelimeleri sâmil bulunmakla beraber "Kelime" diye isimlendirdi.
[67]
Hadîs, Sahâbîlerin Fazîletleri'nin sonunda Ebû Tâlib kissasinda geçmisti.
[68]
Bir günâh sebebiyle atese girdirilse bile sonunda cennete girmesi muhakkaktir, kaçinilmazdir. îbn Mes'ûd bu sözü sunun için söylemistir: Çünkü sirk yok olunca, o sebeble atese girmek de yok olur. Bu hadîsin bir rivayeti Cenâzeler'de geçti. Bu iki hadîste "Kelime" sözü "Kelâm" ma'nâsinda kullanilmistir.
[69]
Sonra yirmidokuzda ailesinin yanina girse, o zât Ittifakla yemininden dönmüs olmaz.
[70]

Bu hadîs Oruç ve îlâ'da da geçti.

[71] Burada zikredilen içecekler hakkinda Esribe Kitâbi'nda bilgiler verilmisti.

Hadîsteki "Inkâ'" lâfzi da kuru üzüm ve hurmayi islatarak hosaf ve sira yapmaktir. Gece islatilirsa gündüz içilir, gündüz islatilirsa gece içilirdi ve taham-mur ettirilmezdi. Bu cihetle sira ve hosaf makûlesi mesrubat, Imâm Ebû Hanî-fe'ye göre kükreyip, kükremesi siddet kazanarak üzerindeki kaymagini tortusuna atmadikça tahammur etmez.

[72] Bunun bir rivayeti Esribe, "Nebîz kurma bâbi"nda geçti.

[73] Buhârî, basliktaki bu iki sorunun cevâbi olan hükmü, hükümleri nasslardan çikarici olan kimseye birakarak zikretmedi.

[74] Kirmani, bu hadîs basliga nasil delâlet etmistir? dedi de sonra söyle cevâb verdi: Hurma, aziklarinin çogu olup Rasûlullah'in evinde mevcûd oldugu ve onlar hurmadan doymus olunca bundan ekmekle hurma yemenin katikla ekmek yemek olmadigi bilindi yâhud da hadîsi bu bâbda ednâ mulâbese, yânî en az ilgi bulundugu için zikretmistir ki, o da "Me'dûm (= Katiklanmis)" lafzidir, baska sey zikretmemistir... (Aynî, Kastallânî).

[75] Bu hadîs, Peygamberlik Alâmetleri'nden bir alâmettir. Bunda Ümmü Suleym için de büyük bir menkabe vardir. Buhârî bunu Namaz, Alâmâtu'n-Nübüvve, Et'ime Kitâblan'nda da getirdi. Müslim de birkaç rivayetini Esribe'de getirmistir. Müslim Ter., VI, 268-273 "2040".

Hadîsin basliga uygunlugu "Edemethu = O yagi parçalanmis ekmeklere bulastirip karistirarak katik yapti" sözünden alinir. Buna göre ancak yagli ve etli seyler katik olmaktadir.

[76] Buhârî bu çok mühim olan niyet hadîsini el-Câmi'u's-Sahîh'imn yedi yerinde baska baska senedler ve küçük lafiz farklariyle getirdi. Kitabina da birinci hadîs olarak bununla basladigi görülmüs ve orada bâzi bilgiler verilmisti. Geçtigi yerler söyledir:

a. 1-Bed'u'I-Vahy, 1. hadîs;
b. 2-îmân, 41. bâb;
c. 49-Itk, 6. bâb;
d. 63-Menâkibu'l-Ensâr, 45. bâb;
e. 67-Nikâh, 5. bâb;
f. 83-Eymân ve'n-Nuzûr, 23. bâb;
g. 90-Hiyel, 1. bâb. (el-Lu'lüü ve'l-Mercân mukaddimesi).

Buradaki lafizla olani Müslim, Kitâbu'l-Imâre, 45. bâbda getirmistir. Felhu'l'Bârt'de Ibn Hacer söyle dedi: Hadîsin bu baslikta zikredilmesi sebebi, yeminin ameller cümlesinden oldugu ve bununla lafizlarin zaman ve mekân bakimindan niyete tahsis ve istidlal edilmesidir. Hernekadar lafizda bunu gerektiren birsey bulunmasa da. Meselâ bir ay veya bir sene Zeyd'in evine girmeyecegine yemîn eden yâhud Zeyd'le konusmayacagina yemîn eden ve baska yerde degil de evinde konusmamayi irâde eden kimse, birinci sikta bir ay sonra veya bir yil sonra girse, ikinci sikta ise baskasinin evinde onunla konussa hânis olmaz (yânî yemînini bozmus olmaz)... (Kastallânî).

[77] Buhari buraya kadar Yemînleri zikredip tamamlayinca, buradan i'tibâren Nezr bâblarma basladi.

Nezr, basta da kisaca bildirildigi üzere, ahd ve adak demektir, ki bir kimsenin üzerine vâcib olmayan hayirli bir isi kendine vâcib kilarak yapayim diye taahhüd etmesidir. Ayni zamanda adanan sey ma'nâsina da isim otur. Kur'ân-i Kerîm'de Nezr hakkinda âyetler vardir: "Nafakadan ne harcadiniz yâhud adaktan ne adadinizsa, muhakkak Allah onu bilir. Zâlimlerin hiçbir yardimcilari yoktur" (el-Bakara: 270); "Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarini yerine getirsinler ve Beyt-i Atîkh tavaf etsinler" (el-Hacc: 29); "Müzminler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardir... " (d-Ahzâb: 23); "Onlar adagim yerine getirirler... " (ed-Dehr: 7).

[78] Hadîsin tamâmi Magâzî, "Tebûk gazvesi bâbi"nda geçti. Buradaki kismin basliga uygunlugu hakkinda söyle denilir: Maldan siyrilip çikmak istegi ve karari, bunu yapmayi taahhüd ma'nâsmadir. Bu taahhüdde de nezr ma'nâsi vardir... (Aynî).

[79] "Su yemek yâhud su içecek bana haram olsun" demek suretiyle, veya "Ben su yemegi yememege yâhud su içecegi içmemege Allah için nezrettim" demek suretiyle. Buhârî âdeti üzere cevâbi zikretmedi. Cevâb, bu nezr yemîn olur ve bunu bozdugunda üzerine yemîn keffâreti vâcib olur (Aynî).

[80] Buhârî bu iki âyeti, baslikta zikrettigi mübâh olan birseyi haram kilmanin yemîn olduguna ve bozuldugunda bundakeffâret olduguna isaret etmek için getirmistir. Nitekim Müslim de Ukbe ibn Âmir'den: Rasûlullah: "Nezrin keffâreti, yemîn keffâretidir" buyurdu, diye rivayet etmistir: Müslim Ter., V, 200-201 "1645".

[81] Hadîs bu isnâd ve metinle Talâk'ta geçmisti.

[82] Nezr, tâatle ilgili oldugu zaman vefa etmenin vucûbu üzerinde icmâ sabit olmustur. Çünkü Yüce Allah "Ey îmân edenler, baglandiginiz ahidleri yerine getiriniz" (el-MâIde: I) buyurmustur.

[83] Bu hadîslerin bâzi rivayetleri Kader Kitâbi'nda geçmisti.

[84] Basliga uygunlugu "...Onlar nezrederler ve nezrlerini yerine getirmezler... "sözünde oldugu açiktir. Bunun bâzi rivayetleri Cihâd, Fadâil, Rikaak'ta da geçmisti.

[85] Ma'nâ sudur: Kim Allah'a tâat yapmayi nezrederse, yaptigi nezrini yerine getirmesi üzerine vâcib olmustur. Allah'a isyan etmeyi nezredene ise, nezrini yeri-negetirmesi haramdir. Çünkü nezrin ser'î anlami mübâh olar seyi kendisine vâcib kilmaktir. Bu ise ancak tâatlerde gerçeklesir. Ma'siyetlere gelince, onlarda mübâh birsey yoktur ki, nezri yerine getirmek vâcib olsun, Bu sebeble ma'si-yetlerde nezr tahakkuk etmez... (Kastallânî).

[86] Basliga uygunlugu "Nezriniyerine getir" sözünden alinir. Çünkü bu söz, kâfirin nezrinin sahîh olduguna, Islâm'a girdiginde buna vefa etmek gerektigine delâlet eder. Bu konuda bâzi farkli görüsler de vardir.

[87] Ibn Umer ve Ibn Abbâs'in bu sözlerini Mâlik, Muvatta'da. rivayet etmistir, tbn Umer'in bu emri, bastiktaki hükmü açiklamaktadir. Bu konuda fakîhier arasinda bâzi görüs ayriliklari vardir.

[88] Bu hadîs ve sonunda nakledilen Zuhrî'nin sözü de basliktaki hükmü açiklamaktadir.

[89] Bunun bir rivayeti Hacc'da, "Niyabet bâbi"nda geçmisti.

[90] Peygamber bu hareket ve emriyle Allah Taâlâ'nin mükerrem ve en serefli olarak yarattigi insanin hayvan gibi iple yedilmesini insanlik serefine aykiri bir vahsîlik eseri olduguna isaret etmis oluyor.

[91] Peygamber bu emirleriyle sunu ögretmis oluyor: Bu nezrler içinde yerine getirilmesi lâzim olan, yalniz oruç ibâdetidir. Ötekiler nefsi azâblandiran seyler oldugundan

mu'teber degildirler.

[92] Buhârî ekseriya âdeti üzere hükmü bildirmeyip, soru hâlinde birakmistir. Bunu ya bâbdaki hadîslerin bildirmesiyle yetinerek yâhud da istinbât edici kimsenin bunu anlayacagina i'timâd ederek böyle yapmaktadir.. (Aynî)

[93] Son cümle gâib zamiri ile de rivayet edilmistir. Buna göre: Peygamber bayram günlerinde oruç tutmayi caiz görmüyordu, demek olur.

[94] Ibn Umer, "Aliah nezri yerine getirmekle emretti" sözü ile "Sonra kirlerini gider-sinler, adaklarini yerlerine getirsinler ve o Beyt-i Atîk'i tavaf etsinler" (el-Hacc: 29) âyetini kasdetti. "Bizler bayram günlerinde oruç tutmaktan nehyolunduk"
sözüyle de Peygamber'in bu günlerde oruç tutmaktan nehyettigini kasdetmis-tir. Ibn Umer kendisince bu deliller birbiriyle çatistigindan dolayi, kesin bir ce-vâb vermekten çekinerek duraklamistir.
Nezreden için en ihtiyatli o-Ian ise, nezrini bu bayram günleri geçtikten sonra kaza etmesidir. Böylece Allah'in emriyle Peygamber'in emrini cem'etmis olur

[95] Umer ile Ebû Talha'nin bu hadisleri, uzunca birer metinle Vasiyetler Kitâbi'n-da geçmisti.

[96] Buhâri bunun bir rivayetini Magâzî, "Hayber gazvesi bâbi"nda; Müslim de îmân, "Devlet mali çalmanin agir bir suç oldugu bâbi"nda getirmistir; Müslim Ter. I, 161, 162 "114 115".

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

84- KITABU KEFFARATI'L-EYMAN

(Yeminlerin Keffaretleri Kitabi)

Ve Yüce Allah'in
"... Yeminin keffâreti, ailenize yedirmekte oldugunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak, ya onlari giydirmek, yâhud bir kul âzâd etmektir. Fakat kim bulamazsa üç gün oruç (tutmasi lâzimdir). Iste bu, ahdettiginiz vakit yeminlerinizin kef Jâretidir..." (cl-Mâide: 89) [1]
Ve bir de "... Artik içinizden kim hasta olur, yâhud basindan bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan, ya sadakadan yâhud da kurbandan biriyle fidye (vâcib Olur)... " (el-Bakara: 96). âyeti indigi zaman, Peygamber(S)'in Ka'b ibn Ucre'ye emrettigi sey vardir.
Ve Ibn Abbâs'tan, Ata ibn Ebî Rebâh'tan ve Ikrime'den, Kur'ân-i Kerîm'de "Min siyâmin ev sadakatin ev nusukin" diye "Ev, ev" harfleriyle olanlar da bunun sahibi muhayyerdir diye zikrolunuyor. Nitekim Peygamber (S) fidyede Ka'b ibn Ucre'yi muhayyer kilmistir [2].

1-.......Ka'b ibn Ucre (R) söyle demistir: Ben O'nun, yânî Peygamber(S)'in yanina geldim:
— "Bana yakin gel!" buyurdu. Yanina yaklastim.
— "Haserelerin sana eziyet veriyor mu?" diye sordu.
— Evet veriyor, dedim.
— "(Basini tiras et!) Sana oruçtan yâhud sadakadan yâhud kurbandan bir fidye lâzimdir" buyurdu.

Ibn Sihâb dedi ki: Bana Ibnu Avn, Eyyûb'dan tahdîs etti ki, o: "Sana üç gün oruç yâhud kurban yâhud alti fakiri doyurmak..." diye söylemistir [3].

1- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

'Allah, yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz kilmistir. Allah sizin yardimcinizdir ve O, hakkiyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (et-Tahrîm: 2) [4].

2-.......SufyânibnUyeynetahdîsedip: Ben ez-Zuhrî'nin agzindan isittim, dedi; ez-Zuhrî de Humeyd ibn Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:
— Helak oldum! dedi. Peygamber:
— "Hâlin nedir?" diye sordu. O kimse:
— Oruçlu iken ramazânda esimin üzerine düsüp cinsî münâsebette bulundum, dedi.
Peygamber:
— "Bir köle azâd etmeye muktedir olabilir misin?" buyurdu. O zât:
— Hayir (gücüm yetmez)! dedi. Peygamber:
— "Öyleyse arka arkaya olmak üzere iki ay oruç tutabilir misin?" dedi.
— Hayir (gücüm yetmez)! diye cevâb verdi. Peygamber:
— "Altmis fakiri doyurmaya gücün yeter mi?" buyurdu. O zât:
— Hayir gücüm yetmez! dedi. Peygamber ona:
— "Otur!" diye emretti, o da oturdu.
Bir müddet sonra Peygamber'e içi hurma ile dolu bir arak (hurma yapragindan örülmüs bir zenbîl) getirildi. -Râvî: Arak, (15 sâ' alabilen) büyük bir mikteldir, dedi.- Peygamber o zâta:
— "Bunu al da yoksullara sadaka et!" buyurdu. O zât:
— Benden daha fakîr olanlara mi verecegim? (Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin kara tasli iki yani arasinda benden daha fakîr bir aile yoktur!) dedi.
Bunun üzerine Peygamber disleri meydana çikincaya kadar güldü ve:
— "Bu hurmayi kendi ailene yedir!" buyurdu [5].

2- Üzerine Vâcib Olan Keffârette Âciz Olan Fakire Yardim Eden Kimse Babi

3-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'a bir adam geldi ve:
— Helak oldum, dedi. Rasûlullah:
— "Seni helak eden nedir?" diye sordu. O zât:
— Ramazânda oruçlu iken esimle cinsî münâsebette bulundum, dedi.
Rasûlullah:
— "Hürriyete kavusturacak bir köle bulabilir misin?" buyurdu.
O:
— Hayir (bulamam), dedi. Rasûlullah:

— "Arka arkaya iki ay zincirleme oruç tutmaya gücün yeter mi?" dedi.
O:
— Hayir (buna gücüm yetmez), dedi. Rasûlullah:
— "Altmis fakiri doyurmaya gücün yeter mi?" buyurdu.
O:
— Hayir, diye cevâb verdi.
Bu sirada Ensâr'dan bir adam bir arak dolusu hurma getirdi. -Arak, miktel de denilen (onbes sâ' ölçegi alan) bir zenbîldir.- Rasû-lullah o fakîre:
— "Bu hurmayi al götür de, bunu fakirlere sadaka et!" buyurdu.
O fakîr kimse:
— Bizden daha muhtâc olanlara mi verecegim yâ Rasûlallah? Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin kara tasli iki yani arasinda bizim aileden daha muhtâc bir ev halki yoktur! dedi.
Sonra Rasûlullah:
— "Bunu götür de kendi aile halkina yedir!" buyurdu [6].

3- Bâb: Sahis, Yemîn Bozmaktan Mkidana Gelmis Keffârette (Kur'ân'dakj Gibi) Of/Fakîre Verir, Bu Fakirlerin Kendisine Yakin Ve Uzak Olmalari Müsavidir

4-.......Ebû Hureyre (R) söyle dedi: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:
— Helak oldum, dedi. Peygamber ona:
— "Senin hâlin nedir?" diye sordu.
O zât:
— Ramazânda oruçlu iken esimle cinsî münâsebette bulundum,
dedi.
Peygamber:
— "Bir köle hürriyete kavusturacak mal bulabilir misin?" buyurdu.
O zât:
— Hayir (bulamam), dedi. Peygamber:
— "Iki ay arka arkaya zincirleme olarak oruç tutmaya gücün yeter mi?" buyurdu. O zât:
— Hayir (tutamam), dedi. Peygamber:
— "Altmis fakiri doyurmaya gücün yeter mi?" buyurdu.
O:
— Hayir, buna güç bulamam, dedi.
Bu sirada Peygamber'e içi hurma dolu bir arak getirildi. Bunun üzerine Peygamber:
— "Bunu al da sadaka yap!" buyurdu. O zât:
— Bizden daha fakîr olanlara mi? Medine'nin iki kara tasligi arasinda bizim ailemizden daha fakîr aile yoktur, dedi.
Bundan sonra Peygamber ona:
— "Bunu al da kendi aile halkina yedir!" buyurdu [7].

4- Medine Sâ'inin Ve Peygamber Müddünün Mikdârlarini Ve Bunun Bereketini Ve Medine Ahâlîsinin Peygamber'deîy Sonra Asirdan Asira Birbirlerinden Nakledip Geldikleri Ölçüleri Beyin Babi [8]

5-.......es-Sâib ibn Yezîd (R): Peygamber (S) zamaninin sâ' ölçegi, bugünkü müdd ölçeginizle bir müdd ve üçte bir müdd mikdân idi. Umer ibnu'I-Abdilazîz zamaninda sâ' ölçeginde artirma yapildi, demistir [9].

6-.......Bize Ebû Kuteybe -ki o (asli Horâsân'li olan) Selm'dir; söyle dedi: Bize Mâlik tahdîs etti ki, Nâfi' söyle demistir: Ibnu Umer, ramazân zekâtini, yânî fitr sadakasini Peygamber(S)'in müddü ile ilk müdd ile verirdi, yemîn keffâretinde de yine Peygamber'in müddü ile verirdi (Peygamber için ancak bir tek müdd vardi).
Ebû Kuteybe söyle dedi: Imâm Mâlik bize söyle dedi:
— Bizim müddümüz, sizin müddünüzden daha büyüktür. Biz fazlaligi ancak (duasi bereketiyle) Peygamber'in müddünde görürüz, dedi.
Yine Ebû Kuteybe söyle dedi: Mâlik bana:
— Bir emîr size Peygamber'in müddünden daha küçük olan bir müdd darbetse,- siz fitra ve yemîn keffâretini hangi ölçekle verirdiniz? diye sordu.
Ben de ona:
— Biz bunu Peygamber'in müddü ile verir idik, dedim. Imâm Mâlik:
— Görmez misin, is ancak Peygamber'in müddüne dönmektedir, dedi [10].

7-.......Bize Imâm Mâlik, Ishâk ibn Abdillah ibn Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Peygamber (S): "Allâhum-me bârik lehum jîmikyâlihim vesâHhim vemuddihim (= Allah'im, Medîneliler için mikyâllerinde, sâ'larinda ve müddlerinde bereket ihsan eyle)/" diye duâ etmistir [11].

5- Yüce Allah'in "Yâhud Bir Boyunu Hürriyete Kavusturmak... " (El-Mâide: 89) Kavli Ve Boyunlarin Yâni Kölelerin Hangisi Daha Faziletlidir Babi [12]

8-.......Bize el-Velîd ibn Müslim, Ebû Gassân Muhammed ibn Mutarrif'tan; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da Alî ibn Huseyn'den; o da Saîd ibn Mercâne'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim müstümân bir köleyi azâd edip hürriyete kavusturursa, Allah o köleden her bir organa mukaabil azâd edenin bir organim, hattâ onun fercine mukaabil bunun /ercini cehennem atesinden azâd edip kurtarir" buyurmustur [13].

6- Keffârette, Müdebber Kölenin, Çocuk Anasi Kölenin, Efendisi Ile Hürriyetini Satin Alma Yazismasi Yapilmis Kölenin Ve Zina Çocugunun Azâd Edilmesi Babi

Tâvûs ibn Keysân da:

Müdebber köle ile çocuk anasinin azâd edilmesi keffârette yeterli olur, demistir [14].

9-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir(R)'den söyle haber verdi: Ensâr'dan bir adam kendine âid olan bir köleyi müdebber olarak azâd etti. O zâtin bu köleden baska hiçbir mali da yoktu. Onun fakîrlik hâli Peygamber(S)'e ulasinca, Peygamber o köleyi alip: "Bunu benden kim satin almak ister?" dedi.
(Müzayede neticesinde) onu Nuaym ibnu*n-Nahhâm sekizyüz dirhem mukaabilinde satin aldi. (Peygamber de kölenin bedelini ona verdi.) Amr ibn Dînâr (bu köle hakkinda): Ben Câbir'den "Evvelki yil vefat eden Misirli bir köle" derken isittim, demistir [15].

7- Bâb: Bir Sahis, Kendisiyle Baskasi Arasinda Ortak Mülkiyette Bulunan Bir Köleyi Keffârette Azâd Ettigi Zaman (Bu Caiz Olur Mu Yâhud Olmaz Mi)? [16]

8- Bâb: Bir Sahis Velâ Hakki Kendisine Âid Olan Bir Köleyi Keffârette Azâd Ettigi Zaman (Bu Sahîh Olur Mu)?

10-.......Bize Su'be, el-Hakem'den; o da Ibrahim'den; o da el-Esved'den söyle tahdîs etti: Âise (R), Berîre'yi efendilerinden satin almak istedi. Efendileri, Âise'ye karsi Berîre'nin velâ hakkinin kendilerine âid olmasini sart kostular. Âise bu sarti Peygamber (S)'e zikretti. Bunun üzerine Peygamber, Âise'ye: "Sen Berîre'yi satin al. Velâ hakki ancak hürriyete kavusturan kimseye âiddir" buyurdu [17].

9- Yeminlerde Istisna Babi

11-.......Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Ben Es'arîler'den bir topluluk içinde (Tebûk seferi hazirligi sirasinda) Rasûlul-lah(S)'a geldim de kendisinden binmek ve agirliklarimizi yüklemek üzere deve istiyordum. Rasûlullah:
— "Vallahi ben sizleri develere yükleyemem, benim yanimda sizi yükleyebilecegim hayvan yoktur" buyurdu.
Sonra biz Allah'in diledigi kadar bekledik. Sonra birtakim develer getirildi. Bunun üzerine bize üç deve verilmesini emretti. Nihayet yola koyuldugumuz zaman -yâhud: Birbirimizle söyle konustuk-: Allah bize bereket ihsan etmez. Biz kendisinden binecek ve agirliklarimizi tasitacak deve istemek için Rasûlullah'a geldik, O da bizlere deve veremiyecegine yemîn etti.
Ebu Mûsâ dedi ki: Bu konusmayi müteâkib bizler Peygamber'e geldik ve bu yemînini kendisine zikredip hatirlattik. Buna cevaben Peygamber:
— "Sizleri develere yükleyen ben degilim. Fakat sizleri develere Allah yüklemistir. Ve ben Allah'a yemîn ederim ki, In sâallâhu (diye) bir yemîn ile yemîn eder de sonra ondan baskasini daha hayirli görürsem, muhakkak yeminimden keffâret verir ve o daha hayirli olan isi yaparim, keffâret veririm"

buyurdu [18].

12- Bize Ebu'n-Nu'mân tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd tah-dîs etti de "Muhakkak yeminimden keffâret verir ve o daha hayirli olani yaparim" yâhud "Ben o daha hayirli olani islerim de keffâret yaparim" buyurdu, dedi [19].

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hisâm ibn Huceyr'den; o da Tâvûs'tan; o da Ebû Hureyre'den isitti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: "Süleyman Peygamber:
— Yemin olsun ki, ben bu gece doksan kadina dolasirim da, onlarin herbiri Allah yolunda mukaatele edecek birer oglan dogurur, dedi.
Arkadasi ona -Sufyân: Melegi kasdediyor, demistir-;
— ' Insâallâhu" del dedi.
Süleyman bunu söylemeyi unuttu ve kadinlari dolasti. Neticede kadinlardan bir tanesi müstesna, hiçbiri çocuk getirmedi. O bir kadin da yarim bir oglan getirdi."
Ebû Hureyre bu hadîsi Peygamber(S)'den rivayet ederek, Pey-gamber'in burada söyle dedigini nakletti: "Eger Süleyman Peygamber Insâallâhu deyeydi, hem yemininde hânis olmaz, hem de ihtiyâcina erismek vesilesi olurdu".
Ve Ebû Hureyre bir kerre de: Rasûlullah (S): "Eger Süleyman yemininde istisna yapsaydi... " buyurdu, demistir [20].
(Sufyân ibn Uyeyne geçen senedle söyle dedi:) Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den, bu Ebû Hureyre hadîsinin benzerini tahdîs etti.

10- Keffâretin Yeminin Bozulmasindan Önce Ve Sonra Olmasi(Nin Beyâni) Babi

14-.......Bize Ismâîl ibn Ibrâhîm, Eyyûb es-Sahtiyânî'den; o da el-Kaasim et-Temîmî'den tahdîs etti ki, Zehdem ibnu'I-Cermî söyle demistir: (Usmân tarafindan vâlî ta'yîn olunup Kûfe'ye geldiginde) biz Cerm kabilesinden bir cemâat Ebû Musa'nin yaninda bulunuyorduk. Bizimle Cerm kabilesinden olan su oba halki arasinda bir sadâkat ve ihsan vardi [21].
Zehdem dedi ki: Biz Ebû Musa'nin yaninda iken ona bir yemek getirildi. Yemeginin içinde tavuk eti de takdîm edildi.
Zehdem dedi ki: Bu topluluk içinde Teymullah ogullari'ndan köleye benzeyen kirmizi bir adam vardi. Bu adam sofraya yanasmadi. Ebû Mûsâ ona:
— Sofraya yanas! Ben Rasûlullah(S)'i tavuk etinden yerken gör-müsümdür, dedi.
O zât:
— Ben tavugu pis birsey yerken gördüm, ondan tiksindim de ebeden tavuk yememege yemîn ettim, dedi.
Ebû Mûsâ ona söyle dedi:
— Yanas da ben sana ettigin yemîne dâir bir hadîs haber vereyim: Bizler, Es'arîler'den bir topluluk içinde Rasûlullah'a geldik. Kendisi o sirada sadaka develerinden bir bölük deveyi sahâbîleri

arasinda taksîm etmekle mesgul bulunuyordu. Ben kendisinden biz Es'arîler'e de deve vermesini istiyordum. -Râvî Eyyûb: Ben el-Kaasim et-Temîmî'nin: Rasûlullah öfkeli hâlde idi, dedigini saniyorum, demistir.- Rasûlullah: "Vallahi ben sizleri develere yükleyemem, benim yanimda sizi yükleyebilecegim deve yoktur" dedi.
Ebû Mûsâ dedi ki: Biz bu söz üzerine yürüdük, oradan ayrildik. Bu sirada Rasûlullah'a birtakim ganimet develeri getirildi. Bunun üzerine:
— Es'arîler nerede? Es'arîler nerede? diye soruldu.
Bizler hemen geldik. Rasûlullah bizlere beyaz hörgüçlü bes tane deve verilmesini emretti.
Ebû Mûsâ dedi ki: Biz develeri alip yürüdük. Bu sirada ben arkadaslarima sunlari söyledim:
— Bizler Rasûlullah'a geldik, O'ndan bizleri develere yüklemesini istiyorduk. O bizleri develere yükleyemeyecegine yemîn etti. Sonra bize haber gönderdi ve bizleri develere yükledi. Rasûlullah evvelce yaptigi yemînini unuttu. Vallahi biz Rasûlullah'i gaflete getirip yemînini unutturduk, biz ebeden felah bulmayiz. Haydin beraberce Rasûlullah'a dönün de kendisine yapmis oldugu yemînini zikredip hatirlatalim! dedim.
Bunun üzerine geriye döndük ve:
— Yâ Rasûlallah! Bizler Sana gelmis, bizleri develere yüklemeni istiyorduk. Sen bizleri develere yükleyemeyecegine yemîn etmistin. Sonra bizlere develer verip yükledin. Bizler Sen'in o yemînini unutmus oldugunu zannettik yâhud bildik! dedik. -
Rasûlullah:
— "Gidiniz! Sizleri ancak Allah yüklemistir. Ben yemîn ettim. Vallahi Insâallah ben birsey üzerine yemîn eder de müteakiben yemîn ettigim seyden baskasini daha hayirli görürsem (o yemîne bagli kalmayip) muhakkak o daha hayirli olduguna kanâat ettigim seyi yaparim. Ve ben o yemîni bir keffâretle halâl da kildim (yânî onu kef-fâret vererek çözdüm)" buyurdu [22].
Bu hadîsi Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den ve el-Kaasim ibn Âsim el-Kuleybî'den rivayet etmekte Hammâd ibn Zeyd, Ismâîl ibn îbrâ-hîm'e mutâbaat etmistir.
Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize Abdulvahhâb, Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den ve el-Kaasim'dan; o da Zehdem'den olmak üzere bu hadîsi tahdîs etti [23].

15- Bana Muhammed ibn Abdillah tahdîs etti. Bize Usmân ibn Umer ibn Fâris tahdîs etti. Bize Ibnu Avn, el-Hasen el-Basrî'den haber verdi ki, Abdurrahmân ibn Semure (R) söyle demistir: Rasûlul-lah (S) bana (ögüt verip) söyle buyurdu:
— "Sen kendiliginden emîr olmak isteme! Eger sen kendin istemeksizin sana emirlik, kumandanlik verilirse, o iste (Allah tarafindan) yardim olunursun. Eger senin istemenden dolayi sana emirlik verilirse, istedigin emirlik isinde yalniz birakilirsin (Allah'in yardimina mazhar olamazsin). Bir de sen birseye yemîn edip de baskasini ondan daha hayirli gördügünde, o daha hayirli olan isi yap ve yemininden keffâret ver/"[24].
Bu hadîsi Abdullah ibn Avn'dan rivayet etmekte Eshel, Usmân ibn Umer'e mutâbaat etmistir. Abdullah ibn Avn'a da Yûnus ibn Ubeyd, Simâk ibnu Atiyye, Simâk ibnu Harb, Humeyd et-Tavîl, Ka-tâde, Mansûr, Hisâm ibn Hassan ve er-Rabî' (ibn Müslim el-Cumahî yâhud er-Rabî ibnu [25]

Subeyh) toplulugu mutâbaat etmislerdir .

---

[1] Bu el-Mâide: 89. âyette akdedilmis olan yeminlerin keffâreti sayilmistir. el-Baka-ra: 96. âyeti ise Hacc'da olacak ezâ keffâreti hakkindadir,

"Yemini bozmanin keffâreti, ehil ve iyâlinize yedirdiginiz taamin nevi' ve mikdârinda orta derecesinden on fakiri bir gün doyurmaktir. Bu, iki suretle olur. Birisi bir aksam, bir de sabah çagirip yemek yedirerek karinlarini doyurmaktir ki, buna "Ibâha" ismi verilir. Digeri de aksam, sabah doyuracak kadar ellerine birsey vermektir ki, buna da "Tethlîk"ismi verilir. Imâm A'zâm Ebû Hanîfe'-ye göre bunun mikdâri her fakir için bir fitra gibi bugdaydan yarim sâ', digerlerinden bir sâ' Ölçegidir. Imâm Safiî'ye göre de bir müdd'dür. Yemîn keffâreti ya böyle on fakiri doyurmaktir yâhud on fakîrin kisveleridir. Kisve, avreti Örtecek bir sevb demektir, bir rivayete göre de "Bir cami' sevb = Bütün bir kat el-bise"dir. Veyâhud bir rakabe, bir köle veya câriye insan azâd etmektir, imâm Safiî kati keffâretine kiyâsen, bunun da mü'min olmasini sart etmis ise de Ha-nefiyye imamlari kati keffâretinden mâadasinda nassin zahirine nazaran kâfir olan rakabeyi de kâfî görmüslerdir. Hâsili yemîn keffâretinde bu üçten biri vâ-cibdir. Binâenaleyh her kim bunlardan birini bulamaz, vermeye kudreti yetmezse, onun keffâreti de üç gün oruçtur. Ibn Mes'ûd Mushafinda "Selâsetu eyyâmin mutetâbitin = Üç gün arka arkaya oruç" kaydi oldugundan, bu üç günün fasilasiz birbiri ardina tutulmasi vâcibdir. Iste yemîn eliginiz vakit yeminlerinizin keffâreti budur. Bozuldugu zaman bu keffâreti edâ ediniz ve yeminlerinizi muhafaza ediniz. Yânî evvelâ herseye yemîn etmeyiniz, ikinci olarak yemininizin suretini iyi belleyiniz, ihmâl ile unutmayiniz. Üçüncü olarak ma'siyet olmayan ve bir hayri men* etmeyen yeminlerde gücünüz yettigi kadar sebat ediniz, bozmayiniz. Dördüncü olarak, bozdugunuz takdirde keffâretini de vererek yeminin sânini muhafaza ediniz..." (Hakk Dîni, II, 1802).

[2] ibn Abbâs, Atâ'nm ve îkrime'nin: "Bunun sahibi, bu üç fidye nev'i arasinda muhayyerdir" hükümlerini Taberî, Tefsîr'inde rivayet etmistir.

[3] Ibn Battal söyle demistir: Buhârî bu Ka'b ibn Ucre hadîsim burada sirf muhayyerlik delili oldugu için zikretmistir. Çünkü üç seydjen birini tercîh etme muhayyerligi yemîn keffâretinde geldigi gibi, ezâ keffâretinde de gelmistir...(Kastallânî).

[4] Tahlile, asli "Tecribe, Tekmile, Tekrime" kelimeleri gibi "Tahlile" olarak tef'îl babindan gayri kiyâsî olarak masdar olup, kiyâs olan tahlil ma'nâsina veya tahlile sebeb olan isim hâlinde kullanilir ki, halâl etmek, çözmek, çözülmek ve çözüm-lük, halâllik demek olur. Yeminin halâlligi, çözümlügü de birincisi yaptigi ye mîni sâdik olarak icra edip bitirmek, ikincisi "Insâallah " kaydiyle istisna etmek, üçüncüsü de israrinda bir günâh bulundugu takdirde bozup keffâret vermektir. Yeminin keffâreti de el-Mâide: 89'da beyân olunmustur... (Hakk Dîni, VI, 5109-5110).

[5] Hadîs, oruçlu iken cinsî münâsebetle oruç bozmanin keffâreti evvelâ köle azadi, sonra oruç, sonra yemek yedirme sirasiyle tertîb edilmistir...

Arak'm "Miktel" ile tefsîri râvînindir. Her iki kelime de onbes sâ' ölçegi hurma alabilen büyük zenbîldir. Hurma yapraklarindan küfe seklinde örülür. Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitâbi'nda da geçmisti.

[6] Medine'nin iki kara taslik tarafi arasindan maksad, Uhud'la Âir Daglan arasidir. Bu iki daga "Lâbetân" denilir. Bu iki kara taslik dag arasindaki sahaya "Medine Haremi" denilir.

Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buna göre ramazân gündüzünde cinsî münâsebet yapmaktan dolayi keffâret vâcib olan fakîre yardim etmek caiz oldugu gîbî, yine böyle yemînini bozdugu zaman keffâret vâcib olan fakîre de yardim etmek caiz olur. Bu hadîsten pekçok mes'eleler ve fâideler istinbât edilmistir. 3u hadîs dîn mürsidlerine dîni ögretmekte ta'kîb edecekleri yolu gösterir. Dîn ögreticilerinin güleryüzlü olmalarini, ögrencileri yumusaklikla dîne isindirmalarini, güçlük ve sertlik göstermemelerini ögretiyor...

[7] Bu da ayni hadîsin baska yoldan gelen rivayetidir.

tbn Münîr söyle demistir: Hadîste ancak "Bunu kendi aile halkina yedir sözü vardir. Lâkin kendi aile halki olan en yakinlarina vermeyi caiz kilinca, uzak hisimlara vermek daha çok caiz olacaktir. Yakin hisimlara vermeyi caiz kilmakta yemîn bozma keffâretini, oruçta cinsî münâsebet keffâretine kiyâs et... (Kas-tallânî).

[8] Bu, bütün dînî vecibelerin ödenmesinde kendisiyle ölçüp çikarilmasi vâcib olan ölçektir. Çünkü tesrî' evvelâ bu ölçek üzere vâki' olmustur.

[9] Ibn Battal söyle demistir: Bu hadîs, es-Sâib'in bu hadîsi tahdîs ettigi zaman, onlarin müddlerinin dört ritl olduguna delâlet eder. Bunun üzerine üçte bir artirildigi zaman ki, o bir ntl ve üçte birdir, bundan bes ritl ve üçte bir kaaim olmustur. Iste bu, o zamanki sâ'dir. Bunun delîli, Peygamber müddünün bir ritl ve üçte bir olmasi, Peygamber sâ'inm da dört müdd olmasidir. Sonra dedi ki: Amma Umer ibn AbdiIazÎ2 zamanindaki artirmanin mikdânna gelince, biz onu bilmiyoruz. Hadîs ancak onlarin müddlerinin, Peygamber'in müddü ile üç müdd olduguna delâlet eder... (Kastallânî).

Hadîste zikredilen sâ' ve müdd, hububat ölçekleridir. Bir sâ', 1040 dirhem ayarinda ölçege denilir. Su kadar ki, Peygamber zamanindaki sâ'in mikdârini hesab ederken Iraklilarla Hicâzlilar arasinda, diger deyisle Ebû Hanîfe ile öteki üç mezheb imamlari arasinda görüs ayriligi vardir. Bu da sâ'in kesri olan müdd ve ritl hesâblanndaki farktan meydana gelmistir. Iraklilar'a göre bir sâ' 8 Bag-dâd ritli; Hicâzlilar'a göre 5 1/3 Medine ritlidir. Su kadar ki, ritl'm kesri Irakli-lar'a göre 20 istâr, Hicâzlilar'a göre 30 istâr oldugundan, asagida rakamlarla da görülecegi üzere hesâb neticesi birdir. Bir sâ' 1040 dirhem oldugudur:

Iraklilar'a göre;

Birsâ' = 8 Bagdâd ntli x 20 istâr = 160 istâr x 6,5 dirhem = 1040 dirhem.

Hicâzlilar'a göre:

Bir sâ' = 5 1/3 Medine ritli x 20 istâr = 160 istâr x 6,5 dirhem - 1040 dirhem.

Bu hadîsteki sâ' ve müdd hakkindaki bu hesâblari gördükten sonra, yemîn keffâreti olan taam mikdânna gelince, bu hususta görüs ayriligi vardir: Imâm Ebû Hanîfe ile Küfe fakîhlerine göre her fakîre yemîn keffâreti olarak yarim sâ' = 5O0 dirhem bugday, diger hububat ile üzüm, hurma gibi kuru meyvelerden bir sâ' = 1040 dirhem verilir. Üç mezheb imamlarina göre Peygamber'in müddü ile bir müdd verilir (ki Râfiî'nin hesabina göre 693 1/3 dirhemdir, Nevevî'nin hesabina göre de 685 5/7 dirhemdir).

Bu ölçekler hakkinda Zekât Kitâbi'nda da bilgiler verilmisti.

[10] Yukarida geçtigi üzere, Peygamber'in müddü, bir ritl ve üçte bir Bagdadî idi ki, bu da 128 dirhem ve 1/7 (yedide bir) dirhem eder. Nâfi' bununla Ibnu Umer'-in, Hisâm'in ortaya koydugu müdd ile verir oldugunu kasdetmistir ki, o Peygamber'in müddünden 1/3 müdd daha büyüktür. Hisâm'in müddü iki ritldir. Bunda olan sâ', 8 ntldir. Imâm Mâlik: Her ne kadar vezince Hisâni'mki daha fazla ise de, biz Peygamber'in müddünü mübarek olmasindan dolayi daha büyük görürüz, demis oluyor... Evvelki müdde dönmek evlâ oluyor. Çünkü o, Medîne ahâlîsinin asirdan asra nesilden nesile nakledip gelmeleriyle ser'iyyet tahakkuk eden ölçektir. Ebû Yûsuf da bu görüsle Imâm Mâlik 'in görüsüne dönmüstür.

[11] Bereket, nema ve ziyâde almak ma'nâsinadir... Kastallânî: Ben bu bereketi 895 senesinde hayretle görmüsümdür... demistir. Allah'a hadsiz hamd ve senalar olsun ki, ben nâçiz Mehmed Sofuoglu kuluna da 1957/1377 hacc mevsiminde bu bereketleri salimen gösterip tattirmakla bahtiyar kilmistir

[12] Hanefîler, kati keffâreti hâriç, diger keffâretlerde nass mutlak oldugu Için mü'-min köle de, kâfir köle de olur dediler. Allah kati keffâretinde îmân ile kayitladi. Safiî

ise kati keffâreti zihâr keffâreti, ramazân gündüzünde cima keffâreti gibi keffâretlerin hepsinde mutlak-i mukayyede hamlederek azâd edilecek kölede îmâni sart kostu. Nitekim Yüce Allah bir yerde sehâdeti adaletle kayitlayip: "Sizden adalet sahibi olanlari sâhidyapin" (et-Talâk: 2) buyurdu, bir yerde de mutlak söyleyip ' 'Erkeklerinizden iki sâhidden sâhidlik yapmasini isteyin" (el-Bakara: 282) buyurdu. Sonra adalet, mutlak mukayyede hamledilerek hepsinde sart kilindi.
Basligin ikinci fikrasi, Itk Kitâbi'nda geçen Ebû Zerr hadîsinden bir parçadir.

[13] Basliga uygunlugu "Müslüman bir köleyi hürriyete kavusturmak" sözündedir. Bu "Tahrîru rakabe" ta'bîri Kur'ân'da birkaç yerde geçer: el-Mâide: 92; en-NIsâ: 91, el-Mucâdile: 3; el-Beled Sûresi: 13. âyette de "Bir boyunun kölelik bagini çözmek" ta'bîriyle geçer.

[14] "Müdebber" sözü, fikhi bir istilahtir. Azâdhgi ölüme ta'lîk olunan kölede kullanilir. Yânî hürriyete kavusmasi bir sahsin hayâtindan sonraya birakilan köle ma'nâsini ifâde eder. Müdebber kölenin satilip satilmayacagi hakkinda hukukî görüs ayriliklari vardir...

[15] Hadîsin basliga uygunlugu, müdebber kölenin satilmasi caiz olunca, keffârette azâd edilmesi de caiz olacagi içindir. Basliktaki diger fikralari da buna kiyas eyle!
Bu hadîsin bâzi rivayetlerini Buhârî, Buyu', Itk, tkrâh'ta; Müslim Ey-mân ve Nuzûr'da getirmistir.

[16] Bu bâb ve baslik, Ebû Zerr'in el-Müstemlî nüshasinda böyle âyet ve hadîs zik-redilmeksizin sabit olmustur. Muhtemel ki, Buhârî bu bâbda kendi sarti üzere bir hadîs bulamadi yâhud baska bir sebeble zikretmedi. Bâb'in hükmü, sahis kendisiyle baska biri arasinda ortak olan bir köleyi keffârette azâd ettiginde, eger zengin ise ortaginin hissesini ödemeyi üzerine alir ve keffârette ona bu azadi kâfî gelir. Fakîr ise durum ihtilaflidir. Tafsilâti fikih kitâblarindadir...

[17] Velâ hakki, kisinin mâlik bulundugu bir sahsi azâd etmesi sebebiyle azâd eden ile azâd edilen arasinda devam eden hükmî yakinliktir ki, bu yakinlik sebebiyle azâd eden kimse, azâd edilen kisinin mîrâsina hakk kazanir. Basliga uygunlugu "Velâ ancak hürriyete kavusturan kimseye âiddir" sözünden alinir.

[18] Istisnâh yemîn, yemînini Allah'in mesîet ve irâdesine ta'lîk etmektir. Meselâ:
"Allah dilerse vallahi su isi yaparim", yâhud "Vallahi Allah dilerse su isi yapmam" demek istisnâli yemindir.
Bu hadîste Rasûlullah'in yeminine bagli kalmadigi açik olarak bildirilmistir. Peygamber bu yemininden sonra kendisine ganimet develeri getirilince, onlara deve vermeyi daha hayirli görüp develeri vermistir. Peygamber o yeminini "Insâallah"diye Allah'in irâde ve mesîetine de ta'lîk etmisti. Hadîsin diger rivayetinde "Tahalleltuhâ = Ben onu keffâretle çözdüm "kaydi da gelmistir. Bunun hakkinda daha önce de bilgi verilmisti.

[19] Bu hadîste yemîni bozup o isi yapmak, sonra keffâret vermek yâhud o isi yapmadan keffâret verip o isi yapmak siklari terdîdli gelmistir

[20] Ebû Hureyre bu son rivayetinde Rasûlullah'in "Insâallâhu deyeydi"'yerine onun dengi bir ta'bîr olan "Eger yemininde istisna etseydi" buyurdugunu bildirmistir ki, hüküm bakimindan aralarinda fark yoktur.
Yüce Allah istikbâle âid sözler ve yapilacak isler hakkinda Peygamberinir sahsinda bütün mü'minlere su^tavsiyeyi bildirmistir:Hiçbirsey hakkinda Allah'in mesîeti ile kayitlamadan 'Ben bunu yarin muhakkak yaparim' deme ve unuttugun vakit Rabb'ini an... " (el-Kehf: 23-24).
Bunun hakkinda güzel bir tefsîr daha önce verilmisti- Hakk Dîni IV 3242-3243.

[21] Bu ifâde, Müslim'deki bir diger rivayette: Cerm'den oîan su oba ile Es'arîler arasinda bir sevgi ve bir kardeslik vardi, seklindedir. Ebû Mûsâ vâlî olarak Kû-fe'ye geldiginde, Cerm kabilesinden bir cemâati kabul edip yemek ikram etmisti. Zehdem de kabul edilen bu topluluk içinde bulunuyordu.

[22] Bu "Tahallaltuhâ" sözü "Ben o yemîni keffâret verip çözdüm" ma'nâsina oldugu gibi, "Ben o yeminimde Insâaltah diye istisna yapmistim" ma'nâsina da gelir. Hadîste basliktaki mes'eleye açik bir delil bulunmadigindan dolayi âlimler, keffâretin yemîni bozmadan önce veya bozduktan sonra oldugu hususunda ayri görüsler ileri sürmüslerdir. Kimisi keffâretin yemini bozduktan sonra olacagini, kimisi de yemini bozmadan da olabilecegini, kimisi de her iki sekilde de yânî bozmadan evvel de bozduktan sonra da olmasinin caiz oldugunu ileri sürmüstür. Bu hadîsin simdiye kadar birçok yerde uzun ve kisa rivayetleri geçmisti.

[23] Bunlar hadîsin geldigi degisik yollardir.

[24] Bu hadîs, basliktaki siklardan keffâretin yemini bozup o hayirli isi yaptiktan sonra olduguna delâlet etmektedir. Daha önce de zikrettigimiz gibi keffâretin yemîni bozmadan önce olabilecegine delâlet eden hadîs ibareleri de vardir.
Bu hadîsin bir rivayeti Eymân ve'n-Nuzûr Kitâbi'nin üas tarafinda 2 rakamli hadîs olarak geçmis ve bâzi açiklamalar orada verilmisti.

[25] Yânî burada isimleri sayilan sekiz kisi, bu hadîsi el-Hasen'den; o da Abdurrahmân ibn Semure(R)'den rivayet etmesinde Abdullah ibnu Avn'a mutâbaat ettiler.

85

KİTABU'L-FERÂİZ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

85- KİTABU'L-FERÂİZ

(Ferîzalar, yânı Mîrâs Payları Kitabı) 1[1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah size mîrâs taksimim şöyle tavsiye eder:

Çocuklarınız hakkında erkeğe iki dişinin payı mikdârıdır. Eğer çocuklar ikiden fazla kadınlar iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Dişi evlâd bir tek ise, o zaman terikenin yarısı onundur. (Ana babaya gelince:) Ölenin çocuğu varsa, ana-babadan herbirine terikenin altıda biri verilir. Çocuğu olmayıp da ona ana ve babası mirasçı olduysa, üçte biri anasınındır. (Erkek, dişi) kardeşleri varsa, o vakit altıda biri anasınındır.

(Fakat bütün bu hükümler) ölenin edeceği vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. Siz babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin fâide yönünden size daha yakın olduğunu bilmezsiniz.

Bunlar Allah'tan birer ferîzadır. Şübhesiz ki Allah hakkıyle bilicidir. Yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. Zevcelerinizin çocuğu yoksa, terikesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa size terikesinden dörtte bir vardır. (Fakat bu da) onların edecekleri vasiyet ve borçtan sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa, bıraktığınızdan dörtte bîri onlarındır (yânı zevcelerinizindir).

Şayet çocuğunuz varsa, terikenizden sekizde biri edeceğiniz vasiyet ve borcun

1[1] Ferâiz, Ferîza'mn cem'idir. Ferîza da Yüce Allah'ın mükellef kullarına ifâsını kat'î ve zarurî kıldığı ibâdet demektir. Bu i'tibâr ile burada faîle, mef'ûle ma'-nâsına olup, Allah'ın kendi Kitâbı'nda mirasçılara takdîr ettiği paylardan ibarettir. Sünnette gelen ve icmâ ile sabit olan hükümler de Kur'ân'daki hükümlere katılır. Mîrâs hükümleri, en-Nisâ: 11, 12, 176 ile el-Enfâl: 75. âyetlerinde bildirilmiştir. Bu âyetlerdeki mîrâs paylarına âid nisbetler yan, dörtte bir, sekizde bir, üçte iki, üçte bir ve altıda bir olmak üzere altı tanedir. Şimdi bu payları ve mî-râsçılara ne suretle taksîm edileceğini Kur'ân-ı Kerîm'den izleyelim.

ödenmesinden sonra- yine onlarındır. Eğer mirası aranan erkek veya kadın, çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kızkardeşi bulunursa, bunlardan herbirinin hakkı altıda birdir. Eğer onlar da bu mikdârdan çok iseler, o hâlde onlar Ölünün edeceği vasiyet ve borçtan sonra üçte birde ortaktırlar. (Gerek vasiyette, gerek borç ikrarında mirasçılara asla) zarar verici olmamalıdır. (Bu emirler ve hükümler) Allah'tan size bir vasiyettir. Allah hakkıyle bilendir, halimdir''' (en-Nisâ: 11-12) 2[2]

1-.......Bize Sufyânibn Uyeyne, Muhammed ibnu'l-Münkedir'den tahdîs etti ki, o Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle derken işitmiş-tir: Ben hasta oldum. Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr yürüyerek, bana hasta ziyaretine geldiler. Bana geldiklerinde ben bayıldım. Rasûlullah abdest aldı ve abdest suyundan benim üzerime döktü. Ben ayıl-dım. Kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Ben malım hususunda nasıl yapayım? Ben ma-nm hususunda nasıl hükmedeyim? diye sordum.

Rasûlullah bana hiçbir cevâb vermedi. Nihayet, mîrâs payları âyeti indi 3[3].

2[2] Bu iki âyette İslâm hukukunun mühim bir bölümünü teşkîl eden ferâiz ilminin esâsları bildirilmiştir. Bu iki âyette bu ilmin esaslı kaaidelerinin sığdırılmış olması Kur'ânm i'câzlı belâgatinin şaheser bir şahididir.

Kur'ân-i Kerîm'in mîrâs hükümleri, bu âyetlerde görüldüğü üzere pek sâdedir. Bunların özeti şudur: Bir ölünün evvelâ borcu ödenir, vasiyeti varsa yerine getirilir. Sonra zevç ve zevceye hisseleri verilir. Ölenin çocukları yoksa, ana-babasınm hissesi artırılır ve biraderlerle hemşirelere hisseler ayrılır. Çocukları da, ana-babası da olmayan bir ölünün kardeşleri ve hemşîreleri bütün mîrâ-sını alırlar. İslâm mîrâs hukukunun dayandığı fıtrat esâsı ile erkeğe kadın lehine yüklediği mâlî vecîbeler nizâmının îzâhmı Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsirinden okunmasını tavsiye ederim: II, 1296-1316.

Bu iki âyetten birincisi doğum alâkası üzerine cereyan edip ölüden i'tibâ-ren yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya furû* ve usûl ta'bîr olunur iki tarafı hâiz olan dik neseb yakınlığına ilgilidir ki, evlâd ve ana-baba bu dikeyin ölüye vasıtasız bitişik olan başlangıçlarıdır. İkincisi, evvelâ vâsıta ile bitişiklik ifâde eden ni'âh alâkasına, ikinci oiarak nesebde neseb dikeyinden hâriç olup, onun etrafında bulunan ve ona nazaran zayıf olduğundan dolayı kelâle ta'bîr olunan hısımlık cihetine ilgilidir, ki ancak bi'1-vâsıta bitişiklik ifâde eder (Hakk Dîni, II, 1299).

3[3] Bu hadîsteki mîrâs paylan âyetinden maksad, en-Nisâ: 11-13 âyetleri yâhud aynı sûrenin sonundaki 176. âyettir ki, her iki grup âyette de kelâleden bahsedilmektedir.

1- Ferîzalar İlminin Öğretilmesi Babı

Ukbetu'bnu Âmir el-Cuhenî (R): Zannedicilerden önce, yânı zann ile konuşanlardan önce, ilmi iyi öğreniniz! Demiştir 4[4].

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizleri zarından sakındırırım. Çünkü zann, (hâtıra gelen) sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, birbirlerinizin husûsî ve mahrem hayâtını araştırmayınız. Bir-birlerinize karşılıklı kin beslemeyiniz, birbirinize arka döndürüp yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Birbirinize kardeşler olunuz!" 5[5].

2- Peygamberdin: "Biz (peygamberler) mirasçı olunmayız- Biz ne bırakmışsak sadakadır" Kavli Babı

3-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den;

o da Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Fâtıma ile el-Abbâs aleyhima's-selâm Ebû Bekr'e geldiler de Rasûlullah(S)'tan miraslarını araştırıyorlardı. Onlar o zaman Ebû Bekr'den Fedek ve Hayber arazîlerinden hisselerini istiyorlardı. Ebû Bekr onlara şöyle dedi:

— Ben Rasûlullah'tan işittim: "Biz (peygamberler cemâatinin terikesi) mirasçı olunmayız. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır. Muhammed ailesi ancak bu maldan yerler" buyuruyordu.

4[4] Ukbetu'bnu Âmir, Muâviye tarafından Mısır Vâlîsi idi. Bu sözü ferâiz ilmiyle beraber diğer bütün ilimleri de şâmildir.

5[5] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Nikâh'ta "Bir kimse kardeşinin istemekte olduğu kızı istemek bâbı"nda geçmişti:

Ebû Bekr:

— Vallahi ben Rasûlullah'm o malda yapmakta olduğunu gördüğüm hiçbirşeyi terketmem, muhakkak onu yaparım! dedi.

Râvî: İşte Fâtıma bundan dolayı Ebû Bekr'den ayrıldı da ölünceye kadar onunla konuşmadı, dedi 6[6].

4-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Bizpeygamberler cemâati mîrâs olunmayız. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (yânî mülkiyeti Allah'a âid vakıftır)" buyurmuştur.

5-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Mâlik ibnu Evs ibnu'l- Hadesân haber verdi.

İbn Şihâb şöyle devam etti: Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'im bana, Mâlik ibn Evs'in gelecek olan hadîsinden bir kısmını zikretmişti. Ben vasıtasız olarak bu hadîsi bizzat Mâlik ibn Evs'ten işitmek için gidip huzuruna girdim ve kendisine bu hadîsi sordum. O şöyle dedi: Ben gidib Umer ibnu'l-Hattâb'ın huzuruna girdim. Bu sırada Halîfe Umer'in kapıcısı (yânî teşrifatçısı) Yerfâ içeriye geldi.de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Usmân, Abdurrahmân ibn Avf, Zu-

beyr ibnu'l-Avvâm, Sa'd ibn Ebî Vakkaas geldi, içeri girmeye izin isterler, izin verir misin? dedi. Umer:

— Evet, dedi.

(Onlar girdiler, selâm verip oturdular.) Biraz sonra Yerfâ yine

geldi de:

— Alî ile Abbâs da geldiler, izin verir misin? dedi. Umer:

6[6] Hadîs Beşte bir Kitabı, "Beşte birin farz oluşu bâbi"nda ve Fadâil'de "Fâtimanın menkabesi bâbı"nda bundan daha tamam bir metinle geçmişti

— Evet, dedi.

Bunlar da girdiler. Selâmdan sonra Abbâs:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Benimle şu Alî arasında hükmet! dedi.

(Abbâs ile Alî arasında, Allah'ın fey' olarak Rasûlullah'a tahsîs buyurduğu Benû'n-Nadr hurmalığından dolayı niza' ve ihtilâf vardı da Alî ile Abbâs birbirlerine dil uzatmışlardı.)7[7]

Umer, hazır bulunan topluluğa:

— Gök ve Yer izniyle ayakta durmakta olan Allah hakkı için sorarım: Sizler Rasûlullah'ın "Bizpeygamberler camiasının terekesi vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (vakıftır)" buyurduğunu ve bu sözüyle Rasûlullah'ın kendi nefsini kasdetmekte olduğunu biliyorsunuz değil mi? dedi.

Usmân ve arkadaşları topluluğu:

— Evet, Rasûlullah böyle buyurdu! diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a dönüp:

— Rasûlullah'ın kendisini kasdederek böyle buyurduğunu siz de bilirsiniz değil mi? dedi.

Alî ve Abbâs:

— (Evet) Rasûlullah böyle buyurmuştur, dediler. Bunun üzerine Umer:

— Şimdi ben size bu malın hukukî vaziyetini söyleyip bildireyim! diye şöyle îzâh etti: Allah Taâlâ bu fey'de tasarrufu Rasûlü'ne tahsîs buyurdu. O'ndan başka kimseye bu hakkı vermedi. Azîz ve Celîl olan Allah: "Allah 'in onlardan Rasûlü 'ne verdiği fey'e gelince, siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah, rasûllerini dileyeceği kimseler üzerine musallat edip hâkim kılar ve Allah herşeye hakkıyle kaadirdir" (ei-Haşr: 6) buyurmuştur. Bu malda tasarruf sâde Rasûlullah'ın hakkı idi.

7[7] Bu parantez arasındaki ziyâde Beşte bir'deki rivayettendir.

Fey', Allah'ın dîn düşmanlarından -galebe ile değil de, sürgün yâhud cizye üzerine sulh olmak şartıyle- Rasûlullah'a tahsîs buyurduğu maldır ve ganîmet-ten daha husûsî bir ıstılahtır. Çünkü ganîmet malında "Hums =Beşte bir" fey'-dir

Sonra vallahi bu mala sizden başka kimse iştirak etmedi. Ve sizin zararınıza kimse tasarruf da iddia etmedi. Rasûlullah bu fey' malının nemasını sizlere vermiş ve aranızda taksîm etmiştir. Nihayet fey'den bu malın aslı mahfuz kaldı. Peygamber bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırır, onları infâk ederdi. Sonra bundan arta kalanı alır, onu da Allah malının sarfedileceği yerlere sarfederdi (cihâd yoluna ve bütün müslümânla-rın yararlanacakları âmme işlerine harcardı). Bu malı Rasûlullah kendi hayâtında böyle kullandı. Ey topluluk, sizlere Allah adiyle soruyorum: Sizler bunun böyle olduğunu biliyor değil misiniz? dedi. Onlar da:

— Evet, böyledir! diye tasdîk ettiler. Sonra Umer, Alî ile Abbâs'a hitaben:

— Sizin ikinize de Allah adiyle soruyorum: Sizler de bunun böyle olduğunu biliyorsunnz değil mi? dedi.

Onlar da:

— Evet, deyip tasdîk ettiler. Umer şöyle devam etti:

— Sonra Allah, Peygamberini vefat ettirdi. Ebû Bekr: Ben Rasûlullah'ın velîsiyim, yânî vekîliyim, dedi ve o mallara el koydu ve Rasûlullah'ın kullandığı gibi kullandı. Sonra Allah Ebû Bekr'i vefat ettirdi. Ben de Allah Rasûlü'nün velîsinin velîsiyim dedim ve emirliğimin ilk iki yılında bu mallara el koydum. Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr'in bu mallarda yaptıkları gibi kullanıp onları idare ettim. Sonra ikiniz müştereken bana geldiniz. Sözünüz bir idi, işiniz derli toplu idi (aranızda hiçbir çekişme yoktu. Sonra ayrı ayrı geldiniz). Ey Abbâs, sen bana geldin, benden kardeşinin oğlundan isabet eden hisseni istiyordun. Bu Alî de bana geldi, karısının babasından payına isabet eden hissesini istiyordu. Ben sizlere: İsterseniz bu hurmalıkları size bu şartla (Rasûlullah ile Ebû Bekr'in ve benim idare ettiğim şekilde idare etmek şartıyle) geri vereyim, dedim (ve böylece size verdim). Şimdi benden bundan başka bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök ve Yer izniyle, iradesiyle ayakta duran Allah'a yemîn ederim ki, ben kıyamet kopuncaya kadar bu mallar hakkında bundan başka bir hüküm vermem. Eğer siz idareden âciz olduysanız, mallan bana geri veriniz, ben onları sizin hesabınıza yeterlilikle idare ederim, dedi [8][8].

---

[8][8] Başlığa uygunluğu "Biz mîrâs olunmayız, bizim bıraktığımız her mal sadakadır" sözündedir.

Eğer: Alî ile Abbâs ikilisi bu malı anılan şartla almışlarken, bundan sonra Umer'den nasıl istiyorlardı?

6-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "(Vefatımda) benim mirasçılarım dînâr (ve dirhem) paylaşmazlar. Bıraktığım şey (yânî hurmalıklar), kadınlarımın nafakalarından ve işçimin ücretinden sonra geri kalanı sadakadır" 9[9].

7-.......Bize Abdullah ibnMesleme, Mâlik'ten; oda îbnŞihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) vefat ettiği zaman Peygamber'in zevceleri Usmân ibn Affân'ı Ebû Bekr'e göndermeyi ve Peygamber'den olan mîrâs paylarını almayı istediler.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Âişe onlara:

— Rasûlullah "Biz mîrâs olunmayız, bizim terikemiz sadakadır" buyurmuş değil mi? dedi (böylece onları bu isteklerinden vazgeçir-di) 10[10].

3- Peygamber(S)'İn: "Her kim bir mal bırakırsa, o kendi ailesine âiddir" Kavli Babı

8-.......İbn Şihâb dedi ki: Bana Ebû Seleme, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır. Her kim üzerinde borç olduğu hâlde ölür ve o borcu ödeyecek birşey bırakmazsa, onu öde-

---

dersen, şöyle cevâb veririm: Alî ile Abbâs, "Biz mîrâs olunmayız.. -" sözünün umûmu, geri bıraktığı malların bâzısına mahsûstur i'tikaad etmişlerdi. Onların çekişmeleri, mîrâsta değildi, fakat herbiri kendilerine isabet eden payda müstakilce tasarruf etmek için, o hissenin taksîm edilmesini istiyorlardı. Umer de onları men' etti. Çünkü taksim ancak milkler-de vâki' olur. Beiki zaman uzayınca herbiri onun kendi milki olduğunu zanneder. Bunu el-Kirmânî söyledi. Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Beşte bir Kitâbı'nda geçmişti (Kastallânı).

9[9] Bunun bir rivayeti Vasiyetler ve Beşte bir'de geçmişti.

10[10] Peygamber'in kadınları, Allah'ın kendi Rasûlü'ne fey', yânî.harbsiz ganimet olarak verdiği Medîne civarındaki Nadîr oğullan ve Fedek hurmalıklanyle Hayber hurmalıklarının beşte birinin bakıyyesinden isabet eden miraslarım almak istemişlerdi. Âişe'nin bu hadîsi hatırlatması üzerine, bu isteklerinden vazgeçtiler... Bu hadîsi Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

mek bize âiddir. Her kim de bir mal bırakırsa, o da kendi mîrâsçılann-dandır" 11[11].

4- Erkek Ve Kız Çocuğunun Babası Ve Anasından Alacağı Mîrâs Payları Babı

Zeyd ibn Sabit şöyle demiştir: Bir erkek veya bir kadın bir kız çocuğu bırakırsa, o kız çocuğuna, terikesinin yarısı verilir. Eğer kız çocuklar iki tane veya daha çok iseler, terikenin üçte ikisini alırlar.

Eğer onların beraberinde babalarından olma bir erkek kardeşleri varsa, bu takdirde bunlara mîrâsta ortak bulunan kimse ile (meselâ baba ile) başlanıp, evvelâ onun payı verilir.

Onun payından arta kalan, oğlanla kızlar arasında "Erkeğe iki dişinin payı" ölçüsüyle taksim edilir 12[12].

9-.......Bize Abdullah ibn Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân el- Yemânî'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Mırâs paylarını (Kur'ân'da bildirilen) sahihlerine veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi birşey de baba tarafından en yakın olan er kişiye âiddir" buyurmuştur 13[13].

11[11] Müslim Ferâiz'de ayrı bir bâb açarak, bu hadîsin birkaç rivayetini sıralamıştır. Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasıdır. Çünkü kişinin mirasçıları onun aile ferdlerinden ibarettir.

12[12] Zeyd ibn Sâbit'in bu hadîsini Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmiştir. Zeyd ibn Sabit el-Eiîsârî Medîne'de vahiy kâtibi idi, sahâbîlerin en faziletlilerinden ve fetva sâhiblerinden idi. Medine'de 45 yılında vefat etmiştir.

13[13] Hadîsteki "Racul" kelimesinden sonraki "Zeker" kelimesi, "RacuP'ün sıfatı değil, "Evlâ"nm sıfatıdır. Şu hâlde ma'nâ, pey sâhiblerinden geri kalan, ölünün baba tarafından en yakını olan er kişiye âiddir, ana tarafından değil demek olur (Suheylî).

Hadîste zikrolunan ferâiz, yânî mîrâs payları, Ku'ân'da takdîr ve ta'yîn edilmiş bulunan nisbetlerdeki hisselerdir. Bunlar yarı, dörtte bir, sekizde bir, Üçte iki, üçte bir ve altıda bir'den ibaret altı sehmdir

5- Kız Çocuklarının Mîrâsı Babı [14[14]]

10-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'de şiddetli bir hastalığa yakalandım ki, hemen hemen ölüme yaklaşmıştım. Bu sırada Peygamber (S) hasta ziyareti yapmak üzere bana geldi. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Benim çok malım vardır. Bana kızımdan başka vâris olacak kimse de yoktur. Bu durumda ben malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

— "Hayır (tasadduk etme)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah yine;

— "Hayır!" buyurdu.

Ben, üçte bir'i sordum. Rasûlullah:

— "Üçte birde büyüktür. (Ey Sa'd!) Senin çocuğunu zenginler olarak bırakman, muhtaçlar ve insanlara (sadaka için) ellerini açar bir hâlde bırakmandan hayırlıdır, Şübhesiz sen infâk edeceğin herbir nafakadan muhakkak sevaba nail kılınacaksın. Hattâ (yemek yerken) eşinin ağzına kaldırıp vereceğin lokmadan da ücrete nail kılınacaksın" buyurdu.

Ben yine:

— Yâ Rasûlallah! Ben hicretinden geriye mi kalacağım? dedim. Rasûlullah:

— "Hayır, sen benim ardımda (asla bizden) geri kalmazsın. (Şayet burada kalır da) Allah rızâsını isteyerek herhangibir amel yaparsan, elbette onunla merteben yükselecek, derecen artacaktır. Öyle ümtd ediyorum ki, sen benim ardımdan uzun zaman geri bırakılıp yasaya-

çaksın, hattâ senden birtakım kavimler faydalanacaklar, diğer birtakımları da zarar

---

[14[14]] Yânî bu bâb, kız çocuklarının mîrâsmı beyân hakkındadır. Bunda aslolan, kitabın başında zikredilen "Allah size mîrâs taksimini şöyle tavsiye eder: Çocuklarınız hakkında erkeğe iki dişinin payı mikdârıdır... " (en-Nisâ: 11-12) âyetindeki taksîm mikdârlan üzere olmaktır. Çünkü Câhiliyet ahâlîsi, kız çocuklarını mî-râsçı yapmazlardı. Allah bunu ibtâl etti de kızları da mîrâsta erkeklerin beraberinde mîrâsçı kıldı.

göreceklerdir. Lâkin en çaresiz olan Sa'd ibn Havle'diri" buyurdu 15[15].

Râvî, Peygamber'in bu sözünü tefsîr ederek: Rasûlullah, Sa'd ibn Havle Mekke'de öldüğü için ona acır, üzülürdü, demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Sa'd ibn Havle, Âmir ibn Lueyy oğul-Ian'ndan bir adamdı, demiştir 16[16].

11-.......el-Esved ibn Yezîd şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Yemen'de bize bir muallim ve bir emîr olarak geldi. Biz kendisine bir kızı ile bir kızkardeşini geride bırakarak vefat etmiş olan bir adamın mîrâsım sorduk. Muâz, terikesinin yarısını kıza, yansını da kızkar-deşe verdi 17[17].

6- Ölünün Oğlu Hayâtta Olmadığı Zaman, Oğlunun Oğluna Âid Mîrâsı Beyân Babı

Ve Zeyd ibn Sâbıt şöyle demiştir:

Oğulların sulbî çocukları, kendileriyle ölü arasında bir erkek çocuk bulunmadığı zaman, ölünün çocuğu menzilesindedirler. Oğulların erkek çocukları, ölünün erkek çocukları gibidirler.

Oğulların kız çocukları da ölünün kızları gibidirler.

15[15] "Z,eû//e"buradaherne kadar "Asâ— £//wJtf"ma'nâsmaisede, bu kesin olarak vâki' olmuş ve Peygamber'in Nübüvvet Alâmetleri'nden biri olduğu bilinmiştir. Çünkü Sa'd ibn Ebî Vakkaas bundan sonra kırkbeş yıl kadar daha yaşamış, Irak'ı ve diğer yerleri fethetmiş, onunla birçok kavimler dînleri ve dünyâları hususunda yararlanmış, birçok kavimler de dînleri ve dünyâları hususunda zarara uğramışlardır. Çünkü muhâribleri öldürülmüş, kadınları, çocukları esîr edilmiş, mallan ganimet yapılmıştır (Kastallânî).

16[16] Sa'd ibn Havle, Habeşistan'a ikinci defa hicret etmiş, Bedir harbinde bulunmuş ve en sahîh rivayete göre Veda Haccı'nda Mekke'de vefat etmişti.

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "Bana kızımdan başkası vâris olmayacak" sözüdür.
17[17] Bu, âlimlerin üzerinde ittifak ettikleridir ve Kur'ân'm nassi da böyledir (Kastallânî,.

Oğulların çocukları, oğullar gibi mîrâs alırlar ve oğullar, kendilerinden aşağıdakileri mirastan men' eder oldukları gibi oğulların oğulları da kendilerinden aşağıdakileri mirastan men' ederler. Ve oğulun çocuğu, oğulla beraber mîrâs almaz [18][18].

12-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Mîrâs paylarını (Kur'ân'da bildirilen) sahihlerine veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi birşey de baba tarafından en yakın olan er kişiye âiddir" buyurdu [19][19].

7- Ölünün Bir Kızının Beraberinde Oğulun Bir Kızının Mîrâsı Babı

13-.......Bize Ebû Kays tahciîs etti: Ben Huzeyl ibn Şurahbîl'den işittim, şöyle dedi: Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye ölünün kızına, oğlunun kızma, kızkardeşine âid mîrâs hisseleri soruldu.

Ebû Mûsâ:

— Terikenin yansı ölünün kızına, bir yarısı da kızkardeşine âid-dir, dedi (oğlunun kızını mîrâstan mahrum bıraktı).

Ebû Mûsâ, suâl soran kimseye:

— Abdullah ibn Mes'ûd'a git (bu mes'eleyi ona da sor), umarım ki, İbn Mes'ûd da benim fikrime uygun cevâb verecektir! dedi.

Mes'ele İbn Mes'ûd'a sorulup, Ebû Musa'nın cevâbı ve onun tarafından gönderildiği haber verilince, Abdullah ibn Mes'ûd:

— Eğer ben oğulun kızını mîrâstan mahrum edersem, elbette dalâlete düşmüş olurum,

---

[18][18] Son cümle, daha önceki hükmün te'kîdidir. Çünkü bundan, oğulun beraberinde oğul oğlunun mirastan men' edildiği anlaşılmıştır. Zeyd ibn Sâbit'in bu hadîsini de Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmiştir (Kastallânî).

[19][19] Bu hadîs, ayniyle yakında "Çocuğun mîrâsı bâbı"nda geçmişti. Bunu tekrar etmesi, iki fâide içindir: Biri oğulun oğlunun, oğul menzilesinden olduğuna işaret etmek; diğeri de bu hadîsi İki üstâddan rivayet etmekte olduğuna işaret etmektir... (Aynî).

hidâyete erenlerden olmam! (diye bir mukaddime ile söze başlayıp:) [20[20]] Bu mes'elede ben Peygamber(S)'in hükmettiği bir haberle hükmederim (ki şudur): Ölünün kızı yarım alır, oğlunun kızı da -iki üçte biri tamamlamak için üçte bir alır. Geri kalan (üçte bir) de kızkardeşin payı olur! dedi.

Huzeyl şöyle dedi: Biz Ebû Musa'ya gelip İbn Mes'ûd'un fetvasını kendisine haber verince:

— Aranızda bu "Habr = Büyük âlim" bulunduğu müddetçe, bana birşey sormayınız! dedi.

8- Babanın Ve Erkek Kardeşlerin Beraberinde Dedenin Mîrâsı Babı

Ebû Bekr, ibn Abbâs, Ibnu Zubeyr: Dede, babadır (yânî dedenin hükmü babanın hükmü gibidir) demişlerdir.

İbn Abbâs ("Dede, babadır" sözüne delîl için):

"Ey Adem oğulları!... " (ei-A'râf: 3i) ve "Ben atalarım İbrahim, îshâk, Ya'kûb'un dînine^ uydum,.. " (Yûsuf: 38) âyetlerini okudu. (Bu âyetlerde Adem en uzak dede olduğu hâlde "Baba" ta'bîr edilmiştir.) Kendi zamanında Peygamberdin sahâbîlerinin sayısı çok olduğu hâlde, Ebû Bekr'in bu "Dedenin hükmü, babanın hükmüdür" sözüne muhalefet etmiş bir kişi zikretmemiştir.

İbn Abbâs: Bana kızkardeşlerimin önünde, oğlumun oğlu mîrâsçı olur, ben ise oğlumun

[20[20]] İbn Mes'ûd bu sözünü şu âyetten alıp okumuştur: "De ki: Allah'ı bırakıp da taptığınız şeylere tapmam bana yasak edildi. De ki: Ben sizin nevalarınıza asla uymam. Bu takdirde muhakkak sapmış ve ben doğru yola erenlerden olmamış bulunurum" (el-En'âm: 56).

Dört Sünen sâhibleriyle Tahâvî'nin rivayetlerine göre bu veraset suâli Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye Usmân'ın halîfeliği zamanında Küfe Vâlîsi iken sorulmuştur. Ebû Musa'dan önce Kûfe'de Abdullah ibn Mes'ûd vâlî ve muallim idi. Umer zamanında ta'yîn olunmuştu. Sonra Usmân, İbn Mes'ûd'u vazifesinden azledip yerine Ebû Musa'yı ta'yfn etmişti. Bu veraset suâli, yalnız vâlî Ebû Musa'dan değil, Küfe kaadısı Selmân ibn Rabîa ile beraber ikisinden sorulmuştu. Bunlar da oğulun kızım mîrâstan mahrum ederek ictihâdla cevâb vermişler ve tevsîk için Abdullah ibn Mes'ûd'a göndermişlerdi. Bir vilâyetin vâlîsi İle kaadısının hükümlerine aykırı cevâb vermek, husûsiyle halef-selef olmak gibi mâzîye âid bir hâtıra da bulunduğundan pek hoş olmayacağını takdir eden İbn Mes'ûd, onların yanlış ictihâdlanna göre cevâb vermekte dalâlet olacağını kaydetmiştir... (Bu açıklama Kâmil Mîrâs tarafından Aynî'den özetlenmiştir.)

oğluna mîrâsçı

olamam, demiştir.

Ve Umer ibnu'l-Hattâb'dan, Alî ibn Ebî Tâlib'den, İbnu Mes'ûd'dan ve Zeyd ibn Sâbit'ten çeşitli görüşler de

zikrolunur [21][21].

14-....... Bize Vuheyb, İbn Tâvûs'tan; o da babasından; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Miraspaylarını kendi sahihlerine veriniz. Bunlardan geri kalan mal da (baba tarafından) en yakın olan er kişiye âiddir" buyurmuştur.

15-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Amma Rasûlullah(S)'ın

"Bu ümmetten bir halîl edineydim, muhakkak onu (yânî Ebû Bekr'i) edinirdim, lâkin İslâm yüzünden olan hullet daha faziletlidir -yâhud: daha hayırlıdır-" buyurmasına gelince, şübhesiz Ebû Bekr dedeyi (mî-râsta) baba menzilesine indirmiştir; yâhud: dedenin baba gibi olduğuna hükmetmiştir, dedi [22][22].

9- Oğul Ve Diğer Mirasçıların Beraberinde Zevcin Mirası Babı

16-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Ölüden kalan) mal, mîrâs olarak çocuklara âid idi. Vasiyet de (İslâm'ın evvelinde) ana-baba için vâcib idi. Allah bundan mîrâs payları âyetiyle irâde ettiği kısmı neshetti de erkeğe iki dişinin payı kadar tahsîs etti. Çocuğun varlığı ile beraber ana-babadan herbirine altıda bir; yine çocuğun varlığıyla beraber kadına sekizde bir; çocuğun yokluğunda dörtte bir ayırdı. Çocuk yokluğunda kocaya

[21][21] Buradaki sahâbîlerin görüşleri, diğer hadîs imamları tarafından senedli olarak rivayet edilmiştir.

[22][22] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Namaz Kitabı, "Mesciddeki delik ve geçit bâbı"nda ve Menâkıb'da geçmişti.

yarım; çocuğun varlığında dörtte bir pay ayırdı [23][23].

10- Çocuk Ve Diğer Mirasçıların Beraberinde Zevce Kadının Ve Kocanın Mirasları Babı

17-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Lihyân oğulları'ndan bir kadının ölü olarak düşen cenini için bir erkek köle yâhud bir dişi köle diyetinin gurresi ile (yânî bunların diyetlerinin onda birinin yarısı ile) hükmetti. Sonra üzerine gurre ile hükmettiği kadın vefat etti de, Rasûlullah o kadının mirasının oğullarına ve kocasına âid olduğuna ve ödeyeceği diyetin de kadının erkek asabesi üzerine olduğuna hükmetti [24][24].

11- Kızların Beraberinde Kızkardeşlerin Mîrâsı Babı -Ki Onlar Asabedirler-

18-....... Bize Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Süleyman ibn Mihrân'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, el-Esved ibn Yezîd şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Rasûlullah (S) zamanında (Yemen'de bulunduğu vakit) bizim aramızda kız için yarım, kızkardeş için de yarım pay hükmetti. Sonra Süleyman ibn Mıhrân "Bizim aramızda hükmetti" demiş de "Rasûlullah zamanında" fıkrasını zikretmemiştir [25][25].

19-....... Huzeyl ibn Şurahbîi şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (kız, oğul kızı ve

---

[23][23] Ibnu Munîr şöyle dedi: Delilin âyette açık olmasıyle beraber Buhârî'nin bu İbn Abbâs hadîsiyle istişhâd etmesi, âyetin nuzûl sebebine, ve âyetin zahiri üzere olup te'vîl edilmeyeceğine, mensûh da olmadığına işaret içindir... (Kastallânî).

[24][24] Hadîsin daha geniş bir rivayeti Dîyetler'de gelecektir. Müslim de bunu Hudûd'-da getirmiştir.

[25][25] Âlimler kızkardeşlerin, kızların asabesi olduğu üzerinde icmâ etmişlerdir. Kim ölür de geride bir kız ve bir kızkardeş bırakırsa, kız için yanm, kızkardeş için de yarım hisse vardır (Aynî).

kızkardeş mirasında): Ben elbette bu hususta Peygamberimin hükmüyle hüküm vereceğim -yâhud: Peygamber (S) kız için yarım, oğulun kızı için altıda bir ve geri kalan üçte biri de asabe-Iik yoluyla kızkardeşe tahsîs etti demiştir 26[26].

12- Erkek Ve Kızkardeşlerin Mîrâst Babı

20-.......Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir(R)'den işittim, o şöyle dedi: Ben hasta iken Peygamber (S) benim yanıma girdi, abdest suyu istedi, abdest aldı. Sonra abdest suyundan benim üzerime serpti. Ben baygınlıktan ayıldım. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim (mirasçım olarak) ancak kizkardeşle-rim vardır, dedim.

Akabinde Ferâiz Âyeti (yânî Mîrâs Payları Âyeti) indi 27[27].

13- Bâb:

"Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü şöylece açıklar:

Eğer evlâdı olmayan bir erkek ölür, onun sâdece bir tek kızkardesi kalırsa, terikesinin yansı onundur 28[28]. Eğer mirasçı erkek kardeş ise çocuksuz ve (babasız) ölen kızkardeşinin vefâtıyle bıraktığının tamâmını alır). Eğer (aynı şartlarla kalan) kızkardeş

26[26] Hadîsin bir rivayeti yakında geçti.

Asabe: Kişinin babası tarafından akrabasına denir. Ferâiz âlimlerine göre Asabe, Allah'ın Kitâbı'nda farz kılınmış hissesi olmayıp, hisse sâhibleri kendi hisselerini aldıktan sonra geri kalan bakiyyeyi alan ve yalnız olduğu hâlde terekenin toplamına vâris olan kimsenin ismidir (Tecrid Ter., VII. 391)

27[27] Başlığa uygunluğu "Benim ancak kızkardeşlerim vardır" sözünden alınır. Çünkü bu söz, Câbir'in çocuğunun olmadığını gerektirir. Buhâri bundan evlâ tarikiyle kardeşleri istinbât etti ve kızkardeşleri önce zikretti. Hadîs, baş tarafta da geçmişti.

28[28] Diğer yarısı asabesi varsa onun, yoksa redden yine kizkardeşinindir. Oğlu bulu nursa kızkardeş düşer. Kızı bulunursa kızkardeşinin muayyen bir farzı olmaz. O, asabedir. "Kelâle" de babanın bulunmaması şarttır. Zâten baba bulunursa umûmî olarak kardeşler mirastan düşerler. Ana böyle değildir. O, kardeşleri dü-şürmez, altıda bir alır.

iki ise oğlan kardeşinin bıraktığının üçte ikisi(ni alır). Eğer erkek ve kızkardeşler ise o zaman erkek için dişinin iki hissesi vardır. Allah size şaşırırsınız diye açıklıyor. Allah herşeyi hakkıyle 29[29]

21-.......el-Berâ ibn Âzib (R): En son inen âyet en-NisâSûresi'nin sonudur: "Senden fetva isterler. De ki: Allah helâle mîrâsı hakkındaki hükmü şöyle açıklar" (e-Niss: ı?6) 30[30]

14- İki Amcaoğlu Babı; İkisinden Biri Ana-Bir Kardeş, Diğeri Kocadır 31[31]

29[29] Buhârî bu âyeti başlık unvanı yaptı, çünkü bunda kardeşlerin miraslarım beyân ve sınırlandırma vardır.

30[30] Başlık âyetiyle bu hadîs arasındaki münâsebet açıktır.

Kelâle: Baba, ana ve çocuk cihetlerinin gayrı olan, yânî usûl ve furû" silsilesini teşkîl eden neseb dikeyinin hâricinde bulunan yakınlık demektir. Bu kelime esasen yorulup kuvvetten düşmek veya etraftan ihata edilmek ma'nâlarına bir masdar olup evvelkinde "Kelâl", ikincide "İklîl"i\e münâsebetlidir. Bu yakınlık baba ve çocuk yakınlığına nisbetle zayıf bulunduğundan, bu nâm ile isimlendirilmiştir. "Karabet", "Zîkarabet"ma'nâsma geldiği gibi "Kelâle"de "Zî kelâle" ma'nâsma olarak, ne veled, ne de vâlid ve valide bırakmamış olan murise (mîrâs bırakıcıya); bir de ne veled, ne de vâlid ve valide olmayarak kalan vârise dahî denilir. Meselâ kardeşlik bir kelâle, usûl ve furû'dan birşey bırakmadan vefat eden kardeş bir kelâle, onun arkasından kalan kardeş, amca, hala vesaire de hep kelâledir. Bu âyetteki "Kelâle "de evvelki ma'nâ İle temyîz, "Zî kelâle" ma'nâsı i'tibâriyle de hâl veya "Kâne"nin haberi olur. Evvelkinde mîrâs cihetini, ikincide vâris veya murisin hâlini gösterir ki, netîcede hüküm birdir. "Kelâle"nin tefsirinde sahâbîlerin kavilleri ve bahisleri çoktur: Ebû Bekr'in tercihine göre "Kelâle", "Ana-baba ve çocuktan başkasıdır" ki, muhtar ve sa-hîh kavil de budur. Umer: "Kelâle, çocuktan başkasıdır " der imiş ve sorulduğu zaman: "Ben kelâle, çocuğu olmayandır re'yinde bulunuyorum, Ebû Bekr'e muhalefet etmekten de haya ediyorum", "Kelâle, baba ve çocuktan başkasıdır" dediği de rivayet edilmiştir. Kelâle mîrâsı bir sûrenin baş tarafında, bîr de sûrenin sonunda vardır. Umer oradaki "Leyse lehu veledun = Çocuğu olmayan" kaydını "Kelâle"nİn ta'rîfinde bir işaret gibi düşünürmüş (Hafck Dîni, II, 1310).

el-Berâ ibn Azib, bunun en son inen âyet, Berâe'nin en son inen sûre olduğunu ve sahâbîlerden birçoğu da son inen âyetlerden olduğunu söylemişlerdir. Nüzul sebebi hakkında Câbir ibn Abdillah'tan rivayet edilen hadîs, bundan önceki bâbda geçti.

31[31] Yânî bu bâb, bir kadının sânı hakkındadır ki, iki amcaoğlundan vefat etmiştir. Amca oğullarının biri kadının ana-bir kardeşidir, diğeri de kocasıdır. Bu başlık bilmece gibidir. Bunda mes'elenin suretinin ve hükmünün beyânları yoktur. Lâkin hükmü Alî'nin sözünden meydana çıkar. Sureti şöyledir: Bir adam bir kadınla evlendi. Kadın ondan bir oğul dünyâya getirdi. Sonra adam başka kadınla evlendi. O kadın da bundan bir oğul getirdi. Sonra adam ikinci kadından ayrıldı. O ikinci kadını, adamın erkek kardeşi aldı. Kadın ondan da bir kız getirdi. Bu kız, ikinci oğlanın ana-bir kızkardeşi ve amcasının kızıdır. Sonra bu kız da birinci oğlanla evlendi. Hâlbuki oğlan kızın amcaoğludur. Sonra kadın, ikisinden biri ana-bir erkek kardeşi, diğeri de zevci olan iki amcaoğlu'ndan öldü (Aynî).

Alî ibn Ebî Tâlib: Koca için yarım, ana-bir kardeş için altıda bir, geri kalan üçte bir de ikisi arasında asabelikle yarımşardır, demiştir.

22-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır. Her kim ölür de arkasında bir mal bırakırsa, onun malı mirasçılarına, asabesine âiddir. Her kim de arkasında borç ve evlâd ağırlığı yâhud kendi ihtiyâçlarını göremeyen âciz kimseler bırakırsa, ben onun velîsiyim, ben o kimse için çağırılırım (yânî beni onun yerine çağırın ki, ben onun ağırlığını ve âcizlerinin işlerini görürüm)" 32[32].

23-....... Bize Yezîd ibn Zuray', Ravh'tan; o da Abdullah ibn Tâvûs'tan; o da babası Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Mîrâspaylarını sahihlerine veriniz. Bu payların terkettiği herhangi birşey de en yakın olan erkek kişiye âiddir" buyurmuştur.

15- Zevu'l-Erhâm(In Hükmü) Babı 33[33]

24- Bana İshâk îbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Ebû Usâme'ye:

— Size İdrîs ibn Yezîd tahdîs etti mi? dedim. O:

32[32] Başlığa uygunluğu güçlükle "Onun malı mirasçılarına, asabesine âiddir" sözünden alınır. Çünkü başlıkta suretini zikrettiğimiz gibi, farz ve asabelik mîrâsı vardır. Bu sebeble "Li mevâli'l-asabe" sözüne mutabık olur... (Aynî).

33[33] Zevu'l-Er-hâm hakkındaki âyet şöyledir: "... Hısımlar Allah'ın KitâbVnca birbirlerine daha yakındırlar. Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (el-Enfâl: 75). Bundan sonra Zevu'l-Erhâm, Allah'ın Kitâbı'nda, yânî mîrâs hükmünde hısımlar birbirlerine daha yakındırlar. Yabancılardan öncedirler, velevse zevu'l-erhâmdan olsun, yânî bir kadın dolayısiyle yakınlığı bulunsun. Mü'min akraba varken, yakınlığı bulunmayan yabancılar, şimdi sizde olduğu gibi, sırf dînî kardeşlik ve yemîn ile vâris olamaz. Yânî Muhacirler ve Ensâr arasında dînî kerdeşlik üzere cereyan eden tevarüs, bundan sonra câri olmayacak, mü'minler arasında mîrâs, hısımlara âid olacaktır ve işte birinci hicretle sonraki hicretler arasında yegâne fark budur. İkinci hicret Bedir'den sonra veya bu âyetin inmesinden sonrası diyenler olmuş ise de en sahihi Hudeybiye'den sonrasıdir {Hakk Dîni, III, 2439).

— Bize Talha ibn Musarnf, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Ab-bâs(R)'tan; onun şu âyet hakkındaki sözünü tahdîs etti, dedi: "(Erkek ve dişiden) herbiri için baba ve ananın, yakın hısımların terikele-rinden de vârisler yaptık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere dahî hisselerini verin. Allah herşeyin üstünde hakîkîbir şâhiddir" (en-Nisâ:33)

İbn Abbâs şöyle dedi: Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman Ensâr ile Muhacir birbirlerine kendi hısımlarının önünde mîrâsçı olurlardı. Bu mîrâsçılığın sebebi, Peygamber (S)'in bunlar arasında kurmuş olduğu kardeşlik akdi idi. Nihayet "Herbiri için mirasçılar yaptık... " âyeti inince, o kardeşlik akdiyle olan mîrâsçılığı neshetti (yânî) "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" kısmını 34[34].

16- Aralarında La'netleşme Olanların Mîrâsı Babı

25-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) zamanında bir adam, kansıyle la'netleşme yaptı ve kadının çocuğunu kabul etmedi. Peygamber (S) bunların arasını ayırdı, çocuğu da kadının nesebine kattı (böylece ona anası ve anasından olan kardeşleri vâris" oldular) 35[35].

34[34] Bu hadîsin son kısmında bir mübhemlik vardır... Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmekten maksadı "Liküllin cealnâ" kavli, bundaki "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" fıkrasının delâlet etmekte olduğu mîrâs hükmünü neshetmiş olmasıdır.

İbnu'l-Cevzî şöyle dedi: Bu hadîsten maksad şudur: Peygamber (S) Muhâcir-ler'le Ensâr arasında kardeşlik akdi yaptı da onlar bu kardeşlik akdi sebebiyle birbirlerine mîrâsçı oluyorlardı ve bunu Yüce Allah'ın "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" kavli içinde dâhil görüyorlardı. Yüce Allah'ın "Hısımlar Allah'ın Kitâbı'nda birbirlerine daha yakındırlar" (el-Enfâl: 75) âyeti inince birbirlerine akidle bağlı olanlar arasındaki mîrâs nesholundu da yardım, ikram ve vasiyetleri bakî kaldı (Kastallânî).

en-Nisâ: 23 ile İlgili Bir Tefsîr Özeti:

Erkek ve dişiden herbiri için, ana-baba ve akrabanın ve yeminlerinizin akdedip bağladığı -yâhud yeminlerinizin karşılıklı akd ve muahede ettiği kimselerin-yânî nikâh akdi ile zevç ve zevcenin veya muvâlât akdi ile mevlâ'l-muvâlâtın terikelerinden mîrâs alır vârisler yaptık, herkesi yalnız kendi kazancı ile bırakmayıp mîrâsı da hakk yaptık ve bunu yalnız erkeklere veya kadınlara tahsis etmeyip, ikisine de verdik. Bir de yalnız ana-baba veya evlâd terikesinden değil, umûmî olarak akrabanın terikelerinden derecelerine göre ta'mîm ettik. Karabetle de kalmayıp akidlerle de mîrâs verdik ki, bütün bunlar sırf ilâhî fadldır.
Zîrâ Allah vermese, kimsenin mîrâsa konması mümkün değildir... (ffakk Dîni, II, 1347-1348).

35[35] Buradaki başlıktan maksad, kendisine karşı la'netleşme yapmış olan kadının kendi çocuğuna mîrâsçı olmasıdır. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Tefsir ve La'netleşme gibi birkaç yerde geçmişti.

17- Kadın Hürre Olsun Yâhud Câriye Olsun, Ondan Doğan Çocuk, Döşeğinde Doğduğu Kimseye Âiddir Babı

26-.......Âişe (R) şöyle dedi: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a ahd edip ' 'Zem'a'mn cariyesinin oğlu Abdurrah-mân, benim sulbümdendir. Bu çocuğu almalısın!" diye vasiyet etmiş.

Mekke'nin fethi yılı olunca (Mekke'ye varıldığında) Sa'd ibn Ebî Vakkaas çocuğu yakaladı ve:

— Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bunun nesebinin kendisine katılması için bana vasiyet etmiştir, dedi.

Bunun üzerine Abd ibnu Zem'a ayaklanıp:

— Bu, benim kardeşimdir; babamın cariyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur! dedi.

Her iki taraf bu niza ve husûmetlerini Peygamber(S)'e götürdüler. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk, kardeşim Utbe'nin oğludur. Neşe-' binin kendisine katılmasına dâir bana vasiyeti vardır, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— Bu, benim kardeşimdir ve babamın cariyesi doğurmuştur; babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Bu da'vâlar üzerine Peygamber (S):

— "Ey Abd ibne Zem'a, çocuk sana âiddir. Çünkü çocuk, döşek sahibinindir. Zina edene mahrumiyet düşer" buyurdu.

Sonra Peygamber, da'vâ sebebi olan bu çocuğun sîmâca Utbe'-ye benzediğini görerek, zevcesi Şevde bintu Zem'a'ya hitaben:

— "(Ey Şevde!) Sen bundan sonra Abdurrahmân'a karşı perdelen!" buyurdu.

Bundan sonra Abdurrahmân, Şevde vefat edip Allah'a kavuşuncaya kadar onu görmedi 36[36].

27-....... Muhammed ibn Ziyâd, Ebû Hureyre(R)'den işitti ki, Peygamber (S): "Çocuk, döşek sahibinindir" buyurmuştur 37[37].

18- Bâb: Velâ (Yânî Velîlik Hakkı) Hürriyete Kavuşturan Kimseye Âiddir Ve Bulunmuş Çocuğun Mîrâsı?

Umer ibnu'l-Hattâb:

Bulunmuş olan çocuk hürdür, demiştir 38[38]

28-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Berîre'yi satın aldım. Peygamber (S):

— "Sen Berîre'yi sahihlerinden satın al. (Onların ileri sürdükleri velânın kendilerine âid olması şartını dikkate alma.) Çünkü velâ hakkı köleyi hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu.

Berîre'ye bir koyun sadaka verilmişti. Peygamber (S):

36[36] Başlığa uygunluğu "Çocuk döşeğindir, zina edene mahrûmluk vardır" sözün-dedir. Bu hadîsin birer rivayeti Buyu', Vasiyetler, Mağâzî'de geçti. İnşâallah Ahkâm'da da gelecektir.

Hadîs, neseb ta'yîni da'vâsma âiddir. Bir tarafta Sa'd ibn Ebî Vakkaas i!: ölü kardeşi Utbe ibn Ebî Vakkaas; öbür tarafta ölü Zem'a, oğlu Abd ibn Zem'a, kızı mü'minlerin anası Şevde. Da'vâ edilen şey: Zem'a'mn cariyesinin doğurduğu Abdurrahmân'ın nesebinin ta'yînidir.

37[37] Bu da geçen hadîsteki "Çocuk döşeğindir" sözünün tefsiridir. Bu, geçen hadîsin aksine, ayrı bir hadîstir. Çünkü geçen hadîs, Abd ibn Zem'a'mn hadîsine tâbi' olarak zikredilmiştir (Aynî).

38[38] Umer'in bu sözü muallâk olarak Şehâdetler'in evvelinde geçti. Çünkü insanların çoğu hürdür. Köleliğine dâir bir delîl olmadıkça, bulunan çocuk da hürdür; ona kimse velayet iddia edemez. Bulunan çocuk hürr olunca, onun velayeti beytu'l-mâlda olur. Çünkü o bütün müslümânlara âid olmuştur...

— "O koyun Berîre için sadakadır, bizim için hediyedir" buyurdu.

el-Hakem ibn Uteybe: Berîre'nin kocası (Mugîs), hürr idi, dedi.

Buhârî: el-Hakem'in bu sözü mürseldir, dedi.

İbn Abbâs da: Ben onu köle olarak gördüm, demiştir 39[39].

29-.......Bana Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Velâ hakkı ancak hürriyet veren kimseye âiddir" buyurmuştur 40[40].

19- Şaibenin Mîrâsı Babı 41[41]

30-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R): İslâm ehli (köleleri) başıboş, velayet hakkı olmaksızın salıvermezler, Câhiliyet ehli ise (köleleri velâ hakkı tanımayarak) başıboş salıverir, sâibe yaparlardı demiştir 42[42].

31-.......Bize Ebû Avâne Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den o el-Esved ibn Yezîd'den şöyle tahdîs etti: Âişe (R), Berîre'yi azâd etmek için sâhiblerinden satın almak istedi. Sahihleri de velâ hakkının kendilerine âid olması şartını ileri sürdüler. Âişe:

39[39] Âişe'nin Berîre'yi satın alma hadîsi ile Berîre'ye koyun sadaka verilmesi, birçok yerde geçti. Berîre'nin kocasının köle olduğu hadîsi de Talâk'ta geçti.

40[40] Velâ: Kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azâd etmesi sebebiyle, azâd edenle azâd edilen arasında devam eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle azâd eden, azâd edilenin mirasına hakk kazanır.

41[41] Sâibe: Efendinin kölesine: "Senin üzerinde kimsenin velâsı olmasın, sen başıboş ol" yâhud "Ben seni, üzerinde kimsenin velâsı olmaksızın azâd ettim" dediği kimsedir. Âlimler, bunun mîrâsında ihtilâf ettiler: Bâzıları "Velâ azâd edene âiddir" hadîsiyle delîl yaparak onun mîrâsı efendisine âiddir, dedi. Bâzısı da onun mîrâsı bütün müslümânlara, yânî beytu'1-mâle âid olur, dediler... (Aynî).

42[42] Bu, kısaltılmış bir hadîstir: Bir adam Adullah ibn Mes'ûd'a geldi de: Ben bir köleyi sâibe olarak azâd ettim. Sonra o kimse öldü, mal bıraktı. Fakat mîrâsçı bırakmadı? dedi. Bunun üzerine Abdullah: İslâm ehli sâibe yapmazlar, ancak Câhiliye ehli sâibe yaparlardı. Sen onun ni'met velîsisin. Onun mîrâsı sana âiddir, demiştir. Bunu İsmâîlî rivayet etti.

— Yâ Rasûlallah! Ben Berîre'yi hürriyete kavuşturmak için satın almak istedim. Sâhibleri onun velâsının kendilerine âid olmasını şart koşuyorlar! dedi.

Rasülullah (S):

— "Sen onu (satın alıp) azâd eyle. Velâ hakkı ancak azâd eden kimseye âiddir -yâhud: Sen bedelini ver-!" buyurdu.

Râvîdedi ki: Bunun üzerine Âişe, Berîre'yi satın alıp azâd eyledi. Berîre hürr olunca (köle bulunan kocasiyle nikâhının feshi veya devamı hususunda) muhayyer kılındı da o kendi nefsini (yânî nikâhın feshini) tercîh etti. Ve:

— Bana şöyle şöyle mal verilmiş olsa bile artık ben köle olan koca ile beraber olmam, demiştir.

el-Esved: Kocası hürr idi, demiştir.

Buharı: el-Esved'in bu sözü munkati'dır, Âişe'ye ulaşmamıştır. İbn Abbâs'ın: Ben onu bir köle olarak gördüm, sözü daha sahihtir, dedi 43[43].

20- Efendilerine Âid Olmadığını İddia Eden Kimsenin Günâhı Babı

32-.......Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Ibrâhîm et-Temîmî'den tahdîs etti ki, babası Yezîd ibn Şurayh şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R):

— Bizim yanımızda, şu sahîfe hâriç, okumakta olduğumuz Allah Kitâbı'ndan başka yazıii bir kitâb yoktur! dedi.

Yezîd dedi ki: Bundan sonra Alî, o sahîfeyi çıkardı, İçinde yaralamalardan, diyet ve zekât develerinin yaşlarından birtakım hükümler yazılı idi. İçinde şu da yazılmıştı: "Medine'nin Âir Dağı ile Sevr Dağı arasında bulunan sahası haremdir. Kim Medine'nin bu haremi içinde (Kitâb ve sünnete aykırı) bir iş meydana çıkarır yâhud bir bid'-atçıyı

43[43] Bu Âişe hadîsi yirmiden fazla yerde geçti... (Aynî).

banndırırsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan kıyamet günü hiçbir sarf ve hiçbir adi kabul olunmaz. Her kim de kendi efendilerinin izni olmadan başka bir kavmi velîler edinirse Allah 'in, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun! Ondan kıyamet günü hiçbir nafile ve hiçbir farz veya diyet kabul olunmaz. Müslümanların emânı birdir. Onların (köle ve kadın gibi) en aşağı olanları dahî bir harbîye emân verdiğinde, o emân bütün muslümânlarca mu'teber olur. Kim bir müslümânın verdiği ahdi bozarsa Allah 'in, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun, kıyamet günü ondan ne bir sarf, ne bir adi kabul olunmaz" 44[44]

33-.......İbnUmer(R): Peygamber (S) velâ hakkının satılmasından ve hibe edilmesinden nehyetti, demiştir 45[45].

21- Bâb: Bir Adam Diğer Bir Adamın Elleriyle İslâm'a Girerse

el-Hasen el-Basrî, elleriyle İslâm'a girdirdiği kimse için bir velayet görmezdi 46[46] ve:

Peygamber (S) de: "Velâ, hürriyet veren kimseye âiddir" buyurdu (diye hüccet getirirdi).

Temîm ed-Dârî(R)'den, onun Peygamberce yükselterek şöyle dediği zikrolunuyor: "O kimse hayâtında ve

ölümünde insanların ona en yakın olanıdır".

Buhârî: Bu haberin sahîhliğinde hadîsçiler ihtilâf etmişlerdir, dedi 47[47].

44[44] Hadîsin bâzı rivayetleri Hacc'da, Cizye'de ve daha başka yerlerde geçmişti; t'-tisâm'da da gelecektir.

45[45] Çünkü velâ hakkı, azâd edenin azâd edilenden sabit olan mîrâs hakkıdır ki, bunun başkasına teslîmi mümkin değildir (el-Kevâkib).

46[46] Hasen Basrî'nin bu görüşünü Sufyân es-Sevrî, Câmi'inâe rivayet etmiştir. Bunu Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ile ed-Dârimî de rivayet etmişlerdir.

47[47] Temîm ed-Dârî'nin bu sözünü Buhârî Târîh'inde, Ebû Dâvûd ibn Ebî Âsim, Taberânî de rivayet etmişlerdir. Hadîs şöyledir: Temîm: Yâ Rasûlallah, müslü-mânlardan birinin elinde İslâm'a giren kimse hakkında sünnet nedir? dedim. Rasûlullah: "O, ..."buyurdu, dedi. Yânî dünyâda yardım, öldüğünde yıkama,

34- Bize Kuteybe ibn Sa'd, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Mü'minlerin anası Âişe (R), azâd etmek üzere bir câriye satın almak istedi. Cariyenin sâhibleri:

— Biz bu cariyeyi, velâsi bize âid olmak şarüyle satarız, dediler. Âişe bu teklifi RasûIullah(S)'a zikredince, Rasûlullah:

— "Bu şart, seni satın almandan men' etmez. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âid olur" buyurmuştur.

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Berîre'yi satın almak istedim. Sâhibleri onun velâsmın kendilerine âid olmasını şart koştular. Ben bunu Peygamber(S)'e zikrettim. Peygamber:

— "Sen onu (satın alıp) azâd eyle. Çünkü velâ hakkı gümüşleri veren kimseye âiddir" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben onu azâd ettim.

Yine Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah Berîre'yi çağırdı da kocasının nikâhında kalıp kalmamak hususunda onu muhayyer kıldı. Berî-re:

— Eğer o bana şöyle şöyle mal verse bile ben onun yanında gece geçirmem, dedi de kendi nefsini tercih etti.

22- Kadınların Velâdan Mîrâs Almaları Babı

36-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Âişe (R) Berîre'yi satın almak istedi de Pey-gamber(S)'e:

---

kefenleme ve namazında ona en yakındır, mîrâsda değil... (Aynî).

— Berîre'nin sâhibleri, velânın kendilerine âid olmasını şart kılıyorlar, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu.

37-.......Âişe (R): Rasûlullah (S): "Velâ hakkı, kölenin bedeli olan gümüşleri veren ve hürriyet ni'metini vermeyi üzerine alan kimseye âiddir" buyurdu, demiştir.

23- Bir Ailenin Azâdlı Kölesi, O Ailedendir Ve Kızkardeş Oğlu Da Onlardandır Babı

38-....... Bize Muâviye ibn Kurra ve Katâde, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs ettiler ki, Peygamber (S): "Bir ailenin azâdlı kölesi, o ailenin kendi câmiasındandır" buyurmuştur, yâhud buyurduğu gibi 48[48].

39-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamb.er (S): "Bir ailenin kızkardeşinin oğlu da onlardandır -yâhud: kendi câmialarındandır-" buyurmuştur 49[49].

48[48] Bu hadîse göre köle, kendisini azâdlayan aileye nisbet olunur ve o ailenin adiyle anılır. Vefat ettiğinde de onun malına, azâdlayan aile vâris olur.

49[49] Buhârî'nin Ensâr'm Faziletleri bölümündeki rivayette Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Rasûlullah bir kerre husûsî olarak Ensâr'ı meclisine çağırdı. Ensâr toplandığında: "Aranızda sizden başka kimse var mı?" diye sordu. Ensâr da: Hayır yoktur, ancak kızkardeşlerimizin oğullan vardır, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Bir kavmin kızkardeş oğullan, o soydandır" buyurdu.

Bu hadîse tutunarak Ebû Hanîfe ile Iraklılar, ölünün asabesi, yânı erkek akrabası bulunmazsa, Zevu'l-Erhâm'ın (yânı ana tarafı akrabasının) asabede mahsûs olan tertîbe göre mîrâsçı olacaklarını kabul etmişlerdir. îrhâm Mâlik, Şafiî ve Medîne fakîhleri ise Zevu'l-Erhâm'ın -asabeden vâris bulunmadığı surette- veraset hakkım kabul etmemişlerdir...

24- Esirin Mîrâsı Babı

Buhârî şöyle dedi:

Küfe Kaadısı Şurayh, düşman elindeki esîri vâris yapardı ve: Esîr o mala çok muhtâcdır, der idi 50[50].

Umer ibnu'l-Abdilazîz de: Esîr, İslâm Dîni'nden bir değişme yapmadığı müddetçe, esirin vasiyetini, hürriyetini ve malında yaptığı şeyleri yerine getir. Çünkü o, onun kendi malıdır; malında isteyeceği şeyi yapar, der idi 51[51].

40-....... Bize Şu'be, Adiyy'den; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim mal bırakırsa, o mal kendi mirasçılarına âiddir. Her kim de borç ve aile ağırlığı bırakırsa, o ağırlık bize âiddir" buyurmuştur 52[52].

25- Bâb: Müslüman Kâfire, Kâfir De Müslümâna Mîrâsçı Olmaz

Kâfir mîrâs taksim olunmadan önce İslâm'a girerse, onun için mîrâs yoktur (çünkü cumhura göre, i'tibâr ölüm vaktinedir, taksim vaktine değil).

41- Bize Ebû Âsim, İbn Cureyc'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Alî ibn Hüseyn'den; o da Umer ibn Usmân'dan; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Müslüman kâfire, kâfir de müslümâna mirasçı olmaz" buyurmuştur 53[53].

50[50] Şurayh'm bu sözünü İbn Ebî Şeybe ile ed-Dârimî rivayet etmiştir.

51[51] Umer ibn Abdilazîz'in sözünü Abdurrazzâk rivayet etmiştir.

52[52] Hadîs cumhurun görüşünü te'yîd ediyor: Esîr, kendisine mîrâs vâcib olduğu z<-mân bu onun için durdurulur. Çünkü o müslümân ise, Peygamber'in bu ha'1! sindeki sözünün umumîliği altına girmiştir.

53[53] Bu hadîs dîn ayrılığının mîrâsa mâni' olduğunu beyân ediyor. Nevevî der ki: Müslümanlar kâfirin

26- Hıristiyan Kölenin; Kendisine Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Hıristiyanın Mîrâsı Ve Çocuğunu İnkâr Edip Uzaklaşan Kimsenin Günâhı Babı [54][54]

27- Bir Erkek Kardeş Yâhud Erkek Kardeş Oğlu İddia Eden Kimse Babı [55][55]

42-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas ile Utbe ibn Zem'a bir oğlan çocuğu hakkında da'vâlaştılar. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Kardeşimin oğlu Utbe ibn Ebî Vakkaas bana bu çocuğun kendi oğlu olduğunu bildirip vasiyet etti. Şu çocuğun ona benzeyişine bak! dedi.

Abd ibn Zem'a da:

— Bu çocuk benim kardeşimdir yâ Rasûlallah! Babamın cariyesinden babamın döşeği üzerinde doğdu! dedi.

Rasûlullah (S) çocuğun sîmâsına baktı da onda Utbe'ye açık bir benzerlik gördü ve:

— "Çocuksenin(k&rdeşm)diryâ Abdu ibn Zem'a! Çocuk (üzerinde doğduğu) döşeğindir; zina eden için de mahrumiyet vardır! Yâ Şevde binîu Zem'a! Sen de bu çocuktan perdelen!" buyurdu.

---

müslümândan mîrâs alamıyacağı hususunda ittifak ettiler. Müslümâmn kâfirden mîrâs almasında ise ihtilâf vardır. Cumhura göre, müs-lim de kâfirden mîrâs almaz. Mürted ise ittifakla müslümâna vâris olmaz... (Müslim Ter., V, 146-147 "1614").

54[54] Buhârî burada hadîs zikretmedi. Âlimlerin mezhebi şöyledir: Hristiyan köle öldüğü zaman, köleliği sebebiyle malı efendisine âid olur. Çünkü kölenin mülkiyeti sahîh değildir. Malım efendisi mîrâs yoluyla değil de kölenin sahibi olmakla hakk eder. Mükâteb, yânî hürriyetini satın alma mukaavelesi yapılmış köleye gelince, o mukaavele bedelini ödemeden önce ölür ve malında borcunu Ödeyecek mikdâr bulunursa, bu mal mukaavelesi için alınır, bundan artan birşey olursa o da beytu'1-mâle âid olur.

Çocuğunu inkâr edenin günâhına gelince, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Hu-reyre'den merfû'an rivayet ettikleri şu hadîs vardır: "Her kim baka baka çocuğunu inkâr ederse, Al/ah ondan rahmetini perde/er" (Aynî ve Kastallânî).

55[55] Bâzı nüshalarda: "Çocuğunu inkâr eden kimsenin ve bir erkek kardeş veya kardeş oğlu iddia eden kimsenin günâhı babı" şeklinde gelmiştir.

Âişe: Artık o oğlan Sevde'yi hiç görmedi, dedi 56[56].

28- Kendi Babasından Başka Bir Kişiye Menşûbluk İddia Eden Kimse(Nin Günâhını Beyân) Babı

43-........BizeHâlidibnMihrân, Ebû Usmân en-Nehdî'den tahdîs etti ki, Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Her kim babasından başkasına -onun kendi babası olmadığını bile bile- neseb iddia ederse, bu kişiye cennet haramdır".

Râvî Ebû Usmân şöyle demiştir: Ben bu hadîsi Ebû Bekre Nu-fey'e zikrettim de o:

— Evet bu hadîsi ben Rasûlullah'tan kulaklarımla işittim ve kalbim de onu belleyip hıfzetti, demiştir 57[57].

44-....... Bana Arar ibmTl-Hâris, Ca'fer ibn Rabîa'dan; o da Irak ibn Mâlik el-Gıfârî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Sakın babalarınızdan yüz çevirip uzaklaşmayı-nız! Her kim babasından yüz çevirip onu îerkederse (aile ni'metine) nankörlük etmiş olur" buyurmuştur 58[58].

29- Bâb: Bir Kadın Bir Oğul Îddiâ Ettiği Zaman?

45-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki;

56[56] Bu hadîsin bir rivayeti yakında "Çocuk döşeğindir bâbf'nda geçmişti.
57[57] Bunun bir rivayeti Mağâzî, "Huneyn gazvesi bâbı"nda geçmişti.

58[58] Bundan daha geniş bir rivayet Ebû Zerr'den, "Kureyş'in Menkabeleri" bölümünde geçmişti.

Bu hadîsler, kişinin ma'rûf ve ma'lûrn olan nesebini inkârı ve başka bir yabancı kişiye nisbet iddiasının haram olduğuna açıkça delâlet etmektedirler. Dilimizdeki "Aslını saklayan haramzadedir" atasözü bu rivayetlerin vecîz bir İfadesidir

Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İki kadın ve kadınların beraberlerinde iki oğlan çocukları vardı. Bunlar yolda giderlerken kurt geldi de bunlardan birisinin oğlunu kapıp götürdü. Bunun üzerine kadın, kendi yol arkadaşına:

— Kurt senin çocuğunu götürdü, dedi. Diğer kadın da:

— Hayır, kurt ancak senin çocuğunu götürmüştür, dedi. Nihayet bu iki hasım kadın da'vâlannı Dâvûd Peygamberce ar-

zettiler. O da aralarında büyük kadın lehine hükmetti. (Kurdun küçük kadının çocuğunu kaptığına hükmetti.)

Bunlar muhakemeden çıktılar da Davud'un oğlu Süleyman Pey-gamber'e gittiler ve da'vâlarına yemden baktırmak için mes'eleyi ona haber verdiler. Süleyman Peygamber de:

— Haydi bana bir bıçak getiriniz, çocuğu iki kadın arasında ya-rıp paylaştırayım! dedi.

Bunun üzerine küçük kadın:

— Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! Çocuk bu kadının oğludur! deyince, Süleyman da çocuğun küçük kadına âid olduğuna hükmetti" 59[59].

Ebû Hureyre: Vallahi ben "Sıkkın" sözünü asla işitmemiştim, ancak o gün işittim: Bizler ancak "Müdye" ismini söylerdik, demiştir 60[60]

59[59] Süleyman Peygamber, küçük kadının çocuğa olan şefkatinin büyüklüğüne delâlet eden korkusundan dolayı onun lehine hükmetti de, onun "Çocuğun büyük kadına âid olduğu" şeklindeki ikrarı ile amel etmedi....

Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler bölümünde "Süleyman Peygamber" başlığında geçmişti (Kastallânî)
60[60] Ebû Hureyre o güne kadar "Sikkîn" sözünü işitmediğini, bu isim yerine "Mudye" ismini söylediklerini bildirmiştir. Bu iki isim, aynı âletin ayrı i'tibâr-dan isimleridir. "Sikkîn" ismi bıçağın, hayvanın hareketini sükûna erdirdiği için; "Mudye" ismi de hayvan hayâtının sınırını kestiği için böyle isimlendirilmiştir (Aynî).

30- Kaaif (Yânî İz Tâ'kîbcisînin Hükmü) Babı [61][61]

46-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sevinmiş olarak ve yüz çizgileri parlar bir hâlde yanıma girdi ve şöyle buyurdu: "Görmedin mi, biraz önce iz sürücü Mucezziz (adındaki şahıs) Zeyd ibn Harise ile Usâme ibn Zeyd'e baktı da: Muhakkak bu ayaklar bir-birindendir, dedi" [62][62].

47-.......Âişe (R) dedi ki: Bir gün Rasûlullah (S) sevinçli olarak yanıma girdi ve şöyle buyurdu: "Yâ Âişe! Görmedin mi, Mudîic kabilesinden olan iz sürücü Mucezziz yanıma geldi de Usâme ile oğlu Zeyd'i gördü. Onların üzerinde bir kadife vardı. Kadife ile başlarını örtmüşlerdi de ayakları meydanda idi. Mucezziz: Şübhe yok ki, bu ayaklar birbirinden olmadır, dedi."

---

[61][61] Kaaif izci demektir ki, eldeki, ayaklardaki, yüzdeki çizgilere bakarak bulduğu benzerlikle fer'in nesebini asl'a katan kimsedir. Câhiliyet devrinde Arablar arasında bu izcilere ehemmiyet verilir, onun sözüne hukuken i'tibâr edilirdi. Za-mâmmızdaki parmak izi bu izciliğin bir nev'i sayılabilir.

[62][62] Mâzerî dedi ki: Câhiliyetteki kimseler Usâme siyah, Zeyd ise beyaz tenli olduğu için, Usâme'nin nesebinde kötüleme yapıyorlardı. Bu meşhur kaaif, renk ihtilâfına rağmen Usâme'yi Zeyd'in nesebine katınca -zîrâ Arablar kaaif sözüne i'-timâd ederlerdi- Peygamber bundan sevinç duydu. Çünkü bu söz, nesebde ta'n etmelerinden onları men' edici mâhiyette idi (Nevevî).

Zeyd evvelâ Peygamber'in kölesi, sonra evlâdlığı olduğu için, bu dedikodulardan üzülüyordu. Sevinmesi bunun neseb kötülemelerini keseceğinden ileri geliyordu.

İmâm Şafiî bu hadîse tutunarak kaaifin sözü hüküm dayanağı olur demiştir. Ebû Hanîfe ise "Bir delil ile bilmediğin şeye tâbi1 olma "(el-tsrâ: 36) âyetine tutunarak, kaaifin sözünü reddetmiştir.

Bu hadîslerin birer rivayeti Usâme'nin fazileti bâbı'nda geçmişti. Bunları Müslim de Kitâbu'r-Radâ'da getirmiştir: Müslim Ter., IV, 584 "İz sürücünün çocuğu birinin nesebine kdtmasıyle amel babı"- "1459".

86-

KİTABU'L-HUDUD

CEZALAR

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

86- KİTABU'L-HUDUD

(Sert Cezalar Kitabı) 1[1]

1- Sakınılacak Sınırlar Babı 2[2]

2- Bâb: Hamr (Yânı Şarâb) İçilmez

İbn Abbâs da:

Zina şırasında zina eden kimseden îmân nuru çekilip çıkarılır, demiştir 3[3].

1-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Bekr ibn Ab dir rahman'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Ra-sûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Zina eden kişi zina ettiği sırada mii'-min olduğu hâlde zina edemez. İçki içen de içki içtiği sırada mü'min olarak içemez. Hırsız da hırsızlık yaptığı sırada mü'min olduğu hâlde hırsızlık

1[1] Hudûd, Hadd'in cem'idir. Hadd, men' etmek, sınır koymak ma'nâlanna gelir. Başkalarını içeriye girmekten men' ettiği için Arablar kapıcıya "Haddâd" derler. Tarlaları birbirinden ayıran sınırlarla devletler arasındaki sınırlara "Hudûd" denilmesi bundandır. Kitâblarda görülen ta'rîfler, efradını cami' ağyarını mâni', yânı birşeyin bütün ma'nâlarını toplayıp başka ma'nâların o ta'rîfe girmesine mâni' oldukları için, onlara da mantıkta "Hadd" denilir. Şerîat örfünde ise "Hadd", Allah için bir hakk olarak ta'yîn olunan ceza ve ukubettir. Bu haddin zina, iftira, şarâb içme, hırsızlık ve kati gibi cürümlere âid olan nevi'leri vardır. Şu âyetlerdeki Hudûd, cürüm ve ma'siyet ma'nâsinadır:

".„ Bu hükümler, Allah 'in sınırlarıdır. Sakın onlarq yaklaşmayın... " (el-Bakara: 187); "... Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Onları geçmeyin. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 229); "... Kim Allah'ın hududunu aşarsa, muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur... " (et-Talâk:

2[2] Bâzı nüshalarda "Kitâbu'I-hudûd ve mâ yuhzeru mine'l-hudûd" şeklinde gelmiştir ki, "Hudûd hükümleri ve sakınılacak sınırlar kitabı" demek olur. Buhâ-rî bu bâbda hadîs zikretmedi

3[3] el-Müstemlî'nin rivayetinde bu başlık, "Bâbu'z-zinâ ve'l-hamr = Zinâ ve şarâb içmenin hükmü babı" şeklindedir. İbn Abbâs'ın bu sözünü Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe îmân Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

edemez. Yağmacılık yapan kimse de insanlar gözlerini ona doğru yükseltip bakarlarken (yânî insanların gözleri önünde) yağmacılık ettiği zaman mü 'min olarak yağmacılık ve çapulculuk edemez"4[4].

Ve İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Ebû Sele-me'den; onlar da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den '"Çapulculuk" fıkrası müstesna, bundan önceki hadîsin benzerini rivayet etmişlerdir.

3- İçki İçenin Dövülmesi Hakkında Gelen Şey Babı

2-.......(Buradaki iki yoldan) bize Katâde,'Enes ibn MâIik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şarâb içme suçunda, yapraklan soyulmuş hurma deyneği ve na'llerle (yânı ayakkabılarla) dövme cezası uygulamıştır. Sonra Ebû Bekr de içki içer kimseye kırk deynek vurmuştur 5[5]

4- Haddin Evde Vurulmasını Emreden Kimse Babı

3-.......Ukbe ibnu'I-Hâris (R) şöyle demiştir: en-Nuaymân yâhud en-Nuaymân'ın oğlu içki içmiş olarak getirildi. Peygamber (S) evde bulunan kimselere onu dövmelerini emretti.

Ukbe dedi ki: Bu emir üzerine onu dövdüler, ben de onu na'llerle dövenler içinde

---

4[4] Bunun bir rivayeti Eşribe'de de geçmişti. Müslim de bunu Eşrİbe'de rivayet etti. Orada da bildirildiği üzere şârih İbn Battal şöyle demiştir: İçki İçmek hakkında gelen haberler içinde en şiddetlisi, bu Ebû Hureyre hadîsidir. Çünkü hacete zikredilen dört günâhı işleyenlerden bunları işledikleri sırada îmân şuurunun kendilerinden gittiği haber verilmiştir ki, zahire göre bu çok ağırdır...

Haricîler, tebliğin zahirine tutunup büyük günâhları haram olduklarını bilerek işleyenleri tekfir etmişlerdir. Sünnet ehli âlimleri ise buradaki îmânı kemâle hamledip "Büyük günâhları işleyenlerin îmânı tam ve kâmil olmaz" suretinde tefsir etmişlerdir. Şârih Hattâbî de: "İçki içmeyi ve diğer günâhları halâl sayarak işleyenler mü'min olmaz" diye te'vîl etmiştir.

5[5] Bu hadîs alkollü içki içene şer'î ceza olmak üzere deynekie dövme uygulandığına açık bir delildir. Müslim Hudûd'da bunun birkaç rivayetini getirmiştir.

bulundum [6][6].

5- (İçme Suçunda) Yaprakları Soyulmuş Hurma Deynekleri İle Ve Na'llerle Dövme Babı

4-.......Bize Vuheyb ibn Hâlid, Eyyüb'dan; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Ukbe ibnu'l-Hâris(R)'ten şöyle tahdîs etti: Pey-gamber(S)'in huzuruna Nuaymân yâhud Nuaymân oğlu sarhoş olarak getirildi. Bu kendisine çok ağır geldi de evde bulunan kimselere onu dövmelerini emretti. Oradakiler onu hurma deynekleri ve na'llerle dövdüler. Ben de onu dövenler arasında idim [7][7].

5-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) şarâb içmede hurma dallan ve na'llerle dövme cezası uyguladı, Ebû Bekr de kırk deynek vurdu, demiştir [8][8].

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber(S)'in huzuruna şarâb içmiş bir kimse getirildi. Peygamber (orada bulunanlara):

— "Bunu dövünüz!" buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki: Artık bizden eliyle döven, ayakkabısı ile döven, ihramı ile döven kimseler vardı. Dövme işi bitince topluluktan bâzı kimseler bu adama:

— Allah seni hor ve zelîl kılsın! dediler. Peygamber:

---

[6][6] Bu hadîs hadd'in bazen evlerde de yapılabileceğine delâlet etmiştir. Bunun bir rivayeti Vekâlet'te de geçmişti.

[7][7] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

[8][8] Buhârî bu hadîsle içme suçunda hurma deynekleri ve na'llerle dövmekle yetinmenin cevazına işaret etmiştir. Nevevî de: Âlimler hurma deyneği ve na'llerle ve elbise uçlanyla dövmekle yetinmek üzerinde ittifak ettiler, demiş; sonra da: En sahîh olan kamçı İle dövülmesinin cevazıdır, demiştir (Aynî).

— "(Hayır) böyle söylemeyiniz! Bu adamın aleyhine şeytâna yardım etmeyiniz!" buyurdu 9[9].

7-.......Bize Ebû Husayn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Umer ibn Saîd en-Nahaî'den işittim, şöyle dedi: Ben Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben herhangibir kimseye hadd vurup da onun ölmesiyle nefsimde üzüntü duymuş değilimdir. Ancak böyle bir üzüntüyü içki içen kimse hakkında duymuşumdur. Şayet içki içen kimse hadden dolayı ölseydi, muhakkak ben onun diyetini verirdim. Bunun da sebebi şudur: Çünkü Rasûlullah (S) içki içenin haddi hakkında bize sabit bir aded kaanûnlaştırmamıştır 10[10].

8-.......es-Sâib ibn Yezîd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında, Ebû Bekr'in emirliğinde ve Umer'in halifeliğinin baş tarafında bize şarâb içmiş olan sarhoş getirilirdi de, bizler ona doğru kalkar, ellerimizle, ayakkabılarımızla ve ridâlarımızla döverdik. Umer'in emirliğinin sonunda, Umer sarhoşa kırk deynek vurdu. Nihayet insanlar içki içmek ve fesâd çıkarmakta ileri gittikleri zaman, Umer sarhoşlara seksen deynek vurdurdu 11[11].

9[9] Hadîste o sarhoşun dövülmesi emredildiği hâlde, dayak mikdân bildirilmemiştir. Şarâbın harâmhğı Kur'ân ile sabit olduğu için, şarâbın azı da cezayı gerektirir. Diğer içkilerde ceza haddi sarhoşluk derecesine göredir. Hadîsin sonunda Peygamber'in horlamayı nehyetmesi, mü'minin horlanmasına şeytân sevindiği içindir.

10[10] Hadîsin sonundaki "Lem yesünnehû" cümlesinin ma'nâsı. Rasûlullah bu konuda sabit bir sayı ta'yîn ve takdir etmedi demektir. İbn Mâce'nin Sünen'ınde şu ziyâde vardır: Alî: Muayyen bir sayı ile vurduğumuz hadd bizim kendi icti-hâdımızdır, dedi. Bu hadîsle bu ziyâde sarhoşa sabit olan cezanın gayrı muayyen olarak bir mikdâr dövmekten ibaret olduğunu göstermektedir. İmâm Şafiî: "Eğer şarâb içen kişi el ile, libâs ile dövülerek ta'zîr edilir de ölürse, imâma bir mes'ûliyet sabit olmaz. Eğer kırbaçla döğmüş ise diyetini öder" demiştir.

11[11] Bunun ma'nâsı şudur: Umer zamanı Irak ve Şâm fethedilince insanlar bu sulak, münbit, yaşayışı rahat, üzümleri ve meyveleri bol yerlerde yaşamağa başladı. Böyle refah artınca da şarâb içenler çoğaldı. Bu sebebden dolayı Umer içenlere ağır basmak ve onları bu fiilden men' etmek maksadıyle içme cezasını artırdı.

6- Şarâb İçene La'net Etmenin Mekruh Olması Babı

Çünkü o kimse içki içmekle İslâm Dîni'nden dışarı çıkıcı değildir [12][12].

9-.......Bize el-Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Halîd ibn Yezîd, Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da babası (Umer'in hizmetçisi olan) Eşlem el-Habeşî'den; o da Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) zamanında Abdullah isminde bir adam vardı. İnsanlar tarafından "Hımâr (= Eşek)" lakabı ile lakablandınurdı. Bu zât Rasûlullah'ı arasıra güldürürdü. Peygamber bu adama, şarâb içtiği için deynekleme cezası uygulamıştı. Bir gün bu Abdullah yine huzura getirildi, Peygamber deyneklenme-sini emretti, o da deyneklendi. Topluluktan birisi:

— Yâ Allah, şu adama la'net et, içki yüzünden ne kadar da çok huzura getiriliyor! dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Ona la'net etmeyiniz! Vallahi kesin olarak bilmişimdir ki bu zât muhakkak Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmektedir" buyurdu [13][13].

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e sarhoş bir adam getirildi. Peygamber onun dövülmesini emretti. Artık bizden kimimiz onu eliyle dövüyor, kimimiz ayakkabısıyle dövüyor, kimimiz de elbisesiyle dövüyordu. Dövme işi bitince içimizden

---

[12][12] Bulıân bu başlığı, içene la'net etmeyi nehyeden hadîsle "İnsan içerken mü'mİn olduğu hâlde içmez" hadîsi arasını uyuşturmak maksadıyle getirmişe benziyor...

[13][13] Bu Abdullah şen, şakacı ve horlamalara aldırmaz bir kimse olup, kendisine "Eşek" denilmesinden de hiç kızmazdı. Abdullah'ın bâzı hâl ve hareketlerine Rasûlullah gülerdi. Şârih Kirmânî onun garîb hareketlerinden birini şöyle bildirir: Abdullah bir gün veresiye bir tulum yağ, bîr tulum da bal satın alıp bunları Peygamber'e getirerek hediye etmiş. Bir müddet sonra yağ ve bal sahibi gelip bunların bedelini isteyince, Abdullah adamı yanma alıp Peygamber'e getirmiş ve: Yâ Rasûlallah.bu adama yağ ve balın parasını ver! demiş. Rasûlullah da bu hâle gülmüş ve mal sahibinin isteğinin verilmesini emretmiştir. Peygamber'İn şehâdeti veçhile vicdanı Allah ve Rasûlullah sevgisiyle dolu olan Abdullah'ın bu rind-meşreb hâli ve vak'alan hep böyle latîf idi. Peygamber onun bu işlerine tebessüm edip gülerdi, islâm ahlâkçıları bu hadîse tutunarak âlimler ve emirler huzurunda kıymetli fıkralar söyleyerek onları güldürüp eğlendirmenin caiz olduğunu istidlal etmişlerdir.

bir

adam:

— Buna ne oluyor! Allah bunu zelîl kılsın! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

__"Kardeşinizin aleyhinde şeytânın yardımcıları olmayınız1"buyurdu 14[14].

7- Çalarken Hırsızın Hâli (Nasıl Olur) Babı

11-....... Bize Fudayl ibn Gazvân, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Zina edici kişi zina ettiği sırada mü'min olduğu hâlde zina edemez. Hırsız kişi de hırsızlık ettiği sırada mü'min olduğu hâlde hırsızlık yapmaz!" 15[15].

8- İsmi Açıkça Söylenmediği Zaman Hırsız Kişiye La'net Etmek Babı 16[16]

12-....... Bize (Süleyman ibn Mihrân) el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Salih'ten işittim; o da Ebû Hureyre(R)'den ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah şu hırsız kişiye la'net etsin ki, o bir miğfer çalar da o sebeble eli kesilir, bir ip çalar da o yüzden eli kesilir!"

el-A'meş: Ebû Hureyre'nin bu hadîsini rivayet edenler, hadîsteki "Beyda" lafzının harbde başa giyilen demir miğfer olduğunu, ipin de en az kıymeti birkaç dirheme müsâvî olan

---

14[14] Bu hadîsin bir rivayeti yakında geçti.

15[15] Hadîs, başlıktaki kısaltılmış ifâdeyi açıklamaktadır

16[16] Buhârî bu başlıkla, muayyen içkiciyi la'net etmekten nehy ile burada getireceği hadîs arasını uyuşturma cihetine işaret etmiş gibidir.

nevi'den değerli birşey olduğu görüşünde bulunurlardı, demiştir 17[17].

9- Bâb: Haddler Bir Keffârettir

13-.......Ubâdeibnu's-Sâmit(R) şöyle demiştir: Bizler bir mecliste Peygamber(S)'in yanında idik. Bizlere şöyle buyurdu: "Benimle şu şartlar üzere bey'at ediniz: Allah'a (ibâdette) hiçbirşeyi ortak kılmamak, hırsızlık etmemek, zina eylememek..." diye sayıp el-Mümtehıne: 13. âyetinin hepsini okudu. "İçinizden bu and ve sözünde duranın ecri Allah'a âiddir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda ikaaba uğratılırsa, bu ikaab ona keffârettir. Bunlardan bir suçu yapıp da yaptığı fiili Allah Taâlâ örterse (onun işi de Allah'a âiddir), Allah dilerse onu mağfiret eder, dilerse onu azâblandırır" 18[18]

10- Bâb: Mit Minin Sırtı Ezâ Etmekten Korunmuştur Ancak Üzerine Vâcib Olmuş Bir Hadd'de Yâhud Kul Hakkında Korunmaz

14-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda (Minâ'da Nahr günü yaptığı hutbesinde):

— "Dikkat edin! Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz ay hangisidir?" buyurdu.

17[17] Süleyman el-A'meş: Hadîsteki "Eeyda" lafzı "Tavuk yumurtası" ma'nâsma da gelir, fakat burada kasdoiunan o ma'nâ değildir. O, muhârib askerlerin başlarına giydikleri demirden yapılmış miğferdir. Hadîsteki ip de âdî bir İp değil, kıymetli bir iptir. Çünkü hırsızlık haddi icra edilmek için çalınan malın en az birkaç dirhem değerinde olması îcâb eder demek istemiştir.

18[18] Başlığa uygunluğu "Dünyâda ikaaba uğratılırsa bu ikaab ona keffârettir" sözünden alınır.

Ubâde ibnu's-Sâmit, Birinci Akabe gecesinde bey'at eden oniki nakîbden biridir. Bu ilk Akabe gecesinde olan bey'attir ki, ona el-Mümtehme: 10. âyetin-deki bey'at şartlarının aynı ile vâki' olduğundan "Bey'atu'n-Nisâ" denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsâvîdir. İkinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve ıyâllerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye eylemek üzere bey'at etmişler ve ahidlerini hakkıyle îfâ ederek kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar islâm'a girmiş ve girecek olanlara veliyy-i ni'met (yânî en büyük ni'metin sahihleri) olmuşlardır. Allah onlardan razı olsun!

Sahâbîler:

— Bu hacc ayımız değil mi? dediler. Rasûlullah:

— "Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz belde hangisidir?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Bu Mekke beldemiz değil mi? dediler. Rasûlullah:

— "Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz gün hangisidir?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Bu hacc günlerimiz değil mi? dediler. (Bu mukaddimeden sonra) Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki Allah Tebâreke ve Taâlâ sizlere bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün haram olduğu gibi (birbirinize) kanlarınızı, mallarınızı, namuslarınızı haram kılmıştır (bunlar her türlü tecâvüzden korunmuştur). Ancak bir hakk karşılığında olmak müstesnadır. Dikkat edin! Bunları sizlere tebliğ ettim mi?" buyurdu.

Bu soruyu Rasûlullah üç kerre sordu. Sahâbîler her defasında O'na:

— Evet, tebliğ ettin! diye cevâb veriyorlardı. Sonra Rasûlullah:

— "Sizlere yazık -yâhud: Sizlere veyl olur-; sakın benden sonra birbirlerinizin boyunlarına vuracak surette birbirlerinizi küfre nisbet edip de kıtali halâl saymaya dönmeyin -yâhud: Fiilleriniz birbirlerinin boyunlarına vuran kâfirlerin fiillerine benzemesin-!" buyurdu [19][19].

---

[19][19] Başlığa uygunluğu "Şübhesiz Allah Taâlâ sizlere kanlarınızı, mallarınızı, namuslarınızı birbirinize haram kılmıştır "sözünden alınır. Bunun beyânı şudur: Mü'minin kanı, malı, ırzı diğer mü'min için korunmuştur, hiçbir kimseye onu mübâh saymaya kalkışması halâl olmaz. Ancak bir hakk karşılığı olmak müstesna.

"Birbirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz" sözünün ma'nâ-sı hakkında yedi görüş vardır:

* Bu, haksız olarak onu halâî sayan hakkında bir küfürdür.

* Murâd ni'mete ve İslâm hakkına nankörlüktür.

* Bu kişiyi küfre yaklaştırır ve onu küfre götürür.

* Bu, kâfirlerin fiilleri gibi bir fiildir.

11- Allah'ın Ta'yîn Etmiş Olduğu Haddleri Uygulayıp Yerine Getirmek Ve Allah'ın Haramlarına Saygısızlık Edenlerden İntikaam Almak Babı

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) dünyâ işlerinde iki iş arasında muhayyer kılındığında, o iş günâh olmadığı müddetçe, muhakkak onların en kolay olanım tercîh ederdi. Eğer o işler günâh nev'inden olurlarsa, Peygamber onların ikisinden de insanların en uzak bulunanı olurdu. Allah'a yemîn ederim ki, O, kendisine getirilen hicbirşeyde kendi nefsi için asla intikaam almazdı. O ancak Allah'ın haramlarının parçalanıp hürmetsizlik edilmesinde Allah için (öfkelenir) intikaam alırdı 20[20].

12- Haddlerin (İçtimaî Mevkii Yüksek Olan) Şerîfe De (İçtimaî Mevkii Aşağı Olan) Hakire De Müşâvı Olarak Uygulanıp Yerine Getirilmesi Babı

16-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Usâme, Kureyş'in Mahzum soyuna men-sûb olup hırsızlık yapmış bir kadın hakkında (şefkat için) Peygam-ber(S)'le konuşmuştu. Bunun üzerine Peygamber: "Sizden evvelki ümmetler ancak şundan helak olmuşlardır: onlar haddi (yânî cezayı) hakir kimseye uygular idiler de şerefli olan kimseyi terkederlerdi. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer (Muhammed'in kızı) Fâîıma bu işi yapmış olaydı, muhakkak onun elini de

---

* Murâd hakîkî küfürdür, bunun ma'nâsı da: Kâfirler olmayınız, fakat müs-Iümânlar olarak devam ediniz, demektir.

* Bunu Hattâbî ve diğerleri nakletti: Murâd silâh ile kâfir olmaya, kâfirler olmaya çalişmayınız'dır. el-Ezherî: Silâh kuşanan kimseye kâfir denilir, demiştir.

* Bunun ma'nâsı: Birbirinizi küfre nisbet edip de birbirinizle kıtal yapmayı halâl saymaya kalkmayın demektir.

Bu görüşlerin en zahir olanı dördüncü görüştür. Bunu en-Nevevî söyledi. Kaadı Iyâd da bunu tercîh eyledi... (Aynî).

20[20] Hadîsin bir rivayeti "Peygamber'in sıfatı bâbı"nda da geçti.

keserdim" buyurdu 21[21].

13- Devlet Başkanına (Y&Hud Onun Vekili Olan Hâkime) Yükseltildiği Zaman, Şer'î Bir Ceza Hakkında Şefaat Etmenin Çirkinliği Babı

17-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti (Âişe şöyle demiştir): Kureyş'in Mahzûm soyundan olup da hırsızlık etmiş bulunan bir kadının durumu, Ku-reyş'e haylî üzüntü vermişti. Onlar:

— Bu kadını cezadan afv hususunda Rasûlullah ile kim konuşabilir? Bu hususta kelâm etmeye Rasûlullah'ın sevgilisi olan Usâme'-den başka kim cesaret edebilir ki? dediler.

Nihayet Usâme, bu hususta Rasûlullah ile konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Allah'ın ta'yîn ettiği cezalardan bir ceza hususunda şefaat mi ediyorsun?" buyurdu.

Sonra ayağa kalkıp bir hitabe yaparak şöyle dedi:

— "Ey insanlar! Sizden evvelki (ümmet)ler ancak şu sebebden sapmışlardır: Onlar aralarında şerefli bir kimse çaldığı zaman onu bırakırlardı da zayıf olan çaldığı zaman ona ceza uygularlardı. Allah 'a yemîn ediyorum ki, eğer Muhammed'in kızı Fâtıma çalmış olaydı, muhakkak onun elini de keserdim!" 22[22].

21[21] Hadîsin birer rivayeti Isrâîl oğulları ve Menâkıb'da da geçmişti. Müslim de bunu Hudûd'da getirdi.

22[22] Usâme, Peygamber'in yüksek sevgisine güvenerek hırsızlık cezasının affı için hiç kimsenin cesaret edemediği bir şefaatte bulunmuştu. Bu kadın, Fâtıma bintu Esved idi ki, Mekke'nin fethi günü yüksek içtimaî mevkiine güvenerek ganimet malından kıymetli mücevherler çalmıştı. Bu hırsızlık yayılıp duyulunca, Kureyş bunun şer'î cezadan affı çârelerini aramaya başlamış ve şefaat için Usâme'yi bulmuştu. Peygamber hiçbir te'sîr altında kalmayarak, milletlerin bekaa esâslarından olan ilâhî ve hukukî adaleti en kesin şekilde yerine getirmiştir. Bu suretle de bütün insanlığa en yüksek bir adalet örneği vermiştir. Allah'ın salât ve selâmı O'na olsun!

14- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Erkek hırsızla kadın hırsızın -o işlediklerine bir karşılık ve ceza ve Allah'tan (insanlara) ibret verici bir ukubet olmak üzere- ellerini kesin!... "(ei-Mâide: 38) 23[23].

Ve ne kadar malda el kesilir? Alî (R), hırsızın elini avuçtan (yâhud bilekten) kesmiştir 24[24]

Katâde, hırsızlık yapmış bir kadında onun yalnız sol eli kesildi, onda başka bir kesme

---

23[23] Âyetin devamı: "Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. Fakat yaptığı o hırsızlık hareketinden sonra tevbe eder, kendim düzeltirse, şübhe-siz ki, Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Mâide: 38-39).

"Hırsızlık fiilinin ceza ve nekâl olan haddi îcâb edecek bir cürüm olması için, mübâhlık şübhesi, haklılık şübhesi ve zaruret şübhesi bulunmamalıdır....

Hırsıza bir özür şübhesi bırakmamak için herhalde bir nisâbm da şart olduğu kat'îdir. Ancak bu nisâbm mikdân ictihâd sahasıdır. Fakîhler sünnete nazaran bunun dörtte bir dînâr ile bir dinar veya on dirhem arasında devam ettiğinde ittifak etmişlerdir. Şafiî gibi kimisi asgarîyi, İmâm A'zâm gibi kimisi de a'za-mîyi tercih etmişlerdir, ki şübheden tamamen salim olan da budur. Acaba on dirhemden ziyâde bir mikdâr kabulüne imkân yok mudur? Biz buna vardır cevâbını vermek istiyoruz ve nisâb mikdânnın bu iki sınır arasında cereyanı üzerinde ittifak edilmiş olduğuna kaail bulunuyoruz. Madem ki, nisabın aslı mes'elesi ictihâd sahasıdır ve madem ki bu bâbda şübhe mes'elesinin büyük bir ehemmi yeti vardır, o hâlde bunun ictihâdî mâhiyetini muhafaza eden bir zaman mes'e-leşi olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Eğer böyle olmasa idi, müctehidlere a'zamî ve asgari fikirlerini veren misâller ve haberler sabit olmazdı. Bir dînâr, bir mis-kâl altın demektir ki, o zaman ondört kırat olan sebi' vezni dirhem ile on dirhem gümüş kıymetçe buna denk idi. Oniki dirhem sayıldığı dahî varsa da, bu daha küçük bir dirhem mikyasıdır. Buna nazaran dörtte bir dînâr, üç dirhem olur... Demek ki, o zamanlar altın, gümüş farkı ortalama olarak bire on; şimdi ise bu fark beş-altı misli artmıştır. Bir mıskal altın, sekiz on dirhem değil, kırk-elli dirhem gümüş muâdiline çıkmıştır. Altın-gümüş farkı böyle olduğu gibi, eşya ile nakid paralar arasında da bu farklar görülmektedir. Bir zaman bir miskâl altına denk olup zaruret şübhesini kesen on dirhem gümüş, bugün için o zamanın üç dirhem gümüşünden daha az bir kıymette bulunduğunda şübhe olmadığı gibi, bugünün bir miskâl altım da böyledir. Binâenaleyh nisâb mikdârı, zaruret şübhesini def noktasından zamanın değişmesi ile değişmektedir. Bu misâllerden istifâde ederek zamanına göre şübheye yer bırakmayacak şekilde bir mik-dâr ta'yîni caiz, hattâ lâzımdır. Zîrâ: "Kim son derece açlık hâlinde çaresiz kalırsa, günâha meyi maksadı olmaksızın (haram olan etlerden yiyebilir). Çünkü Allah gafurdur, rahimdir" (el-Mâide: 3) hükmünün cezalarda dahî mu'teber olduğunda söz olmadığı gibi, bunun şübhesinin de mu'teber olduğunda şübhe yoktur. Ve işte nisâb mikdârı o günahı ve ona karşı ceza istihkakı ta'yîn edecek olan bir miyardır" (Hakk Dîni, II, 1673-1674)

24[24] Alî'nin bu hükmünü Dârakutnî rivayet etmiştir. Şâfiî de Kitâbu '1-fhrüâfta: Alî'nin hırsızın elini bilhassa küçük parmak, yüzük parmağı ve orta parmaktan keser de: Ben onu amelsiz bırakmaktan dolayı Allah'tan utanırım, der olduğunu rivayet etmiştir (Kastallâm).

olmadı, demiştir [25][25].

18-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S) "Hırsızın eli, dörtte bir dînâr ve daha fazla kıymette mal çaldığı zaman kesilir" buyurdu, demiştir.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Abdurrahmân ibn Hâlid, ez-Zuhrî'nin erkek kardeşinin oğlu ve Ma'mer ibn Râşid üçlüsü de İbrâhîm ibn Sa'd'a mutâbaat etmişlerdir [26][26].

19-.......Bu seneddekirâvîlerdeÂişe(R)'den, Peygamber(S)'in "Hırsızın eli dörtte bir dinarda kesilir" buyurduğunu nakletmişîerdir.

20-.......Âişe (R) buradaki râvîlere, Peygamber(S)'in: "Dinar'ın dörtte biri kıymetindeki hırsızlıkta el kesilir" buyurduğunu tahdîs etmiştir.

21-.......Bize Abde, Hişâm'dan tahdîs etti ki babası Urve şöyle demiştir: Bana Âişe (R): Peygamber (S) zamanında hırsızın eli ancak hacefe denilen kalkan veya turs denilen kalkan kıymetinde bir mal çaldığında kesilirdi, diye haber verdi.

22- Bize Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Humeyd ibn Ab-dirrahmân tahdîs etti. Bize Hişâm, babası Urve'den; o da Âişe'den bunun benzeri hadîsi tahdîs etti.

23-.......Bize Hişâm ibn Urve, babasından haber verdi ki Âişe (R):

---

[25][25] Katâde'nin sözünü de Ahmed, Târîh'inde rivayet etmiştir.

[26][26] Bunun birkaç rivayetini Müslim de Hudûd'da getirmiştir.

— Hırsızın eli hacefeden yâhud tursten daha aşağıda bir mal için kesilmezdi. Bunların herbiri kıymetli şeylerdi, demiştir.

Bu hadîsi Vekî' ile İbn İdrîs de Hişâm'dan; o da babasından mür-sel olarak rivayet etmiştir.

24-.......Âişe (R): Peygamber (S) zamanında hiçbir hırsızın eli mıcenn denilen yâhud hacefe denilen bir kalkan bedelinden daha aşağıda bir mal için kesîlmemiştir. Hâlbuki bu kalkanlardan herbiri kıymetli şeylerdi, demiştir [27][27].

25-.......Bana Mâlik ibn Enes, Abdullah ibn Umer'in himayesinde bulunan Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) değeri üç dirhem olan bir kalkan hırsızlığında hırsızın elini kestirmiştir.

Ve ona Nâfi'den rivayette Muhammed ibn İshâk mutâbaat etmiştir.

el-Leys de: Bana Nâfi' "Semenehu" yerine "Kıymetehu" şeklinde tahdîs etti, demiştir.

26-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Peygamber (S) üç dirhem değerinde olan bir kalkan hırsızlığında hırsızın elini kestirdi, demiştir.

27-....... Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Nâfi' tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) semeni üç dirhem olan bir kalkan hırsızlığında hırsızın elini kestirdi, demiştir.

---

[27][27] Bu hadîs metinlerdeki "Mıcenn", "Hacefe", "Turs" kelimelerinin delâlet ettiği ma'nâlar Tavzih sahibinin beyânına göre birdir. Kalkan demektir. Ancak yapılış tarzlarına göre aralarında fark bulunmaktadır. Bunların kıymetlerinin ne kadar olduğu bildirilmiştir. Üç dirhem olmak ihtimâli de vardır, on dirhem olmak ihtimâli de vardır. Bundan sonra gelen İbn Umer hadîsinde üç dirhem sözü açıkça söylenmiştir.

28-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdulah ibn Umer (R): Peygamber (S) semeni üç dirhem olan bir mıcenn kalkanı hırsızlığında hırsızın elini kestirdi, demiştir

29-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Salih'ten işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah şu hırsıza la'net etsin ki, o bir miğfer çalar da eli kesilir, bir ip çalar da (o küçük şey sebebiyle) eti kesilir!" 28[28].

15- Hırsızın Tevbe Etmesi Babı 29[29]

30-.......Bana İbnu Vehb, Yûnus'tan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) hırsızlık eden bir kadının elini kestirmiştir. Âişe:

— Artık bundan sonra o kadın bana gelir, ben de onun hacetini Peygamber'e yükseltir, arzederdim. Kendisi bu hâdiseden sonra tevbe etti ve tevbesi de güzel oldu, demiştir 30[30].

31-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû İdrîs'ten haber verdi ki, Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Ben bir topluluk içinde Rasûlullah (S) ile

---

28[28] Bunun bir rivayeti 12 rakamıyle geçmişti.

Yüce Allah hırsız aleyhine el kesmeyi vâcib kılmak suretiyle mallan korumuştur. Hâlbuki hırsızlığın dışında olan mal kapmak, baskın ve talanla malı ga-nîmet olarak kapışmak, bir kimseden haksız oiarak zorla ve zulümle mal almak hususlarında ise bu cezayı koymamıştır. Çünkü bu nevi' suçlar, hırsızlığa nis-betle az vâki' olur. Bu nevi' vak'alarda selâhiyetli merci'ler nezdinde istid'â etmek suretiyle malların geri alınması mümkün ve bir de hırsızların aksine bunun üzerine beyyine getirmek de kolay olur. Zîrâ hırsızlık üzerine beyyine getirmek nadiren kaabil olur. İşte bu sebeblerden ötürü hırsızlık işi büyük ve bundan men' hususunda daha te'sîrli olsun diye cezası da şiddetli olmuştur. Müslümanlar kesme cezasının furûâtında ihtilâf etmişlerse de umûmî olarak hırsızın elinin kesilmesinde ittifak etmişlerdir {Müslim Ter., V, 277, 2. haşiye).

29[29] Yânî hırsız hadden sonra tevbe ettiği zaman bu tevbesi ona fayda verir

30[30] Bunun bir rivayeti Şehâdetler'de uzun bir metinle geçmişti. Müslim'in bir rivayetinde bu fıkra Mekke fethinde hırsızlık yapan yüksek mevki'li kadındır. Pey-gamber'in o zaman yaptığı hutbenin sonunda ayrı bir fıkra olarak Yûnus'tan getirilmiştir. Müslim Ter., V, 281-282 "1688".

bey'atlaştım da bey'atte şöyle buyurdu: "Ben sizlerle şu şartlar üzerine bey'atlaşıyorum: Allah'a (ibâdette) hiçbir şeyi ortak kılmamanız, hırsızlık yapmamanız, çocuklarınızı öldürmemeniz, ellerinizle ayaklarınız arasından bir iftira düzüp getirmemeniz (yânî kendiliğinizden kimseye hiçbir iftira düzüp atmamanız), hiçbir ma'rüf işte bana isyan etmemeniz. Sizden her kim bu sözünde durursa, onun ecri Allah'ın (fazilet ve kerem) zimmetindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda yakalanırsa, bu onun için bir keffârettir ve bir temizliktir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, onun bu işi de Allah 'a kalır. Allah isterse onu azâblandırır, isterse onu affeder."

Ebû Abdillah el-Buhârî: Hırsız, elinin kesilmesinden sonra tevbe ettiği zaman şâhidliği kabul edilir. Her hadd vurulan da böyledir, tevbe ettiği zaman şâhidliği kabul edilir, dedi [31[31]].

[31[31]] Bunun bir rivayeti 9. bâbda, 13 rakamıyle de geçmişti.

Buhârî'nin hadîsin sonundaki sözü, el-Kuşmeyhenî nüshasında sabittir, diğerlerinde yoktur.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

87- KITABLJ'L-MUHARIBIN MIN EHLI'L-KÜFRI VE'R-RIDDETI

(Küfr Ehlinden ve Dînden Dönenlerden tslâm 'a Harb Açanlar Kitabi) [1].

Ve Yüce Allah'in Su Kavli:

"Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanlarin, yeryüzünde fesâdçiliga kosanlarin cezasi, ancak öldürülmeleri, ya asilmalari yâhud elleri ile ayaklarinin çaprazvârî kesilmesi yâhud da sürülmeleridir. Bu onlarin dünyâdaki rüsvâyligidir" (ei-Mâide: 33) [2].

1-.......Bize el-Evzâî tahdîs etti. Bana Yahya ibn Ebî Kesîr tahdîs edip söyle dedi: Bana Ebû Kilâbe el-Cermî tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ukl kabilesinden bir topluluk Peygamber(S)'in huzuruna geldiler, Islâm Dîni'ne girdiler. Fakat hastalandiklarindan dolayi Medîne'de ikaamet etmek istemediler. Peygamber de onlara Beytu'1-mâle âid sadaka develerinin bulundugu yere gitmelerini, develerin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti. Onlar Peygamberin dedigini yaptilar ve sagliklarini kazandilar. Sonra dînden geri döndüler, develerin çobanlarini öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Onlarin bu isleri Peygamberce ulasinca arkalarina bir süvârî birligi gönderdi. Yakalanip getirildiler. Peygamber onlarin ellerini ve ayaklarini kestirdi, gözlerini oydurdu. Peygamber onlarin kesilen yerlerine kanin dinmesi için daglama ameliyyesi yapmayip öylece ter-ketti. Nihayet öldüler [3].

1- Bâb: Peygamber (S), Dînden Çikan Ve Cürüm Isleyen Muhâriblerin Kesilen Organlarina Kanin Dinmesi Için Yag Ile Daglama Tedâvîsi Yapmadi, Nihayet Helak Oldular

2-.......Bana el-Evzâî, Yahya'dan; o da Ebû Kilâbe'den; o da Enes(R)'ten söyle tahdîs etti: Peygamber (S) Urenîler'in ellerini, ayaklarini kestirdi de onlarin kesilen yerlerine kanin dinmesi için daglama tedavisi uygulamadi, nihayet onlar öldüler [4].

2- Bâb: Dînden Çikmis Ve Büyük Cinayetler Islemis Olan Bu Muhâriblere Su Verilmemis, Nihayet Ölmüslerdir

3- Bize Mûsâ ibn IsmâîI, Vuheyb'den; o da Eyyüb'dan; o da Ebû Kilâbe'den tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Ukl kabilesinden bir topluluk Peygamber(S)'in huzuruna geldiler de Suffa'da ikaamet eder oldular. Fakat kendileri rahatsiz ve hastalikli olduklarindan, Me-dîne'nin havasim agir bulup burada ikaamet etmek istemediler. Bunun üzerine:
— Yâ Rasûlallah! Bize süt arayiver! dediler. O da:
— "Ben sizin için süt bulamam. Ancak Rasûlullah'in deve sürülerinin yanina katilmaniz çâresini bulabilirim" dedi.
Akabinde onlar deve sürülerinin bulundugu yere gittiler, onlarin sütlerinden ve sidiklerinden içtiler, böylece nihayet sagliklarina kavustular, semizlenip kuvvetlendiler. Sonra da çobani öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Akabinde Peygamber'e, imdâd isteyen kisi gelip haber verince, Peygamber onlarin izleri üzerine onlari arayicilar gönderdi. Gündüz yükselmeden onlar yakalanip getirildiler. Peygamber demir çubuklar getirilmesini emretti. Demir çiviler ateste kizdirildi. Bunlarla onlarin gözlerini çikartti, ellerini ve ayaklarini kestirdi, kesilen yerlere kani dindirici bir daglama tedâvîsi uygulamadi. Sonra bu cânîler Harre denilen kara taslik mevki'e atildilar. Bunlar orada su istediler, fakat kendilerine su verilmedi, nihayet öldüler.
Ebû Kilâbe: Bunlar hirsizlik yaptilar, insan öldürdüler, Allah ve Rasûlü'ne de harb açtilar, demistir.

3- Peygamber(S)'In (Büyük Cürümler Isleyen) Muhariblerin Gözlerini Kizgin Demirlerle Çikartmasi Babi

4-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle tahdîs etti. Ukl veya Ureyne kabilelerinden bir topluluk -râvî: Ben onun ancak Ukl'den dedigini biliyorum, demistir- Medine'ye geldiler. Peygamber (S) onlar için sütlü develer emretti. Onlara sadaka develerinin bulunduklari yere çikmalarim, onlarin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti. Onlar gidip o develerin sütlerinden ve sidiklerinden içtiler, nihayet hastaliklarindan kurtulup iyilestikleri zaman çobani öldürdüler de develeri sürüp götürdüler. Bu haber kusluk vakti Peygamber'e ulasinca, hemen arkalarindan arayicilar gönderdi. Gündüz yükselmeden yakalanip getirildiler. Peygamber onlarla ilgili emrini verdi. Onlarin ellerini, ayaklarini kestirdi, gözlerini çikartti. Sonra onlar Harre mevkiine atildilar. Onlar su istediler, fakat kendilerine su verilmedi.
Ebû Kilâbe: Iste bunlar hirsizlik yapmislar, insan öldürmüsler, îmândan sonra Allah'i inkâr etmisler, bu büyük cürümlerle beraber Allah'a ve Rasûlü'ne de muhârib olmuslardir, demistir [5].

4- Çirkinligi Apaçik Olan Günâhlari Terkeden Kimsenin Fazileti Babi

5-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Ubeydullah ibn Umer'den; o da Hubeyb ibn Abdirrahmân'dan; o da Hafs ibn Âsim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Yedi kimseyi Allah kendi gölgesinden baska hiçbir gölge bulunmayan kiyamet

gününde, kendi gölgesi altinda gölgelendirecektir: Âdil imâm, Allah 'a ibâdet içinde gelisen genç, tenhâ bir yerde A Hah 'i (kalbi veya diliyle) anip da gözleri yas akitan kimse, kalbi mescide baglanmis kimse, Allah yolunda birbirleriyle sevisen iki kimse, mevki' ve güzellik sahibi olan bir kadin kendisini nefsini tetmîne çagirdigi zaman 'Ben Allah'tan korkarim' diyen erkek bir sadaka verdiginde bunu sol eli, sag elinin yaptigi isi bilmeyecek kadar gizli olarak veren kimse" [6].

6-.......Bize Ebû Hazim Seleme ibn Dînâr, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Her kim bana iki bacagi arasindaki organi ile, iki çene kemigi arasindaki organini günâhtan korumaya kejîl olursa, ben de o kimseye cennete kefil olurum" [7].

5- Zina Edicilerin Günâhi Ve Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi:

"Onlar Allah'in yanina baska bir tanri daha (katip) tapmazlar. Allah'in haram kildigi cana haksiz yere kiymazlar, zina etmezler. Kim bunlari yaparsa cezaya Çarpar1' (el-Furkaan: 68);

"Zinaya yaklasmayin. Çünkü o sübhesiz bir hayâsizliktir, kötü bir yoldur" (ei-lsrâ: 32)[8].

7-.......Bize Katâde haber verdi; Enes (R) söyle demistir; Ben size Peygamber'den isittigim öyle bir hadîs söyleyecegim ki, benden sonra onu size hiçbir kimse söyleyemiyecektir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "(Sunlar olmadikça) saat ayaga kalkmaz" yâhud da Peygamber söyle buyurdu: "Ilmin kaldirilmasi, cahilligin meydana çikip kök/esmesi, sarâbin içilmesi, zinanin asikâre olup çogalmasi, erkeklerin azalip kadinlarin çogalmasi kiyamet alâmetlerin-dendir. Kadinlar o kadar çogalacak ki, elli kadin için bir kayyim (yânî islerini görücü) olacaktir" [9].

8-.......Bize el-Fudayl ibnu Gazvân, Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ra^ûlullah (S) söyle buyurdu: "Kul, zina ettigi sira (kâmil) bir mü 'min oldugu hâlde zina edemez. Hirsizlik yaptigi sira mü'min oldugu hâlde hirsizlik edemez. Içki içerken de mü'min oldugu hâlde içki içmez. (Haksiz olarak birini öldürürken de) mü'min olarak öldüremez".
Ikrime söyle dedi: Ben Ibn Abbâs'a:
— Bu günâhlari islerken ondan îmân nasil sökülüp çikarilir? diye sordum.
Ibn Abbâs:
— Iste söyle, diye ta'rîf etti de parmaklarini birbirine geçirdi, sonra onlari çikardi. Bu günâhi isleyen kisi tevbe ederse îmân tekrar ona döner, dedi ve bu dönüsü de parmaklarini birbirine geçirerek: Iste böyle döner, diye gösterdi [10].

9-.......Bize Su'be, el-A'mes'ten; o da Zekvân'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Zina edici kimse, zina ettigi sira mü 'min oldugu hâlde zina edemez; (hirsiz kisi de) hirsizlik yaparken mü'min oldugu hâlde hirsizlik yapamaz. (Içkici kimse de) sarâb içerken mü 'min oldugu hâlde içemez. O bu günâhlari isledikten sonra tevbe (kapisi

kapatilmayip, ona) arzedilmistir" [11].

10- Bize Amr ibn Alî tahdîs etti: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs etti: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Mansûr ile Süleyman ibn Mihrân, Ebû Vâil'den; o da Ebû Meysere'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Ben:
— Yâ RasûlaIIah! Hangi günâh en büyüktür? diye sordurn. Rasûlullah (S):
— "Allah seni yarattigi hâlde Allah'a bir ortak uydurmandir" buyurdu.
Ben:
— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordum. Rasûlullah:
— "Seninle beraber yemek yemesinden korktugun için çocugunu öldürmendir" buyurdu.
Ben:
— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedim. Rasûlullah:
— "Komsunun halîlesi olan zevcesiyle zina edismendir" buyurdu [12].
Yahya bin Saîd söyle dedi: Ve bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti. Bana Vâsil ibn Hayyân, Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, bunda da Abdullah ibn Mes'ûd: "Ben: Yâ RasûlaIIah!... diye sordum" deyip geçen hadîsin benzerini söylemistir.
Amr ibnu Alî söyle dedi: Ben bu hadîsi Abdurrahmân ibn Meh-dî'ye zikrettim. Hâlbuki o da bu hadîsi bize Sufyân es-Sevrî'den; o da el-A'mes'ten, Mansûr'dan, Vâsil'dan; bu üçü de Ebû Vâil'den; o da Ebû Meysere'den diye tahdîs ediyordu. Abdurrahmân ibn Mehdî iki kerre: (Içinde Ebû Vâil ile Abdullah ibn Mes'ûd arasinda Ebû Mey-sere'nin zikri bulunmayan) bu isnadi terket, bu isnadi terket! Dedi [13].

6- Zinâ Eden Evlinin Taslanmasi Babi

el-Hasenu'1-Basrî:

Kendi kizkardesiyle zina eden kisinin haddi, zina eden kimsenin haddidir, demistir [14].

11-....... Bize Seleme ibnu Kuheyl tahdîs edip söyle dedi: Ben es-Sa'bî Âmir ibn Surahbîl'den isittim. O, Alî ibn Ebî TâIib(R)'in, cumua günü (Surâha el-Hamdâniyye denilen) kadini recmettigi zaman, Alî'nin:
— Ben bu kadim Rasûlullah(S)'in sünneti (yânî kaanûnu) ile rec-metmisimdir, dedigini tahdîs ediyordu [15].

12-.......Bize Hâlid ibn Abdillah, es-Seybânî'den tahdîs etti ki, es-Seybânî söyle demistir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya:
— Rasûlullah (S) recmetti mi? diye sordum.
O da:
— Evet etti, diye cevâb verdi.
Ben tekrar:

— Rasûlullah en-Nûr Sûresi'nin inmesinden evvel mi, yoksa sonra mi recmetti? dedim.
Abdullah ibn Ebî Evfâ:

— Bunu bilmiyorum, dedi [16].

13-.......îbn Sihâb söyle demistir: Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahmân, Câbir ibn Abdillah(R)'tan söyle tahdîs etti: Eslem kabilesinden (Mâiz ibn Mâlik isminde) bir adam, Rasûlullah(S)'a geldi de, O'na kendisinin zina ettigini söyledi. Ve kendisi aleyhine dört defa sehâdet etti. Bu sehâdetler üzerine Rasûlullah emretti de o adam recm olundu. Bu adam evli oldugu hâlde zina etmisti [17].

7- Bâb: Deli Erkek Ve Deli Kadin (Zinâ Ettiklerinde) Recm Olunmazlar

Alî ibn Ebî Tâlib, Umer ibnu'l-Hattâb'a (zinadan gebe kalmis bir kadin getirildiginde, onu recm etmek isteyince):
Sen deliden, iyilesinceye kadar; çocukta bulûga erisinceye kadar; uyuyan kimseden de uyanincaya kadar kalemin kaldirilmis oldugunu bilmedin mi? demistir [18].

14-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o daîbnSihâb'dan; odaEbû Seleme ibn Abdirrahmân ile Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) mescidde iken bir adam geldi de O'na nida etti ve:
— Yâ Rasûlallah! Ben zina ettim! dedi.
Rasûlullah ondan yüz çevirdi. Bu adam bu sekilde kendi aleyhindeki i'tirâfini dört kerre tekrar etti. Kendi aleyhine dört kerre se-hâdet edince Peygamber onu çagirdi da:
— "Sende delilik var mi?" diye sordu. O zât:
— Hayir (yoktur), dedi. Peygamber:
— "Sen evli misin?" diye sordu. O zât:
— Evet (evliyim), dedi.
Bunun üzerine Peygamber oradakilere:
— "Bunu götürünüz ve taslayiniz!" emrini verdi.
Ibn Sihâb söyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah'tan isiten kimse haber verdi ki, Câbir:
— Ben o zâti taslayanlarin içinde bulundum. Bizler onu (cenazelere namaz kilinan) musallada tasladik. Taslar ona isabet edip acitinca kaçti. Biz de ona Harre'de yetistik ve recmettik, demistir [19].

8- Bâb:

'Zina eden için ancak mahrumiyet vardir

15-.......Âise (R) söyle demistir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas ile Abd ibnu Zem'a (bir oglanin nesebi hususunda) nizâlasip da'vâlastilar. Peygamber (S): "Oglan sana âiddiryâ Abd ibne Zem'a! Çocuk,

üzerinde dogdugu dösege âid olur. Ey Sevde! Sen de bu çocuktan perdelen!" buyurdu.
el-Buhârî geçen senedle: Bize Kuteybe ibn Saîd, el-Leys'ten yaptigi rivayetinde de Peygamber'in "Zina eden için ancak mahrumiyet vardir" buyurdugunu ziyâde etti, demistir [20].

16-.......Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'in "Çocuk, üzerinde dogdugu dösege âid olur. Ve zina eden için ancak mahrumiyet vardir' dedigini isitmistir.

9- (Peygamber Mescidinin Kapisi Yaninda) Düzgün Taslarla Dösenip Kaplanmis Yerde Recm Babi

17-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah(S)'a bir Yahûdî erkegi ile bir Yahûdî kadini getirildi. Bunlar birbirleriyle çirkin bir is (yânî zina fiili) meydana getirmislerdi. Rasûlullah Yahûdîler'e:
— "Sizler kitabiniz Tevrat'ta zina edenler için ne cezasi buluyorsunuz?" diye sordu.
Onlar:
— Âlimleriniz, zina edenin yüzünü kömürle karartma ve bir esek üzerine (yüzlerini birbirine) ters bindirme bid'atini çikardilar, diye cevâb verdiler.
Abdullah ibn Selâm:
— Yâ Rasûlallah! Onlara Tevrat'i getirmelerini emret! dedi. Tevrat getirildi. Yahûdîler'den biri elini recm âyeti üzerine koydu
da öncesini ve sonrasini okumaya basladi. Abdullah ibn Selâm ona:
— Elini kaldir! dedi.
Bir de baktilar ki, recm âyeti elinin altindadir. Bunun üzerine Rasûlullah zina eden o iki kimsenin recm edilmesini emretti, onlar da recm olundular.
Ibn Umer: Bu zina eden iki kisi Mescid'in yaninda düz taslarla
dösenip kaplanmis olan Balat denilen yerde recm olundular. Ben erkek Yahûdî'nin kadini taslardan korumak için üzerine kapandigini gördüm, demistir [21].

10- (Cenazelere Namaz Kilinan) Musallada Recm Yânî Taslama Cezasi Babi

18-.......Bize Ma'mer ibn Râsid.ez-ZuhrTden; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan söyle haber verdi: Eslem kabîlesinden (Mâiz ibn Mâlik el-Eslemî adinda) bir adam Peygamberi geldi de zina ettigini i'tirâf eyledi. Peygamber (S) ondan yüz çevirdi. O adam kendi aleyhine dört kerre böyle sehâdet edince, Peygamber ona hitaben:
— "Sende delilik var mi?" diye sordu. O zât:
— Hayir (yoktur), dedi. Peygamber:
— "Sen evlendin mi?" diye sordu. O zât:
— Evet (evlendim), dedi.
Bunun üzerine o adamin recm edilmesini emretti ve o zât (cenazelere namaz kilinan) musallada recm olundu. Taslar ona isabet edip acitinca adam kaçmaya basladi, kendisine erisilip recm edildi, nihayet öldü. Peygamber onu hayirla zikretti ve üzerine cenaze namazi kildirdi.

Râvî Yûnus ile Ibn Cureyc, ez-Zuhrî'den yaptiklari rivayetlerinde "Üzerine namaz kildi" fikrasini söylemediler.
Ebû Abdillah el-Buhârî'ye:
— "Peygamber onun üzerine cenaze namazi kildi" fikrasi sa-hîh olur mu? diye soruldu.
Buhari:
— Bunu Ma'mer ibn Râsid rivayet etti, diye cevâb verdi. Buhârî'ye:
— Bunu Ma'mer'den baskasi rivayet etti mi? denildi de, o:
— Hayir, diye cevâb verdi [22].

11- Haddin Asagisinda (Yâni Hadd Olmayan Öpme, Çimdikleme Gibi) Bir Günâh Isleyen Ve Bu Suçu Imâma Haber Verilen Kimse Tevbe Ettikten Sonra Imâma Fetva Isteyici Olarak Geldigi Zaman, Bu Kimse Üzerine Hiçbir Ukubet Olmadigi Babi

Atâ ibn Ebî Rebâh: Peygamber (S), böyle bir ma'siyet isleyip de kendisine bunu haber veren kimseyi (namaz kiIincaya kadar ihmâl etti, namazdan sonra tekrar haber verdiginde, namazinin ona keffâret oldugunu bildirdi de) ona hiçbir ceza vermedi, demistir [23].
Ibn Cureyc de: Peygamber (S), esiyle ramazân gündüzünde cinsî münâsebet yapan kimseye ceza vermedi de, hattâ ona günâhina keffâret yapacagi hurmayi verdi.
Keza Umer ibnu'l-Hattâb da, ihrâmli oldugu hâlde geyik avlayan Kubeysa ibn Câbir'e ceza vermemis,
ancak kurban kesmekle emretmistir. Bu hükmün ma'nâsinda olarak, Ebû Usmân en- Nehdfden; o da Ibn Mes'ûd(R)'dan; o da Peygamber(S)'den bunun benzeri rivayet vardir, demistir [24].

19-.......Bize el-Leys, Ibn Sihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: Bir adam ramazân ayinda oruçlu iken karisi ile cinsî münâsebette bulundu da Rasûlullah(S)'a gelip bunun hükmünü istedi. Rasülullah ona:
— "Azâd edecek bir köle bulabilir misin?" diye sordu. O zât:
— Hayir (bulamam), dedi. Rasülullah:
— "iki ay arka arkaya zincirlemesine oruç tutmaya gücün yeter mi?" dedi.
Adam:
— Hayir (buna gücüm yetmez), dedi. Rasülullah:
— "Öyleyse altmis fakiri doyur!" buyurdu.
Ve el-Leys, Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Abdurrahmân ibni'l-Kaasim'dan; o da Muhammed ibn Ca'fer ibni'z-Zubeyr'den; o da Ab-bâd ibnu Abdillah ibni'z-Zubeyr'den; o da Âi.se(R)'den söyle söyledi: Mescidde iken Peygamber(S)'in yanina bir adam geldi de:
— (Yâ Rasûlallah!) Yandim! dedi. Peygamber:
— "Bu yanman neden oldu?" diye sordu. O adam:
— Ramazânda oruçlu iken karimla cinsî münâsebette bulundum! dedi.
Peygamber ona (sirasiyle köle azadi ve iki ay devamli orucu zikrettikten sonra):
— "(Altmis fakîri doyuracak) sadaka ver!" buyurdu. O da:

— Benim yanimda sadaka verecegim hiçbirsey yoktur, dedi. Ve orada oturdu. O sirada Peygamber'e bir insan, üzerinde yiyecek birsey bulunan bir esegi sürerek geldi.
Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim: Ben o yiyecek seyin ne oldugunu bilmiyorum, dedi. (Ebû Hureyre hadîsinde o yiyecegin bir zenbîl hurma oldugu açikça belirtilmistir.)
O insan bu yiyecek seyi Peygamber'e verdi. Bunun üzerine Peygamber:
— "O yanan adam nerededir?" diye seslendi. O adam:
— O benim; buradayim yâ Rasûlallah! dedi. Peygamber:
— "Bu yiyecek taami al da bunu keffâret olarak sadaka ver!" buyurdu.
O adam:
— Benden daha muhtâc olana mi verecegim? Benim ailemin hiç-birseyi yoktur! dedi.
Peygamber de ona:
— "Öyleyse bunu sizler yiyin!" buyurdu.
Ebu Abdillah el-Buhârî: Ebû Usmân en-Nehdî'den rivayet edilmis olan birinci hadîs daha açiktir. Oradaki sözü "Bunu kendi ailene yedir!" seklindedir, dedi [25].

12- Bâb: Bir Sahis Imâmin Huzurunda Haddi Gerektiren Bir Is Yaptigini Ikrar Eder Ve "Bana Hadd Ikaame Et" Der De Onun Ne Oldugunu Beyân Etmezse, Imâmin, Bu Suçu Onun Üzerine Örtme Hakki Var Midir (Yâhud Yok Mudur)?

20-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'in yaninda idim. O'na bir adam geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Ben hadd (yânî dînî ceza) gerektirecek bir günâha isabet ettim, bana bu cezayi uygula! dedi.
Enes dedi ki: Peygamber o adama isledigi günâhi sormadi.
Enes dedi ki: Bu sirada namaz vakti geldi. O adam Peygamber'-le beraber namazi kildi. Peygamber namazi bitirince o adam Peygam-ber'e dogru kalkti da:
— Yâ Rasûlallah! Ben bir hadde isabet ettim, bana Allah'in Ki-tâbi'ni uygula! dedi.
Rasûlullah:
— "Sen simdi bizimle beraber namaz kilmis degil misin?" dedi. O da:
— Evet (namaz kildim), dedi. Rasûlullah:
— "Sübhesiz ki, Allah senin lehine günâhini -yâhud: cezani- magfiret etmistir!" buyurdu [26].

13- Bâb: Imâm Zina Suçunu Itiraf Eden Kimseye: "Belki Sen O Kadina Elle Dokundun Yâhud Çimdikledin" Der Mi? [27]

21-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Mâiz ibnu Mâlik, Peygamber(S)'e gelip zina suçunu i'tirâf ettigi zaman Peygamber (ondan birkaç defalar yüz çevirdikten, deli ve sarhos olup olmadigim arastirdiktan sonra) ona:
— "Belki sen o kadini öptün yâhud elinle elleyip çimdikledin yâhud da sâdece baktin?" buyurdu.
Mâiz:

— Hayir yâ Rasûlallah! diye zina ettigini israrla belirtince, Rasûlullah hiçbir kinayeli lafiz kullanmayarak açikça:
— "Sen erkeklik organini o kadinin ferci içine koydun mu?" diye sordu.
Ibn Abbâs: Mâiz'in açikça zina ettigini ikrar etmesi sirasinda artik Rasûlullah onun recm edilmesini emretti, dedi [28].

14- Imâmin, Zina Suçunu Ikrar Eden Kimseye "Sen Evlendin Mi?" Dîye Sormasi Babi

22-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) mescidde iken insanlardan (yânî baskan ve seriflerden olmayip, halktan) bir adam geldi ve nida edip:
— Yâ Rasûlallah, ben zina ettim! dedi; bununla kendini kasde-diyordu.
Rasûlullah ondan yüz çevirdi. Bu sefer o adam Rasûlullah'in yüzünü çevirdigi yöne geçerek yine:
— Yâ Rasûlallah! Ben zina ettim! dedi.
Rasûlullah ondan yine yüz çevirdi. O da yine Rasûlullah'in yüzünü döndürdügü tarafa geçti, bu i'tirâfini tekrarladi. Nihayet bu suretle kendi aleyhinde dört kerre sehâdet edince, Peygamber onu çagirdi da:
— "Sende delilik var mi?" diye sordu. O zât:
— Hayir yoktur yâ Rasûlallah! dedi. Bu sefer Peygamber ona:
— "Sen evlendin mi?" diye sordu. O zât:
— Evet evliyim yâ Rasûlallah! diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah yaninda bulunanlara:
— "Bunu götürün ve recm edin!" buhurdu.
îbn Sihâb söyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah'tan isiten kimse haber verdi ki, Câbir:
— Ben o zâti taslayanlarin içinde bulundum. Bizler onu (cenazelere namaz kilinan) musallada tasladik. Taslar ona isabet edip iz-dirap verince kosup kaçti. Nihayet biz ona Harre'de yetistik ve orada recm ettik, demistir [29].

15- Zina Itirâfi(Mn Hükmünü Beyân) Babi

23-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip söyle dedi: Biz bu hadîsi ez-Zuhrî'nin agzindan alip ezberledik; o söyle dedi: Bana Ubey-dullah haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî(R)'den isitmistir. Onlarin ikisi de söyle demislerdir: Bizler Peygamberdin yaninda bulunuyorduk. Bir adam ayaga kalkti da:
— (Yâ Rasûlallah!) Sana Allah adina yemîn eder ve aramizda yalniz Allah'in Kitabi ile hüküm vermeni isterim, dedi.
Ondan daha anlayisli olan hasmi da ayaga kalkti, o da:
— (Evet) aramizda Allah'in Kitabi ile hükmet ve (da'vâmi söylemek üzere) bana izin ver! dedi.
Rasûlullah ona:
— "Söyle!" buyurdu. O da söyle anlatti:
— Benin oglum bu adamin yaninda ücretli çalisiyordu. Onun karisi ile zina etmis. (Bana ogluma recm lâzim gelecegi söylendiginden) ben bu adama yüz koyun ve bir de hizmetçi fidye verdim,

oglumu kurtardim. Sonra ben bu mes'eleyi ilim sahibi olan adamlara sordum. Onlar bana, henüz bekâr olan ogluma yüz deynek ile bir yil gurbete sürgün gönderme cezasi; bunun karisina dâ recm cezasi lâzim geldi-
gini haber verdiler, dedi. Rasûlullah da:
— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizin aranizda elbette Aziz ve Celil olan Allah'in Kitabi ile hüküm verecegim: Yüz koyunla hizmetçi sana geri verilir, senin ogluna da yüz deynek vurulur ve bir yil sürgüne gönderilir" buyurdu, sonra da Uneys'e:
— "Yâ Uneys! Bu adamin karisina git! Zina suçunu i "tiraj ederse, onu recm et!" diye emretti.
Uneys, kadina gitti. O da zina ettigini i'tirâf edince onu recm etti.
Râvî Alî ibnu'l-Medînî söyle dedi: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:
— "Benim oglum bu adamin yaninda ücretli idi" diyen adam: "Bana, oglumun üzerine recm cezasi oldugunu haber verdiler" sözünü söylememistir, dedim.
Sufyân:
— Ben o hususta ez-Zuhrî'den bunu isitip isitmedigimde sübhe etmekteyim. Onun için bazen bu cümleyi söyledim, bazen de sükût ettim, diye cevâb verdi [30].

24-.......Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) söyle dedi:
— Ben insanlar üzerine zamanin uzayip da herhangi bir sözcünün: "Biz Allah'in Kitâbi'nda recmi bulmuyoruz" demesinden ve böylece Allah'in indirmis oldugu bir farizayi terketmek suretiyle sapmalarindan endîse etmisimdir. Dikkat ediniz! Evli oldugu hâlde zina eden kimse üzerine buna beyyine delâlet ettigi yâhud gebelik yâ-hud i'tirâf oldugunda recm cezasi sabit olmus bir haktir! dedi.
Sufyân ibn Uyeyne: Ben bunu böylece ezberledim: Umer:
— Dikkat edin! Rasûlullah (S) recm etmistir. O'ndan sonra biz de recm yaptik, dedi, demistir [31].

16- Zinadan Gebe Kalan Kadinin, Evli Oldugu Zaman (Çocugu Dogurdugunda) Recm Edilmesi Babi

25-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Ben Muhâcirler'den birtakim adamlara Kur'ân okutuyordum. Bunlardan biri Abdurrahmân ibn Avf idi. Ben Umer'in yaptigi son haccinda Minâ'da Abdurrahmân ibn Avf in evinde bulundugum sirada, Abdurrahmân, Umer ibnu'l-Hattâb'in yaninda imis, oradan evine benim yanima döndü de söyle dedi: Eger sen su adami göreydin muhakkak hayret ederdin: Bu gün Emîru'l-Mü'minîn'in yanina bir adam geldi ve:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Fulân kisi hakkinda ne düsünürsün: O kisi: Eger Umer ölürse, ben muhakkak Fulân kimseye (Talha ibn Ubeydilîah'a) bey'at ederim. Vallahi Ebû Bekr'e yapilan bey'at isti-sâresiz, ansizin birdenbire yapilip tamam oldu! diye konusarak bir fitne çikarmak istedi.
Umer bu sözü isitince çok öfkelendi. Sonra:
— Ben bu aksam üzeri Allah isterse insanlarin arasinda ayaga kalkip bir hutbe yapacagim da milletin mukadderatini gasbetmek isteyen bu adamlari teshîr ederek, bunlarin te'vîlâtindan insanlari sakindiracagim! dedi,
Abdurrahmân dedi ki: Ben de Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Böyle yapma! Çünkü hacc mevsimi insanlarin her türlüsünü ve serr islerinde sür'atli olanlarini bir araya toplar. Sen hutbe için ayaga kalkacagin zaman, bu kimseler sana yakin bir yerde olmakta diger insanlara galebe ederler. Ben senin ayaga kalkar da bu konuda bir konusma yaparsan, bu konusmayi herbir uçurucunun senden alip etrafa uçurmasindan, onu belleyememeleri ve ma'nâsini anlamamalarindan ve o konusmayi yakismayacak birtakim yerlere koymalarindan endîse ederim. Onun için sen yavas ol, Medine'ye dönünceye kadar sabret. Çünkü Medîne hicret ve sünnet yurdudur. Orada Suffa ehli ile, insanlarin esrafi ile toplanip söylemek istedigin seyleri o topluluga saglam olarak söylersin, ilim ehli olanlar senin konusmani iyi belleyip anlarlar ve onu uygun yerlerine koyarlar (da fitneyi önlerler), dedim [32].
Umer teklîfimi kabul edip:
— Dikkat et! Vallahi insâallah Medîne'ye varip ayaga kalkarak yapacagim i!k hutbemde bu mes'eleyi muhakkak konusacagim! dedi,
Ibn Abbâs dedi ki: Bizler zu'I-hicce ayinin sonunda Medîne'ye geldik. Cumua günü olunca günes ortadan meylettigi zaman bizler mescide gidiste acele davrandik. Nihayet ben Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'i, minberin kösesinin yaninda oturmus olarak bulup, onun etrafina oturdum. Benim dizim onun dizine dokunuyordu. Çok beklemedim, Umer ibnu'l-Hattâb çikti. Ben onun gelmekte oldugunu görünce Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibni Nufeyl'e:
— Umer bu ögleden sonra öyle mühim bir konusma yapacak ki, halîfe yapildigi günden beri böyle bir konusma yapmamisti! dedim.
Saîd ibn Zeyd benim sözümü kabul etmedi ve:
— Umer'in simdiye kadar bundan önce söylemedigi bir konusma yapacagini neden ümîd ettin ki! diye bunu uzak saydi.
Umer minber üzerine oturup müezzinler de ezanlari okuyup sükût ettikleri zaman ayaga kalkti. Allah'a hamd ve lâyik oldugu yüce sifatlarla övdükten sonra "Amma ba'du = Sözün bundan sonrasina gelince" deyip sunlari söyledi:
— Ben sizlere, Allah'in benim konusmami takdir etmis oldugu bir konusma yapacagim: Bilmiyorum, belki bu konusmam, benim ecelimin önündedir (vefatim yaklasmis olabilir)! Her kim bu konusmami akledip anlar ve onu iyi ezberler ise bineginin ulastirdigi her yerde bunu söyleyip yaysin. Akledip kavramiyacagindan endîse eden kimseye gelince, ben hiçbir kimseye benim üzerime yalan söylemesini halâl etmiyorum.
Sübhesiz ki, Allah, Muhammed'i hakk peygamber gönderdi ve O'na Kitâb indirdi. Allah'in indirdigi seyler içinde Recm Âyeti de vardi. Bizler o âyeti okuduk, akledip anladik ve iyice ezberledik [33]. Bunun içindir ki, Rasûlullah recm etti, O'ndan sonra biz de recm ettik. Ben insanlara zaman uzayip da bir sözcünün: "Biz Allah'in Kitâbi'n-da recm âyetini bulmuyoruz" demesinden ve Allah'in indirmis oldugu bir farizayi terketmeleri suretiyle insanlarin sapikliga düsmelerinden endîse ediyorum. Recm, Allah'in Kitâbi'nda sabit bir haktir. Bu, erkeklerden ve kadinlardan evlenip de zina eden, zinasi da beyyine ile yâhud gebelik ile yâhud da i'tirâf ile sabit olan kimselere uygulanir.
Sonra bizler Allah'in Kitâbi'ndan okumakta oldugumuz seyler içinde: "Babalarinizdan yüz çevirmeyiniz! Su muhakkaktir ki, sizin babalarinizdan yüz çevirmeniz (babalarinizdan baskalarina mensûb-luk iddia etmeniz) sizin küfrünüz, nankörlügünüzdür -yâhud: Sizin babalarinizdan yüz çevirmeniz, muhakkak sizin için bir küfürdür-!" sözleri de vardi!

Dikkat edin! Sonra Rasûlullah (S) sunu da buyurmustur: "Sizler beni, Meryem oglu îsâ 'nin bâtil üzere asiri övülmesi gibi mübalagali ve asiri sekilde övmeyiniz. Sizler bana 'Allah'in kulu ve Rasûlü' deyiniz!"
Sonra su da var ki, içinizden bir sözcü çikip: "Vallahi Umer ölürse, ben fulân kimseye bey'at ederim" demektedir. Sakin hiçbir kimse onun "Ebû Bekr'e yapilan bey'at ancak istisâresiz, birdenbire olmus ve tamamlanmistir" demesiyle aldanmasin! Dikkat ediniz! Hakîkaten o is böyle çabuk olmustur. Lâkin Allah, o isin serrinden ümmeti korumustur. Içinizden hiçbir kimse kendisine sür'atle gidilmekte develerin boyunlarinin kopmasinda Ebû Bekr gibi olamaz [34]. Bundan sonra her kim milletin istisaresi ve re'yi olmaksizin müslümânlardan bir adama bey'at ederse, onun bey'ati kabul olunmaz. O bey'at eden de, bey'at edilen de kendilerini öldürülme tehlikesine atmis olurlar!
Su da bir hakikattir ki, Allah, Peygamberi'ni vefat ettirdigi zaman bizim de haberimizden sunlar meydana gelmisti: Ensâr cemâati bize muhalefet ettiler ve hepsi Sâide ogullari sakîfesinde toplandilar. Alî ile ez-Zubeyr ve onlarin beraberinde olanlar da bize muhalefet ettiler. Muhacirler, Ebû Bekr'in yaninda toplandilar. Ben Ebû Bekr'e:
— Yâ Ebâ Bekr! Bizi su Ensâr kardeslerimizin yanma götür! dedim.
Akabinde bizler onlara ulasmak isteyerek yola koyulup gittik. Onlara yaklastigimiz zaman, bizleri onlardan iki sâlih adam (Uveymir Ibn Sâide ile Ma'n ibn Adiyy) karsiladilar da toplulugun üzerine meyledip ittifak ettikleri görüsü (Sa'd ibn Ubâde'ye bey'ati) bize zikrettiler ve:
— Ey Muhacirler toplulugu! Sizler nereye gitmek istiyorsunuz? dediler.
Biz de onlara:
— Su Ensâr kardeslerimizin yanina gitmek istiyoruz, dedik. Onlar da bize:
— Ensâr topluluguna yaklasmayiniz, siz kendi isinizin hükmünü veriniz! dediler.
Ben de onlara:
— Vallahi bizler muhakkak onlarin yanina gidecegiz! dedim. Ve yürüdük, nihayet Sâide ogullan'nin mesveret ettikleri sakî- fede Ensâr cemâatinin yanina vardik [35]. Bir de baktik ki, onlarin arasinda bir örtüye bürünüp sarinmis bir adam var! Ben:
— Bu kimdir? dedim. Onlar:
— Bu Sa'd ibn Ubâde'dir! dediler. Ben:
— Onun nesi var? dedim. Onlar:
— Sitma atesi var! dediler.
Biz birazcik oturdugumuzda onlarin hatîbi (Sabit ibn Kays ibn Semmâs) sehâdet kelimelerim söyledi ve Allah'i lâyik oldugu yüce si-fatlariyle sena etti. Bundan sonra "Amma ba'du" hitâb fâsilmi söyledi ve söyle devam etti:
— Bizler Allah'in Ensâri ve Islâm'in büyük ordusuyuz. Siz Muhacirler cemâati ise Mekke'deki kavminizden bize yürüyüp gelmis olan bir azinliksinizdir. Böyle iken simdi bu azinlik bizi aslimizdan koparmak ve bizleri emirlik isinden disariya çikarmak istiyorlar! dedi.
Umer söyle dedi: Ensâr'in hatîbi susunca ben konusmak istedim. Ben daha evvel, begendigim ve Ebû Bekr'in önünde takdîm edip konusmak istedigim bir makaale (bir hitabe) hazirlamis idim. Ben Ebû Bekr'e ariz olan keskinligin yânî öfkenin bir kismini ondan def etmeye ugrasiyordum. Ben konusmak istedigim zaman, Ebû Bekr bana:
— Yavas ol (yumusak ve sükûnetli davran)! dedi.

Ben Ebû Bekr'i öfkelendirmek istemedim. Ebû Bekr kendisi konusmaya basladi. Ebû Bekr öfke sirasinda benden daha halim, daha sükûnetli, hedeflere yönelip ulasmakta da benden daha vakaarh idi. Vallahi Ebû Bekr benim hazirlamamda hosuma giden hiçbirseyi ter-ketmedi, o konusmasina baslamasinda, dogru olan görüsü belirtmekte benim hazirladigim hitabenin benzeri yâhud ondan daha üstün olan bir konusmayi susuncaya kadar sürdürdü. Bu konusmasinda sunlari söyledi:
— (Ey Ensâr toplulugu! Allah'a yemîn ederim ki, bizler sizin fad-linizi, Islâm yolundaki belâlarinizi ve bizim üzerimize vâcib olan hakkinizi inkâr etmiyoruz! -Ibn Ishâk rivayetinden-) Sizler, kendinizde hayir bulundugunu zikrettiniz, sizler bu hayrin ehlisiniz. Fakat su halifelik isi Kureys'ten olan su Muhacirler toplulugundan baskasinda asla taninmayacaktir. Bu Kureys toplulugu neseb ve yurt bakimlarindan Arablar'in ortasi, yâni en adaletlisi ve en üstünüdür. Ben sizler için su iki adamdan birine bey'at etmenizi teklîf edip buna razi olmusumdur. Simdi bu ikisinden istediginize bey'at ediniz! dedi.
Umer dedi ki: Bundan sonra Ebû Bekr, kendisi aramizda oturmakta bulundugu hâlde benim elimi ve Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'in elini tuttu. Ben onun söylediklerinden bundan baskasini kerîh gör-medim. Vallahi benim öne geçirilip de boynumun vurulmasi (yâni) bir günâhtan dolayi benim boynumun öne geçirilip de vurulmaya yak-lastirilmasi, bana içlerinde Ebû Bekr'in mevcûd bulundugu bir kavme emirlik yapmakligimdan daha sevimlidir. Ancak ölümüm sirasinda seytânin telkîniyle nefsimin bunu bana süsleyip güzel göstermesi hâli müstesnada ki, ben su saatte onu vicdanimda hissetmiyor ve bulmuyorum!
Bu sirada Ensâr'dan bir sözcü (Habbâb ibnu'I-Munzir) söyle dedi:
— Bizler emirlik agacinin faydalanilacak olan asliyiz, köküyüz (yânî uyuz develerin kasinmalari için agillara dikilen agaç kökleriyiz, hasta develerin o agaçlarla kasinip sifâ bulduklari gibi, bu emirlik isi de bizlerle sifâ bulup yasar). Yine bizler meyveleri düsmesin, kirilmasin diye yapraklarla, dallarla baglanmis yüklü hurma salkimlariyiz. Biz Ensâr toplulugundan bir emir, sizlerden de bir emir olsun ey Kureys cemâati! dedi.
Bunun üzerine karisik sözler çogaldi ve sesler yükseldi, hattâ ben bir ihtilâf çikmasindan korktum da hemen:
— Uzat elini yâ Ebâ Bekr! (Sana bey'at edeyim!) dedim.
O da elini uzatti. Ben de ona bey'at ettim. Benden sonra Muhacirler ve sonra Ensâr Ebû Bekr'e bey'at ettiler. Biz böylece Sa'd ibn
Ubâde'ye karsi çabuk davranip galebe saglamis olduk. Onlardan bir sözcü:
— Sizler Sa'd ibn Ubâde'yi öldürdünüz,(yânî onu yardimsiz birakmak ve kuvvetini gidermek suretiyle onu ölü gibi yaptiniz)! dedi.
Umer dedi ki: Bu sözcüye karsi ben:
— (Hilâfet isine mâni' olmaya çalistigi için) Allah Sa'd ibn Ubâde'yi öldürsün! dedim [36].
Bundan sonra Umer o cumua hutbesindeki konusmasinin sonunda sunlari tekrar olarak söyledi:
— Bizler o zaman Allah'a yemîn ederim ki, kendisinde hazir bulunup mesgul oldugumuz bu devlet baskanligi müzâkeresi isinden, Ebû Bekr'e bey'at edilmesi isinden daha kuvvetli hiçbir is ve mesgu-liyet bulmadik! Bizler Ensâr toplulugunun bizlerden ayrilip da topluca bir bey'at olmamasindan, bizden sonra onlarin kendilerinden bir adama bey'at etmelerinden korktuk. Bu takdirde ya bizler razi olmamamiza ragmen onlarla bey'atlesecek, yâhud da onlara, muhalefet edecektik. Böylece de

büyük bir fesâd olacakti. Artik bundan böyle müslümânlarin istisaresi ve rizâlari olmaksizin her kim bir adama bey'at edecek olursa (insanlar tarafindan ne o bey'at eden adama, ne de onun bey'at ettigi adama;) ikisinin de öldürülecekleri korkusundan, bey'at olunmayacaktir! (Onun için hiçbir kimse bey'at olunmaya ve kendisi için bey'atin -Ebû Bekr'e vâki' oldugu gibi- tamam olacagina tama' etmesin)! [37] .

17- Bâb: (Erkeklerden Ve Kizlardan Evlenmemis Olup Da) Zina Eden Iki Bekâra Deynekleme Cezasi Uygulanir Ve Sürgün Edilirler:

"Zina eden kadinla zina eden erkekten herbirine yüzer deynek vurun. Eger Allah1 a ve ahir et gününe inaniyorsaniz bunlara Allah'in dîni(ni uygulamak) hususunda aciyacaginiz tutmasin. Müzminlerden bir zümre de bunlarin azabina sâhid olsun. Zina eden erkek, zina eden veya müsrik olan kadindan baskasini nikahlamaz. Zina eden kadini da zina eden veya müsrik olan bir erkekten baskasi nikahlamaz. Bu (suretle evlenmek) mü'minler üzerine haram kilinmistir" (en-Nûr: 2-3) [38] . Sufyân ibn Uyeyne "Allah'in dîninde" sözünün tefsirinde: Allah'in haddlerini tatbik etmek hususunda sizi bir acima tutmasin, demistir.

26-.......Zeydibn Hâlid el-Cuhenî (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, O, evli olup da zina eden kimseler hakkinda yüz deynek vurmayi ve bir yil sürgüne göndermeyi emrediyordu.
Ibn Sihâb söyle dedi: Ve bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb da gurbete sürgün cezasi uygulamis, sonra bu, kaanûii olmakta devam etmistir.

27-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) evlenmemis olarak zina eden kimseler hakkinda hadd ikaamesiyle beraber (yânî deynekleme cezâsiyle beraber) bir yil sürgüne göndermekle hüküm vermistir.

18- Maliyetler Isleyen Kimselerin Ve Kadinlara Benzemeye Çalisan Erkeklerin Sürgün Edilmeikri Babi

28-....... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) erkeklerden kadmlasanlara, kadinlardan da erkeklesenlere la'net etti ve: — "Bu gibi insanlari evlerinizden çikarip kovunuz!" buyurdu.
(Ibn Abbâs dedi ki:) Peygamber fulân kimseyi çikardi, Umer de fulân kimseyi çikardi [39] .

19- Imâmin Yoklugunda, Haddi Yerine Getirmeyi Imâmdan Baska Birine Emreden Kimse Babi

29-.......Bize Muhammed ibn EbîZi'b, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah'tan; o da Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid(R)'den söyle tahdîs etti: Bedevilerden bir adam Peygamber (S) mescidde otururken geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Hasmimla aramizda Allah'in Kitabi ile hüküm ver! dedi.
Hasmi da ayaga kalkti ve:
— (Evet) o dogru söyledi, onun için Allah'in Kitabi ile hüküm ver! deyip söyle devam etti:
— Benim oglum bu bedevî adamin yaninda ücretli (çoban) idi. Onun karisi ile zina etmis. Insanlar bana oglumun üzerinde taslama cezasi oldugunu haber verdiler. Ben bu adama yüz koyun ile bir câriye fidye verip oglumu kurtardim. Sonra ben bunu ilim sahibi olanlara sordum. Onlar, ogluma yüz deynek Cezâsiyle bir yil sürgüne gönderme cezasi oldugunu söylediler! dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben sizin aranizda elbette Allah 'in Kitabi ile hüküm veririm! Koyunlara ve cariyeye gelince; bunlar sana geri verilecek ve ogluna da yüz deynek vurma ve bir yil sürgüne gönderme cezasi uygulanacaktir!"
(Bedeviye hitaben de:)
— "Sana gelince yâ Uneys! Kalk bu adamin karisina git (zina suçunu i'tirâf ederse) onu recm et!" buyurdu.

Uneys kusluk vakti gitti, (kadinin i'tirâfi üzerine) ona recm cezasi uyguladi [40].

20- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Sizden her kim hürr ve müslümân kadinlari nikâhla alacak bir bolluga güç yetistiremezse, o hâlde sag ellerinizin mâlik oldugu mü 'min cariyelerinizden alsin.
Allah sizin îmâninizi çok iyi bilendir. Kiminiz kiminizdendir (cariyeler de sizin gibi insandir). O hâlde fuhusta bulunmayan, gizli dostlar da edinmeyen namuslu kadinlar olmak üzere, onlari sahihlerinin izniyle, kendinize nikahlayin. Ücretlerini (mehirlerini) de güzellikle onlara verin. Onlar evlendikten sonra bir fuhus islediler mi, o vakit üzerlerine hürr kadinlar üzerindeki cezanin yarisi verilir. (Cariyeleri almak hususundaki) bu müsâade içinizden sikintiya düsmekten (zinaya sapmaktan) korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayirlidir. Allah çok magfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir*' (en-Nisâ: 25) [41]

21- Bâb: Câriye Zina Ettigi Zaman? [42]

30-.......Bize Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid(R)'den söyle haber verdi: Rasûhillah(S)'a evlenmemis bir cariyenin zina ettigi zamanki hükmünden soruldu. Rasûlullah:
— "Câriye zina eder de zinasi (beyyine ile yâhud gebelikle yâ-hud da ikrar ile) sabit oldugu zaman, ona deynekleme cezasi vurun. Sonra yine zina ederse, ona yine deynekleme cezasi uygulayin. Sonra yine zina ederse, ona yine deynekleme cezasi uygulayin. Sonra onu kildan örülmüs bir ip karsiliginda da olsa (ayibini beyân ederek) satiniz!" buyurdu.
Ibn Sihâb: Ben üçüncü defadan sonra mi yâhud dördüncü defadan sonra mi satiniz buyurdugunu bilmiyorum, demistir.

22- Bâb: Câriye Zina Ettigi Zaman (Dövülür, Fakat) Yüzüne Karsi Ayibi Söylenmez, Sürgüne De Gönderilmez

31-....... Bize el-Leys, Saîd el-Makburî'den; o da babasi Keysân'dan tahdîs etti ki, Keysân, Ebû Hureyre(R)'den söyle derken isit-mistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Bir câriye zina eder de, zina ettigi (beyyine ile veya gebelikle yâhud da ikrar ile) tebeyyün ederse,
efendisi ona celde uygulasin (yâni deynekle derisine vursun), fakat sözle onu kinayip ayiplamasin. Sonra yine zina ederse, efendisi onu yine deynekle dövsün, fakat ayibini yüzüne vurup ezâ etmesin. Sonra üçüncü defa zina ederse, efendisi onu (ayibini beyân ederek) kildan dokunmus bir ip karsiliginda bile olsa satsinl"
Bu hadîsi Saîd'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'-den rivayet etmekte Ismâîl ibn Umeyye, el-Leys'e mutâbaat etmistir [43].

23- Yahûdî, Hristiyan Ve Benzerleri Olan Zimmet Ehli Kimseler Zina Ettikleri Ve Da'vâlari Imâma Yükseltildigi Zaman, Bunlarin Hükümleri Ve Evli Olmalarinin Beyâni Babi

32-.......Bize es-Seybânî tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya recm cezasindan sordum. O:
— Peygamber (S) recm cezasi uyguladi, dedi. Ben:
— en-Nûr Sûresi'nden (yâni yüz deynek âyetinden) evvel mi yâ-hud sonra mi recm uyguladi? diye sordum.
Abdullah ibn Ebî Evfâ:
— Bunu bilmiyorum, dedi.
Bu hadîsi es-Seybânî'den rivayet etmekte Alî ibnu Mushir, Hâ-lid ibnu Abdillah, el-Muhâribî ve Ubeyde ibnu Humeyd dörtlüsü, Abdu'l-Vâhid'e mutâbaat etmislerdir. Bu râvîlerden biri (yânî Ubeyde ibn Humeyd), Nûr Sûresi yerine "Yüz deynek (âyetin)den evvel mi?" seklinde rivayet etmistir. Birinci rivayet (yânî "en-Nûr Sûresi'nden evvel mi?" seklinde olan rivayet) daha sahîh olanidir [44].

33-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Yahûdîler, Rasûlullah(S)'a geldiler de O'na kendilerinden bir adamla bir kadinin zina ettiklerini zikrettiler (ve hükmünü sordular). Rasûlullah onlara:
— "Siz recm hakkinda Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu.
Onlar:
— Biz zina edenlerin ayiplarini ortaya koyup teshir ederiz, bunlar bir deynekle de dövülürler, dediler.
Abdullah ibn Selâm bunlara:
— Yalan söylediniz! Tevrat'ta recm (âyeti) vardir! dedi. Bunun üzerine onlar Tevrat'i getirdiler ve kitabi açtilar. Yahû-
dîler'den birisi (Abdullah ibn Surya) elini recm âyeti üzerine koydu, ondan önceki ve sonraki

âyetleri okumaya basladi. Abdullah ibn Selâm ona:
— Elini kaldir! dedi.
O da elini kaldirinca recm âyeti görülüverdi. Yahûdîler:
— Yâ Muhammedi Abdullah ibn Selâm dogru söyledi, hakîkaten Tevrat'ta recm âyeti vardir! dediler.
Tahkîkaatle zinanin sabit olmasi üzerine Rasûlullah bu iki zinâ-cinin recm olunmalarini emretti, onlar da recm olundular. Abdullah ibn Umer:
— Ben, recm edilirken Yahûdî erkegini, kadini atilan taslardan korumak için, kadinin üzerine meyleder hâlde gördüm, demistir [45].

24- Bâb: Erkek Kendi Karisina Yâhud Baskasinin Karisina Hâkimin Ve Insanlarin Huzurunda Zina Suçu Attigi Zaman, Hâkim Üzerine Zina Atilan Kadina Tahkîkaatçi Gönderip1. De Kadindan Kendisine Atilan Suçu Sormak Vazifesi Vâcib Olur Mu?

(Cevâb: Evet'tir.)

34-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid (R) söyle haber vermislerdir: Iki adam Rasûlullah(S)'m huzurunda çekisip da'vâlastilar. Biri:
— Aramizda Allah'in Kitabi ile hükmet! dedi. Digeri de ikisinin daha anlayislisi oldugu hâlde:
— Evet yâ Rasûlallah! Aramizda Allah'in Kitabi ile hükmet ve da'vâmi söylemem için bana izin ver! dedi.
Rasûlullah ona:
— "Konus!" buyurdu.
O da da'vâsim söyle arzetti:
— Benîm oglum bu adamin yaninda ücretli idi. -Râvî Imâm Mâlik: "Asîf" "Ecîr" yâni "Ücretle çalisan" demektir, dedi.- Bunun karisi ile zina etmis. Insanlar bana oglum üzerine recm cezasi oldu-gunu haber verdiler. Ben de oglumdan bu adama yüz koyun ile bir de kendime âid olan bir cariyeyi fidye verip, oglumu kurtardim. Sonra ben bunu ilim ehline sordum. Onlar da bana oglum üzerine yüz dey-nek ile bir yil gurbete gönderme cezasi oldugunu ve recm'in, yâni taslama cezasinin ise ancak onun kansina düstügünü haber verdiler! dedi.
Rasûlullah (S):
— "Dikkat edin! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, ben sizin aranizda elbette Allah'in Kitabi ile hüküm verecegim: Senin koyunlarina ve cariyene gelince; bunlar sana geri verilir!'"buyurdu ve onun oglunu, yüz deynek vurup bir yil gurbete gönderdi.
Uneys el-Eslemî'ye de diger adamin karisina gitmesini emretti de:
— "Eger zina suçunu i'tir af ederse onu recm et!" buyurdu. Kadin zina suçunu i'tirâf etti, o da kadini recm etti [46].

25- Ehlini, Yakinlarini Yâhud Baskalarini Sultânin Kendisine O Husosta Izni Olmaksizin Edeblendirme Yapan Kimse Babi

Ebû Saîd de Peygamber(S)*in:
"Biriniz namaz kildigi sirada bir kimse onun önünden geçip gitmek isterse, onu iteleyip def etsin. O kimse dinlemeyip ille geçmekte dayatirsa, onunla dogussun!" buyurdugunu söylemis.

Ve Ebû Saîd kendisinin de böyle yaptigini bildirmistir [47].

35-.......Âise(R) söyle demistir: Ebû Bekr (benim yanima) geldi. Rasûlullah (S) o sirada basim benim dizimin üzerine koymus vaziyette idi. Ebû Bekr:
— Sen Rasûlullah'i da, insanlari da yollarindan habsedip alikoydun, hâlbuki onlar su basinda degiller, dedi ve beni azarlardi, eli ile de bögrümü dürtmeye basladi.
Beni kipirdamaktan, Rasûhillah'in dizim üzerinde bulunmasindan baska hiçbir sey men' etmiyordu. (Sabah olunca Rasûlullah kalkti, hiç su yoktu.) Allah Taâlâ Teyemmüm (ei-Mâide: 6) âyetini indirdi [48].

36-.......Âise (R) söyle demistir: (Gerdanligim kaybolup da insanlar susuz bir yerde ikaamet ettikleri zaman) Ebû Bekr benim yanima geldi de bana siddetli bir vurusla vurdu ve:
— Sen insanlari bir gerdanlik sebebiyle habsedip yollarindan alikoydun! dedi.
Vurmasi benim canimi acitmis oldugu hâlde, Rasûlullah'in dizim üzerinde uyumakta olup O'nu uyandirmam korkusuyla ölüm beni tutmusçasina hareketsiz durdum... Bu hadîs de geçen hadîs tarzindadir.
Ebû Abdillah el-Buhârî: "Lekeze" ve "Vekeze" ikisi de bir olup "Parmaklari yumarak vurmak" ma'nâsinadir, dedi.

26- Karisinin Beraberinde Yabanci Bir Adam Görüp Onu Öldüren Kimse Babi

37-.......Bize Abdulmelik ibn Umeyr, el-Mugîre'nin kâtibi olan Verrâd'dan tahdîs etti. el-Mugîre ibn Su'be (R) söyle demistir: Sa'd ibn Ubâde (R):
— Karimla beraber bir erkek görürsem, hiç aman vermeden onu kilicimin keskin agziyle vurur öldürürdüm, demisti.
Onun bu sözü Peygamber(S)'e ulasinca, yaninda bulunanlara:
— "Sizler Sa'd'in bu kiskançligina sasiyor musunuz? Emîn olunuz ki, ben ondan daha kiskancim. Allah da muhakkak benden daha çok kiskançtir" buyurdu [49].

27- Ta'rîz Hakkinda Gelen Sey Babi

38-.......Bana Mâlik, Ibn Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den söyle tahdîs etti: RasûluIlah(S)'a bir bedevi geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Benim karim siyah bir oglan dogurdu (karimdan sübheleniyorum), dedi.
Rasûlullah da ona:
— "Senin develerin var mi?" diye sordu. Bedevî:
— Evet var! dedi. Rasûlullah:

— "Develerin renkleri nasildir?" diye sordu. O:
— Kirmizidir, diye cevâb verdi. Rasûlullah:
— "Bunlarin içinde beyazi siyaha çalar boz renkli deve var midir?" dedi.
Bedevî:
— Evet vardir, diye cevâb verdi. Rasûlullah:
— "O boz renk nereden oldu?" diye sordu. Bedevî:
— Soyunun bir damarina çekmis oldugunu zannediyorun, dedi. Rasûlullah:
— "Senin bu oglun da eski bir soy köküne çekmis olabilir" buyurdu [50].

28- Bâb: "Ta'zîr", Yânî Men' Etme Ve Edeblendirme Cezalarinin Sayisi Ne Kadardir? [51]

39-.......Ebû Burde Hâni' ibnu Niyâr el-Evsî (R): Peygamber (S): "Allah'in ta'yîn ettigi haddlerden birinde ve hukukunda olmadikça, hiçbir kimse on deynekten fazla deyneklenmez" buyurdu, demistir [52].

40-....... Bize Müslim ibnu Ebî Meryem tahdîs etti. Bana Abdurrahmân ibnu Câbir, Peygamber'den isiten kimseden tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah'in ta'yîn ettigi haddlerden biri hususunda olmak müstesna, on vurustan fazla ukubet yoktur" buyurmustur.

41-......Bana Abdullah ibnu Vehb tahdîs etti. Bana Amr ibnu'l-Hâris haber verdi ki, ona da Bukeyr ibn Abdillah el-Esecc tahdîs edip söyle demistir: Ben Süleyman ibn Yesâr'm yaninda otururken oraya Abdurrahmân ibn Câbir geldi ve o, Süleyman ibn Yesâr'a tahdîs etti. Sonra bizim yanimiza Süleyman ibn Yesâr yönelip geldi de söyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Câbir tahdîs etti ki, ona da babasi Câbir ibn Abdiilah (R), Ebû Burde eî-Ensârî(R)'den isittigini tahdîs etmistir. O söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim: "Allah'in ta'yîn ettigi haddlerden birinde olmak müstesna, hiçbir kimseye on kamçidan fazla deynek vurmayin!" buyuruyordu [53].

42-.......Bize Ebû Selerne tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S), orucu (arada sahur yemeden) birbirine eklemekten nehyetmisti. Müslümanlardan bâzi adamlar O'na:
— Yâ Rasûlallah! Sen bir günün orucunu öbür güne ekliyorsun? dediler.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Sizin hanginiz bana benzer? Ben, Rabb 'im beni doyurur ve içirir bir hâlde gecelerim" buyurdu.
Fakat sahâbîler (sahûrsuz) ekleme orucu tutmaktan vazgeçmemekte israr edince, Rasûlullah onlara bir gün ekleme orucu tutturdu. Sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) ekleme orucu tutturdu. Sonra (üçüncü günü) hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûlullah onlarin orucu eklemekten vazgeçmedikleri zaman, onlara ceza verici bir tavirla:
— "Eger Ay geri kalsaydi (sizler ondan âciz kalincaya kadar bir ceza olarak) ben sizlere daha fazla ekleme orucu tutturudum!" buyurdu.
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Suayb, Yahya ibn Saîd, Yûnus üçlüsü de Ukayl'e mutâbaat

etmislerdir.
Abdurrahmân ibn Hâlid de Ibn Sihâb'dan; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den söylemistir [54].

43-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Sâlîm'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, onlar Rasûlullah (S) zamaninda ölçüsüz tartisiz götürü pazarlikla yiyecek maddesi satin aldiklarinda, bu mallari bulunduklari yerlerinden kabzedip de kendi evlerine tasiyincaya kadar onlari satmaktan men' olunurlar ve böyle yapmayanlar dövülürler imis [55].

44-....... Âise (R): Rasûlullah (S) kendisine getirilen hiçbirsey hususunda, Allah'in haramlarindan birine saygisizlik edilmedikçe, kendi nefsi için intikaam almamistir. Haramlardan birine saygisizlik edildiginde de Allah için intikaam alirdi, demistir [56].

29- Âdeten Çirkin Olan Bir Is Ortaya Koyan, Beyyine Olmaksizin Baskasina Bir Serr Isnâd Eden, Zannla Töhmet Atan Kimse(Nin Hükmü) Babi

45-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. ez-Zuhrî Sehl ibn Sa'd'den söyledi. Sehl ibn Sa'd (R) söyle demistir: Ben onbes yasinda iken bir kari-kocanin la'netlesmeleri meclisinde hazir bulundum. Peygamber (S) la'netlesmelerinden sonra onlarin arasini ayirdi. Kadinin kocasi:
— Yâ Rasûlallah! Eger ben bu kadini nikâhimda tutarsam ona iftira etmis olurum, dedi (de Rasûlullah ona bosamayi emretmeden önce kesin olarak bosadi).
Sufyân: Ben ez-Zuhrî'den bundan sonrasini söyle ezberledim, dedi: "Eger kadin söyle söyle sifatta (yânî kara gözlü, kaim kalçali) bir çocuk getirirse, adam kadin aleyhindeki sözünde dogru söyleyicidir. Eger kadin söyle söyle sifatta, kizilca keler gibi kirmizi bir çocuk getirirse, adam iddiasinda yalancidir" dedi.
Sufyân söyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den isittim: Bu kadin, sevilmeyen sifatta bir çocuk getirdi, diyordu [57]

46-.......Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti ki, el-Kaasim ibn Muhammed söyle demistir: Ibn Abbâs, la'netlesme yapan iki- kisiyi zikretmisti. Abdullah ibnu Seddâd da:
— Iste o kadin, Rasûlullah(S)'m "Eger ben bir kadini beyyine-siz olarak recm edici olaydim, bunu recm ederdim" buyurdugu kadindir, dedi.
Ibn Abbâs:
— Hayir, bu, çirkinligi ve fucûru açikta yapan kadindir, dedi.

47-.......Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber(S)'in yaninda la'netlesme zikrolunmustu. Âsim ibn Adiyy de bu konuda bir söz söylemisti. Sonra Âsim ayrilip evine gitti. Akabinde ona kendi kav-minden olan (Uveymir adinda) bir adam geldi ve kendi karisinin yaninda bir adam buldugunu söyleyip sikâyet ediyordu. Bunun üzerine Âsim:
— Ben bu belâya ancak kendi sözümden dolayi ugramisimdir, dedi ve o adami Peygamber'in

yanina götürdü.
Peygamber'e, o adamin karisini beraberinde buldugu kimseyi haber verdi. Bu adam sari benizli, az etli, düz saçli idi. Onun, ailesinin yaninda buldugunu iddia ettigi adam ise esmer, kalin ve dolgun bacakli, çok etli sisman bir kimse idi.
Peygamber:
— "Allâhumme, beyyin^ Allah'im, beyân buyur!" dedi. Sonunda kadin, kocasinin yaninda buldugunu zikrettigi adama
benzer bir çocuk dogurdu. Peygamber bu kari-koca arasinda la'netlesme yaptirdi...
Abdullah ibn Seddâd, bulunduklari bu mecliste Abdullah ibn Ab-bâs'a hitaben:
— Iste o kadin, Peygamber(S)'in "Eger ben beyyinesiz olarak recm edici bir kisi olsaydim, iste bu kadini recm ederdim"^buyurdugudur, dedi.
Ibn Abbâs da:
— Hayir, o kadin, Islâm içinde kötülügü açikça yapan bir kadindi, dedi [58].

30- Iffetli Kadinlara Zina Iftirasi Atilmasi Ve Aziz Ve Celîl Olan Allah'in Su Kavli Babi:

"Namuslu ve hürr kadinlara iftira atan, sonra dört sâhid getirmeyen kimselere de seksen deynek vurun. Onlarin ebedi sâhidliklerini kabul etmeyin. Onlar âsiklarin tâ kendileridirler. Ancak bundan sonra tevbe eden ve hâllerini iyilestiren müstesnadir. Çünkü Allah çok magfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 4-5)î
"Namuslu, (kötülüklerden) habersiz mü'min kadinlara iftira atanlar dünyâda da, âhirette de la 'nete ugratildilar. Onlar için büyük bir azâb vardir" {en-Nûr: 23) [59];
"Zevcelerine zina iftirasi atan, kendilerinin kendilerinden baska sâhidleri de bulunmayan kimseler; onlardan herbirinin yapacagi sâhidlik, kendisinin hakîkaten sâdiklardan oldugunu Allah'a yemin ile dört (defa tekrar edecegi) sâhidliktir. Besinci de eger onlar yalancilardan ise, Allah'in la'neti muhakkak üstüne (olmasini ifâde etmesi)dir" (en-Nür: 6-9) [60]

48-.......Bize Süleyman ibn Bilâl, Sevr ibn Zeyd'den; o daEbû'l- Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir kerresinde:
— "Helak edici yedi seyden sakininiz!" buyurdu. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Bu yedi sey nedir? diye sordular. Rasülullah:
— "Allah'a ortak kilmak, sihir yapmak, Allah'in haram kildigi bir hayâti öldürmek, hakli öldürücüler müstesnadir; faiz kazanci yemek, yetim mali yemek, düsmana hücum sirasinda harbden kaçmak, zinadan korunmus olup hatirlarindan bile geçmeyen mü'min kadinlara zina isnâd etmektir" buyurdu [61].

31- Kölelere Zina Iftirasi Atmafnin Hükmü) Babi

49-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Ebû'l-Kaasim salla'llâhu aleyhi ve sellem'den isittim,

söyle buyuruyordu: "Her kim mâliki oldugu kölesine zina isnâd eder, köle de onun söyledigi bu isnâddan berî bulunursa, o kimse kiyamet gününde dövülür, ancak kölenin onun söyledigi gibi olmasi hâlinde dövülmez" [62].

32- bâb: imâm bir kimseye emreder ve o kimse de imâmdan uzakta olarak hadd uygular mi?

Umer ibnu'l-Hattâb bunu yapmistir.

50-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî(R)'den tahdîs etti. Bu iki sahâbî söyle demislerdir: Peygam-ber(S)'e bir adam geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Sana karsi Allah adina yemîn eder, muhakkak bizim aramizda Allah'in Kitabi ile hüküm vermeni isterim, dedi.
Bunun üzerine hasmi da ayaga kalkti. Hasim ötekinden daha anlayisli ve dirayetli hâldeydi. O da:
— (Evet) o dogru söyledi, aramizda Allah'in Kitabi ile hükmet ve da'vâmi söylemem için bana izin ver yâ Rasûlallah! dedi.
Peygamber ona:
— "Söyle!" buyurdu. O da söyle anlatti:
— Benim oglum bu adamin ailesi içinde ücretli idi, onun kari-siyle zina etmis. Ben bu adama oglum adina yüz koyun ve bir erkek hizmetçi fidye verip, oglumu kurtardim. Ve ben bu mes'eleyi ilim ehlinden birtakim adamlara sordum. Onlar bana, ogluma yüz deynek ve bir yil sürgün cezasi gerektigini, bu adamin karisina da taslanma cezasi gerektigini haber verdiler! dedi.
Rasûlullah da:
— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizin aranizda elbette Allah'in Kitabi ile hüküm veririm: Yüz koyun ve hizmetçi sana geri verilir, oglun üzerinde de yüz deynek ve bir yil gurbete gönderme cezasi vardir. Yâ Uneys! Sen de b,u adamin karisi üzerine git de ona sorup bu isnadi tahkik et! Eger kadin zina suçunu (sabit olacak tarzda) i'tirâf ederse, onu recm et!" buyurdu.

Uneys kadina gitti, tahkîkaatta kadin zina ettigim i'tirâf edince ona recm cezasi uyguladi [63].

---

[1] Bu, küfretmek, dîninden dönmek, yol kesmek suretlerinden birisiyle Allah'a ve Rasûlü'ne karsi harb açanlarin ceza hükümlerine âid hadîsler kitabidir.

[2] Ölüm cezasi yalniz öldürene, asma cezasi öldürmekle beraber yol kesen ve mal alan kimseye; kesme cezasi yalniz mal alana, sürgün cezasi da bunlardan baska suretlerde fesad yapanadir. îbn Abbâs ile Imâm Safiî'nin kavli budur. Imâm A'zam'a göre nefyden maksad hapistir (Celâleyn).
Bu âyetlerin daha genis ve doyurucu tefsiri Elmalili Muhammed Hamdi Ya-zir, Hakk Dîni, II, 1660-1667'den okunmaya deger.

[3] Bu hadîsin bir rivayeti Vudû'da geçti. Burada birkaç rivayeti gelecegi için hâdiseyi siyerden özetleyerek nakledelim:
Ukl ve Ureyne kabilelerinden olan bu kimselere karsi Kureys reislerinden olup Mekke fethi senesinde sehîd olan Kurz ibn Câbir el-Fihrî(R)inin kumandasinda bir seriyye gönderildi. Vâk'a hicretin altinci senesinde bir rivayete göre sevval ayinda cereyan etti. Sebebi de su idi: Ukl ve Ureyne kabilelerinden yedi-sekiz kisi Peygamber'in huzuruna gelerek Islâm üzere bey'at, tevhîd kelimesini telâffuz ve müslimân olduklarini izhâr eylediler. Ve: "Yâ Rasûlallah, biz fakî-riz, bizi barindir, yedir içir" diye rica ettiler. Rasûlullah onlari Suffa sahâbîleri arasina aldi. Biraz ikaametten sonra, Medîne havasi mîzâçlanna uygun gelmedigi için Peygamber'e: "Yâ Rasûlallah! Biz çölde yasamaga alismis, koyun, deve sâhibleri idik; çayiri, çimeni, bagi bahçesi bol yerlere alisik degiliz, Medîne'de ikaamet hosumuza gitmiyor. Develerinizin bulundugu yere çikmamiza izin verseniz..." dediler. Rasûlullah bunlarin ihtiyâçlarini düzeltmek için, çobaniyle beraber bir deve sürüsü tahsis edilmesini emretti. Develer sadaka develeri, yânî Beytu'1-mâle âid idi. Bunlara: "Develerin bulundugu yere gidip sütlerini ve bevl-lerini içerek tedavi ediniz" buyurdu. Bunlar oraya gittiler, tedâvî edip sihhat kazandilar. Vücûdlari saglamlasinca dînden çikarak Peygamber'in çobani Ye-sâr'i öldürdüler, develeri sürüp götürdüler. Bu Yesâr, Peygamber'in azâdüsi idi. Hâinler onu öldürdükleri zaman musle yaptilar, yânî elini, ayagini kestiler ve gözlerine diken hatirdilar... Vak'a hakkinda Medine'ye haber gelince, Rasûlul-lah onlari yakalamaya yirmi atliyi, Kurz ibn Câbir kumandasinda gönderdi. Kurz onlari yakalayip getirdi. Peygamber de dînden çikma, ni'mete nankörlük, yol kesmek, öldürme ve iskence gibi fiillerine kisas olmak üzere ellerinin, ayaklarinin kesilmesini, gözlerinin çikarilmasini emretti. Bas taraftaki âyetin nüzul sebebi de budur. Hadîsin âyete uygunlugu ise sübhesizdir.

[4]
Bu da buradaki basligin delîli olmak üzere sevkettigi kisaltilmis baska bir rivayettir.

[5]
Iste Rasûhillah, ni'mete küfrân, hirsizlik, yol kesme, öldürme ve iskence gibi fiillerine kisas olmak üzere ellerinin, ayaklarinin kesilmesini, gözlerinin oyulmasini emretmistir. Ebû Kilâbe de birbirine atfedilmis cümleleriyle el-MâIde Sû-resi'ndeki "Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanlarin cezalan... "âyetinin hükmünü infaz buyurdugunu haber vermis olmaktadir. Bu hadîslerdeki uygulama ile âyetin hükmü arasinda tam bir mutâbakaat vardir. Peygamber ilâhî hükmü tatbîk ve infaz eylemistir.

[6]
Basliga uygunlugu "Mevki' ve güzellik sahibi bir kadin kendisini nefsini tatmin için çagirdigi..." sözlerinden alinir.
Haseb, neseb sahibi, malli güzel bir kadin kendini arzedip, onunla bulusmaya hiçbir mâni' olmadigi hâlde, sirf Allah korkusuyle ondan yüz çevirmek sübhesiz takva mertebelerinin en kâmili ve en büyük tâattir: "Amma, kim Rabb'-inin makaamindan korktu, nefsim nevasindan alikoyduysa, iste muhakkak ki cennet onun varacagi yerin tâ kendisidir" (en-Nâziât: 40-41); "Rabb'inin huzurunda durmaktan korkan kimseler için iki cennet vardir" (er-Rahmân: 46) yânî bir gün Rabb'inin huzurunda hesâb verecegini düsünerek ma'siyeti terkeden kimse için... (Celâleyn, Medârik).
Bu âyetler bu fazîleti bildirmektedir.
Hadîsin son fikrasi da sadakada riya etmemek faziletini beyândir. Bu fikra da "Eger sadakalari açiktan verirseniz, o ne güzel. Eger onlari gizler, onlari gizlice fakirlere verirseniz, iste bu sizin için daha hayirlidir..." (el-Bakara: 271) âyetinin tasdik ettigi husustur. Bu hadîsin bâzi rivayetleri Namaz, Zekât ve Rikaak'ta da geçmisti.

[7]
Basliga uygunlugu, dilini ve fercini koruyan kimseye bu korumasi, çirkinlikleri terketmede bir fadl olmasi bakimindandir.

[8]
Âyetlerin basliga delâletleri açiktir. Yânî zinayi islemek söyle dursun, gerek ona niyet etmek, gerek baslangiç olabilecek sebeblere yapismak suretiyle de yaklasmayin

[9]
Bu erkeklerin azalip kadinlarin çok olmasi alâmeti, yeryüzünde birtakim fitnelerin ve siddetli harblerin meydana gelmesi sirasinda erkek zayiatinin çok olacagi, pek çok kadinin himayesiz, korumasiz kalip bir tek erkegin bu kadar çok sayida kadinin islerini üzerine alacagi seklinde îzâh edilmistir. Bu hadîsin birer rivayeti Ilim'de ve Zekât'ta geçmisti.

[10]
Hadîsin bir rivayeti Hudûd'un evvelinde küçük bir farkla geçmisti.
Tayyîbî söyle dedi: Anilan îmân noksanliginin haya noksanligi olmasi muhtemel olur ki, bu eksiklik diger bir hadîste nûr ile ta'bîr edilmisti. "Haya îmândandir" hadîsi de geçmistir. Buna göre takdir: Zina eden kisi, zina fiilini isledigi sira Allah'tan haya eder oldugu hâlde zina edemez demek olur. Çünkü o kimse Allah'tan haya etse ve O'nun kendi hâline sâhid oldugunu bilir olsaydi, bu günâhi islemezdi. Buna göre Ibn Abbâs'in parmaklarini birbirine geçirerek, sonra onlari birbirinden çikarip ayirarak isaret etmesi... sahih olur (Kastallâ-nî).

[11]
Bunu Müslim de îmân'da getirmistir.

[12]
Bu hadîsin bir rivayeti Tefsîr, el-Bakara: 22'de geçmisti, Tevhîd'de de gelecektir.

[13]
Fethu'I-BârVde söyle dedi: Bunun hâsili sudur: es-Sevrî bu hadîsi üç kisiden tahdîs etti. O üç kisi de bunu Ebû Vâil'den tahdîs etmislerdir. Amma el-A'mes ile Man-sûr'a gelince onlar Ebû Vâil ile Ibn Mes'ûd arasina Ebû Meysere'yi girdirdiler. Vâsil ise onu hazfetmisti. Bunu Yahya el-Kattân, Sufyân'dan böylece mufassal olarak zabtetti. Abdurrahmân1 a gelince, o bu hadîsi evvelâ tafsîlsiz olarak tahdîs etti de Vâsil'm rivayetini Mansûr ve el-A'mes'in rivayeti üzerine hamletti. Ve üçünü bir yere topladi ve Ebû Meysere'yi de senede soktu. Amr ibnu Alî ona, Yahya'nin tafsîl ettigini zikredince, onda tereddüd eder gibi, hadîsi Sufyân'dan; o da Mansûr'dan ve el-A'mes'ten senediyle kisaltarak tahdîs etti... iste "Onu terket, onu terket'-' sözünün ma'nâsi, "Içinde Ebû Meysere bulunmayan senedi terket" demek oluyor... (Kastallânî).

[14]
Hasen Basrî'nin bu görüsü, Buhârî nüshalarinin çogunda böyle vâki' olmustur. Bunu Ibn Ebî Seybe de rivayet etmistir.

[15]
Bunu en-Nesâî de Recm'de rivayet etti. Kissasi söyledir: Alî, Surâh adindaki kadina persembe günü deynekleme cezasi uygulamis, cumua günihde taslama cezasi uygulamis. Kendisine: Sen iki haddi bu kadin üzerinde birlestirdin mi? denildiginde, Alî: Ben onu Allah'in Kitabi ile deynekledim, Rasûiullah'in sünneti ile de recm ettim, demistir (Aynî).

[16]
en-Nûr Sûresi ile maksadi "Zina eden kadinla zina eden erkekten herbirine yüzer deynek vurun..." (Âyet: 2) kavlidir. Bunun recmi neshedip etmedigini.sormus oluyor. Bu suâlin fâidesi sudur: Eger recm bu âyetten önce vâki' olmussa, recmin bu nass ile neshini ileri sürmek ve zinanin cezasi yüz deynek vurmaktir demek mümkün olur. Eger recm cezasinin tatbiki bu âyetin inmesinden sonra vâki' oldu ise, bu takdîrde evli zânîler hakkinda deynek cezasinin mensûhlugu-nu istidlal etmek mümkün görülebilir. Muhakkak olan su ki, burada nesh yoktur, ancak bu âyetin hükmünün sünnetle evli olmayan zânîlere tahsîsI vardir (Ibn Hacer). Müslim Ter., V, 302, 13. hasiye.

[17]
Basliga uygunlugu meydandadir, tafsilâti gelecektir.

[18]
Alî'nin bu sözünü el-Bagavî, el-Ca'diyyâfU. mevkuf olarak rivayet etti. Hâlbuki bu hükmen merfû'dur. Bunu Ebû Dâvüd, en-Nesâî, Ibn Hibbân merfû olarak (yânî Peygamber'in sözü olarak) Ibn Abbâs'tan rivayet etmislerdir.

[19]
Basliga uygunlugu "Sende delilik var mi?" sözünden alinir. Çünkü bunun anlami, eger delilik varsa recm edilmeyecegidir. Bunun birçok yollardan gelen rivayetlerini Müslim Hudûd'da siralamistir: Müslim Ter., V, 287-298 "1691-1699".

[20]
Bunun birkaç rivayeti Ferâiz'de ve baska yerlerde daha bütün olarak geçmisti. Burada getirmekten murâd, "Hacr" kelimesinin tas ma'nâsmi ileri sürenlerin bulunduguna isaret etmektir. Buhârî evli zânîlerin tasla öldürülmeleri görüsünü tercîh ettigini îmâ etmis gibidir... (Kastallânî).

[21]
Basliga uygunlugu, hadîsin son fikrasindadir. Bunu Müslim de Hudûd'da rivayet etmistir.

[22]
Hadîsin son Kismi Müslim'de HudûdKitâbi'nda daha genistir: "... Bunun üzerine Rasûlullah Mâiz'in recm edilmesini emretti, o da recm edildi. Halk Mâiz hakkinda iki firkaya ayrilmisti. Bir kismi: Yemîn olsun Mâiz'in günâhi kendisini sardi ve helak oldu, dedi. Bir kismi da: Mâiz'in tevbesinden faziletli bir tevbe olmaz. Çünkü o Peygamber'e geldi, elini O'nun eli içine koyduktan sonra: Beni taslarla öldür! diye konustu. Böylece iki yâhud üç gün geçti. Sonra Rasûlullah sahâbîleri oturur hâlde iken onlarin yanma geldi ve onlara selâm verdikten sonra oturup: "Mâiz ibn Mâlik için istigfar ediniz" buyurdu. Onlar da: Allah Mâiz'i magfiret eylesin! dediler. Bunun ardindan Rasûlullah: "Mâiz öyle bir tevbe ile tevbe etti ki, eger bir ümmet arasinda taksim edilseydi, onlarin hepsini kaplariyeter artandi" buyurdu {Müslim Ter., V, 292-293 "1695").

[23]
Atâ'nm isaret ettigi vak'a, Buhârî'nin birkaç yerde getirdigi sahîh bir hadîstir

[24]
Ibn Cureyc'in Umer'den haber verdigi sözünü, Saîd ibn Mansûr, Kubeysa'dan sahîh bir senedle rivayet etmistir. Ibn Mes'ûd'un hadîsini de Buhârî, Mevâkitu's-Salât'in

evvellerinde "Namaz keffârettir bâbf'nda getirdi

[25]

el-Buhâri, el-Leys'ten sevkettigi bu ta'lîki et-Târihu's-Sagîfde senedli olarak rivayet etmistir. el-Buhârî bu "Birinci hadîs" sözüyle, Ebû Usmân en-Nehdî hadîsini kasdetmis ve bu bâbda o en açik hadîstir demek istemistir. Bu son fikra, birçok Buhârî nüshalarinda vâki' olmamistir (Aynî).

[26]

Basliga uygunlugu meydandadir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbi'nda Ebû Hu-reyre'den gelmistir. Oradaki hadîste bu zâtin bir kadini öptügü, sonra bundan pismanlik duyarak Peygamber'e gelip bu suçunu haber verdigi, sonra "Gündüzün iki tarafinda, gecenin de yakin saatlerinde dosdogru namaz kil. Çünkü güzellikler kötülükleri (günâhlari) giderir. Bu, iyi düsünenlere bir ögüttür" (Hûd: 114) âyeti indigi bildirilmektedir.

Öpülen kadinin Ensâr'dan oldugu, fakat isminin zikredilmedigi, öpen sahâ-bînin de en sahîh kavle göre Ebu'l-Yeser Ka'b ibn Amr ibn Abbâd el-Ensârî es-Selemî oldugu nakledilmistir.

Peygamber'in o zâta söyledigi son fikradan ve bu âyetten, bes namazin küçük günâh isleyenlere göre tevbe yerine geçecegi ma'nâsi çikar.

[27]

Suâlin cevâbini hadîs açiklayacaktir.

Rasûlullah bu lafzi açikça zikretti, çünkü haddler, kinayelerle sabit olmaz.

[28]

Bu hadîste suçunu ikrar eden kimseye haddlerde imâmin telkîn etmesi, hadd için telâffuz edilmesine zorlayici ihtiyâç bulunan kelimeyi utanmayarak açikça söy-lemesini ögretmesinin cevazi hükmü vardir.

[29]

Bunun bir iki rivayeti yakinda geçti. Müslim de bunun birçok rivayetlerini Hu-dûd'da arka arkaya siralamistir.

Bu hadîste Mâiz ibn Mâlik için büyük bir menkabe vardir. Çünkü tevbe-siyle beraber, temizlenmesinin tam olmasi için kendisine hadd uygulanmasi isteginde çok israr etmis, beser tabîati canin gitmesini gerektirecek bir ikrar üzerinde israr etmemeyi gerektirmekle beraber, ikrarindan geri dönmemis, nefsiyle bunun üzerinde mücâhade etmis ve nefsine karsi kuvvetli olup gâlib gelmistir.

Bunda bir müslümânin hayâtini giderecek cezalarda suçun iyice sabit olmasini arastirmak, canlan mümkin oldugu kadar korumak düstûru da vardir. Çünkü bu kissada Peygamber ona ikrarindan dönmesini tekrar tekrar îmâ etmis, eger zinanin ma'nâsmda hatâ ettigini veya fercden baska yerine dokunmak, öpmek gibi bir sekilde mübaseret ettigini iddia ederse, bu iddianin kabul edilecegine isaret eylemistir (Kastallânî).

[30]

Basliga uygunlugu "Kadin zina ettigini i'tirâf edince onu recm etti" sözünde-dir. Bu hadîs Vekâlet'te Ebû'l-Velîd'den, Surût'ta Kuteybe'den, Nuzûr'da Is-mâîl ibn Ebî Uveys'den olarak geçmisti. Daha baska yerlerde de geçti. Bunu Alti Kitâb sâhibleri de rivayet etmislerdir.

[31]

Umer'In, "Allah'in indirmis oldugu bir fariza" dedigi "Evli bir erkek ile evli bir kadin zina ederlerse, onlari, Allah'in cezasi olarak, recm edin. Allah azizdir, hakimdir"kelâmidir. Bu keyfiyet Hz. Umer'In rivayetine dayanmaktadir. Bu lafzin okunmasi nesholunup hükmü ibkaa olunmustur. Bu lafza âid hadîsler Ebû Dâvûd, Ibn Mâce, Ahmed ibn Hanbel ve Mâlik ibn Enes'in hadîs mecmualarinda mevcûddur.

[32]

Abdurrahmân ibn Avf in bu sözlerini özetlersek, söyle demis oluyor: Ey Mü' minlerin Emîri, böyle yapma! Çünkü hacc mevsiminde halk ayakta iken yol üzeri böyle bir fitneyi ortaya koymak büyük bir ihtilâle sebeb olabilir. Hicret ve sit -net yurdu olan Medîne'ye vardigimizda, orada isleri baglama ve çözmeyi bilen ilim sâhibleri karsisinda bir konusma yapar, bu mes'eleyi onlara söylersen fesadi onlarla beraber daha iyi önlersiniz.

[33]

UmerMn Recm Âyeti diye kasdettigi, 24. hadîsin hasiyesinde metni ve tercümesi verilen "Evli erkek ve evli kadin zina ettikleri zaman onlari kesin olarak taslayin... " sözleridir...

[34]

Umer söyle demistir: Isitiyorum ki, bâzi kimseler Ebû Bekr'in bey'atine i'tirâz ederek hakîkati inkâr etmisler ve ben ölünce bey'at edilecek zâti hazirlamislardir! diyerek Ebû Bekr'e bey'atin târihini ortaya koymus ve bundan kuvvetli seçim olmayacagini bildirmis, bundan sonra söyle demistir: Ben sundan korkarim ki, bize muhalif olan bu zümre, bizden sonra içlerinden birisine, müslümânla-rin mesveretine lüzum görmeyerek bey'at edecekler. Halk ne o halîfeye, ne de bu zümreye tâbi' olmayarak, müslümânlar arasinda harbe sebeb olacaktir... (Tec-rîd Ter., XII, 443).

Bu sözün özeti sudur: Sizin içinizde fazilette ve millete güzel idarecilikle önderlik etmekte Ebû Bekr gibisi yoktur. Bunun içindir ki, onun bey'ati birden bire çabucak olmus, tamamlanmistir. Bundan sonra hiçbir kimse böyle çabucak bir bey'ate tama' etmesin! (Aynî).

[35]

Benû Sâide Sakîfesi, Ensâr'dan Hazrediler'in toplanti yeri olan üstü kapali bir sofadir. Sâide ibn Ka'b ibn Hazrec tarafindan kurulmus olacaktir. Sakîfe, sofa demektir, buna "Sâbât" da denilir ki, Iki evin arasina bir umûmî yolun üstüne yapilan tavandan ibaret olup, altindan yol geçer olacaktir.

Hazrecliler hicretten evvel müslümân olduklari ve Islâm'a pekçok yararliliklari dokundugu için Rasûiullah arasira buraya gelip otururdu. Ebû Bekr'e bey'at da burada yapildigi için, bu Sâide ogullan sakîfesi islâm târihinde taninan yerlerden biri olmustur. (Tecrid Ter., VII. 552)

[36]

Peygamber'in techîz ve tekfini ile mesgul bulunan Alî ve Hâsimîler de bir müddet sonra bey'at etmislerdir. Bu bey'atten geri kalan yalniz Sa'd ibn Ubâde olmustur. Hulâsa"da bildirildigine göre, Sa'd ibn Ubâde Medine'den çikmis, Sâm bölgesinden Havrân'a gitmis ve hicretin ondört veya onaltmci senesinde orada vefat etmistir.

Sa'd ibn Ubâde'nin bu çok yanlis hareketiyle beraber Islâm'a geçen hizmetleri de pek büyüktür. Evvelâ: Akabe bey'atinde bulunmus nakîblerdendir. Ikinci olarak: Bedir'den i'tibâren bütün gazalarda bulunmus, Ensâr'in sancak-dârligi vazifesini îfâ etmistir. Hazrecliler'in seyyidi idi. Çok cömert ve yüksek bir yazici idi. Yazmak, at binmek gibi sporculuklari meshurdu... Allah onlarin hepsinden razi olsun!

Umer'In ve Ebû Bekr'in bu yerinde tedbirleriyle bu çok mühim mes'ele çok iyi bir surette sona ermistir.

[37]

Hadîsin basliga uygunlugu "Erkeklerden ve kadinlardan evli olup da zina eden ve zinasi beyyine ile ... sabit olan.." sözlerindedir.

Hz. Umer'in bu uzunca hutbesi, Islâm'da devlet baskanligi ve âmme velayeti hususunda milletin istisaresi ve rizâsi esâsini koymasi ve ihtiva ettigi eskimez düstûrlar bakimindan çok kiymetlidir.

Islâm'da devlet baskanligi ve âmme velayeti ve idaresi isleri dâima milletin veya seçtikleri vekillerinin istisare ve kararlastirilmasi suretiyle gerçeklesip tes-bît edilir. Onun içindir ki, ilk önceleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde baskanlik kürsüsü üzerinde " Ve bunlarin isleri dâima aralarinda müsavere iledir" (es-Sûrâ: 38)âyeti yazilmis idi. Sonradan bu âyetin yerine "Hâkimiyet kayitsiz sartsiz milletindir" ibaresi konulmustur.

[38]

Bu âyette emrolunan yüz celde, zinadan men' ve zecrin gayet basit, sâde ve her türlü külfet ve mahzurdan ârî, en salim bir yoludur. Bu âyetin inmesinden önce Islâm'da en-Nisâ: 14. âyetleri hükmünce, kadinlar için vefat edinceye kadar ve-yâhud Allah bir yol açincaya kadar evlerde hapis; erkekler için de hâkimin re'y ve takdirine birakilmis bir ceza ile ta'zîr idi; takdir edilmis bir haddi yoktu. Bu âyetin inmesiyle bekârlar hakkinda ikisi de yüz celde ile sinirlandi ve va'd olunan yol gösterilmis oldu. Ki bunda iki taraf için de zina zevkine mukaabil mü-sâvî olarak yeterli zecr ifâde edecek âdil bir te'sîr mevcûd oldugu gibi, zarardan âzâde masraftan uzak olmak i'tibâriyle de birçok cihetten güzellikleri vardir... {Hakk Dîni, IV, 3471).

Buhârî buradaki âyetin birincisini celdenin, yânî deynekleme cezasinin Allah'in Kitabi ile sabit oldugunu beyân etmek için, ikincisini de daha öncesi ile alâkali oldugu için zikretmistir (Aynî).

[39]
Bunun bir rivayeti Ljbâs'ta geçmisti.
Erkegin kadinlasmasi, sesini kadin sesi gibi incelterek söylemesi, kadin gibi kinla döküle yürümesi ve kadin gibi nâz ve sîve izhâr etmesidir, Kadinin erkeklesmesi de sözünde, fiillerinde ve hareketlerinde erkeklere benzemesidir, Islâm içtimâi adabina göre her iki insan nev'inin fazileti, aslî fitratlarini muhafaza etmelerinde bulundugundan fitrat ve tabîate aykiri hareket edenleri Peygamber la'netleyip kovmustur. Sârih Kirmânî'nin beyân ettigi gibi erkegin kadina, kadinin da erkege sözünde ve hareketlerinde benzeyisi bazen fitrî olur. Bunlar hadîsteki kinama ve ta'zîrden müstesnadirlar.
Buhârî bu muhannesler hakkindaki sürgün etme hükmünün diger bâzi ma'-siyetleri bir yerde çok isleyenlere de tatbik edilebilecegine isaret etmis oluyor. Çünkü yer degisiklikliginin insan tabîadndeki bâzi huylarin degismesinde iyilestirici te'sîrleri oldugu sabittir.
[40]
Hadîsin bir rivayeti yakinda "Zinayi i'tirâf bâbi"nda 22 rakami Ile geçmisti. Peygamber Uneys'i kadina gönderdi. Çünkü kadin evli idi. Peygamber Uneys'i, ogluna zina haddi uygulama istegiyle göndermedi. Çünkü zina haddi erkek için arastirilmaz, fakat Imâmin ikrar edene ikrarindan dönmeyi telkîn etmesi müs-tehab olur. Peygamber Uneys'i ancak kadina, kocasinin o adamin ogluyla zina etti isnadinda bulundugunu bildirmek ve eger isterse o adama iftira haddi vurdurmasi yâhud affetmesi hakki oldugunu bildirmek için göndermistir. Allah en bilendir (Kastallânî).
[41]
Siz birbirinizden: Mü'minlerin hüir olanlariyla olmayanlariniz bir dînden, bir cinstensiniz. Iyi niyetle onlarla evlenmek îcâb-i halinde bir erkek için züll degildir. Zina tehlikesi daha büyük bir zülldür. Su kadar ki, bunlari hürre olan kadinlara tercîh etmek de hürrelerin hukukuna tecâvüzdür. Bunun için nikâh altinda hürre bir mü'mine bulunan bir adamin, onun üzerine câriye ile evlenmek asla caiz olmayacagi gibi, hürre bir mü'mineyi nikâh edebilmek kudretine mâlik hürr bir erkegin de câriye ile evlenmesi mekruh veya haramdir. Ve o zaman câriye nikâhi bir zülldür. Imâm Safiî âyetin mehâlik mefhûmunu nazar-i dikkate alarak buna haram demis ise de, Imâm A'zâm kerahetine kaail olmus, haram olan ancak hürre üzerine câriye nikâhina kalkismak oldugunu beyân etmistir... {Hakle Dîni, II, 1330-1331).
Buhârî asillarinda böyle vâki' olmustur, burada hadîs zikretmemistir. Ibn Battal bu bâb'a, bundan sonra gelecek bâbdaki Ebû Hureyre hadîsini baska bir yoldan getirip koymustur... (Aynî).
[42]
Buhârî hadîste gelecek olanla yetinerek ayrica cevâb zikretmedi.
[43]
Bu hadîslerin birer rivayeti Buyû'da da geçmisti.
Câriye zina eder de bu delille sabit olursa, ona deynekleme cezasi vurulur, fakat ayibi yüzüne karsi söylenmez ve bu ayibi ile kendisi azarlanip hakaaret edilmez.
[44]
Bunun bir rivayeti yakinda geçmisti. Buhârî âdeti üzere hadîsin bâzi tarîklerinde gelen tafsilâta Isaret etmistir. Ahmed, Taberânî ve Ismâîlî'nin es-Seybânî'den rivayetlerinde o: Peygamber recm yapti mi? diye sordum da, Abdullah ibn Evfâ: Evet, bir Yahûdî erkegini ve bir Yahûdî kadinini recm etti, dedi, diye gelmistir... (Aynî).
[45]
Bunun bir rivayeti yakinda "Balâtta recm bâbi"nda; bir rivayeti de Nübüvvet Alâmetleri'nde geçmisti.
Bu hadîste birçok fâideler vardir:
a. Zimmî zina ettigi zaman hadd vurulur, bu, cumhur kavlidir.
b. Zimmet ehlinin birbirleri üzerine sâhidliklerinin kabulü.
c. Zimmîler'in nikâhlarinin sahîh oldugu.
d. Yahûdîler'in Tevrat'ta olmayan seyi Tevrat'a nisbet eder olduklari.
e. Allah nakzedip bozmadigi müddetçe, bizden evvelki milletlerin serîatle-ri, kaanûnlan bizim için de geçerli birer kaanûn oldugu. Imâm Ahmed ile Safiî bununla hüccet getirmislerdir (Aynî).
[46]
Tahkîkaatinden sonra, kadinin i'tirâfini tesbîtte mübalaga olmak üzere Peygam-ber'e haber vermesinin ardindan recm etmistir.
Hadîsteki uygulama, basliktaki sorunun olumlu cevâbim ihtiva etmektedir. Hadîs yakinda birkaç kerreler geçti. Nevevî: Adamin Peygamber'den konusmak için izin istemesi, onun daha fakîh, yânî daha anlayisli oldugunun delilidir, demistir (Aynî).
[47]
Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabi, "Namaz kilan önünden geçeni def eder bâbi"nda geçti. Bu hadîs, kisinin ehlinden baskasini edeblendirmesine delâlet etmektedir.
[48]
Bunda da Ebû Bekr'in kizini, Peygamber'in huzurunda ondan izin istemeden edeblendirmistir. Hadîs uzunca bir metinle Teyemmüm bâbi'nda geçti.
[49]
Gayret, kisinin adina ve namusuna leke verecek haletten kendini himaye eyle mek ma'nâsmadir ki, kiskançlik ta'bîr olunur. Ve Allah Taâlâ kullarina rahmet indirmek, hayir ve bol rizk ihsan eylemek ma'nâsmadir (Kaamûs Ter.)
Allah'in kiskançligini Ebû Hureyre'nin rivayetinde Rasûlullah (S): "Mü1-minin Allah Taâlâ'nin haram kildigi seyleri istemememesidir" diye tefsîr etmistir. Abdullah ibn Mes'ûd'un rivayetinde de Rasûlullah: "Allah kullan hakkinda herkesten çok gayret sahibi oldugu içindir ki, kullarina kötü söz ve kötü isten ibaret olan çirkin huylari haram kildi" buyurmustur. Bunlarin birer rivayeti Nikâh'ta geçmisti.
[50]
Basliga uygunlugu "Siyah çocuk" sözünden alinir. Bunun ma'nâsi: Ben beyazim, çocuk siyahtir. O benden degildir; annesi zina etmistir., diye ta'rîz etmektir. Hadîsin fâidesi, renk degisikligi gibi zayif emarelerle çocugun nefyedilme-yecegi, kuvvetli deliller bulmanin zarurî oldugudur. Bunun da bir rivayeti Ta-lâk'ta geçti.
[51]
Ta'zîr, lügatte levm, tevbîh, reddvemen' etmek demektir. Serîatte ise hadd îcâb etmeyen bir suçtan dolayi te'dîb eylemektir. Bu te'dîb icâbina göre hapis, dayak, tokat, kulak çekme, azarlama veya hâkimin surat asarak bakmasi gibi muhtelif sekillerde olur. Bâzi fakîhlere göre, dayak atmanin en azi üç, en çogu otuz dokuz deynektir. Çünkü "Ta'zîr"'m "Hadd" derecesine varmamasi gerekir. "Hadd"in (yânî cezanin) en azi mikdân köleye vurulandir ki, zina iftirasi ve içkide kirk sopadir.
Ta'zîr üç bakimdan Hadd'e benzemez:
a. Ta'zîr, sahislarin hâllerine göre degisir.
b. Ta'zîr'de sefaatte bulunmak caizdir, haddlar için sefaat asla caiz deg!! dir.
c. Ta'zîr sebebiyle telef olan sahis ödenir.
[52]
Allah'in hukuk ve emirleri cümlesinden olup, kemmiyeti nassan bilinen ser'î cezalar: Dînden çikma, zina, hirsizlik, içki, namuslu kadinlara zina isnadi, sakî-lik gibi suçlara âid olanlardir. Bunlarin disinda nassla cezasi ta'yîn edilmemis olan suçlar, ma'siyetler hakkinda ta'zîrler yânî men' ve edeblendIrme cezalari mesru' kilinmistir. Bu hadîslere göre bunlarin a'zamî haddi on deynektir. Bu mikdâri geçmemek üzere ceza ta'yîni, devletin ve hâkimlerin re'y ve ictihâdlan-na birakilmistir.
[53]
Allah'in ta'yîn ettigi hadd"lerden maksad, âyetlerde Allah tarafindan belli mikdârlarda ta'yîn edilen cezalardir ki, bunlar: Zina haddi, hirsizlik haddi, içki içme haddi, iftira etme haddi gibi cezalardir. Bu hadîse göre bu suçlar disinda kalan suçlar ve kabahatlere on kirbaçtan fazla vurulmayacaktir. Ahmed ibn Han-bel ve Sâfiîler'den bir cemâat bu hadîsle amel etmislerdir. Hanefîler'den bâzilarina göre ta'zîrin en azi mikdâri üç sopadir. Bâzilarina göre bu is, hâkimin re'yine kalmistir.
[54]
Basliga uygunlugu "Onlara ceza verici bir tavirla" sözünden alinir Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbi'nda geçmisti.
[55]

Basliga uygunlugu "Götürü pazarlikla aldiklari mallari kabzedip de evlerine tasimadan satis yapanlarin dövülmeleri" fikrasindan alinir. Bunun bir rivayeti Bu-yû'da geçti.

[56] Basliga uygunlugu, Rasûlullah'm, Allah'in haramlarindan birine saygisizlik edilip parçalandigi zaman, dövmek, habsetmek veya sevilmeyecek diger birseyle cezalandirir olmasi bakimindandir. Bunlarin hepsi ta'zîr ve te'dîbde dâhildir. Bunun bir rivayeti "Peygamber'in sifati bâbi"nda geçmisti.

[57] Kadin, kendisiyle zina ettigi iddia edilen adama benzer sifatta bir çocuk getirmis, bu sebeble çocuk anasina nisbetle anilmistir. Zina suçu da, zina iftirasi da isbât edilemedigi için la'netlesme yapilmis, bu suretle kari-koca ayrilmis, baskaca bir hadd uygulanmamistir. Bunun daha genis bir rivayeti Talâk'ta geçmisti.

[58] Nevevî söyle dedi: Bu kadinin kötülük isledigi yayildi, bu kadin kötülük islemekle meshur oldu; fakat onun bu kötü fiillerine beyyine sabit olmadi, kendisi de i'tirâf etmedi. Bu hadîs beyyine veya i'tirâf ile sabit olmadikça, sâdece kötülük isledigi sâyî olmakla hadd vurulmayacagina delâlet etmistir.... (Aynî)

[59] Bu iki grup âyetin zikredilmesi sundandir: Birincisi, zina iftirasina âid haddin hükmünü beyâna delâlet etmekte, ikincisi de bu iftiranin büyük günâhlardan olduguna delâlet etmektedir (Aynî).

[60] Bu da zevcelerine zinan isnâd edenlerin ve bu isnâdlarini isbât edemeyenlerin tâbi' tutulacaklari muameleyi tesbît eden âyettir. Hâsili zina iftirasi, zina gibi çok çirkin ve zevcIyet namusunda gayet mühim oldugundan, bir taraf bakimindan iftira haddi, bir taraf bakimindan da zina haddi makaarrima kaaim olacak olan Hân da böyle mühim bir kurtulustur ki, bunlari Allah kaanûn yapti... Bunlarin daha genis açiklamalari Tefsîr ve diger yerlerde geçmisti.

[61] Bu hadîsin bâzi rivayetleri Vasiyetler ile Tibb'da da geçmis ve açiklamalar oralarda verilmisti. Müslim de bunu îmân'da, "Büyük günâhlari ve en büyügünü beyân bâbi"nda, 145 "89" rakamiyle getirmistir. Hadîsle âyet arasindaki uygunluk meydandadir.

[62] Kölelik kaldirilmistir. Islâm Dîni'nin gayesi de bu idi. fslâm hukukunun ana düstûrlarindan biri, insanlarin hürr dogmasi ve hürr yasamasidir. Onun için Peygamber, hayâti müddetince köleleri yükseltmeye çalismistir. Kölelik disinda insanlarin himayeleri altinda bulunanlar bu gün de vardir, her devirde de bu nevi' kimseler bulunacaktir. Iste bu himaye altinda bulunan zayif kimselere kendileri böyle suçtan uzak olduklari hâlde zina veya diger bir suç isnâd edenler hadîste bildirilen uhrevî cezaya çarpilacaklardir.

[63] Bu hadîs, simdiye kadar birçok kerrcler ayri ayri basliklara delil olmak üzere geçti, Peygamber'in bu isi Uneys'e tahsîs etmesi, Uneys'in de, o kadinin da Eslem kabîlesine mensûb bulunmalanndandir.

88-

KİTABU'D-DİYAT

DİYETLER BABI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

88- KİTABU'D-DİYAT

(Diyetler Kitabı) 1[1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadab etmiştir, ona la 'net etmiştir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamıştır" (en-Nisâ: 93) 2[2]

1[1] ed-Diyât, "ed-Diyet"m cem'İdir. ed-Diye, dâl'in kesri ve yâ'nin lahfîfiyle öldürülen kimse için verilen kan bahâsına denir ki, kanı bahâsıdır. Sarihin beyânına göre aslında masdardır. "el-Vedyu ve'd-Diyetu", "İde" vezninde maktul için vârisine kan bahâsı vermek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).

2[2] el-Buhârî'nin bu âyeti, bu kitabın başında zikretme sebebi, âyet haksız olarak bir mü'mini öldüren kimse için iki şiddetli ceza ihtiva etmekte olup bu cinayeti işleyen şahıs, maktulün veresiyle mal mukaabilinde sulh olursa, bu sulhun diyeti şâmil olmasıdır. Kasden insan öldürmenin hükümleri bundan önceki 92. âyette geçmiştir. Kasden insan öldürmenin dünyevî hükmü: "Ey îmân edenler, maktuller hakkında size kısas yazıldı... "(el-Bakara: 178) âyetinde beyân olunmuş idi, bunun uhrevî hükmü de bu âyette bildirilmiştir.

Âlimlerin cumhuruna göre, cehennemde ebedî kalmak cezası, kaatilin tev-be etmemesine âiddir, tevbesi kabul olunmaz demek değildir. Cumhura göre tevbe eden kaatilin tevbesinin kabul edilip edilmemesi, Allah'ın irâdesine bağlıdır. Cumhur bu hususta Ubâde ibn Sâmit'in Akabe bey'atindeki "Günahkâr kişinin işi Allah 'in İrâdesine bağlıdır, Allah dilerse affeder" maddesi ile "Şiibhesiz ki, ben tevbe ve îmân edenleri, iyi amelde bulunanları, sonra da doğru yolda sebat gösterenleri elbette çok mağfiret ediciyim" (Tâhâ: 82) âyetine ve benzeri delillere tutunmuştur. Şu hâlde cumhurun, âyetteki şiddetli cezayı katli halâl i'tikaad edenlere tahsîs etmiş olmaları kabul olunur. Bu ihtimâli âyetin nuzûl sebebi de te'-yîd eder: Bunun nuzûl sebebi Mikyes ibn Dabâbe adındaki mürteddir. Şöyle ki: Mikyes İbn Dabâbe, kardeşi Hişâm ile beraber müslümân olmuşlardı. Bir gün Dabâbe, kardeşi HİŞâm'ı Neccâr oğulları yurdunda vurulmuş hâlde buldu. Gelip Rasûlullah'a şikâyet etti. Rasûlullah da onunla beraber Bedir sahâbîle-rinden Zubeyr ibn Iyâd el-Fıhrî'yi Neccâr oğulları'na gönderdi, kaatili biliyorlarsa kısas etmesi için Mikyes'e teslîm etmelerini ve eğer biliniyorlarsa diyeti ödemelerini emrediyordu. "Allah'ın Rasûlü'nü işittik, itaat ettik. Kaatili bilmi-yoruz, lâkin diyeti veririz" dediler. Ve yüz deve getirdiler, onlar da aldılar ve Medine'ye döndüler. Yolda gelirken şeytân Mikyes'e şöyle bir vesvese verdi: ' 'Kardeşinin diyetini kabul edeceksin de kendine baş kakmcağı yapacaksın öyle mi? Yanmdakini öldür, cana can olsun; diyeti de kâr kalsın" dedi. Bu vesvese ile Fıhrî'nin bir gafletini gözetip kaya ile başım parçaladı, sonra develerin birine binip gerisini sürerek ve küfrederek Mekke'ye döndü gitti... Rasûhıllah'ın Mekke fethi günü.emân vermediği şahıslardan biri bu idi. Bu kaatil ve mürtedd o gün Ka'be'nin örtüsüne yapışmış olduğu hâlde öldürüldü {HakkDînİ, II, 1425).

1-.......Amr ibn Şurahbîl şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Allah katında hangi günâh en büyüktür? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Allah seni yarattığı hâlde Allah'a bir benzer çağırmandır" buyurdu.

O adam:

— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordu. Rasûlullah:

— "Sonra beraberinde yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir" buyurdu.

O zât:

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedi. Rasûlullah:

— "Sonra komşunun eşiyle zina edişmendir" buyurdu.

Azîz ve Celîl olan Allah, bunların tasdîki olmak üzere şu âyetleri indirdi: ('Onlar ki, A ilah 'in yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezaya çarpar. Kıyamet günü de azabı katmerleşir ve o azabın içinde hor ve hakîr ebedî bırakılır" (ei-

Furkaan: 68-69) 3[3].

2-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Mü'min kişi, kendisine haram bir kan bulaşmadıkça dâima dîninden (mülhem olduğu) bir genişlik içindedir" buyurdu 4[4].

3[3] Hadîsdeki el-Furkaan âyetiyle başlık arasındaki uygunluk meydandadır.

4[4] Mü'minin dîninden mülhem olduğu hakîkat Yüce Allah'ın tevbe eden kullarının tevbelerint kabul buyurup büyük, küçük günâhlarının mağfiret olunması-dır. Ancak şirkten sonra en büyük günâh olan insan öldürmek müstesna. Kanı hürmet edilecek bir mü'minin kanı diğer mü'mine bulaşırsa, artık dînî hayâtı o kimseyi sıkar, ilâhî aftan ümîdsiz yaşar demektir. Fakat cumhurun mezhebine göre şirkten başka bütün ma'siyetler, Allah'ın irâdesine tâbi' olduğundan, baştaki en-Nİsâ âyeti gibi, bu hadîs de sakındırmaya hamlolunmuştur.

3-.......Bize îshâk tahdîs etti: Ben babam Saîd ibn Amr'dan işittim, şöyle tahdîs ediyordu: Abdullah ibn Umer (R): Nefsini içine atan kimseler için hiçbir çıkış ve kurtuluş olmayan işlerin helak edicilerinden biri, kan dökmeye halâl kılıcı bir hakk olmaksızın haram kan dökmektir, demiştir.

4- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Abdullah (ibn Mes'ûd-R): Peygamber (S):

— "(Kıyamet gününde) insanlar arasında verilecek ilk hüküm, kan da'vâları hakkındadır" buyurdu, demiştir 5[5].

5-.......Bize Atâ ibn Yezîd tahdîs etti. Ona da Ubeydullah ibn Adiyy tahdîs etti. Ona da Zuhre oğulları'nın yeminli dostu olan el-Mıkdâd ibn Amr el-Kindî tahdîs etmiştir. Bu zât, Bedir'de Peygamber (S) ile beraber hazır bulunmuştu; o şöyle demiştir: Bir kerresinde RasûluIlah(S)'a:

— Yâ Rasûlallah! Ben bir kâfirle karşılaşsam, onunla vuruşsak da o benim elimi kılıcı ile vurup koparsa, sonra benden kaçıp bir ağaca sığınsa da "Ben Allah için müslümân oldum ("Lâ ilahe ilte'Hâh")" dese, onu bu tevhîd kelimesini söyledikten sonra öldürebilir miyim? dedim.

Rasûlullah:

— "Hayır sen onu öldürme!" buyurdu.

— Yâ Rasûlallah! O benim iki elimden birisini kesti kopardı da, tevhîd kelimesini elimi kopardıktan sonra söyledi, ben onu öldürebilir miyim? dedim. Rasûlullah:

— "Sakın onu öldürme! Eğer öldürürsen o senin onu öldürmezden evvelki vaziyelindedir! (Çünkü müslümân olmuş kanı ma'sûm-dur.) Sen de onun söylediği

5[5] Bu hadîsten hukukî da'vâ ve hükümlerin en mühimmi kan da'vâsı olduğu anlaşılır. Bu hadîs, "Kulun ilk hesaba çekileceği şey namazdır" hadîsine muhalif değildir. Çünkü konumuz olan hadîs sırf kul hakkı hususunda görülecek da'vâ-yı göstermektedir {Müslim Ter., V, 264).

tevhîd kelimesini söylemezden evvelki vaziyetindesin (çünkü kanın kısas ile mübâh olmuştur)" buyurdu 6[6].

Ve Habîb ibn Ebî Amrete, Saîd ibn Cubeyr'den söyledi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mıkdâd'a:

— "Ey Mıkdâd!Mü'min bir kişi, kâfirlerden meydana gelen kavminin beraberinde îmânını gizlese de (selâmete erişince) îmânını açığa çıkarsa, bunun üzerine sen de onun (îmânına i'timâd etmeyerek) öldürsen (bu doğru olmaz). Nitekim sen de hicretten önce Mekke'de îmânını böyle gizliyordun!" buyurdu 7[7].

1- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'(Kim bir canı, bir can mukaabilinde veya yeryüzünde bir fesâd çıkarmaktan dolayı olmayarak öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur.) Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları diriltmiş gibi olur.,, "

(el-Mâide: 32).

ibn Abbâs, son fıkranın tefsiri hakkında: Kısas nev'inden bir hakk müstesna, öldürülmesi haram kılınan bir kimseyi öldürülmekten kurtaran, sanki bütün insanları kurtarmış gibi olur, demiştir 8[8].

6[6] Hadîsin zikredilen âyete uygunluğu, içinde müslimân olmuş bir nefsi öldürmekten büyük bir nehy bulunması bakımındandır. Bunun bir rivayeti Mağâzî'de Bedir gazvesi'nde geçmişti.

7[7] Bezzâr, Dârakutnî ve Taberânî'nin rivayetlerinde bunun evveli şöyledir: Rasûlullah, Mtkdâd'ın içinde bulunduğu bir kıt'ayı sefere göndermişti. Bunlar vazî-feli oldukları düşman üzerine vardıklarında düşmanı dağılmış bir hâlde buldular. Yalnız zengin birisini malının başında buldular. Bu adam müslümânları görün-ce "Lâ ilahe İlle 'ilâh'1 demişti. Fakat Mıkdâd, onun şehâdet kelimesine ehemmiyet vermeyip öldürdü. Seferden döndüğünde bu, Peygamber'e söylendi. Peygamber: "Yâ Mıkdâd! ıLâ ilahe ille'llâh " diyen bir kişiyi öldürdün mü?" diye tekdir buyurdu. Bunun üzerine "Ey îmân edenler! Allah yolunda harbe çıktığınız zaman meselelerin tam açıklanmasını bekleyin. Size selâm verene, dünyâ hayâtının geçici menfâatini arayarak: Sen mü 'min değilsin! demeyin... " (en-Nisâ: 94) âyeti indi. Sonra Rasûlullah: "Ey Mıkdâd!..." buyurdu.

8[8] İbn Abbâs'ın bu sözünü el-Bezzâr ile Taberânî el-Kebîr'dc senediyle rivayet etmiştir.

Çünkü haksız olarak birini öldüren kaatil, umumiyet üzere hayât hakkını tanımamış, kanların hürmetini,

6-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'meş'ten; o da Abdullah ibn Murre'den; o da Mesrûk'tan; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Haksızca öldürülen her nefsin öldürülme günâhından muhakkak bir pay ilk Âdem oğlu üzerine de olur'' buyurmuştur 9[9].

7-....... Bize Şu'be tahdîs etti: Bana Vâkıd ibn Abdillah haber verip, babası Muhammed ibn Zeyd'den söyledi, o da Abdullah ibn Umer(R)'den işitmiştir ki, Peygamber (S) -Veda Haccı'nda Akabe cemresi yanında insanların toplanması sırasında-:

— "Benden sonra bir birlerinizin boyunlarını vuran kâfirlere dön-meyiniz!" buyurmuştur 10[10].

8-.......Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Veda Haccı'nda bana "İnsanları sustur!" diye emretti de, yaptığı hutbede: "Benden sonra kâfirlerin âdetine dönüp birbirlerinizin boyunlarını vurmayınız!" buyurdu.

---

nefislerin ismetini parçalamış, nefis öldürmeye yol açmış, başkalarına da cür'et vermiş olur. Bu sebeble bir kimseyi öldüren, herkesi öldürmüş gibi Allah'ın gazabına ve büyük azabına hakk kazanır da hayât hakkı kalmaz, kanı heder ve öldürülmesi vâcib olur... Her kim de bir nefsi diriltir, yânî affetmek veya öldürülmesine mâni' olmak veya herhan-gibir helak sebebinden kurtarmak suretiyle hayâtının bekaasına sebeb olursa, sanki insanların hepsini diriltmiş, birine yaptığım hepsine yapmış gibi olur... Her iki fıkradaki teşbihlerden maksad, nefs öldürmenin zararı, nefs kurtarmanın da menfâati âmm olduğunu açıkça anlatmak ve bunun için katle karşı kısâsen ve yeryüzünde fesâd cürmüne karşı kati ve îdâmın meşrûiyyetini tesbît ve öldürmeye taarruzdan korkutmak ve hayâtı muhafazaya rağbetlendirme-dir... {Hakk Dîni, II, 1657-1658))

9[9] Bunun bir rivayeti Âdem'in yaratılması bâbı'nda geçmişti.

Her öldürme cinayeti günâhından ilk Âdem oğlu'na pay olması, öldürme âdetini ilk başlatan kimse olmasındandır.

Âdem'in oğlu Kaabil'in, kardeşi Hâbil'i öldürmesi kıssası el-Mâide: 27-31. âyetlerinde anlatılmaktadır.

10[10] Yânî bunu halâl kılıcılar olmayın yâhud fiilleriniz müslümânlann boyunlarm-vurmakta kâfirlerin fiillerine benzer olmasın. Bunun bir rivayeti Ilim'de geçti, Inşâallah Fitneler'de de gelecektir.

Bu hadîsi Ebû Bekre ile İbn Abbâs da Peygamber'den rivayet ettiler [11][11]

9-.......Bize Şu'be, Firâs'tan; o daeş-Şa'bî'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Büyük günâhlar Allah 'a ortak tanımak, ana-babaya isyan etmek -yâhud: Gamûs yemini yapmak-" buyurdu. Râvî Şu'be böyle şekkli söyledi.

Muâz ibn Muâz el-Anberî şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: "Büyük günâhlar, Allah 'a ortak tanımak, gamûs yemini etmek, ana-babaya âsî olmak -yâhud: İnsan öldürmektir-" buyurdu [12][12].

10-....... Bize Ubeydullah ibn Ebî Bekr tahdîs etti ki, kendisi Enes ibn Mâlik(R)'ten işitmiştir. Peygamber (S): "Büyük günâhlar..." buyurdu.

Ve yine bize Amr (ibn Merzûk) tahdîs etti: Bize Şu'be, İbnu Ebî Bekr'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Büyük günâhların en büyüğü Allah 'a şirk koşmak, nefis öldürmek, ana-babaya ezâ etmek ve yalan söz söylemek -yâhud: Yalan şâhidliği yapmaktır-" buyurdu [13][13].

11-....... Bize Ebû Zabyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Usâme ibn Zeyd ibn Hârise(R)'den işittim, o tahdîs ederek şöyle dedi: Rasû-lullah (S) bizi Cuheyne kabilesinden el-Huraka boyu üzerine cihâda göndermişti. Bizler sabah vakti o kavme baskın yaptık ve onları bozguna uğrattık. Ben, Ensâr'dan bir adamla beraber onlardan bir kimseye kavuştuk. Biz onu kuşatıp yakalayınca "Lâ ilahe ille'llâh "dedi. Bu tevhîd sözü üzerine Ensârî arkadaşım ondan kendini çekti. Fakat ben mızrağımı ona sapladım ve onu öldürdüm. Medine'ye geldiğimizde bu hâdise Peygamber'e ulaştı da bana:

---

[11][11] Ebû Bekre ile İbn Abbâs'ın bu rivayetleri Hacc'da geçti.

[12][12] Bunun bir rivayeti Eymân ve'n-Nuzûr'da geçti; buradaki başlığa uygunluğu "İnsan öldürmek" fıkrasındadır. Gamûs yemîni, orada da açıklandığı üzere, sahibini günâha yâhud ateşe daldıran yemîn demektir

[13][13] Hadîsin birer rivayeti Şehâdetler, Mağâzî, Edeb... Kitâbları'nda geçmişti.

— "Yâ Usâme! Sen o adamı 'Lâ ilahe ille'llâhu' demesinin ardından niçin öldürdün?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! O bu sözü ancak ölümden sığımcı olarak söylemiştir, dedim.

Rasûlullah:

— "Sen onu *Lâ ilahe iüe'Üâh' demesinin ardından niçin öldürdün?" buyurdu ve bu soruyu bana karşı devamlı tekrar ediyordu.

Nihayet ben:

— Keski bu günden önce müslümân olmayaydım! diye temem-nî ettim 14[14].

12-....... Bize Yezîd ibn Ebî Habîb el-Mısrî, Ebû'l-Hayr'dan; o da es-Sunabihî'den tahdîs etti ki, Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Ben Akabe gecesinde Rasûlullah (S) ile bey'at etmiş olan na-kîblerden birisiyim. Biz o gece Rasûlullah'a şu şartlar üzerine bey'at ettik: Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmemek, iftira etmemek, âsî olmamak, bunlara sâdık kaldığımız takdirde cennetle müjdelenmek, bu günâhlardan birini işlersek bunun hükmünün Allah'a âid olduğu (üzerine) 15[15].

13-....... Bize Cuveyriye, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim biz müslümân-lara silâh çekip kıtal ederse artık o kimse biz müslümânlardan değildir" buyurmuştur.

Bu hadîsi Ebû Mûsâ el-Eş'arî de Peygamber(S)'den rivayet etmiştir 16[16].

14[14] Bu, Mekke fethiden önce Gâlib ibn Abdillah komutasında gönderdiği yüzotuz mevcûdlu bir seriyyedir, Usâme'nin, Rasûlullah'ın bu soruyu tekrar tekrar sorması ve azarlamasından çok sıkıldığım, sonundaki temennisi belâgatle ifâde etmektedir.

15[15] Bunun bir rivayeti îmân'da ve daha sonraki kjtâblarda geçti.

16[16] Bu şiddetli tehdîd, bu adam İslâm camiasından çıkar ve teybe ederse, tevbesi kabul olunmaz,

14-.......Bize Eyyûb ve Yûnus, el-Hasenu'l-Basrî'den tahdîs ettiler ki, el-Ahnef ibnu Kays şöyle demiştir: Ben (Alî ile Muâviye arasındaki Sıffîn harbi sırasında) şu adama (Alî ibn Ebî Tâlib'e) yardım etmek için gidiyordum. Bana Ebû Bekre kavuştu da:

— Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ben:

— Şu adama yardım edeceğim! dedim. O bana şöyle dedi:

— Haydi geri dön! Çünkü ben Rasûlullah(S)'tan işittim: "İki müslümân kılıçlanyle karşılaştıkları zaman ölen de, öldüren de ateştedir" Duyuruyordu. Ben: Yâ Rasûlallah, öldüren böyledir amma ölene ne oluyor? diye sordum. Rasûlullah: "Ölen de arkadaşını öldürmeye hırslı idi" buyurdu 17[17].

"Hitamuhu misk" (et-Tatfîf: 26) olması niyâzıyle Ondördüncü Cildin Sonu

Ve Haddlerde İkrar Babı

"Ey îmân edenler, maktuller hakkında size kısas yazıldı. Hürr, hürr ile; köle, köle ile; dişi, dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin lehinde maktulün kardeşi tarafından cüzf birşey affolunursa (hemen kısas düşer). Artık Örfe uymak, onu güzellikle ödemek (lâzımdır).

Bu, Rabb 'inizden bir hafifletme ve rahmettir. O hâlde

kim bundan sonra tecâvüzde bulunursa, onun için pek aCltlCl bir azâb Vardir" (el-

---

cehennemlik olur ma'nâsına değil, bu büyük günâhtan sakındırmak içindir.

17[17] Bunun da bâzı rivayetleri îmân'da ve daha başka yerlerde geçti. Bütün bu hadîsler ve benzeri rivayetler İslâm Dîni'nin beşer hayâtına ne derece kıymet verdiğinin demleridirler.

Bakara: 178) 18[18].

3- Hâkimin, Katl Suçuyla İttihâm Edilen Kişiyi Sorguya Çekmesi, Nihayet Suçunu İkrar Ederse Hadd Uygulaması Ve Haddlerde İkâr Babı

15-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir Yahûdî, (Ensâj-'dan) bir cariyenin başını iki taş arasında ezmişti (ve zînetlerini almıştı). (O câriye ölmek üzere iken Peygamber'in huzurunda:)

— Sana bu cinayeti kim işledi? Fulân mı, fulân mı? diye sorulup, nihayet Yahudi'nin adı anılınca, câriye başı ile "Evet" işareti yaptı.

Bunun üzerine Yahûdî yakalanıp getirildi. Bu fiili devamlı soruldu, nihayet bu cinayeti ikrar edince, onun da başı taşla ezildi 19[19].

4- Bâb: Bir Şahıs Diğer Bir Şahsı Taşla Yâhud Deynekle Öldürdüğü Zaman (Öldürdüğü Şeyle Mi, Yoksa Kılıçla ' Mı Kısas Yapılır)? 20[20]

16-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Medîne'de bir câriye kadın üzerinde gümüş zînet eşyaları olduğu hâlde dışarı çıkmıştı.

18[18] Bu âyet, kısasın vücûbunu, ve bu vücûbun ancak ehlinden afv ile düşebileceğini ve bu affın efdâliyet ve evleviyetini, bununla beraber afv sırasında mal üzerine sulh olmanın da cevazını tesbît etmektedir. Kısas, lügatte misliyle mukaabele etmektir, herhangibir hakkı misliyle takas etmek demektir.

Dişinin erkek, erkeğin dişi mukaabilinde kısasen kati olunacağında imamlar arasında ittifak edilmiştir. Bunu te'yîd ve tefsir edici olmak üzere el-En'âm Sûresi'ndeki 45. kısas âyetinde "Nefis nefisle" buyurulmuş ve bununla kısas ta aranan mUmâselet ve müsavat, nefs ve can mümâseleti olduğu gösterilmiştir ve hayât hakkı herkes için müsâvîdir ve kısas bu müsavata dayanır. Maktul kim olursa olsun, onun kaatili veya muhtelif kaatilleri, o maktulden fazla hayât hakkında mâlik değillerdir... (Hakk Dîni, I, 602).   .

19[19] Hadîs bundan sonraki bâbda daha geniş gelmektedir. Bunun bir rivayeti Hu-sûmetler'de de geçmişti.

20[20] Buhârî, âdeti üzere, ihtilaflı konularda hadîste gelecek cevâbla yetinip başlığı soru hâlinde bırakmıştır. Hadîse göre bunun cevâbı "Öldürdüğü şeyle öldürülür" olacaktır.

Enes dedi ki: Bir Yahûdî o kadına bir taş atmış.

Enes dedi ki: Yaralı kadın ölmek üzere iken Peygamber'in yanına getirildi. Peygamber (S) ona:

— "Seni fulân kimse mi öldürdü?" diye sordu.

Kadın ("Hayır" ma'nâsına) başını yukarı kaldırdı. Peygamber soruyu tekrar etti ve:

— "Seni fulân kimse mi öldürdü?" buyurdu.

Kadın yine ("Hayır" yerine) başını kaldırdı. Peygamber üçüncü defasında:

— "Seni fulân kimse mi öldürdü?" diye sordu.

Bu sefer kadın "Evet" ma'nâsına başını aşağıya indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah o Yahudi'yi çağırttı (da soruşturma yapıp suçunu i'tirâf edince) onu da iki taş arasında öldürdü 21[21].

5- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine (şunu) yazdık:

Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır; yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bunu sadaka olarak bağışlarsa o, kendisine keffârettir* Kim Allah hn indirdiği hükümlerle hükmetmezse, onlar zâlimlerin tâ kendileridirler" (ei-Mâide: 45) 22[22].

21[21] Başlığa uygunluğu meydandadır. Fakat bu konuda imamlar arasında görüş ayrılığı vardır. Yânı öldürdüğü âletle mi, yoksa kılıçla mı kısas edileceğinde ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Tafsilâtı geniş şerhlerde ve fıkıh kitâblanndadır.

22[22] Demek ki, kısas, şâri'in nazarında icrası istenmiş olduğu İçin değil, "Ey salim akıl sahihleri, kısasta sizin için (umûmî) bir hayât vardır, tâ ki sokmasınız" (el-Bakara: 179) medlulü üzere, hayât hakkına saldırı ve tecâvüz vahşetlerinden, cinayetlerinden beşer hayâtım korumak için meşru' kılınmıştır. Gerçi kısas dahî bîr telef etmeyi içine almaktadır ve bir zarara zarar ile mukaabele gibi düşünülebilir. Fakat bu telef etme, hayât hakkını kaldıran bir cinayet ve vahşeti telef etmedir. Bu ise hayât hakkının yaşaması demektir. Bunun için dünyâda adalet ve müsavata kısastan daha büyük bir misâl gösterilemez ve zâten

17-.......Bize el-A'meş, Abdullah ibn Murre'den; odaMesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlul-lah (S) şöyle buyurdu: "Allah'tan başka (ibâdete lâyık) tanrı bulunmadığına ve benim A ilah 'in Rasûlü olduğuma şehâdet etmekte olan müs-lümân bir kimsenin kanı halâl olmaz, ancak şu üç şeyden biri ile halâl olur: Maktulün hayâtı karşılığında öldürülmesi, zina edenin evli olması, İslâm Dînî'nden çıkıp müslümân cemâatini terketmesi!" 23[23].

6- Taşla Kısas Yapan Kimse Babı

18-.......Bize Şu'be, Hişâmibn Zeyd'den; o daEnes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir Yahûdî, üzerindeki gümüş zînet eşyalarım almak için bir cariyeyi taş ile öldürdü. Ölmeye yüz tutmuş olduğu hâlde bu câriye Peygamber(S)'in yanına getirildi. Peygamber ona:

— "Seni fulan kimse mi Öldürdü?" diye sordu. Kadın başıyle "Hayır" diye işaret etti.

Peygamber ikinci defa bir ismi zikrederek sordu. Kadın yine başıyle "Hayır" diye işaret etti. Üçüncü sorusunda ise kadın başıyle "Evet!" diye olumlu bir işaret verdi. Bunun üzerine Peygamber o Yahudi'yi iki taş ile öldürdü 24[24].

---

kısasın ma1-nâsı eşitlik ve tam dengeleme demektir. Hayât hakkını yok eden bir cânînin yaşama hakkı olmadığını gözü ile görmesi ne büyük bir adalet manzarasidır. Sonra hakk ve adlin bu hâkimiyet manzarası altında hayât hakkının kendi kes biyle silinmesini gören bir kimseyi affedip de kendisine yeniden bir hayât hakkı bahşetmekte de Öyle yüksek, öyle kudsî bir ihsan manzarası vardır ki, beşeriyet âleminde bundan daha güzel, daha yüksek bir ihsan misâli gösterilemez {Hakk Dîni, II, 1693).

23[23] Hadîsle âyet arasındaki uygunluk "Ne/s nefse mukaabildîr" sözündedir. Bu hadîste kısas sebebleri öldürme, zina ve dînden dönme suçlarına hasrolunmuştur. Bâzı âlimler öldürme sebeblerini on sayısına kadar çıkarmışlarsa da bir bakımdan bütün bunlar hadîsin üçüncü fıkrası olan "İslâm camiasından çıkan, dîninden dönen mürtedd ve kâfir" fıkrasında toplanırlar.

24[24] Hadîsin bir iki rivayeti yakında geçti, orada "İki taş arasında ezerek öldürdü" şeklinde idi. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır

7- Bâb:

"Her kimin bir kimsesi öldürülürse, iki şeyden hangisi kendisi hakkında hayırlı ise onu isteyebilir (yânı iki şey arasında muhayyerdir; ya kendisine diyet verilir, ya maktulün ehli kısas ettirir)"

19-.......Bize Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etti: Huzâahlar, Câhiliyet günlerinde öldürülmüş bir Huzâalı adama karşılık Leys oğullarından bir kimseyi Mekke fethi yılında öldürmüşlerdi. Rasûiul-lah(S)'a haber verilince, hemen ayağa kalktı, yaptığı hutbesinde şunları söyledi:

— "Şübhesiz Allahfîlin ordusunu Mekke'ye girmekten habset-miştir, Allah Mekkeliler üzerine kendi rasûlü ile mü'minleri saldırt-mıştır. Haberiniz olsun: Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadığı gibi, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. Biliniz ki, o ancak bana da yalnız bir gündüzün bir saatinde halâl kılınmıştır. Bilmiş olunuz ki, işte bu saatimde Mekke benim için de haramdır. Mekke'nin dikeni bile koparılmaz, ağacı kesilmez, yitiğini kimse elini uzatıp alamaz, ancak sahibini aramak için arayıp i'lân edici kimse alabilir. O hâlde her kimin bir kimsesi öldürülürse, iki şeyden hangisi kendisi hakkında hayırlı ise, onu isteyebilir (yânî iki şey arasında muhayyerdir: Ya kendisine diyet verilir, yâhud maktulün ehli kısas ettirir)/"

Bu hutbe üzerine Yemen ahâlîsinden olup Ebû Şâh denilen bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Şu söylediklerini benim için yaz! dedi.

Rasûlullah da:

— "Bunları Ebû Şâh için yazın!" emrini verdi.

Sonra Kureyş'ten bir zât ayağa kalktı, o da:

— Yâ Rasûlallah! Izhır otu müstesna olsun! Çünkü biz onu eylerimizin inşâsında ve kabirlerimizde kullanıyoruz! dedi.

Rasûlullah:

— "Izhır müstesna olsun!" buyurdu.

Ubeydullah, Şeybân'dan fîl lafzı hususunda Harb ibn Şeddâd'a mutâbaat etti. Bâzı kimse de (yânî şeyh Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî) Ebû Nuaym'dan "Allah Mekke'de katli haram kılmıştır" şeklinde söyledi. Ubeydullah da: "Yâhud da maktulün ehli kısas yaptırır" şeklinde söylemiştir 25[25].

20-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: İsrâîl oğullan'nda kısas vardı, fakat onlarda diyet yoktu. Yüce Allah, Kitâb'mda bu ümmete hitaben: "Ey îmân edenler, maktuller hakkında size kısas yazıldı. Hürr, hürr ile; köle köle ile; dişi dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin lehinde maktulün kardeşi tarafından cüz T birşey affolunursa, artık örfe uymak, onu güzellikle ödemek lâzımdır... " {d-Bakara: 178) buyurdu.

İbn Abbâs "Fe men ufiye" kavlini tefsir ederek, şöyle dedi: Afv, amden öldürmede maktulün velîsinin kaatilden diyet kabul etmesidir (ve kanı terketmesidir).

Yine İbn Abbâs: "FeHtibâun bVl-ma'rûf" da maktulün velîsinin kaatilden ma'rûf veçhile diyeti istemesi ve kaatilin de o diyeti güzellikle ödemesidir, dedi 26[26].

25[25] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın hadîsin lafzından olması yönündendir. Bu-hârî burada hadîsi iki yoldan getirmiştir. Biri Ebû Nuaym FadI ibn Dukeyn'-den; o da Şeybân ibn Abdirrahmân'dan; o da Yahya İbn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den. Bu yoldan gelen hadîs, İlim Kitabı, "İlmin yazılması bâbı"nda geçti...

İkinci yol, Abdullah ibn Recâ el-Müsennâ el-Basrî yoludur ki, bu, ta'lîk sûretindedir...

Buhârî getirdiği mutâbaalarda da bâzı lafız farklarını tesbît etmektedir.

26[26] Başlığa uygunluğu, maktulün velîsinin kısası terkedip diyete razı olması, diyet almada ve kısasta tercih hakkının, maktulün velîsine âid bulunması ve bunda kaatilin rızâsının şart olmaması yönündendir. Buhârî'nin bu başlıktan maksadı da bu idi (Aynî).

İsrâîl oğulları şerîatinde mümâselet ma'nâsında kısas vardı, fakat diyet yoktu. îsâ Peygamber'in şerîatinde ise yalnız diyet vardı, kısas yoktu. Bu sabit olunca tslâm şerîati bunların ikisini birleştirmek, ifrat ve tefrît olmaksızın tam orta ve denk bir adalet kurmakla seçkin olmuştur (Kastallânî).

İslâm Peygamberi'nden evvel insan öldürmeye karşı Nasârâ yalnız affın vü-cûbuna kaail oluyorlardı. Yahûdîler'in hükümlerinde de afv yok, yalnız öldürmek vardı. Maamâfîh Buhârî ve Nesâî'nin rivayetleri veçhile İsrâîl oğullan diyeti öldürmekten önde tutuyorlar, lâkin bu iki hükümden herbirinde aşırılık yapı-yorlardı... Diyete gelince onda da zulmederler ve ekseriya eşraftan olanların diyetini diğerlerinin birkaç katı yaparlardı... İşbu âyet İndi. Kısasın vücûbunu ve bu vücûbun ancak ehlinden afv ile düşebileceğini, bu

8- Haksız Olarak Bir Adamın Kanını İsteyen Kimse(Nin Hükmünü Beyân) Babı

21-....... Bize Nâfi' ibn Cubeyr, Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'a insanların en sevimsiz olanı üç sınıftır: a. Harem içinde zulüm ve haksızlık eden; b. İslâm camiası içinde Câhiliyet âdetini araştırıp, onu bulup yaşatmak isteyen (mürteci'), c. Haksız yere dökmek için ma'sûm bir kişinin kanım külfetle araştıran'' 27[27].

9- Hatâ İle Öldürmede Maktulün Velîsinin Kaatilden Affı, Maktulün Ölmesinden Sonradır Babı

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud günü harb sırasında İblîs insanların içinde:

— Ey Allah'ın kulları, arka tarafınızdan sakınınız! diye bağırdı.

Bu ses ile mücâhidlerin önde bulunanları, arka taraftakiler üzerine döndüler, (onları düşman sanarak hücum ettiler). Nihayet Hu-zeyfe'nin babası el-Yemân'ı öldürdüler.

Huzeyfe:

— (Ne yapıyorsunuz?) O babamdır, o babamdır! (Onu öldürmeyin!) diye bağırdı (Fakat onu işitmediler) ve yanlışlıkla Yemân'ı öldürdüler.

Huzeyfe yanlışlıkla olan bu öldürmeye karşı:

---

affın efdaliyet ve evlevi-yetini, bununla beraber afv sırasında mal üzerine sulh olmanın da cevazını tesbît ederek Yahûdîler'in affın meşru' olmadığına ve diyetin kısastan önde bulunduğuna dâir olan hükümlerini ve kısâsen katlin asla meşru' olmadığına kaail olan Nasârâ hükümlerini ve insanlık eşitliğine riâyet etmeyip şeref da'vâsiyle teaddî ve tecâvüze giden Arab âdetleri ve hükümlerini kaldırdı ve hayât hakkında eşitliği te'sîs ve i'lân etti (Hakk Dîni, I, 600-601).

27[27] Haremden maksad Mekke Haremi'dir. Mescidi Haram, Ka'be'yi çevreler. Mescidi Harâm'ı da her taraftan kuşatan sahaya "Harem" ve "Mekke Haremi" ta'bîr olunur. Bu sahanın ağacı kesilmemek, hayvanları avlanmamak, haksızlık yapılmamak gibi buraya mahsûs şer'î hükümler vardır. Tafsilât Hacc Kitabı'ndadır.

— Allah sizleri mağfiret eylesin! demekle yetindi.

Râvî: Uhud günü müşrikler bozulmuş, hattâ onlardan bir topluluk Taife kadar kaçıp onlara katılmışlardı, demiştir [28][28].

10- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bir müzminin diğer bir mü'mini, yanlışlık eseri olmayarak öldürmesi yakışmaz. Kim bir mü 'mini yanlışlıkla öldürürse, mü ymin bir köleyi azâd etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzımdır.

Meğer ki, onlar o diyeti sadaka olarak bağışlamış olsunlar. Eğer öldürülen mü'min olmakla beraber size düşman bir kavimden ise, o zaman öldürenin bir köle azâd etmesi lâzımdır. Şayet kendileriyle aranızda andlaşma olan bir kavimden ise, o vakit mirasçılarına bir diyet vermek ve bir de mü 9min bir köle azâd etmek gerekir. Kim bunları bulamazsa Allah 'tan tevbesinin kabulü için birbiri ardınca iki ay oruç tutması îcâb eder. Allah herşeyi bilendir, gerçek hüküm ve hikmet Sâhİbİdİr" (en-Nisâ: 92) [29][29].

---

[28][28] Başlığa uygunluğu "Allah sizleri mağfiret etsin" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı: "Ben sizi affettim"dir. Zîrâ müslümânlar, Huzeyfe'nin babası Yemân'ı yanlışlıkla öldürmüşlerdi. Huzeyfe, Peygamber tarafından verilen diyeti de müslümânlara sadaka etmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "Ib-lîs'in sıfatı bâbı"nda da geçmişti. el-Yemân'm bu öldürülme kıssası Tecrîd Ter., II, 382 "316" rakamlı hadîsin haşiyesinde genişçe olarak verilmiştir.

[29][29] Bu âyet, diyetler hususunda bir asıldır. Allah bunda iki diyet ile üç keffâret zikretmiştir... (Aynî).

Her kim bir mü'mini hatâen öldürürse, îcâbı, bir mü'min köle veya cariyeye hürriyet verip azâd etmek ve maktulün veresesine teslîm olunacak bir diyet verilmektir...

Bir köleyi hürriyete kavuşturmak, Allah hakkı olarak bir keffâret; diyet de kul hakkı olarak bir tazmindir. Bir mü'minin öldürülmesine bu suretle biri Allah hakkı, biri de kul hakkı olmak üzere iki hakk ilgilenir. Hayât, evvelemirde Allah hakkıdır, hürriyet de bir nevi' hayâttır, bu da Allah hakkıdır. Allah'ın kullarından bir mü'minin Allah hakkı olan hayâtı yok edilmesine mukaabil, diğer bir mü'min kula hürriyet bahşederek yeni bir hayât kazandırmak, yanlışlıkla kaatil olan bir mü'minin günâhım örtmeye vesile olacak en güzel ve en münâsib bir keffârettir ki, bunda bir cihetten bir ceza, bir cihetten de bir ibâdet ma'nâsı vardır. Kati, amden olsa idi, bu günâh keffâret ile örtülemezdi. Fakat hatâ az çok bir dikkatsizliği içine almakla beraber küllî olarak sakınmak ve muavenete lâyıktır. Bunun için keffâretinin affı bahis konusu olamaz. Sonra Allah hakkı olan hayâttan, maktulün bir istifâdesi vardı, hayât hakkına mâlik idi. Kaatil, yanlışlıkla da olsa bunu gidermiş bulunduğundan ve hiçbir hakk heder edilemeyeceğinden, buna karşı sırf bir tazmîn olmak üzere maktulün yerine, kalıp malından faydalanacak olan vârislerine bir diyet verilmek de bir kul hakkıdır. Ve hatâen kaatil olan bunda da muavenete lâyıktır. Bunun için hısımları varsa diyete ortak olmalıdır.

11- Bâb: Şahıs, Öldürmeyi Bir Kerre İkrar Ederse Bu İkrarı İle Öldürülür

23-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Bir Yahûdî, bir cariyenin başını iki taş arasında ezdi. Ölmek üzere olan kadına:

— Bunu sana kim yaptı? Fulân kimse mi, Fulân kimse mi? diye soruldu.

Nihayet o Yahudi'nin ismi söylenince, kadın başıyle "Evet" diye işaret etti. Yahûdî yakalanıp getirildi, soruldu, o da suçunu i'tirâf edince Peygamber (3) emretti de onun başı da taşla ezildi.

Râvî Hemmâm ibn Yahya "İki taşla ezildi" diye söylemiştir 30[30].

12- Erkeğin, Kadını Öldürmesi Babı

24-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir Yahûdî erkeğini, üstündeki gümüş zînetlerini almak için öldürdüğü bir câriye kadına mukaabil öldürmüştür 31[31].

13- Yaralamalarda Erkekler İle Kadınlar Arasında Kısas (Yapılması) Babı

Vârislerin bunu affetmeleri de bir muavenettir. Bundan dolayıdır ki, afv ve ibra yerine "Tasadduk" ta'bîriyle bu muavenete tergîb edilmiştir. İşte İslâm yurdunda bir mü'mini yanlışlıkla öldürmenin hükmü ikidir: Keffâret, diyet. Ancak hatâen kati, gayrimüslim ise yalnız diyet lâzım gelir.

Dâr-ı harbe gelince... {Hakk Dîni, II, 1418-1419).

30[30] Hadîsin başlığa uygunluğu ve delîlliğİ meydandadır. Hadîs şimdiye kadar birkaç yerde geçmişti.

31[31] Bu da aynı hadîsin kısaltılmış bir rivayetidir, bu da başlıktaki hükmü açıklamaktadır. Kısasta -hayât hakkı herkes için eşit bir hakk olduğundan- erkek, kadın farkı yoktur; nefis nefse mukabil, erkek olsun, dişi olsun kısas yapılır.

İlim ehli (yânî onların cumhuru) da: Erkek, kadına mukaabil öldürülür, demişlerdir. Umer ibnu'l-Hattâb'dan: Nefse ulaşan her kasıtlı öldürmede ve onun aşağısında olacak her yaralamada, kadın, öldürdüğü erkekten dolayı kısas edilir, dediği zikrolunuyor.

Umer ibnu Abdilazîz de Umer'in rivayet ettiği bu görüşe gitmiştir. İbrâhîm en-Nahaî, Ebu'z-Zinâd, ve Ebu'z-Zinâd'ın bâzı arkadaşları da bu görüşe gitmişlerdir 32[32].

Enes ibnu'n-Nadr'ın kızkardeşi er-Rubeyy', bir insanı yaraladı da Peygamber (S): "Kısas" buyurdu 33[33].

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'e hastalığında ağzına ilâç koymuştuk. O da bize "İlâç vermeyin" diye işaret etmişti. Fakat biz:

— Rasûlullah'in ilâç istememesi, hastanın ilâçtan hoşlanmama-sıdır, dedik (ilâç vermeye devam ettik).

Rasûlullah- ayıhnca:

— "Sizlerden ev içinde bulunan herkes hiç kimse katmadan muhakkak bu ilâçtan alacaktır, ancak Abbâs müstesna! Çünkü o beni ilâçlamakta sizinle bulunmadı" buyurdu 34[34].

32[32] Umer ibnu'l-Hattâb'in bu görüşünü Saîd ibn Mansûr en-Nahaî yolundan rivâ- / yet etmiştir. Bu görüş, Urve el-Bârikî(R)'nin Umer'den Kaadi Şurayh'e getirdiği haberlerden idi. Urve el-Bârikî: Erkekler ve kadınlar müsâvî olarak yaralandılar... demiştir. Bunun senedi sahihtir. Lâkin en-Nahaî'nin Şurayh'ten işitmesi sahîh olmamıştır. İşte bu sebebden Buhârî, Umer'in haberini temrîz sî-gasıyle getirmiştir (Kastallânî).

Urve el-Bârikî, Peygamber'in âlim sahâbîlerinden idi. Umer'in halifeliği zamanında Kûfe'ye kaadı ta'yîn edilmiştir. Şa'bî'nin rivayetine göre, Urve, Kû-fe'nin ilk kaadısıdır.

33[33] en-Nesefî nüshasında "Allah'ın kitabı kısastır" şeklindedir. Bu er-Rubeyy' bir cariyenin dişini kırmıştı. Peygamber de aleyhine kısasla hükmetmişti.

34[34] Bunda erkeğin kadından kısası vardır. Çünkü Peygamber'e ilâç içirenler erkekler ve kadınlardı, hattâ ev halkının çoğu kadınlardı. Bu hadîsin bir rivayeti "Peygamber'in hastalığı bâbı"nda geçmişti.

14- Nefsi Yâhud Bir Organı Hususunda Hâkimin Hükmü Olmaksızın Hakkını Alan Yâhud Kısas Yapan Kimse Babı 35[35]

26-.......Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti; ona da el-A'rec tahdîs etti ki, o Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Ebû Hureyre de Rasûlul-lah(S)'tan: "Bizler (dünyâda) sonra gelenleriz, (âhirette) öne geçecek olanlarız*.." buyururken işittiğini söylüyordu.

Yine bu isnâd ile Rasûlullah (S): "Eğer sen evinde iken içeriye bakmasına izin vermediğin bir kimse, senin evinin içine baksa, sen de ona bir taş atıp gözünü çıkarsan, senin üzerine günâh yoktur" buyurduğunu rivayet etti 36[36].

27-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Humeyd et-Tavîl'den şöyle tahdîs etti: Bir adam, Peygamber(S)'in evinin içine doğru baktı. Peygamber de hemen elindeki enli oku, o kimseye doğru yöneltti.

Yahya dedi ki: Ben Humeyd'e:

— Bu hadîsi sana kim tahdîs etti? diye sordum. Humeyd:

— Bunu bana Enes ibn Mâlik tahdîs etti, diye cevâb verdi 37[37].

35[35] Buhârî âdeti üzere hadîste gelecek ile yetinerek cevâbı zikretmedi. Yâhud da haberden hüküm çıkarıcının zihnine i'timâd ederek böyle yaptı. İbn Battal: Fetva imamları hiçbir kimse için hâkimin hükmü olmaksızın hakkını almasının caiz olmayacağı üzerinde ittifak etmişlerdir, ancak kölesi üzerinde hadd uygulayan kimse hakkında ihtilâf etmişlerdir, demiştir. Amma, hakk almaya gelince, mal nev'inden olan hakkını alması -hakkı inkâr ettiği ve beyyinesi de olmadığı zamân-imâmlara göre caiz olur... (Aynî).

36[36] Bunun başka bir rivayeti Sevbân tarafından merfû' olarak getirilmiştir: "Müslümânlardan hiçbir kimseye, kendisine izin verilmedikçe bir evin içine bakması halâ! olmaz..." (Aynî).

Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Peygamber(S)'in evindeki bir pencereden bir kimse içeriye bakmıştı. O sırada Peygamber, midrâ denilen bir demirle başını kaşıyordu. O kişiye: "Eğer senin böyle hareme baktığını önceden bileydim, şu demiri gözüne saplardım. Çünkü izin isteme ancak göz için kaanûn yapılmıştır" "buyurdu. Bu iki hadîsi Müslim de Âdâb'da, "2156" ve "2157" rakamlanyle getirmiştir. İzin vermediğin bir adamın gözünü çıkarırsan kısas lâzım gelmez n demek oluyor.

37[37] Bu hadîsin ilk sureti mürsel idi. Çünkü Humeyd bu kıssaya erişmemiştir. Yahyâ'nın Humeyd'e: Bu hadîsi sana kim tahdîs etti? sorusuna: Enes tahdîs etti, demesiyie hadîs merfû' olmuştur. "Enes..." sözü, bunun müsned, mevsûl olduğuna delâlet eder.

15- Bâb: Bir Şahıs Kalabalık İçinde Sıkışıp Öldüğü Yâhud Öldürüldüğü Zaman (Hüküm Nasıldır)? [38][38]

28-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud günü olduğu zaman müşrikler harb meydanında bozguna uğratıldılar. Bu sırada İblîs (müs-lümânların içinde):

— Ey Allah'ın kullan! Arkanızdan gelenlerle mukaatele ediniz! diye bağırdı.

Bu ünleme ile önde bulunanlar arkadan gelenleri müşriklerden sanarak, onlarla harbetmek için geri döndüler. Bunlar ve onlar mukaatele ettiler. Bu sırada Huzeyfe bir de baktı ki, arkadaki babası el-Yemân'dır (Müslümanlar onu müşriklerden sanarak öldürüyorlardı). Hemen:

— Ey Allah'ın kullan! O benim babamdır! O benim babamdır!

diye bağırdı...

Âişe dedi ki: Vallahi müslümânlar ondan ayrılmayıp nihayet onu (yanlışlıkla) öldürdüler. Huzeyfe (onların, babasını müşriklerden sanarak yanlışlıkla öldürmüş olmaları özründen dolayı):

— Allah sizleri mağfiret eylesin! dedi.

Bu senedle gelen bir rivayette Urve: Bu fiilden dolayı Huzeyfe'-den tâ Allah'a kavuşuncaya kadar babası üzerine bir hüzün bakıyye-si devam edip durdu, demiştir [39][39].

---

[38][38] Cevâbda görüş ayrılıkları bulunduğu için yâhud da hadîste gelen ile yetindiği için başlığı böyle soru hâlinde bırakmıştır.

[39][39] Başlığa uygunluğu "Vallahi onu öldürünceye kadar ayrılmadılar" sözünden alınır. Çünkü müslümânlar onun üzerine kalabalık bir sıkışma hâlinde hücum edip öldürmüşlerdi. Bu konuda çeşitli görüşler vardır: Bâzıları onun diyeti Beytu'l-mâl'e de vâcib olur, çünkü o müslümânlardan bir topluluğun fiili ile öldü, böylece onun diyeti müslümânlar in Beytu'l-mâl'ine vâcib olmuştur, dediler. Bâzıları da diyeti orada hazır bulunanların hepsi üzerine vâcib olur, çünkü o. onların fiiliyle olmuş, bu fiil başkalarına geçmemiştir... demiştir (Kastallânî). Bunun bir rivayeti 9. bâbda, 22 rakarmyle gemişti.

16- Bâb: Bir Şahıs Yanlışlıkla Kendini Öldürdüğü Zaman, Onun İçin Diyet Yoktur

29-.......Seleme ibnu'I-Ekvâ (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber (S) ile beraber Hayber gazasına çıktık. Yolda giderken sahâbîler-den bir adam (amcam) Âmir ibnu'l-Ekvâ'a:

— Yâ Âmir! Kısa vezinli şiirlerinden bizlere dinlet! dedi. Bunun üzerine Âmir, recez denilen kısa vezinli şiirlerini tegannî ile okuyarak kaafilenin develerini yollandırdı. Peygamber:

— "Şiir inşâd ederek develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. 'u Sahâbîler:

— Âmir ibnu'I-Ekvâ'dir! Dediler

Peygamber:

— "Allah ona rahmet eylesin!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Âmir'le bizi faydalandırmak için keski onu bizlere bağışlasaydın! dediler.

Nihayet Hayber gecesinin sabahında Âmir yaralandı (ve bundan öldü). Bir topluluk:

— Âmir'in ameli bâtıl oldu, o kendini öldürdü! dediler.

Ben Hayber'den döndüğüm sırada onlar hâlâ:

— Âmir'in âmeli bâtıl oldu! diye konuşuyorlardı.

Bunun üzerine ben Peygamber'e geldim ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Babam, anam Sana feda olsun! Bâzı'/ kimseler Âmir'in gazasının bâtıl ve şehîdliğinin mükâfâtsız olduğu* \ nu iddia ettiler! dedim.

Peygamber:

— "Bu iddiada bulunan kimse yalan söylemiştir. Şübhesiz Âmir için iki ecir ve sevâb vardır: Muhakkak ki o bir câhiddir, bir mücâ-hiddir. Hangi şehidin ecri onun ecrinden daha ziyâde olabilir!" buyurdu 40[40].

7- Bâb: Bir Şahıs Diğer Bir Kimseyi Isırdığı Ve Isıranın Ön Dişleri Düştüğü Zaman (Ona Birşey Lâzım Gelir Mi, Gelmez Mi)?

30-.......Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Zurâre ibn Evfâ'dan işittim, o da İmrân ibn Husayn'dan: Bir adam diğer bir adamın elini ısırdı. Işınlan kimse elini ısıranın ağzından şiddetle çekti. Bu çekişten ısıranın ön dişleri düştü. Sonunda Peygamber(S)'e gelip muhakeme oldular. Peygamber:

— "Biriniz kardeşini, kuvvetli erkek devenin ısırışı gibi ısırır (mı)? Senin dökülen dişlerin için diyet yoktur!" buyurdu 41[41].

31-.......Ya'lâ ibn Umeyye (R) şöyle demiştir: Ben bir gazveye çıktım. Bir adam diğer bir adamı ısırdı. Işınlan kimse elini şiddetle çekti. Bu çekişle ısıranın ön dişini yerinden çıkardı. Peygamber (S) düşen dişin diyeti olmadığına hükmetti.

40[40] Başlığa uygunluğu Peygamber'in, Âmir'in vârisleri için, âkilesi üzerine yâhud müslümânların Beytu'l-mâl'i üzerine diyet hükmetmemiş olması yönündendir. Bu hadîs, Buhârî'nin sülâsiyâtının ondokuzuncusudur. Mağâzî, Edeb, Mezâlim, Zebâih, Daavâd Kitâblan'nda uzun, kısa metinlerle geçmişti. Câhid: Çalışkan, son gayretini harcayan: Mucâhid, Allah yolunda harbeden demektir.

41[41] Bu hadîsin birbirini te'yîd ve tafsîl eden sekiz kadar rivayetini Müslim de Sa-hîh'İnde getirmiştir. Oradaki rivayetlerin biri şöyledir: Safvân ibn Ya'lâ ibn Umeyye babasından heber verdi. Babası Ya'lâ ibn Umeyye şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile beraber Tebûk gazvesinde bulundum.- Ya'lâ: Bu gazve benîm nazarımda en sağlam amelimdir, der idi. Ya'lâ dedi ki: Benim ücretli bir adamım vardı. O, bir insanla kitâl edercesine döğüşmüş. Bu iki döğüşenden biri, diğerinin elini ısırmış... Bu sırada ışınlan kimse, ısıranın ağzından elini çeki-vermiş. Çekerken de ön dişlerinden ikisi yerinden sökülmüş. Bunlar Peygamber'e geldiler de, Peygamber (S) onun dişinin tazmînâtı olmadığına hükmetti.

Oradaki rivayetlerde daha bâzı tafsilât vardır. Müslim Tercemesi, Kitâbu'l- Kasâme ve'1-Muhâribîn ve'1-Kısâs ve'd-Diyât, "Saldırgan bir kimse diğer bir insanın nefsine yâhud bir uzvuna saldırırsa, saldırıya uğrayan da o mütecavizi def ettiği zaman, onun canını yâhud bîr uzvunu telef etse, üzerine tazmînât yoktur babı", V, 257-259 "1673-1674".

18- Bâb: Diş, Dişe Mukaabil (Sökülür)

32-....... Bize Humeyd et-Tavîl, Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: en-Nadr'm kızı er-Rubeyy', bir cariyeye tokat vurdu ve onun dişini kırdı. Dişi kırıian cariyenin ailesi Peygamber (S)'e gelip da'vâyı ar-zettiler. Peygamber, er-Rubeyy' üzerine kısas emretti 42[42].

19- Parmakların Diyeti Babı

33-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da İkrime'den; o da îbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "işte şu ve şu, yâni küçük i parmakla baş parmak (diyet hususunda) müsavidir" buyurmuştur 43[43].

34-......Buradaki senedde de İbn Abbâs: Ben Peygamber(S)'den bunun benzerini işittim, demiştir.

42[42] Bu üç râvîli hadîslerden yirmincisîdir. Bunun Tefsîr'de, el-Bakara: 178. âyetinde daha geniş bir rivayeti geçmişti: Enes ibn Mâlik şöyle dedi: İbnu'n-Nadr'm kızkardeşi er-Rubeyy' bir kerresinde bir kadının ön dişlerini kırdı. (Onlar diyetini istediler, İbnu'n-Nadr da affetmelerini istedi.) Rasûlullah (S) da kısas ile emretti. Bunun üzerine Enes ibnu'n-Nadr:

— Yâ Rasûlallah, Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim (ve Allah'ın yardımını anarak derim ki:) Rubeyy'in dişi kırılmaz! dedi.

Enes dedi ki: Hakîkaten da'vâcılar en sonu diyete razı olup kısası bıraktilar. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah'ın kullarından öyle bir kişi vardır ki, o, Allah'a yemîn etse, muhakkak Allah onun yeminini yerine getirir" buyurdu.

43[43] Hadîs başlıktaki hükmü açıklamaktadır.

en-Nesâî'nin rivayetinde Rasûlullah (S), Amr ibn Hazm oğullan'na diyetlere dâir gönderdiği mektubunda: "Elin diyeti elli devedir. Her parmağın diyeti de on devedir" buyurmuştur. Şârih Hattâbî: Bu rivayet, diyet hususunda bir asıldır. Bununla âlimler, elin diyeti, tam diyetin yarısı olduğunda ittifak etmiş lerdir. Yine böyle elin ve ayağın parmaklarının diyeti müsâvî olarak farksız on deve olduğunda da ittifak etmişlerdir, demiştir.

20- Bâb: Bir Topluluk Bir Kimseye Musibet Yaptıkları Zaman Onlardan Herbiri Cezaya Uğratılır Yâhud (Öldürmüşlerse) Hepsi Kısas Yapılır Mı? 44[44]

Mutamı, eş-Şa'bfden söyledi ki: İki kişi bir adamı , Alî'ye getirip, onun hırsızlık yaptığına şâhidlik etmişler. Alî de bu şehâdetle hırsızlığı sabit olan o kimsenin elini kesmiş. Sonra bu iki şâhid başka bir adamı daha Alî'nin huzuruna getirmişler de:

Biz evvelki adamın hırsızlık yaptığında yanıldık! demişler. Bunun üzerine Alî, o iki şahidin diğer kimse aleyhindeki şehâdetlerini de iptal etmiş ve o iki kişi yakalanıp onlardan, birinci adamın kesilen elinin diyeti alınmıştır.

Alî: Eğer ben sizin şâhidliğinizde yalan söylemeyi kasdettiğinizi bilmiş olaydım, muhakkak sizin elinizi keserdim! Demiştir 45[45].

35- Buhârî şöyle dedi: Ve bana İbnu Beşşâr söyledi. Bize Yahya ibn Saîd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Unıer(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir oğlan aldatılarak öldürüldü. îbn Umer:

— Eğer bu öldürme fiilinde San'â ahâlîsi iştirak etmiş olsalardı, muhakkak ben onların hepsini öldürürdüm, demiştir.

Mugîre ibnu Hakîm es-San'ânî, babası Hakîm'den: Dört kişi bir çocuğu öldürdüler. Bunun üzerine Umer de aynı sözü söyledi, demiştir.

Ebû Bekr, İbnu'z-Zubeyr, Alî ibn Ebî Tâlib, Suveyd ibnu Mu-karrin dörtlüsü de tokattan

---

44[44] el-Bakara: 178. kısas âyetinde "el-Katlâ" elif lâm ile süslü bir cemi' olduğundan kasden ve haksız olarak öldürülmüş olanların, hürr, köle, erkek, dişi, müs-lim, muâhedeli cümlesine şâmildir. Herbirinin kaatili kim olursa olsun, mukaabilinde kısas olunur. Ve beyân olunacağı üzere kısası düşürücü olan afv veya sulh olma vâki' olmadıkça, bu kısasın.İcrâsı umûm îmân ehline farzdır... Bunun için dişinin erkek, erkeğin dişi mukaabilinde öldürüleceği imamlar arasında ittifak edilmiştir. Bunu te'yîd ve tefsir edici olmak üzere el-Mâide: 45'deki kısas âyetinde "en-Nefsu bVn-nefsi" buyurulmuş ve bununla kısasta ş-u. istenen mümâselet ve müsavat, nefis ve can mümâseleti olduğu gösterilmiştir. \^ Ve hayât hakkı herkes için müsâvîdir ve kısas bu müsavata dayanır. Maktul kim olursa olsun, onun kaatili veya müteaddid kaatilleri o maktulden fazla bir hayât hakkına mâlik değillerdir... (Hakk Dîni, I, 601-602).

45[45] Mutarnf'm bu haberini Şafiî ile Taberî, Bundâr'dan; o da Şu'be'den; o da Ka-tâde'den olmak üzere rivayet etmişlerdir

kısas yapmışlardır.

Umer de vurmadan dolayı kırbaçla kısas yapmıştır. Alî ibn Ebî Tâlib de üç kamçı vurmaktan dolayı kısas yapmıştır.

Kaadi Şurayh da bir deynek vurmasından ve küçük yaralardan dolayı kısas yapmıştır 46[46].

36-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta iken (baygın hâlinde) ağzına ilâç koyduk. O da bize:

— "İlâç vermeyin!" diye işaret etmeye başladı. Biz:

— Rasûlullah'm çekinmesi, hastanın ilâcı sevmemesidir! dedik

(ve ilâç vermeye devam ettik). Ayılmca:

— "Ben sizi ilâç vermekten nehyetmedim mi?" diye azarladı. Biz yine:

— Hasta ilâçtan hoşlanmaz (onun için azarlıyor), dedik (ve ilâç vermeye devam etmek istedik).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sizden ev içinde bulunan herkes, hiç kimse kalmaksızın bu ilâçtan alacaktır. İşte ben ona bakıyorum. Yalnız Abbâs müstesnadır. Çünkü o, beni ilâçlamakta sizinle bulunmadı!" buyurdu .

46[46] Buradaki haberleri İbn Ebî Şeybe, Saîd ibn Mansûr, Müsedded... gibi hadîsçiler senedleriyle rivayet etmişlerdir.

Aldatılarak öldürülen oğlanın kaatilleri, oğlanın anası olan kadın, onun dostu ve kadının cariyesi ve onlara yardım eden bir adam imiş. Oğlanın adı Asîl imiş. Çocuğu öldürenler de el-Mugîre ibn Hakîm es-San'ânî'nin karısı, hizmetçisi, kadının gizli dostu ve başka bir adam imiş. Öldürülen çocuk Mugîre'nin başka karısından olan oğlu Asîl imiş. Onu öldürüp bir kuyuya atmışlar... (Beyhakî).

21- Kasâme Yemini Babı [47][47]

Ve el-Eş'as ibn Kays şöyle demiştir: Peygamber (S):

"(Da'vânı isbât edecek şey) senin iki şahidindir, yâhud da onun yemini vardır" buyurdu [48][48].

Abdullah ibnu Ebî Muleyke de: Muâviye ibn Ebî Sufyân kasâme yemini ile kısas yapmadı, demiştir.

Umer ibn Abdilazîz (99 senesinde) Basra üzerine emîr ta'yîn ettiği Adiyy ibn Ertae'ye, yağcıların evlerinden bir evin yanında bulunmuş olan bir maktul hakkında şöyle yazmıştır:

"Eğer maktulün sahihleri beyyine bulurlarsa (onunla hükmet), sâhibleri beyyine bulamazlarsa bu hususta beyyinesiz olarak hüküm vermekle insanlara zulmetme! Çünkü bu iş, kıyamete kadar hakkında hüküm verilemiyecek olan bir iştir!" [49][49]

37-.......Ensâr'dan Sehl ibn Ebî Hasme denilen sahâbî (R), Buşeyr ibn Yesâr'a şöyle haber vermiştir: Kendi kavminden bir topluluk Hayber'e gittiler. Hayber hurmalıkları içinde kendi işlerine dağıldılar. Sonra kendilerinden birini (Abdullah ibn Sehl'i) öldürülmüş olarak buldular. Bu topluluk, cesedin arazîlerinde bulunduğu Hayber liler'e:

---

[47][47] Kasâme, yemîn ma'nâsma olan "lksâm"dan isim olarak mutlak yemîn ma'nâ-sınadır. Sonra maktulün velîleri üzerine taksim olunan husûsî bir nevi' yemîn ma'nâsma kullanıldı. Meselâ bir karye toprağında bir kimsenin milki olmayan boş bir arazîde yaralanmış olarak bir maktul bulunur. Kaatili bilinmez. Veresesi karye ahâlîsinden da'vâ ettikte, maktulün velîsinin tercîh eylediği elli kişiye yemîn verilir. Ve eğer elli kişi bulunmaz ise yemîn verilen kişilere elli yemîn tamâmına dek yemîn tekrîr olunur. Ve yine beyyine olmayarak, meselâ yakınında düşmanlığı zahir olan Amr üzere bi'd-delâle da'vâ eyleseler, maktulün velîleri işbu Amr, Zeyd'i katleyledi diye elli tamâmına dek yemîn ederler. İşte bu iki surette yemîn eden cemâate de "Kasâme" denildi. Eğer da'vâcılar yemîn ederlerse, diyete hakk kazanırlar. Ve eğer cinayetle ittihâm edilenler yemîn ederlerse diyet lâzım gelmez. Nitekim fıkıh kitâblannda şerhedilmiştir... (Âsim Efendi, Kaamûs Tercemesî).

[48][48] Eş'as ibn Kays'in hadîsi uzun bir metinle Şehâdetler ile Yeminler ve Nezrler Ki-tâbları'nda geçti.

[49][49] Fethu'l-Bârî de şöyle dedi: Muâviye'nin kasâme ile kısas yapması hususunda ihtilâf edildiği gibi, Umer ibn Abdilâziz üzerine de kasâme ile kısası hususunda ihtilâf edildi... (Kastallânî).

— Siz bizim arkadaşımızı öldürdünüz! dediler. Hayberliler de:

— Onu biz Öldürmedik, onun kaatilini de bilmiş değiliz! dediler. Sonra bu sahâbîler topluluğu Peygamber(S)'e gidip:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Hayber'e gittik ve orada birimizi öldürülmüş hâlde bulduk, dediler.

Peygamber:

— "Büyük konuşsun, büyük konuşsun!" buyurdu. Sonra onlara:

— "Onu öldüren kimse üzerine beyyine getireceksiniz" buyurdu.

Onlar:

— Bizim beyyinemiz yoktur, dediler. Peygamber:

— "O takdirde Yahudiler onu kendileri öldürmediklerine dâir yemîn ederler" dedi.

Sahâbîler:

— (Yâ Rasûlallah!) Biz Yahûdîler'in yeminlerine razı olmayız! dediler.

Rasûlullah, öldürülen kişinin kanını bâtıî ve heder kılmayı istemedi de zekât develerinden yüz tanesini onun diyeti olmak üzere verdi 50[50].

38-.......Bana Ebû Kılâbe ailesinden olan Ebû Recâ tahdîs etti. Bana Ebû Kılâbe Abdullah şöyle tahdîs etti: Umer ibnu Abdilazîz, halifeliği zamanında bir gün üzerine oturduğu serîrini insanlar için evinin dışına çıkardı. Sonra insanlara yanına girmelerine izin verdi. İnsanlar onun huzuruna girdiler. Halîfe onlara:

— Bu kasâme yemîni hakkında ne diyorsunuz? dedi. Onlar:

50[50] Buhârî bu hadîsi, "Kasâme"de kısas olmadığına ve bunda hüküm beyyine ve yemîne maksûr olduğuna dâir geçen Eş'as ibn Kays hadîsine uygun olarak zikretmiştir.

Bunun birer rivayeti Sulh'ta ve Cizye'de geçmişti. Müslim de Kasâme, Mu-hâribler, Kısas ve Diyât Kitâbı'nda bunun onüç kadar rivayetini ayrı ayrı yollardan ve farklı metinlerle arka arkaya sıralamıştır. Müslim Tercemesi, V, 243-250 "1669-1670".

— Biz kasâme ile kısas vâcib bir haktıf; kasâme ile (Muâviye ibn Ebî Sufyân, Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Abdulmelik ibn Mervân gibi) halîfeler kısas yapmışlardır diyoruz, dediler. Ebû Kılâbe dedi ki: Bana da:

— Sen kasâme hakkında ne diyorsun yâ Ebâ Kılâbe! diye sordu ve beni insanlar önünde (onlarla münazara ettirmek için) dikti.

Ben de cevâbında şöyle dedim:

— Ey Mü'minlerin Emîri, ordu kumandanları ve Arab'ın şerifleri huzûrundadir. Şu mes'elede nasıl re'y edersin, bana haber ver: Eğer Şam'da bulunan evli bir erkek aleyhine onlardan elli adam, onu görmedikleri hâlde onun zina ettiğine şâhidlik etmiş olsalardı, sen o adamı onların bu şehâdetleriyle recm eder miydin? dedim.

O da:

— Hayır (recm etmezdim), diye cevâb verdi. Ben yine:

— Re'yini bana haber ver: Şayet Hımıs'ta bulunan bir erkek aleyhine, onu gözleriyle görmedikleri hâlde onlardan elli kişi, o hırsızlık yapmıştır diye şâhidlik etselerdi, sen onun elini keser miydin? dedim.

Halîfe bu sorumu da:

— Hayır, diye cevâbladı. Ben:

— Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah (S) şu üç hasletten başka hiç bir kimseyi asla öldürmedi: a. Kendi nefsinin çekmesi veya cinayeti ile haksız olarak öldüren ve bu sebeble kisasen öldürülen; b. Evlilikten sonra zina eden; c. İslâm Dîni'nden çıkarak, Allah'a ve Rasûlü'ne harb açan kimse.

Oradaki topluluk:

— Enes ibn Mâlik sana: Rasûlullah(S)'ın hırsızlarda veya hırsızlıkta el kestiğini, gözleri oyduğunu ve onları güneşe attığım tahdîs etmiş değil mi? dediler.

Ben de onlara şöyle dedim:

— Sizlere ben Enes ibn Mâlik'in hadîsini tahdîs edeyim: Bana Enes şöyle tahdîs etti: Ukl

kabîlesinden sekiz nefer insan Rasûlullah'a geldiler ve onunla İslâm üzerine bey'atlaştılar. Müteakiben Medine arazîsinin havası onlara ağır geldi de vücûdları hastalandı. Onlar bu hastalıklarını Rasûlullah'a arzettiler. Rasûlullah (S): "Bizim çobanımızla beraber develerin yanına çıksanız, onların sütlerinden ve bevl-lerinden nail olsanız?" buyurdu. Onlar: Peki, deyip develerin yanma çıktılar. Onların sütlerinden ve sidiklerinden içtiler ve sıhhat buldular. Akabinde Rasûlullah'm çobanını öldürdüler, develeri de sürüp gittiler. Derken bu haber Rasûlullah'a ulaştı. Rasûlullah derhâl arkalarından bir seriyye gönderdi. Kısa zamanda yakalanıp geri getirildiler. Rasûluilah emretti, elleri ve ayakları kesildi, gözlerini de oydurdu. Sonra onları güneşe attırdı ve nihayet öldüler.

Ben:

— Bunların işlemiş oldukları suçtan daha şiddetli hangi suç vardır: Bunlar İslâm Dîni'nden geri dönmüşler, insan öldürmüşler, hırsızlık yapmışlardır, dedim.

Anbese ibnu Saîd:

— Vallahi ben bu gün senden işittiğimin benzerini bu günden Önce asla işitmiş değilim! dedi.

Ebû Kılâbe dedi ki: Ben Anbese'ye:

— Ey Anbese! Sen benim bu hadîsimi bana karşı redd mi ediyorsun? dedim.

Anbese:

— Hayır (sana karşı reddetmiyorum), lâkin sen hadîsi tastamam olduğu gibi getirdin. Vallahi bu şeyh (yânî Ebû Kılâbe) aranızda yaşadığı müddetçe bu ordu (yânî Şâm ahâlîsi) hayırdan asla ayrılmazlar, dedi.

Ben konuşmama şöyle devam ettim:

— Bu, benzeri işlerde uygulanmak üzere Rasûlullah tarafından konulmuş bir kaanûn olmuştur. Rasûlullah'm huzuruna Ensâr'dan bir topluluk girdi, O'nun yanında konuştular. Sonra onlardan biri Hayber'e doğru yola çıktı. O kişi önlerinden gitti ve orada öldürüldü. Ötekiler de onun ardından Hayber'e çıktılar. Bir de gördüler ki,

arkadaşları (Abdullah ibn Sehl) kan içinde debeleniyor. Hemen Rasûlullah'm yanına döndüler ve:

— Yâ Rasûlallah! Arkadaşımız bizimle beraber senin yanında konuşuyordu, bizim önümüzde yola çıktı, biz onu kan içinde bula-nır vaziyette bulduk! dediler.

Rasûlullah (evinden yâhud mescidinden) çıkıp onların yanına geldi ve:

— "Onu kimin öldürdüğünü düşünüyor veya görüyorsunuz?" diye sordu.

Onlar da:

— Biz onu Yahûdîler'in öldürdüğünü düşünüyoruz, dediler. Rasûlullah, Yahûdîler'e haberci salıp onları çağırttı ve:

— "Bunu öldüren sizler misiniz?" diye sordu. Onlar:

— Hayır, dediler. Rasûlullah iddiacılara:

— "Siz, Yahudiler'den elli kişinin onu öldürmediklerine dâir yemîn etmesine razı olur musunuz?" dedi.

Onlar:

— Yahûdîler bizim hepimizi öldürmelerine ehemmiyet vermezler, sonra da öldürmediklerine yemîn ederler! dediler.

Rasûlullah yine müddeîlere hitaben:

— "Sizler kendinizden elli kişinin (onu bunlar öldürdü mîni ile diyete hakk kazanır mısınız?" buyurdu.

O sahâbîler:

— Bizler bu yemini yapamayız! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah o kimsenin diyetini kendi malından verdi 51[51].

51[51] Hadîste evvelâ yeminin müddeîye değil de müddeâ aleyhe yönelmesi vardır. Nitekim bu Ensârîler kıssasında böyle vâki' olmuştur... (Kastallânî).

Ebû Kılâbe geçen senedle şöyle dedi: Ben şöyle dedim: Huzeyl kabilesi Câhiliyet devrinde kendilerinin yeminli bir dostlarından ayrılmışlar:

— Sen bizden, biz de senden değiliz, demişlerdi.

O ayrılman kimse Yemen'den bir ev halkına (onlardan hırsızlık için) Bathâ denilen Mekke vadisinde geceleyin hücum etti. O ev halkından bir adam, o hırsızın gelmesiyle uyandı da ona bir kılıç darbesi attı ve onu öldürdü. Akabinde Huzeyl kabilesi geldiler ve o Yemenli adamı (yânı kendisinden ayrılınmış olup da hırsızlık teşebbüsü sırasında onu öldüren kimseyi) yakaladılar ve hacc mevsiminde Umer ibnu'l-Hattâb'ın huzuruna çıkardılar ve:

— Bu adam bizim arkadaşımızı öldürdü, dediler. Kaatil de:

— O, hırsızlık yapmıştır ve bunlar, yânı onun kavmi de bundan ayrılmış hâldedirler, dedi.

Umer de:

— Huzeyl kabilesinden elli kişi ondan ayrılmadıklarına yemîn ederler, dedi.

Bunun üzerine onlardan kırkdokuz kişi o kimseden ayrılmadıklarına yafan olarak yemîn etti. Bu sırada Huzeyl kabilesine mensûb olan bir adam Şam'dan geldi. Hemen ondan da kendileri gibi o zâttan ayrılmadıklarına dâir yemîn etmesini istediler. O Şam'dan gelen adam bin dirhem fidye verip yeminini onlardan kurtardı. Bu sefer onun yerine başka bir adam soktular. Böylece Umer o adamı maktulün kardeşine teslîm etti. Onun eli, ötekinin eliyle bir yere getirilip bağlandı. Bunlar şöyle dediler:

— Biz elli kişi, yânî ondan ayrılmadığımıza yemîn eden bizler -(hakikatte yemîn edenler ancak kırkdokuz olduğundan burada küll söylenip cüz irâde edilmiştir)- yürüdük. Nihayet Mekke'den bir gecelik uzaklıkta olan Nahle mevkiine vardıkları zaman kendilerini bir yağmur yakaladı. Hemen bir mağaraya girdiler. Akabinde o mağara yemîn etmiş olan o elli kişinin üzerine çöktü, hepsi öldüler de o elleri birbirine bağlanan iki kişi (yânî maktulün kardeşi ile Şam'dan gelen adamın yerine koydukları kişi) kaçıp kurtuldular. Onları da bir taş ta'kîb etti ve maktulün kardeşinin ayağına çarpıp onu kırdı. O bir yıl daha yaşadı, sonra öldü.

Ebû Kılâbe geçen senedle şöyle dedi: Ben şöyle dedim: — Abdulmelik ibn Mervân bir adamı kasâme yemîni ile kısas yapmıştır. Fakat sonra yaptığına pişman olmuş ve emir vermiş de yemîn eden o elli kişinin isimleri divân defterinden silinmiş ve onları Şam'dan başka yere sürgün etmiştir 52[52].

22- Bir Kavmin Evlerine İzinleri Olmaksızın Tırmanıp Bakan, Onların Da Gözünü Çıkardıkları Kimseye Diyet Yoktur Babı

39-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir kimse Pey-gamber'in evlerindeki deliklerin birinden içeriye baktı. Hemen Peygamber (S) bir mışkas veya birkaç mışkas ile ona doğru kalktı da, onu dürtmek için ona doğru sinerek yaklaşmaya başladı 53[53].

40-.......Bize Leys, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Ona da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle haber vermiştir: Bir kimse Rasûlullah'ın kapısındaki bir delikten içeriye bakmıştı. O sırada

52[52] Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesi, Ensâr kıssasında olduğu gibi, yeminin evvelâ müddeâ aleyhe yöneleceği, müddeîye yönelmiyeceği bakımındandır.

Hadîsin sonundaki "İle'ş-Şâm = Şam'a" ta'bîriEbûNuaym'ınA/usta/ırac'-ında Ahmed ibn Harb rivayetinde "Mine'ş-Şâm Şam'dan" şeklindedir. Fethu'l-Bârî'dt: Bu daha uygundur. Çünkü Abduimelik'in ikaameti Şam'da idi. Ancak bu sürgün işinin Mus'ab ibnu'z-Zubeyr ile muharebe sırasında Irak'ta bulunduğu zaman olması muhtemel olur. O takdirde o yemîni yapanlar Irak ehlinden olup Abdulmelik onları Şam'a sürmüş olur.

el-Kaabisî, Umer ibn Abdilazîz'e taaccüb etmiştir: O, Rasûlullah'ın hükmüyle ve Râşid Halîfeler'in ameliyle sabit olan kasâme hükmünü, Ebû Kılâbe'nin kavliyle nasıl ibtâl etmiş, hâlbuki Ebû Kılâbe tabiîlerin dalgınlarından idi. Ab-dulazîz ondan müsned olmayan mürsel bir söz işitmiştir. Ebû Kılâbe'de Ensâr kıssasiyle Hayber kıssası alt üst olmuş, o hıfzının azlığından bunların birini diğerine bindirmiştir. Ve keza kasâme ile ilgili olmayan mürsel bir hikâye işitmiştir. Çünkü Hal'in kasâme ile ilgisi yoktur. Abduimelik'in isim silmesinde de hüccet yoktur, demiştir ve Allah en bilendir (Aynî-Kastallânî).

Bu uzun metnin Ukl kabilesinden gelen sekiz kişinin macerası kıssası ile Ensâr'dan birinin Hayber arazîsinde öldürülmesi kıssası Buhârî ve Müslim'de sahîh olarak rivayet edilmiş olan sağlam ve sıhhatlerinde hiç şübhe bulunmayan hadîslerdir. Ebû Kılâbe'nin Anbese'ye hitabı ve onun kendisini bu ifâdelerinde doğrulayıcı sözleri de aynen Müslim'de rivayet edilmiştir: Müslim Ter., V, 251-254 "1671", Kitâbu'l-Kasâme..., 2. Bâb.

53[53] Midrâ, mîm'in kesriyle tarağa denir, muşt ma'nâsınadır...

Rasûlullah'ın elinde midrâ demlen demirden bir tarak vardı ki, onunla başını kaşıyordu. Rasûlullah (S) -delikten münasebetsizce bakan- o kişiyi görünce:

— "Eğer senin bana bakıyor olduğunu daha önce hileydim, şu demiri gözüne saplardım!" buyurdu.

Ve yine Rasûlullah:

— "İzin isteme, ancak göz cihetinden kaanûn yapılmıştır!" buyurdu 54[54].

41-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû'l-Kaasım (S) şöyle buyurdu: "Eğer bir kimse izinsiz olarak senin mahremiyyetine bakar, sen de iki parmağın arası ile bir çakıl taşı atarak onun gözünü çıkarırsan, bundan dolayı artık sana herhangibir günâh sabit olmaz" 55[55].

23- Âkile Cemâati Babı 56[56]

42-.......Bize Mutarrıf tahdîs edip şöyle dedi: Ben eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Cuhayfe'den işittim, şöyle dedi: Ben Alî(R)'ye:

— Siz Ehli Beyt'in yanında Kur'ân'da olmayan herhangi birşey var mı? -Bir kerre "İnsanların yanında olmayan birşey var mı?" demiştir- diye sordum.

Alî:

54[54] Midrâ, mîm'in kesriyle tarağa denir, muşt ma'nâsınadır...

55[55] Evine girmesine izin vermediğin bir adamın gözünü çıkarırsan kısas lâzım gelmez demek olur ki, bu da öyle izinsiz bakmayı men' etmede mübalağa ifâde etmektedir.

56[56] Âkile: Âkü'in cem'idir. Kişinin âkılesi, baba tarafından olan yakınlarıdır, onlar onun asabesidir. Bunlar âkile diye İsimlendirildi, çünkü bunlar diyeti hakk edenin evinin avlusuna diyet develerini bağlarlar, yâhud da cânînin "Akl" denilen diyetini yüklendikleri için böyle isİmlenmişlerdir...

el-Âkıle, aslında diyet ve kan bedeli ma'nâsına olan "A ki''d&n fail isimdir. "Âkile" cemâati demektir. Sonra bir adamın asabesine denildi...

— Taneyi yaran ve insanı yaratan Allah'a yemîn ederim ki, bizim yanımızda Kur'ân'da olandan başka birşey yoktur. Ancak insana Allah'ın Kitâbı'nı anlamak hususunda verilen bir anlayış ve bir de şu sahîfedeki şey vardır, dedi.

Ben:

— O sahîfedeki nedir? dedim.

Alî:

— Akl, yânî diyet, esîrin bağının çözülüp kurtarılması, kâfir karşılığında müslümânm öldürülmeyeceği, dedi 57[57].

24- Kadının Cenîni(Nin Hükmünü Beyân) Babı

43-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Huzeyl kabîlesİnden iki kadın birbiriyle döğüşüp, bunların biri diğerine bir taş atmış ve bu sebeble o kadın, karnındaki cenini (ölü olarak) dışarıya atmıştı. Rasûlullah (S) kadının cenini hakkında semeni, diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşan erkek veya dişi bir köle hükmetti 58[58].

44-.......Bize Hişâm, babası Urve'den; o da ei-Mugîre ibn Şu'be'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb onlarla, kadının doğum vaktinden evvel düşürülen cenini hakkında istişare

---

57[57] Hz. Alî'nin böyle kuvvetli bir yemîn ile te'yîd edip: "Ben Rasûlullah'tan, başkalarından saklı gizli olarak Beyt Ehli'ne mahsûs ve yazılı hiçbir emir almadım" demesinde Şîa'nm bu suretle ileri sürdükleri çürük iddialarını kuvvetli bir redd vardır. Alî'nin "Benim bildiğim birşey varsa, o da Allah'ın kişiye Kur'ân'daki hükümleri ve hakikatleri anlamak kudretini vermiş olmasıdır" sözünde de mü-fessirlerden naklolunmayan hükümleri, şerîatin usûl ve fürû'una uygun olarak herhangibir âlimin anlayıp kavraması, zekâsıyle Kur'ân'dan çikarabilmesinin cevazına İşaret vardır. Bu hakikati İmâm Mâlik de "ilim, rivayetin çokluğuyla hâsıl olmaz, o bir nurdur, bir fehm ve idrâk kaabiliyetidir ki, Allah onu dilediğinin gönlüne kor" sözüyle ifâde etmiştir.

58[58] Bunun bir rivayeti Tıbb'da da geçmişti. Bu hadîslerin birkaç rivayetini Müslim de Kasâme... Kitâbı'nda getirmiştir.

etti de, el-Mugîre:

— Peygamber (S) cenîn hakkında tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar olan bir erkek yâhud dişi köle ile hükmetti, dedi.

Umer ona:

— Seninle beraber buna şehâdet edecek bir kimse daha getir, dedi. Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme de Peygamber'in böyle

hükmettiğine şehâdet eyledi.

45- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb, insanlara:

—Peygamber(S)'in düşük cenîn hakkındaki hükmünü işiten kimse var mı? diye sordu. el-Mugîre:

— Ben işittim; Peygamber düşük cenîn hakkında tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar olan bir erkek yâhud dişi köle ile hükmetti, dedi.

Umer:

— Beraberinde buna şehâdet edecek bir kimse getir, dedi.

Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme:

— Ben, Peygamber üzerine böyle hükmettiğine şehâdet ediyorum, dedi.

46- Bize Hişâm ibn Urve, babasından, onun Mugîre ibn Su'be'den, Umer'in kendileriyle kadının vakitsiz düşürülmüş cenini hakkında istişare ettiğini, bundan önceki hadîs gibi tahdîs ederken işitmiştir.

25- Kadının Cenininin Hükmü, Öldürülen Kadının Diyetinin Öldürenin Babası Ve Babasının Asabesi Üzerine Olduğu; Çocuk Üzerine Olmadığı Babı

47-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), Lahyân oğulları'ndan bir kadının ölü olarak düşen cenîni hakkında kıymeti, tam diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşan bir köle veya câriye ile hükmetti. Sonra lehine tam diyet bedelinin onda birisinin yarısı ile hükmolunan o cenînin anası kadın öldü. Bunun akabinde Rasûlullah, o kadının mirasının, kendi oğullarına ve kocasına âid olduğuna, cinayete kurbân gidip ölmüş olan kadının diyetinin ise, cinayeti işleyen kadının erkek akrabaları üzerine lâzım geldiğine hükmetti 59[59].

48-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Huzeyl kabilesinden iki kadın birbiriyle döğüşüp, bunların biri diğerine bir taş attı. Taş atan kadın, öteki kadını ve onun karnındaki cenîni öldürdü. Akabinde Peygamber(S)'in huzurunda da'vâlaştılar. Peygamber, cenînin diyetinin, tam diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşacak erkek veya dişi bir köle olduğuna hükmetti. Kadının diyeti de, caniye kadının asabesi (yânî erkek akrabaları) üzerinedir, diye hükmetti 60[60].

26- Köle Yâhud Çocuktan Yardım İsteyen Kimse Babı

Ümmü Seleme'nin, kâtiblerin muallimine haberci gönderip "Bana yün tiftikleyecek oğlan çocukları yolla, hürr yollama" dediği zikrolunuyor 61[61].

59[59] Bunun bir rivayeti Ferâiz'de de geçmişti.

60[60] Bu babın hadîslerinin birkaç rivayetini Müslim de Kasâme...'de getirmiştir: Müslim Ter., V, 271-275 "1681, 1689".

61[61] Bu Ümmü Seleme, mü'minlerin anasidır. Bir rivayette Ümmü Suleym şeklinde gelmiştir ki, bu Enes ibnMâlik'in anasıdır. Fethu'l-Bârî'de şöyle dedi: Ümmü Seleme bilhassa köle istedi, çünkü örf, efendilerin, hürrlerin aksine, meşakkatsiz, kolay işlerde kölelerinin kullanılmasına rızâ göstermeleri üzere carî idi. Bu

49-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'ye geldiği zaman üvey babam Ebû Talha benim elimden tutup Rasûlullah'm yanına götürdü ve:

— Yâ Rasûlallah! Enes akıllı bir oğlandır, Sana hizmet etsin! dedi.

Enes: Artık ben hazarda, seferde O'na hizmet ettim. Vallahi bana yapmış olduğum birşey için "Bunu neden böyle yaptın?" demedi; yine yapmadığım birşey için de "Bunu neden şöyle yapmadın?" demedi, demiştir 62[62].

27- Bâb:

"Ma'den cubârdır, kuyu da cubârdır" (Yânî bunlarda olan zararlar, ölümler hederdir, üzerine birşey lâzım

50-.......Bize İbn Şihâb, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Hayvanların kendiliğinden meydana getirdikleri cinayet ve zararlar hederdir. Kuyu kazmaktan doğan cinayet de hederdir. Ma'den kazmada meydana gelen cinayet de hederdir. Define mallarında beşte bir nisbetinde vergi vardır" buyurmuştur 63[63].

---

haberi es-Sevrî, kendi Camiinde senediyle rivayet etmiştir.

62[62] Rasûlullah, Ebû Talha'ya "Bana hizmet edecek bir oğlan araştır" demişti. Enes ise, annesi Ümmü Suleym'İn kefaletinde idi. Onu annesi Peygamber'e getirdi. Kocası ve Enes'in üvey babası olan Ebû Talha da beraberinde idi... (Kastallânî).

Hicretin başlarında Enes'i, sekiz-on yaşlarında olduğu hâlde annesi Ümmü Suleym, Peygamber'in yanına götürüp ' 'Yâ Rasûlallah, bunu size hizmetçiniz olmak üzere getirdim, haddim olmayarak armağan ettim. Benim oğlum ve Sizin hizmetçinizdir. Ona duâ buyur" diye takdîm etmişti. Peygamber de Enes hakkında uzun ömür, mal ve evlâd çokluğu ile duâ etmiş idi. Peygamber'in bu duası bereketiyle Enes, seksenden fazla evlâd ve torun görmüş, kendisi çok mala mâlik olup yüzüç yaşına ulaştığı hâlde vefat etmiştir... (Mehmed Zihnî, el-Hakaaık, s.171-174).

63[63] Sahibi tarafından bağlanan veya bir tarafa kapatılan dört ayaklı hayvanların bağlarını kopararak veya kapatıldıkları yerden kurtularak meydana getirdikleri cinayet ve zararlar hederdir. Sahibine tazmin lâzım

28- Bab:

"Hayvanların kendiliklerinden meydana getirdikleri zararlar hederdir". Muhammed ibn Şîrîn: (Sahâbî ve tabiî âlimleri) hayvan tepmesinden uğranılan zararı ödetmezlerdi de binicinin hayvanın dizginini geriye çekmesinden dolayı hayvana isabet eden zararı biniciye ödetirlerdi, demiştir.

Hammâd ibn Seleme de: Hayvan tepmesi tazmîn olunmaz, ancak insanın, hayvanın ensesine, arkasına yâhud yanlarına öğendire makûlesi deynekle dürtmesi tazmîn olunur, demiştir.

Kaadı Şurayh:

Hayvan ayağı ile vurup ikaab ettiği zaman, sen de karşılık olarak onun ayağına vurup da ayağına bir zarar verdiğinde tazmîn edilmez, demiştir:

el-Hakem ibn Uteybe ile Hammâd ibn Ebî Süleyman:

Mekkârî, üzerinde bir kadın bulunan eşeği sürdüğü zaman kadın düşerse, sürücü üzerine bir ödeme yoktur, demişlerdir. eş-Şa'bî de: Sürücü hayvanı sürüp yorduğu zaman hayvana isabet edecek zararı öder. Eğer sürücü, hayvanın arka tarafında olur ve yormaksızın yavaş yavaş yumuşaklık ve kolaylıkla sürer de bu sırada hayvana bir zarar isabet ederse zararı ödemez, demiştir 64[64].

---

gelmez, demek oluyor. Ancak hayvanın sahibi, cinayet sırasında ve zarar esnasında yanında bulunur da men' etmezse, tazmin îcâb eder. Fıkıh kitâblarında bu zararların çeşitleri ve tazmîn için gereken şartlar ayrı ayrı tafsil edilmiştir.

Kuyu da böyledir. Bir kimsenin kendi milkine yâhud hükümetin izniyle boş bir yerde kazdırdığı kuyunun içine bir insan yâhud hayvan düşse -gerekli tedbîrleri aldığı takdirde- kuyu sahibine tazmin lâzım gelmez.

Ma'den kuyuları da böyledir. Devletin izniyle işletilen ma'den kuyularına düşen insan ve hayvanın zararı, ma'den sahibine ödettirilmez.

Hadîsin son fıkrası "Rîkâz"m, yânî örtülü ve gömülü olan ma'denler ve definelerin beşte bir nisbetinde harca, vergiye tâbi' olmasını takrîr etmektedir... {Müslim Ter., V, 312-313).

64[64] İbn Sîrîn'in sözünü Saîd ibn Mansûr; Hammâd'm, Kaadı Iyâd'ın, el-Hakem'in ve eş-Şa'bî'nin sözlerini de îbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmişlerdir.

51-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hayvanların yaptığı zararın diyeti hederdir; kuyu kazmadan meydana gelen zarar da hederdir. Ma'den kazmada meydana gelen zarar da hederdir. Define mallarında beşte bir nisbetinde vergi vardır" buyurmuştur.

29- Bir Zımmîyi Cürümsüz Olarak Öldüren Kimsenin Günâhı(Nı Beyân) Babı

52-.......Bize Mücâhid ibn Cebr, Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Herhangi mü'min bir kişi, muâhedeli bir zımmîyi haksız yere öldürürse, o kişi cennet kokusu kokamaz. Hâlbuki (büyük günâhlardan çekinen öbür mü'minler tarafından) cennet kokusu kırk-yıllık uzaklıktan duyulur!" 65[65].

30- Bâb: "Kâfir Kişiye Bedel Müslüman Öldürülmez'

53-....... Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Ben Alî'ye:

— Sizin yanınızda Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan nevi'den herhangi birşey var mı? -Râvî İbn Uyeyne bir kerre: "İnsanların yanında bulunmayan birşey var mı?" şeklinde söylemiştir- diye sordum.

Alî (R):

— Taneyi (toprak içinde) yaran ve inşam yaratan Allah'a yemîn ederim ki, bizim yanımızda Kur'ân'da olanlardan başka birşey (bir ilim) yoktur. Ancak Allah'ın Kitabı hakkında bir kişiye Allah tarafından verilen anlama ve bir de şu sahîfede yazılı olan

---

65[65] Parantez içindeki ziyâde Nesâî ve Ebû Davud'un rivâyetlerindendir. Kırk yıl yerine yetmiş, yüz rivayetleri de olduğundan, bununla uzak mesafeler kinaye edilmiş olmaktadır.

Müslüman ülkesinde yaşayan gayrı müslim zımmîler, müslümânlar gibi canları, mallan, ırzları devletin korumasmdadır. Haksız olarak asla öldürülmezler.

şeyler vardır, dedi.

Ben:

— Bu sahîfedeki hükümler nedir? dedim. Alî:

— Öldürme diyeti, esirin (esîrlik bağının çözülüp) kurtarılması, kâfir kişiye karşılık müslümânın öldürülmeyeceği hükümleri vardır, dedi 66[66].

31- Bâb: Müslüman Kişi Öfke Sırasında Bir Yahudi'ye Tokat Vurduğu Zaman (Üzerine Birşey Lâzım Gelmez)

Bunu (yânî müslümânın Yahudi'yi tokatlaması hadîsini) Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den rivayet etmiştir 67[67].

54-....... Bize Sufyân es-Sevrî, Amr ibn Yahya'dan; o da babası Yahya ibn Umâre'den; o da Ebû Saîd eI-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Peygamberler arasında şu, şundan daha hayırlıdır demeyiniz!" buyurmuştur 68[68].

55-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Yahûdîler'den bir adam, yüzüne tokat vurulmuş olduğu hâlde, Peygamber(S)'e geldi de:

— Ensâr'dan olan sahâbîlerinden bir adam benim yüzüme tokat vurdu, diye şikâyet etti.

66[66] Alî'nin "Ancak Allah tarafından Kitâb'ı hakkındadır kimseye verilen anlama vardır" sözü, müfessirlerden naklolunmayan hükümleri, dînin usûl ve kaaide-lerine uygun olarak bir âlimin anlayış ve zekâsiyle Kur'ân'dan istinbât edebilmesinin cevazına işaret sayılmıştır. Bu hakîkati, İmâm Mâlik de: "ÎHm rivayet çokluğu ile hâsıl olmaz, o bir nurdur, bir anlama ve idrâk kaabiliyetidir ki, Allah onu dilediği gönüle kor" sözüyle ifâde etmiştir.

Bunun bir rivayeti de Cizye'de geçti.
67[67] Bu, Peygamberlerde, "Mûsâ kıssası"nda geçti.

68[68] Bu da birçok yerde geçti. Bunun bir rivayeti Husûmetler'de geçmişti.

Peygamber:

— "Onu çağırın!" buyurdu.

Sahâbîler o Ensârî adamı çağırdılar. Peygamber:

— "Sen bunun yüzüne niçin tokat vurdun?" diye sordu. O zât:

— Yâ Rasûlallah! Ben Yahûdîler'in yanından geçtim de bunu "Musa'yı bütün beşeriyetin üstüne seçip tercîh eden Allah'a yemîn ederim ki" derken işittim.

Ensârî dedi ki:

— Ben: Muhammed'in üstüne de mi (yükseltti), dedim. Ensârî dedi ki:

— Bu sırada beni bir öfke yakaladı, ben de bu sebeble onu tokatladım, dedi.

Peygamber:

— "Bana peygamberler arasından üstünlük, hayırlılık vermeyiniz. Hakikatte insanlar kıyamet gününde (dehşetten) bayılacaklar. (Ben de onlarla beraber bayılacağım.) Fakat ilk ay ilan ben olacağım. O anda bir de göreceğim ki, Mûsâ, Arş'ın ayaklarından bir ayağa tutunmuş hâlde olacaktır. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud Tür Dağı 'ndaki bayılması ile mi hesabı karşılandı?" buyurdu [69][69].

---

[69][69] Bu, geçen Ebû Saîd hadîsinin başka bir rivayetidir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'in ismiyle

89- KITÂBU ISTITÂBETI'L-MÜRTEDDÎN VE'L-MUÂNIDÎN VE KITÂLIHIM VE ISMI MEN ESRAKE BILLAHI VE UKÛBETIHI FI'D-DÜNYÂ VE'L-ÂHIRETI

(Mürtedlerin ve Hakk'a Karsi Inâd Eden Kâfirlerin Tevbe Etmelerini istemek, Onlarla Kital Etmek, Allah 'a Ortak Kosanin Günâhi, Dünyâda ve Âhiretteki Ukubeti Kitabi) [1]

Yüce Allah söyle buyurdu: "... Çünkü sirk, elbetfe büyük bir zulümdür {Lukmân: 13) [2]; "(And olsun ki sana da9 senden evvelkilere de (su) vahyolunmustur:) Eger ortak tanirsan, celâlim hakki için, amelin bosa gider ve muhakkak hüsrana düsenlerden olursun" (ez-zumen 65).

1-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Su "îmân edenler, bununla beraber îmânlarim haksizlikla da bulastirmayanlar; iste (ancak) onlardir ki (korkudan) emîn olmak hakki kendilerinindir. Onlar dogru yolu bulmus kimselerdir" (ei-Enâm: 82) âyeti indigi 2amân, bu, Peygamberin sahâbîleri üzerine agir geldi ve:
— Bizim hangimiz îmânina zulüm karistirmamistir! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Bu, sizin düsündügünüz haksizlik degildir. Lukmân Peygam-ber'in sözünü isitmiyor musunuz: Sübhesiz ki (Allah'a) sirk elbette büyük bir zulümdür" buyurdu [3].

2-....... Bize Abdurrahmân ibnu Ebî Bekre, babasi Ebû Bekre(R)'den tahdîs etti ki, söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Büyük günâhlarin en büyükleri Allah'a ortak kosmak, ana-baba-ya âsî olmak ve yalan sâhidligidir". "Yalan sâhidligi" yâhud "Yalan söz söyleme"yi UÇ kerre tekrar

etti. Peygamber bunu durmadan tekrar ediyordu, nihayet biz:
— Keske sükût etse! dedik [4].

3-.......Abdullah ibn Amr (R) söyle demistir: Peygamber(S)'e bir A'râbî geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Büyük günâhlar nedir? diye sordu. Rasûlullah:
— "Allah'a ortak kilmaktir" buyurdu. A'râbî:
— Bundan sonra nedir? dedi. Rasûlullah:
— "Bundan sonra anaya babaya âsî olmaktir" buyurdu. Bedevi:
— Bundan sonra nedir? dedi. Rasûlullah:
— "el-Yemînu'l~gamûs'tur" buyurdu. Râvî dedi ki: Ben:
— "el-Yemînu'1-gamûs" nedir? diye sordum. O da:
— Yemininde yalanci oldugu hâlde, müslümân bir kimsenin malini kesip alan yemindir, dedi [5].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Bir adam Rasûlullah'a:
— Yâ Rasûlallah! Câhiliyet zamaninda (müslümân olmadan önce) isledigimiz günâhlardan dolayi ceza görecek miyiz? diye sordu.
Rasûlullah (S) söyle cevâb verdi:
— "Her kim müslümânlikta güzel hareket ederse, câhiliyet hayâtinda isledigi günâh ile muaheze olunmaz. Fakat her kim müslümânlikta (sebat etmeyip irtidâd etmek) fenaliginda bulunursa (ve küfür üzere ölürse) o, hem evvelce câhiliyetteki ameliyle, hem de sonra müs-lümânliktaki küfür ve irtidâdiyle muaheze olunur (ebedî cehennemde kalir)" [6].

1- Erkek Mürted Ile Kadin Mürteddenin Hükümleri -(Bir Midir Yâhud Ayri Midir?) - Abdullah Ibn Umer, Ez-Zuhrî, Ibrâhîm En-Nahaî: Dînden Dönen Kadin Öldürülür, Demislerdir-Ve Bunlarin Tevbe Etmelerini Istemek Babi [7]

Yüce Allah söyle buyurdu:
"Kendilerine apaçik deliller gelmis, o Peygamberdin sübhesiz bir hakk olduguna sâhidlik de etmisler iken, îmânlarinin arkasindan küfre sapan bir kavmi Allah nasil hidâyete erdirir? Allah zalimler güruhunu hidâyete götürmez. Muhakkak Allah'in, meleklerin, bütün insanlarin la 'neti onlarin tepesine!
Iste onlar; onlarin cezalari! Onlar bunun içinde ebedî kalicidirlar. Kendilerinden ne azâb hafifletilir, ne de onlara bakilir. Bundan sonra tevbe ve islâh edenler müstesna. Çünkü Allah cidden magfiret edici, çok merhamet edicidir. Hakikat îmânlarinin arkasindan küfretmis, sonra da küfrünü artirmis olanlarin tevbeleri asla kabul olunmaz* Iste onlar sapiklarin tâ kendileridir" (Âiu imrân: 86-90) [8].
Ve Yüce Allah buyurdu:
"Ey îmân edenler, eger kendilerine kitâb verilenlerin içinden herhangibir zümreye boyun egecek olursaniz, sizi îmâninizdan sonra döndürüp kâfirler yaparlar" (Âlu imrân: 100).
Ve Yüce Allah buyurdu:

* 'Hakikat îmân edip de sonra küfre sapanlar, sonra yine îmân ederek küfre dönenler, sonra da küfürlerinde ileri gidenler; Allah onlari magfiret edecek degildir. Onlari bir yola iletecek de degildir" (en-Nisâ: 137).
Ve yine söyle buyurdu:
"Ey îmân edenler, içinizden kim dîninden dönerse, Allah -müzminlere karsi alçak gönüllü, kâfirlere karsi onurlu ve zorlu, kendisinin onlari sevecegi, onlarin da kendisini sevecegi- bir kavim getirir (ki, onlar Allah yolunda savasirlar ve hiçbir kinayanin kinamasindan çekinmezler...)" (ei-Mâide: 54).
Ve yine söyle buyurdu:
"Kalbi îmân üzere mutmain oldugu hâlde zorlamaya ugratilanlar müstesna olmak üzere, kim îmânindan sonra Allah'i tanimaz, fakat küfre gögüs açarsa, iste Allah'in gazabi o gibilerin basindadir. Onlarin hakki en büyük bir azâbdir. Bunun sebebi sudur:
Çünkü onlar dünyâ hayâtini âhiretten daha üstün sevmislerdir ve çünkü Allah kâfirler güruhuna hidâyet vermez. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah, kalblerinin, kulaklarinin ve gözlerinin üstüne mühür basmistir. Iste gafil olanlar da onlarin tâ kendileridir. Hiç süphesiz onlar âhirette de hüsrana ugrayanlarin tâ kendileridir.
Sonra senin Rabb'in, iskencelere ugratildiklarindan sonra yurtlarindan hicret edenlerin,bundan sonra da savasanlarin, gögüs gerenlerin lehindedir sübhesiz. Hakikat senin Rabb yin bunlarin ardindan da çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Bu kat'îdir" (en-Nahl: 106-110).
'(Fitne katiden de beterdir.) Kâfirler, güçleri yetse, sizi dininizden dö'ndürünceye kadar sizinle savasmalarinda devam edeceklerdir. Içinizden kim dîninden döner de o kâfir olarak ölürse, onlarin yaptigi isler dünyâda da,âhirette de bosa gitmistir. Onlar, o atesin arkadaslaridir. Onlar orada ebedî kalicidirlar " (el-Bakara: 217).

5-.......Ibn Abbâs'in kölesi îkrime söyle demistir: Alî ibn Ebî Tâlib(R)'e birkaç zindîk getirildi de, o da bunlari yakti. Alî'nin bu zindiklara yakma cezasi uygulamasi haberi Ibn Abbâs'a ulasinca, îbn Abbâs (R):
— Ben olaydim Rasûlullah(S)'in "Allah'in azabi ile azâblama-yint" diye nehyi oldugu için, onlara yakma cezasi uygulamazdim. Ben o zindiklari, Rasûlullah'in "Dînini tebdil eden kimseyi öldürünüz!" kavlinden dolayi öldürürdüm, dedi [9].

6-....... Bize Ebû Burde tahdîs etti ki, Ebû Mûsâ el-Es'arî (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in huzuruna vardim. Yanimda Es'a-rîler'den iki adam vardi. Onlarin biri sagimda, digeri de solumda idi. Bu sirada Rasûlullah (S) dislerini misvâkliyordu. Yanimdaki iki kimse de Rasûlullah'tan is ve me'mûriyet istediler. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "YâEbâMûsâ!"yâhud: "YâAbdallahi'bneKays!" buyurdu.
Ebû Mûsâ dedi ki: Ben:
— Seni hakk ile gönderen Allah'a yemin ediyorum ki, bu iki kimse, gönüllerindeki vazîfe istemeyi bana bildirmediler ve ben onlarin böyle bir is isteyeceklerini bilmis degildim, dedim.
Bu sirada ben, O'nun yukari kalkmis olan dudaginin altindaki misvakina bakiyordum. Rasûlullah:
— "Is dileyen kimseyi biz, isimiz üzerinde kullanmayiz; lâkin sen yâ Ebâ Mûsâ -yâhud: Yâ Abdallahi'bne Kaysl- Yemen 'e (oraya vâlî olarak) git!" buyurdu.

Sonra onun arkasindan Muâz ibn Cebel (Yemen'in bir bölgesine vazifeli olarak) gitti. Nihayet Muâz, Ebû Musa'nin yanina geldigi zaman, Ebû Mûsâ onun için bir yastik koydu ve ona:
— Bineginden in (ve yastik üzerine otur)! dedi.
Ebû Musa'nin yakininda bir bagla sikica baglanmis bir adam bulunuyordu. Muâz, Ebû Musa'ya:
— Bu bagli insan nedir? dedi. Ebû Mûsâ:
— Bu bir Yahûdî idi, Islâm'a girdi, sonra da yine Yahûdî oldu, dedi.
Ebû Mûsâ, Muâz'a:
— Otur! dedi. Muâz da üç kerre:
— Allah'in ve Rasûlullah'in hükmü olarak, dînînden dönen bu kisi öldürülünceye kadar ben oturmam! dedi.
Bunun üzerine Ebû Mûsâ, onunla ilgili emrini verdi, o mürted-de de öldürüldü. Bundan sonra Muâz ile Ebû Mûsâ gece^yaptiklan ibâdeti zikrettiler: Biri (ki Muâz):
— Bana gelince, ben gece ibâdeti yapar ve uyurum, ibâdetim hususunda sevâb arzu etmekte oldugum gibi uykum hakkinda da sevâb arzu etmekteyim, dedi [10].

2- Farzlari Kabul Etmekten Çekinenlerin Ve Dînden Dönmege Nisbet Edilenlerin Öldürülmeleri Babi

7-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) vefat edip Ebû Bekr halîfe yapildigi ve Arab kavminden kâfir olanlar kâfirlige döndükleri zaman, (ordu gönderilmesinde) Umer:
— Yâ Ebâ Bekr! Bu insanlara karsi nasil harb açar, kital yaparsin? Hâlbuki Rasûlullah (S): "Ben insanlarla, onlar >Lâ ilahe ille 'ilâh' deyinceye kadar harb etmeye emrolundum. Her kim bu 'Lâ ilahe ille Ilâh' sehâdet kelimesini söylerse, hakki ile olmak hâriç, benden malini ve canim korumus olur, (gizli küfür ve ma'siyetinin) hesabi ise, Allah'a âiddir" buyurmustu, dedi.
Ebû Bekr cevaben:
— Vallahi ben, namaz ile zekât arasini ayiran kimselerle muhakkak harb ederim. Çünkü zekât, mâlî bir haktir. Allah'a yemîn ederim ki, bunlar RasûluIIah'a veregeldikleri bir disi oglagi, benden men' ederlerse, bu men' edis üzerine onlarla muhakkak harb ederim! dedi.
Bunun üzerine Umer:
— Vallahi sunu gördüm ki, mürtecilerin katli hakkindaki halîfenin bu hükmü, Allah'in, Ebû Bekr'in gönlünde yarattigi genisligin eseridir. Bu sayede onlarla harb etmenin hakk oldugunu ögrendim! Dedi [11].

3- Bâb: Zimmî Olan Yahûdî Ve Hristiyan Yâhud Muâhid Gibi Bir Baskasi Peygamber'e Sövmeyi Ta'rîz Ettigi Ve "Es-Sâmu Aleyke" Sözü Gibi Sövmeyi Açikça Söylemedigi Zaman?

8-.......Bize Su'be haber verdi ki, Hisâm ibn Zeyd ibn Enes ibn Mâlik söyle demistir: Ben dedem Enes ibn Mâlik(R)'ten isittim, söyle diyordu: Bir Yahûdî, RasûluIlah(S)'in yanina ugradi da ("Ölüm üzerine olsun" demek olan):
— es-Sâmu aleyke! dedi. Rasûlullah da ona:

— "Ve aleyke{ Senin üzerine de olsun).'" diye mukaabele etti. Bundan sonra Rasûlullah, yaninda bulunanlara hitaben:
— "Sizler onun ne söylemekte oldugunu biliyor musunuz? O: es-Sâmu aleyke, dedi" buyurdu. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Biz onu Öldürelim mi? diye sordular. Rasûlullah:
— "Hayir! (Onu öldürmeyiniz!) Kitâb ehli olanlar size selâm verdikleri zaman, sizler de onlara: 'Ve aleykum(= Sizin üzerinize de olsun)' seklinde söyleyiniz!" buyurdu [12].

9-.......Âise (R) söyle demistir: Bir kerre Peygamber(S)'in huzuruna bes on kisilik bir Yahûdî, izin isteyip geldiler. Bunlar içeri girince (selâm vermis olmak için "Ölüm üzerine olsun" demek olan):
— es-Sâmu aleyke! dediler. Ben (bu hâin sözü anlayarak):
— Hayir, sâm ve la'net sizin üzerinize olsun! diye karsilik verdim. Peygamber (S):
— "Yâ Âise! Sübhesiz Allah refiktir, her iste yumusaklikla muamele etmesini sever" buyurdu. Ben de O'na:
— Sen onlarin dediklerini isitmedin mi? dedim. Peygamber:
— "Ben de: 'Ve aleykum{ = Sizin üzerinize de olsun)/* dedim" buyurdu [13].

10-.......Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip söyle dedi: Ben Ibn Umer(R)'den isittim, söyle diyordu: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Yahudiler herhangibirinize selâm verdikleri zaman, onlar ancak 'Sâm aleyke' derler. Bunun üzerine siz de 'A leyke{ — Sizin üzerinize de olsun)' deyiniz!" [14].

4- Bab

(Bu, evvelki bâbdan bir fasil gibidir)

11-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Simdi ben Peygamber(S)'in yüzüne bakip görür gibiyim: O, peygamberlerden bir peygamberi hikâye ediyordu ki, kavmi O'nu dövmüs de, O'nun kanini akitmislardi. Fakat O, yüzünden hem kanini siliyor, hem de:
— "Yâ Rabb! Kavmimi magfiret eyle, çünkü onlar bilmiyorlar!" diyordu [15].

5- Dînden Çikan Hâricîler'le Haktan Sapip Bâtila Meyleden Mülhidlerin, Da'vâlarinin Çürüklügü Için Kendilerine Hüccet Getirilmesinden Sonra Öldürülmeleri Babi [16]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Allah bir kavme hidâyet ettikten sonra, sakinacaklari seyleri kendilerine apaçik bildirinceye kadar onlarin sapikligina (hükm)edecek degildir..." (et-Tevbe: 115) [17].
Ibn Umer (R) bu Hâricîler'i Allah'in müslümân halkinin serirleri görürdü ve: Çünkü onlar, kâfirler

hakkinda inmis olan birtakim âyetlere gittiler de bunlari müslümânlar üzerine te'vîl ettiler, der idi [18]
.

12-.......Bize Suveyd ibnu Gafele tahdîs etti. Alî ibn Ebî Tâlib (R) söyle demistir: Ben size RasûlulIah(S)'tan bir hadîs tahdîs ettigimde, and olsun ki, gökten düsmem bana O'nun dilinden yalan uydurmamdan daha sevimlidir. Fakat benimle sizin aranizda görüstügümüz sira size birsey tahdîs ettigimde (ta'rîz etmis olabilirim). Çünkü (muhavere de bir harbdir) harb (ise) hud'adir.
Ben Rasûlullah'tan isittim, O söyle buyuruyordu: "Zamanin âhirinde yaslari küçük, akillari zayif bir kavim meydana çikacaktir. Onlar mahîûkaatin hayirlisi olan Peygamber sözünden söyleyecekler. Fakat bunlarin îmânlari bogazlarindan öteye geçmiyecektir. Onlar (siddetle atilan) okun avdan öteye çikisi gibi dînden çikacaklardir. Siz onlara nerede rastgelirseniz, onlari öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncudur), bunlari öldürmekte, öldüren kisiye kiyamet gününde ecir ve sevâb vardir" [19]
.

13-.......Bana Muhammed ibn Ibrâhîm et-Teymî, EbûSeleme'den ve Atâ ibn Yesâr'dan haber verdi ki, bu ikisi Ebû Saîd el-Hud-rî(R)'ye gelip ondan Harûriyye'yI sormuslar ve:
—Sen Peygamber(S)'den Harûriyye'yI zikrettigini isittin mi? demisler.
Ebû Saîd söyle demistir:
— Ben Harûriyye'nin kimler oldugunu bilmem. Ben Peygam-ber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Bu ümmetin içinde ("Bu ümmetten" demedi) bir kavim çikar ki, sizler, onlarin namazlarinin yaninda kendi namazlarinizi hor görürsünüz- Onlar Kur'ân okurlar, fakat Kur'ân onlarin bogazlarindan yâhud hançerelerinden öteye geçmez. Onlar, okun avdan delip çikisi gibi dînden çikarlar. Okun aticisi (avi delip geçen) okuna bakar, sonra demirine bakar, sonra okun demir geçecek yerinden yukarica sarilan sinire bakar (kan izi göremez), sonra avci sübhe ederek fûka denilen kiris yerine kandan birsey bulasip bulasmadigina bakar (orada da kan izi göremez)/" [20].

14-.......Bana Umer (ibnu Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer) tahdîs etti ki, babasi ona Abdullah ibn Umer'den Harûriyye'yI zikrederek tahdîs etmis ve söyle demistir: Peygamber (S): "Onlar, okun avdan delip çikisi gibi Islâm Dîni 'nden çikarlar!" buyurmustur [21].

6- Ülfet Için Ve Insanlarin Kendisinden Dagilmamalari Için Hâricîler'le Kitali Terkeden Kimse Babi

15-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den haber verdi ki, Ebû Saîd (R) söyle demistir: Peygamber (S) ganimet taksimi yaparken, bu sirada Abdullah ibnu Zî'I-Huveyrisa et-Temîmî geldi ve:
— Adalet et, yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah da ona:
— "Sana veyl olsun! Eger ben adalet etmemem kim adalet eder?" buyurdu.
Umer ibnu'l-Hattâb:

—(Yâ Rasûlallah!) Beni serbest birak da sunun boynunu vurayim! dedi.
Rasûlullah:
— "Onu terket! Sübhesiz onun birtakim avanesi vardir ki, sizden biriniz onlarin namazlari yaninda kendi namazini, onlarin oruçlari yaninda kendi orucunu muhakkak küçük görecek. Onlar okun avdan (delip) çikisi gibi dînden çikacaklar. (Avi delip geçen) okun tüyüne bakilir, orada kandan hiçbirsey bulunmaz. Sonra okun demirine bakilir, orada da hiçbirsey bulunmaz. Sonra okun yaya giris yerine bakilir, orada da birsey bulunmaz. Sonra okun agaç kismina bakilir, orada da birsey bulunmaz. Ok, avin iskembesi içindeki seylere ve kana girip çikmis, fakat onlardan hiçbirsey oka yapisip kalmamistir. Onlarin alâmeti, iki etinden biri -yâhud: Iki memesi kadin memesi gibi olan, yâhud: Öteye beriye gidip gelen büyük bir et parçasi gibi olan bir adamdir. Onlar, insanlar (müslümânlar) arasinda bir ayrilma oldugu zaman ortaya çikarlar!"
Ebû Saîd söyle dedi: Ben sehâdet ediyorum ki, bu hadîsi ben Pey-
Kitâbii Isütâbeti'I-Mürteddîn/6 799
gamber(S)'den isittim. Ve yine sehâdet ediyorum ki, Alî (ibn Ebî Tâ-lib Nehrevân'da) bunlarla harb yapmistir, ben de onun maiyyetinde idim. Netîcede Peygamber'in vasiflandirdigi vasif üzere bir adam (bulunup) getirildi [22].
Ebû Saîd: "Içlerinden sadakalarin taksîmi) hususunda seni ayiplayacaklar da var. Çünkü eger içlerinden kendilerine verilirse hoslanirlar. Sayet yine kendilerinden olanlara verilmezse derhâl kizarlar" (et-Tevbe: 58) âyeti bunun hakkinda indi, dedi.

16-.......Bize Buseyr ibnu Amr tahdîs edip söyle dedi: Ben Sehl ibn Huneyf'e:
— Sen Peygamber(S)'den Haricîler hakkinda herhangi birsey söylerken isittin mi? diye sordum.
Sehl ibn Huneyf söyle dedi:
— Ben Peygamber'den, elini Irak tarafina uzatarak söyle buyururken isittim: "Oradan bir kavim çikacak ki, onlar Kur'ân'i okurlar, Kur'ân onlarin köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Onlar atilan bir okun avi delip çikmasi gibi Islâm'dan sür'atle çikarlar" [23].

7- Peygamber(S)'In: "Da'vetleri Bir Oldugu Hâlde Iki Büyük Topluluk Birbirleriyle Harb Etmedikçe Kiyamet Kopmayacaktir" Kavli Babi

17-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûhillah (S): "Da'vâlari bir oldugu hâlde iki topluluk birbirleriyle kital yapmadikça kiyamet kopmaz" buyurdu [24].

8- Te'vîl Ediciler Hakkinda Gelen Haberler Babi

18- Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ve el-Leys ibn Sa'd söyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da el-Misver ibn Mahrame ile Ab-durrahmân ibn Abdin el-Kaarî haber verdiler; onlar da Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan söyle derken isitmislerdir: RasûIullah(S)'m hayâtinda (namazda) Hisâm ibn Hakîm'in el-Furkaan Sûresi'ni okudugunu isittim. Duydum ki, Hisâm bu sûreyi Râsûlullah'in bana okutmadigi birtakim lehçelerle

okuyordu. Az kaldi üzerine namazin içinde atilacaktim. Fakat selâm verinceye kadar bekledim. Sonra selâm verince hemen ridâsini -yâhud kendi ridâm ile- gögsünün üzerinde toparlayip:
— Bu sûreyi sana -duydugum gibi- kim okuttu? diye sordum. Hisâm:
— Bu sûreyi bana Rasûlullah (S) okuttu! dedi. Ben de ona:
— Yalan söyledin. Vallahi Rasûlullah bu sûreyi bana, senin okumakta oldugunu isittigimden baska türlü okuttu! dedim.
Ve onu yakasindan tutarak Râsûlullah'in yanina götürdüm ve:
— Yâ Rasûlallah! Ben sundan el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in bana okutmadigin birtakim lehçelerle okurken isittim. Hâlbuki el-Furkaan Sûresi'ni bana bizzat Sen ögretmistin? dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Hisâm'in yakasini birak yâ Umer!" buyurdu. Ona da:
— "Yâ Hisâm! Oku!" diye emretti.
Hisâm da O'na karsi, benim kendisinden okudugunu isittigim kiraatle okudu. Rasûlullah:
— "Bu sûre böyle indirildi" buyurdu. Bundan sonra Rasûlullah bana da:
— "Yâ Umer! Oku!" diye emretti. Ben de okudum. Rasûlullah:
— "Bu sûre böyle indirildi" buyurdu. Bundan sonra da:
— "Sübhesiz bu Kur'ân yedi lehçe üzerine indirildi. Bundan hangisi kolayiniza gelirse, onu okuyunuz!" buyurdu [25].

19-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) söyle demistir: Su "imân edenler, bununla beraber imânlarim haksizlikla da bulastirmayanlar; iste (ancak) onlardir ki, (korkudan) emin olmak hakki kendilerinin-dir. Onlar dogru yolu bulmus kimselerdir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiginde, bu, Peygamber'in sahâbîleri üzerine agir geldi de:
— Hangimiz nefsine zulmetmemistir! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):
— "Bu, sizin zannetmekte oldugunuz zulüm degildir. O ancak Lukmân'in ogluna: 'Yâ ogulcagizim! Allah'a ortak kosma. Çünkü sirk elbette büyük bir zulümdür' (Lukmân: 13) buyurdugu zulümdür" dedi [26].

20-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den haber verdi. Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verip söyle dedi: Ben Itbân ibnu Mâ-lik'ten isittim, söyle diyordu: Ertesi sabah Rasûlullah (S) gün yük-seldigi vakit bana geldi. Evimin bir tarafinda bize namaz kildirdi... Bizimle beraber namaz kilanlardan biri:
— Mâlik ibnu'd-Duhsun nerede? dedi. Bizlerden bir adam da:
— O, Allah'i ve Rasûlullah'i sevmeyen bir münafiktir! dedi. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Ona böyle demeyiniz! O, Lâ ilahe illellâh... diyor, bunu da Allah'in rizâsini istemek için söylüyor" buyurdu.
Itbân için o sözü söyleyen kimse:
— Evet öyledir (Allah ve Rasûlü en bilendir), dedi. Peygamber:
— "Su muhakkak ki, kiyamet günü tevhîd ile gelecek herbir kul üzerine Allah, atesi elbette haram kilmistir" buyurdu [27].

21-.......Bize Ebû Avâne, Husayn ibn Abdirrahmân'dan; o da Fulân'dan (ki o, Sa'd ibn Ubeyde'dir...) tahdîs etti. Son râvî söyle demistir: Ebû Abdirrahmân ile Hibbân ibnu Atiyye çekistiler de Ebû Abdirrahmân, Hibbân'a hitaben, Alî'yi kasdederek:
— Yemîn olsun, senin sahibinin ne kadar müslümân kani dökmeye cür'et ettigini bilmisimdir! dedi.
Hibbân:
— O buna cür'et etmedi ey babasiz kalasi! dedi. Ebû Abdirrahmân:
— Bir sey ki, ben onu bunu söylerken isittim, dedi. Hibbân:
— Bu sey nedir? dedi.
Ebû Abdirrahmân söyle dedi:
— Alî söyle dedi: Rasûlullah (S) beni, Zubeyr'i ve Ebû Mersed'i gönderdi, hepimiz süvârî idik. Rasûlullah: "Gidiniz; Hâc bustânina kadar gidiniz -Ebû Seleme dedi ki: Ebû Avâne böyle (cim ile) "Hâc" seklinde söyledi-. Çünkü o bustânda bir kadin bulacaksiniz ki, onun yaninda Hâtib ibn Ebî Beltea'dan Mekke'deki müsriklere yazilmis bir sahîfe vardir, o sahîfeyi bana getiriniz!" buyurdu.
(Alî dedi ki:) Biz atlarimiz üzerinde kosturarak gittik. En sonu Rasûlullah'm bize söylemis oldugu yerde, devesi üzerinde gitmekte
olan bir kadin bulduk. Hâtib Mekke ahâlîsine Rasûlullah'm kendilerine dogru yürüyecegini bildiren bir mektûb yazmisti. Biz kadina:
— Yaninda bulunan mektûb nerede? dedik. Kadin:
— Bende hiçbir mektûb yoktur! diye inkâr etti.
Biz kadinin devesini çöktürüp, esyasi arasinda mektubu arastirdik, fakat hiçbirsey bulamadik, iki arkadasim; ez-Zubeyr ile Ebû Mersed:
— Biz bu kadinda hiçbir mektûb görmüyoruz! dediler. Alî dedi ki: Ben de onlara:
— Yemîn olsun ki, biz Rasûlullah'm hiç yalan söylemedigini bil-misizdir! dedim.
Bundan sonra Alî, kendisiyle yemîn edilen Allah adina yemîn etti de, kadina:
— Vallahi sen ya mektubu çikarirsin, yâhud ben senin elbiseni muhakkak soyacagim! dedi.
Bunun üzerine kadin elini, kusanmakta oldugu izârmin bagina dogru uzatti da oradan sahîfeyi çikardi. Alî ile arkadaslari o mektubu Rasûlullah'a getirdiler. Umer:
— Yâ Rasûlallah! Bu zât Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmistir; beni birak da bunun boynunu vurayim! dedi.
Rasûlullah:
— "Yâ Hâtib! Bu yaptigin ise seni sevkeden nedir?" buyurdu.
Hâtib:
— Yâ Rasûlallah! Bende Allah'a ve Rasûlü'ne mü'min olmaktan baska bir hâl olmamistir. Lâkin ben Kureysler'in yaninda kendim için ailemi ve malimi kendisiyle koruyacak bir minnetdârlik eli olmasini istedim. Yaninda bulunan Muhacir sahâbîlerinden herbir kisinin orada kendi kavminden, ailesini, mallarini muhafaza edecek hisimlari vardir, (benim ise Kureys'ten himaye edecek kimsem yoktur)! dedi.
Rasûlullah:
— "Hâtib dogru söyledi, onun hakkinda hayirdan baska bir söz
söylemeyiniz!" buyurdu.
(Alî dedi ki:) Umer, Hâtib hakkindaki sözünü tekrarladi da:

— Yâ Rasûlallah! O, Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmistir, beni birak da onun boynunu vurayim! dedi.
Rasûlullah ona:
— "Hâtib, Bedir ehlinden degil midir? Sana ne bildirir ki, belki Yüce Allah Bedir ehlinin samimî mücâhedelerine muttali' olmustu da '(Bundan sonra) ne isterseniz isleyiniz, ben sizler için cenneti vâ-cib kilmisimdir!' buyurmustur!" dedi.
Bu söz üzerine Umer'in iki gözü bol yasa boguldu da:
— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedi [28].
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Noktali hâ ile "Hâh" kelimesi en dogru olanidir. Lâkin Ebû Avâne böyle hâ ve noktali cîm ile "Hacin", "Hâcin" seklinde söylemistir. Bu cîm ile olan yanlistir. "Hâh Bustâni" Mekke ile Medine arasinda bir yer ismidir. Heysem -Huseym- (noktali hâ ile) "Hâh" diye söylerdi [29].

---

[1] Bâzi nüshalarda Kitâbu'l-Mürteddîn.... unvanindan sonra "Bâbu men esrake billahi ve ukûbetihi fi'd-dünyâ ve'1-âhireti ve kaale'llâhu teâlâ..." seklinde gelmistir.

[2] Âyetin bas tarafi söyledir: "HaniLukmân, ogluna - o, ona ögüt verirken- söyle demisti: Ogulcagizim, Allah'a ortak kosma. Çünkü sirk elbette büyük bir zulümdür".

[3] Bunun bir rivayeti îmân Kitâbi'nda da geçmisti. îmân'a sirk katmak ya nifak ile yâhud irtidâd suretiyle olur. Müsrik ve münafik olmayanlarin mazhar olduklari emn ve emân, cehennemde devamli kalmaktan emn ve emândir. Yoksa âsîye azâb olunacagi, birçok nasslar ile sabittir.

[4] Bunun da birer rivayeti Sehâdetler ve Edeb'de geçti.

[5] el-Yemînu'l-gamûs, sahibini günâha ve atese daldiran yalan yemîn demektir, daha önce îzâh edilmisti.

[6] Bu söyle demektir: Bir kâfir müslümân olur ve müslümânlikta sebat ederse, küfür hâlinde isledigi günâhlarin hepsi affolunur. Sebat etmez de küfre dönüp irtidâd ederse, o kimsenin hem evvelce küfür hâlinde isledigi kötülükleriyle, hem müslümân olduktan sonra dönekligi ve mürtedligi ile yakalanip cezalanir..
Fakat bundan sonra mürtedliginden dönüp müslümân olursa, Imâm Ebû Hanîfe'ye göre "O küfredenlere söyle ki, eger vazgeçerlerse geçmis (günâhlari) magfiret olunacaktir, eger (muharebeye) dönerlerse evvelkiler^ uygulanan) kaa-nûn muhakkak surette devam etmis olacaktir" (el-Enfâl: 38) âyeti geregince o kimse, yeni bastan müslümân sayilip, yeni bastan Isledigi hayirla sevâb alir. Ir-tidâdi üzerine yine terkettigi namaz ve diger ibâdetlerin kazasi lâzim gelmez. "...Kim îmâni tanimayip kâfir olursa, herhalde bütün yaptigi bosuna gitmistir ve o âhirette en çok ziyana ugrayanlardandir" (eî-Mâide: S) âyeti geregince, eski Ibâdetleri bâtil oldugundan, hacc gibi vaktiyle ettigi ibâdeti yeniden îfâ etmesi lâzim gelir (Aynî, Kastallânî).

[7] Basligin iki kismi arasinda üç zâtin görüsü vardir. Ebû Zerr rivayetinde bu üç zâtin görüsleri basliktan sonra getirilmistir. Bu üç zâtin bu görüslerine göre, erkek ve kadin mürtedler arasinda hiçbir fark olmamis oluyor, hükümleri bir oluyor. Ibn Abbâs'a göre, irtidâd ettiklerinde kadinlar öldürülmezler. Ibn Umer'in görüsünü Ibn Ebî Seybe, diger ikisinin görüsünü de Abdurrazzâk rivayet etmislerdir

[8] "Onlara bakilmaz"^ kadar Islâm'dan sonra irtidâd ederek Medine'den kaçip Mekke müsriklerine katilan birkaç kisi hakkinda inmistir. Bunlar hakkinda tev-benin kabul edilmemesi, arastirilmistir. En üstün ma'nâ sudur: Çünkü böylele-ri ölüm emaresini görüp hayâttan ümidini kesmedikçe tevbe edip îmâna gelmezler. Hâlbuki yeis îmâni makbul degildir. Bunun îzâhi en-Nisâ: 17. âyetidir {Hakk Dîni, II, 1144).

[9] ez-Zindîk: Zây'in kesriyle seneviyye taifesinden olan sahsa denir. Bir kavle göre nûr ve karanliga kaail olan, bir kavle göre âhirete ve rubûbiyete îmân ve i'ti-kaadi olmayan dînsize denir. Bâzilarina göre gönlünde kâfirligi gizleyip sureta îmân ve Islâm'i açiklayan münâfika denir. Bâzilari indinde "Zindik", "Zen-deb"in Fârisî muarrabidir ki, nâkisatu'1-akl olan nisvâna denir... Cem'i "Zenâdika"ve "Zenâdîk" gelir... (Uzun açiklama için: Kaamûs Ter., III, 881-882).
Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Allah'in azâbiyle azâblanmaz bâbi"nda, Alî'den geçmis ve bâzi açiklamalar verilmisti. Hadîsin buradaki basliga uygunlugu "Kim dînini tebdil ederse, onu öldürünüz!" fikrasmdadir. Çünkü dînini degistirip tebdîl eden kimse, mürted olmustur.

[10] Hadîsin basliga uygunlugu "Ebû Mûsâ onunla ilgili emrini verdi ve o mürted öldürüldü" kavimdedir. Buhârî bu hadîsi kisa ve uzun metinlerle Icâre, Magâ-zV ve Ahkâm Kitâblari'nda da getirmistir. Müslim de Magâzî'de getirmistir. Bu iki büyük sahâbînin Yemen gibi koca bir ülkenin idarî isleri arasinda ibâdet ve Hakk'a ubudiyet hususlarindaki muntazam programlari bizim için, ve her devirdeki yüksek idareciler için örnek alinacak bir husustur. Magâzî'de de geçtigi üzere, Muâz bir geceyi üçe ayiriyordu: Uyku, namaz, Kur'ân kiraati. Uyku vücûdun ve sihhatin düzgün olup, bütün dînî ve dünyevî islerin yapilmasi vücûdun sagligina ve düzgünlügüne bagli bulundugundan, uykunun da namaz kadar sevabi olacagini Muâz ibn Cebel'den ögreniyoruz.

[11] Basliga uygunlugu açiktir. Buhârî bunun bir rivayetini Zekât'ta getirdigi gibi, I'tisâm'da da getirecektir. Müslim deîmân'da getirmistir.
Hicretin onbirinci yili rebnilevvelinin onikinci pazartesi günü Peygamber'-in vefati üzerine Ebû Bekr halîfe seçilmisti. Bu târihi ta'kîb eden günlerde bâzi Arab kabileleri Tevhîd'i ve namazi kabul ettiklerini bildirerek zekâti vermekten çekinmisler ve böylece Islâm'in vâciblerinden olan bir esâsi reddetmislerdi. Bunlar üzerine Halîfe, ordu göndermek ve onlarla harb etmek gerektigini ortaya koydu. Sonunda Umer de Halîfe'nIn görüsünün dogrulugunu kavrayip tasdik etmistir, Islâm Dîni'nin bütünlügünü, Islâm Ümmeti'nin hayât ve istikbâlini kurtaran hiç sübhesiz Ebû Bekr'in bu dogru karari, azim ve kiyaseti, metanet ve mukaavemeti olmustu. (Allah onlardan razi olsun!)

[12] Yânî hakk etmekte oldugunuz la'net ve azâb sizin üzerinize olsun!
Peygamber(S)'in onu öldürtmemesi, ancak onun sözünü sövmeye hamlet-memesindendir. Peygamber onun bu sözünü, çaresiz herkesin basina gelecek olan ölüm ile beddua

ma'nâsina hamletti. Onun Için cevâbda "Senin üzerine de olsun" dedi. Yânî ölüm bana da, sana da inecektir, onun için bununla beddua etmeye hiçbir ma'nâ yoktur. Bu söz, sövme hakkinda da sarîh degildir. Bu hadîsi en-Nesâî, ei-Yevm ve'1-Leyl Kitâbi'nda getirdi (Kastallânî).

[13]
Kitâbu'l-Edeb'deki rivayette burada su ziyâde de vardir: "Sen de benim dedigimi isitmedin mi? Ben onlara reddettim. Benim onlar hakkinda duam kabul olunur. Fakat onlarin benim hakkimdaki dilekleri kabul olunmaz" buyurdu.

[14]
Sârih Hattâbî, "Sâm " lafzinin Yahûdîler arasinda "Ölüm" ma'nâsina oldugunu bildirmistir.
Eger bu lafiz Arabça ise, bu "dan olup " ma'nâsma-dir. Çünkü ölüm herkeste geçecektir... (Kastallânî).

[15]
Bu hadîsi burada zikretmesi, bunun da Peygamber'in "es-Sâmu aleyke" diyen kimseyi öldürmeyi terketmesiyle unvânlanan bâb'a katilmis olmasi yönünden-dir. Bu da Peygamber'in yumusakligi ve sabrindan idi. Peygamberler de sabirli idiler. Yüce Allah: "O hâlde peygamberlerden azim sahihleri olanlarin sabrettikleri gibi, sen de sabret. Onlar için acele etme... " (el-Ahkaaf: 35) buyurdu.
Bu hadîsin bir rivayeti Enbiyâ'da, "Isrâîl ogullari'nin zikrI"nde geçmisti.

[16]
Hariçîler, dînden çikanlar ve Alî ibn Ebî Tâlib'e, hakeme gitme isinde reddedip Isyan edenlerdir... Havâric, ehli hevâ ve bid'atten ma'rûf bir kavimdir ki, insanlardan, yânî müslümânlann cemâatinden hurûc eylediler. Mezheb cihetinden, kendilerine mahsûs görüsleri vardir. Ma'lûm olur ki, üzerine cemâatin ittifak ettikleri hakk imâm üzerine hurûc eden kimseye "Haricî" derler, gerek ol hurûc sahabe vaktinde ve gerek tâbiûn zamaninda ve gerek her vakitte olsun. Ve ol taifeye "Hârice" ve tavâifine "Havâric" itlak olunur, onlar yedi firkadir... (Tafsilât için: Kaamûs Ter., I, 732-733).

[17]
Bu âyetle Hâricîler'in ve mülhidlerin kendilerine hüccet getirilmesi ve tutunduklarinin bâtilligi ortaya konulduktan sonra öldürülebileceklerine isaret etti. Çünkü âyet buna delâlet etmektedir.

[18]
Bu haberi Taberî, Tehzîbu'l-Âsâr'da rivayet etmistir

[19]
Bunun birer rivayeti Alâmâtu'n-Nübüvve ile Fadâilu'l-Kur'ân'da geçmisti.
Alî ile Muâviye arasinda yapilan Siffîn harbi sonunda, her iki taraf hakemin hükmüne razi olmayan karar verdiklerinde, bir zümre Alî'yi tekfir ederek; "Allah'tan baska hakem olmaz!" demislerdi. Bu söz, seklen dogru ve hak bir sözdü (el-En'âm: 57; Yûsuf: 40, 67). Fakat bâtil ve kötü bir maksadla söylenmisti. Bunlar millet için bir baskana gerek olmadigini iddia edip bozgunculugu ve anarsistligi esâs kabul etmisler ve cemâatten ayrilmislardi...

[20]
Harûrâ, Küfe kazasinda bir karyedir. el-Harüriyye, Hâricîler'den bir taifedir ki, reîsleri Necdet adindaki' kimse idi, bunlar Harûrâ adindaki karyeye mensûb-durlar (Kaamûs Ter.).
Bunlar evvelâ Harûrâ'da toplanmislardi, bunlar dînde siddetle taninmislardi. Alî (R) bunlarla mukaatele etmisti.
Bunun bir rivayetini Müslim, Zekât, "Hâricîler'in ve sifatlarinin zikri", 147 rakamiyle getirmistir {Müslim Ter., III, 264).

[21]
Bu da zikredilen Ebû Saîd hadîsinin bir kismidir. Ancak onda "Dînden çikarlar" ta'biriyledir. Burada ise "îslâmdan çikarlar" ta'bîriyle gelmistir.

[22]
Bu kisim Müslim'de daha genistir: "Ebû Saîd söyle dedi; Ben bunu Rasûlul-lah'tan isitmis olduguma sehâdet ediyorum. Ve yine sehâdet ediyorum ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R) bunlarla kital yapmistir. Ben onun maiyyetinde idim. Alî, bu hadîste tavsif edilen adamin aranmasini emretti. Adam arandi, netîcede bulunup getirildi. Hattâ ben ona baktim ve Rasûlullah'in yaptigi tavsîf üzere oldugunu gördüm (Müslim, Zekât, "Hâricîler'in ve sifatlarinin zikri babi", rak: 148).

[23]
Bu hadîs de yakin bir metinle Müslim, Zekât, "Hâricîler'in ve sifatlarinin zikri babi", 159-(1068) rakaminda geçmektedir.

[24]
Bu hadîs bu senedle Buhârî'nin Müslim'den ayri rivayet ettigi hadîslerdendir. "Da'vâlari bir oldugu hâlde", yanî o iki topluluktan herbiri kendi ictihadiyle kendisinin hakk üzerinde oldugunu, karsisindakinin bâtil üzerinde oldugunu iddia ederek... demektir.

[25]
Hadîsin basliga uygunlugu söyledir: Peygamber Umer'i Hisâm'a yalanciliga nis bet etmesi ve onu ridâsiyle toplayip getirmesinden muaheze etmedi; Umer'i okuyusla dogrultmak istedi, Hisâm'i da naklettigi kiraatte dogruladi, Umer'i de inkârinda ma'zîretli kildi. Bunun birer rivayeti Husûmât'ta ve Fadâili'l-Kur'ân'da da geçmis, oralarda da açiklamalar verilmisti.

[26]
Çünkü ni'met, ancak kendisinden olan ile asla ni'met olmayan arasinda esitlik yapmistir. Hadîsle baslik arasindaki uygunluk, Peygamber'in âyetteki zulmü her günâha uzanacak derecede umûm günâhlar ma'nâsma hamletmeleri ile sahâbîleri serzenis etmemesi, onlarin bu te'vîldeki kusurlarini hos görmesi bakimindandir. Çünkü bu te'vîl de zahir olmus bir hatâdir. Sonra Peygamber, ondaki muradin ne oldugunu, müskilligi giderecek sekilde beyân etmistir. Bunun bir rivayeti bu kitabin evvelinde de geçmisti (Kastallânî).

[27]
Farzlan edâ edip nehiylerden sakindigi takdirde, yâhud murad cehennemde ebedî kalmayi haram etmistir.
Basliga uygunlugu Peygamber(S)'in, Mâlik ibnu'd-Duhsun hakkinda kötü söz söyleyenleri muaheze etmemesi ve onlara Islâm hükümlerinin bâtini üzere degil, zahire göre yürütülecegini beyân etmesi yönündendir.
Bu hadîsin daha tafsilâtli bir rivayeti Namaz Kitabi, "Evlerde mescidler bâbi"nda geçmis ve genisçe açiklama orada verilmisti (Aynî).

[28]
Hadîsin basliga uygunlugu Peygamber'in, Hâtib'm te'vîlindeki bahanesini kabul edip, onun dogru söyledigine sehâdet etmesi yönündendir.
Bu vak'anin rivayetleri Mekke Fethi'nde, Cihâd'da ve Tefsîr'de el-Mümtehine Sûresi'nin ilk âyeti hakkinda da geçmis ve açiklamalar oralarda verilmisti.

[29]
Buhârî'nin bu açiklamasi el-Müstemlî nüshasinda böylece sabittir.

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

90- KITÂBU'L-IKRÂH

(Insanin Istemedigi Seye Zorlanmasi Kitabi) [1]

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Kalbi îmân üzere mutmain oldugu hâlde ikraha ugratilanlar müstesna olmak üzere, kim îmânindan sonra Allah'i tanimaz, fakat küfre gögüs açarsa, iste Allah'in gazabi o gibilerin basinadir. Onlarin hakki, en büyük bir azâbdir" (en-Nahl: 106) [2].
Ve yine Allah söyle buyurdu:
"Mü'minler müzminleri birakip da kâfirleri dostlar edinmesin. Kim bunu yaparsa (ona) Allah'tan hiçbir sey yoktur. Meger ki, onlardan gelebilecek bir tehlikeden dolayi sakinmis olasiniz..-" (Âlu Imrân: 28).
Buhârî:
Iste bu korkmaniz, bir takiyyedir [3].
Ve Yüce Allah buyurdu:
"Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarini alacagi kimselere melekler derler ki: 'Ne iste idiniz?' Onlar: 'Biz
Yeryüzünde (dînin emirlerini uygulamaktan) âciz kimselerdik' derler. Melekler de: 'Allah'in Arz*i genis degil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz ya!' derler. Iste onlar (böyle)! Onlarin barinaklari cehennemdir. O ne kötü bir yerdir! Erkeklerden, kadinlardan, çocuklardan za f ve acz içinde birakilip da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna. Iste onlar (böyle); Allah'in onlari affedecegin umabilirler. Allah çok affedici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: 97-99).
"Size ne oluyor ki, Allah yolunda -ve acz ve iztirab içinde birakilip: 'Ey Rabb 'imiz, bizi ahâlîsi zâlim olan su memleketten kurtarip çikar, bize tarafindan bir sâhib gönder, bize katindan bir

yardimci yolla!' diyen erkekler, kadinlar ve gocuklar ugrunda- düsmanla çarpismiyorsunuz? imân edenler Allah yolunda harbederler. Küfredenler de seytân yolunda savasirlar. Öyle ise o seytânin dostlanyle dögüsün! Sübhesiz ki, seytânin hilekârligi zayiftir" (en-Nisâ: 75-76) [4].

Allah, kendi emrettigi vazifeleri ancak maglûb olduklarindan dolayi terkeden zayiflari ma'ziretli kilmistir.

"Mukreh", yânî zorlanan, ancak zayif kilinan ve emredileni islemekten çekinemeyen kimse olur.

el-Hasen el-Basrî:

"Takiyye" (zarar korkusuyla i'tikaad etmekte oldugu seyin ziddini açiklama) kiyamet gününe kadar sabittir, demistir.

Ibn Abbâs, hirsizlarin zorlamalanyle karisini bosayan kimse hakkinda: Bu birsey olmaz, yânî bu zorlanan kimse üzerine bosama hükmü vâki* olmaz, demistir.

Bu konuda talâkin vâki* olmamasi görüsüne Ibn Umer, Ibnu'z-Zubeyr, es-Sa'bî ve el-Hasen de kaail olmuslardir. Çünkü Peygamber(S): "Ameller niyetle otur" buyurmustur. (Zorlanan kisi ise, zorlandigi ise niyefi yoktur, bil'akis onun niyeti islememektir.) [5]

1-.......Bizeel-Leys, Hâlidibn Yezîd'den; o da Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Hilâl ibn Usâme'den haber verdi ki, ona da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân, Ebû Hureyre(R)'den söyle haber vermistir: Peygamber (S) namaz içinde söyle duâ eder idi:

"Yâ Allah!Ayyas ibn EbîRabîa'yi, Seleme ibn Hisâm'i, el-Veltd ibnu'l-Velîd'i kurtar!

Yâ Allah! (Kâfirler elinde bunalip) zayif ve âciz görülen (diger) mü'minleri de kurtar!

Yâ Allah! Mudar üzerine daha siddetli bas! Ve onlar üzerine Yûsuf'un yillari gibi kitlik yillari gönder!" [6].

Bu çok yerde geçti: Namâz'da kunûtta, Istiskaa'da, Tefsîr'de en-Nisâ'da ve Edeb'de...

1- Kâfir Olmak Üzere Zorlanmakta Horlanmayi, Dövülmeyi Ve Öldürülmeyi Tercih Eden Kimse Babi

2-.......Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Kimde üç sey bulunursa, îmânin tatliligini tatmis olur: Allah ile Rasûlü kendisine baskalarindan daha sevgili olmak; bir kim-seyi sevmek fakat yalniz Allah için sevmek; (Allah onu küfürden kurtardiktan sonra) yine küfre dönmekten atese atilacakmisçasma hoslanmamak" [7].

3-.......Ben Saîd ibn Zeyd(R)'den isittim, söyle diyordu: Yemîn olsun ben kendimi söyle gördüm ki, Umer ibnu'I-Hattâb beni islâm'a girmem üzerine tazyik edip esîr gibi horlayarak bir iple beni baglayici oldugu hâlde ve yine mü'minlerin emîri iken sizin Usmân ibn Af-fân'a yaptiginiz (isyan ve sonunda zulümle öldürmeniz) sebebiyle Uhud Dagi çatlasaydi, çatlamasi vâcib ve lâyik olurdu [8].

4-.......Habbâb ibnu'l-Erett (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Ka'be'nin gölgesinde kaftanini yastik

ederek dayandigi bir sirada kendisine (Kureys müsriklerinin iskencelerinden) sikâyet etmistik:
— Yâ Rasûlallah! Bizim için Allah'tan nusrat dileyemez misin? (Bunlarin zulmünden) kurtulmamiz için Allah'a duâ edemez misin? demistik.
Bunun üzerine Rasûlullah söyle buyurdu:
— "Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mazlum) kisi bulunmustur ki, müsrikler tarafindan yakalanir, onun için yerde bir çukur kazilir, o kisi o çukurun içine gömülürdü. Sonra büyük bir testere getirilir, onun basi üzerine konulurdu da basi iki kisma ayrilirdi. (Bir baskasina da) demir taraklar ile etinin altindaki kemigi ve sinirleri taranirdi da, bu iskenceler o mü'mini dîninden çevirmezdi. (Sahâbîlerim!) Allah'a yemîn ederim ki, su Islâm Dîni, herhalde ve muhakkak surette kemâle erecektir. Hattâ o derecede ki, bir süvârî (tek basina) San'â'dan Hadramevt'e kadar (selâmetle) gidecek de Allah'tan baska hiçbirseyden korkmayacaktir ve bir de yolcu (koyun sahibi ise) koyunu üzerine kurt saldirmasindan korkacaktir. Fakat sizler acele ediyorsunuz!" [9]

2- Bâb: Mükreh'in, Yânî Zorlanan Kimsenin Satis Yapmasi; Benzeri Olan Muztarr Kimsenin Mâlî Hakk Hususundaki Tasarrufu Ve Maldan Baska Husustaki Tasarrufumun Beyâni) Hakkindadir

5-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Bizler mescidde bulundugumuz bir sirada Rasûlullah (S) yanimiza çikageldi ve:
— "Yahûdîler'in yurduna yürüyünüz!" diye buyurdu.
Biz de O'nun beraberinde olarak yola çiktik, nihayet Yahûdîler'in içinde Tevrat okuduklari Beytu'l-Midrâs denilen yerlerine vardik. Peygamber onlara dogru ayaga kalkti ve onlara nida ederek:
— "Ey Yahûdî toplulugu! Müslüman olunuz da selâmette kaliniz!" dedi.
Onlar cevaben:
— Yâ Ebâ'l-Kaasim! Sen teblig ettin (bizim daha ziyâde Sana ihtiyâcimiz yok)! dediler.
Rasûlullah onlara:
— "Ben ancak bunu (yânî benim teblig etmis oldugumu i'tirâf etmenizi) istiyorum", dedi. Sonra "Müslüman olun ki, selâmette kalasiniz!" sözünü ikinci defa söyledi.
Yahûdîler yine:
— Yâ Ebâ'l-Kaasim! Sen bunu teblig ettin! dediler. Rasûlullah onlara:
— "Ben ancak bunu (yânî benim teblîg etmis oldugumu i'tirâf etmenizi) istiyorum" dedi.
Sonra Rasûlullah bu tebligini üçüncü defa olarak tekrar etti de:
— "KaVî biliniz ki, Arz ancak Allah'a ve Rasûlü'ne âiddir. Ben sizleri bu arazîden çikarmak istiyorum. Binâenaleyh sizden her kim
kendi malindan tasiyamiyacagi birseyi olursa onu satsin. Haberiniz olsun, iyi bilin iz ki, A rz ancak A ilah 'a ve
Rasûlü 'ne âiddir!" buyurdu [10].

3- Bâb: Mükreh'in, Yâni Zorlanan Kimsenin Nikâhi Caiz Olmaz

"Dünyâ hayâtinin geçici metâini kazanacaksiniz diye cariyelerinizi, eger kendileri de iffetli olmak

isterlerse,
siz fuhusa mecbur etmeyin. Kim onlari buna mecbur ederse, sübhesiz ki, Allah onlara kendilerinin ikrahlarindan sonra da çok magfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (en-NÛr: 33) [11].

6-....... Bize Mâlik, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim'dan; o da babasi (el-Kaasim ibn Muhammed ibn Ebî Bekr)'ndan; o da Yezîd ibn Câriye el-Ensârî'nin iki oglu olan Abdurrahmân ile Mucemmi'den; o da Hansa bintu Hizam el-Ensâriyye(R)'den tahdîs etti ki, Hansâ'yi babasi Hizâm, iznini, rizâsini almaksizin evlendirmisti. Hâlbuki Hansa dul bir kadindi (izni alinmak gerekirdi). Kadin bu evlenmeyi hos görmedi ve Peygamber'e gidîp sikâyet etti. Peygamber (S) de bu nikâhi redd ve ibtâl etti [12].

7-.......Âise (R) söyle demistir: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Kadinlar nikâh akidleri hususunda istisare edilirler mi? diye sordum.
Rasûlullah (S):
— "Evet (kadinlar nikâh akidleri hususunda istisare edilirler)" buyurdu.
Ben:
— (Yâ Rasûlallah!) Er görmedik bakire, evlenecegi kimse hakkinda istisare edilirse utanir, susar (rizâsini bildirmez)! dedim.
Rasûlullah:
— "Onun sükûtu, onun iznidir" buyurdu [13].

4- Bâb: Bir Kimse Zorlansa Da Bir Köleyi Hibe Etse Yâhud Satsa, Bu Caiz Olmaz (Hibe De, Satis Da Sahîh Olmaz, Köle Onun Mülkünde Bakîdir)

Insanlarin bâzisi da: Eger müsteri, zorlanmadan dolayi satin aldigi sey hakkinda onu satmayi nezr etse, zorlanmakla beraber, bu satis caizdir, dedi. Onun yaninda hibe de böyledir. Satin aldigi köleyi, zorlamakla 'Vefatimdan sonra sen hürsün' dese de, yine böyledir [14].

8-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir(R)'den söyle tahdîs etti: Ensâr'dan (Ebû Mezkûr isminde) bir adam (Ya'kûb adindaki bir kölesini): "Ben öldükten sonra sen hürsün!" diye müdebber olarak azâd etmisti. Hâlbuki bu zâtin bu köleden baska hiçbir mali yoktu. Onun bu kölesini böyle azâd ettigi haberi Rasûlui-lah'a ulasti. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bu köleyi tuttu da:
— "Bunu benden kim satin almak ister?" dedi (yâni onu müzayedeye arzetti).
O köleyi, Nuaym ibnu'n-Nahhâm adindaki sahâbî sekizyüz dirhem mukaabilinde satin aldi. (Peygamber de kölenin bedelini Ebû Mezkûr'a verip: "Allah bundan müstagnidir" buyurdu.)
Amr ibn Dînâr dedi ki: Ben Câbir'den isittim: Bu Ya'kûb ismindeki köle, Misirli bir köle idi, evvelki yil öldü, diyordu [15].

5- Bâb: "Ikrâh"In Kökünden "Kerh" Ve "Kurh" Bir Ma'nâyadir

9-.......Bize es-Seybânî Süleyman ibnu Feyrûz, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan tahdîs etti. es-Seybânî söyle dedi: Ve bana Atâ Ebû'l-Hasen es-Suvâî tahdîs etti, ben onun bu hadîsi ancak Ibn Abbâs(R)'tan zikrettigini zannediyorum. '
"Ey îmân edenler, kadinlara zorla mirasçi olmaniz ve onlari, -kendilerine verdiginiz mehrden birazini giderebilmeniz için- tazyik etmeniz size halâl olmaz. Meger ki, arayi açarak bir fuhus islemis olsunlar. Onlarla iyi geçinin. Eger kendilerinden hoslanmadiniZsa, olabilir ki birsey sizin hosunuza gitmez de Allah onda birçok hayir tak-dir etmis bulunur" (en-Nisâ: 19).
Dedi ki: Bir adam öldügü zaman onun velîleri, onun karisina hakli olup sâhib çikarlardi. Isterlerse o kadinla onlardan biri evlenir, isterlerse o kadini baskasiyle evlendirirler, isterlerse o kadini kimse ile evlendirmezlerdi. Onlar bu kadina, kadinin ailesinden daha hakli idiler. Iste bu âyet, bu hususta indi (yânî o âdeti kaldirdi) [16].

6- Bâb: Kadin Zina Üzerine Zorlandigi Zaman Kendisine Hadd, Yâni Zina Etme Cezasi Yoktur

Çünkü Yüce Allah'in su kavli vardir:
"Kim onlari zinaya mecbur ederse, sübhesiz ki Allah onlara kendilerinin ikrahlarindan sonra da çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 33) [17].
Ve el-Leys söyle dedi: Bana (Ibn Umer'in kölesi) Nâfi' tahdîs etti ki, ona da Ebû Ubeyd'in kizi Safiyye söyle haber vermistir: Tasarrufu Halîfe Umer'e âid olan beste bir ganimet kölelerinden bir erkek köle, yine beste bir ganimet payindan olan bir disi köle ile cinsî münâsebet yapmis ve o cariyenin bekâret zarini giderinceye kadar onu zorlamistir. Bunun üzerine Umer o erkek köleye, zina etme cezasi olan deynekleme uyguladi ve onu alti ay o yerden sürgün etti. Fakat erkek kendisini zorlamis oldugu için, o cariyeye deynekleme cezasi uygulamadi [18].
ez-Zuhrî, hürr bir erkegin bekâretini giderdigi bakire câriye hakkinda söyle dedi:
Hakem (yânî hâkim) bu bakire cariyeden bekâretin degeri ile cariyenin kendi kiymetini ta'yîn ve nisbet eder de o erkekten bekâretin bedelini alir (yânî o erkege, kadinin bakire ve dul olusu arasindaki deger farkini ödemesini hükmeder), ve bir de o erkege deynekleme cezasi uygulanir. Dul câriye hakkinda imamlarin hükümlerinde bir para ödeme yoktur, lâkin erkek üzerine hadd cezasi vardir [19].

10-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ibrahim Peygamber, zevcesi Sâre ile hicret yolculuguna çikip, onunla bir memlekete girdi. Orada meliklerden bir melik yâ-hud cebbarlardan bir cebbar hükümdar var idi... Neticede o hükümdar, Ibrahim'e:
— Yanindaki kadini bana gönder! diye haberci yolladi. Bunun üzerine Ibrahim, Sâre'yi o hükümdara yolladi. Sâre onun
yanina varinca, hükümdar Sâre3den nasîb almak için harekete geçti. Sâre kalkip abdest aldi ve

namaza durdu. Namazin ardindan:
— Allah 'im! Eger ben Sana ve Rasûlü 'ne îmân ettim ise, benim üzerime su kâfiri musallat etme! diye dua etti.
Bu duâ ile o zâlimin hemen nefesi bogulup yere düstü ve ayagi ile yere vurup debrenmege basladi..." [20].

7- Bir Kimsenin, Öldürülmekten Yâhud Bunun Benzeri Bir Zarar Gelecegiden Korktugu Zaman Arkadasi Için, Onun Kendisinin Kardesi Olduguna Yemîn Etmesi Babi

Korkmakta olan her zorlanmis kisi de böyledir. Çünkü müslümân kisi yemini ile o kimseden zâlimi ve zulmü def eder, onu korumak için savasir ve ona yardim etmeyi terketmez. Eger insan bir mazlumu savunmakta iken, öldürmeyi kasdetmeksizin zâlimi öldürürse, ona diyet ve kisas yoktur. Bir kimseye, kendisini zorlamakta olan bir zâlim tarafindan: Sarâb içeceksin veya les yiyeceksin veya köleni satacaksin veya üzerinde hiçbir borç yokken fulân kimseye borcun oldugunu i'tirâf edeceksin veya gönül rizân olmadan bir hibe yapacaksin veya talâk, itâk gibi bir akdi çözüp feshedeceksin yâhud da "Biz senin babani yâhud dîn kardesini muhakkak öldürürüz!" denilse, o kimsenin, babasini ve müslim kardesini kurtarmak için bu söylenen seylerin hepsini yapmasi caizdir. Çünkü Peygamber(S)'in: "Müslümân, müslümânin kardesidir" sözü vardir. Insanlarin bâzisi da: Eger zorlama yapan zâlim tarafindan, bir kimseye: "Muhakkak sarâb içeceksin" veya "Muhakkak mevte yiyeceksin" yâhud "Biz senin oglunu yâhud babani yâhud mahrem bir hisimini öldürürüz" denilse, o kisiye kendisine emredilen bu seyleri yapmasi caiz olmaz. Çünkü o kimse, bu seylerde muztarr degildir, dedi [21].
Sonra bu bâzi insan tenakuz etti de: Eger bir kimseye zâlim tarafindan "Biz senin babam yâhud oglunu öldürürüz" yâhud da "Sen su köleyi satacaksin" veya "Bir borç Ikrar edeceksin" veya "Bir hibe yapacaksin" denilse, kiyâsta kendisine bunlari yapmasi lâzim gelir, dedi.
(Sonra bu zât su kavliyle bu ma'nâda tenakuz etti:) Velâkin biz, istihsâna gideriz de, "Satis, hibe ve bu konudaki her akid bâtildir" deriz, dedi [22].
Buhârî söyle dedi: Hanefîler Kitâb ve Sünnet delili olmaksizin her mahrem hisim ile mahrem olmayan yabanci kisi arasinda ayirma yaptilar [23].
(Sonra Buhârî buna Peygamber'in su kavliyle delîl getirdi:) Peygamber (S) söyle buyurdu: "îbrâhîm Peygamber (o cebbar hükümdar, karisi Sâre'yi istedigi zaman) karisi için: fBu benim kizkardesimdir' dedi". Buhârî: Onun bu kizkardesligi, Allah hakkinda idi (yânî Allah'in dinindeki kizkardeslik idi, neseb kardesligi degildi. Çünkü kizkardesin nikâhi îbrâhîm dîninde de haram idi) [24]

Ve Ibrâhîm en-Nahaî: Eger yemîn ettiren zâlim ise, mu'teber olan yemîn edenin niyetidir; eger yemîn ettiren mazlum ise, mu'teber olan yemîn ettirenin niyetidir, demistir [25].

11-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S): "Her müslümân, müslümânin (dîn) kardesidir. Müslüman müsiümâna zulmetmez. Müslüman müslümâni (basina gelen musibette)

terketmez. Her kim müslümân kardesinin bir hacetinde bulunursa, Allah da onun hacetinde bulunur" buyurmustur [26].

12-....... Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Sen müslümân kardesine, ister zâlim olsun, ister mazlum olsun, yardim et!" buyurdu.
Bir adam:
— Yâ Rasûlallah! Müslümân kardes mazlum oldugu zaman ona yardim ederim, fakat o zâlim oldugu zaman ben ona nasil yardim ederim, bana haber ver! dedi.
Rasûlullah:
— "Onu zulümden ayirirsin -yâhud: Onu zulümden men' edersin-. Iste bu men'-etmek, ona yardimdir" buyurdu[27].

---

[1] el-Ikrâh, "Insanin tab'an veya ser'an istemedigi seye sevk ve cebredilmesI" diye ta'rîf edilmistir.
Ikrah ile îmân ve diger ibâdetler ve tâatler Allah katinda kabul olunmaz. Ikrah Islâm Dîni'nde men' olunmustur: el-Bakara: 256, Yûnus: 99. âyetleri tefsin.

[2] Her kim îmânindan sonra Allah'a küfrederse -yâni küfr olan sözü söylerse, kalbi îmân ile mutmain oldugu hâlde ikrah olunan degil -yânî canini veya azasindan bir uzvunu telef edilmekten korkulur bir emir ile ikrah edilmek suretiyle degil-velâkin küfre smesini açan, küfür hosuna giden, yânî ikrah olunmadigi hâlde nzâsiyle küfür kelimesini söyleyen veya ikrah olundugu zaman kalbini bozup da küfre i'tikaad edîveren kimseler; bunlar üzerine Allah'tan bir gazab ve bir de bunlara azim b^r azâb vardir. Çünkü cürümleri, en büyük cürümdür... Demek ki, böyle mülci' ikrah hâlinde yalan diliyle küfür kelimesini telâffuz etmek caizdir, fakat bu, ruhsattir ve âyetten anlasildigi üzere kalbi îmân ile mutmain olmak sartjyle bir ruhsattir. Fakat hakki izhâr ve dîni azîz kilmak için helaki göze alip da ictinâb etmek, azîmettir. Ve bu hususta azîmet ile amel etmek ef-daldir (Hakk Dîni, IV, 3031-3032).

[3] Onlarin hâkim oldugu yerde bulunmak gibi sebeblerle. O takdirde kalbdeki Imâna bozulma gelmemek sartiyle, onlarla zahiren ve muvakkaten dostluk yapilabilir. Hedef, esaretten kurtulmak, Islâm'in emrettigi izzet ve istiklâle kavusmaktir. "Evliyâ"mn müfredi olan "Velî" kelimesinde: Hâkim, mutasarrif, kumandan, hükümdar, sef gibi ma'nâlar vardir.

[4] Burada arka arkaya takdîm-te'hîrli olarak getirilen bu iki çift en-Nisâ âyetleri, Ebû Zerr rivayetinde tercümelerini verdigimiz sekilde gelmistir. Bu rivayeti Kas-tallânî de en dogru kabul ettigi Için biz de âyetlerin tercümelerini böyle verdik. el-Kerîme, el-Asîlî ve el-Kaabisî rivayetlerinde ise bu âyetlerin metinlerinde bir karisiklik görülmektedir. Sarihler bunun hakkinda bâzi îzâhlar vermektedirler... Metîn, tercümeye göre düzeltilip yazilmalidir.
Isbu "Ahâlîsi zâlim olan memleket" Ümmü'1-Kura' olan Mekke'ye isarettir ki, müsrik olan Mekke ehli zayiflara ve bilhassa içlerinde bulunan mü'min-lere son derece zulm ve ezâ ediyorlardi. Ve zâten "Sübhesiz sirk, en büyük zulümdür" (Lukmân: 13) geregince, sirk bütün zulümlerin basi olan büyük bir zulümdür. Allah mazlumlarin dualarini kabul ve Peygamber'i eliyle Mekke'nin fethini nasîb edip, Muhammedî velayet ve nusrat ile bekam etmis ve muazzez kilmistir.Demek ki, tecâvüzî harb, ancak böyle Allah rizâsi için mazlumlari zâlimlerin pençesinden kurtarmak ve halk üzerinde Allah Taâlâ'nm âdil hükümlerini ve rahmetini tatbîk etmek için mesru' olabilir, yoksa zulüm ve Istibdadi umûmîlestirmek ve memleketler isti'lâ eylemek gibi sirf tecâvüz ve taaddî Için harb etmek asla mesru' degildir... (Hakk Dîni, II, 1393).

[5] Buradaki âlimlerin görüslerini sirasiyle Ibn Ebî Seybe, el-Humeydî, Abdurraz-zâk ve Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmislerdir.
"Ameller niyetle olur" hadîsinin bir rivayeti, kitabin Ilk hadîsi olarak geçmistir, Buhârî'nin bunu burada getirmesi, kavi ve fiil arasindaki ikrahta ayirma yapanlari reddetmeye isarettir...

[6] Hadîs ile baslik arasindaki uygunluk, burada isimleri sayilan kimselerin müsriklerin beraberinde ikaamete zorlanmis olmalaridir. Çünkü "Mus'adâf" ancak zorlanmis olur. Bunun mefhûmu, küfür üzerine ikrah eger küfür olsaydi, Peygamber onlar Için duâ etmez ve onlan mü'minler olarak isimlendirmezdi (Kas-tallânî).

[7] Basliktan kasdedilen, hadîsin sonudur. Çünkü kâfirlikten hoslanmamakla atese girmekten hoslanmamak arasinda müsâvîlik olunca, öldürülmek, dögülmek, horlanmak mü'min yaninda atese girmekten daha kolay olur, atese girmek de kâfirlikten kolay olur da siddeti almayi tercîh eder. Bunu îbnu Battal söyledi. Hadîsin bir rivayeti îmân'da baska bir seyhten geçmisti (Aynî, Kastallânî).

[8] Yânî Usmân'in intikaamini almak için kabileler harekete geçmis olsalardi, elbette bunu vâcib olarak yaparlardi... Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Çünkü Saîd ibn Zeyd ve Umer'in kizkardesi olan zevcesi, küfre karsi horlanmayi tercîh etmislerdi, Usmân ibn Affân da kaatillerin razi olacagi seyi getirmeye karsilik öldürülmeyi tercîh etmisti (Aynî, Kastallânî).
Saîd ibn Zeyd el-Adevî, cennetle müjdelenen on kisiden biridir. Ilk Muhâ cirler ile hicret etmistir. Bedir'den baska bütün gazalarda hazir bulunmustur. 51 yilinda vefat etmistir.

[9] Hadîsin bu basliga girmesi vechi, Habbâb'in Peygamberden kâfirler aleyhine duâ istemesi, kâfirlerin müslümânlara tecâvüz etmekte ve onlara eziyette zulüm ve düsmanlik yapmakta olduklarina delâlet etmesi yönündendir. Müslümanlar kâfirlerin kahri altindadirlar. Böyle olunca müslümânlar istemedikleri seylere zorlananlar gibidirler... Bunun birer rivayeti Nübüvvet Alâmetleri ile Peygamber gönderilmesi bâbi'nda da geçmisti... (Kastallânî, Aynî).

[10] Yânî Rasûlü de Arz'da Allah'ih emrettigi gibi hükmedicidir. Çünkü O'nun tarafindan teblig edici ve O'nun emirlerinin yerine getiricisidir.
Hattâbî söyle dedi: Buhârî bununla mükrehin satisinin cevazina delîl getirdi, hâlbuki bu muztamn satisina daha çok benzemektedir. Satisa zorlanan ise, istesin istemesin, satisa sevkedilen kimsedir. Yahudiler arazîlerini satmislardi, buna zorlanmayacaklardi. Ancak Yahudiler mallarina çok düskün olduklarindan, onlari satmayi tercîh ettiler ve böylece mallarini satmaya muztarr olanlara benzediler.. (Kastallânî).

Buhârî hadîsin bir rivayetini Cizye'de, Müslim de Magâzî'de getirmistir: Müslim Ter., V, 398 "1765".

[11]

Yânî yapilan fiilin ikrah eden için de, edilen için de günâh oldugunda sübhe yok. Fakat ikrah olunan bîçâreler, bu günâha razi olmayip, kerhen sürüklendiklerinden dolayi ma'zûrdurlar. Ve Gafur, Rahîm oldugundan sübhe olmayan Allah indinde magfirete ve rahmete sayandirlar. Binâenaleyh bu bîçârelere acimali, kurtulmalari için yardim etmelidir. Lâkin ikrahi isteyerek yapanlar acinmaga lâyik olmayip, razi oldugu azabin günâhina müstehakk olduklari gibi, ikrah edenin de bütün vebalini yüklenerek azîm azâb ve nefrîne müstehakk oldugunu hatirlatmaya hacet yoktur (Hakk Dîni, IV, 3512-3513).

[12]

Bunda nikâhin sahîhligi için dulun iznini almak zarurî oldugu ve zorlananin nikâhinin caiz olmadigi hükmü vardir.

[13]

Bundan da bakirenin nikâhinin ancak rizâsi ile caiz olacagi, rizâsi olmazsa onun hükmü de mükrehin hükmü gibi sayilmaz olacagi anlasilmistir.

Bu hadîslerin birer rivayeti Nikâh'ta da geçmisti.

[14]

el-Kirmânî söyle dedi: Buhârî'nin maksadi, Hanefîler'in tenakuz ettikleridir. Çünkü ikrahla satis, eger bir mülkü müsteriye nakledici ise, bundan bütün tasarruflar sahîh olur; bu, nezre ve müdebber köleye hass olmaz. Eger satis nakledici degildir derlerse, bu takdirde nezr de, tedbîr de sahîh olmaz. Bunun özeti sudur: Onlar müdebberligi ve nezri, mülk olmaksizin sahîh gördüler, hâlbuki bunda tahakküm ve tahdîs edici yokken tahsis vardir (Kastallânî).

[15]

Hadîsin burada getirilmesi sebebi sudur: Baska hiçbir mali yokken, tek kölesini vefatindan sonra hürr yapan kimsenin, bu fiili bir beyinsizliktir. Peygamber onun bu fiilini, köleyi satmak suretiyle reddetmistir... (Kastallânî).

Bunun bir rivayeti Itk'ta geçmisti. Müslim'in rivayetinde bu sahâbînin Az re ogullan'ndan Ebû Mezkûr oldugu bildirilmistir. Azâd edilen kölenin ismi Ya'kûb oldugu, Nesâî'nin rivayetinde; Misirli bir köle oldugu, Abdullah ibnu'z-Zu-beyr'in emareti zamaninda Öldügü de Müslim'in rivayetinde de vardir.

[16]

Bu metnin basliga uygunlugu, âyetteki "Kurhen" kavlindendir.

el-Muhelleb söyle dedi: Allah en bilir ki, bu babin fâidesi, sunu ta'rîf edip bildirmektir: Her kim bir kadini, ondan mîrâs almaya tama' ederek kadin ölün ceye kadar alikorsa, o kimseye bu mîrâs, Kur'ân'm nassi ile halâl olmaz (Aynî).

[17]

Âyetin basliga münâsebeti, içinde zinaya zorlanan kadinin günâhi olmadigi ve bundan dolayi kadina zina cezasi lâzim gelmeyecegine delâlet buiunmasmdandir.

[18]

el-Leys ibn Sa'd'm bu haberini Ebû'l-Kaasim el-Bagâvî, el-Alâ ibn Musa'dan; o da el-Leys'ten olmak üzere rivayet etti.

[19]

imâm Mâlik'in görüsü de ez-Zuhrî'nin görüsü gibidir.

[20]

Bu hadîsin birer rivayeti Buyu' Kitâbi'nin sonlari ile Peygamberler Kitâbi'nda daha genis olarak geçmisti.

el-Kir manî söyle dedi: Bu hadîsin buraya girme sebebi sudur: Sâre aleyha's-selâm her bir kötülükten ma'sûme bulunmakla beraber, ona, zorlanmis olarak o zâlim hükümdarla yalniz kalmasinda da hiçbir kinama olmamasidir. Iste zina üzerine zorlanan kadin da bunun gibidir, onun üzerine de zina etme cezasi yoktur (Aynî, Kastallânî) Sâre, râ'nin hafifletilmisi ile de, seddelendirmesi ile de zabtedümistir. Hafifletilmesi daha meshurdur... îbn Hisâm Kitâbu't-Tîcân'da Ibrâhîm'in bu seferinin Ürdün'den Misir'a vuku' buldugunu ve Sâre'nin Misir Meliki Amr ibn Imrîi'1-Kays ibn Nabilyûn ibn Sebâ oldugunu bildirmistir. Bu konuda baska rivayetler de vardir...

[21]

Çünkü ikrah, ancak insanin bilhassa kendi nefsine yönelen seylerde olur, baska seylerde degil... Insanin baska seyleri korumak için Allah'a âsî olmasi olamaz.

[22]

Buhârî bu "Ba'zuin-nâsi = Insanlarin bâzisi" ta'bîriyle, Ebû Hanîfe ve Hanefî-ler'i kasdetmektedir... Aynî: Tenakuz men' edilmistir. Çünkü müctehide, istihsâna kaail olmakla kiyâsa muhalefet etmesi caiz olur. Istihsân da Hanefîler indinde bir hüccettir, diye cevâb verdi... (Kastallânî).

[23]

Bunun özeti sudur: Ebû Hanîfe'nin asli kiyâsen hepsinde luzûm olmaktir. Lâkin o, istihsân deliliyle, hisimligi olan kimseyi istisna etmektedir. Buhârî ise "Müslümân müslümânin kardesidir" hadîsinden dolayi, bu hususta yakin olan kimse ile yabanci arasinda bir ayirma olmayacagini düsünmüstür. Çünkü hadîsteki kardeslikten murâd, Islâm kardesligidir, neseb kardesligi degildir. Sonra Buhârî bunu su kavliyle getirdi:...

[24]

Iste bu Islâm kardesligi, müslümân kardesini himaye etmeyi ve onu savunmayi gerektirir. Amma satis ve benzeri akid yapma ona lâzim gelmez. Sarâb içme, meyte yeme ona caiz olur, bu konularda ona günâh olmaz...

Aynî buna söyle cevâb verdi: Istihsân, Kitâb ve Sünnet'ten hâriç degildir. Kitâb'da Yüce Allah: "Onun en güzeline tâbi' olurlar" (ez-Zumer: 18) buyurdu. Sünnet'te de Peygamber (S): "Mü'minlerin güzel gördügü sey, Allah katinda da güzeldir" buyurdu...

[25]

Ibrâhîm en-Nahaî'nin bu sözünü Muhammed ibnu'l-Hasen, Kitâbu'l-Âsâr'da Ebû Hanîfe'den; o da Hammâd'dan; o da Ibrâhîm en-Nahaî'den olarak rivayet etmistir.

el-Kirmânî, el-Kevâkib'de söyle dedi: Eger yemîn ettiren nasil mazlum olur? dersen, söyle derim: Hakli olan müddeî, kendine âid bir delîl bulunmadigi zaman müddeâ aleyh ona yemîn ettirmek ister, iste o zaman kendisi bir mazlum olur... (Kastallânî).

[26]

Basliga uygunlugu, müslim üzerine müslim kardesini himaye etmesinin vâcib olmasi yönündendir. Bu hadîsin bir.rivâyeti bu isnadin ayniyle daha bütün olarak Mezâlim KItâbi'nda da geçti.

Içtimaî yardimin en mühim düstûrunu ögreten bu hadîsi Müslim ve digerleri de rivayet emislerdir. Hadîsin devami söyledir: "Müslümân bir kul, din kardesinin yardiminda bulundukça, Allah da ona yardimda bulunur. Hangi müslümân bir müslümândan dünyâ darligim giderip sad ederse, Allah da kiyamet gününde onun tasasini giderip sevindirir. Kim müslümân kardesinin ayibini örterse, Allah da kiyamet gününde onun ayibini örter".

"Lâyuslimuhû", "Esleme"d&r\ muzârî sîgasidir, onun silmini gidermez, yânî onu zâlimin zulmünde terketmez, demektir...

[27]

Bunun da bir rivayeti Mezâlim'de geçmisti.

Ibn Battal: Peygamber'in "Zâlime nusrat ve muavenet, onu zulümden men etmektir" suretindeki tefsîri, fesahatin acîb, belâgatin vecîz bir edebî nümûne-sidir... demistir.

91-

KİTÂBU'L-HIYEL

HİLELER

Rahman ve Rahim oları Allah 'in ismiyle

91- KİTÂBU'L-HIYEL

(Hileler, yânı Hukukî Çâreler Kitabı)

1- Bab: Hileleri Terketmek Hakkında, Ve Yeminlerde Ve Yeminlerden Başka Şeylerde Herkes İçin Ancak Niyet Ettıgı Şey Vardır Hakkındadır 1[1]

1-.......Alkame ibnu Vakkaas şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'I-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle hitâb ediyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Ey insanlar! Ameller ancak niyete göredir. Herbir kimsenin

niyet ettiği şey ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varıcıdır. Her kim de nail olacağı bir dünyâ yâhud kendisiyle evleneceği bir kadından dolayı hicret etmişse, onun hicreti (de Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil) hicret ettiği şeyedir" 2[2].

2- Bâb: Namaza Hilenin Girmesi Hakkındadır

2-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû

1[1] Hıyel, Hile mn cem'idir; "Hîte", kendisiyle gizli bir yoldan maksada ulaşılan şeydir... "Ve'l-Hîle, Havil, Mahal, Mahâle, İhtiyat, Tehavvul " umur ve maslahatların tasarruf ve edasında hazakat, fikir ve bakış güzelüğİ ve kudret manasınadır... (Kaamûs Ter.)

Caiz olan hîleler ve caiz olmayan hileler vardır. Buhârî bu bâbda caiz olmayan hilelerin terkedilmesine işaret etmiş oluyor. Bab başlığının ikinci kısmı bundan sonra gelen hadîsten bir parçadır.

2[2] Hadîsin bir rivayeti Cami'u 's-Sahîh 'İn birinci hadîsi olarak ve daha başka yerlerde geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu, Ümmii Kays adındaki kadınla evlenmek için Medîne'ye hicret eden kişi, hicreti Ümmü Kays'la evlenmekte bir hîle yapmış olması yönündendir.

Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangibirinizde abdestsizük vâki' olduğu zaman, o kimse abdest alıncaya kadar Allah sizden o kimsenin namazını kabul etmez" buyurmuştur 3[3].

3- Bâb: Zekâtta Hileleri Terketmeyi Beyân Ve "Zekât Artar Ve Eksilir Korkusuyla Toplu Bulunan (Zekât Malları) Arası Ayrılmaz, Dağınık Bulunanların Arası Da Birleştirilmez" Hakkındadır

3-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: EbûBekr, Rasûlullah(S)'ın takdir buyurduğu zekât mikdârlanna dâir Enes ibn Mâ-lik'e bir mektûb yazdı da, bunda "Zekât (artar ve eksilir) korkusuyla dağınık olan zekât malı bir araya toplanmaz, toplu bulunanların arası da ayrılıp dağıtılmaz" buyurdu 4[4].

4-....... Bize İsmâîl ibnu Ca'fer, Ebû Süheyl'den; o da babası Mâlik ibn Ebî^Âmir'den;o da Talha ibn Ubeydillah(R)'tan şöyle tahdîs etti: Başının saçı darmadağın bir bedevi, Rasûlullah(S)'m huzuruna geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın benim üzerime namazdan neyi farz kıldığını, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

3[3] el-Kirmânî şöyle dedi: Hadîsin bu kitâbla ilgisi nedir? dersen, şöyle derim: Bu-hârî'nin maksadı Hanefîler'i reddetmektir dediler. Çünkü onlar son oturuşta abdestini bozan kimsenin namazını sahîh saydılar ve yine onlar, namazdan çıkış, namaza zıdd olan herbir şeyle hâsıl olur, demişlerdir. Bunun için Hanefî-ler, abdestsizliğin varlığı ile beraber, namazın sahîhliğinde hîle yapanlardır. Reddin vechi, namazda abdestini bozan kimsenin namazının sahîh olmamasıdır. Çünkü namazdan selâmla çıkmak bir rükündür... Bunun tafsilâtı Abdest Alma Kitâbı'nda geçmiştir...

4[4] Hadîsin bir rivayeti Zekât Kitâbı'nda geçti ve açıklaması da orada verildi. Bu nehyin mal sahibine yönelik kısmının tasviri şöyledir: Dağınıkın toplanması: Kırk koyun sahibi bir kimsenin, yine kırk koyuna mâlik diğer biriyle bu dağınık iki sürüyü sayım zamanı birleştirerek, iki koyun yerine bir koyun zekât vermek istemeleri gibidir. Toplu olanın dağıtılması da: Karışık ve ortak yirmişer koyun sahibi olan iki kişinin zekât me'mûruna karşı bu toplu bir sürüyü sayım zamanı ikiye ayırmaları ve zekâtın düşmesine sebeb olmaları gibidir. Bunlar zekâtı artırma ve eksiltme hileleridir.

— "Beş vakit namaz farz kıldı, ancak kendiliğinden birşey kılabilirsin" buyurdu.

Bedevî:

— Allah'ın benim üzerime oruçtan neyi farz kıldığını haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Ramazân ayında oruç tutmayı farz kıldı, ancak kendiliğinden de bir mikdâr oruç tutabilirsin" buyurdu.

Bedevî:

— Allah'ın bana zekâttan neyi farz kıldığını haber ver! dedi. Rasûlullah (S) da ona İslâm'ın şerîatlerini haber verdi. Bedevî:

— Sana (umûmî peygamberlik) ikram eden Allah'a yemîn ederim ki, ben kendiliğimden gönüllü olarak hiçbirşey yapmam ve Allah'ın bana farz kılmış olduğu hiçbirşeyi de eksik yapmam! dedi.

Rasûlullah:

— "Eğer doğru söylüyorsa felah buldu -yâhud: Eğer doğru söylüyorsa cennete girdi-" buyurdu [5][5].

Ve insanların bâzısı: Yüyirmi devede üç yaşına basmış iki deve zekât vardır. Eğer develerin sahibi bilerek bu yüzyirmi deveyi (zekât yılı dolmadan evvel kesmek suretiyle) helak eder yâhud hibe eder yâhud zekâttan kaçmak için bu develerde bir hîle yaparsa, artık ona hiçbir zekât yoktur, demiştir [6][6].

---

[5][5] Hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbı'nda geçmişti. "Rasûlullah ona İslâm şerîatlerini haber verdi" sözü, Zekât'm vâciblerini ve diğer bilgileri haber verdi, demektir.

[6][6] Buhârî bu "Ba'zu'n-nâsi = İnsanların bâzısı" ta'bîrini birçok kerre geçtiği üzere Ebû Hanîfe ve Hanefîler ma'nâsına kullanmaktadır.

Zekât süresi olan bir yıl tamamlanmadan evvel bu develeri elinden çıkaran kimseye zekât vâcib olmaz. Çünkü zekât ancak üzerinden bir yıl geçip tamam olunca vâcib olur. Bu kimseye Peygamber'in "Sadaka vermek korkusundan..." fıkrası yönelmez...

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden birinizin (zekâtı verilmeden saklanılmış) hazîneniz, kıyamet gününde çok zehirli erkek bir yılan (suretinde) olur. Sahibi ondan kaçar, o da sahibini ister ve: Ben senin (dünyâdaki) hazîne-nim! der durur".

Rasûlullah buyurdu ki: "Vallahi o yılan devamlı sahibini arayıp, onun ardından ayrılmaz. Nihayet mal sahibi elini uzatır da kendi elini onun ağzına verip yutturur".

Ve yine Rasûlullah: "Hakkını, yânı zekâtını vermeyen deve sahibine de kıyamet günü o develer kendisine saldırtılır da, onlar tabanları ile sahibinin yüzü üstüne basıp çiğnerler" buyurdu 7[7].

Ve insanların bâzısı: Bir adam çok develeri olup da kendisine zekât vâcib olacağından korkarak bu develerini, onların benzen olan başka develerle yâhud koyunlarla yâhud sığırlarla satsa yâhud zekât yılı dolmadan bir gün önce zekâttan kaçmak için onları bir hîle yaparak dirhemlerle, yânı paralarla satsa, o kimsenin üzerine zekâttan birşey yoktur, dedi.

Hâlbuki o yine: Bu develerin sahibi eğer zekât yılı tamam olmadan bir gün yâhud altı ay -bir zabtta: Bir sene- önce develerinin zekâtlarını verirse, bu vermesi de onun zekâtına kâfi olur, demektedir 8[8].

6-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Sa'd ibn Ubâde el-Ensârî (R), anası üzerinde bir nezr bulunduğunu ve anası bu nezrini yerine getiremeden vefat ettiğini zikredip, Rasûlullah(S)'tan bunun fetvasını istedi. Rasûlullah da ona: "Anan adına o nezri yerine

---

7[7] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde zikredilen yönlerden herhangibir şekilde zekâtı men' bulımmasmdandır.

8[8] Çünkü birinci fıkrada yıl dolmadan önce malın aynı zail olmuştur, onun için üzerine hiçbir zekât düşmemektedir. İkinci fıkrada zekât yılı dolmadan evvel o malların zekâtlarını önden veren kimse için de bu vermesi ona kâfî olur. Yıl dolmadan evvel zekât vermek kâfî olunca, yıl dolmadan evvel zekâtta tasarruf etmek, zekâtı düşürücü olmaz. Ve cevâb verildi: Ebû Hanîfe, bu konuda tenakuz etmemiştir. Çünkü o, zekâtı ancak yılın tamam olmasıyle vâcib kılmaktadır ve zekâtı önden veren kimseyi de, müddetli olan borcunu, ödeme zamanından evvel ödeyen kimseye benzetmektedir (Kastallânî).

getir!" buyurdu 9[9].

Ve insanların bâzısı (yânî Ebû Hanîfe): Develer yirmi sayısına ulaşınca, onlarda dört koyun zekât vardır. Eğer develerin sahibi bu develeri zekât yılı tamam olmadan evvel hibe eder yâhud zekâtı düşürmek için bir hîle yaparak veya zekâttan kaçarak onları satarsa, üzerine zekât olmaz (Çünkü malın aynı zekât yılından önce kendisinden zail olmuştur). Eğer develeri (kesmek gibi bir yolla) helak eder ve develer ölürse, yine böyledir, o kimseye malı hakkında birşey yoktur 10[10].

4- Bâb: Nikâhta Olan Hîle(Yi Terketmek)

7-.......Ubeydullah el-Umerî şöyle demiştir: Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer(R)'den, Rasûlullah (S) şiğâr(sûretiyle nikâh)dan neh-yetti, diye tahdîs etti.

(Ubeydullah dedi ki:) Ben Nâfi'e:

— Şiğâr nedir? diye sordum. O da:

— Bir adam diğer bir adamın kızını nikâh eder, diğeri de ona kendi kızını mehr olmaksızın nikâh eder; ve keza bir adamın kızkar-deşini nikâhla alır ve kendi kızkardeşini de mehirsiz olarak o adama nikâh eder, dedi 11[11].

Ve insanların bâzısı: İnsan hîle yapar da nihayet şigâr üzerine evlenirse, bu akid caizdir

---

9[9] Muhelleb şöyle dedi: Bu hadîste hîle ile ölüm ile ve zekâtın düşmeyeceğine hüccet vardır. Çünkü velî, annesinden olan nezri yerine getirmesini hükmedince, Allah'ın farz kıldığı zekâtın ödenmesi daha şiddetle olur.

10[10] Çünkü malda zekât, ancak mal zimmette bulunduğu müddetçe vâcib olmaktadır. Bu kimse İse develeri Ölmüş olup, zimmetinde onlardan birşey kalmamıştır ki veresesi üzerine ödemesi vâcib olsun! -Yânî bu Sa'd ibn Ubâde'nin nezr ödemesine benzememektedir!- (Kastallânî).

11[11] Şigâr suretiyle nikâh,mehirsiz olarak değişmek suretiyle nikâh yapmaktır, ts-lâm'dan önce Arablar arasında bu yolda kızlarını, kızkardeşlerini veya akrabalarım mübadele etmek ve birinin kadınlık kıymeti (bıd'ı) öbürü İçin mehr sayılarak ve ayrıca bir mehr tesmiye etmeksizin nikâh etmek âdeti yürürlükte idi. Bu yolda mübadele şartıyle iki taraf, kadının kadınlık kıymetini mehr bedeli sayarak nikâh akdi yapıyordu. İslâm'da bu nevi' nikâh akdi, kadınlık şerefini alçalttığı ve birtakım haksızlıklar doğurduğu için yasak edilmiştir.

ve şart bâtıldır, dedi [12[12]].

Ve yine bu zât mut'a nikâhı hakkında: Nikâh fâsiddir, şart da bâtıldır, dedi.

Onların (yânı Hanefîler'in) bâzısı da: Mut'a da, şiğâr da caizdir, şart ise bâtıldır, dediler [13[13]].

8-.......Bize ez-Zuhrî, Muhammed ibn Alî'nin iki oğlu, el-Hasen ve Abdullah'tan; onlar da babalarından tahdîs etti ki, onun babası Alî ibn Ebî Tâlib(R)'e:

— İbn Abbâs, kadınların mut'a nikâhı ile nikâh edilmesinde bir be's görmüyor! diye söylenmiş.

Bunun üzerine Alî (R):

— Şübhesiz Rasûlullah (S) Hayber günü mut'a suretiyle nikâh yapmaktan ve ehli eşek etlerinden nehyetti, demiştir [14[14]].

Ve insanların bâzısı: Bir kimse hîle yapar da nihayet mut'a nikâhı akdi ile kadından faydalanırsa, bu nikâh fâsiddir, dedi.

Onların (yânî Hanefîler'in) bâzısı da: Bu nikâh caizdir, fakat şart bâtıldır, demiştir [15[15]].

[12[12]] Ve böylece kadınlardan herbirifie mehri misil vâcib olur. İbn Battal şöyle dedi: Ebû Hanîfe, şigâr nikâhı bir akiddir, mehri misil ile sahih olur dedi. Fesadı meh-rinden dolayı olan her nikâh,'Ebû Hanîfe'ye göre feshedilmez, mehri misille sahîh olur. Diğer üç imâm, şiğâr nikâhı bu hadîsin zahirine göre bâtıldır, demişlerdir.

[13[13]] İmâm Zufer, muvakkat nikâhı caiz kılıp şartı ilga etti, çünkü şart fâsiddir. Nikâh ise fâsid şartla bâtıl olmaz... (Kastallânî).

[14[14]] Mut'a nikâhının Câhiliyet devrindeki nikâh şekillerinden biri olduğu, Nikâh Ki-tâbı'nda geçmişti. Mut'a nikâhı, muvakkat bir zaman için iki tarafın razı olduğu bir ücret mukaabilinde kadın kiralamaktır. İslâm devrinde ise bunun cevazı, yalnız harb ve cihâd zamanlarında ve zaruret hâllerine tahsis edilmişti. Gazalarda gazilerin, şiddetli kadın ihtiyâcı tazyîkiyle büyük günâh olan zina fiilini işlemelerini Önlemek için muvakkaten birkaç defa mut'a nikâhına ruhsat verilmiş ve bir defasında yasakhğı ilân edilmişti. En son Mekke fethinde ve Evtas'ta buna ruhsat verilmiş ve akabinde yasaklanmıştı. Veda Hacci'nda da yasakhğı te'yîd edilmiştir. Mut'anın harâmlığında Şîa ve Râfızîler'den başka bütün mez-hebler ittifak etmişlerdir. Şiîler mut'a nikâhını yalnız harb ve cihâd zamanlarına da hasretmeyip, sulh ve hazar zamanlarında da uygulamaktadırlar.. Tafsilât Nikâh Kitabı'nda geçti.

[15[15]] Ebû Hanîfe'ye göre fesâd, butlanı gerektirmez. Çünkü ondan şartı ilga etmek suretiyle ıslâh edilmesi ihtimâli vardır... (Kastallânî).

5- Alış-Verişlerde Hîle Yapmanın Mekruh Olması Ve "Otun Fazla Olması Men' Olunacağı İçin (İhtiyâçtan Artan) Su Fazlası Men' Olunamaz" Babı

9-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Su fazlası kimseden men' edilmez ki, bu men' ile neticede (mübâh olan) ot fazlası (hayvan sâhiblerinden) men' edilmiş olur" buyurmuştur 16[16].

6- Munâceşe (Yânı Hacet Yokken Başkalarına Yüksek Fiâta Satmak İçin Fiâtta Artırma) Yapmanın Mekruh Olması Babı

10- Bize Kuteybe ibnu Saîd, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) necşten, yânı fiât artırmadan nehyetmiştir 17[17].

7- Alîş-Verişlerde Birbirini Aldatmaya Çalışmanın Nehyolunması Babı

16[16] Bu hadîsin bir rivayeti Şürb Kitâbi'nda da geçti, Müslim de Buyû'da getirmiştir. İbn Mâce: "Üç şey asla men' olunmaz: Su, ot, ateş" metniyle rivayet etmiştir. Yine İbn Mâce: "İhtiyâçtan fazla su men' edilmez, kuyu ile faydalanmaktan da kimse men' edilmez" suretinde rivayet etmiştir.

Hadîsin îzâhı hakkında Hattâbî şöyle dedi: Bu hadîs, şu kimse hakkında gelmiştir ki, o, Ölü bir arazîde bir kuyu kazar, ihya ve îmâr ederek kuyuya mâlik olur. Kuyunun yakınında da hayvanların otlağı olan boş bir arazî bulunur, Şayet kuyu sahibi, o boş arazîde otlayan koyunların kendi kuyusundan sulanmalarım men' edecek olursa, koyun sahibi için orada kalmak mümkün olmaz...

17[17] Necş: Meta sahibi, müşteriye metâını medh ve vasfederken tervîc için bir kimse de sahibine muvafakat eylemek, yânî beraberce medh ve vasfeylemektir. Bir kavle göre, satın almak arzusu değilken, ziyâde bahâ ile satılmak için musanna' olmak üzere o metâ'a daha çok bahâ ile müşteri olmak ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.)

Alım satım işlerine bu menfur şekillerden hangi suretle olursa olsun müdâhalenin çirkinliği besbellidir.

Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun Hileler Kitâbı'na giriş yönü, içinde başkalarına zarar vermek için bir nevi' hîle bulunmasıdır. Bunun bir rivayeti de Buyû'da geçmişti.

Eyyûb es-Sahtıyânî:

Onlar sanki bir insanı aldatmaya çalışmaları gibi Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Eğer onlar bu işe açıktan gelselerdi (yânî fiât üzerine fazla almayı açıktan gizlemeksizin i'lân etselerdi) bu bana daha kolay olurdu, demiştir (Çünkü o, dîni, aldatmaya bir âlet yapmazdı).

11-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti. Bir kimse Peygamber(S)'e, alışverişlerde kendisinin dâima aldatıldığım zikretti. Bunun üzerine Peygamber de ona:

— "Sen de birşey almak istediğinde, (İslâm Dîni'nde) aldatmak yoktur, de!" buyurdu [18[18]].

8- Velînin Bizzat Kendisinin Rağbet Etmekte Olduğu Yetîm Kız Hakkında Hîle Yapmaktan Ve 0 Kızın Mehrını Tam Vermemekten Nehyolunması Babı

12-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle tahdîs ediyordu ki, kendisi Âişe'ye şu âyetleri sormuştur:

''Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin... " (en-Nisâ: 3-4).

Âişe şöyle demiştir: Bu yetîm kız o kızdır ki, velîsinin himayesinde bulunur. Velîsi onun malı ve güzelliğine rağbet eder ve o kıza emsalinin mehrinin en azım vermek suretiyle onunla evlenmek ister. İşte bu âyetlerde o gibi velîlerin, velayetleri altındaki yetîm kızları -haklarında adalet ve onların mehirlerini kemâle ulaştırmadıkça- nikâh etmeleri nehyolunup bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri emrolunmuştur. Bu âyet indikten sonra, insanlar Rasûlullah'tan fetva istediler de, bunun

---

[18[18]] Çünkü dîn, nasihattir. Bunun bir rivayeti ve açıklaması Buyu' Kitâbi'nda geçmişti.

üzerine Allah Taâlâ şu âyetleri indirdi:

"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olan mîrâsı onlara vermediğiniz ve nikâhlanmalarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda (işte) Kitâb'da okunup duran âyetler 19[19]. Hayırdan daha ne yaparsanız, şübhesiz Allah onu da hakkıyle bilicidir" (en-Nisâ: 128).

Ve hadîsin tamâmını zikretti 20[20].

9- Bâb:

Bir adam başkasının bir cariyesini gasbetse de, onu gasbettiğini iddia ederek, o cariyenin öldüğünü ileri sürse, hâkim tarafından bu ölmüş cariyenin kıymeti hükmolunsa, sonra o cariyenin diri olarak kendisinden gasbedilmiş olan sahibi cariyeyi bulsa, bu câriye o adama, yânî mâlikine âiddir.

Ve gasbedene hükmolunan kıymet de gasbedicîye geri verilir. Ve bu kıymet, o cariyenin bedeli olmaz.

(Çünkü o kimse bu bedeli câriye öldü demesinden dolayı almıştı, bunun bâtıllığı meydana çıkınca, hüküm aslına döner) 21[21].

19[19] Şu âyetlere işaret buyurulmaktadır: en-Nisâ: 2, 3, 6, 9, 10, 11.

20[20] Hadîs en-Nisâ Tefsîri'nde birkaç yerde geçti ve açıklamaları da oralarda verildi.

İbn Battal: Bu hadîste velînin, mehrinin en azıyle yetîm kızla evlenmesi caiz olmayacağına ve mehri hakkında emsallerinin mehrine denk olmayan eşya vermesi de caiz olmayacağına delîl vardır, demiştir.

en-Nisâ: 3-4. âyeti tefsirinde Mucâhid şöyle demiştir: Bunun ma'nâsı, ye-r'imler hakkında adalet yapamamaktan korkuyorsanız, zinadan korkunuz da size halâl ve hoş olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alınız ki, harama düşmek tehlikesine ma'rûz olmayınız...

Bu tefsir, büyük bir hakîkati içine almaktadır ki, yetîm haklan ve kadın hakları mefhûmu içinde zinadan koruma ma'nâsının mühim bir esâs teşkîl etti ğini ve taaddüd-İ zevcât müsâadesinin bu hikmet ile alâkadar olduğunu ve bunda fuhuş ve zina sefaletlerine karşı esaslı bir cidal bulunduğunu gösterir... {Hakk Dîni, II, 1286).

21[21] Yânî bu bir satış değildir, o bunu "Câriye öldü" demesiyle almıştır. Bu zail olunca, hükmün aslına

İnsanların bâzısı:

Câriye, gasbeden kimseye âiddir. Çünkü sahibi onun kıymetini gasbedenden almıştı, dedi. (Buhârî dedi ki:)

İşte bunda bir adamın satmak istemediği cariyesini arzu eden ve onu gasbeden kimse için bir hîle vardır. Ve yine cariyenin ölmesiyle gasbedenden sahibi onun kıymetini alacağı için ve bu suretle gasbedene başkasının cariyesinin halâl olacağı hüccetini getiren için de bir hîle vardır.

(Sonra Buhârî, bunun bâtıllığına şu hadîsle delîl getirdi:) Peygamber (S) -Hacc Kitâbı'nın sonlarında-:

"Mallarınız -rızâlaşma olmadıkça- birbirinize haramdır" ve "Kıyamet gününde herbir gadredici kimse için,

tanınacağı bir bayrak vardır" buyurmuştur 22[22].

13-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ahdini bozan her kişi için kıyamet gününde (halk arasında) kendisinin bilineceği bir alâmet vardır" buyurmuştur 23[23].

10- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

---

dönmesi vâcib olur (Aynî).

22[22] Aynî şöyle cevâb verdi: "Mal/arınız üzerinize haramdır" sözünün ma'nâsı, aranızda rızâlaşma bulunmadığı zaman haramdır, demektir, burada ise mâlikin gas-bedenden kıymeti almasıyle, bu nzâlaşma bulunmuştur.

İkinciye de şöyle cevâb verdi: Lügatte her gasbedene gadir denilmez, çünkü gadr, vefayı terktir. Gasb ise, birşeyi kahren almaktır. Gâsıbın "Câriye Öldü" demesi yalandır. Sonra mâlik, kıymeti ahp razı olmuştur.
23[23] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd'ın sonlarında geçmişti.

14-.......Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz ben (de sizin gibi) bir insanım. Sizler bana da'vâlarınızt arzedi-yorsunuz. Olabilir ki, sizden biriniz hüccetini diğerinden daha açık ve düzgün ifâde etmiş olur, ben de işitmekte olduğum delil üzerine onun lehine hükmederim. Binâenaleyh ben kimin lehine kardeşinin hakkından birşey hükmetmiş isem, o kimse bu hakkı almasın. Çünkü ben ona ancak ateşten bir parça kesmişimdir" 24[24].

11- Bâb: Nikâhta Yalancı Şâhidliğin Hükmü

15-.......Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr, Ebû Seleme'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Er görmedik bakire kız, kendisinden izin alınmadıkça nikâh olunmaz, dul kadın da kendisinin açıkça emri alınmadıkça nikâh olunmaz" buyurmuştur.

Bunun üzerine:

— Yâ Rasûlallah! Bakire kızın izni nasıl olur? diye soruldu.

Rasûlullah:

— "Onun izni, sustuğu zamandır" buyurdu.

Ve insanların bâzısı: Bakire kızın izni alınmadığı zaman evlendirilmez. Fakat bir adam hîle yapar da, kendisinin bu kızla, kızın rızâsıyle evlendiğine dâir iki tane yalancı şâhid getirir ve hâkim de bunların şehâdetleriyle o kızın nikâhını sabit görüp tesbît ederse -koca da bu şâhidliğin bâtıl olduğunu bilmekte iken- o adamın bu kızla cinsî münâsebet

---

24[24] Bunun bir rivayeti, Mezâlim'de ve Şehâdet'te geçti. İnşâallah Ahkâm'da da gelecektir. Zımmî ve muâhedeli kimseler hakkındaki hüküm de böyledir. Müsli-min haksız olarak lehine hüküm verilen şeyi almaması, zımmî ve muâhedeli kimselerin hakkı da bir hükümle bir kimseye verildiğinde aynı şekildedir.

Bu hadîste hâkimin hükmü, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığı birşeyi halâl kılmaz, halâl kıldığı birşeyi de haram kılmaz düstûru vardır.

yapmasında be's yoktur ve bu, sahîh bir evlenmedir, dedi 25[25].

16-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kaasım (ibn Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk)'dan şöyle tahdîs etti: Ca'fer oğlu'ndan olan bir kadın, velîsinin kendisini istemediği hâlde evlendireceğinden korktu da Ensâr'dan iki şeyhe; cariyenin iki oğlu Abdurrahmân ile Mucemmi' adındaki iki şeyhe, haberci gönderip sordu. Bu iki şeyh de ona:

— Sakın (istemeden evlendirilmekten) korkma! Çünkü Ensâr'dan Hansa bintu Hizâm'i, babası, kendisi istemediği hâlde evlendir-mişti de (Hansâ'nın müracaatı üzerine) Peygamber (S) bu nikâhı redd ve ibtâl etti, dediler 26[26].

Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Abdurrahmân (ibnu'I-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk)'a gelince, ben ondan işittim; o, babası el-Kaasım'dan "İnne Hansâe..." şeklinde söylüyordu (yânî Abdurrahmân ibn Yezîd'i ve kardeşini zikretmiyordu da hadîsi mür-sel olarak söylüyordu) 27[27].

17-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Dul kadın, kendisinin açıkça izni alınmadıkça nikâh olunmaz. Er görmedik kız da kendisinden izni sorulup, izni alınmadıkça nikâh olunmaz" buyurdu.

Mecliste bulunanlar:

— (Yâ Rasûlallah!) Bakir bir kızın izni nasıl olur? diye sordular. Rasûlullah:

— "Onun izni, sükût etmesidir" buyurdu.

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Bir insan dul bir kadınla, kadının emri ile evlenmesi

---

25[25] Çünkü Ebû Hanîfe rahimehullâhın mezhebi, hâkimin hükmü zahiren ve bâtı-nen nafiz olur (Kastallânî).

26[26] Hadîsin bir rivayeti Nikâh'ta, "Kızını, kız istemediği hâlde evlendirdiği zaman, kızın nikâhı merduddur bâbı"nda geçmişti.

27[27] Sufyân ibn Uyeyne bu sözleriyle onun hadîsi mürsel olarak rivayet ettiğini bildirmek istemektedir.

üzerine iki yalancı şâhid getirmek suretiyle hî-le yapsa, hâkim de bu yalancı şâhidlerin şâhidlikleri ile kadının bu adamla nikâhını sabit görüp tesbît etse -koca, kendisinin o kadınla asla evlenmediğini bilip durduğu hâlde- şu muhakkak ki, bu nikâh o kimseye caiz olur ve bu adamın o kadınla beraber ikaamet etmesinde bir be's yoktur 28[28].

18-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Bekâr olan kişinin (evlenmek hususunda) izni istenir" buyurdu.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Er görmedik bekâr kız utanır (rızâsını bildirmez)! dedim.

Rasûlullah:

— "Onun izni, susmasıdır" buyurdu 29[29].

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Eğer bir adam yetîm bir kızı yâ-hud bakire küçük bir kızı sevse, o kız da onunla evlenmeyi kabul etmese, bu adam hîle yapıp da kendisinin o kızla evlenmiş olduğuna iki yalancı şâhid getirse, küçük kız da bu sırada bulûğ çağma erişip evlenmeye razı olsa, hâkim de yalan şehâdeti kabul etse, o erkek bunun bâtıl olduğunu (yânî şâhidlerin yalan söylediğini) bilip dururken, bu erkeğe o kızla cima yapmak halâl olur! 30[30].

28[28] Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre hâkimin hükmü zahiren ve bâtmen geçerli olur. Mu-helleb şöyle nakletti: Yüce Allah'ın şu "Kadınları boşattınız da iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşru' bir suretle anlaştıkları takdirde, artık kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın..." {el-Bakara: 232) kavlinden dolayı, âlimler dulun izninin alınmasının vucûbunda ittifak etmişlerdir. Bu nikâhın iki çift taraftan olan bir rızâ üzerine sabit olacağına delâlet etti. Peygamber (S) de dulun nikâhı için izin istemeyi emretti ve istemeden evlendirilen kadının nikâhını da redd ve ibtâl eyledi. İmâm Ebû Hanîfe'nin görüşü ise, bunların hepsinden hâriçtir (Bunu İbn Hâcer, Fethu'l-Bârî'de söyledi) (Kastallânî).

29[29] Bunun bir rivayeti Nikâh'ta geçti,

30[30] İki şahidin bu hususta yalan söylediğini bilmekle beraber. Bunun zahiri, kız şe-hâdetten sonra bulûğa ermiş ve evlenmeye razı olmuştur; yâhud da adam, kızın bulûğa erdiğine ve evlenmeye razı olduğuna iki şâhid getirdi ve böylece evlenmiş olduğunu kasdetmesi muhtemel olur. Bu da şehâdetin altında dâhil olur. Fethu 'l-Bâri'de şöyle dedi: İzin istemek, nikâhın sıhhatinde bir şart değildir. Eğer vâcib olsaydı, bu takdirde hâkim bu koca için yeniden bir akid in$â ederdi ve sahih olurdu. Bu Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. O, Alî'den gelen bir eserle hüccet getirdi. Alî, iki şahidin seni evlendirdiler, demiştir (Kastallânî).

12- Kadının Kocasına Ve Kadın Ortaklarına Hîle Yapmasının Mekruh Olması Ve Bu Konuda (Yânî Kadının Kocasına Ve Ortaklarına Hîle Yapması Hususunda) Peygamber(S)'E İnen Serzenişin Beyânı) Babı 31[31]

19-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) tatlıyı sever ve balı da severdi. Ve kendisi ikindi namazını kıldırdığı zaman kadınla-' rından birinin yanına geçer ve onlardan birine yaklaşırdı. Bir kerre-sinde Umer'in kızı Hafsa'nın yanma girmişti. Onun yanında kalmakta olduğu zamandan daha fazla kaldı. Ben bu fazla kalmanın sebebini sordum. Sorduğum kimse bana:

— Hafsa'nın kavminden bir kadın, ona küçük bir tulum bal hediye etmiş, Hafsa da o baldan Rasûlullah'a bal şerbeti içirmiş, dedi 32[32].

Ben de kendi kendime: Vallahi biz bunun için muhakkak bir hîle yaparız, dedim. Ve akabinde bunu Şevde bintu Zem'a'ya zikrettim ve ona şöyle ta*lîmât verdim:

— Biraz sonra Rasûlullah senin yanına girip de sana yaklaştığında, O'na hitaben "Yâ Rasûlallah! Meğâfir mi yedin?" dersin. O da sana: "Hayır!" diyecektir. Bunun üzerine sen de O'na: "Ya Sen'den bana gelen bu koku nedir?" diye sorarsın. -Rasûlullah'a kendi-sinden çirkin koku hissedilmesi, kendisine şiddetli ve ağır gelirdi.- O da sana: "Hafsa bana bal şerbeti içirmişti!" diyecektir. Sen de O'na: "Öyle ise o balın arısı onu urfut ağacından toplamıştır!" dersin. Bana geldiğinde ben de böyle söyleyeceğim. Ve ey Safiyye! Sen de böyle söyle! dedim.

(Âişe bu ta'Iîmâtın uygulama suretini şöyle anlattı:) Râsûlullah, Sevde'nin yanma girince, bunu söylersin dedim: Şevde dedi ki:

31[31] Peygamber'e inen şeyle "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun?..." (cı-Tahrîm: i) âyetini kasdediyor. Çünkü Peygamber bal şerbeti içtim deyince, bir daha onu içmem diye ahdetmişti.... Bir görüşte, cariyesi Mâriye hakkında onunla cinsî münâsebet yapmamaya yemîn edip, bunu Hafsa'ya gizlice söylemişti. O da bu sırrı Âişe'ye yaymıştı. Bunun üzerine Kur'ân inmişti (Aynî).

32[32] et-Tahrîm Sûresi tefsirinde geçen bir rivayette, Rasûlullah'a bal şerbeti ikram eden kadının Zeyneb bintu Cahş olduğu rivayet edilmişti.

— Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayıp ancak kendisi bulunan Allah'a yemîn ederim ki, Râsûlullah kapının önünde dururken, muhakkak senden korktuğumdan dolayı, senin bana söyle dediğin sözü çabucak söylemeye davranıyordum. Nihayet Râsûlullah bana yaklaşınca:

— Yâ Rasûlallah! Sen meğâfir zamkı mı yedin? dedim. Râsûlullah:

— "Hayır!" dedi. Ben:

— Sendeki bu koku nedir? dedim. Râsûlullah:

— "Hafsa bana bal şerbeti içirmişti" buyurdu. Ben:

— O balın ansı urfut ağacından toplamıştır! dedim.

(Âişe dedi ki:) Râsûlullah, benim yanıma girdiğinde, ben de kendisine bunun gibi söyledim. Safiyye'nin yanına girdiğinde de, Safiyye de O'na böyle söyledi. Sonra Rasûlulîah, Hafsa'nın yanına girince, o da kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Sana bal şerbetinden içireyim mi? dedi. Râsûlullah:

— "Hayır, benim için ona hiçbir ihtiyâç yoktur" buyurdu. Âişe dedi ki: Şevde bana:

— Subhânaltâhi, muhakkak biz, Rasûlullah'a bal şerbetini haram ettik! diyordu.

Âişe dedi ki: Ben de ona:

— Sus! dedim [33][33].

13- Tâûn Hastalığından Kaçmak Hususunda Hîle Yapmanın Mekruh Olacağı Babı

---

[33][33] Ve Hafsa hakkındaki hîle ve tedbîrimin duyulmasını istemedim.

Hadîsin başlığa uygunluğu "Vallahi muhakkak biz O'na bir hîle yaparız" sözünden alınır. Hadîsin bâzı rivayetleri Et'ıme, Eşribe, Tıbb ve et-Talâk Ki-tâbları'nda geçti.

Eğer Peygamber'in hîle yapılarak, kadınları tarafından eziyet edilmesi nasıl caiz olur? dersen, buna şöyle cevâb verildi: Bu, kadınların kıskançlık hususundaki tabîatlerinin gereğindendir, Allah da onların bu tabîatlerinden olan kusurlarını affetmiştir! (Kastallânî).

20- Bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'-dan; o da Abdullah ibnu Âmir ibn Rabîa'dan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) -onsekizinci yılın rebî'u's-sânîsi içinde teftiş için-Şâm'a doğru yola çıktı. Şâm yakınındaki Serığ mevkiine vardığı zaman, kendisine Şam'da veba hastalığı çıktığı haberi ulaştı. (Bâzı gayret ve yanında bulunan bâzı sahâbîlerin muvafakatini de aldıktan sonra, geriye dönmeğe azmetti.) Bu sırada Abdurrahmân ibn Avf, kendisine Rasûlallah'm şöyle buyurduğunu haber verdi:

— "Sizler bu hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman, artık oraya gitmeyiniz. Hastalık sizin bulunduğunuz yerde vâki' olursa, ondan kaçmak için sakın o yerden çıkmayınız".

Bunun üzerine Umer, Serığ'den geri döndü.

Ve İbnu Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan: Umer ancak bu Abdurrahmân hadîsinden dolayı geri dönmüştür, diye rivayet de vardır 34[34].

21-....... Bize Âmir ibnu Sa'cl ibn Ebî Vakkaas tahdîs etti ki, o Usâme ibn Zeyd(R)'den işitmiştir. Zeyd, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a şöyle tahdîs ediyordu. Rasûlullah (S) bu hastalığı zikretti de:

— "Bu bir ricz -yâhud azâb-dır ki, bununla bâzı ümmetler azâb-/andırıldı. Sonra onların ardından bundan bir bakıyye kaldı. Bir defa gider, diğer bir defa gelir. Artık her kim bir yerde onu işitirse, sakın o hastalığın üzerine gitmesin. Her kim de bir arazîye düşer ve orada da bu hastalık bulunursa, artık hastalıktan kaçmak için kendisi oradan çıkmasın!" 35[35].

34[34] Başlığa uygunluğu "Hastalık sizin bulunduğunuz yerde vâki' otursa, oradan kaçmak için o yerden çıkmayınız" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti Tıbb'da geçmişti.

35[35] el-Muhelleb: Taundan kaçmak hususunda hîle yapmak, meselâ taundan kaçmaya niyet ettiği hâlde ticâret yâhud ziyaret için çıkmak suretiyle olur, demiştir.

Bunun bir rivayet İsrâîl oğullan'nın zikri'nde geçmişti.

Buradaki iki hadîsin birkaç rivayeti Müslim, Kitâbu's-Selâm'da geçmektedir: Müslim Ter., VII, 70-78 "2218-2219".

14- Bâb: Hibeden Dönme Ve Şuf'ayı Düşürme Hususundaki Hîle Hakkındadır

İnsanların bâzısı: Eğer bir şahıs bin. dirhem veya daha fazla bir hibe yapsa ve nihayet bu hibe, hibe verilen kimsenin yanında senelerce kalsa, ve hibe yapan hibe verilen kimse ile hibede tasarruf etmemesinde uyuşmak suretiyle bu hibede hîle yapsa, sonra hibe veren bu hibeden dönse, bunlardan hiçbirine zekât yoktur, dedi. Bunu söyleyen kişi, Rasûlullah(S)'a hibede muhalefet etmiştir (yânî hibeden dönmeyi nehyeden hadîsin zahirine muhalefet etmiştir).

Bir de hibe verilenin yanında zekât yılı kalmasının ardından sabit olan zekâtı da düşürmüştür 36[36].

22-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hibesinden geri dönen her kişi, (kusan) sonra da kusmuğuna dönen köpek gibidir. Bizim için böyle kötü sıfat olmaz" buyurdu 37[37].

23-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) şuf ayı ancak taksim olunmamış her malda kılmıştır. Sınırlar konulup da yolların yönleri belli edildiği zaman şuf'a yoktur, demiştir 38[38].

İnsanların bâzısı: Şuf a komşuluk için meşru' olur, dedi.

Sonra bu zât, sağlamlaştırdığı bu düstûra (yânî şuf ayı ortaklık gibi komşuluk için isbâtına) kasdetti de, onu ibtâl eyledi, ve şöyle dedi: Bir şahıs, bir evi tamamen satın

---

36[36] Cumhura göre zekâtın vucûbunu da düşürmüştür. Hibeden dönmek ise, ancak baba için olabilir. Buhârî Rasûlallah'ın gelecek hadîsiyle hüccet getirdi.

37[37] Yânî biz mü'minler topluluğu için böyle kötü sıfatla sıfatlanma lâyık olmaz!.. Bunun bir rivayeti Hibe'de geçmişti.

38[38] Şuf'a hakkı, akara mahsûstur: Müslim'in ve Tahâvî'nin Câbir'den rivayet ettikleri bir hadîste, Rasûlullah (S): "Şuf'a, ortaklardan herbirinin öbürüne ar-zetmeden satmak hakkını hâiz olmadığı bir tarla, bir arsa, bir ev, bir bahçe üzerindeki ortaklık hakkıdır, kendisine teklif olunan ortak ya alır, yâhud almaz bırakır" buyurmuştur... Bunun bir rivayeti Buyû'da geçmişti.

almak istese ve komşunun o evi şuf a sebebiyle alacağından korksa da o evdeki yüz hisseden şayi' olan bir hisseyi satın alsa (ve böylece evin mâlikiyle bir ortaklığa dönüşür), sonra da geri kalanı satın alsa komşu için şuf a, birinci hissede olur ve evin kalanında komşu için şuf a olmaz. Ve evi satın alıp da komşusunun evi almasından korkan kişi için bu konuda hîle yapması hakkı vardır! 39[39]

24- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, İbrâhîm ibn Meysere şöyle demiştir: Ben Amr ibnu'ş-Şerîd'den işittim, şöyle dedi: Misver ibnu Mahrame (R) geldi de elini benim omuzum üzerine koydu. Ben de onunla beraber Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a gittim. (Rasûlullah'm hizmetçisi) Ebû Râfi\ Misver'e:

— Sen şu Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, hanesinde olan evimi benden satın almasını emretmez misin? dedi.

Bunun üzerine Sa'd:

— Ben bedeli sana dörtbin dirhemden ziyâde veremem. Bu da ya kesik kesik yâhud da ceste ceste olarak! dedi.

Ebû Râfi':

— Bana (bu ev için) beşyüz dînâr nakid verildi de, ben bu satışı men' ettim. Eğer ben Peygamber(S)'den "Komşu komşuya en haklı şefî'dir" buyururken işitmemiş olaydım, ben bu evi sana satmazdım -yâhud: Ben bu evi sana vermezdim-, dedi.

(Alî ibnu'l-Medînî dedi ki:) Ben Sufyân ibnu Uyeyne'ye:

39[39] Kastallânî şöyle dedi: Ve o kendi sözüne muhalefet etti. Çünkü o, komşunun şufası hakkında "Komşu komşuya en haklı şefi'dir" hadîsiyle hüccet getirdi. Sonra da komşu olmayanın evde komşudan daha haklı şefi' olmasını gerektiren bir sözle şuf ayı düşürmekte hîle yaptı. Hâlbuki bunda sünnete aykırı bir-şey yoktur. Lâkin Hanefîler indinde meşhur olan bu hüe, Ebû Yûsuf'a âiddi. Muhammed ibn Hasen'e gelince, o, bu hîle şiddetli bir kerahet ile kerih olur. Çünkü bunda zarar vardır, bilhassa müşterî ile şefi' arasında düşmanlık olup; ortağı ile zararlamr, demiştir.

Aynîde şöyle dedi: Ibtâl etmesi "Komşu için evin kalanında şuf a yoktur'* suretinde söylenmesindendir ve bu kelâmıyle kendi sözüne muhalefet etti. Ben dedim ki: Bunda asla tenakuz yoktur. Çünkü yüz paydan bir pay satın aldığı zaman, bu kimse evin mâlikine ortak olmuştur. Sonra ondan geri kalanı satın aldığında, bu şahıs şuf aya komşudan daha haklı olur. Çünkü komşunun şu faya hakk kazanması, ancak evin kendisinde ortaktan sonra olur... (Umdetu'l-Kaa-rî)

— Ma'mer bu hadîsi böyle (yânî "Komşu komşuya en haklı şefî'dir" şeklinde) söylemedi, dedim

Sufyân:

— Lâkin îbrâhîm ibn Meysere bana böyle söyledi, dedi 40[40].

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Şuf ayı satıp kesmek istediği zaman, bu kimseye şuf ayı ibtâl için hîle yapmak hakkı vardır: Satıcı evi müşteriye hibe eder ve evin hududunu vasıflandırıp temyiz eder ve evi müşterîye devreder, müşterî de ona meselâ bin dirhem ivaz (yânî bedel) verir, böylece şefî' için evde bir şuf a olmaz! 41[41]

25-.......Bize Sufyân es-Sevrî, İbrâhîm ibn Meysere'den; o da Amr ibnu'ş-Şerîd'den; o da Ebû Râfi'den şöyle tahdîs etti: Sa'd ibn Ebî Vakkaas, bir evi dörtyüz miskâle pazarlık etti de:

— Eğer ben RasûlulIah(S)'tan "Komşu komşuya en haklı şefî'-dir" buyururken işitmiş olmasaydım, bu evi sana (bu fiâta) vermezdim, dedi.

Ve insanların bâzısı: Bir evin payını satın alsa da şuf'ayı ibtâl etmek istese (satın aldığını), üzerine yemîn düşmeyen küçük oğluna hibe eder, dedi 42[42].

15- Devlet Me'mûrunun, Kendisine Hediye Verilmesi İçin Hîle Yapması(Nın Çirkinliği) Babı

26-....... Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) Esed kabilesinden İbnu Lutbiyye denilen bir adamı Suleym oğulları'nın sadakalarını toplamaya me'mûr etti. Bu

40[40] et-Tirmizî, el-Buhârî'den her iki tarikin sahîh olduğunu hikâye etmiştir.

41[41] Bu suretle şuf ayı düşürmesi, ancak hibenin sırf bir muâvaza olmayıp, irse ben-zemesindendir.

42[42] Yânî küçük çocuğa hibenin tahkikinde ve şartlarının cereyanında yemîn düşmez. "Küçük" kaydıyle kayıdladı. Çünkü hibe, şayet büyük için olsaydı, üzerine yemîn vâcib olurdu. Böylece şuf'ayı düşürmek hususunda onu küçüğe tahsis etmek suretiyle hîle yapar... (Kastallânî).

adam vazifesini yapıp geldiğinde, Rasûlullah bunu hesaba çekti. Bu zât:

— (Yâ Rasülallah!) Şu sizin zekât malınızdır, bu da bana verilen hediyedir! dedi.

Rasûlullah cevaben:

— "(Acâib!?) Sen doğru söyleyen bir adam isen, babanın, ananın evinde otursaydın da sana hediyen gelir miydi, görseydin!" buyurdu.

Sonra Rasûlullah bize bir hutbe yaptı da bunda Allah'a hamd edip, O'nu güzel sıfatlarla övdükten sonra "Amma ba'du" diyerek

şöyle buyurdu:

— "Ben içinizden birisini, Allah'ın bana havale buyurduğu bir işe me'mûr ta'yîn ediyorum da, o bana gelip hesâb verirken (sıkılmadan) 'Şu sizin zekât malınızdır, bu da benimdir; bana hediye verilmiştir!' diyor! (Bu ne hâl?) Bu adam babasının, anasının evinde otursaydı, kendisine hediyesi gelir miydi, yoksa gelmez miydi, bir kerre görseydi! Allah'a yemîn ederim ki, sizden bir kimse hıyanet edip de Beytu'l-Mâl'den hakkından başka birşey alırsa, muhakkak kıyamet gününde o adam çaldığı malı boynuna yüklenerek Allah'a kavuşacaktır. Sakın ben sizden herhangibirinizi inlemesi olan bir deveyi, yâ-hud böğürmesi olan bir sığırı, yâhud melemesi olan bir davarı boynunda taşıyarak Allah'a kavuştuğunu görüp tanımayayım!"

Bundan sonra Rasûlullah (S) iki elini koltuk altı beyazlığı görü-lünceye kadar kaldırarak:

— "Yâ Allah! Emirlerini tebliğ ettim mi?" buyuruyordu. Ben bunu gözümle gördüm, bu hutbeyi de kulağımla işittim 43[43].

27-.......Ebû Râfi' (R): Peygamber (S) "Komşu komşuya en haklı şefî'dir" buyurdu, demiştir 44[44].

43[43] Başlığa uygunluğu "Şu bana verilen hediyedir" sözünden alınır. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Zekât, Hibe, Nuzûr Kitâbları'nda da geçmiş ve açıklamaları oralarda verilmişti.

44[44] Yânî komşu komşuya (meselâ onu gözetip korumak ve ona sadaka vermek sû-retleriyle) onun yakınlığına daha haklıdır.

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Bir kimse yirmibin dirhem mu-kaabilinde bir ev satın almak istese, şuf ayı düşürmek üzere hile yapmasında be's yoktur. O kimse yirmibin dirheme evi satın alır, satıcıya 9999 dirhem nakid öder ve yine satıcıya yirmibinden kalan mukaa-bilinde bir dînâr öder. Eğer şefî' bu evi şuf a sebebiyle akid yapılan bedel olan 20 bin mukaabilinde almak isterse ne a'Iâ! Yoksa yânî 20 bin dirhem almaya razı olmazsa, artık bu şefî'e, şuf anın düşmesinden dolayı ev üzerinde hiçbir yol yoktur (çünkü üzerinde akid yapılan bedeli vermekten çekinmiştir).

Eğer ev, satıcıdan başkası için hakk edilmiş bir mal olarak meydana çıkarsa, müşteri satıcıya ödediği şeyi geri alır. Ki o da 9999 dirhem ile bir dinardır. Çünkü satılan şey, başkası için hakk edilmiş bir mal olduğu zaman, satıcı ile müşterî arasında vâki' olan ev hakkındaki sarf (yânî muamele) bozulur.

Eğer ev başkasının hakkı Akmadığı hâlde bu evde bir ayıp bulursa, bu takdirde o kimse evi 20 bin dirhem karşılığında ona geri verir 45[45].

Buhârî: Ebû Hanîfe (R), müslümânlar arasında bu aldatmayı, yânî hileyi caiz kıldı, dedi.

Yine Buhârî şöyle dedi: Peygamber (S): "Müslümâmn satışı hastalıklı olmaz, satılan şey pis olmaz ve (kötü bir iş, gizleme gibi) bir gaile ve helak olmaz" buyurmuştur 46[46].

Bunun benzeri hadîs, yakında geçti.

45[45] Bu ise açık bir tenakuzdur. Çünkü Ebû Hanîfe'de herkesle beraber olarak ümmet, satıcının istihkakta reddolunmayacağı üzerinde birleşmiştir. Ayıp sebebiyle redd de ancak kabzedilen şeyde olur. Şefî' de böyledir. O da ancak müşterinin ödediği bedelle ve satıcıdan kabzettiği şeyle şefî' olur, akd ile değil. Bunu gelecek kavli ile işaret etti (Kastallânî).

46[46] Bu hadîsin bir rivayeti, Buyu1 Kitâbı'nın evvellerinde "îki alıp-satıcı birbirlerine beyân ettikleri ve nasîhat ettikleri zaman bâbi"nda bir lâfız ile geçmişti: Bu hârî unvan hâlinde ta'lîkaan Adda ibn Hâlid(R)'den RasûluIlah(S)'ın bir mektubu zikrolunduğuhu rivayet ediyor. Rasûlullah'm bir köle veya câriye satması üzerine yazdığı bu mektubunu, Buhârî çok kısa rivayet etmiştir. Tirmizî'nin ri-. vâyeti, hadîsin sevk suretini de içine alarak daha geniş olduğu için, onu tercüme ediyoruz: Abdulmecîd ibn Vehb şöyle dedi: Adda ibn Hâlid (R):

Rasûlullah'in bana yazdığı bir kitabı var, onu sana okuyayım mı? dedi.

Ben de:

— Evet oku! dedim.

İbn Hâlid bir mektûb çıkardı. Şöyle idi: "Bu vesika Adda ibn Hâlid ibni Hevde'nin, Muhammed Rasûlullah'tan bir köle veya câriye satın alması üzerine yazılmıştır. O köle veya cariyede ne hastalık, ne de ayıp vardır, ne kaçmak ve hîlebâzhk bilir, ne defisk vefucûr, zina ve hırsızlık. Binâenaleyh bu akid bir müslümâmn öbür müslümâna satış ve alışıdır" (Tecrîd Ter., VI, 450-451).

28-.......Sufyân es-Sevri şöyle demiştir: Bana İbrâhîm ibnu Meysere, Amr ibnu'ş-Şerîd'den şöyle tahdîs etti: Ebû Râfi' (R), Sa'd ibn Mâlik'e, onun evinin bitişiğindeki bir eve dörtyüz miskâl bedel istedi ve:

— Peygamber(S)'den "Komşu komşunun yakınlığına en haklıdır" buyururken işitmiş olmayaydım, bu evi sana vermezdim, dedi [47][47].

İmâm el-Buhârfnin "Ba'zu'n-nâs" Ta'bîriyle Ebû Hanîfe'ye Ta'rîz ve ftirâzları Hakkında Kısa Bir Hatırlatma:

İmâm Buhârî, Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e ekseriya ictihâdlarında muvafakat ve yardımcı olmuş, fakat Ebû Hanîfe ile Sevrî ve Evzâî'nin ictihâdlarında çok defa i'tirâz etmiş ve kapalı bir ifâde ile "Ba'zu'n-nâs = Bâzı Âdem oğullan" ta'bîriyle bu i'tirâz-lanm belirtmiştir. Bunu ilk defa Sahih 'in Zekât Kitabı 'nda "Ma'den-lerin define olup olmaması" konusunda başlatmıştı. Orada bunun hakkında bir açıklama verilmişti. Sahih 'inin bu son kısmında da bu ta'bîrle ta'rîzlerini çokça yapmıştır. Bu sebeble burada da bir açıklama yapmak gerekli oldu.

Biz İmâm el-Buhârî'yi, Ebû Hanîfe ile ictihâd arkadaşları olan Sevrî ve Evzâî hazretlerine "Kaale ba'zu'n-nâsi=Bâzı Âdem oğullan şöyle dedi" diye başlayan i'tirâz ve tecâvüzünü takrir ederken, Sevrî ve Evzâî'yi bırakıp da bu hücum karşısında yalnız İmâm Ebû Hanîfe'nin büyük ilmî sımasını bulundurduk. Bunun sebebi de İbnu't-Tîn gibi bâzı sarihlerin bu hücumu daha te'sîrli kılmak için Buhârî'nin "Ba'zu'n-nâs" ile maksadı yalnız Ebû Hanîfe'dir, demiş olmalarıdır. Bunların bu iddiaları sebebsiz de değildir. Çünkü

imâm Buhârî Sahih 'indeki bu ta'rîzleri, bu kapalı hücumları Tâ-rîh'ın de tamâmıyle açığa vurmuştur. Biz Kâmil Mîrâs hocanın da dediği gibi (Tecrîd Ter., V, 418-425) İmâm Buhârî'nin diğer üç mez-heb imamının ictihâdlarına ilmen iştirak edip onlara yardımını

[47][47] Bu hadîsin bir rivayeti yakında geçmiş ve bâzı açıklama orada verilmişti.

saygı ile lâyık görür, fakat müctehidlerin en kıdemlisi İmâm A'zâm Ebû Hanîfe'yi "Eyyuha'n-nâsı" sırasına tenzil etmesini de güzel görmeyiz. Biz naçizane olarak İmâm Buhârî'nin diğer üç imâma yardım ve destek olup da Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına bazen muhalefet ve i'tirâz etmesini bunların sistemlerine bağlamak istiyoruz. Diğer üç imâmın mezheb sistemleri daha çok hadîse dayanır. İmâm Buhârî de hadîste "Emîru'l-Mü'minîn" olduğundan, ekseriya onlara uymuş ve destek olmuştur. Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının mezhebi de daha çok re'ye ağırlık vermiş ve ashâbu'r-re'y olmalarıyle tanınmışlardır, yânî bunlar ictihâdlarında daha çok hadîse değil de re'ye ehemmiyet veren sistemin temsilcileridir.

Biz hepsim rahmetle anar, Yüce Allah'ın tavsiye ettiği şu duâ ile sözümüze son veririz:

' 'Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Ey Rabb 'imiz, bizi ve îmân ile daha önden bizi geçmiş olan dîn kardeşlerimizi mağfiret et. îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kîn bırakma. Ey Rabb'imiz, şübhesiz ki, Sen çok şefkat edici, çok merhamet eyleyİCİSİn*' (el-Haşr: 10).

Rahman ve Bahîm olan Allah'in ismiyle

92- KITABUT-TA'BIR

(Ru'yâ Ta'bîri Kitabi) [1]

1- Bâb: Rasûlullah(S)'A Ilk Vahy Baslangici Uykuda Sâliha Ru'yâ yânî Güzel Ve Dogru Ru'yâ) Görmekle Olmustur

1-.......ez-Zuhrî söyle demistir: Bana Urve, haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: RasûlulIah(S)'in ilk vahy baslangici uykuda sâli-ha ru'yâ (yânî güzel ve dogru ru'yâ) görmekle olmustur. Hiçbir ru'-yâ görmezdi ki, sabah aydinligi gibi açik meydana gelmesin [2]. Kendisi Hira Dagi'na gider ve orada birçok geceler tahannüs -yânî ibâdet-eder ve bunun için azik hazirlardi. Sonra Hadîce'ye döner ve bir o kadar zaman için yine azik hazirlardi. Nihayet bir gün kendisi Hira Magarasi'nda bulundugu sirada kendisine hakk (yânî vahy) geldi. Söyle ki: Magarada iken melek O'na geldi ve:
— Ikra' (yânî oku)! dedi. Peygamber de ona:
— "Ben okuma bilmem! dedim" diye cevâb verdi. Peygamber devamla dedi ki:
— "O zaman melek beni tuttu da takatim kesilinceye kadar sikistirdi. Sonra beni birakti da yine:
— lkra'(= Oku)/ dedi. Ben de ona:
— Ben okumak bilmem, dedim.
Yine benî aidi ve ikinci defa takatim kesilinceye kadar sikistirdi. Sonra beni saliverdi de yine:
— Ikra'(= Oku)! dedi. Ben:
— Okumak bilmem! dedim.
Yine beni üçüncü defa takatim kesilinceye kadar sikistirdi. Sonra beni birakti da:
— 'Yaratan Rabb 'inin adiyle oku! O insani bir kan pihtisindan yaratti. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle ögretendir. Insana bilmedigini O ögretti' (ei-Aiâk: i-5) âyetine kadar ulasti."
Bunun üzerine Rasûlullah (kendisine vahyolunan) bu âyetlerle korkudan vücudundaki etleri

titreyerek döndü. Nihayet Hadîce'nin yanma girdi ve:
— "Beni sarip örtünüz! Beni sarip örtünüz!" dedi. Korkusu gidinceye kadar kendisim sarip örttüler.
— "Yâ Hadîce! Bana ne oluyor?" dedi ve ona olan haberi haber verdi ve ona:
— "Kendimden korktum" dedi. Hadîce de O'na:
— Öyle deme (Sana hiçbir korku yoktur)! Sen hayirla müjdelenip sevin! Allah'a yemîn ederim ki, Allah Seni hiçbir zaman utandirmaz. Çünkü Sen hisimlarina bakarsin, sözü dosdogru söylersin, isini görmekten âciz olanlarin agirligini yüklenirsin, zayiflara yemek ye-dirirsin, hakk yolunda meydana gelen hâdiselerde ve mühim islerde insanlara yardim edersin, dedi.
Bundan sonra Hadîce O'nu birlikte alip, Hadîce'nin babasinin kardesi (amca oglu) olan Varaka ibnu Nevfel ibn Esed ibn Abdiluzzâ ibn Kusayy'a götürdü. Bu zât Câhiliyet zamaninda Hristiyan Dîni'-ne girmis bir kimse olup Ibrânîce yazi bilir ve încîFden Allah'in diledigi mikdârda bâzi seyleri Ibrânîce yazardi. Varaka gözlerine körlük ariz olmus yasli bir ihtiyardi. Hadîce ona:
— Ey amcam oglu! Dinle de bak! Kardesinin oglu ne söylüyor! dedi.
Varaka:
— Ey kardesimin oglu! Ne görüyorsun? diye sorunca, Peygamber ona gördügü seyleri haber verdi.
Bunun üzerine Varaka dedi ki:
— "Bu gördügün Mûsâ üzerine indirilmis olan Nâmûs'tur (yânî vahy sirrinin sahibidir). Ah keski Sen'in da'vet günlerinde genç olaydim, kavmin Sen'i çikaracaklari zaman, keski hayâtta olsam!"
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Onlar beni çikaracaklar mi?" diye sordu. Varaka da:
— Evet, Sen'in gibi birsey getirmis (yânî vahy teblig etmis) bir kimse yoktur ki, düsmanliga ugramasin. Sayet Sen'in da'vet günlerine yetisirsem, Sana son derecede yardim ederim, cevâbini verdi.
Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti. Ve o esnada vahy fetreti oldu (yânî bir müddet için vahy kesilmesi oldu). Hattâ bundan dolayi Peygamber çok hüzünlendi ve kendisini saran hüzün içinde, kederinden dolayi birkaç defa yüksek daglarin baslarindan kendini
asagiya atmak için gitmis, her defasinda kendini dagdan asagisina atmak için bir dagin zirvesine çiktiginda kendisine Cibrîl görünüp:
— Yâ Muhammedi Sübhesiz. Sen hakk olarak Allah'in Rasûlü'-sün! demis; bununla iztirabi sükûna kavusur ve gönlü sevinir ve geriye dönerdi.
Vahiy fetreti kendisine uzun oldugu zaman yine böyle kendini dagdan asagi atmak için gitmisti. Dagin zirvesine yükseldiginde yine kendisine Cibril görünüp, O'na bu "Sen muhakkak Allah'in Rasû-lü'sün!" sözlerini söylemistir [3].
Ibn Abbâs "Fâlihu'l-isbâh" (ei-Enâm: 96) kavlinin tefsirinde "Is~ bâh", gündüzleyin günesin ziyasi, geceleyin de ayin ziyâsidir, demistir [4].

2- Salih Kimselerin Ru'yâsi Ve Yüce Allah'in Su Kavli Bâb1:

"And olsun ki, Allah, RasûWnün gördügü ru'yânin hakk oldugunu tasdik etmistir. Insâallah emniyet içinde (kiminiz) baslarinizi kazitarak, (kiminiz) saçlarinizi kisaltarak korkusuzca mutlakaa Mescidi Haram 'a gireceksiniz* Fakat Allah sizin bilmediginizi bildi de, ondan önce yakin bir feth yapti"

(ei-Feth: 27) [5].

2- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ishâk ibn Ab-dillah ibn Ebî Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Salih bir kisi (veya sâliha bir kadin) tarafindan gö-rülen güzel ru'yâ, peygamberligin kirkalti cüz'ünden bir cüz'üdür" buyurmustur [6].

3- "Ru'yâ Allah Tarafindandir" Babi

3-.......Ben Ebû Katâde'den isittim ki, Peygamber (S): "Hos ve dogru ru 'yâ Allah tarafindandir (yânî O'ndan gelen enfüsî bir telkin ve ta'lîmdir). Hulm de seytândandir" buyurmustur [7].

4-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R), Peygamber(S)'den söyle buyururken isitmistir: "Sizden biriniz sevdigi bir ru'yâ görürse, bilsin ki o muhakkak A ilah tarafmdandir. Ru 'yâ sahibi bu ru 'yasi üzerine A l-lah'a hamdetsin ve baskasina da söylesin. Buna aykiri hoslanmadigi bir ru'yâ gördügünde de muhakkak ki bu ru'yâ da seytândandir. Bu hâlde de ru 'yâ sahibi, ru 'yânin serrinden A ilah 'a siginsin ve ru 'yasini kimseye söylemesin. Bu suretle o ru'yâ, sahibine zarar vermez" [8].

4- Bâb:

"Dogru ve güzel ru'yâ, nübüvvetin kirkalti cüz'ünden bir cüz'üdür" [9].

5- Bize Müsedded tahdîs etti (söyle dedi): Bize Abdullah ibnu Kesîr el-Yemân tahdîs etti. Müsedded tahdîsi sirasinda Abdullah ibn Yahya'yi hayirla övdü. Ve yine Müsedded: Ben Abdullah ibn Yahya'ya Yemâme'de kavustum; o da babasi Yahya ibn Kesîr'den (söyle demistir): Bize Ebû Seieme, Ebû Katâde'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Dogru ve güzel ru'yâ Allah tarafindan-dir (yânî o, Allah tarafindan gelen bir telkin ve ögretmedir). Hulm de seytândandir. Kisi düsünde seytâni bir hayâl gördügünde, uyaninca seytânin serrinden Allah'a siginsin (yânî Eûzu billahi mine*s-seytânVr-racîm desin) ve sol tarafina (seytâni kovmak ve horlamak için) tükürsün. Bu surette o düs, sahibine zarar vermez!" [10].
Yine geçen senedle: Babasi Ebû Abdillah'tan (ki o, Yahya ibn Kesîr'dir); o söyle demistir: Bize Abdullah ibnu Ebî Katâde, babasi Ebû Katâde'den; o da Peygamber(S)'den geçen hadîsin benzerini tahdîs etti [11].

6-.......Bize Su'be, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten; o da Ubâde ibnu's-Sâmit(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Mü'minin ru'yâsi nübüvvetin kirkalti cüz'ünden bir cüz'dür" buyurmustur [12].

7-.......Bize Ibrâhîm ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Mü'minin ru'yâsi, nübüvvetin kirkalti cüz'ünden bir cüz'dür" buyurmustur.
Bu hadîsi Sabit el-Bunânî, Humeyd et-Tavîl, îshâk ibnu Abdil-lah ve Suayb dörtlüsü Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmislerdir [13].

8-.......Bana Ibnu Ebî Hazim ile ed-Derâverdî, Yezîd ibnu Abdillah ibn Habbâb'dan; o da Ebû Saîd ed-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd, Rasûlullah(S)'tan söyle buyururken isitmistir: "Sâliha ru'yâ, nübüvvetin kirkalti cüz'ünden bir cüz'dür" [14].

5- Mübessirât (Yânî Sevinç Ve Ferah Veren Güzel Ru'yâlar) Babi [15]

9-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim.
— "Mübessirâttan baska nübüvvetten (ilham alacak) birsey kalmadi" buyuruyordu.
Sahâbîler:
— Mübessirât nedir? diye sordular. Rasûlullah:
— "Sâliha ru'yâdir" buyurdu [16].

6- Yûsuf Peygamberin -Selâm Ona- Ru'yâsi Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Bir vakit Yûsuf, babasina: Babacigim, gerçek ben rüyamda onbir yildizla Günes'i ve Ay'i gördüm. Gördüm ki, onlar bana secde edicilerdir" demisti. (Babasi Ya'kûb) dedi ki: Ogülcagizim, ru yâni kardeslerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü seytân insanin apaçik bir düsmanidir. Rabb'in seni öylece (ru'yâda gördügün gibi)
begenip seçecek, sana ru'yâ ta'bfrine âid bilgi verecek, sana karsi da, Ya'kûb hanedanina karsi da nVmetlerini
-daha evvel atalarin ibrahim'e ve Ishâk'a tamamladigi gibi- tamamlayacaktir. Sübhesiz ki Rabb'in herseyi bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir'9 (Yûsuf: 4-6).
Ve yine Yüce Allah'in su kavli:
"Yûsuf babasini ve anasini tahtinin üstüne çikarip oturttu. Hepsi onun için (ona kavustuklari için) secdeye kapandilar. Yûsuf dedi ki: 'Ey babam, iste bu, evvelce gördügüm ru yânin gerçeklesmesidir. Gerçek, Rabb 'im
onu dogru çikardi. Bana iyilik etti. Çünkü beni zindandan çikardi. Seytân benimle kardeslerimin arasini bozduktan sonra da O, sizi çölden getirdi. Sübhesiz ki, Rabb Hm dileyecegi seyleri çok güzel, çok ince tedbîr edendir.
Hakkiyle bilen tam hikmet sahibi olan O'dur. Yâ Rabb, Sen bana mülk (ve saltanat) verdin ve sözlerin te'vüini
ögrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan, Sen dünyâda da, âhirette de benim velîm, yardimcimsin. Benim
[17]

canimi müslümân olarak al. Beni sâlihlere kat" (Yûsuf: 100-101) .
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi:
"Fâtir" ve"I-Bedf" ve"l-Mübtediu"' ve"l-Bârî"' ve ve'1-Hâhku" (bu bes ismin ma'nâsi) birdir. "Mine'l-Bed'i" sözünden "Bâdie"dir [18].

7- Ibrâhîm Halîl Peygamberin -Ona Selâm Olsun-Ru'yâsi Babi

Ve Yüce Allah'in su kavli:
"Artik o ogul îbrâhîmHn yaninda kosmak çagina erisince (babasi): Ogülcagizim, ben seni ru 'yâmda bogazliyorum görüyorum! Bak artik ne düsünürsün? dedi. Ogul: Babacigim, sana edilen emir ne ise yap. Insâallah beni sabredenlerden bulacaksin, dedi. Vaktaki bu suretle ikisi de (A ilah 'in emrine) ram oldular, (Ibrahim) onu alni üzere yikti. Biz ona: Yâ îbrâhîm, ru yâna sadâkat gösterdin.
Sübhesiz ki, biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandiririz; diye nida ettik..." {es-sâffât: 102-105) [19]

Mucâhid: "Eslemâ", "Ikisi de emrolunduklan isi kabul edip boyun egdiler"; "Ve tellehâ" da "Onun yüzünü yere koydu" demektir, demistir [20].

8- Bir Toplulugun (Ibareleri Farkli Olsa Da) Bir Tek Ru'yâ Üzerinde Uyusmalari Babi

10-.......Bize el-Leys, UkayPden; o da Ibn Sihâb'dan; o da Sâlim ibmi Abdillah'tan; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den söyle tahdîs etti: Birtakim insanlara, kadir gecesi ru'yâlarinda ramazânin son yedi günü içinde gösterildi; diger birtakimlarina da o, ramazânin son on günü içinde gösterildi. Bunun üzerine Peygamber (S):
— "Sizler kadir gecesini ramazânin son yedi gecesi içinde arastiriniz*' buyurdu [21].

9- Zindan Ehlinin, Fesâd Ve Sirk Ehlinin Ru'yâlari Babi

Çünkü Yüce Allah'in su kavli vardir:
"Onunla beraber zindana iki de delikanli girdi Bunlardan biri: 'Ben ru 'yâmda kendimi sarâb sikiyor gördüm9 dedi. Öbürü de: 'Ben de ru'yâmda kendimi, basimda ekmek götürüyor, kuslar da ondan yiyor gördüm' dedi. 'Bize bunun ta 'bîrini haber ver. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz'. Dedi ki: 'Size mihlanacaginiz bir taam gelecek oldu mu, ben size muhakkak onun ne oldugunu, size gelmezden evvel haber veririm. Bu, Rabb'imin bana ögrettigi ilimlerdendir. Çünkü ben Allah'a inanmaz bir kavmin dînini -ki onlar ahireti inkâr edenlerin tâ kendileridir- terkettim. Atalarim Ibrahim'in, Ishâk'in, Ya'kûb'un dînine uydum. Allah'a herhangi birseyi ortak tutmamiz bizim için (dogru) olmaz. Bu (tevhîd) bize ve insanlara Allah'in lutfu ve inayetidir. Fakat insanlarin çogu (buna karsi) sükretmezler. Ey zindan arkadaslarim, darmadaginik birçok düzme tanrilar mi hayirlidir
-Fudayl ibn Iyâd da burada tâbi'lerinden bâzisina söyle
[22]

demistir: Yâ Abdallah! - yoksa hepsine ve herseye Gâlib ve Kahhâr olan bir tek Allah mi? Sizin O'nu birakip taptiklariniz kendinizin ve atalarinizin takmis olduklari kuru adlardan baskasi degildir. Allah bunlara hiçbir burhan indirmemistir. Hüküm Allah 'tan baskasinin degildir. O, kendisinden gayriye ibâdet etmemenizi emreylemistir. Dogru dîn, iste budur. Fakat insanlarin çogu bilmezler. Ey zindan arkadaslarim (ru'yâlariniza gelince): Biriniz efendisine sarâb içirecek,
digeri ise asilip tepesinden kuslar yiyecektir, iste hakkinda fetva istemekte oldugunuz mes'ele (böylece) olup bitmistir'. Bu ikisinden kurtulacagim bildigi kimseye: 'Beni efendinin yaninda an' dedi.
Fakat seytân, efendisine anmayi ona unutturdu da (bu yüzden Yûsuf) daha nice yillar zindanda kaldi. (Bir gün Misir) hükümdâr(i): 'Ben ru 'yâmda yedi zaîf inegin yemekte oldugu yedi semiz inekle yedi yesil basak ve diger yedi kuru basak görüyorum. Ey ileri gelenler, eger ru 'yâ ta 'bîr ediyorsaniz, benim bu ru 'yâmi da çözüm' dedi.
Onlar da: 'Bunlar karmarisik düslerdir. Biz böyle düslerin ta 'bîrini bilici kimseler degiliz' dediler.
Zindandan iki arkadastan kurtulani, nice zaman sonra (Yûsuf'u) hatirladi da:
'Ben size onun ta 'bîrini haber vereyim, hemen beni gönderin' dedi. (Zindana gidip:) 'Yûsuf, ey çok dogru sözlü: Kedisini yedi arik inek yemekte olan yedi semiz inekle yedi yesil basak ve diger yedi kuru basak hakkinda bize bir fetva ver! Ümîd ederim ki, insanlara (isabetli cevâbinla) dönerim. Belki bu suretle onlar (senin yüce kadrini) bilirler!1 dedi. Yûsuf: 'Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekin. Yiyeceginiz az bir mikdâr hâriç olmak üzere, biçtiklerinizi basaginda birakin. Sonra bunun ardindan yedi kurak yil gelecek, (tohumluk için)
saklayacaginizdan az bir mikdâr hâriç olmak üzere, önceden biriktirdiklerinizi yiyip götürecek. Sonra bunun ardindan da bir yil gelecek ki, insanlar onda yagmura kavusturulacak ve onda sikip sagacaklar!' dedi. Bunu duyan pâdisâh: 'Onu bana getirin!1 dedi. Bunun üzerine ona elçi gelince: 'Efendine dön de ellerini kesen o kadinlarin zoru neydi, kendisine sor. Sübhe yok ki, benim RabbHm, onlarin fendini hakkiyle bilicidir' dedi" (Yûsuf: 36-50) [23].
"Veddekere", "Zekere" fiilinden ifteâle'dir.
"Ümmetin", "Karnin"dir. "Emetin" seklinde de okunan bu kelime "Nisyân" ma'nâsinadir.
Ibn Abbâs:
"Ya'sirûn", "Üzümleri ve yaglari sikarsiniz"; "Tuhsinûn" "Ekersiniz" ma'nâsinadir, demistir [24].

11-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Eger ben zindanda Yûsuf'un kaldigi kadar kalsaydim da sonra bana melik tarafindan da'vetçi gelseydi, ben hemen ona icabet ederdim" buyurdu, demistir [25].

10- Ru'yâda Peygamber(S)1 Gören Kimse Babi

12-.......ez-Zuhrî'den: Bana Ebû Seleme tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuru-yordu: "Her kim beni ru'yasinda görürse, muhakkak o, uyanik bir hâlde beni görecektir. Çünkü seytân bana benzer bir surete giremez!" [26]

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ibn Sîrîn, Peygamber'i ru'-yâda görmek, ancak gören kisi O'nu hayâtinda vasiflandigi suret üzere gördügü zaman mu'teber olur, demistir [27].

13-.......Bize Sabit el-Bunânî tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Her kim ru'yâsinda beni görürse, muhakkak o, beni görmüstür. Çünkü seytân benim kiligimla hayâle giremez. Mü'minin ru'yâsi, nübüvvetin kirkalti cüz'ünden bir cüz'dür" buyurdu.

14-.......Ubeydullah ibnu Ebî Ca'fer söyle demistir: Bana Ebû Seleme haber verdi ki, Ebû Katâde (R) söyle demistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Sâliha olan rti'yâ Allah tarafindandir (yânîO'ndan gelen enfüsî bir telkîn ve ögretmedir). Hulm de seytândandir. Her kim ru'yâsinda hosuna gitmeyecek birsey görürse (uyaninca) sol tarafina üç defa (seytâni kovmak ve horlamak için) 'Tuh' desin ve seytânin serrinden A ilah 'a siginsin (yâni Eûzu billahi mine 's-seytâni 'r-ra-cîm desin). Bu suretle o düs, sahibine zarar vermez. Ve muhakkak ki, seytân benim kiligima giremez (yânî benim suretimle görünmeye tesebbüs edemez)" [28].

15-.......ez-Zuhrî söyle dedi: Ebû Seleme söyle dedi: Ebû Katâde (R): Peygamber (S): "Her kim ru'yâsinda beni görürse, muhakkak o, hakki (yânî gerçek olarak beni) görmüstür" buyurdu, demistir [29].

ez-Zubeydî'ye ez-Zuhrî'den rivayetinde, Yûnus ile ez-Zuhrî'nin erkek kardesinin oglu mutâbaat etmislerdir.

16-....... Bize el-Leys tahdîs etti. Bana Ibnu'1-Hâd, Abdullah ibn Habbâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) Peygam-ber(S)'den: "Her kim ru'yâsinda beni görürse, muhakkak o, hakki görmüstür. Çünkü seytân benim sekil ve hilkatime giremez" buyururken isitmistir [30].

11- Geceleyin Görülen Ru'yâ (Gündüzleyin Görülen Ru'yâya Musâvî Olur Mu Yâhud Bunlar Farkli Olurlar Mi?) Babi

Bu "Gece ru'yâsi" hadîsini, Semure ibn Cundeb (R) (Ta'bîr Kitâbi'nin sonunda) rivayet etmistir.

17-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S): "Bana kelâm anahtarlari -veya kilidleri, hazîneleri- verildi. Ben korku salmak suretiyle yardim olundum. Bir de ben dün gece uyudugum sirada, bana Yer'deki hazînelerin anahtarlari getirildi de benim iki avucu-mun içine konuldu" buyurdu.
(Sonra) Ebû Hureyre: Rasûlullah (bu hazînelerden hiçbirisine nail olmadan) gitti. Simdi bu hazîneleri yerlerinden sizler çikarirsiniz! demistir [31].

18- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den: o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Ben bu gece ru'yâmda kendimi Ka'be'nin yaninda

buldum. Ve ben orada esmer bir adam gördüm ki, o görmekte oldugun esmer erkeklerin en güzeli idi, onun kulak memelerine geçmis bir saçi vardi ki, o da görmekte oldugun saçlarin en güzeli nev'inden olup, bunlari taramis idi. Ve bu saçlar su damlatiyordu. Bu zât iki adam üzerine -yâhud: Iki adamin omuzlari üzerine- dayanarak Ka'be'yi tavaf ediyordu. Ben:
— Bu kimdir? diye sordum.
— Bu, Meryem 'in oglu Mesih 'tir, denildi.
Bu sirada ben, düz degil çok kivircik saçli, sag gözü sakat, sanki salkimindaki emsalinden disari çikmis iri bir üzüm tanesi gibi olan bir adamla karsilastim. Ben:
— Bu kimdir? diye sordum. Bana:
— Deccâl Mesih'tir, denildi" [32].

19- Bize Yahya ibn Abdillah tahdîs etti. Bize el-Leys, Yûnus'-tan; o da Ibn Sihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan söyle tahdîs etti: Ibn Abbâs (R) söyle tahdîs ediyordu: Bir adam RasûIullah(S)'a geldi de:

— "Bana bu gece ru'yâmda bir ru'yâ gösterildi..." dedi ve hadîsin tamâmini sevketti [33].
Ve (su üç zât:) Süleyman ibnu Kesîr, ez-Zuhrî'nin kardesinin oglu ve Sufyân ibnu Hüseyin ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah'tan; o da Ibn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den seklinde rivayetinde ez-Zuhrî'ye mutâbaat etmislerdir.
Ve ez-Zubeydî de ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah'tan söyledi ki, Ibn Abbâs yâhud Ebû Hureyre de Peygamber'den diye söylemistir.
Ve Suayb ibn Hamza ile Ishâk ibn Yahya da ez-Zuhrî'den söylediler ki, Ebû Hureyre, Peygamber'den tahdîs ediyordu. Ma'mer ibn Râsid, zikredilen bu hadîsi isnâd etmiyordu, nihayet sonra onu is-nâd etti [34].

12- Gündüzleyin Görülen Ru'yâ Babi

Ve Abdullah ibnu Avn da ibn Sîrîn'den:

Gündüzleyin görülen ru'yâ, geceleyin görülen ru'yânin benzeridir, demistir [35].

20-.......Bize Mâlik, Ishâk ibn Abdillah ibn EbîTalha'dan haber verdi ki, o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyle derken isitmistir: Ra-sûlullah (S), Milhân kizi Ümmü Harâm'in ziyaretine gidip yanina girerdi. Ümmü Haram, Ubâde ibnu's-Sâmit'in nikâhi altinda idi. Bir gün Rasûlullah yine ziyaretine geldi. O da Rasûlullah'a yemek yedirdi ve basini taradi. Sonra Rasûlullah bir müddet uyudu. Sonra gü-lümseyerek uyandi. Ümmü Haram dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Seni ne güldürüyor? diye sordum. Rasûlullah:
— eiRu 'yâmda bana ümmetimden bir kisim mücâhidlerin su deniz ortasinda, tahtlar üzerindeki hükümdarlar hâlinde -yâhud: Tahtlar üzerine kurulmus hükümdarlar misâli- gemilere binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum!" buyurdu.
Sekk ile söyleyen, râvî Ishâk'tir. Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de o deniz gazilerinden kilmasi için Allah'a duâ ediver! diye rica ettim. Rasûlullah da ona duâ buyurdu. Sonra Rasûlullah basini yastiga koydu. (Bir müddet daha uyudu.) Sonra yine gülümseyerek uyandi. Bunun üzerine yine ben:
— Yâ Rasûlallah, Seni ne güldürüyor? diye sordum. Rasûlullah bu defada da önce dedigi gibi:
— "Bana yine ümmetimden bir kisim mücâhidlerin hükümdarlarin tahtlarina kurulduklari gibi (kara nakliyeleri üzerinde debdebeli büyük bir kuvvetle) Allah ugrunda gazaya gittikleri gösterildi" buyurdu.
Ümmü Haram dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kilmasi için Allah'a duâ ediver! dedim.
Rasûlullah:
— "(Hayir!) Sen önceki (deniz) gâztlerindensin!" buyurdu. (Enes ibn Mâlik dedi ki:) Ümmü Haram, Muâviye ibn Ebî Suf-
yân(in Sam Valiligi) zamaninda, deniz gazasinda gemiye binmisti, fakat denizden karaya çiktiklari zaman Ümmü Haram, bindirildigi katirdan düstü de Allah yolunda sehîd oldu [36].

13- Kadinlarin Ru'yâsi Babi [37]

21-.......Bana Hârice ibn Zeyd ibn Sabit söyle haber verdi: Ensâr'dan bir kadin olan Ümmü'1-Alâ (R), Rasûlullah ile bey'at etmistir. Ümmü'1-Alâ, râvîsi Hârice'ye, kendilerinin Muhâcirler'i aralarinda kur'a ile taksim ettiklerini haber verip söyle demistir: Bizim ailemizin payina Usmân ibn Maz'ûn düsmüstü. Biz Usmân'i evlerimizde konukladik. Fakat Usmân (bir müddet sonra) ölüm sebebi olan bir hastalikla hastalandi. Vefat edince gasledildi ve kendi elbisesi içinde kefenlendi. Sonra Rasûlullah (S) cenazenin yanina geldi. Ümmü'1-Aiâ dedi ki: Ben (cenazeyi tezkiye ederek):
— Ey Ebâ's-Sâib! Allah'in rahmeti senin üzerine olsun! Benim (senin hakkinda bildigim ve cemâate bildirmek istedigim) sehâdetim sudur ki: Allah Taâlâ muhakkak sana ikram etmistir! dedim. Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Allah Taâlâ'nin bu ölüye ikram ve inayet buyurdugunu sana ne bildiriyor?" buyurdu.
Ben de O'na:
— Yâ Rasûlallah! Babam Sana feda olsun! Allah (bu îmânli kuluna ikram etmez de) kime ikram eder? dedim.
Bu defa da Rasûlullah:
— "Usmân ibn Maz'ûn'a gelince; yemîn ederim ki, ona yakin gelmistir (yânî o ölmüs bulunuyor). Ve yine Allah'a yemîn ederim ki, ben de bu ölü için hayir ve saadet umarim. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'in Rasûlü iken bana (ve size yarin) Allah tarafindan ne muamele edilecegini bilemem!" buyurdu [38].
Bunun üzerine Ümmü'1-Alâ dedi ki:
— Vallahi bundan sonra ben kimseyi tezkiye etmeye cesaret edemiyorum! demistir [39].

22-.......Bize Suayb, ez-Zuhrî'den bu hadîsi haber verdi: Rasûlullah (S):
— "Ben Usmân ibn Maz'ûn'a da ne yapilacagini bilmem" buyurdu.

Ümmü'1-Alâ: Rasûlullah'in bu sözü beni kederlendirdi de akabinde uyudum. Ru'yâmdaUsmân'a âid akmakta olan bir pinar gördüm. Uyaninca bu ru'yâyi Rasûlullah'a haber verdim. Rasûlullah:
— "Bu senin Usmân için gördügün akan pinar, onun (sevâb getiren) amelidir" buyurdu [40].

14- Bâb:

"Hulm seytandandir. Bir sahis hulm gördügü zaman sol tarafina tükürsün ve Aziz ve Celîl olan Allah'a siginsin".

23-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o daIbnSihâb'dan; odaEfaû Seleme'den söyle tahdîs etti: Ebû Katâde el-Ensârî, Peygamber'in sa-hâbîlerinden ve suvârîlerindendi, O söyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Ru'yâ, Allah tarafindandir. Hulm de seytândandir. Sizden herhangibiriniz hoslanmayacagi bir hulm gördügü zaman, uyaninca hemen sol tarafina tükrük atsin ve seytândan Allah'a siginsin, böylece seytân ona zarar veremez!" [41].

15- Süt (Ru'yâda Görüldügü Zaman Ne Ile Ta'bîr Edilir?) Babi

24-....... Ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim:
— "Uykuda iken bana bir kadeh süt getirildi. Ondan o kadar içtim ki, kaniklik eserlerinin tâ tirnaklarimdan sizdigini hâlâ duyuyorum. Içtikten sonra artigimi (Umer ibnu'l-Hattâb'a) verdim" bu-yuruyordu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular.
— "Ilim ile" cevâbini verdi [42].

16- Bâb: Bîr Sahis Ru'yâsinda Sütün, Parmaklarindan Yâhud Tirnaklarindan Aktigini Gördügü Zaman?

25-.......Ibn Sihâb'dan (o söyle demistir): Bana Hamze ibnu Abdillah ibn Umer tahdîs etti ki, kendisi babasi Abdullah ibn Umer(R)'-den söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S):
— "Ben uykuda iken bana bir kadeh süt getirildi. Ben o sütten o kadar içtim ki, kamp doymayi tâ parmaklarimdan çikar hâlde duyuyordum. Içtikten sonra artanini Umer ibnu'l-Hattâb'a verdim" buyurdu.
Etrafinda bulunan sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular. O da:
— "ilim ile" diye cevâb verdi [43].

17- Ru'yâda Gömlek Görülmesi (Ve Ta'bîrî) Babi

26-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Ebû Usâme ibn Sehl tahdîs etti ki, kendisi Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S):
— "Ben uyudugum esnada insanlar bana arz olunuyorlardi. Üstlerinde gömlekler vardi. Bu gömleklerin kimi memelere ulasiyor, kimi daha kisa idi. Bu sirada Umer ibnu 'l-Hattâb benim yanima ugradi. Onun üstünde (eteklerini yerde) sürükledigi bir gömlek vardi" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.
Rasûlullah: '— "Dîn ile" cevâbini verdi [44].

18- Ru'yâda Gömlegi Yerde Sürükleme Babi

27-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim:
— "Ben uyudugum sirada insanlar bana arz olunuyorlardi. Üstlerinde gömlekler vardi. Bu gömleklerin kimi memelere variyor, kimi bundan daha kisa idi. Umer ibnu'l-Hattâb da bana arzolundu. Onun üstünde (eteklerini yerde) sürüdügü bir gömlek vardi" buyu-ruyordu.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular. Rasûlullah:
— "Dîn ile (te'vîl ettim)" diye cevâb verdi [45].

19- Ru'yâda Yesillikler Ve Yesil Bahçe Görmek Babi

28-.......Muhammed ibn Sîrîn dedi ki: Kays ibnu Abbâd söyle dedi: Ben bir halkada bulundum ki, orada Sa'd ibn Mâlik ile Ibnu Umer de vardi. Derken Abdullah ibn Selâm ugradi. Oradakiler:
— Bu cennet ehlinden olan bir adamdir! dediler. Ben de ona:
— Buradakiler senin hakkinda sunu, sunu söylediler, dedim. Abdullah ibn Selâm:
— Subhânallah! Onlara, hakkinda kendileri için bir ilim mev-cûd olmayan bir sözü söylemeleri uygun olmaz. Ben sâdece söyle bir ru'yâ görmüstüm: Sanki yemyesil bir bahçenin içine konulmus bir sirik vardi. Bu sirik orada dikilmisti. Bu sirigin basinda da bir kulp vardi. Bu sirigin asagisinda da bir minsaf vardi - "Minsaf", "Vasîf" (yânî "Hizmetçi") demektir-. Bana: Bu siriga çik! denildi. Ben çiktim ve hattâ tepedeki kulpu elime aldim. Nihayet bu ru'yâmi Rasû-lullah'a arzettim. Rasûlullah (S): "Abdullah, bu en saglam kulpu tutmus olarak vefat eder" buyurdu [46].

20- Erkegin Ru'yâda Bir Kadini Açmasi Babi

29-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
"(Yâ Âise!) Sen iki kerre ru'yâmda bana gösterildin. Bir adam ipekten bir parça üzerinde senin suretini tasiyordu. O adam:
— Bu (suretin sahibi) senin müstakbel zevcendir, diyordu. Simdi ben o sureti açiyorum ki (yânî yüzünden anliyorum ki),
o suret, sen idin. Cibril'in o sözü üzerine ben:

— Eger su ru'yâm Allah tarafindan gösterilmis ise, Allah bunu infaz edip gerçeklestirir, dedim" [47].

21- Ru'yâda Ipek Elbise Görmek Babi

30-.......Bize Hisâm, babasi Urve'den haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben seninle evlenmeden önce sen bana ru'yâda iki kerre gösterildin: Ben melegi, ipekten bir kumas parçasi üzerinde senin suretini tasiyor gördüm. Ben ona:
— Bu kumas parçasini aç! dedim.
Melek onu açti, bir de baktim ki, o sen idin. Ben:
— Eger bu ru*yâ Allah tarafindan ise Allah bunu infaz eder! dedim.
Sonra melek, seni bir ipek parçasi üzerinde tasirken, ikinci defa bana gösterildin. Ben ona:
— Bu parçayi aç! dedim.
O da açti; bir de baktim ki, o suret sen idin. Bunun üzerine ben:
— Eger bu ru'yâ Allah tarafindan gösterilmis ise, Allah bunu infaz eder, dedim" [48].

22- Ru'yâda Elde Anahtarlar Görülmesi Babi

31-....... Ibn Sihâb'dan (o, söyle demistir): Bana Saîd ibnu'l- Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Ra-sûluIIah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Ben cevâmi'u'l-kelim ile gönderildim. Ben (bir aylik mesafedeki düsman gönüllerine) korku salmak suretiyle yardim olundum. Bir de ben uyudugum sirada, bana yer'in hazînelerinin anahtarlari getirildi de benim elime konuldu".
Muhammed (ibnu'z-Zuhrî) söyle demistir: Ve bize söyle balig oldu ki, "Cevâmi'u'l-kelim" sudur: Allah Taâlâ, Peygamber'den önceki kitâblarda bir is hakkinda, iki is hakkinda veya bunun benzeri hakkinda yazilmakta olan birçok seyleri onun içine toplar birlestirir [49].

23- Ru'yâda Saglam Kulpa Ve Halkaya Yapismak Babi

32-.......(Buradaki iki senedde) Abdullah ibn Selâm (R) söyle demistir: Ben kendimi ru'yâmda sanki bir bahçe içinde gördüm. Bahçenin ortasinda bir direk vardi. Bu diregin en yüksek yerinde de bir tutunacak kulp, bir çember vardi. Bana:
— Haydi bu direge çik! denildi. Ben:
— Gücüm yetmez! dedim.
Bunun üzerine yanima bir hizmetçi geldi ve arkamdan elbisemi kaldirdi. Ben direge çiktim ve oradaki kulpa simsiki yapistim. Neticede o kulpa simsiki yapisir hâlde iken uyandim. Akabinde bu ru'-yâmi Peygamber(S)'e arzedip anlattim. Peygamber:
— "Gördügün bu bahçe, Islâm bahçesidir (yani Islâm Dîni'dir). O direk de Islâm diregi olan Tevhîd'dir. O kulp da çok saglam olan îmân kulpudur. Sen ölünceye kadar Islâm Dîni'ne yapisarak [50]

yasayacaksin" buyurdu .

24- Ru'yâda Büyük Çadirin Diregini Yastiginin Altinda Yâhud: Yastiginin Yaninda- Görmek Babi [51]

25- Ru'yâda Kalin Ipek Kumas Görmek Ve Yine Ru'yâda Cennete Girmeyi Görmek Babi

33-.......ibn Umer (R) söyle demistir: Ben ru'yâda söyle gördüm: Sanki elimde ipekten bir kumas parçasi vardi, bununla cennette hangi mekâna dogru isaret edersem, o beni muhakkak oraya dogru uçuruyordu. Ben bu ru'yâmi Hafsa'ya anlattim. Hafsa da bunu Pey-gamber(S)'e arzetti. Bunun üzerine Peygamber:
— "Sübhesiz senin bu kardesin ne iyi bir adamdir -yâhud: Süb-hesiz Abdullah ne iyi bir adamdir-!" buyurmustur [52] .

26- Ru'yâda Kayd (Yâni Baglama) Görmek Babi

34-.......Bize Muhammed ibn Sîrîn tahdîs etti ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Zaman yaklasinca mü'minin ru 'yasi yalan çikmaz. Çünkü mü'minin ru'yâsi, nübüvvetin kirkaltt cüz'ünden bircüz'dür. Nübüvvetten cüz' olan sey ise yalan olmaz" [53] .
Ve Muhammed ibn Sîrîn söyle dedi: Ben de bunu söylerim (yâni bu ümmet ve onlarin sâhhinm ve tacirinin ru yalari sâdiKa omr aa ru'yâlari dogru olan olur).
Geçen senedle Ibn Sîrîn dedi ki: (Ebû Hureyre tarafindan) söyle deniyordu: Ru'yâ üç siniftir: Nefsin konusmasi, seytânin korkutmasi ve Allah tarafindan olan müjde. Kim ru'yâsinda hoslanmayacagi birsey görürse, bunu hiç kimseye anlatmasin ve kalkip namaz kilsin!
Yine Ibn Sîrîn dedi ki: Ebû Hureyre ru'yâda gull (lâle ve kelepçe) görmekten hoslanmazdi da kayiddan (yânî bagdan ve baglanmadan) hoslanirdi. Ve "Kayd, dînde sebattir" denilirdi [54] .
Ve Katâde, Yûnus ibn Ubeyd, Hisâm ibn Hassan ve Ebû Hilâl bu hadîsin aslini Ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet etmislerdir. Bunlarin bâzisi da ("Ru'yâ üç sinif-tir"dan "Kayd, dînde sebattir" sözüne kadar olan) bu ifâdeleri merfû' olarak hadîste kilmislardir.
Buhârî dedi ki: Ve Avf el-A'râbî'nin hadîsi merfû'u mevkuftan ayirmakta daha açiktir (bilhassa Ibn Sîrîn'in "Ben de bunu söylerim" kavlinin açiklamasiyle).
Ve Yûnus ibn Ubeyd: Ben onlarin bâzisinin bunu hadîse katmalarini sanmam, onlar ancak bu "Kayd" hakkindaki hadîsi Peygam-ber'den söylemislerdir, dedi.
Buhârî: "el-Aglâl", ancak boyunlarda olur, dedi [55] .

27- Ru'yâda Akan Pinar Görülmesi Babi

35-.......Bize Ma'mer ibn Râsid, ez-Zuhrî'den; o da Zeyd ibn Sâbit'in oglu Hârice'den; o da Ensâr

kadinlarindan biri olup Rasû-lullah (S) ile bey'at eden Ümmü'1-Alâ'dan tahdîs etti. Ümmü'1-AIâ (R) söyle demistir: Muhâcirler'in (Mekke'den Medîne'ye geldiklerinde) ikaamet edecekleri yerleri tesbît etmek üzere Ensâr, kendi aralarinda kur'a çektikleri zaman Usmân ibn Maz'ûn'un ikaameti bizim aileye düsmüstü. Usmân bizim evimizde bir müddet ikaametten sonra hastalandi. Bizler onun hastaliginda islerini görüp hastabakiciligi-ni yaptik, nihayet vefat etti. Sonra onu kendi elbisesi içinde kefenledik. Akabinde Rasûlullah bizim yanimiza (cenazeye) geldi. Ben:
— Yâ Ebâ's-Sâib! Allah'in rahmeti senin üzerine olsun! Benim senin hakkindaki sehâdetim sudur: Muhakkak Allah sana ikram etmistir! dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah bana:
— "(Allah'in bu ölüye ikram ettigini) sana bildiren nedir?" diye sordu.
Ben de:
— Vallahi bilmem! dedim. Rasûlullah:
— "Amma Usmân 'a gelince; muhakkak ki ona yakin gelmistir (yânî o ölmüstür). Ben de onun için Allah'tan hayir ve saadet umarim. Vallahi yine ben, Allah 'in Rasûlü iken,-bana ve size (Allah tarafindan) ne muamele edilecegini bilemem" buyurdu.
Ümmü'1-Alâ: Vallahi ben bundan sonra kimseyi tezkiye etmeye cesaret edemedim, dedi.
Yine Ümmü'1-Alâ dedi ki: Ben ru'yâmda Usmân ibn Maz'ûn'un akan bir pinari oldugunu gördüm. Akabinde Rasûlullah'a gelip bu ru'yâmi kendisine zikrettim. Rasûlullah:
— "Bu senin gördügün pinar, kendisinden sonra onun için akmaya devam eden amelidir" buyurdu [56]
.

28- Ru'yâda Insanlar Suya Kanincaya Kadar Kuyudan Su Çekip Çikarma Babi

Bu, kuyudan su çekme hadîsini Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'den rivayet etti [57].

36-.......Bize Nâfi' tahdîs etti ki, ona da Ibn Umer (R) tahdîs edip söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben bir kuyu üzerinde bulunup ondan (kova ile) su çikarmakta oldugum sirada birden yanima Ebû Bekr ile Umer geldi. Akabinde Ebû Bekr kovayi aldi da biryâhud iki dolu kova su çekti. Fakat onun su çekisinde bir za'f ve güçlük vardi. Allah Ebû Bekr'i magfiret etsin. Sonra kovayi Ebû Bekr'in elinden Umer ibnu'l-Hattâb aldi. Ve o alinca bu kova Umer'in elinde büyük bir kovaya dönüstü. Ben, insanlar içinde Umer'in gördügü isi isleyebilecek kuvvette kuvvetti ve kâmil bir kisi göremedim. En sonu insanlar o meydani develerin sulak ve eylekyeri edindiler" [58].

29- Ru'yâda Kuyudan Zaîflikla Beraber Bir Yâhud Iki Dolu Kova Su Çekmek Babi

37-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babasi IbnUmer (R)'den, Peygamber(S)'in Ebû Bekr ile Umer'in kuyudan su çekmeleri hakkindaki hadîsini tahdîs etti. Peygamber bu ru'yâsmda söyle buyurmustur: "Ben rüyamda insanlari (bir kuyu basinda) toplanmislar gördüm. O sirada Ebû Bekr kalkti. (Halki sulamak için kuyudan) bir yâhud iki kova su çekti. Fakat Ebû Bekr'in su çekmesinde bir za'f vardi. Allah Ebû Bekr'i magfiret etsin! Bundan sonra Umer ibnu'l-Hattâb kalkti. (Kovayi

Ebû Bekr'den aldi.) Kova -Umer'in elinde- büyük bir kovaya dönüstü. Artik ben insanlar içinde Umer'in gördügü isi isleyebilecek kuvvette kuvvetli ve kâmil bir kisi göremedim. En sonu insanlar o meydani develerin sulak ve eylek yeri edindiler" [59].

38-.......Ebû Hureyre (R) söyle haber vermistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben uyudugum esnada kendimi duvari örülmemis bir kuyu basinda gördüm. Kuyunun üzerinde bir kova bulunuyordu. Ben hemen o kuyudan Allah 'in diledigi kadar su çikardim. Sonra kovayi Ebû Kuhâfe'nin oglu aldi, o da dolu olarak bir yâhud iki kova su çekti. Onun çekisinde bir zaîflik vardi. Allah onu magfiret eylesin! Sonra o kova, oldugundan daha büyük bir kova hâline dönüstü. Bu sefer onu Hattâb oglu Umer aldi. Artik ben insanlardan Umer ibnu'l-Hattâb'in çekisi gibi kusursuz su çeken hiçbir abkâri (ulu ve kâmil kisi) görmedim. Nihayet insanlar kendileri ve hayvanlari geregi gibi suya kandiktan sonra, su yöresinde olan otlaklarina istirahata çekildiler" [60].

30- Ru'yâda Istirahat Etmek Babi

39-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den tahdîs etti ki, "Hemmâm da Ebû Hureyre(R)'den söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben uyurken kendimi bir havuz basinda, insanlari sular hâlde gördüm. Derken benim yanima Ebû Bekr geldi ve beni rahat-landirmak için elimden kovayi alip iki kova su çekti. Onun çekisinde bir nevi' za'f vardi. Allah onu magfiret eylesin! Müteakiben Hattâb oglu geldi ve ondan kovayi aldi. Artik o, kuyudan su çikarmaga devam etti. Nihayet insanlar (suya kanip) arkalarina döndüler, havuz ise hâlâ su kaynayip akar hâlde idi" [61].

31- Ru'yâda Kösk Görmek Babi

40-.......Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb huzurunda bulundugumuz sirada, O bize söyle buyurdu: "Ben bir kerre uyurken kendimi cennette gördüm. O sirada bir kadin gördüm ki, o bir köskün yaninda abdest almakta idi. (Yanimdaki meleklere);
— Bu kösk kimindir? diye sordum. Onlar:
— Bu Umer ibnu'l-Hattâb içindir, dediler.
(Oraya girmek istedim, fakat) Umer'in kiskançligim hatirladim da hemen yüzümü arkama çevirdim".
Ebû Hureyre: Umer ibnu'l-Hattâb (sevincinden) agladi da, sonra:
— Babam anam Sana feda olsun yâ Rasûlallah; ben Sana karsi mi kiskançlik edecegim! Dedi [62].

41-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben ru'yâmda cennete girdim ve orada altindan yapilmis bir kösk ile karsilastim. Ben (yanimda bulunanlara):
— Bu kime âiddir? diye sordum. Onlar:
— Kureys'ten bir adamindir, dediler.
Ey Hattâb oglu!Bana oraya girmekten mâni' olan, ancak bilmekte oldugum kiskançligindir!" Umer:

— Yâ Rasûlallah! Sana karsi da mi kiskanacagim? dedi [63].

32- Ru'yâda Abdest Almayt Görmek Babi

42-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'm huzurunda bulundugumuz sirada O söyle buyurdu: "Ben uyudugum sirada kendimi cennette gördüm. O sirada bir kadinla karsilastim ki, o kadin bir köskün yaninda abdest almakta idi. Ben:
— Bu kösk kimindir? diye sordum. Oradakiler:
— Umer'e âiddir, dediler.
Umer'in kiskançligini hatirladim da hemen yüzümü arkama çevirdim".
Umer agladi da:
— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun! Sana karsi mi kiskanacagim? Dedi [64].

33- Ru'yâda Ka'be'yi Tavaf Etmek Babi

43-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben uyudugum sirada kendimi ru'yâmda Ka'be'yi tavaf ediyor buldum. O sirada esmer, saliverilmis düz saçli bir kisi gördüm. Iki kisi arasinda idi, basi su döküyordu. Ben (orada bulunanlara):
— Bu kimdir? diye sordum. Onlar:
— Meryem oglu'dur, dediler.
Ona yönelmek üzere ilerledigim sirada bir de kirmizi yüzlü, uzun boylu, basi kivircik saçli, sag gözü sakat, börtlek; sanki salkiminda-ki benzerlerinden disari çikmis iri bir üzüm tanesi! Ben (oradakile-re):
— Bu kimdir? diye sordum. Onlar:
— Bu, Deccâl'dir, dediler.
Ona benzemek bakimindan insanlarin en yakin olani tbnu Katan '-dir."
Ibnu Katan, Huzâa kabilesinin bir kolu olan Mustalik ogullari boyundan bir adamdi [65].

34- Bâb: Bir Sahis Ru'yâda Sütten Artanini Baskasina Verdigini Gördügü Zaman?

44-....... Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, O söyle buyuruyordu:
— "Ben uyudugum sirada bana süt dolu bir kadeh verildi. Ben ondan o kadar içtim ki, kaniklik eserlerinin cereyan etmekte oldugunu hâlâ duyuyorum. Sonra artanini Umer'e verdim".
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular. O da:
— "Ilim ile" cevâbim verdi [66].

35- Ru'yâda Emînlik Olmasi Ve Korkunun Gitmesini Görmek Babi

45-.......Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) zamaninda, Rasûlullah'in sahâbîlerinden birtakim insanlar ru'yâ görürlerdi de, bu ru'yâlarini Rasûlullah(S)'a anlatirlardi. Rasûlullah da o ru'-yâlar hakkinda Allah'in diledigi ta'bîrleri söylerdi. Ben ise o sirada yasi küçük bir oglan idim. Evlenmeden önce benim evim mescid idi (ben orada barmirdim). Kendi kendime: Eger sende bir hayir varsa, elbette bu adamlarin görmekte olduklari gibi ru'yâ görürsün! dedim. Nihayet bir gece yattim da:
— Allah'im! Eger bende bir hayir bilmekte isen, bana bir ru'yâ göster! diye duâ ettim.
Ben böyle uyumakta iken birden benim yanima iki melek geldi. Onlardan herbirinin elinde demirden yapilmis ucu çevgenli birer sopa vardi. Onlar beni cehenneme yöneltip götürüyorlardi. Ben onlarin ikisi arasinda oldugum hâlde:
— ' 'Yâ Allah! Ben cehennemden Sana siginirim!" diye duâ ediyordum.
Sonra bana söyle gösterildi: Beni, elinde demirden yapilmis çevgenli bir sopasi bulunan bir melek karsiladi ve o bana:
— Asla korkmayasin! Sen ne güzel adamsin, eger namaz kilmayi çogaltir olsan! dedi.
Akabinde bunlar beni götürdüler ve nihayet beni cehennemin kenari üzerinde durdurdular. Bir de baktim ki, cehennem kuyu duvari gibi örülmüstü. Onun, örülü kuyunun yanlari gibi birçok çikintili yanlari vardi. Her iki çikinti arasinda elinde demirden yapilmis ucu çev-
genli bir sopasi bulunan bir melek vardi. Ben cehennemin içinde, baslan asagi taraflarinda olmak üzere zincirlerle asilmis birtakim insanlar gördüm. Ve yine ben onun içinde Kureys'ten birçok insanlari tamdim. Akabinde melekler beni sag taraftan götürdüler.
Ben (uyandiktan sonra) bu ru'yâmi kizkardesim Hafsa'ya anlattim. Hafsa da bunu Rasûlullah'a arzetti. Rasülullah (S):
— "Subhesiz Abdullah iyi bir adamdir. (Keski gece namazi kilmayi âdet edinse!)" buyurmustur.

Râvî Nâfi': Ibn Umer bundan sonra gece namazim çok yapmaktan vazgeçmedi, demistir [67].

36- Ru'yâsinda Sag Taraf Üzerine Alinip Yürütülen Kimse Babi

46-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den haber verdi ki, Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Peygamber (S) zamaninda ergen olup bekâr genç bir oglan idim ve (o zamanin âdeti üzere) ben mescidde geceleyip uyurdum. O zaman uykusunda bir ru'yâ gören kimse, bu ru'yâsini sabahleyin Peygamber(S)'e arzederdi. Ben de:
— Yâ Allah! Eger benim için Senin yaninda bir hayir varsa, bana bir ru'yâ göster ki, onu bana Rasülullah ta'bîr etsin! diye dua ettim.
Akabinde uyudum. Ru'yâmda iki melek gördüm, onlar bana geldiler ve beni götürdüler. Sonra onlara baska bir melek kavustu. O bana:
— Sen korkutulmayacaksin, çünkü sen iyi bir adamsin! dedi.
Akabinde o iki melek beni cehenneme götürdüler. Baktim ki, cehennem kuyu duvari gibi örülmüstü. Içinde bâzilarini tanidigim birtakim insanlar vardi. Müteakiben o iki melek beni alip sag taraf üzerine götürdüler.
Sabaha ulasinca ben bu ru'yâmi Hafsa'ya anlattim. Hafsa da bunu Peygamber(S)'e arzettiginde, Peygamber:

— "Subhesiz Abdullah ne iyi bir adamdir, fakat gecenin bir kisminda nafile namaz kilmayi çogaltsa!" buyurmustur.
ez-Zuhrî: Ve Abdullah ibn Umer bundan sonra geceden bir kisminda nafile namaz kilmayi çogaltir oldu, demistir [68].

37- Ru'yâda Kendisine Kadeh Verilmesi Babi

47-.......Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim; O: "Ben uyudugum sirada bana süt dolu bir kadeh getirildi de, ben ondan içtim. Sonra artanimi Umer ibnu'l-Hat-tâb'a verdim*' buyuruyordu.
Sahâbîler:
Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.
Rasûlullah:
— "ilim ile" diye cevâb verdi [69].

38- Bâb: Ru'yâda (Uçucu Olmayan) Birsey Uçtugu Zaman?

48-.......Ubeydullah ibnu Abdillah söyle demistir: Ben Abdullah ibn Abbâs(R)'tan RasûluIlah(S)'in zikretmis oldugu ru'yâsim sordum. Ibn Abbâs söyle dedi: Bana Rasûlullah'in söyle buyurdugu zikrolundu: "Ben uyurken ru'yâmda ellerime altindan iki bilezik konuldugunu gördüm. (Bunlar kadin zîneti oldugu için) bunlardan korktum ve bunlari çirkin gördüm. Bunun üzerine bana izin verildi de ben bunlari üfledim. Bunlarin ikisi de uçtu. Ben bu iki bilezigi benden sonra çikacak olan iki yalanci (peygamber) ile te'vîl ettim".
Ubeydullah ibn Abdillah: Onlardan biri Feyrûz ed-Deylemî'nin
Yemen'de öldürdügü el-Esved el-Ansfdir, digeri de Museylime'dir, demistir [70]

39- Bâb: Insan Ru'yâda Bogazlanacak Sigirlar Gördügü Zaman?

49-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da dedesi Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ el-Es'arî'den zannediyorum ki, o da Peygam-ber'den tahdîs etti. Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben ru'yâda kendimi Mekke'den hurmaliklari olan bir arazîye hicret ediyorum gördüm. Düsüncem, o hurmalik arazînin el-Yemâme yâhud da Hecer olduguna gitti. Bir de gördüm ki, o, Câhiliyet'te Yesrîb denilen Me-dîne'dir. Ben orada birtakim sigirlar gördüm. Allah en hayirlidir (Allah'in onlar için yapacagi en hayirlidir). Sonra gördüm ki, o sigirlar, Uhud günü sehîd edilen mü'minlerdir. O hayir da Allah'in onunla getirmis oldugu hayir ve Bedir gününden sonra Allah'in bizlere onunla vermis oldugu sidkin sevabidir" [71].

40- Ru'yâda Üfürme Görülmesi Babi

50-.......Bize Ma'mer ibn Râsid haber verdi ki, Hemmâm ibn Münebbih: Iste bu Ebû Hureyre'nin bize RasûluIlah(S)'tan tahdîs ettikleri hadîslerdendir dedi ki, O: "Bizler, kitâb ehline göre en sonra gelmisleriz; kiyamet gününde en basa geçecek olanlariz" buyurmustur. Ve yine Rasûlullah söyle buyurmustur: "Bir kerre uyurken ru'-yâmda bana Yer'in hazîneleri getirildi ve ovucumun içine iki altin bilezik konuldu. Bu bilezik ru 'yasi bana agir geldi ve beni kederlendirdi. Allah tarafindan bana: O iki bilezige üfür! diye vahy verildi. Ben de onlara üfledim, hemen ikisi de uçup gitti. Ben bu iki bilezigi, iki yalanci (peygamber) ile te'vîl ettim ki, ikisi arasinda bulundugum San 'â'nin sahibi el-Esved el-Anst ile Yemâme'nin sahibi (Musçy\ime)dir" [72].

41- Bâb: Insan Ru'yasinda Birseyi Bir Taraftan Çikarip Da Onu Baska Bir Yerde Iskân Ettigini Gördügü Zaman?

51-.......Bana kardesim Abdulhamîd, Süieymân ibn Bilâl'den; o da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da babasi Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle bu-yurmustur: "Ben ru'yâmda söyle gördüm: Sanki (Sudanli) siyah, basinin saçi daginik bir kadin Medine'den çikti da nihayet Mehye'a'ya -ki orasi Cuhfe 'dir- varip, orada durdu. Ben bu ru 'yâmi, fyfedîne vebasinin Mehye'a'ya naklolunmasiyle te'vîl ettim".

42- Ru'yâda Siyah Kadin Görmek Babi

52-.......Bana Salim ibn Abdillah, babasi Abdullah ibn Umer(R)'den Peygamber(S)'in Medine hakkindaki ru'yasini söyle tahdîs etti: ' 'Ben ru 'yâmda basi daginik siyah bir kadin gördüm ki, o Medine'den çikti da nihayet Mehye'a'da konakladi. Ben bu m 'yâmi Me-dîne vebasinin Cuhfe'den ibaret olan Mehye'a'ya tasinmasiyle te'vîl ettim ".

43- Ru'yâda Basinin Saçi Daginik Kadin Görmek Babi

53-.......Bana Süleyman, Mûsâibn Ukbe'den; o da Sâlim'den:
o da babasindan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: "Ben ru'yâmda basinin saçi daginik siyah bir kadinin Medine'den çikip nihayet Mehye'a'da durdugunu gördüm.- Ben bunu Medine vebasinin Cuhfe'den ibaret olan Mehye'a'ya tasinmasi ile te'vîl ettim" [73].

44- Bâb: Insan Ru'yâda Kiliç Sallayip Hareket Ettirdigi Zaman?

54-.......Bize Ebû Usâme, Zeyd ibn Abdillah'tan; o da dedesi Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ el-Es'arî(R)'den; -zannederim- o da Peygamber(S)'den tahdîs etti. O, söyle buyurmustur: "Ben ru'yâm-da kendimi, bir kiliç salladigimi ve kilicimin ortasinin kirilip bir gedik açildigini gördüm. Bunun te'vîli Uhud günü mü'minlerden isabet alanlar imis. Sonra bir kerre daha kiliç salladim. Kiliç bu sefer oldugundan daha güzel hâle döndü. Bunun te'vîli de Allah 'in onunla getirdigi fetih ve mü'minlerin birlesmeleridir" [74].

45- Ru'yâsi Hakkinda Yalan Söyleyen Kimse Babi

55-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Eyyûb'dan; o da Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmus-tur: "Her kim görmedigi bir ru 'yayi gördüm diye iddia ve israr ederse (kiyamet gününde) ona iki sair (=arpa) dönesinin birbirine dügümlenmesi teklif ve hiçbir zaman yapamayacagi bu isle azâb olunur [75].
Her kim de bir cemiyetin duyulmasini istemedikleri yâhud bundan kaçindiklari bir haberini isitmeye çalisirsa, onun iki kulagina kiyamet gününde kursun dökülür. Her kim de (hayât sahibi) bir suret resmederse, ona da:
— Haydi buna rûh üfle (can ver)/ diye teklif olunarak azâb olunur.
Hâlbuki o, hayât vermek kudretini hâiz degildir" [76].
Sufyân: Eyyûb bize bu hadîsi vasletti (yânî senediyle rivayet etti), demistir.
Kuteybe de söyle dedi: Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Ikrime'den; o da Ebû Hureyre'den "Ru'yâsi hakkinda yalan söyleyen kimse" kavlini tahdîs etti.
Su'be de Ebû HâsIm er-Rummânî'den söyledi. O: Ben Ikrime'-den isittim, Ebû Hureyre (R): "Bir suret yapan, rüyasinda yalandan birsey gördügünü iddia eden ve istenilmeyen bir sözü isitmeye çalisan kimse..." sözünü söyledi [77].

56-.......Bize Hâlid ibn AbdiIIah et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan;
o da Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R): "isitmeye çatisan, yalandan ru'yâ gördügünü iddia eden ve suret yapan" diyerek, yukarida geçen hadîs tarzinda rivayet etmistir.
Hisâm ibn Hassan el-Kardûsî, Ikrime'den; o da Ibn Abbâs'tan, onun kavli olmak üzere, Hâlid el-Hazzâ'ya niutâbaat etmistir.

57-.......Bize Ibn Umer'in kölesi olan Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Dînâr babasi Abdullah ibn Dînâr el-Adevî'den; o da Ibnu Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Yalanlardan en büyük yalan, ru 'yasinda görmedigi seyi iki gözüne göstermek iddiasidir" buyurmustur [78].

46- Bâb:

"Insan uykusunda hoslanmayacagi birsey gördügünde o ru'yâyi kimseye haber vermesin ve onu zikretmesin"

58-.......Bize Su'be tahdîs etti ki, Abdu Rabbih ibn Saîd söyle demistir: Ben Ebû Seleme'den isittim, söyle diyordu: And olsun ki, ben ru'yâ görürdüm de bu ru'yâ beni hasta yapardi. Nihayet Ebû Katâde'den isittim, söyle diyordu. Ben de ru'yâ görürdüm de, gördügüm ru'yâ beni hastalandirir idi. Nihayet Peygamber(S)'den isittim, O söyle buyuruyordu: "Güzel ru'yâ Allah tarafindandir. Sizden her-hangibiriniz sevmekte oldugu birsey gördügü zaman bunu, kendisini seven kimselerden

baskasina anlatmasin. Hoslanmayacagi birsey gördügü zaman ise, bu ru'yânin serrinden ve seytânin serrinden ("Eûzu billahi mine's-seytânVr-racîm" diyerek) Allah'a siginsin ve sol tarafina üç defa tüflesin ve sakin bu kötü ru 'yasini kimseye söylemesin. Çünkü bu suretle o çirkin ru'yâ kendisine zarar veremez".

59-.......Bana Ibnu Ebî Hazim ile ed-Derâverdî, Yezîd ibn Abdillah'tan; o da Abdullah ibnu Habbâb'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî-(R)'den tahdîs etti ki, o da Rasülu!Iah(S)'tan söyle buyururken isit-mistir: "Sizden biriniz sevdigi bir ru'yâyi görürse, bilsin ki, o Allah tarafindan(b\r telkin)<#r. Ru 'yâ sahibi bu ru'yâsi üzerine Allah'a ham-detsin ve onu baskasina da söylesin. Buna aykiri, hoslanmadigi bir ru 'yâ gördügünde de muhakkak ki, bu ru 'yâ da seytândandir. Bu hâlde ru 'yâ sahibi, ru 'yânin serrinden Allah 'a siginsin ve ru 'yasini kimseye söylemesin. Çünkü bu suretle o ru'yâ, sahibine zarar vermez" [79].

47- Ta'bîr Edici, Tabirde Isabet Etmedigi Zaman Ru'yâ Tefsirinin Ilk Ta'bîr Ediciye Âid Olacagi Görüsüne I'tikaad Etmeyen Kimse Babi [80]

60-.......Ibn Abbâs (R) söyle tahdîs ediyordu: Bir kisi Rasûlullah(S)'a geldi de söyle dedi:
— Ya Rasûlallah! Ben bu gece ru'yâmda yerle gök arasinda bir bulut gördüm, ondan yere yag ve bal yagiyordu. Insanlarin da bu yagdan ve baldan avuç avuç almakta olduklarim görüyordum. Kimi çok, kimi az topluyordu. Bu sirada yerden göge bir ip uzandigini gördüm. Onun ardisira Seni görüyordum ki Yâ Rasûlallah, Sen o ipe tutunup yukariya (göge dogru) yükseldin. Sonra o ipi baska bir kimse tuttu, o da yükseldi. Sonra baska bir kimse daha tutup bu (üçüncü kimse) de yükseldi. Sonra (dördüncü) biri tuttu. Fakat bu defa ip koptu. Sonra ip baglanip bitistirildi. Bunun üzerine Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah, babam anam Sana feda olsun! Vallahi beni birakip herhalde müsâade ediniz de, bu ru'yâyi ben ta'bîr edeyim! dedi.
Rasûlullah da:
— "Haydi ta'bîr et!" diye izin verince, Ebû Bekr söyle yordu:
— Bu zâtin gördügü bulut, Islâm'dir. Ondan yagan yag, bal Kur'-ândir. Onun tatliligindan çok veya az (kaabiliyet derecelerine göre, müslümânlar) faydalanacaklardir. Gökten yere erisen ip de, üzerin-de bulundugun hakk ve adalet ipidir. Sen onu tutuyorsun. Allah da Sen'i yükseltiyor. Sen'den sonra o hakk ve adalet ipini baska birisi tutacak ve o iple yükselecek. Sonra baska birisi daha tutacak, o da yükselecek. Sonra bir kimse daha tutacak, fakat ip kopacak. Sonra orîun için baglanip, o da yükselecek.
Bu ta'bîrin sonunda Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah, babam anam Sana kurban olsun! Bana haber versen, bu ta'bîrimde isabet mi ettim, yoksa hatâ mi ettim? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Bâzisinda isabet, bâzisinda hatâ ettin" buyurdu.
Ebû Bekr:
— Yâ Rasûlallah, hatâ ettigim ciheti Allah rizâsi için bana haber versen! dedi.

Rasûlullah:

— "Allah adina and vererek israr etme!" buyurdu [81].

48- Ru'yâ Ta'bîrini Sabah Namazinin Ardindan Yapmak Babi [82]

61-....... Bize Ebû Recâ Imrân el-Utâridî tahdîs etti. Bize Semure ibn Cimdeb (R) tahdîs edip söyle dedi: Rasûlullah (S), sahâbî-lerine hitaben:
— "Sizlerden herhangibiriniz ru'yâ gördü mü?" diye sormayi çok yapardi.
Semure dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah, Allah'in anlatmasini istedigi kimselere karsi anlatir, ta'bîrini yapardi. Bir gün sabah vakti bize kendi gördügü ru'yâsini söyle anlatti: "Bana bu gece iki kisi (yâni iki melek) geldiler. Onlar beni götürüyorlardi ve onlar bana:
— Bizimle yürü! dediler.
Ben de onlarin beraberinde yürüdüm. Nihayet biz, yatmakta olan bir adamin yanina vardik. Bunun bas ucunda da elinde tas bulunan baska bir adam durmus, o yatan adamin basini tasla vurup kiriyor-du. Tasi basina her vurdugunda tas o tarafa yuvarlanip gidiyordu. Atan adam da arkasindan kosuyor ve onu tekrar alip getiriyordu. O dönüp gelmeden, bunun basi iyi oluyor ve eski hâline dönüyordu. Sonra tasi getiren adam, yatan adamin üzerine dönüyor ve birinci defa yaptigi gibi tekrar onun basini ezme isini yapiyordu".
Rasûlullah dedi ki: "Ben bu iki melege:
— Subhânaîlah! Bu iki adam nedir? diye sordum. Iki melek bana:
— Yürü, yürü! dediler".
Rasûlullah dedi ki: "Bizler yürüdük ve sonunda arka üstü yat-rms bir adamin yanina geldik. Onun bas ucunda da elinde demirden çatal bir kanca bulunan Baska bir adam ayakta duruyordu. Ayakta duran adam, yatan adamin yüzünün bir tarafi üzerine egiliyor ve agzinin yan tarafini tâ basinin arkasina kadar kesip parçaliyordu. Yine onun bogazini da basinin arkasina kadar kesip parçaliyor, gözünü de basinin arkasina kadar yirtip parçaliyordu".
Râvî dedi ki: Bazen Ebû Recâ "Yüsersiru(= Keser)" yerine "Ya-sukku(= Ysirar)" ta'bîrini söylemistir.
Rasûlullah dedi ki: "Sonra bu adam agzin diger tarafina geçiyor ve orasini da birinci yanini yaptigi gibi yarip parçaliyordu. Bu kismLparçalamayi bitirinceye kadar agzin diger yani oldugu gibi iyi-lesiyordu. Sonra adam tekrar oraya dönüyor, orasini birinci defada yaptigi gibi kesip yarma yapiyordu".
Rasûlullah dedi ki: "Ben yine yanimdaki iki melege:
— Subhânattah! Bu iki adamin hâlleri nedir? diye sordum". Rasûlullah dedi ki: "Iki melek bana:
— Yürü, yürü! dediler.
Biz yine yürüdük ve tennûr gibi alti genis, üstü dar bir firin yanina geldik".
Râvî dedi ki: Zannederim ki, O söyle diyordu: "Bir de baktik ki, onun içinde karisik bagirmalar ve birçok sesler vardi".
Dedi ki: "Biz onun agzina dogru baktik ki, içeride birçok çiplak erkekler ve çiplak kadinlar vardi. Onlarin asagisindan kendilerine bir ates alevi geliyordu. Onlara bu alev geldikçe, bagirip çagiriyorlardi".

Rasûlullah dedi ki: "Ben yanimdaki iki melege:
— Bu çiplak erkekler ve kadinlar nedir? diye sordum". Dedi ki: "Melekler bana:
— Yürü, yürü-! dediler".
Dedi ki: "Biz yine yürüdük ve bir nehir üzerine geldik".
Râvî dedi ki: Zannediyorum ki, o söyle diyordu: "Nehir kan gibi kirmizi idi. Baktik ki, bu nehrin içinde yüzmekte olan bir adam vardir. Nehrin kenarinda da yanibasinda birçok taslar toplamis olan bir adam vardi. Nehirdeki bu adam yüzdügünce yüzüp geliyor, sonra yaninda taslar toplayan adamin yanina geliyor, ve ona dogru agzini açiyor. Kenardaki adam da ona bir tas atip yutturuyor, bunun üzerine nehirdeki adam yüzerek geriye dogru gidiyor. Sonra tekrar kenardakine dogru dönüp geliyor. Kenardakinin yanina her dönüsünde kenardaki, onun agzinin içine bir tas atiyor ve ona tasi yutturuyor".
Rasûlullah dedi ki: "Ben yanimdaki iki melege:
— Bu iki adamin hâli nedir? diye sordum. Onlar da bana:
— Yürü, yürü! dediler".
Rasûlullah dedi ki: "Biz yine yürüdük ve sonunda görmekte oldugun en çirkin görünüste olan çirkin manzarali bir adamin yanina geldik. Bir de baktik ki, onun yaninda yakmakta oldugu ve etrafinda kosmakta bulundugu bir ates vardir".
Rasûlullah dedi ki: "Ben yine meleklere:
— Bu adamin hâli nedir? diye sordum". Rasûlullah dedi ki: "Onlar da bana:
— Yürü, yürü! diye emrettiler.
Biz yine yürüdük, sonunda uzun agaçlar ve bol bitkilerle sarilmis bir bahçeye geldik. Bahçede baharin her bir çiçeginden vardi. Bahçenin ortasinda çok uzun boylu bir adam vardi ki, ben onun semâya dogru uzanan basini hemen hemen göremiyordum. Adamin etrafinda da asla görmedigim kadar pek çok çocuklar vardi".
Rasûlullah dedi ki: "Ben yanimdaki iki melege:
— Bu uzun adam ve bu çocuklar nedir? diye sordum". Rasûlullah dedi ki: "Iki melek bana:
— Yürü, yürü! dediler".
Rasûlullah dedi ki: "Biz yine yürüdük ve sonunda büyük bir bahçeye vardik ki, ben asla ondan daha büyük ve ondan daha güzel bir bahçe görmüs degilim".
Rasûlullah dedi ki: "Yanimdaki iki melek bana:
— Bu agaçlarin içinde yüksege çik! dediler".
Rasûlullah dedi ki: "Biz meleklerle o agaçlarin içlerinde yükseklere dogru çiktik. Nihayet altin ve gümüsten tuglalarla bina edilmis olan bir beldeye ulastik. Medine'nin kapisina geldik ve açilmasini istedik. Kapi bizim için açildi. Kapidan sehre girdik. Bizleri onun içinde birtakim adamlar karsiladilar ki, bunlarin vücûdlarimn yarisi görmekte oldugun en güzel insan seklinde, diger yarisi da görmekte oldugun en çirkin insan seklinde idi".
Rasûlullah dedi ki: "Yanimdaki iki melek o insanlara:
— Gidiniz de su nehir içine giriniz (ve onun hâlis suyu ile çirkin sifatinizdan yikaniniz)/ dediler".
Rasûlullah dedi ki: "Orada enliligine akmakta olan bir nehir vardi ki, sanki onun suyu süt kadar beyaz idi. O insanlar gittiler ve o nehrin içine girdiler. Sonra onlar kendilerinden o çirkin sifatlar gitmis olarak bizim yanimiza döndüler ve onlar en güzel surette dönmüslerdi".
Rasûlullah dedi ki: "Melekler bana:

— Bu Medine, Adn Cenneti'dir, iste burasi Sen 'in menzilindir! dediler".
Rasûlullah dedi ki: "Gözlerim yükselip yukariya dogru bakti ki, gökyüzündeki çok uzak bulut gibi bembeyaz bir kösk gördüm".
Rasûlullah dedi ki: "Melekler bana:
— Iste orasi da Sen'in menzilindir! dediler". Rasûlullah dedi ki: "Ben de onlara:
— Allah sizlere bereketler ihsan eylesin, beni birakin da ben oraya gireyim, dedim.
Onlar:
— Sen simdi oraya giremezsin. Sen ileride oraya gireceksin! dediler".
Rasûlullah dedi ki: "Ben meleklere:
— Ben bu gece boyunca çok hayret verici seyler görmüsümdür. Benim gördügüm bu seyler nedir? dedim".
Rasûlullah dedi ki: "Iki melek bana söyle anlattilar:
— Bizler Sana haber verecegiz: Su yanina geldigin ve tas ile basi ezilen birinci adam yok mu; iste o, Kur'ân'i aliyor, onu reddediyor ve farz namazi kilmadan basi üzerinde uyuyordu. Su üzerine gelip, basinin arkasina kadar agzinin bir tarafi ve bogazi da basinin arkasina kadar, gözü de basinin arkasina kadar yirtilip parçalandigini gördügün adama gelince; o adam da erkenden evinden gider ve öyle bir yalan söylerdi ki, onun bu yalani her tarafa yayilirdi. Su yukarisi dar, asagisi genis firin gibi binanin içinde görmüs oldugun o çiplak erkek ve kadinlara gelince; onlar da zina eden erkekler ve zina eden kadinlardir. O nehirde yüzmekte olup üzerine geldigin ve kendisine tas yutturulan adam ise; o ribâ yiyen kimsedir. Bir ates yaninda onu yakip etrafinda kosmakta olan o çirkin manzarali adama gelince; o da cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir. O büyük bahçenin içinde gördügün uzun boylu adama gelince; o da Ibrahim Peygamber 'dir. Onun etrafindaki çocuklar ise, fitrat üzere ölen herbir çocuktur".
Semure dedi ki: Müslümanlarin bâzisi:
— Yâ Rasûlallah! Müsriklerin çocuklari da mi? diye sordular. Rasûlullah:
— "Müsriklerin çocuklari da" buyurdu. "Melekler devamla:
—Kendilerinin bir kisim güzel, diger kisimlari da çirkin olan o topluluga gelince; onlar bir kisim güzel amellerini diger çirkin amel-leriyle karistirmis olan kimselerdir ki, Allah onlarin suçlarindan vazgeçmistir, dediler" [83].
Kastallânî: Bu Ta'bîr Kitâbi'nin sonu 915 yili sa'hân ayinin yirmincisi olan pazartesi günü bitirildi, demistir. Bizim hu çalismamiz da Allah'in yardimi ile 5 temmuz 1984/6 sevval 1404 persembe günü ikindiden sonra bitirildi.

---

[1] Ta'bîr, "Tefsîr" ma'nâsina olup Türkçe'de "Düs yormak" diye ifâde edilir. Ta'bîr, "Geçmek" ma'nâsina olan iiUbûr" maddesinden alinan tef îl vezninde masdardir, görülen düsün zahirinden bâtinina, seklinden delâlet ettigi hakîkate geçirmek demek olur. Buna göre ru'yâ da kisinin düsünde gördügü suret ve misâldir ki, bu enfüsî suret ve misâlden, onun delâlet ettigi meal ve hakîkate geçilmis olur.
Ibnu'l-Arabî ru'yâyi söyle ta'rîf etmistir: Ru'yâ, Allah Taâlâ'nin melek vâ-sitasiyle hakikat veya kinaye olarak kulun suurunda uyandirdigi enfüsî idrâkler ve vicdanî duygulardir yâhud da seytanî telkînlerden yas-kuru karisik hayâllerden ibarettir. Ru'yânm uyaniklikta benzeri nefsimizden geçen hâtiralardir. Bu hâtiralar bazen bir maksada yönelik olarak bir nizâm silsilesi içinde nefse gelir, bazen de karmakarisik bir surette tasavvur olunur. Bu i'tibâr ile ru'yâ, enfüsî ve kalbî bir görüstür, Nitekim ru'yet de âfâkî ve gözle görüstür...
[2] Ru'yâ, peygamberlik nurlarinin baslangici olunca, bunun safak isigina benzetilmesi en yüksek edebî belagat numûnesidir. Safak sökmekle ziyanin karanliklari yararak ufuklara yayildigi gibi, dogru ru'yâ ile dogan peygamberlik günesi de Câhiliyet karanliklarini yararak âlemin ufuklarina yayilmistir, demek oluyor. ..
[3]

Bunun bir rivayeti Vahyin baslamasi bâbi'nda geçmis ve orada bâzi açiklamalar verilmisti.

[4]

Ibn Abbâs'm bu tefsirini Taberî, Alî ibn Ebî Talha yolundan; o da Ibn Abbâs'-tan olmak üzere rivayet etmistir.

[5]

Basligin birinci fikrasi bâzi nüshalarda "er-Ru'yâ's-Sâlihâ = Iyi ve Güzel Ru'yâ" seklinde gelmistir.

Basliktaki âyette sidki, dogrulugu bildirilen ru'yâyi Rasûlullah (S) Hudey-biye seferine çikmazdan önce görmüstü. Ru'yâsmda emniyet içinde Mekke'ye girilip umre edilecegini, sahâbîlerin kimi basini tiras ettigini, kimi saçlarini kisalttigini görmüstü. Bu ru'yâsim sahâbîlerine bildirince, onlar da Peygamber'in ru'-yasi hakk ve vukû'u muhakkak oldugunu bildiklerinden sevinmislerdi. Ru'yânin bu sene gerçeklesecegini sanarak Hudeybiye seferine katilmislardi. Hâlbuki umreye mâni' olan müsriklerle Hudeybiye muâhedenâmesi imzalanip kurban kesilerek geri dönülünce, ru'yânin bu sene gerçeklesecegini sananlar: Hani Mekke'ye girecektik? Bu ru'yâ nerede? diye bir sübhe ortaya koymuslardi. Hâlbuki ru'yâ gelecek sene gerçeklesecekti vç gerçeklesti. Hudeybiye seferi hicretin altinci yilinda Idi. Yedinci yilinda da muahede hükmüne göre umre yapildi. Bundan önce de Hayber fetholundu ki, âyetteki "Fethen karîben = Yakin feth" budur. Feth Sûresi ve bu âyet, Hudeybiye seferinden dönüste yolda ve bir rivayete göre Cuh-fe'de inmistir.

[6]

Rasûlullah'a sâliha ve sâdika suretiyle vahy alti ay devam etmistir. Ondan sonra ekseriyetle vahy vazîfesiyle görevli Cibrîl vâsitasiyle veya vasitasiz vahyo-lunmustur.

Onun peygamberlik ve rasûllük hayâti yirmiüç sene devam ettigine göre, ru'yâ yoluyla vahy müddeti, peygamberlik zamaninin kirk alti cüz'ünden bir cüz'ü olur. Bu bakimdan sâlih mü'minin gördügü ru'yâ, sihhat ve isabet i'tibâriyle peygamberligin kirkalti cüz'ünde bir cüz'üne uygun bulunur demektir. Yoksa peygamberlikten böyle bir cüz'ü bakîdir ve o kuvvette bir ilmî hususiyeti hâiz olarak devam etmektedir sanilmamahdir. Sonra bu zann, ru'yâyi vahy ve nass derecesine yükseltir, bu da tesrî'in devamini gerektirir ki, çok tehlikelidir. Dînî umdelerin istikrarina aykiridir

[7]

Bu Ebû Katâde hadîsi, basligi içine alici ve açiklayici mâhiyettedir.

Hulm, uykuda görülen ve enfüsî, âfâkî hiçbir ma'nâya delâleti olmayan seytanî hayâlden ibarettir. Türkçe'deki "Ihtilâm" da bundan alinmistir ki, "Seytân aldatma" diye ifâde ederiz.

[8]

Bu hadîste Peygamber, güzel ve çirkin ru'yâ görenlerin nasil hareket edeceklerini ögretmistir. Kötü ru'yâ gören, bunun serrinden Allah'a siginsin demek, Eûzu billahi mine's-seytânVr~racîm desin ma'nâsinadir.

[9]

Bu baslik, bundan önce geçen hadîsten bir parçadir.

[10]

Bunun hâsili sudur: Sâliha ru'yânm âdabi üçtür: Bu güzel ru'yâya karsilik Allah'a hamdetmek, onunla sevinip müjdelenmek ve onu yalniz sevdigi kimselere söylemek. Hulmun, yânî kötü ve karisik ru'yânin âdabi da dörttür: Onun serrinden ve seytânin serrinden Allah'a siginmak, uykusundan uyandigi zaman sol tarafina tüflemek, bu kötü ru'yâyi asla kimseye söylememek ve üzerinde bulundugu yandan öbür tarafa dönmek. Bu son kayidi, yânî bulundugu yandan öbür tarafa degisme fikrasini Müslim rivayet etmistir (Kastallânî).

[11]

Bu, daha önceki sened üzerine atiftir. Bu, Müsedded'in bu hadîste iki tarîki olduguna delâlet eder: a. Biri Abdullah ibn Yahya'dan; o da babasindan; o da Ebû Seleme'den... b. Digeri Abdullah ibn Yahya'dan; o da babasindan; o da Abdullah ibn Ebî Katâde'den; o da babasi Ebû Katâde'den; o da Peygamber'-den... (Aynî).

[12]

Hadîsin basliga uygunlugu açiktir. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Ru'yâ Ta'bîri Kitâbi'nda rivayet etmistir.

[13]

Bu dört râvînin Enes'ten yaptiklari bu rivayetlerinin bâzisini Buhârî, bâzisini da diger muhaddisler rivayet etmislerdir.

[14]

Bu hadîsteki "Sâliha ru'yâ" ta'bîri, geçen iki hadîsteki mutlakligi bir kayidla-madir. Yânî mü'minin gördügü güzel ru'yâ, sâdece nübüvvetin kirkalti cüz'ünden bir cüz'dür. Kötü ru'yâ ise bu nevi'den olmayip, o seytân telkinidir.

[15]

Mübessirât kelimesi, "Mwftejy/reJIincem'idir; "7efej';rIImasdarmdan ismi fail sîgasidir. "Tebsir", muhatabin gönlüne ferah ve sevinç koymaktir ki, müjde vermek diye tercüme olunur. Bu i'tibâr ile hâlis mü'minlerin gönülleri ru'yâ ile ilâhî müjdelere ve telkinlere mâkes oluyor demektir. Ahmed ibn'Hanbel'in, Ebu'd-Derdâ'dan rivayetinde Rasûlullah (S): "Dünyâ hayâtinda da, âhirette de onlar için müjdeler vardir... (Yûnus: 64) kavimdeki dünyâ hayâtina âid müjde, müs-lümâmn gördügü saf ru'yâdir, âhirete âid olan müjde de cennettir" buyurmustur. Bu hadîsi Tirmizî, Ibn Mâce, Hâkim de Ubâde ibnu's-Sâmit'ten rivayet etmislerdir.

[16]

Müslim'in Ibn Abbâs'tan rivayetinde Rasûlullah'm sahâbîleriyle bu konusmasi, vefati hastaliginda idi. Âise'den rivayete göre de Rasûlullah: "Vefatimdan sonra (istikbâle âid haber alacak) yalniz size mübessirât kaliyor" buyurmustur. Ebû Ya'lâ'nin Enes ibn Mâlik'ten rivayetinde ise: "Artik nübüvvet ve risâlet haberleri kesiliyor, benden sonra nebi ve rasûl yoktur, lâkin size mübissirât, yâriisâ-lih ru'yâ kaliyor, o güzel vâsita ile haber alirsiniz" buyurmustur.

Bu konuda ilham ile i'tirâz sübhesi ileri sürülmüstür: Ilham, Allah tarafindan feyz yoluyla kulun gönlüne birseyin atilip telkîn olunmasidir. Bu da vahye nisbetle peygamberlerin ru'yâsi mesabesindedir. Ilham da ru'yâ gibi peygamberlerden baskasina da vâki' olur. Nitekim Umer'in fazileti hakkinda Peygamber: "Umer muhakkak muhaddislerdendir..." buyurmustur. 'Iste burada "Muhaddesûn", "Mulkemûn" demektir. Öyleyse "îlhâm" da ru'yâ mâhiyetinde Allah tarafindan telkîn vâsitasi oldugu hâlde, îlhâm niçin mübessirâttan sayilmamistir? Buna cevâb: Mübessirâtin ru'yâya tahsis buyurulmasi, bütün mü'-minleri sâmil telkîn vâsitasi olmasi i'tibârîyledir. Hâlbuki Ilham pek az mü'mi-ne mahsûstur.

[17]

Buhârî burada Yûsuf: 4-101 âyetlerinde sabit olan Yûsuf Peygamber'in bu büyük ru'yâsinin bütün safhalarinin aynen gerçeklestigine isaret etmis oluyor. Bunun tamâmi Kur'ân'dan ve meallerden okunup ögrenilebilir.

[18]

Buhârî burada zikrettigi bes ismin hepsi bir ma'nâya döner, o da hiçbirsey yokken, bütün esyânm îcâd edip yaraticisi ma'nâsidir, demis oluyor. Son isim hem-zesiz ve hemzeli olduguna göre, "Sahra" veya "Baslatmak ve baslamak" kökünden mahlûkaati ilk baslatan ma'nâsina germekte ve böylece hepsi de Fâtir ve Hâlife ma'nâsina delâlet etmektedir.

[19]

Bundan sonraki iki âyet söyledir: "Hakikat bu, apaçik ve kati bir imtihandi. Ona büyük bir kurbanlik fidye verdik" (es-Sâffât: 106-107).

Denildi ki, Ibrahim'in ru'yâsi üç gece tekerrür etti. Birincisi "Tevriye" gecesi idi ki, bir ses ona: "Allah oglunu bogazlamani emrediyor" demisti. Îbrâhîm sabaha çikinca, bunun Allah'tan mi, seytândan mi geldiginde tereddüd etti. Aksam oldu, yine ayni ses ayni emri verdi. O vakit anladi ki, bu ru'yâ Hak'tandir. Üçüncü aksam da bu tekerrür etmisti. Artik kanâati büsbütün saglamlasti. Bu üç güne sirasiyle "Tevriye", "Arafe", "Nahr" denilmesi bundandir. "Tevriye" tereddüd demektir. En zahir kavle göre kurban edilmek istenen zât, Ismâîl aleyhi's-selâmdir. Çünkü o hicretin akabinde ihsan buyurulmus, Ishâk ile müjdeleme ise bundan sonra vâki' olmustur... (Beydâvî, Medârik)

[20]

Yânî ogul kendisini kesilmeye teslîm etti, baba da onu yüzü üzerine yatirip kesmeyi kabul etti. Çünkü ogul ona: Ey babacigim, beni yüzüme bakarken kesme, ki bana acimayasm! demisti. Mucâhid'in bu tefsîrini el-Feryâbî kendi tefsîrinde rivayet etmistir.

Buhârî burada da geçen bâbda oldugu gibi, bu konuda gelen âyetlerle yetindi, hiçbir hadîs zikretmedi.

[21]

Yedi, onun içinde dâhildir. Bir topluluk Kadir gecesini son on gece içinde görüp, digerleri de, onu son yedi içinde görünce, sanki bunlarin hepsi yedi üzerinde uyusmus oldular. Bunun için Peygamber iki firkanin yedi üzerinde uyusmalarindan dolayi onlarin hepsine "Kadir gecesini son yedi içinde arastiriniz" buyurdu.
Buhârî, en gizli olani en açik olan üzerine tercîh etmekteki âdeti üzere yürüdü de, Peygamber'in Oruç Kitabi sonlarinda geçen hadîsindeki: "Ben sizin ru 'yalarinizi son yedi üzerinde uyusmus görüyorum. Kim kadir gecesini aramaga çalisirsa, onu ramazânin son yedisi gecesinde arasin" sözünü zikretmedi (Kas-
tallânî).
Kastallânî'nin isaret ettigi hadîs söyledir:
îbn Umer{R)'den: Peygamber'in sahâbîlerinden bâzi kimselere kadir gecesi ru'yâda ramazanin son yedi gecesi içinde gösterildi. Rasûlullah (S) da sahâbî-lerine: "Ben sizin ru 'yatarinizin son yedi içinde uyusmus oldugunu görüyorum. Bunun için kim kadir gecesini aramaya çalisirsa, son yedi gece içinde arasin" buyurdu. "Kadir gecesinin son yedi gece içinde aranmasi babi", bak: 4. cilt, s.1869, "Kitâbu Salâti't-Terâvîh", Bâb: 3, Hadîs: 7.

[22] Fudayl ibn lyâd'in bu sözü, Kerîme nüshasinda buradadir. Ebû Zerr nüshasinda ise "Rabbine dön" kavlinden sonra, bunlardan baska nüshalarda ise "Üzümler ve yag" sözünden sonra vâki' olmustur. Kerîme nüshasinda bulunan en yakisanidir (Aynî).

[23] Bu âyetlerin hepsi Kerîme rivayetinde sevkedilmistir. Bunlar 14 âyettir. Bunlarda Yûsuf Peygamber'in zindanda iken, oradaki iki kisinin ru'yâlarini ta'bîri ve neticesinin gerçeklesmesi safhalari anlatilmaktadir.

[24] Buhârî bununla, zikredilen âyetlerde gelen bâzi lafizlarin tefsirlerine isaret etmistir.

[25] Basliga uygunlugu ma'nâsindan alinir. Bunun birer rivayeti Peygamberler ve Tefsîr'de geçmisti.
Peygamber burada Yûsuf kissasinin bir safhasini isaret etmistir. Yûsuf kadar hapiste uzun müddet kalmis olsaydim, saraydan gelen hükümdarin da'vet-çisine muhakeme ve tahkîkaat Istemeden hemen icabet ederdim demek suretiyle, Yûsuf Peygamber'in sabrim ve metanetini takdir etmisti.

[26] Peygamber'i m'yâsinda gören mü'minin uyanik iken de görmesini, sarihler, Peygamber'in hayâtina tahsîs etmislerdir. Çünkü Peygamber'in vefatindan sonra görülen ni'yâ üzerine O'nu dünyâda görmek mümkin degildir. Ancak âhirette görmek suretiyle ru'yâmn dogrulugu gerçeklesebilir. Buna göre, her kim beni dünyâda m'yâsinda görürse, muhakkak âhirette beni uyanik hâlde görür demek olur ki, cennetle müjdelenmedir.

[27] îbn Sîrîn'in bu sözünü tsmâîl ibn Ishâk, Hammâd ibn Zeyd yolundan; o da Ey-yûb'dan olmak üzere rivayet etmistir.

[28] Bunun birer rivayeti Tibb'da ve Ta'bîr'de geçmisti.

[29] "Muhakkak o hakki görmüstür", yânî "Beni hakk ve gerçek görüsle görmüstür, görüsü bâtil degildir".

[30] "Benim olusumla olusamaz" sözünün ma'nâsi sudur: Yüce Allah O'nun istedigi her surete girmeye ona kuvvet verse de, sübhesiz Allah ona, Peygamber'in suretinde sûretlenmesine imkân ve kuvvet vermez (el-Kastallânî).

[31] Basliga uygunlugu "Dün gece uyudugum sirada" sözündedir.
"Mefâtihu l-kelim", "Kelâm miftâhlan" veya "Kelâm meftâhlan" olup söz anahtarlari veya söz kilidleri-hazîneleri ma'nâsinadir. Bunlar Kur'ân-i Kerîm ile hadîslerdir.
Peygamber'In korku salmak suretiyle yardim olunmasina su âyet delâlet etmektedir: "Hakkinda Allah'in hiçbir hüccet indirmedigi seyleri O'na es tanidiklarindan dolayi küfredenlerin kalblerine korku salacagiz..." (Âlu Imrân: 151).
Yeryüzü hazînelerinin verilmesini Ibnu't-Tîn, Peygamber'den sonra Allah'in Muhammed Ümmeti'ne birçok fetihler müyesser kilmasi, Kisrâlar'in, Kayser-ler'in hazînelerinin ganimet alinmasini mübâh kilmasi suretinde tefsîr etmistir.

[32] Basliga uygunlugu "Ben bu gece kendimi Ka'be'nin yaninda buldum" sözündedir. Bunun bâzi rivayetleri Peygamberler'de ve daha baska yerlerde geçti.

[33] Buhârî hadîsi kisaca isaret etti. Bunun tamâmi bu senedle insâallah 46- bâbda. 60 rakami Ile gelecektir.

[34] Buhârî ayni hadîsin degisik yollardan rivayetlerini göstermektedir.

[35] Bunu, Alî ibn Ebî Tâlib el-Kayravânî, Kitâbu't-Ta'bîr'de, Mes'ade ibnu'1-Yesa'-dan; o da Abdullah ibn Avn'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den olmak üzere rivayet etmistir.

[36] Basliga uygunlugu "Rasûlullah uyudu, sonra gülümseyerek uyandi" sözünde-dir. Ümmü Haram, Rasûlulfah'in süt teyzesi oldugu gibi Enes ibn Mâlik'în de annesinin kizkardesî oldugu için; onun da teyzesidir. Peygamber bu hisimligi sebebiyle onu ziyaret ederdi.
Bu deniz seferi, Usmân'm halifeligi zamaninda ve hicretin yirmisekizinci yilinda Sam Vâlîsi bulunan Muâviye'nin kumandasinda Kibris Adasi'na yapilmisti. Kibris'in fethiyle sonuçlanan bu sefer, müslümânlarin ilk deniz gazasi olmustu. Bu sefere sahâbîlerin yaslilari da katilmislardi. Peygamber'in vefatindan sonra Humus'ta ikaamet eden Ubâde ibnu's-Sâmit ile kadini Ümmü Haram da bu sefere katilmislardi. Ümmü Haram Kibris'a çiktiklari zaman, hirçin bir katira bindirilmisti. îhtiyâr Ümmü Haram katirdan düserek boynu kirilip, gaza yolunda sehîd düsmüstür. Böylece Rasûlullah'in ru'yâsi ve Ümmü Haram hakkindaki duasi gerçeklesmistir. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd'da geçmisti.

[37] Alî ibn Ebî Tâlib el-Kayravânî, kendine âid Kitâbu't-Ta'bîr'inde: Kadinlarla erkeklerin ibaresinin hükmü arasinda hiçbir fark yoktur. Kadin, kendisine ehil olmayan birsey gördügü zaman, bu onun kocasina âid olur, demistir (Kastallâ-nî).

[38] Rasûlullah'in bu son kelâmi "...Bana ve size ne yapilacagim bilmem..." (el-Ahkaaf: 9) âyetine uygun düsmüstür.

[39] Bu hadîsin bir rivayeti Cenâzeler'de de geçmisti.

[40] Bu da geçen hadîsin baska bir rivayetidir. Iste bu hadîste Ümmü'I-Alâ'nm Usmân için gördügü ru'yâsi basliga delildir. Rasûlullah'in "Bu akan pinar onun amelidir"buyurmasi, onun arkasindan devamli sevâb getiren bakî bir ameli vardir demektir. Hakîkaten ona duâ eden bir çocugu olup, onun da Bedir'de sehîd oldugu bilinmektedir...

[41] Bu basliktaki hadîsin benzeri yakinda geçmisti.

[42] Çünkü süt ile ilim, faydalarinin çoklugunda ve vücûd ile ruhun iyiliginin temeli olmakta ortaktir. Kaadi Ebû Bekr Ibnu'l-Arabî: Sütü karinlardaki fiski ile kan arasindan süzüp çikaran Allah (en-Nahl: 66), sekk Ile cehl arasindan bilgiyi yaratmaya kaadirdir, demistir... (Kastallânî).

[43] Bu da bundan önce geçen hadîsin baska yoldan bir rivayetidir. Bunun bir rivayeti Ilim Kitâbi'nda da geçmisti.

[44]
Çünkü gömlek, dünyâda avreti örter, dîn de âhirette ayibi Örter ve sahibini her çirkinlikten perdeler.
[45]
el-Hakîm et-Tirmizî'nin Nevâdiru'l-Usûlkitabinda, Rasülullah'a bu soruyu soranin Ebû Bekr es-Siddîk oldugu ve gömlegin dîn ile ta'bîr edilecegi, gömlek uzunlugunun, sahibinin ardindan eserlerinin bekaasma delâlet ettigi üzerinde ittifak ettikleri vardir. Bir de bu gömlek uzunlugu, ru'yâda övülen mesellerdendir. Uyanikken gömlegi yerde sürüklendiginde ise kötülenir. Çünkü gömlegi uzatmak aleyhine tehdîd gelmistir (Kastallânî).
[46]
Hadîs basligin ikinci fikrasina uygundur. Bunun bir rivayeti Abdullah ibn Se-lâm'm fazileti bâbi'nda da geçmisti. Müslim de bunun Fadâil'de birkaç tane rivayetini getirmistir.
Hadîsin sonunda Rasûlullah'in "Saglam kulp"ta'bîri, su âyetin muhtevasina isarettir: "Hakikat îmân ile küfr apaçik meydana çikmistir. Artik her kim azginlari tanimayip da Allah 'a îmân ederse, o muhakkak ki kopmasi olmayan en saglam kulpa yapismistir... " (ei-Bakara: 256).
[47]
Basliga uygunlugu "Simdi ben o sureti açiyorum ki" sözündedir. Bunun bir rivayetini Buhârî, Nikâh'ta; Müslim de Fadâil'de getirmistir.
[48]
Bu da ayni hadîsin biraz farkla baska bir yoldan rivayetidir.
[49]
Basliga uygunlugu "Ben uyudugum sirada bana Yer'in hazînelerinin anahtarlari getirildi de elime konuldu" sözündedir.
Bunun birer rivayeti CIhâd'da ve bu kitâbda geçmisti.
"Cevâmi'u'l-kelim", yânî câimali sözler, az lafiz ile çok ma'nâlari toplayan edebî vecizeler demektir. Hadîsteki "Cevâmi'u 'l-kelim " ile murâd, Kur'ân-i Kerîm'dir ki, onun her âyeti, her cümlesi böyle müstesna bir üslûbu ihtiva ederek Peygamber tarafindan teblîg edilmistir. Çünkü lafiz kisaligi ile beraber ma'nâ bollugunda Kur'ân en yüksek derecededir. Cevâmi'u'l-kelim olan hadîsler de çoktur...
Hadîsin diger fikralari daha önce geçtigi yerde açiklanmisti
[50]
Basliga uygunlugu "O kulpa simsiki yapistim" sözünden alinir. Bu, yakinda geçen hadîsin bir rivayetidir. Buhârî bunu burada ayri ayri iki senedle getirmistir: Biri Abdullah ibn Muhammed'den ki, el-Müsnidî ile ma'rûftur... Ikincisi de Halîfe ibn Hayyât'tan; o da Muâz ibn Muâz yolundan.
Ru'yâ ta'bîr edicileri: Halka ve kulp, kendisine sikica tutunmus kimsenin dinindeki kuvvetine ve kurtulusuna delâlet ederler, demislerdir.
[51]
Buhârî belki bu baslikta Ya'kûb ibn Sufyân, Taberânî ve Hâkim'in Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'tan rivayet ettikleri su hadîse Isaret etmistir: Ben Rasûlullah'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Ben uykumda iken Kitöb'in diregini basimin altinda [asiyorum gördüm. Gözüm onu ta'kîbetti. Bir de baktim ki, o beni Sam'a kasdettirdi. Dikkat edin! Fitneler vâki olacagi zaman îmân Sam'dadir"...
Bu hadîs, Ibn Hâcer'in de dedigi gibi, Buhârî'nin sartina en yakindir... (Kas-tallânî).
[52]
Bu hadîsin birer rivayeti daha genis olarak Namaz Kitabi, "Gece namazi bâbi"n-da geçmistir. Müslim'deki rivayetlerden birinde Rasûlullah: "Evet, Abdullah ibn Umer ne iyi bir gençtir, keski gece namazi kilaydi..." seklinde gelmistir.
[53]
Basliga uygunlugu "Bagdan ve baglanmadan hoslanirdi" sözündedir.
Zaman, vakit demektir. Vaktin azma da, çoguna da*lugatçiler zaman demislerdir. Astronomiye göre zaman, günesin burçlar mintikasina bir kerte geçmesi müddetine denilmistir ki, bu bir senedir, dört mevsime ayrilmistir. Bahar, yaz, güz, kis,
"Zamanin yaklasmasi" ta'bîrine gelince, sarihler bunda iki türlü anlayis oldugunu bildirirler: Birisi gece ile gündüz zamanlarinin birbirine yaklasmalari demektir ki, gece ile gündüzün müsâvî oldugu zamanlardir. Bir de kiyamet kopmazdan Önceki günlerde de gece ile gündüzün dâima esit olacagi bildirilmistir...
Ikinci görüs, zamanin yaklasmasi ile maksad, kiyamet kopmasinin yaklasmasidir. Bu ma'nâ birincisi gibi birtakim hesâblar ve astronomik istilahlara muh-tâc olmadigi için sârih Ibn Battal bunu tercîh etmistir...
Bu hadîsle ilgili güzel bir açiklama Kaamûs Ter., I., 426-427. sahîfelerin-den okunmaya deger.
[54]
Buhârî bu kisimlarda ru'yâ ta'bîrinin imâmi olan Muhammed ibn Sîrîn'den bâzi nakiller ve bilgiler nakletmektedir. Bunlar da diger hadîsçiler tarafindan se-nedlerle rivayet edilmektedir.
[55]
Buhârî bu sözüyle "el-Aglâl"in boyunlara takilan bir iskence âleti oldugunu ifâde etmistir ki, bu birçok âyetlerde geçmektedir.
[56]
Yânî ölümünden sonra sevabi cereyan eden amelidir. Usmân, zenginlerden idi.
Onun vefatindan sonra devam eden bir sadakasi olmasi uzak olmaz. Onun kendisinden sonra es-Sâib adinda da bir oglu vardi. Bu hadîsin bir rivayeti "Kadinlarin ru'yâsi bâbi"nda da geçmisti.
[57]
Ebû Hureyre'nIn rivayet ettigi bu hadîs, bundan sonraki bâbda gelecektir.
[58]
Ebû Bekr'In bir yâhud iki kova su çekmesine mukaabil, Umer'in koca bir kova ile kuvvetle su çekip halki sulamasinda, hattâ bu kuyu basinin develer için sulak ve eylek edinilmesinde, Ebû Bekr'in devlet baskanligi zamaninda dînden çikma isyânlariyle ugrasmasi ve baskanliginin az devam etmesi sebebleriyle Islâm fetihlerinin azligina, Umer zamaninda ise hiçbir mania ile karsilasmayarak uzun zaman fetihlerin devam etmesine ve Islâm adalet ve hürriyetinden halkin kana kana faydalanmasina isaret vardir, denilmistir.
Bunun bir rivayeti "Ebû Bekr'in fazileti bâbf'nda da geçmisti.
[59]
Bu hadîs, bundan öncekinin baska yoldan gelen bir rivayetidir.
[60]
Âlimler dedi ki: Bu ru'yâ, Ebû Bekr ile Umer'in halifelikleri hususunda cereyan edecek seylerin zuhuru, insanlarin bu iki zâtla faydalanmasi gibi seylerin açik bir misâlidir. Bu iyiliklerin hepsi, Peygamber'den alinmistir. Çünkü bu isin (devleti ve Insanlari idare isinin) en büyük ve en mükemmel sahibi O idi....
Bu hadîsleri Müslim de Fadâil'de getirmistir.
[61]
Basliga uygunlugu "Beni rahatlandirmak için" sözünden alinir. Bunu Müslim de Fadâil'de getirmistir.
[62]
Bunun birer rivayeti Cennetin sifati ile Umer'in fazileti bâbi'nda geçti.
[63]
Bunun bir rivayeti Nikâh'ta da geçmisti. "Kösk, Kureys'ten bir adamindir" sözünden, Peygamber onun Umer oldugunu ya karineler ile yâhud da vahy ile bilmistir, denildi.
[64]
Bunun bir rivayeti bundan önceki bâbda Câbir'den olarak geçmisti.

[65] Basliga uygunlugu "Kendimi Ka'be'yi tavaf eder buldum" sözündedir.
çiler: Ka'be'yi tavaf etmek hacc etmeye, evlenmeye ve devlet baskanindan arzulanan bir isin husulüne, ana-babaya iyilige, bir âlime hizmet etmege, imâmin isine girmeye delâlet eder... dediler. "Beytimi tavaf edenler için... tertemiz yap" (el-Bakara: 125; el-Hacc: 26) kavlinden dolayi, günâhlardan temizlenme de olur. Bazen güzel bir kadinla evlenmek Isteyene isteginin tamamlanacagina delîl olur... Bunun bir rivayeti Peygamberler'de geçmisti.

[66] Bunun da bir rivayeti yakinda geçmisti

[67] Basliga uygunlugu "Sana asla korku olmayacak" sözünden alinir.

[68] Bu da bundan evvel geçen hadîsin bir rivayetidir. Ru'yâsinda sag taraf üzerine alinip yürütüldügünü gören kimse için, onun Sag ehli'nden oldugu ta'bîr edilir..

[69] Hadîsin bir rivayeti yakinda geçmisti.

[70] Bu hadîsin bir rivayeti Alâmâtu'n-Nübüvve'de geçmisti. el-Esved el-Ansî'nin kissasi da Magâzî'nin sonlarinda geçmisti. Museylime'nin kavmi Benû Hanîfe idi. Kendisi Vâkidî'nin beyânina göre, onyedi kisilik bir hey'et içinde Medine'ye gelmis, peygamberlikten kendisine bir hisse verilmesini istemisti.
Bu hadîs, ru'yâda uçucu olmayan bir seyin uçtugu görüldügünde, bunun uygun gelecek bir seyle ta'bîr edilecegine isaret etmistir.

[71] Mü'minlerin kalblerinin tesbît edilmesi nev'inden olan hayir. Çünkü insanlar onlar için ordular topladilar da Allah mü'minlerin îmânlarini artirdi, düsmanlar onlardan korkup dagildilar. Yâhud da hayirla murâd, ganimetler ve diger fetihlerdir. Bu birinci ma'nâ, âyette söyle ifâde edilmistir: "Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine; (Düsmanlariniz olan) insanlar size karsi ordu hazirladilar, o hâlde onlardan korkun! dedi de, bu söz onlarin îmânlarini artirdi ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir! dediler" (Âlu Imrân: 173).
Ekseriyete göre bunun ma'nâsi, Allah'in sevabi maktuller için dünyâda kalmalarindan daha hayirlidir demektir. Buna Allah'in yaptigi is daha hayirlidir ma'nâsi da verildi ki, bu da Uhud günü öldürülmeleridir. Elbette ki, cihâd yolunda sehîd olanlar için Allah'in hazirladigi mükâfatlar daha hayirlidir. Sehîd olmayanlar için ise, Bedir'den sonra müslümânlarin kalblerinin islâm'da tesbî-ti ve daha sonraki Hayber ve Mekke fetihleri -ki bunlar hep Allah'in getirdigi seylerdir- hep hayirli seylerdir. Peygamber, ru'yânm son kismini iste böyle yormus olmaktadir. (Müslim Ter., VII, 148).

[72] Hadîsin basliga uygunlugu "Ben on/ara üfledim" sözündedir. Üfürmek, ta'-bîrciler indinde kelâm ile ta'bîr olunur. Allah o iki yalanciyi, Peygamberinin kelâmiyle helak etti ve onlarin öldürülmelerini emretti. Hadîsin bir rivayeti, yakinda geçmisti.
el-Esved el-Ansî ile Museylime'nin maceralari Zekât, Cihâd ve Siyer, Magâ-zî... kitâblannda da, oralardaki konulara uygun olarak geçmis idi.
Ebû Bekr'in ilk halîfelik günlerinde Yemâme'de Museylime; San'â'da el-Esved peygamberlik iddia ederek Yemen ve Yemâme halkini sapitip gaflete düsürmüsler ve îslâm Dîni'nden döndürmüslerdi. Museylime'nin ordusu Benû Ha-nîfe kabilesi idi. Bunlarin üzerine sevkediIen iki ordu, Museylime'yi Yemâme'de; Esved'i de San'â'da, kuvvetlerinin mühim bir kismi ile birlikte öldürmüstür. Museylime'yi Hamza'nin kaatili olan Vahsî öldürmüstür. {Islâm Târihi, Sadr-i Islâm, X, 93-109; Islâm Ansiklopedisi, "el-Esved el-Ansî" mad: c.IV, s.389-390; "Museylime" mad: c.VIII, 820-821'de genisçe bilgi verilmistir).

[73] Buhârî bu hadîsi burada ayri ayri üç seyhten getirmis ve herbirini ayri bir baslikta sevketmistir. Bunlar sirasiyfe tsmâîl ibn Abdillah, Ebû Bekr el-Mukaddemî ve Ibrahim ibnu'l-Munzir'dir.
Cuhfe, Râbig civarinda olup Medine'ye sekiz konak uzakliktadir. Medîne ilk zamanlar hastalikli ve Bathân deresinden akan pis sular sebebiyle havasi bozuk bir yerdi. Rasûlullah'm bu ru'yâsindan ve alinan tedbîrlerden sonra, Medî-ne'nin havasi düzelmistir. Rasûlullah'm bu ru'yâsi, ta'bîriyle beraber teblîg bu-. yurdugu ru'yâlanndandir. Ta'bîrde bir mesel olmustur.

[74] Bu Nübüvvet Alâmetleri'nde daha genis olarak geçen hadîsten bir parçadir. Ra-sûlullah o uzun ru'yâsmda, kilicinda bir gedik açildigini, yaninda bir sigir bo-gazlandigini, elini zirhinin içine koyup muhafaza ettigini görmüstü. Bu ru'yâsindaki kiliç gedigini Ehli Beyti'nden birisinin sehîd olmasiyle, sigir bogazlanmasini sahâbîlerinden bir kisminin sehîd olmalariyle, zirhi da Medîne ile ta'bîr etmisti {Zâdu't-Meâd, 2, 349).
el-Muhelleb söyle dedi: Bu ru'yâ, mesel darbi nev'indendir. Peygamber sa-hâbîleriyle savlet edince, bunlar kiliçla ta'bîr edildi. Kiliç hareket ettirilmesinden de onlara harb emriyle ta'bîr edildi. Kiliçtaki kiriktan da sahâbîlerinden ölenlerle ta'bîr edildi. Ikinci hareket ettirmede daha düzgün hâle dönmesi, mü'minlerin toplanmalari ve onlara fetihler verilmesi ile ta'bîr edildi. Ru'yâ ta'bîrcileri söyle dediler: Kiliç kusanan, bir velayet saltanatina yâhud kendisine verilecek bir vediaya nail olur yâhud bekâr ise, nikâha yâhud zevcesi hâmil ise oglana nail olur... (Kastallânî).

[75] îki dânenin birbirine eklenmesi, âdeten muhal oldugundan yalanci ru'yâcmin azabinin devamindan kinaye olarak bu muhal teklîf zikrolunmustur. Ru'yâ bir uyku suuru oldugundan ve saîr ile suur arasinda istikaak münâsebeti bulundugundan, hububat arasindan saîr = arpa dânesi zikrolunmustur.

[76] Hadîste yalanci ru'yâci hakkinda agir bir ceza bildirilmistir. Bunun sebebi yukarida geçtigi üzere ru'yânin nübüvvetten bir cüz' olmasi ve bu suretle bir ilâhî i'lâm bulunmasi i'tibâriyle yalan ru'yâ iddiasi, Allah'a karsi yalan ve bühtan olmasidir. Bir milletin dahilî sirlarini duymaya çalismak bir casusluk oldugundan, bu da agir bir cürüm olup kendi cinsinden agir bir ceza ile cezalandirilacagi bildirilmistir. Resim hakkinda gelen cezalar, sirkten sakindirmak içindir, islâm'in evvelinde cezalar ilâhî vahdet esâsini korumak nâmina daha siddetli idi. Sirk rejimi yikilip îslâm inkilâbinin temeli olan Ilâhî vahdet umdesi kuruldukça, bu cezalar tedrîcî olarak hafiflemistir (Tecrîd Ter., XII, 310).

[77] Buhârî buradaki üç senedle de hadîsin gelis yollarini göstermistir.

[78] Hadîslerin basliga delâletleri meydandadir. Her ikisi de geçen hadîslerin mavnasini kuvvetlendirmektedir. Görmedigi hâlde ru'yâ görme iddiasinin büyük günâh oldugu en belîg sekilde ifâde buyurulmustur.

[79] Burada iki sahâbîden gelen bu hadîslerin basliga delâletleri meydandadir. Bunlara yakin olan birer rivayetleri "Ru'yâ Allah'tandir bâbi"nda da geçmisti. Bu hadîslerde geçmekte olan ihbar ve tahdîs lafizlarinin birbirine yakin oldugunu "Giris"te zikredip anlatmistik...

[80] el-Kirmânî söyle dedi: Ru'yâ ta'bîr edicilerin sözleri içinde ilk ta'bîr edenin sözü mu'teberdir. O ta'bîrin yönünde isabet ettiginde kabul olunur, isabet etmezse kabul olunmaz. Çünkü medar (yânî dönüs) ancak dogruya Isabet üzerine olur... Buna göre basligin ma'nâsi burada verildigi gibidir. Bunun için Peygamber, Ebû Bekr'e "Bâzisinda halâ ettin..." buyurmustur...
Buhârî bu baslikla Enes hadîsine isaret etmis gibidir. Enes: Rasûlullah söyle buyurdu, dedi de bir hadîs zikretti. Bu hadîste "Ru'yâ, ilk ta'bîr edicinindir" fikrasi vardir. Bu hadîs zaîf olmakla beraber, bunun sahidi olan hadîsi Ebû Dâ-vûd, TIrmizî, Ibn Mâce hasen bir senedle rivayet etmisler, Hâkim de sahihtir demistir... (Aynî).

[81] Basliga uygunlugu hadîsin sonundan alinir. Bunu Müslim de Ta'bîr'de getirdi. Ru'yâyi ta'bîr eden Ebû Bekr'in, Peygamber tarafindan açikça söylenmeyen isabetli ve hatali yönlerinin arastirilmasi hadîs sarihleri için derin bir ugrasma ve ihtilâf konusu olmustur. Bu arastirmalara göre bâzilari, Ebû Bekr'in hatâsi, Peygamber'in huzurunda

ru'yâ ta'bîr etmesidir demis. Fakat bu ru'yâ ta'bîrine âid bir hatâ degildir. Kaldi ki, Ebû Bekr, ru'yâyi Rasûlullah'tan izin alarak ta'bîr etmisti. Ru'yâ ta'bîrine âid hatâ iddia edenler, su iki nokta üzerinde durmuslardir: Birisi yag ile balin yalniz Kur'ân ile ta'bîr edilmis olmasidir. Hâlbuki yag ile bal, ayri ayri iki sey oldugundan, bunlar Kitâb ve Sünnet ile ta'bîr edilmeliydi. Öbürüsü de, elinde ip kopan Hz. Usmân idi. Meydana gelen fitne üzerine hakk ve adalet ipi kopmus ve Hz. Usmân sehîd edilip, bundan sonra ip baskasi için baglanmisti. Ebû Bekr ta'bîrinde ise, Usmân'm sehâdetinden Önce, onun için baglandigini "Sonra onun için ulandi" sözü ile ifâde etmistir. Hâlbuki ru'yâda Usmân ipe yapismis, fakat ip onunla kopmustur... Netîce, bunun tefsirinde dogru olan, ipin Usmân'm kavminden baska bir kimsenin velayeti üzerine baglanmaga hamledilmesi idi, demislerdir.

Ebû Bekr, ta'bîrindeki hatali yerlerin bildirilmesini Allah adina and vererek rica ettigi hâlde, Peygamber'in bunu söylememesi, o fitne ve fesâd hâdiselerini açiklayip da gönüllerde endîse uyandirilmasi dogru olmadigi hikmetine dayanir. Ru'yâdan anlasildigina göre, Ebû Bekr ve Umer'in hilâfetleri zamaninda fitne çikmayacaktir. Hakîkaten de öyle olmustur.

Bu hadîsin baska bir rivayetinde Ebû Bekr'in Peygamber'den sonra en güzel ve isabetli ru'yâ ta'bîr ettigine dâir bir ziyâde vardir (Nevevî ve digerleri)

[82]

el-Muhelleb'in söylediginin özeti sudur: Ru'yâyi sabah namazinin arkasinda ta'bîr etmek, diger vakitlerden daha evlâdir. Çünkü ru'yâ sahibi, vaktin yakinligindan dolayi ru'yâsini iyi hifzeder, ta'bîrcinin zihni de söyleyecegi seyler hakkinda huzurlu olur (Kastallânî).

[83]

Basliga uygunlugu "Bir gadât zamaninda" sözünden alinir. Çünkü "Gadât", günesin dogmasindan önce ma'nâsina gelir. Cevheri: "Gadve" sabah namazi ile günesin dogmasi arasidir, demistir.

Buhârî bu hadîsi Miiemmil ibn Hisâm ile Mûsâ ibn îsmâîl adli seyhlerinden olmak üzere Namaz, Cenazeler, Buyu', Cihâd, Bed'u'1-Halk, Gece Namazi, Edeb, Peygamberler ve Tefsîr'de parça parça olarak getirmistir. Ancak bu Ru'yâ Ta'bîri Kitâbi'nda, bir de Cenazeler Kitâbi'nm sonunda tamâm olarak getirmistir. Müslim de Ru'yâ Ta'bîri'nde getirmistir.

Hatime: . .

Abdurrazzâk'in Ma'mer'den rivayet ettigi su hadîs, ru'yâ ta'b^edicinin âdâbindandir: Ebû .Musa'ya: Biriniz bir ru'yâ görüp de onu ^^^ cagi zaman, ta'bîrci kardesi: Hay.r bize, serr düsmanlarimiza olsund yazmistir. Bunun râvîleri s.kalardir, fakat senedi kopuktur... Bu konuda birtakim âdâb yazilmistir...

93-

KITABU'L-FITEN

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

93- KITABU'L-FITEN

(Fitneler Kitabı)

1- Yüce Allah'ın "Ve öyle bir fitneden sakının ki, hiç de içinizden yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz ve bilin ki Allah'ın azabı şiddetlidir" (el-Enfâl: 25) Kavlinin Beyânı İle Peygamber(S)'İn Fitnelerden Sakındırmasının Beyânı Hakkında Gelen Hadîsler Babı [1][1]

1-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke şöyle demiştir: Esma bintu Ebî Bekr (R) söyledi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben (kv-yâmet gününde) havzımın başında benim yanıma gelecek olanları beklerim. Derken benim yakınımda birtakım insanlar yakalanırlar. Ben:

— Onlar benim ümmetimdir; derim. Allah:

— Sen onların senden sonra dînlerinden arkalarına dönüp gittiklerini bilmezsin! buyurur".

Abdullah ibn Ebî Muleyke:

— Allah'ım, bizler topuklarımız üzerinde arkamıza dönmekten yâhud (dînimizde) fitnelere uğratılmaktan Sana sığınırız! demiştir.

---

[1][1] Bâzı günâhlar vardır ki, zararı umûmî olur, sebeb olacağı fitne ve ihtilâl, getireceği mihnet ve musîbet yalnız o günâhı yapan, İşi yerinden oynatan ve bu suret le kendine ve başkalarına zulmetmiş olan zâlimlere hass kalmaz da kurunun yanında yaşı da yakar. Meselâ münker i'lâm, ma'rûfu emr ve münkeri nehiyde gevşeklik, akîde bozmak, kelime ayrılığı, cihadda gevşeklik bu kabildendir. Bir şahsın hatâsı orduyu batırabilir. Hadîste geldiği üzere bir geminin dibini delmeğe uğraşan bir şahsın fiili öyle bîr batma musibetini meydana getirir ki, bu fitne, o geminin içinde bulunanlardan yalnız onu delene veya ona yardım edenlere veya sükût edenlere değil, hiç haberi olmayanlara varıncaya kadar hepsine isabet edecek şâmil bir musibet clur (Hakk Dîni, III, 238T-2388).

2-.......Abdullah ibn Mes'üd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben sizin havuz başına ilk varan öncünüzüm. Yemîn olsun orada sizden bir takım adamlar bana kaldırılıp gösterilecek, hattâ ben onlara vermek üzere elimi uzatırım ki, bu sırada onlar çekilip benden uzaklaştırılırlar. Ben:

— Ey Rabb'im! Onlar benim sahâbîlerimdirler! derim. Yüce Allah:

— Sen onların senden sonra dînde neler îcâd ettiklerini bilmezsin! buyurur" 2[2]

3-.......Ebû Hazım şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd(R)'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben Peygamber (S)'den işittim, o şöyle buyuru-yordu: "Ben sizin havuz başında öncünüzüm. Ona gelen içer, ondan içen ebediyyen bir daha susamaz. Ve muhakkak benim yanıma bir-takım kavimler gelecekler ki, ben onları tanırım, onlar da beni tanırlar. Sonra benimle onlar arasına bir perde konulur".

Ebû Hazım dedi ki: Ben bu hadîsi kendilerine tahdîs ederken Nu'-mân ibn Ebî Ayyaş da işitti ve:

— Sen bu hadîsi Sehl'den bu şekilde söylerken işittin mi? diye sordu.

Ben de:

— Evet, dedim.

Ebû Hazım şöyle dedi: Ve ben Ebû Saîd el-Hudrî üzerine şehâ-det ediyorum ki, muhakkak surette ben ondan işittim, o şu sözler ziyâde ederek Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylüyordu:

— "Onlar muhakkak bendendirler, derim. Bana:

— Sen onların senin ardından ne tebdiller yaptıklarını bilmezsin, denilir.

2[2] Furat" ve "Font", su başına kaafileden önce gidip havuzlan, kovalan ve s alma İşlerinden benzer tedbîrleri alıp hazırlık yapacak kimseye denir. "Ben s zin furatınızım" demek, sizden önce havuzun başına gidip onu hazırlayıcıyı demektir (Nevevî).

Bunu ve bundan sonrakini Müslim, Peygamber'in Fadlı'nda getirmişti

Ben de:

— Benden sonra (dînde) değiştirme yapanlar uzak olsunlar, uzak olsunlar! derim" 3[3].

2- Peygamber(S)İn: "Sizler benden sonra hoşlanmayacağınız birtakım çirkin işler göreceksiniz" Kavli Babı 4[4]

Abdullah ibn Zeyd de:

Peygamber (S) "Havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz" buyurdu, demiştir 5[5].

4-.......Bize Zeyd ibnu Vehb tahdîs etti: Ben Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) bizlere:

— "Sizler benden sonra istikbâlde (dünyâ işleri ve paylarında) başkalarının size tercih edildiğini ve (dîn işlerinde de) hoşlanmayacağınız birtakım (bid'atlı) işler göreceksiniz" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bu vaziyet karşısında bizlere nasıl hareket etmemizi emredersiniz? diye sordular.

Rasûlullah:

— "Emirlere istedikleri haklarım eda ediniz, kendi hakkınızı da Allah'tan isteyiniz" buyurdu 6[6].

3[3] "Suhkun", uzaklaşmak ve ırak olmak yâhud helak olmak ma'nâsma "Bu'd" gibi masdardır. "Haberiniz olsun ki Semûd kavmi ilâhî rahmetten nasıl uzak-laştıysa, Medyen kavmi de öylece uzaklaştı" (HM; 96) âyetindeki gibi, mukadder bir fiilin te'kîdî mef'ûlü mutlakı olarak, makaamma kaaim bir duâ cümlesi hâ-linde ve "Kahrolsun" tarzında şiddetli bir zecr ifâde eyler.... (HakkDîni, VII, 5219).

4[4] Bu, bu bâbda gelecek olan hadîsten bir parçadır.

5[5] Buhârî Abdullah ibn Zeyd'den gelen bu hadîsi Mağâzî'de, "Huneyn gazvesi bâ-bıMnda getirmişti.
6[6] Bu hadîsin bir rivayeti Alâraâtu'n-Nübüvve'de 107 rakamıyle geçmişti.

5-.......Ebû Recâ'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim emîrinden meydana gelen bir hareketi fena görürse, sabretsin (isyankâr vaziyet almasın). Çünkü her kim sultândan (yânî ona itaatten) bir karış dışarı çıkarsa, o, Câhiliyet ölümüyle ölür" 7[7].

6-....... Bana Ebû Recâ el-Utâridî tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim emîrinden hoşlanmayacağı bir şeyin meydana geldiğini görürse, onun fenalığına sabretsin (isyan etmesin). Çünkü herkim (İslâm) camiasından bir karış ayrılır da ölürse muhakkak o, Câhiliyet ölümü ile ölür" 8[8].

7-.......Cunâde ibnu Ebî Umeyye şöyle demiştir: Bizler, hasta hâlinde iken, Ubâde ibnu's-Sâmit(R)'in yanma girdik ve ona:

— Allah seni iyileştirsin, sen bize Peygamber(S)'den işittiğin ve Allah'ın onunla seni faydalandıracağı bir hadîs tahdîs et, dedik.

O şöyle dedi: Peygamber (S) bizi (Ensâr cemâatini Akabe gecesi bey'at için) çağırdı. Biz de kendisiyle bey'at ettik.

Ubâde dedi ki: Peygamber'e, Ensâr üzerine bir borç olarak bizden aldığı ahid ve mîsâkta

---

Hadîsin "Kendi üzerinize edası vâcib olan hakları eda edersiniz, lehinize olan (mahrum bırakıldığınız) kendi haklarınızı da Allah'tan istersiniz" fıkrası "Allah'ın hakkım Allah'a, kralın hakkını krala veriniz" şeklindeki meşhur söze uygun düşmüştür. Bu söz Hz. îsâ'ya nisbet edilmektedir. Lukâ încîli, Bâb: 20, Âyet: 26.

7[7] Rasûlullah bu hadîslerinde sahâbîlerini fitne ve ihtilâlden sakındırmış ve kendisinden sonra devlet adamlarında dînî umdelere aykırı hâl ve hareketler gördüklerinde nasıl hareket edeceklerini öğütlemiştir. Peygamber âmme velayetini taşıyan bir kısım âmirlerin dînen meşru' olmayan hareketlerde bulunacaklarını peygamberlik nuru ile görüp biliyordu. Bu vaziyet karşısında sabır ve sükûn ile hareket etmelerini ve bozgunculuktan sakınmalarım vasiyet ediyordu. "Ve her kim sabırsızlanarak âmme velayetini hâiz olan sultândan, yânî millî otoriteyi temsîl eden devlet reisinden ve İslâm Ümmeti'nden bir karış ayrılırsa, Câhiliyet ölümü ile Ölür" buyurmuştur ki, bu başsız ve içtimaî nizâmdan mahrum câhil milletlerin âsî bir ferdi olarak Ölür demektir, yoksa kâfir olarak ölür demek değildir. Ancak bu mutlak itaatin bir sınırı vardır ki, o da Allah'a karşı küfür ve ma'siyete sebeb olmamaktır.

8[8] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir.

şöyle söyleyip bey'at ettik: "Allah ve Ra-sûlü'nün emirlerini dinleyip onlara hem neş'eli, hem kederli zamanımızda; hem zor, hem kolay hâlimizde itaat etmek ve âmirlerimiz kendi arzularını nefislerimiz üzerine tercîh etseler dahî onlara itaat etmek ve niza (ve kıtal) etmemek üzere bey'at ettik, ancak emî-rin açık bir küfrünü görseniz, onun küfrü hakkında yanınızda Allah'ın Kitâbı'ndan kuvvetli bir deliliniz olması hâli müstesnadır" 9[9].

8-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn MâIik(R)'ten; o da Useyd ibn Hudayr(R)'dan şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan bir kimse Peygamber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Beni zekât âmili veya bir yere vâlî ta'yîn buyurmaz mısınız? Nitekim (Muhacirler'den) fulânı ta'yîn ettiniz! diye ta'rîz eyledi.

Rasûhıllah:

— "(Ey Ensâr cemâati!) Şübhesiz sizler benden sonra yakında (böyle dünyâ işlerinde) başkalarının size tercîh edildiği zamana kavuşacaksınız. Bununla beraber yine de siz sabrediniz! Nihayet (kıyamet günü) bana kavuşacaksınız" buyurdu 10[10].

9[9] Bu hadîs, devlet nüfuz ve kudretini temsîl eden emîre ve devlet başkanına itaat etmek ve ona karşı isyan ve kıtale girişmemek hususunda açık bir nastır. Bir de bunda itaatin son hududu bildirilmiştir ki, o da emîrin açık bir nassm delâlet ettiği açık bir küfrü tutması ve küfrü emretmiş olmasıdır. Bu surette onun velayetini inkâr etmek caiz oluyor. "Çünkü ma'siyette itaat yoktur, itaat ancak ma'rûftadır"

Kötü emirlere karşı İtaat edilmeyip ne olacak? Dâvûdî şöyle demiştir: Zâlim emirler hakkında âlimlerin içtihadı şöyledir: Bir fitneye, bir zulme sebeb olmadan hafi ve düşürülmesi mümkin olursa, düşürülür. Mümkin olmazsa vâcib olan sabretmektir. Bâzıları da şöyle demişlerdir: Fâsık kişiye başlangıçta âmme velayeti akdedilmemelidir. Âdil olarak bey'at edilip de sonra zulme başlarsa, bir küfre tutunmadikça, ona karşı çıkmak ve ihtilâl sahîh değildir. Küfre yapışırsa, ona karşı çıkmak ve ihtilâl vâcib olur...

Bu hadîsi Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

10[10] Bunun bir rivayeti Ensâr.'ın Faziletleri'nde geçmişti. "Muhacirler'den fulânı ta'yîn ettin" sözüyle kasdedilen, Amr ibnu'1-Âs'tır. Peygamber'in "Sizler ileride ter-cîhler göreceksiniz" sözüyle cevâb vermesi, zikredilen fulânm ta'yîni, ona hâss olan bir maslahattan dolayı değil de, senin ve bütün müslümânlann maslahatı olduğu içindir, ma'nâsına işarettir (Kastallânî).

3- Peygamber(S)'İn: 'Ümmetimin helaki beyinsiz birtakım gençlerin elleriyledir" Kavli Babı

9-.......Bize (Emevîler'den) Amr ibnu Yahya ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana dedem Saîd ibn Amr haber verip şöyle dedi: Ben (bir kerre Muâviye zamanında) Medine'de Peygamber'in mescidinde, Ebû Hureyre ile beraber oturuyordum. Yanımızda Mervân ibnu'l-Hakem de vardı. Ebû Hureyre (R):

— Ben (kendisi fıtraten) doğru sözlü olan ve (Allah tarafından) doğruluğu tasdik olunan Rasûlullah(S)'tan: "Ümmetimin helaki, Ku-reyş'ten birkaç gencin ellerindedir" buyururken işittim, dedi.

Mervân:

— Allah'ın la'neti o gençlerin üzerine olsun! dedi. Ebû Hureyre:

— Eğer Fulân oğulları ve Fulân oğulları diye isimlerini söylemek isteseydim, muhakkak söylerdim, dedi.

Emevîler'den Amr ibnu Yahya dedi ki:

— Mervân oğullan İslâm hükümetini alarak Şam'a mâlik oldukları sırada büyükbabam Saîd ibn Amr ile beraber Mervân oğullan'-na giderdik. Bir kerresinde büyükbabam orada birtakım genç genç Mervân oğulları'nı gördü de bize: Belki şu gençler bu ümmetin hela-kine sebeb olacak gençlerden olabilirler, dedi (de Ebû Hureyre hadîsine işaret etti). Biz de büyükbabama: (Rasûlullah'ın bu haberini) sen daha iyi bilirsin! dedik [11][11].

---

[11][11] Tıybî'nin beyânına göre, Rasûlullah (S) bir kerre ru'yâsında Mervân'ın babası Hakem ibn Ebi'l-Âs'ın çocuklarının minber üzerinde top oynar gibi oynadıklarını görmüştü. Peygamber'in minberi, Peygamberlik ve Hilâfet makaamı idi. Bu ru'yâ günün birinde Mervânîler'in Hilâfet makaamına geçeceklerinin ve ümmetin riyaset makaamım çocuk oyuncağına çevireceklerinin bir remzi idi ve böyle olmuştur. Bu sebeble Peygamber, Hakem'e işaret ederek: "Şunun sulbünden geleceklerin çıkaracağı fitneden dolayı yazıklar olsun ümmetime!" buyurmuştur.

Hakem, Halîfe'nin amcası olduğundan Medine'ye gelmelerine müsâade edilmişti. Ve en sonu, Peygamber'in hadîsi gerçekleşerek, Mervân Hilâfet makaamına geçmiş, Muhammed Ümmeti arasında türlü ayrılıklara sebeb olmuştur.

Bunun bir rivayeti Alâmâtu'n-Nübüvve'de geçmişti. Müslim de rivayet

4- Peygamber(S)'İn: "Vukû'u yaklaşan bir şenden dolayı vay Arab'ın hâline!" Kavli Babı

10-.......Zeyneb bintu Cahş (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) uykudan yüzü kıpkırmızı olarak uyandı da:

— "Lâ ilahe ille'ttah! Vukû'u yaklaşan bir şenden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc şeddinden şunun gibi bir delik açıldı!" buyuruyordu.

Sufyân ibn Uyeyne (şağ şehâdet parmağının ucunu dibine getirip yummakla bu parmağın iki boğumu Sürülmüş yılan gibi olmasıy-le) doksan işareti yaptı yâhud yüz işareti bağladı. (Zeyneb dedi ki:)

—Bizim içimizde bu kadar sâlih kimseler varken, biz helak olur

muyuz? denildi. Peygamber:

Hakem, Rasûlullah'ın hayâtı zamanında işlediği kötülüklerden dolayı Taife sürülmüş ve Mervân orada dünyâya gelmişti. Ebû Bekr ve Umer devrinde de orada sürgün yaşayan bu baba ve oğul, Hz. Usmân halîfe olunca,

— "Evet, pislik (yânî fısk, fucûr, fuhuş ve ma'siyet) çoğaldığı zaman (helak olursunuz)" buyurdu 12[12].

11-.......Usâme ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yüksek bir yerden Medîne evleri arasından yükselen köşklere baktı da:

---

etmiştir.

Tenbth; Taftazânî şöyle dedi: Yezîd il Muâviye'nin la'netinin cevazında ihtilâf edilmiştir. Hulâsa ve diğerlerinde: Ona ve Haccâc'a la'net yakışmaz. Çünkü Peygamber (S), namaz kılanlara ve kıble ehlinden olanlara la'netten nehyet-tî... demiştir (Kastallânî).

12[12] Bunun bir rivayeti, Peygamberler ile Alâmâtu'n-Nübüvve'de Ye'cûc ve Me'cûc konusunda geçmişti.

— "Benim görmekte olduğum fitneleri sizler görebiliyor musunuz?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Hayır, dediler. Rasûlullah:

— "Şübhesiz ben, evlerinizin aralarına dökülen fitne ve felâket mahallerini, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi (gözümle) görüyorum" buyurdu [13][13].

5- Fitnelerin Meydana Gelmeleri Babı

12-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "(Kıyametin yaklaşması alâmetleri şunlardır:) Zaman birimleri birbirine yakın olur (yıllar ay, aylar gün, günler de saat gibi hızla geçer). Allah 'a kulluk ve hayır amelleri eksilir, kalblere şiddetli cimrilik atılıp yerleştirilir, birçok fitneler meydana gelir ve hercümerc çoğalır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! O here nedir? diye sordular. Rasûlullah da iki kerre:

— "Öldürme, öldürme!" buyurdu [14][14].

Şuayb, Yûnus, el-Leys, ez-Zuhrî'nin kardeşinin oğlu; bu üçü de ez-Zuhrî'den; o da Humeyd'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Pey-gamber(S)'den olmak üzere söylediler

---

[13][13] Bunun bâzı rivayetleri Hacc, Mezâlim, Alâmâtu'n-Nübüvve'de de geçmişti.

Müslim de bunu Fiten'de getirmiştir. Peygamber'in bu haberi de aynen meydana gelmiştir. Hz. Usmân'ın şehîd edilmesiyle başlayan bu fitneler, musîbetler aralıksız devam etmiş, Cemeî, Sıffîn, Nehrevân harbi, Hz. Alî'nin ve Hüseyin'in öldürülüşü, Harre vak'ası gibi acı vak'alar bunları ta'kîb etmiştir.

[14][14] Tirmizî'nin rivayet ettiği merfû' Enes hadîsinde "Zaman birimleri birbirine yaklaşıp da sene ay; ay hafta; hafta gün; gün saat; saat de hurma yaprağının yanması gibi olmadıkça kıyamet kopmaz" buyurulmuştur. Hakk olan bundan muradın tâ zamana varıncaya kadar herşeyden bereketin çekilmesidir. Bu da kıyametin yaklaşması alâmetlerindendir (Kastallânî).

15[15].

13-.......Şakîk şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin beraberinde idim, bu ikisi: Peygamber (S) "Kıyametin kopmasının önünde öyle bir takım günler vardır ki, onlarda Yeryüzüne cahillik inip yayılır, ilim kaldırılır ve öldürmekten ibaret olan hercümerc çoğalır" buyurdu, dediler.

14-.......Bize Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd ile Ebû Mûsâ oturdular da birbirlerine hadîs söylediler. Ebû Mûsâ:

— Peygamber (S): "Kıyametin önünde öyle günler vardır ki, onlarda ilim kaldırılır, cahillik inip yayılır, katiden ibaret olan hercü-merc çoğalır" buyurdu, dedi.

15-.......Ebû Vâil şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin beraberinde oturmakta idim. Ebû Mûsâ (R): Ben Peygamber(S)'den bundan önceki hadîsin benzerini işittim. "Here" Habeş dilinde "Öldürmek"tir, dedi 16[16].

16-.......BizeŞu'be, Vâsıl ibn Hayyân'dan; odaEbû Vâil'den;

o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. Zannediyorum ki, Abdullah bu hadîsi Peygamber'e yükselterek şöyle buyurdu, dedi: "Kıyametin kopmasından önce here günleri vardır ki, onlarda ilim zail olur ve cehalet meydana çıkar".

Ebû Mûsâ: "Here", Habeş dilinde "ÖIdürmek"tir, dedi.

Ebû Avâne, Âsım'dan; o daEbû Vâil'den söyledi ki, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah ibn Mes'ûd'a:

15[15] Buharı hadîsin başka geliş yollarını göstermektedir.
16[16] Bunlar hep ayrı yollardan gelen ve birbirlerini te'kîd eden hadîslerdir.

— Sen Peygamber (S)'in zikretmiş olduğu kıyametten önceki o here günlerini biliyorsun, deyip bundan önceki hadîs tarzında söylemiştir.

İbn Mes'ûd:

— Ben Peygamber(S)'den: "Kendileri hayâtta bulunup da kıyametin koptuğu zamana erişen kimseler, insanların şerrlilerindendir" buyururken işittim, demiştir 17[17].

6- Bâb:

"Bundan sonra gelecek zaman, muhakkak evvelkinden daha şerrli olacaktır"

17-....... Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, ez-Zubeyr ibnu Adiyy şöyle demiştir: Biz Haccâc'dan karşılaştığımız_zulümden dolayı Enes ibn Mâlik'e gidip şikâyet ettik. Enes ibn Mâlik (R):

— Sabrediniz! Çünkü bundan sonra üzerinize gelecek zaman, muhakkak bundan daha şerrli olacaktır. Ve bu fenalık (siz ölüp de) Rabb'inize kavuşuncaya kadar (asırlarca) böyle sürüp gidecektir. Ben bu sözü Peygamberiniz(S)'den işittim, dedi 18[18].

17[17] Müslim'in Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayetinde, Rasûlullah (S): "Kıyamet ancak insanların şerrlileri üzerine kopacaktır" buyurmuştur. Ebû Hureyre'den bir rivayette: "Lâ ilahe ille 'ilah diyen hiçbir kimse üzerine kıyamet kopmayacakttr" buyuruhnuştur. Bu rivayetlerin delâletlerine göre, kıyamet ancak kâfirler, münafıklar, şerirler üzerine kopacaktır. Salih mü'minler tamâmiyle ölmüş bulunacaktır. Ebû Hureyre'den bir rivayette: "Kıyametin yaklaşması zamanında Allah latîfbir rüzgâr gönderecek ve gönlünde zerre kadar îmânı olan hiçbir kimseyi bırakmayıp ruhunu alacak" buyurulmuştur ki, bu da yukanki rivayetlerin te'-yîd edicisidir.

18[18] Bu şikâyet Haccâc'm Irak valiliği sırasında yapılmıştı. Tâifli bir hocanın oğlu olan Haccâc, cesaret ve iyi konuşmasiyle Abdulmelik ibn Mervân'm gözüne girip Hicaz Vâlîsi olmuş, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in halifelik da'vâsı vesilesiyle Mekke ve Medine'yi sahabe kanıyle boyadıktan sonra, Irak Vâlîliği de mükâfat olarak ona verilmişti. Haccâc burada da aynı zulümleri yapmaya başlayınca, bu hadîsin râvîsi olan Kûfeli Zubeyr ibn Adiyy, beraberinde bir'hey'etle Enes İbn Mâlik'e gidip şikâyet etmişlerdi. O sırada Enes ibn Mâlik Basra'da yerleşmişti. Bu şikâyetin ona yapılması, Enes'in resmî bir sıfatı olduğundan değil, Pey-gamber'in mühim bir sahâbîsi olması i'tİbâriyle bir dert yanmaktı. Ve yakın bir ihtimâl ile Haccâc'a karşı isyankâr bir vaziyet almak hususunda Enes'in fikrini sormaktı. Enes, Haccâc'ın daha acı ve kanlı bir fitne kapısını açmaması İçin, şikâyetçilere sabır tavsiye etmiş ve daha büyük bir fitnenin önünü almıştır.

18-....... Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Bir gece Rasûlullah (S) dehşetle uyandı da şöyle buyuruyordu: "Subhânallah! Allah bu gece ne hazîneler indirdi! Ve ne fitneler indirildi! Hücrelerin sahibeleri olan kadınları (yânî zevcelerini) namaz kılmaları için kim uyandırır? Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar" 19[19].

7- Peygamber(S)'İn: 'Kim bize silâh çekerse, o bizden değildir" Kavli Babı

19-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Her kim biz müslümânlara silâh çekip kıtal ederse, artık o biz müslümânların camiasından değildir" buyurmuştur 20[20].

Taberânî'nin Abdullah ibn Mes'ûd'dan sahîh senedle rivayet ettiği hadîste de Peygamber (S): "Dün bu günden, bu gün de yarından hayırlıdır" buyurmuştur. Şu da kaydedilmelidir ki, mazinin hâlden, hâlin de istikbâlden hayırlı olması umûmî ve mutlak bir kaaide değildir. Bâzı zaman olur ki, onda şerr, geçenden daha az olur. Meselâ Umer ibn Abdilazîz zamanı, Haccâc'm zulüm devrinden bir müddet sonra idi. Şübhesiz ki, Râşid Halîfeler devrini andıran âdil bîr idare hâkimdi. Bunun için Hasen el-Basrî; hâlin mâzîyi aratması kaai-desi, mutlak değil, ekseriyete hamledilmiştir, demiştir.

19[19] Başlığa uygunluğu "Ve ne fitneler indirildi" sözünden alınır. Buhârî bunu burada iki senedle getirdi. Bunun bir rivayeti ilim Kitabı, "Geceleyin ilim ve va'z bâbı"nda geçmişti.

Peygamber'in ru'yâda görüp de haber verdiği fitneler ve ni'metler Allah'ın bildirmesi olan vahy yoluyla kendisine bildirilen şeylerdendir. Peygamber'in ru'-yâlan da vahiydir: "Üigil ıi' fW J *sj ji = Ben ru'yâda seni boğazlıyorum diye görüyorum" (es-Sâffât: 102) âyeti, İbrahim'in İsmâîl'i yâhud İshâk'i kesmeye me'-mûr olduğunu haber veren âyettir.

Bu hadîste nice mu'cizeler vardır: Peygamber, ümmetine kendisinden sonra uğrayacakları fitneler ve musibetleri, hem de nail olacakları hudûdsuz nİ'-met ve rahmet hazînelerini haber vermiştir. Bir de "Giyinik çıplaklar" zümresinden yâhud örtülü olmakla beraber elbisesinde israf ve tebzîr edecek nice ka-dınların zuhur edeceğini de haber veriyor. Mü'minlerin annelerini uyandırmaya teşvik etmesi de, kendilerine va'z etmek, sadaka vermeyi ve israfı terketmeyİ, Peygamber kadınları olmalarıyle aldanmayarak ibâdet ve tâatlerden gaflet etmemelerini bildirmek içindir. Müsriflikle giyinenlerin âhirette çıplak olmaları, hasenelerden soyunmuş olmalarındandır.

20[20] Bu hadîsi Müslim, îmân'da, Ebû Hureyre'den: "Kim bize silâh çekerse, o bizden değildir" fıkrasıyle başlatır, "Kim bize hîle ve hıyanet ederse, o bizden değildir" suretinde rivayet eder. Taberânî ile Ebû Nuaym'm Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayetlerinde, hadîsin sonunda: "Htle ve hud'a sahihleri

20-....... Bize Ebû Usâme; Bureyd'den; o da Ebû Burde'den;

o da Ebû Mûsâ eI-Eş'arî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim bize silâh çekerse, artık o bizden değildir" buyurmuştur 21[21].

21-.......Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sakın sizin biriniz silâhını (çıkarıp da) dîn kardeşine işaret etmesin! Çünkü işaret eden kimse bilmez, belki şeytân eline hız verip çeker de (dîn kardeşini vurur) bu suretle cehennemden bir çukura yuvarlanır" 22[22]

22-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben Amr ibn Dînâr'a;

— Yâ Ebâ Muhammedi Sen Câbir ibn AbdilIah(R)'tan: Bir adam mescidden geçti, yanında (demirleri meydanda) okları vardı. Rasû-Iullah (S) ona "Demirlerinden tut (da kimseye dokunmasınlar)" buyurdu, derken işittin mi? diye sordum.

Amr ibn Dînâr:

— Evet işittim, diye cevâb verdi.

23-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle

---

cehennemdedir" ziyâdesi vardır. Her iki rivayete göre, hadîsin tamâmı bu fıkraların birleşmesiy-ledir.

Bu şiddetli tehdîd, bu adam İslâm camiasından çıkar ve tevbe ederse, tev-besi kabul olunmaz, cehennemlik olur ma'nâsına değildir; sakındırmak içindir.
21[21] Bu da vukarıki hadîsin hasVa bir sahâbîden rivayetidir.

22[22] Bu hadîslere göre fsiâm Devleti'ne karşı silâhlı isyan edip bu tecâvüzü meşru' saymak, İslâm birliği ni'metine nankörlüğü gerektiren büyük bir suçtur. İslâm hukukuna göre bunun tenkili vâcibdir. Rasûlullah, müslümânları böyle silâhlı ihtilâlden men' edip sakındırarak Veda Haccı'nda Minâ'da yaptığı hutbesinde: "Sakın benden sonra küfür hâlindeki bedevîlik hayâtınıza dönüp de birbirini-zin boynunu vurmaya kalkışmayınız" buyurmuştur. Son hadîs şaka bile olsa, kardeşine silâhla işaret etmenin ne kötü bîr sonuca götürebileceğini en belîğ şekilde belirtmektedir.

tahdîs etti: Bir adam mescidden geçti, yanında demirlerim meydana çıkarmış olduğu birçok okları vardı. Rasûlullah (S) tarafından, okların herhangibir müslümâna dokunup yaralamaması için, demirli taraflarından tutması emrolundu.

24-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Herhangibiriniz mescidimizin yâhud çarşımızın birinden yanında demirli oklar varken geçecek olursa, okların demirlen üzerinden tutsun -yâhud: Onlardan birini müslümânlardan bir kimseye isabet ettirmemek için demirlerini avucunun içiyle alıp tutsun-!" buyurdu 23[23].

8- Peygamber(S)'İn: "Benden sonra birbirinizin boyunlarını vuracak kâfirlere dönmeyiniz" Kavli Bâbî

25-.......Bize Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R): Peygamber (S): "Müslümâna sövmek fısk, onunla kıtal etmek küfürdür" buyurdu, demiştir 24[24].

26-....... Bana Vâkıd, babası Muhammed ibn Zeyd'den haber verdi ki, İbn Umer (R) Peygamber(S)'den: "Benden sonra birbirleri-nizin boyunlarını vuracak kâfirlere dönmeyiniz" buyururken işitmiş-ür 25[25].

23[23] Bu hadîslerin birer rivayeti Namaz Kitâbı'nda, Mescid'lerin evvelinde geçmişti. Bunlardan anlaşılan, meskûn yerlerde, ibadethanelerde, çarşı, pazar gibi insanların toplu bulundukları yerlerde herhangibir kazaya sebeb olmamak için, silâhla dolaşılmaması, şayet silâhı varsa tedbîrini alarak iyice emniyetini korumaktır.

24[24] Peygamber'in maksadı -Allah, Rasûlü'nün murâdını en bilendir-, müslümân ile sövüşmek fısk ve fucûr ehlinin; müslümânla kıtal de küfür ehlinin sânından olduğunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin sânından olan ahlâk ve fiiller vakıa insanı âsî mertebesinden de düşürüp hemen îmânını selbetmez. Fakat îmânı yaralayıp sahibini Allah korusun, küfür ve nifak helak vâdîlerine sürüklemesinden korkulur...

25[25] Yânî benden sonra hakkı örtücü kâfirlere dönmeyiniz. Çünkü küfrün ma'nâsı, lügatte "Örtmek"tir. Bu fiiller insanı küfre götürür. Dâvûdî: Bunun ma'nâsı: Mü'minlere, kâfirlere yapacağ niz fiilleri yapmayınız, demektir dedi (Kastallâ-nî).

27-....... Bize İbnu Şîrîn, Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babası Ebû Bekre'den ve diğer bir adamdan -ki o, kimse (yânî Hu-meyd ibn Abdirrahmân) benim nefsimde Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den daha faziletlidir- tahdîs etti ki, Ebû Bekre (R): Rasûlullah (S) Minâ'da Nahr gününde insanlara hutbe yaptı da:

— "Bu hangi gündür biliyor musunuz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler.

Hattâ biz, Rasûlullah bu güne eski adından başka bir ad verecek sandık.

Rasûlullah:

— "Bu, nahr günü değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet yâ Rasûlallah, nahr günüdür! dedik. Rasûlullah:

— "Bu içinde bulunduğunuz hangi beldedir? Bu, Mekke beldesi değil midir?" buyurdu.

Bizler:

— Evet yâ Rasûlallah, Mekke'dir! dedik. Rasûlullah:

— "Şu hâlde iyi biliniz ki, bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün haram olduğu gibi kanlarınız, mallarınız, namuslarınız ve bedenlerinizin dış yüzü olan derileriniz birbirinize haramdır (Her türlü saldırıdan korunmuştur). Dikkat edin! Bunu sizlere tebliğ ettim mi?" buyurdu.

Bizler:

— Evet tebliğ ettin! dedik. Rasûlullah:

— "Allah'ım, şâhid ol!" dedikten sonra:

— "Bunu burada hazır bulunanlar, burada hazır bulunmayanlara (yânî müstakbel nesillere) tebliğ etsin. Çünkü bâzı tebliğ edici bunu kendisinden daha iyi belleyecek olana tebliğ edebilir" buyurdu.

Muhammed ibn Kesîr: Tebliğ böyle olmuştur (yânî tebiîğ çok ker-re böyle hafızlardan daha iyi hafız olanlara yapilagelmiştir), dedi. Rasûlullah:

— ''Benden sonra birbirinizin boyunlarını vuracak kâfirlere dönmeyiniz" buyurdu.

Abdurrahmân ibn Ebî Bekre şöyle dedi: Câriye ibnu Kudâme onu yaktığı vakit, el-Hadramî'nin yakıldığı gün olunca, Câriye kendi askerlerine:

— Ebû Bekre Nufey'e bakınız; o teslîm ve inkıyâd üzere mi yâ-hud değil mi? dedi.

Askerler ona:

— İşte bu Ebû Bekre'dîr ki, o senin el-Hadramî'ye yaptığın işi görmektedir (belki o seni söz yâhud silâhla reddetmektedir), dediler.

Abdurrahmân ibn Ebî Bekre, geçen senedle şöyle dedi: Bana annem, Ebû Bekre Nufey'den: Onun (onların: Belki o seni silâh yâhud sözle inkâr etmiştir, dediklerini işittiği zaman): Eğer onlar evimde üzerime girmiş olsalardı, ben onlara karşı kendimi müdâfaa etmek için bir kamış deyneğini de uzanıp tutmazdım! dediğini tahdîs etti [26][26].

28-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S): "Benden sonra (gerisin geri giderek) dîninizden dönüp de birbirlerinizin boyunlarını vuracak kâfirler olmayınız" buyurdu, demiştir [27][27].

29-.......Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda

---

[26][26] Hadîsin bir rivayeti Hacc Kitabı, "Minâ günlerinde hutb^e bâbi"nda geçti.

Sanki Ebû Bekre: Ben kendimi savunmak için bir kamış deyneğine bile el uzatmadım ve elime almadım. Çünkü ben müslümânların birbirleriyle kıtal yapmalarım doğru görmem, onlarla nasıl olur da silâhla mukaatele ederim, demiş oluyor. Bu hâdisenin sebebi şudur: Muâviye, İbnu'l-Hadramî'yi Basra'ya gön-derip, onların Alî'ye karşı harbe girmelerini istemişti. Alî de Câriye ibn Kudâ-me'yi gönderdi. O da onu muhasara etti. İbnu'l-Hadramî de bir eve girip orada saklandı. Câriye onun bulunduğu evi üzerine yaktı. Bunu el-Askerî zikretti. Ta-berî de otuzsekizinci yıl hâdiseleri içinde Ebû'l-Hasen el-Medâinî yolundan böyle tahrîc etmiştir... (Kastallânî)

Ebû Bekre'nin sözü, kendisinin İslâm'da fitneye karışmayı doğru görmediğini ve iki taifeden birinde yer almayı da doğru görmediğini göstermektedir.
[27][27] Bunun bir rivayeti, bundan daha bütün olarak Hacc Kitâbı'nda geçmişti.

bana:

— "İnsanları sustur da dinlesinler!" diye emretti. İnsanlar sükût ettikten sonra:

— "Benden sonra birbirinin boyunlarını vuran kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu 28[28].

9- Bâb:

'Fitne zamanında oturanın fitnesi, ayakta durandan hayırlı olur".

30-.......(Buradaki iki senedle) Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu, demiştir: "Yakın gelecekte birtakım fitneler olacaktır. Fitne zamanında (ona karışmayıp) oturan kişi, ayakta durandan hayırlıdır. O zaman ayakta duran da (fitne sebeblerini hazırlamaya) gidenden hayırlıdır. Bu yolda yürüyen de bi'Ufiil fesada çalışandan hayırlıdır. Her kim fitne olacağını bilip de, onu görmeğe çalışırsa, muhakkak onun kahrına uğrar. Her kim o fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir yer bulursa, hemen sığınsın (fesâdcılara karışmasın)" 29[29].

31-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İleride birtakım fitneler olacaktır. Fitne zamanlarında oturan kimse, ayakta durandan hayırlıdır. Ayakta duran da yürüyenden hayırlıdır. Yürüyen de koşandan hayırlıdır. Fitneyi görmeğe

---

28[28] Yânı amelleriniz müslümânların boyunlarını vurmakta kâfirlerin amellerine benzemesin. el-Muzhirî: Yânî ben dünyâdan ayrıldığım zaman bizler benim ardımdan, üzerinizde bulunduğunuz îmân ve takva üzerinde sabit olunuz; hiçbir kimseye zulmetmeyiniz ve müslümânlarla muharebe etmeyiniz. Bunun bir rivayeti ilim Kitâbı'nda geçmişti (Kastallânî).

29[29] Başlık, hadîsten bir parça olduğu İçin, uygunluk tamdır. Bunu Müslim de Fi-ten'de getirmiştir.

"Men teşerrefe lehâ" Ona teşebbüs edip girişmek suretiyle onu görmeye ve muttali' olmaya çalışan ve ondan yüz çevirmeyen ma'nâsınadır.

Testeşrifhû: Helake bakması sebebiyle fitne onu helak eder demektir.

el-îstişrâf: Bir adama zulm ve cevr eylemek ma'nâsınadır ve gözünü yukarı kaldırarak güneşe bakar şekilde bir nesneye bakmak ma'nâsınadır ki, dikkat ve mübalağa zımmmda olur (Kaamûs Ter.)

çalışan onun şerrini görür. Her kim fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir yer bulursa, hemen ona sığınsın!' 30[30].

10- Bâb:

"İki müslümân kılıçları ile karşılaştıkları zaman...

32-.......Bize Hammâd, ismini söylemediği bir adamdan; o da Hasen Basrî'den tahdıs etti ki (Ahnef ibn Kays) şöyle demiştir: Ben Alî ile Muâviye arasındaki harb fitnesi günlerinde silâhımla çıkmıştım. Akabinde beni Ebû Bekre karşıladı da:

— Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ben de:

— Rasülullah'ın amcası oğluna (yânî Alî'ye) yardım etmek istiyorum, dedim.

Ebû, Bekre bana şöyle dedi:

— Rasûlullah (S): "İki müslümân kılıçlarıyle birbirlerine yöne-lip vuruştukları zaman, ikisi de (yânî öldüren de, ölen de) ateştedir" buyurdu. Öldüren böyledir, ama ölene ne oldu? diye soruldu. Rasûlullah: "Ölen de arkadaşını öldürmek istemiştir" buyurdu.

Hammâd ibn Zeyd şöyle dedi: Ben bu hadîsi Eyyûb es-Sahtıyânî ile Yûnus ibn Ubeyd'e zikrettim de, bunu onların da bana tahdîs etmelerini istiyordum. Onların ikisi de: Bu hadîsi Hasen Basrî ancak el-Ahnef ibn Kays'tan; o da Ebû Bekre'den olmak üzere rivayet etmiştir, dediler 31[31].

30[30] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Bu hadîslerde fitnelerden sakındırma ve fitnenin şerri, ona girmekle olacağı hükmü vardır. Fitneden mu-râd, her çeşit fitnedir, yâhud İktidar talebi hususundaki ihtilâftan çıkan fitnedir. İnsan bunda haklı olanla bâtıl olanı bilemez... Bir taife evlere girip karışmamayı söyledi. Diğerleri de fitne beldesinden başka yerlere gitmeyi öğütledi... (Kas-tallânî).

31[31] Bu hadîsler, İslâm Dîni'nin beşer hayâtına ne derece kıymet verdiğinin delilleridir.

Öldüren ateşe girmeye hakk kazanır, fakat ölenin günâhı nedir ki, ateşe girecektir? Buna şöyle cevâb verildi: Bunların suçları bir ve eşit değildir. Bunda silâhla yönelme fiili ve kıtal vukû'u vardır. Öldüren,

33- Bize Süleyman tahdîs etti. Bize Hammâd bu hadîsi tahdîs etti.

Ve Muemmel de şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti. Bize Eyyûb, Yûnus, Hişâm ibn Hasan ve Mualiâ ibnu Ziyâd, Hasen Basrî'den; o da el-Ahnef ten; o da Ebû Bekre'den; o da Peygam--ber(S)'den olmak üzere tahdîs ettiler.

Ve bunu Ma'mer, Eyyûb'dan rivayet etti. Bunu Bekkâr ibnu Ab-dilazîz, babasından; o da Ebû Bekre'den rivayet etti.

Ğunder de şöyle dedi: Bize Şu'be, Mansûr'dan; o da Rıb'î ibn Hırâş'tan; o da Ebû Bekre'den; o da Peygamber'den tahdîs etti.

Hâlbuki Sufyân es-Sevrî bunu Mansûr'dan diye yükseltmedi 32[32].

11- Bâb: Bir Devlet Başkanı Üzerinde Toplanmış Bir Cemaat Bulunmadığı Zaman (Bu Fitne, Dağınıklık Ve İhtilâf Hâlinde) Müslümânın İşi Nasıl Olacaktır?

34-.......Ebû îdrîs el-Havlânî, Huzeyfe ibnu'l-Yemân(R)'dan şöyle derken işitmiştir: İnsanlar Rasûlullah(S)'a

(geleceğe âid) hayırdan sorarlardı. Ben de (İslâm Ümmeti'ne gelecek) şerrden -o şerrin bana erişmesinden korkarak- sorardım. Bu endîşe ile bir kerresinde:

— Yâ Rasûlallah! Biz vaktiyle Câhiliyet devrinde şirk ve küfür içinde idik. Sonra Allah bize şu büyük İslâm hayrını getirdi. Bu hayır ve saadetten sonra gelecek bir şerr ve fitne var mıdır? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Evet vardır" buyurdu. Ben:

---

kıtal ve öldürmeye karşılık azâb olunur; ölen de yalnız kıtale karşılık azâb olunur, sırf azm üzerine azâb olunmaz (Kastallânî).

32[32] Buhari burada hadisin çeşitli yollarını ve senedlerini ayrı ayrı bildirmiştir

— O şerrden ve fitneden sonra bir hayır ve salâh var mıdır? dedim.

Rasûlullah:

— "Evet bir hayır ve salâh vardır. Fakat onun içinde bâzı şerr ve fesâd bulunacak (hayrı bulandıracak, duruluğunu bozacak)" buyurdu.

Ben:

— O hayrın (temizliğini bulandıracak) kiri nedir? diye sordum. Rasûlullah:

— "O devrin âmirlerinden bir zümre ümmeti benim sünnetim ve yolumun hilâfına idare edecekler. Sen o devrin âmir ve valilerinden bâzılarının hareketlerini (doğru bulup) tasvîb, bâzılarının hareketlerini de (çirkin bulup) reddedeceksin!" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu karışık hayır devrinden sonra, yine bir şerr ve fesâd devri gelecek midir? -dedim.

Rasûlullah:

— "Evet gelecektir. O devirde birtakım da'vetçiler (propagandacılar) halkı cehennem kapıları üzerine çağıracaklar. Her kim onların da'vetine icabet ederse, onu cehenneme atacaklar" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu da'vetçileri bize vasfetseniz!? dedim. Rasûlullah:

— "Onlar bizim milletimizden insanlardır. Bizim dillerimizle ko-

nuşurlar (hâlbuki gönüllerinde hayırdan eser yoktur)" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! O devir bana yetişirse (yânî ben o devirde yaşarsam) nasıl hareket etmemi emredersiniz? dedim.

Rasûlullah:

— "İslâm cemâatine mutâbaat et ve onların devlet başkanlarına itaat eyle!" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Onların bir cemâati yoksa, başlarında devlet başkanları da yoksa? dedim.

Rasûlullah:

— "O takdirde sen bu fırkaların hepsinden ayrıl (evine çekil). Velev ki, bu ayrılman bir ağaç kökünü ısırman suretiyle (meşakkatli) olsa bile. Artık ölüm sana erişinceye kadar, sen bu ayrılık üzere bulun!" buyurdu 33[33].

12- Fitneler Ve Zulümler Ehlinin Ferdlerini Çoğaltan Kimseler Babı

35-....... Ve el-Leys, Ebû'l-Esved'den söyledi ki, Ebû'l-Esved şöyle demiştir: (İbnu'z-Zubeyr zamanında Şâm ehli ile mukaatele etmeleri için) Medine ehli üzerine bir ordu ayrılmıştı. Ben de kendimi bu orduya yazdırmıştım. Akabinde İkrime'ye kavuştum da kendimi bu orduya yazdırdığımı ona haber verdim. O beni bundan şiddetle nehyettikten sonra, şöyle dedi:

— Bana İbn Abbâs (R) şöyle haber verdi: Müslümanlardan birtakım insanlar (Mekke'de kalıp hicret etmeyerek) müşriklerin beraberinde oluyorlar ve Rasûlullah'a karşı müşriklerin şir}c camiasını çoğaltıyorlardı. Harbde düşman saffları arasında bulunan bu kimselere ok geliyor ve vuruluyor yâhud bunlardan bâzılarına isabet ediyor da onu

---

33[33] Başlığa uygunluğu "Onların bir cemâati ve devlet başkanları bulunmazsa" sözünden alınır. Ağaç dibini ısırmaktan murâd, şartlarıyle bir imâm bulunup ona bey'at edinceye kadar fitnelerden ayrı kalmaktır.

Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda da geçmişti. Bunu Müslim de Fitneler'de getirmiştir. Rasûlullah'ın mutlak surette hayır ve saadet olan zamanlardan sonra geleceğini haber verdiği fitneler, musibetler, Hz. Usmân'ın şehîd edilmesiyle başlamış, Cemel, Sıffîn, Kerbelâ, Hârre, Ka'be'nin tecâvüze- uğraması faciaları birbirini ta'kîb etmiştir. Bunlardan sonra şerr ile karışık hayır devrine, Kaadı Iyâd, "Umer ibn Abdilazîz zamanıdır" demiştir. Umer ibnu'l-Abdilazîz "Emîru'l-Mü'minîn" unvânıyle anılır. O tamâmiyle İslâm umdelerine göre idare ettiği için,' 'İkinci Umer'' diye anılır. İkİbuçuk seneye yakın devri, Râşid Halîfeler devrine katılarak, hakîkî hilâfet devri kapanır. Bundan sonra "Emirlik ve Saltanat" üzerine kurulan ve babadan oğula ageçen mutlakıyet sistemi idareler devri başlamıştır. Bunu Muâviye, oğlu Yezîd'i halef ta'yîn etmekle başlatmıştı. Muâviye bu emaret saltanatına Umer devrinde Şâm VâlîlÎ-ği zamanında başlamıştı. Umer Şâm ve Filistin'i ziyaretinde Muâviye'nin bu ziyaretinden hoşlanmayarak "Bu da Arablar'm kisrâsıdır" demiştir.

öldürüyor yâhud da ona vuruyor da öldürüyordu. İşte Yüce Allah, bunun üzerine şunu indirdi: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: 'Ne işte idiniz?' Onlar: 'Biz Yeryüzü 'nde (dînin emirlerini uygulamaktan) aciz kimselerdik' derler. Melekler de: 'Allah'ın Ârzh geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz yaV derler. İşte onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir" (en-Nisâ: 97) 34[34].

13- Bâb: Müslüman, Değersiz Ve Hayırsız İnsanlar İçinde Kaldığı Zaman (Ne Yapacaktır)? 35[35]

36-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize iki hâdise haber verdi. Bunlardan birini gördüm, öbürüsünü görmeyi de gözlüyorum. Rasûlullah bize (emânetin nasıl indiğim şöyle) haber verdi: "Emânet (yânî dîn duyguları, adalet ve emniyet umdeleri ilk önce) sâlih kimselerin gönüllerinin derinliğine iner (fıtrî duygulanırlar). Sonra o kullar, Kur*ân'dan bilgi alırlar, daha sonra sünnetten öğrenirler (kesbî duygulanırlar)",

Rasûlullah bize emânetin ref ini (geri kaldırıldığını) de haber verip şöyle buyurdu: "(Fıtrî ve kesbî duygulanan bilgin) kişi gece uykusunu uyur. O, uyurken emânet hafızasından (silinip) alınır da, emânetin eseri (izi, yeri), rengi uçuk bir nokta hâlinde yanık yeri gibi kalır. Sonra o bilgin kişi bir uyku daha uyurken emânetin (geri kalan kısmı da) alınır. Bunun eseri ve yeri de balta sallayan bir işçinin avucunda-ki kabarcık gibi kalır, (bir zaman sonra o da söner gider). Şu hâlde (o mübarek) emânet, senin ayağına düşürdüğün bir kıvılcımın düştüğü yerişişirip, senin onu bir kabarcık hâlinde görmen gibidir. Hâlbuki bu kabarcıkta (vücûdun hayatî uzviyeti üzerinde te'sîr edici) birşey yoktur (bir zaman

---

34[34] Bunun bir rivayeti Tefsîr'de de geçmişti.

Aynî'nin Vâkıdî'den naklettiği nuzûl sebebi şudur: Bu âyet, Mekke'de ikaa-met eden ve müslümân olduklarım söyleyen birtakım kimseler hakkında inmiştir. Onlar Medine'ye hicret etmeyip, zahirde îmân etmiş görünürlerdi. Hakikatte nifaklarını gizlerlerdi. Bedir harbi açıldığı zaman da bunlar müşriklerle beraber Mekke'den çıkıp müslümânlarla harbetmeye gelmişlerdi. Fakat melekler bunların suratlarına çarparak, omuz köklerine vurarak bunları öldürmüşlerdi. Buniar ölürken yâhud cehenneme sevkolunurken, meleklerin bunlara: Niye bu zuîmü İşlediniz? suâlleri ve onların cevâblan bu âyette bildirilmiştir.
35[35] Bu başlık, Taberî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsin lafzıdır, denildi. (Aynî).

sonra söner gider).

Şu vaziyette halk, birbiriyle alışveriş etmek ve medenî münâsebette bulunmak için (müşkil bir günün) sabahına erişmiş bulunur. Hiç kimse emâneti edâ etmek imkânını bulamaz. Şöyle ki: (Kâh) Fulân oğulları içinde emîn bir kimse vardır (emâneti ona veririm) denilir.

(Kâh) birisinin lehine "O ne akıllıdır, ne tedbirlidir, o ne zerâfetli zâttır, o ne kahramandır" diye şehâdet olunur. Hâlbuki hakkında propaganda yapılan şahsın kalbinde hardal tanesi kadar îmân eseri yoktur." Huzeyfe dedi ki: Bana öyle bir zaman karşı geldi (öyle bir zamanda yaşadım) ki, o meymenetli devirde ben kiminle alışveriş edeceğim diye tasalanmazdim. Çünkü medenî münâsebette bulunacağım kimse müslümânsa onu İslâmı (bana hıyanet etmekten) men' ederdi, Eğer Hıristiyan (ve Yahûdî) ise onu (bulunduğu yerin) vâlîsi hıyanetten men' ederdi. (Bu suretle o devirde umûmî bir emniyet vardı). Bugün ise ben Fulân ve Fulân'dan başka kimse ile alışveriş edemez oldum [36][36].

---

[36][36] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Buhârî bu hadîsin aynını, sened olarak da Rikaak Kitabı, "Emânetin kaldırılması bâbı"nda getirmişti.

Kur'ân âyetlerinde, hadîslerde hem devlet ve ulü'I-emr gibi mühim konularda zikrolunan bu "Emânet" kelimesinin, zikrolunduğu konulara göre ma'-nâlan vardır. Hepsinde "Emânet", umûmî bir ta'bîr ile "Hıyanet" mukaabili kullanılmıştır. Bu hadîsin baş tarafındaki "Emânet" kelimesinin ma'nâsı, fıtrî dîn duygusuyla kesbî ibâdet, adalet ve medeniyet umdeleri olduğu açık olarak anlaşılmaktadır. Bu kutsal duygunun ve Allah'a karşı ubudiyet, insanlar arasında içtimaî bir nizâm ve emniyet te'mîn eden umdelerin Allah tarafından insanların gönüllerine nasıl ilham ve vahy olunup, sonra birer birer nasıl silinip gittiğini Huzeyfe en belîğ bir uslûb ile Peygamber'in dilinden nakletmiştir...

Hadîsin ikinci fıkrasında da İslâm nuru doğduğu ve yayıldığı müddetçe ziyasını saçtığı yerlerde müslim-gayrimüslim bütün ferdler arasında umûmî bir emniyet ve i'timâd kurulup, o nurun sönmesiyle bütün gönülleri umûmî bir emniyetsizlik karanlığı kapladığı tasvir olunmuştur.

Hadîsin üçüncü fıkrasında Huzeyfe, hem bu emniyet devrinde yaşadığım, hem de İçtimaî nizâm bozulup emniyetsiz bir muhît içinde kalarak, Fulân'dan ve Fulân'dan başka kimse ile muamelede bulunmadığını bildiriyor. Huzeyfe, Usmân'ırt şehîd edilmesinden kırk gün sonra, yânî hicretin otuzaltinci yılında vefat ettiğine göre, o faciayı meydana getiren günlerin çetinliğini ve emniyetsizliğini görüp ifâde etmiş oluyor... "Fulân ve Fulân'dan başka" kinâyesiyle, muamele yapılmağa hakk kazanacak kimselerin azlığını bildirmek istiyor. Buradaki "Mubayaa" lafzıyle, siyâsî ve umûmî bey'at ma'nâsı da kasdolunabilir...

14- Fitne Sırasında (Fesad Yeri Olan Şehirlerden Kaçarak) Çöl Arabları'yla Oturmak Babı 37[37]

37-.......Bize Hatim ibn İsmâîl, Yezîd ibn Ebî Ubeyd'den tahdîs etti ki, Seleme ibnu'1-Ekva' (R) Medine'de Haccâc'ın yanına geldiğinde, Haccâc:

— Ey İbnu'1-Ekva', sen ayağının iki ökçesine basarak dîninden geri döndün, (Medine'yi bırakıp) çölde bedevî Arablar'la yaşadın! dedi.

İbnu'1-Ekva':

— Hayır (ben hicret ettiğim Medine'den yüz çevirmedim), fakat Rasûlullah (S) bana çölde oturmağa izin verdi, diye karşıladı.

Ve yine Yezîd ibn Ebî Ubeyd şöyle demiştir: Usmân ibn Affân'-ın şehîd edilmesi vak'asından sonra Seleme ibnu'1-Ekva' Medîne'den çıkıp Rebeze'ye gitmiş, orada bir kadınla evlenmiş, o kadın kendisine birtakım çocuklar doğurmuştu. Orada (uzun yıllar) ikaamet etti. Nihayet vefatından beş-on gün önce Medine'ye gelmişti 38[38].

38-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Müslümânın hayırlı malı koyun olması yakındır. Müslüman onunla dînine sâhib olmak üzere fitnelerden kaçarak kâh dağların başını, kâh vadilerin yağmur düşen yerlerini (otlak

---

37[37] Bu başlık "Ayn" yerine "Ğayn" harfiyle de rivayet edilmiştir ki, buna göre ma'nâ garîb yaşamak, bir zabta göre "Ğayn" ve keskin "Zây" ile "Teazzub" gelmiştir ki, buna göre şehirlerden uzakta ve yalnız yaşamak ma'nâsına olmuş olur.

38[38] Seleme ibnu'1-Ekva' (R) Medine'de 74 târihinde ve 80 yaşında vefat etmiştir. O sırada Haccâc, Hicaz Vâlîsi olarak Medine'de ikaamet edip türlü bahanelerle Peygamber'in sahâbîlerini öldürüyordu. Seleme (R) çölden Medine'ye döndüğünde, onu da yanma çağırıp: Ey Seleme, sen mürtedsin. Çölden Medine'ye hicret ettikten sonra tekrar dönüp çöle gitmişsin! diye 80 yaşındaki bu ihtiyar sahâbî-yi korkutup tehdîd etmişti. Haccâc bu sözü ile Abdullah ibn Mes'ûd'un şu hadîsine işaret etmek istiyordu: "Allah faiz malı yiyen kişiye la'net etsin... ve Medine'ye hicret ettikten sonra çöl hayâtına dönen kişi de mürteddir". Haccâc bu sözüyle, Rıdvan ağacı altında Rasûlullah'a üç kerre bey'at eden bir sahâbîyi öldürmek yâhud da gözünü yıldırmak istiyordu. Seleme, çölde yaşamasına Rasû-Iullah'ın izin verdiğini bildirmekle cevâb vermiş oluyor. Rebeze, Medine civarında bir bâdiyenin adıdır. Umer zamanında zekât develerinin yayılması için koru edinilmişti.

olarak) seçer" 39[39].

15- Fitnelerden Allah'a Sığınmak Babı

39-....... Bize Hişâm ed-Destevâî, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Sahâbîler Peygamber(S)'e birtakım sorular sordular ve nihayet sormakta ısrar ettiler. Bunun üzerine Peygamber bir gün minbere çıktı da:

— "Bana her neden soracak olursanız, muhakkak sizlere beyân ederim" buyurdu.

Ben bu sırada sağa ve sola bakmaya başladım ki, herbir insan başı elbisenin içinde olarak ağlıyordu. Bu sırada bir adam söze başladı ki, o birisiyle kavga ettiği zaman kendisi babasından başkasına nisbet olunurdu. O zât:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Benim babam kimdir? diye sordu. Peygamber:

— "Baban Huzâfe'dir!" buyurdu. Bunun üzerine Umer söze başlayıp:

— Biz Allah'ın Rabb'imiz olduğuna, İslâm'ın dînimiz olduğuna, Muhammed'in rasûl olduğuna razı olduk. Bizler fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınırız! dedi 40[40].

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ben hayırda veşerrde asla bu günün benzerini görmüş değilim. Şu muhakkak ki bana cennet ve cehennem sûretlendi de nihayet ben bu ikisini şu duvarın önünde gördüm" buyurdu.

Katâde dedi ki: Bu hadîs şu âyetin yanında zikrolunuyor: "Ey îmân edenler, A ilah yın affettiği şeyleri -ki, eğer size açıklanırsa ve siz bunları Kur'ân inerken sorup da hükmü kendinize izhâr edilirse fenanıza gidecektir -sormayın. Allah çok mağfiret edicidir, çok

---

39[39] Hadîs, fitne zamanında sürülerini alıp dağlara ve otlak arazîlere kaçmak ve selâmette kalmak bakımından koyunun önemini ve hayırlılığını ifâde etmektedir.

40[40] Umer'in bu sözü şöyle de tercüme edilmiştir: "Biz Allah Taâiâ'yı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i rasûl olarak kabul ve tasdik ettik".

halimdir" (el-Mâide: 101) 41[41].

Ve Abbâs en-Nersî şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Zura' tahdîs etti. Bize Saîd ibn Ebî Arûbe tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs etti ki, onlara da Enes (R): Allah'ın Peygamberi bu hadîsi söyledi, demiş ve şunu ilâve etmiştir: Herbir insan başım elbisesi içine dönerek ağlıyor ve:

— Ben fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınıcıyım, diyordu. Yâhud da:

— Ben fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınıyorum, diyordu.

Buhârî dedi ki: Ve bana Halîfe ibn Hayyât müzâkerede şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Zura' tahdîs etti. Bize Saîd ibn Ebî Arûbe ve Mu'te-mir, babası Süleyman ibn Tarhân'dan; o da Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes, Peygamber(S)'den bu hadîsi tahdîs etmiş ve: Peygamber:

— "Fitnelerin şerrinden Allah 'a sığıma hâlde bulunuyorum" buyurdu, demiştir 42[42].

16- Peygamber(S)'İn: "Fitne doğu cihetindedir Kavli Babı

40-.......Bize Hişâm ibn Yûsuf, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) minberin yanında ayağa kalktı da (doğuyu işaret ederek iki kerre):

— "Fitne şu taraftadır, fitne şu taraftadır: Şeytânın boynuzu doğduğu yerdedir -yâhud: Güneşin boynuzu doğduğu yerdedir-" buyurmuştur.

41[41] Bu âyetin nuzûl sebebi bu kıssa olmuştur diye tefsirlerde zikrolunmuştur.

42[42] Başlığa uygunluğu "Biz fitnelerin şerrinden Allah'a sığınırız" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Duâlar'da da geçmişti. Peygamber'İn fitnelerden Allah'a sığınması, ümmetine öğretmek içindir. Bunun bâzı rivayetleri İlim ve Kusûf'ta da geçti.

Bu hadîste babasının kim olduğunu soran zât, Kisrâ'ya elçi olarak gönderilen Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî'dir. Müslim'in rivayetine göre, bu Abdullah, babasından başka bir babaya nisbet ve bir kavga ettikçe: "Fulân'in oğlu" dîye ayıplanirdı. Anası böyle bir suâl sorduğunu işitince: Senden daha fena bir evlâd görmedim. Ananın Câhiüyet günlerinde kadınların işlediği şeylerden birini işlemediğini nereden biliyordun? Ya ananı âlem nazarında rüsvây edeydin iyi mi olurdu? diye azarlamış. O da cevaben: Vallahi eğer beni zencî köleye ilhak etmiş olaydı, onu kabul ederdim! demiştir (Tecrîd Ter., I, 79).

41-.......BizeLeys, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, o: Rasûlullah (S) gündoğusu tarafına yönelmiş olduğu hâlde:

— "Dikkat edin! İyi biliniz ki, fitne işte bu taraftadır; şeytânın boynuzu doğduğu yerdedir!" buyururken işitmiştir 43[43].

42-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) zikretti ve:

— "Yâ Allah, Şam'ımızda bize bereket ihsan et! Yâ Allah, Ye-men'imizde bize bereket ihsan et!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, Necd'imizde de! diye niyaz ettiler. Rasûlullah:

— "Yâ Allah, bize Şam'ımızda bereket ihsan eyle! Yâ Allah, bize Yemen'imizde bereket ihsan eyle!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, Necd'imizde de! dediler.

İbn Umer dedi ki: Zannediyorum Rasûlullah, üçüncü defasında:

— "Zelzeleler ve fitneler işte oradadır. Şeytânın karn'ı (yânı hi-zib ve ümmeti) de orada çıkacaktır!" buyurdu 44[44].

43[43] Peygamber bu hadîslerde meydana gelecek fitnelerin, musibetlerin çıkış yerini, cihetini bildirmiştir. Peygamber'in vefatından sonra çıkan fitnelerin hepsi, doğu tarafından çıkmıştır. İlerideki fitnelerin çıkış yerleri de orası olacağını ifâde eder. "Şeytânın boynuzu" ta'bîri de temsilden İbarettir.

44[44] Bunun bir rivayeti Yağmur Duâsi'nda geçmişti. "Kam", bir asırda yaşayan insanların tabakası ma'nâsma geldiği gibi, içinde bir peygamber zuhur eden bir müddette yaşamış olanlara da, ilim ehlinden bir tabakaya da denir... Buna göre "Şeytânın karnı", şeytânın hizbi ve ümmeti demek olur. Nitekim Deccâl o havaliden, Irak cihetinden yıkacaktır, demişlerdir...

43-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: Bizim yanımıza Abdullah ibn Umer çıktı, biz de kendisinden bize (rahmet ve ruhsatı şâmil) güzel hadîs tahdîs etmesini ümîd ettik.

Saîd dedi ki: Bizden önce bir insan ona doğru ileri geçti de:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Bize fitnedeki kıtalden tahdîs et! Yüce Allah "Fitne kalmayıncaya, dîn de Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın... " (el-Bakara: 193; el-Enfâl; 39) buyuruyor, dedi.

Bunun üzerine İbn Umer (R):

— Sen fitne nedir bilir misin? Anan seni zayi' etsin! Muham-med (S) ancak müşriklerle mukaatele ederdi. Onların dînlerine girmek bir fitnedir. O'mın kıtali, sizin kıtaliniz gibi mülk, yânı iktidar üzerine değildi, dedi 45[45].

17- Denizin Dalgalanması Gibi Dalgalanacak Olan Fitne Babı

Ve Sufyân ibn Uyeyne, Halef ibnu Havşeb'den söyledi ki, selef, fitne inmesi sırasında İmru'u'l-Kays'ın söylediği şu beyitleri misâl edinip inşâd etmeyi severlerdi 46[46]:

el-Harhu evvelu mâ iekûnu fetiyyeten Tes'â bi-zînetihâ îi-kulli cehûii Hattâ izâ'ş-taalet ve şebbe dırâmuhâ Vellet azûzen gayre zâti haîîli Şemtâe yunkeru îevnuhâ ve îeğayyeret

---

45[45] Başlığa uygunluğu, içinde fitne bulunması yönündendîr.

Bunun bir rivayeti Tefsîr'de de geçmişti. O zât, âyetle fitnedeki kıtalin meş-rû'Iuğuna delîl getirmişti, ibn Umer gibi kıtalden çekinenleri redd vardı. İbn Umer verdiği cevâbla, fitne harbinin müslümânlar arasında olan iktidar ve me-liklik harbi olmadığını, fitne harbinin müşrik baskılarından kurtulmak için yapılan harb olduğunu anlatmış oluyor.

Âyetin ma'nâsı, fitne yânî şirk ve tefrika olmasın da dîn hep Allah için olsun, yalnız Allah'a boyun eğilip itaat edilsin. Hâlbuki "Allah katında dîn, islâm'dır". Bunlarda Tevhîd dîni olan İslâm'dan başka bir dîn bulunmasın, fitnenin başı olan şirk kalksın... Allah'ın kullarım başkalarına mahkûm tutan bâtıl dînler Hakk Dîn karşısında yıkılsın, hakk hâkim olsun da fitne ve mihnetle kimse hakk ma'bûddan başkasına itaat ve inkıyada sevk ve cebredilmesin... (Hakk Dîni, I, 698; III, 2403).

46[46] Buhârî bunu et-Târthu's-Sagîr "inde Abdullah ibn Muhammed el-Müsnîdî'den se-nedli olarak rivayet etmiştir. Bu İmru'u'1-Kays ibn Abis el-Kindî'dir. Bu beyitlerin Amr ibn Ma'dikerb'e âid olduğunu Ebû'l-Abbâs el-Muberred el-Kâmilfî't-TârîhÎnde, es-Suheylî de Ravdu'l-unffî TefsiriSîretiibn Hişâm 'mda kesin olarak belirtmişlerdir (Kastallânî).

Mekrûhaten li'ş-şemmi ve't-takbîli

(= Harb evvelinde her câhil erkek için zînetiyle koşan genç bir kız olur.

Nihayet ateşlendiği ve yanacak şeyleri yandığı zaman zevci olmayan bir koca karı olarak geri döner.

Ki siyah saçları beyazla karışmış, renkleri sevilmez koklamak ve öpmek için sevimsiz bir hâle değişmiştir.)

44-.......Bize Şakîk Ebû Vâil ibn Seleme tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Huzeyfe ibnu'î-Yemân'dan işittim, şöyle diyordu: Bizler Umer ibnu'l-Hattâb'm yanında oturuyorduk. Umer bir ara:

— Peygamber (S)'in fitne hakkındaki sözlerini hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu.

Huzeyfe:

— İnsanın ehli, malı, evlâdı, komşusu yüzünden uğrayacağı fitnelere namaz, sadaka, ma'rûf ile emr ve münkerden nehy amelleri keffâret eder, dedi.

Umer, Huzeyfe'ye:

— Benim senden sormak istediğim bunlar değildir, lâkin ben Pey-gamber(S)'in "Denizin dalgalanması gibi dalgalanacak" buyurduğu fitneyi soruyorum, dedi.

Huzeyfe, Umer'e:

— Yâ Emîra'l-Mü'minîn! O fitneden senin üzerinde bir korku yoktur. Çünkü muhakkak seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedi.

Umer, Huzeyfe 'ye'

— Kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe:

— Evet kırılacaktır, dedi. Umer:

— Demek ki, o takdîrde ebediyyen kilitlenmeyecek, dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben:

— Evet, dedim.

Şakîk dedi ki: Biz Huzeyfe'ye:

— Umer kapıyı biliyor muydu? diye sorduk. Huzeyfe:

— Evet, yarından evvel bu gece olduğunu bilmekte olduğum gibi (biliyordu). Bunun sebebi şudur: Ben ona öyle bir hadîs tahdîs ettim ki, onda yalan yanlış hiçbirşey yoktur, dedi.

Şakîk ibn Seleme el-Esedî: Huzeyfe'ye kendimiz "Kapı kimdir?" diye sormağa cesaret edemezdik de, Mesrûk ibnu'I-Ecda'a sormasını emrettik. Mesrûk, Huzeyfe'ye:

— Kapı kimdir? diye sordu.

O da:

— Umer'dir, dedi 47[47].

45-....... Bize Muhammed ibrm Ca'fer, Şerîk ibn Abdillah'tan; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den haber verdi ki, Ebû Mûsâ el-Eş'arı (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün bir ihtiyâcı için Medine bus-tânlarından bir bustâna doğru çıktı, ben de O'nun izi üzerinde arkasından çıktım. Peygamber bustânın içine girince, ben O'nun kapısı önünde oturdum ve kendi kendime: "Ben bugün kendisi bana emretmediği hâlde, muhakkak Peygamber'in kapıcısı olacağım" diye ahdettim.

Peygamber gidip ihtiyâcını yerine getirdi ve oradaki kuyunun ağzında örülmüş bileziğin üzerine oturdu ve (serinlemek için) iki baldırını açarak ayaklarını kuyunun içine doğru

47[47] Bu hadîsin birer rivayeti Namâz'da, Mevâkît bâbı'nda; Zekât'ta, Oruç'ta ve Nübüvvet Alâmetleri'nde de geçmişti. Oralarda da bildirildiği gibi Fitne, aslında imtihan ve denemedir ki, Türkçe'si sınama demektir. Hâlisi karışıktan belli olsun diye altını, gümüşü potada eritmeğe fitne dendiği gibi, İyiliği, kötülüğü belli olsun diye insana edilen her muameleye de fitne denilir. Bu lafzın ma'nâlan çoktur, hepsi de bu ma'nâdan dallanıp budaklanır.

Umer kapının kendi zâtı olduğunu bildiği hâlde, kendisinden sonra gelecek fitneden suâl etmesi, fitnenin azametini bildiği ve şayet tafsilâtını unutmuş-sa hatırlaması içindir. Kendi zamanında belki mukaddimeleri meydana çıkar diye korkuyormuş.

sarkıttı. Bu hâlde iken akabinde Ebû Bekr geldi de yanına girmek için izin istiyordu. Ben Ebû Bekr'e:

— Sen olduğun gibi burada dur da ben senin için izin isteyeyim, dedim.

Ebû Bekr durdu. Ben Peygamber'e gelip:

— Ey Allah'ın Peygamberi, Ebû Bekr yanına gelmeğe izin istiyor, dedim.

Peygamber:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele!" buyurdu.

Ebû Bekr girdi ve Peygamber'in sağ yanına gelip oturdu. O da baldırlarını açıp ayaklarını kuyunun içine doğru sarkıttı. Akabinde Umer geldi. Ben ona da:

— Olduğun yerde bekle de ben senin için izin alayım, dedim. Peygamber:

— "Umer'e izin ver ve onu da cennetle müjdele!" buyurdu. Akabinde Umer de gelip Peygamber'in sol tarafında oturdu. O

da baldırlarını açıp ayaklarını kuyuya sarkıttı. Bu suretle kuyunun bileziği doldu ve orada oturacak başka bir yer kalmadı. Sonra Usmân geldi. Ben ona da:

— Olduğun yerde dur da ben senin için izin alayım! dedim. Peygamber:

— "Usmân için de izin ver ve onu kendisine isabet edecek belâ ve imtihan ile beraber cennetle müjdele!" buyurdu.

Usmân da içeriye girdi ve onların yanında oturacak bir yer bulamadı da değişik bir yere çekildi ve nihayet.onların karşılarına gelip kuyunun bir tarafı üzerine oturdu. O da baldırlarım açtı, sonra ayak- larmı kuyunun içine sarkıttı.

Ebû Mûsâ dedi ki: Ben bu sırada bir kardeşim için temenni etmeye ve Allah'a onun da buraya gelmesini duâ etmeye başladım.

Saîd ibnu'l-Müseyyeb: Ben bu iki sahâbînin Peygamberdin beraberinde ve Usmân'ın yalnız oluşunu, onların kabirlerinin burada birleşmesi ve Usmân'ın da onlardan ayrı

olmasıyle te'vîl ettim, demiştir [48][48].

46-.......Süleyman ibn Mıhrân şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil Şakîk ibn Seleme'den işi:tim, o şöyle dedi: Usmân aleyhinde vuku' bulan fitne esnasında Halîfe'nin sevgili dostu olan Usâme'ye:

— Usmân'a gitsen de halk arasındaki fitneyi anlatarak gidermeye çalışsan! denilmişti.

Usâme cevaben:

— Şübhesiz ben Usnıân'a bu işleri fitne kapısı açmaksızın gizlice söylemişimdir ve o kapıyı açan ilk kişi ben olmam. Ben, Rasûlul-Iah'tan işittiğim bir sözden sonra, insanlardan iki kişi üzerine emîr olmasının ardından bir adama "Sen hayırlısın" diyecek değilim: Ra-sûlullah şöyle buyuruyordu: "Kıyamet gününde bir adam getirilir ve cehenneme atılır da cehennem, değirmen eşeğinin değirmen taşlarıy-le öğütmesi gibi onu öğütür. Bunun üzerine cehennem halkı onun başına toplanırlar da: Ey Fulân! Sen ma'rûfile emrediyor ve münkerden nehyediyor değil miydin? derler. O da: Evet ben ma'rûfile emrederdim de onu kendim yapmazdım ve yine ben münkerden nehyeder-dim de onu kendim işlerdim, der"[49][49].

18- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

[48][48] Başlığa uygunluğu "Usmân'a izin ver, onu da kendisine isabet edecek belâ ve imtihan ile beraber cennetle müjdele" sözünden alınır. Bu da denizin dalgalanması gibi olan fitneler topluluğundandır. Bunun için Peygamber belâyı ona tahsis etti. Umer üzerine cereyan edecek birşey zikretmedi. Çünkü Umer, Usmân'ın imtihanı gibi üzerine tasallut, imamlığın geri alınması isteği, haremine taarruz ve çirkin işlere nisbet gibi imtihan edilmedi. Bunun bir rivayeti, Ebû Bekr'İn fadlı bölümünde geçmişti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Fadâil'de getirmiştir.

[49][49] Başlığa uygunluğu Usâme'nin sözünden alınabilir. Bunun bir rivayeti Cehen-nem'in sıfati'nda geçti. Müslim de bunu, kitabının sonunda "Ma'rûfu emr bâ-bı"nda getirmiştir. Bu hadîs devlet adamlarıyle güzel muaşeret ve onlara karşı lütuf ile muamele edilmesi, halkın dileklerini tatlı dil ile tebliğ ve gizlice Öğüt ve-rilmesi hükümleri alınır...

47-.......Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun, Allah beni Cemel vak'ası günlerinde (daha önce Peygamber'den işitmiş olduğum) bir kelime ile menfaatlandırmıştır: Peygamber(S)'e Fars halkının Kisrâ Pervîz'in kızını kendilerine şehinşâh seçtikleri haberi ulaşınca:

— "Mukadderatını bir kadının eline veren kavim, asla felah bulmaz" buyurmuştu [50[50]].

48-.......Bize Ebû Meryem Abdullah ibnu Ziyâd.el-Esedî tahdîs edip şöyle dedi: Talha, ez-Zubeyr ve Âişe (R) Basra'ya doğru yürüdükleri zaman, Alî ibn Ebî Tâlib (R) Ammâr ibn Yâsir ile Hasen ibn Alî'yi (insanları seferber etmeleri için) yolladı. Onlar ikisi Kûfe'ye, bizim yanımıza geldiler (ve mescide girdiler). İkisi de minbere çıktılar. Alî'nin oğlu Hasen, minberin üzerinde üst tarafında oldu. Ammâr ise (minber üzerinde) Hasen'den daha aşağıda ayağa kalktı. Bizler ona doğru toplandık.

Ebû Meryem dedi ki: Ben Ammâr'dan şöyle derken işittim: — Âişe, Basra'ya doğru yürümüştür. Ve Allah'a yemîn ederim ki, Âişe elbette dünyâda ve âhirette sizin Peygamber'inizin zevcesi-dir. Lâkin Allah Tebâreke ve Taâlâ, Alî ibn Ebî Tâlib'e mi itaat ediyorsunuz yâhud da Âişe'ye mi itaat ediyorsunuz? diye belli etmek için, Âişe ile sizleri imtihan etmiştir [51[51]]

19- Bâb

[50[50]] Başlığa uygunluğu, Cemel günlerinin şiddetli bir fitne olması, vak'ası meşhur olup Alî ile Âişe arasında vâki' olması bakımındandır. Çünkü Âişe bunda bir deve üzerinde bulunduğu için bu isimle isimlendirilmiştir.

Mağâzî'nin sonunda geçen rivayet daha geniştir. Orada Ebû Bekre: Cemel vak'ası günlerinde cemel yaranma katılarak (Alî'ye karşı) onlarla birlikte harb etmeğe başladıktan sonra, daha önce Rasûlullah'tan işittiğim bir kelime ile Allah bana hayır ve menfâat ihsan buyurdu (da Cemel yaranma katılmadım).. demiş ve hadîsi nakletmiştir. Ebû Bekre, Kisrâ'nul kızı hadîsinden, Âişe'nin deve üzerinde bir asker birliği idare etmesine intikaal edip hareketini yeniden ta'yîn etmiş ve onlara katılmamıştır.
[51[51]] Bunun cfa başlığa uygunluğu, bundan Öncekinin uygunluğu gibidir...

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

49-.......Ammâr ibn Yâsir (R), Küfe minberi üzerinde ayağa kalktı da Âişe'yi ve onun (beraberindekilerle) Basra'ya doğru yürüyüşünü zikretti ve:

— Muhakkak ki Âişe, dünyâda da, âhirette de sîzin Peygamberiniz(S)'in zevcesidir. Lâkin o, kendisiyle imtihan olunduğunuz zâtlardan biridir, dedi 52[52].

50-.......Ben Ebû Vâü'den işittim, şöyle diyordu: Alî, Ammâr'ı, Küfe ehlinin Alî'nin mâiyyetinde harbe çıkmalarını hazırlamak üzere Küfe erilinin Alî'nin mâiyyetinde harbe çıkmalarını hazırlamak üzere sâ ile Ebû Mes'ûd girdiler ve:

— Biz senin İslâm'a girdiğinden beri bizim yanımızda bu işe sür'-atle girmenden daha sevimsiz bir işi yaptığını görmüş değiliz, dediler...

Ammâr da onlara:

— Ben de sizin İslâm'a girmenizden beri benim katımda bu işten geri durmanızdan daha sevimsiz bir iş yaptığınızı görmedim, dedi.

Ve Ebû Mes'ûd da Ammâr ile Ebû Musa'ya birer takım elbise giydirdi de sonra beraberce mescide gittiler.

51-.......Şakîk ibn Seleme şöyle demiştir: Ben Ebû Mes'ûd, Ebû Mûsâ ve Ammâr'ın beraberinde oturuyordum. Ebû Mes'ûd, Ammâr'a:

— Ben senden başka arkadaşlarından herbirine, isteseydim muhakkak şöyle derdim: Ben senin Peygamber'e sahâbîlik yaptığından beri benim nazarımda bu işe sür'atle girişinden daha ayıplı bir iş yaptığını görmedim! derdim, dedi.

52[52] Bu da bundan önceki hadîsin bir tarafıdır. Buhârî bunu getirmekle Ebû Meryem'in hadîsini kuvvetlendirmek istemiştir... (Aynî).

Ammâr da:

— Yâ Ebâ Mes'ûd! Ben de ne senin, ne de arkadaşlarının, Peygamber'e sahâbî olmanızdan beri benim nazarımda bu işten geri durmanızdan daha ayıplı bir iş yaptığınızı görmedim, dedi.

Bunun üzerine zengin hâlde bulunan Ebû Mes'ûd, hizmetçisine:

— Yâ Gulâm! İki takım elbise getir de onlardan bİFİni Ebû Mû-sâ'ya, diğerini de Ammâr'a ver! dedi ve onlara da:

— Bu yeni elbiseler içinde cumua namazına gidin, dedi 53[53].

20- Bâb:

"Allah bir kavme azâb indirince..."? 54[54]

52-.......İbnu Umer (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S): "Allah bir kavme azâb indirince, o kavim içinde bulunan (iyi, kötü) her ferde azâb isabet eder. Sonra (kıyamet gününde) herkes kendi amellerine göre dirilitirlirler" buyurdu 55[55]

53[53] Bunların da asıl başlığa bir fasıl gibi olan unvansız bâb'a fer'î bir ilgisi olduğu meydandadır. Kirmânî: Bu işte ağır davranmak nasıl ayıp olur? dedi. Ben de: Çünkü bu (geri kalmak) "Mü 'minler kardeştirler, kardeşlerinizin arasını iyüeş-tirin..." (el-Hucurât: 10) gereğinden geri kalmaktır, derim (Aynî).

54[54] "lzâ"nın cevâbı, hadîste zikredilen ile yetinildiği için hazfedilmiştir.

55[55] Yânî iyiler mükâfatlanır, kötüler cezalanıp azâb olunurlar. Dünyâda amelleri iyi olanlar, âhirette durumları iyi olur. Dünyâda amelleri kötü olanlar, âhirette kölü (jlurlar.

21- Peygamber(S)'İn Alî'nin Oğlu Hasen İçin: "Benim bu oğlum elbette bir seyyiddir. Umarım kit Allah bu oğlum sebebiyle müslümânlardan iki büyük fırkanın arasını ıslâh eder" Kavli Babı

53-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize İsrâîl Ebû Mûsâ el-Basrî tahdîs etti.

Sufyân şöyle dedi: Ben İsrail'e Kûfe'de kavuştum. O Küfe Kaa-dısı Abdullah ibn Şubrume'nin yanına gelmişti. Ona:

— Beni Küfe Emîri îsâ ibn Musa'nın huzuruna girdir de, ben ona va'z edeyim! dedi.

İbnu Şubrume, İsrâîl üzerine emîrden bir tehlike gelir diye korktu da bunu yapmadı.

İsrâîl şöyle dedi: Bize Hasen Basrî şöyle tahdîs etti: Alî'nin oğlu Hasen, Muâviye îbn Sufyân'a büyük birliklerle yürüdüğü zaman, Amr

ibnu'1-Âs, Muâviye'ye:

— Ben arkada olanları geri dönmedikçe,, geri dönüp kaçmayacak olan bir ordu görüyorum! dedi.

Muâviye, Amr'a:

- Babalan öldürülürse müslümânların zürriyetlerine bakmaya bana kim tekeffül eder? dedi. Anın

— Ben tekeffül ederim -yâhud: Muâviye: Nerede ve nasıl tekeffül olunacaktır? dedi.-

Bundan sonra Abdullah ibnu Âmir ile Abdurrahmân ibnu Se-mure -bunların ikisi de Kureyş'in Abduşşems oğulları'ndandir-:

— Biz Muâviye'ye kavuşur da ona barış istemesini söyleriz, dediler.

Hasen Basrî (geçen senedle) şöyle dedi: Yemîn olsun ki, ben Ebû Bekre(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) minberde hutbe yaparken torunu Hasen içeriye geldi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Şübhesiz benim bu oğlum bir seyyiddir (şeref sahibi bir efendidir). Umarım ki Allah bu oğlum sebebiyle müslümânlardan iki büyük fırkanın arasını ıslâh eder" buyurdu 56[56].

54-.......Amr ibnu Dînâr şöyle dedi: Bana Muhammed ibn Alî (ibn Hüseyn ibn Alî Ebû Ca'fer el-Bâkır) haber verdi ki, ona da Usâme ibn Zeyd'in himayesinde bulunan Harmele haber vermiştir.

Yine Amr ibnu Dînâr: Ben bu Harmele'yi görmüşümdür, demiştir. Harmele şöyle dedi: Usâme ibn Zeyd beni Medine'den Kûfe'ye, Alî'nin yanına gönderdi (de ondan mal istiyordu). Usâme, Harme-le'ye dedi ki:

— Alî senden şimdi soracak ve arkadaşın Usâme (Cemel ve Sıf-fîn vak'alarında) bana yardımdan niçin geri kaldı? diyecektir. Alî'ye şöyle de: Usâme sana şunu söylüyor: "Eğer sen arslanm ağzının içinde olaydın, ben muhakkak orada seninle beraber olmamı arzu ederdim.

Lâkin bu müslümânlarla kıtal öyle bir iştir ki, ben bunu doğru bulmam!"

Harmele dedi ki: Ben bu sözü getirip Alî'ye haber verdim. Fakat Alî ona hiçbir mal vermedi.

Harmele dedi ki: Ben akabinde Abdullah ibn Ca'fer'in oğulları Hasen ve Hüseyin'in yanına gittim de onlar beni binek deveme kadar yüklediler, dedi 57[57].

22- Bâb: Bir İnsan Bir Kavmin Yanında Birşey Söyler De Sonra Onların Yanından Çıkar Ve Söylediğinin Zıddını Söylerse?

56[56] Başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunun birer rivayetini Hasen ibn Alî'nin faziletlerinde ve Peygamberlik Alâmetleri'nde de getirmiştir. Orada da bâzı açıklamalar verilmişti..

57[57] Başlığa uygunluğu "Akabinde ben Abdullah ibn Ca'fer'in oğullan Hasen ve Hüseyin'in yanına gittim" sözlerinden alınabilir. Çünkü bu sözde Hasen'in cömertliği ve seyyidliğîne bir delâlet vardır. Zîrâ cömerdin seyyid olması sâlih olur... (Aynî).

55-.......Nâfi' şöyle demiştir: Medîne ahâlîsi,Yezîd ibnMuâviye'nin bey'atinden çıktıkları zaman İbn Umer kendine hass cemâatini ve oğullarını topladı da onlara hitaben şöyle dedi:

— Ben Peygamber(S)'den işittim: "Verdiği sözünde durmayıp cayan gaddar herbir kişi için kıyamet gününde bir bayrak dikilir" bu-yuruyordu. Ve şübhesiz bizler bu adama (yânî Muâviye'nin oğlu Yezîd'e) Allah'ın ve Rasûlü'nün bey'at emri üzere bey'at etmişizdir. Ve ben bir adama Allah'ın ve Rasûlü'nün bey'at emri üzere bey'at edilip de sonra o adam için kıtal bayrağı dikilmesinden daha büyük bir gadr ve sözünden cayma bilmiyorum. Ve yine ben sizden hiçbir kimseyi Yezîd'in bey'atinden çıkıp da bu işte başka bir kimseye bey'at ettiğini bilmiyorum. Şayet böyle birşey olmuşsa, onunla benim aramda muhakkak bir kesici ve ayırıcı olmuş olur! dedi 58[58].

56-......Ebû'l-Minhâl Seyyar ibn Selâme şöyle dedi: (Ebû Sufyân'ın oğlu) Abdullah ibnu Ziyâd ve Mervân ibnu'l-Hakem Şam'da hâkim oldukları, Abdullah ibnu'z-Zubeyr de Mekke'de hilâfet üzerine hareket ettiği, Basra'da da Kurrâ (yânî Haricîler) yine hilâfete karşı isyan ettikleri zaman, ben babam Selâme er-Riyâhî ile beraber Ebû Berze el-Eslemî(R)'nin yanına gittik, nihayet evinde huzuruna girdik. O kendisine âid olan kamıştan yapılmış yüksek bir odanın gölgesinde oturuyordu. Biz onun yanma oturduk ve babam ondan hadîs tahdîs etmesini istedi de:

— Yâ Ebâ Berzete! İnsanların içine düştükleri hâli görmez misin? dedi.

Onun ilk konuştuğunu işittiğim söz şudur:

— Şübhesiz benim Allah katında sevâb istediğim birşey şudur: Ben Kureyş'ten birtakım kabilelere Öfkelendim: Şübhesiz sizler, ey Arab topluluğu; sizler bilmekte olduğunuz şu

---

58[58] Başlığa uygunluğu gaybette, huzurunda söylenenin aksini söylemenin bir nevi' gadr olması bakımındandır. Hadîsin bir rivayeti Cizye'de geçmişti. Müslim de bunu Mağâzî'de getirmiştir. Bu hadîste kendisi lehine bey'at yapılmış olan imâma itaat vucûbu ve onun aleyhine çıkıştan men' hükmü ve o imâm cevr etse bile fâsıklığı sebebiyle bey'ati çözülmiyeceği hükmü vardır.

Yezîd, Medîneliler'in kendisinin bey'atini reddettikleri haberi ulaşınca, onlar için Müslim ibn Ukbe el-Murrî maiyyetinde bir ordu hazırladı ve ona, Medîne-liler'e üç kerre dönmelerini, yoksa kendileriyle harb edeceğini bildirmesini emretti, sonunda gâlib gelince Medîne'yi orduya mübâh kıldı (Kastallânî).

zillet, azlık, sapıklık hâli üzere idiniz. Muhakkak ki, Allah sizleri îslâm Dîni ile ve Muhammed (S) ile kurtardı, nihayet sizler görmekte olduğunuz şu izzet, çokluk ve hidâyete ulaştınız. Ve şu dünyâ sizin aranızı ifsâd edip bozdu. Ve şu Şam'da bulunan adam (yânî Mervân ibnu'l-Hakem) vallahi eğer mukaatele ederse muhakkak dünyâ üzerine harb eder. Şu sizlerin arasında bulunan kimseler (yânî Basra kurrası olan Haricîler) vallahi mukaatele ederlerse muhakkak dünyâ üzerine mukaatele ederler. Şu Mekke'de bulunan kimse (yânî Abdullah ibnu'z-Zubeyr) de vallahi ancak dünyâ üzerine mukaatele eder! dedim 59[59].

57-.......Huzeyfe ibrtu'l-Yemân (R): Bugün zamanımız münafıkları, Peygamber (S) zamanındaki münafıklardan daha şerirdirler. Çünkü saadet asnndaki münafıklar nifaklarını gizlerlerdi. Bugünküler ise bütün bütün açığa vuruyorlar, demiştir.

58-.......Yine Huzeyfe (R): Nifak, Peygamber (S) zamanında mevcûd idi. Bugün ise nifak îmândan sonra küfürdür, demiştir 60[60].

23- Bâb:

59[59] Başlığa uygunluğu, Ebû Berze'nin ayıpladığı kimseler zahirde dîn işini yerine getirmek ve hakka yardım etmek için mukaatele etmeyi izhâr ediyorlar, bâtında ise ancak dünyâ için mukaatele ediyorlar olması bakımındandır (Aynî).

60[60] Nifak, kişinin diliyle îmân açıklayıp, gönlünde küfrü saklamasıdır. Huzeyfe'-nin bildirdiği gibi, nifak ile sıfatlanan münafıklar, saadet asrında Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûTun başkanlığı altında teşekkül etmiş habîs bir zümre idi. Bunlar îmân ile küfür arasında bir nifak perdesine bürünerek hayâtlarını korumuşlardı. Fakat saadet asrı geçtikten sonra, îmân ile küfür arasında bir nifak merhalesi kalmamıştır. Çünkü bir müslümân gönlünde küfrü gizlemekle mürted olur. Bâzı âlimler de Huzeyfe hadîsini şöyle te'vîl etmişlerdir. Saadet asrında münafıklar harb gibi içtimaî birliği gerektiren her işte yan çizerlerdi. Fakat görünüşte îmân izhâr ettiklerinden Peygamber bunların Uhud, Tebûk seferlerindeki döneklikleri gibi birçok bozguncu hareketlerine rağmen, ceza ta'yîn etmezdi.... Hu-zeyfe'nin dediği gibi,bilâhare İslâm Dîni tamâmiyle kuvvet kazanınca, artık îmân ile küfür arasında bir ayırıcı sınır olan nifak maskesi atılmış "Ke lâ teferrakû = Birbirinizden ayrılmayınız" (Âlu îmrân: 103) düstûruna göre bozgunculuk, îmândan sonra işlenen bir isyan, bir küfür olarak görülmüştür ki, cezası tenkildir.

'Kabirlerde olanlar (diriler tarafından) gıbta edilmedikçe kıyamet kopmaz".

59-....... Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o dael-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hayâttaki bir kişi, kabirdeki bir adamın yanından geçerken: 'Keski şu ölünün yerinde ben olaydım' diye ölüm temenni etmedikçe kıyamet kopmaz" buyurmuştur 61[61]

24- Zamanın (İlk Hâlinden) Değiştirilmesi, Nihayet Putlara İbâdet Etmeleri Babı

60-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle dedi: Bana Ebû Hureyre (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Devs kabilesi kadınlarının kıçları (tekrar) Zu'l-Halasaputhânesinin etrafında (tavaf ederek) çalkalanmadıkça, kıyamet kopmaz" buyurmuştur.

"Zu'l-Halasa", Devs kabilesinin Câhiliyet devrinde ibâdet ede-geldikleri bir puttur 62[62].

61-....... Bana Süleyman itgı Bilâl, Sevr'den; o da Ebû'1-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den

61[61] Bunun sebebi şudur: Belâ ve şiddet o kadar şiddetli olur ki, musibetlerin en büyüğü olan ölüm bile kişiye daha hafif gelir de i'tikaadmda iki musibetin hafifini temenni eder. Bu, fitnelerin zuhuru, bâtılın ve bâtıl ehlinin galebesi ile dînin gitmesi korkusu ve ma'siyetlerin meydana gelmesi zamanıdır...

Yânî dîninden vazgeçirmek ve vatandan çıkarmak gibi, insanları azaba uğratacak belâ ve mihnet, ölümden daha ağırdır. Ölümü temennî ettiren hâl, ölümden daha ağırdır. "Fitne ölümden daha beterdir"; "Fitne öldürmekten daha büyüktür" (el-Bakara: 191, 217).

62[62] Devs, Ebû Hureyre'nin kabîlesidir. Zu'l-Halasa onların putu idi.

Zu'l-Halasa, Yemen'de bir puthânenin veya onun içinde bulunan bir putun ismidir. Buna Yemen Ka'besi denilirdi. Asıl Ka'be'ye de "Ka'betu'ş-Şâmiyye" denilirdi. "Halasa" kelimesi "Hâlis" ismi failinin cem'idir. Gûyâ orada tavaf ve İbâdet edenler, hâlis ve temiz olurlarmış da onun için böyle isimlendirilmiştir. Rasûlullah, Yemen'deki bu put evini Cerîr ibn Abdillah kumandasında yüzelli kişilik süvari göndererek yıktırıp yok ettirmişti. Bu vak'ayı Cerîr bizzat tafsîlâtiyle anlatır: Müslim Ter., Fadâilu's-Sahâbe, Cerîr'in faziletlerinden bir bâb, VII, 399-400.

İbnlBattâl şöyle dedi: Bu hadîs ve benzerlerinden murâd, dînin bütün yeryüzünde tamamen kesilip hiçbir eseri kalmayacak demek değildir. Çünkü İslâm Dîni'nin kıyamete kadar bakî kalacağı sabittir. Ancak dîn zayıflayıp başladığı gibi garîbliğe dönecektir (Kastallânî).

tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Kah-tan oğullarından bir adam çıkıp insanları asâsiyle sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmayacaktır" buyurmuştur 63[63].

25- (Hicaz Arazîsinde) Ateş Çıkması Babı

Enes ibn Mâlik de: Peygamber (S):

"Kıyamet alâmetlerinin ilki, doğudan çıkıp da insanları batıya doğru sürüp toplayacak olan bir ateştir" buyurdu, demiştir 64[64].

62-....... Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Bana Ebû Hureyre (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Hicaz Ar-zı'nda bir ateş çıkmadıkça kıyamet kopmayacakttr. Öyle bir ateş ki, Busrâ'daki develerin boyunlarını ziyâlandıracaktır" 65[65].

63-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Furat (nehrinin suyu çekilerek) kıymetli altın hazînesini açıklaması zamanı yaklaşıyor. Her kim o zaman orada hazır bulunursa, ondan birşey almasın!"

63[63] Başlığa uygunluğu, Kahtân'dan çıkacak bir adamın insanları sevketmesi, ancak zamanın değiştirilmesi ve İslâm hâllerinin tebdilinde olması bakımındandır. Çünkü bu adam, Allah'ın hilâfeti kendilerinde kıldığı şerefli kimseler topluluğundan ve Peygamber kabîlesindtn değildir. Bu adam gayrı meşru bir gasbla idareyi ele alıp insanları zorbalıkla ve hiçbir hürriyet tanımayarak sevk ve idare edecektir ki, bu şekilde idare, fitnelerin en şiddetli olanlarmdandır.

64[64] Bu Enes hadîsi, Hicret Bâbı'mn sonlarında Humeyd yolundan, Abdullah ibn Selâm'm İslâm'ı hakkında ulaştırılmış olarak geçmişti. Bir rivayeti de Nübüvvet Alâmetleri'nde geçmişti.

65[65] Busrâ, Suriye'deki Harran kasabasıdır. Vaktiyle Doğu Roma İmparatorluğu'-nun ma'mür bir şehri ve Hnstiyanlığın dînî merkezlerinden biri idi. İslâm Âle-mİ'nin Rûmlar'la ve Hrıstiyanlık'la ilk siyâsî ve askerî çatışması, Busrâ'da olduğundan, hadîste ve İslâm târihinde çok zikrolunur.

Sarihlerin ve tarihçilerin bir kısmı, hicrî 654 yılında bir volkan patlamasıy-le birlikte meydana gelen büyük ateşin, Peygamberin bu hadîsinde haber verdiği ateş olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Buna göre, Peygamber'in yedi asır önce haber verdiği bu tabiat hâdisesi, haber verildiği gibi tahakkuk etmiştir ki, şübhesiz bu peygamberliğinin doğruluğunun en canlı şâhidlerinden birisidir. Bâzıları da bunun, kıyamete yakın büyük alâmetlerden olup, o zaman meydana gelecektir diye anlamak istemişlerdir.

Ukbe şöyle dedi: Ve bize Ubeydullah tahdîs etti: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den geçen hadîsin benzerini tahdîs etti. Ancak burada "Furat altın bir dağ açıklayacaktır" demiştir 66[66].

26- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gihidir.)

64-....... Bize Ma'bed tahdîs edip şöyle dedi: Ben Harise ibnu Vehb(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben RasûluIlah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Sadakalarınızı veriniz. Zîrâ insanlar üzerine ileride öyle bir zaman gelecek ki, o sırada kişi, sadakasıyle dolaşır da onu kabul edecek bir kimse bulamaz".

Müsedded: Harise, Ubeydullah ibn Umer'in ana-bir erkek kardeşidir, dedi.

Müsedded'in bu sözünü Ebû Abdillah el-Buhârî söyledi 67[67].

65-....... Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"İki büyük ordu birbiriyle harb etmedikçe kıyamet kopmaya-caktır. Bu iki camianın ikisi de bir iddiada oldukları hâlde, aralarında büyük bir harb olacaktır. Otuza yakın yalancı

66[66] Furât, Erzurum dağlarından doğup Küçük Asya kıt'asmm birçok yerlerim dolaştıktan sonra Basra Körfezi'ne dökülen en büyük ırmaklardan birisidir. Furât, birçok vesilelerle Rasülullah'm hadîslerinde geçer. Hilkatten beri akan bu muazzam nehrin bu uzun mecrasında kimbilir ne hazîneler saklıdır! Rasûlullah "Nehir kuruyarak kıymetli altın hazînesini açıklaması zamanı yaklaşıyor" buyurmakla, bu büyük hâdisenin kıyamet alâmetlerinden olduğunu, dünyânın ömrü sona ereceği günlerin yaklaşmakta olduğunun alâmeti bulunduğunu haber vermiş oluyor...

67[67] Bunun bir rivayeti Zekât'ta, "Sadaka vermeyi teşvîk bâbi"nda daha geniş olarak geçmişti. Zekât kabul edecek kimse bulamamak, İktisâdı değerlerin alt-üst olduğu, maddeye ihtiyâcın kalmadığı, kıyamet alâmetlerinin başladığı zamanlardır.

Bundan sonraki hadîs daha tafsîllidir.

mel'ûn Deccâller türemedikçe kıyamet kopmayacaktır. Bu Deccâl'lerin hepsi: 'Ben Al-lah'ın Rasûlü'yüm! iddiasında bulunacaktır. Yine (hakîkî âlimlerin vefâtıyle) İslâmî ilimler inkıraza uğramadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zaman tekaarub edip gece-gündüz bir olmadıkça, fitneler zuhur etmedikçe, here yânı adam öldürme vak'aları çoğalmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Yine aranızda mal çoğalıp sel gibi akmadıkça, hattâ mal o derece çoğalacak ki, mal sahibi malının zekâtını kim kabul eder diye endişelenecek, hattâ mal sahibi bâzı kimselere zekât vermek isteyecek, fakat zekât arzettişi kimse 'Benim zekâta ihtiyâcım yok' diyecek; işte bunlar olmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Yine halk yüksek binalar yapmak yarışına çıkmadıkça ve bir kimse ölen bir kimsenin kabri yanından geçerken 'Keski bunun yerinde ben olaydım!' diye ölümü temenni etmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Yine böyle güneş batı tarafından doğup insanlar bu (âdete aykırı) hâdiseyi görünce toptan îmân edecekler. Fakat 'Bu îmân, evvelce îmân etmemiş olan yâ-hud îmânında hayır ve fazilet kazanmayan kimselerin îmânları kendilerine fayda vermeyeceği bir zamandır' 68[68].

Muhakkak ki kıyamet şübhesiz kopacaktır. Hem de (alım-satım için) satıcı ile alıcı aralarında elbise açacaklar da satış-alış tamam olmadan ansızın kıyamet kopacak da, o elbisenin dürülmesi mümkin olmayacaktır. Yine muhakkak kıyamet kopacaktır. Hem de sağmal devesinin sütünü sağıp gelen kişiye sütü içmek nasîb olmayacak, hem de kişi havuzunu sıvayıp ta'mîr edecek, fakat kıyamet ansızın kopacak da havuzun suyunu kullanmak nasîb olmayacak. Kıyamet muhakkak kopacak, hem de yemek yemekte olan kişi lokmasını ağzına götürecek, kıyamet ansızın kopacak da o lokmayı yemek nasîb olmayacak" 69[69].

68[68] Hadîs içinde îmânın fayda vermeyeceği zamanı bildiren bu ifâdenin tamâmı şöyledir: ' 'Onlar hâlâ kendilerine ille azâb meleklerinin gelmesini yâhud Rabb 'leri-nin gelmesini veya Rabb'inin âyetlerinden birinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabb 'inin âyetlerinden biri geldiği gün, daha evvelden îmân etmiş veya îmânında bir hayır kazanmış olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmânı asla fayda vermez..." (el-En'&m: 158).

69[69] Bu sayılan şeylerin hepsi kıyametin kopmasından Önce meydana gelecek alâmetlerdir. Bunlar kıyametin kopmasının yaklaştığına delâlet ve işaret ederler. Son taraftaki alâmetler ise kıyametin ansızın kopacağını gösterir. Bunların en sür'at-lisi ise lokmanın ağıza kaldırılıp yutulmamasıdır.

27- Deccâlin Zikri Babı

66-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle dedi: Mugîre ibn Şu'be (R) bana şöyle dedi: Hiçbir kimse benim sorduğum kadar Peygamber(S)'e Deccâl'den sormamıştır. Peygamber (S) bana:

— "Deccâl sana zarar vermiyecektir" buyurdu. Ben:

— (Yâ Rasûlallah, ondan korku vardır.) Çünkü insanlar onun beraberinde ekmek dağı ve su nehri vardır diye söylüyorlar! dedim.

Rasûlullah:

— "Mü'minlerin sapıtmasına sebeb olacak bu nevi'den birşey yapmak Allah üzerine pek kolaydır" buyurdu 70[70],

67-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den: Zannediyorum ki, o da Peygamber(S)'den: "Deccâl'in sol gözü şaşıdır, sanki onun gözü, emsalinden dışa doğru fırlamış üzüm tanesi gibidir" buyurduğunu tahdîs etti.

68-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Deccâl gelecek, nihayet Medine'nin bir tarafına inecek. Sonra Medine üç kerre sallanacak da orada bulunan her kâfir ve münafık ona doğru çıkıp gidecek" 71[71].

70[70] Bunu Müslim de Fiten'de (rakam: 114 "2939") getirmiştir.

Kaadi Iyâd dedi ki: Bunun ma'nâsı şudur: O, Allah'a göre, onun elinde halk ettiği şeyleri mü'minleri delâlete düşürücü ve kalblerini şübheye sokucu kılmaktan hakirdir. Fakat Allah'ın ona o şeyleri yaptırması, ancak îmânlılann îmânlarının artması, kâfir, münafık ve benzerlerinin aleyhine de hüccet sabit olması içindir...

71[71] Bu hadîslerin birer rivayeti Hacc Kitâbı'nm sonunda Medine'nin faziletleri bâbı'nda da geçmişti.

Kaadı Iyâd dedi ki: Bu hadîsler Deccâl'in varlığının sahîhliği hakkındaki Ehli Sünnet mezhebi lehine hüccettir. O aynı ile bir şahıstır ki, Allah onunla kullarını imtihan edecektir. Ve onu ilâhî mukadderattan olan bâzı şeyleri yapmağa muktedir kılacaktır... Ve "Allah, îmân edenlere dünyâ hayâtında da, âhi-rette de o sabit söz indînde sebat ihsan eder. Allah zâlimleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar" (İbrâhîm: 27). Sünnet ehlinin bütün muhaddîsler, fakîhler ve mütefekkirlerin mezhebi işte budur... (Nevevî) (Müslim Ter., VIII, 471).

69-.......Biz Sa'd ibn îbrâhîm, babası İbrahim'den; o da Ebû Bekre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Medine'ye Mesih Deccâl'in (değil kendisi) korkusu (bile) giremiyecektir. O fitne günlerinde Medine'nin yedi kapısı olacak, herbir kapıda (muhafız) iki melek bulunacaktır''.

Dedi ki: Ve bize îbnu îshâk, Salih ibn İbrahim'den; o da babasından söyledi ki, o şöyle demiştir: Ben Basra'ya geldim, Ebû Bekre bana: Ben Peygamber (S)'den bu hadîsi işittim, dedi 72[72].

70-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) insanlar içinde hutbe için ayağa kalktı da lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı sena etti. Sonra DeccâTi zikredip şöyle buyurdu: "Ben sizleri kat't olarak ondan korkutuyorum. Peygamberlerden herbir peygamber, ümmetini muhakkak Deccâl'den inzâr edip korkutmuştur. Lâkin ben sizlere onun hakkında hiçbir peygamberin bilsinler diye kendi kavmine söylemediği bir vasfını söyleyeceğim: Deccâl şaşıdır (kötü kılavuzdur), Allah ise şaşı değildir!" 73[73].

71-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da Sâlim'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Ben bir defasında uyumuştum. (Ru'yâm-da) Ka'be'yi tavaf ediyordum. O sırada esmer, salıverilmiş düz saçlı bir kişi gördüm. Başı su döküyordu yâhud su akıtıyordu. Ben orada-kilere:

— Bu kimdir? diye sordum. Onlar:

— Meryem'in oğlu'dur, dediler.

72[72] Deccâl, zamanın âhirinde meydana çıkıp peygamberlik veya ulûhiyet iddia edecek bir yalancı olarak ta'rif edilmiş ve mePûn ma'nâsma "Mesîh" ile vasıflan-mışsa da, bir hadîste "o^U-a OLijii ^ J ö£ş = Zamanın âhirinde birçok Dec-câller olacaktır" buyurulduğu ve sarihler "Deccâlun" lafzını "Kezzâbün" ve "Mumerrihûn" ile tefsîr ettiklerinden, Deccâl'in bir değil, nice yalancı ve yaldızcı makûlesi insanlar olduğu ve bunların dünyâ târihinin son zamanlarında çokça görüleceği anlaşılır.

Bu hadîslerin birer rivayeti Medine'nin faziletleri bölümünde de geçmişti.
73[73] Yânî Deccâl'İn gözü sakattır, insanları eğri yola da'vet eder, Allah ise Hâdî'-dir, İnsanları dâima doğru yola irşâd eyler.

Sonra ben ona yönelmek üzere ilerledim. Bu sırada bir de kırmızı yüzlü, uzun boylu, başı kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat, börtlek, sanki salkımındaki emsalinden dışan çıkmış iri bir üzüm tanesi gibi bir adam gördüm. (Onun kim olduğunu sordum.)

— Bu Deccâl'dir, dediler.

Ona benzerlikçe insanların en yakını İbnu Katan'dır ki, bu zât Huzâa kabilesinden bir adamdı" 74[74].

72-.......Âişe (R): Ben Rasûlullah(S)'tan namazı içinde Deccâl fitnesinden Allah'a sığınırken işittim, demiştir 75[75].

73-.......Bana babam Usmân,Şu'be'den; o da Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Rıb'î'den; o da Huzeyfe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) Deccâl hakkında: "Deccâl'İn beraberinde bir su ve bir ateş bulunacaktır. Fakat onun ateşi soğuk bir sudur, onun suyu ise yakıcı bir ateştir" buyurmuştur.

Ebû Mes'ûd (Ukbe ibn Âmir el-Bedrî - R): Ben de bu hadîsi Ra-sûIuIlah(S)'tan işittim, demiştir 76[76].

74[74] Bunun bir rivayeti Ta'bîr'de, "Ru'yâda Ka'be'yi tavaf etmek bâbi"nda da geçmiş ve bâzı açıklama orada verilmişti. Hadîsteki İbnu Katan'in adı Buhârî'nin Sahth'inde ez-Zuhrî'den rivayetine göre Abduluzzâ'dır ve Huzâa kabilesinden olup İslâm Dîni'nin zuhurundan evvel ölmüştür. Abduluzzâ'nm anası Huvey-lid kızı Hâle'dir. Bu sebeble Hadîce, İbn Katan'm teyzesi oluyor.

75[75] Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'nm sonunda "Selâm'dan önce duâ bâbı"nda uzunca bir metinle geçmişti. "Fi's-salât = Namazda" demekle, vakıa namazın hangi rüknünde bu duanın okunduğu kat'î olarak bilinmiş olmazsa da, duanın yeri namazın sonunda teşehhüdden sonra ve selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karinelerden başka bâzı haberler ile de sabit oluyor. Nitekim ibn Mes'-ûd'un rivayetinin sonunda "ıııU sııiı ^ jİJJ — Teşehhüdden sonra dilediği

duayı seçer' buyurulmuştur...

Oradaki duanın metni şöyle İdi: "Allâhumme innieûzu bike min azâbVl-kabri. Ve eûzu bike min fitnetVl-MesîhVd-Deccâli ve eûzu bike min fitnetVl-mahya ve'l-memâti. Allâhumme innî eûzu bike mine'l-me'semi ve'l-mağrami

(= Yâ Allah! Ben kabir azabından Sana sığınırım ve Mesîh Deccâl'İn fitnesinden de Sana sığınırım. Hayât ve memat fitnelerinden de Sana sığınırım. Yâ Allah! Ben günâhtan ve borçtan da Sana sığınırım)/" (Tecrîd Ter., II, 710-714 "460").

76[76] Hadîste bildirilen su ile ateş, belki de hakîkate hamlolunmayıp cennet ile cehennemin birer remzi

74-....... Bize Şu'be, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ümmetini sakat gözlü ve pek yalancı olan Deccâl'den sakındırmadık hiçbir peygamber gönderilmedi. Haberiniz olsun ki, o sakat gözlüdür; Rabb'iniz ise sakat gözlü değildir. Şübhesiz Deccâl'in iki gözünün arasında 'Kâfir' yazılmıştır".

Bu konuda Ebû Hureyre ile İbn Abbâs'ın da Peygamber'den rivayet ettikleri hadîsleri vardır [77][77].

28- Bâb: Medine'ye Deccâl Giremez

75-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gün bizlere Deccâl'den uzun bir hadîs tahdîs etti. O'nun bize tahdîs ettiği hadîs içinde şöyle buyurdu: "Deccâl (Medîne'ye de) gelecektir. Fakat Medine kapılarından içeriye girmek ona haram kılınmıştır. Yalnız Medine etrafındaki bâzı çorak ve çakıllı arazîye inecektir. O gün Medine halkının en hayırlı birstmâsı, yâhud insanların hayırlılarından birisi, Deccâl'e karşı çıkar ve:

— Ben şehâdet ederim ki, muhakkak sen, Rasûlullah'ın bize haber verdiği Deccâl'sin! der.

---

olacaktır. Yânî Deccâl, cennet ile cehennemi temsil eden birtakım hârikalar gösterecektir. Bu da Yüce Allah'ın kullarını imtihan ettiği fitnelerden birisidir. Fakat Allah müteakiben hakkı izhâr ve bâtılı ibtâl edecektir. Sonra onun kötülüklerini açıklayacak ve halka onun aczini gösterecektir.

[77][77] Bu hadîslerde Deccâl'in sıfatı olan "A 'veru" kelimesi "Aver" kökünden yapılmış bir sıfattır. "Aver" bir gözün hissi, yânî görme kuvveti zail olmaktır. Murâd bir gözü olmaktır. "A'veru" sıfatı şu ma'nâlara da gelmektedir:

a. Kötü ve kemter nesne.

b. Şu korkak ve zaîf şahsa denir ki, haddizatında hayırsız ve faydasız olduğundan ne bir hayır ve menfaat semtine delîl olur ve ne de bir kimse onun tarafına bir delâlet eder ki, cemâd kabilinden olmuş olur.

c. Mahareti olmayan bed-delâlet kılavuza denir.. (Kaamûs Ter.)

Bu hadîslerin bâzı rivayetleri Peygamberler Kitâbi'nda geçti. Bunların birçok rivayetlerini de Müslim, Fitneler ve Saat Alâmetleri Kitâbi'nda getirmiştir.

Bunun üzerine Deccâl, başındaki şekaavet ehline:

— Şimdi ben bu adamı öldürür, sonra diriltirsem, benim (ulûhi-yet) iddiası işinde şübhe eder misiniz? diye sorar.

Onlar da:

— Hayır şübhe etmeyiz, derler.

Deccâl hemen o adamı öldürür, sonra da diriltir. Ve diriltir diriltmez o adam:

— Vallahi benim, senin Deccâl olduğun hakkındaki şimdiki kanâatim, bundan evvelki îmânımdan daha kuvvetlidir, der.

Bu defa Deccâl bu adamı tekrar öldürmek ister, fakat bir daha ona musallat edilmez (yânî onu öldürmeye muktedir olamaz)" 78[78].

76-.......Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S): "Medine'nin kapıları ve giriş yerleri üzerinde birtakım (koruyucu) melekler vardır. Medine'ye tâûn da, Deccâl de giremez" buyurdu, demiştir 79[79].

77-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Peygamber (S): "Medine'ye de Deccâl gelecek ve birçok meleklerin onu korumakta olduklarını bulacak da, artık ona Deccâl giremiyecek; inşâaltah tâûn da giremiyecek" buyurmuştur 80[80].

78[78] Müslim'in Sahîh'inde Deccâl'e karşı çıkacak bu yüksek iradeli zâtın Hızır olduğu bildirilmiştir. Ma'mer de Cami'inde: Deccâl'e karşı çıkan zâtın Hızır olduğu bize baliğ oldu, demiştir. Hızır'ın ölüp dirildikten sonra: Vallahi senin Deccâl olduğun hakkındaki şimdiki kanâatim daha kuvvetlidir, demesi, Rasûlullah'ın Deccâl'in şekaavet alâmetlerinden olarak ölüleri diriltmek hususunu da haber vermiş olmasındandır. Bu hârikaların bir zaman için imtihan olarak DeccâP-den meydana gelmesi, ilâhî takdirin eseridir.

Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'nın sonunda "Medîne Haremi'nin kapılarından bir bâb"da da geçmişti.

79[79] Bunun da bir rivayeti yine Hacc Kitâbı'nın sonunda geçmişti.

80[80] Bunun da bir rivayeti hem Hacc Kitâbı'nın sonunda, hem de Tıbb'da geçmişti. "Inşâatlah" istisnası, teberrük içindir, her ikisinin de girmiyeceğine şâmil olur denildi. Bir de bu istisna ta'lîk içindir, Deccâl'in girmiyeceğine hass olur, tâû-nun Medine'ye girmesi caiz olur, denildi... (Kastallânî)

29- Ye'cûc Ve Me'cûc Babı

78-....... Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb, Urve ibnu'z-Zubeyr'e, Ebû Sufyân'ın kızı ümmü Habîbe'den; o da Cahş kızı Zeyneb(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) bir gün korku ile Zeyneb'in yanına girerek:

— "Lâ ilahe illeHlah! Vukû'u yaklaşan bir şerrden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye 'cûc ve Me'cûc'un şeddinde şunun gibi bir delik açıldı" buyurdu da, baş parmağı ile ona yakın olan şehâdet parmağını halkaladı.

Zeyneb bintu Cahş dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! İçimizde bu kadar iyi kimseler varken biz helak olur muyuz? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Evet, fısk vefucûr, zina ve ma'siyet çoğaldığı zaman (helak olursunuz)" diye cevâb verdi 81[81].

79-....... Bize Adullah ibn Tâvûs, babası Tâvûs'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Redm, Ye'cûcveMe'-cûc şeddi şunun gibi açıldı" buyurmuştur.

Râvî Vuheyb ibn Hâlid, Peygamber'in "Şunun gibi" işaretini göstermek için baş parmağın sırtının bir tarafını, şehâdet parmağının iki boğumu arasına koymak ve şehâdet parmağının bir tarafını da onun üzerine koymak suretiyle "Doksan" işareti yapmıştır

81[81] Buhârî bu hadîsi burada iki senedle getirdi. Bunun bir rivayeti Fitneler'in evvellerinde, "Arab'a yazıklar olsun bâbı"nda, bir rivayeti de Peygamberler Kitâ-bı'nda geçmiş ve oralarda bâzı açıklamalar verilmişti.

"Ye'cûc ve Me'cûc" isimleri Kur'ân-ı Kerîm'in İki sûresinde geçmektedir: el-Kehf: 83-98, el-Enbiyâ: 96-97. Bunlara âid tefsîri HakkDîniKur'ân Dili, IV, 3274-3292; IV, 3371-3374 sahîfelerinden okunmalıdır. Bunun bir özetini Müslim Tercemesi, VIII, 403-408 "2880" rakamlı hadîsin haşiyesinde vermiştik.

82[82].

82[82] Bunun da birer rivayeti Peygamberler Kitabı, "Zu'1-Karneyn bâbı"nda ve Fit-neler'İn evvelinde geçmişti.

94-

KİTABU'L-AHKAM

HÜKÜMLER

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

94- KİTABU'L-AHKAM

(Hükümler Kitabı) 1[1]

1- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Ey îmân edenler, Allah 'a itaat edin. Rasûle ve sizden olan emir sahihlerine de itaat edin... " (en-Nisâ: 59) 2[2].

1[1] Hüküm, lügatte birşeyi başka birşeye isnâd ve isbât etmektir. İslâm hukukuna göre Hüküm, Allah Taâlâ'nın insanların hâl ve hareketlerine ilgili olan hitâb-lan, yânî emirleri nehiyleridir. Bu emirler ve nehiyler ya îcâbîdir ki, bunların ilgilendiği işlerin yapılması yâhud bırakılması zaruri olur; yâhud da kulun arzu ve tercihine bırakılmış bulunur. Devlet başkanının ve işleri çözüp bağlama erbabının halk ve cemiyet hakkındaki emirlerine, nehiylerine itaatin vucûbu da Allah'ın hükmü gereğidir.

2[2] ".... Ve aranızdan seçtiğiniz (ellerine millî nüfuz ve kudret verdiğiniz) emir sâ-hiblerine de itaat ediniz". Zeyd ibn Eşlem, bu âyetteki "Emîr sâhibleri"yle mu-râd, âmme velayetini, millet nüfuz ve kudretini temsîl eden devlet adamlarıdır, demiş ve bu âyetten önceki âyeti okuyarak bu tefsîrindeki isabetini göstermiştir: "Şübhesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmeylemenizi emreder. Allah bununla size gffek ne güzel öğüt veriyor. Şübhesiz ki Allah hakkıyle işitid, hakkıyle görücüdür" (en-Nisâ: 58)

Bu iki âyette devlet kurumunun ve İslâm idare hukukunun en esaslı hükümlerine işaret olunmuştur ki, İslâm Ümmeti'nin ilk ve en önemli vazifesi, kendisine ehliyetli ve kudretli bir devlet başkanı seçmesi ve bu suretle devlet İdaresi kurmasıdır.

Diğer taraftan devlet idaresi kendilerine birer emânet olarak verilen devlet adamlarına da millet üzerinde adaletle tasarruf etmeleri emrolunmuştur ki, bu da idare adamlarının en esaslı ve karşılıklı vazifesi bulunuyor.

Emir sâhiblerine itaat, milletle hükûmein karşılıklı seçim ve adalet vazîfe-lerİ gereğidir. Hukuken millet, devlet başkanını seçmek ve onun kurduğu hükümeti kabul etmekle "Emir sahihleri" denilen idare âmirlerine vekâlet vermiş oluyor. Vekilin âdil tasarruflarını kabul etmek, müvekkil için hukukî bir zaru-rettir. Bu sebeble meşru' ve âdil bir hükümete karşı isyan Allah'a ve Rasûlü'ne karşı isyan kabul edilmiştir.

Bu âyetteki kayıdlardan birisi de mü'minlere hitaben ilMinkum = Sizden olan" kaydıdır ki, ma'nâsı açıktır.Mü'minlerden olmayan ulü'1-emre itaat dînen vâcib kılınmamıştır. Bu hususta itaat değil, varsa bir ahde riâyet bahis konusu olacaktır... Fahru'd-dîn er-Râzî: Allah ve Rasûlü'nden sonra bir İçtimaî hey'et hâlinde kesin itaatleri vâcib kılınan ulü'l-emrden murâd hali ve akd erbabı denilen ve ittifakları bütün ümmeti temsil ederek Kitâb ve Sünnet'ten sonra doğrudan doğruya bir şer'î delîl teşkil eden icmâ ehli

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ihmi Abdirrahmân haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işit-miştir: Rasûlullah (S): "Her kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiştir. Her kim bana isyan ederse, Allah'a isyan etmiştir. Her kim benim emîrime itaat ederse, bana itaat etmiştir. Her kim de benim emîrime isyan ederse, bana isyan etmiştir" buyurdu 3[3].

2-.......Bana Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Dikkat ediniz! Herbirerleriniz güdücüdür ve herbirerleriniz elinin altındakilerden sorumludur. Şöyle ki, insanlar üzerinde bulunan en büyük imâm (yânı devlet başkanı) da bir güdücüdür ve o da idaresi altında bulunanlardan sorumludur. Erkek, kendi ev halkı üzerinde bir güdücüdür, o da eli altındakilerden sorumludur. Kadın da kocasının ev halkı ve çocukları üzerinde bir güdücüdür ve o da onlardan sorumludur. İnsanın hizmetçisi de efendisinin malı üzerinde bir güdücüdür ve o da o malların korunmasından sorumludur. Dikkat edin! Hâsılı herbirerleriniz güdücü ve herbirerleriniz güttüğünüz şeylerden sorumlusunuz!" 4[4].

---

olması lâzım geldiğini, Allah ve Peygamber'e itaatten sonra en mutlak itaatin ancak bu olabileceğini, efrâd-ı ümerâ ve hükkâm ve ulemâya itaat de bunlardan birine müteferri' bulunduğunu müdellel ve mufassal bir surette beyân etmiştir... (HakkDîni, II, 1375 -1377).

3[3] Hadîs, meşru' emir sâhiblerine itaatin Allah'a ve Peygamber'e İtaat olduğu, bunlara isyanın da Allah'a ve Rasüle isyan olması düstûruna apaçık delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti daha geniş bir metinle Mağâzî'nin sonlarında geçmişti.

4[4] Başlığa uygunluğu, başlık, imamlara itaat ve haklarını yerine getirmenin vucû-buna delâlet etmekte ve yine böyle idare edilenlerin işlerini yerine getirmek, imamlar ve idareciler üzerine vâcib olduğuna delâlet etmesi bakımındandır. Bu kadar uygunluk da yeterlidir.

Dîn bakımından güdücü ve güdülen olmadık hiçbir mükellef yoktur. Herkes bir bakıma güdücü ve diğer bakıma güdülendir. Cemiyetin her ferdi, başkasının ya zatına, ya malına güdücüdür. Hattâ kendi organları, kuvvetleri ve hasselerinin güdücüsüdür. Bunlar, güzel muhafaza ile Allah'ın rızâsına aykırı işlerde kullanmamakla mükelleftir ve bundan sorumludur. Bu hadîs, ferdî ve ic-timâî huzuru te'mîn edecek muazzam bir düstûrdur. Bunun bir rivayeti Cumu-a'da geçmişti.

2- Bâb: Emirler Kureyştendir

3-.......Bize Şuayb tahdîs etti. ez-Zuhrî şöyle demiştir: Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım, Kureyş tarafından elçilikle gönderilen bir hey'et arasında bulunduğu hâlde, Muâviye'nin huzurunda iken geçen bir vak'ayı ve ondan işittiklerini şöyle rivayet etmiştir: Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'ın "Kahtânîler'den birisi ileride melik olacaktır" diye tahdîs ettiğini Muâviye duymuştu. Bundan sinirlenen Muâviye (hey'et karşısında) ayağa kalkıp, Allah'ı şanına lâyık sıfatlarla sena etti. Sonra "Amma ba'du" (fasıl hitâbıyle söze başlayıp şöyle) dedi:

— Ey Kureyş hey'eti! Kesin olarak bildirildiğine göre, sizden bâzı kimseler Allah'ın Kitâbı'nda olmayan, Rasûrullah(S)'tan nakledilmeyen birtakım hadîsler tahdîs ve naklediyor oldukları bana ulaştı. Emîn olunuz ki, onlar, sizin câhillerinizdir. Ben, sahibini delâlete sürükleyen bu bâtıl sözlerden sizleri sakındırırım. Çünkü ben Rasûlullah(S)'-tan: "Şu hilâfet işi Kureyş'te bulunacaktır. Onlar dînî vecîbelerini îfâ ve adalet icra ettikleri müddetçe, onlara hiçbir kimse düşmanlık ede-miyecektir. Eğer onlar dînden, adaletten saparlarsa, bu hâlde Allah Kureyş'i yüzüstü ateşe sürçtürür" buyururken işittim, dedi.

Bu hadîsi İbnu'l-Mübârek'ten; o da Ma'mer'den; o da Zuhrî'-den; o da Muhammed ibn Cubeyr'den rivayet etmekte Nuaym ibn Hammâd, Şuayb'e mutâbaat etmiştir 5[5].

4-.......Bize Âsim ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Muhammed ibn Zeyd'den işittim, o şöyle diyordu: Dedem İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

5[5] Başlığa uygunluğu hadîsin sonundadır. Bunun bir rivayeti Kureyş'in Menkabe-leri bâbı'nda geçmişti.

Abdullah ibn Amr Tevrat okur ve orada gördüğü şeyleri Rasûlullah'a is-nâd etmeksizin, bir Tevrat haberi olarak naklederdi. Bu arada Kahtân'dan bir melik çıkacağını da nakletmişti. Muâviye, emirliği zamanında bunu duymuş, ve kızarak Kureyş hey'eti karşısında bu konuşmayı yapmıştır.

Tenbîh: Zaman değişip de putlara ibâdet olunmadıkça kıyamet kopmaz bâbı'nda Ebû Hureyre'den: "Kahtân'dan bir adam çıkıp da asâsıyle insanları sev-ketmedikçe kıyamet kopmaz" hadîsi vardır. Bunda Kahtânlı Melik'in, zamanın âhirinde îmân ehlinin kabzediimesi sırasında olacağına işaret vardır. Abdullah ibn Amr'in bu hadîsi Ebû Hureyre'nin bu merfû' hadîsine muvafık olunca, Muâviye'nin inkârının asla ma'nâsı yoktur... (Bunu İbn Hacer söyledi) (Kastallâ-nî).

"Kureyş'ten iki kişi kaldıkça, şu hilâfet işi Kureyş'ten zail olmaz" buyurdu 6[6].

3- Hikmetle Hüküm Verenin Ecri Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

'Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse, onlar fâşıkların tâ kendileridir" (el-Mâide: 47) 7[7].

Hilâfet'te Kureyşli Olmanın Şart Kılınmasmdaki Hikmet ve Sakıt Olmasının Keyfiyeti

Hilâfet'ten esâs gaye olan şeriat hükümlerini tenfîz ve ümmetin işlerini tanzîm, kuvvet ve iktidara dayanmış bulunduğundan, hilâfetin şartlarından asıl ve akdemi, kuvvet ve kudrettir. İslâm'ın evvelinde Kureyş kabilesi büyük bir aşiret idi ki, şeref, haseb, nç-seb, sayı çokluğuyla ve mülkün muhafazasında, ümmetin işlerini görmekte, şeriat hükümlerini infazda kuvvet ve kudret cihetinden diğer kabilelerden daha üstün durumda idi. Binâenaleyh, hilâfet vazifesini icraya Kureyş kabilesinde fevkalâde liyâkat ve isti'dâd bulunmaktaydı. İşte bundan dolayıdır ki, Peygamber "İmâm Kureyş'tendir" hadîsi ile hilâfet işini Kureyş kabilesine tahsis buyurmuştur. Yoksa bu hadîsten maksad,

---

6[6] Bunun bir rivayeti Menkabeler'de geçti, Müslim de bunu Mağâzî'de getirmiştir.

7[7] Buhârî burada zikrettiği âyetle yetindi. Bunlar 44., 47., 50. âyetlerde "Onlar zâlimlerdir", "Onlar kâfirlerdir" diye sıralanan hükümlerdir. "Her kim Allah'ın indirdiği hükümler ile hükmetmezse, işte bunlar da /âşıktırlar", Yânî Allah'ın hükmünden veya îmândan çıkmış kimselerdir... Ya Allah'ın hükmüne îmân et-tiği hâlde o hükümden hârice çıkmış âsî bir fâsıktır. Veya o gün onu kalben de tanımamak veya istihfaf etmekle îmândan çıkmış kâfir bir fâsıktır. Ve her iki hâlde fâsık, cezasına hakk kazanacaktır. Binâenaleyh Tevrat'a mutabık hükmü kabul etmeyen Yahûdîler, İncîl'e mutabık hükmü kabul etmeyen Hnstiyan-lar kendi nazarlarında ve i'tikaadlarmda dahî kâfir veya zâlim veya fâsıktırlar, veya hepsidirler. Kezâlİk bunlara benzeyenler de bunlar gibidirler. Küfürleri ilâhî hükmü inkâr veya küçük görmelerinden, zulümleri, hakk mi'yân olan ilâhî hükmü atıp başka hükümler ile hükmettiklerinden, fıskları da Hakk'ın hükmünden dışarı çıktıklarından dolayıdır. Şu hâlde ya bu üç vasfın hepsi birliktedir veya herbiri hükümden imtinaa eklenmiş olan bir hâle göre müstakili sıfatlardandır {Hakk Dîni, II, 1695-1696).

Kureyş'in sırf Peygamber'in sülâlesine intisâblan demek değildir. Çünkü "Bizpeygamberler mîrâs bırakmayız" hadîsi ile peygamberlerin mîrâs bırakmadıkları açıklanmıştır. Binâenaleyh birinci hadîs ile hilâfet ve imametin Kureyş kabilesine tahsis buyurulması, o hilâfetin en önde gelen şartı olan kuvvet ve kudretin onlarda tamamen mevcûd bulunmasına dayanmaktaydı.

Peygamber vefat ettiği gün, Kureyş ile Ensâr halîfe seçimi için Benû Sâide sakîfesinde toplandıktan sonra Ensâr "Kureyş'ten bir emîr, Ensâr'dan bir emîr ta'yîn olunmak" fikrini ortaya almışlarsa da, Kureyş kabilesi o sırada hilâfetin hem sıhhat ve hem evleviyetinin şartlarını tamamen hâiz olup, her cihetten hilâfete ehliyet ve istihkaakları bulunduğundan, Ebû Bekr "İmâm Kureyş'tendir" hadîsini hüccet getirerek, Ensâr'ı susturup hem Muhacirler, hem de Ensâr topluluğu beraberce Ebû Bekr'e bey'at etmişlerdi. Bu şekilde hilâfet makaamı Kureyş'in idaresine geçmiş oldu. Bu târihten i'tibâren hilâfet makaamı Râşid Halîfeler zamanında kamilen (noksansız), Emevî ve Abbasîler zamanlarında da noksan olarak Kureyş kabilesinin uhdesinde bulundu.

Fakat Abbasî Saltanatı'nın sonlarında, şevket ve satvetlerine, kuvvet ve kudretlerine bir zayıflık ve bozukluk ânz olarak, hilâfetin ilk önde gelen şartım kaybettiler. O sırada nüfuz ve iktidar kazanmış olan Deylem ve Selçuk kabîleleri, bunca zamandan beri Kureyş kabilesinin uhdesinde devam etmiş olan İslâm Hilâfeti'ni uhdelerine aldılar...

Daha önce arzedilen Hilâfet'in Hâşim ve Kureyş kabilelerine mensûb olması, hilâfetin sıhhatinin şartı olmayıp, evleviyetinin şartı olduğundan, ihtiyâç ânında sakıt olacağına ve binâenaleyh Kureyş kabilesine mensûb olmayan halîfenin de hilâfeti sahîh olduğuna İslâm âlimlerinin pekçoğu kaail olmuşlardır. Sahîh-iMüslim'de de: "Sizdin üzerinize başı kuru üzüm gibi siyah Habeşli bir köle ta'yîn olunsa, onu dinleyip itaat ediniz" ve "Sizleri Allah Kitâbı'na göre idare edecek olan emîriniz Habeşli bir köle olsa bile ona itaat ediniz" hadîsleri... ile KureyşIi olma şartının ortadan kalkarak, KureyşIi olmayan halîfenin hilâfeti sahîh olduğunu açıklamışlardır.

Binâenaleyh Emevî ve Abbasî halîfelerinin hilâfeti nasıl sahîh ise, sıhhatinin şartlan bulunduğunda Selçuklu ve Osmanlı pâdişâhlarının hilâfetleri de sahîh olmuştur...

Şu kadar var ki, gerek Emevî ve Abbasî ve gerekse Selçuklu halîfelerinin, hilâfetin hem sıhhat ve hem evleviyetinin şartlarını tamamen üzerlerinde toplamamış olduklarından,

Râşid Halîfeler devrinde olduğu gibi, hilâfetleri kâmil değildir. Bunda ise Osmanlı Halîfesi ile Abbasî ve Emevî Halîfesi arasında asla fark yoktur. Binâenaleyh gerek Emevî, Abbasî; gerekse Selçuklu ve Osmanlı olsun, bir halîfeye bey'at olunduktan sonra "Allah'a ve Rasûlü'ne ve sizden olan emir sahihlerine itaat ediniz" (en-Nisâ: 59) âyeti gereğince, bütün müslümânların ve himâyesi altında bulunan gayrimüslimlerin, halîfeye itaat ve boyun eğmeleri vâcibdir. (İskilipli Mehmed Atıf, Şeriat Medeniyeti, Şâmil Yayınevi, İstanbul, 2. baskı, s.25-28).

Hamîdullah'ın Rasûlullah Muhammed (İrfan Yayınevi, 1973) adlı eserinin 323. sahîfesinde bu hadîsle ilgili güzel bir tevcih daha vardır. Oradan bir paragraf:

"İmamlar (devlet başkanları) Kureyş'tendir" şeklindeki hadîsin ne sebeb ve ne münâsebetle söylenmiş olduğu ma'lûmumuz değildir. Ben şahsen bu hadîsin bir emir değil de, olacak şeyi önceden haber vermeftebşîrjden ibaret olduğu görüşündeyim...

Hz. Umer daha sonra ölüm döşeğinde iken kendi yerine geçecek olan kimseyi ta'yîndetereddüd içinde iken: "Âh! Şayet Huzey-fe'nin âzâdlı kölesi Salim hayâtta olsaydı, hiç tereddüdsüz onu, yerimi alacak kimse olarak gösterirdim" sözünü tekrarlayıp dur-muştur. İşte bu Salim, bir Kureyşli değildi."

5-.......Abdullah ibn Mes'ud (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İki hasletten başkasına hased olunmaz. Bunlar da Allah'ın kendisine bir mal verip de o malı hakk yolunda tüketmeye muktedir kıldığı kimse, diğeri de Allah'ın kendisine hikmet verdiği, o da hu hikmetle hükmeder ve onu başkalarına öğretir olan kimsedir" 8[8].

8[8] Başlığa uygunluğu "Allah'ın hikmet verdiği, da bu hikmetle hükmeder ve onu başkalarına öğretir olan kimsedir" sözündedir.

Bunun birer rivayeti İlim ve Zekât'ta da geçmişti. Bundaki hased, meşhur ma'nâsmca hased değil, gıbtadır. Bir kimsenin diğer kimsenin hayır ve güzelliklerine gıbta etmesi ve ondan meydana gelen güzel amellerin benzerlerinin, kendinden de meydana gelmesini temenni edip tahsil yollarını araması kötülenmiş değil, makbuldür. Kötülenmiş olan, hakîkî haseddir ki, hased edilenin ni'meti-nin gitmesini temennî etmektir.

4- İmâmın (Devlet Başkanının, Onun Ta'yîn Ettiği Emirlerinin) Allah'a Ma'siyet Olmayan Emirlerini Dinlemek Ve İtaat Etme(Nin Vucûbu) Babı

6-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizler valilerinizin, kumandanlarınızın emirlerini dinleyiniz ve onlara itaat ediniz; üzerinize ta'yîn olunan vâlî, başı siyah kuru üzüm gibi Habeşli bir köle olsa bile" 9[9].

7-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim emîrinden kerîh gördüğü bir iş meydana geldiğini görürse, onun fenalığına sabretsin (isyan etmesin)/ Çünkü her kim (İslâm) camiasından bir karış ayrılır da ölürse, muhakkak o, Câhili-yet ölümü ile ölür" 10[10].

8-.......Bana Nâfî\ Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Devlet âmirlerinin sevdiği yâhud sevmediği hususlardaki emirlerini dinlemek ve ma'siyetle emrolunmadıkça itaat ve icabet etmek müslim kişi üzerine vâcib bir haktır. Ma'siyetle emrolunduğu zaman da onları dinlemek ve boyun eğmek yoktur" buyurmuştur 11[11].

9-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seriyye gönderdi de başlarına Ensâr'dan bir adamı kumandan ta'ym etti ve askerlere kumandanlarına itaat etmelerini emretti. Yolda kumandan maiyyetine öfkelendi de:

9[9] Âmil, büyük küçük bir yeri idareye hükümet tarafından ta'yîn edilen vâlî ve emîre denir. Benzetme yönü saçlarının kara, kıvırcık, kısa ve başının küçük olması gibi şeylerdir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitâbı'nda da geçmişti. Köle nin emîrlik ve vâlîliği sahîh olunca, arkasında namaz kılmak da sahîh olmak lâzım gelir.

10[10] Bunun bir rivayeti Fiten'de geçmişti. Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

11[11] İtaatin vâcib olmaması, isyan ve ihtilâlin vucûbunu gerektirmez, itaatin mecburî olmamasıyle İsyan mecburiyeti arasında mülâzemet yoktur. Kötü emîrler ve idareciler hakkında âlimlerin görüşü şudur: Bir fitneye, bir fesada, bir zulme sebeb olmadan azl ve düşürülmesi mümkin olursa def etmek, mümkin olmaz-sa sabretmek ve kalben onun küfür ve ma'siyetini inkâr eylemek. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmişti.

— Peygamber (S) bana itaat etmenizi emretmiş değil mi? dedi. Askerler:

— Evet emretti! dediler. Kumandan:

— Kat'î olarak size emrettim ki, muhakkak odun toplayacaksınız ve bir ateş yakacaksınız, sonra da ateşin içine gireceksiniz! dedi.

Sahâbîler odun topladılar, bir ateş yaktılar. (Bâzısı) ateşin içine girmeyi kasdettikleri zaman, bir kısmı diğer bir kısmına bakmaya ve:

— Bizler Peygamber'e ancak ateşten kaçmak için tâbi' olmuşuzdur; böyle iken şimdi biz bu ateşe girer miyiz? dedi.

Onlar böyle konuşma yaptıkları sırada ateşin alevi söndü ve kumandanın da öfkesi sâkinleşti. Sonra bu vak'a Peygamber'e zikrolu-nunca, Peygamber (S):

— "Eğer mucâhidler bu ateşe girseler di, ebediyyen ondan dışarı çıkamazlardı. Çünkü âmire itaat, ancak ma'kûl ve meşru' olan emirler hakkındadır" buyurdu 12[12].

5- Bâb:

"Emirlik ve idarecilik istemeyen kimseye; Allah bu işte ona yardım eder".

10-.......Abdurrahmân ibn Semure (R) şöyle demiştir; Peygamber (S) bana şu öğüdü verdi:

— "Yâ Abderrahmân! Sen kimseden emirlik isteme! Eğer sen isteyerek sana emaret ve

---

12[12] Bunun bir rivayeti Mağâzî, Peygamber'in bir askerî birlik göndermesi bâbı'nda geçmişti. Bu birliğin üçyüz yâhud dörtyüz kadar olduğu, kumandanının da Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî olduğu bildirilmiştir.

Eğer bu emirle ateşe girselerdi, İntihar etmiş ve ebeden ateşte kalmış olacaklardı.

"Halika ma'siyette mahlûka itaat yoktur" ve "Tâat ancak ma'rûftadır" hadîsleri de bunu te'yîd edicidir. Şu hâlde âmirin her emri, me'mûru mes'ûli-yetten kurtarmağa kâfi gelmez. Bi'1-farz bir me'mûr, âmirinin emriyle rüşvet alsa veya hırsızlık yapsa, mes'ûliyetten kurtulamaz. Bu ma'nâ "Amirin kaanû-na aykırı emri, me'mûru mes'ûliyetten kurtarmaz" diye de ifâde olunur (Hakk Dîni, II, 1375).

başkanlık verilirse, istediğin şey ile yalnız bırakılırsın. Eğer emirlik ve başkanlık, sen istemeden sana verilirse, (Allah tarafından) emirlik işi üzerinde yardım olunursun. Bir de sen birşeye yemîn edip de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde, yemininden keffâret verip, o hayırlı işi işle!" 13[13].

6- Bâb:

"Emirlik isteyen kimse, emirlik işinde yalnız bırakılıp yardım olunmaz".

11-.......Abdurrahmân ibn Semure (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana şöyle buyurdu:

— "Yâ Abderrahmân ibn Semure! Sakın sen emir olmak isteme! Eğer sen isteyerek sana emirlik verilirse, istediğin şey ile yalnız bırakılırsın (Allah'ın yardımına nail olamazsın). Eğer emirlik ve başkanlık, sen istemeden sana yöneltilirse, bu iş üzerine yardım olunursun. Bir de sen bir şeye yemîn eder de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde, yemininden keffâret verip o hayırlı olan işi işle!" 14[14].

7- Emirlik İsteği Üzerine Hırslı Olmanın Mekrûhluğu Babı

12-.......Bize İbnu Ebî Zi'b, Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki,

---

13[13] Abdurrahmân ibn Semure, Mekke fethi günü müslümân olmuştu. Abdu'ş-Şems evlâdından ve Mekke'nin eşrafından olduğundan, İslâm'da da emirlik gibi şerefli bir vazife adaylarından idi. Peygamber ona, kendiliğinden emirlik istememesini, fakat millet tarafından teklif olunursa kabul etmesini ve bu suretle Allah'ın yardımına nail olacağını vasiyet etmişti. Nitekim Abdurrahmân Irak fetihlerinde çalışmış, SîcÎstân ile Kabil, Abdurrahmân'm eliyle fetholunarak buralarda teklif olunan emirliklerde bulunmuştur.

Hadîsteki emaretten maksad, devlet nüfuz ve kudretini temsil eden millî büyük makaamlardır. Bu makaamların arkasında koşan İhtiraslı kişilerin bu ma-kaamlara getirilmemesine de işaret buyurulmuştur.

14[14] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayeti olup, başlığa delâleti açıktır. Bunların da birer rivayeti Nezirler ve Keffâretler'de geçmişti.

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki sizler emarete (yüksek idare mevki' ve makaamlarına) çok hırslı oluyorsunuz- Hâlbuki emaret (kötü idareciler için) kıyamet gününde nedamet olacaktır. O yüksek mevki' ne güzel süt-anadır (emmekle doyulmaz), fakat ondan ayrılmak da memeden fena bir ayrılıştır (ki, hüznü çekilmez) " 15[15].

Ve Muhammed ibn Beşşâr şöyle dedi: Bize Abdurrahmân ibnu Humrân tahdîs etti. Bize Abdulhamîd ibn Ca'fer, Saîd el-Makburî'-den; o da Umer ibnu'I-Hakem'den; o da Ebû Hureyre'den, onun kavli olarak tahdîs etti 16[16].

13-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben, beraberimde kavmim Eş'arîler'den iki kimseyle Peygamber'in huzuruna girmiştim. O iki adamdan biri:

— Yâ Rasûlallah, beni bir me'mûriyete ta'yîn et! dedi. ~ Diğeri de bunun gibi bir me'mûriyet istedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Biz bu iş üzerine onu isteyen ve ona hırslı olan kimseyi ta'-yîn etmeyiz" buyurdu 17[17].

8- Bir Topluluğu Koruyup Gözetlemek Vazifesi Verilip De O Topluluğa Nasihat Etmeyen Kimse Babı

14-.......Bize Ebû'l-Eş'as, Hasen Basrî'den tahdîs etti ki, (Basra Emîri) Ubeydullah îbnu

---

15[15] Yânî yüksek mevki'in başlangıcı ne güzel bir süt-anadır! Sonu da ne acı sütten kesicidir! Hadîste kötülenen, me'mûriyet değil, fakat me'mûriyet ihtirasıdır;bu ihtiras ile mevki' ve makaam talebinde bulunmaktır.

16[16] Buhârî burada hadîsin başka bir yolunu göstermiş olmaktadır.

17[17] Hadîsin başlığa delâleti gayet açıktır. Hadîsteki emaret, yine devlet nüfuz ve kudretini temsîl eden büyük me'mûriyetlerdir. Hadîste bu makaamlara istekli ve hırslı kişilere geçirilmemesine işaret olunmuştur. "Tâlibu't-tevliyeti Iâ-yuvellâ = Âmme velayeti ve nüfuzunu almak talebinde bulunan bir kişiye âmme velayeti yöneltilmez" düstûru, İslâm idare hukukunda en mühim düstûrlardan birisidir.

Ziyâd, Ma'kıl ibn Yesâr(R)'ı vefatı hastalığı içinde ziyaret etmişti. Ma'kıl, İbnu Ziyâd'a şöyle dedi:

— Ben sana Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîs tahdîs edeceğim: Ben Peygamber(S)'den şöyle buyururken işittim: "Bir kul ki, Allah onu halkı görüp gözetmek üzere vâlî kılar da, o, hayırlı irşâdiyle halkı muhafaza etmezse, elbette o kişi cennet kokusu koklayamayacaktır [18][18].

15-.......Hasen Basrî şöyle demiştir: Biz Ma'kıl ibn Yesâr(R)'a

9- Bâb: İnsanlar Üzerine Meşakkat Girdiren Kimseye Allah Da Meşakkat Verîr

16-.......Tarîf Ebû Temime şöyle dedi: Ben, tabiî âlimi Safvân Nibn Muharnz'a, sahâbî Cundeb ibn Abdillah el-Becelî'ye ve Safvân'm arkadaşlarına, bir mecliste hâzır bulunup şâhid oldum. Cundeb onlara vasiyet ediyordu. Safvân ve arkadaşları Cundeb'e:

— Sen RasûlulIah(S)'tan herhangi birşey işittin mi? dediler (de onu söylemesini istediler).

Cundeb de onlara şöyle dedi:

---

[18][18] Ubeydullah ibn Ziyâd, Muâvİye ve oğlu zamanında Basra vâlîsi idi. Taberânî'-nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'inde şu vardır: Hasen Basrî dedi ki: Günün birinde Mu-âviye sefih, kandökücü Ubeydullah ibn Ziyâd'ı Basra'ya vâlî gönderdi, Vâlî kan dökmeğe başladı. O sırada sahâbîlerin büyüklerinden Abdullah ibn Mu-ğaffel (R) aramızda bulunuyordu. Bir gün bu zât, Vâlî îbn Ziyâd'm yanma gitti ve ona:

— İşlediğin bu fenalıklardan vaz geç! dedi. O da:

— Sen kim oluyorsun ki, böyle emrediyorsun? diye karşıladı. İbnu Muğaffel onun yanından çıktı, doğru mescide gitti. Biz:

— Şu sefihin sözüyle halka karşı ne yapacaksın? dedik.

— Ben bilirim ki, İbn Ziyâd, zina mahsûlü bir piçtir. Bu hakikati mescidde halka i'lân etmeden ölmek istemiyorum! dedi.

Sonra çok geçmedi, vefatına sebeb olan hastalığa tutuldu. Hastalığı sırasında Vâlî Ubeydullah hasta ziyaretine geldi. İbnu Muğaffel bu sırada Ma'kıl ibn Yesâr'm bu hadîsini Vâlî'ye söyleyerek, uyanmaya çağırdı... (Kastallânî).

— (Evet.) Ben RasûluIIah(S)'tan işittim: "Her kim duyulsun diye bir iş işlerse, kıyamet gününde Allah da onun rüsvâytığını duyurur" buyuruyordu. Yine Rasûlullah: "Her kim de halka meşakkat ve zahmet verirse, Allah da kıyamet gününde o kimseyi azâb ile cezalandırır" buyurdu.

Bunun üzerine tabiîler Cundeb'e:

— Bize daha vasiyet et! diye rica ettiler. Cundeb de şöyle dedi:

— "İnsanın (öldükten sonra) ilk önce kokuşan organı karnıdır. Her kim şübheli kazançlardan çekinip yalnız halâl lokma ile geçinmeye gücü yeterse, bunu yapsın! Her kim de kendisiyle cennet arasını (haksız yere) döktüğü kan ile dolu eliyle ayırmamaya gücü yeterse, bunu da yapsın!"

(Buhârî Sahîh'inm râvîsi Firabrî şöyle dedi:) Ben, Ebû Abdillah Muhammed ibn îsmâîl el-Buhârî'ye:

—"Bu hadîsi Rasûlullah'tan işittim" diyen Cundeb midir? diye sordum.

el-Buhârî.

— Evet Cundeb'dir! diye cevâb verdi 19[19].

10- Yolda İken Hükmetmek Ve Fetva Vermek Bârı

Merv Kaadısı Yahya ibnu Ya'mer yolda hüküm vermiş, eş-Şa'bî de kendi evinin kapısı Önünde hüküm vermiştir 20[20].

19[19] Hadîsin ikinci fıkrası zahirdeki rivayet şekline göre mevkuftur, yânî mecliste hazır bulunanlar Cundeb'den daha nasîhat etmesini istediklerinde, o da: "Öldükten sonra insanın ilk kokuşan kısmı karnıdır... " diye söze başlamış ve bunu Rasûiullah'a yükseltmemiştir. Fakat bu, hükmen Rasûlullah'a yükseltilmiş olup merfû'dur. Çünkü râvî Cundeb, bunu kendi re'yi >'e söylemiş değildir. Nitekim mevkuf olmak şübhesini gidermek ve hükmen merfû' olduğunu tesbît etmek için Buhârî'nin râvîlerinden Firabrî, bunu Buhârî'ye sormuş, o da cevâbında açıkça "Evet Cundeb'dir" diye beyân etmiştir.

20[20] Merv Kaadısı Yahya ibn Ya'mer'in hükmünü İbnu Sa'd Tabakaat'mda senediyle getirmiş. Şa'bî'ninkini de yine İbn Sa'd rivayet etmiştir.

17-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben ve Peygamber (S) beraber mescidden çıktığımız sırada mescid kapısı üzerindeki gölgeliğin yanında bize bir adam kavuştu da:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet ne zaman kopacak? diye sordu. I Peygamber de ona:

— "Sen kıyamet için ne hazırladın?" diye sordu.

O adam sanki boyun eğdi (yâhud bir hâlden diğer bir hâle geçti), sonra da:

— Yâ Rasûlallah, ben âhiret için oruçtan, namazdan, sadakadan çok bir hazırlık yapmadım. Lâkin ben Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyorum! diye cevâb verdi.

Rasûlullah:

— "Sen sevdiğin kimse ile berabersin!" buyurdu [21][21].

11- Peygamber(S)'E Âid (Huzuruna İnsanların Girmelerine Mâni Olacak) Kapıcılar Olmadığının Zikredilmesi Babı

18-.......Bize Sabit el-Bunânî tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) kendi ehlinden bir kadına hitaben:

— Sen fulânca kadım tanıyor musun? diye soruyordu. O kadın:

— Evet ben onu tanıyorum, dedi.

---

[21][21] Başlığa uygunluğu "Mescidin süddesi yanında" sözünden alınır. Çünkü "Südde" evin önündeki saha yâhud evin kapısı yâhud kapıyı yağmurdan, güneşten korumak için yapılan kapı üzerindeki gölgelik ma'nâlarına gelir.

Hadîsin bir haylî rivayetleri vardır. Bunlardan biri Edeb'de "Allah'ı sevmenin alâmetleri bâbı"nda geçmişti.

Hadîsin bir rivayetinde Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasûlallah, âhirette biz de sevdiklerimizle beraber miyiz? diye sorduk.

— "Evet berabersiniz!" diye tasdik buyurdu. Biz bu cevâbdan pekçok israh ve sevinç duyduk

Enes şöyle dedi: Peygamber (S), o kadın bir kabir yanında ağlamakta iken yanına uğradı da ona:

— "(Ey Allah'ın dişi kulu!) Allah'tan kork ve sabreyle!" buyurdu.

Kadın:

— Haydin benden uzaklaş! Çünkü Sen benim musibetimden boşsun (yânî musîbetlenmiş değilsin)! dedi.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah o kadından öteye geçti ve yürüdü. Arkasından o kadının yanına bir adam (Fadl ibn Abbâs) uğradı ve ona:

— Rasûlullah sana ne söyledi? diye sordu. Kadın ona:

— Ben O'nun Rasûlullah olduğunu tanımadım, dedi.

O zât:

— Şübhesiz ki, O elbette Allah'ın Rasûlü'dür, dedi.

Enes dedi ki: Akabinde o kadın Peygamber'in kapısına geldi de, O'nun kapısı yanında hiçbir kapıcı bulmadı ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki, ben Seni tanıyamadım! dedi.

Pevşamber de ona:

—"Sabrın kemâli, musibetin birinci darbesi sırasındadır'''buyurdu 22[22].

22[22] Başlığa uygunluğu "Kadın, Peygamber'in kapışma geldi de O'nun kapısı yanında hiçbir kapıcı bulmadı" sözündedir. Bu hadîsin bir başka yoldan rivayeti Cenâzeler'de, "Kabirleri ziyaret bâbı"nda geçmişti. Müslim'in bir rivayetinde "Kendi çocuğu üzerine ağlıyordu" şeklinde gelmiştir.

Hadîs, RasûluIlah'm bütün hayâtı ve zamanının halk arasında geçtiğine, kapısı önünde sultan saraylarındaki gibi, insanların girmesine engel olan bekçiler, kapıcılar, muhafızlar olmadığına açıkça delâlet etmektedir.

12- Hâkim, Öldürülmesi Vâcib Olan Kimse Üzerine Üstünde Bulunan İmâmdan. Bunun İçin Ayrıca İzin Almaksızın Öldürmekle Hüküm Verir Babı

19-.......Bize babam Abdullah ibnu'l-Musennâ, babasının amcası Sumâme'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) Kays ibn Sa'd (ibn Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî) Peygamber(S)'in önünde emîr tarafından (emniyeti korumak için ta'yîn olunmuş bulunan) şurtalar sahibi menzilesinde olur idi, demiştir 23[23].

20-.......BizeEbû Burde, Ebû Mûsâ(Abdullah ibn Kays el-Eş'arî-R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) onu Yemen'e kaadı olarak göndermiş, onun ardından da Muâz ibn Cebel'i yollamıştır 24[24].

21-.......BizeHâlid el-Hazzâ, HumeydibnHilâl'den;o da Ebû Burde'den; o da Ebû

23[23] Başlığa uygunluğu, hadîsin ma'nâsmdan alınır. Çünkü Kays ibn Sa'd, Rasûlul-lah (S) Medine'ye geldiği zaman, O'nun korumasında olur ve O'nun işlerini yerine getiricisi bulunurdu. Bu da başlığa girer. el-Kirmânî: Hadîsteki "Kâne yekûnu = Olur idi" diye "Kâne" tekrarının fâidesi istimrar ve devamlılığı be-yândır demiştir... (Aynî).

eş-Şurîa "Gurfe" vezninde "Surat" lafzının müfredi olur. "Çarkacı" ta'-bîr olunan asker Öncüsüne denir, şâir askerden önce düşmanla mukaateleye baş-Iamalanyla gûyâ ki, nefislerini ölüme ta'yîn ve hazır ederler. "Şunlar harb şur-taiarıdır" denir ki, harbe ilk girenler ve ölüme hazırlananlar demektir. Ve "Şur-îa", vâlî, hâkim ve dâbit yardımcılarından husûsî taifeye denir ki, şâirlerinden seçilmek için husûsî alâmetler ile alâmetli, nişanlı olurlar, Farsça'da "Serhenk" denir; tüfekçi-başı, baş-çavuş, kolluk çorbacısı, eşkdâr ustası ve şâir dâbıtan nıa-kûlesinin mecmû'una denir, müfredi "Türkî" vezninde "Şurtî"dir... (Kaamûs Ter.).

Hadîste geçmiş birşeyin daha sonra meydana gelen birşeye benzetilmesi vardır. Çünkü "Sâhibu'ş-Şurta", Peygamber zamanında valilerden hiçbirinin yanında mevcûd değildi. Bu emniyeti korumakla mükellef sınıf, ancak Emevîler Devleti'nde meydana gelmiştir-Enes, Kays ibn Sa'd'ın hâlini dinleyicilere yak-laştırmak istedi de, onu, dinleyicilerin bilmekte oldukları "Sâhibu'ş-Şurta"ya benzetti (Kastallânî).

24[24] Bu, Mürtedlerin Tevbe Ettirilmesi Kitâbı'nda "Mürted ve mürteddenin hükmü bâbı"nda bu senedle geçmiş olan uzunca hadîsten bir parçadır. Hadîsin evveli şöyledir: Ebû Mûsâ: Ben Peygamber'e geldim.Yanımda Eş'arîler'den iki adam vardı. Onlardan biri sağımda, diğeri solumda idi. Rasûlullah bu sırada dişlerini misvâklıyordu. O iki adam da Rasûlullah'tan me'mûriyet istediler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Ebâ Mûsâ!" yâhud "Yâ Abdalîah ibn Kays!" buyurdu. Ben: Seni hakk ile gönderene yemîn ederim ki, bu iki adam gönüllerindekini bana bildirmemişlerdi, ben bunların me'mûriyet isteyeceklerini bilmedim, dedim. Ben onun dudağının altında misvakının hareketine bakıyor gibiyim. Şöyle buyurdu: "Biz işimiz üzerine, onu isteyeni ta'yîn etmeyiz. Lâkin sen yâ Ebâ Mûsâ -yâhud: Ey Abdalîah ibn Kays-! Yemen'e git!" buyurdu. Sonra onun arkasından Muâz ibn Cebel'i de yolladı... Sonra müslümân olup da ardından Yahûdî olan adamın kıssasını zikretti...

Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, bir adam müslü-mân olmuş, sonra da Yahûdîliğe dönmüştü. Bu dîninden dönen kişi Ebû Musa'nın yanında bağlanmış hâlde dururken, Muâz ibn Cebel de oraya gelmiş ve:

— Bu bağlı adamın hâli nedir? diye sormuştur. Ebû Mûsâ da ona:

— Bu zât İslâm'a girmiş, bundan sonra da Yahûdî olmuştur! diye cevâb verdi.

Muâz ibn Cebel:

— Ben bu dîninden dönen adamı Allah'ın hükmü ve Rasûlü'-nün hükmü olarak öldürmedikçe yere oturmam! demiştir 25[25].

13- Bâb: Hâkim Yâhud Müftî Öfkeli Hâlde Hüküm Ve Fetva Verir Mi? 26[26]

22-....... Bize Abdulmelik ibn Umeyr tahdîs etti: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den işittim, o şöyle dedi: Babam Ebû Bekre, Sîcistân'da hâkim bulunan oğlu Ubeydullah'a gönderdiği mektubunda:

— Sakın öfkeli iken iki kimse arasında hükmetme! Çünkü ben Peygamber(S)'den işittim: "İki kimse arasında hükmedecek hiçbir hâkim, sakın öfkeli bir hâlde iken hükmetmesin!" buyuruyordu, diye yazmıştır 27[27].

23-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Bir defa Rasûlullah'a bk adam geldi de:

25[25] Bu, bundan önceki hadîsin bir rivayetidir. Buhârîbunu da aslından kısaltmak suretiyle vermiştir. Başlığa uygunluğu "Allah'ın hükmü ve Rasûlü'nün hükmü olarak" sözündedir.

26[26] Suâlin cevâbı hazfedildi, çünkü onu hadîs açıklamaktadır

27[27] Öfke hâlinde hüküm vermekten men'in sebebi, öfke hâlinde iken intikaam al-re hükmetmesi ihtimâli olmasıdır. Fakîhler insanın şuurunda değişikliği gerektiren hâlleri, kaza âdabına aykırı saymışlardır. Bunlar çok açlık, çok tokluk, ağrılı ve sızılı hastalık, fazla korku, şiddetli ferah, uyku galebesi, ziyâde sıcak, fazla soğuk zamanlan gibi hâllerdir. Bu gibi hâllerde hâkim hükmünü başka bir güne bırakmalıdır. Kaza âdabı hakkında haberler ve eserler çoktur; hukukçular tarafından ayrı kitâblar yazılmıştır.

Ebû Bekre hadîsinin zahirine göre öfkeli iken verilen hükmü Hanbelî fa-kîhleri geçerli ve sahîh bulmamışlardır. Diğer mezheblerde kerâhetli olarak nafiz ve sahîhtir.

— Yâ Rasûlallah! Fulân zât bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, vallahi sabah namazına gitmekten geri kalıyorum! dedi.

Ebû Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah öfke ve heyecan içinde bir hutbe yaptı ki, kendisini o günkü kadar hiçbir mev'izesin-de o derece heyecan gösterdiğini görmemiştim. Rasûlullah (hutbe girişinden sonra) şöyle buyurdu:

— "Ey insanlar! İçinizden cemâati nefret ettirip kaçıranlar vardır! Herhangibiriniz insanlara namaz kıldıracak olursa hafif kıldırsın. Çünkü cemâatin içinde ihtiyar olanı var, zayıf olanı var, iş-güç sahibi olanı vardır!" 28[28].

24-.......Muhammed ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim haber verdi ki, ona da babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi hayız hâlinde bulunan karısını Peygamber zamanında boşamış-tı. Babası Umer ibnu'l-Hattâb, oğlunun bu hareketini Peygamber'e zikretmiş, bundan dolayı Rasûlullah (S), İbn Umer'in bu hareketi hakkında öfkelenmiş, sonra:

— "Abdullah karısına dönsün! Sonra temizleninceye, sonra tekrar hayız oluncaya, sonra tekrar temizleninceye kadar onu kendi yanında tutsun (yânî onunla birlikte yaşasın)/ Kadın ikinci âdetinden temizlendikten sonra, kadını boşamak fikri kendisine zahir olursa, o takdirde -kadını ile cinsî münâsebet yapmaksızın- kadınını boşasın" buyurmuştur 29[29].

28[28] Bunun birer rivayeti ilim Kitabı, "Mev'izede öfke babı" ila Namaz Kitabı, "İmâmın kıyamda hafifletme yapması bâbı"nda da geçmişti.

Buhârî bunu burada ancak va'z ve hitabet esnasında heyecan ve öfke izhâr etmenin meşru' olduğunu işaret etmek üzere getirmiştir.

29[29] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun birkaç rivayeti Talâk Kitâbı'nda geçmişti.

14- Hâkim İçin (Haddler Gibi Allah Hakları Dışındaki Hususlarda) İnsanların İşlerinde, Zanlardan Ve Töhmetten Korkmadığı Zaman Kendi Bilgisi İle Hükmetmek Hakkı Olduğu Görüşünde Olan Kimse Babı [30][30]

Nitekim Peygamber (S), kocası Ebû Sufyân aleyhine karısı lehine hüküm verdiği zaman, Hind'e: "Onun malından örfe göre kendine ve çocuklarına yetecek mikdâr şeyi al" buyurmuştu. Bu, meşhur bir iş olduğu zamandır [31][31].

25-.......BizeŞuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Urvetahdîs etti ki, Âişe(R) şöyle demiştir:Utbe ibn Rabîa'mn kızı Hind geldi de şöyle dedi:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki, vaktiyle yeryüzünde ev bark sahibi ailelerden hiçbir ailenin zelîl olmaları, bana Sen'in aile halkının zelîl olmaları kadar sevimli olmazdı. Sonra bu güne gelince, yeryüzünde hiçbir aile halkının azız olmaları bana, Sen'in aile halkının azîz olması ve saadeti derecesinde sevimli değildir! dedi...

Sonra Hind şöyle devam etti:

— Muhakkak ki, Ebû Sufyân malını çok sıkı tutucu bir adamdır. Bunun için ben, onun aile ferdlerinden olan kimseleri onun malından doyurmamda benim üzerime bir günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah da ona:

---

[30][30] Buhârî bununla Ebû Hanîfe'nin kavline işaret etti. Çünkü onun mezhebi insan haklarında hâkimin kendi bilgisi ile hükmetmek hakkı vardır, haddler gibi Allah haklarında ise hâkimin kendi ilmi ile hükmetmek hakkı yoktur. Ve bunun cevazı hususunda Buhârî iki şart koştu: Biri töhmet olmaması, diğeri de mes'e-fenin şöhreti bulunması. Nitekim Ebû Sufyân'ın aile geçimindekİ cimriliği ve aile nafakasını onun malından alacağı, Hind'in de şikâyeti kıssası gibi.

[31][31] Bu hüküm meşhurdur. Nafakalar'da ve daha başka yerlerde geçmişti. Buhârî'-nin "Bu meşhur bir iş olduğu zamandır" sözü, mes'elenin belli bir iş olduğu zamandır ma'nâsmadır ki, Ebû Sufyân'ın aile nafakasıyle mükellef oluşu ve karısı Hind'in vâki' olan şikâyeti kıssası gibi... Buhârî bunu hâkimin kendi bilgisi ile hükmetmesi görüşünde olan lehine hüccet için getirdi. Çünkü Peygamber, Hind lehine ve çocukları lehine nafakalarını Ebû Sufyân aleyhine hükmetmiştir. Bunu da nafakanın ona vâcib olduğunu bilmekle vermiştir.

— "Onun aile ferdlerinden olan kimseleri onun malından örfe göre doyurmanda sana hiçbir günâh yoktur" buyurdu 32[32].

15- "Bu Fulânın Yazısıdır" Diye Mühürlenmiş Yazı Üzerine Şâhidlik Etme; Bu Nevi'den Yazı Üzerine Şâhidliğin Caiz Olacak Ve Kendilerine Şâhidliğin Dar Olacağı, Yânı Caiz Olmayacak Olanlar, Hâkimin Kendi Âmillerine Mektûb Yazması İle Kaadının Diğer Kaadıya Mektûb Yazmasının Hükmü Babı

Bâzı Adem oğlu:

Hâkimin mektubu caizdir, ancak haddlerde caiz değildir, dedi. Sonra da: Eğer kati, hatâ ise hâkimin mektubu caizdir.

Çünkü hatâen kati, işin aslında kısas olmayacağı için onun nazarında bir maldır, dedi 33[33].

(Sonra Buhârî buradaki tenakuzu zikredip şöyle dedi:) Hatâen kati, ancak hâkim indinde katlin hatâ olduğunun sabit olmasının ardından bir mal olur. Hatâ ile amd'in, işin başında hükümleri birdir

(aralarında hadd olmakta fark yoktur). Umer ibnu'l-Hattâb, haddler konusunda Yemen'deki âmili Ya'lâ ibn Umeyye'ye, bir kadınla zina etmiş bir adamın kıssası hakkında mektûb yazmıştır.

Umer ibnu'l-Abdilazîz (R) de kendi âmili Zurayk ibn Hakîm'e, kınlrmş bir diş hakkında

---

32[32] Başlığa uygunluğu, hadîsin sonundan alınır. Çünkü orada Peygamber'in kendi ilmi ile hüküm vermesi vardır. Nitekim bu bilgi mes'elesini biz yakında zikretmiştik. Bu hadîsin bir rivayeti Nafakalar Kitabı, "Hind'in kaziyyesi"nde Bu-hârî'nin "Erkek ailesine infâk etmediği zaman kadın için onun malından almak hakkı vardır... babı" dediği yerde geçmişti... (Aynî).

HÎnd, kocası Ebû Sufyân ile beraber Mekke fethi günü müslümân olmuş, ve İslâm'da sebat ve güzel hareket etmiştir. Yermûk harbi'nde de kocasıyle beraber hazır bulunmuş, bu muharebede de İslâm mücâhidlerini Rûmlar'a karşı ateşli hitâbeleriyle heyecanlandırıp teşvik etmiştir... Rasûlullah yalnız kaleler, memleketler fethetmemiştir. Onlardan daha yalçın ve sert gönülleri de feth etmiştir. İşte Hind'in bu hadîste Rasûlullah'a karşı i'tirâfları ve samîmi beyânları bu ha-kîkatin delîllerindendir!

33[33] İmâm Buhârî'nin bu "Ba'zu'n-nâs" ta'bîriyle, mu'tâdı üzere Ebû Hanîfe ile taraftarlarını kasdettiği söylenmiştir.

şâhidliğini bildiren

bir mektûb yazmıştır.

İbrâhîm en-Nahaî de:

Kaadının diğer kaadıya mektubu -kendisine mektûb yazılan kaadı, yazıyı ve üzerine mühürlenen mührü başkalarıyla karışmayacak şekilde tanıdığı zamân- câizdir, demiştir 34[34].

eş-Şa'bî Amr ibn Şerâhîl de, kaadı tarafından mühürlenmiş olan mektubun içindekileri geçerli kılıyordu. İbnu Umer'den de eş-Şa'bî*den rivayet olunanın benzeri rivayet olunuyor 35[35].

Muâviye ibnu Abdilkerîm es-Sakafî de şöyle demiştir:

Ben, Basra Kaadısı Abdulmelik ibn Ya'lâ'nın yanında, yine Basra Kaadısı Iyâs ibn Muâviye'nin yanında, Hasen Basrf nin yanında, Sumâme ibn Abdillah ibn Enes'in yanında, Bilâl ibn Ebî Burde'nin yanında, Abdullah ibn Bureyde el-Eslemî*nin yanında, Amir ibn Abîde'nin yanında, Abbâd ibn Mansûr'un yanında hazır bulunup şâhid oldum ki, bu fakîh âlimlerin hepsi şâhidlerden bir hazır bulunma olmaksızın kaadıların mektûblarını geçerli kılıyorlardı. Aleyhinde mektûb getirilmiş olan kimse "Bu mektûb yalandır" diyecek olursa, ona: "Sen git de bu mektûbdaki beyyineyi çürütmek yâhud kadın aleyhine delâlet edecek bir delille bunun uhdesinden çıkış ara!" denilir.

Buhârî şöyle dedi:

Kaadınm mektubunun sahîhliği üzerine ilk evvel beyyine isteyen, Küfe Kaadısı Muhammed ibnu Ebî Leylâ ile Basra Kaadısı Sevvâr ibnu Abdillah el-Anberfdir.

Yine Buhârî kendisine senedle ulaşarak şöyle dedi:

Ve bize Ebû Nuaym el-Fadl ibn Dukeyn müzâkere olarak şöyle dedi: Bize Ubeydullah

---

34[34] Umer ibnu'l-Hattâb'm mektubunu Abdurrazzâk; Umer ibnu'1-Abdilazîz'inkini Ebû Bekr el-Halâl ve îbrâhîm en-Nahaî'hin haberini de İbn Ebî Şeybe senedle-riyle rivayet etmişlerdir.

35[35] eş-Şa'bî'nin bu görüşünü ve diğerlerinin görüş ve uygulamalarını, senedli olarak diğer hadîsçiler rivayet etmişlerdir.

ibnu Muhriz tahdîs edip şöyle dedi:Ben Basra Kaadısı olan Mûsâ ibn Enes ibn Mâlik et-Tâbifden bir mektûb getirdim ve huzurunda: Benim Kûfe'de bulunan fulân kimse yanında şu ve şu kadar alacağım vardır diye beyyine getirdim ve ben bu mektubu Küfe Kaadısı el-Kaasım ibn Abdirrahmân et-Tâbifye Umer İbn Abdilazîz zamanında getirdim de o bu mektubu geçerli kılıp, onunla amel etti.

Hasen Basrî ile Ebû Kılâbe, şahidin, bir vasiyetin içindeki şeyleri iyice bilmedikçe şehâdet etmesini kerih görmüşlerdir. Çünkü şâhid, vasiyetin içinde zulüm ve bâtıl olabileceğini bilmez, demişlerdir 36[36].

Ve Peygamber (S) Huveyyısa ile Muhayyısa kıssası hakkında Hayber Yahûdîleri'ne: "Ya maktulün diyetini verirsiniz yâhud da bize harb i'Iân etmiş olursunuz!" diye mektûb yazıp göndermiştir 37[37].

Ve ez-Zuhrî de perde arkasından kadın üzerine yapılan şehâdette: Eğer o kadını tanımış

36[36] Şehâdete mâni' olan şey, ancak şehâdet edeceği şeyi tam bilmemesidir.

37[37] Bu, Diyetler Kitabı; "Kasâme bâbı"nda geçen hadîsten bir parçadır. Kıssayı burada kısaca özetleyelim:

Huveyyısa ile Muhayyısa, kardeştirler ve Ensâr'dan Mes'ûd ibn Zeyd'in oğullarıdır. Abdullah ibn Sehl ile Abdurrahmân ibn Seril de kardeş olup, onlarla amca-oğullandırlar. Bu dört amca oğullarından Mes'ûd'un oğlu Muhayyısa ile Sehl'in oğlu Abdullah, ailelerine hurma satın almak üzere Hayber'e gitmişlerdi. Hayber'e vardıklarında satın almak için ayrıldılar. Muhayyısa işini görüp geldiğinde, Abdullah'ın bir sû'-i kasde uğradığını ve kanlar içinde yattığını gördü. Onu defnedip Medine'ye geldi. Merhumun kardeşi Abdurrahmân ile kendi kardeşi Huveyyısa ile birlikte her üçü Rasûlullah'a varıp şikâyet ettiler. Rasû-Iullah da Hayber Yahûdîleri'ne bir mektûb gönderdi. Bu rivayette haber verildiği üzere, bu mektubunda: "Ya maktulün diyetini verirsiniz, yâhud da sizi ahdi bozmuş ve harb i'lân etmiş sayarak, sizinle harb ederiz" diye bildirdi.

Yahudiler: "Biz şer'î muhakemeye hazırız, maktulü biz öldürmedik, Öldüren kimseyi de bilmiyoruz" diye cevâb yazdılar.

Bunun üzerine Rasûlullah, Huveyyısa ile iki arkadaşına:

— "Bu cinayetin Hayber Yahudileri tarafından işlendiğine yemîn eder misiniz?" diye sordu.

Onlar da:
— Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz bir cinayet hakkında nasıl yemîn ederiz? diye çekindiler.

Rasûlullah da Yahûdîler'den elli kişiye kasâme suretiyle yemîn teklîf edilmesini söyledi. Da'vâcilar:

— Yahûdîler'in yeminlerine nasıl i'tibâr edelim? diye buna da razı olmadılar. Bunun üzerine Rasûlullah, maktulün diyetini Beytu'i-mâl'den yüz deve vererek, da'vâ sona erdi....

Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçtiği gibi, bu kitâbda "Hâkimin kendi âmillerine mektubu bâbı"nda da gelecektir.

isen, onun üzerine şehâdet et, eğer tanımadıysan şehâdet etme! demiştir 38[38].

26-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Rûmlar'a mektûb yazmak istediği zaman, sahâbîler:

—Rumlar ancak üzeri mühürlenmiş bulunan mektubu okurlar! dediler.

Bunun üzerine Peygamber gümüşten yapılmış bir mühür yüzük edindi. Onun Peygamber'in parmağmdaki parlaması hâlâ gözümün önündedir. O mühür yüzüğün nakşı "MuhammedRasûlullah"idi 39[39].

16- Bâb: İnsan Ne Zaman Kaadı Olmaya Hakk Kazanır? 40[40]

Hasen Basrî: Aüah hâkimler üzerine hüküm vermeleri sırasında nefsin hevâsina tâbi' olmamaları ve insanlardan korkmamaları ve Allah'ın âyetlerini az bir bahâ ile satmamaları (yânî rüşvet almamaları) hususlarında taahhüd almıştır, dedi ve sonra şu âyetleri okudu:

"Ey Dâvûd, biz seni yeryüzünde bir halîfe yaptık. O hâlde insanlar arasında hakla (adaletle) hükmet. (Hükmünde) hevâ ve hissiyatına tâbi9 olma ki, bu seni Allah yolundan saptırır. Çünkü Allah yolundan sapanlar, hesâb gününü unuttukları için onlara

---

38[38] ez-Zuhrî'nin bu haberini Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir. Bunun gereği, erkeğin kadın için şehâdet yaparken, kadını görmesinin şart olmadığı, fakat kadını sâdece hangi yolla olursa olsun tanımasının yeteceğidir.

39[39] Hadîsin başlığa uygunluğu,bunun birçok hükümleri şâmil olması yönündendir. Onlardan biri mühürlü yazı üzerine şâhidliktir. Bu hadîste ise hem yazı, hem de mühür vardır.

Bu mühür yüzükle mühürlenip Rûmlar'a gönderilen mektûb "Vahyin Başlangıcı Bölümü"nde rivayet edilmiş olan uzun Ebû Sufyân hadîsinde beyân edilmişti. Mühürle ilgili bâzı hadîsler, Abdest ve Libâs Kitâbları'nda da geçmişti.

40[40] el-Kevâkib'ds: Yânî ne zaman hüküm vermeye ehil olur? dedi... Müctehid olmakla ki, o da Kur'ân hükümlerini, sünnet hükümlerini, kıyâsı ve nevi'Ierini bilen kimsedir. Kur'ân nevi'lerinden ve sünnetten: Âmm, hâss, mücmel, mü-beyyen, mutlak, mukayyed, nass, zahir, nâsıh, mensûh; Sünnet nevi'lerinden: Mütevâtır, âhâd, muttasıl, ve diğer hadîs nevi'leri; Kıyas nevi'lerinden: Kıyâsu'i-ûlâ, müsâvî ve'1-edven... gibi.

pek çetin bir azâb vardır" (su-. 26); yine Hasen Basrî şu âyeti okudu:

"Şübhesiz ki, Tevrat'ı biz indirdik ki, onda bir hidâyet, bir nur vardır. Kendisini Allah'a teslim etmiş olan (İsrâîl) peygamberleri Yahudiler'e (âid da'vâlarda) onunla hükmederlerdi.

Âlimler, fakîhler de Allah'ın o kitabını korumaya me'mûr oldukları için (yine hükümlerini onunla verirlerdi). Hepsi de onun (Allah tarafından gönderilmiş olduğu) üzerinde ittifakla şâhid idiler. O hâlde siz insanlardan korkmayın, benden korkun. Benim âyetlerimi az bir bahâya satmayın. Kim Allah'ın indirdiği hükümler ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridirler" (ei-Mâide: 44>; ve yine Hasen Basrî şu âyeti okudu: "Davud'u ve Süleyman'ı da (hatırla)! Hani onlar ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Hani kavmin davarı çobansız olarak içinde yayılmış(zarar yapmış)tı. Onların verdikleri hükmün biz şâhidleri idik. Biz onun fetvasını hemen Süleyman 'a anlatmıştık. Zâten biz herbirine bir hüküm, bir ilim vermiştik" (ei-EnbiyS: 78-79). Hasen Basrî dedi ki:

Süleyman en üstün hükme muvafakat etmesinden dolayı Allah'a hamd etti ve Davud'u râcih olana uygun hükmettiği için kınamadı. Allah bu iki peygamberin işlerinden zikretmemiş olaydı, elbette ben kaadıları helak oldular görür idim. (Çünkü Yüce Allah'ın: "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, onlar kâfirlerdir" sözü, kasıdlı ve hatalı olanı şâmildir.)

Yüce Allah şu Süleyman'ı ilmi sebebiyle övdü, şu Davud'u da içtihadı sebebiyle ma'ziretli gördü.

Muzâhim ibn Zufer şöyle dedi:

Bize Emîru'l-Mü'minîn Umer ibnu Abdilazîz şöyle dedi: "Beş haslet vardır ki, kaadı onların birinden eksiklik

yaptığı zaman onda ayıplı bir haslet olmuş olur:

Kaadının hâli anlayışlı, halım, (haramdan el çeken) bir iffetli, çok sağlam ve salâbetli, şer'î ilimleri iyi bilen ve bir de ilimden çok sorucu ve araştırıcı olmalıdır" 41[41].

41[41] Umer ibn Abdİlazîz'in kaadıda olması lâzımdır dediği bu hasletleri Saîd ibn Man-sûr Sünen 'inde; İbn

17- Hâkimlerin Ve (Müslümanların İşlerini Yüklenen) Hükümet Âmir Ve Me'murlarının Rızıkları Bâı 42[42]

Kaadı Şurayh da kaadıhk hizmetine karşılık ücret alırdı 43[43].

Aişe (R) de: Yetimin vasisi, işinin ücreti kadar o maldan yer, demiştir. Ebû Bekr es-Sıddîk ile Umer ibnu'l-Hattâb halîfe seçildiklerinden i'tibâren Beytu'l-mâFden maaş alıp yemişlerdir 44[44].

27-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Nemîr'in kızkardeşi oğlu es-Sâib ibnu Yezîd haber verdi ki, ona da Huveytıb ibn Abdiluzzâ haber vermiş, ona da Abdullah ibnu's-Sa'dî şöyle haber vermiştir: Kendisi, halifeliği zamanında Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanma gelmişti. Umer de ona:

— Senin insanların vâlîlik ve hâkimlik gibi birtakım işlerini üzerine almakta olduğun ve çalışmanın ücreti sana verildiğinde bunu almak istemediğin bana haber verilmedi mi? dedi.

O da dedi ki: Ben:

Sa'd de: Tabakaal'mda senedli olarak rivayet etmişlerdir. Buradaki "Sûlen ": İlimden çok sorucu ve araştırıcı sıfatı beşin tamamlayicisı-dır. Çünkü ilmin kemâli ancak suâl ile hâsıl olur, çünkü kendi yamndakinden daha kuvvetli olan, sormakla meydana çıkar.. (Kastallânî).

42[42] Rızk, devlet başkanının müslümânlarm işlerini yapan kimselere Beytu'1-mâl'-den tertîb etmekte olduğu ücrettir. Vâlîler, kumandanlar, tahsildarlar, zekât me'-mûrları ve diğer me'mûrlann ücretleri Beytu'l-mâPden verilir.

43[43] Kaadı Şurayh, ki o İbnu'l-Hâris ibn Kays en-Nahaî el-Kûfi'dir, Küfe kaadısı-dır. Onu Umer ta'yîn etmişti, Umer'den sonra da Kûfe'de Usmân, Alî ve Hac-câc devirlerinde uzun zaman kaadıhk etmiştir. Yüzyirmi yaşını geçtikten sonra seksen yılından önce vefat etmiştir. Bunu Abdurrazzâk ile Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmişlerdir.

44[44] Âişe'nin bunu "Velîlerden kim zengin ise (yetîmin malından yemekten) kaçınsın. Kim de fakir ise o hâlde örf e göre birşey yesin..." {en-NÎsâ: 6) âyetinin nu-zûlü hakkında söylediğini İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir.

Ebû Bekr es-Sıddîk'm halîfe seçildiği zaman Beytu'l-mâl'den ücret aldığını, Buhârî Buyû'da, Umer'in de ücret aldığını İbn Ebî Şeybe ile İbn Sa'd sahîh sened ile rivayet etmişlerdir.

— Evet böyledir, (benim ücrete ihtiyâcım olmadığı için reddettim), dedim.

Bunun üzerine Umer bana:

— Bu redd ile neyi kasdediyorsun? dedi.

Ben de ona:

— Benim birçok beygirlerim ve kölelerim vardır, ben hayırlı ve rahat bir yaşayış içindeyim. Ben bu hizmetlerimin ücretinin müslü-mânlar üzerine sadaka olmasını arzu ediyorum, dedim.

Umer bana:

— Sen ücreti reddetme işini yapma! Çünkü ben de vaktiyle senin yapmak istediğin işi yapmak istedim. Şöyle ki: Rasûlullah (S) bana, gördüğüm devlet işlerine karşılık Beytu'l-mâl'den atıyyemi verirdi de ben de O'na: Sen bu hissemi benden daha fakır olan kimselere ver! der idim. Nihayet bana büyük bir mal daha verdi. Ben yine O'na: (Yâ Rasûlallah!) Sen bunu benden daha muhtâc olanlara ver! dedim. Bunun üzerine Peygamber (S) bana: "Sen bunu al da kendine mal yap veyâhud sadaka yap! Harîs olmadığın ve isteyicisi de bulunmadığın hâlde sana bu maldan birşey geldiğinde, sen onu al. Böyle kendi gelmeyen ve nefsin kendisine meylettiği bir malın arkasından nefsini ta'kîb ettirme!" buyurdu.

Ve ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim ibn Abdillah tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben babam Umer'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bana devlet hizmetim karşılığı olan atamı verirdi, ben de O'na:

—Onu benden daha muhtâc olanlara ver! derdim. Nihayet bana bir kerre daha mal verdi. Ben yine O'na: —Bunu benden daha muhtâc olanlara ver! dedim. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "Sen bunu al da kendine mal yap ve kendin sadaka yap. Kendin harîs olmadığın ve isteyicisi de bulunmadığın hâlde sana bu maldan birşey geldiğinde sen onu al. Böyle kendi gelmeyen ve nefsin kendisine meylettiği bir malın arkasından nefsini ta'kîb

ettirme!" buyurdu 45[45].

18- Mescidde Hüküm Veren Ve Yine Mescid İçinde La'netleşme Yaptıran Kimse Babı

Umer ibnu'l-Hattâb da Peygamber'in minberi yanında karı-koca arasında İa'netleşme yaptırmıştır.

Kaadı Şurayh, Şa'bî ve Yahya ibn Ya'mer de mescid içinde hüküm vermişlerdir. Mervân ibnu'l-Hakem de minber yanında Zeyd ibn Sabit üzerine yeminle hükmetmiştir. Hasen Basrî ile Basra Kaadısı Zurâretu'bnu Evfâ da mescidin dışındaki geniş saha içinde hüküm verirlerdi 46[46].

28-.......Bize Suyfân ibn Uyeyne tahdîs etti. ez-Zuhrî şöyle demiştir: Sehl ibn Sa'd (R):

— Ben onbeş yaşında iken (Uveymir ile Havle bintu Kays'ın) la'-netleşmelerinde hazır bulundum; Rasûlullah onların arasını ayırdı, demiştir.

29-....... İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana İbn Şihâb, Sâide oğulları'nın kardeşi olan Sehl ibn Sa'd'den şöyle haber verdi: Ensâr'dan (Uveymir el-Aclânî denen) bir adam Peygamber(S)'e geldi de:

— Karısının beraberinde bir adam bulan kimse hakkında ne dersin? Bu adam onu öldürür mü? diye sordu.

45[45] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîste dört sahâbı birleşmiştir. Bunun Müslim de Zekât'ta birkaç rivayetini getirmiştir. Müslim'deki bir rivayette Abdullah'ın oğlu Salim: İşte bundan dolayı babam İbn Umer, kimseden birşey istemez ve kendisine verilen bir şeyi de reddetmez idi, demiştir: Müslim Ter., III, 233-234, 110-112 "104İ"

46[46] Burada uygulamaları bildirilen bu zâtların bu uygulamaları İbn Ebî Şeybe ve diğer hadîsçiler tarafından senedli olarak rivayet edilmiştir.

Akabinde bu karı-koca mescidde la'netleşme yaptılar, ben de orada hazır bulundum [47].

19- Mescid İçinde Hüküm Veren Ve Nihayet Dînî Cezalardan Bir Ceza Vermeğe Geldiğinde, Cezayı Hakk Eden Kimsenin Mescidden Çıkarılmasını Emreden Kimse Babı

Umer ibnu'l-Hattâb: Üzerine ceza gereken kimseyi mescidden dışarıya çıkarınız! demiştir.

Alî ibn Ebî Tâlib'den de bunun benzeri bir emir zikrolunur [48].

30-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah mescidde iken (Mâiz adındaki) adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah, ben zina ettim! diye nida etti. Rasûlullah ondan yüz çevirdi. O zât kendi nefsi aleyhine dört

kerre zina i'tirâfı yapınca, Rasûlullah ona:

— "Sende delilik var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır, bende delilik yoktur, dedi. Rasûlullah (S):

— "Bunu götürün de taşla öldürünüz!" buyurdu.

---

[47] Bu hadîsler daha uzun metinlerle La'netleşme Bölümü'nde geçmişti. Bu hadîslerde mescidde la'netieşme yapmanın cevazı hükmü vardır. Evlâ olan ise, mescidin bu gibi işlerden korunmasıdır. Bunun gibi bâzı âlimler, mescidde hüküm vermeyi müstehâb görmüşlerdir. Mâlik: Bu kadîm bir iştir, çünkü mescidde kadın, zaîf herkes kaadiya ulaşabilir, evinde olduğu zaman ise perdeleme imkânından dolayı insanların hepsi ona rahatça ulaşamaz, dedi. Bâzı âlimler de mescidde hüküm vermeyi kerîh görmüştür... (Kastallânî).

[48] Umer ibnu'l-Hattâb'm bu emrini İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk Sahîhayn'm şartı üzere olan bir senedle rivayet etmişlerdir. Alî'nin emrini de İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir.

İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah'tan işiten kimse haber verip:

— Ben (Bakı' yakınındaki cenaze namazı kılınan) Musallâ'da onu taşlayan kimselerin içinde idim, dedi.

Bu hadîsi Yûnus ibn Yezîd, Ma'mer ibn Râşid ve İbn Cureyc de ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Câbir'den; o da Pey-gamber(S)'den olmak üzere "Recm"de rivayet etmişlerdir 49[49].

20- İmâmın Da'vâ Sırasında Hasımlara Öğüt Vermesi Babı

31-....... Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti ki, Rasûluüah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Şübhesiz ben de ancak bir insanım. Sizler bana da'vâlannı-zı arzediyorsunuz. Belki bâzınız hüccetini diğerinden daha düzgün ifâde etmiş olabilir. Ben de ondan işitmekte olduğuma göre hükmederim. Binâenaleyh ben her kimin kardeşinin hakkı olan birşeyi onun lehine hükmetmiş isem, sakın onu almasın. Ben ona ancak ateşten bir parça hükmedip kesmekteyimdir" 50[50].

49[49] Hadîsin daha tafsîlli bir rivayeti Hudûd'da geçmişti. Bunu Müslim de Hudûd'-da "Kendi nefsi aleyhine zina iftira eden kimse babı" başlığında, birbirini tef-sîr eden ondan fazla rivayetini ayrı ayrı sahâbîlerden çok güzel bir tertîble getirmiştir. Bu Ebû Hureyre hadîsi de orada, babın ilk hadîsidir. Ondan daha sonra gelen Ebû Saîd hadîsinde şu bilgiler verilmiştir:

Eşlem kabîlesinden Mâiz ibn Mâlik denilen biri Rasûlullah'a geldi ve:

— Ben zina fiiline düştüm, bana zina cezası tatbîk et, dedi. Peygamber onu tekrar tekrar reddetti. Sonra kabîlesinden Mâiz'İn deli olup

olmadığını sordu. Onlar:

— Mâiz'de bir delilik hâli bilmiyoruz. Şu kadar var ki, o bir günâh işlemiştir ve vücûduna ceza tatbîk edilmesinden başka hiçbir şeyin kendisini bu günâhtan çıkaramayacağına inanmaktadır, dediler.

Mâiz tekrar Peygamber'in yanma döndü. Peygamber bizlere recm etmemizi buyurdu... (Müslim Ter., V, 267-298, "1691-1698").

50[50] Başlığa uygunluğu pek açıktır. Rasûlullah bu eskimez öğüdü bütün hukukçulara bir düstûr yapmıştır. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Mezâlim, Hileleri Terk ve Şehâdetler Kitâbları'nda da geçmişti. Müslim de Kazâ'da getirmişti. Bundan birçok hükümler alınmıştır:

21- Kaadılığı Üzerine Alması Zamanında Yâhud Üzerine Almadan Önce İki Hasımdan Birisi İçin Bu Hâkimin Huzurunda Olacak Olan Şâhidliğin Hükmü Nedir? Babı

(Yânî bu hâkim o adam lehine hasmı aleyhine, bunu kendisinin daha Önceki bilgisiyle, hüküm verir mi yâhud o adam için başka bir hâkim huzurunda şâhidlik mi yapar?)

Bir insan,herhangi birşey üzerinde bilmekte olduğu şâhidliğini Kaadı Şurayh'tan istedi de, Kaadi Şurayh, ona: Emîre, yânî Umer'e git de ben senin için onun huzurunda şâhidlik yapayım, dedi (de kendi bilgisiyle hükmetmedi) 51[51].

İbn Abbâs'ın âzâdlısı İkrime şöyle dedi: Umer ibnu'l-Hattâb, Abdurrahmân ibn Avf a:

— Görüşün nedir, bana haber ver: Sen emîr olduğun hâlde, bir adamı bir zina suçu yâhud bir hırsızlık suçu

üzerinde görsen, o kimseye kendi bilgin ile hadd uygular mısın? diye sordu.

(Abdurrahmân: Hayır, nihayet benden başka biri de beraberimde şehâdet eder, dedi.)

Bunun üzerine Umer, Abdurrahmân'a:

---

* Hâkim, Peygamber bile olsa, hâkimin hükmü, aslında haram olan birşeyi halâl kılmaz, halâl olan birşeyi de haram kılmaz.

* Hâkim cerh ve ta'dîl hususunda sırf ilmi ile hükmedebilmektedir.

* "Aranızda birbirinizin mallarınızı haksız sebeblerle yemeyin ve kendiniz bilip dururken insanların mallarından bir kısmını günâhla yemeniz için onları hâkimlere aktarma etmeyin" (el-Bakara: 188) âyetinin güzel bir tefsîri olup, ma'-nâsından: "Lisân talâkat ve açıklığı ile hüccet getirerek hüküm kazanmakla, Allah'ın haram kıldığı bîrşey halâl olmaz" hükmü alınabilir...

* Bu hadîs, Peygamber'in kendi içtihadı ile hüküm verebildiğini de gösterir.

* Her müctehidin içtihadında isabet etmediği mes'eleler bulunduğu da sabit olmaktadır.

* "Beliğ sözleri doğru zannederek onun lehine hükmedebilirim" kavlinden, zann ile amelin cevazı da bundan alınabilir.

51[51] Bunu Sufyân es-Sevrî Cami 'inde senediyle Abdullah ibn Şubrume'den; o da eş-Şa'bî'den olmak üzere rivayet etmiştir.

— Senin şehâdetin, müslümânlardan herhangibirinin şâhidliğinden ibarettir, dedi.

Abdurrahmân:

— Evet, doğru söyledin, dedi.

Umer (Recm Ayeti'ni sırf kendi bilgisiyle Mushaf a katmamasının illetini açıklayarak):

— Eğer insanların 'Umer, Allah'ın Kitâbı'nda artırma yaptı!' demeleri olmasaydı, ben muhakkak recm âyetini kendi elimle Mushaf a yazardım, dedi 52[52].

Umer devamla: Mâiz,Peygamber'in huzurunda dört kerre, zina ettiğini i'tirâf etti de, bunun üzerine

Peygamber

-onun yanındaki kimseleri Mâiz üzerine şâhid yaptığı zikrolunmadiği halde- onun recmedilmesini emretmiştir 53[53].

Küfe fakîhı Hammâd ibn Ebî Süleyman:

Zinâ edici kimse hâkim huzurunda bir kerre zina ettiğini ikrar ederse (beyyine ve dört ikrarı olmadan) recm olunur, demiştir.

Küfe fakîhı Hakem ibnu Uteybe de: Dört kerre i'tirâf etmedikçe recm olunmaz, demiştir 54[54].

32-....... Bize el-Leys, Yahya ibn Saîd'den; o da Amr ibn Kesîr'den; o da Ebû Katâde'nin

---

52[52] Bunu da Sufyân es-Sevrî rivayet etti, Umer bununla kötü hâkimlerin kendi istedikleri lehine hüküm vermekte kendi bilgilerini ileri sürmeye bir yol bulmamaları için, vesileleri kesmek için yapmadığına işaret etmiştir. Hâlbuki Umer'in yanında recm âyeti hakkında sağlam bir şehâdet vardı. "Recm âyeti" sözü ile kasdedilen, Kur'ân olma şartlarını hâiz olmadığı için Mushaf'a girmeyen, fakat sünnette sabit olan şu ifâdelerdirYaşlı bir erkek ve yaşlı bir kadın zin â ederlerse, bunları A Hah -tan bir tenkil olmak üzere mutlakaa taşlayın. Allah azizdir, hakimdir".

53[53] Bununla Rasûluüah'ın Mâiz üzerine recm ile hükmetmesi, Mâiz'in kendi i'tirâ-fı ile olup etrafındaki kimselerin şehâdetleriyle olmadığına işaret etmiş oluyor.

54[54] Bu iki görüşü İbn Ebî Şeybe, eş-Şa'bî yolundan rivayet etmiştir.

âzâdlısı Ebû Muhammed'den tahdîs etti ki, Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Huneyn günü:

— "Her kim bir düşman öldürür ve öldürdüğüne dâir beyyinesi de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyaları onundur!*' buyurdu.

Bunun üzerine ben öldürmüş olduğum maktul için bir beyyine, bir şâhid aramağa kalktım. Fakat benim için onu öldürdüğüme şâ-hidlik yapacak hiçbir kimse bulamadım. Bunun üzerine oturdum. Sonra bende şu hâl meydana geldi: Ben o sırada bir adamın Rasûlullah'a sözünü hatırladım. Onun meclisinde oturanlardan bir adam (Esved ibn Huzâî el-Eslemî):

— Şu Ebû Katâde'nin zikretmekte olduğu maktulün silâhları benim yammdadır.

Râvî dedi ki: O adam, Rasûlullah'a:

— Ebû Katâde'yi o maktulün silâhları yerine başka şeyler ile razı kıl! dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Hayır bu olmaz! Peygamber, Allah ve Rasûlü yolunda mu-kaatele eden bir arslanı bırakıp da, onun payını Kureyş'ten küçük bir çakala vermez! dedi.

Ebû Katâde dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (S), o maktulün silâh ve eşyaları yanında bulunmakta olan adama emretti de, o da bu silâh ve eşyaları bana teslîm etti. Ben de onları sattım da bedeliyle bir bustân satın aldım. îşte bu bustân, benim aslına mâlik olduğum ilk maldır.

Buhârî şöyle dedi: el-Leys ibn Sa'd'm kâtibi olan Abdullah ibn Salih bana el-Leys'ten olmak üzere şöyle dedi: Ebû Katâde: Peygamber (S) ayağa kalktı da o maktulün silâh ve eşyalarını bana teslîm etti, demiştir [55][55].

Hicaz ehli (yânî Mâlik ve bu hususta ona uyanlar): Hâkim, hâkimliği üzerine aldığı zaman yâhud daha önceden birşeye şâhid olup da bilmekte olduğu ilmiyle hüküm veremez.

---

[55][55] Bunun birer rivayeti Buyu', Humus ve Mağâzî'de "Huneyn gazvesi"nde geçti. Müslim de bunu Cihâd ve Siyer'de, "Düşman öldüren mücâhidin, öldürdüğü kimsenin silâh ve eşyalarına hakk kazanması bâbı"nda, "1751" rakamı ile getirmiştir: Müslim Ter., V, 351-352.

Eğer bir hasım, hâkimin yanında hüküm verme meclisinde diğer bir kimse lehine bir hakk ikrar eylese, bâzı fakîhlerin görüşünde o hâkim bunun üzerine hüküm veremez. Ancak o hâkim ayrıca iki şâhid çağırır ve onları mahkemede bu hasmın ikrarında hazır bulundurmak suretiyle hükmeder, dediler.

Bâzı Irak ehli de (Ebû Hanîfe ve tâbi'leri) şöyle dedi: Kaadı, hüküm meclisinde işittiği yâhud gördüğü şeyle hükmeder; hüküm meclisi dışında olan şeylerle o hususta hüküm vermez, ancak ikrarında hazır bulunduracağı iki şahidin şehâdetiyle hükmeder.

Irak ehlinden diğer bâzıları da (Ebû Yûsuf ve ona tâbi' olanlar): Hâkim, iki şâhid olmadan da hükmeder, çünkü hâkim i'timâd edilip güvenilmiş bir kimsedir. Çünkü şehâdetten murâd edilen, ancak hakkı bilmektir. Hâkimin ilmi ise şehâdetten daha çoktur! dediler.

Irak ehlinin bâzısı da: Hâkim, mallar hususunda kendi ilmi ile hüküm verir, fakat mallar dışındaki da'vâlarda (meselâ bir adamı zina ederken görse, bunu huzurunda şehâdetle beyyine olmadıkça) kendi ilmi ile hükmedemez, dediler. (Bu, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'tan nakledilmiştir.)

el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr de şöyle demiştir: Hâkim için başkasının ilmi olmaksızın sırf kendi ilmi ile bir hüküm verip infaz etmesi olamaz, kendi ilmi başkasının şehâdetinden daha çok olmakla beraber (bu doğru olmaz). Çünkü beyyinesiz olarak sırf kendi ilmiyle hüküm vermekte müslümânlar katında kendi nefsini töhmete atmak ve onların gönüllerine fâsid zannlar düşürmek vardır. Peygamber (S) de zannı kerih görmüş de (gelecek hadîste): "Bu kadın ancak Safiyye'dir" buyurmuştur.

33-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Alî ibn Hüseyin Zeynelâbidîn'den tahdîs etti ki, Safiyye bintu Huyey (R), Peygamber (S) i'tikâf yerinde iken O'nun yanına ziyarete gelmişti. Safiyye geriye döneceği zaman Peygamber de onunla beraber kapıya kadar yürümüş, tam bu sırada Ensâr'dan iki kişi yanından geçmiş, Peygamber onları çağırmış da;

— "Yanımdaki bu kadın Safiyye bintu Huyey'dir" buyurmuş. Bu iki Ensârî zât:

— Subhânallah = Biz Allah'ı tenzih ederiz (Rasûlü'nü lâyık olmayan bir harekette

bulunmaktan tenzîh ederiz)! dediler.

Peygamber onlara:

— "Şübhesiz ki şeytân, Âdem oğlu'nun vücûdunda kan dolaşması gibi akıp dolaşmaktadır!" buyurdu 56[56].

Bu hadîsi Şuayb, İbnu Musâfir, îbnu Ebî Atık, İshâk ibnu Yahya topluluğu da ez-Zuhrî'den; o da Alî'den, yânî Hüseyin'in oğlundan; o da Safiyye'den; o da Peygamber (S)'den olmak üzere rivayet etmişlerdir.

22- Vâlî, Bir Yere İki Kumandan Gönderdiği Zaman Onlara Birbirlerine İtaat Etmelerini Ve Birbirlerine Öfkelenip İsyan Etmemelerini Emretmesi Babı

34-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Saîd.ibn Ebî Burde şöyle demiştir: Ben babam Ebû Burde Âmir ibn Abdillah'tan işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) babam Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile Muâz ibn Cebel'i Yemen'in birer tarafına vazîfe ile gönderip, onlara:

— "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyip sevindirin, nefret ettirmeyin ve birbirinize hükümde uygunluk gösterin!" diye emretmiştir.

Ebû Mûsâ Peygamber'e:

— Bizim Yemen arazîmizde "Biti"' denilen baldan bir içki yapılır! diye sormuş.

Peygamber (S):

— "Sarhoşluk verici her içki haramdır!" düstûrunu bildirmiştir 57[57]. Nadr ibn Şumeyl

---

56[56] Bu hadîsin daha uzun birer rivayeti t'tikâf'ta ve îblîs'in sifatı'nda geçmişti. Buhârî bunu burada bundan evvel getirdiği "Bu kadın ancak Safiyye'dir" haberini beyân olarak getirmişir.

Safiyye hadîsini kendi bilgisiyle hüküm vermeye delîl getirme yönü şudur: Peygamber, Ensârî iki kişinin gönlüne şeytân vesvesesinden herhangibirşey düşmesini kerîh görünce, ismetiyle beraber kendisinde töhmet olmamasını gözetmesi, başkalarından da töhmet olmamasını gözetmeyi gerekli kılmış olmasıdır (Kastallânî).

57[57] Bu hadîsin uzun bir rivayeti Mağâzî Kitâbı'nın sonlarında geçmişti. Peygamber bu büyük ve Yemenli iki sahâbîyi, Yemen'in ayrı iki büyük kıt'asma vâlî olarak göndermiş ve onlara verdiği ta'lîmâtta ebediyyen

el-Mâzinî, Ebû Dâvûd Süleyman ibn Dâvûd et-

Tayâlisî, Yezîd ibnu Hârûn, Vekf ibnu'l-Cerrâh, bunların dördü de Şu'be'den; o da Saîd'den; o da babası Ebû Burde'den; o da Peygam-ber(S)'den olmak üzere bu hadîsi söylemişlerdir.

23- Hâkimin (Düğün İçin Olan) Da'vete İcabet Etmesi Babı

Usmân ibn Affân (R), Mugîre ibn Şu'be'nin bir kölesinin da'vetine icabet etmiştir.

35........Bana Mansûr, Ebû Vâil'den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'ârî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Kâfirlerin ellerindeki) esirleri kurtarın ve yapılan düğün ve yemek da 'veîlerine de icabet eyleyin " buyurmuştur 58[58].

24- Devlet Âmir Ve Me' M Urla Rina Verilen Hediyelerin Hükmü) Babı

36-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, ez-Zuhrî, Urve'den işitmiştir. Bize Ebû Humeyd es-Sâidî (R) haber verip şöyle dedi: Peygamber (S) Esed oğulları'ndan İbnu'l-Utbiyye denilen bir adamı Suleym oğullan zekâtını toplamak üzere me'nıûr ta'yîn etti. Bu adam zekât malım alıp geldiğinde:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu sizin zekât malınızdır, bu da bana hediye verilmiştir! dedi.

---

eskimeyecek idarecilik ve öğreticilik düstûrlarını öğretmiştir. Buna birbirlerinize uygun hükümde bulunun ve birbirinize aykırı hükümde bulunmayın. Çünkü ihtilâfınız, tab'alarmızın ihtilâfına götürür ve bu takdirde aranızda düşmanlık ve muharebe olur buyurmuştur. Bir de Yüce Allah'ın "öm işlerinde üzerine hiçbir güçlük de yükleme-di..." (el-Hacc: 78) buyurduğu gibi, müsamahalı Hanîf Dîni işlerinde hiçbir darlık ve zorluk olmamasında emir buyurmuştur (Kastallânî).

58[58] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bâzı hukukçular, hâkimin düğün da'vetlerin-den başka olan yemek da'vetlerine icabetini mahzurlu görmüşlerdir.

Bunun üzerine Peygamber minber üstünde ayağa kalkıp bir hutbe yaptı.

Sufyân ibn Uyeyne yine şöyle dedi: Peygamber minbere çıktı da Allah'a hamd ve yakışan sıfatlarla övdü, bundan sonra şöyle buyurdu:

— "Birtakım devlet me'mûrunun hâli nedir ki, ben onu bir me'-mûriyet üzerine gönderiyorum da, o akabinde geliyor ve 'Şu sizin mahnızdır, şu da bana âid maldır' diyerek, kendisine bir pay ayırıyor? Bu adam (bir mal me'mûru olmayıp da) babasının yâhud anasının evinde otursaydı da o zaman kendisine hediye verilir miydi yâhud verilmez miydi baksaydı ya! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemîn ederim ki, zekât âmillerinden herhangibir kişi Beytu'l-mâVden haksız olarak birşey alırsa, kıyamet gününde muhakkak o kimse çaldığı malı boynuna yüklenerek haşrolup gelecektir: Çaldığı hayvan deve ise omu-zunda musîbetli develer gibi inliyerek; eğer sığır ise omuz kökünde avaz avaz bağırarak; koyun ise şiddetle feryâd ederek Arasat meydanına getirilecektir!" buyurdu.

Sonra RasûluIIah ellerini, biz O'nun koltuk altlarının kırmızıya karışık beyaz rengini görünceye kadar kaldırdı ve üç defa:

— "Yâ Rabb! Emirlerini tebliğ ettim mi? Emirlerini tebliğ ettim mi? Emirlerini tebliğ ettim mi?" diye sordu.

Sufyân ibn Uyeyne geçen senedle şöyle dedi: Bu hadîsi bize ez-Zuhrî kıssa edip anlattı. Ve Hişâm da babası Urve'den şunu ziyâde etti: Ebû Humeyd (R): Ben bu hadîsi RasûluIIah'tan dinlerken iki kulağım işitti, kendisini de bunu söylerken iki gözüm gördü. Sizler bunu Zeyd ibn Sâbit'e de sorunuz. Çünkü o da benimle beraber bu konuşmayı işitmiştir, dedi.

ez-Zuhrî: "İki kulağım işitti" dememiştir.

Buhârî şöyle dedi: "Huvâr", "Savt" demektir. "el-Cuâru", sığırın sesi gibi "Tec'erûne(= Böğürüyorlar)" ma'nâsmdandır [59][59].

---

[59][59] Başlığa uygunluğuımeydandadır.Bu hadîsin birer rivayeti Zekât'ta, Yûsuf ibn Musa'dan; Cumua'da ve Nuzûr'da Ebû'l-Yemân'dan; Hibe'de Abdullah ibn Muhammed'den ve Hileleri Terk'te de Ubeyd ibn İsmail'den olmak üzere geçmişti. Müslim de bunu Mağâzî'de, Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve diğerlerinden getirmişti.. (Aynî).

25- Kölelerin Kaza Ve Hâkimlik Vazifelerine Ta'yîn Olunmaları Ve Memleketler Üzerine Vâlî Ve Kumandan Yapılmaları Babı

37-...... Bize İbnu Cureyc haber verdi. Ona da Nâfi' haber verdi. Ona da İbn Umer (R) haber verip şöyle demiştir: Ebû Huzeyfe'nin kölesi Salim, Medine'ye ilk hicret etmiş olan Muhâcirler'e ve Pey-gamber'in sahâbîlerine Kubâ Mescidi'nde imamlık eder idi. Bu ce-mâatin içinde Ebû Bekr es-Sıddîk, Umer ibnu'l-Hattâb, (Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin Peygamber'den önceki kocası) Ebû Seleme ibn Abdi'1-Esed el-Mahzûmî, Zeyd ibn Harise -yâhud: İlk Muhâcir-ler'den Zeyd ibnu'l-Hattâb el-Adevî- ve Âmir ibnu Rabîa el-Anezî vardı [60][60].

Bu hadîste devlet âmir ve me'mûrlarma hediye verilen şeylerin ve sultâna saltanatı sebebiyle verilen şeylerin Beytu'1-mâle âid olacağı, ancak imâmın, kendisine hediye kabul etmesini mübâh kılmış olduğu kimsenin hediyesi kendisine âid olur (Kastallânî).

[60][60] Başlığa uygunluğu Ebû Huzeyfe'nin kölesi olan Sâlim'in imamlığıdır. O, zikro-lunan hürlere o mescidde imamlık yapmıştır. Kendisi Kur'ân'ı çok iyi ezberleyip çok güzel okuyan en başta gelen hafızlardan idi.

Namaz Kİtâbı'nda "Kölelerin imamlığı bâbı"nda buna yakın bir hadîs geçti, fakat orada Ebû Bekr'i zikretmedi. Burada Ebû Bekr'i açıkça söylemesi müşkil görüldü. Çünkü Medine'ye gelmesinden önce Ebû Bekr, Peygamber'in refiki idi. Öyleyse onu onların içinde nasıl zikretti? Beyhakî buna şöyle cevâb verdi: Sâlim'in, Peygamber'in Medine'ye gelmesinden ve Ebû Eyyüb'un evine konmasından sonra da namaz kıldırmağa devam etmesi ihtimâli vardır...

Enes'ten: Peygamber (S) "Üzerinize başı kuru kara üzüm tanesi gibi olan bir Habeş/i köle de devlet âmiri ve me'mûru ta'yîn edilmiş olsa, onu dinleyiniz ve itaat ediniz" buyurmuştur. Bu hadîsin namaz ile ilgisi kendisine me'mûriyet havale olunan emîr, vâlî gibi kimselerin namazlarda imâm olmaları sünnet gereği olmasıdır. Kölenin emîrtik ve valiliği sahîh olunca, arkasında namaz kılmak da sahîh olmak lâzım gelir. Bu hadîsi Buhârî abd ile mevlâmn, zina çocuğunun, bedevinin, bulûğa varmamış çocuğun imametleri hakkında zikretmiştir... Abd'ın, zina çocuğunun, bedevinin imametleri cumhura göre sahihtir. Yalnız İmâm Mâlik: "Köle olan hürlere imâm olamaz" demiştir. Şu kadar ki, içinde okuyucu bulunmazsa, cumuadan mâada namazlarda abde iktidâ edilebilir. Çünkü cu-mua abde vâcib değildir, der... (Tecrîd Ter., II, 542 "401").

26- İnsanların Siyâset İşlerini Üzerlerine Alan Ve Onların Bu İşlerini Koruyup Tedbîreden Arîf Yânı İşbilir Kişiler Babı [61][61]

38-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs etti ki, ona da Mervân ibnu'l-Hakem ile Mısver ibn Mahrame (R) şöyle haber vermişlerdir: Rasûlullah (S), müslümânlar Hevâzin esirlerinin hürriyete kavuşturulması hususunda kendilerine izin verdikleri zaman:

— "Şimdi ben sizden esîrlerini vermeye rızâsı olan kimseleri, rızâsı olmayanlardan bilemiyorum. Haydi sizler gidiniz de sizin muvafakat emirlerinizi bize işbilir arifleriniz, nakîbleriniz yükseltip arzetsin-ler" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar yerlerine çekildiler. Kabilelerin arifleri, kabileleri halklanyle konuştular. Sonra da Rasûlullah'a gelip herbiri kavminin esîrlerini geri vermekten memnun olduklarını ve Rasûlullah'a esirleri hürriyete kavuşturmak hususunda izin verdiklerini bildirdiler [62][62].

27- Bir Kimsenin Sultânın Huzurunda Sultânı Medhetmesi. Oradan Çıktığında Da Bunun Zıddını Söylemesinin Çirkin Olması Babı

---

[61][61] Başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunun bâzı rivayetlerini Vekâlet, Humus, Ma-ğâzî, Itk, Hibe Kitâblan'nda da getirmiş ve oralardaki bâblara delîl olan yönleri gösterilmişti. Burada ise her kabîlenin haklarım koruyan, idaresini, siyâset işlerini tedbîr edip çeviren işbilir arifleri olduğu, Rasûlullah'ın bütün ferdlerde değil, ancak kabilelerin bu arîf kişileri aracılığı ile halkın isteklerini öğrendiği ve bunların toplulukların sevk ve idaresinde gerekli olduğu hususları Öğrenilmiş oluyor.

Lügatte şu bilgiler verilmiştir: Arîf, emîr vezninde "Ma'rife"den vasıftır ki "Bilgiç" ta'bîr olunan kimseye denir ve kendi kavminin rical, ahvâl ve fiillerini bilmeğe muayyen ve muhassas olan kimseye denir. Cem'i "Ura/â" gelir... Ve bir kavmin reîsine denir, riyasette bilindiği içün. Bir kavle göre kavmin na-kîbine denir ki, payesi reîsten aşağı olur, kavmin işlerini ve maslahatlarını o bakıp yürütür ve gereken mühim işlerde reîse müracaat eder, kavmin söz sahibi kethüdası olacaktır... Şârih der ki, Arab kaaidesi üzere sergerdeleri ki, emîrdir, ondan aşağıca kârguzârlarına "Nakîb" ve "Menkeb" ve ondan aşağıcasına "Arîf" denir... (Kaamûs Ter.)

[62][62] Bu hadîste harbî, siyâsî, hukukî, içtimaî ve ahlâkî bakımlardan mühim düstûrlar ve ibretli hususlar vardır. İbn Battal: İmâmın arifler ta'yîn etmesi meşrü'-dur. Çünkü imâma bizzat bütün işleri görmek mümkin olmaz. Bunun için kendisi yerine bâzı işleri yerine getirmeye yetecek ve kendisine yardım edecek kişiler ta'yûı etmeye muhtâc olur, demiştir.

39-.......Bize Âsim ibnu Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer, babası Muhammed ibn Zeyd'den tahdîs etti: Birtakım insanlar İbn Umer(R)'e:'

— Bizler sultânımızın huzuruna giriyoruz da onlar lehine; onların yanından dışarı çıktığımız zaman, konuşmakta olduklarımızın zıd-dını söylüyoruz! dediler.

İbn Umer:

— Biz bu fiili (Peygamber zamanında) münafıklık sayıyorduk, dedi 63[63]

40-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den: o da Irak'tan tahdîs eyledi ki, Ebû Hureyre (R), RasûluIlah(S)'tan: "İnsanların en şerrlisi, ikiyüzlü olan şu kimsedir ki, şunlara bir yüzle gelir, bunlara da başka bir yüzle gelir" buyururken işitmiştir 64[64].

28- (Allah Haklarında Değil De İnsan Hakları Hususunda) Hazır Olmayan Kimse Üzerine Hüküm Verme Babı

41-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Sufyân'ın karısı Hind bintu Utbe ibn Rabîa, Peygamber(S)'e:

— Şübhesiz Ebû Sufyân çok cimri bir adamdır, ben onun malından almaya muhtâc oluyorum! dedi.

Peygamber de ona:

63[63] Çünkü bu bir işi gizleyip, diğer bir işi açığa çıkarmaktır. Bununla, onun küfür olduğu murâd edilmez, fakat bu küfür gibi bir çirkin huydur. Onun için hiçbir mü'mine sultâna karşı olsun yâhud başkasına karşı olsun, yüzüne karşı övüp, arkasından kötülüklerini söylemek yakışmaz.

64[64] Müslim'in Abdullah ibn Umer'den rivayet ettiği bir hadîste münafık kişi, iki davar sürüsü arasında şaşırmış bir koyuna benzetilmiştir. Şaşkın koyunun iki sürüden bazen birisine, bazen ötekine koştuğu gibi, münafık da cemiyet içinde bazen bir halk zümresine, bazen de öteki halk zümresine koşar buyurulmuştur: Müslim, Sıfâtu'l-Munâfıkîn ve Ahkâmuhum, rak: 17-"2789".

— "Örfe göre sâna ve çocuklarına yetecek mikdâr al!" buyurdu 65[65].

29- Bâb:

"Her kimin lehine mü'min kardeşinin hakkı hükmolunmuşsa sakın o kimse bu hakkı almasın.

Çünkü hâkimin hükmü haramı halâl kılmaz, halâlı da haram kılmaz".

42-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber vermiş; ona da Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) Rasûlullah(S)'tan haber vermiştir: Rasûlullah (S) Ümmü Seleme hücresinin kapısı önünde şiddetli bir kavga işitti de onların yanına çıktı ve şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz ben de bir insanım. Şu muhakkak ki bana sizden iki hasım gelir de bâzınız (haksızken) diğerinizden meramını daha düzgün ve açık anlatmış olabilir, ben de o belîğ sözleri doğru zannederek onun lehine hükmedebilirim. Bunun için ben kimin lehine bir müslümâmn hakkım hükmettim ise, bilsin ki, bu hakk ancak ateşten bir parçadır. İster onu alsın yâhud onu terketsin!" 66[66].

43-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a vasiyet edip:

— Zem'a'nm cariyesi oğlu (Abdurrahmân) bendendir. Bu çocuğu almalısın! demiş.

65[65] Ma'rûflu demek, yemekte israf etmiyerek ma'nâsmadır. Şâfiîler'den ve başkalarından bir âlimler topluluğu bu hadîsle, hazır olmayan kimse üzerine hüküm verileceğine delîl getirmişlerdir, Nevevî: Bu istidlal sahîh olmaz. Çünkü bu kıssa Mekke'de oldu, Ebû Sufyân Mekke'de hazırdı. Gâib üzerine hükmün şartı, gaibin beldeden gâib olmasıdır...

Bu gâib üzerine hüküm olmayıp, ancak bir fetvadır, demiştir (Kastallânî)

66[66] Bu hadîsin birer rivayeti Mezâlim, Hîleleri Terk ve Şehâdetler'de de geçmişti. Eskimez ve ebedî bir hukuk düstûru va'z ettiği apaçık meydandadır.

Âişe dedi ki: Mekke'nin fethi senesi (Mekke'ye varıldığında) Sa'd ibn Ebî Vakkaas, çocuğu yakaladı ve:

— Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bunun nesebinin kendisine katılması için bana vasiyet etmiştir, dedi.

Bunun üzerine Abd ibn Zem'a ayağa kalkıp:

— Bu benim kardeşimdir, babamın cariyesinin oğludur; babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Her iki taraf bu niza' ve da'vâlarım arka arkaya Rasûlullah'a arzettiler. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah, bu çocuk, kardeşim Utbe'nin oğludur. Nesebinin kendisine katılmasına dâir bana vasiyeti vardır, dedi.

Abd ibn Zem'a da:

— Bu, benim kardeşimdir ve babamın cariyesi doğurmuştur; babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Yâ Abd ibne Zem 'a! Bu (Abdurrahmân), senm(kardtşin)dir"

buyurdu.

Sonra da Rasûlullah:

— "Çocuk, döşek sahibinindir; zina edene de mahrumiyet

vardır" buyurdu.

Sonra da Rasûlullah, da'vâ konusu olan bu çocuğun sîmâca Ut-be'ye benzediğini görerek, zevcesi Şevde bintu Zem'a'ya:

— "Ey Şevde! Bundan sonra sen de Abdurrahmân'dan perde arkasına çekil!" buyurdu.

Bundan sonra Abdurrahmân, Şevde (vefat edip de) Yüce Allah'a kavuşuncaya kadar

mü'minlerin annesinin yüzünü görmedi 67[67].

30- Kuyu Ve Benzerî (Havuz, Ev Ve Su Harkı) Hakkında Hüküm Verme Babı

44-....... Abdullah ibn Mes'üd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Bir kimse müslümân bir kimsenin malını koparmak için, yemininde yalancı olarak habsedip bağlayıcı yalan bir yemîn ederse, kıyamet gününde o kimse A ilah kendisine gadablı olduğu hâlde kavuşacaktır" buyurdu.

Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azab vardır" (Âiu imrân: 77).

Abdullah meclistekilere bu hadîsi tahdîs ederken, bu sırada meclise el-Eş'as ibn Kays gelmiş ve dinleyicilere:

— Bu âyet benim hakkımda ve bir kuyu hususunda kendisiyle da'vâlaştığım bir kimse hakkında indi. Pegamber (S) bana:

— "Beyyinen var mı?" diye sordu. Ben:

— Beyyinem yoktur! dedim.' Peygamber:

— "Öyleyse o yemîn etsin!" buyurdu. Ben:

— Bu takdirde o adam (yalan yere) yemîn eder! dedim. Bunun üzerine "Hakikat Allah'a olan yeminlerine ve ahidlerine..." âyeti indi 68[68].

67[67] Başlığa uygunluğu, hükmün zahire göre olması yönündendir. Çünkü Peygamber zahir hukuk kaaidesine göre, çocuğu, Abd ibn Zem'a'nın lehine hükmetmiş, çocuğun nesebini ona katmıştır. Çocuğun Utbe'ye benzemesinden dolayı da Sevde'ye ihtiyaten çocuktan perdelenmeyi emretmiştir. Buhârî, Peygamber'-in çocuk aslında Zem'a'nın olmasa da, Zem'a'mn cariyesinin oğlu hakkında zahir hukuk kaaidesine göre hükmettiğine işaret etmişti. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Buyu', Muhâribûn, Ferâiz, Vasiyetler Kitâblan'nda da geçmişti. (Kastallânî)

68[68] İbn Battal'm dediği gibi bu hadîste hâkimin hükmü zahire göre olup, haramı halâl kılmadığı ve bir

31- Malın Çoğu Ve Azı Hakkında Hüküm Vermek Babı

Sufyân ibn Uyeyne, Küfe Kaadısı Abdullah ibn Şubrume'den:

Malın azı ve çoğu hakkında hüküm vermek müsâvîdir, diye söylemiştir 69[69].

45-....... Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber verdi ki, ona da Ümmü Seleme haber verip şöyle demiştir: Peygamber (S) kapısının yanında bir husûmet gürültüsü işitti de hemen onların yanına çıkıp vardı ve onlara:

— "Ben ancak bir beşerim. Şu da bir gerçek ki, bazen bana hasımlar gelir. Bâzısı diğerinden daha belîğ konuşucu olabilir. Ben de bu sebeble onu doğru söyledi sanarak, onun lehine hüküm veririm. Öyleyse ben kimin lehine bir müslümânın hakkını hüküm vermiş isem (iyi bilsin ki) bu hüküm ateşten bir parçadır. Artık o kimse bu ateşi alsın yâhud onu terketsin" buyurdu 70[70].

---

mahzuru da mübâh kılmadığı hükmü vardır. Çünkü Peygamber, ümmetini yalan bir yemîn ile kardeşinin hakkını koparıp alan kimsenin ukubetinden sakındırmıştır. Bu âyet de Kur'ân'da gelen en şiddetli tehdîdler-dendir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Şirb, Eşhas, Şehâdetler, Nuzûr, Tefsîr Kitâbla-n'nda geçmiştir.

69[69] Sufyân ibn Uyeyne bunu Abdullah ibn Şubrume'den alarak kendi Câmi'inde böylece zikretmiştir (Aynî).

70[70] Başlığa uygunluğu "Her kime bir müslümânın hakkını hükmetmiş isem..." sözünden alınır. Çünkü bu aza da, çoğa da uzanır. Hadîsin bir rivayeti yakında geçmişti.

Hadîsin sonundaki "Bu ateş parçasını dileyen alsın, dileyen bıraksın" fıkrası hakkında Sevrî: Bu muhayyer kılma değil, bunun ma'nâsı "Dileyen îmân etsin, dileyen küfretsin" (d-Kehf: 29) kavli gibi, bir vaîd ve tehdîddir. Dilediğiniz işi işleyiniz" (Fussilet: 40) hitabı da böyledir, demiştir.

"Dileyen terketsin" emri, vucûb içindir, denilmiştir..

32- İmâmın (Devlet Başkanının) İnsanların Mallarını Ve Akarlarını {Borçlarını Tam Ödetmek Ve Faydalandırmak İçin) Satın Alması Babı

Peygamber (S) de "Benden sonra hürsün" denilen bir tedbirli köleyi, Nuaym ibnu'n-Nahhâm'a satmıştır.

46-.......Bize Seleme ibnu Kuheyl, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tandîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e sa-hâbîlerinden (Ebû Mezkûr denilen) bir adamın kölesini "Hayâtımdan sonra sen hürsün" deyip rnüdebber olarak azâd ettiği haberi ulaştı. Hâlbuki bu zâtın bu köleden başka hiçbir malı yoktu. Peygamber (S) o köleyi sekizyüz dirhem rnukaabilinde sattı da sonra onun bedelini o zâta gönderdi 71[71].

33- Kumandanlar Hakkinda Hiçbir Söz Bilmiyerek Kötüleme Yapanın Kötülemesine Aldırmayan Kimse Babı

47-.......Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir ordu birliği hazırladı da başına Zeyd'in karısının oğlu Usâme'yi kumandan yaptı. Akabinde onun kumandanlığı konusunda i'tirâzlar yapıldı. Rasûlullah (S):

— "Sizler şimdi Usâme'nin kumandanlığı hususuna ta'n ediyorsanız, muhakkak ki siz bundan önce onun babasının kumandanlığı hakkında da dil uzatmıştınız. Allah'a yemin ederim ki, Zeyd, kumandanlığa nasıl tamâmiyle lâyık olduysa ve o bana insanların en sevimlilerinden biri idiyse, hiç şübhesiz şu Usâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir" buyurdu 72[72].

71[71] Bu hadîsin bir rivayeti Buyû'da, "Müdebber kölenin bir ihtiyâç üzerine satılması bâbı"nda geçmişti. Oradaki hadîste Peygamber o fakır zâttan köleyi alıp müzayede ile satılığa çikarmış, sonunda köleyi Ebû Nuaym satın almıştı. Peygamber de kölenin bedelini Ebû Mezkûr'e göndererek: "Bu para daha çok senin hakkındır, Allah bundan müstağnidir" buyurmuştu. Ölümden sonra hürr olacağı bildirilen müdebber kölenin satılıp satılmayacağı konusunda görüş ayrılıkları ve tafsîlât vardır. Bunlar yerinden incelenmelidir

72[72] Bu i'ürâzlarm asıl sebebi, bu baba ile oğulun köle ve köle çocuğu olmaları idi. Arablar arasında

34- "El-Eleddıtl-Hasım" -Ki "Husûmeti Devamlı Olan"-Kimse Babı

"Eledd", "A'vec", yânî "Eğri" demektir.

48".......Bize Yahya ibn Saîd-, İbn Cureyc'den tahdîs etti Ben Ibn Ebî Muleyke'den işittim; o Âişe(R)'den tahdîs ediyordu ki, o: Rasûlullah (S): "Allah katında insanların en çok nefret edilmişi, husûmeti şiddetli olan kimsedir" buyurdu, demiştir 73[73].

35- Bab: Hakim Zulüm İle Hükmettiği Yâhud İlim Ehline Zıdd Bir Hüküm Verdiği Zaman, Onun Bu Hükmü Reddedilir

59-.......Bıze Ma'mer ibn HÂlid> ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den tahdîs etti ki, babası Ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hâlid ıbnu'I-Velîd'i Cezîme oğullan kabilesi üzerine bir askerî birlikle gönderdi. (Hâlid onları İslâm'a çağırdı.) Fakat onlar ('Eslemnâ - Biz müslümân olduk" demeyi güzel yapamıyorlardı da onun yerine "Saba'nâ, saba'nâ - Şirkten çıktık, şirkten çıktık (yânî müslümân olduk)!" dediler. Bunun üzerine Hâlid bunlardan bir kısmını öldürmeğe, bir kısmim da esîr etmeğe başladı. Ve bizden,

---

kölenin başkanlığı Câhiliyet zamanında hoş görülmezdi. Fakat İslâm Dîni, fıtratan hürr olan İnsanlar arasındaki bu farkı kaldırmış ve Câ-hilîyet devrinde hakîr görülen sınıfı, İslâm'daki kıdemi, hicreti, ilmi, takvası sebebleriyle yükseltmişti. Kaldı ki, bu baba ile oğulun kumandanlık ve yüksek idarecilik hususlarında Peygamber'in iyice bildiği ve Kur'ân'da da işaret edilen büyük kâabiliyet ve meziyetleri vardı... Kur'ân'da sahâbîlerden yalnız bu Zeyd'in İsmi açıkça söylenmiştir: (el-Ahzâb: 37).

73[73] Bu "E/erftf"ta'bîri, Kur'ân'da da geçer:

"İnsanlardan öyle kimse vardır ki, onun bu dünyâ hayâtına âidsözü hoşunuza gider ve o kalbinde olana Allah h şâhid getirir. Hâlbuki o, düşmanların en yamanıdır" (el-Bakara: 204).

"İşte biz onu (Kur'ân'ı) ancak onunla takvaya erecekleri müjdeleyesin, (batıkla) mücâdele ve inâd edenleri korkutasın diye senin dilinle (indirerek) kolaylaştırdık " (Meryem: 97).

Bunun bir rivayeti Mezâlim ve Tefsîr'de geçmişti.

seriyyede bulunan herbir askere kendi esirini verdi de, bizden herbir askere kendi elindeki esirini öldürmesini emretti. Bu emir üzerine ben:

— Vallahi ben esirimi öldürmem; arkadaşlarımdan hiçbirisi de esirini öldürmeyecektir! dedim.

(Suleym oğulları ise esirlerini öldürmüşlerdi.) Sefer sonunda Pey-gamber'in huzuruna vardığımızda bunu kendisine arzettik. Bunu duyunca Rasûlullah iki kerre:

— "Allah'ım! Ben Hâlid'in işlediğibu işten Sana sığınıyorum!" diye duâ etti 74[74].

36- İmâm (Yânî Devlet Başkanı) Bir Kavme Gelir Ve Onların Aralarını İyileştirip Düzeltir Babı

50-.......Bize Ebû Hazım el-Medînî tahdîs etti ki, Sehlibn Sa'd es-Sâidî şöyle demiştir: Medine civarındaki !Ensâr'dan Amr ibn Avf oğulları arasında bir kavga vardı. Bu kavga Peygamber (S)'e ulaştı. Peygamber öğle namazını kıldıktan sonra, onların aralarını düzeltmek üzere yanlarına gitti. Nihayet ikindi namazı vakti gelince müezzin Bilâl ezan

---

74[74] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in duasından alınır ki, Hâlid "Saba'nâ" diyen kimseleri, onların bu sözlerinden maksadlarmm ne olduğunu sormadan, onları öldürmesi işinden teberri' edip Allah'a sığınmıştır. Bunda tbn Umer'in ve arkadaşlarının Hâlid'in öldürme emrine uymamalarını doğrulama vardır... (Aynî).

Peygamber, Hâlid'e ceza vermedi. Çünkü o da bir müctehid idi. Âlimler kaadı bir zulm ile hükmettiği yâhud ilim ehlinin üzerinde bulunduğu hükmün zıddına bir hüküm verdiği zaman, onun bu hükmünün merdûd olduğu, kabul edilmiyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Hâlid'in yaptığı gibi bir ictihâd üzere ve hatâ olduğu zaman böyledir, bunda günâh düşer, fakat zararı ödemek lâzım gelir. Eğer hüküm katli hakkında ise diyet Beytu'l-mâl'den Ödenir... (Kastallâ-nî).

İbn Sa'd, bu kuvvetin üçyüzelli kişilik olduğunu ve harbetmek üzere değil, İslâm'a da'vet için gönderildiğini bildirmiştir. "Saba"', bir dînden çıkıp başka bir dîne girmek ma'nâsmadır. Kureyş müşrikleri de her müslümân hakkında da bu ta'bîri kullanırlardı. Yaygın olan bu kullanmadan dolayı İbn Umer Cezî-me oğullan'nın "Saba'nâ! Saba'nâ!" sözleri ile hakîkaten "Müslümân olduk" demek istediklerini anlamıştı..Hâlid ise bununla yetinmeyerek İslâm kelimesinin açıkça söylenmesinin lâzım olduğu içtihadında idi. Peygamber, Hâlid'i acele ettiği ve bu işin şer'î vaziyetini tesbît etmediği için duâ ederek şifahî ukubetle yetinmiştir.

İbn İshâk'ın beyânına göre Alî'yi bir mikdâr mat ile Cezîme oğulları'na gönderip onların can ve mal kayıplarının bedellerini, diyetlerini vermiş, zararlarını karşılamıştır. Bunun bir rivayeti Mağâzî'de geçmişti.

okudu, ikaamet etti ve Ebû Bekr'e namazı kıldırması için emretti. Ebû Bekr öne geçip namaza durdu. Ebû Bekr namaz içinde iken Peygamber geldi, insanların safflarını yara yara nihayet Ebû Bekr'in arkasına geldi ve ona yakın olan saffın içine geçip namaza durdu.

Sehl dedi ki: İnsanlar (Ebû Bekr'e Peygamber'in gelişini haber vermek için) el çırptılar. Ebû Bekr ise namaza girdiği zaman, namazı bitirinceye kadar yüzünü başka tarafa çevirmezdi. Ebû Bekr cemâatin kendisi üzerine el çırpmasının durdurulmamasım görünce başım çevirdi ve Peygamber'i arkasında namaza durmuş gördü. Peygamber Ebû Bekr'e, namazım kıldırmağa devam et, diye işaret etti ve eliyle de yerinde durmasını işaret eyledi. Ebû Bekr yerinde birazcık eğlendi de Peygamber'in "Yerinde dur" sözünden dolayı Allah'a hamdedi-yordu. Sonra Ebû Bekr geri geri yürüyerek saffa girdi. Peygamber, Ebû Bekr'in geri çekildiğini görünce öne geçti ve Peygamber böylece insanlara bu namazı kıldırdı. Namazı bitirince:

— "Yâ Ebâ Bekr! Ben sana yerinde olup namaza devam etmeni işaret ettiğim zaman seni yerinde durmaktan men' eden neydi?" diye sordu.

Ebû Bekr:

— Ebû Kuhâfe oğlu için Peygamber'in önünde imamlık yapması îâyık olmaz, dedi.

Bundan sonra Peygamber, cemâate:

— "Namazda iken size herhangibir iş arız olursa erkekler tesbth etsin, kadınlar da el çırpsın!" buyurdu 75[75].

75[75] Bu hadîste hâkimin, hasımlar arasını düzeltmeye teşebbüs etmesinin ve hâkimin, iş bunun için zarurî olduğu zaman aralarını düzeltip ayırmak için husûmet yerine kadar gitmesinin cevazı hükmü vardır (Kastallânî).

Sehl ibn Sa'd es-Sâidî el-Ensârî, Medine'de en son kalan sahibidir. İsmi Hazn ibn Sa'd iken Rasûlullah tefe'ülen ona "Sehl" adını vermiştir. "Hazn", sert ve sarp yer; "Sehl" ise düz ve yumuşak yer demektir. Peygamber'in vefatı sıralarında onbeş yaşında olup kendisinin vefatı 88 yâhud 91 senesindedir.

Amr ibn Avf oğulları Evsîler'den bir koldur. Meskenleri Küba'da idi. Bu-hârî'nin diğer rivayetinde şöyledir: Kubâ ehli bir defa kavga etmişler birbirine girip taş atışmışlar. Bu, Rasûlullah'a haber edildi. Rasûlullah: "Haydi gidelim de barıştıralım" buyurdu denilmiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "İnsanlara imâm olmak için içeriye giren kimse bâbı"nda da geçmiş ve orada namazla ilgili bâzı açıklamalar verilmişti.

37- Bâb: Hüküm Yazıcısının Emîn Ve Akıllı Bir Kimse Olması Müstehâb Olur

51-.......Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr, Yemâme'de şehîd olanların şehîd olmalarından dolayı bana geldi, yanında Umer de vardı. Ebû Bekr şunları söyledi: Umer bana geldi ve:

— Yemâme gününün şiddetli harbinde Kur'ân hafızlarından birçoğu şehîd oldu. Ben diğer harb sahalarında da harbin şiddetli olup Kur'ân hafızlarının şehîd edilmelerinden, bu sebeble de Kur'ân'dan büyükçe bir kısmın zayi' olup gitmesinden endîşe ediyorum. Binâenaleyh ben senin Kur'ân'm kitâb hâlinde toplanmasını emretmeni düşünüyorum, dedi.

Ebû Bekr, Zeyd'e şöyle dedi: Ben Umer'e:

— Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yaparsın? dedim. Umer bana:

— Vallahi bu toplama bir hayırdır, dedi ve bana bu husussta müracaatta devam etti.

Nihayet Allah benim göğsümü, Umer'in göğsünü açmış olduğu iş için açtı da ben de bu işte Umer'in düşündüğü gibi düşündüm.

Zeyd dedi ki: Ebû Bekr bana şunları söyledi:

— Sen genç ve akıllı bir erkeksin. Biz seni hiçbir kusurla ittihâm etmiyoruz. Sen Rasûlullah için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh şimdi sen Kur'ân'ı tetebbu' et ve onu bir araya topla!

Zeyd buna karşı:

— Allah'a yemîn ederim ki, eğer bana dağlardan bir dağın nakledilmesini teklif etmiş olsalardı, o iş benim üzerime, Ebû Bekr'in bana teklîf ettiği bu Kur'ân'ı toplama işinden daha ağır olmazdı, dedi.

Zeyd dedi ki: Ben:

— Sizler Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz?

dedim.

Ebû Bekr:

— Allah'a yemîn ederim ki, bu hayırlı bir iştir, dedi ve Ebû Bekr beni teşvik etmeğe, bana müracaata devam etti.

Nihayet Allah, Ebû Bekr'le Umer'in göğüslerini genişletip akıllarını yatırdığı bu işe benim de aklımı açtı ve gönlümü ferahlandırdı da ben de bu işi onların gördüğü gibi gördüm. Bunun üzerine ben de Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi araştırdım ve onu yazılı bulunduğu hurma dallarından, inceltilmiş deri ve bez parçalarından, ince taş levhalardan ve hafızların ezberlerinden toplamağa koyuldum. Nihayet et-Tevbe Sûresi'nin sonunu "Lekad câekum rasûlun min en-fusikum azîzun aleyhi mâ anittum..." âyetini nihayetine kadar Huzeyme'nin yâhud Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin beraberinde buldum. Ve en sonu o âyeti de Mushaf'taki sûresine kattım.

Neticede toplanan bu sahîfeler tâ Azîz ve Celîl olan Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Ebû Bekr'in yanında kaldı sonra hayâtı müddetince Allah onu vefat ettirinceye kadar Umer'in yanında kaldı. Bundan sonra Umer'in Hafsa'nın yanında kaldı [76][76].

Muhammed ibnu Ubeydillah: "el-Lihâf" ile "el-Hazef'i kas-dediyor, demiştir [77][77].

---

[76][76] Başlığa uygunluğu "Sen genç ve akıllı bir erkeksin. Biz seni hiçbir kusur ile ittihâm etmiyoruz..." sözlerinden alınır.

Bu hadîsten, hâkimin akıllı, zekî, şehâdeti makbul bir kâtib edinmesi, kâtibin re'yde hâkime müracaatı ve bâzı hususlarda onunla ortak çalışması gibi hükümler alınmıştır. Kâtibin emîn olması, kitabetinde tama'dan uzak olması, ücretinde emsalin ücretinden fazla almaması, akıllı olması, gafil olmayıp insanların haklarını iyi zabtedip koruması gibi sıfatlardır.

Buhârî bunun bâzı rivayetlerini Tefsîr'de, Berâe Sûresi'nde ve Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda getirmişti

[77][77] el-Hazef iki fetha ile destiye denir, cer' ma'nâsmadır. Ve mutlakaa çamurdan işlenip ateşte pişirilen şey'e denir ki, saksı ta'bîr olunur. Çanak, tabak, küp, testî ve çömlek gibi zarflardır... (Kaamûs Ter.)

38- Hâkimin, Kendi Emrindeki Âmir Ve Metorlarına; Kaadının Da İnsanların Mallarını Ve Haklarını Yazıp Korumakla Vazifeli "Eminler" Denilen Me'mûrlarına Yazı Yazması Babı

52- Bize Abdullah ibnu Yûsuf tahdîs etti. Bize Mâlik, Ebû Leylâ'dan haber verdi.

H Yine bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs etti. Bana Mâlik Ebû Leylâ ıbn Abdillah ibn Abdirrahmân ibn Sehl'den; o da Sehl ibn Ebî Hasme'den haber verdi. O ve kavminin büyüklerinden birtakım adamlar şöyle haber vermişlerdir: Abdullah ibn Sehl ile Muhayyısa kendilerine isabet eden bir kıtlık ve fakîrlikten dolayı hurma satın almak için Hayber'e doğru çıkmışlardır. (Orada birbirlerinden ayrılıp kendi işleriyle meşgul olmuşlardı.) Sonunda Muhayyısa'ya, Abdullah ibn Senl'ın öldürülüp bir çukura -yâhud bir pınar içine- atılmış olduğu haber verildi. Bunun üzerine Muhayyısa, Yahûdîler'e geldi de onlara:

— Vallahi onu sizler öldürdünüz! dedi. Yahudiler de ona:

— Vallahi onu biz öldürmedik! dediler.

Bundan sonra Muhayyısa döndü ve Medine'ye, kendi kavminin yanına geldi ve onlara hâdiseyi zikretti. Bundan sonra Muhayyxsa ve kardeşi Huveyrısa -ki Huveyrısa, kardeşi Muhayyısa'dan daha bü-

yük idi- ve öldürülenin kardeşi Abdurrahmân ibn Sehl; her üçü geldiler. Hayber'de bulunmuş olan Muhayyısa, Peygamber'e bu da'vâyı konuşmaya girişti. Peygamber de Muhayyısa'ya hitaben:

— "İlk sözü büyüğe bırak, ilk sözü büyüğe bırak!" buyurdu. Peygamber bu emriyle yaşça büyük olanı kasdediyordu. Bunun

üzerine Huveyrısa konuştu, ondan sonra Muhayyısa konuştu. Bunun ardından Rasûlullah (S) onlara Hayber Yahudileri hakkında:

— "Ya Yahudiler arkadaşınızın diyetini öderler yâhud da onlar bizimle harb i'lân etmiş olur!" buyurdu ve bunu Yahûdîler'e yazıp gönderdi.

Onlar tarafından da Rasûlullah'a:

— "Abdullah'ı biz öldürmedik" diye mektûb yazıldı.

Bunun üzerine Rasûlullah, Huveyrısa, Muhayyısa ve Abdurrahmân üçlüsüne hitaben:

— "Sizler bu cinayetin Hayber Yahudileri tarafından işlendiğine yemîn eder de arkadaşınızın kan badeline hakk kazanır mısınız?" diye sordu.

Onlar da:

— Bizler buna yemîn edemeyiz, dediler. Rasûlullah:

— "Öyleyse Yahudiler onu öldürmediklerine dâir size yemin ederler" buyurdu.

Da'vâcılar:

— (Yâ Rasûlallah!) Onlar müslümân değillerdir (onların yemîn-lerine nasıl inanalım)? diye söylediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, öldürülenin diyetini kendi yanından yüz deve olarak ödedi de sonunda bu develer onların evine girdirildi. Sehl ibn Ebî Hasme, bu develerden bir dişi deve bana ayağiyle vurdu, demiştir 78[78].

39- Bâb: Hâkime, Müslümanlara Âîd İşlerde Bakıp Tahkik Etmesi İçin Tek Başına Bir Adamı Göndermesi Caiz Olur Mu? 79[79]

78[78] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah (S) kendisine nakledilen bu haberi ve hükmünü Hayber ehline yazdı" sözündedir. İbn Münîr: Hasımlara yazmanın meşrû'lu-ğundan, başkaları hakkında nâiblere yazmanın cevazı evleviyet yoluyla alınır, demiştir. Buhârî hadîsi burada iki senedle getirmiştir.

Bunun birer rivayeti Cihâd'da ve Kasâme'de geçtiği gibi, bu kitabın başlarında da kısa bir rivayeti geçmişti.

Abdurrahmân ibn Sehl, öldürülen Abdullah ibn Sehl'in kardeşidir. Her ikisi de Muhayyısa ve Huveyrısa'nın kardeşi oğullandır.

Kastallânî de: Da'vâcılar yemîn etmekten çekindikleri ve da'vâlı olan ka-sâmecilerin yeminlerini de kabul etmediklerinden Rasûlullah, Yahûdîler'i İslâm'a alıştırmak ve onların İslâm'a girmelerini sağlamak maksadıyle da'vâyı uzatmayarak maktulün diyetini kendisinden ödeyip nizâ'a son vermiştir, demiştir.
79[79] Suâlin cevâbı, hadîste verileceği için onunla yetinilip cevâb hazfediimiştir.

53-....... Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R); ikisi şöyle demişlerdir: Bir bedevî Arab (hasmıyle beraber) geldi de:

— Yâ Rasûlallah, aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet! dedi. Ardından hasmı olan adam da ayağa kalkıp:

— Bu doğru söyledi. Sen bizim aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet! dedi.

Bedevî da'vâyı şöyle anlattı:

— Benim oğlum bu adamın yanında ücretli idi. Onun karısıyle zina etmiş. Bâzı kimseler bana: Oğlunun üzerinde taşlanmak cezası vardır, dediler. Ben de bu adama, oğlum adına yüz koyun ile bir câriye fidye verip, oğlumu kurtardım. Sonra ben bu mes'eleyi ilim ehli olanlara sordum. Onlar da bana: Oğlum üzerinde ancak yüz deynek vurulmak ve bir yıl da gurbete sürgün gönderilmek cezası vardır dediler.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Yemin olsun ki, ben muhakkak aranızda Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim: Câriye ile koyunlar sana geri verilir, oğlun üzerine yüz deynek vurulmak ve bir yıl gurbete sürgün edilme cezası uygulanır" buyurdu.

Sonra: Eşlem kabilesinden olan Uneys adındaki bir sahâbîye hitaben:

— "Yâ Uneys! Bu adamın karısına git! (İ'tirâf ederse) ona taşlama cezası uygula!" buyurdu.

Akabinde Uneys, o kadına gitti. (Kadın zina suçunu i'tirâf ettiği için) Uneys ona taşlama cezası uyguladı [80][80].

80[80] Başlığa uygunluğu "Yâ Uneys! Bu adamın karısına git!"... sözünden alınır. Bunun zahiri İbn Ebî Zi'b'in dediği gibi: Uneys o kabilede hâkim bulunuyordu, gitti, tahkîk sonucunda i'tirâf ettiği için taşladı.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Vekâlet, Sulh, Eymân ve'n-Nuzûr, Muhâribûn, Vâhİd Haberi ve î'tisâm Kitâblan'nda da geçmiştir.

40- Hâkimlerin İfâdeleri Tercüme Ettirmeleri (Yânî Sözleri Kendi Dilinden Başka Bir Dille Tefsîr Ettirmeleri) Ve Bir Tek Tercüman Caiz Olur Mu? Babı

Hârice ibnu Zeyd ibn Sabit, babası Zeyd ibn Sâbit'ten söyledi ki, Peygamber (S) Zeyd ibn Sâbit'e, Yahûdîler'in yazısını öğrenmesini emretmiştir.

Zeyd ibn Sabit:

Ben Peygamber'in onlara gönderdiği mektûblannı yazardım, onların da Peygamber'e yazdıkları zaman, onların yazıp göndermekte oldukları mektûblannı kendisine okuyordum, demiştir 81[81].

Umer ibnu'l-Hattâb da yanında Alî ibn Ebî Tâlib, Abdurrahmân ibn Avf ve Usmân ibn Affân bulunurlarken, yanlarında hazır bulunan bir kadına:

Bu kadın ne söylüyor? diye sormuş. Abdurrahmân ibn Hâtib ibn Ebî Beltea da o kadının sözlerini Umer'e terceme ederek: Ben "Bu kadın sana iki arkadaşı ile yapmış olduğu işi haber veriyor" dedim, demiştir 82[82].

Ebû Cemre (Nasr ibnu İmrân ed-Dab'î el-Basrî) de:

Ben İbn Abbâs ile insanlar arasında tercümanlık yapıyordum, demiştir 83[83].

Bâzı Âdem oğlu da: Hâkim için iki mütercim zarurîdir, demiştir 84[84].

81[81] Buhârî, Hârice'nin bu sözünü ancak muallak olarak Zebâih'de getirmiştir. Bunu uzunca bir metinle Târih Kitâbi'nda İsmâîl ibn Ebî Uveys'den; o da Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd'dan; o da babasından; o da Hârice ibn Zeyd'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten olmak üzere senediyle ulaştırıp rivayet etmiştir.

82[82] Abdurrahmân ibn Hâtıb, Umer'in huzurunda o kadının mütercimliğini yapıyordu. Kadın Nubiyeli bir câriye olup İki kişi ile zina etmişti. Bu suçunu i'tirâf ediyordu. Bunu Abdurrazzâk ile Sa'd ibn Mansûr rivayet etmişlerdir.

83[83] Ebû Cemre'nİn İbn Abbâs ile insanlar arasında onun derslerini tercüme edip tercümanlık yaptığını Müslim ile en-Nesâî de rivayet etmişlerdir.

84[84] "Bâzı Âdem oğlu" ile Ebû Hanîfe ve talebeleri kasdedilmektedir. İbn KurkûT-da, cemi' sîğâsiyle rivayetle: "Çünkü kendi dilinden başka bir dille konuşanlar için ayrı ayrı mütercimler zarurîdir, diller ayrı ayrı olunca, ona göre mütercimler de ayrı ayrı olurlar", demiştir.

54-.......Bize Şuayb, ez-Zıhrî'den haber verdi. BanaUbeydullah ibnu Abdillah haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Abbâs haber vermiş, ona da Ebû Sufyân ibn Harb şöyle haber vermiştir: Kendisi Kureyş'ten bir ticâret hey'eti içinde Şam'da bulunduğu sırada Bizans Kayseri Hırakl, onları bir haberci gönderip çağırtmış. Onun huzuruna gelmişler. Sonra Hırakl, kendi tercümanına hitaben:

— Şu adamlara söyle de: Ben, bu Ebû Sufyân'a, "Peygam-ber'im" diyen o adamın vasıflarından bâzı şeyler soracağım. Eğer bu bana yalan söylerse, sizler bunun sözünü yalanlayınız! dedi... Ve o hadîsin tamâmım zikretti.

Sonunda Hırakl, kendi tercümanına:

— Ona şöyle de: Eğer bu dediklerin doğru ise o zât, yakında şu iki ayağımın bastığı yere mâlik olacaktır! Dedi [85][85].

41- İmâmın (Yânı Devlet Başkanının) Vâlî, Âmir, Kumandan Ve Me'mûrlarını Hesaba Çekmesi Babı

55-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o da Ebû Humeyd es-Sâidî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) İbnu'l-Utebiyye (veya İbn Luteybiyye denilen) bir zâtı Suleym oğullan sadakaları üzerine âmil ta'yîn etmişti. Bu adam zekât mallarını toplayıp geldiği

---

[85][85] Bu hadîsin uzun bîr rivayeti kitabın başında Vahy Bâbı'nda geçmişti. Bunun buraya girmesi, kâfir olan HırakPm fiiliyle hüccet getirilemiyeceği bakımından müşkil görülmüş ve buna şöyle cevâb verilmiştir: Hırakl'ın peygamberlik ve ra-sûllük ile ilgili olan hususlardaki istidlali sahihtir. Bu bakımdan başlıkla uygunluk bu sözlerden ve istidlalden alınabilir. Çünkü Hırakl, peygamberlerin şerîatlerini bilir bir kimse idi... Onun bu sözlerinin, tutunmakta olduğu şerîate uygun olduğuna hamledilir... Buhârî bu başlıkta kendilerine uyulan en büyük imamlardan biri bulunan İbn Abbâs'ın takrirlerinin tercümesini de buna hamletmiş ve bu sebebden İbn Abbâs'ın, Ebû Cemre'nin kendi takrirlerini tercüme etmesiyle yetinmesini buna hüccet yapmıştır... Bu iki iş de îbn Abbâs'a dönücüdür. Çünkü bunun biri kendi tasarrufundandır. Diğeri de onun takrûierin-dendir. Buna Umer'den ve beraberindeki sahâbîlerden nakledilen şeyler de eklenince ve başkalarından bunun hilafı nakledilmeyince, bu hüccet kuvvetli olmuştur. Fakat bir tercümanın yeterli olup olmayacağı konusunda fakîhler arasında görüş ayrılıkları vardır. Muhammed ibn Hasen: İki erkek yâhud bir erkekle iki kadın tercüman zarurîdir, dedi. el-Kerâbisî: Mâlik ve Şafiî'den bir tercümanla yetinmeyi nakletmiştir. İhtilâfın kökü, tercüme işinin haber veya şehâdet olmasına döner. Bâzıları: Haber vermede tek tercüman yeterlidir, şehâdet yerinde ise, iki tercüman gereklidir, demişlerdir... (Kastallânî).

ve Rasûlullah (S) onu hesaba çektiği zaman, bu adam:

— Bu sizin zekât malmızdır. Bu da bana hediye verilmiştir, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona:

— "Eğer sen doğru söyleyen bir kimse isen (mal me'mûru olmayıp da) babanın evinde yâhud ananın evinde otursaydın sana hediyen gelir miydi?" buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah mescidde ayağa kalktı ve insanlara bir hutbe yaptı, Allah'a hamdedip O'na sena eyledi. Sonra "Amma ba'du —Sözün bundan sonrası şudur" diyerek şunları söyledi:

— "Ben sizlerden birtakım adamları, Allah'ın bana tevliyet verdiği bâzı işler üzerine âmil ta'yîn ediyorum, sonra sizlerden herhan-gibiriniz geliyor ve: Bu mal sizindir, şu da bana verilen bir hediyedir, diyor! O zât doğru söyleyici bir kimse ise babasının evinde yâhud anasının evinde otursa da kendisine verilen hediyesi ona gelecek miydi bir görseydi ya! Allah'a yemîn ederim ki, zekât âmillerinden herhan-gibiriniz topladığı mallardan haksız olarak herhangi birşey alırsa, muhakkak kıyamet günü o kimse, aldığı malı boynuna yüklenerek Allah'ın huzuruna gelecektir. Dikkat edin: Sakın ben sizlerden hiçbir kimseyi, boynunda inlemesi olan bir deve ile yâhud böğürmesi olan bir sığır ile yâhud melemekte olan bir davar ile Allah 'in huzuruna gelmesini tanımayayım!" buyurdu.

Sonra iki elini, ben O'nun iki koltuk altlarının beyazlığım görünceye kadar kaldırdı da:

— "Dikkat edin! Sizlere Allah'ın emirlerini tebliğ ettim mi?" buyurdu [86][86].

42- İmâmın {Yânî Devlet Balkanının) Sırdaşları Ve Devlet İşlerini Danışıp İstişare Ettiği Kimseler Babı

"el-Bitâne", "ed-Duhalâ" (yânî başkanın yanına yalnızken giren ve onun gizli işlerini

[86][86] Bu hadîste devlet başkanının devlet âmir ve me'mûrlarmı kendi işleri hakkında hesaba çekmesi ve onları hediye kabulünden men' etmesinin meşrû'iyyeti hükmü vardır. Bunun bir rivayeti bundan önce "Âmillere verilen hediyeler ve diğerleri bâbı"nda geçmişti.

bilen, millet işlerinden haber verdiklerinde onu tasdik edip gereğiyle amel ettiği kimseler) demektir.

56- Bize Esbağ tahdîs etti. Bize İbnu Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah Taâlâ bir peygamber gönderdiği ve bir kimseyi halîfe yaptığı za-man, muhakkak onun iki nevi' sırdaşı olmuştur: Bunun biri ona ma'rûfu, hayır yolunu emreder ve onu o yola teşvik eyler durur. Öbürüsü de ona şerri emreder ve onu şerr üzerine teşvik eder durur. Ma'-sûm olan ise Yüce Allah'ın fenalıklardan koruduğu kimsedir" 87[87].

Ve Süleyman ibn Bilâl söyledi ki, Yahya ibn Saîd el-Ensârî: Bana İbn Şihâb bu hadîsi haber verdi, demiştir. İbn Ebî Atîk'ten, Mû-sâ ibn Ukbe'den ve İbn Şihâb'dan da bunun benzeri rivayet gelmiştir. Şuayb da ez-Zuhrî'den şöyle dedi: Bana Ebû Seleme, Ebû Saîd'den Peygamber'in bu sözünün benzerini tahdîs etti. el-Evzâî ile Muâviye ibnu Selâm da şöyle dediler: Bana ez-Zuhrî tahdîs etti. Bana Ebû Seleme, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den tahdîs etti.

İbnu Ebî Hüseyin ile Saîd ibnu Ziyâd da Ebû Seleme'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî'den Peygamber'in bu sözünü söylediler.

Ubeydullah ibn Ca'fer de şöyle dedi: Bana Safvân, Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî: Ben Pey-gamber(S)'den bu hadîsi işittim, demiştir 88[88].

87[87] Bu hadîsin bir rivayeti Kader Kitâbı'nda geçmişti.

el-Bitâne: Kitabe vezninde sirr ve serîreye denir... ve bir adamın işleri ve hallerine, mahrem ve hemzâr olan hâssasına ve hemdemine denir ve libâsın astarına denir...

ed-Dahîl: Kişinin şu içten dostuna ve hemdemine denir ki, bilcümle gizli işlerine, mahrem her işine ihtilât eder.. (Kaamûs Ter.)

88[88] Buhârî burada hadîsin çeşitli geliş yollarını sıralayıp göstermiştir.

43- Bâb: İmâm (Yânî Devlet Başkanı) İnsanlarla Nasıl Bey'at Yapar (Yâhud: İnsanlar İmâmla Nasıl Bey'at Ederler)?

57-.......Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Biz (Ensâr cemâati Minâ'da, Akabe gecesinde) Rasûlullah(S)'a hem neş'eli hâlimizde, hem kederli zamanımızda emirlerini dinleyip itaat edeceğimize, meliklik ve valilik işlerine ehil olanlarla niza etmiyeceğimize (yânî bu işlerde onlarla mukaatele etmiyeceğimize), her nerede bulunursak bulunalım muhakkak orada hakkı yerine getireceğimize ve hakk söyleyeceğimize ve Allah yolunda hiçbir kimsenin kınama ve kötülemesinden korkmayacağımıza dâir bey'at edip söz verdik [89][89].

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ahzâb sırasında soğuk bir günün sabahında Hendek kazılan yere çıkıp vardı. Muhacirler ve Ensâr hendek kazıyorlardı. Peygamber:

— "Allâhumme inne'l-hayra hayru'l-âhire Feğfir lil-Ensâri ve'l-Muhâcire

(= Yâ Allah! Hayır ancak âhiret hayrıdır. Sen Ensâr'ı ve Muhâ-cirler'i mağfiret eyle!)" sözlerini söyledi. Oradaki sahâbîler de O'na:

— Nahnu'llezîne bâyeû Muhammeden Alel-cihâdı mâ bakînâ ebeden

(= Bizler yaşadıkça dâima cihâd etmek üzere Muhammed'e bey'at edip söz vermiş kişileriz!) diye cevâb verdiler [90][90].

---

[89][89] Burada devlet başkanı ile hangi maddeler üzere bey'at edileceği keyfiyeti açıklanmıştır. Bu hadîs seçim veya herhangibir usûl ile devlet nüfuz ve kudretini temsil eden devlet başkanının emirlerini dinleyip itaat etmek ve ona karşı isyan ve kıtale teşebbüs etmemek hususunda açık bir nâsstır. Hadîste sayılan diğer bey'at maddeleri de milleti ayakta tutacak ve hiç eskimeyecek ebedî nizâm düstûrlarıdır. Bunu Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

[90][90] Bunda da sahâbîlerin Muhamrned ile hayatta kaldıkları müddetçe hakk yolunda cihâd etmek üzere bey'at etmiş kimseler oldukları dile getirilmiştir. Başlığa uygunluk noktası da burasıdır. Bu hadîsin daha bütün bir rivayeti Hendek Gazvesi bâbı'nda geçmişti.

59-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan haber verdi ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah(S)*a, emirlerini dinlemek ve itaat etmek üzere bey'at ettiğimiz zaman, O bizlere (şefkat ederek): "Gücünüzün yettiği kadar" buyururdu [91][91].

60-.......Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben, insanlar Abdulmelik ibn Mervân'ın halifeliği üzerinde birleştikleri zaman, İbn Umer'in yanında hazır bulundum. O: "Ben de Allah'ın sünneti ve Rasûlullah'ın sünneti üzere Allah'ın kulu ve Emîru'l-Mü'minîn Abdulmelik'e gücümün yettiği kadar emirlerini dinlemek ve itaat etmeye ikrar edip söz veriyorum. Oğullarım da bu suretle bey'at ve ikrar etmişlerdir" diye mektûb yazdı [92][92].

61-.......Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile emir ve nehiylerini dinlemek ve itaat etmek üzere bey'at ettim, O da bana: "Gücümün yettiği kadar" kaydını söylememi telkîn buyurdu.

Bir de ben Peygamber'e herbir müslümâna hayırhah olmak üzerine de bey'at ettim.

62-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: İnsanlar Abdulmelik ibn Mervân'a bey'at ettikleri zaman, Abdullah ibn Umer de Allah'ın kulu, Mü'minlerin Emîri olan Abdulmelik'e bir mektûb gönderip, bunda: "Ben, Allah'ın sünneti ve Rasûlü'nün sünneti üzere Allah'ın kulu, Mü'minlerin Emîri olan Abdulmelik ibn Mervân'a gücümün yettiği nisbette emir ve nehiylerini dinlemek ve itaat etmeyi

---

[91][91] Bu hadîsteki "Gücünüzün yettiği kadar" kaydı, Peygamber'in ümmetine olan şefkat ve merhametinden dolayı konan bir kayıt idi.

[92][92] Hicrî 65 senesi ramazânının üçünde babasının ölmesi üzerine kendisine Şam'da bey'at yenilendiği zaman, Abdulmelik ibn Mervân'a Şâm, Mısır ve civarı halkı ile halifeliğini kabul etmeleri üzerine Abdullah ibn Umer de bir mektûb yazarak, hadîste bildirilen şartlarla kendinin ve oğullarının bey'atını bildirmiştir.

Oğullan: Abdullah, Ebû Bekr, Ebû Ubeyde, Bilâl, Umer, Salim, Abdullah, Hamza, Abdurrahmân ve Zeyd olmak üzere on kadardır (Kastallânî).

Abdullah ibn Umer gibi yüksek bir zâtın Mervân oğlu'na bey'at etmiş olması, müslümânlan tefrikadan ve içtimaî dağınıklıktan korumak bakımından çok mühim ve gerekli bir siyâsî ve diyânî davranış idi.

ikrar edip söz veriyorum. Oğullarım da bu suretle ikrar edip bey'at arzetmişlerdir" diye yazmıştır 93[93].

63-.......Bize Hatim ibn İsmâîl tahdîs etti ki. Yezîd ibn Ebî Ubeyd şöyle demiştir: Ben Seleme.ibnu'l-Ekva'a:

— Sizler Hudeybiye günü Peygamber(S)'e hangi şey üzere bey'at ettiniz? diye sordum.

O:

— (Harb vaktinde kaçmayıp) ölmek üzere bey'at ettik, diye ce-vâb verdi 94[94].

64-....... Cuveyriye ibn Esma, Mâlik'ten; o da Zuhrî'den tahdıs etti ki, ona da Humeyd ibn Abdirrahmân haber vermiş, ona da Misver ibnu Mahrame (R) şöyle haber vermiştir: Umer ibnu'l-

Hattâb'ırt kendisinden sonra halifelik işini kendilerine havale ettiği kimseler toplanıp aralarında halifeliği kendisine verip akdedecekleri kimse hakkında istişare ettiler. O zaman Abdurrahmân ibn Avf, o topluluğa şöyle dedi 95[95]:

— Ben bu hilâfet işi üzerine sizlerle çekişecek değilim. (Çünkü benim buna rağbetim yoktur.) Lâkin eğer isterseniz, ben sizin içinizden size, birinizi seçeyim! dedi.

Bu teklif üzerine o topluluk bu tercîhi Abdurrahmân ibn Avf'a bıraktılar. Onlar kendilerinden birini tercîh etme işlerini Abdurrah-mân'a havale edince insanlar Abdurrahmân üzerine meylettiler, hattâ ben insanlardan hiçbir kimseyi o topluluğa tâbi'

93[93] Bunun bir rivayeti bir hadîs önce geçmişti.

94[94] Bunun daha bütün bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Harb etmek üzere bey'at bâbı"n da gemişti. Oradaki hadîsin son kısmında İbnu'l-Ekva'ın râvîsi Yezîd ibn Ebî Ubeyd tarafından:

— (Ey Ebâ Müslim!) O gün siz hangi madde üzerine bey'at etmiştiniz? diye sorulmuş da İbnu'1-Ekva':

— Ölmek (ve kat'iyyen dönmemek) üzere, demiştir.

95[95] Umer yaralandığı zaman "Yerine bir halîfe tavsiye et" dediklerinde: Rasûlul-lah şu altı zâttan hoşnûd ve razı olarak vefat etti, dedi ve bu altı sahâbînin isimlerini Usmân, Alî, Talha, Zubeyr, Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibn Ebî Vakkaas diye açıkça sayıp halifelik seçim ve kararını verecek şûra üyelerini ta'yîn etmişti (Buhârî, Umer'in vurulması).

olur ve onun izine basar görmüyordum (yânî insanları topluluktan yüz çevirip onların ardından yürümezler görüyordum). İnsanlar Abdurrahmân üzerine meylettiler. Çünkü onlar bu geceler içinde halifelik işi üzerine istişare yapıyorlardı. Nihayet sabahlayıp da Usmân ibn Affân'a bey'at yaptığımız gece olunca, Misver ibn Mahrame şöyle dedi: Geceden bir taife geçtikten sonra Abdurrahmân ibn Avf gelip benim kapımı çaldı. Bunun üzerine ben uykumdan uyandım. O bana:

— Ben seni uyumuş görüyorum. Allah'a yemîn ederim ki, benim bu üç geceden beri gözüme büyük bir uyku girmedi. Haydi yürü de ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ı, SaM ibn Ebî Vakkaas'ı çağır! dedi.

Bunun üzerine ben de onun için bu iki sahâbîyi çağırdım.

Abdurrahmân o ikisiyle gizli konuşup istişare etti. Sonra Abdurrahmân ibn Avf beni tekrar çağırdı da:

— Bana Alî ibn Ebî Tâlib'i çağır! dedi.

Ben Alî'yi de onun yanına çağırdım. Alî geldi. Abdurrahmân ibn Avf, tâ gece yarısına kadar Alî ile gizli olarak konuştu. Sonra Alî ibn Ebî Tâlib, onun yanından kendisine tevliyet verilmesi arzusu ile kalkıp gitti. Abdurrahmân ibn Avf da Alî tarafından fitneye yönelik bir muhalefet işi meydana gelmesinden endîşe edip durmuştur.

Sonra Abdurrahmân:

— Bana Usmân'ı çağır! dedi.

Ben Usmân'ı da çağırdım. Abdurrahmân onunla da tâ müezzin sabah ezam ile aralarını ayırıncaya kadar gizli gizli konuştu. Nihayet insanlara sabah namazını kıldırdığı zaman, bu şûra topluluğu minberin yanında toplandılar. Abdurrahmân Muhacirler'den ve Ensâr'dan hazır bulunan kimselere haber gönderip çağırttı. Ordu kumandanlarına da haber gönderip çağırttı. Bunların hepsi o yıl Umer'le beraber Mekke'ye gelip buluşmuş ve beraber hacc yapmışlardı (ve Medine'ye de beraber dönmüşlerdi).

Bunlar toplandıkları zaman Abdurrahmân (minber üzerinde oturup) şehâdet kelimelerini söyledi. Bundan sonra "Amma ba'du" diyerek, şunları söyledi:

— Yâ Alî! Ben insanların bu işteki tercihlerine iyice bakıp araştırdım da insanların Usmân'dan sapmalarım görmedim (yânı insanlar Usmân'ı halifelik işinde başkaları üzerine tercih ediyorlar gördüm). Onun için sen (benim Usmân'ı tercih etmemden dolayı) sakın kendi nefsin üzerinde bir kötüleme yolu tutma! dedi.

Abdurrahmân, Usmân'a hitâb ederek de:

— Yâ Usmân! Ben sana Allah'ın sünneti, Rasûlü'nün sünneti ve Rasûlü'nden sonra geçen iki halîfesinin sünneti üzere bey'at ediyorum! dedi.

Ve bu konuşmanın ardından Abdurrahmân, Usmân'a bey'at etti. Ardından bütün insanlar; Muhacirler, Ensâr, ordu kumandanları ve bütün müslümânlar da Usmân'a bey'at ettiler 96[96].

44- (Bir Halette Te'kîd İçin) İki Kerre Bey'at Eden Kimse Babı

65-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Biz Hudeybiye'de ağaç altında yapılan Rıdvan Bey'ati'nde Peygamber(S)'e bey'at etmiştik. (Sonra ağacın gölge tarafına dönüp gelmiştik.) Peygamber bana:

— "Yâ Seiemetu! Sen bey'at etmez misin?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben ilk taife içinde bey'at ettim! dedim.

Peygamber:

— "ikinci defa bey'at et!" buyurdu. Ben de ikinci defa bey'at ettim " 97[97].

96[96] Bu hadîste diyanetlerine ve dirayetlerine güvenilmiş cemâatin istişare ve ictihâddan sonra, bir şahıs lehine halifelik ahdi yaptıklarında, başkalarının bu akdi çözmeye hakları olmadığı hükmü vardır. Nitekim Usmân'ın halifelik bey'atma âid çalışmalar, araştırma ve istişareler gece-gündüz bütün ciddiyet ve az'imle devam edip öylece.meşrû' olarak gerçekleşmiş ve hiçbir i'tirâza uğramamıştır (Özetle: Kastallânî).

97[97] Seleme ibnu'1-Ekva' sahâbîlerin en yiğit ve harbde en sebatlı olanlarından biri olduğundan Peygamber kendisini daha fazla bir şeref olması için ikinci defa bey'at ettirmiştir. Bunun bir rivayeti

45- Bedevî Arablar'ın (İslâm Ve Cihâd Üzerine) Bey'at Etmeleri Babı

66-Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Muhammed ibnu'l-Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle tahdîs etti. Bir bedevi Arab, Rasûlullah (S) ile İslâm üzere bey'at etmişti. Sonra bu bedevîye bir humma hastalığı isabet etti de:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi çöz (çöle döneyim)! dedi. Rasûlullah bunu kabul etmedi. Sonra tekrar geldi, yine:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi çöz (de ben yine çöle gideyim)! dedi.

Rasûlullah yine kabul etmedi. Bunun üzerine bedevî, Medîne'-den çöle dönmek üzere çıkıp gitti. Rasûlullah da:

— "Medine, demirci körüğü gibidir, pislikleri dışarı atar, temiz olanı alıkor" buyurdu 98[98].

46- Küçük Çocuğun Bey'atı Babı

67-.......Bize Saîd ibnu Ebî Eyyûb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Akıl Zuhre ibnu Ma'bed, dedesi Abdullah ibnu Hişâm'dan tahdîs etti. Bu Abdullah ibnu Hişâm, Peygamber zamanına yetişmiş ve annesi Zeyneb bintu Humeyd, kendisini (Mekke fethinde) Rasûlullah'a götürdü ve:

— Yâ Rasûlallah! Oğlumla İslâm bey'ati akdetseniz! dedi. Peygamber (S) de ona:

— "O küçüktür!" buyurdu ve çocuğun başını, eliyle dokunup okşayarak Abdullah'a

---

Cihâd'da "Harbde bey'at bâbı"nda, Hudeybiye'de geçmişti.

98[98] Bunun bir rivayeti Hacc Kitabı sonlarında Medine'nin Faziletleri bölümünde geçmişti. înşâallah İ'tisâm Kitâbi'nda da gelecektir.

(bereketle) duâ eyledi.

Torunu Zuhre:

— Büyük babam Abdullah ibn Hişâm, bütün ev halkı adına bir tek davar kurban ederdi, demiştir 99[99].

47- Bey'at Ettikten Sonra Bey'atinden Geri Dönmek İsteyen Kimse Babı

68-.......Bize Mâlik, Muhammedibnu'l-Munkedir'den; oda Câbir ibn Abdülah(R)'tan şöyle haber verdi: Bir A'râbî, Rasûlullah (S) ile İslâm üzere bey'at etti. Akabinde A'râbî'ye Medine'de sıtma hastalığı isabet etti. Bunun üzerine bu A'râbî, Rasûlullah'a geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi geriye döndür (de ben çöle gideyim)! dedi.

Rasûlullah bunu kabul etmedi. Sonra A'râbî yine geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi geriye döndür! dedi. Rasûlullah yine kabul etmedi. Sonra yine gelip:

— Benim bey'atimi geriye döndür! dedi.

Rasûlullah yine kabul etmedi. Bunun üzerine o A'râbî Medine'den çıkıp gitti. Rasûlullah da:

— "Medine ancak demirci körüğü gibidir; değersizlerini dışarı

atar, temizlerini de meydana çıkarır" buyurdu 100[100].

99[99] Başlığa uygunluğu, içindeki mübhemliği açıklaması yönündendir. Çünkü Peygamber "O küçüktür" buyurduğundan, o küçüktür, ona bey'at lâzım gelmez demiş olmaktadır. Bu zât, Peygamber'in duası bereketiyle her işinde bereketi ve kazancı çok olmuş, kendisi de uzun zaman yaşamıştır. Bunun bir rivayeti Serîket Kitâbi'nda da geçmişti.

100[100] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti bir bâb önce geçmişti.

48- Bir İmâma (Devlet Başkanına Allah'a Tâat Maksadıyle Değil De) Sırf Dünyâ Menfaati İçin Bey'at Eden Kimse Babı

69........ Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Uç (şahıs vardır ki) Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz, onları temize çıkarmaz, onlar için (yaptıklarına karşılık) ağrıtıp incilten müdhiş bir azâb vardır. Birincisi: Yol üzerinde (ihtiyâcından) fazla bir suyu bulunan ve onu yolculardan men' eden kimsedir, ikincisi, devlet başkanına yalnız dünyâ menfâati için muahede eder de devlet başkanı ona istemekte olduğu dünyalığı verirse, ona yaptığı muâhe*. deye vefa edip yerine getirir, eğer vermezse ona ahdini yerine getirmez. Üçüncüsü metâını ikindiden sonra bir adama satar ve Allah adına yemîn ederek bu mata muhakkak şöyle şöyle fiât verilmiştir der. Müşteri de o mala o kadar fiât verilmemiş olduğu hâlde, onun yaptığı yalan yemini sebebiyle o kimsenin sözünü doğru kabul eder de o malı ondan o yüksek bedelle satın alır" 101[101].

49- Kadınların Bey'ati Babı

Bu kadınların bey'ati hâdisesini İbn Abbâs, Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmiştir 102[102]

101[101] Bunun bîr rivayeti Şirb Kitabı, "İhtiyâcından fazla suya mâlik olup da bunu yolcuların kullanmasından men' eden kimsenin günâhı bâbı"nda geçmişti. Oradaki rivayette Rasûlullah bunun sonunda "Hakikat Allah'a olan ahidîerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar; Onlar için âhirette hiçbirnasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âlu İmrân: 77) âyetini okumuştur.

Bu üç kişiden biri mal ve mevki' sahibi olmak maksadıyle devlet başkanına bey'at akdi yapıp da emeline erişemeyince ahdini bozan kimsedir. Bu, şübhesiz ahlâksızlığın şekaavet derecesidir. İçtimaî kargaşaya sebeb olacak bir kimsedir. Esas i'tibâriyle müslümânlık, devletçi bir dîndir. Her vesîle ile devlet başkanına ve siyâsî otoriteye itaati emreder ve onun başkanlığı altında ümmetin birlik ve düzenliğinin korunmasını ister.

102[102] Buhârî bununla îydeyn Kitâbı'nda İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bayram namazından sonra el-Mumtehine: 12. âyetini okuyarak, bundaki şartlarla kadınlardan bey'at ve taahhüd almasına işaret etmiştir.

Buradaki hadîsin "Kadınlar bey'ati" başlığında zikrinin sebebi, bu bey'at, Kur'ân'da kadınlar hakkında gelmiş ve onlarla tanınmış, sonra erkekler hakkında da kullanılmış olmasıdır.

70-.......el-Leys şöyle demiştir: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Bana Ebû İdrîs el-Havlânî haber verdi ki, kendisi Ubâde ibnu's-Sâmit(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Bizler bir mecliste otururken Rasûlullah (S) bize şöyle buyurdu: "Allah'a (ibâdette) hiçbir şeyi ortak etmemek, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla kimseye bühtan etmemek, hiçbir ma'rûf işte isyan etmemek üzere bana bey'at ediniz (yânî benimle ahd ediniz). İçinizden her kim sözünde durursa, onun ecri (mükâfatı) Allah'ın fadi ve keremi üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda îkaab edilirse, bu îkaab ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da, yaptığı o fiili Allah Taâlâ örtüp gizlerse, onun işi Allah'a kalır: isterse Allah onu îkaab eder, isterse affeder".

Biz de bu şart üzere Rasûlullah(S)'a bey'at ettik 103[103].

71-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demişti:

— Peygamber (S) kadınlarla ' 'Kadınlar Allah 'o hiçbirşeyi ortak kılmamaları..." (ei-Mümtehine: 12) âyetinin sözleri ile bey'at ederdi.

Âişe:

— Rasûlullah'm eli bey'at sırasında hiçbir kadının eline dokun-mamıştır, ancak (nikâh veya milk ile) mâlik olduğu kadınlar müstesna, demiştir 104[104].

103[103] Bu ilk Akabe gecesinde olan bey'attir ki, onda, el-Mumtehıne Sûresi'ndeki "Ey Peygamber, mü 'min kadınlar, Allah 'a hiçbirşeyi ortak kılmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, evlâdlarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasından bir iftira düzüp getirmemeleri, herhangibir iyilik hususunda sana âsî olmamaları şartıyle, sana bey'atleşmeye geldikleri zaman bey'atlerini kabul et. Onlar için Allah 'tan mağfiret isteyiver. Şübhesiz Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir1' (Âyet: 12) kavlinin nutkettiği bey'at şartlarının ayniyle vâki' ol duğundan, buna "Bey'aîu'n-Nisâ = Kadınlar Bey'aîi"denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsavidirler. İkinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve ıyâllerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse, Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye etmek üzere bey'at etmişler ve ahdlerini hakkiyle îfâ eyleyerek kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlara veliy-yi ni'met olmuşlardır.

104[104] Bu Kadınlar Bey'atİ sonraları bir çok defalar yapılmıştır. Medine'ye hicret edildiğinde de kadınlardan aynı şartlarla bey'at alınmıştı. Mekke fethinde de evvelâ erkekler, sonra da kadınlardan bey'at

72-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'e İslâm üzere bey'at ettik. Şöyle ki, kendisi bize karşı "... Kadınlar Allah 'û hiçbirşeyi ortak kılmamaları, hırsızlık yapmamaları... '' (ei-Momte-hine: 12) âyetini okudu. Ve bizi ölü üzerine çığlıkla ma'tem tutmaktan nehyetti. Bunun üzerine kadınlardan birisi (ki Ümmü Atıyye'nin kendisidir) bey'at etmekten elini çekti ve:

— Yâ Rasûlallah! Fulâne kadın Câhiliyet ma'teminde bana yardım etmişti. Ben şimdi onun bendeki hakkını karşılayıp ödemek istiyorum! dedi.

Rasûlullah da o kadına hiçbirşey söylemedi. Bunun üzerine kadın gitti. Sonra (o kadından müsâade alarak) dönüp bey'at etti.

Ümmü Atıyye: Benimle beraber bey'at eden kadınlardan ancak (Enes'in anası ve Ebû Talha'nın karısı olan) Ümmü Suleym, Ümmü'l-Alâ, Ebû Sebre'nin kızı Muâz ibn Cebel'in karısı yâhud Ebû Sebre'-nin kızı ve Muâz ibn Cebel'in karısından başkası bu bey'atteki fer-yâdla ağlamama şartına vefa etmedi, demiştir 105[105].

50- Yaptığı Bir Bey'ati Bozan Kimse Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Gerçek sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar. Allah'ın eli, onların elleri üstündedir. Şu hâlde

kim bu bağı çözerse, kendi aleyhine çözmüş olur. Kim de Allah ile sözleştiği şeye vefa

---

alındı. Kadınlarla kâh sözle, kâh Rasûlullah'm elini batırdığı bir su kabına kadınların da ellerini batırmaları suretiyle olmuştu...

105[105] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Ölü üzerine bağırıp çağırmak şiddetle ağlamaktan nehy bâbı"nda geçmişti. Oradaki hadîste Ümmü Atıyye: Peygamber (S) biz kadınlardan bey'at aldığında ölüye nevhâ etmiyeceğimize dâir de söz almıştı. Beş kadından başka bizden hiçbir kadın (o sıradaki) ahdini îfâ etmedi. (Bu beş kadın) Ümmü Suleym, Ümmü'1-Alâ, Muâz'ın karısı olan Ebû Sebre kızı ve daha iki kadındır. Yâhud Ebû Sebre kızı ile Muâz'ın karısı ve daha bir kadındır, demiştir.

ederse, O da ona büyük bir ecir verecektir" (el-Feth: 10) 106[106].

73-.......Muhammedibnu'l-Munkedir şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdıllah(R)'tan ısıttım, şöyle dedi: Bir bedevi, Peygamber'e geldi de-

— Yâ Rasûlallah! Benimle İslâm üzere bey'at et! dedi Peygamber de onunla islâm üzere bey'at etti. Sonra ertesi gün

bu bedevi sıtma hastalığına tutulmuş olarak geldi ve:

— (Yâ Rasûlallah!) Benim bey'atimi çöz! dedi. RasûluIIah onun bu teklifini kabul etmedi. Adam geri dönün rit-

tığı zaman:

— "Medine şehri demirci körüğü gibidir: Değersiz olan kiri pası dışarı atar, temiz olanı da ortaya çıkarır" buyurdu 107[107].

51- Vefat Ardında Halîfe Ta'yîn Etmek Babı 108[108]

74-.......Yahya ibn Saîd şöyle demiştir: Ben (Âişe'nin kardeşinin oğlu) el-Kaasım ibn Muhammed'den işittim, şöyle dedi: Âişe (R-bir kerre şiddetli bir baş ağrısına tutuldu da):

106[106] Çünkü Rasûl'e Rasûl olması haysiyetiyle itaat, O'nu gönderene itaattir... Bunun inmesi Hudeybiye'de ağacın altında yapılan Rıdvan Bey'ati hakkındadır. Kaçmamağa veya ölüme söz vererek bey'atleşmiş idiler. Fakat mefhûm umûmî olmak lâzım gelir. "Allah'ın eli onların ellerinin üstünde", yâm bey'atleşme bir alım-sattm gibi elele vererek karşılıklı bir mukaavele ve ivâzlaşma hâlinde İse de, hakikatte bundan İstifâde edecek olanlar onlardır. Çünkü Allah'ın eli onların ellerinin fevkindedir. İbn Cerîr Tefstr'inde der ki: Bunda iki vecih vardır: Birisi, bey'at yaparlarken Allah'ın eli onların ellerinin fevkinde demektir. Çünkü onlar Allah'ın Peygamberi'ne bey'at etmekle, Allah'a bey'at etmiş oluyorlardı. Birisi de: Allah'ın kuvveti onların kuvvetinin fevkindedir demektir... (Hakk Dîni, VI, 4413).

107[107] Bu hadisin bir rivayeti yakında "Bedevîler'in bey'ati bâbı"nda geçmişti.

108[108] Halifenin olumu sırasında kendisinden sonra yerine geçecek bir halîfe ta'yîn etmek yahud kendirinden birisini halîfe seçmeleri için bir cemâat ta'yîn eylemek babı.

— Vay başım, (ölüyorum)! demişti. RasûluIIah (S) da:

— "Eğer sen ölür de ben hayâtta kalırsam, senin için mağfiret diler ve senin için duâ ederim!" buyurdu.

Bunun üzerine Âişe:

— Vay başıma gelen musibete! Vallahi öyle sanıyorum ki, muhakkak Sen benim ölümümü istiyorsun. Eğer ben ölürsem, muhakkak Sen o son günün gecesinde kadınlarının birisiyle gerdek olup yaşayacaksın! dedi.

Âişe'nin bu sözü üzerine RasûluIIah şöyle buyurdu:

— "Yâ Âişe! (Endişelenme!) Asıl ben 'Vay başıma!' demeliyim (çünkü senden evvel öleceğim). Yâ Âişe! (Hattâ) şimdi ben Ebû Bekr'e ve oğluna haber göndermek ve -hilâfet dedikoducularının sözlerinden ve hilâfet umanların temennilerinden nefret ederek- hilâfeti Ebû Bekr'e vasiyet etmemi kasdettim (yâhud istedim). Fakat sonra düşündüm ki, Allah (hilâfeti Ebû Bekr'den başkasına müyesser kılmaktan) çekinir. Mü'minler de Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını men' ederler. Yâhud Allah Taâlâ (Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını) men eder. Mü'minler de (Ebû Bekr'den başkasına bey'at ve mutâbaatten) çekinirler" 109[109].

75-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Babam Umer (vurulup vaziyeti ağırlaşınca, dostları tarafından):

— Yerine bir halîfe ta'yîn etmez misin? diye sorulmuştu. Umer:

109[109] Başlığa uygunluğu "Ebû Bekr'e ve oğluna haber göndermek ve ona vasiyet etmemi kasdettim yâhud arzu ettim..." sözlerinden alınır.

el-Muhelleb: Bunda Ebû Bekr'in halifeliğine kesin bir delîl vardır. Bu Ebû Bekr'e va'd edilen şeylerdendir. Nitekim Peygamberlik alâmetlerinden olarak va'd edildiği gibi oldu, demiştir... (Aynî).

Hadîsin sonundaki şekk, râvîdendir. Müslim'in bir rivayetinde: "Ebû Bekr'i çağırın da ona bir yazı yazayım. Çünkü ben temenni edicinin temenni etmesinden endîşe ediyorum. Fakat Allah ve mü'minler Ebû Bekr'in (hilâfetinden) başkasını kabul etmezler..." şeklindedir.

Bu hadîste muradın ancak hilâfet olduğuna işaret vardır. İşte Buhârî de hadîsten bunu anlayıp, bunu başlık yapmıştır. Bu hadîsin bir rivayeti Tıbb Ki-tâbı'nda da geçmişti (Kastallânî).

— Eğer yerime halîfe ta'yîn ve tavsiye edersem (aykırı bir iş yapmış olmam). Çünkü benden hayırlı olan Ebû Bekr, yerine halîfe ta'-yîn ve tavsiye etti. Eğer ta'ym etmez de (bu işi ümmete) bırakırsam, şübhesiz benden hayırlı olan Rasûlullah (S) da (muayyen bir zâtı açıkça söylemeyip bu işi ümmete) bırakmıştır, dedi.

İbn Umer şöyle dedi: Halîfe ta'yîni teklifine karşı Umer'in verdiği cevâbı, mecliste hazır bulunan sahâbîler Umer'e karşı takdirle karşılayıp, onu övdüler. Bunun üzerine Umer de:

— Ben bir halef ta'yîn etmek ve ta'yîninde isabet ederek med-holunmak isterim. Fakat isabet olunamamasından da korkarım. Ben bu hilâfet işinden ne kârlı, ne de zararlı olmayarak; başa-baş kurtuldum. Artık şimdi muayyen bir zâtı yerime halef ederek hayâtımda, Ölümümde mes'ûliyetini yüklenmek istemem! Dedi 110[110].

76-........ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi Umer ibnu'l-Hattâb'ın minber üzerine oturup da yaptığı ikinci hutbesini işitmiştir: Bu hutbe, Peygamber(S)'in vefatı gününün ertesinde olmuştu. Umer şehâdet kelimelerini söyledi. Ebû Bekr ise hiç konuşmuyor, susuyordu. Umer şöyle dedi:

— Ben Rasûlullah'm. yaşayıp da bizim işlerimizi üzerine alıp yazmasını (yâhud düşünüp tedbîr etmesini) ümîd ederdim.

Umer bu sözüyle, Peygamberin vefatının kendilerinden sonra olmasını kasdetmektedir.

Umer devamla şöyle dedi:

— Muhammed Ölmüş ise, şübhesiz Allah Taâlâ sizin aranızda bir nûr (yânı Kur'ân) bırakmıştır ki, onunla Allah'ın Muhammed'e hidâyet ettiği doğru yolu bulacaksınız. Şübhesiz Ebû Bekr de Rasû-lullah'ın sahibi ve (mağarada) "İkinin ikincisidir" (et-Tevbe:

110[110] Bunun üzerine Umer muayyen bir zâtı yerine halef kılmadı da bu işin ta'yînini altı kişilik bir şûra hey'etine havale etti.

Nevevî şöyle dedi: Yerine bir halef ta'yîni ile ve hail ü akd erbabı denilen büyük devlet adamlarının bir zât için oluşan kararlarıyle hilâfetin sıhhatinde âlimlerin icmâı vardır. Devlet başkam seçimi işinin adedi mahdûd veya gayrımah-dûd şûraya havalesi caiz olduğunda da âlimlerin icmâı vardır. Yine böyle halîfe ta'yîninin vâcib olduğunda ve vucûbun aklî olmayıp şer'î olduğunda da âlimlerin icmâi vardır. Yalnız A'sam ile bâzı Haricîler, devlet başkanı ta'yîninin vâcib olmadığını iddia etmişlerdir.

40). Hiç şübhe yok ki, o, müslümânlann işlerini üzerine almaya en lâyık kimsedir. (Ey hazır bulunanlar!) Kalkınız ve ona bey'at ediniz! dedi.

Sahâbîlerden bir kısmı bundan önce Sâide oğullan sakîfesinde Ebû Bekr'e bey'at etmişlerdi. Umûmî bey'at ise, sakîfede yapılan bey'at gününün sabahında, minber üzerinde yapılan bu bey'at olmuştu.

ez-Zuhrî, Enes ibn Mâlik'ten söyledi ki; Enes ibn Mâlik, o gün Umer'in Ebû Bekr'e ısrarla "Minbere çık!" deyip durduğunu işitmiş ve nihayet Ebû Bekr minbere çıkınca, insanlar ona umûmî olarak bey'at ettiler, demiştir 111[111].

77-.......Bize îbrâhîm ibn Sa'd, babasından (yânî Sa'd ibn İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf ez-Zuhrî'den); o da Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım'den tahdîs etti ki, babası Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S)'e bir kadın geldi. Pey-gamber'in ona vereceği birşey hakkında onunla konuştu. (Kadın dönerken) Peygamber kadına tekrar müracaat etmesini emretti. Bunun üzerine kadın, sanki Rasûlullah'ın vefatını ifâde etmek isteyerek:

— Yâ Rasûlallah! Ben gelir de Sen'i bulamazsam ne buyurursun? diye sordu.

Rasûlullah da ona:

— "Şayet beni bulamazsan Ebû Bekr'e gelip müracaat et!" buyurdu 112[112].

111[111] Başlığa uygunluğu "Şübhesiz o, müslümânlann işlerini üzerine almaya en lâyıktır" sözlerinden alınır.

Umer'in bu ikinci hutbesi, Peygamber'in vefatı günü heyecanından şaşırarak: "Muhammed Ölmemiştİr. O muhakkak dönecektir" şeklinde kendisinden sâdır olan birinci hutbesinden bir özür beyân etme gibi olmuştur. Bu ikinci hutbesini Ebû Bekr'e Saîde oğullan sakîfesinde yapılan bey'atten sonra, mescidde-ki umûmî bey'at töreninden önce yapmıştı,

Saîde oğulları sakîfesi, daha önce de bildirildiği üzere, onların mühim hükümler ve kararlar için toplantı yapmakta kullandıkları bir mekândır. Bu ha dîste bu bey aıiu sakîtede nazır bulunmayanların bey'ati sebebiyle yapıldığına delâlet vardır... (Kastallânî).

112[112] Başlığa uygunluğu hadîsin son fıkrasından alınır. Çünkü o fıkra, Peygamber'-den sonra halîfenin Ebû Bekr olacağını bildirir. Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'İn fazileti bâbi'nda da geçmişti. Bu hadîs Ebû Bekr'in halifeliğine en açık delillerdendir... (Aynî).

78-....... Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Kays ibn Müslim, Târik ibn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Bekr (R), Rasûlullah'm vefatından sonra dînden çıkmış ve harble yenilmiş olan Tayy, Esed, Ga-tafân ve diğer kabilelerin elçilerine hitaben:

— Sizler çöllerde develerin kuyruklarının arkalarından gidersiniz, nihayet Allah sizlere, Peygamber'inin halîfesi ve. Muhacirler'i eliyle, bunların sizlere kusur ve günâhı çok saymakta olacakları bir iş gösterir! demiştir 113[113].

52- Bâb

(Bu, önceki bâhdan bir fasıl gibidir)

79-....... Bize Şu'be tahdîs etti ki, Abdulmelik ibn Umeyr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Semure(R)'den işittim, o şöyle dedi: Ben Pey-gamber(S)'den işittim, O: "Oniki emir olacaktır" buyuruyordu.

Yine Câbir: Ben ancak Peygamberdin söylediği bir kelimeyi işit-memiştim. Onu da babam Semure:

— Rasûlullah: "Bunların hepsi Kureyş'tendir" buyurdu, diye rivayet etti 114[114].

113[113] Başlığa uygunluğu "Nihayet Allah size Peygamber'inin halîfesi ve Muhâcirler'i eliyle..." sözlerindedir.

Bu, kısaltılmış bir rivayettir. Bunun aslını Humeydî el-Cem' Beyne's-Sahîhayn kitabında daha geniş olarak getirmiştir.

"Develerin kuyrukları ardından gidersiniz" demek, çöllerde deve çobanlığı yaparsınız ma'nâsınadır. Çünkü onlar harbde yenilip de kendilerinden harb âletleri geri alınınca, çöllere silâhsız olarak dönecekler ve artık onlar için develerinin kendilerine sağlayacağı menfaatlerden başka bir yaşayışları olmayacaktır... (Kastallânî).

114[114] Câbir ile babası Semure, İkisi de sahâbîdir. Bu hadîsi baba ile oğul müşterek olarak rivayet etmişlerdir. Emaret iddia eden oniki kişinin Kureyş'ten olduklarım Semure rivayet ederek, oğlunun eksiğini tamamlamıştır. Bununla beraber hadîs çok kısa bir metin ile rivayet edilmiştir. Bunun İçin

53- Birbirleriyle Çekişen Hasımların, Töhmet Ve Ma'siyet Ehli Olanların, Bu Sıfatla Tanınmalarından Sonra Evlerden Çıkarılmaları Babı

Umer ibnu'l-Hattâb, Ebû Bekr'in vefatı üzerine bağırıp çağırarak feryâd ettiği zaman, Ebû Bekr'in kızkardeşi Ümmü Ferve bintu Ebî Kuhâfe'yi evden dışarı çıkarmıştır 115[115].

80-.......Bana Mâlik, Ebû'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn olsun, içimden öyle geçiyor ki, emredeyim de birçok odun toplatıp yığdırayım. Sonra namaz için ezan okunmasını emredeyim de birine cemâate imâm olsun diyeyim. Sonra o cemâati bırakıp (namaza gelmeyen) adamların üzerlerine gidip (kendileri içlerinde iken) evlerini üzerlerine yakıver ey im! Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, cemâatten bu geri kalanlarınızın herhangisi burada semiz etli bir kemik parçası yâhud iki tane iyi paça bulacağını bilir olsaydı, elbette yatsı namazına gelip hazır bulunurdu" 116[116].

Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî şöyle dedi: Yûnus şöyle dedi: Muhammed ibn Süleyman şöyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî: t(Mırmât", "Minsât" ve "Mîdât" gibi mîmi kesrelenmiş

---

hadîsten istenen ma'-nâyı anlamakta güçlük çekilmiştir. Bâzıları bu "Oniki emîr"in emaretleri Râ-şid Halîfeler'den sonra olduğunu, bâzıları bunların emaretleri arka;arkaya bulunacağını, bâzıları bunların ayrı ayrı zamanlara âid bulunduğunu, bâzıları hepsinin bir zamanda emirliğe kalkışacaklarını iddia etmişlerdir. Enjmeşhûr tabiî âlimlerinden İbnu Ebî Süfre, bu iddiaları sayıp döktükten sonra şöyle demiştir: Ben bu hadîsin ma'nâsı hakkında kesin kanâat sahibi olan bir kimseye kavuşmadım. Fakat gâlib bir zanna göre Rasûlullah, kendisinden sonra son derece acâib fitneler meydana geleceğini, hattâ bir devirde halk, oniki emîrin arkasına takılarak fırkalara ayrılacağım haber verip, ümmeti böyle içtimaî dağınıklık ve başıbozukluktan sakmdirmıştır, denilebilir. Nitekim bu ihtilâflar, Râşid Halîfeler devrinden sonra görülmüştür... (özetlenerek verilmiştir).

115[115] Bunu İshâk ibn Râhûye kendi müsnedinde Saîd ibnu'l-Müseyyeb yolundan rivayet etmiştir. Umer, Hişâm ibnu'l-Velîd'e: Kalk, kadınları dışarı çıkar! demiş. O da teker teker kadınları dışarı çıkarmış, nihayet Ümmü Ferve'yi de dışarı çıkarmıştır.

116[116] Başlığa uygunluğu ma'nâsmdaki mübalağa bakımındandır. Çünkü bunda evlerden çıkarma ve evleri ateşle yakma vardır...

Bunun birer rivayeti Namaz Kitabı, "Cemâatle namaz babı" ve Mezâlİm'-de geçmişti (Aynî).

olup, davarın iki tırnağı arasındaki et ma'nâsmadır, demiştir 117[117].

54- Bâb: İmâm İçin Mücrimleri Ve Ma'siyet İşleyenleri Konuşmaktan, Kendilerini Ziyaret Etmekten Ve Benzeri Şeylerden Men1 Etmesi Caiz Olur Mu?

81-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; oda Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik'ten; o da Ka'b ibn Mâ-lik'in oğlu Abdullah'tan tahdîs etti. Bu Abdullah, Ka'b ibn Mâtik'in gözleri kör olduğu zaman, onun oğulları arasından kendisine.yedici-lik yapanı idi. O şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Tebûk gazvesinde Rasûlullah'tan geri kaldığı zamanki hadîsini zikretti de, bunda şöyle dedi:

—Rasûlullah, kendisinden seferde geri kalanlardan işte şu üçümüzle konuşmaktan müslümânları nehyetti. Halk da bizden çekindiler... Bu hâl üzere elli gün kaldık... Rasûlullah, sabah namazını kıldığı zaman Allah'ın bizim üzerimize tevbesini (pişmanlığımızın kabulünü) i'lân etmiş, halk bize müjdelemeğe koşmuştu 118[118].

Kastallânî şöyle dedi: "Bu, Ahkâm Kitâbı'nın sonudur. Ben bunun şerhini 916 yılının başında bitirdim. Allah bunda ve bundan sonraki akıbetimizi güzel eylesin. Bütün mühim işlerimizde bize kifayet eylesin! Herşeyi kaplayan fazl dalgaianm üzerimize akıtsın. Ve bizi Sıratı Mustakîm'e hidâyet eylesin! Bu şerhi kitabet ve tahrîr olarak kemâle ulaştırmakta bana yardım eylesin! Beni bununla faydalandırıp kendi rızâsına hâlis kılsın!

117[117] "Paça" diye tercüme edilen lafız "Mırmâfdır ki, kâh paçayla, kâh davarın tırnakları arasındaki ufak et parçalarıyle tefsîr ediliyor. Bazen de ok ta'lîminde kullanılan demirsiz bir nevi' okun adıdır deniliyor. Bir kavle göre de bir nevi' ok oyununda yenenin kullandığı okun adıdır... ilk iki raa'nâya göre, bu da yi-yecekle ilgili olursa da diğer ma'nâlara göre maksad değişmiş olur. "Mırmâ-teyn"İn "Haseneteyn" lafzıyle vasıflanması da ikinci ihtimâli kuvvetlendiriyor. Buna göre cemâati terk edenleri, en hakîr dünyevî istifâde ile en ma'nâsız oyunları bile uhrevîbüyük sevâbların aşağısında tutmakla kötülemiş oluyor... (Tec-TÎd Ter, II, 493-494).

118[118] Hadîsin başlığa uygunluğu son cüz'ünde olup, başlıktaki soruyu açıklamaktadır. Bunda üç günden daha fazla müddetle ayrılmanın cevazı vardır. Üç günden fazla ayrılmaktan nehye gelince, o nehiy, ayrılması şer'î olmayan kimseye hamledilmiştir. Bu hadîs, uzun bir metinle Mağâzî Kitabı, Tebûk gazvesi bâbı'-nda geçmişti. Kısaltılmış olarak başka yerlerde de birçok kerreler geçti.

Bunu ve bana in'-âm ettiği bütün ni'metleri Yüce Allah'a emânet eder, kendisinden tâati yolunda ömrümü uzatmasını, bana afiyet libâsları giydirmesini ve vefatımı rızâ ve İslâm ile tayyıbetu't-tayyibe içinde kılmasını dilerim. Hamd Allah'a, salât ve selâm da Muhammed'e, O'nun âli ve ashabına olsun!"

Ben Mehmed Sofuoglu da 4 Ağustos 1984/7 Zu'1-ka'de 1404 cumartesi günü ikindi vaktinde bu kitabın tercüme ve şerhini bitirirken, Kastallânr'nin bu duasını aynen tekrar eder, Yüce Allah'tan gerisini de sağlık ve afiyetle tamâma erdirmesini niyaz eylerim!

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

95- KITABUT-TEMENNÎ

(Temenni Kitabi)

1- Temenni Hakkinda Gelen Seyler Ve Sehîd Olmayi Temenni Eden Kimse Babi [1]

1-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah(S)'tan isittim, söyle buyuruyordu: "' 'Nefsim elinde bulunan A ilah 'a yemîn ederim ki, sayet (acizlik hâllerinde) kendilerini yükleyecek binekler bulamadigim zamanda bile cihâddan benim ardimda geri kalmalarini kerîh görüp istemeyecek birtakim adamlar olmasaydi, Allah yolunda cihâda giden hiçbir seriyyemden geri kalmazdim. Allah bilir ki, Allah yolunda öldürülüp diriltilmeyi, ondan sonra öldürülüp diriltilmeyi, ondan sonra öldürülüp diriltilmeyi, sonra öldürülmeyi ne kadar isterdim!" [2].

2-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah yolunda mukaatele edip öldürülmemi, ondan sonra diriltilip öldürül-memi, ondan sonra diriltilip öldürülmemi, ondan sonra diriltilmemi ne kadar isterdim!"
Râvî: Ebû Hureyre bu "Öldürülmemi" kelimelerini üçer defa söylerdi de: Peygamber'in bunu böyle söyledigine Allah adiyle sehâ-det ederim! derdi, demistir [3].

2- Hayir Temenni Etmek Ve Peygamber(S)'In: "Benim Uhud Dagi Kadar Altinim Olsa... " Sözü Babi

3-.......BizeAbdurrazzâk, Ma'mer'dentahdîsettiki, Hemmâm ibn Münebbih es-San'ânî, Ebû Hureyre(R)'den söyle isitmistir: Peygamber (S) söyle buyurdu: "Benim Uhud Dagi kadar altinim olsaydi, ondan bir dînâr yanimda bulundugu hâlde üzerimden üç gece geçmemesini isterdim. Ancak

üzerimdeki bir borç hakkinda ayirip da onu kabul edecek kimseyi bulmak maksadiyle gözetlemekte 'oldugum altin müstesnadir"[4].

3- Peygamber(S)'in: "Hacc Aylarinda Umrenin Cevazini Simdi Hatirladigim Gibi Ihrama Girerken De Önden Bilmis Olaydim, Kurbanlik Sevk Etmezdim" Sözü Babi

4-.......Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S): "Isimden sonradan bildigim hacc aylarinda umrenin cevazini, evvelden bilmis olaydim, kurbanlik sevketmez ve insanlarla beraber umre sebebiyle ih-ramdan çiktiklari zaman elbette ben de ihramdan çikardim" buyurdu [5].

5-.......Câbir ibn Abdillah (R) söyle demistir: Bizler (Veda Hacci yolunda) Rasülullah'in beraberinde idik. Yalniz hacc niyetiyle ihrama girdik ve zu'1-hiccenin dördünde Mekke'ye geldik. Peygamber (S) bizlere Ka'be'yi tavaf ve Safa ile Merve arasini sa'y etmemizi ve bu haccimizi umre yapmamizi ve ihramdan çikmamizi emretti de, "Ancak beraberinde kurban bulunanlar müstesnadir, onlar ihramlarinda devam ederler" buyurdu.
Câbir dedi ki: Bizlerden Peygamber ve Talha'dan baska kimsenin beraberinde kurban yoktu. Bîr de Alî, Yemen'den gelmis, kurbani beraberinde getirmis ve:
— Ben, Rasülullah'in ihrama girdigi gibi ihrâmlandim! demisti. Hacci umre yapmakla me'mûr olanlar (bu hâle taaccüb ederek):
— Bizler herbirimizin erkeklik organi (kadinlarimizla faydalanmamiz sebebiyle) menî akitir hâlde Minâ'ya gidecegiz (de Rasûlullah ihrâmli kalacaktir)! demislerdi.
Bu sözleri isitince Rasûlullah:
— "Ben eger hacc aylarinda umrenin cevazini simdi bildigim gibi ihrama girerken de önceden bilmis olaydim, kurban sevketmez-dim. Ve yanimda kurbanim olmasaydi simdi (ben de sizin gibi) ihramdan çikardim" buyurdu.
Câbir söyle dedi: Surâka ibn Mâlik el-Mudlicî, Peygamber Akabe cemresini taslarken karsi geldi de:
— Yâ Rasûlallah! Bu hacci umreye çevirmek bize mi hâsstir? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Hayir size hâss degil, ebedîdir" buyurdu.
Câbir söyle dedi: Aise Mekke'ye hayizli olarak geldi. Peygamber ona bütün hacc ibâdetlerini yapmasini, yalniz temizleninceye kadar Ka'be'yi tavaf etmemesini ve namaz kilmamasini emretti. Nihayet Bathâ denilen Muhassab mevki'ine konakladiklari zaman Âise (temizlendi ve tavaf etti de):
— Yâ Rasûlallah! Sizler bir hacc ve bir umre ile gidiyorsunuz da ben bir tek hacc ile mi dönecegim? dedi.
Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah, Âise'nin kardesi Abdurrahmân ibn Ebî Bekr es-Siddîk'a, kizkardesini Ten'îm'den umre yapmasi için oraya kadar beraberinde götürmesini emretti. Âise hacc günlerinden sonra zu'1-hicce ayinda oradan bir umre yapti [6].

4- Peygamber(S)'In: 'Keski Söyle Söyle Olsaydi*' Demesi Babi

6-.......Âise (R) söyle demistir: Peygamber (S- Medine'ye hicret ettigi zaman düsman saldirisindan endîse ederek) bir gece uyuya-, madi da:
— "Keski sahâbîlerimden elverisli bir kisi bu gece beni, bekçilik edip, muhafaza etseydi!" dedi.
Tam bu sirada biz ansizin bir silâh sesi isittik. Rasûlullah:
— "Bu kimdir?" diye sordu. Kendisine:
— Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tir yâ Rasûlallah! Seni bekleyip korumak için geldim! diye cevâb verildi.

Bunun üzerine Peygamber uyudu, hattâ biz O'nun horladigini isittik [7].
Ebû Abdillah Muhammed ibn Ismâîl el-Buhârî söyle dedi: Âise, Bilâl'in su siiri söyledigini bildirdi: Elâ leyte si'rî hel ebîtenne leyleten, Bi-vâdin ve havli izhirun ve celîlu! Ve hel eriden yevmen miyâhe micerinetin, Ve hel yebduven lî Sâmetün ve Tafîlu!
(— Sunu bilmek isterim ki: Mekke vâdîsinde etrafimi izhir ve celîl otlari sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'daki Mecenne sularinin basina varir miyim? Mekke'nin Sâme ve Tufeyl Daglan acaba bir kerre daha bana görünürler mi?)
Âise:

— Ben Bilâl'in bu sözlerini Peygamber'e haber verdim, dedi [8].

5- Kur'ân Okumayi Ve Ilim Ögrenmeyi Temenni Etmek Babi

7-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah(S) söyle buyurdu: "Iki hasletten baskasinda gibîa edismek yoktur: Biri o kimsedir ki, Allah ona Kur'ân ilmi vermis, o da gecenin saatlerinde ve gündüz zamanlarinda Kur'ân 'i okur durur. Onu isiten kimse de 'Keski Fulân kimseye verildigi gibi bana da Kur'ân ilmi verilseydi, elbette ben de onun yapmakta oldugu gibi yapardim' der, Ikincisi de su kimsedir ki, Allah ona mal vermistir, o da malini hakk yolunda sarfet-mektedir. Onu gören kimse de 'Keski su zâta verilen mal gibi bana da verilseydi de onun hayir islemekte oldugu gibi elbette ben de isleseydim' der" [9].

Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilhamîd bu geçen hadîsi tahdîs etti [10].

6- Mekruh Olacak Temenniler Babi

"Allah'in, kiminizi kiminizden üstün kilmaya vesile yaptigi seyleri temennî etmeyin. Erkeklerin, kendi kazandiklarindan bir payi oldugu gibi, kadinlarin da yine kendi kazandiklarindan bir hissesi vardir. Allah'tan, O^nun lûtfundan isteyin. Sübhesiz ki, Allah herseyi hakkiyle bilendir" (en-Nisâ: 32) [11].

8-.......,en-Nadr ibnu Enes söyle demistir: Enes ibn Mâlik (R):
Eger ben Peygamber(S)'i "Sakin ölüm temenni etmeyiniz!" buyururken isitmis olmasaydim, muhakkak ölümü temennî ederdim, dedi [12].

9-.......(Tabiî büyüklerinden) Kays ibn Ebî Hazim söyle demistir: Biz hastaliginda Habbâb ibnu'l-Erett(R)'e iyâdet ediyorduk. Vücûdunun yedi yerine daglama tedavisi uygulamisti. Habbâb hastaliginin siddetli istirabini ifâde ederek:
— Eger Rasûlullah (S) bizlere ölüm temennî etmemizi nehyet-meseydi, muhakkak ölümü temennî ederdim! Dedi [13].

10-.......Biz Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Ubeyd'den –onun ismi Sa'd ibnu Ubeyd mevlâ Abdurrahmân ibn Ezher'dir- haber verdi ki, Rasûlullah (S) söyle buyurmustur: "Sizin hiçbiriniz sakin ölüm temennî etmesin! Eger o, sâlih bir kimse ise (hayâtta oldukça) salâh ve faziletini artirmasi umulur. Eger fena bir kimse ise onun da tevbe edip Allah'in rizâsini kazanmasi umulur!" [14].

7- Kisinin "Eger Allah Olmayaydi, Biz Kendiligimizden Dogru Yolu Bulamazdik" Sözü Bâbi

11-.......el-Berâ ibn Âzib (R) söyle demistir: Peygamber (S) Ahzâb gününde (Hendek kazilirken) bizimle beraber toprak tasiyordu. Yemîn olsun ben O'nu, karninin beyazligini toprak örtmüs hâlde gördüm, Kendisi (îbnRevâha'mn) su beyitlerini söylüyordu: "Levlâ ente me'htedeynâ nahnu Velâ tasaddaknâ velâ salleynâ Fe-enzilen sekîneten aleynâ înne'l-ulâ -ve bazen de söyle dedi:-
Inne'l-melee kad bagav aleynâ Izâ erâdû fitneden ebeynâ ebeynâ
(= Sen olmasaydin biz dogru yolu bulamazdik. Sadaka da veremez, namaz da kilmazdik. Sen bizim üzerimize sekînet indir.
Çünkü onlar -yâhud: O topluluk- bize tecâvüz etmislerdir. Onlar bize fitne yapmak istedikleri zaman, bizler fitneden çekindik, çekindik!)"
Rasûlullah bunlari söylerken sesini yükseltiyordu [15].

8- Düsmanla Karsilasmak (Harbetmek) Temennisinin Keraheti Babi

Düsmanla karsilasmanin kerîh oldugu hadîsini el-A'rec, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmistir [16].

12-.......Bize Ebû Ishâk, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Umer ibn Ubeydillah'in himayesinde olan Ebu'n-Nadr Sâlim'den tahdîs etti. Bu Ebu'n-Nadr, efendisi Umer'in kâtibi idi. Ebu'n-Nadr söyle dedi: Abdullah ibn Ebî Evfâ (R), efendisi ve Kureys ileri gelenlerinden olan Umer ibnu Ubeydillah'a bir mektûb yazdi da bu mektubu ben okudum. Bu mektubun içinde Rasûlullah(S)'in: (Ey insanlar!) Düsmanla karsilasmak (harbetmek) temennietmeyiniz! Fakat Allah'tan harb felâketinden selâmette kilmasini isteyiniz" buyurdugu hadîsi vardi [17].

9- "Keski Söyle Olaydi" Diye Temenni Etmenin Caiz Olmasi Babi

Çünkü Yüce Allah, Lût Peygamber'in su sözünü haber verdi: "Eger size (yetecek) bir kuvvetim olsaydi, yâhud
sarp bir kaleye siginabilseydim! dedi1' (Hûd: so) [18].

13-.......Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti ki, el-Kaasim ibn Muhammed söyle demistir: Ibn Abbâs (R) birbirleriyle la'netlesen karakocayi zikretti. Bunun üzerine Abdullah ibnu Seddâd, îbn Abbâs'a:
— Bu kadin, Rasûlullah(S)'in "Beyyinesiz olarak bir kadini rec-meder olaydim (bu kadini recm ederdim)*' buyurdugu kadin midir? diye sordu.
Ibn Abbâs:
— Hayir, o kadin Islâm'da kötülügü açiktan yapan (lâkin bu kötülükler onun üzerine beyyine üe sabit olmayan ve i'tirâf da etmeyen) bir kadin idi, demistir [19].

14- Bize Alî ibn Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr söyle dedi: Bize Atâ ibn Ebî Re-bâh tahdîs edip söyle dedi. Peygamber (S) bir gece yatsi namazâni gece karanligi olan atame vaktine kadar geciktirdi. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb disari çikti da:
— Namaza gel yâ Rasûlallah! Mesciddeki kadinlar ve çocuklar uyudular! diye seslendi.
Akabinde Rasûlullah (S) basi su damlatarak disariya çikti ve:
— "Eger ümmetim üzerine -yâhud: Insanlar üzerine- mesakkat verecek olmasaydim..." -Sufyân ibn Uyeyne yine söyle dedi: "Ümmetim üzerine mesakkat verecek olmayaydim bu namazi iste bu saatte kilmalarini emrederdim" buyuruyordu.
Ve îbn Cureyc de Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Ibn Abbâs'tan söyle söyledi: Peygamber (S) o yatsi namazini geciktirdi. Umer de geldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Kadinlar ve çocuklar uyudular! diye seslendi. Bunun üzerine Rasûlullah yan tarafindan yikanma suyunu eliyle silerek disari çikti da:
— "Su muhakkak ki yatsi namazi vakti budur. Eger ümmetim üzerine mesakkat yükleme korkusu olmasaydi..." buyuruyordu.
Amr ibn Dînâr söyle dedi: Bize Atâ bu hadîsi, senedinde Ibn Ab-bâs olmayarak tahdîs etti. Amma Amr ibn Dînâr kendi rivayetinde: Rasûlullah basi su akitarak çikti, dedi.
Ibn Cureyc de: Bedeninin yanindan yikanma suyunu eliyle silerek disari çikti, dedi.
Amr ibn Dînâr: "Eger ümmetim üzerine mesakkat yüklemem korkusu olmasaydi" demistir.
Ibn Cureyc de: "Su muhakkak ki, yatsi namazi vakti budur. Eger ümmetime mesakkat vermem olmasaydi (elbette bu saatin yatsi namazi saati oltnasiyle hükmederdim)" diye söyledi.
Ve Ibrâhîm ibnu'l-Munzir söyle dedi: Bize Ma'n tahdîs etti. Bana Muhammed ibn Müslim, Amr ibn Dînâr'dan; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Ibn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti [20].

15-.......Bize el-Leys, Ca'fer ibn Rabîa'dan tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Hürmüz el-A'rec de söyle demistir: Ben Ebû Hurey-re(R)'den isittim, Rasûlullah (S): "Ümmetim üzerine mesakkat

vermek korkusu olmasaydi, kendilerine muhakkak misvak kullanmalarini emrederdim" buyurmustur.
Ona Süleyman ibnu'l-Mugîre, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'-ten; o da Peygamber(S)'den olmak üzere mutâbaat etmistir [21].

16-.......Bize Humeyd et-TavîI, Sabit el-Bunânî'den tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) ramazân ayinin sonunda (iftar vaktinde yemeyip içmeyerek) orucunu birbirine uladi. Bunun üzerine birtakim insanlar da oruçlarini (arada birsey yemeyerek) birbirine uladilar. Onlarin bu oruç ulamalari Peygamber'e ulasinca:
— "Eger ay benim için uzatilsaydi, bu derinlemesine gidicilerin derinlestirmelerini terkedecekleri bir ulamayi muhakkak yapardim, Sübhesiz ben sizin gibi degilim. Ben, Rabb'im beni doyurur ve içirir hâlde bulunurum" buyurdu.
Süleyman ibnu'l-Mugîre, Sâbit'ten; o da Enes'ten; o da Peygam-ber'den olmak üzere rivayet etmekte Humeyd'e mutâbaat etmstir [22].

17-....... Ve el-Leys söyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu HâIid, Ibn Sihâb'dan tahdîs etti. Ona da Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) ulama orucu tutmaktan nehyetti. Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Sen bir günün orucunu öbür güne ekliyorsun? dediler.
Rasûlullah:
— "Sizin hanginiz bana benzer? Ben, Rabb'im beni doyurur ve Rabb'im bana su içirir hâlde gecelerim" buyurdu.
Fakat sahâbîler oruçlari birbirine eklemekten vazgeçmediklerinde, Rasûlullah oruçlarini bir gün, sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) birbirine ekledi. Sonra (üçüncü günü) hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûlullah oruç eklemekten vazgeçmeyenleri tevbîh eder gibi:
— "Eger hilâl gecikseydi, sizin için (ders olsun diye) ben de o kadar daha artirirdim!" buyurdu [23].

18-.......Âise (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'e îsmâîl'in duvarindan:
— Bu duvar Beyt'ten midir? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Evet (duvar, Beyt'tendir)" buyurdu.
Ben yine:
— Kureys için ne mâni' vardi ki bu duvari Beyt'e girdirmediler? dedim.
Rasûlullah:
— "Senin kavmin Kureys'in bu hicri Ka'be'ye girdirmeye bütçeleri yetmedi (Beyt'i daralttilar)" diye cevâb verdi.
Ben:
— Ka'be'nin kapisi niçin bu kadar yüksektir? diye sordum.
Rasûlullah:
— "Senin kavmin dilediklerini Beyt'e koymak, dilediklerini de

koymamak için" cevâbim verdi.
Sonra Rasûlullah:
— "Yâ Âise! Eger senin kavmin Kureys, Câhiliyet devrine yakin olmasaydi ben duvari Beyt'e katmak, Beyt'in kapisini da yer seviyesine indirmek isterdim. Fakat böyle yapildiginda kavminin kalbleri-nin kirilmasindan endîse ederim" buyurdu [24].

19-.......Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Eger hicret olmasaydi, ben muhakkak Ensâr'dan bir kisi olurdum. Eger Ensâr bir dere yâhud bir dag yoluna girselerdi, mu-hakkak ben Ensâr'in vadisine yâhud Ensâr'in dag yoluna girerdim!" [25].

20-.......Bize Vuheyb, Amr ibn Yahya'dan; o da Abbâd ibn Temim'den; o da Abdullah ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) söyle buyurmustur: 'Eger (tebdili caiz olmayacak) hicret olmasaydi, elbette ben Ensâr'dan bir kimse olurdum. Eger insanlar bir vâ-dîye yâhud bir dag yoluna girip giîselerdi, ben muhakkak Ensâr'in vadisine ve dag yoluna girer giderdim/"
Bu hadîsi Enes'ten; o da Peygamber'den "Bir dag yoluna girseydi. .." lafziyle rivayet etmekte Ebû Teyyâh da Abbâd ibn Temîm'e mutâbaat etmistir [26].

---

[1] el-Menyu: Takdir eylemek ma'nâsinadir... Sârih der ki: Bu madde takdîr ma'-nâsina konulmus olup diger ma'nâlar birer su'be ile ondan dallanirlar...
el-Menâ ve'l-Meniyye:... Kasd ve arzu ma'nâsinadir ki, istek ta'bîr olunur.
et-Temennî, tefa'ul vezninde bir nesneyi dilemek ve ummak ma'nâsinadir ki, takdîr ma'nâsmdan alinmistir, arzu "eyledigi nesneyi nefs ve muhayyilede takdîr ve tasvirden ibarettir.
et-Münye, el~Minye, el-Umniye: Umulan ve temennî olunan arzuya ve maksûda denir... (Kaamûs Ter.).
Temennî, mümkün olsun, mum teni' ve muhal olsun, gelecege dâir birseyin meydana gelmesini dilemektir. Bu dilek ve irâde, bugz ve hased gibi kötülenen birseyle ilgili olmaz da hayirli birseye âid olursa makbuldür. Rica ile Temenni arasinda su fark vardir: Rica, mümkin olan seyi dilemege mahsûstur. Temennî ise mümkini de mümteni'i de sâmildir.

[2] Bu hadîste "Sümme = Sonra", alti kerre tekrar edilmis ve öldürülmekle sona erdirilmistir. Çünkü hedef sehîdlik oldugu için, onu sonuncu kilmistir. el-Vudd, Râgib'in dedigi gibi, birseyi sevmek ve meydana gelmesini temennî eylemektir. Fadl ve hayir temennî etmek, bunun vâki' olmasini gerekli kilmaz...
Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Sehîdlik temennî etmek bâbi"nda geçmisti.

[3] Bu ayni hadîsin baska bir yoldan rivayetidir. Bunda "Sümme = Sonra" kelimesi yedi kerre tekrar edilmis, sonuçta "Diriltilmek" getirilmistir. Bunun fâidesi te'kîddir.

[4] Bu hadîsin bir rivayeti basliktaki lafizla Rikaak'ta geçmistir: Ebû Zerr (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in beraberinde idim. Uhud'u görünce: "Benim için Uhud'un altin olmasini, ondan bir dînârin üç günden fazla yanimda beklemesini arzu etmem. O bir dinari da ben yalniz borç ödemek için hazirlarim..." buyurdu

[5] Çünkü kurban sahibinin kurban yerine ulasincaya kadar ihramdan çikmasi müm-kin olmaz. Peygamber bunu sahâbîlerin gönüllerini hos etmek için söylemistir. Zîrâ Rasûlullah ihrâmli iken kendilerinin ihramdan çikmalari onlara agir geliyordu. Bunun bahisleri Hacc Kitâbi'nda geçti.
el-îstidbâr:... Bir hususun önünde bilmedigi nesneyi, âhirinde bilmek ma'-nâsina kullanilir. îstikbâlrm ziddidir. "Istikbâl", bir nesneyi önünden bilip karsilamaktir .

[6] Bunun bir rivayeti Hacc Kitabi, "Hayizli kadm Ka'be'yi tavaftan baska bütün hacc fiillerini yapar bâbi"nda geçmisti.
Muhassab, Mekke ile Minâ arasinda bir yerdir. Tesrik günlerinden sonraki gece -ki bayramin dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya "Hayfu Benî Kinâne" de denir.
Ten'îm, Mekkeliler'in mîkaadlanndan biridir. Harem hâricinde Mekke'ye
bir fersah mesafededir. Orada "Âise Mescidi" dedikleri bir mescid de vardir.

[7] Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabi, "Gazvede bekçilik, nevbetçilik yapmak bâbi"n-da geçti. Buradaki basliga uygunlugu gâlib olarak mustehîle, az olarak da müm kine ilgili olan "Leyte"temenni harfinden dolayidir. Hadîste bekçilik ve temennî ettigi mekânda gece geçirmek sikklari; her ikisi de mevcûd bulunmustur.

[8] Bunun tamâmi Hicret Kitabi, "Peygamber'in Medine'ye gelisi bâbi"nda geçti. Basîiga uygunlugu Âise'nin Peygamber'e haber verdigi Bilâl Habesî'nin bu sözlerinde "Leyte" temennî harfinin bulunmasidir.

[9] Basliga uygunlugu "Keski Fulân kimseye verildigi gibi, bana da verilse idi"közlerinden alinir, çünkü bunda temennî etmek vardir.
Bu hadîsin bir rivayeti Ilim Kitâbi'nda, Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinden olmak üzere geçmistir. Bir diger rivayeti de Kur'ân'in Faziletleri Kitâbi'nda yine Ebû Hureyre'den olmak üzere geçmistir. Tevhîd'de de gelecektir.

[10] Bu isnâdda iki seyh: Usmân ibn EbîSeybe ile Kuteybe ibn Saîd oldugu; bunlarin da Cerîr'den rivayet ettiklerine isaret vardir.

[11] Allah'in bâziniza digerinden fazla olarak bahsettigi mukadderati temenniye de kalkismayiniz, birbirinizin malina, mevkiine ve sâir nail oldugu vehbî veya kes-bî mazhariyetlerine göz dikmeyiniz. Zîrâ bu gibi temenniler evvelâ hased ve nef-sâniyet ve adavet uyandirir. Saniyen ilâhî takdir ve kismete razi olmamayi is'âr eder. Üçüncü olarak kendi hakkinda mukadder olmayan birseyi temennî etmek, kader hikmeti ile muâraza ve beyhude bir elemdir. Digerinin hakkinda kesb ile mukadder olani kuru kuru temennî bir atâlet, batâlet ve vakit zayi' etmektir. Kesbsiz mukadder olani temennî de bos bir muhal temennidir... Bunun için gerek erkek, gerek disiye yarasan, digerinin nasibini temennî degil, Allah'in kendisine bahsettigi kaabiliyet ve ictihâd ile mütenâsib olarak çalismak ve Allah'tan istemektir. Binâenaleyh çalisiniz ve Allah'tan ve Allah'in fazli ihsanindan isteyiniz de herkesin elindeki seyleri temennî etmeyiniz. Allah herseye alîmdir, herkesin istihkaakini bilir ve tafdîlini ilmiyle yapar. Demek ki nehyin asil hedefi hasedden, atâletten, ilâhî hükümlere ve mukadderata i'tirâzdan men' ve fazilete ve kerîme giris, hased ve temennî ile degil, amel ile taleb edilmesi lâzim geldigini hatirlatmaktir {Hakk Dîni, II, 1346).

[12] ölümü temenniden nehy, bunda mefsedet oldugu içindir. O da hayât ni'metini izâle ve hayâtta sabit olacak fâideleri gidermektir. Çünkü Allah ecelleri takdîr etmistir, ölümü temennî Ise kaza ve kadere razi olmamaktir ve O'nun hükmüne teslim olmamaktir. Bunu Müslim, Duâlar'da rivayet etmistir.

[13] Bunun bir rivayeti Tibb'da da geçmisti.

[14] Bunun da bir rivayeti Tibb'da geçti. Hadîs, kazaya rizâyi ve Yüce Allah'in emrine teslîm olmayi tesvik eylemektedir.

[15] Basliga uygunluk "Levlâ entç..." sözlerindedir. Bunun birer rivayeti Cihâd'da ve Magâzî'de, "Hendek gazvesi' nde hendek kazilmasi bâbi"nda daha bütün olarak geçmisti.

[16] Ebû Hureyre'nin bu rivayeti Cihâd Kitâbi'nm sonlarinda muallak olarak geçmisti.

[17] Abdullah ibn Ebî Evfâ, sahâbî oglu sahâbîdir. Ridvan Bey'ati'nde bulunmustur. Kûfe'de en son vefat eden sahâbîdir. Vâkidî 86 târihinde vefat ettigini bildirmistir.
ibn Ebî Evfâ bu hadîsi buradaki rivayetten de anlasilacagi üzere, Kureys seriflerinden Umer ibn Ubeydillah'a gönderdigi bir mektûbda bildirmistir. Bu mektûb, Umer ibn Ubeydillah'in kölesi ve husûsî kâtibi olan Salim Ebu'n-Nadr tarafindan okunmus ve böylece rivayet edilmistir. Buhârî'nin Cihâd'da ve daha baskasinda Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan getirdigi birkaç rivayetinde Ah-zâb harbinde Rasûlullah'in orduya verdigi günlük emirleri arasinda "Ey insanlar! Düsmanla karsilasmak (harb etmek) temenni etmeyiniz! Fakat (harb felâketinden dünyâ ve âhiret çetinlikleri ve belâlarindan korumasi için) Allah'tan afiyet ve selâmet isteyiniz..." ta'Iîmâti da vardi.
Iste bu ve benzeri nasslardan dolayi Islâm harb hukukuna göre, harb te-mennîsi ve arzusu nehyedilmistir. Beldeleri tahrîb ve kullan azâblandirmadan ibaret oldugundan harb, haddizatinda çirkindir, fenadir, sulh ve selâmet asildir. Harb ancak zaruret üzerine basvurulan bir vâsitadir. Bu zaruret gerçeklesince de, harbin bütün siddetlerine sabredilmesi dînî ve vatanî bir vazîfedir.

[18] Buhârî konusmada "Lev" kelimesini kullanmanin cevazina, bu âyette gelen Lût Peygamber'in bu sözüyle hüccet getirmistir. Lût Peygamber'in bu sözünün cevâbi hazfedilmistir ki, o da "Ben o takdirde muhakkak sizleri def ederdim" sözüdür.
Bununla Ilgili bir hadîs Peygamberler Kitâbi'nda da geçmisti.

[19] Bunun bir rivayeti Liân Kitâbi'nda geçmisti, basliga uygunlugu "Eger recm edici olaydim..." sözündedir.

[20] Hadîsin baslikla uygunlugu "Eger ümmetime mesakkat verecek olmasaydim..." sözünde oldugu meydandadir.
Buhârî hadîsin degisik râvîler tarafindan getirilen farkli ta'bîrlerini hiç bikmadan ayri ayri yollardan tesbît edip bildirmistir. Arada bâzi rivayetlerin mevkuf hadîs gibi görünenleri olmus ise de en sondaki senedle bunlarin hepsi merfû' oldugunu da göstermistir.
Bu hadîsin Namaz Kitabi, "Yatsi namazinin geri birakilmasi bâbi"nda da bâzi rivayetleri geçmisti.

[21] Oruç Kitâbi'ndaki Ebû Hureyre hadîsinde "Her abdest aldikça kendilerine mis-yoklanmayi emrederdim" lafziyle gelmistir. Bâzi nüshalarda "Herbir namâzsi-rasinda kendilerine misvak kullanmalarini emrederdim" lafziyle gelmistir. Hanefîler "Her abdest alista" rivayetine tutunarak, misvak kullanmayi abdest alirken namaz vaktine tahsis ederler... "Her namazda "hadîsini de bu ma'nâya hamlederler.

[22] Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitâbi'nda geçti. Bastiga uygunlugu "Eger ay benim için uzatilsaydi..." temennîsindedir.

[23] Bu da geçen hadîsin baska yoldan bir rivayetidir. Bunun da bir rivayeti Oruç Kitâbi'nda geçti.

[24] Bunun da bir rivayeti Hacc Kitâbi'nda geçti.

[25] Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'in Menkabeleri Kitâbi'nda geçmisti. Buradaki basliga uygunlugu "Eger hicret olmasaydi" sözündeki temennî ifâdesindedir. Hadîsin bu cümlesiyle Peygamber, Ensâr'a muvafakatini ve Ensâr'i baskalarina tercîh ettigini en belîg bir uslûb Ile bildirmistir. Sübhesiz bu derece yüksek sehâ-det, Ensâr'in ahde vefa ve komsuluk, arkadaslik haklarina feragatle uyma gibi faziletleri hâiz bulunmalarindan dolayidir...

[26] Bunun da bir rivayeti bu senedle bundan daha bütün ve uzun bir metinle Tâif gazvesi bâbi'nda geçmisti.

96-

[KİTABU AHBARİ'L-AHADİ]

HABER-İ AHAD

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

96- [KİTABU AHBARİ'L-AHADİ]

(Vâhidlerin -Tek Kişilerin- Haberleri Kitabı) 1[1]

1- Son Derece Doğru Ve Doğruluğu Köklü Bir Meleke Hâlinde Bulunan Adil Bir Zatın Ezan, Namaz, Oruç Ve Bunlara Benzer Farzlar Ve Dînî Hükümler Hakkındaki Haberinin Mu'teber Ve İnfazı Vâcib Şer'î Bir Delîl Olduğuna Dâir Gelen Hadîsler Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli de buna delildir:

"Mü'mirilerin hepsinin savaşa çıkmaları lâyık değildir. O hâlde içlerinden her sınıfın birer kısmı dînde fakîh olmayı Öğrenmeleri için kalmaları, dîn ve şerîat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavimleri savaştan dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allah azâbiyle korkutmaları için (kalmalıdırlar). Olur ki (bu suretle mü'minler, aykırı hareketlerden) kaçınırlar" {et-Tevbe: 122).

Buhârî şöyle dedi:

Ve bir kişi de "Taife" diye isimlenir: Çünkü Yüce Allah'ın şu "Eğer müzminlerden iki zümre birbiriyle döğüşürlerse, aralarını barıştırın... " (ei-Hucurât: 9) kavlinde, "Eğer iki kişi döğüşürlerse", bu da âyetin ma'nâsına

girer, "Taife", vâhid üzerine de kullanılır 2[2].

1[1] Bâzı Buhârî nüshalarında Besmele'den sonra "Kitâbu Haberi'l-Vâhid = Vahidin Haberi Kitabı" şeklinde gelip, bundan sonra "Bâb" yoktur. Çoğunluğun yanında ise "Bâb" başlığı ile gelmiştir. Buna göre bu, Ahkâm Kitâbı'ndan bir parça olur ki, vazıh olan da budur. Evet, es-Sâgânî'nin nüshasında ise "Kitâbu Ahbari'l-Âhâdi = Vâhidlerin Haberleri Kitabı" şeklinde gelmiş, sonra da "Bâ-bu mâ câe..." unvanını söylemiştir... (Kastallânî).

Ve Yüce Allah'ın şu kavli de buna delildir:

'Ey îmân edenler, eğer bir fâsık size bir haber getirirse, onu tahkik edin... " <ei-Hucurât: 6) (yâni onda durun, işin beyânını ve hakikatin açılmasını isteyin, sakın fâsıkın sözüne güvenip i'timâd etmeyin, demektir. Çünkü fâsıklık cinsini savunup müdâfaa etmeyen kimse, fâşıklıktan bir nevi' olan yalanı da savunmaz. Bu sebeble bu âyette âdil ve doğru olan vahidin haberinin kabul edileceğine delil vardır) 3[3].

Peygamber (S), âmirlerini birbiri arkasına nasıl göndermiştir? (Eğer vâhid haberi makbul olmasaydı, Peygamber'in bu göndermelerinde hiçbir ma'nâ olmazdı. Birincinin ardından diğerini, onun haberi makbul olmakla beraber gönderdi ki, o unuttuğunda onu hatırlatsın.)

Nitekim gönderilmiş âmirlerden biri unutursa, o sünnete döndürülür 4[4].

1-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, Ebû Kilâbe'den tahdîs etti. Bize Mâlik ibn Huveyris tahdîs edip şöyle dedi. Biz yaşıt gençler topluluğu olarak Peygamber(S)'e geldik ve O'nun yanında yirmi gece kaldık. Rasûlullah son derece hassas ve ince yürekli idi. Konukluğumuzun uzamasından ailelerimizi özlediğimizi anlayınca yâhud ailelerimize iştiyak duyduğumuzu anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de haber verdik.

2[2] Buhârî'ye göre "Taife" sözü bir ve daha ziyâde kimse ma'nâsına da kullanılır. İbn Abbâs'a, en-Nahaî'ye, Mucâhid'e göre de "Taife*' muayyen bir sayıya mahsûs değildir. Bu âyetin maksada delâleti bu suretledir

3[3] Doğru sözlü bir mü'minin ihbarının mu'teber bir şer'î delîl olması yalnız ibâdetlere ve fer'î amellere hastır. İ'tikaadî mes'elelere şumûlü yoktur. İ'tikaadî hükümlerin delilleri kafidir, Kitâb ve Sünnet'e dayanması zarurîdir. Vâhid haberi ise kat'î değil, zannî delildir. Zannî deliller, aslî hükümlerde değil,ancak fer'î hükümlerde delîl olabilir. Bu ciheti Buhârî başlıkta "Ezan, namaz, oruç, farzlar ve hükümlerde hüccettir" ta'bîri ile hatırlatmıştır. Doğru sözlü bir kimsenin bu hususlardaki haberinin kabul edilip amel edilecek şer'î bir delîl olmasını kuvvetli ve ilmî bir surette belirtmek için Buhârî et-Tevbe: 122. âyetini zikretmiştir. Bu âyete göre bir şehir halkının, bir cemiyetin ve herhangi bir icti-mâî sınıfın içlerinden en az bir kimseye dîn ilimlerini tahsil ettirmeleri kifâye farzdır. Bunu yapmazlarsa hepsi günahkâr olurlar...

el-Buhârî el-Hucurât: 6. âyetini de fâsık ve yalancı olmayan, doğru sözlü bir kimsenin verdiği vâhid haberinin delîl olacağına işaret olmak üzere getirmiştir. Çünkü bu âyette fâsık bir kimsenin getirdiği haberin iyice araştırılıp tah-kîk edilmesi emredilmiştir. Doğru sözlü ve ahlâklı kimsenin verdiği haberi hakkında böyle bir tahkîk ve araştırma emredilmemiştir...

4[4] Yine böyle Peygamber'in vâlîleri, âmirleri, kumandanlarının birer emirname ile birer vilâyete gönderilmeleri ve orada Peygamber'i temsil etmeleri, Peygamber'in başka devletler yanma birer mektûbla gönderdiği elçilerinin de vardıkları devletlerde ferden ve şahsen Peygamber'i ve siyaseten İslâm devleti'nin işlerini temsîl etmeleri de vâhid haberinin lüzumuna ve delîlüğine dayanan en mühim işlerdir...

Rasûlullah:

— "Ailelerinizin yanına dönünüz, onların içinde ikaamet ediniz, onlara dînî bilgileri Öğretiniz, onlara dînî vecîbelerini eda ve haramlardan çekinmelerini emrediniz" buyurdu.

Mâlik ibn Huveyris'in râvîsi Ebû Kılâbe şöyle dedi: Mâlik ibn Huveyris bana Peygamber'in daha birçok vasiyetini zikredip bildirdi. Ben onların bir kısmını ezberimde tutuyor, bir kısmını da tutamıyorum. Mâlik'ibn Huveyris, Rasûlullah'ın şunları da buyurduğunu bildirdi:

— "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız. Namaz vakti gelince biriniz size ezan okusun, en büyüğünüz, en faziletliniz de size imamlık etsin!" 5[5].

2-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Sizden herhangibirinizi müezzin Bilâl'ın ezan sesi sahur yemeğini yemekten men' etmesin! Çünkü Bilâl, şafaktan önce ezan okur -yâhud: Gece vakti nida eder-. Bunu teheccüd namazı kılanları sahur yemeğine döndürmek, ve uykuda olanlarınızı da sahur yemeğine uyandırmak için okur. Fecr şöyle demek değildir" buyurdu da iki şehâdet parmağını kaldırarak ufukta görülen ve dikey ziyadan ibaret olan fecri kâzibe işaret etti.

Sonra Rasûlullah iki şehâdet parmağını yanyana getirerek:

— "Fecr, böyle olmaktır" buyurmuştur.

Yahya ibn Saîd el-Kattân iki avucunu birleştirip şöyle diye açıklayıp göstermiştir.

Ve yine Yahya el-Kattân, iki şehâdet parmaklarını uzatmış, ufukta sağ ve sol taraftan

---

5[5] Başlığa uygunluğu "Namaz vakti gelince biriniz size ezan okusun!" cümlesin-dedir. Ezan, namaz vaktinin girdiğini i'lândan ibaret olup, bir müezzinin bu i'lân ve ihbarına i'tibâr edilmesi ve onunla amel edilmesi emrolunmuştur.

Mâlik ibn Huveyris ile akranı olan gençler topluluğu, kendi kabileleri olan Sa'd oğullan içinde müslümân olarak Medine'ye gelmişler, hadîste bildirdiği gibi yirmi gece Medine'de, Peygamber'in yanında ikaamet edip İslâmiyet'i öğrenmişler. Sonunda ailelerini özledikleri Peygamber tarafından anlaşılınca, kendi kabilelerine dönmeleri ve verilen ta'lîmât üzere İslâm'ı yaşayıp öğretmeleri emredilmiştir.

Bu hadîs bu isnâd ve metin İle Namaz Kitabı, "Yolcunun ezan okuması bâbı"nda da geçmişti.

uzatılıp yayılmış olan dikdörtgen şeklindeki fecri sâdık dediğimiz mustatil ziyâya işaret etmiştir 6[6].

3-.......Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs etti. Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, Peygamber (S): "Bilâl gece vakti nida eder. Siz, îbnu Ümmi Mektûm'ezan okuyuncaya kadar yiyiniz,"buyurmuştur 7[7].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere öğle namazını beş rek'at olarak kıldırdı.

— (Yâ Rasûlallah!) Namazda artırılma mı yapıldı? diye soruldu.

— "Namaz hakkındaki bu sorunuz neden?" buyurdu. Sahâbîler:

— Beş rek'at olarak kıldırdın! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah selâm vermesinin ardından iki yanılma secdesi yapmıştır 8[8].

5-....... Bana İmâm Mâlik, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırırken iki rek'atten sonra (selâm verip) namazdan çıktı. Bunun üzerine Zu'l-Yedeyn denilen zât kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Namaz kısaldı mı? Yâhud unuttun mu? diye sordu.

6[6] Bunun bir rivayeti Ezan Kitabı, "Fecrden önce ezan okumak bâbı"nda geçmişti. Başlığa uygunluğu "Sizden herhangibirinizi Bilâl'ın ezan sesi sahur yemeğini yemekten men' etmesin!" sözündedir. Çünkü Bilâl, ezan okuduğu vaktin gece olduğunu ve onda sahur yemeği yemenin caiz olacağını haber vericidir. Bu ise doğru söyleyen bir vahidin haberidir.

7[7] Bunun bir rivayeti de yine Ezân'da ve aynı yerde geçmiştir. İbn Umer'in bu rivayeti İbn Mes'ûd'un hadîsini açıklar mâhiyettedir.

8[8] Peygamber: "Namaz artırıldı mı?" sorusu üzerine "Bu sorunuz neden?" buyurmuş ve sahâbîler de: Beş rek'at kıldırdın! dediklerinde, o sahâbînin doğru olarak verdiği vâhid haberini kabul etmiş ve yanılma secdesi yaparak o haberin gereğiyle amel etmiştir.

Rasûlullah oradaki cemâate:

— "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?" dedi. İnsanlar:

— Evet doğru söyledi! diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah diğer iki rek'at daha namaz kıldırdı, sonra selâm verdi, ondan sonra tekbîr alıp namaz secdesi gibi yâhud daha uzun bir secde yaptı, sonra başını secdeden kaldırdıktan sonra yine tekbîr alıp yine namaz secdesi gibi bir secde daha yaptı, sonra başını secdeden yukarı kaldırdı (sonra selâm verdi) 9[9].

6-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: İnsanlar Kubâ'da sabah namazı kılmaktalarken, onlara bir kimse geldi de:

— Rasûlullah'm üzerine bu gece Kur'ân indirildi de namazda Ka'-be'ye yönelmesi emrolundu. Şimdi sizler de namazınızın içinde Ka'-be tarafına yöneliniz! dedi.

Cemâatin yüzleri Şâm tarafına doğru yönelmiş idi. Oldukları vaziyette derhâl yüzlerini Ka'be tarafına döndürdüler 10[10].

7-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'ye hicret edip geldiğinde onaltı yâhud onyedi ay Kudüs'teki Bey-tu'1-Makdis tarafına doğru namaz kıldırdı. Fakat her zaman kıblesinin Ka'be'ye karşı döndürülmesini arzu eder dururdu (ve bu arzusunu gökyüzüne bakarak Yüce Allah'a karşı izhâr eylerdi). Bunun üzerine Yüce Allah: "Bpz, yüzünü çok kerre göğe doğru evirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi seni her hâlde hoşnûd olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. (Namazda) yüzünü artık Mescidi

---

9[9] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü tek kişi olan Zu'1-Yedeyn'in haberiyle amel etmiştir. Ancak "Zu'l-Yedeyn doğru söyledi mi?" diye sormuştur ki, bunu da onun haberini tesbît etmek için sormuştur. Bunu da Zu'l-Yedeyn'in beraberinde namaz kılanlardan ayrılması ve bu hususta yanılma ihtimâli olduğu İçin sormuştur. Yoksa bu sorudan onun haberini mutlak olarak reddetmesi lâzım gelmez. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Yanılma secdelerinde teşehhüd etmeyen kimse bâbı"nda da geçmişti.

10[10] Başlığa uygunluğu "Onlara bir kimse geldi..." sözündedİr. Çünkü sahâbîler yüzleri Şâm tarafına dönük iken, onun haberiyle amel etmişler ve hemen Ka'be tarafına yönelmişlerdi. Bu hadîsin bir rivayeti, Namaz Kitâbı'nm evvellerinde "Kıble hakkında gelen şeyler bâbı"nda geçmişti.

Haram tarafına çevir. Siz de nerede bulunursanız yüzlerinizi o yana döndürünüz..." (ei-Bakara: 144) âyetini indirdi. Bu suretle kıble, Ka'be tarafına yöneltildi.

O gün sâhâbîlerden bir zât ikindi namazım Peygamber'le beraber Ka'be'ye doğru kılmıştı. Bu zât sonra (ertesi gün sabah vakti) Me-dîne'den çıktı ve Küba'da sabah namazı kılmakta olan bir Ensâr cemâatine uğradı. Bunların Kudüs'e doğru namaz kıldıklarım görünce, namâzdakilere: Peygamber'le beraber namaz kıldığını ve Peygamber'-in Kabe'ye yöneltildiğini ve kendilerinin ikindi namazında rukû'da iken Ka'be'ye doğru döndüklerini şehâdet suretiyle haber verdi. Ku-bâ halkı da Şam'a doğru namaz kılarlarken Ka'be tarafına yönediler 11[11].

8-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben üvey babam Ebû Talha el-Ensârî'ye, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'a, Ubeyy ibn Ka'b'a hurmadan yapılan fadîh içkisi veriyordum. Bu sırada birisi geldi de:

— İçki haram kılınmıştır, dedi. Bunun üzerine Ebû Talha bana:

— Yâ Enes, şu şarâb küplerine, doğru kalk da onları kır! diye emretti.

Enes: Bu emir üzerine ben taştan oyulup içine içki konulan "Mihrâs" kabımıza doğru kalktım da onun aşağısından vurdum, o da kırıldı, demiştir 12[12].

9-....... Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan; o da Sıla ibn Zufer el-Absî'den; o da Huzeyfe ibnu'l-Yemân(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Necrân hey'eti, kendisinden emîn bir kimse gönderilmesini istediklerinde, onlara:

11[11] Başlığa delâleti, Kubâ mescidindeki cemâatin kıblenin değişmesi hakkındaki bir kişinin haber verip şehâdet etmesini kabul etmiş olmalarıdır. Her iki rivayetten anlaşıldığına göre, Kıble değişmesi vakıası, ikindi namazında Medine'de olmuş, Kubâ Mescidi'nde de ertesi günü sabah namazında tatbik edilmiştir... Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Namazda kıbleye yönelme bâbı"nda geçmişti.

12[12] Hadîsin bâzı rivayetlerinde: "Vallahi o içki içmekte olanlar bundan sormadılar ve o adamın haberinden sonra bu konuda ona müracaat da etmediler" ziyâdesi vardır. Bu vâhid haberinin kabulünde çok kuvvetli bir hüccettir. Çünkü onlar bu haber ile mübâh olan bir şeyin neshini tesbît ettiler ve nihayet o haberden dolayı onu tahrîmc gidip, onun gereği ile amel ettiler.

Bunun bir rivayeti Şirb Kitâbı'nın evvellerinde "Hamrın tahrîminin inmesi bâbı"nda geçmişti.

— "Size elbette hakkıyle emîn olan bir kimse göndereceğim"^ buyurmuş.

Bunun üzerine Peygamber'in sahâbîleri bu emînliğe rağbet ederek herbiri kendisinin gönderilmesini dikkatle bekledikleri sırada Peygamber, Ebû Ubeyde'yi göndermiştir.

10-.......Bize Şu'be, Hâlid ibn Mıhrân el-Hazzâ'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Her peygamberin, ümmetinin güvendiği emîn bir kimsesi vardır. Ve şu bizim ümmetimizin emînideEbü Ubeyde'dir" buyurmuştur 13[13]

11-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibn Huneyn'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan (Evs ibn Havlî isminde) bir adam vardı. O, Rasûlullah'tan ayrı ve uzakta bulunduğu zaman ben Rasûlullah'm meclisinde hazır bulunur ve o gün Rasûlullah'tan olacak söz, fiil ve hâlleri ona getirirdim. Ben Rasûlullah'm meclisinden uzakta kaldığım zaman ise, o zât, Rasûlullah'ın meclisinde hazır bulunur ve o gün Rasûlullah'tan meydana gelen söz, fiil ve hâlleri bana getirirdi 14[14].

12-.......Bize Şu'be, Zubeyd'den; o da Sa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân'dan; o da Alî(R)'den şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) bir asker birliği hazırlayıp başlarına bir adamı kumandan ta'-yîn etti. Yolda odun toplatıp ateş yaktırdı da askerlere:

— Bu ateşin içine girin! dedi.

Onlardan bir kısmı ateşe girmek istediklerinde, diğerleri:

13[13] Başlığa uygunluğu"S/ze elbette hakkıyle emîn bir kimse göndereceğim" sözündedir.

Bunların birer rivayeti Menâkıb'da, Ebû Ubeyde'rün menkabesi ile Mağa zî'de de geçmişti.

14[14] Bu hadîsten, Umer'in tek şahsın haberini kabul etmekte olduğu alınır. Bunun birer rivayeti İlim Kitabı, "İlimde nevbetleşmek bâbı"nda ve Tahrîm Sûresi tefsirinde geçti.

— Biz ateşten kaçıp Rasûlullah'a sığınmış kimseleriz! dediler. Seferden dönüşte bu hâdiseyi Peygamber'e zikrettiklerinde, Peygamber ateşe girmek isteyenler için:

— "Eğer ateşe girmiş olsalardı, kıyamet gününe kadar ateşten bir daha ayrılmazlardı" buyurdu.

Diğerlerine hitaben de:

— "Ma'siyet hakkında kula itaat yoktur. îtâat ancak ma'ruftadır (ma'kûl ve meşru' olan emirler hakkındadır)" buyurdu 15[15].

13-.......(Buradaki birkaç senedde) Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın huzurunda bulunduğumuz sırada birden bedevilerden bir adam ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim için Allah'ın Kitabı ile hükmet! dedi. Akabinde onun muhâsımı olan kimse de ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlalîah, hasmım doğru söyledi. Sen onun için Allah'ın Kitabı ile hükmet ve söz söylemek üzere bana izin ver! dedi.

Peygamber (S) de ona:

— "Sözünü söyle!" buyurdu. O da şöyle dedi:

— Benim oğlum, bu a'râbî'nin yanında asîf, yânî ücretle çalışan bir kimse idi. Oğlum bunun karısıyle zina etmiş. İnsanlar bana oğlum üzerine taşlanmak cezası olduğunu haber verdiler. Ben bu adama oğlum adına yüz koyun ve bir de cariyeyi fidye vererek, oğlumu bu cezadan kurtardım. Bundan sonra ben bu mes'eleyi ilim ehlinden sordum. Onlar da bana, onun karısı üzerine taşlama cezası düştüğünü, benim oğluma da ancak yüz deynek vurulma ile bir yıl gurbete sürgün edilmek cezası olduğunu haber verdiler! dedi.

15[15] Hadîsin bir rivayeti Ahkâm Kitâbı'nın evvellerinde "İmâmın emirlerini dinlemek ve itaat etmek bâbı'nda geçmişti.

Bunun buradaki başlıkla uygunluğu yoktur, İ'tirâzına îbn Hacer: Bunların bir kısmı kumandana ma'rûf olmayan hususta itaat edeceklerdi. İşte bununla maksad tamam olur, diye cevâb vermiştir.

Rasûlullah da:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben sizin aranızda elbette Allah 'in Kitabı ile hükmedeceğim: Câriye ile koyunları kendi sahibine geri veriniz. Senin oğluna gelince; onun üzerinde yüz

deynek cezası ve bir yıl gurbete sürgün edilme cezası vardır" buyurdu.

Bundan sonra Eşlem kabilesinden bir adam olan Uneys'e de.

— "Sana gelince yâ Uneys! Sen de bu adamın karısına git! Tahkikini yap, eğer kadın suçunu Vtirâf ederse, onu recm et!" buyurdu.

Râvî: Uneys o kadına gitti, kadın da suçunu i'tirâf etmesi üzerine, Uneys ona taşlama cezası uyguladı, demiştir 16[16].

2- Peygamber(S)'İn Zubeyr İbnu'l-Avvâm'ı Düşmanın Hâllerini Öğrenip Haber Getirmesi İçin Tek Başına Öncü Ve Câsûs Olarak Göndermesi Babı

14- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ib-nu Uyeyne tahdîs etti. Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) Hendek günü insanlardan (düşmanın haberini bana kim getirir diye) çağırıp istedi. Peygamber'in bu da'vet ve isteğine ez-Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber insanlardan bunu tekrar istedi. Bu isteğe de ez-Zubeyr ibnu'I-Avvâm icabet etti. Sonra yine insanlardan bunu yapacak kimse istedi. Bu sefer de yine ez-Zubeyr icabet etti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Her peygamberin bir havarisi vardır, benim havarim, natıs yardımcım ise ez-Zubeyr'dir" buyurdu 17[17].

16[16] Hadîsin başlığa uygunluğu iki hasımdan herbirinin diğerinin iddiasını doğrula-yıp haberini kabul etmeleri yönünden alınması mümkin olur. Bu hadîs Sulh, Vekâlet, Ahkâm, İ'tisâm gibi birçok yerlerde geçmiştir.

17[17] Başlığa uygunluğu "Peygamber Hendek günü insanlardan çağırıp istedi. O'nun bu isteğine ez-Zubeyr icabet etti" sözünden alınır.

Sufyân ibn Uyeyne: Ben bu hadîsi İbnu'l-Munkedir'den belledim, dedi.

Eyyûb es-Sahtıyânî de İbnu'l-Munkedir'e künyesiyle hitâb ederek:

— Yâ Ebâ Bekr! Sen insanlara Câbir'den hadîs söyle. Çünkü topluluk senin Câbir'den hadîs söylemenden hoşlanıyorlar, dedi.

Bunun üzerine Îbnu'l-Munkedir de mecliste bulunanlara:

— Ben Câbir'den işittim, ben Câbir'den işittim, diyerek dört hadîs

arasını arka arkaya uladı.

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Sufyân es-Sevrî "Hendek günü" yerine "Kurayza günü" şeklinde söylüyor, dedim.

İbnu Uyeyne:

— Ben Îbnu'l-Munkedir'den bunu senin "Hendek günü" oturuşun gibi kesin olarak bu lafızla belledim, dedi.

Sufyân ibn Uyeyne:

— O, bir gündür, yânî "Hendek günü" ile "Kurayza günü" bir günden ibarettir, dedi ve bunu söylerken Sufyân ibnu Uyeyne gülümsedi [18][18].

3- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Ahzâb günü Kureyş ile birlikte bütün Arab kabilelerinin İslâm aleyhine harekete geçmesi, Kurayza oğulları Yahudileri'nin de bu sırada ahdi bozmaları üzerine vaziyet çetinleşince, Peygamber: "Bana Kurayza Yahudileri'nin vaziyetini kim öğrenip haber getirir?" diye gönüllü câsûs istemiş, buna her defasında Zubeyr icabet etmiştir. Bunun birer rivayeti Cihâd'da, Fadâil'de, "Zubeyr'in faziletleri bâbı"nda da geçmişti.

Talîa, harb esnasında düşmanın hâllerini ve hareketlerini anlamak için gönderilen araştırıcı kişiye derler ki, câsûs demektir.

[18][18] İbn Hacer: Bu, içinde az veya çok birçok hâdiseler olan zamana gün denmesi sahîh olur. Nitekim "Fetih günü" denir, bununla Peygamber'in Mekke'de fetihten sonra ikaamet ettiği gün kasdedilir, demiştir... (Kastallânî).

"Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine size izin verilmedikçe girmeyin... Fakat da'vet olunduğunuz zaman girin..." (ei-Ahzâb: 53).

Eğer ona bir tek kişi izin verirse, girmek caiz olur 19[19].

15-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtiyânî'den; o da Ebû Usmân'dan; o da Ebû Mûsâ eI-Eş'arî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir bustâna girdi de bana, kapıyı bekleyip korumamı emretti. Biraz sonra bir adam geldi de Peygamberdin yanına girmek için izin istedi. Ben bu isteği Peygamber'e zikrettim. Peygamber:

— "Ona girmeğe izin ver ve onu cennetle müjdele!" buyurdu. Bu gelen Ebû Bekr idi. Sonra Umer geldi. Peygamber:

— "Ona da izin ver ve onu da cennetle müjdele!" buyurdu. Sonra Usmân geldi. Peygamber:

— "Ona da izin ver ve onu da cennetle müjdele!" buyurdu 20[20].

16-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibn Huneyn'den tahdîs etti. O İbn Abbâs'tan işitti ki, Umer (R) şöyle demiştir: Ben (kadınlarından ayrı bir yere çekildiği zaman) geldim de Rasûlullah'ı yüksekçe bir oda içinde buldum. Rasûlullah*-m bulunduğu odanın merdiveni başında Rebâh isminde siyah bir hizmetçisi vardı. Ona:

— Rasûlullah'a söyle, bu gelen Umeru'bnu'l-Hattâb'dır! dedim. Akabinde Rasûlullah bana içeri girmeme izin verdi... 21[21]

19[19] Çünkü nâssta aded ta'yîni yoktur, buna göre bir tek kişi de izin vermeye sâdık olanlar cümlesinden olur.

20[20] Bu Ebû Bekr'in menkabeleri bâbı'nda geçen uzun hadîsten bir kısaltmadır. Peygamber ile gelenler arasındaki izin ve müjdeleme haberini ulaştıran bir kişidir. Bu da vâhid haberinin bu gibi hususlarda kabul edilmesine en açık delillerdendir.

21[21] Bu da et-Tahrîm Sûresi tefsirinde geçen uzun hadîsten bir parçadır. Rasûlullah ile Umer arasında haber ulaştırarak izin alıp bildiren Rebâh adındaki hizmetçidir. Bu da bu gibi işlerde vâhid haberinin kabulüne açık delillerden biridir.

4- Peygamber(S)'İn Birbiri Ardından Birçok Vâlîler, Kumandanlar Ve Yabancı Devletlere Elçiler Gönderir Olması Babı [22][22]

İbn Abbâs da: Peygamber (S), Dıhye ibn Halîfe el- Kelbî'yi bir mektubu ile Busrâ ehlinin büyüğü el-Hâris ibn Ebî Şemmer el-Gassânî'ye gönderip, onun da bu mektubu Rûm Meliki olan Kayser'e ulaştırmasını istedi, demiştir [23][23].

17-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi, ona da İbn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir mektubunu Kisrâ'ya gönderdi. Ve mektubu götüren Abdullah ibn Huzâfe'ye, mektubu Bahreyn'in büyük emîri-ne vermesini emredip, Bahreyn'in büyük emîri de nîektûbu Kisrâ'ya gönderir buyurdu.

Bahreyn emîri vâsıtasıyle Peygamber'in da'vet mektubu Kisrâ'ya verildiğinde, Kisrâ, mektubu okuyup yırtınıştır.

İbn Şihâb dedi ki: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in: "Bu haber kendisine erişince, Rasûlullah (S), Kisrâ'nın mülkünün tamâmiyle parçalanmasına duâ etti" dediğini sanıyorum, demiştir [24][24].

---

[22][22] Rasûlullah'ın İslâm memleketi içinde vilâyetlere gönderdiği valileri, dışarıda komşu devletlere gönderdiği sefirleri birer kişiden ibaret olduğuna dâir bu babı açarak, vâhid haberinin bu gibi işlerde şer'î bir delîl olduğuna işaret etmiş oluyor.

[23][23] Buhârî bunu Vahyin Başlangıcı bâbı'nda uzun bir metinle rivayet etmiştir. Sonundaki ta'lîk, el-Kuşmeyhenî nüshasında sabittir.

[24][24] O sırada Bahreyn vilâyeti İran'a tâbi' olup vâlîsi de Munzir İbn Sâvî bulunuyordu.

Buhârî'nin kısa bir metin ile rivayet ettiği bu muazzam vakıayı büyük hadîs-çi ve tarihçi sarihimiz Bedreddîn Aynî şöyle îzâh ediyor:

Abdullah ibn Huzâfe, Peygamber'in mektubunu (Munzir vâsıtasıyle) Kisrâ Pervîz ibn Hürmüz'e gönderdi. O hükümdar da mektubu parçaladı ve: "Benim kölem olduğu hâlde birisi bana böyle bir mektûb yazsın?!" diye çirkin konuştu. Bu çirkin muamele Peygamber'e erişince, Peygamber de: "Allah'ım, Sen de bunun mülkünü ve saltanatını parçala!" diye duâ etti.

18-.......Bize Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle tahdîs etti: Rasûlulîah (S) Eşlem kabilesinden (ismi Hind ibn Esma ibn Harise olan) bir adama, kavminin içinde yâhud insanların içinde âşûrâ günü ğün-düzleyin:

— "Her kim (gündüzün evvelinde) yemek yediyse, gününün kalanını yemiyerek tamamlasın. Birşey yememiş olan kimse de orucunu tutsun!" diye i'lân ettirdi 25[25].

5- Peygamber(S)'İn Arab Hey'etlerine Arkalarında Bulunan Kavimlerine, Kendisinden İşittikleri İlmi Teblîğ Etmelerini Vasiyet Etmesi Babı

Bunu (yakında, vâhid haberinin geçerliliği hakkında gelen şeyler bâbı'mn evvellerinde) Mâlik ibn Huveyris (R) söylemiştir.

Peygamber'in mektubu üzerine Kisrâ, Yemen vilâyetindeki naibine (vâlîsi) Bâzân'a mektûb yazarak: Hicaz'da şu nübüvvet iddia eden adama maiyyetin-den güçlü kuvvetli iki kimse gönder, bu adamı bana getirsinler! dedi. Bâzân en kuvvetli kahraman bir adamını Kisrâ'dan aldığı bir mektûbla ve Harhara adında İranlı birisiyle beraber gönderdi. Ve Rasûlullah'a yazdığı bir mektubunda: Bunlarla birlikte Kisrâ'ya gitmesini emretti.

Bu iki İranlı bahâdır Yemen'den çıkıp Medine'ye vardılar. Ve İran âdetine göre Rasûlullah'ın huzuruna girdiler. Peygamber bunlara: "Haydi şimdi gidiniz de yarın geliniz,-'" buyurup huzurdan çıkardı. O gece, bâzı müelliflerin rivayetine göre, cumâda'l-ulânm onuncu salı gecesi Rasûlullah'a vahy geldi ki: Allah Taâlâ Kisrâ Pervîz'e oğlu Şîreveyh'i musallat kıldı ve fulân ayın fuiân günü onu öldürdü.

Bu vahy üzerine Peygamber iki İranlı'yı çağırttı, onlara bu vak'ayı haber verdi. Ve bunlara ikram edip bilhassa Harhara'ya altın ve gümüşle süslü bir kemer hediye etti ki, bunu Peygamber'e Melik Mukavkıs hediye etmişti.

Bunlar huzurdan çıkıp Yemen'e gittiler. Bâzân'a varıp bütün buniarı ona anlattılar. Bunun üzerine Bâzân: "Vallahi bunlar bir melik sözü değildir, bir peygamber tebliğidir; ben bu zâtın iddia ettiği üzere muhakkak bir hakk peygamber olduğunu anlıyorum. Göreceksiniz bu sû'ikasd hâdisesi de muhakkak O'nun dediği gibi gerçekleşecektir" dedi. Çok geçmeden ona Şîreveyh'in bir mektubu geldi. Bu mektûbda Kisrâ Pervîz'in şu târihte katlolunduğu bildiriliyordu ki, Rasûlullah'ın haber verdiği târih idi. Bâzân, Şîreveyh'in mektubunun İçindekilere vâkıf olunca: "Bu zât muhakkak hakk peygamberdir" deyip müslümân oldu. Yanında bulunan Farslılar da müslümân oldular. Rasûlullah da Bâzân'ı San'â'da Yemen Vâlîliği'nde bıraktı. Bu suretle Bâzân, Rasûlullah'ın Yemen'e gönderdiği valilerin birincisi oldu (Umdetu'i-Kaarî, XI, 453-454,Matbaa-i Âmire tau i).

25[25] Başlığa uygunluğu: "Eşlem kabilesinden bir adama kavminin içinde şunu i'lân ettirdi..." sözündedir. Çünkü o adam da Rasûlullah'ın göndermiş olduğu elçiler cümlesinden birisidir. Adamın ismi Hind ibn Esma ibn Hârise'dİr. Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitâbı'nın sonunda Mekkî ibn İbrahim'den üç râvîli olarak geçmişti... (Aynî).

19-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Ebû Cemre Nasr ibnu İmrân ed-Dab'î şöyle demiştir: İbn Abbâs (R) beni kendi serîri üzerine oturturdu. O bana şöyle derdi: Abdu'1-Kays elçileri (Bahreyn taraflarından) Rasûlullah'ın huzuruna geldikleri zaman:

— "Hey'et kimlerdendir?" diye sordu. Onlar:

— Biz Rabîa kabîlelerindeniz, dediler. Rasûlullah (S):

— "Hoş geldiniz! Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin!" buyurdu.

Bunun üzerine onlar:

— Yâ Rasûlallah! Seninle bizim aramızda kâfir olan Mudar kabileleri vardır. O hâide bize kestirme birşey emret de, o sebeble bizler cennete girelim ve onu arkamızda kalanlarımıza haber verelim! dediler.

Bu arada Rasûlullah'a içkileri de sordular. Rasûlullah onları dört şeyden nehyetti ve dört şeyi de emretti: Onlara yalnız Allah'a îmân ile emrettikten sonra:

— "Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir, bilir misiniz?" diye sordu.

Onlar:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Rasûlullah:

— "Ortaksız ve yalnız olarak Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah 'in Rasûlü olduğuna şehâdet etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek -râvî dedi ki: Zannederim ki, burada ramazân orucu da vardır-, ganimetlerden beşte birini vermenizdir" buyurdu.

Ve onları dört şeyden: Dubba'dan, hantem'den, muzeffet'ten ve nakîr (denilen kaplara hurma yâhud üzüm şırası koymak)dan nehyetti. Bazen İbn Abbâs'm "Muzeffet" yerine "Mukayyer" dediği de vardır.

Rasûlullah:

— "Bunları ezberleyin ve bunları gerinizde bıraktığınız kavim ve kabilelerinize tebliğ ediniz!" buyurdu [26[26]].

6- Tek Kadının Haberi (Yânı Bununla Amel Edilir Mi Yâhud Edilmez Mi?) Babı

20-....... Bize Şu'be tahdîs etti ki, Tevbe ibnu Keysân el-Anberî şöyle demiştir: eş-Şa'bî bana:

— Sen Hasen Basrî'nin Peygamber(S)'den hadîs rivayet ettiğini gördün mü? Ben İbn Umer'in meclisinde ona yakın olarak iki sene yâhud ikibuçuk sene kadar oturdum da, ben İbn Umer'i şu hadîsten başka Peygamber'den hadîs tahdîs ederken işitmedim [27[27]]: İbn Umer dedi ki: Peygamber'in sahâbîlerinden bâzı insanlar, içlerinde Sa'd ibn .Ebî Vakkaas da var olduğu hâlde, bir et yemeye giriştiler. Tam bu sırada Peygamber'in kadınlarından bir kadın o et yemeye girişen topluluğa:

— O et bir keler etidir! diye nida etti.

Bunun üzerine sahâbîler o eti yemekten kendilerini tuttular. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ondan yiyin yâhud onu taam edin. Çünkü o halâldır -yâhud: "Onda sakınca yoktur"; râvî bu iki ta'bîrde şekk etmiştir- Lâkin keler benim alışık olduğum yiyeceklerimden

---

[26[26]] Bunda haber teblîğ etmenin, ilim öğretmenin vâcib olduğuna delîl vardır. Çünkü bu emir vucûb içindir. Bu da tek tek herbir ferdi şâmil olur. Eğer vahidin tebliği yerine getireceğine hüccet olmayaydı, bu teblîğ vazifesini onlara tahsis etmezdi.

Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbı'nın evvellerinde geçmişti.

[27[27]] Fethu'l-Bârt'de şöyle dedi: "Gördün mü?" kavlindeki soru inkâr içindir. eş-Şa'bî, Peygamber'den mürsel hadîs rivayet etmeyi reddediyordu. Bununla mürsel hadîs rivayet etmeye sevkeden sebeb, Peygamber'den hadîsi çoğaltmak isteği olduğuna işaret ediyordu. Yoksa insan muhakkak mevsûl olarak işittiklerimle yetinirdi.

el-Kirmânî de et-Kevâkib'de şöyle dedi: Garazı, Hasen Basrî tabiî olmakla beraber, Peygamber'den çok hadîs rivayet ediyordu, yânî çok hadîs rivayet etmeye cür'etli idi. İbn Umer ise sahâbî olmakla beraber az hadîs rivayet edici idi. O hadîs rivayeti hususunda ihtiyat edici, mümkin olduğu kadar sakınıcı idi Umer de Peygamber'den, O'nun söylemediklerini tahdîs etmek korkusu ile az hadîs rivayet etmeye teşvîk ederdi... (Kastallânî).

değildir" buyurdu 28[28].

Kastallânî: "Bunu Allah'ın yardımı ve muvaffak kılmasıyle 916 yılı muharrem ayının 15'î, çarşamba günü bitirdim. Allah'tan tamamlamaya yardım etmesini dilerim, O bana yeter, ve O ne güzel vekildir" dedi. Ben Sofuoğlu da aynı duayı tekrar ederek 11 zu'1-ka'de 1404/8 ağustos 1984 çarşamba günü bu kitabı bitirdim.

Rasûlullah'ın Valileri, Kumandanları ve Sefirleri Şârih Aynfnin Tertibiyle Şöyledir:

A.Peygamber'in Valileri

1. Mekke Emîri Attâb İbn Useyd:

Mekke'nin fethi üzerine Rasûlullah Medine'ye dönerken Attâb ibn Useyd'i Mekke'ye vâlî ta'yîn buyurdu. Ve o yıl hacc mevsiminde hacc da Attâb'ın emareti altında îfâ olundu ki, bu sekizinci hicrî senesi haccı idi. Dokuzuncu sene Ebû Bekr Hacc Emîri idi. Onuncu sene de Haccetti'1-Veda îfâ olundu ve bu sırada Attâb'ın güzel hizmetleri görüldü. Attâb Mekke'nin fethi sırasında müslümân olmuştu. O sırada henüz yirmi veya yirmibir yaşında idi. Emevî ailesine mensûb zekî bir gençti. Mekke'yi pek iyi idare etti. Ebû Bekr'in hilâfeti zamanında da vazifesinde bırakıldı. Ve Ebû Bekr'in vefatı günü vefat etti.

2. Tâif Emîri Usmân ibn Ebî'!-Âs:

Rasûlullah Usmân ibn Ebi'1-Âs'ı da Tâif in fethi üzerine oraya ta'yîn buyurmuştu ve pek iyi idare etmişti. Hasen Basrî bu zât hakkında: Usmân ibn Ebi'l-Âs'dan efdal kimse görmedim, diye sena ederdi. Tâif'ten başka Bahreyn, Umman valiliklerinde de bulundu. Elli bir târihinde vefat etti.

3. Bahreyn Vâlîsi Alâ el-Hadramî:

Bu zât Hadramutlu'dur. Rasûlullah'n güzide vâlîlerin-dendir. Medîne zaruret içinde

28[28] Başlığa uygunluğu "Eti yemekten kendilerini tuttular" sözünden alınır. Çünkü onlar kadının sesini işittiklerinde eti yemeyi terkettiler. Bu da âdil olan bir kadının haberi ile amel edileceğine delâlet etmiştir... (Aynî).

bulunduğu ve aç kaldığı zamanlarda Alâ el-Hadramî'nin gönderdiği zekât malları yetişti. Peygamber'in ölümü üzerine zuhur eden irtidâd ve irticai bastırmış ve Ebû Bekr, Umer zamanlarında da vazifesinde bırakılmıştır. Hicretin ondördüncü yılında vefat etmiştir. Alâ, valiliğinden önce, Bahreyn'e sefaretle gitmişti.

Rasûlullah, Ebû Sûfyân'ı da Necrân'a vâlî olarak göndermiştir.

4. Yemen Valileri:

Saadet asrında en mühim vilâyet Yemen idi. Bu cihetle Yemen'e pek çok zevat müteaddid vazifelerle gönderilmiştir. İlk Yemen vâlîsi Bâzân'dır. Bâzân İranlılar'm da Yemen'-de son vâlîsi idi. Aşağıda görüleceği üzere Kisrâ Pervîz'in katli üzerine Bâzân ve etba'ı müslümân olmuşlardı. Bu cihetle Rasûlullah da Bâzân'ı vazifesinde bıraktı. Fîrûz Deylemî, Muhacir ibn Ümiyye, Ebân ibn Sâid ibn Âs, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Muâz ibn Cebel gibi bir çok sahâbî de idarî, iktisâdi, askerî müteaddid vazifelerle gönderilmişlerdir. Bunlardan Ebû Mûsâ el-Eş'ârî Yemen'in sahil kısmını idare etmiştir. Muâz ibn Cebel de askerî işleri idareye me'mûr edilmişti.

B.Hazreti Peygamber'in Sefirleri

Müellif Buhârî konumuz olan vâhid haberi bahsinde Rasûlullah'ın Rûm Kayseriyle İran Kisrâsı'na gönderdiği birer sefirine dâir iki haber rivayet etmiştir ki, pek kısa bir metin ile rivayet olunan bu hadîsleri Şârih Aynî Umdetü'l-Kaarî'dç îzâh etmekle beraber İskenderiye Meliki Mukavkis'e, Belka Meliki Haris Gassânî'ye, Yemen Meliki Hûze'ye, Habeşe Ne-câşîsi Ashame'ye de birer sefirle birer mektûb gönderildiğini bildiriyor. Bu altı hükümdardan başka Şârih Aynî Bahreyn, Busrâ, Zu'1-kılş, Me'an, Abd Kilâl gibi ikinci derecede devlet adamlarına da birer sefir ve mektûb gönderildiğini kayıd ve îzâh ediyor.

Şübhesiz ki Rasûlullah'ın bu dînî ve aynı zamanda siyâsî hareketi, beşeriyeti İslâm dînine umûmî mâhiyette da'veti idi ve bu umûmî da'vete:

fâ\ ân jjl-j J\ ls& ı$ ıi jî = Ey insanlar emîn olunuz ben, hepinize Allanın gönderdiği peygamberim de!"

(d-A'râf: 153) fermânıyle me'mûr edilmişti.

Rasûlullah Medîne'ye hicretinin altıncı ayında da müs-lümanların ve İslâmiyet'in en azgın düşmanı olan müşriklerle Hudeybiye sulhunu yapıp bunları bir musâlehanâme ile bağladıktan sonra umûmî daVete sıra gelmiş bulunuyordu. Bu yüksek ve beşeriyeti şâmil vazifelerini muasır ve uzak, yakın mücavir devlet reîslerine da'vetnâmeyi taşıyan birer sefîr göndermek suretiyle îfâ buyurmuştur.

I. Şarkî Roma Sefiri Dihye:

Rasûlullah İmparator Hiraklıyus'a hitaben yazılan mektubunu Dihye ibn Halîfe eliyle gönderdi. Peygamber'in husûsî sahâbîlerinden olan Dihye ashabın en güzeli ve en kibar bir sîmâsı idi. Rivayete göre Dihye Şam'a vardığında bütün evlerden herkes çıkıp bu necîb çehreyi görmeğe koşmuşlardı. Dihye adında ashâb arasında başka bir kimse de yoktu. Bâzı defa Cibrîl, Rasûlullah'ın huzuruna Dihye suretine te-messül ederek gelirdi. Bununla beraber Dihye Bedir'den sonraki gazaların hepsinde bulunmuş ve yüksek hizmetler görmüştür. {Umdetü'i-Kaari, c.I, s.93). Bu cihetle Roma İmparatorluğu gibi o devrin muazzam bir devletinin reisine böyle necîb ve kibar bir sîmânın gönderilmesinde son derece yüksek bir hüsnü intihâb (güzel seçim) vardır.

Dihyetü'l-Kelbî vâsıtasıyle gönderilen da'vetnâme sureti ve bu Peygamber mektubu üzerine Kayser Hıraklıyus -Peygamberimizin ailesi, şahsî hayatı, ötedenberi kavmiyle münâsebâtı, kendisine îmân edenlerin içtimaî vaziyetleri, teb-lîğ ettiği dînin esas umdeleri, muhalifleriyle mütekabil vaziyetleri gibi hususlar hakkında- devlet erkânı huzurunda Ebû Sufyân ibn Harb'den tahkîkatına dâir ma'Iûmât bu eserimizin baş tarafında tercüme edilen Abdullah ibn Abbâs hadîsinde geçti '.

1 Dihye, Peygamber'in mektubunu Kayser'e verdiği sırada Ebû Sufyân bir ticâret kaafilcsiyle Şam'da bulunuyorud ve Peygamber hakkında tahkikat icrası için İmparator tarafından saraya da'vet olunmuş ve hey'et içinde Ebû Sufyân'ın Peygamber'e karabeti bulunduğundan ondan sorulmuş ve alınan cevâbda arkadaşları işhâd edilmiştir.

Bu derin incelemelerden ve aldığı müsbet cevâblardan sonra Kayser Ebû Sufyân'a:

—Eğer bu cevâbların doğru ise, ayaklarımın bastığı şu topraklara yakın bir zamanda o zât mâlik olacaktır. Esasen ben bu peygamberin zuhur edeceğini çok iyi bilirdim. Yalnız onun sizin aranızdan çıkacağını sanmazdım. Eğer O'nun yanına varabileceğimi bilsem O'na mülâkî olmak için her zahmete katlanırdım. Yanında bulunsaydım ayaklarını yıkar, O'na hizmet ederdim 2.

Bundan sonra Hıraklıyus, Dihye ile gönderilen Peygamber mektubunu istedi. Dihye de Rasûlullah'ın mektubunu sundu. Bu eserimizin ilk cildinde yazılı bulunan da'vetnâme-nin metni ve meali şöyledir:

' 'Bismülâhirrahmânirrahîm.

Ailahın kulu ve PeygamberiMuhammed(S)'den Rûm'un büyüğü Hırakl'e. Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun. Bu temenniden sonra: Ey Rûm milletinin ulusu, seni İslâm camiasına ve müslümanltğa da'vet ediyorum. Müslüman ol ki selâmette bulunasın, müslüman ol ki Allah ecrini iki kat versin 3. Eğer bu da'vetimi kabul etmezsen Hristiyan çiftçilerin günâhı boynuna olsun. Ey ehli kitâb, bizimle sizin aranızda müsâvî ve müşterek olan bir söze (Tevhîd kelimesine) geliniz, birleşelim, Allah'tan başkasına ibâdet etmiyelim ve O'na hiç bir şeyi şerik koşmayalım, Allah 'ı bırakıp da birbirimizi Rab edinmiyelim. Eğer ehli kitâb bu da'vetten yüz çevirir-

2 Kayser'in Buhârî metninde rivayet olunan bu ifâdelerine göre îmân ettiği muhakkak olmakla beraber, Kayser'in bu i'tirâflan üzerine mecliste bulunan devlet erkânının gürültülü patırtılı müdâhaleleri üzerine daha ileri gidemeyip sarfı nazar etmiş ve sefîr Dihye'yi kıymetli hediyelerle ve bâzı siyer müelliflerinin bildirdiği cevabî bir mektûb ile hoş ederek geri göndermiştir.

3 İki ecir ve sevabın biri îsâ'ya, öbürü de Muhammed'e îmân ettiğinin mükâfatı.

lerse ey müslümanlar, siz de onlara: 'Şâhid olunuz biz müslü-manız' deyiniz."

Ebû Sufyân der ki: Hırakl bu sözleri dedikten ve mektubu okutmasını bitirdikten sonra yanında gürültüler çoğaldı ve sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. Bunun üzerine ben arkadaşlarıma dedim ki:

—İbni Ebî Kebşe'nin 4 (yânî Rasûlullah'm) işi büyüdü. Benû Asfar hükümdarı bile ondan korkuyor. Artık Rasûlullah'm gâlib geleceğine Cenabı Hakk'ın gönlüme İslâm sevgisini koyuncaya kadar kanâatim devam etti.

2. İran Sefiri Abdullah ibn Huzâfe:

Abdullah ibn Huzâfe (R) Benû Sehm'den ve Kureyş eşrafından olup Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlardan-dır. Bedir muharebesinde de bulunmuştur. Bu cihetle İran sefaretine de bu zât bir mektûbla gönderilmiştir.

Peygamber'in da'vet mektubu şöyledir:

. "Bismillahirrahmânirrahîm.

Allah 'in kulu ve Peygamberi Muhammed(S) 'den Fars'ın ulusu Kisrâ'ya. Doğru yola gidenlere, Allah 'a ve Rasûlü-ne îmân edenlere, bir Allah'tan başka hiç bir ma'bûd olmayıp O'nun şeriki bulunmadığına ve Muhammed onun kulu ve Peygamberi olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun. Ey Kis-râ, seni Allah dîni Müslümanlığa da'vet ediyorum. Çünkü ben bütün insanlara Peygamber gönderildim: Hayatta olanları inzar eylemek ve kâfirler üzerinde ihkaakı hakk etmek için. EyKisrâ, müslüman ol ki selâmete eresin. Olmazsan Me-cûsî kavminin günâhı boynuna olsun".

4 "Ebû Kebşe" Hazreti Peygamber'in ana cihetinden büyük babası idi. Putlara tapmaz, yıldıza ibâdet ederdi. Rasûhıllah putlara ibâdet aleyhinde bulununca, ona nisbet ederek İbni Ebî Kebşe dediler.

Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir. Rasûlul-lah (S) bir mektubunu kisrâya gönderdi ve mektubu götüren Abdullah ibn Huzâfe'ye mektubu Bahreyn'in büyük emîri-ne5 vermesini emredip, emîr, Kisrâ'ya gönderir, buyurdu. Bahreyn Emîri vâsıtasıyle Peygamber'in da'vetnâmesi Kisrâ'ya verilip de okuyunca (bu küstah) Kisrâ, Rasûlullah'm mektubunu yırttı attı. Rasûlullah'a bu haber erişince Kisrâ'-nın mülkünün tamâmiyle parçalanmasına duâ buyurdu (ve öyle oldu).

3. Habeşe Sefîri Attır ibn Umeyye:

Rasûlullah (S) Amr ibn Umeyye vasıtasıyla bir da'vet-nâme de Habeşistan Meliki Necâşfye gönderdi. Amr, ashabın bahâdırlarındandı. Damrî nisbetiyle meşhur olan Abdi

Menât oğulları'ndan idi. Rasûlullah'm dâ'vetnâmesinin metni ve tercemesi şöyledir:

' 'Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah 'm Peygamberi Muhammed'den Habeşe Meliki Ne-câşî'ye. Ey Melik! Müslüman olmanı dilerim. Ben senin nâmına -Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin (ulu sıfatlarını hâiz) olan- Allah'a hamd ü sena ederim ve şehâdet ederim ki: îsâ ibn Meryem, Allah'ın ruhu ve kelimesidir. Allah, o kelimeyi (ki îsâ'ya vücûd veren "Ol'' hitabıdır) ve o ruhu -çok temiz ve afîfolan ve dünyâ hayâtından tamâmiyle çekilmiş bulunan- Meryem'e nefhetti. Ve bu suretle Meryem îsâ'ya hâmil oldu ve böylece Allah ruhiyle ve nef-hiyle îsâ'yı yarattı. Nasıl ki Âdem'i de Allah kudret eliyle

5 O sırada Bahreyn vilâyeti trân'a tâbi' olup emaretinde de Munzir ibn Sâvî bulunuyordu. Rivayete göre Bahreyn fetholunup Alâ Hadramî vâlî ta'yîn buyurulduğunda Munzir ibn Sâvî ile beraber Bahreyn'deki bütün Arablar müslüman olmuştur.

(ve bir hârika olarak) yaratmıştı. Ey Melik, seni eşi ve ortağı olmayan bir Allah'a îmâna ve O'na ibâdete ve bana mutâ-baate Allah canibinden gelen şeylere îmâna da 'vet ediyorum. Çünkü ben Allah'ın bunları tebliğe me'mür Rasûlü'yüm, seni ve askerini Azız ve Celîlolan Allah 'a da'vet ediyorum. Şimdi ben size (İslâm umdelerini) tebliğ ettim ve nasihat eyledim, siz de nasihatimi kabul ediniz. Doğru yola gidenlere selâm olsun".

Amr ibn Umeyye bu sefaret vazifesini pek güzel îfâ etmiştir. İbn İshâk'ın rivayetine göre bu zât Habeşistan'a varıp mektubu Necâşî Ashame'ye verdikten sonra şu hitabede bulunmuştur:

—Muhterem Necâşî Ashame! Bana düşen vazife vaziyeti söylemek, cenabınıza da lütfen dinlemek. Senin bize karşı gösterdiğin rikkat ve şefkat derecesinde bizim de size samî-mî güvenimiz vardır. Biz cenabınızdan ne gûna hayır ürhîd ettikse muhakkak ona nail olduk. Hiçbir veçhile endişelenmedik, dâima emin bulunduk. Biz senin lisânından şu emniyet hüccetini almıştık: "Bizimle sizin aranızda //zrî/reddolun-maz bir şâhid, zulüm etmez, âdil bir hâkim olsun". Bu defa Rasûlullah (S) etraftaki devletlere birer sefir gönderdi. Beni de cenabınıza. Fakat ben onların ummadıkları hüsnü kabulü sizden umarak ve onların korktukları sû'i muamele ihtimâlinden emin olarak geldim. Geçmiş hayra istinâd ve müstakbel ecir ve mükâfata intizar ederek huzurunuzda bulunuyorum".

Necâşî, Amr'ın bu nutkuna karşı şöyle mukabele etti: —Muhterem sefîr! Allah'ı şâhid tutarım ki Hazreti Mu-hammed, Ehli Kitâb'ın intizâr ettiği Ümmî Nebî'dir. Hazreti Musa'nın rakîbü'l-himârı (yânî Hazreti isa'nın kudümünü) beşareti, îsâ'nın rakîbü'l-cemeli (yânî Hazreti Muhammed'-in kudümünü) müjdelemesi gibidir. Gözle görülen hakikat bu beşaret haberinden daha ziyâde gönle şifâ ve kanâat veremez!

Bundan sonra Necâşî, Rasûlullah(S)'ın mektubuna şöyle cevâb yazdı:

"Bismittâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın Rasûlü Muhammed'e Necâşî Ashame tarafından. Yâ Nebîyyallah, selâm Sana ve Allah'ın rahmeti ve bereketi Senin üzerine olsun. Şol Allah ki, O'ndan başka hakîkî ma'-bûd yoktur. Ancak O vardır. Allah Taâlâ'yı tevhîd ve hakkı asaletlerinde selâmet temennisinden sonra: Yâ Rasûlallah. Hazreti îsâ hakkında beyanatı hâvi mektubunuz bana vâsıl oldu. Yerin, göğün Rabb'ine yemîn ederim ki, Hazreti îsâ da kendi hakkında zikrettiğiniz şeylerden ziyâde bir şey söylememiştir. Onun tebligatı da hep buyurduğunuz gibidir. Bize tebliğe me'mûr olduğunuz İslâm esaslarını öğrendik. Amcan oğlu ile "diyarımıza hicret eden" ashabınla tanıştık. Ben şehâdet ederim ki, Sen Allah'ın Rasûlü'sün, sözünde sâdıksın, geçmiş peygamberleri tasdik ediyorsun. Yâ Rasûlallah ben zâtma bey'-at ettim. (Sizden Önce) amcan oğluna da bey'at edip onun delaletiyle Âlemlerin Rabbi Allah Taâlâ'ya îmân edip müslümân oldum".

Bundan sonra İbn İshâk rivayetine devam ederek Ne-câşî'nin hicretin dokuzuncu yılında vefat ettiğini ve Rasûlullah tarafından vefatı ashaba haber verilerek ashâb ile beraber musallaya çıkıp müteveffa üzerine cenaze namazı kıldığını ve dört tekbîr aldığını bildiriyor. Fakat Müslim'in Sahîh"indeki rivayetine göre Rasûlullah'ın mektûb gönderdiği Necâşî, üzerine namaz kıldığı Necâşî değildir6. Bu cihetle İbnü'l-Kayyim diyor ki: İbni İshâk'ın bu rivayeti -Allahü â'lem- bir vehim olsa gerek. Râvî, Rasûlullah'ın üzerine namaz kıldığı Necâşî'yi -ki Peygamber'e îmân ve ashabına ikram etmiştir-bununla kendisine mektûb yazıp İslâm'a dâ'vet ettiği Necâşî'yi ayırdetmeyip iki Necâşî'yi birbirine karıştırmıştır7.

7 Zâdü'I-Meâd, bu eserimizin üçüncü cildinde Cenaze bahsindeki hadîsin tercüme ve îzâhma bakınız.____________________„_________

Rasûlullah'ın amcası oğlu olarak zikrolunan Cafer ibn Ebî Tâlib'dir. Ve Necâşî onun

delaletiyle müslümân olmuştur. Amr ibn Umeyye Rasûlullah'ın mektubunu götürdüğünde Cafer hazretleri birtakım İslâm muhâcirleriyle beraber Habese'de bulunuyorlardı. Bu ikinci Habeşe muhacirleri arasında Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe de bulunuyordu. Zevci vefat edip elemli bir vaziyette idi. Hazreti Peygamber sefîr Amr vâsıtasiyle muhacirlerin Medine'ye müreffehen gönderilmelerini ve Ümmü Habîbe'nin kendisine nikâh edilerek hatırının hoş edilmesi delâletini de Necâşî'ye bildirmişti.

Necâşî Ümmü Habîbe'yi Rasûlullah'a nikâh ettirdiği gibi Habeşistan'da bulunan bütün İslâm muhacirlerini iki gemi ile Cezîretü'1-Arab sahiline gönderdi. Ve Rasûlullah'ın Hayber gazasında fetih ve zaferi sırasında Hayber'e vâsıl oldular. Hazreti Peygamber iki suretle mesrur olarak Habeşistan muhacirlerine de Hayber ganîmetinden hisse ayırıp verdi.

4. Mısır ve İskenderiye Sefiri Hâtıb ibn Ebî Beltea:

Hâtıb (R) da bir da'vetnâme ile ve Ebû Zerr Gıfârî hazretlerinin âzâdlısı Câbir refâkatiyle Mısır Meliki Mukavkıs Cu-reyc ibn Mînâ'ya gönderildi. O vakitler Mısır hükümeti Şarkî Roma İmparatorluğu'na tâbi' olup Mukavkıs ünvânmdaki Mısır Meliki, Roma Kayseri tarafından ta'yîn olunurdu. Ve Mukavkıslar İskenderiye'de otururlardı. Bu cihetle Mukav-kışlar Arab müellifâtında ekseriyetle "İskenderiye Meliki" dîye anılırlar. Hâtıb da Rasûlullah'ın mektubunu Cureyc ibn Mînâ'ya İskenderiye'de verdi, Hâtıb'ın taşıdığı da'vetnâme-nin metni ve meali şöyledir:

' 'Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den Kıbt milleti-

nin ulusu Mukavkıs'a! Selâm hidâyet yoluna giden kimselere olsun. Bu dua ve temenniden sonra derim ki: Seni İslâm camiasına ve dînine da'vet ediyorum. Müslümân ol ki, selâmete eresin ve müslümân ol ki, Allah ecir ve mükâfatım iki kat vere (Nasrâniyet ve İslâmiyet mükâfatları). Eğer bu da'-vetimden yüz çevirirsen Kıbt kavminin günâhı boynuna olsun. Ey ehli kitâb, bizimle sizin aramızda müsâvî ve müşterek olan bir söze (Tevhîd kelimesine) geliniz. Birleşip Allah'tan başkasına ibâdet etmeyelim. Ve O'na hiçbir şeyi şerik koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi Rabb edinmiyelim. Eğer Kıbt kavmi bu tevhide yüz çevirirlerse, ey müslümânlar siz de onlara 'Şâhid olunuz, biz müslümânız!" deyiniz."

Hâtıb, Rasûlullah'ın da'vetnâmesini Mukavkıs'a verip, bu zât mealine muttali' olunca:

—"Bu zât Peygamber'se düşmanlarına duâ edip de onları niçin mahvetmiyor?" diye münkirâne her çehre ile karşıladı.

Hâtıb da şöyle hakimane ve susturucu cevâb verdi:

—Ey Kıbt kavminin ulusu! Senden önce bu Mısır tahtında bulunan bir hükümdar (Fir'avn) kendisini Rabbi A'lâ (Ulu Tanrı) zu'm etmişti, fakat Cenabı Hakk onu (derhal he-Iâk etmedi. Nihayet mev'ûd vakti gelince) dünyâ ve âhıret azâbiyle yakaladı, ve ondan intikam aldı. Ey hükümdar, başkasından ibret al da başkasına ibret olma!

Hâtıb'ın bu hakîmâne mütâleaları üzerine Mukavkıs:

—Bugün için bizim bir dînimiz var, biz bu dînimizi bundan daha hayırlı bir dîn olmadıkça bırakamayız! dedi.

Buna da şöyle cevâb verdi;

—Biz sizi bir İslâm Dîni'ne da'vet ediyoruz ki, Allah bugün beşeriyete dîn olmak üzere bu dîni ikaame edip ondan başkalarını neshetmiştir. Sizi İslâm Dîni'ne da'vet eden bu muhterem Nebî bütün insanları da'vet etmiştir. O'na karşı en şiddetli husûmeti Kureyş müşrikleri göstermiştir. En azgın düşmanı da Yahûdîler'dir. O'na diyanet hususunda en yakın millet Hıristiyanlar bulunuyor. Hayâtıma yemîn ederim ki, Musa'nın îsâ'yı tebşîr etmesi, îsâ'nın Muhammed'in gelişini müjdelemesi gibidir. Bizim cenabınızı Kur'ân ahkâ-mına da'vetimiz, sizin ehli Tevrat'ı (Yahûdîler'i) incil'e da'- J

vet etmeniz gibidir, Her peygamber bir kavme idrâk etmiştir, ki o muasır kavim o Peygamber'in ümmetidir. Benimle beraber birtakım akvam da o Peygamber'e itaat ederek O'nun ümmeti camiasına iltihak etmişlerdir. Ey hükümdar! Cenabınız da bu azîz Peygamber'in nübüvveti zamanına erişen bahtiyarlardan bulunuyorsunuz. Biz sizi îsâ dîninden men'et-miyoruz. Belki onun teblîgâtiyle emr (ve onun tebligatı mucibince İslâm'a da'vet) ediyoruz. Bunun üzerine Mukavkıs:

—Ben bu Peygamber'in hâlini, sânını tedkîk ettim. O ne fena şeyler emreder, ne de iyi şeylerden nehyeder. O sâhir değildir, kâhin değildir, kâzib de değildir. Kendisinde işlerin gizliliklerini bulup çıkarmak ve gönüllerdeki gizli temayülleri bilip haber vermek gibi

nübüvvet alâmeti de buldum. Biraz daha düşünmek isterim! dedi.

Rasûlullah'ın mektubunu aldı ve fildişinden küçük bir kutu içine koyup mahfazayı mühürleyerek bir cariyesine verdi. Sonra arabca kitabete muktedir bir kâtibini çağırıp Ra-sûlullah'a şu cevâbı yazdırdı:

' 'BismiMhirrahmânirrahîm.

Muhammed ibn Abdillah'a, Kıbt'ın ulusu Mukavkis'-tan. Selâm sana Azîz Peygamber! Bundan sonra arzolunur ki, mektubunu okudum, münderecâtmı ve da'vet ettiğiniz hu-susu anladım. Peygamber silsilesinden ba's olunacak bir peygamber kaldığını bilirdim. Fakat onun Şam'dan çıkacağını sanırdım. Sefirinize ikram ettim. Size iki câriye gönderiyorum. Bunların Kıbtîler arasındaki mevkii yüksektir. Bir de kisve takdim ettim. Binmeniz için bir de ester hediye ettim. Selâm sana Muhterem Peygamber!".

Mukavkıs Cureyc ibn Mînâ gerçi müslüman olmamış ise de fakat Peygamber'in sefiri Hâtıb'e çok hürmet etmiştir. Hâ-

tıb ibn Ebî Beltea da hakîmâne mütâlaalanyla bu hürmete liyâkat kesbetmiştir8.

Takdîm edilen hemşire cariyeler Mâriye, Şîrîn adlarında idi. Rasûlullah Mâriye'yi müslüman olduktan sonra Mülkü Yemîn ile istifraş edip bundan İbrâhîm adında bir oğlu oldu. Ve onsekiz aylık nevzâd iken vefat etti.

Mâriye'nin hemşîresi Sîrîn'i Rasûlullah, Şâiri Hassan ibn Sâbit'e vermiştir. Düldül adındaki beyaz ester Muâviye zamanına kadar yaşamıştır. Peygamber'in ölümünden sonra Hazreti Alî binmiştir.

5. Yemâme Sefiri Sulayt İbn Amr Âmiri

Rasûlullah Sulayt ibn Amr vasıtasıyla bir mektûb da Yemâme Meliki Hûze ibn Alî'ye gönderdi. Sulayt ibn Amr Habeşistan'a hicret eden kıdemli sahâbîden olmakla Yemâme'ye sefîr ta'yîn olunmuş ve hicretin 12. yılında yine burada, Yemâme harbinde şehîd olmuştur. Hûze'ye gönderilen da'vet-nâmenin metni ve meali şöyle idi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah 'in Peygamberi Muhammed'den Hûze ibn Alî'ye. Doğru yoldan gidene selâm olsun!

Ma'lûmun olsun ki, Rabb'im İslâm dînini yakın zamanda dünyânın uzak ufuklarında parlatacaktır. Binâenaleyh ey Hûze, müslüman ol ki selâmete eresin! Ben de hâkimiyetin altındaki memleketi sana tefvîz ederim."

Sulayt (R) Rasûlullah'ın mühürlü mektubunu hamilen Yemâme'ye vardı. Hıristiyan olan Hûze'nin huzurunda Rasûlullah'ın mektubunu okudu. Hûze Rasûlullah'ın da'vetini

8 Hâtıb ibn Ebî Beltea Bedir harbi gazilerinden ve böyle yüksek mefkure sahibi bir zât olmakla beraber bir kere gaflet etmiş ve Mekke fethi için

Rasûlullah'ın Medine'deki hazırlığını Mekke eşrafına bir mektûbla bildirmek istemiştir. Fakat bu sakat hareketi Rasûlullah'a vahiy olunmakla mektûb geri alınmıştı.

mükerreren reddetmekle beraber cevâbı bir mektûb yazarak mektubunda:

"Beni da'vet ettiğin dîn ne güzel şeydir, onu kabul ederim. Şu kadar ki, Arap kavmi benim yerime göz dikmiştir. Saltanatımın bekaasını te'mîn için beni velîahd yaparsan Sana tâbi' olurum" diye bildirdi.

Sefîr Sulayt'a da caize verip Hecr kumaşından dikilmiş elbise giydirerek gönderdi.Sulayt ibn Amr bu mektûb ve hediyelerle Rasûlullah'a sefaret hâtırasını arz ve cevâbı mektubu takdîm etti. Rasülullah mektubu okuyunca:

— "Bu adam ne söylüyor? Bu şartla şehâdet parmağı kadar toprak istese onu bile veremem. Kaldı ki elindeki Ye-mâme diyarının hükümranlığı?""buyurdu.

Rasülullah Mekke'nin fethinden avdet buyurduğu sırada Cibril gelip Hûze'nin öldüğünü teblîğ etti. Bunun üzerine de Rasülullah:

— "Fakat Yemâme işi bitmiş değildir, yakında orada yalancı peygamber türeyecektir", dedi.

Maamâfîh onun da öldürüleceğini haber verdi. Ashâb-dan birisi:

—Yâ Rasülallah! O yalancıyı kim öldürecek? diye sordu.

Rasülullah da:

— "Seninle mücâhid arkadaşların" diye cevâb verdi.

Ve hakîkaten Hazreti Ebû Bekr'in hilâfeti zamanında Rasûlullah'ın haber verdiği veçhile Yemâme mürtecîleri ashâb-ı kiram tarafından tenkil edildi.

Müverrih Vâkıdî'nin beyânına göre Şam'ın Nasârâ ulularından olan Erkün Hûze'nin yanında bulunduğu sırada Rasülullah ile münâsebetini sordu. Hûze:

—Geçenlerde bir mektubunu aldım. Beni İslâmiyet'e da'vet ediyordu. İcabet etmedim, diye cevâb verdi.

Erkün:

—Niçin icabet etmedin? dedi.

Hûze:

—Ben dînime bağlı bir adamım. Bununla beraber kavmimin meliki bulunuyorum. Eğer Muhammed'e tâbi' olursam ne dîn kalır, ne saltanat! diye cevâp verdi.

Bunun üzerine Erkün şu yolda öğüt verdi:

—Ey Hûze, yanlış düşünüyorsun! Eğer sen Muhammed'e tâbi' olsaydın, muhakkak seni mülkünde ibkaa ederdi. Senin için en doğru hareket Muhammed'e tâbi' olmaktı. İyi bil ki, O Nebîyyi Arabi, îsâ ibn Meryem'in müjdelediği peygamberdir; biz Hıristiyan ulemâsına göre İncîl'de Muhammed Rasülullah diye yazılmıştır ve bu muhakkaktır.

6. Gassân Sefiri Şüca' İbn Vehb:

Şüca' hazretleri Bedir gazilerinden ve bütün gazalarda Rasûlullah'ın maiyyetinde hizmet eden bir sahâbî idi. Bu cihetle Rasülullah Şüca'(R)'ı Gassân Meliki Haris ibn Ebî Şem-mer'e bir mektûbla sefîr gönderdi. Şam'ın Belka' şehri Gassânîler'in hükümet merkezi olduğundan Haris bâzı mü-ellefâtta da Belka' hükümdarı olarak kaydolunmuştur. Ra-sülullah Hudeybiye dönüşünde bir da'vetnâme yazdırıp Şüca' hazretleriyle Hâris'e gönderdi ki, metni ve meali şöyledir:

'Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Haris ibn Ebî Şem-mer'e. Doğru yolda gidenlere ve Allah 'a îmân, Rasûlü'nün nübüvvetini tasdik edenlere selâm olsun. Ey hükümdar, seni şeriki olmayan bir Allah'a îmâna da'vet ediyorum. İcâbetet-tiğiniz surette mülkünüzde yine hükümdar olarak kalacaksınız!".

O günlerde Haris Şam'ın Guta şehrinde 9 bulunuyordu. Şüca' hazretleri Peygamber'in mektubunu Hâris'e Guta'da verdi. Haris Rasûlullah'ın mektubunu okuyup yere attı. Bu küstah, Şam'da Kayser'in bir vâlîsi mesabesinde idi. Müstakil bir devlet reîsi bile değildi. Metbû'u olan Kayser Hirak-

9 Guta, Dimeşki Şam'ın şarkında imtidâd eden ve vaktile dünyânın cenneti diye anılan bağlık, bahçelik kısımdır. Ba'de'l-İsiâm Şâm hilâfet ve medeniyet merkezi olmakla Guta şerefini arttırmış, bugün de cennet gibi güzelliğini muhafaza etmekte bulunmuştur.

lıyus bile da'vetine ve sefirine karşı hürmet ettiği halde Haris böyle bir hürmetsizlikte bulundu. Hattâ Kayser'e müracaat ederek Medîne üzerine asker şevkine müsâade istedi. Fakat Kayser reddetti.

Şüca' hazretleri Medine'ye gelerek keyfiyeti Rasûlullah'a arz ettiğinde:

— "Allah mülkünü elinden alsın!" diye aleyhinde duâ etti.

Haris Mekke fethi sırasında öldü. Bir müddet sonra da müslümanlar Gassân diyarını zaptederek Gassân idaresine son verdiler.

Bir Tenbîh:

Müellif Buhârî'nin "Peygamberin vâlîleri ve sefirleri" başlığı ile açtığı babının bu unvanını Allâme şârih Bedrüd-din Aynî'nin îzâh ederek bildirdiği vâlîleri ve sefirleri biz de Siyere dâir müellefâttan, tabakaat kitâblarından naklen taf-sîl etmiş bulunuyoruz. Ancak Allâme Aynî, Rasûlullah'ın altıncı hicret yılında gönderdiği sefirleri altı zât olarak kayıt ve îzâh ettiği halde İbnü'l-Kayyim Zâdü'l-Meâd'da bunlara iki sefir daha ilâve ederek sekize ulaştırıyor ki, ilâve olunan iki sefir Alâ Hadramî ile Amr ibn Âs'tır. Alâ hazretlerinin Munzir ibn Sâvî'ye, Amr'ın da Umman Meliki'ne birer da'-vetnâme ile gönderildiği kayft ve tafsil olunmaktadır.

Şu halde Alâ Hadrâmî Bahreyn'e ilk önce Munzir ibn Sâvî nezdine sefir olarak gitmiş,

sonra Bahreyn hükümdarı Munzir ile ahâlînin bir kısmı müslümân, bir kısmı Cizye verici olmak üzere de vâlî ta'yîn buyurulmuş oluyor.

Şimdi Alâ Hadramî'nin bu sefaret safhasını Zâdü'l-Meâd'dan naklen îzâh edeceğiz:

7. Bahreyn Sefiri Alâ ibn Hadramî:

Vâkıdî'nin İkrime'den rivayetine göre Ikrime der ki: Ra-sûlullah'ın Munzir ibn Sâvî'ye yazdığı da'vetnâmeye dâir bir vesîkayı ben İbni Abbâs'ın vefatından sonra kitâblan ara-sında bulup istinsah ettim. Bunda deniliyor ki: Rasûlullah bu mektubunda Munzir'i İslâm'a da'vet eyledi. Munzir Rasûlul-

lah'a yazdığı cevabî mektubunda ihtiram arzından sonra: "Yâ Rasûlallah! Kitabınızı Bahreyn ahâlîsine okudum. Bunlardan bir kışımı İslâm'a muhabbet ve icabet edip müslümân olmuştur. Bir kısmı ise müslümân olmayı hoş görmemiştir. Memleketimde Mecûsî, Yahûdî tebeam da vardır10. Bu vaziyet hakkında Peygamber'in emrini bildirmelerini rica ederim."

Bunun üzerine Rasûlullah şu cevâbı verdi: "Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın Peygamber'i Muhammed'den Munzir ibn Sâvî'ye. Selâm sana. Kendisinden başka tanrı olmayan Allah Ta-âlâ'ya senin r>âmına hamd ü sena ederim. Ve Allah Taâlâ'-nın varlığına, birliğine ve Muhammed'in Allah 'in kulu ve peygamberi olduğuna şehâdet ederim. Bu hamd ü sena ve şehâdetten sonra, ey Melik, seni Azız ve Celîl olan Allah adına hayır ile yâd ve sana vasiyet ederim. Muhakkak ki bir kimse bir mü'mine öğüt verirse onun hayır ve sevabı ile müstefîd olur. Her kim de elçilerimin hayırhâhâne nasihatlerine mutavaat edip emirlerine tâbi' olursa bana itaat etmiş olur. Ey Munzir, elçilerim seni sena edip hayır ile andılar. Ben de kavmin hakkında sana şefaat ederek derim ki, bunların müslümân olanlarını müslümânlıkta sebat ettikleri müddetçe kendi hâllerinde bırak. Günahkâr olanların da günâhları hususunda arzettikleri özürlerini kabul et! Ey Melik, sen kavmin hakkında nasihatçi oldukça şerefin artar, bir şey eksilmez. Yahudilerle Mecüsîler kendi mezheblerinde durmak isterlerse serbest bırakır ve cizye vermeği

tarhedersin."

Alâ ibn Hadramî, Rasûlullah'ın bu mektubunu yüklenerek Munzir ibn Sâvî nezdine bu defa sefir olarak değil, vâlî olarak gitmiş ve mektubun içindekilere göre Yahûdîler'Ie Mecûsîler'e mezhebi hürriyet bahşolunup kendilerinin mal, can ve müşterek vatan emniyeti nâm ve hesabına muayyen bir vergi tarhedilmiştir. Müslümanlar da zekât farîzesiyle mükellef bulunuyorlardı.

Ummân'ın kuzey batısında ve Ummân'dan Basra Kör-fezi'ne kadar Kızüdeniz'in bütün sevâhili boyunca devam eden

10 Mektubun bu kaydından Hıristiyan olan Munzir ile beraber Hıristiyan tebeasının müslümân oldukları, Mecûsîler'le Yahûdîler'in olmadıkları anlaşılıyor.

bu geniş kıt'anın zekât ile cizye gelirleri Medine'de şiddetli bir zaruret içinde bulunan Beytü'l-mâl'i zaruretten kurtarmıştır.

8. Umman Sefiri Amr ibn Âs:

Rasûlullah bir da'vetnâme ile de Amr ibn Âs'ı Umman Meliki iki kardeş Ceyfer ile Abd'e gönderdi. Umman, Cezîretü'l-Arab'ın güneydoğusunda ve Hindistan'ın karşısında gayet geniş bir kıt'a olup Hindistan'ın, İran'ın, Cezîretü'l-Arab'ın ticâret anbarı mesabesinde idi. Bu cihetle İslâm'ın yayılmasına çok müsâid bulunuyordu. Böyle mühim bir mıntıkaya Amr ibn Âs gibi bir siyâsî dahînin intihab buyurul-masında büyük bir isabet vardı. İbn Hişâm S/>e/'inde, Amr ibn Âs'ın Hâlid ibn Velîd ve Usmân ibn Talha ile birlikte sekizinci hicret senesinde Mekke'nin fethinden altı ay önce müs-lümân olduğu rivayet olunduğuna göre, Amr ibn Âs Rasûlul-lah'ın sefirlerinin sonu olacaktır.

Ummân'da Cülendî oğullan'ndan bu iki birader hükümrân bulunuyordu. Bunlara gönderilen da'vetnâmenin metin

ve tercemesi de şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın kulu ve peygamberi Muhammed'den Cülendî oğullan'ndan Ceyfer ile Abd'e. Doğru yolda gidenlere selâm olsun! Bu duadan sonra ey iki birader, sizi İslâm camiasına da'vet ediyorum. Müslüman olunuz ki selâmete eresiniz. Ben beşeriyetin umûmuna gönderilmiş Allah'ın Peygamberiyim. Hayâtta olanları inzâr etmek, kâfirler üzerine de Allah'ın emirlerini yerine getirmek vazifemdir. Ey kardeş hükümdarlar, İslâm Dîni'ni tasdik ve kabul etmezseniz gene biliniz ki, mülk ve saltanatınız uhdenizden zail olmuştur. İslâm süvarileri topraklarınızı çiğneyecektir. Mülkünüzde nübüvvetim hâkim olacaktır!"

Rasülullah'ın bu mehâbetli da'vetnâmesini Ubeyy ibn Ka'b (R) yazıp mühürlemiştir.

Zad'ü'7-Meâd"da Amr ibn Âs'ın Ummân'a giderek sefaret vazifesini îfâsi, bu iki biraderle günlerce devam eden temas sureti, Amr'ın kendi lisanından naklederek uzun boylu izah ve tafsîl edildikten sonra -ki bütün İbn Âs'ın siyâset hünerini ifâde etmektedir- en sonu bu iki Umman hükümdarının Muhammed'in Nübüvveti'ni tasdîk ve İslâm şerefi ile müşerref oldukları bildiriliyor.

Müellif Buharî'nin "Vahidin haberinin cevazı" unvanından ve şârih Ayn"'nin bu ünvânı "Peygamber'in valileri ve sefirleri" ile îzâhından bi'1-istifâde, biz de Rasülullah'ın diyanet neşr ve İslâmiyet'in yükseltilmesi için tuttuğu siyâsî veçheyi tafsîl etmiş bulunuyoruz. Tevfîk ise Allah'tandır (Kâmil Mîrâs) n.

11 Bu "Peygamberin Valileri ve Elçileri" kısmı bâzı sadeleştirme ve özetlemelerle Tecrîd Ter., XII, 413-431'den alınmıştır.

Peygamberin buradaki mektûblan bilhassa şu kaynaklarda toplanmıştır:

İbnu'l-Kayyım, Zadu'l-Meâd;

Prof. Muhammed Hamidullah, el-Vesâiku's-Siyasiyye, ikinci tab, Kaahire 1956

Prof. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 200-361, İst. 1966.